Речник
на книжовния български език
на народна основа от XVII век
(върху текст на Тихонравовия дамаскин)

inslav

inslav

Речник
на книжовния български език
на народна основа от XVII век

inslav

Изданието е спечелило конкурс
на Министерство на културата
на Република България

Настоящото произведение
е издадено с финансовата подкрепа
на Фонд *Научни изследвания*
при Министерството на образованието,
младежта и науката на Република България

inslav

Българска академия на науките
Институт за български език
Проф. Любомир Андрейчин

Руска академия на науките
Институт по славянознание

Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век
(върху текст на Тихонравовия дамаскин)

ИЗДАТЕЛСТВО
ВАЛЕНТИН ТРАЯНОВ

inslav

Редакционна колегия:

внс. д.ф.н. Евгения Дьомина
(главен редактор и ръководител на проекта,
автор на предисловието и увода)

гл. ас. д-р Ваня Мичева (научен секретар)

гл. ас. Солвейг Сеизова

Авторски колектив:

Роланда Блажева

внс. д.ф.н. Евгения Дьомина

снс. к.ф.н. Галина Клепикова

доц. Емилия Кочева

Розали Лилова

ас. Августа Манолева

гл. ас. д-р Ваня Мичева

Аделина Петкова

гл. ас. Солвейг Сеизова

проф. д.ф.н. Марияна Цибранска

Благой Шаламанов

Рецензенти:

гнс. д.ф.н. Григорий Венедиктов

проф. д-р Елка Мирчева

чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка

РЕЧНИК
НА КНИЖОВНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
НА НАРОДНА ОСНОВА ОТ XVII ВЕК
(върху текст на Тихонравовия дамаскин)
главен редактор внс. д.ф.н. Е. И. Дьомина

© Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
към Българската академия на науките, 2012

© Институт по славянознание
към Руската академия на науките, 2012

Издателство „Валентин Траянов“, София, 2012

ISBN 978-954-9928-62-4

inslav

ПРЕДГОВОР

Речникът на книжовния български език на народна основа от XVII в. е първият труд в историята на българистиката и славистиката, който представя научно словното богатство на новобългарските дамаскини. Езикът на новобългарската дамаскинска книжнина има ключово място в историята на българския език, тъй като за първи път след Кирило-Методиевата епоха възстановява връзката между писмен и говорим език. Книжовният идиом от XVII в. обединява елементи от традиционния език на архаичните дамаскини и от живия узус на всички равнища: фонетично, морфологично, синтактично и лексикално. В литературата на XVII в. навлиза лексика с диалектен и разговорен характер, граматичната организация и словоред отразяват реалното битие на българския език от Предвъзраждането. Речникът обработва научно цялата лексикална и граматична информация за езиковите факти и ги представя в тълковната и индексална част на всяка речникова статия. По този начин трудът предлага уникален материал за историята на българския език, историческата лексикология и историческата диалектология. Той би могъл да бъде използван и при изследвания по сравнителна граматика на славянските езици, славянска акцентология, сравнителна история на славянските литературни езици. Непубликуваният текст многократно е предоставян на български и руски учени за техните дисертации и монографични проучвания.

Семантичният анализ, който авторският колектив и редколегията използват при съставяне на речниковите статии, позволява да се открият най-значимите мисловни и културни нагласи на българите от края на XVII и началото на XVIII в. В тълкуването на думите се отразява както ценностната система на християнската парадигма, така и утвърдените етични и естетически норми на предвъзрожденската интелигенция. Наблюдава се културна интерференция между различни системи (универсална религиозна, конкретна историческа, битова), която без съмнение присъства в семантиката на лексемите и словосъчетанията. Ето защо Речникът на книжовния български език на народна основа от XVII в. представлява интерес и за специалисти по етнолингвистични и културологични проучвания на езика.

Речникът е изработен според изискванията на модерната лексикография, като се представят всички преки, преносни и образни значения на лексемите, всички нюанси и словосъчетания с устойчив, фразеологичен и синтактичен характер. Материалът от писмения език на XVII в. е анализиран със средствата на съвременната наука. В това отношение трудът продължава една традиция в Секцията за история на българския език към Института за български език, където по този начин са съставени няколко исторически речника: Старобългарски речник, Речник на Бдинския сборник от 1359 г., Речник на грамотите на българските царе, Речник на произведенията на Патриарх Евтимий и др. С право може да се каже, че Секцията за история на българския език се утвърждава като значим център за историческа лексикология и лексикография.

проф. дбн Васил Райнов

inslav

ПРЕДИСЛОВИЕ

§1. Речникът на книжовния български език на народна основа от XVII в. (върху материал от Тихонравовия дамаскин) е резултат от колективната работа в рамките на международното научно сътрудничество на група изследователи от Института за български език към Българската академия на науките и Инситута по славянознание към Руската академия на науките под ръководството на проф. дфн Е. И. Дьомина. Речникът продължава изследването на Е. И. Дьомина на ръкописното наследство на новобългарската писменост от XVII в. – писмеността на дамаскините. Като един от най-пълните и близки до новобългарския първооригинал, в центъра на това изследване стои Тихонравовият дамаскин от XVII в. – ръкопис № 702 от сбирката на Н. С. Тихонравов в Руската държавна библиотека.

§2. Речникът на книжовния български език на народна основа от XVII в. (РКБЕНО) съдържа над 6000 речникови статии. Това е първият в историята на славистиката тълковен речник тезаурус на един от най-важните за историята на българския език и българската историческа диалектология паметници на новобългарската книжнина. Той съдържа подробно описание на значенията на всички засвидетелствани в текста думи и устойчиви словосъчетания и граматическа характеристика на всички словоформи в индекса.

РКБЕНО предоставя богат материал не само за трудове по българска историческа лексикология и историческа граматика на българския език, но и за славистични изследвания – по етимология, сравнителна граматика на славянските литературни езици и славянска акцентология.

Неоценима е ролята на РКБЕНО за решаването на един от централните въпроси на българското езикознание и историята на българската култура – оформянето на съвременния български книжовен език, взаимоотношението между книжовна традиция, църковнославянско влияние и народни изразни средства в този процес, източниците на неговата диалектна основа. Книжовнописмената традиция в новобългарските дамаскини като най-важен фактор на Българското предвъзраждане получава в речника ценна за нейното осмисляне и в известна степен изчерпателна характеристика. РКБЕНО е значителен етап в решаването на централната задача на съвременната българистика – създаването на исторически речник на българския език.

Речникът ще улесни работата с паметниците на книжовния български език на народна основа от XVII в., ще ги направи по-достъпни за широк кръг читатели.

§3. В работата над РКБЕНО могат да се отделят два етапа. В първия, подготвителния, Е. И. Дьомина разработва обща концепция и пробни статии за речника, които са обсъдени в Института по славянознание и балканистика към Руската академия на науките и в Института за български език към Българската академия на науките през 1986 г. Сътрудници на Института за български език и студенти от Софийския университет „Климент Охридски“ написват на фишове целия текст на Тихонравовия дамаскин (по изданието на Е. И. Дьоми-

inslav

на) и съставят картотека, която се съхранява в Института за български език. Основната работа по създаването ѝ извършват Р. Лилова и Б. Шаламанов. Принос в обсъждането на концепцията на речника и ръководството на авторския колектив на началния етап имат Д. Иванова-Мирчева и В. Василев.

През втория етап от 1989 г. започва работа над речниковите статии, постепенно се оформя авторският колектив, в който участват: от руска страна – Е. И. Дьомина, Г. П. Клепикова, от българска – Р. Блажева, Е. Кочева, Р. Лилова, А. Манолева, В. Мичева, А. Петкова, С. Сеизова, М. Цибранска, Б. Шаламанов.

Редакторската работа на Е. И. Дьомина над статиите от речника започва успоредно със съставянето им. От 1991 г. в работата по редактирането на авторските статии се включват В. Мичева и С. Сеизова.

Голямо значение за усъвършенстването принципите на съставяне на речниковите статии и решаването на конкретни спорни въпроси, както и за уточняване на общи положения имат редовните заседания на редколегията и авторския колектив.

УВОД

§1. Общи данни за Речника на книжовния български език на народна основа от XVII в.

1.1. Речникът на книжовния български език на народна основа от XVII в. (върху материал от Тихонравовия дамаскин) е замислен като един от възможните типове описание на конкретен ръкопис, който позволява в най-пълен и недопускащ никакви изключения вид да се характеризира лексико-семантичното богатство на думите и устойчивите лексико-фразеологични съчетания в текста. Също така дава възможност да се направи граматична характеристика на всяка от словоформите в текста, да се покаже разпределението им по морфологични категории и словоизменителни типове, да се документира употребата им чрез сигнатурите, да се приведе достатъчно илюстративен материал за всяко от значенията на думите и словосъчетанията. Тази задача е призван да изпълни тълковният речник тезаурус на изследвания новобългарски дамаскин. Така се изгражда достатъчно адекватна представа за състоянието на книжовния български език на народна основа през определен етап от неговото функциониране в рамките на определен синхронен срез – XVII в. Това е описание на конкретния книжовен идиом, представящ този тип литературен език като реална комуникативна единица. Тълкуването на думите, а също всички граматични и други бележки са на съвременен български език. Разпределението на словоформите по граматични категории и словообразователни типове се основава на българската граматична традиция. При тълкуването на думите се използва целият необходим лексикографски материал.

inslav

1.2. РКБЕНО е изработен въз основа на пълна ексцерпция на новобългарската част на Тихонравовия дамаскин по неговото издание (виж: *Демина Е. И.* Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в. Часть 2. Палеографическое описание и текст. София, 1971). Картотеката на Речника съдържа фишове със словоформите на над 6000 думи. На всяка от тях е посветена отделна речникова статия. Картотеката се съхранява в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“.

В РКБЕНО е представен лексикографски материалът от всички новобългарски по език текстове в Тихонравовия дамаскин. По ред в ръкописа те са: 1–21, 31–40. А именно:

1. дамаскѹ́на и҆́нока и҆подїа́кона и стоуди́та. сло́во про́стыи ска́зꙋванїе. за десетѣ́хь наоу́кы мѡ́ѵсе́ѡвы (заглавието е дадено по Троянския дамаскин от XVII в., тъй като в Тихонравовия първите два листа не са запазени), л. 3–8;

2. мц҃а септемврїа, а҃ наче́ло҃ ин҆диктꙋ. и па́мѣть прпⷭ҇обнаго ѿц҃а нашего сѵ́меѡна стлѣ́пника, л. 9–15б;

3. мц҃атого, и҃, сло́во на рожⷭ҇ьство прѣсты́е вл҃чце нашее бц҃е и҆ пр҃нодв҃ы ма́рїе, л. 16–21;

4. м҃цатого́ д҃і, въз҆вижéнїе ч҃тнаго кр҃та гн҃ꙗ. сло́во блѣгарскыи ѥ҆зы́ко҃, л. 21б–26б.

5. мц҃а того̀, к҃. м҃нїе ст҃ого вели́комн҃ика еѵ҆стаѳїа но́ваго і҆ѡ́ва, и҆ жена҃ е҆́го ѳеопи́ста, и҆ че́да е҆́го а҆га́пїе и҆ ѳеопи́сть. сло́во ѿ и҆́нока, дамаскѵ́на, и҆подїа́кона, стꙋ́дить, л. 27–40б;

6. мц҃а того кѕ҃, прѣставлѥнїе ст҃го а҆пл҃а и҆ є҆ѵ҃листа і҆ѡа́нна бг҃о҆сло́ва, л. 41–48б;

7. мц҃а ѡ҆ктомврїа ѕ҃ сло́во на ст҃го́ а҆пл҃а ѳо́мы, л. 49–54б;

8. мц҃а того̀, д҃і, жи́тїе прⷭ҇бные матере на́шее петкы трьновскые, л. 55–60;

9. мц҃а. того̀ к҃ѕ, м҃чнїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко҆м҃чни́ка ди́ми́трїа мѵ́роточи́ваго. и҆зва́ди се на но́вы̀ ѥ҆зы́кь, ѿ дамаскы́на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та. пока́зꙋва и҆ за чю́деса ѥ҆го̀, л. 60б–75б;

10. мц҃а ноемврїа, а҃ памѧ҃ сты̀ безсребрьникь ко́зма и҆ дамїа́нь. ст҃ы̀, л. 76–79б;

11. дамаскѵ́на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стоуди́та. сказа́нїе о҃ чю́десе҃ что є҆ бы́ло҃ ѿ прѣвели́кы̀ чи́но҆наче́лникь михаи́ла и҆ гаврїи́ла, л. 81–108б;

12. мц҃а того̀ г҃і и҆́же вь ст҃ы̀ ѿц҃а нашего і҆ѡа́нна златооу́стаго патрїарха цр҃и҆града, л. 108б–120б;

13. мц҃атого, ка҃. и҆́же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тыѥ вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но дв҃ы мрїе, л. 121–125б;

14. мц҃а дѣ́мврїе, є҃ жи́тїе прⷭ҇бнаго ѿц҃а на́шего са́вы ѻ҆сщє́ннаго наста́вника пꙋ́стынно҆жи́телѥмь, л. 126–130б;

inslav

15. мц҃а декемврїа, ѕ҃ житїе и҆ жи́знь почь҃ ст҃ы҆ и҆же чю́десь и҆же въ ст҃ы҆ ѻ҆ц҃а на́ше҃го і҆ера́рха и҆ чю́дотво́рⷭ҇ца нико́лае мирїиликїи́скые. съпи́сано дамаскѵ҇на мона́ха и҆подїа́кона сѹ́ща солѹ́нⷭ҇скые цр҃кве, л. 131–156б;

16. дамаски́на и҆́нока и҆подїа́кона стѹди́та. сло́во на поклонѥ́нїе ч҃тнаго и҆ живо̀твóрещаго кр҃та, л. 157–163б;

17. въ нѣ́лю є҃ по жи́тїе и҆ жи́знь пр҃пбные марїи егѵ҇птѣ́нины, л. 163б–176б;

18. дамаски́на и҆нока и҆подїакона и҆ стоуди́та сло́во, за второ̀ пришь́ствїе г҃а на́ше҃го і҆ѵ҇ х҃а. и҆ за а҆нтихрі́ста, л. 177–207;

19. сло́во ѿ главь ст҃го нила ѿ ѻ҆́сми помыслѣхⷭ҇, л. 207б–208;

20. сло́во поѹ҇ченїе къ цр҃емь и҆ воєво́дамь, и҆ влк҃а, и҆ поповсѡ̀, и҆ въсѣ̑ хр҃тїансѡ̀ не ѻ҆пива́ти се винсѡ̀, л. 208–210;

21. слово ст҃го і҆ѡа́нна злаѹ̑стаго ѻ҆ злы̑хь женахь, л. 210–211;

31. сло́во ст҃го і҆ѡанна златоѹ̑стаго. ѻ҆ покаа́нїи дш҃е́внѣмь, л. 215–223;

32. слово ст҃го а҆́п҃ла павла ѻ҆бхожѐнїе ра́ю и҆ мѹ́кы. и҆ ка́ко въсхыщень бысть до тре́тїаго нб҃се, л. 223б–231б;

33. дамаскѵ҇на и҆нока и҆подїакона и҆ стѹдита сло́во на ро́ждьство г҃а наше҃го і҆ѵ҇ х҃а, л. 232–247б;

34. дамаскѵ҇на и҆нока и҆подїакона и҆ стѹдита. сло́во на цвѣтоно́сїе гн҃ѥ. є҆́же ѥ҆ срѣте́нїе хв҃о съ ваїемь, л. 248–256;

35. дамаскѵ҇на мона̀ха и҆подїа́кона и҆ стѹди́та сло́во на погребе́нїе г҃а б҃а і҆ с҃пса̀ н҃ше́го і҆ѵ҇ х҃а́. и҆ ѻ҆́ є҆́же въ а҆́дь съш҃ьствїи. бл҃вѝ ѿ, ѻ҆ рыда́ни пр҃тые бц҃ѹ, л. 256–266б;

36. м҃ца того̀, д҃і́ ст҃го а҆п҃ла фи́липа сло́во, л. 267–273б;

37. м҃ца того̀ ѕ҃і́ па́мѐ ст҃го а҆п҃ла і҆ є҆ѵ҇ли́ста, ма́ѳеа, л. 274–281;

38. дамаскѵ҇на и҆но́ка и҆подїа́кона. и҆ стѹди́та сло́во на възне́нїе г҃а на́шего і҆ѵ҇ х҃а, л. 281б–294б;

39. мц҃а априлїа к҃г м҃нїе ст҃аго и҆́ сла́внаго великамѹ҇ника геѡрⷭ҇гїа. съписано дамаскѵ҇на и҆́нока и҆подїа́кона и҆́ стѹ́дита. приказѹ́ва се то́зѝ сло́во и҆́ за чюдесата щото́ са є҆ сто́рило ѿ нѥ́го, л. 295–319б;

40. сло́во ст҃го, а҆леѯїа, бж҃їа чл҃ка, л. 320–324.

Новобългарският текст, на който се опира РКБЕНО, обхваща 320 листа (640 страници) от Тихонравовия ръкопис. В създаването му вероятно е участвал повече от един книжовник. По употребата на наречието за време (*тогази* или *тогива*) и по ред други особености се различават текстовете 2–17, 33–38, 40 (група с *тогази*) и 1, 18–21, 39 (група с *тогива*). Новобългарските текстове от Тихонравовия ръкопис са дело на трима преписвачи: първият е преписал 1–36, вторият се редува с третия в 36–40. Затова при привеждане на илюстративния материал в Речника, а също и при изброяване на словоформите в ин-

inslav

дексалната част на речниковите статии се посочва не само номерът на листа според пагинацията в Тихонравовия ръкопис, но и поредният номер на текста, към който принадлежи цитираният материал. Такава двойна номерация (отначало номерът на текста, а след точка номерът на листа, например: 2.13б) носи допълнителна информация и може да се окаже полезна при по-нататъшни проучвания на материала в РКБЕНО.

Няколко неголеми по обем текста в Тихонравовия дамаскин (л. 22–30, л. 211–215), а също 41 (Словото на Дамаскин Студит за Сретение на Господа, л. 325–341 с почерк на четвъртия преписвач) са написани на среднобългарски традиционен литературен език. Естествено, в новобългарската част на ръкописа и в тези текстове има много общи думи, които принадлежат към основния речников фонд на българския език или са проникнали в новобългарския текст от неговите архаични оригинали, както и от лексикона на самите книжовници – създатели на книжовния български език на народна основа от XVII в. Не може обаче да не се отчита, че всяка от тези общи думи е част от самостоятелен книжовен идиом като реално функционираща комуникативна единица и влиза в неговата лексико-семантическа и граматическа система, следователно може да има несъвпадащи значения и особености на употребите. Това определя необходимостта те да бъдат изключени от словника на РКБЕНО.

§2. Кратка характеристика на обекта на изследване

2.1. Както вече беше казано в Предисловието, този Речник продължава изследването на дамаскинската книжнина. Като представителен за нея е избран Тихонравовият дамаскин от XVII в. Резултатите от това изследване, изложени в първите три тома на монографията „Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в.“, трябва да се имат предвид, когато се използва РКБЕНО за една или друга изследователска задача. Тук накратко ще припомним някои необходими сведения за обекта на Речника.

Новобългарските дамаскини от XVII в., като Тихонравовия, Протопопинския, Копривщенския, Троянския, Люблянския и др., са първите писмени паметници след Кирило-Методиевата епоха в България, чийто език се опира на живата народно-разговорна реч с нейния аналитичен граматичен строеж и обновен речников фонд – за разлика от синтетичния граматичен строеж на традиционния български литературен език. Текстът на тези паметници възлиза към: 1. първите преводи на „Съкровище“ от Дамаскин Студит на среднобългарски книжовен език, който вече не съответства на живата народна реч от това време и отразява само спорадично отделни нейни особености; 2. произведения на други автори на традиционен литературен език, взети от различни източници.

Нормите на книжовния български език на народна основа от XVII в. се оформят непосредствено в процеса на писане на дамаскините със средствата на живата народна реч. Създателите на новия книжовен идиом в своята работа се опират: 1. на системата от изразни средства на народно-разговорния език на населението от градовете и големите манастири в района на Средна Стара пла-

inslav

нина (в ареала: Етрополе – Луковит – Тетевен) в бившата Ловешка епархия, който притежава основните диалектни черти на централните, преходни по тип, балкански говори по ятовата граница (с това до голяма степен се обяснява присъщата на дамаскините вариантност на езиковите средства); 2. на средствата на традиционния литературен език, в частност на някои особености, отразени в езика на архаичните оригинали. Взаимодействащите си в процеса на създаване на новобългарския текст книжовен и народно-разговорен идиом имат различна функционална, териториална и социална сфера на действие и различни субстанциални форми (писмена и устна). При това става дума за късна реализация на традиционния литературен език (българо-сръбска безюсова правописна редакция на среднобългарския език, свързан чрез кодификацията на Константин Костенечки с школата на Евтимий Търновски), който вече е поел живи народни черти.

Условно механизмът на създаване на книжовния български език на народна основа от XVII в. може да бъде сведен до този модел:

• възникване на писмени изрази, ориентирани едновременно към системите от изразни средства и норми на традиционния литературен и на народния език; натрупване на еднотипни решения при този процес (т.е. създаване на новия писмен узус);

• приемане на дадените писмени изрази за образец и закрепване на техните особености на равнищѐто на писмения език като система;

• възникване на нови писмени изрази, ориентирани към вече приетите особености на реализация на писмения език като система.

Именно по този начин постепенно в процеса на създаване на новобългарския текст, като се закрепват на равнището на писмения език като система, традиционните книжовни и народните изразни средства стават елементи от нормата на новия исторически тип литературен език – книжовния език на народна основа, и се осъществява приемственост в българския книжовен език като историко-културен феномен.

2.2. За структурата на новия тип литературен език е характерно общото решение на неговите създатели на равнището на системата на писмото да се следва традиционната книжовна норма, а на равнищата на граматичния строеж и лексиката – да се следва узусът на живата народна реч. Така в писмото се използват напълно излишните за фонологичната система на живия език от XVII в. набор от букви и техните графични варианти, надредни знаци и лигатури, характерни за архаичните оригинали принципи за съкратено изписване на думите. Особеностите, свързани с новобългарската норма, са малко: употреба на буквата ъ наред с ꙋ, оу вм. ѫ, буквите ц, ѝ; употребата на буквата ѧ не само според нормите на среднобългарския правопис, но и вм. ꙗ.

На равнищата на граматичния строеж и лексиката създателите на книжовния език на народна основа, напротив, доста последователно използват системата от народни изразни средства. В новобългарския текст се отразяват всички основни морфологични особености, които обикновено се споменават при характеристиката на съвременния български език (включително и литературния): постпозитивна членна морфема; аналитично изразяване на отношенията между думите в изречението; замяна на инфинитива с *да*-конструкция;

inslav

аналитично изразяване на степените за сравнение с помощта на частиците *по-* и *най-* (в новобългарския текст те могат да се прибавят не само към прилагателни, но и към съществителни и глаголи: а҃ми ѐ наѝ ло́вь чюдны҃ цр҃тво нб҃ное 31.215; ѿ слн҃цето по́свѣти 4.21б; заради̑ това́ го и҆ б҃ь найпочéте 15.155б); аналитично изразяване на бъдеще време (в новобългарския текст – с помощта на един от двата еднакво допустими модела: спомагателен глагол *ща* или *щем*, изменящ се по лице и число, + *да* + сегашно време на спрегнатия глагол в съответното лице и число, например: и҆ как҃ щъ҃ а҃зь това̀ да зе́ма на се́бѣ си҃ 12.110б; мнѡ́го щешь зло̀ да поте́глишь 6.43б; или същите форми на спомагателния глагол + съкратен инфинитив: и҆ а҃зь тѐ щемь наста́ви 9.68; и҆ прода́ ю҆ щешь та́мо 9.69б); употреба на преизказни, конклузивни форми и форми на адмиратив; отсъствие на деятелни причастия за сегашно време и деятелни причастия за минало време на *-ъ*, *-въ*; бройна форма на съществителните от м. род (в новобългарския текст: два̀ мꙋ́жа 37.280); замяна на относителното местоимение иже, ꙗже, ѥже със съюзната дума *който* и др.

Заедно с това в новия литературен идиом се откриват и редица традиционни книжовни елементи. Едни от тях са единични в новобългарския текст (срв. инфинитив „не опивати се вино҃“ в текста на заглавието на слово 20). Други могат да се разглеждат като елемент от нормата на книжовния български език на народна основа от XVII в. Така например в новобългарския текст нерядко се употребяват словоформи на аорист за 3 лице мн. число с окончание *-ше* вместо обикновеното в такива случаи окончание *-ха*. Срв. например: и҆ хытрьцыте като̑ чю́ше тѣ́зи дꙋ́ма ѿ ца́ра, и҆злѣ́зоше и҆з і҆ер҃лимь. и҆ пои҆до̀ше гдѐто станѣ̑ ѕвѣзда̑та 33.237б, в архаичната редакция: влѣ́свы же ꙗ҆ко оу҆слышав҃ше сло́во ца́ра и҆зы́доше и҆з҃ і҆ерли́мь и҆ шьдше дон҃деже ста́ ѕвѣзда̑ Костенецкий дамаскин, л. 5.

Част от несвойствените за узуса на живата българска реч словоформи попада в новобългарския текст в състава на цитати от каноничните текстове, които остават непреведени и могат да се тълкуват, или влиза в състава на устойчиви словосъчетания, използвани в известна степен за стилизация на текста под влияние на традиционната писменост. Срв. например употребата на падежни форми, вече несвойствени за живата народна реч, в състава на съчетания от типа: въ вѣкы вѣкѡ҃ 31.223; причести́ се ст҃ыхь тайнь 17.174б; въ цр҃ква сты҃ а҃пль 8.58; или в състава на цитати, които се тълкуват: и҆ па̀кь ка́же. да́ль ѐси̑ боѐщим҃ се те́бе знаме́нїе бѣжа́ти ѿ ли́ца̑ лꙋ́кꙋ. си҃ ре̑ ка̀же. да́ль ѐси̑ на хр҃тїа́не, дето ти се бою́ть ѿ знаменїето, да бѣга́ть като̑ ѿ лѣ́кь 16.161б.

Най-значително е влиянието на традиционния литературен език на лексикално равнище. Това се обяснява с отсъствието в словния фонд на разговорната народна реч на много необходими за предаване съдържанието на текста изразни средства, в частност средства за назоваване на някои реалии и понятия, свързани с християнското учение, религиозната етика и църковния обред, а също и някои собствени имена (антропоними, топоними и етноними) от каноничните книги, апокрифната и житийната литература. Тези думи – нерядко в състава на устойчиви словосъчетания – са заимствани непосредствено от архаичната редакция. Срв. например: и҆ да́де мꙋ̑ сщ҃е́нны҃ ра́монось, дѐто го зове́мь о҆мо́фрь 15.141б; в архаичната редакция: и҆ да҃ емꙋ сщ҃енные рамонось

inslav

его же глѥмь омофорїо *Ханджарски дамаскин*, л. 287; ца́рь ма҃имїа́нь прѣѐ и҆ плѣнѝ скѵ́ты и҆ саврома́ты, на ѿбласть ри́мʼско ца́рʼство 9.63; в архаичната редакция: царʼ же ма҃имїань, прѣемь скѵ̑ѳы и савромати въ области римскаго ц҃рства *Ханджарски дамаскин*. л. 251.

Много от тези думи вероятно вече са били част от говоримия език за вековете християнско вероизповедание; намираме ги и в Речника на Н. Геров. Срв. например nomina agentis с наставка *-тел* от типа: **благодѣтел, гонител, мучител, крьститель, подражател, спасител, хранител** и др., а също отглаголните съществителни с наставка *-ние* от типа: **богоявление, бдѣние, благовѣщение, възведение, въздвижение, гонение, знамение, искушение, исцѣление, моление** и др. За това, че тези словообразователни типове са част от нормата на книжовния български език от XVII в., свидетелства и фактът, че наред с традиционните книжовни думи с наставка *-ние* в новобългарския текст широко представени са и съществителни, образувани по същия словообразувателен модел, но от глаголни основи, взети от народния език. Срв. например: **въздыи́шѣнїе** 18.193б; **леле́канїе** 18.193б; **покла́нѣнїе** 1.8б; **трепе́ранїе** 31.218; **слѹгѹванїе** 35.256б и др. Особено интересни в това отношение са сложните думи на *-ние* от типа: **залѹдо_почи́танїе** 19.207б; **ви́сокодѹманїе** 20.209б; **кри́во_съ́дение** 18.196, **файда_зе́манїе** и под., в състава на които, както се вижда от последния пример, могат да влизат даже и турцизми.

В същото време, заѐдно със заетите от архаичните дамаскини думи, в новобългарския текст преминават някои словообразователни модели, несвойствени за живия народния език. Срв. например прилагателни с наставки *-ителен*, *-ателен*: и҆ трѝ си́лы се зовѫ́ть са́дителʼны детѝ сѣ̀, съсʼ тѣ́ ра́жда и҆ хра́ни чл҃кь, и҆ растѐ… и҆ тре́тїа ѐ па́кь расти́телʼна детѝ ра́стѐ чл҃кь… а҆ дрѹ́гыте… зовьтʼ се разѹми́телʼны защѝ сьс тѣ̀ позна́ва чл҃кь, что ѐ да ѐ и какʼво ѐ 33.232б–233; в архаичната редакция: и҆ трѝ си́лы оу҆́бо гл҃ютʼ се, сади́телʼны. занѝ съ сы̀ми раждаетʼ се и҆ питаетʼ се… чл҃кь… тре́тїа ѐ расти́телʼна. ѐже расте́ть чл҃кь… дроу҆гые же пѣ̀ть си́лы. гл҃ютʼ се разоуми́телʼны, занѝ съ тѣ̀ми познава́еть чл҃кь что̀ либо̀ ѐ и҆ хо́щетʼ *Еленски дамаскин*, л. 13б–14б.

Тези сведения за книжовния български език на народна основа от XVII в. дават най-обща характеристика на обекта на изследване и не претендират за пълнота. Изчерпващ материал по засегнатите проблеми се съдържа в предлагания на вниманието на изследователите Речник на книжовния български език на народна основа от XVII в.

§3. Структура на речниковата статия

В РКБЕНО са представени два типа статии: основни и препратки. Всяка основна статия съдържа целия предвиден в речника комплекс от данни за лексемата. Тя се състои от три части:

1. Заглавната част на речниковата статия съдържа представителна форма на думата (заглавна дума), сведения за нейната принадлежност към определена граматическа категория (част на речта) и за количеството на употребите на словоформите и҆ в новобългарския текст.

inslav

2. Тълковната част на речниковата статия включва описание на всички открити в новобългарския текст значения и нюанси на значения на всяка лексема (при необходимост – с уточнение на граматическата характеристика на думата при нейната употреба в определено значение), образни употреби, описание на устойчивите словосъчетания, в състава на които се среща в текста дадената лексема. Всяка дефиниция на значенията на думата, нюансите на значения, устойчивите словосъчетания е подкрепена с илюстративен материал, достатъчен за аргументация на предложеното тълкуване.

3. Индексалната част на речниковата статия съдържа граматическо описание на всички зафиксирани в новобългарския текст словоформи на дадената лексема с нейните графични варианти, включително с различни надредни знаци и грешно изписани форми. Тези словоформи се разпределят по словоизменителни категории и парадигми, в рамките на които словоформите се изреждат според тяхната поява в текста и се документират с номера на словото и номера на листа от Тихонравовия дамаскин, на който са засвидетелствани.

Препратките се дават за удобство при използването на речника. В тях се представят графико-правописните и фонетичните варианти на заглавната дума, отличаващи се от нея по суфиксалната или коренната морфема, а също и морфологичните форми на думата, различни от нейната представителна форма (суплетивни словоформи). Препратките, както и основните статии, се дават на съответното място в азбучния ред. Вариантът на думата, представен в препратката, се описва семантически и граматически в съответната част на основната статия, като се взема предвид при определяне количеството на употребите и се разработва в индексалната част на основната статия.

§4. Словник на РКБЕНО

4.1. При определяне състава на лексемите, влизащи в словника на РКБЕНО, т.е. при разделяне на текста на думи, които се представят в отделни речникови статии, се прилагат следните принципи.

Всяка статия е посветена на една дума, разглеждана на първо място като единица от издадения текст от празно място до празно място (или от празно място до вертикална чертица), а всъщност като лексема, т.е. като единица от лексикалното равнище на езика, дума със съвкупността от нейните лексикални значения и семантична структура и нейните словоформи с възможни графико-правописни и фонетични варианти.

Това се отнася и до думи, които се откриват в текста само в състава на устойчиво словосъчетание. В тези случаи се определя представителната форма на заглавната дума, дава се сведение за нейната принадлежност към една или друга част на речта (или към лични или местни имена), количеството употреби в новобългарския текст. В тълковната част на речниковата статия се разработва само устойчивото словосъчетание, в състава на което е засвидетелствана дадената дума. Например: **арбанашки** *прил.* (1) **арбанашка дръжава.** *Арбанашка държава*, *Албания*. ѝ трива́лїа ѹзѐ. така̀ ѝ дал҆матїа. що ѐ

inslav

а̀р'бана́ш'ка дрьжа́ва 8.59. В индексалната част думата отново се разработва като отделна речникова единица.

Словообразователните варианти се разглеждат като самостоятелни думи и се разработват в отделни статии, например: **вдовичен** и **вдовишки**, **погина** и **погибна** и др. под. Взаимни препратки не се дават. Изключение правят само глаголите, засвидетелствани както със суфикс *-ова*, така и със суфикс *-ува*. Те се разработват в една статия под заглавна дума със суфикс *-ува*; вариантът с *-ова* се дава в препратка.

Глаголите от свършен и несвършен вид се разглеждат като самостоятелни лексикални единици и се представят в отделни статии. Това се прави и поради стремежа да се отрази в индексалната част на речниковата статия различната употреба на техните словоформи. Двувидовите глаголи (например: **видя** *несв.* и *св.*) се разработват в рамките на една статия с граматическа бележка: *несв.* и *св.* Когато отсъстват семантични разлики в употребите на свършените и несвършените словоформи, тълкуването на значенията на двувидовите глаголи се дава с помощта на глагол от несв. вид, например: **видя** *св.* и *несв.* **1**. *Виждам, възприемам със зрението си.*

Ако някое от значенията е характерно само за единия вид – св. или несв., при неговото описание се дава бележка: *Само св.* или *Само несв.*, например: дарувам *несв.* и *св.* ... **2.** *Само св. Надаря; направя някой да притежава някакво умение, способност, дарба.* а҃ кѵ̑рїакꙋ вл҃кꙋ, дарꙋва мо (!) б҃ь да́рь и҆ и҆сцѣла́ваше бо́л'ны людїе 4.26б.

В самостоятелни статии като словообразователни варианти се разглеждат възвратните глаголи с частица *се*. Глаголите с възвратна частица *си* се представят в отделна статия само когато глаголът с частица *си* се отличава семантично от глагола без *си* (например **дойда си** за разлика от **дойда**: и҆ а҃зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа. и пак' щем' си̑ тꙋ́ка до̑ 13.124б), или когато глаголът без частица *си* въобще не се употребява (например: **поприготвя си**, **попрѣпочина си**).

В самостоятелни статии се разработват срещащите се в новобългарския текст архаични глаголни словоформи, които не могат да бъдат отъждествени с техните новобългарски континуанти, например: **поче** *св.* от стб. *почѧти, **почие** *св.* от стб. почѧти, **почиваают** *несв.* от стб. почивати, **оста** *св.* от стб. остати и др. под. (за правилата при оформянето на заглавната дума вж. в §5).

В отделни статии се представят формите за трите лица в ед. и мн. число на личните местоимения. Формите на притежателните местоимения се описват отделно за 1 и 2 лице, а в 3 лице – и в зависимост от рода на субекта на притежание, като се обединяват според рода и числото на обекта на притежание (**негов**, **негова**, **негово** – **негови; неин**, **нейна**, **нейно** – **нейни**; формите **тогов** и **егов** се разработват отделно).

В РКБЕНО се разглежда целият материал със собствени имена (лични и географски названия), названия на племена и народности и образуваните от тях прилагателни, названия на жители според географското име на местността. Лексемите, които участват в сложни собствени имена, се разработват в самостоятелни статии като отделни заглавни думи. В тълковната част на речниковата статия те се описват като устойчиви словосъчетания.

inslav

В отделни статии се представят буквените знаци в значение на бройни или редни числителни. Буквените съчетания за сложни числителни се дават в съответната статия на началната буква, обозначаваща десетиците (с изключение на втората), стотиците, хилядите. Сложните числителни от втората десетица (а҃і, в҃і и др.) се включват в статията на буквата, обозначаваща единицата.

Причастията в атрибутивна функция се описват в самостоятелни статии с бележка: *прич.* В тълковната част на статията се дава бележка: *Като прил.*

Лексикалните омоними се разработват в отделни статии и се маркират с римска цифра над реда след заглавната дума, например: **изгоря**[I] *св. Бъда унищожен от огън* и **изгоря**[II] *св. Унищожа чрез огън*; **раслан**[I] *ЛИ* и **раслан**[II] *м. Лъв.*

Граматическите омоними на представителната форма на думата (например: **вънка** – *наречие и предлог*) не се описват в отделни статии (вж. §5).

4.2. Както вече бе отбелязано, графико-правописните и фонетичните варианти на думата, а също суплетивните словоформи се дават в препратки към основната заглавна дума, например: **глъбок** вж. **длъбок**, **монастир** вж. **манастир**. Това се отнася и за думите с *л*-епентеза, например: **земля** вж. **земя**.

В препратки се дават очевидно грешно изписаните думи, например: **горегиат** (!) вж. **горещ**, **книла** (!) вж. **гнил**, **галлея** (!) вж. **галилея**.

Заглавната дума на препратките фактически не е самостоятелен елемент от словника на РКБЕНО, а влиза в него като един от вариантите на основната заглавна дума.

§5. Заглавна дума: представителна форма

5.1. Граматичната структура на книжовния български език на народна основа от XVII в. в своите основни особености е близка до съвременната и има достатъчно изразен новобългарски аналитичен характер. Това позволява като основна (представителна) граматическа форма на заглавната дума да се избере същата форма за различните части на речта, която обикновено се използва в съвременната лексикографска практика.

Изключение правят глаголните остатъци, свързани със старобългарския език, които не могат да бъдат възстановени във вид, присъщ на глаголната система от XVII в. При тяхната разработка като заглавна дума се дава първата по парадигма словоформа на архаичния глагол, засвидетелствана в новобългарския текст. Например: ако няма форма за сегашно време, се привежда формата за имперфект, аорист и т.н.; в рамките на тези категории по парадигма се избира и формата за лице и число. За избраната според този принцип заглавна дума се посочва формата на инфинитива на старобългарския глагол, към който се отнася дадената словоформа. Ако такъв инфинитив не е засвидетелстван в класическите старобългарски паметници, пред него се поставя * (звездичка), например: **поче** *св.* от стб. *поѹатн. Останалите словоформи на дадения глагол се привеждат в индекса, а също могат да се открият в илюстративния материал на тълковната част на статията.

5.2. Съществителните имена в заглавната част на речниковата статия се представят в основна форма в ед. число. Формите pluralia tantum (например:

instav

врата, срв.: сре́брьнитѐ вратà 3.19) се разработват с бележка *само мн.*, а също съществителните, обозначаващи названия на племена, народности и названия на жители според географското наименование на местността, ако те са засвидетелствани в новобългарския текст само във форма за мн. число. В подобни случаи форма за ед. число не се възстановява, тъй като невинаги е възможно това да се направи достатъчно адекватно. Заглавната дума се дава във форма за мн. число с бележка *мн.*, например: **авари** *мн.*, **израилтѣне** *мн.*

След заглавна дума – собствено име – могат да стоят бележки: *ЛИ* (лично име), *МИ* (местно име). По такъв начин бележките *м.*, *ж.*, *ср.*, *мн.*, *само мн.*, *ЛИ*, *МИ* след заглавната дума показват, че дадената лексема принадлежи към морфологичния клас на съществителните имена.

Ако една дума в съвременния български език в диалектното му разнообразие може да бъде или от мъжки, или от женски род и това не може да се определи от контекста, то се дава с бележки: *м.* (?), *ж.* (?), например: **пепел** *м.* (?), *ж.* (?).

5.3. Като представителна форма за прилагателните имена се дава кратката форма в ед. число м. род. Пълните форми на прилагателните се описват само в индекса. Например при наличие в новобългарския текст на словоформи сꙋ́етнь 40.320б и сꙋ́етны̀ 15.137б като заглавна дума се дава формата **суетен**. За прилагателните се използва бележка *прил.*

Във форма за ед. число м. род с бележки съответно: *мест. притеж.*, *мест. възвр. притеж.*, *мест. въпр.*, *мест. относ.*, *мест. показ.*, *мест. отриц.*, *мест. неопр.*, *числ. редно.*, *прич.* се дава заглавната дума на изменяемите по род и число местоимения (притежателни, възвратно-притежателни, въпросителни, относителни, показателни, отрицателни, неопределителни), редни числителни, причастия, употребени в текста в атрибутивна функция.

За характеристика на заглавната дума при някои заети думи се използват граматически бележки *неизм.* (например: **ката** *неизм.*) или *прил. неизм.* (например: **кадър** *прил. неизм*).

Бройните и редните числителни се разработват в отделни статии с бележки *числ. бр.* и *числ. редно.* Това се отнася и до числителни, обозначени с буква под титла (вж. по-горе). Думи, образувани от букви в значение на числа (например: н҃ца *Петдесетница*), включително и сложни думи (например: г҃, годишен *тригодишен*), в заглавната дума се дават в разгърнат вид: **Петдесетница**, **тригодишен**.

5.4. Като представителна форма на глаголите в заглавката се дава формата за 1 лице ед. число на сегашно време с бележки *несв.* и *св.*, които показват, че лексемата принадлежи към морфологичния клас на глаголите. Двувидовите глаголи имат бележки *св.* и *несв.* Безличните глаголи в заглавната част са във форма за 1 лице ед. число на сегашно време. Информация за това, че реално в новобългарския текст те се появяват само във форма за 3 лице, присъства в тълковната част на статията пред разработката на значенията с бележка: *Само 3 ед.* В дефиницията на значението се използват форми за 3 лице ед. число на съответния глагол, например: **развидѣлювам** *несв. Само 3 ед. Разяснява се; става ясно, без облаци*; **дожалея** *св. Само 3 ед. Дожалее ми, домъчнее ми* (+ илюстративен материал).

inslav

Глаголи, които според своята семантика се употребяват само в мн. число, в заглавната дума се дават във форма за 1 лице ед. число на сегашно време. В тълковната част на статията пред определението за тяхното значение (или значения) се поставя бележка: *Само мн.* В самата дефиниция глаголите са във форма за мн. число, например: **прегръна се** *св. Само мн. Прегърнем се*; **попитам се** *св. Само мн. Попитаме се, зададем си въпросите един на друг.*

В книжовния български език на народна основа от XVII в., отразен в Тихонравовия дамаскин, се употребяват като окончания за формите за 1 лице ед.ч. на глаголите от I и II спрежение както морфемите *-а*, *-я*, така и морфемите *-(е)м*, *-(и)м*: **пиша** и **пишем**, **правя** и **правим**, **годя** и **годим**. В РКБЕНО в съответствие със съвременната лексикографска практика те се дават с окончания *-а*, *-я*. За употребата на словоформите с морфема *-м* може да се съди по данните в индекса.

5.5. Всички наречия, включително и образуваните от прилагателни, в съответствие с приетите в РКБЕНО правила се описват в самостоятелни статии с бележка *нареч.* За останалите части на речта се използват бележки: *предл.* (предлог), *съюз*, *съюзна дума*, *част.* (частица), *междум.* (междуметие). Ако лексемата принадлежи едновременно към пълнозначните и служебните думи или към служебни думи, отнасящи се към различни части на речта, в заглавката след нея се дава двойна (или тройна) граматическа характеристика: *нареч.* и *предл.*; *мест. въпр.*, *съюзна дума, съюз* и др. под. Например: **навънка** *нареч.* и *предл.*; **дето** *нареч.*, *нареч.-съюзна дума*, *съюз.*

§6. Заглавна дума: принципи на графична нормализация

6.1. При установяването на представителната форма на заглавната дума съществуват значителни трудности, които са свързани с еластичността на нормата на книжовния български език на народна основа от XVII в., с наличието на варианти в изписването на думата и нейните форми. Отъждествяването на тези варианти в рамките на заглавната дума мотивира необходимостта от тяхната нормализация. Тъй като всички словоформи, представени в новобългарския текст, включително с различни надредни знаци и грешно изписаните, са отразени в индексалната част на речниковата статия, тяхното представяне във форма на нормализирана заглавна дума не намалява информативността на материала в речника.

В РКБЕНО е приет принцип за графична нормализация на заглавната дума, опиращ се на лексикографската практика в речниците на съвременния български книжовен език.

Ако думата е засвидетелствана в новобългарския текст в няколко графико-правописни варианта, за заглавна дума се избира този, който съвпада със съвременната лексикографска практика. Например: от вариантите вѣра 6.41, вѣрѣ 8.57б, вечерѧ 17.175б за заглавна дума се избира **вечеря**; от длъбина 31.215 и глъбина 11.82б – заглавната дума е **длъбина**. За думите, които не съществуват в съвременния литературен език, а също за съкратено написаните думи, за които е необходимо да се възстановява пълна форма, като заглавна

inslav

дума се дава форма, приета в съвременната лексикографска практика за думи с аналогичен словообразувателен състав, например: камат҃ство – **каматство** *ср. Кокетство, поведение на суетен човек, труфене.*

Когато в новобългарския текст последователно е засвидетелстван вариант, несъвпадащ със съвременното изписване на думата, графичните или фонетични особености на думата се съхраняват. Запазва се обеззвучаването на съгласната *з* в представките *раз-*, *из-*, *през-*, *без-*, последователно зафиксирано в дамаскинския текст, например: **раскопая**, **распростра**, **распръсна се**, **истегля**, **исписан** и др. под., или изписването на буква ъ в представката *въ-*, например: **въкореня се**. Съхраняват се в заглавната дума срещащите се само в даден вариант думи като: **братучед**, **пофатам**, **покалоеря**, **дубрава** и др. под.

Запазват се и някои други особености на приетата в книжовния български език на народна основа от XVII в. графико-правописна система. Така буквата ѣ остава в заглавната дума на етимологичното си място. Например при изписване лѣ́пы 15.134 – заглавната дума е **лѣп**, при изписване дѣ́ница 39.318 – **деница**, при лѣ́тна 39.318 – **лѣтен** и др. под. Препратки в тези случаи не се дават. Решението за запазването на буква ѣ на етимологичното ѝ място е мотивирано и от факта, че книжовният български език на народна основа от XVII в. възниква в зоната на централните преходни говори по ятовата граница, където рефлексите на ѣ и днес са разнообразни. Затова замяната ѣ > я, ѣ > е в зависимост от ударението и позицията в думата, приета в съвременния книжовен език, неволно би привнесла субективен фактор в картината от XVII в. Съхраняват се в заглавната дума групите *-ръ-*, *-лъ-*, които са норма в книжовния български език на народна основа от XVII в., например **дръвце**, **длъжина**, **дръжава**, **дръзая** и др. под. Оставят се без промяна удвоените букви в лични и местни имена, а също и в образуваните от тях прилагателни, например: **саддукей**, **аввакум**, **авраам**, **иоаннов** и под.

Подобни изключения от решението да се следва съвременната лексикографска практика при определянето на заглавната дума са допустими, тъй като всички графични варианти на думите се дават в индексалната част на речниковата статия.

6.2. При нормализацията на заглавните думи се приемат следните правила за опростяване на графиката, отразена в новобългарския текст на Тихонравовия дамаскин и в неговото издание:

ѫ > ъ; оу, ꙋ > у; ѡ > о; ѧ > е, я; є, ѥ > е; ι, ї, ѵ̈ > и; ы > и;

ѕ > з; ѯ > кс; ѱ > пс; ѳ > т; ѵ > в; ц > дж; ь (вокал) > ъ.

Буквените означения на цифри не се променят и се дават или на своето място в азбучния ред (а҃, г҃ и др.), или в края на азбуката (ѳ҃, ѕ҃).

Буквата ь като знак за край на думата след съгласна отпада, например: олт҃а́рь 13.123б – заглавна дума **олтар**. Това се отнася и за други случаи, когато буквата ь е без звукова стойност.

Паерчик на мястото на гласна се предава с буква ъ.

Всички надредни знаци, включително и за ударение, в заглавната дума се изпускат. Данни за тяхната употреба се съдържат в индексалната част на речниковата статия. Надредните букви се смъкват в реда. Съкращенията под титла се развързват.

inslav

§7. Тълковна част на речниковата статия

7.1. Обект на тълкуване в РБКЕНО е думата с всичките ѝ лексикални значения, като се взема предвид възможността някои от тях да се осъществяват в рамките на определена граматична категория, а също и функционирането на думата в състава на образни изрази и устойчиви словосъчетания. Основен принцип при тълкуването на значенията на пълнозначните думи е разгърнатата им дефиниция да се опира на „наивната езикова картина на света", на този собствено езиков смисъл, който се поражда въз основа на анализа на контекста (контекстите) с дадената дума в новобългарския текст (при необходимост рамките на контекста могат да обхванат един или друг сюжет или произведение изцяло). Сведения с енциклопедичен характер за особеностите на реалиите или понятията по възможност не се дават. Избягва се също информация за присъщи на реалията свойства, които не се изтъкват при употребата на думата за нея в контекста. Например при определяне значенията на думата **финик** *м.* се дават следните дефиниции: **1.** *Финикова палма, вид тропическо дърво, финик.* **2.** *Фурма, плод на финикова палма, финик*, но се избягват сведения от типа: *вид тропическо дърво с вечнозелени листа* или описание на външните особености на плода на финиковата палма.

Важен принцип при дефинициите на значенията на думата със средствата на съвременния български книжовен език е стремежът да се съобразяваме с „диалога на културите", разделени една от друга с три столетия, да се избягва осъвременяване и „окултуряване" на лексико-семантичната система на народния в своята основа книжовен език от XVII в.

Тълкуването на пълнозначните думи по възможност следва модела: дума еквивалент в съвременния български книжовен език – разгърната дефиниция – синоними. Например: **съгрѣшение** *ср.* (29). *Прегрешение, непозволена от гледище на религиозния морал постъпка, грях.* Думата еквивалент в РБКЕНО може да бъде както пълен еквивалент, така и приетото в съвременната норма семантико-функционално съответствие на тълкуваната лексема.

Ако думата еквивалент в съвременния книжовен език принадлежи към периферията на нормата като диалектизъм или архаизъм, но се открива в речниците на съвременния български книжовен език, в тълкуването се дава на последно място. Срв. например тълкуването на заглавната дума **внука**: *Внучка, дъщеря на сина или дъщерята, внука.* Или тълкуването на глагола **найда**: *Намеря; открия нещо или някого, когото търся; найда.*

В случаите, когато е невъзможно да се даде разгърната дефиниция по една или друга причина, се допуска тълкуване само с дума еквивалент и/или синоними, например: **господство** *ср. Господство, власт, сила, могъщество*; **неправедно** *нареч. Несправедливо, незаслужено, неправилно.*

Ако в някое от значенията на думата семантиката ѝ се нуждае от допълнително уточнение на определен субект, то се дава в края на дефиницията в кръгли скоби, например: при глагола **изтека: 2.** *Изтека, бликна, извра отнякъде* (*за река, поток*). **3.** *Заляза, скрия се зад хоризонта* (*за слънцето*).

При определяне на значенията на лексеми, свързани с религиозни понятия, се правят уточнения: „в християнската религия" (за строго канонични

inslav

понятия) или „според религиозните представи“ (за религиозно-битови понятия). Например: **третие небо**. *Според религиозните представи мястото, където живеят праведниците.* **вѣчен живот**. *Безсмъртие, животът на праведниците след смъртта според християнската религия.*

Личните и местните имена се тълкуват с думата еквивалент в съвременния български книжовен език, например: **Иоанн** *ЛИ – Йоан*, **Цариград** *МИ – Цариград*. Ако собственото име е сложно, то се разработва в тълковната част като устойчиво словосъчетание, например: **Симеон Стлъпник** – *Симеон Стълпник*, **Нови Сион** – *Нови Сион* и др. под. При притежателните прилагателни, образувани от собствени имена, в тълкуването се дава думата еквивалент и собственото име, от което е образувано прилагателното, например: **Филипов** *прил.* (1) *Филипов, от ЛИ Филип.* сн҃ь фи́липов ѿ пло́в҆дивь 18.182б.

7.2. Всички значения, които могат да се открият в рамките на думата като речникова единица, се номерират при описанието с арабски цифри. На първо място се представят значенията, генетически присъщи на дадена лексема. При преносно значение на думата се поставя бележка *прен.* Нюансите на значенията се тълкуват след знака //.

Ако думата принадлежи едновременно към различни части на речта, тълковната част на речниковата статия се разделя на абзаци, обозначени с римски цифри. На първо място се описва пълнозначната дума. Например: **навънка** *нареч.* и *предл.* **I.** *Наречие.* **II.** *Предлог.* Във всеки абзац думата се разработва според правилата, приети за дадена граматична категория.

Употребата на думата в преносен смисъл с цел постигане на художественост, без да се е оформило самостоятелно преносно значение, се дава след бележка *образно* без тълкуване, само с привеждане на илюстративен материал. Ако думата се открива в новобългарския текст на дамаскина само в своята образна употреба, в заглавната част на речниковата статия се дава нейната представителна форма, посочва се принадлежността ѝ към определена граматична категория и количеството употреби, а в тълковната част след бележка *образно* се тълкува основното, непреносно значение. Например: **голубица** *ж. Образно. Гълъбица, женската на гълъб.* ѝ роди́ха тѣ́зи чи́ста ѝ х҃ва голꙋ́бица ѝ дв҃ца 8.55.

7.3. В края на тълковната част на речниковата статия, след разработката на основните и преносните значения на думата, се описват устойчивите словосъчетания (преосмислени и непреосмислени), в състава на които влиза дадената дума. Всяко съчетание се тълкува и се илюстрира с подходящи примери.

Като устойчиви словосъчетания в РКБЕНО се представят всички преосмислени съчетания на думите, например: **веда се яко овче на заколение.** *Държа се хрисимо, покорно*; **поболея със срьдцето си.** *Свие ми се сърцето от вълнение.* Към тях се причисляват някои непреосмислени словосъчетания, които се повтарят в новобългарския текст като словесни формули (цитати), например: **многолѣтни царю, благословени християне** и др. под.

Като устойчиви словосъчетания се разработват също: а) сложни лични имена и географски названия (вж. по-горе); б) безлични конструкции от типа: **ще ми се, драго ми е**; в) отрицателни конструкции с отрицателни местоимения и предлог, например: **ни от где, ни от кого**; г) сложни съюзи, състоящи се

inslav

от наречие и частица (**камо ли, защо да**), наречие и местоимение (**камо що**), съюз и частица (**ако ли**) и под.

Устойчивите словосъчетания се описват в статиите на всяка пълнозначна дума, влизаща в състава им. Ако съчетанието се състои от пълнозначна и служебна дума, то се дава само в статията на пълнозначната дума, дори ако служебната дума е ключова, например в съчетания от типа: **до година, до живот**. Сложните съюзи като **ако ли, ако и, мигар и ако** се разработват като устойчиви словосъчетания в статията на съюза или съюзната дума. Ако в състава на сложния съюз влиза предлог или частица, той се дава като устойчиво словосъчетание в статията на предлога или частицата. Например сложният съюз **заради да** се представя като словосъчетание в края на статията, посветена на предлога **заради**.

7.4. Служебните думи в РКБЕНО се тълкуват по следния модел: функция на служебната дума – еквивалент в съвременния книжовен език – синоними. Например, при описанието на функциите на съчинителните съюзи се използват формулировки от типа: *Свързва съчинени* (*съединителни, разделителни, съпоставителни, противопоставителни*) *изречения*. При описанието на функциите на подчинителните съюзи – формулировки от типа: *Въвежда подчинени определителни* (*подложни, сказуемноопределителни, допълнителни, обстоятелствени*) *изречения* с необходимите уточнения. При обстоятелствените подчинени изречения се конкретизира: *подчинени обстоятелствени за време* (*място, начин на действие, причина, цел, количество и степен, условие, отстъпване, следствие*).

Ако съюзът (**а, и, но** и др.) в началото на изречението служи за връзка между предходния и следващия абзац от изложението, при определянето на неговата функция се използва формулировката: *Присъединява (въвежда) нов синтактичен период.*

При определянето на функциите на предлозите формулировките са от типа: *за означаване на времето, когато се извършва действието; за означаване целта на действието; за означаване на мястото, където се извършва действието* и др. под.

7.5. Употребата на една част на речта в качеството на друга (субстантивация на прилагателните, адективация на причастията, употреба на наречията във функция на предлози, съюзи, съюзни думи и под.) се описва в статията на основната заглавна дума в отделен абзац с бележки: *като същ.*, *като прил.*, *като предл.*, *като съюз* и т.н. Ако подобна употреба е възможна при граматически ограничени условия, този факт се уговаря допълнително. Например: **сух** *прил. … Като същ. Само ср. Суша, земя.* морѐто гледахъ̀ме̑ ѿ дѣ́но до́лꙋ разъ̀игра́ се и̑ не видѣше се нѝ сꙋ́хо нѝ вѡда̑ 12.117. Или: **найден** *прич.* (1) *Като същ. Само ср. Намереното*; *нещо, което някой е открил, намерил.* что̑ сто̀рихъ̀те ѿ̑ц̑и за о̀новà на́иденото 11.102.

7.6. Съвременният български книжовен език в тълковната част на РКБЕНО се използва само като средство за описание на семантичната структура на лексемите, засвидетелствани в новобългарския текст на дамаскина, и затова не се дава никаква стилистична характеристика на употребените при тълкуването думи. Известно изключение, както вече се отбеляза, е промяната

inslav

в обичайния модел за дефиниция на значението: думата еквивалент се дава в края на дефиницията, ако тя принадлежи към периферията на съвременната норма като архаизъм или диалектизъм (срв. по-горе примера с думата **внука**).

Това не се отнася до историзмите – думи, назоваващи древни реалии, които не съществуват в действителността и през XVII в., и в сегашно време. Макар че историзмите се намират в периферията на съвременната норма, в приетия модел на дефиниция те заемат първо място. Например: **тайфали** *мн. Тайфали, древно племе.*

Разглеждането на представената в речника лексика от XVII в. в стилистически аспект не е задача на РБКЕНО. Това е предмет на специални бъдещи изследвания на лексикалната система на книжовния български език от XVII в., за основа на които може да послужи този речник. Не се дават и бележки от типа: *традиционно книжовно, народно*. Подобни бележки безусловно биха могли да обогатят представата за синтез на традиционни книжовни и народни изразни средства в този език. Да се направи обаче последователно такова разпределение по принцип е невъзможно, тъй като значително количество думи са еднакво присъщи и на традиционния литературен език от Българското средновековие, и на народно-разговорния език, който е в основата на книжовния език от XVII в.

Установяването на произхода на думите не е задача на РБКЕНО, затова не се дават етимологични бележки, не се посочва и езикът, към който принадлежи заетата дума. Избягват се бележки от типа: *обикновено*, *често* и др. при дефинициите на значенията на думите. Наборът от контексти в Тихонравовия дамаскин, в които е употребена една или друга дума, по принцип е ограничен, затова бележки от този тип могат да носят случайна информация.

§8. Илюстративен материал

В примерите, илюстриращи значенията на думите и на устойчивите словосъчетания, а също в индексалната част на речниковите статии напълно се съхраняват графико-правописните особености на думите в издадения текст на Тихонравовия ръкопис, включително надредните и знаците върху реда и грешно написаните думи (това се отбелязва със знака за очевидна грешка: (!). В илюстративния материал се използват само един вид издателски скоби – квадратни. Примерите се привеждат в контекст, достатъчен за доказване на предложената в статията дефиниция на значението на думата, нюанса на значението, образната употреба, както и на значението на устойчивите словосъчетания. Количеството на примерите във всеки конкретен случай е различно. Ако е важно да се покаже разнообразието в синтактичното обкръжение, в което се употребява думата в дадено значение; ако думата е рядка, неизвестна в съвременния книжовен език; ако става дума за собствени имена, които се отнасят до различни исторически личности, и в други аналогични случаи, примерите в илюстративния материал са повече.

Пропуснат текст в примерите с цел да се съкрати изречението или поголям откъс от текста се отбелязва с троеточие. Общият смисъл и синтактичната структура на изречението при съкращаването трябва да се запазят.

inslav

§9. Индексална част на речниковата статия

9.1. Основната цел на индексалната част на речниковата статия е дескриптивно граматична: да се даде пълно описание на словоформите на всяка лексема в новобългарския текст, да се определи морфологичната характеристика на всяка словоформа, да се покаже тяхното разпределение по словоизменителни категории и парадигми, да се установи съвкупността от варианти за неизменяемите думи. Сигнатурите показват мястото на употреба на всяка словоформа с всички графико-правописни, фонетични и морфологични варианти, включително и разликите в надредните знаци и ударенията. Това позволява на бъдещия изследовател да открие контекста на всяка словоупотреба.

9.2. Словоформите на заглавната дума – прости и сложни аналитични – се привеждат в индекса без какъвто и да е контекст и без да се взема предвид дали дадена словоформа е употребена в своята пряка граматична функция, или не. Така например формите за сегашно време на глаголите от св. вид се дават, без да се посочва дали са част от конструкции с частицата *да*, или са след съюза *ако* и др. под. Формите за сегашно време на тези глаголи във функция на бъдеще време се описват според формата си като сегашно време (*сег.*). Съществителните имена се представят извън конструкциите с предлози, изразяващи някакви синтактични отношения в изречението. Не се привеждат устойчиви словосъчетания даже в случаите, когато те са във функция на сложен съюз или предлог, или означават сложно лично име или географско название. Изключение правят следните случаи: а) бройната форма за мн. число на съществителните от м. род, заедно с която в кръгли скоби се изписва числителното, след което е употребена, например: (дв҃а) мѹ́жа 37.280, (дв҃ата) болѧ́рина 11.105б, (дв҃а) свѣтилꙗ́ника 18.186; б) формата на бройните числителни в състава на съчетания от типа: се́дꙗмь тысѹ́ще 35.256б, които се дават в индекса в своя пълен вид; в) формата на съкратения инфинитив в конструкция с модален глагол от типа: (мо́жешь) най҃ 9.68; г) повелителните конструкции от типа: да нѣ стѐ ѻ҆ста́виле 32.225б, близки по значение до аналитичните форми на повелителното наклонение.

Сложните форми на времената и наклоненията, а също и възвратните глаголи с частица *се* и удвоените форми на личните и възвратно-личните местоимения се разглеждат като единна аналитична словоформа.

Употребените в новобългарския текст форми на перфекта, конклузива, адмиратива и преизказните форми на миналите времена и на бъдеще време се обединяват с обща бележка: форми от перфектен тип (*форми от перф. тип*). Тези категории, които възникват от перфекта, в книжовния български език на народна основа от XVII в. са в процес на оформяне и се осмислят нееднозначно, затова има опасност да бъдат субективно определени.

Индексалната част на речниковата статия има граматична същност. Разграничението на лексикалните значения и функции, което е направено в тълковната част на статията, в индексалната не се взема предвид: всички засвидетелствани в новобългарския текст словоформи на дадена лексема се описват заедно, независимо от факта, че в тълковната част могат да се отнасят към различни значения.

inslav

9.3. В РБКЕНО е приета следната структура на индексалната част на речниковата статия. В състава на всяка словоизменителна категория се отделят категориални форми, които разделят индекса на части, в рамките на които в съответствие с парадигмите се описват принадлежащите към дадена категория словоформи. Словоформите на съществителните, прилагателните (и причастията във функция на прилагателни), редните числителни, въпросителните, относителните, неопределителните, отрицателните и обобщителните местоимения се разделят на части в съответствие с бележките *ед.* (единствено число) и *мн.* (множествено число). При съществителните, прилагателните (и причастията във функция на прилагателни), редните числителни и някои местоимения в рамките на всяка от двете категории се отделят членуваните форми след бележка *чл.* При съществителните от м. род се посочва също *бр.* (бройна форма). При глаголите категориалните форми, разделящи частите на индекса, са формите за време, повелително и условно наклонение, страдателен залог, безлични и нелични форми. След бележката за обобщаващата категория (*ед.*, *мн.*, *сег.*, *аор.* и др. под.) се поставя знак (:) – двоеточие. След изчерпването на словоформите от дадена категория се поставя знак (;) – точка и запетая. В рамките на една категория словоформите се отделят със запетая.

Глаголите се описват по схема:

Сег.: 1 ед. ..., 2 ед. ..., 3 ед. ..., 1 мн. ..., 2 мн. ..., 3 мн. ...; имперф.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; аор.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; плусквамперф.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; форма (форми) от перф. тип: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; бъд.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ..., със съкр. инф. 1 ед. ..., ..., 3 мн.; отрицат. 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; бъд. в мин.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; бъд. предв. в мин.: 1 ед. ..., ..., 3 мн. ...; пов.: 2 ед. ..., 2 мн. ..., отриц. със съкр. инф. 2 ед. ..., 2 мн. ..., описат. 1 ед. ..., ..., 3 мн. ..., пов. констр.: 2 ед. ..., 2 мн. ...; страд.: сег. 1 ед. ..., ...; безл.: сег. 3 ед. ...; сравн.: ...; прич.: сег. деят. м. ед. ..., сег. страд. м. ед. ..., мин. деят. м. ед. ..., мин. страд. м. ед. ...; дееприч.: ...; съкр. инф.: (не мога)*...; инф.: ...* .

При глаголите *съм, ща* в индекса по тази схема се описват само словоформите, които не участват като спомагателни в състава на сложните глаголни форми.

Съкратеният инфинитив, употребен като самостоятелна форма, се привежда в конструкция с модален глагол от типа **мога**. В случаите, когато съкратеният инфинитив влиза в състава на аналитичните форми за бъдеще време и за повелително наклонение, това специално се изтъква с бележките: *бъд. със съкр. инф.*: *1 ед.* щà ѻ҃тѝ 17.169; щѣ̀ ѿѝ 33.241б; *пов.*: *отриц. със съкр. инф. 2 мн.* недѣ́йте ѝзда́ва 39.310. С бележка *пов.*: *описат.* се дават словоформите от типа: **да прави, нека прави, нека да прави**.

С бележка *пов. констр.* се представят конструкциите от типа: **да не си мълчал, да не сте оставили**, близки по значение и употреба до аналитичните форми на повелително наклонение.

След бележка *страд.* се описват само словоформите с частица *се*, които изразяват страдателен залог (възвратнострадателни форми). Страдателните конструкции, образувани с формите на спомагателния глагол **съм** и миналото страдателно причастие на спрегаемия глагол (причастнострадателни форми), в индекса не се посочват поради недостатъчната им граматикализация. При-

inslav

частните форми от състава на тези конструкции се представят в индекса на спрегаемия глагол с бележка *прич.*: *мин. страд.*

В новобългарския текст са засвидетелствани сложни форми от типа: **беше бил писал** с преизказно значение. Вероятно тяхната поява е резултат от грешка на преписвача, свързана с преход в повествователния контекст от обичайните непреизказни форми на аориста, имперфекта и др. към преизказване. Тези форми се дават в индекса с бележка *форми от перф. тип* и знак за грешка (!) преди сигнатурата.

Съществителните имена се описват по схемата:

ед.: ..., *чл.* ..., *зв.* ...; *събир.*: ..., *чл.* ...; *мн.*: ..., *чл.* ...; *бр.*: (два)..., (двата)...

В рамките на тези категории словоформите се дават в следната последователност: първо, тези, които са в ролята на подлог или сказуемно определение; второ, несубектните форми или формите на род.-вин. и дат. падеж и трето, падежните остатъци от творителен и местен падеж. При това бележки за принадлежност на словоформите към този или онзи падеж не се дават по следните причини. Както показват наблюденията над новобългарския текст, книжовният български език на народна основа от XVII в. отразява преходен етап от установяването на аналитичния начин на изразяване на синтактичните отношения между имената в изречението, при който в употреба са три съсъществуващи системи, съответстващи на различни етапи от установяването на аналитизма. Първо, най-развита е системата, в която синтактичните отношения се изразяват с обща падежна форма (casus generalis) и предлози, както е и в съвременния български книжовен език: въсѣ́днъ на ко́нь 15.144б; наплѣ́ни кора́бь свои̑ със҆ пшени́ца 15.142; на приста́нището 15.142б. Второ, по-малко развита е системата, в която се противопоставят им. падеж (падежът на субекта) и агломеративният (несубектният) падеж, представен от формата на род.-вин. падеж с предлози: слѣзе ѿ конѧ́того 15.144б; със҆ пшени́цꙋ 15.142б; гдѐ ѿво́зишь тѣ́зи пшени́цꙋ 15.142. Трето, системата от три падежа (им., род.-вин., дат.) още е жива, най-вече при съществителните за лица от м. род и при личните мъжки имена (ЛИ): сто́рише ме́ждꙋ се́бѣ си̑ ца́ра. и̑ ѿме́тньха се ѿ ца́ригра̑ да се̑ не покла́нѧть ца́рꙋ кон҆стан҆ти́нꙋ 15.143; видѣ̑ ѧ҆́зь на́сънѣ нѣ́кого а҆р҆хїере̑а ста́р҆ца 15.142; и̑ ска́за марїа́нсѿ това̀ чю́до 15.142б. Освен това в новобългарския текст, главно в състава на устойчиви словосъчетания цитати се срещат словоформи в творителен и местен падеж, вече чужди на живата народна реч: сега̀ ѿпꙋ́стювашь ра́ба своа̀ влко̑… със ми́рсѿ 17.174б; и̑ млтва́ми стго сѵ҆ме́ѡна ѡ҆живѐ срьна̀ 2.13б; ꙋ҆ стѣ̑и го́рѣ 8.59.

Формата на бившия им. падеж влиза и в трите системи по различен начин и не може да бъде определена като такава във всички случаи, защото в първата от съсъществуващите системи тя изпълнява функция на общ падеж (casus generalis). Аналогично формата за род.-вин. падеж на съществителните от м. род, която в третата от съсъществуващите системи изпълнява своята пряка функция, не може да бъде определена като такава, защото във втората система тя е в ролята на агломеративен падеж. Това прави целесъобразно решението в индексалната част на речниковата статия, където словоформите се дават без контекст, позволяващ да се съди за техните функции, да се откажем от бележки, причисляващи словоформите към даден падеж.

inslav

Личните имена и географските названия (ЛИ, МИ) се дават в индекса без граматична разработка.

В новобългарския текст често се забелязва характерната за народната реч употреба на звателните форми на личните имена в незвателна функция, например в позиция на подлог на изречението: а҃ ца́ревь кехаѝ магне́нѣтїе не да́де и҃ зара҃ стра҃ ца́ре́вь 39.300. Подобни словоформи в индекса се дават на мястото на съответния падеж, като несъответствието между функция и форма на думата се отбелязва със знак (!). Например: *ед.* магне́нѣтїе (!) 39.300, 33.302… магне́нтїа 39.298б…, *зв.* магненѣтїе 39.298б.

Аналогично се представят падежните форми в индексалната част на речниковата статия при описанието на прилагателните, редните числителни и местоименията, които се изменят като прилагателни. При тях се уточнява родът на името. Например: *ед.*: *м.* го́столю́бныи 11.84б, гостолюбниго 18.206б.

Прилагателните се разработват по схемата:

ед.: *м.* ..., *чл.* ..., *сравн.* ..., *чл.* ..., *ж.* ..., *чл.* ..., *сравн.* ..., *чл.* ..., *ср.* ..., *чл.* ..., *сравн.* ..., *чл.* ...; *мн.*: ... *чл.* ..., *сравн.* ..., *чл.* ...

Редните числителни се представят по схемата:

ед.: *м.* ..., *чл.* ..., *ж.* ..., *чл.* ..., *ср.* ..., *чл.* ...; *мн.*: ..., *чл.* ...

При склоняемите форми на личните, възвратно-личните, въпросителните, относителните, показателните, неопределителните, отрицателните и обобщителните местоимения, съхранени в някаква степен до днешно време, се дават бележки за падежите: *им.*, *вин.*, *дат.* Личните местоимения се описват по схемата:

им.: ...; *вин.*: ..., *крат.* ..., *удв.* ...; *дат.*: ..., *крат.* ..., *удв.* ... (*крат.* – кратки форми от типа **ме**, **ми**; *удв.* – удвоени форми от типа **мене ме**, **мене ми**).

Редните числителни, представени от букви под титла, се описват според реда на поява в текста без специална граматична характеристика. В края на индекса се дават буквените числителни с морфемни окончания, например: г҃тїе 32.226б.

Според реда на поява в текста се представят и всички неизменяеми думи: наречия, предлози, съюзи, частици, междуметия.

В индекса на някои думи, които се срещат почти на всяка страница, понякога многократно, не се дават или се дават частично сигнатурите заради икономия на място (срв. например: **в, да, и, на, не, кратките форми на личните местоимения**).

9.4. В индекса не се повтарят бележките, които вече са дадени в заглавната част на статията (род на съществителното; число на съществителното, ако след него стои бележка *мн.*, *само мн.*; бележки *св.*, *несв.* при глаголите; *прич.*, ако заглавната дума е охарактеризирана граматически като причастие и др.). Не се дават бележки за лице и число при личните и притежателните местоимения, тъй като те влизат в състава на тълковната част на статията.

При очевидно грешно написани словоформи след тях се поставя знак (!). Ако граматическата характеристика на словоформите допуска варианти, те се дават със знак (?). Например: *сег.* (?), *аор.* (?).

При словоформите, написани в полето на Тихонравовия ръкопис, след сигнатурата в индекса се поставя знак * (зведичка), например: і҃спитꙋ҃ванїе

inslav

33.237б*. Такъв знак е целесъобразен, тъй като бележките на полето могат да се отнасят към по-късно време и да не принадлежат на основния преписвач.

Ако между съставните части на сложна словоформа в текста стоят други думи, този факт не се отразява в индекса, т.е. словоформата или конструкцията се дава без знака (...) – троеточие.

Ако словоформата в даден вариант е отбелязана на един и същи лист два или повече пъти, количеството на тези употреби се посочва с цифра над сигнатурата, например 12б[3] (словоформата е употребена три пъти на лист 12б).

Графико-правописните и морфологичните варианти на всяка конкретна форма се привеждат според реда на появата им в новобългарския текст. Например словоформите за 3 л. мн. число аорист на глагола **изведа** се описват като: *аор.: 3 мн.* и̇зве́доха 7.54б[2], и̇́зведоше 15.142, и̇́зве́доха 39.299, 39.308б.

Изборът на такъв условен, неносещ някаква значима информация принцип на последователно привеждане на вариантите на словоформите е мотивиран от стремежа да се избегне възможна субективност при опита някак да се подредят тези варианти, които често се отличават помежду си по няколко признака едновременно.

внс. дфн Е. И. Дьомина[1]

[1] Превод от руски Ваня Мичева.

inslav

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

аор.	аорист
безл.	безличен
бр.	бройна форма на мн. число
бъд.	бъдеще време
вин.	винителен падеж
вж.	виж!
възвр.	възвратен
въпр.	въпросителен
дат.	дателен падеж
дееприч.	дееприча́стие
деят.	деятелен
ед.	единствено число
ж.	женски род и съществително име от женски род
зв.	звателен падеж
им.	именителен падеж
имперф.	имперфект
инф.	инфинитив
констр.	конструкция
крат.	кратък
ЛИ	лично име
лич.	личен
м.	мъжки род и съществително име от мъжки род
междум.	междуметие
мест.	местоимение
МИ	местно име
мин.	минало
мн.	множествено число
нареч.	наречие
н. б.	новобългарски
неизм.	неизменяем
неопр.	неопределителен
несв.	несвършен вид
обобщ.	обобщителен
описат.	описателен
относ.	относителен
отриц.	отрицателен
перф.	перфектен
плусквамперф.	плусквамперфект
пов.	повелително наклонение
показ.	показателен
предв.	предварително
предл.	предлог
прил.	прилагателно име
притеж.	притежателен
прич.	причастие
род.	родителен падеж
св.	свършен вид
сег.	сегашно време
ср.	среден род и съществително име от среден род
сравн.	сравнителна степен
стб.	старобългарски
страд.	страдателен залог
събир.	събирателен
съкр.	съкратен
удв.	удвоен
усл.	условно наклонение
част.	частица
числ.	числително име
чл.	членуван

inslav

inslav

Речник
на книжовния български език
на народна основа от XVII век

inslav

inslav

а

а҃[I] *числ. бр.* (15) *Един, 1.* когâ пойдѐ ѹ̾ монастирь ѳлавїáнскыѝ бѣше е҃ гóдынь сториль ѹ̾ родителѥте сѝ и̇ ѹ̾ монастирь сѣдѣ̀, в҃і гóдинь. і̇ въ і̇ерлимь, а҃, годи́на 14.130; тазѝ длбинà нема край. и̇ не може са и̇з'мѣри. и̇ когà мéтнать нѣкоѩ д҃ша вътрѣ е҃двâ, а҃, д҃нь да фтáса вътрѣ въ безнѹ̾ 32.231б. // *В състава на сложно числ.* **а҃.** *Хиляда, 1000.* и̇дѣте и̇ и̇з'берѣте междѹ̾ вáсь, щотò знáють зáконь добрѣ̀, и̇ ѡнїѩ є̇вреê пойдóха и̇ събрáха, а҃, мѹ̾жїе 4.22б; защò тїá ст҃ціи дéто бѣха на тои́зи свѣ̀ть. тâ не щѣ̀ха нѝ ѩстїе, нѝ питїе, а҃мѝ гладѹ̾ваха, и̇ жьдѹ̾ваха, и̇ тéглѩха злò зарâ҃, ба҃, та сѝ тѣ̀и провóдиха днѝте свои̇, и̇ когà влáзѣть в' тои́зи грáдь. а҃тò и̇́мь дадѐ г҃ь, а҃ пóчти 32.228. **аі.** *Единадесет, 11.* д҃дали è и̇стина и̇лѝ è лѣ̀жа и̇ тои́зи съми́сль зовé се помы́сль. и̇ чтôто чи́нѥть и̇ работеть, тїа си́лы, а҃і. си́ч'ко рáди ѹ̾мьть, рáботѧть 33.234. **асѯ.** *Хиляда двеста и шестдесет, 1260.* а҃зе ги щâ стóри з҃ гóдинь, и̇ стóри ги щѣ̀ г҃, гóди́нь и̇ полови́на и̇́лѝ ги щâ стóри, асѯ днѝ тâ за, асѯ днѝ щê да наѹ̾чи си́ч'кыте лю́дїе да нéмать на ѹ̾мь да вѣ́рѹ̾вать чê е товà а̇нтихрíсть, а҃мѝ си крыѩше дїáвол'скыте хытринѝ 18.186. **аф҃.** *Хиляда и петстотин, 1500.* виѳáнїа è далéчь ѿ і̇ерлимь. е҃і, стáдїа. а҃ стадїѡ и̇ма. р҃. растéѕы. и̇ си́ч'ко, аф҃. рáстеѕы 38.292б; а҃ а҃дь дóлѹ ѿ стра̂ тресѣше сь и̇ стѣ́нѥше как' ще, дá погыне. защô познà как' щѐ да се лишѝ ѿ дѹ̾ши́те що гы̂ дрьжáше, ѿ а҃ ф҃. гóдинь. а҃мѝ и̇́ дѹ̾ми нѣкак'ви дѹ̾маше и̇ стѣ́нѥши 35.263. **а҃ а҃ р҃.** *Един милион и сто хиляди.* и̇ пойдѐ і̇оáвь, и̇ прѣ́чете є̇вреете чтô бѣхѹ̾ тѣ́к'мо вь і̇ерлимь, и̇ найдѐ. тѣ́сѹ̾ща тѣ́сѹ̾щь, и стò тѣ́сѹ̾щь. сѝ р҃ѣ, а҃, а҃, и̇ р҃. 11.89.

а҃ 14.130, 31.226, 32.231б, а҃ 4.22б, 32.226б, 32.228, а҃, а҃, и р҃ 11.89, асѯ 18.186[3], аі 33.234, 38.287б, а҃, ф҃ 34.253, 35.263, 38.292б.

а҃[II] *числ. редно* (13) **1.** *Първи.* м҃ца ноемврїа а҃ памê сты̂ без'сребръникь кóз'ма и̇ дамїáнь 10.76; и̇ защô бы̂ тâ се тол'кова и̇з'брáше. защôто расмóтрише и̇ раз'чéтоше и̇ найдóха, кáкь бѣ̀ ѿ рожьство х҃во, до тóизи, а҃, събóрь, т҃. и̇і. гóдинь 15.141; ѿ кнїгы бытéискые за а̇врáама и̇ а̇гáри. а҃. авраáмь ѡ̾н'зи гóстолю́бныи, детô го чю́емь на писáнїе и̇́маше женѹ̾. сáрра и̇́мето ѥ̾и бѣ̀ 11.84б. // *В състава на сложно числ.* **аі.** *Единадесети.* и̇ дòидѐ си ст҃ыи стáр'ць въ палести́ны̂ м҃ца сê, аі. и̇ пойдѐ въ і̇ерлимь 14.129. **асв.** *Хиляда двеста и втори.* и̇ си́ч'кы пóчьстно̂' поклони́ха се и̇ цѣловáха ю̀. и̇ вънéсохь ю̀ въ грáдь въ цр҃кóвь цáреву̂ и̇ положи́ше ю̀ въ лѣ̀то ѿ рóждьства х҃ва асв. 8.60. **2.** *Като нареч. При изреждане – първо.* а҃ а̇ ты̂ чéдо, а̇кò щешь да нави́ешь на кѹ̾р'вов'ство, а̇ ты̂ възлюби̇ гладѹ̾ванїе и̇ жьдѹ̾ванїе и̇ бдѣнїе 19.207б*.

а҃ 2.9, 2.9б, 2.13, 10.76, 11.84б, 14.129б, 15.141, 17.175б, а҃ 10.76, 19.207б*, аі 14.128, 14.129, а҃ с҃ в҃ 8.60.

а *съюз* (≈ 1100) **1.** *Свързва еднородни части в простото изречение, които се съпоставят или противопоставят; а.* хóди ѹ̾ еднѣ̀ ри́за, и̇ ѩдѐ тьк'мо єди́нь хлѣ́бь, и̇ водâ, а̇ дрѹ̾го ни́що 7.53; дóста бы̂ гнѣ̀вь твóи̇ г҃и. нѣ́ка да дóиде на мêне твóата лю́тынâ а̇ не на твóйте лю́дїе 11.89б; и̇ пàк' сѣ̀ а҃гг҃лы свѣ̀тлы... и̇ и̇́мать ѻ̾н'зи свѣ̀ть ѿ ба҃. а̇ нè. ѿ сéбѣ сѝ 11.82б; и̇ рéкоха сѹ̾дїете, пòобáе нáмь да стóримь събóрь въ каѳи́лїи а̇ не въ монасти́рь 12.115. **2.** *Свързва съчинени съпоставителни изречения и изразява разлика; а, пък.* напи́саше се сич'кы чл҃ци наѣ́днô тогáзи, въ кни́гѹ̾ цáрѹ̾ а̇в'тѹ̾стѹ̾. а̇ сегá се напи́саше хр҃тїáне въ кнїгѹ̾ нôвѹ̾ю 33.239б; и̇ тóи... и̇знéсе си́ч'кы стлѣ́пове и̇з' корáбь и̇ ѣ̀дны̂ продáде є̇пѝкпѹ̾. а̇ дрѹ̾гы дарѹ̾ва ст҃мѹ̾ за нѥ́гово сп҃сéнїе 9.69; и̇ такà провóди днѝте свои̇ тѹ̾ка нá землѩ. а̇

inslav

та́мо найде голѣ́мь поко́и 8.57; и̑ е̑дны̑ гасѣ́ха, а̑ дрꙋ́гы гра́бѣха сребро̑ и̑ зла́то 9.72б; праведниците сѣде́ть сы́ти. а̑ грѣ́шниците мь́чать гла́дны и̑ жь́дны 18.206б; ю̑нацїи на са́бїа се прѣда́дꙋха а̑ болѣ́ре засыромаша́ха 20.208б. **3.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения и изразява несъвместимост; а, но, ала.* и̑ ни̑какь не да́ваше да и̑дꙋ (!) на врача а̑ тїѐ пои̑до́ха скри́шо̑, да не знае мар'кїа́нь на е́дного̀ вра̀ча 11.99; и̑ мно̑го дꙋма́ха за те́бе зло̀. и̑ моли́ха мꙋ се да ꙋ̑лѣ́зе въ гра̑ да тѐ ꙋ̑мори̑, а̑ то́и не щѣ̀ 6.44; и̑ тїѐ пои̑до́ха и̑ чю́ха тьк'мо гла̑ чѐ дꙋма, а̑ ни́кого не мого́ха да ви́деть 37.275б; то́и се гри́жи за то́изи свѣ́ть, а̑ дрꙋ́гымь о̑ста́не да се насла́ждать 31.215б; и̑ напра́вите, кь́щи хꙋ́бави и̑ кра́сны, а̑ в' ѿѣ̀ не сѣди́те, а̑ми оу̑мрете та гы̑ о̑ста́вите 18.178б. **4.** *Свързва въвеждащи съчинени изречения; а, и.* а̑ми̑ това̀ бы̑ така̀ като̑ се поче́те чл҃чь́ско е̑ство. а̑ а̑пл҃е́те бѣ́хꙋ скрѣ̀бны защо̑ гы̑ о̑ста́ви х҃с плѣ́тьскы̑ на зе́мла 38.285б; потопь наве́де на́ сичкїи св҃ѣ̀. и гра́дове съже́же и дрꙋ́гїи мно́го зна́менїа показа. а чл҃кь ни̑какь не щѣ́ше. и не оставеше се ѿ свои́те грѣ́хове 33.247; слѣ́зе сам'си̑. и̑ въплѣ́ти се ѿ ста́л҃ дв҃ца бл҃а м҃рїа. а̑ ѿпрѣ́вѣнь о̑ти не слѣ́зе 33.246б. // *Въвежда въпросителни изречения.* ѡ̑ че́до моѐ сла́д'кое е̑ди́но_ро́д'ное ка́кь ѿхо́жа̑шь на сьмрь́ть... а̑ сега̀ що̀ да сто́рь 39.309б; добрѣ̀ като̑ пꙋ́сти ва̑ мно̑го_лѣ́тныи п҃рь да оу̑мири́те нѐми́рна землѐ. а̑ вы́е зачто̑ дои̑до́х'те на ми́рна землѧ̀ и̑ чи́ните голѣ́мо зло̀ 15.143б. **5.** *В началото на постпозитивно главно изречение или в началото на втората част на разкъсано главно изречение служи за връзка с подчиненото изречение; то, а.* а̑ко̀ се надѣех'тѐ да вы̑ ꙋ̑па́зи̑. а̑ вы́е би́х'те стрꙋ́вале и̑ па́зиле мои́те дꙋ́мы 18.205б; и̑ кога̀ дости́гна мѣ́сто дѐто гы сѣ́чаха. а̑ тои́ си̑ вди́гна ръцѣ́те свои̑ на н҃бо 39.308б; а̑ко ли̑ ѐ зло̀ стрꙋ́валь, а̑ то́и ще сам'си̑ да сѐ о̑сѣ́ди 18.199б; тога́зи что си̑ намы́слиль а̑ ты̑ чини̑ как' ще́шь 12.109б; и̑ то́и като̑ о̑ста̑ без' ма́ика, а̑ тои сѐ ꙋ̑зе и̑ма́нїето бащнино 39.297б. // *В просто изречение пред подлог в начална позиция служи за връзка на подлога с второстепенна част на изречението.* и̑ слѣ̑ поклонѥ́нїето, а̑ тїе́ го заведь́ть вь то́изи гра̑' 32.228; при мо́й животь а̑ тои ѿнѐ прѣсто́ль цр҃ко́вны̑ 12.119б. **а камо ли.** *Свързва съчинени съпоставителни изречения.* ***а)*** *При две действия, които се отричат, като второто се отрича по-силно; а камо ли, още по-малко.* и̑ как' щѣ̑ а̑зь това̀ да зе́ма на се́бѣ си̑, дѐто не смѣ́ю за нѥ́го да подꙋ́мамь. а̑ камо ли̑ так'ви́зы вели́кы да́рѡве да прїе́ма 12.110б; не смѣ́а кък' б҃а̑ да погле́дамь, а̑ ка́мо ли̑ нѣ́что̑ да продꙋ́ма̑ 31.218б. ***б)*** *При две възможни действия, като второто е по-вероятно; а камо ли, още повече.* ви́дите ли̑ заради̑ е̑дного̀ ло́ва ко́л'ко се ра̑увать и̑ веселеть. а̑ камо ли̑ ко́и ло́ви чер'ко́вны̑ ло́вь ка́та дни̑ 31.215; и̑ така̀ г҃ь бо̑ прїѐ гедеѡ́нꙋ и̑ и̑лїю. на дрꙋ́гыте, ꙗ̑стїе́то, и̑ жрь́твата, и̑ из'гори̑ и̑. а̑ ка́мо ли̑ своѐто ꙗ̑стїе да не и̑з'гори̑ 38.290; **а нѣ да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; вместо да.* нѣли́ си̑ че́ль на кн҃ї́га что̑ ка́же за е̑рети́ка чл҃ка, е̑днꙋ́щь и̑ два̑щь да го̑ поꙋ́чи́шь, и̑ тога́зи а̑ко не прїе́млѥ, а̑ ты̑ се ѿ нѥ́го ѿречи̑, а̑ нѣ̀ така̀ да чинишь 12.115б; а̑ми̑ и̑ма̀ тꙋ́ка чл҃цїи ме́ждꙋ на̑, та са̀ и̑ бл҃го ꙗ̑ле и̑ ме́со. а̑ нѣ̀ да по́стѣть като̑ е зарь́чано 18.198б; **а пак.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; а пък, но пък, обаче.* ст҃ыи м҃ни́кь димитрїе дне́с'каа на́сь гоща́ва. нѣ̀ със' го́з'ба тоу́кашнаа... дѥ́ето (!) дне́скаа ꙗ̑де́мь. а̑ па̀к наоу́трѣ смѐ па̀кь станѣ̀ме гла́дны 9.60б; радость

inslav.

ѝма́ше защо́ го спо́обѝ бъ̀ та̑ излѣ́зе пра̑ца́ра и̑ каза́ се че̑ е хр̑тїа́нинь, а̑ скрь́бь ѝма́ше па̑ защо̑ се не сконча̀ поскорꙋ 9.64б.

аартък (!) *вж.* **артък**

абие *нареч.* (1) *След това, абие.* пръвѣе бо̑ пра̑ѣхо́дитъ проповѣ́дникъ и̑ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц҃ра. та́ же а҃бїе приходи́ и̑ самъ ц҃ръ 33.246б.

а҃бїе 33.246б.

аблъка *вж.* **яблъка**

авари *мн.* (5) *Авари, изчезнал народ от тюркски произход, населявал Балканите през VI в.* и̑ нѣ́когы събра́хꙋ се е̑зы́ци что се̑ зовꙋ́ть а̑ва́ры. да и̑дꙋ́ть и̑ да плѣна́ть ца́ри_гра́дь 11.95б; слꙋ́шайте и̑ дрꙋ́го чю́до. и̑ дрꙋ́гощь поидо́ха а̑ва́ры злѣ̀ ро̑дь, да разбѝють и̑ да поплѣна̑. солꙋ́нь гра̑ 9.72б.

а̑ва́ры 9.72б, 11.95б, а̑ва́ре 9.73, 9.74, *чл.* а̑ва́рете 11.95б.

аварски *прил.* (1) *Аварски, който се отнася до авари.* и̑ ꙋ̑ тъзи но́щь па́к се а̑вѝ ца́рꙋ ава́рскомꙋ. и̑ ре̑ мꙋ. скоро ѿбѣгнѝ ѿ тꙋ́ка съси́чка (!) твоа̀ воиска̀ 11.96.

ед.: м. ава́рскомꙋ 11.96.

авва *м.* (9) *Отче – почтително обръщение към духовно лице в православния свят.* и̑ тога́зи подѐ при зо́сима та мꙋ ка́же. що ще́шь а̑вво зо́симе, сѝ_ре̑ а̑вво ка́же дхо́вныи о̑ѿче. що ти сѐ мнѝ със грѣ́шна жена̑ да ю ви́дишь 17.166б.

ед.: а̑вва 17.166б², а̑вва 17.167б², а̑вва 17.173б, 17.175б, *зв.* а̑вво 17.166б², 17.169.

аввакум *ЛИ* (6) *Авакум.* и̑ въ ѻнова̀ вре́ме бѣ́ше прро̑кь а̑ввакꙋ̑ въ і̑ерли̑. и̑ бѣ́ше вре́ме жъ́тва. и̑ оу̑готви а̑ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жътва́ре на село̑то своѐ 11.93б.

а̑ввакꙋ́мь 11.93б, а̑вва́кꙋмь 11.93б, ав[в]акꙋ́мь 11.93б, а̑вва́кꙋ̑ 11.93б, а̑ввакꙋ̑ 11.94, а̑ввакꙋ́ма 11.94.

авван *ЛИ* (9) *Авван.* и̑ тога́зи се слꙋ́чи ѿ и̑нѣдїа́ нѣ́кои чл҃кь кꙋпе́ць дошь́ль оу̑ і̑ерли́мь. и̑мето мꙋ бѣ́ше а̑вва́нь 7.49; и а̑пль ѳома̑ като ꙋлѣ́зе вь и̑нѣ́искыи гра́дь. каза́ха ца́рꙋ и̑нѣдїискомꙋ гꙋнѣдафо́рꙋ. ка́кь е̑ дове́ль а̑вва́нь кꙋпе́ць хы́тра ма́истора 7.51б.

а̑вва́нь 7.49, 7.51б, 7.53, а̑вва́нѣ 7.49б, а̑вва́на 7.53б, 7.54б, а̑вва́нꙋ 7.49б², 7.53б.

август[I] *ЛИ* (3) *Август.* и̑ въ ѻнїа д҃ни и̑злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кѝесара а̑вгꙋ́ста, да се̑, напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето си̑ ѿчь́ство, и̑ си́чкыи свѣ́ть да се напи́ше вь ц҃рьска кни́га 33.236б; напи́саше се сичкы чл҃ци наѐдно̑. тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а̑вгꙋ́стꙋ 33.239б.

а̑вгꙋ́сть 33.239б, а̑вгꙋ́ста 33.236б, а̑вгꙋ́стꙋ 33.239б.

август[II] *м.* (2) *Август, осмият месец от календарната година.* и̑ про́лѣть ѐ ѿ фе́рварь, з҃і, до, и҃і, ма́їа. и̑ ѿ, и҃і. ма́їа, до к҃з. а̑вгꙋ́ста, зове́ се жѣ́тва. и̑ ѿ, к҃s, а̑вгꙋ́ста, до, к҃д. ноѐмврїа, зове́ се е̑сень̀ 33.240б.

ед.: а̑вгꙋ́ста 33.240б, а̑вгꙋ́ста 33.240б.

августяне *мн.* (1) *Августяни, название на поданиците на римския император Гай Юлий Октавиан Цезар Август.* напи́саше се сичкы чл҃ци наѐдно̑ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а̑вгꙋ́стꙋ. а̑ сега́ се напи́саше хр̑тїа́не въ кнїгꙋ нѡ́нꙋю, и въ ѿнова̀ вре́ме зовѣ́хꙋ, се чл҃ци а̑вгꙋстїа́не. а̑ сега́ се назовахме ны́е кои́то вѣрова́ме̑ въ х҃а г҃а хр̑тїане 33.239б.

а̑вгꙋстїа́не 33.239б.

августов *прил.* (1) *Августов, от ЛИ Август.* напи́саше се сичкы чл҃ци наѐдно̑ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а̑вгꙋ́стꙋ… написа́ се и̑ х҃с. въ а̑вгꙋ́стово повелѣ́нїе, радѝ двѣ̀ ра́боти 33.240.

ед.: ср. а̑вгꙋ́стово 33.240.

авденнаго *ЛИ* (1) *Авденаго.* и̑ посла̑ѣ ка́то̑ ви́дѣ това̑ чю́до царь что̑ гы̑ мѣ́чѣше. и̑ ѿбрь́на го бъ̀ и̑ пи́са писа́нїе по си́чка

inslav

землѧ̀, и҆ ре́че, вели́кь г҃ь б҃ь седра́хꙋ и҆ миса́хꙋ и҆ а҆вѡ҆де́ннаго 12.117б.

а҆вѡ҆де́ннаго 12.117б.

авел *ЛИ* (1) *Авел.* и҆ тамо̀ бѣ́ха си́чѧ́чко (!) що̑ бѣ́ха ѿ вѣка ꙋ҆мрѣ́ле, прѣѡ҆ц҃и. та́мь бѣ́ше а҆дамь и҆ є҆ва, си́ѳь, и҆ а҆вель каи́нь. ноѐ а҆враа́мь. і҆саа́кь, і҆а́ковь. и҆ мѡ́ѵсѝ, и҆ си́чѧ́кꙋ̀ пр҃ци 35.264.

а҆вель 35.264.

авирон *ЛИ* (1) *Авирон.* и҆ съмы́сли се что̑ сто́ри б҃ь даѳа́нꙋ и҆ а҆виро́нꙋ, какѧ̀ се̑ просѣ́де землѧ̀та по̑ тѣ́хь и҆ погльте гы жи́вы. защо̑ прѣстꙋ́пници бѣ́хꙋ на́ бж҃їи за́конь 13.124б.

а҆виро́нꙋ 13.124б.

авлонски *прил.* (1) **авлонско мѣсто.** *Вавилон.* въ а҆влѡ́нѧ̀ско мѣ́сто бѣ́ше нѣ́кои гр҃дарь и҆́мето мꙋ марїа́нь 9.71.

ед.: ср. а҆влѡ́нѧ̀ско 9.71.

авраам *ЛИ* (44) *Авраам.* авраа́мь ѡ҆́нѧ̀зи го́столю́бныи, детѡ̑ го чю́емь на писа́нїе и҆́маше женꙋ̀. са́рра и҆́мето ѥ҆́и бѣ̀ 11.84б; и҆ слꙋ́шаи, да и҆злѣ́зешь ѿ ба́щниньть си̑ землѧ̀, ка́то ѡ҆́нѧ̀зи а҆враа́мь 17.164.

авраа́мь 11.84б, а҆враа́мь 11.84б[2], 11.85, 11.85б[5], 12.118, 17.164, 18.202, 31.221[2], 35.264, а҆̈враа̀мь 11.85, а҆̈враа̑ 15.131б, а҆враа̑ 31.221, а҆вра́ама 11.84б, а҆вра̑а́ 11.84б[2], 11.85б[2], а҆враа́ма 11.84б, 11.85, 12.118, 13.121, 18.206б, 32.228, а҆̈враа́ма 11.85, а҆враа́мꙋ 11.84б, 11.85б, 11.87, 31.221[2], 38.289б, а҆враамꙋ 11.85, *зв.* а҆враа́ме 11.85[2], 11.85б[4], 12.118.

авраамов *прил.* (3) *Авраамов, от ЛИ Авраам.* та сѐ ꙗ҆́виха трѝ чл҃ї́и пр҃ѣ̀ а҆враа́мовь до́мь, та си̑ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь, и҆ чинѧ̀т се касте́нь не щѣ́ть да нами́нать ꙋ҆ до́мь а҆враа́мовь 31.221. **лоно авраамово.** *Лоно аврамово, раят; мястото, в което пребивават душите на праведниците след смъртта.* и҆ па́кь въспомені̑ сыроа́ха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь. и҆ нѣли̑ зане́сень бы҃ въ ло́но а҆враа́мово. а҆̈ ѡ҆́нѧ̀зи бога́тыи, пла́чаше и҆ ви́каше, ѻ҆́че а҆враа́ме помл҃и́ мѐ и҆ пꙋсти̑ ла́зара да си̑ намо́кры кра́и прѣ̑сть сво́й да ми̑ ꙋ҆стꙋ́ди̑ є҆́зы́кь защо̑ злѣ̑ сѧ̀мь мѣ́чень 12.118.

ед.: м. а҆враа́мовь 31.221[2], *ср.* а҆враа́мово 12.118.

аврее (!) *вж.* **евреин**

ага *м.* (1) *Ага; лице, което заема военен пост в турската империя.* тꙋ́рѧ̀ски зове се и҆ага̀ ꙗ҆ничарѧ̀скы 5.28[2]*.

*ед.:*ага̀ 5.28[2]*.

агав *МИ* (1) *Агав.* и҆ма́ше є҆ди́нь гра́дь зовѣ́ше се а҆га́вь. и҆ цр҃ьствꙋ́ваше вѧ̀ нѥ́го и҆мето́ мꙋ силїа́нь. и҆ то́йзи ц҃рь бѣ́ше нечѣ́стивь 39.309.

а҆га́вь 39.309.

агапий *ЛИ* (3) *Агапий.* и҆ плакїдꙋ́ наре́че є҆ѵ҆ста́тїе, а҆̈ жена́та мꙋ ѳатїа́на наре́че ѥ҆́и и҆́ме ѳеѡ́писта. и҆ че́дата и҆́мь, на прьво́то нарече и҆́ме а҆га́пїе, и҆ на вто́рото ѳеѡ́писть, и҆ причести́ гы ст҃ое причеще́нїе 5.30.

а҆га́пїе (!) 5.27, 5.30, а҆гапїа 5.37б.

агара *ЛИ* (15) *Агар.* и҆ гле́да а҆вра̑а́ що̑ не и҆́ма дѣ҆ца̀. а҆̈ то́и и҆́маше робы́ня а҆га́ро (!) и҆́мето ѥ҆́и бѣ́ше, и҆ лежа̀ съсѧ̀ нѥ́ю. и҆ роди̑ а҆га́ра и҆зѧ̀маи́ла. и҆ ѿ тога́зи а҆враа́мь лю́бѣше а҆га́рꙋ 11.84б.

а҆га́ро (!) 11.84б, а҆га́ра 11.84б[2], 11.85, а҆̈га́ра 11.84б[2], 11.85,ага́ра 11.85, а҆га́ри 11.84б, 11.85, а҆̈га́ри 11.85, а҆га́рꙋ 11.84б[2], *зв.* а҆га́ро 11.84б, а҆̈га́ро 11.85.

агаро (!) *вж.* **агара**

агарѣне *мн.* (1) *Агаряни, нехристияни, неверници.* и҆ па̀кь дрꙋ́гощь събра̀ха се нарѡ̑ мнѡ̑го а҆гарѣ́не по́ море. и҆ доидо́ха на ца́ри гра́дь 11.96б.

а҆гарѣ́не 11.96б.

агарѣиски *прил.* (3) *Агарянски, който принадлежи на агаряните, на неверниците.* и҆ ре́коха ѡ҆́нїа два̀та момѧ̀ка̀. заповѣда̀ ц҃рь на ст҃ыни́ ти, да ѡ҆ста́вишь то́изи гра̑́, и҆ да и҆́дешь при нѥ́го. защо̑ повелѣ̀ да го прѣдадѐ на а҆гарѣ́нѧ̀скы рꙋ́цѣ. си̑ ре̑, тꙋ́рѧ̀скы рꙋ́цѣ 9.73; и҆ въ є҆ди́нь д҃нь а҆́рхг҃ль михаи́ль. проби̑

inslav

си́ч'ките кора̀бе а̀гарѣ́н'скые. и҆ мнѡ̀го воиска̀ потопи́ се и҆ ѹ҆да́више се 11.96б.

мн.: а̀гарѣ́н'скы 9.73, а̀гарѣн'скы 9.75, а̀гарѣ́н'скые 11.96б.

агиазмо *ср.* (1) *Агиазма; водата от извор при манастир или църква, която се смята за лечебна; светена вода, аязмо.* и҆ и҆́мать тъзи вѡда̑. и҆ до дн҃еска като а҆гїаз'мо, сѝ ре́чь. (!) ст҃аа вода̑, и҆ досега ко́и пїѐ ѿ ни́ѥа със' чи́ста вѣ́ра, прїе́ма и҆сцѣлѥ́нїе ѿ сѣ́как'ва бо́лесть 11.103.

ед.: а̀гїаз'мо 11.103.

аглайса *ЛИ* (1) *Аглайса.* и҆ на жена́та мѹ̀ бѣ́ше и҆́ме а̀гла́йса 40.320.

а̀гла́йса 40.320.

агне *ср.* (7) *Агне, малкото на овцата.* пока́за се х҃с ѿпрь́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́но и҆ кро́т'кь като̑ а҆́гне глѹ́паво и҆ ма́л'ко 18.185; и҆ тога́зи слѣ́зе і҆ѡа́кѵ̈мь, и҆ призова̀ пасты́рете свои̑. и҆ ре́че и҆́мь приведѣ́те ми, о҆́, а҆́гнета. что̑ сѣ̑ прь́во ѿба́гнѥны да бѹ́дѹть ґїа, о҆́. а҆́гнѥта гдⷭ҇ѹ бг҃ѹ моѐмѹ 13.122б.

ед.: а҆́гнѥ 2.14б, а҆́гне 16.161, 18.185, 38.290б; *мн.:* а҆́гнета 13.122б, а҆́гнѥта 13.122б, а҆́гнета 17.176.

агненце *ср.* (1) *Образно. Агънце, малкото на овца, агненце.* и҆ жа́л'но плаче́ше и҆ гледа́ше сы́на своѐго, и҆́ милости́вно го цѣлѹ́ваше. и҆ дѹ́маше. ѡ҆ ѡ҆ го́р'ко ме́не че́до моѐ. и҆ а҆г'нен'це на дѹ́шьта ми и҆ свѣ́те на о҆́чи́те мои̑ 40.323б.

ед.: а҆г'нен'це 40.323б.

агнец *м.* (2) *Агнец; агне или овен, който се принася в жертва.* и҆ па́кь прр҃кь і҆саїа́ ка́же за х҃а. ꙗ҆́ко ѿв'че на заколѥ́нїе ве́де се, и҆ ꙗ҆́ко а҆́гьн'ць прѣ́мо стри́гѹщомѹ ѥ҆́го без'гла́снь, та́ко не ѿврьза́ѥть ѹ҆́сть свои̑ 16.161; сѝ ре́, ка́же. кога̀ во́деть а҆́гне да го зако́леть. и҆ ка́то а҆́гьн'ць, сѝ ре́ ѿве́нь сто́и и҆ не дѹ́ма като го стригѣ́ть. така̀ и҆ х҃с и҆́дѣше смѣре́но на распѐтїе, и҆ не ѿтвори си ѹ҆ста́та нѣ́що да подѹ́ма да о҆гнѣ́ви є҆вре́ете 16.161.

ед.: а҆́гьн'ць 16.161[2].

агрикия *МИ* (1) *Агрикия.* и҆ ѿта́мо пойдѐ і҆ѡа́ннь въ а҆грикїю̀ и҆ и҆сцѣлѝ ч҃лка слѣ́па 6.46б.

а̀грикїю̀ 6.46б.

ад *м.* (66) *Ад; в християнството – подземно място в задгробния свят, където се мъчат душите на грешниците; пъкъл, преизподня.* дїа́воль и҆ска̀ да ю҆ прѣ́льсти да и҆ пѹ́сти дш҃ьта ѹ҆ а́да несы́того. а̀ то́и себѣ̀ си потопѝ ѹ҆ а҆́да несы́того 10.78б; на н҃бе́то да възлѣ́зѹ ѿго́ре звѣзды́те нб҃ны и҆ да сѝ о҆ста́влю прѣсто́ль мо́й. и҆ да бѹ́дѹ по̑о̑бнь вы́шнѥмѹ бг҃ѹ. а̑ сега, въ а҆́дь слѣ́зе гдѐто е о҆снова́на земли̑та 11.84; като̑ да ре́шь ты̑и ще да и҆злѣ́зе а̀нтихрі́сть ѿ а҆́да грѣхови́таго 18.185; то́й се гри́жи и҆ трѹ́ди, а̑ на дрѹ́гы о҆ста́не, щото́ е печали́ль... то́й ѿхо́ди въ а҆́дь да сѐ мь́чи, а̑ дрѹ́гые ꙗ҆́дьть и҆ пїеть нѥ́говьта сто́ка та сѐ весели́ть 31.21б; и҆ на́поконь поидо́х'ме до́лѹ вь безна, дето е тма и҆ а҆́дь, и пока́за ми дш҃и грѣ́шны̑ ѹ҆ коѐ мѣ́сто лежѹ́ть, и҆ гдѐ са ѿно́сеть когы ѹ҆ми́рать 32.22б; си́ч'ко това̀ бы заради̑ на́ше спс҃енїе, да и҆зва́ди и҆ да свободи на̑ ѿ гор'кыго и҆ тьмнаго а҆́да 35.259.

ед.: а҆́дь 6.46, 11.82, 11.83б, 11.84, 11.103б, 17.169б, 31.216, 32.226, 35.256, 35.257б[2], 35.258[3], 35.262б[3], 35.263[3], 35.263б[7], 35.264[2], 35.264б[5], 35.265б[4], 35.266б, а҆́дь 11.104, адь 33.247б, а̑дь 34.248б, 35.263б, 35.265, а҆́да 3.16б, 15.132, 18.185, 18.199б, 18.201, 35.257б, 35.259, 35.264, 35.264б, 35.265, 35.265б, а́да 10.78, 10.78б, а̑да 10.78б, 36.270б, ада 35.265б, а҆́дѹ 32.226б, 35.265б, а҆́дѣ 18.185, *зв.* а҆́дѐ 35.258, а̑де 35.258, а҆́де 35.258.

адам *ЛИ* (63) *Адам.* и҆ създа́де бг҃ъ а҆да́ма, и҆ о҆ста́ви го на сво́а во́ли̑а да бѣ́де. тъ́к'мо ѐдинѣ̑ за́повѣдь мѹ̀ зарача̀ да ю҆ дрьжѝ. и҆ това̑ защо̀ бы̑. заради̑ да зна́е а҆да́мь, о҆́ти и҆́ма на̑ нѥ́го бг҃ъ и҆́маше бг҃ъ врѣ́ме да о҆ста́ви а̀да́мѹ о҆нова̀ дрьво̀ да ꙗ҆дѐ и҆ ѿ нѥ́го 33.24б; зара́ди женѣ̑ а҆да́мь и҆з' раи и҆спьдень бы̑ 21.210б; и҆ гг҃ь като̑ до́в'тасѧ̑. и҆ ре́ а҆да́мѹ, стани̑ а҆да́ме моѐ създа́нїе дѐто тѐ моа̀ рѹ́ка създа́де а̑мѝ стани̑ а҆да́ме да и҆дѣ́мь ѿтѹ́ка 35.265.

inslav

ада́мь 3.16, ѧда́мь 11.81б, 11.82, 35.265б, а҃да́мь 11.81б, 21.210б, 33.246[3], 35.258[2], 35.264б, 38.285б, ѧдамь 11.82, 35.264, а҃да҃ 11.82, 38.284б, 38.289, ѧда҃а́ 18.202, а҃дамь 38.285[2], а҃да́мъ 38.285, ада́ма 3.16, ѧда́ма 3.16б[2], 11.81б, 11.82, 11.83, 12.118б, 15.132, 16.157б, 18.196, 18.203, 33.246, 35.264б, 38.285, ѧдама 14.130, 16.157б, а҃да́ма 33.232б, 33.239б, 33.246, 35.258, 35.266, 38.285[3], 38.289[2], а҃дама 35.262, ада́мꙋ 3.16, ѧда́мꙋ 3.16, 3.17, 33.234[2], 33.246, 35.258б, 38.289, а҃да́мꙋ 33.234б[2], 35.258б, 35.265, *зв.* а҃да́ме 35.265[2].

адамов *прил.* (7) *Адамов, от ЛИ Адам.* а҃ дїа́воль… зави́дѣ ѧда́мꙋ… и҆ прѣльсти прѣ́вѣнь ѧда́мова жена҃ е҆́вва 3.16; защо҃ бѣ́ше ѿпрѣ́вѣнь затво́рень ра́й. зара҃ї а҃да́мовь гр҃ѣ́, а҃ сега́ се ѡ҆тво́ри 38.28б; на распе́тїе х҃во, въкꙋ́си х҃с҃ жльчь ѿ є҆вреѣ́те. о҆́ти да и҆сцѣли̑ ѧдамо́вото въкꙋше́нїе что҃ въкꙋ́си а҃да҃ ѿ дрѣ́вото 38.289. **прѣгрѣшение адамово.** *Първороден грях.* затова̀ и҆ прѣчи́стꙋ̀ бг҃ъ дѣ́то чи́сто лю́бы. слѣ́зе на землю, да ѡ҆чисти на҃, ѿ прѣгрѣше́нїето ѧда́мово 13.125.

ед.: м. а҃да́мовь 38.28б, *ж.* ѧда́мова 3.16, 35.258б, *ср.* ѧда́мово 13.125, 33.234б, 35.258б, *чл.* ѧдамо́вото 38.289.

адение *вж.* **ядение**

адов *прил.* (6) **1.** *Адов, който принадлежи на ад.* и то́и ще да съкрꙋ́ши̑ врата́та а҃довы, а҃ми̑ е҆ла́те да́ се съкрыемь по́долꙋ на дѣ́ното ѧдо́во. и҆ това е҆́днакь дꙋ́маха бѣ́соовете въ а҃дь 35.263,263б. **2.** *Адов, който се отнася до ад.* а҃ а҃дь до́лꙋ ѿ стра҃ тресѣ́ше сь… а҃ми̑ и҆ дꙋ́мы нѣкакъ́ви дꙋ́маше и҆ стѣнѥ́ши… да ска́же҃ дꙋ́мыте ѿтмꙋ̀ є҆пифанїю̀ и҆ ма́ѧ҃има планꙋ́ды, что разꙋмѣ́ха ѧдо́во рыда́нїе 35.263. **адова тъмница.** *Ад, преизподня.* прѣдѣ́дꙋ ѧда́мꙋ внꙋ́ка и҆ гі҃жда роди́ се, и҆ то́й се ѿве́за ѿ а҃дова тьмни́ца 3.17; и҆ чю҃ гла҃ че ка́же. да сѐ прѣдаде̑ та̀зи д҃ша въ рѣ́цѣ тарта́рови сьщомꙋ а҃дꙋ несы́томꙋ, и҆ да заключитъ се въ тьмници а҃довы, и҆ да сѐ мьчи до вто́раго пришьствїа моего̑ 32.226б.

ед.: ж. а҃дова 3.17, *ср.* ѧдо́во 35.263, 35.263б; *мн.:* а҃довы 32.226б, 36.263, а҃до́вы 35.263б.

адрамелех *ЛИ* (1) *Адрамелех.* а҃ ца́ра сенахери́ма погꙋ́биха сы́нѡвете нѥ́говы. а҃драмеле҃, и҆ сараса́рь 11.91б.

а҃драмеле҃ 11.91б.

адриаки *МИ* (2) *Адриакия.* и҆ поидо́ше ѿнїа трѝте хилїада́ре и҆ плавааѫ́хꙋ на є҆дно҃ със҃ во́искъта да по́и҆дꙋ́ть въ фригїю. и҆ доидо́ше със҃ кора́бете до приста́нището ми́риликїи́ское, де̑то се̑ зове̑ ѧдрїа́ки 15.143; ные привѣзахъ́ме̑ кора́бете на́ши въ ѧдрїа́ки на приста́нището мире́иское 15.148.

ѧдрїа́ки 15.143, 15.148.

адриан *ЛИ* (2) *Адриан.* и҆ тогази слꙋ́чи се като̑ се вра́щаше та̀ ѹ҆мрѣ̀ ца́рь траиа́нь. и҆ дрꙋ́гыи въца̀ри се намѣ́сто нѥ́го ца̀рь ѧдрїа́нь, що ѐ съгра́дилъ дрѣно́поле 5.38б; и҆ тога́зи го зова̀ ца́рь а҆нъдрїа́нь та мꙋ ка́же, плакі҃до защо не дойде тѝ да сто́ришь по́клонь на бо́говете, де́то ти сѣ̑ помо́гньле да навїе́шь на варъва́рете, и҆ наишь́ль си си҃ жен҃ꙋ и҆ дѣца̀ 5.38б.

а҆нъдрїа́нь 5.38б; ѧдрїа́нь 5.38б.

аемодес *ЛИ* (1) *Аемодес.* и҆ дїа́волъмꙋ ка́же. а҃зь бѣхь се̑ въселѝль ѹ҆ тво́ата жена҃, что̑ се зове бол[е]ста̀ ла́лъго҃. а҆ и҆мето моѐ велъзавꙋ́ль, а҆ѐмо́десь, зарведе́ось а҆сволохь. ноѹ҃сь, сꙋнъдїѡ́стось. сѣ́щи сатана̀ и҆ дїа́воль 37.276б.

а҆ѐмо́десь 37.276б.

аз *мест. лич.* (> 1000) **1.** *Аз, употребява се от лицето, което говори, за да означи себе си.* повелѣвамъ ти а҃зь і҆ѡаннь а҆пі҃ль і҆с҃ х҃вь. да нѐ оти́дешь нѝкога да прѣльстишь чл҃ка. нѝ да се врѣ́нѥшь векі҃е при кино́ѱа. а҃ми̑ да и҆́дешь ѿтꙋ́ка, и ѿ то́изи ѿ́стровь. вѣнъ́ка и҆ мѣ́сто нѝгде̑ да и҆́машь 6.44б; и҆ ре҃ ст҃ыи. а҃зь е҆́смь а҆рхїерѐи мирѐискы̑ нико́лае. и҆ пꙋ́сти ме бг҃ъ да ти҃ рекꙋ̀ да пꙋ́стишъ трѝте о҆сѣ́дените 15.147; а҃вва

inslav

зо́симе не мо́гь се ѡ́брьна да ти ви́дѧ лицѐто. защо сѣмь ѧ̃зь жена̀ и̇ го́ла сѣмь като ме ви́дишь. та ме ѐ сра́мь 17.166б; ре̑ ѐмꙋ ѓь. дрьжѣ се и̇ крѣпи́ се е̃вѣста́тїе, а̃зе сѣмь те́бе помо́щникь и на тво́йте дрꙋ́гѡве. и̇ мо́ꙗ блѣ́ть щѐ да оу̃чю́ова ва̑ ѿ си́чѣко зло̀ 5.31; ре́ мꙋ ѧ̃гг҃ль. а̃зе щѐ постоꙗ̀ тꙋ́ка тьѣ́мо тѝ и̇ди 11.88; помл҃ꙋ́и мѐ ра́бѣ бж҃їи и̇ прости́ мѐ. и̇ недѣ́и да тѐ види́ оу̃ ли́це, защо̑ мѣ е сра́мь. и̇ па̀кь дали́ щь и̇ма̀ и̇ а̃зь про́шѣка. и̇ да мѐ прїе́ме х҃с̃ като̑ сѣмь то́лѣкова зло̀ сториль 6.48. **2.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание, мой.* и̇ ре́че мꙋ. поми́лꙋ́ваи мѐ смѣре́ннаго и̇ грѣ́шнаго. и̇ спасѝ дꙋ́шьть ми що ѐ погы́ньла 2.10; а̑ моа̀ жена̑ ѿнѣ̑ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и̇зѣ̑доха ѕвѣ̀рїе. а̑ а̑зь ѿ̑стахь ѿ̑каа́нныи и̇зѣкоренѥ́нь 5.33; и̇ е̑днакь бѣ́ше баща́ ми дошь́ль досрѣ̑ рѣката и̇ видѣ́ чѐ до̀дѐ влъ̀кь и̇ зане́се бра́та ми 5.37.

а̃зь 2.9б, 2.11б, 2.15[3], 3.18б, 3.19[3], 3.20[3], 3.20б[2], 4.22б, 4.23б, 4.24[3], 4.24б, 4.25б, 5.29[8], 5.29б[2], 5.30[2], 5.32, 5.34, 5.34б, 5.35[3], 5.36б[2], 5.38, 5.38б[2], 5.39, 6.42, 6.43, 6.43б, 6.44[3], 6.44б[2], 6.45, 6.45б, 6.46, 6.47[2], 6.48, 7.49б[2], 7.50б[2], 7.51б, 7.52[2], 7.52б[2], 7.54, 7.54б, 8.55, 8.56б[2], 9.60б, 9.63б[3], 9.64[4], 9.65б, 9.66, 9.70б, 9.73б, 9.75[2], 10.77б, 10.78[2], 11.83б, 11.84[4], 11.86, 11.86б, 11.87б, 11.88, 11.88б, 11.90б, 11.91, 11.91б, 11.92, 11.93б[2], 11.95[2], 11.103б[4], 11.104[3], 11.104б[2], 11.105, 11.107[3], 11.107б, 12.109[2], 12.110, 12.110б[3], 12.111, 12.111б, 12.113, 12.114, 12.115б, 12.117, 13.121б[2], 13.122[4], 13.122б, 13.124б[3], 14.126, 14.127, 14.130б, 15.132б[2], 15.134, 15.135б[2], 15.136, 15.137, 15.142, 15.144б[3], 15.147[3], 15.149б[2], 15.151б, 15.152б, 15.154б, 16.158б, 16.159, 17.163б[2], 17.164б, 17.165б, 17.166б, 17.168, 17.168б[3], 17.169[5], 17.169б[6], 17.170[5], 17.170б, 17.171, 17.172[3], 17.174, 17.174б, 18.180б, 18.181б, 18.183, 18.185б, 18.192, 18.201[3], 18.202б, 18.204, 18.204б, 18.205[2], 21.210б, 32.223б, 32.224б, 32.225, 32.225б, 32.227, 32.227б[2], 32.229, 32.229б[4], 32.230, 33.237б, 33.241б, 33.242[3], 33.242б[2], 33.243[3], 34.251, 34.254, 34.255, 35.259б[3], 35.260, 35.260б, 35.261, 35.261б, 35.262б[2], 35.264б[3], 35.265[3], 35.265б, 36.268, 36.269, 37.275, 37.276[2], 37.276б[2], 37.280б, 38.282б, 38.286, 38.287б, 38.288[2], 38.288б, 38.291б, 38.292[2], 38.294, 39.296, 39.297, 39.298б, 39.299[3], 39.299б[2], 39.301, 39.302б, 39.303б[2], 39.304, 39.307[3], 39.307б, 39.310б[2], 39.311б, 39.312б, 39.314, 39.315[2], 39.317, 40.320, 40.320б, 40.322[3], 40.323б, а̃з 2.9б, 3.18, 5.38, 11.87, 11.88, 11.104, 17.169, 17.169б, 17.170, 17.171, 33.242б, 33.243, 35.264б, а̀зь 2.11, 3.20, 3.20б, 4.23б, 5.29[2], 5.33, 5.33б, 5.37б[2], 12.114, 18.204[5], 21.210б, 32.229, 35.265б, 37.280, 39.298б, 39.307б, 40.321, 40.323б, а̀зь 4.22б, 4.24, 5.30б, 5.31, 5.32, 5.33[2], 5.34б, 7.49, 7.50, 7.53б, 7.54[2], 7.54б, 9.67б, 9.69, 9.73б, 10.77б, 11.86б, 11.102, 11.105б, 12.116, 14.130, 15.153б, 15.154, 16.159, 17.170, 17.171, 18.192[2], 18.203б, 18.204, 18.204б, 18.205, 32.231б, а̃зе 4.24, 5.31, 8.58, 11.84, 11.86б, 11.88[2], 12.109б, 15.147, 15.152, 17.167б, 17.168б, 17.170, 18.179б, 18.186, 31.218б, 31.221[2], 32.223б, 32.224[3], 32.224б, 32.229б, 32.230, 35.265, 39.300, 39.301, 39.310, а̃зь 4.24б, 18.204б, а̃зѣ 5.37б, а̃зе 7.49, 17.176, 37.277б, азь 7.53, а̃зѣь 8.58, 18.203б, а̀зь 9.65б, 9.68[2], 17.169, 18.192, 35.261, а̃зе́ 11.88б, 38.290, азе́ 17.170, а̀зе 18.180б, 18.191б, 18.203б, 32.226, 33.241б, а́зе 18.188б, азе 32.231, а̀зь 33.243, азѣ̑ (!) 39.299б; *вин.* мене 3.20б, 4.23б, 4.25, 4.25б[3], 5.29, 5.29б, 5.30..., мѣне 39.300б, 39.302б, 39.303, 39.306б[2], 39.315, *крат.* ме 2.9б[2], 2.10[2], 2.11б[2], 2.12[2], 2.12б[2], 2.14, 2.15, 3.19..., мь 5.37, 17.168, 17.168б, 17.169[2], 33.243, мъ 6.47б, мѣ 6.48, ми 17.170, ма 18.201, 18.201б[5], 18.203б[6], 18.204[6], 19.207б, 31.218, 31.218б[3], 32.226б, 32.227б, 32.228[2], 32.228б-231, 39.305б, 39.306б, 39.307, 39.315, ма̀ 18.204, ма̑ 31.217б, 31.218, 31.218б, 33.242б, 39.310б; *дат.* ме́не 2.9, 2.14, 3.18б, 3.19б[3], 3.20б, 4.23, 4.24, 4.25б[2], 5.29, 5.29б[2]..., мнѣ̑ 16.158, мнѣ̀ 16.159, ме́нѣ 18.203б, 39.301, 39.306б, менѣ̀ 39.297, 39.300б, мѣ̑ 39.315, *крат.* ми 1.3[3], 1.3б[2], 1.4, 1.6, 2.9б, 2.10[2], 2.12, 2.14, 2.15[3], 3.18б, 3.19[2], 3.19б[4]..., ми̑ 2.9б, 2.12б, 3.20, 3.20б, 4.24, 5.33, 5.37, 5.38, 5.38б, 6.44б, 6.47б, 9.66..., ми́ 3.20б, 32.226, мї 4.24, 7.54, 9.65б, 9.67б, 9.74, 10.77, 39.312, мї̑ 5.37, 7.51, 7.51б[2], 7.52б, 7.54[2], 8.57[2], 8.59..., ми́ 9.66, 15.153б, 31.218, 32.229, 32.229б, 33.242, 33.243, 39.301б, мї̀ 17.172б, мѣ̑ 5.29, 6.48, 12.111б, ме 7.54б, 17.171б, ма 18.201, 18.205б, 39.305, мы̑ 33.237б, мы̀ 33.242б, 39.306б, мы 39.303; *творит.* мно́ю 16.162.

азария *ЛИ* (1) *Азария.* и̇ бѣхꙋ нѣ́коїи трѝ ѿ̑троци, а̃на́нїа. и̇ аза́рїа и̇ мисаи́ль, не поклони́ха се на о̃бразь ца́ревь 11.92.

аза́рїа 11.92.

inslav

азот *МИ* (2) *Азот.* и҆ кандакі҆ѝскые градѡ́ве ѡ҆бы́дѐ. и҆ въ а҆зо́тꙋ ѿплꙋ́, ꙋ҆лѣ́зе въ ко́рабь… и҆ ѿплꙋ́ха до а҆зо́тꙋ 36.270б.
а҆зо́тꙋ 36.270б[2].

акакиев *прил.* (1) *Акакиев, от ЛИ Акакий.* и҆ сто́ри погꙋ́лѣмъ събо́рь. и҆ вди́гна а҆нѡ҆тїѡ́ховы сы́нѡве, и҆ а҆ка́кі҆евы 12.116б.
мн.: а҆ка́кі҆евы 12.116б.

акакий *ЛИ* (4) *Акакий.* и҆ два̀ вѡ́ина щѡ̀ быле слꙋ́гы ст҃мꙋ ев҆статі҆ю и҆ любилъ гы быль. име и҆́мь а҆нѡ҆тїѡ́ и҆ акакі҆е 5.34; и҆ нѣ́кои є҆пк҃пь а҆ка́кі҆е а҆нор҆скы̀ рѣ̑. ст҃аа ца́рица тꙋ́ка е повелѣ́ла да сѐ сто́ри събо́рь. ради і҆ѡа́нново прѥпира́нїе 12.115б.
акакі҆е (!) 5.34, ака́кі҆е (!) 5.35, а҆ка́кі҆е (!) 12.115б, *зв.* ака́кі҆е 5.35.

ако *съюз* (357) **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; ако, в случай че.* нѣ̀ и҆ ко́лѣко се и҆ мы́чи чл҃кь. длѣ́жень є҆ сѣ́когы да сла́ви и҆ да бл҃годѧ̀ри ба̑. и҆ а҆́ко ѻ҆́сиромашѣ́е. а҆́ко се и҆ разѣ́боли̑. а҆́ко и дѣца́та мꙋ оу҆мрѣ́ть, и҆́ли̑ жена́та мꙋ, и҆ли̑ дрꙋ́гы̀ нѣ́кой ѿ родни́ната мꙋ 1.3б; и҆ да смѐ незло́бивы ка́то дѣца̀. защо̑ дѣ́тѐ ни́кога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆ли̑ за́висть, а҆́ми а҆́ко го̀ бы́ешь дн҃еска. а҆ ꙋ҆тре тѐ па̑ лю́би. и҆ а҆́ко го го́нишь ѿ тїа врата̀, а то̑ влѣзꙋ́ва ѿ дрꙋ́гыте 34.249б; и҆ ре́коше мꙋ. бл҃годари́мъ те рабе бж҃їи, ѻ҆́ти а҆́ко не бы̑ ты̀ помо́гнь на́мь, сега̀ щѣ́хѡ҆мѐ да смѐ оу҆́давени, и҆ да смѐ и҆зѡ҆гы́нъле 15.149б. // *С отсянка на причинност; ако, щом като, щом, след като.* и҆ попи́та ко́й щѐ кора́бь ѿ̀ на не́говото ѿч҃ство. и҆ рѣ̑ мꙋ є҆ди́нь кора́бникь. ни̑е щѐ поѝ кыдѣ̀ ще́шь тѣ́кмо а҆́ко даде́шь на̑ наѣ́мь 15.137; така́ е и҆ за милосты́ня, ка́то̑ и҆ за по̑. а҆́ко и҆́щешь да чи́нишь млт҃ты́ня. да нѐ зна́е ле́ва рꙋ́ка твоа̀, что̑ да́ва десни́ца твоа̀ сѝ рѣ̑ ни́комꙋ да сѐ не похва́лишъ ни ка́жешь, что̑ чи́нишь добро̑ 34.254б; и҆ па́кь рѣ̑ ст҃ы̀ кого̀ ба̑ вѣрꙋ́ва твоѝ ба́ща. и҆ тїа́ рѣ̑. а҆поло́на̑, и҆ра́клі҆а, и҆ а҆рѣ́мида, тїа̀ бѡ́гове вѣ́рꙋва и҆ почи́та. и҆ рѣ̑ є҆и ст҃ы̀и а҆́ко̀ вѣрꙋ́вашь ты̀ въ ба̑ моѐго. а҆́ ты̀ се векі҆̑ не бои̑, а҆́ми сѐ раꙋ́ваѝ 39.311. // *Във вметнати изречения.* и҆ ꙋ҆ тѣ́зи но́щь а҆́ви мꙋ̀ се ст҃ыи дими́трі҆е насѣ́нѣ и҆ рѣ̑ є҆мꙋ̀. тѣ́зи пшени́ца гдѐ ми́слишь да ю҆̀ завезе́шь. и҆ кора́бникь рѣ̑, на фре́нѣ́ско мѣ́сто, а҆́ко дадѐ бг҃ъ 9.69б; а҆ тїа мꙋ рѣ̑. и҆́стинꙋ така́ смѐ дꙋ́мале… ами̑ кога̀ ка́жешь ѻ҆́тї е и҆́стина. а҆ ты̀ а҆́ко ще́шь и҆ди̑ ꙋ҆ цр҃квата. и҆ хвати́ се за кра́и ѻ҆лѣта́рꙋ, и҆ закльни́ се 10.78. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; ако и, макар и.* защо̑то бѣ́ше бг҃ъ зарача́ль. а҆́ко̀ ви́дишь нѣ́кого чл҃ка дѐ прѣгрѣ́шѝ. а҆ ти̑ млъчѝ, и҆ли̑ го поꙋ́чѝ а҆ недѣ́и̑ го ѻ҆ба́жда прѣ̑ лю́дїе. че щѐ гь тебѣ̀ да ѻ҆мра́зы 18.198; та̑ а҆́ко є҆ бы́ль чл҃кь досега̀ неправе́днь и҆ грѣ́шень а҆ то́и ѿсега̀ да̑ е праве́днь и҆ млт҃и́вь 31.219. **ако и (и ако, макар и ако).** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; ако и, макар и, въпреки че.* ги і҆ѵ҃ хе. ка́то̀ си ре́кль, а҆́ко и҆ съмрьтно нѣ́що и҆пі҆ѝ́ть тво́йте слꙋ́гы. ни́что̑ да се не повре̑дѥть 39.303; а҆ тѣ́ло е па̀кь ѿ землѥ̀ и҆ земльно̀ лю́би… си́чѣко земльно̀ и҆́ще, и҆ ко́и по во́лѥ и҆́дѐ на плъта си; то́изи чл҃кь не мо́же да се по́сти. и҆ а҆́ко по́сти нѣ̀ мꙋ е напри́етъ 34.254б; и҆ данїи́ль пр҃рькь мака́рь и҆ а҆́ко рѣ̑. ты́сꙋщь ты́сꙋщами. и҆ тѣ́мы тѣ́мами. а҆́ми̑ и҆ то́и не и҆зре́че ко́лѣко са на че́ть 11.83; **ако и да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; и да, ако и да.* а҆ четврьтое па̀кь детѡ̑ да лю́би́шь баща́ си и҆ ма́ика си, и҆ да гы̑ почи́ташь… и҆ ни́когâ гы не ѻ҆ста́вей да гладꙋ́вать и҆ли̑ да жьдꙋ́вать. и҆ли̑ да и҆сте́глать нѣ́що зло̀, и҆ да тѐ прокльнъть. защо̑ на́поконь а҆́ко нѣ́що и҆ добро̑ да и҆́мь сто́ришь нема́шь файдѣ̀ 1.5; **ако ли.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; ако, ако ли.* и҆ те́кохa си́чѣките на кѵ̀ра

inslav

ца́ра, и҆ ре́коха мѹ. да́и на́мь данїи́ла да го ѹ҆бїе́мь. а҆́ко ли̑ го не да́вашь, те́бе ще̑ на ѿгнь и҆згори̑ 11.93б; защо̑ ные ѿ мнѡ́го лѣ́тныи ц҃рѹ. такъ́вѣзи за́конь и҆́маме ѿ на́ши бащи̑. прѣ́вѣнь да се̑ бои́мь ба̑. вто́ро да почитаме̑ ц҃ра, а҆́ко ли́ се нѣ́кои ꙗви̑ ц҃рѹ да е̑ зло̑ми́сльникь. да погы́не 15.147б; **ако ... ако ли.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условия, които взаимно се изключват; ако ... ако ли.* и҆ па̀кь гь дѹ́ма въ е҆влїе а҆́ко вїе проща́вате на дѹшма́не чл҃ци съгрѣше́нїата тѣ́хны, прости́ ще и҆ бъ, ва̑, съгрѣше́нїата ва́ша. а҆́ко ли̑ вы́е не проща́вате на дѹшма́нете съгрѣше́нїата тѣ́хны и҆ ва̑, не ще̑ прости̑ бъ съгрѣше́нїата на́ша 1.6; ѻ҆́ти ще тогива сѣ́кы̑ да зна́е кнїга да чьте̑. та ще̑ да мѹ̑ даде̑ а҆́гг҃ль г҃нь кнїгата в рьцѣ́те де̑то мѹ е писа́ль грѣхоове́те, та ще̑ самсѝ да гы̑ казѹва, а҆́ко е̑ добро̑ стрѹ́валь ще̑ самсѝ да се̑ и҆спра́ви. а҆́ко ли̑ е̑ зло̑ стрѹ́валь, а҆ то́и ще самсѝ да се̑ ѻ҆сѣ́ди 18.199б; **ако ли пак.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; ако пък.* а҆́ то́й да́ пїе ѿ то́йзи сѣ́дь де̑то мы е въ лѣ́вата рѣ́ка, а҆́ а҆ко ли̑ па́кь ка́жешь да ѹ҆мрѣ. а҆ то́и да́ пїе ѿ това̀ де̑то е въ де́сната рѣ́ка̑ 39.303.

а҆́ко 1.3[3], 1.3б[5], 1.4[2], 1.4б[3], 1.5[2], 1.5б[5], 1.6[7], 1.6б[3], 1.7[5], 1.8[3], 2.11, 2.12[2], 2.12б[2], 2.13, 2.17б, 3.20б, 4.23, 4.23б[2], 4.24б, 5.29б, 5.30б, 5.31, 5.34б, 5.35, 5.40б[2], 6.44б[3], 6.45, 8.59б[2], 9.69, 9.69б, 9.71б, 9.75б[2], 10.78, 11.83, 11.84, 11.86, 11.86б[2], 11.87, 11.90б, 11.91б, 11.92, 11.92б, 11.96, 11.106, 11.107[2], 11.108, 11.108б, 12.112б, 12.114, 12.115[2], 12.115б[2], 12.116, 12.117, 12.117б[6], 12.118б, 13.125[2], 15.133б, 15.135, 15.135б, 15.139, 15.141, 15.141б[2], 15.142, 15.144, 15.145б, 15.146, 15.147, 15.147б[2], 15.149б, 15.150, 15.154б, 15.155б[2], 15.156, 16.161, 17.164[2], 17.169, 17.169б, 17.171, 18.180б, 18.186, 18.189, 18.191б, 18.197б, 18.199б[2], 19.207б[2], 19.208[2], 21.210б[2], 21.211[2], 31.217[2], 31.219, 31.219б[2], 31.221, 31.223, 32.223б, 32.224[2], 32.224б, 32.225б, 32.226, 33.238б, 33.241, 33.242, 33.245[2], 34.249б[3], 34.250, 34.251[2], 34.253б[4], 34.255[7], 34.255б, 35.263б, 35.264[2], 35.264б, 36.272б, 37.275б, 38.281б, 38.282б[4], 38.286, 38.288б, 38.289, 38.289б, 38.291, 38.292, 38.292б, 38.294б, 39.297, 39.302б, 39.303б, 39.314, 39.316, 39.319, 40.323, а҆́ко 1.3б, 1.6, 1.7б, 2.9б, 2.10, 5.30, 11.84, 11.93б, 13.122, 15.137, 15.156, 16.158, 19.208, 31.218б, 33.238, 33.241б, 34.254б, 38.291, 39.303[2], 39.307, 39.314б, 39.315, а҆ко̀ 1.4б, 5.38, 9.68, 9.73б, 16.162б, 17.169б, 19.207б, 34.255б, 39.319, а҆ко 1.5, 1.8[2], 1.8б, 5.30, 5.33б, 5.40, 8.57б, 10.7б, 11.82б[2], 11.86б, 11.108, 12.113б, 12.116, 12.117, 15.152, 16.157б, 16.158[6], 16.158б, 16.159б, 16.160б, 16.161, 17.165, 17.166б, 17.171б, 17.174, 18.191б, 22.238б, 34.254б, 34.255, 35.257б, 36.269б, 36.272[2], 36.273, 37.276, 37.277б, 38.282б, 38.289, 38.291, 39.296б, 39.301, 39.303, а҆ко̀ 1.5б[2], 4.24, 6.42, 7.49б, 11.82б, 11.88, 11.104, 11.107, 12.116, 12.117б, 16.158б, 18.190б, 18.191, 18.191б, 18.198, 18.205б[2], 19.207б[2], 19.208, 21.210, 31.217, 31.222, 31.223[2], 32.225, 34.254б[2], 34.255, 34.255б[2], 37.277, 39.297, 39.301, 39.302, 39.311б, а҆́ко 1.6, 11.106б, 12.115, 16.159б, 32.231, 35.264, 39.306, а҆ко 5.38б, а҆ко̑ 9.62б, 9.65б, 11.107, 11.108, а҆́ко̀ 9.65б, 12.117б, 17.168, 20.208б, 31.219б, 38.284, 39.303б, 39.311, 39.319, ако̀ 9.75, а҆ко́ 16.158[2], 37.277, і҆ако 17.165б, ако 19.207б, 38.289б, а҆ко́ 33.242б, 37.276, 39.318, а҆ко 37.279б, а҆́ко̀ 39.304, 39.307.

аколия *МИ* (3) *Аколия.* и҆ на че́рно мо́ре, гра́дь бѣ́ше а҆колїа зовѣ́ше се и҆ събра́ше се сракїны нѣ́кога мнѡ́го и҆ помнѡ́го. и҆ дои́доха да плѣнѹ́вать то́изи гра̑. а҆ко́лїа 11.96б.

а҆колїа 11.96б, а҆ко́лїа 11.96б, а҆колїа 11.97.

ала *съюз* (29) **1.** *Свързва съчинени съпоставителни изречения; ала, а, ами.* и҆́ли̑ что̑ ли̑ е позло̑ и҆ по срьдито ѿ расла́нь что̑то̑ е на че́тыри нѡ́зѣ̀. и҆́ли̑ змїа лю́та щото̑ пользи̑, ни́что нѣ̀ е̑ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны. а҆ла̀ е по́ зло̑ и҆ полю́то̑ лѹка́ва жена̑ що̑то̑ и҆ма̀ злѣ̀ е҆зы́кь 21.210. **2.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; ала, но, обаче.* е҆́то сн҃ь бж҃їи съ а҆нтг҃лыте нѥ́говы. стори́ха бо́й със дїа́вола, и҆ със тїа ца́рїе землъскы̑. де̑то бѣ́ше гы направиль а҆нтихрі́сть да сѣ̑ по̑ нѥ́гова рька̑ а҆то бѣ́ха и҆ тїе̑ дїа́воле, а҆ла се̑ бѣ́ха, и҆ тїе̑ ѻ҆блѣ́кле въ чл҃чьска̀

inslav

пльть 18.195; ѡлеле нѧ̑. грѣшны̑ ка́кь ще́мь да трьпи̑ мнѡ̑гото чрьвїе дѣ̑то не ꙋми́рать, а̑ми̑ ꙗ̑дьть лю́дїе́те грѣшниците. а̑ла са̀ не насы́тювать 18.206; за́товà и̑ на съмрьтны̑ ча̑ кога́ ще нѣ̑кои да ꙋмре, а̑ то́й възˈды́шѣ и̑зˈ гльбыни ср̑ца сво̑его а̑ла̀ не́ма ни́кои да мꙋ̑ помо́гне, и̑ па́кь да го̀ ко́й и̑зба́ви ѡ̑ лю́тїе ѡ̑нїа бо́лести 31.217б. **3.** *В началото на главни изречения изразява известна несъвместимост с фактите, изложени в предходното подчинено изречение; ала, ами.* ма́карь да си̑ прїе́ль распе́тїе и̑ ꙋмрѣ̀ за си́чˈки свѣ̑ть. а̑ла си̑ ме́не жа́лость о̑ста́виль. и̑ голѣ́ма мл̑ть 35.262б. **4.** *Присъединява нов синтактичен период; а, и.* е̑то каза́хˈмѣ̑ коѐ ма́лˈко [кое] мнѡ̑го какˈ щѐ да сѐ свры́ши свѣ̑ть. а̑ла сега̀ послꙋ̑шайте па́кь за а̑нˈтихрїста как щѐ да сѐ ро́ди. и̑ какˈ щѐ да сѐ ѡ̑храни. и̑ [ка]кˈ щѐ. да ѡ̑растѐ... и̑ какˈ щѐ д[а с] та́не ца́рь напоко́нь, та щѐ на нѥ́гово цр̑тво [да] сѐ довры́ши си́чˈкїать свѣ̑ть 18.184.

а̑ла̀ 6.44, 6.47б, 18.177б, 18.183б, 39.304, а̑ла̀ 18.179, 18.186, 18.186б², 18.194б, 18.199, 18.199б², 18.201, 18.205б², 18.206, 21.210, 31.217б, 31.219, 31.220, 31.221б, 34.249, а̑ла 18.184, 18.206, 32.231, а̑ла 18.194, 18.195, 35.262б.

алайбег *м.* (2) *Алайбей; началник на алай, на полк.* и̑ тогива ꙋ̑ та́зи годи́на бѣ̑ше с̑ты гесѡ́рˈтїе на во́йска та̑ бѣ̑ше на спа́хїете. а̑лайбегь 39.310; а̑ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ̑ ца́ра дїѡклитїа́на. и̑ напо́конь по то́йзи ꙋ̑ре́дь сто́риха го да е̑ а̑ла́ибе́гь 39.297б.

ед.: а̑ла́ибе́гь 39.297б, а̑лайбегь 39.310.

алеѯандър *вж.* **александър**

александра *ЛИ* (5) *Александра.* и̑ цари́ца а̑леѯа́нˈра и̑мето и̑. помы́слѝ и̑ тїа̀ да сѐ о̑бадѝ съ̑бѣ̑ си че е̑ хр̑тїа́нˈка 39.300; а̑ а̑леѯа́нˈдра цр̑ца не мѡ̑жѣше век[ѥ] да дрьжѝ вѣ̑рата х̑ва млть[кѡ̑] и̑ пои́ска да сѐ нае̑ 39.307б.

а̑леѯа́нˈра̑ 39.300, а̑леѯа́нˈдра 39.307б, 39.308б, а̑леѯа́нˈра̑ 39.308, *зв.* а̑леѯа́нˈдро 39.308.

александрийски *прил.* (8) *Александрийски, от МИ Александрия.* и̑ пои́до́ха съсѣ̑дете нѥ́ины на патрїа́рˈха, а̑леѯа́нр̑ьскаго. и̑ ре́коха мꙋ̑. вл̑ко с̑тыи. е̑де коа̀ блꙋ̑дница ка́же кры́стена сˈмь, а̑ тїа̀ кры́стника не и̑ма, и̑ мо́же ли̑ така̀ да бы́де 11.105б; и̑ ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а̑леѯа́нр̑ьскы̑ мнѡ̑го хꙋ̑лы и̑зне́се на і̑ѡа́нна. защѡ̑ го̀дѣ̑ше да намѣ̑сти и̑ си́дора на патрїа́рˈшьство 12.112; и̑ ѳеѡфи́ль... е̑вл̑ˈскы̑ сто́ль прїе́ль, а̑ неправе́дно чи́ни. и̑ безˈ правило хо́ды и̑ досажда. и̑ за[ра]дѝ това̀ събралˈ се събо́рь сысˈ е̑пкп̑ы е̑гꙋ̑пˈтьскы, и̑ леви́тьскы̑ и̑ на а̑леѯанр̑ьскые цр̑кве сщ̑е́нници 12.114б.

ед.: м. а̑леѯа́нˈр̑ьскы̑ 6.46б, а̑леѯа́нр̑ьскы̑ 12.112, а̑леѯа́нр̑ьскыи 12.113б, 15.141, алеѯанр̑и́йскы̑ 15.140, а̑леѯа́нр̑ьскаго 11.105б, а̑леѯанр̑ьскаго 39.311б; *мн.:* а̑леѯанр̑ьскые 12.114б.

александрия *МИ* (10) *Александрия.* и̑ кога̀ сто́ри̑, в̑ы, годи́ны. и̑ баща́ ми и̑ ма́ика ми бѣ̑ха е̑днакь жи́вы, а̑зе сь ѡ̑ре́ко̑ ѡ̑ тѣ̑хь. и̑ побѣ̑гньхь на гра́дь а̑леѯанˈдрїа 17.168б; и̑ кога́ се пе́трь а̑рхїепк̑пь прѣста́ви. и̑ прїѐ вл̑чьскыи прѣсто́ль въ а̑леѯанр̑и̑и а̑хи́ла и̑́мето мꙋ̑. и̑ то́и е̑два о̑бры́на а̑рїа на правосла́внаа вѣ̑ра. и̑ поста́ви го сщ̑енника и̑ про́топапꙋ̑ въ а̑леѯанр̑и̑и 15.140б.

а̑леѯанр̑ї́а 9.67б, а̑леѯанр̑ї́а 12.112, а̑леѯанˈдрїа 17.168б, а̑леѯанр̑ї́ю 12.113б, 15.140*, алеѯанр̑и̑и 11.104б, а̑леѯанр̑и̑и 11.105, 14.127б, 15.140б².

александър *ЛИ* (8) *Александър.* и̑ ѡ̑ е̑фе́сь ꙋ̑вена́лїи патрїа́рˈхь доде́ве съсе́бѣ (!) си̑ нѣ̑коего и̑́нока а̑леѯа́нр̑а ꙋ̑чи́теля и̑ кни̑жника 12.112; и̑ па̀кь почѐ ѡ̑нˈзи а̑рїа да хꙋ̑ли по́тврьдѣ ѡ̑пры́вѣнь сво́ата си̑ е̑ресь и̑ ви́ди̑ го а̑леѯа́нр̑ь че е́ такˈъ́вˈзи. па̀кˈ го и̑ то́и проклѐ 15.140б; и̑ пры́вы наче́лˈници на събо́рьть кои̑ бѣ̑хꙋ̑... а̑леѯа́нр̑ь патрїа́рˈхь а̑леѯа́нр̑ьскыи. нае̑днѡ̑ съсˈ с̑тѓо а̑ѳана́сїа 15.141; защѡ̀ напоко́нь на казльба́шь пр̑ꙋ̑ва̀ а̑леѯа́нр̑ь пр̑ь с̑нь

inslav

фи́липовь ѿ пло́в'дивь. та̑ ѹ̆бѝ да́рїа ц҃ра пер'си́д'скаго 18.182б.

алеѯа̑нрь 15.140б², 18.182б, 18.189б, алеза̑нрь 15.141, 18.182б, алеѯа̑нра 12.112, але́ѯа̑нра 18.182б.

алексия *ЛИ* (8) *Алексий.* и҆ кр҃ти́ха го и҆мето́ мꙋ̀ а҆ле́ѯїа 40.320б; сло́во ст҃го, а҆леѯїа, бж҃їа чл҃ка 40.320б; а҆̀ ѿц҃ь не́говь ѿка́к' се роди̇̀ си́н' мꙋ̀ а҆ле́ѯїа не смѣ́си се съсвоа́та (!) си жена̑ 40.321.

а҆леѯїа 40.320б, а҆ле́ѯїа 40.320б², 40.321, 40.321б², 40.323, а҆ле́ѯїю 40.324.

алеѯандра *вж.* **алескандра**

алеѯандрийски *вж.* **александрийски**

алеѯандрия *вж.* **александрия**

алеѯандър *вж.* **александър**

алеѯия *вж.* **алексия**

алилуя *междум.* (2) *Алилуя, „Хвалете Господа"! – хвалебствен възглас в християнското богослужение.* и҆ пѣ́ꙗхꙋ пѣ́снь чю́дна и҆ кра̀снаа. и҆ не могѡ́ дрꙋ́го да разꙋ́мѣѧ что̑ поꙗ́хꙋ. тѣ́к'мо раз'бра̑, а҆ллїлꙋ́иа̀ 3.20; и҆ оу̇ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се а҆ф҃ль пла́тонꙋ е҆пк҃пꙋ, и҆ ре̑ мꙋ̀ пла́тоне е҆пк҃пе. възми̇̀ е҆в҃лїе, и҆ дв҃двь ѱал'ты́рь и҆ събе́ры бра́тїа мнѡ́го и҆ по́йди̇̀ на въсто́чна стра́на пола́тыте, и҆ запѣ́и, а҆ллїлꙋ́иа. и҆ прочѣ́ти. е҆в҃лїе 37.280.

а҆ллїлꙋ́иа̀ 3.20, а҆ллїлꙋ́иа 37.280.

алимпий *ЛИ* (1) **алимпий стлъпник.** *Алипий Стълпник.* м҃ца ноє́м'врїа, к҃s. на д҃нь ст҃го а҆ли́м'пїа стлѣ́п'ника 39.311б.

а҆ли́м'пїа 39.311б.

алма *ж.* (1) *Вид състезателна спортна игра в Древна Гърция.* и҆ и҆́маха за́конь и҆̑ и҆́гра̑ꙗха та́мо пѣ́ть и҆́грѝ. е҆дна̀ и҆гра̀ да́ се на̑бръ́зꙋвать. и҆ зове́ се на тѣ́хны е҆́зы́кь дромо́нь. вто́ро а҆̑л'ма̀. си̇̀ р҃ѣ̑ да се на̑ска́чать 34.251б.

ед.: а҆̑л'ма̀ 34.251б.

амастридски *прил.* (1) *Амастридски, от МИ Амасия.* и҆ на сѣ́ка годи́на праз̑нꙋ̀ваха мꙋ̀ пра́з̑никь нѥ́говь. пове̑́ и҆ и҆з'о́колꙋ̀ щѡ̑ бѣ́ха села̑ а҆̑мастри́д'скые 39.313.

мн.: *чл.* а҆̑мастри́д'скые 39.313.

амат *МИ* (1) *Амат.* гдѐ вы е бѣ҃ и҆ на дрꙋ́гыте гра́дѡве дѐто гы̀ раз'вали̑. какь не [по]мо́же гра́дꙋ а҆ма́ѳꙋ и҆ а҆р'фа́ѳꙋ, и҆ сем'фа́рꙋ, и҆ самарїи 11.91.

а҆ма́ѳꙋ 11.91.

амаѳ *вж.* **амат**

амвон *м.* (1) *Амвон; издигнато място в черква, откъдето се проповядва.* тѣ́к'мо а҆м'во́нь що ѐ на сре̑ѣ̑ цр҃ква не бѣ́ше напра́виль, защѡ̑ не́ мо́жаше да на́йде так'визи прили́чны мра̑́море 9.68б.

ед.: а҆м'во́нь 9.68б.

ами *съюз* (≈1200) **1.** *Свързва еднородни части на простото изречение, които се противопоставят; а, ами.* и҆ зна́ю че́до моѐ че ми̑ не дꙋ́маше земльно̀ а҆̑ми̇̀ но҃но 35.261; нѣ̑ по прѣо̀бы́да. а҆̑ми̇̀ ѿ мнѡ̑ жа́лѡ̑ та̑ и҆з'дꙋ́мах'ме̑ рѣ́чи неприли́чны̀ 39.316; а҆̑ а҆зь те сега̀ гле́да̑ че́до моѐ, нѣ̑, като̑ ц҃ра, а҆̑ми̇̀ като̑ е҆́дного̀ о҆́сѣдника 35.261; дꙋ́мы бж҃їи не́мать въ ꙋ҆ста́та си̑ тѣ́х'ны. а҆̑ми̇̀ гни́лости ра́ди пїа́н'ство 20.209. **2.** *Свързва сложни съчинени противопоставителни изречения и изразява несъвместимост; но, ами, обаче, ала.* и҆ найдоха го а҆̑ми го не позна́ха 40.321; пакь то́й и҆́мь ре̑ въ пе́щеръта, да не̑ и҆́дꙋть при и҆́рода а҆̑ми̇̀ да се̑ врѣ́нать на дрꙋ́гыи пꙋ́ть 33.245б; закле́х' ти се за земльно̀ ца́р'ство да ти̑ дамь что̑ и҆́ще́шь. а҆̑ми̇̀ това̀ не да́ва̑ 7.54б; и҆ пи́ха о҆тро́ва и҆ не ѡ҆трови ги, а҆̑ми̇̀ ꙋ҆сла́дюваше го́р'кыте би́л'кы 16.160; и҆ ѿн'зи мом'кь. види как' го̀ векѥ̀ не срь̀ди ни̇̀ мꙋ̀ за́повѣ̑ да́ва а҆̑ми̇̀ го ми́лова 6.47; а҆̑ вдови́цата си̑ не о҆ста́вѣше ло́зїето а҆̑ми̇̀ хо́дѣше на патрїа́р'ха и҆ мо́лꙗше мꙋ̀ се и҆ трꙋ́дѣше го 12.113; и҆ кога̀ пора́сте, да се̑ ꙋ҆̑же́ни не щѣ̑. а҆̑ми̇̀ о҆ста́ви роди́телѥте си̑ и҆ станѣ̑ кало̀ерь 15.133; а҆̑зь ца́рꙋ

inslav

магїá не знáю, и҆ със҆ мáгїа нѥгѡ не ѹ҆бѝ. а҆́ми гѡ̀ сътри́хь съси́лою (!) х҃а и҆́стинного бг҃а 9.66б. **3.** *Свързва сложни съчинени съпоставителни изречения и изразява несходство, разлика; а, ами.* и҆ плáчь катѡ̀ плáчѣха чю́ѧ, а҆́ми не мо́жѧ да дѹ́мѧ 11.103б; когá те раждахь, бо́лесть нѝкак҆ва не и҆́мѧ а҆́ми сегà лю́та бо́лесть и҆́мѧ с҃нѹ моѝ 35.261; а҆ ѹ҆́чениците сѣ̀ не разѹ́мѣваха ѿпрьвѣнь. а҆́ми катѡ̀ се просвѣ́тиха нáпоконь, тогáзи разѹ́мѣха товà пр҃рчьство 34.252б; и҆ найдóха срьнà чѐ пасѐ трѣвà. и҆ непрáзна, а҆́ми ѐ тел҆нà 2.13б; нѣ̀ é мáлко чл҃кѹ прѣгрѣше́нїето. детѡ̀ се недостоино причещавâ. ами́ бы́ва ѻ҆он҆зїи чл҃кь катѡ̀ сáм҆си ѹ҆́да 33.247б. **4.** *Въвежда нов период и изразява начало на нова мисъл; а, и, ами.* и҆ въ ѐди́нь д҃нь ѻ҆́стáвише пер҆си стлѣ́бы по ѧ҆́дь, да ѹ҆лѣ́зѹ ѹ҆ градь. а҆́ми а҆рхг҃гль михаи́ль, катѡ̀ и҆ прѣ́вѣнь ѩ҆ви́ и҆м҆ се млѣ́нїа стрáшна пр҃ѣ тѣхь 11.96; и҆ нѝкои таквóзи не мóже да порѹ́ши, тьк҆мо бг҃ъ. а҆́ми а҆ко щешь да ти҃ покáжѹ ѻ҆́бразь чтѡ̀ потéглих҆мѐ 12.117; нѥ̀ ѐ былѡ̀ въз҆мóжно дá҃ (!) спасѝ чл҃кь непростѐнь на тóйзи свѣ́ть. а҆́ми ны́е брáтїе да и҆́маме ми́рно срѣ́це на си́чкы чл҃ци 3.21; кóи ѐзыкь чл҃чьскыи мóже и҆сказа нѥ́говь трѹ́дь и҆ добрѡ̀, чтѡ̀ чи́нѣше помнѡ̀го ѿпрѣ́вѣнь. а҆́ми детѡ̀ ненавиды добрѡ̀ дїáволь, чтѡ̀ и҆з҆найдѐ катѡ̀ глéдаше тогáзи че сѣ̀ ѹ҆мнѡ̀жава хр҃тїáн҆ство 15.138б; въ началѡ̀ бѣ̀ слóво. а҆́ми и҆ тéбе дáде сега видѣнїе да знáешь что ѐ и҆́стина 12.110. **5.** *Въвежда повелителни, въпросителни и възклицателни изречения и изразява промяна на комуникативния статус; ами.* а҆́ми пáкь и҆ сегà ме ѹ҆чю́ваи и҆ ѹ҆пазѝ, и҆ помóщница ми бѹдѝ, и҆ покры́и мѐ ѿ сич҆ко злѡ̀ 8.56б; а҆́ми повелѝ ми г҃и да не подáмь векѝ ѩ҆кóсть моà, и҆ рóж҆ба на снѡ̀ве чл҃чьскы 32.224б; а҆́ми послѹ́шаите бл҃вені́и хр҃тїáне да вы҃ кажѐ за а҆н҆тихрі́ста 18.186б; а҆́ми и҆ вы́е жéны, чю́ите кáкь и҆злáзи ѿ добрѡ̀ дрьвѡ̀, добрѝ плóдь 12.109б; а҆́ми скóро дáйте ми кóнь. и҆ да ми кáже нѣ́кои на ѡ҆нáзи планинà пѣ́ть 6.47б; а҆́ми и҆ ны́е да се чю́вамѐ ѿ клéтва да се не закли́наме 5.40; а҆́ми ѐлáте и҆ поклонѣ́те ми се 11.90б; а҆́ми вы́е защó се клáнѧте, на кнїга, що и҆́мáте напи́сань законь 16.160б; а҆́ми ты̀ ѿкидѣ̀ и҆́дешь м҃лю́ ти се кажи́ ми 9.74б; а҆́ми защѡ̀ тóи мéне да плéснѹва прѣ̀ твоѐ цр҃тво 15.141б; кáже цáрь а҆ѳанáсїю, а҆́ми ты̀ чтѡ̀ кажешь за товà. и҆ аѳанáсїе ѿговóри 39.304; а҆́ми ѿ горе и҆ теж҆кѡ̀ вáмь слѣпїи и҆ злѡ̀ѹ҆́мныи 35.259; а҆́ми бл҃жені́ рѹ́цѣ твоѝ ѿ і҆ѡ̀сифе 35.260. **6.** *В началото на постпозитивно главно изречение подчертава връзката с предходното подчинено изречение; то, а, ами.* и҆ а҆́ко потéглю и҆ да сѐ распнѹ̀. а҆́ми въ трéтыи д҃нь пàкь щѣ̀ въскр҃нѹ 38.291; макáрь и҆́ да знáаше че ѐ тоѝ г҃ь бг҃ъ и҆́стинныи. и҆ трéтыи д҃нь щѣ̀ да въскр҃не а҆́ми пàкь не мóжаще да се ѹ҆трьпѝ 35.262б; макáр и҆ грѣ́шны сѹ́ть, а҆́ми ѿ тéбе не ѿстѣ́пѹвать 9.73б; а҆́ко бы҃ ми даровáль цáрь нѥ́говата си҃ полáта плѣ́на със҆ злáто. а҆́ми а҆́зь не щѣ̀ прѣстѣ́пи вóлѧ бг҃ѹ моѐмѹ 33.242. **ами пак.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; ами пък, обаче.* и҆ как҆ сѐ распѐ и҆ ѹ҆мрѣ̀ катѡ̀ чл҃кь, а҆́ми пàкь трéтыи д҃нь въскр҃се, катѡ̀ сѣ̀щи бг҃ъ 9.62б; **не (нѣ) тъкмо (токо) (че) ... ами и.** *Свързва еднородни части в простото изречение и сложни съчинени изречения, които се съотнасят и противопоставят; не само ... но и; не само че ... ами и.* и҆ със҆ чюдесà напльниха сич҆кыи свѣ́ть. и҆ не тьк҆мо ѿ чл҃ци и҆з҆гóнюваха си́ч҆кы бóлести. а҆́ми и҆ ѿ добы́т҆кь сѣ̀как҆вь ѿпѣ́ждаха бóлести 10.79; такà да и҆́маме добры́ рáботы и҆ ст҃ы́... и҆ любѡ̀вь съсѣ̀кыго (!). и҆ нѐ тьк҆мо със҆ прїáтелѥ, а҆́ми и҆ със҆ твóйте злѡ̀мы́сльници, да и҆́машь

inslav

любо́вь 15.156; и̑ то́л'кова бѣ́ше бг҃о ви́день чл҃кь. ѻ҃ти и̑ ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и̑ ѿбрь́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́н'скаа. нѐ тѣ́к'мо ѿ поꙋ́ченїетото мꙋ, а҃ми̑ по́мнѡго ѿ лицѐто мꙋ а҃гг҃л'ско дѐто го и҃маше 15.150; и̑ дрꙋ́гы мнѡго чю́деса сто́риха се в че́р'ковата ст҃го вели́ко м҃ника гесѡ҃гїа. и нѣ̀ то́ко та҃. а҃ми̑ и̑ въ ца́ри [гра҃] бѣ́ше хра҃ ст҃мꙋ щото́ го нари́ча҃ дей́терь. и̑ та́мо без'че́ть събі́ваха се чю́деса на сѣ́кꙋ̀ дн҃ь 39.318; и̑ нѐ тѣ́к'мо чѐ вѣ́рова сам'сѝ. а҃ми и̑ кога̑ сѣ́ды̀ на сто́лът' сѝ и̑ ѡ҆чи́вѣстно ка́зꙋва ка́кь ѐ х҃с и̑стинныи бг҃ 9.63; **нѣ̀ че (защо) ... ами.** *Свързва съчинени съподчинени обстоятелствени изречения за причина, като второто се противопоставя на първото; не че ... ами, не защото ... ами.* а҃ми товà чтѡ̑то ѐ ре́кль а҃гг҃ль і҆ѡси́фꙋ да бѣ́га въ пꙋ́стыню. а҃ пꙋ́стыню наре́кова ѐгѵ̀п'ть. нѣ̀ че ѐ пꙋ́сть ѿ чл҃ве́ци, а҃ми е пꙋ́сть ѿ бл҃'ти бж҃їе 33.244б; и̑ кога го найдете. дойдѣте да мы̑ ка́жете, да пойдꙋ и̑ а҃зь да мꙋ сѐ поклоню̀, і̑ това ре҃, скврьнныи і҆ро́дь. нѣ̀ чѐ ще се (!) да мꙋ̑ се покло́ни а҃ми̑ да пꙋсти̑ да́ го ꙋ҃бі́ють 33.237б; затова̀ поскорꙋ и̑ по́мал'ко сказах'ме. нѣ̀ защѡ̑ не бѣ́ше прили́чно. да ска́жѐ а҃ми̑ защѡ̑ не мо́жете разꙋмѣ̀ катѡ̑ ѐ̀ 33.239б.

амик *вж.* **амикос**

амикос *ЛИ* (3) *Амикос.* и̑ та́мо бѣ́ше ца́рь и҃мето мꙋ а҆микѡ̀сь, и̑ нагово́риха се ѿ́нїа ю҆на́ци да плѣна́ть и̑ та́мо, и̑ да ꙋ҃бі́ють и̑ царатогѡ̀ 11.94б; и̑ ре҃ и҃мь. да сѐ не боють ѿ а҆мика цара ни̑какь. а҃ми̑ да и̑дꙋ́ть и̑ да гѡ̑ ꙋ҃бі́ють 11.95.

а҆микѡ̀сь 11.94б, а҆мика 11.95, а҆ми́ка 11.95.

амин *междум.* (51) **1.** *За потвърждаване истинността на нещо; амин, наистина, така е.* и̑ ре҃. това е тѣ́ло х҃во. и̑ ꙋ҃ ча́шꙋ та҃ ре҃. това ѐ̀ кры́вь х҃ва пролѣ́ана. да бꙋ́де тебѣ̀ на грѣхо́вете оставлѐнїе и̑ на вѣ́чныи жи́вот. и̑ гла҃ сѐ̀ чю̑ ѿсъвы́ше, чѐ ка́же а҃ми́нь 37.281; ре́че мꙋ і҆гꙋ́ме́нь. бра́те. ѐди́нь бг҃ мо́же чл҃ка да наста́ви и̑ да спасѐ. и̑ да тѐ наꙋ̑чи на сво́ꙗ во́лꙗ ка́кь и҃ще бг҃, да́ сто́ри си́ч'ко да е на добрѡ̑. товà ре҃ і҆гꙋ́мень зоси́мꙋ и̑ поклони́ се зо́си́ма, и̑ ре҃, а҃ми́нь 17.164б; и̑ не подꙋ́ма ми ни̑что и̑ а҃зь тога́зи похва́тих' мꙋ брадѣ̀та. и̑ позна́ ча сь ѐ̀ прѣставиль... и̑ стоахь за полови́нь ча҃ и̑ чю̑ гла҃ ѿго́рѣ чѐ ка́же, а҃ми́нь, а҃ми́нь, а҃ми́нь. и̑ тѣ̀лото мꙋ се пов'ди́гнь ѿ стлѣп'ть 2.15; послꙋ́шаите ма сн҃ѡве чл҃чьсцїи. а҃минь и̑ и҃стинна дꙋ́мамь ва́мь че стѐ сто́риле добрѡ̑ на тїа мойте бра́тїа мь́нич'ките ме́нѣ сте сто́риле 18.203б. // *Заключителна формула в молитва, проповед, слово, с която се потвърждава тяхната истинност; амин.* а҃ми̑ г҃и бг҃ мо́й, повели̑ а҃гг҃лꙋ, ми́р'но да ми̑ прїе́млю д҃шѣ̀та. и̑ да ми̑ не бꙋ́де забра́нѥно да ꙋ҃лѣ́за на твоѐ цр҃тво, ѿ нечи́сты и̑ скврь̀ны бѣ̀сѡве, а҃ми мѐ спо́бо̀и без' стра҃ да ста́нѣ̀ пр҃ѣ̀ тво́и стра́шныи прѣсто́ль. ѡ҆ти сѝ бл҃ве́нь г҃и вьвѣ́кы, а҃ми́нь. и̑ това́ се помо́ли, и̑ то́ꙗ ча҃ прѣда́де си д҃шьта бг҃ 8.57. **2.** *За пожелание нещо да се сбъдне, да стане; амин, така да бъде, да стане.* и̑ ꙋ҃ то́изи ча҃ ѐпк҃ь пла́тонь поста́ви ца́ра да̀ ѐ̀ сщ҃е́никь а҃ сна́ мꙋ дїа́конь. и̑ сто́ри се тога́зи радо́сть вели́ка въ ц҃ркви. и̑ си́ч'кыте реко́ше, а҃ми́нь 37.281; тогы́вà ѿгово́риха си́ч'кы ка́дїѐ, и̑ па́шїе а҃натол'с'кы и̑ ре́коха. а҃ми̑нь ц҃рꙋ̑ да бꙋ́де по твоѐ повелѣ́нїе що сѝ ре́кль ꙋ҃ до́брь ча҃ и̑ тогы́ва се рази́до́ха си́ч'кы и̑ ре́коха, па́кь да бꙋ́де вто́ры̀ и̑ тре́ты̀ диванъ и̑ зговорь 39.297.

а҃ми́нь 1.8, 2.15[3], 2.15б, 3.21, 4.26б, 6.48б, 8.57, 8.60, 9.75б, 12.120б, 13.123, 14.130б, 15.135, 15.156б, 16.163б, 17.164б, 17.167, 17.176б, 18.207, 19.208, 20.210, 34.25б, 35.266б, 37.280, 37.281, 39.305, а҃ми́нь 5.40б, 12.120б, 18.196, 34.254б, 39.309б, а҃мин 10.79б, а҃ми̑ 11.108б, 31.223, ами́нь 13.125б, 33.247б, а҃минь 18.203б, 39.305, 41.341, а҃минь 21.211, а҃ми́нь 37.281, а҃мїнь 36.273б, 39.319б, 40.324, а҃мїнь 37.281, а҃мїнь 38.294б, а҃ми̑нь 39.297, а҃ми̑ 39.300б, 39.309.

inslav

амир *ЛИ* (5) *Амир.* а҃ вдовичи́натать с҃нь бѣше мла́дь и твръ́де хꙋ́бавь на ли́це̑ та̑ ка́то го видѣ́ха о҃нїа̀ влъ́хвы̀ че̑ е та́к҆в҆зи хꙋ́бавь. а҃ тїе́ го зе́ха и̇ дадо́ха го да́рь гꙋ́ри́т҆скомꙋ̀ во́е̑водꙋ̀ а҃ми́рꙋ 39.316б.

а҃ми́рꙋ 39.316б, а҃ми́рꙋ 39.316б, *чл.* ами̇ро́тꙋ̀ 11.97, а҃мира́томꙋ 39.316б, а҃ми́рꙋть 39.316б.

аммон *ЛИ* (3) *Аммон.* и̇ речем҆ (!) и̇мь ст҃ыи а҃мм́о́нь. бг҃ да вы̀ прости̇ бра́тїа то́изи гр҃ѣ́, че̑ клеветиѫ́тѐ бра́та своѐго на пра́вда 3.21.

а҃мм́о́нь 3.21², а҃м҆мона 3.21.

аморейски *прил.* (2) *Аморейски, който се отнася до аморейци.* и̇ кога̀ плѣни̇̀ сїѡ́на ца́ра а҃море́иска и̇ гра́дѡве что се̑ зовѣ́ха е̇сево́и. и̇ пои̇дѐ и̇ на за́падь бли́зꙋ ѐ҃рихо́нь 11.86.

ед.: м. а҃море́иска 11.86, а҃мморе́иска 33.241б.

амория *МИ* (1) *Амория.* ѿпрь́вѣнь на е҃лли́н҆ско врѣ́ме. на сѣ́ка годи́на събы́раха се е҃лли́ны на а҃морїа и̇ чи́нѣха праз҃никь, що го̑ зовѣ́ха панахе́н҆да. по на́шь е҃зы́кь да ре҃шь, събра́нїе ели́н҆ско 34.251б.

а҃морїа 34.251б.

амос *ЛИ* (5) *Амос.* и̇ па́кь казꙋ́ва пр҃р҃кь а҃мо́сь, и̇ дꙋ́ма е̇то тѣ́й ре́че г҃ь. бꙋ́татѐ и̇ ти́кате и̇ бы́ите сырома́сите 18.178б.

а҃мо́сь 18.178б², а҃мо̑ 18.178б²*, а҃моса 32.228.

анания *ЛИ* (1) *Анания.* и̇ бѣхꙋ́ нѣ́коїи трѝ ѿтроци, а҃на́нїа. и̇ аза́рїа и̇ мисаи́ль, не поклони́ха се на о҃бразь ца́ревь 11.92.

а҃на́нїа 11.92.

анастасий *ЛИ* (1) *Анастасий.* и̇ бж҃їа блг҃ть и҃ави се на ра́ба своѐго. ка́то̑ прь́вѣнь при а҃наста́сїа ца́ра. ка́то̑ ꙋ҃ла́зѣше ꙋ҃ царскыте пола́ты̀ със҆ а҃рхїереѐте 14.128.

а҃наста́сїа 14.128.

анатема *ж.* (1) *Анатема, проклятие при отлъчване от църквата или изключване на еретици от общността на вярващите.* а҃ми̇̀ затова́ се кла́ньме кр҃тꙋ̀ почи́таме и̇ гво́здїето. и̇ х҃с що сь́ е распе́ль вѣ́рꙋ́ваме и̇сповѣдꙋ́ваме какь ѐ бг҃ и̇стин҆скыи. а̇ на е̇ретици дꙋ́маме а҃наѳема́ гы 16.162б.

ед.: а҃наѳема́ 16.162б.

анатемия *ж.* (1) *Анатема, отлъчване от църквата, най-тежкото наказание в християнската църква.* и̇ па̀кь почѐ ѿн҆зи а҃рїа да хꙋ́ли по́тврьдѣ ѿпрь́вѣнь сво́ата си̇̑ е҃ресь и̇ ви́ди̇ го а̇леѯа́нрь̂ че ѐ так҆ъ́в҆зи. па̀к҆ го и̇ то́и проклѐ. и̇ и҃з҆ва́ди го ѿ ст҃ще́н҆ство. и̇ прѣда́де го на а҃наѳемїа 15.140б.

ед.: а҃наѳемїа 15.140б.

анатолий *ЛИ* (1) *Анатолий.* и̇ тогі́ва̀ два̀ чл҃ка та́ се намѣ́риха та́мо и҃ме е҃дномꙋ̑ а҃нато́лїе а̇ дрꙋ́гы̀мꙋ протоле́ѡнь, та̑ бѣ́ха па́шїе 39.300.

а҃нато́лїе (!) 39.300.

анатолия *МИ* (2) *Анатолия, Анадола.* и̇ о҃н҆зи е̇пк҃пь и҃мь ска́за. ка́кь ѐ бы́ль плѣню́нь, и̇ ка́кь ѐ заве́день ро́бь въ а҃нато́лїи 9.68; и̇ въ о҃нова̀ врѣ́ме съгра́ды е҃ди́нь болѧ́ринь вь ца҃ри̇ гра́дь. е̇дна̑ цр҃ква вь и҃ме ст҃мꙋ̀ ми́нꙋ и̇ викто́рꙋ и̇ вике́н҆тїю. и̇ пꙋ́сти̇̀ свои̇̀ чл҃цѝ със҆ кора́бь да по́идꙋ́ть вь а҃н҆атолїю да кꙋ́петь и̇ да донесꙋ́ть стльпове 9.68б.

а҃н҆атолїю 9.68б, а҃нато́лїи 9.68.

анатолски *прил.* (3) *Анатолски, от МИ Анатолия, Анадола.* и̇ что̑ бѣ́ха въ́трѣ ꙋ̇ кора́бь чл҃ци си́ч҆ ките поплѣни́ха, за́е̇дно и̇ о҃ного́зи е̇пк҃па ꙋ̇зе́ха. и̇ прода́доха го вь а҃нато́л҆скаа земл҃ѧ̀ е̇дномꙋ̀ болѧ́ринꙋ̀ тꙋ́р҆чинꙋ̀ 9.67б. **анатолска страна.** *Анатолия, Мала Азия.* на а҃нато́л҆ска̀ стра́на на кадалѣ̑кь сꙋ́рь. гра̑ и҃ма що̑ се зовѐ ра́мель 31.312; тогы́ва̀ щото̑ бѣ́ха на а҃натол҆скаа стра́нь па́шїѐ и̇ ка́дїе та прово́диха е҃ми́рь, до ца́ра дїѡклитїа́на 39.296б.

ед.: ж. а҃нато́л҆скаа 9.67б, а҃натол҆скаа 39.296б, а҃нато́л҆ска̀ 39.312.

анафора *ж.* (1) *Анафора, късче от освети̇ения хляб, който се дава на вярващите*

inslav

след литургията. и҆ посте́ше сѣ ѿ не́лꙗ до не́лꙗ и҆ ꙋ҆зима́ше а҆на́фора. и҆ ꙗ҆дѣ́ше двѣ̀ ꙋ҆н҆гі́и хлѣ́бь и҆ двѣ̀ ча́ши вода̑ пі́аше 40.321.

ед.: а҆на́фора 40.321.

анаѳема *вж.* **анатема**

анаѳемия *вж.* **анатемия**

а҆́нгел *м.* (294) **1.** *Ангел; в християнската религия безплътно, свръхестествено същество, служител и вестител на Бога.* и҆ па̀кь є҆ сѣ́когы бж҃ії слꙋга̀, и҆ слꙋгꙋ́ва бг҃ꙋ. и҆ на ра́бота и҆ на славо̀ сло́вїе. на ра[ра]бота бж҃ї́а є҆ а҆́гг҃ль кога́то го пꙋ́сти бг҃ъ да сто́ри что мꙋ̀ повели̑. и҆ли̑ д҃ша чл҃кꙋ да ꙋ҆зме. и҆ли̑ ст҃мꙋ нѣ́комꙋ да послꙋгꙋ́ва. и҆ли̑ нѣ́кое чю́до да пока́же. и҆ли̑ дрꙋ́га нѣ́коа слꙋ́жба бг҃ꙋ да съвръ́ши 11.82б; и҆ а҆́гг҃ль сѐ зовѐ сказа́тель. сн҃ рѣ́, ка́то а҆́гг҃ль ка́зꙋва повелѣ́нїе бж҃ї́е, и҆ затова́ се наре̑ а҆́гг҃ль. да ре̑мь. сказа́тель 11.83,83б; и҆ па̀кь сѣ̀ а҆́гг҃ле безсъмрѣ́тны. защо̑ не оу҆ми́рать ни̑когда̀ ни̑ се̑ рассы́пꙋвать. ни̑ загы́нꙋвать 11.82б; и҆ въ є҆ди́нь д҃нь ꙗ҆ви́ и҆ сѐ а҆́гг҃ль что̑ и҆ є҆ храни́тель на дшы́та ѝ, на ѡ҆́бра́зь ка́то ѻ҆ного́зи де́то щѣ́ше да се̑ ѡ҆бѣ́си 11.105. **2.** *Помощник и служител на дявола, зъл дух, демон.* и҆дѣ́те ѿ ме́не проклѣ́ти въ ѻ҆гнь вѣ́чны̑ оу҆готва́нныи дїа́волꙋ, и҆ на нѥ́говыте а҆́нгелы и҆ слꙋ́гы. ѻ҆́ти бѣ́ гла́день, а҆̀ вїе́ ма не нахра́ниха̀ жь́день бѣ́хь, и҆ не напои́хте ма 18.203б; и҆ на́поконь погле́дна̑ и҆ видѣ́ а҆́гг҃лы немл҃тивы, де́то ни́какь не́маха мл҃ть, и҆ стра́шны тврь́дѣ, и҆ лица̑та и҆̑ бѣ́ха срьди́ти. и҆ зьби̑тѣ имь бѣ́ха прѣми́нале ꙋ҆ста́та и҆̑... а҆̑ очи́тѣ и҆̑ сьвтѣ́ха се ка́то ѕвѣ́зды ко́ги и҆сти́чѣть сꙋ́трина. и҆ косми́тѣ на главы̑те имь по́вече распрострѣ́ни и҆ пла́макь ѡ҆гнѣ́нь и҆зла́зѣше и҆з ꙋ҆ста́та и҆̑ 32.228б; помл҃ꙋ́и ме, г҃и, помл҃ꙋ̀и ме праве́дны сꙋ́дїа. ѻ҆́ти ѿ дне̑ и҆́ма, се́дмь д҃ни̑ как сѣ̑ и҆злѣ́зла ѿ тѣ́ла моего̑ и҆ прѣда́дена бы̑ на тїа а҆́гг҃лы немл҃ти́вы. и҆ во́дет ме на това̀ мѣ́сто де́то го нѣ́смь видѣ́ла ни̑коги 32.230б. **3.** *Прен. Ангел, човек без грехове, праведник.* и҆ начѐ да пла́че и҆ да се мл҃и бг҃ꙋ. и҆ дꙋ́маше, покажи́ ми г҃и. това̀ скро́вище, дето го́ си скры́ль ꙋ҆ тѣ́зи пꙋ́стынѧ. покажи́ ми г҃и мо́лю ти се, того́зи а҆́гг҃ла̀, що є҆, със пльть. детѐ нѣ мꙋ̀ е досто́инь си́чки свѣ́ть 17.175. **ангел хранител (пазител).** *Ангел хранител; безплътно същество, което пази определен човек.* и҆ дойдѐ насре́ща и҆̑ а҆́гг҃ль нѥ́инь хранитель. и҆ ре̑ ѝ. не бо́и се д҃ше а҆́зе са ра́ꙋвамь ѡ҆ тебѣ̀, защото си̑ сто́рила во́лꙗ бж҃ї́а на землю̀ 32.229б; и҆ сѣ́кыи хр҃тїа́нинь, мака̀рь грѣ́шнь, мака́рь праве́дн҆нь, и҆ма си̑ а҆́гг҃ла храни́телꙗ. и҆ дрꙋ́гыте вѣ́ры и҆ тїе̑ и҆ма́ть по є҆дного а҆́нг҃гла 11.83; а҆̀ми̑ покажи̑ силꙋ̀ твою̑. и҆ прослави́ си и҆́мето твоѐ ст҃о́е, сѣ̑ ме́не смѣре́ннаго. и҆ проводи̑ а҆́гг҃ла̀ пазителꙗ моего̑ да ме и҆з҆ба́ви ѿ тѣ́йзи бѣ́ды 39.300б; **шестокрилати ангели.** *Серафими, ангели от висш чин с шест крила.* бг҃ що си̑ сто́риль н҃бо и҆ землꙗ̀, и҆ детѐ сѣди́шь на херꙋві́мѣ, и҆ сто́рилъ си ше́сто крыла́ты а҆́гг҃ле дето не прѣста́нꙋвать, а҆̀ми̑ поѭ́ть. ст҃ь ст҃ь ст҃ь г҃ь. затова́ се серафі́ме нарица́вать, детѐ и҆́мъ си повелѣ́ль да чю́вать живо́тное дрьво̀ 4.24б.

ед.: а҆́гг҃ль 3.19б, 7.54б, 8.56, 11.82², 11.82б², 11.83², 11.83б², 11.86б, 11.87³, 11.87б, 11.88⁶, 11.88б, 11.89², 11.89б, 11.105², 12.111³, 12.111б³, 13.122², 13.123б, 13.124, 15.137, 15.138, 15.138б, 18.199б², 20.209, 32.226², 32.226б³, 32.227³, 32.227б³, 32.228², 32.228б², 32.229³, 32.229б⁵, 32.231², 32.231б², 33.23б, 33.236б³, 33.237⁴, 33.237б, 33.242³, 33.242б³, 33.244б, 33.245, 33.245б, 35.265, 37.278, 38.283б, 39.300, а҆́гг҃ль 9.64б, а҆́гг҃л 11.85б, а҆́гг҃л 15.150б, а҆́гг҃ль 17.163б, а҆̀гг҃ль 32.230, а҆́гг҃ла 2.10, 3.17, 11.83, 11.86б, 11.87, 11.88, 11.89, 11.89б, 11.93, 12.117б, 32.226б, 32.227, 32.228б, 32.229, 32.231, 32.231б², 33.242, 33.242б, 33.245, 38.283б³, а҆́нгела 6.44, а҆̀нгела 6.44, а҆̀гг҃ла 11.82б, а҆́нг҃гла 11.83, а҆̀гг҃ла 11.89, а҆́гг҃ла̀ 17.175, 39.300б, а҆́гг҃ла 32.228, 32.230, а҆́гг҃ла 38.292б, а҆́гг҃лꙋ 8.57, 11.82б, 11.88, 32.227, 32.227б³, 32.228, 32.229, 32.229б, 32.231, а҆гг҃лꙋ 11.89б,

inslav

а҃гг҃лꙋ 32.229б, *чл.* а҃гг҃лать 32.22б, 32.230б, а҃нѥг҃льть 32.231, а҃нѥг҃лать 32.231, а҃гг҃лато́го 11.88б, а҃гг҃лꙋто́мꙋ 11.89б; *мн.:* а҃гг҃лы 1.6, 5.37б, 7.53б², 7.54³, 18.195, 18.200, а҃гг҃лы 1.8, 11.82б³, 11.83³, 11.83б², 11.106⁵, 15.150б, 15.151, 15.156б, 16.157, 18.195б, 18.196², 18.199, 18.200, 18.203, 20.208, 31.221б, 32.225², 32.225б², 32.226², 32.229², 32.229б⁴, 32.230б³, 33.235б, 33.237, 33.240б, 33.245б³, 34.249, 35.257б, 35.259б, 35.263б, 35.264, 38.283, 38.285б, 38.286б, 38.287², 39.318б, а҃гг҃ле 4.24б, 11.82б, 11.104, 35.258б, а҃гг҃лы 6.47, 15.150б, 32.225, 38.286б, а҃гг҃лы 7.53б, 17.176б², 18.201, 18.201б, 18.207, а҃гг҃лы 10.79, 38.286б, а҃гг҃лы 11.81, 11.81б², 39.307б, а҃гг҃ле 11.82б, а҃гг҃лы 11.83б, а҃гг҃ле 11.101б, а҃гг҃ле 16.163б, а҃гг҃ли 18.183, а҃гг҃лы 18.192б, а҃нѥг҃лы 18.195, а҃гг҃ли 18.196, а҃гг҃лы 18.199б, 20.209б, 38.289б, а҃нѥгелы 18.203б, а҃гг҃лы 18.206, а҃гг҃лы 18.206б, 32.224б, 32.225², 32.225б², 32.228б, 32.229, 32.230, 32.230б², 35.263б, а҃гг҃лы 32.225, 38.286, 38.293б, а҃гг҃лы 32.226б, а҃гг҃лы 32.230б, а҃нѥг҃лы 34.253, а҃гг҃лыи 38.293, а҃гг҃ло 11.83, а҃гг҃лѡмь 11.83б, а҃гг҃лѡ 11.84, *чл.* а҃гг҃лыте 7.54, аа҃гг҃лыте 11.81б, а҃гг҃лыте 11.83б, 32.227, а҃гг҃лете 11.83б, а҃гг҃лыте 11.104, а҃гг҃лыте 11.104б, 18.199б, 18.200, 32.225, 34.264, а҃нѥг҃лыте 18.195, а҃гг҃лыте 18.207, а҃гг҃лите 33.235б, а҃гг҃лыте 35.263б, а҃гг҃лы́те 35.263б, а҃гг҃ле́те 38.28б, а҃гг҃лыте 38.293б; *бр.:* (два̀та) а҃ггла 11.99, (два̀) а҃гг҃ла 31.221б².

ангелов *прил.* (2) *Ангелов, който е присъщ на ангел.* и҆ пойде́ си і҆ѡа́кѵ̈мь оу҆ домь сво́й. и҆ събы́ст҆ се а҃гг҃лова рѣ̑. и҆ роди́ се пр҃таа бц҃а 3.17; и҆ пойдѐ пр҃рькь и҆лі́а, и҆ ска́за дꙋ́мыте а҃гг҃ловы на чл҃ци́те ца́ревы 11.90б.

ед.: *ж.* а҃гг҃лова 3.17; *мн.:* а҃гг҃ловы 11.90б.

ангелски *прил.* (30) **1.** *Ангелски, който принадлежи или е присъщ на ангел.* и҆ бѣ́ше ѻ҆троко́вица мр҃ія въ цр҃кви г҃ни сама̑ си заклю́чена, и҆ а҃гг҃ль г҃нь дохо́ждааше като̑ го́лꙋбь, и҆ но́сѣше ѝ и҆́стїе, и҆ така́ се тїа храна̑ѣше ѿ а҃гг҃лскы рꙋцѣ̀ 13.123б; и҆ как҆во̑ ѐ є҆́ство а҃гг҃лско, и҆лѝ какы́вь ѻ҆бра́зь и҆ма̑. нѝкои не зна́е. ты́к҆мо сам҆сѝ бг҃. что гы̀ е съ҆зда́л[ь] 11.82б. **2.** *Ангелски, който се отнася до ангел.* и҆ ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и҆ ѿбры́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́н҆ска. нѐ ты́к҆мо ѿ поꙋ́ченїето мꙋ̀, а҆ми̑ по́мнѡго ѿ лицѐто мꙋ̀ а҃гг҃л҆ско дѐто го и҆́маше 15.150; и҆ дн҃ешнїи и҆ ꙋ҆трѣ́шнїи ст҃ыи днь да [се] спо́бꙋ̑ достоино̑. и҆ да праз̑нꙋ̑ваме и҆ та́мо да полꙋ̑чиме свѣтло. и҆ а҃гг҃льское мѣ́сто 33.247б.

ед.: *м.* а҃гг҃л҆скыи 8.55б, 9.61, 11.82б, 12.111б, 15.150, 34.248, а҃гг҃л҆скыи 11.84, а҃гг҃л҆скы̀ 11.88б, а҃гг҃льскы̀ 32.225б, а҃гг҃л҆скы 35.263б, *ж.* а҃гг҃л҆скаа 18.201б, 18.203, 18.206б, а҃гг҃л҆ска̀ 32.230б, *ср.* а҃гг҃л҆ско 3.19б, 11.82б, 15.138, 15.150, а҃гг҃льское 33.247б, а҃гг҃л҆ское 35.266б, а҃гг҃л҆ско 40.323; *мн.:* а҃гг҃л҆скы 8.55б, 13.123б, 15.156б, а҃гг҃л҆скы 11.82, а҃гг҃л҆сцїи 11.82, а҃гг҃л҆скые 15.151, 20.209б, а҃гг҃л҆скые 31.222, а҃гг҃льскые 39.319б.

андрей *ЛИ* (1) *Андрей.* бѣ́ше ст҃ыи а҆п҃ль фи́липпь. ѿ гра́да вид҆сави́ди, ѿгдѐто бѣ́ше пе́трь а҆п҃ль и҆ а҆н҆дре̑а 36.267.

а҆н҆дре̑а 36.267.

андриан *вж.* **адриан**

андропол *МИ* (1) *Андропол.* и҆ пойдо́ха на ста̑нь ѹ҆ нѣ́кои гра́дь а҆н҆дропол҆ и҆ бы́ха ꙋ҆ ѐдна̀ кѣ́ща 7.49б.

а҆н҆дропол҆ 7.49б.

анна *ЛИ* (35) *Анна.* и҆ и҆збра̀ бг҃ на́ земльѩ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе на́иправе́днь і҆ѡа́кѵ̈ма и҆ жена̑ є҆́го а҆́нна, ѿ рѡ́да цр҃ьскаа, ѿ колѣ́но двѣ̑дво и҆ соломо́ново 3.16б; и҆ и҆з҆мѝ се а҆́нна, и҆ да́де бо́ска ѻ҆троко́вици 13.122б; и҆ като̑ раз҆бра̀ бл҃гочѣ́стивыи пр҃рь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чѐ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́т҆кы. и҆злѣ́зе и҆з҆ гра́дь пѣ́ш҆. и҆ маи́ка мꙋ̑ цр҃ца є҆ле́на. и҆ не́гова цр҃ца а҆́нна. съси́чки (!) сво́й болѣ́ре 8.60; и въ ца́ри гра́. бѣ́ше нѣ́коа жена̑ болѧ́р҆ка и҆́мето ѥ҆́и а҆нна 11.103.

а҆́нна 3.16б, 3.17, 11.103б³, 11.104б², 13.121б³, 13.122, 13.122б⁶, 13.123³, 13.124б, а҆́нна 3.16б, 3.17, 8.60, 13.122б, а҆нна 11.103, 11.103б, 11.104б, 13.122, а҆́нни 13.121, 13.123, а҆́нны 11.99б, а҆́нны̀ 13.122б, *зв.* а҆́нно 13.122².

ано *съюз* (6) **1.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; ала, ама, но.* и҆ тїа̀ ре̑. защо̑ нѣ с҆мь кр҃тена. и҆ желаю̀ да с҆мь хр҃тїа́н҆ка. а҆но̑ не щѐ нѝкои да ми̑ ста́не кꙋ́мь да мѐ кр҃ти, защо̑ с҆мь грѣ́шна 11.105. **2.** *В началото на*

inslav

главни изречения подчертава връзката с подчинени обстоятелствени изречения за условие; то, тогава. а҃мѝ ѝ ны́е сегà легомà съвръ́ших҆мê ст҃áа, м҃. ца да се ви́дим, ѝ ѻпи́тамê. а҃кѡ бꙋ́деме се постиле досе́га със҆ вра́жда. а҃нô сегá е дошлà вели́ка нѥ́ла 34.255б; ѝ ре́че ісѡаннъ. а҃ко бы́хь вл҃кꙋ моêго х҃а хꙋли́ль. а҃но бых҆ се по пра́вина сам҆сѝ ѻ҃сѣ́диль 12.116.

а҃но 1.7, 12.116, 35.257б, а҃но́ 5.31, а҃нô 11.105, 34.255б.

анорий *ЛИ* (1) *Онорий.* ѝ раз҆брà товà ѝнокен҆тїе па́па ри́м҆скыи. ѝ напи́са кнїга със҆ ц҃ра ано́рїа, на ца́ри_гра́, до а҃рка́дїа ц҃ра 12.116б.

ано́рїа 12.116б.

анорски *прил.* (1) *Анорски, от ЛИ Анорий.* ѝ нѣ́кои ѐпк҃пь а҃ка́кїе а҃нор҆скы̀ ре҃. ст҃аа ца́рица тꙋ́ка е повелѣ́ла да сê сто́ри събо́рь 12.115б.

а҃нор҆скы̀ 12.115б.

антиох *ЛИ* (2) *Антиох.* ѝ двà вѡина щò быле слꙋгы̀ ст҃мꙋ ев҆статїю ѝ любил҆ гы быль. име ѝ́мь а҃н҆тїѡ̀ ѝ акакїе 5.34.

а҃н҆тїѡ̀ 5.34, *зв.* а҃н҆тїѡше 5.35.

антиохийски *прил.* (4) *Антиохийски, от МИ Антиохия.* ѝ тога́зи бѣ́ше а҃н҆тїѡхїискыи патрїа́рхь мелѐтїѥ 12.108б; ѝ прѣ́бы̀ ісѡа́ннъ оу҃ цр҃ква а҃н҆тїѡхїиска двѣ̀ го́динь 12.111б–112.

ед.: м. а҃нтиѡхїи́скыи 2.15, а҃н҆тїѡхїискыи 12.108б, а҃н҆тїѡхїи́скаго 2.15, *ж.* а҃н҆тїѡхїиска 12.111б–112.

антиохия *МИ* (6) *Антиохия.* сѐи вели́кыи ісѡа́ннъ что ê свѣти́л҆никь ѝ ѹ҃чи́тель ѝ просвѣ́тиль ѐ по си́ч҆кыи свѣ́ть бѣ́ше ѿ а҃нтїѡ́хїа гра́дь. ѿ боли́р҆скыи ро́дь 12.108б; ѝ въ то́изи гра́дь а҃нти́ѡхїи сы́р҆стѣи. бѣ́ше монасти́рь, дѣ́то се блж҃е́нныи ісѡа́ннъ злаꙋ́стыи постри́же 12.109б.

а҃нтїѡ́хїа 12.108б, а҃нтїѡхїа 12.112, а҃нтїѡхїю 12.109, 12.111, а҃нти́ѡхїи 12.109б, а҃н҆тїѡхїи 12.119б.

антиохов *прил.* (1) *Антиохов, от ЛИ Антиох.* ѝ за тїа дꙋ́мы па́к҆ се раз҆гнѣвà ца́рица по́тврьдѣ. ѝ сто́ри погꙋлѣм҆ събо́рь. ѝ вди́гна а҃н҆тїѡ́ховы сы́нѡве, ѝ а҃ка́кїевы 12.116б.

мн.: а҃н҆тїѡ́ховы 12.116б.

антипат *м.* (1) *Проконсул; управител на провинция, област.* ѝ нѣ́коа женâ проклѝнїа, ѝщеше да мꙋ́чи сы́на сосипа́трова, а҃ ісѡа́ннъ не да́де, а҃мѝ помо́гна ѻномꙋ́зи мом҆кꙋ̀. а҃ тїа наклеветы ісѡа́нна на сꙋ́дїю а҃нтипа́тꙋ, ѝ ѿнь зѐ да бїе ісѡа́нна ѝ ѝсъ́хна мꙋ рꙋка́та то́ꙗ ча҃ 6.46.

ед.: а҃нтипа́тꙋ 6.46.

антипатов *прил.* (1) *Антипатов, който е в някакви отношения с антипат.* ѝ доидоха до а҃сїи, ѝ найдо́ха възлю́блѥннаго а҃пла ісѡа́нна бг҃осло́ва. кога́то а҃н҆типато́вата женâ никано́ра вѣ́рова въ х҃а, ѝ ѝ (!) ста́хїевь до́мь кога́то се кр҃ти 36.267б.

ед.: ж. чл. а҃н҆типато́вата 36.267б.

антихрист *м.* (58) *Антихрист, главен и последен враг на Христос, който със сила и коварство се старае да унищожи християнството, когото според Откровението на Йоан Богослов Христос ще победи преди Второто пришествие.* ѝ а҃н҆тихрі́сть сê зовѐ зьмїà ѻ҃ти то́й сѣ́когы ми́слы зло̀ какь да из҆ма́мы на з[ло] хр҃тїа́нете, тâ затова дꙋ́маме ѝ ка́зꙋваме да знае́те че щê а҃н҆тихрі́сть ѿ колѣ́но да сѐ ро́ди 18.184б; х҃с́ пꙋснѣ̀ а҃пы́те по си́ч҆кыте ѐзы́ци да ка́зꙋвать чê е дохо́диль х҃с г҃ь на́ землꙗ. ѝ а҃нтихрі́сть ты́и ще да пꙋ́сне лѣ́жеви а҃плы да ѝзлѣ́жать людїе́тѣ катô то́й ѝще 18.185; а҃ми́ щê да сѐ ро́ди ѝ то́и катô чл҃кь ѝ х҃с как҆ сѐ роди катô чл҃кь. а҃лà ан҆тихрі́ст҆ ѝма́ше си́ч҆ка снагà катô чл҃кь, а҃ срѣ́це ѝма́ше дїа́вол҆ско, ѝ си́ч҆ката ра́бота стрꙋ́ваше дїавол҆скаа 18.186б; а҃мѝ г҃ь бг҃ь… ѝ не ѻста́ви ги да сѐ мь́чать мнѡ́го д҃ни. чê катô мꙋ бѣ́ха ре́кле, г҃, го́ди́нь ѝ

inslav

поло́ви́на да царꙋ́ва а҆нтихрїсть. а҆́ми гь бъ скасѝ дни́те и҆ годи́ните 18.194.

ед.: а҆нтихрїсть 18.178б, 18.183², 18.184б², 18.185², 18.189, 18.190, 18.190б, 18.191, 18.192², 18.192б, 18.195, а҆нтихрїсть 18.185³, 18.185б³, 18.186, 18.186б², 18.188, а҆нтихрїсть 18.185, 18.188*, 18.190б, а҆́нтихрїсть 18.185, антихрїсть 18.185б, а҆нтихрїстъ 18.186б, а҆нтихрїсть 18.188, 18.192б, а҆нтихрїсть 18.188б, 18.194, а҆нти́хрїста 11.94б, а҆нтихрїста 18.177, а҆нтихрїста 18.178б², а҆нтихрїста 18.179, а҆нтихрїста 18.184, 18.194, а҆́нтихрїста 18.184б, а҆нтихрїста 18.185, 18.191б, а҆нтихрїста 18.185б, 18.186б, 18.192б, 18.193б, 18.200, а҆нтихрїста 18.187б, 18.194б, а҆нтихрїста 18.195, 18.206б, а҆нти҆хрїста 18.200, а҆нтыхрїстꙋ 18.194б, а҆нтихрїстꙋ 18.195.

антихристов *прил.* (11) **1.** *Антихристов, който е присъщ на антихрист.* о скон҆чанїе мира и҆ ѻ҆ и҆змама а҆нхрїстова (!) на чл҃ци́те 18.189*; кол҆ко пѣти чюѧх҆ме че щѐ да бъде таква́зи, мъ́ка и҆ лъжа̀ а҆нт҆ихрїстова на поди́рѣшно врѣ́ме 18.192б. **2.** *Антихристов, който се отнася до антихрист.* за нѥ́а ка́же прр҃ѣкь і҆саїа дѣ́щи сїѡ́нова. как҆ щѐ да запꙋстѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово 18.178.

ед.: ж. а҆нхрїстова (!) 18.189*, а҆нт҆ихрїстова 18.192б, *ср.* а҆нтихрїстово 18.177б, а҆нтихрїстово 18.178, а҆нтихрїстово 18.186б*, а҆нтихрїстово 18.188б, антихрїстово 18.190*, 18.192*; *мн.:* а҆нт҆ихрїстовы 18.193, 18.195, а҆нт҆ихрїстовы 18.195.

антоний *ЛИ* (2) *Антоний.* чю́дно и҆ ди́вно се сто́ри въ на́шите д҃ни, слꙋ́чи се и҆ ме́не грѣ́шномꙋ а҆нто́нїю напи́сати 2.9.

а҆нто́нїе (!) 2.15, а҆нто́нїю 2.9.

антуса *ЛИ* (2) *Антуса.* сы́и вели́кыи і҆ѡа́ннь... бѣ́ше ѿ а҆нтїѡхїа гра́дь. ѿ болѧ́р҆скыи рѡ́дь. с҃нь секꙋ́н҆дꙋ воѐво́дꙋ. и҆ ма́ика мꙋ а҆́н҆ѳꙋса 12.108б.

а҆́н҆ѳꙋса 12.108б, а҆́нѳоꙋса 12.108б.

анхристов (!) *вж.* **антихристов**

анѳуса *вж.* **антуса**

апокалипсис *м.* (2) *Апокалипсис, последната книга от Новия завет – Откровението на Йоан Богослов.* а҆̀ в҆ дрꙋ́гы г҃, го́динь и҆ полови́на, ще̑ да сѝ пока́же а҆нтихрїсть дїа́вольскыте нѥ́говы ра́боты. катѡ̀ ка́зꙋва и҆ дꙋ́ма ст҃ыи і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь, въ сво́ата кнїга дѣ̑то е зовѣ́ть а҆покалѵѱи́сь 18.186.

ед.: а҆покалѵѱи́сь 18.186, а҆покалѵѱисъ 18.194б.

апокалѵѱис *вж.* **апокалипсис**

аполие (!) *вж.* **аполон**

аполон *ЛИ* (8) *Аполон.* и҆ и҆ма́ха е҆лли́ныте бѡ́га що го зове́ха а҆̀поло́на. и҆ то́го на́й почи́таха ѿ дрꙋ́гыте бѡ́говe е҆лли́н҆скы̑ 39.29б; и҆ ѿйдѐ ца̀рь въ ка́пище бо́га а҆поло́на що го̀ и҆́махꙋ. е҆лли́н҆сцїи катѡ̀ бо́га 5.38б; и҆ ре҃ мꙋ ца́рь... и҆ коѐ си добро̑ ты̀ видѣ́ль ѿ х҃а твоѐго, и҆ и҆́машь то́го ба҃ и҆ ца҃ра, нѣлѝ сѣ бо́гѡве твоѝ зевѣ́сь и҆ а҆по́лїе (!) и҆ дрꙋ́гытѐ. а҆́ми ѐ х҃с бъ̀ твоѝ 9.63б.

а҆по́лїе (!) 9.63б, а҆поло́на 5.38б, а҆̀поло́на 39.296, 39.306, 39.307б, а҆́поло́на 39.296, а҆полѡ́на 39.296, а҆поло́на̑ 39.311.

аполонид *ЛИ* (1) *Аполонид.* и҆ пойдѐ і҆ѡа́нн҆ заточень вь ѡ҆стровь па́т҆мьскы̑. и҆ та́мо. сы́на миро́нова а҆полони́дь бѣ́ше мꙋ и҆́ме 6.43б.

а҆полони́дь 6.43б.

аполонов *прил.* (5) *Аполонов, от ЛИ Аполон.* и҆ та́мо щѡ̀ бѣ́ха а҆поло́новы жрѣ̀це, сѝ ре҃ свеще́нници и҆́дол҆скы. видѣ́ха а҆̀пла і҆ѡа́нна, ка́ко ꙋ҆́чи лю́дїе със҆ голѣ́мо дрѣзнове́нїе и҆ чю́деса чи́ны 6.43б; и҆ това̀ ре҃ ца́рь та́ че ѿйдѐ ꙋ҆ че́р҆квището а҆поло́ново да мꙋ́ стрꙋ́ва кор҆ба́нь 39.299б.

ед.: ср. а҆поло́ново 39.299б, а҆полоново 39.306б, а҆̀поло́ново 39.308; *мн.:* а҆поло́новы 6.43б, а҆полѡ̀новы 6.44.

аполос *ЛИ* (1) *Аполос.* и҆ тога́зи ц҃рь пꙋсти̑ ма́йка си цр҃ца е҆ле́на въ і҆ер҃ли́мь... и҆ воѐво́да а҆поло́са наредѝ и҆ нѥ́го да и҆́де със҆ нѥ́ю. да и҆спи́тать и҆ да на́йдꙋть кр҃ть х҃вь 4.22.

а҆поло́са 4.22.

апостол[1] *м.* (201) *Апостол, всеки един от дванадесетте ученици и после-*

inslav

дователи на Христос. и҆ тамо щѡ̀ бѣ́ха лю́дїе ѹ҆ па́тьмѣ́скыи ѻ҆́стровь, си́чѣ́ки кр҃ти́ха се, и҆ мнѡ́го се мл҃и́ха а҆пл҃ѹ̀, да и҆́мь ѡ҆ста́ви писа́нїе да зна́ють, ка́кь е бы́лѡ̀ х҃во рожѣ́ствѡ̀, и҆ си́чѣ́ко съмотре́нїе бж҃їе 6.46б; въ ѡ҆новà врѣ́ме, кога́то бѣ́ха а҆пл҃ете, въ і҆ер҃ли́мь, и҆ раздѣли́ха си́чѣ́ка землѧ̀, катѡ̀ мѣ́таха жре́бїе, кого̀ бг҃ъ гдѣ̀ ще да пѹ́сти 7.49; и҆ ст҃ы а҆пл҃ы. посла́ни быха на на҃ сичѣ́ки ѥ҆зы́ци щѡ̀ смѐ. и҆ наѹ́чиха ны҃ и҆ наста́виха, и҆ въразѹ́ми́ха. и҆ чю́деса сто́риха. и҆ мнѡ́го злѡ̀ прѣ̀трьпѣха 34.254; а҆ а҆пл҃е́те бѣ́хѹ скрѣ̀бны защѡ̀ гы҃ ѻ҆ста́ви х҃с плѣ́тьскы҃ на зе́млѧ. и҆ катѡ̀ се възне́се на н҃бе́то 38.285б; м҃ца того̀ ѕ҃і па́мѣ ст҃го апл҃а і҆ ев҃ли́ста, ма́тѳа 37.273б.

ед.: а҆пл҃ь 1.6, 6.42б², 6.43³, 6.43б, 6.44б, 6.47, 7.50б², 7.51б, 7.52², 7.54б, 11.107б, 12.120б, 16.160б, 18.180*, 18.198б, 33.246б, 36.268, 36.270, 36.271, 37.273б, 37.277, 37.279б, 38.287, а҆́пл҃ь 3.18, 34.253б, 36.267б, 36.268², 36.270б, а҆пл҃ь 4.23, 7.50, 7.53б, 16.159, 32.223, 33.247б, 36.270, 36.272, 36.273, а҆пл҃ь 6.42, 6.43б, 7.52б, а҆пл҃ь 6.43, 6.43б, 11.107б, 15.150, 16.159, 18.200, 34.252б, 35.266, 36.267², 36.270², 36.270б³, 36.271, 36.272², 36.272б², 36.273, 36.273б², 37.274, 37.274б², 37.275, 37.275б, 37.281, 38.294, а҆́пл҃ь 7.51б, 7.52б, 8.58б, 12.117б, 33.240³, 35.257б, 36.270, 38.286, а҆́пл҃ь 7.54б, 18.180, а҆[пл҃ь] 20.208, а҆пл҃ь 34.255, а҆пл҃ь 36.267, 36.270б², 37.277б, а҆пл҃а 6.41, 6.43б, 7.50², 7.50б², 7.51б², 12.114б², 37.274б, а҆пл҃а 7.49, а҆пл҃а 11.94, 12.115, 36.269б, 36.270, 36.270б, 36.271, 36.271б², 36.272, 36.272б, 37.274б, 37.276б, 37.278², 37.279б, 40.322б, а҆пла̑ 20.209, а҆́пл҃а 32.223, 36.267б², 37.275, апл҃а 36.267, 36.271, 36.272б, 37.273б, а҆́пл҃а 37.281, а҆пл҃ѹ̀ 6.42б, 6.46б, 7.50б, 11.94, 36.267, 36.271, 36.273, 37.280б, а҆пл҃ѹ̀ 11.94, 37.277, а҆́пл҃ѹ̀ 36.267б, 36.268, 36.273б, а҆пл҃ѹ̀ 36.271, а҆́пл҃ѹ̀ 36.272б, 36.273, а҆пл҃ѹ̀ 36.272б, а҆пл҃ѹ̀ 37.274б; *мн.:* а҆пл҃е 6.41, 33.232, 35.257б, а҆пл҃ѥ 7.54б, а҆́пл҃ы 12.111б, 38.293, 39.304б, а҆пл҃ы 12.119б, 16.159, 16.162б, 18.177, 18.180б, 18.199б, 35.257б, а҆пл҃ы 18.183б*, 18.185, а҆пл҃ы 18.195б, 18.198б, 18.202, а҆́пл҃ы 34.254, а҆́пл҃е 35.257, а҆́пл҃е 35.257б, а҆́пл҃е 35.262, *чл.* а҆пл҃ете 6.41б, 6.42, 7.49, 16.163, 18.183б, 18.185, а҆пл҃ыте 11.94, а҆пл҃ыте 11.107б, 15.132, 18.183, 36.267, а҆́пл҃ыте 12.111, 12.119, 38.293б, а҆пл҃ете 16.161б, а҆пл҃ыте 18.195б, а҆пл҃ете 34.253, а҆́пл҃ете 35.262, а҆посто́лѣте 37.274, а҆́пл҃е́те 38.285б, 38.291б, т

апостол[II] *м.* (3) *Апостол; богослужебна книга, която съдържа деянията и посланията на апостолите.* и҆ поидѐ ед҃ны́ѹщь като сѝ хо́дѣше ѹ҆ цр҃ква, и҆ слѹ́шаше ка́то чьтѣ́ха апл҃ь 2.9б; а҆̀ми и҆ а҆́пл҃ь что̀ пи́ше на събор҃ного мѹ̀ посла́нїе. за ѻ҆́нїа дѣ́тото (!) и҆́мають вѣ́ра, а҆̀ ра́бота хр҃тїа́нскаа не и҆́мають 15.156.

ед.: а҆пл҃ь 2.9б, а҆́пл҃ь 15.156, а҆пл҃ь 15.156.

апостолов *прил.* (4) *Апостолов, който принадлежи на апостол*[1]. и҆ ма́йка мѹ̀ припа́де на а҆́пл҃ѡвыте нѡ́ѕѣ. и҆ мл҃е́ше мѹ̀ се. да гы҃ кр҃ти 36.268; и҆ повелѣ̀ да напра́вать ковчѣ́гь желѣ́знь, и҆ да вло́жеть въ нѥ́го тѣ́лото а҆пл҃ово. и҆ със҃ ѡ҆ло́во го запе́чати 37.279.

ед.: ср. а҆пл҃ово 37.279, 37.279б; *мн.:* а҆пл҃о́ви 36.271б, *чл.* а҆́пл҃ѡвыте 36.268.

апостолски *прил.* (6) **1.** *Апостолски, който принадлежи на апостол*[1]. товà назнаменѹвà а҆пл҃скыте, ѡ҆дѐжди что̀ възла́гаха врѣ́хѹ ѫ҆рѣ́бѣ́цатого 34.254. **2.** *Апостолски, който се отнася до апостол*[1]. и҆ помы́сли да и҆зго́ри ма́тѳа на ѡ҆гнь. защѡ̀ такà подоба[е] ше праве́дникѹ таквѡ́зи и҆скѹ́шенїе да поте́гли дѣ́того е и҆збра́ль х҃с на а҆пл҃ьскы҃ чи́нь 37.275; та́зи рѣ́чь, а҆пл҃ьска. да знаменѹ́ва, за ѡ҆нѣ́зи свѣ́ть, какѣ̀ щѐ да мѹ̀ бъ́де 7.52. **дѣяние апостолско.** *Деянията на апостолите, част от Новия Завет.* и҆ въ дѣ́анїе а҆пл҃ьско ка́же. и҆ катѡ̀ го гле́даха а҆́пл҃ете… и҆ тога́зи и҆́мѣ се ѩ҆ви́ха два̀ а҆́гг҃ла 38.292б; то́изи а҆рхг҃гль миха́иль, и҆зва́ди а҆пл҃ыте ѿ тьмницѹ̀, кога́то гы затва́рѣха а҆́рхїерѐете е҆вре́искы. защѡ̀то ѹ҆чаа́хѹ̀ лю́дїе да вѣ́рѹвать въ х҃а что̀то ка́зѹва дѣ́анїѐто а҆пл҃ьско 11.94.

ед.: м. а҆пл҃ьскы҃ 8.55б, а҆пл҃ьскы҃ 37.275, *ж.* а҆пл҃ьска 7.52, *ср.* а҆пл҃ьско 11.94, а҆пл҃ьско 38.292б; *мн.:* а҆пл҃скыте 34.254.

априлий *м.* (5) *Април, четвъртият месец от календарната година.* и҆ послѹ́ша

inslav

ста́рˈць а҆рхїепк҃па, и҆ пойдѐ до ца́ри гра́, м҃ца а҆прі́лїа 14.128; и҆ та́ко посѣ́нь бы҃ и҆ ст҃ую свою̀ д҃шꙋ прѣда́де вˈ рьцѣ̀ бж҃їи. м҃ца а҆прі́лїа, к҃г, д҃нь 39.309.

ед.: а҆прі́лїа 14.128, 39.309, 39.313, а҆прилїа 17.175б, априлїа 39.295.

аравийски *прил.* (1) *Аравийски, от МИ Аравия, арабски.* и҆ па̀кь ка́же. и҆ жи́вь ще̑ да бꙋ́де, и҆ да мꙋ̑ се дадѐ ѿ зла́то аравїиско 33.244.

ед.: ср. аравїиско 33.244.

аравитски *прил.* (1) *Аравитски, от МИ Аравия, арабски.* зара̑ї̈ това̀ и҆ пр҃р҃кь дв҃дь проре́че ца́рїе ѳарˈси́сцїи. и҆ ѿстрови да́рь щъть да мꙋ̑ принесꙋ́ть. ца́рїе а҆равитˈскы и҆ са́вва да́рь щѣ́ть да приведѫ́ть 33.244.

мн.: а҆равитˈскы 33.244.

аравун *м.* (1) *Капаро, дадена част от уговорена цена, която служи за залог, че сделката ще се осъществи; предплата.* и҆ г҃ь мꙋ̑ рѐ и҆́ма̑ а҆́зь е҆́дного чл҃ка хы́тра ма́[и]стора дрѣ́во дѣ́лˈца. а҆̀ми̑ а҆́ко ще́шь да ꙋ҆цѣ́ни̑ да ти го̀ да́мь. и҆ пока́за мꙋ̑ го ѿдале́че. и҆ ꙋ҆цѣни́ха се, и҆ ꙋ҆зѐ, г҃ь ѿ нѥ́го а҆равꙋ́на, і҃, гро́ша. и҆ запи́саха що̑ трѣ́бꙋе 7.49б.

ед.: а҆равꙋ́на 7.49б.

арапин *м.* (1) *Арапин; лице, което принадлежи към черната раса, негър.* та́ка̑ и҆ а҆рапи́нꙋ не мо́жешь да мꙋ̑ ре́шь, бѣ́ль ѐ и҆лѝ чрь́нь защо̑ и҆́ма зꙋ́бы бѣ́ли, а̑ пльта мꙋ̑ чрьна̑ 38.282.

ед.: а҆рапи́нꙋ 38.282.

арас *МИ* (1) *Арас.* това̀ пи́са і҆ѡа́ннь злаꙋ́сть кѵрїа́кꙋ є҆пк҃пꙋ. а̑ то́и прѣбы́ваше въ кома́нехь. и҆ та́мˈ мꙋ̑ завидѣ́ха бра́тогꙋ́бˈци. и҆ заве́доха го въ а҆ра́сь. и҆ мнѡ́го мꙋ̑ зло̀ чи́нѣха. давно́ бы҃ поскорꙋ оу҆мрѣ́ль 12.119б.

а҆ра́сь 12.119б.

арбанашки *прил.* (1) **арбанашка дръжава.** *Албания.* и҆ ско́чи ю҆на́шˈкыи съсˈь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́нˈска землѧ̀... и҆ си́чˈка землѧ̀ ѳеталїи́скаа. и҆ трива́лїа ꙋ҆зѐ. така̀ и҆ далˈматїа. що є̀ а҆рˈбана́шˈка дрьжа́ва. и҆ прѣѐ, и҆ до дра́ча 8.59.

ед.: ж. а҆рˈбана́шˈка 8.59.

ардавурий *ЛИ* (1) *Ардавурий.* и҆ оу҆тꙋ́диха ковˈче́гь на кола̀, и҆ повѐзꙋхˈ го ꙋ҆ гра̑. и҆ си́чˈки гражѧ́не го посрѣ́щньха. и҆ въне́соха го оу҆ цр҃ква касїа́новꙋ. и҆ минъха се, п҃, дні̑. и҆ повелѣ̀ а҆рˈдавꙋ́рїе стратилать, да го прѣнесъть оу҆ вели́ка цр҃ква 2.15б.

а҆рˈдавꙋ́рїе (!) 2.15б.

арексам *св.* (7) *Харесам, одобря нещо, допадне ми.* и҆ ца́рь видѣ̀ като белѣ́жи а҆пл҃ь а҆рекˈса мꙋ̑, и҆ зара̑ува се. и҆ рѐ мꙋ̑, въи́стинꙋ чл҃че, хы́трь си̑ бы́ль 7.52; и҆ ца́рь сѐ зара́дꙋва, и҆ пꙋсти̑ мнѡ́го зла́то, и҆ ре́че. хꙋба́вь покро̑вь да ми напра́вишь. защо̑ кога̀ до́идѐ да ви́ди̑ да ми̑ а҆ре́кˈса 7.52б. // *Избера, предпочета.* и҆ ѿнїа мꙋ̑ ре́коха, не бои́ се мѣ́жꙋ что̑ желае́шь ба̑, де̑то е и҆зволи́лˈ д҃хь ст҃ыи и҆ а҆ре́кˈсаль да животꙋ́ва ꙋ҆ те́бе ра́ди тво́ата чи́стаѧ д҃ша 12.110; а҆̀ми̑ и҆ тѝ дꙋ́маи и҆ недѣ́и се ꙋ҆съмнѣ̀. и҆ въспомени̑ г҃а что̑ е ре́кль не бо́й се ѿ ма́лˈкото моѐ стадо. и҆ т҃ѣ а҆ре́кˈса, и҆ и҆зволи̑ да дадѐ ва́мь цр҃тво 12.110б.

сег.: 3ед. а҆ре́кˈса 7.52б; *аор.: 3ед.* а҆ре́кˈса 5.36б, а҆рекˈса 7.52, а҆ре́кˈса 11.100, а҆ре́кˈса 12.110б; *форма от перф. тип: 3ед.* а҆ре́кˈсаль 12.110, е а҆ре́кˈсаль 12.110б.

арексувам *несв.* (1) *Харесвам, предпочитам нещо, допада ми.* и҆ ка́зоваха мꙋ̑ мнѡ́го мѣ́ста хꙋ́бавы, детѡ̑ гы є̀ бꙋ̑ ꙋ҆го́твиль, за добры̀ лю́дїе, що сѣ̑ бꙋ̑ оу҆годи́ле... и҆ ре́коха мꙋ̑, коѐ мѣ́сто а҆ре́кˈсꙋвашь да сѣди́шь ꙋ҆ нѥ́го 7.53б.

сег.: 2ед. а҆ре́кˈсꙋвашь 7.53б.

арел *вж.* **орел**

ареопагит *м.* (1) **дионисий ареопагит.** *Дионисий Ареопагит.* това̀ пока́зꙋва какˈ сѣ̑ на н҃бето, ѳ҃, чи́нѡве а҆́гг҃лˈсцїи. и҆ и҆стинна. така̀ е. и ст҃ыи дїѡни́сїе а҆реѡпа́гїть. и҆ і҆ѡа́ннь дамаскѵ́нь.

inslav

на тѣх'ныте бг҃о_дꙋ́мны кнїгы така̀ мар'тꙋри́сꙋвать 11.82.

ед.: а̀реѡпаґїть 11.82.

арий *ЛИ* (9) *Арий.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́менѣ҃ а҆́рїа. хи́трь на писмо̀ и҆ книжо́в'нь твръ́дѣ мнѡ̑го 15.140; и҆́ почехꙋ̀ да дꙋ́мать по́редѡ̑ вл҃цыте сѣ́кыи своа̀ дꙋ́ма. и҆́ а҆́риа стоа́ше посрѣ̑ тѣ̑. и҆ тврьдѣ̀ се натьк'ми́ль да гы̑ на҃ дꙋ́ма със' хꙋ́л'ныте нюґовы дꙋ́мы 15.141.

а҆́рїа 15.140[2], 15.140б[4], 15.141[3].

аристарх *ЛИ* (3) *Аристарх.* и҆ послѣдь поѐха а҆пл҃а и҆ заведоха го на събо́рь. ре҃ а҆пл҃ꙋ. [и҆ ариста́рхь что̑ бѣше наче́л'никь на сьбо́рь.] видѣ́х'те ли как' се по̑но́сишь защо̑ си маге́сникь 36.272б; и҆ а҆пл҃ь лего́ма щѣ́ше а҆ристархꙋ̀ лꙋ́дость да ю̀ ꙋ҆мъ́дри. и҆ па̀кь да вы́ди си́ч'кыи събо́рь чѐ е слꙋ́га си́л'номꙋ бг҃ꙋ̀ 36.272б.

аристáрхь 36.272б, а҆рхиста́рха (!) 36.273б, а҆ристархꙋ̀ 36.272б.

аристархов *прил.* (1) *Аристархов, от ЛИ Аристарх.* и҆ тога́зи нѣ́кого мрьтьв'ца и҆знесꙋ́ваха да́ го погребꙋ́ть. и҆ запрѣ́ха ѻ҆́дрь а҆риста́рхови лю́дїе 36.273.

мн.: а҆риста́рхови 36.273.

аркадий *ЛИ* (6) *Аркадий.* и҆ ца́рь а҆рка́дїе катѡ̑ прїѐ посла́нїето ѿ па́па ри́м'скаго. и҆ пꙋ́сти̑ посла́нници по си́ч'ки е҆пк҃пе да сѐ съберꙋ́ть да ѻ҆сꙋ́деть ѳеѡфи́ла 12.114б; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь вѣ́р'нь хр҃тїа́нинь и҆ до́брь въ ри҃ гра̑ и҆ме́то мꙋ̀ бѣ́ше е҆фимїа́нь. поче́тень твръ́дѣ и҆ просла́вень ꙋ҆ ца́ра ѻ҆но́рїа и҆ а҆р'ка́дїа что̑ бѣ́ха ри́м'скыи ца́рїе 40.320.

а҆ркадїи 12.114б, а҆рка́дїе (!) 12.114б, а҆рка́дїа 12.112, а҆р'ка́дїа 40.320, а҆р'ка́дїю 12.114, а҆́рка́дїю 12.114.

армена *мн.* (2) *Платна на кораб.* и҆ напра̀више кора́б'. и҆ вди́гнъше а҆рме́на. и҆ оу҆лѣ́зе ст҃ыи въ кора́б'. и҆ наче́ха да пла́вать. и҆ видѣ́хꙋ̀ кора́бницыте какь ѐ до́брь вѣ́т'рь 15.137.

а҆рме́на 15.137, *чл.* а҆р'мената 15.136б.

арниша се *св.* (3) *Спра се, откажа се от някаква дейност, арниша се.* и҆ па́кь дѐто са до по́ѥсь пото́пени въ ѻ҆́гьннаа рѣ́ка̑, тїе ѿи҆дѣ́ха та̑ зе́маха ко́м'ка, та чѐ напоконь кꙋ́рвѣха, и҆ не щѣ́ха да̀ се а҆р'ни́ш'ать, догдѐ и҆з'мрѣ́ха 32.231б; и҆ па́кь да го не пра́знꙋваме ны́е съ мнѡ̑го ѥ҆́стїе и҆ пи́тїе, и҆ли̑ да стрꙋ́ваме щото е неприли́чна ра́бота. и҆ да сѐ а҆р'ны́шеме що ны̑ и҆́щѐ на҃ снагь́та, нѣ̑ така̀. а҆̀ми̑ да притечѣ́ме в' чер'кова 39.295.

сег.: *3ед.* се а҆р'нише 11.89б, *3мн.* се а҆р'ни́ш'ать 32.231б; *пов.:* *описат.* *1мн.* се а҆р'ны́шеме 39.295.

аромат *м.* (3) *Аромат, вещество с хубав мирис, благовоние.* и҆ ꙋ҆зе́ха ѻ҆́новà тѣлѡ̑ съсвѣ́щи, (!) и҆ със' кадил'ници, и҆ съ ѳїмїа́нь и҆ и҆́з'мѵ̈р'но. и҆ дрꙋ́гы хꙋ́бавы а҆рома́ѳи. и҆ ѿне́соха ю̑ със голѣ́ма радо̑ и҆ поло́жиха ѧ҆̀ въ цр҃ква ст҃ы̑ а҆пл҃ь 8.58б; ѿгдѐ дои҆до́х'те мои̑ а҆́гг҃лы ра́достны, и҆ но́сите да́рове мнѡ̑го, и҆ раз'ли́чны цвѣ́тоове, и҆ а҆рома́ты добро̑_миризли́вы, и҆ добрины̑ сѣ́как'ви 32.225.

мн.: а҆рома́ѳи 8.58б, а҆рома́ти 8.59б, а҆рома́ты 32.225.

аромаѳ *вж.* **аромат**

арсакий *ЛИ* (1) *Арсакий.* разь'бра́хь и҆ за безако́нныго а҆р'са́кїа, ка́кь го̑ е посади́ла ца́рица на мо́й прѣстоль 12.119.

а҆р'са́кїа 12.119.

артемид *ЛИ* (5) *Артемида.* а̑ ѡна́зи жена̑ рома̀на, мнѡ̑го се моли̑ бо́гꙋ а҆р'ѳеми́дꙋ, да ѻ҆живѣ́е до́м'но. и҆ кь́саше си҃ снагѣ̑та, и҆ космы̑те си ѿрѣ́за. и҆ ни̑що не можѐ да сто́ри 6.42; и҆ па́кь ре҃ кого̀ ба҃ вѣрꙋ́ва твои̑ ба́ща. и҆ тїа́ ре҃, а҆поло́на҃, и҆ра́клїа, и҆ а҆р'те́мида. тїа̀ бѡ́гове вѣ́рꙋва и҆ почи́та 39.311; и҆ бѣ́ше въ ѻ҆нова̀ мѣ́сто е҆́днѡ ка́пище е҆л'лин'ско голѣ́мо твръ́дѣ. ѿ си́ч'ките на́и голѣ́мо. и҆ на́й высо́ко, и҆ гы́здаво,

inslav

дѐто го нари́чаахꙋ ѐлли́ны на бо́говете свои̑ а̀ртемидь сѝ ꙗ҃рѣ, лꙋ́на 15.140.

а̀ртемидь 15.140, а̀рⁿте́мида 39.311, а̀рⁿѳеми́дꙋ 6.42, а̀рⁿтеми́дꙋ 6.42б[2].

артемидов *прил.* (1) *Артемидов, от ЛИ Артемид.* и̑ заве́доха гы пр҃ѣ чер̓квѝщето а̀рⁿтеми́дово. и̑ по́мл҃и се бꙋ̀ і̑ѡа́ннь, и̑ па́дне̑ ѻ҃но́ва̀ чер̓квище и̑ строши́ се и̑ бѣ̀сь ѿн̓зи зѐ да и̑сче́знꙋва 6.43.

ед.: ср. а̀рⁿтеми́дово 6.43.

артисувам *несв.* (1) *Артисвам, оставам в повече, в излишък съм.* и̑ а̑ко ти̑ а̀рⁿтисꙋ́ва ѿ ꙗ҃денїето да́й го на сироматсы да ꙗ҃дѣть 1.4б.

сег.: 3ед. а̀рⁿтисꙋ́ва 1.4б.

артък *прил. неизм.* (2) **1.** *Артък; който е в повече, отколкото трябва; излишен.* десе́то е па̀кь заръчанїе, да ти се не поре́вне, и̑лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣ̑що. нѝ на кѣ̑щата мꙋ̀ ни́ на се́лището мꙋ̀, нѝ на ло́зїе не́гово, и̑лѝ ны́вѣ, нѝ на дрꙋ́го нѣ̑ко (!) нѣщо̑ защо̑ ѿ завидѣ̑нїе бы́ва. а̑а̀рⁿтькь (!) зе́манїе що ѐ 1.7б. **2.** *Като същ. Излишък.* чѣ̑ сѣкѝ̀ ко́й зе́ма а̀рⁿтѣ́кь, та ѐ и̑дологлꙋжи́тель. зара̑ товà не завидѝ, и̑ не на̑ⁿзе́мꙋвай. тькⁿмо работѝ и̑ мъчи́ се 1.7б.

а̑а̀рⁿтькь (!) 1.7б, а̀рⁿтѣ́кь 1.7б.

арѳемид *вж.* **артемид**

арфат *МИ* (1) *Арфат.* гдѐ вы е бꙋ̀ и̑ на дрꙋ́гыте гра́дѡве дѐто гы̀ разⁿвали̑. какь не [по]мо́же гра́дꙋ а̀ма́ѳꙋ и̑ а̀рⁿфа́ѳꙋ, и̑ семⁿфа́рꙋ, и̑ самарїи 11.91.

а̀рⁿфа́ѳꙋ 11.91.

арфаѳ *вж.* **арфат**

архангел *м.* (106) *Архангел; в християнската религия главен, пръв ангел, началник на ангелите.* и̑ мысльн(а) да ре̑мь. что̑ е врѣ́хꙋ н҃бе́то. дето е̑ прьвы̑и и̑ начелⁿныи б҃жїи а̀рхг҃гль михаи́ль и̑ гаврїи́ль. и̑ за тїа а̀рхг҃гле, что̑ и̑мⁿ се д҃не́ска събо́рь праꙋ̑нꙋва ще́мь ма́лⁿко нѣ̑что̑ да пока́жемь за́ тѣхь бл҃ве́ни хр҃тїа́не 11.81б; и̑ тїа́ девет̓тѣ̀ чи́нѡве н҃бны. на трѝ чи́нѡве раздѣлꙗ́ватⁿ се по трѝ... третыи ѥ̀ чи́нь па̑, кне́зѡве, а̀рхг҃глѡ̑, и̑ а̑г҃глѡ̑ 11.83; бꙋ̀ ѿнапрѣ̑дь като̑ сътво́ри а̑г҃глы. и̑ о̀ста́ви гы̑ на сво́а сѝ во́лꙗ да бꙋ́дꙋть. и̑ ѐдинⁿ ѿ ѡ҃ні̑а а̑рхг҃глы. дето го̀ зовѣ̑ха дънни́ца, и̑ прѣ̀выи на а̑г҃глете 11.83б; тогѝва щьть да прїи́дꙋть. ѳ҃. чи́нѡве. сѝ ꙗ҃рѣ. во̑ево́ды н҃бные. а̑г҃глы, и̑ а̀рхⁿг҃глы, и̑ прѣсто́лⁿници б҃жїи... да ꙋ̀го́тветь и̑ да напра́веть стра́шныи прѣсто́ль б҃жїи дѐто ще да сѣ̀ди пра́во 18.199б. **архангел гавриил.** *Архангел Гавриил.* и̑ тїа чю́деса что̑ каза́хⁿме̑ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, товà сто́ри а̑рхг҃гль михаи́ль. а̑мѝ да ска́же̑ малⁿко и̑ за а̑рхг҃гла гаврїила 11.99б; заради̑ товà бы̑ въве́дена въ цр҃ковь мла́да, г҃, го́дищⁿна, и̑ храни̑ ю̀ а̀рхг҃гль гаврїи́ль съсⁿ н҃бны̀ хлѣ̑бь 13.125. **архангел михаил.** *Архангел Михаил.* и̑ оу̑зи́маше го ѿ ц҃ь мꙋ̀ на сѣ̑ка годи́на и̑ зане́сꙋваше го ѹ̑ цр҃квата ст҃мꙋ̀ а̑рх҃гглꙋ̀ и̑ мл҃лꙗше а̑рх҃гла михаи́ла да́ мꙋ̀ и̑сцѣлѝ о̑трочето 11.95б.

ед.: а̀рхг҃гль 11.81б, 11.84б[2], 11.85[2], 11.85б, 11.86б, 11.87[2], 11.87б, 11.88б, 11.89, 11.90, 11.90б, 11.94[2], 11.94б, 11.95, 11.95б, 11.96, 11.99, 11.99б[2], 13.125, 35.261, а̑рхг҃гль 11.85б, 11.92, а̑рхаг҃гль 11.86б, 32.230б, а̑рхг҃гль 11.88, 11.90, 11.91б, 11.94[2], 11.94б, 11.95б, 11.96б, 11.98, 11.98б, 11.99[2], 11.99б, а̑рхг҃глⁿ 11.89, а̑ргг҃ль 11.90б, а̑рх҃гглⁿ 11.93б, а̑рх҃гль 11.93б, а̀рх҃агг҃ль 11.94, а̑г҃гл̑ь 11.94, а̑рхг҃гль 11.94, а̑рхгг҃ль 11.94б, а̀рхг҃гль 11.95, архг҃гль 11.96, а̀рха̑г҃гль 11.98, а̀рхг҃глⁿ 11.99, а̑рхг҃гль 11.100, 11.101б, 35.258, а̀рхг҃гла 11.87б[2], 11.89, 11.90б, 11.96б, 11.97, 11.99, 18.196, а̑рхг҃гла 11.93, 11.94б, 11.95б, 11.98, 11.98б, 11.99б, архг҃гла 11.97, 11.99б, а̑рхг҃гла 11.99б, а̑рхгг҃ла 11.102б, а̑рхаг҃глꙋ 11.84б, а̑рхг҃глꙋ 11.95б, 11.96б, 11.99, а̑рхг҃гелꙋ 11.95б, а̑рхг҃глꙋ 11.97[2], 11.99, 35.261, а̀рхаг҃глꙋ 11.98, а̑рхг҃глꙋ 11.99б, а̑рг҃глꙋ 11.99б, *зв.* а̑рхг҃гле 11.98, архг҃гле 11.99; *мн.:* а̀рхг҃гле 11.81б, а̑рхг҃глы 11.83б, 11.106, а̀рхг҃глы 11.103, 11.104, 15.151, а̀рх҃гглы 11.106, а̀рхⁿг҃глы 18.199б, а̑рⁿх҃глы 18.203, а̑рхаг҃глы 32.230б[2], а̀рхг҃глѡ̑ 11.83, а̀рх҃гглѡ̑ 11.83б, *чл.* а̀рхг҃глыте 11.104; *бр.:* (двà) арх҃ггла 11.103, (двà̀та) а̑рх҃ггла 11.103, (двà̀та) а̑рхг҃гла 11.103б, (двà̀та) а̀рх҃ггла 11.105б.

inslav

архангелов *прил.* (2) *Архангелов, който е свързан с архангел.* и ѿтроче катô лежáше прѣ̑ ѝкóнъта а҆рхгглова. и҆ на доврѣ́шꙋване лꙋ̑ргїи. прѣвáри пóнапрѣ̑ ѿтрочето и҆ рѣ̑. вънѣмѣмь 11.95б; и҆ тáмо бѣ̑ водâ ѻ҆сщенїе а҆рхггла михаи́ла. дѣ̑то ю҆ прѣвѣнь найде і҆ѡáннь бгосло́вь. и҆ мнѡ́го чю҆деса чи́нѣше ѻ҆нáзи водâ на и҆́ме а҆рхгглово 11.97.

ед.: ж. а҆рхгглова 11.95б, *ср.* а҆рхгглово 11.97.

архангелски *прил.* (1) *Архангелски, който е свързан с архангел.* тóꙗ чâ привѣтáса и҆ гь въ а҆́дь. съсѣ голѣ́ма слáва. и҆ съсѣ пѣ́сны а҆́гглѣскы. и҆ а҆рхгглѣскы. и҆ просвѣ́ти голѣ̑ свѣ́ть въ а҆́дь 35.263б.

мн.: а҆рхгглѣскы 35.263б.

архела *ЛИ* (1) *Архелай.* детô е дои́шьль ѿ ѣ҆ѣ̑ и҆ до вáсъ тойзи фи́липпь. чтô го же́лае цáрь а҆рхе́ла дá го фáти. и҆ дá го затрїе, да не прѣльщава тóлѣкова лю́дїе 36.269б.

а҆рхе́ла 36.269б.

архерей (!) *вж.* **архиерей**

архидякон *м.* (2) *Архидякон, най-високата дяконска степен в християнската църква.* а҆̑мѝ мои̑ ѿцѣ̑ и҆мáль брáта, зовáле го сте́фане, а҆рхїдїáконь бы́ль. и҆ вѣровáль і҆сá х҃а, и҆ почéль да ꙋ҆чи лю́дїе да вѣ́рꙋвать і҆сá х҃а 4.23; и҆ вдигнъха се тогáзи си́чѣки патрїáрѣсѝ ѿ прѣстóлете свои̑ и҆ доидóха ѻ҆у цáри градь... и҆ ѿ і҆ерли́мь макáрїе. патрїáрхь дове́де сисóа а҆рхидїáкона 12.112.

ед.: а҆рхїдїáконь 4.23, а҆рхидїáкона 12.112.

архиепископ *м.* (20) *Архиепископ, пръв, главен епископ; лице, което управлява църковна област, съставена от няколко епископства.* и раз҃брà ст҃ыи а҆рхїепископь пе́трь. и҆ доидѐ да гô посѣтѝ... и҆ тóи го ꙋ҆зѐ на носи́лѣ̑, и҆ зане́се го въ є҆пископїю и҆ слꙋгꙋ́ваше мꙋ самѣсѝ, и҆ гри́жаше се за нѥ́го 14.129б; доидѐ и҆ а҆рхїепископь пе́трь. и҆ съсѣ дрꙋ́гы є҆пископы. и҆ ѿ і҆ерли́ма грáда доидóше старѣ́шины̑ и҆ полóжише чтно́е є҆гò тѣ́ло, ꙋ҆ вели́кꙋ лáврꙋ 14.130; и҆ вь тїá днѝ бѣ́ше дошь́ль ꙋ҆ цáри грáда є҆пифáнїе а҆рхїепископь кѵпрьскыи 12.116.

ед.: а҆рхїепископь 4.25, а҆рхїепископь 4.26, а҆рхїепископь 12.114, 12.116, 14.127б[2], 14.128, 14.129, 14.129б, 14.130, 15.140, 15.140б, а҆рхїепископь 14.129б, а҆рхїепископь 40.323б, а҆рхїепископа 4.22, а҆рхїепископа 4.25б, 14.128, а҆рхїепископа 4.26, а҆рхїепископа 15.140б, а҆рхїепископꙋ 14.129б.

архиерей *м.* (50) **1.** *Архиерей, висш духовен сан в християнската църква.* и҆ раз҃брà се тàзи млѣ́ва, и҆ тóизи метéжь чтô е по цр҃квите и҆ по х҃ртїáнете. до ц҃ра конѣстанѣтина. и҆ ц҃рь повелѣ̀ и҆ пꙋстѝ послáнїе по си́чѣки градѡве, и҆ по си́чѣки страны̀ да сѐ съберꙋ́ть си́чѣкы а҆рхїерêе ѿ си́чѣкы мѣ́ста и҆ сщéнници и҆ и҆́ноцы что сѣ̑ кнїжны и҆ и҆́скꙋсны 15.140б; ѿ є҆пкпе, чтô се трꙋ́дите и҆ доса́ждате сѝ. чтô ѐ достóинь за а҆рхїерêа съсѣ вà ѐ, а҆ вы́е го и҆́щете 15.138. **2.** *Архиерей, висше духовно лице при евреите.* а҆̑мѝ кáкь да стóрѝ да пости́ме (!) послáнїе до і҆ерли́мь, до а҆рхіерêа є҆врêискыго. защô тогáзи влáсть и҆́мáше а҆рхїерêи є҆врêискы на а҆́ѳина 36.268; тóизи а҆рхгглль михáиль, и҆звáди а҆плыте ѿ тьмницꙋ, когáто гы затвáрѣха а҆́рхїерêете є҆врêискы. защôто ꙋ҆чаáхꙋ лю́дїе да вѣ́рꙋвать въ х҃а чтôто кáзꙋва дѣáнїето а҆плѣ́ьско 11.94.

ед.: а҆́рхїерêи 11.95б, 15.149, а҆рхїерêи 13.124, 15.140[2], 15.140б, 15.141б, 15.147, 36.268, 36.269, 36.270, а҆рхіерêй 15.138, 15.138б, 15.147, 15.148б, 36.268б, а҆рхїерêи 36.269б, а҆рхїе́рêи 36.269б, а҆рхїереâ 5.30, а҆рхерêа (!) 5.40б, 15.133, 15.138[3], 15.148б, а҆рхїерêа 15.138[2], а҆рхїерêа 15.155, 36.268, 36.270б, 38.291[2], а҆рхїерêа 15.142, 15.146б, а҆рхіерêа 36.268, а҆́рхїерêа 38.291, а҆рхїерêю 15.133б, а҆рхїерêй 15.153б, *зв.* а҆рхіерêю̑ 9.74б, а҆рхіерêю 9.75, 36.269б; *мн.:* а҆рхїерêе 15.140б, а҆рхїерêѥ 15.141, а҆́рхїерêе 33.232, а҆рхїерêй 33.237б, *чл.* а҆́рхїерêете 11.94, 34.251б, а҆рхїереêте 14.128, а҆рхїерêете 15.141б, 34.251, архїерêете 34.251б.

inslav

архиерейски *прил.* (3) *Архиерейски, който се отнася до архиерей.* и҆ ѿпꙋ́стень бы҃ тога́зи и҆ ст҃ыи нико́лае ѿ тьмни́цꙋ мириликі́йскꙋю и҆ па̀к сѝ пои́дѐ на прѣсто́ль свои̇̀ а҆рхїерѣ́искы̀ и҆ бы҃ пасти́рь катѡ̀ и҆ прѣ́вѣнь на х҃во ста́до 15.139б; и҆ ѡ҆блѣ́че се въ ѡ҆де́жда а҆рхїерѣ́иска хꙋ́бава и҆ и҆з҆бра́н[н]а и҆ пока́чи се и҆ сѣ́дѣнь на прѣ́столь 36.269.

ед.: м. а҆рхїерѣ́искы̀ 15.139б, а҆рхїерѣ́искыи 15.140б, *ж.* а҆рхїерѣ́иска 36.269.

архиерейство *ср.* (1) *Архиерейство, служба на архиерей.* видѣ́х мѐ легома̀ злѣ̀ сто́ри то́изи а҆рхїерѣ́и… и҆ кога̀ се разы́де събо́рь, тога́зи го щѐ и҆ сꙋ́ди. и҆ и҆спѣ́дише го ѿ събо́рь и҆ ѿ а҆рхїерѣ́иство, си́чки ѡ҆ц҃и. и҆ затво́рише го въ тьмни́цꙋ 15.141б.

ед.: а҆рхїерѣ́иство 15.141б.

архимандрит *м.* (2) *Архимандрит, духовен сан в християнската църква.* детѡ̀ е дошы́ль то́изи, и҆ хо́ди по кало̀ерско житїе, щѐ да бꙋ́де просла́вень, по си́чкыте по́стници, что съ по тѣ́зы палесты́нѧ. и҆ пак щѐ да бꙋ́де а҆рхимандри́ть на тїа четы́ридесе́тѣ монасти́рѣ 14.126б; и҆ десе́ть годи́нь сѣдѣ̀ оу҆ монасти́рь и помы́сли да и҆́де на бж҃їи гро̑бь. и҆ да седи̇̀ тамо и҆з҆ѻ҆́колꙋ по пꙋ́стынѧта. и҆ тога́зи а҆рхимандри́ть позова́ го. и҆ подꙋ́ма мꙋ тайно 14.126.

ед.: а҆рхимандри́ть 14.126, 14.126б.

архиппа *ЛИ* (4) *Архипа.* и҆ така̑ се спа́се а҆рхи́ппа, и҆ не ꙋ҆да́ви се 11.98; ѻ҆тро́че нѣ́кое а҆рхи́ппа и҆́мето мꙋ ѿ гра́дь и҆ера́поли. поиде на ѡ҆́нзи монасти́рь 11.97б.

а҆рхи́ппа 11.97б, 11.98, а҆рхи́ппа 11.98, *зв.* а҆рхі́ппе 11.98.

архистарх (!) *вж.* **аристарх**

архистратиг *м.* (17) *Архистратиг, прозвище на архангел Михаил.* ꙋ҆боа́ се і҆сꙋ́сь, и҆ паднѣ̀ на лицѐ[то] свое. и҆ поклони се а҆рхистра́тигꙋ и҆ рѣ́. что̑ повелѣва́ешь твоѐмꙋ ра́бꙋ вл҃ко да сътворꙋ 11.87б. **архистратиг михаил.** *Архистратиг Михаил, предводителят на небесното войнство.* и҆ пꙋ́сти тога́зи бг҃ а҆рхистра́тига михаи́ла. и҆ за трѝ ча́сове, и҆з҆бѝ, ѻ҆, ты́сꙋще лю́дїи 11.89б; а҆́зь є҆смь а҆рхистратигъ михаи́ль помо́щникь на хр҃тїа́не. детѡ̀ помо́гнъха и҆ те́бе та̑ навы̑ на вра̀гѡвете тво́и. а҆́мѝ заради̇̀ това̀ стани̇̀ ско́ро и҆ направи̇̀ цр҃ква́ на моѐ и҆́ме 11.95.

ед.: а҆рхистра́тигъ 11.83б, 11.87б, 11.88б, а҆рхистратигъ 11.95, а҆рхистра́тига 11.85б, 11.87, 11.87б, 11.89б, 11.94б, 11.96, а҆́рхистра́тига 11.87, а҆рхистратига 11.97, а҆рхистра́тигꙋ 11.87б, 11.90, 11.96б, 11.102б, а҆́рхистра́тигꙋ 11.95б.

асволох *ЛИ* (1) *Асволох.* и҆ дїа́волъ мꙋ ка́же. а҆́зь бѣхь сѐ въселиль ꙋ҆ тво́ата жена̑, что̑ се зове бол[е]ста̀ ла́лъго҃. а҆ и҆мето моѐ велъзавꙋ́ль, а҆ѐмо́десь, зарведе́ось а҆сво́лохь. но҃ꙋсь, сꙋ́нъдїѡстось. съ̑щи сатана̀ и҆ дїа́воль 37.276б.

а҆сво́лохь 37.276б.

асиадит *прил.* (1) *Асиатски, от МИ Асия, азиатски.* ст҃їи врачѡ́ве ко́зма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха съ̑щи бра́тїа. въ врѣ́ме римскаго̇ ца́ра кари́на а҆ ро́де́ни бѣ́хꙋ въ зе́млю а҆сїади́тꙋ. ѡ҆ц҃ь и҆́мь бѣ́ше є҆лли́нць, а҆ ма́ика и҆́мь хр҃тїанка, и҆́мето ѥ҆́и ѳеодо́та 10.76.

ед.: ж. а҆сїади́тꙋ 10.76.

асиадски *прил.* (1) *Асиатски, от МИ Асия, азиатски.* катѡ̑ щѣ́ха да и҆́дꙋть а҆пл҃ыте по си́чкы свѣ́ть и҆ мѣта́ахꙋ жре́бїе комꙋ̀ гдѐ се па́дне да и҆́де. и҆ паднѣ̀ се жрѣ́бїе а҆пл҃ꙋ фи́липпꙋ да и҆́де на а҆́сїа́дскꙋ зе́млю 36.267.

ед.: ж. а҆́сїа́дскꙋ 36.267.

асирийски *прил.* (3) *Асирийски, от МИ Асирия.* и҆ царь а҆сирїи́скы̀ сенахери́мь щѣ́ше нѣ́кога да плѣни̇̀ і҆ерл҃и́мь. и҆ събра̀ си́чката сво́а войска̀. и҆ поу́сти гы със ра̑ѱакїа воево́да на і҆ерл҃и́мь 11.90б; и҆ рѣ́ высо́ко. така́ е повелѣ́ль ца́рь а҆сирїи́скыи сенахери́мь. да не прѣлъща́ва ва̑ ѐзе́кїа 11.91.

ед.: м. а҆сирїи́скы̀ 11.90б, а҆сирїи́скыи 11.90б, 11.91.

inslav

асирия *МИ* (2) *Асирия.* въ ѧ̀сирїю бѣ́ше нѣ́кои ца́рь и҆́мето мꙋ̀ сенахери҃ 11.90б; а҆̀ ца́ра сенахери́ма погꙋ́биха сы́нѡвете нѥ́говы. а҆̀драмеле́, и҆ сараса́рь. и҆ въ҃три се тре́тѣ̀ с҃нь нѥго́вь ѧ҆сор҄да́нь, въ ѧ҆сирїи 11.91б.

ѧ҆сирїю 11.90б, ѧ҆сирїи 11.91б.

асирски *прил.* (1) *Асирски, от МИ Асирия, асирийски.* а҆̀мѝ а҆̀ко се ѿбрѣ́ньть тво́ите людїе съсич҄ко (!) срѣ́це към҄то ме́не. и҆ да бꙋ́де срѣ́цето тѣ́но със҄ ме́не. и҆ а҆́зь да послꙋ́шамь тѣ́. и҆ това̀ да сто́рю на а҆си́р҄скꙋю войскꙋ 11.91б.

ед.: ж. а҆си́р҄скꙋю 11.91б.

асия *МИ* (3) *Азия.* и҆ паднѣ̀ се ѫ҆рѣ́бїе і҆ѡа́ннꙋ. да и҆́де вь а҆́сїю 6.41б; и҆ помли́ се бг҃ и҆ сам҄сѝ ѿи҆дѐ на фри́гїю, и҆ на ликаѡ́нїю и҆ а҆сїѝ и҆ та̀ да проповѣ́да х҃во и҆́ме томꙋ̀ сла̀ 36.273б.

а҆́сїю 6.41б, а҆сїи 36.267б, а҆сїѝ 36.273б.

аскулин *ЛИ* (4) *Аскулин.* и҆ станѣ̀ тога́зи і҆ѡа́ннь и҆ поидѐ със҄ е҆пі҃копы и҆ нарѡ́ мнѡ́го. и҆ тога́зи стори́ха сꙋ́дь. и҆ ре҃ аскꙋли́нь да ꙋ҆лѣ́зꙋть и҆нѡцыте, что̀ бѣ́ше гы поста́виль і҆ѡаннь 12.115б.

аскꙋли́нь 12.115, 12.115б, а҆́скꙋлинь 12.115б, а҆́скꙋли́нь 12.115б.

асордан *ЛИ* (1) *Асордан.* а҆̀ ца́ра сенахери́ма погꙋ́биха сы́нѡвете нѥ́говы. а҆̀драмеле́, и҆ сараса́рь. и҆ въ҃три се тре́тѣ̀ с҃нь нѥго́вь ѧ҆сор҄да́нь, въ ѧ҆сирїи 11.91б.

ѧ҆сор҄да́нь 11.91б.

аспида *ж.* (2) *Аспида, вид отровна змия.* а҆́зь ви́дѣ ѧ҆спи́ды неꙋ̀кротены, а҆ тїе са ꙋ̀кроти́ха, и҆ расла́не и҆ и҆но_ро́гове ꙋ̀кроти́ха се и҆ ме́ч҄ки а҆̀ зла̀ жена̀ никоги са не ꙋ̀кротѣ́ва 21.210б.

мн.: ѧспи́ди 21.210, ѧспи́ды 21.210б.

аспра *ж.* (3) *Аспра, стара дребна сребърна или медна монета.* и҆ ни́що не ꙋ̀зи́ма̀ за кꙋ́р҄во́в҄ство. та́ко ми и҆́стина. мнѡ̀зи́на ми да́ваха ѧ҆спри, а҆́зь не зе́ма̀ защо̀ да дохо́жда сѣ́кыи на ме́не. и҆ не бѣ́хь бога́та а҆мѝ бѣ́хь сы́рота 17.168б; как҄ мѐ съмрѣ̀ть те́гли със҄ голѣ́ма мѣ́ка да ма раста́ви ѿ живо́та... а҆̀то сега̀ ни́кои не мо́же да мѐ и҆з҄ба́ви не прихва́ща мѐ живо́ть вѣ́чнѣ̀и то́л҄кози а҆́спри щото̀ и҆ма̀ не можа́ха да ма̀ ѿкꙋ́петь 31.217б.

мн.: ѧспри 17.168б, 31.219б, а҆́спри 31.217б.

асѣн *ЛИ* (2) *Асен.* и҆ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивѣ̀ царь трѣ́нов҄скѣ̀ і҆ѡа́ннь ѧсѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ блѣ́гар҄скымꙋ ца́рꙋ ѧсѣ́ню. крѣ́п҄ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б. **иоанн асѣн.** *Йоан Асен.* и҆ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивѣ̀ царь трѣ́нов҄скѣ̀ і҆ѡа́ннь ѧсѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ блѣ́гар҄скымꙋ ца́рꙋ ѧсѣ́ню. крѣ́п҄ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б.

ѧсѣ́ню 8.58б².

атанасий *ЛИ* (15) *Атанасий.* и҆ прѣ́вы наче́л҄ници на събо́рьть кои̇ бѣ́хꙋ. бѣше с҃тѣ̀ си́ливестрь па́па ри́м҄скыи. митрофа́нь патрїа́рхь ца́рогра́скыи. а҆леза́нрь патрїа́р҄хь а҆леѯа́нрьскыи. наѣ́дно̀ със҄ с҃тго̀ а҆ѳана́сїа 15.141; е҆́то̀ че̑ и҆́де а҆́ѳана́сїе магесни́кь и҆ дрѣ́жи в рѣцѣ́те си два̀ сѣ́да плѣ́ны с҃съ мрьтво напоѐнїе 39.302б.

а҆́ѳана́сїе (!) 39.302б², а҆ѳанасїе (!) 39.302б, а҆ѳа́насїе (!) 39.303б, аѳана́сїе (!) 39.304, а҆ѳа́на́сїе (!) 39.304, 39.304б, а҆ѳана́сїе (!) 39.305, а҆ѳа́насїѐ (!) 39.305б, а҆ѳана́сїа 15.141, а҆ѳана́сїю 11.100, 39.303, а҆́ѳанасїю 39.303, а҆́ѳана́сїю 39.304, а҆ѳа́насїю 39.305.

атина *МИ* (4) *Атина.* и҆ кога́ се прѣста́ви ѿц҃ь мꙋ̀. и҆ о҆ста́ви ма́ика си̑ ꙋ̀ дворѡ́вете ба́щины сы̑. а҆̀ тои поидѐ въ а҆ѳина, да ꙋ̀чи е҆́днакь философїа̑ 12.109.

а҆ѳина 12.109, а҆́ѳи́на 36.268², а҆ѳи́на 36.268б.

атинейски *прил.* (1) *Атински, от МИ Атина.* и҆ прово́диха посла́нїе, до, і҆ерли́мь... и҆ ре́коше. что̀ си̑ начел҄никь на і҆ерли́мь пи́ше̑ до тво̀е владичьство, ны́е лю́дїе а҆ѳине́йсцїи 36.268б.

мн.: а҆ѳине́йсцїи 36.268б.

атиний *ЛИ* (1) *Атиний.* и҆ та́мо наоу́чи си́ч҄ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н҄скыи.

inslav

и҆ кнїгы бж҃твные и҆зоу҆чи добрѣ̀. и҆ а҆ѳи́нїа философа́ препрѣ̀. и҆ наста́ви го и҆ бы̀ хр҃тїа́нинь, и҆ кр҃ти се, и҆ а҆ѳи́нского бо́га строши̇̀ 12.109.

а҆ѳи́нїа 12.109.

атински *прил.* (2) *Атински, от МИ Атина.* а҆ тои поидѐ въ а҆ѳина, да ꙋ҆чи е҆днакь философі́а… и҆ бы̀ хр҃тїа́нинь, и҆ кр҃ти се, и҆ а҆ѳи́нского бо́га строши̇̀. и҆ црькꙑвището и҆мь рассы́па и҆ си́чꙑките и҆́мь бо́гове потьпꙑ́ка. и҆ си́чꙑките лю́дїе а҆ѳи́нскы приве́де на кр҃ще́нїе 12.109.

ед.: м. а҆ѳи́нского 12.109; *мн.:* а҆ѳи́нскы 12.109.

атиняне *мн.* (2) *Атиняни, жителите на древногръцкия град Атина.* и҆ рѣ҃ мꙋ̀ дхь ст҃ый̀, да пойде въ а҆́ѳи́на вели́ко чю́до да чи́ны. а҆ми̇̀ тога́зи а҆ѳи́нꙗне бѣ́хꙋ мꙋ́дрꙋ̑ є҆лли́нскаа наꙋ҆́чили. и҆ не приѥ̀ахꙋ а҆́пл҃ꙋ ꙋ҆че́нїето, и҆ не та́чѣха го ни защо̑ 36.268; не соса́ха ли тебѣ̀ толꙑ́ва (!) лю́дїе лю́дїе (!) что гы сы̀ прѣлѣ́стиль… а҆ми си дошь́ль да прѣлѣ́стишь и҆ прѣмꙋ́дрите а҆фи́нꙗне, съсꙑ́ твоа́та лѣ́сть детѐ прѣтва́рашь лю́дїе та гы и҆сцѣлѣ́вашь и҆ бла́знишь гы̀ 36.269.

а҆ѳи́нꙗне 36.268, а҆фи́нꙗне 36.269.

ато *съюз* (92) **1.** *Свързва съчинени съединителни изречения; и, та.* и҆ катѐ чю̑ ца́рь е҆зе́кїа тї́а дꙋ́ми. съдра́ си ризите, а҆́то се о҆́блѣче вь врѣ́тище. и поидѐ оу҆ ц҃рква 11.91; а҆́ ст҃ы̀ о҆́смихна се ма́лꙑ́ко, и҆ ка́же мꙋ. и҆ди си̇̀ бра́те на ни́вата, а҆то́ щешь да си̇̀ намѣ́ришь во́латого жи́ва чѐ пасѐ трѣ́ва 39.306; ѡ҆ злѣ̀ томꙋ̑ва чл҃кꙋ̀ тогива, кои́то си̇̀ о҆ста́ви своа́та жена̑, а҆́то и҆́де та̑ кꙋ́рꙑвы сѣ̑ дрꙋ́гые и҆лѝ жена̑ о҆ста́ви своѐго мь́жа, а҆то̀ и҆́де та̑ кꙋ́рви съсꙑ́ дрꙋ́гые мь́жїе 18.198. // *С отсянка на следственост; и, че, та.* и҆ рѣ҃ и҆ еѝ ꙋ҆змѝ то́йзи прьсте́нь. и҆ чюва́й го а҆́то да бꙋ́де бг҃ме́ждꙋ ме́не и҆ ме́ждꙋ тебѣ̀ 40.320б; а҆ вы̀е са тврь́дѣ си́чкы по́канѣте за та́зѝ ра́бота да затрїе́мь гдѐ и҆ма̀ хр҃тїа́не по си́чꙑ́ката землꙗ̀ а҆́то̀ да сѐ ꙋ҆мнѡ̑жавать е҆лли́ны̀ и҆ бо́говете на́ши да почи́тать и҆ да сла́веть и҆ ныѐ да и҆́мꙑ се раꙋ҆ва́ме потврь́дѣ 39.297; и҆ въскрѣ́си тогова̀ мрь́тьвꙑ́ца дето ѐ пр҃ѣ на҆ꙋ҆ гро́бать да сѐ засра́мѣть и҆ да пони́кꙑ́нать твои́те дꙋ҆шꙑ́ма́не. а҆́то̀ да́ се [и҆́ме ст҃ое] просла́вы твое́то и҆ме ст҃о́е 39.304б.

2. *Свързва съчинени съпоставителни изречения; а, а то, ала.* а҆ми̇̀ щемь да ре҃мь защо́ е на́мь де́нь гв҃ь. то́и ѐ на́мь тьма̑, а҆ нѐ свѣ́ть катѐ да ре҃шь є҆ди́нь чл҃кь бѣ́га ѡ҆ ли́цѣ̑ расла́ново. а҆́то̀ го намери е҆́дна̀ ме́чꙑ́ка 18.178б; и҆ ст҃ыи ѡ҆гово́ри. тебѣ̀ прили́чешѣ ѡ҆ ца́рꙋ тази лю́бо́вь дето ми сега̀ казꙋ҆́вашь, по̑напрѣ̀ да мѝ бѣ́ше, ре́кль, а҆́то да мѐ не мъчишь ѡ҆ то́лꙑ́кози врѣ́ме 39.307.

3. *Свързва съчинени противопоставителни изречения; а, но, обаче.* и҆ рѣ҃ ца̀рь на лю́дїете, възме́те ѡ҆ ме́не златѐ ко́лꙑ́ко щѣ́те, а҆́то мѝ недѣ́йте и҆зда́ва є҆дни́чꙑ́ката дьще́рꙑ́ка 39.310; тї́а дꙋ́мы катѐ чю̑ а҆рхїе́рей разꙑ́гнѣ́ва се тврь́де. и҆ ско́чи ꙗ҆дови́ть да ꙋ҆́бїе а҆пла, и҆ не мо́же. защо̑ тоꙗ̀ ча̑ о҆слѣ́пѣ… а҆ дрꙋ́гите и҆зꙑ́ко́лꙋ̀ катѐ видѣ́ха това мнѣ́ше и҆́мꙑ [се] че е ма́гїа сто́риль. та̑ поте́кохa на фи́липпа да го̑ биють. а҆́то̀ и҆ тїѐ така̑ пати́ха и҆ ослѣ́пѣха 36.269б.

4. *В началото на главни изречения подчертава връзката с подчинени обстоятелствени изречения; то, тогава.* а҆ми̇̀ ѡ҆ вели́ко ѡ҆́мниче гесѡ̑гїе. помо́гни и҆ мѣ́не слꙋ́гꙋ своѐмꙋ̀ и҆ спо́бо́и ма добрѣ̀ да послꙋ́гꙋва̑ гі҃ди́нꙋ моѐмꙋ̀ а҆́ко ли́ тї е во́лꙗ̀ да ѐ̇ видѣ̀ и҆ а҆́зь нѣ́когы баще̑ си и҆ ма́йка си. а҆́то̀ поско́ро да бѣ́де ѡ҆́лꙗ̀ ти се 39.315; та ка́же. о҆́тї̀ х҃с мо́жеть ни́єго въскрѣси́ти мрь́тва, а҆́ко̀ мо́жѐ чести́ти. ца́рꙋ да въскрѣ́си то́йзи мрь́тꙑ́вца, а҆́то̀ тогива щѐ разꙋ҆́мѣ о҆́тї̀ ѐ вели́каго ба̑ то́йзи и҆ма́ль 39.304; и҆ катѐ рѣ҃, а҆ми́нь. а҆то́ се сто́ри гро́мь вели́кь на това мѣ́сто 39.305; и҆ си́чꙑ́кы що са̑ постары̀ ѡ҆ тѐбе почи́тай катѐ и҆ своѐго баща̑ и҆ покла́нѣйм̀ (!) се… и҆ щешь да бѣ́дешь и҆ ты̀ голѣ̑ и҆ почь́тень. защо̑ когы̀ почи́ташь поста́рого, а҆́то̀ ба̑ почи́ташь 1.5б.

inslav

ѧ҃то̀ 1.5б, 1.8, 15.147б, 39.295б, 39.302, ѧ҃то̂ 1.8б, 8.57б, 12.113, 15.151б, 33.238б, 33.245, 33.245б, 36.269б, 36.270, 38.289, 39.310, 39.315, 39.317², 39.317б³, 39.319б, ѧ҃то̀ 2.9б, 39.307, ѧ҃то 4.23, 4.24, 4.26, 11.91, 17.165, 17.171б, 18.195², 18.198, 31.217б, 31.219, 31.221б, 31.223, 32.224б, 35.265, 39.298б, 39.301, 39.308, 39.309, 39.314б, 39.315б, 39.317, 40.320б, ѧ҃то̀ 4.23б, 5.30, 18.183б, 31.217², 31.218б, 31.219, 31.219б, 31.223, 32.228, 33.238б, 39.297, 39.302б, ѧ҃то́ 5.37, 18.178б, 18.196б, 31.219б, 31.220б², 39.316, ѧ҃то̂ 6.44, 33.236, ѧ҃то̂ 15.131б, 39.310б, ѧ҃то́ 17.170, 39.295б, 39.305, 39.306, ѧ҃то̀ 17.170, 17.172б, 18.198, 39.296б, ѧ҃то 18:183б, 31.218, 39.310, ѧ҃то́ 18.184б, ѧ҃то̀ 21.210б², ѧ҃то̀ 39.304, ѧ҃то̀ 39.304б, 39.307, ѧ҃то́ 39.305б, 39.307б, ѧ҃то 39.307².

атон *МИ* (1) *Атон.* въ ца́р'ство ни́кѹ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мѹ. въ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳона. познаница ст҃мѹ а҆ѳана́сїю, детô съзи́да монасти́рь вели́кѹ ла́врѹ 11.100.

а҆́ѳона 11.100.

атонски *прил.* (2) **атонска гора.** *Света гора, Атон.* и҆ ско́чи ю҆на́ш'кыи със'ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́н'ска землѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҆́ѳон'скаа горâ, си҆ ѓрѣ, ст҃аа горâ. и҆ ѡ҆коло̀, що сѣ̀ гра́дѡве солѹ́нь, и҆ си́ч'ка землѧ̀ ѳеталїи́скаа 8.59; спротѝ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳон'скые, дале́чь, до̀ ѕ҃. пѣ́прища и҆́ма е҆ди́нь о҆́стровь зове́ се лѹ́гь. и҆ на то́изи о҆́стровь бѣ́ше мето̀ монасти́р'скы̀ 11.100б.

ед.: ж. а҆́ѳон'скаа 8.59; *мн.:* а҆́ѳон'скые 11.100б.

афиняне *вж.* **атиняне**

афригийски *прил.* (1) *Афригийски, от МИ Афригия.* слѹчи́ се о҆́н'зи кора́бь и҆ пойдѐ гдѣ̀то е приста́нище а҆фригїиско 9.68б.

ед.: ср. а҆фригїиско 9.68б.

афригия *МИ* (2) *Афригия.* и прово́ди да си́ по́иде на свое мѣ́сто въ а҆фри́гїю 9.68б.

а҆фри́гїю 9.68б, а҆фригы́и 9.67б.

ахав *ЛИ* (3) *Ахав.* напоконь кога̀ ѹ҆мрѣ̀ цр҃ь д҃вдь и҆ соломо́нь, и҆ рово́а̑ и҆ тога́зи въцр҃и се въ самарїю ца́рь а҆ха́вь и҆́мето мѹ 11.90; и҆ и҆ма́л' си а҆ха́ва ца́ра. и҆ то́и се покланѧше и҆́долѹ 34.252.

а҆ха́вь 11.90², а҆ха́ва 34.252.

ахилий *ЛИ* (4) *Ахилий.* и҆ прѣ́вѣнь подѹ́ма о҆́н'зи вои́нь что̂ и҆́дѣше ѿ солѹ́нь на о҆номѹ́зи чл҃кѹ що є҆ бы́ль вл҃ка лари́скы ра̑увай се а҆рхїерею̂ бж҃їю а҆хи́лїе 9.74б; и҆ поста́ви го сщ҃енника и҆ про́топапѹ въ а҆леѯанр҃їи. и҆́ догдѐ бы̑ жи́вь а҆хи́лїа а҆рхїерêи. дрьжа́ше правосла́внаа вѣ́ра то́изи нечѣ́стивыи а҆́рїа 15.140б.

а҆хи́лїе (!) 9.74б, а҆хи́лїа 15.140б, *зв.* а҆хи́лїе 9.74б, 9.75.

аще *съюз* (1) *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за условие; ако, в случай че.* рѣ̑ гл҃ъ. а҆́ще кто̂ хо́щеть по мнѣ̑ и҆ти да ѿврѣ́жет' се се́бе, и҆ възметь кр҃ть сво́й и҆ послѣдѹ́ет' ми 16.158.

а҆́ще 16.158.

аѳанасий *вж.* **атанасий**

аѳина *вж.* **атина**

аѳинейски *вж.* **атинейски**

аѳиний *вж.* **атиний**

аѳински *вж.* **атински**

аѳиняне *вж.* **атиняне**

аѳон *вж.* **атон**

аѳонски *вж.* **атонски**

б

баба *ж.* (1) *Жена, човешко същество от женски пол.* и҆ ма́рїа родѝ сало́мїю ба́бѹ. а҆̀ сестра̀ и҆̀ со́вїа (!) родѝ е҆лиса́веѳь. и҆ а҆́нна родѝ, бц҃ѹ 3.16б.

ед.: ба́бѹ 3.16б.

бавя се *несв.* (2) *Бавя се; извършвам нещо, без да бързам.* а҆́мѝ се вечѐ не бавы̀. а҆́мѝ поско́ро е҆ла̀ при мѣ́не 39.306б; а҆̀ми радѝ мнѡ̑го да се не ба́вимѐ. та̑ ѹ҆мали́х'мѐ дѹ́мыте. защô и҆́ма̑ и҆ дрѹ́гы дѹ́мы напрѣ́ди да ка́зѹваме 11.94.

сег.: 1мн. се ба́вимѐ 11.94; *пов.: 2ед.* се бавы̀ 39.306б.

inslav

багдатски *прил.* (2) *Багдадски, от МИ Багдад.* тâ ка́зꙋва товà цр҃тво пер҆си́д҆ско. да ре́мь казльба́ш҆ко, защò на́поконь баг҆да́т҆скꙑ̀ ца́рь цр҃твꙋ́ваше на казльба́шь 18.182б; тâ ка́зꙋва товà цр҃тво вавѵ̈ло́н҆ско, да ре́мь, боѓа́т҆ско. детô дрьжа́ше ц҃рь наваходоносо́рь 18.182.
ед.: м. баг҆да́т҆скꙑ̀ 18.182б, *ср.* боѓа́т҆ско 18.182.

багрѣница *ж.* (2) *Багреница, тържествена пурпурна дреха.* ѿбле́че се х҃с въ чрь́вена багреница, зâнѣ̀ да покры́е голотѣ̀ а҃да́мꙋ прѣо́ц҃ꙋ 35.258б.
ед.: багрѣница 35.258, багреница 35.258б.

балнувам *несв.* (1) *Бълнувам, говоря на сън.* а҃ в҆то́ра е дꙋ́ма, вътрѣшна, дѣ́то си҃ сам҆си҃ чл҃кь дꙋ́ма и҆ нагова́рѣ се на срц҃ето си҃. със҆ тѣ́зи дꙋ́ма и҆ на сь́нь чл҃кь бал҆нꙋ́ва, чтô е нѣчтô видѣ́ль 33.233б.
сег.: Зед. бал҆нꙋ́ва 33.233б.

баня *ж.* (12) *Баня, сграда за къпане, къпалня.* и҆ дои́дѐ нѣ́кои момь́кь и҃ме́то мꙋ до́м҆но, сы́нь дїѡскори́довь, слꙋга̀ рома́нинь, да сѐ къ́пе ꙋ҆ тѣ́зи ба́ня 6.42; и҆ и҃маше оу҃ ѡ҃н҆зи ба́ню, ди́вь бѣ̀сь. и҆ вътрѣ живѣ̀ше, ѿ мнѡ́го годи́ны. и҆ на тре́тїа годи́на ꙋ҆да́вѣше и҆лѝ мом҆ка̀, и҆лѝ дѣви́цꙋ ѻ҃ти когâто се съꙗ́дала ѡ҃на́зи ба́ня и҆ тога́зи билѐ оу҃зи́дале мом҆ка̂ и҆ момѣ̀ 6.41б.
ед.: ба́ня 6.41б, 6.42, 9.64[2], 9.64б, 9.65, 9.66, 9.66б, ба́ню 6.41б[2], *чл.* ба́ната 6.42; *мн.: чл.* ба́ните 37.278.

баре *нареч.* (2) *Поне, барем.* гле́дам҆ та ѿ (!) съмрь̀ти да си҃ немл҃ти́ва, и҆ не слꙋ́шашь нѝкакь що ти се мо́ля. а҃ тꙑ̀ ме барѐ ма́л҆ко поча́каи, догдѐ са про́сти҃ със҆ женѣ̀ и҆ съ҃ дѣца 31.218б.
барѐ 31.218б, ба́ре 39.319б.

башка *нареч.* (4) *Отделно, разделено, башка.* тâ щь̀ть да сѐ съберь̀ть си́ч҆ките ѐзы́ци и҆ вѣ́ры пр҃ѣ нѥ́го. да гꙑ̀ раздѣлѝ ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго ка́кь раз҆льчѣ̀ пасти́рь ѻ҃в҆це и҆ ко́зы по бы́ш҆кь̀. и҆ щѐ да о҆ста́ви о҆в҆цете о҆ де́сна страна̀ себѣ̀, а҃ козыте ѿ лѣ́ва страна 18.201б; четвры́тїать влы́кь… ѿли́чѣше то́й ѿ о҆нїа влъ̀ци, баш҆ка̂ щото́ гы виде́ѣ ѿнапѣ́ѣ 18.182.
баш҆ка̂ 18.181б, 18.182, баш҆ка 18.181б, бы́ш҆кь̀ 18.201б.

баща *м.* (62) **1.** *Баща, мъж по отношение на децата си, родител.* и҆ а҃зе съмь чл҃кь ѿ ма́ика и҆ ѿ баща̂ роде́на 8.58; тогива щьть да сѐ разльчать и҆ раз҆дѣла́ть баща̀ ѿ сн҃а, и҆ ма́ика ѿ дьщерѣ̀. и҆ бра́ть ѿ бра́та 18.20б. **2.** *Баща; мъж, който има деца.* и҆ роди́телѥ нѥ́говы си҃ р҃ѣ̀. баща́ мꙋ и҆ ма́ика мꙋ бѣ́ха кнѣ́зоове по́честны, и҆ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ македонїа 9.61б.
ед.: баща̂ 1.4, 1.5[2], 1.8б, 8.58, 18.189б, 39.297б, баща́ 1.5, 4.23б, 5.36б[2], 5.37[2], 6.42, 9.61б, 17.168б, 39.297б[2], 39.309б, 39.313б, 39.315б[3], баща̀ 6.44б, 18.183б, 18.184б, 18.20б, 18.207, 31.221, 32.224[2], бащь́ 6.45[3], 15.133, 15.153б, бащѣ̀ 11.105, 32.224, ба́ща̀ 18.183, бащь́ 18.197, б҆ща̂ 33.239, ба́ща 36.271[2], 39.310б, 39.311, 39.313, 39.313б, 39.314б, 39.315, 40.321б, 40.324, ба́ща̂ 39.314б, бащѣ̀ 39.315, бащꙋ̀ 32.224, *чл.* бащâта 1.5, баща́та 18.179б; *мн.:* бащѝ 15.147б, 18.199, бащѝ 34.249б, ба́щи 39.310б, 39.311б, *чл.* баща́те 18.179б, бащите 18.179б.

бащин *прил.* (10) **1.** *Бащин, който принадлежи на бащата.* и҆ зарадѝ те́бе прѣте́глѝ вдови́ш҆ка нивóля. и҆ чтô ми҃ е нѣчтô мнѡ́го трѣ́бꙋва́ло. а҃зе с҆мь прѣтрьпѣ́ла. и҆ ꙋ҆пазила си́ч҆кото ба́щино ти҃ има́нїе цѣлô 12.109б. **2.** *Прен. Бащин, роден.* кога́ гы хвати́ха, и҆ заведоха гы въ вар҆вар҆скꙋ́ю землю̀. и҆ ѿпа́днъха ѿ бащина земля̀, и҆ не зна́ани бѣ́хꙋ нѝкомꙋ 12.117. **бащин двор** и **бащини дворове.** *Бащин дом, роден дом.* и҆ дꙋ́маше… защô ми та́ка сто́ри. ко́л҆ко годи́нь, бы́л҆ си҃ ꙋ҆ ба́щин҆ си҃ дво́рь постни́кь. и҆ не прика́за се ме́не на ма́йка своà дето ть сѣ̀ роди́ла 40.323б; и҆ кога́ се прѣста́ви ѿц҃ь мꙋ. и҆ о҆ста́ви ма́ика си҃ ꙋ҆ дворо́вете ба́щины сы̀. а҃ тои пойдѐ въ а́ѳи́на, да ꙋ҆чи ѐднакь философїа 12.109.
ед.: м. ба́щин҆ 33.239, 40.323б, бащи́н҆ 36.271, 39.315б, бащин҆ 40.322, *ж.* бащина

inslav

12.117, *ср.* ба́щино 12.109б, 15.133б, *чл.* ба́щиното 12.109б; *мн.:* ба́щины 12.109.

бащина *ж.* (2) *Родина, отечество, бащина.* баща́ мꙋ бѣ́ше болѣ́ринь. и҆ бл҃гочѣ́стивь въ х҃а, и҆ хр҃тїа́нынь със҆и́ч҆каа (!) вѣ́ра. бащина мꙋ бѣ́ше ѿ каппадокїа 39.297б; а҆ тѣ́лото нє́гово ст҃о́е, зе́ го слꙋга́та не́гова, и҆ прѣне́се го въ палести́ню на неговата ба́щина, катѡ̀ мꙋ бѣ́ше зарача́ль ст҃ы́и в҆ тьмни́цата 39.309.

ед.: бащина 39.297б, ба́щина 39.309.

бащнин *прил.* (2) **1.** *Бащин, който принадлежи на бащата.* и҆ то́и катѡ̀ ѻ҆ста̀ без҆ ма́ика, а҆̀ тои сѐ ꙋ҆зе и҆ма́нїето ба́щнино щѡ̀ да бѣ́ше ма́ло мнѡ́го. и҆ ѿи́де при́ цара 39.297б. **2.** *Прен. Бащин, роден.* и҆ слꙋ́шаи, да и҆злѣ́зешь ѿ ба́щниньть си҆ землѝ, ка́то ѻ҆н҆зи а҆враа́мь. и҆ да и҆́дешь, на мо́настирь 17.164.

ед.: *ж. чл.* ба́щниньть 17.164, *ср.* ба́щнино 39.297б.

бащнина *ж.* (4) *Родина, отечество, бащина.* и҆ зова̀ гы ст҃ы̀ и҆ рѣ҃ и҆́мь кажѐте ми че́да ѿде́ вы е ба́щнина, и҆ ѿкидѣ́ сте вы̑е 5.38; а҆мѝ напоко́нь да мѝ земе́шь тѣ́лото моѐ, и҆ да́ го̀ прѣнесе́шь въ палести́ны на ба́щнина́та на мо́а̀ майка 39.306б.

ед.: ба́щнина 5.38, 39.297б, бащни́на 39.310, *чл.* ба́щнина́та 39.306б.

бая *несв.* (1) *Бая, шепна заклинателни думи.* є҆ꙋ̀ и҆ сега̀ и҆ма тꙋ́ка межꙋ̀ на҃ грѣшныи и҆ нечи́стїи же́ны, та҃ ба́ѧть и҆ магїа стрꙋ́вать 18.189.

сег.: 3мн. ба́ѧть 18.189.

баялница *ж.* (1) *Врачка; жена, която предсказва бъдещето; баячка.* и҆ пꙋ́сти чл҃ци на нѣкоа баѧ́л҆ница да мꙋ̀ поврачювать, да виды дали́ ще стан҃ѣ 11.90б.

ед.: баѧ́л҆ница 11.90б.

баяние *ср.* (1) *Баяне, магия, заклинание.* и҆ рѣ҃ и҆́мь ц҃рь. какво́ сте ба́ѧнїе вие сто́риле, и҆ пости́х҆те до на҃ стра́шны сѣ́нища, и҆ не мого́х҆ме̑ да спи́мь прѣз҆ тѣ́зи но́щь ѿ стра̑ 15.147.

ед.: ба́ѧнїе 15.147.

бдя *несв.* (1) *Бдя; отдавам се на молитва, бдение през нощта.* а҆̀ко̀ по́стишь, и҆лѝ бди́шь, и҆лѝ се мл҃и́шь, и҆лѝ низ҆ко лѣга́шь, и҆лѝ пѣ́ешь и҆лѝ слꙋгꙋ́вашь, и҆лѝ мета́нїе мнѡ́го стрꙋ́вашь. а҆̀ ты дꙋ́маи, ѻ҆́ти нѣ̀ є҆ това̀ ѿ моѐ по́ка́нѣнїе. а҆мѝ є҆̀ ѿ бж҃їа по́мощи и҆ па́зенїе би́ва 19.208.

сег.: 2ед. бди́шь 19.208.

бдѣние *ср.* (16) *Бдение; принудително бодърстване, придружено с молитви, отправени към Бога.* а҆̀ ты̀ че́до, а҆ко̀ щешь да нави́ешь на кꙋр҆вов҆ство, а҆̀ ты̀ възлюби́ гладꙋ́ванїе и҆ жьдꙋ́ванїе и҆ бдѣ́нїе 19.207б; мл҃ба непрѣста́нно чи́нѣше. как҆ да и҆ска́же чл҃кь то́л҆кози мета́нїа и҆ по́клоны и҆ слѣ́зы и҆ си́ч҆ки днѝ и҆ но́щи на бдѣ́нїе, бѣ́ше 8.56б; и҆ си́ч҆кыи се събо́рь почю́ди, и҆ ре́коше. вели́кь є҆́сѝ г҃и и҆ чю́дна є҆̀ твоа̀ ра́бота, и҆ нѝ є҆дна дꙋ́ма ѿ на́ша ꙋ҆ста̀ мо́же да похва́ли чюдеса́та твоѝ. и҆ събра́ше се въ цр҃кви и҆ сто́рише мл҃ба и҆ бдѣ́нїе 15.153; и҆ прѣз҆ си́ч҆ки но́щи бдѣ́нїе и҆ мо́л҆ба чи́ниахꙋ. и҆ вь ꙋ҆̀ста тѣ́х҆ны, сѐ ѱал҆мы̑ чьтѣ́ха ꙋ҆ замань 17.164б; и҆ въ є҆дна̑ но́щь бдѣ́нїе си҆ чи́нѣше, и҆ мл҃ѧше се бг҃ꙋ и҆сїхїа ста́рець 12.110. **дръжа бдѣние.** *Бодърствувам, бдя.* и҆ бѣ́ше на това̀ врѣ́ме на а҆нтїѡхїю флавїань патрїа́р҆хь, на́скорꙋ прѣе̑ль бѣ́ше прѣсто́ль. и҆ хо́дѣше ꙋ҆ цр҃ква на сѣ́каа но́щь, и҆ дрѣжа́ше бдѣ́нїе и҆ мл҃ѧше се бг҃ꙋ 12.111; **стоя на бдѣние.** *Моля се редовно; стриктно спазвам християнския канон.* а҆̀ тїѐ това̀ си́ч҆ко прѣтрьпѣха зара̑ї и҆́мето твоѐ ст҃о́е... и҆ съср҃цето (!) си҆ и҆ сь҃ ꙋ҆ста́та си҆ бл҃госла́вѣха г҃а, сто́аха на бдѣ́ние, и҆ говѣ́нїе и҆ на гри́жа 32.225б.

ед.: бдѣ́нїе 8.55б², 8.56б, 8.57, 12.110, 12.111, 14.126б, 15.136, 15.138б, 15.153, 17.164б, 31.222, 32.225б, бдѣнїе 19.207б, 34.254б; *мн.:* бдѣ́нїа 15.133б.

inslav

без *предл.* (65) *За означаване на отсъствие, липса, лишеност от някого или нещо (предмети, средства за действие, условия и обстоятелства); без.* а҃ ѻ҆на́зи вдови́ца ѿка҃ ѻ҆ста҃ без҄ сн҃а сѝ, не зн[а́]еше за нѥ́го ка́к҄ се сто́ри 39.316б; така҃ є҆ и҆ за ба҃. не мо́жемь да ре́мь ѻ҆тї є҆ть без҄ ру́цѣ и҆ без҄ нѡ́зѣ. защо҃ бж҃їе ѥ҆ство нѣ є҆ ка́то ч҃л҃чьско, да и҆́ма ѿбра́зь и҆ ѥ҆ство наше́н҄ско 38.282; а҃ми҃ даи ми вла́сть да ꙋ҆бїю того́зи ꙁвѣ́ра. без҄ ѻ҆́рѣ́жїе нѝка́к҄во 11.93б; кога́ е пра́ꙁникь и҆ пра́ꙁнꙋвашь, и҆ сѣ́дишь без҄ ра́бота... помѣни҃ грѣхѡ́вете сѝ 1.4б; а҃ми мѐ спо́оби҃ без҄ стра́ да ста́нѣ҃ пра́ѣ тво́и прѣсто́ль 8.57. **без да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; без да.* и҆ ре́че є҆́и зо́сима. то́л҄кози годи́ны така́ ли прѣбы҃ без҄ бо́лесть. и҆ без҄ па́кость ѿ дїа́вола нѣ́що да поте́глѝ 17.171б.

без҄ 1.4б², 1.5, 2.11б, 3.16б², 5.33б, 5.40², 8.55б, 8.57², 9.64б, 9.65б, 9.67, 9.67б, 10.79², 11.93б, 11.101б, 11.106, 12.114б, 15.140, 15.145б, 15.151, 15.156⁴, 17.165, 17.168б, 17.171б², 18.180, 18.184б², 18.188б, 18.204б, 20.208б², 31.217б, 31.219, 31.222б, 32.229, 33.239³, 34.255, 35.259б, 35.266, 38.282², 38.284, 39.297б², 39.300², 39.309б, 39.316б, бѣз҄ 11.106, бе́з҄ 15.147, 38.283, без 33.247, безь 37.276б, бе́зь 38.294.

безаконен *прил.* (24) **1.** *Беззаконен, който не зачита християнския закон.* и҆ тога́зи ѿнїа что҃ се кр҃ти́ха. видѣ́ха си́ч҄кы ка́к҄ се провали҃ ѿн҄зи безако́нныѝ а҆рхїерѐа, ꙋ҆пла́шиха се. и҆ и҆щѣ́ха със҄и́ч҄ко (!) срце́ наꙋ́ка ѿ а҆пла 36.270б; и҆ нѣ́когы ѻ҆н҄зи безако́нны҃ цр҃ь, ѿи҆дѐ при маге́сника бога҃ свое́го а҆поло́на, да хытрꙋ́ва зара҃ нѣ́кою потрѣ́ба 39.29б; защо҃то ца́рь охо́зїа не и҆́ма надежа́ на ба҃, а҃ми се надѣе [надѣе] на є҆днѣ҃ безако́нна жена҃ 11.90б. // *Като същ. Беззаконници, грешници.* защо҃ ро́ж҄ба є҆хы́днина про́юде ꙋ҆тро́бъта маи́чина сѝ. така҃ и҆ вы́е безако́нїи ръп҄та́х҄те и҆ хꙋ́лих҄тѐ на ба҃ 35.259; та҃ стори таквóзи зло҃, и҆ прѣда́де ха҃ ба҃, що є҆ сто́риль нѣ҃бо и҆ земл҃ꙗ, на рꙋ́цѣ безако́нны҃. и҆ грѣ́шны҃ 35.257б. **2.** *Беззаконен, който не е в съгласие с християнските норми.* и҆ да затꙋ́лишь ѹ҆ста́та є҆рети́чьскы и҆ и҆́дол҄скы, дѐто дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҆ѵ҃ ха҃ 12.110б; зна́ите бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо҃ безаконно пїа́н҄ство ꙋ҆́мь погꙋ́бѣва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва 20.208б; и҆ мнѡ́го ѻ҆скрьбиль бра́тїа, и҆ дв҃ѣ́ст҃вникы, защо҃ не щѣ́ть да мꙋ҃ приста́нѣть на нѥ́говь за́конь безако́нныи 12.119.

ед.: м. безако́нныи 9.64б, 12.119, безако́ныи 9.65, безако́нны 35.261б, безако́нны҃ 35.261б, 36.269б, 39.29б, 39.308, безако́нны҃ 36.270б, безаконныи 39.306б, безако́нныго 12.119, *ж.* безако́нна 11.90б, безаконна 11.106б, *ср.* безаконно 20.208б; *мн.:* безако́нїи 10.79, 35.258б, 35.259, безако́нны 12.110б, беза́конїи 33.247б, безако́нніи 35.261б, безако́нны҃ 35.266, безаконїи 38.291, безако́нны҃ 35.257б, *чл.* безако́нныте 35.257.

безаконие *ср.* (7) *Беззаконие, неспазване на християнските норми на поведение; прегрешение, грях.* защо҃ кꙋ́р҄ва лѣ́кь щото е́ на мѣ́ж҄ко и҆ на доби́т҄кь. та є҆ на́й голѣ́мо безако́нїе, повѥ́кѥ҃ ѿ си́ч҄кыте грѣ́хѡве 1.7б; пр҃ркь дв҃дь, ка́же дх҃о́мь ст҃ый. какь є҆ вь безако́нїе зачѐть, и҆ на грѣ́хь роди́ го ма́ика мꙋ 2.11б; тога́зи пꙋ́сти сльзи ст҃ы҃ а҆хи́лїе и҆ ре́че мꙋ. съгрѣше́нїе ра́ди и҆ безако́нїе что сѐ чи́ни на то́изи свѣ́ть. та мѝ заповѣ́да бг҃ да и҆злѣ́за ѿ лари́сь 9.74б.

ед.: безако́нїе 1.7б, 2.11б, 9.74б, 32.224б, 32.229б, безаконїе 35.257, безако́нїа 17.169.

безаконник *м.* (8) *Беззаконник; лице, което не спазва християнския закон.* защо҃ и҆мал҄ си ты҃ гра́де і҆ер҃л҃и́ме дь́щи сїѡ́нова. нѣ́кога ца́ра мана́сїа, а҃ми҃ бѣ́ше безако́нникь и҆ и҆́долꙋ слꙋ́жаше 34.252; и҆ бѣ́ше то́л҄кова зл҃ь чл҃ове́кь и҆ лю́ть и҆ безако́нникь. ко́л҄[ко]то не щѣ́ше нѝкакь да чю́е и҆́ме хв҃о 9.61б; ѿ зло҃ честѝ і҆ꙋ́до и҆ сребро҃любивыи,

inslav

ѿ горѣ тебѣ̀ безако́нниче, и҆ теш҆ко ти тврьдѣ 35.262.

ед.: безако́нникь 9.61б, 34.252, 35.262, *зв.* безако́нниче 35.257², 35.262, 36.269б; *мн.:* безако́нїици 39.300б.

безаконно *нареч.* (2) *Беззаконно, без да се спазват християнските норми на поведение.* заради̑ това̀ то́изи гнѣвь бжїи слѣ́зе на тво́и̑ гра̑, и҆ на си́ч҆кы ва̑. защо̑ безаконно сто́рих҆те и҆ и҆спѣ́дих҆те і҆ѡа́нна 12.116б; а҆̀ми е сра́мотна ра́ботата ми що с҆мь чинила… и҆ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋ́шашь със҆ ꙋ҆ши́те си що с҆мь безако́но чини́ла 17.168б.

безаконно 12.116б, безако́но 17.168б.

безаконство *ср.* (13) *Беззаконие, нарушаване на християнския морал.* мнѡ̑го пы́ты пома́гаѧ̑ на солꙋн҆скыи лю́дїе. и҆ ѿ морь, и҆ ѿ гла́дь, и҆ ѿ плѣн҆ство̑, и҆ ѿ сѣ́какво зло̀. а҆̀ми сега̀ ѿ мнѡ̑го тѣх҆но безако́н҆ство и҆ грѣ́хѡве, та̑ ѿсты́пи бг҃ъ ѿ тѣ̀ 9.75; и҆ ду́ма́ть бг҃ъ, ги̑ мл҃и́мь твоа̀ до́бринà. о҆́ти векѥ̑ не мо́жѣ̑ да трьпѣ̑ ѿ грѣшны̑ чл҃цїи безако́н҆ство и҆ непра́вды 32.225; и҆ па̀кь щѣ̑ да ꙋ҆коу̑сѧть ѿ о҆́нѣзи сладо́сть, да си̑ ꙋ҆сла́дѧть си́ч҆кото тѣ́ло и҆ безако́н҆ството щѣ́ть да о҆ста́веть 37.274–274б.

ед.: безако́н҆ство 9.75, 11.106б², 11.107б, 12.120, 17.169б², 32.223б, 32.225, 33.240, безакон҆ство 33.235б, 33.240, *чл.* безако́н҆ството 37.274–274б.

безбедно *нареч.* (2) *Спокойно, без беди.* и҆ да и҆з҆ба́ви на̑ ѿ ду́ш҆ма́ните на́ши. и҆ да спо́о́би на̑ тꙋ́ка да прѣпро́води̑ живо́тать ми́р҆но и҆ без҆бе́д҆но. и҆ чт҃но. почьте́ни ѿ ба̑. и҆ ѿ чл҃цїи 39.319б.

без҆бе́д҆но 39.319б, без҆бе́дно 39.319б.

безбожен *прил.* (2) **1.** *Безбожен, който не вярва в християнския Бог.* и҆ на́поконь са́м҆си ст҃ыи дими́трїе, погнѣ̑ гы ѿ солꙋ́нь. и҆ побѣ́гнаха ѿнїа без҆бо́жны а҆ва́ре със҆ голѣ́мь сра̀мь 9.74. **2.** *Безбожен, който е свързан с еретическите вярвания, еретически.* дн҃ь ве́т҆ха и҆ без҆бо́жна лѣ́сть раз҆вали́ се. и҆ но́во сл҃нце на но́вы людїе бл҃ве́нїе просвѣ́ти 3.17б.

ед.: *ж.* без҆бо́жна 3.17б; *мн.:* без҆бо́жны 9.74.

безводен *прил.* (2) *Безводен, който е без вода, сух.* и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го чю́са сто́ри. и҆ на без҆во́дны мѣ́ста със҆ мл҃ба нѥ́гова вода̑ и҆злазѣ́ше 14.130; то́изы монасти́рь дохїа́рь. та̑ бѣ́ше тога́зы съграде́нь на є҆дно̑ мѣ́сто че́ста дꙋбра́ва, и҆зьо̑колꙋ, и҆ без҆во́дно мѣ́сто 11.102б.

ед.: *ср.* без҆во́дно 11.102б; *мн.:* без҆во́дны 14.130.

безврѣменен *прил.* (1) *Безвременен, който се върши не навреме, ненавременен.* а҆̀ко лѝ ще́шь на без҆врѣ́меннаа гри́жа, а҆̀ тѝ се не о҆́гри́жꙋваи ни́коги за нѣ́коа как҆ва да є̀ ра́бота 19.207б.

ед.: *ж.* без҆врѣ́меннаа 19.207б.

безгласен *прил.* (5) **1.** *Безгласен, който не може да издава глас.* а҆̀ роди́телїе нѥ́гови ѿ (!) голѣ́ми радо́сти. и҆ ѿ почю̑ та̑ паднѣ̑ха на землѧ̀, и҆ бы́ха за го́лѣ̑ ча̑ без҆гла́сны 39.315б; и҆ като̑ го видѣ̑ха тїе три̑те и҆нѡци, ѿ стра́хь бы́ха без҆гла́сны 11.102. **2.** *Прен. Безгласен; който безропотно, мълчаливо се подчинява.* и҆ пр҃рк҆ і҆са́їа. ка́же, за распе́тїе хв҃о. като̑ а҆́гне кога́ го води́шь да го̀ заколи́шь. и҆ като̑ ѿвень кога́ го стри́жешь та́ е без҆гла́сень. та́ка си̑ не о҆тво́ри ꙋ҆ста́та 38.290б.

ед.: *м.* без҆гла́снь 16.161, без҆гла́сень 38.290б; *мн.:* без҆гла́сны 6.46, 11.102, 39.315б.

бездна *ж.* (8) **1.** *Бездна, бездънна пропаст.* ѿ те́бе се бои̑ и҆ бе́з҆на. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч҆ки во́ды и҆ кла́ден҆ци. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч҆ко го́рїе и҆ плани́нїе и҆ по́ле 18.203; тогива си́лы нб҃ные и҆ а҆́гг҃лы гн҃и щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть и҆ да потрепе́ре сич҆кото ѿ тѣ̀. тогива ще нб҃е́то и҆ землѧ̑та, и҆ до́лꙋ бе́з҆на дльбо́кото мѣ́сто да потрепере 18.199б. **2.** *Прен. Адът, преизподнята.* ѿри́чам҆ се ѿ ра́й хꙋ́бави и свѣтли́вы̑.

inslav

и ѡбичамь бе҃зна и тьмного мѣсто 18.191; праведниците горѣ и на нбо и на землю. а҃ грѣшниците долꙋ въ бе҃зна и въ мꙋкꙋ 18.206б.

ед.: бе҃зна 18.186б, 32.22б, бе҃зна 18.191, 18.199б, 18.203, 18.206б, 39.311, бе҃знꙋ 32.231б.

бездумен *прил.* (1) *За който липсват думи, който не може да бъде обяснен с думи.* а҃мѝ и слава ѝма два̀ съмисла ѝлѝ знаѧна, ѝлѝ незнаѧна. сѝ рѣ҃, да ре҃шь. катѡ да чюе. нѣкои че е̂ погыгыньло (!) сл҃нцето. а҃ не знае защѡ е погыньло, и това се зовѐ без'дꙋмна, слава. сѝ ре҃. незнаѧна, и дꙋма нема что̂ да ре҃шь 33.233б.

ед.: ж. без'дꙋмна 33.233б.

бездушен *прил.* (4) *Бездушен, който няма душа.* и ѝмаше голѣ҃ по'кань да почита без'дꙋшныте ѝдолы. ѝ грижѣше са какь да стори хотенїе на ѥл'лин'скыте бѡгове 39.29б; а҃ мни́къть вдигнь сѝ десната ръка̂ кам'то̂ бога а҃полона и ре҃ мꙋ щеш' ли тѝ ѝдолꙋ без'дꙋшнѝ, ѡ мене катѡ г҃ь да земешь кор'бань 39.307б.

ед.: м. без'дꙋшнѝ 39.307б; *мн.:* без'дꙋшны 3.1б, *чл.* без'дꙋшныте 15.131б, без'дꙋшныте 39.29б.

безкнижен *прил.* (1) *Безкнижен, който е непросветен, неук.* видиш' ли что̂ каже ꙋ҃ченикь хв҃ь и є҃листь, какь ѡпрьвѣнь не разꙋмѣваха пр҃рчьство. и не срамꙋва се а҃мѝ каже не знаах'мѣ. а҃ ные и до д҃неска смѣ без'книжны и безꙋмны и срам ны е да ре҃мь за нѣщо не знаемь 34.252б.

мн.: без'книжны 34.252б.

безконечен *прил.* (3) *Безконечен, който няма край, безкраен.* и да полꙋчимь, цр҃тво нб҃ное дѣто̂ краѝ и кон'ць нема и дето е слава без'кон'чнаа въ вѣкы 34.25б.

ед.: м. безконьчнїи 33.247б, без'конь чнїи 35.266б, *ж.* без'кон'чнаа 34.25б.

безкраен *прил.* (2) *Безкраен, който няма начало и край, вечен.* нѣмꙋ прили́че сѣкак'ваа слава, почьсть и поклане́нїе със' бескра́йны нѣговь бащâ и съсь прѣстыѩть. и съсь добрїать и съсь животвор'нїать нѣговь д҃хь 1.8б; ст҃аа тр҃ица ѐ не ѝскꙋсима детѡ̂ не може, ꙋ҃мь чл҃чьскѝ никакь да постигне да ѝспыта какь ѐ, и без'краина, ѐ. нетлѣнна̀, дѣто не погынꙋва никогы 33.238б.

ед.: м. бескра́йны 1.8б, *ж.* без'кра́ина 33.238б.

безкрайно *нареч.* (3) *Безкрайно, безконечно.* поболе тї е да ѝстеглишь на тоѧ свѣть за мал'ко врѣме. нежели тамо да се мьчишь без'кра́ино и недовръшено 1.3б.

без'кра́ино 1.3б, без'кра́йно 1.7, бѣз'кра́йно 1.7б.

безмлъвен *прил.* (1) *Безмълвен, тих, спокоен.* ѝ вь єдно̂ врѣме покани се ст҃ыи николае да пойде въ ієр҃лимь, да виды и да сѣ поклонѝ ст҃мꙋ гр҃обꙋ г҃а… и тамо давно̂ бы҃ найшьль нѣкое мѣсто без'мрьвно (!) 15.13б.

ед.: ср. без'мрьвно (!) 15.13б.

безмръвен (!) *вж.* **безмлъвен**

безмѣрен *прил.* (1) *Безмерен, който е над обикновената мярка, прекомерен, прекален.* ѡ горе… чл҃кꙋ, дѣто така̀ прова́жда дни́те свои, ꙋ҃ тьзи пропасть пиѧн'наѧ. кол'цинаꙋ болесть въпадньха ѡ без'мѣр'но ѥ҃стїе и питїе 11.106б.

ед.: ср. без'мѣр'но 11.106б.

безочлив *прил.* (1) *Безочлив, който проявява наглост, безсрамен.* ѡ без'чл҃чныи и без'ѡчливы чловече ѡ злѡ̀честниче и безакоѡнниче непростенны̀. кои да се не почюди, и да се не ꙋ҃диви на твоето недостоин'ство 35.257.

ед.: м. без'ѡчливы 35.257.

безплоден *прил.* (3) *Безплоден, който не може да има деца.* и жена́та мꙋ а҃нна, два̀ скрьба ѝмаше, и за двѣ̀ ниволы

inslav

пла́чаше. є҆дно҆ защо҆ станѣ̀ като҆ вдиви́ца, и҆ не зна́ѧше сѝ мꙋ́жато́го жи́вь лѝ є҆ и҆лѝ нѣ̀. дрꙋ́го па̀кь защо҆ бы̀ без҆плодна, и҆ нема̀ че́до 13.121б; авраа́мь... и҆́маше женꙋ̀. са́рра и҆́мето є҆́и бѣ̀. и҆ бѣ́ше без҆пло́днаа и҆ не ра́ждаше 11.84б.

ед.: м. без҆пло́д҆нь 13.121, *ж.* без҆пло́днаа 11.84б, без҆плодна 13.121б.

безплътен *прил.* (2) *Безплътен, който няма плът.* и҆ па̀кь є҆ и҆ без҆плѣ́т҆нь. сѝ рѣ̀. не и҆́ма плѣть като҆ чл҃кь. и҆ не зна́е мꙋ̀ се нѝ длъжина̀ нѝ ширина̀, нѝ глѣбина̀ 11.82б; а҆ мы́слнаа є҆ тва́рь бж҃ї́а. като҆ да ре́шь, дш҃а. и҆лѝ а҆гг҃лы, и҆лѝ бѣ̀соове, что҆ е без҆плѣ́т҆но 11.81–81б.

ед.: м. без҆плѣ́т҆нь 11.82б, *ср.* без҆плѣ́т҆но 11.81-81б.

безпътно *нареч.* (2) *Безпътно, неприлично, непристойно.* и҆́ гдѣ̀ ви́дѣше и҆грѝ, и҆ смѣ́ и҆ свир҆ны̀, и҆ да ходѧ̀ть, и҆ да дꙋ́мать без҆пѣ́тно. като чи́нѧть и҆ досе́га мла́ды, а҆ то́и това̀ ненави́дѣше 15.133.

без҆пѣ́тно 11.108, без҆пѣ́тно 15.133.

безрук *прил.* (1) *Безрък, който е без ръце.* и҆ ре́кль бы̀ нѣ́кои безꙋ́мень чл҃кь. о҆́ти̇ ле́гома не и҆́маше бѣ̀ рꙋ́цѣ. а҆̀ми̇ без҆рꙋ́кь и҆лѝ не и҆́ма о҆́чи, а҆̀ми̇ е слѣ́пь. и҆лѝ не и҆́ма нѡ́ѕѣ̀, та є҆ хро́мь 38.281б.

ед.: м. без҆рꙋ́кь 38.281б.

безсловесен *прил.* (1) *Безсловесен, който не може да се изкаже с думи.* а҆̀ роди́ се гг҃ь въ ѩ҆́сли, да и҆з҆ба́ви на҃ ѡ҆ без҆слове́сно безакон҆ство 33.235б.

ед.: ср. без҆слове́сно 33.235б.

безсрамен *прил.* (3) **1.** *Безсрамен, който не изпитва срам, безочлив.* зарадѝ женѣ̀ дїа́воль прѣмꙋ́драго соломо́на въ прѣстꙋплє́нїе въведѐ. жена̀ без҆сра́мна нѝ ѡ҆ кого́ се не сра́мѣ, нѝ ще҆́нника почи́та нѝ ѡ҆ четець са срамлѧ̀ет҆ се, нѝ ѡ҆ прр҃ка са боы̀ 21.210б. **2.** *Безсрамен, който изразява липса на срам.* и҆́ ѡ҆́н҆зи мо́мькь. като̀ мꙋ̀ подꙋ́ма̀ таквѝзи без҆сра́мны дꙋ́мы, насмѣ́а ми се и҆ о҆тидѐ 17.169.

ед.: ж. без҆сра́мна 21.210б; *мн.:* без҆сра́мны 17.169, 32.228б.

безсрамно *нареч.* (1) *Безсрамно, без чувство за срам, нахално.* и҆ а҆́зь без҆сра́мно подо́хь междꙋ̀ тѣ́. и҆ реко́, и҆́мь. ꙋ҆зме́те и҆ ме́не да и҆дꙋ̀ и҆ а҆́зь със ва́с҆, и҆ що вы̀ трѣ́бꙋва, чинѣ́те със҆ мене. и҆ дрꙋ́гы рѣ́чи срамо́тны и҆́мь дꙋма̀ 17.169.

без҆сра́мно 17.169.

безсрамство *ср.* (1) *Безсрамие, осъдителна греховна постъпка, безсрамство.* ѡ҆ теш҆ко мꙋ̀ на дꙋ́шѣта скврѣ̀нна и҆ нечи́ста. кол҆ко сребро҆ лю́бїе, и҆́маше зло҆ че́стны̀, и҆ ко́л҆ко без҆чловѣ́ство и҆ без҆сра́м҆ство сто́ри прѣ̀ ха҃ 34.250б.

ед.: без҆сра́м҆ство 34.250б.

безсребрък *м.* (5) *Безсребърник; лице, което лекува безплатно, безвъзмездно.* мц҃а ноемврїа, а҃ паме҃ сты̀ без҆сребрьникь ко́з҆ма и҆ дамїа́нь. ст҃ы̀. а҆ко сѣ̀ и҆ пришѣ́лци на землѝ два̀та без҆сре́брьника. а҆̀мѝ па́кь като҆ и҆ прѣ́вѣнь напл҆ниха землѧ̀та със҆ чю́деса 10.76; и҆ ста́нѣ̀ сщ҃енникь и҆ начрѣ́пе стьклѣни́цꙋ во́дꙋ. и҆ почѐ да поѐ тропа́рь. ст҃ы̀ без҆сре́брьници, и҆ чю́до твор҆ци коз҆ма и҆ дамїа́не, и҆ дрꙋ́гото до краѝ 10.78б.

мн.: без҆сре́брьници 10.78б, 10.79, без҆сребрьникь 10.76, без҆сре́брьникѡ҆ 10.78б; *дв.:* (два̀та) без҆сре́брьника 10.76.

безстрашно *нареч.* (1) *Безстрашно, смело.* и҆ а҆пл҃ разꙋ́мѣ дх҃ѡ҆ ст҃ый, че є҆ ѡ҆ дїавола тойзи ѡ҆г҃нь, без҆стра́шно пойдѐ и҆ ꙋ҆гаси́ го 36.272.

без҆стра́шно 36.272.

безсъмртен *прил.* (13) *Безсмъртен, който не умира, нетленен, вечен.* бѣ̀ ѡ҆прьвѣ́нь не сто́ри чл҃ка д[а] ꙋ҆мрѣ̀, и҆ да сѐ рассы́пе. а҆ми́ го сто́ри да є҆ без҆съмрѣ̀тень. и҆ да не погы́не плѣ́ть мꙋ̀ 38.283б; и҆ па̀к҆ сѣ̀ а҆́гг҃ле без҆съмрѣ́тны.

inslav

защô не оу̑ми́рать нѝкогà нѝ сê рассы́пꙋвать. нѝ заги́нꙋвать 11.82б. // *Образно.* и҆ пàкь ка́же г҃ь, за тѣ́зи пи́ща бл҃гà че́сть. чтô є҆ дрꙋ́го по́добро ѿ го́ѕ҆ба без҆съмрѣ́тна. и҆лѝ дрꙋ́го що є҆ почѣ́стно ѿ трапе́за ст҃à 34.248б. **безсъмрътен свѣт.** *Раят, царството небесно.* а҆̀ми є҆ си́ч҆ко врѣ́ме на́ше непрѣхо́дно. догдѐ ѿ то́йзи свѣ́ть прѣи́дѐ на без҆[сь]мрѣ́тнѝ свѣ́ть. сѝ҆ рѣ҆ въ цр҆ство нб҆ное 39.318б.

ед.: м. без҆съмрѣ́тень 33.24б, без҆съмрѣ́т҆нь 35.260б, без҆съмрѣ́тень 35.263, без҆съмрѣ́тень 38.283б, без҆съмрѣ́тныи 38.284, без҆[сь]мрѣ́тнѝ 38.318б, *ж.* без҆съмрѣ́тна 11.81, 34.248б, без҆съмрѣ́тнà 31.222, без҆съмрѣ́тна 38.284, без҆съмрѣ́тна 38.284, *ср.* без҆съмрѣ́тно 9.61; *мн.:* без҆съмрѣ́тны 11.82б.

безсъмрътие *ср.* (1) **нмам безсъмрътие.** *Безсмъртен съм.* дѐто е въ трои́ци є҆ди́нь бг҃ъ... и҆ детô е є҆ди́нь чтô и҆́ма без҆съмрѣ́тїе, и҆ не ѹ҆ми́ра а҆̀ми е́ жи́вь на свѣ́ть непристꙋ́п҆нь 15.131.

ед.: без҆съмрѣ́тїе 15.131.

безумен *прил.* (13) **1.** *Безумен, който не се ръководи от здрав разум в постъпките си; безразсъден, неразумен.* и҆ є҆ди́нь безꙋ́м҆нь ѿ слꙋгы́те щô слꙋ́жахꙋ. оу҆да́ри ѳома̑ є҆днà плесни́ца. и҆ ре҆ мꙋ́, на сва́д҆ба сѝ зова́нь, що сê не ра́дꙋвашь 7.50; а҆̀ о҆́н҆зи мрѣ́сны цр҆ь. като́ си бѣ́ше безꙋме́нь, със҆ голѣ́мо и҆спи́тꙋванїе и҆щѣ́ше да раз҆бере кои сà [тїà] праведны на землѧ 39.29б. **2.** *Безумен, който изразява отсъствие на здрав разум.* ѿ непотрѣ́бнѝ чл҃че. так҆ъв҆зи ли се пока́за прѣ̑ вели́кыте бо́гѡве и҆ прѣ̑ ме́не. а҆́зь да тѝ да́мь спротѝ ѹ҆мѣ́т҆ ти безꙋ́мныи. и҆ да тѝ сто́римь мнѡ́го разли́чны мѣ́кы 9.64. **3.** *Безумен, който няма достатъчно знания, глупав.* а҆̀ко и҆́ма дꙋ́ма, нѣ́ка дꙋ́ма като̑ тїа сич҆ки что съ по добры̑ ѿ нѥго. а҆̀ко лѝ е неоу҆́кь и҆ безꙋ́мень. а҆̀ то́и да млъчѝ 15.141б; а҆̀ ные и҆ до дн҆е́ска смê без҆кни́жны и҆ безꙋ́мны 34.252б. **4.** *Безумен, който е лишен от разсъдък, побъркан.* и҆ а҆́ко щешь да го̀ сто́ра лꙋ́дь и҆ безꙋмѣ́нь, и҆ да се прѣ̑даде на твоѧ̀ во́лѧ 39.303. **5.** *Прекомерен, който е извън мярката на разумното.* и҆ ко́л҆цы́на ч҃лци засыромашѣ́ха ѿ безꙋ́мно вы́но пїи́ство 11.106б.

ед.: м. безꙋ́м҆нь 7.50, безꙋ́мныи 9.64, безꙋ́мень 15.141б, 38.281б, безꙋме́нь 39.29б, безꙋмѣ́нь 39.303, *ж.* безꙋ́мна 5.27б, безꙋ́мна 35.256б, *ср.* безꙋ́мно 11.106б; *мн.:* безꙋ́мны 5.40, 34.252б, 34.255б, бе́зꙋмны 16.161.

безумие *ср.* (4) *Безумие, липса на здрав разум, безразсъдство.* и҆ а҆пл҃ь фи́липпь виде̑ гы ка́кь є невѣ́рїе ꙋ҆ т҆ѣ̑ и҆ безꙋ́мїе. защô и҆м҆ се мнѣ́ше че є҆ дїа́вол҆скаа та́зи ра́бота 36.270; и҆ бг҃ъ заради̑ това гы̑ не прїѐ, ради̑ тѣ́х҆но безꙋ́мїе и҆ грьдо́сть. а҆̀мѝ па̑ г҃ь бг҃ъ като є҆ млт҆и́вь. и҆ доми́лѣ мꙋ́ за а҆́да́ма, и҆ за си́ч҆кы рѡ̑ чтô сѣ̑ ѿ а҆да́ма 38.285.

ед.: безꙋ́мїе 35.262, 35.262б, 36.270, 38.285.

безумник *м.* (1) *Безумник, неразумен човек, безумец.* тѝ дꙋ́маше лꙋка́вѝ чло-ве́че не лю́блѧ, и҆́манїе. а҆̀ тѝ прѣ̑даде г҃а заради̑ и҆манїе... и҆лѝ не ѻ҆́ми и҆ тво́ите нѡ́зѣ, катô на си́ч҆ките а҆пл҃ы. и҆ причести́ те. а҆̀ тѝ безꙋ́мниче вмѣ́сто добрô та мꙋ̑ сто́ри злò 35.257б.

ед.: зв. безꙋ́мниче 35.257б.

безумно *нареч.* (2) *Безумно, безмислено, неразумно.* и҆́ма нѣ́кои и҆ о҆ста́ве̑ си рꙋка́та, ко́и на челô, и҆ на ра́мо, и҆ на срѣ̑цето си и҆ чи́ни безꙋ́мно. товà не чи́ни на себѣ̀ си кр҆ть а҆̀ми є҆ и҆гра̀ 16.159б; недѣ́ите и҆́мà на ꙋ҆мѣ́т҆ сѝ да рече́те о҆ти соломѡ́нь пр҆ркь безꙋ́мно дꙋ́ма а҆̀мѝ а҆̀кò не фа́щате вѣ́ра, а҆̀ вые самы̑ себѣ̀ си смислѣ́те 21.210.

безꙋ́мно 16.159б, 21.210.

безумнѣ *нареч.* (1) *Безумно, несмислено, неразумно.* си́ч҆ки хр҆тїане бли́зꙋ се́бе и҆ма́ть кр҆ть. а҆̀мѝ да го не чи́ните безꙋ́мнѣ... а҆̀мѝ трѣ́бꙋва да го чи́ните като є҆ по̑обно бл҃гочѣ́стивꙋ хр҆тїа́нинꙋ 16.159б.

безꙋ́мнѣ 16.159б.

inslav

безумство *ср.* (1) *Безумство, липса на разум, безразсъдство.* а҃ ст҃ыи ѿгово́ри. ѿ мнѡ́го безꙋ́мˀство твоѐ ца́рꙋ. тїа чю́деса и҆ знаме́нїа детô бо҃ мои̇ сѣ҃ ме́не стрꙋ́ва, а҃ ты̀ ги лꙋ́ди и҆ ма́гїи нари́чѣшь 39.302.

ед.: безꙋ́мˀство 39.302.

безчеден *прил.* (3) *Бездетен, който няма деца, безчаден.* и҆ єди́нь дѣ́ль, раздадѣ́ше по сыома́си. а҃ дрꙋ́гыи дѣ́ль да́ваше бꙋ҃ ꙋ҆ че́рˀкова. а҃мѝ бѣ́ше бѣ́ше (!) безˀче́дˀнь не и҆ма́ше че́до 3.17; за́що бѣ́ катô вдови́ца, а҃мѝ сега̀ нѣ́ сˀмь вдови́ца и безˀче́днаа бѣ́ а҃ сега̀ заче́ла че́до 13.122б.

ед.: м. безˀче́дˀнь 3.17, безˀчедˀнь 3.17, *ж.* безˀче́днаа 13.122б.

безчестен *прил.* (1) *Безчестен, който лишава от чест и опозорява; позорен, срамен.* и҆ па̀кь прѣмꙋ́дрыѝ ка́же соломо́нь. на кнїга що сѐ зовѐ, прѣмꙋ́дро́сть. съмрѣ́тїю безˀчѣ́стною ѻ҆сꙋ́ди̇ѐго̀, ре҃ бô, ꙗ҆́ко бж҃їи сн҃ь є҃. сїѝ ре҃, ка́же. ре́кѡха ѐврêе. є҆ла́те да го ѿсъ́димь посрамлю́на съмрѣ́ть, защо̀ ре́че, че сˀмь бо҃, и҆ бж҃їи сн҃ь 16.161б.

ед.: ж. безˀчѣ́стною 16.161б.

безчет *нареч.* (8) *Безчет, безброй.* землꙗ́та не мо́же векѝ злô да трьпи. въздꙋ́хь щô е на ꙗ́рѣ та сâ е ѻ҆мрьсило до самото н҃бо. зара̇ болꙗ́рˀство безˀче́ть лю́дїе погы́наха 31.219б; и҆ видѣ́ха тога́зи какˀ сѣ́ е ѿбиви́ль съсˀ вьжêто. и҆ ꙋ҆пла́шиха се. а҃ че́рˀве безˀче́ть мнѡ́го по ра́ната мꙋ́ пльза́ть 2.11б.

безˀче́ть 2.11б, 2.15, 31.219б, 39.296б, 39.318, безˀчеть 4.21б, безˀчеть 4.26б, безьче́ть 39.301.

безчловечен *прил.* (2) *Безчовечен, който не проявява човечност, жесток.* ѿ лꙋка́вы ꙋ҆ме ꙗ҆ꙋде́искыи. ѿ безˀчлове́чны и҆ завистли́вы ѐврêе. ѿ ро́де злы̀ и безако́нны. не ви́дите ли̇ ка̀кь помрьки́не сл҃нце и҆ мѣ҃ць. и҆ землꙗ́та се потре́се 35.261б.

ед.: м. безˀчл҃чныи 35.257; *мн.:* безˀчлове́чны 35.261б.

безчловечество *ср.* (1) *Безчовечност, проява на безмилостност, жестокост.* ѿ тешˀко мꙋ́ на дꙋ́шѣта скврьнна и҆ нечи́ста. колˀко сребро̂ ю҆бо́ї̈е, и҆́маше злô ч҃е́стны̀, и҆ ко́лˀко безˀчлове́ство и҆ безˀсра́мˀство сто́ри пре҃ ха҃ 34.250б.

ед.: безˀчлове́ство 34.250б.

белки *част.* (1) *За изразяване на учудване; нима.* та̂ бе́лˀкы приси́люва на҃ бо҃ да прѣтрь́пимь мн҃їе и҆ли ны̀ ка́ны да сѐ ꙋ҆мо́ри̇ ѿ говѣ́ене. нѣ̀ така̂. а҃мѝ тѣ́кˀмо и҆щѐ ѿ на҃ бо҃ що̂ мо́жѐ и҆ ны́е ѿ сѐ срце̂ 39.319б.

бе́лˀкы 39.319б.

белѣг *м.* (10) **1.** *Белег, следа от стара рана.* а҃мѝ знаю̀ добрѣ̀ ѻ҆ти и҆ма́ше плакі̂да бѣлѣ́гь на грь́лото ѿ са́бїа 5.35. **2.** *Знак, който се поставя върху кожата и служи за разпознаване на някого.* и҆ тїѐ стрꙋ́ваха знаме́нїе сѣ҃ а҃нˀтихрі́ста наѐдно̂, и҆ щотô и҆зˀльгаха людїе́тѣ и҆ ко̀и̇то и҆́маха бѣ́лѣгь ѿ печа́тать на челô̂то и҆ на рькѣ̂та де́сна, и҆ нака́рꙋваха лю́дїе́тѣ наси́ла та̂ и҆́мˀ се покла́ныаха 18.195. **3.** *Знак, който показва, че някой е последовател на определено учение или вяра; символ.* х҃с да́де до́брь бѣлѣгь на хр҃тїа́нете сво́й чт҃ныи кр҃ть. и҆ антихрі́сть ще̂ да̂ дадѐ сво́ать злѣ̀ бѣ́лѣгь ко́ито ню́го вѣ́рꙋва 18.185б. **4.** *Нишан, знак за отличие, белег.* и҆ и҆зва́ди си̇ бѣ́лѣгь сре́брьныи чтô̂то си́ го и҆́маше ѿ бащѣ́ си̇ за ста́ро врѣ́ме. и҆ ре҃ мꙋ́. ꙋ҆змѝ това̀ и҆ прода́и го, и҆ кꙋ́пѝ чтô̂то трѣ́бꙋва за ст҃го 15.153б. **дам белѣг.** *Бележа, сложа отличителен белег.* катô и҆ ст҃ы̀ і҆ѡа́ннь бг҃о̂ сло́вь дꙋ́ма… и҆ на ко̂и̇то съдѣ́ха, и҆ на ко̀и̇то не сѣ́дѣха. и҆ да́ дꙋ́ха (!) и҆́мь, бѣ́лѣгь на рька̂ де́сна и҆ на челô̂то за́мь да́ нѐ мо́же ни̇ да кꙋ́пи, ни̇ да продава токо̀ щотô и҆́ма бѣ́лѣгь ѿ ѻ҆ного́ва влѣ́ка 18.190б.

inslav

ед.: бѣлѣгь 5.35², белѣгь 5.35, бѣлегь 15.153б, бѣлѣгь 15.153б, 18.185б, 18.190б², 18.195, бѣлѣгь 18.185б.

белѣжа *несв.* (4) *Бележа; поставям белег, знак върху нещо, за да ми послужи при извършването на някаква работа.* а҃ тѝ сега̀ бѣлѣжѝ мѣ́стото да ви́димь и҆ а҃зь как҆во́ ще́шь да сто́ришь. защô а҃зь ту́ка, на годи́на є҆дну́щь дохо́ждâ 7.52; и҆ ѳомâ у҆зѐ мѣ́р҆ка, и҆ белѣ́жи си́ч҆ко ѻ҆нова̀ мѣ́сто, гдѐ що щê да сто́ри 7.52.

аор.: 3ед. белѣ́жи 7.52²; *пов.: 2ед.* бѣлѣжѝ 7.52; *прич.: мин. страд. мн.:* белѣ́женїи 18.199.

бера *несв.* (1) *Събирам, вземам отделни предмети от различни места и ги слагам на едно място; бера.* и҆ тога́зи ви́дѣ ца́рь о҆тѝ не мо́же ѿ лю́дїе да йде а҆̀мѝ ре҃ да сипу́вать жльти́цы по пу́ть да сѐ о҆́брьна́ть лю́дїете на зла́то да погрѣ́бу́ть тѣ́лото бж҃їу̀ чл҃ку̀. и҆ нико́и не́ ще да бе́ре жльтицы по пу́ть. а҆̀мѝ є҆дна́кь прити́снувать се о҆ко́лу̀ ѻ҆́дра 40.324.

сег.: 3ед. бе́ре 40.324.

берекет *м.* (1) **дъждовен берекет.** *Изобилен дъжд.* и҆ и҆лїа пр҃рка га́р҆ване [въ] пу́стини у҆ пла́нина хра́ниаха, а҆̀ є҆л҆заве́ла ца́рица зара́ди дъжд́овнѝ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрьть да го̀ прѣдадѐ 21.210б.

ед.: берекеть 21.210б.

бесер *вж.* **бисер**

бесѣдя *несв.* (2) *Беседвам, разговарям с някого.* и҆ вътре у҆ ѻ҆нь́зи гради́на да сѣдѝ є҆ди́нь с҃ть гр҃ь и҆ зо́ве сѣ́кого чл҃ка да бѣ́седи, със҆ нѥ́го 33.232; и҆ а҆́ко ту́ка не мо́жѐ є҆ди́нь дру́гыго да ви́дѝ и҆ да сѝ бесѣ́дѝ. а҆̀мѝ та́мо заѥ́днô щемь да бу́дѐ 12.118б.

сег.: 3ед. бѣ́седи 33.232, *1мн.* сѝ бесѣ́дѝ 12.118б.

бивам *несв.* (41) **1.** *Бивам, съм, съществувам.* не тѣ́к҆мо ѿ є҆ди́нь хлѣ́бь, жи́вь бы́ва чл҃кь 9.61; и҆ със҆ тре́петь да́ се покло́нѝ. чт҃ному̀ кр҃ту̀... защô дне́ска бы́ва ра́дость и҆ на нб҃то и҆ на земли̑а 16.157; пра́зныцїи и҆ събо́ре гр҃ко́внїи бл҃венїи хр҃тїане зара̑ дру̀га ра́бота не бы́вать. а҆̀мѝ тѣ́кмо заради̑ дш҃е́внаа добрынà 39.295. **2.** *Ставам някакъв, придобивам някакво качество.* и҆ ѻ҆нази вѡда̑... изви́раше сла́д҆ка, и҆ добра̀, и҆ зра́ва. а҆̀мѝ догдѐ прихо́дѣше до монастирь. бы́ваше зла̀ ѿ сл҃нцето горещина̀. и҆ па̀кь и҆ ѿ земли́та, бы́ваше таква́зы ѿ лю́та прѣ́сть 11.102б; ѿ по҃ бы́ва смѣ́рень чл҃кь и҆ кро́т҆кь. и҆ ѿ по҃ чл҃ку̀ разу́мь прихо́ди да чи́ни си́ч҆ко добрô на дш҃ѣ́та сѝ 38.294; а҆ ѿг҆нь се прѣлага́ше на ро́са̑, и҆ бы́ваше хла́д҆кь 37.278. **3.** *Само 3л. Бива, случва се, става.* є҆́то̀ сѣ́кыи дн҃ь бѣ́ше у҆бїи̑ство и҆ крьво̑ проли́ванїе по хр҃тїа́нете. и҆ това бы́ваше по гра́дове и҆ по мѣ́ста̑ 39.296б; а҆ми и҆ чю́деса щото бы́вахѹ ѿ прѣ́во врѣ́ме, със҆ мѡ́ї̈сѣова па́терица. си́ч҆ка ра́бота на кр҃ьстно показу̀ваше 16.162. // *Произтича.* блу́дь кра́ж҆ба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ ху́ла. и҆ си́ч҆ко зло̀ ѿ мнѡ́го пи́тїе бы́ва 38.294.

сег.: 3ед. бы́ва 1.7б, 5.27³, 9.61², 9.73б, 11.90б, 16.157, 17.172б, 33.232б, 33.234, 34.251, 35.256³, 35.266, 37.276б, 38.294², би́ва 19.208, 39.319, бы̑ва 33.247б, *1мн.* бы́ваме 16.163, *3мн.* бы́вать 1.3, 35.256, 35.266, 39.295, бывать 33.247; *имперф.: 3ед.* бы́вааше 9.70б, бы́ваше 11.86², 11.102б², 17.172, 33.241б², 37.278, 39.296б, *3мн.* бы́вахѹ 16.162, бы́ваахѹ 37.279б.

бикрийски *прил.* (1) *Пиянски, който се отнася до пияница.* ѿ го́рѣ и҆ те́ж҆ко кои̑ се у҆тк҆мѣть на пїа́ни, и҆ лѣжь́ть. като̀ мрь́твы и҆ ѿ ба̑ ѿлѣ́чени зара̑ вино̑ пїи́ство... и҆ ѿ ст҃го дх҃а ѿдѣле́нїи смра́да ра́ди бикрїи́скаго 20.209.

ед.: м. бикрїи́скаго 20.209.

бикрия *м.* (13) *Пияница; лице, което прекалява с пиенето на алкохол.* по зло є̀ би́крїа ѿ пога́ника о҆́ти пога́ника бѣ̀ па́зи, а҆ бикрїа ненави́ди и҆ гнушава се. защô дїа́воль тѝи ре҃ о҆́ти пїа́нїи та са̀ мои̑. а҆ трѣзвѝ та́ са бж҃їи 20.209б; ду́мы бж҃їи не́мать въ у҆ста́та сѝ

inslav

тѣх'ны. а҃мѝ гни́лости ра́ди пїа́н'ство. а҃гг҃ль храни́тель пла́че ѿ ви́нô пїи́ци, а҃ бѣ́соове са весели́ть и҆ ра́увать ѻ̀ бикрїе, защò прино́сеть дїа́волꙋ, кор'ба́нь със' винопїиство 20.209.

ед.: бикрїа 20.209[3], 20.209б, бикриа̀ 20.209, би́крїа 20.209, 20.209б, бикрїю 20.209, бикрїю 20.209[3]; *мн.:* бикрїе 20.209, 20.209б.

билие *ср.* (9) **1.** *Биле, лековито растение, билка.* и҆ то́изи кало́ѣрь мар'кїа́нь. кога́ се нѣ́когы раз'болѣ́ше. врача не и҆́щѣше нѝкакь, и҆лѝ нѣ́кое бы́лїе да сê цѣрꙋ́ва. а҃мѝ по́и҆дѣше. и҆ припаднѣше пре́ и҆коната а҆рхг҃лꙋ михаи́лꙋ и҆ ѻ҆зра́вѣше 11.98б. **2.** *Биле, диво растение, билка.* и҆ ꙋ҆зеха ѻ҃новà бы́лїе ро́днината маркїа́новы и҆ ѡ҆ста́виха мꙋ́ го пô въз'гла́вницꙋ, и чáкать да заспѝ да гô ѡ҆ста́веть на нѥго 11.99; и҆́ тогивà и҆спѝ ѻ҃новà бы́лїе. и҆ ничтô злò не поте́гли а҃мѝ тѣ́к'мо стоа́ше и҆ смѣ́еше се на ца́рюва прѣлѣ́сть 39.303.

ед.: бы́лїе 11.98б, 11.99[2], 39.303[2], 39.303б, 39.305[2], *чл.* бы́лїето 11.99б.

билка *ж.* (2) **1.** *Билка, лековито растение.* и [с]та́нь ѡ҆́бра́зь и҆ снага́та и҆ катò зла̀кь зеле́на. и҆ мнôго ца́рове и҆ би́л'кы̀ пѝ, и҆ не можѐ да се исцѣлѝ 2.13б. **2.** *Билка, диво растение, биле.* защò то́изи стори́ха мн҃ици кр҃ть на се́бе, и҆ пи́ха ѻ҆тро́ва и҆ не ѡ҆трови ги, а҃мѝ ꙋ҆сла́дюваше го́р'кыте би́л'кы. и҆ щò чю́дно и҆ товà, ѻ҆ти вь врѣ́ме когà бѣ́ше мѡ́ѵсѝ. дрьво̀ ꙋ҆сладѝ ѻ҆на́зи во́дà гор'ка. а҆ ка́мо ли си́ла кр҃тна да не чи́ни чю́до 16.160.

мн.: би́л'кы̀ 2.13б, би́л'кы 16.160.

бисер *м.* (6) *Бисер, вид скъпа украса, перла.* тогѝва ца́рь ѻ҆блѣ́че дьцéрѧ̑ си, и҆ ꙋ҆кра́си а съ зла́тѡ̑ и҆ бесе́рь. и҆ каме́нїе мнѡ̑го цѣ́нны̑ 39.309б; не и҆́щꙋ ва́мь нѝ сребрô, нѝ зла́то, нѝ бисе́рь, нѝ ка́менїе мнѡ̑го цѣ́нно. а҃мѝ вы̑ и҆́щемь, що ѐ на ва́ша фре́н'ска дрьжа́ва гра́дь ѐпива́ти, детô и҆́ма та́мо мо́щи ст҃ѣи пе́т'ки. товà ст҃ое тѣ́ло да мѝ даде́те със' ков'чег'т' сѝ 8.59. // *Образно.* и҆ ѡ҆́нїа́ мла́ды, тѣ́зи дꙋ́ма, катô бысе́рь на ср҃цето сѝ съкры̑ха и҆ з'гово́риха се, и҆ ѡ҆́бѣща́ха се бг҃ꙋ, до живо́та своѐго ѐди́нь дрꙋ́гы 7.51.

ед.: бысе́рь 2.14[2], 7.51, бисе́рь 8.59, бесе́рь 39.309б, бы́серь 40.324.

бистрина *ж.* (1) *Бързей, ускорено течение на водата в река.* и҆ ѻ҆ставѣ́те се ѿ зло̀, а҃то сѐ по́'канѣ́те на добро̀. защò врѣ́мето на́ше тече катô рѣ́чны бистрины̀. а҃мѝ затовà да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика. ѻ҆ти не знаѐ ꙋ҆ ко́и ча̑ щê слн҃цето да помрѣ́кне 31.223.

мн.: бистрины̀ 31.223.

битейски *прил.* (3) **битейска книга.** *Битие – първа книга от Стария завет на Библията.* и҆ нѣ́кои да нѣ ѐ мин'лѣ́ прѣз' нѥ́говь до́мь догдѐ го не гостѣ́ше катô пи́ше ꙋ҆ бытейскà кнїг҃а гла̑, и҃ѵ 31.221; и҆ па́кь наза́дь пи́ше ꙋ҆ бите́иска кнїг҃а, гла̑. ѳ҃ѵ. за праве́днаго ло́та 31.221б.

ед.: *ж.* бытейскà 31.221, бите́иска 31.221б; *мн.:* быте́искые 11.84б.

битие *ср.* (1) *Битие, наличност, реалност.* и҆ дѣ́то е ѿ небы́тїе что̑ немаше свѣ́ть. и҆ ничтô на то́изи свѣ́ть. а҆ бг҃ъ го въ бы́тїе сто́ри със' ѐдна дꙋ́ма, и҆ бы̑ свѣ́ть 15.131.

ед.: бы́тїе 15.131.

бич *м.* (1) *Бич; тънка плетеница от ремъци, жили, с която се удря; камшик.* и҆ на́поконь па̑ повелѣ̀ та̑ простре́ха ст҃го на землѝ и҆ бы́ѧха го съ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно. и҆ такà ꙋ҆ра́нен' ст҃ыи по коре́мать, и҆ по пле́щите. догдѐ сà прилѣпѝ снага̑та мꙋ́ съ̑ кры́вь на землѧ̀та 39.302.

мн.: бы́чѡве 39.302.

бия *несв.* (45) **1.** *Бия, нанасям на някого побой, удрям.* а҃ валаа́мь не ви́ды а҃гг҃ла, а҃мѝ начѐ да бі́е ѻ҃новà мꙋ́ле, а҃ тô ѻ҆ста́вѣ пъть, и҆ хо́ди и҆ са́мо и҆ та́мо а҃ то́и го па̑кь бѝ 11.86б; простре́ха ст҃го на землѝ и҆ бы́ѧха го съ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно 39.302; защô дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ

inslav

за́висть, а҃ми а҃ко го̀ бы̀ешь дне҃ска. а҃ ѹ҆тре тѐ па҃ лю́бы 34.249б; ѿ злѣ̀ тогѝва томѹ́ва, де̑то ви́ди нѣ́кои чл҃кь де̑ прѣгрѣшѝ нѣ́що, а҃ то́и не млъчѝ. а҃мѝ и҆де та̑ ка́зѹва на лю́дїетѣ та̑ го засра́ми, и҆лѝ го бїѧ̀ть и҆лѝ мѹ̀ зе́мать и҆ма́нїето 18.198; и҆ ре҃ ѳеѡфи́ль. а҃зь на е҆рети́кы станѣ̑ха защо̑ разва́лѧть за́конь бж҃їи, и҆ моѐ прѣда́нїе, що̑ с҆мь заповѣ́даль, а҆ тїѐ не чи́нѧть затова́ гы бѝемь 12.115б. **2.** *Нападам, превземам с бой.* наго́вориха се пе́р҆си да и҆дѹ́ть и҆ да бїю́ть цари̑ гра́дь. и҆ събра́ха се мнѡ̑го сѝл҆ны ю́на́ци 11.9б; и҆ прѣми́на и҆ поидѐ до и҆даспи́ню рѣкѹ̀, бѝаше и҆ плѣнѹ́ваше села̀ вар҆ва́р҆скы 5.3б. **3.** *Бия, духам силно, шибам, бруля (за вятър).* а҃ ѡ҆нїа чл҃ци чю́дѣхѹ̀ се что̑ да сто́реть, защо̑ бѣ́ше тъ́мно, и҆ вѣ́трь гы бѝаше по лицѐто 15.152б. **бия си главата и гръдите.** *Разкайвам се за нещо, изпитвам вина и горчиво съжаление.* и҆ щѣ́ть да си҆ бѝать главѣ̑та и҆ грьди́те, и҆ плачать тврьдѣ̀ и҆ слѣ́зы пѹ́щать и҆зь҆ ѻ҆чи́тѣ си что̑ дѣ́ждь… а҃ла̀ не щѣ́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ кого̀ 18.199б.

сег.: 1ед. бию 11.91, *2ед.* бїѐшь 11.86б, бѝешь 11.87, 12.113б, бѝеш҆ 33.242б, бие́шь 33.242б, бы̀ешь 34.249б, *3ед.* бїе 6.46, бїе 11.86б, бїѐ 11.86б², бѝе 11.86б, 33.242, бие̑ 16.158б, 33.242, бы̀е 18.18б, бы̀е 33.242, *1мн.* бѝемь 12.115б, *2мн.* бы̀ите 18.178б, *3мн.* бїю́ть 11.9б, бѝю́ть 16.158б, бїа́т҆ 18.196б, бїѧ̀ть 18.198, бы̀ѧть 18.20б, бию́ть 36.270, бы̀ѧть 39.301б, бы̀ѧть 39.302; *имперф.: 3ед.* бѝаше 5.3б, 15.152б, бїа̀ше 11.84б, бы́аше 18.188, *3мн.* бѝахѹ̀ 11.95б, бѝѧха 18.200, бы̀ѧха 39.302, бы́ѧха 40.322, 40.323; *аор.: 3ед.* бѝ 11.86б, бы̀ 33.242, *3мн.* бѝха 6.45б, 35.258б, бѝше 15.139, 15.143б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да бѝать 18.199б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* бїе́нь 19.207б; *дееприч.:* бїи́щець 39.307б.

бия се *несв.* (18) **1.** *Бия се, воювам с някого, сражавам се.* а҃ ѡ҆нїа̀ пога́ны една҃ мнѡ̑ се́ бе҃четь с҆бра́ и҆ наче́ха да҃ (!) наго́вори҆т҆, оу҆трѣ̀ да прѣми́нѧ и҆ да҃ (!) бїѧ҃ с҆ъс҆ цр҃а ко̑танти́на 4.21б; и҆ разбра̀ това̀ ц҃рь костанти́нь. и҆ събра̀ воѝска̀. и҆ по́йде на дѹ́навь да҃ (!) бїе съ̑ ѿ҃ѣ. и҆ мнѡ̑ дн҃и бы̀ се със҆ ѿ҃ѣ 4.21б. **2.** *Само мн. Бием се, взаимно си разменяме удари.* а҃ дрѹ́ги се ка̑рать и҆ съ̀деть заради̑ се́лищѐ, и҆ да́вать мито̑. та̑ не мо́жать да се ѹ҆тьк҆мѣ̀ть ко́и гдѐ да напра́ви къща а҃мѝ се ка́рать и҆ биѧ̀ть ме́жѹ̀ себѣ̀ 31.217. // *Бием се на състезание.* и҆ ѡ҆н҆зи безако́нныи ца̑рь ра́доваше се, и҆ чи́нѣше жрьтва на бѣ̑соовете. и҆ лю́бѣше да гле́да да се̑ бѝють лю́дїе, и҆ да си҆ проли́вать крьв҆тѣ̑. и҆ повелѣ̀ да се̑ съберѐ си́ч҆ки събо́рь дад (!) сто́ре҃ бор҆ба̀ 9.64б. **бия се по гръдите и по лицето.** *Бия се по гърдите и лицето като израз на разочарование и горчиво съжаление.* тогѝва като̑ щѣ́ть да чю́еть ѡ҆ны́а лю́дїе таквѝзи дѹ́мы ѿ а҆н҆тихрі́ста. тогѝва щѣ́ть да позна́ють и҆ да разѹмѣ̀ать ѻ҆тї е това̀ а҆н҆тихрі́сть. тогѝва щѣ́ть да въспла́чать си́ч҆кыте. тогѝва щѣ́ть да се̑ бѝеть по грьди́те и҆ по лицѐто сами́ си и҆ да пла́чат҆ и҆ да дѹ́мать. ѡ҆ голѣ́ма бѣда̀ на на҃ сега̀. ѿ зла̀ ра́бота на на҃ сега̀. ѿ каква̀ и҆зма́ма на҃ и҆зма́ми, и҆ как҆во́ ны зло̀ да́де 18.192б; **бия се по лицето (и по главата).** *Разкайвам се, изпитвам вина и горчиво съжаление за нещо сторено.* и҆ дрьже́ше ѩ҆ ца́рь баща́ й в рьцѣ́те си҆. и҆ цѣлѹ́ваше ѩ҆ ка́то мрьтва, и҆ ѡ҆миле́нно пла́чеше, и҆ дѹ́маше съсльзи (!). и҆ бы̀аше са по лицѐто 39.309б; тогѝва що̑ щѣ́ть да чю́ѧть ѡ҆ны́а̑ е҆вре̑е ѿ мѡѵсе̑а таквѝзи дѹ́мы, щѣ́ть да ви́кнать з голѣ҃ гла҃ да пла́чать и҆ да се̑ биѧ̀ть по главѣ̑та и҆ по лицѐто, а҃ла̀ не щѣ́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ кого̀ 18.201; **бия се с ума си.** *Чудя се, недоумявам.* а҃ ѡ҆н҆зи ст҃ыи мѹ́жь разѹмѣ̀ що сѣ́мь помы́слиль. и҆ ка́же ми, что̑ си помы́слиль заради мене, ѡ҆ дїаконе, и҆ бѝеш҆ се със҆ ѹ҆мьт҆ си҆. вѣрѹ́ваи чѐ смь и҆ а҃зь чл҃кь ѿ прѣ̑сть и ѿ крьвь 3.19б.

inslav

сег.: 1ед. бы́ѧ сь 17.170, *2ед.* би́еш҆ се 3.19б, *3ед.* да҃ (!) бі́е 4.21б, сѐ биѐ 7.53, сѐ би́е 18.189, *3мн.* да҃ (!) бі́ѧ 4.21б, сѐ би́ють 9.64б[2], сѐ биѧ̀ть 18.192б, се биѧ̀ть 31.217, сѐ бі́ють 37.275; *имперф.: 1ед.* биѧ̀х҆ се 17.172, би́ах҆ се 17.172, *3ед.* бы́аше са 39.309б; *аор.: 3ед.* бы́ се 4.21б; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ биѐ 18.194б, *3мн.* щьть да сѐ би́еть 18.192б, щь́ть да сѐ биѧ̀ть 18.201.

благ *прил.* (20) **1.** *Благ, който се отличава с добрина, кротък.* вѣ́рꙋвамѐ и҆ и҆сповѣдꙋ́ваме. ѻ҆́ти, ка́кь є҆ бг҃ъ със҆ є҆с҃тво́то си҃ сѫ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и҆ мнѡ́го трьпѣли́вь. злѡ̀ чл҃кꙋ ни̑когѡ̀ не щѐ 33.245б; а҆́ми на вл҃чныте пра́ѕ҃ници потврьдѣ се раꙋ́ваме бл҃гы хр҃тїане. защѡ̀то е цр҃ьскыи пра́ѕ҃никь и҆ по́честь цр҃ква 33.232. // *Образно.* и҆ гь҃ въ ст҃ое є҆вл҃їе, тѣ́зи го́з҆ба наре҃. че́сть бл҃гаа и҆ добра̀. щѡ̀ є҆ дрꙋ́го по́добро̀, ѿ ꙗ҆стїѐ без҆съмрь́тно 9.61. **2.** *Благороден, който има добро потекло.* защѡ̀ ѿ ко́рень бѣ́ше бл҃гь и҆ до́бръ, затова̀ се ра́ди̑ побл҃го и҆ подобро̀ 9.62; бѣ́хꙋ кра́сны и҆ на лицѐ и҆ на снага̀ и҆ двѣ̀тѣ хꙋ́бавы и҆ высо́кы. легома̀ като си̑ бѣ́ха ѿ бл҃агь и҆ до́брь рѡ́дь 5.36. **3.** *Тих, спокоен.* бг҃ъ не и҆́ще, ни̑ты̀ лю́бы и҆гри̑, и҆ли̑ сви́рни̑ и҆ пѣ́сны. а҆ми̑ лю́бы бл҃гь цр҃ко́вны̑ гла҃ 38.293б. **4.** *Благоуханен, който се отличава с приятен мирис.* и҆ то́изи ча҃ потре́се се ѿнази планина̀. и҆ ды́мь бл҃гь и҆ хꙋ́бавь и҆злѣ́зе ѿ това̀ мѣ́сто, и҆ раз҆зи́нь се землл҃ѧта (!) 4.24б. **5.** *Благоприятен, добър (за време, час).* и҆ рѣ҃ ста́рець, бг҃ъ и҆ вл҃ка на҃ сич҆кото, да ꙋ҆па́зи ва́шето ца́р҆ство, и҆ да пожи́вете на бл҃го врѣ́ме 14.128б. **6.** *Като същ. Само ср. Благото, доброто.* ти́ѧ си́лы, ві҃, дѣ̀то гы сега̀ сказах҆мѐ даде гы҃ бг҃ъ а҆да́мꙋ, да мꙋ̑ сѐ ре́вны, добро̀, и҆ да лю́би пра́ведное и҆ бл҃гое 33.234. **у благ час.** *На добър час – благопожелателен израз.* и҆ рѣ҃ мꙋ̑ ст҃ыи нико́лае. что̑ си̑ нами́слиль да ти̑ бꙋ́де ꙋ҆ бл҃агь ча҃, ѿ [д]рꙋ́же 15.153б.

ед.: м. бл҃гь 4.24б, 9.62, 15.131, 33.234, 33.245б, 38.293б, бл҃агь 5.36, 15.153б, бл҃гыи 36.272, бл҃гаго 1.3, бл҃гы̑мꙋ 37.277, *ж.* бл҃гаа 9.61, бл҃гà 34.248б, *ср.* бла́го 11.107, бл҃го 14.128б, бл҃гое 33.234; *мн.:* бл҃гы̑ 1.3, бл҃гы 15.143б, 15.150, 33.232.

благо[I] *ср.* (8) **1.** *Благо, добро, добруване.* и҆ па́кь ка́же дв҃дь. сътвори̑ съ мно́ю знаме́нїе въ бл҃го. и҆ да ви́деть ненави́дещеи мѐ и҆ пости́дет҆ се 16.162; това̀ и҆зьѧ́влѧ́ваше със҆ пр҃рчьство̀то си̑ и҆ прѣка́зꙋва. и҆ си́ч҆ко бл҃го чи́ны, и҆ дадѐ за́конь на помощь 15.131б. **2.** *Благо, имот, богатство.* тол҆кози войска̀ не можѐ да мѐ кор҆толиса. що сѣ̑ тол҆кози бл҃го събра́ль не помо́гна ми нищо 31.217б; и҆ що̀ и҆́ма҃ що̑ го́дѣ моѐ нѣ́що бл҃а́го, си́ч҆ко да разда́мь за д҃шь́та си̑ 31.219. **3.** *Благина, блажно ястие.* а҆ми̑ и҆́ма̀ тꙋ́ка чл҃ци̑и ме́ждꙋ на҃, та са̀ и҆ бл҃го ꙗ҆ле и҆ ме́со. а҆́ нѣ̀ да по́стѣть като̑ е зарь́чано18.198б.

ед.: бл҃го 11.107, 15.131б, 16.162, 18.198б, 31.217б, 31.218, бла́го 18.202б, бл҃а́го 31.219.

благо[II] *нареч.* (2) *Благо, хубаво, добре.* вѣ́рꙋвамѐ и҆ и҆сповѣдꙋ́ваме. ѻ҆́ти, ка́кь є҆ бг҃ъ със҆ є҆с҃тво́то си̑ сѫ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и҆ мнѡ́го трьпѣли́вь. злѡ̀ чл҃кꙋ ни̑когѡ̀ не щѐ. а҆ми сѣ́когы и҆́ще чл҃кꙋ да мꙋ̑ е добрѣ̀ и҆ бл҃го на д҃шь́та 33.245б; ст҃ыи димитрїе… свѣ́теше със҆ д҃ше́внаа добрына̑ що̑ праве́дно чи́нѣше… защо̑ ѿ ко́рень бѣ́ше бл҃гь и҆ до́брь, затова̀ се ра́ди̑ побл҃го и҆ подобро̀ 9.62.

бл҃го 33.245б; *сравн.* побл҃го 9.62.

благо изволи (!) *вж.* **благоизволя**

благоволение *ср.* (1) *Благоволение, проява на добра воля, доброжелателство.* и҆́ тогази се чю̑ като̑ подꙋ́ма а҆́гг҃ль тїа́ дꙋ́мы. ѿ н҃бето̑ мнѡ́го а҆́гг҃лы пѣ́ѧхꙋ. сла́ва въ вы́шны̑ бꙋ̑ и҆ на земли̑ ми́рь въ чл҃цѣ̑ бл҃говолѐнїе 33.237.

ед.: бл҃говолѐнїе 33.237.

благоволя *св.* (4) *Благоволя, проявя добра воля.* а҆́зь хꙋ̑ моѐмꙋ по́клонь чи́ны, защо̀ ѿ нѣ́го и҆ма́мь животь. и҆ то́и ми є҆ да́ль си́ла и҆ нави́ль҆ съмь

inslav

на мо́йте вра̀гове. и҆ то́и бл҃говолѝ та си҆ виде̑ а҆́зь женѣ̑та и҆ дѣца́та 5.38б; и҆ като си҆ бл҃говоли́ль та̑ се събра́х'ме наѐдно̀ затова̀ сега̀ ны́е славим' те и҆ бл҃годарим' те 5.39.

аор.: 3ед. бл҃говолѝ 5.38б, 33.239; *форми от перф. тип: 2ед.* си҆ бл҃говоли́ль 5.39, *3ед.* ѐ бл҃говоли́ль 3.17б.

благовѣстя *св.* (3) *Съобщя добра вест, благовестя.* си́ч'ко и҆́мь ѐ а҆рхг҃гль гаврїи́ль пока́зале, пр҃рку̀ данїилу̀ то́и пока́за видѣнїето чтѡ̀то видѣ̀. и҆ то́и бл҃говѣсти і҆ѡа́кѵ̀му̀ и҆ а҆́нны, и҆ ка́за и҆мь ка́ко щѣ̀ть да рода̑ть мр҃ї́а пр҃таа бг҃а 11.99б; то́и и҆ на мѵ̀рѡно́сиците бл҃говѣсти вьскр҃се́нїе х҃во 11.100.

аор.: 3ед. бл҃говѣсти 11.99б, 11.100, бл҃говѣстѝ 11.99б.

благовѣщение *ср.* (1) *Благовещение – християнски празник.* да па́зишь и҆ да почѝташь… кои́то са голѣ́ми пра̑зници как'вото бл҃говѣщенїе. и҆ как'вото рожѣ̑ство х҃во. и҆ бг҃оя̑влѥ́нїе 1.4.

ед.: бл҃говѣщенїе 1.4.

благоговѣнен *прил.* (1) *Благоговеен, който е изпълнен с чувство на почит и преклонение пред Бога, благочестив.* с҃ще́нникъ нѣ̀кои съ ѐдного бл҃гоговѣ̑нного дїа́кона, любо́вь и҆ма́ха добрь между̀ се́бѣ си҆. и҆ бж҃твнь живо́ть бѣ̑ха добы́ле 3.18.

ед.: м. бл҃гоговѣ̑нного 3.18.

благодарение *ср.* (3) *Благодарение, чувство на признателност за нещо, благодарност.* а҆̀мѝ да праз̑ну̀вамѐ със' бл҃годаре́нїе, и҆ съсла́вословїе (!) и҆ вѣ̑ра чи́ста да и҆́маме 11.106. **въздам благодарение.** *Изкажа благодарност.* и҆ си́ч'ка но́щь въздо́доха бл҃года́ренїе с҃тму̀, и҆ ду̀ма́ха бл҃годарѝ те бж҃їи у̀го́дниче, зарадѝ твоа̀та чевры́ста помо́щь 39.31б.

ед.: бл҃годаре́нїе 11.106, 39.316, бл҃года́ренїе 39.316.

благодаруван *прил.* (1) *Който е дарен с благодат.* ѡ҆ голѣ́ма бл҃ть и҆ че́сть де́то се ты̀ сега̀ добы̀ и҆ спо̑бѝ и҆ кажѝ на́мь бл҃же́ныи и҆ блгодару̀ванны̀ і҆ѡ́сифе детѡ̀ нѣ̀ ѐ видѣ́нь, а̑ ты̀ го видѣ̀; как'вѝ пѣ̑сни пѣ̑аше, като го но́сѣше да го̀ погребе́шь 35.260-260б.

ед.: м. блгодару̀ванны̀ 35.260–260б.

благодаря *несв.* (49) *Благодаря, изразявам признателност за извършено добро, изказвам благодарност.* бл҃годарю̀ те бг҃е̑ че си҆ ты̀ бы́ль създа́ль и҆ сто́риль си́ч'ки свѣ̑ть 4.25; и҆ тїѐ като го̀ видѣ́ше зара̑уваше се тврѣ́дѣ. и҆ бл҃годари́ше бг҃а̑, детѡ̀ и҆́мь ѐ да́ль таквогози пасты́ра и҆ у̀чи́теля 15.138б; и҆ бл҃годари́ше бг҃а̑, и҆ ре́коше му̀. бл҃годари́м' те рабе бж҃їи, ѻ҆́ти а҆̑ко не бы̀ ты̀ помо́гньль на́мь, сега̀ щѣ̑х'мѐ да смѐ оу̀давени, и҆ да смѐ и҆з'гы́нъле 15.149б; и҆ догдѐ пиа́ху̀ и҆ бг҃а̑ бл҃го дарѣ́ху̀, и҆ ѡ҆на́зи бѣ̑ч'ва не и҆з'пра́знюваше ѿ ви́но 10.79.

сег.: 1ед. бл҃годарю̀ 4.25, бл҃годарю́ 5.38, 7.52б, 15.135б, бл҃годарю 10.78б, бла́годарю 36.273, бл҃годару̀ 39.305б, бл҃года́рю 40.321, *3ед.* бл҃года̀ри 1.3б, бл҃года́рѣ 31.217, бл҃года́ре 39.301, *1мн.* бл҃годарим' 5.39б, бл҃годаримь̀ 11.102, 17.17б, бл҃годари́ 15.149б, бл҃годари́м' 15.149б, бл҃года́ри́ 39.316; *имперф.: 3ед.* бл҃годарѣ́ше 4.26б, 9.64б, 9.71б, 15.153, 39.305б, бл҃годареше 5.38, бл҃годарѣ́ше 15.135б-136, бл҃года́рѣше́ 39.302, бл҃года́рѣше 39.308, бл҃го́дарѣ́ше 39.308б, бл҃года́реше 39.299, бл҃годаре́ше 39.299б, *3мн.* бл҃годарѣ́ха 2.15б, бл҃го дарѣ́ху̀ 10.79, бл҃годарѣ́ху̀ 15.150, бл҃года́реха 37.277б; *аор.: 1ед.* бл҃го́дари́ 39.316б, *3ед.* бл҃годарѝ 4.26, 5.316², 11.97, 15.134б, бл҃годари́ 9.69б, 40.321, *3мн.* бл҃годари́ше 15.138б, 15.149б, 15.151, 15.153, 37.275, бл҃годари́ха 15.155; *прич.: сег. деят. мн.:* бл҃года́рѣще 38.293; *мин. деят. 1 ед.: ж.* бл҃года́рив'ши 39.312б.

благодат *ж.* (31) **1.** *Благодат; нещо благо, добро, дадено някому от Бога, от някой светец или апостол; дар, милост.* и҆ ѿ нѥ̀го и҆щѐ̑ и҆ ные бл҃гть и҆ помо́щь и҆ то́го да мл҃ѥ́ме и҆ ныѐ. да и҆зба́ви на̑ ѿ събла́знь. ѿ напа́сть, ѿ грѣхѡве, и҆ ѿ си́чкы злы̀ны̀ 39.295б; ре̑ ѐму̀ г҃ь. дрь́ж' се и҆ крѣ̑пи́ се ѐv'ста́тїе,

inslav

а҃зе сѣ́мь те́бе помо́щникь и на тво́йте дрꙋ́гѡве. и҆ мо́ꙗ бл҃гть ще̑ да оу҆чю́ова ва̑ ѿ си́ч҆ко злѡ̀ 5.31; а҆ми̑ па̀кь бл҃гѣ́ть бж҃їа не ѿста́ви го да се ꙋ҆да́ви 5.32б; така̀ и҆ ца́рь і҆ѡ̀ а҆сѣ́нь. пожела̀ ка́кь да се добы́е до ѿнїа ст҃ы́е мо́щи. защѡ̀ бѣ́ше сѣ̀ по си́ч҆ки свѣ́ть распростре́ла, нѥ́ина бл҃гѣ́ть, и҆ нѥ́ино чю́до 8.59. **2.** *Благодат, изобилие от духовни блага, духовна храна.* а҆ тиа̀ ꙋ҆зѐ накра́и прѣ́сть сво́и̑ тр҃и̑ зрѣ́на ле́щꙋ, и҆ ꙋ҆ку́си и҆ ре́че. до́ста е бл҃гть д҃хо́вная дето хра́ни със чи́сто, є҆́ство на д҃шѣ́ть 17.174б.

ед.: бл҃гть 5.31, 5.39б, 7.49, 11.83, 12.114, 13.123б, 14.128, 14.128б, 15.132, 16.163, 17.167, 17.174б, 34.254, 35.260, 35.266б, 36.271, 38.28б, 38.286б, 38.294б, 39.303б, 39.316, 39.318, 39.319б, бл҃гѣ́ть 5.32б, бл҃гѣ́ть 8.59, бл҃гѣ́ть 14.127б, бл҃ѣ́т҆ 33.245б, бл҃гдѣть 33.247б, бл҃гѣть 39.295б, бл҃ѣти 33.244б.

благодѣтел *м.* (1) *Благодетел; лице, което прави благодеяния.* ѿ рѡ́де є҆вре́йскыи защѡ̀ прѣда́дох҆те на съмрѣ́ть своє́го бл҃ѣ́тлꙗ. и҆ защо́ го распе́х҆те 35.258б.

ед.: бл҃ѣ́тлꙗ 35.258б.

благодѣтие *ср.* (2) *Благодетелност; качество на лице, което прави благодеяния.* бл҃ѣ́тїю и҆ чл҃ко_лю́бїемь г҃а нашє́го і҆ѵ҃ х҃а. дѐто мꙋ по̑ба́е си́ч҆ка слава въ вѣ́кы вѣко̑. а҆ми́нь 14.130б.

ед.: благодѣ́тїю 8.60, бл҃ѣ́тїю 14.130б.

благоизволя *св.* (2) *Благоволя, проявя добра воля за нещо, благоизволя.* ра̑ꙋвайте се вы́е праве́дници заради̑ г҃ѣ. защѡ̀ сам҆сѝ дойдѐ да вы̑ с҃пси̑. и҆ възвеселѣ́те се заради ба̑. ѿти сам҆сѝ бл҃го и҆зволѝ (!) и҆ слѣзе на земл҃ꙗ 35.258.

аор.: 3ед. бл҃го и҆зволѝ (!) 35.258; *форма от перф. тип: 3ед.* е бл҃го_и҆зволи́ль 12.110б.

благоразмислен *прил.* (1) *Благоразсъдлив, който показва умение да размишлява добре.* и҆ нѣ́кои чл҃кь ѿ бл҃горазми́слень, и҆ бж҃їи ра́зꙋмь и҆́маше. ви́дѣ ѻ҆ного́ва дїа́кона, ка́к҆ си жа́ли и҆ скрьби̑. и҆ ре́че мꙋ дїа́коне, а҆́з҆ те позна̑ що̀ и҆́маш скрѣ̀бь. а҆ми̑ да и҆́дешь ꙋ҆ пꙋ́стынꙗ 3.18.

ед.: м. бл҃горазми́слень 3.18.

благородие *ср.* (2) *Благородие; качество на човек, който има добра и чиста душа; благородство.* а҆́зь ѿмнѡ́го та́ се чю́дѣ на твоѐ бл҃горѡ́дїе, и҆ на хꙋ̀бавїат҆ ти възрасть. и҆ ѻ҆ста́вих҆ та на почѣ́ть и҆ прослави̑ те 39.298б; и҆ нѣ̀ тѣ́к҆мо ради̑ нѥ́гово бл҃го_ро́дїе и҆ чистота̀, и҆ що̑ бѣ́ше кра́сень със҆ д҃шѣ́та си. а҆ми̑ є҆́днакь и҆ по мнѡ́го бѣ́ше и҆ със҆ лицѐто кра́сень ѿ си́ч҆ките нѥ́говы врьстни́ци 9.62.

ед.: бл҃го_ро́дїе 9.62, бл҃горѡ́дїе 39.298б.

благославям *несв.* (21) **1.** *Благославям, славя някого за направено добро.* и҆ пѣ́ната по море́то и҆гра́е и҆ бл҃госла́вѣ те̑ ѿ г҃и. ѿ го́р҆ко ме́не комꙋ̑ бы̑ прили́ка а҆́зь нѣ̀ смь подо́бна ни̑ на тѣ́зи земл҃ꙗ̀. ѻ҆ти и҆ земл҃ꙗ́та ти прино́си пло́дь на сѣ́ка годи́на, и҆ бл҃госла́вѣ тѐ г҃и 13.122; а҆ тїѐ това̀ си́ч҆ко прѣтрьпѣ́ха зара̑ї и҆́мето твоѐ ст҃о́е, и҆ прѣпоа́сани по срѣ̑цето, и҆ и҆́маха въ рꙋ́цѣ свои̑ кади́л҆ници. и҆ съсрѣ̑цето (!) си̑ и҆ сѣ̑ ꙋ҆ста́та си̑ бл҃госла́вѣха г҃а, стоа́ха на бдѣ́нїе, и҆ говѣ́нїе, и҆ на гри́жа 32.225б. **2.** *Благославям; прекръствам някого, като му пожелавам да получи божията милост и да има успех и благополучие.* катѡ̀ ре̑ и҆ сам҆сѝ патрїа́р҆хь і҆а́ковь кога́то бл҃госла́вѣше с҃нѡве́те си̑. та̑ ре̑ і҆ꙋ́дꙋ. є҆́то тебѣ̀ бл҃госла́влꙗ̑ і҆ꙋ́до. да си̑ похва́лень тѣ̀ ѿ твоите бра̀тїа по́добрѣ 18.184б; и҆ поꙋ̀чи́ гы. и҆ вди́гнъ си̑ рꙋ́цѣте та гы̑ бл҃ви̑. и҆ като́ гы бл҃влꙗ́ше. тоꙗ̀ ча̑ до́йде ѻ҆бла́кь и вди́гнь го ѿсрѣ̑ тѣ̑ 38.292б.

сег.: 1ед. бл҃госла́влꙗ̑ 18.184б, *3ед.* бл҃госла́ве 2.15, бл҃госла́вѣ 13.122², *3мн.* бл҃ве́ть 33.243б; *имперф.: 3ед.* бл҃вѣ́ше 11.86, 36.271, бл҃госла́вѣше 18.184б, бл҃влꙗше 18.184б, бл҃влꙗ́ше 33.241б, 38.292, 38.292б, *3мн.* бл҃влꙗха 13.123б, бл҃влꙗ́ха 31.221, бл҃госла́вѣха 32.225б, бл҃вѣха 32.226б; *аор.: 3ед.* бл҃вѣ 17.173б; *пов.: 2мн.* бл҃вѣите 32.226, *описат. 1мн.* да бл҃влꙗме 32.224б; *страд.:*

inslav

сег. Зед. сê бл҃влꙗ 13.122; *бъд. Зед.* щê да сê бл҃влꙗ 13.122б.

благославлям *вж.* **благославям**

благослов *м.* (10) *Благослов; пожелание за благополучие, придружено с кръстен знак, с който се призовава божията милост; благословия.* и҆ си́чⷭ҇кы що сâ постары̀ ѿ тéбе почи́тай катô и҆ своéго бащâ и҆ покла́нѣймⷭ҇ (!) се. и҆ ста́ни и҆́мь да сéднѣть тїé напрѣ̀ и҆ такâ чи́нѝ, а҆̀ко щешь да земешь ѿ ті҃ѣ м҃лтва и҆ бл҃вь 1.5б; товà рè і҆гꙋ́мень зоси́мꙋ и҆ поклони́ се зо́сима, и҆ рè, а҆ми́нь. и҆ спро́си бл҃госло́вь и҆ прѣбы̀ та́мо зоси́ма на то́изи монасти́рь 17.164б; а҆̀ то́и се прѣклонѝ на колѣ́нѣ до́лꙋ до землꙗ. и҆ще прошⷭ҇ка и҆ бл҃вь ѿ нѥ́а. такà и҆ тыꙗ прѣкло́ни се до́лꙋ. и҆ лежа́хꙋ и҆ двà та на́ землю. тїа и҆́ще ѿ нѥ́го бл҃вь, а҆̀ то́и ѿ нѥ́ꙗ. и҆ нищо си не подꙋ́маха дрꙋ́го, тькⷭ҇мо, бл҃вѝ 17.166б. // *Родителска благословия, съгласие, позволение.* и҆ наꙋ́трѣ та́ка сто́ри, и҆ и҆сцѣ́ли си҃ са́мâ о҆ко́то. и҆ ѿто́гази и҆́ме ѥ҆́и бы̀ прѣмꙋ́драа хари́тїна. и҆ съсⷭ҇ бл҃вь ба́щи́нⷭ҇ сы̀ тâ ста́нѣ оу҆ченица ст҃мꙋ а҆пⷭ҇лꙋ фи́липпꙋ 37.271.

ед.: бл҃вь 1.5б, 2.15, 17.166б[3], 36.271, благосло́вь 2.14, бл҃госло́вь 17.164б, благословь 17.166б; *мн.:* бл҃вѝ 17.166б.

благословен *прил.* (111) **1.** *Благословен, който е получил божи благослов, който е надарен с божията милост.* привелⷭ҇ ме си҃ да проклнѣ̀ є҆вре́ете, а҆̀ми нѣ ѐ во́лꙗ бж҃їа за́щô сь ѿ вѣ́ка. бл҃ве́ни. бг҃ ѐ ті҃ѣ. бл҃виль. и҆ бг҃ тѣ́хⷭ҇ь ѐ ꙋ҆мнѡ́жиль 33.243; и҆маше тога́зи нѣ́кои чл҃кь и҆́мето мꙋ валаа҃ сн҃ь веѡ́ровь… и҆ кого бл҃вѣ́ше, бы́ваше бл҃ве́нь. и҆ кого̀ бы̀ проклéль, бы́ваше проклеть 11.86. // *Като същ. Лице, което е получило божи благослов, божа милост.* є҆ла́те пристьпѣ́те бл҃ве́нїи ѿ о҆ц҃а моéго, и҆ да намѣ́рите щото́ вї е наго́твѣно на цр҃тво нб҃ное, че стѐ слꙋ́шале и҆ почи́тале сѣ́кого на то́изи свѣ́ть 18.201б. **2.** *Благословен; който е достоен за прослава, почит и възхвала.* защò бг҃ и҆стинⷭ҇скы̀ бѣ́ше х҃с що сѐ распѐ. мартꙋри́сова мꙋ кнїга, є҆здрâ. бл҃вень бг҃ простѣ́рыи рꙋ́кы своѐ, и҆ сп҃ь і҆ер҃лима прѣмò о҆́чи́ма на́шима. си҃рѣ. бл҃ве́нⷭ҇ и҆ просла́вень є҆́ть бг҃ на́шь, щото си҃ простре̂ рꙋцѣ́те свои̇, и҆ ꙋ҆па́зи і҆ер҃ли́ма 16.161б; бл҃вень бг҃ дето чи́ни чю́дна ра́бота, и҆ ди́вна̀. и҆ сла́внаа 17.172б. **благословени християни.** *Благословени християни, обръщение при проповед.* а҆̀ми и҆ ны̀и ѿ бл҃ве́ни хр҃тїа́не. кои̇то сѐ спо́обихⷭ҇ме съсⷭ҇ блⷭ҇ть хва̀ та до[ча́]кахⷭ҇мê дн҃е́шны̀ ст҃ыи и҆ вьсѐчⷭ҇тны́е дн҃ь, зарадѝ ра́дѡ̀ да го̀ празнꙋ́вамê 39.318; а҆̀мѝ зарадѝ товà бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. да чи̇нимê като ê хр҃тїа́нⷭ҇скы̀ за́конь, и҆ да послꙋ́шамê пра́вило цр҃ко́вно что̂ ꙋ҆́чи на҃ 9.75б.

ед.: *м.* бл҃вены̀ 2.15б, бл҃ве́нь 8.57, 11.86, 33.241б, 34.249б, 34.251б[2], 37.275б, 39.309, бл҃вень 16.161б, 17.172б[2], 34.249, 34.252, бл҃ве́нⷭ҇ 16.161б, бл҃венⷭ҇ 17.167, бл҃ве́нныи 36.269; *мн.:* бл҃ве́нїи 1.3б, 1.7б, 1.8, 9.60б, 9.70, 9.75, 9.75б, 11.81, 11.97, 11.99б, 11.108, 13.125, 15.137, 16.157, 18.177, 18.177б, 18.179, 18.180б, 18.181б, 18.182, 18.183, 18.190б, 18.192, 18.195, 18.196, 18.198б, 18.201, 18.201б, 18.203, 18.203б, 18.205, 18.206б, 18.207, 20.208, 20.208б, 20.209б, 21.210, 31.219, 31.221, 31.221б, 31.222, 32.226, 33.232, 34.253, 35.257б, 35.266, 38.285б, 39.295б, 39.309[2], 39.312б, 39.316, бл҃ве́ни 2.14б, 5.27, 5.31, 5.40, 8.55, 9.61, 11.81б, 11.106, 15.150, 16.159б, 16.163, 33.243, 33.244б, 33.247б, 34.248, 35.259, 38.293б, 39.315, 39.318, 39.318б, бл҃вень̂ 5.35б, 6.46б, бл҃вени 9.67б, 15.145, 33.243б, 33.247, бл҃вені̇и 9.74, 15.142б, 15.155б, 18.186б, 18.189, 31.222, 32.223б, 32.224б, 32.228б, 34.255б, 35.266б, 38.287, 39.295, бл҃ве́н[ї]и 31.216б, бл҃вены 39.295, *чл.* бл҃ве́нⷭ҇ныте 11.82.

благословение *ср.* (11) **1.** *Благословение, пожелание за благополучие в християнската традиция; благословия.* о҆́ч҃е ст҃ыи товà ми е на бл҃вені̇е, и҆ на проще́ніе, що̀ ꙋ҆зѐ ѡ тéбе, и҆ разⷭ҇грь́нь си҃ рꙋка́та ви́дѣ бысе́рь 2.14; и҆ посе́гна а҆нтиѡхї́ескыи вл҃ка да мꙋ зе́ме нѣ́кое влакнò ѿ брада́та мꙋ да и҆́ма за бл҃ве́ніе. и҆ оу҆сѣ́хна мꙋ роу́ка̂та

inslav

2.15б. **2.** *Благословение; правене на кръстен знак, с който се призовава божията милост; благословия.* и҆ тогáзи ст҃ыи никóлае завéде ѿнїá тысꙋщници на митрополи́ата си҃. и҆ гости́ гы и҆ прїé гы, катô дóбрь ѿц҃ь чéда, и҆ поꙋ҃чи и҆́хь и҆ настáви гы. и҆ със҃ бл҃вéнїе и҆ мл҃твою провóди и҆́хь до пристáнището на морéто 15.143б. **кръстно благословение.** *Християнски кръстен знак, с който се благославя нещо.* и҆ тóꙗ чá҃ слꙋ҃чи се ст҃ыи і҆ѡáннь тáмо. и҆ ст҃óри кр҃тно бл҃вéнїе на҃ ѿн҃зи ꙗ҆́дь въ ꙋ҆стáта мꙋ. и҆ и҆́збáви го ѿ сърѣ́ть, и҆ ни́что злò не бы҃ мꙋ 6.48.

ед.: бл҃венїе 2.13б, 2.14, бл҃вéнїе 2.14², 2.15б, 3.17б, 6.48, 7.50б, 13.123, 15.143б, 34.248б.

благословещ *прич.* (1) *Като същ. Лице, което благославя, прославя, почита някого; благославящият.* а҆̀ ба҃ е҆го разꙋмѣ́ше, дѣ́то бѣ́ше рéкль. бл҃вещеи нѥго бл҃вéни сѣ̀. да рѣ҃мь. дѣ́то почи́та ба҃, и҆ бѣ̀ нѥ́го почи́та 33.244б.

сег. деят. мн.: бл҃вещеи 33.244б.

благословя *св.* (59) **1.** *Благословя; прекръстя някого, като се помоля да получи божията милост и да има успех във всяко начинание.* и҆ рѣ҃, да пóйдꙋ въ тьмни́цꙋ при ст҃го димитрїа да мѣ̀ бл҃ви̑, и҆ тогáзи да дóйдꙋ да сѣ̀ побóрю със҃ лїéа 9.65; и҆ и҆́звéде и҆́хь вънѣ̀ до виѳáнїю. и҆ вди́гна рꙋцѣ́те свои̑. и҆ бл҃ви́ гы̑ и҆ бы̑ когáто гы бл҃влꙗ́ше 38.292; а҆́зь тѣ̀ викáхь да прокльнешь є҆́вреите (!), а҆̀ тѣ̀ гы си бл҃виль 33.243; и҆ товà тїѐ рéкоха. и҆ бл҃вѝха мꙋ челôто, и҆ си́ч҃ките състáвы, и҆ цѣлꙋ́ваха го и҆ ѿидóха си҃ 12.111. // *Даря някого с божия милост и благополучие (за Бога).* и҆ пóмли се бг҃ѹ, и҆ рѣ҃. бе҃ ѿц҃ь нáши бл҃ви́ ме. и҆ послꙋ́шаи, мóл҃бата моà. като си҃ бл҃ви́ль сáр҃р[а] и҆ дáде ѥ҆́и и҆ родѝ сн҃а своѐго і҆саáка 13.121б. **2.** *Благословя; прославя някого или нещо за направено добро.* а҆̀ми пообáе и҆ нáмь. катô а҆́гг҃лы да въспѣ҃; и҆ катô а҆́гг҃лыте да хвáлимь ба҃, и҆ да бл҃ви́ 38.293б; и҆ дꙋ́маха. бл҃ви́те въса̀ дѣ́ла г҃на̑ 12.117б; и҆ прѣмꙋ́дрыи соломóнь, кáже. бл҃ви́те дрѣ́во ѡ҆ нѥ́мъ же є҆ сп҃сéнїе. си҃рѣ҃ каже. почи́таите товà дрьво̀, щото щѐ да бꙋ́де ѿ нѥ́го пóмощь 16.162. **3.** *Благословя; прекръстя нещо, за да го осветя.* и҆ катô и҆зл҃ѣ̀ ѿ вóди, и҆ повѣ̀ є҆пк҃пь да гò ѡ҆блѣ́кꙋ вь ризи свѣ́тлы̑. и҆ бл҃вивь хлѣ́бь и҆ раствóри го по зáконь ꙋ҆ ст҃ей чáши 37.280б.

сег.: 1ед. бл҃влю̀ 11.107, 33.243², *2ед.* бл҃ви́шь 9.65, бл҃вишь 17.167, *3ед.* бл҃вѝ 9.65, *1мн.* бл҃ви́ 38.293б; *аор.: 3ед.* бл҃вѝ 9.65, 13.123б, 14.127б, 38.292б, бл҃ви́ 38.292, *3мн.* бл҃вѝха 12.111, бл҃ви́ха 13.123, бл҃ви́ше 13.123; *форми от перф. тип: 2ед.* си҃ бл҃ви́ль 13.121б, си бл҃виль 33.243, *3ед.* е бл҃виль 9.66, бл҃ви́ль 13.122б, е бл҃ви́ль 33.243, ѐ бл҃виль 33.243²; *пов.: 2ед.* бл҃вѝ 1.3, 2.15, 3.16, 4.21б, 5.27, 7.49, 9.60б, 11.81, 12.108б, 13.123, 14.126, 15.131, 16.157, 17.167, 18.177, 19.207б, 31.215, 32.223, 34.248, 35.256, 36.267, 40.320, бл҃ви 2.9, 8.55, 10.76, 17.163б, 17.174, 20.208, 33.232, 38.281б, 39.295, бл҃ви́ 13.121б, *2мн.* бл҃ви́те 12.117б, 16.162, *описат. 3ед.* да бл҃ви 40.322; *страд.: аор.: 3ед.* бл҃ви́ се 14.128б; *прич.: мин. деят. I ед.: м.* бл҃вивь 37.280б.

благост *ж.* (3) *Благост, кротост, доброта.* вѣ́рꙋвамѐ и҆ и҆сповѣдꙋ́ваме. ѻ҆́ти, кáкь ѐ бы̑ със҃ є҆́ството си҃ сы̑щи. бл҃гь, мл҃рдь, и҆ мнѡ́го трьпѣли́вь. злò чл҃кꙋ нѝкогâ не щѐ. а҆̀ми сѣ́когы и҆́ще чл҃кꙋ да мꙋ҃ е добрѣ̀ и҆ бл҃го на д҃шьта. и҆ зара́ї прѣ́мнѡга нѥ́гова бл҃гость. стóри прьвѣ́нь ѿ почелô а҆́гг҃лы, да сѣ̀ смѣ́сювать и҆ тїѐ на бл҃гъ ѫ҃жїа, и҆ на свѣ́ть ѫ҃жїи и҆ нб҃ныи 33.245б; и҆ на нѥ́говата длъбокà бл҃гость, дѣ́то е бл҃гь и҆ крóт҃кь въи҆́стинꙋ не мóже нѝкои и҆скáза 15.131.

ед.: бл҃гость 15.131, 33.245б, бл҃гóсть 36.270.

благоухание *ср.* (3) *Благоухание, приятна миризма, благовоние.* и҆ а҆́зь ꙋ҆лѣ́зо̀ въ́трѣ ꙋ҆ грôба да сѣ̀ поклони́ на тѣ̀лото ст҃мꙋ стáр҃цꙋ. и҆ наи҆дох҃ го цѣ́ль. и҆ и҆спл҃ни се тáмо ѡ҆нова мѣ́сто със҃ хꙋ́баво бл҃го ꙋ҆ханїе 14.130б.

ед.: бл҃го ꙋ҆ханїе 6.48б, бл҃го ꙋ҆ханїе 14.130б, бл҃го ꙋ҆ханїе 33.23.

inslav

благоухая *несв.* (3) *Благоухая, издавам приятна миризма.* ѿ чю́до. ви́ды себѣ́ сѝ и҆ глѣ́да се, си́чⷭ҇кь мо́крь ѿ ѻ҆нова мѵ҇рô. и҆ то́и и҆ ѡ҆де́ждата мꙋ̀ мо́кра, и҆ бл҃гоꙋ҆ха́е ѿ ѻ҆новà мѵ҇рô 9.71; и҆спльни се си́чⷭ҇ки ѿлⷭ҇тарь съсъ̀ мѵ҇ризⷭ҇мâ хꙋ̀бава и҆ бл҃гоꙋ҆хаеше си́чⷭ҇ка цр҃ква 12.112б.

сег.: 3ед. бл҃го҆ꙋ҆ха́е 8.58, бл҃гоꙋ҆ха́е 9.71; *имперф.: 3ед.* бл҃гоꙋ҆хаеше 12.112б.

благочестив *прил.* (31) *Благочестив; който живее според нормите на християнския морал; набожен.* тâ бѣ́ше ѿ добрà рѡ́да и҆ баща́ мꙋ̀ бѣ́ше болѣ́ринь. и҆ бл҃гочьстивь въ х҃а, и҆ хр҃тїа́нынь съсъ̀ и҆́чⷭ҇каа (!) вѣ́ра 39.297б; а҆́ми̑ когà чи́нишь кр҃ть. длѣ́жéнь ѥ҆̀ сѣ́кыи бл҃гочьстивь хр҃тїани́нь. прьвѣ́нь. да съберѐ трѝ прьсте. радѝ ст҃аа̑ тр҃ица 16.159б; и҆ въ товà врѣ́ме, бл҃гочьстивы̑ ца́рь трьнов̾скы̑ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ̀ бльгар̾скымꙋ̀ ца́рꙋ̀ а҆сѣ́ню. крѣ́пⷭ҇ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б.

ед.: м. бл҃гочьстивы̑ 5.40, бл҃гочьстивы 8.58б, бл҃гочьстивы̑ 8.58б, 14.129, бл҃гочьстивыи 8.59б, 9.66б, 11.98б, 15.152б, 37.280б, бл҃гочьстивѝ 14.128, бл҃гочьстивыи 15.139б, бл҃гочьсти́вь 15.152, бл҃гочьстивь 16.159б, бл҃гочьстивь 34.248б, 39.297б, бл҃го́чьстивь 38.287, бл҃гочьстива 39.298, бл҃гочьстивомꙋ̀ 16.158б, бл҃гочьстивꙋ̀ 16.159б; *мн.:* бл҃гочьстивы 8.55, 16.158, 16.163, бл҃гочьстивїи 8.59, 9.74б, 16.163, бл҃гочьстивїи 16.163, 34.254, бл҃гочьстывы 33.232, бл҃гочьсти́вы̑ 38.286, бл҃гочьсивыхь 39.298, бл҃гочьстивы̑ 16.163.

благочестие *ср.* (1) *Благочестие, преданост към християнската вяра, набожност.* и҆ гдѣ̀то проповѣ́даха бж҃ѿвное є҆ѵ҇лїе, и҆ си́чⷭ҇кыи свѣ́ть и҆спльнише съсъ̀ бл҃гочьстїе. а҆ и҆́долⷭ҇ското помраче́нїе потѣ́пⷭ҇каха 15.132.

ед.: бл҃гочьстїе 15.132.

блажа *несв.* (1) *Облажавам; възхвалявам нещо или някого за това, че е блажѐн, честит.* бл҃же́нà сѝ ты̀ ѿ си́чⷭ҇ките жены̑. дето сѝ таквóзи дѣтѐ роди́ла. и҆ бл҃жмѝ (!) срце твоѐ чи́сто, защô си мꙋ̀жьскыи прѣтрьпѣ́ла 12.109б.

сег.: 1мн. бл҃жмѝ (!) 12.109б.

блажен *прил.* (54) **1.** *Блажен, който изпитва удовлетворение от постъпките си; честит, щастлив.* рѣ҃ є҆мꙋ̀ г҃ь ѿ невы́димо. бл҃же́нь есѝ є҆ѵ҇статїе що сѝ прїе́ль ст҃о́е кр҃ще́нїе, и҆ грѣ́хѡвете сѝ ѻ҆чи́сти 5.30б; бл҃же́нà сѝ ты̀ ѿ си́чⷭ҇ките жены̑. дето сѝ таквóзи дѣтѐ роди́ла 12.109б; а҆́ми̑ тькⷭ҇мо бл҃же́нь є҆̀ то́йзи ко́йто є҆ бꙋ̀. съ҃ ра́дѡ҃ и҆ съ҃ чи́сто срце слꙋгꙋ̀валь и҆ заповѣ́ нѥ́говь дрьжа́ль 39.319. **2.** *Блажен, достоен за възхвала, свят, пречист.* ѿ бл҃же́нныи сѵ҇мешо́не. бг҃о прїе́мⷭ҇че. въи҆́стинꙋ̀ пр҃рокⷭ҇ си би́ль, и҆ д҃хь ст҃ы̀ и҆ма́льⷭ҇ сѝ 35.261б; ѿ голѣ́ма блѣ́ть и҆ че́сть де́то се ты̀ сегà добы̑ и҆ спо́бѝ и҆ кажѝ на́мь бл҃же́ныи и҆ блгодарꙋ̀ванны̑ і҆ѡ́сифе детô нѣ ѐ видѣнь, а҆̀ ты̀ го видѣ̀ 35.260; а҆̀ми̑ бл҃женѝ рꙋ̀цѣ твоѝ ѿ і҆ѡ́сифе, де́то сѣ҃ пофа́щале такⷭ҇вози тѣ́лô. и҆ блже́ни ѻ҆́чи твоѝ дето сѣ҃ гле́дале такⷭ҇въ́зи снагѣ҃ 35,260.

ед.: м. бл҃же́нь 1.7б, 5.30б, 12.112б[2], 32.226б, 34.249б, 35.260[3], 39.318б, 39.319, бл҃женныи 2.10, 2.11б, бл҃же́нныи 2.10б, 2.11б[2], 2.12б, 12.109б[2], 12.110б, 12.117, 14.126б, 35.261б, блже́нныи 2.11б, бл҃же́нны̑ 12.111б, 14.130б, 37.277, бл҃жены 14.126б, блже́нь 18.191, бл҃же́ныи 35.260, бл҃же́ннаго 12.111б[2], 14.126б[2], 14.127б[3], бл҃же́нного 14.128, бл҃женномꙋ̀ 12.111б, блже́номꙋ̀ 12.112б, бл҃же́номꙋ̀ 14.127б, *ж.* бл҃же́нà 12.109б, *чл.* бл҃же́ннатà 14.130б; *мн.:* бл҃же́ны 16.158[2], 32.227б, бла́же́ны 16.158, бл҃же́ни 18.189б, 18.191, 18.191б, 18.192, 35.260, бл҃женѝ 35.260, блже́ни 35.260.

блажмим (!) *вж.* **блажа**

блазня *несв.* (8) *Блазня, предизвиквам съблазън, примамвам, изкушавам.* и҆ ви́ды, ка́кь ле́жѝ мом̾ⷭ҇кь насрѣ́ цр҃ква. и҆ катô ви́дѣ товà, ꙋ҆пла́ши се. и҆ мнѣ́ше мꙋ̀ се че є҆ нѣ́кое привидѣ̀нїе та гô бла́зны 11.101б; а҆̀ми си дошьль да прѣльстишь и҆ прѣмꙋ̀дрите а҆фи́ныане, съсъ̀ твоа́та льсть детô прѣтва́рашь

inslav

лю́дїе та гы̑ и҆сцѣлѣ́вашь и҆ бла́знишь гы̑ 36.269; а҆̀ми а҆̀ко бꙋ́дешь нѣ́кои лѣ́стникь, та ны̑ бла́знишь, а҆̀ ти и҆́ди̇̀ ѿтꙋ́ка 2.11.

сег.: 1ед. бла́зни̇̑ 38.288б, *2ед.* бла́знишь 2.11, 36.269, *3ед.* бла́зны 11.101б, блазны 15.154, бла́зни 17.167б, бла̀зни 39.306, *2мн.* блазни̇̀те 39.298.

блазня се *несв.* (2) *Блазня се, мамя се за нещо, поддавам се на изкушение.* а҆̀вва зоси́ме, що ти̇̀ дохо́жда таква́зи мы́сль та́ се бла́знишь. сто́и не чюди се, и҆ не блазни се щото мѐ ви́дѣ така̀ чѐ стоѧ̀ 17.167б.

сег.: 2ед. се бла́знишь 17.167б; *пов.: 2ед.* блазни се 17.167б.

ближен *прил.* (1) *Като същ. Ближният; лице, което ти е близко.* шестое зарьчанїе бж҃їе. детѐ да не пожа́лишь женꙋ̀ бли́жномꙋ и҆ съсѣ́да твоѐго, нитѐ па̀кь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ·1.6б.

ед.: м. бли́жномꙋ 1.6б.

близи *нареч.* (1) *Близо, на малко разстояние, наблизо.* въ о҆нова̀ мѣ́сто бли́зи и҆ма́ше рѣ́ка зове́ше са и҆кїа́конь. бѣ́ше та́мо ѿ прѣ́вѣшно врѣ́ме че́рковa вели́ко мни́кꙋ гео́рґїю 39.313.

бли́зи 39.313.

близнец *м.* (3) *Близнак, наименование на зодия.* и҆ въ про́лѣть и҆̀ма̀ зодїе, что ѐ добыткь. ѻ҆́вень, і҆ ю҆́нець, и҆ близнець 33.240б. **тома близнец.** *Тома Близнака.* и҆ паднѣ̀ се жре́бїе, ѳо́мꙋ бли́зьнцꙋ да и҆де вь и҆ндїю 7.49.

ед.: близнець 33.240б, бли́знець 33.240б, бли́зьнцꙋ 7.49.

близо *нареч. и предл.* (39) **I.** *Нареч.* **1.** *Близо, в скоро време.* а҆̀ми послꙋ́шаите да вы̑ ка́жеме. ѿнапрѣ̀ дои̇дохa прр҃ците та̑ ре́кохa, є҆́то е бли́зꙋ скончанїе на свѣть́ть 18.183б; и҆ зна́итѐ о҆́ти ще посл҃ѣ́ да бьде бли́зо вто́ро пришь́ствїе с҃на бж҃їа̀ и҆ щѐ да сь́ди сѣ́комꙋ чл҃кꙋ по ра́ботата[ни] нѥ́гова 32.224б. **2.** *Близо, на малко разстояние, недалече.* и҆ кога̀ до́дѣше нѣ́ли а҆̑ то́и прика́раше ѡ҆вцете бли́зꙋ о҆коло̀ цр҃квата и҆ ѡста́вѣше ѡ҆вце́те си, а҆то̀ възлѣзꙋ́ваше оу̑ цр҃квата 2.9б; и҆ бѣ́ше дрꙋ́го лозїе бли́зꙋ при това̀ ца́ревото. на нѣ́коа женꙋ̀ вдови́ца 12.113; и҆ ча́кай ме́не на ѡ҆ньзи странѝ і҆ѡрда́нь, що ѐ бли́зꙋ при монастирь 17.173; и҆ кога̀ се приближиха близꙋ при лѡ́зїата. видѣ̀ и҆хь с҃тыи ев҃ста́тїе ѿдале́че 5.34. **II.** *Предл. За означаване на близост, съседство по място; близо до, край, при.* и҆ ꙋ҆зе́ха да напꙋ́стеть вѡ́дата. и҆ дои̇дѐ вѡда̑ мнѡ́го, и҆ приближи́ се бли́зꙋ цр҃квата 11.98; и҆ и҆́маше бли́зꙋ това̀ мѣ́сто село̑ зовѣ́ше се фала́сїи 2.12б; и҆ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ прь́вы врѣ́мена 11.100б.

бли́зꙋ 2.9б, 2.12б, 2.14б, 5.32б, 7.49б, 7.52б, 8.57[2], 9.64, 10.76б, 10.77, 10.77б, 11.86, 11.87, 11.91б, 11.94б, 11.96б, 11.98, 11.100б, 12.113, 16.159б, 17.171, 17.173, 18.183б, 18.184, 18.202б[2], 33.232, 33.237, 33.241б, 34.253, 36.269, 36.270б, 38.292б, 39.309б, 39.317б, близꙋ 5.30, 5.34, бли́зо 32.224б, 32.228б.

близу *вж.* **близо**

блуд *м.* (8) *Блуд, полов разврат, блудство.* а҆̀ ѿ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ мнѡ́го пи́тїе. си́чко злѐ съвръ́шꙋва чл҃кь на д҃шь́та си̑. блꙋ́дь кра́жба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ хꙋ́ла. и҆ си́чко злѐ ѿ мнѡ́го пи́тїе бы́ва 38.294. **чиня блуд.** *Блудствам.* а҆̀ми̇̀ да разꙋмѣ́ешь какь си̇̀ нѣ с҃мь ꙋ҆дрьжа́ла плть́ти̇̀ си, за, з҃, годи́нь, и҆ по́мнѡго кꙋрвихь, и҆ дава̑ си̑ плътѣ̀, на си́чкїи людїе, да чи́неть блꙋ́дь със҃ мене 17.168б.

ед.: блꙋ́дь 13.125, 17.168б, 33.235, 34.254б, 38.294[2], блꙋ́дь 11.107б, 33.246.

блуден *прил.* (1) *Образно. Греховен, безпътен, порочен.* ѿгово́ри а҆́ґґль, и҆ ре̑ ми. това́ са дѐто ги прова́ждать да зе́мать д҃ши́те на невѣ́рны̑ лю́дїе въ врѣ́ме блꙋ́дное, и҆ не́маха вѣ́ра къ́к҃ ба̑ 32.229.

ед.: ср. блꙋ́дное 32.229.

inslav

блудница *ж.* (8) *Блудница; жена, която блудства; развратница.* а҃зь зна́ѧ се́бѣ си и҆ позна́, чѐ нѣ̀ смь досто́ина а҃зь блꙋдни́ца дето и҆́мамь и҆́ д҃ша и҆ тѣло̀ скврѣ̀но, да гле́дамь тво́й о҆́бра́зь що ѐ напи́сань 17.170; и҆ засыромашѣ̀ о҆на́зи мома̑, и҆ то́лˀкова, ко́лˀкото зѣ̀ ѿ сыромашїа да кꙋ̀рвы… и҆ дꙋ́маше на съсѣ́дете си̑. м҃лю вы се кр҃тѣ́те ме̑. и҆ тїе́ си̑ дꙋ́махꙋ ко́и да прїи́ме блꙋ́дницꙋ, и҆ да ю̀ кр҃ти 11.105.

ед.: блꙋ́дница 11.104б*, блꙋ́дница 11.105б[3], 17.170, блꙋдни́ца 17.170, блꙋ́дницꙋ 11.105; *мн.:* блꙋ́дници 17.171.

блудство *ср.* (2) *Блудство, полов разврат, блуд.* тога́зи до́идеше свѣ́ть свѣтли́кавь та ме̑ ѿбиградѣ́ше хꙋ́бость, и҆ тога́зи ми се ꙋ҆тѣша́ваше срѣ̑цето. и҆ па̀кь до́идеше ми по́мысль на блꙋ́дˀство и҆ распа́лѣше ми се срѣ̑цето 17.172.

ед.: блꙋ́дˀство 9.75б, 17.172.

българин *м.* (2) *Българин, лице от основното население на България.* и҆ въ о҆́нїа врѣ̑мена събра́ха се. бльгаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре. и҆ ми́дїи и тꙋ́рˀци. и҆ вди́гнѣха ме́жду себѣ̀ си̑ ца́рь. и҆ о҆́бˀхожда́ха и҆ плѣ́нꙋваха наѡ́колꙋ гра́дѡве 39.313.

мн.: блꙋ́гаре 39.313, *чл.* бльга́рете 39.314.

български *прил.* (3) *Български, който се отнася или е присъщ на българите.* и҆ въ това̀ врѣ̑ме, бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́новˀскы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ бльгарˀскымꙋ ца́рꙋ а҆сѣ́ню. крѣ́пˀко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б; м҃цатого́ д҃і, въ҆зви́жѐнїе ч҃тнаго кр҃та г҃на. сло́во бльгарˀскы̑ е҆зы́ко̑ 4.21б. **страна българска.** *България.* и҆ ка́то прѣми́на сы́норь фре́нˀскыи. и҆ влѣ́зе на тˀъзи странѣ̑ бльгарˀскаа 8.59б.

ед.: м. бльгарˀскымꙋ 8.58б, бльгарˀскы̑ 4.21б, *ж.* бльгарˀскаа 8.59б.

блъскавица *ж.* (1) *Светкавица, мълния, блескавица.* мнѡ́зина прѣлъ́сти дїа́воль съсь такви́ва помыслы… мнѡ́зи́на щото̑ бъ́ха зра̑́вїи ве́черѣ̑, и҆ дооутре не ѡ҆́съмнаха. дрꙋ́гїе ненадѣ́йно се оу҆да́виха. и҆ дрꙋ́гїе блъска́вица изˀго́ри 1.8б.

ед.: блъска́вица 1.8б.

блювотина *ж.* (1) *Бълвоч, повърната храна, блюваница.* ка́то̑ пе́сь кога́ се и҆зˀблю́ва, и҆ па̀кˀ се о҆́брѣне на сво́а блювоти́на и҆ ли́же ю̀. така̀ и҆ ны́е ви́димь нѣ́кого че̑ чи́ни зло̀ и҆ безако́нˀство. а҆̀ ны́е се гнꙋ́си̑. ѿ нѥ́го. а҆̀ ны́е па̀кь наꙋ́трѣ чи́ни̑ това̀ зло̀ 11.107б.

ед.: блювоти́на 11.107б.

бо *съюз и част.* (4) **I.** *Съюз. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото.* и҆ па̀кь прѣмꙋ́дры̀ ка́же соломо́нь. на кнїга що сѐ зовѐ, прѣмꙋдро́сть. съмрѣ́тїю безˀчѣ́стною о҆́сꙋ́ди̑ е҆го̀, ре̑ бо̑, ꙗ҆́ко бж҃їи с҃нь є҆. сѝ ре̑, ка́же. ре́кѡха е҆вре̑е. е҆ла́те да го ѡ҆́сѣдимь посрамлѥ́на съмрѣ́ть, защо̀ ре́че, че сˀмь бъ̑, и҆ бж҃їи сн҃ь 16.161б; е҆ще не бѣ̀ оу҆готвлѥ́нъ проповѣ́дникъ, е҆ще не бѣ̀ проповѣ́далъ. прѣ̑вѣстникъ. е҆ще не бѣ̀ прѣ̑въ̑зве́сти́лъ. ꙗ҆́ко гредетъ х҃с. пръвѣе бо̑ прѣ̑хо́дитъ проповѣ́дникъ и҆ повѣдꙋ́етъ 33.246б. **II.** *Част. Служи за усилване; именно.* а҆̀мѝ і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡ҆рˀда́нˀскаа рѣка̀. като и҆ самˀси ре̑. съ жъзло́мˀ бо̑ си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь 16.162б.

бо̑ 16.161б, 16.162б, 33.232б, 33.246б.

бог *м.* (1273) **1.** *Бог; в християнската религия висше, свръхестествено същество, създало и управляващо вселената; Господ, Творец, Създател.* кога́ ще да сѐ свръши свѣ́тˀть та̑ никои не знае ѿ лю́дїете, тькˀмо е҆ди́нь бъ̑ де̑то сто́ри н҃бо и҆ землю̀ и҆ днѝ и҆ годины и҆ нощи и҆ зы́ми и҆ лѣ́та 18.183; ты̀ е҆сѝ бъ̑ си́лˀныи. ты̀ е҆сѝ г҃рь ѿнапрѣ̑ и҆ сега̀. ты̀ е҆сѝ напра́виль си́чˀки свѣ́ть ѿнапрѣ̑ и҆ досега̀. ты̀ е҆сѝ напра́виль а҆́гг҃лы и҆

inslav

а҃рхгл҃лы и си́чкы нб҃ные воєводы 18.203; зако́нь о҆ста́ви бг҃ а҃да́мꙋ, да́ знае ка́кь и҆́ма на҃ ни́єго бг҃, да́ сє̑ бои̇ бꙋ҃. и҆ г҃ь бг҃ сичко мꙋ дарꙋва, и҆ сичко мꙋ прости̇ 33.234б; и҆ посл҃ѣ пойска бг҃ да си҃ пока́же прѣ́мнѡгаа своа̀ хы́трость. да смѣ́си и҆ двѣ̑тѣ ни́єговы създа́нїа. и҆ сто́ри създа́нїе, си҃ рє҃, чл҃ка 33.245б; и҆ па҃ є҆дна́кь да ре́мь, ка́то е бг҃ самовла́стень. си҃ рѣ҃ що́ ще а҃ то́й ще сто́ри 38.282; и҆ ко́лко се и҆ мь́чи чл҃кь. длѣ́жень є҆ сѣ́когы да сла́ви и҆ да бл҃года̀ри ба҃ 1.3б; и҆ бꙋ҃ домилѣ̀ за своє̀ създа́нїе, и҆ поми́лова що є҆ създа́ль чл҃ци 3.16б. // *В християнската религия – Божият син Исус Христос.* ѿпрь́вѣнь кога́то щѣ́ше да слѣ́зе да сє̀ ви́ди и҆ да сє̀ гле́да ка́то чл҃кь та ка́зꙋваше і҆ѡа́ннь кр҃тль, чє̑ е това̀ х҃с и҆стѣ́нскыи бг҃ и҆ пр҃рци́те за ни́єго са дꙋ́мале 18.185б; не разꙋмѣ́хте ли чє̑ си́чките кнїгы́ и҆ писа́нїа ка́зꙋваха чє̑ е и҆стѣ́нскы̀ бг҃ тои́зи детó ще мома̑та да ро́ди дѣ́тето 18.201; а҃ми̇ г҃ь това̀ поте́гли и҆ распе́ се, защо̀ е така е пи́сано въ кнїгы пр҃рчьскые таквóзи да постра́да х҃с бг҃ за а҃дама, и҆ за си́чки свѣть 35.262; и мнѡго дꙋма̀ и҆́мь и҆ ка́за и҆́мь за х҃а ба҃, как̾ сє̀ породи̇, и҆ как̾ се распѐ, и҆ въскр҃се въ тре́ты̀ дн҃ь 7.50б. **2.** *Бог, езическо божество.* и҆ ѿйдѐ ца̀рь въ ка́пище бо́га а҆поло́на що го̀ и҆́махꙋ. є҆лли́нсцїи като̀ бо́га 5.38б; а҃ ѡна́зи жена̑ рома̀на, мнѡго се моли̇ бо́гꙋ а҆рѳеми́дꙋ, да о҆живѣ́е до́мно 6.42; а҃ми̇ и҆ма̀ тꙋ̀ка хр҃тїа́не межꙋ на҃ та се о҆пи́рать на твоѐ повѣлѣ́нїе. та̑ не щь́ть да сє̀ покла́нѧть на бѡ́говете на́ши 39.296б. // *Идол, изображение на божество, истукан.* и҆ сто́ри се чю́до голѣ́мо. си́чкыи ѿгнь ѿваді́ се ѿ ма҃ѳе̑а. и҆ и҆з̾горѝ зла́тыте бо́гове, и҆ ни́что̑ не о҆ста̀ ѿ тѣ́хь 37.278б; и҆ въвѵло́нскыте лю́дїе като̑ видѣ́ха, че̑ ꙋ҆бѝ данїи́ль бо́гато́го и҆ разгнѣва́ха се тврь́дѣ. и҆ те́коха си́чките на кѵ́ра ца́ра 11.93б. **давам дума (ръч) богу.** *Отговарям пред Бога за извършени дела, поемам отговорност за нещо, давам обяснение.* тогѝва щьть да въскр҃нать кметовете, и҆ да гѝ вла́чать си́чките лю́дїе прѣ҃ ба҃, да да́вать дꙋ́ма бꙋ҃. защо̑ са доса́жале на сиро́масите. та̑ и҆́мк̾ са зе́мале домѡ́вете и҆ жените и҆ дѣ́цата 18.196б; тогѝва щать да въскр҃нать и҆ тїе мьжїе и҆ жени със̾ голѣ́мь сра́мь, кои̇то нѣ си́ са пазиле лицѐто чи́сто. догдѐ са хо́диле мом̾ци и҆ момы̑. а҃ми̇ са кꙋ́рвиле догдѐ се са̑ о҆же́ниле, та̑ щь́ть да давать р҃ѣ бꙋ҃ за товà 18.197; **до господа бога.** *Много, в голяма степен.* и҆ послꙋ́ша бг҃ молѣ́нїето и҆. и҆ за́че и҆ ро́ди сн҃а. и҆ зара̑ꙋ́ваха се и҆ възвесели́ха се до г҃а ба҃. и҆ жена̑ и҆ моу́жь. нейнь 40.320; **жив господ бог.** *Жив е господ бог! – като възклицание за израз на сигурност или благодарност.* и҆ рѐ є҆фимїа́нь. тако́ ми жи́вь г҃ь бг҃. не зна́ю да и҆ма такьв̾зи чл҃кь 40.322б; и҆ и҆злѣ́зе и҆з̾ кора́бь и҆ ре́че жи́вь г҃ь бг҃ мои̇. посе́га да и҆дꙋ дома́ си ꙋ҆ ѿ҃ца моє́го и҆ не щьт̾ ме познà 40.321б; и҆ рѐ а҃нна. жи́вь г҃ь бг҃ мо́и̇. и҆ а҃ко придо́бїѧ мꙋ́ж̾ко дѣтѐ и҆лѝ же́н̾ско а҃зь да го̑ да́мь да є҆ да́рь бꙋ҃ 13.122; и҆ ре́че. жи̇вь г҃ь бг҃. что̑ е кꙋ́пиль ѿ ме́не ове́рь, сам̾си̇ є҆ бы́ль ст҃ыи нико́лае 15.155; **зная бога.** *Почитам Бога, вярвам в Бога.* защо̑ праве́дно дꙋ́маше, и҆ ѿблича́ваше ко́й то е́ немл҃ти́вь и҆ не зна́е ба҃ 12.112б; и҆ да вы̑ рекꙋ҃ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ꙋ҆́мове ва́ши. а҃ко зна́ете ба҃, и҆дѣ́те слѣ҃ ни́єго, а҃ко е ва́шь бг҃ 12.115; **отида к господу богу.** *Почина, умра.* и҆ ты̀ и҆ є҆ще ма́лко дни̇, ще́шь да ѿидешь къ г҃ꙋ бꙋ҃ нашѐмꙋ, и҆ ще́шь да бꙋ́дешь въ поко́и на цр҃тво нб҃ное 12.120; **по бога.** *Както подобава, както е редно.* така̀ и҆ ны́е дне́ска да́ си попрѣпочи́нѣ ѿ постныи трꙋ́дь, що смѐ наи̇шлѐ чт҃ныи кр҃ть посрѣ҃ ст҃ыи пость. и҆ да пра́знꙋвамѐ по ба҃ трѣ́жьство заради̇ почи́ньте 16.157б; **помогнал бог (бог**

inslav

помогнал). *Помогнал Бог, Бог да помага (поздрав).* и̑ позна гы добрѐ. а̑ тїе не́го не позна́ха… ре́коха мꙋ тїѐ помо́гнал҆ ти бꙋ̀ бра́те. ре̑ и̑мь є҆в҆статїе и̑ ва́мь бꙋ̀ помогналь 5.34; **прибере ме бог от землята** *и* **земе ми бог душата.** *Прибере ме бог, умра.* това̀ що ти̑ и̑сповѣда́ си́ч҆ко. о҆́че ст҃ы̑. закли́нам҆ те във҆ х҃а сп҃са на́шего, ни̑комꙋ да ка́жешь. додѐ ме̑ бꙋ̀ не прибере̑ ѿ землꙗта 17.173; и̑ кога́ мꙋ до́де де́нь да мꙋ̀ земе бꙋ̀ ді҃шьта и̑ тога́зи ре̑ о̑номꙋ́зи мо́м҆кꙋ що́ мꙋ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́р҆тїа и̑ масти́ло 40.322; **прѣдам си душата богу.** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и̑ това́ се помо́ли, и̑ то́ꙗ ча̑ прѣда́де си ді҃шьта бꙋ̀. и̑ тѣло́то ѝ погре́боха нѣ́кои хр҃тїа́не, и̑ не позна́ ꙗ̑ ни̑кои 8.57; и̑ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и̑ влача́ха го по ꙋ҆ли́ците… и̑ ѡ҆бѣси́ха го за дрьво̀, и̑ така́ се помл҃и̑ и̑ прѣдаде сы̑ ді҃шьта бꙋ̀ 36.267б; **ради (господа) бога.** *За бога, в името на бога.* а̑ми̑ доди̑ ради̑ гдⷭ҇ѣ ба̑, доди̑. и̑ па̀кь щешь да ме ви́дишь ка́кь и̑́ще гдⷭ҇ь 17.174б; а̑ зо́симꙋ тек҆ть слѣ́зи и̑зь о҆́чи́те, и̑ ка́же ѥ҆́и дꙋ́маи ради̑ гдⷭ҇ѣ ба̑ ѡ҆ ма́ике моа̀ дꙋ́маи. не прѣста́нꙋваи що ѐ добро̀ на дꙋшь́ть ти да го и̑ска́жешь 17.169; и̑ сторѝ ба̑ ради̑, що щь̀ да ти̑ зарь́чамь 17.173; **тако ми бога.** *При клетва, заклинание или уверение в истинността на нещо; бога ми, тако ми бога.* не лъже́те ни̑ клньѣ́те се на и̑́ме бж҃ї̑е да ре́те та́ко ми̑ ба̑. защо ѐ голѣ́мь грѣ́ да се клньѣ́те вь и̑́ме бж҃ї̑е 2.12б; не бѣ́гаи, а̑ми се̑ запри̑ та мѐ поча́каи недосто́инаго. стани̑ тако ти ба̑ не бѣ́гаи. това̀ зо́симь дꙋ́маше и̑ пла́чеше съсльзи (!) 17.166.

ед.: бꙋ̀ 1.3[5], 1.4[3], 1.4б, 1.5, 1.6[6], 1.6б[3], 1.7б[2], 1.8, 2.10, 2.14, 2.14б, 2.15б[3], 3.16[3], 3.16б[7], 3.17[5], 3.17б[5], 3.18[2], 3.18б, 3.19б[2], 3.20б, 3.21[2], 4.22, 4.24, 4.25б[2], 4.26[3], 4.26б[4], 5.27[5], 5.27б[3], 5.28, 5.29б[3], 5.30, 5.31, 5.34[2], 5.39, 5.39б[3], 5.40, 5.40б, 6.41, 6.42б, 7.49, 7.51, 7.53, 7.53б, 7.54, 8.57, 8.57б, 8.58, 9.62б[3], 9.63[2], 9.63б[2], 9.64[2], 9.64б, 9.69б, 9.70[3], 9.70б[2], 9.73б, 9.74б[2], 9.75[4], 9.75б[6], 10.76б, 10.77б, 11.81, 11.82[2], 11.82б[3], 11.83[3], 11.83б, 11.85[3], 11.85б[3], 11.86[3], 11.86б[3], 11.87[2], 11.87б, 11.88[3], 11.88б, 11.89б[2], 11.90, 11.90б, 11.91[4], 11.93, 11.94[2], 11.95, 11.95б, 11.100б[2], 11.101, 11.101б, 11.106б[3], 11.107[4], 11.107б[2], 11.108б, 12.108б[2], 12.109, 12.110б, 12.111б, 12.112б[2], 12.115, 12.116б, 12.117[4], 12.117б[4], 12.118, 12.118б, 13.121, 13.121б[3], 13.122, 13.122б[2], 13.123, 13.123б[4], 13.124[3], 13.124б, 13.125[4], 13.125б[3], 14.126б, 14.127б, 14.128б[2], 15.131[2], 15.131б[3], 15.134, 15.136[2], 15.137[2], 15.138[2], 15.138б, 15.139[3], 15.140, 15.142, 15.143б, 15.146б[2], 15.147, 15.150[2], 15.150б, 15.155, 15.155б[2], 16.158б[3], 16.160, 16.160б[2], 16.161, 16.161б[4], 16.162б, 17.163б, 17.164б[2], 17.165, 17.167[3], 17.168[2], 17.168б, 17.169, 17.169б[2], 17.170, 17.170б[3], 17.171б, 17.172б[4], 17.173, 17.173б, 17.174, 17.176[3], 18.179, 18.181б, 18.183, 18.184, 18.185б[2], 18.191, 18.194[2], 18.197б, 18.198, 18.198б, 18.199[3], 18.201, 18.202, 18.203, 18.205, 18.205б, 18.207, 19.207б, 20.208[3], 20.209б, 20.210, 31.218б, 31.221[2], 31.222[2], 31.223, 31.223б[2], 32.224, 32.224б, 32.226б, 32.227[2], 32.230, 33.232б[3], 33.233[3], 33.234[3], 33.234б[7], 33.235, 33.235б[6], 33.236б, 33.239[2], 33.239б, 33.240, 33.241б[2], 33.242[3], 33.242б, 33.243[10], 33.243б, 33.244б, 33.245б[2], 33.246[4], 33.246б[3], 33.247[3], 33.247б, 33.249, 33.249б, 34.250, 34.250б, 34.251[2], 34.253, 34.254, 34.254б, 34.255[4], 34.256[4], 35.256б, 35.257[6], 35.257б, 35.258[2], 35.258б, 35.259, 35.259б, 35.262, 35.262б, 35.263, 35.263б, 35.266б[2], 36.270, 37.272б, 36.273, 37.274, 37.274б, 37.275б, 37.277, 37.277б, 37.278[2], 37.278б, 37.279, 38.281б[3], 38.282, 38.282б[3], 38.283[2], 38.283б[5], 38.284[2], 38.284б[5], 38.285[6], 38.285б[2], 38.286[3], 38.286б[3], 38.287[4], 38.288б, 38.289б, 38.290[4], 38.291, 38.293б, 38.294б, 39.298, 39.299б, 39.300, 39.300б, 39.301, 39.302, 39.303б, 39.304, 39.305[4], 39.306, 39.307б[2], 39.308[2], 39.309б, 39.310, 39.311, 39.319б[3], 40.320, 40.320б[2], 40.321, 40.321б, 40.322[2], 40.322б[2], бь 1.6, бꙋ̀ 15.138, [б]ь 16.163б, ба̑ 1.3, 1.3б[4], 1.4, 1.4б[3], 1.5б[2], 1.6, 1.6б, 2.9б, 2.10, 2.12б, 2.13, 2.13б, 2.15б, 3.16, 3.16б, 3.17, 3.21[2], 4.22, 4.26[2], 4.26б, 5.27[3], 5.27б[5], 5.28, 5.29б[2], 5.30, 5.31б[3], 5.37б[2], 5.38, 5.38б, 5.39, 5.40б, 6.47[2], 7.50б[2], 7.53, 7.54б, 8.55б[4], 8.56[3], 8.56б, 8.57, 8.58[2], 8.59б, 9.62б, 9.63б, 9.64, 9.64б, 9.66[2], 9.69б, 9.70[3], 9.70б, 9.71, 9.71б, 10.79[2], 10.79б, 11.82б[2], 11.83, 11.83б, 11.86, 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.90б[2], 11.92б, 11.93, 11.93б, 11.94, 11.96, 11.96б, 11.97, 11.99б, 11.102, 11.103, 11.106[2], 11.107б, 12.109б[2], 12.110[2], 12.110б[2],

inslav

12.111³, 12.111б, 12.112б², 12.115, 12.116б², 12.120б, 12.123, 12.123б³, 12.124б, 12.125, 14.127, 14.127б, 14.130б³, 15.131б³, 15.133, 15.133б, 15.134б², 15.135², 15.135б, 15.136б³, 15.136б, 15.137б², 15.138, 15.138б², 15.139б, 15.140⁴, 15.142б⁴, 15.144б, 15.145б, 15.146, 15.147², 15.147б, 15.148, 15.149б, 15.150³, 15.152, 15.153³, 15.155³, 15.156б, 16.157б, 16.160, 16.160б, 16.161б, 16.163б, 17.164б, 17.166, 17.167, 17.167б, 17.168³, 17.168б², 17.169, 17.170, 17.170б, 17.173, 17.173б², 17.174б, 17.175б, 17.176², 18.177, 18.186, 18.186б, 18.188, 18.188б, 18.190б², 18.191б, 18.196б², 18.197², 18.197б, 18.198б, 18.200, 18.201, 18.204, 18.205², 18.206, 20.208б, 20.209², 31.217, 31.218б⁴, 31.219б, 31.221б, 31.222³, 31.222б, 32.223, 32.223б, 32.224б, 32.225, 32.225б, 32.226б, 32.228³, 32.228б, 32.229³, 32.229б, 32.230, 32.230б², 32.231б, 33.233б, 33.234, 33.234б², 33.238, 33.239б, 33.240, 33.241, 33.243, 33.244б³, 33.245б, 33.246², 34.248б, 34.252б², 34.253б, 35.255, 34.255б², 35.256², 35.256б³, 35.257², 35.257б, 35.258, 35.259, 35.260², 35.261б, 35.263, 35.264, 36.271, 36.273, 37.274б, 37.275, 37.277б, 37.279, 37.280, 38.282², 38.283, 38.284, 38.284б, 38.285, 38.287, 38.293, 38.293б², 38.294б, 39.295б, 39.299³, 39.299б, 39.301, 39.302, 39.304², 39.304б, 39.305б², 39.306б, 39.308б², 39.309, 39.311², 39.311б⁴, 39.312, 39.312б, 39.315б, 39.316б, 39.319³, 39.319б, 40.320², 40.321, 40.324, бо́га 5.38б², 6.43б, 12.109, 39.307б, богà 39.296², 39.306, бо́га 39.296, бо̀гꙋ 1.3, бꙋ̀гꙋ 1.3, бꙋ̀ 1.4б, 1.5б, 2.9б², 2.10², 2.12, 2.12б, 2.13², 2.15б², 3.16, 3.16б², 3.17⁶, 3.19⁴, 4.22б, 4.24б, 4.26², 5.27, 5.30², 5.31б, 5.38, 5.39², 5.39б, 5.40, 6.42², 6.42б³, 6.43, 6.43б, 6.46², 6.46б², 6.48б², 7.49б, 7.50б, 7.51, 7.51б, 7.53б, 8.57, 8.57б, 8.58б, 9.65², 9.67б, 9.73, 9.74б, 9.75б², 10.76б³, 11.82б², 11.83б, 11.84, 11.86б², 11.89, 11.89б, 11.90, 11.91, 11.92б³, 11.93, 11.93б, 11.95, 11.95б, 11.96б, 11.100б, 11.106², 12.110², 12.111², 12.119б, 12.120, 12.120б, 13.121³, 13.121б, 13.122³, 13.122б², 13.123², 13.123б, 13.124, 13.124б, 13.125⁵, 13.125б, 14.128б, 14.130, 14.130б, 15.134б, 15.135, 15.136б², 15.137, 15.138, 15.143б, 15.146б², 15.148, 15.148б, 15.150², 15.150б³, 15.153, 15.155б, 15.156б, 17.164, 17.164б, 17.165б², 17.166², 17.167², 17.167б, 17.171, 17.173², 17.173б², 17.174, 17.175, 17.176², 18.190б, 18.192б, 18.193, 18.194б, 18.196б⁶, 18.197³, 18.197б³, 18.198, 18.202, 18.205б, 18.207, 20.208б³, 20.209, 20.209б, 31.219, 31.219б, 31.222б, 32.223б², 32.224б³, 32.225², 32.226, 32.227, 32.228, 32.229², 32.230б, 32.231, 33.234, 33.234б², 33.235², 33.235б, 33.237, 33.239, 33.239б, 33.240, 33.241б, 33.242, 33.242б, 33.243², 33.244², 33.244б, 33.245б², 33.246², 33.247б, 34.254, 34.254б, 34.255б, 35.257, 35.262, 35.266б, 36.267б, 36.270³, 36.272³, 37.272б, 36.273², 36.273б, 37.275, 37.277, 37.278б, 37.279, 38.281б, 38.283, 38.284б², 38.286, 38.286б, 38.288², 38.289б², 38.294б², 39.300б, 39.301б, 39.302б, 39.304б², 39.306, 39.307б, 39.309, 39.313², 39.319², 39.319б², 40.320б, 40.321б³, 40.322б², бꙋ 3.20, 15.155б, бꙋ 4.26, бо́гꙋ 6.42, 6.42б, 6.43б, 11.93б, *чл.* бо́гато́го 11.93б, *зв.* бе̑ 2.13, 4.24б⁵, 4.25², 5.29б, 5.30б, 5.31б, 5.33, 5.34, 5.37б, 5.38, 5.39, 7.54б, 8.57, 9.66, 10.78, 10.78б, 11.88б, 11.90, 11.102, 13.121б, 13.123², 15.135, 15.146б, 15.154б, 17.174б, 32.223б², 32.224², 35.260б, 35.262б, 35.265, 38.285, 39.300б, 39.304б³, 39.305б, 39.308, 39.308б, 39.311³, 40.320б, 40.321; *мн.:* бѡгове 1.3, богове 4.22, бо́гѡве 6.43б, 9.64², 9.75, 36.273б, 39.308, 39.309, бо́гове 9.66, 12.109, 33.239б, 37.278, 37.278б², 39.296б, богѡве 12.116б, бо́гоове 15.139, бѡ́гове 21.210б, 37.278б, 39.296², 39.311, боо́гове 39.297, 39.302б, 39.303, 39.304, 39.308, 39.309б, бве̑ 39.298, бѡ́гоове 39.307, боо́гѡве 39.307б, бо́гѡве 39.308, *чл.* бо́гѡвете 5.38б, бо́говете 5.38б, 15.140, 37.278, 37.278б, 39.297, бого́вете 36.270, бѡ́говете 39.296б, 39.298б, 30.302, боговете 39.297, боо́говете 39.307б², 39.308², боо́гѡвете 39.308б.

богат *прил.* (22) *Богат, който има голямо богатство и имот, състоятелен, заможен.* и҆ а҆ко̀ и҆ма̑ и҆ма́нїе та̀ сь́мь бога́ть а̑ по́честь нема̑. защо́ мї е болѧ́р'ство без' по́честь 9.65б; и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ сѝ и҆ си́ч'кы ѡ҆блѣ́чены във' копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поѩ́сѣ 40.320; не бѣ́хꙋ тврь́дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сырома́си. а҆̀мѝ посрѣ́ ко́л'кото бѣ́хꙋ възмо́жны да и҆ се́бѣ сѝ хра́неть и҆ ѡ҆редѣ́вать съ сво́ето сѝ и҆́манїе и҆ на сырома́си да пода́дꙋть 15.132б. // *Като същ. Богат човек.* и҆ па̀кь въспомени̇̀ сырома́ха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь. и҆ нѣли̇̀ зане́сень бы̑ въ ло́но а҆враа́мово. а҆̀ ѡ҆́н'зи бога́тыи, пла́чаше и҆ ви́каше 12.118.

ед.: м. бога́ть 3.17, 9.65б, 12.119, 13.121, 15.133б, 15.155б², 36.269, бога́тыи 5.27,

inslav

12.118, бога́тїи 11.108, богать 15.134, бога́ты 31.221, бѡга́ть 40.320, бога́таго 12.118, бога́тыго 12.118б, бога́того 15.134б, бога̀тымꙋ 5.27, *ж.* бога́та 11.103, 17.168б; *мн.:* бога́ты 3.17б, 15.132б.

богатство *ср.* (2) *Богатство, голямо състояние и имот, имане.* сѣ́кыи дн҃ь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и҆ напоѝваше жѣ́дны, и҆ го́лы ѡ҆блѣ́кꙋваше. сми́слюваше дв҃да пр҃рка, что̑то, ка́же. бога́тьство а҆̀ко ти҃ тече̑, недѣ́и го прила́га на ср҃цето си҃ 15.133б; дарѡве́те на ѡ҆нїа хытрьцѝ това̀ прока́зꙋвахꙋ. зла́тото что̑ доне́соше, то̑ пока́зоваше, като̑ пр҃ꙋ сѣ́щомꙋ. защо̑ зла́то тѣ́кмо ца́рꙋ є҆̀ прили́чно, и҆ бога́тьство мнѡ̑гомꙋ трѣ́бꙋе 33.244.

ед.: бога́тьство 15.133б, 33.244.

богдатски *вж.* **багдатски**

богобоязлив *прил.* (2) *Богобоязлив, който има страх от Бога и постъпва според християнските норми.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃вкь на є҆ди́нь монасти́рь палести́нскыи, до́брь и҆ бг҃обоѝзливь ѿ мла́да бѣ́ше прїе́ль калоѐрьство 17.164; и҆ на жена́та мꙋ бѣ́ше и҆́ме а҆гла́йса. и҆ тїа̀ до́бра̀ и҆ чи́ста и҆ по́стница бг҃о҆боѝзли́ва. и҆ молѣ́ше ба҃ 40.320.

ед.: м. бг҃обоѝзливь 17.164, *ж.* бг҃о҆боѝзли́ва 40.320.

боговиден *прил.* (1) *Богоподобен, който прилича на Бог по вид, боговиден.* и҆ то́лкꙋзи мꙋ свѣ́тѣше ли́цѣто. и҆ то́лкова бѣ́ше бг҃о҆ви́день чл҃вкь. ѻ҆́ти и҆ є҆рети́ци кои́ го ви́дѣха, и҆ ѡ҆брѣ́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́нскаа. нѐ тѣ́кмо ѿ поꙋ́ченїето мꙋ, а҆̀мѝ по́мнѡго ѿ лицѐто мꙋ а҆́гг҃лско дѐто го и҆́маше 15.150.

ед.: м. бг҃о҆ви́день 15.150.

богодумен *прил.* (1) *В който се разказва за Бога, който е посветен на Бога.* и҆ ст҃ыи дїѡни́сїе а҆реѐпа́гїть. и҆ і҆ѡа́нне дамаскѵ́нь. на тѣ́хныте бг҃о҆дꙋ́мны кнїгы така̀ марѳꙋри́сꙋвать 11.82.

мн.: бг҃о҆дꙋ́мны 11.82.

богодъхновен *прил.* (1) *Боговдъхновен, който е вдъхновен от Бога.* така̀ и҆ ст҃ы̀ безсре́брьници си́чкꙋ зе́млю ѡ҆бтекоше и҆ напльниха ю҆̀ със вели́кы чю́деса. и҆ прїе́ха мꙋ́дрость бг҃одьхнове́ннꙋ 10.79.

ед.: ж. бг҃одьхнове́ннꙋ 10.79.

боголюбив *прил.* (1) *Боголюбив, който обича Бога.* и҆ подохь па́кь на ѻ҆нова̀ мѣ́сто прѣ̑ и҆ко́нꙋ бц҃и. дето ми би҃ пи́сано та́ се ѡ҆бре́ко̑ да се пока́ѧ. и҆ прѣклоних се на колѣ́нѣ. и҆ наче̑ така̀ да дꙋма̑. ты̀ ѡ҆ вл҃чце бц҃е що́ си бг҃о҆лю́бива 17.171.

ед.: ж. бг҃о҆лю́бива 17.171.

боголюбие *ср.* (1) **ваше боголюбие.** *Ваше боголюбие, обръщение към епископ.* и҆ подꙋма па̑ по́старыи є҆пк҃пь. и҆ ре̑. на си́чкыте є҆пк҃пы и҆ на си́чкы клири́цы. послꙋ́шаите моа́та дꙋ́ма ст҃ыи и҆ сще́нныи събо́ре, тїа́ что̑ ре́ко̑те ва́ше бг҃олю́бїе да поло́жите а҆рхїерѐа. добры̀ сꙋ́ть и҆ и҆з҆бра̀ннїи. а҆̀мѝ по̑о́бае пр҃ѣ́вѣнь да сто́риме мо́лба на ба҃ и҆ тога́зи ще̑ позна̀, кого́ ны̀ ще бы҃ и҆збра̀ а҆рхїерѐа 15.138.

ед.: бг҃олю́бїе 15.138.

богомолец *м.* (1) *Богомолец; лице, което вярва и се моли на Бога.* а҆̀ ты̀ почнѝ да раздѣ́лишь за своа̀ дш҃а прьве́нь се ꙋ҆́мирѝ със когото си҃ и҆ма́ль кара́зь та сѐ прости, и҆ бьдѝ бг҃о҆мо́лець 31.219б.

ед.: бг҃о҆мо́лець 31.219б.

богоносен *прил.* (1) *Богоносен; който носи Бога, божественото в себе си.* и҆ ко́ито послꙋ́ша та́зи за́повѣдь ѿ ст҃ы̑ и҆ бг҃о҆но́сны̑ ѡ҆ц҃ь. и҆ да хо́ди със трѣ́звено ср҃це, и҆ да стрꙋ́ва добра̀ ра́бота и҆ ꙋ҆́годна бꙋ̑ 20.209б.

мн.: бг҃о҆но́сны̑ 20.209б.

богоприемец *м.* (2) **симеон богоприемец.** *Симеон Богоприемник.* ѡ҆ блж҃е́нныи сѵмеѡ́не. бг҃о҆прїе́мче. въи҆́стинꙋ пр҃рк си би́ль, и҆ дх҃ь ст҃ы̀ и҆ма́ль си҃. ѻ҆́ти ми бѣ́ше ре́кль. ѻ҆́рꙋжїе

inslav

ѻ̃стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̀, на ср҃це́то моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б.

ед.: бг҃о прїе́мъць 35.264б, *зв.* бг҃о прїе́мъче 35.261б.

богоразумен *прил.* (2) **свѣт богоразумни.** *Божествена светлина, светлината на богопознанието.* бѣ́хꙋ и҆зъмрѣзъ́ньле ч҃лците ѿ бѣсо̀въскьта на́пасть, дѐто свѣ́ть и҆ли̇̀ видѣ́ло и҆ли̇̀ с҃лнце не ви́дѣхꙋ и҆стиннаго ба҃, и҆ свѣ́та. и҆ дѐто не мо́жахꙋ ч҃лци тога́зи ни̇̀какь да ви́деть свѣ́ть бг҃о ра́зꙋмныи 33.241; и҆ е҆зы̑ците что̑ бѣ́хꙋ помраче́ни ѿ мнѡ̑го грѣ́хѡве. защо̑ а҆̀ко бы̑ была̀ добра̀ тѣ́хъната ра́бота та̑ бы̑ свѣти́ли като̑ сл҃нце. и҆ не бы̑ и҆́мь трѣбова́ло да ви̇̀деть свѣ́ть бг҃о разꙋ́мныи а҆̀ми̇̀ легома̀ и҆́мь бѣ́ше тѣ́хъната ра́бота тѣ̀мна и҆ мра̀чна. по́тврьдѣ ѿ нощь. и҆ трѣ́боваше и҆́мь да ви́деть бж҃їа свѣ́тлость 33.241.

ед.: м. бг҃о ра́зꙋмныи 33.241, бг҃о разꙋ́мныи 33.241.

богоразумие *ср.* (3) *Богопознание, познаване на Бога и на основните изисквания на християнството.* и҆ наꙋ́чиха ны̑ и҆ наста́виха, и҆ въразꙋми́ха. и҆ чю́деса сто́риха. и҆ мнѡ̑го злѡ̀ прѣтрьпѣ́ха. тьъ́мо да ѿбрѣ́нать си́чъки е҆зы́ки, и҆ да гы̑ привѣ̑дꙋть на добро̑ бг҃оразꙋ́мїе. и҆ да и҆́мь покры̑ють грѣ́хоове́те със̾ поꙋче́нїето 34.254.

ед.: бг҃о разꙋ́мїе 33.235б, бг҃о разꙋ́мїе 33.240б, бг҃оразꙋ́мїе 34.254.

богородица *ж.* (63) *Богородица, майката на Исус Христос.* и҆ пойде́ си і҆ѡа́кѵ̈мь оу҆̀ домь сво́й. и҆ събы́ст̾ се а҆́гг҃лова рѣ̑ и҆ роди́ се пр҃таа бц҃а 3.17; и҆ тога́зи на распе́тїе, ре̑ х҃с бц҃и же́но сѐ сн҃ь твои̇̀ и҆ і҆ѡа́ннꙋ ре̑, зарадѝ бц҃а. сѐ мт҃и твоа̀. затова́ се назова̀ і҆ѡа́ннь бг҃о сло́вь, бра́ть бж҃їи и҆ сн҃ь бг҃оро́дичинь 6.41; и҆ това̀ пока́зах̾ме̑ мал̾ко бг҃оро́дичины скрѣ̀бны дꙋ́мы, защо̑ така́ е по̑о́бно. да разꙋ́мѣемь ко́л̾ко и҆́ма́ше бц҃а жа́лость за сн҃а своѐго е҆ди́но ро́днаго і҆с҃а х҃а 35.262б.

въведение в цръков прѣсвѣтие богородице. *Въведение Богородично, християнски църковен празник.* м҃цатого, к҃а. и҆́же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тые вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но д҃вы мрїе 13.121; **рождество богородице.** *Християнският празник Рождество Богородично.* м҃цатого, и҆, сло́во на рожьство прѣ̑стые вл҃чце нашее бц҃е и҆ пр҃но д҃вы ма́рїе 3.16; **свѣта (дѣвица) богородица (мария).** *Света Богородица дева Мария, майката на Исус Христос.* и҆ погле́да̑ прѣ̑ себѣ̀ си, и҆ видѣ̑ ѻ̃бра́зь ст҃ѣи бц҃и, чѐ стои̇̀. и҆ азе́ и҆ реко̑ и҆ гле́дамь а҆̀. ѿ пр҃таа д҃во вл҃чце, що си̇̀ роди́ла ба҃ і҆с҃а х҃а 17.170; и҆ ты̑ зна́ешь дв҃це мо́ето же́нъско ѥ҆ство (!) и҆ мо́а сла́бость... а҆̀ми̇̀ и҆ ты̑ ста̀а бц҃е, ты̑ ми бꙋ́ди̇̀ помо̑щница 8.56б; и҆ ре̑ мꙋ ста̀а бц҃а вто́рыи пѣ́ть что̑ сѣ́ди просїа́кь ѻ̃н̾зи пр҃ѣ̑ цр҃ко́вните вра̀та. тои̇̀зи е бж҃їи ч҃лкь 40.321б; легома̀ ви́дѣ бѣ̀, че сѣ̀ ч҃лкь не о҆ста́влꙗ ѿ сво́йте злы̑ны̑. слѣ́зе сам̾сѝ. и҆ въплѣ̀ти се ѿ ста̀ѧ дв҃ца бц҃а м҃рїа 33.246б; **успение богородици.** *Християнският празник Успение Богородично.* и҆ а҆пл҃ы и҆ ст҃ы̀ ѿц҃и, да по́стиме чт҃ны ст҃ы по́сти. на ꙋ҆спе́нїе бц҃и. и҆ на ро́жьство х҃во 18.198б.

ед.: бц҃а 3.17², 6.41², 6.41б, 11.99б, 11.100, 11.104, 15.132, 15.141б, 15.142, 17.170б, 17.172, 18.177, 18.181, 18.185б, 33.235б, 33.236, 33.236б, 33.237, 33.244б², 33.246б, 33.247, 35.258, 35.260б, 35.262б, 35.263, 38.285, 38.285б, 40.321б², бц҃е 3.16, 9.62б, 13.121, 18.184, 35.260б, бц҃и 6.41², 6.41б, 8.56б³, 11.99б, 13.124б, 17.170, 17.170б, 17.171б, 17.172², 18.198б, 33.237б, 38.288, 40.321б, бц҃ꙋ 3.17, 35.256, бц҃ею 15.141б, *зв.* бц҃е 8.56б, 11.103б, 11.104, 17.170б, 17.171².

богородичен *прил.* (4) *Богородичен, който принадлежи на Богородица или се отнася до нея.* и҆ сто́ри а҆леѯїа з҃і. го́динь прѣ̑ цр҃квата бг҃оро́дична. и҆ ꙋ҆го́ди г҃ꙋ бꙋ̑ своѐмꙋ 40.321б; и҆ тамо що ѐ цр҃ква бг҃о ро́дична пойдох̾ме̑ до нѥ̑а

inslav

при врата́та цр҃ко́вны 3.19б; пойдох'мê оу҆ влахе́р'на цр҃ква бг҃оро́д҃ї'чна 3.19б.

ед.: ж. бг҃о_ро́дична 3.19б, бг҃оро́д҃ї'чна 3.19б, бг҃ї'чна 40.321б, бг҃оро́дична 40.321б.

богородичин *прил.* (3) *Богородичен, който принадлежи на Богородица или се отнася до нея.* затова́ се назова̀ і҆ѡа́ннь бг҃о_сло́вь, бра́ть бж҃їи и҆ с҃нь бг҃оро́дичинь 6.41; и҆ сѣ́деше катô просїа́кь прѣ̀ цр҃ква бг҃ороди́чина 40.321; и҆ това̀ пока́зах'мê мал'ко бг҃оро́дичины скрѣ̀бны дꙋ́мы, защô така́ е по́о́бно. да разꙋмѣ́емь ко́л'ко и҆ма́ше бг҃а жа́лость за сн҃а своего̀ е҆ди́но_ро́днаго і҆с҃а х҃а 35.262б.

ед.: м. бг҃оро́дичинь 6.41, *ж.* бг҃ороди́чина 40.321; *мн.:* бг҃оро́дичины 35.262б.

богослов *м.* (20) **григорий богослов.** *Григорий Богослов.* слꙋша́йте григорїа бг҃о_сло́вь чтô ре҃. х҃с хо́ды по́ земли҃ плѣ́т'скыи, л҃г. го́дины. проповѣ́дꙋва и҆ ꙋчѝ 35.265б; **иоанн богослов.** *Йоан Богослов.* а҆ в' дрꙋ́гы г҃, го́динь и҆ полови́на, щê да сѝ пока́же а҆нтихрі́сть дїа́вольскыте нѥ́говы ра́боты. катô ка́зꙋва и҆ дꙋ́ма ст҃ыи і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь, въ сво́ата кнїга дѣ̀то е зовѣ́ть а҆покалипсѝсь 18.186.

бг҃о_сло́вь 6.41², 18.188, 18.190б, 18.191, 35.265б, бг҃осло́вь 11.83, 11.94б², 11.97, 18.186, 18.194б, 33.233, 38.284, 39.319, бг҃о_сло́ва 6.41, бг҃осло́ва 36.267б, бг҃о_сло́вꙋ 6.41, 12.112б, бг҃словꙋ 6.41.

богословие *ср.* (1) *Богословие, учение за религиозните догми, теология.* бг҃словїе ст҃аа тр҃ица є҆ не и҆скꙋ́сима детô не мо́же, ꙋ҆мь чл҃чьскы̀ ни́ка́кь да пости́гне да и҆спыта ка́кь є҆ 33.238*.

ед.: бг҃словїе 33.238*.

богоубийца *м.* (1) *Богоубиец, убиец на Бога.* и҆ ко́й те наси́лы да прѣдадешь г҃а на безако́нныте и҆ꙋдеê; и҆ кой ти ре́че, да ста́нешь прѣда́тель и҆ бг҃о_ꙋбїи́ца 35.257.

ед.: бг҃о_ꙋбїи́ца 35.257.

богоявление *ср.* (2) *Богоявление, християнски празник.* и҆ ные се́гà так'вьзи пра́ꙁ҆ник, и҆ма́ме и҆ так'в'зы д҃нь, праꙁ҆нꙋвамê цр҃ꙋ̀ детô е дошь́ль да оу҆ми́рѝ си́ч'кыи свѣ́ть чтô е нб҃ныи и҆ вели́кыи сп҃сь г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с ко́ѝ и҆ как' сѐ зовѐ, бг҃оя҆влє́нїе. сн҃ре҃. бж҃їе я҆влєнїе 33.232б.

ед.: бг҃оя҆влє́нїе 1.4, 33.232б.

божески *нареч.* (1) *Като бог, божески.* затова̀ и҆ г҃ь наста́ви пр҃рци да проповѣдꙋ́вать и҆ да ка́жьть как' щѐ да слѣ́зе сам'сѝ бг҃ь, да и҆зба́ви а҆да́ма, и҆ си́ч'ки лю́дїе що сѐ ѿ а҆да́ма. да гы̀ и҆зва́ди ѿ дїаволь'скы̀ рꙋцѣ̀. и҆ нѣ̀ да слѣ́зе бж҃ьскыи, като є҆ бг҃ь на н҃бето… а҆мѝ да о҆блѣчѐ пльть чл҃чьскаа 3.16б.

бж҃ьскыи 3.16б.

божествен *прил.* (34) **1.** *Божествен, който принадлежи на Бога, божи.* и҆ таквóзи се пока́за това̀ о҆́троче ѿкак' сѐ роди̇̀. о҆́ти се и҆ ѿ нѥ́го позна́ше и҆ ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, как' сѣ̀ сѣ́щи сѣ́щи (!) добры̀ хр҃тїа́не. катô и҆ бж҃твны̀ гла҃ чтô ре҃ ѿ пло́дът' се дрьво̀ позна́ва 15.132б; и҆ на́ше ѥ҆ва́стїе и҆ пи́тїе да бꙋ́де сло́во бж҃їе. и҆ ѿ б'ж҃твны дꙋ́мы да се наси́тѝ. и҆ да се възве́селѝ защô ба҃ вѣ́рꙋваме 34.255б; и҆ а҆пль па̀к' се помнѝ помлѝ бꙋ. и҆ бж҃твнаа си́ла ѿ н҃бе́то слѣ́зе, и҆ бого́вете и҆мь потрошѝ 36.270. **2.** *Божествен, който се отнася до Бога.* и҆ наꙋтрѣ̀ когѝ и҆злѣ́зоха ѿ бж҃твна̀ лу́р'гїа. а҆ тїѐ сто́риха слꙋ́ж'ба и҆ трапѣ́за голѣ́ма на си́ч'кы гра҃' пефла́гонь 39.316; и҆ гдѐто проповѣ́даха бж҃твное є҆ѵ҃лїе, и҆ си́ч'кыи свѣ́ть и҆сплѣ́нише със' бл҃гочь́стїе 15.132; и҆ та́мо наоу́чи си́ч'ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н'скыи. и҆ кнїгы бж҃твные и҆з'оу́чи добрѣ̀ 12.109. **3.** *Божествен, който е подобен на Бога, богоподобен; богоугоден.* и҆ посл҃ѣ ѿнїа бж҃твны мꙋ́жїе. є҆но́хь, ноѐ, мел'хиседе́кь, а҆враа҃ і҆саа́кь, і҆а́ковь. дѣ̀то се не просвѣ́тиха със' писмô и҆ със' кнїга. ами сê просвѣ́тиха,

inslav

защô ѝма́хꙋ чи́сть оу҆́мь и҆ сѣ́мисль. и҆ съвръше́на вѣ́ра на ба҃, и҆ и҆́стинныи. и҆ ср҃це чи́сто 15.131б. **4.** *Божествен, който е съобразен с изискванията на Бога; богоугоден.* с҃ще́нникь нѣ́кои съ е҆дного бл҃гоговѣ́нного (!) дїа́кона, любо́вь и҆ма́ха добрь междꙋ се́бѣ си҃. и҆ бж҃твнь живо́ть бѣ́ха добы́ле. и҆ не зна҃ дїа́воль ка́кь гѝ о҆сътонѝ и҆ прѣлѣ́сти ги та се о҆мразѝха 3.18. **5.** *Божествен, който е даден от Бога.* и҆ въ е҆дна̀ но́щь катô си чи́нѣше мо́лба и҆ мета́нїе. и҆ рꙋцѣ́те си҃ вди́гаше наго́рѣ и҆ пла́чѣше. и҆ на́прасно видѣ̀ бж҃твно видѣ́нїе е҆ди́нь а҆́гг҃ль и҆̀ сѐ и҆́вѝ, катô нѣ́кои мла́дь мом҆кь. и҆ свѣ́ти, катô свѣщь 8.56.

ед.: *м.* бж҃твнь 3.18, бж҃твнѣ̀ 15.132б, бж҃твныи 35.264б, 38.289б, бж҃твныи 38.289б, *ж.* бж҃твнаа 8.55б, 9.67б, 11.95б, 12.110, 36.270, бж҃твна 9.61, 15.132, 39.316б, бж҃твна̀ 39.316, бж҃твнѣ̀е 39.316б, *ср.* бж҃твно 8.56, 9.62б, 12.112б, 17.173, 37.274, бж҃тво 15.131б, бж҃твное 15.132, 15.132б, 33.236б; *мн.:* бж҃твны 9.61б, 15.131б, 16.163б, бж҃твны 9.62б, 39.295, бж҃твные 12.109, 15.137б, бж҃твны 34.255б, бж҃твны 39.295б, *чл.* бж҃твныте 11.84.

божественѣ *нареч.* (1) *Както изисква Бог, божески, божествено.* е҆тô да ре́мь бж҃твнѣ̀ и҆ д҃хо́внѣ да праз҃нꙋвамê. а҆̀ нѣ̀ сѣ̀ е҆лли́нскы ско́пѡ̀ да праз҃нꙋвамê. със҆ и҆гри̇̀ и҆ сѣ̀ пи́ан҆ство. и҆ пѣ́сни дїа́во́лскѣ̀ чтô сь дїа́волꙋ дра̀гы 39.318.

бж҃твнѣ̀ 39.318.

божество *ср.* (7) *Божественост, божествена същност, божие естество.* а҆̀ бж҃твото си҃ па҃ пока́за, катô въскрѣшаваше мрѣ̀твы, и҆ катô и҆сцѣлѧ́ваше бо́лны, и҆ слѣ́пы. и҆ бѣ̀сны 38.285б; раꙋ́вай се дамїа́не дето си пльнь със҆ бж҃тво, и҆ д҃хь с҃ть чтô кыпѝ ꙋ҆ те́бѣ 10.79б; а҆̀ х҃с легома̀ катô бѣ́ше. и҆ бѣ̀ и҆ чл҃кь. и҆ бж҃твото мꙋ бѣ́ше на сѣ́ко мѣ́сто а҆̀ чл҃чьство̀то на е҆́днô мѣ́сто 34.251.

ед.: бж҃тво 10.79б, 15.132, 20.208, 34.251, *чл.* бж҃твото 34.251, 35.264, 38.285б.

божи *прил.* (356) **1.** *Божи, който принадлежи на Бога.* и҆ тога́зи і҆ѡа́ннь зѐ да гле́да на н҃бе́то и҆ да слꙋ́ша ѿ бж҃їи ꙋ҆ста̀. и҆ наче да дꙋ́ма въ начелѣ̀ бѣ̀ сло́во 6.46б; чл҃кь, защô като е҆ създа́день ѿ бж҃їа рꙋ́ка̀. затова́ се зовѐ до́мь и҆ прили́чень бꙋ҃ 38.281б; така̀ е҆̀ и҆ за ба҃... защô бж҃їе ѥ҆́ство нѣ̀ е҆ катô чл҃чьско, да и҆ма ѿбра́зь и҆ ѥ҆́ство наше́н҆ско 38.282. // *Който е присъщ, свойствен, характерен за Бога.* г҃ь на́шь і҆с х҃с бѣ́ше бг҃ъ сьвръ̀шень и҆̀ чл҃кь сьвръше́нь. и҆ что̀ е҆ ꙋ҆ нѥ́го бж҃їе свои́ство та̀ е непости́жѝ, сѝ рѣ̀ не може ни́кои нѥ́гово бж҃тво разꙋ́мѣ̀ 34.251; и҆ по́ка́нѣше се на ꙋ҆че́нїе и҆ оу҆лѣ́зе оу҆ нѥ́го прѣмꙋдро́сть бж҃їа. и҆ д҃хь с҃тыи въсе́ли се въ ср҃це́то нѥ́гово 12.109; и҆ е҆зы́ците чтô бѣ́хꙋ помраче́ни ѿ мнѡ́го грѣ́хѡве... а҆̀мѝ легома̀ и҆́мь бѣ́ше тѣ́х҆ната ра́бота тъ̀мна и҆ мра̀чна. по́тврьдѣ ѿ нощь. и҆ трѣ́боваше и҆́мь да ви́деть бж҃їа свѣ́тлость 33.241; а҆́зь е҆с҆мь а҆́гг҃ль г҃нь пꙋ́стень ѿ ба҃, да ка́жꙋ те́бе мл҃ть бж҃їа, де́то ще́шь да прїи́мешь сега̀ 12.111б. **2.** *Божи, който се отнася до Бога, който е свързан с Бога и християнската религия.* а҆̀ і҆ѡа́ннь прїе̇̀ ꙋ҆ се́бѣ си҃ д҃хь с҃тыи. и҆ тога́зи започѐ да ꙋ҆чи за вѣ́ра бж҃їа 12.111; м҃рїе, а҆́зь тѐ прїе́хь ѿ цр҃квата бж҃їа. и҆ сега̀ те о҆ста́влꙗмь оу҆ до́мь тво́й 13.124б; и҆ тогѝва щьть да въспла́чать си́ч҆ките че́р҆ковы с҃ты̀. о҆́ти лꙋ́р҆гїа не щѐ векѝ̀ да и҆́ма, и҆ ни́какваа м҃лба и҆ слꙋ́ж҆ба бж҃їа въ тозѝ врѣ́ме 18.193б; защо̀ и҆́ма и҆ дрꙋ̀ зо́сима що̀ е҆ е҆рети́гь. а҆̀мѝ то́изи дрꙋ́гые, вѣ́рень, сич҆ко прѣда́нїе бж҃їе дръжаше 17.164; а҆̀ когѝ прѣсть́пате за́конь҆ бж҃їи, тогѝва ме гри́жа и҆́дѐ зара҃ това̀ 20.208; тїе́ са голѣ́мите заръчанїа бж҃їа. дето́ гы прѣда́де на свѣтъть бг҃ъ 1.7б. **3.** *Божи; който е сътворен, създаден от Бога.* на трѝ дѣлѡве раздѣ-

inslav

лѥ́на ѐ си́чѣ́ка тва́рь бж҃ї́а что ѐ бо҃ сто́риль 11.81; и҆ стори го па҃ да вла́да на си́чѣ́кыте гады́ни и҆ на сичѣ́кото бж҃ї́е тво́ренїе что сѐ ви́ды, да ѐ на҃ ню́го наче́лѣ́никь 15.131б; и҆ като̀ го видѣ́ха а҆да́мь и҆ є҆́вва, чю́дѣха се и҆ маѧ́ха се и҆ ду́ма́ха си... ны́е смѐ прьво̀ бж҃ї́е създанїе ѿ си́чѣ́кы̀ чл҃ци 35.266. **4.** *Божи, който е предан на Бога, който изповядва християнското учение.* а҆́зь є҆́сѣ́мь нико́лае ра́бь бж҃ї́и, и҆ а҆рхїере́и мирейскыи 15.147; тькѣ́мо ѡ҆нѣ́зи ма́лѣ́ка за́повѣдь повѣлѥ́ му́ бо҃ да дрьжѝ, да ѐ сьщѝ ра́бь и҆ слу́га бж҃ї́и 33.234б; и҆ дру́гы є҆́днакь мнѡ́го чю́деса сто́ри ст҃ыи николае. тькѣ́мо тїа ма́лѣ́ко показахѣ́мѐ, да разу́мѣ́ете ка́кь ѐ бы́ль ѹ҆го́дникь бж҃ї́и 15.155. **5.** *Като същ. Само ср. Божието; всички неща, свързани с Бога.* по то́изыи ско́пось ка́же и҆ х҃с въ ст҃о́е є҆ѵ҃лїе да́йте кѥ́саровоту̀ кѥ́сару̀, а҆ бж҃ї́ето бу̀ 33.240. **божи гроб.** *Гробът на Исус Христос в Йерусалим.* тога́зи ст҃ыи почѐ да му̀ ка́зу̀ва пра҃ѣ́ си́чѣ́ки. ка́ко е вѣрова́ль вь х҃а. и҆ какѣ́ сѐ наго́вори да и҆́де въ і҆ерл҃и́мь на бж҃ї́и гро̑бь 5.35б; **божи съд (съд божий).** *Страшният съд.* и҆ помы́слюваше за вто́ро пришѣ́ствїе за бж҃ї́е су́дь. и҆ ка́кь да си ѹ҆краси̇ дш҃ьта, да срѣ́щѣ́не х҃а̀ ба̀ съсвѣти́лѣ́никь (!) ѹ҆красе́нь 8.55б; защо̑ а҆́ко се ту́ка и҆збе́вишь ѿ вра̀га своє́го ради̇ кле́тва и҆ ѡ҆клина́нїе. а҆́ми̇ ѿ су́дь бж҃ї́и та́мо не мо́жешь да и҆зѣ́бѣгнѥшь и҆ ѿ вѣчна̀ му́ка 5.40б; **божи таини.** *Пресътворените по време на литургия хляб и вино в тяло и кръв Христови, с които се причестяват православните християни.* защо̑ мнѡ́го чю́до ви́дѣхь ѿ ню́го. посте́ше се ѿ не҃ли̇ до не҃ли̇ и҆ ѹ҆зи́маше ст҃ы̑ бж҃ї́и та́йнь. и҆ ѧ҆дѣ́ше по двѣ ѡнѣ́гїи хлѣ́бь (!) 40.323; и҆ не да́де му̀ да и҆ се покло́ни... и҆ ду́ма му̀. що̀ чи́нишь така̀ дх҃о́вниче. сщ҃енникѣ́ сы̑и (!) и҆ но́сишь таи́нь бж҃ї́и 17.174; **божии човѣк.** *Божи пратеник, праведник.* м҃ца ма́рѣ́тїа. з҃ı, поло́жено бы̑ тѣ́ло а҆ле́ѧ҃ї́ю бж҃ї́ю чл҃ку̀ 40.324; дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма бж҃ї́и чл҃кь не́лї е, па́зи се ѿ мнѡ́го пи́тїе, и҆ не щѣ̀ да ѹ҆зме ѡ҆́нѣ́зи ча́ша 7.50; **мати божия.** *Божията майка, Богородица.* м҃ти бж҃ї́а пла́чѣше и҆ въздышѣше, и҆ си́лы нб҃ные дивлѧ́ху̀ се и҆ а҆́гг҃лы трепе́рѧху̀ 35.259; **падна в ръце божии.** *Попадна в божиите ръце, озова се в божията власт.* що̀ ка́же кні́га. пода́и гу̀ дарь щото́ си съсво́и (!) тру́дь сте́кль. недѣ̀и да сѐ стру́ва бу̀ като̀ на и҆гра̀ защо̑ е страшно ко́и па́дне въ ру́цѣ бж҃ї́и 31.219б; **припадна на милост божия.** *Оставя се на божията милост.* и҆́ ре҃ дв҃дь. и҆ три́те ми сѣ̀ тѣ́сны̀. а҆́ми̇ побо́лѣ ми ѐ да припа́днѣ на мл҃ть бж҃ї́а, нежели̇ да бѣ́гѧ҃ ѿ ру́ка чл҃чьска̀ 11.89б; **пръст божи.** *Божията воля, божията намеса.* фараѡ́нь мѡѷсеа̑. не прѣгово́ри, ни̇ти̇ бж҃ї́е лю́дїи съсѣ́ ка́менїето и҆ пли́нѣ́ѳы да гы̑ о҆теготѝ. ни̇ти̇ лѣ́сть о҆ба́ѧна, что ѐ съсѣ́ прѣ́сть бж҃ї́и о҆ста́вено. да сѐ проти́вы 12.114; **прѣдам си душа́та в ръце божии.** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и҆ като̀ се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ́даде дш҃ьта въ ру́цѣ бж҃ї́и 39.308б; и҆ та́ко посѣ́нь бы̑ и҆ ст҃ую свою̀ дш҃у̀ прѣда́де въ рьцѣ̀ бж҃ї́и:~ м҃ца а҆прі́лїа, к҃г, д҃нь 39.309; **с божие повелѣние** *и* **божием повелием.** *По божия воля.* и҆ ѹ҆зе́ха каменїе си́чѣ́ки и҆ мѣ́таха на нѥго. а҆ ка́менїето, съсѣ́ бж҃ї́е повелѣ́нїе не ѹ҆дари і҆ѡа́нна ни̇ є҆ди́нь ка́микь 6.42б; и҆ свѣ́за ст҃ыи змеа́того за грь́лото съсѣ́ бж҃ї́е҃ повелѣ́нїе҃. и҆ да́де го на момѣ́та 39.311; и҆ влѣ́зе въ ко́рабь и҆ и҆ще́ше да и҆де въ ѳа́рѣ́сьли́кїю... нѣ̀ бж҃ї́е пове́лїе҃ ѹ҆да́ри голѣ́ма бу́ра и҆ зане́се кора́бьть до ри́мь гра́дь 40.321б; **с миром божием.** *С божията благословия.* дх҃о́вниче, є҆́днакь дру́го и҆́ма́мь жела́нїе да́ ми сьвръ́шишь. и҆ди си̇ сега̀ на монасти́рь съ ми́ромь бж҃ї́емь да си ѹ҆чу́вань. и҆ до годи́на дойди̇ па̀кь на

inslav

ѡнѣзи сꙋха долꙗчи́на 17.174б; **сила божия.** *Представител на небесното воинство или светец.* и҆ нарѣ̑ а҆враа́мь и҆́ме на ѡнѣзи планинѣ̀. бꙋ̀ видѣ̀. ѡти се и҆ꙗ̑ви та́мо си́ла бж҃ї́а и҆ па̀къ мꙋ подꙋ́ма а҆рхг҃гль михаи́ль и҆ рѣ̑, а҆враа́ме а҆враа́ме така̀ ка́же г҃ь 11.85б; и҆ то́лꙗкова и҆ма́нїе затри́вашь на́пꙋсто, ты̀ и҆на́кь не мо́жешь и҆сцѣлѣ̀. тѣ́кмо догдѐ не по́йдешь на солꙋ́нь, да припа́днешь на мо́ꙗть гро̑бь съсъ чи́ста вѣ́ра. и҆ тога́зи ще́шь да ви́дишь си́ла бж҃ї́а 9.71; **син божи.** *Исус Христос.* а҆то щѣ́ть да цр҃твꙋ́вать детѡ̀ вѣ́рꙋвать і҆с҃а х҃а распе́таго. защѡ̀ е тои̇ бы́ль пои́стина с҃нь бж҃ї́и 4.23; кога́ си ѡ҆ста́вишь рꙋ́ката на челѡ̑то, и҆ па̀кь сво́димь ю̀ на срѣ̑цето. това́ ще да рѐче. ка́кь г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с с҃нь бж҃ї́и, бѣ́ше и҆ бꙋ̀ ѐ̑ 16.160; **синове божии.** *Християните, вярващите в Исус Христос.* и҆ ко́йто не дрьжѝ дꙋ́шманень лѣ́кь нѝ на когѡ̑, тїе́ съ сн҃ѡ́ве бж҃ї́и... чѥ̑ а҆́ко и҆́машь кара́зь на нѣ́кого хр҃тїанина... колꙗ́ко добрины̑ а҆ко стрꙋ́вашь, си́чꙗки са загꙋ́бени 1.6; и҆ и҆́маше любо́вь чи́ста съсъ бл҃же́нного ѳеѡ̑до́сїа, така̀ и҆ ѳеѡ̑сїе и҆́маше лю́бовь състѓо (!) са́ва. и҆ бѣ́ха и҆ два̀та и҆стинны̑ сн҃ѡ́ве бж҃ї́и, и҆ вѣ́рꙗнїи слꙋ́гы 14.128; и҆ па̀кь ка́же. да ѡ҆бы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́чꙗкыте чл҃ци. а҆̀ко и҆́щете да бѣ́дете сн҃ѡ́ве бж҃ї́и 1.5б; **слово божие.** ***а)*** *Свещеното писание, християнското учение.* и҆ напоконъ по ꙋспе́ни бл҃ци, мѣтахꙋ а҆пл҃ете жрѣ̑бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆́чи и҆ да ка́зꙋва сло́во бж҃ї́е 6.41б; и҆ ѡ҆тидо́ха чл҃ци ца́ревы. и҆ наи҆до́ха го чѐ сѣдѝ на сꙋ́дница своа̀. и҆ ꙋ҆́чи сло́во бж҃ї́е, да вѣ́рꙋвать х҃а 9.63б; нѣ̀ тѣ́кмо съсъ хлѣ̀бь жи́вь бы́ва чл҃кь. а҆̀мѝ и҆ съсло́во (!) бж҃ї́е мо́же чл҃кь да живѝ 9.61. ***б)*** *Название на Исус Христос.* а҆̀мѝ ты̀ съсъ нико́дима потае́ннаго оу҆ченика така̀ пѣ́ахътѐ като гѡ̀ но́сѣхътѐ. є҆ди́но ро́дꙗнь (!) с҃нь и҆ сло́во бж҃ї́е безъсьмрѣ́тꙗнь сы̀. и҆зволи́выи спсе́нїа нашѐго ради̇̀ въплти́ти се ѡ҆ ст҃ые бл҃це и҆ пр҃но дв҃ы̀ ма́рїе 35.260б; ѻ҆́тѝ пи́тате ѡ҆ бѣсоо́ве и҆́ли не зна́ете ко́и є҆ ц҃рь славѣ... тоизи є҆ с҃нь и҆ сло́во бж҃ї́е. вы̑е го познахъте ѡ҆ бѣсоо́ве ѻ҆́тї е с҃нь бж҃ї́и, кога́то вы и҆зъгоню́ваше ѡ҆ бѣ̑сныте чл҃ци 35.263б; **стол божи.** *Божият престол.* а҆̀ грѣ̑шницѝте щѣ́ть да трепе́рать и҆ да пла́чать ѡ҆ х҃а ба҃, катѡ̑ щѣ́ть да гѡ̀ ви́деть сичъките и҆ праведны и҆ грѣ̑шны. катѡ̑ ще да се́дне на хꙋ́бавиать сто́ль бж҃ї́и, да сꙋ́ди на сичъки ны̑ 18.200; **съдница божия.** *Мястото на Страшния съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* а҆мѝ и҆ пр҃ро́кь дв҃дь рѣ̑, за сꙋ́дь бж҃ї́и тамь поста́виха прѣхꙋ́бави прѣсто́ле на сꙋ́дницата бж҃ї́а 18.179; **царство божие.** *Рая́т; царството божие, небесното царство, в което цар е Исус Христос.* и҆ товà да зна́ете бра́тїе, ѻ҆́ти, нѝ кꙋ́рꙗвы, нѝ прѣ́кꙋрꙗвы нѝ пиꙗ̀ници, нѝ присмѣ́хꙋлꙗци, нѝ доса́дници нѝ насѝлници, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци нѝ магі҃ю что̑ чи́ню̑. цр҃тво бж҃ї́е не мо́гꙋть да наслѣ̑деть 11.107б.

ед.: м. бж҃ї́и 2.11б, 2.12б, 2.14, 2.15б, 3.16, 8.55², 14.12б, 15.132, 15.154б, 18.179, 18.195, 33.245б, 35.263б, 36.270, бж҃ї́и 2.14, 3.17б, 3.18, 3.19, 3.20, 3.20б⁴, 4.22б, 4.23, 4.25б, 5.32, 5.35б, 5.37б, 5.40б, 6.41, 6.42, 6.45, 6.45б, 6.46, 6.47, 6.48², 7.50², 7.53, 9.74б, 9.75, 10.79, 12.114, 12.115б, 13.124б, 14.127², 15.133, 15.144б, 15.147, 15.155, 16.159б, 16.160, 16.161б², 17.164, 17.166, 17.172, 18.177б, 18.179б, 18.191, 18.195, 18.198б, 18.199б*, 18.199б, 18.200², 18.201б, 20.208, 20.208б, 20.209, 32.225, 32.228б, 32.229б, 32.231, 33.233, 33.234б⁴, 33.235, 33.239, 34.248, 34.248б, 36.270б, 36.273, 37.275б, 37.279, 38.284б², 38.285б², 38.294, 39.306, 39.306б, 39.316, 40.320, 40.321б, 40.322, 40.322б, 40.323, бжый 3.21, бжїи 5.40, 7.54б, 11.107, бжїе (!) 8.55б, бжїи 11.81б, 11.82б, 12.115б, 12.116б, 15.150б, бжїи 15.149б, бжїй 39.318б, бжїа 2.12, 15.153, 18.195б, 40.321б², 40.322б², бжїа 18.196, бжїа̀ 32.224б, бжїа 40.320, бжїа 40.323, бжїимꙋ 3.20б, бжїю 9.74б, бжїю 33.240, 40.324, бжїꙋ 40.324, бжїемꙋ 40.324, бжїемꙋ 40.324, бжїемь 11.82б, бжїемь 17.174б, *ж.* бжїа 1.7², 1.7б, 2.14, 3.16³, 5.30, 5.32б, 9.64б, 9.71, 10.79, 11.81, 11.81б, 11.108б, 12.111, 12.111б², 12.114, 13.124, 13.124б, 14.127б,

inslav

14.128, 15.132б, 15.147б², 15.150, 15.152б, 15.155б, 17.163б², 17.164б, 17.170, 17.171, 17.172б², 18.179, 18.185, 18.193б, 19.208, 32.228, 32.229б, 32.230², 33.234, 33.234б², 33.235, 33.235б, 33.239², 33.239б, 33.241², 33.243, 33.243б, 33.245б, 33.246, 34.249, 34.254б, 34.255, 35.259, 38.281б², 38.282б³, 38.284, 38.284б³, 38.286б², 38.291б, 39.311б, 39.313б, бжїа 3.16б, 14.127б, бжїа 11.81, 11.105б, 14.128б, бжїа 9.71, 11.82б, 11.85б, 11.89б, 11.98б, 12.109, 12.110, 12.111б, 15.155б, 17.163б², 32.229б, бжїа 15.150, 39.318, бжїа 33.243б, бжїе 33.244б, бжїю 9.67, 9.68б, 9.70, 13.123б, 14.127б, 15.131б, 38.284, бжїю 13.123, бжїю 20.209б, 38.286б, *чл.* бжїата 13.123б, бжїата 18.184, *ср.* бжїе 1.3², 1.4, 1.5б, 1.6б², 2.12б², 2.14б, 5.27, 5.31б, 5.33б, 5.35б, 5.37, 5.40, 5.40б, 6.42б, 6.46б, 8.59, 9.61, 9.63б, 10.77, 11.97б, 11.107б, 14.126, 15.131б², 15.134, 15.135б, 15.147б, 16.158б, 17.163б, 17.164, 17.172б, 18.195, 18.196, 32.228б, 32.229, 32.230б, 33.232б, 33.233, 33.245³, 33.246, 34.251, 34.255б, 35.259, 35.260б, 35.263б, 35.266, 38.282, 38.289б, 39.311б, 40.321б, бжїе 1.5, 13.125, бжїе 6.41б, 6.44б, 8.58б, 11.82б, 11.83², 12.109, 14.126, 15.132, 35.256², бжїи (!) 5.40, бжїи (!) 31.220, бжїемь 6.42б, бжїе 39.311, *чл.* бжїето 33.240; *мн.:* бжїй 1.5б, бжїй 1.6, бжїа 1.7б, бжїа 1.8, бжїе 1.8, 12.114, 15.138, 32.229, бжїи 6.46б², 7.54б, 9.61², 10.79, 11.106³, 14.128, 14.130, 17.170б, 17.174, 18.195, 18.199б, 18.201, 20.209б², 31.219б, 33.234², 33.245б, 34.248, 34.248б, 39.308б, 39.309, 40.323, бжїи 12.110, 15.132б, 18.192, 20.209, бжїи 17.164б.

бой *м.* (15) **1.** *Бой, нанасяне на удари върху човек или животно; биене, побой.* и҆ мнѡ́го ѿ невѣрны҆ѣ чл҃ци и҆ бой и҆ скрѣ́бь прѣтрьпѣ́ха, и҆ ра̀ны, и҆ въ тѣ́мници гы затва́раха. и҆ сѣ́сь каме́нїе гы побыва́хꙋ 36.267б; и҆ ѿ то́изи свѣ́ть да се ѿре҆́шь. и҆ ра̀ны, и҆ бо́и да те́глишь. и҆ да тѐ и҆спѣ́ѧть, и҆ да те па́кь и҆щѣ́ть и҆ да те на́идьть. и҆ ѿ лю́де мнѡ́го зло̀ ще́шь да те́глишь 2.10. **2.** *Бой, въоръжен сблъсък между войскови части; битка, сражение.* ра̑уй се кр҃те, на̑ войни́цѝ бл҃гочьстивїи наде́ѧ̑а. защо̀ на те́бѣ се надѣ́ють вѡиска́ре и҆ вьлѣ́зьть на бо́и 16.163; ны҆е ца́рꙋ безъ плакї҆да стратилата не мо́же̑, поѝ на бо́и ни҆гдѐ. а҆̀ми а҆ко ны҆ щеш҆ да ти̑ во́иска воюва̑ме̑. а҆̀ ти̑ пꙋ́сти̑ лю́дїе по си́ч҆ки мѣ́ста 5.33б.

ед.: бо́и 2.10, 5.33б, 9.62, 16.159, 16.163, 18.189, бо́й 18.186б, 18.195, 18.204б, бой 36.267б; *мн.:* бо́ѡве 18.183, бо́иѡ́ве 18.184, бо́еве 31.217, бо́ѡве 31.220б, бою́ве 39.298.

боле *нареч.* (5) *По-добре, боле.* боле да оу҆́мрешь тꙋ́ка, подобрѣ̀ е нежели да потѣ́пч҆ешь за́конь х҃вь 1.3б. **боле ... нежели.** *По-добре ... отколкото.* а҆̀ми̑ бо́лѣ ті̑ е се́га да поте́глишь ма́лч҆ко и҆скꙋ́шенїе. нежели̑ та́мо до́ вѣ́ка да се мꙋ́чишь 5.31; бо́ле ті̑ е и҆ дѣца́та свои̑ да продаде́шь и҆ да даде́шь щото̑ и҆щать нѣщо̑ да зе́мать ѿ тебе. не́жели да се кльне́шь 1.3б; **поболе ... нежели.** *По-добре ... отколкото.* а҆̀ми̑ побо́лѣ ми ѐ да припа́днѣ на мл҃ть бжїа, нежели̑ да бѣ́га̑ ѿ рꙋ́ка чл҃чьска̀ а҆̀ми̑ подобрѣ̀ да бꙋ́де мо̀рь 11.89б; побо́ле ті̑ е да и҆сте́глишь на то́ꙗ свѣ́ть за мал҆ко врѣ́ме. не́жели та́мо да се мѣ́чишь без҆кра́ино и҆ недовръ́шено 1.3б.

боле 1.3б, бо́ле 1.3б, бо́лѣ 5.31; *сравн.* побо́ле 1.3б, побо́лѣ 11.89б.

болен *прил.* (48) **1.** *Болен, който не е здрав, който страда от болест.* и҆ ре̑ ѐй а҆пл҃ь. че́до тебѣ̀ дарꙋ́вамь то́йзи блѣ́ть, да си̑ са́ма и҆сцѣли́шь о҆ко́то. оу҆трѣ̀ да ста́нешь, и҆ помѣ́ни и҆́ме х҃во. и҆ положи́ си̑ са́ма̑ рꙋ́ката на бо́лн҆ото о҆́ко и҆ и҆сцѣ̀ле ти ще̑ 36.271; тѣ́к҆мо чи́ним҆ се хр҃тїа́не, а҆̑ за́конь хр҃тїан҆скыи не дрьжи̑ коа́ ны̑ е по́лн҆за. като̑ кога̀ да речѐ нѣкомꙋ чл҃кꙋ бо́лн҆омꙋ, бꙋ́ди̑ зра̑вь, може ли̑ нѣчто̑ да мꙋ̑ се придадѐ зра̑ве ѿ дꙋ́мъта ти 15.155б. **2.** *Като същ. Болен човек, болник.* и҆ чи́нѣше знаме́нїа и҆ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть. бо́лн҆ы вди́гаше. бѣ̀сѡве и҆зн҆го́нюваше. мрьтвы въскрѣша́ваше 15.132; и҆ поѝдѐ та́мо и҆ със҆ дрꙋ́гы бо́лн҆ы. и҆ ѿлѣ́зе ꙋ҆ ѿнѣ́зи ст҃аа вѡда̑, и҆ то́ꙗ ча̑ и҆сцѣлѣ̀ 11.98б.

ед.: м. бо́лень 2.12, 11.98б, 18.201б, 18.203б, 18.204, бо́лн҆ь 11.98б, бо́лн҆на 18.203², 18.205,

inslav

болѓна 18.205б, бо́лѓнаго 12.116б, бо́лѓному 15.155б, *ж.* бо́лна 11.104б, бо́лѓна 36.270б, *ср. чл.* бо́лѓното 36.271; *мн.:* бо́лѓны 4.26б, 7.53, 10.76, 10.79б², 11.94б, 11.98б, 15.132, 15.136б, 18.187, 20.208б, 31.221, 35.258б, 35.262, 35.266, 38.285б, 40.323б, 40.324, бо́лѓнїи 8.58б, 10.79, 11.98б, 18.187, 18.202, 37.279б, 39.305б, болны 9.66б, бо́лни 33.247, бо́лнїи 33.247б, болѓны 35.257б, бо́лѓныи 39.304, болънїи 39.309, бо́лѓни 39.318, *чл.* бо́лѓныте 11.98.

болест *ж.* (48) **1.** *Болест, нарушение на нормалната жизнена дейност на организма.* и҆ разѓболѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ́ть. и҆ не можааше ни҆ о҆ что̑ да се̑ и҆сцѣли҆̀ 11.98б; и на́поконь па̀кь прѣзѓ ѡ҆нїа дни҆̀, напа́де та́зи бо́лесть на конѥ́те мꙋ и на си́чѓки нѥ́говь добы́тѓкь, и҆ и҆зѓмрѣ̀ 5.31б. **2.** *Болка, мъчително физическо усещане, болест.* и҆ прите́че насрѣ́ща ѿ̀ѣ. и҆ и҆зѓгори и҆мь о҆чите. и҆ тїѐ ѿ бо́лесть о҆ставиха си҆̀ о҆рꙋ́жїето и҆ бѣгаше. и҆ дойдо́ше при ца́ра, и҆ не могꙋ́ть да дꙋ́мать 37.276. **болест хващам** *и* **добивам болест.** *Хващам болест, разболявам се.* а҆̀ кои́то са сирома́си длѣ́жни, ѿ гри́жа и҆ ѿ тѣгꙋва́нїе бо́лесть хва́щать 31.220; и҆ ѡ҆нази вѡда̑ бѣ́ше та́мо на мѣ́стото гдѐто изви́раше сла́дѓка, и҆ добра̀, и҆ зра́ва. а҆̀ми҆ догдѐ прихо́дѣше до монастирь. бы́ваше зла̀ ѿ сл҃нцето горещина̀. и҆ па̀кь ѿ земля́та, бы́ваше таква́зы ѿ лю́та прѣ̀сть. и҆ бо́лесть мнѡ̑го добы́вахꙋ ка́то̑ ю҆̀ пи́ахꙋ 11.102б; **имам болест.** *Боледувам, болен съм.* кога́ те раждахь, бо́лесть ни҆какѓва не и҆ма́ а҆́ми҆ сега̀ лю́та бо́лесть и҆ма́ сн҃ꙋ мои҆̀ и҆ намѣ́сто ра́дость че́до̑ моѐ, и҆ма́ голѣ́ма скрѣ̀бь. и҆ голѣ́ма мл҃ть 35.260б,261; **покрит с болест.** *Болен, който страда от някаква болест.* а҆̀ко ли҆ нѣко́и помы́сли и҆ лъжа мꙋ се чи́ни та́зи дꙋ́ма и҆ не вѣ́рова. та ѐ то́изи покри҆̀ть със̾ бо́лесть и҆ слѣ́пь съсрѣ́цето (!) си 17.164.

ед.: бо́лесть 2.12б, 3.17б, 4.26б, 5.27б, 5.31б, 5.40, 8.58б, 9.66б², 10.76, 10.76б², 10.77, 11.98, 11.98б, 11.102б, 11.103, 11.106б, 12.118б, 17.164, 17.171б, 18.205б, 20.208б, 31.216б, 31.220, 35.260б, 35.261, 36.271², 37.27б, болесть 5.31б, 18.186б, 36.272, *чл.* бол[е]ста̀ 37.276б; *мн.:* бо́лести 9.71б, 9.74б, 10.79², 16.157б, 18.184, 31.217б, 31.218, 32.224б, бо́лесты 12.120б, 33.234б, бо́листи 35.266б, болѣ́сты 36.268б, 39.301б.

болетувам *несв.* (1) *Боледувам, страдам от болест.* и҆ щѣ́ть да́ ти чи́нѧть па́кость, и҆ да ти доса́ждать чл҃ове́ци. и҆ ще́шь да въздѣ́шешь, и҆ да скрьби́шь, и҆ да болетꙋ́вашь и҆ па́кь зра́вь да бꙋ́дешь 2.10.

бъд.: 2ед. ще́шь да болетꙋ́вашь 2.10.

болнав *прил.* (1) *Болнав, който страда от някаква болест, който не е здрав; болен.* ст҃їи врачѡ́ве ко́зма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа… и҆ и҆зꙋ́чиха се на хы́тро́сть да врачю́вать. си҆ре̑ѣ, да и҆сцѣлѣ́вать болѓна́вы лю́дїе. и҆ нѐ тѣ́кмо чл҃ци. а҆́ми и҆ добы́тѓкь сѣ́какѓвь, ѿ сѣ́какѓва бо́лесть 10.76.

мн.: болѓна́вы 10.76.

болѣзнувам *несв.* (1) *Страдам, мъча се да постигна нещо с труд.* то́й се гри́жи и҆ трꙋ́ди, а҆̀ на дрꙋ́гы о҆ста́не, щото́ е печали́ль. то́й болѣзнꙋ́ва да бы҃ що̀ го́дѣ добы́ль, а҆̀ дрꙋ́ги са веселѧ́ть със̾ нѥговьть до́бывь 31.215б.

сег.: 3ед. болѣзнꙋ́ва 31.215б.

боля *несв.* (1) *Само 3л. Боли ме, усещам физическа болка на определено място от тялото си.* ѿкато̑ подꙋ́ма̑ със̾ о҆ного́зи чюжди́нѓца чл҃ка, ве́кѥ ме̑ не боли҆̀ о҆ко́то 36.271.

сег.: 3ед. боли҆̀ 36.271.

болярин *м.* (53) **1.** *Болярин, лице от висшия слой на социалната йерархия.* и҆ прѣзѓ тѣ́зи но́щь ца̀рь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болѧ́ре ца́ревы ѿ ѩ҆́дь и҆ ѿ гри́жа не могóха ни҆ хлѣ́бь да ѩ҆дꙋ́ть, ни҆ да заспѣ́ть 7.53б; не зови҆̀ болѣ́ре и҆ гпⷭ҇да́рїе. нѣ̀ пови́кай сыроса́сы и҆ про́сѣци, и҆ мало̑ мо́щнїи, детѡ̑ не́мать да ти҆̑ врѣ́нать 1.4б; а҆ ла́зарь бѣ́ше чꙋ́товень чл҃кь, и҆ кнезь болѧ́ринь. и҆ мнѡ̑го

inslav

лю́дїе дохо́жа̑ха да го ви́де̑ и̑ вѣроваха въ х҃а 34.251б. **2.** *Болярин; богат, имотен човек; богаташ.* ко́и ѐ дрꙋгы̀ като̑ нѥ́го. си́ч'ката земла̑ помѣсти и̑ покла́ти. гора̑та го слꙋ́ша. та̀ хо́ди по́ море. мрьтвые въскрѣшава, сырома́си болѣ́ре гы стрꙋ́ва 18.190; о̑ти вели́кы мꙋ́жїе и̑ де̑то бꙋ̑ ꙋ̑тькмѣ́вахꙋ сѣ̑ това̀ пїа́н'ство та си̑ загꙋ́биха сич'ко. ца́рїе ѿ цр҃тво се раз'си́паха. вл҃цїи, вл҃чьство погꙋ́биха. си́л'нїи си́лꙋ свою̀ из'дрьваха, ю҃на́цїи на са́бїа се прѣда́дꙋха а̑ болѣ́ре засыромаша́ха 20.208б.

ед.: болѣ́ринь 7.49б, 31.217², 31.218, 31.221, 39.297б, боли́ринь 9.68б, 9.69, 11.105б, 16.158, 34.251б, болѣ́ринь 31.221, болѣ́рина 1.4б, 1.5б, болѣ́рина 9.60б, боли́рина 11.105б, боли́ринꙋ 9.67б, 15.134, 15.135б; *събир.:* *чл.* боли́рето 7.53, болѣ́рїето 31.219б²; *мн.:* болѣ́ре 1.4б, 8.60, 18.177б, 18.190б, 18.207, 20.208б, 39.297², 39.298, 39.298б, 39.301б, 39.319, бꙋ́лѣре 4.21б, боли́ре 4.22, 7.53, 7.53б, 11.105б², 15.148б, 33.241б, 40.322б, болѣ́ре 18.190, 39.297, болꙗ́ре 33.242², боле́ре 39.319, *чл.* боли́рете 11.95, 12.116б, болѣ́рете 18.180, 39.307, болѣ́ретѣ 39.302.

болярка *ж.* (2) **1.** *Болярка, жена или дъщеря на болярин.* и въ ца́ри_гра́. бѣше нѣкоа жена̑ болꙗ́р'ка и̑мето ѥ̑ѥ̑и а̑нна 11.103. **2.** *Богата, имотна жена; богаташка.* ѡ̑ злѡ̀ ѿ си́чько на́и злѡ́е зла̀ жена̑. а̑ко ѐ сы́рота, а̑ тїа̀ си́чьките о̑сꙋ́жда. а̑ко ли ѐ болѣ́р'ка, а̑ тїа си́ч'ките ѱꙋ́ва 21.210б.

ед.: болꙗ́р'ка 11.103, болѣ́р'ка 21.210б.

болярски *прил.* (1) *Болярски, който се отнася до болярин.* сѣ́и вели́кыи і҃ѡа́ннь что ѐ свѣти́л'никь и̑ оу̑чи́тель и̑ просвѣ́тиль ѐ по си́ч'кыи свѣ́ть бѣ́ше ѿ а̑нтїѡ́хїа гра́дь. ѿ болꙗ́р'скыи рѡ́дь. ѿнь секꙋ́н'дꙋ воѐво́дꙋ. и̑ ма́ика мꙋ а̑н'ѳꙋ́са 12.108б.

ед.: *м.* болꙗ́р'скыи 12.108б.

болярство *ср.* (24) **1.** *Болярство; положение на богат, имотен човек.* и̑ а̑ко̀ и̑ма̑ и̑ма́нїе та̀ сѣ́мь бога́ть а̑ по́честь нема̑. защо́ мї е болꙗ́р'ство без' по́честь 9.65б; а̑ми̑ па̀кь въспомени̑ за бога́таго лазара, что мꙋ̑ се придаде ѿ болꙗр'ството. де́то се ѿбла́чѣчеше (!) ꙋ̑ зла́ты ѿде́жди. и̑ тол'кози пр҃ѣ нѥ́го и̑дѣ́хꙋ жѣ́зльници, и̑ сл҃ѣ̀ нѥго да́ронѡс'ци 12.118. **2.** *Богатство.* све́ са трꙋ́ди и̑ млѣ́вы да сѐ о̑болѣ́ри, а̑ ѿ болѣ́р'ство тѣ́кьмо си̑ о̑мрьсѣ́ва д҃шѣ́та, а̑ на о̑́н'зи свѣ́ть щѡ̀ зано́си. си́ч'ко мꙋ не со́сꙋва, а̑ ѿ несы́т'ство тьк'мо ѐди́нь смра̑' на д҃шьта си̑ щѡ̀ доби́ва 31.215б; а̑ болѣ́р'ство ѥ̑ дрꙋга́рь невѣ́р'н'. болѣ́р'ство е добро̀_тво́рень (!) льжо́вныи. болѣ́р'ство мнѡ̑го бѣ́ды на чл҃ка повдига. болѣ́р'ство мнѡ̑[го] гп҃да́рїе събы́ра. болѣ́р'ство стрꙋ́ва чл҃ка да̑ е несы́ть догдѐ е жи́вь 31.220б.

ед.: болꙗ́р'ство 9.65б, болѣ́р'ство 31.215б, 31.216, 31.220б¹², болѣр'ство 31.216, 31.220б², 32.231б, 39.307, болꙗр'ство 31.219б², *чл.* болꙗр'ството 12.118, болꙗр'ство̑ 31.219б.

борба *ж.* (5) **1.** *Борба, схватка между двама противници, двубой.* легома̀ г҃ѣ на́шь і҃с х҃с вели́кы̀ п҃рь. щѣ́ше сега̀ на напо́[ко]щните дни̑ да пока́же на́мь ка́кь ѐ·сто́риль бор'ба̀ и̑ нави́ль ѐ на дїа́вола със' нѥ́говото си погребе́нїе и̑ вьскрсе́нїе 16.157. **2.** *Вид спортна дисциплина, състезание по борба.* и̑ и̑маха за́конь и̑ и̑гра́ꙗха та́мо пѣ́ть и̑гри̑. е̑дна̀ и̑гра̀ да́ се на̑бры́зꙋвать... пѣ́та бѣ́ше бор'ба 34.252; и̑ повелѣ̀ да сѐ съберѐ, си́ч'ки събо́рь дад (!) сто́ре̑ бор'ба̀. защо̑ е̑лли́н'скы̀ ца́рїе така̀ и̑маха ѿбы́чаи. кога̀ по́и̑дѣха ꙋ̑ нѣ́кои гра́дь, и̑ ѡскврьнꙗ́ваха се. и̑ наꙋ̑трѣ о̑ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бры́зꙗть. и̑ да сѐ бо́реть, и̑ ка́мень да мѣ́тать 9.64б.

ед.: бор'ба̀ 9.64б, 9.65, 16.157, бор'ба 34.252, *чл.* бор'бѣ̀та 9.65.

борец *м.* (1) *Борец, участник в борба, противник.* защо̀ ѿ твоа̀ си́ла въз'мо́гꙋт' се ца́рїе, и̑ нави́вать на си́л'ны бѡр'ці̑ 16.163.

мн.: бѡр'ці̑ 16.163.

борител *м.* (1) *Участник в борба, противник, борител.* бра́тїе, бьдѣте

inslav.

трѣзви, защо̀ дїа́воль бори́тель що̀ се бори сѣ̑ на̑ та̑ е трѣ́звень а̑ нѣ̀ е пїа́нь. дѣто ѝще сич'ки да погльне пїа́ни 20.209.

ед.: бори́тель 20.209.

боря се *несв.* (16) **1.** *Боря се, участвам в двубой за установяване на надмощие.* мла́до мом'чѐ защо̑ се не бои́шь ѿ съмрь́ть. а̑ми̑ дойдѐ да се̑ бо́ришь със' лі́еа 9.65б; и̑ да сѐ поклонѧ́ть влькꙋ̀ че мꙋ̑ е ра́ботата ка́то̑ на влькь, о̑ти влькь къдѣ̑ хо́ди сѐ зло̀ ми́слы на̑ людїе́тѣ. ко́й мо́же да сѐ бо́ри със' нѥ́го 18.188; таква́зи ра́бота напра́ви и̑ вели́кїать цр̑ь, де́то е на̑' сич'ките ца́рїе цр̑ь, о̑ти ще и̑ тои̑ да и̑злѣзе да сѐ бо́ри сѣ̑ дїа́вола 18.177. // *Образно.* гри́жа неха́рнаство за́лꙋдо почи́танїе, ком'сꙋ́ванїе, това́ са си́ч'ки злїны̑ щото са̑ бо́рѧть сѣ̑ сѣ́кого чл҃ка 19.207б. **2.** *Боря се, упражнявам спортна борба.* кога̀ по́йдѣха ꙋ̑ нѣ́кои гра́дь, и̑ ѡскврьнѧ́ваха се. и̑ наꙋ̑трѣ о̑ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бр̑зѧть. и̑ да се̑ бо́реть, и̑ ка́мень да мѣ́тать, и̑ да се̑ на̑ска́чꙋвать 9.64б. **3.** *Прен. Боря се; водя душевна борба, за да преодолея определено чувство или желание.* и̑ тиа́ мꙋ̑ ка̀же, да ме вѣ́рꙋвашь д҃хо́вниче. ѕі. годи́ны, сто́ри̑ ꙋ̑ тьзи пꙋ́стынѧ, да се бо́рѧ̑ със' мо́а по́мысль като със' лю́ты ѕвѣ́рѡве, кога̀ ꙋ̑змѣ́ ма́л'ко сꙋ́хь хлѣ́бець. а̑то ми̑ до́деше на ꙋ̑мь ме́со̀ и̑ рыба, и̑ ви́но 17.171б.

сег.: 1ед. се́ бо́рю 9.65б, *2ед.* се бо́ришь 9.65б², се̑ бо́ришь 9.65б, *3ед.* се̑ бо́ри 9.65, сѐ бо́ри 18.177, 18.188, 39.317, се бори 20.209, *1мн.* се бо́риме 9.65б, *3мн.* се̑ бо́реть 9.64б, се бо́рѧть 9.65б, са̑ бо́рѧть 19.207б; *имперф.: 1ед.* се бо́рѧ̑ 17.171б, *3мн.* се̑ бо́рѣхꙋ 9.65б, сѐ боре́ха 39.317.

боска *ж.* (4) *Бозка, женска гърда.* и̑ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика си̑. въ срѣ̑ и̑ вь́ пет'кь не щѣ́ше. да си̑ ꙋ̑гоу̑ди бо́ска въ ꙋ̑ста́та нѝкакь, тьк'мо кога̀ зайдѣше сл҃нце, и̑ тога́зи ма́л'ко посꙋ́чаше ѐднꙋ̑щь 15.133. **дам боска някому.** *Накърмя някого.* и̑ роди̑ а̑нна че́до же́н'ско. и̑ и̑з'ми̑ се а̑нна, и̑ да́де бо́ска о̑троко́вици, и̑ наре̑ и̑́ме е̑́и, марїа́ 13.122б.

ед.: бо́ска 13.122б, 13.123, 15.133².

ботуш *м.* (2) *Ботуш, висока до под коленете обувка.* и̑ повелѣ̀ да до́несꙋ̑ть ботꙋ̑ше желѣ́зни, и̑ да и̑́ма и̑зьвьтрѣ̀ гвоздїе само̀ творны̀ и̑зьо̑стре́ни, и̑ распалени, да свѣ̑теть като о̑г'нь и̑ да о̑бꙋ́ѧть ст҃го в т҃ѣ̑ 39.301б.

мн.: ботꙋ̑ше 39.301б, бꙋ̑тꙋ̑ше 39.302.

боя се *несв.* (81) *Боя се, изпитвам страх, страхувам се.* такъв'зи за́конь и̑́маме ѿ на́ши бащѝ. прьвѣнь да се̑ бои́мь ба̑. вто́ро да почитаме̑ цр̑а 15.147б; ѿ те́бе се бои̑ и̑ бе́з̑на. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч'ки во́ды и̑ кла́ден'ци. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч'ко го́рїе и̑ плани́нїе 18.203; и̑ то́и боа́ше се да слѣ́зе ѿ горъта гдѐто̑ бѣ́ше сѣ̑ съкрѝль 11.90б.

сег.: 1ед. бои́м' се 11.91, се бо̑́й 15.132б, се бо́имь 17.163б, боѧ́ се 17.171б, се бою̑ 35.263, бою̑ се 35.263, бою̑ се 35.263, се боѧ̑ 39.296, *2ед.* се бои́шь 5.40б, 9.65б², сѐ бои́шь 5.40б, бои́ш' се 8.58, се̑ бои́шь 11.101б, 33.236б, се̑ боишь 12.116, *3ед.* се бои̑ 4.26, бои́ се 7.53, се бои̑ 11.94б, 17.173, 18.189, 18.203, 31.222, 32.224б, са бои̑ 21.210б, сѣ̑ бои̑ 32.223б, се̑ бои̑ 33.234б, се бо́й 36.272, *1мн.* се̑ бои́мь 11.106б, 15.147б, сѐ бои́мь 18.200б, *3мн.* се̑ боють 11.95, бо́ѧт' се 15.148б, се бою̑ть 16.162, сѐ бою̑ть 17.173, се боѧ́ть 18.203², се бо́ѧть 31.218, бо́ют' се 32.229; *имперф.: 1ед.* се боѧ́хь 2.15, боѧ́х' се 2.15, *3ед.* боѧ́ше се 5.28, боа́ше се 11.90б, се боа́ше 39.313, *3мн.* боѧ́хꙋ се 2.11б, боѧ̀хꙋ се 5.28, боа́ха се 9.72б, се боа́хꙋ 12.118, 36.271б, боа́хꙋ се 15.145б, боѧ́ха се 21.210; *форма от перф. тип: 3мн.* се боѧ́ле 18.179б; *пов.: 2ед.* бо́й се 4.49, 12.110, 12.110б, 39.299б, 39.310б, се бо́и 5.30б, 12.110б, бо́и се 6.47б², 7.53б, 11.85, 11.98, 12.110б, 12.111б, 32.229б, 34.252², 39.306б, бои́ се 12.110, бои се 17.171б, 37.275, се бои̑ 39.311, *2мн.* бо́йте се 11.91, 15.152, 39.311б, бойте се 15.149б, бо́йте се 33.237, бо́ите се 39.303б; *прич.: сег. деят. мн.:* боѐщим' се 16.161б.

брада *ж.* (3) *Брада; косми, които растат по долната част на мъжко лице.* бѣ́ше лицѐто мꙋ̑ свѣтло. и̑ посе́г-

inslav

на ѧ̀нтиѡхїи́скыи вл҃ка да мꙋ̀ зе́ме нѣ̀кое влакнѡ̀ ѿ брада́та мꙋ̀ да и҃ма за бл҃ве́нїе. и҆ оу҆сѣ́хна мꙋ̀ роу́ка̑та 2.15б.

ед.: брадѣ̀ 2.15, *чл.* брадѣ̀та 2.15, брада́та 2.15б.

бран *ж.* (3) *Бран, битка, борба.* г҃ь крѣ́пˢкь и҆ си́лˢнь, г҃ь си́лˢнь въ бра́ни. крѣ́пˢкь є҆ г҃ь ѻ҆́ти щѐ да съкрꙋ́ши ва́шьта си́ла ѿ бѣ̀соо́ве 35.264; и҆лѝ тѣ́кˢмо съсˢ дꙋ́ма да подꙋ́ма чл҃кь та̑ бы́ва бра̀нь да навиѐте вы҆е ме́не 11.90б.

ед.: бра̀нь 11.90б, бра́нь 35.264, бра́ни 35.264.

браня *несв.* (13) **1.** *Забранявам, преча на някого да извърши нещо.* и҆ а҆́зь мꙋ̀ ре́кохь. дали̑ щьть, зѐ, и҆ ме́не, да и҆́да и҆́ а҆зь съсˢ тѣ̀хь. а̑ то́и ми ре҃. а̑ко и҆́маш бра́шно да ꙗ҆́деш, и҆́ да даде́ш ѿкꙋ́пь на гимїа, и҆́дѝ кои́ ти бра́ни 17.169; ѻ҆́скꙋдѣ сл҃нцето защѡ̀ катѡ̀ [бы҆] лꙋна̑та ста́не пѡ̀ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и҆ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ̀ти за́щѡ сл҃нцето и҆́дѐ ѿ де́сна страна̀. а҆́ лꙋна̑та ѿ ле́ва 33.233б; и҆ стоа́хь за кь́снаа, и҆ є҆два се съмы́слѝ, защо́ ми се бра̀ны та не мо́га да влѣ̀за да ви́дѧ и҆ а҆́зь чт҃ныи кр҃ть 17.170. **2.** *Браня, защищавам нещо, пазя.* а̑мѝ па̀кь и҆ това̀ дрѣ́во нема́ше нико́и да гѡ̀ бра́ни. защѡ̀ а̑ко бы҆ и҆ма́ль нѣ̀кои да гѡ̀ бра́ни. и҆ да мꙋ̀ не да́ва да пои́де при ни́его. а̑ то́й не бы҆ ꙗ҆́ль ѿ ни́его 38.282б.

сег.: 2ед. бра́ниш 33.242б, *3ед.* бра́ни 11.82б, 17.169, 20.209, 33.233б, 35.260, 38.282б², бра̀ни 17.170, бра́ны 17.170б; *усл.: 3ед.* бы҆ браниль 11.82б; *страд.: сег.: 3ед.* се бра̀ны 17.170, се бра́ны 17.170.

брат *м.* (142) **1.** *Брат, син на едни и същи родители по отношение на другите деца.* та̑ зна́ю чѐ бѣ̀ше мои̑ ѿц҃ь страти́лать вь ри́мь. и҆ и҆ма́ ма́икꙋ тврьдѣ̀ хꙋ̀бава, и҆ и҆ма́ и҆ дрꙋ́гыго бра́та по́младь ѿ ме́не 5.36б; тогѝва щьть да сѐ разлѣ́чать и҆ разˢдѣла́ть баща̀ ѿ с҃на, и҆ ма́ика ѿ дьщерѣ̀. и҆ бра́ть ѿ бра́та 18.206; да въведе́ме пѣ́тника дома си. и҆ чюждѝнˢца и҆ пришлˢца̀. да гѡ̀ лю́бѝ и҆ да гѡ̀ и҆́маме катѡ̀ бра́та 18.207. **2.** *Прен. Брат, душевно близък човек.* ко́и щѐ ходѝ послѣ̀ ме́не… и҆́ да сѐ ѿречѐ ѿ то́изи свѣ̀ть. и҆ да ѡ҆ста́ви и҆ ца́рˢство і҆ женꙋ̀ и҆́ села̑… и҆ залю́би ме́не. нѐ тѣ́кˢмо бра́ть мои̑ щѐ бы҆. а̑мѝ и҆ наслѣ́дникь на моѐ ца́рˢство щѐ да бꙋ́де, до́вѣка. и҆ да ц҃рствꙋ́ва съсˢ ме́не 7.51; и҆ кога́ мꙋ̀ до́де де́нь да мꙋ̀ земе бѣ҃ дѣ҃шьта и҆ тогáзи ре҃ ѡ҆номꙋ́зи мо́мˢкꙋ̀ що́ мꙋ̀ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́рˢтїа и҆ масти́ло. и҆ доне́се мꙋ̀ 40.322. **3.** *Калугер, монах, брат.* и҆ поста́ви і҆гꙋ́мена мари́на нѣ̀коего ꙋ҆ тоизи монастирь и҆ тогáзи бѣ̀ сто́риль с҃ты са́ва, л҃, го́динь и҆ на҆ˢ си́чˢкыте братїа на҆дѣлѣваше съсˢ по́сть и҆ съсˢ бдѣ́нїе, и҆ послꙋ̀шанїе 14.126б.

ед.: бра́ть 1.5, 3.21, 6.41², 7.50б, 7.51, 7.53б³, 11.87, 15.133, 15.156б, 18.206, 32.224, 32.231б, 34.249, 35.261б, бра́тˢ 7.54⁸, бра̀та 3.20б, бра́та 3.21², 4.23, 5.36б², 5.37², 7.53б, 8.55, 11.104, 13.125², 13.125б², 16.158б, 18.206, 18.207, 32.228б, 32.231б, 35.261б, 37.280, брата 32.224, бра́тꙋ 12.113б, 12.120, *зв.* бра́те 3.18б, 3.19б, 3.20, 3.20б, 5.34, 5.34б, 5.35, 9.74, 12.117б, 12.118, 12.118б, 12.119, 12.119б, 12.120, 17.164б², 17.168б, 17.169, 39.306, 40.322; *мн.:* бра́тїа 2.10б, 2.11⁴, 3.21, 5.33б, 5.34, 5.35, 5.37, 6.48, 10.76, 10.78б, 11.101, 11.102, 11.103, 12.111б, 12.119, 14.127б, 14.128, 14.129б, 15.137б, 15.146б, 15.151б, 15.156, 17.173б³, 17.176², 18.199, 18.203б², 18.205, 18.206, 20.208, 20.208б², 32.228, 37.277б, 37.278, 37.279, 37.280², бра́тїе 2.11б, 2.12, 3.17, 3.17б, 3.18², 3.21², 4.26б, 6.48, 6.48б, 11.102, 11.103, 11.107б, 15.138б, 15.142, 15.146, 15.152б, 18.180, 20.209, 32.224б, 38.294, братїа 5.33б, 14.126б, братїе 15.150, бра̀тїа 18.184б, *чл.* бра́тїата 12.111б, 18.184б.

братов *прил.* (2) *Братов, който принадлежи на брата.* и҆ ре́коха мꙋ̀ а҆́гг҃лытѐ, не мо́жешь ты̑ тꙋ́ка да бѣ̀дешь. защо́ е та́зи пола́та бра́това ти 7.54.

ед.: м. бра́това 11.94б, *ж.* бра́това 7.54.

братогубец *м.* (1) *Братогубец; лице, което погубва християни, членове на християнското братство.* а̑ то́и прѣбы́ваше въ кома́нехь. и҆ та́мˢ мꙋ̀ завидѣ̀ха бра́тогꙋ́бˢци. и҆ заве́доха го въ а҆ра́сь. и҆ мнѡ̀го мꙋ̀ злѡ̀ чи́нѣха 12.119б.

мн.: бра́тогꙋ́бˢци 12.119б.

inslav

братолюбие *ср.* (1) *Братолюбие, проява на братска любов.* затова̀ и҆ ны́е смѐ длѣ́жны да съвръ́шимь за́повѣдь х҃ва. и҆ да и҆́маме бра́то_лю́бїе съ сѣ́кыго хр҃тїа́нина 13.125б.

ед.: бра́то_лю́бїе 13.125б.

братучед *м.* (1) **пръви братучеди.** *Първи братовчеди, деца на сестри или братя.* и҆ роди̑ ма҃ѳа̑нь, два̀ с҃на і҆а́кова и҆ і҆ѡси́фа и҆ дѣ́щеры. г҃. ма́рїа, и҆ со́вїа (!), и҆ а҆́нна. и҆ ма́рїа роди̑ сало́мїю ба́бꙋ. а҆ сестра̀ и҆ со́вїа (!) роди̑ є҆лиса́веѳь. и҆ а҆́нна роди̑, бр҃ꙋ. та є҆ бр҃а, и҆ сало́мїа, и҆ є҆лиса́веѳь, прьвы̑ бра́тꙋ_чеды 3.17.

мн.: бра́тꙋ_чеды 3.17.

брашно *ср.* (4) *Брашно, смляна на прах зърнена храна.* като чю̑ това̀ ста́рець ѿ женѣ̑та си̑, чюди́ се мнѡ̑го, и҆ и҆зва́ди та и҆ ка́за що мꙋ́ съ ѿста́ле жлъти́ци. и҆ что̑то е кꙋ́пиль бра́шно и҆ ви́но и҆ про́сфоры, и҆ свѣ̑щы, и҆ ма́сло, и҆ ѳ҃ї́а́нь 15.155. // *Храна.* и҆ а҆́зь мꙋ ре́кохь. дали̑ щьть, зѐ, и҆ ме́не, да и҆́да и҆́ а҆зь със҃ тѣхь. а҆ то́и ми рѐ. а҆ко и҆́маш бра́шно да ꙗ҆́деш, и҆́ да даде́ш ѿкꙋ́пь на гимїа, и҆́ди̑ кои̑ ти бра́ни 17.169; а҆́зь брашно не́ма̑. ни̑ дꙋ́кати и҆́ма̑. а҆́ми щà о҆ти̑ ꙋ гимїата при т҃ѣ и҆́ дь не щьть а҆́ тїе́ мь щьть храни̑ 17.169.

ед.: бра́шно 7.52, 15.155, 17.169, брашно 17.169.

брод *м.* (1) *Брод, плитко място в река, удобно за преминаване.* зара̑ болꙗр҃ство си́ч҃кы рѣ́кы и, є҆зера, и҆ бро́дѡве, и҆ планїнїе, и҆ шꙋ́мїе, и҆ л҃гове, и҆ по́лїа, си́хь лю́дїе прода́дꙋха и҆ раздѣли́ха 31.219б.

мн.: бро́дѡве 31.219б.

броя се *несв.* (1) *Броя се, смятам се за някакъв.* а҆́ми, те́ж҃ко и҆ го́р҃ко на́мь, детѡ̑ слꙋ́шамѐ а҆ не чи́ниме. защѡ̑ ли се и брои́мь хр҃тїа́не и҆ чини́м҃ се х҃вы ра́бы, а҆ во́лꙗ х҃ва не чи́ниме 15.155б.

сег.: 1мн. се брои́мь 15.155б.

бръже *нареч.* (1) *Бързо, с голяма скорост.* а҆ сега тѝ ме те́глишь на́йбрѣ́же къ҃ сꙋ́дїю. кога́ ма заведе́ш на стра́шнѝ сꙋ́дь, кои̑ рѣ́чи да продꙋ́ма̑ прѣ̑ ба̑ 31.218б.

сравн.: на́йбрѣ́же 31.218б.

бръз *прил.* (3) *Бърз, който се придвижва с голяма скорост.* защѡ̑ па́кь рѐ пр҃ркь є҆ре́мїа. ѿда́вна ще̑ да чю́емь брѣ́зь ко́нь дѐ ти́че та ще̑ да сѐ потрѣ́си си́ч҃ката земл҃а̑ 18.185. // *Който се извършва с голяма скорост.* и҆ поско́ро съвръ́ши се повелѣ́нїе ца́рево. а҆ ца́р҃ се па́кь смѣ́еше ст҃мꙋ и҆ дꙋ̑маше мꙋ. є҆́да. брѣ́зо тече́нїе ходи́шь гесѡ́р҃тїе 39.301б.

ед.: м. брѣ́зь 18.185, *ср.* брѣ́зо 39.301б; *мн.: сравн.:* по́брѣзы 5.28б.

бръзам *несв.* (2) *Бързам, придвижвам се с голяма скорост.* а҆́ми̑ дѣца́та брѣ́заха защѡ́ гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошло̀ да ѿбѣ́дова ст҃ы̑ є҆в҃ста́тїе и҆ те́коха ско́ро да мꙋ́ поста̀вѧть трапе́за 5.37; не бо́и се гесѡ́р҃тїе, а҆́ми̑ брѣ́зай. о҆́ти ще́ш ѿ днѐ да́ се спо̑обышь с҃ме́нѣ да цр҃твоу̑вашь, а҆́ми̑ се вечѐ не бавы̑. а҆́ми̑ поско́ро є҆ла̀ при мѣ́не 39.306б.

имперф.: 3мн. брѣ́заха 5.37; *пов.: 2ед.* брѣ́зай 39.306б.

бръсна *несв.* (1) *Бръсна, режа косми ниско до кожата със специален уред.* что̑ с҃мь ка́заль на женѣ̑та ти това̀ да сѐ о҆́чю́ва. така̀ и҆ дѣтето ви́но и҆ ракїа да не пїѐ, и҆ си́ч҃ко нечи́сто да не ꙗ҆дѐ и҆ да си̑ не брѣ́сне главѣ̑та 11.88б.

пов.: описат. 3ед. да брѣ́сне 11.88б.

бръснач *м.* (2) *Бръснач, специален уред за бръснене.* тѣ́к҃мо ми̑ рѐ, ще́ш да ро́дишь сн҃а, и҆ ви́но да не пїе́ш, и҆ брѣсна́чь да сѐ не ꙋ҆гꙋ́ди на нѥ́говата главà̑ 11.88б.

ед.: бръсна́чь 11.88б, брѣсна́чь 11.88б.

брѣг *м.* (7) **1.** *Бряг, тясна ивица земя покрай море или река.* и҆ хо́дѣше і҆ѡа́ннь при брѣгъ де́то е пони́тьско мо́ре 12.119б; и҆ на є҆ди́нь брѣ́гъ о҆́прѣ

inslav

се кора́бьть на мѣ́сто що сѐ зовѣ́ше ма́р'ма ресѡнтїа́ска 6.41б. **2.** *Бряг, висока и стръмна страна на ров.* и̑ пои̑до́ха ѿдале́че, и̑ и̑скопа́хꙋ длъбо́ко. и̑ брѣ́гове сто́риха вели́кы. и̑ заградиха. и̑ ꙋзе́ха да напꙋ́стеть вѡ̑дата 11.97б.

ед.: брѣ́гъ 6.41б, 17.174, 17.175, бре́гъ 6.45б, брѣгъ 12.119б; *мн.:* брѣ́гове 11.97б, *чл.* брѣгове́те 32.227б.

буен *прил.* (1) *Буен, който е невъздържан, необуздан.* и̑ а̑зь тогази съблѣко̑ си врь́хнꙋ дре́хꙋ и̑ по̑ фрь́ли̑. и̑ те́ко̑ до морето, дето и̑дѣха ѿнїа мом'ци̑. и̑ виде̑ при море́то ѿс'мь мом'ци̑, мла́ди, и̑ бꙋ́ини съсь дꙋ́мата си, и̑ ре́кох' си, ти́ѧ ме́не со́сꙋвать 17.169.

мн.: бꙋ́ини 17.169.

буря *ж.* (17) **1.** *Буря, много силен вятър, често придружен с дъжд.* и̑ ст҃ыи нико́лае е̑дна́кь това̀ дꙋ́маше. и̑ погле́днъха на̑ ѣ̑ и̑́де ѐди́н' о̀бла́кь голѣ́мь и̑ тѣ̑мень, и̑ бꙋ́ра вели́ка със' о̀блак'ть. и̑ тол'кова се раз'игра̀ морето със' кораб'ть и̑ със' людїето догдѐ щѣ́ше да сѐ потопѝ 15.136; и̑ кога̀ дои̑дѐ до дꙋ́новь (!) да прѣми́не на ѿнъзи страна̀. и̑ слꙋ́чи се фрьтꙋ́на и̑ бꙋ́ра голѣ́ма. и̑ чю́дѣше се что̑ да сто́ри 9.67; нѣ̑ бж҃їе пове́лїемь ꙋда́ри голѣ́ма бꙋ́ра и̑ зане́се кора́бьть до ри́мь гра́дь 40.321б. **2.** *Прен. Изкусително премеждие, изкушение.* и̑ ѿто́гази до дне́ска бѣга̑ и̑ хо́димь и̑ прѣбы́ва̑ по пꙋ́стинѧ тъ́зи, ча́камь да́ ме с҃пси̑ бо̑ ѿ бꙋ́ра лъсти́ва 17.171б.

ед.: бꙋ́ра 9.67, 9.70, 12.109, 15.136², 15.137, 15.149, 15.152, 16.163, 17.171б, 36.270б, бꙋ́ра 15.137, 31.215б, бꙋ́ра 15.137б, бꙋ́ра 31.216б, 40.321б, *чл.* бꙋ́рьта 15.149.

бутам *несв.* (1) *Бутам, грубо тласкам някого, блъскам.* и̑ па́кь казꙋ́ва прр҃кь а̑мо́сь, и̑ дꙋ́ма ѐто тъ́й ре́че г҃ь. бꙋ́татѐ и̑ ти́кате и̑ бы́ите сырома́сите 18.178б.

сег.: 2мн. бꙋ́татѐ 18.178б.

бъх *м.* (3) **хващам** *и* **хвана бъх.** *Скривам нещо, не казвам истината.* нѝ самы̑ се ѿкли́наите, нѝ нѣ́кого наси́ла теглѣ́те на кле́тва. мака̀рь и̑ дльжень да тї е, и̑ фа́ща бъ́хь, и̑лѝ дрꙋ́го ти зло̀ сто́риль не кльни́ го 5.40б; и̑ тїе́ мꙋ ка́жꙋть, ны́е те позна́х'мѐ добрѣ̀, че сѝ тъ̀. и̑ бьхь не фа́щаи, а̑мѝ гдѐ ти жена̑та и̑ дѣца́та 5.35; а̑мѝ ѩ̑ кажѝ щото́ си сто́рила, грѣ́хоове на то́изи свѣ́ть льжо́вны̑, а̑ тїа сѣ́каше да хва́не бь́хь да скры́е та̑ ре̑ нѣ с'мь сто́рила това̀ г҃и мои̑, а̑ми са̑ наклопана 32.230б.

ед.: бьхь 5.35, бъ́хь 5.40б, бь́хь 32.230б.

бъчва *ж.* (3) *Бъчва; голям дървен съд за вода, вино.* и̑дѝ и̑ донесѝ вода̑ мнѡ́го и̑ напльнѝ вели́ка бъ́ч'ва съ[с'] водꙋ, и̑ пи́ ще̑ мѣ́сто ви́но и̑ напльни ѿн'зи чл҃кь бъ́ч'вꙋ 10.78б; и̑ догдѐ пиа́хꙋ и̑ ба̑ бл҃го дарѣ́хꙋ, и̑ ѡна́зи бъ́ч'ва не и̑з'пра́знюваше ѿ ви́но 10.79.

ед.: бъ́ч'ва 10.78б, 10.79, бъ́ч'вꙋ 10.78б.

бѣгам *несв.* (50) **1.** *Бягам, движа се с бяг, тичам.* и̑ ѡнїа ка́пища събо́рюваха се и̑ ста́нꙋва́хꙋ на пе́пель. а̑ и̑́долыте бѣсѡ́в'скы па́даахꙋ и̑ строша́вахꙋ се. а̑ бѣ́соовете бѣ́гаахꙋ по ѩ̑рꙋ, и̑ скѵ̈м'тѣ́хꙋ и̑ пла́чаахꙋ. за́що̑ се о̑́без'чьсти́ше 15.139б; и̑ тога́зи ѡнова̀ тѣло̀ що бѣ́гаше, подꙋ́ма и̑ ре̑ мꙋ така̀. а̑́вва зо́симе не мо́гь се ѡбрь́на, да ти ви́дѧ лицѐто 17.166б; и̑ ст҃ыи нико́лае мака́рь и̑ като̑ бѣ́гаше ско́ро. а̑ми го̀ пости́гнꙋ о̑́н'зи чл҃кь, и̑ позна̀ го ко́и ѐ 15.135б; що̀ бѣ́гашь ѿ ме́не ста́р'ца и̑ грѣ́шника, ѡ̑ чилѣ́че, и̑ ра́бе бж҃їи що живи́шь тꙋ́ка ꙋ тъ́зи пꙋ́стынѧ, и̑ слꙋ́гꙋвашь и̑стинномꙋ бꙋ̑, не бѣ́гаи, а̑ми сѐ запрѝ та мѐ поча́каи недосто́инаго. станѝ тако ти ба̑ не бѣ́гаи 17.166. **2.** *Бягам; напускам бързо мястото, където се намирам, за да се спася от някаква опасност.* чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зꙋвамь жи́тїето моѐ що с'мь чини́ла. та ще́шь да побѣ́гнешь ѿ ме́не. като кога̀ бѣ́га чл҃кь ѿ замїа̀ 17.168б; и̑ кога го̀ во́дѣха ѿнїа́ ѱѐта кры́вопїицы, на распе́тїе го́ль съблѣ́коха го, и̑ жльчь го напои́ха. и̑ си́ч'ки ꙋ̑ченици о̑ста́виха

inslav

го и̑ бѣга́ха 12.119; и̑ ре̑ мома̑та, къ ѿтмꙋ̀ мно̑го дꙋ́ма за лю́дїете, та ти̑ не мо́га си́ч'ко дока́за а̑ми̑ бѣ́шь ю̑на́че поско́ро да не̑ ꙋ̑мре́шь ѿ зла̀ съмрь̀ть 39.310б. // *Напускам някого, който е враждебно настроен към мене.* и̑ ре̑ мꙋ̀ а̑га́ра. бѣга̑ ѿ го́спожа моа̀ са́рра, о̑ти ми мно̑го доса́жда 11.84б. **3.** *Отбягвам, старая се да избегна нещо лошо, страня от нещо.* и̑ пра́вда лю́бѣше. и̑ ѿ непра́вда бѣ́гаше, и̑ ненавидѣ́ше 9.62.

сег.: 1ед. бѣга̑ 11.84б, 11.89б, 17.171б, *2ед.* бѣгашь 6.47б, 11.89б, 17.166, *3ед.* бѣга 6.47б, 11.100, 17.166б, 18.178б, 33.244б, бѣга 17.166б, бѣга̀ 17.168б, бѣга̀ 31.220, *1мн.* бѣ́гамѐ 2.11, *3мн.* бѣ́гать 11.96б, 18.193, бѣ́гать 16.157б, бѣга́ть 16.162, бега́ть 39.311б; *имперф.: 3ед.* бѣ́гаше 8.56, 9.62, 11.84б, 15.135б, 17.166б, *3мн.* бѣ́гаха 5.28², 39.310б, бѣ́гаахꙋ 15.139, 15.139б, бѣ́гахꙋ 15.140, 15.151б, бѣгаха 17.165б; *аор.: 3ед.* бѣка̀ (!) 5.35б, бѣга̀ 6.44б, *3мн.* бѣга́ха 9.70, 12.119, 35.259б, бѣга́хꙋ 9.72б, бѣгаше 37.27б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣга́ль бѣше 33.244б; *форми от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ бѣгале 6.43, са бѣгале 18.191б; *бъд.: 3мн.* щь̀ть да бѣ́гать 18.188б, щьть да бѣ́гать 18.193; *пов.: 2ед.* бѣ́гаи 11.85, 17.166², бѣ́шь 39.310б².

бѣда *ж.* (30) *Беда, голямо нещастие, злина, злочестина.* и̑ако̀ бы́х'тѐстрꙋ́вале добро̑, не би вы нахо́дила зли́на̑ и̑ бѣда̀ и̑ бо́лесть. а̑ми̑ и̑дѣ́те ѿ ме́не проклѣ́ты вь о̑г'нь вѣ́чныи 18.205б; и̑ на то́изи свѣ́ть так'во́зи поте́глиха ради̑ любо́вь х҃ва и̑ прѣтрьпѣ́ха то́л'кози скрь̀бь и̑ бѣда̀ 5.40. // *Неволя, тегло.* и̑ така́ се гри́жаше за т҃ѣ. и̑ мно̑жищ' гл҃ и̑зба́ви ѿ плѣ́нь, и̑ ѿ мо́рь, и̑ ѿ гла̀дь. и̑ ѿ и̑нак'вы бѣды̀ 9.72б; и̑ паднѣ̀ се жр҃ѣ́бїе і̑ѡа́ннꙋ. да и̑де вь а̑сїю. и̑ бы̑ скрь̀бень, защо̑ разꙋмѣ̀ че̑ щѐ мно̑го бѣда̀ да те́гли оу̑ море́то 6.41б. // *Премеждие.* да зна́ете вы̑е кора́бници си́ч'ки. голѣма бꙋ̀ра ще̑ да бѣдѝ на̑ д҃не́ска. защо̑ а̑зь видѣ́хь на́сънѣ оу̑ тѣ́зи но́щь. что̑ щемь бѣда̀ да и̑сте́глимь 15.136.

ед.: бѣда̀ 1.3б, 5.30б, 5.40², 5.40б², 6.41б, 12.115б, 15.132б, 15.136, 15.136б, 15.139, 15.156, 16.159, 18.192б, 18.20б, 35.25б, бѣда̀ 5.27б, 10.79б, бѣдꙋ́ 17.163б, бѣдь̀ 17.172, бѣда 39.318, бѣдꙋ̀ 15.136б; *мн.:* бѣды̀ 9.72б, 11.106б, 12.111, 15.150, бѣди 31.216б, бѣ́ды 31.220б, 39.300б.

бѣден *прил.* (2) *Беден; който е постигнат от нещастие, злочест, клет.* ѿ те́ж'ко си̑ ме́не сыромахꙋ̀ грѣ́шномꙋ̀ и̑ бѣ́дномꙋ̀. как' мѐ съмрь̀ть те́гли със' голѣ́ма мь̀ка да ма раста́ви ѿ живо́та 31.217б.

ед.: м. бѣ́дномꙋ̀ 31.217б; *мн.:* бѣ́дны 32.225б.

бѣдя *несв.* (1) *Връхлитам; сполетявам, за да причиня беда, злочестина.* да зна́ете вы̑е кора́бници си́ч'ки. голѣма бꙋ̀ра ще̑ да бѣдѝ на̑ д҃не́ска. защо̑ а̑зь видѣ́хь на́сънѣ оу̑ тѣ́зи но́щь. что̑ щемь бѣда̀ да и̑сте́глимь 15.136.

бъд.: 3ед. ще̑ да бѣдѝ 15.136.

бѣжа *несв.* (3) **1.** *Бягам; напускам бързо мястото, където се намирам, за да се спася от опасност.* а̑ми̑ ско́ро въсе́дны̀ на ко́ня своѐго и̑ бѣ́жи да нѐ бьдѐшь и̑ ты̑ люти́мꙋ̀ зме́ю ко́р'бань 39.310б; и̑ видѣ́ха това̀ чю́до като сѣ̀ то́л'кова и̑з'мрѣ́ле. ꙋ̑боа́ха се тврь̀дѣ, и голѣ̑ стра̑ напа́де на т҃ѣ. и̑ бѣжа́ше ѿ і̑ер҃ли́мь съ с'рамь вели́кь 11.91б. **2.** *Отбягвам, старая се да избегна нещо.* да́ль е̑сѝ боѐщим' се те́бе знаме́нїе бѣжа́ти ѿ ли́ца̑ лꙋ̀кꙋ. сѝ ре̑ ка́же. да́ль е̑сѝ на хр҃тїа́не, дето ти се бою́ть ѿ знаменїето, да бѣга́ть като̑ ѿ лѣ̀кь знаме́нїето та е̑ кр҃ть. дето сѐ знаме́нꙋваме. сѝ ре̑, дето се кр̀стиме на ли́цето на́ше 16.162.

аор.: 3мн. бѣжа́ше 11.91б; *пов.: 2ед.* бѣ́жи 39.310б; *инф.:* бѣжа́ти 16.162.

бѣжество *ср.* (1) *Бягство, оттегляне от мирския живот.* о бѣжьство чл҃чьское тогѝва по то́изи пла́чь щьть да побѣ́гнать людїе́тѣ по го́рїето [и̑] по пла́нинїето и̑ по стѣ́нїето низ' дꙋ́п'кыте. да пла́чать като́ са з'грѣши́ле и̑ прѣгрѣ́шиле... да сѐ м҃лѝать бꙋ̀, дано̀ и̑мь простѝ г҃ь съгрѣше́нїето 18.192б*.

ед.: бѣжьство 18.192б*.

inslav

бѣка (!) *вж.* **бѣгам**

бѣл[I] *м.* (1) *Перде на очите, белмо.* и҆ нѐ тѣ́кѡмо то́и а҆̀ми и҆ си́чѡките бо́лѡнїи что̑ бѣ́хꙋ дошлѐ съсъ нѥго. и҆ є҆динь ѿ тѣ̑ и҆́маше бѣ́ль на о҆ко, и҆ то́и и҆сцѣлѣ̀ 11.98б.

ед.: бѣ́ль 11.98б.

бѣл[II] *прил.* (20) *Бял, който има цвят на сняг, мляко.* є҆йва́ ми ти че сѣ̑ ꙗ҆ви̑ ст҃ыи гео҆̑гїе, и҆ ꙗ҆здѝ на ко́нь бѣ́ль 39.315; та́ка̑ и҆ а҆рапи́нꙋ не мо́жешь да мꙋ ре̑́шь, бѣ́ль є҆ и҆лѝ чрь́нь защо̑ и҆́ма зꙋ́бы бѣ́ли, а҆̀ пльта мꙋ чрьна̑ 38.282; и҆ вь́трѣ на сѣ́кы дꙋва́рь, д҃. рѣ́кы, о҆́бѡти́чаха. та̑ бѣ́ше ѿ западна страна̀ стѣ́ны гра́ть рѣ́ка медо́вна. и҆ ѿ пла́днѣ рѣ́ка бѣ́ла като̑ млѣ́ко 32.227б; тогѝва щьть да станать пра́ведниците бѣ́лы като̑ снѣ́гь и҆ свѣтли́вы като̑ сл҃нце. а҆̀ грѣ́шниците щьть да ста́нать тѣ́мны и҆ чрь́ни като̑ смола̀ и҆ катра̀нь 18.198б. // *Побелял.* и҆ видѣ̀ и҆́стинѡскыи є҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̀ше̑ и҆ почрьнѝла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь чер́на. и҆ глава́та мꙋ бѣ́ла като влѣ́на 17.166.

ед.: *м.* бѣ́ль 9.67б, 9.68, 12.111б, 18.194б, 38.282, 39.315, 39.315б, бѣ́лы 18.195, *ж.* бѣ́ла 12.111, 17.166, 18.195, 32.227б, *ср.* бѣло̑ 1.3, бѣ́ло 38.292б, 39.315б; *мн.:* бѣлѝ 2.12, бѣ́лы 9.69, 18.195, 18.198б, бѣ́ли 38.282.

бѣлец *м.* (2) *Белец, светско лице, мирянин.* и҆ тога́зи се прѣста́ви. и҆ разѡбра́ се по си́чѡко о҆нова̀ мѣ́сто какъ сѣ̑ є҆ прѣста́виль, и҆ събра́ше се мно̑го и҆нѡци. и҆ мꙋ́жїе бѣлѡцѝ и҆ жены̑ 14.130.

мн.: бѣлѡцѝ 14.130, 16.163.

бѣс *м.* (67) *Бяс; зъл дух, който изкушава човека; нечиста сила, дявол.* като̑ се разѡвра́тиха ѿнїа а҆́гг҃ле съсъ ꙋ҆мѣ́тъ си̑ и҆ ѿпа́днъха ѿ а҆́гг҃лѡскыи чи́нь. и҆ станѣ́ха бѣ́соове 11.82б; и҆ а҆́пль ре̑́, кротѡко. дойдо̑́ да го́ню нечи́сты дꙋ́хѡве. и҆ ѿнѡзи бѣ́сь и҆сче́зна 37.274б; пꙋстѝ дїа́вола лꙋка́ва, да ꙋ҆земе̑ і҆ѡа́ннꙋ д҃шѣ́та, и҆ да мꙋ а҆̀ занесѐ. и҆ ѿнѡзи бѣ́сь ѿйдѐ въ до́мь миро́новь 6.44. **начелен бѣс.** *Тартор, главатар на дяволите.* и҆ какь бѣ́гахꙋ ѿта́мо бѣ́соовете, и҆ плачахꙋ и҆ дꙋ́махꙋ, неправдꙋ сто́ри съсъ на̑́ николае. и҆ на о҆́новà ка́пище что̑ бѣ́ше начелѡныи бѣ́сь то́и пàкь щѣ́ше да стори пакость на цр҃квата ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.151б; **нечист бѣс.** *Зъл дух, зло безплътно същество в християнските представи.* и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннь познà че є҆ дїа́воль… и҆ ре̑́ мꙋ і҆ѡа́ннь. кажѝ ми нечи́стыи бѣ́сю, что си̑ дошь́ль оу҆ то́изи до́мь 6.44.

ед.: бѣ̀сь 6.41б, 6.43[3], 6.44[2], 6.44б, 12.119, 15.151б[2], бѣсѣ̀ 6.42, бѣ́сь 6.43, 37.274б[3], 39.29б, 39.307б, бѣ̀сь 6.43, бѣса 6.42б, 6.45б, бѣса̀ 35.262, бѣ́са 37.275б, *зв.* бѣ́сю 6.44; *мн.:* бѣ̀сѡве 6.44б, 8.57, 15.132, 16.162, бѣсѡ́ве 6.45б, бѣсоове 6.45б, бѣ̀соове 6.45б, 6.46, 11.81, 11.82б, 15.139б, 16.157б, 16.158, 33.235, 35.263, 36.270, 37.277, бѣ́сы 10.79, бѣ́соове 10.79б, 16.163, 20.209, 36.268б, 36.273, 37.276, бѣ́сове 32.230[2], бѣсоо́ве 35.263б[2], 39.318б, бѣсоо́ве 35.264, бѣсо́ве 39.307б, *чл.* бѣ̀соовете 9.63, 9.64б, 15.151б, 35.263б[3], бѣсоо́вете 11.83б, бѣ́соовете 15.139б, бѣсѡвете 15.140, бѣ̀совете 16.162, бѣ́совете 20.209б, бѣсоове‿те 35.264, бѣсоо́вете 35.264.

бѣсен *прил.* (12) **1.** *Бесен; у когото се е вселила нечиста сила, бяс.* выѣ̑ го познахѡтѐ ѿ бѣсоо́ве о҆́тї е҆ с҃нь б҃жїи, кога́то вы и҆зѡгонѝваше ѿ бѣ̀сныте чл҃ци. а҆́мѝ се́га̀ защо̀ пита̑те ко́и є҆ то́изи цр҃ь славѣ̀ 35.263б. **2.** *Като същ. Човек, който е болен от бяс, у когото се е вселила нечиста сила.* и҆ мно̑го лю́дїе и҆сцѣ́ли. и҆ хро́мы, и҆ бѣ̀сны, и҆ слѣ́пы и҆ є҆зàвы, си́чѡки кои̑ прихо́ждаха до нѥ́го зра̑́вїе полꙋ́чахꙋ 2.12б; и҆ си́чѡкы гра̑́ѡ събра́ се и҆ бо́лѡны что̑ и҆ма́ше и҆ ко́й прии́доха си́чѡкы зра̑́вы бы́ха. нѣ́мы продꙋ́маха глꙋ́хы прочю́ха бѣ̀сны о҆̀зравѣ̀ха 40.323б.

мн.: бѣ̀сны 2.12б, 9.66б, 9.74б, 15.136б, 35.257б, 35.258б, 35.262, бѣ̀снїи 8.58б, бѣ̀снїи 37.279б, бѣ̀сны 38.285б, бѣ́сны 40.323б, *чл.* бѣ̀сныте 35.263б.

бѣсовски *прил.* (9) *Бесовски, който се отнася до нечиста сила, дяволски.*

inslav

тази маслѣница что̂ оу̑зехⁿте ѿ ѻнⁿзи сырота жена̂ ꙋ̑трѣ да̑ го тꙋ̑рите оу̑ морѐто. защо̂ ѿна̑зи жена̀ бѣ сѣщи дїа̑воль. и̑ със̑ хы̑трость бѣсо̀вⁿскаа мыслы да и̑згорѝ мо̑ата цр̃ква 15.152; и̑ ѡнїа ка̑пища събо̑рюваха се и̑ ста̑нꙋва̑хꙋ на пе̑пель. а̂ и̑долыте бѣсо̀вⁿскы па̑даахꙋ и̑ строша̑ваахꙋ се. а̂ бѣ̑соовете бѣ̑гаахꙋ по ꙗрꙋ̀, и̑ скѵ̈мⁿтѣхꙋ и̑ пла̑чаахꙋ 15.139б.

ед.: ж. бѣсо̀вⁿска̂ 6.44, бѣсо̀вⁿска 11.101б, бѣсо̀вⁿскаа 13.124, бѣсо̀вⁿскаа 15.152, *чл.* бѣсо̀вⁿскьта 33.240б; *мн.:* бѣсо̀вⁿскы̀ 1.6б, бѣсо̀вⁿскы 15.139б, бѣсо̀вⁿскы 32.226, 32.230.

бѣсомучен *прил.* (1) *Който е измъчван от зъл дух, бесен.* а̂ дрꙋ̑гымꙋ па̑кь а̂ко мꙋ̀ до̑йде нѣ̑коа невóлꙗ, а̂ то̑и не бл҃годарѣ ба̂ а̂мѝ и̑ о̑ще зе̑ме да хꙋ̑ли и̑ стрꙋ̑ва се като бѣсо̀ мꙋче̑нь 31.217.

ед.: м. бѣсо̀ мꙋче̑нь 31.217.

бѣсувам се *несв.* (1) *Беснея, проявявам се като бесен и разярен; вилнея, бесувам.* и̑ напра̑ви ѐвⁿдоѯїа цр̃ца ка̑пище и̑долⁿско. и̑ напи̑са і̑ѡаннь на нѣ̑а, пакⁿ се і̑родїа̑да бѣсꙋ̑ва, и̑ па̀кⁿ се разⁿмѣ̑тюва, и̑ и̑ще главѣ̑та і̑ѡа̑ннова, и̑ за тїа дꙋ̑мы па̑кⁿ се разⁿгнѣва̀ ца̑рица по̑тврьдѣ 12.116б.

сег.: Зед. се бѣсꙋ̑ва 12.116б.

В

в̃[I] *числ. бр.* (34) *Две, 2.* и̑ стоꙗ ст҃ыи сѵ̈ме̑ѡнь на е̑дна̀ нѡга̂, в̃, го̑динⁿ 2.14; и̑ стоꙗ̑ха пр̃ѣ врата̑та... в̃. керⁿпича зла̑ты 32.226б. // *В състава на сложно числ.* **в̃і.** *Дванадесет, 12.* и̑ весели̑ше се си̑чⁿки гра̑дь, за в̃і дни̑ 10.79; разꙋмѣ̑йте и̑ за ча̑соовете. кога̑ се распѐ х̃с бѣ̑ше мц҃ь марⁿтїе. и̑мамь ча̑соове д҃нь, в̃і. и̑ но̑щь в̃і. и̑ распе̑ се х̃с въ пѣ̑. ѳ̃, ча̑ 35.265б. **в̃.** *Две хиляди, 2000.* и̑ влѣ̑зо̑ и̑ вѣ̑дѣхь дрꙋ̑гы гра̑ⁿ хв̃ь... та̂ бѣ̑ше си̑чⁿкїать гра̑ⁿ ве̑сь, зла̑ть, и̑, в̃і. дꙋва̑ре о̑бⁿградень и, в̃. стлѣ̑пове 32.227б.

в̃ 2.14, 32.226б; в̃ї 6.42б, 10.79, 18.199б[2], 36.273б, 37.279б, в̃і 11.93б, 11.94, 13.122б[2], 13.123б, 13.124, 13.125, в̃і 14.130, 16.162б[2], 17.168б, 32.226б, 32.227б, 32.231[2], 33.234[2], 33.236б, 35.265б[4], 35.266, в̃ї 33.247, в̃і 37.278; в̃ 32.227б.

в̃[II] *числ. редно* (6) *Втори.* чю̑ в̃. 39.312*. // *В състава на сложно числ.* **в̃і.** *Дванадесети.* и̑ мнѡго мо̑щи ст҃ы̑ по̑ ѻлⁿтарь ѿдо̑лꙋ, постави, мц҃а, де̑, в̃і. 14.127б; и̑ по в̃і. ти д҃нь. наче̑ха да дꙋ̑мать сра̑мны дꙋ̑мы, и̑ безако̑нїи. и̑ тога̑зи се па̑кь прѣтво̑ри ѻнова̀ сла̑дⁿкое ви̑но̂ на̑ вода̂ 10.79.

в̃ 9.67б*[2], 39.312*; в̃і ти 10.79, в̃і 14.127б, в̃і 33.232б*.

в, вов, във *предл.* (1159) **1.** *За означаване на място, в пределите на което нещо става или се намира; в.* и̑ма̑ше бли̑зꙋ при то̑йзи гра̑дь е̑дно̀ е̑зеро голе̑мо и̑ ро̑ди се вътрѣ̀ въ о̑нова е̑зе̑ро лꙋ̑кавы̑ зме̑й дїа̑воль 39.309б; пи̑шеть за нѣ̑го кога̀ бѣ̑ше е̑днакь млад̑ въ о̑гра̑дꙋ нѣ̑кꙋю. ви̑дѣ ꙗ̑бльку̑. и̑ поре̑вна мꙋ се 14.129б; въ а̀влóнⁿско мѣ̑сто бѣ̑ше нѣ̑кои гп҃дарь и̑мето мꙋ марїа̑нь 9.71; пр҃рькь і̑са̑їа дꙋ̑ма за това̀, лю̑дїе де̑то сѣ̑дѣхꙋ във̑ тьмни̑ца незна̑ꙗна, щѣ̑ть да ви̑деть го̑лѣ̑мь свѣ̑ть 33.241; това̀ что̂то, и̑ма въ чрѣ̑вото си та е̂ непразна, то̑ва е ѿ д҃ха ст҃го заче̑ла 33.236б; и̑ та̑мо вь ѻ̑нⁿзи ѻ̑стровь и̑ма̑ше нѣ̑кои маге̑сникь и̑ сѣ̑щи слꙋга̀ дїа̑воловь, зовѣ̑ха го кино̑ѱь и̑ сѣдѣ̑ше вь пꙋ̑сто мѣсто... за мнѡго годи̑ны 6.43б; а̂ не чю̑ешⁿ ли̑ что̂ ре̑ х̃с вь ѐв҃лїе. да сѐ не кльн҃е̑ нѝ н҃бомь ни землѐю 5.40б; и̑ защо̂ вы м҃ го̑динь прѣхра̑ни въ пꙋ̑стынꙗ̀ть а̂ вые го ꙋ̑бихⁿте 35.259; а̂мѝ и̑ вы̑е си̑чⁿки е̑зы̑ци що стѐ въ а̂дь да̑ се зара̑ꙋвате 35.257б. **2.** *За означаване на място, към което е насочено действието след глаголи за движение; в.* тогѝва щото̂ и̑ма чл҃цїи ме̑ждꙋ е̑вреѐте. та̂ щѣ̑ть да бѣ̑гать вь го̑рїето

inslav

и̑ по планинїе́то ѿ зло̀ а̑нтихрі́стово 18.188б; и̑ ре̑. да пойдꙋ въ тьмни́цꙋ при ст҃го дими́трїа да ме̑ бл҃вѝ 9.65; и̑ прѣбы̑ та́мо ма́лтко дни́ вь цр҃квата ст҃мꙋ. и̑ па̀кы ѿи̑де си въ пꙋ́стынѧта 9.71; това̀ чю́до като̑ ви́дѣ ѿнтзи пꙋстинтнѧктстанѣ̀ ѿ о̑нѣ̀зи гора̑, и̑ дойдѐ въ солꙋ́нь 9.71. // *За означаване проникване в пределите на нещо след глаголи като* ***влѣза, улѣза****; в.* ѿкрыте са да влѣзе̑ въ грѡ́бовете ва́ши та ны̑ покры̑[и]те давно́ се скрыемь ѿ ли́ца нечѣ́стиваго ца́ра 18.190; и̑ змїа̀ доплъзѐ, и̑ ꙋ̑лѣ́зе мꙋ въ ꙋ̑ста́та и̑ пойде́ мꙋ въ чрѣво́то 10.77; и̑ помы́слюваше... каквоо добро̑ да сто́ри, да чю́е тога́зи гла̑ кро́ткы ѿ г҃а ба̑. и̑ ка́кь да сѝ и̑спльни свѣ́тилтникь със ма́сло да ꙋ̑лѣ́зе със мꙋ́дрыте дѣви́ци въ ра́и 8.55б. // *За означаване на място на докосване; в.* и̑щѣше прѣ́вѣнь да сѝ вълѡ́жи рꙋка̑та въ ре́брата, х҃е 7.49; и̑ тиа̀ цѣлꙋ́ва зоси́ма въ ꙋ̑стата 17.174б; и̑ плака̑ се горто, и̑ цѣлꙋва̑ го въ оу̑ста̀, и̑ вь о̑чи и̑ на брадѣ̀ 2.15; пробо́день бы̑ ѳома вь ре́брата 7.49. **3.** *За означаване на среда, от която произлиза или към която се числи някой; в, сред, от, измежду.* ꙗ̑же мꙋ́дрїе въ чл҃цѣ́хь. ѿ ба̑ оу̑родтства ѥ̑ 34.252б; то́изи ѐ дѐто си прово́ди живо́ть сво́й на землѧта напꙋ́сто... та зара̑ї, това́ е сега̀ нѝ вь грѣ́шны̑ нѝ въ праведны̑ 32.231; дїѡклитїа́нь ри́мтскы̑ ца́рь... та бѣ́ше найзлѣ̀ и̑ прьвы̑ вт пр҃їето и̑ си́чткыи свѣ́ть потьптка по̑ нѥ́гова ръка̑ 39.296; и̑ на те́бѣ се сичтки надѣ́емь... о̀ти сѝ токо̀ ты̑ ѥ̑ди́нь пра́вь и̑ до́брь ме́жꙋ на̑ на землѧ̑та. тебѣ̀ позна́хтме ст҃а вь на́шиать рѡдь. тебѣ̀ намѣ́рихтме добра̀ и кро́ткa вь на́шето сѣ́ме 18.187б; и̑ ты̑ веѳлееме до́ме ѥ̑фраѳовь. нѣ сѝ ма́лткь нѝ ѿ кого̀ вь вл҃ците ꙋ̑довы 33.236. **4.** *За означаване на среда, в която се проявява някакво действие; в, сред.* ѿ н҃бето̑ мнѡ̑го а̑гг҃лы пѣ́хꙋ... и на земли̑ ми́рь въ чл҃цѣ̀ блговолѥ́нїе 33.237; и̑ за та́зи дꙋ́ма сто́ри се млѣ́ва голѣ́ма ни́зт людїе́те въ нарѡдѣ 39.298б; се́га колтко ли сѐ ра̑ꙋ́вать и̑ весе́леть днѣ̑... а̑ а̑зь сыро́ма̑ о̑каа́нны кактсѣ̑ въ чю́жи и̑ поробе́нь 39.315. **5.** *За означаване на положението, в което някой се намира; в.* и̑ на сѣ́ко мѣ́сто а̑ко́ го нѣ́кой призо́ве сѣ̑ чи́ста вѣ́ра, и̑ли̑ на пѣ́ть, и̑ли̑ на тры́гь... и̑ли̑ въ нѣ́кои̑ бѣ́да ско́ро сѣ̑ намѣ́ри помо́щни̑ и̑ покро́витель 39.318; а̑ момькьть тѣ́хтны ст҃нь гесѡ̑г҃їе. като̑ бѣ́ше въ ро́бтство. та зна́еше чѐ прибли́жава д҃нь ст҃мꙋ. плачѣ́ше го́ртко 39.314б; и̑ като сѐ вы́дѣха въ те́снота и̑ ре́коше съсльзи (!) ст҃ы̑ гесѡ́ртгїе помо́гни на̑ 39.317б; беззаконно пїа́нтство ꙋ̑мь погꙋбѣ́ва... же́ны парїа́сꙋватт се ѿ мьжїетѣ̀ си̑. че́дата и̑ вь ра́таиство заво́ди 20.208б. **6.** *За означаване област на дейност, в която някой се проявява; в.* г҃ь крѣ́птть и̑ си́лтнь, г҃ь си́лтнь въ бра́ни 35.264. **7.** *За означаване на душевното състояние, в което някой се намира или преминава; в.* и̑ ты̑. ѡ̑ лꙋка́выи и̑ безако́нны̑ і̑оу̑до. въ колтко безꙋ́мїе постигнъ ѿка̑а́нниче. и̑ колтко сѝ бы́ль зло̀че́сть 35.262; а̑то да се не прѣдадѐ̑ въ очаа́нїе 1.8; а̑ми се и̑ тогива, о̑грижѝ сѣ̑ врѣ́ме, да нѐ ѿтидешь въ ѿпаднꙋ̑ванїе, да ре̑шь не ще́ ма векѥ̑ простѝ г҃ь та да заги́нешь 19.207б; и̑ колтко ти пѣ́ти ре̑ състт при́ттча въ каквоо щешь да впа́днешь... а̑ ты̑ не разꙋмѣ̀, нѝ сѣ̑ пока́а непотрѣ́бниче 35.262. **8.** *За означаване на обекта на нечия вяра; в.* и̑ ре̑ ѥ̑и ст҃ыи. а̑ко̀ вѣрꙋ̑вашь ты̑ въ ба̑ моѥ̑го. а̑ ты̑ се векѥ̑ не бои̑ 39.311; и̑ мнѡ̑го вѣрова́хꙋ вь х҃а 5.40; и̑ мигдонїа и̑ нартка, вѣроваха въ х҃а 7.54б. **9.** *За означаване на определен момент от времето, в който се извършва действието (час, ден, година); в, през.* вь г҃ı, млъкнѣ́ха зла́ты ꙋ̑ста̀ 12.108б; и̑ прѣзт нощь въ деве́тыи ча̑, дъхтна вели́кь вѣтрь 15.152; и̑ прѣста́ви се въ ше́сты̑ ча̑ д҃не. мі҃ць ноѥ̑, ѕı 37.279;

inslav.

и҆ въ втóра нóщь пáкъ мꙋ се ꙗ҆вѝ ст҃ыи 9.69; и҆ въскр҃се въ трéты д҃нь 7.50б; и҆ положи́ше ю҆ въ лѣ́то ѿ рóждьства х҃ва а҃ с҃ в҃ 8.60; въ срѣ́ и҆ вы́ петъкь не щѣ́ше. да сѝ ꙋ҆гоу́ди бóска 15.133; и҆ ꙋ҆ тѣ́зи нóщь въ полꙋ́нощь, ꙗ҆ви́ се ст҃ыи никóлае корабникотомꙋ 15.151б. **10.** *За означаване на определен период от време, в който протича действието; в, по време на.* въ врѣ́ме когâ бѣ́ха ц҃рїе хр҃тїа́нскы. бѣ́ше нѣ́кои епк҃пь 9.67б; и҆ въ днѝ, і҆рóда ца́ра дойдоше трѝ ца́рїе хытрьцїи ѿ и҆стокь 33.237; сїѡ́нь що сѐ зóве за черковата… за нѥ́а ка́же пр҃рькь і҆саїа дь́щи сїѡ́нова. какъ щѐ да запꙋстѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово 18.178; и҆ мнѡ́го же́ны непра́зны щѣ́ть да сѐ ꙋ҆быѧ́ть ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе, ѿ а҆нтихрі́ста въ нѥговите днѝ 18.178б; ст҃їи врачѡ́ве кóзма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме римскаго ца́ра кари́на 10.76; мꙋ́жь нѣ́кои ѿ мѣ́сто ферма́нско. въ врѣ́ме же́твы поидѐ да жы́не на нивꙋ своѭ 10.77; и҆ въ прóлѣть и҆́ма зодїе, что ѐ добытькь. ѻ҆́вень, і҆ ю҆нець, и҆ близнець, а҆̀ въ жетва ѐ ра́кь, и҆ лы́вь, и҆ дѣ́ва 33.240б. **11.** *За означаване период от време, необходим за извършването на нещо; за, в продължение на.* а҆̀ко бы҆ тóй наказꙋва́ль на҃. колько ные нѥ́мꙋ сьгрѣша́ваме. погꙋ́бильбы҆ на҃ сичкѝ въ ѐди́нь ча҃ зара҃ мнѡ́гото на̀ши грѣ́хѡве 1.4; тꙋ́ка да бы́де въ ма́лько врѣ́ме. а҆̀ по съмрь̀ть да бы́де жи́вь дó вѣ́ка 33.246; а҆̀мѝ въ ма́лько дни́ ничтô мꙋ не ѻ҆ста̀ доде́ мꙋ и҆ дѣ́цѣта и҆зъмрѣха 35.256б. **12.** *За означаване на облеклото на някого, на начина на обличане на някого; в.* и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше рóбїе. т҃. дома́ си и҆ си́чкы ѡ҆блѣ́чены във копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поꙗ҆́сѣ 40.320; и҆ тога́зи и҆́мъ се ꙗ҆ви́ха двѣ̀ а҆́гг҃ла въ бѣ́ло ѻ҆блѣче́ни 38.292б; и҆ като чю̂ ца́рь ѐзе́кїа тїа́ дꙋ́мы. съдра́ си ризите, а҆̀то се ѻ҆блѣ́че вь врѣ́тище и поидѐ оу҆ црква 11.91; и҆ ѻ҆бла́чи се въ разра́ни чюле́тины 20.209; ѿблѣ́че се х҃с въ чрь́вена багреница 35.258б. **13.** *За означаване начина, по който се извършва действието; в.* а҆́кѡ̀ нѣ́кои въ пїа́нство ꙋ҆́мре, та ѐ тóи са́мь себѣ̀ сѝ дꙋ́шьма́нинь 20.208б; пр҃рокь дв҃дь, ка́же д҃хóмь ст҃ы҆. какь ѐ вь безакóнїе заче́ть 2.11б; със воѐвóды ꙋ҆ гр҃ѣ́ жи́веть и҆ въ мрь́сности 20.208б; възы́де бг҃ъ въ вьскликнове́ни, г҃ь вь гла҃ трꙋ́бныи 38.286; кои́ щѐ да позна́е тогѝва ѻ҆ногóва лѣ́жа… катó ще да съберѐ си́чкыте дїа́воле да мꙋ́ сѣ̂ войскѣ̂ вѣ̂ ѻ҆бра́зь члчьскыи 18.188б; и҆ ꙗ҆вѝ и҆́мъ се въ обра́зь катô ѕвѣ́здâ 33.245; х҃с та се пока́за хꙋ́бавь въ лицѐто пр҃ѣ́ си́чкыте лю́дїе 18.185б; втóрїѧть влькь… дѐто се пока́за сре́брьнь въ лицѐто… тâ дрьжаше, г҃. ребрà 18.182б. **14.** *За означаване целта на действието; в, за, заради.* се́га кóлько ли сѐ ра҃ꙋ́вать, и҆ весе́леть дне҃ въ па́ме҃ ст҃мꙋ гесѡ́гїю 39.315; съгради́ше хр҃тїа́не цр҃ква вели́ка въ и҆́ме ст҃го никóлае чю́дотворца 15.151; и҆ закле́ го въ и҆́ме х҃во, да гы҆ ꙋ҆́зме 10.76б; и҆ па́кь ка́же дв҃дь. сътворѝ съ мною знаме́нїе въ бл҃го 16.162.

ваалбог *МИ* (1) *Ваалбог.* и҆ наꙋ́трѣ заве́де ца́рь вала́кь валаа́ма на высóка планинâ, чтô се зовеше ваа́льбóгъ. и҆ ре҃ мꙋ… ца́рꙋ повелѝ тꙋ́ка да напра́вѧть се́дмь черквища 33.242б.

ваа́льбóгъ 33.242б.

вавилон *МИ* (8) **1.** *Вавилон.* и҆ та́мо оу҆ гра́ въвѵлóнь. и҆́машь тра̀пь голѣ́. и҆ вѣ́трѣ и҆́маше се́дмь лѣ́вѡве 11.93б. **2.** *Прен. Вавилонци, жителите на гр. Вавилон.* царꙋ́ваше тои́зи ц҃арь вавѵлонскыи, на҃ пе́рсы, и҆ на҃ медїа́нѡ, и҆ на҃ вавѵлонь 18.182б.

вави́лонь 11.91б, вавѵлóнь 11.93б, вавилóнь 11.93б, въвѵлóнь 11.93б, вавѵлонь 11.94², 18.182б, вавѵлóна 11.93б.

вавилонаски (!) *вж.* **вавилонски**

inslav

вавилонски *прил.* (5) *Вавилонски, от МИ Вавилон.* ѥ҃то ка́же на҃ѕ, г҃, ѥ҃зы́ци царꙋ́ваше тои́зи царь въвѵ̀ло́нѣскыи, на҃ пе́рѣсы, и҆ на҃ медїа́нс҃, и҆ на҃ вавѵ̀лонь 18.182б; и҆ въвѵ̀ло́нѣскыте лю́дїе катѡ̀ видѣ́ха, чѣ ꙋ҆́би данїи́ль бо́гато́го и҆ разѣ́гнѣва́ха се 11.93б.

ед.: м. въвѵ̀ло́нѣскыи 18.182б, *ср.* вавѵ̀ло́нѣско 18.182; *мн.:* вавѵ̀лонаскы (!) 5.39б, вавѵ̀ло́нѣскые 11.91б, *чл.* въвѵ̀ло́нѣскыте 11.93б.

вавилоняне *мн.* (1) *Вавилоняни, жителите на град Вавилон.* и҆ по съмрѣ̀ть да́рїе ца́ра прїѐ царѣ́ство кѵ̀рь, и҆ та́мо оу҆ вавѵ̀ло́нь и҆́ма́ше нѣ́кои ѕвѣ̀рь голѣ́мь. и сичѣ́ки вавѵ̀лони́не почи́таха го катѡ̀ ба҃ 11.93б.

вавѵ̀лони́не 11.93б.

ваие *ср.* (4) *Съфнала клонка.* разꙋ́мѣите защѡ̀ прѣѐ сега̀ х҃ва цр҃ква то́изи пра́вникь да праѕнꙋ́вамѐ съсѣ ва́їа сн҃ рѣ҃ мла́ды прѣ́чѣкы съсѣ цвѣ́ть 34.251б; дамаскѵ̀на и҆нока и҆подїакона и҆ стꙋ́дита. сло́во на цвѣтоно́сїе г҃нѥ. ѥ҃же ѥ҃ срѣте́нїе хв҃о съ ваїемь 34.248.

ед.: ваїемь 34.248; *мн.:* ва́їа 34.251б[2], 34.254.

вадистон *МИ* (2) *Вадистон.* и҆ бы҃ щѡ̀ плака̀, и҆ станѣ̀. и҆ поидѐ на є҆дна̀ страна̀, и҆ дойдѐ до ѥ҃дно̀ селѡ̀, що сѐ зовѣ́ше вадистонь 5.33.

вадистонь 5.33, 5.34.

валаам *ЛИ* (48) *Валаам.* и҆ въ ѻ҃нова̀ врѣ́ме, бѣ́ше нѣ́кои хитрець и҆́мето мꙋ̀ валаа́мь, сы́нь веѡ́ровь 33.241б; и҆ наꙋ̀трѣ станѣ̀ вълаа҃, и҆ ѡ҆седла̀ ѻ҃слѥ своѐ, и҆ и҆дѐ съсѣ посла́нницѣ ца́реви 11.86б.

валаа҃ 11.86, 33.241б, вала́а҃ 11.86, 11.87, 33.242, валаа́мь 11.86, 11.86б[5], 11.87, 33.241б[3], 33.242[3], 33.242б[5], 33.243[5], 33.243б[3], вълаа́мь 11.86, 11.87, вълаа҃ 11.86б, валаа́мѣ 33.242, валаама 11.86[2], 33.241б, валаа́мꙋ 11.86б, 33.241б, 33.243[3], 33.243б, валаамꙋ 33.242б, въ[а҃]лаа́мь 33.242б.

валаамов *прил.* (4) *Валаамов, от ЛИ Валаам.* пр҃чьство валаа҃мово за х҃а 33.243б*; и҆ и҆́дѣхꙋ сл҃ѣ́ нею да ви́дѧть и҆сти́нна валаа́мова гдѣ̀ ще҃ да сѐ ро́ди и҆ пр҃ь 33.243б.

ед.: ж. валаа́мова 33.243б, 33.245, *ср.* валаа҃мово 33.243б*; *мн.:* валаа́мовы 33.244б.

валак *ЛИ* (16) *Валак.* и҆́ та́мо бѣ́ше царь и҆́мѣто мꙋ̀ вала̀кь си́нь сепѣ́фо́ровь 33.241б; и҆ бг҃ рѣ҃ валаа́мꙋ да нѐ и҆́де къ вала̀кꙋ ца̀рꙋ 33.241б.

валаакь 11.86, валакь 33.241б, 33.242б, 33.243[4], 33.243б, вала̀ка 11.86[3], 33.241б, 33.242б, вала̀кꙋ 33.241б, вала́кꙋ 33.243, 33.243б.

валтасар *ЛИ* (1) *Валтасар.* по съмрѣ̀ть ца́ра навъходоносо́ра. въца́ри се сы́нь нѥ́говь валѣтаса́рь 11.92.

валѣтаса́рь 11.92.

вар *ж.* (1) *Негасена вар, вид строителен материал.* а ца́рѣ... повелѣ̀ да и҆ско[па] ю́ть тра́пь голѣ́мь. и҆ да́ го̀ напльнать сѣ̀ ва́рь, и҆ да сме́сеть водѧ̀ 39.300.

ед.: ва́рь 39.300.

варахиин *прил.* (1) *Варахиев, от ЛИ Варахия.* защѡ̀. тога́зи бѣ́ше заха́рїа пр҃рькь сы́нь варахїи́нь ѿц҃ь і҆ѡа́ннꙋ пр҃тчю а҆рхїерѐи 13.124.

ед.: м. варахїи́нь 13.124.

варвар *м.* (6) *Варварин; лице, което не изповядва християнската религия; езичник.* и҆ ма́лѣко днѝ бы҃ и҆ ꙋ҆́мрѣ ѿнѣзи кора́бникь и҆ жена̀та ѡ҆ста̀ чи́ста и҆ неѡ҆скврьнѥ́на ѿ ѡ҆ного́зи варѣ́вара. защѡ̀ легома̀ това̀ бѣ́ше и҆скꙋ́шенїе бж҃їе 5.33б; и҆ за се́дѣмь днѝ сичѣ́ка войска̀ чини́ха радѡ̀. не тѣ́кѣмо защѡ̀ нави́ха на ѡ҆нї́а врѧ̀гоове варѣва́ре. а҆мѝ помнѡ̀го защѡ̀ се наи́дѐ гн҃жда ѳеѡ҆пи́ста и҆ чедата ѥ҃и 5.38; вь лѣ́то сѣ́мо, ѿкогѧ̀ бѣ́ше начѣ́ль цр҃ь костанѣти́нь, да цр҃ꙋ́ва. и҆ при нѥ́гово цр҃тво сьбра́ха се мнѡ̀ нечѣ́стивы варва́ре, на рѣ́кѧ дꙋна́вѣскѧ 4.21б.

ед.: варѣ́вара 5.33б; *мн.:* варва́ре 4.21б, варѣ́варе 5.36, варѣва́ре 5.38, *чл.* варѣва́рете 5.38б[2].

варварин *м.* (1) *Варварин; лице, което не изповядва християнската религия;*

inslav

езичник. и̑ на ге́мїата что̑ бѣ́ше гі҃дарь бѣ́ше варˢваринь и̑ злѣ̀ чл҃овекь. ка́то видѣ̀ о̑нъзи женâ ст҃ы̑ ѐvˢста́тїю като бѣ́ше млада и кра́сна. завидѣ̀ ѥ҆́и тврьдѣ̀ 5.32.

ед.: варˢваринь 5.32.

варварски *прил.* (3) *Варварски, който се отнася до варварин, езически.* и по нѣ́кое врѣ́ме разˢмири́ се о̑новà мѣ́сто варˢвар́ско. и̑ о̑нˢзи царь траїанˢ оу̑лѣ́зе ꙋ̑ голѣ́ма ми́сˢль, ка́ко се денà ѡ̑нˢзи чл҃кь 5.33б; и̑ прѣми́на и̑ поидѐ до и̑даспи́ню рѣкꙋ̑, бі̑аше и̑ плѣнꙋ̑ваше селà варˢва́рˢскы 5.36.

ед.: *ж.* варˢварˢскꙋю 12.117, *ср.* варˢвар́ско 5.33б; *мн.:* варˢва́рˢскы 5.36.

вардар *МИ* (1) *Вардар.* и̑ дойдоха на госпо̑ˢскыи пꙋ̑ть, дето ѐ на ва́рˢдарь. и̑ та́мо видѣ́ха о̑чи́вѣстно е҆́дного̀ ка́то вои́на чѐ и̑де ѡ̑ солꙋ̑нь 9.74б.

ва́рˢдарь 9.74б.

ва̀рен *прил.* (2) *Ва̀рен, който е пълен с вар.* и̑ о̑нїа мо́мˢцїи послꙋ̑шаха дꙋ̑ма царе́ва, и̑ ѡ̑и́до́ха на о̑нˢзи тра́пь ва́рˢныи и̑ нарѡ́дь безьче́ть лю́дїе мнѡ̑го и̑дѣ́ха да гле́дать чю́до 39.301.

ед.: *м.* варˢны 39.300б, ва́рˢныи 39.301.

варѐн *прил.* (1) *Варѐн, сготвен чрез варене, сварен.* бѣ́ше врѣ́ме жы́тва. и̑ оу̑готви а҆ввакꙋ̑мь со́чиво варе́но да ѡ̑несѐ на жьтва́ре на селѡ̑то своѐ 11.93б.

ед.: *ср.* варе́но 11.93б.

вариа *МИ* (1) *Вария.* и̑ матѳе̑и и̑злѣ́зе съсˢ е҆пк҃па и̑ съсˢ дрꙋ̑гы вѣ́рˢны. и̑ ѡ̑хо́ждаше ка́мˢто вра́тата что̑ се зовꙋ̑ть ва́рїа 37.275б.

ва́рїа 37.275б.

вариво *ср.* (1) *Вариво, ядене, гозба.* и̑ когà занéсе варивóто на жьтва́рете, бѣ́ше е҆́дна́кь то́пло 11.94.

ед.: *чл.* варивóто 11.94.

вартоломеи *ЛИ* (2) *Вартоломей.* и̑ дрꙋ̑жи́на мꙋ̑ бѣ́хꙋ̑ а҆пл҃ь варˢѳоломе̑и и̑ се́стра сы́ща фи́липпꙋ̑ марїа́мна 36.267.

варˢѳоломе̑и 36.267, варѳоломе̑а 36.267б.

варя *несв.* (1) *Варя, поставям нещо на огън да ври.* по́добрѣ̀ ѐ жела́зо да вари́шь нежелѝ зла̀ женâ да ꙋ̑чишь 21.210б.

сег.: *2ед.* вари́шь 21.210б.

василии *ЛИ* (1) *Василий.* и̑ катѡ̑ разˢбрà бл҃гочьстивыи пр҃ь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чѐ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́тˢкы. и̑злѣ́зе и̑зˢ гра́дь пѣ́шˢ... и̑ нѥ́гова цр҃ца а҆́нна. съси́чки (!) сво́й болѣ́ре. и̑ патрїа́рˢхь кѵ̑рь васи́лїе. съси́чˢки (!) сщ҃е́нˢници и̑ дїа́коне 8.60.

васи́лїе 8.60.

василиск *ЛИ* (4) *Василиск.* и̑ ꙋ̑лѣ́зе і҆ѡа́ннь въ цр҃кви ст҃го васи́ли́ска, что ѐ при мо́ре пони́тьско 12.120.

васи́лискь 12.120², васи́ли́ска 12.120, васи́ли́скꙋ 12.120.

ваш *мест. притеж.* (116) **1.** *Ваш; който принадлежи на лицата, с които се говори; който е на вас.* и̑ землѝта да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й. и̑ о̑во́щїе по́лско ро́жˢба да вы̑ дадѐ, и̑ да ꙗ҆де́те хлѣ́бь ва́шь въ си́тость 11.107; и̑ да пꙋ̑стѧ на ва̑ ѕвѣ̀рїе земльскы̀, и̑ да поꙗ҆дꙋ̑ть ва́шь добы́тˢкь 11.107б; да сѐ не кльне́ нѝ нѣ҃бо́мь ни землѐю нѝ главѡ̑ю ва́шею, защо̀ е и̑ главâта ти, бꙋ̑ сътвори́ль 5.40б; ѡ̑творѣ́те оу̑ши́те ва́ши, и̑ послоу́шаите. що̀ и҆́мамˢ да вы̑ ка́зꙋ̑ва̑ за ст҃го сїмесѡ́на 2.9; да́ се възвеселѧ́ть бл҃ве́нˢныте ва́шите д҃ши 11.84. **2.** *Ваш; който е в някакви отношения с лицата, с които се говори.* прїимѣ́те бра́тїе ва́ше́го досто́инаго пасти́ра 15.138б; такâ повелѣ̀ ца́рь а҆сирїискыи сенахери́мь, ца́рꙋ̑ваше́мꙋ̑ е҆зе́кїю. на когого̀ (!) надѣ́те се 11.90б; нѣ̀ когы̑ лю́бите дꙋ̑шˢманете ва́ши тогі́ва фаи́дâ мнѡ̑го и҆́мàте ѡ̑ ба̑ 1.5б; да до́идете при ме́не, и̑ ты̑, и҆́ мꙋ̑жь тво́й. и̑ дѣца́та ваши и҆́ ще́те да мѐ позна́ете какˢ съ́мь а҆́зь и҆́стинныи бꙋ̑ 5.30; и̑ да не помы́слите чѐ нѣ́ сˢмь а҆́зь ꙋ̑чи́тель ва́шь 38.288. **3.** *Ваш; който се отнася до лицата, с които се говори.* о̑ти

inslav

сьмь ѧ҆зь ѿспенїе ва́ше. и҆ ѧ҆зь с҆мь и҆збавлѥ́нїе ва́ше 35.265; раз҆бра́ какь є҆ ва́шь за́конь вели́кь и҆ до́брь, и҆ ра́бота ва́ша похвалѥ́на 17.164б; тои́зи е детô ва҃ и҆з҆фрьлѝ ѿ нб҃то за ва́шего зло̀ и҆ грьдо́сть 35.263б; и вашѣта мисль да є҆ на волꙗ бж҃їа 15.150. **ваша милост.** *За учтиво назоваване или обръщение към някого; Ваша милост.* мо́и гс҃ди́не. мл҃ꙗ ва́ша мл҃ть, недѣ́ите заминꙋ́ва мо́и до́мь 31.221б; **ваше боголюбие.** *За учтиво назоваване или обръщение към някого; Ваше боголюбие.* послꙋ́шаите моа́та дꙋ́ма ст҃ыи и҆ сщѥ́нныи събо́ре, тїа́ что̂ ре́ко̀те ва́ше бг҃олю́бїе да поло́жите а҆рхїерêа 15.138; **ваше господство.** *За учтиво назоваване или обръщение към някого; Господство Ви, Ваше господство.* мл҃ю се на ва́ше гс҃дство̀ покажѣте ми где є҆ вода̂та 11.103; что̂ стѐ вы́е, и҆ кыдѣ̀ ѿхо́ждате ва́ше гс҃д҆ство 15.143.

ед.: м. ва́шь 5.39б, 11.91, 11.107, 11.107б², 12.115, 12.116, 14.127б, 15.149, 15.149б, 16.161, 17.164б, 18.197б², 31.222, 34.255, 35.265б, 38.288, 38.288б, 38.290б, 39.303б, *род.-вин.* ва́шего 6.47б, 11.91, 15.138б, 15.147б, 35.263б, ва́шѥго 11.90б, вашѥ́го 12.110, 16.161, ва́шѥго 15.138б, 16.161, 35.261б, *дат.* вашѥ́мꙋ 11.90б, *чл.* ва́ша́ть 18.190, *ж.* ва́ша 8.59, 11.107², 11.107б, 12.115б, 14.129, 17.164б, 18.178, 18.204, 31.221б², 35.264, 35.265б², ваша 17.167, ва́шею 5.40б, ва́шꙋ 11.107, 15.141б, *чл.* ва́шъта 11.107², вашъта 15.150, ва́шьта 35.264², *ср.* ва́ше 3.18, 5.29б, 9.61б, 9.71б, 11.103, 11.107, 12.109б, 15.138, 15.143, 15.149б, 18.197б², 20.208, 35.261б, 35.262б, 35.265², 36.268б, 39.296, *чл.* ва́шето 6.42б, 11.84², 14.128б, 15.141б; *мн.:* ва́ши 1.5б, 2.9, 3.18, 9.71б, 11.107, 11.107б, 12.115, 16.161², 18.177б, 18.178², 18.190, 18.204б, 20.208, 31.222б, 31.223, 35.263б, 35.264, 37.281, 38.288б, 38.290б, 39.303б, ваши 5.30, ва́ша 1.6, *чл.* ва́шите 9.73, 11.84, 11.107², 17.176, 20.208, 31.222б, 35.262б, 39.298, ва́шети 35.264.

вдигам *несв.* (5) **1.** *Вдигам, придвижвам нещо отдолу нагоре, издигам.* ѧ҆зь вы̀ напра́ви҆ рьцѣ̀ да гы̀ вди́гате го́рѣ на мл҃ба и҆ на мл҃ѥ́нїе. а҆ вїе гы ѡ҆мрьси́х҆те на си́ла, и҆ли сѣ̀ кра́денїе, и҆лѝ сѣ̀ файда зе́манїе и҆лѝ крьвь, и҆ ѹ҆бїиство 18.204б. **2.** *Прен. Вдигам; помагам някому да се излекува, да стъпи на крака; изцерявам.* и҆ чи́нѣше знаме́нїа и҆ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть. бо́л҆ны вди́гаше. бѣ̀сѡве и҆з҆го́нюваше. мрьтвы въскрѣша́ваше 15.132. **3.** *Прен. Възкресявам, съживявам мъртвец.* а҆ то́и сре́бро и҆ зла́то не ѹ҆зи́ма, а҆мѝ є҆дна́кь тво́ето и҆ма́нїе раз҆да́де. и҆ дрꙋ́го па́кь мрьтвы лю́дїе вди́га. и҆ хро́мы и бо́л҆ны и҆сцѣлѣ́ва, и҆ дрꙋ́гы чюдѥса̀ чи́ни 7.53. **вдигам си на голѣмо сърдцето.** *Възгордявам се, големея се.* є҆́то что̂ и҆́мь станѣ̂ ца́рь то́и зли҆ а҆н҆тихрі́сть. а҆ то́и ще ѿтоги́ва да зе́ме да си̂ вди́га на голѣ́мо срⷣцето си̂ 18.188.

сег.: 3ед. вди́га 7.53, 18.188, *2мн.* вди́гате 18.204б; *имперф.: 3ед.* вди́гаше 8.56, 15.132.

вдигам се *несв.* (8) **1.** *Вдигам се, придвижвам се от по-ниско на по-високо място, издигам се.* и҆ по́чне да сѐ вди́га что̂ си́л҆нь вѣ́т҆рь, и҆ что̂ бꙋ́ра вели́ка а҆ что̂ пра́ на землꙗ̂та па́днꙋва 31.215б; и҆ что̂ ѿбла́кь зе́ме да сѐ чи́ны голѣ́мь, а҆ что̂ є҆́дна̀ ка́п҆ка се ѹ҆мали̂. и҆ па́к҆ се вди́га что̂ пѣ́на, а҆ что̂ и҆скра ѹ҆га́сне 31.215б. **2.** *Вдигам се, стъпвам на крака, изправям се.* и҆ ви́кнъ да чю́еть си́ч҆кыте. детô е срⷣце́то на́ше сто́риль є҆дномꙋ̀ по є҆дномꙋ̀, и҆ ѿшѣ́ ны̀ да́де да сѐ вди́гаме и҆ да хо́ди҆ 36.272б. **вдигам се голѣм.** *Големея се, придавам си важност.* и҆ пазѣ́те се нѣ́кои ѿ ва҃ да нѐ ѿи҆́де да сѐ ѹ҆чи на злы̀ ра́боты да сѐ вди́га голѣ́мь 18.180; **вдигам се на голѣмо (на високо).** *Големея се; надувам се.* тогива щьть да въскрѣ́нать ца́рїето голѣ́мы дѣ̀то се вди́гаха на голѣмо та̂ з҆бы́раха войска̀ мнѡ̂го да зе́мать чю́жда землꙗ̂, та сѐ и҆з҆сѣ́че то́л҆кози чл҃кь, та щь́ть да да́вать рѣ́чь бг҃ꙋ за ѿѣ 18.196б; а҆ кога́

inslav

мꙋ е нѣкоиа грижа и скрьбь, ни́кои не може да го̀ раз'гово́ри. са́м'си се себѣ̀ не знае, а̀ на висо́ко се вди́га 31.216б.

сег.: 3ед. се вди́га 11.82, 31.215б, 31.216б, сѐ вди́га 18.180, 31.215б, *1мн.* сѐ вди́гаме 36.272б, *3мн.* вди́гат' се 31.220; *имперф.: 3мн.* се вди́гаха 18.196б.

вдигна *св.* (35) **1.** *Вдигна, придвижа нещо отдолу нагоре, издигна.* и̇ ст҃ы̀ а̇пл҃ь вди́гнъ си̇ рꙋцѣ́те и̇ по̑мли́ се бг҃ꙋ 36.273; патрїа́р'хь вьзлѣ́зе със' дїа́коне, насрѣ̑ цр҃квата на висо́ко мѣ́сто що сѐ зове ѡ̑м'бо́нь. и̇ в'ди́гнаха чт҃ныи кр҃ть и̇ видѣ́ха го людїе, и̇ начеха да ви́кать, г҃и помл҃ꙋй 4.26б; и̇ като́ гы бл҃вла́ше, тоꙗ̀ ча̑ до́йде о̀бла́кь и вди́гнь го ѿсрѣ̑ тѣ̑ 38.292б; и̇ ѡ̑нїа ты̀ сꙋщници токо̀ щѣ́хꙋ да ꙋ̀лѣ́зꙋть въ кора́б'ть, и̇ да вди́гнꙋть ꙗ̑дрила, да и̇́дꙋть 15.143б; и̇ със' врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ̑. и̇ пꙋ́стиха го на̇ покро̑в'ть цр҃ко́вныи 11.97; и̇ заради̇̀ това̀ рѐ б҃ь така̀. да не ста́нешь ѿ о̑дрь дѐто лежи́шь на нѥ́го. догдѐ тѐ четво́рица вди́гнъть мрьтва 11.90б; и̇ кога̀ додѐ ча̑, и̇ раз'брахь чѐ щѐ да се вдигне чт҃ныи кр҃ть. и̇ а̑зь помы́слꙋ̀ да влѣ́за 17.169б; **2.** *Прен. Издигна някого да власти над всички.* и̇ въ о̑нїа врѣ́мена събра́ха се. блꙗ́гаре. и̇ маца́ре, и̇ тата́ре. и̇ ми́дїи и тꙋ́р'ци. и̇ вди́гнѣ̑ха ме́жду себѣ̑ си̇ ца́рь. и̇ о̑б'хожда́ха и̇ плѣ́нꙋваха нао̑колꙋ гра́дѡве 39.313. **3.** *Вдигна, помогна някому да се изправи, изправя.* и̇ прите́че и̇ поклони̇̀ и̇́м' се до́ землꙗ. и̇ ѡ̑нїа́ го вдигнъ́ха 12.110; и̇ падне̑ на землꙗ и̇ бы̑ като̑ мрьт'вь. а̇ ї̑ѡа́ннь ꙋзе́ го за рꙋ́ка, и̇ в'дигна го 6.46б; и̇ падне̑ на землю и̇ растрепе́ра се и̇ а̑г҃ль е̇го̀ вди́гна̀, и̇ рѐ ме́ꙋ, стани̇̀ не бо́и се 12.111. **4.** *Вдигна, събудя от сън някого, разбудя.* ї̑а́ковь праведны̑ за дн҃ешны дн҃ь бѣше прорекль п҃рь заспаль, и̇ ко́и да го събꙋ́ди̇. защо́ е ле́гньль и̇ заспа́ль като̑ лѣ́вь и̇ като̑ скѵ̑мень и̇ ко́и да го вди́гне 35.257б. **5.** *Прен. Възкреся, съживя мъртвец.* защо̑ е и̇ х҃с нави̑ль на съмрьть и̇ вди́гньль лаза́ра 34.252; ка́к'во се чю́до сто́ри детѐ нѣ̀ ѐ видѣ́ль досега̀ чл҃кь. да вди́гне мрьтвого чл҃ка. и̇ да го пови́ка на и̇́ме детѐ нѣ̀ го е виде́ль 36.273. **6.** *Вдигна, съградя, издигна, построя.* и̇ по си́ч'кꙋ̀ землю̀, цр҃кви хр҃тїа́н'скы да сѐ вди́гньть, и̇ да сѐ по̑ѡнове́ть, и̇ да сѐ ꙋ̑мнѡ̑жеть 15.139б. **7.** *Направя, предизвикам.* а̇ дїа́воль зави́дѣ̀, и̇ щѣше да сто́ри ст҃мꙋ па́коть (!), да ѡ̑бры́не кора́бь на дрꙋ́га страна̀. и̇ вди́гна бꙋ̀ра вели́ка вь море́то 9.70. **8.** *Прен. Вдигна на борба, разбунтувам, размиря.* и̇ сто́ри погꙋ́лѣм' събо́рь. и̇ вди́гна а̇н'тїѡ́ховы сы́нѡве, и̇ а̇ка́кїевы. и̇ ц҃ра само́го на̑сто́ри та го̑ раз'гнѣвѝ 12.116б; и̇ а̇пл҃ь рѐ. ты̀ ли̇̀ си̇̀ войска̀ повди́гньль, и̇ то́изи нарѡ̑ на на̑. бѣ̑сь ре́че. си́ч'ките а̑зь вдигнѣ̑ 6.43. **вдигна ръка.** *Посегна да ударя, вдигна ръка на някого, заплаша нечия сигурност.* и̇ рѐ, на а̇рхїерѐете. чю́ите сщ҃енне̑иши вл҃цы повелѣ́вае за́конь, и̇ ка́же. а̇ко нѣ̑кои вди́гне рꙋ́ка пр҃ѣ̀ ц҃ра. да мꙋ̑ се ѿсѣ̑чѐ рꙋка́та 15.141б.

сег.: 1ед. вди́гнꙋ 4.25б, вди́гна 39.312б, *3ед.* вди́гне 8.58б, 15.141, 15.141б, 32.231б, 35.257б, 36.273, *3мн.* вди́гнъть 11.90б, вди́гнꙋть 15.143б; *аор.: 1ед.* вдигнѣ̑ 6.43, *3ед.* вди́гнь 3.19, 15.154б, 38.292б, 39.307б, в'дигна 6.46б, вди́гна 9.66б, 9.70, 9.74б, 12.116б, 17.174б, 38.292, 39.308б, вди́гна̀ 12.111, в'ди́гнь 15.144, в'ди́гна 17.167б, вди́гнъ 36.273, 38.292б, *3мн.* в'ди́гнаха 4.26б, вди́гнъха 11.97, вдигнь́ха 12.110, вди́гнъше 15.137, вди́гньха 38.292, вди́гнѣ̑ха 39.313; *форми от перф. тип: 3ед.* е вди́гньль 34.252, вди́гналь 39.301; *страд.: сег. 3мн.* сѐ вди́гньть 15.139б; *бъд. 3ед.* щѐ да се вдигне 17.169б.

вдигна се *св.* (14) **1.** *Вдигна се, придвижа се от по-ниско на по-високо място, издигна се.* и̇ то́ꙗ ча̑ и̇злѣ́зе и̇з' море́то пла́мень вели́кь твр҃дѣ̀ и̇ вди́гнь се ѿ море́то наго́рѣ̀ высо́ко 15.152; като̑ рѐ и̇ ст҃ыи а̇пл҃ь па́вль наѐдно съси́ч'ките (!) да сѐ вди́гнѣ̑ на о̑блаци да посрещнѣ̑ х҃а г҃а 18.200. // *Покача се.* въ гро̑б' се поло́жи, да въскрѣсѝ

inslav

на̑. на кр҃ть вди́гнь се, да възнесѐ на̑ при нѥ́го 35.258б. **2.** *Израсна (за растение).* и҆ със҆ моа́та де́сница щѐ да сѐ въкорени̑, и҆ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ́го пло́дно 37.274. **3.** *Извися се, зазвуча с по-голяма сила (за глас).* в҆дигна се гла̑ ѿ на́рѡ̑... кол҆кото са чю̑ до чар҆да́ци ца́рювы 39.307б. **4.** *Вдигна се на път, поема за някъде.* и҆ нау̑рѣ̀ вди́гнь се гемі́ата да и҆́де на ра́мель 39.312; и҆ вдигнъха се тога́зи си́ч҆ки патрі́ар҆сѝ ѿ прѣсто́лете свои̑, и҆ доидо́ха оу̑ ца́ри градь 12.112. **вдигна се на голѣмо.** *Възгордея се, проявя надменност.* та̑ на́поконь станѣ̑ злѣ̑ и҆ вди́гнь се, на голѣ́мо като̑ о҆́ре́ль с крылѣ́те си̑. и҆ посл҃ѣ станѣ̑ като̑ во́ль, и҆ испа́дна ѿ црт҃вото си̑, та̑ векѥ̑ не бы̑ ца́рь 18.182.

сег.: 3ед. се вди́гне 31.215б, сѐ вди́гне 31.220; *аор.: 3ед.* в҆ди́гна се 6.46, вди́гнь се 15.152, 18.182, 35.258б, 39.312, се вди́гнь 37.278б, в҆дигна се 39.307б, *3мн.* вдигнъха се 12.112, вди́гнаха се 39.316б; *бъд.: 3ед.* щѐ да се вди́гне 37.274, *3мн.* щѣ́ть да сѐ вди́гнать 18.195б; *пов.: описат. 1мн.* да сѐ вди́гнѣ̑ 18.200.

вдовец *м.* (1) *Вдовец; мъж, чиято жена е починала.* и҆ а҆́гг҃ль гн҃ь дойдѐ и҆ станѣ̑ пр҃ѣ нѥ́го, и҆ ре́че мѹ̑. заха́рїе и҆злѣзѝ и҆ събери̑ си́ч҆ките вдов҆цы̑ что сѣ̑ въ і҆ѹ̑деѡ̑... и҆ комѹ̑ се пока́же то́гова да бѹ́де жена̑ 13.124.

мн.: вдов҆цы̑ 13.124.

вдовица *ж.* (25) *Вдовица; жена, чийто мъж е починал.* а҆̀ жена̑ нѣ́коѧ вдо́вица и҆ма́ше сн҃а та́ го поро́биха сѣ̑ дрѹ́гїе ро́бїе 39.316б; и҆ была̑ си̑ вдови́ца. и҆ жена̑ и҆стинна. о҆́ти, жена̑ добра̑ и҆ по съмрѣ́ть мѹ̑жатого си̑ мо́же да сѐ спасѝ 12.109б.

ед.: вдови́ца 5.37, 12.109², 12.109б, 12.113⁴, 13.121б, 13.122б², 15.151б, 39.316б, вдовица 12.113, вдови́цѣ̑ 12.113, вдо́вица 39.312, 39.316б, 40.323б, вдови́цѹ̑ 5.36б, *чл.* вдови́цата 12.113, в҆дови́цата 39.312б; *мн.:* вдови́цы 15.151, вдови́ци 18.187, 31.221, вдо́вицы 38.294.

вдовичен *прил.* (3) *Вдовичен, който е на вдовица.* а҆̀ вдовичи́нать сн҃ь бѣ́ше мла́дь и҆ тврѣ́де хѹ̑бавь на ли́цѐ 39.316б; и҆ писа́но бѣ́ше на стлѣ́пать та̑ ѿ де́сна стра́на на чер҆ко́вата да сѐ о҆́ставѝ то́йзи стлѣ́пь вдови́чень 39.312б.

ед.: м. вдови́чень 39.312б, вдови́чина 34.251б, *чл.* вдовичи́нать 39.316б.

вдовишки *прил.* (1) *Вдовишки, който се отнася до вдовица.* и҆ заради̑ те́бе прѣте́глѝ вдови́ш҆ка нивóлѧ 12.109б.

ед.: ж. вдови́ш҆ка 12.109б.

веврикия *МИ* (1) *Веврикия.* и҆ като̑ и҆́дѣхѹ̑ и҆ плѣнѹ̑вахѹ̑ гра́дове и҆ села̑ и҆ доидоха на въсточнѹ̑ стра́нѹ̑ на мѣ́сто что сѐ зовѐ веврикі́а 11.94б.

веврикі́а 11.94б.

веда *несв.* (1) *Водя, карам някого някъде.* и҆ па́кь прр҃кь і҆саїа́ ка́же за х҃а. ꙗ҆́ко ѿв҆́че на заколенїе ве́де се, и҆ ꙗ҆́ко а҆́гнч҆ць прѣ́мо стри́гѹщомѹ̑ е҆́го без҆гла́снь, та́ко не ѿврьза́еть ѹ҆́сть свои̑ 16.161.

страд.: сег. 3ед. ве́де се 16.161.

веднъщ *нареч.* (2) **1.** *Веднъж, един път; за определяне, че действието се извършва еднократно.* ѿн҆зи калѹ̑герь... ре́че. ст҃ы̑ вл҃ко. що си̑ ѿста́виль за́конь монасти́р҆скыи, да се по́сти̑ до дове̑ра, и҆ да ꙗ҆де́мь по ведньщь. а҆̀ то́изи чл҃ове́кь сѵ̑мес҃нь, раз҆ва́лѣ, и҆ не ꙗ҆дѐ 2.10б. **2.** *Веднъж, някога, неопределено кога.* и҆ въ ца́ри гра́дь мѹ̑жь нѣ́кои бл҃гочѣ́сти́вь и҆ добрь хр҃тїа́нинь... нака́ни се веднъщь да и҆́де по нѣ́коа си̑ ра́бота 15.152.

ведньщь 2.10б, веднъщь 15.152.

вежа *св.* (5) **1.** *Вържа; съединя чрез възел един за друг краищата на връв, кърпа и др.; вежа.* а҆̀ми си̑ ѹ҆змѝ... сво́ата крѣ́па... защо̑ не по҆о́бае ме́не да си̑ вѐжѹ̑ главѣ̑та със҆ таквьзи крѣ́па. защо̑ с҆мь робы́нѧ 13.121б; и҆ что̑ намисли. и҆́звади ѿ и҆ма́нїето си̑. три̑ста жльти́цы. и҆ веза̑ гы ѹ҆ крѣ́пѹ̑ 15.134. **2.** *Вържа;*

inslav

опаша и стегна с въже, вериги, връв. и̑ везâше го и̑ би̑ше го, и̑ мнѡ̑го мꙋ̑ досади̑ше. и̑ затво́рише го въ тъмницы със҃ дрꙋ́гы хр҃тїа́не 15.139. // *Образно.* болѣ́рство щото̀ въ то́изи ча̑ ѿ чл҃ка побѣ́гне. а̑ чл҃кь го кры̑е и̑ вѐже а̑ то̀ като̑ крыла́то ѿ чл҃ка ѿли́та 31.220б.

сег.: 1ед. вѐжꙋ 13.121б, *3ед.* вѐже 31.220б; *аор.: 3ед.* везâ 15.134, 15.135б, *3мн.* везâше 15.139.

веке *нареч.* (85) **1.** *Вече, напълно, съвсем.* и̑ кїно́ѱъ видѣ̀ че съ̑ векѥ̑ не вры́на ѻ҃н҃зи бѣ̀сь 6.44б; ни́гдѐ не мо́же да сѐ смири̑ и̑ да сѐ ꙋ̑тиши̑, догдѐ го векѥ̑ съмрѣ̀ть прити́сне, свѐ жы́день на сре́бро_лю́бїе 31.220б. **2.** *Вече, от тоя момент нататък, повече, по-нататък.* тога́зи повелѣ̀ ц҃ꙋ́рь да мꙋ̑ ѿпа́шъть поѝсь да не бꙋ́де векѥ̀ стратилать на вѡискъ́та 5.39; и̑ рѣ̑те мꙋ̑. ка́ко сторихь по во́ли̑а нѥ́гова. тьк҃мо ѿсе́га векѥ̀ да мѐ не ꙋ̑страша́ва 15.149; да зна́ете слѣ̑дь тїа́ дни̑. кога́то ще да̑ е на людїе́тѣ гри́жа и̑ мъ́ка и̑ стра̑. та̑ чѐ напоконь щѐ сл҃нцето да помрѣ́кне. и̑ мц҃ть не ще ве́кѥ да свѣ́ти 18.195б.

векѥ̑ 1.6, 1.8, 6.44б, 18.177б, 18.178б, 18.179б, 18.180[4], 18.182б, 18.190б, 18.193, 18.193б[3], 18.194, 19.207б, 31.217б[2], 31.218[2], 31.219б, 31.220б, 32.223б[2], 32.224, 33.224б, 33.225[2], 35.261б, 35.265, 38.285б, 39.296б, 39.308, 39.311, 39.315б, 39.317б, 39.318, векѥ̀ 2.12, 5.35, 5.39, 6.43, 6.47, 8.57, 11.90, 15.149, 17.170б, 17.171, 35.258б, ве́кѥ 3.17, 5.29б, 6.46, 7.51, 9.72, 9.75, 11.89, 11.93, 11.97, 11.99б, 11.103, 12.113[2], 15.154б, 18.189б, 18.195б, 31.217б, 33.242, 36.270, 36.271, 36.276б, 38.284б, 38.285, 39.296б, 39.306, вѐкѥ 6.42б, 6.44б, 12.115, 39.302б, 39.310, ве́ке 7.52б, векѥ 8.57б, вѐкѥ 11.105б, векѐ 17.166б, 17.173, век[ѥ] 39.307б, векѐ 39.317б.

велзавул *ЛИ* (1) *Велзевул, име на главатаря на дяволите.* и̑ дїа́волъ҃ мꙋ̑ ка́же. а̑зь бѣхь сѐ въсели́ль ꙋ̑ тво́ата жена̑, что̑ се зове бол[е]ста̀ ла́л҃го̑. а̀ и̑мето моѐ вел҃завꙋ́ль, а̀ѐмо́десь, зарведе́ось а̀сво́лохь. ноꙋ̑сь, сꙋ́н҃дїѡ́стось. съ̀щи сатана̀ и̑ дїа́воль 37.276б.

вел҃завꙋ́ль 37.276б.

велиат *м.* (1) *Вилает, област.* на пефлаго́нь велїа́ть... хр҃тїа́не. и̑ма́ха вели́ка лю́бовь, и вѣ́ра къ вели́ко_мн҃икꙋ̑ гесѡ̑гїю 39.312б.

ед.: велїа́ть 39.312б.

велик *прил.* (180) **1.** *Велик, който се отличава значително от обикновеното; ненадминат, всемогъщ, изключителен.* великь ѐ бꙋ҃ хр҃тїа́н҃скы̑ дето не мо́же никои иска́за нѥ́гова си́ла 4.25б; и̑ па́кь рѣ̑. гꙋ҃ вь сїѡ́нѣ сѣди́ть ѐди́нь стра́шень и̑ вели́кь 18.178; и̑ щото̑ стоа́ше та̑ на́рсѡ̑ си́ч҃кытѣ з҃ голѣ̑ гла̑ ви́кньха. вели́кь ѐ бꙋ҃ гесѡ̑гїевь 39.305; и̑ ꙋ̑боаха се си́ч҃ките и̑ ре́коха. вели́к҃ си̑ ты̀ кино́ѱе, и̑ като̀ те́бе дрꙋ́гыи не́ма 6.45; и̑ гле́дахꙋ и̑ ѻ̀жи́дахꙋ да ви́дѧть ѕвѣ̑здꙋ̑. и̑ ѿ нѥ́ю да разꙋ́мѣють как҃ се е роди́ль вели́кь цр҃ь 33.243б. **2.** *Прославен, именит, прочут.* и̑ въ ѻ̀новà врѣ́ме бѣ́ше оу̑ цари_гра́дь кнѣ́зь нѣ́кои вели́кь и̑ прь́выи ꙋ̑ гра́дь и̑́мето мꙋ̑ стꙋ́дїе 11.98б; ѻ̀ти вели́кы мꙋ́жїе и̑ дѐто бꙋ̑ ꙋ̑тькмѣ́вахꙋ съ̑ товà пїа́н҃ство та си̑ загꙋ́биха сич҃ко 20.208б. **3.** *Велик; голям по размери, по обхват, по мащаб, значение и сила.* и̑ наи̑дѐ ѐди́нь мрà́морь, и̑ по̑ мрà́мор҃ть коте́ль велик҃ пльнь съ жльти́цы 11.101; съмрѣ̀ть та̑ е на пра́ведници голѣ́мо добро̑. а̀ на грѣ́шници голѣ́мо зло̀, и̑ вели́ка щѐта 31.219; и̑ тога́зи прѣ̑з҃ тїа̑ дни̑ слꙋ́чи се пра̑́зникь вели́кь ѐлли́н҃скыи 5.31б; и̑ наꙋ̑трѣ̀ пойдѐ ѐпк҃пь на приста́нище със҃ вели́ка ра́дость 9.69; и̑ по тре́тыи дн҃ь, стори́ се мльнїа и̑ гро́мь вели́кь. доде́ съ̑ и̑ планина́та потрѣ́си 6.46б. **4.** *Голям, възрастен.* чю́йте вы́е що стѐ събра́ни сегà на тѣ́зи трапе́за ма́лы и̑ вели́кы 7.50. **5.** *Велик, като съставна част от ЛИ и МИ.* вели́кыи цр҃ь ꙋ̑стинїа́нь въ ѐднѡ̑ врѣ́ме помы́сли да ꙋ̑зме ѿ мо́щите ст҃мꙋ̑ дими́трїю 9.71б; вели́кыи цр҃ь кон҃стан҃ти́нь. ... съгради̑ цр҃ква ѐднà въ и̑́ме а̑рх҃ггла михаи́ла 11.94б; а̑ми̑ легомà вели́кыи нико́лае гото́вь помо́щникь на хр҃тїа́не. не

inslav

щѐ да сѝ. ѻ҃ста́ви сво́йте лю́дїе да погы́нѫть. а҃мѝ что̑ оу҃тькмѝ 15.142; вели́кыи гесѡ҃гїе тогива̀ ѿгово́ри… ца́рꙋ… ѿ блѣ́ть и҆ си́ла х҃а моего́ то́й на́ тьй на́ꙋчи 39.303б; и҆ма гра́ дѣ́то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б. **велик ден.** *Пасха, еврейски празник.* и҆ нѣ́кои чл҃кь бога́ть і҆ѡси́фь пойдѐ ꙋ҆ пи́лата и҆ мл҃и́ се да гѡ̑ сънѣ́ме. и҆ пи́лать ради̇̀ вели́кыи д҃нь что̑ бѣ́ше бли́зꙋ, да́де и҆́мъ го да́ го погре́бꙋть 36.269; **велика лавра.** *МИ. Велика лавра, главен най-голям манастир в манастирския комплекс.* въ ца́рство никѵ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мꙋ. въ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳона. познаница ст҃мꙋ а҆ѳана́сїю, детѡ̑ съзи́да монасти́рь вели́кꙋ ла́врꙋ 11.100; и҆ въ вели́кꙋ ла́врꙋ сто́ри, н҃ѳ, годи́нь 14.130; **велика недѣля на светите страсти господни.** *Страстната седмица; название на времето между Връбница и Великден, от Велики понеделник до Велика събота.* а҆нѡ̑ сега́ е дошла̀ вели́ка нѣ́лꙗ. ст҃ыѐ стр҃ти г҃нѥ и҆ по̑о́бно е сега̀ да́ се и҆спра́ви̇̀ 34.255б; **велика събота.** *Велика събота, шестият ден от Страстната седмица преди Възкресение Христово.* и҆ вели́ка съ́бота ни́какь да не ра́ботишь така̑ и҆ дрꙋ́гїи вл҃чны пра́зныци… да почи́таш 1.4; **велики петък.** *Велики петък, петият ден от Страстната седмица преди Възкресение Христово, Разпети петък.* и҆ вѣ̑ чѣ̑ петъкь, и҆ вели́ка съ́бота ни́какь да не ра́ботишь 1.4; **велики пост(и).** *Велики пости, дните на пост преди Великден.* и҆ кога се приближѝ вели́кыи по̑ прьва́та нѣ́лꙗ. па̀кь като сѝ и҆́махꙋ бра́тїа ѿбычаи, и҆ ѿидо́ха по пꙋ́стинѧ 17.173б; и҆ приближи́ се врѣ́ме да запо́стимѣ за ве́ликы̀ по́сты 17.165; **велики прѣслав.** *Велики Преслав.* и҆ тога́зи пꙋ́стѝ прѣо̑сщѐннаго мар҃ка митрополи́та, вели́каго прѣ́славꙋ. със҃ голѣ́ма по́чьсть, да по́йде на є҆пива́ть гра́дь, да прѣнесѐ тѣло́то прпо̑о́бнѣи пет҃ки 8.59б; **велики четвръток.** *Велики четвъртък, четвъртият ден от Страстната седмица преди Възкресение Христово.* и҆ вѣ̑ чѣ̑ петъкь, и҆ вели́ка съ́бота ни́какь да не ра́ботишь 1.4; **мали и велики (от мала до велика)** *и* **малки и велики.** *От мало до голямо; малки и големи, всички.* да зна́ете вы́е си́чкы хр҃тїане малы и҆ вели́кы. то́изи что̑то се сега̀ рꙋ́ко_поло́жи да є҆ сщ҃е́нникь. щѐ да бꙋ́де и҆ вл҃ка прьво̑_сщ҃енникь 15.133б; и҆ кр҃ти́ха се ѿ ма́ла до вели́ка, въ и҆́ме і҆ѵ҃ х҃во 6.46; раз҃бра́ се то́ꙗ ча̑ по си́чки гра́дь. и҆ прите́коше мꙋ́жїе и҆ же́ны и҆ мал҃кы и҆ вели́кы да ви́дѧть, това̀ чю́до ѿ ст҃го 15.144б; **с велик глас.** *Високо, силно.* и҆ като мѐ зане́соха по̑ н҃бе́то. ви́дѣ̀ та́мо мнѡ̑го чѐ пѣ́аха със҃ великь гла̑. ст҃ь ст҃ь ст҃ь г҃ь саваѡ̑ 11.104; и҆ голѣ̑ стра́хь напа́де на т҃ѣ и҆ си́чкы прибѣ̀гньха при а҆пл҃а, и҆ прови́каха със҃ вели́кь гла̑. вели́кь є҆ бг҃ фи́липпе де́то го ты̀ казꙋ́вашь 36.270; **четвръток велики вечер.** *Вечерта на Велики четвъртък, когато Исус Христос устройва тайната вечеря с учениците си.* а҆ тїа мꙋ па́къ ка́же… а҆мѝ вь четвръ́тькь вели́кыи ве́черь. да вло́жишь във҃ съдець ст҃ь. ѿ ст҃о̀ причещенїе ѿ тѣ́лото и҆ ѿ крьв҃тѣ̀ х҃ꙋ бꙋ́ на́шѣмꙋ, и҆ донеси́ ми 17.173.

ед.: м. вѣ̑ 1.4, великь 4.25б, 11.104, вели́кыи 5.28, 5.39б, 5.40, 9.66б, 9.69б, 9.70, 9.71б, 11.91б, 11.94б, 11.95, 12.108б, 14.126б², 15.132б², 15.142, 15.143, 15.149, 16.158б, 17.173², 17.173б, 33.232б, 36.269, 37.274б, 38.286б, 39.303б, вели́кь 5.31б, 6.46б, 9.69б³, 9.71, 9.71б, 10.79, 11.86, 11.91б², 11.95, 11.98б, 11.100б, 11.104, 11.106, 12.112б, 12.117б, 13.121, 13.121б², 15.133, 15.137б, 15.141, 15.142, 15.142б, 15.152², 15.153², 17.164б, 18.178, 33.236, 33.237, 33.243б, 33.245б, 36.270², 36.273, 37.278б, 38.284б, 39.295б, 39.305², 39.306, вели́къ 6.45, вели́кы̀ 9.61б, 16.157, 36.268, велик҃ 11.101, великыи 15.148, вели́кыи 33.232, вели́кы 39.301, 39.308б, 39.315, вели́кы̀ 39.316б, вели́ка 6.46, вели́каго 8.59б, 12.110, 12.113б, 15.142б,

inslav

15.155, 39.29б, 39.300б, велика 39.295, великага 39.304, вели́кꙋ 9.74, вели́комꙋ 15.149, 36.272, великомꙋ 15.153б, *чл.* вели́кїать 18.177, *сравн.* по вели́кь 34.248б, *ж.* вели́ка 1.4, 2.15б, 3.18б, 4.22, 4.25, 9.68б, 9.69, 9.70, 10.78б, 11.97б², 11.98б, 11.100б, 12.120, 13.123, 15.132, 15.136б, 15.139, 15.142б, 15.143², 15.144, 15.144б, 15.151, 18.190, 31.215б, 31.219, 34.255б, 37.274, 37.281, 38.293², 38.293б, 39.312, 39.312б, 40.322б, вели́кꙋ 11.100, 11.104б, 14.127, 14.130², 39.313, вели́кꙋю 14.129б, вели́кою 38.293, *чл.* вели́ката 12.116б, *сравн.* по́вели́ка 15.145, *ср.* велико 11.94б, вели́ко 17.173, 36.268, 39.299б, вели́кꙋ 12.111б; *мн.:* вели́кїи 1.4², вели́кы 7.50, 10.79, 11.97б, 11.98, 12.110б, 15.132, 15.133б, 15.144б, 15.149, 17.165б, 18.198б, 20.208б², 32.227, 35.260б, вели́кые 11.98, вели́кы̀ 17.165, великы 18.188б, *чл.* вели́кыте 9.64, 9.66, 11.88, 12.114, 18.191б, 39.302б, 39.303, вели́ките 39.307.

велико мъченик (!) *вж.* **великомъченик**

великомъченик *м.* (22) *Великомъченик; лице, причислено от православната църква към лика на светиите.* и҆ тогы́ва в тозѝ вре́ме бѣ́ше и҆ вели́ко м҃ни҃ ге҆ѡ́рг҆їе. мла́дь на въ́зрасть да ре́мь, до. к҃. го́ди́нь 39.297б; така̀ е прили́чень и҆ дне́шнїа́ть д҃нь. трапе́за та̀ е пра́зникь вели́кꙋ м҃никꙋ дими́трїю 9.60б.

ед.: вели́комни́кь 39.295б, вели́ко мни҃ 39.297б, вели́ко м҃никь 39.309, ве́ли́ко м҃ 39.315б, вели́комни́ка 5.27, вели́ко мчни́ка 9.60б, вели́ко м҃ника 9.70, 39.315б, 39.317б, вели́ко мни́ка 39.310, вели́кꙋ м҃никꙋ 9.60б, вели́ко мни́кꙋ 39.309, 39.312², 39.313, вели́комни́кꙋ 39.312б, вели́ко м҃никꙋ 39.312б, 39.313, 39.313б, 39.317, вели́ко м҃нию (!) 39.316, *зв.* вели́ко м҃ниче 39.315.

великомъчениу (!) *вж.* **великомъченик**

величание *ср.* (1) *Високомерие, надменност.* и҆ съ́зрѣ и҆ видѣ́хь си́ч҆ки свѣ́ть, и҆ бѣ́ше ни҆ защо̀ пра̑ѣ ме́не на гле́дь и҆ с҃нѡве чл҃чьсцїи по свѣтьть ли́ѱаха без҆ врѣ́ме. и҆ рѐко̀ а҆́зь па́вль къ а҆́гг҃лꙋ. това ли е велича́нїе и҆ ком҆солꙋ̀кь чл҃чьска̀ 32.229б.

ед.: велича́нїе 32.229б.

величъствие *ср.* (1) *Величество, велико същество (за Бога).* а҆̀ гь҃ катѡ̀ сущѝ бь҃, възлѣ́зе и҆ сѣ́дѣ ѻ҆́де́снꙋю ѡ҆́ї҃а. катѡ̀ и па́вль а҆пл҃ь ре̑. ѻ҆́тѝ сѣ́днѣ ѻ҆́де́снꙋю прѣсто́ла вели́чьствїа навысо́ко 38.287.

ед.: вели́чьствїа 38.287.

величъство *ср.* (1) *Величие, духовна мощ.* дѣ́то е въ трои́ци е҆ди́нь бь҃... и҆ не́говото вели́чьство что е̂ прѣбога́то не доврь́шꙋва се ни҆́кога, и҆ си́лата мꙋ не мо́же ни҆́кои на нѥ́а да се̂ ꙋ҆́сѣти 15.131.

ед.: вели́чьство 15.131.

веоров *прил.* (3) *Веоров, от ЛИ Веор.* и҆ въ ѻ҆́нова̀ вре́ме, бѣ́ше нѣ́кои хитрець и҆́мето мꙋ валаа́мь, сы́нь веѡ́ровь 33.241б.

ед.: м. веѡ́ровь 11.86, 33.243б, веѡ́ровь 33.241б.

веругия *МИ* (1) *Веругия.* и҆ поста́ви и҆́мь і҆гꙋме́на и҆́мето мꙋ мели́ть. ро́дѡ̀ ѿ верꙋ́гїа 14.129б.

верꙋ́гїа 14.129б.

вес *прил.* (5) *Цял, който е в пълна мяра, всичкият, вес.* та̑ бѣ́ше си́ч҆кїать гра̑҆ ве́сь, зла́ть, и҆, в҃і. дꙋва́ре ѻ҆́б҆градень и҆, в҃ стлѣ́пове 32.227б; и҆ тогѝва се и҆́вы̀ ст҃ыи ѿ колело́то ѿвръ́зань. и҆ бы҃ вѣ̑сь зра̑вь 39.300; а ца́р҆ се ѻ҆́гри́жи и҆ вѣ҃ и҆́дь и҆спл҃ни се, и҆ ѿ голѣ́ма срьди́тина̀ нема̀ что̑ да сто́ри 39.300; и҆́махꙋ за́конь манасти́р҆скы̀, да се по́стеть вѣ҃ дн҃ь 2.10б.

ед.: м. вѣ҃ 2.10б, вѣ҃ 16.159, 39.300, ве́сь 32.227б, вѣ̑сь 39.300.

весел *прил.* (7) *Весел, който е в добро настроение, радостен.* ко́л҆кото като е҆ди́нь і҆р҃ь и҆́де на воска̀ (!). и҆ навы̀е на ѡ҆ны́ꙗ вра̀гове. и҆ врь́не се ца́рь ве́сель 16.157; то́л҆кози мꙋ се познаваше лицѐто свѣ́тло и҆ ве́село ра́ди защо̑ ще́ да прїе́ме мꙋ́ка 9.63б; и҆ ѻ҆тидо́ха си̑ ве́сели при ца́ра, защо са̀ сто́риле во́лꙗ ца́рева 9.64б.

ед.: м. ве́сель 5.27, 9.63б, 16.157, весе́ль 6.43б, *ср.* ве́село 9.63б; *мн.:* ве́сели 9.64б, 9.72.

inslav

веселба *ж.* (7) *Веселба, радост.* и̑ когà ѹ̑ловéть лóвь, и̑ сѣ̑какъ̑ви гадины, и̑ тогúва се врѣ̑нать ѹ̑ домá си със̑ голѣ̑ма весел̑бà 31.215; и̑ въ ѡ̑н̑зи дн̑ь, когáто го видѣ̑ше брáтїа, и̑ сúч̑ки граждéне, че сѝ е дошѣ̑ль ст̑ѣ̀ никóлае. кóл̑ко рáдость, и̑ кóл̑ко весел̑бà бы̑ ѹ̑ грáдь 15.137б. // *Образно.* затовà и̑ ны́е ѿ хр̑тїане. състрáхѡ̑ (!) и̑ със трéпеть дá се поклóнѝ. чт̑номѹ̑ кр̑тѹ̑. съсь дѹ̑шéвна рáдость и̑ със̑ дѹ̑хóвна весел̑бà да го цѣлѹ̑ваме. защô днéска бы́ва рáдость и̑ на н̑бето и̑ на землѧ̑ 16.157.

ед.: весел̑бà 15.137б, 16.157, 20.209б, 31.215², 39.302, весел̑ба 33.232.

веселие *ср.* (7) *Веселие, веселба.* и̑ ѻ̑ставѝ скрѣ̑бь и̑ грúжа, и̑ ѣ̑лà на рáдость и̑ весéлїе защô раѝ тéбе чáка 35.265; крáй сúч̑кыте, бл̑жень ѣ̑ тóй. чê зарѣ̑ ѣ̑ щѐ да ѻ̑тúде въ рáй. дето гор̑чевины̑ нéма. нитô è нóщь тáмо, нѝ зúмное врѣ̑ме. нѝ глáдь. нѝ жъдѹ̑вáнїе. нѝ скрѣ̑бь, нѝ плачь. нѣ̑ рáдóсь. и̑ весéлїе сѣ̑кога е тàмо 1.7б; защò щото сѧ̑ ѧ̑зь тѣ̑мь мѣ̑сто и̑ весéлїе пригóтвиль, тâ, ѝ ѧ̑гг̑лы желáють да прини́кнать вѣ̑трѣ 32.225б.

ед.: весéлїе 1.7б, 9.64, 16.163, 32.225б, 35.265, 37.281.

весело *нареч.* (5) *Весело, радостно.* и̑ тогáзи г̑ь бѣ̑ ѻ̑стáви сѝ бл̑ѣ̑ть на нѥ̑а. и̑ зáраѹ̑ва се ст̑аа ѻ̑трокóвица, и̑ вéсело въскóчи със̑ нѡѕѣ̑те си 13.123б; ѐднô ѿ скѹ̑шéнїе (!) б̑жїе, когà и̑скѹ̑сю̑ва бѣ̑ чл̑ка да гò вúды, далú го лю̑бы. когà мѹ̑ дóйде нѣ̑кòа бѣ̑дà, и̑лѝ злынà и̑лѝ тѣ̑кмо любы̑ бѣ̑, когáто мѹ̑ е весѐло. и̑ провáжда сѝ дн̑ите добрѣ̑ 35.256; рѧ̑уй се кóзма детô вéсело и̑ крóт̑ко погле́днѣше скрѣ̑бны и̑ грúжны чл̑ци и̑ ѹ̑тѣ̑шáваше гы 10.79б.

вéсело 5.36б, 9.71б, 10.79б, 13.123б, весѐло 35.256.

веселя се *несв.* (30) **1.** *Веселя се, изпитвам веселост, във весело настроение съм.* раѹ̑ва се дїáволь и̑ кáже ѻ̑ти се нѝкоги не раѹ̑вáмь тѣ̑и и̑ веселѝ за кор̑б[а]не, ѿ погáны чл̑цїи. как̑вото ѿ пїáны̑ хр̑тїане 20.209б; и̑ помúслы ст̑ѣ̀и, и̑ рѣ̑ на момѣ̑та. не бóй се дв̑це. ѧ̑ми сѐ ѿсегà весéлѝ 39.310б. // *Образно.* днéска се з̑бѝ пр̑ркѹ̑ дв̑дѹ̑ дѹ̑мата что рéче. поклонúм̑ се на мѣ̑стѣ и̑деже стоáстѣ нóѕѣ ѐгò. а̑мѝ да се веселѝ и̑ хв̑а цр̑ква и̑ да се рáдѹ̑ва дх̑óвна рáдость 16.157б. **2.** *Веселя се, участвам във веселба.* катô ѿпѣ̑ха вѣ̑рнѧ ст̑мѹ̑ нéсторѹ̑. и̑ разыдé се сúч̑ки нарсѡ̑ по домá си, да вѣ̑рúть, и̑ да пúють и̑ да се веселѧ̑ 9.72; и̑ и̑маше голѣ̑ п̑ó̑кань да почúта без̑дѹ̑шныте и̑дóлы. ѝ грижѣ̑ше са кáкь да стóри хотéнїе на ѣ̑л̑лúн̑скыте бѡ̑гове. и̑ кáкь дá̑ (!) весéли на съборете ѹ̑ ѣ̑ллúн̑скыте чéр̑к̑вища 39.29б.

сег.: 1ед. се веселѧ̑ 20.209б, *3ед.* се веселѝ 9.65, сѣ̑ веселѝ 32.231, дá̑ (!) весéли 39.296, *1мн.* се веселим̑ 33.232, *2мн.* се веселúте 7.51, *3мн.* сѐ веселáть 7.50, 17.176, се веселѧ̑ 9.72, сê вéселáть 12.118б, се веселáть 16.157, 32.228, веселéт̑ се 16.163, са веселѧ̑ть 20.209, 31.215б, се веселеть 31.215, сѐ веселѧ̑ть 31.216, 39.309б, сѐ веселéть 32.225, 39.315; *имперф.: 3ед.* веселѣ̑ше (!) 9.63, сѐ веселѣ̑ше 35.264б, се весѣлéше 38.285б, *3мн.* се веселáхѹ̑ 35.264б; *аор.: 3мн.* веселúше се 10.79, веселúха се 40.320б; *пов.: 2ед.* се веселѝ 34.252, сѐ весéлѝ 39.310б, *2мн.* веселúте се 35.258, *описат. 3ед.* да се веселѝ 16.157б.

ветх *прил.* (5) *Вехт, дълго употребяван, стар.* и̑ помысли на ѹ̑мьт̑ си, тáзи женâ та е нѣ̑коа ст̑à и̑ прозор̑лúва. и̑ стóри такà. и̑ пѡ̑фрѣ̑ли що сѝ нóсѣше вéт̑ха дрéха и̑ съдрáна. и̑ ѡ̑брѣ̑на се ѿ нѥ̑а 17.166б. // *Образно.* дн̑ѣ̑ вéт̑ха и̑ без̑бóжна лѣ̑сть раз̑валú се. и̑ нóво сл̑нце на нóвы людїе бл̑вéнїе просвѣ̑ти 3.17б. **ветхи завѣт (закон).** *Старият завет, предхристиянската част от Библията.* пúше на вéт̑хыи зáвѣ̑ть, катô бѣ̑ и̑скѹ̑сюваше а̑враáма и̑ рѣ̑ ѣ̑мѹ̑, а̑враáме… поимѝ сн̑а своѣ̑го възлюблѥ̑ннаго… и̑ заколѝ сúна сѝ за лю̑бóвь мою̀ 11.85; пúше на

inslav

вéт҆хы закóнь. на кнїга чтô се зовѐ паралѝпóмень. цр҃ь дв҃дь… пойска да и҆счьтѐ нарѡ́дь є҆врéискыи 11.89.

ед.: м. вéт҆хыи 11.85, вéт҆хы 11.89, *ж.* вéт҆ха 3.17б, 17.166б; *мн.:* вéт҆хы 14.129б.

вече *нареч.* (2) *Вече, отсега нататък, от тоя момент, повече.* а҆́мѝ се вечê не бавы̀. а҆́мѝ поскóро є҆́ла̀ при мѣ́не 39.306б; не щѣ̀ вечê зарьчѣ̀ на мои̑те грáдѡве да ми́ се бóѧть 31.218.

вечê 31.218, 39.306б.

вечер *м.* (6) *Като нареч. По вечерно време.* такâ рéкоха, а҆̀тô оу҆мрѣ́ха нáпрѣсно. чѣ̑ мнѡ́зи́на щотô бѣ́ха зрáвїи вéчерѣ̀, и҆ дооутре не ѡ҆́съмнаха 1.8б; такà и҆ вы́е да ѡ҆́жи́дате свóѧ сърьть, да речéте до довéчера дали́ щѣ̑ дочáка. и҆ вéчерь да речѣ̑ дали́ щѣ̑ ѡ҆́съмна 16.159. **тоизи вечер.** *Тази вечер; същата вечер, през която се случва нещо.* и҆ зѐ да и҆́ скáзꙋва ч҃ю ка҃ є҆ было̑. и҆ кáже є҆тô сегà се слꙋчѝ в҆ тóйзи вѣ́рь щѣ̀ да полѣ́а водâ да си̑ ѻ҆́мые гн҃дáрь мои̑ рьцѣ́те си̑ 39.315б; и начеха да славеть ба҃. и҆ ст҃го велѝко мн҃ика геѡ́ргїа. а҆̀то сѐ стóри радóст тóйзи вѣ́рь тогивà 39.315б. **четвръ̀тък велики вечер** *и* **свети вечер в четвръ̀тък.** *Вечерта на Велики четвъ̀ртък, когато Исус Христос устройва тайната вечеря с учениците си.* а҆̀мѝ вь четвры̀тькь велѝкыи вéчерь. да вълóжишь във҆ съдець ст҃ь. ѿ ст҃ò причещенїе ѿ тѣ́лото и҆ ѿ крьв҆тѣ̀ х҃ꙋ бꙋ҃ нáшемꙋ 17.173; и҆ приближѝ се ст҃ыи вéчерь вь чѣ̑ на тайнь вѣ́рѧ. и҆ ꙋ҆зѐ зóсима ꙋ҆ чáшꙋ мáлꙋ ст҃óе причещéнїе 17.173б.

ед.: вéчерѣ̀ 1.8б, вéчерь 16.159, 17.173, 17.173б, вѣ́рь 39.315б[2].

вечерен *прил.* (1) *Вечерен, който се отнася до вечерта.* доидóха двà а҆́гг҃ла ꙋ҆ сóдѡ̀ гра҃ ꙋ҆ вечéр҆но врѣ́ме. а҆́ лôть є҆́ѣше прѣ̀ содѡ́м҆скы врáта до съ́мнанїе 31.221б.

ед.: ср. вечéр҆но 31.221б.

вечерня *ж.* (4) *Вечерня, вечерна църковна служба.* и҆ тогáзи на монасти́рь катô ѿпѣ́ле дôхóвници вѣ́рнꙗ и҆ и҆́злѣзле. и҆ цр҃ква затвóриле. и҆ тóꙗ чà ѡ҆ногова́ мом҆кá мéтньле ꙋ҆ морето 11.101; катô ѿпѣ́ха вѣ́рнꙗ ст҃мꙋ нéсторꙋ. и҆ разыдé се си́ч҆ки нарѡ́ по домá си, да вѣ́рꙗть, и҆ да пи́ють и҆ да се веселѧ̀. запáли се цр҃квата 9.72; нѣ̀ ѿи҆дѝ въ цр҃ква смѣрéно, на вечéр҆нѧ, и҆ на оу҆трѣ́нѧ. та пàкь и҆ ст҃а лѵ҃ур҆гїа. пàкь ѻ҆́тидѝ домá си тá се раꙋ҆вай и҆ славѝ ба҃ 1.4б.

ед.: вечéр҆нѧ 1.4б, вѣ́рнꙗ 9.72, 11.101, вечéр҆нꙗ 39.314б.

вечеря *ж.* (10) *Вечеря, вечерно хранене.* и҆ тогáзи и҆злѣ́зе и҆ слꙋ́жаше на си́ч҆ките. и҆ когá се съвръ́ши вѣ́ра. и҆ прослáвише ба҃ і҆и҃лѥва 13.123; и҆ тóи катô си пойдѐ домâ си. и҆ по вѣ́рѣ нáпокóнь, станѣ̀ да се пом҃лѝ бꙋ҃ като си̑ чи́нѣше сѣ́когы 8.57б; трѣвà мѣ́сто ꙗ҆́стїе. и҆ тò по мáл҆ко нá вечерь и҆ мл҃ба непрѣстáнно чи́нѣше 8.55б; кàзꙋваше мáика и҆̀, ѿкáк҆ видѣ̀ а҆́нна ѻ҆новà видѣ́нїе. прѣз҆ двàта мц҃а. по є҆днꙋ́щь хлѣ́бь ꙗ҆дѣ́ше на д҃нь. и҆́ товà по мал҆ко, и҆ на вѣ́рь 11.104б. **тайна вечеря.** *Тайната вечеря; вечерята, която Исус Христос дава на учениците си на Велики четвъ̀ртък.* защò бѣше крóт҆кь и҆ чи́сть, и҆ дв҃ьстѣ́вникь. си́рѣ̀ нежéнень. тóи лéгна на рꙋ́ка̑ х҃ва на таи́нь вѣ́ра, и҆ и҆спыта х҃а, кóй ще да го прѣдадѐ на съ́мрьть 6.41; и҆́ а҆́зь є҆с҆мь і҆ѡáнь чтô лéгнѣ на прѣсы̑те гн҃и на таи́ната вѣ́ра. и҆ ѿтáмо на чéр҆пô (!) что є҆ бж҃ѝтвнаа кáп҆ка и҆́ зѣ́ да дꙋ́мамь 12.110.

ед.: вѣ́ра 6.41, 12.110, 13.123, вечерь 8.55б, вѣ́рѣ 8.57б, вѣ́рь 11.104б, 12.115, вѣ́рѧ 17.173б, вечéрѧ 17.175б, вѣ́рꙋ 34.250.

вечерям *несв.* (7) *Вечерям, храня се вечер.* и҆ жьнѣ̀ до довѣ́ра. и҆ пойде си̑ домâ да вѣ́ра и҆ нáпоконь катô вечéра ꙗ҆́де и҆ пѝ. и҆ лéгна си да си̑ ѿпочи́не 10.77; и҆ цáрь ѿ мнѡ́го скрѣ̀бь не вѣ́рѣ, нѝ заспà прѣз҆ ѿ́нъзи нóщь 11.93; и҆ въ ѻ҆́н҆зи чà кога̀ вѣ́рѣ. пойска гн҃ди́нь

inslav

нѥ́говь топла̀ вôда да сѝ ѻ̀мыѐ рыцѣ́ 39.315; и̇ з̾това ти се мо́лѧ да мѐ послꙋ́шашь да ми доне́сешь ѿ бж҃твно и̇ жи́вото̑ причеще́нїе, във̾ който ча̑ г҃ь със̾во́йте (!) ꙋ̀ченици вече́ра 17.173.

сег.: 3ед. ве̑ра 10.77², вече́ра 10.77, *3мн.* ве̑рѧть 9.72; *аор.: 3ед.* ве̑ра 5.29б, вече́ра 17.173, ве̑рѣ 11.93, ве̑рѣ 39.315.

вещ *ж.* (1) *Нещо съществуващо, вещ.* ди́вна е ве́щь та́зи дꙋ́ма. детô ка́же ев҃ли́сть. ка̑к̾ се вры́наха а҃пле́те въ і҃ер҃ли́мь със̾ вели́ка ра́дость 38.293.

ед.: ве́щь 38.293.

веще *нареч.* (1) *Повече, в по-голяма степен.* прѣставлѥнїе ст҃и́го а҃пла и̇ є҃влиста і҃ѡа́нна бг҃о сло́ва... въсѣ̑ ꙋ̀ченикь вѣщ̾ше възлюблѥ́нь. кь г҃ꙋ прѣйдѐ гро́мо̑, сн҃ь. вь к҃s 6.41.

вѣщ̾ше 6.41.

вигна *вж.* **викна**

видим *прил.* (1) *Видим, който може да бъде видян.* а̑мѝ това̀ си́ч̾ко добро̑ да се по̑̾кани̑ да сто́римѐ бл҃венїи хр҃тїа́не ѻ̑тѝ да нѝ спо̑ѻби́ і҃с х҃с тꙋ́ка да прѣпроводи̑ дни̑те на́ши мир̾но ѿ врага види́маго и̇ не́ви́димаго детô е ꙋ̀бі́ица на нашъта д҃ша и̇ тѣлото 34.255б.

ед.: м. види́маго 34.255б.

видсавиди *МИ* (1) *Витсаида.* бѣ́ше ст҃ыи а҃пль фи́липпь. ѿ гра́да вид̾сави́ди, ѿгдѐто бѣ́ше пе́трь а҃пль и̇ ан̾дре̑а 36.267.

вид̾сави́ди 36.267.

видѣл *прич.* (2) *Като прил. Само ср. Светло, което се вижда добре поради достъп на светлина; видело.* и̇ найдѐ пе́щера голѣ́ма, и̇ црк҃ва чю́дна, дѣ́то и̑маше бж҃їи ѻ̀бра́зь. и̇ на въ́сточна странѣ̑ ѻ̀бра́зь бѣ́ше ѿ ба̑ сто́рен̾ и̇ на сѣ́вер̾на странѣ̑ найдѐ до́мь голѣ̑, и̇ ме́сто широ́ко за слꙋгꙋ́ване. и̇ ѿ пла́днѣ, да ꙋ̀ла́зи мѣ́сто широ́ко и̇ видѣ́ло ѿ сл҃нцето 14.127; и̇ ѳома̑ ꙋ̀зѐ мѣ́р̾ка, и̇ белѣ́жи си́ч̾ко ѻ̑нова̀ мѣ́сто, гдѐ що щѐ да сто́ри. и̇ прозо́р̾ци на и̑стокь да сто́ри, защô да свѣ́ти, да ѐ ви́дѣло. а̀ врата̀ ѿ за́падь да ꙋ̀лѣ́зꙋва 7.52.

мин. деят. ед.: ср. ви́дѣло 7.52, видѣло 14.127.

видѣ́ло *ср.* (1) *Дневна светлина, видело.* пои̑сти́нꙋ зла̀ зи́ма бѣ́ше. и̇ дрꙋ́го не бѣ́ше позлò ѿ това̀ дѣ́то бѣ́хꙋ и̇з̾мрѣ̀з̾ньле чл҃ци́те ѿ бѣсо̀в̾скьта на́пасть, дѣ́то свѣ́ть и̇лѝ видѣ́ло и̇лѝ сл҃нце не ви́дѣхꙋ и̇стиннаго ба̑, и̇ свѣ́та 33.241.

ед.: видѣ́ло 33.241.

видѣн *прич.* (3) **1.** *Видян, възприет със зрението, съзрян.* ѿ голѣ́ма бл҃ть и̇ че́сть дѣ́то се ты̀ сега̀ добы̀ и̇ спо̑ѻбѝ и̇ кажѝ на́мь бл҃же́ныи и̇ блгодарꙋ́ванны̀ і҃ѡсифе детô нѣ̀ ѐ видѣ́нь, а̀ ты̀ го видѣ̀; как̾вѝ пѣ́сни пѣ́аше, като го но́сѣше да го̀ погребе́шь 35.260б. **2.** *Като същ. Само ср. Зримото, осезаемото, това, което може да се възприеме със сетивата.* чл҃кь, защô като ѐ създа́день ѿ бжїа рꙋ́ка̑. затова́ се зовѐ до́мь и̇ прили́чень бꙋ̑. нѣ̀ със̾ ви́дѣното мꙋ, сѝ рѣ̑, със̾ плть̀ сѝ, а̑мѝ със̾ мыслть̀ сѝ 38.281б.

мин. страд. ед.: м. видѣнь 35.260б, *ср. чл.* ви́дѣното 38.281б, видѣ́нното 38.282б.

видѣние *ср.* (18) **1.** *Виждане, възприемане чрез зрението на околната действителност, гледане.* и̇ видѣ̀нїето что̑ е. ко́га̀ гле́да, чл҃кь нѣ̀что̑ и̇ позна́е что̑ е ѻ̑но́ва и̇ как̾во̀ е 33.233; и̇ тога́зи кога̀ ще́ха да внесꙋ̑ чн҃ныи кр҃ть оу̑ цр҃ква. събра́ се на́рѡ̑ мнѡ̑го без̾четь на виде́нїе. и̇ не мо́жаха да го ви́деть ѿ мнѡ̑го нарѡ̑ 4.26б. **2.** *Видение, образ или случка, субективно възприети при халюцинация от определена личност и преценявани от нея като предзнаменование за бъдещето.* като̑ в[и] дѣ̀ ст҃аа пе́тка това̀ видѣ̀нїе, и̇ чю̑ тїа̑ д[ꙋ́ми]. разꙋ́мѣ̀ че ѐ ѿ ба̑ това̀ видѣ̀нїе и̇ позна̀ [че] щѐ да се прѣста́ви ско́ро

inslav

8.56б; ка́зꙋваше ма́ика и҆, ѿка́к҆ видѣ̀ а҆́нна ѻ҆нова̀ видѣ́нїе. прѣз҆ два̀та мц҃а. по є҆днꙋ́щь хлѣ́бь и҆дѣ́ше на д҃нь 11.104б; и҆ на́прасно видѣ̀ бж҃тво видѣ́нїе є҆ди́нь а҆́гг҃ль и҆ сѐ и҆а̀ви, ка́то нѣ́кои мла́дь мом҆ѣ́ть. и҆ свѣ́ти, ка́то свѣщь 8.56б; и҆ видѣ̀ стлѣ́пь ѿгня́нь чѣ̑ стоаше ѿ землѧ́та, и҆ досѣ́гаше до н҃бе́то. и҆ ка́то ви́дѣ стра́шното това̀ видѣ́нїе за́раꙋва се 14.127. **3.** *Прозрение, способност да се вижда истинската същност на нещата.* и҆ прострѣ́ си҃ прьвы́лѧть рꙋ́ка́та и҆ да́де мꙋ̀ свѝтата хар҆тїа написаннаѧ, и҆ рѣ҃ мꙋ… а҆̀ми и҆ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что є҆ и҆стина, детѝ ще́шь да кры́мишь си́ч҆ките лю́дїе със҆ тво́йте ꙋ҆ста̀ 12.110; да ста́нешь ꙋ҆́трѣ, и҆ да пойдешь въ монасти́рь, дето є҆ тамѝ и҆з҆бра́нь ѿ ба҃ і҆ѡа́ннь. и҆ нѥ́го да поста́вишь сщ҃е́нника. защѝ то́и ще̑ мнѡ́го лю́дїе да ѻ҆́стѝ. и҆ на нѥ́гово видѣ́нїе что̑ е видѣ́ль и҆ разꙋмѣ́ль, та̀ ще̑ си́ч҆ките да приведѐ на ра́зꙋмь и҆́стинныи 12.111.

ед.: виде́нїе 4.26б, видѣнїе 5.30б, 15.138, видѣ́нїе 8.56[3], 9.73б, 11.104б, 12.110, 12.111, 14.127[2], 15.138, 15.147, 37.275, *чл.* видѣнїето 11.99б, видѣ́нїето 12.111б, 33.233.

видя *св. и несв.* (708) **1.** *Виждам, възприемам чрез зрението си, съглеждам, съзирам.* и҆ ца́рь рѣ҃. ѡ҆, и҆ ꙋ҆вы̀ ме́не. и҆ те́ж҆ко ми. ѻ҆слѣ́пѣ и҆ не ви́дꙋ ни́кого 37.277; и҆ оу҆зѐ тога́зи моти́ка, и҆ копа̀ надо́лꙋ, к҃, ла́к҆те и҆ наи́дѐ ка́микь голѣ̑ пло́с҆кь. и҆ и҆́зва́ди ка́микь и҆ видѣ̀, г҃. кр҃то́ве 4.25; а҆̀ко вы̀ реки́ть, є҆́то х҃с вь пꙋ́стынѧ дѐ сѣ́ди в҆ горѣ̀та а҆̀ми и҆злѣ́сте да го̀ ви́дите, а҆ ві́е недѣ́ите фа́ща вѣ́ра 18.191б; и҆ чю́ха тѣ́к҆мо гла̑ чѐ дꙋ́ма, а҆ ни́кого не могóха да ви́деть 37.275б; а҆̀ми и҆ тѣло́то нѥ́гово, и҆ до д҃не́шны̀ д҃нь стои̑ цѣ́ло ꙋ҆ гро̑бь. защѝ видѣ̑ а҆́зь грѣ́шны̀ и҆ недосто́ины̀ петрь съсво́йте (!) си҃ ѻ҆́чи҃ 14.130. // *Образно.* и҆ защѝ легома̀ ще́ше да просвѣ́ти слн҃це праве́дное. что̑ е г҃ь на́шь і҆с х҃с. да просвѣтѝ и҆ да ѻ҆́стѝ. д҃ше́вныте ѻ҆́чи на грѣ́шните. чл҃ци, защѝ, ка́то бѣ́хꙋ помраче́ни чл҃ците, и҆ ѡ҆жи́дахꙋ да ви́деть свѣ́тлость бж҃їа 33.241. // *Гледам, наблюдавам, ставам свидетел на нещо.* и҆ кога̀ додѐ ча̑, и҆ раз҆брахь чѐ ще̑ да се вдигне чт҃ныи кр҃ть. и҆ а҆́зь помы́слѝ да влѣ́за и҆ а҆́зь да ви́дѧ това̀ чю́до 17.169б; и҆ ре́че царь, кога̀ ще́шь тога́зи да по́чнешь. а҆ ты̀ сега̀ бѣлѣ́жѝ мѣ́стото да ви́димь и҆ а҆́зь как҆во́ ще́шь да сто́ришь. защѝ а҆́зь тꙋ́ка, на годи́на є҆днꙋ́щь дохо́ждѧ̑ 7.52; и҆ дойдѐ гла̑ гв҃ь на землѧ́та, та̑ рѣ҃. а҆́зь си́ч҆ко ви́дѣ, и҆ нѣ̀ є҆ ни́чтѝ ѿ чл҃ците дѣ́то мо́гать да сѝ скры́лѧть грѣ́хоовете ѿ ме́не 32.224б; а҆́кѡ̀ ви́дишь нѣ́кого чл҃ка дѣ̑ прѣгрѣ́шѝ. а҆̀ тѝ млѣ́чѝ, и҆лѝ го поꙋ́чѝ 18.198; и҆ ка́то ви́дѣ̀ стра́шното това̀ видѣ́нїе за́раꙋва се. и҆ помы́сли си҃ и҆ рѣ҃. това́ е стра́шно чю́до 14.127. **2.** *Виждам, схващам, съзнавам, разбирам.* и҆ ви́ди го ст҃ыи нико́лае как҆ ще̑ да гы̑ на̑прѣпрѐ, със҆ пога́ныте нѥ́говы ꙋ҆ста̀, и҆ хꙋ́л҆ныи и҆ ѻ҆мра̀зныи нѥ́говь є҆́зы́кь 15.141; а҆́зь да ка́жемь това цр҃ꙋ. да ви́ды и҆ цр҃ь ѻ҆́ти ты̀ нѣ̀ сѝ соу́дїа. а҆̀ми сѝ неѡ́пра́вникь 15.144б; и҆ ѡ҆́н҆зи мом҆ѣ́ть. види как҆ го̀ векѥ̀ не срь́ди нѝ мꙋ̀ за́повѣ̑ да́ва. а҆̀мѝ го ми́лова 6.47; и҆ дрꙋ́гы рѣ́чи срамо́тны и҆́мь дꙋма̑, и҆ сто́рѝ си́ч҆кыте та́ се насмѣ́аха. и҆ тїе мь видѣ́ха, как҆ва́ с҆мь та ме ꙋ҆зеха, и҆ вьве́доха ме ꙋ҆ тѣ́х҆ньть ги́мїа. и҆ и҆до́х҆ме 17.169. // *Забелязвам някакъв факт, осъзнавам нещо.* и҆ дїа́воль па́к҆ се прѣсто́ри ка́то во́йнь. и҆ и҆а̀ви́ се ца́рꙋ, и҆ рѣ҃ мꙋ. види́шь ли ѡ҆ ца́рꙋ. ка́кь чи́ни ма́гїа то́йзи чюжди́нець 37.276; и҆ кога̀ ви́ди ꙋ҆ нѣ́коѥго да и҆ма нѣ́коа м҆рьва добро̑, а҆ тїе́ го заста́нꙋвать да го̀ ꙋ҆бїѧ́ть 31.217. **3.** *Прен. Виждам, преживявам, изпитвам, изживявам.* дїѡ́клитїа́нь рѣ҃. ѻ҆ста́ви се ѻ҆́кааннє ѿ тѣ́изи твои̑ злѝ рабо́ти, и҆ ма́гїи. а҆̀то̀ є҆ла̀ та̑ сто́рѝ ко́р҆ба́нь на бѡ́говете на́ши, за́мь да не ви́дѝ поголѣ́ми мѣ́кы ѿ тѣ́изи 39.302. **4.** *Виждам, срещам някого някъде,*

inslav

открия някого. а҃мѝ и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́ди҃ сыромáха, и҆лѝ пѣ́тника и҆ чюжди́нѣ́ца, и҆лѝ голà, и҆лѝ гла́днаго и҆ жѣ́жнаго. и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ, а҃ми ми́не҃ мимо нѥ́го. зна́и чѐ само́го х҃а ба҃ и҆ г҃а нѣ смѐ пока́ниле и҆ нахра́ниле и҆ ѡ҆блѣ́кле 3.17б; такà да сто́ришь г҃и, да сѝ видимь и҆ моата женâ ѳеѡпи́ста, защѡ̀ че́дата сѝ зна́ю че гы̀ изѣ́доха ѕвѣ́рїе радѝ мо́йте грѣ̀хоове. а҃мѝ давнѡ̀ гы ви́дѧ на вто́ро пришѣ́ствїе твое г҃и 5.34; и҆ помо́ли се бг҃. и҆ ка́же, вл҃ко г҃и, не лишѝ ме́не ѡ҆нѣ́зи прп҃бнаа да ю҆̀ ви́дѧ да мѝ не бѣ́де за́лꙋдꙋ, щѡ̀ сѣ́мѣ се потрꙋ́диль 17.174. **5.** *Виждам, изяснявам нещо, проверявам, узнавам.* защѡ̀ мꙋ бѣ́ше дїа́воль завидѣ́ль, и҆ и҆спро́силь бѣ́ше ѿ ба҃ да го и҆скꙋ́сѝ. да ви́ди дали́ ще лю́бы ба҃ кога́то мꙋ се скрѣ̀бно 5.27б; товà катѡ̀ чю҆ царь. прѣ́вѣнѣ се ѻ҆́скрьбѝ ка́кь да погꙋ́би таквого́зи чл҃ка. и҆ на́поконь пàкь повелѣ̀ да гѡ̀ приведꙋ́ть да ви́ды далѝ е и҆́стинна 9.63б; и҆ рѣ҃... а҃мѝ па́кь прѣ̀бьдѣ́те тꙋ́ка оу҆ тѣ́зи но́щь, да ви́дѧ и҆ а҆́зь. кѣ́кѣ ми́ ще повелѣ̀ бѣ̀, така́ щѣ҃ сто́ри 33.242. **6.** *Виждам, отивам при някого да го посетя, навестявам.* и҆ разѣ́бра́ го и҆ ма́ика мꙋ гдѣ̀ є҆̀. и҆ прїидѐ да го ви́ди, и҆ мнѡ́го плака̀ при врата́та 2.13; и҆ наутрѣ̀ пойдѐ ца́рь при мла́дыте да гы̀ вы́ды 7.51. **7.** *Прен. Само св. Видя, реша какво да правя, помисля.* тѣ́зи мнѡ́го воиска є҆вре́иска є҆́дна́кь ма́лѣ́ко дн҃и и҆ на҃ си́чѣ́ки нѣ̀ погꙋбѣ́вать, а҃мѝ да ви́ди҃ что̀ да сто́ри҃ и҆ съсѣ́ какѣ́вѣ̀ хы́трина да сѐ и҆збáви҃ ѿ тѣ́хѣ́ныте рꙋцѣ̀ 33.241б; и҆ посла́ше посланїе, да сѐ съберꙋ́ть си́чѣ́ки є҆пк҃пы. что̀ сѣ̀ въ є҆парѣ́хїа мириликїискаѧ. да ви́дѧть когѡ̀ да поста́веть намѣ́сто ѻ҆́ногози а҆рхїерѐа 15.138; и҆ и҆зѣ́мислы є҆дна̀ ми́сль да сѐ събе́рꙋть си́чѣ́кы ка́дїе. и҆ па́шїе, и҆ болѣ́ре а҆́натолѣ́скы̀ да се да сѐ (!) наговóри сѣ̀ тѣ̀ да видеть что̀ да сто́реть за товá 39.297. **видя добро от някого.** ***а)*** *Видя добро; заживея безгрижно, честито.* и҆ намѣ́сто ра́дость че́дѡ̀ моѐ, и҆́ма҃ голѣ́ма скрѣ̀бь. и҆ голѣ́ма мл҃ть. и҆ щѡ̀ сѐ надѣ́ахь да ви́димь голѣ́мо добро̀, а҆ а҆́зь дочáкахь сегà голѣ́мь скрѣ̀бь. и҆ голѣ́мо злѡ̀ 35.261. ***б)*** *Видя добро; получа помощ, подкрепа, закрила от някого.* и҆ р҃е мꙋ ца́рь, и҆лѝ тѣ̀ нѥ́го вѣ́рꙋвашь. и҆ затовá ли на҃ не прїе́машь като є҆̀ пѣ́тно и҆ досто́йно, и҆ коѐ си добро̀ тѣ̀ видѣ́ль ѿ х҃а твоѐго, и҆ и҆́машь то́го ба҃ и҆ ц҃ара 9.63б; **где ми очите видят.** *Накъдето ми видят очите, без определена посока; накъдето и да е, нанякъде.* и҆ р҃е мꙋ а҆га́ра. бѣ́га҃ ѿ го́спожѧ моà са́рра, ѻ҆́ти ми мнѡ́го доса́жда, и҆ ѿхо́жда҃ гдѣ̀ ми, ѻ҆́чи́те ви́дѧть 11.84б; и҆ ꙋ҆зѐ и҆ хлѣ́бь да́де а҆га́ри. и҆ рѣ҃ є҆́и. ꙋ҆́змѝ товà и҆ бѣ́гаи гдѣ̀ ѻ҆́чи́те ти ви́дѧть 11.85.

сег.: 1ед. ви́дѧ 2.9б, 5.34, 9.65, 11.89, 15.135, 15.135б, 17.166б, 17.169б, 17.170б, 17.174, 33.242, 35.261б, 35.262б, видимь 5.34, види҃ 6.48, ви́димь 7.52, 11.88б, 35.261, ви́ди҃ 7.52б, 15.142б, ви́ждꙋ 11.84, 37.277, видѧ 17.170, ви́дѣ 17.170б, 32.224б, ви́да 32.229, 39.301, 39.307, ви́дꙋ 37.277, ви́ды҃ 37.278, видѐ 39.315, *2ед.* видишь 5.31, 6.45б, 39.303, ви́дишь 5.37б, 6.45б, 6.46, 11.88б, 16.158б, 17.166б², 18.198, 31.218, 32.227, 33.233, 39.302б, ви́дишѣ 9.65б, 9.67б, 12.117б, 16.158, 34.249б, 34.252б, види́шь 37.27б, ви́ди҃ 39.302, *3ед.* види 1.4, 6.47, ви́ди 2.13², 5.27, 5.27б, 5.29, 5.35б, 5.37б, 6.47, 15.141, 16.158б, 17.165б, 17.166, 17.167б, 17.174, 18.187б, 18.191б, 18.198, 18.207, 31.217, 32.223б, 32.224, 39.312б, 40.322б, ви́ды 2.13, 5.37², 7.53б, 9.63, 9.63б, 9.65, 9.71, 11.81, 11.86б, 11.97, 11.101б, 11.106б, 12.118б, 13.121, 15.134, 15.134б, 15.136, 15.138б, 15.141, 15.142, 15.144б², 33.233б, 34.251, 35.25б, 37.279б, 38.283², виды 4.25, 11.90б, 15.147б, вы́ды 7.51, 7.53б, 35.257, 38.289б, ви́ди҃ 15.140б, ви́де 34.250, вы́ди 36.272б, *1мн.* ви́димь 2.11, 11.103, 11.107б, 16.158, 18.200б, 31.219, 32.230², 34.249б, 37.275б, 40.323, ви́ди҃ 3.17б, 5.34б, 6.45б, 9.70б, 12.118б², 15.144, 15.147, 33.241б, 39.304, ви́диме 7.53, 11.108, 35.266, 36.271б, 38.28б, види҃ 7.53, ви́ды҃ 39.295б, 39.319, *2мн.* видитѥ 5.40, ви́дите 6.42б, 6.45, 11.86, 15.145, 15.152, 16.158б, 16.161, 18.183б, 18.189, 18.190, 18.191б, 31.215, 31.221б, 32.224б, 33.241б, 35.261б, 38.288б, види́те

inslav

7.50б, 38.287б, 39.301, видите 18.188, види́тѣ 39.311б, *3мн.* ви́деть 4.26б, 5.35, 6.48б, 7.50², 7.50б, 7.52, 7.54, 11.102, 11.105б, 12.118б, 16.162², 18.186б, 18.187б, 18.206б, 18.207, 33.241⁴, 33.248, 34.249б, 34.251, 37.275б, 38.286б, 39.307б, 39.315, ви́дѧть 11.84б, 11.85, 11.100, 14.129, 15.138, 15.144б, 15.146, 33.243б², ви́дѣ 34.251б, ви́дѣть 38.286б, 39.298, видеть 39.297; *имперф.: 3ед.* ви́дѣше 9.62², 15.150, 18.186б, видѣ́ше 33.242, 36.272, 38.285; *аор.: 1ед.* видѣ́ 2.15², 3.20², 5.29б, 5.37, 5.38, 5.39, 7.50б, 7.54³, 11.84, 11.88, 11.103б², 11.104⁴, 13.122б, 14.130, 15.142, 15.147, 17.169, 17.170б, 17.172б, 18.181, 18.182⁷, 18.194б, 21.210б, 32.226, 32.226б, 32.227, 32.227б, 32.228б², 32.229б, 32.230б, 32.231², 32.231б, видѣ́хь 5.29, 5.40, 9.69б, 15.136, 15.154б, 17.168б, 17.171, 17.172б², 18.181б², 32.229², 32.229б, 32.231б, ви́дѣ 5.29б, 17.170, видѣхь 5.34, 17.169б, 32.228, 35.261, видѣ 5.38б, 11.101б, 17.170б, 18.181б, 18.182, 18.194б, 32.228, 32.229б, видѣхь 11.103, ви́дѣ 18.194б, ви́дѣхь 32.227б, 40.322б, вѣдѣхь (!) 32.227б, видѣ́хъ 39.310б, *2ед.* видѣ́ 15.145, ви́дѣ 17.167б, *3ед.* видѣ 2.11, 2.12, 2.13, 2.14, 3.21, 4.21б, 4.25, 4.25б, 5.28б, 5.29, 5.32, 5.34, 5.35, 5.36, 5.37б, 5.39², 6.44б, 6.47б, 7.50б, 7.51², 7.52, 8.56, 8.57б, 9.64, 9.65б, 9.66, 9.66б, 9.70б, 9.71б, 9.72, 9.72б, 11.84б, 11.85б², 11.86, 11.87², 11.87б, 11.89б, 11.90, 11.94б, 11.98, 11.99б², 11.101, 11.101б², 11.103, 11.104б, 11.105, 12.110, 12.111, 13.121б², 14.126, 14.126б, 14.127², 14.128б², 14.129б, 15.135б², 15.136б, 15.138б, 15.141б, 15.146б, 15.147б, 15.150б, 17.164б, 17.164б-165, 17.166, 17.167б, 17.168, 17.175², 17.175б, 17.176, 31.221², 31.221б, 32.226б, 33.233б, 33.242б, 35.260², 35.260б, 36.272, 39.296б, 39.300, 39.301, 39.301б, 39.303, 39.305, 39.308б, 39.310, 39.314, видѣ 2.12, 5.32, 5.36, 9.70б², 15.134б, 15.154, 15.154б, 36.270, ви́дѣ 2.12, 2.14, 3.18, 4.25, 5.28б², 5.37, 6.42², 7.49б, 7.51б, 9.64, 9.66, 9.71, 9.74, 11.86б, 11.87б², 11.95, 11.98, 11.98б, 11.99, 11.100, 11.101, 11.101б, 11.104б, 12.110, 12.111, 12.111б, 12.117б, 14.127б, 14.129б², 14.130, 15.138, 15.140, 15.145б², 15.154, 17.166⁴, 17.167, 17.167б, 17.174, 33.246б, 33.247, 36.268б, 36.272, 36.272б, 37.273б, 39.308, 39.309, 40.321б, 40.324, видѣ́ 5.36, 9.68б, 17.171, 17.174, 36.270, 37.278, ви́дѣ 5.37, 6.42б, 10.78, 11.92, 12.110, 14.127, 15.136, 17.175б, 18.182, [ви]дѣ 8.56, ви́дѣ́ 11.97б, видѣ̑ 12.110, 35.260, ви̑дѣ 14.130б, *1мн.* видѣхъмѐ 5.39, видѣхъмѐ 9.68, 11.89, 15.141б, 15.144, 15.148б, 15.149б, 18.203³, 18.205, ви́дѣхъмѐ 18.203, ви́дѣхъмѐ 18.203, видѣхъме 33.237, видѣ́хъме 39.302б, *2мн.* видѣ́хъте 9.68, 15.144², 35.263б, 35.264б, 36.272б, ви́дѣхътѐ 18.204б, видѣ̑те 39.305, *3мн.* видѣха 2.11б, 9.72, 15.137б, 15.147б, 15.151, 15.154, 18.183б, 32.230, ви́дѣха 2.12, 5.28, 15.137б, 15.143, 15.150, 15.152б, 15.154, 15.155², 37.279, 40.323, видѣ́ха 3.20, 4.25б, 4.26б, 5.28б, 5.31б, 5.32б², 5.35², 5.39б, 6.43б, 6.44б, 6.46б, 6.47б, 6.48, 8.58б, 9.72, 9.72б⁴, 9.74б², 9.75, 11.91б, 11.92б, 11.93б, 11.96, 11.97б, 11.100, 11.102², 15.145, 17.169, 17.174б, 18.184, 32.230б, 35.265, 35.265б, 36.269б, 36.270б, 37.275б, 37.278, 37.279, 37.280, 38.285б, 38.288б², 39.303, 39.311б, 39.315б², 39.316б, 39.317, ви́дѣха 11.92б, ви́дѣше 15.133, видѣхꙋ 15.137, видѣ́ше 15.137б, 15.138б, 15.141б, 15.145, 15.153, 37.279б, ви́дѣхꙋ 33.241, видѣ́хꙋ 33.243б, 37.274б, 37.278, 37.279б, 38.287б, 38.288б, 40.324; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше видѣ́ль 4.21б, бѣ́ше видѣль 5.30б, бѣ́ше видѣ́ла 7.50, 17.175б, бѣ́ше видѣ́ль 12.119б, 15.150, 17.166, 18.181б, *3мн.* бѣха видѣ́ле 38.288б; *форми от перф. тип: 1ед.* съмь видѣ́ла 11.103б, сѣмь видѣ́ла 32.230б, съмь видѣ́ль 35.264б, *2ед.* си видѣ́ль 5.29б, 9.63б, видѣ́лѣ сѝ 11.87, си видѣ́ла 17.167, видѣ́л сѝ 18.180б, сѝ видѣ́ла 32.230, видѣ́ль ѐсѝ 35.264б, сѝ видѣ́ль 35.264б, *3ед.* ѥ̀ видѣ́ло 1.8, е ви́дѣль 2.12, 12.111, 15.147, 15.152, 18.191б, 33.233б, 33.243б, ѐ видѣ́ль 4.21б, 5.39, 9.70, 17.173б, 18.191б, 36.273, ѐ видѣ́ло 7.54, 31.222, видѣ́ла 8.58, ѐ ви́дѣль 11.99б, ѐ видѣ́ль 18.182, е виде́ль 36.273, *1мн.* сме видѣ́ле 5.34б, смѐ видѣ́ле 15.149б, *2мн.* сте видѣ́лѣ 38.292, *3мн.* сѫ̀ видѣ́ле 5.30, 11.99б, 33.237б, са видѣ́ле 9.72; *бъд.: 1ед.* щѫ̀ да ви́дꙋ 39.310, *2ед.* щѐшь да видишь 5.34, ще́шь да ви́дишь 9.71, щѐ да ви́дишь 17.167, щешь да ви́дишь 17.174б, *3ед.* ще да ви́ди 16.159, *2мн.* щете да ви́дите 16.161, ще́те да ви́дыте 38.290б, *3мн.* щьть да ви́деть 18.179б, 18.200³, 18.200б, щьть да ви́дать 18.195б, 18.200б, щѣ́ть да ви́деть 18.200, 18.200б, щьть да видеть 18.200, щь да ви́деть 18.200б, щѣ̑ть да ви́деть 33.241, *със съкр. инф. 2ед.* ще́шь ви́дѣ 17.173, *1мн.* щѣ̑ ви́дѣ 2.13, *2мн.* не́мате видѣ̀ 3.18; *пов.: 2ед.* ви́ждь 3.20б, 11.93, 35.261, ви́жѣ 3.21, 4.23б, 7.51б, 12.117б, 32.226б, 32.229, 34.249, 34.250б, 34.255², 35.261, вижѣ 14.126б, 39.301б, *2мн.* виждьтѐ 9.69б, ви́жѣте 10.77, ви́ждьте 11.86, 38.288б, ви́жѣте 11.106б, 36.268б, 38.287б, ви́жѣтѐ 35.261б, вижѣте 35.264б, 39.300б-301, ви́жѣтѐ 35.265, ви́жѣтѣ 38.287б, вы̑жѣте 38.288б, вы̑ждьте 38.288б; *усл.: 1ед.* бы̑ видѣ́ла 4.26, *3ед.* бы̑ видѣ́ль 11.106б, 15.135;

inslav

съкр. инф.: (мо́же) ви́дѣ 3.16б, (мо́жешь) видѣ 7.53, (мо́жахꙋ) видѣ 33.245, (мо́гꙋ) видѣ 37.276, (могꙋ) ви́дѣ 40.323б.

видя се *св. и несв.* (51) **1.** *Виждам се, мога да се възприма зрително, гледам се.* и҆ чювⷭ҇ствьна сѐ зовѐ. ко́ето се. ви́ды и҆ гледашⷭ҇ го съсⷭ҇ о҆́чи́те си҆, и҆лѝ го похватишь съсⷭ҇ рꙋка̑ 11.81; сега̀ позна̑ о҆́ти си҆ тѝ сичⷭ҇ки свѣ́ть сътво́рилⷭ҇. и҆ що сѐ выды и҆ не виды 5.30б; и҆ ка́то и҆скопа́ха наи҆доха е҆ди́нь мра̀морь вели́кь, и҆ є҆два́ го ѡ҆вали́ха ма́лⷭ҇ко и҆ видѣ́ се тѣло́то ст҃мꙋ тврьдѣ свѣ́тло и҆ кра́сно 9.71. **2.** *Виждам се, изглеждам някакъв.* и҆ ви́жѣ̀тѐ тво́рⷭ҇ца ва́ше́го, детѝ повелѣ̀ и҆ бы҆ си́чⷭ҇ко на нѣ҃бо и҆ на́ землю. а҆̀ сега сѐ мрьтвь ви́ды 35.261б; о҆́брьнѣ́те се кьмⷭ҇то̀ ба҃, и вашѣта мисль да є҆ на волꙗ бж҃ї́а. защо̀ добрѣ̀ се видите на чл҃чл҃ци (!) до (!) добры̀ и҆ бл҃гы, а҆̀ми бꙋ҃ нѣ стѐ ни҆ защо̀ 15.150. **3.** *Срещам се, виждам се с някого някъде.* а҆ нощїѧ̀ дꙋ́мать кога́ ще да̑ (!) г҃ь дн҃ь да се ви́ди҆ съсⷭ҇ дрꙋжи́на да си҆ подꙋ́маме 18.193; потрьпѝ м҃ти́ моа̀ сега̀, а҆̀ко бꙋ́демь досто́ини на о҆́нⷭ҇зи свѣ́ть сѣ́ щѣ҃ ви́дѣ 2.13. **види ми се.** *Вижда ми се, изглежда ми, струва ми се.* и҆ а҆́зь гле́да̑ ѡ҆вьнь и҆зⷭ҇ врата́та. и҆ чю́дно ми се видѣ̀. свѣ́тилⷭ҇никь свѣ́тѣше ѡ҆врьхь цр҃квата, и҆ прихо́ждаше и҆ стоа́ше на̑ глава̑та ѡномꙋ́зи́ чл҃кꙋ 3.19; и҆ видѣ́ мꙋ се ка́то чѐ и҆злѣ́зе внⷭ҇ка, и҆ позра̑виса се съсⷭ҇ т҃ѣ 9.73.

сег.: 3ед. се́ выды 5.30б, сѐ виды 5.30б, се ви́ды 11.81, 11.89, 38.281б, 38.283, сѐ ви́ды 15.131б, 33.232б, 35.261б, ви́ди се 16.157б, 17.167, 33.234б, 36.271, се ви́ди 16.159б, 18.195б, сѐ ви́ди 18.185б, сѐ ви́ды 34.251, *1мн.* се ви́ди҆ 18.193, *2мн.* се видите 15.150, *3мн.* се ви́дѣ́ 18.206б; *имперф.: 3ед.* ви́дѣше се 4.24б, видѣше се 12.117, се видѣшѣ҃ 17.166, се ви́дѣше 18.181б, 18.183; *аор.: 3ед.* се видѣ̀ 3.19, 14.127, 17.174, 34.249, видѣ́ се 3.20б, 5.29б, 6.45, 9.71, 9.73, 33.235б, сѣ̀ ви́дѣ 6.46, се ви́дѣ̀ 33.232б, се видѐ 33.235б, ви́дѣ̀ се 37.276б, се ви́дѣ 38.289–289б, ви́дѣ се 38.289б, видѣ́ се 40.323, *3мн.* видѣ́ха се 5.33б, 9.75, видѣха се 10.78б, се видѣ́ха̀ 11.105б, сѐ вы́дѣха 39.317б; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* сѣ̀ щѣ҃ ви́дѣ 2.13; *пов.: описат. 1мн.* да се ви́димь 34.255б; *усл.: 3ед.* бы҆ се видѣ́ль 17.165б, бы҆ се видѣ́ло 38.289б.

вие *мест. лич. 2л. мн.* (490) **1.** *Означава лицата или предметите, към които се обръщаме при говорене; вие.* є҆ла́те и҆ вїе мои̑ а҆пл҃ы, че стѐ мнѡ҃го злѡ̀ и҆сте́гле́ле догдѐ прока́зꙋвахⷭ҇тѐ є҆в҃лїето по си́чката земл҃ї 18.202; вы̀ же ꙗ҆́ко чл҃ци ꙋ҆ми́рате. и҆ ка́то є҆ди́нь ѡ҆ кнезь па́дⷭ҇нꙋвате 11.83б; а҆̀ вы́е не сто́рихⷭ҇тѐ моа́та во́лꙗ що́то сѣ̀ бы́ль ѡ҆ста́виль за́конь и҆ дꙋ́мы 18.205; а҆́зь ва̑ не позна́ва̑ 18.204; а҆́зь не приго́твы҆ мь́ката заради̑ ва̑, и҆лѝ зара̑ хр҃тїа́не и҆ щото̑ стрꙋвать моа̀ во́лꙗ а҆́ми̑ зара́ди̑ дїа́вола 18.203б; вы́е є҆́ѣте въ і҆ерл҃имь, догдѐ пꙋ́стѧ ва́мь д҃хь ст҃ыи 38.293; и҆ и҆́стина дꙋ́ма̑ ва́мь. о҆́ти си҆ и҆зⷭ҇гꙋ́бихⷭ҇тѐ добро̑то 34.254б; ѡ҆пꙋ́пꙋсти (!) ще и҆ ва́мь г҃ь съгрѣше́нїето 34.255; чѥ҆ а҆̀ко лю́бите кои́то вы̀ лю́бѣ̀, коѧ̀ файда̑ и҆́мате; нѣ̀ когы̀ лю́бите дꙋшⷭ҇манете ва́ши тогі́ва фаи́да̑ мнѡ҃го и҆́мате ѡ҆ ба҃ 1.5б; а҆̀ко вы̀ нѣ́кои пи́та, ко́и вы̀ и҆сцѣли. а҆̀ вы́е рѣ́те, г҃ь ны̀ и҆сцѣли̑ 2.12б; и҆ а҆̀ко щѐте̑ да сѐ о҆́пре́те нѥ́мꙋ насрѣ́ща. щѐ да вы̀ погꙋби̑ си́нⷭ҇ца ви 35.264; имамь да вїи вьспомѣ́нꙋ нѣ́коа рѣ́чь бл҃вени [хрїане] хрїстїане 33.247; заради̑ това́ ви зарь́чамь да послꙋ́шате щѡ̀ рѣ҃ х҃с вь є҆в҃лїето ма̑ѳе̑ово 18.191; ѡ҆гдѐ да намѣ́рꙗ а҆́зь ва́мь хлѣ́бь и҆ вода̑ да вы̀ да́мь 18.192. **2.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание; ваш.* ѡ҆ горе ва́мь, детѝ вы е по голѣмо и҆ме́то ѡ҆ ра́бота та вы что̑то чи́ните 15.15б; а҆̀ми се мо́лю на гн҃дⷭ҇ство вы, не зама́ювайте се и҆ не дрѣмѣ́те 15.142б; ѡ҆ го́ре ме́не и҆ вамⷭ҇ дѣчи́ца, какⷭ҇во̀ дочахⷭ҇мѣ и҆ ꙋ҆зѐ маика вы̀ чюжди́нець и҆ наси́лⷭ҇никь 5.32. **мир вам.** *Благопожелание за спокойствие и добруване; мир вам.* и҆ зарь́чи на бра́тїа бꙋ҃ чи́сто да слꙋгꙋвать, и҆ прѣда́де гы на г҃а. и҆ рѣ҃. ми́рь ва̑ и҆ просла́ви ба҃ 37.279; и҆ ра́зⷭ҇бра є҆пк҃пь пла́тонь, че е

inslav

дойшьль а҃пль… и҆ просла́ви ба҃ и҆ ре́че. ми́рь тебѣ̀ матѳе̑ю. и҆ ст҃ыи ре҃. ми́рь ва҃ ѡ҆ че́да 37.274б.

им.: вы́е 1.3б, 1.6, 2.12б, 4.22б[3], 4.23б, 5.30б, 7.50, 9.71б, 10.7б, 11.81б, 11.85, 11.86, 11.90б, 11.96б, 11.99, 11.105[2], 11.107, 12.109б[2], 12.110, 14.127б, 15.133б, 15.138, 15.143, 15.143б, 15.144, 15.149, 16.158б, 16.159, 16.160б, 18.181б, 18.192, 18.201б, 18.202[8], 18.202б[3], 18.203б, 18.204б, 18.205, 18.205б, 31.222, 32.230, 34.254, 34.255, 35.258, 35.258б[2], 35.259[2], 35.261б[2], 35.263б[2], 35.265, 35.265б, 36.269б, 37.275б, 37.277б[2], 38.287б, 38.288б[2], 38.290, 38.292[3], 38.293, 39.295б, 39.298[2], 39.298б, 39.302б, 39.303б, 39.304б[2], вїе 1.6, 8.55, 18.187б, 18.190, 18.191б, 18.197, 18.197б, 18.201б[3], 18.202, 18.203б, 18.204[5], 18.204б[4], 31.221б, вы҃е 5.38, 8.58, 11.84, 11.90б, 11.91, 15.136, 35.257б, 35.264, вы҃ 11.83б, 15.150, ви́е 11.91, 31.223[2], вые 11.106б, 11.107б, 16.158б, 18.197б, 18.205б, 21.210, 35.259, 35.264, 38.292, вы҃е 15.143б[2], 38.290, вие 15.147, вы҃е 17.176, 35.265б, 39.297, выѐ 18.192, 18.202б, 39.297, вы́ 18.201, вїе́ 18.201б[3], 18.203б[3], 18.204[6], 18.204б, вїе 18.204, выѣ̀ 35.263б; *вин.:* ва́сь 4.22б[2], 35.265б, 37.275б, ва҃ 4.22б, 4.23б, 5.30[2], 5.31[2], 6.43, 6.44б, 6.45, 7.51, 8.59б, 11.81б, 11.84, 11.86, 11.91, 11.107[5], 11.107б[2], 12.116б, 15.138, 15.143б, 15.146, 15.149, 15.149б, 15.150, 15.151б, 15.152, 15.152б, 18.178, 18.180, 18.188, 18.191б, 18.201, 18.202б[4], 18.203б, 18.204[2], 18.205, 18.205б, 31.221б[2], 31.222б[2], 33.241б, 33.242, 33.247б, 35.258[3], 35.258б, 35.259, 35.263б, 35.266, 36.268б, 38.290[2], 40.322б, ва҃ 11.86, ва́сь 17.169, ва́съ 36.269б, 38.292б, *крат.* вы҃ 1.5б, 11.90б, 35.258[2], вы҃ 2.12б[2], 4.23б[2], 5.30, 7.52б, 8.58[2], 10.79б, 11.91, 11.94б, 11.107[3], 18.190[4], 18.191б, 18.202б[2], 18.204[4], 18.205б, 31.222б, 35.258, 35.264, 35.265, 38.286, 38.288б, 38.292, 39.303б, вы 11.107, 16.158, 18.202б, 18.203б, 18.204, 18.205б, 35.259, 35.263б, 39.301, 39.303б, ви 31.222б, 35.263б, 35.264; *дат.:* ва҃ 1.6[2], 4.22б, 31.223, 37.274б, 37.279, 37.281, 38.286[3], 38.288, 38.288б[3], ва́мь 4.23б, 5.34, 5.39б, 5.40б, 6.44, 6.48б, 11.91, 11.91б, 11.92, 11.107[4], 12.110б, 12.112б, 15.137, 15.138б, 15.141б, 15.149, 15.151б, 15.152, 15.156, 17.170, 18.179б, 18.180б, 18.183б, 18.190, 18.191б, 18.192, 18.196, 18.197б[2], 18.201[2], 18.203б[2], 18.204[3], 18.204б, 18.205, 31.221б, 33.237[2], 34.254б, 34.255, 35.258б, 35.259, 35.264б, 37.280б, 38.287б, 38.288б, 38.290, 38.291, 38.292[2], 38.293, 39.297, вам҆ 5.32, вамь 15.149, 18.197б, 37.281, *крат.* вы҃ 2.9, 5.31, 15.146, 15.151б, 18.177б, 35.266, 39.309, вы҃ 2.9, 4.22б, 4.24, 5.28, 5.30, 5.32, 6.45, 6.45б, 6.46, 8.59, 9.73б, 11.84[3], 11.90, 11.90б, 11.107[2], 11.107б[3], 12.115, 15.140, 15.146, 15.149б[3], 18.177б[2], 18.178[2], 18.179б, 18.180б[2], 18.181, 18.181б, 18.183, 18.183б, 18.184б, 18.186б, 18.189[2], 18.190б[3], 18.191б[2], 18.192[5], 18.194б, 18.195б, 18.196, 18.198б, 18.201[3], 18.201б, 18.202б[3], 18.203, 18.203б, 18.204[3], 18.204б[2], 18.205, 18.205б, 31.221б, 33.238, 35.259, 35.264, 35.264б[2], 38.287, 38.288б, 38.292, 39.309, ви 2.12, 6.43, 16.161, 18.191, 18.191б, 31.221б, 31.222, вы 2.14, 5.34б, 5.38, 6.47б, 7.53б, 7.54, 9.71б, 11.84, 11.86б, 11.91, 11.105, 15.142б, 15.149б, 15.151б, 15.156[2], 18.182, 18.184, 18.187б, 18.205б, 33.238, 35.259, 38.288б, 39.296, 39.301, 39.303б[2], вы҃ 3.21, 17.169, 38.290, 39.309, вї 18.201б, 31.221б, ви҃ 18.202б, вїи 33.247, ви́ 34.255, вы́ 38.292, ви҃ 39.303б.

визир *м.* (1) *Везир; висш управник.* таква́зи ра́бота щѐ да сто́ри ѻ҃н҆зѝ нечѣ́стивы҃ а҆нтихрі́сть… и҆ щѐ да сѝ напра́ви визи́ре, и҆ пашїѐ, и҆ кадїѐ, и҆ воєво́ды и҆ су́башїе, и҆ слу́гы… по си́ч҆кыте мѣ́ста и҆ гра́дѡве, сѐ нє́говы лю́дїе 18.188б.

мн.: визи́ре 18.188б.

вик *м.* (4) *Вик; силен глас, провикване като израз на определено емоционално състояние.* тогі́ва ще да бѣ́де голѣ́мь пла́чь и҆ ви́кь мнѡ́го, по си́ч҆ката земл҃а и҆ въздѣ́шѣнїе и҆ гри́жи, и҆ гор҆чевины҃ на срц҃е́то сѣ́кому҆ чл҃ку҆ ще да҃ е мнѡ́го 18.189б; ла́ком҆сто (!) е си́ч҆ки лю́дїе прити́снало. ку҆рво́в҆ство и҆ сѣ́каква мрьсота҃ си́чка земл҃а и҆спльнила. на льжа҃ хва́л҆ба, а҃ на пра́вда ви́кь. си́ч҆кы є҆ди́нь дру҆гыму҆ и҆́мать невѣ́рство 31.217б; и҆ това като҃ ре҃. а҆то́ се то́ко сто́ри ви́кь сѣ҃ гла҃, и҆ млъ́ва, и҆ пла́чь 39.307б. // *Врява, шум от много гласове.* и҆ по пѣ́тищата ѿ мрѣ́твы лю́дїе вона҃ и҆ мѵ́ризма҃ зла҃ не мо́гать да трьпа́ть лю́дїетѣ. въ кѣ́щи гла́дь и҆ жьду́ванїе и҆ по пѣ́тищата глѣ́чка, и҆ хората҃ мнѡ́го и҆ ви́кь 18.194.

ед.: ви́кь 18.189б, 18.194, 31.217б, 39.307б.

inslav

викам *несв.* (34) **1.** *Викам, издавам силен глас, надавам вик.* и̑ то́и ѿ голѣ́ма о̀си́лость и̑ бо́лесть. начѣ̑ да ви́ка и̑ да пла́че 10.77; и̑ тогава си́чꙑкыте лю́дїе ѥ̑ди́нь ѥ̑зы́кь, и̑ е̑ди́нь гла̑ щь́ть да ду̑мать и̑ си́чꙑки грѣ́шници щь́ть да ви́кать и̑ да пла́чать о̀ грѣхоове́тѣ сѝ 18.199б; и̑ вꙑ то́изи ча̑ и̑ ѿ грѣ́шныте ч̑лцїи а̑гг̑лы̀ прихо́деть пра̑ прѣстоль бж̑їи пла́чать и̑ ви́кать и̑ и̑дать на по́клонь ꙋ̑ ко́ито и̑́мь ѐ, ча̑ рече́но 32.225. **2.** *Провиквам се, говоря на висок глас; крещя.* въ то́изи ча̑ найде́ се насрѣ̑ до́мь свои̑. и̑ вы́ка тврь́дѣ и̑ не прѣста́нꙋва, ст̑ыи николае помоси́ ми 15.152б; и̑ кога̀ пїе́те и̑ и̑де́те, а̑ вїе ви́кате слободно и̑ безꙑ стра̑ а̑ не ще́те да м̑ли́те и̑ да хва́лите мо́ето и̑ме, а̑ми̑ се хва́лите сѣ̑ ва́ши ду́мы 18.204б; и̑ зе́ха да ви́кать зꙑ голѣ̑ гла̑ ст̑ыи гео̑рꙑгїе помо́гни̑ на̑. а̑то̑ да́ ти даде́мь фаи̑да̀ 39.317б; и̑ и̑спь́диха го вѣ̀нь. и̑ ви́каха на ца́ра. оу̑бїи̑ того́ва прѣлѣ́стꙑни́ка ꙋ̑бїи̑ 39.307б. // *Разгласявам (за глашатай).* и̑ за та́зи ду́ма сто́ри се млѣ́ва голѣ́ма ни̑зꙑ людїе́те въ нарѡ̑дѣ. и̑ ца́рь повелѣ̑ ѳела́линꙋ де̑то ви́ка да млѣ̀кнать 39.298б. **3.** *Викам, призовавам, каня някого, зова.* затова̀ и̑ г̑ь въ є̑в̑лїе ре̑... а̑зь ни́кого не наси́лювá̑. и̑ ни̑кого наси́ла не ви́ка̑ 38.282б; и̑ ка́же мꙋ ст̑ыи̑. не скрьбы̀ че́до моѐ ни́чтô, а̑ми̑ се раꙋва́й, о̑тѝ ма ви́ка х̑с поско́ро да и̑да при ню́го 39.306б; и̑ о̑ще се нѣ̀ ѐ добрѣ̀ тꙋ́ка намѣ́стиль и̑ ꙋ̑тькꙑми́ль, а̀ та́мꙑ го не о̀ста́вѣть, а̑ми̑ го ви́кать 31.215б.

сег.: 1ед. ви́ка̑ 38.282б, *3ед.* ви́ка 4.24, 6.47б, 7.54, 10.77, 17.166², 17.166б, 32.224², 39.298б, 39.306б, вы́ка 15.152б, *2мн.* ви́кате 18.204б, *3мн.* ви́кать 4.26б, 15.153, 18.206, 31.215б, 32.225, 39.317б; *имперф.: 3ед.* ви́каше 9.71, 12.118, вика́ше 39.306, викаше 39.308, *3мн.* ви́каахꙋ 15.152, ви́каха 32.231б, 35.263б, 39.300, 39.307б, ви́кахꙋ 37.278; *аор.: 1ед.* вика́хь 33.243; *бъд.: 3мн.* щьть да ви́кать 18.197б, щь́ть да ви́кать 18.199б; *пов.: 2мн.* ви́кайте 7.54.

викентий *ЛИ* (2) *Викентий.* и̑ въ о̀нова̀ врѣ́ме съгра́ды е̑ди́нь болѧ́ринь вь ца̑ри̑ гра́дь. е̑дна̑ цр̑ква вь и̑́ме ст̑мꙋ ми́нꙋ и̑ викто́рꙋ и̑ вике́нꙑтїю 9.68б.

вике́нꙑтїю 9.68б, вике́нꙑтїю 9.69.

викна *св.* (23) **1.** *Викна, издам силен глас, надам вик.* тогива̀ ка́то̑ щь́ть да чю̑лть ѡ̑нїа́ е̑вре̑е ѿ мѡ̑ве̑а такви́зи ду́мы, щь́ть да ви́кнать з голѣ̑ гла̑ да пла́чать и̑ да се̑ би̑лть по главѣ̑та и̑ по лице̑то, а̑ла̀ не щь́ть да и̑́мать мл̑ть ни̑ ѿ кого̀ 18.201. **2.** *Викна, проговоря на висок глас, провикна се.* а̑ бѣ́сь щото̑ живѣ́ше въ о̑ного́зи и̑дола. ви́кна зꙑ голѣ̑ гла̑, нѣ сꙑмь а̑зь бг̑ь 39.307б; па̑ ви́кнаха ст̑ы ге́ѡрꙑгїе помо́зи на̑ да и̑злѣ́зе̑ и̑ да́ ти да́де̑ е̑дна̑ жльтица 39.317б; тога́зи ви́кнъха и̑ реко́ха сичꙑки. вели́кыи бг̑ь хр̑тїа́нꙑскы̀ 5.39б.

аор.: 3ед. ви́кна 5.37б, 9.65б, 39.299б, 39.307б, ви́кнъ 36.272б, ви́кна̀ 39.300, ви́гна̑ (!) 39.311, ви́гна (!) 39.311, ви́кна̑ 39.311б², *3мн.* ви́кнъха 5.39б, 39.315б, викнь́ха 32.230б, 39.307, викнь̀ха 39.301, ви́кнь̀ха 39.305, ви́кꙑнаха 39.309б, ви́кнаха 39.317б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ви́кне 18.188б, *3мн.* щь́ть да ви́кнатꙑ 18.192, щьть да ви́кнать 18.200б, щь́ть да ви́кнать 18.201, щьть да викнать 18.205.

виктор *ЛИ* (2) *Виктор.* и̑ въ о̀нова̀ врѣ́ме съгра́ды е̑ди́нь болѧ́ринь вь ца̑ри̑ гра́дь. е̑дна̑ цр̑ква вь и̑́ме ст̑мꙋ ми́нꙋ и̑ викто́рꙋ и̑ вике́нꙑтїю 9.68б.

викто́рꙋ 9.68б, ви́кторꙋ 9.69.

винар *м.* (1) *Винар; човек, който разлива виното по време на угощения, виночерпец.* г̑ь ли е́, и̑лѝ бж̑їи нѣ̀кои апл̑ь. що̑ сѣди́ тꙋ́ка сега̀ съсꙑ на̑. защо̑ а̑зь видѣ̑ като го̀ пле́сна вина́ръ що̑ слꙋ́жи 7.50б.

ед.: чл. вина́ръ 7.50б.

вино *ср.* (24) *Вино; алкохолно питие, приготвено от гроздов сок.* злѣ̀ на тїа́ тогива̀ ко́ито пїа́ть ви́но съ сꙑвирꙑцїи и̑ съсꙑ тꙑ́пане, та се̑ о̀бы̑дать и̑ о̀пи́вать, и̑ самы̀ се́бѣ сѝ забора́вѣть ка́то̑ ди́вы сви́нїе 18.198; тогива̀ щьть да да́вать

inslav

рѣ бꙋ дѣто сыповать водâ въ вино тâ продавать 18.197б; ѿ чюдо. прѣтворі се онази водâ на вино като медь сладко 10.79.

ед.: вино 5.34б, 7.50, 10.78б, 10.79², 11.88б², 11.107б, 15.155, 17.172², 18.190, 18.197б, 18.198, 20.209, 38.294, 39.318, винô 10.79, 18.192, вино 11.88б, винô 32.228, винô 3.18, винѿ 20.208, *чл.* виното 7.50, 10.78б.

винопиец *м.* (2) *Винопиец; лице, което обича да пие вино.* англь храни́тель пла́че ѿ винô_пїици, а бѣсоове са веселѧть и раꙋвать о бикрїе, защо приносеть дїаволꙋ, корсба́нь със винопїиство 20.209.

ед.: винопїець 12.119; *мн.:* винô_пїици 20.209.

винопийство *ср.* (5) *Винопийство, пиянство.* ѿ горѣ и тежко кой се ꙋтькмѣть на пїани, и лѣжьть. като мрьтвы и ѿ ба ѿльчени зарâ винô_пїиство. [и ѿ дха] и ѿ стго дха ѿдѣленїи смрада ради бикрїискаго 20.209.

ед.: выно_пїиство 11.106б, винôпїиство 20.209, винô_пїиство 20.209, винопїиство 20.209–209б, винô_пїиство 20.209б.

вир *м.* (1) *Вир, дълбоко място в река.* и попита тамо врата́рете и ре и́мь. видѣхте ли трите члци что съ осъдени и рекоше мꙋ. сега гы провéдоше тꙋка. и ѿведоше ихь въ вира дѣто е осъдено мѣсто да гы загꙋбѧть 15.144.

ед.: вира 15.144.

вирсавея *МИ* (1) *Вирсавия.* и зова царь писателѧ своего името мꙋ іѡавь. и рече мꙋ. иди и прѣчети ми людїете ѿ вирсавеи, даже до дана 11.89.

вирсавеи 11.89.

висина *ж.* (3) **1.** *Висина, въздушното пространство високо над земната повърхност.* и почне да се вдига като силнь вѣтрь, и като бꙋра велика а като праѧ на землѧта паднꙋва. и като пламенсе вдигне горѣ на висинѣ, а като дим се разиде 31.215б. **2.** *Височина, измерение в посока отдолу нагоре.* и видѣ тамь финици що имь бѣше висината, л, лакате. а дрꙋгы, к, лакте. и дрꙋгые, і. лакте 32.227б.

ед.: висинѣ 31.215б, висинꙋ 31.220, *чл.* висината 32.227б.

висок *прил.* (23) **1.** *Висок; който се отличава с голяма височина, с дължината си по отвесна линия.* и повелѣ да изведꙋть ѳома, на нѣкоа планина высока 7.54б; и бѣше высокь, и голѣмь, и ѭнакь силїнь 9.65; и околꙋ градь съзида великь. и нирь (!) высокь съзида да се оупази монастирь 11.100б; защо бѣхꙋ красны и на лице и на снага и двѣтѣ хꙋбавы и высокы 5.36. **2.** *Висок, който има определена височина, размер.* и царь навъходоносорь, тогази нѣкогы направи образь злать. высокь бѣ лакте, а 11.91б; а тои си съгради стлпь повысокь до, д, лакте. и стоѧ на нїго, з, годинь 2.12б. **3.** *Висок, който е над земната повърхност или друго определено равнище, възвишен.* и царь сѣше на высоко мѣсто и гледаше каквы люде́ї излѣзꙋвать да се борѧть 9.65б; патрїархь възлѣзе със дїаконе, насрѣ цркватa на высоко мѣсто що се зове ѡмбѡнь. и видигнаха чтныи крть 4.26б. **4.** *Прен. Значителен, който превъзхожда другите, ценен.* и горâта елесѡнь бѣше близꙋ при виѳанїа. и на тьзи горâ възведе хс апле́те и защô гы заведе нависоко. оти да покаже высокь разꙋмь на апле́те 38.292б; ами на влчныте праѧзници потврьдѣ се раꙋваме блгы хртїане. защото е црьскыи праѧзникь и почесть црква. оти на превы слꙋгы малко има почесть и похвала а крева почесть пообае да е на сичкыте почести повисока 33.232б; защô ако се не покачи члкь на высока добродѣтель не може да ꙋлѣзе въртво небоѐ. высокаа добродѣтель що съ зове. млтина и пость и смѣренїе 38.292б. **с висок глас.** *Открито, пред всички, на всеослушание.* това ре цар. та че

inslav

повѣлѣ да посѣкьть ѧ҆ѳа́насїѐ. и҆ то́йзи щотѡ̀ бѣ́ше въскр҃наль ѿ мрь́твы̑. защо́то сѣ̀ високь гла҃ прока́зꙋваха х҃а исти́ннаго ба҃ 39.305б.

ед.: *м.* высо́кь 9.65, 11.91б, 11.100б, висо́кь 37.278б, вы́сокь 38.292б, 39.312, високь 39.305б, *сравн.* по́высокь 2.12б², повысо́кь 2.13б, *ж.* высо́ка 7.54б, 33.242б, 38.292б, высо́каа 38.292б, *сравн.* повисо́ка 33.232б, *ср.* висо́ко 4.26б, высо́ко 6.42б, 9.65б, высоко 9.65, ви́соко 36.269, *сравн.* на́й вы́соко 15.140; *мн.:* высо́кы 5.36, 11.83.

високо *нареч.* (16) **1.** *Високо, на голяма височина, много нагоре от определена повърхнина, нависоко.* та҃ бѣ́ше ѻ҆нова̀ ко́лелѡ̀ при́качено высо́ко 39.299б; и҆ то́ꙗ ча҃ и҆злѣ́зе и҆з҆ море́то пла́мень вели́кь твръ́дѣ и҆ вди́гнь се ѿ море́то нагорѣ̀ высо́ко 15.152; и҆ тогі́ва ви́гна҃ (!) ст҃ыи сѣ̀ голѣмь гла҃, и҆ дꙋ́маше та́ка҃. бе҃ детѡ̀ сѣди́шь го́рѣ на вы́соко на херꙋві́ме. и҆ гле́дашь до́лꙋ по̑ землѧ̀та въ бе́зна 39.311; и҆ па̀кь ре́коше. бе҃, погледни̑ ѿ высо́ко на тѣ́зи ѻ҆трокови́цꙋ 13.123. **2.** *Високо, на висок глас, силно.* и҆ па̀кь станѣ̀ раѱа́кїе посрѣ́ тѣ́хь и҆ ре҃ высо́ко. така́ е повелѣ́ль ца́рь а҆сирїи́скыи 11.91; тогі́ва ще да и҆́мь продꙋ́ма висо́ко и҆ срь́ди́то на людїе́те си́ч҆ки 18.192. **вдигам се (дръжа се) на високо.** *Големея се, надувам се.* а҆̀ кога́ мꙋ е нѣ́коиа грижа и҆ скрь́бь, ни́кои не може да го̀ раз҆гово́ри. са́м҆си се себѣ̀ не знае, а҆̀ на висо́ко се вди́га 31.216б; дне҃ска є҆̀, а҆̀ ꙋ҆трѣ̀ го не́ма. дне҃ се дрьжѝ на висо́ко, а҆ ꙋ҆трѣ̀ го опла́кꙋвать 31.216.

высо́ко 5.29, 7.50, 11.91, 13.123, 15.152, 39.299б, вы́со́ко 9.61, висо́ко 9.72б, 15.136б, 15.152, 18.182, 18.192, 31.216, 31.216б, вы́соко 9.74, 39.311.

високодумание *ср.* (1) *Шум от едновременно говорене на висок глас от мнозина, глъчка.* раꙋ́ва се дїа́воль и҆ ка́же ѻ҆́ти се ни̑коги не раꙋва́мь ты̑ и҆ веселѧ̀ за кор҆б[а]не, ѿ пога́ны чл҃цїи. как҆вото ѿ пїа́ны̑ хр҃тїане защѡ̀ се ꙋ҆ бикрїесич҆ки во́лымо̑и̑…прѣслꙋ́шанїе, клетва и҆ лѣ́жа̀ ви́соко дꙋ́манїе и҆ пѣ́сни разлы́чны, и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го раз҆ли́чны приликы 20.209б.

ед.: ви́соко дꙋ́манїе 20.209б.

високоумство *ср.* (1) *Високомерие, чувство за превъзходство над другите, надменност.* подобрѣ̀ е и҆ ма́л҆ка добра̀ ра́бота да сто́ришь то́ко да є҆ пра́во и҆ сичко срце щѡ̀то є҆ бꙋ҃ дра́го и҆ ꙋ҆го́дно. неже́ли пове́че голѣ́мо добрѡ̀ да сто́ришь сѣ̀ ко́м҆сꙋ́лꙋкь и҆ висо́ко ꙋ҆мь́ство щото є҆ бꙋ҃ [не]ꙋ҆го́дно и҆ ѻ҆мра́зно 39.319б.

ед.: висо́ко ꙋ҆мь́ство 39.319б.

висота *ж.* (1) *Висота; обширно въздушно пространство, което се намира високо над земята; висина.* и҆ напоконь а҆́зь па́вель чю̑ гла҃ че҃ дꙋ́ма ѿ ви́соти н҃бные възнесѣ́те тази д҃ша щото́ е сто́рила во́лꙗ бж҃їа, и҆ да разꙋмѣ́е ѻ҆тї е то́изи бѣ̀ и҆стѣн҆с[к]ыи, де҃то мꙋ са є҆̀ кланя́ла сѣ́когы 32.230.

мн.: ви́соти 32.230.

височина *ж.* (1) *Височина, измерение отдолу нагоре, ръст.* и҆ бѣ́ше высочи́ната а҆́гг҃лꙋто́мꙋ, ѿ землѧ́та до н҃бе́то 11.89б.

ед.: *чл.* высочи́ната 11.89б.

вися *несв.* (7) *Вися; намирам се на известно разстояние от земята, прикачен за нещо; провисвам.* и҆ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не дои́дѐ ѿ т҃ѣ̀ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и҆ и҆спроси го, та го̑ сынѐ ѿ кр҃ть и҆ погребе го 12.119; и҆ ви́дѣ ѧ҆̀ че̑ ви́си на ѧ҆́рь, є҆ди́нь ла́к҆ть ѿ землѧ̀та 17.167б. // *Образно.* мѡ́ѷсѝ ре҃ за є҆вре҃ете ка́кь щьть да ра́спньть х҃а. ще́те да ви́дыте жи́вотъ ва́шь да виси пр҃ѣ ѻ҆чи́те ва́ши 38.290б.

сег.: *3ед.* ви́си 16.161, 17.167б, 35.260, виси 38.290б; *имперф.:* *3ед.* ви́сѣше 12.119, 35.261б, висѣ́ше 36.269.

витания МИ (9) *Витания.* х҃с два́щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа със҆ ꙋ҆́чениците си̑ 34.250.

inslav

виѳа́нїа 34.249², 34.250², 34.253, 38.292б², виѳанїю 34.250, виѳа́нїю 38.292.

вишни *прил.* (9) **1.** *Прен. Вишни, небесен, съвършен.* да поста́влю прѣсто́ль мои̑. на н҃бе́то. и̑ да бꙋ́дꙋ и̑ а҃зь по́обнь вы́шнѥмꙋ бг҃ 11.83б; бл҃годарю́ те ра́бе ба҃ вы́шнаго. о҃ти си поми́ловаль ме́не грѣ́шнаго 15.135б. **2.** *Като същ. м. Вишният, Господ, Бог отец.* бл҃ве́нь і҃с х҃с бг҃ на́шь с҃нь вы́шнаго цр҃ь въвѣ́кы 37.275б. **3.** *Като същ. мн. Вишните, небесните обитатели, заслужилите да населяват небесата.* ѿ н҃бето̑ мнѡ́го а҃гг҃лы пѣ́хꙋ. сла́ва въ вы́шны̑ бг҃ и̑ на земли̑ ми́рь въ чл҃цѣ̑ бл҃говолѥ́нїе 33.237. **вишни иерусалим.** *Горният Ерусалим, небесните селения, раят.* за́мь да бы́дете че́да свѣ́тꙋ и̑ на дн҃и́те, и̑ сѡ́ве на цр҃тво н҃бное, и̑ да намѣ́рите вѣ́чные ра́досты и̑ да бы́дете гражда́не вишнаго і҃ерл҃и́ма 31.222б.

ед.: м. вы́шныи 35.258б, вышны̑ 39.305, вы́шнаго 4.22, 15.135б, 37.275б, вишнаго 31.222б, вы́шнѥмꙋ 11.83б, 11.84; *мн.:* вы́шны̑ 33.237.

виѳания *вж.* **витания**

владам *несв.* (11) *Владея, имам под своя власт, господствам.* а҃ми̑ затова̑ и̑ бг҃ не щѣ̑ да вла́да на ꙋ҃мь чл҃кꙋ. а҃ми́ го о̑ста́ви да бꙋ́де на своа̑ во́ли 38.282б; о̑ти е тврь́дѣ прѣмнѡ́го плѣ́ме і҃а́ковлѥ. и̑ бг҃ є҃ със҄ т҃ѣ. щѣ̑ да се̑ роди̑ чл҃кь ѿ тѣ́ны̑ рсѡ́, дето щѣ̑ да вла́да на́҄ си́ч҄кыи свѣ́ть 33.243б; а҃ми̑ г҃и бе҃, ты̑ на си́ч҄ки на́ вла́дашь, защо́ с҄ме и̑ ны̑е твое̑ създа́нїе 4.24б.

сег.: 2ед. вла́дашь 4.24б, *3ед.* вла́да 15.131, 15.131б, 16.158, 38.282б⁴, *3мн.* вла́дать 15.138б; *форма от перф. тип: 3ед.* е вла́даль 5.36б; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да вла́да 33.243б.

владика *м.* (78) **1.** *Владика; висш духовник в християнството.* и̑ ца́рь при́зова а҃леѯа́нрь́скаго вл҃ка 39.311б; и̑ посе́гна а̑нтиѡхїи́скыи вл҃ка да мꙋ зе́ме нѣ́кое влакно̑ ѿ брада́та мꙋ да и̑ма за бл҃ве́нїе. и̑ оу҃сь́хна мꙋ роу́ка̑та 2.15; и̑ рѣ҃ мꙋ гь па̑кь. а̑ко вѣ́рꙋвашь ме́не а̑ ты̑ и̑ди̑ и̑ и̑спы́таи где̑ є҃ вл҃ка на ва́ше мѣ́сто детò к҃рща́ва х҃ртїа́не, да кр҃ти и̑ те́бе 5.29б. **2.** *Владика, господар – наименование на Бога.* ны̑е смѣ̑ пꙋ́стены до тебѣ̑, ѿ на́шего ѡ҃б҄щы̑го вл҃кꙋ г҃а нѣ́шего і҃ѵ х҃а да ти̑ помо́жѣ̑ 12.120; сега̑ ѿпꙋ́стювашь ра́ба своа̑ вл҃ко, като си̑ ре́кль дꙋ́мата твоа̑, със ми́рсѡ̑ 17.174б; а҃ а̑зь те сега̑ гле́да̑ че́до моѐ, нѣ̑, като̑ цр҃а; а̑ми̑ като̑ є҃дного̑ о҃съ́дника. и̑ нѣ̑ като̑ г҃а и̑ вл҃кꙋ, а̑ми̑ като̑ є҃ди́нь слꙋ́га̑ детò е о̑съ́день, и̑ ꙋ҃бїень 35.261.

ед.: вл҃ка 2.15², 5.29б, 5.30³, 6.46б, 6.47, 8.59б, 9.68б, 9.74б², 11.108б, 14.128б, 15.133б, 15.139, 15.149б, 18.180, 18.198б, 20.208, 39.311б, 40.322б⁴, 40.323⁴, 40.323б, вл҃кꙋ 4.25, 4.26б, 12.116, 12.117, 12.119, 12.120, 35.261, *чл.* вл҃кꙋтомꙋ 9.74б, 15.133, *зв.* вл҃ко 2.10, 2.10б, 2.11б, 4.24б², 4.26, 8.57, 9.69, 9.73б, 11.87б, 11.101, 11.101б, 11.102, 11.105б², 15.138б, 15.141б, 15.143б², 17.164б, 17.174, 17.174б, 18.203, 32.226, 39.301б, 39.304б, 39.305б, 39.308б; *мн.:* вл҃ци 2.15, 2.15б, 4.26, вл҃цы 15.141б, влади́ци 16.159б, вл҃цїи 18.196б, 18.202, 20.208б, 39.319, *чл.* вл҃цыте 15.141, вл҃ците 33.236.

владичен *прил.* (2) *Владичен; който се отнася до православните празници, посветени на Бог.* а҃ми на вл҃чныте пра́зници потврьдѣ̑ се рау́ваме бл҃гы хр҃тїане. защо̑то е цр҃ьскыи пра́зникь и̑ по́честь цр҃ква 33.232.

мн.: вл҃чны 1.4, *чл.* вл҃чныте 33.232.

владичество *ср.* (5) *Владичество, върховна църковна власт, управление.* и̑ дои̑дѐ повелѣ́нїе ца́рево, и̑ до мирили[с]кые є҃пар҄хїе. и̑ тога́зи дрьжа́ше вл҃чьство ст҃ыи ни́колае въ то́йзи гра́дь 15.139; ца́рїе ѿ цр҃тво се раз҄си́пахa. вл҃цїи, вл҃чьство погꙋ́биха 20.208б. **твое владичество (владичество ти).** *За назоваване на върховен властник, владетел – твое владичество, владичество ти.* и̑ прово́диха посла́нїе, до і҃ерл҃и́мь… и̑ ре́коше. что си̑ начел҄никь на і҃ерл҃и́мь пи́шѣ̑ до твое̑ владичьство, ны́е лю́дїе а̑ѳине́йсцїи 36.268б; и̑ ст҃ыи нико́лае

inslav

ти́хо ре́че. нико́лае грѣ́шнꙑ ра́бь вл҃чьствꙋ ти, ст҃ыи вл҃ко 15.138б.

ед.: вл҃чьствꙋ 15.138б, вл҃чьство 15.139, 15.141б, 20.208б, владичьство 36.268б.

владичица *ж.* (5) *Владичица, господарка, название на Св. Богородица.* м҃цатого, к҃а, и҃же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тые вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но д҃вы мрїе 13.121; те́бѣ вл҃чце що си҃ на си́ч҆ки свѣ́ть, и҆ породи́ла є҆сѝ г҃а ба҃. а҆́зь мо́и живо́ть ꙋ҆ те́бе ѡ҆ста́ви҆. и҆ на тебѣ̀ се надѣ́ꙗ да мѐ поми́лꙋвашь 8.56б; тꙑ̀ ѡ҆ вл҃чце бц҃е що́ си бг҃о люби́ва. и҆ пока́за си ме́не, как҆ сѝ чл҃ко люби́ва. и҆ не о҆мразѝ ме́не, и҆ моа̀ мо́л҆ба. а҆мѝ да́де ми та̀ виде́хь сла́вно чю́до 17.171. **прѣсвѣта дѣва владичица.** *Дева Мария, майката на Исус Христос; Богородица.* и҆ ви́дѣ ѻ҆бра́зь ст҃ѣи бц҃и, чѐ стои̑. и҆ азе́ и реко̑ и҆ гле́дамь ѧ҆. ѡ҆ пр҃таа д҃во вл҃чце, що сѝ роди́ла ба҃ і҃са х҃а 17.170.

ед.: вл҃чце 3.16, 13.121, *зв.* вл҃чце 8.56б, 17.170, 17.171.

владичъски *прил.* (2) *Владически, който се отнася до владика.* и҆ кога́ се пе́трь а҆рхїепк҃пь прѣста́ви. и҆ прїѐ вл҃чьскыи прѣсто́ль въ а҆леѯанр҃ї́и а҆хи́ла и҆́мето мꙋ. и҆ то́и є҆́двà ѻ҆бры́на а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра 15.140б.

ед.: м. вл҃чьскыи 15.138, 15.140б.

влазям *несв.* (4) *Влизам; преминавам, проникам във вътрешността на нещо; навлизам.* защо̀ тїа́ ст҃ї́и дѣ́то бѣ́ха на тои́зи свѣ́ть. та̑ не щѣ́ха нѝ ꙗ҆́стїе, нѝ питїе, а҆мѝ гладꙋ́ваха, и҆ жьдꙋ́ваха, и҆ те́глꙗха зло̀ зара҆́ї, ба҃, та сѝ тꙑ́и прово́диха дни̑те свои̑, и҆ кога̀ вла́зѣть в҆ тои́зи гра́дь. а҆то̀ и҆́мь дадѐ г҃ь, а҃. по́ч҃ти 32.228; и҆ рече́ ми ѡ҆́н҆зи ст҃ще́нны̀ мꙋ́жь. тꙑ̀ дїа́коне тꙋ́ка сѣдѝ напр҃ѣ́ не влази́ 3.19; прили́чнны сѣ̀ цр҃ковны́те пра́зници… ка́то̑ нѣ́коа голѣ́ма ѻ҆гра́да что̑ е насаде́на вътрѣ̀ ѡ҆ сѣ́как҆во цвѣ́те миризливо… и҆ кои́то вла́зеть вътрѣ̀ радо́сть и҆ма́ють голѣ́ма защо̑ се насы̑тювать ѡ҆ хꙋ́бавы мѝриз҆мы̑ 33.232. **в злина влазям.** *Върша злини, злодействам.* є҆́то мал҆ко о҆ста́на да сѐ довры́ши свѣ́ть. ѻ҆́ти виде́ха си́ч҆кыте лю́дїе по си́ч҆кїать свѣ́ть въ злы̑на вла́зѣха 18.184.

сег.: 3мн. вла́зѣть 32.228, вла́зеть 33.232; *имперф.: 3мн.* вла́зѣха 18.184; *пов.: 2ед.* влази́ 3.19.

влаканце *ср.* (2) *Влакънце, косъмче.* като̑ [ако] бы́ была̀ е҆дна̀ скра́да (!) голѣ́ма да горѝ ѡ҆г҆нь и҆ нѣ́кои да ме́тне ма́л҆ко влака́н҆цѐ ꙋ҆ ѡ҆́н҆зи ѡ҆г҆нь голѣ́мыи и҆ ко́л҆ко бы̑ се сто́рило пепе́ль ѡ҆ о҆нова̀ ма́л҆ко вла́кан҆цѐ 38.289б.

ед.: влака́н҆цѐ 38.289б, вла́кан҆цѐ 38.289б.

влакно *ср.* (4) **1.** *Косъм, влакно.* и҆ посе́гна а҆нтиѡхїи́скыи вл҃ка да мꙋ зе́ме нѣкое влакно̀ ѡ҆ брада́та мꙋ да и҆́ма за бл҃ве́нїе 2.15б; ни́то̑ за своа̀ гла҃ кльни се ѻ҆́ти не мо́жишь є҆́дно̑ влакно̑ да сто́ришь бѣло̑ 1.3. **2.** *Кълс от тялото, влакно.* и҆дѣте и҆ вижѣ́те а҆́ко̀ бы́де ѡ҆ста́ло нѣ́кое влакно ѡ҆ ко́стыте мꙋ, та го̀ фрьлѣ́те да сѐ не намѣ́ры ни́что̑ ѡ҆ ни́е́го 39.300б; влакно̑ не бѣ́ше и҆з҆горѣ́ло, и҆лѝ ѡ҆ глава̑та и҆́мь и҆лѝ ѡ҆ снагѣ̑та нѣчто̑, а҆́мѝ бѣхꙋ да рече́шь като жи́вы и҆ цѣло̑кꙋпны 5.39б.

ед.: влакно̑ 1.3, 5.39б, влакно̀ 2.15б, влакно 39.300б.

власи *мн.* (1) *Коси, космите по горната част на главата на човека, власи.* марїа́ же прїе́м҆ши ли́трꙋ мира надра пи́стики мнѡ́го цѣ́нны̀ пома́за нѡ́сѣ і҆со́вѣ и҆ ѻ҆́трь вла́сы свои́ми нѡ́сѣ є҆го̀ 34.250.

вла́сы 34.250.

власт *ж.* (9) **1.** *Власт, господство, могъщество.* и҆ цр҃ь сла́вѣ г҃ь на́шь і҃с х҃с. влѣ́зе въ а҆́дь със҆ нѣ́говата си́ла и҆ вла́сть и҆ не влѣ́зе х҃с със҆ тѣло̀то сѝ въ а҆́дь, защо̑ бѣ́ше тѣло̀то мꙋ на́ земли 35.264. **2.** *Власт; право на управление, свързано с някаква държавна или църковна длъжност.*

inslav

и҆ ѿкатѐ ꙋ҆зѐ вла́сть ст҃ыи҆ ѐv҆ста́тїе и҆ станѣ̀ па̀кь прѣвы̀ на во́искꙋ. и҆ пойска да сѝ прѣчетѐ воискы̀та да ви́ди кол҆ко и҆́ма 5.35б; а҆ ст҃ыи дими́трїе, ѿка́кь прїѐ вла́сть. да ѐ гі҃да́рь солꙋ́н҆скы̀. тога́зи се и҆зы̑ави ѿчи́вѣсно ка́кь ѐ̀ хр҃тїа́нн҃ (!) 9.62. **3.** *Власт, право да се разпореждаш и подчиняваш някого или нещо.* и҆ ре҃ мꙋ данїи́ль. а҆́зь ца́рꙋ кланѧ̑м҆ се бꙋ̀ что ѐ сътво́риль н҃бо и҆ землю. а҆̀ми̇ даи ми вла́сть да ꙋ҆бі́ю того́зи ѕвѣ́ра. без҆ ѻ҆́рѣжїе ни̇ка́к҆вô 11.93б; и҆ защô катô е стори́ль бг҃ ч҃лка та ѐ̀ ѿ двѣ̀ съста́вень. затова ѐ̀ ѿ [с] и҆ч҆кото що ѐ̀ бг҃ стори́ль, помнѡ́го почете́нь. и҆ мнѡ́го мꙋ вла́сть да́де на҃ си́ч҆ко что̑ е живо́тно 38.283б. **имам власт.** *Властвам.* а҆̀ми̇ ка́кь да сто́ри҃ да пости́ме посла́нїе до і҆ерли́мь, до а҆рхіерѐа є҆врѐискыго. защô тога́зи вла́сть и҆́ма́ше а҆рхїерѐи є҆врѐискы на а҆́ѳи́на 36.268.

ед.: вла́сть 5.35б, 9.62, 11.93б, 33.23б, 35.264, 36.268, 38.283б, 38.287б; *мн.:* вла̀сты 11.83.

властел *м.* (7) *Властник; лице, облечено във власт на царска служба; заповедник.* ѿнїа́ три̇́те вла́стелѥ, непотїа́нь, и҆ ꙋ҆́рошь, и҆ є҆рпилїѡ́нь, тврьдѣ̀ гы̀ лю́бѣше ц҃рь въ цр҃тво́то сѝ 15.145; и҆ пꙋ́сти нѥгоовы ч҃лци. и҆ затво́ри три̇́те ѿнїа вла́стелѥ въ тьмни́цꙋ 15.145б.

мн.: вла́стелѥ 15.145[3], 15.145б[3], 15.146.

властелин *м.* (2) *Властелин, владетел.* а҆̀ дїа́воль… прѣтво́ри сѝ ѻ҆́бразь катô є҆ди́нь вои́нь… и҆ казꙋ́ваше. два̀ влъ̀хва съ̀ бѣгале ѿ на́ше́го властели́на. и҆ тꙋ́ка съ̀ ꙋ҆ ва҃. а҆̀ми заради̇ ті҃ѣ мнѡ́го войска̀ и҆́де, и҆ ще҃ си́ч҆ки да погы́немь 6.43.

ед.: властели́нь 33.23б, властели́на 6.43.

влахерна *МИ* (3) *Влахерна.* въ ты̑и д҃нь чю́до въ цр҃кви влахе́рнѣ въ п҃ри_гра́ 3.18; и҆ ѡ҆быде̇ сич҆кы цр҃кви, катô є҆дна̀ пчела̀ рабо́тна щô ѿб҆ходи си́ч҆ки цвѣ̀тоовѣ пролѣ̀тны. и҆ пойде̇ ꙋ҆ цр҃ква пр҃тѣи бц҃и, что̑ се̇ зове̇ влахе́рна 8.56б.

влахе́рнѣ 3.18, влахе́р҆на 3.19б, влахе́рна 8.56б.

влахия *МИ* (1) *Влахия.* и҆ на́поконь кога̀ почѐ да сѝ и҆́де на вла́хїи гдѐто бѣ̀ше пꙋ́стень ѿ ца́ра. помы́сли да оу҆зме ма́л҆ко нѣ̀что̑ ѿ мо́щитѐ ст҃мꙋ 9.67.

вла́хїи 9.67.

влача *несв.* (7) *Влача, тегля някого насила след себе си.* и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ̀рнїи, и҆ влача́ха го по ꙋ҆ли́ците 36.267б; и҆ на́поконь да го̀ бы̑ть и҆ да го вла́чать да го̀ затво́реть ꙋ҆ тьмни́ца 39.301б; зара́ди̇ това́ ти се мл҃ѧ ѿ съмрѣ̀ти поча́кай мал҆ко… къдѣ̀ ма вла́чишь негото́ва 31.218б; тогі́ва щьть да въскр҃нать кметовете, и҆ да гі҃ вла́чать си́ч҆ките лю́дїе прѣ̀ ба҃, да да́вать дꙋ́ма бꙋ̀. защô са доса́жале на сиро́масите 18.196б.

сег.: *2ед.* вла́чишь 31.218б, *3мн.* вла́чать 18.196б, 39.301б; *имперф.:* *3мн.* вла́чаха 32.230б, 36.273, влача́ха 36.267б; *бъд.:* *3мн.* щьть да вла́чать 18.196б.

влашки *прил.* (1) **влашка земля.** *Влахия, Влашко.* и҆ прїѐ цр҃тво вели́кыи и҆ бл҃гочѣ́стивыи хр҃тїа́н҆скы̀и ца́рь кон҆стан҆тинь. и҆ вь не́гово врѣ́ме сто́ры є҆дного̀ дꙋ́ша на вла́ш҆кои земли̇ 9.66б.

ед.: *ж.* вла́ш҆кои 9.66б.

влък *м.* (36) *Вълк, вид диво хищно животно.* и҆ да се̇ поклона́ть влькꙋ̀ че мꙋ̑ е ра́ботата ка́тô на влькь, ѻ҆́ти влькь къдѣ̀ хо́ди се̇ зло̀ ми́слы на людїе́тѣ 18.188; влцїи и҆ ме́ч҆ки. и҆ дрꙋ́гы га́дѡве щьть. да ско́чать да ꙗ҆́дьть людїе́тѣ 18.189б.

ед.: влькь 5.32б[2], 5.37, влькь 5.38, 18.182[5], 18.182б[6], 18.185, 18.186б, 18.188[2], влькь 18.181б, 18.182б[3], влка 5.37, 18.181б, 18.190б, влькꙋ 18.183, 18.188[2], *чл.* влькатого 18.194б; *мн.:* влцїи 18.181б, 18.182, 18.189б, 18.192, влци 18.182, *чл.* влцїите 18.193-193б.

влъна *ж.* (1) *Вълна; гъст, влакнест пласт, който покрива тялото на някои животни.* и҆ видѣ̀ и҆́стин҆скыи є҆́дного чѐ ходи̇. и҆ го́ль се видѣ̀ше є҆ и҆

inslav

почрьнѧ́ла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́рⷭ҇на. и҆ глава́та мꙋ бѣ́ла като влъ́на. и҆ кꙋсѝ до ши́ѩта досе́гать космы́те мꙋ 17.166.

ед.: влъ́на 17.166.

влъхва[I] *м.* (6) *Влъхва, мъдрец, прорицател, магьосник.* зара́дѝ това̀ и҆ ѿнїа влъ́свы да́рь прино́сеть заради̇̀ това̀ и҆ ѿпрьвѣнь сѐ показа́ше на си́чⷭ҇ките ѥ҆зыци ѻ҆́тѝ какⷭ҇ сѣ̀ влъ́сы, сїѝ ре҃ хы́трьци 33.235б; и҆ па̀къ а҆́гг҃ла не мо́жахꙋ видѣ̀ ѡ҆нї́а влъ́сⷭ҇вы какⷭ҇вьто ѐ а҆̀мѝ се прѣсто́ри съсⷭ҇ бж҃їе повелѣ́нїе, катѡ̀ ѕвѣ̀ѧ 33.245; и҆ ца́рь дїѡклитїа́нь ре҃ е҆́и. а҆̀мѝ па́къ тебѣ̀ що тѝ бы҃ а҆леѯа́нⷭ҇дро. та пристъ́пи при того́зи влъ́хва магесни́ка, а҆̀то сѝ ѿстъ́пила ѿ вѣра́та на́шите боо́гове 39.308.

ед.: влъ́хва 39.308; *мн.:* влъ́свы 33.235б[2], 33.238, влъ́сы 33.235б, влъ́сⷭ҇вы 33.245.

влъхва[II] *м.* (14) *Влъхва, разбойник, крадец.* ѿ ма́лⷭ҇ко по ма́лⷭ҇ко зѐ и҆ да крадѐ. и҆ на́поконь станѣ̀, прѣ̀вьи на разбо́иниците сїѝ ре, (!) воѐво́да на влъ́хвыте. и҆ хо́дѣше по гора̀ и҆ по планина̀ и҆ по пѫ́тища, и҆ ѹ҆бива́хꙋ лю́дїе, и҆ крадѣ́ха. и҆ дрꙋ́го мнѡ́го злѡ̀ чи́нѣше 6.47; е҆ди́нь ѿ ѹ҆ченицыте хв҃ы і҆ꙋда сїмо́новь… нѣ̀ че сѣ̀ гри́жаше за сыромаси. а҆̀мѝ влъ́фа бѣ́ше и҆ ко́вⷭ҇чегь и҆́маше. и҆ ко́и нѣ̀що хари́зоваше, а҆̀ то́и го кры́еше и҆ но́сѣше 34.250б; а҆̀ влъхвы и҆ злы̀ чл҃ци видѣ́ха какⷭ҇ мꙋ̀ ѻ҆поустѣ̀ дво́рь, и҆ наго́вориха се, и҆ поидо́ха и҆ ѡбра́ха го, и҆ плѣни́ха мꙋ си́чⷭ҇ко до конⷭ҇ць 5.31б; защѡ̀ влъ́хⷭ҇ва и҆ съмрь́ть та съ е҆́днѡ. чѐ не знаѐ. кога̀ щѐ да ны҃ дойде съмрьть 1.8.

ед.: влъ́хⷭ҇ва 1.8, влъ́фа 34.250б; *мн.:* влъхвы 5.31б, влъ́хвы 6.41б, влъ́хвы 6.43, влъхвы 6.47б, 9.72б, влъфѝ 18.19б, влъ́фи 20.208б, влъ́хвы 39.316б, влъ́хвы̀ 39.316б, *чл.* влъ́хвыте 6.47, влъ́хвытѐ 6.47б; *бр.:* (два̀) влъ́хва 6.43.

влъчъц *м.* (1) *Бодил, трънлив бурен.* и҆ трь́нїе мꙋ ѻ҆ста́виха на главѣ̀та да простѝ а҆да́мꙋ кле́твъта. дѣ̀то мꙋ ре҃ проклѐта землѧ̀ на тво́а ра́бота, и҆ трѣ̀нїе и҆ влъ́чьць да тѝ и҆зⷭ҇растѐ на главѣ̀та 35.258б.

ед.: влъ́чьць 35.258б.

влѣза *св.* (40) *Вляза; проникна във вътрешността на нещо, премина вътре.* и҆ ѡ҆тво́риха мꙋ се ст҃ы́те врата̀. и҆ вⷭ҇лѣ́зе насрѣ̀ цр҃квата 3.20; ѻ҆́ти ми бѣ́ше ре́кль. ѻ҆́рꙋжїе ѻ҆́стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̀, на срѣце́то моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б; вь кы́щата сѝ влѣ́зешь ѡ҆́, вѣ̀нь и҆злѣ́зешь ѡ҆́, вь горѣ̀ ѿи҆́дешь, ѡ҆́ на пѫ́ть стои́шь, ѡ҆́ 18.189б; и҆ влѣ́зо́ въ вѫ́трѣшны мѣ́ста. и҆ видѣ̀ та́мь и҆лїа́ пр҃ро́ка. и҆ доидѐ та мѐ зра́ви́са 32.227; ѻ҆́ти нѣ̀ ѐ сѣ̀кыи да дꙋ́ма г҃и, г҃и, та чѐ да влѣ́зе вь цр҃ство нѣ̀бное 18.205б; и҆ влѣ́зе х҃с въ і҆ер҃лимь 34.252. // *Образно.* разꙋмѣ́хⷭ҇те лѝ, това̀ ѐ вѣ́ра на́ша хр҃тїа̀нⷭ҇ка̀ и҆ ко́и ѥ҆́ю дрьжѝ. а҆̀ то́и ще да влѣзе на живо́ть а҆̀ ко́и ли ѧ҆̀ не дрьжѝ а҆̀ то́и ѿхо́ди въ мꙋ́ка 16.162б.

сег.: *1ед.* влѣ́за 17.169б, 17.170[4], 17.170б, влѣ́зѧ 17.170, влѣ́зь 17.170б, *2ед.* влѣ́зешь 18.189б; *3ед.* влѣ́зе 3.18б, 18.188б, 18.205б, 32.226б, 39.308, *1мн.* влѣ́зѐ 18.190, влѣземе 32.227б; *аор.:* *1ед.* влѣ́зо́ 17.170б[2], 32.227, 32.227б, *3ед.* вⷭ҇лѣ́зе 3.20, влѣ́зе 8.59б, 9.64, 17.166б, 17.174, 18.181, 34.252, *3мн.* влѣ́зооха 5.32, вⷭ҇лѣ́зоха 11.102, влѣ́зоха 39.307, 39.317; *бъд.:* *3ед.* ще да влѣзе 16.162б, ще да влѣ́зе 18.205б, щѐ да влѣ́зе 35.261б, щѐ да влѣ́зе 35.263б, *3мн.* щѣ́ть да влѣ́зать 32.227, *със съкр. инф.* *1ед.* влѣ̀ щь 17.169б; *пов.:* *2ед.* влѣзѝ 3.20, 13.124; *съкр. инф.:* (мо́гать) влѣ̀ 32.226б.

влѣзувам *несв.* (2) *Влизам, преминавам във вътрешността на нещо.* защѡ̀ дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ за́висть, а҆̀ми а҆̀ко го̀ бы́ешь дн҃еска. а҆̀ ꙋ҆́тре тѐ па҃ лю́бы. и҆ а҆̀ко го го́нишь ѿ тїа врата̀, а тѡ̀ влѣзꙋ́ва ѿ дрꙋ́гыте 34.249б; и҆ станьхь ѿ то́ва мѣ́сто, детѡ̀ се мл҃ѧ, и҆ поидѡ́ па́къ та́ се примѣ́сихь де́то влѣ́зꙋвать. и҆ тогази не бѝ нѝкои да мѐ бра́ны. а҆̀мѝ влѣ́зо́ 17.170б.

сег.: *3ед.* влѣзꙋ́ва 34.249б, *3мн.* влѣзꙋ́вать 17.170б.

inslav

внеса *св.* (4) *Внеса, пренеса нещо отвън навътре; донеса вътре.* и̇ тога́зи кога̀ ще́ха да внесꙋ̑ чт҃ныи кр҃ть оу̑ цр҃ква. събра́ се на́рѡ̑ мнѡ̑го без҆четь на виде́нїе 4.26б; и̇ оу̑гꙋ̑диха ков҆че́гь на кола̀, и̇ повѣ̑зꙋх҆ го ꙋ̑ гра̑. и̇ си́ч҆ки гра́ѫ̑не го посрѣ̑щньха. и̇ вънесо́ха го оу̑ цр҃ква касїа́новꙋ 2.15б.

сег.: 3мн. вънесѣ́ть 2.13; *аор.: 3мн.* вънесо́ха 2.15б, 8.60; *бъд. в мин.: 3мн.* ще́ха да внесꙋ̑ 4.26б.

внук *м.* (1) *Внук, лице от мъжки пол по отношение на дядо си и баба си.* и̇ тогази цр҃твꙋ̑ваше ца́рꙋ кон҆стан҆ти́нꙋ внꙋ̑кь, и̇ра́клїа цр҃ь 11.96б.

ед.: внꙋ̑кь 11.96б.

внука *ж.* (1) *Внучка, потомка, внука.* дн҃ь бра́тїе ра́дость на си́ч҆ки свѣ́ть просвѣ́ти. дне́ска прѣдѣ́дꙋ а̀да́мꙋ внꙋ̑ка и̇ гн҃жда роди́ се, и̇ то́й се ѿвѣ̑за ѿ а̀дова тъмни́ца 3.17.

ед.: внꙋ̑ка 3.17.

вода *ж.* (125) **1.** *Вода, вид прозрачна течност без цвят.* и̇ ꙗ̑дѣ́ше по двѣ ѡн҆гїи хлѣ́бь. (!) и̇ д҆вѣ ча́ши во́да̑ пиꙗ̑ше 40.323; и̇ въ о҃н҆зи ча̑ кога̀ вѣ҃рѣ. пойска гн҃ди́нь нѥ́говь топла̀ вода̑ да си̇ о̀мыѐ рыц҃ѣ 39.315; и̇ ѡ̀нази вѡда̑ бѣ́ше та́мо на мѣ́стотѡ̀ гдѐто изви́раше сла́д҆ка, и̇ добра̀, и̇ зра̑ва 11.102б. **2.** *Водно пространство.* море́то… раз҆игра́ се. и̇ не видѣше се нѝ сꙋ̑хо нѝ вѡда̑ 12.117; а̀ то́и се растрепе́ра ка́то ви́дѣ това̀ чю̀до ка́кь хо́ди по водѣ́ть 17.174. **3.** *Водоизточник.* а̑мѝ са пꙋ̑сти ѿ а̀нтихрі́ста. дѐто ще да и̇́мь и̇ссꙋ̑ши во́дїето въ ѡ̀нозѝ врѣ́ме. и̇ ще да погꙋ̑бы рѡ̑ чл҃чьскыи 18.178б; и̇ рѣ́кы и̇ кла́денцїи, и̇ чешми, и̇ шадрьванїе и̇ си́ч҆ки во́ды щото́ са за живо́ть на лю̀дїете ѿ ба̑ дарова́нїи а̑то́ гы болѣ́рїето зара̑ а̀спри прода́вать 31.219б.

ед.: водѣ̑ 2.10б, вода 2.11, 11.104б, 18.192, вѡда 2.13б[2], 2.14б, 5.32б, 7.51б, 11.98[2], 11.98б, 11.103[3], 12.118, 16.160б[2], 17.171б, вода̑ 2.14б, вода̑ 2.14б[3], 5.32б, 7.50, 7.53, 8.59, 10.78б, 10.79[2], 11.83б, 11.85[3], 11.97[3], 11.97б[2], 11.98б[2], 11.102б, 11.103[3], 14.130, 15.152б, 16.160б[4], 17.171б, 18.189б[2], 18.190б, 18.192[2], 18.193[2], 18.197б, 18.205, 31.215, 31.220, 31.221б, 32.224, 33.240б, 37.274, 39.300, 39.310, 39.315[2], 39.315б[3], 39.316, 40.321, во́да 11.90, 18.186б, вѡ̑да 11.98, вѡда̑ 11.102б[3], 12.117, вода̀ 16.160б, 17.172, во́да̀ 16.160б, вѡ́да 16.160б, во́да̑ 35.256б, 40.323, водѣ̑ 35.258б, во́ди 37.280б, во́дꙋ 2.10б[2], 2.11б, 2.13б, 10.78б[2], 11.85[2], 31.222, водꙋ̑ 10.78б, вѡ́дꙋ 11.97б, во́да̑ 39.311б, *чл.* водѣ́та 2.13б, вода̑та 11.85, 11.102б, 11.103, 15.152, 15.153, водѣ̑та 11.94б, вѡда̑та 11.97б, 11.103б, 17.174, вѡ̑дата 11.98, вѡда́та 11.98[2], 17.175б, водѣ́ть 17.174, въвѡда́та (!) 17.174, водѣ̑та 31.217, во́дата 39.315; *събир.: чл.* во́дїето 18.178б; *мн.:* во́ды 18.203, 31.219б.

воден *прил.* (2) *Воден, който се състои от вода.* привла́чи ры́бо ло́вець мрѣ́жꙋ ꙋ̑ длъбо́ка вода̑. и̇ кога̀ ме́тне мрѣ́жата ꙋ̑ дльби́на во́днаа, та мꙋ̑ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы 31.215; и̇ пои̇до́ше и̇́ноци и̇ раскопа́ше ма́л҆ко и̇ ꙗ̑ви се жи́ла вѡ́днаа. и̇ па̀кь покопа́ше по́дльбоко, и̇ и̇сте́че вѡда̑ добра̑, и̇ до́ста 11.103.

ед.: ж. вѡ́днаа 11.103, во́днаа 31.215.

воденичар *м.* (1) *Воденичар; човек, който работи на воденица.* тогі́ва щьть да да́вать р҃ѣ бг҃. воден҆чѣ́рете дѐто са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѡ́го та́ щь́ть да го̀ вра̑щать, на сирома́сите и̇ на дрꙋ̑гы́те 18.197б.

мн.: чл. воден҆чѣ́рете 18.197б.

водица *ж.* (3) *Водица, малко количество вода.* ꙗ̑де́нїе и̇́мь бѣ́ше да дꙋ̑мать бж҃їи рѣ́чи. и̇ ма́л҆ко оу̑кꙋ̑сюваха хлѣ́бь със҆ водица 17.164б; а̑ ꙗ̑стїе ꙗ̑дѣ́ше, трѣва̀ със҆ води́ца 2.12б.

ед.: води́ца 2.12б, 17.165, водица 17.164б.

водолѣй *м.* (3) *Водолей, едно от дванадесетте съзвездия на Зодиака.* и̇ въ про́лѣть и̇́ма̀ зодїе, что е̑ добыт҆кь. о̑вень, і̇ ю̀нець… и̇ въ зи́ма е̑ ко́зи ро́гь водолѣи, и̇ ры́ба 33.240б.

ед.: водолѣи 33.240б, водолѣ́а 33.240б, водо̀лѣа 33.240б.

inslav

водя *несв.* (20) *Водя, отвеждам някого някъде, завеждам.* къдѣ ма вла́чишь негото́ва, защо ме го́ла во́дишь пр҃ѣ ба҃ 31.218б; и҆ пр҃рк҃ ісáїа. ка́же, за распе́тїе хв҃о. катô а҆́гне кога́ го води́шь да гò заколи́шь… та́ка сѝ не ѡ҆тво́ри ѹ҆ста́та 38.290б; тога́зи брат҃ мꙋ ка́за. ме́не бг҃ра҃ ї҆ те́бе ѹ҆зѐ д҃шьта. и҆ во́деха ме а҆́гг҃лы въ ра́и 7.54; и҆ а҆рхг҃глыте что мê во́дѣха ре́коше ми да сê поклонѝ 11.104.

сег.: 2ед. во́дишь 31.218б, води́шь 38.290б, *3ед.* во́ди 5.32б, 6.45, 31.219, *3мн.* во́дѧть 15.144, во́деть 16.161, 18.180, во́дет҃ 32.230б; *имперф.: 3ед.* во́деше 17.164б, *3мн.* во́деха 7.54, во́дѣха 11.104, 12.119, 12.120, 34.252, водѣхꙋ 12.119б, водѣха 37.279б; *пов.: 2ед.* води́ 17.171, во́ды 39.311б; *съкр. инф.:* (не мо́гꙋ) воды 6.47.

воевода *м.* (17) *Воевода, предводител, водач.* злѣ и҆злѣзе момькь и҆ непотрѣбнь и҆ сега̀ е ꙋ҆ планина́та воѐвода на влѣхвытѐ 6.47б; бѣ́ше дрꙋ́гыи ца́рь и҆́мето мꙋ ѐзекїа. и҆ царь а҆сирїи́скы̀ї… и҆ събра̀ си́ч҃ката сво́а вои́ка̀. и҆ поу́сти гы със҃ раѱа́кїа воево́да на і҆ерл҃и́мь 11.90б; нѣ́ли си́ч҃кы въ е҆дн҃ землю ѿхо́ждать. и҆ ца́рїе и҆ вл҃ї́и. и҆ во́иводи и҆ боле́ре и҆ си́ромасѝ 39.319. // *Предводител в небесното войнство.* ты̀ ѐсѝ бг҃ си́л҃ныи… ты̀ ѐсѝ напра́виль а҆́гг҃лы и҆ а҆́р҃хагг҃лы и҆ си́ч҃кы н҃бные воѐводы 18.203.

ед.: воѐво́да 4.22, воѐво́да 4.22б, воево́да 6.47, 6.47б, 11.90б, воѐвода 6.47б, воево́дꙋ 12.108б, во́ѐводꙋ 39.316б, воеводꙋ 39.316б; *мн.:* воево́ды 5.28, 18.199б, 20.208б, воѐво́ды 18.188б, воеводы 18.190, воѐводы 18.203, во́иводи 39.319, воѐво́дамь 20.208.

вожд *м.* (1) *Вожд; лице, което предвожда войска или народ.* ѻ҆́ти и҆́з҃ те́бе щѐ да и҆злѣ́зе, во́ѫ҆дь, дето щê да бы́де кнѐзь въ і҆и҃ли 33.236.

ед.: во́ѫ҆дь 33.236.

воин *м.* (42) *Войн, войник.* и҆ ка́за на сич҃ки кора́бници. ка́ко видѣ́хь ꙋ҆ тьзи нощь ѐди́нь мла́дь вои́нь 9.69б; и҆ ре́ мꙋ ца́рь кои́ сѝ ты̀ во́йне, та сѝ така̀ чрь́нь и҆ мра́чень 37.27б; и҆ дойдо́ше во́йны катô злы̀ ѕвѣ̀рове. и҆ прикова́ше ма҃ѳêа ѡ҆ земла̀та 37.277б; раꙋ́й се дими́трїе вои́не хв҃ь, дрь́ж҃ се и҆ крѣпи́ се да побѣди́шь тво́йте вра̀гѡве 9.64б.

ед.: во́инь 6.43б², 9.68, 9.68б, 9.74б², 33.246б, 37.275б, 37.27б, вои́нь 9.69б, воинь 33.247, вои́на 9.74б, *чл.* вои́нотомꙋ 15.144, 15.148б, *зв.* вои́не 9.64б, 9.74б, во́йне 37.27б; *мн.:* воине 5.34², во́ине 5.34б, вои́не 5.34б, 5.35, 5.36, 8.57б, 9.66б², 12.120, вѡи́не 5.35, вѡи́ни 5.36, вои́ны 11.90б, 16.158б, 37.275б, вои́ны 15.142б, во́йны 37.275, 37.277б, 37.278, во́йне 37.275б, *чл.* вои́нете 12.120, во́йнете 37.277б; *бр.:* (два) вѡина 5.33б.

воински *прил.* (1) *Войнски, който се отнася до войн.* а҆́скꙋлинь… ре҃ѐ. ѿ до́брыи ѐпк҃пе. защô ты̀ бы̀ това̀ и҆ ко́й те наꙋ́чи да ꙋ҆змешь о҆́брꙋжїе вои́н҃ско и҆ да и҆́дешь на тїа́ че́да 12.115б.

ед.: ср. вои́н҃ско 12.115б.

войник *м.* (2) *Войник; лице, което е на военна служба, което служи във войската.* да ре҃́мь о҆́н҃зи мь́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни҃. сѝрѣ҃ спа́хїа. и҆ съси́ч҃ко (!) сѝрце дрь́жеше спахїи́скы ꙋ҆ре́дь 39.313.

ед.: во́йни҃ 39.313; *мн.:* войни́цѝ 16.163.

войска *ж.* (87) **1.** *Войска, множество от организирани и въоръжени войници, армия.* тогива щьть да въскр҃нать ца́рїето голѣ́мы дѐто се вди́гаха на голѣмо тâ з҃бы́раха войска̀ мнѡ́го да зе́мать чю́жда земл҃а 18.196б; и҆ царь а҆сирїи́скы̀ї сенахери́мь щѣ́ше нѣ́кога да плѣнѝ і҆ерл҃и́мь. и҆ събра̀ си́ч҃ката сво́а вои́ка̀. и҆ поу́сти гы със҃ раѱа́кїа воево́да на і҆ерл҃и́мь 11.90б; и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ то́йзи гра́дь, нѝ роб҃ство нѝ сѣ́чь. нѝ во́йска чю́жда да до́йде. ра́ди ма҃ѳеа и҆збра́нника моего́ 37.281; и҆ ре҃ѐ и҆́мь. ви́дите лѝ тѣ́зи мнѡ́го воиска ѐвре́иска ѐдна́кь ма́л҃ко д҃ни и҆ на҃ѐ си́ч҃ки ны̀ погꙋбѣ́вать 33.241б. // *Небесно войнство.* и҆ тогива щьть да попла́чать си́ч҃кыте ѐзы́ци, щотô и҆́ма на земл҃а̀та, като́ щьть да ви́дать і҆са̀ х҃а сн҃а бж҃ї̀а дê и҆́де та̂ сла́зи на ѡ҆блакь н҃бныи сѣ҃ мнѡ́го войска̀ сѐ а҆́гг҃лы със҃ пѣ́снь и҆

inslav

със҆ по́чьсть мнѡ́го 18.195б; и҆ сич҆ка̀ войска̀ а҆́гг҃л҆ска̀ па́доше и҆ покло́нише се поѩ́ожїю бг҃ѹ̀ 32.230б. **2.** *Война; въоръжена борба между отделни държави, народи, сили.* прили́чень є҆ дн҃е́шныи ст҃ыи д҃нь бл҃ве́нїи хр҃тїане. ко́л҆кото ка́то є҆ди́нь ц҃рь и҆́де на воска̀ (!), и҆ навы́е на ѡ҆ны́ꙗ вра̀гове 16.157; є҆́то є҆ди́нь вльк҃ь голѣ́мь катѡ̀ расла́нь, дѣ̀ и҆злѣ́зе и҆з бе́зна, щото гѡ̀ зове̑мь а҆нтихри́сть. та щѐ да сто́ри със҆ тѣ҃ бо́й катѡ̀ на войскѣ̀. и҆ щѐ да и҆мь нав́ые 18.186б; и҆ щь́ть да бь́дать войскы м[н]ѡ́го ме́жѡ̀ ца́рїето, щото́ гы и҆́ма по с[ич]ка земл҃ꙗ̀ та̀ щь́ть да бь́дать бо́исѡ́ве [и҆ мль]вы мнѡ́го, и҆ гла́дѡве, и҆ мо́рове, и҆ бо́лести є҆́да тогі́ва да зна́ете чѐ е бли́зѹ̀ свр́ьш[енїе] на свѣть́ть 18.184. **3.** *Военно дело, военни умения.* и҆ ѿ мла́дость є҆дна́кь кога̀ бѣ́ше дѣтѐ, та сѐ пока́зѹваше как҆в҆ щѐ да бѹ́де и҆ до на́поконь… и҆ сѣ́когы нѥ́гова ра́бота бѣ́ше да ѹ҆́чи добрѡ̀. и҆ да́ се ѡ҆пи́това на во́искѹ̀ бо́и. защѡ̀ на ѡ҆нова̀ врѣмѐ, това̀ бѣ́ше на мла́ды мо́м҆ци хва́л҆но и҆ по́честно 9.62; и҆ сам҆ си҆ ца́рь послѹ́шѹваше го, защѡ̀ го ви́дѣше мѹ́дрь и҆ ра́зѹме́нь, и҆ на́ войска хы́трь, и҆ юна́кь 9.62. **войска воювам.** *Служа, отбивам военна повинност.* и҆ ре́коха мѹ̀. ны҃е ца́рѹ̀ без҆ плакї҃да стратилата не мо́жѐ, поѝ на бо́и ни҃гдѐ. а҆̀ми а҆ко ны҃ щеш҆ да тѝ во́иска воюва́мѐ. а҆̀ тѝ пѹ́стѝ лю́дїе по си́ч҆ки мѣ́ста и҆ по гра́дове, и҆ по села̀ да гѡ̀ и҆́скать 5.33б; **пръв на войска.** *Военачалник; лице, което предвожда войска.* и҆ тога́зи прѣ́з҆ тїꙗ̀ дни̑ слѹ́чи се пра́ѯникь вели́кь є҆лли́н҆скыи и҆ и҆́махѹ̀ за́конь да є҆ та́мо и҆ ца̀рь и҆ стратилать що є҆ прѣ́выи на воискѹ̀ 5.31б.

ед.: войска̀ 4.21б, войска̀ 5.28², 5.30б, 5.38, 6.43², 8.59, 11.108, 18.195б, 18.196б, 32.230б, 33.234, войска̀ 5.28б, 5.33б, во́иска 5.33б, вѡ́иска 5.36, вѡ́иска̀ 5.38, 17.170, войска 9.62, 18.194б, войка̀ 11.90б, воиска̀ 11.95, 11.96, 11.96б, воска̀ (!) 16.157, войскѣ̀ 18.186б, 18.188, 18.188б, войска̀ 31.217б², во́йска 31.218, 37.276, 37.281, 39.310, 39.313б², 39.314², войска 33.234, воиска 33.241б, во́йска̀ 39.313б, во́йска̀ 39.313б, во́искѹ̀ 4.22, 5.28, 5.35б, 9.73, 15.143, во́искѹ̀ 5.28б, 9.62, 15.143, 15.143б, 15.145, 18.177, воискѹ̀ 5.31б, 11.91б, войскѹ̀ 5.38б, 11.91б, 15.146, *чл.* воиска́та 4.22, войската 5.28б, 18.194б, 31.218, во́йската 5.29б, во́иската 5.33б, вѡ́йската 5.35б, воискѣ̀та 5.35б, 11.91б², 15.143б, вѡ́иска́та 5.36, вѡ́искѣ̀та 5.39, во́искъта 15.143, воиска̀та 15.143, войска́та 18.194б, 18.195, войскѣ̀ть 18.195, 37.276, войскѣ̀та 39.310, во́искьта 39.313б; *мн.:* во́йскы 18.183, 18.196, 39.298², войскы 18.184, во́искы 31.217.

войскар *м.* (2) *Войн, войник.* ра́ѹй се кр҃те́, на̀ войни́цѝ бл҃гочьстивїи наде́жа. защѡ̀ на те́бѣ се надѣ́ють вѡ́иска́ре 16.163.

мн.: воиска́ре 16.163, вѡ́иска́ре 16.163.

вол *м.* (12) *Вол, вид мъжки едър рогат домашен добитък.* а҆̀ є҆ди́нь ѿ тѣ҃… бѣ́ше ѻ҆ра́чь. и҆ то́й катѡ̀ бѣ́ше на ни́вата си҆ та̀ ѻ҆рѣ́ше. а҆́то́ мѹ̀ и҆з҆дь́х҆на во́лъ 39.305б; и҆ и҆ма́ше сы́нѡве се́д҆мь и҆ дъ́щеры трѝ. ѿв҆́це и҆ма́ше се́д҆мь ты́сѹ̀ще. камилы̑, г҃. … воло́ве ѕигва́ре, пѐтьсто́тинь, конѥ̀ же́н҆скы по̑ пе́тть сто́тинь. и҆ ра́бота и҆ слѹгѹ̀ванїе мнѡ́го 35.256б.

ед.: во́ль 5.39, 18.182, во́лъ 39.305б, во́ла 39.306, *чл.* во́латого 39.306²; *мн.:* волѡ́ве 5.27, воло́ве 18.204б, 35.256б, *чл.* воло́вете 11.90², волѡ́вете 11.90.

воля *ж.* (72) **1.** *Воля, желание, искане.* нари́чѣт҆ се тьк҆мо хр҃тїа́не, а҆̀ дїа́волска̀ ра́бота стрѹ̀вать. и҆ ѡ҆сиромаша́ват҆ си снагѣ̀та, а҆̀ во́лꙗ своа̀ и҆спльнѹ̀вать. та̀ не сми́слювать сьмрь́тны̑ ча҃, и҆ стра́шны̑ д҃нь сѹ́дныи 32.223б; и҆ до́йде мѹ̀ гла҃ ѿ н҃бе́то и҆ ка́же. като́ си ре́кль чю́ ти се м҃льбата гесѡ́гїе. и҆ сто́ри ти҃ бг҃ по твоа̀ во́лꙗ 39.311; и҆ пом҃лиха се бг҃ѹ̀ със҆льзи (!) и ре́коха. да бѹ́де во́лꙗ гн҃ꙗ на на҃ какь и҆́ще бг҃ 5.31. // *Заповед, изискване, подбуда към определено поведение.* раѹ́ва се дїа́воль и҆ ка́же ѻ҆́ти се ни̑коги не раѹва́мь ты̑и и҆ веселꙗ̀ за кор҆б[а]не, ѿ пога́ны чл҃цїи.

inslav

какѡвото ѿ пїа́ны хр҃тїане защо̀ се ꙋ̀ бикрїе сичѡки во́лы мои̑. корѡвовьство. (!) и̑ кры́во̀ проли́ванїе. прѣслꙋ́шанїе, клетва и̑ лъ́жа̀ 20.209б; а̑ то́и не послꙋ́ша бж҃їю заповѣ́дь и̑ не ꙋ̀дрьжа̀ нѥгова́та дꙋ́ма. а̑ми̑ прѣсты́пи во́лꙗ бж҃їа, и̑ ꙗ̑де [ѿ о̀нова] ѿ о̑нова̀ дрь́во разꙋ́мно, дето́ мꙋ̀ бѣ́ше ре́кль бг҃ъ, да не̑ ꙗ̑де 38.284. // *Образно.* д҃ша̀ чл҃кꙋ, не растѐ на вы́со́ко и̑ на дебе́ло, и̑ на голѣ́мо. а̑ми̑ растѐ на во́лꙗ бж҃тѝвна 9.61. **2.** *Власт, сила, мощ.* а̑ми̑ да́и ми во́лꙗ да ста́на да гы̀ и̑зда́ва, и̑ да покры̑ѧ си́чѡката землꙗ̀ сѣ̑ вода̑. за́мь да̑ (!) потрѣбе́ть си́чѡките чл҃чьскые сн҃ѡ́ве, и̑ да разꙋ́мѣ́ють о̑ти си̑ токо̀ ты̀ е̑ди́нь бг҃ъ 32.224. **воля твоя.** *Твоя воля, молитвен възглас към Бога.* и̑ нау́рѣ по́мли́ се ѳома̑ г҃ꙋ бг҃ꙋ. и̑ ре̑. во́лꙗ твоа̀ г҃и да бꙋ́де. и̑ пойде при ѡ̑ного́зи кꙋ́пѡ̀ а̑вва́нꙋ 7.49б; **думам по лице и по воля чловѣку.** *Угоднича, говоря угоднически, лицеприятствам.* и̑ за ї҃а нѥ́говы праве́днїи дꙋ́мы, де̑то не дꙋ́маше по лице̑ и̑ по волꙗ чл҃кꙋ, а̑ми пра́во ѡ̑бли́чаше зла̀то чл҃кꙋ. та го̑ ненави́дѣше ца́рица є҃вдоѯїа 12.112б; **ида по воля.** *Подчинявам се на нещо, съобразявам се с нещо.* и̑ что̑ да ре́чемь си́чѡко земльно̀ и̑ще, и̑ ко́и по во́лꙗ и̑дѐ на плъта си; то́изи чл҃кь не мо́же да се по́сти 34.254б; **имам воля.** *Властвам.* какѡ не познахѡмѐ тогѝва че̑ е бы́ль г҃ь и̑стѣнѡскыи, а̑ми̑ го мь́чихѡмѐ дори̑ и̑ ꙋ̀мрѣ̀. е̑то сега̀ че го̑ ви́димь де̑ и̑ма во́лꙗ и̑ на н҃бе́то и̑ на землꙗ̑та 18.200б; **на (от) своя воля.** *Според собствените си желания, както ми се иска.* ѿ злѣ̀ на тїа́ жены̑ вь тозѝ врѣ́ме кои̑то нѣ сѣ̑ праз̑ны та̑ не мо́же да хо́ди, на сво́а во́лꙗ къдѣ̀ ще̑ са́ма̑ 18.193; и̑ щь́ть да хо́дѣть сѣ̑кыи ко́й какѡ ще́ на сво́а волꙗ и̑ не щь́ть да се̑ слꙋ́шать ни́кои ни̑кого 18.179б; и̑ създа́де бг҃ъ а̑да́ма, и̑ о̑ста́ви го на сво́а во́лꙗ да бъ̀де. тѣ́кѡмо е̑ди́нѣ̑ за́повѣдь мꙋ̀ зарача̀ да ю̑ дрьжѝ 33.246; а̑ми потьпѡ́ка си́чѡко... тѣ́кѡмо да и̑мь сто́ри по во́лꙗ а̑ми̑ па̀кь не смѣ̀а безѡ̀ повелѣ́нїе цр҃ево да сто́ри ѿ сво́а во́лꙗ 15.145б; **по воля.** *Според желанието.* и̑ помы́сли си̑ а̑ко и̑́мь не сто́ри по во́лꙗ. да не бы́ха се и̑ тїѐ поме́тнъле да си̑ възмꙋ́ть и̑ма́нїето ѿ нѥ́го, де̑то бѣ́ха мꙋ̀ го да́ле 15.145б; и̑ ре̑те мꙋ̀. ка́ко сторихь по во́лꙗ нѥ́гова. тькѡмо ѿсе́га векѐ да ме̑ не ꙋ̀страша́ва 15.149; **под твоя воля.** *Под твоя власт.* зарадѝ това̀ да́рꙋва бг҃ъ а̑да́мꙋ тїа̀, в҃ы, си́лы. и̑ тога̀зи мꙋ̀ ре́че. сичѡко́то да тѝ бъ́де по̑ твоа̀ во́лꙗ, и̑ сичѡко ти дава̑ 33.234б; **с воля своя.** *По своя воля, доброволно.* а̀ко́ ще нѣ́кои да дои́де слѣ́дь ме́не. на добро̑ вы зовъ̀, а̀ко́ и̑ще съсѡ̀ во́лꙗ нѥ́гова да до́иде... ко́и ще да се спасѝ. да сѝ ꙋ̀зме кр҃ть сво́и̑ и̑ да слѣ́ди ме́не 16.158; и̑ пакь̀ съсѡ̀ во́лꙗ своа̀ радѝ на̑ постра̑, и̑ распе́тѡ̀ се и̑ погре́бе се. и̑ тре́тыи дн҃ь въскрсе 15.132; **струвам** *и* **сторя нечия воля.** *Изпълнявам нечия воля; постъпвам според желанията, изискванията и заповедите на някого.* а̑зь не приго́твы̑ мь́ката зарадѝ ва̑, и̑лѝ зара̑ хр҃тїа́не и̑ щото̑ стрꙋ́вать моа̀ во́лꙗ а̑ми̑ зара́дѝ дїа́вола 18.203б; тогѝва ще да и̑́мь продꙋ́ма праве́дны кадїа̑ де̑то сь́ди пра́во че̑ и̑́стинна ка́зꙋвахѡте ма че с҃ь г҃ь бг҃ъ. а̑ла̀ не стрꙋ́вахѡтѐ мо́ата во́лꙗ. и̑ и̑́стинна се нари́чѣхѡтѐ хр҃тїа́не, а̑ла̀ не стрꙋ́вахѡте мо́ать за́конь щото̑ бг҃ѣ зарьча́ль 18.205б; и̑ ѡ̑нїꙗ слꙋ̀гы̀ ца́ревы като̑ затво́риха ст҃го. и̑ о̀тидо́ха си̑ ве́сели при ца́ра, защо са̀ сто́риле во́лꙗ ца́рева 9.64б; и̑ слѣ̑ поклонѥ́нїето, а̑ тїе́ го заведь́ть вь то́изи гра̑. де̑то се пр҃ѣ̑ци́те веселѧ́ть и̑ цѣлꙋ́ватѡ̀ се като̑ дрꙋга́ре и̑ бра́тїа, защо́то са сто́риле во́ла бж҃їа 32.228; **чиня нечия воля.** *Постъпвам според нечия воля, според нечии желания и изисквания.* а̑ми̑ чл҃кь не можѐ да ѡ̑мразѝ гр҃ѣ̑. и̑ не щѣ̀ да сто́ри во́лꙗ и̑ да ꙋ̀годѝ твор҃цꙋ своемꙋ̀ и̑ бг҃ꙋ, а̑ми̑ тькѡмо на своѐто си̑ тѣ́ло ꙋ̀га́ждаше.

inslav

и҆ чи́нѣше во́лꙗ вра́жьбникꙋ своемꙋ дїа́волꙋ 33.235; и҆ бꙋ ни́кои не слꙋ́жаше а҆́ми слꙋ́жаахꙋ дїа́волꙋ, и҆ поклана́хꙋ се на и҆́долыте и҆ сѣ́кы сѝ чл҃кь своа̀ во́лꙗ чи́нѣше 33.235; а҆́ко сѐ и҆ разгнѣва́е на те́бе. а҆́ми наꙋ́трѣ щѣ́ да го є҆ сра̀мь ѿ те́бе, и҆ да тѝ захва́лꙗ, и҆ да ти се чю́ди, защѡ̀ чи́нишь во́лꙗ бж҃їа 11.108б.

ед.: во́лꙗ 2.14, 3.16, 4.24б, 5.30б, 5.31, 7.49б, 9.61, 9.64б, 11.82, 11.83б, 11.94, 11.108б, 12.111б, 15.132, 15.145б[3], 15.147б, 15.149, 15.155б[2], 16.158, 17.164б[2], 17.171, 18.193, 18.200б, 18.203б, 18.205, 18.205б, 31.221б, 32.223б, 32.224, 32.225б, 32.228, 32.229б[2], 32.230, 33.233*, 33.233, 33.234, 33.234б, 33.235[4], 33.240, 33.242, 33.243[2], 33.246, 34.254б[2], 34.255, 38.282б[2], 38.284, 39.303, 39.311, волꙗ 8.59б, 12.112б, 15.150, 15.155б, 18.179б, 18.188, вола 32.228, волꙗ̀ 32.230, волꙗ̀ 33.238б, во́лꙗ 39.315, во́лѧ 1.3; *мн.:* во́лы 20.209б[2].

вонещ *прил.* (7) *Вонещ; който вони, издава неприятна миризма.* а҆̀ мири́санїето е па̀кь кога̀ помири́ше нѣчтѡ̀ чл҃кь, и҆ позна́е, ѡ҆нова̀ как҆во є҆. хꙋ́баво ли ми́ри́ше, и҆лѝ е вонє́що 33.233б; недѣ́ите мѐ бра́тїе и҆ ѿци, а҆ми мѐ ѿставѣ́те като̀ є҆дно́го̀ п҆са̀ вонє́ща да си ꙋ҆́мрꙋ 2.11б; ѻ҆́ти сте така̀ сто́риле, та стѐ ѡ҆ста́виле ѡ҆нова̀ тѣло̀ вонє́що. при тѣло́то ст҃ѣ́и пе́т҆кы 8.58.

ед.: м. вонє́щь 15.152, вонє́щь 37.276б, вонє́ща 2.11б, *ж.* вонє́щь 2.14, *ср.* вонє́що 8.58, 33.233б; *мн.:* вонє́щи 36.273.

вонифонт *вж.* **фонифонт**

воня *ж.* (3) **1.** *Благовоние, приятна миризма.* храми́на же и҆спльни се ѿ во́не мы́р҆ные 34.250. **2.** *Воня, неприятна миризма, смрад.* и҆ по пѣ́тищата ѿ мрѣ̀твы лю́дїе вонꙗ̀ и҆ мѵ҆ризма̀ зла̀ не мо́гать да трьпѧ́ть лю́дїетѣ 18.194; направѝ морє́то да нѐ смрьдѝ чє҆ и҆зми́раме, ѿ зла̀ вонꙗ̀ 18.192.

ед.: вонꙗ̀ 18.192, вонꙗ̀ 18.194, во́не 34.250.

воска (!) *вж.* **войска**

восък *м.* (4) *Восък; меко и лепкаво вещество, от което са направени пчелните пити.* катѡ̀ воса́кь ѿ ѻ҆́гнѧ се топѝ 31.220; защѡ̀ да просвѣ́ти а҆́да́ма, и҆ си́ч҆кыте чтѡ̀ сѣ̀, и҆з҆ а҆́да́ма. и҆ да и҆́мь прѣподадѐ ѿ нє҆говъ҆т҆ сѝ свѣ́ть, защѡ̀ во́с҆кь свѣ́ти. а҆́ ме́дь па҆̀ да ꙋ҆сла́дꙋ го́р҆котѡ̀ въкꙋ́ше́нїе 38.289.

ед.: во́скь 18.191б, воса́кь 31.220, во́с҆кь 38.289[2].

вотониат *ЛИ* (1) **никифор вотониат.** *Никифор Вотониат.* въ ца́р҆ство никѵ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мꙋ 11.100.

вотонїа́ѳа 11.100.

вотониаѳ *вж.* **вотониат**

вощуна *ж.* (2) *Нетопен, непречистен восък, вощуна.* на распе́тїе хв҃о, въкꙋ́си х҃с жльчь ѿ є҆вреє́те. ѻ҆́тѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкꙋ́ше́нїе что̀ въкꙋ́си а҆́да̀ ѿ дрѣ́вото. и҆ по въскрсе́нїе и҆́де ме́дь със҆ вощꙋ́на 38.289.

ед.: во́щꙋна 38.289, вощꙋ́на 38.289.

воювам *несв.* (1) **войска воювам.** *Служа, отбивам военна повинност.* а҆̀ во́иската царева събра се и҆ поидо́ха на ца́ра и҆ ре́коха мꙋ. нꙋ́ѥ ца́рꙋ без҆ плакїда стратилата не мо́жѐ, поѝ на бо́и нѝгдѐ. а҆́мѝ а҆ко нꙋ̀ щеш҆ да тѝ во́иска воюва́мѐ. а҆̀ тѝ пꙋ́стѝ лю́дїе… да го̀ и҆́скать 5.33б.

сег.: 1мн. воюва́мѐ 5.33б.

враг *м.* (20) *Враг, неприятел, противник.* дїа́воль същи вра̀гь, и҆ зави́стникь на солꙋ́нѧ́нїє, защѡ̀ и҆́ма̀ любо́вь ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.72; и҆ за се́д҆мь дни̇̀ сич҆ка войска̀ чини́ха радо̀. не тѣ́к҆мо защѡ̀ нави́ха на ѡ҆нїа́ вра̀гоове вар҆ва́ре. а҆́ми̇̀ помнѡ̀го защѡ̀ се найдѐгпѫ̀жда ѳеѡ̀пи́ста и҆ чедата ѥ҆́и 5.38; и҆ рѐ мꙋ. а҆́зь є҆с҆мь а҆рхистратигь михаи́ль помо́щникь на хр҃тїа́не. детѡ̀ помо́гнъха и҆ те́бе та̀ навы̀ на вра̀гѡвете тво́и 11.95.

ед.: вра̀гь 9.62б, 9.72, 31.220б, вра̀га 5.31, 5.40б, врага 34.255б; *мн.:* вра́гѡве 5.28, 9.64б, 11.95, 12.114, 12.115б, 16.163, вра̀гоове 5.38, вра́гове 5.38б, 13.123, 16.157, врагѡве 11.107, вра̀зи 16.163, *чл.* вра̀гѡвѐ 4.21б, вра̀гѡвете 11.95.

inslav

врагов *прил.* (1) *Вражи, който е на врага, врагов.* и҆звадѝ на҃ ѿ рꙋцѣ̀те врàгѡвы, и҆ дои́дѝ да нꙋ̀ помо́гнешь 15.146б.

мн.: врàгѡвы 15.146б.

вражда *ж.* (23) *Вражда, взаимна омраза, недоброжелателни отношения, враждуване.* дїа́воль... прѣлъ́сти ги та се ѡ҆мразѝха... и҆ слꙋ́чи се въ ѡ҆ны̀зи врàждь, та ꙋ҆мрѣ̀ ѡ҆ны̀зи сщ҃е́нникъ 3.18; а҆̀ми и҆ ные бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да ѡ҆чи́стимъ себѣ̀ ѿ грѣхѡвете на́ши, и҆ ѿ врàжда и҆ ѿ клеветà, и҆ за́висть 13.125; посемъ сега прѣста́нѣ за́висть фарисе̑искаа. и҆ ꙋ҆ми́ри се врàжда і҆ꙋде́иска 35.259б. // *Образно.* защѡ̀ щѣ́ше... да разъ́валѝ на врàждьта срѣ́дната стѣна̀ что̀ нꙋ̀ запираше да не̑ ходѝ на н҃бето 33.240б. **имам вражда (с някого)** *и* **дръжа вражда на някого.** *Враждувам, имам неприязнени отношения с някого.* а҆̀ко нѣ́кои чл҃кь и҆́ма врàждѣ съсъ нѣ́кого хр҃тїа́нина. и҆ по́сти. то́изы по̑ бг҃ мꙋ не прїе́ма 34.255; и҆ ре̑ а҆нна. врàждꙋ и҆́ма̑ вели́кꙋ съсъ нѥ́го, ко́лъкото не мо́жахь да гѡ̀ гле́да̑ прѣ̀ се́бѣ си̑ 11.104б; и҆ нѣ̀ да и҆́маме врàжꙋ ме́ждꙋ на҃ и҆лѝ блꙋ́дъство. и҆лѝ и҆накъвы непо̑о́бны ра́боты 9.75б; сщ҃е́нникъ нѣ́кои съ є҆дного бл҃гоговѣ́нного дїа́кона, любо́вь и҆́ма̑ха добрь междꙋ̀ се́бѣ си̑... и҆ не зна̑ дїа́воль ка́кь гѝ ѡ҆сътонѝ и҆ прѣлъ́сти ги та се ѡ҆мразѝха. и҆ дрьжа́ха си мѣ́сть и҆ врàждь є҆ди́нь дрꙋ́гыи 3.18; **имам вражда на някого (нещо).** *Мразя, изпитвам враждебно чувство към някого или нещо, храня злоба, ненавиждам.* и҆ зарадѝ товà ка́же, а҆̀ко и҆́маме нѣ́что̀ врàждь на нѣ́кого хр҃тїа́нина бра́та на́ше̑го. и҆ и҆́демъ въ цр҃кви на мо́лъба не прїе́ма г҃ъ бг҃ мл҃бата на́ша 13.125б; защѡ̀ не прїе́ма ц҃рь ни́какъви и҆ непотрѣ̀бны, що̀ и҆́ма̑ть врàжда на за́конь бж҃їи що̀ є҆ на вѣ̀рата наша 34.248б; **немам вражда.** *Не враждувам.* товà ка́же г҃ь... да не́маме врàжѣ̑ нѝ на кого̀ хр҃тїа́нина 13.125.

ед.: врàждь 3.18², 13.125, врàжѣ̑ 3.20б, 13.125, врàжда 11.104б, 13.125, 33.235, 34.248б, 34.254, 34.255б, 35.259б, врàждъ 15.156б, врàждѣ̀ 34.255, врàждꙋ 3.20, 11.104б, 13.125², 17.176, 34.255², врàжꙋ̑ 9.75б, *чл.* врàждьта 33.240б.

враждъбник *м.* (2) *Враг, неприятел, враждебник.* и҆ прѣзъ тѣ́зи но́щь ви́дѣ̀ стꙋ҃и нико́лае на́сънѣ, враждѣ́бника дїа́вола 13.13б; тькмо на свое́то си̑ тѣ́ло ꙋ҆га́ждаше. и҆ чи́нѣше во́лꙗ врàжѣ̑бникꙋ свое̑мꙋ дїа́волꙋ 33.235.

ед.: враждѣ́бника 15.136, врàжѣ̑бникꙋ 33.235.

вражий *прил.* (2) *Вражи, който е свързан с врага.* да насты́памѣ̑ на змїе и҆ на скорпїе и҆ на си́чка си́ла вра́жїа. товà ре̑. и҆ насты́пи ѧ҆̀ и҆ ꙋ҆бѝ ѡ҆ны̀зи скорпїа 9.64б. // *Образно.* и҆ да гѡ̀ ви́дѧ и҆ да гѡ̀ позна́ѧ ко́и є҆̀ то́изи... дѣ̀то мѣ̀ и҆зва́диль ѿ грѣта́нь врàжїи 15.135.

ед.: м. врàжїи 15.135, *ж.* вра́жїа 9.64б.

врата *ж.* (69) *Врата, приспособление за затваряне на отвор към нещо (помещение, сграда, комплекс от постройки и др.), порти.* и҆ ѳома̑ ꙋ҆зѐ мѣ́рка, и҆ белѣ́жи си́чко ѻ҆́новà мѣ́сто, гдѐ що щѐ да сто́ри. и҆ прозо́рци на и҆́стокь да сто́ри, защѡ̀ да свѣ̀ти, да є҆ ви́дѣло. а҆ врàта̀ ѿ за́падь да ꙋ҆лѣ́зꙋва 7.52; и҆ събра́ха се лю́дїе мнѡ̑го, и҆ загради́ха мꙋ ѻ҆́колꙋ двà ѡ҆гра́ды, и҆ врàта мꙋ напра́виха ѡ҆вьтрѣ̀ 2.12б; нѣ̀ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣ̀де мои́те врàта. защѡ̀ когà оу҆лѣ́зꙋвамь и҆ и҆злѣ́зꙋвамь да́ го погледꙋ́вамь 40.322; и҆ монасти́рскыте врàта̀ като си сà затво́рени. защо́ се не ѡ҆во́рюваха нѝкога 17.165; и҆ смѣ̀сихъ се съсъ нарѡ́дь и҆ подо̑ до цр҃ко́вните врàта, дето лежа́ше чѣ́стныи кр҃ть 17.169б; и то́и ще да съкрꙋ́шѝ врата́та а҆̀довы 35.263; защѡ̀ а҆̀да̑ като̀ и҆злѣ́зе и҆зъ ра́й, и҆ не мо́жѐ ве́кѥ да ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ нѥ́го, нѝ а҆̀дамь, нѝ ѿ а҆̀да́ма что̀ сѐ свѣ̀ть народѝ. защѡ̀ се затво́риха врàта̑ ра́йскы 38.285. **врата**

inslav

съмрътни. *Вратите на ада.* а҃ дрꙋ́гы дꙋма́ха. възведѝ ѿ а҃да дꙋ́ше на́ше а҃ пакь дрꙋ́гы, приближи се д҃ша на́ша до вратѝ съмрѣ̀тны 35.265; **долни врата.** *Страничен, неофициален вход; порта.* и҆ напоконь подо́ на до́лꙗны вратѝ що бѣ́ха затво́рени. и҆ та́мь ле́сно влѣ́зо́ вьтрѣ̀ на ст҃о мѣ́сто, и҆ спо́оби́ ме бг҃ъ, та видѣ̀ чьстныи кр҃ть 17.170б; и҆ кога́ си съвры́ши а҃пль мл҃бата. и҆ ѡна́зи мо́ма катѡ̀ сѣ̀ше бли́зꙋ при врата до́лꙗны, и҆ на́че да си̑ подꙋ́ма сѣ̀ а҃пла фи́липа 36.270б; **красни врата.** *Официален, параден вход.* и҆ пойдѝ оу̑ вели́ка че́рꙗкова напрѣ̀дь додѐ нѣ̀ е҆ ни̑кои дошы́ль по́напрѣдь. а҃ ты̀ подѝ и҆ скры́и се дето кра́сныте вратѝ. и҆ гле́даи ко́и до́йде найнапрѣ̀дь 3.18б.

ед.: вра̀та 2.12б, 7.50б, 35.263б, вратѝ 7.52, 11.83, вра̀та́ 35.263б, вра́та 35.264², *чл.* вра́та́та 2.14б; *мн.:* вратѝ 3.18б³, 3.19², 3.20², 12.113б, 14.127б, 15.138б, 17.165, 17.170б, 32.226б, 34.249б, 35.265, врата́ 9.66, 9.68, вра̀та 9.68, 15.144, 17.169б, 35.265, 40.321б, 40.322, вра́та 31.217б, 31.221, 31.221б, 32.228б, 37.279б, врата 32.226б, 36.270б, *чл.* врата́та 2.13², 2.14б, 3.19², 3.19б³, 3.20², 3.20б, 12.113б, 17.164б, 17.165², 17.170, 32.226б, 35.263, 35.263б, вратата 3.19, 11.90, 18.194б, вратѝта 15.138, 35.263, вра́та҃ 38.285, вра́та́та 35.263б, вра́тата 37.275б, 37.277, 37.279б, 40.323б.

вратар *м.* (4) *Вратар; лице, което пази врата, наблюдава кой влиза и излиза.* и҆ попи́та та́мо врата́рете... видѣ́хꙗте лѝ трѝте чл҃ци что̑ сѣ̀ о҆́сѣдени. и҆ рекоше̑ мꙋ. сегà гы прове́доше тꙋ́ка 15.144.

мн.: вратàре 9.68, *чл.* врата́рете 9.68², 15.144.

вратя *св.* (1) *Върна някого; накарам някого да отиде там, откъдето е дошъл.* и҆ поста́ви стра́жїе на сѣ̀кыи пѫ̀ть что̑ и҆́де ѿ ри́мь. и҆ ни̑комꙋ не да́ваше да ꙋлѣ́зе оу̑ ца́ри гра́. а҃ми́ си́чꙗкыте и҆збі̑ваше. и҆ па̑ пꙋсти́ инокéнꙗтїе, е҃, епк҃пе и҆ стражїете гы поѐха със҆ зло̀ и҆ вратиха гы наза́дь 12.117.

аор.: *3мн.* вратиха 12.117.

вратя се *св.* (13) *Върна се; отида към мястото, откъдето съм дошъл.* и҆ тога́зи въз҆сѣ́дна ст҃ыи на ко́нꙗ, и҆ вра́ти се наза́дь при во́йска́та си̑ 5.29б; и҆ мин́ь сь нѣ́кое врѣ́ме... и҆ вра́тиха се бра́тїа, и҆ и҆ (!) дойдо́ха си 17.173б.

сег.: *3ед.* сѐ вра́ти 11.100; *аор.:* *3ед.* вра́ти се 5.29б, 5.32б, се вратѝ 11.84б, 11.102б, 17.176, врати́ се 11.101б, 17.173б, *1мн.* врати́хꙗме се 3.17б, *3мн.* сѐ врати́ше 9.75, вра́тиха се 17.173б; *усл.:* *3ед.* бы̑ се вратило 13.123б; *съкр. инф.:* (мо́га) се вратѝ 17.176.

врач *м.* (23) *Врач; лице, което изцелява болни; лечител.* стїи врачѡ́ве ко́зма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме римꙗскаго ца́ра кари́на 10.7б; защѡ̀ мнѡ̑го вра́чѡве доходиха и҆ цѣрꙋ́ваха го. и҆ ни̑что̑ мꙋ̀ се не прида́де а҃ми́ е҆дна́кь позлѣ̀ въпа́днꙋваше 9.66б; и҆ то́изи кало́е́рь марꙗкїань. кога́ се нѣ́когы разꙗболѣ́ше. врача не и҆́щѣще ни̑какь, и҆лѝ нѣ́кое бы́лїе да сѐ цѣрꙋ́ва 11.98б; и҆ тогà̀зи дойдо́ха роднина то́говы, и҆ ре́кохa мꙋ̀ да мꙋ̑ доведꙋ́ть вра́ча да го̑ и҆сцѣлѝ 11.99. // *Образно.* ненави́сть, и҆ вра̀жда ꙋ҆мнѡ̑жꙋваше се и҆ бꙋ̑ ни́кои не слꙋ́жаше а҃мѝ слꙋ́жаахꙋ дїа́волꙋ, и҆ поклаꙗхꙋ се на и҆́долыте и҆ сѣ̀кы си̑ чл҃кь своà во́лꙗ чи́нѣше... легома трѣ̀бꙋваше на си́чꙗкы тїа́ злы̀ нѝ ца́рь. и҆ ни̑кои се не находѣ̀ше такьвꙗзи вра́чь 33.235; и҆ ѡ҆нꙗзи дїа́конь... пойдѐ съси́чꙗко (!) срѣ̑це до ѡ҆нъзи пꙋ́стынꙗ, хо́ди и҆ и҆́ще вра́ча на д҃шь́ть си 3.18б.

ед.: вра́ 10.77б, врачь 11.99, вра́чь 11.99б, 33.235, 37.279, вра́ча 2.11б, 3.18б, 11.99², 11.99б, врача 11.98б, 11.99, *чл.* вра́чꙋтомꙋ 11.99; *мн.:* вра́чѡве 9.66б, 10.76, вра́чоове 9.71, врачѡ́ве 10.76, 10.77б, врачéве̑ 10.77, вра́чеве̑ 10.77б, 10.79, врачеве̑ 10.77б.

врачувам *несв.* (2) *Врачувам, изцелявам болни, лекувам.* и҆... наꙋ̑чиха се на хр҃тїа́нꙗска вѣ́ра. и҆ кнїга и҆зꙋ̑чиха, и҆ писа́нїе добрѣ̀ и҆ д҃хь ст҃ыи наста́ви гы. и҆ и҆зꙋ̑чиха се на хы́тро́сть да врачю́вать. сїрѣ̀, да и҆сцѣлѣ́вать болꙗна́вы лю́дїе 10.76. // *Врачувам с магии.* тогѝва щьть да въскр҃нать и҆

inslav

тїа же́ны кои̑то ба̑ раз'гнѣвале, кои̑то врачꙋ̀вать и̑ прѣда́вать, и̑ зада́вать, и̑ завѣ̑зꙋвать младен'ци и̑ стрꙋ̀вать лю́дїе та̑ по́лꙋдѣвать 18.197б.

сег.: 3мн. врачю́вать 10.76, врачꙋ̀вать 18.197б.

врачювам *вж.* **врачувам**

вращам *несв.* (1) *Въщам; давам нещо на някого, от когото съм го взел.* тогі́ва щьть да да́вать р҃ѣ̀ бꙋ̀. воден'чѣ́рете дѣ̑то са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѿго та̑ щь́ть да го̀ вра́щать, на сирома́сите и̑ на дрꙋ̀гы́те 18.197б.

бъд.: 3мн. щь́ть да вра́щать 18.197б.

вращам се *несв.* (1) *Въщам се; отивам към мястото, откъдето съм дошъл.* и̑ тогази слꙋ̀чи се като̑ се вра́щаше та̀ ꙋ̀мрѣ̀ ца̑рь траиа́нь 5.38б.

имперф.: 3ед. се вра́щаше 5.38б.

врека се *св.* (5) *Врека се, дам дума, обещая.* а̑ то́и се покло́ни до нѡѕѣ̑те еѝ, и̑ вре́че и се да се мо́ли и̑ за нѥ́а, и̑ за цр҃квите и̑ за ца́ра 17.174б; и̑ ка́же ст҃ыи гесѡ̑гїе помо́гни ми да навы̑а. а̑то̑ а̑зь да ти̑ донесѣ̑ сфо́н'гато добро̑... та̑ като́ се вре́че да при́несе ѿн'зи̑ да́рь. и̑ тогі́ва зѐ да сѐ бо́ри сѣ̑ дѣ́цата та гы̀ пова́лы си́ч'ките на зе́млꙗ̑ 39.317.

аор.: 1ед. се вре́ко̀ 17.172, *3ед.* вре́че се 17.174б, се вре́че 39.317; *плусквамперф.: 3ед.* се бѣ́ше вре́кль 39.317; *форма от перф. тип: 3ед.* сь̀ е́ вре́кль 17.174б.

връба *ж.* (1) *Върба, вид дърво.* и̑ порадѝ то́изи за́конь посрѣ̑щ'нъха и̑ х҃а със' цвѣ̑тоове мла́ды, и̑ дрьжа́ше сѣ̑кыи на́ рꙋ̀ка цвѣ̑ть ѿ врьба и̑лѝ ѿ фи́никь. защо̑ е и̑ х҃с наві̑ль на съмрѣ̀ть и̑ вди́гньль лаза́ра 34.252.

ед.: врьба 34.252.

връбница *ж.* (1) *Връбница, Цветница; християнски празник, който се празнува една седмица преди Великден.* и̑ възнесенїе х҃во и кр҃товь д҃нь да празн҃ꙋвашь, по ѐди́нь д҃нь. и̑ сꙋ̀бота ла́зарева и̑ врь́бница по ѐди́нь д҃нь 1.4.

ед.: врь́бница 1.4.

връзан *прич.* (1) *Вързан, когото са завързали.* тогі́ва щьть а̑г҃глыте да прѣведꙋ̀ть а̑н'тихрі́ста дїа́вола лѣ̀жа врь́зана и̑ о̑кованâна (!) да го̀ сꙋ̀дѧть пр҃ѣ̀ страшны̀ сꙋ̀дь 18.200.

мин. страд. ед.: м. врь́зана 18.200.

връна *св.* (7) **1.** *Върна; дам обратно нещо, което преди това съм взел; възвърна.* [а̑ ѡна́зи вдовица] не щѣ̑ше да ꙋ̀зме дрꙋ̀го. а̑ми си̑ и̑ще свое́то. и̑ пойдѐ на і҃ѡа́нна патрїа́р'ха да мꙋ̀ се м҃лѝ, да речѐ ца́рици да и̑ врь́не ло́зїето 12.113. **2.** *Върна някого; накарам някого да се върне назад, там, откъдето е тръгнал.* а̑ нарѡ́дь си́ч'ки ꙋ̀ цари_гра́, распла́каха се, и̑ сто́ри се млъ́ва голѣ̑ма, защо̑ люблꙗхꙋ і҃ѡа́нна. и̑ врьнъ́ха го па̀кь наза́ды 12.116. **3.** *Прен. Върна, постъпя по същия начин в отговор на нещо, отплатя се за нещо.* и̑ ꙋ̀ тѣ́хь сѣ̑хꙋ бѣ̑соове. и̑ защо̑то ѿнїа завидѣ́хꙋ ст҃мꙋ... и̑ затво́рише го вь тьмни́цꙋ. пойска и̑ ст҃ы̀ нико́лае да и̑ врь̀не праведныи длъ́гь. и̑ хо́дѣше на сѣ̑ко ка́пище є҃л'ли́н'ско. и̑ чи́нѣше м҃лба на ба̑. и̑ ѡнїа ка́пища събо́рюваха се и̑ ста́нꙋва́хꙋ на пе́пель 15.139б.

сег.: 1ед. врь́на 18.202б[2], *3ед.* врь́не 12.113, врь̀не 15.139б, *3мн.* врь́нать 1.4б; *аор.: 3мн.* врьнъ́ха 12.116; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще врьна̑ 1.4б.

връна се *св.* (36) *Върна се; отида към мястото, откъдето съм тръгнал преди; завърна се, прибера се.* и̑ пойдо́ше въ фригїи, и̑ сътво́рише ми́рь със' таифали. и̑ послѣ̑дь сѐ врь́наха наза́дь 15.145; и̑ дойдо̑ до нѣ́коа рѣка̀. и̑ зе́хь по́мал'кото та го̀ прѣне́со̑. врьна́х' се да прѣнесꙋ̀ и̑ поголѣ́мото 5.38; и̑ мо́л'ба бꙋ̀ чини́ха. и̑ врьнъ́ха се вь гра́дь 6.48б; кога̀ бы̑ врѣ́ме да сѐ врь́не ѿ і҃ер҃лимь на сво́ето си̑ ѿчьство. и̑ слѣ̑зе и̑ пойдѐ при море́то на приста́нището гдѐто бѣ́хꙋ кора́бете 15.137.

сег.: 1ед. се врь́нѣ̑ 10.77б, *2ед.* се врь́нѥшь 6.44б, сѐ врь́нешь 15.137, *3ед.* сѐ врь́не 13.123б, сѐ врь̀не 15.137, врь́не се 16.157,

inslav

3мн. се врѣнать 31.215, 38.293, сѐ врѣнать 33.245б; *аор.: 1ед.* врьна́х^ъ^ се 5.38, сѐ врѣна̀ 8.56б, *3ед.* врьна се 5.37, врьнѣ́ се 5.38б, сѣ̀ врѣна 6.44б, врѣна се 7.50б, се врьна̀ 11.99б, 15.134б, се врѣна 12.109, 17.175, 37.279, сѐ врьнѣ̀ 15.137, сѐ врѣна 17.174, *3мн.* врьнѣ́ха се 6.48б, сѐ врѣнаха 15.145, се врѣнаха 38.293, се врѣнаха 38.293, врьнъха се 38.293б, врьньха се 39.300б; *бъд.: 2ед.* щешь да се врѣнѥшь 32.229б; *пов.: 2ед.* врьни́ се 3.18б, 11.84б, сѐ врьнѝ 13.125б, *2мн.* се врьнѣ́те 31.221б, врьнѣ́те се 31.221б, врьнѣ́те са 32.230; *съкр. инф.:* (мо́га) се врьна̂ 31.217б.

връстник *м.* (1) *Връстник; лице, което е на една и съща възраст с другиго.* а҃мѝ ѐднакь и҆ по мнѡ̑го бѣ́ше и҆ със^ъ^ лицѐто кра́сень ѿ си́ч^ъ^ките нѥ́говы врьстни́ци. защѐ ѿ ко́рень бѣ́ше бл҃гь и҆ до́брь 9.62.

мн.: врьстни́ци 9.62.

врътение *ср.* (1) *Въртение, кръгово движение около център, въртене.* със^ъ^ възї́а и҆ със^ъ^ врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ. и҆ пꙋ́стиха го на покрѡ̑в^ъ^ть цр҃ко́вныи ст҃мꙋ а҆рхг҃лꙋ 11.97.

ед.: врьтенїе 11.97.

врътя се *несв.* (1) *Въртя се, движа се около оста си.* и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҆нова̀ колелѡ̀, и҆ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на̑^ъ^ дьскыте дѣ̑тѡ̀ бѣ́ха ноожѐвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та̑ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ на тьн^ъ^кы трохы 39.299б.

имперф.: 3ед. се врьте́ше 39.299б.

връх[I] *м.* (2) *Връх; най-високата, най-горната част на нещо.* ѻ҆ти мѡ̑ѷсѝ пр҃ркь кога́то щѣ́ше да ꙋ҆́мре. възлѣ́зе на є҆́днѣ̑ планинѣ̑ на врьхь. детѡ̀ е бли́зꙋ при є҆рихо́нь 11.87; и҆ видѣ̀ гдѣ̀ ѻ҆́пира стлѣ́пꙋ врьхь сѣ̑н^ъ^ката. и҆ начѐ да копа́е та́мо 11.101.

ед.: врьхь 11.87, врьхь 11.101.

връх[II] *предл.* (1) *За означаване на количествено натрупване; връх, върху, връз.* и҆ кога̀ прїѐ ѿн^ъ^зи чт҃ны мꙋ́жь, посл҃ѣ́ кол^ъ^ко по̑, и҆ бдѣ́нїе, и҆ мл҃ѥ́нїе непрѣста́нно възрѣ̑жа́нїе, мл҃ты́нꙗ, врьхь мл҃тиню. ко́и ѐзы́кь чл҃ч̑ьскыи мо́же и҆сказа нѥ́говь трꙋ́дь и҆ добрѡ̑, что̑ чи́нѣше помнѡ̑го ѿпрьвѣ́нь 15.138б.

врьхь 15.138б.

връхен *прил.* (4) **връхна дреха.** *Дреха, която се облича най-отгоре.* и҆ а҃зь тогази съблѣко̑ си врьхнꙋ дре́хꙋ и҆ по̑ фрьли̑. и҆ те́ко̑ до морето 17.169; тьк^ъ^мо ꙋ҆зѐ прьсть ѿ грѡ̑бьть ст҃мꙋ и҆ наи́дѐ и҆ прьстень ст҃мꙋ... наи́де и҆ пора́мницата, что̑ є҆ врьхна дре́ха 9.67.

ед.: ж. врьхна 9.67, врьхнꙋ 17.169, *чл.* врьхната 9.66, 9.66б.

връховен *прил.* (1) *Върховен, най-главен, най-висш, най-важен.* затова̀ и҆ ны́е катѡ̑ и҆́маме повелѣ́нїе ѿ врьхо́внаго а҆пл҃а пе́тра. и҆ със^ъ^ нѥ́говь ѻ҆бра́зь и҆ и҆́ме нѥ́гово, да гѡ̑ сто́римь да є҆ пра́знь ѿ по́честь сѝ 12.114б.

ед.: м. врьхо́внаго 12.114б.

връху *предл.* (4) *За означаване на място, отгоре на което се намира или върши нещо; върху, отгоре, на повърхността на нещо.* и҆ прѣми́на врьхꙋ вѡда́та катѡ̀ и҆ прьвѣ́нь 17.175; това̀ назнаменꙋва̀ а҆пл҃скыте, ѿде́жди что̑ възла́гаха врьхꙋ жрѣ̑бо^ъ^ца́того 34.254.

врьхꙋ 11.81б, 17.174, 17.175, 34.254.

връша *несв.* (1) *Вършея, отделям зърната от класовете на житни растения, вършà.* и҆ поидѐ дв҃дь, и҆ ку́пи ѻ҆но́ва гꙋ́мно със^ъ^ пшеницьта что̑то врьша́ше ѻ҆р^ъ^на, и҆ волѡ́вете мꙋ ку́пи. и҆ ра́лото и҆ хомота́ть 11.90.

имперф.: 3ед. врьша́ше 11.90.

врѣден *прил.* (4) **врѣден съм. 1.** *Способен съм, в състояние съм да направя нещо.* и҆ и҆з^ъ^лѣзе сам^ъ^сѝ ца́рь насрѣ́ща и҆́мь. и҆ рѣ̑ мꙋ, защѐ не дойдѐ катѡ̑ ти тол^ъ^кова порьчи́хь, и҆лѝ нѣ̑ с^ъ^мь врѣ̑день да́ тѐ почетѣ̑ 33.242б.

inslav

2. *Струвам, имам определена цена.* и҆ въсе́гна ꙋ҆ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и҆ и҆зва́ди, ѕ҃, жльти́цы, и҆ да́де ста́рꙑцꙋ. и҆ рече́ мꙋ. ꙋ҆зми̑ дрꙋ́же, и҆ да́и ми ове́рь. и҆ ꙋ҆зѐ о҆н҆зи ста́рець жлъти́цыте със҆ радость о҆́ти не бѣ́ше тол҆кова врѣ̀днь о҆н҆зи ове́рь 15.154.

ед.: м. врѣ̀днь 15.154, врѣ̀день 33.242б, *ж.* врѣ̀дна 39.317б; *мн.:* врѣ̀дны 9.69.

врѣдя *несв.* (1) *Вредя, нанасям вреда на някого, пакостя.* бра́те ѡ҆нисі́форе. не мі̑ е҆ ꙋго́дно ты̑ что̑ чи́нишь със҆вѣщи́те (!). и҆ зна́и, о҆́ти и҆ себѣ̀ си̑ врѣ́дишь, и҆ ѡ҆́нїа что̑то гы принѣсꙋ́вать 9.74.

сег.: 2ед. врѣ̀дишь 9.74.

врѣме[1] *ср.* (198) **1.** *Време; продължителност, траене на нещо, измервано със секунди, минути, часове, дни, месеци, години.* а҆̀ ѡ҆ны́ꙗ лю́дїе седѣ́ха мнѡ́го врѣ́ме та́мо и҆ и҆сцѣлꙗ́хꙋ 2.13б; и҆ промі́на се ма́л҆ко врѣ́ме, слꙋ́чи се и҆ засыромашѣ̀ о҆́на́зи мома̑ 11.105; поѡ́напрѣ̑ да ми̑ бѣ́ше, ре́кль, а҆́то да ме̑ не мъ́чишь ѡ҆ то́л҆кози врѣ́ме 39.307. **2.** *Определен отрязък от време, определен момент.* и҆ приближи́ се врѣ́ме да запо́стиме̑ за вели́кы̑ по́сты 17.165; и҆ кога́то тїа́ а҆́ггл҃ы ѡ҆и҆до́ха. є҆то̑ и҆ дрꙋ́гые а҆́гг҃лы доидо́ха прѣ̑ ба̑ въ ꙋ҆рече́нои врѣ́ме да сѐ поклонѧ́ть 32.225б; и҆ ко́га се напи́саше, доиде врѣ́ме да ро́ди дв҃ца мр҃їа млѧ̑н҆ца 33.237; и҆ ко́га̀ бы̑ е҆́мꙋ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ҆́чи кнїга и҆ на пи́смо. и҆ на цр҃ко́вныи за́конь 40.320б. **3.** *Време, епоха, определен период от историята на човечеството.* ст҃їи врачѡ́ве ко́зма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме рим҆скаго ца́ра кари́на 10.76; и҆ дрꙋ́го чю́до и҆ сказа́нїе слꙋ́шаите за а҆рхг҃гла михаи́ла, ка́кь и҆́збѝ се́д҆мьде̑ть ты́сꙋ̑ лю́дїе. въ врѣ́ме д҃вда цр҃а 11.89; въ о҆нова̀ врѣ́ме, кога́то щѣ́ха да се̑ напишꙋ́ть дв҃анадесеть колѣ́на і҆и҃лѣвы. бѣ́ше і҆ѡа́кѵ̑мь чл҃кь праве́д҆нь, и҆ бога́ть тврь́де 13.121; за нѣ́а ка́же пр҃рькь і҆саїа дь́щи сїѡ́нова. как҆ щѐ да запꙋ́стѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово 18.178; ѡ҆пры́вѣнь на е҆лли́н҆ско врѣ́ме. на сѣ́ка годи́на събыраха се е҆лли́ны на а҆морїа и҆ чи́нѣха праз̑никь 34.251б. **4.** *Време; удобен момент, когато трябва да се извърши нещо; сгоден случай.* и҆ дрꙋ́гощь нема́ха приго́дно врѣ́ме. а҆̑ми̑ тъ́к҆мо коги́ се събі́раше нарѡ́ мнѡ́го на пра́зникь вь ча̑ бж҃твны̑е лу́р҆гїе 39.316. **5.** *Годишно време, сезон.* а҆́зь е҆с҆мь, что̑ съмь о҆ста́виль и҆ поло́жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и҆ лѣ́то, и҆ е҆́сень, и҆ зи́ма 5.29; и҆ сега̀ да ре̑мь. и҆ тре́тїѡ, дето е̑, въ кое врѣ́ме на годи́ната бѣ̀ и҆ въ ко́и м҃ць. роди́ се х҃с 33.240; и҆ защо̑ щѣ́ше да пока́же х҃с что̑то и҆́дѣше и҆стинна про́лѣть, заради̑ това̀ врѣ́ме зи́мное бѣ́ше кога́то се х҃с роди̑ 33.241. **без врѣме.** *а) Преждевременно, без време.* и҆ видѣ́хь си́ч҆ки свѣ́ть, и҆ бѣ́ше ни̑ защо̑ прѣ̑ ме́не на гле́дь и҆ снѡ́ве чл҃чьсцїи по свѣтьть ли́ѱаха без҆ врѣ́ме 32.229. *б) Не навреме, в неподходящ момент.* и҆ ре̑ мꙋ цр҃ь. ко́и си ты̑ дето ме̑ пла́шишь, и҆ ка́кь дойде̑ сега̀ бе́з҆ врѣ́ме вь цр҃тво́то ми 15.147; **в едно врѣме.** *По едно време, в неопределен момент.* и҆ вь е҆дно̑ врѣ́ме пока́ни се ст҃ыи нико́лае да по́йде въ і҆ер҃лимь, да ви́ды и҆ да се̑ поклони̑ ст҃мꙋ гро́бꙋ г҃а на́ше́го і҆ѵ̑ ха̑ 15.136; **в зимно врѣме.** *През зимата, зиме.* г҃ь н҃шь і҆с х҃с роди́ се м҃ца декем҆вр҃їа де̑то и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме 33.240б; **в (за) малко врѣме.** *За кратко.* и҆ сто́ри го да е̑ и҆ съмрѣ̀тень, и҆ без҆съмрѣ́тень… тꙋ́ка да бъ́де въ ма́л҆ко врѣ́ме. а҆̀ по съмрѣ̀ть да бъ́де жи́вь до́ вѣ̀ка 33.246; побо́ле тї е да и҆сте́глишь на то́ꙗ свѣ́ть за мал҆ко врѣ́ме. не́жели та́мо да се мъ́чишь без҆кра́ино и҆ недовръ́шено 1.3б; **в пръвѣшни врѣмена.** *Много отдавна, от самото начало.* въ прьвѣшнїи врѣ́мена проꙗ̑влѥ́но бы́сть ѡ҆ ба̑. о҆́ти вели́кы мꙋ́жїе… съ̑ това̀ пїа́н҆ство та си̑ загꙋ́биха сич҆ко 20.208б; **в**

inslav

сигашни врѣмена. *Сега, днес.* си́нˀко въ сига́шнїи врѣ́мена не сьби́рьи се сѣ̑ злы̀ чловѣ́цїи, нѝ със ѥвѣ́воды 20.208б; **в (у, на) това (този) врѣме.** *Тогава, по това време.* и҆ хытрьцѝ что̑ бѣ́хꙋ тога́зи въ това̀ врѣ́ме. и҆ видѣ́ха ѕвѣ́здѣта, и҆ ꙋ҆зеше да́рь, и҆ и҆́дѣхꙋ слѣ́ нею 33.243б; и҆ ꙋ҆ това̀ врѣ́ме прѣста́ви се и҆ зосима ꙋ҆ то́изи, монасти́рь 17.17б; тога́зи на това̀ врѣ́ме, нѣ́кои мꙋ́жїе ѡ҆да́лече и҆дѣ́хꙋ да до́йдьть при ст҃го сѵ҆ме́ѡна за бл҃венїе да прїи́мꙋть 2.13б; и҆ напо́конь по то́йзи ꙋ҆ре́дь сто́риха го да ѣ҆ а҆ла́ибе́гь. и҆ вˀ то́зи врѣ́ме оу҆мрѣ́ и҆ ма́йка мꙋ 39.297б; и҆ тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и҆ вели́ко мн҃и геѡ́рˀгїе. мла́дь на вѣ́зрасть да ре́мь, до. к҃. го́ди́нь 39.297б; щѣ̑ да до́йде слѣ́ ме́не прр҃кь голѣ́мь. ко́й чл҃кь нѥ́го не послꙋ́ша, и҆ рече́ите мꙋ не прїе́ма, то́ѧ чл҃кь щѣ̑ да сѐ мь́чи на то́зѝ врѣ́ме 18.201; а҆̀ тѝ помогнѝ на́мь се́га̀ та нѝ и҆змолѝ ѡ҆ того́ва стра́шнаго кадїа̑ защо́ се си́чˀки на тебѣ̀ надѣ́ехˀмѣ̑ да нѝ помо́гнешь на този врѣмѣ̑ 18.200б; **врѣме ми е.** *В състояние съм, мога да върша нещо.* и҆лѝ па҃ ꙋ҆мрѣ́ломꙋ чл҃кꙋ, може́шˀ лѝ да мꙋ ре́шь слѣ́пь ѐ. защо̑ не мꙋ̀ е врѣ́ме да гле́да, о҆́тї е ꙋ҆мрѣ́ль 38.282; **до врѣме.** *Временно, за известно време.* и҆ то́изыи свѣ́ть та̑ ѐ до врѣ́ме, и҆ погынꙋ́ва 33.238б; **докара ми се врѣме.** *Случи ми се, стане нещо с мен.* а҆̀ко ти́ се дока́ра врѣ́ме и҆ въ темни́цꙋ да́ си запрѣ́нь. нѝ тогі́ва се недѣ́й заклѐ. ни по и҆́стина нѝ на лъжа 1.3б; **за много врѣме.** *Дълго, за дълго.* и҆ така̀ прова́жаше свои̇̀ живо́ть по ѡ҆нѣ́зи пꙋ́стыня за мнѡ́го врѣ́ме 8.56; и҆ па́де до́лꙋ,] за мнѡ́го врѣ́ме ѥ҆два́ се свѣстѝ. и злѣ̀ лежа́ше до съмрьть 11.90; **на напокощните врѣмена.** *Сетне, след това, подир.* защо̑ да разꙋмѣ́ете ко́лˀко ѐ чю́деса сто́риль и҆ сега̀ на напоко́щните врѣ́мена 11.94б; **на подирѣшно врѣме (и дни).** *Времето на Второто пришествие; последните години преди Второто пришествие.* и҆ това̀ си́чˀкото ка́зꙋваха прр҃ците ѡ҆напрѣ́. заради̇̀ това̀ дꙋ́маха и҆ ка́зꙋваха че щѣ̑ да сѐ сврь́ши то́изи свѣ́ть та̑ и҆ затова̀ зна́ѧха ка́кˀ ще да бы́де и҆ на поди́рѣшно врѣ́ме, и҆ що щѣ̑ да сѐ сто́ри 18.177б; є҆то добрына̀ и҆ хꙋ́бость ра́иска де сѣ̑ наго́тви зара́ди ва҃. а҆мѝ є҆ла́те на подирѣшно врѣ́ме да ѧ҆де́те щото̑ е было̑ наго́твено ѡ҆напрѣ́ прѣди а҆да́ма 18.203; като̑ бѣ́ше ре́кль прр҃кь є҆зекїилˀ на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ днѝ, щь́ть да и҆злѣ́зать на земл҃ѧта пре́ва, к҃з, вѣ́ры ѡ҆ полꙋ́нощь 18.189б; **на послѣдно врѣме.** *Напоследък, в последно време.* а҆̀ сега̀ на послѣ́дно врѣ́ме вьсхо́тѣ бг҃ да́ се родѝ ѡ҆ ма́йка безˀ о҆́ц҃а 3.16б; десе́тоѐ и҆ почто̑ не въпльти се, х҃с поѡ҆напрѣ́ а҆̀мѝ на послѣ́дно врѣ́ме 33.238; **на сѣко врѣме.** *По всяко време, през цялата година.* та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрь́вїа са́дени пльны сѣ̑ ро́жˀба. и҆ сѣ́ко дрь́во прино́сѣше ро́жˀбы, є҆і, на сѣ́ко врѣ́ме, сла́кы и҆ разли́чны 32.227б; **нѣкое (нѣколико) врѣме.** *Някое време, известно време.* и҆ минѣ́ се нѣ́кое врѣ́ме, и҆ пꙋстѝ ца́рь да ви́деть съгради́ ли ѳома̑ ѡ҆́нѣзи пола́та 7.52; ѡ҆̀ съмрьти моа̀ мл҃ѧ́ ти се… дарꙋ́и ми нѣкое врѣ́ме малˀко да поживѣ̑ 31.218; и҆ нѣ́когы събра́хꙋ се ѐзы́ци что сѐ зовꙋ́ть а҆ва́ры. да и҆́дꙋть и҆ да плѣна́ть ца́ри_гра́дь. и҆ пойдо́ха и҆ сътвори́ха та́мо нѣ́колико врѣ́ме и҆зˀвьнь би́ахꙋ и҆ наси́лѣвахꙋ 11.95б; **от врѣме.** *Овреме, навреме.* ѡ҆̀ тежˀко̀ на мои̇̀ ꙋ҆́мь, що̀ не приго́твѝ а҆́зь ѡ҆ врѣ́ме, а҆ми се лишѝ ѡ҆ това̀ ст҃о̀ добро̀ 17.174; **от пръво (прѣвѣшно) врѣме.** *От едно време, отпреди.* а҆ми и҆ чю́деса що́то бы́вахꙋ ѡ҆ прь́во врѣ́ме, със мѡѵ҆сѐова па́терица. си́чˀка ра́бота на кр҃ьстно показꙋваше 16.162; бѣ́ше та́мо ѡ҆ прѣвѣ́шно врѣ́ме че́рˀкова вели́ко мн҃и́кꙋ геѡ́рˀгїю 39.313; **падне ми (прилегне ми) врѣме.** *Случа;*

inslav

намеря удобен момент, за да свърша, да осъществя нещо. и̑ ка́же ста́рото, и̑ а̑зь годи́мь да си̑ подꙋ́маме нѣ́кога и̑ не мо́же да ни̑ падне врѣ́ме. є̑то сега̀ є̑два̀ ны̑ падны̑ врѣ́ме а̑ми̑ ела̀ да си̑ подꙋ́маме 5.36б; а̑ми̑ є̑днакъ мꙋ̀ прилегна врѣ́ме войска̀ да вди́гне, да плѣнꙋ́ва нечꙋ́стивы 8.58б; **по нѣкое врѣме.** *По едно време, някога.* и̑ сѣдѣ̀ тамо с̑тмꙋ̀ жена̑та. и по нѣ́кое врѣ́ме размири́ се о̑нова̀ мѣ́сто варвар́ско 5.33б; **с врѣме.** *а) Бързо, своевременно.* а̑ми̑ се и̑ тогива, о̑грижи̑ сѣ̑ врѣ́ме, да нѐ ѿи̑дешь въ ѿпаднꙋ̀ванїе 19.207б. *б) В определен момент, не постоянно.* тъ́кмо сѣ́сь свою̀ женꙋ̀ не́ма гр҃ѣ̑, а̑ми̑ и̑ тїа̀ със врѣ́ме. а̑ нѣ̀ не сѣ́когы да сѐ трька́ла во́вь смра̀дь 1.7б; **у прилично врѣме.** *В подходящ момент.* давно́ се бих́ме о̑ста́вили бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ѿ това̀ злѡ̀е вино̑ пїи́ство и̑ запо́иство. а̑ нѣ̀ за пїтїе де̑то пїа́ть за сла́вꙋ б҃жїю, и̑ ꙋ̀ прили́чно врѣ́ме и̑ въ за́конь 20.209б.

ед.: врѣ́ме 1.3б², 1.7б, 1.8², 2.9б, 2.13б², 3.16б, 3.17, 4.23, 5.31, 5.33б, 5.35, 5.36б², 5.37, 7.52, 7.52б, 8.56, 8.57², 8.58, 8.58б², 9.66б, 9.67б, 9.68б, 9.69, 9.69б, 9.71б, 9.73, 9.74³, 9.74б, 9.75б², 10.76, 10.77, 11.84б², 11.87б, 11.89, 11.90, 11.90б, 11.93б², 11.95б², 11.96б, 11.97б, 11.100б, 11.105, 11.107, 12.111, 12.112, 12.116, 13.121, 13.122б, 14.127б, 14.128б, 14.129б, 15.133б, 15.134, 15.136, 15.137, 15.139, 15.142, 15.149, 15.153б, 16.160, 16.162, 17.165, 17.166, 17.168б, 17.171, 17.173б², 17.175, 17.175б, 17.176, 18.177б, 18.178, 18.178б², 18.179³, 18.180³, 18.183б², 18.184б, 18.185б², 18.187б, 18.188б, 18.189, 18.189б⁴, 18.190, 18.191, 18.192², 18.192б, 18.193³, 18.193б, 18.194, 18.201, 18.203, 19.207б, 20.209б, 31.218, 31.221б, 32.225б, 32.227б, 32.228б, 32.229, 32.230, 33.237, 33.238², 33.238б, 33.239б², 33.240², 33.240б, 33.241², 33.241б, 33.243б, 33.245, 33.245б, 33.246², 34.251б, 35.257, 35.260, 35.261б, 35.263², 35.264б, 37.274, 38.282, 38.285, 39.295, 39.297б², 39.307, 39.313, 39.316, 39.316б, 39.318б, 40.320б², врѣме 5.34, 5.36б, 11.98б², 11.100, 13.121б, 14.130б, 15.147, 17.174, 18.180, 18.189, 18.192, 32.229, 33.239б, врѣ́ме̑ 6.44, 7.50, 8.58б, 9.62, 9.67б, врѣ́мѐ̑ 7.49, врѣ́ме̑ 9.62, 18.200б², врѣ́мѐ 33.238, врѣ̑ 38.287б, *чл.* врѣ́мето 18.180б, 31.223, 33.246; *мн.:* врѣ́мена 5.29, 11.94б, 11.100б, 20.208б², 33.240б, 38.291, 39.313, 39.314б, *чл.* врѣ́мената 38.294б.

врѣме[II] *ср.* (8) *Време; състояние на атмосферата в дадена местност, в даден момент (температура на въздуха, облачност, валежи и др.).* бл҃же́нь є̑ то́й. чѥ̑ зара̑ т҃ѣ̑ щѐ да о̑ти́де въ ра́й. детѡ̑ горчевины̑ не́ма. нитѡ̑ є̑ но́щь та́мо, ни̑ зи́мное врѣ́ме. ни̑ гла́дь. ни̑ жъдꙋва́нїе. ни̑ скрь́бь, ни̑ пла́чь. нѣ̑ ра́до́сь. и̑ весе́лїе сѣ́кога е та̀мо 1.7б; є̑ла́те и̑ вы́е кои̑то сте погле́дꙋвале бо́лнїи сыромáси... и̑ кои̑то сте прїемале пѣ́тници и̑ чюжди́нци на зло̑ врѣ́ме въ къщата си̑ 18.202б. // *Образно.* г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се мц҃а декемврїа... защѡ̑ щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма грѣхо́вная̑ и̑ да просвѣ́ти про́лѣть със бг҃о разꙋ́мїе, и̑ да погꙋ́би лю́тото врѣ́ме дїа́волꙋ лѣ́стенето 33.240б. **да се стори врѣме.** *Да се оправи времето; да настъпи подходящо време за нещо.* и̑ доидо́ше със кора́бете до приста́нището ми́риликїи́ское, де̑то се̑ зове̑ а̑дрїа́ки. и̑ защо́то врѣ́ме немахꙋ̀ да пла́вать. и̑ сѣдѣ́хꙋ на кра́и, и̑ ча́кахꙋ̀ да се сто́ри врѣ́ме да и̑дꙋ́ть 15.143.

ед.: врѣ́ме 1.7б, 15.143², 15.143б², 18.202б, 33.240б, врѣме 15.148.

врѣние *ср.* (1) *Врене, кипене, бушуване.* и̑ па̀кс се сто́ри стра́шно врѣ́нїе ѿ земл҃а̑та. тога́зи припа́доха си́чките на і҃ѡа́нна, и̑ кр҃тиха се 6.42б.

ед.: врѣ́нїе 6.42б.

врѣтище *ср.* (1) *Вретище; дреха, направена от груба материя (вълна, козина и др.).* и̑ катѡ̑ чю̑ ца́рь е̑зе́кїа тї́а дꙋ́мы. съдра́ си ризите, а̑то се о̑блѣ́че вь врѣ́тище. и пои̑дѐ 11.91.

ед.: врѣ́тище 11.91.

всевидец *м.* (1) *Всевидец; лице, което вижда всичко, на когото нищо не убягва от погледа и вниманието (за Бога).* и̑ что̀ є̑ ꙋ̀ нѥ́го б҃жїе свои́ство

inslav

та̑ ѐ непости́жи̑, си̑ ре̑ не може ни́кои нѥ́гово бж̑тво разꙋмѣ̀ и̇ въсѐ ви́дѣць и̇ неописа́нь си̑ ре̑ си́чѣко ви́ды и̇ не́ма мѣ̑сто ни̇гдѣ нѥ́го да задрьжи̑. а̑ми̇ гдѣ̀ го пои̇щешь тамѣ̀ се нахо́ды 34.251.

ед.: въсѐ ви́дѣць 34.251.

всечестен *прил.* (1) *Всечестен, който е на голяма почест, много почитан.* а̑ми̇ и̇ ны́е ѡ̑ бл̑ве́ни хр̑тїа́не. кои̇то сѐ спо̑о́бихѣ̀ме съсѣ̀ бл̑ть х̑ва та до[ча́]кахѣ̀ме̑ д̑не́шнꙋ̀ ст̑ыи и̇ въсѐч̑тн̑ые (!) дн̑ь, заради̇ ра́дсѡ̑ да го̀ праз̑нꙋ̑вамѐ̑ 39.318.

ед.: *м.* въсѐч̑тн̑ые (!) 39.318.

втори *числ. редно* (60) *Втори, който следва след първия по ред.* ѐто дѐ виде̑ѣ̑. вто́рїать влькь, чѐ прили́чѣше катѡ̀ ме́чка 18.182; и̇ въ вто́ра но́щь па́кѣ̀ мꙋ̑ се ꙗ̑ви̇ сты̑и 9.69; годи́на четы́ри врѣ̑мена и̇̑ма̀ и̇ пры̑вое про́лѣть. вто́рое жѣ̑тва, тре́тїе е̑се́нь четврьтое зи́ма 33.240б. **второ пришъствие (христово).** *Второ пришествие; според християнското учение – повторното идване на Исус Христос на земята, денят на Страшния съд божи, когато всекиму ще бъде отсъдено според делата му.* че́дата си̑ зна́ю че гы̑ изѣ̑доха ѕвѣ̑рїе ради̇̀ мо́йте грѣ̀хоове. а̑ми̇ давно̀ гы ви́дѧ на вто́ро пришь́ствїе твое г̑и 5.34; и̇ помы́слюваше за вто́ро пришь́ствїе за б̑жїе сꙋ̑дь 8.55б; щѐ да до́йде і̑с х̑с... та щѐ вто́рыи пь́ть да до́йде, о̑ти се на нѥ́го надѣ̑еме да ны̑ ꙋ̑па́зи. защѡ̀ то́й право съди на своите лю́дїе та затова̀ казꙋ̑вамѐ̑ ные вто́ро пришь́ствїе х̑во 18.195б; а̑ми̇ и̇ ны́е бра́тїе, да нѐ ѡ̑съжда́мѐ ни́кого, макарь сьгрѣши́ль, и̇ли̇̀ не съгрѣши́ль. да и̇ ны́е на вто̀ро пришь́ствїе х̑во, да нѐ бꙋ̑демь посра́мени 3.21.

ед.: *м.* вто́рый 1.5, вто́рыи 2.15, 9.61, 11.83, 11.87, 11.101б, 18.195, 40.321б, вторыи 11.86, втори 11.87, вто́ри 33.242, 38.284, 39.307, вто́ры̑ 38.287б, 39.297б, вторы 39.298б, второмꙋ̑ 11.91, *чл.* вто́рїать 18.182, вто́риать 18.182б, вто́рїѧть 18.182б, вторїать 18.182б, *ж.* вто́ра 9.69, 16.158, 33.233, 38.283, вѣ̀тора 33.232б, вѣ̀то́ра 33.233б, *чл.* вто́рата 15.135, втора́та 15.135б, *ср.* вто̀ро 3.21, вто́рое 5.27, 33.237б, 33.240б, 34.253, 34.254, 35.259, вто́ро 5.34[2], 8.55б, 11.85, 15.147б, 16.160, 17.176, 18.177, 18.177б, 18.185б, 18.195б[2], 32.224б, 33.233[2], 34.251б, 35.256б, второ 18.185б*, вѣ̀то́ро 33.240, вто́раго 32.226б, *чл.* второто 1.3, вто́рото 5.30, 33.239б, 33.240.

вчера *нареч.* (19) *Вчера; в предния ден, съотнесен към момента на говорене.* вче́ра бѣ̑ше въск̑рсенїе лазарево, що̑ праз̑нꙋ̑вахѣ̀ме̑ 34.248б; вче́ра позна̀ съмрьть дето го̀ ѡ̑жи́даше. а̑ днеск̑а позна а̑дь защо́ е чака́ль 34.248б.

вче́ра 5.38, 34.248б[2], 34.249[4], 35.257б, 35.258[4], 35.259б, 35.261[3], 36.271, вчера 15.152б[2].

вчерашен *прил.* (4) *Вчерашен, който се отнася до предишния ден.* и̇ па̀кь, а̑рхистра́тигь михаи́ль ꙗ̑ви̇ се на женьта, мано́ева... и̇ ѡна́зи жена̑ те́че ско́ро и̇ наи̇дѐ мꙋ̑жатого си̑. и̇ ре̑ мꙋ̑, пакѣ̀ ми се ꙗ̑ви̇ о̑нѣ̀зи вчерашныи мꙋ̑жь 11.88б; и̇ а̑ко̀ не вѣрꙋ̑вашь, а̑ ты̑ повели̇̀ да до́йдьть вчера́шните слꙋ̑гы, що̀ бѣ̑ше гы пꙋсти́лѣ̀ да ти̇̀ ꙋ̑го́тветь. ѡ̑бѣ̑дь 5.38.

ед.: *м.* вчерашныи 11.88б, *ср.* вьчера́шно 39.302б, *чл.* вѣ̀чера́шното 39.299; *мн.:* *чл.* вчера́шните 5.38.

въбел *м.* (4) *Дълбок кладенец, въбел.* и̇ и̇ма́ше та́мо вьбель глъбо́кь и̇ сꙋ̑ безѣ̀ во́дꙋ 2.11б; тога́зи цр̑ца повелѣ̀ да го тꙋ̑ретѣ̀ оу̑ въбель сꙋ̑хь, и̇ за, з̑, д̑ни, да мꙋ̑ не да́вать ни̇чтѡ̀ да ꙗ̑дѐ 4.24.

ед.: въбель 2.11б, 2.12, 4.24, вьбель 2.12.

въбия се *св.* (1) **въбие ми се на умът.** *Запомня; задържа в паметта си нещо, което ме е впечатлило; запаметя.* а̑ мьчта́нїе сѣ̑ зовѐ. кога̀ нѣчтѡ̀. ви́ды чл̑кь. и̇ по́вни го за нѣ̑кои де́нь, и̇ли̇̀ за мнѡ̑го д̑ни̇̀ и̇ въбыло мꙋ̑ се на ꙋ̑мьть и̇̑ кога го смы́сли. а̑ то́и се и̇ли̇̀ засмѣ̀ѐ. и̇ли̇̀ ра́спла́че 33.233б.

форма от перф. тип: 3ед. въбыло се 33.233б.

inslav

въведа *св.* (22) **1.** *Въведа, заведа някого вътре в нещо.* ѿгово́ри а҃гг҃ль, и҆ ре҃ ми. є҆ла̀ слѣ̑ ме́не па́вле да тѐ въве́ду̀ въ гра́ хв҃ь 32.227б; тїа̀ ду́мы ка́то чю̑ ѿц҃ь му̀ та́ го въвѣ́де дома́ си. и҆ зарь́ча на слу̀ги́те си добрѣ̀ да поче́тѣте тогози сыро́маха 40.322. **2.** *Прен. Въведа, вкарам някого в някакво състояние, въвлека.* заради̑ женѣ̑ дїа́воль прѣму̀драго соломо́на въ прѣсту̀плѥ́нїе въведѐ 21.210б.

сег.: 1ед. въве́ду̀ 32.227б, *2ед.* въве́дешь 39.306б, *3ед.* въведѐ 18.207, въве́де 38.285, *1мн.* въведе́м 3.17б, *2мн.* въведе́те 18.204; *аор.: 3ед.* въве́де 12.109, 13.123б, 14.128б, въведѐ 21.210б, [вь]ве́де 16.160б, въвѣ́де 40.321б, 40.322, *1мн.* въве́дохъмѐ 18.203, *2мн.* въве́дохътѐ 18.203б, *3мн.* въве́доха 12.111б, въве́доха 17.169; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* ще́мь въвѐ 13.123; *пов.: 2ед.* въве́ди 40.321б, *описат. 1мн.* да въведе́ме 18.207, да въве́деме 39.318; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* въве́дена 13.125.

въведение *ср.* (2) **въведение в връков прѣсвѣтие богородице.** *Въведение Богородично, християнски църковен празник.* мц҃атого, к҃а. и҆̀же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тые вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но дв҃ы мрїе 13.121.

ед.: въведе́нїе 13.121, 13.124б.

въвоня се *св.* (1) *Въвоня се, започна да мириша на лошо, усмърдя се.* и҆ нѐ тькмо това̀. а҆ми сь є҆ въвони́ль, не мо́же чл҃кь да пристѹ́пи при нѥ́го ѿ смра̀дь 2.11.

форма от перф. тип: 3ед. сь є҆ въвони́ль 2.11.

въвѣки *нареч.* (4) *Вечно, завинаги, винаги, во веки.* и҆ щѐ да цр҃твѹ́ва на̑ ѿ̑ въвѣ́кы 32.227; погы́на па́мѣть, и҆. сь шѹ́мѡ̑ а҆ г҃ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б; ради г҃ѣ і҃с ха҃ на́ше́го. детѐ трѣбѣ̀ сѣ́когыи и҆ на сѣ́кы̀ ча҃. да го бл҃годаримь и҆ да мѹ̀ се покла́ныаме. въвѣ́кы а҆ми́нь 17.176б; о҆ти си̑ бл҃ве́нь г҃и въвѣ́кы а҆ми́нь 8.57.

въвѣ́кы 8.57, въвѣ́кы 17.176б, въвѣ́кы 32.227, 32.231б.

въглища *мн.* (2) *Горещи въглени, жар.* зара̑ то̀ва̀ дѹ́ма и҆ а҆пл҃ль па́вѣль. а҆ко є҆ гла́день дѹшманинь тво́й а҆ ти̑ го на́храни̑. а҆ко лї е жѣ́день напо́й го. то̀ва̀ чи́ниш ли, и҆ въгли́ща горе́щи мѹ̀ си́пѹвашь на главѣ́та 1.6.

въгли́ща 1.6, въглища 31.223.

въжделѣеть *от стб.* **въжделѣтн** *св.* (1) *Силно пожелая, закопнея за нещо.* дв҃дь цр҃ь. за такъ визи же́ны пр҃ркѹ́ваше, и҆ ка́же, въжделѣ́еть і҃ръ до́бротѣ твоеи̑ 8.56.

сег.: 3ед. въжделѣ́еть 8.56.

въже *ср.* (14) *Въже; усукани заедно метални, растителни или животински върви.* и҆ геѡ́ргїе ре҃ на момѣ̑та. ѿвръжѝ въже́то ѿ коня́того и҆ да́й го ме́не 39.311; и҆ сто́риха мл҃ба и҆ запалиха свѣщи, и҆ ниспости́ха. є҃. калѹ̀ѥре със въже̑та ѹ҆ вь́бель 2.12; и҆ найдѐ вѣдро́то що̀ чрьпа́хѹ със нѥго во́дѹ. въже̑ стрѹ́ныано на не́го привѣ̑зано. и҆ ѿвѣ̑за го та си̑ ѿбиви̑ тѣло́то по го́лѹ със нѥго 2.10б.

ед.: въже̑ 2.10б, въжѐ 11.105, *чл.* въже̑то 2.10б², 2.11б², въже̑то 2.10б, 2.11б, въже́то 2.11б, 39.311; *мн.:* въ̑жїа 2.15, въжїа 11.96б, въ̑жїа 15.136, *чл.* въже̑та 2.12.

възбеся се *св.* (1) *Вбеся се, ядосам се силно; обхване ме ярост, гняв.* та̑ ка́то чю̑ това ца́рь потврьдѣ̀ се въз́бѣси на хр҃тїа́ны. и҆ детѐ и҆ма́ше тьмны́ци и҆ томрѹ́ци си́чко бѣ́ше пльно със хр҃тїа́ны 39.296б.

аор.: 3ед. се въз́бѣси 39.296б.

възведа *св.* (3) *Изведа някого нагоре, възведа.* и҆ гора̑та є҆лесѡ́нь бѣше бли́зѹ при виѳа́нїа. и҆ на тѣ́зи го́ра̑ възве́де х҃с а҆пл҃е́те 38.292б; и҆ поидо̑ сл҃ѣ а҃гг҃ла, и҆ възве́де ме̑ на, г҃, тїе н҃бо 32.226б. // *Образно.* възведѝ ѿ а҆́да дѹ́ше на́ше̑ 35.265.

аор.: 3ед. възве́де 32.226б, 38.292б; *пов.: 2ед.* възведѝ 35.265.

възведение *ср.* (3) *Част от евангелското повествование, тълкуване.* тре́тїе па̀кь что̑ ѹ҆пооб́бѣва смоко́вница

inslav

ка́кь ѐ по́о́бна грѣ́хꙋ. и҆ това́ се зовѐ възведе́нїе ѐвл҆ско 34.253.

ед.: възведе́нїе 34.253, 34.254, възве́денїе 34.253.

възведувам *несв.* (1) *Възвестявам, известявам.* а҆мѝ па̀кь защо̀ въсѣ́де на о҆́слѥ жрѣ́бѐ. защо́ е о҆́слѥ прѣ̑ѡ́бы́дно, и҆ събра́но и҆ ѿ такво́зи и҆ ѿ и҆́нак҆во. и҆ ꙋ҆по́обѣва се на си́ч҆ки ѣ҆зы́ци на́мь назнаменꙋва що смѣ̀ събра́ни ѿ мнѡ̑го ѣ҆зы́ци хрⷭ҇тїа́не, това́ ни пока́зꙋва и҆ възве́дꙋва 34.253.

сег.: 3ед. възве́дꙋва 34.253.

възвелича *св.* (1) *Повдигна клевета срещу някого.* и҆ дв҃дь прⷭ҇рькь ре́, за і҆ꙋ́ды. ѩ҆́дыи хлѣ́бь мои̑ възвели́чи на мѣ̀ ко́вь 38.290б.

аор.: 3ед. възвели́чи 38.290б.

възвелича се *св.* (2) *Възвелича се, прославя се; въздигна се.* и҆ на вто́ро пришь́ствїе щѐшь да прїиме́шь голѣ́мо добро̑. и҆ твоѐ и҆́ме щѐ да се възвеличи по си́ч҆ки свѣ́ть 5.34; и҆ ре҆ ѧ҆́нна. дн҃е́ска се възвели́чи мо́ата дн҃а 13.122б.

аор.: 3ед. се възвели́чи 13.122б; *бъд.: 3ед.* щѐ да се възвеличи 5.34.

възвеличить *от стб.* ѫ҆звеⷭ҇лꙋнꙋти *св.* (1) *Възвелича, направя да стане велик, прославя.* да възвели́чить гⷭ҇ь бг҃ъ тво́ѐто и҆́ме по си́ч҆кыи свѣ́ть 13.123б.

сег.: 3ед. възвели́чить 13.123б.

възвеселя *св.* (2) *Развеселя, зарадвам, възвеселя.* мака́рь и҆ да не си̑ прѣгрѣ́шиль дꙋ́ш҆ма́нинꙋ твоѐмꙋ ты̑. нѣ̀ па̀кь ты̑ сторы̑ нѥ́мꙋ мета́нїе. и҆ и҆́ма̑ проще́нїе. и҆ тогыва̀ стро́шишь гла́ва дїа́волꙋ. и҆ възвесе́лишь ба҃ и҆ а҆́гг҃лы̑ нѥ́говы 1.6.

сег.: 2ед. възвесе́лишь 1.6, *1мн.* възвеселѝ 15.156б.

възвеселя се *св.* (9) *Развеселя се, зарадвам се във висша степен, възвеселя се.* и҆ мн҃ици възвеселише се. и҆ праве́дници се зара́доваше, защо̀ видѣ́ха праве́дника ѿ҆ѣ́на прили́ка 15.151; да смѐ смѣре́ны и҆ послꙋ́шли́вы. да сѐ и҆́ бг҃ъ възвеселѝ о҆ на́шето добро̑ 9.75б.

сег.: 3ед. сѐ възвеселѝ 9.75б, *1мн.* се възвеселѝ 9.61, 34.248б, се възве́селѝ 34.255б, *3мн.* се възвеселя́ть 11.84; *аор.: 3мн.* възвеселише се 15.151, се възвесели́ха 40.320; *бъд. в мин.: 1ед.* щѐхь да сѐ възве́селꙗ 39.309б; *пов.: 2мн.* възвеселѣ́те се 35.258.

възвратя *св.* (1) *Върна; направя някой да отиде пак там, където е бил; възвърна.* тога́зи и҆́мь ре҆. мо́лю вы се ст҃ыи а҆́гг҃лы. въз҆вратѣ́те мѣ̀ наза́дь да ю҆ ку́пи ѿ нѥ́го 7.54.

пов.: 2мн. въз҆вратѣ́те 7.54.

възвратя се *св.* (5) *Върна се; отида пак там, където съм бил.* и҆ то́ꙗ ча҆ въз҆вра́ти мꙋ се дш҃а́та въ тѣло́то. и҆ станѣ̀ 7.54; и҆ па̀к҆ се въз҆вра́ти кора́б҆ть наза́ды, при црⷭ҇квата ст҃мꙋ мн҃икꙋ васили́скꙋ, ѿгдѐто бѣ́ха и҆з҆и́шлѥ 12.120.

аор.: 3ед. въз҆вра́ти се 7.54, се въз҆вра́ти 12.120, *3мн.* въз҆вра́тише се 11.96б, са въз҆вра́тише 33.237б, въз҆врати́ше се 38.293.

възвря *св.* (1) *Възвря, почна да вря, завря.* и҆ по́мл҃и се бꙋ а҆пл҃ь. и҆ въз҆врѣ̀ землѧ̑та, и҆ тр҃си се мнѡ̑го. и҆ па́доха ѿ ѿ҆ѣ́, с҃, лю́дїе, и҆ и҆з҆мрѣ́ха 6.42б.

аор.: 3ед. въз҆врѣ̀ 6.42б.

възглавие *ср.* (2) *Възглавие, нещо повдигнато за главата при спане.* и҆ събꙋ́ди го ѿ сѣ́на. и҆ рече́ мꙋ станѝ и҆ ѩ҆́ждь. и҆ погле́да и҆лїа́ и҆ видѣ̀ при въз҆гла́вїето мꙋ прѣсне́ць то́пль и҆ крьча́кь во́да 11.90.

ед.: чл. въз҆гла́вїето 11.90, 11.99.

възглавница *ж.* (1) *Възглавница; торба, напълнена с перушина, вълна и под. за подложка под глава.* и҆ ꙋ҆зеха о҆́новà бы́лїе ро́днината маркїа́новы и҆ ѡ҆ста́виха мꙋ го по̑ въз҆гла́вницꙋ, и ча́кать да заспѝ да го̑ ѡ҆ста́веть на нѥго 11.99.

ед.: въз҆гла́вницꙋ 11.99.

въздавам *несв.* (1) *Въздавам, отдавам някому заслуженото.* като̑ д҃нь не

inslav

ѿстѣпаха ѿ че́рковата нѥ́гова о̀бро́ци своѐ въздáваха бꙋ̃ и̇ ст҃мꙋ̃ мл҃е́ще̑ (!) и̇ стрꙋ́ваха мꙋ̃ катâ годи́на слꙋ́жба на пра̑зникь нѥ́говь 39.313.

имперф.: 3мн. въздáваха 39.313.

въздам *св.* (9) *Въздам, отдам някому заслуженото; отплатя.* и̇ как҃ щѐ да дойде пáкь да сь̀ди и̇ на жи́вы и̇ на мрь̀твы г҃ь нашь і҃с х҃с. и̇ да въздаде сѣ́комꙋ̃. ко́й щô е стрꙋ́валь и̇ ꙋ̀рáботиль. праве́дницитѐ да почьтѐ, а̀ грѣ̀шницитѐ да мь̀чи 18.177б; а̑ми̇ є̑лà сто́ри кор҃бáнь на бо̑говете. а̑то а̑зь да ти̇ въздá̑ поголѣ̀ма почт҃ь. и̇ да си почете́нь ѿ си́ч҃кыте тїà болѣ̀ре 39.298б; и̇ прѣстань вѣ̀трь и̇ море́то се оу̑тишѝ. и̇ си́ч҃ките въ корабь въздáдоше хвáлà бꙋ̃, и̇ ст҃мꙋ̃ 15.136б. **въздам благодарение.** *Изкажа благодарност.* и̇ си́ч҃ка но́щь въздáдоха блг҃одáренїе ст҃мꙋ̃, и̇ дꙋмáха блг҃одáрн̃ и̇ те бж҃їи ꙋ̀го́дниче, заради̇ твоàта чевр̀ста помо́щь 39.316.

сег.: 1ед. въздá̑ 39.298б; *аор.: 3мн.* въздáдоше 15.136б, въздáдоха 39.316[2]; *бъд.: 3ед.* ще да въздадѐ 9.62б, щѐ да въздаде 18.177б, щ̃е да въздадѐ 32.223б, 38.293; *пов.: описат. 1мн.* да въздáдѐ̃ 39.309.

въздвигна *св.* (2) *Издигна, вдигна нагоре, въздигна.* и̇ ѿна́зи женâ катô разꙋмѣ̀ че ѐ бы́лы (!) ст҃ы ко́зма и̇ дамїáнь. въз̑ви́гна си̇ рꙋцѣ̀те 10.78б.

сег.: 3ед. въз̑ви́гне 38.286б; *аор.: 3ед.* въз̑ви́гна 10.78б.

въздвижение *ср.* (4) **въздвижение чъстнаго кръста (господня).** *Въздвижение на честния кръст (Господен), християнски църковен празник; Кръстовден.* м҃цатого́ д҃і, въз̑вижéнїе чт҃наго кр҃та гн҃ѧ 4.21б; а̑ то́и ми ре́че, ѿхо́ждать на і҃ерлимь защò ще ско́ро да бꙋ́де въз̑вижéнїе чт҃наго кр҃та 17.169.

ед.: въз̑вижéнїе 4.21б, 4.26б, въз̑вижéнїе 17.169, 17.169б.

въздихание *ср.* (1) *Прен. Страдание, душевна болка, мъка.* и̇ те́че ско́ро и̇ плáче на̑ҥ нѥ́го. тá го жáл҃но цѣлꙋ́ваше и̇ дꙋ́маше те́ж҃ко мене че́до моѐ что̀ ми тако сто́ри защô ми нанѥ́се так҃во́зи жáл҃но въздыхáнїе 40.323б.

ед.: въздыхáнїе 40.323б.

въздишам *несв.* (12) *Въздишам; дишам тежко като израз на мъчително преживяване, съжаление, болка.* зáтовà и̇ на съмрь̀тнѝ чâ кога́ ще нѣ̀кои да ꙋ̀мре, а̑ то́й въз҃ды́шѣ и̇з҃ гль̀быни срц̑а своѐго а̑лà не́ма ни́кои да мꙋ̃ помо́гне 31.217б; то́й добы́ва клѐтва, а̑ на дрꙋ̀гы̑ нѥгово́то добрô ѻ̑стáне. на̑ нѥ́го възды́шьть и̇ плáчать, а̑ на дрꙋ̀гы нѥгово добрô ѻ̑стáне 31.216; въ де́сно ꙋ̀хо да слꙋ̀шамê кнїжны дꙋ́мы. а̑ въ лѣ́во да слꙋ̀шаме катô плáчать сыромáси. със҃ нось̀ть да възды́шѣме ѿ грѣ̀хоове. а̑ ѿ є̀зи́кь да дꙋ́маме и̇стинна 31.222б; и̇ въ о̀ньзи пропасть мнѡ̑го дш҃и лежáхꙋ. є̑динь на̑ дрꙋ̀гыго плачаха, и̇ ви́каха и̇ въздѝшаха та сѐ мо́лѧха, помл҃ꙋ́и нѝ, г҃и помл҃ꙋ́и нь̑ праве́днь̀ сꙋ̀дїа 32.231б.

сег.: 3ед. възды́ше 31.217, въз҃ды́шѣ 31.217б, *1мн.* възды́шѣме 31.222б, *3мн.* възды́шьть 31.216, възды́шѣть 39.310б; *имперф.: 3ед.* въздышѣше 35.259б, *3мн.* въздѝшаха 32.231б, въздѝша̑ 39.314, въз̑ѝша̑ 39.314б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да въздѝшамь 31.218б, *2ед.* ще́шь да възды́шешь 2.10, *3мн.* щьть да възды́шеть 18.206.

въздишение *ср.* (5) *Въздишка, тежко поемане и издишване на дъх поради болка и тъга, въздихание.* тогѝва ще да бь̀де голѣ̀мь плáчь и̇ ви́кь мнѡ̑го, по си́ч҃ката земл҃а̑ и̇ възды́шѣнїе и̇ гри́жи, и̇ гор҃чевины̀ на срц̑е́то сѣ́комꙋ̃ ч҃лкꙋ̃ ще да̑ е мнѡ̑го 18.189б; пáкь ка́же пр҃р҃кь а̀мо́сь затовà, ре̑ г҃ь, щотô си́ч҃кото дрьжѝ, по си́ч҃кыте пьтюве и̇ ꙋ̀лици плáчь голѣ̀мь и̇ шь̀п҃канїе и̇ възды́шенїе. ѿ злѣ̀ о̀леле, о̀леле 18.178б; и̇ чюи въздыше́нїе и̇ болѣ̀сты слꙋ̀га твоѐго. ѻ̑ти́ се ꙋ̀мнѡ̑жиха дꙋш҃мáне мои̇ и̇ ненавидѣ̀нїе неправе́дно 39.301б.

ед.: възды́шенїе 18.178б, 32.225б, възды́шѣнїе 18.189б, 18.193б, въздыше́нїе 39.301б.

inslav

въздръжавам се *несв.* (3) *Въздържам се, не давам воля на страстите и увлеченията си, ограничавам се според християнския морал.* ре́че мꙋ ста́рець, дꙋ́ма това̀ писмѡ̀… ка́кь да ꙋ́дрьжи́шь да и҆́ма чл҃ове́кь вьз҆рьжа́нїе защѡ̀ ко́й се въз҆рь́жꙋва ѿ си́чⷭ҇ко, то́изи и҆́ма сп҃сенїе и҆ вълѣ́зꙋва въ цр҃тво нб҃ное 2.9б; а҆̀ми̇ гото́ви да бꙋ́дѣ҃ на по́сть и҆ да се въз҆рьжа́вамѣ҃. и҆ да и҆́маме помо́щника чьстныи кр҃ть 16.159б.

сег.: 3ед. се въз҆рь́жꙋва 2.9б, *1мн.* се въз҆рьжа́вамѣ҃ 16.159б; *бъд.: 1мн.* щѣ҃ да сѐ въз҆рьжꙋ́вамѣ҃ 39.319.

въздръжание *ср.* (10) *Въздържание, самоограничаване според християнския морал.* и҆ ѿтога́зи та́мо прѣбы̀ваше ст҃ыи николае на по҃ и҆ на въз҆рьжанїе 15.137б. **имам въздръжание.** *Въздържам се.* и҆ ны́е смѣ҃ длъ́жны да съвръ́шимь за́повѣдь х҃ва... и҆ да и҆́маме възрьжа́нїе ѿ мнѡ́го ꙗстїе, и҆ пи́тїе, и҆ ѿ си́чⷭ҇ко злѡ̀ 13.125б; а҆̀ми̇ да и҆́маме мꙋдро́сть и҆ чи́стота, и҆ по́сть, и҆ лю́бо́вь, и҆ въз҆рьжа́нїе ѿ си́чⷭ҇ко злѡ҃ 9.75б.

ед.: въз҆рьжа́нїе 2.9б, въз҆рьжа́нїе 9.75б, 12.110, 13.125б, 15.133б, 15.138б, 32.225б, 34.254б, въз҆рьжанїе 15.13б, 15.137б.

въздръжувам се *вж.* **въздръжавам се**

въздух *м.* (5) *Въздух; вещество, което дишат живите същества; атмосфера.* и҆ чл҃кь, тїа̀, и҆ тр҃ѝте и҆́ма. оу҆́мь, дꙋ́ма, и҆ дш҃а, затова̀ си҃ ѿдь́ше, защѡ҃ и҆́ма въз҆дꙋ҃ 38.284; въздꙋ́хь щѡ҃ е на ꙗрь҃ та са҃ е ѻ҆́мрьсило до самото н҃бо 31.219б.

ед.: въздꙋ́хь 31.219б, 33.240б, въз҆дꙋ́хь 33.235, 33.235б, въз҆дꙋ҃ 38.284.

въздушен *прил.* (1) *Въздушен, който се отнася до въздух.* и҆ посл҃ѣ̀ тогѡ̀ спа́днъ си́чⷭ҇ки чи́нь нѥ́говь. и҆ є҆́дны̀ пости́гнъха въ а҆́дь, а҆̀ дрꙋ́гы ѿста́ше на́ землю ѿго́рѣ а҆̀ дрꙋ́гы ꙋ҆ вода҃, а҆̀ дрꙋ́гы на ꙗрь҃. тїе́ сѣ҃ зовꙋ́ть въздꙋ́шна мытар҆ства на д҃ши́те 11.83б.

мн.: въздꙋ́шна 11.83б.

въздъхна *св.* (12) **1.** *Въздъхна, поема дълбоко дъх и шумно го издишам.* и҆ начѐ да копа́е. а҆̀ земл҃ѧ̀ сꙋ́ха, и҆ не може ни́що да сто́ри. и҆ въз҆дь́хнꙋ 17.175б. **2.** *Въздъхна тежко като израз на силно преживяване, съжаление, болка.* и҆ въздь́хна и҆́з҆ ср҃це, и҆ зара́ꙋва се, и҆ вди́гнь си҃ рꙋцѣ́те и҆ рече. сла́ва тебѣ̀ х҃е бе҃, дѣ́то чи́нишь чюдеса. съ ст҃ыте твои̇ 15.154б; тога̀зи като чю҃ ѿн҆зи є҆пк҃пь въз҆дъх҆на и҆ съсльзи (!) ре҃. ѻ҆́че бж҃їи ꙋ҆́мрѣ ѿн҆зи момъ̀кь 6.47; а҆̀ а҆́зь па́вель въздь́хна҃ и҆ въс[п]ла́ка҃ гор҆ко за то́изи свѣ́ть 32.229б.

сег.: 1ед. въздь́хнꙋ 17.170, въздь́хна̀ 39.314; *аор.: 1ед.* въздь́хна҃ 32.229б, *3ед.* въз҆дъх҆на 6.47, въз҆дь́хнꙋ 8.58б, въздь́х҆на 15.151, въздь́хна 15.154б, въздь́х҆нь 17.174б, въз҆дь́хнꙋ 17.175б, въздь́хна 39.310; *пов.: 2ед.* въз҆дъхни̇̀ 1.4б, въздьхни̇̀ 35.258.

възел *м.* (2) *Възел, завързана кърпа, вързоп.* и҆ ѿн҆зи ѿц҃ь на дщерыте. станъ на ꙋ҆́трѣ ѿ посте́лꙗта си҃. и҆ гле́да посрѣ́ѣ҃ къщ҆ьта, крѣ҃па свѣ҃зана. въ҆зель не́маль… и҆ развѣ҃за го. и҆ видѣ ѻ҆́ты сѣ҃ жлъти́цы 15.134б.

ед.: вь́зель 6.43, въ҆зель 15.134б.

възема *св.* (10) **1.** *Взема, поема нещо в ръце.* и҆ оу҆ тъ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се а҆п҃ль пла́тонꙋ є҆пк҃пꙋ, и҆ ре҃ мꙋ… възми̇̀ є҆ѵ҃лїе, и҆ дв҃двь ѱалт҆ы́рь и҆ събе́ры бра́тїа мнѡ́го и҆ по́йди̇̀ на въсто́чна стра́на пола́тыте, и҆ запѣ́и, а҆ллїлꙋ́иа. и҆ прочь́ти. є҆ѵ҃лїе 37.279б; и҆́ ре҃ и҆́мь ѻ҆на́зи сы́рота жена҃. м҃лю вы се. въз҆мѣ́те тъ́зи маслѣни́ца със ма́слото. и҆ занесѣ́те го въ ц҃рквата ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.151б. **2.** *Взема, поведа някого със себе си някъде.* и҆ гдѣ̀то се поклони̇̀ ѿта́мо чю҃ гла҃ вели́кь чѣ҃ ре҃. възмѣ́те тъ́зи жена҃ и҆ заведѣ́те ю҃ въ а҆́дь 11.104.

сег.: 3мн. въз҆мꙋ́ть 9.71, 15.145б, въ҆змꙋ́ть 13.123; *пов.: 2ед.* възми̇̀ 37.274, 37.279б, *2мн.* въз҆мѣ́те 5.39б, въз҆мѣ́те 15.151б, възмѣ́те 11.99, 11.104, възме́те 39.310.

възида *св.* (8) *Възляза, отида нагоре, възида.* и҆ занесе мано́е го́з҆бата прѣ҃

inslav

а҃гг҃ла. и҆ запа́ли се ѿг҆нь да ю҆̀ и҆з҆гори̑, и҆ а҆рх҃гг҃ль миха́иль, наѐднѡ със҆ пла́мень възи́де на н҃бе́то 11.89; и҆ катѡ̀ въз́идоха, а҃гг҃лы сь д҃шьта на н҃бса. и҆ тогі́ва чю́хь гла̑ хили́до хилїади а҃гг҃лы… чѐ пѣ́ѧха и҆ хва́лѧха ба̑ 32.230.

сег.: 3ед. въз́иде 38.286; *аор.: 3ед.* въз́иде 11.89, 38.286[2], 38.286б, въз́ыде 37.281, 38.286, *3мн.* въз́идоха 32.230.

възища *св.* (1) *Поискам, силно пожелая.* и҆ чл҃кь а҆̀ко̀ въз҆и҆́ще да чи́ни що мꙋ̀ плъта̀ и҆́ще. по̑ никогѡ̑ не бы сто́риль 34.254б.

сег.: 3ед. въз҆и҆́ще 34.254б.

възлагам *несв.* (2) *Полагам, поставям нещо върху друго нещо, възлагам.* това̀ назнаменꙋва̀ а҆пл҃скыте, ѿде́жди что̑ възла́гаха врь́хꙋ жрѣ̑б҆ца́того 34.254.

имперф.: 3мн. възла́гаха 34.254[2].

възлазя *св.* (1) *Възляза, придвижа се нагоре, възкача се.* пока́за си ѻ҆бра́зать катѡ̑ да ре̑шь възла́зи на н҃бо. и҆ катѡ̑ чѐ фрь́ка на ѻ҃блакь 18.191б.

аор.: 3ед. възла́зи 18.191б.

възлазям *несв.* (2) *Възлизам, отивам нагоре; възкачвам се, възлазям.* и҆ катѡ̑ възла́зѣ̑ на стлѣ́бата. ѐто̑ пра̑ме́не ѐди́нь момь́кь вь бѣ́ло ѻ҆блѣ́кло ѻ҆блѣ́чень. и҆ ѧ҆здѣ́ше на ко́нь бѣ́ль 39.315б.

имперф.: 1ед. възла́зѣ̑ 39.315б, *3ед.* възла́зѣ́ше 39.315.

възлежещ *прич.* (1) *Като същ. Лежащ; лице, което е полегнало при хранене.* сътво́рише же емꙋ̀ ве̑рꙋ̀ тꙋ̑ и҆ ма́р҆ѳа слꙋжа̑ше лазар҆ же ѐди́нь бѣ̀ ѿ възлежещи̑ съ ни̑ 34.250.

сег. деят. мн.: възлежещи̑ 34.250.

възлетя *св.* (2) *Излетя, издигна се с летене, литна нагоре, възлетя.* и҆ вълѣ́зе на ра́мена херꙋві́м҆скы. и҆ фрьгнѣ̀ и҆ възлѣ́те със҆ крь́ілѣ вѣ́трьны. ѻ҆тѝ бѣ̀ и҆ ни̑чтѡ нѣ̀ е ни́емꙋ невъзмо́жно 38.286б.

аор.: 3ед. въз҆лѣ́те 38.286б, възлѣ́те 38.286б.

възложа *св.* (1) *Положа, поставя нещо върху друго нещо, възложа.* и҆ сто́ри се чю́до прѣславно. кога възло́жиха рꙋ́цѣ на ни́его да гѡ̑ херотони́сать. и҆спл҃ни се си́ч҆ки ѻ҆л҆тарь със҆ мѵ̑риз҆ма̑ хꙋ́бава и҆ бл҃говꙋ̀хаеше си́ч҆ка цр҃ква 12.112б.

аор.: 3мн. възло́жиха 12.112б.

възляза *св.* (14) *Възляза, отида нагоре, възкача се.* а҆̀ матѳе̑и възлѣзе на ѐднѡ̑ го́рѡ̑, и҆ ѻ҆блѣ́че се тьк҆мо ꙋ҆ ѐдна ри́за. и҆ трьпѣ́ше стꙋ́дь и҆ мра́зь 37.274; пи́ше на ве́т҆хыи за́вѣть, катѡ̑ бг҃ и҆скꙋ́сюваше а҆враа́ма и҆ ре̑ ѐмꙋ̀, … поѝми̑ сн҃а своѐго… і҆саа́ка. и҆ възлѣзѝ на ѐднѣ̀ горѡ̑, и҆ заколѝ си́на си̑ за лю́бо́вь мою̀ 11.85. // *Образно.* и҆ ѐдны̑ дꙋма́ха. да възлѣ́зе ѿ мь́ката живо́ть мои̑ кам҆то тебѣ̀ г҃и 35.265.

сег.: 1ед. възлѣ́зꙋ 11.84; *аор.: 1ед.* възлѣ́зохь 2.15, *3ед.* възлѣ́зе 4.26б, възлѣ́зе 11.87, 38.287, възлѣ́зе 37.274; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше дъ възлѣ́зе 38.288; *пов.: 2ед.* възлѣ́зѝ 11.85, *описат. 3ед.* да възлѣ́зе 35.265; *усл.: 3ед.* бы̑ възлѣ́з҆ль 38.286.

възлѣзовам *несв.* (1) *Възлизам, отивам нагоре, възкачвам се.* и҆ катѡ̑ възлѣ́зоваха на планината. ѻ҆брь́на се і҆саа́кь ка́м҆то̑ ѻ҆́ца, своѐго а҆враа́ма и҆ ре̑… гдѐ ѻ҆́вень за закла́нїе ѻ҆́че 11.85б.

имперф.: 3мн. възлѣ́зоваха 11.85б.

възлюблен *прил.* (10) *Възлюбен, любим.* и҆ па̀кь ре̑ а҆пл҃ль ма̑ѳе̑и е҆пк҃пꙋ. и҆ ты̑ възлюбли́ѐнныи пла́тоне. по тре́тїа годи́на ще́шь да [бꙋ]де́шь при ме́не 37.281; и҆ ре̑ ѐмꙋ̀, а҆враа́ме а҆враа́ме. поѝми̑ сн҃а своѐго възлюбли́ѐннаго 11.85.

ед.: м. възлюбли́ѐнь 6.41, възлюбли́ѐнныи 37.281, възлюбли́ѐнны̑ 39.314, възлюбли́ѐннаго 11.85, възлю́блѥннаго 36.267б, възлюблѥнномꙋ 6.41, *ср.* възлюбли́ѐнное 12.118б; *мн.:* възлюбле́ни 4.22б, възлюбли́ѐннїи 12.112б, възлюбле́ни 32.225б.

възлюбя *св.* (6) *Залюбя, започна да изпитвам чувство на обич към някого или нещо, възлюбя.* и҆ ѿпрь́вѣнь щѐ да възлю́би є҆вре̑ете. и҆ чю́деса мнѡ́го щѐ

inslav

да сто́ри пр҃ѣ ѿ҃ѣ 18.187; и҆ за́раꙋва се ст҃аа о҆троко́вица… о҆́ти защо̑то пока́за бг҃ъ, ка́къ ѧ҆ ѥ҆ възлю́биль ѡ҃ си́чкыи до́мь і҆и҃лѥвь 13.123б.

форми от перф. тип: 3ед. ѥ҆ възлю́биль 13.123б, *2мн.* сте̑ възлю́биле 18.201б; *бъд.: 3ед.* ще̑ да възлю́би 18.187; *пов.: 2ед.* възлюби̑ 19.207б, 19.208, *2мн.* възлюбѣ́те 31.223.

възметь *от стб.* **възѧтн** *св.* (1) **възмет кръст свои.** *Понесе страдание за християнската вяра.* защо̀ р҃е г҃ъ. а҆́ще кто̑ хо́щеть по мнѣ̑ и҆ти да ѡ҃вр́ѣжет҇ се се́бе, и҆ възметь кр҃ть сво́й и҆ послѣдꙋ́ет҇ ми 16.158.

сег.: 3ед. възметь 16.158.

възмога *св.* (2) *Смогна, стана в състояние.* и҆ щѣ́х҇мѐ дотꙋ́ка да съвр́ѣшимѐ сло́вото. а҆̀ми легома̀ ви́ждꙋ ва̑ ка́къ и҆́мате лю́бовь є҆́днакь да послꙋ́шате по́мнѡго. а҆̀ми да сѐ потрꙋ́дѧ и҆ а҆́зь ко́л҇кото въз҇мо́гꙋ да пока́жꙋ 11.84.

сег.: 1ед. въз҇мо́гꙋ 11.84, възмо́гꙋ 11.84.

възмога се *св.* (2) *Възмогна се, добия сили, укрепна.* така е́ и҆ на̑ заповѣ́дано. бл҃ве́ни хр҃тїа́не. да се въз҇мо́жѐ и҆ ныѥ ѡ҃ чт҃ныи кр҃ть 16.159б; раꙋ́вай се кр҃те блгочс́тивы̑ цр҃емь си́л҇но о҆рꙋ́жїе. що мꙋ̀ ни̑кои не нави́ва. защо̀ ѡ҃ твоа̀ си́ла въз҇мо́гꙋт҇ се ца́рїе, и҆ нави́вать на си́л҇ны бѡр҇цѝ 16.163.

сег.: 1мн. се въз҇мо́жѐ 16.159б, *3мн.* въз҇мо́гꙋт҇ се 16.163.

възмогувам се *несв.* (1) *Възмогвам се, добивам сили, укрепвам.* нѥ́мꙋ и҆ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не да се поклонимь… със҇ нѥ́гова си́ла и҆ ны́е сь въз҇мо́гꙋвамѐ 16.163.

сег.: 1мн. сь въз҇мо́гꙋвамѐ 16.163.

възможен *прил.* (5) **възможен съм.** *В състояние съм за нещо, по силите ми е да свърша някаква работа.* и҆ съсь пла́чь ре́че, что̑ сь́мь възмо́ж҇нь а҆́зь нефе́л҇ныи ч҃лкь, таквь́зи ра́бота да сто́рѧ 3.19; что̑ да сторѝ. като̑ нѣ смѐ въз҇можны ни̑что̑ да припечалѝ за ст҃го 15.153б; не бѣ́хꙋ тврь́дѣ бога́ты, ни̑ па̀къ сыро­ма́си. а҆̀ми посрѣ́ко́л҇кото бѣ́хꙋ възмо́жны да и҆ се́бѣ си̑ хра́неть и҆ ѡ҃редѣ́вать съ сво́ето си̑ и҆́манїе и҆ на сыро­ма́си да пода́дꙋть 15.132б.

ед.: м. възмо́ж҇нь 3.19, 3.20б, възмо́жень 38.294; *мн.:* възмо́жны 15.132б, въз҇можны 15.153б.

възможно *нареч.* (4) **възможно е.** *Възможно е; може нещо да стане, да съществува.* и҆ а҆́гг҃ль ѡ҃и҆дѐ па́къ понапрѣ̀, и҆ станѣ̑ на дрꙋ́го мѣ́сто дѐто не бѣ́ше въз҇можно да проми́не ника́къ защо̑ бѣ́ше тѣ́сно мѣ́сто 33.242; нѥ̀ ѐ было̀ въз҇мо́жно д҃а (!) спаси̑ ч҃лкь непростѐнь на то́йзи свѣ́ть 3.21; а҆̀ми ѡ҃ това чю́до да си̑ прѣпочи́нѣ̑, защо пока́зам̑ѐ, что̑ бы̑ въз҇мо́жно 15.149; **възможно ми е.** *Възможно ми е, в рамките на възможностите ми е, мога да направя нещо.* не ми̑ е въз҇мо́жно о҆́ч҃е ст҃ы̀ да си̑ о҆ста́влѧ женьта, да бꙋ́де и҆́нокынѧ, защо ѐ є҆́днакь мла́да 11.104б.

въз҇мо́жно 3.21, въз҇мо́жно 11.104б, 15.149, въз҇можно 33.242.

възмѣта *св.* (4) *Отворя, направя да стане открито нещо затворено по специален начин, разтворя.* въз҇мѣ́те вра̀та кнезѝ ва́ши 35.264; и҆ въз҇мѣ́те се вра́та вѣ́чна и҆ вни́деть цр҃ь сла́вѣ 35.264.

пов.: 2мн. възмѣ́те 35.263б, въз҇мѣ́те 35.264; *страд.: аор. 3ед.* възмѣ́те се 35.263б, въз҇мѣ́те се 35.264.

възнак *нареч.* (1) *Възнак, по гръб, нагоре с лицето.* а҆̀ми вы́е да го̑ поло́жите на землѧ̀ть въ́знакь. и҆ сѣ̑ желѣ́зны пиро́не да́ мꙋ прико́вѣте и҆ рꙋ́цѣте, и҆ нѡзѣ̀те 37.277б.

въ́знакь 37.277б.

възнение (!) *вж.* **възнесение**

възнеса *св.* (5) *Възнеса, понеса нагоре, издигна.* и҆ тїе́ мѐ поѐха, и҆ на́прасно мѐ възне́соха до н҃бе́то 11.103б; и҆ напоконь а҆́зь па́вель чю́ гла̑ чѐ дꙋ́ма ѡ҃ ви́соти нб҃ные възнесѣ́те тази д҃ша щото̑ е сто́рила во́лѧ бж҃їа 32.230.

inslav

сег.: 3ед. възнесѐ 35.258б; *аор.: 3ед.* възнéсе 32.226, *3мн.* възнéсоха 11.103б; *пов.: 2мн.* възнесѣ́те 32.230; *прич.: мин. страд. ед.: м.* възнесéнь 32.223.

възнеса се *св.* (19) *Възнеса се, понеса се нагоре, издигна се.* а̀мѝ ѿка́къ се гдь на́шь і҃с х҃с и̇ б҃ъ породѝ и̇ прїѐ пльть, и̇ възнесѐ (!) със̾ пльть сѝ. тога́зи и̇ а҆́гг҃лы̀ прїе́ха ма́лъко нѣ́что̀ блѣ́ть 38.286б; и̇ възнéсе се а҆́гг҃ль на н҃бе́то прѣ̀ ѻ҆́чи́те гедеѡ́нꙋ 11.88.

сег.: 3ед. сѐ възнесѐ 18.177; *аор.: 3ед.* възнéсе се 5.31, възнéсе се 9.62б, 11.82, 11.88, 15.132, се възнéсе 16.160, 38.285б, 38.286², 38.287, се възнесе 18.185, възнесѐ (!) се 38.285б, възнесѐ (!) 38.286б, се възнѐ 38.286б, съ възнéсе 38.292б, *3мн.* възнéсоха се 11.105б; *форми от перф. тип: 3ед.* възнéсль се 4.23, съ̀ е възнелѣ̀ 38.294б.

възнесение *ср.* (2) **възнесение христово (исуса христа).** *Възнесение Христово, църковен празник.* да пра́знꙋвашь, и̇ възнесенїе хв҃о и кр҃товь д҃нь 1.4; дамаскѹ́на и̇но́ка и̇подїа́кона. и̇ стꙋди́та сло́во на възне́нїе (!) г҃а на́шего і҃ѵ х҃а 38.281б.

ед.: възнесенїе 1.4, възне́нїе (!) 38.281б.

възнесувам се *несв.* (2) *Възнасям се, понасям се нагоре, издигам се.* и̇ катѡ̀ се х҃с възнесꙋ́ваше на н҃бе́то. и̇ а҆пл҃е́те гле́дахꙋ и̇ дꙋма́хꙋ, не ѻ҆ста́ви на̀ да смѐ сы̀ра́ци г҃и 38.286б.

сег.: 3ед. сѐ възнéсꙋва 38.286б; *имперф.: 3ед.* се възнесꙋ́ваше 38.286б.

възнося *несв.* (3) *Възнасям, понасям нагоре, издигам.* и̇ д҃хь ст҃ыи крѣпѣ́ше ꙗ̀ и̇ възно́сѣше ꙗ̀ на н҃бса 32.230. // *Образно.* и̇ па̀кь ка́же. възноси́те г҃а ба̀ твоѐго и̇ да се поклони́те детѡ́ мꙋ е пѡ̀нѡ́жїе, пѡ̀ нѥ́говыте нѡ́зѣ 16.161б. // *Изнасям, правя достояние.* и̇ а҆́гг҃ль нѥ́инь хранитель... рѣ̀ и̇. не бо́и се д҃ше а҆́зе се ра́ꙋвамь ѡ̀ тебѣ̀, защото сѝ сто́рила во́лꙗ б҃жїа на землю̀. ѻ҆́ти а҆́зь сѣ̀когы възно́сѣхь прѣ̀ ба̀ си́чъка твоа̀ добра̀ ра́бота 32.230.

имперф.: 1ед. възно́сѣхь 32.230, *3ед.* възно́сѣше 32.230; *пов.: 2мн.* възноси́те 16.161б.

възнося се *несв.* (4) **1.** *Възнасям се, издигам се.* и̇ катѡ̀ го гле́даха а҆́пл҃е́те че сѣ̀ възно́си на небе́то. и̇ тога́зи и̇м̾ се ꙗ҆ви́ха два̀ а҆́гг҃ла въ бѣ́ло ѡ̀блѣче́ни 38.292б. **2.** *Възгордявам се, държа се надменно, големея се.* зла̀ жена̀ ни́кога се не смѣ́рѣва, а҆̀ко а̀ га́дишь, а҆̀ тїа́ се ѡ̀бѣ́сюва, а҆̀ко лї а ми́лꙋвашь, а҆̀ тїа́ се възно́си 21.211; досе́га що сѐ си възноси́ль на то́изи свѣть лъжовныи. а҆̀ сега̀ трѣ́бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́чъка почьсть что̀ и҆́машь 5.30б.

сег.: 3ед. се възно́си 21.211, сѣ̀ възно́си 38.292б, *1мн.* възно́симъ се 34.252б; *форма от перф. тип: 2ед.* сѐ си възноси́ль 5.30б.

възрадувам се *св.* (1) *Зарадвам се, възрадвам се.* нѥ́мꙋ и̇ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не... със̾ ра́дѡ̀ да мꙋ́ се възра̀ꙋ́вамѐ 16.163.

пов.: описат. 1мн. да се възра̀ꙋ́вамѐ 16.163.

възраст *ж., м.* (6) *Възраст, брой на годините на един човек от раждането му до определен момент.* и̇ тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и̇ вели́ко м҃ни̇ гесѡ́рїе. мла́дь на въ̀зрасть да ре́мь, до. к҃. го́динь 39.297б; а҆̀зь ѿмнѡ́го та́ се чю́дѣ на твоѐ бл҃горѡ́дїе, и̇ на хꙋ̀бавїатъ ти възрасть. и̇ ѻ҆ста́вихъ та на почѣ́ть и̇ прославѝ те 39.298б.

ед.: въ̀зраст[ь] 6.48б, въ̀зрасть 9.69, 13.124, 39.297б, въ̀зрасть 32.226, 39.298б.

възраста *св.* (2) *Нараста, увелича се количествено, нарасна.* є҆врѣ́ете... сь ѿ вѣ́ка. бл҃ве́ни. б҃ъ є҆ т҃ѣ. бл҃виль. и̇ б҃ъ тѣ́хъ є҆ ꙋ̀мнѡ́жиль и̇ възра́стоше 33.243. // *Възвелича.* а҆враа́ме... защо си така̀ ты̀ залю́биль нѥ́го. и̇ щѣ́ше да зако́лишь с҃на своѐго за нѥ́говь любо́вь и̇ то́и щѐ да тѐ възрастѝ, и̇ да тѝ ꙋ̀мнѡ́жѝ сѣ̀мето. и̇ рѡ́да твоѐго, катѡ̀ ѕвѣзды̀ н҃бные 11.85б.

аор.: 3мн. възра́стоше 33.243; *бъд.: 3ед.* щѐ да възрастѝ 11.85б.

inslav

възрина *св.* (1) *Зарина, засипя.* и̑ тїе го цѣлова́ха, и̑ възри́наха прьста̀ на нѥ́го до колѣ́нѣте 6.48б.

аор.: 3мн. възри́наха 6.48б.

възсънувам *несв.* (1) *Сънувам, присънва ми се.* и̑ помы́слѝ да нѐ въз'съ́нꙋва. и̑ стои̑ и̑ трѝе си̑ о̑чи́те, като ѐ е̑днакь сн̑ꙗнь. и̑ ви́ды хꙋ́бѣвѣ, че ѐ и̑́стинна 15.134б.

сег.: 3ед. въз'съ́нꙋва 15.134б.

възсѣдна *св.* (3) *Възседна, яхна.* и̑ тога́зи въз'сѣ́дна ст̑ыи на ко́нꙗ, и̑ вра́ти се наза́дь при во́иска́та си̑ 5.29б.

аор.: 3ед. въз'сѣ́дна 5.29, въз'сѣ́днъ 9.68; *форма от перф. тип: 3ед.* въз'сѣ́днъль 34.249.

възшумя се *св.* (1) *Разшумя се силно, разбушувам се (за море).* и̑ ꙋда́ри па̀кь кѵ̑ноѡ̑ь море́то да сто́ри нѣ́кое знаменїе, и̑ въз'шꙋ́ми се море́то, и̑ вълѣ́зе ꙋ̑ море 6.45б.

аор.: 3ед. въз'шꙋ́ми се 6.45б.

въистину *нареч.* (14) *Наистина, действително, воистина.* ѡ̑ бл҃же́нныи сѵ̑месѡ́не. бг҃о прїе́м'че. въи́стинꙋ пр҃рк' си би́ль 35.261б; и̑ като̑ тече́ше, а̑ то̀и вика́ше, и̑ дꙋ̑маше. въи́стинꙋ вели́кь є̑ бг҃ъ хр҃тїа́н'скы̑ 39.306.

въи́стинꙋ 7.52, 9.73б, 11.106б, 12.109б, 15.131, 15.156, 17.174, 35.259, 35.261б, 39.306, въистинꙋ 15.144б, въи́сти́нꙋ 33.235б, 37.280б, 39.305.

въкача се *св.* (1) *Покача се, кача се на нещо.* и̑ прѣз' тѣ́зи но́щь ви́дѣ ст̑ыи нико́лае на́сънѣ, враждѣ́бника дїа́вола, че̑ съ ѐ въка́чиль ѡ̑го́ре на кора́б'ть на катар'тїѡ, и̑ ѡ̑рѣза си́ч'кыте въ̑жїа де̑то се дрьжѝ кораб'ть ѡ̑ тѣ̑ 15.136.

форма от перф. тип: 3ед. съ ѐ въка́чиль 15.136.

въкореня се *св.* (1) *Вкореня се, пусна корен, прихвана се (за растение).* и̑ със' моа́та де́сница ще̑ да сѐ въкоренѝ, и̑ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ̑го пло́дно 37.274.

бъд.: 3ед. ще̑ да сѐ въкоренѝ 37.274.

въкусювам *несв.* (1) *Ям, храня се по малко, вкусвам.* бдѣ́нїе, и̑ м҃енїе, и̑ слѣ́зы. стꙋ́дь и̑ пѣ́кь, си́ч'ко трьпѣ́ше. и̑ въкꙋ́сюваше трѣва̀ мѣ́сто и̑́стїе. и̑ то̀ по ма́л'ко на́ вечерь и̑ мл҃ба непрѣста́нно чи́нѣше 8.55б.

имперф.: 3ед. въкꙋ́сюваше 8.55б.

въкуся *св.* (11) *Вкуся, опитам вкуса на нещо.* и̑ чюв'ствы съ̑, є҃. е̑дно̑ да ви́дишь вто́ро да чю́ешь. тре́тїѡ, да помири́шишь, четвръ́то, да въкꙋ́сишь. пе́то да похва́нешь 33.233; и̑ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж҃їю ради̑ защо̑ въкꙋ́сиха ѡ̑ дрьво́то 15.131б. // *Вкуся, хапна малко, сложа в уста.* и̑ прѣбы̑, д҃. дни̑. и̑ ничто̑ не въкꙋ́си и̑ ничто̑ не подꙋ́ма. и̑ въ сꙋ́ботꙋ пойска ст̑ое причещенїе 14.129б.

сег.: 2ед. въкꙋ́сишь 33.233, *3ед.* въкꙋ́си 14.130, 33.233б, въкꙋ́си̑ 38.283; *аор.: 3ед.* въкꙋ́си 14.129б, 14.130, 38.289[3], въкꙋ́си̑ 38.289, *3мн.* въкꙋ́сиха 15.131б.

въкушаи *от стб.* **въкоꙋшати** *несв.* (1) *Вкусвам, пийвам.* о̑ще слꙋ́шаи а̑пла́ па́вла що̑ ка́же къ тимоѳе̑ю. ма́ло въкꙋша́и ви́но, да ти̑ бь́де на дшь́та спсе́н҃їе 20.209.

пов.: 2ед. въкꙋша́и 20.209.

въкушение *ср.* (4) **1.** *Вкус, едно от сетивата.* а̑ мири́санїето е па̀кь кога̀ помири́ше нѣчто̑ чл҃кь, и̑ позна́е, о̑нова̀ как'во ѐ. хꙋ́баво ли ми́ри́ше, и̑лѝ е вонѣ́що. а̑ въкꙋшенїето. па́кь. кога̀ гле́да чл҃кь нѣчто̑, и̑ не мо́же да го позна́е сла́д'ко ли е и̑лѝ гор'ко. догдѐ не въкꙋ́си със' ꙋ̑стата си̑ 33.233б. **2.** *Вкусване, хапване по малко.* си̑ р҃ѣ ка́же. на распе́тїе хв҃о, въкꙋ́си х҃с жл҃ь́чь ѡ̑ є̑вреѐте. о̑тѝ да и̑сцѣлѝ а̑дамо́вото въкꙋше́нїе что̑ въкꙋ́си а̑да̑ ѡ̑ дрь́вото 38.289.

ед.: въкꙋше́нїе 38.289[3], *чл.* въкꙋшенїето 33.233б.

вълазѣние *ср.* (1) *Влизане, проникване вътре в нещо, преминаване.* кꙋпѣ́те си̑ млт҃и́нꙗ. сирома́си съ̑ пом҃лꙋва́нїе.

inslav

сѣ смѣрéнїе, вѣ́чное добрô да сѐ насла́дите… сѣ кро́тость въ ра́и вълáзѣнїе. сѣ млба, а҆́гглскые пѣсны 31.222.

ед.: вълáзѣнїе 31.222.

вълазям *несв.* (1) *Влизам; преминавам в пределите на нещо, във вътрешността на нещо; влазям, навлизам.* та чѐ напокон҆ се прѣдадѣ́ть михаи́лꙋ, и҆ въ тѣ́изи врáта ꙋ҆ то́изи грáд҆ вълáзѣть. и҆ си́ч҆ки прáведны цѣлꙋ́вать катô сна и҆ брáта 32.228б.

сег.: 3мн. вълáзѣть 32.228б.

въложа *св.* (6) **1.** *Вложа, сложа вътре в нещо, пъхна.* а҆́мѝ вь четвры́т҆кь вели́кыи ве́черь. да въло́жишь във҆ съдець сть. ѿ стò причещенїе ѿ тѣ́лото и҆ ѿ крьв҆тѣ̀ хꙋ бꙋ на́шемꙋ 17.173; и҆́щѣше пры́вѣнь да си҆ въло́жи рꙋка̑та въ ре́брата, хе. а҆́мѝ сегà зарáди тебе сло́ве пробо́день бы҆ ѳома̑ вь ре́брата 7.49. **2.** *Вложа, дам средства за направата на нещо.* и҆ цáрь побѣ́гна и҆ дꙋ́маше. ѡ҆ те́ж҆ко ме́не, загы́наха мо́йте бо́гове. ѿ повелѣ́нїе матѳе̑ово. детô с҆мь въло́жиль ꙋ҆ тѣ́хь хилїáдо хи́лїáдь жльтицы 37.278б. **въложа в ума (на някого нещо).** *Внуша; проявя въздействие върху нечие съзнание, за да бъде възприета волята ми.* и҆ гь бь затовà въло́жи въ ꙋ҆́мь захáрїю прркꙋ да ю҆ о҆́брꙋчи за мꙋ́жа. да погꙋ́би хы́трость бѣсо́в҆скаа, и҆ да се о҆́без҆гри́жи дїáволь да нѣ и҆́ма мы́сль за двца мрїа да ю҆ съблáзны 13.124.

сег.: 3ед. въло́жи 7.49, *1мн.* вьло́жѝ 16.161, *3мн.* въло́жеть 37.279б; *аор.: 3ед.* въло́жи 13.124; *форма от перф. тип: 1ед.* с҆мь въло́жиль 37.278б; *пов.: описат. 2ед.* да въло́жишь 17.173.

вълѣзовам *вж.* **вълѣзувам**

вълѣза *св.* (24) **1.** *Вляза; премина в пределите, във вътрешността на нещо; пристъпя.* и҆ вълѣзох҆ме̑ вьтрѣ̀ вь при́врáть цркóвныи, и҆ пàкь поидо́х҆ме̑ прѣ̀ цркваата до сре́брьнитѐ вратà 3.19; и҆ вълѣзоха въ грáдь 37.274б; и҆ поидѐ въ ѡ҆лáдикїю. и҆ вълѣ́зе въ ко́рабь 40.321б; и҆ вьлѣ́зе ꙋ҆ море 6.45б; а҆̀ мáйка мꙋ ѿ свáд҆бата катô ли́п҆ѱа снь и҆ вълѣ́зе гдѐ спѣ́ше и҆ поси́па пепе́ль и҆ затво́ри се 40.321. **2.** *Започвам, захващам.* раꙋ́й се крте, нà войни́цѝ блгочьстивїи надéжа. защò на тéбѣ се надѣ́ють вѡискáре и҆ вьлѣ́зьть на бо́и вѡискáрѣ 16.163.

сег.: 3мн. вьлѣ́зьть 16.163; *аор.: 3ед.* вълѣ́зе 2.12, 2.14, 3.19, 35.264[3], 40.321, 40.321б, вьлѣ́зе 2.14, 3.19б, 6.45б, 9.68, 9.68б, вьлѣ́зе 9.70б, вълѣ́зе 40.320б[2], 40.321, *1мн.* вьлѣ́зох҆мѣ̑ 3.19, вьлѣ́зох҆ме 17.169б, *3мн.* вьлѣ́зоха 2.15, вьлѣ́зоха 35.266, вьлѣ́зоха 37.274б; *пов.: 2мн.* вьлѣ́сте 2.12.

вълѣзувам *несв.* (5) *Влизам; преминавам в пределите, във вътрешността на нещо; влязувам, пристъпвам.* и҆ ѡ҆стáвѣше ѡ҆в҆цéте си, а҆тò вьлѣ́зꙋваше оꙋ́ црквата. и҆ млаше се бꙋ 2.9б; ко́й се възрѣ́жꙋва ѿ си́ч҆ко, то́изи и҆ма спсенїе и҆ вьлѣ́зꙋва въ цртво нбное 2.9б; и҆ вьлѣ́зꙋваха при стго, и҆ припáднꙋваха при нѡѕѣ́те мꙋ 39.305б. // *Образно.* и҆ речé ми бь. то́изи срь́пь и҆схо́ди ѿ бжїе ли́цѣ̑. и҆ вьлѣ́зꙋва вь до́мь де́то сѣ̑ кльнѣ́ть въ и҆́ме бжїи 5.40.

сег.: 3ед. вьлѣ́зꙋва 2.9б, вьлѣ́зова 5.40, *2мн.* вьлѣ́зꙋвате 34.249б; *имперф.: 3ед.* вьлѣ́зꙋваше 2.9б, *3мн.* вьлѣ́зꙋваха 39.305б.

въмалѣ *нареч.* (1) *Скоро, в кратко време.* вътрѣ те ꙋ҆ црква храни гаврїиль дво и҆ прїйдет҆ же въмáлѣ раꙋ́й се да ти̑ ре́чѐ 13.121.

въмáлѣ 13.121.

въметна *св.* (1) *Метна, хвърля.* и҆ наꙋ́рѣ поидѐ цáрь, и҆ и҆звáди данїи́ла ѿ ро́ва, жи́вь и҆ непоче́кнъть. а҆̀ дѐто бѣ́ха данїи́ла въметньле, тꙋ́ри тѣ̑ цáрь оꙋ́ ѿн҆зи ро́вь. и҆ и҆зѣ́доха гы̑ лѣвѡвете 11.94.

плусквамперф.: 3мн. бѣ́ха въметньле 11.94.

въмѣня се *св.* (1) *Причисля се към някакво множество, определя се като някакъв.* те́бе рáдѝ ꙋ҆мрьщьвлáеми е҆с҆мы̀ въ дн҃ь. сїре̑. зарадѝ те́бе се чи́ниме мрьтвы сич҆ки днь. и҆

inslav

вьмѣни́х'ме се катô ѿв'це за закла́не 16.159.

аор.: 1мн. вьмѣни́х'ме се 16.159.

вьмѣсто *предл.* (2) *За означаване, че нещо замества, заменя друго нещо; вместо, наместо.* и҆лѝ не ѻ҆́ми и҆ твоѝте нѡ́вѣ, катô на си́ч'кителѐ а҆пл҃ы. и҆ причести́ те. а҆ ты̀ безꙋ́мниче вьмѣ́сто добрô та мꙋ̀ сто́ри злò 35.257б. **вьмѣсто като.** *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за изключване; вместо да.* вьмѣ́сто катô бѣ́ше а҆пл҃ь. а҆ ты̀ станѣ̀ дїа́воль. и҆ защô; ѻ҆́ти бѣ́ше злò ꙋ҆ме́нь. и҆ сребрô ~ лю́бець 35.257б.

вьмѣ́сто 35.257б, вьмѣ́сто 35.257б.

вьмѣстювам се *несв.* (1) *Вмествам се, намирам си място някъде, намествам се.* и҆ прр҃кь є҆ремїа… проповѣда и҆ дꙋма́ше тои́зи бꙋ̀ на́шь и҆ не вьмѣстюва се дрꙋ́гы при нѥ́го 33.235б.

сег.: 3ед. вьмѣстюва се 33.235б.

вьмѣстя *св.* (3) *Вместя, побера в себе си.* товà пока́зꙋва, ка́кь не мо́же да вьмѣ́сти ба҃ нѝ землѝ нѝ нб҃о а҆мѝ гдѐ го пои́щéшь та́м' го нахо́дишь 38.287; и҆ детô сич'ки свѣ́ть не мо́же да го вьмѣ́стьі. а҆ ты̀ го ꙋ҆ ма́л'кь грôбь ѻ҆ста́ви 35.260.

сег.: 3ед. вьмѣ́стьі 35.260, вьмѣ́сти 38.287; *страд.: със съкр. инф.* се (мô) вьмѣ́сти 39.312.

вън *нареч.* (16) *Вън, зад пределите на определен обсег.* товà ре҃ да́вно и҆з'лѣ́сти матѳеа҃, да и҆злѣ́зе вь́нь да́ го хва́ти да го ꙋ҆бїѐ 37.277; а҆мѝ щѐ тогѝва в' тозѝ врѣ́ме си́ч'кото да ѻ҆мрь́зне чл҃кꙋ, а҆мѝ щѐ токò да́ се чю́ва гла҃ и҆ вь́нь и҆ вь́трѣ, ѡ҃, ѡ҃, ѻ҆ле́ле 18.194; а҆ безаконныи ца́рь дїѡклитїа́нь, сѣ́днь наꙋ́трѣ прѣ̀ че́р'квището а҆полоново вь́нь да сто́ри и҆спы́танїе 39.306б.

вь́нь 2.10б, 3.20, вьнь 2.14, 3.20б, вънь 3.20, 18.194, вь́нь 9.73², 11.84б, 18.194, 37.277, 39.306б, 39.307б, 40.322, вѣ̀нь 18.189б, вънѣ̀ 38.292.

вънеса *вж.* **внеса**

вънида *св.* (1) *Вляза, проникна вътре в нещо.* и҆ въни́де захáрїа въ ст҃и́лище и҆ пом҃ли се бг҃ꙋ̀ 13.124б.

аор.: 3ед. въни́де 13.124б.

вънидеть *от стб.* **вънити** *св.* (1) *Вляза, проникна вътре в нещо.* и҆ въз'мѣ́те се вра́та вѣ́чна и҆ въни́деть и҆ц҃рь сла́вѣ 35.264.

сег.: 3ед. въни́деть 35.264.

вънка *нареч.* (13) *Вънка, вън, зад пределите на определен обсег.* и҆ пои́доха оу҆ цр҃ква хр҃тїа́н'скаа. и҆ мѡм'ци́те ѡ҆ста́виха вь́н'ка. а҆то̀ самы̑ оу҆лѣ́зоха при вл҃ка 5.30; и҆ пои́доха и҆ каза́ха мꙋ̀, гдѐтô с҃ѣ́ше вь́н'ка и҆ пла́чаше 7.54.

вь́н'ка 1.3, 3.19б, 5.30, 5.36, 6.44б, 7.54, 33.233б, вь́н'ка 3.19б, 3.20б², 6.44б, вън'ка 6.44б, 9.73.

вънкашен *прил.* (2) **1.** *Вънкашен, който е отвън, външен.* защô чл҃кь двѣ̀ дꙋ́мы и҆́ма. є҆дна́ е дꙋ́ма вън'каш'на чтô дꙋ́маме със' оу҆стата, и҆ чю́е ю҆ сѣ́кы 33.233б. **2.** *Като същ. Само ср.* Външното, *външността на човека, външният му вид.* защô а҆́ко бы̑ се зова́ль чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бж҃їа, със' вън'ка́шното чтô мꙋ̀ се ви́ды. си҃ ~ рѣ̀, катô и҆́ма чл҃кь рꙋ́цѣ и҆ нѡѕѣ. и҆ си́ч'ка плть. та҃ бы́х'мѣ и҆ ны́е ре́кле, ѻ҆ти́ е и҆ бг҃ъ бы́ль и҆ма́ль ѿпрь́вѣнь чл҃чь́скыи ѻ҆бра́зь 38.281б.

ед.: ж. вън'каш'на 33.233б, *ср. чл.* вън'ка́шното 38.281б.

въпаде *от стб.* **въпасти** *св.* (1) *Попадна, падна в нещо.* и҆ слꙋ́чи се със' бж҃їе повелѣ́нїе, трѣска̀ въпа́де вь ѻ҆́ко смо́кꙋ, и҆ мнѡ́го тврь́дѣ сом'тѣ́ше, и҆ не мо́жаше ни̑кои да го трьпѝ ѿ лю́тô 2.14б.

аор.: 3ед. въпа́де 2.14б.

въпадна *св.* (8) *Изпадна, премина в някакво ново положение или състояние.* и҆ кол'ко ти пь́ти ре҃ със' при́т'ча въ как'во́ щешь да въпа́днешь. защô зна́аше чтô щé́шь да сто́ришь. а҆ ты̀ не разꙋ́мѣ 35.262; си́ч'ко товà

прѣтрьпѣхь защô да ѝзˈва́дѧ те́бе, ѝ си́чˈкы рѡ́дь детô ѿ те́бе се наро́диль, що è въпа́дньль злѣ̀ заради̇̀ твоѐ прѣгрѣшенїе 35.265; ко́лˈци́на ꙋ̑ бо́лесть въпа́дньха ѿ безˈмѣ́рˈно ꙗ̑стїе ѝ пи́тїе 11.106б; защô ѝ ца́рь ѐдна́кь нема́ше съвршéна а̀ми̇̀ бѣ́ше въ ми́сль въпа́дньль 37.279б; защото́ сте ꙋ̑ то́лˈкази прѣлѣ́сть въпа́дньле, ѻ̑ти́ сте помрачéнїи ѝ сѣ̑ дш҃ьта ѝ тѣ̑лото 39.301. **въпадна в нечия ръка (ръце).** *Попадна в плен, озова се в робство.* ка́кь да сто́ри, да сп҃аси̇̀ тр҃ите д҃ши. ѝ да гы̑ оу̑па́зи да нѐ въпа́днꙋть въ рꙋ́ка дїа́волˈскаа 15.134; а̀ко ли̇̀ бъде́шь жи́вь любѣ́зне. а̑ми̇̀ ка̑ ли̇̀ (!) живо́та̑ прова́жашь. въ ка́кви̇̀ ли̇̀ (!) чю́жи рꙋ́цѣ въпа́днѣль комꙋ̑ ли̇̀ робꙋ́вашь свѣ̑ на мо́йте ѻ̑чи̇̀ 39.314б.

сег.: 3мн. въпа́днꙋть 15.134; *аор.: 3мн.* въпа́дньха 11.106б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше въпа́дньль 37.279б; *форми от перф. тип: 2ед.* ли̇̀ (!) въпа́днѣль 39.314б, *3ед.* è въпа́дньль 35.265, *2мн.* сте въпа́дньле 39.301; *бъд.: 2ед.* щешь да въпа́днешь 35.262, *със съкр. инф. 2мн.* ще́те въпа́днѣ 2.12б.

въпаднувам *несв.* (1) *Изпадам, изнемощявам, западам.* мнѡ̑го вра́чѡве доходиха ѝ цѣрꙋ́ваха го. ѝ ни̇̀чтô мꙋ̑ се не прида́де а̀ми̇̀ ѐдна́кь позлѣ̀ въпа́днꙋваше 9.67.

имперф.: 3ед. въпа́днꙋваше 9.67.

въплътя се *св.* (15) *Въплътя се, добия плът, приема човешки образ (за Бога).* ѝ а̑зь заради̇̀ тебѣ̀ тꙋ̑ка̑ дойдохь ѝ ради̇̀ те́бе въплъти́хˈ се. ѝ бы́хь чл҃кь 35.265; г҃ь на́шь і҃с х҃с, като помы́сли да ꙋ̑паз[и] людїето ѿ дїа́волˈск[и] рьцѣ̀ та слѣ́зе ѿ н҃бе́то, та сѐ въплъти̇̀ [и̇̀] ро́ди се ѿ ст҃ые д҃вы ѝ бл҃ще м҃рїе 18.184.

сег.: 3ед. се въплѣ́ти 33.239, сѐ въплъти̇̀ 33.239; *аор.: 1ед.* въплъти́хˈ се 35.265, *3ед.* сѐ въплъти̇̀ 18.184, въплѣ́ти се 33.235, въплъти се 33.238, се въплѣ́ти 33.239б, 38.284б, 38.286б, въплъти се 33.246б, въплѣ́ти се 33.246б, въплѣ́ти се 33.247; *форми от перф. тип: 3ед.* сѐ е въплъти́ль 17.172б, съ е въплѣ́тиль 38.286б; *инф.:* въплъти́ти се 35.260б.

въплъщение *ср.* (1) *Въплъщение, приемане на човешки образ.* това̀ ѝзы̑а̑вля́ваше съсˈ пр҃рчьство̀то си̇̀ ѝ прѣка́зꙋва… ѝ пр҃рци прѣ̑сказаше какˈ щѐ на землю̀ да слѣ́зе. ѝ какˈ щѐ ѿ дв҃ца плѣ́ть да прїѥ́мле детô чл҃ци не могꙋ́ть ѝска́за то́говото въплъще́нїе 15.132.

ед.: въплъще́нїе 15.132.

въразумя *св.* (2) *Вразумя, накарам някого да тръгне по правия път.* а̑ми̇̀ го наставѝ ка́кь да сѐ спасѝ. ѝ наꙋ̑чи́ го, ѝ въразꙋ̑ми́ го ѝ кр҃ти́ го да бꙋ̑де хр҃тїа́нинь 6.47.

аор.: 3мн. въразꙋ̑ми́ха 34.254; *пов.: 2ед.* въразꙋ̑ми́ 6.47.

върина *св.* (4) **1.** *Хвърля, бутна някого да падне.* тои̇́зи е детô ва̑ ѝзˈфрьлѝ ѿ н҃бето за ва́шего зло̀ ѝ грьдо́сть ѝ въри́на ви въ а̑дь 35.263б. **2.** *Прен. Хвърля, тласна някого в порок, в грях.* ѝ да си̇̀ повни́ме ꙋ̑мѣ́ть за̑ да сѐ не посмѣ́ють на́мь бѣсоо́ве да ни̇̀ въри́нꙋть. на мно̑го ꙗ̑стїе ѝ пи́тїе ѝ на кꙋ́рˈвовˈство 39.318б.

сег.: 2ед. въри́нешь 5.40б, *3мн.* въри́нꙋть 39.318б; *аор.: 3ед.* въри́на 1.5, 35.263б.

въсак *мест. обобщ.* (13) *Всеки, всеки един от дадено множество.* ѝ въ ѡ̑нїа дн҃и ѝзлѣ̀зе повелѣ́нїе ѿ кѥ̑сара а̀вгꙋ̑ста, да сѐ, напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето си̇̀ ѿчѣ̑ство 33.236б; ѝ бѣ̑ше ѥ̑ѡа́кѵмь бога́ть ѝ праве́днь. ѝ на въса́кыи пра̑зникь, ѿдѣла́ваше ѿ ѝма́нїето си два дѣ̑ла. и єди́нь дѣ̑ль, раздадѣ̑ше по сырома́си. а̀ дрꙋ̑гыи дѣ̑ль да́ваше бꙋ̑ ꙋ̑ че́рˈкова 3.17; и до́брь ѐ законь и ст҃ь. и така е по̑обно въса́комꙋ хр҃тїанинꙋ 33.247; ѝ събыраха̑ се на въса́кꙋ годи́нꙋ ѿ си́чˈкыте села̀ мире́искые. ѝ чи́нѣха та́мо пра̑зникь 15.151; ѝ ѿтога́зи на въса́ко лѣ̑то па́мѣть и̑мь чи́нѣха, м҃ца сепˈте́мˈврїа, к҃ 5.40.

ед.: м. въса́кыи 3.17, 9.62б, въса́кь 33.236б, *вин.* сва́кого 1.3, *дат.* въса́комꙋ 20.208, 33.247, 35.266, *ж.* въса́ка 9.72, въса́кꙋ 2.9б, 15.151, *ср.* въса́ко 4.26б, 5.40; *мн.:* въса̀кы̑ 18.199б*.

inslav

въсегда *нареч.* (1) *Всегда, винаги, във всяко време, постоянно.* бе҃ и҆ ґи млтивыи. детô въсе́гда съмы́слювашь да ê спсе́нїе на чл҃ци. и҆ дêто не́ щешь да ê съмрѣ́ть на грѣ́шници, а҆̀ми и҆́щешь да го ѿбрѣ́нешь на живо́ть… тѝ ми и҆ сега̀ ґи, и҆зꙗ́вѝ того́зи твое́го вѣ́рꙗнаго ра́ба, и҆ мои́гò добрô мы́сльника 15.135.

въсе́гда 15.135.

въсегна *св.* (1) *Посегна, протегна ръка да взема нещо.* и҆ въсе́гна ꙋ҆ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и҆ и҆зва́ди, ѕ҃, жльти́цы, и҆ да́де ста́рꙗцꙋ 15.153б.

аор.: 3ед. въсе́гна 15.153б.

въседна *св.* (3) *Възседна, яхна (кон).* є҆йва́ ми ти че сѣ̀ ꙗ҆вѝ ст҃ыи гесѡ́гїе, и҆ ꙗ҆здѝ на ко́нь бѣ́ль. и҆ каже́ мꙋ. пристѹ́пи и҆ въсе́днѝ за̀ мѣ̀ 39.315; а҆̀ми ско́ро въсе́днꙑ на ко́нꙗ своє́го и҆ бѣ́жи да нѐ бѣдѐшь и҆ тѝ лю́тимꙋ зме́ю ко́рꙗбань 39.310б.

аор.: 3ед. въсе́дна 39.315б; *пов.: 2ед.* въсе́днꙑ 39.310б, въсе́днѝ 39.315.

въселя се *св.* (4) *Вселя се; заселя се, установя се някъде.* а҆̀ бѣ́сѡвете что̀ бѣ́хꙋ се та́мо въсе́лиле. бѣ́гахꙋ и҆ тїе по ꙗ҆рѣ̀. пла́чахꙋ и҆ скѵ́мꙗтѣхꙋ 15.140; и҆ дїа́волꙗ мꙋ ка́же. а҆́зь бѣ́хь сѐ въселѝль ꙋ҆ тво́ата жена̀ 37.276б; а҆̀ і҆ѡа́ннь… по̑ка́нѣше се на ꙋче́нїе и҆ оу҆лѣ́зе оу҆ нїего прѣмꙋдро́сть бж҃їа. и҆ дх҃ь ст҃ыи въсе́ли се въ срц҃е́то нїе́гово 12.109.

аор.: 3ед. се въсе́ли 3.17б, въсе́ли се 12.109; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ́хь сѐ въселѝль 37.276б, *3мн.* бѣ́хꙋ се въсе́лиле 15.140.

въсесилни *прил.* (1) *Всесилен, който има власт и сила над другите; всевластен, всемогъщ.* и҆ така̀ ґь бг҃ прїѐ гедесѡ́нꙋ и҆ и҆́лїю. на дрꙋ́гыте, ꙗ҆стїе́то, и҆ жрѣ́твата, и҆ из̑горѝ и҆̀. а҆̀ ка́мо лѝ своє́то ꙗ҆стїе да не и҆з̑горѝ въсѐ_си́лꙗныи бг҃ 38.290.

ед.: м. въсѐ_си́лꙗныи 38.290.

въси *мест. обобщ. мн.* (3) *Всички, цялото множество от нещо, вси.* сло́во поꙋ́ченїе къ… въсѣ̑ хр҃тїанѡ̑ не ѻпива́ти се винѡ̑ 20.208; и҆ дꙋ́маха. бл҃ви́те въса̀ дѣ́ла гн҃ꙗ 12.117б.

въса̀ 12.117б, въсѣ̑ 6.41, въсѣ̑ 20.208.

въскача се *св.* (3) *Възкача се, изкача се отгоре на нещо, покача се.* и҆ кога сл҃нце и҆сте́че. тога́зи повѣлѣ̀ пѣ́вꙗцꙋ, да се въска́чи на ка́мень насрѣ́щь и҆сто́кь, и҆ да пѣ́є ѱалꙗ́тырь 37.280; и҆ ѿнїа́ чл҃ци… тѣ́коха ско́ро го́рѣ въска́чиха се на ѕи́дь, и҆ видѣ́ха. и҆ бы̑ и҆́стина ѿна́зи дꙋма 9.72б.

сег.: 3ед. се въска́чи 37.280; *аор.: 3ед.* въска́чи се 15.136б, *3мн.* въска́чиха се 9.72б.

въскипя *св.* (1) *Образно. Бликна, израста, избуя бързо.* и҆ да́де гы та́ се наꙋ́чиха на за́повѣдь бж҃їа, и҆ на си́чꙗка прѣмꙋдро́сть. за́щô въскыпѣ̀ ꙋ҆ тѣ̑ да́рь бж҃їи. и҆ сѣ̑сꙗ чюдеса̀ напльниха сичꙗкыи свѣ̀ть 10.79.

аор.: 3ед. въскыпѣ̀ 10.79.

въскоча *св.* (3) *Подскоча, скоча из един път, рипна.* и҆ за́раꙋ́ва се ст҃аа ѻтроко́вица, и҆ ве́село въско́чи сѣсꙗ нѡѕѣ́те си. ѻ҆́ти защô пока́за бг҃ъ, ка́кь а҆̀ ѥ҆̀ възлю́биль ѿ си́чкыи до́мь і҆и҃лѥ́вь 13.123б. // *Образно.* защò врѣ́мето на́ше тече катô рѣ́чны бистринꙑ. а҆̀ми̑ затова̀ да въско́чимь на добрò_рабо́тна пѣ́тика. ѻ҆ти не знаѐ ꙋ҆ ко́и ча̑ щѐ сл҃нцето да помрѣ́кне, и҆ м҃цѣ́ть не да́сть 31.223.

аор.: 3ед. въско́чи 13.123б, *3мн.* въско́чиха 39.316б; *пов.: описат. 1мн.* да въско́чимь 31.223.

въскръбя *св.* (1) *Изпитам силна скръб, започна да скърбя много за някого.* и҆ го́рїето, и҆ стѣ́нїето, и҆ пла́нинїето щѣ́ть да попла́чать за людїе́то, дꙋбра́вїе, и҆ ово́щїе, и҆ ка́менїе, и҆ си́чꙗки дрѣ́вїа щѣ́ть да въскрьбе́ть ѻ҆ ро́жꙗбата чл҃чьскаа 18.193б.

бъд.: 3мн. щѣ́ть да въскрьбе́ть 18.193б.

въскръсение *ср.* (22) *Възкресение, съживяване след смърт.* и҆ ст҃ыи ѿгово́ри на слѣ̑пи проглѣ́дꙋванїе. и҆ на бо́лꙗныи и҆сцѣлѥ́нїе… и҆ на мрѣ́твы въскр҃се́нїе. и҆ дрꙋ́гы що сѣ̑ на та́за

inslav

(!) прили́ка 39.304. **въскръсение (христово).** *Възкресение Христово, Великден, християнски празник.* и̑ кога̑ приближаваше сь въскрсе́нїе тога́зи си́ч҆ки си дохо́ждахꙋ оу̑ монасти́рь, на цвѣ́тнаа нелѥ̑ пр̑ѣ въскрсе́нїе. и̑ но́си си сѣ́кыи добрынѣ́ть що сї е́ ꙋра́ботиль на дꙋшѣ́ть 17.165б; така̑ и̑ въскрсенїе х҃во и̑ тогива сич҆ка не̑лꙗ да праз̑нꙋвашь 1.4; **въскръсение лазарево.** *Възкресение Лазарово, Лазаровден, християнски празник.* вче́ра бѣ́ше въскрсенїе лазарево, що̑ праз̑нꙋвах҆ме̑. защо̑ бѣ́ше и̑ то́и х҃вь дрꙋ́гь, и̑ слꙋша́х҆ме̑, и̑ насы́тих҆ме̑ (!) със҆ хꙋ́бавы дꙋ́мы 34.248б.

ед.: въскрсенїе 1.4, 34.248б, въскрсе́нїе 11.100, въскрсе́нїе 16.157, 16.161, 17.165б, въскрсе́нїе 16.157б, 17.165б, 18.180б, 34.253, 34.255б, 35.258, 38.288, 38.289, 39.304, въскрсенїе 16.163б, въскрсенїе 18.196б*, въскрсе́нїе 34.248б, въскрсе́нїе 38.287б, въскрсе́нїе 38.288б, 38.289, 38.289б, въскрсе́нїа 16.161.

въскръсна *св.* (33) *Възкръсна; стана отново жив, след като съм бил умрял; оживея.* тогива щьть да въскрснать пр̑ѣ га̑ тїа́ дѣ́то съ́деть кри́во за дꙋ́ка́ти, та̑ зе́мать ч҃лкꙋ сич҆кото 18.196б; а̑ми о̑нь, въ тре́тыи де́нь па̑ станѣ́ль и̑ ѡживѣ́ль и̑ въскрнѣ́лъ, и̑ ꙗ̑вил҆ се на си́ч҆ки. и̑ по, м҃, дни̑ возне́сль се на н҃бе́то 4.23; и̑ рѣ̑ и̑мь така̑ е̑ писа́но. и̑ така̑ бѣ́ше по́о́бно х҃ꙋ да поте́гли. и̑ да въскрне ѿ мрѣ́твы̑ въ тре́тїи д҃нь 38.290; та щѣ́ть си́ч҆кыте лю́дїе що сѣ̑ ꙋ̑мрѣ́ле. ѿ а̑да́ма до тогива си́ч҆ките щьть да въскрнать. ѿ гробо́вете си 18.196; праве́дниците щьть да въскрнать да се̑ почетьть и̑ да си̑ земать добро̑то щото̑ и̑мь бъ̑ нагóтвы. а̑ грѣ́шните щьть да въскрнать да напльнать вѣ́чнаа мꙋ́ка 18.199.

сег.: 3ед. въскрне 38.290, 38.291, въскрне́ 39.304, *1мн.* въскрнеме 34.255б, *3мн.* въскрнать 32.229б; *аор.: 3ед.* въскрѣ́сна 18.191б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше въскрналь 39.305б; *форма от перф. тип: 3ед.* въскрнѣлъ 4.23; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ въскрнꙋ 38.291, щѣ̑ да въскрнꙋ 38.291, *3ед.* щѣ̑ да въскрне 18.177, щѣ̑ да въскрне 35.262б, *3мн.* щьть да въскрнать 18.19б, 18.196б[7], 18.197, 18.199, щѣ́ть да въскрнать 18.197б[2], щать да въскрнать 18.197[2], щьть да въскрнать 18.199[2]; *пов.: 2ед.* въскрни̑ 8.58б, 35.262б[3], въскрни 35.262б.

въскръснувам *несв.* (1) *Възкръсвам; ставам отново жив, след като съм бил умрял; оживявам.* а̑ми̑ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́ны да вы̑ ка́жемь как҆вы̑ и̑ слѣ̑ как҆ви̑ въскрнꙋвать 18.196б.

сег.: 3мн. въскрнꙋвать 18.196б.

въскръсох *от стб.* **въскрьснѫти** *св.* (15) *Възкръсна; стана жив отново, след като съм бил умрял; оживея.* въ вр҃ѣ́ ѿнова като̑ въскрсѐ і҃ѵ ѿ мрѣ́твы̑. и̑ ста́нъ посрѣ́де. ꙋ̑чениците свои̑. и̑ рѣ̑ и̑мь. ми́рь ва́мь 38.287б; и̑ зарадѝ ч҃лчьскы̑ рс̑, та́ се ꙗ̑ви̑ на́ землꙗ като̑ ч҃лкь, и̑ распе́тїе прїе́хь, и̑ погре́бох҆ се, и̑ тре́ты̑ д҃нь въскрсо́ 5.29б; нели̑ си̑ ты̑ детó напльни на стра́жарете рꙋцѣ́те и̑мь съзла́то. (!) то́ко да́вно̑ потаю̑ и̑ да не казꙋ́вать че е въскрль х҃с 36.269б.

аор.: 1ед. въскрсо́ 5.29б, *3ед.* въскрсе 7.50б, 9.62б, 11.82, 12.119[2], 15.132, 34.250, въскрсе 18.185б, въскрѣ 38.287, 38.388, въскрсѐ 38.287б; *форми от перф. тип: 3ед.* е̑ въскрль 36.269б, е въскрль 36.269б, 38.287б.

въскрѣся *св.* (35) *Възкреся, възвърна към живот умрял, съживя.* и̑ тога́зи нѣ́кого мрьтьв҆ца̑ и̑зне́сꙋваха да́ го погребꙋ́ть. и̑ запрѣ́ха о̑дрь а̑риста́рхови лю́дїе. и̑ реко́ше а̑пл҃ꙋ напри́см҃ѣ. а̑ко того́зи въскрѣ́сишь. си́ч҆кы ны́е да се̑ покло́ни̑ бꙋ̑ твое́мꙋ 36.273; и̑ рѣ̑ кїно́ѱь, о̑ставѣ́те го непогребень да го̑ ѿр҆ли и̑зѣдꙋ́ть. сѣ́каше че е̑ ꙋ̑мрѣ́ль. и̑ да ви́ди̑ до́ ли ще нѥ́говь х҃с да го въскрѣси̑ 6.45б; и̑ по́мли се бꙋ̑ і҆ѡа́ннь, и̑ въскрѣси̑ си́ч҆ките и̑ ѡживѣ́ха 6.42б; и̑ х҃с дойде̑ прѣди̑ па́сха шестѝ д҃нь и̑ въскрѣси̑ лазара 34.250; и̑ то́й... при́тече в҆ тьмни́цата при с҃тго. и̑ дꙋ̑маше мꙋ̑ съсльзи̑. (!) по̑млꙋ̑и ме сыро́ма́ха слꙋ́го бж҃їи, и̑ въскрѣси̑ во́ла моѐго 39.30б.

сег.: 2ед. въскрѣси́шь 6.42, въскрѣ́сишь 36.273, *3ед.* въскрѣси̑ 6.45б, 35.258б, въскрѣси 34.249, въскрѣ́си 39.304[2]; *аор.: 3ед.* въскрѣси̑ 6.42, 6.42б, 6.46, 16.161, 18.185б, въскрѣси

inslav

6.42, 34.252б, въскрѣси́ 6.43б, въскрѣси́ 15.136б, въскрѣси 16.161, въ҃скрси 21.210б, въскрѣси 34.250, 39.304б, въскрѣсѝ 34.250, 34.253, въскрѣсѝ 39.305, въскрѣсѝ 39.305б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше въскрѣсиль 34.250, бѣше въскрѣси́ль 34.251б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ въскрѣси́ль 2.13, *3ед.* ѐ въскрѣси́ль 4.25б, ѐ въскрѣси́ло 16.157б, е въскрѣси́ль 34.251; *бъд.: 3ед.* щѣ да въскрѣсѝ 18.177, 18.185б; *пов.: 2ед.* въскрѣсѝ 39.30б; *съкр. инф.:* (мо́жѐ) въскрѣсѝ 3.20б; *инф.:* въскрѣси́ти 39.304.

въскрѣшавам *несв.* (9) *Възкресявам, възвръщам към живот умрял, съживявам.* и҆ и҆́маха за́висть на х҃а защѡ̀ въскрѣша́ва мрѣ̀тви 34.249б; и҆ рѣ̑ ї҆ѡа́ннъ. нѣ̀ є҆ ме́не пꙋ́стиль х҃с мрѣ́твы да въскрѣша́вамь. а҆̀мѝ да ꙋ҆́чю прѣлѣ̀стени лю́дїе на за́конъ бж҃їи 6.45; а҆̀ бж҃твото сѝ па҃ пока́за, катѡ̀ въскрѣшаваше мрѣ̀твы 38.285б; ѿ ро́де є҆врейскыи защѡ̀ прѣда́дохъте на съмрѣ́ть своє҃го блг҃тлꙗ. и҆ защо́ го распе́хъте. заради̇̀ защѡ̀ мрѣ̀твы въскрѣ́севаше. и҆ защѡ̀ слекавы, и҆ бо́лъны, и҆ бѣ̀сны, и҆ слѣ́пы и҆сцѣлꙗ́ваше 35.258б.

сег.: 1ед. въскрѣша́вамь 6.45, *3ед.* въскрѣшава 18.190, въскрѣша́ва 34.249б; *имперф.: 3ед.* въскрѣша́ваше 15.132, въскрѣ́севаше 35.258б, въскрѣшаваше 38.285б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ въскрѣша́валь 4.22б; *бъд.: 3ед.* щѣ да въскрѣ́сѣва 18.187б; *пов.: 2мн.* въскрѣша́вайте 10.79.

въскую *нареч.* (1) *Защо, поради какво, по каква причина.* и҆ мл҃ꙗха се бг҃ꙋ и҆ дꙋ́маха. въскр҃нѝ въскꙋ́ю спи́шь г҃и 8.58б.

въскꙋ́ю 8.58б.

въсмръдя се *св.* (2) *Усмърдя се, стана смрадлив, вмириша се.* си́чъ́ката землꙗ̑ щѣ да сѐ напльни съсъмра̀дь (!) и҆ гнꙋ́сь чл҃чьскы̀. море́то щѣ̑ да сѐ въсмрьдѝ к[а]то̀ є҆ди́нь гно́и 18.189б.

аор.: 3ед. се въсмрьдѣ̀ 18.189; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да сѐ въсмрьдѝ 18.189б.

въсплача *св.* (6) *Заплача, почна да плача.* а҆̀ ца́рь въздѣ́хна и҆ въспла́ка ѿ сѐ срѣ́це го́рко 39.310; тогѝва щьть да въспла́чать си́чкыте 18.192б.

сег.: 1ед. въспла́ча 39.314; *аор.: 1ед.* въс[п]ла́ка̑ 32.229б, *3ед.* въс[п]ла́ка 32.227, въспла́ка 39.310; *бъд.: 3мн.* щьть да въспла́чать 18.192б, 18.193б.

въспомѣна *св.* (10) **1.** *Спомня, припомня.* и҆ па̀кь въспомени̇̀ сыромо́аха ла́зара, ка́кь поте́глили голота̀ и҆ гла́дь 12.118; а҆́ко смы́слѧ и҆ въспомѣнѝ що сѝмь поте́глила, боѧ́ се със тои́зи ми́сль. да ми не сто́ри пакость да́ се ѿскрьбѧ̀ 17.171б. **2.** *Спомена, кажа накратко.* и҆ма́мь да вы̀ въспомѣ́нꙋ нѣ̀коа ре́чь бл҃вѐнїи хр҃тїа́не. ѻ҆ти защѡ̀ и҆́маме ѿбычай дн҃ескаа и҆ ꙋ҆́трѣ да сѐ причѐща́вамѐ 35.266.

сег.: 1ед. въспомѣнѝ 17.171б, въспомѣ́нꙋ 33.247, въспомѣ́нꙋ 35.266, *2ед.* въспомѣне́шь 33.232; *аор.: 3ед.* въспомѣнꙋ̀ 5.33б; *пов.: 2ед.* въспомени̇̀ 12.110б, 12.118², 12.119².

въспомѣнувам *несв.* (1) *Споменувам; припомням, като отбелязвам паметта на някого.* и҆ ѿ тѣ̀ є҆̀, дѐто го д҃не́ска въспомѣнꙋ́вамѐ то́изи чю́дныи и҆ ди́вныи нико́лае вели́кыи 15.132б.

сег.: 1мн. въспомѣнꙋ́вамѐ 15.132б.

въспоя *св.* (2) *Възпея, започна да пея хвала някому, възхваля с песен.* и҆ стори а҆́нна пѣ́снь г҃ꙋ бг҃ꙋ, и҆ рѐ́. да въспою̀ пѣ̀ г҃ꙋ бг҃ꙋ моѐмꙋ, ѻ҆ти мѐ є҆ посѣ́тиль г҃ь, и҆ ѿнѝ́ль при́смѣхъть ѿ мо́йте вра̀гове 13.123.

сег.: 3мн. въспо́ють 39.309б; *пов.: описат. 1ед.* да въспою̀ 13.123.

въсприема *св.* (3) **1.** *Възприема, добия впечатление за нещо, усетя.* и҆ а҆пльте катѡ̀ и҆́мь найдѐ и҆ породи́ха се съсъ дх҃а ст҃го, и҆ въспрїѐше бл҃гть 15.132. **2.** *Приема, посрещна някого (в дома си).* и҆ та́мо дойдѐ митрополи́ть мирѐ́искыи нико́лае и҆́мето мꙋ и҆ въспрїѐ на҃ и҆ погости̇̀ 15.148.

аор.: 3ед. въспрїѐ 15.148, *3мн.* въспрїѐше 15.132, въспрїеше 15.151.

въспѣвам *несв.* (1) *Възпявам, възхвалявам.* тꙋ́ка да бъ́де въ ма́лъко врѣ́ме. а҆̀ по съмрѣ̀ть да бъ́де жи́вь до́ вѣ̀ка, да мꙋ҃ ꙋ҆мрѣ̀ тѣло́то, а҆̀ съсъ д҃шьта

inslav

си да ê жи́вь. плъта̀ да мꙋ̑ се расы́пе, а̑ дша́та мꙋ да прѣбы́де жи́ва, да въспѣ́ва ба̑ непрѣста́нно сѣ́когы 33.246.

сег.: 3ед. въспѣ́ва 33.246.

въспѣя *св.* (1) *Възпея, започна да пея хвала някому, възхваля с песен.* това ѐ праз̑ни́кь на́шь бл҃ве́ни хр҃тїа́не что̑ праз̑нꙋ́вамê дн҃е́ска. а̑мѝ по̑оба́е и҆ на́мь. като̑ а҆́гг҃лы̀ да въспѣ́ѥ̑; и҆ като̑ а҆́п҃лыте да хва́лимь ба̑, и҆ да бл҃ви́ 38.293б.

сег.: 1мн. въспѣ́ѥ̑ 38.293б.

въстана *св.* (1) *Стана, вдигна се.* и҆ а҆́рг҃гль (!) михаи́ль ꙗ҆́ви се пр҃ркꙋ и҆лїю, и҆ рече мꙋ. въстанѝ и҆ и҆́дѝ насрѣ́ща ца́ревы чл҃ци 11.90б.

пов.: 2ед. въстанѝ 11.90б.

въстах *от стб.* **въстати** *св.* (1) *Събудя се от сън.* а҆́зь оу҆́снꙋ и҆ спа́хь. въста̑ ꙗ҆́ко гь҃ засту́пить мê 37.280.

аор.: 1ед. въста̑ 37.280.

въсточен *прил.* (11) *Източен, разположен на изток.* и҆ въ полꙋ́нощь о҆́твори въсто́чните вра́та на пола́тыте 37.279б; и҆ на въ́сточна странѣ̑ о҆бра́зь бѣ́ше ѿ ба̑ сто́рен҄ и҆ на сѣ́вер҄на странѣ̑ найде̑ до́мь голѣ̑ 14.127.

ед.: м. въ́сточны 10.77, *ж.* въсточна 2.14б, въсто́чна̀ 4.21б, въ́сточна 14.126, 14.127, въ́сточнаа 14.126б, въсто́чна 37.280[2], въсточнꙋ 11.94б, въ́сточнꙋ 15.132б; *мн.: чл.* въсто́чните 37.279б.

въсхищен *прич.* (1) *Издигнат, възнесен.* слово ст҃го а҆́п҃ла павла о҆бхожѐнїе ра́ю и҆ мꙋ́кы. и҆ ка́ко въсхыщень бысть до тре́тїаго н҃бсе 32.223.

мин. страд. ед.: м. въсхыщень 32.223.

въсходя *св.* (6) *Възляза, отида нагоре, възнеса се, възходя.* и҆ а҆́гг҃лы не мо́жахꙋ да сѐ доу҆мѣ́ють, като̑ видѣ́ха ха̑, чѐ въсхо́ди на н҃бе́то със҄ голѣ́ма сла́ва 38.285б; защо̑ а҆́ко не бы̑ гь҃ възлѣ́з҄ль на н҃бе́то със҄ пльть сы̑. та̑ не бы̑ се́га̀ би́ло пꙋ́ть,ето̑ въсхо́дѣть бл҃гочьсти́вы̑ хр҃тїа́не 38.286б.

сег.: 3ед. въсхо́ды 14.127б, 38.285б, въсхо́ди 38.285б, 38.288, *3мн.* въсхо́дѣть 38.286; *аор.: 3ед.* въсхо́ды 38.286.

въсхотѣ *от стб.* **въсхотѣти** *св.* (1) *Пожелая, поискам.* а̑ сега̀ на послѣ́дно врѣ́ме въсхо́тѣ бг҃ да́ се роди̑ ѿ ма́ика без҄ о҆ц҃а. да́ бꙋ́де съвръше́нь бг҃. и҆ съвръ́шень чл҃кь 3.16б.

аор.: 3ед. въсхо́тѣ 3.16б.

въсѣде *от стб.* **въсѣсти** *св.* (3) *Възседна, яхна.* найде̑ о҆́слѥ и҆ въсѣ́де на нѥго като̑ е и҆ пи́сано 34.252.

аор.: 3ед. въсѣ́де 34.252, 34.253[2].

въсѣдна *св.* (7) *Възседна, седна отгоре, яхна.* и҆ господи́нь мире́искыи ев҄статїе, като̑ раз҄бра̀ и҆ то́и това̀ что сѣ̑ е сто́рило. въсѣ́днъ на ко́нь и҆ пойде̑ та́мо да ви́ды 15.144б; о҆́ти не и҆́де да се голѣ́ми и҆ да се прѣвъзно́си а̑мѝ и҆́де смѣре́но и҆ кро́т҄ко. и҆ въсѣ́днъль на ѫ҆рѣбѐ о҆́слѥ 34.252.

аор.: 3ед. въсѣ́днъ 15.144б, 34.253, въсѣ́днь 34.253; *форми от перф. тип: 3ед.* въсѣ́днъль 34.252[2], е въсѣ́днъль 34.252б; *пов.: 2ед.* въсѣдни̑ 9.67б.

вътре *нареч.* (50) *Вътре, в пределите на нещо.* и҆ ца́рь стоа́ше при вра́тата пола́тны, и҆ нѝкомꙋ не да́ваше да ꙋ҆лѣ́зꙋть вътрѣ̀, о҆свѣ́нь тѣ́к҄мо чтото го̀ носѣ́ха 37.279б; и҆ зане́соха ков҄чегь ѿ коси́тро, и҆ ѡ҆ста́виха тѣло́то мꙋ вѣ́трѣ, и҆ спꙋ́стиха ков҄че́гь със҄ вѣ̑жїа 2.15; и҆ въве́де ю̑ сщ҃е́нникь вътрѣ въ о҆л҄та́рь на тре́тыи сте́пень въ ст҃аа ст҃ы̑ 13.123б.

вѣ́трѣ 2.12, 2.13, 3.20, 7.54, 9.67б, 9.70б, 11.93б, 11.94б, 11.96б, 11.98б, 11.103, 11.103б, 12.117б, 13.121, 13.123б, 14.128б[2], 14.130б, 17.165б, 18.194, 31.223, 32.225б, вѣ́трѣ 2.15, 9.67, 9.70б, 17.166, 18.204, 32.226б, 32.227б, вѣтрѣ 3.19, 3.19б, 3.20, 6.41б, 32.231б, 33.232, вѣ́тре 5.32, вѣтрѣ 5.39, 13.123б, 17.173б, 18.204, 32.231б, 35.257б, 35.262, 39.300б, вѣтрѐ 12.109, 33.232, 37.279б, 39.309б, 39.317б, вѣ́трѣ 12.119, вѣтрѐ 17.170б, вѣтре 33.232.

вътрѣшен *прил.* (3) **1.** *Вътрешен, който се намира навътре.* и҆ влѣзо̑ въ

inslav

вы́трѣшны мѣ́ста. и҆ виде́ тáмь и҆лїá прр҃ка 32.227. **2.** *Прен. Вътрешен, който се отнася до душевния живот на човека.* защô чл҃кь двѣ̀ ду́мы и҆́ма. є҆днá е ду́ма вънˈкашˈна чтô ду́маме съсˈ оу҆стата… а҆ вˈтóра е ду́ма, вътрѣшна, дѣ́то си҆ самˈси҆ чл҃кь ду́ма и҆ наговáрѣ се на срцѣто си҆ 33.233б.

ед.: ж. вътрѣшна 33.233б, вътрѣшна 33.233б; *мн.:* вы́трѣшны 32.227.

въцаря се *св.* (11) **1.** *Възцаря се, стана цар.* по съмрѣ̀ть цáра навъходоносóра. въцáри се сы́нь нѥ́говь валˈтасáрь 11.92. // *Образно.* вьцари се анˈтихрíсть 18.188*. **2.** *Прен. Възцаря се, настъпя, установя се.* и҆́стинна и҆ пправда (!) ѿ землѧ̑та побѣ́гна, а҆ льжа̑ и҆ непрáвда нá землѧ се въцáри 31.217б.

аор.: Зед. въцáри се 5.38б, 11.92², 12.120б, въцри се 11.90², 11.91б, 34.253б, се въцáри 15.140, 31.217б, вьцари се 18.188*.

въчеловѣча се *св.* (1) *Приема човешки образ, стана човек от плът и кръв, въчеловеча се (за Исус Христос).* є҆́дино рóдˈнь (!) сн҃ь и҆ слóво бж҃їе безˈсьмрѣ́тˈнь сы̀. и҆зволи́выи спсéнїа нашѣ́го ради̇̀ въплъти́ти се ѿ стые бц҃е и҆ прно҃двы̀ мáрїе непрѣлóжно въчл҃чивˈ се, распнˈ же се хе҃ бе҃ съмрѣ́тїю съмрѣ̀ть нáсту́пи 35.260б.

прич.: мин. деят. I. ед.: м. въчл҃чивˈ се 35.260б.

въяда се *св.* (1) *Впия се, врежа се, вям се.* и҆ прѣбы̀ ѿпáсань съсˈ въжѣ̑то за є҆днà годи́на и҆̑ вьѧ́де се въжѣ̑то ꙋ̀ плтѣ́ му̀ до кóститѐ. и҆ оу҆черˈви́ве 2.10б.

аор.: Зед. вьѧ́де се 2.10б.

вѣдро *ср.* (2) *Ведро, съд за черпене на вода.* и҆ найдѐ вѣдрóто що чрьпáху̀ съсˈ нѥ́го вóду̀. въжѣ̑ стру́нѧно на нѥ́го привѣ̑зано. и҆ ѿвѣ̑за го 2.10б; и҆ вь є҆ди́нь дéнь ѿидѐ на клáденˈць да почрьпѐ водѣ̀ и҆ да донесѐ… и҆ рéче на брáтїа. пойдо̀ да донесѐ вóду̀, и҆ не найдо̀ въжѣ̑то ѿ вѣдрóто 2.10б.

ед.: чл. вѣдрóто 2.10б².

вѣдѣх (!) *вж.* **видя**

вѣк *м.* (66) *Век, безкрайно дълго време, вечност.* и҆ товà бѣ́ше пàкь прозрѣ́ль прр҃кь і҆сáїа, и҆ ду́думаше. (!) о҆́троче роди́ се нáмь, и҆ сн҃ь дáде се нáмь, дѣ̑то му̀ е влáсть бы́лò на нѥ́гово рáмо… а҆́гг҃ль. чю́день съвѣ́тникь. властели́нь ѿц҃ь о҆́ному̀зи вѣ́ку̀ чтô щѣ̑ да бы́де 33.236. **въ вѣки (вѣком).** *Во веки веков, навеки, вечно – пожелателна или заключителна формула на молитва или слово.* защô ты̀ г҃и чтô щѣ́шь, а҆́ ты̀ щешь сторѝ. о҆́ти є҆ твóà слáва въ вѣ́кы, а҆ми́нь 15.135; и҆ да сѣ̑ насити̑ пѣ́сны а҆́гг҃лˈскы, и҆̑ ѧ҆́стїе рáиско въ вѣ́кы вѣ́ко҃ а҆ми́нь 15.156б; и҆ тáмо да ны̀ спо҃обѝ, въ срт҃во своѐ нб҃ное. въ вѣ́кы вѣ́ко҃, а҆ми́нь 9.75б; **да си жив до вѣка (въ вѣки).** *За изразяване на благопожелание и почит към високопоставено лице; жив да си.* и҆ пои́дóха на цáра и҆ рѣ́кохà му̀. дáрїе цáру̀, живь да бу́дешь въ вѣ́кы. стóриха є҆́ди́нь зˈгóворь си́чˈки лю́дїе, кои́то твой хлѣ́бь ѧ҆́ду̀ть при твóе цáрˈство 11.92б; и҆ пови́ка цáрь ѿдалѣ́че, жи́вˈ ли си̑ данїи́ле дру̀же мóй. и҆ данїиль чю̑ и҆зˈвы́трѣ и҆ рѣ҃. да си̑ жи́вь цáру̀ дó вѣка. г҃ь бг҃ пу́сти а҆́гг҃ла своѐго и҆ заградѝ ѹ҆́стà лѣ́вѡ҃. и҆ жи́вь сѣ́мь досéга 11.93; **до вѣка.** *Винаги, завинаги, вечно.* а҆̀мѝ кóи щѐ ходѝ послѣ̀ мéне… нѐ тѣ́кˈмо брáть мои̇̀ щѐ бы̀. а҆̀мѝ и҆ наслѣ̀дникь на моѐ цáрˈство щѐ да бу́де, дó вѣка. и҆ да срт҃ву́ва съсˈ мéне 7.51; а҆̀мѝ бóлѣ тї е сéга да потéглишь мáлˈко и҆ску̀шенїе. нежелѝ тáмо дó вѣка да се му̀чишь 5.31; **от (отпрѣди) вѣка.** *Отдавна, открай време.* и҆ възмѣ́те се врàта вѣ́чнаа си̑ рѣ̀, и҆злѣ́сте ѿту̀ка и҆ строшѣте врáтáта. вѣ́чны. дѣ̑то съ̀ ѿ вѣ́ка. защô щѣ̑ да влѣ́зе ц҃рь нà ц҃ри и҆ г҃ь що гс҃пдˈству̀ва 35.263б; и҆ тамò бѣ́ха си́чˈчˈко (!) щô бѣ́ха ѿ вѣ́ка ꙋ̀мрѣ́ле, прѣѿц҃и 35.264; пóмли се бу̀ и҆ ду̀мáше. бе҃ дѣ̑то си ѿпрѣ́ди вѣ́ка. бе҃ млти́вы̀ бе҃ щотô си́чˈко дрьжи́шь.

inslav

нѣдéи ги засрáми кой̑то са на твóата сúла надѣáть 39.304б.

ед.: вѣ́кь 33.247б, 35.266б, вѣка 5.30б, 5.31, 7.51², 7.53б, 11.93, 16.159б, 18.207, 33.246, 35.261, 35.264, вѣ́ка 11.108б, 13.123, 16.161, 33.236, 33.243, 33.247б, 35.258, 35.259, 35.262б, 35.263б, 35.266б, 37.276б, 39.304б, 39.309, вѣ́кꙋ 33.236; *мн.:* вѣкы 2.15б, 5.40б, 8.60, вѣ́кы 4.24б, 6.48б, 9.75б, 11.92б, 13.125б, 14.130б, 15.135, 15.156б, 16.163б, 18.207, 19.208, 20.210, 21.211, 31.223, 34.256, 37.275б, 37.281, 38.294б, 39.300б, 39.305, 39.319б, вѣ̑ (!) 36.273б, вѣкы̀ 39.309, вѣ́ки 40.324, вѣ́кѡ̑ 4.24б, 9.75б, 15.156б, 20.210, 31.223, 40.324, вѣкѡ̑ 14.130б, вѣ́кѡ̑ 16.163б, 19.208.

вѣнец *м.* (17) **1.** *Венец, изплетена от цветя и клони дъга или колело за украса.* защо, катô ѐдúнь чл҃кь детô ѐ събрáль ѿ мнѡ̑го разлúчны цвѣ̑тоове, и̇ завѝе ѐдúнь хꙋ̑бавь вѣнць̀. и̇ дарꙋ̑ва го… такà да стóримь и̇ ны́е, ѿ сúч҃ките дꙋ̑мы чтô чю́емь ꙋ̑ цр҃ква 9.61; тогúва щь да вúдеть и̇ вѣнéцьть дѣ̑то мꙋ̑ бѣ̑ха ѻ̀гꙋ̑диле на главѣ̑та ѿ трь̀нїе 18.200б. // *Образно.* ѿто рáй де сѣ̑ ѿтвóри (!) зарадѝ ва̑ ѿто вѣ̑н҃ци мнѡ̑го хꙋ̑бавы де вы̑ чакать 18.202б; и̇ такà прѣп҃бныи ѿц҃ь на̑ сáва… вѣ́рꙋ чúсто оу̑дрьжà и̇ вѣн҃чá се правéдны̑ вѣ̑н҃це 14.129б; и̇ м҃ниците мнѡ̑го мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и̇ тѣлóто сѝ прѣдáдоха на рàны. и̇ крь́вь свóа пролїáха, защô бѣ́хꙋ съсрцето (!) сѝ распáлѥни за любóвь бж҃твна. и̇ прїéше вѣ̑н҃цѣ нетлѣ́нные 15.132. **2.** *Нимба, сияние около главата на светец.* и̇ видѣ̀ нѣкоа бж҃їа блѣ̑ть. свѣ̑тѣше катô ѐдúнь ѻ̀брáзь на главѣ̑та стáр҃цова, и̇ вѣнéцьт҃ мꙋ̑ катô сл҃нце свѣ̑ть дáваше 14.128б.

ед.: вѣнцѣ̀ 9.61, вѣн҃ць 9.61, 9.64б², вѣн҃це 14.129б, вѣн҃ць 32.228б, 40.321б, вѣнéц҃ 39.306б, *чл.* вѣнéцьт҃ 14.128б, вѣнéцьть 18.200б; *мн.:* вѣн҃це 5.39б, вѣн҃цѣ 15.132, вѣн҃ци 18.194б, 18.202б, 31.222, вѣн҃цы 18.202б, вѣн҃ци 37.279б.

вѣнчавам *несв.* (2) *Увенчавам, поставям някому венец на главата в знак на почит.* а̀ тїе го вѣн҃чáваха със҃ цвѣ̑тоове ѿ дúвы маслы́ни… и̇ почúтаха го и̇ дарꙋ̑ваха го, защó е ю̀нáкь та ѐ навúль на сúч҃ки игрїѝ 34.252.

сег.: 3ед. вѣн҃чáва 37.279б; *имперф.: 3мн.* вѣн҃чáваха 34.252.

вѣнчавам се *несв.* (1) *Венчавам се, женя се по църковен ред.* ѿ нѥ́го се съврь́шꙋва сúч҃ка таúна рáбота на нáшьть вѣ́ра. със нéго се вѣ̑н҃чáваме и̇ крща́ваме. и̇ ц҃щéнници и̇ владúци, със тóизи ц҃ты̀ крт҃ рꙋ́ко полáгават҃, и̇ сúч҃ко съвр́шꙋвать 16.159б.

сег.: 1мн. се вѣ̑н҃чáваме 16.159б.

вѣнчая *св.* (4) **1.** *Венчая, ожения по църковен ред.* и̇ когà бы̑ врѣ́ме стóриха свáд҃ба. и̇ ꙋ̑крáсиха трапéза и̇ вѣ̑н҃чаха и̇ въ цр҃кóвь ст҃го фонифóн҃та 40.320б; и̇ дáде стáрꙋю дъ̀щерь за мꙋ́жа богáтого оу̑ тóизи грáд҃. и̇ дáде ѝ прикї҃ю кóл҃кото трѣбꙋ̑ваше. и̇ вѣн҃чáше ю̀ по зáконь х҃вь 15.134б. **2.** *Прен. Увенчая, възнаградя някого с нещо в знак на почит.* кáже и̇ пр҃ркь дв҃дь. сслáва (!) и̇ със҃ почéсть вѣн҃чáл҃ си чл҃ка. и̇ поставúл҃ го сѝ на̑ сúч҃кото̀ чтô е ѿ твоà рꙋ́ка стóрено 38.283б. // *Образно.* такà да стóримь и̇ ны́е, ѿ сúч҃ките дꙋ̑мы чтô чю́емь ꙋ̑ ц҃рква. да гы̑ съберѣ̑ и̇ да сѝ ꙋ̑красѝ и̇ да сѝ вѣн҃чаѣ̑ дш҃ьта. и да ю̀ стóримь да ѐ достóина на цр҃тво нб҃ное 9.61б.

аор.: 3мн. вѣн҃чáше 15.134б, вѣн҃чаха 40.320б; *форма от перф. тип: 2ед.* вѣн҃чáл҃ си 38.283б; *пов.: описат. 1мн.* да вѣн҃чаѣ̑ 9.61б.

вѣнчая се *св.* (2) *Образно. Увенчая се, украся се с венец.* и̇ такà прѣп҃бныи ѿц҃ь на̑ сáва, със҃ дóбрь подвигь пôкáни се. и̇ вѣ́рꙋ чúсто оу̑дрьжà и̇ вѣн҃чá се правéдны̑ вѣ̑н҃це 14.129б. **вѣнчая се на царство небесно.** *Увенчая се с вечен живот, получа безсмъртие.* а̀ми се тѝ не бóи, и̇ дрьж҃ се да прѣтрьпúшь нѥ́говата бѣдà, защò а̀ко щéшь да се вѣн҃чáешь на цр҃тво нб҃ное… сегà трѣбꙋ̑ва да се смѣрúшь ѿ сúч҃ка почьсть чтô и̇ма́шь 5.30б.

inslav

сег.: 2ед. се вѣнчáешь 5.30б; *аор.: 3ед.* вѣнчá се 14.129б.

вѣра *ж.* (87) **1.** *Вяра, религиозно учение, религия, вероизповедание.* и҆ ѿ нѥ́а наꙋ́чиха се на хр҃тїа́нскаа вѣ́ра. и҆ кнїга и҆зꙋ́чиха, и҆ писа́нїе добрѣ̀ и҆ дх҃ь ст҃ыи наста́ви гы 10.76; коа́ е полъ́за мои҆ бра́тїа, а҆́ко и҆́ма нѣ́кои вѣ́ра хр҃тїа́нскаа, а҆ ра́бота хр҃тїа́нска не и҆́ма 15.156; геѡ́ргїе хр҃тїа́нина, щото̀ е потѣ́пкаль на́ша дрьжа́ва, и҆ ѱꙋ́валь є на́шата вѣ́ра и҆ строши́лъ є҆̀ боо́гѡвете а҆ми сега̀ повелѣва̑ да мꙋ̀ ѿсѣ́чете лꙋка́вата нѥ́гова глава̑ 39.308б; и҆ на сѣ́кы̑ дн҃ь слꙋ́шать, є҆лли́нците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и҆ ѿста́вѧтъ си̑ вѣ́рата своа̀, и҆ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63; и҆ та́мо бѣ́ше нѣ́кои кнѣ́зь є҆лли́ньскаа вѣ́ра дрьжа́ше 11.97. **2.** *Вяра, упование в определено религиозно учение и неговите пророци и светци.* а҆̀ ста́рецьтъ мꙋ̀ ре́че. ко́и съси́чко (!) срѣ́це и҆ сьсъ́ голѣ́ма вѣ́ра, що̀ про́си най̑ ще 3.18б; и҆ соломо́нь прѣмꙋ́дры ка́же. млт҃ы́нꙗ и҆ вѣ́ра да ти̑ не о҆скꙋ́дѣ ѿ до́мь тво́и҆ 15.133б; да̑ а҆́ко повръ́нѥ и҆ ны́е тои́зи за́емь щото́ нї е заѣ́ль бг҃ъ. любо́вь вѣ́ра смѣре́нїе, кро́тость, млт҃и́нꙗ на сыома́си. и҆ бг҃ъ щѐ да̑ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀ 31.222; на пефлаго́нь велїа́ть. що сѐ намѣ́реть тамо̑ хр҃тїа́не. и҆ма́ха вели́ка лю́бовь, и҆ вѣ́ра къ вели́ко м҃нику геѡ́ргїю 39.312б. // *Образно.* бе́хꙋ на́гледь съсъ́ о҆бра́зь като̑ а҆гг҃лы бж҃їи. съсъ́ лю́бо́вь и҆ съсъ́ вѣра ꙋ҆красе́ни, и҆ чи́сты съсъ́ плѣ́ть 10.79. **3.** *Прен. Само мн. Съвкупност от хора, които имат една и съща вяра, изповядват една и съща религия.* като̑ бѣ́ше ре́кль прр҃ькь є҆зекїилъ на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ дни̑, щѣ́ть да и҆злѣ́зать на землѧ̑та пр҃е́ва, кв҃, вѣ́ры ѿ полꙋ́нощь. дѣ́то гы е затво́риль а҆леѯа́нрь пр҃ь 18.189б; та̑ щѣ́ть да сѐ съберѣ́ть си́чките є҆зы́ци и҆ вѣ́ры прѣ̑ нѥ́го. да гы̑ раздѣли̑ є҆ди́нь ѿ дрꙋ́гыго ка́кь разльчѣ̀ пасти́рь ѻ҆́вце и҆ ко́зы по бышкѣ̀ 18.201б. **вѣра христова.** *Християнската вяра, учението на Исус Христос.* а҆̀ хр҃тїа́не щото̑ бѣ́ха вѣ́рꙋвале ха҃… и҆ вълѣ́зꙋваха при ст҃го, и҆ припа́днꙋваха при ноозѣ́те мꙋ̀, и҆ бо́лнїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆̀ дрꙋ́гы се ꙋ҆ча́ха на хр҃тїа́нство. и҆ оу҆тврьдѣ́ваха се на хва҃ вѣ́ра 39.305б; и҆ прѣ́бы̑ та́мо̑ врѣ́ме нема́ло въ тьмни́ци, и҆ та́мо не прѣста́нꙋваше, а҆̀ми гы̑ ꙋ҆́чаше и҆ ꙋ҆твръжда́ваше да сѐ не ѿме́тньть ѿ вѣ́ра хва҃ 15.139; **давам си вярата.** *Отстъпвам от вярата си.* а҆́ко̀ и҆ би́ють на̑ ра́ди̑ и҆́ме бж҃їе. и҆ли̑ ны̑ мѣ́чьть зарадѝ любо́вь нѥ́гова… а҆ми̑ да прѣтрьпѣ̑, да си̑ вѣ́ра не да́ваме 16.158б; **имам вяра** *и* **хващам вяра.** *Вярвам на нечии думи, приемам казаното от някого за истина.* и҆ ре̑ мꙋ̀ ст҃ыи. да ми̑ и҆ма́шь вѣ́ра ѿ чл҃че, о҆́ти нѣ́ смь бы́лъ тꙋ́ка 14.130б; а҆̀ тїа́… мꙋ̀ ка́же. и҆май ми вѣ́ра чл҃че. не видѣ́ ни́кого чл҃ка ѿка́кь прѣми́на̑ і҆ѡ́рданъ 17.172б; а҆́ко вы̑ рекѣ́ть, є҆́то хс҃ вь пꙋ́стынꙗ де̑ сѣ́ди̑ въ горѣ̀та а҆ми̑ и҆злѣ́сте да го̀ ви́дите, а҆̀ вїе недѣ́ите фа́ща вѣ́ра 18.191б; недѣ́ите и҆ма̀ на ꙋ҆мѣ́тъ си̑ да рече́те о҆ти соломѡ́нь прр҃ькь безꙋ́мно дꙋ́ма а҆ми̑ а҆́ко̀ не фа́щате вѣ́ра, а҆̀ вые самы̑ себѣ̀ си смислѣ́те 21.210; **не ми се хваща вяра.** *Не ми се вярва, съмнявам се в нещо.* па́кь ѿ є҆вг҃лїето. єдна́кь и҆мъ́ се вѣ́ра не хва́щаше ѿ радо́сть и҆ чюдѣ́ха се. ре̑ и҆мь і҆с҃. и҆́мате ли̑ нѣчто̑ за ꙗ҆́дене 38.288б; **немам вяра.** *Не вярвам в Бога.* това́ са дѣ́то ги прова́ждать да зе́мать дш҃и́те на невѣ́рны̑ лю́дїе въ врѣ́ме блꙋ́дное, и҆ не́маха вѣ́ра къ́ бг҃а̑. и҆ не́маха бг҃а̑ помо́щника себѣ̀ 32.229; **обръна на християнска (православна) вяра.** *Покръстя, приобщя някого към християнската вяра.* и҆ та́мо се си́чки покла́нꙗхꙋ на кꙋ́миры, и҆ на и҆́долскы богѡве. и҆ і҆ѡа́ннь си́чките лю́дїе та́мо ѿбрь́на на вѣ́ра хр҃тїа́нскаа 12.116б; и҆ прїѐ вл҃чьскыи прѣсто́ль

inslav

въ ѧлеѯанрїи ѧхи́ла и҆́мето мꙋ. и҆ то́и є҆́двѧ̀ ѻ҆́бры́на а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра 15.140б; **обрънувам се на вѣра християнска.** *Покръствам се, приемам християнската вяра.* и҆ то́лѥкова бѣ́ше бг҃о вѝдень чл҃кь. ѻ҆́ти и҆ є҆рети́ци ко́и го ви́дѣха, и҆ ѡ҆́бры́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́нѥскаа 15.150; **стоя си на вѣрата.** *Не се отмятам от вярата си, отстоявам я.* ко́йто є҆̀ хр҃тїа́нинь, и҆ ѡ҆рече́ се ѡ҆ х҃а, и҆ поклони́тѥ се на и҆́долыте. по́честь голѣ́ма да прїи́ме ѡ҆ ца̀ра. а҆̀ко ли̑ сѝ стои̑ на вѣ́рѣта, и҆ не щѐ да сѐ поклони̑ на є҆лли́нѥскыте бо́гоове, ѿѣ да мꙋ́чите на вели́ка моука 15.139.

ед.: вѣ́ра 1.5б, 2.9б, 2.14², 3.18б, 4.25б, 4.26б, 5.38б, 5.40, 6.47, 6.48, 8.58б, 8.60, 9.62, 9.71, 9.75б, 10.76, 11.97, 11.103, 11.108, 12.108б, 12.111, 12.116б, 14.130б, 15.131б, 15.132, 15.133б, 15.139, 15.140б², 15.150, 15.155, 15.156⁶, 16.158б², 16.159б, 16.162б, 17.172б, 17.174б, 18.191б, 21.210², 31.222, 32.229, 34.255б, 36.268б, 38.288б, 39.296б, 39.297, 39.297б, 39.299б, 39.305б, 39.308б, 39.311, 39.312, 39.312б, 39.313, 39.318, вѣра̀ 9.64, вѣра 10.79, 34.255, вѣ́рꙋ 5.30б, 5.31, 14.128б, 14.129б, 39.313, *чл.* вѣ́рата 9.63, 12.110б, 15.156, 34.248б, 39.300б, 39.306б, 39.308, вѣрата 11.92б, вѣ́рѣта 15.139, вѣра́та 39.308; *мн.:* вѣ́ры 11.83, 16.162б, 18.189, 18.189б, 18.201б, 39.313б.

вѣрен *прил.* (23) **1.** *Верен, който отговаря на истината; истински.* защо̑ мѡ́ѵсѝ та́ка е писа́ль на нѥ́говь зако́нь. прѣ́дѥ два̀ма и҆ли трѝма ма́рѥтꙋ́ре да ста́не и҆ да бꙋ́де сѣ́ка дꙋ́ма вѣ́рѥна 38.293. **2.** *Верен, който е привързан; предан.* бл҃же́нь є҆си, ѻ҆́ти се ты̀ намѣ́ри на такѥ́вози врѣ́ме такѥ́вьзи вѣ́рень слꙋга̀ 35.260. **3.** *Верен; който държи на думата си, който заслужава доверие.* на того́зи чл҃ка прили́ча да бꙋ́де с҃ть и҆ бж҃їи чл҃кь а҆̀ми и҆ а҆вва́нь тво́и вѣ́рѥны̀ кꙋпе́ць не́го слꙋ́ша... и҆ със нѥ́го хо́ди 7.53. **4.** *Последователен, който напълно възприема християнската вяра и следва божиите закони.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ ца́ри_гра́дь и҆́мѣто мꙋ нико́ла ра́ботѣше и҆ хра́нѣше се. и҆ вѣ́рѥнь хр҃тїа́нинь бѣ́ше бꙋ 15.153; а҆ми добри̑ и҆ вѣ́рѥныи и҆ два̀та. дрь́жаха бж҃їи зако́нь добрѣ̀ 40.320.

ед.: *м.* вѣ́рѥны̀ 7.53, вѣ́рѥнь 11.92б, 15.153, 35.259б, 40.320, вѣ́рень 17.164², 35.260, вѣрнь 34.248, вѣ́рѥнаго 15.135, 15.153, *ж.* вѣ́рѥна 15.153б, вѣ́рѥна 38.293, *ср.* вѣ́рно 11.106, вѣрно 18.205б; *мн.:* вѣ́рны 9.60б, вѣ́рѥныи 9.71б, 11.101, 34.248, 40.320, вѣ́рѥнїи 14.128, 33.236, вѣ́рѥны 37.275б.

вѣровам *вж.* **вѣрувам**

вѣру (!) *вж.* **вѣрувам**

вѣрувам *св. и несв.* (141) **1.** *Вярвам; убеден съм, че нещо е истина; приемам нещо за истина.* тога́зи катѡ̀ чю̀ с҃тыи, тїѧ дꙋ́мы. па̀кь па́де на лицѐто си на́ землѧ, и҆ ре́че. вѣ́рꙋва̑ г҃и бг҃ мо́й, че си̑ ты̀ сто́риль н҃бо и҆ землѧ̀ и҆ си́чѥкы свѣ́ть, и҆ вѣ́рꙋвамь г҃и че си̑ ты̀ и҆́стинѥны̀ бг҃ 5.29б; и҆ дрꙋ́го да вы̑ ре́мь, какѣ́вь є҆ то́изи чл҃кь дѣ́то слꙋ́ша таквѝзи дꙋ́мы ѡ҆ ст҃ы́те прр҃ѡцїи, и҆ а҆пл҃ы, и҆ ѡ҆ са́мого х҃а. и҆ не вѣ́рова и҆стѣ́нѥскыи чѣ̑ е было̀ въскрсе́нїе 18.180б; и҆ да вѣ́рꙋвашь ѻ҆́че, какѥ́ ме ꙋ҆́трьпѐ море́то, та́ се не разигра̀ да мѐ потопѝ 17.169б; и҆ а҆̀ко не вѣ́рꙋвате мо́йте дꙋ́мы. а҆ вы́е вы́жѣте съсѥ ѻ҆́чи́те ва́ши 38.288б; и҆ па́кь и҆ дрꙋ́го ре҃, х҃с. а҆̀ко нѣ́кой до́йде та вы̑ ре҃, є҆́то тꙋ́ка е х҃с́, и҆ли̑ є҆́де на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́рꙋва 18.191б. **2.** *Вярвам, убеден съм в съществуването на определен бог или богове, изповядвам определена религия.* а҆̀мѝ да слꙋ́шамѐ и҆ да вѣ́рꙋвамѐ въ г҃а і҆ѵ҃ х҃а 5.40б; и҆ тїѐ вѣрова́ха въ х҃а и҆ ви́каха зѥ голѣ̀ гла̑ є҆ди́нь є҆ и҆стѣ́нѥскы̀ бг҃ хр҃тїа́нѥскы̀ 39.300; а҆̀ то́и вѣ́рꙋва распе́таго х҃а 9.63; и҆ тїа́ ре҃. а҆поло́нѧ̑, и҆ра́клїа, и҆ а҆рѥ́темида, тїа̀ бѡ́гове вѣ́рꙋва и҆ почи́та 39.311. // *Почитам.* и҆ тоизи є҆ бг҃ сътворилъ н҃бо и зе̑млѧ̀, и҆ нѥ́го а҆́зь вѣ́рꙋва̑. а҆̀ дрꙋ́гыго ба̑ не зна́ю нѝ вѣ́рꙋва̑ 5.39; и҆ х҃с що сь̀ е распе́ль вѣ́рꙋваме и҆сповѣдꙋ́ваме какь є҆ бг҃ и҆стѣ́нѥскыи 16.162б. **3.** *Вярвам някому, доверявам се.* и҆ ре҃ мꙋ́ ст҃ыи...

inslav

да́вамъ ти сега̀ трѝ жльти́цы ра́дѝ да вѣ́рꙋвашь. и̇ кога̀ ю̀ довезе́шь а̇̀ тѝ̀ сѝ ꙋ̇змѝ и̇ що ѐ ѿста́ло си́чъка цѣна̀ 9.69б; и̇ тиа́ мꙋ ка̀же, да ме вѣ́рꙋвашь дх҃о́вниче. ѕ҃і. годи́ны, сто́ри ꙋ̇ тѣ́зи пꙋ́стыня 17.171б; това̀ като̀ чю̀ ц҃рь. и̇ сѣ́каше че е̂ йсти́на защо̀ си вѣ́рꙋваше є҃вла́вїа сво́й мꙋ бѣ́ше 15.146.

сег.: 1ед. вѣ́рꙋвамь 4.24б, 5.29, 5.29б, вѣ́рꙋва̑ 5.29б, 5.30б, 5.39, вѣ́рꙋва̑ 5.39, вѣ́рова̑ 6.42, вѣ́рꙋвамь 37.280б, *2ед.* вѣ́рꙋвашь 5.29, 5.29б, 9.63б, 9.69б, 15.142, 17.169б, 17.171б, 37.276б, 39.308, вѣ́рꙋвашь 5.38, 39.311, вѣ́рꙋваш 7.51б, *3ед.* вѣ́рова 4.26б, 9.62б, 9.63, 17.164, 18.180б, 39.303б, вѣ́рꙋва 9.63, 18.185б, 18.198б, 18.205б, 36.272, 37.279б, 39.311, вѣ́рꙋва 39.311, *1мн.* вѣ́рꙋваме 1.3, вѣ́рꙋвамѣ̂ 5.40б, вѣ́рꙋвамѣ̂ 6.44б, 33.245б, вѣ́рꙋвамѣ̂ 10.76б, вѣ́рꙋваме 16.162б[2], 18.189, 34.255б, 39.304, вѣ́рꙋваме 39.311б, *2мн.* вѣ́рꙋвате 11.10б, 11.108, 16.161[2], 18.180б, 38.288б, 39.301, *3мн.* вѣ́рꙋвать 4.23[2], 4.23б, 5.29б[2], 6.43, 6.47, 9.63б, 11.94, 18.185б, 18.186, 18.187, 18.189, 36.268, 37.276, 39.298, вѣ́рꙋ (!) 4.23, вѣ́рꙋвать 4.23б, вѣ́рꙋвать 6.42б, 10.76, вѣ́рꙋвать 7.53, вѣ́рꙋва́ть 10.76, вѣ́рꙋвата (!) 10.76, вѣ́рꙋвать 39.311б; *имперф.: 2ед.* вѣ́рꙋваше 5.30б, *3ед.* вѣ́рꙋваше 9.70б, 15.146; *аор.: 1ед.* вѣрова̑ 2.15, 10.78, *3ед.* вѣрова̀ 6.42, 7.51б, 7.54б, 10.76б, 10.78, 11.97б, 17.175б, 36.271, вѣ́рова 36.267б, *1мн.* вѣрова́хъмѣ̂ 4.26, вѣрова́мѣ̂ 18.205, вѣрова́мѣ̂ 33.240, *2мн.* вѣрова́хъте 18.201, вѣ́рꙋва́хъте 35.264б, *3мн.* вѣрова́хꙋ 4.25б, 5.40, вѣ́рꙋваше 6.41б, вѣрова́ха 6.43, 6.43б, 6.46, 7.54б, 9.62б, 10.76б, 39.300, вѣ́роваха 9.62б, 34.251б[3], 38.287б, 39.311б, вѣ́роваше 33.239б, вѣрова́ха 35.265б, вѣ́рꙋва́ха 35.265б, вѣ́рꙋваха 35.265б, вѣро́ваше 36.267б, вѣрова́ше 37.275б, вѣ́рꙋвахꙋ 37.278; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха вѣрова́ле 4.26, бѣ́хꙋ вѣ́рꙋва́ли 36.271б, бѣ́хꙋ вѣрова́ли 36.275б, бѣ́ха вѣ́рꙋвале 39.305б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ вѣрова́ль 5.30б, сѝ вѣроваль 5.37б, *3ед.* вѣрова́ль 4.23, е вѣрова́ль 5.35б, *1мн.* смѐ вѣрова́ле 38.291б, *3мн.* сѣ̀ вѣрова́ле 36.269; *бъд.: със съкр. инф. 2мн.* щѣ̀те вѣро́ва 39.311б; *пов.: 2ед.* вѣ́рꙋваи 3.19б, вѣ́рꙋваи 7.53б, 11.98, 17.168, 39.306б, *2мн.* вѣ́рꙋваите 18.191, *отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́ите) вѣ́рꙋва 18.191б, *описат. 1мн.* да вѣ́рꙋваме 18.177б, да вѣ́рꙋвамѣ̂ 36.270, да вѣ́рꙋвамѣ̂ 36.273; *усл.: 3мн.* бы́ха вѣ́рꙋвали 36.271б.

вѣрувата (!) *вж.* **вѣрувам**

вѣтрен *прил.* (2) *Ветрен, който се отнася до вятър.* и̇ фрьгнъ и̇ възлѣ́те със҃ крьі̂лѣ вѣ́трьны. ѻ҃тѝ бѣ̀ и̇ нѝчто̂ нѣ̀ е нѥ́мꙋ невъзмо́жно 38.286б.

ед.: ср. вѣтрь́ню 38.286б; *мн.:* вѣ́трьны 38.286б.

вѣтрило *ср.* (2) *Ветрило, платно на кораб или ладия.* и̇ прѣз҃ нощь въ деве́тыи ча̑, дъх҃на вели́кь вѣтрь. и̇ станꙋ́ше плов҃ци́те да направеть вѣтри́лата 15.152б.

мн.: чл. вѣтри́лата 15.152б[2].

вѣтър *м.* (25) *Вятър, по-силно или по-слабо движение на въздуха.* ст҃ы̀ нико́лае станѣ̂ на мл҃ба, и̇ прѣстань вѣ́трь и̇ море́то се оу҃тишѝ 15.136бб; вди́гат҃ се и̇ си́л҃нїи вѣ́троове, и̇ пакь, прѣста́нꙋвать и̇ ꙋ̇ле́гꙋвать 31.220.

ед.: вѣтрь 6.41б, 15.152б, вѣ́трь 7.49б, 11.82, 15.136б[2], 15.149б, 15.152б[2], 18.178, 18.178б, 18.179[2], 18.181, 18.196, 31.216б[2], 31.217, вѣ́т҃рь 15.137, 31.215б, вѣ́трѡ̂ 31.216, *чл.* вѣ́т҃рьть 18.193б; *мн.:* вѣ́трове 18.181б, 18.196, вѣ́троове 31.220.

вѣчен *прил.* (48) *Вечен; който съществува от векове, винаги; нескончаем.* и̇ възмѣ́те се вра̀та вѣ́чнаа сѝ рѣ̂, и̇злѣ́сте ѿтꙋ́ка и̇ строшѣте вра́та́та. вѣ́чны. дѣ́то сѣ̀ ѿ вѣ́ка. защо̀ щѐ да влѣ́зе ц҃рь на̑ ц҃ри 35.263б; и̇ коа̀ ѐ файда̂ тьк҃мо тꙋ́ка хꙋ́ла и̇ сра́мота̂ и̇ присмѣ̂ а̇̀ та́мо вѣ́чна̀ мъ́ка на д҃шьта сѝ 1.6б; и̇ затова́ се ѿдалечи ѿ ра́и... и̇ ѿ ра́дость вѣ́чна̀... а̇̀мѝ сам҃сѝ сто́ри зло̀ и̇ доби́ си погыбѣль 33.234б. **вѣчен живот.** *Вечен живот, безсмъртие – в християнската религия.* и̇ ко́ито послꙋ́ша та́зи за́повѣдь ѿ ст҃ы̂ и̇ бг҃о_но́сны̂ ѿц҃ь... що̂ (!) да̂ е жи́вь на вѣ́чны̂ живо́ть и̇ да̀ се насла́ды неи̇сказаны добрынѝ и̇ сла́досты а̇́гг҃л҃скые 20.209б; а̇̀ми ѐ наѝ ло́вь чюдны̂ цр҃тво нб҃ное и̇ живо́ть вѣ́чны̂, дѣ́то ни́какь не щѐ да сѐ развалѝ 31.215б; **вѣчна мъка.** *Адът, преизподнята; мястото, където според християнската религия се измъч-*

inslav

ват душите на грешниците. товà тóи ѝзрéче. и ѝсчéзна ѿнѣзи дїáволь змїѝ. и ѿидѐ въ мýкý вѣчнýю 10.77б; ѻ҃ти пїáници цр҃тво нб҃ное не мóгать намѣ́ри áми ѝмь ѐ ѝготовáнна вѣчнà мýка сѣ҃ хайдýте и сѣ҃ влѣ́фи, и сѣ҃ кýрѣ́ви 20.208б; **вѣчни съд.** *Страшният съд.* áми ѝтрѣ áзь вáмь да пýстимь áнѣ́гела лýкава ѿ дóмь миро́новь. да зéмѐ ї҆ѡáннý д҃шѣ́та, и да ю҆ прѣдадѐ на вѣ́чныи сýдь 6.44; **вѣчно царство.** *Раят, царството небесно, което според християнската религия обитават душите на праведниците.* защô тáмо на ѡнѣ́зи рáдость на вѣ́чное цр҃тво, да смê наѐдно҃ нераздѣлѝни, и да цр҃твýвамê на нб҃ное цр҃тво дó вѣка 7.51; **огън вѣчен.** *Адът, преизподнята; мястото, където според християнската религия се измъчват душите на грешниците.* такви́зи рѣ́чи дýма х҃с на грѣ́шниците áми ѝдѣ́те ѿ мéне далéче проклéти вь ѿг҃нь вѣ́чныи, дѐто го нагóтвы́ за дїáвола и за нѝговите слýгы 18.203б; и ст҃ыи ни́кола ѝмь рѐ. ѝдѣ́те въ ѿг҃нь вѣ́ч҃ныи 15.140.

ед.: *м.* вѣ́чныи 6.44, 12.110б, 18.203б, 18.205, 18.206, 35.262б, 37.281, вѣ́ч҃ныи 15.140, 37.281, вѣ́чны̀ 18.203б, 20.209, 20.209б, 31.215б, 31.217б, 37.276б, 37.277б, вѣ́чны 20.209б, вѣчномý 17.17б, *ж.* вѣ́чнà 1.6б, 20.208б, вѣчнъ 1.8, вѣчнà 4.25б, 5.40б, 9.74, 15.134, вѣ́чнаа 18.199, 20.210, 31.222б, 35.263б, вѣчна 31.218, вѣ́чнà 33.234б, вѣ́чна 33.247, 34.25б, 35.264, вѣ́чнýю 1.4б, 10.77б, 18.194б, 18.196, 18.197б, 18.201, *ср.* вѣ́чно 3.17б, 13.125б, вѣ́чное 5.30, 7.51, 31.222; *мн.:* вѣ́чные 31.222б, вѣ́чны 35.263б, *чл.* вѣ́чните 1.7.

Г

г҃ *числ. бр.* (41) **1.** *Три, 3.* и роди̇̀ ма҃ѳа̑нь, двà с҃на і҆áкова и ї҆ѡси́фа и дѣщеры. г҃. мáрїа, и сóвїа, и áнна 3.16б; като бѣ́хь ѿзéла, г҃, хлѣ́бов҃це. та еди́нь ѝзѣ́дѡ҃ а̑ двà донéсѡ҃ 17.171б. // *В състава на сложно числ.* г҃. *Три хиляди, 3000.* и повелѣ̀ да се събéрýть ѐврêие. и тóизи ча҃ събрáха се, трѝ тысýщь. сѝ ре, г҃ 4.22б. **2.** *Трима.* ѐтô и в҃ тóйзи ча҃ дойдóха. г҃. гемѝцїе и влѣ́зоха да сѐ поклонѝть в҃ чéр҃ковата ст҃мý 39.317; и на втóрыи д҃нь дойдóха. и влѣ́зоха, г҃, вл҃ци, и занéсоха ков҃чегь ѿ косѝтро 2.15.

г҃ 2.12б, 2.14б, 2.15², 3.16б, 4.25², 5.36б, 5.39б, 6.46², 6.46б, 9.70, 10.76б, 10.78б, 13.123, 14.126б, 15.134, 15.142б*, 15.142б, 17.171б, 18.182, 18.182б², 18.186², 18.188, 18.194, 18.194б, 31.220б, 32.231б, 35.262б, 35.265б, 37.277, 39.300б², 39.317, 39.317б, г҃ 4.22б, 5.27б, 35.256б.

г҃ᵃ *числ. редно* (13) *Трети.* и слýчѝ се тâ се прѣстáви блж҃éнныи ѳеѡк҃ти[сть] м҃ца сѐ. г҃ 14.126б; и чѝним҃ се книжóвны и ѝчѝтел҃ны. а̑ нѐ чю́емь, чтô кáже на ѱал҃тырь. п҃тѣ г҃. да не хвáлит҃ се прѣмýдрыи прѣмýдрóстїю своеѐ 34.252б; чю҃ г҃. покáзаха нѣ́кои чл҃ци. кáкь ѐ былô вь грáдь кор҃сýнь слýж҃ба оу҃ нѣкоѐго чл҃ка 10.78б. // *В състава на сложно числ.* **гі.** *Тринадесети.* м҃ца тогò гі ѝже вь ст҃ы́ ѿц҃а нашѐго і҆ѡáнна златооу҃стаго патрїарха цр҃и̇ град 12.108б; чрьвлѝнниче злáты̀ ѝстнáма і҆ѡáннь ѡстáви нáмь кнїїгы катô дрýгы ѿстà. вь гі, млъкнь́ха злáты ѿстà 12.108б. **третие небо.** *Според религиозните представи – третото небе; мястото, където обитават душите на праведниците.* и рѐ ми áг҃гль, ѐла сл҃ѣ́ мéне пáвле, да ти̇̀ скáжа живóтать на правéдны̑. и пойдô сл҃ѣ́ áг҃гла, и възвéде мê на, г҃, тїе н҃бо. и постави ма пр҃ѣ́ врата, и поглéднá и видѣ́ хýбости нейсказáнные 32.226б.

г҃ 2.14, 2.14б, 9.69б*, 10.78б, 14.126б, 33.240*, 34.252б, 39.312б*, г҃ 19.207б*, гі 11.88*, гі 12.108б, гі 12.108б, г҃, тїе 32.226б.

г҃-годищен *вж.* **тригодишен**

гавриил *ЛИ* (21) *Гавриил.* въ́трѣ те ѿ цр҃ква храни гаврїиль д҃во 13.121; и прѣ́вѣнь да кáжѐ, как҃вы̑ сѣ҃ áг҃глы. и кóл҃ко сѣ҃ чѝнѡве нб҃ны. и тогáзи

inslav

щ҃ска́за и҆ за чюдеса́та михаи́лꙋ и҆ гаврїи́лꙋ 11.81б; дамаскꙋ́на и҆нока и҆подїа́кона и҆ стоуди́та. сказа́нїе о҆ чю́десе҃ что є҆ было̑ ѿ прѣвели́кы҃ чи́но_наче́лникь михаи́ла и҆ гаврїи́ла 11.81. **архангел гавриил.** *Архангел Гавриил.* ка́зꙋвать кнїгы цр҃ко́вны. что сѣ̀ видѣ́ле и҆ разꙋмѣ́ле ст҃ы҃ чл҃ци. си́чⷭко и҆мь є҆ а҆рх҃гглъ гаврїи́ль пока́заль 11.99б; заради̑ това̀ бы҃ въве́дена въ цр҃ковь мла́да, г҃, го́дищⷭна, и҆ хранѝ ю҆ а҆рх҃гглъ гаврїи́ль съсⷭ нб҃ны҃ хлѣ́бь, в҃і, го́динь 13.125.

гаврїи́ль 11.81б, 11.99б, 11.101б, 11.103б, 11.106, 13.125, 35.261, гаврїиль 11.100, 11.103, 13.121, 33.236б, 35.258, гаврїи́ла 11.81, 11.84, 11.105б, гаврїила 11.99б, 11.102б, гаврїи́лꙋ 11.81б, 11.84б, 11.102б, гаврїилꙋ 11.99б*.

гад[I] *м.* (8) *Гад, животно, звяр, гадина.* и҆ распьдѝ тїа́ влѣ́цїи и҆ ме́чⷭки. и҆ тїа́ злы҃ га́дове да нѝ не ꙗдѣ́тѣ 18.192; и҆ ди́выте га́дове и҆ пи́томите и҆ тїе́ щьть да попла́чать 18.193б; и҆ и҆́маше та́мо вѣ́бель глѣбо́кь и҆ сꙋ́ безⷭ во́дꙋ. и҆ ꙋ҆ нїего мнѡ́го га́дове бѣ́хꙋ, змїе̑, и҆ смо́кѡве стра́шны, и҆ дрꙋ́гы га́дове лю́ты 2.11б.

ед.: га́дь 17.166; *мн.:* га́дове 2.11б[2], 2.12, 18.192, 18.193б, га́дѡве 18.185, 18.189б.

гад[II] *ЛИ* (2) *Гад.* и҆ г҃ь ре҃ гадꙋ. что̑ бѣ́ше слꙋга̀ дв҃дꙋ. пр҃ꙋ. речѝ гп҃да́рю си̑ така̑. трѝ злы҃нѝ. щѣ̀ да наведꙋ́ на те́бе… и҆ поидѐ га́дь и҆ ска́за дв҃дꙋ 11.89б.

га́дь 11.89б, гадꙋ 11.89б.

гадина *ж.* (3) *Гадина, животно; твар, звяр.* и҆ като си̑ съвръши бг҃ творе́нїето… и҆ създа́де чл҃ка… и҆ стори го па̑ да вла́да на си́чⷭкыте гады́ни и҆ на си́чⷭкото бж҃їе тво́ренїе 15.131б; и҆ ловⷭци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и҆ и҆́щꙋть ѕвѣ́рїе по го́рїе и҆ по долⷭчины, и҆ по гѣ́сто шꙋ́мїе. и҆ кога̀ ꙋ҆ловѐть ло́вь, и҆ сѣ́какⷭви гадины, и҆ тогѝва се врѣ́нать ꙋ҆ дома́ си съсⷭ голѣ́ма веселⷭба̀ 31.215; и҆́лѝ змїа̀ лю́та щотѡ̑ пользѝ, ни́что нѣ̀ є҆ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны 21.210.

мн.: гады́ни 15.131б, гади́ны 21.210, гадины 31.215.

гадя *несв.* (2) *Хокам, коря някого; карам се на някого, мъмря.* зла̀ жена̑ ни́кога се не смѣ́рѣва, а҆́ко а҆ га́дишь, а҆ тїа́ се о҆бѣ́сюва, а҆́ко лї а ми́лꙋвашь, а҆ тїа́ се възноси 21.211; млъчѝ да не разⷭбере̑ і҆гоу́мень, да нѝ не га́ди 2.10б.

сег.: 2ед. га́дишь 21.211, *3ед.* га́ди 2.10б.

галгала *МИ* (1) *Галгала.* о҆ти мѡ́ѵсѝ пр҃рькь когато щѣ́ше да ꙋ҆́мре. оста́ви цара на̑ є҆врѣ́ете і҆сꙋ́са навиі́на… ꙋ҆зѐ і҆сꙋ́сь є҆врѣ́ете и҆ пове́де гы въ галⷭга́лѣ. и҆ тамо сто́риха є҆врѣ́ете па́схꙋ 11.87б.

галⷭга́лѣ 11.87б.

галлея (!) *вж.* **галлилея**

галлилейски *прил.* (2) *Галилейски, от МИ Галилея.* и҆ тога́зи и҆́мⷭ се ꙗ҆ви́ха дв҃а̀ а҆́гг҃ла… и҆ ре́коха и҆́мь. мꙋ́жїе галлиле́йсцїи, что̑ сто́йте та̑ гле́дате на н҃бето тои́зи і҆с҃ что̑ сѣ̀ возне́се ѿ ва́съ на н҃бе́то 38.292б.

мн.: галлиле́йсцїи 38.292б, 38.293б.

галлилея *МИ* (4) *Галилея.* и҆ въ ѡ҆нїа д҃ни и҆злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кі҃сара а҆вⷭгꙋ́ста, да се̑, напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето си̑ ѿчьство… пои́дѐ и҆ і҆ѡ́сифь да се̑ напи́ше и҆ то́и ѿ га́ллею. (!) ѿ назаре́ѳь въ виѳлеемь 33.237; та̀зи свѣ́тлаа ѕвѣ́ѕа г҃нь вели́кы҃ а҆́пль. є҆дна́кь катѡ̑ бѣ́ше жи́вь. и҆ бѣ́ше по тѣ́зи галлилеа̑ катѡ̑ казꙋ́ваше и҆ ꙋ҆ча́ше да вѣ́рꙋвать въ х҃а 36.268; и҆ повелѣ̀ да приведꙋ́ть фи́липпа… и҆ ре́ мꙋ а҆рхїерѐи. не соса́ха ли тебѣ̀ толⷭва (!) лю́дїе… дѣтѡ̑ нѣ̀ си̑ о҆ста́виль, нѝ въ і҆ꙋдѐю и҆ галли́лѐю и҆ сама́рїю. а҆́ми си дошь́ль да прѣлѣ́стишь и҆ прѣмꙋ́дрите а҆фи́ныане 36.269.

галлилеа̑ 36.268, галлилѐи 36.267, га́ллею (!) 33.237, галли́лѐю 36.269.

гарван *м.* (1) *Гарван, черна птица с креслив глас.* и҆ и҆лїа пр҃рка га́рⷭване [въ] пꙋ́стиныа ꙋ҆ пла́нина хра́ныаха 21.210б.

мн.: га́рⷭване 21.210б.

inslav

гася *несв.* (3) *Гася, правя нещо да угасне.* въ ѻновà врѣ́ме бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѻнисифо́рь и҆́мето мꙋ. что̑ бѣ́ше поста́вень да па́ли и҆ да гасѝ свѣ́щи 9.74; ны́е. ко́лѧкото кла́дѣ̑ ѿгѧ́нь, а҆̑ то́й помѣ́нꙋвà на и҆́ме х҃а. и҆ гасѝ ѿгѧ́нь, легомà е маге́сникь 37.278.

сег.: 3ед. гасѝ 9.74, 37.278; *имперф.: 3мн.* гасѣ́ха 9.72б.

гатанка *ж.* (3) *Иносказание, притча.* защо̑ ст҃о́е є҆ѵ҃лі́е на трѝ є҆ раздѣлѥ́но. є҆́дно̑ ка́зꙋва що̑ съ е сто́рило, като̑ да ре҃шь, распе́тїе, погребе́нїе въскр҃се́нїе... вто́рое, при́тѧча. като̑ да ре҃мь гата́нѧка, що е 34.253; ѻ҆вѧ́та е [загꙋ]бена, а҆да́мь сѣ́тныи. а҆̑. с҃ѳ, чи́нове нб҃ны загꙋби́ се а҆да́мь. и҆ ѻ҆стави х҃с. с҃ѳ, [чин]ѡве нб҃ны и҆ слѣ́зе на́ земл҃ꙗ, и҆ ѻ҆блѣ́че п[льть], да сп҃сѝ а҆да́ма. и҆ ѿ тъзи гата́нѧка х҃в[а] ка́жꙋть, ка́кѧь сѣ̑ с҃ѳ чи́нове нб҃ны. а҆̑мѝ и҆ [зато]вà не разꙋмѣ́вать добрѣ̀ что̑ дꙋ́ма та[зи га]та́нѧка 11.81б.

ед.: гата́нѧка 11.81б[2], 34.253.

гая *ж.* (2) *Мачта, отвесна греда на кораб за опъване на платна.* и҆ прѣстань, вѣ́тръ и҆ море́то се оу҆тишѝ... и҆ є҆днакь добрѣ̀ не бѣ́ше съ ꙋ҆тиши́ло а҆̑ є҆́динь ѿ кора́бниците въска́чи се ѿго́рѣ на катартїѡ. де̑то се зовѐ га́иа. да оу҆мѣ́ри тамо а҆рѧ́мената га́їю... и҆ вѣ́тръ є҆́днакь дꙋ́хаше прѣ́пе се и҆ па́де съсѧ́ главѣ̑та надо́лꙋ насрѣ̀ кора́бл҃ꙗ 15.136б.

ед.: га́иа 15.136б, га́їю 15.136б.

гвоздей *м.* (7) *Гвоздей; заострен метален кълс, който служи за заковаване; пирон.* и҆ повелѣ̀ да донесꙋ́ть ботꙋ́ше желѣ́зни, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвоздїе самò творны̀ и҆зьо҆стре́ни, и҆ распалени, да свѣ́теть като̑ ѻ҆гѧ́нь и҆ да ѻ҆бꙋ́ѧть ст҃о́ в тѣ̑ 39.301б; и҆ копа́ха де́сеть ла́кѧте надо́лꙋ, и҆ наи҆до́ха гво́здїето по̑ ка́микь. и҆ цр҃ца є҆ле́на дои҆дѐ и҆ поклони́ се на колѣ́нѣ, и҆ цѣлꙋ́ва ст҃о гво́здїе 4.26; като ми си̑ и҆зѧ́вѝль и҆ наи҆дохь чт҃ныи кр҃ть твои̑. така и҆ сегà... покажи́ ми гдѐ є҆ и҆ гво́з҃їето твоѐ ст҃о̀, дето є̀ было̀ съсѧ́ тѣ́хь пригвозде́но ст҃о́е тѣ́ло твоѐ 4.26.

събир.: гво́здїе 4.26, *чл.* гво́з҃їето 4.26, гво́здїето 4.26[3], 16.162б; *мн.:* гвоздїе 39.301б.

где *нареч., нареч.-съюзна дума, съюз* (143) **I.** *Нареч. В пряк въпрос за запитване на кое място се намира или извършва нещо или в каква посока е насочено действието; где, де, къде.* и҆ ре҃ ми́ жена̑та мꙋ, гдѐ сь дѣца́та на́ши гн҃ди́не 5.38; ѿде́ ща а҆́зь да зе́ма да вы̑ да́мь хлѣ́бь, де̑ да намѣ́ра а҆́зь ви́но̑ и҆ вода̑ да вы̑ дамь 18.192; и҆ оу҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ мꙋ се ст҃ыи нико́лае на́сънѣ, и҆ ре҃ мꙋ. гдѐ ѿво́зишь тѣ́зи пшени́цꙋ 15.142; възы́де бг҃ъ въ вьскликно́вени, г҃ь вь гла̑ трꙋ́бныи. и҆ ѿкы́дѣ възи́де бг҃ъ и҆ гдѐ ѻ҆ти́де 38.286. **II.** *Нареч.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; дето, на (в) който, където.* и҆ повѐлѣ ѻ҆номꙋ́зи є҆пк҃пꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на гради́нꙋ гдѐ сѣ́ють зе́лїе 9.67б; и҆ ре́коха и҆гꙋ́менꙋ. ходи́мѐ и҆ и҆́скахѧ́мѐ го, и҆ не ѿста̀ ни́где мѣ́сто, гдѐ нѣ̀ смѐ хо́дили 2.12. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; где, де, на кое място, къде.* и҆ поидѐ оу҆ ѡного́ва бра́та ꙋ҆ келїа́та мꙋ и҆ позна̀ гдѐ бѣ́ше съкры́та жена́та 3.21; и҆ на́поконь прѣста́ви се и҆ ст҃ыи дамїа́нь. и҆ мы́слѣха лю́дїе, гдѐ да го̀ погребꙋ́ть дале́чь 10.77; и҆ ре҃ ми́. є҆ла слѣ̀ мене па́влѥ, да тѝ пока́жа гдѐ живѣа́ть си́чѧки ст҃ї́и 32.226. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; дето, на което място, където.* и҆ то́й ре҃. г҃и, пꙋсти́ мѐ гдѐ и҆́щешь, тѣ́кѧмо въ и҆нѧ́дїю недѣ́й мѐ пꙋща̀ 7.49; є҆ди́нь дрꙋгы̀ се хва́тѣше за́ рꙋ́ка и҆ ко́и когò мо́жаше заврьтѣ̀ ꙋ҆да́рюваше го гдѐ сѣ̀ слꙋ́чаше 34.252; на врѣ́хь стлѣ́пꙋ сѣ́нѧката гдѐ ѻ҆пи́ра когà и҆стечѐ сл҃нце та́мо є҆ ꙋ҆ земл҃ꙗта съкры́то было̀ и҆ма́нїето 11.101. **III.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения;*

inslav

че. ѧ҃зь данїиль, пр҃рькь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и҆злѣ́зоха, д҃ вѣ́трове нб҃ны 18.181б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото, че.* кога́ та видѣ́хˢмѐ вˢ тьмни́ца запрѣ́нь, та̑ дойдо́хˢме да тѐ ѿкꙋ́пи́мь, дѐ е те́бе си́чˢкыать свѣ́ть длѣ́жень 18.203; кога́ та видѣ́хˢмѐ бо́лˢна, та̑ дойдо́хˢме та тѐ погле́дахˢмѐ. дѐ ты̀ дава́шь на си́чˢкы ны̀ зра́вїе 18.203. **IV.** *Като относит. местоим.–съюз. Въвежда подчинени определителни изречения; дето, който.* и҆ по си́чˢки землѝ гдѐ прѣ́ѣ. поста́ви митрополи́те и҆ є҆пк҃пы, свѣ́тлїи и҆ бл҃гочѣ́стивїи 8.59; є҆́то цр҃тво де сѣ̀ нагóтвы заради̇̀ ва̑. є҆́то ра́й де сѣ̀ ѿтво́ри заради̇̀ ва̑… є҆то трапе́за съсˢ ѩ҃стїе и҆ пи́тїе дѐ вы ча́ка 18.202б. **где ми очите видят.** *Където ми видят очите, където и да е; накъдето и да е, нанякъде.* и҆ ꙋ҆зѐ хлѣ́бь да́де а҆га́ри. и҆ рѐ є҆́и. ꙋ҆змѝ това̀ и҆ бѣ́гаи гдѐ о҆́чи́те ти ви́дѧть 11.85; **ето где.** *Служи за посочване и усилване; ето че, ето как, ето де.* є҆́то се разˢвали̇̀ съ́денїето и҆ дꙋма́нїето чл҃чьско. є҆то де сѣ̀ минѣ̀ и҆ довры́ши льжа́та чл҃чьскаа. є҆́то дѐ додо́хˢте сега̀ си́чˢки пр҃ѣ́ ме́не го́лы съблѣ́ченїи чѐ нѣ стѐ пом҃лꙋва́ле сырома́сы и҆ про́сѣци 18.204б; є҆́то̀ де сѣ̀ заѿбла́чи твры́дѣ, и҆ ст[о]ры се гро̑ и҆ млѣ́нїе вели́ко. и҆ гла̑ се чю̑ ѿ н҃бето. и҆ каже. не бо́й се геѡрˢгїе 39.299б; **немам где глава да си поднеса.** *Нямам покрив над главата си, нямам дом.* и҆ помѣнꙋ́вамь г҃и като мѝ рѐ, ще́шь да бꙋ́дешь като̑ і҆ѡ́вь. а҆ ѧ҃зь ѿ нѥ́го помнѡ́го и҆сте́глѝ. то́и що̀ и҆́маше и҆зˢгꙋ́би. а҃мѝ и҆́маше гноѝще и҆ лежа́ше на [н]ѥ́го. а҃мѝ ѧ҃зь нема̑ гдѐ главꙋ̀ да сѝ по̑несꙋ̀. и҆ на чю́жо̑ мѣ́сто чюжди́нець 5.33; **ни от где.** *От никъде.* сырома́ха корˢтоли́са̑ ѿ гр҃даре, а̑ сы́рота кои̑ не́маше нѝ ѿ гдѐ по́мощь а҆ ѧ҃зе и҆ пома́га̑ 31.221.

гдѐ 2.12, 3.21, 4.22, 4.23б, 4.24[3], 4.26, 5.28б[3], 5.32, 5.33, 5.35, 5.36б, 5.38, 6.46б, 7.49[2], 7.52, 7.53, 7.54, 8.59, 9.61б, 9.64, 9.67б[2], 9.68[2], 9.69б, 9.74б, 9.75[2], 10.77, 11.83б, 11.84б[2], 11.85, 11.85б, 11.86, 11.88, 11.91, 11.100б, 11.101, 11.102[2], 11.103, 12.113, 12.115[2], 12.118[2], 15.133, 15.140, 15.141б, 15.142, 15.149б, 15.152б[2], 15.153б, 17.171, 17.173б*, 18.200б, 31.217, 31.221, 32.226[2], 33.237[2], 33.237б, 33.238, 33.243б, 33.244б, 33.245, 34.251, 34.252, 35.260б, 35.261[3], 36.267[2], 37.277, 38.286, 38.287, 38.288[2], 39.297, 39.299б, 39.300б, 39.312б, 39.318б, 40.321, 40.323б, гдѐ 2.13, 4.23б[2], 5.29б, 40.322, где 11.103, 31.220б, дѐ 18.181, 18.181б[2], 18.182[5], 18.183, 18.183б, 18.185, 18.186б, 18.191б, 18.192, 18.194б, 18.195б[2], 18.198[2], 18.200б, 18.202б[2], 18.203[5], 18.204б, 31.216б[2], 32.227, 32.230, де 18.192, 18.192б, 18.201[2], 18.202б[4], 18.204б, 39.299б.

гдето *вж.* **дето**

гедеон *ЛИ* (12) *Гедеон.* и҆ на і҆ер҃ли́мь дойдо́ха да плѣнꙋ́вать. и҆ въ о҆нова̀ врѣ́ме бѣ́ше нѣ́кои, є҆вре́инь и҆́мето мꙋ і҆ѡ́на. и҆ и҆маше с҃на гедеѡ́нь 11.87б; и҆ рѐ мꙋ̀ гедеѡ́нь. а҃зˢ лѝ гн҃дне мо́й да и҆збáвлю, є҆врѐете… рѐ мꙋ̀ а҆́гг҃ль. г҃ь щѐ да бꙋ́де съсˢ тебѣ̀, и҆ ще́шь да побѣди́шь мадїа́ма 11.88; кога́то сто́ри пр҃рькь гедеѡ́нь жры́тва бꙋ̀ сѝ р҃ѣ. слꙋ́жˢба бꙋ̀ съсˢ ѩ҃стїе мнѡ́го. и҆ бꙋ̀ мꙋ̀ прїѐ мл҃ба́та. и҆ пꙋ́сти бж҃твныи ѡ҆гˢнь. и҆ и҆зˢго́ри ю 38.289б.

гедеѡ́нь 11.87б[2], 11.88[4], 38.289б, гедеѡ́нˢ 11.88, гедеѡ̀ 11.88, гедеона 11.87б*, гедеѡ́нꙋ 11.88, 38.290.

гедеонов *прил.* (1) *Гедеонов, от ЛИ Гедеон.* и҆ на́поконь по с[ь]мры́ть гедеѡ́нова. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ село̑ сара́и и҆́мето мꙋ̀ 11.88.

ед.: ж. гедеѡ́нова 11.88.

геенски *прил.* (1) **огън геенски.** *Ад, пъкъл.* и҆ рѐ. да нѐ ꙋ҆бі́е нѝкои тѣ́зи змі̑а. защо̑ е повелѣно ѿ ст҃ы̀ ко́зˢма и҆ дамїа́нь, да и҆́де въ ѡ҆гˢнь гее́нˢскыи 10.77б.

ед.: м. гее́нˢскыи 10.77б.

гемеджия *вж.* **гемиджия**

гемиция *вж.* **гемиджия**

inslav

гемиджия *м.* (5) *Гемиджия; лице, което работи на гемия или е собственик на гемия.* и҆ на ге́мїата что̑ бѣ́ше гі҃дарь бѣ́ше варⷭ҇варинь и҆ злъ̀ чл҃овекь… и҆ кога̀ прѣ́минаха и҆́ ще́ха да излѣзꙋ́ть и҆зⷭ҇ гемїата. а҆̀ ѿнⷭ҇зи̑ геми́ціїа пои́ска мнѡ́го ѿщо̀ бѣ́ха цѣни́ле 5.32; є҆то̑ и҆ вⷭ҇ то́йзи ча̑ дои́до́ха. г҃. геми́ціїе и҆ влѣ́зоха да сѐ поклонѥ́ть вⷭ҇ че́рⷭ҇ковата ст҃мꙋ 39.317; а҆̀ ѻ҆́нⷭ҇зи геме́ціїа̑ нѣ щѐ да прїи́ме ѻ҆́нⷭ҇зи стлѣ́пь. а҆̀ми̑ ре̑ пльна̀ є҆ гемїа́та та́ се не́ мо̑ въмѣ́сти 39.312; кꙋ́пи и҆ тїа̀ є҆ди́нь стлѣ́пь хꙋ́бавь и҆ вы́сокь. и҆ доне́се го начелⷭ҇номꙋ геме́ціїю, рейзⷭ҇башꙋ 39.312.

ед.: геми́ціїа 5.32, геме́ціїа̑ 39.312, геме́ціїю 39.312, *чл.* геми́ціїа́ть 39.312б; *мн.:* геми́ціїе 39.317.

гемия *ж.* (14) *Гемия; неголям кораб, обикновено с платна.* и҆ за два̀ дни̑ дойдо́ха до море́то и҆ найдо́ха гемїа, и҆ влѣ́зооха въ́тре да прѣ́минꙋ́ть на ѡна́зи страна̑ 5.32; и҆ те́ко̑ до морето… а҆̀ дрꙋ́гы лю́дїе мнѡ́го бѣ́хꙋ оу҆лѣ́зⷭ҇ли ꙋ҆ ги́мїата. и҆ а҆́зь безⷭ҇сра́мно подо́хь междꙋ̀ тѣ̑ 17.169; ѿгово́ри а҆́гг҃ль, и҆ ре̑ ми. є҆ла̀ слѣ́ ме́не па́вле да тѐ въве́дꙋ въ гра́ⷭ҇ х҃вь. та̑ бѣ́ше че̑ сто́аше на є҆́зеро херꙋві́мⷭ҇ско. и҆ ꙋ҆зе́ ма вь гемїа́ зла́та 32.227б.

ед.: гемїа 5.32, 5.36б, гимїа 17.169, ги́мїа 17.169, гемїа́ 32.227б, *чл.* ге́мїата 5.32, гемїата 5.32, 5.33б, гимїата 17.169, ги́мїата 17.169, гемїа́та 39.312², 39.312б; *мн.:* ге́мїи 39.312.

генуари *м.* (1) *Януари, първият месец от календарната година.* и҆ прѣста́ви се ѳеѡ́сїе мц҃а ге̑, а҃і 14.128.

ед.: ге̑ 14.128.

геогию (!) *вж.* **георгий**

георгиев *прил.* (4) *Георгиев, от ЛИ Георгий.* и҆ кога̀ ѿкры́ха ѻ҆́нⷭ҇зи тра́пь и҆ намѣ́риха ст҃го че сто̀и пра́вь… и҆ тоги́ва си́чⷭ҇кы на́рѡдь викнѣ̀ха. вели́кы є҆̀ бѣ̑ геѡрⷭ҇гїевъ 39.301; а҆̀ ѿнⷭ҇зи мꙋ́жь расла́нь геѡ̑ргїевь ба́ща зова̀ хр҃тїа́не що̑ се намѣ́риха тамо̑ вⷭ҇ че́рⷭ҇кова 39.314б.

ед.: *м.* геѡрⷭ҇гїевъ 39.301, геѡрⷭ҇гїевь 39.308, геѡ̑гїевь 39.305, 39.314б.

георгий *ЛИ* (90) *Георгий.* и҆ когы́ пора́сте геѡргїе, бы до. и҃і. го́динь. а҆̀ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ҆ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б; и҆ това̀ като̑ чю̑ ст҃ы геѡ̑ргїе ѿ граж̑а́нете. тогі́ва и҆зва́ди сабїа́та си̑. и҆ ѿсѣ́че главѣ̀та лю́тимꙋ змею̀ 39.311б; защо̑ и҆ ст҃ыте м҃ници, като̑ и҆ ст҃ы геѡргїе и҆ дими́трїе, и҆ дрꙋгїе́те ст҃ыи. нѣ̀ зара̑ дрꙋ́го нѣ́що се по̑сти́ха и҆ сп҃соха се. нъ защо́то се мьчи́ха на то́а свѣ́ть зара̑ и҆́мето х҃во 1.3б; да вьзаде̑ бꙋ̀ наше́мꙋ хвале́нїе и҆ прѣсла́вномꙋ вели́ко м҃ни́кꙋ ге̑ѡ́гїю 39.309.

геѡргїе (!) 1.3б, 39.297б, 39.298, геѡрⷭ҇гїе (!) 8.57б, 39.297б, 39.298, 39.300, 39.300б, 39.302б, 39.306, 39.308б, 39.310, 39.311, 39.313б, 39.314б, 39.317, геѡрⷭ҇гїе (!) 39.295б, 39.298б, 39.303, 39.308б, геѡ̑ргїе (!) 39.303б, геѡ̑гїе (!) 39.309, 39.310б, 39.311б, 39.313, 39.314б, 39.315², 39.316, геѡ̑ 39.312б, геѡргїе (!) 39.313б, 39.315, геѡрⷭ҇гїа 39.295, геѡргїа 39.296, геѡрⷭ҇гїа 39.300б, геѡрⷭ҇гїа 39.302б, 39.317б, геѡ̑гїа 39.310², 39.313б, 39.315б², 39.316², 39.317б, геѡргїа 39.312, геѡрⷭ҇гїю 39.305, 39.312, 39.313, 39.313б, 39.314б, ге̑ѡ́гїю 39.309, геѡ̑гїю 39.311б, 39.312, 39.312б, 39.313, 39.313б, 39.314б², 39.315, 39.316, 39.317, геѡ́гїю (!) 39.312б, геѡ́ргїю 39.312б, *зв.* геѡрⷭ҇гїе 8.58, 39.301, 39.301б, 39.302, 39.303б, 39.305, 39.306б, 39.317б⁴, геѡрⷭ҇гїе 39.298б, 39.299б², 39.307, ге́ѡрⷭ҇гїе 39.299, геѡ̑ргїе 39.301б, 39.304, ге̑ѡ́гїе 39.303, геѡ̑гїе 39.307, 39.311, 39.313б, 39.315, 39.315б, 39.317, 39.317б.

герасим *МИ* (1) *Герасим.* и҆ тога́зи бѣ̑ сто́риль ст҃ы са́ва, п҃, го́динь… и҆ позна̀ какⷭ҇ ще да се̑ разⷭ҇вали̑ монасти́рⷭ҇скыи за́конь и҆ ѿи҆дѐ на дрꙋ́га страна̀ ст҃го гера́сима. и҆ прохо́дѣше по ѡ҆нъзи пꙋ́стинѧ 14.126б.

гера́сима 14.126б.

гермия *МИ* (3) *Гермия.* и҆ на дрꙋ́го мѣ́сто па̀кь, что се̑ зове̑ герⷭ҇мїа, и҆ та́мо таква́зи вѡда̑ бѣ́ше ѻ҆сщѐнна, въ и҆́ме а҆́рх҃ггла михаи́ла. и҆ кои̑ прихо́жа̑ахꙋ та́мо си́чⷭ҇ки и҆сцѣлѣ́вахꙋ ѿ сѣ́какⷭ҇ва

inslav

бо́лесть 11.98; дойде́ нѣ́кои чл҃ѣкь и҆́мето мꙋ гꙋ́лїо. ѿ гер҆мїа. и҆ дойдѐ ꙋ҆ ца́ри гра̑ да посѣтѝ стꙋ́дїа кне́за като ѥ̂ бо́л҆нь 11.98б.

гер҆мїа 11.98, 11.98б, гер҆мїа 11.98*.

гиздав *прил.* (1) *Гиздав, богато украсен.* и҆ бѣ́ше въ ѻ҆новà мѣ́сто є҆́дно̑ ка́пище є҆л҆ин҆ско голѣ́мо твры́дѣ. ѿ си́ч҆ките на́и голѣ́мо. и҆ на́й высо́ко, и҆ гы́здаво 15.140.

ед.: ср. гы́здаво 15.140.

гимия *вж.* **гемия**

гион *МИ* (1) *Гион.* д҃. рѣ́кы нари́чѣт҆ се на землю. и҆ и҆́мето е на тѣ́зи рѣ́ка̑ дѐто течѐ ме́ть та сѐ зовѐ, фисо́нь. а҆̀ дѐто вино̑ течѐ, та сѐ зовѐ, ти́гарь, и҆ ма́сло дѐто̑ течѐ, та сѐ зовѐ гїѡ́нь. а҆̀ млѣ́ко дѐто течѐ. та сѐ зовѐ є҆фра́ть 32.228.

гїѡ́нь 32.228.

гиритски *прил.* (1) *Гиритски, от МИ Гирит, Крит.* та̑ ка́то го видѣ́ха ѻ҆́нїà влѣ́хвы̀ чѐ е та́к҆в҆зи хꙋ́бавь. а҆̀ тїе́ го зе́ха и҆ дадо́ха го да́рь гѵ҆ри́т҆скомꙋ во́є҆водꙋ̑ а҆ми́рꙋ 39.316б.

ед.: м. гѵ҆ри́т҆скомꙋ 39.316б.

гиритчене *мн.* (1) *Гиритчани, жители на остров Крит, критяни.* а҆̀ гѵ҆ри́т҆чене детѐ̑ по мо́ре ха́йдꙋте наговори́ха се да плѣ́ньть мити́лиль 39.316.

гѵ҆ри́т҆чене 39.316.

глава *ж.* (89) **1.** *Глава; част от тялото на човек или животно.* и҆ ѿ неви́димо и҆̀ви́ се бѣ́ль го́лꙋбь на̑ главѣ̀та бл҃женномꙋ і҆ѡа́ннꙋ 12.111б; и҆ така́ се по́мли ст҃ыи, и҆ сѣ̑ радо̑ на̑ве́си главѣ̀та и҆ та́ко посѣ́нь бы̀ 39.309; такъ́в҆зи бѣ́ше и҆ пе́трь а҆пл҃ь. дето го̀ распе́ха стрьмо̀ гла́вь, си̑ ре̑, надо́лꙋ главà̑та мꙋ, заради̑ любо́вь х҃ва 16.159; и҆ посрѣ́щнъха, в҃і, мꙋ́жїе, ѡ҆блѣ́чени въ свѣ́тлы̀ ѡ҆дѣ́жды, и҆ зла́ты вѣ́н҆ци и҆ма́хꙋ на гла́вьта си̑ 37.279б. // *Горната окосмена част на главата.* такà и҆ дѣтето ви́но и҆ ракїа да не пїѐ, и҆ си́ч҆ко нечи́сто да не и҆дѐ и҆ да си̑ не бры́сне главѣ̀та 11.88б; и҆ го́ль се видѣ̀шѣ̑ и҆ почрьни́ла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́р҆на. и҆ глава́та мꙋ бѣ́ла като влы́на 17.166. **2.** *Глава; отделна, самостоятелна част от съчинение, книга.* и҆ па́кь наза́дь пи́ше ꙋ҆ бите́иска кни̑га, гла̑, ѳ҃і. за праве́днаго ло́та 31.221б; а҆̀ми̑ послꙋ́шаите бл҃вѐнїи хр҃тїа́не, щѡ̀ ка́же въ кнїга і҆ѡ́ва, к҃ѳ, гла̑ 31.221. **3.** *Горна част, връх (за стълб).* и҆ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стлы́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ пры́вы врѣ́мена, и҆ на вры́хь стлы́пꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы. ко́и ме ѡ҆уда́ри на главѣ̀та, щѐ да найде мнѡ̑го зла́то 11.100б. **4.** *Прен. Човек.* и҆ ца́рь пови́ка ст҃го. и҆ ка́же мꙋ сры́дито. таквóзи ли тї е покла́нѣнїето зла̀ гла́во, и҆ така́ ли разꙋ́мѣ да сто́ри҆т҆ кор҆ба́нь на бо́оговете 39.308. **бия се по лицето и по главата.** *Разкайвам се, изпитвам вина и горчиво съжаление за нещо сторено.* тогѝва катѐ̑ щы́ть да чю́лать ѻ҆́нїа̑ є҆вре̑е ѿ мѡѵ҆се̑а такви́зи дꙋ́мы, щы́ть да ви́кнать з голѣ̑ гла̑ да пла́чать и҆ да сѐ биàть по главѣ̀та и҆ по лицѐто, а҆̀ла̀ не щы́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ когѐ. а҆̀ми̑ щы́ть тогѝва а҆́гг҃лы бж҃їи да гы̀ фры́лѧть въ рѣ́кꙋ ѻ҆гьннꙋ́ю и҆ въ мꙋ́кꙋ вѣ́чнꙋю да сѐ мы́чать вь а҆́да несы́того 18.201; **бия си главата и гръдите.** *Разкайвам се за нещо, изпитвам вина и горчиво съжаление.* и҆ тогава си́ч҆кыте лю́дїе є҆ди́нь є҆зы́кь, и҆ є҆ди́нь гла̑ щы́ть да дꙋ́мать и҆ си́ч҆ки грѣ́шници щы́ть да ви́кать и҆ да пла́чать ѻ҆ грѣхоове́тѣ си̑, и҆ щы́ть да си̑ биàть главѣ̀та и҆ грьди́те, и҆ плачать твры́дѣ… а҆̀ла̀ не щьть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ когѐ 18.199б; **главу свою положа.** *Заложа си главата, рискувам си живота за някого.* и҆ бра́т҆ мꙋ ре̑. ца́рꙋ, а҆́зь те́бе виде̑ и҆ чю́, като сѐ ѡ҆бѣща̀ да даде́шь ѿ ца́р҆ството си̑ полови́на, заради̑ мо́и живо́ть. и҆ ца̀р҆ ре̑. нѣ̀ до по́ль цр҃твото ми, да да̑, а҆̀ми̑ и҆ главꙋ̑ свою̀ за те́бѣ щѣ̀ поло́жи 7.54; **дръжа на главата**

inslav

си. *Живея с мисълта, със съзнанието за нещо.* и҆ сльзи мꙋ течáха и҆з҆ ѻ҆чи́те и҆ дꙋ́маше. гдѐ ли҆ е҆ ѻ҆новѧ̀ врѣмѐ, когáто дрьжѧ̑ на главѣ̑та си ст҃ыхъ таи́нь х҃вь, на бж҃твнаа лѵ҃ургі́а. а҆ сегà си҆ ѡ҆скврьнѧвѧ̑ главѣ̑та със҆ гно́ищѥ 9.67б; **за своя глава.** *В себе си.* а҆́ко се и҆ зара̑ и҆́сти́на кльне́шь… нитѡ̀ та́ко ми х҃а да ре҃шь нѣ́когы… ни́то за своà гла̑ кльни се… тѣ́къмо та́ко ми и҆сти́нъ. и҆ тако ми не є҆. такâ да ре҃шь 1.3; **зема на моя глава.** *Взема върху себе си, поема отговорност за нещо.* и҆ зна́и че́до, чѐ мъ є҆ х҃с пꙋ́стиль да прости̑ тво́е съгрѣше́нїе. и҆ не бо́и се, а҆́зь да зе́ма тво́ите грѣ́хоове на моà главâ. и҆ крьвь що си҆ стори́ль да є҆ на мо́а д҃ша 6.47б; **на своя глава.** *На себе си.* а҆мѝ ка́кь, ка́же… нѐ насилꙋ́вамь, нѝ срь́димь, а҆ми є҆ сѣ́кыи чл҃кь ца́рь на сво́ꙗ гла́вâ. сѣ́кыи си҆ вла́да на сво́и ꙋ҆мь и҆ на дꙋ́шьть, а҆ко щѐ да си ꙋ҆чю́ва дꙋ́шьть, а҆́ко щѐ да сї е҆ загꙋ́би 16.158; **немам где глава да си поднеса.** *Нямам покрив над главата си, нямам дом.* и҆ помѣнꙋ́вамь г҃и като мѝ ре҃, ще́шь да бꙋ́дешь катѡ̀ і҆ѡ́вь. а҆ а҆́зь ѡ҆ нѥ́го помнѡ́го и҆сте́глѝ. то́и щѡ̀ и҆́маше и҆з҆гꙋ́би. а҆мѝ и҆́маше гноѝще и҆ лежа́ше на [н]ѥ́го. а҆мѝ а҆́зь нема̑ гдѐ главꙋ̑ да си҆ по̑несꙋ. и҆ на чю́жо мѣ́сто чюжди́нець 5.33; **прѣклоня си главата.** *Наведа, сведа глава в знак на почит и уважение; поклоня се.* и҆ когà се приближи при ѿ҆ѣ̑, а҆ то́и си҆ прѣклонѝ главѣ̑та до́ земл҃ꙗ тà и҆м҆ се поклонѝ 5.39; и҆ напокон҆ си҆ прѣклони́ха главы̑те до́ земл҃ꙗ, и҆ плака́хꙋ. и҆ цѣлꙋ́ваха се є҆ди́нь дрꙋ́гы 9.75; **строша глава дяволу.** *Надвия, победя злото.* мака́рь и҆ да не си҆ прѣгрѣ́шиль дꙋ́ш҆ма́нинꙋ твоѐмꙋ ты̀. нѣ̀ пàкь ты̀ сторы̀ нѥ́мꙋ мета́нїе. и҆ и҆ма̑ проще́нїе. и҆ тогывà стро́шишь гла́ва дїа́волꙋ. и҆ възвесе́лишь ба̑ и҆ а҆́гг҃лы̀ нѥ́говы 1.6; **узимам нечня глава.** *Отнемам нечий живот, погубвам някого.* а҆ ѡ҆нази рома́на… раз҆гнѣва́ се и҆ бы̀ і҆ѡа́нна злѣ̀, и҆ мнѡ́го ѱꙋвà го. и҆ на́покон҆ мꙋ ре҃. а҆кѡ̀ до́мна не вьскрѣси́шь да ѻ҆́живѣ є҆ те́бе се́гà главѣ̑та ꙋ҆зи́ма̑ 6.42.

ед.: гла̑ 1.3, 31.221[2], 31.221б, гла́ва 1.6, главâ 6.47б, 11.88б[2], 39.308б, г҃ 11.85б, 11.87*, 11.87б*, 11.88*, 11.89*, гла́вâ 16.158, 36.272б, гла́вѣ̑ 37.279, главь 19.207б, главꙋ̑ 5.33, 7.54, 34.250, главо̑ю 5.40б, *чл.* главѣ̑та 1.6, 12.111б, 12.116б, главâта 2.13б, 3.19, 3.19б, 5.39б, 5.40б, 16.159, 18.181[2], 18.182, главѣ̑ть 3.19, 18.183, главѣ̑та 5.39, 6.42, 9.64б, 9.66б, 9.67б[3], 9.73, 11.88б, 11.94, 11.99, 11.100б, 12.111б, 12.117б, 13.121б, 13.124б, 14.128б[2], 15.136б, 18.194б, 18.199б, 35.258б[3], 37.279, 39.291, 39.311б, гла́вьта 9.66, 37.279б, 40.321б, 40.323б, гла́вѣ̑та 9.73, глава́та 17.166, главѣ̑та 18.182, 18.194б, 18.200б, 18.201, 31.222, 39.306, 39.306б, 39.309, главѣ̑та 21.210, *зв.* гла́во 39.308; *мн.:* главы̑ 18.182, 18.182б, главы̀ 35.262б, *чл.* главы̑те 9.75, 15.144, 18.202б, 31.223, 39.303б, главы̑итѣ̑ 32.228б, главѝте 39.300.

глаголѥ *от стб.* глаголати *несв.* (2) *Говоря, казвам нещо.* защѡ̀ а҆́ко не ѡ҆ме́те чл҃кь грѣ́ховете си҆. не мо́же да бꙋ́де х҃вь. нѝ х҃с прїе́ма грѣ́шнаго. катѡ̀ ка́же и҆ пр҃ркь і҆са́їа ко́и хра́мь да́ ми съзи́ждете глѥ̑ г҃ь. хра́м҆ се зовѐ, чи́сто срⷣце чл҃кꙋ 34.253б; то́го ра̀ди напослѣ́д҆къ прїи́де и҆ въплъти се х҃с. ст҃ыи а҆пⷭ҇ль па́влъ свѣ̑тел҆ствꙋ́етъ ѻ҆ се́мъ гл҃ѥ. є҆гда̀ же прїиде 33.246б.

сег.: 3ед. глѥ̑ 34.253б; *прич.: сег. деят. ед.: м.* гл҃ѥ 33.246б.

глад *м.* (32) **1.** *Глад; постоянно или продължително недояждане, недохранване; гладуване.* и҆ ѡ҆быградиле, и҆ не пꙋ́щаха нѝчтѡ̀ за потрѣ́ба и҆лѝ за ꙗ҆́денїе да ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ гра́дь. и҆ то́л҆кози стра́дахꙋ гражда́не. кол҆кото. зеха да ꙋ҆ми́рать ѡ҆ гла́дь 11.96; таквизы бѣ́хꙋ и҆ сич҆ки а҆пⷭ҇лы. щѡ̀ дꙋ́маха, ко́и на̑ мо́же ѡ҆делѝ ѡ҆ любо́вь х҃ва, скрьбь, и҆лѝ бо́и, и҆лѝ гла́дь и҆лѝ мь́ка, и҆лѝ бѣда̀, и҆лѝ са́бїа 16.159; бл҃же́нь є҆ то́й. чѥ̑ зара̑ ѿ҆ѣ̑ щѐ да ѻ҆́ти́де въ ра́й. детѡ̀ гор҆чевины̑ не́ма. нитѡ̀ є҆ но́щь та́мо, нѝ зи́мное врѣ́ме. нѝ гла́дь. нѝ жъдꙋва́нїе. нѝ скрь́бь, нѝ

inslav

пла́чь 1.7б; да́и на́мь да ꙗ̑демь, да́и на́мь да пїемь, ѻ̑ти и̑зⷭ́ми́раме ѿ гла́дь и̑ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.192. **2.** *Всеобщ, повсеместен недостиг или липса на храна и хранителни продукти поради неплодородие, природни и социални бедствия; глад.* гла́дь бы̑ вели́кь ѐднꙋ̑щь на си́чⷭ́ка землꙗ̀ солꙋ́нⷭ́скаа. и̑ такⷭ́вⷭ́зи гла́дь дрꙋ́гощь нѣ̀ ѐ бы́ль ни̑тї̑ нѣ́кои ѿ та́мошнїи чл҃ци запо́вниль така̀ да ѐ было̑ 9.69б; и̑ изⷭ́бери̑… и̑ли̑ трї̑ го́динь. да бѣ́де гла̑ь по си́чⷭ́кꙋ̑ зе́млю. и̑ли̑ трї̑ м҃ци, да бѣ́гашь ѿ робⷭ́ство. и̑ли̑ тѣ́кⷭ́мо трї̑ дни̑, да бꙋ́де мо̀рь на ті̑ꙗ лю́дїе что гы̑ си че́ль 11.89б. **от глади.** *От глад; вследствие на гладуване; отгладѝ.* и̑ бѣ́ше си́чⷭ́ка ѿна́зи страна̀ мирїиликїискѧ̀, на голѣ́ма нꙋ́жа̑ и̑ мирѐа что̑ бѣ́ше ѿтмꙋ̑ нико́лꙋ̑ ѐпарⷭ́хїа, щѣ́ше да сѐ разⷭ́вали̑ и̑ да погы́не ѿ гла́ды 15.142; и̑ цр҃ца мꙋ̑ ре́че. ѿ ї̑ꙋдо, а҃зь сега̀ повелѣ̑ тебе ѿ гла́ды да ѹ̑мрешь, защо̀ не ка́зꙋвашь мѣ́стото 4.24; **потегля глад.** *Погладувам; не си дояждам известно време.* да́ се не лѣнимь на по́двигь д҃хо́вныи… и̑ да си̑ и̑спра́вимь по̑, не съ мнѡ̑го ꙗ̑дене, и̑ мнѡ̑го спа́нїе, и̑ли̑ вра̀ждꙋ̑ да и̑́маме на кого̀ а̑мѝ тꙋ́ка ма́лⷭ́ко да поте́глимь гла́дь, и̑ же́жда, а̑ тамо да ны̑ спо̑обѝ бы̑ ꙋ̑ нѥ́го цр҃тво дето сѐ а҃гг҃лы а҃гг҃лы (!) весела́ть 17.176б.

ед.: гла́дь 1.7б, 9.69б[5], 9.75, 11.9б, 12.118, 15.142[2], 15.142б, 16.159, 17.176б, 18.178б, 18.179, 18.190б, 18.192, 18.194, 35.257, 39.314, гла́дⷭ́ 9.69б, 15.142, гла̀дь 9.72б, 15.139, гла̑ь 11.89б, гладⷭ́ 15.142, гла̑ⷭ́ 18.189; *мн.:* гла́ды 4.24, 6.46, гла́ды 15.142, гла́дѡве 18.184.

гладен *прил.* (21) **1.** *Гладен; който усеща глад или има потребност да се нахрани.* зара̑ⷭ́ова̀ дꙋ́ма и̑ а̑пл҃ь па́вⷭ́ль. а̑ко ѐ гла́день дꙋ́шⷭ́манинь твóй а̑ тѝ го на́храни. а̑ко лї е жь́день напо́й го 1.6; и̑ видѣ̀ ца̀рь че не мо́же ни̑какь ꙋ̑мѣ́ть да и̑́мь прѣтво́ри тога́зи повелѣ̑ да гы̑ и̑зведꙋ́ть на ѐдно̀ поле. и̑ да пꙋ́стеть на тѣ̑ ѐдного̀ лѣ́ва гладна 5.39; оу̑срѣ́те го а̑рхг҃глⷭ́ михаи́ль на пꙋ́ть. и̑ ре̑ мꙋ̑. пр҃ркь ав[в]акꙋ́мь това̀ ꙗ̑стїѐ занеси̑ пр҃ркꙋ̑ данїилꙋ̑… и̑ да́и нѥ́мꙋ̑ да ꙗ̑дѐ защо̑ ѐ гла́день тврь́дѣ 11.93б; и̑ и̑лїа́ сѐ ꙋ̑боа̀ ѿ ѐлⷭ́заве́ла, и̑ побѣ́гна въ пꙋ́стыню… и̑ дꙋ́маше, ꙋ̑змѝ дш҃ьта мѝ бг҃ мой, ѻ̑ти векѝ̀ не мо́жа да тры́пѝ гла́день, и̑ и̑спѣ́день 11.90. **2.** *Гладуващ; който няма с какво да се нахрани поради липса на храна или средства за препитание.* и̑ то́изи добро̑дѣтелⷭ́ныи мꙋ́жь… что̑ сто́ри, сѣ́кыи д҃нь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и̑ напоꙗ́ваше жь́дны, и̑ го́лы ѿблѣ́кꙋваше 15.133б; и̑ коа́ ти бѣ̀ ноу́жда, та̀ прѣ́даде с҃на моѐ́го на зави́стливете и̑ пога́ны ѐврѐе, и̑ли̑ гла́день бѣ́ше, и̑ли го́ль. и̑ли̑ коа̀ сыромашїа. ты̑ но́сѣше и̑ дрьжа́ше, си́чⷭ́кото на а҃пл҃ете, и̑ ничто̑ не бѣ́ше ти ѻ̑скꙋ́дно 35.262. **3.** *Като същ. Този, който гладува; гладният, гладуващият човек.* да нахраните гладна. да напо́йте жь́дна. да ѻ̑блѣче́те го́ла… това̀ си́чⷭ́кото да бѣ́хⷭ́тѐ былѐ стрꙋ́вале, и̑ ме́не быхⷭ́тѐ домилѣ́ле 18.205б; ѐла́те и̑ вы́е кои̑то сте погле́дꙋвале бо́лⷭ́нїи сырома́си и̑ чюжди́нци. и̑ кои̑то сте ѡбла́чиле го́лы сырома́сы и̑ про́сѣци. и̑ кои̑то сте нахра́ниле гла́дны 18.202б.

ед.: м. гла́день 1.6, 11.90[2], 11.93б, 18.201б, 18.203б, 35.262, гла́денⷭ́ 18.204, гла́днаго 3.17б, гладна 5.39, 18.205б, гла́дна 18.203, 18.205; *мн.:* гла́дны 9.60б, 15.133б, 18.190, 18.192, 18.202б, 18.206б, 32.225б, 34.248.

гладост *ж.* (1) *Глад, гладуване, недояждане.* а̑ нощїѧ̀ дꙋ́мать кога́ ще да̑ г҃ь д҃нь да се ви́дѝ̑ съсⷭ́ дрꙋ́жи́на да си̑ подꙋ́маме да нѐ ми́слы̑ гла́дость и̑ жь́дость 18.193.

ед.: гла́дость 18.193.

гладувам *несв.* (6) **1.** *Гладувам, изпитвам потребност да се нахраня.* и̑ като̑ нѣ́кои кога́ е ꙋ̑море́нь ѿ длѣ́гь пꙋ́ть… и̑ ѻ̑жьднѣ́ль… и̑ли̑ ѐ ѿгладнѣ́ль, и̑ на́иде ꙋ̑ нѣ́кого трапеза, чѐ и̑́ма на нѥ́а разли́чны го́зⷭ́бы. и̑ не пꙋ́ща го нѣ́кои

inslav

си́лѣникь да пойде на трапе́зата. и҆ тврьдѣ́ мꙋ е ѻ҆си́лѣно, защѡ̀ мꙋ не да́вать да ꙗ҆дѐ катѡ̀ гладꙋ́ва и҆лѝ мꙋ не да́ва да пїѐ, катѡ̀ жъдꙋ́ва 12.118б; чл҃ци а҆̀ко дꙋшма́ните ва́ши гладꙋ́вать, а҆̀ ви́е ги нахранѣ́те а҆̀ко лѝ жьдꙋ́вать. а҆̀ ви́е ги напо́ите 31.223; да лю́би́шь баща́ си и҆ ма́ика си, и҆ да гы̀ почи́ташь... и҆ ни́когѫ гы не о́ста́вей да гладꙋ́вать и҆лѝ да жьдꙋ́вать. и҆лѝ да и҆сте́глать нѣ̑що злѡ̀ 1.5. **2.** *Гладувам; не си дояждам продължително време поради липса на материални средства или заради религиозни мотиви.* а҆̀ми а҆̀ко щѐ́шь че́до що си́ послꙋ́шаль сегà, ѻ҆стави́ си на срⷣце́то ї҆ꙗ̀ дꙋ́ми. защѡ̀ зна́и що щѐ да́ ти бъде. щѐ́шь да гладꙋ́вашь, и҆ да жьдне́шь, и҆ голь да хо́дишь 2.10; защѡ̀ тїа́ ст҃ї҆и дѣ́то бѣ́ха на тои́зи свѣ́ть. та̑ не щѣ́ха нѝ ꙗ҆̀стїе, нѝ питїе, а҆̀мѝ гладꙋ́ваха, и҆ жьдꙋ́ваха, и҆ те́глꙗха злѡ̀ зара̑ї҆, ба̑, та сѝ тѣ́и прово́диха дни́те свои̑ 32.228.

сег.: 3ед. гладꙋ́ва 12.118б, *3мн.* гладꙋ́вать 1.5, 31.223; *имперф.: 3мн.* гладꙋ́ваха 32.228; *форма от перф. тип: 3мн.* гладꙋ́вале 32.226б; *бъд.: 2ед.* щѐ́шь да гладꙋ́вашь 2.10.

гладувание *ср.* (1) *Гладуване; съзнателно ограничаване в храненето, системно недояждане, продиктувано от религиозни мотиви.* а҆̀ тѣ̀ че́до, а҆̀кѡ щешь да нави́ешь на кꙋ́рⷭ҇вовⷭ҇ство, а҆̀ тѣ̀ възлюби́ гладꙋ́ванїе и҆ жьдꙋ́ванїе и҆ бдѣ́нїе 19.207б.

ед.: гладꙋ́ванїе 19.207б.

глас *м.* (89) **1.** *Глас; звук, възпроизведен от гласовите органи на човек или друго същество.* и҆ зо́сима ко́лѣко мо́жеше течáше и҆ приближи́ се ко́лѣкото мо́жеше гл҃а да се чю́е да подꙋ́ма чилѣ́кь 17.166; и҆ снаха́ и҆мь пла́че го́рⷭ҇ко и҆ дꙋма́ше... ко́лѣко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и҆ ча́кахь да чю́ꙗ твои̑ гл҃а. ѿ дне́ка а҆̀зь е҆̀сⷭ҇мь вдо́вица 40.323б; ка́кь да сѐ и҆сповѣ́да̑ ка́то ми не да́вашь да продꙋ́мамь. какⷭ҇ щѣ̑ да пла́ча и҆ да въздѝшамь катѡ̀ гл҃а нема̑ 31.218б; и҆ пла́чь катѡ̀ пла́чѣха чю́а̑, а҆̀мѝ не мо́жа̑ да дꙋма̑. и҆ по ѡ҆́нⷭ҇зи ча̑, катѡ̀ ѿдале́чь, е҆̀два̀ и҆мь чю́а̑ гласѣ́ть 11.103б; и҆ напоконь а҆̀зь па́вель чю̑ гла̑ чѐ дꙋ́ма ѿ ви́соти нб҃ные възнесѣ́те тази д҃ша щотѡ̀ е сто́рила во́лꙗ бж҃їа 32.230; и҆ гла̑ чю́ха чѐ подꙋ́ма, доста по́мнѡ҃го да нѐ копа́ете 9.71б. // *Интонация, тон на гласа.* и҆ ца́рь катѡ̀ чю̑ тїа дꙋ́мѝ, разⷭ҇срѣ́ди се тврѣ́дѣ. [та чѐ сѣ̑ стра́шень гл҃а повелѣ̀ на слꙋ́гытѣ] да гѡ̀ бы́ꙗть по ѹ҆ста́та ст҃го 39.302. **2.** *Прен. Шум от човешки гласове, говор; глъчка, врява.* и҆ ви́каха на ца́ра. ѹ҆̀бїї̀ того́ва прѣ́лѣстⷭ҇ни́ка ꙋ҆̀бїї̀. ѻ҆тѣ̀ разва́ли че́рⷭ҇ковата на бо́оговете на́ши. и҆ тебѣ̀ ще ца́рꙋ да прѣ́лъсти. вⷭ҇дигна се гл҃а ѿ на́рсѡ̑. колⷭ҇кото са чю̑ до чарⷭ҇да́ци ца́рювы 39.307б. **3.** *Възпроизведен от предмет звук.* и҆ пови́ка проповѣ́дникь и҆̀ ре̑ ва́мь дꙋ́мамь лю́дїе и҆ пле́мена и҆ е҆̀зи́ци. ꙋ҆̀ ко́и ча̑ чю́ете гла̑ трꙋ́бныи, си́чⷭ҇кы да припаднете да се̑ поклони́те на обра́зⷭ҇ть что̑ гѡ̀ направи царь навъходоносо́рь 11.91б. **4.** *Пение, песнопение.* а҆̀мѝ пѡ́оба́е и҆ на́мь. катѡ̀ а҆̀гг҃лы̀ да въспѣ́ѥ̑; и҆ катѡ̀ а҆̀пл҃ыте да хва́лимь ба̑, и҆ да бл҃ви̑ защѡ̀ бꙋ҃ не и҆̀ще, нѝтѣ̀ лю́бы и҆гры̀, и҆лѝ сви́рнѝ и҆ пѣ́сны. а҆̀мѝ лю́бы бл҃гь цр҃ко́вны̀ гла̑ 38.293б. **5.** *Думи, реч, слово.* и҆ таквѡ́зи се пока́за товà ѻ҆́троче ѿкакⷭ҇ сѐ роди̑. ѻ҆́ти се и҆ ѿ нѥ́го позна́ше и҆ ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, какⷭ҇ сѣ̑ сѣ̑щи сѣ̑щи (!) добры̀ хр҃тїа́не. катѡ̀ и҆ бж҃твны̀ гл҃а что̑ ре̑ ѿ пло́дътⷭ҇ се дрьвѡ̀ позна́ва 15.132б; и҆ въ ѻ҆́ньзи пропасть мнѡ҃го д҃ши лежа́хꙋ... и҆ въздѝшаха та сѐ мо́лꙗха... помл҃ꙋ́и ны̀ прав́еднѝ сꙋ́дїа, и҆ не бы̀ т҃ѣ гл҃а, нѝ послꙋ́шанїе, нѝ мл҃ть нѝ ѿ когѡ̀ 32.231б; видѣ̀ бж҃твно видѣ́нїе е҆̀ди́нь а҆̀гг҃ль и҆ сѐ ꙗ҆̀вѝ... и҆ ре́че е҆̀и. да ѡ҆ста́вишь пꙋ́стынꙗта... и҆ тогазѝ ст҃аа петⷭ҇ка катѡ̀ чю̑ ѡ҆́нⷭ҇зи гл҃а, и҆ да и сѐ не щѣ́ше. а҆̀ тїꙗ ѿста́ви ѡ҆нь́зи пꙋ́стынꙗ 8.56б. **6.** *Вест, известие, новина.* и҆ на́писа е҆̀вла́вїе ѻ҆сꙋжде́нїе

inslav

ймь. и пꙋ́сти тъмнича́ратого… да ймь ка́же ѿнѣ́зи го́рꙑка дꙋ́ма… и тїѐ като̑ чю́ха такъ́вꙑзи гл҃а, ѿ какꙑва́ ли скрь̀бь и́сплѣ́ни ймь ср̑це́то 15.146; а̀ слꙋ́гыте є̀дна́кь помнѡ̑го кла́дѣхꙋ ѿгꙑ́нь. а̀ ѿгꙑ́нь се прѣлага́ше на ро́са̑, и бы́ваше хла́дꙑкь… и като̑ видѣ́хꙋ това̀ чю́до мнѡ̑ вѣ́рꙋвахꙋ и ѿ то́йзи гл҃а, потре́се̑ (!) си́чꙑкы гра́дь 37.278. **без глас.** *Без глас, без да произнася думите гласно; негласно, наум.* за́това̀ и на съмрь̀тнꙑ̀ ча̑ кога́ ще нѣ́кои да ꙋ́мре, а̑ то́й възꙑды́шѣ… нѣли́ си съберѐ ꙋ̑ своа̀ д҃ша си́чꙑко своѐ помышлѐнїе, та̑ помы́сли самꙑсѝ ꙋ̑ себѣ̀ безꙑ гла́са да дꙋ́ма. ѿ те́жꙑко сѝ ме́не сыома́хꙋ грѣ̀шномꙋ и бѣ́дномꙋ 31.217б; **загубя си гласа** *и* **гласът ми прегасне.** *Загубя способността си да говоря.* тїа́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потвръдѣ́ се растрепе́ра, и попоти́ се ѿ стра́, и постѐнь, и загꙋ́би си гла̑. є̀два́ си ѡ̀тво́ри ꙋ̀ста́та, ти́хо, та и ка́же 17.167; и ре́коше… и скрь̀бꙑ нꙑ̀ прѣ̀лѣ. и нѣ̀ є̀ ни̇̀кои да нꙑ̀ и̇зба́ви ѿ това̀ зло̀. сега̀ и гласъ̀тꙑ нꙑ̀ прѣга́сꙑнѣ̀ прѣдѝ д҃шъ̀та на́ша. и є̀зы́кь на́шь и̇съхꙑнѣ̀ ѿ ср̑чныи пла́мень. и не мо́жемь да тѝ се по[мо] лѝ̑ 15.146б; **на глас.** *На глас, като произнасям думите гласно.* и тога́зи ѿво́рюваха врата́та монасти́рꙑскы. и пѣꙗ́ха на гл҃а. ѱало̑. г҃ь просвѣ̀щенїе моѐ и сп̑си́тель мои̇̀… и дрꙋ́го до кра́и 17.165; **с велик глас** *и* **с голѣм глас.** *Високо, силно.* и стра́шно се̑ потрьсѝ земля́та, и голѣ̀ стра́хь напа́де на г҃ѣ и си́чꙑкы прибѣ̀гньха при а̀пл҃а, и привѝкаха съсꙑ вели́кь гла̑. вели́кь є̀ б҃ъ фи́липпе де́то го тꙑ̀ казꙋ́вашь 36.270; и като мѐ зане́соха по̑ нѣ́бе́то. ви́дѣ̀ та́мо мнѡ̑го чѐ пѣ́аха съсꙑ великь гла̑. ст҃ь ст҃ь ст҃ь г҃ь саваѡ̑ 11.104; и тога́зи ви́кна с голѣ̀мь гл҃а, и ре̑ сла́ва тебѣ̀ бе̑ мои̇̀ 5.37б; тогѝва ще да пꙋ́стне, г҃ь а̀рх҃ггла михаи́ла и дрꙋ́гы а̑гг҃лы съсꙑ трь̀бы да потрь̀беть зꙑ голѣ̀мь гл҃а. да ѐ чю́ть ѿ и̇стока до за́пада 18.196; **с висок глас.** *Открито, пред всички, на всеослушание.* това ре̑ ца́рь. та чѐ повѣлѣ̀ да посѣ̀кьть а̀ѳа́насїѐ. и то́йзи щото̑ бѣ̀ше въскр̑наль ѿ мрь̀твꙑ̀. защо́то сѣ̀ високь гл҃а прока́зꙋваха х҃а исти́ннаго б҃а 39.305б; **с един глас.** *В един глас, едновременно, заедно.* и на́по́конь ца̑рь ре̑. на болѣ̀рете сѝ, и на си́чꙑкы на́ро̀дь да и̇̑дать вꙑ че́рꙑковата є̑[л]линꙑска̀ и̇̑ си́чꙑкыте людїе ѿ голѣ̀ма ра́до̑, викнь̀ха сѣ̀ є̑ди́нь гла̑. мнѡ̑го годи́нь ца́рꙋ честы́томꙋ 39.307; и като̑ възидоха, а̑гг҃лы сь д҃шь̀та на нѣ̀бса… и викнь̀ха камꙑто̀ нѥ́и сѣ̀ є̑ди́нь гла̑. дрь̀жꙑ се д҃ше прави́дна и крѣпи́ се 32.230б.

ед.: гл҃а 2.15, 4.25б, 5.28б, 5.29², 5.34, 5.37б, 5.39б, 8.55б, 8.56б, 9.74, 11.92, 11.104, 15.132б, 15.146², 15.152б, 17.165, 17.166, 17.171, 18.196², 18.201, 31.218б, 32.223, 32.225б, 32.226б², 32.230, 32.231б, 33.237, 37.275б², 37.278, 37.280, 38.28б, 39.299б², 39.300, 39.300б, 39.302, 39.305, 39.305б, 39.307б³, 39.311, 39.317б, 40.323б, гл҃ась (!) 4.25, гла̑ 5.34, 5.39б, 9.71б, 10.79, 11.91б, 11.104, 17.167, 17.171, 18.189б, 18.192, 18.194, 18.197б, 18.199б, 18.205, 32.223б, 32.224, 32.225, 32.230, 32.230б, 33.234б, 35.265б, 36.270, 37.281³, 38.293б, 39.300², 39.304б, 39.307, 39.311, 40.322б², 40.323б, г҃ла 18.188б, гла̑ 32.224б, гла́са 31.217б, *чл.* гласъ̀ть 11.103б, гласъ̀тꙑ 15.146б.

гледам *несв.* (126) **1.** *Гледам, държа очите си отворени и възприемам със зрението си нещата около мен.* и прѣзꙑ тъ̀зи но́щь. заспа́ха си́чꙑкыте, а̑ марꙑкїа́нь не заспа̀. а̑мѝ като̑ лежа́ше и̇ гле́даше. ви́дѣ а̀рх҃ггла михаи́ла, като̑ чѐ и̇схо́ди и̇зꙑ о̀лꙑтарь ц҃рко́вныи 11.99; чл҃кь и̇̑ма є̀дно̑ де́йство, да гле́да съсꙑ о̀чи́те сѝ. мо́жеш ли да мꙋ̀ ре̑ш. слѣ̀пь є̀, о̑ти не гле́да съсꙑ рꙋцѣ́те сѝ 38.282. **2.** *Гледам; насочвам поглед към определен обект, за да го възприема със зрението си.* и видѣ̀нїето что̑ е. ко́га̀ гле́да, чл҃кь нѣ̀что̑ и позна́е что̑ е о̑но́ва и какꙑво̀ е 33.233; и гледа го и чю́е мꙋ̀ дꙋ́мата и ви́ди какь є̑ съ̀щи нѥ́инь мꙋ̀жь. а̑ми

inslav

пакь не смѣà да го попи́та да ре́чѐ. тьѝ кои си 5.37б; и̇ ма́лѫ̀ко се о̀бры́на и̇ гле́да ка́мѫ̀тô че́рѫ̀кова́та, и̇ ка́же ст҃ыи ге҃ѡ҃гїе помо́гни ми да навы҃а 39.317; и̇ тогѝва ви́гнâ ст҃ыи сѣ҃ голѣмь гла҃, и̇ дꙋ́маше та́кâ: бе҃ детô сѣди́шь го́рѣ на вы́соко на херꙋві́ме. и̇ гле́дашь до́лꙋ пô земл҃ата въ бе́зна 39.311; и̇ жа́лѫ̀но плаче́ше и̇ гледа́ше сы́на своѐго, и̇ милости́вно го цѣлꙋ́ваше 40.323б. **3.** *Гледам продължително; свидетел съм на нещо, което се случва пред очите ми, наблюдавам.* и̇ те́коха хр҃тїане и̇ є҆лли́нѫ̀цїи да гле́дать какѫ̀ щъть да гы ме́тньть въ ѡ҆́нѫ̀зи коте́ль 5.39; и̇ и̇злѣ́зе си́чѫ̀кы гра́дь ма́ло и̇ голѣ́мо. да гле́дать що щê да сѐ сто́ри чю́до на ца́рѫ̀ската дѫ̀щера 39.310; и̇ ѡ҆́нѫ̀зи безако́нныи ца́рь ра́доваше се, и̇ чи́нѣше жры́тва на бѣ҃соовете. и̇ лю́бѣше да гле́да да сê би́ють лю́дїе, и̇ да сѝ проли́вать крьвѫ̀тѣ҃ 9.64б; и̇ потова̀ є҆ди́но ро́днꙋ̀ ст҃нь и̇ дꙋ́ма бж҃їи. не трьпѣ̀ да гле́да чл҃чьскыи рѡ́дь ѿ дїа́вола да се мѫ̀чи. а҆́ми прѣклони̇̀ н҃бе́то, и̇ слѣ́зе на́ землю̀ 15.132. **4.** *Съглеждам; откривам с поглед нещо, забелязвам.* и̇ ѡ҆́нѫ̀зи ѿц҃ь на дьщерыте. станъ на ꙋ҆́трѣ ѿ посте́лꙗта сѝ. и̇ гле́да посрѣ́ къщѫ̀ьта, крѣ́па свѣ́зана… и̇ наꙋ҆́рѣ станѣ̀ ѡ҆́нѫ̀зи чл҃кь ѿ о҆́дрь сво́й. и̇ гле́да па̀кь дрꙋ́га крѣ́па, и̇ свѣ́зани жльти́цы ко́лѫ̀кото и̇ прь́вѣнь. и̇ чюди́ се за мнѡ́го 15.134б,135; и̇ наоу҆́трѣ станѣ̀ ѡ҆́нѫ̀зи кора́бникь, и̇ гле́да вь рꙋ́цѣ свои̇̀ трѝ жльтицы 9.69б. **5.** *Гледам, търся с поглед нещо, оглеждам се.* и̇ є҆ѵѫ̀ста́тїе дои̇дѐ до ѡ҆́нѫ̀зи до́ль, и̇ гледа и̇ са́мь и̇ та́мь гдѐ да ми́не съсѫ̀ коня́того 5.28б; и̇ ѿи̇дѐ при́вечерь и̇ сѣ́днь на брѣ́гь що є̀ при і҆ѡ́рѫ̀да́нь. и̇ гле́да да ви́ди ѡ҆́нь́зи женâ прѣ҃обна. и̇ тїа́ се заба́ви 17.174; а҆̀ то́и самѫ̀сѝ пои̇дѐ и̇ минꙋ́ваше прѣ́зѫ̀ нѣ́кои лѣ́гь, и̇ и҆́щеше и̇ гле́даше давнô бы, наи̇шь́ль нѣ́кои лòвь 5.28б. **6.** *Гледам внимателно, наблюдавам нещо или някого с определена цел, следя.* а҆̀ тьѝ поди̇̀ и̇ скры́и се дето кра́сныте врата̀. и̇ гле́даи ко́и до́йде найнапрѣ́дь и̇ щѐ да влѣ́зе. а҆̀ тьѝ го задрь́жь 3.18б; и̇ пои̇дохѫ̀мê до ст҃ы́те врата̀ цр҃ко́вны. и҆́ ре҃ ми, дїаконе сѣди̇̀ тьѝ тꙋ́ка, и̇ гле́даи добрѣ̀, какѫ̀ви́ щьть лю́дїе тꙋ́ка да ꙋ҆лѣ́зꙋвать 3.20; и̇ ѿтога́зи кои́ се ра́ждахꙋ хы́трьци вь перѫ̀си́дь. и̇ гле́дахꙋ и̇ о҆жи́даахꙋ да ви́дѧть ѕвѣ́здꙋ. и̇ ѿ нѥ́ю да разꙋ́мѣють какѫ̀ се е роди́ль вели́кь цр҃ь 33.243б. **7.** *Гледам; разглеждам, изучавам нещо, за да го опозная.* и̇ си́чѫ̀ки лю́дїе гле́даха ѡ҆́нь́зи рꙋ́кâ да ю҆ познаю́ть чїа́ є̀ 7.50; и̇ то́и хо́дѣше на ѡ҆́нѫ̀зи стльпь мнѡ́жищь и̇ гле́даше… и̇ разꙋ́мѣ̀ и̇ видѣ̀ гдѐ о҆́пира стльпꙋ̀ вры́хь сѣ́нѫ̀ката. и̇ начѐ да копа́е та́мо 11.101. **8.** *Забелязвам; установявам, че някакъв факт е налице; схващам.* а҆̀ми̇ да ска́жѣ̂ за і҆ѡ́сифа, катô се годы̀ за дв҃ца мр҃рїа… и̇ промѝнъха се малѫ̀ко нѣ́чтô дни̇̀. гле́да ю҆̀ і҆ѡси́фь ка́кь є̀ дѣти́на и̇ непразна, а҆̀ то̀и катô сы̀ бѣ́шѐ праве́дꙋ не щѣ́ше да ю҆̀ и̇зѫ̀бличѝ а҆̀ми̇̀ помы́слы таи́но да ю҆̀ напꙋ́сти 33.236б; а҆̀ми̇̀ детô ненави́ды добрô дїа́воль, чтô и̇зѫ̀найдѐ катô гле́даше тога́зи че сѣ̀ ꙋ҆мнѡ́жа́ва хр҃тїа́нѫ̀ство. а҆̀ то́и не мо́жаше да трьпѝ да се оу҆мнѡ́жа́ва рѡ́ хр҃тїа́нѫ̀скыи 15.138б; и̇ роди̇̀ а҆га́ра и̇зѫ̀маи́ла. и̇ ѿ тога́зи а҆враа́мь лю́бѣше а҆га́рꙋ. и̇ са́рра катô гле́даше товà, и̇ завидѣ̀ ѥ҆́и 11.84б; и̇ затова̀ се ные надѣ́ехѫ̀мê да смê почьтени ѿ цр҃твото ти, а҆ ные гле́дамê нѣ̀ чê нѣ̀ сѫ̀мѐ почьте́ни и̇ похꙋ́лѥни. а҆̀ми щѣ̂ и̇ горѫ̀ка съмрь́ть да прїемлѥ́мь 15.148. **9.** *Гледам, съобразявам се с някого или нещо, зачитам някого или нещо.* и̇ помы́сли сѝ а҆̀ко и҆́мь не сто́ри по во́лꙗ. да не бы́ха се и̇ тїѐ поме́тнъле да сѝ възмꙋ́ть и҆ма́нїето ѿ нѥ́го, детô бѣ́ха мꙋ́ го да́ле. а҆̀ми потьпѫ̀ка си́чѫ̀ко, и̇ не гледà нѝ ба҃ нѝ дш҃ꙋ. тькѫ̀мо да и҆́мь сто́ри по во́лꙗ 15.145б; а҆̀ко лѝ нѣ́кой па̀кь, є҆ди́нь ѿ тїа по́горе ре́ченнїйте

inslav

за́повѣды бж҃їе, не причи́та и҆ не гле́да гы, то́й о҆ти́де със҆ъ дїа́вола въ вѣ́чнъ мы́ка 1.8; така̀ и҆ ны́е не мо́жемь гледа̀, и҆ ба̑, и҆ дїа́вола. и҆ г҃ь сам҆сѝ ка́же въ є҆вл҃їе. ни́кои не може на два̀ гс҃да́рѣ да работи 34.253б. **10.** *Образно. Гледам, стремя се към нещо, проявявам предпочитание към нещо или някого.* и҆ рѣ̑ и҆́мь цр҃ца зна́ю а҆́зь ва́сь. какь стѐ былѐ ѿпры́вѣнь сѣ́ме праве́дно, и҆ как҆ сте былѐ бг҃ъ вьзлюбле́ни. и҆ тога́зи гле́да́тѐ свѣ́ть. а҆̀мѝ сега̀ гле́дате тьма̑ 4.22б; бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да бы́де ꙋ҆мы́ть ва́шь ꙋ҆ главѣ̀та ви, и҆ ми́сль на цр҃тво нб҃ное. о҆́чи ср҃ны да гле́дать къ ба̑. а снага́та до́лꙋ да гле́да на́ землю, дѣ̀то ще́мь за ма́лк҆о дни̇̀ ꙋ҆ нѥ́а да ѿи́дем 31.222. **11.** *Гледам нещо да стане както трябва, съсредоточавам усилията си върху някакво действие; внимавам.* а҆̀мѝ знаю̀ добрѣ̀ о҆́ти и҆́ма́ше плакї́да бѣлѣ́гь на гры́лото ѿ са́бїа. а҆̀мѝ гле́даи да съпика́самѐ, а҆̀ко и҆́ма белѣ́гь так҆в҆зѝ. є҆̀да е то́и дрꙋ́гы̀ нѣ̀ є҆ 5.35; за́ра̑ товà чю́вай се тврѣ́дѣ ѿ чю́жда женà, и҆лѝ дъщера̑. и҆лѝ роби́ня. гле́дай да сѐ не и҆з҆ма́мишь, и҆ да тѐ за́несе оу҆́мь твоѝ кък҆ нѥ́а 1.6б. **12.** *Гледам, следвам нечий пример.* о҆́ти защо̑то̑ мнѡ́го жены̀ бѣ́хꙋ вѣ́рꙋва́ли и҆ хо́деха слѣ̑ а҆́пла. и҆ чинѣ́хꙋ и҆ тїе и҆сцѣлѥ́нїе и҆ ꙋ҆ча́хꙋ мꙋ́жїе и҆ жены̀ гле́даха тѣ́хь и҆ и҆́де́хꙋ слѣ̑ ны̀ 36.271б. **13.** *Обърнат съм в определена посока (за лице).* и҆ видѣ̀ ѡ҆нѣ́зи прпо̑о́бница, чѐ лежѝ мрѣ́тва, и҆ рѣцѣ́те є҆и свѣ̑зани като по̑оба́е, и҆ на и҆́стокь лицѐто и гле́да 17.175. **гледам с едно око към нещо, а с друго към нещо противоположно.** *Стремя се едновременно към две противоположни неща.* така̀ и҆ ныѐ а҆̀ко си̑ не ѿме́тнѣ̑ грѣхѡвете не мо́жемь пости́гнѣ̀ цр҃тво нб҃ное. и҆ па̑ чл҃кь не мо́же да гле́да със҆ є҆дно̑ о҆́ко на н҃бо а҆ със҆ дрꙋ́го на землю 34.253б; **не мога да гледам някого или нещо.** *Не мога да понасям, да търпя някого или нещо.* и҆ рѣ̑ ѥ҆й҃, дхо́вныи ѿц҃ь. и҆ что си̑ и҆ма́ла вра̀жда със҆ де́верѣ си̑. и҆ рѣ̑ а҆нна. вра̀ждꙋ и҆ма̑ вели́кꙋ със҆ нѥ́го, ко́лк҆ото не мо́жахь да го̑ гле́да̑ пра̑ѣ́ се́бѣ̀ си̑ 11.104б; мнѡ́го пы́ти сл҃нцето пла́че, та сѐ м҃ли́ г҃ꙋ бг҃ꙋ, и҆ дꙋ́ма... не мо́га векѥ̑ да глѥ́дамь безако́нство, и҆ непра́вды чл҃чьскые 32.223б; **немам очи да гледам.** *Не съм в състояние да възприемам света правилно.* и҆ ст҃ый. рѣ̑. гс҃ди́не магне́нство. бг҃ъ като̑ е направи́лъ си́ч҆ката си̑ нѥ́гова напра́ва сѣ̑ є҆́дна дꙋ́ма, та и҆ товà чю́до не мо́же ли сто́ри, амѝ сте вы́е прѣ̑льстени та̑ немате о҆́чи да гле́да́те и҆ да разꙋ́мѣите и҆́стѣ̑нскы̀ 39.304б.

сег.: 1ед. гле́да̑ 11.104б, 35.261, гле́дамь 12.109, 17.170[2], 17.174б, гле́дам҆ 31.218б, 35.261, глѥ́дамь 32.223б, *2ед.* гле́дашь 5.29, 39.311, гледаш҆ 11.81, *3ед.* гле́да 1.8, 3.16, 5.28б, 5.32б, 6.46б, 8.58, 9.64б, 11.85, 12.118б, 15.132, 18.206, 33.233, 33.233б, 33.236б, 34.253б, 37.278, 38.282[3], гледа 5.37б, 15.154б, *1мн.* гле́дамѐ 15.148, 32.223б, гле́даме 18.193б, 36.268б, *2мн.* гле́дате 4.22б, 18.204-204б, 38.292б[2], 38.293б[2], 39.301, гле́да́те 39.304б, *3мн.* гле́дать 5.39, 17.171, 20.209, 39.301, 39.310, 39.310б, гледать 11.106б, 18.206б, гле́да̑ 37.278; *имперф.: 1ед.* гле́да̑ 3.19, 12.119б, гле́дахь 3.20, *3ед.* гле́даше 5.28б, 5.33, 5.34б, 9.65б, 9.66б, 9.73, 11.84б, 11.99, 11.101, 15.138б, 36.270, 37.280б, 38.285б, 40.322б, гледа́ше 37.279, 40.323б, *1мн.* гледах҆мѐ 12.117, *2мн.* гле́да́тѐ 4.22б, *3мн.* гледаха 2.13, гле́даха 7.50, 9.71, 10.77б, 11.97б, 12.119б, 35.264б, 36.271б, 38.292, 38.292б, 39.310б, гле́дахꙋ 15.145, 33.243б, 38.286б, гле́даахꙋ 36.269б; *аор.: 1ед.* гле́дахь 3.20, гледа̑ 3.20, гле́дах҆ 18.181б, *3ед.* гледа 5.28б, гле́да 5.29, 5.34, 5.37, 9.65, 9.69б, 11.84б, 15.134б, 15.135, 15.143б, 17.166, 17.174[2], 17.175, 37.280, 39.299, 39.306б, 39.317, гледà 15.145б; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̑ гле́дале 35.260; *бъд.: 3ед.* щѐ да гле́да 18.194, *1мн.* щѐ да гле́даме 18.200; *пов.: 2ед.* гле́дай 1.6б, гле́даи 3.18б, 3.20[3], 5.35, *2мн.* гледайте 39.304б, *описат. 3ед.* да гле́да 31.222, *3мн.* да гле́дать 31.222; *усл.: 3ед.* бѝ гледа̑ль 31.221; *съкр. инф.:* (мо́жемь) гледà 34.253б.

гледам се *несв.* (12) **1.** *Гледам се, забелязвам нещо по себе си, виждам*

inslav

себе си. и̑ катô ви́каше. ѐдва́ се свѣсти̑. ѿ чю́до. ви́ды себѣ̀ сѝ и̑ глѣ́да се, си́чѣкь мо́крь ѿ о̀нова мѵ̈рô 9.71. **2.** *Само мн. Гледаме се един другиго, разменяме си погледи.* и̑ рѣ̑ и̑мь ї҃рь. какво́ сте ба́ванїе вие сто́риле... и̑ ѡнїа легома катô ничтô не знаахꙋ, зехꙋ да сѣ̂ гледать еди́нь дрꙋ́гыго и̑ да пла́чють 15.147б; правѐдниците се гле́дать и ви́деть. ѐди́нь дрꙋ́гыго. а̑ грѣ̑шниците се не ви́деть ѿ тьмнина̀ ѐди́нь дрꙋ́гыго въ мѣ́ката 18.206б. **3.** *Гледам се, изглеждам някакъв, приличам на нещо.* е̑то дѣ̂ виждѣ̑ че са̑ ѿкѣ́сна ѐди́нь ка́ми́кь ѿ е̑дна̀ планинѣ̀... та̑ оу̑да́ри о̑ного́зи чл҃ка дѣ̂то се гле́даше катô ѿ зла́то и̑ ѿ сре́бро 18.181; ѿпрѣ́вѣнь кога́то щѣ́ше да слѣ̑зе да сѐ ви́ди и̑ да сѐ гле́да катô чл҃кь та ка́зꙋваше і҃ѡа́ннь кр҃тль, чѣ̂ е товà х҃с и̑стѣ́нскыи бо҃ и̑ пр҃рци́те за нѥ́го са дꙋ́мале 18.185б; и̑ ѿвънѣ́ка се гле́даше ꙋ̑ченикь а̑ вътрѣ̂ сѝ и̑ма́ль неси́того бѣ̂сà тà сто́ри оу̑чи́телю сѝ и̑ ї҃ꙋ б҃ꙋ̑ товà зло̀ 35.262; ви́дѣ̑л ли сѝ тѝ ца́рꙋ. е̑то е̑ди́нь чл҃кь голѣ́мь стои̑... лицѣ̂то мꙋ̑ и̑ глава̑та мꙋ̑ та сѐ гле́да катô коле́ло̀ 18.181.

сег.: 3ед. глѣ́да се 9.71, сѐ гле́да 18.181², 18.185б, *3мн.* сѣ̂ гледать 15.147б, се гле́дать 18.206б; *имперф.: 3ед.* сѐ гле́даше 18.181, се гле́даше 18.181, 18.181б, 18.182б, 35.257б, 35.262.

глезен *м.* (1) *Глезен, част от долния крайник на човек.* и̑ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и̑ влача́ха го по ꙋ̑ли́ците. и̑ напоко́нѣ мꙋ̑ проврѣ́тѣха гле́зныте и̑ петѣ̑те, и̑ ѡбѣси́ха го за дрьво̀ 36.267б.

мн.: чл. гле́зныте 36.267б.

гликерий *ЛИ* (2) *Гликерий.* а̑ е̑ди́нь ѿ тѣ̑ гликерїе и̑ и̑мето (!) мꙋ̑. бѣ́ше. о̑ра́чь. и̑ то́й катô бѣ́ше на ни́вата сѝ та̑ о̑рѣ́ше. а̑то́ мꙋ̑ и̑зѣдѣ́хѣна во́лъ 39.305б; и̑ напо́конь ѿи̑дѐ о̑нѣзи о̑ра́чь гликерїе, и̑ намѣ̑ри си во́латого жива, катô мꙋ̑ рѣ̑ ст҃ый 39.306.

гликерїе (!) 39.305б, гликерїе (!) 39.306.

глобар *м.* (1) *Лице, което взема глоби, такси; митничар, бирник.* болѣ̑рїето та сѐ мъча́ть и̑ днѣ̑ и̑ нощесь токò да се о̀болѣ̑ры... а̑ кои̑то са сирома́си длѣ̑жни, ѿ гри́жа и̑ ѿ тьгꙋва́нїе бо́лесть хва́щать. глоба́ре си́чѣкы свѣ̑ть мѣ̑тѧть. хаи̑дꙋте на людїе́тѣ живо́тать и̑мь ѿнѥ́мать 31.220.

мн.: глоба́ре 31.220.

глобя *св.* (1) *Глобя, взема голяма глоба за нещо, ощетя някого.* а̑ко сѝ нѣ́кого глоби́ль, и̑ сто́рилѣ го сѝ зло̀ че́ста и̑ сырома́ха, нѥ́го по̑млꙋ̑и̑ 31.219б.

форма от перф. тип: 2ед. сѝ глоби́ль 31.219б.

глупав *прил.* (5) *Глупав, който е с ограничени умствени възможности; несъобразителен, недосетлив.* ре́че мꙋ̑ па́кь сѵ̈мео́нь. о̑ч҃е, нау̑чи ме що ѐ товà що мѝ ка́зꙋвашь. защо́ сѣ́мь а̑зь глꙋ́павь, и̑ ненау̑чинь и̑ не могꙋ̑ да разбѣ́ерѣ̑ 2.9б; и̑ ѡнїа чл҃ци бѣ́ха глꙋ́павы и̑ неразꙋ́мны, и̑ не мого́ха да сѣ̂ ꙋ̑сѣ́теть за о̀новà ст҃оѐ тѣ̑ло... а̑ми се мнѡ́го чюди́ха, ка́кь да сто́реть 8.57б. // *Неразумен.* а̑мѝ се пазѣ́те. ѿ такви́зи ра́боты щото гы и̑ма тꙋ̑ка по земла̑та... а̑мѝ ходѣ́те хꙋ̑бѣ́ве, нѣ̑ като глꙋ́павы, а̑ми катô ꙋ̑мны. за́мь да смы́слѣме врѣ́мето о̑ти се минꙋ́ва катô дн҃ь е̑ди́нь 18.180б. // *Наивен.* пока́за се х҃с ѿпрѣ́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́нь и̑ кро́тѣкь катô а̑гне глꙋ́паво и̑ ма́лѣко 18.185.

ед.: м. глꙋ́павь 2.9б, *ср.* глꙋ́паво 18.185; *мн.:* глꙋ́павы 5.32б, 8.57б, 18.180б.

глух *прил.* (6) **1.** *Глух; който има увреден слух, който не чува.* и̑ нѣ́кои хр҃тїа́нинь и̑ма́ше о̑троче глꙋ́хо и̑ нѣ̑мо, ѿкакѣ сѐ ѿ ма́ика сѝ такà роди́ло 11.95б. **2.** *Като същ. Хората с увреден слух, глухите хора.* и̑ бо́лѣны что̑ и̑ма́ше и̑ ко́й прии̑доха си́чѣкы зра̑вы бы́ха. нѣ̑мы продꙋ́маха глꙋ́хы прочю́ха бѣ̑сны о̀зра̑вѣха 40.323б. **3.** *Прен. Бездушен, безжизнен.* и̑

inslav

товà бѣше на́излѣ. защô се чл҃кь не покла́ныше бг҃ъ. ѧ҆ми се покла́ныше на глꙋ́хы и҆ на слѣ́пы и҆до́ле. и҆ на дрѣ́вїа и҆ на ка́менїа 33.246б.

ед.: м. глꙋ́хъ 38.282, *ср.* глꙋ́хо 11.95б; *мн.:* глꙋ́хы 8.58б, 33.246б, 40.323б, *чл.* глꙋ́хытѐ 5.29.

глъбина *вж.* **длъбина**

глъбок *вж.* **длъбок**

глъчка *ж.* (1) *Глъчка; говор едновременно от много хора, врява.* въ кы́щи гла́дь и҆ жьдꙋ́ванїе и҆ по пѣ́тищата глѣ́чка, и҆ хоратà мнѡ́го и҆ ви́кь 18.194.

ед.: глѣ́чка 18.194.

гнета се *несв.* (1) *Тъпча се; с натиск се стремя да достигна до нещо; гнета се.* и҆ сна́ха имь слѣ́дь ѡ҆дрà плаче́ше го́рѣко. ѧ҆ лю́дїе мнѡ́го гнете́хꙋ се на ѡ҆дрь. и҆ тога́зи ви́дѣ ца́рь о҆тѝ не мо́же ѿ лю́дїе да и҆де 40.324.

имперф.: 3мн. гнете́хꙋ се 40.324.

гнил *прил.* (1) *Гнил, който е разложен (за плът).* тї҃а дꙋ́мы катô чю҆ а҆рхїе́рѣи разгнѣ́ва се тврѣ́де. и҆ ско́чи ꙗ҆до́вить да ꙋ҆бїе а҆пла, и҆ не мо́же. защô тоꙗ ча҃ о҆слѣпѣ. и҆ сичѣ́ката мꙋ́ сна́га сто́ри се кни́ла (!) 36.269б.

ед.: ж. кни́ла (!) 36.269б.

гнилост *ж.* (1) *Прен. Неприлични, непристойни, скверни думи.* ѡ҆ го́рѣ и҆ те́жко кои́ се ꙋ҆тькмѣ́ть на пїа́ни… и҆ ѿ ст҃го д҃ха ѡ҆дѣле́нїи смра́да ра́ди бикрїи́скаго. дꙋ́мы бж҃їи не́мать въ ꙋ҆ста́та си҃ тѣ́хны. ѧ҆мѝ гни́лости ра́ди пїа́нство 20.209.

мн.: гни́лости 20.209.

гнои *м.* (3) *Тор, смес от разлагащи се органични вещества с неприятна миризма; гной.* и҆ повѐлѣ о҆номꙋ́зи є҆пкп҃ꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на граді́нꙋ гдѣ̀ сѣ́ють зе́лїе. и҆ ѻ҆нзи є҆пкп҃ь но́сѣше. и҆ мнѡ́жищь ꙋ҆зи́маше ѡ҆нзи ко́шь съсь гно́ището на главѣ́та си. и҆ сльзи мꙋ́ теча́ха и҆з ѻ҆чи́те 9.67б.

ед.: гно́ище 5.27б, 5.33, 35.256б, гно́ищѥ 9.67б, *чл.* гно́ището 9.67б.

гнус *м.* (1) *Гнусотия, мръсотия, нечистотия.* катô бѣ́ше ре́кль прр҃кь є҆зекїилъ на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ днѝ… сичѣ́ката земл҃а щê да сѐ напльни съсъмрàдь (!) и҆ гнꙋ́сь чл҃чьскы҃. море́то щê да сѐ въсмрьдѝ к[а]тô е҆ди́нь гно́и 18.189б.

ед.: гнꙋ́сь 18.189б.

гнусота *ж.* (1) *Гнусота; безнравствена, непристойна проява, която буди погнуса; мръсотия.* и҆ земл҃а́та щê да и҆згори, м҃, лахте надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ́ чл҃чьскы҃, че сѣ̀ е о҆мрьси́ла ѿ чл҃чьскы҃ гнꙋсоты҃. и҆ ѿ кꙋ́рвы, и҆ ѿ вльфѝ, и҆ ѿ ꙋ҆бити лю́дїе, и҆ ѿ маге́сници, и҆ ѿ и҆доло слꙋгꙋ́ванїе, и҆ ѿ кри́во сѣ́денїе 18.196.

мн.: гнꙋсоты҃ 18.196.

гнуся се *несв.* (4) *Гнуся се, отвращавам се от някого или нещо.* такà и҆ ны́е, ви́димь нѣ́кого чê чи́ни зло̀ и҆ безако́нство. ѧ҆ ны́е се гнꙋсѝ. ѿ нѥ́го 11.107б; и҆ д҃ша жела́е сѣ́когы добрô… въ҆рьжа́нїе и҆́ще. ѧ҆ ѿ блꙋ́дь сê гнꙋсѝ 34.254б.

сег.: 3ед. сê гнꙋсѝ 34.254б, *1мн.* се гнꙋсѝ 11.107б, *3мн.* гнꙋсе́тъ се 11.108; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* недѣ́й се гнꙋсѝ 8.56б.

inslav

гнушавам се *несв.* (1) *Гнуся се, отвращавам се от някого или нещо.* по зло ѐ би́крїа ѿ пога́ника ѻ҆́ти пога́ника бг҃ъ па́зи, а҆ бикрїа ненави́ди и҆ гнꙋша́ва се. защѡ̀ дїа́воль тѣ́и рѣ̑ ѻ҆́ти пїа́нїи та са̀ мои̑. а҆ трѣзви̑ та́ са бж҃їи 20.209б.

сег.: 3ед. гнꙋша́ва се 20.209б.

гнѣв *м.* (16) **1.** *Гняв; чувство на силно негодувание и възмущение от някого или нещо; яд, ярост.* това̀ дꙋ́маше мни́кь. а҆̀ ца́рь се помра́чи ѿ ꙗ҆́дь, и҆ ѿ гнѣ́вь, и҆ рѣ̑ на слꙋ́гѣте си̑ да го̀ збодѣ́ть сѣ̑ ко́пїа. и҆ да го̀ тꙋ̀рѧть в҆ тѣ̀мница 39.299; зна́ю мл҃ть твою̀ чл҃ко_лю́бо҆че г҃и. чѣ̑ нави́ва на тво́й гнѣ́вь. гдѣ̀то на на̑ бы́ва, заради̑ на́шите грѣ́хѡве 9.73б. // *Омраза.* а҆̀ тѣ̀ затвори̑ цр҃ко́вныте врата̀ пра̑ѣ нѥ́а, и҆ ре́чи̑, і҆ѡа́нн патрїа́рхь така́ ми повелѣ̀. и҆ сто́ри така̀ ѻ҆́нзи сщ҃е́нникь. и҆ ѿтога́зи пора́сте поголѣ́мь гнѣ́вь ме́ждꙋ ца́рица и҆ і҆ѡа́нна 12.113б. **2.** *Постъпки и действия, които са проява на гняв.* и҆ пꙋсти̑ посла́нници по си́чки є҆пк҃пе да сѣ̑ съберꙋ́ть да ѻ҆сꙋ́деть ѳеѡфи́ла, и҆ ѳеѡфи́ль разꙋ́бра̀ что щѣ̑ да сѣ̑ сто́ри гнѣ́вь на нѥ́го 12.114б; и҆ разꙋ́бра̀ това̀ и҆нокенꙋ́тїе па́па ри́мꙋскыи. и҆ напи́са кнїга… до а҆̀рка́дїа ц҃ра, и҆ рѣ̑. заради̑ това̀ то́изи гнѣ́вь бж҃їи слѣ́зе на тво́й гра̑, и҆ на си́чкы ва̑. защѡ̀ безаконно сто́рихꙋ́те и҆ и҆спѣ́дихꙋ́те і҆ѡа́нна 12.116б; и҆ вьзꙋ́врѣ̀ земл҃а́та, и҆ трѣ́си се мнѡ́го. и҆ па́доха ѿ ѳ҃ѣ. с҃, лю́дїе, и҆ изꙋ́мрѣ́ха. и҆ ѻ҆́нїа́… мл҃ꙗха се а҆пл҃ꙋ, да сѣ̑ пом҃ли̑ бг҃ꙋ да прѣста́не, то́изи гнѣ́вь 6.42б. **дръжа гнѣв.** *Гневя се, ядосвам се за нещо.* а҆̀ ѿ є҆зы́кь да дꙋ́маме и҆стинна. ѿ ꙋ҆ста́та мл҃ба. и҆ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме мл҃ти́нꙗ на сыромасѝ и҆ на про́сѣци. а҆̀ сѣ̑ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты. и҆ на срце́то си̑ гнѣ́вь и҆ кара́зь да нѐ дрьжи́ме 31.222б; **имам гнѣв на някого.** *Гневя се, ядосвам се на някого.* и҆ ра́зꙋбра̀ ц҃рь рꙋѳи́нь, за женѣ̀та си̑ и҆ за сы́на си̑, и҆ за сна́хь си̑, ка́кꙋ съ хꙋ́бѣве и҆сцѣлѣ́ле, и҆ ѻ҆зра̑ве́ле, позара̑ꙋ́ва се. а҆̀ми̑ па̑ и҆ма́ше гнѣ́вь на а҆̑пла. защѡ̀ се не ѿдѣ́лꙗше ѿ нѥ́го жена́та мꙋ 37.275.

ед.: гнѣ́вь 3.18², 6.42б, 9.73б, 11.89б, 12.116б, 31.222б, 37.275, 39.298, 39.299, гнѣ̀вь 5.40, 11.89б, 12.113б, 12.114б, гнѣ́въ 36.268б, гнѣ̀вь 36.272б.

гнѣвувам се *несв.* (3) *Гневя се, изпитвам гняв, ядосвам се.* и҆ мнѡ́го лю́дїе дохо́жаха да го ви́дѣ̑ и҆ вѣ́роваха въ х҃а затова̀ и҆ архїерѣ́ете мнѡ́го се гнѣвꙋ́ваха и҆ зави́дѣха 34.251б.

сег.: 3мн. се гнѣвꙋ́вать 16.162; *имперф.: 3мн.* се гнѣвꙋ́ваха 34.251б, гнѣвꙋ́ваха се 35.259б.

гнѣвя *несв.* (1) *Гневя; предизвиквам нечий гняв, ядосвам някого.* а҆̀зь вы̀ сто́ри̑ мо́ре да сѐ хра́ните ѿ нѥ́го, а҆̀ вїѐ ма гнѣ́выте със҆ злы̀нѣ̀та ва́ша 18.204.

сег.: 2мн. гнѣ́выте 18.204.

гнѣвя се *несв.* (2) *Гневя се, изпитвам гняв, ядосвам се.* ти́ꙗ си́лы… даде гы̀ бг҃ъ а҆да́мꙋ, да мꙋ̀ сѐ ре́вны, добро̀, и҆ да лю́би пра́ведное и҆ бл҃гое… и҆ да сѐ гнѣвы̀ на дїа́вола 33.234.

сег.: 3ед. сѐ гнѣвы̀ 33.234; *пов.: 2мн.* гнѣва́ите се 3.18.

гнѣздо *ср.* (1) *Гнездо, обичайното птиче жилище.* и҆ погле́да наго́рѣ и҆ видѣ́ пти́че гнѣ́здо̀ на да́фината 13.121б.

ед.: гнѣ́здо̀ 13.121б.

гнѣздя се *несв.* (1) *Прен. Гнездя се, установявам се трайно (за чувство).* зара̑ꙋ̀ това̀ за́лꙋдо се трꙋ́ди и҆ мы́чи сѣ́кы̀ жи́вь чл҃кь на свѣ́тьть… а҆̀ нѐ зна́е чѣ̑ сѣ́каква бо́лесть на нѥ́го прихо́жда. и҆ сѣ́ка мы́ка ꙋ҆ нѥ́го се гнѣ́зды 31.216б.

сег.: 3ед. се гнѣ́зды 31.216б.

говежди *прил.* (1) *Говежди, който е добит от говедо.* и҆ на́поконь па̑ повелѣ̀ та̑ простре́ха ст҃го на земл҃и̑ и҆ бы́ꙗха го сѣ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно 39.302.

мн.: гове́жды 39.302.

говно *ср.* (1) **ям говна.** *Говоря глупости, дрънкам, дърдоря.* и҆ въ є҆ди́нь д҃нь,

inslav

ѝзлѣ́зоха трѝ чл҃ци ѝзъ ѝерли́мь да дꙋ́мать раѱа́кїю дꙋ́мы ми́рны да се ꙋ́мира́ть… ѝ раѱа́кїе ѝмь ре҃. ви́е не ꙗди́те говна. тьк҃мо като ѥ̂ ца́рь ре́кль така̀ да бꙋ́де 11.91.

мн.: говна 11.91.

говор *м.* (1) **говор духовен.** *Духовна беседа, изповед.* ѻ҃ти защо̂ и҃маме ѡ҃бычаѝ дн҃ескаа ѝ ꙋ́трѣ да сѐ причеща́вамѐ ꙋ҃ ст҃аѧ цр҃кви… ѝ така̀ е по̂обно въса́комꙋ хр҃тїа́нинꙋ а҃ми без҃ говорь дх҃о́вныи, де̂то е не ѝсповѣда́нь ѡ҃ дх҃о́внаго ѻ҃ц҃а. томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по̂о́бно нѝ праве́дно да сѐ причести 35.266.

ед.: говорь 35.266.

говоря *несв.* (2) *Говоря, приказвам нещо.* ѝ въ то́изи ча̂ по́чне да гово́ри кък҃ съмрѣ́ти ѝ да дꙋ́ма. ѡ҃ съмрѣ̀ти моа̀ мл҃ꙗ́ ти се… дарꙋ́и ми нѣкое врѣ́ме мал҃ко да поживѣ̂… а̂ дрꙋгы̀ гово́ри дарꙋ́и ми нѣ́коѩ̀ годи́на да поживѣа, защо̀ ѻ҃ще до́мь нѣ съ́мь допра́виль 31.218.

сег.: Зед. гово́ри 31.218[2].

говѣене *ср.* (1) *Говеене, въздържание от блажна храна през определени дни на седмицата или годината според църковните изисквания; постене.* та̂ бе́л҃кы присѝлюва на̂ бг҃ да прѣтрѣ́пимь мн҃їе ѝли нѝ ка́ны да сѐ ꙋ́мо́рѝ ѡ҃ говѣ́ене. нѣ̂ така̂. а҃ми тьк҃мо ѝщѐ ѡ҃ на̂ бг҃ що̂ мо́жѐ ѝ ны́е ѡ҃ сѐ срце 39.319б.

ед.: говѣ́ене 39.319б.

говѣние *ср.* (2) *Говеене, въздържание от блажна храна през определени дни на седмицата или годината според църковните изисквания; постене.* кꙋ́пѣ́те сѝ ѡ҃ сво́и трꙋ́дь добрина, съ̂ бдѣ́нїе лице̂ невѝдимаго ба̂. съ̂ говѣ́нїе ѝ жьдꙋ́ванїе, без҃сьмрѣ́тна̂ го́з҃ба насла́ѫ̂енїе 31.222. **стоя на говѣние.** *Говея, постя.* а̂ тїѐ това̀ си́ч҃ко прѣтрьпѣха зара̂ї и҃мето твоѐ ст҃о́е… ѝ съ̂ ꙋ́ста́та сѝ бл҃госла́вѣха г҃а, стоа́ха на бдѣ́нїе, ѝ говѣ́нїе ѝ на гри́жа, ѝ ѡ҃ сл҃нце́то ѡ҃ пе́кь та сѝ ѻпа́лиле снагѣ̂та ѡ҃ те́ж҃ко въздꙋ́шенїе ѝ възрьжа́нїе 32.225б.

ед.: говѣ́нїе 31.222, 32.225б.

говѣя *несв.* (2) *Говея, въздържам се от блажна храна през определени дни на седмицата или годината според църковните изисквания; постя.* ѥ҃ла́те ѝ вы́е по́стници, детѡ̂ стѐ говѣ́ле ѝ сѣдѣ́ле по го́рїето… на стꙋ́дь ѝ на мра̀зь. токѡ̀ да навїе́те дїа́волꙋ 18.202; а̂мѝ кога си́ч҃ка на́ша лю́бовь [да] и́маме ка́кь ба̂ ѝ да же́лаемь за цр҃тво нб҃ное, тогѝва си́ч҃ко ле́сно би́ва а̀ко̀ щѐ̂ да сѐ въ̂зрьжꙋ́вамѐ ѡ҃ си́ч҃ко зло̀. а҃ко̀ щѐ̂ по̂ да говѣ́ѐ̂. а̂ко щѐ̂ мл҃ти́нꙗ да стрꙋ́вамѐ 39.319.

форма от перф. тип: 2мн. стѐ говѣ́ле 18.202; *бъд.: 1мн.* щѐ̂ да говѣ́ѐ̂ 39.319.

гога (!) *вж.* **кога**

годеница *ж.* (5) **1.** *Годеница, сгодена девойка.* ѝ кога̀ по̂ра́сте. ѝ годи́ха го за мома̀ ѡ҃ царе́ва рѡ́да. ѝ бы̂ ѥ҃мꙋ годе́ница 40.320б. **2.** *Булка, невеста.* ѝ кога̀ бы̂ врѣ́ме стори́ха сва́д҃ба… ѝ вѣ́н҃чаха ѝ въ цр҃ко́вь… ѝ кога̀ бы̂ нощѐска. въле́зе а̀ле́ꙗ̂ї̀а при годени́цата си на мѣ́сто ꙋ́кра́сено. ѝ се́днь на сто́ль зла́ть ѝ ꙋ́зе прьсте́нь зла́ть ѝ ѻбви́ го със҃ копри́на ѝ даде́ го на годени́ца своа̀ 40.320б.

ед.: годени́ца 6.41б, 40.320б, годе́ница 40.320б, *чл.* годени́цата 40.320б, годе́ницата 40.322.

година *ж.* (176) **1.** *Година, период от време (дванадесет месеца или 365 дни).* годи́на четы́ри врѣ́мена и҃ма̀ ѝ пры́вое про́лѣть. вто́рое жѣ́тва, тре́тїе ѥ҃се́нь четврьтое зи́ма 33.240; ѝ скрьбѣ̂ше, ѝ тьгꙋ́ваше. помы́слюваше то́л҃кази го́ди́на длъ́га. ѝ годѣ́ше да мо́жаше годи́ната за ѐди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б; да ре҃мь. ѝ тре́тїѡ, дето ѥ̂, въ кое врѣ́ме на годи́ната бѣ̂ ѝ въ ко́и мц҃ь. роди́ се х҃с 33.240; а̂ тѝ сега̀ бѣлѣжѝ мѣ́стото да ви́димь ѝ а҃зь

какъво щéшь да стóришь. защô áзь тꙋ́ка, на годи́на єднꙋ́щь дохóждá 7.52. **2.** *В съчетание с числително. Отрязък от време, определящ възрастта на човек, животно.* защô ї҃родь цáрь повелѣ́ль бѣ́ше тогáзи ѿ двѣ̀ гóдинь пóмлады дѣцà да ѝзъбѝють 33.245; и҆ рѣ҃ ан҃на. нѣ́ка да посѣдѝ при нá҃... да наврь́ши трѝ гóдинь. да нѣ бы҃ сегà плакáла за нá҃ 13.123; и҆ не бѣ́ше сторѝлъ ѻ҆́ще, ї҃. гóдинь, а҆ тóй ѻ҆́стà сыраче безъ баща҃ 39.297б. **3.** *Само мн. Продължителен период от време, дълго време.* и҆ катô се мнѡ́го годи́ны м҃лѝ, послꙋ́ша ст҃ы̀ а҆́рхг҃ль, ѻ҆номꙋ́зи сыромáхꙋ чл҃кꙋ м҃лѥ́нїето 11.95б; и҆ ре́че є҆́и зóсима. тóлъкози годи́ны такá ли прѣбы҃ безъ бóлесть. и҆ безъ пáкость ѿ дїáвола нѣ́що да потéгли҃ 17.171б; и҆ снахá и҆мь плáче гóръко и҆ дꙋмáше тéжко мéне грьли́ци что̂ е пꙋ́сто люб҃на. колъко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и҆ чáкахь да чю́ю твоѝ гла҃ 40.323б. **до година.** *Догодина, на следващата година.* а҆мѝ мꙋ пàкь рѣ҃... и҆ сторѝ ба҃ радѝ, що щь̀ да тѝ зарь́чамь. до годи́на когá ще да бь́де вели́кыи по҃. не ми́нꙋваи ї҆ѡ́ръдáнь като сѝ и҆мате зáконъ и҆ ѡ҆бычаи на монасти́рь 17.173; и҆ пàкь ре́че... и҆ди сѝ сегà на монасти́рь съ ми́ромь бж҃їемь да си ꙋ҆чꙋ́вань. и҆ до годи́на дойдѝ пàкь на ѡ҆нь́зи сꙋ́ха долъчи́на 17.174б; **кончина на годините.** *Времето, свързано с деня на Страшния съд и Второто пришествие; краят на света.* и҆ пàкь рѣ҃ павль а҆́пль. когáто дойдѐ кóнъчина на годи́ныте. пꙋстѝ бж҃ на своѥ́го что съ̀ е родѝль, ѿ женѣ̀, и҆ бы́ль є҆ пô закóнь. защô да и҆скꙋ́пѝ позакóнные, ѻ҆́ти и҆ ны́е да прїи́мѣ҃ сн҃ꙋ бж҃їю, положенїето что є҆ ꙋ҆закониль 33.240; **много годин.** *За много години! – благопожелание за здраве, сполука, дълголетие.* и҆́ нáпокóнь цáрь рѣ҃. на болѣ́рете сѝ, и҆ на си́чкы нáрòдь да и҆́дать въ чéрковата є҆́[л]линскà и҆́ си́чкыте людїе ѿ голѣ́ма рáдô, викнь́ха съ̀ є҆́ди́нь гла҃. мнѡ́го годи́нь цáрꙋ честы́томꙋ 39.307; **не ми е година.** *Не ми е време; не е настъпило подходящото време да направя нещо.* а҆ тїа мꙋ пáкъ кáже. що тѝ рекô дохóвниче, да не ми́нешь і҆ѡ́ръдáнь, а҆мѝ потрьпѝ. защò щéшь да и҆́щешь ты̀ да и҆злѣ́зешь. амѝ не щѐ дá ти бь́де годи́на 17.173; и҆ тогáзи смыслѝ дꙋ́мата що мꙋ ре́че прѝобната женà. щѐшь да и҆́щешь и҆ ты̀ да и҆злѣ́зешь. а҆мѝ не щѐ да ти бь́де годи́на 17.173б; **нѣкоя година.** *Някое време, още малко време.* а҆ дрꙋ́гы̀ говóри дарꙋ́и ми нѣ́коѧ годи́на да поживѣ́а, защò ѻ҆́ще дóмь нѣ сь́мь допрáвиль... м҃лѧ ти се съмрѣ́ти почакáи ме нѣ́коа годи́на, да сѝ поприготва 31.218,218б; **подирѣшни годнни.** *Последните години преди Второто пришествие.* дїѡ́клитїáнь рѣ҃. и҆ что̂ вы̀ наꙋ́чи вáшь бж҃. и ст҃ыи ѿговóри. поѓдéдна (!) х҃с на подѝрѣшны годи́ны на нáша слáбость. и҆ знаéше каквó щѐ злò да тéгли҃ и҆ заръчѣ̀ нá҃ и҆ кáже не бóите се 39.303б; **у тази година.** *Тази година; същата година, през която се случва нещо.* и҆ тогивà ꙋ҆ тáзи годи́на бѣ́ше ст҃ы̀ геѡ́ръгїе на вóйска тâ бѣ́ше на спáхїете. а҆лайбегь 39.310.

ед.: годи́на 1.4, 1.4б, 2.10б, 6.41б, 6.42, 7.52, 9.72, 11.94б, 11.95б², 13.122, 13.123², 13.123б, 14.130, 15.145б, 17.173³, 17.173б², 17.174б, 17.175б, 18.184б, 18.198б, 31.218, 31.218б, 31.22б, 33.240, 34.251б, 37.281, 38.281б, 39.310, 39.312б, 39.313, 39.316б, година 5.33б, 17.175, гóдина 15.140, 39.316, гóди́на 17.173б, годи́нꙋ 15.151, *чл.* годи́ната 17.173б, 32.226б, 33.240, 39.314б; *мн.:* годи́ны 2.10б, 4.22, 6.41б, 6.43, 6.43б, 6.44, 6.48, 8.5б, 11.95б, 12.109б, 17.167, 17.168б, 17.171б², 17.172, 18.182, 18.199, 33.232б, 33.236б, 35.262б, 39.303б, 39.313б, 39.319б, 40.323б², гóдинь 2.11б, 2.12б², 2.14б, 4.24, 5.28, 9.61б, 11.87б, 11.89б, 11.104б, 12.112, 12.120б, 13.123³, 13.123б, 13.124б, 13.125, 14.126б, 14.128, 14.130², 15.141, 17.164, 17.171б², 17.172², 18.185, 18.186², 18.188, 32.231, 32.231б, 33.243б, 33.245³, 33.245б², 33.247², 35.259, 35.263, 35.264б², 39.297б², 40.321б, 40.323, гóди҃ 2.12б, годи́нь 2.12б, 5.33б, 6.42б, 6.48², 12.120б, 14.126, 14.127,

inslav

14.130[3], 17.168б, 17.171б, 17.172, 18.194б, 32.231, 32.231б, 33.238, 35.266, 39.307, 40.322, 40.323б, го́ди́нь 2.12б, 6.43, 6.48[2], 11.97б, 12.116б, 18.186, 18.194, 39.297б, го́дин' 2.14, 9.65б, 33.245, го́дины 4.25, 14.126, 35.265б, годинь 11.97б, 11.101, 14.126б, 32.231, го̀динь 14.126б, го́ды́нь 14.130, годы́ны 14.130, 40.323б, годины 18.183, го̑ди́нь 35.264б, го́ди́ны 38.285, *чл.* годи́ныте 18.185б, 33.238б, 33.240, годи́ните 18.194, 18.194б[2].

годѣ *част.* (5) *За образуване на сложни неопределителни наречия* ***колко годѣ, що годѣ***; *колкото и да е, колко-годе, що-годе.* а҃ми и҆ ны́е да се по̑канимь, ко́л'ко го́дѣ бꙋ̑ да ꙋ҆годи̑. и҆ на̑ бꙋ̑ да спо̑бѝ и҆ да ны̑ прїе́ме въ цр̑тво но̑ное 2.15б; поча́каи, догдѐ са про́сти̑ със' женѣ̑ и҆ сѣ̑ дѣца и҆ ко́л'ко го́дѣ да пожи́вѣ, а҃то са ща̑ сѐ каѧ̑ и҆ пла́ка, и҆̑ дарова́ ща на сы́роти 31.219; то́й болѣзнꙋ́ва да бы̑ що̀ го́дѣ добы́ль, а҃ дрꙋ́ги са веселѧ́ть със' нѥговьть до́бывь 31.215б; и҆ кога̀ добїе́ що̀ го́дѣ є҆дно̀ и҆лѝ двѣ̑, а҃ то́и и҆́ще да добїе, г҃ 31.220б.

го́дѣ 2.15б, 31.215б, 31.219[2], 31.220б.

годя[I] *св.* (1) *Годя; уредя нечий годеж, сгодя някого.* и҆ кога̀ по̑ра́сте. и҆ годи́ха го за мома̀ ѿ царе́ва рѡ́да. и҆ бы̑ є҆́мꙋ годе́ница 40.320б.

аор.: 3мн. годи́ха 40.320б.

годя[II] *несв.* (16) *Каня се; търся случай, възможност; възнамерявам, годя.* а҃ лѣ́кь е҆ та е҆ това̀ крьвни̑кь и҆ ꙋ҆бїи́ца дїа́воль, дето годѝ да ни̑ ꙋ҆бїѐ дꙋ́шѣть 16.162; и҆ ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҃леѯа́нрьскы̑ мнѡ́го хꙋ́лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защо̑ го̀дѣше да намѣ́сти и҆ си́дора на патрїа́р'шьство 12.112; и҆ не сосꙋ́ваше мꙋ чтѡ̀то и҆́маше, а҃ми̑ годѣше и҆ ѿ мѵ̑ро̀то, цѣна̑та да ꙋ҆з'ме 34.250б; є҆ди́нь на дрꙋ́гыго годы да го̀ ꙋ҆бѝе и҆ да мꙋ̑ зе́ме щото̑ и҆́ма на́йхꙋбаво… и҆ дрꙋ́гы годѝ дрꙋ́гымꙋ да мꙋ̑ ѿнѥ́ме водѣ̑та ѿ дво́рьт' мꙋ̑. а҃то̀ да ѧ҃ заведе то́и ꙋ҆ нѥ́говьт' си̑ дво́рь 31.216б,217. // *Искам, иска ми се; годи ми се.* и҆ скрьбѣ̀ше, и҆ тыꙋ́ваше. помы́слюваше то́л'кази го́ди́на длѣ́га. и҆ годѣ́ше да мо́жаше годи́ната за є҆ди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б.

сег.: 1ед. годи́мь 5.36б, *2ед.* годи́шь 9.65б, го́дишь 32.231, *3ед.* годѝ 16.162, 31.217[2], годы 31.216б; *имперф.: 3ед.* годѣ́ше 9.62б[2], 9.63, 17.173б, 34.250б, го̀дѣше 12.112, годѣше 34.250б; *аор.: 1мн.* годих'ме 15.147б; *форма от перф. тип: 1ед.* сѣ̑ годѝль 31.218.

годя се *св.* (1) *Сгодя се, стана нечий годеник.* а҃мѝ да ска́же̑ за і҆ѡ́сифа, кото̑ се годы̀ за дв̑ца мр̑рїа (!). кото̑ бѣ́ше бꙋ̑ повелѣ́ль 33.236б.

аор.: 3ед. се годы̀ 33.236б.

гозба *ж.* (25) **1.** *Гозба, сготвено ядене, храна.* и҆ въ ѡ҆́нїа днѝ вь є҆ди́нь де́нь ꙋ҆зе́ха ѡ҆́нїа слꙋ́гы ст̑мꙋ нѣ́коа го́з'ба да ꙋ҆го́тветь. и҆ пои̑доха, оу̑ ѡ҆нѣ́зи вдо́вицꙋ… и҆ та́мо сѣдна́ха и҆ ча́каха да се ѡ҆́печѐ о҆нова̀ ѧ҃стїе 5.36б; и҆ ре̑ мꙋ маноѐ, посто́и тꙋ́ка да тѝ донесꙋ̑ ѧ҃денїе да тѐ погостимь… и҆ занесе мано́е го́з'бата пр̑ѣ а҃гг̑ла 11.89; и҆ в' то́йзи ча̑ доидо́ха. г҃. геми́ї̑е… та̑ кото̑ виде́ха о҆на́зи го́з'ба о҆́ще то́пла и҆ хꙋ́баво мери́ше. реко́ха ме́ждꙋ себѣ̑ си є҆ла́те да и҆зѣ̑деме това̀ сфо́н'га́то 39.317. // *Образно.* є҆ла́те да праѕ̑нꙋвамѐ, и҆́ да се възвесели̑. и҆́ да̀ се насы́ти̑, със' добры дꙋ́мы, що сѣ̑ на цр̑ськаа трапе́за цр̑ськыте го́з'би 34.248б; а҃мѝ сега̀ на̑ х҃с гоща́ва. кото̑ сѣ̑когы, така̀ и҆ д҃не́ска. нѣ̀ със' го́з'ба земльна̀ тꙋ́кашна.ето̑ дне́ска ѧ҃де́мь, а҃ ꙋ҆́трѣ є҆смѐ па̀кь гла́дны. а҃ми ны̑ гоща́ва г҃ь със' гоз'ба но̑наа и҆ чиста и҆ ст̑а̀.ето̑ не мо́же да погы́не ꙋ҆ чл̑ка нѝкога̀ ко́ито є҆ със' чисто ср̑це ꙋ҆кꙋ́силь 34.248; та́зи го́з'ба пр̑рькь дв̑дь и҆́мѣ́нꙋва. хлѣ́бь но̑ны̑. и҆́ хлѣ́бь а҃гг̑л'скыи. защо̑ насы̑тюва. чл̑кꙋ д̑шь́та, кото̑ хлѣ́бь тѣло́то чл̑кꙋ. и҆ ѿ тѣ́зи го́з'ба, си̑ р̑ѣ̑ ѿ тїѧ дꙋ́ми бж̑їи. та̑ се хра́ни д̑ша̀ чл̑кꙋ, и҆ растѐ на добро̑ и҆ на за́конь бж̑їи 34.248. **2.** *Гощавка, угощение, гозба.* и҆ тога́зи сто́ри і҆ѡа́кꙋ̑ слꙋ́ж'ба голѣ́ма, го́з'ба и҆ трапе́за

inslav

вели́ка. и҆ зова̀ сще́нници и҆ кні́жници и҆ ста́рцы 13.123; слꙋ́шаи. когà сѣди́шь на го́зба, и҆ ꙗ҆де́шь и҆ пие́шь си́чкыи дн҃ь, и҆ ненасы́тюваш се, ни́ ѿ ꙗ҆стїе ни̑ ѿ пи́тїе, а҆ми̑ сѣди́шь и҆ не зна́ешь кыдѣ̀ ꙗ҆де́шь, и҆ кыдѣ̀ пиѐшь, а҆ми е ꙋ҆лѣ́зло прова́ла на срце́то и҆ нѥсы́тыи дїа́воль 11.106.

ед.: го́зба 5.36б, 9.60б², 9.61², 11.106, 13.123, 18.203, 33.234, 34.248⁵, 34.248б, 39.317², гозба 11.89, 15.137б, 34.248, 39.317б, го́зба̀ 39.317б, *чл.* го́збата 11.89; *мн.:* го́збы 12.118б, го́зби 34.248б.

гол *прил.* (31) **1.** *Гол; който няма дрехи, облекло по себе си.* и҆ ты̀ пила́те да се пока́жешь кро́тькь чл҃кь и҆ коа̀ ти е по́лза да ви́си распеть на кр҃тѣ, и҆ голь а҆ми̑ ми го̀ да́и да́ го ѿблѣкꙋ̀ 35.260; и҆ видѣ̀ и҆́стинскыи ѥ҆́дного чѐ ходи̑. и҆ го́ль се видѣ̀шѥ и҆ почрьни́ла мꙋ̀ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́рна 17.166. **2.** *Гол, който не е покрит с нещо; непокрит.* това́ са па́влѥ и҆́мена на праведны̑ лю́дїе, щото́ са слꙋ́гꙋвале бꙋ̀ съси́чко (!) срце́. го́лы на земл҃ꙗта лѣ́гале, и҆ по́стиле, и҆ на мл҃ба стоа́ле 32.227. // *Който не е поставен в ножница (за хладно оръжие).* и҆ видѣ̀ чл҃ка спроти̑ се́бѣ си̑. и҆ дрьжѝ въ рꙋ́кꙋ свою̀ мѣ́чь го́ль 11.87б; и҆ като го̀ видѣ̀ ѿнзи мом҃кь... дрьжа́ше го́ла са́бїа въ рꙋ́кѣта си. начѐ да бѣ́га 6.47б. **3.** *Гол; който е бедно облечен; окъсан, дрипав.* г҃и кога́ та видѣ́хме гла́дна. та тѐ не нахра́ниха̑ме. и҆ли̑ та̀ жѣ́дна не напо́иха̑мѐ. и҆ли̑ го́ла та тѐ не о҆блѣ́кохмѐ 18.205; є҆ла́те и҆ вы́е кои̑то сте погле́дꙋвале бо́лнїи сыро́маси и҆ чюжди́нци. и҆ кои̑то сте ѡбла́чиле го́лы сыро́масы и҆ про́сѣци. и҆ кои̑то сте нахра́ниле гла́дны 18.202. **4.** *Прен. Гол; който не притежава имот, богатство; безимотен, беден.* а бл҃же́нныи і҆ѡаннь... писа̀ така̀... а҆́ко мѐ и҆спѣ́ди ца́рица нѣ́ка мѐ и҆спѣ́ди... а҆́ко ли̑ щѐ да ми̑ ꙋ҆зме ꙗ҆ма́нїето, да ꙋ҆зме, го́ль и҆злѣ́зо̀ ѿ чар҃вата ма́ичини си̑, го́ль и҆ да ѿи҆дꙋ̀ 12.117б. **5.** *Като същ. Лице, което живее бедно, в лишения; бедняк, голтак.* то́изи добро̑дѣтелныи мꙋ́жь... что̑ сто́ри, сѣ́кыи дн҃ь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и҆ напоꙗ́ваше жѣ́дны, и҆ го́лы ѿблѣ́кꙋваше 15.133б; а҆̑ми̑ и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́ди̑ сыроме́ха, и҆ли̑ пѣ́тника и҆ чюжди́нца, и҆ли̑ гола̀, и҆ли̑ гла́днаго и҆ жѣ́жнаго. и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ, а҆̑ми ми́нѐ мимо нѥ́го. зна́и чѐ само́го ха̑ ба̑ и҆ га̑ нѣ смѐ пока́ниле и҆ нахра́ниле и҆ ѡблѣ́кле 3.17б. **6.** *Прен. Гол, който проявява действителната си природа; нескрит, неподправен, същински.* сѣ́кыи ко́и ка́кь є҆ ꙋ҆ра́ботиль, тѣ́й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа. до́брь добро̑ зе́ме а҆̑ злѣ̀ зло̀ зе́ме си́чки ста́нать го́лы прѣ̑ праве́дны̑ сꙋ́дь 18.199; и҆ на сꙋ́дь що щѣ̑ да рекѣ̑, и҆ що ли́ ща да продꙋ́ма̑ ѿ то́лкози злѝ ра́боты и҆ ѿ то́лкози те́жкы грѣхѡве, щото̑ и҆́мамь... зара́ди̑ това́ ти се мл҃ꙗ ѿ съмрѣти поча́каи малко мл҃ꙗ мл҃ꙗ (!) ти се, къдѣ́ ма вла́чишь неготова́, защо ме го́ла во́дишь прѣ̑ ба̑ 31.218б. **по голо.** *На голо, непосредствено до тялото.* и҆ наи́дѐ вѣдро́то що̀ чрьпа́хꙋ със҃ нѥго во́дꙋ. вьжѐ стрꙋ́нꙗно на нѥ́го привѐзано. и҆ ѿвѐза го та си̑ ѿбиви̑ тѣло́то по го́лꙋ със҃ нѥго, и҆ ѡблѣ́че се па́кь ѿ горѣ̀ 2.10б.

ед.: м. голь 2.10, 35.260, го́ль 11.87б, 12.117б², 12.119, 17.166, 18.204, 35.262, 36.269, го́лѣ 18.201б, гола̀ 3.17б, го́ла 18.205, 18.205б, 31.218б, *ж.* го́ла 6.47б², 12.118, 17.166б, 17.167, 17.168, *ср.* го́лꙋ 2.10б, го́ло 17.168, 17.176; *мн.:* го́лы 15.133б, 18.199, 18.202, 18.204б, 32.225б, 32.227, голы̀ 18.199.

голгота *ж.* (1) *Голгота; възвишение край Йерусалим, където според Евангелието е бил разпънат Исус Христос.* и҆ тога́зи пои́дѐ въ і҆ерл҃имь. и҆ поклони се та́мо на ст҃ы̀ мѣ́ста и҆ гро́бꙋ х҃вꙋ̀ и҆ мѣ́стꙋ ст҃ые голгоѳы 15.137.

ед.: голгоѳы 15.137.

голгоѳа *вж.* **голгота**

inslav

голиад *ЛИ* (1) *Голиад.* и҆ре҆. г҃и бе҃... що си҆ на҆ꙋ́чиль і҆ѡ́сифа. и҆ пр҃рка твоѥ́го дв҃да, що си҆ ꙋ҆́крѣпи́ль на голїа́да. и҆ лазара четвороднѐвна що си҆ въскрѣси́ль ѿ мрьтвы̑ м҃лю ти се г҃и 2.13.

голїа́да 2.13.

голота *ж.* (4) **1.** *Голота; непокрити, необлечени места на човешкото тяло.* ѿблѣ́че се х҃с въ чрь́вена багреница, за̑нѣ̑ да покры̑е голотѣ̑ а҆да́мꙋ прѣо҆́цꙋ 35.258б. **2.** *Прен. Голотия, липса на достатъчно материални средства; немотия, бедност.* ꙋ҆́да... ко́й те наси́лы да прѣдадешь г҃а... и҆ коѐ сыромáшьство и҆́маше, и҆лѝ гла́дь, и҆лѝ голота̀ та̑ продаде г҃а да добїешь и҆́манїе 35.257; и҆ па̀кь въспомені̑ сыромáха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь 12.118. **3.** *Прен. Голота; неподправена, неприкрита същност; същина.* ѿ ко́лько ли ѐ чл҃чьскаа сла́ба ра́бота щотѡ̑ и҆ска́зѧ... залꙋ́до се трꙋ́ди и҆ мльвы сѣ́кы̑ жи́вь чл҃кь на то́изи свѣ́ть. чю́етѥ ли бл҃ве́н[ї]и хр҃тїа́не как̑ва е чл҃чьскаа пра́вина, и҆ чл҃чьскаа голота̀ непотрѣ́бна 31.216б.

ед.: голота̀ 12.118, 31.216б, 35.257, голотѣ̑ 35.258б.

голуб *м.* (3) *Гълъб, вид птица.* и҆ бѣ́ше ѻ҆троко́вица м҃рїа въ цр҃кви г҃ни сама̑ си заклю́чена, и҆ а҆́гг҃ль г҃нь дохо́ждааше катѡ̑ го́лꙋбь, и҆ но́сѣше и҆ ꙗ҆́стїе 13.123б; и҆ го́лꙋбь и҆злѣ́зе ѿ теслѣ̑та. и҆ полѣтѣ̀ на главѣ̑та і҆ѡсифꙋ 13.124б.

ед.: го́лꙋбь 12.111б, го́лꙋбь 13.123б, 13.124б.

голубица *ж.* (1) *Образно. Гълъбица, женската на гълъб.* ѿц҃ь нѥ́инь, и҆ ма́ика и҆ бѣ́ха добры̑ и҆ бл҃гочьстивы... и҆ роди́ха тѣ̑зи чи́ста и҆ х҃ва голꙋ́бица и҆ дв҃ца 8.55.

ед.: голꙋ́бица 8.55.

голѣм *прил.* (298) **1.** *Голям; който се отличава със значителна големина, размери, площ.* и҆ тога́зи принѐсе нѣ́кои хр҃тїа́нинь двѣ̀ лам̑ба́ды хꙋ́бавы и҆ голѣ́мы, и҆ запа́ли гы прѣ̀ ѻ҆бра́зьть ст҃мꙋ 9.74; и҆ тꙋри́ха мꙋ нѡзѣ́те въ клады̑. и҆ на грьді́те мꙋ ѻ҆ста́выха ками́кь голѣ́мь 39.299; и҆ма́ше бли́зꙋ при то́йзи гра́дь є҆дно̀ є҆зеро голе́мо и҆ ро́ди се вътрѣ̀ въ ѻ҆́нова є҆зе́ро лꙋ́кавы̑ зме́й дїа́воль 39.309б; бѣ́ше та́мо ѻ҆номꙋ́зи кора́бникꙋ дво́рь голѣ́мь и҆ ѡво́щїе мнѡ́го 5.36. **2.** *Силен, който се отличава със значителна сила.* въ ѡнова̀ врѣ́ме нѣ́кїи кора́бници, щѣ́ха да сѐ потопа́ть оу҆ море́то със̑ кора́бете си҆. ѿ голѣ́ма бꙋ́ра 15.149; тогі́ва ще н҃бе́то да сѐ потры́си катѡ̑ трьсти́ка и҆ гора̑та ще да потрепе́ре катѡ̑ ли́сть ѿ голѣ̑ вѣ́трь 18.196; катѡ̑ [ако] бы́ была̀ є҆дна̀ скра́да (!) ... да горѝ ѿг̑нь и҆ нѣ́кои да ме́тне ма́л̑ко влака́н̑цѐ ꙋ҆ ѿн̑зи ѿг̑нь голѣ́мыи и҆ ко́л̑ко бы̑ се сто́рило пепе́ль ѿ ѻ҆нова̀ ма́л̑ко вла́кан̑цѐ 38.289б. **3.** *Голям; който изпъква със своите качества; велик, виден, личен.* є҆́то ва́ша́ть ца́рь станѣ̑ голѣ́мь на си́ч̑ката землѧ̑. а҆̀мѝ є҆ла́те си́ч̑кы та мꙋ̑ се поклонѣ́те 18.190; ко́и є҆ на́ землѧ погꙋлѣ̑ ѿ ца́ра. и҆лѝ на н҃бето ко́и є҆ повели́кь ѻ҆свѣ́нь г҃а ба̑ 34.248б; и҆ мнѡ́го слꙋ́гы напра́ви такви́зи да стоѧ́ть прѣ̑ нѥ́го. и҆ да го̀ хва́лѧть и҆ да мꙋ̑ пѣ́ать, та̑ дꙋ́маха. голѣ́мь ца́рь на тозѝ врѣ́ме... си́ла и҆́ма̀, и҆ голѣ́мь є҆ гп҃да́рь 18.191; и҆ма́ть ѿбы́чаи ца́рїе. кога̀ щѣ́ть нѣ́кого голѣ́маго чл҃ка да гостѧ́ть. не стою́ть самы̑ прѣ̑ тѣ̑ да и҆́мь слꙋ́жеть а҆̀мѝ ѿста́веть сво́и вѣ́р̑ныи чл҃ци, да слꙋгꙋ́вать на ѡнѣ́зи. цр҃ка трапе́за 34.248; не ре́кох̑ лѝ а҆́зь ва́мь, и҆ не каза́х̑ лѝ а҆́зь ва́мь, щѐ да до́йде слѣ́ ме́не пр҃рка голѣ́мь. ко́й чл҃кь нѥ́го не послꙋ́ша, и҆ речи́те мꙋ не прїе́ма, то́ѧ чл҃кь щѐ да сѐ мь́чи на тозѝ врѣ́ме 18.201. **4.** *Голям; съществен, важен, значителен.* а҆̀ тре́тїето е заръча́нїе бж҃їе детѡ̑ да па́зишь и҆ да почи́таш пра́зници сич̑кы̑ прѣз̑ сич̑ка годи́на и҆ кои́то са голѣ́ми пра́зници как̑вото бл҃говѣщенїе. и҆ как̑вото рожьство х҃во. и҆ бг҃оꙗ҆влѥ́нїе 1.4; това́ка щотѡ̑

inslav

ре́кох'ме бл҃ве́нїи хр҃тїане. тїе́ са голѣ́мите заръчанїа б҃жїа. детó гы прѣда́де на свѣтъть б҃ъ 1.7б; дай ми пи́лате… да́й ми тогóзи распе́таго да го погребꙋ̀… дрꙋ́го ти нѣ́щô голѣмо не и҆́щꙋ, а҆́ми̇ мал'ко нѣ́що 35.259б. **5.** *Богат, скъп (за принос, дар).* дрꙋ́го па҃ катô си е найшѣ́ль же́нꙋ и҆ че́да. затова̀ ре҃ ца́рь да стóри голѣ́мь при́но҃ и҆ мóл'ба на бóгѡвете є҆лли́н'скꙋ̀ї 5.38б; и҆ мнѡ̀го и҆ска́ха го и҆ не наи҆дóха го. и҆ ца̀рь сѐ ѻ҆́бѣща̀ голѣ́мь да́рь да дадѐ кои́ го на́йде 7.51. // *Богат, изобилен (за гощавка, угощение).* и҆ наꙋ̀трѣ̀ когѝ и҆злѣ́зоха ѡ҃ бж҃твна̀ лꙋ́р'гїа. а҆̀ тїѐ стóриха слꙋ́ж'ба и҆ трапѣ́за голѣ́ма на си́ч'кы гра́' пефла́гонь 39.316. **6.** *Голям; възрастен, който е преминал години.* и҆ въ є҆ди́нь д҃нь. и҆злѣ́зоха и҆ двѣ̀тѣ дѣца̀ да и҆гра́ють вь́нь. и҆ и҆з'маи́ль катô бѣ́ше пóголѣмь и҆ бїа̀ше і҆са́ка 11.84б; и҆ а҆́зь и҆дóхь със' дѣца́та и҆ доидô до нѣ́коа рѣка̀. и҆ зе́хь пóмал'кото та гò прѣне́сô. врьна́х' се да прѣнесꙋ̀ и҆ поголѣ́мото 5.38; а҆̀зь вы̀ ѡ҃хра́ни̇ ѡ҃ мь́ничка до голѣ́ма, а҆̀ вїе дрꙋ́гымꙋ работи́х'тѐ 18.204. **7.** *Многолюден, многоброен, многочислен.* и҆ распꙋ̀сты є҆ми́ре по си́ч'ка стра́на̀ а҆̀натол'скаа. и҆ по царе́ва рѣ́чь събра́ха се си́ч'кы. и҆ стóри се дива́нь голѣ́мь 39.297; и҆ за тїа дꙋ́мы па́к' се раз'гнѣва̀ ца́рица пóтврьдѣ. и҆ стóри погꙋлѣм' събóрь. и҆ вди́гна а҆н'тїѡ́ховы сы́нѡве, и҆ а҆ка́кїевы 12.116б. **8.** *Голям; продължителен, дълготраен.* и҆ така̀ ст҃аа пе́т'ка със' голѣ́мь пô, прѣбы̀ мнѡ̀го годи́ны въ пꙋ́стинꙗ 8.56; и҆ така̀ провóди дни̇̀те свои̇̀ тꙋ́ка на́ землꙗ а҆̀ та́мо наи҆дѐ голѣ́мь покóи 8.57. **вдигам се (навдигна се) голѣм.** *Големея се, придавам си важност, възгордявам се.* и҆ пазѣ́те се нѣ́кои ѡ҃ ва҃ да нѐ ѡ҃и҆де да сѐ ꙋ҆́чи на злы̀ ра́боты да сѐ вди́га голѣ́мь 18.180; є҆́то щѐ да ка́жеме па̀кь за а҆нтихрі́ста, ѡ҃когáто се навди́гна голѣ́мь… покáза си ѻ҆бра́зать катô да ре҃шь възла́зи на н҃бо. и҆ катô чѐ фрь́ка на ѻ҆́блакь… и҆ зарьчѣ̀ на слꙋ́гы̀те мꙋ̀ да мꙋ̀ слꙋ́гꙋвать състра́ (!) и҆ тре́петь 18.191б; **вдигам се на голѣмо.** *Големея се, мисля се за велик.* тогива щьть да въскр҃нать ца́рїето голѣ́мы дѣ́то се вди́гаха на голѣмо та̀ з'бы́раха войска̀ мнѡ̀го да зе́мать чю́жда земла̀, та сѐ и҆з'сѣ́че тóл'кози чл҃кь 18.196б; **вдигам си на голѣмо сърдцето.** *Възгордявам се, големея се.* є҆́то катô и҆́мь станѣ̀ ца́рь тóйзи злѝ а҆н'тихрі́сть. а҆̀ тóи ще ѡ҃тогѝва да зе́ме да си̇̀ вди́га на голѣ́мо срдцето… тогѝва щѐ а҆н'тихрі́сть да сѐ наречѐ сам'си̇̀ си а́зе с҃ъ г҃ь 18.188; **вдигна се на голѣмо.** *Възгордея се, проявя надменност.* ц҃рь наваходоносѡ́рь… на́поконь станѣ̀ злѣ̀ и҆ вди́гнь се, на голѣ́мо катô ѻ҆ре́ль с' крылѣ́те си̇̀. и҆ посл҃ѣ станѣ̀ катô вóль, и҆ и҆спа́дна ѡ҃ ц҃рството си̇̀, та̀ векѥ̀ не бы̀ ца́рь 18.182; **голѣм пръст.** *Палец.* а҆̀ми̇̀ кога̀ чи́нишь кр҃ть. длѣ́жéнь ѥ҆ сѣ́кыи бл҃гочьстивь хр҃тїани́нь. прь́вѣнь. да съберѐ тр҃и̇̀ прь́сте. ради̇̀ ст҃аа̀ тр҃ица. голѣ́мыи прь́сть и҆ ѡ҃ны́ꙗ два́та при нѥ́го, де́сна рꙋ́ка̀ 16.160; **за голѣм час.** *За дълго време, продължително.* а҆̀ роди́телїе нѥ́гови ѡ҃ (!) голѣ́ми радóсти. и҆ ѡ҃ почю̀ та̀ паднѣ̀ха на земла̀, и҆ бы́ха за гóлѣ҃ ча҃ без'гла́сны 39.315б; и҆ па̀кь катô видѣ̀ ковéр'ть. почю̀ди се и҆ земаꙗ (!) се, и҆ стоа̀ за голѣмь ча҃. и҆ чю́дѣше се 15.154б; **мало и голѣмо** *и* **малки и голѣми.** *Мало и голямо, всички хора.* и҆ и҆злѣ́зе си́ч'кы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щѐ да сѐ стóри чю́до на ца́р'ската дь́щера 39.310; кóл'ко ра́дость, и҆ кóл'ко весел'ба̀ бы̀ ꙋ҆ гра́дь, ка́кь да и҆з'рекꙋ, и҆лѝ да и҆ска́жꙋ. мла́ды, и҆ ста́р'ци, мꙋ́жїе и҆́ жены, и҆ мал'кы и҆ голѣ́ми. и҆ си́ч'ки притéкоше ст҃мꙋ насрѣ́ща 15.137б; **на голѣма почест съм** *и* **имат ме на голѣма почест.** *Високоуважаван, високопочитан човек съм.* и҆ дꙋ́маше… и҆ как' бѣ̀ на голѣ́ма пóчьсть, ка́к' лѝ ѡ҃ста̀ сега̀ сам'си̇̀

inslav

като плѣнѥ́нь. и̑ какъ ли̑ и̑ма̑ толъкова хи́лїади слꙋ́гы. а̑ сега̀ ни̑кого 5.33; и̑ є̑ди́нь ца́ревь чловѐкь, и̑мето мꙋ́ бѣ́ше, лїѡ́… и̑ ю̑накь си́лѥнь. и̑ на боръба̀ бѣ́ше хытре́ць. и̑ затова́ го и̑ма́ше ца̀рь на голѣ́ма по́честь на цр҃твото си̑ своѐ, защо̑ на си́чъки наві̑ваше 9.65; **с голѣм глас.** *Високо, силно.* и̑ тога́зи ви́кна с голѣ́мь гла̑, и̑ ре̑ сла́ва тебѣ̀ бе̑ мои̑ 5.37б; тогива ще да пꙋ́стне, г҃ь а̑рхг҃гла михаи́ла и̑ дрꙋ́гы а̑г҃глы съсъ трѣ́бы да потрѣ́беть зъ голѣ̀мь гла̑. да е̑ чю́ть ѿ и̑стока до за́пада 18.196; **с голѣм труд.** *Трудно, с големи усилия.* и̑ смѣсихъ се съсъ нарѡ́дь и̑ подо̑ до цр҃ко́вните вра̀та, дето лежа́ше чѣ́стныи кр҃ть съсъ голѣ́ма мѝка и̑ сьсъ голѣ̑ трꙋ́дь е̑два̀ пои̑до̑ 17.169б; и̑ дове́де і҃гꙋ́мень вра́ча, и̑ є̑два̀ мꙋ ѿви̑ ѿ нѥ́го въже̑то съсъ голѣ́мь трꙋ́дь 2.11б; **улеза у голѣма мисъл.** *Замисля се усилено за нещо, изпадна в дълбок размисъл.* и̑ о̑нъзи царь траїанъ оу̑лѣ́зе ꙋ̑ голѣма ми́съль, ка́ко се дена̀ ѿнъзи чл҃кь, и̑ тога́зи въспомѣнꙋ̑ негово добро̑ и̑ не́гово ю̑на́шъство 5.33б.

ед.: м. голѣ̑ 1.3, 8.57б, 8.58б, 11.93б, 15.142, 15.143, 17.166б, 18.189б, 18.201, 39.296, 39.304б, 39.305, 39.307б, 39.317б, голѣ̑ 1.5, 1.5б, 4.25, 6.48, 9.73, 9.74б, 11.91б, 14.127, 17.169б, 18.192б, 18.196, 35.257, 35.263б, 36.270, 39.300, 39.300б, голѣ́мь 1.6, 2.11б, 2.12б, 2.14б, 3.20, 4.25, 4.25б, 5.28б², 5.35, 5.37б, 5.38б, 5.39, 5.40, 6.42, 6.44б, 7.51, 7.54б, 8.56, 8.57, 9.65, 9.74, 11.85, 11.93, 11.93б, 11.97, 11.97б, 11.98, 11.102б, 14.127, 15.136, 15.139, 18.178б², 18.179, 18.180, 18.180б, 18.182, 18.186б, 18.188б, 18.189б, 18.190, 18.191², 18.191б, 18.192, 18.197, 18.197б, 18.201, 18.205, 31.215б, 32.229б, 33.232б, 36.269, 39.297, 39.298б, 39.299, 39.299б, 39.300², 39.311б, го́лѣмь 4.21б, голѣмь 5.36, 15.152б, 15.154б, 35.261, 37.279б, 39.311, голѣ́мыи 16.160, 38.289б, гꙋла́мь 17.167б, голѣ́мы̀ 18.190, голѣмь 18.196, го́лѣмь 33.241, голѣ́ми 37.280б, гомѣ̑ (!) 39.315б, го́лѣ̑ 39.315б, 39.318б, голѣ́ма 18.204, голѣ́маго 34.248, *чл.* голѣ́мїать 18.179б, *сравн.* по́голѣмь 6.45б, 18.180б, 18.188б, по́голѣмь 11.84б, поголѣмь 12.113б, погꙋлѣмъ 12.116б, погꙋгꙋлѣ́мъ (!) 12.117, погꙋ̑лѣ 34.248б, *ж.* голѣ́ма 1.6², 2.13б, 2.14б, 2.15б, 3.18б, 4.21б, 4.22², 4.24, 4.24б, 4.25, 4.26б, 5.28, 5.31б, 5.32б, 5.33, 5.35б, 5.36, 5.36б, 5.37, 5.39б, 5.40б, 6.42, 8.58, 8.58б², 8.59б², 9.63, 9.63б, 9.64², 9.65, 9.67, 10.76б, 10.77, 12.110, 12.116, 13.123, 14.127, 15.139³, 15.142, 15.149, 15.155, 17.167, 17.169б, 18.183², 18.187б, 18.191, 18.192б, 20.209б, 31.215², 31.217б, 32.231б, 32.232², 33.234б, 33.235, 33.237, 34.249, 34.250, 35.260, 35.261, 35.263б, 35.266, 36.268б, 36.270б, 37.278б, 38.285б, 38.289б, 38.293, 39.296б, 39.297, 39.298б, 39.300, 39.307³, 39.311б, 39.316, 40.321б, голѣма 2.14б, 5.33б, 5.38, 7.50, 15.136, 15.137, 35.261, 35.262б, 40.323б, голѣ́маѧ 15.134б, голѣ́маа 18.181, голѣ́ма̀ 18.190, *сравн.* поголѣ́ма 39.298б, *ср.* голѣ́мо 3.19б, 5.27б, 5.40, 7.53б, 9.61, 9.68, 11.86б, 11.105, 12.118б, 15.140, 15.143б, 15.152б, 18.182, 18.188, 31.219², 33.235, 33.242, 34.249, 35.257, 35.261, 37.278б, 39.296, 39.299б, 39.302, 39.310, 39.315б, 39.319б, голѣмо 5.34, 6.43б, 14.126б, 18.196б, 33.232б, 35.259б, 35.261, голѣ́мое 18.181б, голе́мо 39.309б, *чл.* голѣ́мото 15.135б, *сравн.* на́й голѣ́мо 1.7б, поголѣмо 5.30б, по́ голѣмо 6.45, по́гꙋлѣмо 6.45б, 6.46, 33.232б, по́голѣмо 11.97б, погꙋлѣ́мо 12.113², 35.256б, на́и голѣмо 15.140, по голѣмо 15.156, поголѣ́мо 31.222, по́голѣмо 31.223, погꙋлѣмо 33.235б, по̑ голѣ́мо 33.246, *чл.* поголѣ́мото 5.38; *мн.:* голѣ́ми 1.4, 5.28б, 6.44б, 15.137б, 18.190б, 39.312, 39.312б, 39.315, 39.315б, голѣ́мїй 1.8, голѣ́мы 9.68б, 9.74, 11.102б, 18.182, 18.183, 18.196б, 18.199³, 32.227, голѣ́мые 33.234б, *чл.* голѣ́мите 1.7б, голѣ́мыте 39.298б, *сравн.* поголѣ́ми 39.302.

голѣмя се *несв.* (3) *Големея се, придавам си важност, държа се високомерно.* о̑ти като̑ на̑ и̑спѣ́диха, а̑ тїе́ хо́дѣха по трьгꙋ и̑ голѣмѣ́ха се. и̑ чл҃ци и̑мъ се боа́хꙋ и̑ почитахꙋ, и̑ да́рь и̑мь да́ваахꙋ 12.118; не бо́и се, і҃ер҃лиме ѿ того́зи ц҃ра, а̑ми се ра̑́уваи и̑ веселѝ. о̑ти не и̑́де да се голѣми и̑ да се прѣвъзно́си а̑мѝ и̑́де смѣре́но и̑ кро́тъко 34.252.

сег.: 3ед. се голѣми 34.252; *имперф.: 3мн.* голѣмѣ́ха се 12.118; *аор.: 3ед.* голѣ́ми се 36.269.

гомор *МИ* (2) *Гомор.* а̑ тїе́ мꙋ ка́заха какъ щи́ть (!) содѡмь и̑ гомо́рь да потопа́ть и тогива ло́та побѣ́гна, а̑ содѡ̑ и̑ гомо́ръ се запа́ли и̑ прова́ли 31.222.

гомо́рь 31.222, гомо́ръ 31.222.

inslav

гомрюк *вж.* **гюмрюк**

гомѣм (!) *вж.* **голѣм**

гонение *ср.* (2) *Гонение; причиняване на беди и неприятности някому; преследване.* а҃ ст҃ыи геѡр҇гїе. ста́нъ насрѣ̑ дива́нь и҆ рѣ̑ докогы̀ ѿ ца́рꙋ ты̀. и҆ твои́те пашїѐ. и҆ каді̑е да чи́ните гонѥ́нїе, и҆ тѣ́йзи во́йскы, на хр҃тїа́не 39.298.

ед.: гонѥ́нїе 5.40, 39.298.

гонител *м.* (1) *Гонител; лице, което причинява някому беди, неприятности; преследвач.* а҃мѝ детѡ̀ ненави́ды добрѡ̀ дїа́воль, что̀ изнайдѐ... да вла́дать. дїѡклитїа́на. и҆ маѯимїа́на, два̀ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы ѕ[в]ѣ̀роове, кры́вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.139.

мн.: гони́телѥ 15.139.

гоня *несв.* (11) **1.** *Гоня; тичам след някого, за да го настигна и хвана.* и҆ дрꙋ́го се чю́до па́кь сто́ри ди́вно. прѣтво́ри се ѿ ѻ҆́нзи ѿг҇нь катѡ̀ е҆дна̀ голѣ́ма и҆ стра́шна змїа̀, и҆ гонѣ́ше ца́ра по пола́тите 37.278б; и҆ ви́дѣ прѣ̑ се́бѣ е҆ди́нь рога́чь голѣ́мь... и҆ като го̀ ви́дѣ, те́че ско́ро да го пости́гне... а҃ ст҃ыи е҆вста́тїе е҆́дна́кь течѐ самсѝ и҆ го́ни го 5.28б. **2.** *Гоня, преследвам някого заради убеждения та му.* ѳеѡфиль а҆рхїепк҃пь что̀ дрьжꙋ̀ столь ма́рка е҆ѵ҃листа. пишꙋ и҆нокéнтїю папꙋ римскомꙋ. а҃зь непрѣста́нꙋвамь (!) на тїа́ цр҃ковници а҃ми гы̀ щѣ̀ гони̇̀ и҆ мьчѝ 12.114; и҆ па̀кь въспомени̇̀ и҆ а҃пл҃ыте, ка́кь бѣ́хꙋ на сѣ́ко мѣ́сто го́нѥни. и҆ по гра́довете сѣ̀ кры̀ахꙋ 12.119; съмы́сли се за вл҃кꙋ х҃а. какь є҆ го́нѥнь е҆́днакь ѿ пелыны̀. детѡ̀ дрьжѝ сички свѣ́ть 12.119. **3.** *Гоня, прогонвам някого отнякъде, пъдя.* защѡ̀ дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ за́висть, а҃ми а҃ко го̀ бы̀ешь днѣ̑ска (!). а҃ ꙋ҆́тре тѐ па҃ лю́бы. и҆ а҃ко го го́нишь ѿ тїа врата̀, а то̀ влѣзꙋва ѿ дрꙋ́гыте 34.249б; и҆ а҃пл҃ь рѣ̑, кротко. дойдѡ̀ да го́ню нечи́сты дꙋ́хѡве. и҆ ѻ҆́нзи бѣ́сь и҆сче́зна 37.274б.

сег.: 1ед. го́ню 37.274б, *2ед.* го́нишь 5.29, 34.249б, 37.274б, *2мн.* гони́те 39.298б; *имперф.: 3ед.* гонѣ́ше 37.278б; *аор.: 3ед.* го́ни 5.28б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѣ̀ гони̇̀ 12.114; *прич.: мин. страд. ед.: м.* го́нѥнь 12.119; *мн.:* го́нѥни 12.119, гонѥ́ни 12.119.

гора *ж.* (45) **1.** *Гора; място, обрасло с дървета.* и҆ на́поконь станѣ̀, прѣ̀вьи на разбо́иницитѐ сѝ ре, (!) воѥво́да на влѣ́хвыте. и҆ хо́дѣше по гора̀ и҆ по планина̀ и҆ по пѣ́тища, и҆ ꙋ҆бѝвахꙋ лю́дїе, и҆ крадѣ́ха 6.47; тогѝва ще н҃бе́то да сѐ потрѣ́си катѡ̀ трьсти́ка и҆ гора̑та ще да потрепе́ре катѡ̀ ли́сть ѿ голѣ̑ вѣ́трь 18.196; и҆ щото є̑ по го́рїе и҆ по пла́нинїе, и҆ въ мо́ре, и҆ въ во́дꙋ си́чко е чл҃кꙋ да́дено ѿ ба҃ да сѐ хра́ни 31.222. // *Образно.* ты̀ є҆сѝ бг҃ си́лгныи... ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́чки во́ды и҆ кла́денци. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́чко го́рїе и҆ плани́нїе и҆ по́ле 18.203. **2.** *Планина, голямо хълмисто възвишение.* и҆ гора̑та є҆лесѡ́нь бѣше бли́зꙋ при виѳа́нїа. и҆ на тѣ́зи го́ра̑ възве́де х҃с а҃пл҃е́те 38.292б; и҆ дрꙋ́гощь па҃ и҆скаахꙋ вои́ны пр҃рка и҆лїю. и҆ то́и боа́ше се да слѣ́зе ѿ горъта гдѐтѡ̀ бѣ́ше сѣ̀ съкрѝль 11.90б. **атонска гора.** *Света гора, Атон; планински полуостров, където още през Средновековието се съсредоточават голям брой монаси в манастири и уединени килии.* и҆ ско́чи ю҃наш҃кыи съсь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́нска земла̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҃ѳонскаа гора̑, сѝ р҃ѣ̑, ст҃аа гора̑. и҆ ѿколо̀, що сѣ̀ гра́дѡве со́лꙋнь, и҆ си́чка земла̀ ѳеталїи́скаа 8.59; **гора елеонска.** *Планината Елеон.* х҃с... прѣ́вѣнь сѣ̀ и҆ѧ́вѝ на го́ра єлесѡ́нска на, а҃і, т҃ѣ ꙋ҆чéнѝ 38.287б; и҆ ѿкы́дѣ възи́де бг҃ и҆ гдѐ ѻ҆́ти́де. възи́де ѿ го́ра̑ є҆лесѡ́нска̀. и҆ поѝде на н҃бо 38.286б; **гора хоривска.** *Планината Хорив.* законь мѡ́ѵсеѡ̀ не и҆злѣ́зе ѿ ієрл҃и́ма ни ѿ сїѡ́на. а҃мѝ и҆злѣ́зе ѿ пꙋ́стиныа ѿ го́ра̑ хори́вска 38.292; **свѣта гора.** *Света гора, название на планината Атон и разположеното там духовно*

inslav

средище. и҆ ско́чи ю҆на́шѧ̑кыи съсѧ̑ѣ бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѣ̑ македо́нѧ̑ска землѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҆́ѳонѧ̑скаа гора̑, сїи̑ ре҃ѣ, ст҃аа гора̑. и҆ ѡ҆колѡ̀, що сѣ̑ гра́дѡве солѹ́нь, и҆ си́чѧ̑ка землѧ̀ ѳеталїи́скаа 8.59; въ ца́рѧ̑ство никѹ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мѹ́… то́изи є҆вѧ̑ти́мїе съѕида цр҃ква ма́лѧ̑кѹ въ ст҃ѹ́ю го́рѹ. въ и҆́ме ѹ҆́стмѹ нико́лѹ 11.100; **синайска гора.** *Планината Синай.* а҆̑ко лѝ не разѹ́мѣ́вашь на тѣ́зи дѹ́ма. а҆̑ тѝ ми речѝ катѡ̑ горѣ́ше кѹпи́на на си́найска гора̑. ка́кь не бы̑ ѡ҆па́лена и҆ не и҆зѧ̑го́рѣ 38.289б; **холомонда гора.** *Планината Холомонда.* и҆ є҆ди́нь по́стникь пѹ́стынѡ҆жи́тель, постѣ́ше се на́ горѹ̀ що сѣ̑ зовѐ холомонѧ̑да гора̑. и҆ разѧ̑бра̀ за ст҃го димитрїа, какѧ̑ мѹ̑ и҆стѣ́кѹва мѵ҆́ро ѿ грѡ̑ба є҆го̀ 9.70б.

ед.: гора̑ 8.59[2], 9.70б, 9.71, 11.85[3], 38.289б, го́ра̑ 37.274, 37.274б, 38.286, 38.292, 38.292б[2], го́ра 38.287б, горѣ̑ 18.189б, горѹ̀ 9.70б, го́рѹ 11.100, го́рѣ 8.59, *чл.* горѣ́та 11.81б, 11.85, горѣ́та 11.90б, 11.100, гора̑та 18.190, 18.196, 38.292б, горѣ̑та 18.191б; *събир.:* го́рїе 18.203, 31.215, 31.222, *чл.* го́рїето 18.188б, 18.191б, 18.192б, 18.193, 18.193б, 18.202, 32.225б, 32.227, горїето 18.194б; *мн.:* го́ры 11.100, 11.100б, 35.261б, гора̑ 6.47, горахь 11.87б, го́ра̑ 15.139.

горе *нареч.* (10) **горе (някому).** *Възглас за изразяване на съжаление, окайване – горко̀ (му)!* и҆ жа́лѧ̑но пла́чѣше и҆ дѹ́маше. ѿ го́ре ме́не и҆ вамѧ̑ дѣчи́ца, какѧ̑во̀ дочакахѧ̑ме̑ и҆ ѹ҆зѐ маика вы̑ чюжди́нець и҆ наси́лѧ̑никь 5.32; ѿ злѡ̀ѡ҆честѝ і҆ѹ҆до… а҆̑мѝ ѿ го́ре те́бѣ и҆ на дѹ́шѣ̀та ти че є҆ ѡ҆о҆тишла̀ (!) въ а҆́дь да́ се мѹ́чи до́ вѣ́ка съсѧ̑ нечѣ́стивыте є҆вре̑е 35.262б; **горе и тежко (злѣ) (някому).** *За израз на съжаление, окайване – тежко̀, горко̀ (някому)!* ѿ го́рѣ и҆ те́жѧ̑ко кои̑ се ѹ҆тькѧ̑мѣть на пїа́ни, и҆ лѣжѣ́ть. катѡ̀ мрѣ́твы и҆ ѿ ба̑ ѿлѣ́чени зара̑ вино̑ пїи́ство 20.209; ѿ го́рѣ и҆ злѣ̑ на́мь грѣ́шны̑ че сѣ̑ нари́чѣме хр҃тїане, а҆ хр҃тїа́нѧ̑ство не дрьжи́ме 18.198б.

го́ре 5.32, 13.122, 35.262б, горе 11.106б, 15.156, 35.259, го́рѣ 18.198б, 20.209, 39.318, горѣ 35.262.

горен *прил.* (1) *Прен. Горен, върховен, висш.* и҆ роди́ се майка мѹ́, и҆ повелѣ̀ та ю҆ ѡ҆сѣ́ни д҃хь ст҃ы̀ и҆ послѹ́шьствова̀, и҆ така́ се вьсе́ли го́рнѧа прѣмѹ́дро̑ ст҃нь бж҃їи, дето є҆ съсѧ̑ ѻ҆́ца сѣ́щи и҆ є҆дно̀. и҆ що сѐ сла́ви ра́вно съсѧ̑ ст҃го д҃ха 3.17б.

ед.: ж. го́рнѧа 3.17б.

горер (!) *вж.* **горещ**

горест[I] *ж.* (1) *Горест; мъчително, скръбно чувство; мъка, скръб.* ѿблѣ́че се х҃с въ чрь́вена багреница. за̑нѣ̑ да покры̑е голотѣ̑ а҆да́мѹ прѣо҆́цѹ… съсѧ̑ ѿцѐтѧ̑ го напои́ха, да ѹ҆сладѝ го́ресть а҆да́мова 35.258б.

ед.: го́ресть 35.258б.

горест[II] *МИ* (1) *Горест.* и҆ пои́до́ха до мѣ́сто, що сѐ зовѣ́ше ме́рра. и҆ тамо наи́до́ха вѡ́да, а҆мѝ бѣ́ше го́рѧ̑каа тврь́дѣ. то́лѧ̑кова ѻ҆́ти не мо́жаше чл҃кь да ю҆ ѡ҆ста́ви въ ѹ҆ста́та си, затова́ стори́ха и҆́ме на товà мѣ́сто, го́ресть 16.160б.

го́ресть 16.160б.

горещ *прил.* (9) **1.** *Горещ, който излъчва голяма топлина.* щотѡ̑ и҆ самѧ̑сї̑ дїаволь трепе́ре ѿ нѥ́го. като́ го гле́да чѣ̑ е ѻ҆́гѧ̑нь мнѡ̑го, и҆ по́горе́щь ѿ то́изи ѻ҆́гѧ̑нь чѣ̑ е ѻ҆́нѧ̑зи ѡ҆гѧ̑нь катѡ̑ смола̀ и҆ катра́нь. та̑ горы̀ а҆̑ не свѣти 18.20б; въ на́покощни д҃нѝ щѣ̑ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь изѧ̑ пѹ́сто мѣ́сто на людїето 18.178. // *Горещ, който е силно нагрят.* и҆ ре҃ на́ слѹ́гыте. да запа́лите по́тврьдѣ пе́щѣ̑ до се́дѧ̑мь пѣ́ти. и҆ тога́зи да тѹ́рите три̑те ѿтроци ѹ҆ пеща̑. и҆ бы̑ така̑. и҆ ме́тнъха три̑те ѿтроци оу҆ горе́ща пе́щь. и҆ не до́сегна ѣ҆ѣ̑ ѡ҆гѧ̑нь ни̑какь. защѡ̑. а҆рхг҃гль михаи́ль… ѡ҆хлади̑ пе́щныи пла́мень 11.92; и҆ нака́рѹваха лю́дїе́тѣ наси́ла та̑ и҆́мѧ̑ се покла́ѧ̑ваха и҆ прѣда́ваха а҆нѧ̑тихрі́стѹ а҆̑то гы жи́вы фрь́лѧ̑ха а҆́нѧ̑гг҃лы бж҃їи ѻ҆́нїа слѹ́гы

inslav

ан҇тихры́стовы въ рѣ́ка ѻ҆́гнѣннаа и҆ горе́ща смола̀ 18.195. **2.** *Горещ, през който е много топло (за време).* ты́й ре҃ ґь щото̀ дрьжѝ сич҇кото. ще̑ да до́йде д҃нь горе́щь ка́то̑ пе́щь ѻ҆́гнѣ́нна 18.179.

ед.: м. горе́щь 18.178, 18.179, *чл.* горе́ріать (!) 18.178б, горе́щїать 18.179б, *сравн.* по́горе́щь 20.206б, *ж.* горе́ща 11.92, 18.195; *мн.:* горе́щи 1.6, 31.223.

горещина *ж.* (2) *Горещина, силна топлина.* та го̀ чакаха да и҆злѣ́зе ѿ море́то додѐ премрѣ́ха ѿ гла́ды и҆ ѿ пла́чь и҆ ѿ горещина̀ 6.46; и҆ ѡ҆нази вѡда̑ бѣ́ше та́мо на мѣ́стото̑ гдѐто изви́раше сла́д҇ка, и҆ добра̀, и҆ зра̑́ва. а҆̀ми̇ догдѐ прихо́дѣше до монастирь. бы́ваше зла̀ ѿ сл҃нцето горещина̀ 11.102б.

ед.: горещина̀ 6.46, 11.102б.

горко *нареч.* (14) *Горко, с горчивина, с огорчение и болка.* и҆ снаха́ и҆мь пла́че го́р҇ко и҆ ду́ма́ше те́ж҇ко ме́не грьли́ци что̑ е пу́сто_лю́б҇на 40.323б; ны́е ѿ великыи ц҃ру́ прѣз҇ ты́зи сич҇ка но́щь плаках҇ме гор҇ко въ тьмни́цу́ 15.148; и҆ ре҃ ми а҆́ґґль. това́ е безако́нїе сл҃чьско, смѣ́сено съ҆ м҃лба грѣ́шны̑. а҆̀ а҆́зь па́вель въздьхна̑ и҆ въс[п]ла́ка̑ гор҇ко за то́изи свѣ́ть 32.229б. **горко (някому).** *За израз на съжаление, окайване – горко̀ (някому)!* и҆ жа́л҇но плаче́ше и҆ гледа́ше сы́на своѐго, и҆̀ милости́вно го цѣлу́ваше. и҆ ду́маше. ѿ ѿ го́р҇ко ме́не че́до мое 40.323б; кога́ ти съмрь́ть дойде… ѿ го́р҇ко те́бѣ̀ тогї́ва, чѥ̀ сѝ прѣда́ль д҃шь́та своа̀ дїа́волу̀ 1.7; **тежко и горко (някому).** *За израз на съжаление, окайване – тежко̀, горко̀ (някому)!* а҆̀ми, те́ж҇ко и҆ го́р҇ко на́мь, детѐ слу́шамѐ а҆̀ не чи́ниме. защо̑ ли се и броѝмь хр҃тїа́не и҆ чини́м҇ се х҃вы ра́бы, а҆ во́ла̑ х҃ва не чи́ниме 15.155б; пїа́н҇ство в че́р҇кова бра́ни да не и҆́дешь… комѹ̀ ѿ, и҆ комѹ̀ те́ж҇ко и҆ го́р҇ко бикрїю 20.209.

го́р҇ко 1.7, 13.122, 15.143б, 15.155б, 20.209, 39.310, 39.314б, 39.319, 40.323б², 40.324, гор҇ко 2.15, 15.148, 32.229б.

горчевина *ж.* (2) *Горчивина; мъка, скръб, огорчение.* тогі́ва ще да бь́де голѣ́мь пла́чь и҆ ви́кь мнѡ́го, по си́ч҇ката земла̑ и҆ въздь́шѣнїе и҆ гри́жи, и҆ гор҇чевины̀ на срѣ́це́то сѣ́комѹ̀ чл҃кѹ̀ ще да̑ е мнѡ́го 18.189б; тїе́ са голѣ́мите заръчанїа бж҃ї́а… и҆ а҆́ко гы̀ нѣ́кои оу҆чю́ва… бл҃же́нь ѐ то́й. чѥ̀ зара̑ ѣ҆ щѐ да о҆́ти́де въ ра́й. детѐ гор҇чевины̑ не́ма. нитѐ ѐ но́щь та́мо, нѝ зи́мное врѣ́ме. нѝ гла́дь. нѝ жъдѹва́нїе 1.7б.

мн.: гор҇чевины̑ 1.7б, гор҇чевины̀ 18.189б.

горък *прил.* (14) **1.** *Горчив, който не е сладък на вкус.* и҆ тамо найдо́ха вѡ́да, а҆мѝ бѣ́ше го́р҇каа тврь́дѣ. то́л҇кова о҆́ти не мо́жаше чл҃кь да ю̀ ѡ҆ста́ви въ ѹ҆ста́та си 16.160б; защо̀ то́изи стори́ха м҃ници кр҃ть на се́бе, и҆ пи́ха о҆тро́ва и҆ не ѡ҆трови ги, а҆̀мѝ ѹ҆сла́дюваше го́р҇кыте би́л҇кы 16.160; а҆̀ въкѹ́шенїето. па́кь. кога̀ гле́да чл҃кь нѣчто̑, и҆ не мо́же да го позна́е сла́д҇ко ли е и҆лѝ гор҇ко 33.233б. **2.** *Прен. Горчив, изпълнен с мъка, безрадостен, горестен.* а ные гле́дамѐ нѣ̀ че̑ нѣ̀ с҇мѐ почьте́ни и похѹ́лѥни. а҆̀ми щѐ и гор҇ка съмрь̀ть да прїемлѥ́мь 15.148; и҆ пу́сти тъмнича́ратого что̑ па́зи тьмни́цьта, да и҆мь ка́же ѡ҆́нъзи го́р҇ка ду́ма 15.146; си́ч҇ко товà бы̑ заради̇ на́ше сп҃сенїе, да и҆зва́ди и҆ да свободѝ на̑ ѿ гор҇кыго и҆ тѣ́мнаго а҆́да 35.259.

ед.: м. го́р҇кыи 12.117, гор҇кыго 35.259, *ж.* го́р҇ка 15.146, 16.160б, гор҇ка 15.148², 16.160б, 33.241, го́р҇каа 16.160б, *ср.* гор҇ко 33.233б, го́р҇ко 38.298б, *чл.* го́р҇кото̑ 38.289; *мн.: чл.* го́р҇кыте 1.6б, 16.160.

горѣ *нареч.* (11) **1.** *Горе, на по-горно, по-високо място.* и҆ пойдѐ тога́зи і҆ѡа́ннь го́рѣ на пла́нинѹ̀ що̀ бѣ́ше та́мо. и҆ ни́ѥговь ѹ҆ченикь про́хорь. и҆ мл҃и́ха се бг҃ на ни́ѥ̀ г҃, дни 6.46б; запа́ли се като̑ ѡ҆́г҇нь. а҆̀ в҇ този ча̑

inslav

ѝзгорѝ като трѣскà… ѝ катô плáмен се вдѝгне гóрѣ на висинѣ̀, а̑ като дѝм се разѝде 31.215б; ѝ ѿнїá чл҃ци ѹплáшиха се, защô сы ѝмáха сѣ̀когы стрá̑, ѝ боáха се ѿ плѣ̀нь. ѝ тѣ̀коха скóро гóрѣ вскáчиха се на зѝдь 9.72б. // *Нагоре, в посока към небето.* а̑зь вы̀ напрáвѝ рьцѣ̀ да гы̀ вдѝгате гóрѣ на мл҃ба ѝ на мл҃нѥнїе. а̑ вїе гы ѡмрьсѝхте на сѝла, ѝли сѣ̀ крáденїе 18.204б. **2.** *Прен. Горе, на по-предно, по-почетно място.* правéдниците почитать сѣ̀ а̑гг҃лскаа пѣ̀снь. а̑ грѣ̀шниците засрáмѣть сѣ̀ дїáвола… правéдниците пѣ̀ать. а̑ грѣ̀шниците кáрать ѝ срьдѧть. правéдниците гóрѣ ѝ на н҃бо ѝ нá землю. а̑ грѣ̀шниците дóлꙋ въ бéзна ѝ въ мꙋ̀кꙋ 18.206б; ѝ когâ сѣдѝшь съсъ постари ѿ тéбѣ на трапéза. нѝкога не прострѝ ты̀ рꙋ̀кꙋ на ꙗ̑денїе прѣ̀ѝ нѥ̀го нитô пóнапрѣ̀дь ѿ нѥ̀го пїѝ ты̀ нѝ сѣднѝ пóгорѣ ѿ постàриго. макáрь ѝ сиромá̑ да ѐ. нѣ̀ ѿ сѝчкыте ты̀ сѣдѝ пóдꙋлꙋ (!) 1.5б. **по горѣ.** *По-горе, на по-предно място (за изложение, текст).* а̑ко лѝ нѣ̀кой пàкь, ѐдѝнь ѿ тїа пóгоре рéченнїйтѥ зáповѣды бж҃їе, не причѝта ѝ не глéда гы, тóй ѻ̀тѝде съсь дїавола въ вѣчнъ мѣ̀ка 1.8; на пефлáгонь щотô казáхме. мáлко погóрѣ, ѝмáше тá̑ ѝ дрꙋ̀гы хрá̑ ст҃мꙋ велѝко м҃никꙋ геѡ҃гїю. а̑мѝ бѣ̀ше малáкь ѝ развáлень 39.317.

гóрѣ 6.46б, 9.72б, 18.204б, 18.206б, 31.215б, 39.310б, 39.311, горѣ̀ 39.301; *сравн.:* пóгорѣ 1.5б, пóгоре 1.8, погóрѣ 39.317.

горя *несв.* (7) **1.** *Горя; обхванат съм от огън, подложен съм на действието на огън.* а̑ тѝ ми речѝ катô горѣ̀ше кꙋпѝна на сѝнайска горâ. кáкь не бы̀ ѡпáлена ѝ не ѝзгóрѣ 38.289б; подобрѣ̀ бѣ̀ше, да бѣ̀ напрáвиль бѡ̀гове ѿ кáмикь. защô нѝ гóри нѝ гô нѣкóй крáде 37.278б. **2.** *Горя, издавам пламък и излъчвам топлина.* щотô ѝ самсѝ дїаволь трепéре ѿ нѥ̀го. като го глéда чѐ е ѻ̀гнь мнѡ̀го, ѝ пóгорéщь ѿ тóизи ѻ̀гнь чѐ е ѻ̀нзи ѡ̀гнь катô смолà ѝ катрáнь. тâ горы̀ а̑ не свѣти 18.206б. // *Горя, издавам пламък и излъчвам светлина, светя.* видѣ̀ нáсънѣ ѝгꙋмéнь, ѐдѝнь мꙋ̀жь стоѝ, ѝ ѡблѣ̀чень въ бѣлѝ рѝзы, ѝ свѣ̀щи горéть мнѡ̀го 2.12; ѝ налѣѝте канѝдѝлото ст҃мꙋ да горѝ за дꙋ̀шъта моà грѣ̀шна 15.151б.

сег.: 3ед. горѝ 15.151б, 38.289б, горы̀ 18.206б, гóри 37.278б, *3мн.* горéть 2.12, горáть 13.123; *имперф.: 3ед.* горѣ̀ше 38.289б.

господ *м.* (460) *Господ; в християнството висше същество, считано за творец на битието; Бог.* ѝ бг҃ домилѣ̀ за своѐ създáнїе, ѝ помѝлова що ѐ създáль чл҃ци, ѝ напѝса г҃ь, зáконь, ѝ дáде мѡ̀ѵсѣ̀ 3.16б; кóи ѐ нá земли̑ погꙋлѣ̀ ѿ цáра. ѝлѝ на н҃бето кóи ѐ повелѝкь ѻ̀свѣ̀нь г҃а ба̑ 34.248б; ѝ не бы̀ довóлно г҃ꙋ бг҃ млт҃ѝвомꙋ да мꙋ̀ сóсꙋвать, тькмо а̑гг҃лы да бъ̀дьть. а̑мѝ стóри ѝ дрꙋ̀гыи свѣ̀ть, дето ѐ ѿ н҃бéто до землѝта 33.245б; когà съгрѣ̀ши чл҃кь бг҃ꙋ. ѝ г҃ь ѿстꙋ̀пи ѿ нѥ̀го радѝ грѣ̀хь нѥ̀говь, ѝ напáдне го злô 5.27; ѝ приближи се велѝкь д҃нь г҃нь, ѝ принéсе ѝѡáкѵмь дáрь свой г҃ꙋ бг҃ 13.121. // *Божият син Исус Христос.* г҃ь нáшь ѝс҃ х҃с бѣ̀ше бг҃ сьврьшень ѝ҃ чл҃кь сьврьшéнь 34.251. **господи помилуй.** *Господи помилуй! – възглас при молитва.* ѝ вѝдѝгнаха чт҃ныи крт҃ть ѝ видѣ̀ха го людїе, ѝ начеха да вѝкать, г҃и пом҃лꙋй 4.26б; ѝ пáднь дóлꙋ на зéмли̑… ѝ нѝщо не можѐ да подꙋ̀ма. тькмо зѐ да дꙋ̀ма, г҃и пóм҃лꙋи 17.167б; **дай (ми) господи.** *Помогни (ми), Господи!* ѝ ѿсéга дáи ми г҃и да сѝ ѻ̀чꙋвамь ѻ̑стáта ѿ прáзни дꙋ̀ми, ѝ срцето ми ꙋ̑тврьдѝ, да ѝмамь трьпѣ̀нїе 5.33; ѝ дáи г҃и тоѝзи ѡ̀гнь нашите тѣлесà да не съгорѝ 5.39б; **до господа бога.** *Извънредно много, в голяма степен.* ѝ послꙋ̀ша бг҃ молѣ̀нїето ѝ. ѝ зáче ѝ рóди с҃на. ѝ зарáуваха се ѝ възвеселѝха се до г҃а ба̑ 40.320; **жив господ бог.** *Жив е Господ Бог! – като*

inslav

възклицание за израз на сигурност или благодарност. и҆ рѣ҃ є҆фимі́анъ. тако́ ми жи́вь гдь бг҃ъ. не зна́ю да и҆ма такьв'зи чл҃кь 40.322б; и҆ и҆злѣ́зе и҆з' кора́бь и҆ ре́че жи́вь гдь бг҃ъ мои҆. посе́га да и҆дꙋ дома́ си ꙋ҆ ѡ҆ц҃а моего̀ и҆ не щьт' ме позна̀ 40.321б; и҆ рѣ҃ а҆́нна. жи́вь гдь бг҃ъ мо́и҆. и҆ а҆́ко придо́бїѧ мꙋ́ж'ко дѣтѐ и҆лѝ же́н'ско а҆́зь да го̑ да́мь да є҆ да́рь бг҃ꙋ 13.122; и҆ ре́че. жи́вь гдь бг҃ъ. что̑ е ку́пиль ѡ҆ ме́не ове́рь, сам'сѝ є҆ бы́ль ст҃ыи нико́лае 15.155; **отида (прѣида) к господу (богу).** *Отида при Господа; почина, издъхна, умра.* и҆ тѝ и҆ є҆ще ма́л'ко днѝ, ще́шь да ѡ҆йдешь къ гдⷭ҇ꙋ бг҃ꙋ нашемꙋ̀, и҆ ще́шь да бꙋ́дешь въ поко́и на цр҃тво нб҃ное 12.120; въсѣ́ ꙋ҆ченикь вѣщ'ше възлюблѥ́нь къ гдⷭ҇ꙋ прѣйдѐ гро́мо̑, сн҃ь. вь ѯ҃s 6.41; **прѣдам си душата господу.** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и҆ рѣ҃ на́поконь. ги҃… и҆ прѣда́де си҃ дш҃ьта гдⷭ҇ꙋ мц҃а дѣ҃, є҆ 14.129б; **прѣставя се к господу.** *Представя се Господу; почина, издъхна, умра.* и҆ ре́че слава бг҃ꙋ за си́ч'кото, а҆ми́нь. и҆ прѣста́ви се кь гдⷭ҇ꙋ 12.120б; и҆ ст҃ыи нико́лае, раз'болѣ̀ се мал'ко, и҆ прѣста́ви се съ ми́рѡ҃. къ гдⷭ҇ꙋ 15.151; **ради господа (бога).** *Ради Бога, в името на Бога – като израз на настоятелна молба.* ѡ҆ ма́ике дх҃о́внаа… а҆̀ми̑ сама̀ тѝ бл҃вѝ радѝ гдѣ, и҆ да́и ми мл҃твꙋ 17.167; а҆ зо́симꙋ тек'ьть сльзи и҆зь о҆́чи́те, и҆ ка́же ѥ҆́и дꙋ́маи радѝ гдѣ ба҃ ѡ҆ ма́ике моа̀ дꙋ́маи. не прѣста́нꙋваи 17.169; и҆ до годи́на дойдѝ па̀кь на ѡ҆нь́зи сꙋ́ха дол'чи́на… а҆̀ми̑ додѝ радѝ гдѣ ба҃, додѝ 17.174б.

ед.: гдь 1.5, 1.5б, 1.6, 2.10, 2.12б, 2.14, 3.16б[2], 3.18б, 4.22, 4.23, 4.24б, 4.25б, 5.27[3], 5.27б, 5.29, 5.29б[2], 5.30[2], 5.30б, 5.31[3], 6.41[2], 6.43б, 7.49[2], 7.49б[2], 7.50[2], 7.50б[3], 7.51, 7.51б, 8.57, 8.58, 9.61, 9.63б, 9.73б, 10.79, 11.84, 11.85б, 11.87[2], 11.87б, 11.88[2], 11.89б[2], 11.93[2], 11.104, 11.107б, 12.117б, 13.121б[2], 13.122[3], 13.122б[2], 13.123[2], 13.123б[2], 13.124, 13.124б, 13.125[3], 13.125б, 14.126, 15.132, 15.150б, 15.151, 15.154б, 15.155, 15.155б, 15.156, 16.157, 16.158[2], 16.159[2], 16.160, 16.161б, 17.165[2], 17.170б, 17.172б[2], 17.173, 17.174, 17.174б, 18.177б[3], 18.178[2], 18.178б[2], 18.179, 18.179б, 18.180б, 18.184, 18.185, 18.187б, 18.188б, 18.191, 18.192, 18.192б[2], 18.193[2], 18.194[2], 18.194б[2], 18.196, 18.197, 18.198[2], 18.199б, 18.200, 18.200б, 18.201б[3], 18.205б, 18.207, 19.207б, 31.218б, 31.223, 32.223б[4], 32.225б, 32.226, 32.226б, 32.227, 32.228, 32.228б, 32.229, 32.231, 32.231б, 33.232, 33.232б, 33.234, 33.234б[2], 33.235б, 33.236, 33.240б, 33.241, 33.247б, 34.248[3], 34.248б[2], 34.249б[2], 34.251[2], 34.253[2], 34.253б[2], 34.254б, 34.255[3], 35.257б, 35.260б, 35.261б, 35.262, 35.262б[2], 35.263б[3], 35.264[6], 35.265, 37.277, 37.280[2], 37.281, 38.282, 38.282б, 38.285, 38.286[2], 38.286б, 38.287, 38.287б, 38.289, 38.290[2], 38.291, 38.294[3], 38.298, 39.307б, 39.309б, 40.321[2], 40.321б, 40.322б[2], га 1.8, 2.15б, 3.17б, 4.22, 4.26, 4.26б, 5.27, 5.40б, 6.41б, 6.43, 8.55б[2], 8.56б, 8.60, 10.76, 10.79б, 11.82б, 11.100, 12.110б[2], 12.117, 12.120, 13.123б, 13.125, 14.130б, 15.132б, 15.136, 15.140, 15.153, 16.161б, 16.163б, 17.174б, 17.175б, 18.177, 18.191, 18.196б, 18.200, 18.205, 31.218б, 31.221б, 32.223б, 32.225, 32.225б, 32.226, 32.228б, 32.231б, 33.232, 33.237, 33.240, 33.247б, 34.248б, 34.250, 35.256, 35.257[2], 35.261, 35.266б, 36.270, 37.279, 38.281б, 38.290, 38.294б, 39.319б, 40.320, гдѣ 5.37б, 13.124б, 13.125б, 17.167, 17.168, 17.169, 17.170б, 17.174б, 17.176б, 35.258, гдѣ 37.281, гдⷭ҇ꙋ 5.39, 6.41, 7.49б, 12.119б, 12.120, 12.120б, 13.121[3], 13.122б[2], 13.123[2], 13.125[3], 14.129б, 15.151, 15.155б, 18.203б, 19.207б, 31.219б, 32.223б[2], 32.224, 32.227, 33.245б, 34.248б, 35.256, 35.262, 37.280б, 40.321б, гмь 37.280, *зв.* ги 2.13[2], 3.19, 3.19б, 4.24б[4], 4.25, 4.26[3], 4.26б, 5.29б[3], 5.30б, 5.31[3], 5.33[6], 5.34[3], 5.38, 5.38б[2], 5.39, 5.39б[3], 7.49, 7.49б, 7.52б, 8.57[2], 8.58б, 9.73б, 11.85б, 11.88б, 11.89б, 12.111б, 13.122[4], 14.129б, 15.135[4], 15.146б[4], 15.148[2], 15.150б[5], 15.153[2], 17.167б, 17.173, 17.174, 17.175[2], 18.203[2], 18.205[2], 18.205б[2], 20.208, 32.223б[2], 32.224[3], 32.224б[2], 32.225, 32.225б, 32.226, 32.226б, 32.230б[3], 32.231, 32.231б, 33.244, 34.249, 35.262б[2], 35.265[2], 35.265б, 36.270, 36.272б[2], 37.277, 37.278б, 37.280, 38.283б, 38.285[2], 38.286б, 39.300б, 39.301б, 39.302б, 39.303, 39.304б, 39.305б, 39.308б[2], 39.315б[2], 40.320, 40.321[2].

господар *м.* (43) **1.** *Господар; лице, което господства, властва над някого; повелител, властелин.* и҆ тогива щѐ да сѐ пока́же ц҃рь дѣ̀то е ц҃рꙋ́валь на̑ си́ч'ките ца́рїе. и҆ гдь дѣ̀то е бы́ль гдⷭ҇да́рь

inslav

на̑ си́чѧ̑ките сꙋ́дници сꙋ́дникь 18.200; тогѝва щьть да се съберь́ть си́чѧ̑кыте лю́дїе ѐвре́искы. и̑ дꙋ́маха сѝ ме́ждꙋ се́бѣ ѐди́нь дрꙋ́гымꙋ. ѿто тꙋ́ка ме́ждꙋ на̑ ко́й и̑ма дрꙋ́гы̀ ка́то̑ нѥ́го до́брь и̑ ѹ̑мень... ѿто того́ва да сто́римь ца́рь, нѥ́го да сто́римь гр҃да́рь на̑ на̑ 18.187б; тогѝва щьть да ви́дать си́чѧ̑ките ѐвреѐ мо̑ѵсѐа пр҃ро̑ка прѣ̑ ѣ̑ѣ̑ та̑ щь́ть си́чѧ̑ките да ѿи́дать дѐто нѥ́го да мꙋ̑ дꙋ́мать, и̑ да пла́чать на́шь гр҃да́рю мѡ̑ѵсѝ помогнѝ на тво́ать рѡ́дь, помогнѝ на тво́ите ро́бїе... защо́ сме ны́е твоѝ законь дрьжа́ле, и̑ твои́те дꙋ́мы ꙋ̑чи́ле 18.200б. // *Лице с права и власт на владетел; управник, властник.* и̑ сто́ри го дꙋ̑а̑а. на солꙋ́нь и̑ на си́чѧ̑ка землѝ̀ ѳеталїи́ска господа́рь 9.62; и̑ после̑ѣ́ нѥ́го въца́ри се да́рїе ца́рь. и̑ оу̑ѣ̑ѧ̑мѝ да и̑ма на нѥ́говото ца́рѧ̑ство, р҃к. господа́ре... и̑ на̑ тїа си́чѧ̑ките поста́ви троѝца лю́дїе съмотри́телѥ 11.92; и̑ поѝдо́ха на ста̑нь ꙋ̑ нѣ̑кои гра́дь а̑нѧ̑дропол̑ѧ̑ и̑ бы́ха ꙋ̑ ѐдна̀ кѣ́ща. и̑ та́мо щѡ̀ бѣ́ше гр҃да́рь и̑ сꙋ́дїа на о̑нова̀ мѣ́сто, и̑ чинѣ́ше сва́дѧ̑ба на своа̀ дь́щера 7.49б. // *Лице, което има под своя власт подчинени.* и̑ г҃ь ре̑ гадꙋ. что̑ бѣ́ше слꙋга̀ дв҃дꙋ. ц҃рꙋ. речѝ гр҃да́рю си така̑. трѝ злы̀нѝ. щѣ̑ да наведꙋ̑ на те́бе 11.89б; болѣ̑рете не щь́тѧ̑ да сѐ сра́мѣть и̑ да почи́тать робїето сѝ вѧ̑ тозѝ врѣ̑ме. а ро́бїето не щь́ть векѝ̑ да слꙋ́шать гр҃да́рїето сѝ 18.180; и̑ г҃ь самѧ̑сѝ ка́же въ ѐѵ҃лїе. нѝкои не може на дв҃а̀ гр҃да́рѣ̑ да работи. и̑лѝ ѐдного̀ да ненави́ди. а̑ дрꙋ́гыго да лю́би 34.253б. **2.** *Лице, което притежава богатство, власт и принадлежи към господстващата част от обществото; богаташ, първенец, големец.* и̑ а̑ко̀ чи́нишь пра̑ѧ̑зникь ѿтмꙋ̑ и̑ трапе́за. сѝрѣ̑ѣ́ пи́рь. не зовѝ болѣ̑ре и̑ гр҃да́рїе. нѣ̑ пови́кай сыромасы и̑ про́сѣци, и̑ мало̑ мо́щнїи, детѡ̑ не́мать да тѝ̑ врь́нать 1.4б; и̑ кога̀ добы́е, р҃. гро́шоове. а̑ то́и и̑ще да ѐ гр҃да́рь. и̑ кога̀ ꙋ̑зме гр҃да́рѧ̑ство, а̑то́ мꙋ̑ и̑ще сѝрцето да ѐ по́векѥ ѿ гр҃да́рїето 31.220б; щѡ̀ ка́же въ кнїга і҃ѡвова... сыромаха корѧ̑толи́сѧ̑ ѿ гр҃даре, а̑ сы́рота коѧ̑ не́маше нѝ ѿ гдѣ̀ по́мощь а̑ а̑зе и̑ пома́гѧ̑ 31.221. **3.** *Стопанин, притежател на имот, собственик.* ви́дите ли ко́лѧ̑ко лю́дїе мины́ха и̑ нѝ ѐди́нь не подꙋ́ма ѐдна́квo. нитѡ̀ зна́ѧ̑ха кога́ ще о̑нѧ̑зи о̑ра́чь да до́йде да сѝ жь́не ни́вата, кога̀ щѣ̑ то́й и̑ кога фтасѧ̑ о̑нь́зи гр҃да́рь тогѝва ѿи́де та сѝ пожь́нь ни́вата 18.183б; а̑ ѿнѧ̑зи корабникь сѝ̑ ре̑. щѡ̀ бѣ́ше на гемїата господарь. детѡ̀ ѿнѥ̀ стмꙋ̑ жена̑та. катѡ̀ ю̑ оу̑зе и̑ тоѧ̑ ча̑ разѧ̑болѣ̑ се 5.33б. **4.** *Господин; учтиво обръщение към мъж за израз на почит, уважение.* а̑ ло́ть... да̑ катѡ̑ видѣ̀ ѿнїа дв҃а̀ а̑гг҃ла а̑ла̀ то́й не зна́еше че́ сѣ̑ а̑гг҃лы, а̑мѝ сѣ̑ка́ше че сѣ̑ нѣко́й пь́тници. та̑ ѿи́дѐ та гѝ посре́щна... и̑ зѐ да и̑мѧ̑ се м҃ли мои̑ гр҃да́ре м҃лѧ̑ ви се на ва́ша мл҃ть, врьнѣ̑те се сѣ̑ ме́не ꙋ̑ мо́и до́мь, да о̑миѐмь ва́мь нѡѕѣ̑те 31.221б; тога́зи ц҃рца повелѣ̑ да го тꙋ́ретѧ̑ оу̑ въ́бель сꙋ́хь... і҃ꙋда трьпѣ̑ за, ѕ҃. днѝ и̑ вь се́дѧ̑мыи д҃нь зѐ да ви́ка. поустѣ̑те мѐ гр҃да́ре мои̑ ѿтꙋ́ка. а̑то а̑зь да вы̑ ка́жь гдѣ̀ ѐ кр҃ть х҃вь 4.24.

ед.: гр҃дарь 5.32, 9.71, 18.187б, 31.220б, господарь 5.33б, гр҃да́рь 7.49б[2], 7.50б, 9.62, 9.63, 9.64, 9.68, 9.71, 9.73, 18.183б, 18.187б, 18.191, 18.200, 39.315б, господа́рь 9.62, гр҃да́рѧ̑ 39.315, гр҃да́ра 2.15, 5.63б, 7.50б, господа́ра 9.63, гр҃да́рю 11.89б, *зв.* гр҃да́рю 18.200б; *събир.: чл.* гр҃да́рїето 18.180, 31.220; *мн.:* гр҃да́рїе 1.4б, гр҃да́ре 4.24, 31.221б, господа́рїе 11.91б, господа́ре 11.91б, 11.92, 11.92б[3], гр҃да́рїе 31.220б, 32.226, гр҃даре 31.221, 33.240; *бр.:* (дв҃а̀) гр҃да́рѣ̑ 34.253б.

господарство *ср.* (1) *Господарство, положение на господар.* и̑ кога̀ добы́е, р҃. гро́шоове. а̑ то́и и̑ще да ѐ гр҃дарь. и̑ кога̀ ꙋ̑зме гр҃дарѧ̑ство, а̑то́ мꙋ̑ и̑ще сѝрцето да ѐ по́векѥ ѿ гр҃да́рїето 31.220б.

ед.: гр҃дарѧ̑ство 31.220б.

господев *прил.* (5) **1.** *Господен; който е на Господ Бог; божи.* и̑ дойдѐ гла̑

inslav

гвь на землѧта, та̑ ре̑. а̑зь си́чѧко ви́дѣ, и̑ нѣ ѐ ни̑что̑ ѿ чл҃ци́те де̑то мо́гать да си̑ скры́ѧть грѣ́хоовете ѿ ме́не 32.224б; кога̀ хо́дите по за́конь гвь, тогива се ра̑ува бь и̑ а̑гглы нѥ́говы 20.208. **2.** *Който е свързан с един от деветте ангелски чина в небесната йерархия.* тогива щьть да прїи́дѹть, ѳ, чи́нѡве. си̑ ре̑. во́ево́ды нбные. а̑гглы, и̑ а̑рхѧгглы, и̑ прѣсто́лѧници бжїи. и̑ кме́тове пры́вы гпдвы, си́лы, мнѡго очи́таа херѹві́мы, и̑ шесто̀ крила́таа серафі́мы. да ѹго́тветь и̑ да напра́веть стра́шныи прѣсто́ль бжїи 18.199б. **господев ден.** *Времето, когато според християнската религия Бог ще съди греховното човечество; денят на Страшния съд.* па́кь ка́же прр҃кь а̑мо́сь... и̑ щьть да си̑ желѣ́еть дни́те и̑ часьть кога́ ще до̑ дн҃ь гвь 18.178б; а̑ми̑ щемь да ре̑мь защо́ е на́мь де́нь гвь. то́и ѐ на́мь тьма̑, а̑ нѐ свѣ́ть... такьвѧзи ще да бьде и̑ напо́ко́щны̑ дн҃ь пла́чь голѣ́мь чл҃кь не ще̑ да мѹ̑ дойде до кра́и 18.178б.

ед.: м. гвь 18.178б², 20.208, 32.224б; *мн.:* гпдвы 18.199б.

господен *прил.* (61) *Господен; който е на Господ, Бог или е свързан с Господ, Бог; божи.* и̑ пила́ть ѿ ба̑ наста́вень да́де і҃ѡсифѹ тѣло́то гнѥ 35.260; и̑ а̑зь ѐсѧмь і҃ѡа́ннь что̑ ле́гнѣ на прѣсы̑те гни на таи́ната ве̑ра 12.110; и̑ пѣ́аѹ вѣтрѣ... и̑ дѹ́маха. бл҃ви́те въса̀ дѣ́ла гнѧ 12.117б; а̑ми си̑ дѹ́ма̑ самѧси̑. а̑ко ме̑ испьди ца́рица нѣ́ка ме̑ и̑спьди. гнѧ ѐ си́чѧка землѧ̀ 12.117б; та̑зи свѣ́тлаа ѕвѣ̑за гнь вели́кы̑ а̑пл҃ь. ѐдна́кь като̑ бѣ́ше жи́вь. и̑ бѣ́ше по тѣ́зи галлилеа̑ 36.267б; и̑ тїе́ мѹ ре́коше... ты̑ стои́шь тѹ́ка при о̀лѧта́рь гнь. и̑ влѣзѝ вѣтрѣ въ сти́лище и по̑мли́ се бѹ̑ 13.123б; и̑ бѣ́ше о̑троко́вица мрїа въ цр҃кви гни сама̑ си заключена 13.123б. **велик ден господен.** *Еврейски религиозен празник.* и̑ приближи се вели́кь дн҃ь гнь, и̑ прине́се і҃ѡа́кѵмь да́рь свои̑ гѹ бѹ̑ 13.121; и̑ ре̑ ѐ робы́ныта, ѝ, и̑ѹди́та... сега̀ сѐ приближѝ вели́кь дн҃ь гнь и̑ не по̑оба́етѧ ти да пла́чешь 13.121б; **велика недѣля на светите страсти господни.** *Страстната седмица; название на времето между Връбница и Великден, от Велики понеделник до Велика събота.* а̑ко̀ бѹ̑деме се постиле досе́га съсѧ вра́жда. а̑но̑ сега́ е дошла̀ вели́ка нѣ́лѧ. стые̑ стр҃ти гнѥ и̑ по̑о́бно е сега̀ да́ се и̑спра́ви̑ о̑ти да бѣ́де̑ досто́ини да праз̑нѹваме стые̑ стр҃ти 34.255б; **въздвижение чъстнаго кръста господня.** *Християнският църковен празник Въздвижение на честния кръст Господен; Кръстовден.* мцатого́ дн҃ь, въз̑вижѐнїе чтнаго кр҃та гнѧ. сло́во бльгарѧскы̑ ѐзы́ко̑ 4.21б; **цвѣтоносие господне.** *Християнският празник Цветница, Връбница.* дамаскѵ̑на и̑нока и̑подїакона и̑ стѹдита. сло́во на цвѣтоно́сїе гнѥ. е̑же ѥ̑ срѣте́нїе хво съ ваїемь 34.248.

ед.: м. гнь 9.64б, 11.87², 11.87б, 12.111², 12.111б, 13.121, 13.121б², 13.122², 13.123б², 13.124, 15.138, 18.199б², 33.236б², 33.237, 33.237б, 33.242, 33.242б, 33.245, 36.267б, 39.300, 40.321, гнѧ 4.21б, 11.88, 11.89, *ж.* гнѧ 5.31, 11.81б, 11.107, 12.117б, 13.123б, 13.124, 13.124б, 18.197², 37.274б, гни 13.123б, 13.124б, гню 13.122б, 13.123б, 13.124б, 14.127, *ср.* гнѥ 34.248, 34.249, 34.249б, 34.251б, 34.252, 35.260, гне 34.251б; *мн.:* гни 12.110, 18.183, 18.199б, 18.207, гнѥ 32.228б, 34.255б, гнѧ 12.117б.

господин *м.* (57) **1.** *Господин; учтиво назоваване на мъж за израз на почит, уважение.* и̑ ре́коше мѹ... сега̀ ѹ̑ тоизи ча̑ гпди́нь ѐѵѧста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погѹ́бѧт ѿ на́ша роднина, трѝ мѹ́жїе 15.143б; и̑ ре̑ кора́бникѹ. разѧбра́ гпди́не, о̑ти но́сишь ѹ̑ кора́бь мра́море. а̑ми ти се млю̀, да мѝ продаде́шь, ѿ тѣ́хь 9.68б; и̑ ре́че мѹ ѿнѧзи чю́дны̑ бжїи чл҃кь кротѧко. гпди́не, сщѐнниче, оу̑мири́ се съсѧ того́зи бра̀та дїа́кона 3.20б; и̑ ре̑ и̑мь, стыи і҃ѡа́ннь. кои́ сте вы́е гпдїе

inslav

мои̑, та̑ съ стѣ̑ потрꙋ́диле да дойдете до ме́не вашѣ̑го ра́ба 12.110. **2.** *Господар; лице, което господства, властва над някого; повелител, властелин.* като̑ ка́же и̑ прр̑кь дв̑дь. съсла́ва (!) и̑ със҆ поче́сть вѣн҆ча́л҆ си чл̑ка. и̑ постави́л҆ го си̑ на̑ си́ч҆кото что̑ е ѿ твоа̑ рꙋ́ка сто́рено. сѝ р̑ѣ, чл̑ка си̑ сто́риль ца́ра и̑ господи́на... и̑ сич҆ко мꙋ̀ си̑ поко́риль по̑ нѡ́зѣте нѥ́гоовы 38.283б; и̑ подꙋ́ма ца́рь ст̑мꙋ̀ дими́трїю... и̑ така̑ ли се надѣ́ахь да̑ ме̑ почите́шь. като̑ а̑зь те́бе сто́рихь гр̑ди́на на си́ч҆ки солꙋ́нь, и̑ ѿста́вих҆ тѐ на голѣ́ма по́чьсть 9.63б. // *Лице, което има под свое разпореждане прислуга, подчинени.* а̑то́ гы не найдѐ ꙋ̀ то́ѧ ча̑, а̑ми̑ бѣха о̑тишлѐ нѣ́где да съвр̀ѣшꙋ́ть прѣтрѣ́ба нѣко́а гр̑ди́нꙋ̀ си 5.37; нѣ́кой спа́хїа тꙋ́р҆чи́нь, ѿнѥ́ го зра́ва непоче́кната та́ го да́де гр̑ди́нꙋ̀ своѐмꙋ̀. детѡ̑ бѣ́ше на бльга́рете наче́л҆никь 39.314. **3.** *Собственик, притежател на имот, стопанин.* и̑ на пꙋ́ть като ꙋ̀лѣ́зѡх҆ме̑ оу̑ кора́бь. и̑ ѿн҆зи щѡ̀ бѣ́ше господи́нь на кора́б҆ть наси́л҆никь злѣ̀. и̑ не пꙋ́сти ме́не а̑ми ме̑ дове́де тꙋ́ка 5.37б.

ед.: господи́нь 5.37б, 15.144б[2], гр̑ди́нь 7.49б, 15.143б, 15.148б[2], 39.315, гр̑динь 15.148б, гор̑ди́нь 15.148б, гр̑ди́на 9.63б, 9.68, гор̑ди́на 9.68, господина 38.283б, гр̑ди́нꙋ̀ 5.37, 9.68, 39.314, 39.315, *зв.* гр̑оди́не 2.15, гр̑ди́не 2.15, 3.20б, 5.29б, 5.32, 5.38[2], 6.45[2], 9.65, 967б, 9.68б, 11.88б, 11.93б, 12.111б, 31.221б, 32.226б, 32.227, 32.227б, 32.228, 32.229[3], 32.229б, 32.231, 32.231б[2], 39.304, 39.310, 39.311, 39.312, 39.312б, гр̑дине 5.32, 5.37б, 9.68, 32.227, 32.231, гр̑дне 11.85б, 11.88; *мн.:* гр̑дїѐ 12.110.

господски *прил.* (1) *Господарски, главен, централен (за път).* ѿхо́ждаха нѣ́кои бл̑гочьстивїи хр̑тїа́не на сꙋлꙋ́нь на д̑нь пра̑зникꙋ̀ ст̑мꙋ̀ дими́трїю. и̑ дойдоха на госпо̑ска́ѩ пꙋ́ть, дето̑ е̑ на ва́р҆дарь. и̑ та́мо видѣ́ха о̑чи́вѣстно е̑дного̀ ка́то вои́на че̑ и̑де ѿ солꙋ́нь. и̑ дрꙋ́гыго видѣ́ха че̑ и̑де ѿ лари́скыи пꙋ́ть. и̑ срѣщ҆нѣ́ха се и̑ два̑та 9.74б.

ед.: м. госпо̑ска́ѩ 9.74б.

господствие *ср.* (1) *Господство, един от деветте ангелски чина в небесната йерархия.* и̑ тїа́ деве́т҆ѣ̑ чи́нѡве нб̑ны. на трѝ чи́нѡве раздѣла́ват҆ се по трѝ. и̑ пр̀ѣвыи чи́нь е̑ ше́стокрыла́ты серафі́ме, и̑ мнѡ̑го о̑чи̑ детѡ̑ и̑мать херꙋві́мы. и̑ ст̑ѣ́и̑шїи на прѣсто́лыте, вто́рыи чи́нь е̑. гр̑д҆ствїа, си́лы, и̑ вла́сты. третыи ѥ̑ чи́нь па̑, кнѣ́ѡве, а̑рх̑гглѡ̑, и̑ а̑гг̑лѡ̑ 11.83.

мн.: гр̑д҆ствїа 11.83.

господство *ср.* (9) *Господство, положение и власт на господар.* и̑ въ то́изи ча̑ по́чне да гово́ри къ҆к сърѣ́ти и̑ да дꙋ́ма... чева̑ ви́дишь, и мои̑ ꙋ̀красе́ни кꙋ́лы на мои̑те дво́рѡве то́л҆кози хꙋ́бавы чар҆да́ци, и̑ тол҆кози во́йска щотѡ̑ стоѧ́ть съ̑ о̀рѣ̀жїе ꙋ̀бо́и се ѿ моѐ гр̑д҆ство 31.218. **твое (ваше) господство** *и* **господство ти (ви).** *Учтиво название или обръщение към лице за израз на почит, уважение – твое (ваше) господство, господство ти (ви).* векѥ̑ не мо́жѐ да трьпѝ ѿ грѣшны̑ чл̑цїи безако́н҆ство и̑ непра́вды... да̑ а̑ко̀ ще̑ твоѐ гр̑д҆ство да́и на́мь тести́рь да и̑мь векѥ̑ да не слꙋгꙋвамѐ 32.225; и̑ ѿи̑дѐ на приста́нището до ѡ̀нїа́ тѣ̀сꙋщници... и̑ рѐ и̑мь. что̑ стѐ вы́е, и̑ кыдѣ̀ ѿхо́ждате ва́ше гр̑д҆ство 15.143; а̑ми̑ и̑ма̀ тꙋ̀ка хр̑тїа́не межѧ̀ꙋ на̑ та се о̑пи́рать на твоѐ повѣлѣ̀нїе... а̑ми̑ ве́кѥ даи тести́рь гр̑д҆ство ти... сѣ̀кы да си̑ дрь̀жи сво́ата вѣ̀ра 39.296б; и̑ дотꙋ́ка щѣ̀х҆ме̑ да съвр̀ѣшѝ сло́вото бл̑венїи хр̑тїа́не... а̑ми се мо́лю на гр̑д҆ство вы, не зама́ювайте се и̑ не дрѣмѣ̀те 15.142б.

ед.: госпо́дство̀ 9.60б, гр̑д҆ство 9.61б, 15.142б, 15.143, 31.218, 32.225, 39.296б, гр̑дство̀ 11.103, гр̑дство 39.296.

господствувам *несв.* (1) *Господствам, упражнявам власт над някого; властвам.* и̑злѣ̀сте ѿтꙋ́ка и̑ строшѣ̀те вра́та́та. вѣ̀чны. дѣ̀то съ̑ ѿ вѣ̀ка.

inslav

защô щê да влѣзе ц҃рь на҃ ц҃ри и҆ г҃ь щô гс҃д҆ствꙋ҆ва 35.263б.

сег.: 3ед. гс҃д҆ствꙋ҆ва 35.263б.

госпожда *ж.* (12) **1.** *Госпожа; жена, която има под свое разпореждане прислуга, подчинени; господарка.* и҆ рѣ҃ є҆и. а҆гáро сáррына рóбынѡ ѿкыдѣ и҆дешь, и҆ гдѣ ѿхóждашь. и҆ рѣ҃ мꙋ а҆гáра. бѣгá ѿ гóспожа моà сáрра, ѻ҆ти ми мнѡ́го досáжда 11.84б. **2.** *Госпожа; учтиво назоваване на жена за израз на почит, уважение.* и҆ за сéд҆мь днѝ сич҆ка войскà чини́ха радô… защô се найдѐ гс҃жда ѳеѡпи́ста и҆ чедата є҆и 5.38; и҆ оу҆ ѡ҆нъзи пещéра, бѣ́ше мѣ́сто широ́ко… и҆ тáмо родѝ гс҃жда бц҃а. г҃а нашéго і҃в х҃а 33.237; і҆ꙋда рѣ҃. гс҃же ц҃рце. кóи ще при хлѣ́бь и҆скà кáмикь да и҆дѐ 4.23б; рéче и зóсима. мóлѧ ти҃ (!) гс҃жде моà, не бои се, а҆мѝ сич҆ко и҆сповѣ́даи. когà си започéла, а҆ тѝ доврьшѝ 17.171б.

ед.: гс҃жда 3.17, 5.38, 33.237, 35.260б, гóспожа 11.84б, гóспождꙋ 11.84б, *зв.* гс҃жѐ 4.23б, 4.24, 17.171, гс҃жде 17.171б², 17.172б.

гост *м.* (3) **1.** *Гост; лице, което посещава нечий дом; гостенин.* и҆ рѣ҃. заи́ми ми мáл҆ко пѣнеѕе защó ми дойдóха гóстїе, и҆ не и҆мá съ чтô да гы гóстимь 5.34б. **2.** *Гост; посетител на място за отсядане, за нощуване.* бѣ́ди го кáта днѝ нахóдеть. сѣ́каква гри́жа на чл҃ка прихóжа катô на конáкь гóстїе 31.216б.

ед.: гость 11.108; *мн.:* гóстїе 5.34б, 31.216б.

гостолюбен *прил.* (2) *Гостолюбен, който обича да приема гости; гостолюбив, гостоприемен.* праведниците ѿи҆дать вь рáи дѣ́то гостолюбниго а҆враáма. а҆ грѣ́шниците вь тмꙋ чер҆нꙋ сѣ҃ дїáвола 18.206б; авраáмь ѿн҆зи гóстолю́бныи, детô го чю́емь на писáнїе и҆́маше женꙋ. сáрра и҆́мето є҆и бѣ҃ 11.84б.

ед.: м. гóстолю́бныи 11.84б, гостолюбниго 18.206б.

гостолюбив *прил.* (1) *Гостолюбив, който обича да приема гости; гостоприемен.* и҆ а҆враáмь бѣ́ше болѣ́ринь, а҆мѝ бѣ́ше твры́дѣ мл҃тивь и҆ гостолю́бивь. тâ заради гóстолюб҆ство и҆ добрò срце, тâ ѿи҆дѐ и҆ направѝ свóи дóмь на дрꙋ́мь пô є҆днò дрьвò. тâ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать прѣ кѣ́щата си҃, тâ ловѣ́ше пѣ́тници и҆ чюжди́нци, и҆ нѣ́кои да нѣ є҆ ми҃н҆ль прѣз҆ нѥ́говь дóмь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221.

ед.: м. гостолю́бивь 31.221.

гостолюбство *ср.* (2) *Гостолюбие, желание да се приемат и гощават гости; гостоприемство.* тâ заради гóстолюб҆ство и҆ добрò срце, тâ ѿи҆дѐ и҆ направѝ свóи дóмь на дрꙋ́мь пô є҆днò дрьвò. тâ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать прѣ кѣ́щата си҃, тâ ловѣ́ше пѣ́тници и҆ чюжди́нци, и҆ нѣ́кои да нѣ є҆ ми҃н҆ль прѣз҆ нѥ́говь дóмь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221.

ед.: гóстолюб҆ство 31.221, гостолю́б҆ство 31.221.

гостя *св:* (10) *Гостя, поднеса на гост ядене или пиене; нагостя, угостя.* и҆ рѣ҃. заи́ми ми мáл҆ко пѣнеѕе защó ми дойдóха гóстїе, и҆ не и҆мá съ чтô да гы гóстимь 5.34б; имáть ѿбы́чаи цáрїе. когà щѣ́ть нѣ́кого голѣ́маго чл҃ка да гостѧ́ть. не стóють самы҆ прѣ҆ тѣ҃ да и҆́мь слꙋ́жеть а҆мѝ ѿстáветь свóи вѣ́р҆ныи чл҃ци, да слꙋгꙋ́вать на ѡ҆нъ́зи цр҃ка трапéза 34.248; и҆ тогáзи ст҃ыи никóлае завéде ѿнїá ты́сꙋщници на митрополи́ата си҃. и҆ гости́ гы и҆ прїé гы, катô дóбрь ѿц҃ь чéда 15.143б.

сег.: 1ед. гóстимь 5.34б, *2ед.* гóстишь 1.4б; *имперф.: 3ед.* гостѣ́ше 31.221; *аор.: 3ед.* гости́ 15.143б, гóсти 31.221б, *3мн.* гости́ше 15.137б, гости́ха 34.250; *бъд.: 3ед.* ще да гостѝ 18.190, *3мн.* щѣ́ть да гостѧ́ть 9.60б, щѣ́ть да гостѧ́ть 34.248.

готвя се *несв.* (3) **1.** *Готвя се, възнамерявам да направя нещо, каня се.* и҆ и҆́маха зáвисть на х҃а защô въскрѣшáва мрѣ́твы и҆ готвѣ́ха се да го ꙋ҆бїю́ть

inslav

34.249б; а҃ ѥ҆лѩзаве́ла ца́рица зара́ди дъждо́вны̀ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрѣ̀ть да го̀ прѣдадѐ 21.210б. **2.** *Готвя се, извършвам приготовление за нещо, подготвям се.* ко́й ѥ̀ то́йзи дѐто, слꙋ́ша че мꙋ̀ ка́зꙋвамѐ ѻ҆́ти щѐ да бѣ́де скон҆ча́нїе на свѣтѣ́ть… а҃ то́и се не го́твы нѝ днѐ нѝ нощѐ́сь 18.180б.

сег.: 3ед. се го́твы 18.180б; *имперф.: 3ед.* се го́твѣше 21.210б, *3мн.* готвѣха се 34.249б.

готов *прил.* (16) **1.** *Готов, който е подготвен за нещо; приготвен, натъкмен.* та сѐ нѣ̀ с҆мь надѣ́аль че ще́шь тѣ́й ско́ро да до́йдешь хайдꙋ́т҆скыи да с҆мь зна́аль а҃ а҃зе са бы̀ ꙋ҆́тьк҆ми́ль да́ с҆мь го́товь 31.218б; и҆ а҆рха́гг҃ль михаи́ль гото́вь със҆ ко́пїето. и҆ ꙋ҆да́ри на́прасно ка̀мень что̀ бѣ́ше по̀ цр҃квата 11.98; а҃мѝ станѝ а҃да́ме да и҆дѣ́мь ѿтꙋ́ка… и҆ ѻ҆ставѝ скрѣ́бь и҆ гри́жа, и҆ ѥ҆ла̀на ра́дость и҆ весе́лїе защо̀ раѝ те́бе ча́ка. и҆ ѻ҆нова̀ дрѣ́во̀ дѐто зарадѝ нѥ́го̀ ѿпа́де. сега̀ гото́во радѝ те́бе 35.265. **2.** *Като същ. Само ср. Нещо приготвено, готовото, приготвеното.* кога̀ сѣди́шь на го́з҆ба, и҆ ꙗ҆де́шь и҆ пие́шь си́ч҆кыи д҃нь, и҆ ненасы́тюваш҆ се, ни́ ѿ ꙗ҆стїе нѝ ѿ пи́тїе… что тѝ се придадѐ напоконь разꙋмѣ́и, прѣз҆ ѻ҆́н҆зи д҃нь что̀ щѣ́ше да ꙋ҆ра́ботишь; загꙋ́бил҆ си. и҆ готовото разнесе. и҆ тѣло́то ти ѻ҆тѐгне. и҆ дш҃ьта сѝ ѻ҆скврьнишь. и҆ оу҆́мь сѝ помрачи́шь 11.106б. **3.** *Склонен, който има желание да извърши нещо, съгласен.* и҆ то́гази плакїда кога̀ и҆́маше вои́ска̀, а҃ то́и бѣ́ше гото́вь да и҆́де. и҆ кога̀ немаше, а҃ то́и па̀кь не распꙋ́щаше сѝ войската. а҃ми и҆дѣ́ше на ло́вь 5.28б; а҃мѝ да с҆мы́слимь ѻ҆ ѻ҆́н҆зи свѣ́ть дето щѐ да бѣ́де до́ вѣка радо̀… а҃мѝ гото́ви да бѣдѐ на по́сть и҆ да се възрѣ́жа́вамѐ 16.159б; и҆ дꙋма́ха бл҃года́рѝ те бж҃їи ꙋ҆го́дниче, зарадѝ твоа̀та чевръ́ста помо́щь. ѻ҆́ти нѣ̀ си потѣ́п҆каль наши́те слѣ́зи и҆ жалѻ́сти. а҃мѝ катѐ го́товь и҆ ско́ро помо́щнѝ та сѝ послꙋ́шаль на̀ и҆ даде нѝ що́ тѝ и҆ска́х҆ме 39.316; а҃зь вы̀ напра́вихь оу҆ши да слꙋ́шате кнїгыте що̀ е пи́сано. и҆ за́конь мо́й… а҃ вїе́ си наго́твих҆тѐ оу҆́шите на сви́р҆ки и҆ на тѣ́пане и҆ на и҆гра̀, и҆ на прислꙋ́шꙋванїе, и҆ на злы̀ дꙋ́мы гото́вы 18.204. **4.** *Който е в състояние бързо да се отзове, съвършен.* и҆ ѻ҆́нази страна̀, ѳета́лїискаа, и҆ солꙋ́нь щѣ́ше да погы́не ѿ гла́дь. а҃мѝ вели́кыи стыи дими́трїе, гото́вь помо́щникь хр҃тїа́н҆скыи. не ѻ҆ста́ви мѣ́сто своѐ да сѐ раз҆вали̇̀. и҆ да погы́не ѿ гла́д҆ 9.69б; квакво́то и҆ дн҃ешны̀ вели́комни́кь геѡр҆гїе. вели́кь на̀҆стоа́тель и҆ помо́щникь рѡ́дꙋ хр҃тїа́н҆скомꙋ. гото́вь послꙋ̀шникь ко́й се немꙋ м҃ли 39.295б. **стана готов.** *Изразя съгласието си с нещо, съглася се, склоня.* това̀ катѐ раз҆бра́ха фре́н҆ци що̀ бѣ́ха ꙋ҆ цр҃и гра́дь. гото́вы станѣ̀ха, и҆ послꙋ́шаха ц҃ра съси́ч҆ко (!) срѣ́це. и҆ поклониха се на нѥ́говото повелѣ̀нїе 8.59б.

ед.: м. гото́вь 5.28б, 9.69б, 9.72б, 11.98, 15.142, 31.216, 39.295б, го́товь 31.218б, 39.316, *ср.* гото́во 35.265, *чл.* готовото 11.106б; *мн.:* гото́вы 8.59б, 9.61б, 11.83, 18.204, гото́ви 16.159б.

гощавам *несв.* (4) *Гощавам, поднасям на гост ядене и пиене.* и҆ рѣ̀ мꙋ̀ маноѐ, посто́и тꙋ́ка да тѝ донесꙋ̀ ꙗ҆де́нїе да тѐ погостимь… и҆ рече а҃рхг҃гл҆ маною. сторѝ гоз҆ба бг҃ꙋ. а҆ ме́не недѣ́и гоща̀ва 11.89. // *Образно.* а҃мѝ сега̀ на̀ х҃с гоща́ва. катѐ сѣ́когы, така̀ и҆ дн҃е́ска. нѣ̀ със҆ го́з҆ба земльна̀ тꙋ́кашна. детѐ дне́ска ꙗ҆дем, а҃ ꙋ҆́трѣ ѥ҆смѐ па̀кь гла́дны. а҃ми ны̀ гоща́ва г҃ь със҆ гоз҆ба нб҃наа и҆ чиста и҆ ст҃а̀. детѐ не мо́же да погы́не ꙋ҆ чл҃ка ни̇̀когà ко́ито ѥ̀ със҆ чисто срѣ́це ꙋ҆ко́силь 34.248.

сег.: 3ед. гоща́ва 9.60б, 34.248[2]; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) гоща̀ва 11.89.

грабна *св.* (6) **1.** *Грабна; взема, хвана някого бързо, изведнъж.* чю̀ гла̀ вели́кь чѐ рѣ́. възмѣ́те тѣ́зи жена̀ и҆ заведѣ́те ю̀ въ а҃дь и҆ тога́зи на́прасно

inslav

мê грабнѣха стра́шныте ѡ҃нїа а҃гг҃ле. и҆ съве́доха мê до́лꙋ на нѣ̀кое тѣ́мно и҆ гро́зно и҆ страшно мѣ́сто 11.104; тога́зи го гра́бнь а҃рхг҃ль михаи́ль за врѣ́хь главѣ̀та мꙋ и҆ занесе го ꙋ҆ вавѵ҆лонь ꙋ҆ ѡ҃н҆зи трапь при лѣ́вѡвете 11.93б. // *Хвана и отнеса жертвата си (за животно).* и҆ ви́дѣ чѐ додѐ влѣ́кь и҆ зане́се бра́та ми и҆ то́ꙗ ча̑ додѐ лѣ́вь и҆ грабнѣ̀ ме́не и҆ като мê но́сѣше, слꙋчи́ха се пасты́рїе та мê ѡ҃нѥ́ха 5.37. **2.** *Грабна; отведа някого със себе си насила, против волята му.* и҆ и҆спѣ́диха наси́ла і҆ѡа́нна, и҆ гра́бнъха го, и҆ заточиха го ꙋ҆ море́то 12.116; и҆ о҆тидо́ха чл҃ци ца́ревы. и҆ наи́до́ха го чê сѣдѝ на сꙋ́дница своа̀. и҆ ꙋ҆чи сло́во бж҃їе, да вѣ́рꙋвать х҃а. и҆ гра́бнъха го катѡ̀ ди́вы лѣ́вѡве, и҆ заве́доха го прѣ̀ ца́ра маѯимїана 9.63б.

аор.: 3ед. грабнѣ̀ 5.37, гра́бнь 11.93б, 11.94, *3мн.* гра́бнъха 9.63б, 12.116, грабнѣ́ха 11.104.

грабя *несв.* (3) *Грабя; вземам нещо чуждо, присвоявам.* све́ са трꙋ́ди и҆ млѣ́вы да сѐ о҆болѣ́ри… то́й болѣзнꙋ́ва да бы̑ щѡ̀ го́дѣ добы́ль, а҆̀ дрꙋ́ги са веселя́ть със҆ нѥговьть до́бывь… то́й гра́бы и҆ ѡ҃нѥ́ма тꙋ́ка, а҆̀ дрꙋ́гымꙋ о҆ста́не добро̑то 31.21б; и҆ чл҃ци катѡ̀ видѣ́ха, ѻ҆ти се запа́ли цр҃квата, текоха да ю҆̀ ꙋ҆гасеть. и҆ є҆дны̀ гасѣ́ха, а҆̀ дрꙋ́гы гра́бѣха сребро̑ и҆ зла́то. что̑ бѣ́ше дарꙋ́вано ст҃мꙋ 9.72б.

сег.: 3ед. гра́бы 31.21б, *3мн.* гра́беть 9.72б; *имперф.: 3мн.* гра́бѣха 9.72б.

град *м.* (204) **1.** *Град, голямо населено място, голямо селище.* и҆ма́ше бли́зꙋ при то́йзи гра́дь є҆дно̀ є҆зеро голе́мо 39.309б; а҆̀ тѝ пꙋстѝ лю́дїе по си́ч҆ки мѣ́ста и҆ по гра́дове, и҆ по села̀ да го̀ и҆́скать давно̀ бы̑ха го нѣгдѐ намѣ́риле 5.33б; и҆ поидо́ха на ста́нь ꙋ҆ нѣ́кои гра́дь а҆н҆дропол҆ и҆ бы́ха ꙋ҆ є҆дна̀ къ́ща 7.49б. **2.** *Събир. Жителите, населението на града.* и҆ и҆злѣ́зе си́ч҆кы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щê да сѐ сто́ри чю́до на ца́р҆ската дѣ́щера 39.310; и҆ пише и҆ весели́ше се си́ч҆ки гра́дь, за в҃ы̑ дни̑ 10.79. **3.** *Крепост, укрепено със стени селище.* и҆ о҆́н҆зи є҆пѯ҃пь и҆де послѣ̀ нѥ́го. и҆ дои́дѐ до вра̀та гра́дꙋ 9.68; и҆ дойдо́ха и҆ ѡбыколи́ха о҆́колꙋ гра́дь но́щїю ѡ҃вън҆ка, и҆ натък҆ми́ха се. кога́ се потаѝ нарѡ́дь, да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скри́шо̑ 9.72; и҆ дои́доха да плѣнꙋ́вать то́изи гра̑ а҆ко́лїа. и҆ врѣ́ме мнѡ́го сто́риха ѡ҃вѣ́нь гра̑́, и҆ не могóше да мꙋ сто́рѧть ни́чтѡ̑ 11.96б. **4.** *Ограда.* и҆ катѡ̑ станѣ̑ і҆гꙋ́мень несѡ́фить. раз҆вали̑ тѣ́зи ма́л҆ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка… и҆ о҆́колꙋ гра́дь съзи́да вели́кь. и҆ ни́рь высо́кь съзи́да да сê оу҆па́зи монасти́рь 11.100б; това̀ катѡ̑ чю́ха саракїны, и҆ сто́риха гра́дь дрѣ́вѣнь ѡ҃вѣ́н҆ка… със҆ въжїа и҆ със҆ врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ̀. и҆ пꙋ́стиха го на покро̑вѣ́ть цр҃ко́вныи 11.96б.

ед.: гра̑ 2.15б, 6.44, 11.91б, 11.96б, 12.111б, 12.116б, 14.130б, 15.141, 31.221б, 32.228, 32.228б, 40.320, гра́дь 4.25, 6.41б, 6.42, 6.43б, 6.44, 6.47[2], 6.48б[2], 7.49, 7.49б, 7.51б, 7.52, 7.52б[2], 8.59, 8.59б, 8.60[4], 9.61б, 9.63[2], 9.64б, 9.67б, 9.68[2], 9.71, 9.72[2], 9.72б[2], 9.73б[2], 10.78б, 10.79, 11.91, 11.94б, 11.96[3], 11.96б[3], 11.97, 11.97б, 11.98б, 11.100б, 12.108б, 12.109б, 15.132б, 15.137, 15.137б[2], 15.139, 15.140б, 15.143б[2], 15.144б, 17.168б, 17.171б, 18.18б, 32.228, 32.231, 33.236б, 33.237, 33.241б, 34.250, 34.252, 36.267б, 36.268, 36.268б, 36.270б, 37.274б[2], 37.277, 37.278, 37.281, 39.297б, 39.309, 39.309б[2], 39.310, 39.311б, 39.312[2], 40.320б[2], 40.321[3], 40.321б[3], 40.323б, градь 5.37б, 6.43б–44, 11.96, гра̑ 6.44б, 8.59б, 9.73, 11.96б, 11.97, 12.119б, 15.134б, 15.142б[2], 15.143, 31.221б, 32.227б[3], 32.228, 32.228б, 37.276[2], 38.290, 39.310б, 39.311б[2], 39.312, 39.312б, 39.31б, 40.321, 40.323б, гра́ 9.73, 9.73б, 11.93б, 11.96б[2], 15.133б, 15.135б, 15.143, 32.227б, 39.311б, гра̑́ 32.227б, гра́да 9.68, 14.130, 36.267, гра́дꙋ 9.68, 11.91, 12.115, *чл.* градьть 32.227б, гра̑́ть 32.227б, гра́дьть 39.300, 39.306, градьть 39.308б, *зв.* гра́де 34.252; *мн.:* гра́дѡве 5.33б, 5.35б, 5.36[2], 5.38б, 7.52, 7.52б, 7.53, 8.59, 9.72, 11.86[2], 11.91, 15.139, 18.188, 18.188б, 18.190, 18.193, 31.218, 33.246б, 36.267б, 36.270б, 39.313, гра́дове 5.33б, 8.59б, 11.94б,

inslav

18.177, 18.178, 31.219б, 33.247, 39.296б, гра́доове 6.46б, 11.83, 16.157, градоѡве 15.140б, градове 33.239б, *чл.* гра́довете 12.119, 18.178, градоветѣ 18.194.

градина *ж.* (6) *Градина; място, засадено с цветя или овошки и зеленчуци.* прили́чнны сѣ цр҃ковны́те пра́ѣзници бл҃ве́нїи хр҃тїане. ка́тô нѣ́коа голѣ́ма ѻ҃гра́да чтô е насаде́на вътрѣ сь сѣ́как'во цвѣ́те миризливо. и҆ вътре ѹ҆ ѡ҆ньзи гради́на да сѣ́дѝ є҆ди́нь ст҃ь и҆ ѹ҆ зо́ве сѣ́кого чл҃ка да бѣ́седи, със' нѥго 33.232; и҆ въ є҆ди́нь д҃нь хо́дѣше по грады́на своа̀ и҆з'ь о҆во́щїето. и҆ видѣ̀ чл҃ка чє̂ привє̂зꙋва въжѐ да сє̂ ѻ҃бѣ́си 11.105; и҆ повѐлѣ о҆номꙋ́зи є҆пкпꙋ̀ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на гради́нꙋ̀ гдѐ сѣ́ють зе́лїе 9.67б.

ед.: грады́на 11.105, гради́на 31.217, 33.232, гради́нꙋ̀ 9.67б, *чл.* гра́ди́ната 33.232; *мн.:* гради́ны 31.217б.

градски *прил.* (5) *Градски, 'който се отнася до град.* и҆ щє̂ да и҆мь навы́е, и҆ да гы̀ ꙋ҆бые, и҆ тѣ́х'ныте тѣ́ла щє̂ да гы̀ фры́ли по ꙋ҆лиците гра́д'скые, да́ гы̀ потѣ́п'чать 18.186б; и҆ ѿ ко́рень нѥ́говь щє̂ да и҆сте́че кладе́н'ць. и҆ ѿ нѥ́го да сѐ и҆змы́ють гра̀д'скыте мꙋ́жїе, что сѣ̂ ѕвѣ́ро ꙋ҆мнѝ 37.274.

мн.: гра́д'скы 7.52б, гра́д'скые 11.95б, 18.186б, град'скы̀ 15.144, *чл.* гра̀д'скыте 37.274.

градя *несв.* (4) *Градя; правя сграда, постройка; строя.* и҆ сега̀ те о҆ста́вляѭ оу҆ до́мь тво́й. и҆ а҆́зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа 13.124б; и҆ въ є҆ди́нь гра́дь бѣ́ше нѣ́коа жена̂ вдо́вица раз'бра̀ и҆ тїа́. о҆́ти сѐ гра́ди че́р'кова ст҃мꙋ̀ вели́ко мни́кꙋ̀ гє҃ѡгїю въ [г]ра́дь ре́мель 39.312.

сег.: 1ед. гра́ди́ 9.69, гра́димь 13.124б; *аор.: 1ед.* гради́ 31.217б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ гра́ди 39.312.

гражданин *м.* (20) *Гражданин, жител на град.* и҆ нѣ́кои чл҃кь и҆́рь и҆ме́то мꙋ̀ гра́жанинь и҆з'бра́нь и҆ поче́тень. и҆́щѣше да сто́ри ми́рь, да ѿнѥ́ме а҆́пла ѿ ка́менїето да́ го не ꙋ҆бїю́ть 36.271б; и҆ оу҆гꙋ̀диха ков'че́гь на кола̀, и҆ повѣ̂зꙋ̀х' го ꙋ҆ гра̂. и҆ си́ч'ки гражда́не го посрѣ́щньха 2.15б; и҆ видѣ́ха гра́жа́нете това̀ чю́до и҆ голѣ́мь стра̂ напа́де на тѣ́хь и҆ зе́ха да бега́ть и҆з' гра̂ 39.311б.

ед.: гра́жанинь 36.271б; *мн.:* гража́не 2.15б, 36.271б, 39.310, гражда́не 5.27б, гражданѐ 6.43, 15.138, гражанѐ 6.44, гра́ждене 6.44б, гражане 11.96, гражда́не 11.96, 11.96б, 31.222б, 37.275, гражде́не 15.137б, гражденѐ 17.169б, гра́жане 39.310б, *чл.* гра́жа́нете 39.311б, гража́нете 39.311б[2].

гредетъ *от стб.* **грѧстн** *несв.* (1) *Идвам, пристигам.* прѣ́встикъ. (!) є҆́ще не бѣ̀ прѣ́възвѣсти́лъ. ꙗ҆́ко гредетъ х҃с. пръвѣе бô прѣ́хо́дитъ проповѣ́дникъ и҆ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц҃ра. та́ же а҆́бїе приходи́' и҆ самъ ц҃ръ 33.246б.

сег.: 3ед. гредетъ 33.246б.

гредыи *от стб.* **грѧстн** *прич.* (5) **1.** *Като същ. Идващият; този, който идва, пристига.* а҆̀ дн҃е́ска се чю̀ дꙋ́ма ѿ м[л]а́ды дѣца̀. и҆ посрѣ́щнаха го и҆́ре́коха мꙋ̀. бл҃вень гре́дыи въ и҆́ме г҃не ц҃рь і҆илѥ́вь 34.251б.

сег. деят. ед.: м. гре́дыи 34.249, гре́ды̀ 34.249б, гредь̀ 34.251б, гре́ды̀ 34.252, гредеꙋ́ща 33.246б.

григорий *ЛИ* (4) **григорий богослов.** *Григорий Богослов.* ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. ка́кь є҆ прѣдѝ н҃бо и҆ зе́млю, и҆ а҆да́ма, създа́де бг҃ь а҆́гг҃лы 11.83; и҆з'вади́ ли х҃с си́ч'ките д҃ши и҆з' ада и҆лѝ нѣ̀. слꙋ́шаи́те григорїа бг҃о сло́вь что̂ ре̂ 35.265б.

григо́рїе (!) 11.83, 33.233, 38.284, григорїа 35.265б.

грижа *ж.* (37) **1.** *Грижа, безпокойство, тревога.* болѣ́рїето та сѐ мъча́ть и҆ дне̂ и҆ нощесь токо̀ да се о҆болѣ́ры, и҆ до ста́рости ка́тô воса́кь ѿ о҆́гнꙗ се топѝ. а҆̀ кои́то са сырома́си длѣ́жни,

inslav

ѿ гри́жа и҆ ѿ тыꙋва́нїе бо́лесть хва́щать 31.220; а҆ ѡ҆нїа̀ пога́ны еднѧ̑ мнѡ̑ се́ бе³четь сѧ̑бра́ и҆ наче́ха да̑ (!) нагово́рꙗ̑, оу҆трѣ̀ да прѣми́нѧ̑ и҆ да̑ (!) бі̑ѧ̑ със̾ ц҃ра конт̑анти́на. и҆ прѣ³ тѣ́зи но̀щь голѣ́ма гри́жа и҆ скрѣ́бь напа̑а́на на ц҃ра ко́та̀ти̑ (!) 4.21б; и҆ прѣз̾ тѣ́зи но́щь ца̀рь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болѧ́ре ца́ревы ѿ ꙗ̑дь и҆ ѿ гри́жа не могóха ни̑ хлѣ́бь да ꙗ̑дꙋ́ть, ни̑ да заспѣ́ть 7.53б. **2.** *Грижа, постоянна мисъл, старание, загриженост.* и҆ ѻ҆́тиде си. и҆ ни̑кои го не оу҆сѣ́ти. ѻ҆́ти не щѣ́ше да мꙋ̑ зна́е ни̑кои добро̑то что̑то чи́нѣше. ни̑ти̑ и҆́щѣше похва́ла ѿ чл҃ци. тѣ́к̾мо и҆́маше гри́жа ка́кь да оу҆го́ди бꙋ̑ 15.134б; а҆ нѣ̀ да се загри́жи̑, за ѡ҆́дежды хꙋ́бавы, и҆лѝ за ꙗ̑́стїе и҆ пи́тїе. безꙋ́мны сꙋ́ть тїꙗ̑, и҆ не позна́ха и҆́стинаго ба̑. де́то̑ за това̀ и҆́ма́ть гри́жа и҆ за д҃шѣ́та си̑ не помыслывать 34.255б; и҆ тѣ̀ ми бѣ́ше че́до моѐ, ѿц҃ь и҆ ма́ика, и҆ г҃ь, и҆ назира́тель, и҆ помо́щникь. и҆ тѣ̀ и҆́маше за ме́не грижа, та̀ ме̑ чю́ваше и҆ пазѣ́ше 35.260б. **3.** *Задача, цел, стремеж.* и҆ ре̑ мꙋ̑. прѣда́вам̾ ти а҆́зь того́зи мом̾ка̀… а҆̀ми̑ го наставѝ ка́кь да се̑ спасѝ. и҆ наꙋ́чѝ го, и҆ вьразꙋ́ми́ го и҆ кр҃ти́ го да бꙋ́де хр҃тїа́нинь. това̀ да и҆́машь гри́жа 6.47. **не ме е грижа за някого (нещо).** *Не ме е грижа; не съм обезпокоен, разтревожен за някого, нещо.* є҆ди́нь чл҃кь що съ є҆ ѿре́кль ѿ дрꙋ́га, и҆лѝ ѿ бра́та, и҆лѝ ѿ съсѣ́дина… и҆ ви́ди го напоконь че го нѣ́кои биѐ, и҆ли го мѣ́чи, и҆лѝ мꙋ̑ дрꙋ́го нѣ́кое злѡ̀ чи́ни. а҆ то́и мꙋ̑ девное (!) не помага не го е́ ни̑ гри́жа ни сѐ скрьбѝ. защо́ сь е ѿре́кль ѿ не́го 16.158б; а҆̀ми̑ и҆́ тѣ̀ не жали си̑ бра́те кѵ҆рїа́че. защо̑ и҆́ ме́не кога́то и҆спѣ́ждаха ѿ ца́ри_гра̑. ни̑_что̑ не бѣ́ше ме̑ гри́жа за това̀. а҆̀ми̑ си̑ дꙋ́ма̑ сам̾си̑. а҆̀ко ме̑ и҆спѣ́ди ца́рица нѣ́ка ме̑ и҆спѣ́ди. г҃нꙗ̑ є҆ си́ч̾ка землꙗ̑ 12.117б; **яде ме грижа.** *Безпокоя се, тревожа се за нещо.* кога̀ хо́дите по за́конь г҃вь, тогѝва се ра̑ува бг҃ь и҆ а҆́гг҃лы нѥ́говы, а҆ когѝ прѣсты́пате за́кон̾ бж҃їи, тогѝва ме гри́жа ꙗ̑дѐ зара̑ това̀ 20.208.

ед.: гри́жа 4.21б, 4.26, 5.31б, 6.47, 7.53б³, 8.58б, 12.117б, 15.134б, 15.135, 16.158б, 17.164б, 18.183, 18.190, 18.193², 18.195б, 18.202б, 19.207б², 20.208, 20.209б, 31.216б, 31.220, 32.225б, 34.250б, 34.255б, 35.265, 38.284, грижа 11.102б, 18.202б, 31.216б, 34.250б, 35.260б; *мн.:* грижы 12.111, гри́жи 18.189б.

грижа се *несв.* (14) **1.** *Грижа се; полагам грижи за някого, нещо; старая се.* и҆ то́и го ꙋ҆зѐ на носи́ла̑, и҆ зане́се го въ є҆пк҃пїю и҆ слꙋꙋ́ваше мꙋ̑ сам̾си̑, и҆ гри́жаше се за нѥ́го 14.129б; и҆ тол̾кова лю́бѣше ст҃ыи дими́трїе солꙋ́нс̾цїи людїе. и҆ така́ се гри́жаше за т҃ѣ. и҆ мнѡ̑жищ̾ гы̑ и҆збáви ѿ плѣ́нь, и҆ ѿ мо́рь, и҆ ѿ гла̀дь 9.72б; то́й се гри́жи и҆ трꙋ́ди, а҆ на дрꙋ́гы ѻ҆ста́не, щото́ е печали́ль 31.215б; є҆́то да сѐ гри́жите за дш҃ите ва́ши и҆ да сѣ́ете ꙋ҆ ва́шите д҃ши сѣ́ме бж҃тво (!) 20.208. **2.** *Грижа се; безпокоя се, тревожа се за някого, нещо.* прѣда́вам̾ ти а҆́зь того́зи мом̾ка̀… да го и҆́ма́шь за сы́на. и҆ да́ се не гри́жишь за нѥ́го ка́кь да го ѿхра́нишь да порастѐ а҆̀ми̑ го наставѝ ка́кь да се̑ спасѝ 6.47; тѣ́к̾мо а҆м̾во́нь що є҆ насрѣ̑ цр҃ква не бѣ́ше напра́виль, защо̑ не́ мо́жаше да на́йде так̾визи прили́чны мра̀море. и҆ мнѡ̑го се гри́жаше что̑ да сто́рѝ 9.68б; и҆ и҆́маше голѣ̑ по̑́кань да почи́та без̾дꙋ́шныте и҆до́лы. и҆́ гри́жѣше са ка́кь да сто́ри хоте́нїе на є҆́л̾ли́н̾скыте бѡ́гове 39.296.

сег.: 3ед. се гри́жи 31.215б², 31.220, *2мн.* сѐ гри́жите 20.208; *имперф.: 3ед.* грї[ж]ѣ́ше се 8.56, се гри́жаше 9.68б, 9.72б, гри́жаше се 14.129б, сѣ̑ гри́жаше 34.250б, гри́жѣше са 39.296; *бъд.: 3мн.* щьть да сѐ гри́жать 18.193б, 18.197; *пов.: 2ед.* гри́жи се 7.53б, *описат. 2ед.* да́ се гри́жишь 6.47.

грижен *прил.* (9) *Угрижен; който има грижи, тревоги; грижен.* и҆ дїа́ко́ньть ѻ҆ста̀ скрѣ̀бень и҆ гри́жень. защо̀ додѐ бы̑ жи́вь ѡ҆́н̾зи сщ҃еникь та се не прости́ха 3.18; рау̑́й се ко́зма детѡ̑

inslav

ве́село и҆ кро́тѣ́ко погле́днѣше скрѣ́бны и҆ гри́жны чл҃ци и҆ ѹ҆тѣша́ваше гы 10.79б.

ед.: м. гри́жень 3.18, гри́жень 9.69; *мн.:* гри́жны 4.22б[3], 10.79б, 32.225б, грижнїи 15.150б, гри́жнѝ 39.300б.

грижение *ср.* (1) *Грижене, безпокоене, тревожене.* тѣ́й щьть да ду́мать тогива си́чѣ́ките лю́дїе да пла́чать и҆ да сѐ гри́жать… не щѐ векѥ̑, да сѐ чюе нигдѐ. и҆лѝ поѹ҆ченїе, и҆лѝ сказанїе за д҃шьта добро̀, а҆̀мѝ токо̀ сѐ пла́чь и҆ въздышѣнїе и҆ шѣпѣканїе и҆ ле́ле́канїе и҆ гри́женїе 18.193б.

ед.: гри́женїе 18.193б.

гроб *м.* (62) **1.** *Гроб; мястото, на което е погребан мъртвец.* нѣ́кои по́стникь и҆ма́ше та́мо на стлѣ́пь прѣбы́ваше, и҆ по́стеше се бли́зѹ при ѡ҆нова̀ мѣ́сто гдѐто е бы́ль гро̑бь ст҃ѣи пе́тки 8.57; бѣ́ше тамо̑ пра̑ѣ̀ дива́ньть царе́вь. до, н҃, расте́ѕы дале́че гро́бь є҆лли́нинь нѣ́коего и҆ того́ва мрьтьв'ца и҆щѣ́ше а҆ѳана́сїе да́ го въскрѣ́си ст҃ый 39.304; и҆ ѡ҆н'зи кне́ѕь не смѣа̀ ни́что̑ да похва́ти ѿ нѥ́говыте мо́щи. тѣ́к'мо ѹ҆зѐ прѣ́сть ѿ гро̑бьть ст҃омѹ 9.67. **2.** *Трап, яма за заравяне на мъртвец.* и҆ дойде при ѹ҆чениците си̑, и҆ ре̑ и҆́мь, та̀ и҆скопа́ха гро̑бь, ко́л'ко бѣ́ше нѥ́гова вѣ́зраст[ь]… и҆ цѣлова́ г[ы] и҆ ре̑ и҆́мь, ми́рь ва́мь бра́тїе. и҆ ѹ҆лѣ́зе оу̑ гро̑бь и҆ ле́гна 6.48б; и҆ а҆́зь ѹ҆лѣ́зо̑ вѣ́трѣ ѹ҆ гро̑ба да се̑ поклони̑ на тѣлото ст҃мѹ ста́р'цѹ. и҆ наи́дох' го цѣ́ль 14.130б; и҆ ре́кохе си̑ ме́жѹ себѣ̀ ко́и па́кь да копа́е на дрѹ́го мѣ́сто, а҆̀ми ѐ тѹ́ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и҆ глѣбо́кь, да тѹ́риме̑, и҆ о҆на́зи мрѣ́ша да нѐ смрьди̑ 8.57б. **3.** *Гробница; постройка, в която се намира гроб.* и҆ видѣ̀ пра̑ѣ̀ се́бѣ̀ чл҃ка и҆ дрьжѝ ключь что̑ е ѿ гро̑бь ст҃мѹ. и҆ ре̑ мѹ. мл҃ю ти се чл҃че, что̑ дрьжи́шь ключове. ѡ҆твори́ ми да се̑ поклоню̀ и҆ а҆́зь ст҃мѹ дими́трїю 9.70б; и҆ тога́зи като̑ видѣ̀ ключа́рь цр҃ко́вныи детѐ пази гро̑бь ст҃мѹ. че сѣ̀ по́мнѡго о҆брь́наха лю́дїе да гра́беть сребро̑то что̑ бѣ́ше на гро̑бь ст҃мѹ приви́ка висо́ко 9.72. **4.** *Прен. Смърт.* чл҃че, кога̀ ле́гньшь. на о҆́дрь. помѣнѝ и҆ смислѝ гро́бь, и҆ загрижи́тѣ се за дѹши́те ва́ши какь щьть да сѐ раздѣ́лѧть ѿ тѣло́то 31.222б. **божи гроб.** *Божи гроб; място в Йерусалим, където според библейското предание е погребан Исус Христос.* и҆ десе́ть годи́нь сѣдѣ̀ оу̑ монасти́рь и помы́сли да и҆́де на бж҃їи гро̑бь. и҆ да седѝ тамо и҆з'о҆колѹ по пѹ́стынѧта 14.126; ре̑ е҆́мѹ жена̑ его… ны́е нигдѐ не може̑ бы̑, тѣ́к'мо да пойдеме вь і҆ер҃лимь дето зовѹ́ть хр҃тїа́не бж҃їи гро̑бь 5.32; **оставя някого в гроба.** *Предизвикам нечия смърт; уморя, погубя някого.* то́и ва̑ наста́вѣше по пѹ́стынѧтѣ̀ и҆ просвѣ́тюваше вы ѡ҆гня́нныи стлѣ́пь а҆̀ вы́е за това го о҆ста́вих'те въ гро̑бь. и҆ защо̑ вы м҃, го́динь прѣхра́ни въ пѹ́стынѧ҃тѣ̀ а҆̀ вые го ѹ҆́бих'те въи҆́стинѹ рожде́нїа е҆хы́днова є҆́стѐ 35.259; **положа се в гроба.** *Пожертвам живота си, обрека се на гибел.* х҃с… проб́одень бы̑ въ ре́брата, да ра̑зерѐ рѹ́ко̑ писа́нїето а҆да́мово. въ гро̑б' се поло́жи, да въскрѣ́сѝ на̑. на кр҃ть вди́гнь се, да възнесѐ на̑ при нѥ́го 35.258б; о҆́ти за[ра]дѝ ва̑ распе́т' се сп҃сь. и҆ радѝ ва̑, поло́жи се въ гро̑бь, и҆ порѹ́гань. и҆ със' копїѥ прободень 35.258; **прѣдаде се нечие тѣло гробу.** *Погребе се мъртвец.* и҆ бг҃а като̑ пла́чѣше за с҃на своѥ́го. и҆ гро̑бѹ щѣ́ше да́ се прѣдадѐ тѣло́то нѥ́гово 35.263.

ед.: гро̑бь 5.32, 5.35б, 5.37б, 6.48б[4], 8.57, 8.57б, 9.70б[3], 9.71[2], 9.71б[2], 9.72, 9.72б[2], 9.73, 10.76б, 12.118, 14.126, 14.130, 31.216, 33.244, 35.258[2], 35.259, 35.260, 39.314, гро̑бь 9.74, гро́бѣ̀ 12.120б, гро́бь 31.222б, 39.304, гро̑б' 35.258б, 35.259, гро̑ба 9.70б, 14.130б, 34.252б, гро̑бѹ 15.136, 35.263, гро́бѹ 15.136б, *чл.* гро̑б'ъть 9.67, гро̑бьть 9.67[2], гро̑бъть 9.70б, 14.130, гро̑б'ть 9.71, 9.71б, гро̑бьт' 9.71б, 9.72, гро́б'ть 12.120б, 36.269б, гро́бать 39.304б, 39.305[3]; *мн.:* грѡ́бѡве 18.189б-190, грѡ́бы 35.261б, *чл.* грѡ́бовете 18.190, гробо́вете 18.196.

inslav

грозд *м.* (2) *Грозд, чепка грозде.* и҆ хо́дѣше ца́рица и҆з҆ лозїето… и҆ ѡ҆кьсна гро́здь и҆ и҆зѣ́де го 12.113; и҆ принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и҆ ѡ҆ ло́зи трѝ гро́зди 37.280.

ед.: гро́здь 12.113; *мн.:* гро́зди 37.280.

грозен *прил.* (6) **1.** *Грозен; който има неприятен, некрасив външен вид.* тогѝва щьть, хꙋба́вите лю́дїе и҆ краве́ните и҆ ли́ца҆та и҆ щьть да ста́ньть ѡ҆ мрьтвыте по́грозны. тогѝва щѐ да ли́ѱа хꙋ́бость же́н҆ска҃ 18.194; и҆ о҆блѣ́че се въ ри́зи гро́зни и҆ сѣ́деше ка́то просїа́кь пр҃ѣ ц҃рква бг҃ородѝчина 40.321. **2.** *Грозен, който предизвиква страх и ужас; зловещ, страшен.* и҆ тога́зи на́прасно мѐ грабнъ́ха стра́шныте ѡ҆нїа а҃гг҃ле. и҆ съве́доха мѐ до́лꙋ на нѣ́кое тьмно и҆ гро́зно и҆ страшно мѣ́сто 11.104; и҆ оу҆зе́ха ст҃го слꙋ́гы ца́ревы, и҆ заве́доха го въ тьмницꙋ. и҆ нѣ̀ въ събо́рнꙋ тьмни́цꙋ гдѐто̀ запи́рать си́ч҆ки лю́ди а҃мѝ на мѣ́сто гро́зно, и҆ тъ̀мно 9.64.

ед.: м. гро́зень 18.182, 18.182б, *ср.* гро́зно 9.64, 11.104; *мн.:* гро́зни 40.321, *сравн.* по́грозны 18.194.

грознѣ *нареч.* (1) *Грозно; с недоволство, раздразнение; гневно, ядно.* а҃ то́и ще да́ се раз҆срьди (!) на т҃ѣ́, та щѐ да гы҃ погле́дꙋва гро́знѣ. ка́то без҆ лицѐ и҆ срьди́ть 18.188б.

гро́знѣ 18.188б.

гром *м.* (4) *Гръм, гръмотевичен трясък, гръмотевица, гром.* и҆ ка́то ре҃, а҃ми́нь. а҆то́ се сто́ри гро́мь вели́кь на това мѣсто. кол҆кото се си́ч҆кытѣ ꙋпла́шиха щото̀ бѣ́ха та́мо̀ 39.305; є҆то̀ де сѣ̀ заѡ҃бла́чи тврьдѣ, и҆ ст[о]ры се гро̀ и҆ млѣ́нїе вели́ко 39.299б.

ед.: гро́мь 6.46б, 39.305, грѡ҃ 18.193б, гро̀ 39.299б.

громов *прил.* (1) **громов син.** *Син на гърма; прозвище на Йоан Богослов, сина на Зеведей.* м҃ца того к҃s, прѣставлѥнїе ст҃го а҆п҃ла и҆ є҆в҃листа і҆ѡа́нна бг҃о сло́ва… кь т҃ꙋ прѣйдѐ гро́мо̀ с҃нь. вь к҃s 6.41.

ед.: м. гро́мо̀ 6.41.

грош *м.* (5) *Грош, стара монета.* и҆ ꙋ҆цѣни́ха се, и҆ ꙋ҆зѐ г҃ь ѡ҆ нѥ́го а҆равꙋ́на, і҃, гро́ша 7.49б; залꙋ́до събра́ то́л҆кози хи́лїади гро́шове, що̀ не мого́ха да мѝ дарꙋ́вать живо́ть 31.218.

мн.: гро́шове 31.218, 31.220б, гро́шѡве 31.220б, гро́шоове 31.220б; *бр.:* (і҃) гро́ша 7.49б.

гръди *мн.* (3) *Гърди, част от тялото на човек; гръд.* и҆ напо́конь заве́доха мом҆цїи ст҃го въ тьмни́цꙋ и҆ простре́ха го на землю, и҆ тꙋри́ха мꙋ нѡ҃sѣ́те въ клады̀. и҆ на грьди́те мꙋ о҆ста́выха ками́кь голѣ́мь 39.299. **бия се по гръдите и по лицето.** *Бия се по гърдите и лицето като израз на разочарование и горчиво съжаление.* тогѝва ка́то̀ щь́ть да чю́еть ѡ҃ны́а лю́дїе такви́зи дꙋ́мы ѡ҃ а҆н҆тихрі́ста. тогѝва щьть да позна́ють и҆ да разꙋмѣ́ать о҆́тї е това̀ а҆н҆тихрі́сть. тогѝва щьть да въспла́чать си́ч҆кыте. тогѝва щьть да сѐ би́еть по грьди́те и҆ по лицѐто сами́ си и҆ да пла́чат҆ и҆ да дꙋ́мать. ѡ҃ голѣ́ма бѣда̀ на на҃ сега̀. ѡ҃ зла̀ ра́бота на на҃ сега̀. ѡ҃ каква̀ и҆зма́ма на҃ и҆зма́ми, и҆ как҆во́ ны зло̀ да́де 18.192б; **бия си главата и гръдите.** *Разкайвам се за нещо, изпитвам вина и горчиво съжаление.* и҆ тогава си́ч҆кыте лю́дїе є҆ди́нь є҆зы́кь, и҆ є҆ди́нь гла҃ щь́ть да дꙋ́мать и҆ си́ч҆ки грѣ́шници щь́ть да ви́кать и҆ да пла́чать о҆ грѣхоове́тѣ си҃, и҆ щь́ть да си҃ биа̀ть главѣ̀та и҆ грьди́те, и҆ плачать тврьдѣ… а҆ла̀ не щьть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѡ҃ кого̀ 18.199б.

чл. грьди́те 18.192б, 18.199б, грьди́те 39.299.

гръдиня *ж.* (2) *Гордост, надменност, високомерие.* и҆ това. посла́нїе ви́дѣ а҆рхїереи҃. и҆спльни се сѣ̀ ꙗ҃дь срце́то мꙋ. и҆ ѡ҃и́дѐ сѣ̀ голѣ́ма грьдыня, и҆ прѣвъзне́сень… и҆ пока́чи се и҆ сѣ́д҆нь на прѣ́столь. и҆ голѣ́ми се тврьдѣ 36.268б.

ед.: грьды́ня 11.107, грьдыня 36.268б.

гръдос (!) *вж.* **гръдост**

inslav

гръдост *ж.* (3) *Горделивост, чувство за превъзходство, гордост.* и҆ не покаá се тогáзи, нѝ є҆ввâ нѝ а҆́дамь. и҆ бꙋ҆ зарадѝ това гы҆ не прїѐ, радѝ тѣ́хъ́но безꙋ́мїе и҆ грьдо́сть 38.285; тéбе и҆́мáме о҆́рꙋ́жїе щото ны҆ чю́ова. тéбе по́мощь. и҆ със҆ твóꙗ чю́деса надѣлꙗваме на врàзи нáши. и҆ побѣдꙗ́ваме бѣ́соове. и҆ ѿфрьлѣме грьдо̑ дїáволъскаа 16.163.

ед.: грьдо̑ 16.163, грьдо́сть 35.263б, 38.285.

гръдѣлив *прил.* (3) *Горделив; който проявява надменност в отношенията си с другите; високомерен.* и҆ кнéзь сътвóрень бѣ̀ ѿ ба҃, нѧ̑ є҆ди́нь чи́нь ѿ а҆́гг҃лыте. о҆голѣми́ се и҆ станѣ̑ грьдѣли́вь 11.83б; и҆ сичъ́кы бѣ́ха грьдѣли́вы и҆ прѣвъзнесени а҆ то́изи и҆ї҃рь твои̑ детô сегà и҆́дѐ, нѣ є҆ катô ѿнїа. а҆́ми є҆ кро́тъ́кь и҆ смѣ́рень 34.252б.

ед.: м. грьдѣли́вь 11.83б, 11.84; *мн.:* грьдѣли́вы 34.252б.

грълица *ж.* (2) *Гургулица; вид птица, подобна на гълъб; гърлица.* и҆ снáха и҆ рѣ̑ и҆ а҆́зь ѿтꙋ́ка не и҆зла́зю. а҆́ми́ щь бы҆ катô грьлица щò е пꙋ́ста. до́де не разъбе́рꙋ за мꙋ́жатóго си 40.322. // *Образно.* и҆ снахá и҆́мь плáче го́ръ́ко и҆ дꙋ́мáше тéжъ́ко мéне грьли́ци чтô е пꙋ́сто ї҆ люб҃на. колъ́ко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и҆ чáкахь да чю́ꙗ твои̑ глá̑ 40.323б.

ед.: грьлица 40.322, грьли́ци 40.323б.

гръло *ср.* (3) *Гърло, част от тялото на човек или животно; врат, шия.* а҆́ми̑ знаю̀ добрѣ̀ о҆́ти и҆́мáше плакї҃да бѣ́лѣгь на грьлото ѿ сáбїа 5.35; и҆ геѡ́ргїе рѣ̑ на момѣ̀та. ѿвръжѝ въжéто ѿ конꙗ́того и҆ дáй го мéне и҆ свѣ̑за ст҃ыи змеáтого за грьлото 39.311.

ед.: *чл.* грьлото 5.35², 39.311.

гръне *ср.* (1) *Гърне, глинен съд.* что̀ щѣ̑ да бъ́де о҆́нъ́зи чл҃кь. дѣ̑то се глéдаше ѿ злáто и҆ ѿ срéбро и҆ ѿ мѣ̑, и҆ на желѣ́зо стоꙗ́ше. и҆ мáлъ́ко нѣ̑що постоà. та чѣ̑ станѣ̑ нáпоконь слáбо катô є҆́днò грьне 18.181б.

ед.: грьне 18.181б.

грънец *м.* (1) *Гърне, глинен съд; гърнец.* чрьватáта (!) мꙋ и҆ корéматъ мꙋ ѿ мѣ́дь. колѣ́нетѣ мꙋ и҆ нѡзѣ̀те мꙋ желѣ́зны. и҆ мáлъ́ко нѣ̑що и҆́ма въ нѥго катô прьсть печéна, да рѣ̑шь катô ѿ грьнець 18.181.

ед.: грьнець 18.181.

грътан *м.* (1) *Образно. Гръклян, разширение в предната част на трахеята.* ты̀ и҆ дѣ̑то мѣ̑ сегà и҆стрьгнь и҆зъ рꙋцѣ́те дїáволъскы. ты̀ ми и҆ сегà ї҆ги, и҆зъꙗ́вѝ того́зи твоѐго вѣ́ръ́наго рáба, и҆ мои̑гò добрô мы́сльника. и҆ да гô ви́дѧ и҆ да гô познáѧ ко́и є̑ то́изи чтôто чи́ны то́лъ́кова мл҃ть със҆ ме́не грѣ́шнаго, дѣ̑то мѣ̑ и҆зва́диль ѿ грътáнь врàжїи 15.135.

ед.: грътáнь 15.135.

гръчески *прил.* (2) *Гръцки, от МИ Гърция.* и҆ послѣ̑ тѣ̑ прѣѐ цáръ́ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи цáрь конъстанъти́нь с҃нь ст҃ые є҆ле́ны 15.139б.

ед.: ср. грь́чьско 8.58б, 15.139б.

грѣх *м.* (104) **1.** *Грях; постъпка, която е в разрез с религиозния закон и нравственост; прегрешение.* защô бѣ́ше ѿпрь́вѣнь затвóрень рáй. зарà̑ а҆́дáмовь грѣ̑, а҆̀ сегá се о҆твóри 38.286; зарà̑ товà чю́вай и҆ пази́ се и҆ ѿ пїáнъ́ство. защô и҆ товá се смѣ́ша съсь тéжъ́кыте грѣ́хѡве. и҆ мнѡзи́на тò въри́на въ мъка 1.5; а҆́ми и҆ ные бл҃вéнїи хр҃тїáне, да ѿчи́стимь себѣ̀ ѿ грѣхѡвете нáши, и҆ ѿ врàжда и҆ ѿ клеветà, и҆ зáвисть, и҆ ѿ блꙋ́дь 13.125. // *Злонамерена постъпка, злодеяние, злина.* ѿ̑ каквà и҆змáма нà и҆змáми, и҆ какъ́во ны злò дáде. ѡ҆ голѣ̑ грѣ́ що ны҆ напрáви сегà то́изи проклéти а҆нъ́тихрі́сть 18.192б; и҆ рѣ̑ і҆ꙋ́менꙋ, сегà тѐ и҆зъгорѣвà̑, а҆́ко не доведéшь тꙋ́ка рáба бж҃їа сѵмéѡна. защó го си̑ мꙋ́чиль, и҆ защó го си̑ и҆спѣ́диль, коé тї е злò стóриль, и҆ кои̑ грѣ́ 2.12. **2.** *Греховност.* знáю мл҃ть твоѝ чл҃ко ї҆ люб҃ъ́че ї҃ги. чѣ̑ навѝва на твóй гнѣ́вь. гдѣ̑то на нà бы́ва… и҆ знáю че си̑ полóжиль д҃шꙋ твоѝ зарад[и] нáшь грѣ́. и҆ пролѣá

inslav

си прѣтꙋю крѣвь твою на крѣтѣ 9.73б; тогыва нбѣто щѣть да го свиать аґлѝ нбныи наеднô катô харѣтїа. и землѧта щê да изѣгори, м, лахѣте надолꙋ ѿ грѣ чл҃чьскыѝ, че сѣ е омрьсила ѿ чл҃чьскыѝ гнꙋсоты 18.196. **имам грѣх.** *Греша, съгрешавам.* а грѣшните щѣть да въскрѣнать да напльнать вѣчнаа мꙋка. и ѥднѝ имâ малѣко грѣ та сѐ измолѧть. кои какь ѐ ꙋработиль, тѣй си и зема хакать ѿ праведнаго сꙋдїа 18.199; **имам грѣх за нещо.** *Имам вина, нося морална отговорност за нещо.* нѥговы мнїа и чюдеса щê да кажа и азь, амѝ не смеа защô се боѧ нѣкакъ нѣщо да не остане нейсказано, та щѣ да имâ грѣ затова 39.296; и дꙋмать ѥдны чл҃ци. оти ако сѐ опыѐ, чтô чиню (!) злô. и кои грѣ има за това. и паче сичѣките така дꙋмають. амѝ книгыте црькôвны инакь зарьчать 11.108; **имам грѣх на душата си.** *Извършвам нещо осъдително, греховно.* пази се никакь никогы да се не клнешь, нѝ въ ст҃ое ѥвл҃їе, нѝ въ цр҃ква, нѝ въ дрꙋго нѣщо ако се и зарâ йстина клнешь, голѣ. грѣ имашь на дшьта своа 1.3; **немам грѣх.** *Не съм грешен, нямам грехове.* и слѣзе на земльа, и плѣть прїе ѿ ст҃ые бц҃е що ѐ дв҃ца мрїа. и бы съврьшень чл҃кь, катô и ныe. ѡсвѣнь тѣкѣмо грѣхь немаше 9.62б; **падна в грѣх.** *Изпадна в грях, съгреша, прегреша.* ако ли ны пакь искꙋси дїаволь. и паднѣ въ нѣкой ѿ прѣрѣнѣните грѣхѡве. атô да сѐ не прѣдадѣ въ очаанїе. нитô да рѣмь оти ные векѥ не можемѣ се сп҃сти 1.8; **прибера грѣх.** *Поема върху себе си грях.* и рѣ мꙋжь ѥѥ. не мѝ е възможно оче ст҃ы да си остáвлѧ женьта... и да приберꙋ и азь грѣ заради нѥѧ 11.104б; **родя на грѣх.** *Родя някого извън закона, в безбрачие.* бл҃жѐнныи сїмеѡнѣ, рѣ. влко. прркь дв҃дь, каже дхомь ст҃ый. какь ѐ въ безакôнїе зачѣть, и на грѣхь роди го майка мꙋ 2.11б; **струвам** *и* **сторя грѣх.** *Прегрешавам, съгрешавам.* и зарâ това нѥ ѐ кривь бь, когâ чл҃кь сâ. стрꙋва грѣ оти бь свакого чл҃ка остави на своѧ волѧ 1.3; зарâ това да не рѣмь, днесь да сторимь грѣхь а оутрѣ са ща покаѧ и исповѣдâ са ща 1.8б.

ед.: грѣ 1.3[2], 1.5, 1.6б, 1.7б, 2.12, 2.12б, 3.20б, 3.21, 5.29б, 5.40б, 6.47б, 9.73б, 11.104б, 11.106, 11.108[2], 12.11б, 15.132, 15.146, 18.180, 18.192б, 18.196, 18.196б, 18.199, 18.201б, 20.208б, 31.218б, 31.220б, 32.223б, 33.235, 33.246, 38.286, 38.290, грѣхь 1.8, 1.8б, 2.11б, 5.27, 9.62б, 16.162б, 18.199, 31.222б, 38.285, грѣхѣ 2.11б, 5.40б, грѣхь 19.207б, грѣ 20.208б, 32.223б, 35.257[2], 38.284, 39.296, грѣхь (!) 38.284, грѣхꙋ 34.253, *чл.* грѣхѣть 1.6б, грѣхьть 32.231, грѣхѣть 34.253, грѣхьть 38.291б; *мн.:* грѣхѡве 1.4, 1.5, 1.7б, 2.11б, 4.25, 9.73б, 9.75, 11.108, 18.206б, 31.220, 33.246б, грѣхѡве 1.8, 31.218б, 39.295б, грѣхоове 5.34, грѣхоове 6.47б, 16.159, 31.222б, 31.226, 32.230б, грѣхове 21.211, 33.247, грѣхоове 32.230, грѣхѡве 33.241, *чл.* грѣховете 1.4, 1.4б, 1.8, грѣхѡвете 1.4б, 13.125, 34.253б, грѣхѡвете 5.30б, грѣхѡвете 9.74, 38.291б, грѣхѡвéти 13.121, грѣхоовéте 18.199, 18.199б, грѣхоовéтѣ 18.199б, грѣхоовете 32.224б, 32.225б, 32.231, грѣховете 33.235, 34.253б, грѣхѡвéте 34.253б, грѣхоовéте 34.254, грѣхóвете 37.280б, грѣхóовете 38.291.

грѣховен *прил.* (4) *Греховен, който е свързан с грях.* и недѣите да спиме катô ꙋ тешѣкы сьнь грѣхóвны. и мóжеме що смѐ досега злô стрꙋвале, атô ѿсега зарâ това злô, добрô да стóриме 31.219; дойдѐ врѣме заради добрôе нáше сп҃сéнїе. и просвѣти нáмь сéлище х҃во. дето смѐ досéга сѣдѣле вь тьмѣ грѣхóвна 3.17. // *Образно.* и пâ рéче, и засега що си не промѣнꙋваха покрôвѣть, атô се съсѣ кáменїе ѡблѣкоха. колѣко да имѣ се съвлѣкꙋть грѣхóвны рызи 17.172б.

ед.: м. грѣхóвны 31.219, *ж.* грѣхóвна 3.17, грѣхóвнаѧ 33.240б; *мн.:* грѣхóвны 17.172б.

грѣховит *прил.* (2) *Греховен, който се отнася до грях; греховит.* малѣко млáдо раслáнѣче дáнь, щê да скóчи катô ѿ нѣщо ꙋплáшень. катô да рѣшь тьи ще да излѣзе антихрíсть ѿ áда

inslav

грѣхови́таго 18.185; и̑ тога́зи ѿи̑доше и̑ надо́ше (!) х҃а ка́кь ѐ ро́день. и̑ защô бы̑ но́щь, защô щѣ́ше да сѐ промѝне лю́та и̑ гор'ка тѣ̑ма грѣхови́та, и̑ да пристѣ́пи д҃нь да ны̑ спасѝ 33.241.

ед.: м. грѣхови́таго 18.185, *ж.* грѣхови́та 33.241.

грѣшен *прил.* (57) **1.** *Грешен; който е вършил грехове, прегрешения; греховен.* и̑ ре́ко̀ а҃зь па́вль къ а҃гг҃лꙋ. покажи́ ми д҃ши грѣ́шны и̑ праве́дны сѣ̑ каквà при́лика и̑зла́зѣть ѿ то́изи свѣ́ть 32.229б; и̑ сѣ́кыи хр҃тїа́нинь, макàрь грѣ́ш'нь, мака́рь праве́д'нь, и̑ма сѝ а҃гг҃ла храни́теля 11.83; тїе бѣ́ха грѣ́шни, и̑ ꙋ̑зе́ха мѵ̑рô скѣ́по. и̑ поли́вахꙋ на главꙋ̑ і҃сꙋ х҃ꙋ, и̑ простѝ и̑́мь бо̑ съгрѣше́нїето 34.250; и̑́ дꙋма́ть бо̑ꙋ, г҃и мл҃и́мь твоà до́бринà. ѻ҃ти векѝ̑ не мо́жѐ да трьпѝ ѿ грѣ́шны̑ чл҃цїи безако́н'ство и̑ непра́вды 32.225. **2.** *Като същ. Грешник; човек, който има грехове, прегрешения.* а҃зь лю-дїе́те ми́ловà и̑ право имь съдѧ сѣ̑комꙋ... нѝ праведнаго мь́ча, нѝ грѣ́шнаго ми́лꙋвамь. а҃мѝ сѣ̑комꙋ сьмь да́ль дѣ́ль. грѣ́шномꙋ мь́ка, а҃ праве́дномꙋ ра́и и̑ цр҃тво нб҃ное 18.205; праве́дницѝте щьть да вьскр҃нать да сѐ почетьть и̑ да сѝ земать добро̑то щото̑ и̑́мь бо̑ нагóтвы. а҃ грѣ́шните щьть да вьскр҃нать да напл́нать вѣ́чнаа мꙋ́ка 18.199.

ед.: м. грѣ́шень 1.4, 31.219, грѣ́ш'нь 11.83, 12.112б, грѣ́шны̑ 14.130, 15.138б, грѣ́шнаго 2.10, 5.30, 15.135, 15.135б, 18.205, 38.285, грѣшнаго 34.253б, грѣ́шномꙋ 2.9, 11.98, 15.134, 17.168, 17.169б, 18.205, 31.217б, *сравн.* на́игрѣшень 12.110б, най грѣ́шень 19.208, *ж.* грѣ́шна 11.105, 15.151б, 17.166б, 17.167б, 17.170б, грѣшна 17.166б, грѣ́шнои 11.104, *чл.* грѣ́шнъта 13.121б, *ср. чл.* грѣ́шното 17.172б; *мн.:* грѣ́шнїи 1.6, 18.193, грѣ́шны 4.26б, 9.73б[2], 18.200, 18.200б, 32.226, 32.229б, 40.323, грѣшныи 18.189, грѣ́шни 34.250, грѣшны̑ 32.225, грѣ́шны̑ 32.226, 32.229[2], 32.229б, 32.231, грѣ́шны̑ 18.198б, 18.206, 35.257б, *чл.* грѣ́шните 16.160, 18.199, 32.231, 33.241, грѣ́шныте 32.225.

грѣшник *м.* (47) *Грешник; лице, което има грехове, прегрешения.* съмрѣ̀ть тâ е на пра́ведници голѣ́мо добрô. а̀ на грѣ́шници голѣ́мо злò, и̑ вели́ка щѐта 31.219; а҃мѝ пàкь зна́ѧ, и̑ чю̑, затовà слѣ́зе бо̑ та бы̑ чл҃кь, дето гò ро́ды̑ ты̑, да ѿбрь́не грѣ́шници на покаа́нїе 17.170б; и прѣклони́ сѝ па́кь колѣ́нѣте бл҃же́нныи і҃ѡа́ннь. и̑ поклонѝ и̑́мъ се до́ землю, и̑ ре҃. ко́и с'мь а҃зь є҃ди́нь грѣ́шникь оу҃ г҃а ба҃. и̑ ѿ сич'ки чл҃ци на́игрѣшень 12.110б; помѣнѝ вѣ́чнꙋю мь́ка на грѣ́шници, помѣни́ ка́кь щешь да се мъ́чишь зара҃ грѣхѡвете сѝ 1.4б.

ед.: грѣ́шникь 12.110б, грѣ́шника 17.166, 17.167б, 18.198б; *мн.:* грѣ́шници 1.4б, 11.104, 15.135[2], 15.146, 16.157б, 17.170б[2], 17.171, 18.199[2], 18.199б, 19.208, 31.219, 32.228б, *чл.* грѣ́шницѝтѐ 18.177б, 32.228б, грѣ́шницѝте 18.198б, 18.200, 18.201б, 18.203б[3], 18.205, 18.206[6], 18.206б[11], 32.228б, грѣ́шницѝте 18.206.

грѣшница *ж.* (5) *Грешница; жена, която има грехове, прегрешения.* и̑ ре́коха ю҃и. зна́еш' лѝ нѣ́кое добрô да сѝ сторила. и̑ тїа́ и̑́мь ре҃. є҃днà грѣ́шница є҃с'мь и̑ коѐ мо́гꙋ добрô да сто́рю 11.105б; и̑ тїѐ что̑ помы́слюваха, и̑ а҃зь и̑́мь разꙋмѣ́ва҃ защô и̑ а҃зь зна́ѧ҃ чѐ с'мь грѣ́шница, и̑́ щѣ̑ да сѐ мь́чꙋ и̑ тїѐ товà мы́слѣха да мѐ тꙋ́реть въ а҃дь 11.103б.

ед.: грѣ́шница 11.103б, 11.105б, 17.167, 17.171, 17.172б.

гугулѣм (!) *вж.* **голѣм**

гуегаѳор (!) *вж.* **гундафор**

гулио *ЛИ* (1) *Гулио.* и̑ катô лежа́аше дои́де́ нѣ́кои чл҃кь и̑́мето мꙋ гꙋ́лїо. ѿ гер'мїа. и̑ дои́дѐ ꙋ̑ ца́ри_гра̀ да посѣтѝ стꙋ́дїа кне́за като ѐ бо́л'нь 11.98б.

гꙋ́лїо 11.98б.

гумно *ср.* (6) *Харман; място, където се вършее; гумно.* и̑ дрꙋ́гы годѝ дрꙋ́гымꙋ да мꙋ̑ ѿнѝе́ме водѣ̀та ѿ дво́рьт' мꙋ̑... дрꙋ́гы̑ и̑́ще вѣ́трь да пометѐ токь́ть да сѝ напра́ви себѣ̀ гꙋ́мно 31.217; и̑ поидѐ дв҃дь, и̑ кꙋпѝ ѻно́ва гꙋ́мно със'

inslav

пшеницьта чтôто врьша́ше ѻр'на 11.89б.

ед.: гꙋмно 11.89б², гꙋмно 11.89б, 11.90, 18.181, 31.217.

гундафор *ЛИ* (2) *Гундафор.* каза́ха ца́рꙋ ѝн'дїискомꙋ гꙋн'дафо́рꙋ. ка́кь ѐ дове́ль а҃вва́нь кꙋпе́ць хы́тра ма́истора 7.51б; а҃вва́нь. пꙋ́стень бѣ́ше ѿ ѝндїиского ца́ра гꙋегаѳо́ра. (!) да ѝ́ще да ꙋ҃цѣнѝ ма́истора дрь́водѣл'ца 7.49.

гꙋегаѳо́ра (!) 7.49, гꙋн'дафо́рꙋ 7.51б.

гъба *ж.* (1) *Гъба; предмет, който попива течност; сюнгер.* тогѝва щьть да ви́деть ѝ пиро́нете дѣ́то го прикова́ха съ ѿ҃ѣ ѝ гь́бата дѣ́то го напои́ха със' ѻце́ть ѝ жль́чь 18.200.

ед.: чл. гь́бата 18.200.

гъст *прил.* (1) *Гъст, който се състои от много разположени близо един до друг еднакви предмети.* ѝ лов'ци когà ло́ве́ть ло́вь, ѝ ѝ́щꙋть звѣ́рїе по го́рїе ѝ по дол'чины, ѝ по гь́сто шꙋ́мїе 31.215.

ед.: ср. гь́сто 31.215.

гюмрюк *м.* (1) *Гюмрюк, такса върху стоките; мито.* а҃ па́кь дрꙋ́гые ѝ́щьть да зе́мать ѿ гѿмрюкѧть по́вече... ла́ком'ство е си́ч'ки лю́дїе прити́снало 31.217.

ед.: чл. гѿмрюкѧть 31.217.

гюмрюкчия *м.* (2) *Гюмрюкчия; лице, което събира мито.* зара҃ болѧр'ство по си́ч'ката землѧ̀, ѝ по сич'кы пь́тюве гюмрюк'чїе, ѝ ѻшꙋ́р'цїе, ѝ трь́говцїи гра́дове дрьжеть 31.219б.

мн.: гюмрюк'чїе 31.219б, 32.228б.

Д

д҃[I] *числ. бр.* (17) *Четири, 4.* а҃зь данїиль, прр҃кь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѣ ѝзлѣ́зоха, д҃ вѣ́трове нб҃ны, та҃ ѝ́мь бѣ́ше ѝ́мето. сѣве́рь. ю҃гь. є҃вро҃нь. ѝ зефирь 18.181б; защѡ̀ і҃ѡсифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове. і҃а́кова сѵ҃мѡ́на, і҃ꙋдꙋ, ѝ і҃ѡсїа 6.41; ѝ дрꙋ́гы, д҃, си́лы зовът' се живо́тны... прьва̀ ѐ си́ла наго́во́р'на... а҃ вто́ро ѐ го́га̀ (!) ѝз'бы́ра чл҃кь добро̂ ѿ зло̀... ѝ тре́тїа ѐ си́ла ѝ҃рость... а҃ четвръ́та ѐ си́ла жела́нїе 33.232б. // *В състава на сложно числ.* д҃. *Четири хиляди, 4000.* ѝ ца́рь при́зова а҃леѯа́нрь́скаго вл҃ка. ѝ кр҃ти́ се ца́рь ѝ си́ч'кы дѡ́мь нѥ́говь, ѝ д҃. лю́дїе 39.311б.

д҃ 2.12б², д҃ 6.41, 14.129б, 18.181б², 18.182², 18.182б³, 18.196, 32.227б², 33.232б, д҃ 19.207б*, д҃ 39.311б.

д҃[II] *числ. редно* (10) *Четвърти.* чю̂ д҃ ѝ дрꙋ́го чюдо слꙋ́шаите бл҃ве́ни хр҃тїа́не 2.14; сказанїе д҃ то ѝсканїе 33.241б*. // *В състава на сложно числ.* д҃і. *Четиринадесети.* ѝ ѿтогàзи оу҃твръ́ди се пра́зникь, да пра́знꙋвамѐ въ҃вижѐнїе чт҃но́мꙋ кр҃тꙋ, м҃ца сеп'тем'врїа, д҃і. ѝ до дн҃е́шныи д҃нь 4.26б; м҃ца того̀, д҃і, жи́тїе пр҃пбные матере на́шее петкы трьнов'скые 8.55.

д҃ 2.14, д҃ 9.70, 11.85б, 39.316*, *чл.* д҃ то 33.241б*, д҃і 4.21б, 4.26б, 36.267, д҃і 8.55, д҃і 36.267.

да *част. и съюз* (5788) **I.** *Част.* **1.** *За образуване на глаголни форми за бъдещи времена; да.* ѝ гле́даха си́ч'кы гра́жане го́рѣ ѿ кꙋ́лите ка́м'то̂ ѐзеро́то ка́к' ще ламїа́та да погль́не момъ̀та 39.310б; прр҃кь і҃саі́а дꙋ́ма за товà, лю́дїе дѣ́то сѣ́дѣхꙋ във' тьмни́ца незна́ѧна, щь́ть да ви́деть го́лѣ́мь свѣ́ть 33.241; ѝ пойдѐ догдѐто бѣ́ше стра́жа на раз'бо́иниците. ѝ видѣ́ха го ѿнїа влъ́хвы ѝ щеха да го ꙋ҃бїать 6.47б; ѝ пойдо́ха на є҃дно̂ мѣ́сто гдѐто щѣ́ше ца́рь да пра́ви пола́та 7.51б; защѡ̀ дѣ́ть мо́ѝ закхѐи, когà щѣль да ꙋ́мре, ѝ ка́заль ѻ҃ц҃ꙋ моѐмꙋ сїмо́нꙋ 4.23. **2.** *За образуване на описателни форми за повелително наклонение; да.* ѝ раз'бра̀ ца̀рь ѝ раз'гнѣва́ се. ѝ ре҃ на́ слꙋ́гыте. да запа́лите по́тврьдѣ пе́щѣ̂ до се́д'мь пь́ти. ѝ тога́зи да тꙋ́рите трѝте ѿтроци ꙋ҃ пещâ 11.92; ѝ ст҃ыи і҃ѡа́ннь позна̀ че ѐ дїа́воль. ѝ ре҃ мꙋ... да не ѝзлѣ́зешь ѿ

inslav

товà мѣ́сто, додé ми не кáжешь, за коà си рáбота дошь́ль тꙋ́ка при мéне 6.44; и҆ рѣ҃ мꙋ҃ стѣ҃ і҆ѡáннѣ. прїé ть ще х҃с чéдо моѐ, токò є҆лà да и҆дѣ҃ назáдь. и҆ недѣи да ѡ҆стáнешь тꙋ́ка въ срⷣце дїáволѧ́ско 6.48; и҆ рѣ҃ и҆мь. мл҃ю ви се брáтїе, скóро и҆дѣ́те и҆ найдѣ́те го. а҆́ко лѝ го не нáйдѣте, тꙋ́ка векѥ̀ да нѣ е дошь́ль нѝкои 2.12. // *В състава на сложна частица* ***нѣ́ка да****; нека да.* и҆ рѣ҃ а҆́нна. нѣ́ка да посѣдѝ при нá҃ є҆́днакь є҆́днѣ годи́на, да наврь́ши трѝ гóдинь 13.123; и҆ ѿ стрáхь нѥ́говь д҃вдь пáде на лицѣ́то си и҆ мл҃таше се и҆́ рѣ҃ дóста бы҃ гнѣ́вь твóѝ г҃и. нѣ́ка да дóиде на мéне твóата лю́тына 11.89б. **3.** *За образуване на сложни неопределителни местоимения* ***кой да е, какъв да е****; кой да е, какъв да е.* є҆ди́нь чл҃кь що съ є҆ ѿрéкль ѿ дрꙋ́га, и҆лѝ ѿ брáта, и҆лѝ ѿ съсѣ́дина, и҆лѝ ѿ дрꙋ́гыго кóи да є҆ чл҃кь и҆ ви́ди го напоконь че го нѣ́кои биѐ, и҆ли го мь́чи, и҆лѝ мꙋ дрꙋ́го нѣ́кое злò чи́ни. а҆ тóи мꙋ девное не помага 16.158б; а҆́ко лѝ щéшь на безврѣ́меннаа гри́жа, а҆ тѝ се не ѻ҆́гри́жꙋваи ни́коги за нѣ́коа каква да є҆ рáбота, и҆ а҆́кò бїень, бꙋ́дешь, и҆лѝ непочьтéнь, и҆лѝ и҆спьдень, не ѻ҆гри́жꙋваи се 19.207б. **4.** *За образуване на съставно сказуемо; да.* а҆ і҆ѡáннѣ прїѐ ꙋ҆ сéбѣ сѝ д҃хь ст҃ыи. и҆ тогáзи започѐ да ꙋ҆чи за вѣ́ра бж҃їа 12.111; и҆ поидóха тáмо и҆ зéха да копáють и҆ найдóха тѣлóто ст҃ѣи пéткы цѣ́ло и҆ хꙋ҆́баво 8.57б; ви́деть злы́те и҆ нечь́стивыте, правéдныте какѧ сѣ̀ вéселѧ́ть. и҆ не мóгꙋть да сѣ̀ приближéть при ѡ҆нѣ́зи ц҃рьскаа трапéза 12.118б; и҆ тїа катò ви́дѣ̀ че съ̀ заклѐ, тогази трь̀гна да и҆́де слѣ́дь нѥ́го 10.78; и҆ тогáзи повелѣ̀ бг҃ а҆рхистрáтигꙋ михаи́лꙋ, и҆ прѣстâ да ꙋ҆́бива є҆врѣ̂искыте лю́дїе 11.90; и҆ ѳóма рѣ҃. дрьвò дѣлéць сь́мь. и҆ ꙋ҆мѣ́ю да прáви҃, рáла, и҆ колелà, и҆ корáбе 7.51б; и҆ женáта ѿ срàмь не смѣà да гô попи́та, тѝ кóй си, защó го ви́дѣ̀ чѣ̂ е чл҃кь стáрь, и҆ пóчьстень 15.154. **5.** *За изразяване на определено чувство, отношение (недоволство, съжаление, учудване, удивление); да.* и҆ є҆пк҃пь рѣ҃ мꙋ҃. не ви́диш ли̑ кóлѧ́ко злò тéглѝ сыромá, а҆́зь и҆ чюжди́нець. а҆́мѝ мѣ̂ пи́таш чтô мї е. д҃нéска рáботѝ. а҆ нощéска сѧ́мь ѻ҆ковáнѧ и҆ кáкь да не плáчю 9.67б; и҆ поидѐ тьмни́чныи стражàрь. и҆ рѣ҃ на ѡ҆́нїа трїе влáстелѥ, съсѧ плáчь, брáтїе мои̑ любóвны, да нѐ бѣ́ нѝкáкь ꙗ҆́ль хлѣ́бь съсѧ вá҃ и҆ любóвь и҆мáль 15.146; ѡ҆́. ѡ҆́. чтô є҆ тáзѝ нꙋ́жда є҆̀. чтô є҆ тази си́ла ѿ назарáнина. да се чю́дишь и҆ диви́шь, кóлѧ́ко є҆̀ си́ла марїи́на крѣ́пость 35.263; и҆ мнѡ́го се чюди́ха на нѥ́иного ст҃óе тѣ́ло. ѿ тóлѧ́кози врѣ́ме кáкь стоѝ цѣ́ло и҆ крáсно, и҆ бл҃го ꙋ҆хáе, и҆ ѿ хꙋ́бава мириз̑мà да сѐ чл҃кь не насы́ти 8.58. // *За изразяване на съмнение, колебание, опасение (в съчетание с отрицателната частица* ***не****); да не би да.* а҆́мѝ поидѐ и҆ паднъ на нѡѕѣ́те мꙋ. и҆ рѣ҃ мꙋ, да не сь́ си прогнѣвáль на мéне щò съмь твóà рáба 5.37б; и҆ помы́сли сѝ а҆́ко и҆́мь не стóри по вóлꙗ. да не бы́ха се и҆ тїѐ помéтнъле да сѝ възмꙋ́ть и҆мáнїето ѿ нѥ́го 15.145б. **II.** *Съюз.* **1.** *Свързва сложни съчинени съединителни изречения; да, и, та, па.* доидóха двà а҆́гг҃ла ꙋ҆ сóдѡ́ грáѧ ꙋ҆ вечéрѧ́но врѣ́ме. а҆ лóть с҃ѣ́ше прѣ̀ содѡ́мѧ́скы врáта... дâ катô видѣ̀ ѡ҆́нїа двà а҆́гг҃ла а҆лà тóй не знáеше чé сѣ̀ а҆́гг҃лы, а҆́мѝ сѣ́каше че сѣ̀ нѣкóѝ пь́тници 31.221б; а҆́гг҃лы̀ прихóдеть прѣ̀ прѣстоль бж҃їи плáчать и҆ ви́кать... дâ а҆́кò щѐ твоѐ гн҃дѧ́ство дáи нáмь тести́рь 32.225; и҆ повелѣ̀ на слꙋ́гы да и҆́зведꙋ́ть ст҃го и҆зъ тьмни́цата... дâ катô го видѣ̀ цáрь че хóди зрáвь. почю́ди се чю́до голѣ́мо 39.301б. **2.** *Въвежда подчинени определителни изречения; да.* и҆ рéче сщ҃éнникь і҆ѡ́сифꙋ. на тéбѣ̀ се паднѣ̀ жрѣ̀бїе, да приéмешь дв҃ца гн҃ꙗ 13.124б; и въ ѡ҆́нїа д҃ни и҆злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кѥ̂сара а҆вѧ́гꙋста, да сѣ̂,

inslav

напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето сѝ ѿчѣ́ство 33.236б; и҆́мах҆ за́конь манасти́рѣскы̀, да се по́стеть вѣ҃ дн҃ь 2.10б. **3.** *Въвежда подчинени подложни изречения след безлични изрази; да.* и҆ дрꙋ́гыи нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ́го на е҆дно́го є҆вре́ина, и҆ досади́ло мꙋ̀ се да лежѝ запрѣ̀нь ꙋ҆ тьмни́ца ра́ди ѿнѣ́зи голѣ̑ дл҃ъгь 6.48; и҆ ста̑ пра̑ѣ нѥ́го нѣ́кои чл҃кь и҆́мето мꙋ̀ рꙋві́мь, и҆ ре̑ мꙋ̀. не по̑ба́ѣ̑ прѣ́вѣнь ты̀ да принесешь да́рь гдⷭ҇ꙋ бг҃ꙋ, защо̑то сѝ безѣпло́дѣнь и҆ нѣ є҆ и҆злѣ́зло ѿ те́бѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли 13.121. **4.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения към подлога и допълнението; да.* и҆ сѣ́кыи и҆́маше се́бѣ си мрьтѣвь съсѣ тѣло́то. ꙗ҆де́нїе и҆́мь бѣ́ше да дꙋ́мать бж҃їи рѣ́чи 17.164б; и҆ сѣ́кого чл҃ка ꙋ҆́чаше, не лъже́те нѝ кльнѣ́те се на и҆́ме бж҃їе… защо̑ є҆ голѣ́мь гр҃ѣ̑ да се кльне́те вь и҆́ме бж҃їе 2.12б; а҆̀ тїа́ гы злѣ̀ мꙋ́чаше. и҆ па̀кѣ гы̀ о҆сꙋ́ди. і҆ѡа́нна сто́ри, да сече̑ дрь́ва и҆ да по̑кла́жда ѿгѣ́нь. а҆̀ про́хора да поли́ва лю́дїе и҆ да гы̀ мы̀е 6.41б; є҆́то с҃нь бж҃їи съ а҆́нѣгл҃ты нѥ́говы. сто́риха бо́й съсѣ дїа́вола, и҆ съсѣ тїа цар҃їе землъскы̀. де̑то бѣ́ше гы направиль а҆нѣтихрі́сть да сѣ̑ по̑ нѥ́гова рька̑ 18.195. **5.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; да.* и҆ бѣ́ше злѣ̀ чл҃ове́кь. и҆ повѣ̀лѣ о҆номꙋ́зи є҆пк҃пꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на граді́нꙋ гдѣ̀ сѣ́ють зе́лїе 9.67б; дїа́воль разꙋмѣ̀ что̑ е ре́кль ма́лѣхь на же́нъта сѝ. и҆ завидѣ̀. и҆ и҆ще да и҆̀ сто́ри па́кость 10.77б; и҆ и҆ма́ше и҆́рь робы́нꙗ злѣ̀ пада́ше ѿ болесть. и҆ по̑мли́ мꙋ̀ се да ю҆̀ и҆сцѣлѝ 36.272. **6.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; да, за да, та да.* и҆ и҆злѣ́зе си́чѣкы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щѐ да сѐ сто́ри чю́до на ца́рѣска дѣ́щера 39.310; и҆ на́и҆дѐ на полови́нь пътѣ си дрьво̀ хꙋ́баво и҆ мнѡ́го листно, и҆ се́дна по̑ нѥ́го да си почїе 16.157б; и҆ дои҆дѐ нѣ́кои момъ́кь и҆́ме̑то мꙋ̀ до́мѣно, сы́нь дїѡскори́довь, слꙋга̀ рома́нинь, да сѐ кѣ́пе ꙋ҆ тѣ́зи ба́нꙗ 6.42. **7.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; да, ако.* вче́ра марѣ́а и҆ ма́рїа сестрѝ лазаровы. посрѣ́щнаха х҃а съсѣ пла́чь. и҆ подꙋ́махь мꙋ̀, да бѣ́ше бы́ль тꙋ́ка г҃и. не бы̀ ꙋ҆мрѣ́ль на́шь бра́ть 34.249; какѣво́то стѐ добро̑ сто́риле, таква́зи щете сега̀ и҆ да намѣ́рите, да стѐ слꙋ́шале и҆ почи́тале нѥ́говыте дꙋ́мы, и҆ не́говьта наꙋ́ка, не бы́хѣте са се́га̀ о҆сѣ́диле 18.201. **8.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; да, та да, че да.* тогі́ва щьть да сѐ о҆сѣ́деть тїа́ самы̀ се́бѣ сѝ, де̑то не слꙋ́шаха дꙋ́мата гн҃ꙗ, като̑ бѣ́ше ре́кль да нѐ о҆сѣ́жате чл҃ка да не стѐ о҆сѣ́дени и҆ вїе 18.197; затова́ се и҆ ѿнїа боа́хꙋ, о҆́ти да не бы́ха и҆ тѣ́хѣны жены̀ вѣрꙋ́вали, и҆ прїе́ле д҃хь ст҃ыи, да и҆дꙋ́ть и҆ тїе слѣ̑ нѥ́го 36.271б. **а нѣ да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; вместо да.* нѣли́ сѝ че́ль на кні́га что̑ ка́же за є҆рети́ка чл҃ка, є҆днꙋ́щь и҆ два̀щь да го̑ поꙋ́чи́шь, и҆ тога́зи а҆̀ко не прїе́млѥ, а҆̀ ты̀ се ѿ нѥ́го ѿречѝ, а҆̀ нѣ̀ така̀ да чинишь 12.115б; а҆̀мѝ и҆́ма̀ тꙋ́ка чл҃цїи ме́ждꙋ на̑, та са̀ и҆ бл҃го ꙗ҆́ле и҆ ме́со. а҆̀ нѣ̀ да по́стѣть като̑ е зарь́чано 18.198б; **без да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; без да.* и҆ ре́че є҆́и зо́сима. то́лѣкози годи́ны така́ ли прѣ́бы̀ безѣ бо́лесть. и҆ безѣ па́кость ѿ дїа́вола нѣ́що да поте́глѝ 17.171б; **да речеш (да речем).** *Да река, предположа, допусна.* и҆ като̑ видѣ̀ несторь мла́дь тврь́дь тврь́дѣ, (!) ко́лѣко да ре̑́шь и҆ма́ше, до, к҃. го́динѣ и҆ хꙋ́бавь 9.65б; и҆ тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и҆ вели́ко мн҃ѝ ге̑ѡрѣгїе. мла́дь на вѣ́зрасть да ре̑́мь, до. к҃. го́ди́нь 39.297б; та̑ зара̑ ꙋ҆ това̀ пр҃рѣ̑ ѻ҆́сѣжда нашето проважда́нїе. та̑ ка́же. залꙋ́до се млѣ́ви и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на то́изи свѣ́ть пꙋ́стошныи… а҆̀ла̀ да ре̑́мь че є҆̀ и҆стинна та́зи дꙋ́ма пр҃рѣ̑ꙋ 31.220; а҆̀мѝ и҆

па́кь та ѐ чю́дн҆нь чл҃кь. хо́ди ꙋ̀ еднѣ̀ ри́за, и҆ ꙗ҆́дѐ тьк҆мо ѐди́нь хлѣ́бь, и҆ вода̑, а҆̀ дрꙋ́го ни́що. и҆ да ре́мь че ѐ нѣ́кои маге́сникь и҆лѝ е лѣ́стникь. а҆̀ то́и сре́бро и҆ зла́то не ꙋ҆зи́ма 7.53; **да речеш (да речем), като да речеш (като да речем).** *а) Свързват израз или изречение, което пояснява предходен текст; да речем, сиреч, именно.* о҆́тѝ ѐ бг҃ непости́ж҆мь, да ре́шь. не мо́же на́шь чл҃чь́скыи ꙋ҆́мь пости́гнь да разꙋ́мѣемь бж҃ї́а ра́бота 38.286б; а҆̀ тре́тїа дꙋ́ма е па̀кь. о҆́ти, ка̑ ѐ бг҃ трѝ съста́вень. да ре́мь ѡ҆ц҃ь, и҆ сн҃ь, и҆ ст҃ыи дх҃ь 38.284; защо̑ сто́е є҆ѵ҃лїе на трѝ ѐ раздѣлѥ́но. є҆́дно̑ ка́зꙋва що̑ съ е сто́рило, като̑ да ре́шь, распе́тїе, погребе́нїе въскрсе́нїе. вто́рое, при́ч҆ча. като̑ да ре́мь гата́н҆ка, що ѐ 34.253. *б) Свързват изрази, с които се изразява предположение или сравнение; сякаш, като че ли.* тре́тїать вл҃кь дѐто прили́чѣше като̑ ри́зь. та̑ ка́зꙋва за ц҃ра але́ѯанра, дѐто ѡ҆напрѣ̑ цр҃ꙋваше на̑ ѐллините. дѐто и҆́м҆ се пока́за като и҆ко́на и҆спи́сана. и҆ като̑ да ре́шь напра́вина ѡ҆ мѣ̑ 18.182б; и҆ кога̀ да прѣсты́пѧ пра̀гьть, а҆́зь не мо́га. си́ч҆ки ꙋ҆лѣ́зоха ле́сно, а҆̀ ме́не ка́то да рече́шь че ми нѣ́кои бра̀ни и҆ не пꙋ́ща ме̑ 17.170; и҆ ѡ҆тво́риха ѡ҆н҆зи коно́бь, и҆ найдо́ха гы цѣ́лы и҆ ни ѐдно̀ влакно̑ не бѣ́ше и҆з҆горѣ́ло, и҆лѝ ѡ҆ глава̑та и҆́мь и҆лѝ ѡ҆ снагѣ́та нѣчто̑, а҆̀мѝ бѣ́хꙋ да рече́шь като̑ жи́вы и҆ цѣло̑кꙋ́пны 5.39б; **да си жив до вѣка (въ вѣки).** *За изразяване на благопожелание и почит към високопоставено лице; жив да си.* и҆ пои́до́ха на ца́ра и҆ ре́кохa мꙋ́. да́рїе ца́рꙋ, жи́вь да бꙋ́деш въ вѣ́кы. сто́риха є҆ди́нь з҆го́ворь си́ч҆ки лю́дїе, кои́то твой хлѣ́бь ꙗ҆́дꙋть при тво́е ца́р҆ство 11.92б; и҆ пови́ка ца́рь ѡ҆дале́че, жи́в҆ ли си̑ данїи́ле дрꙋ́же мо́й. и҆ данїиль чю̑ и҆з҆вѣ́трѣ и҆ ре̑. да си̑ жи́вь ца́рꙋ до́ вѣка. гг҃ь бг҃ пꙋ́сти а҆́гг҃ла своѐго и҆ загради̑ ꙋ҆ста̀ лѣвѡ̑. и҆ жи́вь сѣ́мь досе́га 11.93; **зам (зан) да.** *а) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* прр҃ци и҆ льжли́вы хрі́сты и҆ знаме́нїа щѣ́ть да стрꙋ́вать, за́мь да и҆з҆ма́мѣть добры́те лю́дїе 18.191б; ѡ҆блѣ́че се х҃с въ чрь́вена багреница, за̑нѣ̑ да покры́е голотѣ̑ а҆да́мꙋ прѣо҆ц҃ꙋ и҆ съ трь̀сть го би̑ха, да съкрꙋ́ши̑ главѣ̑та дїа́волꙋ 35.258б. *б) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за следствие; че да, та да.* тѝ да го̀ ꙋ҆пра́вишь. и҆ о҆пази́шь. и҆ нагле́дꙋвай. па̀кь тѝ ꙋ҆ дома̑ да́ го̀ дове́дешь. за́мь да тѝ сла́виме и҆́метѡ̑ твоѐ сто́е ката̑ дн҃ь 39.313б; **защо (оти) да.** *а) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* мнѡ̑зи́на ми да́ваха а҆спри, а҆́зь не зе́ма̑ защо̀ да дохо́жда сѣ́кыи на ме́не 17.168б; си́ч҆ко това̀ прѣтрьпѣ́хь защо̑ да и҆з҆ва́дѧ те́бе, и҆ си́ч҆кы рѡ́дь детѡ̑ ѡ҆ те́бе се наро́диль 35.265; и҆ на тѣ́зи го́ра̑ възве́де х҃с а҆пл҃е́те и҆ защо̑ гы заве́де нави́соко. о҆́ти да пока́же вы́сокь разꙋ́мь на а҆пл҃е́те 38.292б; на распе́тїе х҃во, въкꙋ́си х҃с жльчь ѡ҆ є҆вреѐте. о҆́тѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкꙋше́нїе что̑ въкꙋ́си а҆да̑ ѡ҆ дрь́вото 38.289. *б) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за следствие; за да, та да.* и҆ затова ре́ х҃с по си́ч҆кы є҆зы́ци да сѐ проповѣ́да и҆́ме моѐ да се пока́ють. защо̑ да и҆́м҆ се о҆ста́веть грѣхѡ́вете 38.291б; и҆ па̀кь въскрн҆и̑ тре́тыи дн҃ь, като си̑ мнѡ̑гыщь ка́заль на́мь, със҆ твойте прѣ́стыи ꙋ҆ста̀. о҆́ти да ви́дѧ и҆ а҆́зь и҆ твойте ꙋ҆ченици. защо̑ се сѣ̑ о҆скрьби́ле 35.262б; **и да (ако и да).** *Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; и да, ако и да.* и҆ тогазѝ ст҃аа пет҆ка като̑ чю̑ ѡ҆н҆зи гла̑, и҆ да и се́ не щѣ́ше. а҆̀ тїѧ ѡ҆ста́ви ѡ҆нь́зи пꙋ́стынѧ 8.56б; а҆̀ четврьтое па̀кь детѡ̑ да лю́бишь баща́ си и҆ ма́ика си̑… и҆ ни́когда̑ гы не о҆ста́вей да гладꙋ́вать и҆лѝ да жьдꙋ́вать. и҆лѝ да

inslav

ѝстéглать нѣщо злò… защô нáпоконь ѧ̀ко нѣщо ѝ добрô да ѝмь стóришь немáшь файдѣ̀ 1.5; **като да.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; като че, като че ли, сякаш че.* въ ѐднâ нощь… лéгна да спѝ. ѝ стóри мꙋ се катô да ѐ оꙋ̀ солꙋ̀нь, вѣтрѣ̀ ꙋ̀ цр҃квата ст҃мꙋ̀ димѝтрїю 9.70б; **колко да.** *а) Въвежда подчинени допълнителни изречения; като да.* товà катô чю̀ цр҃ь. ѡ̀брáдова се, ѝ мнѣ̀ше мꙋ̀ се, кóлѣко да летѝ ѝ да фрѣ̀ка пô҆ нб҃ето 8.59б. *б) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; колкото да, за да, само за да.* не накáзꙋва нà съсь сичѣ̀ка срьдина нѥ̀гова нѣ̀ мáлѣко накáзꙋва нà колѣко да сѐ покаѐмь за грѣ̀ховете нáши 1.4; ѧ̀то се съсѣ̀ кáменїе ѡ̀блѣ̀коха. кóлѣко да ѝмѣ̀ се съвлѣ̀кꙋть грѣхóвны рызи 17.172б; **макар да (макар и да).** *Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар да, макар и да, макар че.* ѝ тѣ̀и се бѣ̀ше пôкáнила, макáрь да бѣ̀ше женà ѧ̀мѝ бѣ̀ше ѝсплѣ̀нѥна дх҃а ст҃го. ѝ бѣ̀гаше ѡ̀ нѥ̀а сѝла дїаволѣ̀ска ѝ ѝсчѐзнꙋваше катô ды̀мь 8.56; ѧ̀мѝ пáкѣ̀ гы̀ видѣ̀ ѧ̀пл҃ь ѡ̀тѝ нѣ̀ съ ꙋ̀тврьждéнїи добрѐ съсѣ̀ разꙋ̀мь. макáрь ѝ да ѝщеха да сѐ крт҃еть 36.270; **нежели да.** *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за степен; колкото да, като да.* ѝ цáрь катô вѝдѣ̀ чѐ ꙋ̀мрѣ̀ лїѡ̀, ѡ̀скрьбѝ се тврьдѣ̀ за нѥ̀го, нѐжелѝ да бы̀ се лишѝль ѡ̀ царѣ̀ство своѐ 9.66; **нема що (что) да сторя.** *Няма що да сторя, безсилен съм пред нещо.* товà катô чю̀ цáрь, ѝ нéма векѝ̀ щô да стóри ѡ̀ ѧ̀дь ѝ ѡ̀ лютинà. катô бы пô҆смѣ̀ань ѡ̀ цр҃цата. ѧ̀мѝ напѝса на ст҃го, ѝ на цáрита (!) таквóзи осꙋ̀ѫ̀енїе сицѝль 39.308–308б; а цáрѣ̀ се ѡ̀грѝжи ѝ вѣ̀ ѧ̀дь ѝсплѣ̀ни се, ѝ ѡ̀ голѣ̀ма срьдѝтинà немà чтô да стóри. ѧ̀мѝ повелѣ̀ да ѝско[па]ють трáпь голѣ̀мь… ѝ тáмо да фрьлѧ̀ть ст҃го 39.300–300б; **освѣн да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; освен да.* ѝ напóконь ѡ̀говори цáрь ѝ кáже ѡ̀ болѣ̀ре мои̇̀, дрꙋ̀го на тóизи ст҃ь нѣ̀ ѐ нáй пóчт҃но. ѡ̀свѣ̀нь да сѐ поклáняме на боóгове нáши по сѝчѣ̀кыѧть свѣ̀ть 39.297; **оти защо (зан) да.** *а) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* ѝ по въскрс҃éнїе ѧ̀де мéдь съсѣ̀ вощꙋ̀на. вóсѣ̀кь ѡ̀ти, защô да просвѣ̀ти ѧ̀дáма, ѝ сѝчѣ̀кыте чтô сѣ̀, ѝзѣ̀ ѧ̀дáма 38.289; тóи слѣ̀зе ѡ̀ нб҃éто, ѝ вѣплѣ̀ти се ѡ̀ ст҃ыѧ̀ дв҃це мáрїа. детô е цр҃ь нб҃ныи, ѧ̀ тóи прїѐ нищета ѡ̀ти зâнь да ѡ̀богатѝ сыромáсите что сѣ̀ ѡ̀пáдньле ѡ̀ добрѣ̀ыте рáботы 33.235. *б) Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за следствие; за да, та да.* не дрѣмѣ̀те. ѧ̀мѝ послꙋ̀шайте съсѝчѣ̀ко (!) срце̂. да разѣ̀берéте за ст҃го никóлае ѝ дрꙋ̀гыте мꙋ̀ чю̀деса ѡ̀ти, защô да прослáвите ба҃ 15.142б; **прост (простен) да си.** *Простен да си, опростени да са греховете ти.* ѝ ѧ̀пл҃ь мꙋ̀ рѐ҃. ѧ̀зь прощáвѧ̀, ѝ да стѐ прóсти, ѝ да бѫ̀дете ѡ̀бѣ̀щи съсѣ̀ ха ба҃ моѐго на цр҃тво нб҃ноѐ 7.54б; ѝ рѐ҃ кóй нѣ̀мꙋ слꙋ̀гꙋва ѝ почѝта ѝ ꙋ̀годѝ мꙋ̀ тáко ми ѝме хво простéнь да бꙋ̀де ѝ дáрь дóбрь ѡ̀ мои̇̀ дѡ̀мь 40.322; **ради (заради) да.** *Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* ѝ вь ѐдинѣ̀ дн҃ь пойдѐ ст҃ыи на ѐднò мѣ̀сто, ѝ жената мꙋ̀ ѝ дѣцá мꙋ̀ радѝ да се проходеть 5.31б; ѧ̀мѝ ны̀е ради дá се не забáвимь, да ѡ̀стáвѝ̀ пр҃рчьствїата ѧ̀тô да скáжѐ̀ празѧ̀никꙋ̀ дꙋ̀мите 33.236; да не рѐ҃шь лѣ̀жна дꙋ̀ма, нѣ̀когâ за свóй ръзѣ̀кь ѝ трьговѣ̀щина. зарáди да добїешь. защô ѝ товà скры̀шома крáденїе се нарѝче 1.7; пазѝ се ѝ ѡ̀ своáта си женѣ̀. защó тї е дáль бѣ̀ жéнѣ̀. да рáжѧ̀шь дѣцâ, ѧ̀ нѣ̀ зарáди да кꙋ̀рѣ̀вишь 1.7б; **та да.** *а) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да, та да, че да.* ѝ щѣ̀ть да ходеть мойте двà̀та чл҃ка,

inslav

мв, мци. тâ да прока́зовать за, ас҃а днѝ и҆́ме моѐ 18.186; трѣ́бꙋваше бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. такви́зы стра́шны дꙋ́мы да послꙋ́шаме. тâ да сѐ и҆ ны́е и҆ст[р]ѣ́звиме за нѣ́кое добро̀ 31.219. *б) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; та да, че да.* дê да намѣ́ра а҆́зь ви́нô и҆ водâ да вы̀ дамь. чевâ не́ сѐмь гь, тâ да и҆́мâ товâ си́чѣкото щото̀ вы́е и҆щете 18.192; кои́ щê да позна́е тогива̀ ѡ҆ного́ва лѣ́жа, тâ да побѣ́гне, като́ ще да съберѐ си́чѣкыте дїа́воле да мꙋ сѣ̀ войскѣ̀ вѣ̀ ѡ҆бра́зь чл҃чьскыи 18.188б; **та че (дето) да.** *Въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за следствие; та да, че да.* и҆ и҆́стинна се нари́чѣхѣтѐ хр҃тїа́не, а҆̀ла не стрꙋ́вахѣтѐ мо́ать за́конь щотô бѣ̀ зарьча́ль ѻ҆́ти нѣ̀ е҆ сѣ̀кыи да дꙋ́ма гн҃и, гн҃и, та чê да влѣ́зе вь цр҃тво нб҃ное 18.205б; и҆ ѿи́дѝ ѿ при чл҃ка и҆зѣбра́на. детô зна́е и҆ мо́же да тê наоу҆́чи. коѐ добро̀ да чи́нишь детô да сѐ сп҃сешь 1.4б; **токо да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; стига да, само да.* и҆ азе са кльна̀ ꙋ҆ ме́не и҆ ꙋ҆ мои̇ а҆́гг҃лы, и҆ ꙋ҆ си́ла моа̀. токо̀ да са̀ бѣ́ше. пока́ала пр҃ѣ̀ смрѣ́ть си̇, а҃. годи́на, тâ бы̀ си́чѣките и҆ грѣ́хоове замрачи́ль 32.226; **тъкмо да.** *а) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; стига да, само да.* и҆ скрьбень чл҃кь кои дойдѣ́ше при нѥго. и҆ кажѣ́ше си̇ скрьбь своа̀. и҆ ст҃ыи нико́лае, тькѣмо да погледнѣ́ше на ѿ҆ногова чл҃ка скрьбнаго. и҆ ꙋ҆тѣша́ваше се ѻ҆́нѣзи чл҃кь 15.150б. *б) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; освен да.* ре҃ ѐмꙋ жена̀ его. ѡ҆ гн҃ди́не мои̇ а҆́зь познава̀, ны́е нигдѐ не можѐ бы̀, тькѣмо да пойдеме вь і҆ерл҃имь дето зовꙋ́ть хр҃тїа́не бж҃їи гро̀бь 5.32; и҆ и҆́накь не мо́жаше ни́що да мꙋ̀ сто́ри. тькѣмо да сто́ри да го ꙋ҆бїа̀ть 9.63; **ще да рече.** *Значи, означава.* и҆ слꙋ́шаи, ѻ҆́ти така̀ чи́нимь кр҃ть, и҆ що е҆ мысль. кога́ си ѿста́вишь рꙋ́ката на челốто, и҆ па̀кь сво́димь ю҆ на срцето. това́ ще да рѐче. ка́кь гь на́шь і҆с҃ х҃с сн҃ь бж҃їи, бѣ́ше и҆ бь є҃. и҆ заради̇ на̇, слѣ́зе ѿ нбето до́лꙋ на́ земла̀ да спаси̇ на̇ 16.160.

давам *несв.* (80) **1.** *Давам, поднасям нещо някому да го вземе, оставям на разположение нещо някому.* ко́ито стрꙋ́ва сыромахꙋ̀ добро̀, ме́не стрꙋ́ва. ко́й да́ва сы́ромахꙋ и҆ про́сѣкꙋ. вѣ рька̀. на моа̀ рька̀ да го̀ намѣ́ри 18.205б; и҆ що мꙋ̀ да́ваха дѣ́ль, и҆ ла̀стїе, а҆ то́и го да́ваше скри́шô на сыромáси 2.10б; и҆ чл҃ци и҆мѣ се боа́хꙋ и҆ почитахꙋ, и҆ да́рь и҆мь да́ваахꙋ 12.118; и҆ катô бѣ́ше въ тьмѣни́цата ст҃ыи... а҆ хр҃тїа́не щотô бѣ́ха вѣ́рꙋвале ха̀, и҆ за чю́десата щотô стрꙋ́ваше ст҃ыи. прихо́ждаха и҆ дава́ха и҆ма́нїе на стража́рете тьмни́чны 39.305б. // *Раздавам, дарявам (за милостиня).* и҆ тїе мꙋ̀ така казаха. ни̇чтô нѣ̀ е҆ напра́виль, а҆̀ми̇ хо́ди по си́чѣки гра́дѡве и҆ се́ла, и҆ да́ва по сыромáси и҆ по сироти 7.53; праве́днь мꙋ̀жь си́чѣкы дн҃ь ми́лꙋва и҆ дава. сѝр҃ѣ̀. си́чѣкь дн҃и до живо́та своѐго, мл҃ти́нꙗ и҆ добро̀ чи́ны 38.294. **2.** *Давам, заплащам някому за нещо, плащам.* и҆ прѣда́доха се, да сѣ̀ нѥ́гова рай̇. и҆ да́нь да мꙋ̀ да́вать 8.59; а҆̀ дрꙋ́ги се ка̀рать и҆ сѣ̀деть заради̇ се́лищѐ, и҆ да́вать митô. тâ не можа́ть да се ꙋ҆тькѣмѣ́ть ко́и гдѐ да напра́ви къща 31.217. **3.** *Давам, разрешавам някому нещо, позволявам.* ка́кь да сѐ простѧ̀ ѿ грѣ̀, ка́кь да сѐ и҆сповѣда̇ като́ ми не да́вашь да продꙋ́мамь 31.218б; и҆ ца́рь стоа́ше при вра́тата пола́тны, и҆ ни̇комꙋ не да́ваше да ꙋ҆лѣ́зꙋть вътрѣ̀ 37.279б; защô въ ѻ҆́новà врѣ́ме бѣ́хꙋ ца́рїе є҆лли́ны и҆ мнѡ́го бо́гѡве и҆́махꙋ. и҆ и҆́ме хр҃тїа́нѣско не да́вахꙋ да сѐ чю́е ни̇какь 9.75б. **4.** *Пускам, предавам задържано лице някому.* и҆ те́коха си́чѣките на кѵ̈ра ца́ра, и҆ ре́коха мꙋ̀. да́и на́мь данїи́ла да го ꙋ҆бїѐмь. а҆́ко ли̇ го не да́вашь, те́бе ще̇ на ѡ҆́гнь

inslav

ѝзгорѝ 11.93б; ѝ ѡнзи корáбникъ мꙋ кáже. ѧ҃зь тебе не дáвѧ҃ женáта додé ми не платѝшь, колкото ѝщѣ҃ 5.32. **5.** *Давам, способствам някой да получи нещо жизнено необходимо.* дóбрыи ѝ сѝлнѣ҃ѝ. когá та видѣ́хъмѣ́ бóлна, тѧ҃ дойдóхъме та тѐ погле́дахъмѣ́. дѣ тѣ҃ѝ давáшь на сѝчкы нѣ҃ѝ зрáвїе 18.203; дáде ѝ тéбѣ ѝ тѣ҃ѝ ѝсцѣлѣваше бóлны, ѝ на слѣ́пы ѻ҃чи дáваше ѝ бѣ́сны ѝсцѣлѧ́ваше 35.262; ѝ чѝнѣше знамéнїа ѝ чю́деса велѝкы. дáваше на слѣ́пы да прогле́дать. хрóмы да хóдеть 15.132. **6.** *Възнаграждавам някого.* чѣ҃ гь мѝлꙋва ѝ прáво сѣ́ди, ѧ҃лà сѣ́ко мꙋ дáва кóй какъ ѐ рáботиль тѣ́й мꙋ ѝ плáща 18.177б. **7.** *Давам девойка за жена някому, омъжвам я.* ѝ тáмо щò бѣ́ше гїдáрь ѝ сꙋдїа на ѻ҃новà мѣ́сто, ѝ чинѣше свáдъба на своà дѣ́щера дáваше ю҃ ѐдномꙋ царскымꙋ сы́нꙋ 7.49б. **давам дума (ръч) богу.** *Отговарям пред Бога за извършени дела, поемам отговорност за нещо, давам обяснение.* тогѝва щьть да въскрѣ҃нать кметовете… да дáвать дꙋ́ма бг҃ꙋ. защò са досáжѧ́ле на сирóмасите 18.196б; тогѝва щѣ́ть да въскрѣ҃нать ѡсꙋжѧ́нїи кой́то мѣ́рѧть ѝ капонѧть ѝ тéглѧть непрáво, дà дáвать рѣ҃ бг҃ꙋ 18.197б; **давам отвět някому.** *а) Отговарям, обяснявам нещо пред някого.* ѝ тогѝва пой́дꙋть ѧ҃гг҃лы, ѝ поклóнетъ се бг҃ꙋ ѝ сѣ́кимꙋ чл҃кꙋ нóсеть щото ѐ рáботиль рáбота… сѝчкото ѧ҃гг҃лы ѡвѣ́ть дáвáть 32.225. *б) Отговарям, казвам нещо в отговор на нечии думи.* ѝ товà катò рѣ҃ м҃никь геѡргїе на [дї]вань, ѧ҃ сѝчкы болѣ́ре погле́днаха на цáра да вѝдѣть чтò щѣ да рѣ҃ ѝ цáрь ѡ҃ ѩ҃дь. ѝ ѡ҃ гнѣ́вь не можѐ да ѝ́мь рѣ҃ нѝщо. ѧ҃мѝ тѣ́кмо погле́дна на мусайпина своѐго магнéнтїа ѝ́мѐ ѐ́мꙋ да дава ѡвѣ́ть стмꙋ 38.298б; **давам пораза.** *Унищожавам, поразявам.* ѝ да не смѐ твръ́догла́вы ѝ непрѣклонѝ́ни. защò бъ҃ на тьквѝзи порáза дáва, на тѣ҃, ѝ на дóмь тѣ҃ны҃ 9.75б; **давам свět.** *Светя, излъчвам светлина.* ѝ видѣ̀ нѣкоа бжїа блѣ҃ть. свѣ́тѣше катò ѐдѝнь ѻбрáзь на главѣ̀та стáрцова. ѝ вѣнéцьтъ мꙋ катò слн҃це свѣ́ть дáваше 14.128б; **давам си вѣрата.** *Отстъпвам от вярата си.* ѝлѝ нѣ҃ѝ мѣ́чьть зарадѝ любóвь нѝ́гова. ѝлѝ дрꙋ́го нѣ́що рáдѝ вѣ́ра нáша, злò нѣ҃ѝ чѝнѧть… ѧ҃ нѝ́е товà нѝ на ꙋ́мь да не полáгамѐ ѧ҃мѝ да прѣтрьпѝ҃, да сѝ вѣ́ра не дáваме 16.158б; **давам си тѣлото (плътта).** *Продавам си тялото, блудствам.* ѧ҃зъ мꙋ рекò… ѧ҃зь брашно нéмѧ҃. нѝ дꙋкати ѝ́мѧ҃. ѧ҃ми щà ѻтѝ ꙋ́ гимїата при тѣ҃… ѝ давá си щь тѣлóто си да чѝнѧть със мене какь ѝ́щьть 17.169; ѝ пóмнѡго кꙋрвихь, ѝ давѧ҃ сѝ плътѣ̀, на сѝчкїи людїе, да чѝнеть блꙋ́дь със мене 17.168б; **давам тишина.** *Успокоявам, укротявам.* раꙋ́ѝ се крѣ҃те трѝ́ състáвне ѝ чьстнѐ. и що плáвать настáвѧшъ ги. ѝ на бꙋ́ра тѝшина дáвашь 16.163.

сег.: 1ед. дáвѧ҃ 5.32, 6.43[2], 7.54б, дáвамъ 9.69б, дáвáмь 18.205, давѧ҃ 33.234б, *2ед.* дáвашь 4.25б, 11.93б, 16.163, 31.218б, давáшь 18.203, *3ед.* дáва 1.6, 2.10б, 2.11, 3.17, 5.28, 6.47, 7.53, 9.75б, 11.86б, 12.118б, 16.158б, 17.173, 18.177б, 18.197, 18.205б[3], 34.254б, 38.282б, 38.294б, дава 11.86б, 38.294, 39.298б, *3мн.* дáвать 4.24, 8.59, 12.118б, 18.187, 18.196б[4], 18.197б, 31.217, 39.309б, давать 18.197, дáвáть 32.225; *имперф.: 1ед.* давѧ҃ 17.168б, дáвѧ҃ 33.242б, *2ед.* дáваше 35.262, *3ед.* дáваше 2.10б, 3.17, 7.49б, 9.65, 11.99, 12.116б, 14.128б, 15.132, 17.170, 37.279б, давáше 40.321, *3мн.* дáваха 2.10б, 17.168б, дáвахꙋ 9.75б, дáваахꙋ 12.118, давáха 39.305б, 40.321; *форма от перф. тип: 2мн.* сте дáвале 18.202; *бъд.: 3ед.* щѐ да дáва 18.187б, 18.198, *3мн.* щь́ть да дáвать 18.196б, щь́ть да давать 18.197, щьть да дáвать 18.197б[2], *със съкр. инф. 1ед.* давá щь 17.169; *пов.: 2мн.* давáите 40.322, *описат. 1мн.* да дáваме 16.158б, да давáме 31.222б; *безл.: сег. 3ед.* се дáва 17.170.

давид *ЛИ* (55) *Давид.* пѝше на вéтхы закóнь… ц҃рь дв҃дь тогáзи нѣ́кога пой́ска да ѝсчьтѐ нарѡ́дь ѐврéискыи 11.89; напоконь когà ꙋ́мрѣ ц҃рь дв҃дь

inslav

и̑ соломо́нь, и̑ рово̑а́ и̑ тога́зи въ҃при се въ самарїю ца́рь а̑ха́вь 11.90; ст҃ыи сѵмеѡ́нь, кога̀ бѣ́ше мла́дь. пасѣ́ше ѿв'це своѐмꙋ ѻ҃ц҃ꙋ. като̀ и̑ пр҃ркь дв҃дь 2.9б; затова̀ и̑ дв҃дь пр҃ркь бѣ́ше прорѐкль. по си́ч'ка земл҃а̀ ще̑ да и̑злѣ́зе тѣ́хното ꙋ̑чѐнїе, и̑ до ко́н'ць си́ч'ка земл҃а̀ дꙋ́мата на а҃пл҃е́те 38.291б.

дв҃дь 2.9б, 2.11б, 3.18, 8.56, 8.58б, 9.61, 11.83б, 11.89, 11.89б[4], 11.90, 12.117б, 12.118б, 16.159, 16.161б[3], 16.162[2], 18.178, 18.179, 18.205б*, 21.210б, 31.215б, 32.231, 32.231б, 33.240, 33.244[2], 34.248, 34.249, 34.254б, 38.283б[2], 38.286, 38.286б, 38.287, 38.290б, 38.291б, 38.294, 39.318б, дв҃да 2.13, 3.16б, 11.89, 13.124б, 15.133б, дв҃дꙋ 10.78б, 11.89б[2], 12.112б, 16.157б, дв҃дꙋ (!) 31.220, *зв.* дв҃де 11.89б.

давидов *прил.* (7) *Давидов, от ЛИ Давид.* пои́дѐ и̑ і̑ѡ́сифь да сѐ напи́ше… и̑ не́говата ѻ̀брꙋ́чница ма́рїа, защо̑ бѣ́хꙋ. тїѐ ѿ дв҃двь р҃ѡ́' 33.237; и̑ и̑збра̀ бг҃ на́ земл҃а̀ чл҃ка ѿ си́ч'ки лю́дїе на́иправе́днь і̑ѡа́кѵ̈ма и̑ жена̑ ѐгѡ̀ а̑́нна, ѿ рѡ́да цр҃ьскаа, ѿ колѣ́но дв҃дво, и̑ соломо́ново 3.16б.

ед.: м. дв҃двь 18.179, 33.236б, 33.237[2], 37.280, *ср.* дв҃дво 3.16б; *мн.:* дв҃дви 37.280.

давно *вж.* **дано**

дад (!) *вж.* **да**

да духа (!) *вж.* **дам**

даже *част.* (1) *За усилване при подчертаване, изтъкване на нещо; дори, даже.* и̑ рече́ мꙋ. и̑́ди̑ и̑ прѣчети́ ми лю́дїете ѿ вир'савѐи, да́же до да́на. и̑ принеси́ ми писмо́то. да ви́дѧ ко́л'ко сѣ́ лю́дїе по̑́' мо́ето ца́р'ство 11.89.

да́же 11.89.

даиил (!) *вж.* **даниил**

даймь (!) *вж.* **дам**

далеко *нареч.* (1) *Далеко; на голямо разстояние, далече.* и̑ рѐ м́ꙋ. че́до не по̑о́бае тебе въ монасти́рь да прѣбы́вашь, защо̑ си ѐд'накь мла́дь до, и̑ї. го̀динь. а̑́ми ѐ по́добрѣ да и̑́дешь далеко ѿ монасти́рь че́до и̑ да по́и̑дешь при ѳеѡкти́ста и̑́нока 14.126б.

далеко 14.126б.

далѐн *прил.* (1) *Далечен, който се намира на голямо разстояние.* рѐ г҃ь при́т'чю сїю… чл҃кь нѣ́кои и̑́де въ стра́нꙋ да́л'нꙋ 34.253.

ед.: ж. да́л'нꙋ 34.253.

далеч *вж.* **далече**

далече *нареч.* (20) **1.** *Далече, на голямо разстояние от някого или нещо, надалече.* и̑ прѣми́нꙋваха і̑ѡр'да́нь и̑ раз'дѣлѧ́ваха се дале́че ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго, и̑ и̑́дѣха ꙋ̑ пꙋ́стинѧ 17.165б; ные сме сега̀ хр҃тїа́не и̑ ѐллин'скы̑ законь ѿставихмѐ и̑ не мож҃е́ бы̑ по това̀ мѣсто. а̑́ми̑ ѐла̀ да и̑демь дале́че гдѣ́то на̑́ не познавать 5.32; и̑ заръчѝ кога́ се прѣста́ви ст҃ыи дамїань, да мꙋ̑ не погребꙋ́ть тѣ́лото бли́зꙋ при нѣ́говото. а̑́ми̑ дале́чь да мꙋ е гро̑бь 10.76б. **2.** *Далече, на определено разстояние от някого или нещо.* а̑ то́и ѿи̑дѐ дале́чь ѿ тѣ́хь. ко́л'ко да фрь́лишь ка́ме́нь. и̑ пом҃ли се бг҃ꙋ, за мнѡ̑го 6.48б; бѣ́ше тамо̑ пр҃ѣ̑ дива́ньть царе́вь. до, н҃, расте́зы дале́че гро́бь ѐлли́нинь нѣ́коѐго 39.304; виѳа́нїа ѐ дале́чь ѿ і̑ѐр҃ли́мь. ѐі, ста́дїа. а̑ стадїѡ и̑ма. р҃. расте́зы 38.292б.

дале́че 5.32, 16.159б, 17.165б, 18.203б, 39.304, дале́чь 6.48б, 10.76б, 10.77, 11.94, 11.98, 11.100б, 34.253, 38.292б, далечь 17.174б, *сравн.* по́далече 5.30б, 5.35, 5.36, 17.170, подале́че 17.165б, подалечь 34.253.

далечен *прил.* (5) **1.** *Далечен, който се намира на голямо разстояние от някого или нещо.* и̑ въ ѐди́нь де́нь нѣ́кои хр҃тїа́не ꙋ̑лѣ́зоше въ кора́бь ѿ дале́чно мѣ́сто, да по́и̑дꙋть въ ми́риликїю да се поклонꙋ́ть на мо́щите ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.151; и̑ събырахꙋ се на въса́кꙋ годи́нꙋ ѿ си́ч'кыте села̀ мире́искые и̑ чи́нѣха та́мо пра̑́ѯникь. и̑ не тѣ́к'мо ѿ та́мошныте села̑. а̑́ми и̑ ѿ далечны мѣ́ста прихо́ждаахꙋ 15.151. **2.** *Далечен;*

inslav

който не е близък на някого по идеи и действия; чужд. защô щотô лю́би и҆ о҆́бы́че чюжа̑ женâ. то́й е кꙋ́р'ва и҆ прѣлюбо̑ творⷭ҇ць. и҆ дале́чнꙑ̀ ѿ ба̑. и҆ съсь си́ч'ко дїа̑волꙋ прѣда́день 1.6б.

ед.: м. дале́чнꙑ̀ 1.6б, *ср.* дале́чно 7.49, 15.151, далечно 17.175б; *мн.:* далечны 15.151.

дали *част. и съюз* (21) **I.** *Част. За изразяване на съмнение, колебание, несигурност при въпрос; дали.* и҆ а҆́зь мꙋ ре́кохь. дали̑ щьть, зѐ, и҆ ме́не, да и҆́да и҆́ а҆зь със' тѣхь 17.169; и҆ рѣ̑... и҆ па̀кь дали́ щь и҆́ма̀ и҆ а҆́зь про́ш'ка. и҆ да мѐ прїе́ме х҃с, катô съ́мь то́л'кова зло̀ сторилъ 6.48; и҆ помы́сли на срⷣцето си̑ и҆ ка́же, дали́ ще сь наи̑ нѣкои калоѐрь на землꙗ̀, да ми ка́же, и҆ да ме наꙋ́чи подобрѣ 17.164. **II.** *Съюз. Въвежда подчинени допълнителни изречения за изразяване на известно съмнение и неувереност; дали.* и҆ пꙋ́сти чл҃ци на нѣкоа бана́л'ница да мꙋ̑ поврачювать, да виды дали́ ще станѣ̑ 11.90б; и҆ ца́р'гы попи́та за ѡ҆́нь́зи пола́та дали̑ ѐ съвръ́шена, и҆ тїе́ мꙋ каза́ха, да сѐ не надѣ́ешь ца́рꙋ на того́зи чл҃ка, да ти̑ съгради̑ пола́та 7.52б; защò мꙋ бѣ́ше дїа́воль завидѣ́ль, и҆ и҆́спро́силь бѣ́ше ѿ ба̑ да го и҆скꙋсѝ. да ви́ди дали́ ще лю́бы ба̑ кога́то мꙋ се скрѣ̀бно 5.27б. **дали ... или.** *За запитване и като израз на съмнение, колебание между две (или повече) възможности; дали ... или.* а҆ зо́сима мы́сли и҆ дꙋ́ма си. дали̑ г҃ь не пꙋ́сти а҆̀ да до́де защо́ с'мь недосто́инь, и҆ли̑ дои́дѐ а҆ ме́не не наи́дѐ 17.174; и҆ помисли̑ на ѹ҆́мьт' си̑, и҆ дꙋ́маи въ себѣ̀ си̑ дали́ ща ѹ҆сьмна доꙋ́трѣ, и҆ли̑ не ща̑ 31.222б; и҆ ма́йка мꙋ и҆з' глѣ́биныи своѐго наричѣ́ше и҆ плачѣ́ше... да́ли̑ (!) на во́йска заги́наль и҆ли̑ (!) ѿ звѣ́рѡве и҆зедѣ́нь. и҆ли̑ (!) ѿ са́бїа посѣ̑н'. и҆ли̑ ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе заморе́н' си̑ 39.314.

дали̑ 5.27, 7.52б[2], 9.63б, 17.169, 17.174, 17.175, 32.230, дали́ 5.27б, 6.48, 11.90б, 16.159[2], 17.164, 31.222б, 35.256, 35.257, 37.278, дали 33.234, 38.289, да́ли̑ (!) 39.314.

далида *ЛИ* (1) *Далила.* а҆̀ дали́да женâ мь́жа своѐго сам'ѱо̀на о҆стри́же, и҆ на дрꙋ́га го вѣ́ра прѣда́де 21.210.

дали́да 21.210.

далмати *вж.* **далматия**

далматия *МИ* (2) *Далмация.* и҆ на прпо̑о́бнаа пе́т'ка... не́йно чюдо и҆ нейнь, по̑ ко́и є҆зы́кь мо́же и҆ска́за, що є҆ тїꙗ̀ сто́рила добро̑дѣ́тель на землꙗ, на є҆пи́ва́т'ско мѣ́сто, и҆ на тра́кїиско, и҆ на тръ́новь, и҆ на ми́сїа, и҆ на дал'ма́ти, и҆ нѐ тѣ́кмо по ті̑ꙗ мѣ́ста, а҆̀ми̑ и҆ по си́ч'ки свѣ́ть 8.55; и҆ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивꙑ̀ ца́рь тръ́нов'скꙑ̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню... ско́чи ю҆на́ш'кыи със'ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣ̀є македо́н'ска землꙗ̀... и҆ си́ч'ка землꙗ̀ ѳеталїи́скаа. и҆ трива́лїа ꙋ҆зѐ. така̀ и҆ дал'матїа. що є҆ а҆р'бана́ш'ка дрьжа́ва 8.59.

дал'матїа 8.59, дал'ма́ти 8.55.

дам *св.* (209) **1.** *Дам, поднеса някому нещо да го вземе, оставя на разположение нещо някому.* и҆ въсе́гна ꙋ҆ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и҆ и҆зва́ди, ѕ҃, жльти́цы, и҆ да́де ста́р'цꙋ 15.154; и҆ прострѣ̀ си̑ прьвы́лꙗть рꙋка́та и҆ да́де мꙋ свѝтата хар'тїа написаннаѧ 12.110; и҆ гео́р'гїе рѣ̑ на момѣ̑та. ѿвръжѝ въже́то ѿ конꙗ́того и҆ да́и̑ го ме́не 39.311; и҆ то́гази ѿтворише скро́вището си̑. и҆ и҆з'ва́дише да́рь что̑ носѣ́хꙋ. и҆ дадоше пр҃тѣи бг҃ци. зла́то, и҆ ѳѵмїа́нь и҆ и҆змѵ́р'но 33.237б; и҆ а҆̀ко ти̑ а҆р'тисꙋва ѿ ꙗ҆́денїето да́й го на сирома́сы да ꙗ҆дъть 1.4б; и҆ ст҃ы̀ са́ва рѣ̑... что̑ ꙋ҆зымаш' да́нь, това̀ про́си̑ о҆́н'зи да́нь палести́н'скыи, да го̑ даде́шь на ст҃ы́те цр҃кви 14.129; и҆ рѣ̑. зае́ми́ ми ма́л'ко пѣнєѕе... и҆ о҆н'зи чл҃кь да́де мꙋ кол'кото и҆ска̀ 5.34б; недѣ́й се наѐма със' лїеа́ да се бо́ришь... а҆̀ми̑ а҆́ко̑ бꙋ́дешь сыромꙗ̑, а҆зь да ти̑ да́мь сре́бро и҆ зла́то да тѐ ѿбогатю̀ 9.65б. **2.** *Предам, оставя някого на нечие разположение.* и҆ и҆́ще́ха і҆ѡа́нна и҆

про́хора. и҆ ре́коха и҆лѝ да́и на́мь тїѧ́ влѣ́хвы. и҆лѝ домѣ́тъ ти и҆зъгорѣ́вамѐ 6.43; и҆ катѡ̀ и҆дѣ́ше ст҃ыи и҆ зъ голѣ̑ гла̑ мл҃ѧше се… г҃и бг҃ мои послꙋ́шаи ме слꙋ́га твоѐго… и҆ да́ ме не даде́шь на мои̇ безако́нїици 39.300б. **3.** *Дам, изпратя някого някъде с определена цел.* и҆ когà повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, да сѐ ꙋ҆чѝ на кнїга 15.133; ѻ҆́ти не́маше съ что̑ да нахра́ни и҆ се́бѣ и҆ дъщеры́те си̑. и҆ помы́сли си̑ и҆ рече. да си̑ да́мь и҆ трѝте дъщеры̀ на кꙋ́рвовъ́ство 15.134. **4.** *Дам, разреша някому нещо, позволя.* и҆ зо́сима зѐ да и҆ се поклони̇̀. а҆ тїà мꙋ забра́ни, и҆ не да́де мꙋ да и҆ се покло́ни 17.174; и҆ нѣ́коа женà проклѝнїа, и҆щеше да мꙋ́чи сы́на сосипа́трова, а҆̀ і҆ѡа́ннь не да́де, а҆̀мѝ помо́гна ѻ҆номꙋ́зи мом҆кꙋ̀ 6.46. **5.** *Дам, заплатя някому за нещо, платя.* и҆ ре̑ мꙋ є҆ди́нь кора́бникь. ѥ҆ѩ̀ ще̑ поѝ кыдѣ̀ ще́шь тѣ́к҆мо а҆́ко даде́шь на̑ наѐмь 15.137; а҆̀ то́и ми ре̑. а҆̀ко и҆́машь бра́шно да ѩ҆дешь, и҆ да даде́шь ѿкꙋ́пь на гимїа, и҆дѝ кои̇ ти бра́ни 17.169. **6.** *Дам, способствам някой да получи нещо необходимо, даря.* и҆ дꙋма́ше помѣ́ни г҃и и҆ ме́не недосто́ина. и҆ дай ми пл҃ѡ̀ на моѧ̀ ꙋ҆тро́ба 40.320; а҆̀зь вы̑ напра́вихь и҆ ꙋ҆́мь и҆ разꙋ́мь вы̑ дадо̑, а҆̀ вїе ме́не не познах҆те 18.204; и҆ дай̑ ми х҃е си́ла до кра́и живо́та моего, да си ꙋ҆па́за вѣ́рата твоà 39.300б; и҆ ре̑. г҃и і҆ѵ̑ х҃е, дай мꙋ да прогле́да 37.277; м҃цьть и҆ ѕвѣ́здыте дꙋ́мать къ г҃ꙋ. г҃и бг҃ щотѡ̀ си́ч҆ко дрьжишь. ты̀ си да́ль на́мь да свѣ́тимь нощїѧ̑ 32.223б. **7.** *Отредя, предначертая нещо, предопределя.* нѝ праведнаго мь́ча, нѝ грѣ́шнаго ми́лꙋвамь. а҆̀мѝ сѣ́комꙋ сьмь да́ль дѣ́ль. грѣ́шномꙋ мь́ка, а҆̀ праве́домꙋ ра́и и҆ цр҃тво нб҃ное 18.205; и҆ ре̑ мꙋ ѡ҆̀ че́до. а҆́зь за мнѡ̀го и҆скахь да сѐ ра́дова̑ ѻ҆ц҃ꙋ̀ твоѐмꙋ. а҆̀мѝ бг҃ така̑ да́де да си̑ ты̀ сыра́че по нѥ́говата, съмрь́ть. и҆ а҆́зь вдови́ца 12.109. // *Отсъдя, въздам някому нещо.* ѻ҆́ти ще̑ да бы́де сконч҆а́нїе на свѣтѣ́ть. и҆ ще̑ да сь́ди си́ч҆кыте лю́дїе. и҆ да̑ дадѐ г҃ь сѣ́комꙋ ко́и щѡ̀ е ра́ботиль. добро̑мꙋ чл҃кꙋ добро̑, а҆̀ зло̑мꙋ зло̀ 18.180б; ѿ̑ непотрѣ́бны̀ чл҃че… а҆́зь да ти̑ да́мь спротѝ ꙋ҆мы́тъ ти безꙋ́мныи. и҆ да ти̑ сто́римь мнѡ̀го разли́чны мѣ́кы, да се мѣ́чишь и҆ да сѐ нака́жешь 9.64. **8.** *Дам девойка за жена на някого, омъжа я.* и҆ да́де ста́рꙋю дѣ́щерь за мꙋ́жа бога́того оу҆̀ то́изи гра̑ ... и҆ вѣн҆ча́ше ю҆̀ по за́конь х҃вь 15.134б. **дай (ми) господи.** *Помогни (ми), Господи!* и҆ ѿсе́га да́и ми г҃и да сѝ ѻ҆́чꙋвамь ѻ҆ꙋста́та ѿ пра́зни дꙋ́ми, и҆ ср҃цето ми ꙋ҆́тврьдѝ, да и҆́мамь трьпѣ́нїе 5.33; и҆ да́и г҃и тои́зи ѿг҆нь нашите тѣлесà да не съгорѝ 5.39б; **дам белѣг.** *Бележа, сложа отличителен белег.* катѡ̀ и҆ ст҃ы̀ і҆ѡа́ннь бг҃о слѡ́вь дꙋ́ма на своа́та кнїга... и҆ сто́ри си́ч҆ките ма́л҆кы и҆ голѣ́ми болѣ́ре и҆ сырома́си. и҆ на ко҆и́то сѣ́дѣха, и҆ на кои̇то не сѣ́дѣха. и҆ да́ дꙋ́ха [!] и҆́мь, бѣ́лѣгь на рькà де́сна и҆ на челѡ̀то за́мь да́ нѐ мо́же нѝ да кꙋ́пи, нѝ да продава токѡ̀ щотѡ̀ и҆́ма бѣ́лѣгь ѿ ѻ҆ного́ва влѣ́ка 18.190б; **дам боска някому.** *Накърмя някого.* и҆ и҆зъмѝ се а҆́нна, и҆ да́де бо́ска ѻ҆троко́вици, и҆ нарѐ̑ и҆́ме є҆́и, марїа́ 13.122б; **дам милост.** *Проявя милосърдие.* и҆ ре̑ є҆́и въи҆́стинꙋ не лѣ́же бг҃ що сь̀ е́ врѣ́кль, да си дадѐ мл҃ть своà 17.174б; **дам отвѣт.** *Отговоря, дам обяснение за нещо.* а҆̀мѝ дш҃а́та ны́... и҆ тїѧ̀ ѐ ж[и]ва̀, и҆ не ꙋ҆́мира. и҆ тїа́ ще̑ да стане пр҃ѣ стра́шно сꙋ́дище х҃во. да дадѐ ѿвѣ́ть щѡ̀ е чини́ла 38.293б; **дам прошка някому.** *Дам прошка, простя на някого.* и҆ ст҃ыи нико́лае легома̀ катѡ̀ бѣ́ше мл҃тивь да́де мꙋ про́шк҆а и҆ сто́рише ми́рь и҆ любо́вь 15.145; **дам си кръвта за някого.** *Пожертвам се за някого.* а҆мѝ повелѝ... и҆ да́и ми и҆́ а҆́зь да влѣ́зь да ви́дѣ ꙋ҆ цр҃ква чт҃ныи кр҃ть, дето ѐ бы́ль распеть г҃ь на нѥ́го, що гѡ̀ си ты̀ ро́дила, дето сѝ да́де крьв҆ть за

inslav

грѣшници 17.170б; **дам хвала (слава, почест) някому.** *Възхваля, прославя, почета някого.* и̑ да дадѣ̑ и ны́е хвалꙋ̀ бꙋ̑ и ц҃рꙋ вѣчномꙋ, да ни спо̑оби̑ на вто́ро пришѣ́ствїе да ста́немь о̑ де́сна страна̀ 17.176б; и̑ ѳеѡпи́ста жена́та не́гова рѣ̑ ѣ̑мꙋ̀. да́и сла́ва бꙋ̑ гс҃ди́не мо́й, дѣца́та на́ши жи́вы сѣ̑ 5.38; о̑ти се и̑ то́и тврѣ́дѣ по̑ка́ни да сто́ри во́ли бж҃їа, като̑ и̑ска̀ бг҃. а̑ми̑ и̑ х҃с мꙋ̀ заради̑ това̀ мнѡ̑го по́честь да́де на н҃бе́то 15.155б.

сег.: 1ед. да́мь 7.49б, 9.64, 9.65б, 11.90б, 11.91, 11.105, 11.107, 12.113, 13.122, 14.129, 15.134, 15.149, 18.190б, 18.192², 18.202б, 37.27б, 37.280б, 39.299б, дѧ̑ 7.54, дамь 7.54б, 18.192, дадѣ̑ 11.107, *2ед.* дадéшь 1.3б, 7.54, 15.137, 15.153б, 17.169, 35.259б, 35.260, дадешь 38.294б, да́дешь 39.319б, *3ед.* дадѐ 1.4б, 3.17, 5.27, 5.32, 7.51, 9.69б, 10.77б, 11.107², 11.107б², 12.110б, 12.112, 14.128б, 15.142, 15.143б, 17.168, 17.174б, 18.192, 32.228, 38.293б, 39.303б², дадѣ̑ 11.99, 12.119б, дадѐ 12.113, да́де 38.28б, 39.310б², *1мн.* дадéмь 5.34б, 39.317б, да́дѣ̑ 39.317б³, *2мн.* дадéте 8.59б, *3мн.* дадꙋ́ть 5.36; *аор.: 1ед.* да́до̑ 6.47, 18.204, 39.297, дадо̑ 18.204, *2ед.* даде 39.316, да́де 40.321, *3ед.* да́де 3.16б, 4.26, 5.27б, 5.34б, 6.45, 6.46, 6.48, 7.49б, 9.67, 9.68б, 9.69б, 9.70, 10.79, 11.84б, 11.99, 11.99б, 11.105, 12.108б, 12.109, 12.110², 12.110б, 12.115², 12.118, 13.121, 13.121б, 13.122б, 13.123², 13.124б, 14.126б, 14.128, 14.129³, 14.129б, 15.134б³, 15.135б², 15.137, 15.141б², 15.145, 15.149, 15.154², 15.154б, 15.155, 15.155б, 16.158б, 17.163б, 17.170б, 17.171², 17.173, 17.173б, 17.174, 18.185б, 18.189², 18.192б, 18.199, 33.233², 33.236, 33.239, 34.249б, 35.257б², 35.260, 35.262², 36.269, 36.272б, 37.274б, 38.283б, 39.300, 39.309б, 39.311, 39.314, 40.321б, 40.322, даде 3.18б, 15.135б, 15.142б, 33.234, 35.256б, 35.257б, дадѐ 15.131б, дадé 16.158б, 40.320б, *3мн.* да́доха 10.77, 11.103, 12.114, 12.114б, 12.116, 13.124б, 15.133, 17.176, 18.188, 38.289, да̀доха 11.97, да́доше 15.145, 15.149², да́ дꙋ́ха (!) 18.190б, дадоше 33.237б, дадо́ха 39.316, 39.316б, 40.320б, 40.321; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше да́ль 14.129, бѣше да́ль 17.176, *3мн.* бѣха да́ле 15.145б, 18.200; *форми от перф. тип: 1ед.* сьмь да́ль 18.205, *2ед.* сѝ да́ль 4.26, 38.285, дал҆ сѝ 5.38б, сѝ да́ла 13.121б, да́ль ѐсѝ 16.161б, 16.162, да́л҆ си 18.203, си да́ль 32.223б, *3ед.* е да́ль 1.7б, 2.14, 20.208, 31.217, 38.285, ѐ да́ль 5.38б, 15.138б, ѐ да́ль 17.167, е да́ль 39.305²; *бъд.: 1ед.* щь̀ да да́мь 3.18б, *3ед.* щѐ да дадѐ 3.17, 32.227, щѐ да дадѐ 12.111б, щѐ да̑ дадѐ 18.180б, 18.185б, щѐ да дадѐ 18.188, 18.199-199б, *със съкр. инф. 1ед.* да щемь 5.34б, да́ щемь 8.59б, да́ щѣ̑ 15.153б, щѣ̑ да̑ 38.292, *2ед.* да́ щеш҆ 7.54, щешь да̑ 15.153б, *3ед.* да́ ще 11.85б, ще да̑ 18.190, 18.193, щѐ да̑ 31.222, *1мн.* да́ щѣ̑ 8.59б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да даде 36.272; *пов.: 2ед.* да́й 1.4б, 32.223б, 35.259б, 39.304б, 39.309, 39.310б, 40.320б, 40.323, да̀й 1.7, дай 3.18б, да́и 5.33, 5.38, 5.39б², 6.43, 6.47, 11.93б², 11.101, 12.113, 13.123, 15.153б, 15.154, 16.160б, 17.167, 17.170б, 17.175б, 18.190б, 18.192², 32.224, 32.225, 35.259б, 35.260, даи 11.93б, 39.296б, дай̀ 34.250б, дай 35.259б, 37.277, 40.320, дай̑ 35.260, 39.300б, да́ймь (!) 39.308б, да́й 39.311, *2мн.* да́йте 6.47б, 18.192, да́ите 11.90б, да́йте 33.240, дайте 37.280б, *описат. 2ед.* да дадéшь 14.129, да дадéш҆ 16.162, да́ дадéшь 39.300б, *3ед.* да́ дадѐ 2.10, да дадѐ 3.18б, да̑ дадѐ 39.309б, да да́де 40.322, *1мн.* да дадéмь 13.123, да дадѣ̑ 17.176б; *усл.: 3ед.* бы̑ да́ль 4.24, бы̑ даль 11.86б; *страд.: аор. 3ед.* да́де се 33.236, се да́де 37.274б, дадé се 40.323, са да́де 40.323; *бъд. 3ед.* щѣ да се дадѐ 33.244; *безл.: аор. 3ед.* да́де се 18.188, се да́де 18.188; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* да́дено 2.13, 12.110б, 18.183б, 31.222², 38.287б; *мн.:* дадены 15.134; *съкр. инф.:* (мо́жешь) да 18.190.

дамаскин *ЛИ* (15) **дамаскин студит.** *Дамаскин Студит.* дамаски́на и̑нока и̑подїа́кона стꙋди́та. сло́во на поклонѥ́нїе чт҃наго и̑ живо̀тво́рещаго кр҃та 16.157; м҃ца. того̀ к҃з, мч҃нїе ст҃го и̑ сла́внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми̑трїа мѵ̑рото́чиваго. и̑зва́ди се на но́вы̑ ѐзы́кь, ѿ дамаскы́на и̑нока и̑подїа́кона и̑ стꙋди́та 9.60б; **иоанн дамаскин.** *Йоан Дамаскин.* това̀ пока́зꙋва как҆ сѣ̑ на н҃бето, ѳ҃, чи́нѡве а҃гг҃л҆сцїи. и̑ и̑стинна. така̀ е. и̑ ст҃ыи дїѡни́сїе а̑реѡпаґі́ть. и̑ і̑ѡа́ннь дамаскѵ̑нь. на тѣ́х҆ныте бг҃о дꙋ́мны кнїгы така̀ мар҆тꙋри́сꙋвать 11.82; като̑ и̑ ст҃ыи і̑ѡа́ннь дамаскѵ̑нь рѣ̑. и̑ то́и ще да се о̑брѣ́же по ѡ̑смы̑ дн҃ь, като̑ и̑ като (!) и̑ х҃с 18.186б.

inslav

дамаскѹ́нь 11.82, 18.186б, дама́скынь 38.289, дамаскѹ́на 1.3, 5.27, 11.81, 38.281б, 39.295, дамаскы́на 9.60б, дамаскѹ́на 15.131, 33.232, 34.248, 35.256, дамаки́на 16.157, 18.177.

дамян *ЛИ* (30) *Дамян.* ст҃ії врачо́ве ко́зма и҆ дамі́а́нь, бѣ́ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме рим҆скаго ца́ра кари́на 10.76; и҆ ѡ҆на́зи жена̑ ка́то разѹмѣ̀ че е҆ бы́лы (!) ст҃ы ко́зма и҆ дамі́а́нь. въ҆зви́гна сѝ рѹцѣ́те на́ нб҃о и҆ ре̑. бе̑ бл҃годарю те, че сѝ пѹсти́ль ѹ҆го́дницѣте твои̑ ко́зма и҆ дамі́а́на. и҆ и҆збави ме ѿ кръвни́ка дїа́вола 10.78б; раѹ́вай се прѣсвѣтлыи да́мі́а́не, что сѝ ѿвѣ̑зѹваль си́чькы̑ злы̑ны̑... ра́ѹвай се дамі́а́не что̑ ско́ро пома́гаше на бо́л҆ны 10.79б; пока́заха нѣ́кои чл҃ци. ка́кь е҆ было̑ вь гра́дь кор҆сѹ́нь слѹ́жба оу҆ нѣкоѥ́го чл҃ка. и҆ събра́ль лю́дїе мнѡ́го, и҆ сторіль трапе́за на па́меть ст҃ымь без҆сре́брьнико̑ коз҆мѹ и҆ дамі́а́нѹ 10.78б.

дамі́а́нь 10.76², 10.76б², 10.77, 10.77б, 10.78б², дамїань 10.76б, 10.77б, 10.78, дамі́а́на 10.76б, 10.77, 10.78б, 10.79, дамі́а́нѹ 10.76б², 10.77б², 10.78², 10.78б, 10.79, *зв.* дамі́а́не 10.77, 10.78, 10.78б, 10.79б³, да́мі́а́не 10.79б.

дан[I] *м.* (6) *Данък, законно определен дълг, дан.* и҆ що̑ бѣ́ха та́мо фре́н҆ци, поклони́ха мѹ се, и҆ прѣда́доха се, да сѣ̀ нѥ́гова рая̑. и҆ да́нь да мѹ̑ да́вать 3.59; и҆ тога́зи а҆рхїепі҃кпь петрь. съсъбо́рь (!) сич҆кыи, мл҃и́ше се ст҃мѹ са́в҆вѹ ста́р҆цѹ. да по́йде ѹ҆ ца́ри_гра̑, да и҆спро́си ѹ҆ ца́ра да́ныте палести́н҆скы 14.128; и҆ ст҃ы̀ са́ва ре̑, дето е̑ ва́ша чисти́та дрьжа́ва пр҃ѹ. что̑ е на палести́н҆ко (!) мѣ́сто, что̑ ѹ҆зымаш҆ да́нь, това̀ про́си̑ о҆н҆зи да́нь палести́н҆скыи, да го̑ даде́шь на ст҃ы́те цр҃кви 14.129.

ед.: да́нь 3.59, 14.129², 33.240²; *мн.:* *чл.* да́ныте 14.128.

дан[II] *ЛИ* (5) *Дан.* пр҃ь дв҃дь... пойска да и҆счьтѐ нарѡ́дь е҆вре́искыи... и҆ зова̀ ца́рь писа́телѧ своѥ́го и҆́мѣто мѹ і҆ѡ̀авь. и҆ рече́ мѹ. и҆́ди̑ и҆ прѣчети́ ми лю́дїете ѿ вир҆савѣ̑и, да́же до да́на 11.89; и҆ пр҃рькь ѥ҆ремїа дѹ́ма и҆ ка́зѹва. та ре̑. да́нь сь̑ди на свои́те лю́дїе. о҆ти сѣ̀ е҆ди́нь ѥ҆́зыкь и҆ е҆ди́нь ко́рень въ цр҃твото сѝ 18.184б; а҆́ми̑ ще̑ да вы̑ кажѥ̑ за а҆́нтихрі́ста ѿ ко́и се ко́рень ро́ди то́й ре̑ і҆а́ковь се́д҆мѹтомѹ си си́нѹ своѥ́мѹ да́нѹ като го бл҃влѧше. да́нь да бѹ́де като̑ зьмі̑а̑ дѣ́то сѣдѝ при пѣ́тѧть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б.

да́нь 18.184б², 18.185, да́на 11.89, да́нѹ 18.184б.

даниил *ЛИ* (48) *Даниил.* да́рїе ца́рь... оу҆т҆к҆ми̑ да и҆́ма на нѥ́говото ца́р҆ство, р҃к. господа́ре... и҆ на̑ тїа си́ч҆ките поста́ви трои́ца лю́дїе съмотри́телѥ... и҆ ѿ три̑те е҆ди́нь бѣ́ше пр҃рькь даніиль 11.92; и҆ г҃ь пѹ́сти а҆́рх҃гла миха́ила и҆ затво́ри ѹ҆стата. на лѣвовете. и҆ прѣ́бы̑ даніи́ль ѹ҆ ѿн҆зи тра́пь непоче́кнъть ѿ ѡ҆нїа звѣ́рѡве 11.93; и҆ за тои́зи ра́достныи д҃нь пр҃рькь дани́ль, навьходоносорѹ ца̀рѹ дѹ́маше. о҆́ти̑ ще̑ да се̑ роди̑ нѣ́кои ца́рь, на̑ си́ч҆кы ца̀рїе 33.236.

даніи́ль 11.83, 11.92б, 11.93, 11.93б, 18.181, 18.181б, 18.182, 18.182б², 18.185б, даніиль 11.92, 11.93, 11.93б, 11.94, 18.181, 18.181б, 18.188, да́ніи́ль 11.92б, 35.260, дані̑ль 11.93б, даніи́л҆ 18.181б, даніил҆ 18.181б*, даниль 18.185б*, 33.236*, дани́ль 33.236, даніила 11.91б*, 11.92*, даніи́ла 11.92б, 11.93², 11.93б², 11.94², 12.117б, 18.180б, 21.210, даніила 11.93, даіила (!) 11.93, дані̑ила 11.93б, дані̑лѹ 11.92б, да́ніилѹ 11.93б, даніилѹ 11.93б, 11.99б, даніи́лѹ 18.182, *зв.* даніи́ле 11.93, 11.94².

данил *вж.* **даниил**

дано *част. и съюз* (55) **I.** *Част.* **1.** *За изразяване на желание нещо да се случи, да стане; дано, нека.* и҆ та́мо щемь бы̑ на цр҃тво нб҃ное. детѡ̑ давно́ го сич҆кы̑ ны́е полѹ́чимь сь̑сь добро̑тво́р҆ство и҆ съсь чл҃ко_лю́б҆ство г҃а нашѥ́го і҆ѵ҃ х҃а 1.8б; а҆ ко́ито не послѹ́ша. а҆ то́и ще да е҆ о҆сѹ́день със҆ дїа́вола въ вѣ́чнаа мѹ́ка. а҆́ми̑ давно ны̑ и҆збо́ави ѿ нѥ́а х҃с бг҃ 20.210; о҆́тї е г҃ь мл҃ти́вь и҆ тврьдѣ̀ ми́лѹва лю́дїетѣ,

inslav

кóи се мл҃ѝ съ сѐ срце, данó гы ѝзбáви г҃ь из҄ рцѣ́те ѧ҆н҄тихрíстовы 18.193; а҆ тиꙗ мꙋ, подꙋ́ма… що с҄мь работи́ла срамотно, кáкь да тѝ кáжꙋ а҆мѝ посю́га тѝ видѣ̀ тѣлóто ми гóло, давнò ѝ злїнáта моà дá се ѻ҆чи́сти ѝ ѻ҆голи 17.168. **2.** *За изразяване на съмнение, несигурност в положителния отговор при запитване; дали.* рекоха мꙋ ѡ҆нїа ѝ попитаха го. давнò знаешь тꙋ́ка нѣ́кои да ѐ дошь́ла ѿ чю́ждо мѣсто със҄ женâ ѝ със҄ дѣцà а҆ко знаешь кажи́ го нáмь 5.34. **II.** *Съюз. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; да, за да, че да, дано.* а҆мѝ когà бы҃ наоу́трѣ, а҆ тїà пойдѐ при сѣ́нницата ст҃мꙋ давнó си ви́ды ѝ двѣ̀те дѣцà да ѝм҄ се прикáже 5.37; ѝ повелѣ̀ да го затвóреть въ тьмницꙋ, давнó би се ѿбрь́наль кам҄то нѝ́гова вѣрà 9.64; ѝ сьбы́раше се със҄ мꙋ́дры, ѝ със҄ стáры, давнô бы ѿ т҃ѣ̀ придоби́ль за д҃шѣ́та сѝ нѣ́коа добрà наꙋ́ка 15.133.

давнó 1.8б, 5.37, 9.64², 9.72б, 11.89б, 11.92б, 12.119б, 14.12б, 17.164, 18.190, 20.209б, 32.223б, давнô 4.24, 5.27б, 5.28б, 8.56, 9.67б, 11.95б, 11.100б, 12.113, 15.135², 15.13б, 33.23б, давнò 4.26, 5.30б, 5.33б, 5.34², 11.91, 15.146б, 15.148б, 16.163б, 17.165б, 17.168, 17.168б, 17.173б, 31.218, 38.282б, давнô 15.133, давно 15.136б, 20.210, 35.256б, данò 18.192б, 18.207, 31.221б, данó 18.193, 32.224б, 39.307, дáвнô 36.269б, дáвнò 37.276б, дáвно 37.278б, дано 39.314, 40.324.

данов *прил.* (2) *Данов, от ЛИ Дан.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь… ѿ плѣ́ме дáново, и҆́мето мꙋ манóе 11.88; ѝ за сам҄ѡ́нѣ дꙋ́маше тоѝзи прр҃кь. зáщò ѝ тóи бѣ́ше ѿ дáнова. и҆́ тóи сѣ́ди на є҆́вреѐте, к҃, гóдинь 18.185.

ед.: м. дáнова 18.185, *ср.* дáново 11.88.

дар *м.* (62) **1.** *Дар; нещо, което се дарява някому; подарък.* ѝ цáрь кон҄стантинь почéте гы тврь́дѣ. ѝ дарꙋ́ва гы дáрь мнѡ́го 15.145; ѝ тóгази ѿтворише скрóвището сѝ. ѝ и҆з҄вáдише дáрь чтô носѣ́хꙋ. и҆́ дадоше прт҃ѣи бл҃и. злáто, ѝ ѳ҆ѵмїáнь и҆́ и҆змѵр҄но 33.237б; ѝ порадѝ тїꙗ дꙋ́мы принéсоше х҃ꙋ дáрь злáто 33.244; а҆ тїѐ хóдѣха по трыꙋ ѝ голѣмѣ́ха се. ѝ чл҃ци и҆м҄ се боáхꙋ ѝ почитахꙋ, ѝ дáрь и҆́мь дáваахꙋ 12.118. // *Дарение за църквата.* ѝ г҃ь въ і҆ер҃лїе нâ, ꙋ҆чи, ѝ кáже. а҆ко принесéшь дáрь твóй къ ѻ҆л҄тáрꙋ, ѝ съмыслиш҄ се, кáкь и҆́мáшь врàждꙋ на брáта своѐго. оставѝ тꙋ́ка прѣ̀ ѻ҆л҄тарꙋ дáрь твóй ѝ ѝдѝ сѝ назáдь 13.125. // *Награда.* тїꙗ пѣ́ть и҆грѝ кóи навиꙗше. тâ го почитѣ́ше цáрь. ѝ дáваше мꙋ дáрь 9.65; ѝ цàрь сѐ ѻ҆́бѣщà голѣ́мь дáрь да дадѐ кои́ го нáйде 7.51. **2.** *Дарба, необикновена способност, дарование.* а҆ кѵрїáкꙋ влѣ́кꙋ, дарꙋ́ва мо (!) бж҃ь дáрь ѝ и҆сцѣлꙗ́ваше бóл҄ны людїе ѿ сѣ́как҄ви (!) бóлесть 4.26б; ѝ мнѡ́го годи́ны пóстѣше се тáмо ꙋ҆ монасти́рь. ѝ прїéль бѣ́ше ѿ ба҃ дáрь, тâ бѣ́ше прозор҄ли́вь, ѝ разꙋмѣ́ваше сѣ́кымꙋ на срцето чтô е 12.109б; ѝ дáде гы тá се наꙋ́чиха на зáповѣдь бж҃їа, ѝ на си́ч҄ка прѣмꙋдрóсть. зáщô въскыпѣ̀ ꙋ҆ т҃ѣ̀ дáрь бж҃їи. ѝ сѣ́с҄ чюдесà напль́ниха сич҄кыи свѣ́ть 10.79. **свети (христов) дар.** *В религиозната християнска обредност – светото причастие, вино с просфора (нафора) за причестяване на вярващите, символ на кръвта и плътта на Исус Христос.* ѝ чáкаи мéне… да прїи́дꙋ да се причещь ѿ ст҃ы дáрь. защò ѿкак҄ сѐ причести́ ꙋ҆ цр҃ква ст҃го і҆ѡáнна прт҃ча… ѿтогáзи векѐ не с҄мь прїéла ꙋ҆ мéне товà ст҃ò 17.173; ѝ да ѻ҆стáвите ков҄чéгь на моáть злáты̀ ѻ҆́дрь на голѣ́ми триклѝ́нь. ѝ мéне причестѣ́те със҄ х҃вь дáрь 37.280б.

ед.: дáрь 3.17³, 4.26б, 7.51, 9.65, 9.71б, 10.79, 11.86², 12.109б, 12.118, 13.121⁴, 13.122, 13.122б, 13.125⁶, 15.145, 15.145б, 16.159б, 17.167², 17.173, 18.187, 33.235б⁴, 33.237б, 33.241б, 33.242, 33.243б², 33.244³, 35.257б, 35.262, 37.280б, 39.316б, 39.317, 40.322, дарь 12.110б, 13.125, 15.149, 31.219б, 33.244; *мн.:* дáрѡве 12.110б, 33.238, 33.244, дáрове 32.225, *чл.* дáрѡвете 33.238, даровéте 33.244, дарѡвéте 33.244².

inslav

дарба *ж.* (1) *Дар; нещо, което се предоставя на някого; дарба.* а҃ ца́рь… ка́же ст҃мꙋ… и҃ недѣ́й се срь́ди ни҃чтô що ти́ са҃ доса́диль а҃то а҃зь да тѐ дарꙋва҃ болѣ́рˢство. и҃ да́рˢба голѣ́ма за товà 39.307.

ед.: да́рˢба 39.307.

дарий *ЛИ* (5) *Дарий.* по съмрь̀ть ца́ра навъходоносо́ра. въца́ри се сы́нь нѥ́говь валˢтаса́рь. и҆ посл҃ѣ́ нѥ́го въца́ри се да́рїе ца́рь 11.92; напоко́нь на казльба́шь пр҃ꙋва̀ а҆леѯа́нр҃ь пр҃ь с҃нь фи́липовь ѿ пло́вˢдивь. та҃ ꙋ҃бѝ да́рїа пр҃а перˢси́дˢскаго 18.182б.

да́рїе (!) 11.92, 11.92б, 11.93, да́рїа 18.182б, *зв.* да́рїе 11.92б.

даровам *вж.* **дарувам**

дароносец *м.* (1) *Дароносец, носач на дарове.* а҆мѝ па̀кь въспомени̇̀ за бо́гатого лазара, что мꙋ҃ се придаде ѿ болѧ́рˢството. де́то се ѿбла́чѣчеше (!) ꙋ҆ зла́ты ѿде́жди. и҆ толˢкози пр҃ѣ нѥ́го и҆дѣ́хꙋ жь̀зльници, и҆ сл҃ѣ́ нѥ́го да́ронѡсˢци 12.118.

мн.: да́ронѡсˢци 12.118.

дарувам *несв. и св.* (31) **1.** *Несв. и св. Дарувам; поднасям някому нещо като подарък, дар.* и҆ ца́рь конˢстантинь поче́те гы твръ̀дѣ. и҆ дарꙋ́ва гы да́рь мнѡ̀го 15.145; и҆ ко́и навѝ́ѧше на тїа е҃ и҆грѝ. а҆ тїе го вѣнˢча́ваха съсˢ цвѣ́тоове ѿ ди́вы маслы́ни… и҆ почи́таха го и҆ дарꙋ́ваха го, защо́ е ю҆на́кь 34.252; и҆ то́и катô чю̀ такви́зи дꙋ́мы. и҆зне́се си́чˢкы стлы̀пове и҆зˢ кора́бь и҆ е҃дны̀ прода́де є҆пк҃пꙋ. а҆ дрꙋ́гы дарꙋ́ва ст҃мꙋ за нѥ́гово сп҃се́нїе 9.69; и҆ ре҃, и҆́мь па́кь валаа́мь. а҆ко бы̀ ми дарова́ль ца̀рь нѥ́говата си҃ пола́та плы̀на съсˢ зла́то. а҆ми̇̀ а҆́зь не щѣ̀ прѣсты̀пи во́лѧ бꙋ҃ моѐмꙋ 33.242; и҆ ко́лˢко го́дѣ да пожи́вѣ, а҆то са ща҃ сѐ каѧ̀ и҆ пла́ка, и҆ дарова́ ща на сы́роти, и҆ на сыромáси, и҆ на чер̀ˢковы, и҆ на монасты́ре, да сѐ сѣ̀когы бꙋ҃ мл҃ѧть за ме́не 31.219. **2.** *Предоставям някому като дар нещо желано, хубаво или необходимо.* нѥ́мꙋ и҆ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не да се поклонимь… нѥ́мꙋ състра́хь (!) и҆ сьсˢ ра́до҃ да мꙋ҃ се възра́ꙋвамѐ състра́ (!) защо̀ нѣ смѐ досто́ини. а҆ съсь ра́дость за бл҃ть що щѐ да ны̀ дарꙋ́ва 16.163; и҆ присты̀пиха и҆ ре́коха ми. стани̇̀ ско́ро, ѿтꙋ́ка. пр҃таа бл҃а дарова́ ти живо́ть за два̀ м҃ца 11.104; и҆ ре҃ и҆́мь. г҃ь на́шь и҆с҃ х҃с да бꙋ́де съсˢ ва҃, и҆ да вы̀ дарꙋ́ва вѣ̀чное своѐ цр҃тво 5.30; а҆ ца́рь катô чю̀ та́зи дꙋ́ма, зара́ꙋва́ се, и҆ ка́же ст҃мꙋ а҆ко̀ ще́шь ѿ гесѡ̀гїе, а҆ ти̇̀ ма фаны̀ за поба́щима и҆ дарꙋ̀й ми та́зи добры̀на. и҆ недѣ́й се срь̀ди 39.307. **3.** *Само св. Надаря, направя някой да притежава някаква дарба.* а҆ кѵрїа́кꙋ вл҃кꙋ, дарꙋ́ва мо (!) бж҃ да́рь и҆ и҆сцѣлѧ́ваше бо́лˢны людїе, ѿ сѣ̀какˢви (!) бо́лесть 4.26б; и҆ тога́зи мꙋ дарꙋ́ва, дванадѣ҃ть силы дш҃е́вные, дето гы̀ и҆́ма и҆ сега̀ сѣ̀кыи чл҃кь 33.232б; и҆ ѿнˢзи събо́рь по прави́ло и҆спы̀таха ѿ кра́и жи́тїето блже́нномꙋ і҆ѡа́ннꙋ, и҆ найдо́ха го ка́кь є҆ [ѿ] бл҃а дарова́нь, и҆ и҆́сплнѥнь съсˢ бж҃тво ꙋ҃че́нїе, и҆ чю̀дно чи́ни бж҃ съсˢ нѥ́го 12.112б.

сег.: 1ед. дарꙋ́ва҃ 4.24, 7.54, дарꙋ́вамь 36.271, дарꙋ́ва҃ 39.307, *2ед.* дарꙋ́вашь 17.166б, *3ед.* дарꙋ́ва 9.61, дарова́ 11.104, *3мн.* дарꙋ́вать 31.218; *имперф.: 3мн.* дарꙋ́ваха 34.252; *аор.: 3ед.* дарꙋ́ва 4.26б, 9.69, 15.145, дарова́ 12.119б, да́рꙋва 33.232б, 33.234, дарꙋ́ва 33.234б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше дарꙋва́ль 33.234б; *форма от перф. тип: 3ед.* є҆ дарꙋ́валь 17.167; *бъд.: 3ед.* щѐ да дарꙋ́ва 16.163, ще дарꙋ́ва̀ 31.223, *със съкр. инф. 1ед.* дарова́ ща 31.219; *пов.: 2ед.* дарꙋ́и 31.218[2], дарꙋ̀й 39.307, *описат. 3ед.* да дарꙋ́ва 5.30; *усл.: 3ед.* бы̀ дарова́ль 33.242; *прич.: мин. страд. ед.: м.* дарова́нь 12.112б, дарꙋ́вань 15.149, *ср.* дарꙋ́вано 9.72б, дарова́нно 11.88б; *мн.:* дарова́нїи 31.219б.

даря *св.* (1) *Даря, поднеса някому дар.* а҆ми̇̀ є҆ла́те си́чˢкы та мꙋ҃ се поклонѣ́те… то́и ще да̀ ва́мь хлѣ̀бь и҆ ви́но мнѡ̀го колˢко вїе ще́те, и҆ да вы̀ дары̀, и҆ да вы̀ почьтѐ и҆ да вы̀ гости̇̀ и҆ да вы̀ напои̇̀ 18.190.

бъд.: 3ед. ще да дары̀ 18.190.

inslav

даскал *м.* (1) *Учител; лице, което напътства, наставлява някого; даскал.* ѻ̃ти видѣ́ха си́чꙑкыте лю́дїе по си́чꙑкїать свѣ́ть въ злы̀на вла́зѣха. та̂ па́кь наста́наха на́поконь да́скале, и̇ философе. та̂ оу̃чаха ката̂ д҃нь и̇ пра́ѕникь, та̂ и̇ тїе ду́маха пока́ите се че щѐ да сѐ сврь́ши свѣ́тьть 18.184.

мн.: да́скале 18.184.

дасть *от стб.* **дати** *св.* (3) **1.** *Дам, направя някой да получи нещо.* и̇ па̀кь ка́же пр҃ркь ѐзекїиль. да́ѫ̀ть знаменїе на челѣ̀ и̇́хь. сѝ ре҃, на хр҃тїа́не знаме́нїе да и̇мь даде́шꙑ кр҃ть на чѣ̂ло и̇́мь 16.162; и̇ почто̂ и̇́де ме́дь съсꙑ во́щꙋна. і҆ѡа́ннь дама́скынь ка́же жлѣ́чь ꙋ̃бо въкꙋсѝ дре́внѥе въкꙋше́нїе и̇сцѣ́лѥе. със трьдо́вны̂ ме́дѡ̃, просвѣще́нїе да́сть х҃с прѣо̃цꙋ, и̇ своѐго сла́дꙑкаго причѐстїа 38.289. **2.** *Светя, давам светлина, грея.* а̇̀мѝ затова̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика. о̀ти не знаѐ ꙋ̇ ко́и ча̂ щѐ сл҃нцето да помрь́кне, и̇ м҃цѣ́ть не да́сть 31.223.

сег.: 3ед. да́сть 31.223, 38.289; *пов.: 2ед.* да́ѫ̀ть 16.162.

датан *ЛИ* (1) *Датан.* и̇ ре́че мꙋ заха́рїа. оу̃бо́и се і҆ѡси́фе ѿ г҃ѣ ба̂ своѐго. и̇ съмы́слѝ се что̂ сто́ри бг҃ даѳа́нꙋ и̇ а̇вирóнꙋ, какꙑ сѐ просѣ́де землѧ̀та по̂ тѣ́хь и̇ погльте гы жи́вы 13.124б.

даѳа́нꙋ 13.124б.

дафина *ж.* (2) *Дафина; лаврово дърво, лавър.* и̇ видѣ̀ е҆́дно̂ дрьво̂ да́фина, и сѣдно̂ по̂ нѥ́го 13.121б; и̇ погле́да нагóрѣ и̇ видѣ́ пти́че гнѣздо̂ на да́фината 13.121б.

ед.: да́фина 13.121б, *чл.* да́фината 13.121б.

дафни *МИ* (2) *Дафни.* то́изи е҆вꙑти́мїе съѕида цр҃ква ма́лꙑкꙋ въ ст҃ую го́рꙋ. въ и̇́ме ст҃мꙋ нико́лꙋ. и̇ та̀мꙑ се постѣше съсꙑ дрꙋ́гы и̇нѡци на мѣ́сто что сѐ зовѐ да́фни. и̇ саракїны плѣнꙋ́ваха по ѡ҆нїа мѣ́ста. слꙋ́чи се та до̀йдо́ха и̇ до монасти́рь дафни, да го поплѣнють 11.100.

да́фни 11.100, дафни 11.100.

даю *от стб.* **дати** *несв.* (2) **1.** *Давам, плащам някому нещо.* и̇ ре҃ и̇́мь ст҃ыи нико́лае. а҆́зь да́ю ва́мь наѐмь, тькꙑмо мѐ ѿвезѣ́те въ гра́дь пата́рь что̂ е въ ми́риликїйско мѣ́сто 15.137. **2.** *Давам, дарявам някому нещо.* и̇ не ду́ма̂ ва́мь и̇накви ду́мы. а̇мѝ като̂ прь́вѣнь ва̂ ду́ма̂, та́ка вы̂ и̇ сега̀ ду́мамь. ми́рь ва̂. това̀ ѐ что̂ и̇́мь бѣ́ше ре́кль ѿпрьвѣнь. ми́рь мои̇ даю̀ ва̂ 38.288б.

сег.: 1ед. да́ю 15.137, даю̀ 38.288б.

даѳан *вж.* **датан**

два *числ. бр.* (141) **1.** *Два (две), за означаване на количество от толкова предмети или лица.* е҆́то̂ чѐ и̇́де а҆́ѳана́сїе магесни́кь и̇ дрь́жи в рьцѣ́те си два̀ съ́да плѣ́ны съ҃съ мрьтво напоѐнїе 39.303; и̇ ви́дѣ̀ два̀ лѣ́ва чѐ стоѭ́ть при тѣло́то ма́рїино, и̇ ли́жьть и̇̀, нѡѕѣ́те 17.175б; зна́и, и̇ дрꙋ́гы двѣ̀ же́ны̂ съ҃ пома́зале г҃а съсꙑ мѵ̀ро̂ что̂ ка́зꙋва е҆ѵ҃лїе 34.250; и̇ поло́жише чт҃но́е е҆го̀ тѣ́ло, ꙋ̇ вели́кꙋ ла́врꙋ. ме́ѫ̀ꙋ двѣ̀тѣ цр҃кви, на о̀нова̀ мѣсто детѐ ви́дѣ стлѣ́пь ѿгьнныи 14.130; и̇ лѣвѡвете постоа́ха додѐ се погре́бе тѣло́то ст҃о̀, и̇ ѡ҆тидо́ха си по пꙋ́стинѧть, кро́тꙑкы ка́то двѣ̀ а҆́гнета 17.176; и̇ въ е҆́ди́нь д҃нь. и̇злѣ́зоха и̇ двѣ̀тѣ дѣца̀ да и̇гра́ють вь́нь 11.84б. // *В състава на сложно числ. Две хиляди, 2000.* и̇ ре҃ и̇́мь раѱа́кїе... а̇̀мѝ е҆ла́те и̇ поклонѣ́те ми се. и̇ а҆́зь да вы̂ да́мь двѣ̀ тысꙋ́ще конѐ и̇зꙑбра́ннїи 11.90б. **2.** *Двама, две лица, двамина.* и̇ ѿта́мо пойдо́ха, и̇ два̀та и̇ і҆ѡа́ннь и̇ про́хорь вь е҆́фе́сь гра́дь 6.41б; а̇̀ то́и се прѣклонѝ на колѣ́нѣ до́лꙋ до земли̇. и̇ще прошꙑка и̇ бл҃вь ѿ нѥ́а. така̀ и̇ тыи̇ прѣкло́ни се до́лꙋ. и̇ лежа́хꙋ и̇ два̀та на́ землю 17.166б. **на двѣ.** *Надве, на две части.* и̇ земли̇́та се потре́се. и̇ ка́менїе разꙑпа́де се позна̀ твóрꙑца своѐго като̂ се распѐ а̇̀ вы́е скврь̀нны не позна́хте, завѣ́са цр҃ко́внаа раѕра́ се посрѣ́ на двѣ̀. а̇̀ вы́е се не ꙋ̇милихꙑте 35.261б.

inslav

м. два̀ 2.12б, 3.16б, 4.25, 5.32, 5.33б², 6.43², 6.44б, 9.73, 11.85, 11.86б, 11.99, 11.101б, 11.103, 11.103б, 11.104, 11.104б, 12.110, 12.115, 12.115б, 13.121б, 15.138б, 17.165, 17.175б, 18.186, 18.187б, 31.221б², 33.233б, 33.234б, 34.253, 34.253б, 37.276б², 37.280, 37.281, 38.289, 38.292б, 38.293, 39.300, 39.303, 39.318б, два 3.17, два̀ 17.171б, *чл.* два̀та 4.25, 5.30, 5.31, 5.37б, 6.41б, 6.45, 6.45б, 6.48, 7.49б, 7.53б, 8.58, 9.68, 9.73², 9.74б, 9.75, 10.76, 11.84б, 11.99², 11.99б, 11.100, 11.103, 11.103б, 11.104, 11.104б³, 11.105б², 14.128, 15.155, 17.166б, 17.172, 18.186, 32.226б, 38.287б, 40.320, д҃ва̀та 5.37, два́та 16.160, 35.259, два̑та 17.167, два̀та 36.272, *ж.* двѣ̀ 1.7, 2.10б, 5.32, 9.74, 11.90б, 11.97б, 12.112, 13.121б, 13.123, 15.146, 15.149, 18.186, 21.210б, 33.233б, 33.240, 33.242, 33.245², 33.245б², 34.250, 35.261б, 38.283б, 40.321², дв҃ѣ́ 33.245, двѣ̀ 40.323, д҃вѣ̀ 40.323, *чл.* двѣ̀тѣ 11.98, 14.127, 14.130, 15.134б, 15.135, 18.195, 38.283, двѣ̀те 35.261б, 37.280, *ср.* двѣ̀ 5.28, 17.176, 18.185б, 31.220б, 33.239³, дв҃ѣ̀ 33.239, *чл.* двѣ̀те 5.30, 5.32, 5.37, 33.245б, двѣ̀тѣ 5.36², 11.84б, 33.245б.

двадесети *числ. редно* (1) *Двадесети.* ѿкак҆ се въца́ри ца́рь ко[н] стастан҆тинь (!). и҆ въ два̀де҃та го́дина на нѥ́гово цр҃тво. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́мене̑ а҆́рїа. хи́трь на писмо̀ и҆ книжо́в҆нь твр҃дѣ́ мнѡ́го 15.140.

ед.: ж. два̀де҃та 15.140.

двама *числ. бр. за лица* (12) *Двама, две лица, двамина.* и҆ като̀ щѣ́ха да ѹ҆лѣ́зѹть въ пола́тите виде́ше си́ч҆кыте матѳе̑а, че̑ ста́нь ѿ о҆́дрьть, и҆ на н҃бе́то водѣ́ха го два̀ма ѿтро́ци кра́сны 37.279б; мѡ́ѵ҆сѝ та́ка е писа́ль на нѥ́говь зако́нь. прѣ́д҆ два̀ма и҆ли трѝма ма́р҆тѹре да ста́не и҆ да бѹ́де сѣ́ка дѹ́ма вѣ́р҆на 38.293; и҆ видѣ̀ това̀ са́рра, и҆ раз҆срь́ди се твр҃дѣ́. и҆ ре̑ па̀кь а҆враа́мѹ. распъди̇̀ тѣ́зи робы́ня, защо̀ двѣ̀мѣ със҆ нѥ́ю не може̑ бы̑ наѥ́дно̀ 11.84б.

м. два̀ма 5.37, 9.65б, 12.120, 13.122, 17.165, 32.230б, 37.279б, 38.288, 38.293, 40.323, два̀ма 11.99б, *ж.* двѣ̀мѣ 11.84б.

двамина *числ. бр. за лица* (1) *Двамина, двама.* и҆ припа́днь на нѡѕѣ́те а҆пл҃ѹ. и҆ ка́же. бла́года́рю те ст҃ѐ бж҃їи. о҆́ти ме̑ ѿ мнѡ́го зло̀ изба́ (!) въ то́йзи ча̑. защо̀ ме сега̀ вла́чаха два̀мина бѣ́соове смра́дны, и҆ вонѐщи, и҆ тьмны, и҆ немл҃тивы, наси́ла 36.273.

два̀мина 36.273.

дванадесет *числ. бр.* (3) *Дванадесет, 12.* въ о҆нова̀ врѣ́ме, кога́то щѣ́ха да се̑ напишѹ́ть два̀надесеть колѣ́на і҆и҃лѥвы. бѣ́ше і҆ѡа́кѵ̈мь чл҃кь праве́д҆нь, и҆ бога́ть твр҃де, и҆ то́и ѿ колѣ́но і҆и҃лѥ́во 13.121; і҆ѡа́кѵ̈мь... замысли се за два̀наде҃тьт҃ѣ́ колѣ́на і҆илѥвы... да ви́ды и҆́ма ли нѣ́кои де҃то нѣ̀ е сто́риль сѣ́ме ѿ сн҃ѡвете і҆и҃лѥ́вы 13.121; защо̀ ѿпрьвень бг҃ а҆́да́ма. съ си́ч҆ко до́брь сто́ри и҆ да ѐ чи́сть, и҆ да є̀, се̑ ст҃ь. и҆ тога́зи мѹ́ да́рѹва, два̀наде҃ть силы д҃ше́вные, дето гы̀ и҆́ма и҆ сега̀ сѣ́кыи чл҃кь 33.232б.

два̀надесеть 13.121, два̀наде҃ть 33.232б, *чл.* два̀наде҃тьт҃ѣ́ 13.121.

дващ *нареч.* (4) *Дваж; два пъти по ред, дважд.* и҆ погрѣ́боха ѩ҆ та́мо прѣ̀стлѣ́пьть. кога̀ чи́ны ст҃ы̀ сѵ̈мео́нь м҃лбѹ, да ѩ҆ помѣ́нѹва на д҃нь, по дващь 2.13; разѹ́мѣи что̀ ка́же є҆ѵ҃лїе. х҃с два́щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа със҆ ѹ҆́ченицѝте си̑ 34.250; нѣли́ си̑ че́ль на кн҃ї́га что̀ ка́же за є҆рети́ка чл҃ка, є҆днѹ́щь и҆ два̀щь да го̀ поѹ҃чи́шь, и҆ тога́зи а҆̀ко не прїе́млѥ, а̀ ты̀ се ѿ нѥ́го ѿречѝ 12.115б.

дващь 2.13, два́щь 5.34б, 34.250, два̀щь 12.115б.

двери *мн.* (2) *Порти, врати, двери.* и҆ сто́ри ми се като̀ че́ сь ѿбр҃ьна па́кь и҆ ѹ҆лѣ́зе си̑ ѹ҆ цр҃квата, и҆ затво́ри си̑ две́рите 9.73б. // *Образно.* и҆ чю́хь на́поконь чѐ ре́че. ѿврьзѝ на́мь две́ри м҃лти твоее г҃и. и҆ врата́та мѹ́ се самы̑ о҆тво́риха. и҆ вьлѣзох҆ме̑ вьтрѣ̀ вь при́вра́ть цр҃ко́вьныи 3.19.

две́ри 3.19, *чл.* две́рите 9.73б.

двигна *вж.* **вдигна**

двигнувам се *несв.* (1) *Раздвижвам се, приповдигам се.* а҆̀ тѣло́то и҆ мрь́тво

inslav

като лежа́ше. та се дви́гнꙋваше, и҆ лицѐто си ѡ҆бра́щаше кам҆то сѝмесѡ́на. и҆ си́ч҆ки лю́диѐ това̀ чю́до гледаха и҆ чю́дѣха се 2.13.

имперф.: 3ед. се дви́гнꙋваше 2.13.

движим *прич.* (1) *Подвижен, който винаги е в движение.* а҆́гг҃ль є҆ є҆с҃тво мы́сльно. сїр҃ѣ́ детô не мо́же ни́кои разꙋ́мѣ̀ как҆вь є҆́. защô е сѣ́когы двы́жи́. сїр҃ѣ́. ни̑кога ни̑какь не стои̑ а҆́ми є҆ катô вѣ́трь. и҆лѝ катô ꙋ҆́мь чл҃чьскы̑. детô ни̑кога не стои̑ на є҆́днô мѣ́сто 11.82.

сег. страд. ед.: м. двы́жи́ 11.82.

двор *м.* (16) *Двор, оградено място край сграда.* а҆̀ ст҃ыи прострѣ̀ ню́гова платно сѣ́нна оу҆̀ ѡ҆н҆зи дво́рь гдѐто бѣ́ше жена̑та мꙋ̀ защѡ̀ бѣ́ше та́мо ѡ҆номꙋ́зи кора́бникꙋ̀ дво́рь голѣ́мь и҆ ѡ҆во́щїе мнѡ́го 5.36; и҆ дрꙋ́гы годѝ дрꙋ́гымꙋ̀ да мꙋ̀ ѡ҆ню́ме водѣ̑та ѿ дво́рьт҆ мꙋ̀. а҆тѡ̀ да ѝ҆ заведе то́и ꙋ҆ ню́говьт҆ си҆ дво́рь и҆лѝ ꙋ҆ своа̀ гради́на 31.217; и҆ то́ꙗ ча҃ то́изи слꙋга̀ ѡ҆и҆дѐ на кла́ден҆ць ѡ҆вѣ́н҆ка дво́рь да донесѐ вода̑ 7.50; и҆до́хь и҆́ а҆́зь със҆ тѣ̑ и҆ теко́, ка́то и҆ тїѐ. и҆ вълѣ́зох҆ме ꙋ҆ дво́рь цр҃ко́вныи 17.169б. // *Оградено място за добитък, стопански двор.* и на́поконь па̀кь прѣз҆ ѡ҆нїа дни̑, напа́де та́зи бо́лесть на конѝте мꙋ̀ и на си́ч҆ки ню́говь добы́т҆кь… и҆ злы̑ чл҃ци видѣ́ха как҆ мꙋ̀ ѡ҆поустѣ̀ дво́рь 5.31б; и҆ да пꙋ́ста на ва҃ ѕвѣ́рїе земльскы̑, и҆ да поѝдꙋ́ть ва́шь добы́т҆кь. и҆ да бꙋ́деть землѝ ва́ша пꙋ́ста. и҆ дворѡ́вете ва́ши да бꙋ́дꙋть пꙋ́сты 11.107б. **бащин двор** *и* **бащини дворове.** *Бащин дом, роден дом.* защô ми та́ка сто́ри. ко́л҆ко годи́нь, бы́л҆ си҆ ꙋ҆ ба́щин҆ си҆ дво́рь постни́кь. и҆ не прика́за се ме́не на ма́йка своа̀ 40.323б; и҆ кога́ се прѣста́ви ѿц҃ь мꙋ̀. и҆ оста́ви ма́ика си҆ ꙋ҆ дворѡ́вете ба́щины сы̑. а҆̀ тои поѝдѐ въ а҆ѳи́на, да ꙋ҆́чи є҆́днакь философі́а 12.109; **царски дворове.** *Царски дворци, палати.* и҆ ѳо́ма ре҃. дрьво̀ дѣле́ць сѣ́мь. и҆ ꙋ҆мѣ́ю да пра́ви́, ра́ла, и҆ колела̀, и҆ кора́бе а҆̀ ѿ каме́нїе ꙋ҆́мѣю да ѕи́да̑ дворѡ́ве цар҆скы̑ на стлѣ́пове ка́ме́н҆ны 7.51б; и҆ на камик҆ съмь хытре́ць да ѕи́дамь дворо́ве ца́р҆скы и҆ пола́ты да прави́ 7.49б.

ед.: дво́рь 5.31б, 5.36², 7.50, 17.169б, 31.217, 40.323б, *чл.* дво́рьть 17.171, дво́рать 18.179, дво́рьт҆ 31.217, двора́ть 39.315б; *мн.:* дворо́ве 7.49б, дворѡ́ве 7.51б, дво́рѡве 31.218, *чл.* дворѡ́вете 11.107б, дворѡ́вете 12.109.

двоя се *несв.* (1) **двоя се с умът.** *Двоумя се, не се решавам за нещо; съмнявам се, колебая се.* това̀ катô чю̑ є҆́вла́вїе, прѣвра́ти си҆ ꙋ҆мы́ть и҆ зами́сли се, ка́к҆ бы̑ была̀ та̑зи ра́бота. и҆ ѡ҆нїа́ зави́стници видѣ́ха, как҆ сѐ двои̑ є҆вла́вїе със҆ оу҆мы́т҆ си҆ и҆ не прифа́та и҆́мь дꙋма́та 15.145.

сег.: 3ед. сѐ двои̑ 15.145.

двѣ *вж.* **два**

двѣмѣ *вж.* **двама**

двѣстѣ *числ. бр.* (2) *Двеста, 200.* і҆ꙋда ре҃, цр҃це, лѣ́то пи́с҆ць кнїі́га ка́зꙋва, ѡ҆кога̀ е было̀ това̀, и҆ма до двѣ̑стѣ го́динь и҆ по мнѡ́го. а҆̀ ны́е смѐ мла́ды и҆ как҆ ще̑ да зна́е̑ тога́зи що є҆ было 4.24; и҆ като гѝ и҆звадиха, почю́диха се си́ч҆ки лю́дїе, катѡ̀ бы̑ха ꙋ҆ землѝ то́л҆кози двѣ̑стѣ го́дины. и҆ не почрьнѣ́ха и҆лѝ да и҆з҆гны́ꙗть. а҆̀ми є҆́днакь посвѣтꙗ́ха 4.25.

двѣ̑стѣ 4.24, 4.25.

де *вж.* **где**

де (!) *вж.* **да**

дебел *прил.* (1) **на дебело.** *На дебелина.* ѿ тїа дꙋ́мы нб҃ны, та̑ растѐ д҃ша чл҃кꙋ̀. катô и҆ тѣлô чл҃кꙋ̀ ѿ хлѣ́бь, и҆ д҃ша̀ чл҃кꙋ̀, не растѐ на вы́со́ко и҆ на дебе́ло, и҆ на голѣ́мо. а҆̀ми растѐ на во́лꙗ бж҃і́вна 9.61.

ед.: ср. дебе́ло 9.61.

девер *м.* (1) *Девер, мъжов брат.* и҆ ре҃ ю҆и҃, д҃хо́вныи ѡ҆ц҃ь. и҆ что си҆ и҆ма́ла вра̀жда

inslav

със᾽ де́верѣ си̑. и̑ ре̑ а̀нна. вра̀ждꙋ и̑ма̑ вели́кꙋ със᾽ нѥ́го 11.104б.

ед.: де́верѣ 11.104б.

девет *числ. бр.* (4) *Девет, 9.* и̇ а̑гг҃ль что̑ е̑. и̇ что̑ се зовꙋ́ть нб҃ны де́веть чи́нѡве слꙋ́шайте 11.82; и̇ тїа́ девет᾽ѣ̑ѣ̑ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣла́ват᾽ се по трѝ 11.83.

де́веть 11.82², деве̑ 14.128*, *чл.* девет᾽ѣ̑ѣ̑ 11.83.

деветдесет *числ. бр.* (1) *В състава на сложно числ. Деветдесет и четири, 94.* и̇ быха сич᾽кыте нѥ́говы годы́ны, девет᾽десе́ть и̇ че́тыри, годи́нь. и̇ тога́зи се прѣста́ви 14.130.

девет᾽десе́ть 14.130.

девети *числ. редно* (6) **1.** *Девети.* и̇ прѣз᾽ нощь въ деве́тыи ча̑, дъх᾽на вели́кь вѣтрь 15.152; и̇ да ка́жемь деве́то и̇ска́нїе. де̑то е, та̀зи ѕвѣзда̑ ко́л᾽ко го́динь ꙗ̑ви́ се пра̑ѣ ро́жьство х҃во 33.245; деве́та е бж҃їа за́повѣдь. щото̑ да не скꙋ́р᾽вишь. нѝ със᾽ же́н᾽ско, нѝ съсь мъ́ж᾽ко нѝ съсь доби́т᾽кь 1.7б. **2.** *Само ср. Като нареч. Девето; за означаване, че нещо идва на девето място при изреждане.* защо̑ и̑ма́ме̑ мнѡ́го и̇ разли́чно да и̑спы́тꙋвамѐ. за то́изи пра̑зникь. [и̇ прьвень] имаме да пи́тамѐ. почто̑ не роди́ се ѡ҃ць, и̇ли̇ д҃хь ст҃ыи, а̀ми се̑ ро́ди с҃нь… о̑смое, ѕвѣ́здâта что̑то̑. бѣ́ше съ̀ ꙗ̑ви́ла, и̑ма́ше ли̇ и̇ тїа̀ е̑ство, като̑ и̇ дрꙋ́гыте ѕвѣздꙋ̀… деветóе та́зи ѕвѣзда̑ ко́л᾽ко годи́нь ꙗ̑ви́ се ѡнапра̑ѣ пра̑ѣ рожа̑ьство х҃во 33.238.

ед.: м. деве́тыи 2.9б, 15.152, 38.288, *ж.* деве́та 1.7б, *ср.* деветóе 33.238, деве́то 33.245.

девное *нареч.* (1) *Никак, ни най-малко, по никакъв начин.* е̇ди́нь чл҃кь що съ е̇ ѡре́кль ѡ̑ дрꙋ́га, и̇ли̇ ѡ̑ бра́та, и̇ли̇ ѡ̑ съсѣ́дина, и̇ли̇ ѡ̑ дрꙋ́гыго ко́и да е̇ чл҃кь и̇ ви́ди го напоконь че го нѣ́кои бие̑, и̇ли го мъ́чи, и̇ли̇ мꙋ́ дрꙋ́го нѣ́кое зло̀ чи́ни. а̑ то́и мꙋ́ девное (!) не помага не го е́ нѝ гри́жа ни се̑ скрьби̑. защо́ сь е ѡре́кль ѡ̑ не́го 16.158б.

девное (!) 16.158б.

дейре *МИ* (1) *Дейре.* и̑ ца́рь навъходоносо́рь, тога́зи нѣ́когы напра́ви о̑бра́зь зла́ть. высо́кь бѣ̀ ла́к᾽тѣ, а҃. и̇ широ́кь, в҃, ла́к᾽те. и̇ поста́ви го на по́лѣ, дейрѣ̀ что е̑ бли́зꙋ при вави́лонь гра̑ 11.91б.

дейрѣ 11.91б.

дейтер *МИ* (1) *Дейтер.* и̇ дрꙋ́гы мнѡ́го чю́деса сто́риха се в че́р᾽ковата с҃тѝо вели́ко м҃ника гесѡ҃гїа. и нѣ̀ то́ко та̑. а̀мѝ и̇ въ ца́ри [гра̑] бѣ́ше хра̑ с҃тмꙋ́ щото́ го нари́ча̑ дейтерь. и̇ та́мо без᾽че́ть съби́ваха се чю́деса на сѣ́кы̀ д҃нь 39.318.

дейтерь 39.318.

декемврий *м.* (6) *Декември, последният месец от годината.* г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се м҃ца декем᾽вріа дѣ̑то и̑ма зодїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме 33.240б; и̇ с҃ты̀ ста́р᾽ць пои́де си̑ на свѡ̀й стлѣ́пь, и̇ легна̑ м҃ца, де̑ а̑ 14.129б; м҃ца де̑мв᾽рїе, є҃. жи́тїе пра̑пбнаго ѡ҃ца на́шего са́ввы 14.126.

ед.: де̑мв᾽рїе (!) 14.126, де̑ 14.127б, 14.129б², декемврїа 15.131, декем᾽врїа 33.240б.

дексентий *ЛИ* (1) *Дексентий.* и̇ тога́зи се събра́ха е̇пк҃пы. и̇ зе́ха да чи́нѧть и̇спыта́нїе за тѣ́зи рѣ́чь. и̇ да́де и̑. ца́рица, четво́рица, да раз᾽сꙋ́деть тѣ́зи ра́бота. деѧ́ентїа и̇ диво́рь, и̇ а̀скꙋли́нь и̇ патрикїа 12.115.

деѧ́ентїа 12.115.

делфие *мн.* (1) *Вид тревисто растение.* и̇ ре̑ на во́йнете си̑… да го̑ поло́жите на землѧ̀ть вѣ̀знакь. и̇ сѣ̀ желѣ́зны пиро́не да́ мꙋ́ прико́вѣте и̇ рꙋ́цѣте, и̇ нѡѕѣ̀те. и̇ покры̀ите го със᾽ па́пꙋрь. и̇ посипѣ́те със᾽ ма́сло̑, и̇ си́н᾽пꙋрь, и̇ де́л᾽фїе, и̇ пѣ́кль, и̇ смола̀. и̇ ѡ̑ лозѝ сꙋ́хи прь́ч᾽кы ѡго́ре натꙋ́рѣйте мнѡ́го, и̇ запалѣ̀те ѡ̑г᾽нь 37.277б.

де́л᾽фїе 37.277б.

inslav

ден *м.* (349) **1.** *Ден, времето от изгрева до залеза на слънцето, от сутринта до вечерта.* и҆ ѿгн҆ь сн҆ве́де ѿ нб҃ето. д҃нь сто́ри на нощь, а҆ но́щь на д҃нь 18.189; а҆зъ е҆сн҆мь, что̑ сѣ́мь о҆ста́виль и҆ поло́жиль четы́ри вре́мена, про́лѣть, и҆ лѣ́то, и҆ е҆́сень, и҆ зи́ма, и҆ дни̑ и҆ но́щи 5.29; и҆ завидѣ̀ мꙋ. защо̀ и҆́махꙋ за́конь манасти́рскыѝ, да се по́стеть вѣ̑ д҃нь, а҆ дове́ра ꙗ҆дѣ́хꙋ по е҆́днꙋщь, а҆ то́и прѣзъ нѣ́лꙗта е҆́днꙋщь ꙗ҆дѣше 2.10б. **2.** *Денонощие, времето от полунощ до полунощ, период от 24 часа.* и҆ кѵ҃ть ры́ба і҆ѡ́на пр҃ро́ка погльна, и҆ трѝ д҃ни го ꙋ҆ корема́тъ си дрьжа̀ 21.210; и҆ скрьбѣ̀ше, и҆ тыгꙋ́ваше. помы́слюваше то́лъкази го́ди́на длъ́га. и҆ годѣ́ше да мо́жаше годи́ната за е҆ди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б; и҆ ка́за и҆́мь за ха҃ ба҃, какъ сѐ породи̑, и҆ какъ се распѐ, и҆ въс҃крсе въ тре́тьѝ д҃нь 7.50б. // *Период от 24 часа с точно определено място в седмицата.* и҆ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика си҃. въ ср҃ѣ̀ и҆ въ́ петъкь не щѣ́ше... а҆ дрꙋ́гыте д҃ни прѣзъ нѣ́лꙗта, съса́еше като̑ и҆ си́чъки дѣца̀ 15.133; и҆ въ д҃нь нѣ́лю събра̀ бра́тїа, и҆ поꙋ́чи гы на стра́ бж҃їи 6.48. **3.** *Календарна дата, свързана с честване на религиозен празник или с паметта на определен светец.* затова̀ напр҃ѣ̀ пꙋсти̑ чт҃ныи и҆ ст҃ыѝ кр҃ть що ѐ дне́ска, да́ се ꙋ҆готви̑ и҆ ны́е на сре́ща нѥмꙋ. легома̀ защо́ е днеска покло́нныи де́нь чт҃но́мꙋ кр҃тꙋ 16.157; и҆ тогива̀ повелѣ̀ ца́рь и҆ зъгра́диха ст҃мꙋ че́рькова прѣхꙋ́бава на и҆́ме нѥ́гово. м҃ца ноемврїа, кз҃. на д҃нь ст҃го а҆ли́мъпїа стлъ́пника 39.311б; за́е̑дно и҆ засыромашѣ̀ ѿнъзи ста́рець. и҆ приближи́ се пра́зникь ст҃мꙋ нико́лꙋ. и҆ мыслѣ́ше что̑ да стори. и҆ ре҃ на женъть си҃. жено е҆тꙋ чѐ дойдѐ д҃нь ст҃мꙋ великомꙋ а҆рхїереѹ̑ нико́лꙋ, что̑ да сторѝ. като̑ нѣ смѐ възможны ни́что̑ да припечалѝ за ст҃го 15.153б. **4.** *Само мн. Определен период от време.* чю́дно и҆ ди́вно се сто́ри въ на́шите д҃ни, слꙋчи се и҆ ме́не грѣ́шномꙋ а҆нто́нїю напи́сати 2.9; и҆ въ дни̑, і҆ро́да ца́ра дойдоше трѝ ца́рїе хытрьцїи ѿ и҆́стокь вь і҆ер҃лимь 33.237. **5.** *Само мн. Времето, през което живее човек, живот.* и҆ ѿ горе и҆ тежъко томꙋ́ва чл҃кꙋ, дѐто така̀ прова́жда дни́те свои̑, ꙋ҆ тьзи про́пасть пиа́нъна́л 11.106б; залꙋ́до се млы́вы и҆ трꙋ́ди сѣ́кы чл҃кь на земл҃ꙗта, а҆ самъ мꙋ се д҃ни́те доврь́шать. и҆ не о҆ста́нѥ мꙋ ни́що 31.215б; а҆ми̑ това̀ си́чъко добро̑ да се по̑ка́ни̑ да сто́римѐ бл҃вені̑и хр҃тїа́не о҆́ти̑ да ни̑ спо̑обѝ і҆с҃ х҃с тꙋ́ка да прѣпроводѝ дни̑те на́ши мирно ѿ врага види́маго и҆ не́ви́димаго детѐ е ꙋ҆ї́ица на нашъта д҃ша и҆ тѣ́лото 34.255б. **в един ден.** *За означаване на неопределен минал момент; един път, веднъж.* и҆ въ е҆ди́нь д҃нь, е҆ди́нь калꙋ́герь и҆злѣ́зе вь́нь, и҆ зава́ри го, че си да́ва ꙗ҆́стице́то на сыро́маси 2.10б; и҆ въ е҆́ди́нь д҃нь. и҆злѣ́зоха и҆ двѣ̀тѣ дѣца̀ да и҆гра́ють въ́нь 11.84б; и҆ вь е҆ди́нь д҃нь оу҆лѣ́зе въ кора́бь, и҆ ще́ше да пойде вь а҆леѯа́нрїа́ 9.67б; **в (прѣз, по, у) ония (тия) дни.** *По онова време, в един определен минал момент.* и҆ въ ѡ҆нїа дни̑ вь е҆ди́нь де́нь ꙋ҆зе́ха ѡ҆нїа слꙋгы ст҃мꙋ нѣ́коа го́зъба да ꙋ҆го́тветь 5.36б; и҆ тога́зи прѣзъ ѡ҆нїа дни̑... слꙋчи́ се о҆́нъзи кора́бь и҆ пойдѐ гдѐто е приста́нище а҆фригїиско 9.68б; и҆ по ѡ҆нїа дни̑ като сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆ѵ҃статїе. нападе съмрьтоно́сна̑ болесть на до́мь е҆́го̑ 5.31б; и҆ вь тїа́ дни̑ бѣ́ше дошь́ль ꙋ҆ ца́ри_гра́ е҆́пифа́нїе а҆рхїеп҃кпь кѵ҃прьскыи 12.116; и҆ въ тїа дни̑ бѣ́ше ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́нрьскыи, ꙋ҆зе́ль мнѡ́го монастире и҆ калоѐре и҆збѝль 12.113б; и҆ тога́зи прѣзъ тїꙗ дни̑ слꙋчи се пра́зникь вели́кь е҆лли́нъскыи 5.31б; и҆ минъ́ха се, кз҃, го́ди̑, и҆ чюдо що сѐ сто́ри оу҆ ты́ꙗ дни, ко́и мо́же дока́за 2.13; **в (у) тоя (тоизи, тъи) ден.** *В тоя ден, този ден; в деня, в който се случва нещо.* и҆ ѿи҆до́ше си҃ и҆ ꙋ҆лѣ́зоше въ кора́бь ꙋ҆ то́изи дн҃ь. и҆

inslav

пойдоше въ фригїи, и̇ сътво́рише ми́рь със҆ таифали 15.145; въ тѣ́и д҃нь чю́до въ цр҃кви влахе́рнѣ въ цр҃и гра́ 3.18; **велик ден.** *Пасха, еврейски празник.* и̇ го́ль висѣ́ше на кр҃ть о̇ста́вень. и̇ нѣ́кои чл҃кь бога́ть і̇ѡси́фь пойдѐ ѹ̇ пи́лата и̇ мл҃и́ се да го̑ сънѐме. и̇ пи́лать ради̇̀ вели́кыи д҃нь что̑ бѣ́ше бли́зѹ, да́де и̇̀м҆ го да́ го погре́бѹть 36.269; **велик ден господен.** *Еврейски религиозен празник.* и̇ приближи се вели́кь д҃нь г҃нь, и̇ прине́се і̇ѡа́кѹ̈мь да́рь свои̇̀ г҃ѹ бг҃ѹ 13.121; и̇ ре҃ ѐ робы́ната, и̇̀, и̇ѹ̇ди́та... сега̀ сѐ приближѝ вели́кь д҃нь г҃нь и̇ не поо̑ба́ет҆ ти да пла́чешь 13.121б; **(и) ден и нощ.** *Денем и нощем, непрекъснато, непрестанно.* и̇ та́ка и̇ д҃нь, и̇ но́щь но́сѣше и̇ плачѣ́ше и̇ мл҃ѧше се, бг҃ѹ давно̑ бы̑ се и̇з҆ро́биль ѿ такво́зи зло̑ 9.67б; и мета́нїе мнѡ́го чи́нѣше д҃нь и̇ но́щь, догдѐ сѐ прѣста́ви, така̑ бы̑ на покаа́нїе а҃нна 11.104б; **ден от ден.** *С всеки изминат ден, от ден на ден.* и̇ тога́зи повелѣ̀ цр҃ца, ко́и̇ не вѣ́рова въ г҃а і҃са х҃а, и̇ не кр҃ти се тои̇̀ да́ се и̇спѣ́ди ѿ і҃ер҃ли́мь. и̇ тога́зи д҃нь ѿ д҃нь напл҃нюваше вѣ́ра хр҃тїа́н҆скаа 4.26б; **днешният ден.** *Днешният ден, настоящето.* а҃ми̇̀ затова̀ тол҆ко́зи сказах҆ме̑ защо̑ тїа́ дѹ́мы не съ̀ за дне́шныныи (!) д҃нь. а҃ми̇̀ съ̀ за ѹ̇тре́шны д҃нь 35.266; **до ден днешен.** *До ден днешен; до настоящия момент, досега.* а҃ми̇̀ и̇ тѣло́то нѥ́гово, и̇ до дне́шны̑ д҃нь стои̇̀ цѣ́ло ѹ̇ гро̑бь. за що (!) видѣ́ а҃зь грѣ́шны̑ и̇ недосто́ины̑ петрь съсво́йте (!) си̇̀ о҃чи 14.130; и̇ а҃ѳана́сїе ѿгово́ри... а҃ла̀ мрь́т҆вь да въскр҃не́ о҃ще не смѣ̀ чю́ле до дне́шны̑ д҃нь 39.304; **дойде ми ден.** *Дойде ми време, стане ми време за нещо.* и дойде мѹ̇ д҃нь да сѐ прѣста́ви. и̇ тои̇̀ си̇̀ позна̀ д҃хо̑ ст҃ымь и̇ ста́нъ на мл҃тва, и̇ мл҃ѧше се бг҃ѹ за сич҆ки хр҃тїа́не 15.150б; **исплънят се дните на някого.** *Стане му време, дойде му време да направи нещо.* и̇ кога̀ бы̑ врѣ́ме, и̇ и̇спл҃ниха се дни́те а҃нны̑ да роди̇̀ 13.122б; **ката ден ката час.** *Постоянно, непрекъснато; ката ден, ката час.* и̇ дрѹ́га ми́сль не мы́слѣше, а҃ми̇̀ токо̀ мислѣше ка́та д҃нь ка́та ча̑ ка́кь да лѣ́же людїетѣ 18.188б; **кръстов ден.** *Кръстовден, християнският религиозен празник Въздвижение на честния кръст Господен.* и̇ възнесенїе х҃во и кр҃товь д҃нь да праз҃нѹвашь, по ѐди́нь д҃нь 1.4; **на ден.** *Дневно, на ден.* ѿка́к҆ видѣ̀ а҃нна о̇нова̀ видѣ́нїе. прѣз҆ два̀та м҃ца. по ѐднѹ̇щь хлѣ́бь ѧ҃дѣше на д҃нь 11.104б; кога̀ чи́ны ст҃ы̑ сѹ̈мес҃нь м҃лбѹ, да ѧ҃ помѣ́нѹва на д҃нь, по дващь 2.13; **на подирѣшно врѣме и дни.** *Времето на Второто пришествие.* като̑ бѣ́ше ре́кль пр҃рѣ́кь ѥ҃зекїил҆ на поди́рѣшно врѣ́ме и̇ дни̇̀, щѣ́ть да и̇злѣ́зать на земл҃ата цр҃е́ва, к҃з, вѣ́ры ѿ полѹ́нощь 18.189б; **на стари дни.** *На стари години, по време на старостта.* и̇ помѣнѹ̇ а҃враа́ма патрїа́р҆ха, как҆ мѹ̇ да́де бг҃ъ на ста́ры дни̇̀, и̇ роди̇̀ сы́на своѥ́го і̇саака 13.121; **напокощен ден** *и* **напокощни (послѣдни) дни.** *Краят на света; времето, свързано с деня на Страшния съд и Второто пришествие, когато Бог ще съди греховното човечество.* такьв҆зи ще да бѣ́де и̇ напо́ко́щны̑ д҃нь пла́чь голѣ́мь чл҃кь не щѐ да мѹ̇ дойде до кра́и 18.178б; и̇ вели́кь пр҃рѣ́кь о̇сїе дѹ́ма как҆ щѐ да сѐ свры́ши свѣ́тьть. въ на́покощни д҃ни̇̀ щѐ да и̇зва́ди г҃ь ѐди́нь горе́щь вѣ́трь из҆ пѹ́сто мѣ́сто на людїето. да и̇̀мь и̇ссѹ́ши̇̀ жилитѣ на си́ч҆кыте 18.178; и̇ посрѣ́щнъ ю̇̀ сщ҃е́нникь... и̇ ре҃. да възвели́чить г҃ь бг҃ъ тво́ѥто и̇̀ме по си́ч҆кыи свѣ́ть. и̇ до послѣ́днїи д҃ни̇̀. и̇ да пока́же бг҃ъ и̇̀ме твоѐ, да сѐ и̇зба́вѧть сы́нѡве і̇и҃лѥ́вы 13.123б; **(за) нѣкои ден.** *За известно време.* а҃ мьчта́нїе сѣ̀ зовѐ. кога̀ нѣчто̑. ви́ды чл҃кь. и̇ по́вни го за нѣ́кои де́нь, и̇ли̇̀ за мнѡ́го д҃ни̇̀ и̇ въбыло мѹ̇ се на ѹ̇мьть 33.233б; и̇ дои̇дѐ до е҃дно̑ село̑, що сѐ зовѣ́ше

inslav

вадистонь. и́ бы̑ ꙋ́ нѥ́го нѣ́кои д҃нь. и́ поми́сли къдѣ̀ да и́де 5.33; **по (в, у) малко дни.** *Скоро, в скоро време.* и́ засыромашѣ̀ ѻ҃на́зи мома̑, и́ то́лѥкова, ко́лѥкото зѐ ѿ сыромашїа да кꙋ̀рвы. и́ по ма́лѥко дни̑, разѥболѣ̀ се ѿна́зи мома̀ 11.105; и́ рѣ҃ и́мь. ви́дите ли̑ тои́зи нарѡ̑ мнѡ̑го є҆вре́искы. въ ма́лѥко д҃ни̑ щѣ̀ть да погꙋ́беть на̑ 11.86; ѡвѥ́це и́ма́ше се́дѥмь хилїа́ды... конѥ̀ же́нѥскы̑ по́лѥ, ф҃. а҆ми̑ оу̑ ма́лѥко дни̑ не ѻ҆ста́ мꙋ ни́що 5.27б; **страшний съдний ден** *и* **съден (господев) ден.** *Съдният ден, денят на Страшния съд при второто пришествие на Исус Христос; времето, когато според християнската религия Бог ще съди греховното човечество.* и́ зна́итѐ ѻ҆́ти ще посла̑ѣ̀ да бъде бли́зо вто́ро пришѣ́ствїе с҃на бж҃їа и́ щѐ да сѣ́ди сѣ́комꙋ чл҃кꙋ... и́ на си́чѥките є҆́зы́ци. а҆ми̑ зна́и зе́млю, ѻ҆́тї е срц҃е́то моѐ добро̀ та гѝ ча́ка̑ дано́ се нѣ́какь ѻ҆бры́нать на покаа́нїе. а҆́ко ли̑ не пока́ю (!) и́ не сми́слѧть сьмрьтны̑ ча̑, и́ стра́шны̑ д҃нь сꙋ́дны̑. а҆́то и́мѥ ща сꙋ́ди по тѣ́хната ра́бота та̑ щѣ́ть прїѐ и́ли̑ по́чть, и́ли̑ мꙋ́ка 32.224б; нари́чѣтѥ се тѣ́кѥмо хр҃тїа́не, а҆̀ дїа́волѥска̀ ра́бота стрꙋ́вать... та̑ не сми́слювать сьмрьтны̑ ча̑, и́ стра́шны̑ д҃нь сꙋ́дныи 32.223б; и́ тврьдѣ мꙋ е ѻ҆си́лѥно, защо̑ мꙋ не да́вать да и҆дѐ като̑ гладꙋ́ва и́ли̑ мꙋ не да́ва да пїѐ, като̑ жъдꙋ́ва, така̀ ѐ и́ въ д҃нь сꙋ́дныи. ви́деть злы̑те и́ нечѣ́стивыте, праве́дныте какѥ сѐ ве́селѧть. и́ не мо́гꙋть да сѐ приближе́ть при ѡ҆́нѣзи цр҃ьскаа трапе́за 12.118б; па́кь ка́же пр҃рькь а҆мо́сь за това̀, рѣ҃ гь, щото̑ си́чѥкото дрьжѝ, по си́чѥкыте пьтюве и́ ꙋ́лици пла́чь голѣ́мь. и́ шы́пѥканїе и́ въздышенїе... и́ щѣ́ть да сѝ желѣ́еть д҃ни́те и́ часѣ́ть кога́ ще до̑ д҃нь г҃вь 18.178б; **(на) сѣки ден.** *Всеки ден, ежедневно; непрекъснато, непрестанно.* є҆́то̑ сѣ́кыи д҃нь бѣ́ше ꙋ́бїйство и кр҃во пролива́нїе по хр҃тїа́нете. и́ това бы́ваше по гра́дове и́ по мѣста̑ 39.296б; и́ на сѣ́кы̑ д҃нь слꙋ́шать, є҆лли́нѥците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и́ ѿста́вѧтѥ си̑ вѣ́рата своа̀, и́ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63; и́ заради̑ това̀ попꙋ́ща на на̑ бъ̀ дрꙋ́гы є҆зы́ци, пога́нїи да ны̑ доса́ждать, и́ да ны̑ мѣ́чьть на сѣ́кыи д҃нь 11.106б; **сѣки ден и сѣка нощ.** *Всеки ден и всяка нощ, денонощно; непрекъснато, непрестанно.* и́ да го̑ ви́дѧ. какъвь є҆ то́изи чл҃кь дѣ́то това̀ ме́не чи́ни. и́ тѣ́зи ми́сль сѣ́кы̑ д҃нь, и́ сѣ́ка но́щь, и́ма́ше 15.135б; **тоизи ден.** *В същия момент, веднага.* и́ мнѡ̑го бо́лѥны доне́сꙋваха при с҃тго. и́ то́и сто́рѣше мл҃ба, и́ ѻ҆зра̑вѣше гы то[и]зи д҃нь 15.136б; **утрѣшният ден.** *Утрешният ден, бъдещето.* а҆ми̑ затова̀ толѥкози сказахѥмѐ защо̑ тїа́ дꙋ́мы не съ за д҃не́шныныи (!) д҃нь. а҆ми̑ съ за ꙋ́трѣшны д҃нь 35.26б.

ед.: д҃нь 1.4[3], 2.10, 2.10б[2], 2.12, 2.13, 2.14б, 2.15, 3.18, 3.21, 4.24, 4.26б[3], 5.28б, 5.29, 5.31б[2], 5.33, 5.33б, 5.38, 6.46б, 6.48, 7.50б, 9.60б, 9.62б[2], 9.63, 9.65, 9.67б[2], 9.68, 9.70, 9.72, 9.74б, 9.75, 10.78б, 10.79, 11.83б, 11.84б, 11.85, 11.90б, 11.92б, 11.95б, 11.96, 11.96б, 11.97б[2], 11.98б, 11.99, 11.99б, 11.101, 11.103б, 11.104б[2], 11.105[2], 11.106, 11.106б[2], 11.107б[2], 11.108б, 12.113б, 12.118б, 12.119, 13.121, 13.121б[2], 13.122б[2], 14.130, 15.132, 15.133, 15.133б, 15.134, 15.135, 15.135б, 15.136б, 15.137б, 15.143, 15.145, 15.146, 15.148, 15.149, 15.150б, 15.151б, 15.153б, 15.155, 16.157, 16.159, 18.178б[2], 18.179[3], 18.179б, 18.180б, 18.183б, 18.184, 18.185б, 18.187, 18.188б, 18.189[2], 18.189б, 18.193[2], 18.193б, 32.223б, 32.224б, 32.225, 32.227, 32.229б, 32.231б, 33.232б, 33.235б, 33.236[4], 33.236б, 33.238, 33.241, 34.249[2], 34.249б[2], 34.250[3], 34.250б, 34.251б, 34.252, 35.257б, 35.262б[3], 35.265б, 35.266[2], 35.266б, 36.269, 36.269б, 37.276б, 38.286, 38.286б, 38.290, 38.291[3], 38.294, 38.294б, 39.295б[2], 39.296б, 39.300б, 39.301б, 39.304[2], 39.309, 39.309б, 39.310б[2], 39.311б, 39.312, 39.313, 39.313б[3], 39.314[3], 39.314б, 39.316б, 39.318[3], 39.318б, 39.319б, де́нь 2.10б, 2.14б, 4.23, 5.36б, 9.66б, 9.72, 11.90, 15.151[2], 16.157, 16.157б, 17.168б, 17.172[2], 17.172б, 17.173б, 18.178б[2], 33.233б, 34.253, 40.320, 40.321, 40.322[2], день 5.30, 15.146, 39.295б, днь 16.159, 33.247б, д҃нъ 36.268б, днѥ[ь] (!) 40.320б, дню̀ 4.25, д҃не

inslav

37.279, *чл.* денѧ́ть 18.183; *мн.:* дни 1.4², 2.9, 4.21б, 4.24, 10.78б, 11.92б, 13.121, 15.133, 17.166, 18.194, 21.210, 33.236б, 33.241б, 33.243б, 38.288, 38.294, 39.300б, дни 2.9б, 2.10, 2.11б, 2.12, 2.14б, 2.15, 2.15б, 3.17², 4.22, 4.23, 4.24, 5.27б, 5.29, 5.31б³, 5.32, 5.33б, 5.35б, 5.36б², 5.38, 5.39б, 6.41б², 6.46, 8.56б, 8.57, 9.68б, 9.71, 10.77б, 10.79, 11.87б, 11.89б, 11.90, 11.93, 11.93б, 11.94, 11.100б, 11.105, 12.111, 12.113б, 12.116, 12.120, 13.121, 14.128, 14.128б, 14.129б², 14.130б, 15.134б, 15.138, 15.144б, 16.157, 17.165, 17.165б, 18.178б, 18.183², 18.183б², 18.185б, 18.186³, 18.189б, 18.194б, 18.195б, 31.215, 31.216б, 31.222, 33.236б, 33.237, 35.262б, 37.277, 39.317, 39.318б, 40.323, 40.324, дни 2.13, 6.46б, дни 2.14б, 11.86, 13.123б, 16.160б, 18.178, 32.230б, 33.233б, дни 14.130б, 35.256б, дны 33.244б, дны 40.320, *чл.* дни́те 1.4б, 11.106б, 17.168б, 18.194, дни́те 8.57, 17.164, 18.194б, 32.228, 34.255б, дни́те 13.122б, 18.178б, 18.185б, 18.194б, 31.215б, 31.222б, 35.256, 38.294б, дните 15.135б, 32.229, 38.290б.

денес *нареч.* (2) **и денес и нощес.** *Денем и нощем; непрекъснато, непрестанно.* и седѣ ст҃ыи са́ва при бл҃же́ннаго ѳеѡ́ктиста, г҃. годинь на слꙋгꙋ́ване и дне́сь и нощесь 14.126б; и пойдѐ ѻ҆нъзи чл҃кь рꙋми́ль, ꙋ҆ цр҃квата ст҃мꙋ ѳеѡ́рꙋ. и та́мо се мл҃ли бꙋ҃ за є҃ дни. и свѣ́щи пали и дне́сь и нощесь. и пла́чѣше прѣ҆ ѻ҆ста́рѧть 14.130б.

дне́сь 14.126б, 14.130б.

денеска *нареч.* (61) **1.** *Днеска; в, през деня, за който се говори; днес.* и ѿ тѣ҆ є҆ди́нь бѣ́ше ст҃ыи дими́трїе, дѣто мꙋ е дне́ска пра́зникь и то́и бѣ́ше ѿ вели́кы гра́дь, солꙋ́нь 9.61б; и станѣ́ наꙋ́трѣ ст҃ыи и рѣ҃... да зна́ете вы́е кора́бници си́чъки. голѣ́ма бꙋ́ра ще҃ да бѣди на҃ дне́ска 15.136. **2.** *В настоящия момент, в настоящето, сега.* и ре́коха... ца́рꙋ, ны́е ма́гїа не зна́емь ни магїа вѣрꙋ́вамѐ дето ѐ лѣ́сть дїаволѝкаа. що сѐ дне́ска събы́е, а҆ ꙋ҆́трѣ сѣ разъвали а҆ми ные чи́ниме и҆сцѣлѥ́нїе 10.76б; вче́ра бѣ́ше катѡ̀ прѣѡ҆́бы́день и ѻ҆сꙋ́день. а҆ дне́ска просла́вень. и похвалѥ́нь. вче́ра ꙋ҆ка́рань и заплю́ень... а҆ дне́ска се просла́влꙗ 35.258. **3.** *Денем, през деня.* и є҆пкпь рѣ҃ мꙋ. не ви́диш ли ко́лко зло̀ те́глиѝ... дне́ска ра́боти. а҆ нощеска съмь ѻ҆кова́н 9.67б. **4.** *Дневно, на ден.* а҆ пр҃ркь данїи́ль и҆ма́ше ѡ҆́бычаи, три̑ пѣ́ты дне́ска да сѐ, покла́нꙗ бꙋ҃ 11.92б.

и денеска и нощеска. *Денем и нощем, непрекъснато, непрестанно.* и заради по́чѣть ца́рскаа щотѡ̀ и҆ма́ше то́лкози не радоваше се. ко́лкото годѣ́ше да ꙋ҆вѣри си́чъки є҆лли́ны на х҃во и҆ме. и дне́ска и нощеска не прѣста́нꙋваше да ꙋ҆чи дꙋ́мы бж҃твны за хр҃тїа́нство 9.62б;

до денеска. *Досега.* а҆ ные и до дне́ска смѐ безъкни́жны и безꙋ́мны и сра̀м ны е да рѣ҃мь за нѣ́що не знае́мь 34.252б;

от денеска. *Отсега нататък.* мт҃и́ же нѥ́гова гі҃жда бі҃а, пла́чѣше... и ѿста́влꙗшъ мѐ с҃не мо́й ѿсе́га. и раздѣ́лꙗваме се ѿ дне́ска с҃не и че́до моѐ 35.260б.

дне́ска 9.61б, 9.62б, 9.67б, 9.72, 10.76б, 11.81б², 11.83б², 11.84, 11.88б, 11.91, 11.92б, 11.95б, 11.106, 13.122б, 15.132б², 15.136, 15.146, 15.155б, 16.157б, 31.216, 33.235б³, 33.237, 33.239, 34.248, 34.248б, 34.249⁴, 34.251, 34.252б, 34.254, 35.258³, 35.260б, 35.261б, 38.285б, 38.286б, 38.293б², 38.294б, 39.295б, 39.298б, дне́ска 9.66, 11.83б, 11.103, 33.235б, 33.247, 34.248б, 34.249, дн҃е́ска 33.232б, дн҃е́ска 33.232б, дне́скаа 35.258, дне́скаа 35.266, дне́ска 38.293б.

дение *нареч.* (7) *Денем, през деня.* а҆враа̑. сѣдѣ́ше прѣ҆ кы́щныте вра́та денїѐ, та̑ бꙋ̑ гледа́ль на дрꙋ́мь и҆́де ли нѣ́кои пѣ́тѐ 31.221; ко́и хо́ди денїе сь свѣ́щь. и комꙋ̀ ли трѣ́бꙋва дениѧ ѿгнь да мꙋ̑ свѣ́ти, ни̑комꙋ, а҆ми̑ тъкмо нощиѧ и҆́ще да мꙋ̑ свѣ́ти 33.241; и нощїе и денїѧ и въ кы́щи и вънь и на пѣ́ть сѐ стра̑ 18.194. **дение и нощe.** *Денем и нощем, по всяко време.* съмрѣ́ть та̑ е такы́възи ма́йсторь, щотѡ̀ крадѐ лю́дїе и денїѐ и нощїѧ 31.219.

денїѐ 18.193², 31.219, 31.221, денїѧ 18.194, денїе 33.241, дениѧ 33.241.

inslav

деница *ж.* (1) *Деница, название на планетата Венера; зорница.* ѻ̃ти ѐ то́й ѿ си́ч҇кыте мн҃и на́й мн҃и́кь как҇во́то на н҃бо звѣ́здитѐ. ѐдни̇ ма́л҇ко свѣтл҃. а̑ дру́ги са посвѣ́тливы та́ка е и̇ въ мн҃и́ч҇ска прили́ка. а̑ми ѐ то́йзи посвѣ́тливь повѣ҃ ѿ лѣ́тна дѣ́ница 39.318.

ед.: дѣ́ница 39.318.

десен *прил.* (37) *Десен, който е разположен вдясно спрямо някого, нещо.* и̇ съ҃ де́сна рька̑ да дава́ме мл҃ти́нꙗ на сыромасѝ и̇ на про́сѣци. а̑ съ҃ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты 31.222б; въ де́сно ꙋ̀хо да слꙋ́шамѐ кнїжны дꙋ́мы. а̑ въ лѣ́во да слꙋ́шаме като̑ пла́чать сыома́си 31.222; и̇ щѐ да о̀ста́ви о̀в҇цете о̀ де́сна страна̀ себѣ̀, а̑ козыте ѿ лѣ́ва страна 18.201б. // *Източен (за посока).* та̑ ѻ̃скꙋдѣ сл҃нцето защо̑ като̑ [бы̀] лꙋна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̇ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ́ти за́що̑ сл҃нцето ѝ́дѐ ѿ де́сна страна̀. а̑ лꙋна̑та ѿ ле́ва 33.234.

ед.: *ж.* де́сна 3.20², 3.20б, 7.50б, 12.110б, 16.160², 17.16б, 17.176б, 18.190б³, 18.195, 18.201б², 18.207, 31.222б, 33.234, 38.285б, 38.294б, 39.312б², десна 6.46, 6.46б, 18.206, десна̀ 39.312б, де́снꙋ 12.109, 37.277б, *чл.* де́сната 9.66б², 36.268, 39.303, де́снъта 37.279, десната 39.307б, *ср.* де́сно 16.160², 31.222.

десет *числ. бр.* (12) *Десет, 10.* и̇ десе́ть годи́нь сѣдѣ̀ оу̀ монасти́рь и̇ помы́сли да ѝ́де на бж҃їи гро̑бь 14.12б; нѣ́коа жена̑ ѝма́ше де́сеть дра́х҇мы 11.82; рече пр҃ркь заха́рїа, ви́дѣхь ѐди́нь сры́пь голѣ́мь десе́ть пѐдїи 5.40; сед҇мыи пѣ́ть сѐ ꙗ҃ви̇ на де҃тѣ̀ ꙋ̀чѐници тѣ́к҇мо, кога́то ѳо́ма не бѣ́ше със҇ тѣ̀ 38.288.

де́сеть 1.8б, 4.26, 11.82, 13.124, десеть 5.36, десе́ть 5.40, 14.12б, де҃т҇ 14.128*, *чл.* десетѣ̀хь 1.3, де́сет҇тѣ̀ 33.238, де҃т҇тѣ̀ 38.288, де҃тѣ̀ 38.288.

десети *числ. редно* (5) **1.** *Десети.* де҃ты̀ пѣ́ть сѐ ꙗ҃ви̇ на ꙋ̀чѐниците когато̑ ре҃ пѐтрꙋ, сїмо́не ї̀они́нь любиш҇ ли мѐ 38.288; десе́то е па̀кь заръченїе, да ти се не поре́вне, и̇лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣ́що 1.7б; а̑ми да ре҃мь и̇ де́сетое и̇ска́нїе, дѐто бѣ́ше. почто̑ се не роди̇ х҃с по҃напрѣ̀. а̑ми се роди̇ на послѣ́днїе врѣ́ме 33.245б. **2.** *Само ср. Като нареч. Десето; за означаване, че нещо идва на десето място при изреждане.* защо̑ и̇ма́мѐ мно҃го и̇ разли́чно да и̇спы̀тꙋ̀вамѐ. за то́изи пра̑зникь. [и прьвень] имаме да пи́тамѐ. почто̑ не роди́ се ѿц҃ь, и̇лѝ д҃хь ст҃ыи, а̑ми сѐ ро́ди с҃нь… деветѐ та́зи звѣ́здâ ко́л҇ко годи́нь ꙗ҃ви̇ се ѿнапрѣ̀ прѣ̀ рожѣ̀ство х҃во… десе́тѐ и̇ почто̑ не въпльти се, х҃с по҃напрѣ̀ а̑ми̇ на послѣ́дно врѣ́ме 33.238.

ед.: *м.* десе́тыи 11.82, де҃ты̀ 38.288, *ср.* десе́то 1.7б, десе́тѐ 33.238, де́сетое 33.245б.

десетозвонен *прил.* (1) *Десетозвънен, който е с десет звънчета.* и̇ сътво́ри така̀ заха́рїа и̇ оу̀лѣ́зе въ ѻ̀л҇та́рь. и̇ о̀блѣ́че се вь ри́зꙋ де҃то̀ зво́нꙋю. си҃ ре҃. что̑ бѣ́ше ри́за, със де́сеть зво́н҇ци ѻ̀сщѐ́ннаа въ ст҃аа ст҃ыхь 13.124.

ед.: *ж.* де҃то̀ зво́нꙋю 13.124.

десница *ж.* (4) *Десница, дясна ръка.* кога̀ тво́ришь мл҃ты̀нꙗ, да нѐ зна́е. леви́ца твоа̀ что̑ чи́ны десни́ца твоа̀ 15.134б; и̇ ꙗ҃ви̇ се матѳѐю бг҃ъ… и̇ прострѣ̀ си̇ десни́цъта, и̇ пода́де мꙋ̀ тоа́га 37.274. **с моята десница.** *С моя помощ, с моя намеса.* и̇ ꙗ҃ви̇ се матѳѐю бг҃ъ… и̇ пода́де мꙋ̀ тоа́га, и̇ ре҃ мꙋ̀. възми това̀… и̇ поса́ди това. и̇ със҇ моа́та де́сница щѐ да сѐ въкорени̇, и̇ да се вди́гне дрѣ́во мно҃го пло́дно 37.274.

ед.: десни́ца 15.134б, 34.254б, де́сница 37.274, *чл.* десни́цъта 37.274.

дето *нареч.-съюзна дума, мест. относ.-съюзна дума, съюз* (845) **I.** *Нареч.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; дето, в (на) който, където.* и̇ рече́ ми бг҃ъ. то́изи сры́пь и̇схо́ди ѿ бж҃їе ли́цѐ. и̇ вльѣ́зова вь до́мь де́то сѐ кльнѣ́ть въ ѝ́ме бж҃їи 5.40; и̇ наꙋ̀трѣ станѣ̑ ца̀рь на́ѐдно̑ със҇

inslav

ѡнїа кнѣзове. и ѿидо́ха на ѿнѣ́зи тра́пь гдѣ̀то бѣ́хꙋ лѣ́вовете 11.93; и тогази и́маха пра́ѕникь е̇фесѣ́цїи лю́е бо́гꙋ а̇рѣтеми́дꙋ. и пои́дѣ і̇ѡа́ннь на высо́ко мѣ́сто. дето и́мь бѣ́ше черѣ́квището пога́но 6.42б; нѣ́кои по́стникь и́ма́ше та́мо на стлѣ́пь прѣбы́ваше, и по́стеше се бли́зꙋ при ѿнова̀ мѣ́сто гдѣ̀то е бы́ль гро̑бь ст҃ѣи пе́тки 8.57. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; дето, където.* и прѣбы̑ та́мо на мо́лѣба, догдѣ̀ се разѣ́видѣли. и по̀иде та́мо дѣ̀то се видѣ̀ стлѣ́пь ѿгѣнныи, съсѣ̀ голѣ́мь стра́. и наи́дѣ пе́щера голѣ́ма 14.127; и мнѡ̑го че́рѣве па́дахꙋ ѿ него. а̇ то́и гы събы́раше, и пàкь гы ѡста́вѣше на товà мѣ́сто, и рѣ̑, де́то вы е да́ль бг҃ тꙋ́ка сто́ите 2.14; не можѐ́ бы̑ по товà мѣ́сто. а̇мѝ е̇лà да и̇де́мь дале́че гдѣ̀то на̑ не познавать 5.32; и хытрьцыте като̑ чю́ше тѣ́зи дꙋ́ма ѿ ца́ра, и̇злѣ́зоше и̇зѣ̀ і̇ерл҃имь. и пои́до́ше гдѣ̀то станѣ̑ ѕвѣ́здàта въ виѳлеѐ̑ на̑ ѻ̆́трочето въ пе́щерата 33.237б. **II.** *Мест. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; дето, който.* да́нь да бы́де като̑ зьмїà дѣ̀то сѣдѝ при пѣ́тѧть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото. а̇ зѣ̀мїата́ е самѣ̀сѝ дїа́воль дѣ̀то и̇зма́мы є̇́вва вѣ̀ ра́и като̑ о̇́бразь чл҃чьскы̑ и̇ змїи́нь 18.184б; є̇́то с҃нь бж҃їи съ а̇́нѣгг҃лыте нѣ́говы. сторѝха бо́й съсѣ̀ дїа́вола, и съсѣ̀ тїа ца́рїе землъскы̑. дѣ̀то бѣ́ше гы направиль а̇нѣтихрі́сть да сѣ̑ по̑ нѣ́гова рька̑ 18.195; зна́ю мл҃ть твою̀ чл҃ко_любѣ́че г҃и. чѐ навѝва на тво́й гнѣ́вь. гдѣ̀то на на̑ бы́ва, заради̇ на́шите грѣ́хѡве 9.73б; и дꙋ́маше, покажѝ ми г҃и. товà скро́вище, дето го́ си скры́ль ꙋ̆ тѣ́зи пꙋ́стынѧ 17.175. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения; този, дето; този, който.* и на́поконь щѐ да поги́не е̇вре́иско ца́рѣство. а̇то щѣ́ть да цр҃твꙋ́вать детò вѣ́рꙋвать і̇с҃а х҃а распе́таго 4.23; тако мѝ си́ла х҃ва ны́е смѐ двàма бра́тїа. защò дето мѐ ѿхраниха та мѝ ка́зꙋвать, чѐ мь сѐ ѿнѣ́ле ѿ влька 5.37. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; дето, който.* и ре́че е̇мꙋ па́кь г҃ь… а̇́зь е̇сѣ̀мь, дето сѣ́мь създа́ль чл҃ка 5.29; и а̇́гг҃лы реко́ха; о̇́тѝ пи́тате ѿ̑ бѣсоо́ве и̇лѝ не зна́ете ко́и є̇ пр҃ь славѣ̀; тои́зи е детò ва̑ и̇зѣ̀фрьлѝ ѿ н҃бето за ва́шего злò и грьдо́сть и въри́на ви въ а̇̀дь 35.263б; и попита̑ а̇́гг҃ла кой са тїà гп҃ди́не. и рѣ̑ ми а̇́гг҃ль. тїа́ са дѣ̀то се не надѣ̀аха на ба̑ нитò има́ха г҃а на по́мощь се́бѣ 32.231б. **4.** *Въвежда подчинени изречения с вметнат или присъединителен характер, които се отнасят към цялото главно изречение; дето, което.* та щѣ̑ тїа́ цр҃твїа да зе́ме а̇нѣтихрі́сть да ста́не ца́рь на̑ є̇́врѐете. и щѐ да сто́ри голѣ́ма гри́жа по людїе́те, и голѣ́мы во́йскы и бо́ѡве, и голѣ́ма злы̑нà по си́чѣкыте лю́дїе, кога́то щѐ то́и да цр҃твꙋ́ва. дѣ̀то нѣ̑ е было̀, ни̇то ще да бы́де дрꙋгыи пьть 18.183; и рѣ̑ ми а̇́гг҃ль. та́зи е земл҃ѧ̑ любо́вна живо́тное се́лище. дѣ̀то пи́ше на ст҃о́е є̇́вл҃їе, бл҃же́ны кро́тцїи, о̇́ти щѣ́ть тїѐ да намѣ̀рѧть та́зи земл҃ѧ̑ 32.227б. **III.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; дето, че.* и за ї́ї́а нѣ́говы праве́днїи дꙋ́мы, дѣ̀то не дꙋ́маше по лицѐ и по волѝ чл҃кꙋ̑, а̇̀ми пра́во ѿбли́чаше зла̀то чл҃кꙋ̑. та го̑ ненави́дѣше ца́рица є̇вдоѕїа 12.112б; пои́сти́нꙋ зла̀ зи́ма бѣ́ше. и дрꙋ́го не бѣ́ше позлò ѿ товà дѣ̀то бѣ́хꙋ и̇зѣ̀мрьзѣ̀ньле чл҃ците ѿ бѣсòвѣ̀скьта на́пасть 33.240б. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения; дето, че.* и рѣ̑ ѥ̆́ѝ а̇́нна. ѿстъпѝ ѿ ме́не, а̇́зь товà не щѣ̑ сто́ри. до́ста ми є̇ дѣ̀то мѐ смѣрѝ г҃ь бг҃ до кра́и и подобрѣ̀ е да до́йде лю́та съмрѣ̀ть да мѝ ꙋ̆зме грѣ́шнъта моà д҃ша 13.121б. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; дето, че.* а бл҃же́нныи і̇ѡаннь като̑ бѣше въ кокꙋ̑сь зато́чень. разѣ́брà за нѣ̑кого кѵ̆рїака е̇пк҃па, детò. й то́и

inslav

быль и҆спъдень, и҆ написа̀ мꙋ̀ посла́нїе да гѡ̀ ꙋ҆тѣшѝ 12.117. **4.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; дето, че.* не забора́влꙗи бра́те. де́то̀ каже дв҃дь пр҃ркь. ѿ стра̀ чл҃чьскыи да сѐ не ꙋ҆бои́шь. и҆ що тѐ страшѝ не послꙋ́шаи 12.118б; и҆ тѝ се не бо́и дѣ̀то е а҆ре́к҆са́ль ѿц҃ь на́шь и҆ бл҃го и҆зволи́ль със҆ те́бѣ да ѻ҆ст҃и мнѡ́го д҃шѝ и на твоѐ зна́ѥне да гл҃ѝ приве́ѭть 12.110б. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; задето, защото, понеже, тъй като.* бл҃жє́нѧ̀ сѝ тѝ ѿ си́ч҆ките жены̀. дето сѝ таквѡ́зи дѣтѐ роди́ла. и҆ бл҃жмѝ ср҃це твоѐ чи́сто, защѡ̀ си мꙋ́жьскыи прѣтрьпѣ́ла 12.109б; тогі́ва щьть да въскр҃нать си́ч҆ките кадїі́е. та̀ щѣ́ть тїа́ сыромá́сите да гл҃ѝ вла́чать дѣ̀то и҆м҆ се зе́мале фаида̀ та ги́ са ѻ҆сѣ́ждале 18.196б; и҆ ще́шь мнѡ́го бѣ̀дѣ̀ да поте́глишь и҆ грижы радѝ д҃ше́внаа пра́вда. а҆ми трьпѝ катѡ̀ добрь пастꙑ́рь, дѣ̀то ще́шь заради̇ѝ това̀ трьпѣ́нїе цр҃тво да прїи́мешь 12.111. **6.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за степен с отсянка на следствие; дето, та, че.* пи́ше писа́нїе за ни́его. ѻ҆́ти то́л҆кова бѣ́ше ли́чень ст҃ыи нико́лае, детѡ̀ нѣ́кои чл҃кь а҆́ко не бѣ́ше го видѣ́ль ни̇кога. и҆ да го ви́дѣше межѝ мнѡ́го лю́дїе, и҆ познаеше го ѿ лицѐто мꙋ̀ и҆ ѿ по́гледь а҆́гг҃л҆скыи 15.150. **7.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар че, въпреки че.* и҆ дꙋма́хꙋ. ка́к҆во се чѡ́до сто́ри… да вди́гне мрѣ̀твого чл҃ка. и҆ да го пови́ка на и҆́ме детѡ̀ нѣ̀ го е виде́ль 36.273; а҆враа́мь сѣ́когы заве́дꙋваше чл҃ка дома́ сѝ, а҆ то́и ни̇ѝ е҆дномꙋ̀ ни̇чтѡ̀ не да́де, детѡ̀ то́л҆кова и҆́ма́нїе и҆́маше, и҆ не подаде е҆дномꙋ̀ сыромáхꙋ е҆дна̀ троха̀ 12.118. **дето да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; та да, че да.* помѣнѝ вѣ́чнꙋю мѣ́ка на грѣ̀шници… и҆ ѿи҆дѝ при чл҃ка и҆з҆бра́на. детѡ̀ зна́е и҆ мо́же да тѐ наоу́чи. коѐ добрѡ̀ да чи́нишь детѡ̀ да сѐ сп҃сешь 1.4б.

дето 1.3, 1.4б, 3.17, 3.17б, 3.18б, 4.22, 4.22б, 4.23, 4.24, 4.24б[2], 4.25б, 4.26, 5.29[3], 5.29б, 5.30б[2], 5.31, 5.32, 5.34[2], 5.35, 5.37, 5.37б[2], 5.38б, 6.42б, 6.45б, 6.48б, 7.50б, 7.51б, 7.54б, 9.64, 9.66б, 9.67, 9.70б, 9.74б[2], 10.76б[3], 10.78б[2], 10.79б, 11.81, 11.81б[3], 11.83б, 11.93б, 11.94, 11.107б, 12.109б, 12.110, 12.111, 12.111б, 12.112б, 12.114б, 12.115б, 12.117, 13.125б, 14.126б, 14.129, 15.131, 15.132б, 15.146, 15.146б, 15.147, 16.157б, 16.158, 16.159[3], 16.159б, 16.161, 16.161б[3], 16.162[4], 16.163б[2], 17.164, 17.166, 17.166б, 17.167[3], 17.168[2], 17.168б, 17.169, 17.169б[2], 17.170[2], 17.170б[6], 17.172б[2], 17.173б[2], 17.174б[2], 17.175, 17.175б, 17.176[2], 17.176б, 18.177б, 18.195б, 32.231б, 33.232б[4], 33.234, 33.235[2], 33.235б[2], 33.236, 33.240, 33.240б, 33.241, 33.243б, 33.244б, 33.245б, 33.247, 33.247б[3], 34.248б, 34.254, 34.256, 35.259б[3], 35.260[3], 35.266, 37.274б, 37.276б, 37.281, 38.291б, 39.295, 39.295б, 39.297, 39.304б, 39.307, 40.323б, 40.324, детѡ̀ 1.3[4], 1.3б, 1.4, 1.4б[3], 1.5[2], 1.5б[2], 1.6б, 1.7, 1.7б, 1.8[2], 1.8б, 5.39, 6.42, 7.50, 7.51[2], 7.53б[3], 7.54[3], 8.55[2], 8.57, 8.59, 9.61[3], 9.61б, 9.62б[2], 9.67, 9.72б, 9.73, 9.73б, 10.79б[2], 11.81б, 11.82[2], 11.82б, 11.83, 11.84[2], 11.84б, 11.87[2], 11.89, 11.94[2], 11.95, 11.100[2], 11.105, 12.109, 12.110, 12.111б, 12.112, 12.112б, 12.117, 12.118, 12.118б, 12.119, 12.120, 13.123, 13.123б, 14.126б, 14.130[2], 14.130б, 15.131, 15.131б, 15.132[2], 15.134, 15.135[2], 15.137б, 15.138б[2], 15.142, 15.144, 15.145б, 15.147, 15.148б, 15.149б, 15.150, 15.155б, 15.156, 18.179б, 18.182, 18.191[2], 18.191б, 18.194б[2], 18.198, 18.202, 21.210б, 31.218б, 32.226[2], 32.229, 33.232, 33.232б[5], 33.234, 33.234б, 33.235б, 33.236, 33.238, 33.240, 33.242б, 33.247б, 34.248[2], 34.249[2], 34.249б, 34.250б, 34.251б, 34.252б[2], 34.255б[2], 35.256, 35.257, 35.259, 35.259б, 35.260, 35.260б[2], 35.261, 35.261б, 35.262, 35.263б, 35.265, 36.267, 36.268, 36.269, 36.269б[2], 36.271, 36.272б, 36.273[2], 37.274[2], 37.275, 37.275б, 37.276, 37.276б, 37.277, 37.278, 37.278б, 37.279, 37.280б, 37.281, 38.281б, 38.282, 38.283[3], 38.284б, 38.285, 38.286[2], 38.287б, 38.290, 38.290б, 38.291, 38.292б, 38.293, 39.296б, 39.297б, 39.302, 39.303б, 39.304, 39.310, 39.310б, 39.311, 39.313б[3], 39.314, 39.314б, 39.316[4], 39.317[2], 39.318, 39.318б, 39.319, 40.320б, 40.323, детѡ̀ 1.7б, 16.161б, 16.163б, 18.201, 31.222б, 32.227, 33.243, 33.247б, 36.273, 37.281, 38.284, 39.319, 40.322б,

inslav

де́то 2.14, 2.14б, 5.29, 5.36, 5.38б, 5.40, 8.58, 9.63², 9.64, 9.73, 9.73б, 11.85, 11.88б, 12.111б, 12.118², 12.119б², 15.154, 15.155, 17.170б, 17.171, 17.174б, 17.176б, 18.177, 33.238б, 34.251, 35.259б, 35.260⁴, 35.263, 36.269б, 36.270, 40.321, 40.322, где́то 2.14б, 9.66б, 33.234б, детѐ 3.19, 4.22б, 4.23², 4.24б², 5.27, 5.27б, 5.29б, 5.30, 5.33б, 5.35б, 5.37б, 17.168, 17.170б, 17.175, 17.176б, 35.266б, гдетѐ 3.19б, гдѐто 3.20б, 4.26, 6.47б, 11.82б, гдѐто 4.24, 4.24б², 4.25б, 5.32, 5.36³, 7.50б, 7.51б, 7.52б², 7.54, 8.57, 9.65, 9.65б, 9.67, 9.68, 9.68б², 9.71, 9.71б, 9.72, 9.73б, 9.74б, 10.79б, 11.84, 11.85, 11.93, 11.94б, 11.102, 11.102б, 11.103, 11.104, 12.109², 12.110, 12.116б, 14.130б, 15.132, 15.137, 15.139б², 15.149, 15.151, 33.237, 33.237б, 33.241б, 39.312, дѥ́ето (!) 9.60б, дѐто 9.61б, 9.65, 9.69, 11.87, 11.87б², 11.90б, 11.91, 11.94³, 11.97, 11.103, 11.104б, 11.106², 11.106б, 11.107б², 11.108, 12.109б, 12.110, 12.110б⁶, 12.111, 12.111б, 12.112, 12.112б, 12.114, 12.115², 12.118б, 12.119б, 12.120, 13.121, 13.121б², 13.124, 13.125, 14.127³, 14.127б², 14.130б, 15.131⁷, 15.131б², 15.132б³, 15.133б³, 15.135⁴, 15.135б, 15.136, 15.136б, 15.138б³, 15.139, 15.140, 15.141б, 15.142б³, 15.143, 15.143б, 15.144, 15.144б, 15.145, 15.145б, 15.146², 15.146б², 15.147, 15.147б², 15.148³, 15.148б², 15.149, 15.150², 15.151, 15.154б, 15.155², 15.155б, 18.178б³, 18.179, 18.179б, 18.180б², 18.181³, 18.181б², 18.182², 18.182б⁶, 18.183⁴, 18.184б², 18.186, 18.187б, 18.188, 18.188б, 18.189, 18.189б², 18.190, 18.190б, 18.191б, 18.192, 18.194б³, 18.195², 18.195б³, 18.196, 18.196б³, 18.197³, 18.197б², 18.198⁵, 18.198б³, 18.199, 18.199б², 18.200⁴, 18.200б³, 18.202б, 18.203б², 18.204, 18.205, 18.205б, 18.206⁴, 18.206б, 18.207, 19.207б, 20.208, 20.208б, 20.209, 20.209б, 20.210, 31.215б, 31.218б², 31.222², 31.223, 32.224б, 32.225³, 32.225б², 32.226б², 32.227б², 32.228⁷, 32.228б², 32.229⁵, 32.229б, 32.230², 32.230б², 32.231³, 32.231б⁴, 33.233, 33.233б, 33.234³, 33.234б², 33.235, 33.236², 33.237б, 33.238б², 33.239, 33.239б², 33.240², 33.240б³, 33.241², 33.242², 33.243², 33.243б², 33.244³, 33.244б², 33.245, 33.245б³, 33.247б, 35.257, 35.258б³, 35.259б, 35.260, 35.261², 35.263б, 35.264, 35.264б, 35.265⁴, 35.265б, 35.266³, 35.266б², 36.270б, 36.272б, 36.273б, 37.275, 39.295б², 39.296², 39.298б³, 39.299³, 39.303³, 39.304б³, 39.308б, 39.309б², 39.310, 39.315, 39.318, 39.319б², де́то̂ 9.64, 12.118б, 13.124б, 34.255б, 39.310, гдѐто̂ 9.64, 11.90б, 37.277б, дѐто̂ 15.152б, 18.197б, 32.228, 34.256², 35.263, дѐтото (!) 15.156, дѐто 32.228, де́то̀ 33.234б, де́то́ 35.266б, дѣто̂ 36.269, 38.287, дѣто̂ 39.299б, дѐто̀ 39.301.

детото (!) *вж.* **дето**

деѯентий *вж.* **дексентий**

джелат *м.* (2) *Джелат; лице, което изпълнява смъртни присъди; палач, джелатин.* є҆ла́те и҆ вы́е м҃ници. ѻ҆́ты ка́зꙋвале мо́ето и҆́ме пра̑ѣ ца́рїе и҆ пра̑ѣ целѣ́те и҆ прѣтрьпѣ́вахъте мнѡ́го мѣ́ка и҆ стопѣ́ванїе тѣло́то си̑ зара̑ мо́ето и҆́ме 18.202; и҆ ще̑ да си̑ напра́ви визи́ре, и҆ пашїѐ, и҆ кадїѐ, и҆ воєво́ды и҆ сꙋ́башїе, и҆ слꙋ́гы, и҆ целѣ́те сѐ дїа́воле 18.188б.

мн.: целѣ́те 18.188б, 18.202.

див *прил.* (7) **1.** *Див; който живее, развива се в природни условия.* сїчъкото ще̑ да попла́че. и҆ ди́выте га́дове и҆ пи́томите и҆ тїе́ щьть да попла́чать 18.193б; и҆ да се̑ не ѻ҆пи́ваме като̑ свинѥ, и҆лѝ да се прѣѩ́демѐ като̑ ди́вы ѕвѣ́рове 15.156б; и҆ ко́и наві́ма́ше на тїа є҆ и҆грѝ. а҆ тїе го вѣнча́ваха със̾ цвѣ́тоове ѿ ди́вы масли́ни 34.252. **2.** *Див; свиреп, зъл, кръвожаден.* и҆ и҆́маше оу҆ ѻ҆́нъзи ба́ню, ди́вь бѣ́сь… и҆ на тре́тїа годи́на ꙋ҆да́вѣше и҆лѝ мо́мъка̀, и҆лѝ дѣви́цꙋ 6.41б; и҆ ѻ҆тидо́ха чл҃ци ца́ревы. и҆ наи҆до́ха го… и҆ гра́бнъха го̑ като̑ ди́вы лѣ́вѡове, и҆ заве́доха го̑ пра̑ ца́ра маѯимїа́на 9.63б; а҆ми̑ детѐ̑ ненави́ды добро̑ дїа́воль, что̑ и҆зна́идѐ… да вла́дать. дїѡклитїа́на. и҆ маѯимїа́на, два̀ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы ѕ[в]ѣ̀роове, кра̑вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.138б. **дива свиня.** *Дива свиня, глиган.* злѣ̀ на тїа́ тогі́ва ко́и̑то пїа́ть ви́но съ сви́рцїи и҆ със̾ тѣ́пане, та сѐ ѻ҆бы́а́дать и҆ ѻ҆пи́вать, и҆ самы̑ се́бѣ си̑ забора́вѣть като̑ ди́вы сви́нїе 18.198.

ед.: *м.* ди́вь 6.41б; *мн.:* ди́вы 9.63б, 15.138б, 15.156б, 18.198, 34.252, *чл.* ди́выте 18.193б.

диван *м.* (6) **1.** *Диван; съвещателен, заседателен орган и членовете му.* а҆̀ ст҃ыи гесѡ́ргїе. ста́нъ насра̑ѣ дива́нь и҆ ре̑ докогы̑ ѿ ца́рꙋ ты̑. и҆ твои̑те пашїѐ. и҆ кадїе̑ да чи́ните гонѥ́нїе, и҆ тѣ́йзи во́йскы, на хр҃тїа́не 39.298; и҆ сла̑ѣ̑ това̀

inslav

разиде са дива́ньть. и̑ ца́рь повелѣ̀ па́кь да затворе́ть ст҃го ѹ̑ тьмни́ца 39.302б. **2.** *Съвещание, заседание на диван.* и̑ тогы́ва се разидо́ха си́чкы и̑ ре́коха, па́кь да бы́де вто́ры̀ и̑ тре́ты̀ дивань и зговорь 39.297б; и̑ сто́ри се дива́нь голѣ́мь и̑ повелѣ̀ ца̀рь сѣ́кы̀ да ре҃ по ѐдна́ ду́ма и̑ ре́коха си́чкыте по ѐдна̀ ре҃ѣ 39.297. **3.** *Мястото, на което се свиква диван, седалището на диван.* бѣ́ше тамо̑ пре҃ѣ дива́ньть царе́вь. до, н҃, расте́зы дале́че гро́бь ѐ҃лли́нинь нѣ́коѥго 39.304.

ед.: дива́нь 39.297, 39.298, дивань 39.297б, [дї]вань 39.298, *чл.* дива́ньть 39.302б, 39.304.

дивен *прил.* (10) **1.** *Дивен; който поражда удивление, възхита; удивителен, възхитителен.* бл҃вень бы҃ дето чи́ни чю́дна ра́бота, и̑ ди́вна̀. и̑ сла́внаа и̑ неизре҃ннаа 17.172б; и̑ видѣ̀ х҃а распе́таго… и̑ ре҃ ми чю́дны и̑ ди́вны ду́ми 5.29б; и̑ дру́гое чю́до послу́шайте бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. ди́вно и̑ прѣсла́вно, что̑ е было̑ ѿ а̑рхистратига михаи́ла 11.97; ви́дѣ а̑рх҃ггла михаи́ла… и̑ със нѥ́го два̀ мла́ды мом ка̀ кра́сны и̑ ди́вны 11.99; и̑ ѿ ѣ҃ѣ ѐ, дѐто го д҃не́ска въспомѣну́вамѐ то́изи чю́дныи и̑ ди́вныи нико́лае вели́кыи 15.132б. **2.** *Като същ. Само ср. Нещо удивително, възхитително.* чю́дно и̑ ди́вно се сто́ри въ на́шите д҃ни, слу́чи се и̑ ме́не грѣ́шному̑ а̑нто́нїю напи́сати 2.9.

ед.: м. ди́вныи 15.132б, *ж.* ди́вна̀ 17.172б, ди́вна 38.293, *ср.* ди́вно 2.9, 8.57, 11.97, 37.278б, 39.316; *мн.:* ди́вны 5.29б, 11.99.

дивля се *вж.* **дивя се**

дивор *ЛИ* (1) *Дивор.* и̑ тога́зи се събра́ха ѐпкпы. и̑ зе́ха да чи́нѧть и̑спыта́нїе за тѣ́зи рѣ́чь. и̑ да́де и̑. ца́рица, четво́рица, да раз сѹ́дѣть тѣ́зи ра́бота. деѧ́нтїа и̑ диво́рь, и̑ а̑скѹли́нь и̑ патрикї́а 12.115.

диво́рь 12.115.

дивя се *несв.* (2) *Дивя се; изпитвам смайване, почуда от нещо; удивлявам се.* что̑ ѐ тази си́ла ѿ назара́нина. да се чю́дишь и̑ диви́шь, ко́л ко ѐ си́ла марїи́на крѣ́пость… кол ко е і҃со҃ва дрьжа́ва 35.263; мт҃и бж҃їа пла́чѣше и̑ въздышѣше, и̑ си́лы нб҃ные дивлѧ́хѹ̑ се и̑ а҃гг҃лы трепе́рѧхѹ̑ 35.259.

сег.: 2ед. се диви́шь 35.263; *имперф.: 3мн.* дивлѧ́хѹ̑ се 35.259.

дикел *м.* (1) *Дикел; железен инструмент, подобен на търнокоп.* и̑ приве́доха го гдѐто ѐ сега̀ рьвени́кь въ монасти́рь. и̑ ѹ̑зе́ха дике́лы и̑ раскопаха, и̑ и̑стече вѡда̀ на́прасно 11.103.

мн.: дике́лы 11.103.

дим *м.* (8) *Дим; смес от газове, която се отделя при горене; пушек.* а̑ въз дѹ́хь что̑ е на ѧ҃рь бѣ́ше потьмнѥ́нь ѿ ды́мове что̑ ко́лѣхѹ̑ и̑ и҃з горѣ́вахѹ̑ слѹ́ж быте ѐ҃лли́н скые 33.235б; и̑ то́ѧ ча҃ и̑злѣ́зе и̑з море́то пла́мень ве́ликь… и̑ ди́мь мнѡ́го вонѥ́щь като̑ ѿ смола̀ 15.152; и̑ повели̑ бе҃ да и̑злѣ́зе ѿ това̀ мѣ́сто дето ѐ съкры́т кр҃ть х҃вь нѣ́кои ди́мь да ми́ри́ше на хѹ́баво 4.24б; и̑ като̑ пла́мен се вди́гне го́рѣ на висинѣ̀, а̑ като ди́м се рази́де 31.215б. **исчезнувам като дим.** *Изчезвам безследно.* мака́рь да бѣ́ше жена̑ а҃ми̑ бѣ́ше и̑спльнѥ́на д҃ха с҃тго. и̑ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїаво́лска и̑ и̑сче́знѹваше като̑ ды́мь 8.56.

ед.: ды́мь 4.24б, 8.56, ди́мь 4.24б, 15.152, 37.276б, ди́м 31.215б, ды́ 39.319; *мн.:* ды́мове 33.235б.

димитриев *прил.* (1) *Димитриев, от ЛИ Димитрий.* и̑ ст҃ыи не́сторь пойдѐ. и̑ что̑ се приближи̑ прї лїеа. съвлѣ́че си̑ врь́хната дре́ха. и̑ ре҃ твр́дѣ. бе҃, дими́трїевь помози ми́ 9.66.

ед.: м. дими́трїевь 9.66.

димитрий *ЛИ* (87) *Димитър.* а̑ ст҃ыи дими́трїе, ѿка́кь прїѐ вла́сть. да ѐ гп҃да́рь солу́нскы̀. тога́зи се и̑зыѧ́вѝ ѿчи́вѣсно ка́кь ѐ хр҃тїа́нь (!) 9.62; и̑ толкова лю́бѣше ст҃ыи дими́трїе солу́нсцїи людїе. и̑ така́ се гри́жаше

inslav

за ѿ҃ѣ. и҆ мнѡ́жищ҇ гы҆ и҆зба́ви ѿ плѣ́нь, и҆ ѿ мо́рь, и҆ ѿ гла̀дь. и҆ ѿ и҆́нак҇вы бѣ̀ды 9.72б; по съмрѣ́ти ст҃го́ вели́ко м҃ника дими́трїа. ка́то щѣ́ше бѣ̀ да го просла́ви по сич҇ки свѣ́ть проѹ́го́тви мѹ, ѿ тѣ́лото нѥ́гово и҆з҇те́че мѵ҃ро̀ 9.70. **димитрий мироточив.** *Димитър Мироточиви (Солунски).* мц҃а. того̀ к҃s, мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко м҃чни́ка ди́ми́трїа мѵ҃рото́чиваго 9.60б.

дими́трїе (!) 1.3б, 9.61б², 9.62, 9.62б, 9.63б, 9.64², 9.64б, 9.65³, 9.66, 9.66б, 9.67², 9.67б², 9.68, 9.68б, 9.69, 9.69б², 9.70², 9.71, 9.72б², 9.73б, 9.74², 9.74б, 9.75, димитрїе (!) 9.60б, 9.63б, 9.64, 9.67, 9.68, 9.69, ди́ми́трїа 9.60б, дими́трїа 9.60б, 9.61б, 9.63², 9.65, 9.66, 9.66б², 9.67, 9.68², 9.70, 9.70б, 9.71б², 9.72, 9.73, 9.73б, ди́митрїа 9.63, димитрїа 9.69б, 9.70, 9.71б, дими́трїю 9.60б, 9.63, 9.63б, 9.66б, 9.67², 9.67б, 9.68, 9.70б², 9.71, 9.71б, 9.72, 9.73, 9.74², 9.74б, 9.75, димитрїю 9.68б, 9.69, 9.72, 9.74, *зв.* дими́трїе 9.64б, 9.71, 9.74б.

диоклитиан *ЛИ* (20) *Диоклециан.* дїѡклитїа́нь ри́м҇скы̀ ца́рь. ка́то прѣ́вз҇ѐ ц҃рство наси́ла съ̀ недосто́йн҇ство. та бѣ̀ше найзлѣ̀ и҆́ прьвы̀ в҇ ц҃рїе́то и҆ си́ч҇кыи свѣ́ть потѣ́п҇ка по̀ нѥ́гова ръка̀ 39.29б; и҆ тогѝва нѣ́кои̇ ѿ пола́тите, сѝ р҃ѣ̀ ѿ ча̀р҇да́ците царе́вы рѣ́коха. ца́рꙋ дїѡклитїа́не. геѡ́р҇гїе ка́то сѣ̀дѝ в҇ тьмни́цата. ѿ є҆́лли́н҇скыте лю́дїе мнѡ́га (!) та гы̀ сьци́сꙋ́ва и҆ бла̀зни, и҆ съ̀ ма́гїа та гы̀ ѡ҆бры́на си́ч҇кыте на хр҃тїа́н҇ство 39.30б; а҆̀мѝ детѡ̀ ненави́ды добро̀ дїа́воль, что̀ и҆з҇найдѐ ка́то гле́даше тога́зи че съ̀ ꙋ҆мнѡ́жа́ва хр҃тїа́н҇ство… да вла́дать. дїѡклитїа́на. и҆ ма̑ѧмїа́на, два̀ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы s[в]ѣ̀роове, кры́вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.138б.

дїѡклитїа́нь 15.139б, 39.29б, 39.30ббб, 39.308, дїѡклитїа́нь 39.299б, дїѡклитїань 39.300б, 39.305, дїѡ́клитїа́ть (!) 39.300б, дїѡклитїа́нь 39.301², 39.303б, дїѡ́клитїа́нь 39.302, 39.303б, дїѡклитїа́на 15.138б, 39.296б, 39.297б, дїѡклитїана 39.306, дїѡклитїа́нꙋ 9.61б, *зв.* дїѡклитїа́не 39.296б, 39.306.

диоклитиат *вж.* **диоклитиан**

дионисий *ЛИ* (1) **дионисий ареопагит.** *Дионисий Ареопагит.* това̀ пока́зꙋва как҇ сѣ̀ на н҃бето, ѳ҃, чи́нѡве а҆́гг҃л҇сцїи. и҆ и҆стинна. така̀ е. и҆ ст҃ыи дїѡни́сїѐ а҆реѡпа́гїть. и҆ і҆ѡа́ннь дамаскѵ́нь. на тѣ́х҇ныте бг҃о дꙋ́мны кнїгы така̀ мар҇тꙋри́сꙋвать 11.82.

дїѡни́сїе (!) 11.82.

диоскорид *ЛИ* (4) *Диоскорид.* и҆ баща́ мꙋ дїѡскори́дь, като чѿ̀ че е҆̀ ꙋ҆да́вень сы́н҇ мꙋ. ѿ голѣ́ма жа̀л҇ба па́де и҆ то́и та ꙋ҆мрѣ̀ 6.42; тога́зи пойдѐ і҆ѡа́ннь та̀ въскрѣ́сѝ и҆ дїѡскори́да 6.42; и҆ ре́коше мꙋ ѿ́нїа. видѣ́х҇ме̑ сега́ гы прове́доше ми́мо̀ цр҃кви ст҃ыхь крискéн҇да и҆ дїѡскори́да 15.144.

дїѡскори́дь 6.42, 6.43, дїѡскори́да 6.42, 15.144.

диоскоридов *прил.* (2) *Диоскоридов, от ЛИ Диоскорид.* и҆ пойдо́ха мнѡ́го ꙋ҆ до́мь, дїѡскори́до́вь 6.43; и҆ дойдѐ нѣ́кои мо́мь́кь и҆́ме́то мꙋ до́м҇но, сы́нь дїѡскори́довь 6.42.

ед.: м. дїѡскори́довь 6.42, дїѡскори́до́вь 6.43.

дискос *м.* (1) *Спортна игра, мятане на тежък предмет.* и҆ и҆́маха за́конь и҆́ и҆гра́маха та́мо пѣ́ть и҆́грѝ. є҆́днà и҆гра̀ да́ се на̑бры́зꙋвать… тре́тїа дискось. сѝ р҃ѣ̀ да фрѣ́лѧть ками́кь 34.251б.

ед.: дискось 34.251б.

дихание *ср.* (1) *Прен. Същество, създание.* г҃и кога́ та видѣ́х҇ме̑ гла́дна та тѐ нахра́них҇ме. дѐ тѝ хра́нишь си́ч҇ко дыханїе жи́во 18.203.

ед.: дыханїе 18.203.

длъбина *ж.* (9) **1.** *Дълбочина, разстояние от повърхността на нещо до дъното.* и҆ па́кь попи́та̑ а҆́гг҃ла. гл҃ди́не дльбыната на тѣ́зи пропа́сть кол҇ко ли є҆̀ 32.231б; а҆́гг҃ль є҆̀ є҆ст҃во мы́сльно… и҆ па̀кь є҆̀ и҆ без҇плѣ́т҇нь. сѝ р҃ѣ̀. не и҆́ма плѣть катѡ̀ чл҃кь. и҆ не зна́е мꙋ се нѝ длъжина̀ нѝ ширина̀, нѝ глбина̀ 11.82б. // *Образно.* ви́дите лѝ заради̇̀ є҆дного̀ ло́ва ко́л҇ко се раꙋ́вать и҆

inslav

веселеть. а̑ камо ли̑ ко́и ло́ви чер'ко́вні̑ ло́вь ка́та дни̑, и̑ и̑спи́тꙋва чер'ко́в'на̀ длъбина̀ на сп҃сенїе д҃ши чл҃чьскые 31.215. **2.** *Дълбина, дълбоко място; бездна, глъбина.* ры́бо ло́вець.... кога̀ ме́тне мрѣ́жата ꙋ̑ дльби́на во́днаа, та мꙋ̑ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы 31.215; и̑ нѣ́кои ѿ во́инь паднѣ̑ ꙋ̑ мо́рето ст҃ыи і̑ѡа́ннь пом҃лиха се със' про́хора бг҃ꙋ, и вьскрѣси́ го ѿ глъбыни мо́ра 6.43б. // *Образно.* за́това̀ и̑ на съмрѣ́тні̑ ча̑ кога́ ще нѣ́кои да ꙋ̑мре, а̑ то́й въз'ды́шѣ и̑з' глъ́быни ср̑ца своего̑ а̑ла̀ не́ма ни́кои да мꙋ̑ помо́гне 31.217б.

ед.: глъбина̀ 11.82б, длъбина̀ 31.215, дльби́на 31.215, дльбина̀ 32.231б, глъбы́нꙋ 36.273, *чл.* дльбыната 32.231б; *мн.:* глъбыни 6.43б, глъ́быни 31.217б, глъ́биныи 39.314.

длъбок *прил.* (7) **1.** *Дълбок, който е с голяма дълбочина.* и̑ гледа и̑ са́мь и̑ та́мь гдѐ да ми́не със' конѧ́того, защо̀ бѣ́ше ѿн'зи до́ль голѣ́мь и̑ дльбо́кь 5.28б; тогѝва ще н҃бе́то и̑ землѧ̑та, и̑ до́лꙋ бе́з̑на дльбо́кото мѣ́сто да потрепере 18.199б; и̑ и̑́маше та́мо въ́бель глъбо́кь и̑ сꙋ̑ без' во́дꙋ. и̑ ꙋ̑ нѥ́го мнѡ̑го га́дове бѣ́хꙋ 2.11б; и̑ ре́коха си̑ ме́жꙋ себѣ̑ ко́и па́кь да копа́е на дрꙋ́го мѣ́сто, а̑ми е̑ тꙋ́ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и̑ глъбо́кь 8.57б. **2.** *Прен. Който се проявява в много висока степен, изключителен (за личностно качество).* дѐто е въ трои́ци е̑ди́нь бг҃ъ... и̑ на нѥ́говата длъбока̀ бл҃гость, дѐто е бл҃гъ и̑ кро́т'кь въи́стинꙋ не мо́же ни̑кои и̑ска́за 15.131.

ед.: *м.* глъбо́кь 2.11б, 8.57б, дльбо́кь 5.28б², *ж.* длъбока̀ 15.131, длъбо́ка 31.215, *ср. чл.* дльбо́кото 18.199б.

длъбоко *нареч.* (5) *Дълбоко; на голяма дълбочина, надълбоко.* и̑ проби̑ о̑н'зи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и̑ зи́нъ пропа́сть 11.98; и̑ посл҃ѣ е̑дна̀ дꙋ́ма и̑з'бра́ха си́ч'ки. да сто́рѧть сꙋ̑лина́ры голѣ́мы. и̑ да и̑скопа́ють землѧ̑та длъбо́ко 11.102б; и̑ па̀кь покопа́ше по́дльбоко, и̑ и̑сте́че вѡда̑ добра̑ 11.103.

длъбо́ко 11.97б, 11.98, 11.102б; дльбо́ко 11.98; *сравн.* по́дльбоко 11.103.

дльг[I] *м.* (3) **1.** *Дълг, парично задължение.* и̑ дрꙋ́гыи нѣ́кои чл҃кь задлъжнѣ́ль мнѡ̑го на е̑дно́го е̑вре́ина, и̑ досади́ло мꙋ̑ се да лежѝ запрѣ̀нь ꙋ̑ тьмни́ца ра́ди ѿн'зи голѣ̑ дльгъ 6.48; защо̀ безаконно пїа́н'ство ꙋ̑мь погꙋбѣ́ва... а̑ на дрꙋ́гы лю́дїе дльгъ нано́си 20.208б. **2.** *Дълг; морално, нравствено задължение; длъжност.* пои́ска и̑ ст҃ы̑ ни́ко́лае да и̑ врѣ̀не праведныи дльгъ. и̑ хо́дѣше на сѣ́ко ка́пище е̑л'ли́н'ско. и̑ чи́нѣше мл҃ба на бг҃а 15.139б.

ед.: дльгъ 6.48, 15.139б, дльгъ 20.208б.

дльг[II] *прил.* (7) **1.** *Дълъг, който е с голяма дължина.* и̑ ре̑ мꙋ̑. стани̑ па̑кь и̑ ѩ̑жь о̑ти ще́шь дльгъ пъ̑ть да и̑́дешь 11.90; сега̀ а̑зь ѿхо́ждѧ̑ на дльгъ пꙋ̑ть. и̑ те́бѣ прѣда́вамь ст҃мꙋ́ ко́з'мꙋ и̑ дамїа́нꙋ 10.77б. **2.** *Дълъг; който трае много време, продължителен.* помы́слюваше то́л'кази го́ди́на дльга. и̑ годѣ̑ше да мо́жаше годи́ната за е̑ди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б; и̑ като̑ ви́дѣ патрїа́р'хь това̀ и̑ си́ч'ките что̑ бѣ́ха със' нѥ́го, ꙋ̑пла́шиха се, и̑ чю́диха се за дльгъ ча̑ 12.111б.

ед.: *м.* дльгъ 10.77б, дльгъ 10.77б, 11.90, 12.111б, 12.118б, 16.157б, *ж.* дльга 17.173б.

дльготрьпѣние *ср.* (2) *Дълготърпение, извънредно голямо търпение.* о̑ко моѐ си́ч'ко ви́ди, и̑ ꙋ̑хо моѐ си́ч'ко чю́е, амѝ зара̑. дльготрьпѣнїе моѐ та гѝ ча́ка̑. догдѐ се о̑брь́нать на покаа́нїе 32.224; ако ли̑ ще́шь да навїе́шь на кара́зь да нѐ дрьжи́шь, а̑ ти̑ се дрь́жь на кро́тость и̑ на дльготрьпѣ́нїе 19.207б.

ед.: дльготрьпѣ́нїе 19.207б, дльготрьпѣнїе 32.224.

длъжен *прил.* (19) **1.** *Длъжен, който трябва да съобразява действията си с определени изисквания.* нъ̑ и̑ ко́л'ко се и̑ мь́чи чл҃кь. дльжень е̑ сѣ́когы да сла́ви и̑ да бл҃года̀ри бг҃а 1.3б; затова̀ и̑ ны́е смѐ дльжны да съвръ́шимь

inslav

за́повѣдь х҃ва. и̑ да и̑маме бра́то люби́ѣ съ сѣ́кыго хр҃тїа́нина 13.125б; и̑ сѣ́кыи чл҃кь ѐ дльжнь да пра́знꙋва и̑ да почи́та цр҃ьскыи праз̑никь. и̑ да́ се раꙋ́ва, и̑ да чи́ни. что̑ е цр҃ꙋ дра́го и̑ ꙋ̑го́дно 33.232б. **2.** *Дължен, който дължи някому нещо, който има морално или материално задължение към някого.* вл҃ко ст҃ыи... кога́ та видѣ́хъмѐ бо́лна, та̑ дойдо́хъме та тѐ погле́дахъмѐ. дѐ ты̑ дава́шь на си́чъкы ны̑ зра́вїе... кога́ та видѣ́хъмѐ въ тьмни́ца запрѣ́нь, та̑ дойдо́хъме да тѐ ѿкꙋпи́мь, дѐ е те́бе си́чъкыать свѣ́ть дльжень 18.203; болѣ́рїето та сѐ мъча́ть и̑ дне̑ и̑ нощесь токо̀ да се о̑болѣ́ры, и̑ до ста́рости като̑ воса́кь ѿ ѻ̑гня́ се топѝ. а̑ кои̑то са сироматси дльжни, ѿ гри́жа и̑ ѿ тыгꙋва́нїе бо́лесть хва́щать 31.220; и̑ ре́че ѐ̑и ѻ̑нъзи чл҃кь. о̑стави́ ме да оу̑мрꙋ по́ скоро, защо̑ и̑ма̑ злы̑ заи̑мо да́въци... и̑ тїа́ мꙋ ка́же, ко́лко си̑ дльжень. и̑ ѻ̑нъзи сырома́ ре̑. ф҃, жлъти́цы дльжнь ѐсмь 11.105. **3.** *Като същ. Дължник; човек, който има паричен дълг, материално задължение към някого.* да нахраните гладна. да напо́йте жьдна. да о̑блѣче́те го́ла. да прїемете пътни́ка. да погле́дате болна. да и̑зъвадите и̑с тьмница дльжна. това̀ си́чъкото да бѣ́хътѐ былѐ стрꙋ́вале, и̑ ме́не быхътѐ домилѣ́ле 18.205б; и̑ тїе мꙋ така казаха. ни̑что̑ нѣ ѐ напра́виль, а̑ми̑ хо́ди по си́чъки гра́дѡве и̑ се́ла, и̑ да́ва по сырома́си и̑ по сироти. и̑ и̑зъ тьмни́ца запрѣни людїе и̑зва́жда. и̑ дльжни ѿкꙋпꙋва 7.53. **4.** *Като същ. Само ср. Дължимото, полагаемото.* да́и̑те кѥ́саровотꙋ кѥ́сарꙋ, а̑ бж҃їето бꙋ. и̑ а̑пл҃ь па́вль, така̀ на̑ ꙋ̑чи, пода́йте сѣ́кымꙋ дльжното, дѐто мꙋ е. оу̑рокь. и̑ комꙋ́то е, да́нь 33.240. **5.** *Дължен; който е принуден от обстоятелствата да изпита, да преживее нещо.* а̑ то́и бл҃жéнныи сѵ̑мѥо́нъ. мо́лѣше се и̑мь. недѣ́ите мѐ бра́тїе и̑ ѿци, а̑ми мѐ ѿставѣ́те като̀ ѐ̑дно́го̀ пъса̀ вонéща да си ꙋ̑мрꙋ. защо́ съмь ты̑ дльжнь да те́гла за мо́йте мнѡ́го грѣ́хѡве 2.11б; ѿ те́жъко си̑ нашемꙋ чл҃чьскомꙋ сырома́шьство. колъко ли смѐ дльжны да пла́чемь дѐ чю́еме то́лъкози зло̀ дѐ дꙋ́ма за на̑ 31.216б.

ед.: м. дльжень 1.3б, 5.40б, 11.105, 18.203, дльжнь 2.11б, 33.232б, дльжнь 11.105, дльже́нь 16.159б, дльжна 18.203б, 18.205б, *ср. чл.* дльжното 33.240; *мн.:* дльжни 6.48, дльжни 7.53, 16.160, 31.220, дльжны 13.125б, 31.216б, дльжны 15.15б, 34.255б.

длъжина *ж.* (1) *Дължина; височина, ръст (за човек).* а̑гг҃ль ѐ ѥ̑ство мы́слно... и̑ па̀кь ѐ и̑ безъплѣтнь. си̑ рѣ. не и̑ма плъть като̑ чл҃кь. и̑ не зна́е мꙋ се ни̑ длъжина̀ ни̑ ширина̀, ни̑ глъбина̀ 11.82б.

ед.: длъжина̀ 11.82б.

длъжник *м.* (1) *Дължник; лице, което има да плаща паричен дълг.* то́и сичъко твоѐ зла́то що̑ мꙋ̑ си прово́диль, разда́де по сырома́си и̑ по сы́роти, и̑ по дльжни́ци 7.52б.

мн.: дльжни́ци 7.52б.

дневен *прил.* (1) *Дневен, който се извършва през деня.* и̑ въцри се на̑ на̑ що смѐ ѐзы́ци смѣ́рены и̑ прѣѡбы́дныи. и̑ и̑зъбра̀ на̑ ѿ си́чъкыте ѐзы́ци, като̑ ка́же и̑ прр҃кь софо́нїа на дне́[в]нъта паре́мїа 34.253б.

ед.: ж.чл. дне́[в]нъта 34.253б.

днем *нареч.* (1) *Денем, през деня.* а̑зь ѐсмь, что̑ съмь сътво́риль сл҃нце, да свѣ́ти дне́мь, а̑ м҃ць и̑ звѣзды̑ нощїа̀ 5.29.

дне́мь 5.29.

днес *нареч.* (30) **1.** *Днес; в деня, за който се говори; днеска.* и̑ ре̑ ѐ̑и ст҃ыи кажи́ ми и̑стѣ́нъскы̑. а̑то̑ а̑зь дне̑ съ тебѣ̀ да ꙋ̑мра̀ 39.310б; сѐга ко́лко ли сѐ ра́ꙋвать, и̑ весе́леть дне̑ въ па́ме̑ ст҃мꙋ гесѡ́гїю. а̑ а̑зь сыро́ма́ ѻ̑каа́нны̑ ка́къ сѣ̑ въ чю́ѫ̑и поробе́нь 39.315. **2.** *В настоящият момент, в настоящето, сега.* а̑ми̑ като̀ се по̑ка́нѣше и трꙋ́дѣше

inslav

се и̑ пока́зоваше се как҆ си̑ ю҆на́кь да оу҆гꙋ́дишь во́лꙗ ца̀рꙋ земльно́мꙋ дето ѐ днѣ̑ а̑ ꙋ҆́трѣ нѣ е̑ 5.31; днѣ̑ ꙋ҆ копринѣ́ны прѣмѣ́ни. а҆́ ꙋ҆́трѣ ꙋ҆ гнои. днѣ̑ ꙋ҆ болѣ́р҆ство, а̑ ꙋ҆́трѣ ꙋ҆ гро̑бь. днѣ̑ го хва́леть и̑ поч́итать, а҆́ ꙋ҆́трѣ го чрь́вїе разно́сеть 31.216. **3.** *Денем, през деня; денес.* и̑ сѣ́кимꙋ чл҃кꙋ но́сеть щото е̑ ра́ботиль ра́бота и̑лѝ добра̀ и̑лѝ зла̑, и̑лѝ но́щесь и̑лѝ днѣ̑ си́ч҆кото а҆́гг҃лы ѿвѣ́ть да́ва́ть 32.225. **(и) днес и нощес.** *Денем и нощем, непрекъснато, непрестанно.* болѣ́рїето та се̑ мъча́ть и̑ днѣ̑ и̑ нощесь токо̀ да се о̀болѣ́ры, и̑ до ста́рости като̑ воса́кь ѿ о҆́гнꙗ се топѝ 31.219б; е҆ла́те и̑ вы́е вл҃цїи и̑ д҃хо́вници и̑ попо́ве кои̑то сте хꙋ́бевѣ ѿстоꙗ́вале днѣ̑ и̑ нощѐсь в че́р҆кова, и̑ чи́сто оу҆́чиле людїе́тѣ на пь́ть и̑ на за́конь и̑стѣн҆скыи 18.202; **до днес.** *Досега.* въ митили́н҆скы̑ о̀стро̑. си̑ рѣ̑ детѡ̑ о҆́б҆ти́че вода̑ из҆о̀ко́лꙋ та́ и̑ма хра̑ вели́ко мнꙋ (!) геѡ̑гїю. и̑ стои̑ и̑ до днѣ̑ 39.316; **ни днес ни нощес.** *Никак, ни най-малко.* ко́й е̑ то́йзи дѐто, слꙋ́ша че мꙋ̑ ка́зꙋвамѐ о҆́ти щѐ да бь́де скон҆ча́нїе на свѣть́ть. и̑ щѐ да сь́ди си́ч҆кыте лю́дїе. и̑ да̑ дадѐ г҃ь сѣ́комꙋ ко́и що̑ е ра́ботиль. добро̑мꙋ чл҃кꙋ добро̑, а̑ зло̀мꙋ зло̀. а̑ то́и се не го́твы нѝ днѣ̑ нѝ нощѐсь 18.180б; **от днес.** *Отсега нататък.* не бо́и се геѡ́р҆гїе, а҆́мѝ брь́зай. о҆́ти щѐшь ѿ днѣ̑ да́ се спо̑обы́шь сѣ̑ ме́нѣ да цр҃твоу́вашь 39.306б.

дне́сь 1.8б, 8.60, днѣ̑ 1.8б[2], 18.180б, 31.216[4], 31.219б, 31.220б, 32.225, 32.230б, 39.295б[2], 39.298б, 39.306б, 39.310б, 39.315, днѣ̑сь (!) 1.8б, днѣ̑ 2.14б, 3.17[2], 3.17б, 5.31, 5.38, 11.83б, 11.100б, 18.202, днѣ̑ 39.316.

днеска *нареч.* (27) **1.** *Днеска; в, през деня, за който се говори; днес.* и̑ рѣ̑. а҆́зь дне́ска. ѿ жѐно моа̀, като̀ бѣ́хь на ло́вь, и̑ видѣ́ х҃а распе́таго. на е̑дного̀ рѡ́гача ме́ждꙋ ро́говете мꙋ 5.29б; и̑ а҆́зь ра́бь х҃вь, та сь́мь слꙋга̑ на тѣ́зи тра́пеза о҆́ти легома̀, ст҃ыи мни́кь димитрїе дне́с҆каа на́сь гоща́ва 9.60б. **2.** *Сега, в настоящият момент.* днѣ̑ го хва́леть и̑ поч́итать, а̑ ꙋ҆́трѣ го чрь́вїе разно́сеть. дн҃е́ска е̑, а҆́ ꙋ҆́трѣ го не́ма 31.216; и̑ рѣ̑ ѿо́ма̑. не мо́жешь се́га̀ ца́рꙋ ты̑ видѣ тьзѝ пола́та. а̑мѝ кога̀ ꙋ҆́мре́шь. защо̑ не напра́ви̑ азь те́бе на тои́зи свѣ́ть ль́жо́вны̑. детѡ̑ ꙗ̑ дне́ска и҆́ма́шь, а̑ ꙋ҆́трѣ ꙗ̑ о̀ста́вишь. а̑мѝ ти̑ напра́вихь пола́та на н҃бе́то да ю̑ и҆́ма́шь до́ вѣ́ка 7.53б. **до днеска.** *Досега.* защо̑ бѣ́ше и̑ то́и̑ просвѣ́тиль със҆ по́сть и̑ мнѡ́го добрынѝ… и̑ не́говы, мо́щи, и̑ до дне́ска чю́дно и̑сцѣлѥ́нїе чи́нѣть 8.55б; **от днеска.** *Отсега нататък.* и̑ снаха́ и̑мь пла́че го́р҆ко и̑ дꙋ́ма́ше… ко́л҆ко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и̑ ча́кахь да чю́ꙗ твои̑ гла̑. ѿ дне́ка а҆́зь е҆́с҆мь вдо́вица и̑ ѿсе́га да пла́чю 40.323б.

дне́ска 1.8б, 3.17, 5.29б, 5.37б, 6.48б, 7.53б, 8.55б, 16.157[3], 16.157б[3], 16.158, 16.162, 16.162б, 17.171б, 34.248, 34.249б, 38.285б, дне́скаа 9.60б, дне́с҆каа 9.60б, днеска 16.157, дн҃е́ска 31.216, 35.257б, дн҃еска 34.249б, дне́ка 40.323б.

днешен *прил.* (41) **1.** *Днешен; който съвпада по време с момента на говорене; сегашен, настоящ.* и̑ рѣ̑ на три̑те мꙋ́жїе. ѿсе́га да бꙋ́де ва́мь дарꙋ́вань живо́ть вашь и̑ да зна́ете ѿн҆зи а҆́рхїерѐи нико́лае ва̑ свободы̑ ѿ съмрь́ть въ дн҃е́шныи дн҃ь 15.149; и̑ таквѡ́зи мн҃їе прїѐ ст҃ы̑ дими́трїе, и̑ скон҆ча се въ дн҃е́шныи де́нь 9.66б; а̑мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. за дн҃е́шны̑ пра́зныкь. защо́ е пѣснь цр҃ко́внаа. и̑ млчанїе мнѡ́го ѿ чл҃ци 35.257б. **2.** *Днешен, който се споменава, посочва в момента на говоренето.* а̑мѝ се мл҃ю̀ на ва́ше гн҃д҆ство̀, да бꙋ́дете гото́вы да послꙋ́шате се́га, что̑ ще́мь да по́чнѣ̑ да ка́зꙋвамѐ за ст҃го димитрїа дне́шныиго 9.61б; и̑ нѐ ть́к҆мо і̑ѡ́ва ѡ̑ста́ви̑ бг҃ъ. а̑мѝ и̑ дн҃е́шны̑го ст҃го е҆ѵ҆ста́тїа та̀ка ѡ̑ста́ви бг҃ъ да го и̑скꙋ́си 5.27б; защо̑ ст҃о́е е҆ѵ҆лїе на три̑ е̑ раздѣлѥ́но. е҆́днѡ ка́зꙋва що̑ съ е сто́рило… вто́рое, при́т҆ча… тре́тїе па̀кь что̑ ꙋ҆по̑обѣ́ва смоко́вница

inslav

ка́кь є̑ по̑о́бна грѣ́хꙋ. и̑ това́ се зове̑ възведе́нїе є̑вл҇ско. като̑ и̑ дн҃ешното є̑вл҇їе что̑ и̑ма възве́денїе за о̑сле́то, на что̑ на̑ ꙋ̑по̑обѣ́ва 34.253. **днешниият ден.** *Днешният ден, настоящето.* а̑ми̑ затова̑ толкози сказахкмє̑ защо̑ тїа́ дꙋ́мы не съ̑ за дн҃е́шныныи (!) дн҃ь. а̑ми̑ съ за ꙋ̑трѣ́шны дн҃ь 35.266; **до ден днешен.** *До ден днешен; до настоящия момент, досега.* та̑ ны̑е то́лказа (!) добрьна̑ чю́дна на сѣ́кы дн҃ь щото̑ прїе́маме ѿ вели́кыте боо́гове. а̑ла̑ мрѣ́тьвь да въскр҃не̑ о̑́ще не смѣ̑ чю́ле до дн҃е́шны̑ дн҃ь 39.304; а̑ми̑ и̑ тѣло́то ны́гово, и̑ до дн҃е́шны̑ дн҃ь стои̑ цѣ́ло ꙋ̑ гро̑бь. защо̑ виде̑ а̑зь грѣ́шны̑ и̑ недосто́ины̑ петрь съсво́йте (!) си̑ о̑́чи 14.130.

ед.: м. дн҃е́шныи 4.26б, 9.66б, 9.75, 15.149, 16.157, 33.236², 33.238, 34.248, 34.249², 34.249б, 38.285б, 38.294б, дн҃е́шны̑ 11.108б, 14.130, 35.257б, 38.286, 38.286б, 39.304, 39.312, 39.318, дне́шныи 17.172, 17.172б, дн҃ешныи 33.235б, 33.236б, дн҃ешнїи 33.247б, дне́шнїи 34.248, дн҃ешны 35.257б, дне́шныныи (!) 35.266, дн҃ешны̑ 39.295б, дне́шны̑го 5.27б, дне́шныиго 9.61б, дн҃ешныимꙋ 9.61, дн҃ешны̑мꙋ 34.248б, *чл.* дне́шнїа́ть 9.60б, дне́шныѧть 16.157, дне́шныѧ̑ 39.295б, *ж. чл.* дне́шната 34.249, *ср. чл.* дн҃ешното 34.253; *мн.: чл.* дне́шнытѐ 34.248б.

днешныныи (!) *вж.* **днешен**

до (!) *вж.* **добър**

до *предл.* (295) **1.** *За означаване на граница, предел във време, състояние, които се постигат с действието; до.* ре̑ ѳома̑. да започнꙋ ѿ м҃ца фе́рварь, и̑ да съвръ́шꙋ до м҃ца ѿкто́мврїа 7.52; а̑ ло́ть с҃ѣ́ше прѣ̑ содѡ́мскы вра́та до съ́мнанїе, та̑ бы лови́ль дано̑ намѣ́ри нѣ́кого чюждинца и̑лѝ пѣ́тника да го̑ заведѐ ꙋ̑ свой до́мь 31.221б; и̑ разболѣ̑ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрьть. и̑ не можааше нѝ о̑ что̑ да се̑ и̑сцѣлѝ 11.98б; и̑ тогази станѣ̑ и̑лїа́ и̑ и̑́де до сы́тость 11.90. **2.** *За означаване на лице, предмет или място, към които е насочено действието при глаголи за движение; до, при.* си́чки кои̑ прихо́ждаха до ны́его зра̑вїе полꙋ́чахꙋ 2.12б; и̑ прово́дише и̑збра́нны болѧ́ре да поидꙋть до валаа́ма със мнѡ́го да́рь, и̑ да мꙋ̑ се мо́леть да до́иде до ца̑ра вала̑ка 33.241б; тꙋга́зи пꙋ́сти р҃ѣ с҃ты̑ сѵ̑мешнь до нѧ́. потрьпѝ м҃ти моа̑ сега̑, а̑ко бꙋ́демь досто́ини на о̑́нзи свѣ́ть съ̑ ще̑ ви́дѣ 2.13; с҃тыи нико́лае... ре̑ мꙋ. дрꙋ́же, лю́бимыи, гдѐ ѿходишь. и̑ ре̑ мꙋ́ ста́рець... и̑́мамь ра́бота до трьгьть 15.153б; и̑ така̑ и̑до̑ше посл҃ѣ́ ны́ѧ догдѐ дойдо́ше до виѳлеемь вь пе́щерьта 33.243б; и̑ найде кора́бь и̑ вълѣ́зе ꙋ̑ ны́его. и̑ плꙋ́ва до гра́дь лаѡди́кїа 40.320б; а̑ то́и па̑́кь сто́ри м҃ба като̑ и̑ напрѣ̑, и̑ мета́нїе до́ землѧ 3.19; землѧ̑та не мо́же векѥ̑ зло̑ да трьпи. въздꙋ́хь що̑ е на ѧ́рь̑ та са̑ е о̑́мрьсило до самото н҃бо 31.219б. **3.** *За означаване на близост до нещо; до, при, край, близо до.* и̑ кога́ се приближи́ха до ра́ката, гдѐто мꙋ с҃ъ̑ мо́щите. ѡ̑ чю́до. напрасно и̑злѣ́зе ѿта́мо ѿгнь вели́кь 9.71б; и̑ с҃ъ̑ помо́щь с҃тго ѿи̑́дѐ стлѣ́пать по мо́ре. дори до ѧ̑фꙋ̑ ске́лꙋ и̑ до ра́мель гра̑ прѣ̑ва́ри гемїа́та 39.312б. **4.** *За означаване на приблизителен брой или количество на нещо; около, до.* бѣ́ше тамо̑ прѣ̑ дива́ньть царе́вь. до, н҃, расте́зы дале́че гро́бь є̑ллининь нѣ́коего 39.304; и̑ събра́ше се, ѕ҃, є̑пк҃пы є̑гѵ̑пѣтьскы със попове и̑ дїа́коне, на чѣ́ть до к҃ 12.113б; и̑ когы́ пора́сте геѡргїе, бы до. и̑і҃. го́динь. а̑ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ̑ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б; і̑ꙋда ре̑, цр҃це, лѣ́то пи́сцъ кнїі҃га ка́зꙋва, ѿкога̑ е было̑ това̑, и̑ма до двѣ̑стѣ го́динь и по мнѡ́го 4.24. **от ... до.** ***а)*** *За определяне крайните предели на разстояние в пространството; от ... до.* и̑ стлѣ́пь ѿгня́нь ви́дѣше се ѿ землѧ до н҃бе́то 4.24б; тогива ще да пꙋ́стне, г҃ь а̑рхг҃гла михаи́ла и̑ дрꙋ́гы а̑́г҃глы със трь́бы да потрь́бет зс голѣ̑мь гла̑. да е̑ чю́ть ѿ и̑стока до

inslav

за́пада 18.19б; и҆ не бы҆ дово́лꙗно ґ҃ꙋ бг҃ꙋ млⷭ҇тивомꙋ да мꙋ со́сꙋвать, тѣ́кꙗмо а҆́гг҃лы да бѣ́дьть. а҆̀ми сто́ри и҆ дрꙋ́гыи свѣ́ть, дето е҆ ѿ нб҃е́то до земл҃ѧта 33.245б. *б) За определяне крайните предели на някакъв период от време; от ... до.* посте́ше се ѿ не́лꙗ до не́лꙗ 40.322б; годи́на четы́ри врѣ́мена и҆̀ма… и҆ про́лѣть е҆̀ ѿ фе́рꙗварь, з҃і. до и҃і, ма́ї̈а 33.240б; си́чꙗки а҆́гг҃лы… та҆ и҆́дꙋть бг҃ꙋ на поклоне́нїе, и҆ мл҃ѥтꙗ се не́мꙋ, и҆ прино́сеть ра́бота чл҃вѣ́ска̀ дѣ́то ꙗ҆ са ꙋ҆работиле ѿ заꙋ҆́тра до̀ дове́ра 32.225.

до 1.7, 1.7б, 1.8б, 2.10, 2.10б², 2.11, 2.12б², 2.13, 2.14, 2.14б, 3.18б², 3.19², 3.19б³, 3.20², 3.20б, 4.22, 4.23, 4.24, 4.24б, 4.26б, 5.27, 5.28, 5.28б², 5.30б, 5.31б, 5.32, 5.32б, 5.33², 5.34, 5.35², 5.35б², 5.36², 5.36б, 5.37б, 5.38³, 6.41б², 6.42б, 6.43, 6.43б, 6.45б, 6.46, 6.46б, 6.48б³, 7.50, 7.50б, 7.51², 7.51б, 7.52, 7.52б, 7.53б, 7.54, 8.55б, 8.57, 8.58б, 8.59³, 8.59б, 8.60², 9.61б, 9.62, 9.63², 9.65б, 9.66б, 9.67², 9.68, 9.70, 9.71б, 9.72², 9.74б, 10.77, 10.78, 10.78б, 11.83б, 11.85, 11.87б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.90б, 11.91, 11.92, 11.94, 11.95, 11.95б, 11.98б, 11.99б, 11.100, 11.100б, 11.101, 11.102б³, 11.103², 11.103б, 11.108б, 12.109, 12.110², 12.111, 12.112, 12.112б, 12.113б³, 12.114, 12.114б, 12.115б, 12.116, 12.116б, 12.119б, 12.120, 13.121б, 13.123, 13.123б, 14.126б², 14.127, 14.127б, 14.128, 14.130, 14.130б, 15.134, 15.136, 15.136б, 15.139, 15.140б, 15.141, 15.142, 15.143², 15.143б, 15.144², 15.147, 15.149б, 15.153, 15.153б, 15.154, 16.157б, 16.159, 16.160б, 16.162, 16.162б, 17.164, 17.164б, 17.165, 17.166, 17.166б, 17.169, 17.169б³, 17.171, 17.171б, 17.172, 17.172б, 17.173², 17.174б², 17.175б, 18.178б, 18.181, 18.181б, 18.182, 18.185, 18.186б, 18.191, 18.193, 18.195б, 18.196², 18.204, 18.207, 31.216, 31.217б, 31.219б, 31.220, 31.221б³, 31.223, 32.223², 32.226б, 32.231², 32.231б², 33.235б, 33.238б, 33.240б⁴, 33.241б², 33.243б, 33.245, 33.245б, 33.246, 34.252б, 35.256, 35.257, 35.264б, 35.265, 35.265б², 36.267б, 36.268², 36.268б⁴, 36.269б², 36.270б, 36.271б, 36.272, 37.275, 37.276б, 37.278б, 37.280, 38.291б, 38.292, 38.294, 39.296б, 39.297б², 39.299, 39.300б, 39.301б, 39.302б, 39.304², 39.307б, 39.309б, 39.311б, 39.312б², 39.314, 39.316, 39.319б, 40.320², 40.320б², 40.321³, 40.321б, 40.322б², 40.324, до́ 3.19, 3.20, 5.31, 5.39, 7.53б, 9.75, 11.93, 12.110, 12.110б, 16.159б, 33.246, 35.261, 35.262б, до̀ 10.76б, до̀ 11.100б, до̂ 32.225.

добив *м.* (3) *Материална или духовна придобивка, добив.* то́й болѣзнꙋ́ва да бы҆ що̀ го́дѣ добы́ль, а҆̀ дрꙋ́ги са веселꙗ́ть със҆ нѥговьть до́бывь 31.215б; и҆ да не и҆гра́ешь, нѝ да пѣ́ешь. защо̂ и҆гра́нїе та са̂ дїа́волꙗ́скы̑ доби́ве и҆ ра́боты 1.4б; и҆ ко́и и҆де сѣ́когы в че́рꙗковà та̂ ло́ви своѐ сп҃се́нїе що нї е до́бивь и҆ ло́вь тѣ́лесны и҆ земльны̀ и҆ ма́ло врѣме́нны 31.215.

ед.: до́бивь 31.215, до́бывь 31.215б; *мн.:* доби́ве 1.4б.

добивам *несв.* (5) *Споходен съм от нещо, бивам сполетян от нещо.* что се̂ зовемь хр҃тїа́не а҆̀ не чи́нимѐ за́конь хр҃тїа́нꙗскыи. и҆́маме ли̇ нѣ́что̂ по́лꙗза на д҃шь́та сѝ. въи҆́стинꙋ не и҆́маме, а҆̀ми е҆́днакь мꙋ́ка добы́ваме 15.15б; то́й гра́бы и҆ ѡ҃нѥ́ма тꙋ́ка, а҆̀ дрꙋ́гымꙋ ѡ҆ста́не добро̂то. то́й добы́ва кле́тва, а҆̀ на дрꙋ́гы҆ нѥгово́то добро̂ ѡ҆ста́не 31.21б; све́ са трꙋ́ди и҆ млѣ́вы да се̂ ѡ҆болѣ́ри… си́чко мꙋ не со́сꙋва, а҆̀ ѿ несы́тꙗство тькꙗмо е҆ди́нь смра́ꙗ на дш҃ьта сѝ що̀ доби́ва 31.215б. **добивам болест.** *Разболявам се.* и҆ ѡ҆нази вѡда̂… и҆ бо́лесть мнѡ́го добы́вахꙋ ка́то̂ ю҆̀ пи́ꙗхꙋ 11.102б; **добивам оток.** *Подувам се, отичам.* и҆ ѡ҆нази вѡда̂… ка́то̂ ю҆̀ пи́ꙗхꙋ. и҆ па̀че ѡ҆́токь въ нѡѕѣ́те сѝ добы́ва̀хꙋ 11.102б.

сег.: 3вд. доби́ва 31.215б, добы́ва 31.21б, *1мн.* добы́ваме 15.15б; *имперф.: 3мн.* добы́вахꙋ 11.102б, добы́ва̀хꙋ 11.102б.

добитък *м.* (10) **1.** *Животно, добиче.* деве́та е бж҃їа за́повѣдь. щото̂ да не скꙋ́рꙗвишь. нѝ със҆ же́нꙗско, нѝ съсь мѫ́жꙗко нѝ съсь доби́тꙗкь 1.7б. **2.** *Събир. Добитък, домашни животни, стоката на човек.* и҆ на́поконь па̀кь прѣзꙗ ѡ҆нїа днѝ, напа́де та́зи бо́лесть на коню́те мꙋ́ и҆ на си́чꙗки нѥ́говь добы́тꙗкь, и҆ и҆зꙗмрѣ̀ не ѡ҆ста̀ ни́что̂ 5.31б; и҆ поло́жи го въ ꙗ҆́слѝ. что̂ бѣ́хꙋ та́мо напра́вени да привѣ̂зꙋвать

inslav

добы́тъкь 33.237; и̑ да пꙋ́ста на ва̑ звѣ́рїе земльскы̀, и̑ да поꙗ́дꙋ́ть ва́шь добы́тъкь… и̑ дворсовете ва́ши да бꙋ́дꙋ́ть пꙋ́сты 11.107б.

ед.: доби́тъкь 1.76², 18.189б, добы́тъкь 5.31б, 10.76, 10.79, 11.107б, 33.232б, 33.237, добы́тъкь 33.240б.

добия *св.* (18) **1.** *Добия, домогна се до нещо, спечеля.* и̑ коѐ сыромáшъство и̑мáше, и̑лѝ глáдь, и̑лѝ голотà тâ продаде г҃а да добїе́шь и̑манїе 35.257; то́й болѣзнꙋ́ва да бы̑ що̀ го́дѣ добы́ль, а̑ дрꙋ́ги са веселя́ть със҃ нѥговьть до́бывь 31.215б; махни́ се ко́лъкото мо́жешь чл҃че ѿ кꙋ́ръво́въство и̑ ѿ чю́жды жены̑. и̑ дрь́жъ се чи́стотень; о҆́ти да добїе́шь цр҃тво нб҃ное 1.7; с҃ще́нникь нѣ́кои съ є҆дного бл҃гоговѣ́нного (!) дїа́кона, любо́вь и̑ма́ха добрь междꙋ́ се́бѣ си̑. и̑ бж҃твнь живо́ть бѣ́ха добы́ле 3.18. **2.** *Споходи ме, сполети ме нещо.* а̑ то́и не послꙋ́ша заповѣ́дь бж҃їа… а̑мѝ самъ́ си̑ сто́ри зло̀ и̑ доби́ си погы́бѣль 33.234б; не бо́и се и̑ не грижи́ се ни̑что̑ затова̀. ты́къмо вѣ́рꙋ́ваи, и̑ ни̑что не ще́шь зло̀ добы̑ 7.53б. **3.** *Получа, придобия някакво качество, свойство.* а̑ми ст҃аа пе́тъка и̑ма̀ше ба̑ помо́щника… и̑ си́чъка хы́тро̑ дїа́волъскаа и̑счезнꙋ́ваше ѿ нѥината мл҃ба. такъ́възи си́ла бѣ́ше добы́ла 8.56; и̑ что̑ и̑ма́шь (!) ца́рь ѱо҃гла́въци. ꙋ̑ тои́зи ча̑, чл҃чь́скы о̀бра́зь до́биха 37.279б.

сег.: 2ед. добїе́шь 1.7, добїешь 1.7, 35.257, *3ед.* добїе́ 31.220б, добы́е 31.220б, доби́е 31.220б³, добїе 31.220б³; *аор.: 3ед.* доби́ 33.234б, *3мн.* до́биха 37.279б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше добы́ла 8.56, *3мн.* бѣ́ха добы́ле 3.18; *форма от перф. тип: 3мн.* съ̀ доби́ле 11.95; *бъд.: със съкр. инф. 2ед.* ще́шь добы̑ 7.53б; *усл.: 3ед.* бы̑ добы́ль 31.215б.

добия се *св.* (2) *Сдобия се с нещо, домогна се до нещо.* и̑ распа́ли мꙋ̑ се срцето, като̑ є҆ле́но кога̀ ѡ҆жъдне́ѣ зза (!) вода̑. така̀ и̑ ца́рь і҆ѡ̀ а҆сѣ́нь. пожела̀ ка́къ да се добы́е до ѿнїа ст҃ые мо́щи 8.59; ѿ̑ голѣ́мма бл҃ть и̑ че́сть де́то се ты̀ сега̀ добы̑ и̑ спо́боби 35.260.

сег.: 3ед. се добы́е 8.59; *аор.: 2ед.* се добы̑ 35.260.

добрина *ж.* (36) **1.** *Добрина; доброта; добросърдечие.* ви́дите ли бл҃венїи хр҃тїа́не ко́лъко лѝ лю́би ч҃ци́те бъ̀ и̑ ко́лко ли є҆ добрина̑ нѥ́гова на на̑ 32.224б; гп҃ди́не, и̑ видѣ́хъ та ка́къ си хꙋ́бавь, та сѐ чю́дѣ на тво́ата мла́дость и̑ добрина̀. защо̑ си́чъкы бѣ́гаха ѿ това̀ є҆зе́ро. а҆́мѝ ты̀ ка́къ си̑ смѣа́ль та си̑ дошь́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрь́ть 39.310б; и̑ ѿ си́чъки бѣ́ше похвалѥ́нь и̑ почьте́нь ра́ди̑ добрынъта мꙋ̑. и̑ мнѡзы́на ви́дѣха добро̑то мꙋ̑ 15.137б. **2.** *Добрина; нещо, което е извършено в полза на другите; благодеяние.* и̑ то́и де̑то чи́нѣше добрына̑ и̑ мл҃ты́ня мнѡ́го. послꙋ́шайте що съ̀ чи́нѣше ѿ ст҃го нико́лае, добро̑ 15.133б; и̑ ре̑ ми́ а҆́гг҃ль, това́ е праве́дникь. и̑ видѣ́хь си́чъкы добрины̀ нѥ́говы, щото̀ бѣ́ше животꙋ́валь по за́ко[нь] бж҃їи 32.229б. **3.** *Добродетел; душевна чистота, добродетелност.* и̑ мꙋ́дрость, и̑ чи́стота бѣ́ше ꙋ̑ нѥ́го. и̑ пра́вда лю́бѣше. и̑ ѿ непра́вда бѣ́гаше, и̑ ненавидѣ́ше. и̑ ради̑ тъ́зи нѥ́гова добрына̑, та̑ бѣ́ше почьте́нь по си́чъка дрьжа́ва, ца́рꙋ̑ мадимїа́нꙋ̑ 9.62; и̑ нѥ́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ̑ хр҃тїа́не право҃вѣ́рнїи… и̑ хо́дѣхꙋ̑ по за́конь х҃вь. и̑ и̑ма́хꙋ̑ оу̑ се́бѣ си̑ си́чъка добрына̑, что̑ е за́повѣдь х҃ва 15.132б. **4.** *Добро; хубав живот, добруване.* а̑ко ты̀ ѿвра́щашь дꙋ́шманинꙋ̑ своѐмꙋ̑, бъ̀ векѥ̑ го не тефти́ши. нѣ̀ а̑ко го̑ ты̀ оста́вишь, тогѝва мꙋ̑ ще ѿвры́на бъ̀, а̑ те́бѣ и̑ма голѣ́мма добрина̑, че си̑ прости́лъ дꙋ́шма́нина своѐго 1.6; чл҃цїи… съ̀ смѣре́нїе, вѣ́чное добро̑ да сѐ насла́дите… кꙋ́пѣте си̑ ѿ сво́и трꙋ́дь добрина, съ̀ бдѣ́нїе лице̑ неви́димаго ба̑. съ̀ говѣ́нїе и̑ жьдꙋ́ванїе, безъ́сьмрь́тна̑ го́зъба насла́жѥнїе 31.222; и̑ а̑ко ти̑ а̑рти́сꙋва ѿ ꙗ̑дѥнїето да́й го на сирома́сы да ꙗ̑дьть. и̑ прїе́ щеть (!) ѿ ба̑ помнѡ́го добрина̑ 1.4б. **5.** *Благо;*

inslav

материална или духовна придобивка; дар. и҆ дрꙋ́гїе вели́кїи ст҃ыи пра́зньци да почи́таш и҆ да пра́знꙋвашь, а҆ко и҆́щеш да ти̑ дадѐ бг҃ъ мнѡ́го добрины̑ и҆ поко́й на то́а свѣ́ть и҆ на ѻ҆́нїꙗ 1.4б; и҆ ко́ито послꙋ́ша та́зи за́повѣдь ѿ ст҃ы̑ и҆ бг҃о_но́сны̑ ѿц҃ь… и҆ да стрꙋ́ва добра̑ ра́бота и҆ ꙋ҆годна бг҃ꙋ. щѡ̑ да̑ е жи́вь на вѣ́чны̑ живо́ть и҆ да̀ се насла́ды неи҆сказаны добрынѝ и҆ сла́досты а҆гг҃лскые 20.209б; и҆́ дх҃ь ст҃ыи и҆злѣ́зе и҆́мь насре́ща, и҆ ре̑ и҆мь. ѿгдѣ̀ дои҆до́хте мои̑ а҆гг҃лы ра́достны, и҆ но́сите да́рове мнѡ́го, и҆ разли́чны цвѣ́тоове, и҆ а҆рома́ты добрѡ̑_миризли́вы, и҆ добрины̑ сѣ́какви 32.225. **6.** *Благодат; природно изобилие.* и҆ землѧ̑та пла́че къ гг҃ꙋ и҆ ви́ка, и҆ дꙋ́ма… а҆ми̑ повели̑ ми гг҃и да нѐ пода́мь векїѐ ѧ҆ко́сть моа̀, и҆ ро́жба на сн҃ѡве чл҃чьскы, и҆ да нѐ и҆зрастѐ ни́що по ме́не, а҆ми̑ да скрыѧ̑ си́чка добрина̀ земльна̀ 32.224б; є҆то трапе́за със҃ ѧ҆́стїе и҆ пи́тїе дѐ вы ча́ка. є҆то добрына̀ и҆ хꙋ́бость ра́иска де сѣ̑ наго́тви зара́ди ва̑ 18.202б. **струвам добрини.** *Правя нещо в полза на другите; правя добрини, благодеяния.* и҆ това̀ разꙋмѣ́ите чїѐ а҆́ко и҆́машь кара́зь на нѣ́кого хр҃тїанина, и҆ли̑ ма́лка и҆ли̑ голѣ́ма. колко добрины̑ а҆ко стрꙋ́вашь, си́чки са загꙋ́бени 1.6.

ед.: добринѧ̑ 1.4б, 1.6, добрына̑ 5.28б, 9.62², 15.132б, 15.133, 15.133б, 15.134, добрына̀ 8.58, 18.202б, 39.295, добрина 31.222, добрина̑ 32.224б, добрина̀ 32.224б, 39.310б, до́брина̀ 32.225, добры̑на̑ 33.234, добрына̀ 39.304, добры́на 39.307, добри́на̀ 39.312, *чл.* добрынъта 15.137б, добрынѣ́та 15.137б, добри́ната 16.159б, добрынѣ́ть 17.165б; *мн.:* добрины̑ 1.4б, 1.6, до́брыни 8.55, 16.159б, добрынѝ 8.55б, 20.209б, 33.234б, добрины̑ 15.133б, 32.225, 32.229б, добрыны̑ 15.136.

добро[I] *ср.* (168) **1.** *Добро; добри дела; ползотворни постъпки.* а҆ми̑ затова̀ и҆ бг҃ъ не щѣ̀ да вла́да на ꙋ҆́мь чл҃кꙋ. а҆ми́ го ѻ҆ста́ви да бꙋ́де на своа̀ во́лꙗ. а҆ко щѐ добрѡ̑ залю́би, а҆ко щѐ зло̀ 38.282б; ти́ꙗ си́лы, в҃ы, дѐто гы сега̀ сказахмѐ даде гы̑ бг҃ъ а҆да́мꙋ, да мꙋ сѐ ре́вны, добрѡ̑, и҆ да лю́би пра́ведное и҆ бл҃гое 33.234; а҆ми̑ детѡ̑ ненави́ды добрѡ̑ дїа́воль, что̑ и҆знайдѐ катѡ̑ гле́даше тога́зи че сѣ̑ ꙋ҆мнѡ́жава хр҃тїа́нство 15.138б. // *Нещо изключително ценно, хубаво, стойностно.* и҆ ка́кь да си̑ и҆спльни свѣ́тилникь със҃ ма́сло да ꙋ҆лѣ́зе със҃ мꙋ́дрыте дѣви́ци въ ра́и, да се насы́ти красота ра́искаа, и҆ хꙋ́бость и҆ свѣ́тло̑… тѣ́кмо затова̀ и҆ бѣ́ше мы́сль… ка́кь да полꙋ́чи ѻ҆́нова̀ добрѡ̑ 8.55б; и҆ па̀кь бы̑ гла̑ до три́щь. ре̑. въ дѡ̑ є҆фимїа́новь тамо́ е него́вото тѣ́ло. и҆ обрь́на се ца́рь и҆ вл҃ка є҆фи́мїа́нꙋ реко́ха и҆ма́шь ты̑ дома̑ си таквози добрѡ̑. защѡ̑ не си̑ ѧ҆ви́ль на́мь 40.322б. **2.** *Добро; добродеяние, благотворителна постъпка, благодеяние.* и҆ фрь́ли ѻ҆́нъзи крѣ́па със҃ жлъти́ците посрѣ̑ къщъта… и҆ ѻ҆́тиде си. и҆́ ни̑кои го не оу҆сѣ́ти. ѻ҆́ти не щѣ́ше да мꙋ̑ зна́е ни̑кои добрѡ̑то что̑то чи́нѣше 15.134б; а҆мы̀ да сто́римь добрѡ̀ и҆ да сто́ри̑ мл҃ты́нꙗ да хари́жеме ѿ що̀ и҆́маме ѿ ма́лко ма́лко ѿ мнѡ́го мнѡ́го, да пригле́дамѐ сыромасы 18.206б; праве́днь мꙋ́жь си́чкы дн҃ь ми́лꙋва и҆ дава. си̑рѣ̑. си́чкь дн҃и до живо́та своѐго, мл҃ти́нꙗ и҆ добрѡ̑ чи́ны 38.294. **3.** *Добродетелност, качества и прояви на добродетелен човек; добронравие.* и҆ сѣ́кыи и҆́маше се́бѣ си мрь́твь със҃ тѣло́то. ѧ҆де́нїе и҆́мь бѣ́ше да дꙋ́мать бж҃їи рѣ́чи… това̀ видѣ̀ ꙋ҆ ни̑ зо́сима, и҆ почю́ди се на тѣ́но добрѡ̑ 17.165; а҆ми̑ помнѡ́го по́честь, и҆ма́ше за (!) зара́ди̑ нѥ́гово добрѡ̑, и҆ заради̑ нѥ́гов чи́сть ра́зꙋмь щотѡ̑ и҆ма́ше. ѻ҆́ти, защѡ̑ бѣ́ше на ѡ҆нова̀ врѣ́мѐ кра́сень и҆ свѣ́теше със҃ дш҃е́внаа добрына̑ щѡ̑ праве́дно чи́нѣше 9.62; и҆ тѣло́то да хра́не със҃ го́зьба что̑ се ѧ҆дѐ. а҆ дш҃ьта си̑ да хра́ни със҃ бж҃їи дꙋ́мы. и҆ да ра́сте. със҃ тѣлото си̑, а҆ на дш҃ьта́ мꙋ да сѐ ꙋ҆мнѡ́жава добрѡ̑ 33.234. **4.** *Добро; благополучен живот, добруване.* и҆ така̀ прово́ди ѻ҆́нзи пра́ведныи, і҆ѡ́вь;

inslav

такъ возиз злò и скрѣбь. доде́ мꙋ пàкь даде бꙋ̀ погꙋлѣ́мо добрô и зра́вїе 35.256б; а̀ то́и не послꙋ́ша заповѣдь бж҃їа а̀мѝ послꙋ́ша прѣльстника змїа дїа́вола де́тò мꙋ завидѣ́ль бѣ́ше на добрôто. затова̀ и̇зъгна́нь бы̀ ѿ ра́и 33.234б; кꙋпѣ́те сѝ мл҃ти́нꙗ. сирома́си съ помл҃ꙋва́нїе. съ̀ смѣре́нїе, вѣ́чное добрô да сѐ насла́дите 31.222. **5.** *Богатство; материална придобивка; имущество.* то́й болѣзнꙋ́ва да бы̀ щò го́дѣ добы́ль, а̀ дрꙋ́ги са веселѧ́ть със̾ нѥговьть до́бывь… то́й гра́бы и ѿнѥ́ма тꙋ́ка, а̀ дрꙋ́гымꙋ о̀ста́не добрôто 31.216; а̀ дрꙋ́гы̀ гово́ри дарꙋ́и ми нѣ́коѧ̀ годи́на да поживѣа, защò ѻ̆ще до́мь нѣ съмь допра́виль, щотô добрô и бл҃го и̇ма̑, на че́дата сѝ нѣ̀ съ̀мь разъдѣ́лиль 31.218; ӑзь ва́мь напра́вихь ѻ̆чи, да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чката землѧ̀… а̀ вїе́ гы нагóтвихътѐ да зави́дите, чл҃кꙋ добрôто щотô и̇ма то́й ѧ̀ кѣ̀ща хꙋ́бава. ѧ̀ и̇ма́нїе мнѡ̀го… ѧ̀ ло́зїе хꙋ́баво. ѧ̀ нивїе хꙋ́бави 18.204б. **видя (приема) добро (от някого).** ***а)*** *Видя добро; заживея безгрижно, честито.* и̇ намѣсто ра́дость че́дô моѐ, и̇ма̑ голѣ́мо скрѣ̀бь… и̇ щô сѐ надѣ́ахь да ви́димь голѣ́мо добрô, а̀ ӑзь доча́кахь сега̀ голѣ́мь скрѣ̀бь. и̇ голѣ́мо злò 35.261; дрьзàи и̇ по̑кани се ѐвъстатїе. защò дойдѐ врѣ́ме пàкь да си по́йдешь на прьва̑та своà по́чьсть… и̇ на вто́ро пришѣ́ствїе щѐшь да прїи̇ме́шь голѣ́мо добрô. и̇ твоѐ и̇́ме щѐ да се възвели́чи по си́чъки свѣ́ть 5.34. ***б)*** *Видя добро; получа помощ, подкрепа, закрила от някого.* и̇ рѣ̑ мꙋ̀ ца̀рь… коѐ си добрô ты̀ видѣ́ль ѿ х҃а твоѐго, и̇ и̇ма́шь то́го ба̑ и̇ цара 9.63б; а̀мѝ послꙋ́шайте ѐднакь бл҃ве́нїи хр҃тїане, и̇ не дремѣ́те да чꙋ́ете и̇ дрꙋ́гы чю́деса что ѐ сътво́риль ст҃ы̀ дими́трїе. защо, да просла́вите ба̑, и̇ да прїи̇ме́те добрô ѿ ст҃го 9.70; **думам добро.** *Говоря добри неща, изказвам се благоприятно.* и̇ товà чю́вай въ пра̑ѧ̀ницы, чѣ̀ когà сѣди́шь безъ ра́бота, и̇ хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не ѻ̆сѣ́дишь нѣ́кого ни̇ да о̀клеве́тишь. сѣ́когы добрô дꙋ́маи 1.5; **за добро.** *За добро; в името на ползата, благото.* и̇ рѣ̑ ѐмꙋ̀ і̇ѡа́ннь. за коѐ добрô та го̀ така̀ слꙋ́шате 6.44; и̇ рѣ̑ мꙋ̀ зо́сима. недѣ́е (!) ме́не пи́та вл҃ко, ѿкыдѣ̀ съ̀мь прїишь́ль. ӑзь за добрô съ̀мь дошъ̀ль 17.164б; **зема си на своят труд добро.** *Получа си отплатата за делата, получа си възнаграждението.* и̇ виде̑ та́мь и̇лїа́ прр҃ка… и̇ рѣ̑ ми. па́вле, дошь́лъ̀ си да сѝ зе́мешь на своа́ть трꙋ́дь добрò. ѐто дѐ ви́дишь ѻ̆ти голѣ́мы и̇ добры̀ и̇ вели́кы оўреде щотô е ѹ̆го́твиль бꙋ̀, кои́то нѥ́го лю́бы 32.227; **на добро е.** *На добро е, с благоприятни последици е.* товà что̑ чи́ни на́мь цр҃ца то́лакъзи скрѣ̀бь и̇ трꙋ̀дь, товà на́мь нѣ̀ ѐ на добрô 4.22б; разꙋмѣ̀ і̇ѡа́ннь д҃хо́мь ст҃ы́мь, че ѐ на до́брô та́зи млѣ́ва до на́поконь. и̇ прѣда́доха се съ про́хора 6.43; **немам добро.** *Не ми е от полза; нямам полза, облага.* а̀ко ли̇̀ чи́нишь добрôдѣ́тель зарадѝ похва́ла ѿ чл҃ци. и̇ зарадѝ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь ни̇какъ́во добрô. а̀мѝ ѐднакь, злò и̇ мѣ̀ка̑ наво́дишь на д҃шьта сѝ 34.255; и̇ па́вль а̀п҃ль, ка́же, а̀ко̀ прѣ̑дамь тѣ́лото сѝ да мѐ съже́гꙋть, а̀ любо́вь не и̇́мамь. ни̇́що ми се не прида́ва. ви́жѣ̀ ко́лъко не мо́же ни̇́що да бꙋ́де безъ̀ любовь. мака́рь и̇ на мꙋ́ка да ѹ̆мрешь, добрô нема́шь ни̇́що 34.255; **правя добро.** *Правя някому добро, върша добрина.* зара̑ѧ̀ товà бл҃ве́нїи хр҃тїа́не да се чюваме ѿ сѣ̀кы̀ грѣ̀хь… да пра́вимь сѐ добрô да и̇́маме със̾ъ си́чъкыте лю́бовь 1.8; ѐла́те и̇ вы́е кои́то сте и̇мале грижа сѣ̀когы. та стѐ пра́виле добрô да напра́вите ме́не добрѣ̀ 18.202б; **струвам (сторя) добро някому (на някого).** *Правя добрина; помагам на някого, грижа се за някого.* ко́ито стрꙋ́ва сыромахꙋ̀ добрô, ме́не стрꙋ́ва. ко́й да́ва сы́ромахꙋ̀ и̇ про́сѣкꙋ̀ въ̀ рька̑. на моà рька̑ да го̀ намѣ̀ри 18.205б;

inslav

попоóве щê да почúта на стáри лю́дїе щê да сè срáмѣ. на младыте щê добрô да ѝмь стрꙋ́ва 18.187; послꙋ́шаите ма с҃новe чл҃чьсцїи… че стè стóриле добрô на тїа мойте брáтїа мь́ничѣките мéнѣ сте стóриле 18.203б; ѻ҆́ти бг҃ъ да бьде чл҃кь и҆ почтô. заради́ нáше спсéнїе, и҆ да стори нáмь добрô, да нѝ ѝзѣбáви ѿ рꙋ́кыте скврѣ̀ннаго дїáвола 33.232б; **съвръшувам добро.** *Правя добро; извършвам добри дела.* и҆ пóсть да залю́бы҃. защô ѿ пóсть. си́чѣко добрô съвръ́шꙋва чл҃кь на дш҃ьта сѝ. ѿ п҃ô бы́ва смѣ́рень чл҃кь и҆ крóтѣкь. и҆ ѿ пô чл҃кꙋ разꙋ́мь прихóди да чи́ни си́чѣко добрô на д҃шьта сѝ 38.294.

ед.: добрô 1.3[3], 1.4б, 1.5[2], 1.8, 3.16, 3.17б, 3.18б, 4.22б, 5.27б[2], 5.28[2], 5.29[2], 5.33б, 5.34, 6.44, 7.53б, 8.55, 8.55б[2], 8.56б, 9.61б, 9.62[2], 9.63б, 9.70, 9.75б[2], 11.100б, 11.105б[2], 11.106, 14.126б[2], 15.133, 15.133б, 15.135, 15.135б, 15.136, 15.138б[2], 15.139, 15.142б, 15.144б, 15.150, 15.151б, 16.158, 16.162, 16.162б, 16.163, 17.164б[2], 17.165, 17.167, 17.168, 17.169, 17.176, 18.178б[2], 18.180б[2], 18.187[3], 18.190, 18.196, 18.198[2], 18.198б, 18.199, 18.199б, 18.201, 18.201б, 18.202б, 18.203б[3], 18.205, 18.205б[2], 18.207, 31.216[2], 31.217, 31.218[2], 31.219, 31.222, 32.230б, 32.231, 33.232б, 33.233[5], 33.234[4], 33.246, 34.248, 34.254, 34.254б[2], 34.255[2], 34.255б, 35.256б[2], 35.257б, 35.261, 38.282б[3], 38.284, 38.294[3], 38.294б, 39.295, 39.296, 39.306б, 39.307, 39.310б, 39.311, 39.318б, 39.319, 39.319б[2], 40.322б, добрô 2.10, 15.150, дóбрô 6.43, добрò 17.164, 17.174, 18.206б, 20.208б, 31.219[2], 31.219б, 31.220б, 31.222, 31.223[2], 32.227, 32.231, добро 18.206б, *чл.* добрôто 9.74, 10.79, 15.134б, 15.135б[2], 15.136, 15.137б, 15.148б, 18.199, 18.204б, 31.216, 33.234, 33.234б, 34.254б, добрóто 14.127б, 16.159б.

добро[II] *нареч.* (2) **1.** *Добре; както ми харесва, хубаво.* така é и҆ нѧ̑ заповѣ́дано. бл҃вéни хр҃тїáне… да не лю́бѝ да ни провáжѧ добрô нáшата плѣ́ть. а҆́ми да желаѐ дá си дꙋ́шь́ть ꙋ́красѝ 16.159б. **2.** *Добре, с хубави условия, благоприятно.* а҆̀ тїе дꙋ́мать. є҆лáте да и҆деме на ѝстокь, ѻ҆́тї е тáмь подобрô, че ѝма тáмь сегà водâ защô тáмь и҆сти́че. тâ прѣсь́хне дотꙋ́ка догдѐ дойде до нѧ̑ 18.193.

добрô 16.159б, *сравн.* подобрô 18.193.

добродѣтел *ж.* (5) **1.** *Добродетел, положителни нравствени качества на човек, добродетелност.* и҆ тáмо дойдѐ митрополи́ть мирéискыи никóлае… чл҃кь с҃ть и҆ дóбрôдѣтелѣнь… и҆ послꙋ́шаи пр҃ꙋ ѿ добрôдѣтель нѥгова, кáк лѝ го слꙋ́шать и҆ боáтѣ мꙋ̀ се тамо си́чки чл҃ци 15.148. **2.** *Добрина; благодеяние.* а҆̀ко лѝ чи́нишь добрôдѣ́тель заради́ похвáла ѿ чл҃ци. и҆ заради́ пóчьсть ѿ лю́дїе. знáи. нéмашь нѝкакѣво добрô. а҆̀ми є҆̀днакь, злò и҆ мѣ́кâ навóдишь на д҃шьта сѝ 34.255.

ед.: добрôдѣ́тель 8.55, 34.255, 38.292б[2], добрôдѣтель 15.148.

добродѣтелен *прил.* (2) *Добродетелен; доброчестив, добронравен.* и҆ тóизи добрôдѣтелѣныи мꙋ́жь… сѣ́кыи д҃нь хранѣ́ше глáдны сиромáси, и҆ напоѧ́ваше жь́дны, и҆ гóлы ѿблѣ́кꙋваше 15.133б; и҆ тáмо дойдѐ митрополи́ть мирéискыи никóлае ѝмето мꙋ̀ и҆ въспрїѐ нѧ̑ и҆ погости̇̀. чл҃кь с҃ть и҆ дóбрôдѣтелѣнь 15.148.

ед.: м. добрôдѣтелѣныи 15.133б, дóбрôдѣ́телѣнь 15.148.

добро миризлив (!) *вж.* **добромиризлив**

добромиризлив *прил.* (4) *Добромиризлив; който е с приятна миризма; благоуханен.* въ рáй… тáмо съ си́чѣкы с҃ты́и та сé рáдꙋвать тáмо са дрь́вїа прѣхꙋ́бавы̀, и҆ добрô_миризливїи. детô ни́кои не мóже да и҆скáже тѣ́хѣната мѵ҃ри́зѣма 1.8; ѝ д҃хь с҃ты̀и и҆злѣ́зе ѝмь насрéща, и҆ рѣ̑ ѝмь. ѿгдѐ дойдóхѣте мои̇̀ а҆́гг҃лы рáдостны, и҆ нóсите дáрове мнѡ́го, и҆ разѣли́чны цвѣ́тоове, и҆ а҆ромáты добрô_миризли́вы 32.225; и҆ ѻ҆новà мѵ҃рѡ̀ бѣ́ше напрáвено, ѿ мнѡ́го миризли́вы цвѣтове. ѿ смѵ҃рно, и҆ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ ѝры. и҆ ѿ трь́ста добрô миризли́ва, (!) и҆ ѿ мáсло 34.250б.

inslav

ед.: ж. добро̑ миризли́ва (!) 34.250б, добро̑ мѵри́злива (!) 38.291; *мн.:* добро̑_миризливїи 1.8, добро̑_миризли́вы 32.225.

добромисленик *м.* (1) *Доброжелател; лице, което мисли и върши някому добро; добромисленик.* тѣ̀ ми и̑ сега̀ ґи, и̑зꙗ́вѝ того́зи твое̑го вѣ́рнаго ра́ба, и̑ мои̑го̀ добро̑_мы́сльника… де̑то ме̑ и̑зва́диль ѿ грѣта́нь вра̀жїи 15.135.

ед.: добро̑_мы́сльника 15.135.

доброобразие *ср.* (1) *Благообразие; миловидност, доброобразие.* чю́вай се, да сѐ не ѿпле́снешь съсь оу̑мьть, во́вь хꙋ́бость и̑ въ добро̀_о̑бра́зїе чю́ждꙋю женѣ̀ 1.6б.

ед.: добро̑_о̑бра́зїе 1.6б.

доброработен *прил.* (1) *Добротворен, който е свързан с добри дела; ползотворен.* чл҃цїи… о̑ставѣ́те се ѿ зло̀, а̑то се по̑канѣ́те на добро̀. защо̀ врѣ́мето на́ше тече като̑ рѣ́чны бистрины̀. а̑ми̑ затова̀ да въско́чимь на добро̀_рабо́тна пѣтика 31.223.

ед.: ж. добро̀_рабо́тна 31.223.

доброта *ж.* (1) *Доброта; добронравие, добрина.* мака́рь да бѣ́ше жена̑ а̑ми̑ бѣ́ше и̑спльнѥна д҃ха ст҃го. и̑ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїаволѧ́ска… дв҃дь ц҃рь. за такѧ́визи же́ны. прр̑кꙋ́ваше, и̑ ка́же, въжделѣ́еть ц҃рь до́бротѣ твоеѝ 8.56.

ед.: до́бротѣ 8.56.

добро_творен (!) *вж.* **добротворец**

добротворец *м.* (1) *Образно. Добротворец; лице, което върши добрини.* а̑ болѣ́рство є̑ дрꙋга́рь невѣ́рнѧ. болѣ́рство е добро̀_тво́рень (!) льжо́вныи. болѣ́рство мнѡ̑го бѣ́ды на чл҃ка повдига 31.220б.

ед.: добро̀_тво́рень (!) 31.220б.

добротворство *ср.* (1) *Добротворство, вършене на добри дела.* и̑ та́мо щемь бы̑ на цр҃тво нб҃ное. детѡ̑ давно́ го сичѧ́кы̀ ны́е полꙋ́чимь сѣ́сь добро̑тво́рство и̑ съсь чл҃ко_лю́бство г҃а наше́го і҃ѵ х҃а 1.8б.

ед.: добро̑тво́рство 1.8б.

добрѣ *нареч.* (94) **1.** *Добре; по начин, съобразен с определени норми; както трябва, както подобава.* та́ го въвѣ́де дома́ си. и̑ зарьча на слꙋги́те си добрѣ̀ да поче́тѣте тогози сыро́маха 40.322; а̀ми добрѝ и̑ вѣ́рныи и̑ два̀та. дрьжаха бж҃їи зако́нь добрѣ̀ 40.320; и̑ ст҃аа пе́тка… погре́бе роди́телѥ свои̑, ѿрѣди́ гы добрѣ̀ 8.55б; ѿ вели́ко_мч҃иче гесѡ̑гїе… спо̑боби́ ма добрѣ̀ да послꙋ́гꙋва̑ гн҃ди́нꙋ моѐмꙋ 39.315. // *Правилно, вярно.* а̑мѝ дрꙋ́гы ка́жꙋть о̑ти, какѧ́ съ, ѳ҃, чи́нѡве а̑гг҃лѧ́скы на нб҃е́то. и̑ тїѐ добрѣ̀ дꙋ́мать 11.82. **2.** *Добре, по благоприятен начин или при благоприятни обстоятелства; изгодно, благоприятно.* и̑ па̑ да сѝ и̑спльни дꙋма́та, что̑то рѣ̑ на ꙋ́чениците. добрѣ̀ е ва̑ да а̑зь и̑дꙋ. о̑тѝ защо̑ да пꙋ́стѧ ва̑ ꙋ́теши́телѧ да вы̑ ꙋ́тѣшѝ 38.286; защо̑ ми каза дѣ́то ми се ꙗ́вѝ. ка́кь є̀ на о̑нова̀ мѣ́сто вели́кь гла́дь. и̑ по́добрѣ щѣ̑ та́мо прода̀, нѐжелѝ въ фре́нѧ́ци 15.142б; и̑ ѡ̑нїа́ лꙋка́вы чл҃ци… ре́коше мꙋ. нѣ є̀ добрѣ̀ на́мь, да лежьть тїа трѝте вла́стелѥ въ тьмни́ци 15.145б. **3.** *Добре; в необходимата, изискващата се степен; както трябва.* и̑ да по́йдемь до того́ва ст҃лѧ николае. да мꙋ̑ се поклони̑… и̑ па̀кь да го о̑познае̑ по́добрѣ. защо̑ го нѣ смѐ ни̑кога видѣ́ле какъвь є̀ 15.149б; и̑ є̀днакь добрѣ̀ не бѣ́ше съ ꙋ̑тиши́ло, а̑ е̑динь ѿ кора́бницѝте въска́чи се ѿго́рѣ на катартїѡ… да оу̑мѣри тамо а̀рмената га́їю 15.136б; и̑ нава́лѣше твръ́дѣ на ꙋ̑ченїе. и̑ наꙋ̑чи се добрѣ̀. колѧ́кото мо́жаше и̑ на дрꙋ́гы да прока́зꙋва 15.133. **4.** *Добре; като израз на преценка, че нещо съответства на представата за полза, добро; правилно, разумно, целесъобразно.* и̑ оу̑тѧ́кмѝ да и̑ма на нѥ́говото ца́рство, р҃к. господа́ре. защо̑ мꙋ̑ се мнѣ́ше

inslav

добрѣ е така̀ 11.92; и҆ ре҃... а҆ ме́не със҄ плъта̑ тьк҄мо сега̀ и҆́мате. и҆ затова̀ добрѣ̀ сто́ри та̀зи жена̑ и҆ доне́се ме́не това̀ мѵ҆ро̑ 34.251; а҆мѝ ко́и є҆ тои́зы де́то се не о҆́сѹжда́ва въ а҆́дь... по́добрѣ бѣ́ше да нѣ бѣ́ по̑стори́ль є҆вре̑ете да го ра́спньть 35.263; и҆ ца́рь побѣ́гна и҆ дѹ́маше... подобрѣ̀ бѣ́ше, да бѣ напра́виль бо̑гове ѿ ка́микь. защо̑ нѝ го́ри нѝ го нѣко́й кра́де 37.278б. **5.** *Добре; като израз на преценка, че нещо е желателно да стане по споменатия начин; подходящо, желателно, за предпочитане.* боле да оу҆мрешь тѹ́ка, подобрѣ̀ е нежели да потѣп҄чешь за́конь х҃вь 1.3б; подобрѣ̀ е съ расла́не и҆ съсъ зь́мїе въ пѹ́стыня да живи́шь, нежелѝ със҄ зла̀ жена̑ и҆ мно̑го дѹмли́ва и҆ прокѹ́длива 21.210; и҆ ре҃ ѥ҆́и а҆́нна... до́ста ми є҆ де̑то ме̑ смѣрѝ гь бь до кра́и и҆ подобрѣ̀ е да до́йде лю́та съмрьть да ми ѹ҆зме грѣ́шнъта моа̀ дша 13.121б; защо̑ подобрѣ̀ е ма́л҄ко [да] да́дешь никои̑ да тѐ не знаѐ... нежелѝ мно̑го със҄ похва́ла 39.319б. **6.** *Добре; за израз на одобрение, задоволство от нещо.* и҆ ре҃ имь добрѣ̀ прїидосте слѹ́гы ст҃ѣи три́ци и҆ на си́ч҄ки а҆́гг҃лы начел҄ници да ѹ҆з҄мете дш҃ьта ми 15.150б; а҆́зь затова бѣ́хь трьгнѣ́ль да до́идѐ на ца́ра да и҆́щѐ зла́то. а҆мѝ добрѣ́ вы̑ срещнѣ̑, и҆дѣ́те и҆ доне́сте ми зла́то 7.52б; и҆ ре́че и҆́мь ст҃ыи. добрѣ̀ ка́то̑ пѹсти ва̑ мно̑го лѣ́тныи ц҃рь да оу҆мири́те нѐми́рна землѥ̀. а҆ вы́е зачто̑ доидо́х҄те на ми́рна землѧ̀ и҆ чи́ните голѣ́мо зло̀ 15.143б. **добрѣ дойдохте.** *Добре дошли, поздрав при посрещане на гости.* и҆ пойдо́ха па̑́кь въ четвръ́тыи дн҃ь да ꙗ҆́дѹть и҆ да пїю́ть. и҆ ре҃ и҆́мь о҆́н҄зи чл҃кь что̑ чи́нѣше слѹ́ж҄бата, добрѣ̀ дойдо́х҄те бра́тїа, а҆мѝ простѣ́те. защо̑ се съвръши ви́ното 10.78б; **добрѣ е.** *Добре е, редно е, уместно е.* мт҃и же нѥ́гова гн҃жда бц҃а, пла́чѣше и҆ рыда́ше. и҆ как҄вы̑ бѣха нѥ́ины дѹ́мы добрѣ̀ е да речемь 35.260б; добрѣ̀ е да ска́жѐ дѹ́мыте ст҃мѹ̑ є҆пифанїю и҆ ма́дима планѹ́ды, что̑ разѹ́мѣха а҆до́во рыда́нїе, и҆ что̑ дѹ́маше 35.263; **добрѣ ми е (на душата).** *Добре ми е, чувствам се отлично, в добро разположение (на духа) съм.* кога̀ и҆скѹ́сѣва бь чл҃ка и҆ о҆спи́това го да ви́ди, дали̑ и҆ въ зло̀... та го̀ лю́бы. и҆лѝ тьк҄мо токо̀ лю́бы ба̑, кога є҆ ве́сель та мѹ̑ є҆ добрѣ̀ 5.27; ка́кь є҆ бь със҄ є҆ст҃вото си̑ сь́щи. бл҃гь, мл҃рдь... зло̀ чл҃кѹ̑ нѝкога̑ не щѐ. а҆́ми сѣ́когы и҆́ще чл҃кѹ̑ да мѹ̑ е добрѣ̀ и҆ бл҃го на дш҃ьта 33.245б; **направя добрѣ някому.** *Угодя, постъпя според нечие желание.* є҆ла́те и҆ вы́е кои́то сте и҆́мале грижа сѣ́когы. та сте̑ пра́виле добро̑ да напра́вите ме́не добрѣ̀, като́ сьмь зарача́ль и҆ писа́нїа о҆ставиль 18.202б.

добрѣ̑ 1.7, 5.35, добрѣ̀ 3.19б, 3.20, 3.20б, 4.22б[3], 5.27, 5.32б, 5.35[2], 8.55, 8.55б, 9.61, 10.76, 10.78б, 11.81б[2], 11.82, 11.97, 12.109, 14.12б, 15.132б[2], 15.133, 15.135б[2], 15.136б, 15.143б, 15.145б, 15.150, 15.150б, 15.152б, 15.154, 16.157б, 16.159, 16.159б, 16.161б, 17.163б[2], 17.164, 17.167, 18.202б, 20.209б, 31.215б, 33.237б, 33.245б, 34.248б, 34.251, 35.25б, 35.264, 36.272[2], 37.280б, 38.287, 39.315, 40.320, 40.320б, 40.322, добрѐ 4.22б, 5.34, 14.129б, 36.270, добрѣ́ 6.47б, 7.52б, 35.260б, 35.263, 38.28б, добрѣ̀ 11.83б, 11.92, 15.134б, 34.254; *сравн.* подобрѣ̀ 1.3б, 13.121б, 17.164, 21.210, 38.294б, подобрѣ́ 1.8, по́добрѣ 5.31, 7.52, 14.12б, 15.142б, 15.147б, 15.149б, 17.164, 17.167, 18.184б, 21.210б, подобрѣ̀ 11.89б, 37.278б, 39.319б[2], по́добре 17.164, по́добрѣ̀ 17.164, 35.263.

добър *прил.* (164) **1.** *Добър; който проявява добрина, милосърдие към другите.* гь та є҆ до́брь и҆ помилова́ ни щѐ, и҆ прости́ ни щѐ ꙗ҆́ко̀ з҄грѣ́шимь 18.177б; нѣ̑ о҆тї е добрь̑, и҆ о҆́би́че чл҃ците, не нака́зѹва на̑ съсь сич҄ка срьдинꙗ нѥ́гова 1.4; ѿ нѥ́инь, и҆ ма́ика и҆ бѣ́ха добры̑ и҆ бл҃гочьстивы... мл҃ти́нꙗ чи́нѣха, и҆ дрѹ́гы до́брыни бѣ́ха ѹ҆ тѣ҃ 8.55. **2.** *Като същ. Добрият човек; човек, който върши добрини.* сѣ́кыи ко́и ка́кь є҆ ѹ҆ра́ботиль, ты̑й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сѹ́дїа. до́брь добро̑ зе́ме а҆ зль̑ зло̀ зе́ме 18.199; бь

дꙋшѝманень лѣкь не́ма… да́ва дѣ́жѣ̀ъ и̇ на грѣ́шнїи и̇ на пра́веднїй. свѣ́ти сл҃нце и̇ на злы̀ и̇ на добры̀ 1.6. **3.** *Добър, който се отличава с добродетелно поведение и нрав; добродетелен, добронравен.* а̀ми добрѝ и̇ вѣ́рѝныи и̇ два̀та. дрѣ́жаха бж҃їи зако́нь добрѣ̀ 40.320; а̀нтихрі́сть. щѐ да сѐ ро́ди ѿ ѐдна̀ жена̑ кꙋ́рѝва, та̑ скры́шо̑ кꙋ́рѝвѣше, та сѐ мома̑ ка́зꙋваше, и̇ и̇́маха на̑ лю́дїете мома̑ чи́ста и̇ по́ч҃на. и̇ и̇́маха на̑ добра̀ 18.186б; затова ти се а̑зь сега̀ на̑ви́хь… защо̀ нѣ̀ ѐ праве́дно такѝвомꙋ́зи моу́жꙋ добро́мꙋ да те о̑ставлю а̑зь да сѝ помраче́нь, и̇́ да слꙋ́жишь на глꙋ́хытѐ и̇ на пога́ните и̇́доле 5.29. **4.** *Добър; който поражда полза, добро; ползотворен, благотворен.* и̇ така̀ на вьса́кыи д҃нь ꙋче́нїето нѥ́гово приплѡ́дюваше хр҃тїа́нѝство а̀мѝ то́и не прѣ̑ста́нꙋваше ѿ нѥ́гоѡто добро̑ и̇ мꙋ́дро бж҃твно ꙋче́нїе 9.62б; защо̑ а̑ко̀ нема́ме, чи́ста вѣ́ра, и̇ а̀ко̀ нѣ̀ сме сто́риле добра̀ ра́бота, сѝ̑ рѣ̑ мл҃ти́на и̇ по̑ и̇ смѣ́ренїе. не мо́жѐ да сѐ спа́симь 34.255б; разѝбра́ какь ѐ ва́шь за́конь вели́кь и̇ до́брь, и̇ ра́бота ва́ша похвалѥ́на. и̇ на̑ꙋ́ка добра̑. ко́лѝко мо́же да приведѐ чл҃кꙋ дꙋ́шь́ть кькѝ х҃ꙋ бг҃ꙋ нашѐмꙋ 17.164б. // *Благополучен, благодатен.* и̇ да не лю́би̇ на то́изи свѣ́ть добро́то. защо̀ се ви́ди на́мь, то́изи свѣ́ть до́брь, и̇ и̇́щемь добрѣ̀ да прова́ждаме, защо ѐ и̇ то́и свѣ́ть да́рь бж҃їи. а̀мѝ да сѝмы́слимь о̀ ѡ̑нѝзи свѣ́ть дето щѐ да бъ́де до́ вѣ́ка радо̑ 16.159б; чю́хь ѐди́нь гла̑… че ми ка́же. і̇ѡрда́нь рѣка̀ а̑ко̀ прѣми́нешь та щѐ́шь до́брь поко́и да на́и̇дешь 17.171. // *Щастлив, благоприятен (за знамение).* и̇ рѣ̑ мꙋ… сътворѝ бл҃ве́нїе и̇ помл҃и́ се бг҃ꙋ за мо́ата дьщера̀ дето ї е сега̀ сва́дѝбата. и̇ покажѝ ѝ нѣ̀кое добро̑ знаме́нїе 7.50б. **5.** *Добър; който се отличава с превъзходни качества, свойства; хубав.* мои̇̀ лѣ̀пы до́мѡве, и̇ мои̇̀ добры̀ ло́зїа и̇ мои̇̀ хꙋ́бавы гради́ны, защо́ се то́лѝкова мѣ́чѝ та̑ гради̇́ и̇ са́дихь 31.217б; и̇ма́нїето ба́щнино… то́изи добро̑дѣтелѝныи мꙋ́жь не расы́па го за тѣ́лесна потрѣ́ба, и̇лѝ за́ питїе и̇лѝ за а̑стїе. и̇лѝ за о̀де́жди хꙋ́бавы. и̇лѝ добры̀ конѝ̀ 15.133б; стꙋ́дь и̇ пѐ́кь, си́чѝко трьпѣ́ше… и̇ нѝчто̑ да и̇́маше ми́сль за ми́рь, и̇лѝ за добра̀ ѡ̀де́жда да се ѿблѣчѐ. и̇лѝ за до́мь и̇ за сто́ка 8.55б; и̇ рѐ̑ ко́й нѣ́мꙋ слꙋ́ва и̇ почѝта и̇ ꙋгоди́ мꙋ та́ко ми и̇́ме х҃во просте́нь да бꙋ́де и̇ да́рь до́брь ѿ мои̇̀ дѡ́мь 40.322; и̇ ка́же ст҃ыи геѡ̑ргїе помо́гни ми да навы̑а. а̀то̑ а̑зь да тѝ донесѣ̑ сфо́нѝгато добро̑ сѝ̑ рѣ̑, хꙋ́бава. го́зѝба 39.317; а̀ми и̇ вы́е же́ны, чю́ите ка́кь и̇зла́зи ѿ добро̑ дрьво̀, добрь̀ пло́дь 12.109б. **6.** *Добър; който е изтъкнат, издигнат; виден, личен (за семейство, род, потекло).* и̇ бѣ́ше ѿ ца́ра почьте́нь… радѝ за́що̀ ю̑на́кь, и̇ оу́мень, и̇ ѿ добра̀ рѡ́да 5.28; и̇ тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и̇ вели́ко м҃нѝ̑ геѡ́рѝгїе. та̑ бѣ́ше ѿ добра̀ рѡ́да и̇ баща́ мꙋ бѣ́ше болѣ́ринь 39.297б. **7.** *Добър, който отговаря на определени изисквания; подходящ, годен.* и̇ рѐ̑. кра́снь бѣ́ше нагле́дь ѡ̑нѝзи пло́дь и̇ до́брь за а̑дѥнїе, детѡ̑ ме́не ꙋмрь́твы 14.129б; о̑бра́че и̇́ма̑ о̑бычаи. кога̀ и̇́ма нѣ̀кои добра̀ нїва за сѣ́ане. и̇ а̑ко не и̇́ма самѝсѝ сѣ́ме да ю̑ засѣ́е. а̑ тїѐ заѐ́млють ѿ дрꙋ́гы̑, сѣ́ме, и̇ сѣ́ють 11.84. // *Изгоден (за цена).* а̀мѝ да ю̑ завезе́мь та́мо защо́ мѝ рѐ̑ гла́дь вели́кь и̇́ма та́мо. и̇ ще́мь на добра̀ цѣна̀ да́ ю продадѐ̑ 9.69б. **8.** *Добър; който проявява усърдие, старание; добросъвестен.* и̇ въ ца́ри̇ гра́дь мꙋ́жь нѣ̀кои бл҃гочь́стѝвь и̇ добрь хр҃тїа́нинь. и̇ ѡ̀бре́кль се бѣ́ше ст҃мꙋ о̑ц҃ꙋ нико́лꙋ 15.152; и̇́ ще́шь мнѡ̑го бѣ̀ды̀ да поте́глишь и̇ грижы рады̀ д҃ше́внаа пра́вда. а̀ми трьпѝ̀ като̑ добрь пасты́рь 12.111; и̇ тога́зи ст҃ыи нико́лае заве́де ѡ̑нїа́ тысꙋ́щници на митрополи́ата сѝ. и̇ гости́ гы и̇ прїе́ гы, като̑ до́брь ѡ̑ц҃ь че́да 15.143б. **9.** *Мил, който се*

inslav

ползва от благоразположението на някого; драг. и̑ ко́и и̑маше ѿнапрѣ́дь праве́дны прѣ̑ х҃а... є҆то такви́зи людїе и̑з'бы́раше бг҃ъ. о҆́ти бѣ́ха тїе̑ стань́ле добры̑ бг҃ꙋ... та гы̑ зовѣ́ше х҃с҃ на цр҃тво нб҃ное 18.202. **добро сръдце.** *Сърдечност, отзивчивост.* и̑ а҆враа́мь бѣ́ше болѣ́ринь, а҆̀ми̑ бѣ́ше тврь́дѣ мл҃тивь и̑ гостолю́бивь. та̑ зарадѝ го́столюб'ство и̑ добро̀ ср҃це, та̑ ѿи́дѐ и̑ направѝ сво́и до́мь на дрꙋ́мь по̑' є҆дно̀ дрьво̀. та̑ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать пр҃ѣ̑ кь́щата си̑, та̑ ловѣ́ше пѣ́тници и̑ чюжди́нци, и̑ нѣ́кои да нѣ̀ є҆ м҃ин'ль (!) прѣ̑з' нѥ́говь до́мь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221; и̑ зѐ да и̑м' се м҃ли... врь́нѣ́те се сѣ̑ ме́не ꙋ̑ мо́и до́мь, да о҆́миѐмь ва́мь нѡ́зѣ́те. и̑ нощє́сь ва̑ да пого́сти̑ със' що́ сме кадь́рь... та̑ зара̑ї она́зи мл҃ть и̑ добро̀ ср҃це, ꙋ́трѣ кога̀ съмна̀ а̑ тие́ мꙋ ка́заха как' щи́ть (!) содѡ́мь и̑ гомо́рь да потопѧ́ть и̑ тогі́ва ло́та побѣ́гна 31.221б; **у добър час.** *Като пожелание, благопожелание – на добър час, наслука.* и̑ ре́коха си́ч'кы лю́дїе. а҆̀ми́нь ца́рꙋ да́ бьде що си̑ ре́кль ꙋ̑ до́брь ча̑. защо̑ наши́те боо́гове ѡ҆тво́риха тебѣ̀ то́йзи разꙋ̀мь 39.309б; и̑ ре́коха. да бꙋ́де волѧ твоа̀ мнѡ́го ѩ҆ѣ́тныи ц҃рꙋ, що̑ и̑щешь ꙋ̑змѝ... ны́е се те́бе покла́нѧмє̑ и̑ да́ ти щѐ, и̑ да б'ꙋде ꙋ̑ до́брь ча́сь 8.59б.

ед.: м. добрь̀ 1.4, 6.47б, 12.109б, добрѣ̀ 1.4, до́б'рь 1.6, до́брь 2.10, 2.11, 5.36, 7.49б, 8.57б, 8.59, 8.59б, 9.62, 9.73, 11.82б, 14.129б², 15.137, 15.143б, 15.153б, 16.159б, 17.164, 17.164б, 17.171, 18.177б, 18.185б, 18.187, 18.187б³, 18.199, 33.232б, 33.233, 33.246б, 33.247², 35.256б, 35.266, 39.297, 39.309б, 40.320, 40.322, до́брыи 2.15, 12.115б, 12.119б, 18.203, добрь 3.18, 12.111, 15.152, 33.234, до̀брь 11.108, добра́го 1.3, 38.287, добра̀ 2.11, 5.28, 5.28б, 18.186б, 18.187б, 39.297б, добро́мꙋ 1.3, 5.29, добро̑мꙋ 11.108, 18.180б, *чл.* до́брїать 1.8б, добры̑ѧть 18.207, *сравн.* подо́брь 2.12, по́добрь 9.65б, по́ добрь 18.191, *ж.* добра̀ 3.18, 8.55б, 9.61, 9.69б, 11.84, 11.102б, 12.109б, 15.133, 15.156, 18.186б, 20.209б, 32.225³, 32.226, 32.229, 32.230, 33.241, 34.255б, 39.318б², 39.319б, добра̑ 8.58, 9.75б, 11.103, 17.164б, до́бра̀ 40.320, *ср.* добро̑е 3.17, добро̑ 7.50б, 7.51б, 9.61, 9.62б, 11.107, 12.109б, 16.157б, 16.158б², 18.179², 32.230, 33.234, 33.234б, 34.254, 36.271б², 39.317, добро̀ 18.193б, 31.221, 31.221б², 32.224, 32.224б, *сравн.* по́добро̑ 9.61, 11.98, 12.113², подобро̑ 9.62, по́добро 34.248б, на́идобро̑ 34.248б; *мн.:* добрїи 1.3, добры̑ 1.3³, 1.6, добры́и 1.3, добры̑ 5.28б, 15.138, 18.202, добры̀ 7.53б, 8.55, 15.132б, 15.133б, 15.143б, 15.150, 15.156, 16.160, 18.186, 18.190б, 18.196, 31.217б, 32.227, 34.255б, 38.284б, до́брые 15.145, до (!) 15.150, добрѝ 18.204б², 40.320, добры 31.222б, 34.248б, *чл.* добры̑те 15.136, 18.203, 33.235, добры́те 18.191б, *сравн.* по добры̑ 15.141б, подобры 34.248б.

доведа *св.* (35) **1.** *Доведа; направя някой да дойде на определено място, като го водя, съпровождам.* и̑ тогàзи доидо́ха роднина то́говы, и̑ ре́коха мꙋ да мꙋ̑ доведꙋ́ть вра́ча да го̑ и̑сцѣлѝ 11.99; и̑ ѿ а҆леѯа҆нр҃і́а ѳеѡфи́ль, патрїархь дове́де си́дора по́стника 12.112; ты̑ да го̀ ꙋ̑пра́вишь... и̑ нагле́дꙋвай. па̀кь ты̑ ꙋ̑ дома̑ да́ го̀ дове́дешь 39.313б; и̑ на оу́трѣ ре̑ ц҃рца. и̑ дове́доха го прѣ̑ нѥ́ѧ 4.23б; и̑ наго́вориле се да доведꙋ́ть во́искꙋ на ц҃ра, и̑ да прѣ̑ємьть ца́ри_гра̑' 15.145. **2.** *Доведа, направя да достигне на определено място, докарам (за вода).* и̑ вода̑ не имахꙋ да пїю́ть. а҆̀ми̑ ѿдалече бѣ́ше доведе́на до трѝ пѣ́прища. и̑скопа́ле бѣхꙋ, и̑ дохо́ждаше ꙋ̑ монасти́рь 11.102б.

сег.: 1ед. доведꙋ̀ 11.105б, *2ед.* доведе́шь 2.12, *3мн.* доведꙋ́ть 11.86, 11.99, 15.145, довѐдꙋть 33.241б, доведѣ̑ть 33.242; *аор.: 3ед.* дове́де 2.11б, 5.37б, 9.68, 11.105б, 12.112⁴, *3мн.* дове́доха 4.23б, 7.53, 7.53б, 11.103б, 39.303, 39.306б, дове́доше 15.147; *форма от перф. тип: 3ед.* є҆ дове́ль 7.51б; *бъд.: 3мн.* щѣ̑ть да доведꙋ́ть 15.145б, *със съкр. инф. 1ед.* ща̑ довѣ̑ 18.180б; *пов.: 2ед.* доведѝ 6.45, *2мн.* довѣ̑ 3.21, доведетѐ 4.22б, доведѣ́те 4.22б, *описат. 2ед.* да́ дове́дешь 39.313б, *2мн.* да довѣ́де́те 7.51, да доведе́те 13.123, *3мн.* да доведꙋ́ть 15.147; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* доведе́на 11.102б; *съкр. инф.:* (мо́жѐ) довѐ 3.20б.

довеза *св.* (1) *Довозя, с возене докарам до някъде; довеза.* и̑ ре̑ є҆мꙋ̑. тѣ́зи

inslav

пшени́ца гдѐ ми́слишь да ю̀ завезе́шь… послꙋ́шаи ме́не и ѿвезѝ ю̀ въ солꙋ́нь… и да́вамъ ти сега̀ трѝ жльти́цы… и кога̀ ю̀ довезе́шь а̑ тѝ сѝ ꙋ̀змѝ и що ѐ ѿста́ло си́чъка цѣна̀ 9.69б.

сег.: 2ед. довезе́шь 9.69б.

довечера *нареч.* (9) *Довечера; днес вечерта, тази вечер.* ка́то ѐди́нь чл҃къ що е сто́риль злѡ̀, и ѻ̀сꙋ́день за съмрѣ̀ть… така̀ и вы́е да ѡ̀жи́дате сво́ꙗ съмрѣ̀ть, да рече́те до дове́чера дали́ ще̑ дочáка 16.159; и тогáзи въз'сѣ́дна ст҃ыи на ко́нꙗ, и врáти се назáдь при во́иска́та сѝ. и дове̑ра си пойдѐ оу̑ до́мь свои̑ 5.29б; и кога̀ бы̑ врѣ́ме сториха свáд'ба… и весели́ха се прѣз' то́йзи дн'[ь] до довечера 40.320б; и пойдѐ на ни́вата, и жьнѣ̀ до дове̑ра. и пойде сѝ домâ да ве̑ра 10.77.

от заутра до довечера. *От сутрин до вечер, през целия ден.* си́чки а҃гг҃лы̑ щотô, слꙋгꙋ́вать на людїе́тѣ, тâ и̑дꙋ́ть бꙋ̑ на поклонѥ́нїе… и прино́сеть рáбота чл҃чьскà дѣ̑то ꙗ́ са ꙋ̀работиле ѿ заꙋ̀тра дô дове̑ра. и̑лѝ добрà, и̑лѝ злà 32.225.

дове̑ра 2.10б, дове̑ра 2.10б, 5.29б, 10.77, 32.225, дове́чера 16.159, 17.171, до́вечера 35.265б, довечера 40.320б.

доволен *прил.* (2) *Доволен, който няма грижи; безгрижен.* ка́же и пáвель а̑пл҃ь сегоо. рàди мноôсїи въ ва̑ недꙋ́жни. и спе́ть дово́л'нїи сѝ рѣ́чь мно́го бо́лнїи. и сь́сь оумь и̑згꙋ́бенїи защо нѣ е́ мáлко чл҃кꙋ прѣгрѣше́нїето. детô се недостоино причещавâ 33.247б.

мн.: дово́л'нїи 33.247б, дово́л'ны 35.266.

доволно *нареч.* (1) *Доволно, достатъчно.* и не бы̑ дово́л'но г҃ꙋ бꙋ̑ мл҃ти́вомꙋ да мꙋ̑ со́сꙋвать, тьк'мо а҃гг҃лы да бъ̀дьть. а̑мѝ сто́ри и дрꙋ́гыи свѣ́ть, дето е̑ ѿ н҃бе́то до земли̑та 33.245б.

дово́л'но 33.245б.

довръша *св.* (10) **1.** *Довърша, свърша нещо докрай, завърша.* и пойдѐ пàкь на ѡ̀ньзи пꙋ́стынꙗ. и пости́те довръ́ши 17.175; и та́мо си ѻ̀прода́де сич'ко что̑ и̑маше. да съзи́да цр҃ква на и̑ме ст҃мꙋ̑ димитрїю. и съгради̑ ю̀ и довръ́ши. тьк'мо а̑м'во́нь що ѐ насрѣ̑ цр҃ква не бѣ́ше напра́виль 9.68б. **2.** *Доизкажа, изрека докрай нещо.* и катô ре́че товà безако́нны̑ а̑рхїерêи, и довръ́ши сѝ дꙋ́мъта. гле́даахꙋ̑ изѡ̀колꙋ̑ фи́липпа что̑ ще да ре́че 36.269б; и ст҃ыи сѵ̀ме́ѡнь катô ви́дѣ ѿны́ꙗ калꙋ̀ере, привѝка недѣ́йте мê а̑мѝ мê ѡ̀ставѣ́те да си довръ́ша мл҃ба́та що сѐ мо́лꙗ сегà, и да сѝ прѣда̑ дꙋ́шьть да сѝ ꙋ̀мрѣ́мь 2.12.

сег.: 1ед. довръ́ша 2.12, довръ́шѝ 9.69, *3ед.* довръ́ши 11.100б; *аор.: 3ед.* довръ́ши 4.26, 9.69, 17.175, 36.269б, довръши 9.68б; *пов.: 2ед.* довръшѝ 17.171б; *страд.: аор. 3ед.* довръ́ши се 9.69.

довръша се *св.* (13) **1.** *Довърша се, изчерпя се докрай, свърша се.* и дотꙋ́ка напра́ви, и довръ́ши мꙋ̑ се и̑ма́нїето. и не можѐ да дов'таса да сê по̑пи́ше със' ѡ̀бра́зы цр҃квата 11.100б; и оу̑зѐ товà агáра… и побѣ́гна въ пꙋ́стинꙗ. и та́мо и сѐ довръ́ши водâта… и дѣте́то и̑ и̑змаи́ль щѣ́ше да ꙋ̀мре за водâ 11.85. **2.** *Загина, престана да съществувам.* и послꙋ̀шаите съси́ч'ко (!) [ср҃]це тїá дꙋ́мы… как' щѐ да сѐ свръ́ши си́ч'киать свѣ́ть. и как' щѐ да сѐ довръ́ши лъжáта [дї]áвол'ска, и лъ́ганїето а̑н'тихрїстово 18.177б; тâ пáкь дойдоха на́поконь и а̑пл҃ыте, тâ и тїе ре́коха е̑то мал'ко ѻ̀стáна да сѐ довръ́ши свѣ́ть 18.184. **3.** *Изпълня се докрай, довърша се.* и ѿнїа хытрѝ влъ́свы ѿ пер'сид'ско мѣ́сто дáрь приносеть. о̑ти. защô дн҃е́ска на пр҃р҃ци́те пр҃р҃ьчьство́то събѝва се. и тѣх'ныте дꙋ́мы до дн҃е́ска се довръ́шиха 33.235б.

сег.: 3ед. сê довръ́ши 15.131, сѐ довръ́ши 18.184, *3мн.* се довръ́шать 31.215б; *аор.: 3ед.* довръ́ши се 5.39, сѐ довръ́ши 11.85, довръ́ши се 11.100б, сѣ̀ довръ́ши 18.204б, *3мн.* се довръ́шиха 33.235б; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ довръ́ши 18.177б, ще да сѐ довръ́ши 18.178, щê да сѐ довръ́ши 18.184, 18.195, ще се довръши 18.189.

inslav

довръшувам се *несв.* (2) *Довършвам се, приближавам се до своя край; свършвам се.* и ѡставѣте се ѿ злѡ̀, ѧ҆то сѐ по҆канѣ̀те на добрѡ̀… ѡти не знаѥ̑ ꙋ҆ ко́и ча҃ ще сл҃нцето да помрѣ́кне, и҆ м҃цѣ́ть не да́сть. да р҃е́мь, живо́тать на́шь та сѐ довръ́шꙋва, а҆ ді҃ата ѿхо́жа 31.223; дѣ̀то е въ трои́ци ѐди́нь бг҃ъ… и҆ не́говото вели́чьство что̑ е прѣбога́то не довръ́шꙋва се ни̑кога 15.131.

сег.: Зед. довръ́шꙋва се 15.131, сѐ довръ́шꙋва 31.223.

довръшуване *ср.* (1) *Довършване; завършване, край.* и҆ на довръ́шꙋване лѵ҃ргїи когѧ̑то щѣ́ще дїа́конь да речѐ. вънѣ̑мѣ ст҃аа ст҃ымь. прѣ̑ва́ри по́напрѣ̑ ѻ҆́трочето и҆ р҃е̑. вънѣ̑мѣмь 11.95б.

ед.: довръ́шꙋване 11.95б.

довтасам[I] *св.* (5) *Дойда, пристигна, появя се някъде, довтасам.* и҆ товà тїе є҆́днакь дꙋ́мать. довѣ́тасаха то́ꙗ ча҃ слꙋ́гы ѿ цр҃ца срьди́ти, и҆ зака́раха гы 4.23б; и҆ догдѐ дꙋ̀маше ст҃ыи тїа̀ дꙋ̀мы є҆́то̑ чѐ доф҆та́са и҆ а҆леѯа́нѣ́ра цр҃ца 39.308; и҆ кора́бниците… ви́каахꙋ… ст҃ыи нико́лае помозѝ намь, и҆ довѣ́тасаи ꙋ҆ то́изи ча҃ ѻ҆́ти погынъхѣ́ме 15.152.

аор.: Зед. до́вѣтасѧ̑ 35.265, доф҆та́са 39.308, *Змн.* довѣ́тасаха 4.23б, 12.111б; *пов.: 2ед.* довѣ́тасаи 15.152.

довтасам[II] *св.* (2) *Стигна, бъда достатъчен, довтасам.* и҆ дотꙋ́ка напра́ви, и҆ довръ́ши мꙋ̀ се и҆́ма́нїето. и҆ не можѐ да довѣ́таса да сѐ по̑пи́ше съсѣ ѡбра́зы цр҃квата 11.100б; товà си́чѣко ны́е видѣ́хѣ́мѐ… и҆ по́вниме добро̑то мꙋ̀ дѣ̀то сто́ри на ѡ҆́нїа трѝте чл҃ци… затова́ мꙋ̀ се и҆ ные мл҃и́хѣ́мѐ… давно̀ бы нѣ́гова мл҃тва млтва (!) довѣ́тасала да ны̑ помо́гне 15.148б.

сег.: Зед. довѣ́таса 11.100б; *усл.: Зед.* бы довѣ́тасала 15.148б.

довънка *нареч.* (1) *Навън, вън от някакво помещение; навънка.* и҆ кры̑аше се сра́мѣ̀ бѣ̑ше го ѿ съсѣ́де и҆ ѿ дрꙋ́жи́на да и҆зѣ́лѣзе довьнѣ́ка. ѻ҆́ти не́маше сѣ̑ что̑ да нахра́ни и҆ се́бѣ̀ и҆ дъщерѣ́те си̑ 15.134.

довьнѣ́ка 15.134.

довѣка *нареч.* (3) *Довека; завинаги, вечно, навеки.* и҆ г҃ь мꙋ̀ р҃е̑… а҆̑мѝ ко́и щѐ ходѝ посл҃ѣ̑ ме́не като̑ и҆ ѳома̑, и҆ да сѐ ѿречѐ ѿ то́изи свѣ̑ть… нѐ тѣ́кѣмо бра́ть мои̑ щѐ бы̑. а҆̑мѝ и҆ наслѣ́дникь на моѐ ца́рѣство щѐ да бꙋ́де, до́вѣка. и҆ да цр҃твꙋ́ва съсѣ́ ме́не 7.51; и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ то́йзи гра́дь, нѝ робѣ́ство нѝ сѣ̑чь. нѝ во́йска чю́жда да до́йде. ра́ди ма̑ѳеа и҆збра́нника моѥ̑го дето го сѣ́мь залю́би́ль въ рѡ̑ вѣ́чѣныи да бꙋ́де. ѡти́ ще да́ е просла́вень довѣ́ка 37.281; и҆ тїе́ мꙋ̀ ре́коха ны́е щѐ така̀ да бꙋ́демь ѐди́нь дрꙋ́гыи не щѐ да смѐ наѐдно̑ до живо́та нашѥ̑го. нѝ да си̑ пльта̀ на́ша смѣ́симь да си̑ ю̑ ѻ҆́скврьнимь. защѡ̑ та́мо на ѡ҆нѣ́зи ра́дость на вѣ́чное цр҃тво, да смѐ наѐдно̑ нераздѣлѥ́ни, и҆ да цр҃твꙋ́вамѐ на нб҃ное цр҃тво до́вѣка 7.51.

до́вѣка 7.51[2], довѣ́ка 37.281.

догде *нареч.-съюзна дума* (114) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; докато, догде, дорде, доде.* и҆ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не дои̑дѐ ѿ ті҃ѣ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и҆ и҆спроси го, та го̑ сънѐ ѿ кр҃ть и҆ погребе го 12.119; и҆ лѣвѡвете постоа́ха додѐ се погре́бе тѣло́то ст҃о̀, и҆ ѡтидо́ха си по пꙋ́стинѧть 17.176б; и҆ тога́зи прїѐ і҆ѡа́ннь бл҃а… и҆ и҆́маше ю̑ за ма́ика, и҆ слꙋ́гꙋваше и҆̑, доде сѣ̑ прѣстави бл҃а 6.41б. // *Действието в подчиненото изречение се представя и като следствие по отношение на действието в главното изречение.* и҆ мл҃и́ха се бꙋ̀… и҆ по тре́тыи дн҃ь, сто́ри́ се мльнїа и҆ гро́мь вели́кь. доде́ сѣ̑ и҆ планина́та потрѣ́си. и҆ про́хорь сѐ ꙋ҆пла́ши 6.46б. **така … догде.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; така … че.* и҆ бы̑ꙗха го сѣ̑ бы́чѡве… и҆ така̀ ꙋ҆ра́нен ст҃ыи по коре́мать, и҆ по пле́щите. догдѐ

inslav

сѐ прилѣпи̑ снагâта мꙋ сѣ̑ крьвь на землѝта 39.302; **толкова (толкози) ... догде.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; толкова ... че.* и̑де ѐдин҃ ѡбла́кь голѣ́мь и̑ тѣ̑мень, и̑ бꙋ̀ра вели́ка със҃ ѡблак҃ть. и̑ тол҃кова се раз҃игра̀ морето със҃ кораб҃ть и̑ със҃ людїето догдѐ щѣ́ше да сѐ потопѝ 15.136б; и̑ по ѡ̑нїа днѝ като сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆в҃статїе. нападе съмрѣтоно́сна̀ болесть на до́мь ѐго̀. то́л҃кова додѐ и̑з҃мрѣ̀ха си́ч҃ки нє́говы ро́бе. и̑ мо̀м҃цѝ 5.31б; а҆̀ми̑ ны́е ѡ̑ бл҃ве́ни хр҃тїа́не, да помы́слѝ ко́л҃ко ѐ и̑ как҃во е бж҃їе съмотре́нїе що ѐ бъ̑ съмотрилъ. и̑ ка́кь слѣ́зе и̑ породи се със҃ пльть заради̑ на҃. и̑ тол҃кози хꙋ́ла прѣ́трьпѣ̀, и̑ доде го и̑ распеха междꙋ̀ два́та раз҃бо́иника, катѡ̀ зло̀ дѣ́и детѡ̀ чи́ни зло̀ 35.259; а҆̀ми̑ оу҃ ма́л҃ко дни̑ не ѡ̀ста́ мꙋ ни́що... тьк҃мо ѡ̑ста̀ тои сам҃сы̑ и̑ жена́та мꙋ. и̑ тол҃кози дача́ка доде́ мꙋ и̑ си́ч҃ка снага̀ ѡ̑кра́ставѣ, и̑ ѡ̑гной́ се. и̑ лежа́ше по̑фрьлю́нь на гнои́ще 5.27б.

догдѐ 1.7, 6.48, 6.48б, 9.67б, 9.71², 9.74б, 10.79, 11.88, 11.95, 11.102, 11.102б, 11.103б, 11.104б, 11.108, 12.109б, 12.119, 13.121б, 13.122, 13.122б, 13.124, 14.127, 14.130, 15.133, 15.135б, 15.136б, 15.140б, 15.153, 18.178, 18.179б, 18.181б, 18.183, 18.184б, 18.186, 18.187б, 18.193, 18.197², 18.202, 31.216, 31.218б, 31.220б², 31.221², 31.221б, 31.222², 31.222б, 32.224², 32.225, 32.226², 32.226б, 32.227б, 32.229б², 32.230, 32.231б, 33.233б, 33.238, 33.239, 33.243б², 36.272б, 37.275, 38.290, 38.293², 38.293б, 39.300, 39.301б, 39.302, 39.308, 39.318б², 40.321, додѐ 2.9б, 3.18, 3.18б, 5.28б, 5.31б, 6.45б², 6.46, 7.53б, 17.169б, 17.172, 17.173, 17.176, доде́ 2.15б, 5.27б³, 5.28б, 5.32, 6.44, 6.46б, 35.256б², догдѐ 4.23, доде 6.41б, 35.259, догдѐ 6.47, 8.57, 11.90б, 11.102, 31.223, 33.23б, 39.300б, до́де 38.292, 40.321, 40.322.

догдето *нареч.-съюзна дума* (1) *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за място; догдето, докъдето.* ре҃ мꙋ̀ ст҃ыи̑ і҆ѡа́нн... ско́ро да́йте ми ко́нь... и̑ съсѣ́дна ст҃ыи на ко́нь и̑ пойдѐ догдѐто бѣ́ше стра́жа на раз҃бо́иниците 6.47б.

догдѐто 6.47б.

догодина *нареч.* (1) *Догодина; на следващата, на идната година.* и̑ раска́ꙗ се зо́сима, ка́кь не попи́та ѡ̀нъзи, прпо̑о́бница какь и̑ бѣ́ше и̑́ме, и̑ скрьбѣ́ше ка́кь се зали́са ѿ стра̀хь, та забора́ви. а҆̀ми̑ па̀кь ре́че, догоди́на да по́вни да пи́та. и̑ ми́на се па́кь дрꙋ́га година. и̑ пойдѐ па̀кь на ѡ̑ньзи пꙋ́стынѧ 17.175.

догоди́на 17.175.

дода *вж.* **дойда**

дода си *вж.* **дойда си**

доде *вж.* **догде**

додѣя се *св.* (1) *Само Зед.* **додѣе ми се.** *Додее ми, дотегне ми, омръзне ми.* и̑ досади́ ми се и̑ ꙋмо́рих҃ се. а҆́зь да се те́глѧ напр҃ѣ̀ да влѣ́зѧ, а҆́з҃ се наи̑дѣхь по́назадь. и̑ като ми се додѣ́а, а҆́зь подо̀ и̑ станьхь на ѐди́нь ро́гь на при́прать цр҃ко́вны̑ 17.170.

безл.: аор. Зед. се додѣ́а 17.170.

дожалѣя *св.* (2) *Само Зед.* **дожалѣе ми.** *Дожалее ми, стане ми мъчно, домъчнее ми.* бъ̑... пока́за ми, та се позна́, катѡ̀ таквьзи скврьнава ра́бота чи́нѧ... и̑ дожалѣ́ ми и̑ наче́хь да пла́чю 17.170; и̑ ѐди́нь є҆̀врѐинь присмѣ̀ мꙋ се, и̑ похꙋ́ли го, защѡ̀ не́ма че́до... тїа дꙋ́ми катѡ̀ чю̀ і҆ѡа́кѵ̈мь, дожелѣ́ мꙋ̀ твръ́дѣ 3.17.

безл.: аор. Зед. дожелѣ́ 3.17, дожалѣ́ 17.170.

дожелѣя *вж.* **дожалѣя**

дойда *св.* (360) **1.** *Дойда, стигна до определено място или при някого; пристигна.* и̑ вдигнъха се тога́зи си́ч҃ки патрїа́рх҃сѝ ѿ прѣсто́лете свои̑, и̑ дои̑до́ха оу҃ ца́ри̑ градь 12.112; и̑ кога́то тїа́ а҆́гг҃лы ѿи̑до́ха. ѐто̀ и̑ дрꙋ́гые а҆́гг҃лы дои̑до́ха пр҃ѣ̀ ба҃ въ ꙋ́рече́нои врѣ́ме да се поклонѧ́ть 32.225б; и̑ дрꙋ́гы грѣ́шници пла́чахꙋ се та́мо, и̑ дꙋ́маха ми̑. и̑ ты̑ ли̑ тꙋ́ка дойдѐ да сѐ

inslav

мꙋ́чишь 11.104; и҆ тїѐ пои҆доха да го и҆щъть и҆ питать ѿ мѣсто на мѣсто. дойдооха и҆ до ѡ҆новà селô вадистонь 5.34; и҆ рѣ҃ и҆мь, ст҃ыи і҆ѡа́ннь. ко́и сте вы́е гн҃діѐ мои̇, та съ стѣ̂ потрꙋ́диле да дойдете до ме́не вашѣ́го ра́ба 12.110. // *Достигна, доближа някого или нещо.* а҆̀ми̇ катô лежа́ше и҆ гле́даше. ви́дѣ а҆рх҃ггла михаи́ла… и҆ със҃ ни́его двà мла́ды мом҃кà… и҆ дои̇доха при въз҃гла́вїето маркїа́ново. и҆ пои̇скаха, и҆ наи̇до́ха товà бы́лїе і҆поѳе́та 11.99; и҆ ст҃ы̀ нико́лае ѡ҆брь́на се да и҆́де въ гра́дь, и҆ гле́да чѣ̂ текꙋ́ть и҆з҃ гра́дь мꙋ́жїе и҆ жены̀ и҆ пла́чꙋть го́р҃ко, и҆ дои̇до́ше и҆ припа́доше на нѡѕѣ́те ст҃мꙋ и҆ ре́коше мꙋ. помо̇зи на́мь вл҃ко ст҃ыи 15.143б. // *Дойда, пристигна някъде с определена цел.* матѳе́и а҆пл҃ь х҃вь сѣдѣ́ше ѿпрь́вѣнь въ і҆ер҃ли́мь на мы́тницꙋ. и҆ х҃с поми́на та́мо… и҆ рѣ҃ мꙋ. да до́йдешь да хо́дишь слѣ́ ме́не… и҆ пои̇де слѣ́ і҆с҃а 37.273б; и҆ рѣ҃ мꙋ… и҆ма́нїе мнѡ́го наидô на метô на́шь а҆̀ми̇ да́и ми, ко́л҃ко щешь бра́тїа да до́идꙋть със҃ мене да го и҆з҃ва́димь 11.101; и҆ а҆пл҃ь рѣ҃, крот҃ко. дойдô да го́ню нечи́сты дꙋхѡве 37.274б; кога́ та видѣ́х҃мѣ в҃ тьмни́ца запрѣ́нь, тâ дойдо́х҃ме да тѐ ѿкꙋпи́мь 18.203. // *Образно.* и҆ товà а҆пл҃ь като сѣ̂ прѣклòниль и҆ мл҃и́ се бꙋ. и҆ ѿ н҃бето зра́вїе дойдѐ на ѿнїа си́ч҃кыте, и҆ пàкь зра́ви бы́ха 36.270; и҆ а҆́зь да пꙋ́ста ва́мь д҃хь ст҃ыи… и҆ вы́е сѣдѣ́те въ і҆ер҃ли́мь до́де вы̀ до́йде ѿ н҃бе́то си́ла. да сѐ ѡ҆блѣ́чете да стѐ и҆ вы́е си́л҃ны 38.292. **2.** *Дойда, дотека; придойда (за вода).* и҆́ма та́мь сегà водâ защô та́мь и҆сти́че. тâ прѣсь́хне дотꙋ́ка догдѐ дойде 18.193; и҆ пои̇до́ха ѿдале́че, и҆ и҆скопа́хꙋ длъбо́ко… и҆ заградиха. и҆ ꙋзе́ха да напꙋ́стеть вѡдата. и҆ дои̇дѐ вѡдâ мнѡ́го, и҆ приближи́ се бли́зꙋ цр҃квата 11.98. **3.** *Дойда, достигна до някого, като се разпространявам (за глас, светлина).* и҆ дои̇дѐ гла҃ г҃вь на землꙗта, тâ рѣ҃. а҆́зь си́ч҃ко ви́дѣ 32.224б; и҆ дои̇дѐ ѿ ба҃ гла҃ та мꙋ ка́же. ре́чи̇ на тїа лю́дїе… защò прѣ́стьпꙋвать моà заповѣ́ 32.223; и҆ не ста́нꙋвахь, мака́рь и҆ за де́нь и҆ за но́щь. лежа́ на ѻ҆́чи́те си. додѐ до́деше па́кь ѿн҃зи свѣ́ть. та просвѣ́теше ѡ҆колò ме́не 17.172. **4.** *Дойда, достигна до адресат.* и҆ дои̇дѐ повелѣ́нїе ца́рево, и҆ до мирили[с]кые є҆пар҃хїе… и҆ наидо́ше го посла́нници ца́ревы… и҆ везâше го и҆ би̇ше го 15.139. **5.** *Дойда, дочакам определен момент, събитие; доживея.* а҆̀ми̇ и҆́ вы́е ѿ бл҃гочьстивїи хр҃тїане кои̇то сте сѣ̂ д҃не́ска събра́ле ради того́зи ст҃го пра́зника сегà ны́е със҃ бл҃ть х҃ва, дои̇до́х҃мѣ̂ на кра́и ст҃ые по́сты 34.254. **6.** *Дойда, настъпя, приближа (за време, явление, събитие).* а҆̀ми̇ дѣца́та брь́заха защо́ гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошлò да ѿбѣ́дова ст҃ы̀ є҆в҃ста́тїе 5.37; затовà и҆ то́и не бы̀ досто́ень є҆́днѣ ка́п҃ка вѡдâ. защô пô є҆́сень не сѣà, и҆ дои̇де жы́тва не ж҃нѣ 12.118; и҆ що посѣдꙗхь на і҆ер҃ли́мь, додѐ не бѣ́ше дошь́ль пра́зникьть. тѣ́зи ра́бота чини́ 17.169б; и҆ ко́га се напи́саше, дои̇де врѣ́ме да ро́ди дв҃ца мр҃їа мла́н҃ца… и҆ затовà оу҆лѣ́зоше въ пе́щерꙋ 33.237. **7.** *Дойда, породя се, възникна у някого (за мисъл, чувство, душевно състояние).* а҆̀ми̇ пода́и на́мь г҃и си́ла, и҆ ꙋ҆крѣпи́ ны̀ да и҆́маме трьпѣ́нїе. и҆ да не до́йде на́мь нѣ́коа зла̀ мысль, да се ѿме́тнѣ ѿ вѣ́рꙋ 5.31; и҆ рѣ҃. ге́ѡр҃гїе. дои̇де́ ли ты нѣ́кое по́ка́нїе (!) за в҃чера́шното ѿгова́рѣнїе. и҆́лѝ ѻ҆́щé си стойшь на то́йзи ꙋ҆́мь 39.299. **8.** *Дойда, стана, случа се някому, застигна (за беда, неприятност).* є҆дно̂ ѿ скꙋ́ше́нїе (!) бж҃їе, когà и҆скꙋ́сю́ва бѣ̂ чл҃ка да го̀ ви́ды, дали́ го лю́бы. когà мꙋ до́йде нѣ́коа бѣда̀, и҆лѝ злынà 35.256; и҆ нѐ тѣ́к҃мо със҃ прїа́телѥ, а҆̀ми̇ и҆ със҃ тво́йте зло̀ мы́сльници, да и҆́маш любо́вь… и҆ трьпѣ́нїе да и҆́ма́шь кога́ ты до́йде нѣ́кое зло̀, и҆лѝ скрь̀бь, и҆лѝ

inslav

бѣда̀ 15.156. **добрѣ дойдохте.** *Добре дошли, поздрав при посрещане на гости.* и҆ ре҃ и҆́мь ѿнѣ́зи чл҃кь что̑ чи́нѣше слꙋ́жбата, добрѣ̀ дойдо́хте бра́тїа. а҆̀ми простѣ́те. защо̑ се съвръши ви́ното, и҆ не и҆́маме что̑ да пїе́мь 10.78б; **дойда в (до) нечии уши.** *Дойда до ушите, стана достояние на някого, узная се.* и҆ ꙋ҆ то́изи д҃нь, кога́то мыслѣше ѻнѣ́зи чл҃кь да сто́ри това̀ на дьщеры́те си҃. и҆ не потаи́ мꙋ се мы́сльта. а҆̀ми дойдѐ тази дꙋ́ма и҆ въ ꙋ҆́ши ст҃ꙋ́ ни́колꙋ 15.134; **дойда в себѣ си.** *Дойда на себе си; върна се в нормално, спокойно състояние.* а҆̀ дрꙋ́гые… та́ го пи́таха ка́кѣ се тꙋ́ка̑ намѣ́ри. и҆ то́й за голѣ̑ ча̑ е҆два̑ додѐ въ себѣ́ си, и҆ зѐ да и҆́ ска́зꙋва чю̑ ка̑ е҆ было̑ 39.315б; **дойда на нечии ръце.** *Озова се под нечия закрила.* и҆ бл҃жены са́ва ре҃… чт҃ныи о҆́че. дето е̑ проразꙋ́мны̀ бъ̀ на си́чко добро̑. ка́кь и҆́ще да ме̑ сп҃и. [и н]аставы ме та̑ дойдо́ на твои́те ст҃ы̀ рꙋ́цѣ 14.126б; **дойда слѣд някого.** *Стана нечий последовател, последвам го в делата му.* три̑ дꙋ́ми ти́ѩ що̑ сѐ х҃вы. е҆дна̀ ка́же да сѐ ѿврь́же, си҃ ре҃, да́ се ѿре́че ѿ се́бѣ си. вто́ра, да си зе́ме кр҃ть свои̑. тре́тѩ, да до́иде слѣ́дь ме́не 16.158; **дойде ми ден.** *Дойде ми време, стане ми време за нещо.* и дойде мꙋ д҃нь да се̑ прѣста́ви. и҆ тои си҃ позна̀ дх҃о̑ ст҃ымь и҆ ста́нъ на мл҃тва, и҆ мл҃ѩ̀ше се бꙋ̀ за сич'ки хр҃тїа́не 15.150б; **дойде ми на сърдце.** *Преживея нещо, случи ми се.* и҆ бъ̀ ще̑ да̑ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀. дѐто о҆́ко нѣ̀ е̑ видѣ́ло, ни̑ ꙋ҆́хо слꙋ́шало, ни̑ на срце́ чл҃кꙋ ни дошло̀ 31.222; **дойде ми на ум(а).** *Дойде ми на ума, помисля си, сетя се.* и҆ па̀кь мꙋ додѐ на ꙋ҆́мь. тиѩ̀ а҆ко до́де сега̀. че как' ще̑ да ми́не і҆ѡр'да́нь като̀ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174; и҆ тиа́ мꙋ ка̀же… кога̀ ꙋ҆змѣ́ ма́л'ко сꙋ́хь хлѣ́бець. а҆̀то ми̑ до́деше на ꙋ҆́мь ме́со̀ и҆ рыба, и҆ ви́но 17.171б; **дойде ред до някого (някому).** *Дойде му редът, настъпи моментът някой да извърши нещо.* и҆ кога̀ бы̑ врѣ́ме̑ да сѐ весела́ть. и҆ да пїю́ть съ҆́ голѣ́ма ча́ша ви́но. дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма 7.50; и҆ сега̀ в' то́йзи д҃нь додѐ ре́дь и҆ ба́щи ми и҆ то́й ме́не да̑ да́де на ламїа́та 39.310б.

сег.: 1ед. до́иде̑ 7.52б[2], до́йдꙋ 9.65, дойдемь 11.91, до́йда 39.305б, *2ед.* дойдешь 12.115б, до́идешь 15.142, *3ед.* до́иде 1.3б, 11.103б, 18.179, 32.231, 33.241б, дойде 1.7, 18.193, 34.250, до́йде 2.15, 3.18б, 4.22, 11.97, 11.103б, 13.121б, 15.135, 15.156, 18.191б, 18.196, 31.217, 31.219, 32.226б, 35.256, до́йде 7.53б, 9.65б, дойде 11.108, 12.113б, до́де 17.174[2], дойде 18.184б, дойдѐ 33.240, дойде 36.268б, 38.282б, до́йде 38.292, *2мн.* дойдете 12.110, *3мн.* до́йдьть 2.13б, до́йдъть 5.38, до́йдꙋть 11.91б, 12.112, 33.245, до́идꙋть 11.101, до́йдꙋть 11.102, до́идать 18.179б, до́йдать 39.301; *имперф.: 3ед.* до́дѣше 2.9б, дойдеше 5.34б, до́йдѣше 5.34б, дойдѣше 15.150б, до́деше 17.171б, 17.172, до́идеше 17.172[2]; *аор.: 1ед.* дойдо̑ 5.38, 6.44, 11.87б, 15.149б, 17.168, дойдо́ 12.119б, дойдо̑ 14.126б, 37.274б, додо́хь 17.171б, дойдо́хь 33.242б, дойдохь 35.265, до́йдо̑ 35.265, до́йдохь 39.298б, *2ед.* дойде 5.38б, дойдѐ 9.65б, 11.104, 12.116, 15.147, 33.242б, *3ед.* дойдѐ 3.17, 4.22, 5.32б, 6.48, 7.50, 13.122б, 13.124, 15.134, 15.138б, 15.151, 34.249[2], 34.250[2], 35.261б, 36.270, 36.272, 37.274б, 37.275, додѐ 4.23б, 5.37[2], 16.157б, 17.169б, 17.174[2], 17.175б, 35.258, 39.310б, 39.315б, дойдѐ 4.26, 5.28б, 5.32б, 5.33, 5.34, 5.36, 6.42, 6.45б, 7.50б, 9.63, 9.66б, 9.67, 9.68, 9.71, 9.71б, 9.74б, 11.88б, 11.98, 12.114б, 12.119, 14.127б, 14.129б, 14.130[2], 15.138б, 15.139, 15.144[2], 15.144б, 15.148, 15.153, 15.153б, 17.174, 18.185б, 32.223, 32.223б, 32.224, 32.224б, 32.225б, 32.227, 32.229б, 32.231, 35.258, 35.263, доидѐ 5.32б, дойде 6.48б, 8.57, 11.104б, 15.150б, 36.268б, 39.306б, дойдѐ 11.98б, дойде́ 11.98б, 15.144б, 39.299, доидѐ 11.100б, дойде 12.118, 33.237, 35.263, 38.290, до́йде 18.189б, 38.292б, 39.300, 39.302б, 39.309б, 39.313б, до́де 18.189б, 40.322, дойде 32.225, 39.306б, до́йдѐ 37.280, до́йде 38.292, 39.311, дойдѐ 39.306б, *1мн.* дойдо́хмѐ 5.36б, 10.78б, 32.225б, дойдо́хме 18.203[2], дойдо́хме 32.225, дойдо́хмѐ 34.254, *2мн.* дойдо́хте 10.78б, дойдо́хте 15.143б, 32.225, додо́хте 18.204б, дойдо́хтѐ 32.225б, *3мн.* дойдо́ха 2.15, 5.28б, 9.70, 9.72б, 10.78, 11.87б, 11.96б, 11.99, 11.102, 11.103, 12.112, 31.221б, 32.225, 32.225б, 39.317, дойдо́ха 5.32, 5.34б, 5.35, 6.45, 8.58б, 9.72, 9.73,

inslav

11.103б, 39.301, дойдооха 5.34, дойдо́ха 6.44, дойдоха 9.74б, дойдоха 11.85, 11.94б, 11.96, 11.96б, 11.99, 11.100, 12.114б, 13.122, 18.183б², 32.229б, доидоха 11.95, до̀йдо́ха 11.100, доидо́ха 12.110, дойдо́ше 14.130, 15.143б, 15.147, доидо́ше 15.143, дойдо́ше 15.150б, 33.243б, 37.27б, дойдоше 33.237, дойдоше 33.238, 33.243б, дойдоше 33.243б, дойдоха 36.267б, дойдо́ше 37.277б, до́йдоха 38.289б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше дошь́ль 5.37, 12.116, 17.169б, 34.251б, бѣ́ше дошло̀ 5.37, бѣ̀ дошла̀ 8.57, *3мн.* бѣ́ха дошлѐ 11.96, бѣ́хꙋ дошлѐ 11.98б, бѣ́хꙋ дошлы̀ 36.269; *форми от перф. тип: 1ед.* сь́мь дошь́ль 2.10, 35.265, сь́мь дошь́ль 17.164б, сь́мь до́шь́ль 32.228, *2ед.* си дошь́ль 2.10, 3.18б, 6.44, 17.167, 36.269, сѝ дошь́ль 6.44, сѝ дошь́ль 17.164б, 39.310б, дошь́лъ́ си 32.227, *3ед.* е дошь́ль 2.11, 9.70, 14.126б, 33.232б, 34.251, 39.295б, ѐ дошь́ль 3.18б, 5.34-34б, 18.179б, 35.259б, 40.323, дойшь́ль ѐ 6.43б, дошь́ль 7.49, 36.268б, дошь́ль ѐ 9.68б, е дошь́ль ль (!) 15.142б, е дошло̀ 17.171, дошло̀ 31.222, ѐ дошла̀ 34.255б, е дойшьль 36.269б, 37.274б, *3мн.* са̀ доишлѐ 5.35, сѣ̀ дошлѐ 33.241б; *бъд.: 2ед.* щѐшь да дойдешь 31.218, *3ед.* щѐ да дойде 1.8б, 18.177б, щѐ да до́йде 3.18б, 15.138, щѐ да дойде 18.178б, 38.292б, щѐ да до́йде 18.178б, 18.179, 18.195², 18.201б, 32.227, 38.292б, 38.293, щѐ да до́иде 18.179, ще да до́йде 18.179б², 18.183б, щѐ да до́йде 18.201, щѐ да дôиде 35.264б, *3мн.* щьть да до́йдать 39.315, *със съкр. инф. 1ед.* ща̀ дѐ 32.223б, ща̀ дѐ 32.224², ща дѐ 32.22б, *3ед.* ще дô 1.8б, 18.178б, до́ ще 6.45б, щѐ дѐ 18.189, ще дѐ 18.193³, 18.193б, *3мн.* до́ щьть 15.145б; *пов.: 2ед.* дойдѝ 5.29б, 13.125, 15.146б, дойдѝ 6.43б, 9.68, 17.174б, додѝ 17.174б², *2мн.* дойдѣ́те 10.78, дойдѣ́те 33.237б, *описат. 2ед.* да до́йдешь 6.45б, 15.147, 37.273б, *3ед.* да до́йде 5.31², 16.158, 18.193, 37.281, 39.303, да дойде 6.44б, нѣ́ка да до́иде 11.89б, да дойде 16.158, да до́иде 16.158², да̂ до́иде 32.231, нека̀ дойде 38.282б, да доиде 39.302, *2мн.* да дойдете 5.29б, *пов. констр. 3ед.* да нѣ е дошь́ль 2.12; *усл.: 1ед.* бы̀ дошла̀ 15.151б, *3мн.* дошлѐ быха 33.245, бы́ше дойшлѐ 33.245.

дойда си *св.* (9) *Дойда си; завърна се на определено място, върна се.* и̇ ѿпꙋ́сти гы да сѝ и̇́дꙋть на своѐ мѣ́сто съ ми́рô. и̇ със̾ такь́вꙋзи ско́пось дойде сѝ сты̑и, на ѿчьство̀то 15.137б; и̇ а̂зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа. и̇ па̀к̾ щем̾ сѝ тꙋ́ка дô 13.124б; и̇ врати́ се наза́дь... и̇ прѣми́нь пꙋ́стынѧть, и̇ доде́ си на монасти́рѧть, кога́то и̇ си́ч̾ките бра́тїа си додо́ха 17.173б.

аор.: 3ед. дойдѐ си 14.129, дойде сѝ 15.137б, си доидѐ 15.154, доде́ си 17.173б, *3мн.* дойдо́ха сѝ 2.12, си додо́ха 17.173б, дойдо́ха си 17.173б; *форма от перф. тип: 3ед.* сѝ е дошь́ль 15.137б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щем̾ сѝ дô 13.124б.

докажа *св.* (4) *Изкажа, изрека нещо докрай; доизкажа.* и̇ рѣ̑ мома̂та, къ ст҃мꙋ мнѡ̑го дꙋ́ма за лю́дїете, та тѝ не мо́га си́ч̾ко дока́за а̂мѝ бѣ́шь ю̑на́че поско́ро да нѐ ꙋ̑мре́шь ѿ зла̀ съмрь̀ть 39.310б; є̑да̀ дотꙋ́ка. доказах ти, що̀ бѣ̑ сто́рила. а̂мѝ сега̀ закли́нам̾ те що сѐ е вьпльти́ль бъ̑. да се мл҃ишь за ме́не грѣ̑шница 17.172б.

аор.: 1ед. доказах 17.172б; *страд.: със съкр. инф.* (не мо́же) се дока́за 39.318; *съкр. инф.:* (мо́же) дока́за 2.13, (мо́га) дока́за 39.310б.

докарам *св.* (1) *Докарам, доведа някого на определено място.* и̇ приведѣ́те ми са́мь, в҃і, те́л̾ци... и̇ пак̾ ми дока́раите, р҃. ко́злы, да бꙋ́дꙋть тїѐ, на си́ч̾ките лю́дїе 13.122б.

пов.: 2ед. дока́раите 13.122б.

докарам се *св.* (1) **докара ми се врѣме.** *Случи ми се.* а̂ко ти́ се дока́ра врѣ́ме и̇ въ темни́цꙋ да́ си запрѣ́нь. нѝ тогѝва се недѣ̑й заклѐ. ни по и̇́стина нѝ на лъжа 1.3б.

сег.: 3ед. се дока́ра 1.3б.

докога *нареч. и съюзна дума* (9) **I.** *Нареч. За запитване относно времето, през което се върши действието; докога, до кое време.* и̇ рѣ̑ ѐ робы́нѧта, ѝ, и̇ꙋди́та, докога̀ си скрьби́шь дш҃ьта̂, сега̀ сѐ приближѝ вели́кь дн҃ь гн҃ь и̇ не по̂оба́ет̾ ти да пла́чешь 13.121б; тога́зи рѣ̑ ма̂, ца́рꙋ. мꙋ́чителю лѣ́стивы̑, докога̀ да чи́нишь дїа́вол̾щи́нѣта твоа̀ что̂ се не о̂ста́вишь ѿ зло̀то твоѐ 37.277б; рѣ̑ жена̂та ст҃мꙋ́є̑в̾ста́тїю. гн҃дине мои ны̑е докога̀ да седимь тꙋ́ка и да се кры̑емь. да смѐ за срамота на сич̾ки свѣ̑ть 5.32.

II. *Съюзна дума. Въвежда подчинени*

inslav

обстоятелствени изречения за време; докато, докогато. вълéзе ѧлéгїа при годени́цата си на мѣ́сто ꙋ́крáсено. и҆ сéднь на стóль злáть и҆ ꙋ́зе прьстéнь злáть и҆ óбви́ го със҆ копри́на и҆ дадé го на годени́ца своà. и҆ рѐ и҆ ей ꙋ́змѝ тóйзи прьстéнь. и҆ чювáй го а҃то да бꙋ́де бꙑ́ мéждꙋ мéне и҆ мéждꙋ тебѣ̀ докогà и҆́ще бꙑ́ да стóри катô знáе 40.320б.

докогà 5.27б, 5.32, 12.115, 13.121б[2], 35.256б, 37.277б, 40.320б, докóга 39.303б.

докоги *нареч.* (2) *За запитване относно времето, през което се върши действието; докога, до кое време.* а҆̀ сты́и гесѡ́рѣгїе. стáнъ насрѣ̀ дивáнь и҆ рѐ докогы̀ ѿ цáрꙋ ты̀. и҆ твои́те пашїѐ. и҆ кадїѐ да чи́ните гонѥ́нїе, и҆ тѣ́йзи вóйскы, на хрїстїáне 39.298; и҆ рѐ цáрь къ стмꙋ докогы̀ гесѡ́рѣгїе стрꙋ́вашь на̑ да си̑ истꙋпѣ́ваме ꙋ́мьть съ̑ твóйте хытрьни докóга да крьїешь ѿ на̑, та ны̑, не кáжешь и҆стѣнѣскы̀, ка̑ навы̑ на тóлѣкози мькы 39.303б.

докогы̀ 39.298, 39.303б.

докрай *нареч.* (3) *Докрай; до краен предел, съвсем, напълно.* скрьбь и҆ ѩ҆́дь щѡ̀ ѿзнобѣ́ва чл҃ка и҆ и҆спытꙋ́ва ѿ трѝ рáботы бы́ва… трéтїѡ бы́ва пàкь, когà ѡ҆стáви бꙑ́ чл҃ка до крáи, и҆ поразѝ го, кáто є҆врѐете що гы̀ ѿстави бꙑ́ докрáи, и҆ поразѝ гы. и҆ катò ї҆ꙋда щò прѣдáде ґа на съмрьть, и҆ прогнѣвá се ґь на нѥ́го докрáи, та сѐ сам҆сы̀ сéбе ѡ҆бѣ́си 5.27; и҆́дѣше стыи̑ кáм҆тô тьмни́цата… и҆ дꙋ́маше… а҆мѝ спо҆́обы̀ ме х҃е бе҃ мои̑ поскоро да дóйда при тебѣ̀ и҆ да посрáмлѧ дїáвола докрáй и҆ негóвыте рáботы 39.305б.

докрáи 5.27[2], докрáй 39.305б.

докът *съюз* (1) *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за време; докато.* подобрѣ́ тї е, да се, засрáмиши тꙋ́ка прѣ̀ є҆́дногô чл҃ка. нежели да се засрáмишь на ѻ҆́ны свѣ́ть прѣ̀ хылѧ́до хы́лѧди а҆́гглы и҆ чл҃кы зарá" товà да сѐ покаемь, и҆ да сѐ и҆сповѣ́даме докꙑ́ть, врѣ́ме и҆́маме 1.8.

докꙑ́ть 1.8.

дол *м.* (3) *Дол, пресъхнало дъно на река с високи брегове, овраг.* и҆ дои́дóха до є҆ди́нь дóль дльбóкь… и҆ є҆встáтїе дои́дѐ до ѿнѣзи дóль, и҆ гледа и҆ сáмь и҆ тáмь гдѐ да ми́не със҆ конѧ́того, защò бѣ́ше ѿнѣзи дóль голѣ́мь и҆ дльбóкь 5.28б.

ед.: дóль 5.28б[3].

долен *прил.* (4) *Долен, който се намира на по-ниско място от друг.* и҆ тїá мꙋ рѐ. вчéра детô и҆злѣ́зе и҆з҆ кóраб҆ть, и҆ прїéх҆ме го тâ нощꙋ́ва, ꙋ҆ дóл҆ната кѥ́лїа 36.271. **долен свѣт.** *Земята; земният, материалният свят.* и҆ пáкь рéкохь а҆́зь пáвель къ а҆́ггл҃ꙋ. гдї҆ди́не, напи́сани ли са и҆́мена тѣ҃ны на н҃бето, ѻ҆́ще катó са былѐ на дóл҆ны̀ свѣ́ть със҆ тѣлото 32.227; **долни врата.** *Страничен, неофициален вход; порта.* и҆ напоконь подо̑ на дóл҆ны вратà що бѣ́ха затвóрени. и҆ тáмь лéсно влѣзо̑ вьтрѣ̀ на сто҃ мѣ́сто 17.170б; и҆ когá си съвры́ши а҆пл҃ь мл҃бата. и҆ ѡ҆нáзи мóма катô сѣ́ше бли́зꙋ при врата дóл҆ны, и҆ нáче да си̑ подꙋ́ма сѣ̑ апл҃а фи́липа 36.271.

ед.: м. дóл҆ны̀ 32.227, *ж. чл.* дóл҆ната 36.271; *мн.:* дóл҆ны 17.170б, 36.271.

долчина *ж.* (4) *Долчина; пресъхнало дъно на река, малък дол.* и҆ ꙋ҆лꙋ́чи ѿновà мѣ́сто сꙋ́хата дол҆чи́на. и҆ станѝ на брѣ́гь тáмь що бѣ́ше 17.175; и҆ лов҆ци когà лóвéть лóвь, и҆ и҆́щꙋть ѕвѣ́рїе по гóрїе и҆ по дол҆чины, и҆ по гѣ́сто шꙋ́мїе 31.215.

ед.: дол҆чи́на 17.166б, 17.174б, 17.175; *мн.:* дол҆чины 31.215.

долу *нареч.* (31) **1.** *Долу; на място, което е разположено по-ниско от друго място.* и҆ ꙋ҆лéзь (!) дóлꙋ въ ри́зницꙋ детô бѣ́ше мꙋ и҆мáнїето и҆ ꙋ҆зе ѿ своѐто и҆мáнїе щó щѣ 40.320б; и҆ ѿныѧ гáдове лю́ты ви́дѣха свѣ́щи, и҆

inslav

побѣгоха до́лꙋ на дѣ́но кла́деннцꙋ 2.12; и҆ товà то́и тѣ́кѡмо помы́сли, и҆ ѿпа́де ѿ нб҃е́то, и҆ ѻ҆́тидѐ до́лꙋ по҆ земли́та 11.83б; и то́и ще да съкрꙋ́шѝ врата́та а҆́довы, а҆̀мѝ є҆ла́те да́ се съкрыемь, по́долꙋ на дѣ́ното а҆до́во 35.263б. **2.** *Долу; по посока на земята, към земята.* товà катѐ чю҆ ст҃ыи, растрепе́ра се ѿ стра́хь и҆ па́де до́лꙋ ѿ коня́того 5.29; и҆ а҆пл҃ь фи́липпь видѣ́ гы ка́кь є҆ невѣ́рїе ꙋ҆ ѥ҆ѣ҆ и҆ безꙋ́мїе… та́ се посльзи тврьдѣ и҆ прѣклони се до́лꙋ та́ се помл҃ѝ бг҃ꙋ 36.270; и҆ пàкь колѣ́нѣтѣ сѝ прѣклонѝ до́лꙋ. и҆ глывѣ́ть си на́ земли́а поло́жи, и҆ мо́лѧше се бг҃ꙋ таи́но 3.19. **3.** *На място, което е по-отдалечено от друго място или се намира по̀ към края на нещо.* и҆ когâ сѣди́шь съсъ постари ѿ те́бѣ на трапе́за. нѝкога не прострѝ тѝ рꙋ́кꙋ на ѩ҆́деніе прѣ҆̀ и҆ нѥ́го… нѝ сѣднѝ по́горѣ ѿ постàриго. мака́рь и҆ сиромата̀ да є҆. нѣ҆ ѿ си́чкыте тѝ сѣдѝ по́дꙋлꙋ (!) 1.5б. // *По-нататък, след това.* а҆̀мѝ кнїгы щѡ̀ дꙋ́ма́ть… прьвѣнь мѡ́ѵси, ре҆́. щете да ви́дите живо́ть ва́шь да ви́си пра҆̀ѣ ѻ҆́чи́те ва́ши. и҆ пàкь по́долꙋ ка́же. и҆ не ще́те да вѣ́рꙋвате живо́та вашѐго 16.161. **долу срътя.** *Сведа поглед.* това́ мꙋ подꙋ́ма і҆ꙋме́нь. а҆̀ то́и нѝчто̂ не подꙋ́ма, а҆̀ми до̀лꙋ срьтѝ, и҆ сльзи мꙋ текꙋ́ть и҆з҆ѣ ѻ҆́чи́те 2.11; **от дъно долу.** *От самото дъно.* а҆̀мѝ а҆́ко щешь да тѝ пока́жꙋ ѡ҆́бразь что̂ поте́глих҆ме̂. море́то гледах҆ме̂ ѿ дѣ́но до́лꙋ, раз҆игра́ се. и҆ не видѣше се нѝ сꙋ́хо нѝ вѡда̂ 12.117.

до̀лꙋ 2.11, до́лꙋ 2.12, 2.14, 3.19, 5.29, 11.83б, 11.90², 11.96, 11.98, 11.104, 12.117, 15.140, 16.160, 17.166б², 17.167б², 18.199б, 18.206б, 31.222, 32.226, 32.229, 35.263, 36.270, 37.274б, 39.311, 40.320б, *сравн.* по́дꙋлꙋ (!) 1.5б, по́долꙋ 16.161, 35.263б.

дом *м.* (84) **1.** *Дом, постройка или място за живеене; къща, жилище.* и҆ а҆враа́мь бѣ́ше болѣ́ринь, а҆̀мѝ бѣ́ше тврьдѣ мл҃тивь и҆ гостолю́бивь. та̂ заради̂ го́столюб҆ство и҆ добро̀ срѣ́це, та̂ ѿидѐ и҆ направѝ сво́и до́мь на дрꙋ́мь по҆̀ є҆дно̀ дрьво̂ 31.221; и҆ поидо́ха мнѡ́го ꙋ҆ до́мь, дїѡскори́до́вь. и҆ и҆́ще́ха і҆ѡа́нна и҆ про́хора. и҆ ре́коха и҆лѝ да́и на́мь тїѧ̀ влѣ́хвы. и҆лѝ домѣ́т҆ ти и҆з҆горѣвамѐ 6.43; а҆̀ бѣ́сѡвете что̂ бѣ́хꙋ се та́мо въсе́лиле. бѣ́гахꙋ и҆ тїе по ѩ҆ръ̀… и҆ дꙋ́махꙋ ст҃мꙋ… защо̂ на҆̀ и҆з҆го́нювашь ѿ кѣ́щата на́ша. на́мь тꙋ́ка бѣ́ше до́мь и҆ є҆ѣ́х҆ме̂ оу҆̀ нѥ́го, да прѣльстювамѐ лю҆́е 15.140; тѝ да го̀ ꙋ҆пра́вишь. и҆ ѡ҆пази́шь. и҆ нагле́дꙋвай. пàкь тѝ ꙋ҆ дома̂ да́ го̀ дове́дешь 39.313б; катѐ ѿпѣ́ха вѣ́рнѧ ст҃мꙋ не́сторꙋ. и҆ разыде́ се си́ч҆ки нарѡ̀ по дома́ си, да вѣ́рѧть, и҆ да пи́ють и҆ да се веселѧ̀ 9.72. **2.** *Прен. Обиталище, обител.* и҆ затова̀ се [не] зове̂ чл҃ѣ́ь до́мь и҆ прили́ка бж҃ї̀а. по видѣ́нното на́ше. а҆̀мѝ по мысльнно́то на́ше. что̂ и҆ма́ме мы́сль да помы́слимѐ. є҆да̀ заради̂ мы́сль. та сѐ зо́ве чл҃ѣ́ь дѡ́мь и҆ прили́ка бж҃ї̀а 38.282. **3.** *Обитателите на един дом; семейство, род, потомство.* и҆ товà катѐ ви́дѣ ѿц҃ь на ѿнь̀зи мома̂. вѣрова̀ въ х҃а̀ и҆ то́и, и҆ кр҃ти се съси́ч҆кы́и (!) домь свои̂ 11.97б; и҆ да не смѐ тврьдогла́вы и҆ непрѣклонѝ́ни. защо̂ бг҃ъ на тьквизи пора́за да́ва, на ѥ҆ѣ҆, и҆ на до́мь ѥ҆ѣ҆ны̂ 9.75б; и҆ по ѡ҆нїа̀ днѝ катѐ сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆в҆статїе. нападе сърьтоно́сна̀ болесть на до́мь є҆го̀ 5.31б; и҆ за́раꙋ́ва се ст҃аа ѡ҆троко́вица, и҆ ве́село въско́чи със҆ нѡѕѣ́те си. ѻ҆́ти защо̂то пока́за бг҃ъ, ка́кь а҆̀ ѥ҆̀ възлю́биль ѿ си́чкыи до́мь і҆и҆л҃е́вь 13.123б. // *Образно.* и҆ пр҃рѣ҆ѣ҆ кь михе̂а за д҃не́шныи д҃нь проре́че. и҆ тѝ веѳлееме до́ме є҆фраѳовь. нѣ҆ сѝ ма́л҆кь нѝ ѿ кого̀ вь вл҃ците і҆ꙋ́довы. ѻ҆́ти и҆́з҆ те́бе ще̂ да и҆злѣ́зе, во́жь, дето ще̂ да бѣ́де кне́зь въ і҆и҆л҃и 33.236.

ед.: домь 3.17, 11.97б, 35.259б, до́мь 5.29б, 5.31б, 5.36, 5.40, 6.42, 6.43, 6.44³, 6.48, 8.55б, 9.68³, 9.75б, 10.76б, 10.78б, 11.85б, 11.105б, 12.117б, 13.122б, 13.123б, 13.124б², 14.127², 15.133б, 15.140, 15.152б², 31.218, 31.221⁴, 31.221б⁵, 36.267б, 36.271, 38.281б², 38.282, 38.282б, 38.284б³, 40.322б, дѡ́мь 36.272², 38.282, 39.311б, 40.322², 40.322б,

inslav

дсѡ 37.274, 39.314, 39.314б², 39.315, 39.315б, 39.317, 39.318, 40.322, 40.322б, дома́ 8.57б, 9.72, 15.152б, 31.215, 36.272, дома̂ 39.313б, дома 10.76б, *чл.* дом'ът' 3.19б, дом'ът' 6.43, дом'ъ' 15.133б, 18.194, *зв.* до́ме 33.23б; *мн.:* до́мы 3.17б, до́мѡве 31.217б, *чл.* домѡ́вете 18.196б.

дома *нареч.* (37) *Дома; в своя дом, вкъщи.* а҆ ты̀ посто́и ту́ка, догдѐ по́йду дома̂, и҆ да ти̑ донесу̑ мл҃тва пр̑ѣ тебѣ̀ да и҆де́шь 11.88; и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бие. т҃. дома́ си 40.320; тї́а ду́ми катѡ̀ чю̀ і҆ѡа́кѵ̈мь, дожелѣ̑ му̑ тврьдѣ. и҆ не пойдѐ ве́кю дома́ си, а҆ми̑ ѡ҆и҆дѐ въ поу́стыню 3.17.

дома́ 1.4б, 2.13б, 3.17², 5.30, 5.31, 5.32б, 6.41, 11.81б, 11.88б, 11.99б, 12.118, 13.122б, 13.123б, 15.135б, 15.154, 16.159б, 18.203², 36.272, 39.310, 40.320², 40.321б, 40.322, дома̂ 5.33б, 7.52, 8.57б, 10.77, 10.77б, 11.88, 13.122, 40.322б, дома̀ 13.121б, дома 18.207, 36.268, 39.318.

домашен *прил.* (1) *Домашен; който е близък, приближен на семейството, дома (за човек).* и҆ найдоха го а҆ми го не позна́ха. и҆ дадо́ха му̑ мл҃ти́на катѡ̑ просїа́ку̑... а҆ той гы позна̀... и҆ рѣ̑. бл҃года́рю те г҃и бѣ̑ мои̑ защѡ̑ ми да́де та ѹ҆зехь мл҃ти́на ѿ дома́шны свои̑ лю́дїе 40.321.

мн.: дома́шны 40.321.

домеитиан *ЛИ* (1) *Домициан.* и҆ нѣ́кои злы̀ чл҃ове́ци пои́доха на ца̀ра домен'тїа́на. и҆ ре́коха нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́ч'ки нарсѡ̑ да вѣ́ру̑вать х҃а распе́таго 6.43.

домен'тїа́на 6.43.

домилѣя *св.* (5) *Домилея; стана мил, скъп някому.* да нахраните гладна. да напо́йте жѹ́дна. да ѡ҆блѣче́те го́ла... това̀ си́ч'кото да бѣх'тѐ былѐ стру̑вале, и҆ ме́не бых'тѐ домилѣ́ле 18.205б. **домилѣе ми.** *Домилее ми, стане ми мъчно, дожалее ми.* и҆ бг҃ домилѣ̀ за своѐ създа́нїе, и҆ поми́лова що ѐ създа́ль чл҃ци 3.16б; а҆ми̑ па̑ г҃ь бг҃ъ като ѐ мл҃ти́вь. и҆ доми́лѣ му̑ за а҆да́ма, и҆ за си́ч'кы рсѡ̑ что̑ сѣ̑ ѿ а҆да́ма 38.285.

усл.: 2мн. бых'тѐ домилѣ́ле 18.205б; *безл.: аор. 3ед.* домилѣ̀ 3.16б, домилѣ̀ 6.48, 39.307, доми́лѣ 38.285.

домно *ЛИ* (4) *Домно.* и҆ дои́дѐ нѣ́кои момъ́кь и҆ме́то му̑ до́м'но, сы́нь дїѡскори́довь, слу̑га̀ рома́нинь, да сѐ къ̑пе ѹ҆ ты̑зи ба́ня 6.42; и҆ на́покон' му̑ рѣ̑. а҆ко̀ до́мна не вьскрѣси́шь да ѿживѣ́е те́бе се́га̀ главѣ̀та ѹ҆зи́ма̑ 6.42.

до́м'но 6.42², до́мна 6.42².

домнов *прил.* (1) *Домнов, от ЛИ Домно.* и҆ тога́зи и҆злѣ́зе ѿ до́мь до́мновь, и҆ ѹ҆зе съ себѣ̀ си̑ прохора и҆ дру́гы сед'мь ѹ҆ченици 6.48.

ед.: м. до́мновь 6.48.

донеса *св.* (48) **1.** *Донеса, взема нещо отнякъде и го пренеса до определено място.* и҆ повелѣ̀ ца́рь тога́зи на мнѡ́го слу̑гы нѥ́гови, да донесу́ть ѿ пола́тите зла́тыи ѻ҆́дрь ца́ревь 37.279; и҆ рѣ̑ му̑ маноѐ, посто́и ту́ка да ти̑ донесу̑ ѧ҆денїе да тѐ погостимь 11.88б; и҆ тога́зи рѣ̑ ѡ҆ному́зи мо́м'ку̑ що́ му̑ слу̑гува́ше. бра́те донеси́ ми ха́р'тїа и҆ масти́ло. и҆ доне́се му̑ 40.322; и҆ пу́сти̑ свои̑ чл҃ци̑ със' кора́бь да по́иду̑ть вь а҆н'атолїю да ку́петь и҆ да донесу́ть стльпове 9.68б. // *Образно.* и҆ кога́ ти донесѐ дїа́воль такь́в'зы бѣсов'ски̑ помы́сль а҆ ты̀ помысли̑ го́р'кыте мъ́кы. помысли̑ стра́шны̑ ча̑ съмрьтна̀ 1.6б. **2.** *Донеса; докарам някого до определено място, като го нося.* и҆ а҆рха҃гл҃ь михаи́ль па̀кь гра́бнь пр҃рка а҆вва́ку́ма, и҆ доне́се го вь і҆ер҃ли́мь 11.94.

сег.: 1ед. донесь̀ 2.10б, донесу̑ 11.88, донесу̑ 11.88б, донесе́мь 31.221б, донесѣ̑ 39.317, *2ед.* доне́сешь 17.173, *3ед.* донесѐ 1.6б², 2.10б, 7.50, 7.50б, *1мн.* донесѣ̑ 11.101, *3мн.* донесу́ть 9.68б, 11.101, 15.154б, 37.279, до́несу́ть 39.301б; *имперф.: 3ед.* донесѣ̀ше 5.27б, донесѣ̀ше 9.74; *аор.: 1ед.* доне́сѡ̑ 17.171б, *3ед.* доне́се 5.34б, 7.50, 9.70б, 11.88, 11.94, 11.105, 13.124, 14.127б, 34.251, 39.312, 40.322, донесе 11.100б, 15.154б, доне́сѥ 15.154б, *3мн.* доне́соха 11.93, 11.101б, 11.102, 37.278, донесоше 33.244, доне́соше 33.244; *форма от перф. тип: 3ед.* е доне́сла 36.272; *бъд.: със съкр. инф.*

inslav

3ед. щê донê 6.44, *1мн.* донé щемь 39.317б; *пов.: 2ед.* донесѝ 10.78б, донеси́ 17.173, 40.322, *2мн.* донéсте 7.52б, *описат. 3мн.* да донесѹ́ть 13.124.

донесувам *несв.* (2) **1.** *Донасям; нося, занасям някому нещо; принасям.* ѝ ка́кь прѣбы̀ та́мо. ві. годи́ны. ѝ ка́кь ѥ҆́и а҆́гг҃ль г҃нь донéсѹваше ꙗ҆́стїе 33.236б. **2.** *Донасям; докарвам някого на определено място, като го нося.* ѝ разˈбра́ се ѝ мнѡ́го бо́лˈны донéсѹваха при ст҃го. ѝ то́и сто́рѣше мл҃ба, ѝ ѻ҆́зравѣше гы то[и]зы дн҃ь 15.136б.

имперф.: 3ед. донéсѹваше 33.236б, *3мн.* донéсѹваха 15.136б.

донося *несв.* (1) *Донасям вест, известявам.* товà назнаменѹвà а҆пл҃скыте, ѡ҆́дéжди что̀ възла́гаха врѣ́хѹ жрѣ́бˈца́того. а҆ ва́їа. сѝ ꙗ҆́рѣ младо́кы ѝ цвѣ́ть. ѝ то̀ знаменѹ́ва. ка́кь є҆ навиль бг҃ь на съмрѣ̀ть. ѝ ны́е ка́кь побѣдихˈме ѝ потѣ́пˈках́ˈмê злы̀те ра́боты что̀ чи́нѣхˈмê. є҆́да̀ товà възведéнїе є҆вл҃ˈско на на҆́ дона́ди 34.254.

сег.: 3ед. дона́ди 34.254.

доплатя *св.* (1) *Доплатя; изплатя напълно, доизплатя (сума).* такà ѝ когà кѹ́пишь нѣ́що. ѝ не доплатишь хѹ́беве цѣнѣ̀та тѣ́кˈмо до краи. ѝ товà се кра̀жˈба зовѐ 1.7.

сег.: 2ед. доплатишь 1.7.

доплъзя *св.* (2) *Допълзя, дойда с пълзене; припълзя.* ѝ вь є҆ди́нь дн҃ь ѝспльзѣ̀ ѻ҆́нˈзи смо́кь ѡ҆ мѣ́стото сѝ, ѝ доплъзѣ̀ по̀ стлѣ́пˈть ст҃мѹ̀ сѹ҃месѡ́нѹ 2.14б; ѝ заспà тéжъˈкь сѣ́нь, ѝ ѡ҆́твори сѝ ꙋ҆ста́та что̀ спѝ… ѝ змїà доплъзѐ, ѝ ѹ҆лѣ́зе мѹ̀ въ ѹ҆ста́та 10.77.

аор.: 3ед. доплъзѣ̀ 2.14б, доплъзѐ 10.77.

допослѣд *нареч.* (3) *Докрай; до края, до свършването на нещо.* ѝ ѡ҆тога́зи пока́зѹваше се, какы̀вˈ щê да бѹ́де ѝ допослѣ̀ съсˈ добро̀ что̀ щê да чи́ни… ѝ такъ̀вˈзи се пока́зѹваше ѡ҆ дѣтѐ какъ̀вˈ щê да бѹ́де допослѣ̀ вели́кь прѣ̀ ба҃ ѝ прѣ̀ чл҃ци 15.133; а҆̀мѝ послѹ́шайте за ст҃го ника́лы, ѡ҆́какˈ сѐ родѝ, ѝ какˈ бы̀ допослѣ́ 15.132б.

допослѣ̀ 15.132б, 15.133, допослѣ̀ 15.133.

доправя *св.* (1) *Доправя, направя нещо докрай; довърша.* а҆ то́й дѹ́ма на съмрѣ̀ˈта… дарѹ́и ми нѣ́коѩ годи́на да поживѣа, защò ѻ҆́ще до́мь нѣ сѣ́мь допра́виль 31.218.

форма от перф. тип: 1ед. сѣ́мь допра́виль 31.218.

дори *част. и съюз* (7) **I.** *Част. За подчертаване, изтъкване; дори, даже, чак.* ѝ рѣ҆́ а҆́гг҃ль, є҆́то това́ и се грѣ́хоовете, щото̀ е сто́рила ѡ҆ мѣ́ничˈка дорѝ до ста́рость. ѝ а҆́ко щешь сѣ҆́ твоѐ повелѣ́нїе г҃и, да ѝ ѝска́жа си́чˈко що є҆ стрѹ́вала ѡ҆, ві, го́динь 32.231; пока́за се х҃с ѡ҆пра́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́нь ѝ кро́тˈкь что̀ а҆́гне глѹ́паво ѝ ма́лˈко. тѣ́и ѝ а҆нˈтихрі́сть пока́за се кро́тˈкь ѝ смѣре́нь, а҆ на́поконь что̀ влѣ́кь лѹ́ть 18.185; ѻ҆́ти нѥмѹ̀ прили́че сѣ́какˈваа сла́ва, по́чьсть ѝ покла́нѣнїе съсˈ бескра́йны нѥ́говь баща̀ ѝ съсь прѣ́стыѩть. ѝ съсь до́брїать ѝ съсь животво́рˈнїать нѥ́говь дх҃ь. ѝ сега̀ ѝ сѣ́когы ѝ дорѝ до край свѣ́тъть а҆ми́нь 1.8б. **II.** *Съюз. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; докато, дор, дорде.* кои̇то се са крылѐ та̀ нѣ сѣ̀ земалѐ о҆нˈзи печа́ть а҆̀мѝ са бѣ́гале. а҆ тїе́ гы нахо́дѣть та гы̀ ка́рать да и҆́мь о҆гѹ́дѣть печа́ть а҆ко лѝ не щѐ а҆̀ тїе́ го мѣ́чать дорѝ се сто́пи что̀ во́ськь 18.191б; тогѝва щьть да ви́кнать та̀ да пла́чать… ѡ҆̀ злѣ̀ на́мь се́га̀ какˈ се ѝзма́михˈмê, какˈ смê сега̀ засра́мени прѣ̀ си́чˈкїать свѣ́ть. какˈ не познахˈмê тогѝва чê е бы́ль г҃ь ѝстѣ́нˈскыи, а҆̀мѝ го мѣ́чихˈмê дорѝ ѝ ѹ҆мрѣ̀ 18.200б.

дорѝ 1.8б, 18.185, 18.200б, 32.231, дорѝ 18.191б, дори 18.207, 39.312б.

досадник *м.* (1) *Досадник; лице, което причинява грижи, беди, неприятности на някого.* ѝ това̀ да зна́ете бра́тїе, ѻ҆́ти… нѝ доса́дници нѝ

inslav

насилници, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци… цр҃тво бж҃їе не мо́гꙋть да наслѣ́деть 11.107б.

мн.: доса́дници 11.107б.

досадя *св.* (6) *Причиня някому беди, неприятности; напакостя, досадя.* и҆ наидо́ше го посла́нници ца́ревы… и҆ веза̑ше го и҆ би̑ше го, и҆ мнѡ́го мꙋ досади́ше. и҆ затво́рише го въ тьмницы със҆ дрꙋ́гы хр҃тїа́не 15.139; и҆ защо̑то ѡ҆́нїа завидѣ́хꙋ ст҃мꙋ и҆ досади́ше мꙋ ради̑ хв҃о и҆́ме, и҆ затво́рише го вь тьмни́цꙋ 15.139б. **досади ми се.** ***а)*** *Досади ми се, стане ми тягостно; додее ми, дотегне ми.* и҆ дрꙋ́гыи нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ́го на е҆дно́го є҆врѣ̑ина, и҆ досади́ло мꙋ се да лежѝ запрѣ̑нь ꙋ҆ тьмни́ца ра́ди ѡ҆н҆зи гол҃ѣ̀ длѣ́гь 6.48; така̀ се наѣ́ма̑ трѝ четы́ри пѣ́ти… и҆ досади́ ми се и҆ ꙋ҆мори́х҆ се 17.170. ***б)*** *Стане ми трудно, уморително; уморя се.* и҆ ско́чи ю҆наш҆кыи със҆ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣ̑є̀ македо́н҆ска землѝ… и҆ прѣ̑є̀, и҆ до дра́ча… и҆ нѐ тѣ́кмо тїа земли̑. като̑ прѣ̑є̀. да́ се о҆ста́ви, и҆ да мꙋ̑ се досади̑. а҆ми̑ пойдѐ и҆ на цр҃и̑ гра́дь и҆ нѥ́го прѣ̑є̀ 8.59.

аор.: 3мн. досади́ше 15.139, 15.139б; *форма от перф. тип: 1ед.* са̑ доса́диль 39.307; *безл.: сег. 3ед.* се досади̑ 8.59; *аор. 3ед.:* досади́ се 17.170; *форма от перф. тип 3ед.* досади́ло се 6.48.

досаждам *несв.* (12) **1.** *Причинявам някому беди, неприятности; досаждам, пакостя.* тогѝва щьть да въскр҃нать кметовете, и҆ да гѝ вла́чать си́ч҆ките лю́дїе пр҃ѣ̀ ба̑, да да́вать дꙋ́ма бж҃ꙋ. защо̑ са доса́ждале на сиро́масите 18.196б; защо̀ зна́и що щѐ да́ ти бъде. ще́шь да гладꙋ́вашь, и҆ да жьднѣ́ешь, и҆ голь да хо́дишь. и҆ щь́ть да́ ти чи́нѧть па́кость, и҆ да ти доса́ждать чл҃ове́ци. и҆ ще́шь да въздышешь, и҆ да скрьби́шь 2.10; и҆ сътво́риха ре́че є҆врѣ̑ете лꙋ́ка́во пр҃ѣ̀ г҃а. и҆ прѣда́де гы бг҃ъ на рꙋ́цѣ ца́рꙋ мадїамꙋ за се́д҆мь го́динь. и҆ доса́ждаше и҆́мь ца́рь мадїа́мь, и҆ зло̑ и҆́мь чи́нѣше 11.87б. **2.** *Досаждам; безпокоя, притеснявам с молби, искания, настоявания.* и҆ доса́ждаше і҆ѡа́ннь ца́рици като̑ че́сто хо́дѣше. и҆ дꙋ́маше и҆, кога̀ със҆ мо́л҆ба, кога̀ и҆ ка́раше ю҆ срьдито. и҆ не можаше да ѡ҆́днѥме лозїето ѡ҆ нѥ́а 12.113; и҆ прѣ̑з҆ тьзи но́щь си́ч҆ките стоа́хꙋ на мл҃ба си́ч҆ка но́щь. да и҆́мь пока́же бг҃ъ ко́и є҆ ѡ҆ т҃ѣ̀ досто́ень за а҆рхїерѣ̑а. и҆ като̑ се мл҃ѩхꙋ. а҆́гг҃ль г҃нь ѩ҆́ви се ста́рыимꙋ є҆пк҃пꙋ, и҆ рѣ̑. ѡ҆́ є҆пк҃пе, что̑ се трꙋ́дите и҆ доса́ждате си̑. что̑ є҆ досто́инь за а҆рхїерѣ̑а със҆ ва̑ є҆, а҆ вы́е го и҆́щете 15.138.

сег.: 3ед. доса́жда 11.84б, 14.127, досажда 12.113б, 12.114б, *2мн.* доса́ждате си̑ 15.138, *3мн.* доса́ждать 9.73, 11.106б; *имперф.: 3ед.* доса́ждаше 11.87б, 12.113, *3мн.* доса́ждаха 32.224б; *форма от перф. тип: 3мн.* са доса́ждале 18.196б; *бъд.: 3мн.* щь́ть да доса́ждать 2.10.

досаждание *ср.* (1) *Досаждане; причиняване на неприятности, затруднения, беди на някого.* и҆ го́лы на́ землю лѣ́гаха, гла́дны, и҆ жьдны заради̑ пра́вда. и҆ гри́жны. и҆ бѣ́дны, и҆ доса́жданїе. млы́вы, и҆ по̑смиванїе, и҆ ко́щоны̑. а҆ тїѐ това̀ си́ч҆ко прѣтрьпѣ́ха зара̑ї и҆́мето твоѐ ст҃о́е 32.225б.

ед.: доса́жданїе 32.225б.

досаждение *ср.* (2) *Досаждане; причиняване на неприятности, затруднения, беди на някого.* а҆ко ли̑ не послꙋ́шате ме́не… и҆ а҆́зь така̀ да сътво́рꙋ ва́мь… и҆ да вы пожь́нать ненави́стници ва́ши, и҆ да па́днете пр҃ѣ̀ ва́шите вра́гѡве и҆́ да сътры̀ѧ със҆ досажденїе ва́шъта грьды́нѧ 11.107; и҆ веза̑ше го и҆ би̑ше го, и҆ мнѡ́го мꙋ досади́ше. и҆ затво́рише го въ тьмницы със҆ дрꙋ́гы хр҃тїа́не. и҆ та́мо ꙋ҆ тьмни́ци мнѡ́го зло̑ поте́гли, гла̀дь, и҆ же́жда, и҆ дрꙋ́го мнѡ́го досажде́нїе 15.139.

ед.: досажденїе 11.107, досажде́нїе 15.139.

досега *нареч.* (27) *Досега; до настоящия момент, до днес.* и҆ тїа́ мꙋ ка́же. мни́ ми

inslav

се ѿка́кь и҆злѣ́зо҆ ѿ ст҃ыи гра́дь досе́га и҆́ма, ка҃з, го́динь 17.171б; и҆ ре́че мꙋ ѿнѧ҆зи чю́днѣ҆ бж҃їи чл҃кь… ст҃е́нниче, оу҆мири́ се със҆ того́зи бра̀та дїа́кона, защо̀ ѡста́х҆тѐ непросте́ни при́живе, а҆̀ тѣ҆ се прѣста́ви на́прасно и҆ досе́га така̀ ѿста́х҆те на вра̀жь, и҆ на гр҃ѣ́ 3.20б; и҆ недѣ́ите да спи́ме като̀ ꙋ҆ те́ш҆кѣ҆ сѣ́нь грѣхо́внѣ҆. и҆ мо́жеме що смѐ досега̀ зло̀ стрꙋ́вале, а҆̀то̀ ѿсега̀ зара̑ ї҆ това̀ зло̀, добро̀ да сто́риме, та̑ а҆̀ко ѐ бы́ль чл҃кь досега̀ неправе́днь и҆ грѣ́шень а҆̀ то́и ѿсега̀ да̑ е прави́днь и҆ мл҃ти́вь 31.219; и҆ ст҃ѣ҆ като̑ видѣ̀ че вѣ́роваха въ х҃а ба҃ съ се̑ ср҃це. та си̑ ѡста́ви нѥ́говать ка́л҆кань на̑ прѣсто́лать, и҆ досега̀ сто́й з҆ бж҃їе повелѣ́нїе на ца҃рь 39.311б.

досе́га 3.17, 3.20б, 4.23б, 5.30б², 5.37б, 11.93, 15.133, 15.134, 15.143, 15.153б², 17.171б, 34.255б, 35.264б, 40.323, досега 11.103, 33.242б, досега̀ 18.203, 31.219², 36.273, 37.277, 39.302б, 39.311б, до́сега 35.265б, досѐга 35.265б.

досегам *несв.* (2) *Досягам; достигам, допирам до нещо.* и҆ видѣ̀ стлѣ́пь ѿгнѧ́нь че̑ стоаше ѿ землѧта, и҆ досѣ́гаше до нб҃е́то. и҆ като̑ видѣ̀ стра́шното това̀ видѣ́нїе за́раꙋ́ва се 14.127; и҆ видѣ̀ и҆́стин҆скыи е҆́дного чѐ ходѝ… и҆ глава́та мꙋ бѣ́ла като влѣ́на. и҆ кꙋ́сѝ до ши́ѧта досе́гать космы́те мꙋ 17.166.

сег.: 3мн. досе́гать 17.166; *имперф.: 3ед.* досѣ́гаше 14.127.

досеги *нареч.* (1) *Досега; до настоящия момент, до днес.* а҆̀ дрꙋ́гѣ҆ гово́ри дарꙋ́и ми нѣ́коѧ҆ годи́на да поживѣ́а… а҆́то сѣ҆ бы́ль досе́гы като пїа́нь, та сѣ҆ за дрꙋ́го нѣ́що годѝль давно̀ сте́ка да ста́на болѣ́ринь 31.218.

досе́гы 31.218.

досегна *св.* (2) *Досегна; докосна се до някого, нещо; допра се.* и҆ е҆́дно̀ ѿ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта ст҃мꙋ. та че сѣ҆ о҆́брь́на желѣ́зото наз҆̀ь като̑ о҆́лово ме́г҆ко 39.299; и҆ ме́тнъха трѝте ѿтроци оу҆ горе́ща пе́щь. и҆ не до́сегна тѣ҆ ѿг҆нь ни̑какь 11.92.

аор.: 3ед. до́сегна 11.92, досе́гна 39.299.

дососам *св.* (1) *Стана достатъчен, стигна, дососам.* и҆ момь́кать… в҆ то́йзи ча̑ намѣ́ри са насрѣ҆ дворáть бащи́н҆ сѣ҆ прѣ҆ си́ч҆ката трапѣ́за. заѣ́дно̑ дрь́жи и҆ и҆бри́кють въ рꙋ́кꙋ сѣ҆ топла̀та вода̑… и҆ тогі́ва зе́ха си́ч҆ки и҆ о҆кꙋ́сиха ѿ о҆́нѣзи топла̀ вода̑, и҆ сѣ҆ помо́щь ст҃го досо́са на си́ч҆кы нарѡ́ 39.315б.

аор.: 3ед. досо́са 39.315б.

досрѣд *предл.* (2) *За означаване, че действието се простира до средата на нещо; досред.* и҆ кога̑ ꙋ҆га́зи досрѣ҆ рѣка́та и҆ по́скорꙋ на́прасно дойдѐ лѣ́вь и҆ зане́се дѣте́ мꙋ 5.32б; и҆ е҆́днакь бѣ́ше баща́ ми дошь́ль досрѣ҆ рѣката и҆ видѣ҆ чѐ додѐ влѣ́кь и҆ зане́се бра́та ми 5.37.

досрѣ҆ 5.32б, досрѣ҆ 5.37.

доста *нареч.* (12) **1.** *За означаване, че нещо е в значително количество или степен; доста, твърде много.* и҆ пойдо́ше и҆́ноци и҆ раскопа́ше ма́л҆ко и҆ ца҃ви се жи́ла вѡ́днаа. и҆ па̀кь покопа́ше по́длъбоко, и҆ и҆сте́че вѡда̑ добра̑, и҆ до́ста. и҆ просла́више ба҃ 11.103; и҆ ре́коха си̑ ме́жꙋ себѣ̀ ко́и па́кь да копа́е на дрꙋ́го мѣ́сто, а҆̀ми ѐ тꙋ́ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и҆ глъбо́кь, да тꙋ́риме̑, и҆ о҆на́зи мрь̀ша да нѐ смрьдѝ 8.57б. **2.** *За означаване, че дадено действие или състояние е достигнало допустимата, приемливата граница; доста, достатъчно, пределно много.* и҆ ѿ стра́хь нѥ́говь дв҃дь па́де на лицѐто си и҆ мл҃ѧше се и҆́ ре̑ до́ста бы̑ гнѣ́вь тво́и г҃и. нѣ́ка да до́иде на ме́не тво́ата лю́тына̑ а҆̀ не на тво́йте лю́дїе 11.89б; и҆ ре́че е҆й робы́ната і҆ꙋди́ть. докога̀ да си̑ смѣрѧ́вашь д҃шѣ́та… до́ста ти е това̀ дѣ́то ти затво́ри бо҃ ꙋ҆тро́бата. и҆ не мо́жешь да роди́шь 13.121б. **3.** *За означаване, че са налице необходимите условия, предпоставки*

inslav

за извършването на нещо; колкото трябва, достатъчно. товà си́ч'кото сѣ̀ сто́риле а̑рхг҃глы что гы̑ д҃не́ска пра́ѧ̑знꙋвамѐ. и҆́ма и҆̃ ѐднакь мнѡ̑го чю́деса что̑ сѣ̀ сътво́риле а̑гг҃лы бж҃їи. а̑мѝ до́ста ѐ на́мь то́л'кова. ко́л'кото да разꙋ́мѣемь да просла́вимь ба̑ 11.106; и҆ дотꙋ́ка щѣ́х'мѐ да съвры́шѝ сло́вото бл҃вені́и хр҃тїа́не. защо̑ до́ста бѣ́ше и҆ ѡ̑ тїа чю́деса да разꙋ́мѣете и҆ дрꙋ́гыте 15.142б. **4.** *Като израз на желание за прекратяване на дадено действие; доста, стига, достатъчно!* и҆ зе́ха, ѡ̑нїа п҃превы чл҃ци и҆ раскопа́ха гро̑б'ть и҆ кога́ се приближи́ха до ра́ката, гдѐто мꙋ̀ сѣ̀ мо́щите. ѡ̑ чю́до. напрасно и҆злѣ́зе ѡ̑та́мо ѡ̑г'нь вели́кь, и҆ видѣ́ха как' щѐ да гы̑ и҆з'горѝ. и҆ гла̑ чю́ха чѐ подꙋ̀ма, доста по́мнѡ̑го да нѐ копа́ете 9.71б–72.

до́ста 8.57б, 9.62, 11.89б, 11.103, 11.106б, 11.108, 13.121б[2], 15.142б, 17.174б, доста 9.71б–72, 35.259б.

достигна *св.* (4) **1.** *Достигна, доближа се до определено място, стигна, пристигна.* и҆ видѣ́хь та́мь про́пасть голѣ́ма тврѣ́дѣ. кол'кото мо́м'кь да̑ е сто́риль, п҃. го́динь та̑ да може да вди́гне ками́кь, и҆ да го̀ тꙋ́ри вь о҆на́зи про́па̑. та̑ за, г҃, годи́нь да нѐ мо́же да̑ до́сти[г]не дѣ́но̑ 32.231б; и҆ когà дости́гна мѣ́сто дѐто гы сѣ̀чаха. а̑ тои́ сѝ вди́гна ръцѣ́те свои̑ на н҃бо̑ и҆ по̑мли се 39.308б. **2.** *Прен. Схвана, проумея, разбера нещо.* не́йно чюдо и҆ нейнь, по̑ ко́и ѐзы́кь мо́же и҆ска́за, що ѐ тїѧ̀ сто́рила добро̑дѣ́тель на землѧ… на́шь ꙋ̀мь не мо́же да дости́гне, и҆лѝ ѐзы́кь на́шь да и҆ска́же си́ч'кото нѥ́ино чю́до, и҆ добро̑, и҆ по̑, и҆ слѣ́зы 8.55.

сег.: 3ед. дости́гне 8.55, до́сти[г]не 32.231б; *аор.: 3ед.* дости́гна 39.308б; *плусквамперф.: 3мн.* дости́гнѣлѣ бѣ́ха 35.263б.

достигнувам *несв.* (1) **достнигнувам с ума си.** *Проумявам, разбирам, схващам.* да́рꙋва бѣ̀ а҆да́мꙋ тїа̀, в҃ы, си́лы. и҆ тогà зи мꙋ̀ ре́че. сич'ко́то да тѝ бѣ́де по̑ твоà во́лѧ, и҆ сич'ко ти дава̑… тьк'мо за ба̑ да нѐ помы́слишь да и҆спытꙋва́шь. ка́кь бы̑ и҆ ка́кь ѐ. а̑ то́и прѣ́стьпи бж҃їи заповѣ́дь и҆ гдѐто не дости́гнꙋваше съ ꙋ̀мьт' си̑, а̑ то́и се наѐ́маше да разꙋ́мѣе 33.234б.

имперф.: 3ед. дости́гнꙋваше 33.234б.

достоен *прил.* (18) **1.** *Достоен; който има качества, за да заслужи нещо; заслужил.* а̑ то́и нѝ ѐдномꙋ̀ ни́что̑ не да́де, детѐ то́л'кова и҆ма́нїе и҆́маше, и҆ не подаде ѐдномꙋ̀ сырома́хꙋ ѐдна̑ троха̀. затова̀ и҆ то́и не бы̑ досто́ень ѐ́днѣ̑ ка́п'ка вѡда̑ 12.118; ѡ̑ пр҃таа д҃во вл҃чце… а̑зь зна́ѧ се́бѣ си и҆ позна̑, чѐ нѣ̑ смь досто́ина а̑зь блꙋдни́ца дето и҆́мамь и҆́ д҃ша и҆ тѣ̀ло̀ скврѣ̀но, да гле́дамь тво́й о̑бра́зь що ѐ напи́сань 17.170; и҆ прѣ̀з' тѣ̀зи но́щь си́ч'ките стоа́хꙋ на мл҃ба си́ч'ка но́щь. да и҆́мь пока́же бѣ̀ ко́и ѐ ѡ̑ тѣ̑ досто́ень за а̑рхїерѐа 15.138; и҆ р҃е́ мꙋ̀ въве́ди чл҃ка бж҃їа въ цр҃ко́вь мою̀. защо̀ ѐ досто́ень, за цр҃тво н҃бно́е 40.321б. **2.** *Достоен; който с качествата си съответства на нещо или някого; подобаващ, равен по достойнства.* затова́ сме и҆ ны́е длѣ̀жны да сто́римь що ѐ достои́но на на́ша чи́ста вѣ́ра. защо̑ а̑ко̀ нема́мѐ, чи́ста вѣ́ра, и҆ а̑ко̀ нѣ̑ сме сто́риле добра̀ ра́бота, сѝ р҃ѣ̑ мл҃ти́нꙗ и҆ по̑ и҆ смѣ́ренїе. не мо́жѐ да сѐ спа́симь 34.255б; а̑мѝ и҆́ще па́кь да на́иде, ѡ̑нѣ̀зи прпо̑о̑бница… и҆ дꙋ́маше, пока́жи ми г҃и. товà скро́вище, дето го́ си скры́ль ꙋ̀ тѣ̀зи пꙋ́стынѧ. покажи́ ми г҃и мо́лю ти се, того́зи а̑гг҃лà, що ѐ, със' плѣ̀ть. детò нѣ̑ мꙋ̀ е досто́инь си́ч'ки свѣ̀ть 17.175.

ед.: м. досто́ень 12.118, 15.138[2], 40.321б, досто́инь 15.138[2], 17.175, 18.188б, достои́нь 15.138, досто́инаго 15.138б, *ж.* досто́ина 9.61б, 17.170, *ср.* достои́но 34.255б; *мн.:* досто́ини 2.13, 16.158, 16.163, 34.255б, досто́ины 18.192.

достоин *вж.* **достоен**

достойно *нареч.* (6) *Достойно; както е редно, както прилича, подобава;*

inslav

както трябва. и҆ ре҃ мꙋ ца́рь, и҆лѝ ты̀ нѥ́го вѣ́рꙋвашь. и҆ затова́ ли на҃ не прїе́машь като є҆ пѣ́тно и҆ досто́йно 9.63б; и҆ ст҃ыи наслади и҆́хь със҆ нѥ́говыте сла́д҆кые и҆ бж҃твные дꙋ́мы. и҆ поꙋ́чѝ и҆́хь, катѡ̀ бѣ́ше, досто́ино и҆ праве́дно да сѐ насы́ти д҃ша чл҃кꙋ 15.137б; а҆мѝ па̀кь за кр҃ть и҆́маме дꙋ́ма да и҆спи́таме добрѣ̀, и҆ да знае҃ че є҆ досто́ино и҆ праве́дно да мꙋ се покла́ѩме 16.161б.

досто́йно 9.63б, досто́ино 15.137б, 16.161б, 35.266б, достоино 16.163б, достоинѡ̀ 33.247б.

досущ *нареч.* (2) *Досущ, изцяло, напълно, съвсем.* а҆̀ дѣ̀то бѣ́ха данїи́ла въметньле, тꙋ́ри т҃ѣ ца́рь оу҆ ѡ҆н҆зи ро́вь. и҆ и҆зѣ́доха гы҃ лѣ́вѡвете досꙋ́щь, и҆ така̀ погы́н҆ха 11.94; и҆ пламе́н҆ се вди́гнь вели́кь и҆ висо́кь. и҆ мнѣ́ше ца́рь. чѣ и҆з҆горѣ̀ матѳе́и досꙋ́щь. и҆ засмѣ́а се и҆ ре҃. что̀ ти помо́гна бг҃ъ тво́й 37.278б.

досꙋ́щь 11.94, 37.278б.

дотека *св.* (1) *Дотичам, дойда тичешком, пристигна.* и҆ мы́слѣха лю́дїе, гдѐ да го̀ погребꙋ́ть дале́чь… и҆ тога́зи ками́ла то́ѩ ча҃ дотѐче… и҆ ре҃. да погрѣ́бете ст҃го дамїа́на бли́зꙋ при ст҃го ко́з҆ма 10.77.

аор.: Зед. дотѐче 10.77.

дотолкози *нареч.* (1) *Дотолкоз; до такава степен, толкова много.* и҆ ѡ҆ и҆скꙋше́нїе бж҃їе бы́ва напа҃. каквѡ́то потѐгли праве́днїи і҆ѡ́вь… и҆ дотол҆кози до́ча́ка. ѻ҆́ти и҆ снага́та мꙋ си́ч҆ка ѻ҆́живни́чѣ. и҆ лежаше на гноѝще и҆з҆фрѣ́лень… и҆ нѝ хлѣ́бь и҆ма́ше да ѩ҆дѐ. и҆лѝ сто́мна во́да̀ да пїѐ 35.256б.

дотол҆кози 35.256б.

дотука *нареч.* (11) **1.** *Дотука, до това място.* и҆ как҆ мꙋ се ѩ҆вѝ катѡ̀ є҆ди́нь вои́нь на бѣ́ль ко́нь, и҆ как҆ мѐ и҆зва́ди ѡ҆та́мо тѣ́зи но́щь гдѐто бѣ҃ ѡ҆кова̀нь. и҆ дове́де мѐ се́га̀ дотꙋ́ка 9.68; и҆ позна̀ че є҆ за є҆ди́нь ча҃ прѣми́нала то́л҆кози мѣ́сто далечно, и҆ додѐ дотꙋ́ка и҆ прѣста́ви се и҆ лежа́ла є҆дна̀ годи́на мрѣ́тва непогребе́на 17.175б; а҆̀мѝ дотꙋ́ка що си дошѣ́ль врьни́ се наза́дь. и҆ пойдѝ оу҆ вели́ка че́р҆кова 3.18б. **2.** *До определен момент на някакво действие, дотука.* и҆ катѡ̀ станѣ̀ і҆гꙋ́мень несѡ́фить. раз҆валѝ тѣ́зи ма́л҆ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка, катѡ̀ стоѝ сега̀ и҆ до днѣ̀. и҆ ѻ҆колꙋ́ гра́дь съзи́да вели́кь. и҆ ни́рь высо́кь съзи́да да сѐ оу҆па́зи монасти́рь. и҆ дотꙋ́ка напра́ви, и҆ доврѣ́ши мꙋ се и҆ма́нїето. и҆ не можѐ да дов҆таса да се́ по́пи́ше със҆ ѡ҆бра́зы цр҃квата 11.100б; и҆ дотꙋ́ка бы҃ бл҃венѝ хр҃тїа́не ст҃мꙋ скрѣ́бь що̀ поте́гли. послꙋ́шаите па̀кь ка́кь҆ си҃ найдѐ жена̀та и҆ дѣца́та 5.35б; є҆да̀ дотꙋ́ка. доказах ти, що̀ бѣ҃ сто́рила. а҆̀мѝ сега̀ закли́нам҆ те що сѐ е выпльти́ль бѣ҃. да се мл҃ишь за ме́не грѣ́шница 17.172б.

дотꙋ́ка 3.18б, 5.35б, 11.84, 11.100б, 15.142б, 17.172б, 17.175б, 18.182, 18.186б, дотꙋ́ка 9.68, 18.193.

доумѣя се *св.* (3) *Проумея, разбера, досетя се.* затова̀ пи́тахꙋ а҆́гг҃лы ко́й є҆ то́йзи что̀то и҆де. катѡ̀ и҆ дв҃дь пр҃ркь ре́че. кто̀ є҆ то́йзи цр҃ь славѣ̀. а҆̀мѝ така̀ а҆́гг҃лы и҆ чл҃ци не мо́жаха да сѐ доꙋ́мѣ́ють 38.287; и҆ стоѝ и҆ чю́ди се. и҆ дꙋ́ма си҃ сам҆си҃. ко́и є҆ то́изи что̀то сто́ри със҆ ме́не тѣ́зи, мл҃ть… и҆ не мо́жаше да сѐ доꙋ́мѣе ко́й мꙋ е такъв҆зи помо́щникь 15.134б.

сег.: Зед. сѐ доꙋ́мѣе 15.134б, *Змн.* сѐ доꙋ́мѣ́ють 38.285б, 38.287.

доутрѣ *нареч.* (6) *До утре; до следващия, идния ден.* и҆ сл҃ѣ̀ това̀ рази́де са дива́ньть. и҆ ца́рь повелѣ̀ па́кь да затво́реть ст҃го ꙋ҆ тьмни́ца, и҆ да́ го̀ па́зеть доꙋ́трѣ̀ 39.302б; зара҃ това̀ да не ре҃мь, дне́сь да сто́римь грѣ́хь а҆̀ оу҆трѣ̀ са ща пока́ѩ и҆ и҆сповѣ́да̀ са ща. защѡ̀ не зна́ешь що ти́ ще дѡ̀ дооу҆тре 1.8б; чл҃че, кога̀ ле́гньшь. на ѻ҆́дрь. помѣнѝ и҆ смислѝ гро́бь… и҆ дꙋ́маи въ се́бѣ си҃ дали́ ща ꙋ҆сьмна доꙋ́трѣ, и҆лѝ не

inslav

щâ 31.222б; чи҃ мнѡзи́на щотô бѣ́ха зра́вїи ве́черѣ, и̑ дооутре не ѿсъмнаха 1.8б.

дооу̑тре 1.6б, 1.8б, дооутре 1.8б, доу̑трѣ 31.222б, доу̑трѣ̀ 39.299, доу̑трѣ̀ 39.302б.

дохиар *МИ* (4) *Дохиар.* и̑ ѐвѫ̀тимїе ѻ̆бы́дѐ о́нова̀ мѣ́сто си̑чѫко, и̑ а̑ре́кѫса това̀ мѣ́сто, детô е сега̑, дохїа́рь монасти́рь 11.100; то́изы монасти́рь дохїа́рь. та̑ бѣ́ше тога́зы съграде́нь на ѐднô мѣ́сто че́ста дꙋбра́ва, и̑зьо̑колꙋ, и̑ безѫво́дно мѣ́сто 11.102б.

дохїа́рь 11.100, 11.100б, 11.102б, дохїарь 11.100*.

дохиарски *прил.* (2) *Дохиарски, от МИ Дохиар.* и̑ ре́ мꙋ ї҆гꙋмень. не зна́ешѫ ли̑ гдѣ̀ си̑. тꙋ́ка си ꙋ̑ монасти́рь. и̑ това̀ е цр҃ква дохїа́рѫска 11.102; и̑ доне́соха го на монасти́рь, и̑ поста́виха го насрѣ̑ цр҃кве дохїа́рѫскые 11.101б.

ед.: ж. дохїа́рѫска 11.102, дохїа́рѫскые 11.101б.

доховник *вж.* **духовник**

доходя *св.* (5) **1.** *Дойда някъде или при някого, пристигна, доходя.* х҃с пꙋсне̑ а҆пі҃лыте по си̑чѫкыте ѐзы́ци да ка́зꙋвать че̑ е дохо́диль х҃с г҃ь на́ земл҃ꙗ 18.185; и̑ то́лѫкова злѣ̑ лежа́ше, ко́лѫкото лю́бѣше да ꙋ̑мре. нѐжели̑ да е̑ жи́вь... защô мнѡ́го вра́чѡве доходиха и̑ цѣрꙋваха го. и̑ ни́чтô мꙋ се не прида́де 9.66б; и̑ ѿтꙋ́ка пакь пойдѐ въ ѐфе́сь... и̑ бѣ́ше ѿпрѣ́вѣнь бы́ль доходи́ль с҃ты̑ і҆ѡа́ннь ꙋ̑ ѐфе́сь и̑ оста́виль ѐдного̀ момѫка̀, ꙋ̑ вл҃ка ѐфе́сѫкыго. и̑ не найде́ го 6.46б. **2.** *Дойда в съзнанието, появя се, възникна (за спомен).* а҆ мьчта́нїе съ зове̑. кога̀ нѣ́чтô. ви́ды чл҃кь. и̑ по́вни го... и̑ това̀ мьчтанїе и̑ на сѣ́нь чл҃кꙋ дохо́ди и̑ на дꙋ́мата чл҃кꙋ чтô мꙋ̑ е, вътрѣ̑шна 33.233б.

сег.: 3ед. дохо́ди 33.233б; *аор.: 3мн.* доходиха 9.66б; *форми от перф. тип: 2ед.* си̑ до́хо́диль 3.18б, *3ед.* бѣ́ше бы́ль доходи́ль (!) 6.46б, е дохо́диль 18.185.

дохождам *несв.* (17) **1.** *Дохождам; идвам, пристигам на определено място, при някого.* а҆ ла́зарь бѣ́ше чꙋтовень чл҃кь, и̑ кнезь боли́ринь. и̑ мнѡ́го лю́дїе дохо́ждаха да го ви́дѣ̑ и̑ вѣроваха въ х҃а 34.251б; и̑ кога́ си̑ сѣ́аха сѣдѫ́бата, и̑ дохо́ждахꙋ мадїани́те, и̑ пожѣ́нꙋваха и̑мь ꙗ̑ 11.87б; и̑ бѣ́ше ѻ̆троко́вица м҃рїа въ цр҃кви г҃ни сама̑ си заклю́чена, и̑ а҆́гг҃ль г҃нь дохо́ждааше катô го́лꙋбь, и̑ но́сѣше и̑ ꙗ̑стїе 13.123б; и̑ мнѡ́го дꙋма́ха ца̀рꙋ да си̑ оу̑ми́ри̑ срцѣ́то. и̑ ка́зꙋваха мꙋ, дето го̀ ты̀ и̑щешь, а̑ то́и при на̑ че́сто дохо́жда 7.51б. **2.** *Достигам до някъде с течене, дотичам (за река).* и̑ вода̑ не и̑махꙋ да пїю́ть. а҆мѝ ѿдалече бѣ́ше доведе́на до три̑ пѣ́прища. и̑скопа́ле бѣхꙋ, и̑ дохо́ждаше ꙋ̑ монасти́рь 11.102б. **3.** *Дохождам, пораждам се, възниквам (за мисъл).* и̑ мнѡ́жищь па́днѣ̑. и̑ лежах не можа̑ да ста́нь. и̑ мы́сль ми дохо́ждаше сѣ́какѫва 17.172б; почтô се ꙋплаши́хѫте, и̑ почтô вы такы̑вѫзи помы́сль дохо́жда на срцѣ́то за ме́не ли помы́слихѫтѐ че вы̑ бла́зни̑ 38.288б.

сег.: 1ед. дохо́жам 7.52, *3ед.* дохо́жда 7.51б, 12.114б, 17.167б, 17.168б, 38.288б, *3мн.* дохо́ждать 6.44, 11.108; *имперф.: 3ед.* дохождааше 11.98б, дохо́ждаше 11.102б, 17.165, дохо́ждааше 13.123б, дохо́жаше 17.172б, *3мн.* дохо́ждаха 8.58б, дохо́ждаахꙋ 9.70, дохо́жахꙋ 11.87б, дохо́жаха 34.251б.

дохождам си *несв.* (1) *Дохождам си; връщам се на мястото, където живея; завръщам се.* и̑ прѣми́нꙋваха і҆ѡрѫда́нь... и̑ и̑дѣха ꙋ̑ пꙋстинꙗ... и̑ кога̀ приближаваше сь вьскрсе́нїе тога́зи си̑чѫки си дохо́ждахꙋ оу̑ монасти́рь 17.165б.

имперф.: 3мн. си дохо́ждахꙋ 17.165б.

дочакам *св.* (16) *Прен. Дочакам, доживея до определен момент или някакво събитие.* а҆мѝ бꙋ̑ млт҃и́вы като́ ны е спо̑о́биль та́ сме доча́кале то́йзи с҃ты̑и дн҃ь. па̀кь да ны̑ спо̑о́би̑ и̑ на прѣ́дны що́то и̑да́ть годи́ны. и̑ да доча́каме ѯра́во и̑ ми́рѫно. и̑ безѫбе́дно. и̑ спсе́нїе и̑ на дш҃и́те и̑ на тѣ́лото ꙋ̑ми́ренїе 39.319б;

inslav

защо̀ тои́зи кр҃ть с҃тыи, та е ѻ̀рꙋ́жїе си́лѣ́но сѣ̀кимꙋ хр҃тїа́нинꙋ… заради̇̀ това се бл҃же́ны ты́ѩ що сѣ̀ дочáкале да мꙋ̀ се поклонáть 16.158; и̇̀ що̀ сѐ надѣ́ахь да ви́димь голѣ́мо добро̀, а̀ а҃зь дочáкахь сега̀ голѣ́мь скрѣ̀бь. и̇̀ голѣ́мо зло̀ 35.261; и̇̀ нагово́риха се, и̇̀ поидо́ха и̇̀ ѡ҆бра́ха го, и̇̀ плѣни́ха мꙋ̀ си́чѣ́ко до конѣ́ць… и̇̀ таквóзи дочáка с҃тыи ѐвстáтїе сыромáшѣ́ство 5.31б.

сег.: 1ед. дочáка̀ 35.260б, *1мн.* дочáкаме 39.319б; *аор.: 1ед.* дочака̀ 35.260б, дочáкахь 35.261, *3ед.* дочáка 5.27б, 5.31б, дóчáка 35.256б, *1мн.* дочакахѣ́ме̑ 5.32, дочáкахѣ́ме̑ 38.294б, 39.318, *3мн.* дочáкаха 8.58б; *форми от перф. тип: 1мн.* смѐ дочáкале 11.108б, сме дочáкале 39.319б, *3мн.* сѣ̀ дочáкале 16.158, сѣ̀ дочакале 18.189б; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* щѣ̑ дочáка 16.159.

дошьльль (!) *вж.* **дойда**

драг *прил.* (2) **1.** *Драг, мил, скъп, обичен, любим.* ѡ҆ чéдо мои̇̀, и̇̀ с҃нꙋ̀ мои̇̀ драгы̀ гдѐ ѡ҆стáвлѩшь майка си̇̀ самâ 35.260б. **2.** *Драг, който предизвиква удоволствие, приятен.* а̀ нѣ̀ сѣ̀ ѐлли́нѣ́скы скóпѡ҆ да праз̾нꙋ̀вамѐ. със҃ѣ̀ и̇̀грѝ и̇̀ сѣ̀ пиа́нѣ́ство. и̇̀ пѣ́сни дїáволѣ́скы̀ что̀ сь дїáволꙋ̀ драгы 39.318.

ед.: м. драгы̀ 35.260б; *мн.:* драгы 39.318.

драган *ЛИ* (1) *Драган.* и̇̀ бѣ́ше мꙋ̀ ꙋ̀чи́тель детѡ̀ го ꙋ̀чаше на кнїга, лива́нь филосóфь, и̇̀ драга́нь 12.109.

драга́нь 12.109.

драго *нареч.* (4) **драго ми е.** *Драго ми е; харесва ми се, отговаря на желанието ми.* то́й то́мꙋ̀ не мꙋ̀ е да́лъ ѻ҆́тро́вно бы́лїе и̇̀ съмрѣ́тно. а҃ми̇̀ мꙋ̀ е да́лъ катѡ̀ е было̀ нѥ́мꙋ̀ дра́го по́вече ѡ҆ и̇̀сцѣ́лителѣ́но бы́лїе 39.305; подобрѣ̀ е и̇̀ ма́лѣ́ка добра̀ ра́бота да сто́ришь то́ко да ѐ пра́во и̇̀ сичко срѣ̑це що̀то ѐ бꙋ̀ дра́го и̇̀ ꙋ̀го́дно. нежѐ́ли пове́че голѣ́мо добро̀ да сто́ришь сѣ̀ ко́мѣ́сꙋ̀лꙋ̀кь и̇̀ висóко ꙋ̀мѣ́ство що̀то ѐ бꙋ̀ [не]ꙋ̀го́дно и̇̀ ѻ҆́мра́зно 39.319б.

дра́го 6.47, 33.232б, 39.305, 39.319б.

драголюбен *прил.* (2) *Драголюбен, многообичен, любим.* и̇̀ ѻ҆ста́виха го пр҃ѣ̀ и̇̀ко́ната с҃тмꙋ̀ гесѡ́рѣ́гїю със҃ѣ̀ пла́чь дꙋ̀маха с҃ты̀ гесѡ҆́гїе. тебѣ̀ прѣда́вамѐ с҃на на́шего дра́го ̀ лю́бнаго, детѡ̀ е на тебѣ̀ нарѐ́нь 39.313б; и̇̀ ма́йка мꙋ̀… дꙋ̀ма́ше. ѡ҆̀ ѡ҆̀. те́жѣ́ко ме́не с҃не мои̇̀ дра́го ̀ лю́бны ка҃̀ да въспла́ча за тебѣ̀, разѣ́го́воро на мои́те ѻ҆́чѝ ка҃̀ да въздѣ́хна̀ сла́дѣ́кое моѐ че́до 39.314.

ед.: м. дра́го ̀ лю́бны 39.314, дра́го ̀ лю́бнаго 39.313б.

драгост *ж.* (1) *Драгост, радост, удоволствие.* є҃то са това̀ де́сеть голѣ́мїи заръча́нїа бж҃їа. и̇̀ ако гы̀ оу҆́чюваме съсь драгость. и̇̀ тꙋ̀ка щеме прѣпра́ти живо́тать на́шь ми́рѣ́но и̇̀ незазо́рѣ́но, и̇̀ та́мо щемь бы̀ на цр҃тво нб҃ное 1.8б.

ед.: драгость 1.8б.

драхма *ж.* (5) *Драхма, сребърна или златна монета в древна Гърция.* нѣ̀коа женâ и҃ма́ше де́сеть дра́хѣ́мы. и̇̀ кога̀ загꙋ̀би ѐднѣ̀ дра́хмѣ̀, не запа́ли ли̇̀ свѣ̀щь и̇̀ пометѐ кѣ̀щата си̇̀ и҃ и҃ще да ю҃ на́йде 11.82.

ед.: дра́хмѣ̀ 11.82, дра́хѣ́мь 11.82[2]; *мн.:* дра́хѣ́мы 11.82[2].

драч *МИ* (1) *Драч.* и̇̀ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́нов́ѣ́скы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню… ско́чи ю҃на́шѣ́кыи със҃ѣ̀ бж҃їе повелѣ́нїе. и̇̀ прѣ̀ѐ македо́нѣ́ска земл҃ѩ̀. и̇̀ сѣ̀рь и̇̀ а҃ѳонѣ́скаа гора̀, си̇̀ р҃ѣ̀, ст҃аа гора̀. и̇̀ ѡ҆́коло̀, що сѣ̀ гра́дѡве солꙋ̀нь, и̇̀ си́чѣ́ка земл҃ѩ̀ ѳеталїи́ска. и̇̀ трива́лїа ꙋ̀зѐ. така̀ и̇̀ далѣ́матїа. що ѐ а҆рѣ́бана́шѣ́ка дрьжа́ва. и̇̀ прѣ̀ѐ, и̇̀ до дра́ча 8.59.

дра́ча 8.59.

дребен *прил.* (2) **1.** *Дребен, който е с малки размери, ситен.* и̇̀ ѡ҆́на́зи вѡ҆́да и҃ма́ше ры́быци дре́бны. и̇̀ тїѐ ли́жаахꙋ̀ на бо́лѣ́ныте лю́дїе тѣ́лото и҃мь 11.98. **2.** *Дребен, който е в ранна възраст, невръстен (за дете).* и̇̀ кои̇̀то сте помо́гнале на сы́роты със҃ѣ̀ дре́бны дѣ́ца, та̀ и҃мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дꙋ̀ка́ти, коѐ бла́го, коѐ

inslav

дре́ш'ки, коѐ со́ль. а҆мѝ є҆ла́те… а҆́зь товà си́ч'кото да вы̑ го врь́на се́гà 18.202б.

мн.: дре́бны 11.98, 18.202б.

древен *прил.* (1) *Дървесен, който е свързан с дърво.* и҆ почто̑ ѩ҆́де ме́дь със' во́щꙋна. і҆ѡа́ннь дама́скынь ка́же жлѣ́чь ꙋ҆́бо въкꙋ́си дре́внѥе въкꙋ́ше́нїе и҆сцѣ́лѧе… сѝ ра̑ ка́же. на распе́тїе хв҃о, въкꙋ́си х҃с жлѣ́чь ѿ є҆вреѣ́те. о҆́тѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкꙋше́нїе что̑ въкꙋ́си а҆́да̑ ѿ дрь́вото 38.289.

ед.: ср. дре́внѥе 38.289.

дреха *ж.* (9) *Дреха, облекло на човек.* и҆ по̑фрь́ли що си̑ но́сѣше ве́т'ха дре́ха и҆ съдра́на… и҆ ѡна́зи пристѣ́пи и҆ ꙋ҆́зѐ дре́хата и҆ прикри̑ си тѣ́лото 17.166б; чл҃ѣ кога́ ще да сѣ̀ течѐ мнѡ́го. и҆ ѡ҆блѣ́чень ѥ҆̀ със' мнѡ́го дре́хы, и҆ не мо́же със' ї҆ѣ̀ да течѐ а҆̀ко гы̑ не съблѣ́че 34.253б. **връхна дреха.** *Дреха, която се облича най-отгоре.* оу҆зе́ мꙋ и҆ пора́мницата, и҆ врь́хната дре́ха, и҆ натопѝ ю̀ оу҆ кръ́в'та̀ що̑ бѣ́ше и҆сте́кла ѿ ст҃го и҆ сто́ри със' ѡнѣ́зи ѡ҆де́жда мнѡ́го чю́до 9.66б; и҆ а҆́зь тогази съблѣко̑ си врь́хнꙋ дре́хꙋ и҆ по̑ фрь́ли̑. и҆ те́ко̑ до морето, дето и҆́дѣха ѡ҆́нїа мом'цѝ 17.169.

ед.: дре́ха 9.66, 9.66б, 9.67, 17.166б, 17.176, дре́хꙋ 17.169, *чл.* дре́хата 17.166б[2]; *мн.:* дре́хы 34.253б.

дрешка *ж.* (1) *Дрешка, детска дреха.* и҆ кои̑то сте помо́гнале на сы́роты със' дре́бны дѣ́ца, та̑ и҆́мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дꙋка́ти, коѐ бла́го, коѐ дре́ш'ки, коѐ со́ль. а҆мѝ є҆ла́те… а҆́зь товà си́ч'кото да вы̑ го врь́на се́гà 18.202б.

мн.: дре́ш'ки 18.202б.

дромон *м.* (1) *Спортна игра надбягване.* и҆ и҆́маха за́конь и҆́ и҆гра́ѧха та́мо пѣ́ть и҆́грѝ. є҆́дна̀ и҆гра̀ да́ се на̑бръ́зꙋвать. и҆ зове́ се на тѣ́хны є҆́зы́кь дромо́нь. вто́ро а҆́л'ма̀. сѝ ра̑ да се на̑ска́чать 34.251б.

ед.: дромо́нь 34.251б.

друг[I] *м.* (15) **1.** *Другар, приятел, друг.* и҆ станѣ̀ ца̑рь та си̑ ѿи҆дѐ въ пола́тите скрьбн҃ь. и҆ ре̑… със' нѣ́коа ма́гїа оу҆́бїень бы̑ дн҃еска дрꙋ́гь мо́й лі҃ѡ 9.66б; ре̑ и҆мь ст҃ыи є҆в'статїе. защо́ го такà и҆́щете бра́тїа того́зи чл҃ка. рекоха мꙋ тїѝ дрꙋ́гь на́шь бѣ́ше. и҆ живо́ть и҆мах'ме̑ със' ню́го 5.34б; тогѝва щьть да сѐ разлѣ́чать и҆ раз'дѣла́ть баща̀ ѿ сн҃а… и҆ дрꙋ́гь ѿ дрꙋ́га и҆ побра́ти̑ ѿ побра́тима 18.206. // *Само зв. Название на лице от мъжки пол за израз на симпатия, благосклонност – друже, другарю.* и҆ срѣ́щнь є҆го̀ ст҃ыи нико́лае ско́ро помо́щникь, ка́то̑ на о҆бра́зь нѣ́коего ста́рого чл҃ка почьте́ннаго. и҆ ре̑ мꙋ. дрꙋ́же, лю́бимыи, гдѐ ѿходишь 15.153б. **2.** *Съратник, съмишленик.* ре̑ ѐмꙋ̀ г҃ь. дрь́ж' се и҆ крѣпи́ се є҆в'ста́тїе, а҆́зе съ̀мь те́бе помо́щникь и на тво́йте дрꙋ́гѡве. и҆ мо́ѧ бл҃гть щѐ да оу҆́чю́ва ва̑ ѿ си́ч'ко зло̀ 5.31; вче́ра бѣ́ше въ̑скрсенїе лазарево, що̑ праѕ̑нꙋ́вах'ме̑. защо̑ бѣ́ше и҆ то́и х҃вь дрꙋ́гь 34.248б.

ед.: дрꙋ́гь 5.34б, 9.66, 18.206, 32.231б, 34.248б, 35.259б, дрꙋ́га 16.158б, 18.206, 32.231б, *зв.* дрꙋ́же 11.93, 15.142, 15.153б[2], 15.154; *мн.:* дрꙋ́гѡве 5.31.

друг[II] *прил.* (484) **1.** *Друг, който не е този предмет или лице.* и҆ па̀кь промѣни́ си то́изи стлѣ́пь ст҃ы̀ сѵ҆ме́ѡ̑ и҆ съгради́ха мꙋ дрꙋ́гыи стлѣ́пь повысо́кь, на, м҃. ла́к'те 2.13б; въ а҆сирїю бѣ́ше нѣ́кои ца́рь и҆́мето мꙋ сенахери̑. и҆ въ і҆ер҃ли́ли́мь (!) бѣ́ше дрꙋ́гыи ца́рь и҆́мето мꙋ є҆́зекїа 11.90б; и҆ ка́то̑ станѣ̀ і҆гꙋ́мень несѡ́фить. раз'вали̑ тѣ́зи ма́л'ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка, ка́то̑ стои̑ сега̀ и҆ до днѣ̀ 11.100б; и҆ роди́ и҆́м' се о҆́троче мꙋ́жьско. дето є̑ вели́кыи нико́лае. и҆ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ това̀, нѝ посл҃ѣ̀ това̀ 15.132б. // *Който е вторият, останалият от две еднакви неща.* а̑ ѿ ц҃ѣ̀ не́говь дрьжа́ше го за рꙋ́ка сте́не и҆ пла́че. и҆ ма́йка мꙋ за дрꙋ́га рꙋ́ка 40.324. **2.** *Друг, който се различава от вече известния;*

inslav

инакъв, различен. и̑ на тѣ́зи планина̑ ꙋ̑мрѣ̀ мѡ̑ꙋ̑сѝ и̑ дїа́воль щѣ́ше да ꙋ̑лѣ́зе въ тѣло́то мꙋ̀ да прѣлѣ́сти є̀врѣ̑ете, и̑ да и̑мь ка́же дрꙋ́гыи за́конъ и̑ дрꙋ́гы дꙋ́мы 11.87; и̑ на врѣ́хь стлѣ́пꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы. ко́и мѐ оу̑да́ри на главѣ̑та, щѐ да найде мнѡ̑го зла́то. и̑ мнѡ̑го лю́дїе мѣ́тахꙋ ка́микь и̑ полꙋ́чꙋваха го. и̑ нѝ что не найдоха. а̑мѝ за тѣ́зи рѣ́чь дрꙋ́га бѣ́ше мы́сль. на врѣ́хь стлѣ́пꙋ сѣ́нъ̑ката гдѣ̀ о̑пи́ра когà и̑стечѐ сл҃нце та́мо ѐ̑ ꙋ̑ землѧ̀та съкры̑то было̀ и̑ма́нїето 11.100б. **3.** *Друг, който е с обратно разположение по отношение на посочения преди това; противоположен, срещуположен.* и̑ и̑злѣ́зее (!) ц҃рь кон̑стан̑ти́нь и̑ сѣ́де на свои̑ прѣсто́ль. и̑ ѿ є̑дна̀ страна нѥ́мꙋ, сѣ́днъше ст҃ы̑ ѡ̑ц҃и, рн҃ѳ. и̑ ѿ дрꙋ́га страна̀ нѥ́мꙋ, ст҃ы̑ ѡ̑ц҃и, рн҃ѳ 15.141; и̑ като сѐ течáха, и̑ и̑маше дол̑чи́на сꙋ́ха, и̑ ѡна́зи влѣ́зе и̑ и̑злѣ́зе на ѡньзи странѝ прѣми́на. а̑ зо́сима ѡста̀ на дрꙋ́гата странѝ ꙋ̑морѐ́нь векѐ не мо́же да течѐ 17.166б. **4.** *Друг; който настава, настъпва след определен период от време; следващ.* и̑ раска́ѧ се зо́сима, ка́кь не попи́та ѡ̑нѣ́зи, прпо̑о́бница какь и̑ бѣ́ше и̑́ме… а̑мѝ па̀кь ре́че, догоди́на да по́вни да пи́та. и̑ ми́на се па́кь дрꙋ́га година. и̑ пои̑дѐ па̀кь на ѡньзи пꙋ́стынѧ 17.175; и̑ пр҃рькь данїи́ль рѣ҃… є̑два̀, а҃, днѝ а̑ а̑зе ги ща̑ сто́ри а҃. го́динь, и̑ сто́ри ги щѣ̑. г҃, го́ди́нь и̑ полови́на… а̑ в̑ дрꙋ́гы г҃, го́динь и̑ полови́на, щѐ да сѝ пока́же а̑нтихрі́сть дїа́вольскыте нѥ́говы ра́боты 18.186. **5.** *Като същ. Друг; лице, което е различно от посоченото преди това; не този, не онзи.* и̑ ца́рица рѣ҃. за́конь ѐ̀ ц҃рьскыи, гдѣ̀ ꙋ̑лѣ́зе ца́рь ꙋ̑ ло́зе и̑ ѧ̑дѐ ѿ нѥ́го. дрꙋ́гыи ве́кѥ да нѐ мето́ха на нѥ́го 12.113; а̑зе вы̑ сто́ри̑ чл҃ї́и, а̑ вїе какъ̑ дрꙋ́гыго ѿи̑дохъ̑тѐ да мꙋ̑ слꙋ́гꙋвате… а̑зь вы̑ ѿхра́ни̑ ѿ мы́ничъ̑ка до голѣ́ма, а̑ вїе дрꙋ́гымꙋ работи́хъ̑тѐ 18.204; и̑ рѣ҃ мꙋ̀ сі́ю зе́млю дѣ̀то ю̑ о̑бѣща̑ а̑враа́мꙋ и̑ і̑саа́кꙋ и̑ і̑а́ковꙋ. щѣ́ть да ю̑ насе́лѧть дрꙋ́гы 11.87. // *Вторият, второто от две (или повече) лица.* и̑ ви́дѣ и̑сихі́а є̑дно̑ чю́до. като̑ чѐ доидо́ха два̀ мꙋ́жа кра́сны тврѣ́дѣ… и̑ є̀дного̀ видѣ̀ чѐ дрьжаше въ рꙋцѣ́те сѝ сви́та хартїа напи́сана. а̑ дрꙋ́гыго видѣ̑ чѐ дрьжѝ клю́чь 12.110; и̑ г҃ь самъ̑сѝ ка́же въ є̑в҃лїе. нѝкои не може на два̀ гі҃да́рѣ да работи. и̑лѝ є̀дного̀ да ненави́ди. а̑ дрꙋ́гыго да лю́би 34.253б. **6.** *Като същ. Само ср. Другото; това, което остава; останалото.* и̑ станѣ́ха кало̀ере. и̑ ѿ тѣ́хното сѝ и̑ма́нїе да́доше и̑ тїѐ въ ц҃рквата ст҃ы̑ а̑ дрꙋ́гото раздáдоше по сыромáси 15.149; и̑ почѐ да поѐ тропа́рь. ст҃ы̑ безъ̑сре́брьници, и̑ чю́до_тво́рци козъ̑ма и̑ дамїа́не, и̑ дрꙋ́гото до край̑ 10.78б. **7.** *Като числ. редно. Друг, втори.* и̑ бѣ́ше і̑ѡа́кѵ̑мь бога́ть и̑ праве́днь. и̑ на вьса́кыи пра́з̑никь, ѿдѣлѧ́ваше ѿ и̑ма́нїето сѝ два дѣ́ла. и̑ єди́нь дѣ́ль, раздадѣ́ше по сыромáси. а̑ дрꙋ́гыи дѣ́ль да́ваше бг҃ꙋ̑ чѐ́р̑кова 3.17; є̀фимїа́нь постѣ́ше се прѣзъ̑ си́чъ̑кы днь̀, до, ѳ҃. ча̑ и̑ поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си є̀дна̀ на си́роти и̑ на си́рачета. дрꙋ́га на про́сеци. тре́тїа на пѣ́тници и̑ чюжи́нъ̑ци что сѣ̑ скрѣ́бны 40.320. **8.** *Като нареч. Друго, второ; за означаване на нещо, което идва на второ място при изреждане.* и̑ пои̑дѐ наспо́реть ѣ҃ѣ поблизꙋ. и̑ позна гы добрѐ. а̑ тїе не́го не позна́ха. защо̀ є̑дно̀ за ѡблѣкло̀ що̀ бѣ́ше промѣни́ль дрꙋ́го и̑ ѡбразь сѝ бѣ́ше промѣ́ниль 5.34; и̑ жена́та мꙋ̀ а̑́нна, два̀ скрѣ́ба и̑́маше, и̑ за двѣ̑ нѝво́лы пла́чеше. є̑дно̑ защо̑ станѣ̑ като̑ вдови́ца, и̑ не зна́ѧше сѝ мꙋ̀жато́го жи́вь лѝ є̀ и̑лѝ нѣ̑. дрꙋ́го па̀кь защо̑ бы̑ безъ̑плодна, и̑ нема̀ че́до 13.121б. **гледам с едно око към нещо, а с друго към нещо противоположно.** *Стремя се едновременно към две противоположни неща.* и̑ па̑ члкь не мо́же да гле́да със̑ є̀дно̑ о̑́ко на н҃бо

а̀ със‹ дрꙋ́го на землю 34.253б; **друг другиго.** *Един с друг, помежду си.* и҆ цѣлꙋ́ваха і҆гꙋ́мена калоѐрете, и҆ самы̑ дрꙋ́гъ дрꙋ́гыго цѣлꙋ́ваха, и҆ проща́ваха се 17.165; **друга дума немам.** *Не говоря за друго, говоря само за едно нещо.* а҆ ѿн‹зи мꙋ́жь расла́нь гесѡ́гїевь ба́ща зова̀ хр҃тїа́не щô се намѣ́риха тамô в‹ че́р‹кова. и҆ заве́де гы̑ въ̀ дѡ̃ свои̑ на слꙋ́ж‹бата. и҆ ка́тô ѣ҆́ха на трапе́зата дрꙋ́га дꙋ́ма̀ не́маха. а҆́ми тѣ́к‹мо за с҃на и҆ гесо́р‹гїе 39.314б; **един друг(и).** *Един друг, помежду си, взаимно.* и҆ да си̑ не мы́слиме е҆ди́нь дрꙋ́гыи злѡ̀. и҆ да се и҆зда́вамê и҆ да сê погꙋ́бювамê, да ны̑ се раꙋ́ва̀ дїа́воль 15.156б; и҆ не зна̑ дїа́воль ка́кь гѝ ѡ҆сътонѝ и҆ прѣлы́сти ги та се ѡ҆мразѝха. и҆ дрьжа́ха си мы́сть и҆ вра̀ждь е҆ди́нь дрꙋ́гыи 3.18; тога́зи е҆ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ простѝха си̑ съгрѣше́нїето 3.20б; **един на (от) другиго.** *Един спрямо друг, помежду си.* и҆ да си чю́вате ѻ҆́чите ѿ [з]лѣ̀ по́гледь, и҆ сѫце́то си̑ ѿ злѣ̀ по́мисль. и҆ да не́ма́ме вра̀ждъ е҆́динь на дрꙋ́гыго, нѝ за́висть 15.156б; а҆́мѝ ѿша́та ны́… щê да стане пра̑ѣ стра́шно сꙋ́дище хв҃о… а҆́мѝ заради̑ това̀ ко́л‹ко мо́жемь, е҆ди́нь ѿ дрꙋ́гыго да смê посмѣ́рени, и҆ кро́т‹кы и҆ мл҃ти́вы 38.293б; **едно друго.** *Едно-друго; някои неща, разни неща.* и҆ ре҆ с҃тыи… ѻ҆́ти защô пꙋ́щате воискы́та си̑ по тры́‹ть, да ѡне́мать е҆́днò дрꙋ́го наси́ла. вы̑е сте затова̀ кри́вїи 15.143б; **сичко друго.** *Всичко друго, всички останали лица и неща.* и҆ ѿнїа тысꙋ́щници катô чю́ха това̀. что сê чи́ни по тръ‹ть. те́коше ско́ро, и҆ наи҆дѡ́ше во́искꙋ ка́кь така̀ злѡ̀ чи́нѣхꙋ. и҆ е҆́дны̑ бо̀ише а҆̀ дрꙋ́гы и҆спы́дише. а҆̀ дрꙋ́го си́ч‹ко чтô бы̑ ѹ҆тъ́кмише и҆ ѹ҆мири́ше 15.143б; ст҃о́е е҆ѵ҃лїе не щѐ да сѐ слꙋ́ша в‹ тозѝ врѣ́ме… гр҃ѣ мнѡ́го и҆ лы́жа щѐ да бы́де и҆ злѡ̀ и҆ клевета̀ мнѡ́го… и҆ дрꙋ́го сич‹ко щотô и҆́ма злѡ̀ и҆ дїа́вол‹скы ра́боти, сѐ таквóзи щьть да ра́ботѣть въ ѡ҆нова̀ врѣ́ме си́ч‹кыте лю́дїе 18.180.

ед.: м. дрꙋ́гы̑ 1.3б, 5.35, 6.44б, 9.75б, 16.157б, 18.183б, 18.187б[2], 18.191, 31.217[2], дрꙋ́гыи 2.13б, 3.17, 3.18[2], 3.20б, 5.31, 5.33, 5.37б, 5.38б, 5.39б, 6.44б[2], 6.45, 6.48, 7.51, 11.87, 11.90б, 11.96, 12.113[2], 15.156б[2], 16.161б, 18.177б, 18.191, 31.216б, 31.217, 33.234, 33.237б, 33.245б[3], 38.290б[2], дрꙋ́гы 5.33б, 6.42б, 7.51[2], 7.53б, 9.75, 10.77б, 17.165, 31.217[2], 32.227б, 33.235б, дрꙋ́гыи 5.37б, 18.183, дрꙋ́гъ 12.118б, 17.165, 31.216б, 31.217[2], дрꙋ̑ 17.164, дрꙋ́гые 17.164, дрꙋ́гы̑ 18.183б, 18.190, 31.218, 34.252, дрꙋ́гые 31.217, дрꙋ́гы̑ 39.300, дрꙋ́гы 39.317, дрꙋ́того 1.5, 1.5б, 1.8, дрꙋ́гыго 3.21, 5.29б, 5.33б, 5.36б, 5.39, 6.44б, 6.45, 9.74б, 12.109, 12.110, 12.118б, 15.133б, 15.140б, 15.143, 15.146, 15.156б, 16.158, 16.158б, 16.161, 17.165, 17.165б, 18.177б, 18.184, 18.199, 18.201б, 18.206б[2], 31.216б[2], 31.220, 32.231б, 33.232, 33.244б, 34.253б, 38.293б[2], дрꙋ́гыго 12.118б, 15.147б, 17.165б, 18.204, дрꙋ́гомꙋ 1.6б[2], 33.244, дрꙋ́гымꙋ 5.34б, дрꙋ́гымꙋ 11.106б, 13.125, 18.180[3], 18.187б, 18.198, 18.200б, 18.204, 31.216, 31.216б, 31.217[5], 33.238б, 38.289, 38.293б, дрꙋ́гыимꙋ 12.119, дрꙋ́гы̑мꙋ 31.216б, дрꙋ́гъмꙋ 31.217б, дрꙋ́гы̑мꙋ 39.300, *чл.* дрꙋ́гыѧть 12.110б, *м.* (?) *мн.* (?) дрꙋ́гы 31.215б, 31.216, *ж.* дрꙋ́гà 1.5б, дрꙋ́га 3.20, 5.40, 8.58, 9.67, 9.70, 11.82б, 11.94б, 11.100б[2], 12.110, 14.126б, 15.135, 15.137, 15.141, 15.142б, 15.153, 17.175, 18.188б, 21.210, 35.264, 40.320, 40.324, дрꙋ́гаа 11.97б, дрꙋ́га 11.100, дрꙋ́га 12.114, дрꙋ́гà 32.230б, дрꙋ́га 39.295, 39.314б, *чл.* дрꙋ́гата 17.166б, 32.226, *ср.* дрꙋ́го 1.3, 5.31б, 5.34, 7.51б, 9.61, 9.61б, 11.83, 11.89, 11.97б, 14.127, 31.218, 33.243, 34.253б, дрꙋ́го 1.3б, 1.7б, 2.14б[2], 3.20, 5.27, 5.33б[2], 5.37б, 5.38, 5.38б, 5.40б, 6.42б, 6.43, 6.47, 7.53[2], 8.55, 8.56, 8.56б, 8.57б, 9.61, 9.62б, 9.67б, 9.69б, 9.72б, 9.74, 10.76, 10.77б, 11.81, 11.82б, 11.85б, 11.90б, 11.98, 11.102б, 11.106б, 11.108, 12.113[4], 13.121б, 14.129, 15.132б, 15.133б, 15.134, 15.139, 15.143б[2], 15.144б, 15.149, 15.153б, 16.158б[3], 17.165, 17.166б, 17.174б, 17.175б, 18.180, 18.180б, 18.190, 18.191б[2], 18.193б, 18.198, 31.218, 31.220, 32.231б, 33.232, 33.232б, 33.235б, 33.238, 33.238б, 33.240б, 33.242, 33.243[3], 33.244б, 33.245, 34.248б[2], 34.255[3], 35.259б, 37.278б, 38.293б, 38.294б, 39.316, 39.317, дрꙋ́гое 11.97, 33.245б, 39.312б, дрꙋ̑ 15.152*, дрꙋ́го 39.297, *чл.* дрꙋ́гото 5.32б[2], 15.149, дрꙋ́гото 10.78б; *мн.:* дрꙋ́гїи 1.4, дрꙋ́гїе 1.4[2], 1.6, 1.8[3], 18.180б, 32.229, 39.316б, дрꙋ́гы

inslav

2.11б, 15.134б, 15.14б, 17.169, 20.208б², 33.232б, 34.251б, 35.265, дрꙋгы 3.20², 6.48, 6.48б, 7.53, 8.55, 8.58б², 8.59б, 9.68, 9.69², 9.70, 9.70б, 9.72³, 9.72б², 9.74б, 11.81б, 11.83, 11.83б³, 11.84, 11.87², 11.94, 11.98б, 11.100, 11.104, 11.106б, 12.108б, 12.114б, 12.120, 14.130², 15.133, 15.133б, 15.136, 15.136б, 15.139³, 15.140б, 15.143б, 15.150, 15.155, 17.165, 17.169, 17.169б, 17.170, 18.185, 18.186, 18.189б, 18.191, 18.191б, 18.192, 18.196, 18.204б, 18.205б, 20.209б, 31.218, 31.220, 32.224, 32.226б, 32.227б, 32.228, 32.230, 33.234б, 33.238, 33.243, 33.246, 33.246б, 34.249б, 34.250, 34.254, 35.265², 36.272, 37.275б², 37.276б, 38.284б, 38.288, 38.290б, 39.313б², 40.320б, 40.321, дрꙋзїи 11.108, дрꙋгые 18.185б, 18.198², 31.216², 31.217, 31.219б, 32.225б, 32.227б, 32.228, 32.230, 39.313б, дрꙋги 31.215б, 31.217, 39.318, 40.323, дрꙋгые 31.219б, дрꙋгыє 32.229б, дрꙋгы̑ 33.243, дрꙋгїи 33.247, дрꙋ 34.253, дрꙋгые 39.296б², 39.299б, 39.300, 39.315б, дрꙋгы 39.299б², 39.304, 39.305б, 39.309, 39.314б, 39.317б, дрꙋгие 39.307б, дрꙋгїе 39.314б, дрꙋги 39.317², дрꙋгы̑ 11.84, дрꙋгымь 31.215б, дрꙋгы̑ 31.216, *чл.* дрꙋгїете 1.3б, дрꙋгыте 6.45б, 6.46б, 9.69б, 9.71б, 9.72б, 11.83, 11.91, 12.114б, 12.120б, 14.129, 15.131б, 15.133, 15.136, 15.137, 15.138, 15.138б, 15.142, 15.142б³, 15.146б, 15.149, 17.164, 18.179, 18.199б, 18.201, 33.238, 33.244б, 33.245², 33.249б, 38.290, дрꙋгытѐ 9.64, 18.195, дроу́гыте 15.136, дрꙋгыите 15.141, дрꙋгы́те 18.182, дрꙋгы́те 18.197б, дрꙋгите 36.269б, дрꙋгыте 39.29б, 39.313б.

другар *м.* (7) **1.** *Другар; лице, което живее в близки, сърдечни отношения с някого; приятел.* а̑ тїе́ го заведь́ть вь то́изи гра̑ˀ. дѐто се прр̑ци́те весела́ть и̇ цѣлꙋва́тˀ се катѐ дрꙋга́ре и̇ бра́тїа, защо́то са сто́риле во́ла (!) бж̑їа 32.228. // *Образно.* а̑ болѣ́рˀство є̑ дрꙋга́рь невѣ́рˀнˀ… болѣ́рˀство мнѡ̑го бѣ́ды на чл̑ка повдига 31.220б. **2.** *Лице, което е свързано с някого чрез общи интереси; последовател, съмишленик.* и̇ дето е́ такъ́вˀзи оу́че́стїе съсь х̑а не и̇́ма тъ́кˀмо детѐ строва (!) щотѐ ре́кохˀме детѐ са бл̑гы̑ и̇ добры́и. то́й е с̑нь и̇ дрꙋга́рь х̑ꙋ 1.3; а̑ми̇ детѐ ненави́ды добрѐ дїа́воль, чтѐ и̇зˀнайде̑… да вла́дать. дїѡклитїа́на. и̇ маѯимїа́на, два̑ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы ѕ[в]ѣ̑роове, кры́вопїи́ци, гони́телѥ на хр̑тїа́не 15.138б; затова и̇ ныѐ, а̑ко и̇́щемь на пꙋ́ть да и̇́демь, не́го да и̇́маме дрꙋга́ра. и̇ а̑ко смѐ дома́ си, нѥ́го да и̇́маме храни́тель 16.159б. // *Образно.* ра̑увай се кр̑те, на пъ́тници дрꙋга́рю. и̇ щѐ на̑ ѿба́рꙗть побѣдꙗ́ваш ˀго 16.163.

ед.: дрꙋга́рь 1.3, 31.220б, дрꙋга́ра 16.159б, *зв.* дрꙋга́рю 16.163; *мн.:* дрꙋга́ре 18.203б, 32.228; *бр.:* (два̑) дрꙋга́ра 15.138б.

другоч *нареч.* (11) **1.** *Друг път, в друго време или при други обстоятелства.* гла́дь бы̑ вели́кь є̇днꙋщь на си́чˀка земл̑ꙗ солꙋ́нˀскаа. и̇ такˀвˀзи гла́дь дрꙋ́гощь нѣ є̇ бы́ль, ни̇тѝ нѣ́кои ѿ та́мошнїи чл̑ци запо́вниль така̀ да є̇ было̑ 9.69б; и̇ наꙋ́трѣ вь пн̑елˀникь вълѣ́зохь на стлѣ́пˀть. и̇ виде̑ лицѐто мꙋ свѣ́ти ка́то сл̑нце. и̇ не подꙋ́ма ми ка́то дрꙋ́гочь, помы́слѝ да не бъ́де сь прѣста́виль 2.15; и̇ припа́доше си́чˀките на нѡзѣ́те с̑тмꙋ, и̇ и̇́щꙋ́ть проще́нїе. и̇ с̑тыи нико́лае мнѡ̑го и̇́мь дꙋма̑, и̇ поꙋ́чи гы, и̇ зарьчѝ и̇́мь това̀ дрꙋ́гочь ни̇комꙋ да не сѣ̑ сто́риле 15.137б. **2.** *Едно време; по онова време, в онова време, за което се говори.* на пефлаго́нь велїа́ть. що сѐ намѣ́реть тамѐ хр̑тїа́не. и̇́ма́ха вели́ка лю́бовь, и̇ вѣ́ра къ вели́ко м̑нꙋ́кꙋ ге̑ѡ̑гїю. и̇ цр̑кви голѣ́ми и̇ мнѡ̑го зˀраде́ваха дрꙋ́гочь на и̇́ме то́гово. и̇ на сѣ́ка годи́на праз̑нꙋ́ваха мꙋ пра́з̑никь нѥ́говь 39.312б.

дрꙋ́гочь 2.15, 6.46, 15.137б, 17.172б, 39.312б, дрꙋ́гощь 9.69б, 9.72б, 11.90б, 11.96, 11.96б, 39.316.

другощ *вж.* **другоч**

дружина *ж.* (21) **1.** *Дружина; група лица с общо занимание, дейност.* и̇ рѐ і̇ѡа́ннь, мл̑ю ти се гп̑ди́не мо́й да мѐ не сто́ришь да сѐ ѿлѣ́чꙋ ѿ то́изи чи́нь а̑гг̑лˀскыи, и̇ ѿ дрꙋ́жи́на и̇ ѿ бра́тїата мо́и 12.111б; а̑ ѻнˀзи слꙋ́га что̑ бѣ́ше го наре́диль є̇фимїа́нь да слꙋ́гꙋва ѻно́мꙋзи сыро́махꙋ, и̇ присты́пи и̇ рѐ

inslav

ѐфимїа́нꙋ… нъ ѿ нашьта дрꙋжи́на мнѡ́го мꙋ па́кость чиня́ха 40.323. **2.** *Дружина; лица, принадлежащи към приятелското обкръжение на някого; другари.* и҆ крі҆аше се сра́мъ бѣ́ше го ѿ съсѣ́де и҆ ѿ дрꙋжи́на да и҆зъ́лѣзе довьнъ́ка. ѻ҆ти не́маше съ что̑ да нахра́ни и҆ се́бѣ и҆ дъщеры́те си̑ 15.134; не пома́гатъ ми слꙋ́гы не щѣ́ть да и҆́дать сл҃ѣ ме́не любо́вна̑ моѧ̀ дрꙋжи́на, кои́то ме̑ хва́лѧха са́мого ме ѻ҆ста́виха и҆ побѣ́гнаха 31.217б. **3.** *Дружина; лица, придружаващи някого по време на пътуване; придружители, спътници.* и҆ падна̑ се жрѣ́бїе а҆пл҃ꙋ фи́липпꙋ да и҆́де на а҆́сїадскꙋ зе́млю. и҆ дрꙋжи́на мꙋ бѣ́хꙋ а҆пл҃ь варѳоломе́и и҆ се́стра сѣ́ща фи́липпꙋ марїа́мна 36.267; и҆ дрꙋ́гы се чала́стисꙋва да си̑ и҆збие̑ дрꙋжи́ната на пѣ́ть, а҆то̀ да гы̀ ѻ҆бере̑ 31.217.

ед.: дрꙋжи́на 9.64б, 12.111б, 14.127б², 15.134, 18.193, 31.217б, 33.242б, 36.267, 40.323, дрꙋ́жина 39.315, *чл.* дрꙋжи́ната 5.34, 6.48, 9.70, 11.81б, 11.86б, 14.130б, 31.217, 33.242, дрꙋжи́нѣта 14.126, *зв.* дрꙋ́жино 37.276б.

друм *м.* (4) *Друм, място за минаване; път.* та̑ зарадѝ го́столюбство и҆ добро̀ ср҃це, та̑ ѿи҆дѐ и҆ направѝ сво́и до́мь на дрꙋ́мь по̑ ѐдно̀ дрьво̀. та̑ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать пр҃ѣ кѣ́щата си̑, та̑ ловѣ́ше пѣ́тници и҆ чюжди́нци 31.221; та се̑ и҆́виха трѝ чл҃ї҃и пр҃ѣ а҆враа́мовь до́мь, та си̑ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь… а҆ ка́то̑ ги видѣ̀ а҆враа́мь и҆злѣ́зе насре́ща ѿ҆ѣ́ на пѣ́тѧть 31.221.

ед.: дрꙋ́мь 31.221, дрꙋ́мь 31.221², *чл.* дрꙋ́мать 31.221.

друт (!) *вж.* **труд**

дръво *ср.* (63) **1.** *Дърво, вид растение.* и҆ видѣ̀ ѐдно̑ дрьво̑ да́фина, и҆ сѣдна̑ по̑ нѥ́го и҆ по́мли се бꙋ̑ 13.121б; и҆ съ моа́та де́сница ще̑ да се̑ въкорени̑, и҆ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ́го плодно 37.274; и҆ на́йде на полови́нь пътъ си дрьво̀ хꙋ́баво и҆ мнѡ́го листно, и҆ се́дна по̑ нѥ́го да си почїе 16.157б; та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрьвїа са́дени пльны сѣ̑ ро́жба 32.227б. // *Плодът на дървото.* и҆ прѣстꙋ́пиха заповѣ́дь бж҃їю ради̑ защо̑ въкꙋ́сиха ѿ дрьво́то 15.131б. **2.** *Отсечено дърво или клон, прът, пръчка.* и҆ за́бѝ ѻ҆́нѣзи тоѧ́га ꙋ҆ земльѧ̀… и҆ ꙋ҆коре́ни се ѻ҆новà дрѣ́во сꙋ́хое и҆ прора́сте, и҆ цв҃ѣ̑ пꙋ́сти, и҆ ро́жба, тоѧ̀ ча̑ 37.274б; и҆ бг҃ мꙋ, пока́за ѐднò дрьвò и҆ ѡ҆ста́ви го мѡ́ѵси ꙋ҆ ѡ҆нѣзи водà, и҆ ꙋ҆сла́ди се вѡда̑ 16.160б. // *Дърва за огрев, нацепени и нарязани за горене.* а̑ тїа́ гы злѣ̑ мꙋ́чаше… і҆ѡа́нна сто́ри, да сече̑ дрѣ́ва и҆ да по̑кла́жда ѿгъ́нь 6.41б; и҆ ра́лото съсѣ́че намѣ́сто дрьва̀ 11.90. **3.** *Дървен материал за строеж или изработване на предмети, изделия.* и҆ ре̑ ца̀рь на товà мѣ́сто и҆́щемь да ми̑ съзи́дашь, а҆́ми̑ ви́жѣ̑ какъвò ка́менїе трѣбꙋ́ва, и҆ какъво дрьвїе 7.51б; и҆ наꙋ́трѣ и҆зъдѣ́лѧ̑ ѿ дрьвò, и҆ напра́виха. такѣ́възи кр҃ть 4.21б; и҆ ѳома̑ ре̑, на дрьвò съмь дрѣ́во дѣ́лець, и҆ ꙋ҆мѣ́ю и҆ ра́ла, и҆ кора́бе да пра́вимь 7.49б. **4.** *Прен. Дървеният кръст, на който според библейското предание е бил разпънат Исус Христос.* ѻ҆ти защо́ се и҆ ны́е не кла́нѧме то́ко да ѐ дрьвò. а҆ми̑ ѻ҆бра́зꙋ що ѐ на кр҃ть бы́ль нѥ́го почи́таме, и҆ да и҆́маме на ꙋ҆мьтъ си на х҃а распе́таго 16.162б; и҆ прѣмꙋ́дрыи соломо́нь, ка́же. бл҃ви́те дрѣ́во ѻ҆ нѥ́мъ же є̑ сп҃се́нїе. си̑ре̑ каже. почи́таите товà дрьвò, щото щѐ да бꙋ́де ѿ нѥ́го по́мощь 16.162. **кръстно дръво.** *Кръстното дърво, христовият кръст; дървеният кръст, на който според библейското предание е бил разпънат Исус Христос.* а҆́зь зна́ю добрѣ̑, защò цр҃ца на́мь то́лъкова трꙋ́дь чи́ни… за дрьво́то кр҃то́ное, дето сѣ̑ ѡ҆ц҃и на́ши распе́ли х҃а 4.22б; **разумно** *или* **знаено (животно) дръво.** *Дърво в Едемската градина, с вкусването на чиито плодове според библейското предание се свързва първородният грях; дървото на раз-*

inslav

ума, на (по)знанието, на живота. защô ѿпрѣвѣнь катô създáде бг҃ чл҃ка. тâ го ѿстави на своáта си вóлꙗ. и̑ да влáда нâ сичкы дрѣвїа райскы. тькмо мꙋ ре҃. ѿ разꙋмно дрѣво да сѐ чю́ва, и̑ да сѐ свѣни ѿ нѥго 38.282б; и̑ затовà катô прѣстьпникь бж҃їи. и̑згнань бы҃ ѿ рáи, и̑ това е прѣстꙋплѥнїе ѐдáмово. зáщô рай, и̑ ѻновà дрьвò знаѐно добрô и̑ лꙋкаво бѣ́ше на двà скóпоса 33.234б; затовá се серафíме нарицáвать, детò и̑мъ си повелѣ́ль да чю́вать живóтное дрьвò 4.24б.

ед.: дрьвò 4.21б, 4.24б, 7.49б, 11.85б, 12.109б, 15.132б, 16.140, 16.157б, 16.159, 16.160б[5], 16.161, 16.162, 16.162б[2], 31.221, 33.234б, 33.246, 35.258, 36.267б, дрѣвô 11.90, дрьвô 13.121б, дрѣво 16.157б, древò 16.157б, дрѣ́во 16.162, 37.274, 37.274б, 38.289, дрѣ́во 32.227б, 33.234б, 38.282б[2], 38.284, 38.285, дрѣвò 35.265, 36.267, 37.275, *чл.* дрьвóто 4.22б, 15.131б, 16.161б, 31.221б, дрѣ́вото 38.289; *събир.:* дрѣ́вїе 7.51б, 11.107б; *мн.:* дрѣ́вїа 1.7б, 18.193б, 32.227б, 38.282б, дрѣ́ва 6.41б, дрѣвїа 11.81, 38.292б, дрьвà 11.85, 11.85б, 11.90, дрѣ́ва 16.162, дрѣ́вїе 18.186, дрьвїа 33.232б, дрѣ́вїа 33.246б, *чл.* дрьвáта 11.85, дрѣ́вїете 18.189.

дръводѣлец *м.* (5) *Дърводелец; лице, което изработва дървени изделия.* и̑ ѳомâ ре҃, на дрьвò сѝмь дрѣ́во дѣ́лець, и̑ ꙋмѣю̀ и̑ рáла, и̑ корáбе да прáвимь 7.49б; пꙋ́стень бѣ́ше ѿ и̑ндїискаго цáра гꙋегаѳóра. да и̑́ще да ꙋ҃цѣнѝ мáистора дрѣ́водѣлѝца 7.49.

ед.: дрѣ́во дѣ́лець 7.49б, дрьвò дѣлѐць 7.51б, дрѣ́водѣлѝца 7.49, 7.49б, дрѣ́во дѣ́лѝца 7.49б.

дръвокол *м.* (1) *Дървен кол.* кáто ѐди́нь чл҃кь що е стóриль злò, и̑ ѻсꙋ́день за съмрѣ́ть. и̑ повéдꙋха го, и̑ нóси на рáмото си дрьвòкóль, и̑ хóди и̑ трепéре когá ще да ви́ди съмрѣ́ть 16.159.

ед.: дрьвòкóль 16.159.

дръвце *ср.* (1) *Дръвце, дървен прът.* и̑ видѣ̀ ѐднò дрьвѝцѐ мéтньто стои̑. и̑ ꙋзé го и̑ начѐ да копáе 17.175б.

ед.: дрьвѝцѐ 17.175б.

дръвѣн *прил.* (1) *Дървен, който е направен от дърво.* товà катô чю́ха саракїны, и̑ стóриха грáдь дрѣ́вѣнь ѿвѣнѝка. и̑ със҃ нѣ́коа хы́трость, със҃ въжїа и̑ със҃ врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ̀ 11.96б.

ед.: *м.* дрѣ́вѣнь 11.96б.

дръжа *несв.* (122) **1.** *Държа, имам, хванал съм нещо в ръка.* и̑ тогáзи а҃гг҃ль мꙋ се г҃нь и҃ꙗвѝ ѿгóре нâ нѥго, и̑ дрьжѝ злáть вѣнѝць 9.64б; и̑ ѐдногò видѣ̀ чê дрьжаше въ рꙋцѣ́те сѝ свúта харѝтїа напи́сана. а̀ дрꙋ́гыго видѣ̀ чê дрьжѝ клю́чь 12.110; и̑ видѣ́ чѐ и̑схóди ѿвѣ́трѣ и̑зь ѡлѝтáрьть катò ѐди́нь дїáконь, и̑ дрьжѝ кадилѝница и̑ кадѝ цр҃квата 3.20. // *Нося на ръце, рамо.* и̑ знаешѝ лѝ і҃ѡсифе, когó си нóсиль със҃ твóйте бл҃жéни рꙋ́цѣ. нóсилѝ си́ силѝнаго и̑ крѣпѝкаго ба҃... и̑ дéто се нѝ ѿ когò не дрьжѝ а҃ тѝ́ го понѥ́се 35.260; не кáже да си стóрѝ сичѝкы кр҃ть ѿ дрьвò, и̑ да го дрьжѝ на рáмо. не ре҃ такà. защò коà полѝза, и̑ коà пóмощь и̑́маме да нóсиме на рáмо кр҃ть 16.159. // *Допирам, докосвам с ръка.* и̑ ма҃ѳеи̑ а҃пль, ѻстáви сѝ рꙋ́цѣте на ѻ҃чите тóговы̀ и̑ стóри знамéнїе на кр҃ть. и̑ ре҃. г҃и і҃в х҃е, дай мꙋ̀ да прогле́да и̑ цáрь дрьжáше матѳêа за дéснꙋ рꙋ́кꙋ и̑ прогле́да 37.277б; а҃ пльть и̑́ма свои́ство и̑накѝво. защô пльть сѐ ви́ды и̑ пофащá се и̑ дръжи́ се и̑ не мóже да бꙋ́де на мнѡ́го мѣ́ста тькѝмо бы́ва на ѐднô мѣ́сто 34.251. **2.** *Държа, служа за опора, крепя, придържам.* та сѝ ѻстáви нѥговать кáлѝкань нâ прѣстóлать, и̑ досегà стóй зѝ бж҃їе повелѣ́нїе҃ на и҃арь. не дрьжи го нѝщô 39.311б; и̑ прѣзѝ тьзи нóщь ви́дѣ̀ ст҃ыи никóлае нáсънѣ, враждѣ́бника дїáвола, чê съ ѐ въкáчиль ѿгóре на корáбѝть на катарѝтїѡ, и̑ ѿрѣза сичѝкыте въ́жїа дѐто се дрьжѝ корабѝть ѿ т҃ѣ 15.136. **3.** *Държа, пазя, съхранявам.* и̑ ре҃ мꙋ. ꙋзмѝ товà и̑ продáи го, и̑ кꙋпѝ чтôто трѣ́бꙋва за ст҃го. дрꙋ́го нѣ́чтô не

inslav

ѝмаме, ѻ҆свѣ́нь товà. а҆ че́до не ѝмамѐ да го дрьжѝ за нѥ́го, а҆ми гѡ̀ продáи 15.153б; и҆ ре҃ мꙋ. мл҃ю ти се чл҃че, что̀ дрьжи́шь клю́чове. ѿтвори́ ми да сѐ поклонѝ ѝ а҆́зь ст҃мꙋ димѝтрїю 9.70б. **4.** *Държа, задържам някого на определено място насила, против волята, желанието му.* и҆ кѵ̀ть ры́ба і҆ѡ́на пр҃рка погльна, и҆ трѝ д҃ни го ꙋ҆ корематъ си дрьжà, и҆ па́къ го жи́вь на́ сꙋ́хо и҆збльва 21.210; а҆ а҆́дь до́лꙋ ѿ стра́ тресѣ́ше сь и҆ стѣ́нѥше какъ ще, да́ погы́не. защо̀ позна̀ какъ щѐ да се лишѝ ѿ дꙋши́те що гы̀ дрьжа́ше, ѿ а҆ ф҃. го́динь 35.263. **5.** *Придържам се към нещо (закон, правило, заръка, заповед, вяра, религия), спазвам, съблюдавам.* тѣ́къмо чи́нимъ се хр҃тїа́не, а҆́ за́конь хр҃тїанъскыи не дрьжѝ коа́ ны̀ е по́лъза 15.155б; а҆ то́и товà ненави́дѣше, и҆ є҆́днѡ тѣ́къмо дрьжаше, да нѐ ѿстѣ́па ѿ цр҃ква д҃нь и҆ но́щь 15.133; да ре҃́мь ѻ҆́нъзи мѣ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни҃. сїр҃ѣ́ спа́хїа. и҆ съси́чъко (!) срѣ́це дрьжеше спахїи́скы ꙋ҆ре́дь 39.313; и҆ дрьжа́ше х҃ва дꙋ́ма, что̀ ре҃ въ є҆в҃лїе. наꙋчи́те се ѿ ме́не, ѻ҆́ти сѣ́мь а҆́зь кро́тъкь, и҆ смѣре́нь съсрѣ́цето (!). и҆ такà оу҆́чаше и҆ ка́зꙋваше 14.127; тькмо ѡ҆нѣ́зи ма́лъка за́повѣдь повѣлѥ́ мꙋ бг҃ да дрьжѝ, да ѐ сьщѝ ра́бь и҆ слꙋ́га бж҃їи 33.234б; не щѣ̀ вечѐ зарьчѣ̀ на мои́те гра́дѡве да ми́ се бо́ѧть, и҆ моà за́повѣдь да̀ дрьжа́ть 31.218; и҆ та́мо бѣ́ше нѣ́кои кне́зь є҆лли́ньскаа вѣ́ра дрьжа́ше 11.97; а҆ ты̀ тврьдѣ̀ си дрьжь вѣра́та х҃ва щото́ си ѿ мѣ́не наꙋ́чиль и҆ и҆ма́и стра́ бж҃їи. и҆ вѣ́рꙋваи х҃а и҆стиннаго ба҃ 39.306б. **6.** *Прен. Имам, държа под своя власт някого или нещо; владея.* ст҃ы̀ димѝтрїе ре҃гь мои̇ і҆с х҃с то́и є҆́ и҆стинныи цр҃ь и҆ бг҃ си́чъко що̀ дрьжѝ 9.63б; а҆́зь ва́мь да́до́ си́чъкате (!) землѧ̀ да ѧ҆ дрьжи́те. и҆ да сѝ сѣ́дите ме́жꙋ ва҃ пра́во. а҆ вїе ме́не не поче́тохъте что̀ ба҃ и҆ цр҃а 18.204; и҆ бѣ́ше сь ми́ньле годи́ны, ст҃г. ѿкогà бѣ́ше распе́ть х҃с, и҆ тогáзи є҆́днакь є҆́врѣе дрьжа́ха і҆ер҃ли́мь 4.22. // *Оглавявам, управлявам.* и҆ въ товà врѣ́ме, бл҃гочьстивы̀ ца́рь трь́новскы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. ст҃нь ста́римꙋ бльгарскымꙋ ца́рꙋ а҆сѣ́ню. крѣ́пъко дрьжа́ше тогáзи ца́рство. и҆ ни̇какь не ꙋ҆боа́ се ѿ ѡ҆нїа́ фре́нъци 8.58б; и҆ роди́телѥ нѥ́говы сѝ р҃ѣ́. баща́ мꙋ и҆ ма́ика мꙋ бѣ́ха кне́зоове по́честны, и҆ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ македонїа 9.61б. // *Разпореждам се като стопанин, собственик.* та чѐ тогѝва щѐ да напра́ви че́рькова на є҆врѣ́ете въ і҆ер҃лимь, и҆ да ѝмь ѧ҆ дадѐ да ѧ҆ дрьжьть 18.188; зара̀ болѧ́рство по си́чъката землѧ̀, и҆ по сичъкы пѣ́тюве гюмрюкъчїе, и҆ ѡ҆шꙋ́рцїе, и҆ трь́говцїи гра́дове дрьжеть 31.219б; и҆ поидоха цр҃евы чл҃ци и҆ зане́соха да́рь цр҃ьскыи, и҆ повелѣ́нїе цр҃ево ка́заха на ѡ҆нїа чл҃ци что̀ дрьжꙋ́ть гро̀бь и҆ цр҃квата ст҃мꙋ, ка́ко щѣ́ть да вѣ́змꙋть ѿ мо́щите є҆го̀вы 9.71б. // *Заемам (пост, сан, длъжност).* въ ѡ҆нїа днѝ прѣста́ви се стрыка́ мꙋ, что̀ дрьжа́ше тогáзи прѣсто́ль вл҃чьскыи на ѡ҆новà мѣ́сто 15.138; и҆ доидѐ повелѣ́нїе ца́рево, и҆ до мирили[с]кые є҆пар҃хїе. и҆ тогáзи дрьжа́ше вл҃чьство ст҃ыи ни́колае въ то́йзи гра́дь 15.139. **7.** *Умея да си служа, да боравя с нещо.* а҆мѝ и҆ когà чю́ѧха нѣ́гово ѝме, си́чъки нѥ́говы врàгѡве бѣ́гаха. ѻ҆́ти защо̀ бѣ́ше мнѡ́го ꙋ҆́мь и҆ хы́трѡ ꙋ҆ нѥ́го. и҆ ю҆́накь, и҆ праве́дънь… и҆ не дрьжа́ше то́лъкова нѥ́гова рꙋ́ка̀ ко́пїе ко́лъкото бѣ́ше мꙋ рꙋка́та наоу҆́чена на мл҃ты́нѧ да да́ва на сырома́сы 5.28. **дръжа бдѣние.** *Бодърствувам, бдя.* и҆ бѣ́ше на товà врѣ́ме на а҆нтїѡхїю флавїа́нь патрїа́рхь, на́скорꙋ прѣ́ѣль бѣ́ше прѣсто́ль. и҆ хо́дѣше ꙋ҆ цр҃ква на сѣ́каа но́щь, и҆ дрьжа́ше бдѣ́нїе и҆ мл҃ѧше се бг҃ꙋ. и҆ ѧ҆ви́ мꙋ се а҆́гг҃ль г҃нь 12.111; **дръжа вражда (душманинлък) на някого.** *Враждувам с някого.* и҆ не знѧ̀ дїа́воль ка́кь гѝ ѡ҆сътонѝ и҆ прѣльсти ги та се ѡ҆мразѝха. и҆ дрьжа́ха си мь́сть и҆

inslav

вра̀ждь ѐди́нь дрꙋ́гыи 3.18; и҆ па̀кь ка́же. да ѡ҆бы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́ч҆кыте чл҃ци. а҆̀ко̀ и҆́щете да бѣ́дете сн҃ѡве бж҃їй… и҆ ко́йто не дрьжѝ дꙋ́ш҆манень лѣ́кь (!) нѝ на кого̑, тїѐ съ сн҃ѡ́ве бж҃їй 1.6; **дръжа гнѣв.** *Гневя се, ядосвам се за нещо.* и҆ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме мл҃ти́ны на сыромасѝ и҆ на про́сѣци. а҆̀ сѣ̑ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты. и҆ на срⷣце́то сѝ гнѣ́вь и҆ кара́зь да нѐ дрьжи́ме 31.222б; **дръжа завист.** *Завиждам.* и҆ гⷭ҇ь въ є҆вл҃їе ре҆́… и҆ да смѐ незло́бивы като̑ дѣца̀. защо̑ дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ за́висть 34.249б; **дръжа караз (някому).** *Мразя, ненавиждам (някого).* и҆ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме мл҃ти́ны на сыромасѝ и҆ на про́сѣци. а҆̀ сѣ̑ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты. и҆ на срⷣце́то сѝ гнѣ́вь и҆ кара́зь да нѐ дрьжи́ме 31.222б; зара̑ї̑ това̀ трѣ́бꙋва на̑ да и҆́ма́ме го́лѣ̑ дрꙋ́ть (!) и҆ по̑ка́нь. ѻ҆тѝ да нѐ ѿсла́бнѣ̑ насрѣ̑ пѣ́ть. и҆ да ꙋ҆мо́ри на̑ щото̀ е дꙋ́ш҆ма́нинь на д҃шѣ́та на́ша,ето̑ дрьжѝ на́мь кара́зь сѣ̑когы 39.318б; **дръжа мъст.** *Мъстя, отмъщавам.* и҆ гⷭ҇ь въ є҆вл҃їе ре҆́… и҆ да смѐ незло́бивы като̑ дѣца̀. защо̑ дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ за́висть 34.249б; **дръжа на главата си.** *Живея с мисълта, със съзнанието за нещо.* и҆ слѣ́зи мꙋ̀ теча́ха и҆з҆ ѻ҆́чи́те и҆ дꙋ́маше. гдѐ лѝ е ѻ҆нова̀ врѣ́мѐ, кога́то дрьжа̑ на главѣ̑та си ст҃ых҆ таи́нь х҃вь, на бж҃твнаа лв҃ургі́а. а҆̀ сега̀ сѝ ѿскврьнꙗва̑ главѣ̑та със҆ гно́ищѥ 9.67б; **дръжа нечия дума.** *Послушам, изпълня нечия дума, мнение, желание, заповед.* ѻ҆ти са сте ꙋ҆ра́ниле самы́ си и҆ и҆з҆ма́миле та вы̑ се стои̑ сега̀ да сѐ мѣ́чите. ѻ҆ти ма не послꙋ́шах҆тѐ и҆ дꙋ́мата ми не дрьжа́х҆те, да го̀ не распи́нах҆те 18.201; **дръжи ме страх.** *Боя се, страхувам се.* и҆ прости́ се съсльзи (!), и҆́ пꙋсти а҆̀ да сѝ и҆́де. защо̀ стра̑ го дрьжа́ше да и҆ ре́чѐ посто́и е҆́днакь 17. 175.

сег.: 1ед. дрьжꙋ̀ 12.114, дрьжа̑ 18.188б, *2ед.* дрьжи́шь 2.14, 9.70б, 19.207б, 32.224, 39.304б, дръжи́шь 32.223б, дрьжишь 32.223б, 32.224, *3ед.* дрьжѝ 1.6, 3.20, 9.63б, 9.64б, 9.70б, 11.87б, 12.110, 15.141б, 15.143б, 15.149, 15.151б, 16.162б², 17.163б, 17.172б, 18.178б, 18.179, 18.188, 32.230б, 32.231, 33.234б, 33.246, 34.249б, 39.307б, 39.318б, дрьжи́ 2.14, 11.98, 39.303, дрьжѝ 12.119, дрьжи 37.27б, дрь́жи 39.302б, 39.311б, 39.315б, 40.323², *1мн.* дрьжѝ 11.107б, 15.153б, 15.155б, 16.159, дрьжиме 15.155б, дрьжи́ме 18.198б, 39.295б, *2мн.* дрьжите 11.107, дрьжи́те 18.204², *3мн.* дрьжꙋ̀ть 6.48б, дрьжꙋ̀ть 9.71б, дрьжъть 18.188, дрьжь́ть 20.209, дрьжа́ть 31.218, дрьжеть 31.219б; *имперф.: 2ед.* дрьжа́ше 35.262, *3ед.* дрьжа́ше 5.28, 6.47б, 8.58б, 9.61б, 9.70б, 11.89б, 11.97, 12.110б, 12.111, 14.127, 15.138, 15.139, 15.140б, 17.164, 17.175, 18.182², 34.252, 35.263, 37.277б, 39.315, 40.324, дрь́жа́ше 6.47б, дрьжаше 12.110, 15.133, 18.182б, дръжаше 17.164, дрьже́ше 39.309б, дрь́жеше 39.313, *3мн.* дрьжа́ха 3.18, 4.22, 18.195б, 32.228б, 32.229, дрьжаха 18.197, дрьжа́хꙋ 36.269, дрь́жаха 40.320; *аор.: 1ед.* дрьжа̑ 9.67б, *3ед.* дрьжа̀ 21.210, дрьжа́ 38.284б, *2мн.* дрьжа́х҆те 18.201; *форми от перф. тип: 1ед.* съ́мь дрь́жаль 35.264б, *3ед.* е дрьжаль 18.205б, ѐ дрьжа́ль 39.319, *1мн.* сме дрьжа́ле 18.200б, *3мн.* са дрьжа́ле 32.229; *бъд.: 3ед.* щѐ да дрьжѝ 18.188б; *пов.: 2ед.* дрь́ж҆ 9.67, дрь́жь 39.306б, *2мн.* дрь́ж҆те 6.45, *описат. 3ед.* да дрь́жи 39.296б, *1мн.* да дрьжимь 13.125, 34.249б, да дрьжи́ме 31.222б; *страд.: сег. 3ед.* се дрьжѝ 15.136, 35.260; *безл.: сег. 3ед.* дръжи́ се 34.251; *прич.: сег. страд. ед.: м.* дрь́жимь 11.85б; *дееприч.:* дрьжеще́ць 9.67, дрь́жещець 11.99б.

дръжа се *несв.* (14) **1.** *Държа се; проявявам се по определен начин; придържам се към нещо, съблюдавам определени норми в поведението си.* а҆̀ і҆ѡа́ннь това̀ си́ч҆ко раз҆бра̀ и҆ разꙋмѣ̀. и҆ мꙋ́жьскы̀ се дрьжа́ше 12.114б; ако лѝ ще́шь да навїе́шь на кара́зь да нѐ дрьжи́шь, а҆̀ тѝ се дрь́жь на кро́тость и҆ на длѣ́готрьпѣ́нїе 19.207б; и҆ тїѐ сѣ̑ дрьжа́ха на чи́стота. и҆ мнѡ́го дꙋма́ха ца̀рꙋ да сѝ оу҆ми́рѝ срⷣцето 7.51; махни́ се ко́л҆кото мо́жешь чл҃че ѿ кꙋр҆во́в҆ство и҆ ѿ чю́жды жены̑. и҆ дрь́ж҆

се чи́стотень 1.7. **2.** *Имам се, мисля се, смятам се за някакъв.* а҃ко лѝ ще́шь да навїе (!) на пра́зно почи́танїе, а҃ ты̀ нѣдѣ́и лю́бы похва́ла… а҃мѝ повече възлюби̑ да тѐ ѱ́ювать и̇ ѻ́сѹ́жать. и̇ да́ те стрю́вать льжа. а҃ ти се дрь́жь са́мь себѣ̀ си̑ ѿ си́чкитѣ грѣ́шници най грѣ́шень 19.208. **дръж се и крѣпи се.** *Като призив, подкана за вдъхване на бодрост, смелост, кураж и за израз на морална подкрепа – дръж се и крепи се!* и̇ тога́зи а҃гг҃ль мю̀ се г҃нь ѧ҃ви̑… и̇ ре̑ мю̀. ра̑уй се дими́трїе вои́не х҃вь, дрь́ж҆ се и̇ крѣпи́ се да побѣди́шь тво́йте вра̀гѡве 9.64б; ре̑ е҃мю̀ г҃ь. дрь́ж҆ се и̇ крѣпи́ се е҃ѵ҆ста́тїе, а҃зе сь̀мь те́бе помо́щникь и̇ на тво́йте дрю́гѡве 5.31; и̇ ю̀ тѣ́зи но́щь ца́рь щѣ́ше да хва́ти ма̑ѳе̑а. а҃ х҃с сѐ ѧ҃ви̑ ма̑ѳе̑ю и̇ ре̑ мю̀. не бои се мат҆ѳе̑ю а҃зь е҃с҆мь със тебѣ̀, а҃ми се̑ дрь́жь и̇ крѣ́пи се 37.275; **дръжа се на високо.** *Придавам си важност, големея се, надувам се.* чл҃кь е҃… дне̑ ю̀ болѣ́р҆ство, а҃ ю̀трѣ ю̀ гро̑бь… дне̑ се дръжѝ на висо́ко, а̇ ю̀трѣ го опла́кю̀вать… са́м҆си се себѣ̀ не знае, а҃ на висо́ко се вди́га 31.21б.

сег.: 3ед. се дръжѝ 31.21б; *имперф.: 3ед.* се дръжа́ше 12.114б, *3мн.* се̑ дръжа́ха 7.51; *пов.: 2ед.* дрь́ж҆ се 1.7, 5.31, 9.64б, 32.229б, 32.230б, дръж҆ се 5.30б, се дрь́жь 12.120, 19.207б, 19.208, се̑ дрь́жь 37.275, *описат. 1мн.* да се дръжѝ̑ 4.26б.

дръжава *ж.* (11) **1.** *Държава, страна, царство.* а҃ ц҃рь фо́ка цр҃огра́д҆скы̀ прово́ди повелѣ́нїе ре́дсѡ̑ по нѥ́гова дръжа́ва да сѐ съберѐ во́йска на помо́щь хр҃тїа́нсѡ̑ 39.313б; и̇ ради̑ тѣ́зи нѥ́гова добрына̑, та̑ бѣ́ше почьте́нь по си́ч҆ка дръжа́ва, ца́рю̀ маѯимїа́ню̀ 9.62. **2.** *Прен. Господство, могъщество, власт.* де̑то е въ трои́ци ѐди́нь бг҃ь, что мю̀ се си́ч҆ко покланя́ва… де̑то ни̑кои не може да и̇ска́же дръжа́вата мю̀ что̑ вла́да на̑ҭ си́ч҆кыи свѣ́ть 15.131; а҃мѝ ѡ̑ слю̀гы и̇ послю̀шници мои̑ бѣ̑соове. затворѣ́те на а҃дь врата̀та, и̇ по̑прѣ́те гы тврь́дѣ. защо̑ и҃де и̇ дои̑дѐ врѣ́ме да сътриѐ на́ша дрьжа́ва 35.263. **арбанашка дръжава.** *Албания.* и̇ ско́чи ю̀на́ш҆кыи със҆ь бж҃їе повелѣ́нїе. и̇ прѣѐ македо́н҆ска землѧ̀… и̇ си́ч҆ка землѧ̀ ѳеталїи́скаа. и̇ трива́лїа ю̀зѐ. така̀ и̇ дал҆матїа. що ѐ а̇р҆бана́ш҆ка дрьжа́ва. и̇ прѣѐ, и̇ до дра́ча 8.59; **френска дръжава.** *Франция.* и̇ ре̑ и̇мь. не и҃щю̀ ва́мь ни̑ сребро̑, ни̑ зла́то… а҃мѝ вы̑ и҃щемь, що ѐ на ва́ша фре́н҆ска дрьжа́ва гра́дь ѐпива́ти, детѡ̑ и҃ма та́мо мо́щи ст҃ѣ́и пе́т҆ки 8.59.

ед.: дрьжа́ва 8.59², 9.62, 13.125б, 14.129, 31.21б, 35.263², 39.308б, 39.313б, *чл.* дрьжа́вата 15.131.

дръжавен *прил.* (1) *Държавен, който владее и управлява държава; властващ.* и̇ подю̀махю̀ ст҃їи ѡ҃ц҃и и̇ ре́коше. мнѡ̑го лѣ́тныи и̇ дрьжа́вныи ца́рю̀. видѣ́х҆ме̑ легома̀ злѣ̀ сто́ри то́изи а̇рхїерѐи межю̀ на̑ и̇ ны́е и̇сповѣ́даме. а҃ми се̑ мл҃имь на тво́е цр҃тво. сега̀ за тѣ́зи ра́бота ны́е да го и҃зва́ди̑ ѡ҃ вл҃чьство 15.141б.

ед.: м. дрьжа́вныи 15.141б.

дръзая *несв.* (1) *Дерзая, проявявам дръзновение и смелост.* и̇ чю̀ гла̑ ѡ҃ неви́димо че мю̀ ка́же. дрьзаи̇ и̇ по̑кани се ѐѵ҆статїе. защо̀ дои̑дѐ врѣ́ме па̀кь да си по́йдешь на прьва̑та своа̀ по́чьсть 5.34.

пов.: 2ед. дрьзаи̇ 5.34.

дръзна *св.* (1) *Дръзна, проявя дързост; посмея, осмеля се.* и̇ защо̑то е добрѣ̀ да потаи́шь нѣ́коа таи́на цр҃ьска ра́бота. а҃ бж҃їа ра́бота да прока́зю̀вашь, и̇ на ст҃ы́те бж҃їи что сь̀ чини́ле добрѣ̀ е и̇ по̑о́бно е ѧ҃сно да ка́зю̀вашь. затова̀ дрьзнь̀хь и҃ а҃зь 15.132б.

аор.: 1ед. дрьзнь̀хь 15.132б.

дръзновение *ср.* (2) *Дръзновение; предизвикателна смелост, храброст; дързост.* тога́зи ре̑, ще̑ да ста́не праве́дникь със҆ голѣ́мо дрь́зновѐнїе наспореть ѡ҃ного́зи де̑то го́ е о҃скрьби́ль 12.118б; видѣ́ха а҃пла і҃ѡа́нна, ка́ко

inslav

ꙋ҃чи лю́дїе със҆ голѣмо дрьзнове́нїе и҆ чю́деса чи́ны 6.43б.

ед.: дрьзнове́нїе 6.43б, дрѣзнове́нїе 12.118б.

дръпна *св.* (2) *Дръпна; с бързо и рязко движение, с дърпане премества някого от едно място на друго.* и҆ дрꙋ́гие ѻ҆́бще ѿ нарѡ́да дрь́пнаха ст҃го ѿ че́рковата бїи́щець и҆ ти́каха го. и҆ и҆спь́диха го вь́нь 39.307б; и҆ в тои́зи ча҃ кога̀ налѣ́а ча́шата и҆ пода́ваше ꙗ҆, а҆мира́томꙋ… є҆́то напра́сно вели́кы̀ гесѡ҃гїе дрь́пна мом҆ка́то҃ и҆ оста́ви го пра҃ѣ ма́йка мꙋ 39.316б.

аор.: 3ед. дрь́пна 39.316б, *3мн.* дрь́пнаха 39.307б.

дрѣво *вж.* **дръво**

дрѣмя *несв.* (4) *Дремя; изпадам в дрямка, в полусън.* като҃ ка́же и҆ прр҃кь дв҃дь є҆то̀ не дрѣметь ни̑то҃ заспи́вать. а҆ми̑ пазѣ́ть і҆и҃лꙗ сн҃ рѣ҃ а҆́гг҃лы пазе́ть на҃ и҆ не задрѣ́мꙋвать 39.318б; а҆ми се мо́лю на гп҃д҆ство вы, не зама́ювайте се и҆ не дрѣмѣ́те. а҆ми̑ послꙋ́шайте съси́ч҆ко (!) ср҃це. да раз҆бере́те за ст҃го нико́лае и҆ дрꙋ́гыте мꙋ чю́деса 15.142б.

сег.: 2мн. дрѣ́мете 38.287, *3мн.* дрѣметь 39.318б; *пов.: 2мн.* дремѣ́те 9.70, дрѣмѣ́те 15.142б.

дрѣнополе *МИ* (1) *Дряно поле, народно название на Адрианопол (Одрин).* ѿ като҃ прїѐ ѡ҆нїа̀ мѣ́ста и҆ гра́дѡве. врьнь́ се па̀кь да и҆де в҆ри́мь (!). и҆ тогази слꙋ́чи се като҃ се вра́щаше та̀ ꙋ҆мрѣ̀ ца̀рь траиа́нь. и҆ дрꙋ́гыи въца̀ри се намѣ́сто нѥ́го ца̀рь а҆дрїа́нь, що є҆ съгра́дил҆ дрѣно́поле 5.38б.

дрѣно́поле 5.38б.

дубрава *ж.* (2) *Дъбрава, дъбова гора.* то́изы монасти́рь дохїа́рь. та҃ бѣ́ше тога́зы съграде́нь на є҆дно̀ мѣ́сто че́ста дꙋбра́ва, и҆зьѡ̀колꙋ, и҆ без҆во́дно мѣ́сто 11.102б. // *Образно.* дꙋбра́вїе, и҆ ово́щїе, и҆ ка́менїе, и҆ си́ч҆ки дрь́вїа щь́ть да въскрьбе́ть ѻ҆ ро́ж҆бата чл҃чьскаа защо гы и҆зльга и҆ и҆з҆мами 18.193б.

ед.: дꙋбра́ва 11.102б; *мн.:* дꙋбра́вїе 18.193б.

дувар *м.* (2) *Дувар; стена, зид.* та҃ бѣ́ше си́ч҆кїать гра҃ве́сь, зла́ть, и҆, в҃ї. дꙋва́ре ѻ҆б҆градень и҆, ѯ҃в. стльпове. и҆ вь́трѣ на сѣ́кы дꙋва́рь, д҃. рѣ́кы, ѻ҆б҆ти́чаха 32.227б.

ед.: дꙋва́рь 32.227б; *мн.:* дꙋва́ре 32.227б.

дудумаше (!) *вж.* **думам**

дукат *м.* (6) *Дукат, стара сребърна или златна монета.* а҆ то́и ми ре҃. а҆ко и҆́машь бра́шно да ꙗ҆дешь, и҆ да даде́шь ѿкꙋ́пь на гимїа… а҆з҆ мꙋ реко҃… а҆зь брашно не́ма҃. ни̑ дꙋкати и҆ма҃ 17.169; и҆ зе́мате имь щото҃ и҆мать на́йхꙋбаво… та҃ набере́те дꙋ́кати мнѡ́го. и҆ напра́вите, кы̑щи хꙋ́бави и҆ кра́сны 18.178б; съмрь́ть є҆ оу҆́бїїца немл҃ти́ва. съмрь́ть със҆ дꙋ́кати не мо́же да сѐ ѿкꙋ́пи 31.219.

мн.: дꙋ́кати 17.169, 31.219, дꙋ́кати 18.178б, дꙋка́ти 18.196б[2], 18.202б.

дукс *м.* (2) *Дукс; управител на област, град през Средновековието.* ца́рь кон҆стан҆тинь… сто́ры є҆дного̀ дꙋ́ꙗа на вла́ш҆кои земли̑ да по́йде, и҆́мето мꙋ бѣ́шѥ лесѡ́нтїе 9.66б; и҆ сто́ри го дꙋ́ꙗа. на солꙋ́нь и҆ на си́ч҆ка земли̑ ѳеталїи́ска господа́рь 9.62.

ед.: дꙋ́ꙗа 9.62, 9.66б.

дулу (!) *вж.* **долу**

дума *ж.* (354) **1.** *Дума, единица на човешката реч, съставена от един или няколко звука, която изразява определено понятие.* и҆ де̑то е ѿ небы́тїе что҃ немаше свѣ́ть. и҆ ничто҃ на то́изи свѣ́ть. а҆ бг҃ го въ бы́тїе сто́ри със҆ є҆́дна дꙋма, и҆ бы̑ свѣ́ть 15.131; а҆ а҆́дь до́лꙋ ѿ стра҃ тресѣ́ше сь… и҆ дꙋ́мы нѣкак҆ви дꙋ́маше и҆ стѣ́нѥши 35.263; вели́кь є҆сѝ г҃и и҆ чю́дна є҆ твоа̀ ра́бота, и҆ ни̑ є҆дна дꙋма ѿ на́ша ꙋ҆ста̀ мо́же да похва́ли чюдеса́та твои̑ 15.153. **2.** *Дума, говор, устна реч, говорене.* и҆ дꙋма е, что҃ го и҆зьꙗ҆вл҃ѣва ꙋ҆мь чл҃чскы̑, сн҃ рѣ҃. что̑то нѣчто҃ помы́сли ꙋ҆мь чл҃чь́скыи, а҆ дꙋмата́ мꙋ и҆з҆ꙗ҆ви̑ мы́сльть 38.284б; ни̑когы по́старого

inslav

не прѣтечѝ съсъ дꙋ́ма. а҃мѝ почѣ́кай да ѝска́же то́й щѡ̀ зна́е, ѝ на́поконь а҃ко тѐ попи́тать за нѣ́що кажѝ ка́кь зна́ешь ѝ тѝ 1.5б; є҃дна́ е дꙋ́ма вънˀкашˀна что̑ дꙋ́маме със̾ оу҃стата, ѝ чю́е ю̀ сѣ́кы 33.233б; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь на є҃ди́нь монасти́рь... и҃мето мꙋ бѣ́ше зо́сима. ѝ ка́кь бѣ́ше постникь ѝ дꙋ́ма и҃маше кра́сна 17.164. **3.** *Дума; това, което се казва; нещо издумано, изречено.* тога́зи като̑ видѣ̀ жена̑ ѝро́ва а҃пла что̑ сто́ри, ѝ дꙋ́мыте мꙋ чю̑. ѝ ре҃ мꙋжꙋ́томꙋ сѝ. ѿкы́дѣ дойдѐ до на҃ то́йзи бл҃гыи чл҃кь 36.272; ѻ҃ти ми бѣ́ше ре́кль. ѻ҃рꙋ́жїе ѻ҃стро... на срце́то моѐ щѐ да влѣ́зе. є҃тꙋ сега̑ събы́ ти се дꙋ́мата, ѝ какˀва мѐ скрь̀бь пости́гнѣ̑ 35.261б; ѝ ка́же ѥ҃ѝ... дꙋ́маи. не прѣста́нꙋваи що є̀ добро̑ на дꙋшь̀ть ти да го ѝска́жешь. ѝ тиꙗ̀ па́кь започѐ да сѝ ка́зꙋва дꙋ́мьть 17.169. // *Изказана молба, желание.* а҃ми г҃и ѝспльни ми дꙋ́мата... да́ мꙋ ѝсѣ̀хˀне рꙋ́ка̑та, ѝ съста́вите да мꙋ̑ се ѝзˀме́нѧ 36.272б; ѝ послꙋ́ша і҃ѡа́нн мл҃ба́та ѝ дꙋ́мата на своа ма́ика 12.109б. // *Това, което е написано; нещо написано.* ѝ попита нѣ́коѐго ста́рˀца. ѻ҃че. скажѝ́ ми щѡ̀ дꙋ́ма та́зи кнїг҃а, ѝ тїа́ дꙋ́ми щѡ̀ казꙋвать 2.9б; ѝ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стльпь... ѝ на врь̀хь стльпꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы. ко́и мѐ оу҃да́ри на главѣ̀та, щѐ да найде мнѡ̑го зла́то 11.100б. **4.** *Изказано мнение, преценка, мисъл за нещо.* трѝ дꙋ́ми ти́ꙗ щѡ̀ сѣ̀ х҃вы. є҃дна̀ ка́же да сѐ ѿвры́же... вто́ра, да си зе́ме кр҃ть свои̑. тре́тꙗ, да до́иде слѣ̀дь ме́не 16.158; и҃ма́ше ѝ кро́тость вели́кꙋ. ѝ смѣре́нїе лю́блꙗше. ѝ дрьжа́ше х҃ва дꙋ́ма, что̑ ре҃ въ є҃вл҃їе. наꙋчи́те се ѿ ме́не 14.127; ви́дите лѝ тѣ̀зи мнѡ̑го воиска... а҃мѝ да ви́дѣ҃ что̑ да сто́рѣ҃... да сѐ и҃збави́ѣ҃ ѿ тѣхˀныте рꙋцѣ̑. ѝ на́говорише се сичˀките є҃днѣ̑ дꙋ́ма със̾ ца̀ра 33.241б. **давам дума богу.** *Отговарям пред Бога за извършени дела, поемам отговорност за нещо, давам обяснение.* тогѝва щьть да въскр҃нать кметовете, ѝ да г҃и̑ вла́чать сѝчˀките лю́дїе пр҃ѣ̑ ба҃, да да́вать дꙋ́ма бꙋ̑. защо̑ са доса́жале на сиро́масите 18.196б; **друга дума немам.** *Не говоря за друго, говоря само за едно нещо.* а҃ ѿнˀзи мꙋ́жь расла́нь гесѡ̑г҃їевь ба́ща зова̀ хр҃тїа́не що̑ се намѣ̀риха тамо̑ вˀче́рˀкова. ѝ заве́де г҃ы̑ въ дѡ҃ свои̑ на слꙋ́жˀбата. ѝ ка́то̑ сѣ̀ха на трапе́зата дрꙋ́га дꙋ́ма̀ не́маха. а҃ми тькˀмо за с҃на и҃ гесѡ́рˀг҃їе 39.314б; **дръжа (удръжа) нечия дума.** *Послушам, изпълня нечия дума, мнение, желание, заповед.* ѻ҃ти са сте ꙋ́ра́ниле самы́ си ѝ ѝзˀма́миле та вы̑ се стои̑ сега̀ да сѐ мѣ̀чите. ѻ҃ти ма не послꙋ́шахˀтѐ ѝ дꙋ́мата ми не дрьжа́хˀте, да го̀ не распи́нахˀте 18.201; а҃ то́и не послꙋ́ша бж҃їю заповѣ̀дь. ѝ не ꙋ҃дрьжа̀ нѥгова́та дꙋ́ма. а҃мѝ прѣстьпи во́лꙗ бж҃їа, ѝ ꙗ҃де... ѿ ѻ҃нова̀ дрь̀во разꙋ́мно 38.284; **една дума.** *Едно нещо, нещо кратко.* ѝ пойдо́ха та мꙋ̑ ре́коха. мнѡ̑го лѣ́тны̑ ца́рꙋ, бъ̑ да ти̑ ꙋ́мнѡ̑жѝ ца́рˀството. є҃дна дꙋ́ма щѐ́мь да ка́жѐ҃ пр҃ѣ̑ твоѐ ца́рˀство, ѝ да ны̑ не омразѝ́шь 9.63; **извадя хулни думи.** *Похуля, оклеветя.* ѝ ѳеѡфи́ль разˀбра̀ что щѐ да сѐ сто́ри гнѣ̀вь на нѥ́го. ѝ пꙋстѝ до ца́рица є҃вдо̑ї҃а ѝ ѝзва́ди хꙋ̀лˀны дꙋ́мы на і҃ѡа́нна. ѝ разˀгнѣви́ се цр҃ца по́тврьдѣ, на і҃ѡа́нна 12.114б; **прилегне ми на думата.** *Дойде ми на думата, настъпи подходящ момент да кажа нещо.* мл҃ю вы се послꙋ́шаите със̾ сичˀко срце, недѣ́ите задрѣ́мꙋва, трѣ́бꙋваше є҃дна́кь ѿнапр҃ѣ̑ да вы̑ ре́кꙋ а҃мѝ сега̀ ми прилѐгна на дꙋ́мьта 33.238; **принеса думата.** *Възпроизведа, повторя нечии думи.* а҃мѝ да принесѣ҃ дꙋ́мата що́то̑ ка́же пр҃рькь дв҃дь залꙋ́до се мльвы ѝ трꙋ́ды сѣ̀кы чл҃кь на земл҃ꙗта 31.215б; **прифатям** *и* **прифатя нечия дума.** *Хващам вяра някому; повярвам на казаното от някого, приемам думите му за верни.* ѝ ѿнїа́ за́вистници видѣ̀ха, какˀ сѐ двои̑

inslav

ѐвла́вїе със҆ оу҆мъ́т҆ сѝ и҆ не прифа́та и҆́мь ду́ма́та. а҆ тїѐ събра́ше ме́жду се́бѣ сѝ и҆ма́нїе мнѡ́го, и҆ да́доше ѐвла́вїю, да и҆мь прифа́ти ду́мъта, и҆ да сто́ри т҃ѣ на тѣ́зи по́честь, дѣ́то ю҆ и҆́мах҆у ѡ҆́нїа трѝте вла́стелѥ 15.145; **пронесе се дума.** *Пусне се слух, разпространи се мълва за нещо или някого.* и҆ ѡ҆тога́зи на́че да слу́жи бг҃. ꙗ҆́ко. и҆ прене́се се ду́ма за не́го по си́ч҆кы то́йзи гра́дь 40.321б; **просѣя дума.** *Пусна слух, разпространя мълва за нещо.* и҆ ѹ҆ченицѝте му҆... го ѹ҆крадо́ха. и҆ и҆зва́диха хы́трина и҆ просѣ́аха ду́ма ка́кь ѐ҆ въскр҃лѣ ѡ҆ мрьтвыхь 36.269б; **своя дума.** *Собствено мнение.* и҆ събра́ше се си́ч҆кы ѐп҃кпы и҆ клири́кы. и҆́ сътвори́ше събо́рь. и҆ си́ч҆ки ре́коше по́редѡ҆ сво́а ду́ма. є҆́де ко́и досто́инь ѐ҆ да бу́де на́мь а҆рхїерей 15.138; и҆ съста́ви се вели́кь събо́рь. и҆́ почѐху да ду́мать по́редѡ҆ вл҃цыте сѣ́кыи своа̀ ду́ма 15.141.

ед.: ду́ма 1.5б[2], 2.9б, 3.17б, 3.18б, 5.27б, 5.32, 5.33б, 5.38, 7.51, 9.61, 9.63, 9.72б, 9.73, 11.90б, 11.102б, 11.107б, 12.115б, 13.121б, 14.127, 15.132, 15.138[3], 15.141, 15.142б, 15.146, 15.147, 15.153, 16.161б, 17.164[2], 17.176, 18.180б, 18.186, 18.196б[3], 18.203б, 31.220, 33.233б[5], 33.237б, 33.238б, 33.239[4], 33.241б, 33.242, 33.243, 33.244б, 34.249, 34.251, 35.256б, 36.269б, 36.271б, 38.281б, 38.282б, 38.283, 38.284[5], 38.284б[2], 38.289, 38.289б, 38.291б, 38.293, 38.294, 39.297, 39.298б, 39.307, 39.310б, 40.321б, 40.323, дꙋма 1.7, 11.104б, 15.131[2], 15.134, 15.138б, 15.153, 17.172б, 18.179б, 18.201, 33.238б, 33.239б, 35.264, 38.293, дꙋма 17.164б, дꙋма 39.301, 39.304, дꙋма̀ 39.302б, дꙋма̀ 39.306б, дꙋма̀ 39.314б, *чл.* ду́мата 2.11б, 3.20б, 5.37б[3], 5.38, 5.39, 6.44б, 7.50б, 11.86б, 11.89, 11.10б, 12.109б, 12.114, 15.133б, 16.157б, 16.158, 17.173б, 17.174б, 18.190б, 18.197[2], 18.201, 31.215б, 33.233б, 33.245, 33.245б, 35.259б, 35.261, 35.261б, 35.264б, 36.271б, 36.272б, 37.275б, 38.286, 38.291б, 38.292, дꙋмъта 9.66, 15.145, 15.146, 15.155б, 33.245, 34.251, 36.269б, дꙋмата 10.78б, 17.169, 35.265б, дꙋмьта 13.124, 33.238, 33.239, дꙋмѣ́та 15.138б, дꙋма́та 15.145, дꙋмьть 17.169, дꙋмата́ 38.284б, дꙋма́та 38.286б; *мн.:* ду́мы 1.5б, 5.29б, 5.33, 6.46б, 7.51, 7.51б, 7.53, 8.58, 9.61[2], 9.61б[3], 9.62б[2], 9.63, 9.64, 9.66, 9.69, 9.73, 9.73б[2], 10.76б, 10.79, 11.84[2], 11.84б, 11.87, 11.90б, 11.91, 11.94, 11.100б, 11.106, 12.112б, 12.114б, 12.116б, 15.137б, 15.140б[2], 15.141, 15.156б, 17.167, 17.168, 17.169, 17.176, 18.177б[3], 18.178, 18.179, 18.179б, 18.180, 18.180б[5], 18.183, 18.186, 18.187, 18.190, 18.190б[2], 18.191, 18.192, 18.192б, 18.199, 18.200б, 18.201[2], 18.201б, 18.203б[2], 18.204б, 18.205, 18.205б, 18.206б, 20.209, 31.216б, 31.219, 31.222б, 33.233б, 33.234, 33.235б, 33.237, 33.238, 33.239б[2], 33.243, 33.243б, 33.244, 33.244б[2], 33.245, 33.245б, 34.248б[5], 34.249б, 34.250б, 34.251, 34.255б, 35.260, 35.260б, 35.262б, 35.263, 35.264б, 35.266, 36.267[2], 36.268б, 36.269б, 36.270, 36.271, 38.281б, 38.284б, 38.287, 38.287б, 38.288, 38.288б[2], 38.289, 38.290[2], 38.293б, 38.298б, 40.320б, 40.322, ду́ми 2.9б, 2.13, 2.14, 3.17, 4.23б[2], 5.29б[2], 5.30, 5.33, 5.40б, 6.44б, 6.48, 7.53б, 10.79, 15.154б, 16.158, 17.164, 17.168б, 17.171, 17.172б, 18.190б[2], 33.236б, 33.243б, 34.248, дꙋми 2.10[2], 8.56, 35.265б, дꙋмы 7.52б, 14.126б, 18.201б, 18.204, дꙋмь 38.290б, дꙋми 39.295, 39.302, дꙋмы 39.295б, 39.296, 39.308, дꙋмѝ 39.302, *чл.* ду́мите 6.44б, 9.61, 17.169, 33.236, 34.248б, ду́мыте 9.61, 9.63, 9.69, 11.84б, 11.90б, 11.91[2], 11.94, 15.150, 18.205б, 33.237б, 33.238, 33.244, 35.263, 36.272, 38.290, 39.291, дꙋмы́те 18.179, 38.287, дꙋмыте 33.234, дꙋ́мите 33.238, дꙋмѝте 39.309.

думам *несв.* (370) **1.** *Думам, служа си с устна реч; говоря.* и҆ рѣ҆ мꙋ... а҆́зь катѡ̀ ѻ҆́нѣмѣ̀, и҆ ѹ҆мрѣ̀ катѡ̀ сѣ́кыи чл҃кь. и҆́ пла́чь катѡ̀ пла́чѣха чю́а̀, а҆̀ми̇ не мо́жа̀ да ду́ма̀ 11.103б; и҆ прите́че насрѣ́ща т҃ѣ. и҆ и҆з҆гори и҆мь ѡ҆чите. и҆ тїѐ ѡ҆ бо́лесть ѡ҆ставиха сѝ ѡ҆ру́жїето и҆ бѣгаше. и҆ дойдо́ше при ца́ра, и҆ не могу́ть да ду́мать 37.276. // *Изричам, произнасям, изговарям.* мака́рь и҆ свои̇ нѣ́кои да мꙋ҆ бъ́де, а҆ то́и го ѻ҆́мрази̇. и҆ є҆́днакь что̀ чи́ни пиа́нь зло̀. дѣ́то не по́о́бае ни̇ да ду́маме ни̇ да пи́шеме 11.108; а҆ а҆́дь до́лу ѡ҆ стра̀ тресѣ́ше сь... а҆̀ми̇ и҆́ ду́мы нѣкак҆ви ду́маше и҆ стѣ́нѥши 35.263. **2.** *Думам; изричам нещо на глас, изразявам гласно мислите си; говоря, казвам.* и҆ катѡ̀ се х҃с възнесу́ваше на н҃бе́то. и҆ а҆пл҃е́те гле́дахꙋ и҆ ду́ма́хꙋ, не ѻ҆ста́ви на̀ да смѣ̀ сы́ра́ци г҃и 38.286б; и҆ начѐ да пла́че

и̑ да се мл҃ли бꙋ̑. и̑ дꙋ́маше, покажи́ ми г҃и. това̀ скро́вище, дето го́ си скры́ль ꙋ̑ тѣ́зи пꙋ́стынѧ 17.175; и̑ мнѡ̑жищь ви́диме пиѧ́ници чѐ дꙋ́мать безъ́пѣтно. а̑ ны́е и́мъ се присми́вамѐ 11.108. **3.** *Думам, обръщам се към някого с думи; говоря, казвам, приказвам някому нещо.* и̑ а̑пл҃ь ѳома̑ раꙋ̑ваше се и̑ дꙋ́маше а̑вва́нꙋ кꙋпцꙋ̑. не бо́и се и̑ не грижи́ се ни̑что̑ затова̀. тѣ́къ́мо вѣ́рꙋваи, и̑ ни̑что не щѐ́шь зло̀ добы̑ 7.53б; и̑ по ма́лъ́ко дни, разъ́болѣ се ѡ̑на́зи мома̀. и̑ тѐ́жъ́ко лежа́ше, и̑ пла́чѣше… и̑ дꙋ́маше на съсѣ́дете си̑. мл҃ю вы се кр҃тѣ́те мѐ 11.105; а̑ ѡ̑ны́ѧ є̑врѣ̑е рижаа́хꙋ на мѡ̑ѵсѣ̑а, и̑ дꙋ́маха мꙋ̑. защо̀ ты̀ на̑ и̑зве́де ѡ̑ є̑гѵ̑пъ́ть. и̑ не ѡ̑ста́ви на̑ та́мо да си̑ ꙋ̑мремь 16.160б; а̑ четврьтое па̀къ детѡ̑ да лю́би́шь баща́ си и̑ ма́ика си, и̑ да гы̑ почи́ташь колъ́ко можѐ и̑ никогы да и̑́мь дꙋ́машь злы̀ рѣчи 1.5. **4.** *Думам; изтъквам нещо, изказвам определена мисъл, мнение, твърдение; заявявам нещо.* и̑ дꙋ́мать е̑́дны̀ чл҃ци. оти а̑ко сѐ о̑́пыѥ̀, что̑ чи́ню (!) зло̀. и̑ ко́и гр҃ѣ́ и̑́ма за това̀ 11.108; и̑ па̀къ г҃ь дꙋ́ма въ є̑вл҃ї̑е а̑ко вї̑е проща́вате на дꙋшма́не чл҃ци съгрѣше́нїата тѣ́хны, прости́ ще и̑ бг҃ь, ва̑, съгрѣше́нїата ва́ша 1.6; ты̀ дꙋ́маше лꙋка́вы̀ чл҃ове́че не лю́блѧ, и̑́манїе. а̑ ты̀ прѣ́даде г҃а заради̑ и̑манїе 35.257; зара̑ то̀ва дꙋ́ма и̑ а̑пл҃ь па́въ́ль. а̑ко є̑ гла́день дꙋшманинь тво́й а̑ ти̑ го на́храни̑. а̑ко лї̑ е жъ́день напо́й го 1.6. **5.** *Разправям, предавам със свои думи (устно или писмено) нещо, което зная; разказвам.* и̑ пр҃р҃кь є̑ремїа дꙋ́ма и̑ ка́зꙋва. та рѐ. да́нь сь́ди на свои́те людїе̑ ѻ̀ти сѣ̀ є̑ди́нь є̑́зыкь и̑ є̑ди́нь ко́рень въ цр҃твото си̑… и̑ за самъ́ѱо́нѣ дꙋ́маше тои́зи пр҃р҃кь. защо̀ и̑ то́и бѣ́ше ѿ да́нова 18.184б, 185; да ска́жемь и̑ четвръ́тое. дето ѐ за ѡ̑нїа три̑те хи̑трьци ѿгдѐ разꙋмѣ́ше, и̑ прїидо́ше да се поклонеть х҃с. и̑ да дꙋ́маме за това̀ 33.241б. **6.** *Казвам, уведомявам за нещо (устно или писмено); съобщавам, известявам.* ме́не ꙋ̑тѣша́ва а̑пл҃ь, и̑ ка́же. бг҃ь сѐ ѿ чл҃чьско лицѐ не срамꙋ́ва. и̑ а̑ко̀ бы́хь на чл҃ци ꙋ̑га́ждаль хв҃ь ра́бь не бы̑ бы́ль, и̑ дв҃дь. ка́же, и̑ дꙋма̑ за те́бе и̑ мартꙋриса̑ пр҃ѣ ца́рїе, и̑ не ꙋ̑боахъ се 12.118; прѣ́вѣнь проводы напр҃ѣ ѿ ба̑, ѻ̑сте́нїи пр҃рци. та̑ ка́зꙋваха. и̑ дꙋ́маха какъ щѐ да сле́зе х҃с ѿ н҃бе́то на землѧ 18.177. **7.** *Мисля, възнамерявам да направя нещо.* и̑ па̀къ че́до моѐ гдѐ ѐ сега̀ пе́трь, ꙋ̑чени́кь твои̑ дѐто тѐ лю́блѧше и̑ дꙋ́маше, вче́ра, съсъ тебѣ̀ за́е̑дно̑ да ꙋ̑мре 35.261. **8.** *Думам си; мисля, разсъждавам нещо (гласно или негласно); мисля си, казвам си нещо.* и̑ загрижи́тѣ се за дꙋши́те ва́ши какь щьть да сѐ раздѣ́лѧть ѿ тѣло́то. и̑ помисли̑ на ꙋ̑мьтъ́ си̑, и̑ дꙋ́маи въ се́бѣ̑ си̑ дали́ ща ꙋ̑сѣ́мна доꙋ̑трѣ, и̑ли̑ не ща̑ 31.222б; и̑ стои̑ и̑ чю́ди се. и̑ дꙋ́ма си̑ самъ́ си̑. ко́и ѐ то́изи что̑то сто́ри съсъ ме́не тѣ́зи, мл҃ть. и̑ тѣзи ра́бота голѣ́мѧѧ и̑ чю́днаѧ. и̑ не мо́жаше да сѐ доꙋ̑мѣе. ко́й мꙋ е такъ́въ́зи помо́щникь 15.134б; и̑ ѿ то́изи д҃нь, тѣ́зи мы́сль и̑маше си̑ о̑́нъ́зи мꙋ́жь на срѣ̑цето. и̑ дꙋ́маше си̑ а̑ко до́йде па̀къ о̑́нъ́зи мо́й застꙋ́пникь, давно̑ бы́хъ́ го ꙋ̑сѣ́тиль, и̑ по́скорꙋ да текꙋ̑, да го̑ пости́гнꙋ 15.135. **9.** *Преценявам някого или нещо; съдя, отсъждам.* и̑ бл҃жѐ́ну і̑ѡа́ннь злаꙋ̑сты̀ детѡ̑ сѣдѝ на прѣсто́ль и̑ бы̑ вели́кь съсъ поꙋ̑ченїе и̑ прѣдо́брь. защо̑ праве́дно дꙋ́маше, и̑ ѡ̑блича́ваше ко́й то е́ немл҃ти́вь и̑ не зна́е ба̑ 12.112б. **10.** *Назовавам някого по определен начин, като го уподобявам с нещо; наричам, именувам.* та̑ затова̀ и̑ х҃а дꙋ́мать скѵ̑мень лѣвѡвь, защо́то бѣ́ше ѿ цр҃ькы̀ рѡ́дь, та̑ като̑ и̑ стан҃ь цр҃ь и̑ на н҃бето и̑ на землѧ̑та 18.185. **11.** *Издавам звук, стон (за животно).* кога̀ во́деть а̑́гне да го зако́леть. и̑ ка́то а̑́гьнъ́ць, си̑ рѐ ѿве́нь сто́и и̑ не дꙋ́ма като го стригѣ́ть. така̀ и̑ х҃с и̑́дѣше смѣре́но на распе́тїе 16.161. **12.** *Имам*

inslav

определено съдържание, глася (за откъс от текст). и̓ напи́са́ше и̓ тїѐ си́чˈкыте за нѥ́го писа́нїе, и̓ да́доха го а̓рˈка́дїю ц҃рꙋ. и̓ писа́нїето дꙋ́маше така̀. си́чˈкы̑ что̑ сѣ̀ въ италїи блѣ́ть бж҃їа. събра́ се събо́рь съсˈ вели́кыте прѣ́во прѣсто́лˈники 12.114; бг҃ прозі́ра чл҃кꙋ ср̑цето. и̓ слꙋ́шаите что̑ дꙋ́ма писа́нїе. не чинѣ́те зло̀, да не напа́дне о̓нова̀ зло̀ на ва̑, а̓ми сѐ наꙋ́чѣте добро̑ да чи́ните 15.150. **13.** *Означавам, имам определен смисъл (за текст).* и̓ поидѐ єдˈнꙋ́щь като си̓ хо́дѣше ꙋ̀ цр҃ква, и̓ слꙋ́шаше ка́то чьтѣ́ха апл҃ь. и̓ не разꙋмѣ́ваше що̀ дꙋ́ма и̓ попита нѣ́коѥго ста́рˈца. о҃ч҃е. скажи́ ми що̀ дꙋ́ма та́зи кнїг҃а, и̓ тїа́ дꙋ́ми що̀ казꙋ́вать 2.9б; и̓ ѿ тъзи гата́нˈка х҃в[а] ка́жꙋ́ть, ка́кˈь сѣ̀ с҃ѳ чи́нове нб҃ны. а̓ми̓ и̓ [зато] ва̀ не разꙋмѣ́вать добрѣ̀ что̑ дꙋ́ма та[зи га]та́нˈка 11.81б. **думам добро.** *Говоря добри неща, изказвам се благоприятно.* чю́вай да не о̓сѣ́дишь нѣ́кого ни̓ да о̓клеве́тишь. сѣ́когы добро̑ дꙋ́маи 1.5; **думам насрѣща някому.** ***а)*** *Изразявам несъгласие с мнението на някого, противореча някому.* и̓ да не оу̓ко́ришь ни̓когâ чл҃ка щото́ е ста́рь… и̓ ни́кога ста́рого не прѣти́чеи съсь дꙋ́ма та мꙋ̀ дꙋ́ма̀ насре́ща 1.5б. ***б)*** *Хуля, клеветя някого.* а̓зь вы̑ напра́вихь и̓ є̓зы́кь да пѣ́ете и̓ да сла́вите и̓́ме моѐ, и̓ да лю́бите писа́нїе и̓ да ꙋ̓чете ненаꙋ̓ченїи лю́дїе. а̓ вїе гы ѿтво́рихˈтѐ (!) на льжа̑ и̓ на ѱꙋ̀ванїе на кри́во дꙋ́манїе, и̓ чл҃кꙋ насре́ща да̑ дꙋ́мате 18.204б; **думам нищо и никакво.** *Говоря безмислици, глупости; празнословя.* нъ кога́ е пра́зникь и̓ праз̑нꙋ̀вашь, и̓ сѣ́дишь безˈ ра́бота… ѿи̓дѝ при чл҃ка и̓зˈбра́на. детѡ̑ зна́е и̓ мо́же да тѐ наоу̓чи. коѐ добро̑ да чи́нишь детѡ̑ да сѐ сп҃сешь. това̀ стрꙋ́вай кога́ си безˈ работа. а̓ недѣ́й седнѣ̀ та дꙋ́ма̀ ни́що и̓ ника[кˈ] во, и̓ да дꙋ́машь непри̓ичны (!) рѣ́чи, съсь марїѡ̀ле мла́ды 1.4б; **думам по лице и по воля човѣку.** *Угоднича, говоря угоднически, лицеприятствам.* и̓ за ґ҃їа нѥ́говы праве́днїи дꙋ́мы, дѣ̀то не дꙋ́маше по лицѐ и̓ по волꙗ чл҃кꙋ, а̓ми пра́во ѿбли́чаше зла̀то чл҃кꙋ. та го̑ ненави́дѣше ца́рица євдо̓ї҃а 12.112б.

сег.: 1ед. дꙋ́ма́мь 4.22б, дꙋ́мамь 4.22б, 6.43, 11.91б, 12.110, 17.164, 18.180б, 18.203б, 18.205, 33.236б, 33.237, 33.243, 35.262б, 38.288б, дꙋ́ма̑ 9.67б, 11.103б, 15.135б, 17.171[2], 18.196, 34.254б, 38.288б, дꙋ́ма̑ 33.243, 39.298б[2], 39.301, дꙋ̀ма̑ 39.299, *2ед.* дꙋ́машь 2.15, 9.64, 12.116, 15.154, 18.205б, дꙋ́машˈ 5.27б, дꙋ́машь 15.155, дꙋ́ма́шь 36.269б, дꙋ́ма́шь 39.302, *3ед.* дꙋ́ма 1.5б, 1.6[2], 2.9б[2], 2.12б, 3.19, 5.35, 6.42, 6.46б, 6.47б, 7.49, 7.50б[2], 10.77, 11.81б, 11.91б, 11.103, 11.104б, 15.131б, 15.150, 15.153, 15.154, 15.155б, 16.158[2], 16.161[3], 16.161б, 17.167б, 17.174, 17.175б, 18.178, 18.178б[2], 18.180б, 18.181, 18.184б, 18.186, 18.186б, 18.188, 18.190б, 18.194б, 18.197б, 18.203б, 18.205б, 21.210, 31.216б, 31.218, 32.223б, 32.224[2], 32.230, 33.241, 33.243б[2], 33.244б, 34.249б[2], 36.270, 37.275б[2], 39.305, дꙋ́ма 2.9б, 11.82б, 18.177б, 18.180б, 18.203, 31.217б, 31.218, доу́ма 11.81б, дꙋ́ма си̓ 15.134б, дꙋ́ма си 17.174, си дꙋ́ма 17.174, дꙋ́мамь (!) 32.231б, си̓ дꙋ́ма 33.233б, дꙋ̀ма 39.299, *1мн.* дꙋ́маме 1.3, 11.106, 11.108, 16.162б, 18.183б, 18.184б, 18.193б, 33.233б, 38.281б, дꙋ́маме 11.106б, 18.189, *2мн.* дꙋ́мате 4.23б, 18.204б, дꙋ́ма́те 39.303б, *3мн.* дꙋ́ма̑ 2.9б, дꙋ́мать 2.15б, 4.23б, 10.79, 11.82, 11.90б, 11.95, 11.108[2], 12.110б, 15.133, 15.141, 17.164б, 18.179, 18.182, 18.183б, 18.185, 18.190, 18.193[4], 18.200б, 18.203б, 33.244б, 34.248б, 34.249б[2], 37.276, 38.290б, дꙋ́ма́ть 9.61, 32.225, дꙋ́мають 11.108, дꙋ́ма́ть 16.161, дꙋ́мать 18.185б, 32.223б, дꙋ́матˈ си̓ 18.199, кꙋ́мать (!) 38.291б, дꙋ̀матˈ 39.302; *имперф.: 1ед.* дꙋ́ма̑ 11.104, си̓ дꙋ́ма̑ 12.117б, дꙋ́ма̑ 17.171, *2ед.* дꙋ́маше 35.257, 35.261, *3ед.* дꙋ́маше 2.14б, 5.27б, 5.30б, 10.76б, 12.113, 12.114, 13.122, 19.207б, 33.236, 35.261, дꙋ́маше 3.19б, 5.24б, 5.29б, 5.32, 5.33, 7.53б, 8.56б, 9.67б, 11.90[2], 11.95, 11.104б, 11.105, 11.107, 12.112б[2], 15.131б[2], 15.134б, 15.136, 15.140, 16.159, 17.166, 17.167б, 17.175, 18.178, 18.180, 18.181, 18.184б, 18.185, 21.210б, 32.230б, 34.249, 35.256б, 35.263[2], 37.273б, 37.278б, 38.286б, 38.292, 39.299, 39.299б, 39.311, 39.314б, 40.321, 40.323б[2], дꙋ́ма́ше 9.62б, 39.314, 39.315, дꙋ́маше си̓ 13.121[3], 15.135[2], дꙋ́маше си̓ 13.121б, 15.134б, дꙋ́ма́ше 33.235б, 35.259,

inslav

39.300б, 39.301б, 39.302б, 39.304б, 40.320, 40.322, 40.323б, дꙋдꙋмаше (!) 33.23б, дꙋмаше 39.301б², 39.302, 39.305, 39.305б², 39.306, 39.308², 39.309б, дꙋмаше 39.305, *3мн.* дꙋмаха 1.3, 8.58б², 11.104, 12.117б, 16.160б, 18.177б, 18.184, 18.191, 32.226б², 32.230б, 35.263б², 38.286б, 39.313б, 39.314, дꙋмаха сѝ 4.22б, 12.119б, 18.187б, 36.268, дꙋмаха 5.35, 39.300, сѝ дꙋмахꙋ 5.38, 11.105, сѝ дꙋмаха 7.53б, сѝ дꙋмаха 7.53б, дꙋмахꙋ 15.140, 15.151б, дꙋмахь сѝ 15.14б, дꙋмаха 16.159, 18.177, 18.201, 31.221б, 32.229б, 32.230б, 34.251б, 35.264, дꙋма́ха 18.192б, 35.265², 39.316, 39.317б, дꙋма́ха си 35.266б, дꙋма́хꙋ 36.273, 38.286б, дꙋмахꙋ 37.278, си дꙋма́ха 39.314б; *аор.: 1ед.* дꙋма́хь 5.33, дꙋма̑ 12.118, 17169, дꙋма̑ 38.288б, *3ед.* дꙋма̀ 5.39, 7.50б, 17.168, дꙋма̑ 15.137б, *3мн.* дꙋма́ха 6.44, 7.51б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ дꙋмалѣ 35.260б, *3ед.* е дꙋма́ль 18.180б, е дꙋ́мало 18.201б, ѐ дꙋма̀ль 18.201б, *1мн.* смѣ̑ дꙋмале 10.78, *3мн.* са дꙋ́мале 18.178, 18.185б, сѣ̑ дꙋ́мале 18.180б; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да дꙋма̑ 11.84, *2ед.* щѐшь да дꙋ́машь 31.219, 39.301б, *3ед.* щѐ да дꙋ́ма 18.187, ще да дꙋ́ма 18.187б, 18.203б, *1мн.* щѐ̑ да дꙋ́мамѐ 9.63, *3мн.* щѣ́ть да сѝ дꙋ́мать 18.180², щѣ́ть да дꙋ́мать 18.187б, 18.189б, 18.199б², 18.203, 18.205, щѣть да дꙋ́мать 18.191б, 18.192б, 18.193б, щѣть да сѝ дꙋ́мать 18.200б; *пов.: 2ед.* дꙋ́маи 1.5, 12.110б, 17.169², 17.174б, 19.207б, 19.208, 31.222б, 36.272б, дꙋмаи 11.91, *отриц. 2ед.* недѣ́й да дꙋ́машь 1.5, *със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́й) дꙋма̀ 1.4б, (недѣ́и) дꙋ́ма 11.91, (нѣ́дѣи) дꙋма̀ 19.208, *описат. 2ед.* да дꙋ́машь 1.5, *3ед.* да дꙋ́ма 1.4, *1мн.* да дꙋ́маме 1.3, 1.8, 18.179, 31.222б, да дꙋмаме 33.241б, *със съкр. инф. 3ед.* нѣка дꙋ́ма 15.141б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* дꙋ́мано 18.178, 18.205б; *съкр. инф.:* дꙋма̀ 1.5б, (ѝма) дꙋма 15.141б.

думание *ср.* (2) *Свидетелстване, даване на показание пред съд.* ѐто се разѣвалѝ сѣденїето ѝ дꙋма́нїето чл҃чьско. ѐто де сѣ̑ минѣ̑ ѝ доврь́ши льжа́та чл҃чьскаа 18.204б. **криво думание.** *Лъжесвидетелстване.* а҃зь вы̑ напра́вихь ѝ ѐзы́кь… да лю́бите писа́нїе ѝ да ꙋ҃чете ненаꙋ҃ченїи лю́дїе. а҃ вїе гы ѿво́рихѣтѐ на льжа̑ ѝ на ѱꙋ̀ванїе на кри́во дꙋ́манїе ѝ чл҃кꙋ насре́ща да̑ дꙋ́мате 18.204б.

ед.: дꙋ́манїе 18.204б, *чл.* дꙋма́нїето 18.204б.

думлив *прил.* (3) **1.** *Бъбрив, който приказва прекомерно; думлив.* подобрѣ е съ расла́не ѝ съсъ зь́мїе въ пꙋ́стыня да живи́шь, нежелѝ съсѣ зла̀ жена̑ ѝ мнѡ̑го дꙋмли́ва ѝ прокꙋ́длива 21.210. **2.** *Бъбрив, който се отнася до приказлив човек.* а҃ то́и не прѣста́нꙋваше. а҃мѝ ходѣ́ше ѝ прока́зꙋваше сво́ите сѝ злѡ̀че́стїе ѝ хꙋлѣные дꙋ́мы. колѣкото прѣлѣ́сты съсѣ нѥговьтѣ сѝ дꙋмѣливыи ѝ пога́ныи ѐзы́кь 15.140б.

ед.: м. дꙋмѣливыи 15.140б, дꙋмли́вь 31.21б, *ж.* дꙋмли́ва 21.210.

дунав *МИ* (3) *Дунав.* ѝ при нѥ́гово цр҃тво сьбра́ха се мнѡ̑ нечь́стивы варва́ре, на рѣ́кѧ дꙋна́вѣскѧ. ѝ щѐха да прѣплꙋва̑, ѝ да плѣ́нꙋва̑ си́чѣка вьсто́чна̑ стра̀нъ. ѝ разбра̀ това̀ цр҃ь костанти́нь. (!) ѝ сьбра̀ вои́ска̀. ѝ по́йде на дꙋ́навь да́ (!) бі́е сѣ̑ т҃ѣ 4.21б; ѝ прѣзѣ тьзи но́щь ѩви́ мꙋ се ст҃ыи димитрїе. ѝ ре̑ мꙋ. оу҃трѣ станѝ ѝ ꙋзмѝ ковѣче́жець детѡ̑ е вь́трѣ мои̑ прѣ̑стень, ѝ пора́мница. ѝ дрь́жѣ го на́ рꙋцѣ, ѝ прѣѝдѝ тога́зи дꙋ́навь безѣ стра̑ съсѣ помо́щь бж҃їю 9.67.

дꙋ́навь 4.21б, 9.67, дꙋ́новь (!) 9.67.

дунавски *прил.* (1) **рѣка дунавска.** *Река Дунав.* сьбра́ха се мнѡ̑ нечь́стивы варва́ре, на рѣ́кѧ дꙋна́вѣскѧ. ѝ щѐха да прѣплꙋва̑, ѝ да плѣ́нꙋва̑ си́чѣка вьсто́чна̑ стра̀нъ 4.21б.

ед.: ж. дꙋна́вѣскѧ 4.21б.

дунов (!) *вж.* **дунав**

дупка *ж.* (6) *Дупка; вдлъбнатина в земя, скала.* тогѝва по то́изи пла́чь щѣть да побѣ́гнать людїе́тѣ по го́рїето [ѝ] по пла́нинїето ѝ по стѣ́нїето низѣ дꙋ́пѣкыте 18.192б; кои̑то побѣ́гнаха по горїето ѝ по пещерите низѣ дꙋ́пѣкыте, та сѐ кры́аха ѝ мл҃ѩха се бꙋ̀ защо̀ прѣгрѣшиха. та̑ заради̑ тѣ́хь г҃ь смалѝ дни̑те ѝ годи́ните 18.194б. // *Прен. Ад, преизподня.* праве́дниците въ ра́и. а҃ грѣ́шниците въ дꙋ́пѣка тѣ́мна. праве́дниците сѣ̑ а҃гг҃лы. а҃ грѣ́шниците сѣ̑ дїа́вола 18.206б.

inslav

ед.: дꙋ́пˀка 18.206б; *мн.:* *чл.* дꙋ́пˀкыте 18.191б, 18.192б, 18.194б, дꙋ́пˀкыте 18.202, дꙋ́пˀките 32.225б.

дух *м.* (97) **1.** *Дух; безсмъртно, безтелесно същество, което обитава тялото на човека и след смъртта му го напуска, за да отиде в рая или ада; душа.* и҆ когà дости́гна мѣ́сто дѣ́то гы сѣ́чаха. а҆́ той сѝ вди́гна ръцѣ́те свои҆ на нѣ́бо и҆ помл҃ли се тѣ́й, и҆ рѣ҃... и҆ прии́ми ѓи дх҃ь мои҆, и҆ ꙋ҆тькˀми го сѣ҃ правѣ́дните дш҃и 39.308б. **2.** *В християнството Свети Дух, едно от лицата на Света Троица.* и҆ с҃нь сѣ̂ зове̑ ѡ҃цꙋ сѝ с҃нь. защѡ̀ е ба́щинˀ сѝ с҃нь. а҆ дх҃ꙋ. ст҃мꙋ сѐ зове̑ дꙋ́ма. защѡ̀ дх҃ꙋ є҆ дꙋ́ма. а҆ дх҃ь ст҃ы҆ на дꙋ́мьта сѝ зове̑ дх҃ь. а҆ прѣ҆ложи́телю сѣ̂ зове̑ прѣ҆ложе́нїе 33.239; тиѧ̀ ст҃ый и҆ чт҃ныи трѝ ли́цѧ и҆́ма сѣ́кое ли́це по́ дѣ̀ѣ и҆ме́на. не подобно бѣ́ше да́ се выплѣ́ти ѡ҃цꙋ съста́вь, и҆ да сѣ̂ не и҆менꙋ́вать трѝте и҆ме́на, ѡ҃цѣ и҆ с҃нь и҆ прѣ҆ло́жи́тель. нѝти҃ па̀кь дх҃ꙋ съста́вь бѣ́ше по́обно да сѣ̂ въплѣти̑. и҆ да сѣ̂ не и҆менꙋ́вать и҆ нѥ́мꙋ трѝте и҆ме́на дх҃ь с҃нь и҆ прѣ҆ложе́нїе 33.239. **3.** *Дух; свръхестествено безплътно същество, добро или зло.* тїе сѣ̂ ꙋ҆бо́аха и҆ пристра́шны҆ бы҆ха, мнѣ́хꙋ чѣ̂ дꙋ́хь нѣ́кои видѣ́хꙋ. и҆ рѣ҃ и҆́мь ѓь. почто̑ се ꙋ҆пла́шихˀте, и҆ почто̑ помы́сль такы́вˀзи и҆ма́те на срⷣцето сѝ. ви́жѣтѣ мо́йте рꙋ́цѣ, и҆ мои́те нѡ̀зѣ. ѻ҆́ти сˀмь а҆́зь самˀсѝ. похванѣ́те мѣ̂ и҆ ви́жѣте. ѻ҆́ти дх҃ь плѣ́ть и҆ ко́сти не и҆́ма 38.287б; и҆ дх҃ь ст҃ыи крѣпѣ́ше ѩ҆ и҆ възно́сѣше ѩ҆ на нѣ҃бса. є҆́то чѣ̂ и҆злѣ́зоха нѥ́и насре́ща па́кь дрꙋ́гы дꙋ́хоове ста́решени бѣсоо́вˀскы. и҆ но́сѣха и҆́ нѥ́ини забора́вени грѣхоове. и҆ ре́коха и҆… а҆ми̑ ѩ҆ поча́кай да ви́димь дали̑ не ще и҆ма̀ на́ша ра́бота вˀ тебѣ̀. а҆ми̑ є҆́то дѣ̂ ви́димь помо́щника сѣ҃ тѣ́бе. и҆́ а҆́гг҃ла твоѥ́го, и҆ дх҃ь твои̑ че сѣ҃ ра́ꙋва ѻ҆ тебѣ̀ 32.230; и҆ рѣ҃ дїа́воль. си́чˀка си́ла бѣсо̀вˀска̀ ꙋ҆ нѥ́го прѣбы́ва… и҆ рѣ҃ і҆ѡ̀анн. слꙋ́шаи лꙋка́выи дꙋ́ше. повелѣвамˀ ти а҆́зь і҆ѡ̀анн а҆пл҃ь і҆с҃ хв҃ь. да нѐ оти́дешь ни̑кога да прѣлы́стишь чл҃ка 6.44б. **4.** *Образно. Дух; същността, истинското лице на нещо.* и҆ па҆ і҆са́їа прⷣрⷣкь за то́изи дн҃ь прⷣрⷣчьствꙋ́ваше, и҆ ре́че щѐ да и҆злѣ́зе па́терица ѿ ко́рень і҆ѐсе̑ѡвь и҆́ ѿ нѥ́ѧ щѣ̂ цвѣ́ть да прорастѐ. и҆́ на нѥ́го щѣ̂ да по́чїе дх҃ь прѣмꙋдро́сти и҆ ра́зꙋма 33.236. **5.** *Дъх; въздухът, който издишваме; дух.* а҆ ст҃ыи дх҃ь, нѣ̀ є҆ ро́день, ни̑ти е неродень… а҆ми̑ что̑ е. и҆сходникь. защѡ̀ и҆схо́ды ѿ ѻ҆ца нерожде́нна, и҆ почи́ва на рожде́ннаго сн҃а катѡ̀ и҆ чл҃кꙋ дꙋхы́ть дѣ̂то сѝ ѿды́ше 33.239. **нечист дух.** *Зъл дух, зло безплътно същество в християнските представи.* и҆ та́мо вь ѡ҃нˀзи ѿстровь и҆ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ сѣ́щи слꙋга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь и҆ сѣдѣ́ше вь пꙋ́сто мѣ́сто, и҆ живѣ́ше съсˀ нечи́сты дꙋ́хоове за мнѡ̀го годи́ны 6.43б; **отец и син и свети дух.** *Светата Троица; формула, изразяваща триединството на Бога.* и҆ ви́кна ца̀рь, и҆ си́чˀкыи вѣрꙋ́ваме ба҃ въ и҆́ме ѻ҆ца и҆ сна и҆ ст҃го дх҃а, и҆ въ ст҃ꙋю трⷣи́цꙋ 39.311б; и҆ до дне́шны҆ дн҃ь ко́йто съсˀ чи́ста вѣ́ра прихо́ждать зра́вїе полꙋ́чать ѿ ба҃. и҆ ѿ ст҃го гесѡ̀ргїа ко́й щѡ̀ и҆́щѐ. сла́веще ѻ҆ца и҆ сна и҆ с҃ дх҃а 39.312; и҆ ре́кохa мꙋ и҆ тїѐ. ца́рꙋ, ны́е ма́гїа не зна́емь ни̑ магїа вѣрꙋ́вамѣ̂… а҆ми̑ ные чи́ниме и҆сцѣлѥ́нїе съсˀ помощь ст҃ые трⷣице. ѻ҆ца и҆ сна и҆ ст҃го дх҃а. дѣ̂то ѣ҆ є҆ди́нь бг҃ нераздѣ́лˀныи, и҆ ц҃рь нб҃ныи 10.76б; **свѣти (прѣсвѣти) дух.** *Свети Дух, едно от лицата на Света Троица.* х҃с сѐ зовѐ бг҃ и҆ чл҃кь… а҆ ѓь на́шь і҆с҃ х҃с, лего́ма̀ катѡ̀ бѣ́ше пома́зань ѿ дх҃ь ст҃ыи заради̑ това̀ се и҆менꙋ́ва х҃с, сѝ рѣ҃ пома́зань 38.291; и҆ въ ѡ҃нь́зи но́щь… ѩ҆ви́ мꙋ се а҆́гг҃ль ѓнь гаврїи́ль. и҆́ рѣ҃ мꙋ. і҆ѡ̀сифе с҃нꙋ дв҃двь ни̑ что̑ да сѣ̂ не бои́шь а҆ми̑, прїими̑ мрїю женꙋ̀ свою̀ и҆ оу҆пази ю̀. това̀ что̑то, и҆́ма въ чрѣ́вото си та є҆ непразна, то́ва е ѿ дх҃а ст҃го̀ зачѣ́ла щѐ да роди с҃на… а҆ ти̑ мꙋ нарѣ́чи̑ и҆ме́то і҆с҃ 33.236б; и҆

inslav

тога́ва се ꙗ҆вѝ на ꙋ҆че́ниці свои̑ защо̑ щѣ́ше плѣ́тскыи да о҆скꙋ́дѣе ѿ ны̑. и҆ заради̑ това и҆́мъ се ꙗ҆вѝ, да и҆́мь пока́же гдѣ̀ въсхо́ди. и҆ защо̑ щѣ́ше да и҆ пꙋ́сти прѣ́стыи дх҃ь и҆ затова́ и҆ се ꙗ҆вѝ и҆ наꙋ́чи́ гы гдѣ̀ да го̀ чака́ть 38.288.

ед.: дх҃ь 1.8б, 3.17б, 3.18², 4.25, 10.7б, 10.79б², 11.92, 12.109, 12.110, 12.111, 12.112б, 15.132б, 15.133, 17.167, 18.177, 18.181, 18.207, 31.221, 32.225, 32.230³, 33.23б, 33.237б, 33.238б², 33.239⁶, 34.249, 34.249б, 34.252, 35.261б, 36.268, 36.271б, 38.284, 38.287б, 38.288, 38.291, 38.292, 38.293, 38.293б, 39.308б, 40.321б, дꙋ́хь 6.43б, 38.287б, дꙋ 6.43б, 6.44, 6.44б, дх҃ь 33.23б, дх҃а 2.15б, 3.17б, 5.30, 7.54б, 8.56, 10.76б, 11.83, 13.125, 14.127, 14.128, 15.131б, 15.132, 17.164б, 20.209², 33.235*, 33.236б, 37.274, 37.280б, 38.290, 39.311б, 39.312, 40.324, дх҃ꙋ 33.239³, 35.260б, 38.284, 40.320б, дх҃о́мь 2.11б, 6.43, дх҃о̑ 15.150б, дх҃ѡ 32.226б, 39.298, дх҃ѡ 36.272, *чл.* дꙋ́хь́ть 33.239, *зв.* дꙋ́ше 6.43, дꙋ́ше 6.44б; *мн.:* дꙋ́хоове 6.43б, 32.228, 32.230², дꙋ́хѡве 37.274б.

духа *ж.* (1) *Дух, свръхестествено безплътно същество; привидение, призрак.* а҆̑ тиꙗ̀ се то́а ча̑ о҆бро́на… и҆ ка́же мꙋ́… зна́и до̑хо́вниче а҆́зе сьмь жена̀ грѣ́шна а҆̑мѝ кр҃щенїе и҆ма́мь на се́бѣ си. и҆ земꙗ̀ и҆ прахъ сьмь и҆ пльть и҆ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь. а҆ нѣ сь́мь нѣ́коа дꙋ́ха̀ и҆ прѣ́весь, що̀ помы́сли ты̀ се́га 17.168.

ед.: дꙋ́ха̀ 17.168.

духам *несв.* (1) *Духам, вея (за вятър).* а҆̑ е҆́динь ѿ кора́бницте въска́чи се ѿго́рѣ на катартїѡ… заѐдно и҆ вѣ́трь е҆́днакь дꙋ́хаше прѣ́пе се и҆ па́де съсъ главѣ̑та надо́лꙋ насрѣ̑ кора́блꙗ и҆ ꙋ҆мрѣ̀ 15.136б.

имперф.: 3ед. дꙋ́хаше 15.136б.

духовен *прил.* (23) *Духовен, който е свързан с духа; душевен.* бѣ́ше ѿц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слнь, и҆ кро́тькь (!) и҆ и҆спльнѥ́нь съси́чькь (!) дх҃о́вная прѣмꙋ́дро́сть 14.128; да́ се не лѣ́нимь на по́двигь дх҃о́вныи, а҆мѝ да ста́не̑ на покаанїе 17.176б; и҆ ре́че. до́ста е блгть дх҃о́вная дето хра́ни със чи́сто, е҆́ство на дш҃ь́ть 17.174б; а҆̑мѝ да се веселѝ и҆ хва цр҃ква и҆ да се ра́дꙋва дх҃о́вна ра́дость 16.157б. **говор духовен.** *Духовна беседа, изповед.* о҆́ти защо̑ и҆́маме ѿбычаѝ дн҃ескаа и҆ ꙋ҆трѣ̀ да сѐ причеща́вамѐ ꙋ҆ ста̑л цр҃кви… и҆ така̀ е по̑о́бно въса́комꙋ хр҃тїа́нинꙋ а҆̑ми безъ говорь дх҃о́вныи, дѐто е не и҆сповѣда́нь ѿ дх҃о́внаго о҆ц҃а. томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по̑о́бно нѝ праве́дно да сѐ причести 35.266; **духовен отец.** *Наставник; лице, което направлява духовното развитие на човека.* и҆ а҆́ко те насы́лы нѣ́кои да пїе́шь мнѡ́го не послꙋ́шаи е҆го̀ мака́рь сво́й, и҆лѝ ц҃ще́нникь. илѝ вл҃ка, и҆лѝ и҆ дх҃о́вныи тво́й ѿц҃ь 11.108б; а҆̑ми безъ говорь дх҃о́вныи, дѐто е не и҆сповѣда́нь ѿ дх҃о́внаго о҆ц҃а. томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по̑о́бно нѝ праве́дно да сѐ причести 35.266; **духовна майка.** *Духовна наставница.* тїꙗ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима… та и ка́же. ви́ди ми се ѡ҆ ма́ике дх҃о́внаа. че сь сѝ ты̀ по́добрѣ бг҃ꙋ приближи́ла тѣло́то съсъ голѣ́ма че́сть защо́ те ѡ҆бьꙗ́ви да́рь що ти ѐ бг҃ъ дарꙋ́валь 17.167.

ед.: м. дх҃о́вныи 11.103б, 11.104б, 11.108б, 17.166б, 17.176б, 35.266, дх҃о́вны̑ 11.104, до̑хо́вныи 11.104б, дх҃о́вны̑ 11.104б², 16.157б, дх҃овнїи 33.247, дх҃о́внаго 11.103б, 20.208, 35.266, дх҃овнаго 11.104б, 33.247, *ж.* дх҃о́внаа 14.128, 16.160б, 17.167, 17.174б, дꙋхо́вна 16.157, дх҃о́вна 16.157б.

духовник *м.* (16) *Духовник, лице с духовен сан.* о҆́ти ные векѥ̑ не мо́жемъ се сп҃сти. нѣ̑ па̀кь да припа́днѐ на покаанїе. и҆ да се и҆сповѣ́даме дх҃о́вникꙋ 1.8; и҆ тога́зи на монасти́рь като̑ ѿпѣ́ле до̑хо́вници (!) вѐрнꙗ и҆ и҆злѣ́зле. и҆ цр҃ква затво́риле 11.101; е҆ла́те и҆ вы́е вл҃цїи и҆ дх҃о́вници и҆ попо́ве кои̑то сте хꙋ́бевѣ ѿстоꙗ́вале днѣ̑ и҆ нощѐсь въ че́ръкова, и҆ чи́сто оу҆чи́ле людїе́тѣ на пь́ть и҆ на за́конь и҆стѣ́нъскыи 18.202.

ед.: дх҃о́вникꙋ 1.8², *зв.* дх҃о́вниче 17.167, 17.168, 17.171б, 17.172, 17.174б, до̑хо́вниче 17.167б, дх҃овниче 17.171б, до̑ховниче 17.173, дх҃о́вниче 17.174; *мн.:* до̑хо́вници

inslav

11.101, дх҃овници 18.196б, дх҃о́вници 18.197б, 18.202, *чл.* дх҃о́вниците 18.196б.

духовно *нареч.* (1) *Духовно; по начин, съобразен с църковните, религиозните норми.* и҆ ц҃рь повелѣ̀ и҆ пꙋсти̑ посла́нїе по си́чѣки градѡ́ве, и҆ по си́чѣки страны̑ да сѐ съберꙋ́ть си́чѣкы а҆рѣхїерѐе ѿ си́чѣкы мѣ́ста и҆ сщ҃е́нници и҆ и҆́ноцы что сѣ̀ кнїжны и҆ и҆скꙋ́сны, и҆ да сѐ съберꙋ́ть въ гра́дь никѐи, да се прѣпи́раю̑ със а҆́рїа, и҆ да гѡ̀ сꙋ́деть дх҃о́вно, да сѐ и҆зберѐ и҆стинна что̑ є҆. да ви́ды и҆ ц҃рь толѣкози млъ̀ва защѡ̀ и҆злѣзе ѿ нѥ́го 15.140б.

дх҃о́вно 15.140б.

духовнѣ *нареч.* (2) **1.** *Духовно; по отношение на душата, нравствеността, духовния облик на човека; душевно.* разьѣбра́хь и҆ за безако́нныго а҆рѣса́кїа, ка́кь гѡ̀ е҆ посади́ла ца́рица на мо́й прѣстоль… защѡ̀ ѻ҆бра́зь и҆́ма патрїа́рѣшьскы̑. а҆̀ми є҆ вѣтрѣ̀ дїа́воль и҆ любодѣ́ица, катѡ̀ и҆ жена̑ при своѥ́го мꙋ́жа дрꙋ́гыимꙋ се примѣ́сюва. така̀ и҆ то́и не тѣле́снѣ, а҆̀ми дх҃о́внѣ. защѡ̀ при мо́й животь а҆̀ тои ѿнѐ прѣсто́ль цр҃ко́вны̑ 12.119. **2.** *Духовно; по начин, съобразен с църковните, религиозните норми.* а҆̀ми и҆ ны́е ѿ бл҃ве́ни хр҃тїа́не. кои́то сѐ спо́обихѣме със бл҃ть х҃ва та до[ча́]кахѣмѐ дн҃е́шны̑ ст҃ыи и҆ вьсѐче́тн҃ые дн҃ь, заради̑ ра́дѡ̑ да гѡ̀ праз̑нꙋ́вамѐ… за че́рѣкова да сѐ по́ка́нимѐ є҆тѡ̀ да ре́мь бж҃твнѣ̀ и҆ дх҃о́внѣ да праз̑нꙋ́вамѐ. а҆̀ нѣ̀ сѣ̀ є҆лли́нѣскы ско́пѡ̑ да праз̑нꙋ́вамѐ. със и҆гри̑ и҆ сѣ̀ пи́анѣство. и҆ пѣ́сни дїа́во́лѣскы̑ 39.318.

дх҃о́внѣ 12.119, 39.318.

душа *ж.* (244) **1.** *Душа; безплътното, безсмъртно и мислещо, съзнателно начало у човека, което обитава тялото, вдъхва му живот и изразява нравствената и емоционална същност на човека; дух.* чл҃кь что̑то є҆ сто́рень. дето є҆ и҆́ мы́слньнь, и҆ чювьстѣ́вньнь. и҆ мы́слньнь сѐ зовѐ, защѡ̀то и҆́ма д҃шꙋ, и҆ д҃ша є҆ чл҃кꙋ неви́дима, и҆ безѣсъмрѣ́тна, и҆ невещестѣ́внаа. а҆̀ чювѣстѣ́вньнь сѐ зовѐ. защѡ̀то и҆́ма плѣ́ть. что̑ є҆ чювѣстѣ́вна ѿ земли̑ а҆ сто́рена 11.81; и҆ сто́ри създа́нїе, си̑ ре҃, чл҃ка. и҆ сто́ри го да є҆ и҆ съмрѣ̀тень, и҆ безѣсъмрѣ́тень. да є҆ със тѣло́то си̑ чювѣстѣ́вень, да чю́е и҆ да ꙋ҆сѣ́ща си́чѣкото. а҆̀ със д҃шьта си̑ мы́слньнь, да разꙋмѣ́ва добрѡ̀ и҆ зло̀. и҆ да царѣствꙋ́ва на̑ си́чѣкото что̑ гѡ̀ е҆ бѣ̀ сто́риль… да мꙋ̑ ꙋ҆́мрѣ тѣло́то, а҆̀ със д҃шьта си да є҆ жи́вь. плъта̀ да мꙋ̑ се расы́пе, а҆̀ д҃ша́та мꙋ да прѣбꙋ́де жи́ва 33.246; и҆ па̀кь да вы́ди си́чѣкыи събо́рь чѐ е слꙋ́га си́лѣномꙋ бг҃ꙋ. и҆ ви́кнъ да чю́еть си́чѣкыте. детѡ̀ е срце́то на́ше сто́риль є҆дномꙋ̑ по є҆дномꙋ̑, и҆ д҃шѣ̀ ны̑ да́де да сѐ вди́гаме и҆ да хо́ди̑ 36.272б; затова̀ така̀ ре҃ годѣ́ше да оу҆́зме и҆ тѣ̀ защѡ̀ бѣ́ше ла́кѡ̑ а҆̀ми да и҆́ма помнѡ́го. ѿ теш́ко мꙋ на дꙋ́шѣта скврѣ̀нна и҆ нечи́ста. колѣко сребро̀ любїе, и҆́маше зло̀ че́стны̑, и҆ ко́лѣко безѣчловѣ́ство и҆ безѣсра́мѣство сто́ри прѣ̀ х҃а 34.250б; тога́зи катѡ̀ чю̑ ц҃рь. оу҆ми́ли се със д҃шьта си̑. и҆ ре҃ на три̑те мꙋ́жїе. ѿсе́га да бꙋ́де ва́мь дарꙋ́вань живо́ть вашь 15.148б. // *Образно.* є҆́то да сѐ гри́жите за д҃шите ва́ши и҆ да сѣ́ете ꙋ҆ ва́шите д҃ши сѣ́ме бж҃тво. (!) кога̀ хо́дите по за́конь гв҃ь, тогива се рау́ва бѣ̀ и҆ а҆́гг҃лы нѥ́говы 20.208. // *Нематериално същество, което при смъртта на човека напуска тялото и обитава ада или рая.* и҆́ что̑ да речемь. си́чѣки [що] бѣ́ха ꙋ҆́мрѣле ѿ а҆да́ма, до х҃во ра́спе́т[їе] сѐ, бѣ́ха, въ а҆́дь. нѐ със тѣло́то си̑, а҆̀м[ы] дꙋ́шѝте и҆́мь 35.264б; и҆ ст҃ыи нико́лае, разѣболѣ̀ се малѣко, и҆ прѣста́ви се съ ми́рѡ̑. къ гг҃ꙋ. и҆ тѣло́то си̑ ѡ҆стави на́ земли̑ да є҆ на мнѡ́гѡ чл҃ци за потрѣ́ба дш҃е́вна. а҆̀ д҃шата мꙋ пои́дѐ вь цр҃тво нб҃ное със пѣ́сны а҆́гг҃лскые 15.151. **2.** *Дух; свръхестествено същество, добро или зло.* и҆ катѡ̀ бѣ̀ а҆́гг҃ль, а҆̀ то́и бы̑ дїа́воль и҆ посл҃ѣ̀ того̀ спа́днъ си́чѣки

inslav

чи́нь нѥ́говь. и҆ є҆́дны̀ пости́гнъха въ а҆́дь, а҆ дрꙋ́гы ѿста́ше на землю ѿго́рѣ а҆ дрꙋ́гы ꙋ҆ вода̑, а҆ дрꙋ́гы на ꙗ҆рѣ̀. тїе́ сѣ̀ зовꙋ́ть въздꙋ́шна мытар҆ства на д҃ши́те 11.83б. **3.** *Прен. Човек.* а҆ тїа ѿгово́ри, и҆ ре́. гн҃ди́не мои̑ де̑то се ми́на̀ годи́ната та̑ ꙋ҆́бы̑ тѣ́зи д҃ша. и҆ крьв҆́ть и҆ на земли̑ пролїа́хь, и҆ и҆́манїето и҆ зе́ 32.226б; и҆ а҆ко̀ тїѐ не щѣ́ха. а҆́з҆ ги по̑ка́нюва̑ на безако́н҆ство. и҆ да вѣ́рꙋвашь о҆́че, как҆ ме ꙋ҆трьпѐ море́то, та́ се не разигра̀ да мѐ потопи̑. и҆ли̑ земли̑та как҆ се не про́паднь по̑ ме́не [да ме] жи́вь погльне́ а҆́дь, като с҆мь тол҆кова дꙋши̑ ѿскврьни́ла 17.169б; и҆ ты̀ се не бо́и де̑то е а҆ре́к҆са́ль ѿц҃ь на́шь и҆ бл҃го и҆зволи́ль със҆ тѣ́бѣ да о҆́сти мнѡ́го д҃ши̑ и҆ на твоѐ зна́ꙗне да гы̀ приве́шь 12.110б. **добрѣ ми е на душата.** *Добре ми е, чувствам се отлично, в добро разположение (на духа) съм.* вѣ́рꙋвамѐ и҆ и҆сповѣдꙋ́ваме. о҆́ти, ка́кь є҆ бъ̀ със҆ є҆с҆́твото си̑ сѫ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и҆ мнѡ́го трьпѣли́вь. злѡ̀ чл҃кꙋ ни̑когѡ̑ не щѐ. а҆́ми сѣ́когы и҆́ще чл҃кꙋ да мꙋ̑ е добрѣ̀ и҆ бл҃го на д҃шь́та 33.245б; **земе ми бог душата.** *Прибере ме бог, умра.* и҆ кога́ мꙋ̑ до́де де́нь да мꙋ̑ земе бъ̀ д҃шь́та и҆ тога́зи ре̑ о҆номꙋ́зи мо́м҆кꙋ що́ мꙋ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́р҆тїа и҆ масти́ло 40.322; **имам грѣх на душата си.** *Извършвам нещо осъдително, греховно.* пази́ се ни́какь ни̑когы̑ да се не кльне́шь, ни̑ въ ст҃ое є҆в҃лїе, ни̑ въ цр҃ква, ни̑ въ дрꙋ́го нѣ́що а҆́ко се и҆ зара̑ и҆́сти́на кльне́шь, голѣ́. грѣ́ и҆ма́шь на д҃шь́та своа̀ 1.3; **имам мъка на душата си.** *Претърпявам мъки, страдания.* защо̀ а҆́ко чюеме что̑ ка́зꙋвать кни́гыте, а҆́ не дрьжиме. мꙋ́ка и҆маме на д҃шь́та си̑. като̑ и҆ гь заповѣдꙋ́ва въ ст҃о́е є҆в҃лїе. ко́и зна́е что̑ е волꙗ бж҃їа, и҆ нѥ чи́ни, мнѡ́го ще мꙋ́ка да и҆ма на д҃шь́та си̑. а҆́ми, те́ж҆ко и го́р҆ко на́мь, дето̑ слꙋ́шамѐ а҆ не чи́ниме 15.155б; **положа си душата.** *Дам си душата, пожертвам живота си в името на някого, нещо.* зна́ю млт҃ь твою̀ чл҃ко люб҆́че г҃и. чѐ нави́ва на тво́й гнѣ́вь… и҆ зна́ю че си̑ поло́жиль д҃шꙋ̀ твою̀ зарад[и] на́шь гр҃ѣ́. и҆ пролѣ́а си пр҃тꙋ́ю кры́вь твою̀ на кр҃тѣ̀ 9.73б; и҆ ѿц҃ь и҆ ре́. да бы̑ зна́ꙗль че́до, чѐ бы̑ ты̀ нѣ́кои и҆сцѣ́лиль то́йзи смра́дь и҆з҆ о҆ко́то. та̑ бы́х҆ си̑ и҆ д҃шь́та поло́жиль насрѣ̀ 36.271; **прѣдам си душата богу (господу, в ръце божии).** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и҆ тога́зи като̑ чю́ха ѿ н҃бе́то тои́зи гла̑. прѣда́доха се да ꙋ҆лѣ́зъть оу҆ ѡ҆н҆зи ѡг҆ня́ныи коно́бь. и҆ та́м҆ си прѣдадоха бꙋ̑ д҃шь́та 5.39б; и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и҆ влача́ха го по ꙋ҆ли́ците. и҆ напоко́н҆ мꙋ̑ проврь́тѣха глѣ́зныте и҆ пѐтѣ́те, и҆ ѡ҆бѣси́ха го за дрьво̀, и҆ така́ се п҃омли̑ и҆ прѣдаде сы̑ д҃шь́та бꙋ̑ 36.267б; и҆ въ сꙋ́ботꙋ пойска ст҃ое причещенїе. и҆ причести́ се ст҃ы̑ таи́нь… и҆ прѣда́де си̑ д҃шь́та г҃ꙋ м҃ца де́, є҆ 14.129б; и҆ кога̀ бы̑ насрѣ́ пь́ть. а҆ тїа̀ о҆сла́бна. и҆ пойска ма́л҆ко да се́дне да си̑ почи́не и҆ като̑ се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ́даде д҃шьта въ рꙋ̀цѣ бж҃їи 39.308б; **прѣдам си душата дяволу.** *Живея безнравствено, греховно; служа на дявола.* ѿкъдѣ̀ зна́ешь кога́ ти съмрь́ть дойде а҆ ти̑ се не си̑ покаꙗль… ко́й ще ти помогна и҆ ко́й ще та ѿнѐ тогі́ва ѿ вѣ́чните мꙋ́кы ѡ҆ го́р҆ко тѣ́бѣ тогі́ва, чѥ̀ си̑ прѣда́ль д҃шь́та своа̀ дїа́волꙋ. зара̑ова̀ махни́ се ко́л҆кото мо́жешь чл҃че ѿ кꙋр҆во́в҆ство и҆ ѿ чю́жды жены̑. и҆ дрь́ж҆ се чи́стотень 1.7; **скръбя си душата.** *Наскърбявам си душата; наскърбявам се, ставам скръбен, тъжен.* и҆ ре̑ є҆ робы́нꙗта, и҆, и҆ꙋ҆ди́та, докога̀ си скрьби́шь д҃шь́та̑, сега̀ сѐ приближи̑ вели́кь дн҃ь гн҃ь и҆ не пооба́ет҆ ти да пла́чешь 13.121б; **смѣрявам си душата.** *Смирявам си душата; примирявам се, понасям без съпротива житейските изпитания.* и҆ ре́че е҆и̑ робы́нꙗта і҆ꙋди́ть. докога̀ да си̑ смѣрꙗ́вашь д҃шь́та. защо̑ не послꙋ́ша

inslav

мо́ата ду́ма а҃ми се то́лѧкова клнѥ́шь 13.121б; **със сичка душа.** *С цялата си душа; всеотдайно.* ра́уй се кр҃те, на бл҃гочѣ́стивы хр҃тїа́не храни́телю. те́бе и҃ма́ме ѻ҃рѫ́жїе щото ны҃ чю́ова… нѥ́мѫ и҆ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не да се поклонимь. нѥ́го съси́чѧка (!) д҃ша да цѣлу́ваме. нѥ́мѫ състра́хь (!) и҆ сьс҃ ра́до҃ да мѫ́ се възра́у́ваме 16.163; **узма душата някому.** *Взема душата, отнема живота на някого.* и҆ ду́маше, ѹ҆змѝ д҃шьта мѝ бе҃ мой, ѻ҃ти векѝ не мо́жа да тр҃пѝ гла́день 11.90; на ра[ра]бота (!) бж҃їа ѐ а҃гг҃ль кога́то го пу́сти бг҃ъ да сто́ри что мѫ́ повелѝ. и҆лѝ д҃ша чл҃кѫ да ѹ҆зме. и҆лѝ ст҃мѫ нѣ́комѫ да послѫ́гѫва 11.82б.

ед.: д҃ша 1.7², 6.47б², 8.56б, 9.61, 11.81², 11.82б, 13.122б, 14.130б, 15.137б, 15.156, 16.163, 17.170, 18.194, 18.205, 31.217б, 31.219б, 32.226, 32.226б⁵, 32.230², 32.230б, 32.231², 32.231б, 34.254, 34.254б, 34.256, 35.265, 38.283², 38.284², дша 1.7б, 13.121б, дѹшь 2.9б, д҃шà 9.61, 34.248, дѹша 35.264, дѹше 35.265, д҃шѣ 36.272б, д҃шѹ 1.3б, 6.44, 9.73б, 11.81, 11.106, 15.145б, 31.220б, 34.254, 38.287, 39.309, д҃шѹ 39.308б, *чл.* д҃шьта 1.3, 3.20б, 5.39б, 5.40, 6.44, 7.53б, 7.54, 8.55б, 8.59б, 9.61б, 9.62, 9.63, 9.74, 11.106, 11.106б, 14.129б, 15.155б², 15.156, 18.193б, 18.206б, 20.209, 31.215б, 31.219², 32.230, 32.230б, 33.235, 33.245б, 33.246, 34.248, 34.255б, 35.266б, 36.271, 38.293б, 38.294, 39.301, 39.318б, д҃шьта 1.3б, 1.3б, 1.6б, 8.57, 9.61б, 11.90, 11.106б, 31.215б, 32.229б², 32.230б, 33.234³, 33.246, 34.248б, 34.255, 35.266б, 39.298, 39.308б, 40.322, д҃шѣта 1.7, 5.38б, 6.44², 7.54б, 8.57, 9.73б, 13.121б, 15.133, 15.135б, 15.146б, 15.148б, 15.150б², 34.255б, 36.267б, 36.271б, 38.294³, 39.312, 39.318б, дѹшѣть 2.10², 2.12, 2.13, 16.158², 16.159б, 16.162, 17.163б, 17.164б, 17.165б, 17.169, 17.172б, 17.176, д҃шѣть 2.13, 3.18б, 17.174б, д҃шáта 3.16-16б, 7.54, 8.56, 9.65, 11.107, 12.118, 33.239, 33.246, 33.247б, 35.257б, 38.284, 38.293б, дѹшáта 4.26б, 7.53б, 17.168, д҃шата 5.30б, 8.56, 11.106б, 15.151, 31.218, 31.223, 33.247б, д҃шѣть 5.40б, дѹшѣть 6.48б, д҃шъта 10.78б, 12.111б, 33.234б, дшьта 11.105, д҃шьта̑ 13.121б, д҃шьть 14.129б, дѹшъта 15.151б, дѹшьта 15.151б, 35.262б, 35.264, д҃шьтá 33.234, дѹшъта 34.250б, дѹшьта 40.323б, *зв.* д҃ше 32.226б², 32.229³, 32.230³, 32.230б²; *мн.:* д҃ши 6.44, 11.84, 15.133б, 15.134², 16.160, 18.177, 20.208, 31.215, 32.226, 32.229², 32.229б, 32.231б, 35.265б, 39.309, 39.319б, д҃шѝ 12.110б, д҃ше 14.130, 32.227б, дѹшѝ 17.169б, д҃шѣ 33.238, д҃шь 33.245б, дѹши 35.264б, *чл.* д҃ши́те 1.8, 11.83б, 17.167, 18.178б, 20.208б, 32.229², 35.265б², 39.319б, д҃шите 4.25б, 20.208, дѹши́те 16.162б, 31.222б, 35.262б, 35.263, дѹшѝте 35.264б, дѹшы́те 35.265б.

душевен *прил.* (14) *Душевен, който е свързан с душата; духовен.* ѻ҃ти, защô бѣ́ше на ѡ҆новà врѣ́мѣ кра́сень и҆ свѣ́теше със҃ д҃ше́внаа добрынâ щô праве́дно чи́нѣше 9.62; вели́кыи ц҃рь і҆ѹ҆стинїа́нь въ ѐднô врѣ́ме помы́сли да ѹ҆зме ѿ мо́щите ст҃мѫ димѝтрїю. да гы҃ и҆ма за д҃ше́вно сп҃сенїе и҆ за ѻ҃сщéнїе 9.71б; и҆ ѐпк҃пьть мѫ ка́же. д҃ше́вна съмрѣ̀ть ѹ҆мрѣ̀. защô злѣ̀ и҆злѣ́зе момькь и҆ непотрѣ́бнь 6.47б; и҆ щéшь мнѡ́го бѣ́ды̀ да поте́глишь и҆ грижы ра́ды̀ д҃ше́внаа пра́вда 12.111.

ед.: ж. д҃ше́вна 6.47б, 9.62, д҃ше́внаа 9.62, 12.111, 39.295, д҃шевна 15.151, дѹше́вна 16.157, *ср.* д҃ше́вно 9.71б, 38.287, д҃ше́внѣмь 31.215; *мн.:* д҃ше́вные 33.232б, *чл.* д҃шевные 11.81б, д҃шевные 33.232б*, д҃ше́вные 33.241.

душица *ж.* (1) *Душа; безсмъртно безплътно същество, което обитава тялото на човека и след смъртта му го напуска, за да отиде в рая или ада.* та щé да речéмь. ѿкакъ и҆зва́ди ѿ мѫ́ка праве́днїи дѹши́ци. та се възне́се на н҃бе́то. и҆ сѣ́де ѻ҃де́снѫю, ба҃, и҆ ѻ҃ц҃а. и҆ па̀кь ще да слѣ́зе сѹ́дїа на си́чѧки свѣ̀ть. и҆ щѐ да ѡ҆ста́ви праве́днїите ѿ де́сна страна̀. грѣ́шните ѿ ле́ва 16.160.

мн.: дѹши́ци 16.160.

душманен лък *вж.* **душманинлък**

душманин *м.* (25) *Душманин; неприятел, враг.* зара́ѧ̀ товà дѹ́ма и҆ а҆п҃ль па́вѧль. а҆ко ѐ гла́день дѹш҃манинь тво́й а҆ тѝ го на́хранѝ. а҆ко лї е жѣ́день напо́й го 1.6; ст҃ый… пак҃ се бг҃ мл҃ѣ́ше и҆ дѹма́ше… и҆ чюи въздыше́нїе и҆ болѣ́сты слѹ́га твоѐго. ѻ҃ти́ се ѹ҆мнѡ́жиха дѹш҃ма́не мои̇ и҆ ненавидѣ́нїе неправе́дно та

inslav

мê ѿмра́зиха заради̑ и҆́метò твоѐ сто̑е 39.301б; разꙋмѣ́ите бра́тїа. а҆́кò нѣ́кои въ пїа́нство ꙋ҆́мре, та ѐ то́и са́мь себѣ̀ си̑ дꙋ́шьма́ннинь и҆ ꙋ҆́бїица 20.208б.

ед.: дꙋ́шма́нинь 1.5, 39.318б, 39.319, дꙋ́шманинь 1.6, дꙋ́шьма́ннинь 20.208б, дꙋ́шма́нинь 31.223, дꙋ́шманина 1.6, 1.6б, 39.308б, дꙋ́шма́нинꙋ 1.6, дꙋ́шманинꙋ 1.6; *мн.:* дꙋ́шма́не 1.6, 18.184б, 18.186, 39.300б, 39.301б, 39.308б, дꙋ́шма́не 39.304б, *чл.* дꙋ́шманете 1.5б, дꙋ́шма́нете 1.6, 1.6б², дꙋ́шма́ните 31.223, дꙋ́шма́ните 39.301б, дꙋ́шма́ните 39.319б.

душманин лък *вж.* **душманинлък**

душманинлък *м.* (3) *Душманлък; неприязън, омраза, вражда.* а҆̀ петое, зарьча́нїе бж҃їе. детô да не прибїешь нѣ́кого… нѣ̑ ни ти̑ да и҆́машь дꙋ́шманинь лѣ́кь, (!) и҆ кара́зь съсъ нѣ́кого хр҃тїа́нина. защô и҆ това́ е как҆во́то да оу҆бїе́шь чл҃ка 1.5б; да ѡ҆бы́чете и҆ да ми́лꙋвайте сѝч҆кыте чл҃ци. а҆̀кò и҆́щете да бѣ́дете сн҃ѡве бж҃їй. и҆ защô бѣ̑ дꙋ́шманень лѣ́кь (!) не́ма, а҆̀ми̑ ѐ до́б҆рь и҆ мл҃тивь 1.6. **дръжа душманинлък на някого.** *Враждувам с някого.* и҆ пàкь ка́же. да ѡ҆бы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́ч҆кыте чл҃ци. а҆̀кò и҆́щете да бѣ́дете сн҃ѡве бж҃їй… и҆ ко́йто не дрьжѝ дꙋ́шманень лѣ́кь (!) ни̑ на когô, тїе́ съ сн҃ѡ́ве бж҃їй 1.6.

ед.: дꙋ́шманинь лѣ́кь (!) 1.5б, дꙋ́шманень лѣ́кь (!) 1.6².

душманлък *м.* (1) **имам душманлък на някого.** *Мразя някого; изпитвам неприязън, омраза, вражда.* а҆̀ петое, зарьча́нїе бж҃їе. детô да не прибїешь нѣ́кого… защô и҆ това́ е как҆во́то и҆ да оу҆бїе́шь чл҃ка. си̑ р҃ѣ́, детô да и҆́машь дꙋ́шман҆лѣ́кь на нѣ́кого 1.5б.

ед.: дꙋ́шман҆лѣ́кь 1.5б.

душманство *ср.* (1) *Душманство; вражда, неприязън.* зара̑ товà бл҃ве́нїи хр҃тїа́не да се чюваме ѿ сѣ̀кы̑ грѣ́хь… ѿ дꙋ́шман҆ство. ѿ каразь… и҆ ѿ сич҆кы̑ злины̑ 1.8.

ед.: дꙋ́шман҆ство 1.8.

душманя *несв.* (1) *Душманя; държа се враждебно, неприятелски с някого.* а҆́ко ли̑ ты̑ не дꙋ́шма́нишь нѥ́мꙋ и҆ сторѝл҆ мꙋ̀ си̑ мета́нїе а҆̀ то́й тê не про́сти. о҆́ставѝ го да мꙋ̀ съ̀ди бѣ̑ 1.6.

сег.: 2ед. дꙋ́шма́нишь 1.6.

дуѯ *вж.* **дукс**

дъб *м.* (2) *Дъб, вид дърво.* и҆ ѡ҆и҆дѐ по̑ ѐди́нь дѣ́бь да си̑ ѡ҆почи́не 10.77; и҆̀ави се бѣ̑ а҆враа́мꙋ по̑ дѣ́ба маврїи́ска 31.221.

ед.: дѣ́бь 10.77, дѣ́ба 31.221.

дъжд *м.* (10) *Дъжд; природно явление – валеж от водни капки.* землѧ̑та катô не щê да и҆зрастѐ по нѥ́а ни́що. и҆ небе́то катô не щѐ да пꙋ́сте дѣ́жь. чê а҆зь що щѣ̑ да сто́рꙗ 18.192; и҆ напра́ви си та́мо стлѣ́пець, и҆ седѣ̀, д҃, го́ди́нь, трьпѣ̀ и҆ дѣ́жь, и҆ снѣ̀гь, и҆ пе́кь 2.12б.

ед.: дъ́жъ 1.6, дѣ́жь 2.12б, 18.189б, 18.192, дъ́жь 11.107, 18.192, 21.210б, дѣ́ждь 18.186, 18.199б, дъ́жь 18.189.

дъждовен *прил.* (1) **дъждовен берекет.** *Изобилен дъжд.* и҆ и҆лїа пр҃рка га́р҆ване [въ] пꙋ́стинꙗ ꙋ҆ пла́нина хра́нꙗха, а҆̀ є҆л҆заве́ла ца́рица зара́ди дъждо́вны̑ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрѣ̀ть да го̀ прѣдадѐ 21.210б.

ед.: м. дъждо́вны̑ 21.210б.

дънница *м.* (2) *Дънница; прозвище на дявола, на сатаната, преди да отпадне от небесния чин.* е҆ди́н҆ ѿ ѡ҆ні́а а҆́рхг҃глы. дето го̀ зовѣ́ха дънни́ца… о҆голѣми́ се и҆ станѣ̑ грьдѣли́вь 11.83б; и҆ пр҃рка і҆са́їа ка́же за нѥ́го. какь ѿпа́де дънни́ца ѿ нѣ́бе́то 11.84.

ед.: дънни́ца 11.83б, 11.84.

дъно *ср.* (10) **1.** *Дъно, горният пласт на земната повърхност под водна маса.* и҆ кино́ѱь ве́кѥ съ̀ невѝдѣ. (!) а҆̀ми̑ потѣ̑на на дѣ́но море́то 6.46; и҆ ѡ҆́ныꙗ га́дове лю́ты ви́дѣха свѣ̑щи, и҆ побѣ̑гоха до́лꙋ на дѣ́но кла́ден҆цꙋ 2.12. **2.** *Дъно; долната част на земна вдлъбнатина, яма.* и҆ да го̀ тꙋ́ри вь о҆на́зи про́па̑. та̑

inslav

за, г҃, годи́нь да нѐ мо́же да̑ до́сти[г]не дь́нô 32.231б; лего́ма е бг҃ дѐтô и҆́де… и҆ то́и ще да съкрꙋ́ши врата́та а҆́довы, а҆̑ми ѐла́те да́ се съкрыемь, по́долꙋ на дь́ното а҆до́во 35.263б. **от дъно долу.** *От самото дъно.* а҆̑ми а҆ко щешь да ти̑ пока́жꙋ о҆́бразь что̑ пото́глих҆ме̑ море́то гледах҆ме̑ ѿ дь́но до́лꙋ, раз҆игра́ се. и҆ не видѣ́ше се ни̑ сꙋ́хо ни̑ вѡда̑ 12.117.

ед.: дь́но 2.12, 6.46, 11.101, 11.101б², дь́но 12.117, 12.117б, дь́нô 32.231б, *чл.* дь́ното 15.152б, 35.263б.

дъска *ж.* (3) *Дъска, дървена плоскост.* та̑ бѣ́ше о҆́нова̑ ко́лело̑ при́качено высо́ко. и҆ ѿи҆здолꙋ́ и҆ма́ше дь́скы прико́ва́ни 39.299б.

мн.: дь́скы 39.299б², *чл.* дьскыте 39.299б.

дъхна *св.* (4) **1.** *Духна, започна да духам, повея, задухам (за вятър).* и҆ прѣз҆ нощь въ деве́тыи ча̑, дъх҆на вели́кь вѣтрь. и҆ стань́ше плов҆ци́те да направеть вѣтри́лата 15.152б. **2.** *Направя нещо да съществува, породя, вдъхна живот.* и҆ чю́в҆ството и҆́ма пль́ть ѿ земли́та… а̑ мы́сль та̑ е ѿ ба̑ дь́хната 38.283; а̑ ді҃ша́та като̑ сї е ѿ ба̑ дь́хната. и҆ така̑ прѣбы́ва без҆съмрѣ̀тна 38.284.

аор.: 3ед. дъх҆на 15.152б, дъх҆нь 15.152б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* дъ́хната 38.283, 38.284.

дъщерка *ж.* (1) *Дъщерка, рожба от женски пол; дъщеря, щерка.* и҆ ре҃ ца̀рь на лю́дїете, възме́те ѿ ме́не злато̑ ко́л҆ко щѣ́те, а҆́то ми̑ недѣ́йте и҆зда́ва є҆дни́ч҆ката дъще́р҆ка 39.310.

ед.: дъще́р҆ка 39.310.

дъщеря *ж.* (36) *Дъщеря, рожба от женски пол; щерка.* ст҃ѣ̀ і҆ѡа́ннь бг҃о сло́вь бѣ́ше ст҃нь зеведе̑ѡвь и҆ саломі́инь. сало́мїа бѣ́ше дъщерѝ і҆ѡсифꙋ̀ що̀ бѣ́ше о҆бры́чникь бг҃и 6.41; и҆ и҆злѣ́зе си́ч҆кы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що ще̑ да сѐ сто́ри чю́до на ца́р҆ската дъ̀щера 39.310; зна́ешь г҃и, о҆ти є҆ стань́ль баща̀ на ст҃на, и҆ ст҃нь на баща̑. и҆ бра́ть на брата. и҆ ма́ика на дь́щерѧ̑ своа̀, и҆ дь́щерь на ма́ика своа̀ 32.224; и҆ пак҆ се надѣ́ыше на ба̑ и҆ дꙋ́маше си̑. ко́йто ми е сто́риль това̀ добро̑ за двѣ̀тѣ ми дъще́ры̀. то́и ще и҆́ма гри́жа и҆ за тре́тїата 15.135; и҆ поі҆́де а҆́пль ꙋ҆ не́коего чл҃ка, и҆ дъ̀щерь ню́гова бѣ́ше бо́л҆на със о҆́ко 36.270б.

дъщере сионови. *Образно. Название на черквите в Йерусалим.* и҆ ма̑ ре̑ ѿ прр҃чьство заха́рїа. речѣ́те дъ̀щере сїѡ́новы, є҆тꙋ̀ ц҃рь твои̑ че̑ и҆́де ꙋ҆ тебѣ̀ кро́т҆кь. и҆ въсѣ́днъль на жрѣ́бе о҆́слѥ ст҃на ѩр҆ъ́мнича 34.252.

ед.: дъщера̑ 1.6б, дъщерѝ 6.41, дъ̀щера 7.49б, дъщера̀ 7.50б, дъ̀щерь 7.51б, 11.97, 15.135б, 32.224, дъ̀ще́рѧ 9.61б, дъ̀щерь 11.97, 15.134б², 15.135б, 36.270б, дъщера̀ 15.135, дъщерѧ̑ 18.198, дъщерѣ 18.204б, 18.206б, дъ̀щерѧ̑ 32.224, дъще́рѧ̑ 39.309б, дъ̀щера 39.310, *чл.* дъщерѧ́та 18.189б, дъще́рѧ̑ 39.311б; *мн.:* дъ̀щеры 3.16б, дъ̀щере 5.27, 6.41, дъщеры̀ 15.134, дъщеры 15.134, дъщеры̀ 15.134б, дъще́ры̀ 15.135, дъ̀щере 34.252, дъ̀щеры 35.256б, *чл.* дъщеры́те 15.134, дъщеры́те 15.134², дъщеры́те 15.134б.

дъщи *ж.* (6) **дъщи сионова (иерусалимова).** *Образно. Название на черква в Йерусалим.* сїѡ́нь що сѐ, зо́ве за чер҆ковата що̀то е̑ въ і҆ер҆лимь. за ню́а ка́же прр҃кь і҆са́їа дъ̀щи сїѡ́нова. как҆ щѐ да запꙋ́стѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово 18.178; прь́выи прр҃кь і҆са́їа ре̑. като́ ще да сѐ довры́ши свѣть́ть земли̑ ва́ша поу́ста. и҆ гра́дове. ва́ши ѿ о҆г҆нь щьть да и҆з҆горѧ̀ть. мѣста́та ва́ши чю́жди лю́дїе щь́ть да гы̑ и҆зѣдь́ть прѣ̀ ва̑. и҆ о҆ста́вит҆ се дъ̀щи сїѡ́нова. като̑ є҆дна̀ кь́ща вь ло́зїе зи́ме 18.178; зарадѝ дне́шныи дн҃ь захарїа прр҃кь прореч҆е… рау́вай се тврь́дѣ дь́щи сїѡ́нова. и҆ проказꙋ́ваи дь́щи і҆ер҆ли́мова. защо̑ цр҃ь тво́и, и҆де оу҆ тебѣ̀ кро́т҆кь. и҆ ще да ны̑ спаси̑ и҆ да ны̑ ꙋ҆па́зи 34.249.

ед.: дь́щи 18.178², *зв.* дь́щи 34.249², 34.252, дь́щи 34.252.

inslav

дѣва *ж.* (6) **1.** *Дева; девица, девственица.* защо̑ бѣ́ше лꙋка́вы̀ дїа́воль чю́ль іса́їю прр̑кꙋ дꙋ́мьта, что̑ бѣ́ше ре́кль. сѐ дв҃аа въ чрѣ́вѣ прїи́меть, и̇ роди́ть с҃на, и̇ нарекꙋ́ть и̑ме є҆мманꙋи́ль 13.124. **2.** *Дева, едно от съзвездията на Зодиака.* и̇ въ про́лѣть и̑ма̀ зодїе, что є̑ добыт҆кь. о҆́вень, і̇ ю̑нець, и̇ близнець. а҆̀ въ же́тва є҆ ра́кь, и̇ лѣ́вь, и̇ дѣ́ва 33.240б. **дѣва мария** *или* **свѣта дѣва мария, прѣсвѣта дѣва владичица.** *Дева Мария, майката на Исус Христос; Богородица.* г҃ь на́шь і҃с х҃с… сѐ вьплѣтѝ [и̇] ро́ди се ѿ ст҃ые дв҃ы и̇ бл҃ще мр҃їе чє̑ бѣш[е] ѿ рѡ́да цр҃ьска 18.184; ѿ пр̑таа дв҃о вл̑чце, що сѝ роди́ла ба҃ і҃са х҃а… нѣ̀ смь досто́ина а҆́зь блꙋдни́ца… да гле́дамь тво́й о҆́бра́зь 17.170.

ед.: дв҃аа 13.124, дѣ́ва 33.240б, дв҃ы 18.184, дѣ́вꙋ 33.240б, *зв.* дв҃о 13.121, 17.170.

дѣвица *ж.* (29) **1.** *Девица; девойка, мома.* и̇ поми́слы ст҃ыи, и̇ ре̑ на мо́мѣта. не бо́й се дв҃це. а҆́ми сѐ ѿсега̀ весе́лѝ 39.310б; и̇ на тре́тїа годи́на ꙋда́вѣше и̇лѝ мом҆ка̀, и̇лѝ дѣви́цꙋ о҆́ти кога̑то се съѧ́дала ѿна́зи ба́нꙗ и̇ тога́зи билѐ оу҆зи́дале мом҆ка̑ и̇ мо́мѣ, да се не разва́лꙗ 6.41б; и̇ рече́ мꙋ і҆ѡ́сифь. а҆́зь є҆́с҆мь ста́рь, и̇ сы́нѡве и̑ма́мь. а҆̀ та́зи є҆ мла́да дв҃ца. и̇ да нє̑ бꙋ́демь за смѣ̑ на сы́нѡвете і҆и҃лѥ́вы 13.124б. **2.** *Девица; целомъдрена девойка, девственица.* и̇ заради̇ тѣ́зи рѣ́чь не о҆ста́ваше тога́зи дїа́воль нѝ є҆́днѣ дв҃ца догдѐ ю̑ не събла́знѣше. да не бы̀ се наи̇шла̀ нѝкоа чи́ста да є̇ мт҃и бж҃їа 13.124; и̇ слѣ́зе на́ землю̀… и̇ плѣ́ть прїѐ, ѿ прч̑таѧ дв҃ца что мꙋ́жа не зна́е 15.132. **3.** *Дева Мария, майката на Исус Христос.* и̇ ты̀ зна́ешь дв҃це мо́ето же́н҆ско є҆́ство и̇ мо́а сла́бость… а҆̀мѝ и̇ ты̀ ст҃аа бл҃це, ты̀ ми бꙋ́дѝ помо́щница 8.56б. **дѣвица мария** *и* **свѣта дѣвица богородица мария.** *Света Богородица Дева Мария, майката на Исус Христос.* и̇ ко́га се напи́саше, дои̇де врѣ́ме да ро́ди дв҃ца мр҃їа млад̑н҆ца 33.237; а҆̀мѝ да ска́жѐ за і҆ѡ́сифа, кат̑о се годы̀ за дв҃ца мр҃рїа (!) 33.236б; легома̀ ви́дѣ бг҃ъ, че сѣ̀ чл҃кь не о҆ста́влꙗ ѿ сво́йте злы̀ны̑. слѣ́зе сам҆си̑. и̇ въплѣ́ти се ѿ ст҃аѧ дв҃ца бл҃а мр҃їа 33.246б.

ед.: дв҃ца 4.24б, 8.55, 9.62б, 11.104б, 11.106, 13.124[3], 13.124б[2], 15.132[2], 18.177, 33.235б, 33.236б, 33.237, 33.246б, 33.247, 38.284б, 38.285, дв҃ца 33.239, дв҃ць 17.168, дѣви́цꙋ 6.41б, дв҃це 33.235, *чл.* дѣви́цата 39.310, дв҃цата 39.310б, *зв.* дв҃це 8.56б, 39.310б; *мн.:* дѣви́ци 8.55б.

дѣвственик *м.* (3) *Девственик; мъж, непознал жена, целомъдрен мъж.* и̇ лю́бѣше бг҃ъ і҆ѡа́нна тврьдѣ. защо̀ бѣше кро́т҆кь и̇ чи́сть, и̇ дв҃ьсть́вникь. сїр̑ѣ́ неже́нень 6.41; ст҃ыи а҆п̑ль фи́липпь… сѣ́кыи го чл҃кь зна́ꙗше ка̑ є҆ чи́сть и̇ дв҃ьсть́вникь 36.267.

ед.: дв҃ьсть́вникь 6.41, 36.267; *мн.:* дв҃ьсть́вникы 12.119.

дѣвство *ср.* (2) *Девственост, целомъдрие на мома; моминство.* и̇ кога̀ сто́рѝ, в҃ы, годи́ны. и̇ баща́ ми и̇ ма́ика ми бѣ́ха є҆́днакь жи́вы, а҆́зе сь ѿре́ко̑ ѿ тѣ́хь. и̇ побѣ́гнькь на гра́дь а҆леѯан҆дрїа. та сѝ о҆скврьни̑ дѣв҆ство̀ и̇ скꙋ́р҆вихь 17.168б. // *Вярност към един мъж, чистота, непорочност.* и̇ ви́ди какь є҆ сы́щи нѥ́инь мꙋ́жь… и̇ ре̑ мꙋ… нѣ̀ ме е нѝ ѿн҆зи нѝ дрꙋ́гыи нѣ́кои мъ́жь досе́га ѿскврьни́ль. а҆̀ми сь̀мь и̇ до дне́ска чи́ста ѿ чю́жди мꙋ́жїе. а҆̀ми сѝ чю́ва̑ дв҃ьство̀то 5.37б.

ед.: *чл.* дв҃ьство̀то 5.37б, дѣв҆ство̀то 17.168б.

дѣд *м.* (1) *Дядо, баща на родител по отношение на внук.* защо̀ дѣ́ть (!) мо́и̇ закхе̑и, кога̀ щѣль да ꙋ́мре, и̇ ка́заль о҆́цꙋ моє̑мꙋ сїмо́нꙋ. и̇ мои̇ ѿц҃ь сїмо́нь, каза̀ ме́не 4.23.

ед.: дѣ́ть 4.23.

дѣйство *ср.* (4) *Способност, дееспособност.* чл҃кь и̑ма є҆́днѡ дѣ́йство, да гле́да със҆ о̇чи́те си̑. мо́жеш҆ ли да мꙋ̀ ре̑шь. слѣ́пь є҆, о҆́ти не гле́да със҆ рꙋцѣ́те си̑ 38.282; чл҃кь… пакь и̑ма є҆́стьвно дѣ́йство. да хо́ди със҆ нѡзѣ́те си̑.

inslav

мо́жешˢ лѝ да мꙋ ре́шь хро́мь ѐ о́ти не хо́ди със ꙋцѣ́те сѝ 38.282.

ед.: де́йство 38.282, дѣ́йство 38.282, дѣ́иство 38.282, дѣйство 38.282.

дѣл *м.* (9) **1.** *Дял, полагаща се или принадлежаща някому част от нещо.* и̇ що мꙋ да́ваха дѣ́ль, и̇ ꙗ́стїе, а̀ то́и го да́ваше скри́шо на сырома́си 2.10б; нѝ праведнаго мь́ча, нѝ грѣ́шнаго ми́лꙋвамь. а̂мѝ сѣ́комꙋ сьмь да́ль дѣ́ль. грѣ́шномꙋ мь́ка, а̂ праве́домꙋ ра́и и̇ цр҃тво нб҃ное 18.205. **2.** *Дял, съставна част от нещо.* и̇ бѣ́ше ѥ҆ва́кѵмь бога́ть и̇ праве́днь. и̇ на вьса́кыи пра́зникь, ѿдѣлѧ́ваше ѿ и̇ма́нїето си два дѣ́ла. и̇ єди́нь дѣ́ль, раздадѣ́ше по сырома́си. а̂ дрꙋ́гыи дѣ́ль да́ваше бг҃ꙋ ꙋ̀ че́рˢкова 3.17; землѧ̀ си́чˢка на трѝ дѣ́лѡве є҆ раздѣлѧ́на. на и҆́стокь, и̇ за́падь, и̇ на ли́вꙋ 15.142б. // *Разновидност, вид.* на трѝ дѣ́лѡве раздѣлѧ́на ѐ си́чˢка тва́рь бж҃їа что є҆ бг҃ъ сто́риль. бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. въ чювˢсть́внаа. въ ми́слънаа и̇ въ съставнаа 11.81.

ед.: дѣ́ль 2.10б, 3.17², 13.121б, 18.205, 32.230; *мн.:* дѣ́лѡве 11.81, дѣ́лѡве 15.142б; *бр.:* (два) дѣ́ла 3.17.

дѣло *ср.* (3) *Дело; деяние, дейност.* и̇ а҆́пѣль что́ пи́ше на събо́рˢного мꙋ посла́нїе… вѣ́ра безˢ дѣ́ло мрѣ́тва ѐ 15.156; и̇ пѣ́хꙋ вѣ́трѣ… и̇ дꙋ́маха. бл҃ви́те въса̀ дѣ́ла гн҃ѧ 12.117б.

ед.: дѣ́ло 15.156; *мн.:* дѣ́ла 12.117б, 17.173б*.

дѣля *несв.* (1) *Деля; правя нещо на части, дялове; разделям.* и̇ на́покань… помы́сли да оу́зме ма́лˢко нѣ́что ѿ мо́щитѣ ст҃мꙋ… и̇ тога́зи мꙋ̀ се ꙗ҆́ви ст҃ыи дими́трїе на́сънѣ. и̇ ре҃ мꙋ̀. не дѣли́ мѣ́ тѣ́кˢмо ѡ҆стави́ мѣ́ цѣ́ль да съ́мь на мо́ето сѝ ѿчѣ́ство 9.67.

пов.: 2ед. дѣли́ 9.67.

дѣляло *нареч.* (1) *По-добре, за предпочитане.* и̇ гле́даха мѣ́ като мѣ́ во́дѣхꙋ и̇спѣ́день. и̇ дꙋ́маха сѝ. дѣлѧ̀ло бѣ́ше сл҃нце да помрѣ̀кне нѐжелѝ ꙋ҆ста̀ ѥ҆ва́нновы да прѣ́млѣкнꙋть 12.119б.

дѣлѧ̀ло 12.119б.

дѣна се *св.* (2) *Дяна се; отида, замина в неизвестна посока; изчезна, изгубя се, пропадна.* и̇ о҆нˢзи царь траїанˢ оу҆лѣ́зе ꙋ̀ голѣ́ма ми́сˢль, ка́ко се дена̀ ѡ҆нˢзи чл҃кь 5.33б; а̂ ма́йка мꙋ̀ ѿ сва́дˢбата катѡ̀ ли́пˢѱа с҃нь и̇… дꙋ́маше… а̂зь не́щь ста́нъ ѿтꙋ́ка догдѐ разбе́рꙋ за сы́на си ка́мˢ се дѣ́ню 40.321.

аор.: 3ед. се дена̀ 5.33б, се дѣ́ню 40.321.

дѣт *вж.* **дѣд**

дѣте *ср.* (89) **1.** *Дете, човек от ранната му възраст до юношеството.* и̇ да смѣ̀ незло́бивы катѡ̀ дѣца̀. защѡ̀ дѣ́тѐ нѝкога не дрьжѝ мъ́сть. и̇лѝ за́висть 34.249б; защѡ̀ ї҆́родь ца́рь повелѣ́ль бѣ́ше тога́зи ѿ двѣ̀ го́динь по́млады дѣца̀ да и̇зˢби́ють 33.245; и̇ поплѣ́ниха щѡ̀ мого́ха мꙋ́жїе и̇ жены̀ и̇ дѣ́ца 39.316б; и̇ ꙋ̀зѐ на мрѣ̀твото дѣ́те де́сната рꙋ́ка̂… и̇ ста́нь ѻ҆́новà мрѣ̀тво дѣтѐ, и̇ и҆спра́ви се на нѡ̀ѕѣ́те сѝ 36.268. // *Новородено дете, младенец.* а̂ дрꙋ́гыте д҃ни прѣ̀зˢ нѣ́лѧта, съса́еше катѡ̀ и̇ си́чˢки дѣца̀ 15.133; и̇ писа́нїе и҆́ма за нѥ́го. катѡ̀ се роди̇̀ ꙋ̀ ѡ҆нˢзи ча̂. та̂ стоа̀ на нѡѕѣ̀тѣ сѝ. трѝ ча́сѡве пра́вь. и̇ тога́зи легˢнѣ̀, катѡ̀ сѣ́ко дѣтѐ 15.133. **2.** *Син или дъщеря, чедо, рожба.* и̇ ре҃ мꙋ̀… и̇ и̇дѝ сѝ дома̂, защѡ̀ щѣ̂ жена̂та твоà а̀нна, да за́чне дѣтѐ въ ꙋ̀тро́бата сѝ, и̇ да роди̇̀ 13.122; бл҃же́на̀ сѝ ты̀ ѿ си́чˢките жены̀. дето сѝ такво́зи дѣтѐ роди́ла 12.109б; а̂ моà жена̂ ѡ҆нѥ̀ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и̇зѣ́доха ѕвѣ̀рїе 5.33. // *Малкото на животно.* защѡ̀ и̇ а̀нˢтихрі́ста нари́четь прр҃це скѵ́мéнˢ лѣ́вовь дѣ́те на расла́ница же́нˢскà 18.185. **от дѣте.** *От детска възраст, от детството.* и̇ такъ́вˢзи се пока́зꙋваше ѿ дѣтѐ какъ́вˢ щѣ̂ да бꙋ́де допослѣ̀ вели́кь прѣ̀ ба҃ и̇ прѣ̀ чл҃ци 15.133.

inslav

ед.: дѣте́ 5.32б, дѣтѐ 5.32б, 9.62, 12.109б, 13.122², 15.133², 33.235б, дѣ́те 18.185, 36.268, 38.282, 39.309б², 39.313, 39.317, дѣ́тѐ 34.249б, детѐ 36.268, *чл.* дѣте́то 5.32б, 11.85², дѣтето 11.88б, дѣ́тето 18.201; *мн.:* дѣцѝ 1.7б, дѣцѝ 5.30, 5.32, 5.34б, 5.35, 5.35б, 5.36, 5.37, 5.38, 5.38б², 5.39, 11.84б, 11.89, 15.133, 33.245, 34.249², 34.249б⁴, дѣца́ 5.31б, дѣ҃цѝ 11.84б, дѣ́ца 18.199², 18.202б, 39.316б, 39.317², дѣца 31.219, *чл.* дѣца́та 1.3б², 5.27б, 5.30, 5.32б⁴, 5.35, 5.35б³, 5.37, 5.37б, 5.38³, 5.39, 18.179б², 34.249б, дѣцата 5.32², 5.33², 5.33б, 5.35, 11.108, дѣ́цата 5.33б, 5.35б, 16.160б, 18.196б, 39.317, дѣца́та 34.249б, дѣцѣ́та 35.256б.

дѣтина *прил.* (1) *Бременна; която очаква дете, която носи дете в утробата си (за жена).* и҆ промѝнъха се мал҆ко нѣчто̀ дни҃. гле́да ю҆ і҆ѡси́фь ка́кь є҆ дѣти́на и҆ непразна 33.236б.

ед.: *ж.* дѣти́на 33.236б.

дѣтински *прил.* (1) *Детински, който е присъщ на дете; детски.* и҆ г҃ь въ є҆в҃лїе ре҃. а҆ко не бѫ́дете ка́то̀ дѣцѝ не влѣ́зѹвате въ цр҃тво нб҃ное. нѣ със҆ ѹ҆мь дѣти́н҆скы҆ и҆ съсь и҆гра̀. и҆ съ дрѹ́гы работы а҆ми със҆ кро́тость 34.249б.

ед.: *м.* дѣти́н҆скы҆ 34.249б.

дѣчица *мн.* (3) *Дечица, деца.* то́изи д҃хь ст҃ыи и҆ мла́дыте дѣчи́ца наѹ҃чи и҆ о҆тво́ри и҆мь ѹ҆ста́та. да дѹ́мать. що є҆ и҆сти́нна 34.249б; и҆ дѹ́маше. ѡ҆ го́ре ме́не и҆ вам҆ дѣчи́ца, как҆во̀ дочаках҆ме̂ и҆ ѹ҆зѐ маика вы҆ чюжди́нець и҆ наси́л҆никь 5.32.

дѣчи́ца 5.32, 34.249б, 34.252.

дѣяние *ср.* (2) **апостолско дѣяние.** *Деяния на апостолите, книга от Новия завет.* и҆ въ дѣа́нїе а҆п҃лѣ́ско ка́же. и҆ ка́то̀ го гле́даха а҆п҃ле́те че сѣ̀ възно́си на небе́то. и҆ тога́зи и҆м҆ се ꙗ҆ви́ха двѣ̀ а҆г҃гла въ бѣ́ло о҆блѣче́ни 38.292б; то́изи а҆рхг҃гль миха́иль, и҆зва́ди а҆п҃лыте ѿ тьмницѹ̀, кога́то гы затва́рѣха а҆рхїерѣ́ете є҆врѣ́искы. защо̀то ѹ҆чаа́хѹ лю́дїе да вѣ́рѹвать въ х҃а что̀то ка́зѹва дѣа́нїето а҆п҃льско 11.94.

ед.: дѣа́нїе 38.292б, *чл.* дѣа́нїето 11.94.

дюлгер *м.* (1) *Дюлгер; зидар, строител.* и҆ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци. а҆ тїа гѝ не потаѝ. а҆мѝ зова̀ майсто́ре дю́л҆гере. и҆ по҃но́ви че́р҆ковата ст҃мѹ̀ 39.317б.

мн.: дю́л҆гере 39.317б.

дявол *м.* (155) **1.** *Дявол, свръхестествено зло същество, бяс, сатана.* и҆ на о҆́нова̀ ка́пище что̀ бѣ́ше начел҆ныи бѣ́сь то́и па̀кь щѣше да стори пакость на цр҃квата ст҃мѹ̀ нико́лѹ. и҆ что̀ сто́ри, прѣтво́ри се о҆́н҆зи дїа́воль ка́то̀ жена̂ вдови́ца 15.151б; и҆ ѿ ада́ма що сѐ напло́диха чл҃ци, си́чьки прѣльстени бѣ́ха, и҆ си́ч҆ките лю́дїе бѣ́ше дїа́воль прѣтво́риль да се бг҃ѹ не покла́нѧть 3.16; праведниците ѿи҆́дать вь ра́и дѣ́то гостолюбниго а҆враа́ма. а҆ грѣ́шниците вь тмѹ̀ чер҆нѹ̀ сѣ̀ дїа́вола 18.206б. **2.** *Прен. Лош, зъл или лукав, коварен човек.* а҆ ѿн҆зѝ геми́цїа пойска мнѡ́го ѿщо̀ бѣ́ха цѣни́ле. и҆ ст҃ыи є҆в҆статїе не и҆́маше тол҆кова да мѹ̀ дадѐ... а҆ ст҃ыи є҆в҆статїе не ѡ҆ставѣ̀ си̂ жена̂та. а҆ ѡн҆зи дїа́воль повелѣ̀ да го тѹ́реть оу҆ морето 5.32; о҆́ти бѣ́ше зло̀ ѹ҆ме́нь. и҆ сребро̀ лю́бець и҆ зави́стник҆ и҆ ѿвѣ́н҆ка се гле́даше ѹ҆ченикь. а҆ вътрѣ̀ си бы́л҆ дїа́воль. та̂ стори таквѡ́зи зло̀, и҆ прѣда́де х҃а ба҃ 35.257б; разь҆бра́хь и҆ за безако́нныго а҆р҆са́кїа... защо̀ о҆бра́зь и҆ма патрїа́р҆шьскы҆. а҆ми є҆ вътрѣ̀ дїа́воль и҆ любодѣ́ица 12.119. **прѣдавам се дяволу** *и* **прѣдам си душата дяволу.** *Живея безнравствено, греховно; служа на дявола.* є҆́тѹ и҆ сега̀ и҆ма тѹ́ка межѹ̀ на҃ грѣшныи и҆ нечи́стїи же́ны, та̂ ба́ѧть и҆ магїа стрѹ́вать и҆ лѫ́жать на҃ а҆ нїе́ са покла́нѣме тѣ́мь. та сѐ прѣда́ваме дїа́волѹ 18.189; ѿ го́р҆ко тѣ́бѣ тогїва, чѥ сѝ прѣда́ль д҃шѣта своа̀ дїа́волѹ. зара̂ то̀ва̀ махни́ се ко́л҆кото мо́жешь чл҃че ѿ кѹр҆во́в҆ство и҆ ѿ чю́жды жены҆. и҆ дрь́ж҆ се чи́стотень 1.7; **стро̀ша глава дяволу.** *Надвия, победя злото.* мака́рь и҆ да не сѝ прѣгрѣ́шиль дѹш҆ма́нинѹ̀ твоѣ́мѹ̀ ты҆. нѣ̀ па̀кь ты҆ сторѝ нѥ́мѹ̀ мета́нїе. и҆ и҆ма̂

inslav

прощéнїе. и̑ тогыва̀ стро́шишь гла́ва дїа́волꙋ. и̑ възвесе́лишь ба̑ и̑ а҃гг҃лы̀ нѥ́говы 1.6.

ед.: дїа́воль 1.3, 1.6б, 1.8б, 2.14, 3.16³, 3.17б, 3.18, 4.25б, 5.27б, 5.32², 6.42б, 6.44², 8.5б, 9.62б², 9.70, 9.72, 9.74, 10.77б³, 10.78⁴, 10.78б, 11.82б, 11.83б², 11.87², 11.10б, 12.119, 13.124³, 15.131б, 15.138б, 15.151б², 15.152, 15.156б, 16.162, 17.16б, 18.184б, 18.186б, 18.188, 18.197б, 18.198б², 20.209, 20.209б², 21.210б, 31.223, 35.257, 35.257б², 35.262², 36.272, 37.27б, 37.276б³, 38.282б, 39.309б, 39.310б, дїаволь 1.8, 4.25б, 12.113, 15.139, 15.151, 18.194б, 18.20б, дїа́волѣ 15.131б, 37.275б, 37.276², дїа́во́ѣ 38.283, дїавола 1.8, 5.31, 16.162, 34.253б, 36.272, дїа́вола 3.16б, 5.30б, 5.31, 6.43б, 6.44, 9.63, 10.77, 10.78², 10.78б², 11.83б, 11.87, 15.132, 15.13б, 16.157, 17.171б, 18.177, 18.194б, 18.195, 18.195б, 18.197б, 18.200, 18.203б², 18.205, 18.20б, 18.206б³, 20.210, 33.232б, 33.233, 33.234, 33.234б, 34.249б, 35.258б, 39.305б, дїа́волꙋ 1.6, 1.7, 4.25б, 17.168б, 18.189, 18.202, 18.203б, 18.204, 20.209, 33.235², 33.240, 33.240б, 35.258б, 35.262б, 39.318, дїа̀волꙋ 1.6б, дїавꙋлꙋ 20.209б, *зв.* дїа́воле 11.87²; *мн.:* дїа́воле 18.188б², 18.195, 18.20б, дїа́волы 31.218б, *чл.* дїа́волете 18.190, дїа́волите 37.275, 37.276.

дяволов *прил.* (3) *Дяволов, който е в някакви отношения с дявола.* и̑ та́мо вь ѿнѣ́зи ѿстровь и̑ма́ше нѣ́кои маге́сникь и̑ съ̑щи слꙋга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь 6.43б; а̑мѝ детô ненави́ды добрô дїа́воль, чтô и̑зна̑ѝдѐ... да вла́дать. дїѡклитїа́на. и̑ ма̑имїа́на, два̑ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы ѕ[в]ѣ̀роове, крь́вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.138б.

ед.: *м.* дїа́воловь 6.43б; *мн.:* дїа́воловы 15.138б, 15.139б.

дяволски *прил.* (47) **1.** *Дяволски, който е на дявол; дяволов. Образно.* и̑ ре̑ мꙋ ст҃ы̀ і̑ѡа́ннь. прїе́ ть ще х҃с че́до моѐ, токѡ̀ е̑ла̀ да и̑дѐ наза́дь. и̑ недѣи да ѡста́нешь тꙋ́ка въ срⷣце дїа́волѣско 6.48. **2.** *Дяволски; който е присъщ, свойствен на дявол.* ви́дите ли̑ мо́й кр҃ть колѣ́ко е си́лѣнь, и̑ нави̑ на съмрѣ̀ть и̑ побѣди ѩ̀, и̑ потѣпѣ́ка си́ла дїа́волѣскаа 16.158б; тогы́ва щьть да прѣста́нать си́чѣките хитрины̀ дїа́волѣскы̀ и̑ а̑нѣтихрі́стовы. и̑ слꙋ́гыте нѥ́говы ѿ лꙋ́гꙋ̑ванїе си́чѣките щьть да загы̀нать 18.195; и̑ съсѣ̀ тво́ꙗ чю́деса надѣлꙗ̑ваме на вра̀зи на́ши. и̑ побѣдꙗ́вамê бѣ́соове. и̑ ѿфрь́лѣме грь́дô дїа́волѣскаа 16.163. **3.** *Дяволски; който е породен, причинен от дявол.* така̀ х҃с легома щѣше да нѝ и̑зва́ди да нѣ̀ смѐ векѥ̀ поро́бени ѿ дїа́вола. затова прїѐ плесни́ца... рꙋцѣ́те сѝ пригвозди̑ на кр҃тѣ̀. да ѿковѐ на̑ ѿ мꙋ́ка дїа́волѣска 35.258б. **наказ дяволски.** *Изкушение, съблазън.* и̑ така̀ оу̑чаше и̑ ка́зꙋ̑ваше да ста́немь съсѣ̀ тѣ́зи кро́тость спротѝ на́казь дїа́волѣскыи что нѝ доса́жда 14.127; **сила дяволска.** *Дявол или друг зъл дух.* и̑ тѣ́и се бѣ́ше по̑ка́нила, мака́рь да бѣ́ше жена̑ а̑мѝ бѣ́ше и̑спльнѥна д҃ха ст҃го. и̑ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїаволѣска и̑ и̑сче́знꙋ̑ваше катô ды́мь 8.56.

ед.: *м.* дїа́волѣскы̀ 1.6б, 9.67б, 18.191, 18.198б, дїа́волѣскыи 14.127, дїа́волѣскы 18.198б, *ж.* дїа́волѣска̀ 1.4б, 32.223б, дїаволѣска 8.56, 16.162б, дїа́волѣскаа 8.56, 15.134, 16.158б, 16.163, 18.180б, 36.270, дїаволѣ̑каа 10.76б, дїа́волѣска 18.177б, 18.192б, 35.258, 35.258б, дїаволѣскаа 18.186б, *чл.* дїа́волѣската 18.189, *ср.* дїа́волѣско 6.48, 9.73б, 13.125, 18.186б, 18.195*, дїа́волѣское 21.210б; *мн.:* дїа́волѣскы̀ 1.4б, 18.195, 35.265б, дїаволѣскы̀ 3.16б, дїа́волѣскы 3.16б, дїаволѣскы 11.10б, дїа́волѣскы 15.135, 17.172, 18.180, 18.191б, 18.204б, 31.218б, 32.22б, 33.240, 33.246, дїа́во̀лѣски 18.184, дїа́во́лѣскы̀ 39.318, *чл.* дїа́вольскыте 18.186, дїа́волѣскыте 18.186.

дяволщина *ж.* (1) *Дяволщина; лукави, измамнически постъпки.* тога́зи ре̑ ма̑, ца́рꙋ. мꙋ́чителю лѣ́стивы̀, докога̀ да чи́нишь дїа́волѣщи́нѣта твоа̀ чтô се не ѿста́вишь ѿ злѡ̀то твоѐ 37.277б.

ед.: *чл.* дїа́волѣщи́нѣта 37.277б.

дякон *м.* (31) *Дякон, духовно лице с най-нисък свещенически чин.* и̑ ꙋ̑ то́изи ча̑ е̑пі̑кь пла́тонь поста́ви ца́ра да̑ѐ сщ҃е́никь а̑ ст҃на́ мꙋ дїа́конь 37.281; сщ҃е́нникь нѣ́кои съ е̑дного бл҃гоговѣ́нного (!) дїа́кона, любо́вь и̑ма́ха добрь междꙋ

inslav

се́бѣ сѝ 3.18; и҆ събра́ше се сичˀки по ца́рево повелѣ́нїе въ гра̑ никѣ́и и҆ бѣ́хꙋ а҆рˀхїерѣ́є си́чˀки, сл҃в, а҆ сщ҃е́нници и҆ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃ꙁ 15.141.

ед.: дїа́конь 3.18б, 3.19, 3.19б², 3.20, 3.20б, 11.95б, 37.281, дїа́кона 3.18², 3.20б, 15.140, дїа́конꙋ 3.20б, *чл.* дїа́ко́ньть 3.18, дїа́конˀть 3.18б, дїаконˀть 3.18б, *зв.* дїа́коне 3.18, 3.19, 3.20, дїаконе 3.19б, 3.20; *мн.:* дїа́коне 4.26б, 8.60, 12.113б, 37.274б², дїа́коны 15.141, 36.273б, 37.275, 37.280, 37.280б.

дяконски *прил.* (1) *Дяконски, който се отнася до дякон.* и҆ ви́дѣ го петрь а҆рхїеп҃копь чє̑ хꙋ́ли на ба҃. та̑ го проклѐ, и҆ и҆зˀва́ди го ѿ дїа́конˀскыи чи́нь 15.140.

ед.: м. дїа́конˀскыи 15.140.

е

є҃ *числ. бр.* (13) *Пет, 5.* и҆ чювˀствы сѣ, є҃. є҆́днѡ да ви́дишь вто́ро да чю́ешь. тре́тїѡ, да помири́шишь, четвры́то, да въкꙋ́сишь. пе́то да похва́нешь 33.233; а҆̀мѝ кажѝ и҆ грѣ́хьть пра̑ сьмрьть̀ и҆̑, є҃ годинь. що є̑ сто́рила 32.231. // *В състава на сложно числ.* **єі҃.** *Петнадесет, 15.* а҆̀ дрꙋ́гы̀ ка́же и҆́ма и҆ о҆́ще, є҃і, днѝ та щѐ тогы́ва да сѐ жьне 18.183б; и҆ ѡ҆ставиха го та̀ чюва̑ лозїето, за, є҃і. годи́нь 5.33б; и҆ сѣ́ко дрь́во прино́сѣше ро́жˀбы, є҃і, на сѣ́ко врѣ́ме, сла̑кы и҆ разли́чны 32.227б.

є҃ 32.231, 33.233, є҃і 2.12б, 5.33б, 5.35б, 6.48, 33.247, 34.253², 35.266, 38.292, є҃і 18.183б, є҃і 32.227б.

є҃ꙗ *числ. редно* (5) *Пети.* чю̑ є҃. и҆ дрꙋ́го чю́до па̀кь що сѐ сто́ри 2.14б; є҃ і҆сканїе за пето питанїе 33.244*; втори закон҃ˀ г҃ є҃ 11.87*; чю̑ є҃ 15.149*.

є҃ 2.14б, є҃ 11.87*, 15.149*, 33.244*, 39.317*.

ебрик *вж.* **ибрик**

евай *част.* (2) **евай (ейва) ми ти че.** *За подчертаване, че нещо се извършва неочаквано; ето ти, ето че, ева че, ей на.* и҆ дїаконˀть… съкры̀ се при кра́сныте врата̀. и҆ ѡ҆́нˀзи мꙋ́жь є҆́вай ми ти чѐ и҆́де, и҆ просвѣ́ти се 3.18б; и҆ въ о҆́нˀзи ча̑ възла́зѣше момы́кˀть на стлѣ́бата, за̀еднѡ и҆ топла̑ [та] вода̑ дрьжа́ше съ̑ є҆́бри́кѧть. є҆йва́ ми ти че съ̑ и҆́вѝ ст҃ыи гесѡ́гїе 39.315.

є҆́вай 3.18б, є҆йва́ 39.315.

евангелие *ср.* (86) **1.** *Евангелие, част от Библията, книгите на Новия завет.* матѳе̑и а҆п҃ль х҃вь… напи́са є҆в҃лїе на є҆врѣ́искы̀ є҆зы́кь, и҆ посла́ го і҆ꙋде̑ѡ̀ 37.274; разꙋ́мѣи что̑ ка́же є҆в҃лїе. х҃с два́щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа съсˀ ꙋ҆ченицѝте сѝ 34.250; затова̀ и҆ г҃ь въ є҆в҃лїе ре́. а҆̀ко щѐ нѣ́кои да дои́де слѣ́дь ме́не да сѐ ѿре́че ѿ себѣ̀ сѝ 38.282б; и҆ щь́ть да сѐ съберь́ть и҆зˀбра́нныте нѥ́говы д҃ вѣ́трове сичˀко на є҆дно̀ мѣ́сто като є̑ ре́но и҆ въ і҆ѡа́нново є҆в҃лїе 18.196. **2.** *Евангелие; текстът на Новия завет, подвързан като отделна книга.* това̀ ре́ цр҃ь, и҆ да́де мꙋ̀ є҆дно̑ є҆в҃лїе позлате́но си́чˀко, и҆ є҆дно̑ кади́лˀница си́чˀка съзла́то (!) 15.149; и҆ видѣ́ше го какь є҆̀ ѿкова̑нь ѿ жилѣ́за. и҆ на ра́мѣната мꙋ̀ сщ҃е́нныи рамо́но̑. и҆ въ рꙋцѣ́те сѝ дрьжѝ ст҃о́е є҆в҃лїе, и҆ чь́те го 15.141б. **3.** *Прен. Християнската вяра, християнското учение.* о҆́ти бѣ́ха тїѣ̑ стань́ле добры̀ бꙋ̀ пра̑ х҃а та гы̀ зовѣ́ше х҃с на цр҃тво нб҃ное. є҆ла́те и҆ вїе мои̑ а҆п҃лы, че стѐ мнѡ́го зло̀ и҆сте́гле́ле догдѐ прока́зꙋвахˀтѐ є҆в҃лїето по си́чката земла̑ 18.202; и҆ а҆п҃лыте породи́ха се съсˀ д҃ха ст҃го, и҆ въспрїе́ше бл҃ть. и҆ гдѐто проповѣ́даха бж҃тво́ное є҆в҃лїе, и҆ си́чˀкыи свѣ́ть и҆спл҃нише съсˀ бл҃гочь́стїе. а҆̀ и҆́долˀского помраче́нїе потѣ́пˀкаха 15.132.

ед.: є҆в҃лїе 1.3, 15.134б, 18.191, 32.227б, 33.240, 33.244, 34.253, 37.280, є҆в҃лїе 1.6, 5.40б², 6.46б, 9.61, 11.81б, 11.104, 11.107б, 14.127, 15.132, 15.141б, 15.149, 15.155б, 18.184, 18.187, 33.236б, 33.241, 34.249б, 34.250³, 34.250*, 34.252, 34.252б, 34.253б, 34.254б, 34.255, є҆в҃лїе 5.40, 15.156, є҆в҃лїе 11.82, 18.183*, 18.184*, 18.195б, 33.237*, є҆в҃лїе 11.84, 34.253, і҆є҆в҃лїе 13.125, є҆в҃лїе 15.141б, 16.158, 18.195б, 18.196, 18.197б,

inslav

34.248, 34.249б, 36.267, 37.274, 37.279б, 37.280, 38.282б, 38.287, 38.287б, 38.293, 38.294б, ѥ҆ѵ҆лїе 18.180, 18.183, ев҆ 18.188*, 18.191*², 18.195б*, 18.197б*, 18.201б*², 18.203*, 18.203б*, 18.206*, 38.287б*, 38.292*, ѥ҆ѵ҆лїе 18.193, 37.274, ѥ҆ѵ҆ 18.205*, ѥ҆ѵ҆лїе 34.253*, *чл.* ев҆лїето 1.5б, ѥ҆ѵ҆лїето 18.188, 38.288б, ѥ҆ѵ҆лїето 18.191, 18.202, 34.252б, ѥ҆ѵ҆лїето 18.201б.

евангелист *м.* (10) *Евангелист, един от четиримата създатели на Новия завет – Матей, Марко, Лука и Йоан.* мц҃а того҃ ѕ҃і па́ме҃ ст҃го а҆пла і҆ ѥ҆ѵ҆ли́ста, ма́тѳе҃а 37.273б; тре́тыи пѣ́ть сѐ ꙗ҆ви҃, на два҃та что҃ ре҃ ма́рѣко ѥ҆ѵ҆ли́сть когато҃ ѡ҆хо́ждаха на село҃ 38.287б; прѣклони҃ ѩ҆бе́то и҆ слѣзе защо́ е мл҃ти́вь бг҃ъ, да съберѐ на҃ що смѐ загꙋ́бени. като҃ ре҃ лꙋ́ка҃. ѥ҆ѵ҆листь. що ѐ бл҃говоли́ль и҆ роди́ се майка мꙋ, и҆ повелѣ҃ та ю҆ о҆сѣ́ни д҃хь ст҃ы҃ 3.17б; мц҃а того҃ ѯ҃ѕ, прѣставлѥ́нїе ст҃го а҆пла и҆ ѥ҆ѵ҆листа і҆ѡа́нна бг҃о҃ сло́ва 6.41.

ед.: ѥ҆ѵ҆листь 3.17б, ѥ҆ѵ҆листь 34.250², 34.252б, ѥ҆ѵ҆ли́сть 38.287б, 38.293, ѥ҆ѵ҆ли́ 38.288б, ѥ҆ѵ҆листа 6.41, ѥ҆ѵ҆листа 12.114, ѥ҆ѵ҆ли́ста 37.273б.

евангелски *прил.* (7) **1.** *Евангелски, който е свързан с евангелието.* а҆ми҃ па҃ да на́чнѣ҃ ѥ҆ѵ҆лѩ҆скы дꙋ́мы. разѩ҆браха мнѡ́го нарѡ́ѩ҆ ѿ і҆оу҆дѐете ѻ҆ти е та́мо х҃с дошь́ль 34.251; и҆ ны́е ка́кь побѣдихѩ҆ме и҆ потѣ́пѩ҆кахѩ҆ме҃ злы҃те ра́боты что҃ чи́нѣхѩ҆ме҃. є҆да҃ това҃ възведе́нїе ѥ҆ѵ҆лѩ҆ско на на҃ доно́си 34.254; ст҃ы҃ безѩ҆сре́брьници си́чѩ҆кꙋ зе́млю ѡ҆бѩ҆текоше и҆ напльниха ю҆ съсѩ҆ вели́кы чю́деса. и҆ прїе́ха мꙋ́дрость бг҃одьхнове́нꙋ. защо҃ съсѩ҆ ѥ҆ѵ҆лскы дꙋ́ми о҆пасани бѣ́хꙋ 10.79. **2.** *Евангелистки, който е свързан с евангелист.* ѳеѡфиль а҆рхїепк҃пь что҃ дрьжꙋ́ столь ма́рѣка ѥ҆ѵ҆листа. пишꙋ и҆нокенѣ҆тїю папꙋ римѣ҆скомꙋ… а҆ми҃ а҆зь є҆ѵ҆лѩ҆скыи сто́ль така҃ прѣ́дрьжꙋ, и҆ мнѡ́го є҆пк҃пы и҆ма́мь по҃ ме́не. и҆ събы́ра҃ си́чѩ҆кыте да ѡ҆стѣ́пѧть ѿ тебе 12.114; и҆ ѳеѡфи́ль като҃ ѡ҆́нїа неправе́дно чи́ни, и҆ смѣ́сюва се на праведна҃ крьвь да ю҆ проли́ва. ѥ҆ѵ҆лѩ҆скы҃ сто́ль прїе́ль, а҆ неправе́дно чи́ни 12.114б.

ед.: ѥ҆ѵ҆лѩ҆скыи 12.114, ѥ҆ѵ҆лѩ҆скы҃ 12.114б, *ср.* ѥ҆ѵ҆лѩ҆ско 34.253, 34.254; *мн.:* ѥ҆ѵ҆лскы 10.79, ѥ҆ѵ҆лѩ҆скы 34.251, ѥ҆ѵ҆лѩ҆скыи 38.290.

евва *ЛИ* (11) *Ева.* а҆ дїа́воль… прѣльсти пръ́вѣнь а҆да́мова жена҃ є҆́вва, и҆ прѣтво́ри ꙗ҆, да не хо́ди по́ бж҃їи за́повѣ҃ 3.16; а҆ зѣ҆мїата́ е самѩ҆си҃ дїа́воль де҃то и҆зма́мы є҆́вва вѩ҆ ра́и като҃ о҆́бразь чл҃чьскы҃ и҆ змїи́нь 18.184б; и҆ тамо҃ бѣ́ха си́чѩ҆ко (!) що҃ бѣ́ха ѡ҆ вѣка ꙋ҆мрѣ́ле, прѣѡ҆́щи. та́мь бѣ́ше а҆дамь и҆ є҆́вва, си́ѳь, и҆ а҆вель каи́нь 35.264.

є҆́вва 3.16, є҆́вва 15.131б, є҆́вва 18.184б, 35.264, 35.265б, є҆́вва҃ 35.258, 35.264б, є҆́вва҃ 38.285, є҆́вва҃ 38.285, є҆́ввꙋ 35.258, є҆вꙋ҃ 38.285.

еввин *прил.* (1) *Евин, от ЛИ Ева.* дн҃ь кле́тва є҆́ввина, що҃ бѣ́ше а҆ бг҃ъ проклель. прощенїе роди́ се, и҆ си́чѩ҆ки свѣ́ть по҃нови́ се 3.17б.

ед.: ж. є҆́ввина 3.17б.

евдокия *вж.* **евдоксия**

евдоксий *ЛИ* (1) *Евдокий.* и҆ ст҃ыи, нико́лае… мꙋ҃ ре҃. є҆ѵѩ҆ста́тїе, что си҃ това҃ сто́риль неправе́дѩ҆нь сꙋ́дь и҆ о҆сѣ́дилѩ҆ си҃ тїа́ трѝте мꙋ́жїе сыромáси… и҆ ре҃ є҆ѵѩ҆ста́тїе. дойдѐ си́монидь, и҆ є҆ѵѩ҆до́ѯїе что҃ сѣ҃ прьвы҃ кме́тове мире́искые, и҆ мартꙋри́саше за ѿ҃ѣ҃ 15.144б.

є҆ѵѩ҆до́ѯїе (!) 15.144б.

евдоксия *ЛИ* (14) *Евдоксия.* и҆ само́го злаꙋ҃ста і҆ѡ҃, є҆ѵѩ҆до́кїа ца́рица и҆спь́ди, и҆ въ є҆рѩ҆менѩ҆лїиска земла҃ го запрѣ҃ 21.210б; и҆ бл҃же́нь і҆ѡа́ннь злаꙋ҃сты҃… за ї҆ї́а нѩ҆́говы праве́днїи дꙋ́мы… та го҃ ненави́дѣше ца́рица є҆вдоѯїа 12.112б–113; и҆нокенѩ҆тїе па́па римѩ҆скыи… напи́са кнїга съсѩ҆ ц҃ра ано́рїа, на ца́ри҃ гра́, до а҆ркадїа цра́, и҆ ре҃… да повели́шь да се҃ съберѐ събо́рь въ солꙋ́нь. и҆ ца́рица є҆ѵѩ҆до́ѯїа това҃ разѩ҆бра҃… и҆ ни҃комꙋ не да́ваше да ꙋ҆лѣ́зе оу҆ ца́ри҃ гра́ 12.116б; въца́ри се ѳеѡ́сїа

inslav

ц҃рь… и҆ тога́зи прѣста̀ гро́бъ ѥв҆до́ѯїи да сѐ трь́си 12.120б.

євдоѯїа 12.112б–113, євдоѯїа 12.113, євдо́ѯїа 12.113б, 12.114б², ѥв҆до́ѯїа 12.114б, 12.120б, є҆вдо́ѯїа 12.115, ѥв҆до́ѯїа 12.116, ѥв҆до́ѯїа 12.116б, ѥв҆до́ѯїа 12.116б, є҆вдо́ѯїа 12.120, є҆в҆до́кїа 21.210б, ѥв҆до́ѯїи 12.120б.

евдо҃ий *вж.* **евдоксий**

евдо҃ия *вж.* **евдоксия**

евлавий *ЛИ* (16) *Евлавий.* и҆ є҆влавїе ви́дѣ и҆манїе мнѡ́го… и҆ ꙋ҆зѐ и҆ма́нїето… и҆ затво́ри трѝте ѡ҆́нїа вла́стелѥ въ тьмни́цꙋ, да нѐ знае ц҃рь кон҆стан҆тинь 15.145б; и҆ ст҃ыи ѡ҆и҆дѐ на приста́никꙋ ц҃ревꙋ є҆вла́вїю, и҆ ре҃ мꙋ̀, є҆вла́вїю злѡ̀ ꙋ҆́мне. защѡ̀ ꙋ҆зе митѡ̀, и҆ ѡ҆сѣ́ди трѝте мꙋ́жїе детѡ̀ нѣ съ̀ съгрѣшиле нѝщѡ̀ 15.147.

є҆вла́вїе (!) 15.145, 15.145б, 15.147², є҆вла́вїе (!) 15.145, 15.146, є҆влавїе (!) 15.145б, є҆влавїе (!) 15.147, є҆вла́вїа 15.145, 15.146, є҆вла́вїа 15.145б², єврлавїю 15.145, є҆вла́вїю 15.147, *зв.* є҆вла́вїю 15.147, є҆вла́вїе 15.147.

евнух *м.* (1) *Евнух; кастриран мъж.* то́изи а҆́ггл҃ь и҆ а҆пл҃ꙋ фи́липпꙋ пока́за да кр҃ти є҆́внꙋха 11.94.

ед.: є҆́внꙋха 11.94.

евреин *м.* (86) *Евреин, лице от семитска народност с древна родина Палестина.* и҆ въ ѻ҆нова̀ вре́ме бѣ́ше нѣ́кои, є҆вре́инь и҆́мето мꙋ̀ і҆ѡ́на 11.87б; х҃с та сѐ пока́за хꙋ́бавь в҆ лицѣ̀то пра̑ѣ си́ч҆кыте лю́дїе. и҆ а҆нтихрі́сть се пока́за є҆вреи́нь 18.185б; а҆̀ ѡ҆ны́ѩ є҆врѣ̂е рижаа́хꙋ на мѡ́ѵсѣа, и҆ дꙋ́маха мꙋ̀. защѡ̀ ты̀ на҃ и҆зве́де ѿ є҆гѵпт҆ь 16.160б; и҆ поидѐ і҆оа́вь, и҆ пре́чете є҆врѣ̂ете что̑ бѣ́хꙋ ты́к҆мо вь і҆ер҃ли́мь 11.89; годи́ны, ст҃г. ѡ҆когà бѣ́ше распе́ть х҃с, и҆ тога́зи є҆́днакь є҆́врѣе дрьжа́ха і҆ер҃ли́мь 4.22; і҆ꙋ́да прѣда́де х҃а въ рꙋ́цѣ безако́нны̀ є҆врѣ̂е 35.266.

ед.: є҆́врѣинь 3.17, є҆врѣ̂инь 6.48, 16.160б, 16.161, є҆вре́инь 11.87б, є҆вреи́нь 18.185б, є҆врѣ̂ина 6.48², є҆врѣ̂инꙋ 6.48; *мн.:* є҆врѣ̂е 4.22, 4.23б², 4.25б, 16.161³, 16.161б, 16.162, 16.162б², 18.200, 18.200б, 34.250, 35.259б, 35.261б, 35.262, 35.262б, 35.266, 38.285б, 38.291, 38.291б, є҆́врѣе 4.22, 4.23б, є҆врѣ̂ие 4.22, є҆вреѣ 4.22б, 35.261б, є҆врѣ̂е 4.25б, є҆вреѣ 9.63, є҆врѣ̂е 16.160б, 18.201, є҆́врѣе 18.185б, 18.188б, 19.207б, є҆врее 33.243б, є҆вреѣ 33.247б, є҆врѣ̂ѡм҆ 18.200*, *чл.* є҆врѣ̂ете 4.22б, 11.87б, є҆вреѣте 4.25б, 11.87б, 11.94, 18.178, 34.250, 35.257, є҆врѣ̂ете 5.27, 11.86, 11.87, 11.87б², 11.88, 11.89, 16.160б, 16.161, 16.161б, 18.185б, 18.187, 18.188, 34.250б, 34.251б, 35.263, 38.290б, є҆врѣ̂ете 11.87б, 11.88, 11.88б, 16.161, є҆́врѣете 11.87б, 18.183, 33.243, є҆вреѣте 18.185², 33.241б, 38.289, є҆вреѣте 18.185, є҆́вреѣте 18.188б, є҆́врееите 33.243, а҆̀вреѣте (!) 35.259б.

еврейски *прил.* (18) *Еврейски, който се отнася до евреин.* и҆ мои̑ ѿц҃ь сїмо́нь, каза̀ ме́не… мнѡ́го ще́шь мꙋ́ка да поте́глишь. и҆ на́поконь щѐ да поги́не є҆вре́иско ца́р҆ство 4.23; матѳе̑и а҆пл҃ь х҃вь… наꙋ́чи се си́ч҆ко бж҃тво. и҆ напи́са є҆ѵ҃лїе на є҆врѣ̂ескы̀ є҆зы́кь 37.274; и҆ катѡ̀ раз҆бра̀ че̑ и҆́де мѡ́ѵсѝ… ре҃… ви́дите ли̑ ты̀зи мнѡ́го воиска є҆вре́иска є҆́дна́кь ма́л҆ко д҃ни и҆ на҃ си́ч҆ки ны̑ погꙋбѣ́вать 33.241б; то́изи а҆рх҃ггль миха́иль, и҆зва́ди а҆пл҃ыте ѿ тьмницꙋ̀, кога́то гы затва́рѣха а҆́рхїерѣ̂ете є҆врѣ̂искы 11.94.

ед.: *м.* є҆врѣ̂искы̀ 6.41, є҆врѣ̂искы̀ 7.49, 37.274, є҆́вре́искы 11.86, є҆вре́искыи 11.89, є҆врѣ̂искыи 35.258б, є҆врѣ̂искы 36.268, є҆врейскы̀ 37.279, є҆врейскы̀ 38.288, є҆врѣ̂искыго 36.268, *ж.* є҆вре́иска 33.241б, *ср.* є҆вре́иско 4.23; *мн.:* є҆врѣ̂искы 11.94, є҆́вре́искы 13.123, є҆вреискы 18.178б, є҆вре́искы 18.187б, є҆́врейскыи 33.243, *чл.* є҆врѣ̂искыте 11.90.

еврон *м.* (1) *Югоизточен вятър.* а҆́зь данїиль, прр҃кь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и҆злѣ́зоха, д҃ вѣ́трове нб҃ны, та̑ и҆́мь бѣ́ше и҆́мето. сѣве́рь. ю҆́гь. є҆вро̀нь. и҆ зефирь. та̑ повѣ́аха по мо́рето голѣ́мое 18.181б.

ед.: є҆вро̀нь 18.181б.

евсевий *ЛИ* (6) *Евсевий.* и҆ кр҃ти се тога́зи і҆ꙋ́да ѿ є҆в҆се́вїа а҆рхїепк҃па, ри́м҆скаго 4.25б; и҆ поидѐ патрїа́рхь є҆пифа́нїе със҆ кора́бьть… и҆ па́па є҆в҆се́вїе. и҆ є҆пк҃пь є҆фе́скыи. и҆ така̀ срѣ̑тоше ст҃го 14.128; ѡ҆н҆зи а҆́рїа… є҆в҆се́вїа никомидїи́скаго а҆р҆хїепк҃па,

inslav

и҆ па́влина митрополи́та тѵ҃рскаго. и҆ дрꙋ́гыго є҆вⷭ҇се́вїа митрополи́та кеса́рїискаго… прѣлѣ́стюваше и҆ прѣвра́щаше съсвойте (!) сѝ пога́ные дꙋ́мы 15.140б.

є҆вⷭ҇севїе (!) 14.128, є҆вⷭ҇се́вїа 4.22, є҆вⷭ҇се́вїа 4.25б, 15.140б, є҆вⷭ҇се́вїа 4.26, є҆вⷭ҇се́вїа 15.140б.

евсевио *МИ* (2) *Евсевион.* и҆ра́клїа цр҃ь. и҆ то́и па̀кь сьбра̀ нарⷭ҇ѡ̀ хр҃тїа́нⷭ҇скыи. и҆ поидо́ше въ ц҃рко́вь ст҃го а҆рх҃ггла михаи́ла. что сѐ зовѣ́ше є҆вⷭ҇се́вїѡ 11.96б; бѣ́ше нѣ́кои и҆но́кь маркїа́нь и҆́мето мꙋ. на монасти́рь а҆рх҃ггла михаи́ла. что сѐ зове є҆вⷭ҇севїо́ въ́трѣ ꙋ҆ ца́ригра́дѣ 11.98б.

є҆вⷭ҇се́вїѡ 11.96б, є҆вⷭ҇севїо́ 11.98б.

евстатий *ЛИ* (52) *Евстатий.* бѣ́ше нѣ́кои ца́рь, и҆́мето мꙋ бѣ́ше трїа́нь… и҆ и҆маше стратила́та на во́искꙋ свою̀ того́зи ст҃го є҆вⷭ҇ста́тїа 5.28; и҆ тога́зи кр҃тише се въ и҆́ме о҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. и҆ плакїдꙋ наре́че є҆́вⷭ҇ста́тїе, а҆̀ жена́та мꙋ ѳатїа́на наре́че ю҆́и и҆́ме ѳеѡ́писта 5.30; и҆ прѣ́вы начелⷭ҇ници на събо́рьть кои̇̀ бѣ́хꙋ. бѣ́ше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́мⷭ҇скыи. митрофань патрїа́рхь ца́рогра́дскыи. а҆леза́нрь патрїа́рⷭ҇хь а҆леѯа́нрьскыи… є҆ѵста́тїе патрїа́рⷭ҇хь а҆нⷭ҇тїѡхїѡсь мака́рїе патрїа́рⷭ҇хь і҆ер҃лисскыи 15.141; и҆ господи́нь мире́искыи єѵⷭ҇статїе… въсѣ́днъ на ко́нь и҆ поидѐ та́мо… и҆ ст҃ыи нико́лае… мꙋ҃ ре҃. є҆ѵⷭ҇ста́тїе, что сѝ това̀ сто́риль неправе́дⷭ҇нь сꙋ́дь и҆ о҆сѣ́дилⷭ҇ сѝ тїа́ три̇̀те мꙋ́жїе сыома́си 15.144б.

є҆ѵⷭ҇ста́тїе (!) 5.28б, 5.31, 5.31б², 5.34, 5.34б, 5.35б, 5.36, 5.37, 5.38б, 15.143б, 15.144б, 15.148б², є҆ѵⷭ҇ста́тїе (!) 5.28б, 5.30, 5.35б, 5.37б², 15.148б, є҆́ѵⷭ҇статїе (!) 5.30, ıѵⷭ҇ста́тїе (!) 5.31, є҆ѵⷭ҇статїе (!) 5.31б, 5.32, є҆ѵⷭ҇статїе (!) 5.31б, 5.32, 5.34, 5.34б, 15.148б, є҆ѵⷭ҇статїе (!) 5.32, 5.34, 5.34б, 15.144б, є҆́ѵⷭ҇статїе (!) 5.34, є҆ѵ̀ста́тїе (!) 5.38, є҆ѵ̀ста́тїе (!) 15.141, єѵⷭ҇статїе (!) 15.144б, єѵ̀ставїа 5.27, є҆́ѵⷭ҇ста́тїа 5.27б, є҆ѵⷭ҇ста́тїа 5.28, є҆ѵⷭ҇ста́тїа 5.35, 5.37, є҆ѵⷭ҇ста́тїа 5.36, є҆́ѵⷭ҇ста́тїю 5.32, 5.35б, є҆ѵⷭ҇ста́тїю 5.32, єѵⷭ҇статїю 5.34, є҆ѵⷭ҇ста́тїю 5.38, *зв.* є҆́ѵⷭ҇статїе 5.30б, є҆́ѵⷭ҇ста́тїе 5.31, є҆ѵⷭ҇статїе 5.34, є҆ѵⷭ҇ста́тїе 15.144б.

евсѳатий *вж.* **евстатий**

евтимий *ЛИ* (14) *Евтимий.* и҆ напи́сѧ̀ а҆́зь є҆́ѵⷭ҇ти́мїе патрїа́рⷭ҇хь трѣ́нов̀скы̀, що̀ знаѧ̀ 8.55; въ ца́рⷭ҇ство никѵ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мꙋ. въ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳона… то́изи є҆вⷭ҇ти́мїе съѕида ц҃рква ма́лⷭ҇кꙋ въ ст҃ꙋ́ю го́рꙋ. въ и҆́ме ст҃мꙋ нико́лꙋ 11.100; и҆ ѡ҆ста̀ ст҃аа петⷭ҇ка, съсⷭ҇ бра́та сѝ є҆вⷭ҇ти́мїа детѡ̀ бы̀ є҆пк҃пь на мади́ть 8.55; са́вва… ѡ҆и҆дѐ въ і҆ер҃лимь. и҆ разⷭ҇бра̀ за ст҃го є҆вⷭ҇ти́мїа какⷭ҇ сѐ по́сти на вѣ́сточна страна̀ ѡ҆ і҆ер҃лимь по пꙋ́стынѧта 14.126.

є҆́ѵⷭ҇ти́мїе (!) 8.55, є҆вⷭ҇ти́мїе (!) 8.55, є҆вти́мїе (!) 11.100, є҆вⷭ҇ти́мїе (!) 11.100, 11.100б, 14.126, 14.126б², є҆вⷭ҇тимїе (!) 11.100, є҆вⷭ҇ти́мїа 8.55, 14.126², є҆́вⷭ҇тимїа 11.100, є҆вⷭ҇ти́мїю 11.100б.

егдаже *нареч.-съюзна дума* (1) *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за време; когато.* та́ко бѣ́ше и҆ чн҃ный прⷭ҇ча ꙗко проповѣ́дникъ. х҃с же є҆́сть ц҃ръ. то́го ра̀ди напослѣ́дⷭ҇къ прїи́де и҆ въплъти се х҃с. ст҃ыи а҆пл҃ь па́влъ свѣ́телⷭ҇ствꙋетъ о҆́ сѐмъ гл҃ю. є҆гда̑ же прїиде 33.246б.

є҆гда̑ же 33.246б.

египет *МИ* (8) *Египет.* а҆̀ ѡ҆ны̀ѧ є҆врѣ̑е рижаа́хꙋ на мѡѵ̑сѣа, и҆ дꙋ́маха мꙋ. защо̀ ты̀ на̑ и҆зве́де ѡ҆ є҆гѵ̑пⷭ҇ть 16.160б; ка́кь не наи҆дѡ́ше х҃а въ пе́щера, а҆̀мѝ въ є҆гѵ̑пⷭ҇ть, бѣга́ль бѣ́ше съсⷭ҇ ма́икъ сѝ 33.244б.

є҆гѵ̑пⷭ҇ть 11.88, 16.160б, 17.172, 33.244б², є҆гѵ̑пⷭ҇ть 11.100, є҆́гѵ̑пⷭ҇ть 17.168б, є҆гѵ̑пⷭ҇ть 17.168б.

египетски *прил.* (2) *Египетски, от МИ Египет.* и҆ събра́ше се, ѕ҃, є҆пк҃пы є҆гѵ̑пⷭ҇тьскы съсⷭ҇ попове и҆ дїа́коне, на чѣ́ть до к҃. 12.113б; и҆ за[ра]дѝ това̀ събралⷭ҇ се събо́рь съсⷭ҇ є҆́пк҃пы є҆́гѵ̑пⷭ҇тьскы, и҆ леви́тьскы̀ 12.114б.

мн.: є҆гѵ̑пⷭ҇тьскы 12.113б, є҆́гѵ̑пⷭ҇тьскы 12.114б.

египтѣнинин *прил.* (1) **мария египтѣнина.** *Мария Египетска.* въ нѣ́лю є҆ по̑ жи́тїе и҆ жи́знь прп̑бные марїи єгѵ̑птѣ́нины. бл҃ви о҆́че 17.163б.

ед.: ж. єгѵ̑птѣ́нины 17.163б.

inslav

егов *мест. притеж.* (3) **1.** *Негов; който принадлежи на лицето, за което се говори.* тогáзи повѣлеха цáрь и̇ влка да ѡковéть ѡ̀дрь и̇ да полóжеть на нѥ́го ст҃ое тѣ́ло ѥ̇го́во 40.323. **2.** *Негов; който е в някакви взаимоотношения с лицето, за което се говори.* а̇̀ми дóста ѐ нáмь тóл'кова. кóл'кото да разꙋмѣ́емь да прослáвимь ба҃. и̇ а̇́рхг҃лы е̇́го̀вы… и̇ да прїи́мемь пóчьсть ѿ нѥ́го и̇ ѿ ст҃ыи а̇́гг҃лы е̇́говы 11.106.

ед.: ср. ѥ̇го́во 40.323; *мн.:* е̇́го̀вы 11.106, е̇́говы 11.106.

еда *нареч. и част.* (13) **I.** *Нареч. Сигурно, вероятно, така.* а̇̀ми̇ знаю̀ добрѣ̀ ѻ̃ти и̇́маше плакї҃да бѣлѣ́гь на грѣ́лото ѿ сáбїа… а̇̀ко и̇́ма белѣ́гь так'в'зи̇. е̇̀да е тóи дрꙋ́гы̀ нѣ ѐ, а̇̀ми̇ ѐ тои́зи дето го̀ и̇́ще҃ 5.35; а̇̀ко ли прїе́машь дꙋ́мата на мойте врàгѡве дѣ̀то мѐ клеветáть. е̇́да̀ нѣ си̇ ни̇̀какь сꙋ́дь и̇спыталь, и̇ залꙋ́до мѐ ѻ̀съждашь 12.114; ѻ̃ч҃е бж҃їи ꙋ̀мрѣ̀ ѿн'зи мом̀ькь… д҃ше́вна съмрѣ̀ть ꙋмрѣ̀. защô злѣ̀ и̇злѣ́зе мом̀ькь и̇ непотрѣ́бнь и̇ сегà е ꙋ̀ планинáта воѐвода на влѣ́хвытѐ. рѣ҃ мꙋ́ ст҃ы̀ і̇ѡáннь. е̇́да а̇лà добрѣ̀ пастырь щô ѿстáви̇ на ѿв'це моѐ [моѐ]. (!) добрѣ́ ли ѐ да погы́не д҃ша на твóй гр҃ѣ́ 6.47б. **II.** *Част.* **1.** *За посочване на обект или действие, които се намират или стават пред говорещото лице; ето, ето това.* е̇̀да̀ за товà пи́смо и̇ пр҃рчѣ́ство чтô сѣ̀ пр҃ркꙋ́вале пр҃рците за нѥ́го тâ рѣ҃ хс҃. ка҃ пооба́е да сѐ съвр̀ѣши си́ч'ко пи́смо̀ за мéне 38.290б; и̇ поскóро съвр̀ѣши се повелѣ́нїето цáрево. а̇ цáр' се пáкь смѣ́еше ст҃мꙋ и̇ дꙋ̀маше мꙋ. е̇́да. брѣ́зо течéнїе ходи́шь гесѡ́р'гїе 39.301б. **2.** *За подчертаване на факт или обстоятелство; ето, именно.* тогáзи рѣ҃ кїноѱь і̇ѡáннꙋ. е̇̀да̀ сегà покажѝ а̇̀ко тї е дꙋ́мата и̇́стин'на. и̇ и̇з'вадѝ ѿ морéто томꙋ́зи мом'кꙋ̀ бащѣ̀ мꙋ. и̇ доведи́ го пр҃ѣ на҃ жи́вь 6.45; тâ щѣ̀ть да бѣ̀дать бóи́ѡве [и̇ мль]вы мнѡ̀го, и̇ глáдѡве, и̇ мóрове, и̇ бóлести е̇́да̀ тогѝва да знáете чê е бли́зꙋ свр̀ѣш[енїе] на свѣтѣ̀ть 18.184; и̇ затовà се [не] зовѐ чл҃кь дóмь и̇ прили́ка бж҃їа. по видѣ́нното нáше. а̇̀ми̇ по мысль̀нното нáше. чтô и̇мáме мы́сль да помы́слымê. е̇̀да̀ заради̇̀ мы́сль. та сѐ зóве чл҃кь дѡ̀мь и̇ прили́ка бж҃їа 38.282.

е̇̀да 5.35, е̇́да̀ 6.45, 12.114, 17.172б, е̇̀да̀ 6.45, е̇́да 6.47б, 18.198б, е̇́да̂ 18.183б, е̇́да 18.184, 39.301б, е̇́да̀ 34.254, е̇̀да̀ 38.282, 38.290б.

едва *нареч.* (25) **1.** *Едва, с мъка, с усилие, с труд; трудно.* и̇ катô и̇скопáха наи̇доха е̇́ди́нь мрàморь вели́кь, и̇ е̇̀двá го ѿвали́ха мáл'ко и̇ видѣ́ се тѣлóто ст҃мꙋ 9.71; и̇ довéде і̇гꙋ́мень врáча, и̇ е̇̀двà мꙋ ѿви̇̀ ѿ нѥ́го въжѐто със' голѣ́мь трꙋ́дь 2.11б; а̇ валаáмь не ви́ды а̇́гг҃ла, а̇̀ми̇ начѐ да бі́е ѻ̃новà мꙋ́ле, а̇́ тô ѻ̀стáвѣ пъть, и̇ хóди и̇ сáмо и̇ тáмо а̇̀ тóи го пáкь бѝ, и̇ е̇̀двá го настáви на пꙋ́ть 11.86б; ст҃ыи̇ і̇ѡáннь, катô ходѣше и̇ ꙋ̀чаше по грáдоове е̇фе́скы. наи̇дѐ е̇̀дного мом'кà млáдь и̇ хꙋ́бавь и̇ поꙋ̀чи го ст҃ый, и̇ е̇̀двá го настáви да бꙋ́де хр҃тїáнинь защô бѣ́ше е̇̀лли́нь 6.46б. **2.** *Едва, не повече от, само.* защô ѻ̃ти и пр҃рк҃ь данїи́ль рѣ҃, ѻ̀ти мꙋ покáза сам'си бѣ̀, д҃ни́те и̇ годи́ныте тá ги сьмь а̇́зь ꙋ̀тькмиль катô е̇́днà нѣ̀ла. е̇́двà, з҃, днѝ а̇̀ а̇́зе ги щâ стóри з҃. гóдинь 18.185б.

е̇̀двá 2.11, 6.46б, 11.86б, 33.242, е̇̀двà 2.11б, 11.106б, 17.171, е̇́двà 2.11б, 5.35б, 5.36б, 10.76б, 11.103б, 15.140б, 17.169б, 18.185б, е̇́двá 5.29, 11.90, е̇̀двá 9.71², 17.167, е̇́двâ 9.73, е̇̀двâ 9.74б, е̇́двa 11.103б, е̇̀двa 17.170, е̇̀двa̋ 40.324.

едвам *нареч.* (4) **1.** *Едвам; с мъка, с усилие, трудно; едва.* и̇ тóй за голѣ́ ча҃ е̇̀двá додѐ въ себѣ̀ си, и̇ зѐ да и̇́ скáзꙋва чю ка҃ ѐ былô 39.315б; и̇ зѐ да и̇м' се мл҃и… та гѝ е̇́двáмь прѣмóли та гы̀ завéде ꙋ̀ свóи дóмь 31.221б; е̇́то та го̀ мóлиха си́ч'кы мнѡ̀го, е̇́двáм' се прѣдад[е] сьс' голѣ́ма, тâ и̇́мь станѣ̀ цáрь и̇ гр҃дарь 18.187б. **2.** *Едва, не повече от, само.* и̇ рѣ҃ ми̇ а̇́гг҃ль. слꙋ̀шаи пáвлѥ катó ти напрѣ̀ казà тазѝ дльбинà нема край.

inslav

и не може са из'мѣри. и кога̀ ме́тнать нѣ́кои҃ дꙋ҃ша вътрѣ ѥ҃два҃, а҃, дꙋ҃нь да фта́са вътрѣ въ бе́зн҃ꙋ 32.231б.

ѥ҃два́м' 18.187б, ѥ҃два́мь 31.221б, ѥ҃два҃ 32.231б, ѥ҃два҃ 39.315б.

еде *част.* (10) *За образуване на сложни неопределителни местоимения от въпросителни местоимения; еди, еде.* и да и҃ма́ме. па҃ помо́щника на добра̀ рабо́та. нѣ̀ ѥ҃дѐ ко́й и҃лѝ ѥ҃дѐ кои̇. а҃ми̇ са́мого х҃а ц҃ра на си́ч'ки свѣ́ть 39.318б; и пои́до́ха съсѣ́дете нѥ́ины на патрїа́р'ха, а҃леѯа́н҃рьскаго. и ре́коха мꙋ. вл҃ко ст҃ыи. ѥ҃де коа̀ блꙋ́дница ка́же кры́стена с'мь, а҃ тїа̀ кры́стника не и҃ма 11.105б. **еде в (на) кой.** *В (на) някой.* а҃ко̀ нѣ́кой до́йде та вы̀ ре҃, ѥ҃то тꙋ́ка е х҃с́, и҃ли̇ ѥ҃де на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́рꙋва 18.191б; като̑ дꙋ́мать и сега̀ тꙋ́ка ме́ждꙋ на҃ ѥ҃дны̀ лю́дїе ѥ҃де въ коѐ врѣ́ме щѐ да сѐ свры́ши свѣ́ть ѥ҃де въ коѐ. а҃ то̀ ни́кои не зна́е 18.183б.

ѥ҃де 11.105б[3], 15.138, 18.183б[3], 18.191б, ѥ҃дѐ 39.318б[2].

едемски *прил.* (1) *Едемски, който е на райската градина; райски.* и что̑ чю́ваше а҃гг҃ль вра̀та ѥ҃де́м'скы, със' ѡ҃гня́но и пла́мено о҃рьжїе, сега̀ ѡ҃стьпи̇ векѥ҃ не чю́ва 35.265.

мн.: ѥ҃де́м'скы 35.265.

едес *МИ* (1) *Едеса.* и и҃де наѐ́дно със т҃ѣ́ до гра́' ѐде́сь си́р'скыи. де́то лѣ́жи ѡ҃бразь г҃нь що́ го посла́ль бѣ́ше г҃ь і҃с х҃с и а҃вга́рꙋ ца́рꙋ 40.321.

ѐде́сь 40.321.

един *числ. бр. и мест. неопред.* (505) **I.** *Числ. бр.* **1.** *Един, 1.* и причѐ́стих' се ꙋ҃ ц҃рква с҃тго і҃ѡа́нна, с҃то́е причещенїе. и на́поконь, и҃зѣ́до̑ ѐди́нь хлѣ́бьць. и напих' се вода̑ 17.171б; и ре́коше съсльзи (!). с҃ты̀ ге́ѡр'гїе помо́гни на҃ да сѐ ѡ҃лѣ́пимь. а҃то̑ сѣ́кы̀ ѡ на҃ да ти̇ да́дѐ по ѐдна̀ жльтица 39.317б; и то́гива зе́ха да да́вать нарѐ' по ѥ҃дно̀ дѣ́те змеѭтомꙋ. до́йде ре́дь и до ца́ра 39.309б. **2.** *Един; единствен, редом с когото няма друг.* а҃ми̇ така̀ вл҃ко пока́жи пр҃ѣ тїа̀ щото̑ сто́лть за҃ да разꙋ́мѣють си́ч'кы о҃ты си̇ ты̀ ѐди́нь бг҃ вышны̀ по си́ч'ката земля̀ 39.304б; и̇ промѝнъ се врѣ́ме нѐмал'ко. и прѣста́виха се и ѡ҃ц҃ь мꙋ и ма́ика мꙋ. и дрꙋ́гыго на домы́т' си̇ нема́хꙋ ни̇кого да ѡста́влть, о҃свѣ́нь ѐдного́ток' си с҃на николае 15.133б. // *Който е без близки, роднини; сам, самичък.* м҃ти́ же нѥ́гова гі҃жда бц҃а, пла́чѣше и рыда́ше… а҃ми̇ кого̀ и҃ма́мь а҃зь ѡ҃се́га да мѐ ꙋ҃тѣши̇… ко́й да мѐ погле́дне, и да ме поми́лꙋва… ѡ҃ ме́не ѐди́нои, да бы̀ и҃ма́ла кла́ден'ць ѡ҃ о҃чи́те си̇ та̀ бы́ха сич'ките слѣ́зы и҃сте́кле 35.261. **3.** *Един; който е еднакъв, общ по отношение на някого, нещо; един и същ.* и пр҃рькь ѥ҃реміа дꙋ́ма и ка́зꙋва. та ре҃. да́нь сѣ́ди на свои́те людїе о҃ти сѣ̀ ѐди́нь ѥ҃зыкь и ѐди́нь ко́рень въ цр҃твото си̇ 18.184б; и слꙋ́чиха се и пасты́рїете и ѡра́четѣ ѡ҃ ѥ҃дно̀ село̑ и зане́соха гы сѣ́кы дома́ си 5.32б; нѣ́ли си́ч'кы въ ѐднꙋ̀ землю ѡ҃хо́ждать. и ца́рїе и вл҃цїи. и во́йво́ди и боле́ре и си́ромасѝ 39.319. **4.** *Един; който не се променя; постоянен, неизменен, един и същ.* и а҃гг҃ль что̑ ѐ… двы́жи҃. си̇р҃ѣ́. ни̇кога ни̇какь не стои̇ а҃ми ѐ като̑ вѣ́трь. и҃ли̇ като̑ ꙋ҃мь чл҃чьскы̀. детѐ ни̇кога не стои̇ на ѥ҃дно̑ мѣ́сто, а҃ми̇ ми́сли ѡ҃ мѣ́сто на мѣ́сто 11.82; защо̑ пльть сѐ ви́ды и̇ пофаща́ се и дръжи́ се и не мо́же да бꙋ́де на мнѡ́го мѣ́ста тѣ́к'мо бы́ва на ѐдно̑ мѣ́сто 34.251. **5.** *Един; който е пръв; първият от два или повече еднородни предмети, лица при съпоставяне и противопоставяне.* и на вьса́кыи пра́з҃никь, ѡ҃дѣлѧ́ваше ѡ҃ и҃ма́нїето си два дѣ́ла. и єди́нь дѣ́ль, раздадѣ́ше по сырома́си. а҃ дрꙋ́гыи дѣ́ль да́ваше бꙋ ꙋ҃ че́р'кова 3.17; ѐфимїа́нь… поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си ѐдна̀ на си́роти и на си́рачета. дрꙋ́га на про́сеци. тре́тїа на пѣ́тници и чюжѝн'ци 40.320; и тогѝва̀

inslav

два̀ чл҃ка та́ се намѣ́риха та́мо и҆́ме е҆́дномꙋ̀ а҆̀натóлїе а҆ дрꙋ́гы̀мꙋ протолéѡнь, та̑ бѣ́ха па́шїе 39.300. // *Един, който е с обратно разположение по отношение на посочения след това.* и҆ и҆злѣ́зе и҆̀рь конс҆тан҆ти́нь и҆ сѣ́де на свои̇̀ прѣстóль. и҆ ѿ е҆́дна̀ страна нѥ́мꙋ, сѣ́днѣше ст҃ы̀ ѿц҃и, рн҃ѳ. и҆ ѿ дрꙋ́га страна̀ нѥ́мꙋ, ст҃ы̀ ѿц҃и, рн҃ѳ 15.141. **6.** *Като същ. Един, един човек.* и҆ затова̑ се бѣше ѻна́зи са́тана тамо ꙋѳемели́ла. и҆ на тре́тїа годи́на ꙋ҆зи́маше по е҆дного̀ 6.42; и҆ ще да и҆злѣ́зе е҆ди́нь да свѣ́ти та щѐ да ѻсвѣ́ти, тїа́ кои̇́то се нѥ́мꙋ боѧ́ле ѿ нѥ́говото и҆́ме, ѻ҆́ти свѣ́тѣше като сл҃нце 18.179б. // *Първият, първото от две лица.* ни̇́кои не може на два̀ гс҃да́рѣ да работи. и҆ли̇̀ е҆дного̀ да ненави́ди. а҆̀ дрꙋ́гыго да лю́би 34.253б; катѡ̀ чѐ доидо́ха два̀ мꙋ́жа кра́сны... и҆ е҆дного̀ видѣ̀ чѐ дрьжа̀ше въ рꙋцѣ́те си̇̀ сви́та хар҆тїа напи́сана. а҆ дрꙋ́гыго видѣ̀ чѐ дрьжи̇̀ клю́чь 12.110. **7.** *Като същ. Само ср. Едно, едно нещо, само едно нещо.* като си̇̀ є҆̀ и҆ пи́сано. а҆̀ко ꙋ҆дрьжи̇̀ чл҃кь си́ч҆кыи за́конь. а҆ е҆дно̀ раз҆вали̇̀. сич҆кото є҆ збрь́каль 15.154б; а҆̀ то́и това̀ ненави́дѣше, и҆ е҆́днѡ тѣ́к҆мо дрьжаше, да не́ ѿстъпа ѿ цр҃ква дн҃ь и҆ но́щь 15.133. **8.** *Като същ. Един; за означаване на предмет или лице от еднородна група предмети, лица.* и҆ ре҃ на слꙋ́гы̀те си̇̀ да го̀ збодь́ть съ҃ ко́пїа... и҆ е҆́дно̀ ѿ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣ̑та ст҃мꙋ 39.299; кой є҆̀ чл҃кь ѿ ва҃, дето и҆́ма, р҃, ѻ҆́в҆це. и҆ загꙋ́[би] е҆́дна̑ ѿ ѳ҃ѣ 11.81б; и҆ і҆ѡа́ннь така̀ сто́ри. и҆ позова̀ е҆́дного ѿ цр҃ко́вните сщ҃енници 12.113б. **9.** *Като нареч. Първо; за означаване на нещо, което идва на първо място при изреждане.* защѡ̀ ѿ тры̀ работы загꙋ́бѣва си̇̀ чл҃кь по҃. е҆́дно́ е да чи́нишь что̑ ты и҆́ще плъта. вто́рое чл҃кꙋ̀ ꙋ҆го́дїе и҆ похвалѥ́нїе. тре́тїе за́висть и҆ вра̀жда 34.254; това̀ катѡ̀ чю̀ є҆в҆ста́тїе е҆дно̀ ѿ дꙋ́мата є҆и̇̀ позна̀ ю҆̀ дрꙋ́го и҆ по прили́ка и҆ по ѡ҆́бразь какь є҆̀ тїа̀ нѥ́гова жена̑ 5.37б. **II.** *Мест. неопред.* **1.** *Един, за означаване на неопределеност; някакъв.* и҆ и҆злѣ́зѡ̀ ѿ двóрьть чер҆ко́вны̀. и҆ скóро течѧ́. и҆ видѣ̀ ме є҆ди́нь чл҃кь като и҆злѣ́зꙋва̑. та́ ми да́де три̇̀ мѣдню́ш҆ки 17.171; и҆ дрꙋ́гыи нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ̀го на е҆́дно́го є҆врѣ́ина 6.48; і҆ а҆га́ра го, ѻ҆ста́ви по̑ е҆́дна̑ є҆лꙋ̑. и҆ закри̇̀ се да не гле́да на дѣте́то съмрьтѣ́ мꙋ 11.85; и҆ бѣ́ше въ ѻ҆нова̀ мѣ́сто е҆́днѡ ка́пище є҆л҆лин҆ско голѣ́мо тврь́дѣ 15.140. **2.** *Само мн. Едни, за означаване на неопределен брой лица от еднородна група при съпоставяне или противопоставяне; някои.* и҆ є҆дны̀ хр҃тїа́не ѻ҆́чи̇вѣстно и҆сповѣ́дꙋваахꙋ̀ ха̑... а҆̀ дрꙋ́гы ѿ голѣ́мь стра́. и҆ ѿмѣ́тахꙋ̀ се ѿ ха̑ 15.139; дойдо́х҆ме̑ на кра́и ст҃ые по́сты. и҆ е҆дны̀ чл҃ци и҆́ма дето са̑ бꙋ̀ ꙋ҆годиле и҆ добрѣ̀ съ̀ пости́ле. а҆̀ дрꙋ́гы па̑ и҆́ма за́еднѡ катѡ̀ сега̀ и҆̀ а҆̀зь постихьме се 34.254. **3.** *Като същ. Само мн. Едни, за означаване на неопределен брой лица; някои хора.* праве́дниците щьть да вьскр҃нать да сѐ почетьть и҆ да си̇̀ земать добрѡ̀то щотѡ̀ и҆́мь бг҃ нагóтвы. а҆̀ грѣ́шните щьть да вьскр҃нать да напльнать вѣ́чнаа мꙋ́ка. и҆ е҆́дни̇̀ и҆ма̑ ма́л҆ко грѣ́ та сѐ и҆змо́лѧть. сѣ́кыи ко́и ка́кь є҆̀ ꙋ҆ра́ботиль, тѣ́й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199; и҆ въспомени̇̀ стр҃ти сп҃совы, ко́л҆ко прѣтрьпѣ̀ зарадѝ на҃. е҆дны́ го наре́коха самара́нина, и҆ лъжа пр҃рка, и҆ бѣ̀сь и҆́ма ꙋ҆ се́бѣ си̇̀. и҆ винопїе́ць. и҆ заплю́ваха го, и҆ ꙋ҆дариха го с плесни́ца 12.119. **4.** *Като същ. Само мн. Едни; за означаване на лица или предмети от еднородна група, съпоставени или противопоставени на друга група.* нѣ̀ ѿ нашь́та дрꙋжи́на мнѡ̀го мꙋ́ пако́сть чиня́ха. е҆дни̇̀ плю́ваха на нѥ́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и҆ поли́ваха го със҆ поміа 40.323; и҆ то́и... и҆зне́се си́ч҆кы стлѣ́пове и҆з҆ кора́бь и҆ е҆́дны̀ прода́де е҆пк҃пꙋ. а҆̀ дрꙋ́гы дарꙋ́ва ст҃мꙋ 9.69; ѻ҆́ти є҆ то́й ѿ

inslav

си́чкыте м҃ни҃ на́й м҃ни́кь какво́то на н҃бо ѕвѣ́здитѣ. ѐднѝ ма́лко свѣ́тѧ. а҃ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы та́ка е и҆ въ м҃ни́чска прили́ка 39.318. **5.** *Един; за подчертаване на определени качества, значителност или незначителност на определен предмет или лице; някакъв.* и҆ ѡ҆бы́дѐ сичкы цр҃кви, катѡ̀ ѐднà пче́ла рабо́тна щѡ̀ ѿбходи си́чки цвѣ́тоовѣ пролѣ́тны 8.56б; и҆ прохо́дѣше по ѡ҆нъзи пꙋ́стинѧ и҆ свѣ́тѣше ка́тѡ̀ ѐди́нь свѣти́лникь 14.126б; ре́коха ѥ҆́и. зна́ешь ли̇ нѣ́кое добрѡ̀ да сѝ сторила. и҆ тїа́ и҆мь р҃е́. ѐднà грѣ́шница ѐсмь и҆ коѐ мо́гꙋ добрѡ̀ да сто́рю 11.105б; недѣ́ите мѐ бра́тїе и҆ ѿци, а҆ми мѐ ѿставѣ́те катѡ̀ ѐдно́го пса̀ вонéща да си ꙋ҆мрꙋ 2.11б. **в един ден, в една нощ, в едно врѣме.** *За означаване на неопределен минал момент; един път, веднъж.* въ врѣ́ме когà бѣ́ха ц҃рїе хр҃тїа́нскыи. бѣ́ше нѣ́кои ѐпк҃пь въ гра́дь а҆фриги́ыи. и҆ вь ѐди́нь д҃нь оу҆лѣ́зе въ кора́бь, и҆ ще́ше да пойде вь а҆леѯанрїа́ 9.67б; и҆ то́изи и҆́но́кь видѣ̀ въ ѐднà но̀щь. катѡ̀ дойдо́ха двà чл҃ка, мла́ды и҆ хꙋ̀бавы тврѣ́дѣ 9.73; слꙋ́шайте па̀кь. гла́дь вели́кь бѣше въ ѐднѡ̀ врѣ́ме на си́чка ми́риликїа. и҆ такъвзи гла́дь детѡ̀ не по́внѣше нѝкои да ѐ бы́ль такъвзи гла́дь 15.142; **в един час.** *За много кратко време, бързо, мигновено.* а҆̀ко бы̑ то́й наказꙋва́ль на҃. кол҃ко ны́е нѥ́мꙋ съгрѣша́ваме. погꙋ́бил҃ бы̑ на҃ сичкѝ въ ѐди́нь ча҃ зара҃ мнѡ̀гото на́ши грѣ́хѡве 1.4; **гледам с едно око към нещо, а с друго към нещо противоположно.** *Стремя се едновременно към две противоположни неща.* и҆ па҃ члкь не мо́же да гле́да със ѐднѡ̀ ѻ҆́ко на н҃бо а҆ със дрꙋ́го на землю такà и҆ ны́е не мо́жемь гледà, и҆ ба҃, и҆ дїа́вола 34.253б; **един друг(и).** *Един друг, помежду си, взаимно.* и҆ да сѝ не мы́слиме ѐди́нь дрꙋ́гыи зло̀, и҆ да се и҆зда́вамѐ и҆ да сѐ погꙋ́бювамѐ, да ны̑ се раꙋ̀вà дїа́воль 15.156б; тога́зи ѐди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ прости́ха сѝ съгрѣше́нїето 3.20б; и҆ не зна҃ дїа́воль ка́кь гѝ ѡ҆сътонѝ и҆ прѣльсти ги та се ѡ҆мразѝха. и҆ дрьжа́ха си мы́сть и҆ вра̀ждь ѐди́нь дрꙋ́гыи 3.18; **един на (от) другиго.** *Един спрямо друг, помежду си.* и҆ да си чю́вате ѻ҆́чи́те ѿ [з]лѣ̀ по́гледь, и҆ срѣ́це́то сѝ ѿ злѣ̀ по́мисль. и҆ да не́маме вра̀ждъ ѐ҆́динь на дрꙋ́гыго, нѝ за́висть 15.156б; а҆̀мѝ д҃ша́та ны́... щѐ да стане прѣ̀ стра́шно сꙋ́дище х҃во... а҆̀мѝ заради̇ товà ко́лко мо́жемь, ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго да смѐ посмѣ́рени, и҆ кро́ткы и҆ млт҃и́вы 38.293б; **един по един.** *Един по един, един след друг, последователно.* и҆ въ ѻ҆́нзи ча҃ когà си вѣ́ди́гнь рꙋ́ка́та да и҆мь ѿсѣ́чѐ главы̑те ѐдномꙋ̀ по ѐдномꙋ̀. и҆ привта́са ст҃ыи 15.144; и҆ не мо́гꙋть прѣми́нꙋ дѣца́та защѡ̀ бѣ́ха ѐднакь ма́лкы. а҆̀мѝ оу҆мы́сли да прѣнесѐ ѐднѡ̀ по еднѡ̀ 5.32б; **единият хлѣб.** *Насъщният, прехраната.* заповѣдꙋ́ва мѡ̀ѵсѝ на вто́рыи за́конь та҃ ка́же. не тькмо ѿ ѐди́нь хлѣ́бь, жи́вь бы́ва чл҃кь ре҃. а҆ми и҆ ѿ сѣ́ка дꙋ́ма щѡ̀ и҆схо́ди ѿ ꙋ҆ста̀ бж҃їи 9.61; и҆ хра́нѧ се и҆ покры̑вамъ се, със дꙋ́ма бж҃їа, дето дрьжѝ си́чкото. като и҆ са́мъси г҃ь, ка́же. не ѡ҆ хлѣ́бѣ ѐди́нѡ̀ жи́вь бы́ва чл҃кь 17.172б; **една дума.** *Едно нещо, нещо кратко.* мнѡ̀го лѣ́тны̑ ца́рꙋ, бы̑ да тѝ ꙋ҆мнѡ̀жѝ ца́рство́то. ѐднà дꙋ́ма ще́мь да ка́жѐ прѣ̀ твоѐ ца́рство, и҆ да ны̑ не ѡ҆мразѝшь 9.63; а҆̀ то́й пови́ка тьмнича́ратого, та мꙋ̀ ка́же. ѐ҆́дна дꙋ̀ма и҆ма́мь да тѝ ре́кь, а҆мѝ ти се мл҃ѧ да мы̑ въве́дешь тꙋ́ка слꙋ́га моѐго 39.306б; **едно друго.** *Едно-друго, някои неща, разни неща.* и҆ ре҃ ст҃ыи... ѻ҆́ти защѡ̀ пꙋ́щате воискъта сѝ по тры́гть, да ѿне́мать ѐ҆́днѡ дрꙋ́го насѝла. вы̑е сте затовà кри́вїи 15.143б; **на един поглед мѣсто.** *Наблизо; съвсем близко до мястото, на което се намирам.* катѡ̀ а҆̀зь те́бе сто́рихь гп҃ди́на на си́чки солꙋ́нь, и҆ ѿста́вихъ

inslav

тѐ на голѣ́ма по́чьсть. а҃ тѝ не и҆злѣ́зе на ѐди́нь по́гледь мѣ́сто да мѐ посре́щнешь 9.63б; **ни един.** *Никой.* а҃ си́чⷭ҇кы граждане не щѐ нѝ ѐди́нь да́ мꙋ ѿго́вори 39.310; а҃то ѿ то́лⷭ҇кози лю́дїе нѝ ѐди́нь не знаѝ ѡ҆номꙋ́ва ѡ҆ра́чю оу҆мѣ́ть и҆ ра́ботата 18.183б; **по един.** *Поединично, поотделно.* защѐ чл҃кь ѐ самово́лѥнь сн҃ рѣ, тїа́ три҃те чл҃ци. сѣ́кыи по ѐдинь и҆накⷭ҇ва́ волѝ и҆ма҃, и҆ ко́и какⷭ҇ щѐ така̀ чи́ны 33.238б; **по едно по едно.** *Едно по едно, едно след друго, последователно.* слоу́шаитѐ ка́кь ка́зꙋва то́йзи пр҃рькь, какь щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́тьть. защѐ не ка́же токѐ за ѐврѣ́ете, нитѐ за гра́довете, а҃мѝ слꙋ́шаите да вы҃ ка́жѣ по ѐ҃днѐ по ѐднѐ 18.178; **с един глас.** *В един глас, едновременно, заедно.* и҆ си́чкыте лю́дїе ѿ голѣ́ма ра́до҃, викнь́ха сѣ҃ ѐ҃ди́нь гла҃. мнѡ́го годи́нь ца́рꙋ честы́томꙋ 39.307; а҃гг҃лы и҆ а҃рхагг҃лы… катѐ видѣ́ха д҃шьта чѐ дрьжѝ знаме́нїе бж҃їе. и҆ викнь́ха камⷭ҇тѐ нѥ́и сѣ҃ ѐ҃динь гла҃. дрь́жⷭ҇ се д҃ше праве́дна 32.230б; **същи и едно.** *Едно и същото нещо.* и҆ така́ се вьсе́ли го́рнаа прѣмꙋ́дро҃ ц҃нь бж҃їи, дето ѐ съсⷭ҇ о҃ц҃а сѫ́щи и҆ ѐднѐ. и҆ що сѐ сла́ви ра́вно съсⷭ҇ ст҃го д҃ха 3.17б.

ед.: м. ѐди́нь 1.4[3], 2.10б[2], 2.12, 2.14б, 3.18, 4.25, 4.25б, 5.28б[3], 5.31б, 5.33, 5.33б, 5.36б, 6.42б[3], 6.44б, 7.49, 7.50, 7.51[2], 7.52, 7.53, 7.53б, 9.61[2], 9.63б, 9.67б, 9.70б, 9.75, 11.90б, 11.96[2], 11.99б, 11.105, 12.115, 12.115б, 14.126б, 14.128б, 15.131, 16.157, 16.158б, 16.159, 17.164, 17.164б, 17.165, 17.165б, 17.167б, 17.170, 17.171б, 17.173б, 17.175б, 18.178б, 18.180, 18.181, 18.184б, 18.187б, 18.189б, 18.199б, 18.201б, 18.206б[2], 31.216[2], 33.233, 33.238б[2], 33.246, 34.248б, 34.249, 34.253, 34.254б, 36.268б, 38.282б, 39.312, 39.318б, ѐ҃ди́нь 1.8, 2.13б, 3.17, 3.18, 3.20, 3.20б, 4.26[2], 6.44б, 8.59, 9.61б, 9.68, 9.75б, 10.76б, 10.78, 11.84б, 11.86, 11.88, 11.91, 11.92, 11.92б, 11.95, 11.95б, 11.96б, 12.110б, 12.118, 12.118б, 13.125, 15.131, 15.137, 15.146, 15.151, 18.179б, 18.180б[2], 18.182, 18.183б, 18.184, 18.186б, 18.199б, 31.216б[2], 31.217, 31.220, 32.223б[2], 32.224, 32.229, 33.232, 33.236, 33.245б, 35.260б, 37.278, 39.296б, 39.298[2], 39.300, 39.305б, 39.307, 39.307б, 39.308, ѐ҃ди́нь 1.8, 5.34б, 5.39, 5.40, 6.41б, 6.42б, 7.52б, 8.58, 9.68б, 11.103б, 13.122б, 15.136, 15.146, 15.156б[2], 18.183, 18.183б[2], 18.187б, 18.194б, 18.199, 31.216, 32.223б, 32.231, 34.250, 34.250б, 34.252, 35.258, 35.258б, 35.261, ѐди́нь 2.10б, 3.17, 4.22б, 5.37б, 8.56, 9.61, 9.65[2], 9.66б, 9.68б, 9.69б, 9.75, 10.77, 11.83б[2], 11.96б, 11.105, 12.113б, 16.158б, 17.171[2], 18.178[2], 18.180, 18.183, 18.183б, 18.184б, 31.215б, 31.217, 35.259б, 37.278, 37.279, 38.287[3], 38.289, 38.293б[3], 39.304б, 39.309, 39.310, 39.312, 39.315б, 40.323, єди́нь 3.17, ѐ҃динⷭ҇ 5.31б, еди́нь 7.51, 11.99, 11.101[2], 15.147б, 17.171б, 18.180, ѐ҃ди́нь 9.70б, 11.100б, 18.200б, 39.305, ѐдинⷭ҇ 11.83б, ѐдинь 11.90, 11.98б, 33.238б, 35.257б, ѐдинь 11.101, ѐ҃динь 11.106б, 15.156б, 32.230б, 33.234, ѐди́нⷭ҇ 15.136, ѐ҃динь 15.136б, ѐ҃дїнь 16.157б, ѐдїнь 17.165б, [е]ди́нь 18.184, ѐ҃дѝнь 18.186, ѐ҃динь 32.231б, ѐ҃ди́нѣ҃ 33.238б, *вин.* ѐдногѡ҃ 1.3, ѐ҃дногѡ҃ 1.8, ѐ҃дно́гѡ 2.11б, 6.45б, ѐ҃дногѡ 3.16, 4.25, 5.39, ѐдного 3.18, 6.46б, 15.143, 18.179, ѐдногѡ 4.25б, 5.29б, 5.34б, 6.46б, 12.110, 12.116б, 17.165[2], 17.168б, 34.253б, едногѡ 5.33б, ѐдногѡ 6.42, 9.66б, 11.83, 18.178б, 31.215, ѐ҃дногѡ 6.45б, 35.261, ѐ҃дно́го 6.48, ѐ҃дного 7.49б, 17.166, ѐди́ного 7.53, ѐ҃дногѡ 9.74б, ѐдногѡ 11.88, ѐдно́го 11.95, е́дногѡ 11.99, ѐ҃дно́го 12.113б, *дат.* ѐ҃домꙋ 3.16б, ѐдномꙋ 7.49б, 9.66, 12.118[2], 15.144[2], 36.272б, ѐдномꙋ 9.67б, 36.272б, ѐ҃домꙋ 15.135б, 39.300, ѐднѡ̀мꙋ 31.221, ѐ҃ди́номꙋ 33.239б, ѐ҃ди́номꙋ 33.239б, ѐдно́мꙋ 36.271б, ѐ҃ди́нѡ 17.172б, *мн.* ѐдного́токⷭ҇ 15.133б, *ж.* ѐ҃днà 2.10б, ѐднà 2.14, 5.36б, 7.49б, 7.50, 8.56, 17.175б, 17.176, 18.186б, 18.201, 35.264, 37.278б, 39.317, 39.317б, ѐ҃днà 2.14, 3.20, 10.78, 11.85, 11.102б, 11.105б, 15.141, 18.178б, 18.195б, 35.263б, ѐ҃днà 5.33, 6.48б, 15.156, 18.179, 18.183б, 31.215б, 34.251б, ѐднà 5.33, 5.33б, 8.56б, 9.74, 16.158, 38.289б[2], 39.297, 40.320, ѐднѣ҃ 7.51б, 9.64, 11.82, 11.90б, 15.145б, 15.149, еднѣ 7.53, ѐ҃днâ 8.57б, ѐднâ 8.57б, 9.68б, 11.97, 12.110, 33.238б, 37.274, 38.281б, ѐднâ 9.63, 9.67б, 9.70б, 9.71, 9.73, 11.94б, 12.118, 38.281б, 38.282б, 39.317б, ѐдна 9.72б, 15.153, ѐ҃днâ 11.81б, ѐ҃днѣ҃ 11.85, 12.109, 12.118, 13.123[2], 33.241б, ѐ҃днѣ 11.87, ѐ҃днѣ 13.124, еднѣ 14.127, ѐ҃дна 15.131, 39.306б, ѐ҃дⷭ҇нà 17.173б, ѐднà 18.181, єднà 32.226, ѐ҃днá 33.233б, ѐдна 37.274, ѐднá 39.297, еднà 39.297, 39.299, ѐ҃дна 39.304, ѐди́нои 35.261, ѐднѝ 39.319, *ср.* ѐ҃днѡ 1.3, 11.82, 11.89б, 12.109, 12.110, 13.121б, 14.126б, 15.133, 15.134, 15.140, 33.239б, 33.240, 34.253, ѐ҃днѡ 1.8[2], 7.51б, 33.233,

inslav

33.238б, 34.251, ѐднò 3.17б, 5.38б, 5.39, 15.154б, 31.221, 38.281б, 39.309б, ѐдно 5.27, ѐднò 5.31б, 5.33б, 5.34, 15.143б, 16.160б, 18.181б, 31.220б, 39.299, ѐднò 5.31б, 5.37б, 5.38, 5.39б, 6.43, 15.142, 17.167, 17.175б, 18.178, 18.193, 18.196, 18.205, 39.317, ѐднò 5.32б², ѐдно 5.32б, 6.45б, еднò 5.32б, ѐднò 5.33, 18.178, 39.309б, ѐднô 6.48б, 9.74, 9.74б, 11.82б, 11.102б, 18.185б, 35.25б, 38.282, ѐднô 9.71б, 11.90, 15.136, 15.137, 15.144б, 15.149, 33.238б², 34.249, 34.251, 34.253б, 39.309б, ѐднô 13.121б, ѐднó 34.254; *мн.:* ѐднѝ 1.3, ѐднѝ 1.3, ѐдны 3.20, 9.69, 11.83б, 15.143б, 18.183б, 33.243, ѐдны 9.72, 18.180, ѐдны 9.72б, 11.83, 15.139, 33.244б, ѐднѝ 9.72б, ѐднѝ 11.105б, ѐдны 11.108, ѐдны 12.119, ѐдны 18.183, ѐднѝ 18.199, ѐднѝ 34.254, ѐднѝ 35.265, ѐднѝ 38.289б, 39.313б, 39.317, 39.318, 40.323, еди́ны 39.296б, ѐдни 39.314б, ѐдни 39.317.

единадесет *числ. бр.* (3) *Единадесет, 11.* єдина́десеть пѣ́ты ꙗ҆́ви сѐ х҃с на ꙋ҆чениците си напоко́нь по вьскре́нїе 38.287б; четвры́тѣ пѣ́ть сѐ ꙗ҆́вѝ, на ѥ҆ди́надѣ́тьтѣхь ꙋ҆че́ници кога́то и҆́мь ре҃ срьди́то защô катô не вѣ́роваха ѻ҆́тї е въскрѣ́ль х҃с 38.287б.

єдина́десеть 38.287б, *чл.* ѥ҆ди́надѣ́тьтѣхь 38.287б, ѐди́на́дѣ́тѣ 38.288.

единадесети *числ. редно* (1) *Единадесети.* дѣ́тѣ пѣ́ть сѐ ꙗ҆́вѝ на ꙋ҆че́ниците когатô ре҃ пе́трꙋ, сїмо́не ї҆ѡни́нь любиш҆ ли мѐ. ѐдинадѣ́тѣ пѣ́т҆ се ꙗ҆́вѝ на си́ч҆кыте ꙋ҆че́ници, и҆ на свою̀ мт҃рь бл҃ѝ 38.288.

ед.: м. ѐдинадѣ́тѣ 38.288.

едино роден (!) *вж.* **единороден**

единороден *прил.* (7) *Единороден, който е един на баща и майка; единствен.* и҆ дрьже́ше ꙗ҆ ца́рь баща́ и҆ в рьцѣ́те си҃… и҆ дꙋ́маше съсльзи (!)… ѡ҆ че́до моѐ сла́д҆кое ѐди́но_ро́д҆ное ка́кь ѿхо́жа҃шь на сьмры́ть змеѥ̀томꙋ на ѻ҆бѣ́ть 39.309б; и҆ товà пока́зах҆мѐ мал҆ко бг҃оро́дичины скрѣ́бны дꙋ́мы, защô така́ е по҃о́бно. да разꙋ́мѣемь ко́л҆ко и҆ма́ше бл҃а жа́лость за с҃на своѐго ѐди́но_ро́днаго і҆с҃а х҃а 35.262б.

ед.: м. ѐди́но_ро́днѝ 15.132, ѐди́но_ро́дныи 15.150б, 33.235, ѐди́но ро́д҆нь (!) 35.260б, ѐди́но_ро́днаго 36.262б, *ср.* ѐди́но_ро́д҆ное 39.309б, ѐди́но_ро́дно 39.314.

еднакъв *прил.* (3) *Еднакъв, който е напълно сходен с нещо или с някой друг; един и същ, тъждествен.* и҆ занéсе ѐди́нь кр҃ть что̀ бѣ́ха два̀ ѐдна́к҆ви, и҆ поста́ви го на мрьтьв҆ца́того и҆ не бы҃ [и҆ не бы҃] (!) ни́що 4.25; а҆ не зна́ꙗть грѣ́шнїи сырома́си чê е сѐ ѐдна́кво зло̀ по си́ч҆кїать свѣ́ть 18.193.

ед.: ср. ѐдна́кво 18.193; *мн.:* ѐдна́к҆ви 4.25, ѐдна́кви 18.199.

еднакво *нареч.* (3) **1.** *Еднакво, по един и същ начин.* ви́дите ли ко́л҆ко лю́дїе минь́ха и҆ нѝ ѐди́нь не подꙋ́ма ѐдна́кво 18.183б. **2.** *Еднакво, в една и съща степен.* а҆̀ла и҆́мь не да́де бг҃ ꙋ҆́мь то́изи ча҃ та҃ да сѐ разꙋ́мѣ́ать и҆ да по́внать що сѣ стрꙋ́вале на то́изи ча҃ и҆ праве́дници и҆ грѣ́шници, сѐ ѐдна́кво ꙋ҆́мь и҆ма́ть 18.199.

ѐдна́кво 18.183б, ѐдна́кво 18.199, ѐдна́кво 39.319.

едничъ́к *прил.* (1) *Едничък, редом с когото няма друг; единствен.* и҆ ре҃ ца̀рь на лю́дїете, възме́те ѿ ме́не злато̀ ко́л҆ко щѣ́те, а҆́то мѝ недѣ́йте и҆зда́ва ѐдни́ч҆ката дьще́р҆ка 39.310.

ед.: ж. чл. ѐдни́ч҆ката 39.310.

еднущ *нареч.* (10) **1.** *Веднъж, един път, еднократно; еднъж.* и҆ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика си҃. въ срѣ́ и҆ въ́ пет҆кь не щѣ́ше. да си҃ ꙋ҆гоу́ди бо́ска въ ꙋ҆ста́та ни̑какь, тѣ́к҆мо кога̀ зайдѣ́ше сл҃нце, и҆ тога́зи ма́л҆ко посꙋ́чаше ѐднꙋ́щь 15.133; а҆̀ ты̀ сега̀ бѣ́лѣжѝ мѣ́стото да ви́димь и҆ а҆́зь как҆во́ ще́шь да сто́ришь. защô а҆́зь тꙋ́ка, на годи́на ѐднꙋ́щь дохо́жда҃ 7.52. **2.** *Веднъж, в неопределен минал момент; по едно време, по някое време.* и҆ дрꙋ́го чю́до слꙋ́шаите. гла́дь бы҃ вели́кь ѐднꙋ́щь на си́ч҆ка земл҃ѝ солꙋ́н҆скаа. и҆ так҆в҆зи гла́дь дрꙋ́гощь нѣ ѐ бы́ль 9.69б; и҆ и҆маше с҃на гедесѡ́нь и҆́мето мꙋ. и҆ то́изи гедесѡ́нь ѐднꙋ́щь

inslav

жѣнѣше. и҆ ви́дѣ пра҆ѣ се́бѣ сѝ а҆рхїгла михаи́ла 11.87б. **по еднущ.** *Веднъж, един път, еднократно.* ка́зꙋваше ма́ика и҆, ѿка́к҃ видѣ̀ а҆́нна ѻ҆нова̀ видѣ́нїе. прѣз҃ два̀та м҃ца. по є҆дн҃ꙋщь хлѣ́бь и҆дѣ́ше на д҃нь 11.104б; защѡ̀ и҆́махꙋ за́конь манасти́р҃скꙋ̀, да се по́стеть вь д҃нь, а҆̀ дове́ра и҆дѣ́хꙋ по є҆дн҃ꙋщь 2.10б.

єдн҃ꙋщь 2.9б, є҆дн҃ꙋщь 2.10б, є҆дн҃ꙋщь 2.10б, є҆дн҃ꙋщь 7.52, 11.87б, 11.104б, 12.115б, 13.123б, є҆дн҃ꙋщь 9.69б, є҆дн҃ꙋщь 15.133.

езав *прил.* (2) **1.** *Недъгав, който страда от телесна слабост, немощен.* и҆ мнѡ́го лю́дїе и҆сцѣ́ли. и҆ хро́мы, и҆ бѣ̀сны, и҆ слѣ́пы и҆ є҆за̀вы, си́ч҃ки кои҆ прихо́ждаха до нѥ́го зра̑вїе полꙋ́чахꙋ 2.12б. **2.** *Като същ. Болен човек.* бѣ́снїи и҆сцѣлѣ́ха, и҆ бо́л҃нїи, и҆ глꙋ́хы, и҆ еза̀вы. и҆ ѿ сѣ́как҃ви бо́лесть, кои҆ дохо́ждаха, и҆ вѣ́ра и҆́маха чи́ста, и҆ любо́вь ѿ си́ч҃ко ср҃це на ст҃аа пет҃ка, то́и҆ ча̑ и҆сцѣлѣ́ваха 8.58б.

мн.: є҆за̀вы 2.12б, еза̀вы 8.58б.

ездра *ЛИ* (1) **книга ездра.** *Една от книгите на Стария завет, книга Ездра.* защѡ̀ бг҃ъ и҆стин҃скꙋ̀ бѣ́ше х҃с що сѐ распѐ. мартꙋри́сова мꙋ кнїга, є҆здра̑ 16.161б.

є҆здра̑ 16.161б.

езекиил *ЛИ* (4) *Йезекиил.* и҆ па̀кь ка́же прр҃кь є҆зекїиль. да́ѫ̀ть знаменїе на челѣ̀ и҆́хь 16.162; като̑ бѣ́ше ре́кль прр҃кь є҆зекїил҃ на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ дни̑, щѣ́ть да и҆злѣ́зать на земл҃а̑та пре́ва, кв, вѣ́ры ѿ полꙋ́нощь 18.189б.

є҆зекїиль 16.162, є҆зекїил҃ 18.189б, єзекїил҃ 18.189б*, є҆зекїила 32.228.

езекия *ЛИ* (8) *Йезекия.* въ а҆сирїю бѣ́ше нѣ́кои ца́рь и҆́мето мꙋ сенахери̑. и҆ въ і҆ерл҃и́лимь (!) бѣ́ше дрꙋ́гыи ца́рь и҆́мето мꙋ є҆зекїа 11.90б; така̀ и҆дѣ́те и҆ речѣ́те ца́рꙋ є҆зе́кїю. да сѐ не ꙋ҆́бои҆ ни̑чтѡ̑ ѿ дꙋ́мыте раѱа́кїевы 11.91.

є҆зекїа 11.90б, є҆зе́кїа 11.91, є҆зе́кїа 11.91, є҆зе́кїа 11.91², є҆зе́кїю 11.90б, 11.91, є҆зекїю 11.91.

езеро *ср.* (13) *Езеро, изпълнена с вода голяма вдлъбнатина в земната повърхност.* и҆ма́ше бли́зꙋ при то́йзи гра́дь є҆дно̀ є҆зеро голе́мо и҆ ро́ди се вътрѣ̀ въ ѻ҆́нова є҆зе́ро лꙋкавы̀ зме́й дїа́воль 39.309б; и҆ като̑ се прибли́жи на това̀ мѣ́сто де́то̑ є҆зеро́то щѣ́ше да си̑ напо́й конѧ́того вода̑ 39.310; и҆ си́ч҃ките рѣ́кы щѣ́ть да и҆съхнать. и҆ си́ч҃кыте є҆зера и҆ кла́ден҃ци ве́кѥ не щѣ́ть да текѣ́ть 18.189б.

ед.: є҆́зеро 31.218б², 32.227б, є҆зеро 31.223, є҆зеро 39.309б, є҆зе́ро 39.309б, є҆зе́ро 39.310б, *чл.* є҆зе́рото 39.310, є҆зеро́то 39.310², є҆зеро́то 39.310б; *мн.:* є҆зера 18.189б, 31.219б.

език[I] *м.* (5) *Език, анатомичен орган на вкуса и храненето у животните и човека, който при хората взема участие и в речевата дейност.* ѻ҆́ч҃е а҆враа́ме по́мли́ ме̑ и҆ пꙋсти̑ ла́зара да си̑ намо́кры кра́и прѣ̑сть сво́й да ми̑ ꙋ҆стꙋди̑ є҆зы́кь защѡ̑ злѣ̀ с҃мь мѣ́чень 12.118; въ де́сно ꙋ҆хо да слꙋ́шаме̑ кнїжны дꙋ́мы. а҆̀ въ лѣ́во да слꙋ́шаме като̑ пла́чать сырома́си. със҃ носѣ́ть да въздѣ́шѣме ѿ грѣ́хоове. а҆̀ ѿ є҆зи́кь да дꙋ́маме и҆стинна 31.222б. // *Образно.* и҆ є҆зы́кь тво́й не зна́е что̑ тла́пи и҆ пра́зносло́ви 11.106б; сега̀ и҆ гласѣ́т҃ ны̑ прѣга́с҃нѣ прѣди̑ д҃шѣ́та на́ша. и҆ є҆зы́кь на́шь и҆съх҃нѣ̀ ѿ ср҃чныи пла́мень. и҆ не мо́жемь да ти̑ се по[мо] ли̑ 15.146б. **език ми се свеза.** *Онемях, загубих способност да говоря.* и҆ дрꙋ́гїе блъска́вица из҃го́ри. и҆ на дрꙋ́гїе се є҆зы́кь свеза̑, и҆ не мого́ха да сѐ и҆сповѣ́дать 1.8б.

ед.: є҆зы́кь 1.8б, 15.146б, є҆зы́кь 11.106б, 12.118, є҆зи́кь 31.222б.

език[II] *м.* (60) **1.** *Език, средство за устно и писмено общуване в човешкото общество, вид знакова система.* и҆ напи́са є҆в҃лїе на є҆врѣ̑искы̀ є҆зы́кь, и҆ посла́ го і҆ꙋдѣ̑ѡ̀ 37.274; и҆ тогава си́ч҃кыте лю́дїе є҆ди́нь є҆зы́кь, и҆ є҆ди́нь гла̑ щѣ́ть да дꙋ́мать 18.199б; ѻ҆санна ка́же по є҆лли́н҃скꙋ̀ є҆зы́кь. сп҃сѝ на̑ 34.251б;

inslav

м҃цатого́ д҃і, въ҆зви́жéнїе чт҃наго кр҃та гн҃ꙗ. сло́во бльгар҄скы҃ ѐзы́ко҃ 4.21б. **2.** *Прен. Език, способност на човека да говори, реч.* а҆́зь вы҃ напра́вихь и҆ ѐзы́кь да пѣ́ете и҆ да сла́вите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писа́нїе и҆ да ꙋ҆́чете ненаꙋ҆́ченїи лю́дїе 18.204б. **3.** *Прен. Речевите прояви на отделен човек, индивидуален стил.* и҆ ви́ди го ст҃ыи нико́лае как҄ щѐ да гы҃ напрѣпрѐ, със҄ пога́ныте нѥ́говы ꙋ҆ста̀, и҆ хꙋл҄ныи и҆́ ѡ҆мра̀зныи нѥ́говь ѐ҆зы́кь 15.141; а҆̀ла̀ е по́ зло̀ и҆ полю́то̀ лꙋка́ва жена̀ щото̀ и҆́ма̀ злѣ̀ ѐ҆зы́кь 21.210. **4.** *Прен. Език; исторически възникнала общност от хора, обединени поради ползване на една и съща езикова система; народ, племе.* о҆́ти да сѐ не на́йде нѝкои ѐзы́кь на то́изи свѣ́ть да рѐ҃ ны́е [не] чюх҄ме х҃во и҆́ме да сѐ казꙋ́ва, и҆ зара҆̀ї̀ това̀ нѣ смѐ вѣрова́ле 38.291б; и҆ пови́ка проповѣ́дникь и҆́ рѐ҃ ва́мь дꙋ́мамь лю́дїе и҆ пле́мена и҆ ѐзи́ци 11.91б; и҆ нѣ́когы събра́хꙋ се ѐзы́ци что сѐ зовꙋ́ть а҆ва́ры 11.95б.

ед.: ѐзы́кь 8.55, 9.60б, 11.82б, 18.204б, 37.274, 37.279, 38.291б, ѐзы́кь 8.55, 10.77, 15.138б, 34.251б, ѐ҆зы́кь 15.133б, 15.136, 15.140б, 15.141, 21.210, ѐ҆зыкь 18.184б, ѐ҆зы́кь 18.199б, ѐ҆зы́кь 34.251б², 35.260б, ѐзы́ко҃ 4.21б, ѐзы́ко҃ 18.199б*; *мн.:* ѐзы́ци 11.84, 11.85б, 11.88, 18.179, 18.185, 18.188б, 18.199б, 18.201б, 34.253б, 38.290, 38.291б², 39.313б, ѐ҆зи́ци 11.91б, ѐзы́ци 11.95б, ѐзы́ци 11.95б, 33.244б, 34.253б, 34.254², 35.261б, 38.291б, ѐ҆зы́ци 18.182б, 18.184б, 18.195б, 21.210б, 33.235б, 35.257б, ѐ҆зы́ци 32.224б, ѐ҆зыци 33.235б, 36.268б, ѐ҆зыци 33.239б, 34.253, ѐ҆зы́ци 34.253, 34.253б, ѐ҆зы́ки 34.254, *чл.* ѐзы́ците 33.241.

ей *част.* (5) **1.** *За посочване на лица и обекти в непосредствена близост до говорещото лице; ей, ето.* и҆ ца́рь рѐ҃. гдѣ̀ ѥ҆ и҆ кыдѣ̀ ѐ҆ чѐ не ви́ждꙋ. и҆ тїѐ мꙋ ре́коше, ѐй го чѐ сто́й пр҃ѣ̀ тебѣ̀ 37.277; и҆ а҆рхг҃гль михаи́ль па́к҄ сѐ ꙗ҆́ви а҆́гари и҆ рѐ҃ ѐ҆и. не бо́и се а҆́гаро. стани̇̀ и҆ ꙋ҆зми́ си҃ о҆́трочето. и҆ ѐ҆и вода̀. и҆ пѝ ты̀. и҆ о҆́троче твоѐ 11.85. **2.** *За подчертаване, наблягане на нещо; ето.* не домилѣ̀ ли ты гесѡр҄гїе щото̀ и҆́ма́ше лю́бо́вь ѿ лю́дїе́тѣ… а҆̀ми̇̀ тѐ ча́кахь дано́ се покае́шь та те не ꙋ҆морꙗ́ва̀. ѐ҆и тако ми сила́та вели́ките бо́гоове, и҆́ зарадѝ твоата мла́до̀ и҆́ ра́зꙋ, и҆ ю́на́ш҄ство. не щѣ̀х҄ та прѣ̀да на съмрьть 39.307. **ей че.** *За подчертаване на неочаквано действие; ето че, ей че, ей на.* и҆ тогѝва ви́гна мома̀та. ѿ те́ж҄ко ме́не гп҃ди́не. ѐ҆и чѐ и҆́де лю́ты зме́и 39.311.

ѐ҆и 11.85, 11.87, 39.307, ѐй 37.277, ѐ҆й 39.311.

ейва *вж.* **евай**

ела[I] *ж.* (1) *Ела, вид иглолистно вечнозелено дърво.* і҆ а҆га́ра го, о҆ста́ви по҃ ѐ҆́дна̀ ѐ҆лꙋ. и҆ закрѝ се да не гле́да на дѣте́то съмрьтѣ́ мꙋ ка́то̀ ще да ꙋ҆мре 11.85.

ед.: ѐ҆лꙋ 11.85.

ела[II] *пов.* (60) *Ела, изразява покана някой да се приближи или да се присъедини към някого или нещо; дойди.* а҆́ми̇̀ се вече̑ не бавы̀. а҆́ми̇̀ поско́ро ѐ҆ла̀ при мѣ́не 39.306б; о҆ставѝ чю́ждо мѣ́сто, и҆ и҆ди̇̀ на сво́ето, и҆ о҆́ставѝ скрѣ́бь и҆ гри́жа, и҆ ѐ҆ла̀ на ра́дость и҆ весе́лїе 35.265; станѝ и҆ ела̀ със҄ на҃, да сто́римѐ во́лꙗ бж҃їа за те́бе 12.111б; ѐ҆лате и҆ вы́е кои҆̀то сте ꙋ҆пазиле кр҃ще́нїето си҃ чи́сто 18.202б. // *Ела, изразява покана да се следва някой.* а҆ко ще́те а҆ко не ще́те ела́те слѣ̀дь ме́не 16.158; и҆ рѐ҃ ми а҆́гг҃ль, ѐ҆ла сл҃ѣ̀ ме́не па́вле, да ти̇̀ ска́жа живо́тать на праве́дны҃ 32.226б; и҆ ела̀ послѣ̀дь ме́не. защо̀ с҄мь а҆зь гп҃да́рь на то́изи гра́дь 9.68. // *Ела, изразява подкана за съвместно извършване на определено действие.* ѿ лїѡ ела̀ да се бо́риме двѣ̀ма 9.65б; и҆ тогѝва рѐ҃ и҆мь пр҃ь. ела́те да метнѐ҃ жрѣ̀бе 39.309б; ѐ҆ла́те да и҆деме на и҆́стокь, о҆́тї е та́мь подобро̀, че и҆́ма та́мь сега̀ вода̀ 18.193.

2ед.: ела̀ 5.32, 6.48, 9.65б, 9.68, 9.68б, 9.70б, 10.77б, 39.312б, ела̀ 5.36б, ѐ҆ла̀ 6.47б, 32.227б, 32.228б, 35.261, 35.265, 39.298б, 39.302, 39.306б, ела̀ 12.111б, ѐ҆ла 32.226,

inslav

32.226б; *2мн.:* ѐла́те 9.61, 11.91, 16.158, 16.161, 16.161б, 18.190², 18.191, 18.201б², 18.202², 18.202б³, 34.248б, 39.309б, 39.317, ѐла́те 11.90б, 11.95, 11.103, 18.191, 18.193, 18.202⁷, 18.202б³, 32.228б, 35.263, 39.295б, ѐлате 18.190, 18.202б, ѐлате 18.193, 18.202б.

елзавела *ЛИ* (5) *Йелзавел.* а҃ ѐл҄заве́ла ца́рица зара́ди дъждо́вны̀ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрѣ̀ть да го̀ прѣдадѐ 21.210б; и҆ и҆лїа́ сѐ ꙋ҆боа̀ ѿ ѐл҄заве́ла, и҆ побѣ́гна въ пꙋ́стыню 11.90.

ѐл҄заве́ла 11.90, ѐл҄заве́ла 11.90, 12.115, ѐл҄заве́ла 21.210, ѐл҄заве́ла 21.210б.

елзавелин *прил.* (3) *Йелзавелин, от ЛИ Йелзавел.* и҆лїа прр҃ькь бѣ́ше пораз́иль и҆ и҆́з҄би́ль, н҃, попо́ве ѐлли́н҄сцїи пога́ны ѐл҄заве́лины 11.90. **изблъвам елзавелина трапеза.** *Освобождавам се от греховете си.* а҆́ко зна́ете ба҃, и҆дѣ̀те сл҃ѣ́ нѥ́го, а҆́ко е ва́шь бг҃ъ, и҆ да и҆з҄блѣ́вате ѐл҄заве́лината трапеза 12.115; **ям на елзавелина трапеза.** *Съгрешавам.* съберѣ́те се свещенници мрѣ̀сны дѣ́то стѐ ꙗ҆́ле на трапеза ѐл҄завелина. и҆ да вы̀ рекꙋ̀ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ꙋ҆́мове ва́ши 12.115.

ед.: *ж.* ѐл҄завелина 12.115, *чл.* ѐл҄заве́лината 12.115; *мн.:* ѐл҄заве́лины 11.90.

елен *м.* (1) *Елен; горско тревопасно животно с големи, разклонени рога.* и҆ распа́ли мꙋ́ се срц҃ето, като̑ ѐле́нь кога̀ ѡ҆жъдне́ѣ зза (!) вода̑. така̀ и҆ ца́рь і҆ѡ̀ а҆сѣ́нь. пожела̀ ка́кь да се добы́е до ѡ҆́нїа ст҃ы́е мо́щи 8.59.

ед.: ѐле́нь 8.59.

елена *ЛИ* (13) *Елена.* и҆ посл҃ѣ́ т҃ѣ̀ прѣ̀ѐ ца́р҄ство грь́чьско. блг҃очьстивыи ца́рь кон҄стан҄ти́нь ст҃нь ст҃ы́е ѐле́ны 15.139б; и҆ като̑ раз҄бра̀ блг҃очь́сти выи (!) пр҃ь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чѐ но́сеть мо́щите ст҃ѣ́и пе́т҄кы. и҆злѣ́зе и҆з҄ гра́дь пѣ́ш҄. и҆ маи́ка мꙋ̀ цр҃ца ѐле́на 8.60.

ѐле́на 4.22, 4.22б, ѐле́на 4.22², 4.22б, 4.24, 4.25, 4.26, 4.26б², ѐле́на 4.25б, ѐле́на 8.60, ѐле́ны 15.139б.

елеон *МИ* (2) *Елеон.* а҆̀ ѡ҆на́зи го́ра̑ защо̀ сѐ зовѐ ѐлеѡ́нь. защо̑ мнѡ̑го и҆зра́стꙋва́ть дрѣ́вїа масли́ны на нѥ́а 38.292б; и҆ гора̑та ѐлеѡ́нь бѣ́ше бли́зꙋ при виѳа́нїа. и҆ на тѣ́зи го́ра̑ възве́де х҃ѡ̀ а҆пл҃е́те 38.292б.

ѐлеѡ́нь 38.292б².

елеонски *прил.* (2) **гора елеонска.** *Планината Елеон.* възи́де ѿ го́ра̑ ѐлеѡ́н҄ска̀. и҆ пои́де на н҃бо. ѻ҆тѝ, и҆ защо̑. зарадѝ да просла́ви наше́то ѥ҆́ство что̑ е пльтьско 38.286.

ед.: *ж.* ѐлеѡ́н҄ска̀ 38.286, ѐлеѡ́н҄ска 38.287б.

елииким *ЛИ* (1) *Еликим.* и҆ подꙋ́маха три̑те мꙋ́жїе, и҆́ме бѣ̀ прьво́мꙋ сомна. второмꙋ̀ ѐлїи́кѵ̈мь. и҆ тре́тимꙋ і҆оа́хь 11.91.

ѐлїи́кѵ̈мь 11.91.

елин *м.* (12) **1.** *Елин, грък.* и҆ нѣкоїи ѐлли́ны ѿ солꙋ́нь, дїа́вола и҆ма́ха на срц҃е́то си̑ 9.63; и҆ и҆ма́ха ѐлли́ныте бѡ́га що го зове́ха а҆поло́на 39.296. **2.** *Елин; лице, което не е християнин; езичник.* и҆ си́ч҄ко добро̑, и҆ пра́вда бѣ́ше ꙋ҆ нѥ́го. тьк҄мо що̀ не бѣ́ше кр҃те́нь, а҆мѝ бѣ́ше ѐлли́нь 5.28; а҆мѝ и҆ выѐ ѿ мои̑ болѣ́ре, а҆ко̀ и҆ма́те вѣ́ра и҆ любо́вь ка́м҄то менѣ̀... а҆̀ вы̀е са тврьдѣ́ си́чкы по̑канѣте за та́зѝ ра́бота да затрїемь гдѐ и҆ма̀ хр҃тїа́не по си́ч҄ката земл҃ѝа а҆то̀ да сѐ ꙋ҆́мнѡ̑жавать ѐлли́ны и҆ бо́говете на́ши да почи́тать 39.297.

ед.: ѐлли́нь 5.28, ѐлли́нь 6.47; *мн.:* ѐлли́ны 9.62б, 9.63, 9.75, 15.140, ѐлли́нїи 11.97б, ѐллины 15.139, ѐлли́ны 34.251б, ѐлли́ны̀ 39.297, *чл.* ѐлли́ните 18.182б, ѐлли́ныте 39.296.

елинец *м.* (5) *Елин; лице, което не е християнин; езичник.* ѿц҃ь и҆́мь бѣ́ше ѐлли́н҄ць, а҆ ма́ика и҆́мь хр҃тїан҄ка, и҆́мето ѥ҆́и ѳеодо́та 10.76; и҆ на сѣ́кы̀ д҃нь слꙋ́шать, ѐлли́н҄ците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣльща́вать. и҆ ѿста́вѧ҆т҄ си̑ вѣ́рата сво̀а, и҆ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63.

ед.: ѐлли́н҄ць 10.76; *мн.:* ѐлли́н҄цїи 5.39, 11.97б, ѐлл҄и́н҄цїи 9.63, *чл.* ѐлли́н҄ците 9.63.

inslav

елинин *м.* (2) *Елин; лице, което не е християнин; езичник.* то́изи чл҃кь какь́вь ѐ хр҃тїанинь и҆ нари́чѣ се хр҃тїа́нинь, то́изи се зовѐ є҆́лининь. та̑ нѣ ѐ бж҃їи чл҃кь. а҆ми ѐ дїа́волскы. о҆́ти не вѣ́рꙋва що̑ е ре́кль х҃с 18.198б.

ед.: є҆́лининь 18.198б, є҆лли́нинь 39.304.

елински[I] *прил.* (31) **1.** *Елински; който се отнася до елините, гърците; гръцки.* ѿпрь́вѣнь на є҆лли́нско вре́ме. на сѣ́ка годи́на събыраха се є҆лли́ны на а҆морїа и҆ чи́нѣха праз̑никь 34.251б; и҆ и҆ма́ха є҆лли́ныте бо́га що го зове́ха а҆поло́на. и҆ то́го на́й почи́таха ѿ дрꙋ́гыте бо́гове є҆лли́нскы̀ 39.29б; о҆санна ка́же по є҆лли́нскы̀ е҆зы́кь. сп҃сѝ на̑. що сѝ бл҃ве́нь 34.251б; и҆ ре̑ мꙋ д҃хь ст҃ыѝ, да пои́де въ а҆ѳи́на вели́ко чю́до да чи́ны. а҆мѝ тога́зи а҆ѳи́нꙗне бѣ́хꙋ мꙋ́дро̑ є҆лли́нскаа наꙋ́чили 39.268. **2.** *Като същ. Елин, грък.* и҆ ѿйдѐ ца̀рь въ ка́пище бо́га а҆поло́на що го̀ и҆́махꙋ. є҆лли́нсцїи като̀ бо́га 5.38б. **3.** *Елински, който не е християнски, езически.* ные сме сега̀ хр҃тїа́не и҆ є҆ллинскы̀ законь ѿставихмѐ 5.32; ка́пища є҆лли́нскы мнѡ́го бѣ́хꙋ на тѣ́зи є҆пар҆хїа, гдѐто бѣ́ше ст҃ыи нико́лае 15.139б; бѣше и҆ то́и є҆́ллиньска̀ вѣ́ра и҆ма́ше. и҆ злѣ̀ и҆ немл҃ти́вь на хр҃тїа́не 5.38б. **събрание елинско.** *Събор, езически празник.* събыраха се є҆́лли́ны на а҆морїа. и҆ чи́нѣха праз̑никь, що го̑ зовѣ́ха панахе́н҆да (!). по на́шь е҆́зы́кь да ре̑шь, събра́нїе є҆ли́н҆ско 34.251б.

ед.: *м.* є҆лли́нскыи 5.31б, еллинскы̀ 5.32, є҆ллин҆скы̀ 5.32, є҆лли́н҆скы 15.143, 39.318, є҆лли́н҆скы̀ 34.251б, *ж.* є҆́ллиньска̀ 5.38б, є҆ли́н҆скаа 9.62, елли́ньскаа 11.97, є҆лли́н҆скаа 36.268, є[л]лин҆ска̀ 39.307, *ср.* є҆лин҆ско 5.28, є҆л҆ли́н҆ско 15.139б, є҆л҆лин҆ско 15.140, є҆ли́н҆ское 15.151б, є҆лли́н҆ско 34.251б, є҆ли́н҆ско 34.251б; *мн.:* є҆лли́н҆скы̀ 5.38б, є҆́лли́н҆сцїи 5.38б, є҆лли́н҆скы̀ 9.64б, є҆лли́н҆сцїи 11.90, є҆лли́н҆скы 15.139б, є҆́ллин҆скы 15.139б, є҆́ллин҆скыѐ 33.235, є҆́лли́н҆скые 33.235б, є҆́лли́н҆скы̀ 39.296, *чл.* є҆лли́н҆скыте 15.139, 39.309, є҆л҆ли́н҆скыте 39.296, є҆́лли́н҆скыте 39.296, 39.296б, 39.306.

елински[II] *нареч.* (1) *На елински език, по гръцки.* и҆ та́мо на ливїи́ска страна̀ что е̑ на́ пладнѣ. и҆ма гра̑ дѣ́то се зовѐ вели́ка фригїа… и҆ма и҆ дрꙋ́га ма́л҆ка фригїа что е̑ на̑ цари гра́дь ѿ и҆́стокь, є҆лли́н҆скы се̑ зовѐ троа́да 15.143.

є҆лли́н҆скы 15.143.

елисавета *ЛИ* (2) *Елисавета.* а̑ сестра̀ и҆ со́вїа (!) роди̑ є҆́лиса́веѳь. и҆ а҆́нна роди̑, бл҃гꙋ. та ѐ бл҃га, и҆ сало́мїа, и҆ є҆лиса́веѳь, прьвы̑ бра́тꙋ чеды 3.17б.

є҆лиса́веѳь 3.17б, є҆лиса́веѳь 3.17б.

елисавеѳь *вж.* **елисавета**

еллин *вж.* **елин**

еллинец *вж.* **елинец**

еллинин *вж.* **елинин**

еллински *вж.* **елински**[I]

еллински *вж.* **елински**[II]

емир *м.* (6) **1.** *Заповед, писмена разпоредба на висшестоящо лице, указ.* и҆ ре́кохa, па́кь да бы́де вто́ры̀ и҆ тре́ты̀ дивань и҆ зговорь. и҆ да сѝ земѐ сѣ́кы̀ ка́дїа̑ и҆ паша ѿ ца́ра є҆ми́рь и҆ тести́рь на свои̑ гра́дь. и҆ кадълѣ́кь 39.297б; та̑ като̑ разꙋ́мѐ че сѣ̀ нагово́реть кадїѐте а҆́натол҆скы да зе́мать те́стирь и҆ ємѝрь ѿ ца́ра, за хр҃тїане да́ гѝ мьча́ть. тогѝва и҆ сам҆си поревна мꙋ́ се да бы́де мꙋче́нь за х҃а 39.297б. **2.** *Писмено съобщение от висшестояще лице, послание.* тогы́ва̀ щото̀ бѣ́ха на а҆́натол҆скаа стра́нь па́шїѐ и҆ ка́дїе та прово́диха є҆́ми́рь до ца́ра дїѡклитїа́на. та бѣ́ше напи́сано та́ка… ныѐ слоу́гы твоѐ… та сѐ поклани́ме на твоѐ цр҃тво. а҆мѝ и҆ма̀ тꙋ́ка хр҃тїа́не межꙋ̑ на̑ та се о҆́пи́рать на твоѐ повѣлѣ́нїе 39.296б.

ед.: є҆́ми́рь 39.296б, 39.297б, ємѝрь 39.297б, *чл.* є҆́мирѧть 39.297; *мн.:* є҆́ми́ре 39.297, 39.298.

еммануил *ЛИ* (3) *Емануил.* това̀ что̑то, и҆ма въ чрѣ́вото си та е̑ непразна, то́ва е ѿ д҃ха ст҃го̀ зачѣ́ла щѐ да роди с҃на и҆́мето мꙋ е є҆́мманꙋи́ль. а҆ ти̑ мꙋ нарѣ́чѝ и҆ме́то і҆с҃ 33.236б; сѐ д҃ваа въ чрѣ́вѣ

inslav.

прїи́метъ, и҆ роди́тъ с҃на, и҆ нарекꙋ́тъ и҆́ме е҆́мманꙋи́ль. дѣ́то се сказꙋ́ва с на́ми бг҃ъ 13.124.

е҆́мманꙋи́ль 13.124, 33.236б, е҆́мма́нꙋила 33.235б.

еммаус *МИ* (1) *Еммаус.* пе́тѝ пѣ́ть и҆́мъ се ꙗ҆́вѝ, лꙋ́кꙋ и҆ кле[ѡ]пꙋ, кога́то ѿхо́ждаха въ е҆мъма́ꙋсь 38.287б.

е҆мъма́ꙋсь 38.287б.

енох *ЛИ* (4) *Енох.* ѿнїа бж҃твны мꙋ́жїе. е҆но́хь, ноѐ… а҆̀враа҃ і҆саа́кь, і҆а́ковь… се҃ просвѣ́тиха, защо҃ и҆ма́хꙋ чи́сть оу҆́мь 15.131б; за вто́ро пришѣ́ствїе х҃во… та ще҃ да пꙋ́сне праведнаго е҆но́ха, и҆ пр҃рка и҆лїа. да ка́жать че҃ дойдѐ врѣ́ме и҆ ча҃ пристѣ́пи 18.185б.

е҆но́хь 15.131б, е҆нохь 18.186б, е҆но҃ 18.202, е҆но́ха 18.185б.

епархия *ж.* (8) *Епархия, териториална единица на църковното управление в християнската църква.* и҆ ѿи҆дѐ си е҆пк҃пь съ҆ бж҃їю по́мощь ꙋ҆зра́во на своа̀ е҆пар҆хїа, и҆ та́мо сѝ ѡ҆прода́де сич҆ко что҃ и҆́маше 9.68б; на вѣ́сточнꙋ страну̀ на прѣдѣ́ль ми́рїиликїи́скые е҆пар҆хїе. гра́дь е҆̀ что се҃ зовѐ пата́рь 15.132б; ка́пища е҆лли́н҆скы мнѡ́го бѣ́хꙋ на тѣ́зи е҆пар҆хїа, гдѣ̀то бѣ́ше ст҃ыи нико́лае 15.139б.

ед.: е҆пар҆хїа 9.68б, е҆пар҆хїа 15.138, 15.139б, 15.142, е҆па́рхїа 15.142, е҆пар҆хїе 15.132б, е҆пар҆хїе 15.139, е҆па́рхїи 15.142б.

епиват *МИ* (5) *Епиват.* и҆ тога́зи пꙋстѝ прѣо҆сще́ннаго мар҆ка митрополи́та, вели́каго прѣ́славꙋ. съ҆ голѣ́ма по́чьсть, да по́йде на е҆пива́ть гра́дь, да прѣнесѐ тѣло́то прпо҆́обнѣи пет҆ки 8.59б; та́зи ст҃аа и прпо҆́обна пе́т҆ка бѣ́ше ѿ мѣ́сто е҆́пива́ти 8.55.

е҆́пива́ти 8.55, е҆пива́ти 8.57, 8.58, 8.59, е҆пива́ть 8.59б.

епивати *вж.* **епиват**

епиватски *прил.* (3) *Епиватски, от МИ Епиват.* и҆ прочю́ се по си́ч҆ка землѝ е҆пива́т҆ска 8.58б; и҆ что҃ чю́ха товà е҆пива́тсцїи лю́дїе. ско́ро си́ч҆ки те́коха, и҆ със҆ голѣ́ма ра́дость и҆зва́диха, мощите ѥ҆́и ка́то нѣ́кое мнѡ́го цѣ́нно скро́вище 8.58. **епиватско мѣ́сто.** *Епиват.* ко́и е҆зы́кь мо́же и҆ска́за, що е҆ тїѧ̀ сто́рила добро҃ дѣ́тель на землѧ, на е҆пи́ватско мѣ́сто, и҆ на тра́кїиско, и҆ на трѣ́новь 8.55.

ед.: ж. е҆пива́т҆ска 8.58б, *ср.* е҆пи́ва́т҆ско 8.55; *мн.:* е҆пива́тсцїи 8.58.

епископ *м.* (96) *Епископ, висш християнски духовник, управител на голяма църковна област.* и҆ повелѣ̀ ц҃рь да до́йде е҆пк҃пь ри́м҆скы̀ е҆́в҆се́вїа, и҆ кр҃ти́ се ѿ ню́го, и҆ си́ч҆ки ню́говы болѧ́ре 4.22; и҆ роди́ха тѣ́зи чи́ста и҆ х҃ва голꙋ́бица и҆ дв҃ца. и҆ роди́ха и҆ дрꙋ́го мꙋ́ж҆ко, и҆́мето мꙋ е҆в҆ти́мїе, що̀ бы̀ на́поконь на мадѣ́ть е҆пк҃пь 8.55; бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́нов҆скы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню… по си́ч҆ки землѝ гдѐ прѣ҃е. поста́ви митрополи́те и҆ е҆пк҃пы, свѣ́тлїи и҆ бл҃гочьстивїи 8.59; и҆ посла́ше посланїе, да се҃ съберꙋ́ть си́ч҆ки е҆пк҃пы. что҃ сѣ̀ въ е҆пар҆хїа мириликїискаѧ. да ви́дѧть кого̀ да поста́веть намѣ́сто о҆́ногози а҆рхїерѐа 15.138.

ед.: е҆пк҃пь 4.22, 4.26, 6.47, 9.67б, 9.68², 9.68б², 9.69², 12.115б, 15.138, 15.138б³, е҆пк҃пь 4.26, 6.47, 8.55², 9.67б, 9.68², 9.68б, 12.119б, 14.128, 15.138, 15.138б, 36.267б, 36.273б, 37.274б, 37.275, 37.277б, 37.280б², е҆пк҃пь 9.67б, е҆пк҃пѣ 9.67б, е҆пк҃пѣ 9.69, е҆пк҃пь 9.69б, е҆пк҃пѣ̀ 37.280, е҆́пк҃пь 37.280б², е҆пк҃ь 37.281, е҆пк҃па 4.26, 6.48, 9.67б, 9.68б, е҆пк҃па 6.47, 36.270б, 37.275б, 37.276, 37.277, е҆́пк҃па 6.47, е҆пк҃пꙋ 6.47, 9.69, е҆́пк҃пꙋ 9.67б, 9.68б, е҆пк҃пꙋ 9.68, 12.119б, 15.138, 37.275, 37.279б, 37.280б, 37.281, *чл.* е҆пк҃пьть 6.47б, *зв.* е҆пк҃пе 6.47б, 15.138, 37.279б, е҆пк҃пе 12.115б; *мн.:* е҆пк҃пе 2.15, 12.113б, 12.114б, 12.115б, е҆пк҃пы 4.26, 8.59, 12.113б, 12.114², 12.115, 15.138², е҆́пк҃пы 12.114, 12.114б, 12.115б, е҆пк҃пе 12.114б, 15.138б, е҆пк҃пы 12.114б, 12.115, 14.130, 15.138², е҆́пк҃пе 12.116, 12.120б, е҆пк҃пе 12.117, *чл.* е҆пк҃пыте 12.114б, е҆пк҃пыте 12.115, 14.128б.

епископия *ж.* (2) *Епископия, седалището на епископ; епископство.* и҆ раз҆болѣ́ се. и҆ раз҆бра̀ ст҃ыи а҆рхїепк҃пь пе́трь. и҆ дойдѐ да го҃ посѣтѝ… и҆ то́и го ꙋ҆зѐ на носи́лѧ, и҆ зане́се го въ е҆пк҃пїю и҆

inslav

слꙋгꙋваше мꙋ самᵗсѝ, и̇ гри́жаше се за нѥ́го 14.129б.

ед.: ѐпк҃пїю 14.129, ѐпк҃пїю 14.129б.

епископски *прил.* (2) *Епископски, който се отнася до епископ.* и̇ па̀кь ре҃ а̀пл҃ь ма҃ѳе̂и ѐпк҃пꙋ. и̇ ты̀ възлюбле́нныи пла́тоне. по тре́тїа годи́на ще́шь да [бꙋ]де́шь при ме́не. о̀ти ми та́ка ре́чь г҃ь. и̇ сто́ль ѐпк҃пᵗскыи ще̂ да прїи́ме то́йзи ца́рь, дето́ го наре́ко̀ на моѐ и̇́ме матѳе̂и. и̇ слѣ́дь нѥ́го ще па́кь да прїи́ме си́нᵗ мꙋ сто́ль ѐпк҃пᵗскыи, ѿ ѻ҃ѻ҃ца (!) своѐго 37.281.

ед.: м. ѐпк҃пᵗскыи 37.281².

епископство *ср.* (1) *Прен. Положение, свързано със задължения и привилегии.* и̇ дв҃дь пр҃ркь ре́, за і҃ꙋды… і҃оу́да і҃а́де хлѣ́бь х҃вь, и̇ х҃а прѣда́де. и̇ па҃ ре́. да бꙋдꙋ́ть дн҃ите нѥ́говы ма́лᵗко. и̇ нѥ́говото ѐпискꙋ́пᵗство, да́ го прѣи́ме дрꙋ́гыи 38.290б.

ед.: ѐпискꙋ́пᵗство 38.290б.

епископство *вж.* **епископство**

епифаний *ЛИ* (7) *Епифаний.* и̇ патрїа́рхь ца́рогра́дᵗскыи разᵗбра̀ че̂ и̇́де ѿц҃ь са́вва… и̇ поидѐ патрїа́рхь ѐпифа́нїе съсᵗ кора́бьть насрѣ́ща, и̇ па́па ѐ҃вᵗсевїе. и̇ ѐпк҃пь ѐфе́скыи. и̇ така̀ срѣ́тоше ст҃го 14.128; и̇ вь тїа́ дни̇̀ бѣ́ше дошь́ль ꙋ̀ ца́ри_гра̀ ѐ҃пифа́нїе а̀рхїепк҃пь кѵ̀прьскыи. и̇ ца́рица го зова̀ и̇ м҃ли́ мꙋ се, да пи́ше и̇ то́и да и̇спѣ́деть і҃ѡа́нна 12.116; добрѣ́ е да ска́жѐ дꙋ́мыте ст҃мꙋ̀ ѐпифанїю и̇ ма́ѯима планꙋ́ды, что̂ разꙋ́мѣ́ха а̀до́во рыда́нїе, и̇ что̂ дꙋ́маше 35.263.

ѐ҃пифа́нїе (!) 12.116², ѐ҃пифа́нїе (!) 12.116, ѐпифа́нїе (!) 12.116², ѐпифа́нїе (!) 14.128, ѐпифанїю 35.263.

еремия *ЛИ* (6) *Йеремия.* и̇ пр҃р҃кь ѐ҃ремїа дꙋ́ма и̇ ка́зꙋва. та ре҃. да́нь сь́ди на свои́те людїе о̀ти сѣ̀ ѐди́нь ѐ҃зыкь и̇ ѐди́нь ко́рень 18.184б; защо̂ па́кь ре҃ пр҃р҃кь ѐ҃ремїа. ѿда́вна ще̂ да чю́емь бръ́зь ко́нь дѐ ти́че та ще̂ да сѐ потрь́си си́чᵗката земл҃ѧ 18.185.

ѐре́мїа 16.161, ѐ҃ремїа 18.184б, 18.185, 32.228, 33.235б, ѐрᵗемїа 33.235б*.

ерес *ж.* (1) *Ерес; религиозно учение, което е отклонение от общоприетите християнскси догми.* ѿтога́зи почѐ да хꙋ́ли на г҃а ба҃. и̇ дꙋ́маше. о̀ти х҃с как нѣ̀ ѐ и̇стинныи бг҃ь… и̇ догдѐ бы̀ жи́вь а̀хи́лїа а̀рхїерѐи. дрьжа́ше правосла́внаа вѣ́ра то́изи нечь́стивыи а̀рїа. и̇ кога́ се прѣста́ви а̀хи́ла… па̀кь почѐ ѿнᵗзи а̀рїа да хꙋ́ли по́тврьдѣ ѿпрь́вѣнь сво́ата сѝ ѐ҃ресь и̇ ви́ди́ го а̀леѯа́нѝрь че ѐ такᵗъ́вᵗзи. па̀кᵗ го и̇ то́и проклѐ. и̇ и̇́зᵗва́ди го ѿ сщ҃е́нᵗство. и̇ прѣда́де го на а̀наѳемїа 15.140б.

ед.: ѐ҃ресь 15.140б.

еретиг *вж.* **еретик**

еретик *м.* (6) *Еретик; лице, което се придържа към ерес.* и̇ ре҃ ѳеѡфи́ль. а̀зь на ѐрети́кы станѣ́ха (!) защо̂ разва́лꙗть за́конь бж҃їи, и̇ моѐ прѣда́нїе 12.115б; и̇ то́лᵗкози мꙋ свѣ́тѣше ли́цѐто. и̇ то́лᵗкова бѣ́ше бг҃о_ви́день чл҃кь. о̀ти и̇ ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и̇ ѿбрь́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́нᵗскаа 15.150; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь… ѿ мла́да бѣ́ше прїе́ль калоѐрьство, и̇́мето мꙋ бѣ́ше зо́сима… и̇ дꙋ́ма и̇́маше кра́сна. и̇ вѣ́рень. и̇ и̇́стинᵗскы̀. защо̀ и̇́ма и̇ дрꙋ̀ зо́сима що ѐ ѐрети́гь 17.164.

ед.: ѐрети́гь 17.164, ѐрети́ка 12.115б; *мн.:* ѐрети́кы 12.115б, ѐрети́ци 15.150, ѐретици 16.162б, ѐрети́ци 38.289.

еретически *прил.* (1) *Еретически, който се отнася до еретик.* а̀мѝ и̇ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что ѐ и̇стина, дето̂ ще́шь да кры́мишь си́чᵗките лю́дїе съсᵗ тво́йте ꙋ̀ста̀… и̇ да затꙋ́лишь оу́ста́та ѐрети́чьскы и̇ и̇́долᵗскы, дѐто дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҃ѵ х҃а 12.110б.

мн.: ѐрети́чьскы 12.110б.

ерихон *МИ* (4) *Йерихон.* мѡѵ̀сѝ пр҃ркь кога́то щѣ́ше да ꙋ̀мре. възлѣ́зе на ѐ҃днѣ̀ планинѣ̀ на врь́хь. детѐ̂ е бли́зꙋ при ѐрихо́нь 11.87; и̇ кога̀ плѣнѝ сїѡ́на

inslav

ца́ра а̀море́иска и̇ гра́дѡве что сѐ зовѣ́ха є̀сево́и. и̇ поѝдѐ и̇ на за́падь бли́зꙋ є̃рихо́нь 11.86.

є̃рихо́нь 11.86, є̀рихо́нь 11.87, є̀рихонь 11.87б, є̃рихона 33.241б.

еркулий *ЛИ* (1) *Херкулий.* на́поконь посл҃ѣ х҃во рожѣ́ствô, до трѝста го́динь. бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь и̇мето мꙋ мазимі̇ань, и̇ на прѣ́корⷭ го зовѣ́ха є̀рⷭкꙋ́лїе. щô бѣ́ше зе́ть ца́рꙋ дїѡклитїа́нꙋ 9.61б.

є̀рⷭкꙋ́лїе (!) 9.61б.

ерменлийски *прил.* (1) *Ерменлийски, който е на ерменлия (арменец); арменски.* и̇ само́го злаꙋ́ста і̇ѡ̃, є̃вⷭдо́кїа ца́рїца и̇спѣ́ди, и̇ въ є̀рⷭмен҃лїиска земл҃ѧ го запрѣ̀ 21.210б.

ед.: ж. є̀рⷭмен҃лїиска 21.210б.

ерпилион *ЛИ* (3) *Ерпилион.* и̇ ца́рь вели́кыи конⷭстанⷭтинь, разⷭбра̀ то́изи метѐжь въ фригїи. поу́сти, трѝ, ты́сꙋщо начѐлⷭникы, и̇ съсⷭ тѣ́хь во́искꙋ мнѡ̃го. да по́и̇дꙋ́ть въ фригїю. да оу̃мирѧ̀ть ѡ̃нѣ́зи земл҃ѧ. и̇ є̀дного зовѣ́хꙋ непотїа́нь, а̀ дрꙋ́гыго ꙋ̃рошь. трѐтїиго є̀рпилїѡ́нь 15.143.

є̀рпилїѡ́нь 15.143, 15.145, є̀рпилїѡ̃ 15.145б.

есевон *МИ* (1) *Есевон.* пр҃р҃кь мѡѵ̀сѝ кога́то щѣ́ше да по́и̇де въ і̇ер҃лѝ. и̇ гдѐто прохо́ѫ̀аше и̇ поразѣ́ваше и̇ плѣнꙋ́ваше, ѡ̃нїа́ мѣ́ста и̇ катô плѣнѝ сїѡ́на ца́ра а̀мморе́иска, и̇ гра́дь є̃сево́нь. и̇ тога́зи поѝдѐ на за́падь бли́зꙋ є̃рихона 33.241б.

є̃сево́нь 33.241б.

есен *ж.* (5) *Есен, един от четирите годишни сезона.* а̃зь є̃сⷭмь, чтô сѫ́мь о̀ста́виль и̇ поло́жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и̇ лѣ́то, и̇ є̃сень, и̇ зи́ма 5.29; затова̀ и̇ то́и не бы̑ досто́ень є̃днѣ̑ ка́пⷭка вѡда̑. защô по̑ є̃сень не сѣа̀, и̇ доѝде жѫ́тва не жⷭнѣ̑ 12.118.

ед.: є̃сень 5.29, 33.240б, є̃сень 12.118, є̃се́нь 33.240б, є̃сенѝ 33.240б.

есство (!) *вж.* **естество**

ество (!) *вж.* **естество**

естествен *прил.* (4) *Естествен, който е образуван в природата в резултат на свойствени за нея процеси; природен.* затова̀ не бѣ́ше ѥ҃стьвна ѕвѣзда̑ катô и̇ дрꙋ́гыте. а̀мы̀ бѣ́ше а̃гг҃ль г҃нь и̇ ꙗвѝ и̇мⷭ се въ о̀бра́зь катô ѕвѣзда̑ 33.245. // *Естествен, който е даден от природата; вроден.* и̇ли̇̀ пакь и̇̃ма ѥ҃стьвно дѣ́и̇ство. да хо́ди съсⷭ нѡѕѣ̀те сѝ. мо́жешⷭ ли̇̀ да мꙋ р҃е́шь хро́мь є̀ о̃ти не хо́ди съсⷭ рꙋцѣ̀те сѝ. и̇ли̇̀ па̑ и̇̃ма ѥ҃стьвно дѣ́и̇ство, да чю́е съсⷭ ꙋ̀шите сѝ можѐшⷭ ли̇̀ да мꙋ р҃е̑шь, глꙋ́хⷭ сы̑ 38.282.

ед.: ж. ѥ҃стьвна 33.245, *ср.* ѥ҃стьвно 38.282[3].

естество *ср.* (20) *Естество; съвкупност от отличителните външни и вътрешни качества и свойства на предмет, лице или явление; природа, същност, същина.* ѕвѣ́здâта чтôтô. бѣ́ше сѣ̀ ѩ̃ви́ла, и̇̃ма́ше ли̇̀ и̇ тїа̀ є҃ство, катô и̇ дрꙋ́гыте ѕвѣ́зды̑ 33.238; защô бж҃їе ѥ҃ство нѣ̀ є̀ катô чл҃чьско, да и̇̃ма ѡ̃бра́зь и̇ ѥ҃ство наше́нⷭско 38.282; и̇ ты̀ зна́ешь дв҃це мо́ето же́нⷭско ѥ҃ство и̇ мо́а сла́бость 8.56б; самⷭсѝ є̃ди́но_ро́дныи с҃нь бж҃їи. дѐто е създаль и̇ сто́риль чл҃коско (!) є҃ство то́и слѣ́зе ѡ̃ нѣ́бе́то 33.235; трѝ чл҃ци и̇̃ма̑ трѝ ли́ца̑, а̀ є҃ство є̃днô и̇ тькⷭмо сѐ ꙋ̃ това̀ оу̃по̑обѣ́ва ст҃аа тр҃и́ца чл҃кꙋ а̀ въ дрꙋ́го нѝкакь 33.238б.

ед.: ѥ҃ство 8.56б, 38.282[2], 38.285б, 38.286, є҃ство 11.82, 11.82б, 11.83, 11.83б, 17.174б, 33.235, 33.238, 38.285б[2], є̃сⷭство (!) 33.232б, є҃ство 33.238б[2], *чл.* ѥ҃ството 15.131, є̃ството (!) 33.234б, є҃ството 33.245б.

естир *ЛИ* (1) *Естир.* защô і̇ѡ́сифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове. і̇а́кова сѵ̀месѡ́на, і̇ꙋ́дꙋ, и̇ і̇ѡ́сїа. и̇ дѣ́щере, трѝ. є̀сѳи́рь, ма́рⷭѳа, и̇ сало́мїа 6.41.

є̀сѳи́рь 6.41.

есѳир *вж.* **естир**

етиопски *прил.* (2) *Етиопски, от МИ Етиопия.* и̇̃ щѐ да зⷭберѐ войскѣ̑ мнѡ̃го, да затрїѐ трѝте царїе, мѵ̀си́рⷭскаго

inslav

и҆ лѹ҃вїи҆скаго, и҆ є҆ѳїѡ́пѩскаго 18.188; и҆ тїа́ трѝте ро́гѡве, та сѧ̀ трѝ цр҃твїа, левїи҆ско и҆ мѹ҃си́рѩско, и҆ є҆ѳїѡ́пѩско, та щѐ тїа́ цр҃твїа да зе́ме а҆нѩтихрі́сть 18.183.

ед.: м. є҆ѳїѡ́пѩскаго 18.188, *ср.* є҆ѳїѡ́пѩско 18.183.

ето *част.* (114) **1.** *За посочване на определен обект, който се намира в близост до говорещия; ето, ей.* ви́дѣ̀ ре҃ н҃бе́то че сѣ̀ ѿтво́рѝ (!) є҆то̑ є҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѐ и҆зла́зи и҆зѩ вратата нб҃ныи 18.194б; и҆ лю́дїе мѹ̀ ре́коше є҆́тѹ матѳе̑и. и҆ ца́рь ре҃. гдѣ̀ ѥ҆ и҆ кыдѣ̀ є҆ чѐ не ви́ждѹ 37.277; є҆́то цр҃тво де сѣ̀ нагѡ́твы заради̇̀ ва҃. є҆́то ра́й де сѣ̀ ѿтво́ри (!) заради̇̀ ва҃ є҆́то вѣ́нѩци мно̑го хѹ́бавы де вы̑ чакать. є҆́то ра́дость ва҃ дѐ ча́ка 18.202б. **2.** *За изтъкване, подчертаване на нещо; ето, именно.* є҆́то вѩ тѡ́изи ча҃ а҆́рхаг҃гль михаи́ль. и҆ сичѩка̀ войска̀ а҆́гг҃лѩска̀ па́доше 32.230б; є҆́тѹ сега̑ събы́ ти се дѹ́мата 35.261б. **ето где.** *Служи за посочване и усилване; ето че, ето как, ето де.* є҆́то се разѩвалѝ сѣ́денїето и҆ дѹма́нїето чл҃чьско. є҆то де сѣ̀ минѣ̀ и҆ доврь́ши льжа́та чл҃чьскаа. є҆́то дѐ додо́хѩте сега̀ си́чѩки пр҃ѣ́ ме́не го́лы съблѣ́ченїи чѐ нѣ стѐ помл҃ѹва́ле сыома́сы и҆ про́сѣци 18.204б; є҆́то̑ де сѣ̀ заѡ҃бла́чи тврь́дѣ, и҆ ст[о]ры се гро҃ и҆ млѣ́нїе вели́ко. и҆ гла҃ се чю̀ ѿ н҃бето. и҆ каже. не бо́й се гѡрѩгїе 39.299б; **ето та.** *За посочване и усилване; ето че.* а҆мѝ и҆́мь кажѣ́ше не щѣ́ вы, станѣ̀ ца́рь, за́мь да го̀ мо́лѧть тврь́дѣ. є҆́то та го̀ мо́лиха си́чѩкы мнѡ̀го, є҆два́мѩ се прѣдад[е]... та̑ и҆́мь станѣ̀ ца́рь и҆ гр҃дарь 18.187б; **ето че.** *За подчертаване, че нещо се извършва неочаквано; ето че.* и҆ догдѐ дѹ́маше ст҃ыи тїа̀ дѹ̀мы є҆́то̑ чѐ доф҃та́са и҆ а҆лѣ҃а́нѩра ц҃рца 39.308.

є҆́то 1.3, 1.6[2], 1.8, 5.36б, 18.178б, 18.180б, 18.181[2], 18.182[5], 18.182б, 18.183, 18.183б[3], 18.184, 18.184б[2], 18.186б[2], 18.187, 18.187б[3], 18.188[2], 18.189, 18.190[2], 18.191[3], 18.191б[3], 18.193, 18.194б, 18.195, 18.195б, 18.201, 18.202б[4], 18.204б[3], 20.208, 20.209, 31.220[2], 31.220б, 32.227, 32.230[3], 32.230б[2], 32.231[2], 39.305, 39.316б, є҆то 1.5, 18.192, є҆то 1.6б, 18.179б, 18.192, 18.196, 18.200б, 18.201, 32.225, є҆тѹ 2.11б, є҆тѹ 9.71б, 11.85б, 18.189, 33.242б, 33.243б, 35.261б, 37.277, є҆тѹ 11.102, є҆тѹ 15.153б, 34.252, є҆то 18.178б, 18.180б, 18.202, 18.202б[2], 18.204б[2], 31.219, є҆то̑ 18.194б, 39.315б, 39.317, єто 18.195б, 39.309, є҆то́ 32.225, 39.309б, єто̀ 32.225б, є҆тѹ 34.252, є҆тѹ 38.282б, є҆то̑ 39.296б, 39.299б, 39.302б, 39.310б, є҆то̀ 39.302б, 39.308, є҆то̑ 39.308, є҆то̑ 39.315б, є҆то̑ 39.318, є҆то̀ 39.318б.

ефес *МИ* (8) *Ефес.* а҆̀ ѿц҃ь не́говь єфимїа́нь пѹ́сти лю́дїе и҆ и҆ска́ха го и҆з ри́мь гра́дь и҆ не мо́жоха да́ го найдѹ́ть. и҆ поидоха до гра́дь є҆фе́сь въ мѣ́сто̑ пота́мїю 40.321; и҆ ѿта́мо поидо́ха, и҆ двѣ̀та и҆ і҆ѡа́ннь и҆ про́хорь вь є҆фе́сь гра́дь 6.41б.

є҆фе́сь 6.41б, є҆фесь 6.42, є҆фе́сь 6.46б[2], 6.47, 6.48, 12.112, є҆фе́сь 40.321.

ефески *прил.* (5) *Ефески, от МИ Ефес.* и҆ поидѐ патрїа́рхь є҆пифа́нїе съсѩ кора́бьть насрѣ́ща, и҆ па́па є҆́вѩсевїе. и҆ є҆пк҃пь є҆фе́скыи 14.128; и҆ тогази и҆маха пра́вникь є҆фесѩцїи лю́дїе бо́гѹ а҆рѩтеми́дѹ 6.42б; ст҃ый і҆ѡа́ннь, ка́то̑ ходѣ́ше и҆ ѹ҃чаше по гра́доове є҆фе́скы. найдѐ є҆дного момѩка̀ мла́дь и҆ хѹ́бавь и҆ поѹ҃чи го ст҃ый 6.46б.

ед.: м. є҆фе́скыи 14.128, є҆фе́сѩкыго 6.46б, є҆фе́скыго 6.47; *мн.:* є҆фесѩцїи 6.42б, є҆фе́скы 6.46б.

ефимиан *ЛИ* (13) *Ефимиан.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь вѣ́рѩнь хр҃тїа́нинь и҆ до́брь въ ри҃ гра҃ и҆ме́то мѹ̀ бѣ́ше є҆фимїа́нь 40.320; и҆ о҆брь́на се ца́рь и҆ вл҃ка є҆фи́мїа́нѹ реко́ха и҆ма́шь ты̑ дома̑ си таквози добро̑. защо̑ не сѝ ѥ҆ви́ль на́мь 40.322б.

є҆фимїа́нь 40.320[2], 40.322б[3], 40.323[3], єфимїа́нь 40.321, є҆фимїань 40.323, є҆фимїа́нѹ 40.321, 40.322б, є҆фи́мїа́нѹ 40.322б.

ефимианов *прил.* (5) *Ефимианов, от ЛИ Ефимиан.* и҆ на́че да че́те кнїга хар҃тофилакь. ка́ко е а҆лѣ́ѯїа сы́нь є҆фимїа́новь и҆ що́ е прои́шѩль 40.323; и҆ сто́ри се мль́ва вели́ка ѹ҃ є҆фимїа́новь дѡ́мь 40.322б.

inslav

ед.: м. ѐфи́мїа́новь 40.322, ѐфимїа́новь 40.322б[3], 40.323.

ефимия *ЛИ* (1) *Ефимия.* и҆ прѣзъ тъзи но́щь и҆ дрꙋ́га же́на̑ добра̑ хр҃тїа́нъка и҆́мето є҆́и ѐфи́мїа. и҆ тїа̀ такво́зи видѣ́ла 8.58.

ѐфи́мїа 8.58.

ефрат *МИ* (1) *Ефрат.* д҃. рѣ́кы нари́чѣтъ се на землю. и҆ и҆́мето е на тѣ́зи рѣ́ка̑ дѣ́то течѐ ме́ть та сѐ зовѐ, фисо́нь. а҆̀ дѣ́то вино̑ течѐ, та сѐ зовѐ, ти́гарь, и҆ ма́сло дѣто̑ течѐ, та сѐ зовѐ гїѡ́нь. а҆̀ млѣ́ко дѣ́то течѐ. та сѐ зовѐ ѐфра́ть 32.228.

ѐфра́ть 32.228.

ефратов *прил.* (1) *Ефратов, от МИ Ефрата.* и҆ ты̀ веѳлееме до́ме є҆́фраѳовь. нѣ́ си̑ ма́лъкь ни̑ ѿ кого̀ вь вл҃ците і҆ꙋ́довы. о҆́ти и҆́зъ те́бе щѐ да и҆злѣ́зе, во́жь 33.236.

ед.: м. є҆́фраѳовь 33.236.

ефраѳов *вж.* **ефратов**

ефрем *МИ* (1) *Ефрем.* и҆ бѣ́ше о҆́тишь ѿ҃с въ гра́дь є҆́фре́мь а҆ ла́зарь като̑ се разъболѣ̀, и҆ пꙋ́стиха сестры́те ла́заревы за ѿ҃а да дойде да ви́де ла́зара 34.250.

є҆́фре́мь 34.250.

ефреман *МИ* (1) *Ефреман.* и҆ жена́та мꙋ ре҃, като си̑ ре́кль да пойдемо. и҆ ѿи҆доха пра̑ѣ цр҃ква́та на мѣ́сто что се̑ зовѐ ѐфрема́нь 10.77б.

ѐфрема́нь 10.77б.

ехиднин *прил.* (1) *Ехиднин, който е на ехидна.* като вы̑ і҆ѡа́ннь кр҃тель дꙋма́ше. защо̑ ро́жъба ѐхы́днина про́ѧде ꙋтро́бъта маи́чина си̑. така̀ и҆ вы́е безако́нїи ръпъта́хъте и҆ хꙋлихъте на ба҃ 35.259.

ед.: ж. ѐхы́днина 35.259.

ехиднов *прил.* (1) *Образно. Ехиднов, който е на ехидна.* ѿ ро́де ѐврѐискыи защо̑ прѣда́дохъте на съмрѣ́ть своє́го блг҃тлѧ… и҆ защо̑ вы м҃, го́динь прѣхра́ни въ пꙋ́стынѧ тѣ̀ а҆̀ вые го ꙋбі́хъте въи҆́стинꙋ рожде́нїа ѐхы́днова є҆́стѐ. като вы̑ і҆ѡа́ннь кр҃тель дꙋма́ше 35.259.

мн.: ѐхы́днова 35.259.

еще *вж.* **още**

еѳиопски *вж.* **етиопски**

Ж

жалба *ж.* (4) *Жалба; скръб за някого или нещо; печал, тъга.* и҆ баща́ мꙋ дїѡскори́дь, като чю̑ че є҆ ꙋда́вень сы́нъ мꙋ. ѿ голѣ́ма жа́лъба па́де и҆ то́и та ꙋмрѣ̀ 6.42; и҆ а҆́нна є҆днакъ се разъгрижи, по́ тврьдѣ, и҆ ѿ жа́лъби та̑ си съблѣ́че, и҆ кра́сныте ри́зы, и҆ хо́дѣше похꙋ́лена 13.121б. **немам жалба.** *Не жаля.* а҆̀ми̑ и҆ вы́е ѿ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не който и҆́ще̑ и҆ же́лае̑ цр҃тво нб҃ное да полꙋ́чимь, а҆̀то̀ да немаме жа́лба защо̑ е дошь́ль то́йзи ст҃ыи дн҃ь та го̀ праз̑нꙋ́ваме и҆ съ́боръ мꙋ стрꙋ́ваме 39.295б.

ед.: жа́лъба 6.42, 14.128б, жа́лба 39.295б, *ед.* (?), *мн.* (?) жа́лъби 13.121б.

жално *нареч.* (7) *Жално, печално, с тъга, със скръб.* ѿ съмрѣ́ть на съмрьтъ прїимѣ́те на҃, да си̑ ѿпꙋчи́неме ѿ та́зи злы̑на, и҆ ѿ та́зи гри́жа. є҆́то тѣ́и щьть да пла́чать жа́лно о҆́нїа чл҃ци въ о҆́нози врѣ́ме съслѣ́зи (!) 18.190; и҆ пове́де си̑ дѣцата и жа́лно пла́чѣше и҆ дꙋ́маше. ѿ го́ре ме́не и҆ вамъ дѣчи́ца 5.32; и҆ жа́лно плаче́ше и҆ гледа́ше сы́на своє́го, и҆ милости́вно го цѣлꙋ́ваше 40.323б.

жа́лно 5.32, 5.33, 18.190, 40.323б[3], жално 6.42б.

жалост *ж.* (16) *Жалост; скръб за някого или нещо; печал, тъга.* и҆ това̀ като̑ гле́да̑ че̑ пла́чють за ме́не си́чкы, мнѡ́го жа́лость напа́де на ме́не 12.119б; и҆ това̀ пока́захъ мѐ малъко бг҃оро́дичины скрьбны дꙋ́мы, защо̑ така́ е по́обно. да разꙋмѣ́емь ко́лъко и҆́ма́ше бл҃а жа́лость за сн҃а своє́го є҆́дино ро́днаго і҆с҃а ѿ҃а 35.262б; и҆ дꙋма́ха бл҃годарѝ те бж҃їи ꙋго́дниче, зарадѝ твоа̀та чевръ́ста помо́щь. о҆́ти нѣ̀ си потьпъкаль наши́те сльзи и҆̑ жалѡ́сти 39.316.

inslav

ед.: жалость 5.34б, жáлость 12.117, 12.119б², 15.141, 15.154, 35.262б², 38.293, жáлось 17.173, жалóсть 39.315, 40.323б, жáлоѿ 39.316; *мн.:* жалóсти 39.312, жáлости 39.315, жалѿсти 39.316.

жалостен *прил.* (1) *Образно. Жалостен; който е изпълнен с тъга; печален.* ѧ҆мѝ пàкь не смѣà безъ повелѣ́нїе цр҃ево, да стóри ѿ своа вóлꙗ. ѧ҆мѝ пойдѝ (!) на цр҃а конъстантѝна, съсъ жáстно (!) срѣце и҆ скрѣ́бно 15.145б.

ед.: ср. жáстно (!) 15.145б.

жалостно *нареч.* (2) *Жалостно, тъжно, печално.* и҆ лю́дїе что̑ бѣхꙋ̀ се събрáле и҆ чюдѣ́хꙋ се и҆ жалóстно плакáхꙋ 40.323б; и҆ пойдѐ въ цр҃кóвь ст҃гꙋ никóлае, и҆ сѝчъка нóщь тáмо бы̑. мл҃ꙗше се съслѣ́зы (!), и҆ жáлостно бл҃годарѣ́ше ба҃ и҆ ст҃го 15.153.

жáлостно 15.153, жалóстно 40.323б.

жаля *несв.* (1) *Жаля, скърбя за нещо, тъгувам.* и҆ пойдѐ съсѝчъко (!) срѣце до ѡ҆нъзи пꙋ́стынꙗ, хóди и҆ и҆ще врáча на дш҃ѣ́ть си. и҆ найдѐ ѻ҆ногóзи стáрѣца и҆ пꙋщинꙗ́ка. та мꙋ̀ сѐ и҆сповѣ́да и҆ кáза мꙋ̀ товà злѡ̀ що сѝ жáлѣше 3.18б.

имперф.: 3ед. жáлѣше 3.18б.

жастно (!) *вж.* **жалостен**

ждрѣбе *ср.* (10) *Жребче, малкото на ездитно животно.* а҆ оу҆ченицитѐ катѡ̀ си възлáгаха ри́зите на жрѣ́бéто. что назнаменꙋ́ва. разꙋмѣ́ите и҆ товà 34.254; чю́хъте ли и҆ разꙋмѣ́хъте ли̇ ѻ҆́ти за на҃ хр҃тїане назнаменꙋ́ва ѻ҆́новà жрѣ́бѐ сы́нь ꙗ҆рѣ́мничь, какъ смѐ ѿ мнѡ̑го ѐзы́ци 34.253б. **ждрѣбе осле.** *Малко магаренце.* найдѐ ѻ҆́слѥ и҆ въсѣ́де на нѥго катѡ̀ е и҆ пи́сано. не бóи се дѣ́щи сиѡ́нова. ѐтꙋ̀ ц҃рь твóй чѐ и҆дѐ, и҆ сѣдѝ на жрѣ́бе ѻ҆́слѥ 34.252; зарадѝ дн҃е́шныи д҃нь захарїа прр҃ѣ́кь прореченіе… защѡ̑ цр҃ь твóи, и҆де оу҆ тебѣ̀ крóтъкь. и҆ ще да ны̑ спасѝ и҆ да ны̑ ꙋ҆пáзи. и҆ въ́съѣднѣль на жрѣ́бѐ ѻ҆́слѥ, детѡ̑ се зовѐ сы́нь ꙗ҆рѣ́мничь 34.249.

ед.: жрѣ́бѐ 34.249², 34.252, 34.252б, 34.253, 34.253б, жрѣ́бе 34.252², *чл.* жрѣ́бéто 34.253, 34.254.

ждрѣбец *м.* (1) *Жребче, малкото на ездитно животно, жребец.* а҆ оу҆ченицитѐ катѡ̀ си възлáгаха ри́зите на жрѣ́бéто. что назнаменꙋ́ва. разꙋмѣ́ите и҆ товà. казахъмѐ какъ сме ныѐ ꙗ҆рѣ́мникь ѿ си́чъки ѐзы́ци хр҃тїáне и҆ ст҃ы а҆п҃лы. послáни бы́ха на на҃ сичъки ѐзы́ци щѡ̑ смѐ. и҆ наꙋ́чиха ны̑ и҆ настáвиха, и҆ въразꙋми́ха. и҆ чю́деса стóриха. и҆ мнѡ̑го злѡ̀ прѣтрьпѣ́ха. тькъмо да ѿбрѣ́нать си́чъки ѐзы́ки, и҆ да гы̑ привѐдꙋть на добрѡ̑ бл҃горазꙋ́мїе. и҆ да и҆мь покры́ють грѣ́хоовéте съсъ поꙋ́чéнїето. товà назнаменꙋ́вà а҆п҃лскыте, ѿдéжди что̑ възлáгаха врѣ́хꙋ жрѣ́бъцáтого 34.254.

ед.: чл. жрѣ́бъцáтого 34.254.

ждрѣбе (!) *вж.* **жрѣбие**

ждрѣбие *вж.* **жрѣбие**

жежда *ж.* (2) *Жажда; системно лишаване от вода, което изтощава организма.* и҆ тáмо ꙋ҆ тьмни́ци мнѡ̑го злѡ̀ потéгли, глàдь, и҆ жéжда, и҆ дрꙋ́го мнѡ̑го досаждéнїе 15.139.

ед.: жéжда 15.139, 17.176б.

желазо *вж.* **желѣзо**

желание *ср.* (5) **1.** *Желание, вътрешен стремеж към осъществяване на нещо.* и҆ стáнꙋваше рáно на молъба своà що сѝ и҆́маше ѿбычаи. и҆ и҆́маше желанїе да и҆́де мнѡ̑го вь пꙋ́стынꙗ вѣ́трѣ 17.165б; а҆ четврѣ́та ѐ сѝла желáнїе да рѣ́шь да желаемь сѣкогы̀ добрѡ̑ 33.233. **2.** *Желание, искане някой да извърши нещо, молба.* и҆ пàкь рéче стáрѣцꙋ. д҃хóвниче, ѐднакь дрꙋ́го и҆́мамь желáнїе дá ми сьврѣ́шишь. и҆ди сѝ сегà на монастѝрь съ ми́ромь бж҃їемь 17.174б; амѝ бг҃ь легомà щѣ́ше дá мꙋ̀ и҆спльни желáнїето, да разꙋмѣ́е ѻ҆́ти е и҆сти́на. что̑ расмотрѝ бг҃ь 9.70б.

ед.: желанїе 17.165б, желáнїе 17.174б, 33.233², *чл.* желáнїето 9.70б.

inslav

желая *несв.* (25) **1.** *Желая, имам желание за нещо, искам нещо.* защô нѣ сѝмь крт҃е́на. и҆ желáю да сѝмь хрт҃ї́анѝка 11.105; детô е дойшьль ѿ тѣ҃ и҆ до вáсъ тойзи фи́липпь. чтô го же́лае цàрь а҆рхе́ла дá го фáти. и҆ дá го затрї́е, да не прѣлѣ́щава тóлѝкова лю́дїе 36.269б; и҆ катô и҆дѣ́ше ст҃ый. и҆ дꙋ́маше себѣ̀ сѝ. течѝ геѡрг҃ї́е течѝ да сти́гнешь щотô жѣлѣ́ешь цр҃тво нб҃ное 39.301б; и҆ д҃ша желáе сѣ́когы добрô. и҆ по вóлꙗ бж҃ї́а да жи́ви по҃ лю́бы 34.254. **2.** *Желая, изпитвам похот към някого.* тогúва щьть да сѐ гри́жать кои̇то не слꙋ́шаха дꙋ́мата гн҃ꙗ, катô бѣ́ше ре́кль да нѐ желѣ́ешь на съсѣ́дина своѐго женѣ́та мꙋ да не кꙋ́рѝвишь съсѝ нѥа 18.197.

сег.: 1ед. желáю 11.105, *2ед.* желáешь 12.110, желѣ́ешь 18.197, желáешь 34.248б, жѣлѣ́ешь 39.301б, *3ед.* желáе 2.10, 9.65, 31.217, 34.254, же́лáе 31.220б, же́лае 36.269б, *1мн.* же́лаѐ 39.295б, *3мн.* желáють 7.54, 32.225б; *имперф.: 3ед.* желáеше 2.13, 9.64б[2], *3мн.* желáахꙋ 15.137б, желáеха 34.248; *пов.: описат. 3ед.* да желае 33.234, *1мн.* да желáемь 15.156б, да желаѐ 16.159б, 33.233, да желаемь 33.233, да же́лаемь 39.319.

жело *ср.* (1) *Жило; тънък заострен орган у някои животни, с който те жилят и пускат отрова.* и҆ катô влѣ́зе тáмо ст҃ыи димитрї́е, видѣ̀ е҆дн҃ѣ скорѝпї́а голѣ́ма сре́ща нѥ́го и҆́де, и҆ и҆зва́дила сѝ желồто да гô ꙋ҆ха́пе 9.64.

ед.: чл. желồто 9.64.

желѣ́зен *прил.* (10) *Железен, който е от желязо.* и҆ повелѣ̀ да напрáвать ковѝче́гь желѣ́знь, и҆ да въло́жеть въ нѥ́го тѣ́лото а҆пл҃ово 37.279б; и҆ сѣ҃ желѣ́зны пиро́не дá мꙋ прикóвѣте и҆ рꙋ́цѣте, и҆ нѡѕѣ̀те 37.277б.

ед.: м. желѣ́знь 37.279б, *ж.* желѣ́зна 8.58б, желѣ́знꙋ 16.158б, *ср.* желѣ́зно 11.107б; *мн.:* желѣ́зны 18.181, 18.182б, 37.277б, желѣ́зны 18.182, желѣ́злы (!) 39.299б, желѣ́зни 39.301б.

желѣ́злы (!) *вж.* **желѣ́зен**

желѣ́зо *м.* (7) **1.** *Желязо, вид метал със сребристосив цвят.* є҆́то дѐ видѣ̀ че сâ ѿкѣ́сна е҆ди́нь кáми́кь ѿ е҆днà планинѣ̀ самѝси си, та сѐ потрькалѝ нанадóлꙋ тâ оу҆дáри ѻ҆ногóзи чл҃ка дѐто се глѐдаше катô ѿ злáто и҆ ѿ сре́бро, и҆ ѿ мѣ́дь, и҆ ѿ желѣ́зо, и҆ ѿ прѣ̀сть 18.181; защóто бы̀ товà ри́мѝско цр҃тво тврѣ́дѣ голѣ́мо. и҆ ꙗ҆́ко катò желѣ́зо, ѻ҆тї е желѣ́зо поꙗ҆́ко ѿ мѣ́дь. и҆ ѿ сребрô, и҆ ѿ злáто 18.183. **2.** *Предмет, изработен от желязо.* и҆ є҆́днò ѿ кóпїата мáло досе́гна до снáгѣта ст҃мꙋ. та че сѣ̀ ѻ҆́брѣна желѣ́зото наѕ҃ь катô ѻ҆лово ме́гѝко 39.299. **3.** *Прен. Само мн. Железа; окови, железни вериги.* и҆ наꙋ́рѣ пойдòше нѣ́кои нѥ́говы чл҃ци да мꙋ҃ занесъть хлѣ́бь въ тьмни́цꙋ и҆ видѣ́ше го какь є҆ ѿковâнь ѿ жилѣ́за. и҆ на рáмѣната мꙋ сщ҃енныи рамонô 15.141б.

ед.: желѣ́зо 18.181, 18.181б, 18.183[2], желáзо 21.210б, *чл.* желѣ́зото 39.299; *мн.:* жилѣ́за 15.141б.

желѣ́я *несв.* (1) *Жалея; плача от скръб за нещо, оплаквам.* пáкь кáже прр҃кь а҆мóсь за товà, ре҃ гн҃ь, щотô си́чѝкото дрьжѝ, по си́чѝкыте пьтюве и҆ ꙋ҆лици плáчь голѣ́мь и҆ шѝпѝканїе и҆ въздѝшенїе. ѿ злѣ̀ ѻ҆леле, ѻ҆леле. и҆ щѣ́ть да сѝ желѣ́еть дн҃и́те и҆ часѣ́ть когá ще дô дн҃ь гн҃вь 18.178б.

бъд.: 3мн. щѣ́ть да желѣ́еть 18.178б.

желя *несв.* (1) *Жаля, скърбя поради нещо, тъгувам.* когáто праве́дниците и҆́мать сичѝко добро рáиско прѣ̀ тѣ҃. а҆ грѣ́шниците гледать та сѝ же́лѣть 18.206б.

сег.: 3мн. сѝ же́лѣть 18.206б.

жена *ж.* (252) **1.** *Жена; лице, противоположно по пол на мъжа.* млáды, и҆ стáрѝци, мꙋ́жїе и҆́ жены, и҆ малѝкы и҆ голѣ́ми. и҆ си́чѝки прите́коше ст҃мꙋ насрѣ́ща 15.137б; втóры̀ пѣ́ть сѐ ꙗ҆́ви̇ на же́ны̀те мѵ҆ро́носици. детô и҆́мь ре҃, рау́йте сѐ 38.287б; мáрїа сестрâ лáзарева кꙋпѝ мѵ҆рô мнѡ҃го цѣ́нно. и҆ помáза нѡѕѣ̀те і҆сѡ҃вы… знáи, и҆ дрꙋ́гы двѣ̀ же́ны̀ сѣ̀ помáзале гн҃а съсѝ мѵ҆рô

inslav

что̂ ка́зꙋва є҆ѵ҇лїе 34.250; нѣ́коа жена̂ и҆ма́ше де́сеть дра́хмы. и кога̀ загꙋ́би є҆дн҃ъ дра́хмѣ, не запа́ли ли̑ свѣ́щь и҆ помете̑ кѣ́щьта си̑ 11.82. **2.** *Жена, съпруга.* а҆̀ ѿц҃ь не́говь ѿка́к҆ се роди̑ си́н҆ мꙋ а҆ле́ѯїа не смѣ́си се съсвоа́та (!) си жена̂. и҆ ре҆ и҆ же́но моа̀ ѿсе́га да се̑ мо́ли̑ бꙋ̑, да ни̑ ꙋ҆чю́ва наше́го сы́на. що́ го да́де на̀мь 40.321; пази́ се и҆ ѿ своа́та си жен҃ъ. защо́ тї е да́ль бг҃ъ жен҃ъ да ра́ѫ҆ашь дѣца̂, а҆̀ нѣ̀ зара́ди да кꙋ́р҆вишь 1.7б; и҆ тои ре҆. и҆ гдѣ̀ да пои́демь. ре҆ е҆́мꙋ жена̂ его. ѡ҆ гн҃ди́не мои̑ а҆́зь познава̂, ны́е нигде̑ не мо́же̑ бы̑, тѣ́к҆мо да пойдеме вь і҆ер҃лимь 5.32; и҆ и҆збра̀ бг҃ъ на́ земли̑ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе на́иправе́днь і҆ѡа́кѵ̈ма и҆ жена̂ е҆́го̀ а҆́нна, ѿ рѡ́да ц҃рьскаа, ѿ коле́но дв҃дво и҆ соломо́ново 3.16б.

ед.: женѣ̀ 1.6², 21.210б⁴, 31.218б, 33.240, жена̂ 1.6б², 2.13, 3.16, 3.16б², 5.27, 5.28, 5.29б, 5.32², 5.33, 5.34, 5.34б, 5.35, 5.36, 5.37б, 5.39, 6.41, 6.41б, 6.42, 6.46, 7.50, 7.54б, 8.56, 8.57б, 10.78б, 11.82, 11.88б³, 11.90б, 11.103, 11.104, 11.104б, 12.109б², 12.119, 13.124, 15.151б³, 15.152, 15.153б, 15.154б, 16.158, 17.166б³, 17.167, 17.174², 18.186б, 18.194², 18.197б, 18.198², 19.207б, 21.210⁵, 21.210б⁵, 21.211, 33.247, 34.251, 35.256б², 35.266, 36.267б, 36.268, 36.272², 37.275б, 37.276б², 39.312, 39.313, 39.316б², 39.317б, 40.320, 40.321, женѣ̀ 1.7б², 21.210б, жена̀ 3.21, 5.27б, 15.152, 17.166б², 17.167б, 17.173б, 35.266, жена́ 5.35, 5.38б, же́на̂ 8.58, жена 18.204б, же́на 33.247, женꙋ̑ 1.6, 1.7б, 5.28, 5.29б, 5.33, 5.38б², 7.50б, 11.84б, 12.113, 12.116, 15.131б, 33.236б, женꙋ 5.31, 11.90, женꙋ 5.38б, 10.76б, *чл.* жена́та 1.4, 2.13б, 3.17, 3.21², 5.27б², 5.28, 5.30, 5.32, 5.36, 5.38, 10.77б², 11.88, 11.89, 11.108, 13.121б, 15.154², 37.275, 37.275б, 37.276б, 40.320², жена̂та 5.31б², 5.32, 5.32б, 5.33б⁴, 5.35, 5.35б³, 5.36б, 5.38², 13.122, 15.154б, 38.285, 39.312, 39.312б, 40.323, жената 5.31б, 5.32, 17.167, женѣ̀ть 5.37б, женѣ̀та 5.39, 7.50б, 37.275, женѣ̀та 7.50б, 10.77б, 11.88-88б, 11.88б², 11.103б, 11.104б, 13.121, 13.123, 15.153б, 15.154², 15.154б³, 18.197, 35.256б, 37.275б, же́нѣта 10.77б, женѣ̀ть 15.153б, женѣ̀та 18.198б, 32.224, *зв.* же̑но 5.29б, же́но 5.37б, 5.38, 6.41, 15.154б, 40.321, жено 15.153б, же́но̂ 36.268, женô 36.272, 39.312б; *мн.:* жены̑ 1.7, 11.89, 12.109, 14.130, 15.143б, 18.177б, 18.178, 18.193, 18.197б, 32.231б, 36.271б, 39.316б, же́ны 8.56, 9.70, 12.109б, 12.119б, 15.142б, 15.144б, 18.178б, 18.180, 18.189, 18.197б, 18.199², 18.202², 20.208б, жены 15.137б, 18.202, жени 18.197, же́ны̑ 34.250, женахь 21.210, *чл.* жены́те 16.160б, жените 18.180, 18.196б, жены̑те 18.180, же́ны̑те 38.287б.

женски *прил.* (12) **1.** *Женски, който се отнася до жена.* и҆ ты̑ зна́ешь дв҃це мо́ето же́н҆ско ѥ҆с҃тво и҆ мо́а сла́бость. що̀ е̑ на мо́ата д҃ша ѡ҆зно́ба. а҆̀ми̑ и҆ ты̑ ст҃аа бг҃е, ты̑ ми бꙋ́ди̑ помо́щница 8.56б; тогі́ва щьть, хꙋба́вите лю́дїе и҆ крове́ните и҆ ли́ца̂та и҆̀ щь́ть да ста́нать ѿ мрѣ̀твыте по́грозны. тогі́ва ще̑ да ли́ѱа хꙋ́бость же́н҆ска̀ 18.194. **2.** *Женски, който се числи към противоположния пол.* и҆ роди̑ а҆́нна че́до же́н҆ско. и҆ и҆з҆ми̑ се а҆́нна, и҆ да́де бо́ска о҆́троко́вици, и҆ наре̑ е҆́ме е҆́и, марїа́ 13.122б; прь́вїать влькь прили́чѣше като̂ е҆́дна̀ же́н҆ска расла́ница кога́то е роди́ла та̂ е лю́та 18.181б. **3.** *Като същ. Само ср. Лице от женски пол.* деве́та е бж҃їа за́повѣдь. щото̂ да не скꙋ́р҆вишь. ни̑ със҆ же́н҆ско, ни̑ съсь мѣ́ж҆ко ни̑ съсь доби́т҆кь 1.7б.

ед.: м. же́н҆скы̑ 5.27б, *ж.* же́н҆ска 17.166б, 18.181б, же́н҆ска̀ 18.185, 18.194, *ср.* же́н҆ско 1.7б, 3.17б², 8.56б, 13.122б, 13.122б; *мн.:* же́н҆скы 35.256б.

жерава *ж.* (1) *Жарава, разгорени въглени, жар.* тога́зи ре҆ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и҆ ѿ ѡ҆гни́щата жера́вꙋ, да занесꙋ́ть 37.278.

ед.: жера́вꙋ 37.278.

жерада *ж.* (4) *Жарава, разгорени въглени, жар.* и҆ виде̑ го че̑ гле́да на н҃бо и҆ тѣло́то мꙋ поси́пано със҆ рого́зїе и҆ хра́стїе ѿго́ре на̑ ма̑ѳе̑а натꙋ́рено. на, ї. лак҆те. и҆ повелѣ̀ да присы́пꙋть жера́дьта и҆з҆о҆́колꙋ, да се̑ запа́ли хра́стїето 37.278б; тога́зи ре҆ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и҆ ѿ ѡ҆гни́щата жера́вꙋ, да занесꙋ́ть, и҆ и҆з҆о҆́колꙋ да поста́веть в҃і. бо́гове, зла́ты. да ви́ды̑ дали́ ще о҆ба́а и҆ ѿ

inslav

ба́ните жера́дьта. и҆ доне́соха мнѡ́го жера́дꙋ 37.278.

ед.: жера́дꙋ 37.278, *чл.* жера́дьта 37.278², 37.278б.

жетва *вж.* **жътва**

жив *прил.* (88) **1.** *Жив, който живее, у когото има живот.* и҆ ре҃ мꙋ цр҃ца, і҆ꙋ́до, сега̀ те́бе додѐ съмрѣ̀ть, и҆ живо́ть, а҆̀ми̇ ви́жь, живо́т҆ ли̇̀ и҆́щешь да си жи́вь, и҆ли̇̀ съмрѣ̀ть 4.23б; дн҃е́ска смѣ̀ жи́вы. а҆̀ ꙋ҆трѐ нѣ̀. а҆̀ми̇ дш҃а́та ны́ е ѿ ба҃, и҆ тїа̀ є҆ ж[и]ва̀, и҆ не ꙋ҆ми́ра 38.293б; та̑ прѣсто́ри чѣ̀ е бы́ль ꙋ҆мрѣ́ль то́йзи в҆ гро́бать. а҆ то́и бѣ́ше жи́въ. а҆ми го въскрѣсѝ [по нѣкоа] прѣ́вѣсъ 39.305. **2.** *Същински, който е истински, несъмнен, действителен (за Бога).* братїе вы̀ є҆сте цр҃ква бг҃ꙋ жи́вомꙋ. и҆ ко́и раз҆вали̇̀ цр҃ква бж҃їа, и҆ бг҃ щѣ̀ ню́го раз҆вали̇̀ 15.150; г҃и і҃се х҃е сн҃е ба҃ жи́ваго, послꙋ́шаи мѣ̀ твое́го ра́ба 4.26. **да си жив до вѣка (въ вѣки).** *За изразяване на благопожелание и почит към високопоставено лице; жив да си.* и҆ пови́ка ца́рь ѿдале́че. жи́в҆ ли сѝ данїи́ле дрꙋ́же мо́й. и҆ данїи́ль чю̑ и҆з҆вѣ́трѣ и҆ ре҃. да сѝ жи́вь ца́рꙋ до́ вѣка 11.93; и҆ поидо́ха на ца́ра и҆ ре́коха мꙋ… да́рїе ца́рꙋ, живь да бꙋ́дешь въ вѣ́кы 11.92б; **жив господ бог.** *Жив е господ бог! като възклицание за израз на сигурност или благодарност.* и҆ и҆злѣ́зе и҆з҆ кора́бь и҆ ре́че жи́вь г҃ь бг҃ мои̇̀. посе́га да и҆дꙋ̀ дома́ си ꙋ҆ ѿц҃а моего̀ и҆ не щьт҆ ме позна̀ 40.321б; а҆̀ тои̇̀ ре҃. та́ко ми жи́вь г҃ь бг҃ ню́ма ме́ждꙋ на҃ такы́в҆зи си́ч҆кы са непотрѣ́бны 40.322б; и҆ ре҃ а҆́нна. жи́вь г҃ь бг҃ мо́й. и҆ а҆́ко придо́бїѧ мꙋ́ж҆ко дѣтѐ и҆ли̇̀ же́н҆ско а҆́зь да го̑ да́мь да є҆ да́рь бг҃ꙋ 13.122; и҆ ре́че. жи̇̀вь г҃ь бг҃. что̑ е кꙋ́пиль ѿ ме́не ове́рь, сам҆сѝ є҆̀ бы́ль ст҃ыи нико́лае 15.155.

ед.: м. жи́вь 3.18, 4.23б², 6.44б, 6.45, 6.45б, 9.61², 9.65б, 9.66б, 11.93², 11.94, 11.95, 13.121б, 13.122², 14.130², 15.131, 15.135б, 15.140б, 17.169б, 17.172б, 18.196, 20.209б, 21.210, 31.216², 31.216б, 31.220б, 33.233, 33.244, 33.246², 34.248б², 35.259, 36.268, 36.270б, 37.278б, 39.302б, 39.314, 39.314б², 40.321², 40.321б, 40.322б², живь 11.92б, 13.122б, жи́в҆ 11.93, жи̇̀вь 15.155, жи́въ 39.305, жи́ваго 4.26, жи́ва 16.161б, 39.306, жива 39.306, жи́вомꙋ 15.150, *ж.* жи́ва 11.104, 11.106, 33.246, жи́ва̑ 11.104б, ж[и]ва̀ 38.293б, *ср.* жи́во 10.77, 13.122, 18.203; *мн.:* жи́вы 4.22, 5.33б, 5.38, 5.39², 13.124б, 17.168б, 18.177б, 18.192, 18.193б, 18.195, 20.208б, 32.223, 32.226, 37.275б², 38.293, 38.293б, живы̀ 39.318б, жи́вы̀ 10.76б, *чл.* жи́выте 6.46.

живоначелен *прил.* (1) *Живоначален; който е в началото на всичко живо, който е източник на живота.* та̑ ка́то видѣ̀ бг҃ а҆враа́мꙋ то́л҆кози мл҃ть, и҆ то́л҆кози гостолю́б҆ство сѣ́комꙋ чл҃кꙋ та̑ сама̑ ст҃аа и҆ живо̀ начél҆на̀ тр҃и́ца, ѿц҃ь и҆ ст҃нь, и҆ ст҃ы̀ дх҃ь та сѐ промѣни́ха ꙋ҆ тр҃ѝ лица̑ чл҃чьскы̀ 31.221.

ед.: ж. живо̀ начél҆на̀ 31.221.

живот *м.* (65) **1.** *Живот, съществуване като жив организъм.* и҆ ре҃ мꙋ цр҃ца, і҆ꙋ́до, сега̀ те́бе додѐ съмрѣ̀ть, и҆ живо́ть, а҆̀ми̇ ви́жь, живо́т҆ ли̇̀ и҆́щешь да си жи́вь, и҆ли̇̀ съмрѣ̀ть 4.23б; залꙋ́до събра́ то́л҆кози хи́лїади гро́шове, що̑ не мого́ха да мѝ дарꙋ́вать живо́ть 31.218; и҆ като го̀ зато́чиха ѿ ца̀ри ґра́. раз҆боле́ха се си́ч҆ките ѿ лю́ты и҆ разли́чны бо́лесты. и҆ сѣ́кы сѐ лишѝ ѿ животь сво́й и҆ ꙋ҆мрѣ́ха ѿ лю́та съмрѣ̀ть 12.120б; и҆ спо́бо́би ме до скон҆ча́нїе живо́та да сѝ ꙋ҆па́зѣ твое́то и҆сповѣ́данїе 39.302б. **2.** *Живот, времето от раждането на човека до друг момент или до смъртта му.* и҆ ре҃ ми слꙋ́шаи па́вле. то́изи є҆̀ дѣ̀то си прово́ди живо́ть сво́й на земл҃ата напꙋ́сто. и҆ не зна́еше нѝ зло̀ нѝ добро̑ 32.231; зарадѝ това̀ прили́че на́мь догдѐ смѣ̀ живы̀. състра́ (!) бж҃і̇̀. и҆ сѣ̀ пра́во ср҃це да сѝ прѣпрово́ди на́шьть жи́воть 39.318б. **3.** *Живот, начин на съществуване.* подобрѣ̀ е съ расла́не и҆ съсь зь́мїе въ пꙋ́стына да живи́шь, нежели̇̀ със҆ зла̀ жена̑ и҆ мнѡ́го дꙋмли́ва и҆ прокꙋ́длива,

inslav

със' нѥа злѣ живо́ть да и҆́маш 21.210; ѡ҆ злѐ ѿ си́ч'ко на́и зло́е зла̀ жена̑... на двѣ̀ стра́ни е злѐ, и҆ те́ж'кь живо́ть. неѹкро́тень ѕвѣ́рь 21.210б; и҆ ре҃ ми а҆́гг҃ль, є҆́ла слѣ́ ме́не па́вле, да ти̑ ска́жа живо́тать на праве́дны̑ 32.226б. // *Образно.* и҆ па̀кь по́долѹ ка́же. и҆ не ще́те да вѣ́рѹвате живо́та ваше́го. сїи҆ ре҃. ча́кате ѡ҆ є҆вре̑е да ви́дите живо́та ва́ше́го, дето щѐ да́ ви се повѣ́си пра̑ѣ ѻ҆́чи́те ва́ши, и҆ не щете да вѣ́рѹвате. а҆ живо́ть, това́ е х҃с 16.161; мѡ҃ї҃сї҃ ре҃ за є҆вре̑ете ка́кь щьть да ра́спнь́ть х҃а. ще́те да ви́дыте жи́вотъ ва́шь да виси пра̑ѣ ѻ҆́чи́те ва́ши. и҆ па̑ ре҃. ко́сть нѥ́гова не́ ще да сѐ съкрѹ́ши 38.290б. **4.** *Прен. Рай, в християнството място за праведниците след смъртта.* това є҆ вѣ́ра на́ша хр҃тїа̀н'ска̀ и҆ ко́и ѥ҆́ю дрьжѝ. а҆ то́и ще да влѣзе на живо́ть а҆ ко́и ли а҆̀ не дрьжѝ а҆ то́и ѿхо́ди въ мѹ́ка 16.162б. **вѣчен живот.** *Вечен живот, безсмъртие в християнската религия.* и҆ ст҃ые ѿц҃ы напи́саха това̀ чт҃ное писа́нїе и҆ право̀вѣ́р'ное ѹ҆че́нїе и҆ прѣда́дѹха на ст҃ые чер'кови да слѹ́[слѹ]шать ст҃ые хр҃тїа́не. за́мь да є҆ добрѣ̀ на́мь на живо́ть вѣ́чны, и҆ да смѐ причьте́ни на цр҃тво нб҃ное 20.209б; а҆̀ми є҆ най̀ ло́вь чюдны̑ цр҃тво нб҃ное и҆ живо́ть вѣ́чны̑, де̑то ни́какь не щѐ да сѐ развали̑ 31.215; **до живота своего.** *До края на живота си, до живот.* праве́днь мѹ́жь си́ч'кы д҃нь ми́лѹва и҆ дава. сїи҆ре҃. си́ч'кь д҃ни до живо́та своѐго, мл҃ти́нꙗ и҆ добро̑ чи́ны 38.294; и҆ ѿбѣща́ха се бг҃ѹ, до живо́та своѐго є҆ди́нь дрѹ́гы, да се не смѣ́сѧть наєдно̀ 7.51; като чю̀ това̀ ст҃ыи сѵ́ме́ѡ҃ и҆ рече́ мѹ на тво́ꙗта вѣ́ра да ти бѹ́де бл҃ве́нїе до живо́та твоѐго 2.14; **отнемам живота.** *Убивам, лишавам някого от живот.* глоба́ре си́ч'кы свѣ́ть мь́тѧть. хаи́дѹте на людїе́тѣ живо́тать и҆́мь ѿнѥ́мать. а҆̀ сре́бро̑люб'ци сѣ҃ фаида̀ трьгѹ́вать 31.220; **при живот свой.** *По време на своя живот.* и҆ тїа чю́деса, и҆ дрѹ́гы мнѡ́го что̑ е сто́риль при животь сво́й бл҃ве́ни хр҃тїа́не 15.150.

ед.: живо́ть 3.18, 4.23б, 5.34б, 5.39б, 5.40, 7.54, 8.56, 8.56б, 9.65б[3], 9.75б, 11.104, 14.129, 15.134, 15.135, 15.149, 16.161[2], 16.162б, 20.209б[2], 21.210, 21.210б, 31.215, 31.217б, 31.218, 31.219б, 31.222, 32.231, 33.243б, 35.265, 39.299б, 39.302, 39.315, 39.318б, живо́т' 4.23б, 15.147, животь 5.38б, 12.119б, 12.120б, 15.150, жи́вотъ 37.281, 38.290б[2], 39.318б, живо́та 2.14, 3.17б, 7.51[2], 7.51б, 16.161[2], 31.217б, 38.294, 39.300б, 39.302б, жи́во́та 39.301б, *чл.* живо́тать 1.8, 31.220, 31.223, 32.226б, 39.319б, живо́тьт' 15.147, живо́та̑ 39.314.

животворен *прил.* (1) *Животворен, който дава живот.* и҆ тѹ́ка щеме прѣпра́ти живо́тать на́шь ми́р'но и҆ незазо́р'но, и҆ та́мо щемь бы̑ на цр҃тво нб҃ное. детѡ̑ давно́ го сич'кы̑ ны́е полѹ́чимь съ́сь добрѡ̑тво́р'ство и҆ съсь чл҃ко̑люб'ство г҃а нашѐго і҆ѵ҃ х҃а. ѻ҆́ти нѥмѹ́ прили́че сѣ́как'ваа сла́ва, по́чьсть и҆ покла́нѣнїе със' бескра́йны нѥ́говь баща̑ и҆ съсь прѣ́стыꙗть. и҆ съсь до́брїать и҆ съсь животво́р'нїать нѥ́говь д҃хь 1.8б.

ед.: м. чл. животво́р'нїать 1.8б.

животворящ *прил.* (1) *Животворящ, който дава живот, оживителен.* дамаски́на и҆́нока и҆подїа́кона стѹди́та. сло́во на поклонѥ́нїе чс҃наго и҆ живо̀твóрещаго кр҃та 16.157.

ед.: м. живо̀твóрещаго 16.157.

животен *прил.* (9) **1.** *Жив, който живее, който съществува като жив организъм.* а҆ ц҃рь велы́кыи и҆ свѣ́тлыи, та̑ є҆ г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с... детѡ̑ е спс҃и́тель на си́ч'кыи свѣ́ть, и҆ что̑ е със'зда́ль (!) си́ч'ко живо́тно 33.232; и҆ защѡ̑ катѡ̑ е сторі́ль бг҃ъ чл҃ка та є҆̀ ѿ двѣ̀ съста́вень. затова є҆ ѿ [с]и́ч'кото що є҆ бг҃ъ сторі́ль, помнѡ́го почете́нь. и҆ мнѡ́го мѹ́ вла́сть да́де на̑' си́ч'ко что̑ е живо́тно 38.283б; не видѣ̀ ни̑кого чл҃ка ѿка́кь прѣмина́ і҆ѡ́рдан'. тьк'мо сега̀ тво́ето лицѐ. ни̑ ѕвѣ́рь видѣ́хь ни̑що що є҆ на земл҃ꙗ живо́тно 17.172б. **2.** *Живителен, който поддържа живота на човека,*

inslav

жизнен. и дрꙋгы, д҃, си́лы зовът᾽ се живо́тны. защо сьс᾽ тѣ̑ животꙋва и хо́ди жи́вь чл҃кь 33.232б; и прьва̀ ѐ си́ла наговóр᾽на… а̑ втóро ѐ гóга̀ (!) из᾽бы́ра чл҃кь добрô ѿ злò… и тре́тїа ѐ си́ла ꙗ҃рость…а̑ четвры́та ѐ си́ла жела́нїе да ре̑шь да желаемь сѣкогы̀ добрô… и това сѣ̑ четы́рите живо́тные си́лы 33.233. **3.** *Животворен, който дава живот.* така̀ и цр҃ква на́ша ст҃аа и́ма чт҃на́го кр҃та, древò живòтно що ѐ въскрѣси́ло а̀дама за х҃ва съмрьть 16.157б. **животно дръво.** *Дърво в Едемската градина, с вкусването на чиито плодове според библейското предание се свързва първородният грях; дървото на разума, на знанието, на живота.* и дꙋ́маше така̀. бг҃е що си̑ сто́риль н҃бо и земл҃ꙗ, и детò сѣди́шь на херꙋві́мѣ, и сто́рил᾽ си ше́сто крыла́ты а҃гг҃ле дето не прѣста́нꙋвать, а̑ми̑ пою́ть. ст҃ь ст҃ь ст҃ь гг҃ь. затова́ се серафі́ме нарица́вать, детò и́м᾽ си повелѣ́ль да чю́вать живо́тное дрьвò 4.24б.

ед.: ср. живо́тное 4.24б, 32.227б, живòтно 16.157б, живо́тно 17.172б, 33.232, 38.283б, жи́вотѿо 17.173; *мн.:* живо́тны 33.232б, живо́тные 33.233.

животувам *несв.* (5) **1.** *Живея, прекарвам живота си по определен начин, животувам.* и ре̑ ми́ а҃гг҃ль, това́ е праве́дникь. и видѣ́хь си́ч᾽кы добрины̀ нѥ́говы, щотò бѣ́ше животꙋ́валь по за́ко[нь] бж҃їи, и си́ч᾽ко проважданїе цѣлòмꙋдрьно и чи́сто 32.229б. **2.** *Живея, прекарвам живота си съвместно с някого.* и ты̀ заради̑ наше сп҃се́нїе на́ земл҃ꙗ ꙗ҃ви́ се, и със᾽ чл҃ци си̑ хо́диль заѐдно̀ и животꙋ́валь 4.24б. **3.** *Живея, съществувам като жив организъм.* и дрꙋгы, д҃, си́лы зовът᾽ се живо́тны. защô сьс᾽ тѣ̑ животꙋва и хо́ди жи́вь чл҃кь 33.233. **4.** *Живея, преживявам с определени материални средства, прехранвам се.* и на и́збра́нномꙋ чл҃кꙋ на дом᾽ът᾽ мꙋ та сѣ̑ хартꙋла́рїи. и ѿ нѥ́го що зе́мамь та животꙋва̑ 3.19б.

сег.: 1ед. животꙋва̑ 3.19б, *3ед.* животꙋ́ва 12.110, животꙋ́ва 33.233; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше животꙋ́валь 32.229б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ животꙋ́валь 4.24б.

живувам *несв.* (1) *Прен. Живея в съгласие, в разбирателство с някого.* ѿпрьвѣнь то́и ще̑ да сѐ пока́же до́брь и да прѣмльчюва сѣ́комꙋ. и да живꙋ́ва съсѣкыго. (!) и сѣ́кымꙋ ще̑ да сѐ покла́нѣ, и ми́р᾽ ще да стрꙋ́ва междꙋ̀ людїе́те 18.187.

бъд.: 3ед. ще̑ да живꙋ́ва 18.187.

живѣя *несв.* (1) *Живея, прекарвам на определено място живота си, обитавам.* и то́изи ча̑ ѿгово́ри а҃гг҃ль и̑ ре̑ ми. е҃ла сл҃ѣ мене па́влѥ, да ти̑ пока́жа гдѐ живѣа́ть си́ч᾽ки ст҃цїи, и се́лища на праве́дны̑ лю́дїе когà прѣхо́ждать ѿ то́изи свѣ́ть 32.226.

сег.: 3мн. живѣа́ть 32.226.

живя *несв.* (17) **1.** *Живея, съществувам като жив организъм.* и пойдѐ въ пꙋ́стынꙗ, и ꙋ̑зе́ си ма́л᾽ко ꙗ҃стице, кол᾽ко да живы̀ 17.165б; нѣ̑ тѣ́к᾽мо със᾽ хлѣ́бь жи́вь бы́ва чл҃кь. а̑ми̑ и съсло́во (!) бж҃їе мо́же чл҃кь да живи̑ 9.61. **2.** *Живея, прекарвам живота си по определен начин.* то́изи чл҃кь по̑ не може да и́справи защô чл҃кь и́ма ѿ дꙋ̑шꙋ по̑кань и ѿ тѣ́ло. и дꙋ̑ша жела́е сѣ́когы добрô. и по во́лꙗ бж҃їа да жи́ви по̑ лю́бы. а̑ мнѡ̑ ꙗ҃дѥ́нїе ненави́ди 34.254б. **3.** *Живея, прекарвам живота си на определено място, обитавам.* ѿ чилѣ́че, и ра́бе бж҃їи що живи́шь тꙋ́ка ꙋ̑ тѣ́зи пꙋ́стынꙗ, и слꙋ́гꙋвашь и́стинномꙋ бꙋ̑, не бѣ́гаи 17.166; смо́кь голѣ́мь та́мо живѣ́ше. и на ѡнова̀ мѣ́сто трѣва̀ не растѣ́ше 2.14б; и щотô живѣ́ха та́мо вь градьть, тврьдѣ се рауваха ѿ ме́не 32.227б; а̑ бѣ́сь щотô живѣ́ше въ ѿного́зи и́дола. ви́кна з᾽ голѣ̑ гла̑, нѣ с᾽мь а҃зь бг҃ь 39.307б. // *Образно.* а̑ми̑ сло̀во бж҃їе, що живы̑ ꙋ̑ чл҃ка, това́ го ꙋ̑чи на ра́зꙋмь 17.172б.

сег.: 2ед. живи́шь 6.43, 17.166, 17.173б, 21.210, *3ед.* живи̑ 9.61, живы̑ 17.165б, живы̑

inslav

17.172б, жи́ви 34.254б, *3мн.* живѧ́ть 17.167, жи́веть 20.208б; *имперф.: 3ед.* живѣ́ше 2.14б², 6.43б, 39.29б, 39.307б, живѣше 6.41б, *3мн.* живѣ́ха 32.227б.

жизн *ж.* (2) *Жизнен път, низ от събитията в живота на човек, живот.* м҃ца декемврїа, ѕ҃, житїе и҆ жи́зⷭ҇нь почь҃ ст҃ы҆ и҆же чю́десь и҆же въ ст҃ы҆ ѻ҆ц҃а на́шего і҆ера́рⷭ҇ха и҆ чю́дотво́рⷭ҇ца нико́лае мирїиликїи́скые 15.131; въ не҃лю є҃ по҃ жи́тїе и҆ жи́знь прп҃бные марїи егѵ҆пте́нины 17.163б.

ед.: жи́зⷭ҇нь 15.131, жи́знь 17.163б.

жила *ж.* (2) **1.** *Жила, вид тънка и яка тъкан в тялото на човек или животно, сухожилие.* въ на́покощни д҃ни҆ щѣ́ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь изⷭ҇ пꙋ́сто мѣ́сто на людїе́то. да и҆́мь и҆ссꙋ́ши҆ жилитѣ́ на си́чⷭ҇кыте и҆ съдѡ́ве сичⷭ҇ки щото и҆́мать щѣ́ть да и҆сѣ́хнать, си҆ ре҃ѣ́. кои́то жены҆ и҆́ма непра́ѕ҃ны щѣ́ть да се҆ мѣ́чать догде҆ ме́тнать ѿ о҆силⷭ҇нина҆ 18.178. **2.** *Жила, подземна вода, струя.* и҆ пои҆до́ше и҆́ноци и҆ раско́паше ма́лⷭ҇ко и҆ ꙗ҆́ви се жи́ла вѡ́днаа 11.103.

ед.: жи́ла 11.103; *мн.: чл.* жилитѣ 18.178.

жителство *ср.* (1) *Живот, времето от раждането на човека до смъртта му, жизнен път.* такⷭ҇во́зи е бы́ло҆ жителⷭ҇ство ст҃мꙋ́ нико́лꙋ бл҃вені҆и хр҃тїа́не. и҆ та́вазї е была҆ нѥ́гова ра́бота. и҆ така́ е бг҃ꙋ работи́ль съ си́чⷭ҇ко ср҃це. и҆ ꙋ҆гꙋ́диль гⷭ҇ꙋ бг҃ꙋ. зарадѝ това́ го и҆ бг҃ъ найпоче́те, и҆ тꙋ́ка на́ земл҃ѧ и҆ на нб҃е́то 15.155.

ед.: чл. жителⷭ҇ство 15.155.

житие *ср.* (11) **1.** *Житие; описание на живота и дейността на канонизирано от християнската църква лице.* м҃ца де҃мвⷭ҇рїе, є҃. жи́тїе прп҃ⷭ҇бнаго ѻ҆ц҃а на́шего са́ввы о҆сщ҃е́ннаго наста́вника пꙋ́стынно҆жи́телѥмь 14.126; жи́тїе и҆ жи́знь прп҃бные марїи егѵ҆пте́нины. бл҃ви о҆́че 17.163б. // *Животът и дейността на определено лице.* и҆ ѻ҆́нⷭ҇зи събо́рь по прави́ло и҆спы́таха ѿ кра́и жи́тїето блже́нномꙋ і҆ѡа́ннꙋ, и҆ наи҆до́ха го ка́кь є҆ [ѿ] ба дарова́нь 12.112б. **2.** *Житие, начин на живот на определена социална група хора.* и҆ дꙋ́мы прр҃чьскы мꙋ ре҃. детѡ҆ е дошы́ль то́изи, и҆ хо́ди по кало҆ерⷭ҇ско жи́тїе, ще҆ да бꙋ́де просла́вень, по си́чⷭ҇кыте по́стници, что съ по тѣ́зы палесты́нѧ 14.126б; и҆ тога́зи се врь́на въ а҆нтїѡхїю при ма́ика си҆. и҆ щѣ́ше да прїи́ме и҆ночьское жи́тїе, да ста́не кало́ерь 12.109. **3.** *Животът, преживелиците на човек.* чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зꙋвамь жи́тїето моѐ що сⷭ҇мь чини́ла. та ще́шь да побѣ́гнешь ѿ ме́не. като когà бѣ́га чл҃вкь ѿ замїà 17.168б; и҆ да не пота́ишь тво́ето жи́тїе, що си҆ и какⷭ҇ си҆ си́чⷭ҇ко ми и҆сповѣ́даи ме́не грѣ́шномꙋ 17.168.

ед.: жи́тїе 8.55, 12.109, 12.112б, 14.126, 14.126б, 17.163б, 17.168, житїе 15.131, *чл.* жи́тїето 12.112б, 17.168, 17.168б.

жито *ср.* (2) *Жито, зърната на хлебодайното растение пшеница.* и҆ та́мⷭ҇ щешь ю҆ прода҆ ка́кь и҆́щешь защѡ҆ е тамо глад҆ голѣ́ и҆ скꙋ́по жи́то 15.142.

ед.: жи́то 15.142, 18.202б.

житопродавец *м.* (1) *Житопродавец, търговец на жито.* кора́бникь нѣ́кои҆ жи́то҆прода́вець напл҃ни кора́бь свои҆ съсⷭ҇ пшени́ца. и҆ щѣ́ше да ю҆ завезѐ на фре́нⷭ҇скà земл҃ѧ 15.142.

ед.: жи́то҆прода́вець 15.142.

жлът *прил.* (1) *Жълт, един от основните цветове на спектъра.* и҆ и҆́мѧ ма́икꙋ тврь́дѣ хꙋ́бава, и҆ и҆мѧ́ и҆ дрꙋ́гыго бра́та по́младь ѿ ме́не, жлѣ́ти космы҆ и҆́маше катѐ тво́йте 5.36б.

мн.: жлѣ́ти 5.36б.

жлътица *ж.* (36) *Жълтица, златна монета.* и҆ като се҆ вы҆дѣ́ха въ те́снота и҆ ре́коше съсль́зи (!). ст҃ы҆ гесѡ́рⷭ҇гїе помо́гни на҃ да се҆ ѿлѣ́пимь. а҆то҃ сѣ́кы҆ ѿ на҃ да ти҆ да́де҃ по є҆дна҆ жлѣ́тица 39.317б; и҆́звади ѿ и҆ма́нїето си҆. три҆ста

inslav

жльти́цы. и҆ веза̑ гы ѹ҆ кры́пѹ 15.134; и҆ щô бѣше мѹ̀ да́ль ца́рь жльти́ци. раздѣли́ гы по монасты́рете свои̑ 14.129.

ед.: жльтица 39.317б[2]; *мн.:* жльти́ци 7.52, 9.69б, 39.317б*, 39.317б, жльти́цы 9.69б, 11.101, 11.105, 15.134, 15.135, 15.142, 15.142б, 15.153б, 15.154, 40.324, жльтицы 9.69б, жльтици 9.70, жльти́цы 11.105[2], 15.134б[2], 15.135, 15.142, 15.153б, жльти́ци 14.129, 15.155, жльтицы 15.135, 15.135б, 37.278б, 40.324, *чл.* жльти́ците 15.134б, жльти́цыте 15.135б, 15.154, жльти́цыте 15.155[2].

жлъч *ж.* (5) *Жлъч; горчив сок, който се отделя от жлъчката на човек или животно.* и҆ кога гò во́дѣха ѿнїа́ ѱѣ̀та кры́вопїицы, на распе́тїе го́ль съблѣ́коха го, и҆ жлы́чь го напои́ха 12.119; тогѝва щьть да ви́деть и҆ пиро́нете дѣ̀то го прикова́ха съ ѿ҆ѣ́ и҆ гы́бата дѣ̀то го напои́ха със҆ ѻ҆це́ть и҆ жлы́чь 18.200; на распе́тїе х҃во, въкѹ́си х҃с҃ жлы́чь ѿ є҆вреѐте. ѻ҆тѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкѹ́ше́нїе что̑ въкѹ́си а҆да̑ ѿ дрь́вото 38.289.

ед.: жлы́чь 12.119, 18.200, 38.289, [ж]льчь 35.258б, жлы́чь 38.289.

жрътва *ж.* (5) **1.** *Жертвоприношение; принасяне на живи същества като дар на езически божества.* ца́рь маѕимїа́нь прѣѐ и҆ плѣнѝ скѹ́ты и҆ саврома́ты, на ѿбласть ри́мѣско ца́рство. и҆ хо́дѣше ѿ гра́дь на гра́дь със҆ голѣ́ма ра́до̑, и҆ веселѣ́ше̑. (!) и҆ ко́лѣше ѿвны и҆ ю҆́нѣци и҆ чи́нѣше жры́тва и҆ млтва на бѣ̀соовете 9.63. **2.** *В християнството – принасяне на дар, ястие или предмет, на Бога, придружено с молитва.* така̀ е и҆ за ѻ҆́нова̀ бж҃їе ꙗ҆де́нїе и҆лѝ па̑ да ре́мь. кога́то сто́ри прр҃кь гедеѡ́нь жры́тва бѹ̀ сѝ ре̑. слѹ́жѣба бѹ̀ със҆ ꙗ҆стїе мнѡ́го. и҆ бо̑ мѹ̀ прїѐ млба́та 38.289б. **3.** *Жертва; дар, който се принася на Бога.* и҆ така̀ гь бо̑ прїѐ гедеѡ́нѹ и҆ и҆лїю. на дрѹ́гыте, ꙗстїе́то, и҆ жры́твата, и҆ изгорѝ и҆ 38.290.

ед.: жры́тва 9.63, 9.64б, 38.289б, *чл.* жры́твата 38.290[2].

жръц *м.* (2) *Жрец, езически свещеномлужител.* и҆ ре̑ ц҃рь, да прїи́дѹть си́чѣки и҆долѣскытѐ жры́це. сѝ ре̑, що сѣ̀ като попо́ве. и҆ каза̀ и҆́мь що̀ и҆́ма голѣ́ма си́ла то́изи кр҃ть 4.22; и҆ та́мо що̀ бѣ̀ха а҆поло́новы жры́це, сѝ ре̑ свеще́нници и҆́долѣскы. видѣ̀ха а҆п҃ла і҆ѡа́нна, ка́ко ѹ҆́чи лю́дїе със҆ голѣ́мо дрьзнове́нїе 6.43б.

мн.: жры́це 4.22, жры̀це 6.43б.

жрѣбе *вж.* **жрѣбие**

жрѣбие *ср.* (10) *Жребие; условен знак, който се хвърля или изтегля, за да се определи реда за извършване на нещо; жребий.* като̑ щѣ̀ха да и҆́дѹть а҆п҃лыте по си́чѣкы свѣ̀ть и҆ мѣта́ахѹ жре́бїе комѹ̀ гдѐ се па́дне да и҆́де 36.267; и҆ тогѝва ре̑ и҆мь ц҃рь. є҆ла́те да метне̑ жрѣ̀бе. и҆ да̑ дадѐ сѣ̀кыи по є҆дно̑ дѣ̀те змеютомѹ̀ ко́рѣбань 39.309б. **падне се жрѣбие.** *Падне се жребий някому, определи се нещо за някого чрез жребий.* и҆ голѹ́бь и҆злѣ̀зе ѿ теслѣ̀та. и҆ полѣтѣ̀ на главѣ̀та і҆ѡсифѹ̀. и҆ ре́че с҃ще́нникь і҆ѡ́сифѹ. на те́бѣ̀ се паднѣ̀ жрѐбїе, да прие́мешь дв҃ца г҃на, и҆ да ю҆ ѹ҆́па́зишь 13.124б; като̑ щѣ̀ха да и҆́дѹть а҆п҃лыте по си́чѣкы свѣ̀ть и҆ мѣта́ахѹ жре́бїе комѹ̀ гдѐ се па́дне да и҆́де. и҆ паднѣ̀ се жрѣ̀бїе а҆п҃лѹ фи́липпѹ да и҆́де на а҆́сїа́дѣскѹ зе́млю 36.267.

ед.: жрѣ̀бе 6.41б, жрѣ̀бїе 6.41б, жрѣ̀бїе 6.41б, жре́бїе 7.49[2], 36.267, жрѐбїе 13.124б, жрѣ̀бїе 36.267, жрѣ̀бе 39.309б, жрѣ̀бе 39.310б.

жъден *прил.* (13) **1.** *Жаден; който изпитва жажда, който иска да пие.* и҆дѣ̀те ѿ ме́не проклѐти въ ѻ҆́гнь вѣ̀чнѝ ѹ҆готва́нныи дїа́волѹ, и҆ на нѥ́говыте а҆́нѣгелы и҆ слѹ́гы. ѻ҆ти бѣ̀ гла́день, а҆ вїе́ ма не нахра́нихѣте жѣ̀день бѣ̀хь, и҆ не напои́хѣте ма 18.203б; гла́дны и҆ жѣ̀дны си́чѣкыте чл҃ци, щѣ̀ть да ви́кнатѣ зѣ голѣ́мь гла̑. є҆́то ти се поклонихѣмѐ си́чѣки тебѣ̀ 18.192. **2.** *Като същ. Човек, който изпитва жажда; жаден*

inslav

човек. ѧ҆ко̀ се надѣехъ̀тѐ да вы̑ ꙋ҆па́зи̑. а҆ вые би́хъте стрꙋ́вале и҆ па́зиле мои́те дꙋ́мы, щото̑ вы бѣ́хь зарьча́ль, и҆ кнїгы ѡ҆ста́виль. да нахраните гладна. да напо́йте жь́дна. да ѡ҆блѣче́те го́ла 18.205б; а҆ми̑ что̑ сто́ри, сѣ́кыи д҃нь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и҆ напоѩ́ваше жь́дны 15.133б; е҆ла́те и҆ вы́е мои̑ чл҃ї́и, кои́то сте лю́биле сырома́си… и҆ кои́то сте напоѩ́валѥ жь́дны и҆ кои́то сте прїемале пѣ́тници и҆ чюжди́нъци на зло̀ врѣ́ме въ кѫщата си̑ 18.202б. **3.** *Прен. Който неудържимо жадува за нещо, алчен.* ни́гдѐ не мо́же да сѐ смири̑ и҆ да сѐ ꙋ҆тиши̑, догдѐ го векѥ̑ съмрь̀ть прити́сне, све ѐ жь́день на сре́бро ю҆бїе, и҆ ѿ сре́бро ю҆бїа по́жльти като̑ злато 31.220б.

ед.: м. жь́день 1.6, жь́день 18.201б, 18.203б, 18.204, 31.220б, жь́дна 18.203, 18.205, 18.205б; *мн.:* жь́дны 15.133б, 18.192, 18.202б, 18.206б, жьдны 32.225б.

жъднѣя *несв.* (1) *Жаднея; изпитвам жажда, желание да пия нещо; жадувам.* а҆́ми а҆́ко ще́шь че́до що си́ послꙋ́шаль сега̀, ѡ҆стави́ си на срце́то ті҃ѧ дꙋ́ми. защо̀ зна́и що щѐ да́ ти бъде. ще́шь да гладꙋ́вашь, и҆ да жьднѣ́ешь, и҆ голь да хо́дишь 2.10.

бъд.: 2ед. ще́шь да жьднѣ́ешь 2.10.

жъдост *ж.* (1) *Жадност, потребност да се пие, жажда.* а҆ нощїѧ̀ дꙋ́мать кога́ ще да̑ гь҃ д҃нь да се ви́ди̑ със̀ дрꙋжи́на да си̑ подꙋ́маме да нѐ ми́слы̑ гла́дость и҆ жь́дость 18.193.

ед.: жь́дость 18.193.

жъдувам *несв.* (5) *Жадувам, изпитвам жажда, искам да пия нещо.* чл҃ци а҆́ко̀ дꙋшма́ните ва́ши гладꙋ́вать, а҆ ви́е ги нахранѣ́те а҆́ко ли̑ жьдꙋ́вать. а҆ ви́е ги напо́ите 31.223; и҆ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́лъникь да пои́де на трапе́зата. и҆ тврьдѣ̀ мꙋ̀ е ѡ҆си́лъно, защо̑ мꙋ̀ не да́вать да ѩ҆дѐ като̑ гладꙋ́ва и҆ли̑ мꙋ̀ не да́ва да пїѐ, като̑ жьдꙋ́ва, така ѐ и҆ въ д҃нь сꙋ́дныи 12.118б.

сег.: 3ед. жьдꙋ́ва 12.118б, *3мн.* жьдꙋ́вать 1.5, жьдꙋ́вать 31.223; *имперф.: 3мн.* жьдꙋ́ваха 32.228; *форма от перф. тип: 3мн.* жьдꙋ́вале 32.226б.

жъдувание *ср.* (8) *Жадуване, жажда, потребност да се пие.* и҆ мнѡ́го же́ны непра́зны щь́ть да сѐ ꙋ҆бы́ѧть ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе, ѿ а҆нтихрі́ста въ нѥговите дни̑ 18.178б; и҆ да́и на́мь да сѐ напои́мь вода̑. ѻ҆́ти и҆зми́рамѐ ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.190б.

ед.: жьдꙋва́нїе 1.7б, жьдꙋ́ванїе 18.178б, 18.190б, 18.192, 18.194, жьдꙋ́ванїе 19.207б, 31.222, жьдꙋ́ванїе 39.314.

жъжден *прил.* (1) *Като същ. Лице, което жадува, усеща желание да пие.* а҆ми̑ и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́ди̑ сырома́ха, и҆ли̑ пѣ́тника и҆ чюжди́нъца, и҆ли̑ гола̀, и҆ли̑ гла́днаго и҆ жь́жнаго. и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ… зна́и чѐ само́го ха҃ ба҃ и҆ га҃ нѣ смѐ пока́ниле и҆ нахра́ниле 3.17б.

ед.: м. жь́жнаго 3.17б.

жъзлъник *м.* (1) *Лице, което носи жезъл по време на някакво церемониално шествие.* а҆ми̑ па̀кь въспомени̑ за бога́таго лазара, что мꙋ̑ се придаде ѿ болѧ́рство. де́то се ѿбла́чѣче́ше (!) ꙋ҆ зла́ты ѿде́жди. и҆ толъ̀кози прѣ̑ нѥго и҆́дѣхꙋ жь́зльници, и҆ слѣ̑ нѥго да́ронѡсъ̀ци 12.118.

мн.: жь́зльници 12.118.

жъзъл *м.* (1) *Жезъл, дървена тояга.* а҆ми̑ і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡрда́нъскаа рѣка̀. като и҆ самъ̀ си рѣ̑. съ жъзломъ̀ бо̑ си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь. и҆ това̀ си́чъ̀ко бы̑ да вѣ́рꙋваме ны́е 16.162б.

ед.: жъзломъ̀ 16.162б.

жъна *несв.* (10) *Жъна, режа със сърп стъблата на зърнени култури в нива.* и҆ то́изи гедеѡ́нь ѐднꙋ́щь жь́нѣше. и҆ ви́дѣ прѣ̑ се́бѣ си̑ а҆рхїгла михаи́ла 11.87б; мꙋ́жь нѣ́кои ѿ мѣ́сто фер̀ма́нско. въ врѣ́ме же́твы, пои́дѐ да жь́не на ни̑вꙋ свою̀ 10.77; и҆ ни̑ ѐди́нь не подꙋ́ма ѐдна́кво. нито̀ зна́ѧха кога́ ще о҆́нъзи о҆́рачь да до́йде да си̑ жь́не ни́вата 18.183б; и҆

inslav

видѣха ѻ҆на́зи нива̀ ѻ҆ра́чютомꙋ, и҆ тїа̀ фтаса́ла да сѐ жь́не 18.183б.

сег.: Зед. жь́не 5.33, 18.183б, жь́не 10.77, ж҆нѣ̀ 12.118; *имперф.: Зед.* жь́нѣше 11.87б; *аор.: Зед.* жьнѣ̀ 10.77; *страд.: сег. Зед.* сѐ жь́не 18.183б; *бъд. Зед.* щѐ да сѐ жь́не 18.183б[3].

жътва *ж.* (7) **1.** *Жътва; времето, когато се жъне.* мꙋ́жь нѣ́кои ѿ мѣ́сто фер҆ма́нско. въ врѣ́ме же́твы, поидѐ да жь́не на ни́вꙋ свою̀ 10.77; затова̀ и҆ то́и не бы̑ досто́ень є҆́днѣ̑ ка́п҆ка вѡда̑. защо̑ по̑ є҆́сень не сѣа̀, и҆ дои́де жь́тва не ж҆нѣ̑ 12.118. **2.** *Лято, едно от четирите годишни времена.* и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что є҆ добыт҆кь. ѻ҆́вень, і҆ ю҆́нець, и҆ близнець. а҆̀ въ же́тва є҆ ра́кь, и҆ лѣ́вь, и҆ дѣ́ва. въ є҆́сень є҆ ѩ҆́ремь, и҆ скор҆пїа, и҆ стрѣ́л҆ць 33.240б; и҆ про́лѣть є҆ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до, и҃і, ма́їа. и҆ ѿ, и҃і. ма́їа, до, к҃s. а҆в҆тꙋ́ста, зове́ се жь́тва 33.240б.

ед.: жь́тва 11.93б, 12.118, 33.240б, же́тва 33.240, 33.240б, жь́тва 33.240б, же́твы 10.77.

жътвар *м.* (3) *Жътвар; лице, което жъне.* и҆ бѣ́ше врѣ́ме жь́тва. и҆ ѹ҆готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жьтва́ре на село̑то своѐ… и҆ като̑ ѿхо́ждааше при жьтва́рете. ѹ҆срѣ́те го а҆рх҃гг҃л҆ михаи́ль на пꙋ́ть 11.93б.

мн.: жьтва́ре 11.93б, *чл.* жьтва́рете 11.93б, 11.94.

З

з҃[1] *числ. бр.* (18) *Седем, 7.* и҆ мрїа станѣ̑, и҆ постьпи, з҃, стьпкы, и҆ дойдѐ ꙋ҆ ма́ика си̑ 13.122б; и҆ о҆на́зи земли̑ бѣ́ше свѣтли́ва̀ ѿ сре́бро, з҃. пь́ты 32.227б; и҆ лежа̀ ничѐкѝ на́ земли, з҃. дни̑. пла́че и҆ мо́ли се бг҃ 2.10. // *В състава на сложно числ.* **з҃і.** *Седемнадесет, 17.* и҆ сто́ри а҆ле́ѯїа. з҃і. го́динь пр҃ѣ цр҃квата бг҃оро́дична. и҆ ꙋ҆го́ди г҃ꙋ бг҃ своѐмꙋ 40.321б; и҆ каза мꙋ. какь є҆ досе́га. з҃і. го́динь ꙋ҆ нѥ́го дошь́ль є҆ди́нь сыро́ма̑ 40.323.

з҃ 2.10, 2.12б, 2.14б, 4.24, 6.48[2], 13.122б, 14.127, 14.130б, 17.168б, 18.185б, 18.186, 32.227б, 40.324, з҃ 19.208*, з҃і 40.321б, 40.322, 40.323.

з҃[II] *числ. редно* (3) *Седми.* і҆сканіе з҃… съ̑що е това̀. ѻ҆́ти е ѿ дꙋ́мыте валаа́мовы, това̀ тїѐ позна́ше и҆ разꙋмѣ́ше 33.244б*. // *В състава на сложно числ.* **з҃і.** *Седемнадесети.* м҃ца ма́р҆тїа. з҃і. поло́жено бы̑ тѣ́ло а҆ле́ѯїю бж҃їю чл҃кꙋ 40.324; и҆ про́лѣть є҆ ѿ фе́р҆варь, з҃і, до, и҃і, ма́їа 33.240б.

з҃ 33.244б*, з҃і 33.240б, 40.324.

за *предл.* (698) **1.** *За означаване на място, където някой или нещо се залавя, хваща за нещо друго; за.* а҆̀ маика мꙋ го ѹ҆зѐ за де́снꙋ рꙋ́кꙋ. и҆ въве́де го вътрѣ̀ гдѣ̀то си̑ спѝ 12.109; и҆ като̑ и҆́дѣше і҆ѡа́кѵ̈мь посрѣ̑щна го а҆́нна, и҆ хвати́ се за ші҃ѧть мꙋ. и҆ рѣ̑. сега̀ ви́дѣ ѻ҆́ти мѐ бл҃ви́ль г҃ь бг҃ твры́дѣ 13.122б; и҆ видѣ̀. и҆ сѐ ѻ҆́вѐнь дрь́жимь и҆ за ро́гь привѐзань ѻ҆ дрьво̀ 11.85б; и҆ свѣ̑за ст҃ыи змеа́того за гры́лото със҆ бж҃їѐ повелѣ́нїѐ 39.311; є҆ ѡ҆бѣ́сень фи́липпь на дрь́во̀ за нѡѕѣ́те 35.267. **2.** *За означаване на времето, през което трае действието; за, в продължение на.* и за два̀ дни̑ дойдо́ха до мо́рето и҆ найдо́ха гемїа 5.32; и҆ ѿта́мо плава́хꙋ за, м҃, дни̑, до селев҆кїю 6.41б; и҆ на є҆́днѡ̑ пото́чище сѣ́дѣ на вь́сточнаа страна̀, за, а҃. годи́нь 14.126б; и҆ та́мо се мл҃ни̑ бг҃ꙋ за є҃ дни̑. и҆ свѣ̑щи пали̑ и҆ дн҃е́сь и҆ нощѐсь 14.130б; а҆̀ко ли̑ не зна́ешь чїѐ е. да пи́таш за двѣ̀ нѣ́лы. догдѐ мꙋ се на́йде сто́паниньть 1.7; за є҆ди́нь ча̑ є҆ прѣвра́тень на зло̀. за є҆́ди́нь ча̑ мꙋ па́дна по̑смѝванїе. за є҆ди́нь ча̑ мꙋ се и҆з҆корени̑ си́лата и҆ юна́шьство̑то 31.216. **3.** *За означаване целта на действието; за.* и҆ видѣ̀ тогази а҆́гг҃лы̀ какь дойдо́ше за д҃шь́та мꙋ и҆ ꙋ҆боа́ се 15.150б; а҆̀ми̑ и҆ пр҃рькь дв҃дь рѣ̑, за сꙋ́дь бж҃їи тамь поста́виха прѣхꙋбави прѣсто́ле на сꙋдница̑та бж҃їа 18.179; и҆ съкрꙋше́нныте прїи́ма̑ и҆ поста́вѣм҆

inslav

гы за похвáла и знáнани и прочюти по сичка земля 34.253б; и рѣ валаáму, áзъ тѐ за дрýго зовáхь ѐ ты дрýго чи́нишь 33.243; ѿнъзи прóсякь... и́ще тькмо за ѡблѣклò, и да се нахрáни 3.18; áзь за добрô смь дошьль. разбрá какь ѐ вáшь зáконь вели́кь и дóбрь 17.164б. **4.** *За означаване на предназначение – за какво или на кого служи, за какво се използва нещо; за.* ѐ не мóжеше да сѐ намѣри тáмо по ѿнóва мѣсто мрáморе за потрѣба за и́данїе на чéркóвата 39.312; и на сѣверна странѣ найдѐ дóмь голѣ, и мéсто широ́ко за слýгýване 14.127; и си́чки вóды щотó са за живóть на лю́дїете ѿ бá дарованїи ѐтó гы болѣрїето зарá ѐспри продáвать 31.219б; óрáче и́мá óбычаи. когà и́ма нѣкои добрà нїва за сѣане. и ѐко не и́ма самсѝ сѣме да ю̀ засѣе. ѐ тїѐ зáемлють ѿ дрýгы, сѣме, и сѣють 11.84; и рѣ... éтý дрьвà и ѡгнь и нóжь. ѐми гдѐ óвень за закла́нїе óче 11.85; и принéсе просфóра за матѳêа, и причести́ше се 37.280. **5.** *За означаване цена на нещо; за.* и рѣ мý стáрець. ѿпрьвѣнь ѐ кýпень за, и́, жлъти́цы 15.153б; защô сѐ не продáде товâ мѵрô, за трѝста пѣнеѕе и да сê раздадѐ по сыромáси 34.250б. **6.** *За означаване причината на действието; за, заради, поради.* ѐ цáрица повелѣ на слýгыте си́, да затвóрѧть вратáта, да не ѹлѣзе ѡáннь да ѝ досáжда за товà лозїе 12.113б; и гдѐ разберѣше или́ нáйдѣше хрїтїáнина чл҃ка, а тóи пýстѣше да го ѹбїють. и мнѡѕи́на и́дѣха на мýка за любóвь и за и́ме х҃во 9.61б; десéто е пàкь заръчанїе, да ти се не порéвне, и́ли да зави́дишь нѣкомý за нѣщо 1.7б; и за тїа нéговы правéднїи дýмы... та гô ненави́дѣше цáрица євдоѯїа 12.112б; тогавà мрьсныи п҃рь дїѡкли́тїáнь радостень бы̀ за м҃нїето ст҃мý 39.299б. **7.** *За означаване на лице, което се възприема в качеството на друго лице; за, като.* а̀ чл҃ците не щьть да гы̀ тáчать и да гы̀ и́мать за пóпове 18.179б; и и́маше ю̀ за мáика, и слýгýваше ѝ, доде сѣ прѣстави бл҃а 6.41; прѣдáвамь ти áзь тогóзи момькà, прѣ бá и прѣ стыи áгглы. да го и́мáшь за сы́на 6.47. **8.** *За означаване обекта на речта, на мислите или на чувствата; за.* и мнѡго дýмáха за тéбе злò. и моли́ха мý се да ѹлѣзе въ грá да тê ѹморѝ 6.44; дв҃дь п҃рь. за такви́зи жéны прр҃кýваше 8.56; и ны́е въи́стинý да рѣ́мь за нѝегова мáика. бл҃жéнà сѝ ты̀ ѿ си́чките жены̀ 12.109б; и ѿнъзи рáзýмныи моýжь станѣ и мы́слы за тьзи рáбота 3.19; и нѝчтô да и́маше ми́сль за ми́рь, и́лѝ за добрà ѡдéжда да се ѿблѣчѐ. и́лѝ за дóмь и за стóка 8.55б; и си́чки днѝ и нóщи на бдѣнїе, бѣше. и плáчаше и тьгýваше за пýстынѧта 8.56б; áмѝ и си́чкы що сѐ намѣриха тáмо на корбáнете. оѹдиви́ха се за товà чю́до 39.300; и доми́лѣ мý за áдáма, и за си́чкы рсѡ̀ чтô сѣ ѿ áдáма 38.285. // *За означаване обекта на писмен текст; за, посветен на.* ѿ кнїгы бытéискые за áвраáма, и áгáри 11.84б; катô и дн҃ешното éѵлїе чтô и́ма възвéденїе за óслето 34.253. **9.** *За означаване обекта на действието при глаголи и съществителни; за.* и товà катô глéдá чê плáчють за мéне сичкы, мнѡго жáлость напáде на мéне 12.119б; и пóмли се бý захáрїа за нѝею 13.124; нѣ мáлько накáзýва нá колько да сѐ покаéмь за грѣховете нáши 1.4; áмѝ пýстихь, за вл҃ка áнтїѡхїи́скаго. и за варда вýрїа гп҃дáра, да дóйде със хилїáдо лю́дїе 2.15; и толькова лю́бѣше стыи димитрїе солýнсцїи людїе. и такá се гри́жаше за тѣ 9.72б; éлáте и вы́е... кóйто сте и́мáле, гри́жа за сы́роти и за сыромáси 18.202б; и да пóвнишь. щѐ да бýде и́скáнїе за кр҃ть, детò распéха на нѝегó і҃с х҃а 4.23; áмѝ и́дѣте на мѣстото дêто е нагóтвено за дїáвола 18.205; и рѣ мý пàкь áгглъ.

inslav

мѡ҃ї҃сêа щê да тѐ дадê фараѡ́нꙋ. и҆ тои по́мощь за те́бе да сто́ри 12.111б; да зна́ете и҆ това̀. ѻ҆ти ко́и и҆́ма зла̀ жена̑, фа́ида̀ за грѣ́хове свои̇ прїе́ма 21.211; и҆ г҃ь б҃ъ затова̀ въло́жи въ ꙋ҆́мь заха́рїю пр҃рꙋ̀ да ю҆̀ ѻ҆́брꙋчи за мꙋ́жа. да погꙋ́би хы́трость бѣсо́вꙗскаа 13.124; нѐ ли̇ тї е ми́ло за тво́ата мла́дость, и҆ хꙋ́бость 9.65б.

за 1.3[3], 1.3б[2], 1.4[2], 1.5б, 1.6б, 1.7[3], 1.7б, 2.9[2], 2.9б[2], 2.10б, 2.11б, 2.13, 2.13б[2], 2.14, 2.14б, 2.15[3], 2.15б, 3.16, 3.16б, 3.17, 3.17б, 3.18, 3.18б[3], 3.19, 3.21, 4.22б[2], 4.23[2], 4.23б[2], 4.24[4], 4.25б, 4.26, 5.27, 5.28, 5.30, 5.31б, 5.32[2], 5.32б[3], 5.34, 5.38[2], 5.39, 5.40б[2], 6.41, 6.41б, 6.43б, 6.44[4], 6.45, 6.46б[2], 6.47[3], 6.47б, 6.48[2], 6.48б[2], 7.49, 7.49б, 7.50б[2], 7.52, 7.52б[2], 7.53[2], 7.53б[2], 7.54, 7.54б, 8.55[2], 8.55б[7], 8.56[2], 8.56б, 8.57, 8.57б, 8.58[2], 8.59[2], 9.60б, 9.61[2], 9.61б[7], 9.62б, 9.63[2], 9.64б[2], 9.65[3], 9.65б, 9.66, 9.67, 9.68[3], 9.68б, 9.69[2], 9.70б, 9.71б[2], 9.72б, 9.73, 9.73б[2], 9.74б, 10.78, 10.78б, 10.79, 10.79б, 11.81, 11.81б[3], 11.83, 11.84[2], 11.84б, 11.85[2], 11.85б[5], 11.86[4], 11.87[2], 11.87б[4], 11.88, 11.88б, 11.89[3], 11.89б, 11.90[2], 11.90б, 11.91б, 11.92[2], 11.92б[2], 11.93, 11.93б, 11.94б, 11.95, 11.96[2], 11.97, 11.98б[3], 11.99б[4], 11.100, 11.100б, 11.101[2], 11.102[2], 11.102б, 11.103, 11.103б, 11.104, 11.104б, 11.107, 11.108, 12.109[3], 12.109б, 12.110б[2], 12.111, 12.111б[3], 12.112[2], 12.112б[2], 12.113б[3], 12.114, 12.114б, 12.115[4], 12.115б[3], 12.116[3], 12.116б, 12.117[3], 12.117б, 12.118[2], 12.119, 12.119б[5], 12.120, 12.120б[3], 12.121[5], 13.121б, 13.122б, 13.123, 13.123б[2], 13.124[3], 13.124б[2], 14.126, 14.126б[2], 14.127, 14.127б, 14.128б[3], 14.129, 14.129б[3], 14.130[2], 14.130б, 15.132б[2], 15.133, 15.133б[6], 15.138[2], 15.138б, 15.140, 15.141б, 15.142б, 15.143, 15.144, 15.144б, 15.147, 15.147б[2], 15.149, 15.150, 15.150б[3], 15.151[2], 15.151б[2], 15.152б, 15.153б[5], 15.154, 15.154б, 15.156[2], 15.156б[2], 16.157, 16.157б, 16.158, 16.158б, 16.159[4], 16.161[3], 16.161б[3], 16.162б, 16.163, 16.163б, 17.164б[2], 17.165[3], 17.167б[2], 17.168б[3], 17.170, 17.170б, 17.171б, 17.172[3], 17.172б, 17.173б[2], 17.174б[4], 17.175, 17.175б, 17.176, 18.177[2], 18.178[4], 18.178б, 18.179[2], 18.179б, 18.180[2], 18.180б, 18.182[2], 18.182б[7], 18.183, 18.183б, 18.184[4], 18.184б[2], 18.185[2], 18.185б[2], 18.186[5], 18.186б[3], 18.187б, 18.188б, 18.189б, 18.191, 18.191б, 18.192б[2], 18.193б[2], 18.196б[5], 18.197, 18.198[3], 18.198б, 18.200б, 18.202б[2], 18.203б[2], 18.205, 19.207б[2], 20.208, 20.209б[3], 21.210б, 31.215б, 31.216[3], 31.216б, 31.218[2], 31.218б, 31.219[6], 31.219б, 31.220б, 31.221, 31.221б, 31.222, 31.222б, 32.223, 32.223б, 32.225б[2], 32.229б, 32.231б, 33.232, 33.232б, 33.233б[2], 33.234[4], 33.234б[2], 33.235б, 33.236[6], 33.236б[3], 33.237б[2], 33.238[3], 33.239б, 33.241[3], 33.241б[2], 33.243[2], 33.243б[2], 33.244[2], 33.244б[5], 33.245б, 34.248[2], 34.248б, 34.249б[2], 34.250, 34.250б[4], 34.251, 34.251б[2], 34.252, 34.252б[3], 34.253[2], 34.253б[2], 34.254б[2], 34.255[4], 34.255б[4], 35.257, 35.257б[2], 35.258[3], 35.259, 35.259б, 35.260б, 35.261[2], 35.262[2], 35.262б[3], 35.263, 35.263б[2], 35.265б[2], 35.266[2], 35.267[2], 35.267б, 36.271б, 36.272[2], 36.272б[2], 37.275[3], 37.277, 37.277б, 37.280, 37.280б, 38.282, 38.284б[2], 38.285[2], 38.286, 38.286б[2], 38.287[3], 38.288б, 38.289, 38.289б[2], 38.290[3], 38.290б[10], 38.291б[4], 38.292[3], 39.293, 39.293б, 39.295, 39.295б[2], 39.297[2], 39.297б[2], 39.298б, 39.299, 39.299б, 39.300, 39.302, 39.302б, 39.304, 39.304б, 39.305б, 39.306, 39.307[4], 39.308б, 39.309б, 39.310б[2], 39.311[2], 39.312[2], 39.312б, 39.314, 39.314б[2], 39.315б[5], 39.316, 39.316б[2], 39.317, 39.318, 39.318б[3], 39.319, 40.320, 40.320б, 40.321, 40.321б[3], 40.322[2], 40.322б, 40.324[2]; за́ 34.252.

за защо (!) *вж.* **защо**

забавя се *св.* (5) *Забавя се; задържа се някъде повече време, отколкото може или трябва.* и҆ зо́сима като̀ стои̇ пони́кньль пои̇спра́ви се мал҆ко да ви́ди що сѐ мнѡ́го заба́ви на мо́л҆ба 17.167б; и҆ ѿ сич҆кыте пр҃рци ни̇ є҆ди́нь не не (!) о҆ста̀ догдѐ не прореч̀е за д҃не́шныи д҃нь. а҆̀ми̇ ны́е ради да́ се не заба́вимь, да о҆ста́ви̇ пр҃рчьствїата а҆то̀ да ска́жѐ праꙁ̀нику̇ ду́мите 33.236; и҆ да зна́ешь ѡ҆на́зи цр҃ква довры́ши се. зарадѝ защо̑ се ты̀ заба́ви мнѡ́го врѣ́ме, и҆ ѻ҆н҆зи болѧ́ринь что̑ ты́ е пꙋсти́ль наи̇дѐ та́мо дрꙋ́гы мра́море 9.69.

сег.: 1мн. се заба́вимь 33.236; *аор.: 2ед.* се заба́ви 9.69; *3ед.* се заба́ви, 17.174, сѐ заба́ви 17.167б; *1мн.* сѐ заба́вих҆ме 33.245б.

забия *св.* (1) *Забия, с удар вкарам нещо остро в друго, вбия.* и҆ за́би̇ ѻ҆н҆ъзи тоѧ́га ꙋ҆ земл̀ѧ като мꙋ҆ бѣ́ше заповѣда́ль б҃ъ, дето мꙋ҆ се ѧ҆́ви като̑ ѻ҆тро́че мла́до 37.274б.

аор.: 3ед. за́би̇ 37.274б.

inslav

заборавен *прич.* (1) *Като прил. Забравен, който не се помни.* ѿто чѣ ѝзлѣзоха нѥи насре́ща па́къ дрꙋ́гы дꙋ́хоове ста́решени бѣсоо́вскы. ѝ но́сѣха ѝ́ не́ини забора́вени грѣхоове 32.230.

мин. страд. мн.: забора́вени 32.230.

заборавлям *вж.* **заборавям**

заборавя *св.* (8) **1.** *Забравя, престана да помня нещо.* ѝ катô ѝ подꙋ́ма а҃пль сла́дкы дꙋ́мы, та сѝ забора́ви бо́лесть на ѻко́то 36.271. **2.** *Забравя; не обърна внимание, не помисля за нещо; пренебрегна.* а҃мѝ да посѣти́шь на҃ г҃и. ѝ да ны҃ наведѝ мл҃ть твоа҃ г҃и. ѝ недѣ́и се ѿста́ви да нê погле́днешь на тѣ́зи непра́вдъ, нѝ да забора́вишь на́шата съмрѣ́ть. ѝ҃звадѝ на҃ ѿ рꙋцѣ́те вра҃гѡвы 15.146б; въскр҃нѝ въскꙋ́ю спи́шь г҃и, защô забора́вы на́шꙋ ни́щетꙋ, ѝ гри́жа на́ша 8.58б. **3.** *Забравя; не се сетя, пропусна да направя нещо.* ѝ раска́ꙗ се зо́сима, ка́къ не попи́та ѻнѣ́зи, прпо́обница какь ѝ бѣ́ше ѝ́ме, ѝ́ скрьбѣ́ше ка́къ се зали́са ѿ стра́хь, та забора́ви 17.175.

сег.: 2ед. забора́вишь 15.146б; *аор.: 3ед.* забора́вы 8.58б, забора́ви 17.175, 36.271; *страд.: сег. 3ед.* се забора́вы 16.159б, се забора́ви 31.215б[2]; *бъд. 3ед.* щѣ да сѐ заборавы 18.193б.

заборавям *несв.* (4) **1.** *Забравям, преставам да помня нещо.* а҃мѝ ѿо҃ч҃е ч҃тныи ст҃ыи нико́лае. не забора́вѣи ра́бы своѐ дѣ́то ти по́честно чи́нѧть па́меть 15.155; не забора́влѧи бра́те. дѣ́тô каже дв҃дь пр҃ркь. ѿ стра́ ч҃ч҃ьскыи да сê не ꙋ́бои́шь 12.118б. **2.** *Карам нещо да се забрави, да се изгуби; погубвам.* безаконно пїа́нство ꙋ́мь погꙋ́бѣва… а҃ на хы́тры҃ [масторá] масториа́та ѝ҃ забора́вѣ ѝ збрь́кꙋва ѝ҃ ꙋ́мьть та҃ не мо́жать да смислѧть сѣ҃ рьцѣ́те сѝ как҃ва҃ ра́бота да чи́нѧть 20.208б. **себѣ си заборавям.** *Самозабравям се, изгубвам човешкия си образ.* злѣ҃ на тїа́ тогива́ кои́то пїѧ́ть ви́но съ с҃вир҃цїи ѝ със҃ тѣ́пане, та сѐ ѻбы́ꙗдать ѝ ѻпи́вать, ѝ самы҃ се́бѣ сѝ забора́вѣть катô ди́вы сви́нїе 18.198.

сег.: 3ед. забора́вѣ 20.208б, *3мн.* забора́вѣть 18.198; *пов.: 2ед.* забора́влѧи 12.118б, забора́вѣи 15.155.

забраня *св.* (4) *Забраня, не позволя на някого да направи нещо.* ѝ зо́сима зѐ да ѝ се поклонѝ. а҃ тиа҃ мꙋ забра́ни, ѝ не да́де мꙋ да ѝ се покло́ни 17.174; тїа дѣ́то са праве́дны на землѝ, тїе мꙋ забранѣ́ха да рѣ҃ исти́нна 39.296.

имперф.: 3мн. забранѣ́ха 39.296; *аор.: 3ед.* забра́ни 17.174, 33.234б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* забра́нѥно 8.57.

заваря *св.* (1) *Заваря, намеря някого как прави нещо, сваря.* ѝ въ ѐди́нь д҃нь, ѐди́нь калꙋ́герь ѝзлѣ́зе вь́нь, ѝ зава́ри го, че си да́ва ꙗ҃стице́то на сыома́си 2.10б.

аор.: 3ед. зава́ри 2.10б.

заведа *св.* (57) *Заведа, отведа някого някъде.* мо́лю вы се да мê заведе́те при ва́шего воѐво́да ѝ тїе́ го заве́доха 6.47б; ѝ заве́де ма на полꙋно́щна страна҃ ꙋ҃ то́изи гра҃, дѣ́то бѣ́ше рѣ́ка ѿ полꙋ́нощь 32.228; ѝ тога́зи х҃с заве́де ѳома҃ ѝ прѣда́де го ѿномꙋ́зи кꙋп҃цꙋ҃ а҃вва́нꙋ 7.49б; а҃зь те́бе не щѣ҃ ѻ҃ста́ви да хо́дишь по тѣ́зи землѧ҃, догдѐ тê не заведꙋ҃ вь цр҃ко́вь г҃ню 13.122б. // *Отведа някого някъде насила, принудително.* ѝ напо́конь заве́доха мом҃цїи ст҃го въ тьмни́цꙋ ѝ простре́ха го на землю, ѝ тꙋри́ха мꙋ нѡѕѣ́те въ клады҃ 39.299; а҃ сега ты҃ ме те́глишь на́йбрь́же къ́к҃ сꙋ́дїю. кога́ ма заведе́шь на стра́шны҃ сꙋ́дь, кои҃ рѣ́чи да продꙋ́ма҃ пр҃ѣ ба҃ 31.218б.

сег.: 1ед. заведꙋ҃ 10.78[2], 13.122б, *2ед.* заведе́шь 31.218б, *3ед.* заве́де 9.62б, заведе 31.217, заведѐ 31.221б, заве҃ѣ́ 36.271б, *1мн.* заведемь 13.123, *2мн.* заведе́те 6.47б, *3мн.* заведь́ть 32.228; *аор.: 3ед.* заве́де 5.33б, заве́де 6.41, 6.48, 7.49б, 11.97, 13.124б, 15.138б, 15.143б, 31.221б, 32.228[2], 32.228б, 33.242б, 36.272, 37.274, 38.292б, 39.314б, заведѐ 38.292б, *3мн.* заве́доха 2.13б, 11.99б, заве́доха 4.23б,

inslav

5.30, 5.37, 6.43, 6.47б, 9.63б, 9.64, 10.78б, 11.105б², 12.119б, 39.299, 39.300, 39.306, 39.313б, заведоха 12.117, 36.272б, заве́доше 13.123б, заведоше 14.128; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да заведу́ть 9.64, щьть да заве́дьть 39.319, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ завѐ 10.78; *пов.: 2ед.* заведи́ 5.40б, *2мн.* заведѣ́те 11.104, *описат. 1мн.* да заве́демь 13.123; *прич.: мин. страд. ед.: м.* заве́день 9.68.

заведувам *несв.* (1) *Завеждам, отвеждам някого някъде.* а҆враа́мь сѣ́когы заве́ду́ваше чл҃ка дома́ си́, а҆ то́и нѝ е҆дному́ ни́что̑ не да́де, детѡ̀ то́лˀкова и҆ма́нїе и҆́маше 12.118.

имперф.: 3ед. заве́ду́ваше 12.118.

завеза *св.* (4) *Закарам нещо някъде.* корабникь нѣ́кои напльни кора́бь свои̇ съсˀ пшени́цу́ на ѻ҆́нова̀ врѣ́ме. и҆ помы́слы да ю̀ завезѐ на фре́нˀскаа страна̀ 9.69б.

сег.: 2ед. завезе́шь 9.69б, *3ед.* завезѐ 9.69б, 15.142; *пов.: описат. 1мн.* да завезе́мь 9.69б.

завезувам *несв.* (1) *Завързвам; с врачуване и магии правя така, че някой мъж да не може да има полов живот.* тогѝва щьть да въскр҃нать и҆ тїа же́ны... кои̇то врачу́вать и҆ прѣда́вать, и҆ зада́вать, и҆ завѣ̑зу́вать младенˀци и҆ стру́вать лю́дїе та̑ полу́дѣ́вать 18.197б.

сег.: 3мн. завѣ̑зу́вать 18.197б.

завидение *ср.* (3) *Завиждане; чувство на завист и злоба към някого.* и҆ сьсѣ́динь ще̑ да ѡ҆мрьси̇ женѣ̀та сьсѣ́ди́ну́ своѐму́. и҆ ще̑ да е̑ крьвѡ̀мѣшьство. клеве́ти, прѣслу́шанїе. зави́дѣнїе. ѡ҆ба́жданїе, кама́тˀство, ла́комˀство, и҆ дру́гы мнѡ̑го злы̑ни щото̀ стру́вать чл҃ци́те 32.224.

ед.: завидѣ́нїе 1.7б, 39.319, зави́дѣнїе 32.224.

завидник *м.* (2) *Завистник; лице, което завижда някому.* и҆ та́мь бѣ́ха гюмрюкˀчїе, и҆ неправе́дны ла́комници безˀсра́мны. хаиду́те, кесецї̑е, прислу́шници, зави́дници, немл҃тивы, пїа́ницїи 32.228б.

мн.: зави́дници 32.228б, *чл.* зави́дницѝте 11.92б.

завидя *св.* (34) *Завидя; изпитам чувство на завист.* ѡ҆ злѣ̀ тогѝва тому́ва детѡ̑ зави́ди съсѣ́дину́ своѐму́. и҆лѝ женѣ̀та, и҆лѝ и҆ма́нїето, и҆лѝ къ́щата. и҆лѝ ро́бїето, и҆лѝ ло́зїето 18.198; а҆ дїа́воль завидѣ̀ пръвому́ чл҃ку́ ада́му́, що́ гѡ̀ бг҃ъ поче́те и҆ ѡ҆ста́ви го въ ра́и̇ да гле́да сѣ́когы сла́ва бж҃їа 3.16; ѻ҆́ти защѡ̑ бѣ́ше тога́зи започе́ль х҃с да чи́ни знаме́нїе и҆ не бѣ̀ха ѡ҆́нїа ѿ чоу́товнїи лю́дїе, и҆ то́лˀкова се не разˀбра̀ съдѣ̀. и҆ не вѣ́роваха мнѡ̑зы затова̀ и҆ а҆́рхїерѣ̑еете толˀкова не завидѣ̀ха 34.251б; десе́то е пàкь заръчанїе, да ти се не поре́вне, и҆лѝ да зави́дишь нѣ́кому́ за нѣ̑що. нѝ на къ́щата му́ ни́ на се́лището му́ 1.7б; и҆ щьть да сѐ ѱу́вать, и҆ да сѝ зави́деть е҆ди́нь дру́гыму́, и҆ щьть да сѐ мра́зѣтˀ 18.180.

сег.: 3ед. зави́ди 18.198, 18.198б, 31.21б, *1мн.* зави́ме 38.293б, зави́диме 39.307б, за́види̇ 39.319, *2мн.* зави́дите 18.204б, *3мн.* зави́деть 31.217; *имперф.: 3мн.* зави́дѣ̀ха 34.251б; *имперф. (?), аор. (?) 3мн.* зави́дѣ̀ху́ 15.145; *аор.: 3ед.* завидѣ̀ 2.10б, 2.14, 3.16, 4.25б, 5.32, 9.62б, 10.77б, 11.84б, 15.131б, зави́дѣ̀ 3.16, 9.70, *3мн.* завидѣ̀ха 4.23, 12.119б, 34.251б, зави́дѣ̀ха 11.92б, завидѣ̀ху́ 15.139б, завидѣ̀ха 34.251б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше завидѣ̀ль 5.27б, завидѣ̀ль бѣ́ше 33.234б, бѣше завидѣль 35.257; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ завидѣ̀ль 5.30б; *бъд.: 3мн.* щьть да сѝ зави́деть 18.180; *пов.: 2ед.* завиди̇ 1.7б, *описат. 2ед.* да зави́дишь 1.7б.

завист *ж.* (12) *Завист; чувство на злоба, яд към някого поради неговото благополучие или лични качества.* посемˀсега прѣста́нѣ̀ за́висть фарисѣ̑искаа. и҆ у҆ми́ри се вра̀жда і҆у҆де́иска, и҆ съвръ́ши се, ду́мата на книжни́ците 35.259б; зара̑ то̀ва̀ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не да се чюваме ѿ сѣ́кы̑ грѣ́хь ѿ ку́рˀвовˀство ѿ кра́жˀба. ѿ непра́вы̑. ѿ ѻ҆́клеве́ту́ванїе. ѿ ѡ҆ба́нїа. ѿ магїй ѿ ду́шˀманˀство. ѿ каразь. ѿ ѻ҆́бы̑де́нїа ѿ пїанˀства. ѿ зави́сты 1.8. **имам завист** *и* **дръжа завист.** *Завиждам.* и҆ и҆́маха за́висть на х҃а защѡ̑ въскрѣша́ва мрѣ̀тви и҆ готвѣ̀ха се да го у҆́бїю́ть 34.249б; и҆ да

inslav

смê незло́бивы катô дѣца̀. защô дѣтѐ нѝкога не дрьжѝ мѣсть. и҆лѝ за́висть, а҆̀ми а҆̀ко гò бы҆ешь днѣ́ска. (!) а҆̀ ꙋ҆тре тѐ па҃ лю́бы 34.249б.

ед.: за́висть 9.62б, 9.67б, 12.113, 13.125, 15.145, 15.156б, 33.246, 34.249б², 34.254, 35.259б, зави́сты 1.8.

завистлив *прил.* (3) *Завистлив; който завижда, изпитва чувство на завист, злоба, яд.* и҆ коа́ ти бѣ̀ ноу́жда, та̀ прѣ́даде с҃на моѐго на зави́стливете и҆ пога́ны є҆врêе 35.262; а҆̀мѝ зави́стлывѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿсть́па҃ ѿ нѥ́го и҆ прихо́деть къ бг҃ꙋ. сто́ри да повди́гнь ѿг҃нь и҆ запалѝ и҆ро́вь дѡ́мь 36.272.

ед.: м. зави́стлывѝ 36.272; *мн.:* завистли́вы 35.261б, *чл.* зави́стливете 35.262.

завистник *м.* (8) *Завистник; лице, което завижда някому заради неговите успехи или положителни качества.* а҆̀мѝ па̀кь и҆ дїа́воль същи вра̀гь, и҆ зави́стникь на солꙋна́не, защô и҆̀ма҃ любо́вь ст҃мꙋ димѝтрїю. что̀ и҆знаи́дѐ да и҆̀мь сто́ри па́кость, да гы҃ прѣ́дадѐ 9.72; ви́диш҆ лѝ ка́кь лю́бы г҃ь ѿ мла́ды и҆̀ незлобивы дѣца̀ славосло́вїе, ка́кь не́маха и҆ тѣ́х҆ныте бащѝ та́к҆во́зи ср҃це да сѣ̀ незло́бивы катô и҆ дѣца́та и҆̀мь. а҆̀мѝ бѣ́ха лꙋка́вы и҆ зави́стници 34.249б.

ед.: зави́стникь 9.72, зави́стник҆ 35.257б; *мн.:* зави́стници 10.76, 11.96, 15.145, 15.147, 34.249б, *чл.* зави́стниците 35.259б.

завия *св.* (1) *Завия, свия, изплета (венец).* и҆ да разꙋмѣ́емь дꙋ́мыте бж҃їи детô дꙋма́ть за нѥговыте ст҃ц҃їи. защо, катô ѐди́нь чл҃кь детô ѐ събра́ль ѿ мнѡ́го разли́чны цвѣ́тоове, и҆ завѝе ѐди́нь хꙋ́бавь вѣнцѣ̀. и҆ дарꙋ́ва го нѣкомꙋ любо́вномꙋ чл҃кꙋ 9.61.

сег.: Зед. завѝе 9.61.

заводя *несв.* (2) *Вкарвам, въвличам някого в нещо против волята му.* зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н҆ство ꙋ҆̀мь погꙋбѣ́ва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ грѣ̀ намѣ́рѣ, пїа́н҆ство на ц҃рїе́то пꙋ́ста землѧ́та стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ роб҆ство заво́ди 20.208б.

сег.: Зед. заво́ди 20.208б².

завръта *св.* (1) *Завъртя; приведа някого във въртеливо движение около себе си.* четвры́то, пектики́нь да рѣ҃шь ѐди́нь дрꙋгы̀ се хва́тѣше за́ рꙋ́ка и҆ ко́и кого̀ мо́жаше завртѣ̀ ꙋ҆да́рюваше го гдѐ сѣ̀ слꙋ́чаше. пе́та бѣ́ше бор҆ба. и҆ ко́и навѝѧ́ше на тїа ѐ и҆гры̀. а҆ тїе го вѣн҆ча́ваха със҆ цвѣ́тоове ѿ ди́вы маслы́ни 34.252.

съкр. инф.: (мо́жаше) завртѣ̀ 34.252.

завръх *предл.* (1) *За означаване на място, което се намира в най-горната част на нещо; откъм върха на, за върха на.* тога́зи го гра́бнь а҆́рхг҃ль михаи́ль за҃ вры́хь главѣ̀та мꙋ и҆ занесе го ꙋ҆ вавѵ҆́лонь ꙋ҆ ѿн҆зи трапь при лѣвѡ́вете 11.93б.

за҃ вры́хь 11.93б.

завѣса *ж.* (4) *Завеса; приспособление от плат или друга материя, което служи за преграда; перде.* и҆ бж҃їа бл҃ть ѧ҆ви́ се на ра́ба своѐго. катô пры́вѣнь при а҆наста́сїа ца́ра. катô ꙋ҆ла́зѣше ꙋ҆ цар҆скыте пола́ты̀ със҆ а҆рхїерêете. и҆ кога̀ бы҃ вѣ́трѣ при завѣ́сь ѻ҆тво́ри бг҃ ѻ҆́чи́те ца́рꙋ 14.128б; защô помѣнꙋ́ сщ҃е́нникь за м҃рїю, ка́кь бѣ́ше чи́ста ѿ плѣ́ме дв҃да ц҃ра. и҆ сѣдѣ̀ла в҃і. го́динь въ цр҃ковь г҃ню. и҆ затова̀ сто́риха завѣ́са цр҃ко́внаа 13.124б.

ед.: завѣ́са 13.124б, 35.261б, завѣ́сь 13.124б, 14.128б.

завѣт *м.* (1) **ветхий завѣт.** *Старият завет, предхристиянската част от Библията.* пи́ше на ве́т҆хыи за́вѣть, катô бг҃ и҆скꙋ́сюваше а҆враа́ма и҆ рѣ҃ ѐмꙋ, а҆враа́ме а҆враа́ме. поимѝ с҃на своѐго възлюблѥ́ннаго 11.85.

ед.: за́вѣть 11.85.

загина *св.* (10) **1.** *Загина; умра от неестествена смърт, насилствено.*

inslav

да́ли҃ (!) на во́йска заги́наль и҆ли҃ (!) ѿ ѕвѣ́рѡве и҆зедѣ́нь. и҆ли҃ (!) ѿ са́бїа посѣ́н҃ъ. и҆ли҆ ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе заморе́нъ си 39.314; а҆́ми҆ ты҆ ка́къ сѝ смѣа́ль та сѝ дошь́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрь̀ть 39.310б. **2.** *Престана да съществувам, бъда унищожен.* и҆ и҆зъгори҆ зла́тыте бо́гове, и҆ ни҆что̀ не ѻ҆ста̀ ѿ тѣ́хь. и҆ ца́рь побѣ́гна и҆ дꙋ́маше. ѡ҆ те́жко ме́не, заги́наха мо́йте бо́гове. ѿ повелѣ́нїе матѳе̑ово 37.278б. **3.** *Прен. Пропадна, потъна в грях.* и҆ ре́че мꙋ̀ бл҃женныи сїмеѡ́нь. не пи́тай ме̑ вл҃ко ѿ кыдѣ́ съмь тꙋ́ка дошь́ль, и҆ли҆ ѿ ко́й съмь рѡ́дь. а҆́ми҆ с҃пси҆ и҆ и҆скꙋпи́ ми дꙋ́шь̀ть що є̀ заги́ньла 2.10.

сег.: 2ед. заги́нешь 9.65б, заги́нешь 19.207б, 39.310б, *1мн.* заги́немь 11.91; *аор.: 3ед.* загына 39.297б, *3мн.* заги́наха 37.278б; *форми от перф. тип: 2ед.* да́ли҃ (!) заги́наль 39.314, *3ед.* є̀ заги́ньла 2.10, є̀ заги́наль 39.314б; *бъд.: 3мн.* щьть да заги́нать 18.195.

загинувам *несв.* (2) **1.** *Загивам, умирам от насилствена смърт.* и҆ па̀къ съ̀ а҆́гг҃ле безъсъмрь̀тны. защо̀ не ѹ҆ми́рать ни҆когà ни҆ се̑ рассы́пꙋвать. ни҆ заги́нꙋвать 11.82б. **2.** *Преставам да съществувам, изчезвам.* въ начело̀ бѣ̀ сло́во. а҆́ми҆ и҆ те́бе да́де сегà видѣ́нїе да зна́ешь что̀ є̑ и҆стина, детѡ̀ ще́шь да крь̀мишь си́чките лю́дїе съсъ тво́йте ꙋ҆ста̀. съсъ ꙗ҆́денїе дѣ̑то не заги́нꙋва на вѣ́чныи свѣть 12.110б.

сег.: 3ед. заги́нꙋва 12.110б, *3мн.* заги́нꙋвать 11.82б.

заглобен *прич.* (1) *Втъкнат, който е забоден така, че да пронизва изцяло дадена повърхност и да стърчи от нея.* и҆ въ ѻ҆́нїа дь́скы бѣ̀ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и҆зьѻ́стрени҆ прилы́чны на ко́пїа 39.299б.

мин. страд. мн.: заглобе́ни 39.299б.

загнѣздя се *св.* (1) *Загнездя се, настаня се трайно някъде.* и҆ а҆пи҃ль па̀къ се помнѡ́ помл҃и҆ бг҃ꙋ. и҆ бж҃тѣ́внаа си́ла ѿ н҃бе́то слѣ́зе, и҆ бого́вете и҆мь потроши҆. и҆ что̀ бѣ́хꙋ се та́мо загнѣ́здиле бѣ̀соове, погꙋ́бы 36.270.

плусквамперф.: 3мн. бѣ́хꙋ се загнѣ́здиле 36.270.

заградя *св.* (3) **1.** *Заградя, построя ограда, обградя.* и҆ събра́ха се лю́дїе мнѡ́го, и҆ загради́ха мꙋ̀ ѻ҆́колꙋ два̀ ѡ҆гра́ды, и҆ вра̀та мꙋ напра́виха ѿвьтрѣ̀. и҆ съгра́диха мꙋ̀ стлы́пьть по́высокь 2.12б; и҆ тїа́ рѣ́кы҆ натькми́ха да гы҆ ѡ҆брѣ̑нать на цр҃квата. и҆ поидо́ха ѿдале́че, и҆ и҆скопа́хꙋ длъбо́ко. и҆ брѣ́гове сто́риха вели́кы. и҆ заградиха. и҆ ꙋ҆зе́ха да напꙋ́стеть вѡ́дата 11.97б-98. **2.** *Прен. Затворя.* г҃ь бг҃ пꙋ́сти а҆́гг҃ла своѐго и҆ загради҆ ꙋ҆ста̀ лѣвѡ́ 11.93.

аор.: 3ед. загради҆ 11.93, *3мн.* загради́ха 2.12б, заградиха 11.97б-98.

заградя се *св.* (1) *Прен. Затворя се, стана непристъпен.* и҆́стинна и҆ ппра́вда (!) ѿ земл҃а̀та побѣ́гна, а҆̀ лья̀ и҆ непра́вда на́ земл҃а се въца́ри… затова́ са се векѝ̑ и҆ ра́искые вра́та загра́диле 31.217б.

форма от перф. тип: 3мн. са се загра́диле 31.217б.

загрижа се *св.* (4) *Загрижа се, положа усилия или отделя внимание за нещо или някого.* и҆ да пости́гне̑ свѣ̑тлое вѣ̑скрсе́нїе. съсъ чи́сто срⷭ҇це, а҆̀ нѣ̀ да се загри́жѝ, за ѡ҆́дежды хꙋ́бавы, и҆ли҆ за ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе 34.255б; и҆ загрижи́тѣ се за дꙋ́ши́те ва́ши какь щьть да се̑ раздѣ́лѧть ѿ тѣло́то 31.222б; а҆́ми҆ зара̑ї̑ това́ ти се м҃лю̀ да ми го̀ даде́шь защо́ е чюжѝ́нець, да го̑ покрыю и҆ да го̀ погрѣбꙋ́. и҆ а҆́зь за ни҆́го да́ се загри́жѝ̑ защо̑ съмь а҆́зь ни҆́говь ра́бь и҆ вѣ́рнь дрꙋ́гь 35.259б.

сег.: 1ед. се загри́жѝ̑ 35.259б, *3ед.* се̑ загри́жи 14.126б, *1мн.* се загри́жѝ̑ 34.255б; *пов.: 2мн.* загрижи́тѣ се 31.222б.

загубен *прич.* (9) **1.** *Като прил. Загубен, който е изпуснат или оставен някъде по невнимание.* нѣ̀коа жена̑… загꙋ́би є҆днѣ̀ дра́хмѣ̑… и҆ кога ю҆̀ на́йде тога́зи

inslav

раска́же на съсѣ́дете си̑ и̑ ка́же и̑мь и̑ ра̑ува се как҇ си̑ наи̑дѐ дра́х҇мь загꙋ́бена 11.82; а̑ се́дма е заповѣ́дь бж҃ї̑а. щотѡ̀ да не оу̑краднешь чю̑ждо нѣ́що нѣ́кога, нѣ̑ а̑ко наи̑дѥшь нѣ́и̑де загꙋ́бено чю̑ждо нѣ́що. и̑ зна́ешь чї̑е̑ е̑. да̑й мꙋ̑ го комꙋ̑то е̑ 1.7. **2.** *Като същ. Загубеният, изоставеният някъде.* кой е̑ чл҃кь ѿ ва̑, дето и̑ма, р҃, ѿв҇це. и̑ загꙋ́[би] е̑дна̑ ѿ ѣ̑. и̑ нѣли́ е ѡста́виль, с҃ѳ [вь] горѣ́та. и̑ ѡ̀тидѐ слѣ́дь загꙋ́бенькта и̑ на[иде] ю̑, и̑ зѐ ю 11.81б. **3.** *Като прил. Загубен, който е оставен без подкрепа, отлъчен.* защѡ̀ не трьпѣ̀ на̑ бг҃ да ны̑ мѣ́чи дїа́воль. а̑ми̑ прѣклони̑ н҃бе́то и̑ слѣзе защо́ е млт҃и́вь бг҃ь, да съберѐ на̑ що смѐ загꙋ́бени 3.17б; х҃с събра̀ людїе́тѣ загꙋ́бени въ цр҃тво нб҃ное. а̑ а̀нтихрі́сть ще̑ да съберѐ си́ч҇кыте е̑вре̑е ѡ̀коло̀ нѥ́говото ц҃р҇ство 18.185б. **4.** *Като прил. Загубен, който не може да се намери, изчезнал.* загꙋ́би се а̀да́мь. и̑ щѐ да го и̑ще бг҃ь… и̑ слѣ́зе въ а̑дь и̑ наи̑дѐ а̀да́ма… и̑ за́ра̑ува се и̑ н҃бе́то. и̑ земля́та. защо̑ се наи̑дѐ загꙋ́бены̀ а̑да̑ 11.82. **5.** *Като прил. Загубен, който е лишен от добри качества, пропаднал.* и̑ това̀ бѣ́ше на́излѣ̀. защо̑ се чл҃кь не покла́ня̑ше бг҃ꙋ̑. а̑ми се покла́ня̑ше на глꙋ́хы и̑ на слѣ́пы и̑до́ле. и̑ на дрѣ́вїа и̑ на ка́менїа. и̑ бг҃ь легома̀ щѣ́ше да гы̑ ѿбрѣ́не ѿ загꙋ́бены̀ прѣ́льсть. и̑ пока́зоваше и̑мь мнѡ̑го знаме́нїа сѣ́как҇вы… а чл҃кь ни̑как҇ се не ѿбра́щаше ѿ [с]во́йте грѣ́хѡве 33.246б.

мин. страд. ед.: м. загꙋ́бены̀ 11.82, загꙋ́бены̀ 33.246б, *ж.* загꙋ́бена 11.82, загꙋ́бена 33.247, *чл.* загꙋ́бенькта 11.81б, *ср.* загꙋ́бено 1.7; *мн.:* загꙋ́бени 3.17б, 18.185б, загꙋ́бени 6.44б.

загубя *св.* (11) **1.** *Загубя; лиша се от нещо по невнимание, като го изтърва или изоставя; изгубя.* нѣ́коа жена̑ и̑ма́ше де́сеть дра́х҇мы. и когà загꙋ́би е̑днѣ̀ дра́хмѣ̀, не запа́ли ли̑ свѣ́щь и̑ пометѐ кѣ́щъта си̑ и̑ и̑ще да ю̑ на́и̑де 11.82; кой е̑ чл҃кь ѿ ва̑, дето и̑ма, р҃, ѿв҇це. и̑ загꙋ́[би] е̑дна̑ ѿ ѣ̑ 11.81б. **2.** *Загубя; лиша се от някого или нещо, което съм притежавал; изгубя.* въ прьвѣ́шнїи врѣ́мена проѩвлѥ́но бы́сть ѿ ба̑. о̑ти вели́кы мꙋ̑жїе и̑ дѐто бг҃ꙋ̑ ѹ̑тькмѣ́вахꙋ̑ сѣ̑ това̀ пїа́н҇ство та си̑ загꙋ́биха сич҇ко 20.208б; что ти̑ се придадѐ напоконь разꙋ́мѣи́, прѣз҇ ѿн҇зи д҃нь что̑ щѣ́ше да ꙋ̑ра́ботишь; загꙋ́бил҇ си. и̑ готовото разнесе 11.106б. // *Образно.* сѣ́кыи си̑ вла́да на сво́и ꙋ̑мь и на дꙋ̑шь́ть, а̑ко щѐ да си ꙋ̑чю́ва дꙋ̑шь́ть, а̑ко щѐ да сї е загꙋ́би 16.158. **3.** *Погубя, лиша някого от живот, затрия.* и̑ ѿве́доше и̑хь въ ви́ра дѐто е ѡ̀сѣ́дено мѣ́сто да гы̑ загꙋ́бѧть 15.144; и̑ р҃е́ мꙋ̑. види́шь ли ѡ̀ ца́рꙋ̑. ка́кь чи́ни ма́гїа то́йзи чюжди́нець, и̑ не мо́жеше ни́какь да го̑ загꙋ́бишь 37.276. **загубя си гласа.** *Загубя, изгубя способността си да говоря.* тїа́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потврьдѣ̀ се растрепе́ра, и̑ попоти́ се ѿ стра̑, и̑ постѐнь, и̑ загꙋ́би си гла̑. е̑два̀ си ѡ̀твори̑ ꙋ̑ста́та, ти́хо, та и ка́же… ѿ ма́ике д҃хо́внаа 17.167.

сег.: 2ед. загꙋ́бишь 37.276, *3ед.* загꙋ́би 16.158, *3мн.* загꙋ́бѧть 15.144; *аор.: 3ед.* загꙋ́[би] 11.81б, загꙋ́би 11.82, 17.167, *3мн.* си̑ загꙋ́биха 20.208б; *форма от перф. тип: 2ед.* загꙋ́бил҇ си 11.106б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* за́загꙋ́бена 11.81б, [загꙋ]бена 11.81б; *мн.:* загꙋ́бени 1.6.

загубя се *св.* (2) *Загубя се; изчезна, пропадна, престана да бъда на мястото си.* р҃е х҃с. по́напоконь тѣ́зи при́т҇ча… десе́тыи дра́х҇мь. та е̑ а̀дамь. и̑ де́веть дра́х҇мы сѣ̑ нб҃ны чи́нѡве, загꙋ́би се а̀да́мь. и̑ щѐ да го и̑ще бг҃ь 11.82.

аор.: 3ед. загꙋ́би се 11.81б, загꙋ́би се 11.82.

загубявам *несв.* (1) *Загубвам, лишавам се от нещо, погубвам.* а̑ми̑ и̑ма чл҃кь та мꙋ̑ нѣ е̑ напри́еть, по̑. защо̑ ѿ тры̑ работы загꙋ́бѣва си̑ чл҃кь по̑. е̑дно́ е да чи́нишь что̑ ты и̑ще плъта. вто́рое чл҃кꙋ̑ ꙋ̑го́дїе и̑ похвалѥ́нїе. тре́тїе за́висть и̑ вра̀жда 34.254.

сег.: 3ед. загꙋ́бѣва 34.254.

inslav

загубям *несв.* (1) *Прен. Погубвам, развалям и съсипвам нещо, загубям.* пїáнˈство в чéрˈкова брáни да не ѝдешь… пїáнˈство хꙋ́бость загꙋ́бѣ. и҆ на трѣзви смѣ́ стрꙋ́ва 20.209.

сег.: 3ед. загꙋ́бѣ 20.209.

зад *предл.* (1) *За означаване на място, което се намира откъм гърба на някого или нещо; зад.* ѐйвá ми ти че съ҃ ꙗ҆вѝ ст҃ыи гео҃гїе, и҆ ꙗ҆здѝ на кóнь бѣ́ль. и҆ кажé мꙋ. пристѣ́пи и҆ въсéднѝ зáˈ мѐ за съпѣ́та гео҃гїе 39.315.

зáˈ 39.315.

задавам *несв.* (1) *Омагьосвам някого, правя магии, задавам.* тогúва щѣ́ть да въскр҃нать и҆ тїа жéны кои҆то ба҃ разˈгнѣвале, кои҆то врачꙋ́вать и҆ прѣдáвать, и҆ задáвать, и҆ завѣ̑зꙋвать младенˈци и҆ стрꙋ́вать лю́дїе та҃ полꙋдѣ́вать 18.197б.

сег.: 3мн. задáвать 18.197б.

задлъжнѣя *св.* (1) *Задлъжнея, направя дългове, заборчлея.* и҆ дрꙋ́гыи нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ́го на ѐднóго ѐвре̑ина, и҆ досадúло мꙋ се да лежѝ запрѣ̀нь ꙋ҆ тьмнúца рáди ѡ҆́нˈзи голѣ҃ длѣ́гь 6.48.

форма от перф. тип: 3ед. задлъжнѣ́ль 6.48.

задръжа *св.* (5) **1.** *Задържа; спра някого, който се движи.* а҆ тѝ подѝ и҆ скры́и се дéто крáсныте вратà. и҆ глéдаи кóи дóйде найнапрѣ́дь и҆ щѐ да влѣ́зе. а҆ тѝ го задрѣ́жь. и҆ дай мꙋ тѣ́зи кнїга 3.18б. **2.** *Задържа, принудя някого да остане на определено място.* а҆мѝ кóи ѐ тоѝзы дéто се не ѡ҆сꙋ́ждáва въ а҆́дь; чтѡ̀ е товà та҃ не мóже да сѐ задрьжѝ пѡ̀ землѧ̀та. пóдобрѣ̀ бѣ́ше да нѣ̀ бѣ́ пѡ̀стори́ль ѐвре̑ете да го рáспнѣть 35.263.

сег.: 2ед. задрьжúшь 3.18б, *3ед.* задрьжѝ 34.251; *аор.: 3ед.* задрьжá 3.18б; *пов.: 2ед.* задрѣ́жь 3.18б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ задрьжѝ 35.263.

задрѣмувам *несв.* (2) *Задрямвам; почвам да дремя, да се унасям в лек сън.* катѡ̀ кáже и҆ прр҃кь дв҃дь ѐтѡ̀ не дрѣметь нѝтѡ̀ заспúвать. а҆мѝ пазѣ́ть ѝилѧ҃ сѝ рѣ҃ а҆́гг҃лы пазéть нá҃ и҆ не задрѣ́мꙋвать. нѝтѡ̀ ѡ҆слáбновать. а҆мѝ пазéть сúчˈкыи хр҃тїáне и҆ нá҃ 39.318б.

сег.: 3мн. задрѣ́мꙋвать 39.318б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́ите) задрѣ́мꙋва 33.238.

задувам се (!) *вж.* **зарадувам се**

заедно *нареч.* (25) **1.** *Заедно, съвместно с някого или нещо, вкупом.* и҆ не знáе кóи е х҃вь кр҃ть, и҆ кои́ сь на ѡ҆́нїа двѧ̀та разˈбóиника щото гы̀ распéха заѐ́днѡ̀ съсˈ х҃а 4.25; и҆ трьгнѝ да и҆́де съсˈ цáревыте, послáнници, заѐ́днѡ 33.242; и҆ сúчˈко оу҆́ цáри_грáˈ плѣнúха фрéнˈци. и҆ ѡ҆брáха, и҆ злáто и҆ срéбро. и҆ цр҃кóвны ѡ҆́дежды, и҆ съсꙋ́ды, щѡ̀ бѣ́ха мнѡ́го_цѣ́ннїи, заѐднѡ̀ и҆ ст҃ы̀ мóщи. и҆ сúчˈко ѡ҆́несоха въ рúмь 8.58б. **2.** *Заедно, едновременно, по едно и също време.* и҆ такà сѣ́когы чúнѣше догдѐ и҆ ѡ҆старѣ̀. заѐдно и҆ засыромашѣ̀ ѡ҆́нˈзи стáрець 15.153; и҆ въ ѡ҆́нˈзи ча҃ възлáзѣ́ше момѣ́кˈть на стлѣ́бата, заѐднѡ̀ и҆ топла҃ [та] водà дрьжáше съ҃ ѐбрúкѧть 39.315.

заѐ́днѡ̀ 4.24б, 35.265б, заѐ́днѡ̀ 4.25, заѐднѡ̀ 8.57б, 34.254, заѐднѡ̀ 8.58б, 8.59б, 9.71б, 15.151, заѐдно 9.67б, 11.108, 16.162, за_ѐд[н]ѡ̀ 11.97б², заѐднѡ̀ 11.100, заѐ́днѡ 12.118б, заѐдно 15.136б, заѐдно 15.153, заѐ́дно 33.232б, заѐ́днѡ 33.242, 39.315б, заѐ́днѡ 35.261, заѐднѡ̀ 39.315, заѐднѡ̀ 39.319, заѐднѡ̀ 40.323.

заем *м.* (2) *Заем, нещо дадено някому при условие да го върне след време.* да҃ а҆кѡ̀ поврѣ́нїе҃ и҆ нѣ́ые тоѝзи заéмь щотó нї е заѐ́ль бѣ. любóвь вѣ́ра смѣрéнїе, крóтость, мл҃тúнїа на сыромáси. и҆ бѣ щѐ да̀ нáмь пáкь поголѣ́мо добрѡ̀ 31.222. **на заем.** *Назаем, временно.* и҆ щото ѐ по гóрїе, и҆ по плáнинїе, и҆ въ мóре, и҆ въ вóдꙋ сúчˈко е чл҃кꙋ дáдено ѡ҆ ба҃ да сѐ хрáни. а҆мѝ да знáете ѡ҆́тї е на заéмь дáдено 31.222.

ед.: заéмь 31.222².

inslav

заема *св.* (3) **1.** *Заема, дам нещо в заем на някого.* дâ ѧ҆ко̀ поврѣ́нїѥ̑ и҆ ны́е то́изи за́емь щото́ нї е заѣ́ль бг҃ъ. любо́вь, вѣ́ра смѣре́нїе, кро́тость, млⷭ҇ти́ны на сыома́си. и҆ бг҃ъ ще̑ дâ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀ 31.222. **2.** *Заема; използвам чужди думи, мисли.* ѧ҆́ко и҆ а҆́зь не́ꙋкь є҆́сьмь и҆ не зна́ю, и҆ не мо́гꙋ вы сказа̀ катô вы̑е лю́бите. и҆ а҆́зе щемь заѣ́, ѿ дрꙋ́гы дꙋ́мы 11.84.

форма от перф. тип: 3ед. е заѣ́ль 31.222; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щемь заѣ́ 11.84; *пов.: 2ед.* заи́ми 5.34б.

заемам *несв.* (1) *Заемам, вземам нещо в заем от някого.* ѻ҆́раче и҆́ма̑ ѻ҆́бычаи. когà и҆́ма нѣ́кои добрà нїва за сѣ́ане. и҆ ѧ҆́ко не и҆́ма сами̑ сѣ́ме да ю҆ засѣ́е. ѧ҆ тїѐ заѣ́млють ѿ дрꙋ́гы̑, сѣ́ме, и҆ сѣ́ють 11.84.

сег.: 3мн. заѣ́млють 11.84.

зазная *св.* (3) *Само 3ед. Узнае се, стане известно.* залꙋ́до се млѣ́вы и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь... си́чи̑ко се забора́ви и҆ колѝкото чѣ нѣ̀ є҆ быль ни́какь на то́изи свѣ́ть льжо́вны̑, то́лѝкова се не зазна́е ни́що ѿ нѥ́го. и҆мето мꙋ̀ се забора́ви, и҆ ни́кой го не сми́слюва 31.215б; и҆ ко́лѝко бы̑ се сто́рило пепе́ль ѿ о҆новà ма́лѝко вла́канѝцѐ. мнѝ ми се ѻ҆́ти не бы̑ се ничтô видѣ́ло ко́лѝкото да вы́ды ѻ҆́ко чл҃чьско, ни сѐ бы̑ зазн[а]ꙗ́ло, та́кà бы̑ и҆ ѿ ѻ҆́новà ꙗ҆де́нїе ти́на 38.289б. **не зазная се.** *Бъда унищожен, изчезна, загубя се.* є҆́то дѐ видѣ́ че сâ ѿкѣ́сна є҆ди́нь ка́ми́кь ѿ є҆днà планинѣ̑ самѝси си, та сѐ потрькали̑ нанадо́лꙋ тâ оу҆да́ри ѻ҆́ного́зи чл҃ка дѐто се гле́даше катô ѿ зла́то и҆ ѿ сре́бро, и҆ ѿ мѣ́дь, и҆ ѿ желѣ́зо, и҆ ѿ прѣ̀сть. та го̀ разѝби̑ и҆ стрꙋ́ши̑ до трохà тâ стьнѣ̑ (!) катô пра́ и҆ пе́пель ка́кь стои̑ пра́ на гꙋ́мно ѿ вѣ́трь. ты̑ се не зазна́ꙗ о҆на́зи напра́ва ѿ ѻ҆́нѝзи ка́микь 18.181.

страд.: аор. 3ед. се зазна́ꙗ 18.181; *безл.: сег. 3ед.* се зазна́е 31.215б; *усл.: 3ед.* сѐ бы̑ зазн[а]ꙗ́ло 38.289б.

заима *вж.* **заема**

заимодавец *м.* (1) *Заемодавец; лице, което дава пари назаем при точно определени условия за връщане.* о҆ставѝ́ ме да оу҆мрꙋ́ по́ скоро, защô и҆́ма̑ злы̑ заи́мо_да́вѝци, и҆ ѿ голѣ́мо злò что̑ те́глимь. приста́ да сê о҆бѣ́сѧ и҆ да ꙋ҆́мрꙋ 11.105.

мн.: заи́мо_да́вѝци 11.105.

зайда *св.* (4) *Само 3л. Залезе, скрие се зад хоризонта, зайде (за слънце).* и҆ когà за́йде сл҃нце, тâ бы́де пры́вы ча̑ но́щи. и҆ тогѝва пои́дꙋть а҆́гг҃лы̑, и҆ покло́нетѝ се бꙋ̑ 32.225; и҆ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика си̑. въ срѣ̑ и҆ вы̀ петѝкь не щѣ́ше. да си̑ ꙋ҆гоу́ди бо́ска въ ꙋ҆ста́та нѝкакь, тькѝмо когà зайдѣ́ше сл҃нце, и҆ тога́зи ма́лѝко посꙋ́чаше є҆днꙋ́щь 15.133.

сег.: 3ед. зайде 3.18, за́йде 32.225; *имперф.: 3ед.* зайдѣ́ше 15.133; *форма от перф. тип: 3ед.* є҆ зайшло̀ 18.187б.

закарам *св.* (1) *Закарам, отведа някого някъде принудително.* довѝта́саха то́ꙗ ча̑ слꙋ́гы ѿ цр҃ца срьди́ти, и҆ зака́раха гы. и҆ ре̑ и҆́мь цр҃ца. да вы̑ пи́тамь ва̑ сѣ́ме і҆и҃лѥ́во. гдѐ є҆ кр҃ть х҃вь 4.23б.

аор.: 3мн. зака́раха 4.23б.

заклане *ср.* (1) *Заколване на жертвено животно, жертвоприношение.* заради̑ те́бе се чи́ниме мрьтвы сичѝки днь. и҆ въмѣни́хѝме се катô ѿв̑це за закла́не 16.159.

ед.: закла́не 16.159.

заклание *ср.* (3) *Заколване на животно или човек, за да се принесе жертва; жертвоприношение.* є҆́тꙋ дрьва̀ и ѡгѝнь и҆ но́жь. а҆́ми гдѐ ѻ҆́вень за закла́нїе ѻ҆́че 11.85б; о а҆враамꙋ̀ закланїе і҆саака 11.85*; и҆ поидѐ па́кь валаа́мь на дрꙋ́го мѣ́сто, и҆ сто́ри и҆ та́мо таквò́зи закла́нїе ка́то и҆ прѣ́вѣнь 33.243.

ед.: закланїе 11.85*, закла́нїе 11.85б, 33.243.

заклинам *несв.* (6) *Заклинам, настоятелно моля някого да направи нещо.* заклѝна́мѝ те въ и҆́ме бж҃їе. да нѐ ꙗ҆ви́шь нѝ да ка́жешь нѣ́комꙋ̀ товà что ти̑ а҆́зь сто́ри̑. нѝ да и҆злѣ́зе товà ѿ тво́йте ꙋ҆стà

inslav

догдѐ съмь ѧ̑зь жи́вь 15.135б; а̑мѝ сегà закли́намъ те що сѐ е вьплъти́ль бѣ̑. да се мл҃ишь за ме́не грѣ̑шница 17.172б.

сег.: 1ед. закли́намъ 2.13б, 15.135б, 17.172б, 17.173, 37.276б, заклина̑ 17.168.

заклинам се *несв.* (4) *Заклевам се, давам клетва, заклинам се.* ви́дитѥ лѝ хр҃тїа́не ко́лъко е злò кле́тва. а̑мѝ и̑ ны́е да се чю́вамѐ ѿ кле́тва да се не закли́намѐ, да не па́дне на на̑ гнѣ̑вь бжїи 5.40; и̑ щѣ́ть да се закли́нать въ̀ този врѣ̑ме за безъ̀ работа, и̑ щѣ́ть да сѐ ѱꙋ̀вать, и̑ да сѝ зави́деть є̀ди́нь дрꙋ̀гымꙋ 18.180.

сег.: 1мн. се закли́name 5.40; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ закли́на 18.187, *3мн.* щѣ́ть да се закли́нать 18.180; *пов.: описат. 1мн.* да се закли́намѐ 5.40.

заклинание *ср.* (1) *Заклинание, уверение в истиността на нещо, клетва.* є̑лате и̑ вы́е кои̑то сте ꙋ̀пазиле кр҃ще́нїето сѝ чи́сто. та гò нѣ̑ стѐ о̀мрьси́ле сѣ̑ кꙋ̀рьво̀ръство и̑лѝ сѣ̑ пово̀дъство, и̑лѝ съсъ̀ ꙋ̀бїи́ство и̑лѝ съсъ̀ заклина́нїе на льжа̑ 18.202б.

ед.: заклина́нїе 18.202б.

заклъна *св.* (3) *Закълна; накарам някого да направи нещо, като го обвържа с клетва.* и̑ тїа́ катò и̑сцѣлѣ̀, и̑ зане́се сѣ̑тмꙋ̀ дамїа́нꙋ, г҃. ѩ̑ица и̑ закле́ го въ̀ и̑ме х҃во, да гы̀ ꙋ̀зме, и̑ є̑два̀ гы прїѐ 10.76б; а̑мѝ прьвѣ̑нь да тѐ закльнѝ въ̀ ба̑, да не прѣста́нешь, а̑мѝ да се мо́лишь за ме́не 17.168б.

аор.: 3ед. закле́ 2.13, 10.76б; *пов.: описат. 1ед.* да закльнѝ 17.168б.

заклъна се *св.* (12) **1.** *Закълна се, задължа се под клетва да казвам истината.* ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ̀ва чл҃кꙋ̀ дѐто ѿи́де та̑ марьтꙋ̀ри́са на льжа̑ прѣ̑ съ̀дь и̑ли прѣ̑ лю́дїе за сьсѣ̑дина своѐго злò, и̑ закльне́ се накриво токò да гò ѻ̑сѣ̀ди 18.198. **2.** *Закълна се, дам обещание под клетва да изпълня нещо.* а̑мѝ ми се закльнѝ да се не поме́тнешь, и̑ ца́ръ̀ мꙋ̀ се заклѐ 7.54; и̑ ца́рь ре̑. закле́хъ̀ ти се за земльнò ца́ръ̀ство да ти̑ дамь что̑ и̑ще́шь. а̑мѝ това̀ не да́ва̑ 7.54б.

сег.: 2ед. се закльне́шь 1.3б, *3ед.* закльне́ се 18.198, *1мн.* сѐ закльнемь 5.40-40б; *аор.: 1ед.* закле́хъ̀ се 7.54б, *3ед.* се заклѐ 7.54, закле́ се 10.78, съ заклѐ 10.78; *пов.: 2ед.* се закльни 1.3б, се закльнѝ 2.12б, 7.54, закльни́ се 10.78, *отриц. със съкр. инф. 2ед.* се (недѣ̑й) заклѐ 1.3б.

заключа *св.* (2) *Заключа, затворя под ключ.* и̑ бѣ́ше ѻ̑троко́вица м҃рїа въ̀ цр҃кви г҃ни сама̑ си заклю́чена 13.123б. // *Образно.* и̑ па́кь є̑ди́нь ст҃е́ць ре̑ за това. тїе́ и̑мать си́ла да заклю́четь н҃бе́то да нѐ пꙋ̀сне дѣ̀ждь ни̑какь по земли̑та си́чъ̀каа 18.186.

сег.: 3мн. заклю́четь 18.186; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* заклю́чена 13.123б.

заключит *от стб.* ꙁаключꙋнти *св.* (1) *Заключа, затворя някого под ключ.* и̑ чю̀ гла̑ чѐ ка́же. да сѐ прѣдадѐ та̀зи д҃ша въ̀ рьцѣ̀ тарьта́рови сьщомꙋ̀ а̑дꙋ̀ несы́томꙋ, и̑ да заклю́читъ̀ се въ̀ тьмници а̑довы, и̑ да сѐ мьчи до вто́раго пришьствїа моѐго 32.226б.

страд.: пов. описат. 3ед. да заклю́читъ̀ се 32.226б.

заколение *ср.* (1) *Заколение, заколване на жертвено животно, жертвоприношение.* и̑ па́кь пр҃рькь і̑саїа́ ка́же за х҃а. ꙗ̑ко ѡ̑въ̀че на заколѥнїе ве́де се 16.161.

ед.: заколѥнїе 16.161.

заколя *св.* (18) *Заколя; умъртвя с нож човек или животно, като му отрежа главата.* [за] защò (!) си така̀ ты̀ залю́биль нѥ́го. и̑ щѣ́ше да зако́лишь с҃на своѐго за нѥ́говь любо́вь и̑ то́и щѐ да тѐ възрасти̑, и̑ да ти̑ ꙋ̀мнѡ̑жѝ сѣ̑мето 11.85б; сьи̑ а̑рхг҃ль закла̀ и̑рода ца́ра дѐто бѣ́ше сѣ̑ прѣвъзне́сль, и̑ чи́нѣше сѣ̑ с (!) тьк̀мо ба̑ 11.94; сега̀ да сто́рѧть мои̑те бѡ̑гове и̑ да мѝ помо́гнать, а̑то̀ а̑то (!) а̑зь въ̀ то́изи ча̑ ꙋ̀трѣ нѥ́го да за́трїа ꙋ̀ ко́ито ча̑ и̑ то́и закла̀ мои̑те попоо́ве 21.210б; и̑ ра́лото съсѣ̑че намѣ̑сто дрьва̀. и̑ воло́вете

inslav

закла̀. и҆ свари̑ пшени́цата наѐднô със҆ воло́вете. и҆ сто́ри слꙋ́жба бг҃ꙋ 11.90; и҆ сто́ри и҆ та̑. дрꙋ́гы чер҆квища, катô и҆ прѣ́выте, и҆ закла̀ дрꙋ́гы ю҆н҆цы и҆ ѡ҆вны̀ 33.243.

сег.: 2ед. заколи́шь 38.290б, *3ед.* зако́ли 11.85б, *3мн.* зако́леть 16.161; *аор.: 3ед.* закла̀ 11.85б, 11.88, 11.90, 11.94, 21.210б, 33.242б, 33.243, *3мн.* закла́ха 2.13б; *бъд. в мин.: 2ед.* щѣ́ше да зако́лишь 11.85б[2]; *пов.: 2ед.* заколѝ 11.85, *описат. 2ед.* да зако́лишь 11.85б; *усл.: 1ед.* закла́ль бы̑ 11.86б, закла́ль҆ бы̑ 33.242б; *прич.: мин. страд. мн.:* закла́ны 33.243.

закон *м.* (105) **1.** *Закон; система от нравствени и обредни правила, предписани от някое религиозно учение.* и҆ напи́са г҃ь, за́конь, и҆ да́де мѡ҆ѷсе̑ꙋ. да разꙋмѣ́емь и҆ ны́е ба̑ истѣ́н҆скиго 3.16б; а҆̀ коги̑ прѣсты́пате за́кон҆ бж҃ї́и, тогі́ва ме гри́жа ꙗ҆̀дѐ 20.208; и҆ кр҃ти́ха го и҆мето́ мꙋ а҆лѐ́ꙗ҆а и҆ ко́га̀ бы̑ е҆́мꙋ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ҆́чи кні́га и҆ на пи́смо. и҆ на цр҃ко́вныи за́конь 40.320б; и҆ катô е҆́дна̀ кѣ́ща кра́сна без҆ покрôвь, ни̑чтô нефе́ла ни̑ за щô така̀ е҆ и҆ хр҃тїа́н҆скаа вѣ́ра, а҆́ко не́ма за́конь и҆ работы хр҃тїа́н҆скы̑, ни за щô нѣ̀ е҆̀ 15.156; ные сме сега̀ хр҃тїа́не и҆ е҆ллин҆скы̑ законь ѡ҆ставихмѐ и҆ не мо́жѐ бы̑ по това̀ мѣ́сто 5.32; и҆ ре́коха нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́ч҆ки нарсѡ́ да вѣ́рꙋвать х҃а распе́таго. и҆ на́шь за́конь ѡ҆ста́виха и҆ бо́гѡве на́ши, и҆ чер҆квища ра́вны със҆ земла́та сто́риха 6.43. **2.** *Закон; установен ред, който трябва да се изпълнява безпрекословно в определен социален колектив; обичай, традиция, правило.* и҆ пове̑ѣ е҆пк҃пь да го̀ о҆блѣ́кꙋ вь ризи свѣ́тлы̑. и҆ бл҃вивь хлѣ́бь и҆ раство́ри го по за́конь ꙋ҆ ст҃еѝ ча́ши 37.280б; и҆ поради̑ то́изи за́конь посрѣ́щ҆нъха и҆ х҃а със҆ цвѣ́тоове мла́ды, и҆ дрьжа́ше сѣ́кыи на́ рꙋ́ка цвѣ́ть ѡ҆ врьба и҆лѝ ѡ҆ фи́никь 34.252; и҆ ѡста́ви си сам҆сѝ за́конь, да нѐ въкꙋ́си а҆́бькꙋ (!) догдѐ и҆ жи́вь бꙋ́де 14.130; защô ѡ҆прѣ́вѣнь и҆ма́ше е҆ди́нь за́кон҆. кога̀ щѣ́ше нѣ́кои чл҃кь да си̑ прости̑ ро́ба прѣ́вѣн҆го плѣ́снѣше. и҆ тога́зи го простѣ́ше 35.258б. **3.** *Закон; разпореждане на държавна власт, което регулира определени сфери в обществения живот.* повелѣ́вае за́конь, и҆ ка́же. а҆́ко нѣ́кои вди́гне рꙋ́ка прѣ̑ ц҃ра. да мꙋ̑ се ѡ҆сѣ́чѐ рꙋка́та 15.141б; и҆ раз҆гнѣва́ се тврѣ́дѣ на самари́те. и҆ ѡ҆ста́ви за́конь, да сѐ не събы́рать самаранѣ́не (!) на събо́рь, а҆̀ми̑ ѿ сич҆кы мѣ́ста да гы̑ и҆спѣ́ждать, и҆ да гы̑, не прие́мать 14.128б; те́ж҆ко ме́не раз҆гово́ро на ста́рсѡ̑ моа̀ защô, а҆́зь ѡ҆ка́йнь не и҆дô по за́конь на во́йска. дано ꙋ҆́мра̀ 39.314. **ветхи закон.** *Старият завет в Библията.* пи́ше на ве́т҆хы зако́нь. на кні́га чтô се зовѐ паралѝпо́мень 11.89; **закон христов.** *Християнската вяра, учението на Исус Христос.* тогива щьть да пла́чать тї́а дѐто не дрьжаха за́конь х҃вь щôто бѣ́ше зарьча́ль, та̑ рѣ̑ да лю́бишь своѐго съсѣ́дина катô себѣ̀ си̑ 18.197; и҆ да́де ста́рꙋю дѣ́щерь за мꙋ́жа бога́того оу҆ то́изи гра̑. и҆ да́де и҆̀ прикі́ю ко́л҆кото трѣбꙋ́ваше. и҆ вѣн҆ча́ше ю҆̀ по за́конь х҃вь 15.134б; **струвам нечий закон.** *Изпълнявам нечия воля; постъпвам според изискванията, заповедите на някого.* тогі́ва ще да и҆́мь продꙋ́ма праве́дны кадї́а дѐто сѣ́ди пра́во чѐ и҆́стинна ка́зꙋвах҆те ма че с҃ь̀ г҃ь бг҃ь. а҆̀ла̀ не стрꙋ́вах҆те мо́ата во́лꙗ. и҆ и҆́стинна се нари́чѣх҆те хр҃тїа́не, а҆̀ла̀ не стрꙋ́вах҆тѐ мо́ать за́конь щотô бѣ̀ зарьча́ль 18.205б.

ед.: за́конь 1.3б, 2.10б[2], 2.11, 2.14, 3.16б[2], 4.22б[3], 4.23б, 5.31б, 5.38б, 6.43, 6.45б, 6.46, 9.61, 9.75б[2], 11.87, 12.109, 12.112б, 12.113, 12.113б, 12.115б, 12.119, 13.124б, 14.126, 14.126б, 14.128б, 14.129б, 14.130, 15.132, 15.132б, 15.134б, 15.141б, 15.147б, 15.148б, 15.154, 15.155б, 15.156, 16.160б, 17.164б[2], 17.165б[2], 17.173, 18.177, 18.185, 18.197, 18.202, 18.202б, 18.204, 18.205, 18.205б, 20.208, 20.209б, 32.228б, 34.248, 34.248б, 34.251б, 34.252, 35.266, 36.268б, 36.269, 36.269б, 37.280б, 38.290, 38.291б,

inslav

38.294, 39.314, 40.320б, закóнь 4.23, 11.89, 15.131б, 33.234б, 33.240, 36.269, 38.290, 38.292[3], 38.293, 39.313, 40.320, законь 5.32, 17.165б, 18.200б, 33.247, 38.292, зáкон' 6.45, 8.55, 11.87, 15.134б, 17.173, 18.201б, 20.208, 35.258б, закон' 8.55б, 11.87, зáко[нь] 32.229б, зáкѡ 37.280б, *чл.* законать 21.210б.

законопрѣступен *прил.* (1) *Законопрестъпен, който нарушава закона и не спазва християнската традиция.* и҆ рéче сѝ самâ. ѿ тéж'ко мéне сы́ротои. дéто сьм' се събрáла със' мꙋ́жа закóнопрѣстꙋ́пна и҆ небг҃о боáзлива и҆ не щѣ́ше да поглéда на сребрóто, ѿ жáлость защô не гó е продáль зарадѝ любóвь ст҃мꙋ никóлꙋ 15.154.

ед.: *м.* закóнопрѣстꙋ́пна 15.154.

закрия се *св.* (1) *Закрия се; застана зад някаква преграда така, че да не се виждам; скрия се.* і҆ а҆гáра го, ѻ҆стáви пô є҆днà є҆лꙋ̀. и҆ закрѝ се да не глéда на дѣтéто съмрьтѣ́ мꙋ катô ще да ꙋ҆мре 11.85.

аор.: *3ед.* закрѝ се 11.85.

закхей *ЛИ* (1) *Закхей.* защò дѣ́ть мóи закхêи, когà щѣль да ꙋ҆мре, и҆ кáзаль ѻ҆ц҃ꙋ моéмꙋ сїмóнꙋ 4.23.

закхêи 4.23.

залисам се *св.* (1) *Залисам се, разсея вниманието си, заплесна се.* и҆ раскáꙗ се зóсима, кáкь не попи́та ѻ҆нѣ́зи, прпо҆бница какь и҆ бѣ́ше и҆́ме, и҆ скрьбѣ́ше кáкь се зали́са ѿ стрáхь, та заборáви 17.175.

аор.: *3ед.* се зали́са 17.175.

залог *м.* (3) *Залог; нещо ценно, което се дава като предплата за извършване на услуга.* и҆ рѐ. оу҆ тѣ́зи нóщь брáтїе видѣ́ а҆́зь нáсънѣ нѣ́кого а҆рхїерêа стáрца. и҆ рѐ ми. пшени́цꙋ сїю̀ да ѿвезѐте въ мирїиликїю. и҆ даде ми, г҃, жльти́цы зáлогъ 15.142б; ви́дѣхь ꙋ҆ тѣзи нощь є҆ди́нь млáдь вои́нь. и҆ рѐ ми тѣ́зи пшеница ѿвезѝ въ солꙋ́нь. и҆ дáде ми зáлогъ трѝ жльти́ци 9.69б.

ед.: зáлогъ 9.69б, 9.70, 15.142б.

залудо *нареч.* (17) *Залудо, без полза, напразно.* и҆ трꙋ́дь вашь что сê трꙋ́дыте да вы̀ бꙋ́де зáлꙋдо. и҆ землѧ̀та да вы̀ не дадѐ сѣ́мето 11.107б; и҆ моли́ се бꙋ̀ за си́ч'ки свѣ́ть. и҆ за мéне грѣ́шника, да ми не бѣ́де залꙋ́до щò хóди́ по тѣ́зи пꙋ́стынѧ 17.167б.

залꙋ́до 9.75б, 12.114, 31.215б, 31.216б, 31.220, 32.224б, 32.231, зáлꙋдо 11.103б, 11.107, 11.107б, 19.207б, 31.216, залꙋ́до 17.167б, 31.217б, 36.269б, зáлꙋдꙋ 17.174, залꙋ́до 39.314б.

залуду *вж.* **залудо**

залюбя *св.* (9) *Залюбя, започна да изпитвам любов към някого или нещо, обикна.* и҆ дáде го ї҆аковꙋ ѻ҆трóкꙋ своéмꙋ, и҆ ї҆лю дѣ́то е залю́бень ѿ нѥ́го 33.236; и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ тóйзи грáдь, нѝ роб'ство нѝ сѣ́чь. нѝ вóйска чю́жда да дóйде. рáди мâѳеа и҆збрáнника моéго дето го с'мь залю́би́ль 37.281; а҆̀мѝ щотô пи́шꙋть кнїгы чер'кóвны щê да гы̀ залю́бы. попоóве щê да почи́та на стáри лю́дїе щê да сѐ срáмѣ 18.187; а҆̀мѝ затовà и҆ бѣ̀ не щѣ̀ да влáда на ꙋ҆́мь чл҃кꙋ. а҆̀ми́ го ѻ҆стáви да бꙋ́де на своà вóлѧ. а҆̀ко щê добрô залю́би, а҆̀ко щѐ злò 38.282б.

сег.: *3ед.* залю́би 7.51, 38.282б, залю́бы 9.63; *форми от перф. тип:* *1ед.* с'мь залю́би́ль 37.281, *2ед.* сѝ залю́биль 11.85, си залю́биль 11.85; *бъд.:* *3ед.* щê да залю́бы 18.187; *пов.:* *описат.* *1мн.* да залю́бы̀ 38.294; *прич.:* *мин.* *страд.* *ед.:* *м.* залю́бень 33.236.

зам *нареч. и съюз* (30) **I.** *Нареч. Дотогава.* и҆ по҆мли́ се със'и́ч'ко (!) срѣ́це прѣ̀ сѣ́на и҆ пролѣи слѣ́зи, и҆ тогива лéгнѝ. и҆ помни себѣ̀ сѝ да не поми́слишь нѝкак'ва мрѣ́снаа работа. зáмь догдѐ ви напрѣ̂ нѣ̀ є҆ прѣвáрила сáбїа съмрѣ́тна 31.222б; чê катô мꙋ бѣ́ха рéкле, г҃, гóди́нь и҆ полóви́на да царꙋ́ва а҆н'тихрїсть. а҆̀мѝ г҃ь бѣ̀ скасѝ дни́те и҆ годи́ните. и҆ часовете, зáмь какь' би́ се оу҆пáзила и҆ ѿнéла д҃ша чл҃чьска 18.194. **II.** *Съюз.* **(оти) зам (зан) да. 1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* ѻ҆ти щьть да стáнать льжли́ви прр҃ци

inslav

и льжли́вы хрі́сты и знаме́нїа щь́ть да стрꙋ́вать, за́мь да и҆з҆ма́мѣть добры́те лю́дїе 18.191б; и ѿг҆нь с҆ве́де ѿ нбето. дн҃ь сто́ри на нощь, а҆ но́щь на дн҃ь. що̑ да дꙋ́маме мнѡ́го. токѡ̀ щѡ̀ помы́сли, а҆ то́и сто́ри. за́мь да гѡ̀ вѣ́рꙋвать 18.189; ѿблѣ́че се х҃с въ чрь́вена багреница, за̑нѣ̑ да покры́е голотѣ̑ а҆да́мꙋ прѣо́цꙋ 35.258б; дето е̑ ц҃рь нб҃ныи, а҆ то́и прїе̑ нищета о҆́ти, за̑нь да ѡ҆богати̑ сыома́сите что сѣ̑ ѿпа́дньле ѿ добры́те ра́боты 33.235. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; тъй че, та да.* тѝ да гѡ̀ ꙋ҆пра́вишь. и҆ ѡ҆пази́шь. и҆ нагле́дꙋвай. пакь тѝ ꙋ҆ дома̑ да́ гѡ̀ дове́дешь. за́мь да ти̑ сла́виме и҆́метѡ̑ твоѐ ст҃о́е ката̑ дн҃ь 39.313б; така̀ трѣ́бꙋва и҆ ны́е да чи́нимь. да сме̑ кро́т҆кы и҆ смѣ́рени и҆ мь́сть да нѐ дрьжимь. за́мь и҆ ны́е да ре́мь катѡ̑ дѣца́та о҆са́нна 34.249б.

за́мь 18.177, 18.179б, 18.180б, 18.185, 18.185б, 18.187б², 18.189, 18.190б, 18.191б, 18.194, 19.207б, 20.208, 20.209б, 31.222б², 32.224, 34.249б, 39.301, 39.301б, 39.302, 39.312, 39.313б, за̑нь 33.235, за̑нѣ̑ 35.258б, замь 39.295², за̑ 39.304б, 39.305, 39.318б.

заман *м.* (1) **у заман.** *По всяко време, всякога, винаги, заман.* и҆ прѣз҆ си́ч҆ки но́щи бдѣ́нїе и҆ мо́л҆ба чи́нꙗхꙋ. и҆ вь ꙋ҆́ста тѣх҆ны, сѐ ѱал҆мы̑ чьтѣ́ха ꙋ҆ замань. и҆ ни̑кога и҆злѣ́зе ѿ тѣх҆ны ꙋ҆ста, пра́зна дꙋ́ма и҆ли̑ ше́га̀ 17.164б.

ед.: замань 17.164б.

замаювам се *несв.* (1) *Замайвам се, изпадам в полусънно състояние, унасям се.* а҆́ми се мо́лю на гс҃д҆ство вы, не зама́ювайте се и҆ не дрѣмѣ́те. а҆́ми̑ послꙋ́шайте съси́ч҆ко (!) срце. да раз҆бере́те за ст҃го нико́лае 15.142б.

пов.: 2мн. зама́ювайте се 15.142б.

замая се *св.* (1) *Замая се, изненадам се силно, слисам се.* и҆ ста́рець катѡ̑ чю̑ ѿ женѣ́та си тїꙗ̑ дꙋ́ми, и҆ па̀кь катѡ̑ видѣ́ ковѐр҆ть. почю́ди се и҆ земаꙗ се, (!) и҆ стоа̀ за голѣ́мь ча̑, и҆ чю́дѣше се. и҆ разꙋ́мѣ̑ и҆ ꙋ҆сѣ́ти се о҆́ти е чюдо нѣ́кое сто́рено ѿ ст҃го нико́лае 15.154б.

аор.: 3ед. земаꙗ се (!) 15.154б.

замина *св.* (1) *Замина; мина покрай нещо, без да спра; подмина.* защо а҆враа̑. сѣдѣ́ше прѣ̑ кѣ́щныте вра́та денїе̑, та̑ бы̑ гледа́ль на дрꙋ́мь и҆́де ли нѣ́кои пѣ́те̑, да мꙋ̀ не зами́не кѣ́щата догдѐ го не почьтѐ и҆ погꙋ́сти 31.221.

сег.: 3ед. зами́не 31.221.

заминувам *несв.* (1) *Заминавам, отминавам някого или нещо, подминавам.* мо́и гс҃ди́не. мл҃ꙗ ва́ша мл҃ть, недѣ́ите заминꙋ́ва мо́и до́мь. а҆́ми се врьнѣ́те та си̑ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣн҆ка 31.221б.

пов.: отриц. със съкр. инф. 2мн. (недѣ́ите) заминꙋ́ва 31.221б.

замисля се *св.* (4) *Замисля се; почна да мисля върху нещо, унеса се в мисли.* товà катѡ̑ чю̑ є҆вла́вїе, прѣвра́ти си̑ ꙋ҆мѣ́ть и҆ зами́сли се, ка́к҆ бы̑ была̀ та̀зи ра́бота 15.145; а҆́ми ти̑ нѥ́ꙗ и҆щь да ми̑ ю̑ продаде́шь. и҆ ца̀р҆ се замы́сли, и҆ ре̑. и҆ма́м҆ ли а҆́зь пола́та в҆ ра́и 7.54.

аор.: 3ед. се замы́сли 7.54, замы́сли се 9.65, замысли се 13.121, зами́сли се 15.145.

заморен *прич.* (1) *Заморен, измъчен до краен предел от нещо, обезсилен.* да́ли̑ (!) на во́йска заги́наль и҆ли̑ (!) ѿ ѕвѣ́рѡве и҆зедѣ́нь. и҆ли̑ (!) ѿ са́бїа посѣ̑н҆. и҆ли̑ ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе заморе́н҆ си 39.314.

мин. страд. ед.: м. заморе́н҆ 39.314.

замрача *св.* (1) *Прен. Залича, направя нещо да се забрави, премахна.* и҆ азе са кльна̀ ꙋ҆ ме́не и҆ ꙋ҆ мои̑ а҆́гг҃лы, и҆ ꙋ҆ си́ла моа̀. токѡ̀ да са̀ бѣ́ше. пока́ꙗла прѣ̑ смрь́ть си, а҆. годи́на, та̑ бы̑ си́ч҆ките и҆ грѣ́хоове замрачи́ль, щото е̑ сто́рила прѣ̑ ме́не, та̑ би̑ прїе́ла ѡ҆ставлѥ́нїе и҆ проще́нїе ѿ ме́не 32.226.

усл.: 1ед. бы̑ замрачи́ль 32.226.

замътювам *несв.* (1) *Замътвам, разбърквам утаена течност, размът-*

inslav.

вам. съи а҃рх҃ггль замътюваше водѣта въ і҆ер҃лимь на ѡвчи кꙋпѣль на сѣкаа годи́на и҆ и҆сцѣлꙗ́ваше бо́л'ны 11.94б.

имперф.: 3ед. замътюваше 11.94б.

зан *вж.* **зам**

занаят *м.* (1) *Занаят; професия, умение, свързани предимно с ръчен труд.* а҆́ко ли ще́шь да навїеш' на неха́р'ство, а҆ ты̀ работы̀ ѿ что̑ зна́ешь ма́ло мнѡ́го ѿ зана́ꙗть. и҆ прочи́тай и҆ м҃ли́ се че́сто 19.208.

ед.: зана́ꙗть 19.208.

занеса *св.* (44) **1.** *Занеса, отнеса нещо на определено място.* и҆ повелѣ̀ да гы̀ занесꙋ́ть въ цр҃квата, гдѣ̀то ю̀ дрьжѝ вели́кыи нико́лае 15.149; и҆ є҆двѣ̀ зане́соха тело́то бж҃і́емꙋ чл҃кꙋ до цр҃ква ст҃го вонифо́н'та и҆ положи́ха го въ ков'чегь зла́ть 40.324; и҆ когà зане́се варивото на жьтва́рете, бѣ́ше є҆дна́кь то́пло 11.94; и҆ на є҆ди́нь пра́ѕникь зане́се оу҆ цр҃ква да́рь бг҃ 3.17. **2.** *Откарам, отведа някого или нещо на определено място, отнеса.* и҆ като мѐ зане́соха по̑ н҃бе́то. ви́дѣ та́мо мнѡ́го чѐ пѣ́аха със' великь гла̑ 11.103б; и҆ пàкь въспомени̇̀ сыромáха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь. и҆ нѣли̇̀ зане́сень бы̑ въ ло́но а҆враа́мово 12.118; и҆ занесе го ꙋ҆ вавѵ҃лонь ꙋ҆ ѿн'зи трапь при лѣвѡвете 11.94; нѣ̑ бж҃ї́е пове́лїемь ꙋ҆да́ри голѣ́ма бꙋ́ра и҆ зане́се кора́бьть до ри́мь гра́дь и҆ и҆злѣ́зе и҆з' кора́бь и҆ ре́че жи́вь г҃ь бг҃ мои̇̀ 40.321б. // *Отнеса, грабна някого, отвлека.* и҆ по́скорꙋ на́прасно дои̇дѐ лѣ́вь и҆ зане́се дѣте́ мꙋ и҆ ѡ҆брь́на се па́кь наза́ды на ѡ҆нова̀. и҆ по́скорꙋ пàкь доидѐ влѣ́кь и҆ зане́се и҆ дрꙋ́гото 5.32б. // *Образно.* чю́вай се твръ́дѣ ѿ чю́жда жена̑, и҆ли̇̀ дъщера̑. и҆ли̇̀ роби́нꙗ. гле́дай да сѐ не и҆з'ма́мишь, и҆ да тѐ за́несе оу҆́мь твои̇̀ къ́к' нꙗ. чю́вай се, да сѐ не ѿпле́снешь съсь оу҆́мьть, во́вь хꙋ́бость и҆ въ добро̀ ѡ҆бра́зїе 1.6б.

сег.: 3ед. за́несе 1.6б, занесѐ 6.44, *3мн.* занесъ́ть 15.141б, занесꙋ́ть 15.149, 37.278, 37.279; *аор.: 3ед.* зане́се 3.17, 4.25, 5.32б[2], 10.76б, 11.94, 13.123, 14.129б, 40.321б, занесе 11.89, 11.94, *3мн.* занесоха 2.15, 4.25б, 5.35б, 7.53б, 9.71б, 9.72, зане́соха 5.32б, 11.103, 40.324, зане́соше 11.97, 15.155, 33.238, 33.244[3], занесоше 33.244б; *форма от перф. тип: 1ед.* съмь занесль 6.44; *пов.: 2ед.* занесѝ 11.93б, 15.154, зане́си 39.312, *2мн.* зане́сте 11.99, занесѣ́те 15.151б, *описат. 2ед.* да занесешь 6.44, *2мн.* да занесете 15.149; *прич.: мин. страд. ед.: м.* зане́сень 12.118, занесе́нь 12.118, *ж.* занесе́на 12.118.

занесувам *несв.* (2) *Занасям, нося на определено място, отнасям.* а҆̀ дн҃е́ска се ꙗ҆́вѝ и҆ видѣ́ се заради̇̀ това̀ си́ч'ка тварь бж҃ї́а что ѐ сториль бг҃ за́несꙋвать да́рь и҆ поклонѣ̑ бг҃ 33.235б; и҆ оу҆зи́маше го ѿцѣ̑ мꙋ на сѣ́ка годи́на и҆ зане́сꙋваше го оу҆ цр҃квата ст҃мꙋ а҆́рх҃ггл и҆ мл҃ꙗше а҆́рх҃ггла михаи́ла да́ мꙋ и҆сцѣли̇̀ о҆́трочето 11.95б.

сег.: 3мн. за́несꙋвать 33.235б; *имперф.: 3ед.* зане́сꙋваше 11.95б.

заносям *несв.* (3) *Занасям, отнасям нещо на определено място.* све́ са трꙋ́ди и҆ млѣ́вы да сѐ ѡ҆болѣ́ри, а҆̀ ѿ болѣ́р'ство тѣ́кьмо си̑ ѡ҆мрьсѣ́ва д҃шѣ́та, а҆̀ на о҆́н'зи свѣ́ть що̑ зано́си. си́ч'ко мꙋ не со́сꙋва, а҆̀ ѿ несы́т'ство тьк'мо є҆ди́нь смра́' на дш҃ьта си̑ що̀ доби́ва 31.215б; и҆ ка́же мꙋ м҃лти́ (!) се гп҃ди́не, гдѣ̀то зано́сишь тїа̀ стлѣ́пове кꙋпе́нныи. прїи́ми и҆ моа́ть стлѣ́пь със ѿкꙋ̑ и҆ зане́си го та́мо на ѡ҆́н'зи хра̑ 39.312.

сег.: 2ед. зано́сишь 39.312, *3ед.* зано́си 31.215б, заноси 31.215б.

заоблача се *св.* (1) *Само 3ед. Заоблачи се, започне да става облачно (за време).* є҆́то̑ де сѣ̑ заѡ҆́бла́чи твръ́дѣ, и҆ ст[о]ры се гро̑ и҆ млѣ́нїе вели́ко. и҆ гла̑ се чю̑ ѿ н҃бето. и҆ каже. не бо́й се геѡр'гїе 39.299б.

безл.: аор. 3ед. сѣ̑ заѡ҆́бла́чи 39.299б.

запад *м.* (10) *Запад, една от посоките на света.* като̑ є҆́дна̀ млънїа кога́то се ви́ди ѿ и҆́стока до запада как'ь є҆ ты́й

inslav

ще да бѣде пришьствїе сн҃а чл҃чьскаго 18.195б; и҆ прозо́р'ци на и҆́стокь да сто́ри, защо̑ да свѣ́ти, да ѐ ви́дѣло. а҆ врата̀ ѿ за́падь да ѹ҆лѣ́зѹва. и҆ да ѐ ѿпрѣ́де мѣ́сто широ́ко и҆ прили́чно 7.52; землѧ̀ си́ч'ка на трѝ дѣ́лѡве є҆ раздѣлѥ́на. на и҆́стокь, и҆ за́падь, и҆ на ли́вѹ. и҆ ли́ва сѐ зовѐ, на полѹ́дн҃е 15.142б.

ед.: за́падь 7.52, 11.86, 15.142б, 18.193², 33.241б, за́па́дь 18.193, западь 18.193, запада 18.195б, за́пада 18.196.

западен *прил.* (5) *Западен, който се намира на запад по отношение на нещо.* и҆ ѿи҆дѐ съ̑ голѣ́ма грѣ́дынѧ, и҆ прѣвъзне́сень. и҆ дойде до запа́днѹ стра́нѹ до а҆ѳи́на. и҆ ѹ҆лѣ́зе ѹ҆ гра́дь съ̑ гнѣ́въ 36.268б; и҆ заве́де ма бли́зо тѣ́зи, рѣ́ка̑ фисо́нь дѐто течѐ ѿ за́падна страна̀ въ гра́дь 32.228б.

ед.: *ж.* за́паднѣ̑ 14.127, западна 32.227б, за́падна 32.228б, 32.231б, запа́днѹ 36.268б.

запален *прич.* (2) *Като прил. Запален; който гори, за да свети.* и҆ пои҆до́ше и҆ тїе и҆ като сѐ приближи́ха при тѣ́хь. и҆ видѣ́ха о҆тро́че кра́сно чѐ слѣ́зе ѿ н҃бето, и҆ дрьжи въ рѹ́цѣте си запа́лена свѣ́щь 37.276.

мин. страд. ед.: *ж.* запа́лена 37.276; *мн.:* запа́лени 13.123.

запаля *св.* (16) **1.** *Запаля, направя нещо да гори.* и҆ ѿ лозѝ сѹ́хи прь́ч'кы ѿго́ре натѹ́рѣйте мнѡ́го, и҆ запалѣ̀те ѿг'нь. и҆ а҆ко го̀ нѣ́ко́й ѿнѥ́ма, а҆̀ вы́е и҆ нѥ́го на ѿг'нь тѹ́рѣте 37.277б. // *Подпаля, причиня пожар.* а҆̀мѝ зави́стлывѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿстѣ́па̑ ѿ нѥ́го и҆ прихо́деть къ бг҃ѹ. сто́ри да повди́гнь ѿг'нь и҆ запалѝ и҆ро́вь дѡ́мь 36.272; и҆ запали́ ще пола́та твоа̀, и҆ си́ч'кы гра́' тво́й 37.276. **2.** *Запаля; направя нещо да гори, за да свети.* и҆ дїа́воль бѣ́ше го насто́риль, да крадѐ свѣщи́те. защо̑ ко́и хр҃тїа́нинь донесѣ́ше свѣ́щь и҆ запа́лѣше, а҆̀ то́и ю҆̀ ѹ҆гасѣ́ше 9.74; и҆ тога́зи принѐсе нѣ́кои хр҃тїа́нинь двѣ̀ лам'ба́ды хѹ́бавы и҆ голѣ́мы, и҆ запа́ли гы прѣ̑ о҆бра́зьть ст҃мѹ̀ дими́трїю 9.74; и҆ ѡ҆н'зи мом'кь ѿ голѣ́мь стра́ заспа̀ль насрѣ́ цр҃квата, и҆ нау́рѣ ста́нѣ̑ кан'ди́ло въжѥга́тель, да запа́ли кан'ди́лата ѹ҆ цр҃квѹ̀ 11.101б. **3.** *Запаля; направя огън в нещо, за да се нагорещи.* и҆ раз'бра̀ ца̀рь и҆ раз'гнѣва́ се. и҆ рѣ̑ на́ слѹ́гыте. да запа́лите по́тврьдѣ пе́щѣ̑ до се́д'мь пѣ́ти. и҆ тога́зи да тѹ́рите трѝте ѿтроци ѹ҆ пещѧ̑ 11.92.

сег.: 1ед. запа́ле 39.309б, *3ед.* за́пали 11.101б, запа́ли 11.101б; *имперф.: 3ед.* запа́лѣше 9.74; *аор.: 3ед.* запа́ли 9.74², 11.82², запалѝ 36.272, *3мн.* запалиха 2.12, запа́лиха 12.116б, запа́лише 15.152б, 37.278; *бъд.: 3ед.* запали́ ще 37.276; *пов.: 2мн.* запалѐте 2.12, запалѣ̀те 37.277б, *описат. 2мн.* да запа́лите 11.92.

запаля се *св.* (7) *Запаля се, започна да горя, обхване ме пламък.* и҆ повелѣ̀ да присы́пѹть жера́дьта и҆з'о҆́колѹ, да сѐ запа́ли хра́стїето 37.278б; и҆ коги́ се нѣ̑що запа́ли, та сѐ вди́гне пла́мень ѹ҆ виси́нѹ 31.220.

сег.: 3ед. запа́ли се 31.215б, се запа́ли 31.220, сѐ запа́ли 37.278б; *аор.: 3ед.* запа́ли се 9.72, 11.89, се запа́ли 9.72б, 31.222.

запечатя *св.* (3) **1.** *Запечатя; сложа печат върху нещо, за да стои затворено.* и҆ доне́соха ка́ми́кь голѣ́мь, и҆ о҆ста́виха го на ѹ҆стїето на о҆́н'зи тра́пь. и҆ запеча́тиха със' печа̀ть ца́р'скыи о҆́н'зи тра́пь 11.93. **2.** *Запечатя; затворя нещо здраво, така че да не може да бъде отворено.* и҆ повелѣ̀ да напра́вать ков'че́гь желѣ́знь, и҆ да вълѡ́жеть въ нѥ́го тѣ́лото а҆́плово. и҆ със' о҆ло́во го запе́чати 37.279б.

аор.: 3ед. запе́чати 37.279б, *3мн.* запеча́тиха 11.93².

запея *св.* (1) *Запея,почна да пея.* възмѝ є҆ѵ҆лїе, и҆ дв҃двь ѱал'ты́рь и҆ събе́ры бра́тїа мнѡ́го и҆ по́йдѝ на въсто́чна стра́на пола́тыте, и҆ запѣ́и, а҆ллїлѹ́иа 37.280.

пов.: 2ед. запѣ́и 37.280.

запирам *несв.* (2) **1.** *Запирам; затварям, задържам някого някъде.* и҆ оу́зе́ха

inslav

ст҃го слꙋ́гы ца́ревы, и҆ заве́доха го въ тьмницꙋ̀. и҆ нѣ̀ въ събо́рнꙋ тьмни́цꙋ гдѣ̀то̑ запи́рать си́чˀки лю́ди а҆̀ми̑ на мѣ́сто гро́зно и҆ тѣ̀мно 9.64. **2.** *Запирам, преча на някого да се движи, спирам.* и҆ да разˀвали̑ на вра̀ждьта срѣ́днѧта стѣна̀ что̑ ны̑ запираше да не̑ ходи̑ на н҃бето и҆ да смѣ́си, нб҃ныте а҆́гг҃лы съсˀ земльны́те чл҃ци 33.240б.

сег.: 3мн. запи́рать 9.64; *имперф.: 3ед.* запираше 33.240б.

запиша *св.* (3) *Запиша; отбележа нещо в писмен вид, за да не се забрави.* и҆ ꙋ҆зѐ г҃ь ѿ нѥ́го а҆равꙋ́на, і҃, гро́ша. и҆ запи́саха що̑ трѣ́бꙋе. и҆ тога́зи х҃с заве́де ѳома̑ и҆ прѣда́де го ѿномꙋ́зи кꙋпˀцꙋ̀ а҆ввáнꙋ 7.49б; та̑ ви́жѣ сега̀ ка́кь є҆̀ запи́сано тꙋ́ка на́пра̑ прѣдѝ ꙋ҆́мрѣтїе. догдѐ до́йде и҆ та́зи д҃ша щото́ ꙗ сѝ ѡ҆кривѝла та́мь 32.226б.

аор.: 3мн. запи́саха 7.49б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* запи́сано 32.226б; *мн.:* запи́саны 11.82б.

заплача *св.* (4) *Заплача; започна да плача, да проливам сълзи.* и҆ просльзи се заплака и҆ ре҃. г҃и бе҃ мо́й мл҃тиве що̀ и҆зˀбавлѧшь ѿ скрѣ̀бь дето сѐ на те́бе надѣе 5.34; и҆ тога́зи погле́да на н҃бо и҆ запла́ка и҆ ре҃, бе҃ по̀мл҃ꙋй ме. и҆ тѝ ст҃ыи козма и҆ дамїа́не помозѣ̀те мѝ 10.78.

аор.: 1ед. запла́ка̀ 17.171, *3ед.* заплака 5.34, запла́ка 10.78, *3мн.* запла́каха 32.230.

заплета *св.* (1) *Обвия едно нещо с друго, обхвана здраво, заплета.* и҆ плѡвˀците сѝ заплетоха рꙋцѣ́те съсˀ ко҃лѣнѣтѣ. и҆ пла́чѣха и҆ скꙋбѣ́ха се, и ѿ зи́ма не ꙋ҆сѣ́щаха се. и҆ таквóзи се на море́то сто́ри 12.117.

аор.: 3мн. заплетоха 12.117.

заплъзя *св.* (1) *Запълзя, почна да се движа напред пълзешком.* и҆ то́ꙗ ча҃ и҆спльзѣ̀ и҆з нѥ́а зьмїа̀ голѣ́ма, и҆ запльзѣ̀ по̑ стльпˀть, и҆ ѿста́ви сѝ глава́та на стльбата 2.13б.

аор.: 3ед. запльзѣ̀ 2.13б.

заплювам *несв.* (2) *Заплювам; плюя върху някого в знак на презрение, осъждане.* и҆ въспомени̑ стр҃ти сп҃совы, колˀко прѣтрьпѣ̀ заради̑ на҃. є҆дны̑ го наре́коха самара́нина, и҆ лъжа пр҃рка, и҆ бѣ̀сь и҆́ма ꙋ҆ се́бѣ си̑. и҆ винопїе́ць. и҆ заплю́ваха го, и҆ ꙋ҆дариха го с плесни́ца 12.119.

имперф.: 3мн. заплю́ваха 12.119; *прич.: мин. страд. ед.: м.* заплювань 35.258б.

заплюване *ср.* (1) *Заплюване, плюене в израз на презрение.* и҆ като̑ същѝ чл҃кь си́чˀко пльтьско прѣтрьпѣ̀ хꙋ́ла, и҆ ѱꙋ́ване и҆ заплю́ване, и҆ и҆спьжда́не, и҆ напоко́нь и҆ сьмрѣ̀ть 38.285.

ед.: заплю́ване 38.285.

заплюте (!) *вж.* **заплютие**

заплютие *ср.* (1) *Заплювка, заплюване в израз на презрение.* и҆ а҆́зь заради̑ тебѣ̀... въпльти́хˀ се. и҆ бы́хь чл҃кь и҆ тебѣ̀ ради̑ смѣри́хˀ се, и҆ хꙋ́ла прїехь, и҆ заꙋ҆́шенїе, и҆ заплю̑ те (!), и҆ напоко́нь. и҆ распе́тїе и҆ погребе́нїе 35.265.

ед.: заплю̑ те (!) 35.265.

заплюя *св.* (2) *Заплюя; почна да плюя върху някого, за да изразя презрение, осъждане.* а҆̀ то́го ѿклевета́ха като̑ льстника дѐто мꙋ а҆́гг҃ле пѣю́ть. а҆̀ того заплю́ха безако́нїи ꙋ҆ста̀ 35.258б; вче́ра ꙋ҆ка́рань и҆ заплю́ень. и҆ заꙋ҆́шень ѿ плесни́ца. и҆ ꙋ҆ра́нѥнь. а҆́ д҃не́ска се просла́вла 35.258.

аор.: 3мн. заплю́ха 35.258б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* заплю́ень 35.258.

заповня *св.* (2) *Запомня; запазя в паметта си нещо чуто, видяно или преживяно.* а҆̀ми̑ като̑ чю́хˀме̑, така̀ трѣ́бꙋва и҆ да слꙋ́шаме̑, и҆ да запо́вныме̑ мн҃їето на ст҃ы́хь (!) 9.75; и҆ такˀвˀзи гла́дь дрꙋ́гощь нѣ̀ є҆ бы́ль, ни̑ти̑ нѣ́кои ѿ та́мошнїи чл҃ци запо́вниль така̀ да є҆ было̑ 9.69б.

сег.: 1мн. запо́вныме̑ 9.75; *форма от перф. тип: 3ед.* запо́вниль 9.69б.

заповня се *св.* (1) *Само мн. Запомним се, запазим спомен един за друг дълго*

inslav

време. не знаꙗха ѐди́нь дрꙋ́гы че са̑ бра́тїа, ѻ҃ти бѣ́ха є҃днѡ̀ оу҃ едного̀ чл҃ка. а̑ дрꙋ́го оу҃ дрꙋ́гыго и҆ не видѣ́ха се на́скоро да се заповнѭ́ть 5.33б.

сег.: 3мн. се заповнѭ́ть 5.33б.

заповѣд *ж.* и *м.* (32) **1.** *Заповед; разпореждане, което трябва да се изпълни задължително; повеля.* ѿхо́ждамѐ със҆ повѣлѣ́нїе и҆ за́повѣ̑ цр҃евꙋ̀ въ фригїю, да сто́риме ми́рь със҆ таифали защѡ̀ си сторише междꙋ̀ себѣ̀ си̑ цара 15.143; и҆ заповѣ́да ми да гы̑ ѻ҃ста́влю, чѐ щѐ да гы̑ прѣдадѐ на а҆гарѣн҆скы рꙋ́цѣ. затова̀ и҆ а҃зь послꙋ́ша́ нѥ́говь заповѣдь, и҆ и҆злѣ́зохь. и҆ ѿхо́ждаа̑ гдѣ̀ ми бꙋ́де повелѣ́но 9.75. **2.** *Заповед, религиозно-нравствена препоръка.* а̑ се́дма е заповѣ́дь бж҃їа. щотѡ̀ да не оу҃краднешь чю́ждо нѣ́що нѣ́кога… ѻ҆смата е заповѣ́дь бж҃їа, детѡ̀ да не мар҆тꙋ́ри́сашь лѣ́жно 1.7; затова̀ и҆ ны́е смѐ длѣ́жны да съвръ́шимь за́повѣ́дь х҃ва. и҆ да и҆́маме бра́то_лю́бїе съ сѣ́кыго хр҃тїа́нина. и҆ да и҆́маме възрѣ̑жа́нїе ѿ мнѡ́го ꙗ҆стїе, и҆ пи́тїе, и҆ ѿ си́ч҆ко злѡ̀ 13.125б.

ед.: заповѣ́дь 1.7, 8.55, 32.229, 38.284, 38.284б, заповѣдь 1.7, 9.75, 11.105, 15.131б, 33.234б², 35.258, за́повѣдь 1.7б, 10.79, 11.107, 16.157, 20.209б, 31.218, 33.233, 33.234б, 33.246², за́повѣ̑ 3.16, 6.47, 15.143, за́повѣ̑дь 13.125б, 15.132б, заповѣ̑ 32.223, заповѣ́дь 32.229, 38.284, 38.284б, заповѣ̑ 38.285, 39.319, заповѣ́дь 39.308б; *мн.:* за́повѣды 1.8.

заповѣдам *св.* (25) *Заповядам; издам нареждане, което трябва задължително да се изпълни; разпоредя.* и҆ бл҃жены са́ва рѣ̑. вижь̑ чт҃ныи ѻ҃ч҃е. дето ѐ проразꙋ́мны̑ бꙋ̑ на си́ч҆ко добрѡ̀. ка́кь и҆́ще да мѐ сп҃и. [и҆ н]астави ме та̑ дойдѡ́ на твои́те ст҃ы̑ рꙋ́цѣ. и҆ сега̀ что ми̑ заповѣ́дашь да чи́ню това̀ щѣ̑ чи́ны̑ 14.126б; и҆ заповѣ́да ми да гы̑ ѻ҃ста́влю, чѐ щѐ да гы̑ прѣдадѐ на а҆гарѣн҆скы рꙋ́цѣ. затова̀ и҆ а҃зь послꙋ́ша́ нѥ́говь заповѣдь 9.75.

сег.: 1ед. заповѣ́да̑ 31.218, *2ед.* заповѣ́дашь 14.126б, *3ед.* заповѣ́да 15.131б, 33.243; *имперф.: 3ед.* заповѣ́даше 2.12б; *аор.: 1ед.* заповѣда̑ 15.144б, *3ед.* заповѣда 3.18б, 9.73б, 9.74б, 9.75, 36.273б, заповѣда̀ 9.73, заповѣда 14.129б, 16.158б, 33.236б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше заповѣ́даль 6.48б, 10.77, бѣ́ше заповѣда́ль 37.274б; *форми от перф. тип: 1ед.* с҆мь заповѣ́даль 12.155б, *3ед.* ѐ заповѣ́даль 3.16, ѐ заповѣ́дала 17.175б, заповѣ́даль 37.278; *бъд.: 3ед.* щѐ заповѣ́да 33.243; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* заповѣдано 16.159б, заповѣ́дано 17.167б.

заповѣдувам *несв.* (3) *Заповядвам; давам нареждане или препоръка, които трябва задължително да се изпълняват.* ре́че ѐмꙋ̀ і҆ѡа́ннь заповѣдꙋ́вам҆ ти въ и҆́ме і҆с҃а х҃а назара́нина. да нѐ живи́шь векѥ̀ на това̀ мѣ́сто 6.43; защѡ̀ а҆ко чюеме чтѡ̀ ка́зꙋвать кни҃гыте, а̑ не дрьжиме. мꙋ́ка и҆мамe на д҃шьта си̑. катѡ̀ и҆ г҃ь заповѣдꙋ́ва въ ст҃о́е є҆вл҃їе. ко́и зна́е чтѡ̀ е волꙗ б҃жїа, и҆ нѥ чи́ни, мнѡ́го ще мꙋ́ка да и҆́ма на д҃шьта си̑ 15.155б.

сег.: 1ед. заповѣдꙋ́вам҆ 6.43, *3ед.* заповѣдꙋ́ва 9.61, заповѣдꙋ́ва 15.155б.

запойство *ср.* (1) *Запиване, периодично продължително пиянство, запой.* а̑ ст҃ы̑ же а҆́гг҃лы бж҃їи… та̑ това̀ си́ч҆ко ка́зꙋваха сѣ̑ голѣ́ма гри́жа. давно́ се бих҆ме ѻ҃ста́виле бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ѿ това̀ злѡ̀е винѡ̀_пїи́ство и҆ запо́иство 20.209б.

ед.: запо́иство 20.209б.

запостя *св.* (1) *Запостя, започна да постя.* и҆ проми́наха се дни̑ мнѡ́го, и҆ приближи́ се врѣ́ме да запо́стимѐ за вели́кы̑ по́сты 17.165.

сег.: 1мн. запо́стимѐ 17.165.

започе *от стб.* ѕапочѧти *св.* (9) *Започна, заловя се с някаква дейност, захвана се.* и҆ ст҃аа пе́т҆ка, ѿкатѡ̀ погре́бе роди́телѥ свои̑, ѿрѣди́ гы добрѣ̀. тога́зи започѐ по̑ и҆ мета́нїе и҆ бдѣ́нїе 8.55б; а̑ і҆ѡа́ннь прїѐ ꙋ҃ се́бѣ си̑ д҃хь ст҃ыи. и҆ тога́зи започѐ да ꙋ҃чи за вѣ́ра бж҃їа, и҆ не прѣста́нꙋваше прѣз҆ си́ч҆ки дни̑, и҆ ꙋ҃чаше 12.111.

аор.: 3ед. започѐ 8.55б, 9.74, 12.111, 17.169, 36.268, *3мн.* започе́ха 2.11; *плусквамперф.:*

inslav

3ед. бѣше започе́ль 34.251б; *форми от перф. тип: 2ед.* си започе́ла 17.171б, *1мн.* сме́ започе́ле 33.238.

започна *св.* (5) *Започна, захвана да правя нещо, начена.* рѣ̑ ца́рь. си́чъ̑ки ма́исторе на лѣ́тѣ започнꙋва̑, а̑ тѝ зи́ме ка́жешь да запо́чнешь 7.52; а̑мѝ да послꙋ́шате бл҃ве́нїи хр҃тїане. ѿ ко́е сло́во да запо́чна да вы̑ казꙋва̑ 18.177б.

сег.: 1ед. запо́чна 18.177б, *2ед.* запо́чнешь 7.52; *бъд.: 1ед.* щѝ да запо́чна 18.177б; *пов.: описат. 1ед.* да започнꙋ 7.52; *съкр. инф.:* (мо́гꙋ) започнѐ 7.52.

започнувам *несв.* (1) *Започвам, захващам да правя нещо.* рѣ̑ ца́рь. си́чъ̑ки ма́исторе на лѣ́тѣ започнꙋва̑, а̑ тѝ зи́ме ка́жешь да запо́чнешь 7.52.

сег.: 3мн. започнꙋва̑ 7.52.

запра *св.* (16) **1.** *Запра, попреча на нечие движение, спра.* и҆ станѣ̑ на дрꙋ́го мѣ́сто дѣ́то не бѣ́ше възмо́жно да промѝне ника́кь защо̑ бѣ́ше тѣ́сно мѣ́сто. и҆ запрѣ̑ мꙋ́лето да́ не промине 33.242; и҆ тога́зи нѣ́кого мрьтѣ́вцà и҆зне́сꙋваха да́ го погребꙋ́ть. и҆ запрѣ́ха ѻ҆́дрь а҆риста́рхови лю́дїе 36.273. **2.** *Прен. Спра, прекъсна.* а̑мѝ врàгь сѣ́щи дїа́воль… ви́ды как̑ сѐ ꙋ҆мнѡ́жꙋвать хр҃тїа́не. а̑ є҆лл̑ѝнцїи ма́л̑ко ѿста́нꙋвать. и҆ годѣ́ше да за́пре дꙋ́мыте ст҃мꙋ̑ димѝтрїю 9.63. **3.** *Запра, задържа някого някъде против волята му, затворя.* и҆ само́го зла̑уста і҆ѡ̑, є҆вдо́кїа ца́рїца и҆спѣ́ди, и҆ въ є҆рмен̑лїиска земла̑ го запрѣ̑ 21.210б; като̀ чю̀ ґїа̑ дꙋ́ми цр҃ца, ѿпꙋ́сти си́чъ̑ки є҆врѣ́е, и҆ ѿидо́ха сѝ. а̑то̀ запрѣ̑, того́зи і҆ꙋ́да. и҆ на оу҆́трѣ рѣ̑ цр҃ца. и҆ дове́доха го прѣ̑ нѥ́а̑ 4.23б.

сег.: 3ед. за́пре 9.63; *аор.: 3ед.* запрѣ̑ 4.23б, 21.210б, 33.242, *3мн.* запрѣ́ха 5.28б, 36.273; *форма от перф. тип: 3ед.* е запрѣ́ла 12.114; *прич.: мин. страд. ед.: м.* запрѣ́нь 1.3б, 1.5, 15.141б, 18.201б, 18.204, запрѣнь 18.203б; *мн.:* запрѣ́ни 15.146, 35.257б, 39.318.

запра се *св.* (2) **1.** *Запра се, престана да се движа, спра се.* ѿ чилѣ́че, и҆ ра́бе бж҃їи що живи́шь тꙋ́ка ꙋ҆ тѣ́зи пꙋ́стынꙗ, и҆ слꙋ́гꙋвашь и҆стинномꙋ̑ бꙋ̑, не бѣ́гаи, а҆ми сѐ запрѝ та мѐ поча́каи недосто́инаго 17.166. **2.** *Опра се, послужа като преграда пред някого или нещо.* и҆ па̀к̑ съ̀ а҆́гг҃лы, и҆ запи́саны… и҆ па̀кь ѿѣ̀ не ꙋ҆дрьжава нѝчто̀. нѝ врата̀. нѝ ѕидь, нѝ клю́чь, нѝ печать, нѝ дрꙋ́го таквѡ́зи нѣ́что̀ мо́же да и҆́м̑ се за́пре, и҆лѝ да гы̑ ꙋ҆дрьжѝ 11.83.

сег.: 3ед. се за́пре 11.83; *пов.: 2ед.* сѐ запрѝ 17.166.

запратя *св.* (2) **1.** *Запратя, отпратя някого някъде, захвърля.* г҃ь бг҃ь що є̀ въскрѣси́ль мрьтвы, то́и да тѐ прокльнѐ, и҆ да тѐ запра́ти вь мꙋ́ка вѣчна̀ и҆ вь ѿг҃нь нега́симь 4.25б. **2.** *Изпратя, пратя някого някъде с някаква цел.* не мо́жеш̑ мꙋ̑ нѝчто̀ сто́ри. ма́карь и҆ во́йска мнѡ̑го да пꙋ́стишь на нѥ́го, а̀ то́и ще запра́ти старе́шинꙋ на дїа́волите, и҆ пꙋсти́ ще бѣ́соове. та̑ щѣ́ть посмрадѝ и҆ тебѣ̀ и҆ войскѣ́та ти 37.276.

бъд.: 3ед. ще запра́ти 37.276; *пов.: описат. 3ед.* да запра́ти 4.25б.

запрѣтювам *несв.* (3) *Забранявам; не позволявам да се върши, да се прави нещо; запрещавам.* и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннь позна̀ че є̀ дїа́воль. и҆ рѣ̑ мꙋ̑. запрѣ́тюва̑ ти въ и҆́ме і҆ѵ̑ х҃вꙋ̑. да не и҆злѣ́зешь ѿ това̀ мѣ́сто 6.44; рѣ̑ и҆мь і҆ѡа́ннь. запрѣ́тюва̑ вы̑ въ и҆́ме распе́таго і҆с҃а х҃а. да и҆злѣ́зете ѿ това̀ мѣ́сто 6.46.

сег.: 1ед. запрѣ́тюва̑ 6.44, 6.46, запрѣ́тювам̑ 6.45б.

запрѣтя *св.* (1) *Забраня, не позволя нещо, запретя.* м҃лю̀ ти се матѳе̑ю, что сѝ что̀ да сѝ ма́карь маге́сникь мака́рь вра̀чь мака́рь бг҃ь, и҆лѝ бж҃їи ꙋ҆ченикь. детѡ̀ нѣ́ сѝ и҆зго́рѣль ѿ тола́к̑зи ѿг҃нь. і҆ ѿпьдѝ ѿ ме́не тогѡ̀ва стра́шнаго змїа̀ ѿгнѥ́ниго, и҆ прости́ ми злѡ̀то, като мѐ и҆ прьвѣ́нь сторѝ та̑ прогледа̑. и҆ ма̑ѳе̑и

inslav

послꙋ́ша го. и̑ запрѣ́ти на ѿгнь. и̑ ꙋ̑гáсе 37.279.

аор.: Зед. запрѣ́ти 37.279.

запрѣщает *от стб.* ꙁапрѣщатн *несв.* (2) *Забранявам, не позволявам нещо, запрещавам.* и̑ а̑рхгглъ михаи́ль ꙗ̑ви се прѣ̑ нѥ́го. и̑ зарѣ́чи мꙋ и̑ рѣ̑. запрѣща́етъ ти гь бь дїа́воле. и̑ и̑сче́знь ѿта́мо дїа́воль 11.87.

сег.: Зед. запрѣща́етъ 11.87[2].

запрян *прич.* (5) *Като прил. Запрян, който е затворен някъде насила, задържан.* и̑ и̑зъ тьмни́ца запрѣ́ни людїе и̑зва́жда… и̑ длѣ́жни ѿкꙋ́пꙋва 7.53; и̑ затво́ри тріи̑те ѿнїа вла́стелѥ въ тьмни́цꙋ… и̑ прѣ́быше за́прѣни е̑днѣ̑ годи́на въ тьмни́цꙋ 15.145б; нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ́го на е̑дно́го е̑врѣ̑ина, и̑ досади́ло мꙋ се да лежѝ запрѣ́нь ꙋ̑ тьмни́ца ра́ди ѿнъзи голѣ̑ дльгь 6.48.

мин. страд. ед.: м. запрѣ́нь 6.48, запрѣ́нь 18.203, 18.205; *мн.:* за́прѣни 7.53, за́прѣни 15.145б.

запустѣя *св.* (1) *Запустея; стана пуст, безлюден.* сїѡ́нь що сѐ, зо́ве за черковата щото ѣ̑ въ і̑ерлимь. за нѥ́а ка́же прр҃кь і̑саїа дь́щи сїѡ́нова. какъ щѐ да запꙋстѣ́е въ врѣ́ме а̑нтихри́стово 18.178.

бъд.: Зед. щѐ да запꙋстѣ́е 18.178.

зарад *вж.* **заради**

заради *предл.* (275) **1.** *За означаване на причината, поради която се върши действието; заради, по причина на.* и̑ рѣ̑. да погрѣ́бете ст҃го дамїа́на бли́зꙋ при ст҃го ко́зма. защо̑, не ꙋ̑зѐ ꙗ̑ица́та заради̑ цѣна̑. а̑ми гы̑ е ꙋ̑зе́ль, заради̑ и̑́ме бж҃їе 10.77; и̑ и̑сповѣ́да на си́чкы̑ свѣ́ть спса̑ ха ка́кь ѐ и̑стинны̑ бь, и̑ заради̑ това̑ прїе́хь клю́чеве на нѥ́говаѧ ста цр҃ква 12.110б; зара́ди женѣ̑ а̑да́мь и̑зъ раи и̑спьдень бы̑. заради̑ женѣ̑ дѣ̑дь кроткы̑ прѣльще́нь бы. зара́ди женѣ̑ ꙋ̑рїѡ́ва, и̑ рѣ̑ на во́иската си̑ та го̑ ꙋ̑биха 21.210б; така̑ и̑ тои́зи чл҃кь дето прїема тѣло̑ хво, на своѐто ѿсквръ́нѥно и̑ (!) срце, о̑нъзи прѣда́де ха зара̑ди сребро̑ лю́бїе 35.266; и̑ мо́жеме що смѐ досега̑ зло̑ стрꙋ́вале, а̑то̑ ѿсега̑ зара̑ї това̑ зло̑, добро̑ да сто́риме 31.219; а̑ дрꙋ́ги се ка̑рать и̑ съдеть заради̑ се́лище̑, и̑ да́вать мито̑. та̑ не мо́жать да се ꙋ̑тькмѣть ко́и гдѐ да напра́ви къща 31.217; ты̑ дꙋ́маше лꙋка́вы̑ чл҃ове́че не лю́блѧ, и̑́манїе. а̑ ты̑ прѣ̑даде га заради̑ и̑манїе 35.257. **2.** *За означаване целта и предназначението на действието, за кого или в полза на какво се извършва то; заради, за.* та̑ не щѣ́ха ни̑ ꙗ̑стїе, ни̑ питїе, а̑ми̑ гладꙋ́ваха, и̑ жьдꙋ́ваха, и̑ те́глѧха зло̑ зара̑ї, ба̑, та си̑ ты̑ прово́диха дни̑те свои̑ 32.228; месо́то се нари́чѣ хс. о̑ти ꙋ̑мрѣ̑ та̑ па́кь о̑живѣ заради̑ на̑ да ны̑ ѿне́ме ѿ дїа́вола 18.195б; а̑ко ли̑ чи́нишь добро̑дѣ́тель заради̑ похва́ла ѿ чл҃ци. и̑ заради̑ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь ни̑какъ́во добро̑ 34.255; и̑ затова́ ти се мо́ли̑ да ме̑ послꙋ́шашь да́ ми даде́шь того́зи, мрьтьвъ́ца̑, дето ѐ заради̑ на̑ ꙋ̑мрѣ́ль 35.260; та пла́чаха непрѣста́нно за грѣ́хоовете си̑ потьпъ́каны и̑ и̑спьдены, и̑ го́лы на́ землю лѣ́гаха, гла́дны, и̑ жьдны заради̑ пра́вда 32.225б; и̑ недѣ́и потаи̑. что ты̑ е да́дено дарь ѿ ба̑ да се̑ ꙋ̑тврьде́ть нѥ́говыте лю́дїе съсъ́ тво́а наꙋ́ка. де̑то си е заради̑ тѣ̑ крѣ́вь своа и̑злїа́ль да гы̑ спасѐ ѿ прѣ́льсть 12.110б. **3.** *За посочване лицето или предмета, към който се отнася действието; за, относно.* и̑́ зѣ̑ да се чю́ди̑ и̑ да мы́слѧ да не бꙋ́де агг҃ль. това̑ а̑зь помы́сли̑. а̑ ѡнъзи ст҃ыи мꙋ́жь разꙋмѣ̑ що сь́мь помы́слилъ. и̑ ка́же ми, что̑ си помы́слилъ заради мене, ѿ дїаконе, и̑ би́ешъ се съсъ́ ꙋ̑мьтъ си̑. вѣрꙋ́ваи чѐ смь и̑ а̑зь чл҃кь ѿ прѣ̑сть и ѿ кры́вь 3.19б; и̑ пꙋсти̑ тріи̑те мꙋ́жїе де̑то ще́шь да гы̑ погꙋ́бишь… а̑ко ли̑ гы̑ не пꙋ́стишь. и̑ а̑зе щѣ сто́ри мл҃ба на ба̑ зара̑ї те́бе да се̑ лиши́шь ѿ живо́тъ́ть си̑ 15.147; видѣ

inslav

насѣнѣ ігꙋмéнь, ѐдúнь мꙋ́жь стоѝ… и рѐ ігꙋменꙋ, сегà тѐ из'горѣвâ, ѐко не доведéшь тꙋ́ка рáба бж҃ія сѵмéѡна… и събꙋ́ди се ігꙋмень и станѣ, и кáза на калꙋ̀ерете кáко е вúдѣль сѣнь стрáш'нь, заради̇̀ сѵмéѡна 2.12; и дв҃дь прр҃кь и пр҃ь. заради̇̀ дн҃éшныи дн҃ь бѣ́ше прозрѣ́ль. и рéче. ѝзь оу́сть млѧ̑ць и съсꙋ́щій съвръ́шиль ѥ́сѝ хвáлꙋ. сѝ рѣ̀ ѝз' съ̀щи ꙋ́ста̀ и ѝстин'скы̀ ѿ млáды дѣцà. та сѝ съвръши хвалàта ти 34.249. **заради да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* и пойде на н҃бо. ѻ̀ти̇̀, и защô. заради̇̀ да прослáви нашéто ѥ҃ство что̂ е плѣ́тьско 38.28б; тѣ́к'мо ѐдúнѣ̀ зáповѣдь мꙋ зарачà да ю̀ дрьжѝ. и товâ защò бы̀. заради̇̀ да знáе а҃дáмь, ѻ҃ти ѝма нѧ̑ нѥ́го бж҃ 33.24б; пазѝ се и ѿ своáта си женѣ̀. защó тї е дáль бж҃ жéнѣ̀ да рáжѧ̑шь дѣцâ, а̀ нѣ̀ зарáди да кꙋр'вишь 1.7б; пàкь д̑а не рѣ́шь лѣ́жна дꙋ́ма, нѣ̀коâ за свóй ръз'кь и трьгов'щина. зарáди да добїешь 1.7; **заради защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото.* а̀ дн҃éска се почéте и прослáви се. заради̇̀ защô прїѐ бж҃ тѣ́зи плѣ́ть чл҃чѣ́ска и затовá се почéте 38.285б; и да знáешь ѿнáзи цр҃ква довръ́ши се. заради̇̀ защô се тѣ̀ забáви мнѡ̀го врѣ́ме, и ѻ҃н'зи болѧ́ринь что̂ тѣ́ е пꙋ́стѝль найдѐ тáмо дрꙋ́гы мрáморе, и кꙋпѝ ѝхь, и довръ́ши цр҃квата кáк' ѝскà 9.69; ѿ рѡ̀де ѐврейскыи защô прѣдáдох'те на съмрѣ́ть своѥ́го блѧ̑тлꙗ. и защó го распéх'те. заради̇̀ защô мрьтвы въскрѣ́севаше. и защô слекавы, и бóл'ны, и бѣ́сны, и слѣ́пы ѝсцѣлꙗ́ваше 35.258б.

зарâ 1.3², 1.3б², 1.4³, 1.4б, 1.5³, 1.6, 1.6б², 1.7², 1.7б², 1.8², 1.8б, зарâ 20.208, 31.221б, 32.224, 39.313, зарáди 1.7², 1.7б, 2.12, 7.49, 18.202б, 21.210б³, 33.233, 34.251, 39.298б², заради̇̀ 2.12, 2.14, 3.17, 3.17б², 3.18, 3.19б, 4.22, 4.24б, 5.29², 5.35б, 6.41, 6.43, 6.44, 7.51, 7.54, 8.57, 9.61, 9.62, 9.62б, 9.69, 9.70б, 9.73б³, 9.75, 9.75б⁴, 10.77², 11.81б, 11.84, 11.87, 11.89б, 11.90б, 11.91, 11.94б, 11.95, 11.96, 11.100б, 11.102б, 11.104б, 11.106, 11.106б, 11.107б, 11.108, 12.109, 12.110б², 12.111, 12.112б, 12.113, 12.113б, 12.114б, 12.116б, 12.119, 13.124, 13.125², 15.133, 15.154, 15.155б⁴, 16.157б, 16.158, 16.158б, 16.159³, 16.160, 16.163б, 17.165, 17.168², 17.171, 18.177б², 18.180, 18.183, 18.187б, 18.190, 18.191, 18.194, 18.194б, 18.195б², 18.201б, 18.202б², 18.206, 18.206б, 21.210б², 31.215, 31.217, 31.218б, 31.221, 32.224б, 32.225б, 32.227, 32.231б, 32.232б, 33.233, 33.234, 33.235б³, 33.238б, 33.239б, 33.241, 33.243б, 33.246, 34.249², 34.251, 34.251б, 34.255², 35.256, 35.257⁴, 35.258³, 35.258б, 35.259², 35.260², 35.265³, 35.266б, 38.282б, 38.285, 38.285б, 38.286, 38.286б, 38.288, 38.289б, 38.291, 38.293б², 38.294, 38.295², 39.298б, 39.299, 39.301, 39.301б, 39.305, 39.307, 39.307б, 39.310, 39.316, 39.318, 39.318б, заради 3.19б, 5.39б, 18.202, 35.258, зарâ̇ 4.23, 5.39б, 15.145, 15.147, 18.191, 18.202², 18.203б, 31.216, 31.219, 31.221б, 32.224б, 32.225б, 32.226, 32.227, 32.228, 32.230б², 32.231, 32.231б, 33.239, 33.241, 33.244, 33.244б, 33.245б, 34.254б, 35.258, 35.259б, 35.266, 38.284, 38.286, 38.289, 38.291б, 39.295, 39.295б², 39.296, 39.298б, 39.300, 39.304б, 39.313, 39.318, 39.318б, зарâ̇ 5.38б, зарáди̇̀ 9.62, 16.159, 18.203б², 31.218б, 32.225б, 33.235б, 33.240, зарад[и] 9.73б, зарâ̇ 11.83б, 31.219б³, 31.220, за[ра]ди̇̀ 12.114б, 35.258, 35.266б, зарâ̇а 20.209, зарâ̇и 33.247б², зарà̇ди 33.247б, 35.266, зарâ̇ ди̇̀ 39.295б.

зарадиди (!) *вж.* **заради**

зарадовам се *вж.* **зарадувам се**

зарадувам се *св.* (33) *Зарадвам се, обземе ме чувство на радост и удовлетворение.* и цáр' се зарáꙋва твръ́дѣ. и рѣ̀, и а҃зь таквогóзи мáистора ѝщемь 7.51б; и завéде го прѣ̀ дрꙋ́гыте ѐпк҃пе и клирúцы. и тїѐ като гò видѣ́ше зарáꙋваше се твръ́дѣ. и бл҃годарúше ба҃, детô ѝмь ѐ̀ дáль таквогози пасты́ра и ꙋ̀чúтелꙗ 15.138б.

сег.: 1ед. се заꙋ̑вâ (!) 35.262б, *2мн.* се зарадовате 5.30; *аор.: 3ед.* зарáдова се 4.25, 17.175б, зáраꙋва се 7.50б, 11.82, 13.123б, 14.127, се зараꙋва 7.51б, зараꙋва се 7.52, 8.56, 11.98б, 11.104б, 14.127б, 17.174, сѐ зарáдꙋва 7.52б, се зарâꙋва 7.54, зарáдꙋва се 11.93, 15.151, сѐ зараꙋва 14.128, зарâꙋва се

inslav

15.154б, зараꙋва́ се 17.166, 39.307, *3мн.* се зара́доваше 15.136б, 15.151, зараꙋваше се 15.138б, сѐ зараꙋваха 35.258, заꙋваха се (!) 35.264б, зара́ꙋваха се 40.320; *плусквамперф.: 3мн.* бѣхꙋ се зара́довале 15.136б; *бъд.: 3ед.* ще́ сѣ за́раꙋва 9.62б; *пов.: описат. 1мн.* да́ се зарадꙋвамѐ 9.61, *2мн.* да́ се зараꙋвате 35.257б.

зарведеос *ЛИ* (1) *Зарведеос.* и҆ дїа́волъ мꙋ ка́же. а҆́зь бѣхь сѐ въселѝль ꙋ҆ тво́ата жена̑, что̑ се зове бол[е]ста̀ ла́лъго̑. а҆ и҆мето моѐ велъзавꙋ́ль, а҆ѐмо́десь, зарведе́ос а҆сво́лохь. но́ꙋсь, сꙋ́нъдїѡ́стось. същи сатана̀ и҆ дїа́воль 37.276б.

зарведе́ос 37.276б.

зарина *св.* (1) *Зарина, положа нещо някъде и го покрия с пръст, заровя.* и҆ поѝдо́ха та́мо и҆ зе́ха да копа́ють и҆ наѝдо́ха тѣло́то сѐ̑ти пе́ткы… и҆ ре́коха си̑ ме́жꙋ себѣ̀ кои́ па́кь да копа́е на дрꙋ́го мѣ́сто, а҆̀ми ѐ тꙋ́ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и҆ глъбо́кь, да тꙋ́римѐ, и҆ о҆на́зи мрѣ̀ша да не смрьдѝ… и заринаха ѡ҆нѣ̀зи мрѣ̀ша та́мо̑ при ст҃о́е о҆́нова̀ тѣло̑. и҆ разыдо́ха се по дома́ си 8.57б.

аор.: 3мн. заринаха 8.57б.

зарчание (!) *вж.* **заръчание**

заръча *св.* (5) *Заръчам, посъветвам някого да направи нещо, поръчам.* и҆ ст҃ыи нико́лае мнѡ̑го и҆́мь дꙋма̑, и҆ поꙋ́чи гы, и҆ зарьчѝ и҆мь това̀ дрꙋ́гочь нѝкомꙋ да не сѣ̑ сто́риле 15.137б; и҆ зарѣ́чи на бра́тїа бо̑ꙋ чи́сто да слꙋ́гꙋвать, и҆ прѣда́де гы на г҃а 37.279.

аор.: 3ед. заръчѝ 10.76б, 12.117б, зарѣ́чи 11.87, 37.279, зарьчѝ 15.137б.

заръчам *несв. и св.* (33) *Заръчвам, съветвам някого да направи нещо, поръчвам, нареждам.* зарадѝ това́ ви зарѣ́чамь да послꙋ́шате щѡ̀ ре̑ х҃о́ вь є҆ѵ҃лїето ма̑ѳе̑ово. пазѣ́те са да вы̑ не и҆зльже нѣ́кои ва̑ 18.191; и҆ де̑то ви́ди два̀ че сѣ̑ ка́рать, а҆̀ то́й ѿи́де та гы̀ съживы̀. и҆̑ ще да и҆́мь дꙋ́ма, ꙗ̀ послꙋ́шайте ме́не. що е̑ зарьча́ль г҃ь, догдѐ сл҃нце нѣ̀ ѐ заи҆шло̀, а҆ вїе са простѣ́те 18.187б; а҆̀ тѣ́лото нѥ́гово ст҃о́е, зе́ го слꙋга́та не́гова, и҆ прѣне́се го въ палести́ню на неговата ба́щина, кат̑о мꙋ бѣ́ше зарача́ль ст҃ыи въ тьмни́цата 39.309; и҆ създа́де бо̑ а҆да́ма, и҆ о҆ста́ви го на сво́а во́лꙗ да бъ́де. тѣ́къмо є҆ди́нѣ̑ за́повѣдь мꙋ зарача̀ да ю̑ дрьжѝ 33.246; и҆ па́къ се сто́ри кат̑о мрѣ́твь и҆ па́кь въскрѣ́сна, и҆ зарьчѣ̀ на слꙋ́гыте мꙋ да мꙋ слꙋ́гꙋвать състра́ (!) и҆ тре́петь 18.191б.

сег.: 1ед. зарѣ́чамь 18.191, *2ед.* зарѣ́чашь 11.88б, *3мн.* зарѣ́чать 11.107б, зарѣ́чать 11.108; *аор.: 2ед.* зара́чѧ̑ 18.191б, *3ед.* зарача́ 4.23, зарьча̀ 11.102, зарѣ́чѣ 11.107б, зарьчѣ̀ 18.191б, зарача̀ 33.246, заръчѣ̀ 39.303б, зарѣ́ча 40.3222, *1мн.* зара́чахъмѐ 18.197, *3мн.* зарѣ́чаха 18.197б; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ̑ зарьча́ль 18.205б, бѣ̑хь зарьча́ль 18.205б, *3ед.* бѣ̑ше зарѣ́чала 17.173б, бѣ̑ше зарьча́ль 18.1972, бѣ̑ше зарача́ль 18.198, 39.309; *форми от перф. тип: 1ед.* сьмь зарача́ль 18.202б, съмь зарьчаль 18.205б, *3ед.* е̑ зарьча́ль 18.187б, то́ѥ (!) зарьча́ль 18.198б, *3мн.* зарѣ́чале 8.58, са зарѣ́чале 18.198б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да заръ̑чамь 17.173, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ̑ зарьчѣ̀ 31.218; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* зарѣ́чано 18.186б, 18.198б, 18.205б.

заръчание *ср.* (12) **1.** *Заповед, официално разпореждане до подчинени лица.* и҆ бѣ́ше тога́зи на рѡ̑ хр҃тїа́нскы голѣ́ма бѣда̀, и҆ скрѣ̀бь. защо̑ бѣхꙋ пꙋ́стиле посла́нїе стра́шно, и҆ заръ̑чанїе по си́чки гра́дѡве, и҆ мѣ́ста и҆ села̀. и҆ бѣ́ше напи́сано така̀. ко́йто ѐ хр҃тїа́нинь, и҆ ѿрече́ се ѿ х҃а, и҆ поклони́тъ се на и҆́долыте. по́честь голѣ́ма да прїи́ме ѿ ца̀ра 15.139. **2.** *Божа заповед; една от десетте заповеди, дадени от Бога на Мойсей.* ка́же г҃ь не ѡ҆сѣ́ждайте, и҆ не ще́те бы̑ ѡ҆сѣ́дени. и҆ прѣдѝ сѣ́да никого̑. не ѡ҆сѣ́ждайте. и҆ про̑. ѐто е това̀ тре́тїе заръчанїе бж҃їе 1.5; това́ка щото̑ ре́кохъме бл҃ве́нїи хр҃тїане. тїе́ са голѣ́мите заръчанїа бж҃їа. дето́ гы прѣда́де на свѣ́тьть бо̑ 1.7б; десе́то е па̀кь заръчанїе, да ти се не поре́вне,

inslav

ѝлѝ да завѝдишь нѣкомꙋ за нѣщо 1.7б.

ед.: зар'чанїе 1.3, заръчанїе 1.3, 1.5, 1.6б, 1.7б, заръча́нїе 1.4, 1.5б, 15.139, зарьчанїе 1.6б; *мн.:* заръчанїа 1.7б, заръча́нїа 1.8[2].

засега *нареч.* (1) *Засега; в момента, в който се говори; в сегашния момент.* ѝ па҃ ре́че, ѝ засега̀ що си҃ не промѣнꙋваха покро̂в'ть, а҆то̀ се със' ка́менїе ѿблѣкоха. ко́л'ко да и҆м' се съвлѣкꙋ́ть грѣхо́вны рызи 17.172б.

засега̀ 17.172б.

засиромашея *св.* (6) *Засиромашея, стана сиромах, обеднея.* ѝ ко́л'цы́на чл҃ци засыромашѣ́ха ѿ безꙋ́мно вы́но, пїи́ство 11.106б; ѝ промѝна се ма́л'ко врѣ́ме, слꙋчѝ се ѝ засыромашѣ̀ о҆на́зи мома̂, ѝ то́л'кова, ко́л'кото зѐ ѿ сыромашїа да кꙋ́рвы 11.105.

аор.: *3ед.* засыромашѣ̀ 5.31б, 11.105, 15.134, 15.153, *3мн.* засыромашѣ́ха 11.106б, засыромаша́ха 20.208б.

засмѣя се *св.* (2) *Засмея се, почна да се смея, изразя радостта си със смях.* ѝ пламе́н' се вдѝгнь велѝкь ѝ висо́кь. ѝ мнѣ́ше ца́рь. чѐ и҆з'горѣ̀ матѳе̂и досꙋ́щь. ѝ засмѣ́а се ѝ ре҃. что̂ ти помо́гна бг҃ъ тво́й 37.278б; а҆̀ мьчта́нїе сѣ̀ зове̂. кога̀ нѣчто̂. ви́ды чл҃кь. ѝ по́вни го за нѣ́кои де́нь, ѝлѝ за мнѡ́го дн҃ѝ ѝ въбыло мꙋ́ се на ꙋ҃мьть и҃ кога го смы́сли. а҃ то́и се ѝлѝ засмѣ̀е. ѝлѝ ра́спла́че 33.233б.

сег.: *3ед.* се засмѣ̀е 33.233б; *аор.:* *3ед.* засмѣ́а се 37.278б.

заспивам *несв.* (1) *Заспивам, изпадам в състояние на сън.* като̂ ка́же ѝ прр҃кь дв҃дь є҆то̀ не дрѣметь нѝто̂ заспи́вать. а҆̀мѝ пазѣ́ть і҆и҃лꙗ сѝ҃ рѣ҃ а҃гг҃лы пазе́ть на҃ ѝ не задрѣ́мꙋвать 39.318б.

сег.: *3мн.* заспи́вать 39.318б.

заспя *св.* (19) *Заспя, изпадна в състояние на сън.* кога̀ заспѝ расла́нь ко́й смѣ́е да го раз'бꙋ́ди 18.184б; ѝ заспа̀ те́жъ'кь сѣ́нь, ѝ ѿтво́ри сѝ ꙋ҃ста́та като̂ спѝ ѝ хрѣ́ка 10.77; ѝ прѣз' тѣ́зи но́щь ца̀рь ѝ нѝе́говь бра́ть, ѝ болꙗ́ре ца́ревы ѿ ꙗ҃дь ѝ ѿ гри́жа не мого́ха нѝ хлѣ́бь да ꙗ҃дꙋ́ть, нѝ да заспѣ́ть 7.53б.

сег.: *3ед.* заспѝ 11.992, 18.184, *3мн.* заспѣ́ть 7.53б; *аор.:* *3ед.* заспа̀ 8.57б, 10.77, 10.77б, 11.903, 11.93, 11.99, 14.130б, *3мн.* заспа́ха 11.99; *форми от перф. тип:* *3ед.* заспа̀ль 11.101б, е̂ бы́ль заспа́ль 15.136б, заспаль 35.257б, е заспа́ль 35.257б, е заспало 37.279.

засрамен *прич.* (3) *Като прил. Засрамен, който изпитва чувство на срам.* ѿ злѣ̀ за на҃ се́га̀, чѐ станѣ̂х'ме засра́мени прѣ҃ чл҃цїи ѝ прѣ҃ а҃гг҃лы 18.192б; ѝ ре҃ и҃мь. врьнѣ́те са засра́мени бѣ́сове, о҆ти не мого́х'те вы́е да прѣльстите та́зи д҃ша догдѐ бѣ́ше със' тѣло́то на земли̂ 32.230.

мин. страд. мн.: засра́мени 18.192б, 18.200б, 32.230.

засрамя *св.* (7) *Засрамя, принудя някого да изпита срам.* ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва, дѐто ви́ди нѣ́кои чл҃кь дѐ прѣгрѣшѝ нѣ́що, а҆̀ то́и не мльчѝ. а҆̀мѝ и҆де та̂ ка́зꙋва на лю́дїетѣ̀ та̂ го засра́ми 18.198; та҃ щеше на́поконь да и҃ма рѣ́чь да ре́че. о҆ти мѐ нашꙋ́ва ѝ засрами мѐ прѣ҃ тол'кова мнѡ́го чл҃ци 34.251.

сег.: *1ед.* засра́ме 39.298б, *3ед.* засра́ми 18.18б, 18.198, *3мн.* засра́мѣть 18.206б; *аор.:* *3ед.* засрами 34.251; *форма от перф. тип:* *2ед.* си засра́миль 39.305б; *пов.:* *отриц.* *със съкр. инф.* *2ед.* (нѣдеѝ) засра́ми 39.304б.

засрамя се *св.* (3) *Засрамя се, изпитам чувство на срам.* ѝ да сѐ посра́миме да ка́жеме д҃хо́вникꙋ грѣ́ховете на́ши подобрѣ̀ тї е, да се, засра́миши тꙋ́ка прѣ҃ е҃дного̂ чл҃ка. нежели да се засра́мишь на о҃нꙗ свѣ́ть прѣ҃ хылꙗ́до хы́лꙗди а҃гг҃лы ѝ чл҃кы 1.8; данїи́ла прр҃ка нѣлѝ го ꙋ҃ тра́пь тꙋ́риха, та мꙋ сѐ расла́нете засра́миха, а҆̀ праведнаго нашꙋ́ѳе̂а є҆л'заве́ла ца́рица ꙋ҃бѝ 21.210.

сег.: *2ед.* се засра́миши 1.8, се засра́мишь 1.8; *аор.:* *3мн.* сѐ засра́миха 21.210.

застанувам *несв.* (1) *Запирам, принуждавам някого да спре на определено място.* а҆̀ па́кь ко́и є҆ болѣ́ринь, а҆̀ то́и въздѝше ѝ леле́че как' бы҃ по́вече

inslav

станѣ́ль болѣ́ринь. и̑ кога̀ ви́ди ꙋ̑ нѣкоѥ̑го да и̑ма нѣ́коа мѫ́рьва добро̑, а̑ тїѥ́ го заста́нꙋвать да го̀ ꙋ̑бїа́ть 31.217.

сег.: Змн. заста́нꙋвать 31.217.

заступит *от стб.* ꙁастѫпнти *св.* (1) *Застъпя се за някого, защитя някого, стана нечий закрилник.* и̑ да пѣ̑є ѱалѫ́тырь. хва́ла пѣ́сни дв҃дви. ч҃тнаа пр҃ѣ̑ г҃мь съмрѣ̀ть прѣпо́бни̑ є̑го̀. а̑зь оу̑снꙋ̑ и̑ спа́хь. въста̑ ꙗко г҃ь заступитѫ́ ме 37.280.

сег.: Зед. заступитѫ́ 37.280.

заступник *м.* (1) *Застъпник; лице, което се застъпва и грижи за някого; защитник, покровител.* и̑ пакѫ́ се надѣ́ꙗше на ба҃ и̑ дꙋ́маше сѝ. ко́йто ми е сто́риль това̀ добро̑ за двѣ̑тѣ ми дьще́ры̀. то́и ще и̑ма гри́жа и̑ за тре́тїата. и̑ ѿ то́изи д҃нь, тѣ́зи мы́сль и̑маше сѝ о̑нѫ́зи мꙋ́жь на срѣ̑цето. и̑ дꙋ́маше сѝ а̑ко до́йде па́кь о̑нѫ́зи мо́й заступникь, давно̑ бы̀хѫ го ꙋ̑сѣ́тиль, и̑ по́скорꙋ да текꙋ̀, да го̑ пости́гнꙋ 15.135.

ед.: заступникь 15.135.

засѣя *св.* (1) *Засея, пръсна семена върху разорана почва, посея.* о̑ра́че и̑ма҃ о̑бычаи. кога̀ и̑ма нѣ́кои добра̀ нїва за сѣ́ане. и̑ а̑ко не и̑ма самѫ́сѝ сѣ́ме да ю̑ засѣ́е. а̑ тїѐ заѣ́млють ѿ дрꙋ́гы̑, сѣ́ме, и̑ сѣ́ють 11.84.

сег.: Зед. засѣ́е 11.84.

затварям *несв.* (2) *Затварям, задържам някого в затвор, запирам.* и̑ мно̑го ѿ невѣрны̑ чл҃ци и̑ бой и̑ скрѣ̀бь прѣтрьпѣ́ха, и̑ ра̀ны, и̑ въ тѣ́мници гы затва́раха. и̑ сѣ́сь каме́нїе гы побыва́хꙋ 36.267б; то́изи а̑рх҃ггль миха́иль, и̑зва́ди а̑пл҃ыте ѿ тьмницꙋ̀, кога́то гы затва́рѣха а̑рхїерѐете е̑врѐискы. защо̑то ꙋ̑чаа́хꙋ лю́дїе да вѣ́рꙋвать въ х҃а 11.94.

имперф.: Змн. затва́рѣха 11.94, затва́раха 36.267б.

затворен *прич.* (3) *Като прил.* **1.** *Затворен; който плътно прилепва към вход, отвор.* и̑ пои̑до́ха та́мо ѿпрѣ̑ди, и̑ вратата като сѝ стоа́ха затво́рены. станѣ̑ о̑нѫ́зи мꙋ́жь пр҃ѣ̑ ни́хь. и̑ рꙋ́цѣте сѝ вди́гнь наго́рѣ на́ н҃бо 3.19. **2.** *Затворен, който е задържан насила някъде, запрян.* и̑ тогази на́скорꙋ пꙋ́сти повелѣ̑нїе по си́чѫ́ка земл҃ꙗ̀. гдѐто и̑ма хр҃тїа́не затво́рены въ тьмни́цы. ско́ро да се ѿвѐжꙋть и̑ ѿпꙋ́стеть 15.139б; и̑ ст҃ыи дими́трїе ѿста̀ затво́рень ꙋ̑ ѿна́зи ба́нꙗ, самѫ́сѝ безъ дрꙋжи́на. а̑мѝ помо́щь бж҃їа бѣ́ше при нѥ́го та го̑ ꙋ̑тѣша́ваше 9.64б.

мин. страд. ед.: м. затво́рень 9.64б; *мн.:* затво́рены 3.19, 15.139б.

затворя *св.* (33) **1.** *Затворя; запуша с нещо по някакъв начин отвор.* а̑ ца́рица повѐлѣ на слꙋ́гыте сѝ, да затво́рѧть врата́та, да не ꙋ̑лѣ́зе і̑ѡа́ннь да ѝ досажда за това̀ лозїе 12.113б; и̑ сто́ри ми се като̑ че́ сь ѿбрь́на па́кь и̑ ꙋ̑лѣ́зе сѝ ꙋ̑ цр҃квата, и̑ затво́ри сѝ две́рите 9.73б; а̑мѝ ѿ слꙋ́гы и̑ послꙋ́шници мои̑ бѣ̑соове. затворѣ́те на а̑дь врата̀та, и̑ по̑прѣ́те гы тврь́дѣ 35.263; и̑ г҃ь пꙋ́сти а̑рхг҃гла миха́ила и̑ затво́ри ꙋ̑стата. на лѣ́вовете. и̑ прѣ́бы̑ данїи́ль ꙋ̑ о̑нѫ́зи тра́пь непоче́кньть ѿ ѡ̑нїа ѕвѣ́рѡве 11.93. // *Образно.* и̑ ре́че є̑й робы́ꙗта і̑ꙋди́ть. докога̀ да сѝ смѣрꙗ́вашь д҃шѣ̑та… до́ста ти е това̀ дѐто ти затво́ри бг҃ ꙋ̑тро́бата. и̑ не мо́жешь да роди́шь 13.121б. **2.** *Затворя; задържа някого насила някъде, откъдето той не може да излезе.* ба́нꙗ была̀ ѿпрь́вѣнь голѣ́ма. бли́зꙋ та́мо гдѐ ѣ̑ѣ́ше ца́рь и̑ на̑ ѡ̑гни́щето де́то е кама̑ра на о̑нѣ́зи ба́нꙗ, та́мо затво́риха ст҃го 9.64. **3.** *Затворя, задържа някого в затвор.* и̑ ца́рь като̑ чю̀ тїꙗ дꙋ́ми. ѿ ѳо́ма. разѫ́гнѣва́ се тврь́дѣ. и̑ повелѣ̑ да затво́реть ꙋ̑ тьмни́ца, и̑ ѳо́ма̑ и̑ кѫ́пѫ́цатого а̑вва́на 7.53б; и̑ слѣ̑ това̀ рази́де се дива́ньть. и̑ ца́рь повелѣ̑ па́кь да затво́реть ст҃го ꙋ̑ тьмни́ца, и̑ да́

inslav

го̀ па́зеть доу̑трѣ̀ 39.302б; и̑ хва́ти̑ а҆пла за ко́смите и̑ те́гли го да́ го затво́ри въ тьмницꙋ̀ 36.272б. **4.** *Затворя, прекратя достъпа до нещо.* и̑ тога́зи на монасти́рь като̑ ѿпѣ́ле до̑хо́вници ве̑рныѧ и̑ и̑злѣ́зле. и̑ цр̃ква затво́риле 11.101; защо̑ бѣ́ше ѿпрь́вѣнь затво́рень ра́й. зара̑ а҆да́мовь гр̃ѣ̑, а҆ сега́ се о҆тво́ри 38.28б.

сег.: 3ед. затво́ри 36.272б, *3мн.* затво́реть 7.53б, 9.64, 39.301б, 39.302б, затво́рѧть 12.113б; *аор.: 3ед.* затворѝ 7.50б, затво́ри сѝ 9.73б, затво́ри 11.93, 12.114б, 13.121б, 15.145б, 38.286б, *3мн.* затво́риха 9.64, 9.64б, затво́рише 15.139, 15.139б, 15.141б, затво́риха 39.301б, затвориха 39.305б; *форми от перф. тип: 3ед.* е затво́риль 18.189б, *3мн.* затво́риле 11.101; *пов.: 2ед.* затворѝ 12.113б, *2мн.* затворѣ́те 35.263, *страд.: аор. 3мн.* се затво́риха 11.106б; *пов. описат. 3ед.* да сѐ затво́ри 15.141б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* затворень 9.65, затво́рень 15.141б, 38.286; *мн.:* затво́рени 3.19б, 15.145б, 17.165, 17.170б.

затворя се *св.* (8) **1.** *Затворя се, прилепна плътно до даден постоянен отвор.* и̑ па́кь и̑злѣ́зе вьн҆ка при ме́не, и̑ стра́шно дꙋ̑маше, г҃и по́мл̑ꙋ̑и. и̑ врата̀та п҃а̑ затво́риха се самы̑ 3.19б; защо̑ а҆да̑ ка̑то̑ и̑злѣ́зе и̑з҆ ра́й, и̑ не мо́жѐ ве́кѥ да ꙋ̑лѣ́зе ꙋ̑ нѥ́го, нѝ а҆да́мь, нѝ ѿ а҆да́ма что̑ сѐ свѣ́ть народѝ. защо̑ се затво́риха вра́та̑ ра́йскы 38.285. **2.** *Затворя се в някакво помещение с цел да се уединя, да се изолирам от околния свят.* а҆ ма́йка мꙋ ѿ сва́д҆бата като̑ ли́п҆ѱа с҃нь и̑ вълѣ́зе гдѐ спѣ́ше и̑ поси́па пепе́ль и̑ затво́ри се и̑ лежа́ше на пе́пель пла́чеше и̑ дꙋ̑маше 40.321; стоа̑ с҃тыи сѵ̑мешо̑нь на стлѣ́повете, м҃з, го́динь. и̑ кога̀ повелѣ̀ бг҃ъ, да се прѣста́ви. бѣ́ше се затво́риль 2.14б. **3.** *Прен. Престана да съществувам, изчезна.* и̑стинна и̑ ппра́вда (!) ѿ земли̑та побѣ́гна, а҆ льжа̑ и̑ непра́вда на́ земли̑ се въца́ри. а҆ любо́вь и̑ма́ме ме́ждꙋ̑ се́бѣ̀ сѝ тьк҆мо до трапезꙋ̑. затова́ са е ве́кѥ и̑ покаа́нїе затво́рило 31.217б.

аор.: 3ед. затво́ри се 40.321, *3мн.* затво́риха се 3.19б[2], 3.20б, се затво́риха 38.285; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше се затво́риль 2.14б, бѣ́ше се затво́рила 40.323б; *форма от перф. тип: 3ед.* са е затво́рило 31.217б.

затова *нареч. и съюз* (163) **I.** *Нареч. За означаване на причина; затова, по тази причина, затуй.* и̑ не позна́ гы че са̀ нѥ́говы, тьк҆мо защо са̀ мꙋ̑дры и̑ ра́зꙋ̑мны затова̀ гы избра̀ и̑ ꙋ̑зе́ гы при се́бѣ̀ 5.3б; защо̑ бѣ́ше и̑ то́и̑ просвѣ́тиль със҆ по́сть и̑ мно̑го добрынѝ. затова̀ се и̑ по̑стѝ. и̑ не́говы, мо́щи, и̑ до дне́ска чю́дно и̑сцѣлѥ́нїе чи́нѣть 8.55б; и̑ заради̑ това̀ нѥ́гово чи̑стое и̑ позлате́но ꙋ̑че́нїе, что̑ мꙋ̑ и̑дѣше и̑зь ꙋ̑ста́та д҃хь с҃тыи. и̑ затова́ го наре́коха с҃ты ѿ҃ци, зла́тоꙋ̑сть 12.112б; о҆́ти защо̑ пꙋ̑щате воискѣ́та си̑ по трь́г҆ть, да ѿне́мать є҆́дно̀ дрꙋ̑го наси́ла. вы̑е сте затова̀ кри́вїи 15.143б; защо̑ ꙋ̑ми́ра чл҃кь, затова́ е пома́л҆кь ѿ а҆г҃ла 38.283б. **II.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; затова, поради което, ето защо, затуй.* тво́й мꙋ̑жь прїа́тел҆ ми є҆ о҆да́вна. затова́ ми да́де ове́р҆ть да ти̑ го донесꙋ̑ть 15.154б; и̑ мно̑го лю́дїе дохо́жаха да го ви́дѣ̑ и̑ вѣ́роваха въ х҃а затова̀ и̑ архїерѐете мно̑го се гнѣвꙋ̑ваха и̑ зави́дѣха 34.251б; а҆ та́зи ма́рїа сестра̀ ла́зарева бѣ́ше праве́дна, и̑ чи́ста. затова̀ и̑ є҆в҃листь і҃ѡ, помѣнꙋ̑ и̑мето 34.250; а҆́зь на є҆рети́кы станѣ̑ха (!) защо̑ разва́лѧть за́конь бж҃їи, и̑ моѐ прѣда́нїе, що̑ с҆мь заповѣ́даль, а҆ тїѐ не чи́нѧть затова́ гы би̑емь 12.115б; а҆ то́и не послꙋ̑ша заповѣ́дь бж҃їа а҆ми̑ послꙋ̑ша прѣльстника змїа дїа́вола де́то̀ мꙋ̑ завидѣ́ль бѣ́ше на добро̑то. затова̀ и̑з҆гна́нь бы̑ ѿ ра́и 33.234б. **2.** *Присъединява нов синтактичен период, който съдържа извод от съдържанието на предходния; затова, ето защо.* а҆ми̑ ѿ сꙋ̑дь бж҃їи та́мо не мо́жешь да и̑з҆бѣгнѥшь и̑ ѿ вѣчна̀ мꙋ̑ка. затова̑ се м҃лю ва́мь да послꙋ̑шатѐ тїа дꙋ̑ми, нѐ мои̑, а҆ми̑ х҃вы 5.40б; защо̀

сьмы́слюва̑ ѻ̀ного́зи ро́ба мъ̀кьть мꙋ̀ щото мꙋ̀ да́де бг҃ъ тала́нъть да трьгꙋ́ва, а̀ то́и го ськры̀ ꙋ̀ земля̀та. и̇ не придоби̇̀ ни́що със̾ нѥ́го. затова̀ а̑зь софро́нїе і҆ерли́м̾скы̀ патрїа́р̾хь раз̾бра̑ за тѣ́зи бж҃їа ра́бота, що̀ напи́сахь 17.163б.

затова̀ 3.16б, 4.23б, 4.24, 4.24б, 5.27б, 5.28, 5.29, 5.30, 5.30б, 5.36, 5.38б, 5.40б, 6.44, 6.45б, 8.55б², 9.62, 9.65б³, 9.68, 9.74б, 9.75², 9.75б, 10.79, 11.84², 11.100б, 12.114б, 12.116, 12.117б, 12.118, 13.124, 13.124б, 13.125, 13.125б, 15.131б², 15.132б², 15.143б², 15.144б, 15.147б, 15.148, 15.149б, 15.155б, 16.157², 16.157б, 16.158, 16.160б, 17.163б, 17.167б, 31.223, 33.233, 33.234, 33.234б², 33.235, 33.236б, 33.237, 33.239б², 33.240, 33.245, 33.246, 33.250б, 34.251², 34.251б², 35.254б, 35.262б, 35.264б, 35.266, 37.277, 38.282б⁴, 38.285, 38.286б, 38.287, 38.291б, 38.292, 39.296, 39.296б, затова́ 4.24б, 5.40б, 6.41, 9.63б, 9.64, 9.65, 9.70б, 10.78, 11.83, 11.92б, 12.112б, 12.115б, 15.148б, 15.151б, 15.154б, 15.156, 16.160², 16.160б, 16.162б, 17.170, 17.170б, 18.179б, 31.217б, 33.234б, 34.252, 34.253, 34.255б, 35.257, 35.259б, 35.260, 35.264, 36.271б, 38.281б, 38.282б, 38.283б, 38.284, 38.285б, 38.288, 38.288б, 39.298б, затова 5.29, 7.52б, 11.102, 16.159б, 16.163б, 18.184б, 33.239б, 34.250², 34.252б, 35.258б, 38.283б, 38.291б, 38.294б, затова̑ 5.40б, 6.41б, [зато]ва̀ 11.81б, з̾това̀ 17.173, за́това̀ 31.217б, за́това 33.234б, зато́ва̀ 35.261, зато́ва 38.288б.

заточа *св.* (5) *Заточа, изпратя някого на заточение.* тогази ца̀рь повелѣ̀ и̇ зато́чиха гы̀ вь патьм̾скѝ ѿстровь 6.43б; а̑ тїе па̀кь рекоха, слꙋ́гы і҆ѡа́нновы запа́лиха цр҃квата. а̑ і҆ѡа́нна зато́чише въ кꙋ́кꙋсь 12.116б; и̇ като го̀ зато́чиха ѿ ца̀ри_гра́. раз̾болѣ́ха се си́ч̾ките ѿ лю́ты и̇ разли́чны бо́лесты 12.120б.

аор.: 3мн. зато́чиха 6.43б, 12.120б, заточиха 12.116, зато́чише 12.116б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* зато́чень 12.117.

заточен *прич.* (2) *Като прил. Заточен, който е изпратен на заточение.* и̇ пойдѐ а̑пль зато́чень и̇ плава̀ по́ море 6.43б.

мин. страд. ед.: м. зато́чень 6.43б, заточень 6.43б.

заточение *ср.* (1) *Заточение, принудително пребиваване на определено място.* и̇ ре̑ мꙋ́. мнѡ́го щешь зло̀ да поте́глишь, и̇ заточе́нїе ще́шь да прѣтрьпи́шь 6.43б.

ед.: заточе́нїе 6.43б.

затривам *несв.* (1) *Затривам, подлагам на унищожение, съсипвам.* и̇ въ є̇дна̑ но́щь, а̑ви́ мꙋ́ се ст҃ыи дими́трїе. и̇ ре̑ мꙋ́. чл҃че, что се̑ така̀ нака́зꙋвашь. и̇ то́л̾кова и̇ма́нїе затри́вашь на́пꙋсто, ты̀ и̇на́кь не мо́жешь и̇сцѣлѣ̀. тьк̾мо догдѐ не по́йдешь на солꙋ́нь, да припа́днешь на мо́ꙗть гро̑бь със̾ чи́ста вѣ́ра 9.71.

сег.: 2ед. затри́вашь 9.71.

затрия *св.* (11) **1.** *Затрия; погубя някого, като му причиня зло или го убия.* и̇ ѿ тога́ва и̇́щѣха нѣ́коа кри́вына давно́ биха найшлѐ да го̀ затрїють. и̇ не можаахꙋ̀ ни̇̀ въ что̑ да мꙋ̀ се̑ при́зрꙋть 11.92б; и̇́ щѐ да з̾берѐ войскѣ̑ мнѡ́го, да затрїе́ три̇̀те царїе, мѵси́р̾скаго и̇ лѵвїи́скаго, и̇ є̇ѳїѡп̾скаго 18.188; а̑зь въ то́изи ча̑ ꙋ̑трѣ нѥ́го да за́трїа ꙋ̑ ко́ито ча̑ и̇ то́и заклà мо́йте попо́ве 21.210б. **2.** *Затрия, направя нещо да изчезне, унищожа.* и̇ нагово́риха се да развала́ть о̑н̾зи монасти́рь, за_є̇д[н]о̑ и̇ о̇нь̾зи ст҃аа вода̑ да ю̑ затрїють 11.97б. **3.** *Затрия; лиша се от нещо, което съм имал; загубя, изгубя.* и̇ поте́глѝ мнѡ́го зло̀, и̇ голѣ́ма скрь̀бь, о̇тѝ затри́ си сич̾ко и̇ма́нїе, и̇ жена̑, и̇ че́да, и̇ не похꙋ́ли на ба̑ 5.28. **затрия от землята.** *Залича от лицето на земята, погубя, унищожа.* та̑ не мо́жѐ векѿ̀ да гле́дамѐ кꙋ̀р̾вов̾ство, кры̀ви_пролѣ́нїе кра́ж̾ба, по̑во́д̾ство, щото̀ чи́ꙗть чл҃щите по свѣть̀ть. а̑ми̇̀ да́й намь тести́рь, и̇ да сто́ри̇̀ сега̀ по на́ша си́ла. си́ла. (!) да. да (!) сѐ затрїа́ть ѿ земля̀та за є̇ди́нь ча̑, да позна́ꙗть си́ч̾ки о̑ти си̇̀ ты̀ є̇ди́нь гь бг҃ъ 32.223б.

сег.: 1ед. за́трїа 21.210б, *3ед.* затрїѐ 7.53б, затрїе́ 18.188, затрї̑е 36.269б, *1мн.* затрїемь

inslav

39.297, *3мн.* затрїють 11.92б, затрїють 11.97б, затрїють 15.144, затрїать 18.195; *аор.: 3ед.* затри́ 5.28; *страд.: сег. 3мн.* сѐ затрїѧ́ть 32.223б.

затрия се *св.* (2) *Затрия се, причиня си зло, погубя се, умра.* а̑ тѝ се не бои́шь а̑мѝ ѝщешь да се бо́ришь със᾽ нѥ́го, нѐлѝ тї е ми́ло за тво́ата мла́дость, и̑ хꙋ́бость. и̑лѝ сѝ сыромá, та годи́шь да сѐ сам᾽сѝ затрїѐшь 9.65б; и̑ напи́сах᾽ме бра́тїа мои̑ т[о]ва поꙋ́ченїе на ва́ше послꙋ́шанїе. за́мь да сѐ [не за]трїѐте сѣ̑ зло̀. пїа́н᾽ство 20.208.

сег.: 2ед. сѐ затрїѐшь 9.65б, *2мн.* сѐ [за]трїѐте 20.208.

затуля *св.* (3) *Затуля; закрия нещо, за да не се вижда.* и̑ кога̑ се сре́щньть, и̑ лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и̑ затꙋ́ли го и̑ затова̀. не свѣ́ти, и̑ това̀ ѐ сла́ва 33.234. // *Образно.* г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се мц҃а декем᾽врїа дѣ́то. и̑ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме. защо̑ щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма грѣхо́внаꙗ и̑ да просвѣ́ти про́лѣть със᾽ бг҃о разꙋ́мїе, и̑ да погꙋ́би лю́тото врѣ́ме дїа́волꙋ лѣ́стенето 33.240б. **затуля нечия уста.** *Затворя нечия уста, накарам някого да млъкне.* и̑ да затꙋ́лишь оу́ста́та ѐрети́чьскы и̑ и̑дол᾽скы, дѣ́то дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҃в х҃а 12.110б.

сег.: 2ед. затꙋ́лишь 12.110б, *3ед.* затꙋ́ли 33.234; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да затꙋ́лы 33.240б.

заутра *нареч.* (1) **от заутра до довечера.** *От сутрин до вечер, цял ден.* си́ч᾽ки а̑гг҃лы̀ щото̀, слꙋгꙋ́вать на людїе́тѣ, та̑ и̑дꙋ́ть бꙋ̀ на поклонѥ́нїе, и̑ м҃лѥт᾽ се нѥ́мꙋ, и̑ прино́сеть ра́бота чл҃чьска̀ дѣ́то ꙗ́ са ꙋ̑работиле ѿ заꙋ́тра до̑ довер҃а. и̑лѝ добра̀, и̑лѝ зла̀ 32.225.

заꙋ́тра 32.225.

заушен *прич.* (2) *Зашлевен, на когото е ударена плесница, заушен.* вче́ра бѣ́ше кто̑ прѣѿбы́день и̑ о̀сꙋ́день. а̑ дн҃е́ска просла́вень. и̑ похвалѥ́нь. вче́ра ꙋ̑ка́рань и̑ заплю́ень. и̑ заꙋ́шень ѿ плесни́ца. а̑ дн҃е́ска се просла́влꙗ 35.258.

мин. страд. ед.: м. заꙋ́шень 35.258, заꙋ́шень 35.258б.

заушение *ср.* (1) *Зашлевяване, удряне на плесница, заушване.* и̑ а̑зь заради̑ тебѣ̀ тꙋ̑ка̑ дойдохь и̑ ради̑ тѐбе въпльти́х᾽ се. и̑ бы́хь чл҃кь и̑ тебѣ̀ ради̑ смѣри́х᾽ се, и̑ хꙋ́ла прїехь, и̑ заꙋ́шенїе, и̑ заплю̀те, и̑ напоко́нь. и̑ распе́тїе и̑ погребе́нїе 35.265.

ед.: заꙋ́шенїе 35.265.

захария *ЛИ* (19) *Захария.* и̑ голѣ́мо зло̀ и̑ бо́лесть нане́сꙋваме сѝ на д҃шьта. и̑ слꙋ́шаи что̑ и̑ма пи́сано вь кнїга пр҃рокꙋ заха́рїю 5.40; защо̑. тога́зи бѣ́ше заха́рїа пр҃рокь сы́нь варахїи́нь ѿц҃ь ї҆ѡа́ннꙋ пр҃тчю а̑рхїерѐи 13.124.

заха́рїа 5.40, 13.124[4], 13.124б[2], 32.228, 34.252[2], 38.290б, 38.291б, захарїа 34.249, заха́рїю 5.40, 11.99б, 13.123б, 13.124, 34.253, *зв.* заха́рїе 13.124.

захвалям *несв.* (3) **1.** *Възхвалявам, въздавам хвала.* и̑ мнѡ̑го бо́л᾽ны приходѣ́хꙋ и̑ и̑сцѣлꙗ́ваха́хꙋ се и̑ сла́вѣ́хꙋ и̑ захвалѣ́хꙋ на ба̑. о̑ц҃а и̑ сн҃а и̑ ст҃го д҃ха 40.324. // *Хваля, изказвам похвала някому заради неговите достойнства.* а̑ тѝ нѝкакь не послꙋ́шаи ѐго̀, да пїѐшь прѣз᾽ мѣ́ра. а̑ко сѐ и̑ раз᾽гнѣва́е на тѐбе. а̑мѝ наꙋ́трѣ щѐ да го ѐ сра̀мь ѿ тѐбе, и̑ да тѝ захва́лꙗ, и̑ да ти се чю́ди, защо̑ чи́нишь во́лꙗ бж҃їа 11.108б. **2.** *Заблазявам, завиждам на някого за нещо.* и̑ щѣ́ть да захва́лꙗть на мрѣ̀твите в᾽ тозѝ врѣ́ме, кои̑то са̀ и̑з᾽мрѣ́ле ѿнапрѣ̑, та нѣ сѣ̑ дочакале таква́зи врѣ́ме бл҃же́ни са былѐ тїа̀ лю́дїе дѣ́то са и̑з᾽мрѣ́ле ѿнапрѣ̑ 18.189б.

имперф.: 3мн. захвалѣ́хꙋ 40.324; *бъд.: 3ед.* щѐ да захва́лꙗ 11.108б, *3мн.* щѣ́ть да захва́лꙗть 18.189б.

заходя *св.* (1) *Само 3л. Залезе; скрие се зад хоризонта; заходи (за слънце).* а̑мѝ заради̑ това̀ непрѣста́нно на сѣ́кыи̑ ча̑ да бл҃влꙗ́ме ба̑. а̑мѝ да зна́ете лю́дїе когѝ захо́ди сл҃нце тогѝва си́ч᾽ки

inslav

а҃гг҃лы щотô, слꙋгꙋвать на людіе́тѣ, тâ и҆дꙋть бꙋ҃ на поклонѥ́ніе 32.224б.

аор.: Зед. захо́ди 32.224б.

заче *от стб.* ꙁачѧти *св.* (2) *Зачена, добия плод в утроба.* и҆ послꙋ́ша бг҃ молѣ́ніето и҆. и҆ за́че и҆ ро́ди сн҃а. и҆ зара́ꙋваха се и҆ възвесели́ха се до г҃а ба҃ 40.320; а҆ планинâта ѐ бг҃а мр҃ія, тâ влѣ́зе дх҃ь ст҃ыи в҆ нѥ́а, та сѐ поро́ди хс҃ ѡ҃ нѥ́а. тâ не бѣ́ше ѡ҃ чл҃ка заче́ть 18.181.

аор.: Зед. за́че 40.320; *прич.: мин. страд. ед.: м.* заче́ть 18.181.

зачто *вж.* **защо**

зачюдя се *св.* (1) *Зачудя се, обземе ме чувство на учудване и съмнение.* и҆ цѧ̀рь като чю҆ тїѧ̑ дꙋ́мы, зачю́ди се дали̑ е и҆сти́на 7.52б.

аор.: Зед. зачю́ди се 7.52б.

защитител *м.* (1) *Защитник; лице, което брани и поддържа някого; защитител.* и҆ пѣѧ́ха на гла҃. ѱало҃. гь҃ просвѣщенїе моѐ и҆ спси́тель мои̑ кого́ се ꙋ҆бо́ю. гь҃ защити́тель мои̑ ѡ҃ кого́ се ꙋ҆стра́шꙋ, и҆ дрꙋ́го до кра́и 17.165.

ед.: защити́тель 17.165.

защо *нареч., нареч.-съюзна дума, съюз* (852) **I.** *Нареч. въпр.* **1.** *За запитване относно причината за нещо; защо, по каква причина.* и҆ тога́зи го зова̀ цѧ́рь а҆нтрїа́нь та мꙋ ка́же, плакі̑до защо не дойде тѝ да сто́ришь по́клонь на бо́говете 5.38б; мла́до мом҆чѐ, защô се не бои́шь ѡ҃ съмрѣ́ть, а҆̀ми дойдѐ да сѐ бо́ришь със҆ лїе́а 9.65б; нико́лае, защô сѝ запрѣ́нь въ тьмни́цꙋ 15.141б; ца́рь и҆ вл҃ка ѐфи́мїа́нꙋ реко́ха и҆ма́шь тѝ домâ си таквози добрô. защô не сѝ ѧ҆ви́ль намь 40.322б; защô би̑ешь тол҆кова мꙋ́лето детô не́ тї е кри́во 11.87; и҆ тога́зи ре҃ ѐди́нь ѡ҃ ꙋ҆ченицыте хс҃вы і҆ꙋда... защô сѐ не прода́де товâ мѵ̑рô, за трї̑ста пѣ́неѕе и҆ да сѐ раздаде по сыома́си 34.250б. // *В реторични въпроси.* а҆̀ми, те́ж҆ко и҆ го́р҆ко на́мь, детô слꙋ́шамѐ а҃ не чи́ниме. защô ли се брои́мь хр҃тїа́не и҆ чиним҆ се хс҃вы ра́бы, а҆ во́лѧ хс҃ва не чи́ниме 15.155б; ѡ҃ ро́де є҆врейскыи защô прѣда́дох҆те на съмрь́ть своѐго блг҃тлѧ. и҆ защо́ го распе́х҆те 35.258б; та вы́е бѣ́х҆те нави́кнале да и҆мате ми́рь и҆ лю́бовь по си́ч҆кыѧть ст҃ь. а҆̀ми сега̀ защо̀ о҆́бычѣ́те во́йскы, и҆ бою́ве 39.298. **2.** *За запитване относно целта на нещо; защо, с каква цел.* а҆ ѡ҆ны́а є҆врѣ́е рижаа́хꙋ на мѡѵ҆сеа, и҆ дꙋ́маха мꙋ. защо̀ тѝ на҃ и҆зве́де ѡ҃ є҆гѵ҆п҆ть. и҆ не ѡ҆ста́ви на҃ та́мо да си̑ ꙋ҆мремь на на́ше мѣ́сто 16.160б; и҆ ꙋ҆зе́ха до го пи́тать защô пи́ташь за таквого́зи чл҃ка 9.68; и҆ ре́коше мꙋ что̑ бѣ́хꙋ със҆ нѥ́го, ѡ҃ц҃и защô така̀ жа́л҆ба оста́ви цр҃ци, тâ се не пом҃лѝ бꙋ҃ за нѥ́ина рож҆ба 14.128б; и҆ дꙋ́маше те́ж҆ко мене че́до моѐ что̑ ми така сто́ри защô ми нанѥ́се так҆во́зи жа́л҆но въздыха́нїе 40.323б. **II.** *Нареч. въпр.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни косвеновъпросителни изречения; защо.* а҆̀ко лѝ ре҃мь. о҆́ти ѧ҆́де. а҆́то̑ да пи́тамѐ ка́кь ѧ҆́де и҆ защô. ѧ҆́де 38.289. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; защо.* и҆ като̑ пойдо́ше та́мо и҆ сказа́ше мꙋ защо съ҆ дошлѐ 33.241б; като̑ да чю́е. нѣ́кои че ѐ погыгы́ньло (!) сл҃нцето. а҆̀ не знае защô е погы́нало 33.233б; да ви́ды и҆ пр҃ь тол҆кози млъ́ва защô и҆́злѣзе ѡ҃ нѥ́го 15.141; а҆́зь зна́ю добрѣ̀, защо̀ цр҃ца на́мь то́л҆кова трꙋ́дь чи́ни 4.22б; и҆ по҆о́бае да ре҃мь защô праѕ҃нꙋ́вамѐ дн҃е́ска 11.83б. **III.** *Нареч. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото.* прости́ ме (!) бжїи а҆пл҃ю товà съгрѣшенїе, защô не знаѧ̑ и҆ мнѡ̑го ти съгрѣши̑ 7.54б; тъ́к҆мо а҆м҆во́нь що ѐ насрѣ́ цр҃ква не бѣ́ше напра́виль, защô не мо́жаше да на́йде так҆визи прили́чны мра́море 9.68б; и҆ да не смѐ тврь́догла́вы и҆ непрѣклонѥ́ни. защô бг҃ на тъкви́зи пора́за да́ва 9.75б; и҆ да́и нѥ́мꙋ да ѧ҆́дѐ защô ѐ

inslav.

гла́день твръ́дѣ 11.93б; и҆ ѳеѡфи́ль... мнѡ́го хꙋ́лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защо̑ го̀дѣ́ше да намѣ́сти и҆сидора на патрїа́рх҆шьство 12.112; не бо́йте се дꙋ́мамь ва́мь, ѻ҆ти ще̑ ра́дость голѣ́ма, да́ бьде д҃не́ска на то́изи свѣ́ть, защо̑ сь ѐ ро́дилъ х҃с въ гра́дь дв҃двь 33.237; тїа́ дꙋ́мь като̑ чю̀ а҆рх҆їе́рей разгнѣ́ва се твръ́де. и҆ ско́чи ꙗ҆дови́ть да ꙋ́бїе а҆пла, и҆ не мо́же. защо̑ тоꙗ ча̑ ѻ҆слѣпѣ 36.269б; и҆ разꙋмѣ́йте ѻ҆ти̑ не́ с҆мь привы́дѣнїе. защо̑ привидѣ́нїе плѣ́ть и҆ ко́сти не и҆́ма 38.288б; привелъ ме си̑ да проклнѣ̀ е҆́врѣете, а҆̀ми нѣ̀ ѐ во́лꙗ бж҃їа защо̑ сь ѿ вѣ́ка бл҃ве́ни. бг҃ъ̀ ѐ т҃ѣ́ бл҃виль 33.243. **2.** *Въвежда нов период, в който се изтъква причината или основанието за предходните действия, твърдения; защото.* и детô такво́зи работѣ́ть. тїе́ сѣ̑ х҃а че́сть не́мать. защо̑ и҆ прр҃кь і҆са́їа та́ка ка́же. ѿ го́рѣ и҆ те́ж҆ко който пїа́ть ви́но сѣ̑ тьпа́не и свир҆кы. а҆̀ бж҃їа рабо́та не та́чать 39.318; а҆̀ко се и҆ мнѡ́жищь м҃лишь, и҆ не послꙋ́шава те бг҃ъ. чю́ваи се да не̑ малодш҃ьствꙋвашь. защо̑ така̑ и҆́ма ѿбычаи чл҃колю́бивы̀ бг҃ъ, дето се̑ проꙋ́мѣва за на́ше сп҃се́нїе 12.117; па́кь да си̑ ста́немь на пѣ́ть що̀ си като и҆ прь́вень пътꙋ́вамѐ по́стны̀ пѣ́ть със҆ добро̑ ср҃це. защо̀ тои́зи кр҃ть ст҃ыи, та е ѻ҆рꙋ́жїе си́л҆но сѣ́кимꙋ хр҃тїа́нинꙋ 16.157б; а҆̀ми бл҃же́нь кои́ се ꙋ҆подобѝ на мла́дыте дѣца̀. защо̑ и҆ г҃ь въ є҆вл҃їе ре̑. а҆̀ко не бꙋ́дете като̑ дѣца̀ не вълѣ́зꙋвате въ цр҃тво нб҃ное 34.249б; и҆ ре̑. сега̀ видѣ́ ѻ҆ти мѐ бл҃ви́ль г҃ь бг҃ъ твръ́дѣ. за́що̑ бѣ́ като̑ вдови́ца а҆́ми̑ сега̀ нѣ́ с҆мь вдови́ца и҆ без҆че́днаа бѣ́ а҆́ сега̀ зачѣ́ла че́до 13.122б. **IV.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н҆ство ꙋ҆́мь погꙋ́бѣва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ гр҃ѣ намѣ́рѣ 20.208б; а҆̀ми ра́зꙋмно раз҆бѣ́рѣте, защо̑ е за ба̑ дꙋ́мите что̑ ще̑ сега̀ да ска́же̑ 33.238. **2.** *Въвежда подчинени определителни изречения; че.* и҆ не щѣ́ше да погле́да на сребро́то, ѿ жа́лость защо̑ не го́ е прода́ль заради̑ любо́вь ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.154. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; тъй че, та.* и҆ дїа́воль бѣ́ше го насто́риль да крадѐ свѣщи́те. защо̑ ко́и хр҃тїа́нинь донесѣ́ше свѣ́щь и҆ запа́лѣше, а҆̀ то́и ю̀ ꙋ҆гасѣ́ше 9.74; и҆ монасти́р҆скыте врата̀ като си са̀ затво́рени. защо́ се не ѿво́рюваха ни̑кога 17.165. **заради защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото.* а҆̀ дн҃е́ска се поче́те и҆ просла́ви се. заради̑ защо̑ прїе̑ бг҃ъ тѣ́зи плѣ́ть чл҃чь́ска и҆ затова́ се поче́те 38.285б; ѿ рѡ́де е҆вре́йскыи защо̑ прѣда́дох҆те на съмрѣ́ть своѐго блг҃тлꙗ. и҆ защо́ го распе́х҆те. заради̑ защо̑ мрьтвы въскрѣ́севаше. и҆ защо̑ слекавы, и҆ бо́л҆ны, и҆ бѣ́сны, и҆ слѣ́пы и҆сцѣлꙗ́ваше 35.258б; **защо да.** *а) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* мнѡ́зи́на ми да́ваха а҆спри, а҆́зь не зе́ма̑ защо̀ да дохо́жда сѣ́кыи на ме́не 17.168б; чꙋ́ете и҆ дрꙋ́гы чю́деса что е̑ сътво́риль ст҃ы̀ дими́трїе защо̑, да просла́вите ба̑, и҆ да прїи́мете добро̑ ѿ ст҃го 9.70; а҆̀ми̑ и҆ това̀ ре́кох҆ме̑. защо̑ да пока́жемь как҆ сѣ̑ а҆́гг҃лы и҆ как҆во̑ и҆́мать е҆́ство 11.83б. *б) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; за да, та да, тъй че.* затова́ сме длѣ́жни да чи́ниме кр҃ть като ѐ по̑о́бно, защо̀ да ны ѐ и҆ си́лата нѥ́гова на помощь 16.160; със҆ нѥ́гова си́ла и҆ ны́е сь въз҆мо́гꙋвамѐ, и҆ бы́вамѐ по̑ка́нѥни и҆ що ѐ ѿста́ло ѿ ст҃а, м҃, ца̀, що̀ пости̑. защо̀ да́ си съвръ́шѝ по̑ достоино. като [б]г҃ъ ище 16.163б; **защо оти.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото.* и҆ ца́рь като̑ чю̀ тїа̀ дꙋ́мы ѿ т҃ѣ́ раз҆гнѣва́ се. защо̑ ѻ҆ти и҆́ма́ше злѣ̀ недꙋ́гь и҆ бо́лесть лю́та 10.76б; а҆̀ми̑ и҆ вы́е си́ч҆ки е҆́зы́ци що стѐ

inslav

въ ѧ҃дь да́ се зара́увате... защô. ѻ҃ти и҆́де сп҃се́нїе. и҆ сп҃сь прихо́ди, да вы̀ и҆звади 35.258; **ни защо.** *За нищо.* а҆ѳи́нѧне бѣ́хꙋ мꙋ́дрсѿ є҆лли́нскаа наꙋ́чили. и҆ не прие̑мѧхꙋ ѧ҃плꙋ ꙋ҆че́нїето, и҆ не та́чѣха го ни защô 36.268; така̀ є҆ и҆ хрⷭ҇тїа́нскаа вѣ́ра, ѧ҃ко не́ма за́конь и҆ работы хрⷭ҇тїа́нскы̑, ни̑ защô нѣ̀ є҆ 15.156; **нѣ защо ... ами защо.** *Свързва съчинени съподчинени обстоятелствени изречения за причина, като второто се противопоставя на първото; не защото ... ами защото.* затова̀ поскорꙋ и помалѣ́ко сказахѣ́ме. нѣ̀ защô не бѣ́ше прили́чно. да ска́жѐ. а҆мѝ защô не мо́жете разꙋмѣ̀ като є҆ 33.239б; **освѣн защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; освен че, освен дето.* а҆̀ ст҃аа трⷭ҇ица є҆̀ ра́вно чⷭ҇на сн҃ рѣ̀. є҆ди́нѣ поче́сть и҆́ма̑ ра́вно и҆ трⷭ҇и́те ли́ца̑ начело̑ и҆ кра́и годи́ныте и҆́мь не и҆́мать. и҆ ни́что̑ є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ не разѣ́ньствꙋвать, ѻ҃свѣ̀нь, защô ѿцѣ̀ ра́жда и҆ и҆́зъдаде го. а҆̀ сн҃ь сѐ роди̑, и҆ дх҃ь ст҃ыи и҆схо́ди 33.238б; **оти защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото.* а҆̀ми защô го прѣда́де. ѻ҃ти защô бѣше злѡ̀ ѹ҆́мень и҆́ дїа́воль 35.262; ст҃ы бꙋдѣ́те сѝчѣ́кы. ѻ҃ти̑, защô сѣ́мь а҆́зь ст҃ь 38.294; и҆ ре́коше ст҃мꙋ, ко́и є҆̀ то́изи. вл҃ко дѐто, чи́ни млъва. и҆ ре̑ ст҃ыи. вы̑е стѐ ѿнїа. ѻ҃ти защô пꙋ́щате воискꙋ́та си̑ по трꙋ́гѣть, да ѿне́мать є҆́дно̑ дрꙋ́го наси́ла 15.143б; **оти защо да.** ***а)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* и҆ по въскрⷭ҇се́нїе и҆́де ме́дь съсъ вощꙋ́на. во́сѣ́кь ѻ҃ти, защô да просвѣ́ти а҆́да́ма, и҆ си́чѣ́кыте что̑ сѣ̀, и҆зъ а҆́да́ма 38.289. ***б)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; за да, та да.* а҆̀мѝ послꙋ́шайте съси́чѣ́ко (!) срⷭ҇це. да разъбере́те за ст҃го нико́лае и҆ дрꙋ́гыте мꙋ чю́деса ѻ҃ти, защô да просла́вите ба҃. и҆ да похва́лите ст҃го 15.142б; **ради защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото, тъй като.* и҆ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж҃їю ради̑ защô въкꙋ́сиха ѿ дрьво́то 15.131б; и҆ и҆́маха го ѿни́їа людїе щѡ̀ бѣ́ха ꙋ҆ ѿньзи ѿстровь катô бо́га. ра҃ї защô съсъ дїа́вола си́чѣ́ко ѻ҆съто́нѣше 6.43б; и҆ бѣ́ше ѿ ца́ра почьте́нь, и҆ си́чѣ́ка войска̀ боя́ше мꙋ се, ради̑ за́що̀ ю҆на́кь, и҆ оу҆́мень, и҆ ѿ добра̀ рѡ́да 5.28.

защô 1.3, 1.3б², 1.4², 1.4б², 1.5³, 1.5б³, 1.6², 1.6б², 1.7², 1.7б², 1.8³, 5.30б, 5.33, 5.38, 5.39, 5.39б², 5.40б, 6.41, 6.41б², 6.43б, 6.46б, 6.47, 6.47б, 6.48², 7.44б, 7.50, 7.51, 7.52², 7.52б², 7.53, 7.54б, 8.55б, 8.56, 8.56б³, 8.57б, 8.58², 8.58б, 8.59, 8.59б, 9.61, 9.61б², 9.62⁵, 9.63², 9.63б, 9.64, 9.64б², 9.65, 9.65б², 9.66б, 9.67, 9.68³, 9.68б, 9.69³, 9.70³, 9.70б, 9.71б, 9.72, 9.72б, 9.73, 9.73б, 9.74, 9.74б³, 9.75, 9.75б², 10.76, 10.76б, 10.77, 10.77б, 10.78, 10.78б, 10.79, 11.81б, 11.82², 11.82б³, 11.83б⁴, 11.84³, 11.84б², 11.85б², 11.87, 11.87б², 11.88, 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.91, 11.92, 11.92б, 11.93, 11.93б, 11.94, 11.94б, 11.96, 11.96б², 11.97б, 11.104б², 11.105⁴, 11.105б, 11.106, 11.106б², 11.107, 11.108, 11.108б², 12.109, 12.109б, 12.111², 12.112, 12.112б, 12.113², 12.113б, 12.115, 12.115б², 12.116², 12.117², 12.117б, 12.118², 12.118б, 12.119², 12.119б, 13.121⁵, 13.122², 13.122б, 13.123, 13.124², 13.124б², 13.125³, 14.126б, 14.127, 14.128, 14.128б², 14.130⁴, 14.130б, 15.131б³, 15.132, 15.134, 15.135, 15.135б, 15.136², 15.136б, 15.137б, 15.138, 15.139, 15.139б, 15.140, 15.141², 15.141б², 15.142, 15.142б³, 15.143, 15.143б, 15.144, 15.145б³, 15.146⁴, 15.146б, 15.147², 15.147б, 15.148б, 15.149б³, 15.150³, 15.151⁶, 15.151б, 15.152, 15.152б, 15.153, 15.154, 15.154б, 15.155, 15.155б⁴, 15.156³, 16.159б, 16.162б, 18.185, 18.185б, 18.191, 18.192, 18.193, 18.195, 18.196б, 18.201, 20.209б², 31.219б, 32.229, 32.232², 33.232б⁴, 33.233³, 33.233б³, 33.234б, 33.235, 33.235б³, 33.236, 33.237⁵, 33.237б, 33.238, 33.238б⁶, 33.239⁴, 33.239б⁴, 33.240³, 33.240б², 33.241⁶, 33.242, 33.242б³, 33.243², 33.243б, 33.244³, 33.244б⁵, 33.245³, 33.245б³, 33.246, 33.246б, 33.247, 33.248, 34.248б³, 34.249³, 34.249б⁴, 34.250⁴, 34.250б⁴, 34.251², 34.251б⁴, 34.252², 34.252б, 34.253⁶, 34.253б, 34.254², 34.254б³, 34.255², 34.255б², 35.256б, 35.257³, 35.257б⁴, 35.258², 35.258б⁴, 35.259, 35.259б², 35.260, 35.261², 35.261б, 35.262², 35.262б³, 35.263⁴, 35.263б², 35.264³, 35.264б, 35.265², 35.266⁵,

inslav

35.266б, 36.268², 36.269б³, 36.270, 36.271б², 36.272б, 36.273, 36.273б, 37.275⁴, 37.276б, 37.277б, 37.278б, 37.279б, 37.280, 38.281б, 38.282³, 38.282б³, 38.283³, 38.283б³, 38.284³, 38.284б³, 38.285², 38.285б⁶, 38.286⁵, 38.287², 38.287б, 38.288², 38.288б², 38.289, 38.290, 38.291, 38.291б⁷, 38.292⁴, 38.292б⁴, 38.293⁵, 38.293б, 38.294⁴, 38.294б³, 38.295б², 39.296, 39.297б, 39.302, 39.302б, 39.303, 39.307б, 39.309б, 39.310, 39.314, 39.318, 39.319², 39.319б, 40.320, 40.321, 40.321б, 40.322б², 40.323, 40.323б², защó 1.3, 1.5б, 1.7б, 2.9б, 2.11б, 2.12², 2.15², 3.17, 3.17б, 4.24б, 4.26б, 5.34б³, 5.37, 7.54, 9.64б, 9.65б, 9.69, 9.69б, 10.76б, 15.154, 15.154б, 16.157, 16.158б, 16.160б², 16.162б², 17.165, 17.167², 17.170², 17.174, 17.176², 18.178б², 18.200б², 18.201, 31.217б, 32.226б, 33.233б, 34.249, 34.252, 34.253, 34.254б, 35.257б², 35.258, 35.258б, 35.259б, 35.262², защо 1.3б, 2.12, 2.12б, 5.3б, 5.38б, 9.61, 9.61б, 9.64б, 9.73б, 11.83б, 11.92, 11.103б, 11.104б, 13.125, 15.149, 15.149б, 16.160б², 17.166б, 17.167б, 17.169б, 18.193, 31.218б, 31.221, 33.241б, 33.244, 33.247², 33.247б², 34.253, 35.259, 36.272, 38.282б, 40.320б, 40.321б, защò 2.9б³, 2.10б, 2.11², 2.12², 3.16б³, 3.17, 3.17б⁴, 3.18⁴, 3.19б, 3.20б, 4.22б², 4.23⁴, 4.24, 4.25б, 4.26, 4.26б², 4.27б, 5.28², 5.28б, 5.29, 5.29б, 5.30², 5.30б², 5.31, 5.32б², 5.33б, 5.34⁴, 5.35, 5.35б², 5.36², 5.36б², 5.37, 5.38², 5.38б³, 5.40б, 6.41, 6.41б, 16.157б⁵, 16.158, 16.159, 16.159б², 16.160², 16.160б³, 16.161³, 16.161б⁴, 16.162, 16.162б, 16.163⁴, 16.163б, 17.163б³, 17.164², 17.165², 17.165б², 17.166, 17.166б, 17.168, 17.168б², 17.172, 17.173², 17.174, 17.174б, 17.175б, 17.176, 18.178², 18.179б, 18.181, 18.182б², 18.185², 18.188, 18.194б, 18.199б, 18.207, 20.208б², 20.209, 20.209б, 31.218, 31.220, 31.223², 32.225б, 32.226б, 32.228, 33.246, 35.262, 35.263б, 39.298, зачтô 4.22б, 15.145б, зáщò 5.28, защò 5.37, защ[о] 8.5б, зáщô 10.79, 13.122б, 33.234, [за] защò (!) 11.85б, зáщо 31.217б, защõ 38.288б.

защото *нареч. относ.-съюзна дума* (4) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото, понеже, тъй като.* и҆ защô бы҆ тâ се толѥ́кова и҆зѥ́бра́ше. защốто расмо́трише и҆ разѥ́чѐтоше и҆ наи҆до́ха, ка́кь бѣ̀ ѿ рожѣ́ство х҃во, до то́изи, а҃, събо́рь, т҃. и҃і. го́динь 15.141; и҆ да сла́ви по́чьстно и҆̀ да послꙋ́ша тїꙗ̀ дꙋ́мы дн҃е́шнытѐ защốто̀ дꙋ́мать. вче́ра бѣ́ше въскр҃сенїе лазарево, щô праз̑нꙋ́вахѥ́мê 34.248б.

защốто 15.141, защо́то 16.162б, защốто̀ 34.248б, защồ 39.31б.

збера *вж.* **събера**

збирам *вж.* **събирам**

збия се *вж.* **събия се**

збода *вж.* **сбода**

збръкам *вж.* **сбръкам**

збръкувам *вж.* **сбръкувам**

зван *прил.* (1) *Като същ. Званият; човек, който е поканен някъде.* и҆ кога̀ се разыдо́ха зва́нныте щô бѣ́ха на сва́дѥ́бата. тога́зи зова̀ ѻ҆́нѥ́зи гс҃да́рь, а҆п҃ла 7.50б.

мн.: чл. зва́нныте 7.50б.

звонец *м.* (1) *Звънец; метален предмет, който произвежда звън.* и҆ сътво́ри така̀ заха́рїа и҆ оу҆лѣ́зе въ ѻ҆́лѥ́та́рь. и҆ ѡ҆блѣ́че се вь ри́зꙋ д҃е́то̑ зво́нн҃ꙋю. сѝ р҃е́. что̑ бѣ́ше ри́за, със де́сеть зво́нѥ́ци ѻ҆сщ҃е́ннаа въ ст҃аа ст҃ыхь 13.124.

мн.: зво́нѥ́ци 13.124.

звѣзда *ж.* (30) *Звезда; небесно тяло, което се възприема като светла точка на небето през нощта.* и҆ ѕвѣзды҆̀те щьть да па́днать ѿ н҃бе́то и҆ си́лы н҃бные щь́ть да сѐ вди́гнать де̑то дрьжа́ха н҃бе́то 18.195б; мнѡ́го пы́ты м҃цьть и҆ ѕвѣ́зды҆те дꙋ́мать къ г҃ꙋ. г҃и бе̑ щото̑ си́чѥ́ко дрьжишь. ты̀ си да́ль на́мь да свѣ́тимь нощїѧ̀ 32.223б; а҆́зь е҆́сѥ́мь, что̑ съмь сътво́риль сл҃нце, да свѣ́ти дне́мь, а҆̀ м҃ць и҆ ѕвѣзды҆̀ нощїа̀ 5.29; а҆́ очи́тѣ и҆̀ сьвтѣ́ха се като̑ ѕвѣ́зды коги̑ и҆сти́чѣть сꙋ́трина 32.228б; и҆ хытрьцыте като̑ чю́ше тѣ́зи дꙋ́ма ѿ ца́ра, и҆злѣ́зоше и҆зѥ́ ї҆ер҃лимь. и҆ пои҆до̀ше гдѐто станѣ̀ ѕвѣздâта въ виѳлеѥ̂м на̑ѥ́ ѻ҆́трочето въ пе́щерата 33.237б.

ед.: ѕвѣ́здâ 33.237б, ѕвѣздâ 33.238, 33.243б, 33.244б², 33.245³, 33.245б, ѕвѣ̑а 33.245, ѕвѣ̑а 33.267б, ѕвѣ́зда 39.295б, ѕвѣздꙋ̀ 33.235б, ѕвѣздꙋ̀ 33.243б, *чл.* ѕвѣздâта 33.237б, 33.245, 33.245б, ѕвѣ́здâта 33.238, ѕвѣздѣ̂та 33.243б;

inslav

мн.: звѣзды 4.21б, 32.228б, звѣзды 5.29, 11.83б, 33.238, 33.244б, 33.245, *чл.* звѣзды̀те 11.84, звѣзды̀те 18.195б, звѣзды̀те 32.223б, звѣздитѐ 39.318.

звѣр *м.* (32) *Звяр, диво животно.* и҆ и҆дѣше и҆ ра́доваше се тврьдѣ. защо̀ мнѡ̀го, дни и҆ма́ше ка́къ не бѣ́ше видѣ́ль чл҃чьскыи о҆бра́зь. нѝ пти́ца, нѝ звѣ́рь, нѝ га́дь 17.166; о҆́ти защо̀ е лѣ́вь цр҃ꙋ̀ по́о́бень. защо̀ ѐ лѣ́вь на̑ си́чькы звѣрѡ̀ве землѣсцїи цр҃ь 33.244б; и҆ лов'ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и҆ и҆щꙋ̀ть звѣ́рїе по го́рїе и҆ по дол'чины, и҆ по гѣ́сто шꙋ́мїе 31.215. // *Хищно животно.* и҆ ма́йка мꙋ̀ и҆з' глѣ́биныи своѐго наричѣ́ше и҆ плачѣ́ше, и҆ сълѣ́зи (!) дꙋма́ше... сла́д'кое моѐ че́до. да́ли (!) на во́йска заги́наль и҆ли (!) ѿ звѣ́рѡве и҆зедѣ́нь. и҆ли (!) ѿ са́бїа посѣ́н'. и҆ли ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ̀ванїе заморе́н' си̑ 39.314; и҆ гь пꙋ́сти а҆́рхгла миха́ила и҆ затво́ри ꙋ̀стата. на лѣ́вовете. и҆ прѣбы̀ данїи́ль ꙋ̀ ѡ҆н'зи тра́пь непоче́кнъть ѿ ѡ҆нїа звѣ́рѡве 11.93; и҆ просльзи се заплака и҆ ре́... така̀ да сто́ришь гн҃и, да си̑ видимь и҆ моата жена̑ ѳеѡпи́ста, защо̀ че́дата си̑ зна́ю че гы̀ изѣ́доха звѣ́рїе ради̑ мо́йте грѣ̀хоове 5.34. // *Образно.* а҆̀ми̑ детѡ̀ ненави́ды добро̑ дїа́воль, что̑ и҆з'найдѐ... да вла́дать. дїѡклитїа́на. и҆ маѧимїа́на, два̑ дрꙋга́ра дїа́воловы. ди́вы ѕ[в]ѣ̀роове, кры́вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.138б; ѡ҆̀ зло̀ ѿ си́чько на́и зло́е зла̀ жена̑. а҆̀ко ѐ сы́рота, а҆̀ тїа̀ си́чьките о҆́сꙋжда. а҆̀ко лї ѐ болѣ́р'ка, а҆̀ тїа си́ч'кит ѱꙋ́ва. на двѣ̀ стра́ни е зло̀, и҆ те́ж'кь живо́ть. неꙋкро́тень звѣ́рь 21.210б.

ед.: звѣ̀рь 7.50, 8.56, 11.93б, звѣ́рь 11.93б, 17.166, 17.172б, 17.175б, 21.210, 21.210б, 31.220, звѣ́ра 11.93б, *чл.* звѣ́рꙋтомꙋ 11.93б; *събир.:* звѣ́рїе 5.28б, 5.34, 5.35б, 5.38, 13.122, 31.215, звѣ̀рїе 5.33, 5.35б, 7.50, 11.107б, *чл.* звѣ̀рїето 5.32б, зѣ́рїето (!) 13.122; *мн.:* звѣ́рѡве 11.93, 17.171б, 39.314, ѕ[в]ѣ̀роове 15.138б, звѣ̀рове 15.156б, звѣрѡве 33.244б, звѣ̀рове 37.277б, *чл.* звѣ̀ровете 17.175б.

звѣрообразен *прил.* (1) *Свиреп, който е подобен на звяр по външност и нрав.* и҆ раз'ꙗди се ца́рь, и҆ пꙋ́сти дрꙋ́гы во́йне. к҃. звѣро́о́бра́зны, что̑то ꙗ҆дꙋ́ть лю́дїе. и҆ ре́ и҆мь. и҆дете̑ и҆ вы́е раз'кьса́йте и҆хь, и҆ жи́вы ги поꙗ҆ще 37.275б.

мн.: звѣро́о́бра́зны 37.275б.

звѣроумен *прил.* (1) *Прен. Който има ум на звяр, който е лош и свиреп.* и҆ ѿ ко́рень нѥ́говь ще̑ да и҆сте́че кладе́н'ць. и҆ ѿ нѥ́го да се̑ и҆змы́ють гра̀д'скыте мꙋ́жїе, что̑ сѣ̀ звѣ́ро_ꙋ́мнѝ... и҆ безако́н'ството щь́ть да о҆ста́веть 37.274.

мн.: звѣ́ро_ꙋ́мнѝ 37.274.

зговарям се *вж.* **сговарям се**

зговор *вж.* **сговор**

зговоря се *вж.* **сговоря се**

зградя *вж.* **съградя**

зградявам *вж.* **съградявам**

згрѣша *вж.* **съгреша**

здание *ср.* (1) *Здание, голяма сграда, постройка.* и҆ ре́ е҆́и. мр҃їе, а҆́зь тѐ прїе́хь ѿ цр҃квата бж҃їа. и҆ сега̀ те о҆ста́влꙗмь оу҆ до́мь тво́и̑. и҆ а҆́зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа 13.124б.

мн.: зда́нїа 13.124б.

зде *вж.* **съдѣ**

здрав *прил.* (22) **1.** *Здрав; който има добро здраве, който не е болен.* и҆ си́ч'кы гра̑' събра́ се и҆ бо́л'ны что̑ и҆ма́ше и҆ ко́й прии́доха си́ч'кы зра̑вы бы́ха 40.323б; и҆ по полꙋ́нощь ѿидѐ сщѐ́нникь цр҃ко́вныи да пое ꙋ̀трьню по ѿбычаю, и҆ найде́ мар'кїа́на зра̑ва 11.99б; и҆ и҆ма́ше и҆́рь робы́ныꙗ злѣ̀ пада́ше ѿ болесть. и҆ по̑мли́ мꙋ̀ се да ю̑ и҆сцѣли̑. и҆ а҆́пль ю̑ сто́ри зра̑ва 36.272. **2.** *Здрав, който е неповреден; цял, невредим.* нѣ́кой спа́хїа тꙋ̀р'чи́нь, ѿнѥ́ го зра̑ва непоче́кната та́ го да́де гн҃ди́нꙋ своѐмꙋ. детѡ̀ бѣ́ше на бльга́рете наче́л'никь 39.314; и҆ видѣ́ха като̀ но́си лѣ́вь дѣте́то, прови́каха и҆ те́коха

inslav.

със' ѱéта и ѿнюха го зрáво нищо непочекньто 5.32б. **3.** *Здравословен, който е полезен за здравето; целителен.* и ѡнази вѡдâ бѣше тáмо на мѣстотô гдѐто извираше слáд'ка, и добрà, и зрáва 11.102б.

ед.: м. зрáвь 2.10, 6.45б, 9.71б, 11.99б, 15.155, 36.268б, зрáв' 6.43б, зрáвь 11.99б, 39.300, 39.302, зрáва 11.99б, 39.314, *ж.* зрáва 11.102б, зрáва 36.272, *ср.* зрáво 5.32б²; *мн.:* зрáвїи 1.8, зрáвы 6.46, 13.122б, 40.323б, зрáви 36.270, зрáвы 37.279б.

здраве *ср.* (8) *Здраве, нормално състояние на човешкия организъм.* и товà а҃пль като сê прѣклòниль и м҃ли се б҃ꙋ. и ѿ н҃бето зрáвїе дойдѐ на ѿнїа си́ч'кыте, и пàкь зрáви бы́ха 36.270; и мнѡго людїе исцѣли. и хро́мы, и бѣсны, и слѣпы и є҃сàвы, си́ч'ки кой прихо́ждаха до нѥ́го зрáвїе полꙋ́чахꙋ 2.12б.

ед.: зрáвїе 2.12б, 36.270, зрáвїе 11.99, 18.203, 35.256б, 37.277, 39.312, зрáве 15.155б.

здравие *вж.* **здраве**

здрависам *св.* (2) *Здрависам, поздравя някого чрез ръкостискане, кимване с глава.* и видѣ тáмь áврááма, и і҃сáака, и і҃áкова, и дрꙋ́гые мнѡго. и зрáви́саха мê и тїѐ 32.228.

аор.: 3ед. зрáви́са 32.227, *3мн.* зрáви́саха 32.228.

здрависувам *несв.* (1) *Здрависвам, поздравявам някого чрез ръкостискане, кимване с глава.* и видѣхь тáмь пр҃рка і҃саїа, и є҃реміа и єзекїила, и áмоса, и мехêа, и захáрїа. и дрꙋ́гы пр҃рцїи зрáви́сꙋвах'а мѐ та ми сà раꙋ́ваха като с'мь до́ш'ль при т҃ѣ 32.228.

имперф.: 3мн. зрáви́сꙋвах'а 32.228.

здраво *нареч.* (3) *Успешно, със здраве.* áми что̂ ны е спо̂обиль б҃ъ тâ дочáкахˈмê д҃нéшныи ст҃ый д҃нь. то́й да нѝ спо̂обо́би да прѣпро́водѝ дн҃и́те нашѝ и врѣ́мената ми́р'но и зрáво 38.294б; и ѿидѐ си єпк҃пь със' бж҃їю по́мощь зрáво на своà єпар'хїа, и тáмо сѝ ѡпродáде сич'ко что̂ и́маше. да съзи́да цр҃ква на и́ме ст҃мꙋ димитрїю 9.68б.

зрáво 9.68б, 38.294б, 39.319б.

здравувам се *несв.* (1) *Само мн. Поздравяваме се, разменяме си поздрави с някого чрез ръкостискане.* тогáзи станѣ́ха та се цѣлꙋвáха и д҃вàта със' голѣ́ма радо̂. и ѿнáзи вдови́ца щò бѣ́ше мáика т҃ѣ. познà че è тѣх'на мáика, и глéда гы как' сѐ цѣлꙋ́вать слáд'ко и зрáвꙋ́ват' се 5.37.

сег.: 3мн. зрáвꙋ́ват' се 5.37.

здробявам *вж.* **сдробявам**

зеведеов *прил.* (2) *Зеведеов, от ЛИ Зеведей.* ст҃ы і҃ѡáннь бг҃о_слóвь бѣ́ше с҃нь зеведêѡвь и саломїи́нь 6.41; і҃ѡсифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове... и дь́щере, трѝ. єсѳи́рь, мáр'ѳа, и салóмїа женâ зеведêова. мáика і҃ѡ бг҃ословꙋ 6.41.

ед.: м. зеведêѡвь 6.41, *ж.* зеведêова 6.41.

зевс *ЛИ* (1) *Зевс.* и и́машь то́го ба҃ и ца҃ра, нѣлѝ сѣ бо́гѡве твоѝ зевѣ́сь и áпóлїе и дрꙋ́гытѐ. áми è х҃с бо҃ твоѝ 9.63б.

зевѣ́сь 9.63б.

зелие *ср.* (1) *Зеленчук; различни зелени растения, които се отглеждат в градини.* и продáдоха го вь áнатóл'скаа землà єдномꙋ болáринꙋ тꙋ́р'чинꙋ. и бѣ́ше злѣ̀ чловéкь. и повѐлѣ ѡномꙋ́зи є҃пк҃пꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и на гради́нꙋ гдѐ сѣ́ють зéлїе 9.67б.

ед.: зéлїе 9.67б.

зелен *прил.* (3) **1.** *Зелен, един от основните цветове на спектъра.* йдѝ и речѝ ѡномꙋ́зи корáбникꙋ. тѝ и́мáшь то́л'кова мрáморе. и ѿ т҃ѣ сѣ̀ тол'кова чрьвêны. и тол'кова зелéны 9.69; и [с]тáнь ѿбрáзь и снагáта ѝ катò злàкь зелéна. и мно́го цáрове и би́л'кѣ̀ пѝ, и не можѐ да се исцѣлѝ 2.13б. **2.** *Зелени, прозвище на Константин Велики.* и послѣ̀ т҃ѣ прѣѐ цáр'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи

inslav

ца́рь кон҆стан҆ти́нь ц҃нь ст҃ые ѐле́ны. и҆ кон҆ст҃ꙋ (!) что̑ се зовѐ зеле́ны̀ 15.139б.
ед.: м. зеле́ны̀ 15.139б, *ж.* зеле́на 2.13б; *мн.:* зеле́ны 9.69.

зема *св.* (111) **1.** *Взема, поема нещо с ръка и го задържа.* бѣ́ше лицѐто мꙋ̀ свѣтло. и҆ посе́гна а҆нтиѡхі́йскыи вл҃ка да мꙋ̀ зе́ме нѣ́кое влакно̀ ѿ брада́та мꙋ̀ да и҆́ма за бл҃ве́нїе. и҆ оу҆сѣ́хна мꙋ̀ роу́ка̑та 2.15б; а҆̀ ѿ̀ць ны̀ зѐ, бра́та ми пома́л҆кото и҆ прѣ́несе го на ѡ҆нѣ́зи странѣ̑ 5.36б; та́ ми да́де тр҃и̇ мѣдню́ш҆ки, и҆ ре́че ми, земѝ ма́ике. и҆ а҆́з҆ ги зѣ̑, и҆ кꙋпи̇́ сьс т҃ѣ, тр҃и̇ хлѣ́бове 17.171; и҆ ꙋ҆го́твы сфон҆га́то що̑ се бѣ́ше вре́кль и҆ зѐ та́ го ѻ҆ста́ви в҆ че́р҆кова́та пр҃ѣ и҆кона́та ст҃мꙋ̀ 39.317; а҆мѝ напоко́нь да мѝ земе́шь тѣ́лото моѐ, и҆ да́ го̀ прѣнесе́шь въ палести́ны на ба́щнина́та на мо́а̀ майка 39.306б. // *Хващам с ръка някого.* и҆ тїе́ го па́кь зе́ха за де́сна рꙋ́ка̑. и҆ ре́кохa мꙋ̀. станѝ на нѡвѣ́те си̇̑ 12.110б; и҆ и҆злезе и҆ наи́де го. и҆ зе́ го за рꙋ́ка и҆ въвѣ́де го въ цр҃ко́вь 40.321б. **2.** *Взема, придобия нещо, снабдя се с нещо.* до́брь добро̑ зе́ме а҆̀ злѣ̀ зло̀ зе́ме си́ч҆ки ста́нать го́лы пр҃ѣ праве́дны̀ сꙋ́дь 18.199; и҆ да сѝ земѐ сѣ́кы̀ ка́дїа̑ и҆ паша ѿ ца́ра ѐми́рь и҆ тести́рь на свои̇̀ гра́дь. и҆ кадъ́лѣкь. и҆ ѿи҆до́ха си си́ч҆кы 39.297б. // *Приема, получа нещо желано.* и҆ ста́ни и҆́мь да се́днѣть тїе́ напр҃ѣ и҆ така̑ чи́нѝ, а҆̀ко щешь да земешь ѿ т҃ѣ мл҃тва и҆ бл҃вь 1.5б. **3.** *Взема някого със себе си, поведа някого със себе си някъде.* и҆ а҆́зь мꙋ̀ ре́кохь. далѝ щьть, зѐ, и҆ ме́не, да и҆́да и҆́ а҆зь със҆ тѣхь 17.169; и҆ зе́ха ѿного́зи і҆ꙋ́да що̀ и҆́мь ка́зꙋваше. и҆ заве́доха го пр҃ѣ цр҃ца, и҆ ре́кохa. то́изи ѐ чл҃кь сы́нь пр҃рчьскыи мꙋ́жь пра́веднь и҆ за́конь зна́е 4.23б; а҆̀ тїѐ баща́ мꙋ̀ и҆ ма́йка мꙋ̀ зе́ха го и҆ заве́доха го в҆ че́р҆кова ст҃мꙋ̀ вели́ко м҃никꙋ ге̑ѡгїю 39.313б; а҆̀ тїе́ го зе́ха и҆ дадо́ха го да́рь гр҃ви́т҆скомꙋ во́еводꙋ а҆мѝрꙋ 39.316б. **4.** *Взема, отнема нещо от някого насилствено.* а҆̀ дрꙋ́гь дрꙋ́гымꙋ зе́ме село̑то наси́ла а҆̀ па̀кь дрꙋ́гымꙋ ѿню́ме на зе́млѧта си́норать а҆̀ дрꙋ́гыи желе́ае своѐмꙋ съсѣ́динꙋ да́ мꙋ̀ зе́ме кѣ́щата 31.216б, 217; а҆̀ тїа ѿгово́ри, и҆ ре̑. гн҃ди́не мои̇̀ дѣ̑то се ми́на̀ годи́ната та̑ ꙋ҆́бы̀ тѣ́зи д҃ша. и҆ крьв҆́ть и҆ на землѝ проліа́хь, и҆ и҆́манїето и҆̀ зѣ̑ 32.226б; и҆ наче́ха да мꙋ̀ дꙋ́мать. бл҃вены̀ ра́бе бж҃їи, бг҃ да зна́е, нѐ ты е зе́то ни́що, нѝ ѿ тѣло́то, нѝ ѿ ри́зы, а҆̀ми ты е си́ч҆ко цѣ́ло 2.15б. // *Взема, присвоя нещо чуждо.* и҆ па̀кь да не сто́ришь кри́во чл҃кꙋ и҆ зе́мешь нѣ́що щото е нѥгово. и҆лѝ на о҆́чи, и҆лѝ скры́шома. защо̑ и҆ това́ се кра́ж҆ба зовѐ 1.7. **5.** *Взема, завладея нещо със сила, превзема.* тогива щьть да въскр҃нать ца́рїето голѣ́мы дѣ̑то се вди́гаха на голѣ́мо та̑ з҆бы́раха войска̀ мнѡ̑го да зе́мать чю́жда земл҃а̑, та сѐ и҆з҆сѣ́че то́л҆кози чл҃кь 18.196б; та щѣ тїа́ цр҃твїа да зе́ме а҆н҆тихрі́сть да ста́не ца́рь на̑ є҆вре̑ете 18.183. **6.** *Взема, започна да правя нещо (изразено от втория глагол).* та ми сѐ мнѣ́ше, че мꙋ̀ свѣ́ти лицѐто, като а҆́гг҃л҆ско. и҆ зѣ̑ да се чю́ди̇ и҆ да мы́сла̀ да не бꙋ́де а҆гг҃ль 3.19б; и҆ пр҃ь се ꙋ҆пла́ши и҆ начѐ да тре̑рѐ ѿ стра̑. и҆ зѐ да ка́зꙋва на сво́ите бѡлѣ́ре, що ѐ видѣ́ль 4.21б; и҆ пом҃ли се бꙋ̀ і҆ѡа́ннь, и҆ па́днѣ ѻ҆но́ва̀ чер҆квище и҆ строши́ се и҆ бѣ̀сь ѿн҆зи зѐ да и҆сче́знꙋва 6.43; и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннь зѐ и҆ то́и да течѐ слѣ́дь нѥ́го пѣ́шь. и҆ пла́че, и҆ ви́ка, та мꙋ̀ дꙋ́ма. что̑ бѣ́гашь че́до моѐ 6.47б; и҆ зе́ше си́ч҆кыте да ви̇̀кать, г҃и помл҃ꙋй 15.153; и҆ зо́сима зѐ да и҆ се поклони̇̀. а҆ тиа̀ мꙋ̀ забра́ни, и҆ не да́де мꙋ̀ да и҆ се покло́ни 17.174. **7.** *Взема, намеря нещо необходимо.* ѿде́ ща а҆́зь да зе́ма да вы̇̀ да́мь хлѣ́бь, дѣ̑ да намѣ́ра а҆́зь ви́но̑ и҆ вода̑ да вы̇̀ дамь 18.192. **8.** *Взема, приема някакъв чин.* а҆̀ тїѐ ре́кохa, доидо́х҆ме̑ ѿ о҆ні́а дѣ̑то се ѿре́кохa ѿ то́изи свѣ́ть, и҆ зе́ха на се́бѣ си аг҃лы́скы̀ чи́нь калꙋ́гер҆скы̀ 32.225б. **зема на себе си (на моя**

inslav

глава). *Взема върху себе си, поема отговорност за нещо.* ко́и с'мь а҃зь є҃ди́нь грѣ́шникь оу҃ г҃а б҃а… и̇ как' щѣ̀ а҃зь това̀ да зе́ма на се́бѣ си̇, дѣ́то не смѣ́ю за нѥ́го да подꙋ́мамь 12.110б; и̇ зна́и че́до, чѣ̀ мъ є҃ х҃с пꙋ́стиль да прости̇ тво́ето съгрѣше́нїе. и̇ не бо́и се, а҃зь да зе́ма тво́ите грѣ́хоове на моа̀ глава̑ 6.47б; **зема си кръста.** *Понеса страдания за християнската вяра.* трѝ дꙋ́ми ти́ꙗ щô сь̀ х҃вы. є҃дна̀ ка́же да сѐ ѿврь́же, си̇ рѣ̑, да́ се ѿре́че ѿ се́бѣ си. вто́ра, да си зе́ме кр҃ть свои̇̀ 16.158; това̀ е кой се ѿре́кль, ѿ се́бе. и̇ па́кь ре́че на́поконь… да зе́ме на се́бѣ си кр҃ть сво́й… ви́дишь ли̇̀ със' как'во̀ ѡ́рь́жїе си́л'но чи́ны вели́кыи ц҃рь и̇ б҃ъ, свои̇те лю́дїе во́ины 16.158б; **зема си на своят труд добро.** *Получа си отплатата за делата, получа си възнаграждението.* и̇ рѣ̑ ми. па́вле, дошь́л' си да си̇̀ зе́мешь на своа́ть трꙋ́дь добро̀. є҃то дѣ̀ ви́дишь ѻ҃ти голѣ́мы и̇ добры̀ и̇ вели́кы оу҃реде щотô е ꙋ҃го́твиль б҃ъ, кои́то нѥ́го лю́бы 32.227; **земе ми бог душата.** *Прибере ме Бог, умра.* и̇ кога́ мꙋ̀ до́де де́нь да мꙋ̀ земе б҃ъ д҃шьта и̇ тога́зи рѣ̑ ѡ҃номꙋ́зи мо́м'кꙋ що́ мꙋ̀ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́р'тїа и̇ масти́ло 40.322.

сег.: 1ед. зе́ма 6.47б, *2ед.* земешь 1.5б, зе́мешь 1.7, 32.227, 39.307б, *3ед.* зе́ме 2.15б, 16.158, 16.158б², 18.180б, 18.199², 31.215б³, 31.216б², 31.217г, зе́мѐ 6.44, земе 40.322, *3мн.* зе́мать 1.3б, 18.196б², 18.198, 39.297б, 39.298, 39.301, зе́мъть 9.72б, земать 18.199; *аор.: 1ед.* зѣ̑ 3.19, 3.19б, 12.110, 32.226б, зехь 5.38, зѣ̑ 17.171, *3ед.* зѐ 4.21б, 4.24, 5.32б, 5.35, 6.42, 6.42б, 6.43, 6.46, 6.46б, 7.51, 7.53, 10.77, 11.81б, 11.98б², 11.103, зѐ 4.24б, 5.36б, 5.38, 6.47³, 6.47б, 7.50б, 11.105, 17.167б, 17.174, 18.188, 31.221б, 39.299, 39.305, 39.315б, 39.317², зе 33.242, 36.270, зе́ 39.309, 40.321б, зѣ̑ 39.312б, *3мн.* зе́ха 4.23б, 5.34б, 8.57б, 9.71б, 9.74б, 10.77, 12.110б, 12.115, 18.193б, 32.225б, 38.286б, 39.300, 39.309б, 39.311б, 39.313б, 39.315б, 39.316б, 39.317, 39.317б, зеха 5.39, 11.96, зе́ше 15.153, зехꙋ 15.147б, зе́ха́ 39.306; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да зе́ма 12.110б, ща да зе́ма 18.192, *3ед.* щѣ̑ да зе́ме 18.183, ще да зе́ме 18.188, 18.189, щѣ̑ да земѣ̑ 18.194, *със съкр. инф. 3ед.* зе́ ще 6.44, *3мн.* щьть зѐ 17.169; *пов.: 2ед.* земѝ 17.171, *описат. 2ед.* да земе́шь 39.306б, *3ед.* да земѐ 39.297б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* зе́то 2.15б.

земам *несв.* (19) **1.** *Вземам, поемам нещо с ръце.* ан'тихрі́ст'… не щѐ да зе́ма да́рь ѿ людїето що́ мꙋ̀ да́вать 18.187; тога́зи рѣ̑ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и̇ ѿ ѡ҃гни́щата жера́вꙋ, да занесꙋ́ть 37.278. // *Образно.* това́ са дѣ́то ги прова́ждать да зе́мать дш҃и́те на невѣ́р'ны̑ лю́дїе въ врѣ́ме блꙋ́дное 32.229. **2.** *Вземам, получавам срещу труда си или срещу услуга, придобивам.* вѣрꙋ́ваи чѐ см'ь и̇ а҃зь чл҃кь ѿ прѣ̑сть и ѿ крь́вь. и̇ пльть и̇́ма́мь катò си́ч'ки лю́дїе. и̇ на и̇збра́нномꙋ̀ чл҃кꙋ̀ на дом'ът' мꙋ̀ та сѣ̑ хартꙋла́рїи. и̇ ѿ нѥ́го щò зе́мамь та животꙋва̑ 3.19б; и̇ дх҃о́вниците как' сѣ̑ зе́мале дꙋка́ти ѿ и̇сповѣ́дниците за тѣ́х'нїать гр҃ѣ̑ да сѐ мл҃ѧть бꙋ̀ 18.196б. // *Образно.* сѣ́кыи ко́и ка́кь є҃ ꙋ҃ра́ботиль, тѣ́й си и̇ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199. **3.** *Вземам, отнемам нещо от някого насила.* а̑ тои и̇ще ѿ нѥ́го да мꙋ̀ ѿнѥ́ме наси́ла, а̑ дрꙋ́гые щотô зе́ма тꙋ́ка. а̑ не щѐ да повръ́не 31.217; тогі́ва щьть да въскр҃нать хайдꙋ́те, да̑ да́вать рѣ́чь бꙋ̀, като́ са ѿнѥ́мале наси́ла сѣ̑ непра́вда, а̑то́ и̇́м' се не стоа́ше да зе́мать чю́ждо ѿ сырома́си 18.196б. // *Вземам; присвоявам нещо, за което не съм положил труд.* тогі́ва щьть да да́вать р҃ѣ̑ бꙋ̀. воден'чѣ́рете дѣ́то са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѡ́го та̑ щь́ть да го̀ вра́щать, на сирома́сите 18.197б. **4.** *Вземам, поемам определено количество храна.* а̑ тїе си̇ ꙋ҃зе́маха ма́л'ко ꙗ̑стицѐ, ко́и ко́л'ко и̇́щеше. ко́и хлѣ́бь ма́л'ко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́л'ко ꙋ҃зи́маше 17.165. **земам файда.** *Ощетявам.* тогі́ва щьть да въскр҃нать си́ч'ките кадїе́. та̑ щь́ть тїа́ сырома́сите да гы̑ вла́чать дѣ́то и̇́м' се зе́мале (!) фаидà та ги́ са ѡ҃сѣ́ждале та̑ па̀к' ымь раз'ва́лѣле 18.196б.

inslav

сег.: 1ед. зе́мамь 3.19б, *3ед.* зе́ма 1.7б, 18.199, 31.217, *2мн.* зе́мате 18.178б, *3мн.* зе́мать 18.196б, 31.217, 32.229, 37.278; *имперф.: 1ед.* зе́ма̑ 17.168б, *2ед.* зе́маше 17.165, *3мн.* зе́маха 17.165, 32.231б; *форми от перф. тип: 3мн.* сѣ̑ земалѐ 18.191б, сѣ̑ зе́мале 18.196б, са зе́мале 18.196б, 18.197б, се зе́мале (!) 18.196б; *бъд.: 3ед.* щѐ да зе́ма 18.187.

земание *ср.* (1) *Вземане на нещо за себе си, присвояване.* десе́то е пàкь заръчанїе, да ти се не поре́вне, и҆лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣщо. нѝ на кѣ́щата мꙋ ни́ на се́лището мꙋ, нѝ на ло́зїе не́гово, и҆лѝ ны́вѣ, нѝ на дрꙋ́го нѣ́ко (!) нѣщô защô ѿ завидѣ́нїе бы́ва. а҆а̑рⷭ҇тькь (!) зе́манїе що ѐ 1.7б.

ед.: зе́манїе 1.7б.

земая се (!) *вж.* **замая се**

землен *прил.* (15) **1.** *Земен; който е свързан със земята като място, където живеят хората.* и҆ да разⷭ҇валѝ на вра̀ждьта срѣ́дньꙗта стѣна̀ что̑ ны̑ запираше да нѐ ходи́ на н҃бето и҆ да смѣ́си, нб҃ныте а҆́гг҃лы със҆ земльны́те чл҃ци 33.240б; а҆̀мѝ сега̀ на̑ х҃с гоща́ва. что̑ сѣ́когы, така̀ и҆ д҃не́ска. нѣ̀ със҆ го́зⷭ҇ба земльна̀ тꙋ́кашна 34.248; и҆ ни́кога и҆злѣ́зе ѿ тѣх҆ны ꙋ́ста, пра́зна дꙋ́ма и҆лѝ ше́га̀. нѝ и҆́ма́хꙋ гри́жа за нѣ́коꙗ ра́бота що ѐ земльна̀ на то́изи свѣ́ть 17.164б. **2.** *Като същ. Само ср. Земното, земните неща, земния начин на живот.* а̑ ѿ блꙋ́дь сѐ гнꙋ́сѝ. защо́ е д҃ша неви́дѣна и҆ нб҃на̀ затова̀ и҆ нб҃но лю́би. а̑ тѣ́ло е пàкь ѿ землѥ̀ и҆ земльно̀ лю́би 34.254б; по̑ никога̑ не бы сто́риль, защô тѣ́ло̑ и҆́ще мнѡ́го да ꙗ҆дѐ. и҆ мнѡ́го да пїѐ, и҆ мнѡ́го да спѝ, и҆ что̑ да ре́чемь си́ч҆ко земльно̀ и҆́ще 34.254б. **3.** *Земен, който се отнася до планетата Земя.* а̑мѝ повелѝ ми г҃и да нѐ пода́мь векѥ̀ ꙗ҆ко́сть моа̀, и҆ ро́ж҆ба на снѡ́ве чл҃чьскы, и҆ да нѐ и҆зрастѐ ни́що по ме́не, а̑мѝ да скрыѧ̑ си́ч҆ка добрина̀ земльна̀ 32.224б.

ед.: м. земльны̀ 11.87б, земльныи 11.91б, земльны̀ 31.215, земльно́мꙋ 5.31, *ж.* землѣ́ннаа 9.60б, земльнаа̀ 12.117б, земльна̀ 17.164б, 32.224б, 34.248, *ср.* земльно̀ 7.54б, 15.150б, 34.254б[2]; *мн.:* земльна̀ 18.199б, *чл.* земльны́те 33.240б.

землено *нареч.* (1) *Земно; по начин, присъщ за живота на земята.* и҆ зна́ю че́до моѐ че ми́ не дꙋ́маше земльно̀ а̑мѝ нб҃но. зато́ва̀ тꙋ́ка на́ земльꙗ не събы̑ се а҆рхг҃глꙋ дꙋ́мата. а҆мѝ щѐ на нб҃е́то цр҃тво твоѐ да бꙋдѐ 35.261.

земльно̀ 35.261.

землески *прил.* (5) **1.** *Земен; който се отнася до земята като място, където живеят хората.* є҆́то с҃нь бж҃їи съ а҆́нⷭ҇гг҃лыте нѥ́говы. сто́риха бо́й със҆ дїа́вола, и҆ със҆ тїа ца́рїе землъскы̑. де̑то бѣ́ше гы направиль а҆нⷭ҇тихрі́сть да сѣ̑ по̑ нѥ́гова рька̑ 18.195. **2.** *Земен; който живее на земята, на сушата (за животно).* това̀ тїѐ позна́ше и҆ разꙋмѣ́ше. что̑ е бы́ль ре́кль. что̑ лѣ́вь щê да ле́гне и҆ да ꙋ҆́сне. и҆ по това̀ разꙋмѣ́ше. о҆́ти защô е лѣ́вь ц҃рꙋ по̑о́бень. защо ѐ лѣ́вь на̑ си́ч҆кы ѕвѣрѡ́ве землъсцїи ц҃рь 33.244б. **род землески.** *Земният род, жителите на земята.* и҆ ре́коше. бг҃ что сѝ ѿц҃ь на́шь бл҃вѝ тѣ́зи ѻ҆трокóвица и҆ да́и є҆́и и҆́ме да е прочю́то і҆ и҆мени́то до вѣ́ка по си́ч҆кїи р҃ѡ̀ землъскыи 13.123.

ед.: м. землъскыи 13.123; *мн.:* земльскы̀ 11.107б, землъскы̀ 18.195, землъсцїи 33.244, 33.244б.

землъннаа (!) *вж.* **землен**

земля *ж.* (352) **1.** *Земя, небесно тяло от Слънчевата система.* а̑мѝ си́ч҆ки плѣ́мена и҆ ѥ҆зы́ци, да попла́чете със҆ ме́не. сл҃нце и҆ мц҃ь, и҆ землꙗ̀, и҆ го́ры ꙋ҆тѣши́те мê 35.261б; не ви́дите лѝ ка̀кь помрѣ̀кне сл҃нце и҆ мц҃ь. и҆ землꙗ́та се потре́се 35.261б; тресет҆ се землꙗ̑ и҆ па́кь стоѝ тврѣ́да 31.220. **2.** *Земя; мястото, където живеят хората и животните; свят.* не видѣ́ нѝкого чл҃ка ѿка́кь прѣми́на̑ і҆ѡ́рдан҆. тьк҆мо сега̀ тво́ето лицê. нѝ ѕвѣ́рь видѣ́хь нѝщо що ѐ на землꙗ живо́тно 17.172б;

inslav

дали́ ще сь най нѣкои калоѐрь на землѧ̀, да ми ка́же, и̇ да ме нау̑чи подобрѣ̀ 17.164; затова се слу̑чѝ та́квози врѣ́ме. кога́то, а̇вгу̑сть. кѵ̑сарь. царство̑ваше на землѧ 33.239б; ко́и ѐ на́ землѧ погу̑лѣ̀ ѿ ца́ра 34.248б; и̇́стинна и̇ пра́вда (!) ѿ землѧ̑та побѣ́гна, а̇̀ льжа̑ и̇ непра́вда на́ землѧ се въца́ри 31.217б. // *Образно.* и̇ у̇лѣ́зе оу̑ гро̑бь и̇ ле́гна. и̇ ре̑ и̇́мь, трьгнѣ̀те замлѧ̑та мо[а] ма́ика, и̇ покри̑ите ме̑ 6.48б. **3.** *Земя; в християнството божие творение, където човек съществува временно.* и̇ у̇чи да вѣру̑вать ѐди́ного ба̑ х҃а распе́таго. и̇ ка́же, х҃с ѐ сьщи бъ̑, и̇ тои ѐ сътво́риль н҃бо и̇ землю̀ 7.53; затова̀ и̇ прѣчи́стѣ̀ бъ̑ дѐто чи́сто лю́бы. слѣ́зе на землю, да о̀чисти на̑, ѿ прѣгрѣше́нїето а̇да́мово 13.125. // *Образно.* мнѡ̑го пѣ́ти и̇ землѧ̑та пла́че къ г҃у̑ и̇ ви́ка, и̇ ду́ма. г҃и бе̑... а̇́зе сѣ̑ от си́чката напра́ва пове́че о̀мрьсѐна 32.224; и̇ па̑ чл҃кь не мо́же да гле́да със̑ ѐднѡ̑ о̑ко на н҃бо а̇ със̑ дру̑го на землю така̀ и̇ ны́е не мо́жемь гледа̀, и̇ ба̑, и̇ дїавола 34.253б. // *Част от небесните селения, приготвена от Бога за праведниците; рай.* и̇ погле́да̑ па́кь на тѣ́зи землѧ̑, и̇ ви́дѣхь низ̑ рѣ́кы чѐ течѐ млѣ́ко и̇ медь та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрь́вїа са́дени пльны сѣ̑ ро́ж̑ба... и̇ о̀на́зи землѧ̑ бѣ́ше свѣтли́ва̀ ѿ сре́бро, з҃. пѣ́ты 32.227б. **4.** *Земя, горният пласт на земната повърхност.* и̇ ру́цѣте си̑ вди́гнь нагорѣ́ на́ н҃бо, и̇ помо́ли се бу̑. и̇ па̀кь колѣ́нѣтѣ си̑ прѣклони̇ до́лу̑. и̇ главѣ̀ть си на́ землѧ поло́жи, и̇ мо́лѧше се бу̑ таи́но 3.19; и̇ вѣ́лѣзе насрѣ̑ цр҃квата, и̇ прѣклони́ се до́ землѧ, и̇ мо́лѧше се бу̑ непрѣстанно 3.20. **5.** *Земя; част от земната повърхност, оградена с вода; суша.* а̇̀ми̇ гдѐ го пойщешь там̑ се нахо́ды. а̇̀ко на н҃бе́то рече́шь и̇́ли на зе́млѧ и̇́ли на́ море и̇ на си́чкы мѣ́ста 34.251; а̇̀ми̇ да́и ми во́лѧ да ста́на да гы̀ и̇зда́ва, и̇ да покры̑ѧ̀ си́чката землѧ̀ сѣ̑ вода̑ 32.224; дѐто е въ трои́ци ѐди́нь бъ̑... и̇ что̑ е сътво́рил н҃бо и̇ зе́млю̀, и̇ мо́ре, и̇ си́чко что̑ е ѿ тѣ̑ 15.131. **6.** *Земя; рохкаво вещество, съставящо земната кора, което може да се изкопава; пръст.* и̇ у̇зе́ го и̇ начѐ да копа́е. а̇ землѧ̀ су̑ха, и̇ не може ни́що да сто́ри 17.175б; и̇ земѧ̀ и̇ прах̑ сьмь и̇ пльть и̇́ма́мь ка́то сѣ̑кыи чл҃кь. а̇ нѣ с̑мь нѣ̑коа ду̑ха̀ и̇ прѣвесь, що̀ помы́сли тѣ̀ се́га 17.167б; и̇ като гѝ и̇звадиха, почю́диха се си́чки лю́дїе, като̀ бы̑ха у̇ землѧ̀ то́л̑кози двѣ̑стѣ го́дины. и̇ не почрьнѣ̑ха... а̇̀ми̇ е̑днакь посвѣтѧха 4.25; и̇ мене кога̑ оу землѧ̀та погребешь. тога́зи что си̑ намы́слиль, а̇̀ тѣ̀ чини̇̀ как̑ ще́шь 12.109б. **7.** *Повърхностен рохкав слой на земната кора, който се обработва, за да виреят растенията; почва.* ѿ го́р̑ко ме́не кому̑ бы̑ прили́ка а̑зь нѣ смь подо́бна ни̇̀ на тѣ́зи землѧ̀. о̀ти и̇ землѧ́та ти прино́си пло́дь на сѣ̑ка годи́на 13.122; като̑ и̇ а̇да́ма бъ̑ щѣ́ше да го̑ помъ̑чи. и̇ сто́ри го да ѐ насрѣ̑ща спроти̇ ра́и, та́мо да ра́боти землѧ́та. и̇ да гле́да ху̑бавото и̇ възлюблѥ́нное мѣ́сто ра́иско 12.118б. // *Нива, земя.* а̇̀ дру̑гь дру̑гымъ зе́ме село̑то наси́ла а̇̀ па̀кь дру̑гымъ ѿнѥ́ме на зе́млѧта си́норать 31.216б. **8.** *Земя; територия, която се населява и владее от даден народ; област, страна.* и̇ сич̑ка землѧ̀ ми́рїиликїиска въздьх̑на и̇ попла́ка, защо̑ ѿсташе без̑ так̑вогози пасти́ра и̇ у̇чи́телѧ 15.151; и̇ въ ѐр̑мен̑лїиска землѧ̑ го запрѣ̀ 21.210б; като̑ щѣ́ха да и̇́дѹ̑ть а̇̑плыте по си́чкы свѣ̑ть и̇ мѣта́ахѹ̑ жре́бїе комѹ̑ гдѐ се па́дне да и̇́де. и̇ паднѣ̑ се жрѣ̑бїе а̇̑плѹ̑ фи́липпѹ̑ да и̇́де на а̑сїа́д̑скѹ̑ зе́млю 36.267; слоу́шаите що̑ и̇́ма тѹ̑ка си́чки лю́дїе ма́лы и̇ великы, и̇ си́чки рѡ́дове и̇ ѐзы́ци, ко́л̑ко ѐ мо́ата ѧ̑кость и̇ си́ла, и̇ кол̑ко вѣ́ры и̇ землѝ дрьжа̑ та̑ и̇́м̑ сѣ̑ ца́рь 18.188б. **9.** *Земя; название на една от четирите стихии, които*

inslav

обединяват зодиите. и҆ тїꙗ четы́рите стихїи, дето сѝ на тоизи свѣ́ть, и҆ма́ть раздѣлєни зо́дїа, и҆ ѡ҆гнь. и҆ма зо́дїа трѝ… и҆ вода̑ и҆ма, ра́кь, и҆ водо̀лѣ́а, и҆ ры́бꙋ. а҆̀ землѧ̀ и҆ма зо́дїа ю҆́нець стрѣлець, и҆ бли́знець 33.240б. **влашка земля.** *Влахия, Влашко.* и҆ прїѐ цр҃тво вели́кыи и҆ бл҃гочѣ́стивыи хр҃тїа́нскꙑ̀ ца́рь константинь. и҆ вь не́гово врѣ́ме сто́ры є҆дного̀ дꙋ́ꙋ҆а на вла́шкои землѝ 9.66б; **затрия от землята.** *Залича от лицето на земята, погубя, унищожа.* та̑ не мо́жѐ векѝ̑ да гле́дамѐ кꙋ́рвоство, кры́ви пролѣ́нїе кра́жба, по̑во́дство, щото̀ чи́нѧть чл҃ците по свѣтѣ́ть. а҆̀мѝ да́й намь тести́рь, и҆ да сто́рѝ сега̀ по на́ша си́ла. си́ла. (!) да. да (!) сѐ затрїѧ́ть ѿ землѧ̑та за є҆ди́нь ча̑, да позна́ѧть си́чки о҆́ти сѝ ты̑ є҆ди́нь г҃ь бг҃ь 32.223б; **обетована земля.** *Обетована земя; земята, обещана от Бога на израилския народ.* прр҃кь мѡ́ѵсѝ кога́то щѣ́ше да и҆дѐ на о҆бѣтова́ннꙋю зе́млю. сѝ р҃е́. въ і҆ер҃ли́мь. и҆ гдѣ̀ проми́нѣше а҆̀ то́и плѣнꙋ́ваше гра́дѡве 11.85б; **по сичка земля.** *По цялата земя, навсякъде.* и҆ не тѣ́кмо та́мо се прочю̀. а҆̀мѝ и҆ до ца́ригра́, и҆ по си́чка землѧ̀ 8.58б; и҆ ни̑ что̑ не ꙋ҆зи́маха цѣна̀, защо̑ лѧкꙋ́вать… а҆̀мѝ хо́дѣха по си́чка землѧ̀ и҆ и҆́сцѣлѣ́ваха 10.76; и҆ по си́чкꙋ землю̀, цр҃кви хр҃тїа́нскы да сѐ вди́гнѣть, и҆ да сѐ по̑оно́вѣть, и҆ да сѐ ꙋ҆́мнѡжеть 15.139б; **прибере ме бог от землята.** *Прибере ме Бог, умра.* това̀ що ти̑ и҆сповѣ́да́ си́чко. ѻ҆́чѐ ст҃ы̑. закли́нам те въ̀ ха сп҃са на́шего, ни̑кому̑ да ка́жешь. додѐ мѐ бг҃ь не приберѐ ѿ землѧта 17.173; **равни със землята сторя.** *Изравня със земята; съборя, разруша до основи.* и҆ ре́коха нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́чки наро̑ да вѣ́рꙋвать ха распе́таго. и҆ на́шь за́конь о҆ста́виха и҆ бо́гѡве на́ши, и҆ чер̀квища ра́вны със̀ землѧ́та сто́риха 6.43б; **своя земля.** *Родно място.* и҆ сто́ри като̑ мꙋ̀ повелѣ̀ ст҃ыи дими́трїе. и҆ прѣми́на тихо без̀ стра̑. и҆ като сѝ пои҆дѐ на сво́а землѧ̀. и҆ напра́ви и҆ та́мо цр҃ква ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.67-67б; **френска земля.** *Франция.* и҆ кора́бникьт мꙋ̀ ре̑, на фре́нскꙋ̀ зе́млю щѣ̀ да ю҆̀ ѿвезꙋ̀, а҆̀ко дадѐ бг҃ь 15.142.

ед.: землѧ̀ 2.10, 2.13б, 3.20б, 4.24б², 4.25, 5.29, 5.29б, 5.39б, 6.48б, 7.49, 8.58б², 8.59³, 9.62, 9.67, 9.67-67б, 9.67б², 9.69б, 10.76, 10.79б, 11.81, 11.82, 11.87б, 11.104, 11.107, 11.107б, 12.117, 12.117б², 13.122², 13.122б², 15.139б², 15.142, 15.142б, 15.143, 15.151, 16.157б, 17.164², 17.175б, 18.180, 31.219б, 31.221б, 32.224, 33.233, 33.239, 33.239б, 33.240б, 33.246, 34.253б, 35.258б, 35.261б, 37.274б, 38.284, 38.284б, 38.287, 38.291б², 38.293б³, 39.296б, 39.297, 39.305, 39.310, 39.315б, 40.322, землѧ 3.16б, 3.19², 3.19б, 3.20, 4.23б, 4.24б³, 5.29², 5.29б, 5.30б, 5.31, 5.39, 6.46б, 8.55, 8.55б, 8.57², 8.58, 9.62б, 9.74б, 9.75, 11.81б, 11.107, 12.110, 13.122, 15.155б, 16.157, 16.157б, 16.160, 17.166б, 17.170б, 17.172б, 17.175, 18.177, 18.185³, 18.185б, 31.217б, 32.230², 33.239б, 34.248б², 34.249, 35.257б, 35.258, 35.261, 35.261б, 35.265б, 38.286б, 38.287б, 38.291б, 38.293², 39.296б, зѐмлѧ 5.39, землѧ́ 13.122, 32.227, зе́млѧ 17.167б, 34.251, 38.285б, земѧ̀ 17.167б, землѧ̑ 18.177б, 18.178, 18.181, 18.181б, 18.182б, 18.184, 18.185, 18.186б, 18.188, 18.189, 18.189б², 18.190*, 18.190³, 18.193б, 18.196б, 18.202, 18.203, 18.204, 18.204б, 18.205, 21.210б, 31.217б, 31.220, 31.221б, 32.224*, 32.227, 32.227б⁴, 32.229б, землѧ̑ 39.318б, землѧ̀ 1.3, 14.130, 15.143б, 17.172, земли 2.10, 11.84, 21.210, 32.229, 35.264, 39.304б, землѥ̀ю 5.40б, землю̀ 7.53, 9.72, 11.98, 12.117, 15.132², 15.135, 15.139б, 18.183, 32.229б, 33.243б, 35.262, 38.286, 39.319, землѥ 8.60, 34.253б, 34.254б, зе́млю 9.63б, 10.76, 10.79², 11.83, 11.85б, 11.86, 11.87², 11.89б, 11.107, 15.142, 18.190б, 35.264, 36.267, 37.274, землѝ 9.66б, 10.76, 15.132, 15.144, 15.151, 18.188б, 32.226б, 33.236, 33.237, 39.296, 39.296б, 39.302, землю 10.76, 11.83², 11.83б, 11.93б, 12.110б, 12.111, 13.122б, 13.125, 17.166б, 18.190б, 18.206б, 31.221б, 31.222, 32.225б, 32.228, 34.253б, 35.261б, 37.280б, 39.299, зе́млю̀ 10.79, 15.131, 37.280, 40.320б, землѥ̀ 15.143б, *зв.* зе́млю 32.224б, *чл.* земл҃лѧта (!) 4.24б, землѧ̀та 4.25, 4.26, 10.76, 11.84, 11.100б, 11.102б, 11.107², 11.107б, 12.109б, 13.124б, 15.131б, 16.161б, 17.163б, 17.167б²,

inslav

17.169б, 17.173б, 33.232б, 33.235, 33.245б, 35.263, 39.302, землѧ̑та 6.42б², 6.46, 6.48б, 18.179б, 18.180б, 18.181б, 18.184, 18.185, 18.185б, 18.186², 18.187б, 18.189, 18.189б, 18.191, 18.192², 18.193б, 18.193б-194, 18.194б, 18.195б, 18.196, 18.199, 18.199б, 18.200, 18.200б, 20.208б, 31.215б², 31.217б, 31.219б, 31.223², 32.223б, 32.224, 32.226б, 32.227, 32.230, 33.235, 33.235б, 39.311, землѧ́та 6.43б, 11.82, 11.83б, 11.89б, 11.102б, 12.118б, 13.122, 35.261б, 35.264, 36.267б², 36.270², 38.283, 38.287, 39.315б, землѧта 14.127, 16.160, 17.173, 32.224б, 32.225б, 32.231, 36.270б, землѧ́ть 17.167, землѧ̑та 18.203, зе́млѧта 31.216б, землѧ́ть 36.267б, землѧ̀ть 37.277б, землѧ̀та 37.277б, зе́млѧ̑ 39.317; *мн.:* земли̑ 8.59², 18.189.

земя *вж.* **земля**

зет *м.* (2) *Зет, съпруг на дъщеря.* ѿи́дѐ и̑ ца́рь и̑ дь́щерь нѥ́гова и̑ зет҆ мꙋ̀ въ и̑н҆дїю, и̑ крще́нїе прїе́ха ѿ а̑пла ѳо́ма 7.51б.

ед.: зет҆ 7.51б, зе́ть 9.61б.

зефир *м.* (1) *Зефир; ветрец с тих, лек, приятен полъх.* а̑зь данїиль, прѡ̑ркь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и̑злѣ́зоха, д̑ вѣ́трове нѡ̑ны, та̑ и̑́мь бѣ́ше и̑́мето. сѣве́рь. ю̑гь. є̑вро̀нь. и̑ зефирь. та̑ повѣа́ха по море́то голѣ́мое 18.181б.

ед.: зефирь 18.181б.

зигвар *м.* (2) *Чифт впрегнати волове; зевгар.* и̑ и̑ма́ше сы́нѡве се́д҆мь и̑ дъ̑щеры три̑. ѿв҆це и̑́маше се́д҆мь ты́сꙋще. камилы̑, г҃. си̑рѣ̑ трѝсꙋщь (!) воло́ве зигва́ре, пѐтьсто́тинь, конѥ же́н҆скы по̑ пѐтть сто́тинь 35.256б; и̑ма́ше се́д҆мь хилїа́ды. ками́лы, г҃, волѡ́ве, ф҃ зигва́ре. конѥ̀ же́н҆скы̀ по́л҆, ф҃ 5.27.

мн.: зигва́ре 5.27, 35.256б.

зид *м.* (9) *Зид; каменна или тухлена стена, служеща за преграда или ограда.* и̑ а̑гг҃ль ѿи́дѐ напрѣ̑, и̑ станѣ̑ межꙋ̀ двѣ̀ ѻ̑гра́ди на ло́зїе. и̑ ни̑какь не пꙋ̑щаше ѻ̑нова̀ мꙋ́ле да и̑́де напрѣ̑ а̑ той го наси́ловаше да проми́не. и̑ ꙋ̑би̑ си̑ нѡ̑гьта ѿ зи́дъть вала̑а́ и̑ на́че па̑ да би̑е мꙋ́лето 33.242; и̑ въ є̑ди́нь д̑нь ѻ̑ста́више пер҆си стлѣ́бы по зи́дь, да ꙋ̑лѣзꙋ̑т҆ ꙋ̑ градь 11.96; и̑ а̑гг҃ль пои̑дѐ прѣ̑ нѥ́го, и̑ станѣ̑ посрѣ̑ ме́жꙋ̑ два̀ зи́да, на ло́зїе 11.86б.

ед.: зи́дь 9.72б, 11.96, 11.96б, зидь 11.83, зи́дꙋ̑ 11.86б, *чл.* зидѣ́ть 2.13, зи́дъть 33.242; *мн.: чл.* зи́довете 9.72б; *бр.:* (два̀) зи́да 11.86б.

зидам *несв.* (6) *Зидам; градя нещо от камъни или тухли, слепени с вар; строя.* а̑ми̑ гы прода́и ме́не що сѣ̑ врѣ́дны. защо̑ да тѐ и̑́ма на ра́дость сѣ̑тыи дими́трїе, дѐто мꙋ̀ зи́дамь цр҃квата 9.69; и̑ ѳо́ма ре̑. дрьво̀ дѣле́ць сь́мь. и̑ ꙋ̑мѣ́ю да пра́ви̑, ра́ла, и̑ колела̀, и̑ кора́бе а̑ ѿ каме́нїе ꙋ̑мѣ́ю да зи́да̑ дворѡ́ве царскы̀ 7.51б.

сег.: 1ед. зи́дамь 7.49б, 9.69, зи́да̑ 7.51б, зида̑ 7.52, *2ед.* зи́дашь 7.51б, *3ед.* зи́да 7.49.

зидание *ср.* (2) *Зидане, градеж на нещо, строителство.* и̑ катѡ̑ сто́риха то́ѧ зг҆о́ворь. ѳеодꙋ́ль нѣ̀кои и̑́нокь, ма́исторь, и̑ хы́трь на зи́данїе. прѣ̑є на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю̑ сьвре́ши 11.102б.

ед.: зи́данїе 11.102б, 39.312.

зидовен *прил.* (1) *Който е зидан, граден от камъни или тухли.* а̑ми̑ сѣ̑тыи дими́трїе гото́вь помо́щникь. напра́сно сѐ ѧ̑ви̑, катѡ̑ є̑дна млѣ́нїа по стѣны́те зи́доввны (!). и̑ сам҆ си̑ посѣ̑чѐ кнѣ́затого 9.72б.

мн.: зи́доввны (!) 9.72б.

зиждник *м.* (1) *Зидар; строителен работник, който гради нещо.* а̑ввань. пꙋ́стень бѣ́ше… да и̑́ще да ꙋ̑цѣни̑ ма́истора дрьводѣл҆ца, и̑ зи́жника щѡ̀ зи́да ка́менїе и̑ да є̀ хытре́ць. и̑ хо́дѣше и̑з҆ гра́дь и̑ пи́таше за так҆вого́зи чл҃ка хы́тра 7.49.

ед.: зи́жника 7.49.

зима *ж.* (10) *Зима; един от четирите годишни сезона.* и̑ ѿ, к҃д. ноѐврїа, до, к҃з, фер҆вара, зове се зима 33.240б; а̑зь ѐс҆мь, что̑ сѣ́мь ѻ̀ста́виль и̑ поло́жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и̑ лѣ́то,

inslav

и҆ є҆сень, и҆ зи́ма 5.29; тькˢмо є҆ди́нь бꙋ҆ дѣ́то сто́ри н҃бо и҆ землю̀ и҆ дни̑ и҆ годины и҆ нощи и҆ зы́ми и҆ лѣ́та 18.183.

ед.: зи́ма 5.29, 12.117[2], 33.240, 33.240б[3], зима̑ 31.218б, зима 33.240б; *мн.:* зы́ми 18.183.

зиме *нареч.* (2) *Зиме, през зимата, зимно време.* рѣ҆ ца́рь. си́чˢки ма́исторе на лѣ́тѣ започнꙋва̑, а̑ ты̑ зи́ме ка́жешь да запо́чнешь 7.52.

зи́ме 7.52, 18.178.

зимен *прил.* (4) *Зимен, който е присъщ на зимата.* кра́й си́чˢкыте, бл҃же́нь є҆ то́й. чѣ҆ зара̑ ї҆ѣ̑ щѐ да о҆ти́де въ ра́й. детô горˢчевины̑ не́ма. нитô є҆ но́щь та́мо, ни̑ зи́мное врѣ́ме 1.7б. **в зимно врѣме.** *През зимата, зиме.* г҃ь н҃шь і҆с х҃с роди́ се м҃ца декемˢвріа дѣ́то и҆́ма зо́діе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме 33.240б; и҆ трѣ́боваше и҆́мь да ви́деть бж҃ія свѣ́тлость и҆ зара̑ї̑ това̀ роди́ се х҃с но́щїѧ̑ въ̀въ зи́мно врѣ́ме 33.241.

ед.: ср. зи́мное 1.7б, 33.241, зимно 33.240б, зи́мно 33.241.

зина *св.* (1) *Зина, отворя се изведнъж, открия се, зейна (за пропаст, дупка).* и҆ пробѝ о҆́нˢзи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и҆ зи́нъ пропа́сть ко́лˢкото да сѐ съберꙋ́ть и҆ двѣ̑тѣ рѣ́кы̑ вели́кые 11.98.

аор.: Зед. зи́нъ 11.98.

злак *м.* (1) *Злак, зелена тревиста растителност, зеленина.* и҆ [с]та́нь ѡ҆бра́зь и҆ снага́та и̑ като̀ зла̀къ зеле́на. и҆ мно̑го ца́рове и҆ би́лˢкы̑ пи̑, и҆ не може̑ да се исцѣли̑ 2.13б.

ед.: зла̀къ 2.13б.

злат *прил.* (24) **1.** *Златен, който е направен от злато.* и҆ тога́зи а҆́гг҃ль мꙋ́ се г҃нь и҆́ви̑ ѡ҆го́ре на̑ ни́єго, и҆ дрьжѝ зла́ть вѣнˢць 9.64б; и҆ се́днь на сто́ль зла́ть и҆ ꙋ҆зе прьсте́нь зла́ть и҆ о҆бви́ го съсˢ копри́на и҆ даде́ го на годени́ца своа̀ 40.320б; и҆ сто́ри се чю́до голѣ́мо. си́чˢкыи ѡ҆́гˢнь ѡ҆вади́ се ѡ҆ ма҃ѳе̑а. и҆ и҆́зˢгорѝ зла́тыте бо́гове, и҆ ни̑что̑ не о҆́ста̑ ѡ҆ тѣ́хь 37.278б. **злата яблъка.** *Българско народно название на Венеция през XVII–XVIII в., употребено в текста като название на Римската империя.* догдѐ са не ми́нать, і҃, ца́рїе на зла́та и҆́блька. та чѣ̑ тогива щѣ̑ да сѐ ро́ди а҆нˢтихрі́сть 18.183. **злати уста (злати устни).** *Златни, сладкодумни уста.* чрьвлю́нниче зла́ты̑ ꙋ҆стна́ма і҆ѡа́ннь о҆ста́ви на́мь кнїі̑гы като̀ дрꙋ́гы ꙋ҆ста̀. вь г҃і, млъкнь́ха зла́ты ꙋ҆ста̀ 12.108б; **злато яблъско царство.** *Българско народно название на Венеция през XVII–XVIII в., употребено в текста като название на Римската империя.* четвръ́тїать влькь дѣ́то се гле́даше стра́шень и҆ гро́зень, и҆ и҆́маше зьбїи желѣ́зны, и҆ но́кˢте мѣ́дны, та се пока́зоваше това̀, зла́то и҆́бльско цр҃тво, защо́то бы̑ това̀ ри́мˢско цр҃тво тврьдѣ голѣ́мо. и҆ и҆́ко като̀ желѣ́зо, о҆тї̑ е желѣ́зо поѝко ѡ҆ мѣ́дь. и҆ ѡ҆ сребро̑, и҆ ѡ҆ зла́то 18.182б.

ед.: м. зла́ть 8.57б, 9.64б, 11.91б, 32.227б, 40.320б[2], 40.324, зла́ты 8.58, 12.108б, зла́тыи 37.279, зла́ты̑ 37.280б, *ж.* зла́та 18.183, 32.227б, *ср.* зла́то 18.182б; *мн.:* зла́ты̑ 12.108б, зла́ты 12.118, 32.226б[2], 37.278[2], 37.279б, зла́ти 40.320, *чл.* златыте 9.66, зла́тыте 37.278б.

злато *ср.* (53) **1.** *Злато; благороден, скъпоценен метал със жълт цвят.* и҆ ѡ҆тога́зи теча́ше пото́кь ѡ҆ ни́єговыте ꙋ҆ста̀ ꙋ҆че́нїе, като̀ зла́то о҆чи́стено 12.112б; и҆ да́де мꙋ є҆дно̑ є҆в҃лїе позлате́но си́чˢко, и҆ є҆днѣ̑ кади́лˢница си́чˢка съзла́то (!), и҆ ꙋ҆красе́на съсˢ мнѡ́го цѣ́нны ка́менїе. и҆ двѣ̑ свѣ́щи вели́кы съзла́то (!) ꙋ҆красе́ни 15.149; є҆́то дѐ виде̑ѣ̑ че са̑ ѡ҆кь́сна є҆ди́нь ка́ми́кь ѡ҆ є҆дна̀ планинѣ̑ самˢси си, та сѐ потрькалѝ нанадо́лꙋ та̑ оу҆да́ри о҆́ного́зи чл҃ка дѣ́то се гле́даше като̑ ѡ҆ зла́то и҆ ѡ҆ сре́бро, и҆ ѡ҆ мѣ́дь, и҆ ѡ҆ желѣ́зо, и҆ ѡ҆ прь̀сть 18.181. **2.** *Скъпоценни предмети, изработени от злато.* и҆́ рѣ҆, и҆́мь па́кь валаа́мь. а҆́ко бы̑ ми дарова́ль ца́рь нѝєговата си̑ пола́та плѣ́на съсˢ зла́то. а҆́ми̑ а҆́зь не

inslav.

щѣ прѣстѣпи во́ліа бꙋ моемꙋ 33.242; и҆ гдѣ̀ конѣ́те мꙋ съзла́то (!) ѿбꙋзда́ни. гдѣ̀ слꙋ́гыте на цр҃ьската трапе́за 12.118; и҆ си́ч҆ко оу҆ ца́ри_гра́ плѣни́ха фре́н҆ци. и҆ ѡ҆бра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро. и҆ ц҃рко́вны ѿдежды, и҆ съсꙋ́ды, щѡ̀ бѣ́ха мнѡ́го цѣ́ннїи, за́ѣдно̀ и҆ ст҃ы̀ мо́щи 8.58б. **3.** *Златни монети.* и҆ тога́зи ви́дѣ ца́рь ѻ҆тѝ не мо́же ѿ лю́дїе да и҆де а҆̀мѝ ре҃ да сипꙋ́вать жльти́цы по пꙋ́ть да сѐ ѻ҆брьна́ть лю́дїете на зла́то да погрѣ́бꙋть тѣ́лото бж҃їꙋ чл҃кꙋ 40.324; и҆ да́доха и҆мь мытѡ̀ зла́то и҆ сре́бро мнѡ́го 12.114б.

ед.: зла́то 4.25б, 4.26б, 6.41б, 6.43, 6.48, 7.52, 7.52б[8], 7.53, 8.58б, 8.59, 8.59б, 9.65б, 9.72б, 10.7б, 11.86б, 11.100б, 12.112б, 12.114б, 14.127б, 18.181[2], 18.181б[2], 18.182, 18.182б, 18.183, 18.187б, 33.237б, 33.242, 33.244[3], 36.273б, 37.27б, 40.324, зла̀то 12.112б, съзла́то (!) 12.118, 15.149[2], 36.269б, злато 31.220б, златѡ̀ 39.310, зла́тѡ̀ 39.309б, *чл.* зла́тото 18.181, 33.244.

златовиден *прил.* (1) *Прен. Който е много ценен; който има големи достойнства, положителни качества.* ра́ꙋвай се зла́тови́дныи ко́з҆ма, детѡ̀ ско́ро по́идѣше при бо́л҆ны 10.79б.

ед.: м. зла́тови́дныи 10.79б.

златокрилен *прил.* (4) *Златокрил, който има златни крила.* и҆ покрѡ̀вь ѿ н҃бе́то и҆щѣ́ше. и҆ тога́зи мꙋ се я҆́ви̑ ѻ҆бра́зь ѻ҃ре́ль зла́то_кры́л҆нь. назнаме́нꙋваше х҃а распе́таго 36.270б; и҆ това̀ тїе̑ дꙋ́мать, и҆ я҆ви́ и҆м҆ се є҆ди́нь чл҃кь зла́токрыл҆нь вели́кь и свѣтликавь и҆ станъ посрѣ́тѣхь 11.95.

ед.: м. злато́крыл҆нь 11.95, зла́токрыл҆ны 11.101б, зла́то_кры́л҆нь 36.270б, зла́то_кры́л҆наго 11.95.

златоуст *прил.* (13) *Прен. Златоуст; който говори хубаво, сладкодумно, правдиво.* и҆ ѿтога́зи тече́ше пото́кь ѿ нѥ́говыте ꙋ҆ста̀ ꙋ҆че́нїе, катѡ̀ зла́то ѻ҆чи́стено. и҆ заради̑ това̀ нѥ́гово чи҆стое и҆ позлате́но ꙋ҆че́нїе, чтѡ̀ мꙋ̑ и҆́дѣше и҆зь ꙋ҆ста́та д҃хь ст҃ыи. и҆ затова́ го наре́коха ст҃ы ѿц҃и, зла́тоꙋ́сть 12.112б. **иоанн златоуст.** *Йоан Златоуст.* и҆ послѣдь по съмрь́ть і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ, по, л҃г. годи́нь. въца́ри се ѳеѡ́ї̑а ц҃рь ма́лы и҆ прѣ́несе тѣло́то ст҃мꙋ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ ѿ кꙋкꙋ́сь, вь ца́ри_гра́дь 12.120б; сло́во ст҃го і҆ѡанна златоꙋ́стаго. ѻ҆ покаа́нїи дш҃е́внѣмь 31.215.

ед.: м. злаꙋ́стыи 12.109б, 33.244б, зла́тоꙋ́сть 12.112б, злаꙋ́стꙋ̀ 12.112б, злаꙋ́сть 12.119б, златооу́стаго 12.108б, злаꙋ́стаго 12.112, 21.210, злаꙋ́ста 21.210б, златоꙋ́стаго 31.215, злаꙋ́стꙋ 12.112б, 12.120б[2].

злина *ж.* (24) **1.** *Злина; лоша мисъл или постъпка в нарушение на християнския морал; грях.* а҆̀мѝ посѥ́га ты̀ видѣ̀ тѣло́то ми го́ло, давнѡ̀ и҆ злїна́та моа̀ да́ се ѻ҆чи́сти и҆ ѻ҆голи 17.168; и҆ щѐ да ѐ крьвѡ̀мѣшьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. ѻ҆ба́жданїе, кама́т҆ство, ла́ком҆ство, и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го злы̀ни щотѡ̀ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224. **2.** *Злочестина, неволя, бедствие, тегло.* нѝ да похꙋ́лишь, на ба҃, кога́ ти до́иде нѣ́коа злынїа̑, и҆лѝ бѣда̀, защѡ̀ и҆ това̀ мъ́ка нано́си на д҃шꙋ чл҃кꙋ 1.3б; и҆ и҆́мать си́ла да пꙋ́снать сѣ́каква болесть и҆ злы̀на по си́ч҆ката землї̑а ко́л҆кото тїе̑ щѣ́ть 18.186б; ѿ съмрь́ть на сьмрьт҆ прїимѣ́те на҃, да сѝ ѿпꙋчи́неме ѿ та́зи злы̀на, и҆ ѿ та́зи гри́жа 18.190. **в злина влазям.** *Върша злини, злодействам.* та̑ па́кь дои́доха на́поконь и҆ а҆̀плыте, та̑ и҆ тїе ре́коха є҆́то мал҆ко ѻ҆ста́на да сѐ довры́ши свѣ́ть. ѻ҆́ти видѣ́ха си́ч҆кыте лю́дїе по си́ч҆кїать свѣ́ть въ злы̀на вла́зѣха 18.184.

ед.: злынїа̑ 1.3б, злы̀нѣ̀ 11.88, злы̀на̑ 11.106б, 18.183, 35.256, злїна 17.168, злы̀на 18.184, 18.186б, 18.190, 18.193, зли́на̑ 18.205б, злы́на̑ 33.235, злына̀ 35.256, *чл.* злїна́та 17.168, злы̀нѣта 18.204; *мн.:* злины̀ 1.8, злы̀ны̑ 10.79б, 33.246б, 39.296, злы̀нѝ 11.89б, злїны̑ 19.207б, злы̀ни 32.224, 39.319, злы̀_нѝ 33.235, злинїи 33.247, злы̀ны̑ 39.300б.

зло *ср.* (180) **1.** *Зло; лоши думи, мисли или постъпки, които причиняват вреда; злина.* и҆ мнѡ́го дꙋма́ха за те́бе злѡ̀. и҆ моли́ха мꙋ се да ꙋ҆лѣ́зе въ

inslav

гра̑ да тѐ ꙋ̑морѝ, а̑ то́и не щѣ̀ 6.44; ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѐто ѿи́де та мар'тꙋ́ри́са на льжа̑ пр҃ѣ сѣ́дь и҆ли пр҃ѣ лю́дїе за сьсѣ́дина своѐго злѡ̀, и҆ закльне́ се накриво токѡ̀ да гѡ̀ ѻ҆сѣ́ди. злѣ̀ за тогова́ чл҃ка 18.198; и҆ пазѣ́те са ѿ тїа́ щотѡ̀ злѡ̀ работѣ́ть, и҆ пазѣ́те са да сѐ не ѿрече́те ѿ х҃а вл҃ка 18.180; и҆ тол'кози хꙋ́ла прѣ́трьпѣ, и҆ доде го и҆ распеха междꙋ́ два́та раз'бо́иника, катѡ̀ злѡ̀ дѣ́и детѡ̀ чи́ни злѡ̀ 35.259; и҆ дѐто и҆́маше голѣ́ма по́честь бж҃їа что̑ бѣ́ше мꙋ̑ бг҃ дарꙋ́ва́ль. а̑мѝ сам'сѝ сто́ри злѡ̀ и҆ доби́ си погыбѣ́ль 33.234б; и҆ това̀ катѡ̀ ви́дѣ и҆ чю̑ ѻ҆ниси́форь, ѻ҆ста́ви се ма́л'ко врѣ́ме ѿ това̀ злѡ̀. и҆ па̀кь въ є҆дно̑ врѣ́ме започѐ да чи́ни па́кь ѻ҆нова̀ злѡ̀ 9.74. **2.** *Зло, беда, нещастие.* а̑ не зна́ѭть грѣ́шнїи сырома́си че̑ е сѐ є҆дна́кво злѡ̀ по си́ч'кїать свѣ́ть. є҆́то таквази ще да бѣ́де мѣ́ка и҆ гри́жа по людїето въ тозѝ врѣ́ме. катѡ̀ нѣ̀ є҆ било̑ нито́ ще да бѣ́де 18.193; а̑мѝ па̀кь не бы̑ ме́не нѝ є҆́днѡ злѡ̀, и҆лѝ нѣ́коа нивоу́ѭ, да повта́рѣ̑ за дрꙋ́гыго мꙋ́жа 12.109; ѿ злѡ̀ ѿ си́чько на́и злѡ́е зла̀ жена̑. а̑ко є҆ сы́рота, а̑ тїа̀ си́чьките ѻ҆сꙋ́жда 21.210б; дрꙋ́го втѡ́рое па̀кь бы́ва, кога̀ съгрѣ́ши чл҃кь бг҃. и҆ г҃ь ѿстꙋ́пи ѿ нѥ́го радѝ грѣ́хь нѥ́говь, и҆ напа́дне го злѡ̀ 5.27; и҆ наꙋ́чиха ны̑ и҆ наста́виха, и҆ въразꙋми́ха. и҆ чю́деса сто́риха. и҆ мнѡ́го злѡ̀ прѣтрьпѣ́ха 34.254; и҆ та́мо ꙋ̑ тьмни́ци мнѡ́го злѡ̀ поте́гли, гла̀дь, и҆ же́жда, и҆ дрꙋ́го мнѡ́го досажде́нїе 15.139; че щѐ въ нѥ́говото цр҃тво да бѣ́де гла́дь голѣ́мь. и҆ щѣ́ть, да па́днать людїе́тѣ ѿ злѡ̀ на злѡ̀ катѡ̀ ѿ расла́на на ме́ч'ка 18.179. // *Зло, зла участ, зла съдба.* вѣ́рꙋвамѐ и҆ и҆сповѣ́дꙋваме. ѻ҆́ти, ка́кь є҆ бг҃ със' є҆́ство сѝ сы́щи. бл҃гь, млр҃дь, и҆ мнѡ́го трьпѣли́вь. злѡ̀ чл҃кꙋ нѝкога̑ не щѣ. а̑ми сѣ́когы и҆́ще чл҃кꙋ да мꙋ̑ е добрѣ̀. и҆ бл҃го на дш҃ьта 33.245б; и҆ щѐ да сѣ́ди си́ч'кыте лю́дїе. и҆ да̑ да́де г҃ь сѣ́комꙋ ко́и щѡ̑ е ра́ботиль. добро̑мꙋ чл҃кꙋ добро̑, а̑ злѡ̀мꙋ злѡ̀ 18.180б. **зло съвръшувам.** *Върша зло, правя злини.* и҆ ѿ по̑ чл҃кꙋ разꙋ́мь прихо́ди да чи́ни си́ч'ко добро̑ на дш҃ьта сѝ. а̑ ѿ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ мнѡ́го пи́тїе. си́ч'ко злѡ̀ съвръ́шꙋва чл҃кь на дш҃ьта сѝ. блꙋ́дь, кра́ж'ба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ хꙋ́ла. и҆ си́ч'ко злѡ̀ ѿ мнѡ́го пи́тїе бы́ва 38.294; **мисля зло някому.** *Мисля зло някому; желая някому зло.* и҆ послꙋша́нїе да и҆́маме на хв҃ыте дꙋ́мы… и҆ да си чю́вате ѻ҆́чи́те ѿ [з]лѣ̀ по́гледь, и҆ срц҃е́то сѝ ѿ злѣ̀ по́мисль… и҆ да сѝ не мы́слиме є҆ди́нь дрꙋ́гыи злѡ̀, и҆ да се и҆зда́вамѐ и҆́ да сѐ погꙋ́бювамѐ, да ны̑ се ра̑ува̀ дїа́воль 15.156б; ѿ злѣ̀ томꙋ́ва дѐто ѻ҆сѣ́жда сьсѣ́динꙋ своѐмꙋ и҆́ли дрꙋ́гымꙋ чл҃кꙋ… ѿ злѣ̀ томꙋ́ва дѐто ми́сли злѡ̀ на съсѣ́дина своѐго 18.198; **струвам** *и* **сторя зло.** ***а)*** *Върша злини, постъпвам лошо.* и҆ недѣ́ите да спи́ме катѡ̀ ꙋ̑ те́ш'кы̑ сѣ́нь грѣхо́вны̑. и҆ мо́жеме що смѐ досега̀ злѡ̀ стрꙋ́вале, а̑то̀ ѿсега̀ зара̑ то̀ва̀ злѡ̀, добро̀ да сто́риме 31.219; та щѐ да мꙋ̑ дадѐ а҆́гг҃ль г҃нь кнїгата в рьцѣ́те дѐто мꙋ̑ е писа́ль г҃рѣхоове́те, та щѐ сам'сѝ да гы̑ казꙋ́ва, а̑ко є҆ добро̑ стрꙋ́валь щѐ сам'сѝ да се и҆спра́ви. а̑ко лѝ є҆ злѡ̀ стрꙋ́валь, а̑ то́и ще сам'сѝ да сѐ ѻ҆сѣ́ди 18.199б. ***б)*** *Причинявам злини.* и҆ сега̀ послꙋ́[ша́]и ме вл҃ко ст҃ы́й... и҆ и҆з'ба́ви дш҃ꙋ̀ мою̀ ѿ лꙋка́ваго зла̀го дꙋш'ма́нина. и҆ слꙋ̀гыте не́говы. и҆ недѣ́им (!) помѣнꙋ́ва това̀ злѡ̀ щотѡ̀ ми стрꙋ́ваха мо́йте дꙋш'ма́не, а̑мѝ гы про́стѝ 39.308б; зна́и чедо̑, ѻ҆́ти са. и҃. по́мислове дѐто си́ч'ко злѡ̀ стрꙋ́вать. чрѣ́во ѻ҆бы́а́дѐнїе кꙋ́р'вовство, сребро̑ лю́б'ство, кара́зь, гри́жа неха́рнаство залꙋ́до почи́танїе, ком'сꙋ́ванїе, това́ са си́ч'ки злїны̑ щото са̑ бо́рѧть сѣ̑ сѣ́кого чл҃ка 19.207б.

ед.: злѡ̀ 1.3², 1.4, 2.9б, 2.10², 2.11б, 2.12, 2.12б, 2.14б, 3.18б, 4.25, 5.27³, 5.27б³, 5.28, 5.30б, 5.31², 5.40², 5.40б, 6.41б, 6.42б, 6.43б, 6.44, 6.47³, 6.47б, 6.48, 7.53б, 8.56б², 9.61б, 9.67б², 9.72б, 9.74², 9.75, 10.77б, 10.78, 11.87б, 11.88, 11.98², 11.105, 11.106б, 11.107б², 11.108³, 12.109, 12.119б, 13.125б,

inslav.

15.139, 15.143б², 15.144, 15.145, 15.145б, 15.146, 15.146б, 15.147б², 15.148, 15.150², 15.156, 15.156б, 16.158б², 16.159, 17.169, 17.172б, 18.179², 18.180³, 18.180б, 18.184б, 18.186, 18.188², 18.188б, 18.189, 18.192б, 18.193², 18.196, 18.198³, 18.199, 18.199б, 18.201б, 18.202, 19.207б², 20.208б, 20.209, 21.210б², 31.216², 31.216б, 31.219³, 31.219б², 31.220, 31.220б, 32.223, 32.228, 32.231³, 33.233⁴, 33.234, 33.234б², 33.235, 33.245б, 33.246³, 34.253б³, 34.254, 34.255, 35.256б², 35.257², 35.257б², 35.259, 35.261, 35.262, 35.263б, 36.271, 36.273, 37.277², 37.280б, 38.282б⁴, 38.284², 38.285б, 38.293б, 38.294², 39.303, 39.303б, 39.308б, 39.319, зло 1.3, злô 9.75б, 18.193, 34.254, 35.256б, з[ло] 18.184б, *чл.* злòто 11.89б, 12.109б, 33.246б, 37.277б, 37.279, 38.284.

зло умен (!) *вж.* **злоумен**

злодѣй *м.* (1) *Злодей; лице, което върши злодеяния; престъпник.* и҆ ка́кь слѣ́зе и҆ породи се със҆ пльть заради҆ на҃. и҆ тол҆кози хꙋ́ла прѣ́трьпѣ, и҆ доде го и҆ распеха между҆ два́та раз҆бо́иника, катô злò дѣ́и детô чи́ни злò 35.259.

ед.: злò дѣ́и 35.259.

злоезичен *прил.* (1) *Злоезичен; който има зъл език, който обича да злослови.* ничтô нѣ́ е при́лично на земли ѿ женâ по злò е҆зи́чна 21.210.

ед.: ж. сравн. по злò е҆зи́чна 21.210.

зломисленик *м.* (8) *Зломисленик; лице, което е изпълнено със зли мисли и намерения спрямо другите.* защô ви́ды на҃ бѣ̀ че смê злы̀, и҆ злò мы́сльници, є҆́динь дрꙋ́гымꙋ, и҆ ненави́стници и зави́стници 11.106б; и҆ нѐ тьк҆мо със҆ прїа́телѥ, а҆́ми и҆ със҆ тво́йте злò мы́сльници, да и҆́машь любо́вь 15.156.

ед.: злòми́сльникь 15.147б; *мн.:* злò мы́сльници 5.36, 11.106б, 15.144, 15.156, злòмы́сльници 11.107, 15.145б, злòми́сльници 33.243.

злотръпѣлив *прил.* (1) *Който търпи лоши обстоятелства на живот, злини.* раꙋ́вай се пасты́рꙋ до́брыи, на съмысльнїи х҃вы ѿв҆це, и҆ крѣп҆кыи, и҆ злò трьпѣли́вые. ны҃е смê пꙋ́стены до тебѣ̀, ѿ на́шего ѡ҆б҆щы̀го вл҃кꙋ г҃а н҃шего і҆ѵ҃ х҃а да ти҃ помо́жѐ 12.119б.

мн.: злò трьпѣли́вые 12.119б.

злоумен *прил.* (5) *Който има зъл ум, който е с лоши помисли.* и҆ защô; о҆́ти бѣ́ше злò ꙋ҆ме́нь. и҆́ сребро́ лю́бець и҆ зави́стник҆ и҆ ѿвѣн҆ка се гле́даше ꙋ҆ченикь. а҆̀ вътрѣ̀ си бы́л҆ дїа́воль 35.257б; и҆ ст҃ыи ѿи́дѐ на приста́вникꙋ ц҃ревꙋ є҆вла́вїю, и҆ ре҃ мꙋ̀, є҆вла́вїю злò ꙋ҆мне. защô ꙋ҆зе митô, и҆ о҆сѣ́дѝ три̑те мꙋ́жїе детô нѣ̀ сѣ̀ съгрѣшиле ни̑щô ско́ро гы ѿпꙋ́стѝ 15.147.

ед.: м. злò ꙋ҆мне 15.147, злò оу҆ме́нь (!) 35.257, злò ꙋ҆ме́нь 35.257б, злò ꙋ҆мень 35.262; *мн.:* злòꙋ҆мныи 35.259.

злочест *прил.* (6) **1.** *Злочестив; който върши недостойни, скверни деяния.* и҆ ты̀. ѡ҆ лꙋ́ка́выи и҆ безако́нны̀ і҆оу́до. въ кол҆ко безꙋ́мїе постигнъ ѿкаа́нниче. и҆ кол҆ко си҆ бы́ль злò че́сть. и҆ ни̑кой те́ не познаваше. а҆́ми мо́и с҃нь позна́ваше тѐ 35.262; и҆ ѿвѣн҆ка се гле́даше ꙋ҆ченикь. а҆̀ вътрѣ̀ си бы́л҆ дїа́воль. та҃ стори таквóзи злò, и҆ прѣда́де х҃а ба҃... а҆́ми те́ш҆ко тебѣ̀ злò че́стыи чл҃че 35.257б; ѿ҆ злò честѝ і҆ꙋ́до и҆ сребро́ любивыи, ѡ҆ горѣ̀ тебѣ̀ безако́нниче, и҆ теш҆ко ти тврьдѣ 35.262. **2.** *Злочест; който е сполетян от зло, от нещастие; несретен.* и҆ прьвѣ̀нь а҆́ко си҆ нѣ́кого глоби́ль, и҆ сто́рил҆ го си҆ злò че́ста и҆ сыромáха, нѥ́го п҃омлꙋ́и҆ 31.219б. **3.** *Нечестив, който не е съобразен с християнските норми; безбожен.* и҆ па̀кь почѐ ѿн҆зи а҆́рїа да хꙋ́ли по́тврьдѣ ѿпрь́вѣнь сво́ата си є҆́ресь и҆ ви́ди́ го а҆леѯа́н҃рь че ê так҆ъ́в҆зи. па̀к҆ го и҆ то́и проклѐ. и҆ и҆́з҆ва́ди го ѿ сщ҃е́н҆ство. и҆ прѣда́де го на а҆наѳемїа. а҆̀ то́и не прѣста́нꙋваше. а҆́ми ходѣ́ше и҆ прока́зꙋваше сво́ите си҆ злòче́стїе и҆ хꙋ́л҆ные дꙋ́мы 15.140б; и҆ послꙋ́шанїе и҆́ма̀ х҃с да сто́ри на҃ да потьпчемь безакон҆ство и҆ смѣ́си се х҃с със҆ на҃ ро́бїе, да сто́ри на҃ да смê ро́бїе на нѥ́гова во́ла, детô бѣ́х҆ме поро́бени

inslav

тога́зи на злѐ‿често безако́н'ство 33.240.

ед.: м. злѐ‿че́стыи 35.257б, злѐ‿че́сть 35.262, злѐ‿честѝ 35.262, злѐ‿че́ста 31.219б, *ср.* злѐ‿често 33.240; *мн.:* злѐче́стїе 15.140б.

злочестен *прил.* (2) **1.** *Злочестив, който върши недостойни, скверни деяния.* а҃мѝ ѿ а҆да́ма что се̑ напло́дише чл҃ци. наче́хꙋ по̑ голѣ́мо злѐ да чи́нѧть. блꙋ́дь. и҆ прѣлюбо̑дѣ́ство, (!) и҆ да слꙋ́жеть на и҆́доле, и҆ ꙋ҆бїи́ство. и҆ за́висть, и҆ наси́ла ѿне́манїе. и҆ дрꙋ́гы кои́то сѣ̑ злы̑ и҆ дїа́вол'скы и҆з'мы́слѥни ра́боты. тїѧ̑ си́ч'кыте злѐ‿че́стныи чл҃кь чи́нѧше 33.246. **2.** *Като същ. Грешен човек, злочестивец.* ѿ теш'ко мꙋ́ на дꙋ́шѣта скврѣ̑нна и҆ нечи́ста. кол'ко сребро̑ лю́бїе, и҆́маше злѐ‿че́стны̑, и҆ ко́л'ко без'чловѣ́ство и҆ без'сра́м'ство сто́ри прѣ̑ ха҃ 34.250б.

ед.: м. злѐ‿че́стныи 33.246, злѐ‿че́стны̑ 34.250б.

злочестник *м.* (2) *Злочестивец; лице, което върши недостойни деяния.* ѿ ꙋ҆́ме поганы̑. что̑ си и҆́ма́ль безако́нниче. ѿ без'чл҃чныи и҆ без'ѿчливы чло́вече ѿ злѐче́стниче и҆ безако́нниче непростенны̑. ко́и да се не почю́ди, и҆ да се не ꙋ҆дивѝ на твоето недостоин'ство 35.257.

ед.: зв. злѐчестни́че 34.250б, злѐче́стниче 35.257.

злочесто *нареч.* (1) *Злочесто, по гибелен начин, злополучно.* и҆ кино́ѱь ве́кѥ сѣ̑ невѝдѣ. (!) а҃мѝ потѣ̑на на дѣ̑но море́то като̀ дрꙋ́гочь фара́ѡнь злѣ̑, и҆ злѐ‿че́сто 6.46.

злѐ‿че́сто 6.46.

злѣ *нареч.* (47) **1.** *Зле; по начин, който не съответства на определени норми и изисквания; грешно, лошо.* и҆ подꙋ́махꙋ ст҃ї́и ѿц҃и и҆ ре́коше. мнѡ́го‿лѣ́тныи и҆ дрьжа́вныи ца́рꙋ. видѣ́х'мѐ легома̀ злѣ̑ сто́ри то́изи а҆рхїерѐи межꙋ́ на҃ 15.141б; и҆ що посѣ́дѧхь на і҆ерли́мь, додѐ не бѣ́ше дошѣ́ль пра́ѕникьть. тѣ́зи ра́бота чини́ и҆ по̑злѣ 17.169б; и҆ това̀ бѣ́ше на́излѣ̑. защо̑ се чл҃кь не покла́нѧше бꙋ҃. а҃ми се покла́нѧше на глꙋ́хы и҆ на слѣ́пы и҆до́ле. и҆ на дрѣ́вїа и҆ на ка́менїа 33.246. **2.** *Зле, безмилостно, жестоко.* а҃ ѡ҆нази рома́на като̑ ви́дѣ чѐ дꙋ́ма про́хорь със' і҆ѡа́нна. раз'гнѣва́ се и҆ бы̑ і҆ѡа́нна злѣ̑, и҆ мнѡ́го ѱꙋва̀ го 6.42; ѻ҆́че а҆враа́ме поми́ли мѐ и҆ пꙋ́сти̑ ла́зара да си̑ намо́кры кра́и прѣ̑сть сво́й да ми̑ ꙋ҆стꙋ́ди̑ е҆́зы̑кь защо̑ злѣ̑ с'мь мѣ́чень 12.118; а҆ ѡ҆нїа́ а҆ва́ре не ѿстѣ́пать ѿ солꙋ́нь. а҃ми го сѣ̑ ѿбыгради̑ле, и҆ злѣ̑ и҆мь доса́ждать 9.73. **3.** *Зле, опасно, тежко, злополучно.* и҆ и҆ма́ше и҆́рь робы́нѧ злѣ̑ пада́ше ѿ болесть. и҆ поми́ли мꙋ́ се да ю҆ и҆сцѣли̑ 36.272; и҆ па́де до́лꙋ, за мнѡ́го врѣ́ме е҆́двá се свѣсти̑. и злѣ̑ лежа́ше до съмрьть 11.90; побѣ́гна въ пꙋ́стинѧ. и҆ та́мо и҆ сѐ доврьши вода̑та. и҆ злѣ̑ прова́жаше, и҆ дѣте́то и҆ и҆змаи́ль щѣ́ше да ꙋ҆мре за вода̑ 11.85. **4.** *Зле, много, твърде.* си́ч'ко това̀ прѣтрьпѣ́хь защо̑ да и҆з'ва́дѧ ‿те́бе, и҆ си́ч'кы рѡ́дь детѡ̑ ѿ те́бе се наро́диль, що ѐ впа́дньль злѣ̑ заради̑ твоѐ прѣгрѣшенїе 35.265. **злѣ (горе и злѣ) някому.** *За израз на съжаление, окайване – тежко̀, горко̀ някому.* тогі́ва щьть да пла́чать тїа́ дѣто̑ стрꙋ́вать о҆мра̀за ме́ждꙋ мь́жа и҆ жена̑ та сѐ о҆мра̀зѣть. ѿ злѣ̑ на такви́зи мь́жїе и҆ли̑ жены̑ 18.197б; ѿлеле на́мь злѣ̑ как' ни̑ и҆з'льгь дїа́воль. та̑ не слꙋ́шах'мѐ що ны̑ зарь́чаха по̑о́ве и҆ дх҃о́вници, и҆ писа́нїа кни́гы чер'ко́вны 18.197б; и҆ злѣ̑ на сыроты и҆ на си́ч'ки лю́дїе въ тозѝ врѣ́ме се на гри́жа и҆ на страхь и҆ на мь́ка 18.193; ѿ го́рѣ и҆ злѣ̑ на́мь грѣ́шны̑ че сѣ̑ нари́чѣме хр҃тїане, а҆ хр҃тїа́н'ство не дрьжи́ме що̑ е ре́кль х҃с҃ 18.198б; **злѣ съм.** *Зле съм, в лошо физическо и душевно състояние съм.* да ви́ды̑ и҆ да смы́слѝ прьвѣ́шны̑ чл҃ци. щото́ са и҆змрѣ́ле и҆ болѣ́ре и҆ сырома́сы, такви́зи ли̑ бѣ́ха какво́то се и҆ роди́ха. и҆ли̑ позлѣ̑ 39.319.

inslav

злѣ 6.41б, 6.42, 6.45, 6.46, 9.66б, 9.71, 9.73, 10.76б, 10.77, 11.85, 11.89, 11.90, 11.99б, 12.118, 15.141б, 18.178б, 18.192[5], 18.193[3], 18.197б[2], 18.198[9], 18.198б[2], 18.200б[2], 18.206, 35.265, 36.272, 37.276б, *сравн.* позлѣ 9.67, 39.319, пôзлѣ 17.169б, на́излѣ 33.246.

змей *м.* (17) *Змей, митологично чудовище с тяло на змия.* и҆ тогі́ва ви́гна момâта. ѡ҆ те́ж'ко ме́не гдⷭ҇ди́не. є҆ѝ чѐ и҆́де лю́ты зме́и и҆ пои́де ст҃ы насрѣ́ща зме́ютомꙋ҇. и҆ сто́ри крⷭ҇ть на себѣ́ си 39.311; и҆ тогі́ва ре҆ и҆́мь пⷭ҇рь. є҆ла́те да метнѣ҇ жрѣ́бе. и҆ да̑ дадѐ сѣ́кыи по є҆днô дѣ́те змеютомꙋ ко́р'бань 39.309б; и҆ ро́ди се вътрѣ̀ въ ѻ҆́нова є҆зе́ро лꙋ́кавы̑ зме́й дїа́воль 39.309б.

ед.: зме́й 39.309б[2], 39.311, зме́и 39.311, змеѝ 39.311, змеа̀ 39.311, зме́ю 39.310б, змеѝ 39.311б, *чл.* зме́атôго 39.310, змеа́того 39.311б[3], змеютомꙋ 39.309б, змеѝтомꙋ 39.309б, 39.310б, змеѝтомꙋ 39.309б, зме́ютомꙋ҇ 39.311.

змиин *прил.* (2) *Змийски, който се отнася до змия.* ѡ҆на́зи бѣ́ше прїе́ла дꙋ́ма змїѝна. а҆̑ та́зи ро́ди х҃а, що̀ ꙋ҆́бѝ з'мїа. защо̀ не трьпѣ̀ на҆̑ бг҃ да нѝ мь́чи дїа́воль 3.17б; а҆̑ з'ьмїата́ е сам'сѝ дїа́воль дѣ́то и҆зма́мы є҆́вва в' ра́и катô ѻ҆́бразь чл҃чьскы̑ и҆ змїи́нь 18.184б.

ед.: м. змїи́нь 18.184б, *ж.* змїѝна 3.17б.

змий *м.* (4) *Змей, митологично чудовище с тяло на змия.* і҆ ѡ҆пьдѝ ѡ҆ ме́не тогѐва стра́шнаго змїа̀ ѡ҆гнѥ́ниго, и҆ прости́ ми зло̀то, като мѐ и҆ прьвѣ́нь сторѝ та̑ прогледа̑ 37.279; и҆ и҆сче́зна ѡ҆н'зи дїа́воль змїѝ. и҆ ѡ҆и҆дѐ въ мꙋ́кꙋ вѣ́чнꙋю. със' млⷭ҇тва и҆ по́мощь, ст҃ы́мь 10.77б; и҆ покло́нет' се змїю щото го̀ зове́мь дїа́воль 18.188; а҆̑ то́и не послꙋ́ша заповѣ́дь бж҃їа а҆̑мѝ послꙋ́ша прѣльстника змїа дїа́вола де́то̀ мꙋ завидѣ́ль бѣ́ше на добро̑то. затова̀ и҆з'гна́нь бы̑ ѡ҆ ра́и 33.234б.

ед.: змїѝ 10.77б, змїа 33.234б, змїа̀ 37.279, змїю 18.188.

змирна *ж.* (1) *Смирна; вещество с приятна миризма, влизащо в състава на мирото и другите благовония.* х҃с сѐ зовѐ бг҃ и҆ чл҃кь. защô въ прьвы́те врѣ́мена. и҆махꙋ̀ лю́дїе ѡ҆́бичаи. кога́то щѣ́ха нѣко́ѐго да сто́реть ца́ра. и҆лѝ а҆рхїерêа. и҆ма́хꙋ мѵ́рô детô бѣ́ше и҆сцѣде́но ѡ҆ мнѡ́го мѵ́ризли́вы цвѣ́тове. ѡ҆ змѵ́рни и҆ ѡ҆ цвѣ́та, и҆ ѡ҆ кѵ́намо́на, и҆ ѡ҆ і҆ри́, и҆ ѡ҆ трьсти́ка добро̑ мѵ́ри́злива, и҆ ѡ҆ ма́сло чи́сто. и҆ полѣ́аха мꙋ̀ ма́л'ко наврь́хь главѣ̑та 38.291.

ед.: змѵ́рни 38.291.

змирнен *вж.* **смирнен**

змирнин *вж.* **смирна**

змия *ж.* (8) *Змия, вид влечуго с дълго извиващо се тяло.* нѣ́коа женâ... и҆спѝ зьм'чѐ ма́л'ко със водь́та. и҆ пора́сте ѡ҆нь́зи змїа̀, оу҆ коре́м'ть и҆̀ 2.13б; да́нь да бь́де като̑ зьмїа̀ дѣ́то сѣдѝ при пь́тѧть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б.

ед.: змїа̀ 2.13б, з'мїа 3.17б, змїа 16.162, зьмїа̀ 18.184б, змїа̀ 21.210, *чл.* з'ьмїата́ 18.184б; *мн.:* змїе 9.64б, зь́мїе 21.210.

знаен *прил.* (5) **1.** *Познат, с когото вече сме се срещали и се познаваме.* и҆ прїеха а҆́гг҃лы дш҃ьта и҆ цѣлꙋва́ха ѩ҆̑ катò сы́ща зна́ѧна, и҆ дꙋ́маха и҆̑ дрь́ж' се д҃ше праве́днаа 32.229б. **2.** *Знаен, който е известен, който има голяма слава.* спасꙋ̀ що сѣ̀ ѡ҆фрьлѥ́ни, и҆ съкрꙋше́нныте прїи́ма̑ и҆ поста́вѣм' гы за похва́ла и҆ зна́ѧни и҆ прочю́ти по си́ч'ка землѝ 34.253б. **3.** *Който е свързан със знания за нещо.* и҆ сла́ва и҆́ма два̑ съмисла и҆лѝ знаѧ́на и҆лѝ незна́ѧна. сѝ рѣ҆̑, да ре҆̑шь. като̑ да чю́е. нѣ́кои че е̂ погыгы́ньло (!) сл҃нцето. а҆̑ не знае защô е погы́ньло, и҆ това́ се зовѐ без'дꙋ́мна, сла́ва. сѝ ре҆̑. незна́ѧна, и҆ дꙋ́ма нема́ что̑ да ре҆̑шь. а҆̑ и҆сказа́на и҆ зна́ѧна сла́ва ѐ. когà знае чл҃кь почтô бы̑, та̑ ѻ҆́скꙋдѣ сл҃нцето 33.233б. **дръво знаено.** *Дървото на познанието в Стария завет, от което Адам и Ева ядат забранения плод.* и҆́з'гнань бы̑ ѡ҆ ра́и. и҆ това е прѣстꙋплѥ́нїе а҆да́мово.

inslav

защô рай, и ѡнова̀ дрьво̀ знаѐно добрô и лꙋкаво бѣ́ше на два̀ ско́поса 33.234б.

ед.: ж. зна́мана 32.229б, 33.233б, знамѧ́на 33.233б, *ср.* знаѐно 33.234б; *мн.:* зна́мани 34.253б.

знам *вж.* **зная**

знаменам *св.* (2) *Прекръстя някого; направя кръстно знамение.* и̇ пове̑ѣ є҆пкпь та́ го съблѣ́кохо̀, и̇ зна́мена го. и̇ пома́за го ма́слѡ̑ и̇ кр҃ти́ го ꙋ̇ мо́рето. въ и̑ме ѻ҆́ца, и̇ с҃на, и̇ ст҃го д҃ха 37.280б.

аор.: 3ед. знамена̀ 17.174, зна́мена 37.280б.

знаменам се *св.* (1) **знаменам се на кръст.** *Прекръстя се, направя кръстен знак.* и̇ ви́дѣ ѻ҆̀ де́сна страна̀ сѣнѣ́ка чилѧ́шѣ́ка. и̇ ꙋпла́ши се и̇зъ́прьвѣнь сѣ́каше нѣ́що го дїа́воль събла́зны, и̇ растрепе́ра се. и̇ знамена се на кр҃ть. сѝ ре̑. прѣкрь́сти се 17.166.

аор.: 3ед. знамена се 17.166.

знамение *ср.* (43) **1.** *Знамение; необикновено явление, чудо, предизвикато от Бога, някой светец или дявола и неговите помощници, за да докажат своето могъщество.* и̇ чи́нѣше знаме́нїа и̇ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть. бо́лѣны вди́гаше. бѣ́ссѡве и̇зъго́нюваше. мрѣ̀твы въскрѣша́ваше 15.132; и̇ ко́и є҆ то́изи ца́рь де̑то се не бои̇ ѿ ме́не. и̇ а҆̀ко ще́те да ви́дите се́га знаме́нїе и̇ чю́до да вы̑ сто́рѧ 18.189; и̇ показꙋва́ше имь мно́го знаменїа. потопь наве́де на́ сичкїи сві̑ѣ. и̇ гра́дове съже́же и̇ дрꙋгїи мно́го зна́менїа показа 33.247; затова го и̇ срѣ̑щѣнь нарѡ́дь ѻ҆́ти разъбра́ха че є҆ сто́риль това̀ знаме́нїе. сїи̑рѣ̀ защô въскрѣсѝ ла́зара 34.253; цр҃ца є҆лена… сла́вѣше и̇ бл҃годарѣ́ше ба̑. ка́кь пока́за є҆и бг҃ова̀ чю́до, и̇ това̀ знаменїе 4.26б; а҆̀то бѣ́ха и̇ тїѐ дїа́воле, а҆̀ла сѐ бѣ́ха, и̇ тїе ѻ҆блѣ́кле въ чл҃чьска̀ пльть. и̇ тїѐ стрꙋ́ваха знаме́нїе сѣ̑ а҆нѣтихрі́ста наѐднô, и̇ щотô и̇зъльгаха людїе́тѣ 18.195. **2.** *Знак; белег върху нещо или някого, който го отличава.* ка́же пр҃ркь є҆зекїиль. дажь̀ знаменїе на челѣ̀ и̑хь, сѝ ре̑, на хр҃тїа́не знаме́нїе да и̇мь даде́шѣ кр҃ть на че̑ло и̑мь 16.162. **3.** *Знамение; знак, че ще се случи нещо; предзнаменование.* защô сь є҆ ро́дилъ х҃с въ гра́дь дв҃двь. и̑ ва́мь ще̑ знаме́нїе така̀ да бьде̑ да познае́те 33.237. **кръстно знамение (знамение на кръст).** *Кръстен знак, основен символ в християнството.* това то́й дꙋма́ше и̇ прѣкр҃ти є҆ кр҃тно знаме́нїе по си́чѣката сна́гâ 39.300б; и̇ ма̑ѳеи̑ а҆пл҃ь, ѻ҆ста́ви сѝ рꙋ́цѣте на ѻ҆́чите то́говы̀ и̇ сто́ри знаме́нїе на кр҃ть. и̇ ре̑. г҃и і҃в х҃е, дай мꙋ да прогле́да 37.277.

ед.: знаме́нїе 4.22[2], 6.42б, 6.45, 6.45б, 7.50б, 7.54б, 12.116б, 13.124б, 16.162[3], 16.162б, 18.189, 18.195, 32.224б, 32.230б, 33.237, 33.245б, 34.251б, 34.253, 37.277, 39.300б, 39.304б, знаменїе 4.26б, 6.45б, 16.162[2], зна́менїе 37.280, 39.304б, 39.309, 39.310, 39.311, 39.311б, *чл.* знаменїето 16.162, зна́менїето 16.162; *мн.:* знаме́нїа 15.132, 18.191б, 33.246б[2], 39.302, знаменїа 33.247, зна́менїа 33.247.

знаменꙋ́вам *несв.* (4) *Означавам, показвам, изразявам.* и̇ слꙋ́шаите. ка́кь ꙋ̇сладѝ дрьво̀ вода̀ ме́рръска. что̑ бѣ́ше го́рѣка. ѻ҆тѝ да разꙋмѣ́ете. защô ѡ҆нова̀ дрьво̀ чт҃ны̀ кр҃ть знаменꙋ́ваше, сѝ ре́чь, показꙋ́ваше 16.160б; затова́ се мо́лѧ̑, да не ѻ҆ста́ви на̑ ѿ ле́ва страна̀. а҆мѝ да ни спо̑бѝ да ста́не̑ ѿде́сно съси́чѣки (!) ст҃ыи. това̀ знаменꙋ́ва кр҃ть кога́ го чи́ниме на се́бе. затова́ сме длъ́жни да чи́ниме кр҃ть като є҆ по̑о́бно 16.160.

сег.: 3ед. знаменꙋ́ва 16.160, 34.254; *имперф.: 3ед.* знаменꙋ́ваше 16.160б; *пов.: описат. 3ед.* да знаменꙋ́ва 7.52.

знаменувам се *несв.* (1) *Прекръствам се, правя си кръстно знамение.* да́ль є҆сѝ на хр҃тїа́не, дето ти се бою́ть ѿ знаменїето, да бѣга́ть като̑ ѿ лѣ́кь знаме́нїето та є҆ кр҃ть. дето сѐ знаме́нꙋваме. сѝ ре̑, дето се крь́стиме на ли́цето на́ше 16.162.

сег.: 1мн. сѐ знаме́нꙋваме 16.162.

inslav

зная *и* **знам** *несв.* (274) **1.** *Зная, имам сведения, известно ми е.* и҆ не смѣеше нікои та́мо да поми́не, боѧ́хꙋ се. а҆ сꙋ́мѣѡнь блже́нныи, поі́де и҆ вълѣ́зе вѣ́трѣ, ні́кои го не знаѧ 2.12; и҆ па̀кь є҆ и҆ без҆плѣ́тнь. сі҃ рѣ҃. не и҆́ма плъть ка́то чл҃кь. и҆ не зна́е мꙋ се ні̇ длъжина̀ ні̇ ширина̀, ни глѣбина̀ 11.82б; кога̀ тво́ришь мл҃ты́нѧ, да нѐ зна́е. леви́ца твоа̀ что̑ чи́ны десни́ца твоа̀ 15.134б; и҆ ѻ҆́тиде си. и҆ ні̇кои го не оу҆сѣ́ти. ѻ҆́ти не щѣ́ше да мꙋ̀ зна́е ні̇кои добро̑то что̑то чи́нѣше 15.134б; и҆ затво́ри три̇́те ѿнїа вла́стелѥ въ тьмни́цꙋ, да нѐ знае ц҃рь кон҆стан҆тинь. и҆ прѣ́быше за́прѣни є҆днѣ̑ годи́на въ тьмни́цꙋ. и҆ тїѐ ѻ҆каа́нны, и҆ не зна́ѧхꙋ зачто̑ са затво́рени 15.145б; и҆ рѣ҃ имь. а҆́зь това̀ си́чко зна́мь и҆ ѻ҆́ко̀ моѐ си́ч҆ко съпика́сꙋва. и҆ ꙋ҆хо моѐ си́ч҆ко чю́е 32.223б; и҆ мл҃ѧ́ха ст҃го да и҆́ и҆з҆ба́ви сна́того ѿ ро́б҆ство̀. а҆́ко бы́де жи́вь. защо̑то не зна́ѧха жи́вь ли є҆ мо́мъкьть, и҆ли е заги́наль 39.314б; и҆ рѣ҃ є҆фимїа́нь. тако́ ми жи́вь гь҃ бг҃ь. не зна́ю да и҆ма такьв҆зи чл҃кь 40.322б. **2.** *Зная, убеден съм в нещо, уверен съм.* зна́ю мл҃ть твою̀ чл҃ко_лю́б҆че гн҃и. чѐ наві́ва на тво́й гнѣ́вь. гдѣ̀то на на̑ бы́ва заради̇ на́шите грѣ́хѡве 9.73б; зна́и до̑хо́вниче а҆́зе сьмь жена̀ грѣ́шна а҆̀ми̇ кр҃щенїе и҆́ма́мь на се́бѣ си. и҆ земѧ̀ и҆ прах҆ сьмь и҆ пльть и҆́ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь 17.167б; да разꙋмѣ́емь ко́л҆ко и҆́ма́ше бл҃а жа́лость за сна̑ своѐго є҆ди́но_ро́днаго і҆с҃а х҃а. мака́рь и҆́ да зна́аше че є҆ тои̇ гь҃ бг҃ь и҆стинныи 35.262б; и҆ ѿц҃ь и҆́ рѣ҃. да бы̑ зна́ѧль че́до, чѐ бы̑ ты̀ нѣ́кои и҆сцѣ́лиль то́и̇зи смра́дь и҆з҆ ѻ҆ко́то. та̑ бы́х҆ сі҃ и҆ дш҃ьта поло́жиль насрѣ̑ 36.271. **3.** *Зная, познавам нещо или някого добре.* и҆ мыслѣше и҆ за сѐбѣ сі҃ и҆ за дьщеры́те сі҃ что̑ да сто́ри защо̑ не бѣ́ше знаѧ́ль сыома́ш҆ство 15.134; ко́и зна́е что̑ е волѧ б҃жїа, и҆ нѥ чи́ни, мнѡ̑го ще мꙋ́ка да и҆́ма на д҃шьта сі҃ 15.155б; а҆́зь зна́ѧ се́бѣ си и҆ позна̑, чѐ нѣ́ смь досто́ина а҆́зь блꙋ́дница дето и҆́мамь и҆́ д҃ша и҆ тѣло̀ скврь̀но, да гле́дамь тво́й ѻ҆́бра́зь 17.170; и҆ рѣ҃ гь҃ бг҃ь. д҃ше, кажѝ що сі҃ сто́рила сѣ̀ тази д҃ша. дѐто ѧ зна́еше ѻ҆́ще като̑ бѣ́ше на то́изи свѣ́ть 32.226б; а҆̀ сега̀ дꙋ́машь не зна́ѧ ва̑ кои̇ сте вы́е, та сѐ ѿри́чѣшь ѿ на̑ 18.205б. // *Познавам някого като някакъв.* ѿ съмрь̀ти моа̀ мл҃ѧ́ ти се, зна́ѧ та ѻ҆ти сі҃ немл҃тива, и҆ никого не слꙋ́шашь 31.218; зна́ѧше бг҃ь і҆ѡва, чѐ не щѐ да похꙋ́ли, а҆̀ми го̀ лю́би 35.257; ст҃ыи а҆пл҃ь фи́липпь... наꙋ́чи кні́га пр҃рчьскые. и҆ сѣ́кыи го чл҃кь зна́ѧше ка̑ є҆ чи́сть и҆ дв҃ьстѣ́вникь 36.267. **4.** *Зная, осъзнавам нещо, разбирам.* и҆ да зна́ешь че є҆ то́и и҆́стинныи бг҃ь. и҆ то́и̇ ще да сп҃сѝ и҆ те́бе и҆ мене и҆ чеда на́ши 5.29б; а҆̀ми̇ па̀кь за кр҃ть и҆́маме дꙋ́ма да и҆спи́таме добрѣ̀, и҆́ да знаѐ̑ че є҆ достои́но и҆ праве́дно да мꙋ̀ се покла́ѧме 16.161б; и҆́ рѣ҃ мьжьть и҆. бо́лна е, и҆ не зна́е что̑ дꙋ́ма 11.104б; и҆ дꙋ́маше ѻ҆́че про́сти и҆мь то́изи грѣхь чѐ не зна́ѧть что̑ стрꙋ́вать 19.207б; то́изи є҆ дѐто си прово́ди живо́ть сво́й на земѧ̀та напꙋ́сто. и҆ не зна́еше ні̇ зло̀ ні̇ добро̑ 32.231; бг҃ь... тьк҆мо є҆ди́нѣ̑ за́повѣдь мꙋ̀ зарача̀ да ю̀ дрьжѝ. и҆ това̑ защо̀ бы̑. да зна́е а҆́да́мь, ѻ҆́ти и҆́ма на̑ ні̇́го бг҃ь 33.246. **5.** *Зная, имам знания или умения в определена област.* ѻ҆́ти ще тогі́ва сѣкы̀ да зна́е кнїга да чьтѐ. та щѐ да мꙋ̀ дадѐ а҆́гг҃ль гн҃ь кнїгата в рьцѣ́те дѐто мꙋ е писа́ль грѣхоове́те, да чьтѐ 18.199; и҆ и҆зберѣ́те, ѿ тїа́, що сь̀ мꙋ́жїе мꙋ́дры и҆ кнїжници, детѐ зна́ють, за́конь и҆ писа́нїе добрѣ̀, и҆ тѣ́х҆ ми доведѣ́те 4.22б; а҆̀ ные и҆ до д҃не́ска смѐ без҆кни́жны и҆ безꙋ́мны и҆ сра̀м ны е да рѣ҃мь за нѣ́що не знае́мь. а҆̀ми се по̑но́симь и҆ возно́сим҆ се и҆ чи́ним҆ се книжо́вны и҆ ꙋ҆чи́тел҆ны 34.252б; и҆ рѣ҃ ца́рꙋ. и҆́ма тꙋ́ка̀ нѣ́кои чл҃кь хы́трь твр҃дѣ знаѐ и҆ ма́гїа 39.302; а҆̀ко ли ще́шь да навїе́шь҆ на неха́р҆ство, а҆ ты̀ работы̀ ѿ что̑ зна́ешь ма́ло мнѡ̑го ѿ зана́ѧть 19.207б. // *Зная, умея да*

inslav

правя нещо. и̑ зарадѝ те́бѣ ѝ҃ави́х҆ се а҆́зь на то́изи свѣ́т҆, а҆ ты̑ не зна́ешь да ме̑ почи́таш и̑ да ме̑ вѣ́рꙋвашь 5.29; и̑ ц҃рь ре̑, гр҃ѣ̀ є҆стѐ сто́риле със҆ ва́шь сꙋ́дь, и̑ нѣ стѐ праве́дно сꙋди́ле. а҆ми̑ ка́ко зна́ете та́ко чинѣ́те 12.116. **6.** *Пов. Знай, имай пред вид нещо; не го забравяй; помни.* и̑ ре̑. да зна́ешь че́до и̑ да по́внишь. ще да бꙋ́де и̑ска́нїе за кр҃ть, детѐ распе́ха на нѥ́го і҆с҃ ха҃ 4.23; и̑ па̀кь зна́и да рече́шь і҆гꙋ́менꙋ і҆ѡа́ннꙋ вь монасти́рь... є҆д҆на̀ ра́бота що є̀ сторена тꙋ́ка трѣ́бꙋва да́ се и̑спра́ви 17.173б; зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и̑ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н҆ство ꙋ̑мь погꙋбѣ́ва и̑ лꙋ́дость стрꙋ́ва 20.208б; и̑ па́кь зна́ите бра́тїе ѻ҆́ти́ се си́ч҆ка напра́ва бꙋ̑ сра́мѣ и̑ бои̑. а҆ми̑ токѐ ты́к҆мо чл҃ци́те щѡ̑ сьгрѣша́вать бꙋ̑ 32.224б. **7.** *Пов. Знай, внимавай. За изразяване на предупреждение.* да зна́ете вы̑е кора́бници си́ч҆ки. голѣ́ма бꙋ́ра щѣ̑ да бѣ́ди на̑ д҃не́ска. защо̑ а҆́зь видѣ́хь на́ сънѣ̀ оу҆̀ ты́зи но́щь. что̑ щемь бѣда̀ да и̑сте́глимь 15.13б; да зна́ете и̑ това̀. ѻ҆́ти кои̑ и҆́ма зла̀ жена̑, фа́и̑да̀ за грѣ́хове свои̑ прїе́ма 21.210б; а҆́ко ли̑ чи́нишь добро̑дѣ́тель зарадѝ похва́ла ѿ чл҃ци. и̑ зарадѝ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь ни́как҆во добро̑. а҆ми̑ е҆́днакь, зло̀ и̑ мъ́ка̑ наво́дишь на дш҃ьта си̑ 34.255. // *За подкана към слушателя или читателя да обърне внимание на текста.* зна́и, и̑ дрꙋ́гы двѣ̀ же́ны̑ сѣ̑ пома́зале г҃а със҆ мѵ̑ро̑ что̑ ка́зꙋва є҆ѵ҃лїе 34.249б; а҆ми̑ да знаете бл҃ве́нїи хр҃тїане, ѻ҆ти си́ч҆кыте пр҃р҃ци дꙋ́мать и̑ ка́зꙋвать, ка́к҆ ще да сѐ свры́ши свѣ́ть... а҆ми̑ да ка́жемь ѻ҆́ще за є҆дного пр҃рка токѐ ѿсрѣ̀ дꙋ́мы́те нѥговы 18.179. **знае ми сърдцето.** *Стремя се към нещо, желая силно нещо.* и̑ ме́те се и̑ трꙋ́ди се и̑ дне̑ и̑ нощє́сь. же́ла́е да стечѐ ѧ҃, гро́шѡве. а҆́ когѝ добие̑ а҆то́ мꙋ зна́е ср҃цето на, ѧ҃і, и̑ли на ѧ҃р, гро́шове 31.220б; **зная бога.** *Почитам Бога, вярвам в Бога.* защо̑ праве́дно дꙋ́маше, и̑ ѻ҆́бличáваше ко́й то е́ немл҃ти́вь и̑ не зна́е ба̑ 12.112б; и̑ да вы̑ рекꙋ̑ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ꙋ̑мове ва́ши. а҆́ко зна́ете ба̑, и̑дѣ́те сл҃ѣ́ нѥ́го, а҆́ко е ва́шь бъ̑ 12.115; **мъжа не зная.** *Девствена съм, не познавам плътската любов (за жена).* с҃нь и̑ дꙋ́ма бж҃їи... слѣ́зе на́ землю̀. и̑ ѻ҆́бразь като̑ ра́бь прїе́мь. и̑ плѣ́ть прїѐ, ѿ прч҃та̑ дв҃ца что мꙋ́жа не зна́е 15.132.

сег.: 1ед. зна̑ 3.18, 5.36б, 39.315б, зна́ю 4.22б[2], 5.34, 5.36б[3], 5.37, 5.39, 9.66, 9.73б[2], 11.84, 11.93б[2], 11.104, 12.117, 15.152б[2], 35.260, 35.261, 37.276, 37.276б, 40.322б, зна́ѭ 4.23б, 4.24, 17.168, 18.204, 18.205б, 31.218, знаю̀ 5.35, зна́мь 5.36б, 31.218, 32.223б, знаю 5.37, 12.118, зна̑ 11.99, знамь 15.152б, зна́ѧ 17.170, 17.170б, *2ед.* зна́ешь 1.5б, 1.6б[3], 1.7[4], 1.8б, 2.11б, 4.24[3], 5.29, 7.52б, 8.56б, 11.106, 12.110, 17.164, 17.168, 19.207б, 32.223б, 32.224, 36.269б, 39.302б, 39.311, знаешь 5.34, 5.34б, зна́еш҆ 9.63, 11.102, 11.105б, 32.226б, знаеш҆ 35.260, 40.322б, *3ед.* зна́е 1.4, 1.4б, 1.5б, 2.15б, 3.18б, 4.23б[2], 4.25, 5.36, 11.82б, 11.83[3], 11.104б, 11.106б, 11.108, 12.112б, 15.132, 15.134б, 15.136, 15.154, 15.155б, 16.160б, 17.164, 17.169, 18.183[4], 18.183б[2], 18.184, 18.188б, 20.209, 21.211, 31.216б[2], 31.220б, 32.231, 33.246, 34.252б, 40.320б, знаѐ 5.32б, 18.180б, 39.302, 39.319б, знае 11.99, 15.145б, 18.183, 18.183б, 31.216б, 33.233б[2], 33.234б, 34.252б, знаѐ 11.108, *1мн.* знаѐ 1.8б, 11.105б, 16.161б, 31.223, зна́еме 4.24[2], зна́емь 10.76, 11.108, 15.146б, 15.147б, 36.268б, знае́мь 34.252б, зна̑ѐ 39.296б, *2мн.* зна́ете 12.115, 12.116, 15.146б, 18.181б, 18.183б, 18.184б, 31.223, 32.223б, 35.263б, знаѐте 18.201б, знае́тѥ 35.263б, знае́те 39.302б, *3мн.* зна́ють 3.16, 4.22б[3], 6.46б, 11.101б, 11.106б, 15.144, 15.146, 16.159б, 32.227, зна́ѧть 15.148б, зна́ѭть 16.157, 18.193, 19.207б; *имперф.: 1ед.* знаѧ̑ 7.54б, знаѭ̑ 8.55, 11.87, 33.242б, зна́ѭ 11.103б, знаѭ́хь 12.113, *2ед.* зна́еше 32.226б, зна́ѧше 35.262, *3ед.* зна́ѧше 2.14, 4.24б, 5.27б, 11.105б, 12.113, 13.121б, 35.257, 36.267, зна́еше 4.24, 9.65, 18.194б, 31.221б, 32.231, 39.303б, 39.314б, зна́аше 5.40, 8.57б, 11.88б, 35.262б, знае́ше 18.181б, 39.303б, знааше 34.250б, зн[а́]еше 39.316б, *1мн.* зна́ахъ҆ме̑ 34.252б, *3мн.* зна́ѧха 2.10б, 5.32б, 8.57, 18.177б, 18.183б, 39.314б, знаѧха 5.33б, знаѧхꙋ̑ 11.95, зна́ѧхꙋ 12.114б, 15.131б, 15.145б, 15.146, 15.151б, знаахꙋ̑

inslav

15.147б; *аор.: 3ед.* знаѧ̀ 2.12, 2.12б, 5.33б, 17.173, 18.183б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше знаѧ́ль 15.134; *форми от перф. тип: 1ед.* сѝмь знаѧ́ль 2.12б, 17.164, сѝмь знáѧль 31.218; *бъд.: 3ед.* ще да знáе 18.199, *1мн.* щѐ да знáѐ 4.24, *със съкр. инф. 2ед.* щéшь знáѧ 39.302б; *пов.: 2ед.* знáи 2.10, 3.17б, 6.47б, 9.74, 11.103, 17.167б, 17.173б, 19.207б, 32.224б, 34.250, 34.255, *2мн.* знáите 12.112б, 20.208б, 32.224б, знáитѐ 32.224б, *описат. 2ед.* да знáешь 4.23, 5.29б, 5.30б, 7.51б, 9.69, *3ед.* да знáе 15.134б, 34.254б[2], 34.254б–255, 38.294б, *2мн.* да знáете 7.50, 11.107б, 15.133б, 15.136, 15.149, 18.184[2], 18.195б, 21.210б, 31.222, 32.224б, 32.225б, да знаете 18.179; *усл.: 1ед.* бы̑ знаѧ́ль 9.73, бы̑ знáѧль 36.271; *безл.: сег. 3ед.* знáе се 11.82б, се знáе 15.131, *3мн.* знáют се 32.229; *имперф. 3ед.* знáѧше се 17.165б.

зова *несв.* (51) **1.** *Зова; викам някого да дойде на определено място; каня.* и҆ зовáха на свáдѣбата ѿногози кѹпѣ̀ и҆ ѳомâ със̾ нѥ́го 7.49б; и҆ рéкоше да зовѹ́ть і҆ѡанна патрїáрха. и҆ пѹсти́ха двѣ̀ клирика до і҆ѡáнна 12.115б; и҆ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци. а҆ тїа гѝ не потаѝ. а҆мѝ зовà майсто́ре дю́лѣгере. и҆ по́нóви чéрѣковата ст҃мѹ̀ 39.317б; и҆ а҆рхїепк҃пь і҆ерл҃и́мскыи зовà бл҃жéннаго сáва, и҆ ѻ҆сти́ го на ц҃рéнѣство 14.127б. **2.** *Зова; подканвам, подтиквам някого към нещо.* и҆ почтô не наси́люва бг҃ ни́кого на добрô, защô го не зовѐ на мѹ́ка и҆ нá злò. а҆мѝ го зовѐ на покóи. на цр҃тво нб҃нóе 38.282б; затовà тѝи кáже. а҆кó ще нѣ́кои да дои́де слѣ́дь мéне. на добрô вы зовѣ̀ 16.158. **3.** *Зова; именувам някого или нещо, наричам.* и҆ и҆́мáха є҆лли́ныте бг҃ѡ́га що го зовéха а҆полóна. и҆ тóго нáй почи́таха ѿ дрѹ̀гыте бг҃ѡ́гове є҆лли́нѣскы̑ 39.29б; а҆мѝ мои̇ ѿц҃ь и҆́мáль брáта, зовáле го стéфане, а҆рхїдїáконь бы́ль 4.23; и҆ чи́нѣха празникь, що гô зовѣ́ха панахéнѣда. по нáшь ѣ҆зы́кь да рѣ́шь, събрáнїе є҆ли́нѣско 34.251б; є҆ди́нѣ ѿ ѡ҆нїа а҆рх҃гглы. дето гò зовѣ́ха дънни́ца, и҆ прѣ̀выи на а҆́гг҃лете… станѣ̀ грѣдѣли́вь 11.83б. **4.** *Наричам се, имам име.* а҆ мы́сль тâ е ѿ бг҃а дѣ́хната и҆ д҃ша зовѐ, неви́дима. и҆ невещéстьвнà сѝ рѣ̀. чтô не мóже нѝ да сѐ похвáти със̾ рѹ̀ка чл҃вѣ́ска. нѝ да ю҆ ѹ҆сѣ́ти със̾ плѣ́ть си чю́вѣстьвна 38.283; и҆ чювьстьвно зовѐ, коѣ́то мóже чл҃вѣ́ка да сѝ разѹмѣ́е нѥ́говото чю́вѣство. сѝ рѣ̀, да ви́ды го съсвóйте (!) ѻ҆́чи, и҆лѝ да въкѹсѝ 38.283.

сег.: 1ед. зовѣ̀ 16.158, *2ед.* зовéшь 4.25б, *3ед.* зовѐ 15.147, 38.282б[3], 38.283[2], зóве 33.232, *1мн.* зовéмь 15.141б, 18.188, 18.195, 18.195б, зовѐмь 18.186б, *2мн.* зовѣ́те 8.58, *3мн.* зовѹ́ть 5.32, зовѹ́ть 12.115б, зовѣ́ть 18.186, зóвѣть 18.179; *имперф.: 3ед.* зовѣ́ше 18.202, *3мн.* зовѣ́ха 6.43б, 9.61б, 11.83б, 11.89б, 34.251б, зовѣ́хѹ 15.143, зовéха 39.296; *аор.: 1ед.* зовáхь 33.243, *3ед.* зова 4.26, зовà 5.38, 5.38б, 7.50б, 11.89, 12.116, 13.123, 14.127б, 14.129б, 33.241б, 39.314б, 39.317б, 40.322б, *3мн.* зовáха 7.49б, зовахѹ 11.105б; *форми от перф. тип: 3ед.* зовáлѣ е 33.243, *3мн.* зовáле 4.23; *пов.: 2ед.* зовѝ 1.46; *прич.: мин. страд. ед.: м.* зовáнь 7.50, 34.249[2]; *мн.:* зовáны 9.60б, зовáни 34.248.

зова се *несв.* (126) **1.** *Зова се, нося име, именувам се, назовавам се.* и҆ є҆ди́нь пóстникь пѹ́стынѡ̀жи́тель, постѣ́ше се нá горѹ̀ що сѐ зовѐ холомонѣда горâ 9.70б; на въсточнѹ̀ странѹ̀ на прѣдѣ́ль ми́рїиликїи́скые є҆парѣхїе. грáдь є҆ что сѐ зовѐ патáрь 15.132б; и҆ на кни́гѹ что сѐ зовѐ втóрыи зáконь, кáзѹва за а҆́рхистрáтига михаи́ла 11.87; є҆́днà и҆грà дá се нѧ̀брѣзѹвать. и҆ зовé се на тѣ́хны є҆зы́кь дромóнь 34.251б. **2.** *Зова се, бивам определен като някакъв, бивам окачествен като нещо.* рѣ̀ є҆мѹ̀ тїа щóто са нари́чать хр҃тїáне та сà тїѐ правéдны зовѹ̀ть на землѝ 39.296б; а҆́ко сѐ не покáчи чл҃вѣ́ка на высóка добрôдѣ́тель не може да ѹ҆лѣ́зе въ цр҃тво нб҃нóе. высóкаа добрôдѣ́тель що сѣ̀ зовê. млт҃и́нна и҆ пóсть и҆ смѣ́ренїе 38.292б; сѝ рѣ̀, да рѣ́шь. катô да чю́е. нѣ́кои че ê погыгы́ньло (!) сл҃нцето. а҆ не знае защô е погы́ньло, и҆ товá се зовѐ безѣдѹ́мна, слáва. сѝ рѣ̀. незнáѧна, и҆ дѹ́ма немá чтô да рѣ́шь 33.233б; и҆ чювѣстьвна сѐ зовѐ. коéто се ви́ды и҆ гледашѣ̀ го със̾ ѻ҆́чи́те сѝ, и҆лѝ го

inslav

похватишь със҆т ру́ка̑ 11.81; х҃с сѐ зовѐ бг҃ъ и҆ чл҃кь 38.291; и҆ трѝ си́лы сѐ зовѫ́ть са́дител҆ны детѡ̀ сѣ̀, със҆т ѣ҆ра́жда, и҆ хра́ни чл҃кь, и҆ растѐ 33.232б.

сег.: Зед. се зовѐ 1.7[2], 11.83б, 11.89, 11.94б, 15.136б, 15.139б, 15.142б, 18.178, 18.198б[2], 33.233, 33.233б, 33.234б, 34.249, 34.253, 34.253б, 38.281б, 38.282б, 38.283[4], 39.312, зо́ве се 3.16б, сѐ зовѐ 4.26, 5.28, 8.56б, 11.89, 15.142б, 16.161б, 18.178б, 18.186, 32.228[4], 33.232б, 38.284, 38.292б, сѐ зове 4.26б, зове се 5.28*, 5.28, 33.240б, сѣ̀ зовѐ 6.45, 33.233б, сѐ зовѐ 9.70б, 10.77, 10.77б, 11.87, 11.94б, 11.98, 11.100, 15.132б, 15.143[2], 15.144, 18.184б, 33.234б, 33.239[3], сѐ зовѐ 11.81[4], 11.83, 33.233б, 33.239[2], 38.284б, 38.291, се зове́ 11.81, се зове 11.81б, 11.98*, 33.238б, 37.276б, 38.282б, 38.283, зове́ се 11.97, 11.100б, 33.233, 33.234, 33.239[2], 33.240б[2], 34.251б, сѐ зове 11.98б, се зовѐ 11.99, сѐ зо́ве 18.178, 38.282б, сѐ зовѐ 33.239, сѐ зовѐ 33.243, сѣ̀ зовѐ 38.292б, *1мн.* сѐ зовемь 15.156, *3мн.* се зовѫ́ть 11.82, 15.143, 37.275б, сѣ̀ зовѫ́ть 11.83б, сѐ зовѫ́ть 11.95б, сѐ зовѫ́ть 33.232б, зовъ҆т҆ се 33.232б, зовьт҆ се 33.233, се зо́вѫ́ть 33.233б, се зовѣ́ть 33.238б, се зовъть 33.238б, са̀ зовѫ́ть 39.296б; *имперф.: Зед.* зовѣ́ше се 2.12б, 11.96б, сѐ зовѣ́ше 5.33, 16.160б, сѐ зовѣ́ше 6.41б, сѐ зовѣ́ше 9.65, 11.96б, зовѣ́ше се 11.97, 39.309, се зовѣ́ше 11.98, се зове́ше 16.160б, зовеше се 18.194б, се зовеше 33.242б, зове́ше са 39.313, *3мн.* сѐ зовѣ́ха 11.86, зовѣ́хѫ се 11.97б, 33.239б; *усл.: Зед.* бы̑ се зова́ль 38.281б.

зовет *от стб.* **ꙁъвати** *св.* (1) *Зова; викам някого да дойде на определено място; каня.* а̑ ты̑ мѫ̀ речѝ така̀. никѫ́та хар҆тѫла́рїе вьн҆ка стоѝ, и҆ зове́т҆ тѐ да и҆́дешь при нѥ̀го 3.20б.

сег.: Зед. зове́т҆ 3.20б.

зодие *ср.* (6) *Зодия; едно от дванадесетте съзвездия, разположени на небесния кръг, по който се движи Слънцето.* г҃ъ н҃шь і҃с х҃с роди́ се м҃ца декем҆врїа дѣ̀то и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме 33.240б; и҆ тїѩ четы́рите стихїи, дето сѣ̀ на тоизи свѣ́ть, и҆ма́ть раздѣлѥ́ни зо́дїа, и҆ ѡ҆т҆нь. и҆́ма зо́дїа трѝ, лѣ́ва и҆ скор҆пїа и҆ ко́зо_ро́га. а̑ въздѫ́хь что е̑ на ѩ́рѣ̀ и҆́ма и҆ то̑и трѝ зо́дїа ѻ҆́вна дѣ́вѫ, и҆ ѩ́р҆ма̀ 33.240б.

ед.: зодїе 33.240б, зо́дїе 33.240б; *мн.:* зо́дїа 33.240б[4].

зосима *ЛИ* (67) *Зосима.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь на е҆ди́нь монасти́рь палести́н҆скыи, до́брь и҆ бг҃обоѩ́зливь ѿ мла́да бѣ́ше прїе́ль калоѐрьство. и҆́мето мѫ̀ бѣ́ше зо́сима… защо̀ и҆́ма и҆ дрѫ̀ зо́сима що е̑ е҆рети́гь 17.164; а҆́вва зо́симе не мо́гь се ѡ҆бры́на, да ти ви́дѧ лицѣ̑то. защо с҆мь а҆́зь жена̀ и҆ го́ла с҆мь като ме ви́дишь. та ме е̑ сра́мь 17.166б; и҆ видѣ̀ ѡ҆нѣ́зи прпо̑о́бница, чѐ лежѝ мрь́тва… и҆ видѣ̀ писа́нїе на землѩ напи́сано. ка́же погребѝ а҆́вва зо́симе тѣ́лото на сы́рота марїа̀ 17.175б.

зо́сима 17.164[2], 17.164б[2], 17.165[2], 17.165б, 17.166[4], 17.166б[2], 17.167[3], 17.167б[4], 17.168, 17.171б[4], 17.172б, 17.173[2], 17.173б[3], 17.174[3], 17.174б, 17.175, 17.175б[4], 17.176[4], зо́сима 17.164б, зоси́ма 17.164б, 17.172, зосима 17.166, 17.166б, 17.176, зо́симь 17.166б, 17.172б, зоси́мѫ 17.164б, зо́симѫ 17.169, 17.174, 17.174б, *зв.* зо́симо 17.164, зо́симе 17.166б[3], 17.167б[2], 17.168, 17.169, 17.171б, 17.173б, 17.175б.

зръно *ср.* (1) *Зърно, плод на зърнено или бобово растение.* а̑ тиѧ̀ ѹ҆зѐ накра́и прь́сть сво́и трѝ зрь́на ле́щѫ, и҆ ѹ҆кѫ́си и҆ ре́че. до́ста е̑ блг҃ть дх҃о́внаа дето хра́ни със чи́сто, єс҃тво на дш҃ьть 17.174б.

мн.: зрь́на 17.174б.

зрѣл *прил.* (1) *Зрял, който е готов за ядене и може да се откъсне (за плод).* и҆ ѹ҆коре́ни се ѻ҆новà дрѣ́во сѫ́хое и҆ прора́сте, и҆ цв҃ѣ̀ пѫ́сти, и҆ ро́ж҆ба, тоѩ̀ ча̑. и҆ пло́дь зрѣ́ль принѐсе, и҆ сла́дость медо́вна ка́пе ѿ нѥ́го 37.274б.

ед.: м. зрѣ́ль 37.274б.

зтова (!) *вж.* **затова**

зуб *вж.* **зъб**

зъб *м.* (7) *Зъб; костно образувание в устната кухина над челюстта, което служи за отхапване и сдъвкване на храна.* та́ка̑ и҆ а҆рапи́нѫ не мо́жешь да мѫ̀ ре́шь, бѣ́ль е̑ и҆лѝ чрь́нь защо̑ и҆́ма зѫ́бы бѣ́ли, а̑ пльта мѫ̀ чрьна̑ 38.282; и҆ на́поконь погле́дна̑ и҆ видѣ̀

inslav

а҃гг҃лы немл҃тивы, дѣто ни́какь не́маха мл҃ть, и҆ стра́шны тврѣ́дѣ, и҆ лица̑та и҆ бѣ́ха срьди́ти. и҆ зьби́тѣ имь бѣ́ха прѣми́нале ѹ҆ста́та и҆ 32.228б; глѹ́хъ сы̑. о҆́ти не чю́ешь. така̑. и҆ ма́лъко дѣ́те детѡ̀ и҆́ма ѥ҆ст҃ьвно дѣ́йство, и҆ ѡ҆щѐ не [и҆]ма зѹ́бы 38.282.

мн.: зьбы 18.182, 18.204, 18.206, зьбїи 18.182б, зѹ́бы 38.282, зѹ́бы 38.282, *чл.* зьби́тѣ 32.228б.

зъл *прил.* (125) **1.** *Зъл; който върши злини или проявява злоба, злонамереност спрямо другите; лош, злонравен.* а҆̑ влъхвы и҆ злы̀ чл҃ци видѣ́ха какъ мѹ̀ ѡ҆поустѣ̀ дво́рь, и҆ нагово́риха се, и҆ поидо́ха и҆ ѡ҆бра́ха го, и҆ плѣни́ха мѹ̀ си́чъко 5.31б; и҆ романа жена̑... бѣ́ше сѣ̀ прочю́ла и҆ до ри́мь зла̑, и҆ зло̀ чи́нѣше и҆ мѣ́чѣше ко́ито вѣрѹ́ваше х҃а 6.41б; и҆ рѣ̑ мѹ̀, и҆маш҃ ли̇ сы́на. и҆ рѣ̑ ѡ҆́нъзи, чл҃кь. и҆́ма̑ гі҃ди́не, а҆̑ми̇ злѣ̀ чл҃кь наи҆дѐ го и҆ ѹ҆́би го̀ и҆ ѹ҆́мрѣ̀ 6.45; и҆ землѧ̑та щѐ да и҆зъгори... че сѣ̀ е ѡ҆мрѣ́сила ѿ чл҃чьскы̀ гнѹ́соты̀... и҆ ѿ лѣ́жове, и҆ ѿ кри́во заклина́нїе, и҆ ѿ злы̀ лю́дїе дѣ́то чл҃ка не милѹ́вать. и҆ ѿ во́йскы кръ́вь мнѡ́го 18.196. **2.** *Като същ. Зъл човек, злосторник.* така́ е бѣ̀ ра́съмотрѣ̑ль. зло̀мѹ̀ мѣ́ка сто́ри, а҆ на праведныте поко́и 12.118; така̀ е и҆ въ д҃нь сѹ́дныи. ви́деть злы̀те и҆ нечѣ́стивыте, праве́дныте какъ сѐ ве́селѧть. и҆ не мо́гѹть да сѐ приближе́ть при ѡ҆нѣ́зи цр҃ьскаа трапе́за 12.118б; и҆ защѡ̀ бѣ̀ дѹ́шъманень лѣ́кь не́ма, а҆̑ми̇ є҆ до́бъръ и҆ млт҃ивь. да́ва дѣ́жѣ и҆ на грѣ́шнїи и҆ на пра́веднїй. свѣ́ти сл҃нце и҆ на злы̀ и҆ на добры̀ 1.6. **3.** *Зъл, свиреп, кръвожаден (за животно).* и҆ распьди̇ тїа́ влѣ́цїи и҆ ме́чъки. и҆ тїа́ злы̀ га́дове да ни̇ не ѧ҆дѣ́ть. защѡ̀ се си́чъки на тебѣ̀ надѣеме да смѐ жи́вы при тебѣ̀ 18.192. **4.** *Зъл; който пакости, вреди; пагубен, гибелен.* да лю́бишь баща́ си и҆ ма́ика си... и҆ ни́когда̑ гы не ѡ҆ста́вей да гладѹ́вать и҆ли̇ да жьдѹ́вать. и҆ли̇ да и҆сте́глать нѣ́що зло̀ 1.5; и҆ тїѐ катѡ̀ чю́ха такъ́възи гла̑, ѡ҆ какъва́ ли скрѣ́бь и҆сплѣ́ни и҆мь ср҃це́то. пра́вы чл҃ци дѣ́то не зна́ють ни̇что̀ зло̀ да съ сто́риле, а҆̑ тїе да чю́ѧ такъ́възи гла̑ 15.146; и҆ напи́сахъме бра́тїа мои̇ т[о]ва поѹ́ченїе на ва́ше послѹ́шанїе. за́мь да сѐ [не за]трїе́те сѣ̀ зло̀. пїа́нъство 20.208. **5.** *Като същ. Само ср. Зло, злина.* по зло є҆ би́крїа ѿ пога́ника о҆́ти пога́ника бѣ̀ па́зи, а҆ бикрїа ненави́ди и҆ гнѹша́ва се. защѡ̀ дїа́воль тѣ́и рѣ̑ о҆́ти пїа́нїи та са̀ мои̇. а҆ трѣ́звѝ та́ са бж҃їи 20.209б; змїа̀ лю́та щотѡ̀ пльзѝ, ни́что нѣ є҆ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны. а҆̑ла̀ е по́ зло̀ и҆ полю́тѡ̀ лѹ́ка́ва жена̑ щотѡ̀ и҆́ма̑ злѣ̀ є҆́зы́кь 21.210. **6.** *Зъл, който е свързан с някакво прегрешение; неправеден, греховен, лош.* кого̀ да пови́ка̑ да мѝ помо́гне, и҆ ко́и ще за ме́не да подѹ́ма. и҆ на сѹ́дь що щѣ̀ да рекѣ̀, и҆ що ли́ ща да продѹ́ма̑ ѿ то́лъкози злѝ ра́боты и҆ ѿ то́лъкози те́жъкы грѣ́хѡве, щотѡ̀ и҆́ма́мь 31.218б; защѡ̀ мнѡ́го ви́но пиѧ̑ кога̀ бѣ̀ на є҆гѵ́пъть... и҆ распа́лѣше ми се ср҃це́то на пѣ́сни дїа́волскы щѡ̀ бѣ̀ наѹ́чила ѿ млада злѣ̀ пѣ́ть 17.172; чл҃цїи ѹ҆бо́ите се ѿ ѡ҆гнѣ́нно є҆зеро, и҆ ѡ҆мразѣ́те злы̀ ра́боты. а҆̑то̀ възлюбѣ́те цр҃тво нб҃ное 31.223; дїѡ́клитїа́нь рѣ̑. о҆ста́ви се о҆́кааннє ѿ тѣ́изи твои̇ злѝ рабо́ти, и҆ ма́гїи 39.302. // *Образно.* г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се м҃ца декемврїа дѣ́то и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме. защѡ̀ щѣ́ше х҃с да зат҃лы злѣ́та зи́ма грѣхо́вная̑ и҆ да просвѣ́ти про́лѣть съсъ бг҃о разѹ́мїе, и҆ да погѹ́би лю́тото врѣ́ме дїа́волѹ лѣ́стенето 33.240б; пои́стинѹ̀ зла̑ зи́ма бѣ́ше. и҆ дрѹ́го не бѣ́ше позло̀ ѿ това̀ дѣ́то бѣ́хѹ̀ и҆зъмрьзъ́ньле чл҃ците ѿ бѣсо̀въскьта на́пасть 33.240б. **7.** *Зъл, който е свързан с мъчителни преживявания; тежък, лош.* а҆ тїе́ гы нахо́дѣть та гы̑ ка́рать да и҆́мь ѡ҆гѹ́дѣть печа́ть а҆ко ли̇ не щѐ а҆̑ тїе́ го мѣ́чать дори́ се сто́пи катѡ̀ во́скь, и҆ дрѹ́гы мѣ́кы злы̀ детѡ̀ чл҃кь нѣ є҆ видѣ́ль ни̇что̀ да ви́ди 18.191б; и҆ ца́рь катѡ̀ чю̀ тїа̑

inslav

дꙋ́мы ѿ ѿ҆ разгнѣва́ се. защо̑, ѻ҆́ти и҆ма́ше злѣ̀ недꙋ́гь и҆ бо́лесть лю́та 10.76б; подобрѣ е съ расла́не и҆ съсъ зьмі́е въ пꙋ́стынꙗ да живи́шь, нежели̑ със҃ зла̀ жена̑ и҆ мнѡ́го дꙋ́мли́ва и҆ прокꙋ́длива, със҃ ні́е́а злѣ̀ живо́ть да и҆́машь 21.210. // *Който е изпълнен с мъки и страдания; зловещ, страшен (за място).* и҆ тога́зи на́прасно ме̑ грабнѣ́ха стра́шныте ѡ҆ні́а а҆́гг҃ле. и҆ съве́доха ме̑ до́лꙋ на нѣ̀кое тѣ́мно и҆ гро́зно и҆ страшно мѣ́сто… и҆ мнѡ́го плака̑ и҆ а҆́зь, и҆ дꙋма̑. ко́и ме́не грѣ́шнои да ми̑ помо́гне на това̀ злоѐ мѣ́сто 11.104. **8.** *Зъл; който е изпълнен с гняв, злоба; хулен, ругателен (за реч, думи, език).* а҆ четврьтое па̀кь детѡ̀ да лю́би́шь баща́ си и҆ ма́ика си, и҆ да гы̑ почи́таш колѝко можѐ и҆ никогы да и҆́мь дꙋ́машь злы̑ рѣчи 1.5; и҆ ни̑кои чл҃кь не и҆́ма до̀брь ра́зꙋмь на пі҃анѝство. догдѐ не сто́ри зло̀, и҆ли̑ подꙋ́ма злꙋ̀ рѣ́чь 11.108; змі̑а лю́та щотѡ̀ пльзи̑, ни́что нѣ̀ ѐ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны. а҆ла̀ е по́ зло̀ и҆ полю́тѡ̀ лꙋ́ка́ва жена̑ щотѡ̀ и҆́ма̀ злѣ̀ е҆́зы́кь 21.210. **9.** *Зловонен, неприятен, лош (за мирис).* и҆ по пѣ́тищата ѿ мрѣ̀твы лю́дїе вонꙗ̀ и҆ мѝризма̀ зла̀ не мо́гать да трьпѧ́ть лю́дїетѣ̀ 18.194; и҆ почѐ да и҆схо́ди смра̀дь ѿ ні́е́го злѣ̀, ко́лѝкото векѝ̀ не мо́жаше та́мо да поми́не чл҃кь ѿ зла̀ мириз҃ма̀ 8.57,57б. **зла съмрът.** *Насилствена смърт.* гн҃ди́не и҆ видѣ́хъ та ка́къ си хꙋ́бавь, та сѐ чю́дѣ на тво́ата мла́дость и добрина̀. защо̑ си́чѝкы бѣ́гаха ѿ това̀ е҆зе́ро. а҆́ми̑ ты̑ ка́къ си̑ смѣ́аль та си̑ дошьль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрѣ̀ть 39.310б; а҆ то́йзи се надѣ́е на чл҃ка детѡ̀ ѿ зла̀ съмрѣ̀ть ꙋ́мрѣ. та ка́же. ѻ҆́ти̑ х҃с мо́жеть ні́е́го въскрѣси́ти мрѣ́тва 39.304.

ед.: м. злѣ̀ 5.32, 5.37б, 5.38б, 6.43б, 6.45², 6.47б, 8.57, 9.61б, 9.67б, 9.72, 9.72б, 10.76б, 11.82б, 15.156б², 17.172², 18.182, 18.184, 18.185б, 18.199, 21.210², 33.246б, злѝ 18.188, злы̑ 18.193б, 35.261б, зль 33.247, 34.252б, зла̀го 39.308б, злѡ̀мꙋ 1.3, 12.118, 18.180б, зломꙋ̀ 11.108, *сравн.* найзлѣ̀ 18.188, 39.296, *ж.* зла̀ 5.31, 6.41б, 8.57б, 11.97, 11.102б, 12.117б, 18.179, 18.192, 18.192б, 18.194, 21.210², 21.210б⁴, 21.211, 32.225², 32.226, 33.240б, 34.250б, 35.265, 35.265б, 39.304, 39.308, 39.310б², злаѧ̀ 11.107б, злꙋ̀ 11.108, *чл.* зльта 33.240б, *ср.* зло̀ 1.5, 6.48, 7.49, 11.89б, 15.146, 17.175б, 18.202б, 20.208, 33.242б, 37.276б, 37.277б, злоѐ 11.104², злѡ̀е 20.209б, 21.210б, *сравн.* позло̀ 1.7, 21.210, 33.240б, по зло 20.209б, по́ зло̀ 21.210, на́и злѡ́е 21.210б; *мн.:* злы̑ 1.3⁴, 1.5, 1.6, 5.31б, 6.43, 10.76, 11.104, 11.105, 11.106б, 15.150б, 18.180², 18.191б, 18.192, 18.196, 18.202, 18.204, 18.206, 20.208б, 31.216, 31.222б, 31.223, 33.246, 37.277б, 39.298б, злѝ 18.196, 31.218б, 39.302, злы̑хь 21.210, *чл.* злы̑те 12.118б, 18.186, 33.235, 34.254.

зъмия *вж.* **змия**

зъмче *ср.* (1) *Змийче, малкото на змията.* нѣ́коа жена̑ ѿ҆жьднѣ̀ нощі̑а̀, и҆ ꙋ҆зѐ сто́мна и҆ напи́ се во́дꙋ. и҆ и҆спѝ зьм҃чѐ ма́лѝко със водьта. и҆ пора́сте ѡ҆нь́зи змі̑а̀ оу҆ коре́мѝть и҆ 2.13б.

ед.: зьм҃чѐ 2.13б.

И

и҃[I] *числ. бр.* (8) *Осем, 8.* и҆ ходѝ по пꙋ́стынꙗ, и҃, дни̑ 17.165б; и҆ рѐ мꙋ́ ста́рець. ѿпрь́вѣнь ѐ кꙋ́пень за, и҃, жльти́цы. а҆ сега̑ да́и что̑ ми́ щешь да 15.153б; и҆ ѻ҆́нѝзи і҆асо́нь ꙋ҆зѐ, и҃, мꙋ́жїе и҆з҃бра́ннїи и҆ ю҆на́ци. и҆ ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ кора́бь да и҆́де гдѣ̀то бѣ́ше пꙋ́стень ѿ ца́ра 11.94б. // *В състава на сложно числ.* **и҃і.** *Осемнадесет, 18.* и҆ когы̑ пора́сте геѡ́ргїе, бы до. и҃і. го́динь. а҆ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ҆ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б; и҆ рѐ́ мꙋ. че́до не пообба́е тебе въ монасти́рь да прѣ́бы́вашь, защо̑ си ѐдѝнакь мла́дь до, и҃і. го̀динь 14.126б.

и҃ 2.11б, 11.94б, 12.116б, 15.153б, 17.165б, 19.207б, и҃і 14.126б, 39.297б.

и҃[II] *числ. редно* (8) *Осми.* и҆ казꙋ́вать за ні́е́говать гро̑бь. ка́къ и҆схо́ди пра̀хъ тѣ́нѝкы си́тень на мц҃а ма́ї̑а. и҃. и҆ чю́дно бл҃го ꙋ҆ха́нїе. ѿ тога́зи, и҆ до дне́ска

6.48б; чюдо и҃. слꙋшайте и҆ дрꙋго чю́до 9.72б; и҆сканїе и҃ 33.244б. // *В състава на сложно числ.* **и҃і.** *Осемнадесети.* и҆ про́лѣть ѐ ѿ фе́рˈварь, з҃і. до, и҃і, ма́їа. и҆ ѿ, и҃і. ма́їа, до к҃s. а҆вˈтꙋ́ста, зове́ се жѣ́тва 33.240б; катѡ̀ пи́ше ꙋ҆ бытейска̀ кнїг҃а гла҃, и҃і, ꙗ҆ви се бѣ҃ а҆враа́мꙋ по̀ дѣба маврїи́ска 31.221.

и҃ 3.16, 6.48б, 9.72б, 33.244б, и҃ 19.208, и҃і 31.221, 33.240б[2].

и *част.* (≈ 1250) *Служи за изтъкване, подчертаване на субекта, обекта, обстоятелството на действието или на самото действие; и.* не́говы, мо́щи, и҆ до дне́ска чю́дно и҆сцѣлѥ́нїе чи́нѣть 8.55б; написа́ се и҆ х҃с. въ а҆вˈтꙋ́стово повелѣ́нїе 33.240; да бы҃ зна́ꙗль че́до, чѐ бы҃ ты̀ нѣ́кои и҆сцѣ́лиль то́йзи смра́дь и҆зˈ о҆ко́то, та̑ бы́хˈ сѝ и҆ дш҃ѣ́та поло́жиль насрѣ̑ 36.271; и҆злѣ́зо̑ и҆ а҆́зь на свѣ́ть 13.122; тѣ́и ще да и҆злѣ́зе а҆нтихрі́сть ѿ а҆́да грѣхови́та̀го. защо̀ и҆ а҆нтихрі́ста нари́четь прр҃ци́те скꙋ́ме́нˈ лѣ́вовь 18.185; та̑ и҆ тїѐ дꙋ́маха пока́ите се че щѣ́ да сѐ свръ́ши свѣ́тьть. ско́ро 18.184; а҆̀ то́и пꙋ́сти и҆ дрꙋ́гыго. а҆̀ ст҃ы̀ і҆ѡа́ннь, и҆ не́мꙋ така̀ сто́ри 6.44б[2]; бѣ́жи да нѐ бѣдѐшь и҆ ты̀ люти́мꙋ зме́ю ко́рˈбань… тогива̀ ка́же и҆̀ ст҃ыи геѡ҃гїе. що сѣ̀ тїа́ лю́дїе детѡ̑ гле́дать и҆зˈда́лечь 39.310б[2]; бо́ле тїе и҆ дѣца́та свои̑ да продадешь 1.3б; а҆́ко се и҆ разˈболѝ. а҆̀ко и дѣца́та мꙋ̀ ѹ҆мрѣ́ть… зара̑а̑ това̀ никакь да похꙋ́ли на ба҃ 1.3б[2]; защо̑ и҆ това́ е какˈво́то и҆ да оубїе́шь чл҃ка 1.5б[2].

и *съюз* (≈ 8400) **I.** *Свързва еднородни части в изречението; и.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь на е҆ди́нь монасти́рь палести́нˈскыи, до́брь и҆ бг҃обоѧ́зливь 17.164; помо́щниче на гри́жнѝ. и҆ наде́жˈдо на ѿпадналїе. г҃и бе҃ мои послꙋ́шаи ме 39.300б; ца́рь катѡ̑ чю̑ то́йзи гла҃, приче́сти се съсˈ радость и҆ сѣ̑ стра́ 37.281; да ѐ безˈ па́мет нѥ́иного чи́стое и҆ ст҃оѐ тѣ́ло 8.57. // *Пред всяка от свързаните еднородни части; и.* бѣ́ше постникь и҆ дꙋ́ма и҆́маше кра́сна. и҆ вѣ́рень. и҆ и҆́стинˈскы̀ 17.164; бѣ́ше тѣло́то а҆пл҃ово, ка́то̑ чѐ е заспа́ло. и҆ ѡ҆дежѧ́та мꙋ, и҆ ри́зите, ѿ ѿгˈнь непоче́кнъти 37.279; мнѡ̑жищˈ гы̀ и҆зба́ви ѿ плѣ́нь, и҆ ѿ мо́рь, и҆ ѿ гла̀дь, и҆ ѿ и҆́накˈвы бѣ́ды̀ 9.72б. ѡ҆браха, и҆ зла́то и҆ сре́бро. и цр҃ко́вны ѿдежды, и҆ съсꙋ́ды, що̑ бѣ́ха мнѡ̑го цѣ́ннїи 8.58б. // *Свързва числителни имена, които образуват съставни числителни имена; и.* и҆ промѝньше се ѿтогази, хилїа́до, и҆ ѿсмьсто́тинь и҆ ѿсˈмьдесе́ть годинь 33.243б; и҆ прѣ́чете е҆врѣ̑те что̑ бѣ́хꙋ тѣ́кˈмо вь і҆ерл҃ли́мь, и҆ наи́дѐ. ты́сꙋща ты́сꙋщь, и҆ сто̀ ты́сꙋщь 11.89. // *В количествени изрази свързва числително име с количествена дума; и.* да́де се нѥ́мꙋ да дрьжѝ си́чˈката земл҃а̑, мв҃. мц҃и. та ѐ, г҃, го́динь и҆ полови́на 18.188.

II. *Свързва изречения.* **1.** *Свързва съчинени съединителни изречения:* ***а)*** *които изразяват едновременно протичащи действия; и.* и҆ тїе сѣко́гы на҃ нагле́дꙋват и҆ па́зетˈ ны̀, и҆ мл҃ꙗть ба҃ за на́ше сп҃се́нїе 39.295б; праве́днь мꙋ́жь си́чˈкы дн҃ь ми́лꙋва и҆ дава 38.294; дне́ска ра́дꙋватˈ се а҆́гг҃лы, и҆ праз҃нꙋ́вать чловѣцѝ 16.157; и҆ си́лата мꙋ̀ не мо́же нѝкои на нѥ́а да сѐ ꙋ҆́сѣти. и҆ нѥ́говата ѡ҆бласть ѐ нѥизрече́ннаа 15.131; ***б)*** *които изразяват последователно протичащи действия; и.* и҆ а҆ѳи́нˈского бо́га строшѝ. и҆ црькˈвището и҆́мь рассы́па и҆ си́чˈките и҆́мь бо́гове потꙋ́пˈка. и҆ си́чˈките лю́дїе а҆ѳи́нˈскы приве́де на кр҃ще́нїе. и҆ тога́зи се врꙑ́на въ а҆нтїѡхїю при ма́ика сѝ 12.109; поидѐ прр҃кь и҆лїа́, и҆ ска́за дꙋ́мыте а҆́гг҃ловы на чл҃ци́те ца́ревы 11.90б; а҆̀ ѡ҆́ныꙗ калꙋ̀ѐре и҆зˈвлѣкоха го наси́ла и҆ приве́доха го і҆гꙋ́менꙋ. и҆ видѣ̀ го і҆гꙋ́мень 2.12; и҆ и҆злезе и҆ наи́де го. и҆ зе го за рꙋ́ка и҆ въвѣ́де го въ цр҃ко́вь 40.321б; повелѣ̀ да донесꙋ́ть ботꙋ̀ше желѣ́зни, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвоздїе…

inslav

и̑ да ѻ̆бꙋ́ѧть сѷгó в ѿѣ. и̑ на́поконь да го бы́ѧть 39.301б; ***в)*** *които изразяват действия, между които има причинно-следствена зависимост; и, та, затова.* наста́ви го и̑ бы̑ хр҃тїа́нинь 12.109; ма҃ѳе̑и послꙋ́ша го. и̑ запрѣ́ти на ѡ҃ѓнь 37.279; мнѡ́го се молѣ́ше. и̑ послꙋ́ша бь молѣ́нїето й. и̑ за́че и̑ ро́ди сн҃а 40.320; слꙋ́шахꙋ поꙋче́нїето мꙋ. и̑ ѡ҆ста́влѧхꙋ то́изи сꙋ́етны свѣ́ть 15.137б. **2.** *Свързва съчинени съпоставително-противопоставителни изречения; и, а, но.* и̑ска такво́зиго чл҃ка. и̑ не мо́же да на́йде 40.321б; колѥ́ко си̑ бы́ль злѡ̀ че́сть. и̑ ни̑кой те́ не познаваше 35.262; дои̑до́хѥ ме̑ ѿ ѻ҆нїа де̑то се ѿре́коха ѿ то́изи свѣ́ть, и̑ зе́ха на се́бѣ си а҃гл҃ьскы̑ чи́нь калꙋ́гер҃скы̑. и̑ па́к на́поконь разѥсла́биха и повре́наха наза́дь въ ми́рь 32.226; тресетѥ се земл҃а̑ и̑ па́кь стои̑ тврь́да. вди́гатѥ се и̑ си́лѥнїи вѣ́троове, и̑ пакь, прѣста́нꙋвать и̑ ꙋ̆ле́гꙋвать 31.220; позна̑ о҆́ц҃а си и̑ ѿ҆ц҃ь ни̑е́го не позна̑ 40.321б. **3.** *Въвежда нов синтактичен период, свързан с нов момент в разказа; и.* ме́нѣ се стрꙋ́ва о҆́ти̑ защо́то си̑ пока́зꙋвашь магїи́те твои̑, та̑ зарди̑ това̑ се стрꙋва̑ хр҃тїа́нинь и̑ сѷты̑ ѿгово́ри 39.301; ѡ҆ста́ви го въ рай да се̑ насладѝ сѷсѥ ра́иското ꙗ҆́стїе. и̑ дїа́волѥ мꙋ завидѣ̀ и̑ прѣльсти прь́вѣнь, прь́ваго чл҃ка сѷсѥ ни̑е́говата мꙋ̑ женꙋ̑ е҆́вва 15.131б; о҆́ти да се̑ не съберꙋ́ть си́чѥки е҆пи̑кпе и̑ да те̑ о҆́сꙋдеть. защо̑ неправда чинишь. и̑ той мꙋ написа дрꙋ́га кнї́га така̑ 12.114; пои̑до́ха а҆ва́ры злѣ̀ рѡ́дь. да разбѝють и̑ да поплѣна̑. солꙋ́нь гра́. и̑ тога́зи цр҃твꙋ́ваше на цр҃и̑ гра́ цр҃ь маври́кїѥ, де́то го ꙋ̆бѝ тѵ̑рань фо́ка 9.73. **4.** *Присъединява изречение, което допълва, разширява или уточнява съдържанието на предходното изказване; и.* ви́жь снꙋ̑ мои̑ ка́кь не бы̑ тꙋ́ка ни̑кой ѿ тво́ите ꙋ̆ченици. тѣ́кѥмо і҆ѡа́ннь самѥ́ сѝ. и̑ то́и бы́ль сѣ́щи тво́й ꙋ̆че́никь що̑ тѣ́ е лю́биль 35.261; вели́кь и̑ чю́день ꙋ̆мь детѡ̑ го и̑ма́ше бь̑... а҆ми̑ го сн҃ь и̑зѥ́ави̑, кога́то се въпльти ѿ ст҃аа дв҃ца ма́рїа. и̑ това̑ е̑ тре́тїа дꙋ́ма, ка́кь е̑ чл҃кь до́мь и̑ прили́ка бж҃їа 38.284б; ре́че, а҆́вво зо́симе, недѣ́и ме да ти и̑сказꙋ́вамь си́чѥко злѡ̀. и̑ бь̑ да зна́е, стра́хь и̑ма́мь, съсѥ тїа́ дꙋ́мите мои̑ 17.169. **5.** *Свързва постпозитивно главно изречение с предходно подчинено обстоятелствено изречение; и.* а҆́ко бы̑ и̑ма́ль но́жь и̑ закла́ль бы̑ те̑ 11.86б; то́и кога́ се събꙋ́ди, и̑ не ꙋ̆сѣ́ти ни́що 10.77; като чю̀ това̑ ст҃ыи сѵ̑ме́ѡ̑ и̑ рече́ мꙋ на тво́ята вѣ́ра да ти бꙋ́де бл҃вѣ́нїе до живо́та твое̑го 2.14; и̑ въ о҆́нѥзи ча̑ когато се събра́хꙋ хр҃тїанете да ꙋ̆лѣ́зꙋть вь кора́бѥть. и̑ тои пойдѐ при ѿѣ 15.151б; кога̑ за́йде сл҃нце, та бь́де прь́вы ча̑ но́щи. и̑ тогѝва пои̑дꙋ́ть а҆́гл҃ы̑ 32.225. **ами и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения, като изразява градационно противопоставяне; ами и.* и бѣ́ше и̑ на въ́зрасть и̑ на ꙗ҆́кость до́ста, и̑ хва́ли̑. а҆́ми̑ и̑ на дш҃е́вна ꙗ҆́кость бѣ́ше мнѡ́го похвалѝѥнь 9.62; **ако и (да).** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; ако и, въпреки че, макар и.* а҆́ко и̑ съмрьтно нѣ́що и̑пи̑ію́ть тво́йте слꙋ́гы. ни́что̑ да се не поврѣ́дѥть 39.303; на́поконь а҆́ко нѣ́що и̑ добро̑ да и̑́мь сто́ришь нема́шь файдъ 1.5; **и да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; и да, въпреки да.* ст҃аа петѥ́ка като̑ чю̑ ѿ҆н҃зи гла̑, и̑ да и се́ не щѣ́ше. а҆ тїꙗ ѡ҆ста́ви ѡ҆нь́зи пꙋ́стынꙗ 8.56б; **и то.** *Присъединява изречение, което допълва и уточнява съдържанието на предходното изказване; и то, при това.* си́чѥко трьпѣ́ше. и̑ въкꙋ́сюваше трѣва̑ мѣ́сто ꙗ҆́стїе. и̑ то̀ по ма́лѥко на́ вечерь 8.55б; **макар и (да).** *Въвежда обстоятелствени изрази и подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар и, макар че.* нито̀

inslav

по́напрѣ́дь ѿ нѥ́го пїи̑ тѣ̀ нѝ сѣднѝ по́горѣ ѿ постàриго. мака́рь и̇ сиромá да ѐ 1.5б; и̇ не ста́нꙋвахь мака́р и̇ за де́нь и̇ за но́щь. лежá на ѻ̆чи́те си 17.172; колѣ́ко добрины̑ ѧ̆ко стрꙋ́вашь, си́чѣ́ки са загꙋ́бени. мака́рь и̇ да не сѝ прѣгрѣ́шиль 1.6; **не туко... нъ и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения, като изразява градационно противопоставяне; не само... но и.* не тꙋ́кѡ̀ баща̑ свое́го и̇ ма́йка да почи́ташь. и̇ поста́рїатѣ си бра́ть. да почиташь. нѣ̀ и̇ родни́ната си сичѣ́ките 1.5; **не (нѣ) тъкмо (токо)... ами и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения, като изразява градационно противопоставяне; не само... ами (но) и.* и̇ нѐ тѣ́кѣмо і̇ѡ́ва ѡ̆ста́ви бѣ̀. ѧ̆мѝ и̇ дн҃е́шнїго ст҃го́ е҆вѣста́тїа та̀ка ѿста́ви бѣ̀ да го и̇скꙋ́си 5.27б; и нѣ̀ то́ко тá. ѧ̆мѝ и̇ въ ца́ри (грá) бѣ́ше храá ст҃мꙋ 39.318; **нъ и.** *Свързва съчинени изречения с градационно противопоставяне; но и.* ныѐ никогá да хꙋ́лѝ. на нѥ́го нѣ̀ и̇́ ѻ̆ще да сла́вѝ и̇́мето нѥ́гово ст҃о́е 1.4; **и така.** *Присъединява заключително изречение; и така.* и̇ така̀ да съвръ́шиме сло́во на слá бꙋ 9.74б; и̇ така̀ прѣпо̑бныи ѿц҃ь нá са́ва, съсѣ́ до́брь подвигь по́ка́ни се 14.129б.

иако *вж.* **яко**

иаков *ЛИ* (15) *Яков.* и̇ роди̇ ма҃ѳа̑нь, два̀ сн҃а і̇а́кова и̇ і̇ѡси́фа и̇ дѣ́щеры. г҃. 3.16б; ѧ̆мѝ і̇а́ковь праве́дны и̇ то́и със па́терицата си прѣми́на і̇ѡ̆рда́нскаа рѣка̀ 16.162б; и̇ ре҃ мꙋ сїю зе́млю де҃то ю̀ ѻ̆бѣща́ а̇враа́мꙋ и̇ і̇саа́кꙋ и̇ і̇а́ковꙋ щѣ́ть да ю̀ насе́лѧть дрꙋ́гы 11.87.

і̇а́ковь 15.131б, 16.162б, 18.184б[3], 18.202, 35.257б, 35.264, і̇а́кова 3.16б, 6.41, 18.184, 32.228, і̇а́ковꙋ 11.87, 38.288, і̇а̑ковꙋ 33.236.

иасон *ЛИ* (1) *Язон.* на лари́сь гра́дь бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь, пе́лїа и̇́мето мꙋ. и̇́ и̇́ма́ше бра́това сы́на, и̇́мето мꙋ і̇а̑со́нь 11.94б.

і̇а̑со́нь 11.94б.

ибрик *м.* (4) *Ибрик, меден или глинен съд с чучур, който служи за поливане при миене.* момѣ́кьть гесѡ́р[г]їе... по̑ѕкла́жаше ѻ̆гѣ́нѧ̑ да сѐ ѡ̀грѣ̀е поско́ро во́дата ꙋ̆ ѐбри́кь да си̑ ѡ̀мыѐ гн҃да́рѣ мꙋ рьцѣ́те си̑ 39.315; и̇ момѣ́кать ско́чи та̑ въсе́дна, ѡ̀ чю́до голѣ́мо напра́сно вѣ тойзи ча̑ намѣ́ри са насрѣ̑ двора́ть бащи́нѣ сы̑ прѣ̀ си́чѣ́ката трапѣ́за. заѐ́днѡ̀ дрь̀жи и̇ и̇бри́кють въ рꙋ́кꙋ сѣ̑ топла̀та вода̑ 39.315б.

ед.: ѐбри́кь 39.315, ѐбри́кь 39.316, *чл.* єбри́кѧть 39.315, и̇бри́кють 39.315б.

игра *ж.* (22) **1.** *Игра; своеобразно състезание, организирано в миналото с развлекателна цел.* и̇ ко́и нави̇́ѧше на тїа ѐ и̇гри̇. а̀ тїе го вѣнѣ́чаваха съсѣ цвѣ́тоове ѿ ди́вы маслы́ни, и̇ во́дѣха го по си́чѣ́ки трь̀гь и̇ почи́таха го и̇ дарꙋ́ваха го, защо́ е ю̀на́кь та ѐ нави́ль на си́чѣ́ки игрїѝ 34.252; тѝѧ пѣ́ть и̇грѣ̀ пойска ца́рь да сто́ри въ ѡ̆нѣ́зи дн҃ь. и̇ то́и сѣднѣ̀ на высоко мѣ́сто, и̇ гле́да кои́ се наѐ́мать да и̇гра́ють и̇грѣ̀ 9.65. **2.** *Игра, ритмични движения с краката, танц.* и̇́ гдѐ ви́дѣше и̇грѝ, и̇ смѣ́ и̇ свирѣ́нѣ̀, и̇ да ходѧть, и̇ да дꙋ́мать безѣ́пѣ́тно. като чи́нѧть и̇ досе́га мла́ды, а̀ то́и това̀ ненави́дѣше 15.133; защо̑ бѣ̀ не и̇́ще, нѝтѣ̀ лю́бы и̇грѝ, и̇лѝ сви́рнѝ и̇ пѣ́сни. ѧ̆мѝ лю́бы бл҃гь цр҃ко́вны̑ гла̑ 38.293б. **като на игра.** *На шега, несериозно.* и̇ ст҃ыи ѡ̆гово́ри. и̇лѝ ти се стрꙋ́ва царꙋ̀ че сѣ̑ порꙋ̑шѝ ѧ̆зь зарадѝ та́зи малѣ́ка мѣ́ка ѧ̆зь нѥ̑ѧ и̇мá като̑ на и̇́кра̀ (!) 39.299; що̀ ка́же кни́га. пода́и г҃ꙋ дарь щото́ си съсво́и̇ (!) трꙋ́дь сте́кль. недѣ̀ и̇ да сѐ стрꙋ́ва бꙋ̑ като̑ на и̇́гра̀ защо̑ е страшно ко́и па́дне въ рꙋ́цѣ бж҃їи 31.219б.

ед.: и̇́гра̀ 9.65, 16.159б, 18.204, 31.219б, 34.249б, 34.251б, 39.317, и̇́гра 18.204б, и̇́кра̀ (!) 39.299, и̇́гра̀ 39.299б; *мн.*: и̇́грѝ 9.64б, 34.252, 38.293б, 39.318, и̇́грѣ̀ 9.65[2], 11.106, 18.187б, и̇́грѝ 15.133, 39.317, и̇́грѝ 34.251б, игрїѝ 34.252.

inslav

играние *ср.* (1) *Игране, танцуване.* и̑ да не и̑гра́ешь, нѝ да пѣе́шь. защô игра́нїе ꙗта сâ дїа́волꙑскꙑ̀ доби́ве и̑ ра́боты. нъ кога́ е пра́зн҃ꙗикь и̑ празн҃ꙋ́вашь, и̑ сѣ́дишь безъ̀ ра́бота. помысли́ си що си́ съгрѣ́шиль бꙋ̀ 1.4б.

мн.: *чл.* игра́нїе ꙗта 1.4б.

играя *несв.* (12) **1.** *Играя, участвам в спортна игра, състезавам се.* на товà мѣ́сто детô бѣ́ше че́рꙑковата. въ є̑днѝ дни̑ пра́зн҃ичнꙑ̀, и̑злѣзꙋ́ваха дѣ́ца да и̑гра́ють та̑. и̑ є̑дни сѐ на̑ꙑ̀тичѣха. а̑ дрꙋ̀ги сѐ боре́ха. а̑ дрꙋ̀ги и̑на́квѝ и̑грѝ̑ 39.317; а̑ є̑днò дѣ́те ѿ ті҃ѣ не мо́жеше да навѝ̑е нѝ на є̑днà и̑грà. каквôто ѻ҃нїа дѣ́ца и̑граꙗ̑ха и̑ зе́ха да мꙋ̀ се смѣ́ють 39.317. **2.** *Играя, прекарвам времето си в някакво развлечение, забавлявам се.* и̑ въ є̑ди́нь дн҃ь. и̑злѣ́зоха и̑ двѣ̀тѣ дѣца̀ да и̑гра́ють вънь 11.84б. // *Образно.* и̑ и̑скꙋше́нїа сѣ́какꙑвы ка́та ча̑ със̾ нѥго и̑гра́ють 31.216б. **3.** *Играя, изпълнявам танц, танцувам.* а̑мѝ тъ́кꙑмо то́лꙑкова и̑ще бь҃ ѿ на̑, да хо́ди̑ по хр҃тїа́нꙑскꙑ̀ за́конь, като е̑ бꙋ̀ оу̑го́дно. нѐ със̾ мнѡ́го ꙗ̑стїе и̑лѝ пи́тїе. и̑лѝ хорò да и̑гра́емь... и̑лѝ и̑нак̾вы непо̑о́бны ра́боты. а̑мѝ да и̑́маме мꙋдро́сть и̑ чи́стота, и̑ по́сть, и̑ лю́бо́вь, и̑ възрѣ̑жа́нїе ѿ си́чꙑко злô 9.75б; и̑ да не и̑гра́ешь, нѝ да пѣе́шь. защô и̑гра́нїе ꙗта сâ дїа́волꙑскꙑ̀ доби́ве и̑ ра́боты 1.4б. // *Образно.* и̑ пѣ́ната по море́то и̑гра́е и̑ бл҃госла́вѣ те́бе ґи 13.122. **4.** *Прен. Бушувам, вълнувам се* (*за море*). и̑гра́е водâ мо́рꙑска, и̑ па́кꙑ се ꙋ̑тишава. тресетꙑ се землꙗ̑ и̑ па́кь стоѝ тврь̑да 31.220.

сег.: *3ед.* и̑гра́е 13.122, 31.220, *1мн.* и̑гра́емь 9.75б, *3мн.* и̑гра́ють 9.65, 11.84б, 31.216б, и̑гра́ють 39.317; *имперф.*: *3мн.* и̑гра́ꙗха 34.251б, и̑граꙗ̑ха 39.317, и̑гра́ꙗха 40.322; *пов.*: *2мн.* и̑гра́ите 35.258, *описат. 2ед.* да и̑гра́ешь 1.4б.

игумен *м.* (49) *Игумен, управител на манастир, наставник.* и̑ а̑рхїепо҃кпь събрà си́чꙑки братїа, и̑ рѐ и̑́мь. сегà вы́е и̑мате ѻ҃ц҃а і҃гꙋ́мена на вашь монасти́рь ла́вра, дѐто го е бь҃ съвръ̑шиль, а̑ нѐ чл҃кь 14.127б; и̑ зовà си́чꙑки бра́тїа, и̑ поста́ви и̑мь і҃гуме́на и̑́мето мꙋ̀ мели́ть 14.129б; а̑ і҃гꙋ́мень несѡ́фѝть пострижe ѻ҃ногова мом̾кà, и̑ бы̀ и̑нокь 11.102б.

ед.: і҃гꙋ́мень 2.10[2], 2.11[2], 2.11б[5], 2.12[3], 11.100б[2], 11.101, 11.101б[3], 11.102[7], 17.164б[2], 17.176, і҃гоу́мень 2.10б, і҃гꙋ́ме́нь 2.11, 2.12, 17.164б, і҃гꙋ́мень 11.102б, і҃гꙋ́мена 2.10б, 11.101б[2], 14.126б, 14.127б, 14.128, 17.165, і҃гуме́на 14.129б, і҃гꙋ́менꙋ̀ 2.10, 2.12[3], 11.101, 17.173б, 17.176, і҃гꙋ́менꙋ̀ 17.164б.

ида *св. и несв.* (296) **1.** *Само несв. Ида; движа се, като пристъпвам с крака; вървя.* и̑ като и̑́дѣше доидѐ и̑ до ѡ҃новà селô гдѐто бѣ́ше нѥ́гова женâ ѳеѡпи́ста 5.36; и̑ ꙋ̑зѐ ѡ҃нїа мо́щи, и̑ и̑́дѣше, и̑ хва́лѣше ба̑, и̑ прѣ̑бнаа петꙑ̀ка 8.59б; и̑ тога́зи ви́дѣ ца́рь о̀ти не мо́же ѿ лю́дїе да и̑де а̑мѝ рѐ̑ да сипꙋ̀вать жльти́цы по пꙋ̀ть да сѐ ѻ̀брьна́ть лю́дїете на зла́то да погрѣ̑бꙋ̀ть тѣ́лото бж҃їꙋ̀ чл҃кꙋ̀ 40.324. // *Движа се по небосклона* (*за небесно тяло*). а̑ и̑сказа́на и̑ зна́ꙗна сла́ва ѐ. когà знаѥ чл҃кь почтô бы̀, та̑ ѻ҃скꙋ̀дѣ сл҃нцето защô катô ((бы̀)) лꙋ̀на̑та ста́не пô сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̑ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ̀ти за́щô сл҃нцето и̑́дѐ ѿ де́сна странà. а̑ лꙋ̀на̑та ѿ ле́ва 33.234. // *Придвижвам се с кораб, пътувам.* и̑ наꙋ̑го́твише се и̑ начѐхꙋ̀ да пла́вать. и̑ и̑дòше до на̑ꙑ̀ве̑рь 15.136. **2.** *Само несв. Ида, приближавам се към определено място или към някого, дохождам.* и̑ на оу̑трѣшныи дн҃ь мнѡ́го нарѡ̑ щô бѣ́ше дошь́ль въ праз̑никь и̑ разꙑ̀бра́ха чѐ и̑́де і҃с̾ въ і҃ерл҃имь. и̑ ꙋ̑зѐха ва́їа ѿ фи́никь. и̑ и̑злѣзоха насрѣ̑ща е̑́мꙋ̀ 34.251б; тога́зи на товà врѣ́ме нѣ́кои мꙋ̀жїе ѿда́лече и̑дѣ́хꙋ̀ да до́йдьть при ст҃го сѵ̑ме́ѡна за бл҃вѐнїе да прїи́мꙋ̀ть 2.13б; и̑ ѡ̑на́зи ви́дѣ зо́сима че и̑́де кам̾то нѣꙗ 17.166; и̑ тїа а̑ґґ҃лы дѐто и̑да́ть ѿ праве́дните лю́дїе та сѐ раꙋ̑вать и̑ веселе́ть 32.225. **3.** *Само несв. Идвам, настъпвам, наближавам (за време, събитие).* и̑ защô щѣ́ше да пока́же х҃с чтôто и̑́дѣше

inslav

истинна про́лѣть заради̑ това̀ врѣ́ме зи́мное бѣ́ше кога́то се х҃с роди̑ 33.241; а҆ми̑ бѣ̑ мл҃ти́вы като́ ны е спо̑о́биль та́ сме дочáкале то́йзи ст҃ыи дн҃ь. пàкь да ны̑ спо̑оби̑ и̑ на прѣ́дны що́то и̑да́ть годи́ны 39.319б; а҆ми̑ и̑ вы̑е си́ч'ки ѣ҆зы́ци що стѐ въ а҆́дь да́ се зарау̑вате. и̑ а҆ко нѣ̑ сич'ки. а҆́но ко́ито съ сте свободи́ле ѿ мѣ́ка, и̑ ѿ ру̑ка̀ дїа́вол'ска; защо̑ о҆́ти и̑де сп҃се́нїе. и̑ сп҃сь прихо́ди, да вы̑ и̑звади, и҆́ да вы̑ и҆з'ба́ви 35.258. **4.** *Само несв. Идвам, наближавам, появявам се (за природно явление).* и̑ погле́днъха на̑ т҃ѣ̑ и̑де е̑ди́н' о҆бла́кь голѣ́мь и̑ тѣ̑мень, и̑ бу̑ра вели́ка със' о҆блак'ть 15.136. **5.** *Само несв. Идвам, нося се, разнасям се (за миризма).* и̑ ре̑, на бра́тїа. съблѣчѣ́те го ско́ро да ви́димь ѿдѐ и҆́де то́изи смра̀дь 2.11; и̑ мѵ́риз'ма̀ ѿ нѥ́го и̑дѣше 2.15. **6.** *Само несв. Простирам се, водя от едно място до друго (за път).* и̑ попи́та̑ хлѣба́ра. чл҃че, кыдѣ́ е пѣ́ть що̀ и҆́де на і҆ѡрда́нь 17.171; и̑ ца́рица е̑в'до́ѯїа това̀ раз'бра̀. и̑ поста́ви стра́жїе на сѣ́кыи пѣ́ть что̑ и҆́де ѿ ри́мь 12.116б. **7.** *Отивам на определено място.* и̑ кино́ѱь и҆́мь ре́че, а҆́зь. у҆ градь не и҆́дѐ, и̑ ѿ мнѡ́го врѣ́ме̑ нѝкыдѣ нѣ с'мь пои̑шьль 6.44; кидѣ̀ ѿхо́ждашь дш҃е о҆каа́н[н]а. та сѐ наѐ́машь да и҆́дешь на н҃бса 32.230; си́ч'ки а҆́гг҃лы̑ що́то̑, слу̑ту̑вать на людїе́тѣ та̑ и҆́ду̑ть бу̑ на поклонѥ́нїе, и̑ мл҃ѥ́т' се нѥ́му̑ 32.224б; така̀ и̑ х҃с и҆́дѣше смѣре́но на распе́тїе 16.161; и̑ падне̑ се жр҃ѣ́бїе і҆ѡа́ннꙋ да и҆́де вь а҆́сїю 6.41б; и̑ тога́зи реко́ха ца́рь и̑ вл҃ка да и̑ду̑ть оу̑ е̑фимїа́новь до́мь 40.322б. **8.** *Само св. Тръгна, отправя се на път, поема, замина.* и̑ тїе мь видѣ́ха, как'ва́ с'мь та ме у҆зеха, и̑ вьве́доха ме у҆ тѣ́х'ньть ги́мїа. и̑ и҆́до́х'ме 17.169; и̑ защо́то врѣ́ме немаху̑ да пла́ва́ть. и̑ сѣдѣ́ху̑ на кра́и, и̑ ча́кахꙋ да се сто́ри врѣ́ме да и҆́ду̑ть 15.143; бѣ́ше и̑ дру̑гы чл҃кь на това̀ мѣ́сто и̑мето му̑ ма́лахь сѣдѣ́ше бли́зу̑ при цр҃квата ст҃ы̑ врачеве̑. и̑ то́и щѣ́ше да и҆́де на длѣ́гь пу̑ть 10.77б.

ида на някого. *Вървя срещу някого, действам против някого.* и̑ ре̑ ѿ до́брыи е̑п҃кпе, защо̑ ты̑ бы̑ това̀ и̑ ко́й те нау̑чи да у҆́змешь о҆́ру̑жїе вои́н'ско и̑ да и҆́дешь на тїа́ чеда 12.115б; и҆́ та́мо бѣ́ше царь и҆́мѣ̑то му̑ вала̀кь... и̑ като̑ раз'бра̀ че̑ и҆́де мѡѵ́сѝ на нѥ́го у҆пла́ши се тврѣ́дѣ 33.241б; **ида назад.** *Върна се; отида там, откъдето съм дошъл.* и̑ ре̑ му̑. ст҃ы̑ і҆ѡа́ннь. прїе́ ть ще х҃с че́до моѐ, токѐ, е̑ла̀ да и҆́дѐ наза́дь 6.48;

ида по воля. *Подчинявам се на нещо, съобразявам се с нещо.* и̑ ко́и по во́ля и҆́дѐ на плъта си, то́изи чл҃кь не мо́же да се по́сти 34.254б; **иди оттука.** *Върви си оттука, махни се.* а҆́ко бу̑дешь нѣ́кои лѣ́стникь, та ны̑ бла́знишь, а҆̀ ты̑ и҆́ди̑ ѿту̑ка 2.11; е҆́ту̑ ма́ло мнѡ́го поѡз'ра́ве. и̑ди̑ ѿту̑ка къдѣ̀ зна́ешь 2.11б; **иди с миром.** *Пожелание за добър път – върви спокойно, с мир.* и̑ присташе кора́бниците на ра́дость и̑ ре́коше да и҆́демь съ ми́ро̑. и̑ напра̀више кора́б'. и̑ вди́гнъше а҆рме́на 15.137; и̑ ре̑ ми ѿн'зи чл҃кь бж҃їи. бра́те, сега̀ ты̑ сп҃се́нь бы̑, и̑ дш҃ьта си̑ своѐ ѿправда̀. и҆́ди̑ съ ми́ромь 3.20б.

сег.: 1ед. и҆́дѐ 6.44, 39.307, и҆́ду̑ 10.78, 11.86, 11.86б, 11.87[2], 17.165б, 17.169, 17.174б, 33.242, 33.242б, 38.286, и҆́да 17.169, 39.306б, и̑ду̑ 33.242б, *2ед.* и҆́дешь 3.20б, 9.74б, 11.84б, 11.86б, 11.90, 12.115б, 14.126б, 20.209, 32.230, 33.242б, 34.251б, и҆́дешь 9.75, и҆́де́шь 18.189б, и҆́дешь 9.73, *3ед.* и҆́де 2.11, и҆́де 2.11, 3.16, 5.28б, 5.33, 5.38б, 6.41б, 8.55б, 9.74б[2], 10.77б, 13.122, 17.174, и҆́де 3.18б, 4.22, 5.35б[2], 6.41б, 6.43, 7.49, 7.52б, 9.64, 10.78[2], 11.86б[3], 11.87, 11.89, 11.94б, 12.111б, 12.116б, 14.126, 14.128[2], 14.129, 15.136, 15.143б, 15.152, 16.157[2], 17.165б, 17.166[2], 17.171, 18.195б, 18.198[2], 31.221, 33.241б[2], 33.242[3], 33.242б, 34.251б, 34.252[4], 34.253, 35.258[3], 35.263[2], 36.267[3], 36.270б, 37.276б, 39.302б, 39.311, 39.312, и҆́де 5.32б, 5.36, 5.38б, 6.41б, 7.49, 8.57, 18.198, 31.215, 34.249, 38.287, 39.313б, 40.321б, и҆́дѐ 17.174б, 17.176, 33.234, 34.252б, 34.254б, 35.263б, и҆́де 40.324, *1мн.* и҆́деме 5.37б, и҆́демь 5.40, 13.125б, 16.159б, 32.225б, и҆́дѐ 6.48, 9.75б, и҆́деме 15.143б,

inslav

ѝдемь 18.193, ѝдеме 18.193, ѝдѣмь 35.265, *2мн.* ѝдѣте 35.265б, *3мн.* ѝдꙋ 5.35, ѝдꙋть 5.35, 9.70², 11.100, ѝдꙋть 9.75, 11.86, 11.95б, 11.96, 11.96б, 15.143, 15.143б, 17.175б, 32.224б, 32.229, 33.245, 33.245б, 37.277б, ѝдꙋ (!) 11.99, ѝдать 31.217б, 39.307, ѝда́ть 32.225, ѝдать 32.225, ѝдꙋ́ть 36.271б, ѝда́ть 39.310, 39.319б, ѝдꙋ́ть 40.322б; *имперф.: 1ед.* ѝдѣхъ 3.21, *3ед.* ѝдѣше 2.15, ѝдѣ́ше 5.28б, 17.164б, ѝдѣше 5.36, 6.41, 8.59б, 9.74б, 12.112б, 13.122б, 16.161, 17.164б, 17.166, 32.230б, 33.241, ѝдѣше 5.36, 37.278, ѝдѣ́ше 36.267б, 39.300б, 39.301б, 39.302б, 39.308б, 40.321б, ѝде́ше 37.277б, ѝдѣ́ше 39.305б, 39.310, *1мн.* ѝдѣхъмѐ 5.36б, *3мн.* ѝдѣ́хꙋ 2.13б, ѝдѣха 5.35, ѝдѣха 9.61б, 16.165б, 17.169, ѝдѣхꙋ 9.75б, 11.94б, 33.236б, 33.243б, ѝдѣ́ха 12.114б, ѝдѣ́хꙋ 12.118, ѝде́хꙋ 36.271б, ѝдѣ́ха 39.301; *аор.: 1ед.* ѝдо́хь 5.38, 17.169б, ѝдохь 17.171, ѝдо̑ 39.314, *3ед.* ѝдѐ 7.54б, 11.86б, 14.127б, ѝде 9.68, 40.321, ѝдѐ 35.257, *1мн.* ѝдо́хъме 17.169, *3мн.* ѝдо́ха 8.60, ѝдо̀ше 15.136, 33.243б, ѝдоше 15.151б; *бъд.: 1ед.* щь да ѝдъ 17.170б, *3мн.* щѣ́ть да ѝдать 18.177; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѝде 5.36б, щѣ́ше да ѝде 10.77б, щѣ́ше да ѝдѐ 11.86, щѣ́ше да ѝде 34.253, *1мн.* щѣхъмѐ да ѝдемь 15.148, *3мн.* щѣ́ха да ѝдꙋ́ть 15.136, щѣ́ха да ѝдꙋ́ть 36.267; *пов.: 2ед.* ѝдѝ 2.11, 9.68б, 9.69, 13.125б, ѝдѝ 2.11б, 3.20², 3.20б, 4.26, 9.69, 10.77б, 10.78, 10.78б, 11.86, 11.86б, 11.87, ѝдѝ 3.20б, 5.29б, 11.88, 11.89, 11.90б, 11.104, 14.130б, 17.169, 33.242, 33.242б, ѝдѝ 14.126, 35.265, 37.276, 37.276б, ѝди 35.265, *2мн.* ѝдѣ́те 2.12, 4.22б³, ѝде́те 3.21, ѝдѣ́те 7.52б, 9.73б, 15.140, 18.203б², 18.204³, 18.205², 18.205б, 20.209б, 39.300б, 40.322б, ѝдѣ́те 11.91, ѝдѣте 12.115, 18.203б, ѝдѣте 33.237б, ѝдѣ́тѐ 33.237б, ѝдетѐ 37.275б, *описат. 1ед.* да ѝдꙋ 5.30б, да ѝдꙋ 40.321б, *2ед.* да ѝдешь 3.18, 6.44б, 17.164, 33.243б, *3ед.* да ѝде 34.248б, *1мн.* да ѝдемь 3.19б, 18.193, да ѝдемь 3.19, 15.137, да ѝдемь 7.53, 31.222б, *2мн.* да ѝдете 6.46, *3мн.* да ѝдꙋ́ть 11.95; *инф.:* ѝти 16.158.

ида си *несв. и св.* (20) *Ида си; връщам се у дома или там, където живея.* а҃ми сѝ кꙋ́пи что̑ мꙋ трѣ́бꙋваше за ст҃го николае ѝ ѝдѣше сѝ дома́ си ѝ раꙋ́ва се какь ѐ прода́ль скꙋ́по ковѐ́рь ть 15.154; ѝ на́поконь кога̀ почѐ да сѝ ѝде на вла́хїи гдѐто бѣ́ше пꙋ́стень ѿ цара. помы́сли да оу́зме ма́лько нѣ́что̑ ѿ мо́щитѐ ст҃мꙋ 9.67; ѝ ре́че ѐ҃и. да ѡста́вишь пꙋ́стыньꙗта, ѝ ѝди сѝ па́кь наза́дь на твоѐ ѿ҃чьство 8.56. // *Тръгвам си, връщам се обратно.* ѝ да́де ца́рь ст҃мꙋ старьцꙋ писанїе́, ѝ пꙋсти́ го да сѝ ѝде съ ми́ро̑ 14.129.

сег.: 3ед. сѝ ѝде 9.67, 14.129, 36.268, сѝ ѝде 17.174б, си ѝде 17.175, сѝ ѝдѣ 39.310, *3мн.* сѝ ѝдꙋ́ть 15.137б, 15.144; *имперф.: 3ед.* ѝдѣше сѝ 15.154; *пов.: 2ед.* ѝди сѝ 8.56, 39.306, ѝдѝ сѝ 13.122, 13.125, ѝдѝ си 17.173, ѝди сѝ 17.174б, *2мн.* си ѝдѣте 5.34б, 31.221б, сѝ ѝдѣ́те 6.44, 31.221б, сѝ ѝдѣте 33.237б.

идаспин *прил.* (1) **идаспина рѣка.** *Идаспина река.* ѝ прѣми́на ѝ пойдѐ до ѝдаспи́ню рѣкꙋ̀, бѝаше ѝ плѣнꙋ́ваше села̀ варьва́рьскы 5.36.

ед.: ж. ѝдаспи́ню 5.36.

идеже *нареч.-съюз* (2) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; където, дето.* дне́ска се зьбы пр҃ркꙋ дв҃дꙋ дꙋ́мата что̑ ре́че. поклони́мь се на мѣ́стѣ ѝдеже стоа́стѣ но́сѣ ѐго̀ 16.157б.

ѝдеже 16.157б, 34.249б.

идол *м.* (27) *Идол, образ или статуя на езическо божество, кумир.* ѝ това като̑ ре҃. а҃то́ се то́ко сто́ри ви́кь сь҃ гла҃, ѝ млѣ́ва, ѝ пла́чь ѿ боо́говете в че́рькова́та тѣхьна, ѝдолы́те паднъха ѝ стро́шиха се 39.307б; ѝ ѝмаше голѣ҃ по́кань да почи́та безьдꙋ́шныте ѝдо́лы 39.296; ѝ ѝма́ль си а҃ха́ва ца́ра. ѝ то́и се покланьаше ѝдолꙋ 34.252б; пойдѐ та́мо ст҃ыи нико́лае, ѝ то́го да съкрꙋ́ши. ѝ сто́ри мл҃ба на б҃а, ѝ то́ꙗ ча҃ па́де до́лꙋ ѝ съси́па се като̑ пра҃, ѝ ѝдолыте па́даахꙋ, като̑ ли́сть кога̀ па́да ѿ дрьво̀ 15.140.

ед.: ѝдоль 11.95, ѝдола 11.95², ѝдола 39.307б, ѝдолꙋ 34.252, 34.252б, *зв.* ѝдо̀лꙋ 39.307б; *мн.:* ѝдоле 3.16, ѝдоле 3.16б, 5.29, 15.131б, 33.246, ѝдоле 4.22, ѝдо́ле 33.246б, ѝдо́лы 39.296, 39.298, *чл.* ѝдолете 9.62б, 15.139б, ѝдолыте 15.139², 15.139б, 15.140, 33.235, ѝдолѥте 18.187, ѝдолыте 39.298, ѝдолы́те 39.307б.

идолослугувание *ср.* (1) *Идолопоклонничество, служене на идоли.* ѝ землѧ҃та щѐ да ѝзьгори, м҃, лахьте надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ чл҃чьскы̀, че сь҃ е ѡ̀мрьси́ла ѿ чл҃чьскы̀

inslav

гнꙋсоты̀ и҆ ѿ кꙋр҆вы, и҆ ѿ влькфи̑, и҆ ѿ ꙋ҆бити лю́дїе, и҆ ѿ маге́сници, и҆ ѿ и҆́доло̑слꙋгꙋ́ванїе, и҆ ѿ кри́во̑сѣденїе 18.19б.

ед.: и҆́доло̑слꙋгꙋ́ванїе 18.19б.

идолослужител *м.* (1) *Идолослужител; лице, което служи и се покланя на езическите идоли.* десе́то е па̀кь зарьчанїе, да ти се не поре́вне, и҆лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣ́що… защо̑ ѿ завидѣ́нїе бы́ва. а҆а̀р҆тькь (!) зе́манїе що ѐ; чїѐ сѣ́кꙋ̀ ко́й зе́ма а҆р҆тѣ́кь, та ѐ и҆́долослꙋ́жи́тель 1.7б.

ед.: и҆́долослꙋ́жи́тель 1.7б.

идолски *прил.* (8) *Идолски; който се отнася до идол, до кумир.* и҆ напра́ви е҆в҆до̑ї̑а цр҃ца ка́пище и҆дол҆ско 12.116б; и҆ да затꙋ́лишь оу҆ста́та е҆рети́чьскы и҆ и҆́дол҆скы, дѣ́то дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҆ѿ х҃а 12.110б; и҆ рѣ̑ ц҃рь, да прїи́дꙋть си́ч҆ки и҆́дол҆скытѐ жрь́це 4.22.

ед.: *ж.* и҆́дол҆скаа 4.22, *ср.* и҆дол҆ско 12.116б, *чл.* и҆́дол҆ското 15.132; *мн.*: и҆́дол҆скы 6.43б, 12.110б, 12.116б, *чл.* и҆́дол҆скытѐ 4.22, и҆́дол҆скыте 33.239б.

иерапол *МИ* (2) *Иерапол.* и҆ ѿта́мо ѿи҆дѝ фи́липпь въ і҆ераполь, и҆ със нѥго что̑ бѣхꙋ оу҆ченици. и҆ ꙋ҆чахꙋ та́мо не свена́хꙋ се 36.271б; и҆ ѿтога́зи прѣми́нъха се, с҃. годинь, о҆́тро́че нѣ́кое а҆рхи́ппа и҆́мето мꙋ ѿ гра́дь и҆ера́поли. поиде на ѿн҆зи монасти́рь 11.97б.

і҆ераполь 36.271б, и҆ера́поли 11.97б.

иерарх *м.* (1) *Йерарх, свещеноглужител с епископски сан, владика.* мц҃а декемвр҃ї̑а, ѕ҃, житїе и҆ жи́з҆нь почѣ̑ ст҃ы̑ и҆́же чю́десь и҆́же въ ст҃ы̑ о҆ц҃а на́ше́го і҆ера́р҆ха и҆ чю́дотво́р҆ца нико́лае мирїилики̑йскые 15.131.

ед.: і҆ера́р҆ха 15.131.

иеремия *ЛИ* (1) *Йеремия.* и҆ дрꙋ́гы прр҃ци мар҆тꙋри́сꙋвать за распе́тїе хв҃о. і҆еремї̑а прр҃кь рѣ́ за прѣда́нїето мꙋ 38.290б.

і҆еремї̑а 38.290б.

иерусалилим (!) *вж.* **иерусалим**

иерусалим *МИ* (75) *Йерусалим.* и҆ влѣ́зе х҃с въ і҆ерл҃имь 34.252; и҆ вы́е сѣдѣ́те въ гра̑ і҆ерл҃имь догдѐ о҆блѣче́те си́лата 38.290; и҆ тога́зи поидѐ въ і҆ерл҃имь. и҆ поклони се та́мо на ст҃ы̑ мѣ́ста 15.136б. **вишни иерусалим.** *Горният Йерусалим, небесните селения, раят.* за́мь да бꙋ́дете че́да свѣ́тꙋ и҆ на д҃ни́те, и҆ сс҃ове на цр҃тво нб҃ное, и҆́ да намѣ́рите вѣ́чные ра́досты и҆ да бꙋ́дете гражда́не вишнѥго і҆ерл҃и́ма 31.222б; **нови иерусалим.** *Нов Йерусалим.* за нѥ́а ка́же прр҃кь і҆саїа дꙋ́щи сїѡ́нова. как҆ щѐ да запꙋстѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово. защо̀ да рѣ́мь сїѡ́ но́выи, та́ се новы̑ і҆ерл҃имь зовѐ чер҆ковата ѿ си́ч҆кыте прр҃ци дꙋ́мано 18.178.

і҆ерл҃и́мь 4.22, 6.48, 7.49², 11.86, 11.87б, 11.89б, 11.90б³, 11.91б, 11.94², 11.94б, 12.112, 14.126, 14.129, 15.136, 17.169б, 18.18б, 34.249, 36.268, 36.268б, 37.273б, 38.290, 38.291б, 38.292², 38.292б, 38.293², 38.293б, і҆ерл҃и̑ 4.22, і҆ерл҃и̑ 4.22б, і҆ерл҃имь 4.26, 14.127б, 15.136б, 17.169, 34.251б, і҆ерл҃и́мь 4.26б, і҆ерл҃имь 5.32, і҆ерл҃и́мь 6.48б, 14.129, 14.130, 17.169б, 38.290, і҆ерл҃и̑ 11.89б, 11.93б, і҆ерл҃и́ли́мь (!) 11.90б, і҆ерл҃имь 14.126, 14.129, 15.136, 15.137, 18.188, 18.188б, 33.237, 33.237б, 34.249, 34.252, 38.293, і҆ерл҃имь 18.178, і҆ерл҃и̑ 33.241б, 34.253, і҆ерл҃и́мь 36.268б, і҆ерл҃и̑ 36.269б, і҆ерл҃има 14.130, 16.161б, і҆ерл҃и́ма 16.161б, 38.291б, 38.292², і҆ерл҃и́ма 31.222б, *зв.* і҆ерл҃име 34.252, і҆ерл҃и́ме 34.252.

иерусалимов *прил.* (1) **дъщи иерусалимова.** *Образно. Название на черква в Йерусалим.* заради̑ д҃не́шныи д҃нь захарїа прр҃кь прорече… раꙋ́вай се твр҃дѣ дь́щи сїѡ́нова. и҆ проказꙋ́ваи дь́щи і҆ерл҃и́мова. защо̑ ц҃рь тво́и, и҆де оу҆ тебѣ̀ кро́т҆кь. и҆́ ще да ны̑ спасѝ и҆ да ны̑ ꙋ҆па́зи 34.249.

ед.: *ж.* і҆ерл҃и́мова 34.249.

иерусалимски *прил.* (5) *Йерусалимски, който се отнася до Йерусалим.* възлѣ́зе на е҆́днь планинѣ̀ на вр҃ьхь. детѡ̑ е бли́зꙋ при е҆рихо́нь. и҆ ѿтꙋ́ка мꙋ пока́за бь̀ си́ч҆кꙋ зе́млю і҆ерл҃и́м҆скꙋю 11.87; и҆

inslav

архїепскпь іерлимскыи зова блженнаго сава, и остиго на сщенство 14.127б.

ед.: *м.* іерлимскыи 14.127б, іерлимскыи 14.129, іерлискыи 15.141, іерлимскы 17.163б, *ж.* іерлимскую 11.87.

несеов *прил.* (3) *Йесеов, от ЛИ Йесей.* и паа іса́їа пррькь за то́изи дньпррчьствуваше, и рече ще да излѣзе па́терица ѿ ко́рень іесе̂овь и ѿ нїєл ще̂ цвѣть да прорасте̂ 33.236.

ед.: *м.* іесе̂овь 33.236, іесе̂овь 33.236, іесе̂овь 33.236.

иже *мест. относ.* (10) *Въвежда подчинени определителни изречения*; *който.* мцатого, ка. иже въ цркове въведенїе пртые влчце наше бце и прно двы мрїе 13.121, мца того ґі иже вь стыи ѿца нашего іоанна златооустаго патрїарха цри града. с 12.108б; като и сам'си ре хь въ своѐ євлїе єже ѿ маѳеа 18.195б.

ед.: *м.* иже 12.108б, 13.121, 15.131, *ср.* єже 18.183, 18.191, 34.248, 35.256, єже 18.195б; *мн.*: *м.* иже 15.131, *ср.* ѥже 34.252б.

из *предл.* (97) **1.** *За означаване на място, вън от което е насочено действието*; *из, от.* това ре, давно́ гы изма́ми да излѣзуть из' цркватa, да не узы́мать сребро́то 9.72б; и повелѣ ца́рь ско́ро да изведуть ѳома̂ и авва́на купца из' тьмни́цата 7.54б; и въ еднѣ но́щь, излѣзе из' ке́лїата си стыи са́ва навън'ка 14.127; и ка́жуть. как' ны бь изве́де из'ь єгвпть 11.88. **2.** *За означаване на място, където се осъществява движение без определена посока*; *из, по, сред.* и хо́дѣше из' гра́дь и пи́таше за так'вого́зи члка хы́тра 7.49; и хо́дѣше та́мо из' пото́к'ть, и чьтѣше си 14.127; и помнѡго врѣме пойде̂ и хо́дѣше си из'ь ово́щїето посаде́но 13.121б; и хо́дѣше ца́рица из' лозїето 12.113. **3.** *За означаване на място, през което преминава определено действие*; *през.* и узе̂ пакь като и прьвѣнь. т. жльтицы. и веза̂ гы̂. и пойде̂ пакь но́щїю таино. и фрьли гы из' прозо́рець като и прьвѣн' 15.135б; и азь гледа̂ ѿвьнь из' вратата 3.19. **4.** *За означаване на място, от което се отделя нещо*; *от.* и видѣху като и́скы́пе из' ков'че́гь мѵро 40.324; и излѣзе ѡг'нь из' ѿн'зи ка́мыкь. и съже́же ѻнова ѧстїе 11.88; това́ му подума ігуме́нь. а то́й ничто не подума, ами долу срьти̂, и сльзи му теку́ть из'ь очи́те 2.11; и посе́гна ца́рь ізе кнїга́та из ру́ка нєгова 40.323; и изневар'кы истрьгнь са́бїата из' ру́ка́та вои́нотому 15.144. **5.** *За означаване на произход*; *из, от.* и по въскрсе́нїе ѧде ме́дь със' вощуна. во́с'кь оти, защо̂ да просвѣти ада́ма, и си́ч'кыте что̂ сѣ, из' ада́ма. и да и́мь прѣподаде̂ ѿ нєговът' си свѣть, защо̂ во́с'кь свѣти 38.289; бе что си сто́риль нбо и зе́млю. и ме́не что̂ си ѧви́ль из ма́йка ми утро́ба и сега́ ме учюваи ѿ тойзи свѣть ника́кьвь и суетнь 40.320б.

из' 2.10, 2.11б, 3.16, 3.19, 3.19б, 3.20, 4.24, 5.32, 7.49, 7.53, 7.54б, 8.60, 9.65б, 9.67б, 9.69, 9.72б, 11.88, 11.98², 11.99², 11.102б, 12.109, 12.111б, 12.113, 13.122б, 14.127², 15.135, 15.135б, 15.136б, 15.139б, 15.142, 15.143б, 15.144, 15.152, 15.152б, 18.181б, 18.182, 18.194б, 18.195, 21.210б, 31.217б, 32.229б, 32.231б, 33.233, 33.237б, 34.249, 35.265б, 36.270б, 36.271², 37.277, 38.284б, 38.289, 39.301б, 39.311б², 39.314, 39.317б, 40.320б, 40.321б², 40.322б, 40.324, из'ь 2.11, 10.77б, 11.88, 11.90б, 11.105, 18.189б, 32.228б, из 2.13б, 16.157б, 18.186б, 40.320б, 40.321, 40.323², изь 3.20, 12.112б, 13.121б, 17.169, 34.249, ис 7.54б, 18.205б, из' 10.77б, 11.102б, 15.149б, 18.178, 18.193, 31.220, 40.320б, из' 15.154б, 33.236, 39.299, изь' 18.199б.

изба (!) *вж.* **избавя**

избавител *м.* (1) *Избавител*; *някой или нещо, което спасява*; *спасител.* раувай се крте, на пьтници дрюга́рю… и на побѣде́ни изба́витель 16.163.

ед.: изба́витель 16.163.

избавление *ср.* (2) *Избавление, спасение от някаква беда, освобождение.* станѣте и вы́е си́ч'кы що̀ сте тука̀. и ви́ж'тѐ и разумѣите, оти сьмь азь

inslav

сп҃сенїе ва́ше. и҆ а҆́зь с҆́мь и҆збавлє́нїе ва́ше, що щѣ́ да вы̑ и҆з҆вадѧ 35.265; тыгꙋ́ваи тыгꙋ́ваи а҆́де. о҆́ти и҆́де крѣп҆́кы̑ бѣ. и҆ въздьхнѝ и҆ поплачѝ а҆́де о҆́ти додѐ сп҃се́нїе и҆ и҆з҆бавлє́нїе 35.258.

ед.: и҆з҆бавлє́нїе 35.258, и҆збавлє́нїе 35.265.

избавля *вж.* **избавя**

избавлям *вж.* **избавям**

избавя *св.* (39) *Избавя*; *спася някого от беда, злина*; *освободя, отърва*. и҆ то́ꙗ ча҃ сл҃ꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннъ та́мо. и҆ сто́ри кр҃то бл҃ве́нїе на҃ ѿн҆́зи ꙗ҆́дь въ ꙋ҆ста́та мꙋ. и҆ и҆́збави го ѿ съмрь̀ть, и҆ ни̑что зло̀ не бы̑ мꙋ 6.48; и҆ мл҃ꙗ́ха ст҃го да и҆̀ и҆з҆ба́ви сн҃а́того ѿ ро́б҆́ство (!) 39.314б; а҆ сега̀ тѣ́кмо помы́слювамь. ѿ ко́л҆ко ме зло̀ и҆збави́ ѓь 17.172б; и҆̀ ѿ нє́го и҆щѣ̀ и҆ ные бл҃гть и҆ помо́щь и҆ то́го да мл҃ѥме и҆ ныѐ. да и҆́збави на҃ ѿ събла́знь. ѿ напа́сть, ѿ грѣхѡве, и҆ ѿ си́чкы злы̑ны̑ щото̑ на҃па́дать по лю́дїете 39.295б.

сег.: 1ед. и҆збавлю 11.88, *3ед.* и҆збави 3.16б, 11.95б, 15.146б, 18.193, 20.210, 31.217б, и҆з҆ба́ви 11.90б, 33.232б, 35.258, 39.300б, и҆з҆ба́ви 11.91, 15.134, 31.217б, 33.235б, 39.314б, 39.319б, и҆з҆ба́ви 11.91, и҆́збави 39.295б, *2мн.* и҆збавите 10.78; *аор.: 3ед.* и҆збави 4.25б, 9.72б, 17.172б, и҆́збави 6.48, и҆збави 10.78б, и҆збá (!) 36.273, *1мн.* и҆збáвих҆мѐ 10.78б; *форми от перф. тип: 2ед.* си и҆з҆ба́виль 39.300б, и҆́збавил҆ ѐсѝ 39.308б, *3ед.* и҆збáвиль 12.117; *бъд.: 3ед.* щѐ да избáви 4.22б, ще и҆збáви 37.275, *със съкр. инф. 2ед.* и҆з҆ба́ви щешь 11.88; *пов.: 2ед.* и҆збави 11.104, и҆збáви 37.278б, и҆з҆бави́ 39.300б, и҆з҆ба́ви 39.308б, *описат. 3ед.* да и҆з҆ба́ви 17.168; *съкр. инф.:* (мо́же) и҆збáви 15.146б.

избавя се *св.* (10) *Избавя се*; *спася се от някаква беда, злина*; *отърва се, освободя се*. ви́дите лѝ тѣ́зи мнѡ́го воиска є҆вре́иска є҆дна́кь ма́л҆ко дн҃и и҆ на҃ си́ч҆ки нѝ погꙋбѣ́вать, а҆̀мѝ да ви́ди҃ что̑ да сто́ри҃ и҆ със҆ как҆́вь хы́трина да сє̑ и҆збáви҃ ѿ тѣх҆́ныте рꙋцѣ̀ 33.241б; въ ма́л҆ко дн҃ѝ щѣ̀ть да погꙋ́беть на҃. а҆̀мѝ ви́ждьте, что̑ да сто́римє̑, и҆ ка́кь да ꙋ҆чи́ниме да́ се и҆збáвиме ѿ тѣ̀, и҆ ѿ тѣ́х҆на рꙋка̑ 11.86; а҆̀мѝ нѝ сѣ́бѣ си̑ мо́жаше нѣ́кои да сє̑ ѿкꙋ́пи ѿ мь̀ка, и҆̀ да сє̑ и҆з҆ба́ви ѿ тол҆́кози прѣ́льсть 33.235.

сег.: 3ед. сє̑ и҆з҆ба́ви 33.235, *1мн.* се и҆збáвиме 5.40б, се и҆збáвиме 11.86, сє̑ и҆збáви҃ 33.241б, *3мн.* сє̑ и҆збáвѧть 13.123; *аор.: 3мн.* се и҆збавише 15.136б, сє̑ и҆збáвише 15.144–144б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да сѐ и҆з҆ба́вать 35.264б, *със съкр. инф. 2мн.* и҆́мате сѣ̑ и҆збáви 15.136; *усл.: 3мн.* быше се и҆збáвиле 15.136б.

избавям *несв.* (1) *Избавям*; *спасявам някого от беда, неприятност*; *отървавам*. и҆ ре҃. ѓи бѣ́ мо́й мл҃тиве що̀ и҆з҆бавлѧшь ѿ скрь̀бь дето сѐ на те́бе надѣ́е. о҆́ти защо̀ дето сѐ не надѣ́ахь, а҆́зь си̑ видѣ́хь дрꙋжи́ната моа̀ 5.34.

сег.: 2ед. и҆з҆бавлѧшь 5.34.

избарабаря *св.* (1) *Изравня, направя едно нещо равно с друго, уеднаквя*. кол҆́ко ли смѐ длѣ́жны да пла́чемь дє̑ чю́еме то́л҆кози зло̀ дє̑ дꙋ́ма за на҃, ѿ ко́л҆ко ли ѐ чл҃чьскаа сла́ба ра́бота щото̑ и҆ска́зѧ̀, кол҆́ко и҆з҆гово́ри҃ дꙋ́мы и҆ не мо́го̀ да гы̑ и҆з҆барабарѧ̑ със҆ пр҃рчьскыте рѣ́чи, щото́ ны ка́жать. залꙋ́до се трꙋ́ди и҆ млѣ́ви сѣ́кы̑ жи́вь чл҃кь на то́изи свѣ́ть 31.216б.

сег.: 1ед. и҆з҆барабарѧ̑ 31.216б.

избезумея *св.* (1) *Обезумея, загубя разсъдъка си, полудея*. и҆ ѿнїа пе́р҆си, като̑ видѣ́ха това̀ чю́до, оу҆пла́шиха се. и҆ и҆́з҆безꙋмѣ́ха. и҆ наче́ха ме́ждꙋ се́бѣ си̑ є҆ди́нь дрꙋ́гыи да сє̑ съкꙋ́ть 11.96.

аор.: 3мн. и҆́з҆безꙋмѣ́ха 11.96.

избера *св.* (19) **1.** *Избера, предпочета някого или нещо от определено множество заради качествата му*. и҆ и҆збра̀ бѣ́ на́ землꙗ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе на́иправе́днь і҆ѡа́кѵма и҆ жена̑ є҆го̀ а҆́нна, ѿ рѡ́да цр҃ьскаа, ѿ колѣ́но двд҃во и҆ соломо́ново 3.16б; ско́ро и҆дѣ́те и҆ и҆з҆берѣ́те ме́ждꙋ ва҃ що съ̀ мꙋ́жїе мꙋ́дры, та ми гѝ доведетѐ 4.22б; трѝ злы̑нѝ. щѣ̀ да наведꙋ̀ на те́бе. заради̑ зло̀то что си̑ сто́риль. и҆ и҆з҆берѝ ѿ тѣ̀ 11.89б. **2.** *Чрез гласуване*

inslav

избера някого за определен пост. и҆ ѿ си́ч҆ките, ме́ждо (!) ѣ҆ сїа́ешѥ і҆ѡа́ннь, катѡ̀ сл҃нце на тьмно мѣ́сто. и҆ ні́єго и҆з҆бра̀ си́ч҆кы̀ събо́рь, да гѡ̀ поста́веть патрїа́р҆ха 12.112. **3.** *Определя, уточня нещо.* и҆ да сѐ съберꙋ́ть въ гра́дь никѐи, да се прѣпи́раю̑ със а҆́рїа, и҆ да гѡ̀ сꙋ́деть дх҃о́вно, да сѐ и҆з҆берѐ и҆стинна чтѡ̀ ѐ 15.140б.

аор.: 1ед. и҆з҆бра́ 34.255, *3ед.* и҆збра̀ 3.16б, 11.101, избра̀ 5.36, и҆з҆бра̀ 12.112, 34.253б, *3мн.* и҆збра́ха 4.22б, 11.102б; *форма от перф. тип: 3ед.* е и҆з҆бра́ль 37.275; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще и҆з҆бра̀ 15.138; *пов.: 2ед.* из҆берѝ 11.89б, и҆з҆берѝ 11.89б, *2мн.* и҆з҆берѣ́те 4.22б², и҆з҆берѣ́те 4.22б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ и҆з҆берѐ 15.140б; *аор. 3мн.* се и҆з҆бра́ше 15.141; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆з҆бра́нь 12.111, и҆збра́нь 12.111.

избера се *св.* (4) *Само мн. Извършим подбор помежду си, определим се кой какъв е.* и҆ на тоизыи свѣ́ть не бѣ́хꙋ се и҆з҆бра́лы чл҃ци, да сѐ и҆з҆бе́рꙋть и҆ да сѐ и҆з҆ꙗ́веть ко́и е злѣ̀ и҆ ко́и до́брь 33.246б.

сег.: 3мн. сѐ и҆з҆бе́рꙋть 33.246б, се и҆збе́рꙋть 33.247; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́хꙋ се и҆з҆бра́лы 33.246б, бѣ́хꙋ се избрале 33.247.

избивам *несв.* (1) *Избивам, убивам един по един, лишавам от живот всички.* и҆ ца́рица е҆в҆до́ѯїа товà раз҆бра̀. и҆ поста́ви стра́жїе на сѣ́кыи пѣ́ть чтѡ̀ и҆́де ѿ ри́мь. и҆ ні̑комꙋ не да́ваше да ꙋ҆лѣ́зе оу҆ ца́ри_гра̑. а҆̀ми̑ си́ч҆кыте и҆збі̑ваше 12.116б.

имперф.: 3ед. и҆збі̑ваше 12.116б.

избиение *ср.* (1) *Избиване, лишаване от живот, убиване.* ѿ прьвꙋ́ю кнїкꙋ (!) парали_помень за из҆бїенїи ѻ҃… слꙋ́шаите за а҆рхг҃гла михаи́ла, ка́кь и҆́збі̑ се́д҆мьдѣ̑ть ты́сѧ̑ лю́дїе 11.89*.

ед.: из҆бїенїи 11.89*.

избирам *несв.* (2) *Избирам, предпочитам някого или нещо от определено множество заради качествата му, подбирам.* и҆ ко́и и҆́маше ѿнапрѣ́дь праве́дны пра̑ѣ х҃а. а҆да, и҆ сїѳь, и҆ е҆но̑, ноѐ и҆ ме́л҆хи_седе́кь, а҆враа́мь, и҆ і҆саа́кь, и҆ і҆а́ковь, е҆то таквѝзи людїе и҆з҆бы́раше бг҃ь 18.202; и҆ дрꙋ́гы, д҃, си́лы зовъ́т҆ се живо́тны. защѡ̀ сьс҆ ѣ҆ животꙋ́ва и҆ хо́ди жи́вь чл҃кь. и҆ прьва̀ ѐ си́ла нагово́р҆на… а҆̀ вто́ро ѐ го́га̀ (!) и҆з҆бы́ра чл҃кь добро̑ ѿ злѡ̀. и҆лѝ злѡ̀ ѿ добро̑ 33.233.

сег.: 3ед. и҆з҆бы́ра 33.233; *имперф.: 3ед.* и҆з҆бы́раше 18.202.

избия *св.* (9) *Избия, убия един по един, лиша от живот всички.* и҆ дрꙋ́го чю́до и҆ сказа́нїе слꙋ́шаите за а҆рхг҃гла михаи́ла, ка́кь и҆́збі̑ се́д҆мьдѣ̑ть ты́сѧ̑ лю́дїе 11.89; ѿ това́ се позна́ва ѿчто̑то и҆з҆бі̑ і҆родь мл҃нцыте. защѡ̑ і҆родь ца̑рь повелѣ́ль бѣ́ше тога́зи ѿ двѣ̀ го́динь по́млады дѣца̀ да и҆з҆бі̑ють 33.245.

сег.: 3ед. и҆збиѐ 31.217, *3мн.* и҆з҆бі̑ють 33.245; *аор.: 3ед.* и҆́збі̑ 11.89, и҆з҆бі̑ 11.89б, 33.245, *3мн.* и҆з҆бі̑ха 11.96б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆з҆бі̑ль 11.90, бѣ́ше и҆збі̑ль 12.113б; *бъд.: 3мн.* щьть да и҆з҆бїа̀ть 18.180.

избълвам *несв.* (2) *Избълвам, изхвърлям през устата поетата храна, повръщам.* и҆ кѵ̑ть ры́ба і҆ѡ́на пр҃ка погльна̑, и҆ трѝ дн҃и го ꙋ҆ коремат҆ си дрьжа̀, и҆ па́к҆ го жи́вь на́ сꙋ́хо и҆збльва 21.210. **избълвам елзавелина трапеза.** *Освобождавам се от греховете си.* съберѣ́те се свещенници мрьсны дѣ̑то стѐ ꙗ҆́ле на трапеза е҆л҆завелина… а҆̀ко зна́ете бг҃а, и҆дѣ̀те сл҃ѣ̑ ні́єго, а҆̀ко е ва́шь бг҃ь, и҆ да и҆з҆блѣ́вате е҆л҆заве́лината трапеза 12.115.

аор.: 3ед. и҆збльва 21.210; *пов.: описат. 2мн.* да и҆з҆блѣ́вате 12.115.

избълвам се *несв.* (1) *Избълвам, изхвърлям през устата погълнатото, повръщам.* катѡ̀ пе́сь кога́ се и҆з҆блю́ва, и҆ па̀к҆ се ѻ҆́брьне на сво́а блювоти́на и҆ ли́же ю̀ 11.107б.

сег.: 3ед. се и҆з҆блю́ва 11.107б.

избода *св.* (1) *Избода, забия на много места острие в нещо, намушкам.* и҆ пꙋ́сти тога́зи ца́рь вои́не, да по́йдꙋть оу҆ ѻ҆ньзи ба́нꙗ да ꙋ҆бі̑ють ст҃го дими́трїа.

inslav

и̓ пойдо́ха и̓з'бо́доха го сич'кото му̑ тѣло̑ 9.66б.

аор.: 3мн. и̓з'бо́доха 9.66б.

избран *прич.* (13) *Като прил. Избран, който е предпочетен измежду определено множество заради нужните качества; добър.* и̓ а̓зь да вы̑ да́мь двѣ̀ ты́сꙋще коне̑ и̓з'бра́нніи 11.90б; ѿи̓до́ха и̓ събра́ха. мрамо́рѣ прѣхꙋ̀бави и̓ и̓з'бра́нны 39.312; де̑то сѣ̀ ѿ вѣ̑ка бꙋ̀ ꙋ̀годи́ле чл҃ци и̓ спо̑о́би́л' гы е бѣ̀ на и̓з'бра́нно мѣ̑сто и̓ свѣтло 35.266б; и̓ о̓н'зи і̓а̑со́нь ꙋ̀зѐ, и҃, мꙋ̀жїе и̓з'бра́ннїи и̓ ю̑на́ци. и̓ ꙋ̀лѣ̑зе ꙋ̀ кора́бь да и̓́де гдѐто бѣ̑ше пꙋ̀стень ѿ ца́ра 11.94б.

мин. страд. ед.: м. и̓з'бра́нь 36.271б[2], и̓з'бра́на 1.4б, и̓збра́нномꙋ 3.19б, *ж.* и̓з'бра́(н)на 36.269, *ср.* избра́но 33.247б, и̓з'бра́нно 35.266б; *мн.:* и̓з'бра́ннїи 11.90б, 11.94б, и̓з'бра̀ннїи 15.138, и̓з'бра́нны 33.241б, 39.312, *чл.* и̓з'бра́нныте 18.19б.

избранник *м.* (1) *Избраник; лице, което заради достойнствата си е избрано, предпочетено от някого; любимец.* и̓ да не бꙋ̀де ꙋ̀ то́йзи гра́дь, нѝ роб'ство нѝ сѣ̑чь. нѝ во́йска чю̑жда да до́йде. ра́ди ма̑ѳеа и̓збра́нника моє̑го дето го с'мь залю́би́ль 37.381.

ед.: и̓збра́нника 37.281.

избѣгна *св.* (1) *Избегна, спася се от нещо.* а̓мѝ ѿ сꙋ̀дь бж҃їи та́мо не мо́жешь да и̓з'бѣгнѥшь и̓ ѿ вѣчна̀ мꙋ̀ка 5.40б.

сег.: 2ед. и̓з'бѣгнѥшь 5.40б.

извадя *св.* (68) **1.** *Извадя; взема нещо отнякъде, от вътрешната част на нещо.* и̓ въсе́гна ꙋ̀ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и̓ и̓́зва́ди, ѕ҃, жльти́цы, и̓ да́де ста́р'цꙋ 15.153б–154; и̓ то́гази ѿтворише скро́вището си̑. и̓ и̓́з'ва́дише да́рь что̑ носѣ̑хꙋ 33.237б; и̓ това̀ като̑ чю̑ ст҃ы ге̑ѡгїе ѿ гражда́нете. тогѝва и̓зва́ди сабїа́та си̑. и̓ ѿсѣ̑че главѣ̑та лю́тимꙋ змею̀ 39.311б. // *Извадя, издърпам някого от дълбоко място, изкарам.* и̓ цр҃ца повелѣ̀ да го и̓зва́деть и̓з' ѿнь̑зи ꙗма 4.24; и̓ нау̑рѣ пойдѐ ца́рь, и̓ и̓зва́ди данїи́ла ѿ ро́ва, жи́вь и̓ непоче́кнъть 11.94; и̓ пои́де і̓ѡаннь на бре́гь мо́р'скыи. и̓ кѝноѱь до̀иде̑ и̓ трѝ бѣсѡве със' нѥго. ѿ̑нїа що̀ бѣ̑ха се прѣтво́риле на ѿбразь чл҃чьскы̀ дето гы̀ о̓живѝ, е̑дного̀ щото ѿ морето изва́ди 6.45. **2.** *Извадя, подам вън от нещо, покажа (за част от тялото).* и̓ като̑ влѣ̑зе та́мо ст҃ыи димитрїе видѣ̀ е̓днѣ̀ скор'пїа голѣ̑ма сре́ща нѥ́го и̓́де, и̓ и̓зва́дила си̑ жело̑то да го̑ ꙋ̀ха́пе 9.64. **3.** *Извадя, махна нещо от мястото му, сваля.* и̓ и̓́зва́диха сребро̑то ѿ ю̑здыте ѿ коне́те и̓мь 11.97; а̓̑ то́и изва́ди ст҃мꙋ̀ прѣ̑стень ѿ де́сната рꙋ̀ка̑ 9.66б. **4.** *Извадя нещо от земята, изкопая, изровя.* и̓ ѹ̓зе тога́зи моти́ка, и̓ копа̀ надо́лꙋ, к҃, ла́к'те и̓ найдѐ ка́микь голѣ̑ пло́с'кь. и̓ и̓́зва́ди ка́микь 4.25; и̓ ре̑ мꙋ̀. влко̑ ст҃ыи, и̓ма́нїе мнѡ̑го наидо̑ на мето̑ на́шь а̓мѝ да́и ми ко́л'ко щешь бра́тїа да до́идꙋть със' мене да го и̓з'ва́димь 11.101. **5.** *Прен. Извадя, спася някого от нещо, освободя, избавя.* то́изи а̓рхг҃гль миха́иль, и̓зва́ди а̓пл҃ыте ѿ тьмницꙋ̀, кога́то гы затва́рѣха а̓́рхїерѐете 11.94; и̓з'вади́ ли х҃с си́ч'ките дш҃и и̓з' ада и̓лѝ нѣ̑ 35.265б; то́изи е вои́нь, що̑ е ме́не ѿ роб'ство̀ и̓зва́диль 9.68б; и̓ х҃с се̑ затова̀ сло́жи. да и̓з'ва́ди на̑ ѿ послꙋ̀шанїето дїа́волꙋ 33.240. **6.** *Прен. Сваля, освободя някого от служебните му задължения, извадя.* и̓ ви́дѣ го петрь а̓рхїепк҃пь че̑ хꙋ̀ли на ба̑. та̑ го проклѐ, и̓ и̓з'ва́ди го ѿ дїа́кон'скыи чи́нь 15.140; и̓ па̀кь почѐ ѿн'зи а̓́рїа да хꙋ̀ли по́тврьдѣ ѿпрь̑вѣнь сво́ата си̑ е̓́ресь и̓ ви́ди́ го а̓ле̑ѯа́нрь̑ че е̑ так'ъ́в'зи. па̀к' го и̓ то́и проклѐ. и̓ и̓́з'ва́ди го ѿ сщ҃е́н'ство 15.140б. **7.** *Прен. Преведа, напиша на друг език.* мц҃а. того̀ к҃ѕ, мч҃нїе ст҃го и̓ сла̀внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми̓трїа мѵ̑рото́чиваго. и̓зва́ди се на но́вы̀ е̓зы̑кь. ѿ дамаскы̀на и̓́нока и̓подїа́кона и̓ стꙋди́та 9.60б. **извадя хитрина.** *Изхитрувам, излъжа.* и̓ ꙋ̀чениците мꙋ̀

inslav

ради̑ лю́бовь что̑ мꙋ дрьжа́хꙋ за́конь. пойдоха но́щїю та́ го ѹ̑крадꙋ́ха. и̑ и̑зва́диха хы́трина и̑ просѣ́аха дꙋ́ма ка́кь е̑. въскр҃ль ѿ мрьтвыхь. да и̑мь е̑ ле́сно да прѣлѣ́щавать мнѡ̑ лю́дїе 36.269б; **извадя хулни думи.** *Похуля, послужа си с клевета.* и̑ пꙋсти̑ до ца́рица е̑вдо́ѯїа и̑ и̑зва́ди хꙋ́лⷭ҇ны дꙋ́мы на і̑ѡа́нна 12.114б; **хула извадя и присмѣх.** *Похуля и се присмея на някого.* и̑ ре́кохⷭ҇те̑ ка́кь нѣ е̑ х҃с сн҃ь бжїи и̑ мнѡ̑го хꙋ́ла на нѥ́го и́зⷭ҇ва́д[и]хⷭ҇те и̑ при́смѣ 4.22б.

сег.: 1ед. и̑зⷭ҇ва́дѧ 35.265, и̑зва́димь 35.265б, *3ед.* и̑зва́ди 3.16, 3.16б, 7.53б, 35.259, и̑зⷭ҇вади 33.235, и̑зⷭ҇ва́ди 33.240, и̑́зⷭ҇ва́ди 35.257б, 35.264б, и̑звади 35.258, *1мн.* и̑зⷭ҇ва́димь 11.101, *3мн.* и̑зва́деть 4.24, 4.25, и̑зва́дѧть 5.39б, и̑звадеть 15.152б; *аор.: 3ед.* и̑́зва́ди 4.25, 9.66, 11.94, и̑зⷭ҇вади̑ 6.45, изва́ди 6.45, 9.66б, и̑зва́ди 9.68, 11.942, 12.114б, 15.153б, 15.154б, 16.157б, 16.160², 35.265б, 39.311б, и̑́звади 15.134, 35.265б, и̑зⷭ҇ва́ди 15.140, и̑́зⷭ҇ва́ди 15.140б, 35.265б, и̑́зва́ди 15.153б-154, и̑́зⷭ҇вади̑ 35.262б, и̑зⷭ҇вади́ 35.265б, *2мн.* и́зⷭ҇ва́д(и)хⷭ҇те 4.22б, *3мн.* и̑з[в]а́диха 4.24, и̑звадиха 4.25, и̑зва́диха 5.35, 8.58, 11.93, 11.101б, 36.269б, 37.280б, и̑́зва́диха 11.97, и̑́зⷭ҇ва́дише 33.237б; *форми от перф. тип: 3ед.* и̑зва́дила 9.64, е и̑зва́диль 9.68б, и̑зва́диль 15.135; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да и̑зⷭ҇вадѧ 35.265, *3ед.* ще́ и̑зва́ди 8.57б, щѣ̑ да и̑зва́ди 18.178, *със съкр. инф. 3мн.* щѣ́ть и̑зва́ди 15.145б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да и̑́зⷭ҇ва́ди 35.258б; *пов.: 2ед.* и̑́звади̑ 15.146б, *2мн.* и̑звадѣ́те 8.58, *описат. 2ед.* да и̑зва́дишь 8.58, *1мн.* да и̑́зва́ди̑ 15.141б, *2мн.* да и̑зⷭ҇вадите 18.205б; *страд.: сег. 3ед.* се̑ и̑звади 11.101; *аор. 3ед.* и̑зва́ди се 9.60б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и̑зва́день 11.93.

изваждам *несв.* (3) *Изваждам някого от някъде, пускам на свобода, освобождавам.* и̑ тїе мꙋ така казаха. ни̑что̑ нѣ е̑ напра́виль, а̑ми̑ хо́ди по си́чⷭ҇ки гра́дѡве и̑ се́ла, и̑ да́ва по сыро́маси и̑ по сироти. и̑ и̑зⷭ҇ тьмни́ца запрѣни людїе и̑зва́жда 7.53. // *Спасявам, избавям.* а̑зе сѣ́мь лю́ть, че̑ тѣ́хⷭ҇ны бь̑ что̑ го казꙋ́вать. ка́кⷭ҇ гы̑ и̑зва́жда ѿ ѿг҃нь вѣ́чны̑. и̑ не мо́же ни̑что̑ зло̑ да и̑́мⷭ҇ се сто́ри 37.277б. // *Образно.* праве́днь мꙋ́жь си́чⷭ҇кы дн҃ь ми́лꙋва и̑ дава. си̑р҃ѣ. си́чⷭ҇кь дн҃и до живо́та своего̑, млт҃и́ны и̑ добро̑ чи́ны. и̑ млт҃и́ны чл҃кꙋ и̑зва́жда дш҃ѣ́та ѿ съмрьть 38.294.

сег.: 3ед. и̑зва́жда 7.53, 37.277б, 38.294.

изведа *св.* (19) **1.** *Изведа, заведа някого вън от пределите на определено място.* и̑ ка́жꙋть какⷭ҇ ны̑ бь̑ и̑зве́де и̑зⷭ҇ь е̑гѵ̑пⷭ҇ть 11.88; наꙋ̑трѣ повелѣ̑ ца́рь и̑́зве́доха ст҃ого и̑́зⷭ҇ тьмни́ца́та 39.299; и̑ а̑зь пойдо̑, и̑ реко̑ като ми̑ ре̑ ѿнⷭ҇зи бж҃їи чл҃кь, и̑ и̑́зве́дохⷭ҇ го вьнь 3.20б. **2.** *Изведа, заведа някого на по-високо място, кача.* и̑ ца̑рь смеде́и разⷭ҇гнѣва́ се като̑ вѣрова̑ сы́нь нѥ́говь. и̑ повелѣ̑ да и̑зведꙋ́ть ѳома̑, на нѣ́коа планина̑ высо́ка 7.54б. **3.** *Прен. Изгоня, прогоня някого отнякъде.* и̑ прѣстѣ́пихⷭ҇ме̑ бж҃їи за́повѣдь и̑ то́и на̑ и̑зⷭ҇ ра́и и̑зве́де. и̑ сто́ри ны̑ да хо́димь по тѣ́зи земли̑ проклѣ́та 33.233.

сег.: 1ед. и̑зведꙋ̑ 6.45, *3ед.* и̑зведе̑ 9.66, *3мн.* и̑зведꙋ́ть 5.39, и̑зведꙋ́ть 7.54б², и̑́зведꙋ́ть 39.301б; *аор.: 1ед.* и̑́зве́дохⷭ҇ 3.20б, *3ед.* и̑зве́де 3.20б, 11.82, 11.88, 16.160б, 33.233, и̑́зве́де 16.162б, 38.292, *3мн.* и̑зве́доха 7.54б², и̑́зведоше 15.142, и̑́зве́доха 39.299, 39.308б.

изведувам *несв.* (1) *Извеждам, помагам на някого да излезе от някакво състояние.* и̑ разⷭ҇бра̑ кинѡѱь. и̑ пꙋсти̑, е̑дно́го̑ бѣ̑са що̑ чи́нѣше да и̑зве́дꙋваше мрьтвыте̑. да пойде̑ до і̑ѡа́нна 6.45б.

имперф.: 3ед. и̑зве́дꙋваше 6.45б.

извирам *несв.* (1) *Извирам, изтичам от земята, бликвам (за вода).* и̑ ѡ̑нази вѡда̑ бѣ́ше та́мо на мѣ́стото̑ гдѣ̑то изви́раше сла́дⷭ҇ка, и̑ добра̑, и̑ зра́ва. а̑ми̑ догде̑ прихо́дѣше до монастирь. бы́ваше зла̑ 11.102б.

имперф.: 3ед. изви́раше 11.102б.

извлѣка *св.* (1) *Извлека, измъкна с влачене някого или нещо от затворено помещение.* а̑ ѿны́ѧ калꙋ̑ѣ́ре и̑зⷭ҇влѣ́коха го наси́ла. и̑ приве́доха го і̑гꙋменꙋ 2.12.

аор.: 3мн. и̑зⷭ҇влѣ́коха 2.12.

inslav

изволя *св.* (4) *Благоволя; проявя воля, готовност да извърша нещо; пожелая.* и҆ въспомени҆ ґа что̑ е ре́кль не бо́й се ѿ ма́л҆кото моѐ стадо. и҆ ѿ҆ ѧ҆ре́к҆са, и҆ и҆з҆воли҆ да дадѐ ва́мь цр҆тво 12.110б; и҆ сам҆сѝ и҆зволи҆ заради҆ на̑ да бꙋ́де сырома́ и҆ ни́щь. защо̀ да със҆ нѥ́гова ни́щета на̑ бога́ты да сто́ри 3.17б.

аор.: 3ед. и҆зволи҆ 3.17б, и҆з҆воли҆ 12.110б; *форма от перф. тип: 3ед.* е и҆зволи́л҆ 12.110; *прич.: мин. деят. I ед.: м.* и҆зволи́выи 35.260б.

извръжа *св.* (5) *Изгоня, принудя някого насила да напусне определено място, прогоня.* и҆ писа̀ і҆ѡа́ннь и҆ прово́ди и҆́мь. а҆́ко ме́не и҆спѣ́ждате. прѣ́вѣнь и҆з҆врьжѣ́те а҆пл҃а па́вла, о҆́ти и҆ тои кр҆тѝ тьмнича́ратого. и҆ па̀кь и҆̑ о҆́ще и҆́мь ре́. и҆зврьжѣ́те и҆ само́го х҃а̑ 12.115.

сег.: 3мн. и҆з҆врь́жꙋть 12.114; *бъд. в мин.: 3мн.* щѣ́ха да и҆з҆врь́жеть 12.115; *пов.: 2мн.* и҆з҆врьжѣ́те 12.115, и҆зврьжѣ́те І́2.115; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆з҆врьжень 12.114.

извън *предл. и нареч.* (5) **I.** *Предлог.* **1.** *За посочване на място, отвъд което се извършва или е насочено някакво действие; извън, вън от.* та̑ и҆́мь ѿсѣ́коха главѝте и҆з҆вѣ́нь гра́дьть 39.300; и҆ мо́м҆ціи поведоха ст҃ѣ́го. наѐднò със҆ цр҆ца́та, и҆ и҆́зве́доха гы и҆з҆вѣ́нь градь́ть 39.308б. **2.** *За посочване на място, откъдето започва определено действие; от.* ѐто се ѿво́ри гро́бать и҆ мрь́твїать ста́нѣ̑ и҆з҆вѣ́нь гро́бать 39.305. **II.** *Наречие. Вън, извън определено място, навън.* и҆ пои҆до́ха и҆ сътвори́ха та́мо нѣ́колико врѣ́ме и҆з҆вѣ́нь бі҆ахꙋ и҆ наси́лѣвахꙋ 11.95б.

и҆з҆вѣ́нь 11.95б, 39.305, и҆з҆вѣ́нь 39.300, 39.308б, и҆з҆вѣнъ 39.306.

извътрѣ *нареч.* (2) **1.** *Извътре, от вътрешната страна на нещо.* и҆ повелѣ̀ да до́несꙋть ботꙋ̀ше желѣ̑зни, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвоздїе само̀ творны̀ и҆зьо̑стре́ни, и҆ распалени, да свѣ̑теть като̑ о҆́г҆нь и҆ да о҆́бꙋлать ст҃ѣ́го в ѿ҆ѣ̑ 39.301б.

2. *Отвътре, от вътрешността на определено място.* и҆ пови́ка ца́рь ѿдале́че. жи́в҆ ли сѝ данїи́ле дрꙋ́же мо́й. и҆ данїиль чю̑ и҆з҆вѣ́трѣ 11.93.

и҆з҆вѣ́трѣ 11.93, и҆зьвѣ́трѣ 39.301б.

изгина *св.* (1) *Само мн. Изгинем; загинем всички, до един; измрем.* бл҃годари́м҆ те рабе бж҃їи. о҆́ти а҆̀ко не бы̑ ты̀ помо́гньль на́мь, сега̀ щѣ́х҆ме̑ да сме̑ оу҆́давени, и҆ да сме̑ и҆з҆гы́нъле 15.149б.

бъд. предв. в мин.: 1мн. щѣ́х҆ме̑ да сме̑ и҆з҆гы́нъле 15.149б.

изгна *от стб.* **изгнати** *св.* (6) *Изгоня, накарам някого насила да напусне някакво място, прогоня.* и҆ въ тїа днѝ бѣ́ше ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́нр҆ьскыи, ꙋ҆зе́ль мнѡ̑го монастире и҆ калоѐре и҆збѝль. и҆си́дора презви́тера и҆згна̀ 12.113б; а҆̑ то́и не послꙋ́ша заповѣдь бж҃їа а҆̑мѝ послꙋ́ша прѣльстника змїа дїа́вола де́то̀ мꙋ завидѣ́ль бѣ́ше на добро̑то. затова̀ и҆з҆гна́нь бы̑ ѿ ра́и 33.234б.

аор.: 3ед. и҆з҆гна̀ 6.42б, и҆згна̀ 11.84б, 12.113б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆з҆гна́нь 15.131б, 33.234б, и҆́з҆гнань 33.234б.

изгнание *ср.* (1) *Изгонване, принуждаване някого да напусне определено място, пропъждане.* това̀ ю̀ ѿблича́ваше неправе́дното і҆ѡа́нново и҆з҆гна́нїе 12.120.

ед.: и҆з҆гна́нїе 12.120.

изгния *св.* (4) *Изгния, разкапя се чрез загниване, разложа се.* и҆ поли́ваха, и҆ е҆два́ го съвлѣ́коха, и҆ що̀ бѣ́ше и҆з҆гни́ло ѿ месо́то мꙋ, ѿкрь́ти се със҆ ри́зата мꙋ 2.11; мнѡѕи́на вра́чоове наѐха се да го и҆сцѣлѧ́ть, и҆ не мого́ха ни́что̑ да мꙋ̑ сто́реть. и҆ лежа̀ догдѐ мꙋ и҆з҆гнѝ тѣло́то, и҆ ѿживни́ча, и҆ смрьдѣ̀ше 9.71.

сег.: 3мн. и҆з҆гны́ѩть 4.25; *аор.: 3ед.* и҆з҆гнѝ 9.71; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆з҆гни́ло 2.11; *форма от перф. тип: 3ед.* и҆з҆гни́ло 2.11.

inslav

изговоря *св.* (1) *Изговоря, кажа нещо, произнеса, изрека.* кол'ко и҆з'говори́ дꙋ́мы и҆ не мо́гѡ да гы̀ и҆з'барабарѧ̑ със' пр҃рчьскыте рѣ́чи, щото́ ни ка́жать 31.216б.

аор.: 1ед. и҆з'говори́ 31.216б.

изгонювам *несв.* (4) **1.** *Изгонвам, принуждавам някого насила да напусне някакво място, пропъждам.* защѡ̀ на̑ и҆з'го́нювашь ѿ къ̑щата на́ша. на́мь тꙋ́ка бѣ́ше до́мь 15.140. **2.** *Прен. Премахвам, отстранявам нещо, унищожавам.* и҆ не тьк'мо ѿ чл҃ци и҆з'го́нюваха си́ч'кы бо́лести. а҆̀мѝ и҆ ѿ добы́т'кь сѣ́как'вь ѿпѣ́ждаха бо́лести 10.79.

сег.: 2ед. и҆з'го́нювашь 15.140; *имперф.: 3ед.* и҆з'го́нюваше 15.132, и҆з'гони́ваше 35.263б, *3мн.* и҆з'го́нюваха 10.79.

изгоря[I] *св.* (9) *Изгоря, бъда унищожен от огън.* и҆ гра́дове. ва́ши ѿ ѻг'нь щьть да и҆з'горѧ̑ть 18.178; и҆ раз'срь́ди се на тѣ̑ цр҃ца, и҆ ре̑. ме́не лѝ млъчи́те и҆ не дꙋ́мате. сега̀ повелѣ́ва̑, си́ч'ки вы́е на ѿг'нь да и҆з'гори́те 4.23б; а҆̀ тѝ ми речѝ като̑ горѣ́ше кꙋпи́на на си́найска гора̑. ка́кь не бы̑ ѻпа́лена и҆ не и҆з'го́рѣ 38.289б.

сег.: 3ед. и҆з'горѝ 31.215б, *2мн.* и҆з'гори́те 4.23б; *аор.: 3ед.* и҆з'горѣ̀ 37.278б, и҆з'го́рѣ 38.289б, *3мн.* и҆з'горѣ́ха 5.39б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆з'горѣ́ло 5.39б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ и҆з'го́рѣль 37.279; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да и҆з'гори 18.196, *3мн.* щьть да и҆з'горѧ̑ть 18.178.

изгоря[II] *св.* (20) *Изгоря, унищожа нещо или някого чрез огън.* и҆ тога́зи и҆злѣ́зе пла́мень ѿ ѻл'та́ра, и҆ и҆з'горѝ църквата и҆ пола́тыте. и҆ промѝна пла́мень ме́ждꙋ пола́тыте и҆ и҆з'горѝ велѝката пола́та 12.116б; и҆ запалѝ ще пола́та твоа̀. и҆ си́ч'кы гра̑ твóй. ѻ҆свѣ̀нь тїа̀ не́ ще и҆з'горѝ детѡ̑ вѣ́рꙋвать и҆́ме хв҃о 37.276; и҆ и҆з'горѝ зла́тыте бо́гове, и҆ нѝчто̑ не ѻ҆ста̀ ѿ тѣ́хь 37.278б.

сег.: 3ед. и҆з'горѝ 8.58, 11.89, 38.290, и҆згорѝ 15.152, и҆з'го́ри 37.275; *аор.: 3ед.* и҆з'го́ри 1.8, и҆з'горѝ 12.116б2, 37.278б, и҆з'гори 37.276, и҆з'горѝ 37.278б, и҆з'го́ри 38.289б, и҆з'горѝ 38.290; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да и҆з'горѝ 9.72, 18.186, щѣ̑ да и҆з'горы̀ 18.179, ще да́ и҆з'горы̀ 18.179, ще и҆з'горѝ 37.276, *със съкр. инф. 1мн.* щѣ̑ и҆з'горѝ 11.93б; *пов.: 2мн.* и҆з'горѣ́те 6.43.

изгорявам[I] *несв.* (1) *Изгарям; догарям, като издавам пламък и светлина; горя докрай.* и҆ зна́и, ѻ҆́ти и҆ себѣ̀ си̑ врѣ́дишь, и҆ ѿнїа что̑то гы принѣсꙋвать. защѡ̑ ко́л'кото и҆з'горѣ́вать свѣщѝ прѣ̑ мои́ обра́зь. то́л'кова се и҆ ꙋмалѣ́вать грѣхѡ́вете на ѿнїа́ что̑ принесꙋвать свѣщите 9.74.

сег.: 3мн. и҆з'горѣ́вать 9.74.

изгорявам[II] *несв.* (4) *Изгарям, унищожавам нещо или някого с огън.* и҆ ре́кохa и҆лѝ да́и на́мь тїа̑ влъ́хвы. и҆лѝ домъ́т' ти и҆з'горѣвамѐ 6.43; и҆ ре̑ и҆́мь, а҆̀ко не приведѣ́те того́зи маге́сника. ва́сь намѣ́сто нѥ́го жи́вы на ѿгнь и҆з'горѣва̑ 37.275б.

сег.: 1ед. и҆з'горѣва̑ 2.12, и҆з'горѣва̑ 37.275б, *1мн.* и҆з'горѣвамѐ 6.43; *имперф.: 3мн.* и҆́згорѣвахꙋ 33.235б.

изгубя *св.* (7) *Изгубя, лиша се от нещо или някого, остана без нещо, загубя.* то́и що̀ и҆́маше и҆з'гꙋ́би 5.33; и҆ помы́сли как' си̑ ѿпа́де ѿ то́л'кова по́чьсть, и҆ ка́к' мꙋ̑ жена̑та ꙋзе́ха наси́ла и҆ как' си̑ и҆ дѣца́та из'гꙋ́би 5.32б. // *Образно.* и҆ ре̑че мꙋ. това̀ да и҆́ма́шь със' себѣ̀ си̑ а҆ ме́не ве́кѥ да не́машь защѡ̑ си си̑ и҆з'гꙋ́биль пра́вынъта 15.154б. **с ум изгубен.** *Луд, обезумял.* ра̀ди мноѡ̑зїи въ ва̑ недꙋ́жни. и҆ спе́ть дово́л'нїи си̑ рѣ́чь мно́го бо́лнїи. и҆ сѣ́сь оумь и҆згꙋ́бенїи защо нѣ е́ ма́лко чл҃кꙋ прѣ́грѣше́нїето. детѡ̑ се недостоино причещава̑ 33.247б.

аор.: 1ед. из'гꙋ́би 5.33, *3ед.* из'гꙋ́би 5.32б, и҆з'гꙋ́би 5.33, *2мн.* и҆з'гꙋ́бих'тѐ 34.254б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ и҆з'гꙋ́биль 15.154б; *прич.: мин. страд. мн.:* и҆згꙋ́бенїи 33.247б, и҆з'гꙋ́бени 35.266.

издавам *несв.* (1) *Давам, предавам някого против волята му в нечия власт.* те́ж'ко ме́не че́до моѐ сла̑кое.

inslav

кàкь ѿхóждашь на сѣмрьть… ѧ҆тô на лю́та лáмїа ѿхóждашь. и҆ рѣ҃ цàрь на лю́дїете, възмéте ѿ мéне златô кóл'ко щѣ́те. а҆́то мѝ недѣ́йте и҆здáва ѐдни́ч'ката дьщéр'ка 39.310.

пов.: отриц. със съкр. инф. 2мн. (недѣ́йте) и҆здáва 39.310.

издавам се *несв.* (1) *Само мн. Издаваме се, изказваме си греховете един на друг, предаваме се.* затовá сме длѣ́жны и҆ ны́е хр҃тїане. легомà катô и҆́маме добрà вѣ́ра и҆ ст҃à. такà да и҆́маме добры̀ рáботы и҆ ст҃ы̀… и҆ да сѝ не мы́слиме ѐди́нь дрꙋ́гыи злѡ̀, и҆ да се и҆здáвамê и҆́ да сê погꙋ́бювамê, да ны̀ се рáꙋвà дїáволь 15.156б.

пов.: описат. 1мн. да се и҆здáвамê 15.156б.

издавя *св.* (1) *Издавя, удавя всички, причиня смърт чрез удавяне на всички.* мнѡ́го пѣ́ти и҆ морéто ви́ка и҆ дꙋ́ма. г҃и бе҃… настáнаха чл҃чьскыѝ сн҃ове, и҆ похꙋ́лиха и҆́мето твоѐ ст҃óе… а҆́мѝ дáи ми вóлꙗ да стáна да гы̀ и҆з'дáва, и҆ да покры̀ѧ си́ч'ката землꙗ̀ сѣ҃ водâ. зáмь дá҃ (!) потрѣбéть (!) си́ч'ките чл҃чьскые сн҃ѡве 32.224.

сег.: 1ед. и҆з'дáва 32.224.

издалеч *нареч.* (1) *Издалеч, от далечно място, от разстояние, отдалече.* тогивà кáже и҆́ ст҃ыи геѡ҃гїе. що сѣ̀ тїá лю́дїе, детô глéдать и҆з'дáлечь и҆ възды́шѣть за тѣбѣ̀ тврьдѣ̀ 39.310б.

и҆з'дáлечь 39.310б.

издам *св.* (5) **1.** *Издам, извърша предателство, предам.* а҆̀ ѐди́нь нѣ́кои пойдѐ да имь и҆здадѐ грá҃, и҆ кáза и҆́мь. защô не мóжете да прѣѐмéте грáдь. защô и҆́мать хр҃тїàне, вѣ́трѣ цр҃ква, на и҆́ме а҆́рхг҃глꙋ михаи́лꙋ 11.96б; и҆ пàкь щѣ́ть дâ ти и҆з'дадꙋ́ть цр҃твото, защô войскꙋ щѣ̀ть да доведꙋ́ть. нá҃ твóе цр҃тво 15.145б. **2.** *Издам; дам цялото количество от нещо, с което разполагам.* а҆̀ко сѝ и҆здáмь си́ч'ко злáто и҆ срéбро зáѐднô и҆ полови́на ѿ цр҃твото сѝ дá щемь. тѣ́к'мо ст҃аа пéт'ка да прѣнесéмь на мóѐ цар'ство 8.59б. **3.** *Дам, отделя от себе си.* и҆ ни́что ѐди́нь дрꙋ́гымꙋ не раз'ньствꙋ́вать, ѻ҆свѣ́нь, защô ѿц҃ь рáжда и҆ и҆́з'даде го. а҆̀ сн҃ь сѐ родѝ, и҆ дх҃ь ст҃ыи и҆схóди, и҆́ ѿц҃ь ѐ нероде́нь, ѻ҆ти не сѣ́ е роди́ль ни ѿ кóго катô и҆ ꙋ҆́мь чл҃кꙋ 33.238б.

сег.: 1ед. и҆здáмь 8.59б, *3ед.* и҆здадѐ 11.96б; *аор.: 3ед.* и҆́з'даде 33.238б, и҆з'дáде 33.239; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть дâ и҆з'дадꙋ́ть 15.145б.

издръвя *св.* (2) *Загубя, лиша се от нещо.* цáрїе ѿ цр҃тво се раз'си́паха. вл҃ цїи, вл҃чьство погꙋ́биха. си́л'нїи си́лꙋ свою̀ и҆з'дрьваха, ю҆нáцїи на сáбїа се прѣдáдꙋха а҆̀ болѣ́ре засыромашáха 20.208б; кажé мꙋ цáрь а҆́зь да тѝ дáмь такваѕи и҆́грà кóл'ко да сѝ и҆з'дрьвешь поскóро живóть свои̇. та че повелѣ̀ тâ принéсоха колéлô голѣ́мо. і҆ на нéго привéзаха ст҃го 39.299б.

сег.: 2ед. и҆з'дрьвешь 39.299б; *аор.: 3мн.* и҆з'дрьваха 20.208б.

издумам *св.* (3) *Издумам, изкажа нещо с думи, изрека.* а҆̀ тó и҆щѐ̂ да ны̀ прости́шь. защô нѣ̀ по прѣо҆бы́да. а҆́мѝ ѿ мнѡ҃ жáлѡ҃ тâ и҆з'дꙋ́мах'мê рѣ́чи неприли́чны̀ 39.316; товà, и҆ ѻ҆щѐ мнѡ́го и҆з'дꙋ́маха 39.313б.

сег.: 1ед. и҆здꙋ́мамь 31.218б; *аор.: 1мн.* и҆з'дꙋ́мах'мê 39.316, *3мн.* и҆з'дꙋ́маха 39.313б.

издъхна *св.* (2) *Издъхна, изпусна последен дъх, умра.* и҆ догдѐ не бѣ́ше и҆здѣ́хналь, тóизи чâ стáньха при тѣ́лото крóт'ки а҆́гг҃лы и҆ дрꙋ́гые а҆́гг҃лы лю́ты 32.229б; и҆ тóй катô бѣ́ше на ни́вата сѝ тâ ѻ҆́брѣше. а҆́тó мꙋ и҆з'дѣ́х'на вóль 39.305б.

аор.: 3ед. и҆з'дѣ́х'на 39.305б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆здѣ́хналь 32.229б.

издѣлам *св.* (1) *Издялам; изработя някакъв предмет чрез изрязване, дялане.* и҆ наѹ҆́трѣ и҆з'дѣлá ѿ дрьвò, и҆ напрáвиха. такѣ́в'зи кр҃ть, какѣ́в'то бѣ́ше видѣ́ль 4.21б.

аор.: 3мн. и҆з'дѣлá 4.21б.

inslav

изида *св.* (2) *Изляза; напусна мястото, където обикновено се намирам; изида.* и҆ па̀к ѕ҆ се въз҆вра́ти кора́бѣ҆ть наза́ды, при цр҃квата ст҃мꙋ мн҃икꙋ васили́скꙋ. ѿгдѐто бѣ́ха и҆з҆и́шлѥ̀ 12.120. // *Образно.* ѿ сїѡ́на щ҃е да и҆зы́де за́конь, и҆ дꙋ́ма бж҃їа ѿ і҆ерл҃и́ма 38.291б.

плусквамперф.: 3мн. бѣ́ха и҆з҆и́шлѥ̀ 12.120; *бъд.: 3ед.* щ҃е да и҆зы́де 38.291б.

изкоренен *прич.* (1) *Като прил. Прен. Който е останал без корен, род и семейство.* а҆̀ моа̀ жена̑ ѿнѥ̀ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и҆зѣ́доха ѕвѣ̀рїе. а҆̀ ѧ҆зь ѿста́хь ѿкаа́нныи и҆з҆коренѥнь, и҆ ни̑когѡ̀ не и҆́мамь ѿ моѐго рѡ́да 5.33.

мин. страд. ед.: м. и҆з҆коренѥнь 5.33.

изкореня *св.* (1) *Прен. Изкореня; премахна нещо напълно, изцяло; унищожа.* за ѐди́нь ча̑ ѐ прѣвра́тень на зло̀. за ѐди́нь ча̑ мꙋ па́дна по̑смѝванїе. за ѐди́нь ча̑ мꙋ се и҆з҆корени̑ си́лата и҆ ю́на́шьство́то. чл҃кь ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и҆ пра̑ и҆ пе́пель вѣ́тро̑ развѣанн҆ы̀ 31.216.

страд.: аор. 3ед. се и҆з҆корени̑ 31.216.

излазя *св. и несв.* (21) **1.** *Излизам, отивам вън от някакво затворено място.* и҆ ре̑ ми а҆́гг҃ль. тїа́ са дѐто и҆зла́зѣть и҆з҆ че́р҆кова пра̑ѣ̀ ѿпꙋ́сть. та̑ ѿи҆́дать да ковла́деть, и҆ стрꙋ́ваха крамола̀ 32.231. **2.** *Излизам, напускам мястото, което обикновено обитавам.* и҆ ре́ко̑ а҆́зь па́вль къ а҆́гг҃лꙋ. покажи́ ми дш҃и грѣ́шны и҆ праве́дны сѣ̑ каква̀ при́лика и҆зла́зѣть ѿ то́изи свѣ́ть 32.229б; и҆ ре́ко̑ къ а҆́гг҃лꙋ. праве́дны̑ дш҃е кога̀ и҆зла́зѣть ѿ тѣ́лото си̑ на тѣизи ли̑ мѣ́ста прихо́ждать 32.227б. **3.** *Излизам, появявам се навън, показвам се.* а҆̀ майка мꙋ пла́чеше и҆ дꙋма́ше а҆́зь на свѣ́ть вѣ́нь не и҆зла́зю 40.322; и҆ тогѝва дв҃ца́та, ре̑ ст҃мꙋ. то́йзи гра̑ ѕ҆ на́шь, та ѐ тврѣ̀дѣ хꙋ́бавь и҆ си́ч҆ко добро̑ и҆ма а҆́ми сѐ ро́ди лю́ты дїа́воль ла́мїа. та̑ ката̑ дн҃ь и҆зла́зи, и҆ и҆́де лю́дїе. и҆ щѡ̑ намѣ́ри 39.310б; и҆ не мо́жаха да́ го срѣ́щнать. ка́то̑ и҆злазѣ́ше лꙋкавы̑ зме́й 39.309б. // *Появявам се на повърхността, избликвам (за вода, сълзи).* и҆ на без҆во́дны мѣ́ста със҆ мл҃ба нѥ́гова вода̑ и҆злазѣ́ше 14.130; слѣ́зы и҆з҆ѣ̀ о҆́чи́те ѿ людїе́тѣ ка́то̑ дѣ́ѫ̀ѣ̀ и҆зла́зѣть в тозѝ врѣ́ме 18.189б. **4.** *Излизам, отивам някъде с определена цел.* и҆ ро́ди се вътрѣ̀ въ о҆́нова ѐзѐро лꙋкавы̑ зме́й дїа́воль. и҆ ка́та дн҃ь и҆зла́зеха мꙋ насрѣ́ща. и҆ не можа́ха да́ го срѣ́щнать 39.309б. **5.** *Прен. Само 3л. Произлиза, става, получава се.* сѝ ре̑, да ре̑шь, ѿ добра̀ рѡ́да, и҆ че́да добры̑ и҆з҆ла́зеть, и҆ прили́чны на роди́телѥ свои̑ 5.28б; а҆̀ми и҆ вы́е же́ны, чю́ите ка́кь и҆зла́зи ѿ добро̑ дрьво̀, добрѣ̀ пло́дь 12.109б. **6.** *Излизам, разпространявам се отвътре навън (за дим, огън и под.).* а҆̀ очи́тѣ и҆̑ сьвѣ́ха се ка́то̑ ѕвѣ́зды коги̑ и҆сти́чѣть сꙋ́трина. и҆ косми́тѣ на главы̑итѣ имь по́вече распрострѣни и҆ пла́макь ѡ҆гнѣ́нь и҆зла́зѣше и҆з҆ѣ̀ ѹ҆ста́та и҆̑ 32.228б.

сег.: 1ед. и҆зла́зю 40.322[2], *3ед.* и҆злази 10.77б, и҆зла́зи 12.109б, 18.194б, 39.310б, *3мн.* и҆з҆ла́зеть 5.28б, и҆зла́зѣть 18.189б, 32.227б, 32.229, 32.229б, 32.231; *имперф.: 3ед.* и҆злазѣ́ше 14.130, и҆зла́зѣше 18.182, и҆зла́зѣше 18.195[2], 32.228б, 32.230б, и҆злазѣ́ше 39.309б, *3мн.* и҆зла́зеха 39.309б[2].

излея *св.* (4) **кръв своя излея.** *Пролея кръвта си, пожертвам живота си заради някого или нещо.* и҆ сторѝ това̀ что ти̑ повелѣ́х҆ме̑, и҆ недѣ́и потаѝ. что ты̑ е да́дено дарь ѿ б҃а да сѐ ꙋ҆́твръде́ть нѥ́говыте лю́дїе със҆ тво́а наꙋ́ка. дѐто си е заради̑ т҃ѣ̀ кр҃вь своа и҆злїа́ль да гы̑ спасѐ ѿ прѣ́льсть 12.110б; такви́зи бѣ́хꙋ и҆ мн҃ици, дето си и҆злїа́ха крьв҆ть̀ за любо́вь х҃вꙋ 16.159; **слъзи излея.** *Пролея сълзи, плача много.* ѿ че́до моѐ ѿтвори́ си̑ о҆́чи́те и҆ ви́ждь тво́а ма́ика ко́л҆ко слѣ́зы и҆злїа̑ за те́бе 35.261.

аор.: 3ед. и҆злїа̑ 8.56б, 35.261, *3мн.* и҆злїа́ха 16.159; *форма от перф. тип: 3ед.* е и҆злїа́ль 12.110б.

изливам *несв.* (1) **изливам кръв праведна и света.** *Проливам кръв на пра-*

inslav

ведници, убивам свети хора. докогы̀ ѿ цáрꙋ ты̀. и̇ твоѝте пашїѐ. и̇ кадїѐ да чи́ните гонѝнїе, и̇ тѣ́йзи во́йскы, на хр҃тїане... и̇ и̇́щете да и̇́зли́вате кры́вь прьве́дна (!) и̇ ст҃а̀ 39.298.

сег.: 2мн. и̇́зли́вате 39.298.

излъжа *св.* (6) *Излъжа, послужа си с лъжа, измамя.* пазѣ́те са да вы̀ не и̇зльже нѣ́кои ва̑. защѡ̀ щьть мнѡ̑го да дꙋ́мать а̑зе сѣ̑ х҃с. и̇ мнѡ̑го щѐ лю́дїе да и̇з'ль́жьть 18.191б. // *Прелъжа, изкуся някого, съблазня.* ѿлеле на́мь злѣ̀ как' нѝ и̇з'льгъ дїа́воль. та̑ не слꙋ́шах'мѐ що ны̀ зарь́чаха по́о́ве и̇ дх҃о́вници, и̇ писа́нїа кни́гы чер'ко́вны, а̑мѝ сега̀ ѿхо́ждаме сѣ̑ дїа́вола въ мꙋ́кꙋ вѣ́чнꙋю 18.197б.

сег.: 3ед. и̇зльже 18.191б, *3мн.* и̇зль́жать 18.185б; *аор.: 3ед.* и̇зльга 18.193б, и̇з'льгъ 18.197б, *3мн.* и̇з'льгаха 18.195; *бъд.: 3мн.* щѐ да и̇з'ль́жьть 18.191б.

излъстя *св.* (1) *Излъжа, примамя с лъжа, излъстя.* и̇ пꙋ́сты̀ напрѣ̑ дрꙋ́гы два̑ мо́м'ка да ка́жꙋть ма̑ѳе̑ю ка́кь и̇́де ца́рь ꙋ̇ цр҃ква и̇́ то́й да стане нѝеговь ꙋ̇че́никь това̀ ре́ да́вно̀ и̇з'лѣ́сти матѳеа̑, да и̇злѣ́зе вь́нь да́ го хва́ти да го ꙋ̇бїѐ 37.276б.

сег.: 3ед. и̇з'лѣ́сти 37.276б.

излѣза *св.* (15б) **1.** *Изляза; отида вън от определено място, което е ограничено в пространството.* и тога́зи бл҃женныи сѵме́ѡнь и̇з'лѣ́зе и̇з' монасти́рь 2.11б; и кога̀ прѣминаха и̇́ щѐха да излѣзꙋ́ть и̇з' гемїата 5.32; и̇ па̀кь нѣ́когы и̇ въ пе́щь распалена ꙋ̇лѣ́зе, и̇ и̇злѣ́зе нѝчто̑ не поче́кньть нѝ тѣло́то мꙋ нѝ на ри́зыте мꙋ 14.130. // *Изляза, напусна пределите на населено място.* и̇ тиа́ мꙋ ка́же. мни́ ми се ѿка́кь и̇́злѣ́зо̑ ѿ ст҃ыи гра́дь досе́га и̇́ма, кз҃, го́динь 17.171б; защѡ̑ а̑да̑ като̑ и̇злѣ́зе и̇з' ра́й, и̇ не мо́жѐ ве́кю да ꙋ̇лѣ́зе ꙋ̇ нѝего, нѝ а̑дамь, нѝ ѿ а̑да́ма что̑ сѐ свѣ́ть народѝ 38.284б. // *Изляза от водно пространство, изплувам.* и̇ въ полꙋ́нощь о̑твори въсто́чните вра́та на пола́тыте. и̇ повелѣ̀ та́ го тꙋри́ха ꙋ̇ мо́рето. да ви́ды а̑ко и̇злѣ́зе и̇ ѿ мо́рето, да вѣ́рꙋва съси́ч'ко (!) срѣ̑е въ х҃а 37.279б; а̑мѝ като и̇злѣ́зе ѿ рѣка́та. сѣде на е̇ди́нь ка́микь 5.32б. **2.** *Изляза, напусна мястото, където се намирам, за да тръгна на път.* и̇ повелѣ̑ заха́рїа, и̇ и̇злѣ́зоха проповѣ́дници по си́ч'кꙋ стра́нꙋ і̇ꙋде́искꙋю 13.124; и̇ наꙋ́трѣ помл҃и се і̇ѡаннь на вои́нете, да го̑ поча́кать та́мо за е҃ ча́сове. и́ да посѣдѧ́ть. а̑ тїе не щѣ́ха, и̇ не послꙋ́шаха го а̑мѝ и̇злѣ́зоха и̇ плава́хꙋ до, л҃, пъприщь 12.120. **3.** *Изляза, изправя се пред нещо, застана.* о̑ти си́ч'ки щѐ да и̇злѣ́зѐ прѣ̑ стра́шно сꙋдеще, и̇ болѣ́ре и̇ сыромáсы 18.207. // *Изляза отнякъде, за да посрещна някого.* а̑ като̑ ги видѣ̀ а̑враа́мь и̇злѣ́зе насре́ща т҃ѣ на пѣ́тѧть 31.221; и̇ ца́рь като̀ раз'бра̀ чѐ и̇́де плакї́да, и̇злѣ́зе сам'сѝ насре́ща 5.35б. **4.** *Изляза, появя се, разпространя се от нещо* (*за огън, дим*). и̇ а̑гг҃ль тога́зи сѝ ꙋ̇гꙋ́ди па́тericꙋ при месо́то. и̇ и̇злѣ́зе ѡг'нь и̇з' ѿн'зи ка́мыкь. и̇ съже́же о̑нова̀ а̑стїе 11.88; и̇ то́ѧ ча̑ и̇злѣ́зе и̇з' море́то пла́мень вели́кь твры́дѣ и̇ вди́гнь се ѿ море́то нагóрѣ высо́ко 15.152; и̇ тога́зи и̇злѣ́зе пла́мень ѿ о̑л'та́ра, и̇ и̇з'горѝ црквата и̇ полатыте 12.116б. // *Изляза, появя се, започна да духам* (*за вятър*). а̑зь данїи́ль, прр҃кь видѣ́хь ка́же на сь́нь. дѐ и̇злѣ́зоха д҃ вѣ́трове нб҃ны, та̑ и̇́мь бѣ́ше и̇́мето. сѣве́рь, ю̑гь. е̇вро̀нь. и̇ зефирь. та̑ повѣ́аха по море́то голѣ́мое 18.181б. // *Изляза, появя се на повърхността, избия* (*за образувания по кожата*). а̑ дїа́воль завидѣ̀ ст҃мꙋ, и̇ и̇злѣ́зе мꙋ при́ш'ка лю́та на е̇дна̀ нѡга̑, и̇ съгни мꙋ ра̀ната на нѡгата 2.14. **5.** *Изляза, отделя се от множество, напусна състава на нещо.* а̑зь че́до със' бж҃їе повелѣ́нїе те́бе ѿпꙋ́ща̑. а̑мѝ ты̀ е̇днакь не трѣ́бꙋваше да и̇злѣ́зешь ѿ дрꙋжи́нѣта сѝ 14.126. **6.** *Изляза, появя се на бял свят, родя се.* не по̑о̑ба́е'

прѣвѣнь тѝ да принесешь да́рь ґ҃ꙋ бꙋ҃, защо̑то сѝ без'пло́д'нь и҆ нѣ̀ е҆ и҆злѣ́зло ѿ те́бѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли 13.121; ѿ те́ж'ко ме́не. комꙋ́ се с'мь ꙋ҆по̑о́би́ла а҆́зь. и҆ ко́й ме́не роди̑. и҆ и҆злѣ́зо̑ и҆ а҆́зь на свѣ́ть. и҆ кле́та бы҆ та сѐ роди̑ 13.122. // *Образно. Израстна, развия се.* и҆ ре́че щѐ да и҆злѣ́зе па́терица ѿ ко́рень і҆ѐсеѡ̑вь и҆́ ѿ ни́ѥ щѐ цвѣ́ть да порастѐ 33.236. **7.** *Изляза, бъда издаден* (*за закон, заповед*). такво́зи повелѣ́ніе и҆злѣ́зе цр҃ско, и҆ и҆спꙋ́стени бы́ше хр҃тїане и҆з' тьмни́цыте 15.139б; законь мѡ̑ѵсеѡ̑вь не и҆злѣ́зе ѿ і҆ерл҃и́ма ни ѿ сїѡ́на. а҆ми̑ и҆злѣ́зе ѿ пꙋ́стини ѿ го́рâ хори́в'ска 38.292. **8.** *Изляза, отида някъде с определена цел, за да извърша нещо.* таква́зи ра́бота напра́ви и҆ вели́кїать цр҃ь, де́то е на҃' сич'ките ца́рїе цр҃ь, о҆́ти ще и҆ тои̑ да и҆злѣ́зе да сѐ бо́ри сѣ̑ дїа́вола 18.177; и҆ и҆злѣ́зе си́ч'кы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щѐ да сѐ сто́ри чю́до на ца́р'ската дѣ̑щера 39.310. **9.** *Прен. Разпространя се, достигна* (*за идеи*). по си́ч'ка земли̑ щѐ да и҆злѣ́зе тѣ́хното ꙋ҆че́ніе, и҆ до ко́н'ць си́ч'ка земли̑ дꙋ́мата на а҆́пл҃е́те 38.291б. **10.** *Прен. Изляза, проявя се като някакъв, окажа се.* защо̑ злѣ̑ и҆злѣ́зе момькь и҆ непотрѣ́бнь и҆ сега̀ е ꙋ҆ планина́та воѐвода на влѣ́хвытѐ 6.47б; а҆ми̑ бл҃же́ни тїа лю́дїе дѣ̑то в този̑ врѣ́ме и҆злѣ́зать досто́ины и҆ слꙋ́гы бж҃їи ста́нать 18.192. **11.** *Прен. Изляза, произляза от нещо, породя се.* и҆ тѝ веѳлееме до́ме е҆́фраѳовь. нѣ̑ си̑ ма́л'кь ни̑ ѿ кого̀ вь вл҃ците і҆ꙋ́довы. о҆́ти и҆́з' те́бе щѐ да и҆злѣ́зе во́жѣь, дето щѐ да бы́де кне́зь въ і҆и҃ли 33.236. **излѣзе от устата ми.** *Издам нещо, разкажа нещо тайно.* а҆̀ то́и мꙋ ре́... закли́нам' те въ и҆́ме бж҃їе. да нѐ ѩ҆ви́шь ни̑ да ка́жешь нѣкомꙋ̀ това̀ что ти̑ а҆́зь сто́ри̑. ни̑ да и҆злѣ́зе това̀ ѿ тво́йте ꙋ҆ста̀ догдѐ съмь а҆́зь жи́вь 15.135б.

сег.: 1ед. и҆злѣ́за 9.74б, 17.168, *2ед.* и҆злѣ́зешь 6.44, 14.126, 17.173, 18.189б, и҆́злѣзешь 17.173б, *3ед.* и҆злѣ́зе 4.24б, 6.46², 9.73², 15.135б, 18.186, 32.228, 33.244б, 37.276б–277, 37.277, 37.279б, и҆з'лѣ́зе 15.134, *1мн.* и҆злѣ́зѣ̑ 39.317б², *2мн.* и҆злѣ́зете 6.46, *3мн.* и҆злѣ́зꙋть 9.72б, и҆злѣ́зать 18.177, 18.192, 39.317б⁴; *аор.: 1ед.* и҆́злѣзохь 2.15, и҆злѣ́зо̑ 3.20, 3.20б, 9.75, 12.117б, 13.122, 17.171, и҆злѣ́зохь 9.75, 17.170б, и҆́злѣзо̑ 15.152б, 17.171б, и҆́злѣзо̑ 17.171, *3ед.* и҆злѣ́зе 2.10, 2.10б, 2.14², 4.24б, 5.32, 5.32б, 6.45, 6.47б, 6.48², 7.53б, 8.60, 9.63б, 9.71б, 9.73, 11.88, 11.98, 12.111б, 12.116б, 13.123, 13.124, 13.124б², 14.127, 14.129², 14.130, 15.139б, 15.152², 17.164б², 17.174, 18.186б, 31.221, 32.225, 32.229б, 32.230, 33.236б, 36.270б, 36.271, 37.275б, 37.277, 38.284б, 38.291б, 38.292², 39.310, 40.320б², 40.321б², 40.323б, и҆з'лѣ́зе 2.11б, 3.19б², 3.20, и҆злѣ́зе 3.19б, и҆злѣ́зе 5.35б, и҆злѣ́зе 5.38б, 9.64б, 9.65б, и҆́злѣзе 7.54б, 8.56б, 13.112б, 17.166б, и҆́злѣзе 15.141, и҆злѣ́зее (!) 15.141, и҆з'лѣ́зе 33.242б, и҆злзѣ̑ 37.280б, и҆злезе 40.321б, *3мн.* и҆злѣ́зоха 6.42б, 8.58, 11.84б, 11.90б, 11.96б, 11.99, 12.120, 13.124, 18.181б², 32.230³, 39.314б, 39.316, 39.317б, и҆злѣ́зоше 15.136б, 15.149б, 33.237б, и҆злѣ́зоха 34.251б; *форми от перф. тип: 1ед.* сѣ̑ и҆злѣ́зла 32.230б, *3ед.* е҆ и҆злѣ́зло 13.121, е и҆злѣ́зла 33.236, *3мн.* и҆́злѣзле 11.101; *бъд.: 1ед.* щь да и҆злѣ́за 17.170б, *3ед.* щѐ да и҆злѣ́зе 14.128б, 18.179б, ще да и҆злѣ́зе 18.177, ще да и҆злѣ́зе 18.185, 38.292, щѐ да и҆́злѣзе 18.186, щѐ да и҆злѣ́зе 33.236, щѐ да и҆злѣ́зе 38.291б, *1мн.* щѣ̑ да и҆злѣ́зѣ̑ 18.207, *3мн.* щѣ́ть да и҆злѣ́зать 18.189б, щьть да и҆злѣ́зꙋть 35.264б; *бъд. в мин.: 3мн.* ще́ха да и҆злѣ́зꙋть 5.32; *пов.: 2ед.* и҆злѣ́зѝ 13.124, *2мн.* и҆злѣ́сте 18.191б, 35.263б, *описат. 2ед.* да и҆злѣ́зешь 17.164.

излѣзее (!) *вж.* **излѣза**

излѣзовам *вж.* **излѣзувам**

излѣзувам *несв.* (7) **1.** *Излизам; отивам вън от определено място, което е затворено в пространството.* нѣ̑ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣ́де мои́те вра̀та. защо̑ кога̀ оу҆лѣ́зꙋвамь и҆ и҆злѣ́зꙋвамь да́ го погледꙋ́вамь 40.322; и҆ и҆дѣ́ше и҆ срѣ́щ'на ба́ща си и҆злѣ́зоваше ѿ царе́вите са́рае на о҆бѣ́дь 40.321б. **2.** *Излизам отнякъде с цел да се срещна с някого.* и҆ като̑ прѣми́на сы́норь фре́н'скыи. и҆ влѣ́зе на т'ъзи странѣ̑ бльгар'скаа. си́ч'кы из' о҆́колꙋ (!)

inslav

гра́дове и̇ селâ и̇злѣзꙋ́ваха насре́ща, съсвѣ́щи (!) 8.59б. **3.** *Излизам; отивам някъде, за да извърша нещо.* на товà мѣ́сто детô бѣ́ше че́р'ковата. въ е̇дни̇ дни̇ пра́зн҃ичны̇, и̇злѣзꙋ́ваха дѣ́ца да и̇гра́ють тâ 39.317; и̇ царь с҃ѣ́ше на высо́ко мѣ́сто и̇ гле́даше как'вы́ лю́дїе и̇злѣ́зꙋвать да се бо́рѧть 9.65б.

сег.: 1ед. и̇злѣ́зꙋвамь 40.322, *3мн.* и̇злѣ́зꙋвать 9.65б, 34.248б; *имперф.: 1ед.* и̇злѣ́зꙋвѧ̑ 17.171, *3ед.* и̇злѣ́зоваше 40.321б, *3мн.* и̇злѣ́зꙋваха 8.59б, и̇злѣзꙋ́ваха 39.317.

измаил *ЛИ* (6) *Измаил.* и̇злѣ́зоха и̇ двѣ̀тѣ дѣца̀ да и̇гра́ють вь́нь. и̇ и̇з'маи́ль катô бѣ́ше по́голѣмь и̇ бїа̀ше і̇саа́ка 11.84б; и̇ поѣ̑ си а҃га́ра сы́на си и̇змаи́ла, и̇ побѣ́же 11.84б.

и̇з'маи́ль 11.84б, и̇з'маиль 11.85, и̇змаи́ль 11.85, и̇з'маи́ла 11.84б, и̇змаи́ла 11.84б².

измама *ж.* (3) *Измама, излъгване на някого с користна цел, заблуда.* ѡ̀ голѣ́ма бѣда̀ на на҃ сега̀. ѡ҃ зла̀ ра́бота на на҃ сега̀. ѡ҃ каква̀ и̇зма́ма на҃ и̇зма́ми, и̇ как'во́ ны зло̀ да́де. ѡ҃ голѣ҃ грѣ̑ що ны̇ напра́ви сега̀ то́изи проклѐти а̇н'тихрі́сть 18.192б; о скон'чанїе мира и̇ о̀ и̇змама ан'хрі́стова (!) на чл҃ци̇те 18.189*. **на измама.** *Измамнически, с измама, с лъжа, с хитрост.* и̇ щото́ ще да стрꙋ́ва пр҃ѣ т҃ѣ, сѐ на и̇зма́ма стрꙋ́ва да го̀ вѣ́рꙋвать 18.187.

ед.: и̇зма́ма 18.187, 18.192б, и̇змама 18.189*.

измамя *св.* (7) *Измамя, излъжа някого с користна цел, подмамя.* ѡ҃ лю́дїе солꙋ́н'сцїи, течѣ́те ско́ро навѣ́н'ка гра́дь, чê доидо́ха влъхвы да ны̇ поплѣнють. товà ре҃, давно́ гы и̇зма́ми да излѣ́зꙋть и̇з' цр҃квата, да нê ꙋ̑зы́мать сребро́то 9.72б; а̇ з'ьмїата́ е сам'сѝ дїа́воль дѣ́то и̇зма́мы є҃вва в' ра́и катô о̇бразь чл҃чьскы̇ и̇ змїи́нь 18.184б. // *Изхитря, послужа си с хитрост за нещо.* тâ когà напра́ви нѣ́коа ра́бота дїа́вол'скаа. на҃ нѣ́кого чл҃ка и̇зма́мы за нѣ́коа ра́бота та мꙋ̑ на҃ зе́ме 18.180б.

сег.: 3ед. и̇зма́ми 9.72б, и̇зма́мы 18.180б, 18.184б, *3мн.* и̇з'ма́мѣть 18.191б; *аор.: 3ед.* и̇зма́ми 18.192б, и̇з'мами 18.193б, и̇зма́мы 18.184б.

измамя се *св.* (4) *Измамя се, попадна в заблуждение, излъжа се.* ѡ̀ злѣ̀ на́мь как' сѐ и̇зма́мих'мê. ѡ̀ злѣ̀ на́мь как ни́ се присмѣ̀ то́изи проклѐтникь 18.192б. // *Съблазня се, поддам се на съблазън, изкуша се.* чю́вай се тврѣ́дѣ ѡ̀ чю́жда женâ... гле́дай да сѐ не и̇з'ма́мишь, и̇ да тѐ за́несе оу̑мь твои̇ къ́к' нѥа. чю́вай се, да сѐ не ѡ҃пле́снешь съсъ оу̑мьть, во́вь хꙋ́бость и̇ въ добро̀ образїе 1.6б.

сег.: 2ед. сѐ и̇з'ма́мишь 1.6б; *аор.: 1мн.* сѐ и̇зма́мих'мê 18.192б, се и̇зма́мих'мê 18.200б; *форма от перф. тип: 2мн.* са сте и̇з'ма́миле 18.201.

изменя се *св.* (1) *Изменя се, стана различен, претърпя промяна.* та̀зи рꙋ́кâ что сѣ̀ е простре́ла на моа́та гла́вâ косми́те ми, дѐто гы си̇ о҃ст҃и́ль г҃и. да́ мꙋ̑ и̇съх'не рꙋ́кâта, и̇ съста́вите да мꙋ̑ се и̇з'ме́нѧ҃ 36.272б.

пов.: описат. 3мн. да се и̇з'ме́нѧ҃ 36.272б.

измирам *несв.* (3) *Само мн. Измираме, умираме всички, загиваме.* заради̇ това́ ти се мо́лѝ чê раз'бра́х'мê о҃ти мо́жешь ты̇ на҃ съсь тво́а сила да на́мь да сѐ нахра́нѝ, и̇ да́и на́мь да сѐ напои̇мь водâ. о҃ти и̇зми́рамê ѡ̀ гла́дь и̇ ѡ̀ жьдꙋ́ванїе 18.190б.

сег.: 1мн. и̇зми́рамê 18.190б, и̇з'ми́раме 18.1922.

измирно *ср.* (3) *Смирна, вид благовонно масло.* и̇ дадоше пр҃тѣи бл҃ци. зла́то, и̇ ѳ҃ї̈мїа́нь и̇ и̇змї̈р'но 33.237б; и̇ прова́ждаха ст҃ую пе́т'кꙋ, със' кади́л'ници и̇ ѳамїа́нѡмь и̇ из'мї̈р'но. и̇ със' дрꙋ́гы хꙋ́бавы миризли́вы а̇рома́ти 8.59б.

ед.: и̇з'мї̈р'но 8.58б, из'мї̈р'но 8.59б, и̇змї̈р'но 33.237б.

измислен *прич.* (1) *Като прил. Измислен, който е плод на нечия мисъл.* и̇ не бы̇ токô товà зло̀ что̑ сто́ри а̇да́мь. а̇ми̇ ѡ̀ а̇да́ма что сê напло́дише чл҃ци. начѐхꙋ по̑ голѣ́мо зло̀ да чи́нѧть. блꙋ́дь. и̇

inslav

прѣлюбо̑дѣ́ство, (!) и̑ да слꙋ́жеть на и̑доле, и̑ ꙋ̑бїи̑ство. и̑ за́висть, и̑ наси́ла ѿне́манїе. и̑ дрꙋ́гы кои́то сѣ̀ злы̀ и̑ дїа́вол'скы и̑з'мы́слѥни ра́боты 33.246.

мин. страд. мн.: и̑з'мы́слѥни 33.246.

измисля *св.* (3) *Измисля, чрез обмисляне стигна до определено решение за нещо, наумя.* а̑ сам'си ѿи̑де въ пола́тꙋ свою̑ да и̑зми́сли что̑ да мꙋ̑ сто́ри 39.305б; а̑ми лꙋка́выи дїаволь что̑ и̑з'мысли да стори да ѿсѣче о̑н'зи пꙋ́ть да не ходи ни̑кои на празни̑кь ст҃мꙋ 15.151б.

сег.: 3ед. и̑зми́сли 39.305б; *аор.: 3ед.* и̑з'мысли 15.151б, и̑з'мислы 39.297.

измия се *св.* (2) *Измия се, изчистя се с миене, умия се.* и̑ ѿ ко́рень нѥ́говь щѣ̑ да и̑сте́че кладе́н'ць. и̑ ѿ нѥ́го да сѐ и̑змы́ють гра̀д'скыте мꙋ́жїе, что сѣ̀ ѕвѣ́ро ꙋ̑мни̑ 37.274; и̑ роди̑ а̑нна че́до же́н'ско. и̑ и̑з'ми̑ се а̑нна. и̑ да́де бо́ска о̑троко́вици 13.122б.

аор.: 3ед. и̑з'ми̑ се 13.122б; *бъд.: 3мн.* щѣ̑ да сѐ и̑змы́ють 37.274.

измлювам (!) *вж.* **измолювам**

измолювам *несв.* (1) *Измолвам, прося нещо покорно и настоятелно, умолявам.* и̑ въ то́изи ча̑ по́чне да гово́ри къ'к сърмѣ́ти и̑ да дꙋ́ма. ѿ сърмѣ̀ти моа̀ мл҃ча̑ ти се... дарꙋ́и ми нѣ́кое врѣ́ме мал'ко да поживѣ̀... и̑ що̀ и̑ма̑ що̑ го́дѣ моѐ нѣ́що бл҃а́го, си́ч'ко да разда́мь за д҃шьта си̑. ѐто ще́шь сѐ та́квизи пра́зни рѣ́чи да дꙋ́машь ѿ чл҃че и̑ по́вече да и̑змлювашь (!). кога́ ти до́йде сърмѣ́тни̑ ча̑ 31.219.

бъд.: 2ед. ще́шь да и̑змлювашь (!) 31.219.

измоля *св.* (1) *Измоля, издействам спасение за някого с молба.* а̑ми̑ кол'ко мо́жешь а̑ ти̑ помогни̑ на́мь се́га̀ та ны̑ и̑змоли̑ ѿ того́ва стра́шного кадїа̑ защо́ се си́ч'ки на тебѣ̀ надѣ́ех'ме̑ да ны̑ помо́гнешь на този врѣме̑ помогни̑ на́мь мѡ́ѵси̑ помогни̑ на́мь 18.200б.

пов.: 2ед. и̑змоли̑ 18.200б.

измоля се *св.* (1) *Измоля се, с молба издействам спасение за себе си.* и̑ е̑дни̑ и̑ма̑ ма́л'ко гр҃ѣ̑ та сѐ и̑змо́лѧть. сѣ̀кыи ко́и ка́кь е̑ ꙋ̑ра́ботиль, тѣ́й си и̑ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199.

сег.: 3мн. сѐ и̑змо́лѧть 18.199.

измра *св.* (15) *Само мн. Измрем, умрем всички до един, загинем.* и̑ въз'врѣ̀, земл҃а̑та, и̑ трѣ́си се мнѡ́го. и̑ па́доха ѿ т҃ѣ̑, с҃, лю́дїе, и̑ и̑з'мрѣ́ха 6.42б; морето се вьсмрьдѣ̀ и̑ си́ч'ките ри́бы и̑з'мрѣ́ха 18.189; и̑ е̑дны̀ хр҃тїа́не о̑чи́вѣстно и̑сповѣ̑дꙋ́ваахꙋ х҃а, ка́кь е̑ и̑стинныи бѣ̑. и̑ прѣте́глѧха голѣ́ма мꙋ́ка, и̑ и̑з'мрѣ̀ха 15.139. // *Със събир. същ.* си́ч'ки нѥ́говь добы́т'къ, и̑ и̑з'мрѣ̀ 5.31б.

аор.: 3ед. и̑з'мрѣ̀ 5.31б, *3мн.* и̑з'мрѣ́ха 5.27б, 6.42б, 18.189, 32.231б, и̑з'мрѣ̀ха 5.31б, и̑з'мрѣ̀ха 5.35, 35.256б, и̑з'мрѣ̀ха 15.139, и̑змрѣ́ха 20.208б; *форми от перф. тип*: *3мн.* сѣ̀ и̑з'мрѣ́ле 11.91б, са̀ и̑з'мрѣ́ле 18.189б[2], са и̑змрѣ́ле 39.319; *бъд.*: *3мн.* щѣ̑ да и̑з'мрьть 18.189б.

измръзна *св.* (1) *Образно. Измръзна, загина от студ.* г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се мі҃а декем'врїа дѐто и̑ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме. защо щѣше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма грѣхо́внаѩ и̑ да просвѣ́ти про́лѣть със' б҃го_разꙋ́мїе, и̑ да погꙋ́би лю́тото врѣме дїа́волꙋ лѣ́стенето... пойсти́нꙋ зла̀ зи́ма бѣ́ше. и̑ дрꙋ́го не бѣ́ше позло̑ ѿ това̀ дѐто бѣ́хꙋ и̑з'мрьз'ньле чл҃ците ѿ бѣсо̀в'скьта на́пасть 33.240б.

плусквамперф.: *3мн.* бѣ́хꙋ и̑з'мрьз'ньле 33.240б.

измѣня *св.* (2) *Изменя, направя промяна в нещо, направя нещо да стане различно.* и̑ мѡ́ѵси̑ посл҃ѣ̑ и̑ то́и дꙋ́маше със' б҃а ли́цѣ̑ със' ли́це. дѐто и̑ напи́санныте ка́менные пло́чи прїѐ ѿ нѥ́го. и̑ т҃ѣ̑ строши̑, като̑ се раз'срьди, защо̑ бѣ́хꙋ и̑з'мѣни́ле зако́нь 15.131б; и̑ а̑пл҃ь и̑мь ре́че. что̑ е бѣ̑ сто́риль чл҃кꙋ̀ съста́вите. тои́ гы е и̑ и̑змѣ́ниль. а̑ми̑

inslav

а҃ко пойдете ка́м'ко б҃а, тога́зи мо́же прїѐ исцелѥ́нїе 36.272б.

плусквамперф.: 3мн. бѣхꙋ и҆з'мѣни́ле 15.131б; *форма от перф. тип: 3ед.* е и҆змѣ́ниль 36.272б.

измѣря *св.* (1) *Измеря, с мерене определя дълбочината на нещо.* и҆ рѣ҃ ми҆ а҃ггль. слꙋшаи па́влѥ како́ ти напрѣ҃ каза́ тази҆ дльбина̀ нема край. и҆ не може са и҆з'мѣри 32.231б.

страд.: сег. 3ед. са и҆з'мѣри 32.231б.

изнайда *св.* (4) **1.** *Изнамеря, открия нещо, изнайда.* и҆ пр҃рькь е҆ремїа за дн҃ешныи дн҃ь проповѣда и҆ дꙋма́ше тои́зи б҃ь нашь и҆ не въмѣстюва се дрꙋ́гы при нѥ́го. защо̀ е и҆з'нашьль си́ч'кыи пь́ть что̀ трѣ́бꙋва и҆ да́де го і҆а́ковꙋ о҆тро́кꙋ своѐмꙋ, и҆ і҆лю̀ дѣ̀то е залю́бень ѿ нѥ́го 33.235б. **2.** *Намисля, реша да направя нещо, наумя.* а҆ми̇ па̀кь и҆ дїа́воль същи вра̀гь, и҆ зави́стникь на солꙋня́нѥ, защо̀ и҆ма̑ любо́вь ст҃мꙋ димитрїю. что̀ и҆зна̀идѐ да и҆мь сто́ри па́кость, да гы̑ прѣдадѐ 9.72.

сег.: 3ед. из'на́йде 15.131; *аор.: 3ед.* и҆зна̀идѐ 9.72, и҆з'найдѐ 15.138б; *форма от перф. тип: 3ед.* е и҆з'нашьль 33.235б.

изневарки *нареч.* (1) *Изведнъж, бързо, с един замах.* и҆ въ ѿн'зи ча̑ кога̑ си в'ди́гнь рꙋка́та да и҆мь ѿсѣчѐ главы̑те ѐдномꙋ по ѐдномꙋ. и҆ прив'та́са ст҃ыи оу҆море́нь и҆ попоти́л' се и҆ спꙋ́сти се на́прасно. и҆ и҆́зневар'кы и҆стрь́гнь са́бїата и҆з' рꙋка́та вои́нотомꙋ 15.144.

и҆́зневар'кы 15.144.

изнеса *св.* (2) **1.** *Изнеса, премести нещо отвътре навън.* и҆ то́и катѡ̀ чю̀ такви́зи дꙋ́ми. и҆зне́се си́ч'кы стлѣ́пове и҆з' кора́бь 9.69. **2.** *Прен. Съобщя нещо публично.* и҆ ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́нр̑ьскы̑ мнѡ̑го хꙋ́лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защо̀ го̀дѣше да намѣ́сти и҆си́дора на патрїар'шьство 12.112.

аор.: 3ед. и҆зне́се 9.69, 12.112.

изнесовам *вж.* **изнесувам**

изнесувам *несв.* (3) *Изнасям мъртвец навън, като част от погребалния ритуал.* и҆ тога́зи нѣ́кого мрьтѣ́в'ца̀ и҆знесꙋ́ваха да́ го погребꙋ́ть 36.273; и҆ жена̑ го некоа срѣ́щнѣ̑. и҆знесо́ваше ѻ҆тро́че мрьтво да го̀ погрѣ́бе 36.268; и҆ бѣ́ше тога́зи дню̀, ѳ҃, ча̑ и҆ слꙋ́чи се чѐ и҆зне́соваха ѐдного̀ мрьтьв'ца̀ да́ го погребꙋ́ть 4.25.

имперф.: 3ед. и҆знесо́ваше 36.268, *3мн.* и҆зне́соваха 4.25, и҆зне́сꙋваха 36.273.

изникна *св.* (1) *Изникна, появя се на повърхността, покажа се.* и҆ щото̀ се ви́дѣше о҆номꙋ́зи влькꙋ, і҃. рѡ́гѡве на главѣ̑ть мꙋ, и҆ ѐди́нь ма́лакь и҆зникна ме́жꙋ ті҃ѣ 18.183.

аор.: 3ед. и҆зникна 18.183.

изнова *нареч.* (1) *Отново, още веднъж, пак.* а҆ми̇ да послꙋ́шате блвѐнїи хр҃тїане, ѿ ко́е сло́во да запо́чна да вы̑ казꙋва̑. и҆ли̇ кого̀ да намерѧ дрꙋ́гыго пр҃рка и҆́з'нова да дꙋма тѣ́изи дꙋ́мы дрꙋ́гыи не мо́га намѣ́ри 18.177б.

и҆́з'нова 18.177б.

износям *несв.* (1) *Прен. Изнасям, съобщавам нещо пред някого.* защо̀ чл҃кь двѣ̀ дꙋ́мы и҆́ма. ѐдна́ е дꙋ́ма вън'каш'на что̀ дꙋ́маме със' оу҆стата, и҆ чю́е ю̀ сѣ́кы. и҆ та́зи дꙋ́ма сѐ зовѐ прои҆зно́сна, защо́ ю̀ и҆знос̑и. вь́н'ка 33.233б.

сег.: 1мн. и҆знос̑и 33.233б.

изоблича *св.* (1) *Изоблича, разкрия нечий грях пред другите, разоблича.* а҆ми̇ да ска́жѐ за і҆ѡ́сифа, катѡ̀ се годы̑ за дв҃ца мр҃рїа (!) катѡ̀ бѣ́ше б҃ь повелѣ́ль. и҆ проми́нъха се мал'ко нѣчто̀ дни̇. гледа ю̀ і҆ѡси́фь ка́кь ѐ дѣти́на и҆ непразна, а҆ то̀и катѡ̀ сы̑ бѣ́шѐ праве́днь не щѣше да ю̀ и҆з'ѡбличи̇ а҆ми̇ помы́слы таи́но да ю̀ напꙋ́сти 33.236б.

сег.: 3ед. и҆з'ѡбличи̇ 33.236б.

изоѕади (!) *вж.* **изотзади**

изоколу *нареч.* (16) **1.** *Изоколо, из околните места, наоколо.* и҆ ѿтогази се хр҃тїа́не събы́рать ѿ си́ч'ките села̑

inslav

что̑ сѣ̑ и҆з'ь ѻ҆колꙋ, и҆ чинѧть пра́зн҃ик' на сѣ́каа годи́на, и҆ до дн҃е́ска 11.95б; и҆ си́ч'ки и҆з'ѻ҆колꙋ ца́рїе и҆ во҆ево́ды боѧ́хꙋ се ѿ нѥ́го 5.28; и҆ помы́сли да и҆́де на бж҃їи гро̑бь. и҆ да седѝ тамо и҆з'ѻ҆колꙋ по пꙋ́стынѧта 14.126. **2.** *Наоколо, около мястото на действие.* и҆ като̑ пои́дѐ ца́рь при а҆пл҃і́а, и҆ видѣ́ го че̑ гле́да на нб҃о и҆ тѣло́то мꙋ поси́пано със' рого́зїе и҆ хра́стїе ѿго́ре на̑ ма̑ѳе̑а натꙋ́рено. на, ї. лак'те. и҆ повелѣ̀ да присы́пꙋть жера́дьта и҆з'ѻ҆колꙋ, да сѐ запа́ли хра́стїето 37.278б; въ митили́н'скꙋ̀ о҆стро̑. си҆ ра̑ѣ̑ детѡ̑ ѻ҆б'ти́че вода̑ из'ѻ҆ко́лꙋ та́ и҆ма хра̑ вели́ко мн҃и́ꙋ (!) гео̑гїю 39.316.

и҆з'ѻ҆колꙋ 5.28, из'ѻ҆колꙋ 8.59б, 11.98, и҆з'ь ѻ҆колꙋ 11.95б, и҆зьѻ҆колꙋ 11.102б, и҆з'ѻ҆колꙋ 14.126, 37.278², 37.278б², изѻ҆колꙋ 36.269б, и҆з'ѻ҆ко́лꙋ 36.269б, 36.271б, и҆з'ѻ҆колꙋ 37.278, и҆з'ѻ҆колꙋ 39.313, из'ѻ҆ко́лꙋ 39.316.

изострен *прич.* (2) *Като прил. Изострен, който има острие, заострен.* и҆ повелѣ̀ да до́несꙋть ботꙋ̀ше желѣ̀зни, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвозді́е самѡ̀ творны̀ и҆зьѻ҆стре́ни, и҆ распалени, да свѣ́теть като̑ ѻ҆г'нь и҆ да ѻ҆бꙋѧ́ть ст҃го в т҃ѣ̑ 39.301б.

мин. страд. мн.: и҆зьѻ҆стренѝ 39.299б, и҆зьѻ҆стре́ни 39.301б.

изотзади *нареч.* (1) *Изотзад, от задната страна.* и҆ ре̑ ме́ꙋ ст҃ыи дими́трїе. ста́нѝ въсѣднѝ на ко́ня моѥ́го и҆з'ѡ҆за́ди (!) 9.67б.

и҆з'ѡ҆за́ди (!) 9.67б.

изплъзя *св.* (5) *Изпълзя, изляза отнякъде с пълзене.* и҆ вь е҆ди́нь дн҃ь и҆спльзѣ̀ ѻ҆н'зи смо́кь ѿ мѣ́стото си̑, и҆ доплъзѣ̀ по̑ стлѣ̀пѣ́ть ст҃мꙋ̀ сѵмесѡ́нꙋ, и҆ лежа̀ при вра́та́та 2.14б; и҆ като̑ и҆спльзѣ̀ ѻ҆на́зи змїа̀ ѿ ꙋ҆ста́та мꙋ, събꙋ́ди се ѻ҆н'зи чл҃ѣ̀ 10.77б.

сег.: 3ед. и҆з'пльзѝ 10.77б; *аор.: 3ед.* и҆спльзѣ̀ 2.13б, 2.14б, 10.77б, и҆з'плъзѣ̀ 10.77б.

изпразнювам *несв.* (1) *Изпразвам, изсипвам съдържанието на нещо докрай, изпразнювам.* и҆ догдѐ пиа́хꙋ и҆ ба̑ бл҃го дарѣ́хꙋ, и҆ ѡ҆на́зи бѣ́ч'ва не и҆з'пра́знюваше ѿ ви́но 10.79.

аор.: 3мн. и҆з'пра́знюваше 10.79.

изпръвѣн *нареч.* (3) *Първо; в началото; отначало, изпървен.* и҆ ꙋ҆пла́ши се и҆з'прьвѣнь сѣ́каше нѣ́що го дїа́воль събла́зны, и҆ растрепе́ра се. и҆ знамена се на кр҃ть. си҆ ре̑. прѣкрь́сти се. и҆ помо́ли се бг҃ꙋ. и҆ о҆бестраши́ се и҆ погле́дна на пладнѐ 17.166. // *Преди, по-рано.* ѡ҆на́зи ѕвѣзда̑ не бѣ́ше ѿ прь́вѣнь (!) като̑ и҆ дрꙋ́гыте. защо̑ а҆́ко бы̑ была̀ като̑ и҆ ѻ҆нїа́ ѕвѣзды̑. а҆то̑ бы̑ се ꙗ҆ви́ла и҆спрь́вѣнь и҆ по́напрѣ̑, и҆лѝ на дрꙋ́го врѣ́ме 33.245.

и҆з'прьвѣнь 17.166, и҆з'прь́вѣнь 33.240, и҆спрь́вѣнь 33.245.

изпъдя *св.* (32) *Изпъдя, накарам някого насила да напусне определено място, изгоня, прогоня.* тогі́ва нѣ́кой щото́ и҆мь бѣ́ха попоо́ве. и дрꙋ́гїе ѻ҆́ще ѿ нарсѡ́да дрь́пнаха ст҃го ѿ че́р'ковата бі҃и́щець и҆ ти́каха го. и҆ и҆спь́диха го вѣ́нь 39.307б; и҆ тога́зи повелѣ̀ цр҃ца, ко́и не вѣ́рова въ г҃а і҃са х҃а, и҆ не кр҃ти се тои̑ да́ се и҆спь́ди ѿ і҃ерл҃и́мь 4.26б; зара́ди женѣ̀ а҆да́мь и҆з' раи и҆спьдень бы̑ 21.210б.

сег.: 3ед. и҆спь́ди 12.117б, и҆спь́ди 36.272, *3мн.* и҆спь́деть 12.115, 12.116, и҆спь́дѧть 12.120б; *аор.: 3ед.* и҆спь́ди 6.43б, 12.116б, 33.246, и҆спь́ди 21.210б, 37.276б, и҆спьдѝ 38.289, *2мн.* и҆спь́дих'те 12.116б, *3мн.* и҆спъдиха 11.102, и҆спь́диха 12.116, 12.118, и҆спь́диха 12.119б, и҆спь́дише 15.141б, и҆спь́дише 15.143б, и҆спь́диха 39.307б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆спьдиѣ̑ 37.275б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ и҆спь́диль 2.12; *пов.: 2ед.* и҆спьдѝ 2.11, *описат. 3ед.* (нѣ́ка) и҆спь́ди 12.117б; *страд.: сег. 3ед.* се и҆спь́ди 4.26б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆спь́день 11.90, 12.119б, и҆спъдень 12.117, и҆спьдень 19.207б, 21.210б, и҆з'пь́день 33.246; *мн.:* и҆спь́дены 32.225б, и҆спь́дени 32.227.

израил *МИ* (4) *Израил.* и҆ пр҃ѻ҃рѣ́ки михе̑а за дн҃е́шныи дн҃ь проре́че. и҆ ты̑ веѳлееме до́ме е҆́фраѳовь. нѣ̀ си̑ ма́л'кь нѝ ѿ кого̀ вь влѣ̑ите і҆ꙋ́довы. о҆́ти и҆з' те́бе ще̑

inslav

да ѝзлѣ́зе, во́жѣ̑, дето щê да бы́де кне́зь въ і҃и҃ли 33.236; ѝ когà ѹ̑мрѣ̀ цàрь àха́вь ѝ въц҃ри се ѻхо́зїа въ і҃и҃ли 11.90.

і҃и҃ли 39.318б, і҃и҃ли 11.90, 13.121, 33.236.

израилев *прил.* (21) *Израилев, от МИ Израил.* ѝ ре́коха. ѻ̑са́нна. блв҃ень гре́ды̀ въ и҃ме гн҃ю цр҃ь і҃и҃лѥвь 34.252; ѝ просла́више бг҃а і҃и҃лѥва 13.123; ѝ замысли се за двѧ̀надѣ̑тьі҃ѣ колѣ́на і҃илѥвы 13.121. **синове израилеви.** *Потомците на Израил, еврейските племена, евреите.* ѝ цр҃ца е҆ле́на ре́че и҃мь. вы́е сн҃ѡве і҃и҃лѥвы, ѿслѣпѣ́хꙋте съ ср҃це́то си̑. ѝ ре́кохꙋтѐ ка́кь нѣ̀ є҆ х҃с с҃нь бж҃їи 4.22б; е҆ле́на цр҃ца ре̑. і҆ꙋ́до, ка́кꙋ зна́ешь като сѝ прѣми́ньле сн҃ѡве і҃и҃лѥвы чрь́мное мо́ре, ка́кь є҆ было̀ тога́зи 4.24; ѝ ре̑. да възвели́чить г҃ь бг҃ тво́е́то и҃ме по си́чꙋкыи свѣ́ть. ѝ до послѣ̑днїи д҃ни̑. ѝ да по́каже бг҃ и҃ме твоѐ, да сê и҆збáвѧть сы́нѡве і҃илѣ̑вы 13.123б.

ед.: м. і҃и҃лѥвь 4.24б, 11.107б, 34.252, і҃илѣ̑вь 13.123б, і҃и҃ле́вь 34.249б, 34.251б, і҃илѣ́вь 34.251б, і҃и҃лѥва 13.123, *ср.* і҃и҃лѥво 4.23б, і҃и҃ле́во 13.121; *мн.*: і҃и҃лѥвы 4.22б, 4.24, 13.121, і҃илѥвы 13.121, і҃и҃ле́вы 13.121, 13.123, 13.123б, 13.124б, 38.290б, і҃и҃лѥвы 13.122, і҃илѣ̑вы 13.123б.

израилтѣне *мн.* (1) *Израилтяни, потомците на Израил.* ѝ та́мо бѣ́ше ца́рь и҃мето мꙋ̀ валаа́кь сы́нь сепꙋфо́ровь. ѝ катô видѣ̀ і҃и҃лꙋ́тѣне ꙋ̑пла́ши се твр҃дѣ̀ ѝ позова̀ ста́рꙋце пола́тные, ѝ ре̑ и҃мь. ви́дите ли̑ тоѝзи нарѡ̑ мнѡ̑го е҆вре́искы. въ ма́лꙋко дн҃и щѣ̑ть да погꙋ́беть на̑ 11.86.

і҃и҃лꙋ́тѣне 11.86.

израста *св.* (6) **1.** *Израста, появя се над земята, покарам, поникна* (*за растение*). па́терица что̑ є҆ ѝзлѣ́зла ѿ ѿ (!) корень і҆есе̑овь. това́ е пр҃таа бл҃а защô є҆ тїà ѿ ко́рень і҆ѐсе̑овь. а҆ цвѣ́ть что̑ є҆ ѝзꙋра́сль ѿ па́терицата, това́ є҆ г҃ь на́шь, і҃с х҃с 33.236; чева̑ не́ сꙋмь г҃ь та̑ да и҃ма̑ това̑ си́чꙋкото щотò вые ѝщете. земл҃а̑та катô не щê да ѝзрастѐ по ни́ща ѝ небе́то катô не щѐ да пꙋ́сте дѣ́жѣ̑. чê а҆зь що щѣ̑ да сто́рꙗ 18.192. **2.** *Израста, появя се над повърхността* (*за рога, нокти*). е҆́то дê видѣ̑ чê ѝзра́сте е҆ди́нь ма́лакь ро́гь ме́ждꙋ о҆́нїа́ та̑ и҃маше пр҃ѣ̀ ни́єго трѝ рога̀ та гы̑ ѝскрь́ти ма́лꙋкїать рогь, та̑ падньха ѿ ни́єго 18.182.

сег.: 3ед. ѝзрастѐ 18.192, 32.224б; *аор.: 3ед.* ѝзра́сте 18.182, 18.183; *форма от перф. тип: 3ед.* є҆ ѝзꙋра́сль 33.236; *пов.: описат. 3ед.* да ѝзꙋрастѐ 35.258б.

израстувам *несв.* (1) *Израствам, вирея, развивам се добре* (*за растение*). а̑ ѡна́зи го́ра̑ защо сѐ зовѐ е҆лѣѡ́нь. защô мнѡ̑го ѝзра́стꙋва́ть дрѣ́вїа масли́ны на ни́єа 38.292б.

сег.: 3мн. ѝзра́стꙋва́ть 38.292б.

изрека *св.* (5) **1.** *Изрека, кажа нещо, изговоря.* това̀ то́и ѝзре́че. ѝ ѝсче́зна ѿнꙋзи дїа́воль змїѝ. ѝ ѿидѐ въ мꙋ́кꙋ вѣ́чнꙋю 10.77б; ѝ данїи́ль пр҃рькь мака́рь ѝ а҆̀ко ре̑. ты́сꙋщь ты́сꙋщами. ѝ тѣ́мы тъмами. а҆̀мѝ ѝ то́и не ѝзре́че ко́лꙋко са на че́ть 11.83. **2.** *Изрека, опиша с думи, разкажа.* ѝ въ ѡнꙋзи дн҃ь, кога́то го видѣ́ше бра́тїа́, ѝ си́чꙋки граждéне, че си̑ е дошь́ль ст҃ы̑ ни́ко́лае. ко́лꙋко ра́дость. ѝ ко́лꙋко веселꙋба̀ бы̑ ꙋ̑ гра́дь, ка́кь да ѝзꙋреку̀, ѝлѝ да ѝска́жꙋ 15.137б.

сег.: 1ед. ѝзꙋреку̀ 15.137б, ѝзрѣ́кь 39.315б; *аор.: 3ед.* ѝзре́че 10.77б, 11.83, ѝзречѐ 15.133б.

изробя се *св.* (1) *Избавя се, спася се от беда, освободя се, изробя се.* ѝ продадо́ха го вь а҆нато́лꙋскаа земл҃ѝ є҆дномꙋ̀ боля́ринꙋ тꙋ́рꙋчинꙋ... ѝ повѐлѣ ѻномꙋ̀зи е҆пк҃пꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, ѝ на гради́нꙋ гдѐ сѣ́ють зе́лїе... ѝ та́ка ѝ дн҃ь, ѝ но́щь но́сѣше ѝ пла́чѣше ѝ млт҃а̑ше се, бꙋ̑ давнô бы̑ се ѝзꙋро́биль ѿ таквóзи злò 9.67б.

усл.: 3ед. бы̑ се ѝзꙋро́биль 9.67б.

изсѣка *св.* (2) *Изсека, избия всички със сеч, съсека, посека.* ѝ ѿ ꙋ̑ста́та нѥ́говы

inslav

ѝзла́зѣше ѻ̀рьжїе и ѿ двѣ̀тѣ стра́ны ѻ̀стро. та̑ със҆ нѥ́го щѐ да ѝз҆сѣ́чѐ ѻ̀номꙋ́ва войскьта 18.195; тогива щьть да въскр҃нать ца́рїето голѣ́мы дѐто се вди́гаха на голѣ́мо та̑ з҆бы́раха войска̀ мнѡ̑го да зе́мать чю́жда земл҃а̑, та сѐ ѝз҆сѣ́че то́л҆кози чл҃кь, та̑ щь́ть да да́вать рѣ́чь бг҃ꙋ за тѣ̀ 18.196б.

бъд.: *3ед.* щѐ да ѝз҆сѣ́чѐ 18.195; *страд.*: *аор. 3ед.* сѐ ѝз҆сѣ́че 18.196б.

изтека *св.* (15) **1.** *Изтека, излея се навън от нещо.* ѿ тѣ́лото нѥ́гово ѝз҆те́че мѵ̀рô 9.70; оу҆́зе мꙋ̀ и̇ пора́мницата, и̇ врь́хната дре́ха, и̇ натопѝ ю̀ оу҆ кръ́в҆та̀ щô бѣ́ше и̇сте́кла ѿ ст҃го́ 9.66б; ѡ҆ ме́не ѐди́нои, да бы̀ и̇ма́ла кла́ден҆ць ѿ ѻ̀чи́те си̑ та̀ бы́ха сич҆ки́те слѣ́зы и̇сте́кле 35.261. **2.** *Изтека, бликна, извря от някъде* (*за река, поток*). и̇ па̀кь покопа́ше по́длъбоко, и̇ и̇сте́че вѡда̑ добра̑, и̇ до́ста 11.103; па́терица мѡѵ̀сêова ꙋ̀да́ри ками́кь и̇ и̇з҆те́кохе, вı. и̇сто́чници. и̇̑ пи́ха ѐврêе ѻ̀жьднѣ̀ле 16.162б. **3.** *Прен. Заляза, скрия се зад хоризонта* (*за слънцето*). на врь́хь стлѣ́пꙋ сѣ́н҆ката гдѐ ѻ̀пи́ра кога̀ и̇стечѐ сл҃нце та́мо ѐ̀ ꙋ̀ земл҃а̀та съкры̑то было̀ и̇ма́нїето 11.100б; и̇ сл҃нце и̇сте́че. и̇ то́и си̑ дꙋ́шть прѣда́де 6.48б.

сег.: *3ед.* и̇стечѐ 11.100б; *аор.*: *3ед.* и̇сте́че 2.14б, 6.48б, 11.103, 37.274б, 37.280, и̇з҆те́че 9.70, и̇сте́че 9.70б, и̇стече 11.103, *3мн.* и̇з҆те́кохе 16.162б; *плусквамперф.*: *3ед.* бѣ́ше и̇сте́кла 9.66б; *бъд.*: *3ед.* щѐ да и̇стече 18.200, щѐ да и̇сте́че 37.274; *усл.*: *3мн.* бы́ха и̇сте́кле 35.261.

изумѣя *св.* (1) *Измисля*; *изнамеря с ум, с мисъл.* и̇ разꙋ́мѣ́ль на сво́й оу҆́мь, ко́л҆кото то́й и̇́мена и̇́ма а̀н҆тихрі́сть то́л҆кози и̇ чл҃кь и̇́ма добры̀ дꙋ́мы да сѐ мл҃ти бг҃ꙋ. и̇ то́и тол҆кози дꙋ́ми и̇з҆ꙋ́мѣ̀ да сѐ ѿреча́ть ѿ ба̑ щотô е сто́риль нб҃о и̇ зе́млю. та̑ и̇ма и̇́мена, хѯ҃s 18.190б.

аор.: *3ед.* и̇з҆ꙋ́мѣ̀ 18.190б.

изуплаша се *св.* (1) *Уплаша се, изпитам силен страх.* и̇ вода̑та се пли́скаше висо́ко, ко́л҆кото щѣ́ше кораб҆́ть да сê потопѝ. и̇ кора́бниците и̇з҆ꙋ́пла́шиха се тврь́дѣ. и̇ ѿ стра́хь па́доше си́ч҆ки на ѻ̀чи́те си̑ 15.152.

аор.: *3мн.* и̇з҆ꙋ́пла́шиха се 15.152.

изуча *св.* (3) *Изуча, науча нещо добре.* и̇ ѿ нѥ́а наꙋ́чиха се на хр҃тїа́н҆ска вѣ́ра. и̇ кнїга и̇з҆ꙋ́чиха, и̇ писа́нїе добрѣ̀ и̇ дх҃ъ ст҃ыи наста́ви гы 10.76; и̇ ско́ро и̇з҆ꙋ́чи, и̇ ѱал҆ты́рь. и̇ си́ч҆кы̀ за́конь монасти́р҆скы̀ 14.126.

аор.: *3ед.* и̇з҆оу҆́чи 12.109, и̇з҆ꙋ́чи 14.126, *3мн.* и̇з҆ꙋ́чиха 10.76.

изуча се *св.* (1) *Изуча се, овладея някаква способност, науча се на нещо.* и̇ и̇з҆ꙋ́чиха се на хы́тро́сть да врачю́вать 10.76.

аор.: *3мн.* и̇з҆ꙋ́чиха се 10.76.

изуя *св.* (1) *Събуя, сваля обувки, изуя.* и̇зꙋ́и сапо̀гы̀ ѿ тво́йте нѡѕѣ̀. защô мѣ́стото дѐто ты̀ на нѥ́го стои́шь, ст҃о ѐ̑ 11.87б.

пов.: *2ед.* и̇зꙋ́и 11.87б.

изфръкна *св.* (1) *Изхвръкна, напусна нещо с. летене, излетя.* и̇ ре́коха и̇́ трѝ пь́ты. дш҃е позна́и си тѣло́то своѐ, ѿгдѐто си и̇з҆фрь́кнала и̇з҆ нѥ́го 32.229б.

форма от перф. тип: *2ед.* си и̇з҆фрь́кнала 32.229б.

изфръля *св.* (3) **1.** *Изхвърля, изгоня някого насилствено извън пределите на нещо, изпъдя.* ѻ̀тѝ пи́тате ѿ бѣсоо́ве и̇лѝ не зна́ете ко́и ѐ̀ цр҃ь славѣ̀; тои́зи е детô ва̑ и̇з҆фрьлѝ ѿ нб҃ето за ва́шего зло̀ и̇ грьдо́сть 35.263б. **2.** *Изхвърля, отделя нещо вън от себе си* (*за земя*). тогива ще земл҃а̀та да и̇з҆фрь́ли сич҆кото сре́бро̑ и̇ зла́то и̇ хꙋба́во мнѡ̑гоцѣ́нно ка́менїе, и̇ щò и̇́ма дрꙋ́го в҆ земл҃а̀та си́ч҆кото щѣ́ да го̀ и̇з҆фрьлѝ по пь́тищата̑ 18.193б,194.

аор.: *3ед.* и̇з҆фрьлѝ 35.263б; *бъд.*: *3ед.* ще да и̇з҆фрь́ли 18.193б, щѐ да и̇з҆фрьлѝ 18.194.

изфрълен *прич.* (1) *Като прил. Изхвърлен, който е изгонен насилствено*

inslav

отнякъде, изпъден. ѿти и̇ снага́та мꙋ́ си́ч'ка ѿживни́чѣ. и̇ лежаше на гнои́ще и̇з'фрь́лень 35.256б.

мин. страд. ед.: м. и̇з'фрь́лень 35.256б.

изхватам *несв.* (1) *Изхващам, задържам насила всички или мнозина един по един, излавям.* и̇ и (!) повелѣ̀ цр҃ь да го но́слѧть прѣ̑ воиска́та напр҃ѣ̑. и̇ поне́соха го, и̇ тогази си́ла кр҃тꙋ̀ чт҃но́мꙋ чюдѣса̀ сто́ри поби́ха мнѡ̑го ѿ пога́ните, и̇ що̀ ѿста́ха, и̇з'хва́таха ги жи́вы 4.22.

имперф.: 3мн. и̇з'хва́таха 4.22.

изцѣдя *св.* (1) *Изцедя; изстискам плод, за да извлека сока му.* и̇ принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и̇ ѿ ло́зи тр҃и̇ гро́зди, и̇ и̇з'цѣдѣ́те го и̇ причестѣ́те се. защо̀ е і҃с҃ ть това̀ пока́заль 37.280.

пов.: 2мн. и̇з'цѣдѣ́те 37.280.

изъвътрѣ *вж.* **извътрѣ**

изявлявам *несв.* (2) *Изявявам, правя нещо да стане явно, показвам наяве.* и̇ мѡ̑ѵсѝ посл҃ѣ̀ и̇ то́и дꙋ́маше със' ба̑ ли́цѣ̑ със' ли́це. дѣ̑то и̇ напи́санныте ка́менные пло́чи прїѐ ѿ нѥ́го. и̇ т҃ѣ̑ строшѝ, като̑ се раз'срь́ди, защо̑ бѣ́хꙋ и̇з'мѣни́ле зако́нь. това̀ и̇зы̑а́влѧ́ваше със' прр҃чьство́то си̑ и̇ прѣка́зꙋва. и̇ си́ч'ко бл҃го чи́ны, и̇ дадѐ за́конь на помощь 15.131б; и̇ дꙋ́ма е, что̑ го и̇зы̑а́влѣ́ва ѹ҆́мь чл҃чскы̀, си̑ рѣ̑. что̑то нѣчто̑ помы́сли ѹ҆́мь чл҃чь́скыи, а̑ дꙋмата́ мꙋ и̇з'ꙗ́ві мы́сльть 38.284б.

сег.: 3ед. и̇зы̑а́влѣ́ва 38.284б; *имперф.: 3ед.* и̇зы̑а́влѧ́ваше 15.131б.

изявя *св.* (9) *Изявя, направя нещо да стане явно, разкрия, покажа.* г҃и і҃се х҃е сн҃е б҃а жи́ваго, послꙋ́шаи мѐ твое́го ра́ба. като ми си̑ и̇з'ꙗ́ві́ль и̇ найдохь чт҃ныи кр҃ть твои̇ 4.26; и̇ ре́че мꙋ ст҃ыи вл҃ко. що̀ и̇ска́хь да́де ми бь҃ а҆́ми̇ є҆́днакь и̇́ма̑ гри́жа за гво́здїето ст҃о̀. ка́кь и̇ нѥ́го да бы̑ видѣ́ла. а҆́ми сѐ и̇ди̇ па̀кь помл҃ѝ бꙋ. давно̀ го бь҃ и̇з'ꙗ́ві 4.26; что̑то нѣчто̑ помы́сли ѹ҆́мь чл҃чь́скыи, а̑ дꙋмата́ мꙋ и̇з'ꙗ́ві мы́сльть 38.284б.

сег.: 3ед. и̇з'ꙗ́ві 4.26, и̇з'ꙗ́ві 38.284б; *аор.: 3ед.* и̇з'ꙗ́ві 38.284б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ и̇з'ꙗ́ві́ль 4.26; *пов.: 2ед.* и̇з'ꙗ́ві 15.135; *усл.: 3ед.* бы̑ и̇зы̑а́ві́ль 17.168; *страд.: сег. 3ед.* се и̇з'ꙗ́ві 15.136, сѐ и̇зы̑а́ві 17.168, сѐ и̇зы̑а́ві 39.302б.

изявя се *св.* (5) **1.** *Изявя се, разкрия същността си, покажа се.* мнѡ̑го лѣ́тныи пр҃ꙋ. ѡ҆́нїа тр҃и̇те вла́стелїе, непотїа́нь и̇ ꙋ҆́рошь и̇ є҆рпилїѡ̑. и̇з'ꙗ́ві́ха се, как' сѣ̑ былѐ зло̑мы́сльници на цр҃тво́то ти 15.145б; ст҃ыи дими́трїе, ѡ҆ка́кь прїе вла́сть. да є̀ гр҃да́рь солꙋ́н'скы̀. тога́зи се и̇зы̑а́ві ѡ҆́чи́вѣсно ка́кь є̀ хр҃тїа́ннь (!) 9.62. // *Издам се, разкрия тайната си.* и̇ ѡ҆нїа́ лꙋка́вы чл҃ци боа́хꙋ се. да сѐ не и̇з'ꙗ́вѧть прѣ̑ цр҃а и̇ прѣ̑ є҆вла́вїа че сѣ̑ лѣ́жове 15.145б. **2.** *Явя се, появя се, покажа се.* и̇ па́кь да сѐ и̇з'ꙗ́ві на́мь да́ го ви́диме ка́кь є̀ самоли́чень бꙋ̀ и̇ ѻ҆ц҃ꙋ 38.286.

сег.: 3ед. сѐ и̇з'ꙗ́ві 38.286, *3мн.* сѐ и̇з'ꙗ́вѧть 15.145б, сѐ и̇з'ꙗ́веть 33.246б; *аор.: 3ед.* се и̇зы̑а́ві 9.62, *3мн.* и̇з'ꙗ́ві́ха се 15.145б.

изям *св.* (19) *Изям, изгълтам нещо докрай.* и̇ ѡ҆кы́сна гро́здь и̇ и̇з'ѣ́де го 12.113; и̇ на́поконь, и̇з'ѣ́до̑ є̀ди́нь хлѣ́бьць 17.171–171б; и̇ сега̀ в' то́и́зи дн҃ь додѐ ре́дь и̇ ба́щи ми и̇ то́й ме́не да̑ да́де на ламїа́та да ма̑ и̇зедѐ 39.310б.

сег.: 3ед. и̇зедѐ 39.310б, *1мн.* и̇зѣ́деме 39.317б, *3мн.* и̇зѣдꙋ́ть 6.45б, 11.107, и̇зѣдꙋ́ть 11.92б, и̇зѣдꙋ́ть 33.243; *аор.: 1ед.* и̇з'ѣ́до̑ 17.171–171б, и̇зѣдо̑ 17.171б, *3ед.* и̇з'ѣ́де 12.113, *3мн.* и̇зѣ́доха 2.13б, 5.33, 5.33б, 5.38, 11.94, 39.317б, и̇зѣ́доха 5.34, 5.38; *бъд.: 3мн.* щь́ть да и̇зѣдь́ть 18.178; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и̇зедѣ́нь 39.314.

икиакон *МИ* (1) *Икиакон.* въ ѻ҆нова̀ мѣ́сто бли́зи и̇ма́ше рѣ́ка зове́ше са и̇кїа́конь 39.313.

и̇кїа́конь 39.313.

икона *ж.* (13) *Икона; изображение на божество или светец, което служи за предмет на религиозно поклонение у християните.* и̇ та́мо припа́де на и̇ко́на пр҃тѣи бл҃ци и̇ слѣ́зи ѿ ѻ҆́чите си̑ мнѡ̑го и̇злїа 8.56б; и̇ ѻ҆ста́виха го

inslav

прѣ̑ ѝко́ната сѣ́мꙋ гесѡ́рꙗ́ію със҆ пла́чь дꙋ́маха сѣ́ты гесѡ́ргіе. тебѣ̀ прѣда́вамѐ сн҃а на́шего дра́го люб́наго 39.313б; и҆ припаднѣ́ше прѣ̑ ѝконата а҆рхг҃глꙋ михаи́лꙋ и҆ ѡ҆зра̑вѣше 11.99.

ед.: ѝко́на 8.56б, 9.68б, 18.182б, ѝкона 11.99б, ѝко́нꙋ 17.170б, *чл.* ѝко́ната 9.68б, 11.98, 39.313б, 39.317б, ѝко́нъта 11.95б, ѝконата 11.99, ѝ́конатa 11.99, ѝкона́та 39.317.

икра (!) *вж.* **игра**

икушение (!) *вж.* **искушение**

или *част. и съюз* (369) **I.** *Част. За запитване при изразяване на несъгласие, съмнение; или, нима.* а҆̀мѝ да се мл҃имь за грѣ́хъ свои́. и҆лѝ є҆вл҃іе за клѣ́тва се напи́са. нѣ̀ 5.40б; и҆ прово́ди писа́ніе і҆ѡа́ннь до є҆пифа́ніе, рѣ̑. и҆лѝ и҆ ты̀ дойдѐ на и҆спъ́ждането моѐ 12.116; и҆ рѣ̑ мꙋ ца́рь, и҆лѝ ты̀ нѥ́го вѣ́рꙋвашь. и҆ затова́ ли на̑ не прїе́машь като є҆ пѫ́тно и҆ досто́йно 9.63б. **II.** *Съюз.* **1.** *Свързва еднородни части на изречението или прости изречения в сложно съчинено разделително изречение при изброяване на различни възможности; или.* а҆̀ко лѝ бꙋ́демь ны́е помы́слиле нѣ́когы зло̀ да сто́римь и҆ неправе́дно и҆лѝ лꙋ́каво нѣчто̀ на̑ тво́е цр҃тво. а҆ ты̀ тога́зи да не ѡ҆ста́вишь ни́кого̀, а҆̀мѝ погꙋ́бѝ и҆ на̑ и҆ си́чъ́ки рсѡ́ на́шь на лю́та съмрѣ̀ть 15.147б; и҆ ре́че мꙋ бл҃женныи сїмесѡ́нь не пи́тай мѐ вл҃ко ѿ кыдѣ́ с҆́мь тꙋ́ка дошь́ль, и҆лѝ ѿ ко́й с҆́мь рсѡ́дь. а҆̀мѝ сп҃сѝ и҆ и҆скꙋпи́ ми дꙋ́шь́ть що ѐ загы́ньла 2.10; и҆ ка́же мꙋ. ко́й те на̑ повди́гнь. и҆лѝ ко́й ти да́де тѣ́зи тоѧ́га на̑ да го́нишь 37.274б; и҆ и҆схо́дѣха навънъ́ка си́чъ́ките. а҆̀то ѡ҆ста́вѣха ꙋ҆ монасти́рь є҆дного̀ и҆лѝ два̀ма 17.165. **2.** *Свързва еднородни части на изречението или прости изречения в сложно съчинено разделително изречение при изразяване на взаимно изключване; или.* а҆̀мѝ да слꙋ́шамѐ и҆ да вѣ́рꙋвамѐ въ г҃а і҆ѵ҃ х҃а. а҆ не да сѐ клньнѣ̑ мака́рь пойстинѣ. и҆лѝ на л҆жа̀ 5.40б; и҆ па́кь и҆ дрꙋ́го рѣ̑, х҃с. а҆ко̀ нѣ́кой до́йде та вы̀ рѣ̑, є҆́то тꙋ́ка е х҃с, и҆лѝ є҆́де (!) на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́рꙋва 18.191б; и҆ кога̀ нѣ́кои до́иде та сѐ поклонѝ прѣ̑ прѣстоль б҃жїи, а҆̀ то́го, ѡ҆ба́жа̑ ра́ботата нѥ́гова щото̀ є҆ ра́ботиль зло̀ и҆лѝ добро̀ 32.231. **3.** *Присъединява изречение, с което се назовава по друг начин казаното в предходния текст; или.* мл҃ѧ ти се ѡ҆ставѝ ме. що̀ да рекѣ̀, и҆лѝ что да и҆здꙋ́мамь. ка́кь да сѐ простѧ̑ ѿ грѣ̑, ка́кь да сѐ и҆сповѣ́да̑ като́ ми не да́вашь да продꙋ́мамь 31.218б. **дали... или.** *В пряк въпрос за запитване при колебание между две възможности.* а҆ зо́сима мы́сли и҆ дꙋ́ма си. далѝ г҃ь не пꙋ́сти ѧ҆ да до́де защо́ с҆́мь недосто́инь, и҆лѝ дойдѐ а҆ ме́не не найдѐ, а҆̀мѝ сѐ па̀кь врь́на 17.174; и҆ дꙋ́маи въ се́бѣ си̑ дали́ ща ꙋ҆сь́мна доѹ́трѣ, и҆лѝ не ща̑ 31.222б; **или ... или.** *а) Свързва части на изречението или прости изречения в сложно съчинено разделително за изразяване на взаимно изключване; или ... или.* и҆ това̀ разꙋмѣ́ите че̑ а҆́ко и҆́машь кара́зь на нѣ́кого хр҃тїанина и҆лѝ ма́лъ́ка и҆лѝ голѣ́ма. кол҆́ко добрины̑ а҆̀ко стрꙋ́вашь, си́чъ́ки са загꙋ́бени 1.6; и҆ ре́коха и҆лѝ да́и на́мь тїа влѣ́хвы. и҆лѝ домъ́т҆ ти и҆з҆горѣ́вамѐ 6.43; и҆ ны́е си́чъ́ки бра́тїа не мо́жемь да го трьпѣ̑. а҆́ми и҆ли́ нѥ́го и҆ма́и на монасти́рь. и҆лѝ ны́е си́чъ́ки бѣ́гамѐ 2.11. *б) Свързва части на изречението или прости изречения в сложно съчинено разделително при изброяване на различни възможности; или ... или.* ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва детѡ̀ завѝди съсѣ́динꙋ своѐмꙋ. и҆лѝ женѣ̀та, и҆лѝ и҆ма́нїето, и҆лѝ къ́щата. и҆лѝ ро́бїето, и҆лѝ ло́зїето, и҆лѝ ни́вїето, и҆лѝ ѡ҆во́щїето 18.198б; и҆ трьпѣ́нїе да и҆́ма́шь кога́ ты до́йде нѣ́кое зло̀, и҆лѝ скрѣ̀бь, и҆лѝ бѣда̀ 15.156; **или пак.** *Свързва съчинени разделителни изречения при изброяване на различни възможности; или пък.* чл҃кь и҆́ма є҆дно̀ де́йство, да гле́да със҆ ѡ҆чи́те си̑. мо́жеш ли да мꙋ́ рѣ̑шь. слѣ́пь є҆,

inslav

ѿти не гле́да със᾽ ру́цѣте сѝ. что̑то не прили́чѣ. и҆́ли̑ пакь и҆́ма ѥ҆́стьвно дѣ́ѩство да хо́ди със᾽ нѡѕѣ́те сѝ. мо́жеш᾽ ли̑ да мꙋ̀ ре́шь хро́мь ѐ ѿти не хо́ди със᾽ ру́цѣте сѝ 38.282; **ли ... или.** *Свързва съчинени разделителни изречения за изразяване на взаимно изключване; ли ... или.* кой ти доне́се това̀. мꙋ́жь ли или̑ жена̑, ста́р᾽ ли, и҆ли̑ младь 15.154б; а҆̀ми̑ ви́жѣ, живо́т᾽ ли̑ и҆́щешь да си жи́вь, и҆ли̑ съмрѣ̀ть 4.23б; **макар ... или (... или).** *Свързва еднородни части на изречението при изброяване на възможности, които се изключват или заменят.* и҆ ре́ мꙋ̀ і҆ѡа̀вь. мнѡ̑го ѐ нарѡ́ ц҃рꙋ. и҆ коа̀ ти ѥ҆ нивóлꙗ да гы̑ чьте́шь, си́ч᾽ки сѣ̀ тво́й ра́бы мака́рь мнѡ̑го, и҆ли̑ мал᾽ко 11.89; и҆ а҆ко те насы́лы нѣ́кои да пїешь мнѡ̑го не послꙋ́шаи е҆го̀ мака́рь сво́й, и҆ли̑ сщ҃е́нникь. или̑ вл҃ка, и҆ли̑ и҆ дх҃о́вныи тво́й ѡ҆ц҃ь 11.108б; ами без [с]говорь дх҃овнїи дето е не исповѣ́дань. ѿ дх҃овнаго о҆ц҃а тоизи чл҃кь не ѐ подообно нѝ праведно. да́ се при́честѝ макарь мꙋ́жь или̑ жена̑. ста́рь или̑ мла́дь 33.247.

и҆ли̑ 1.3, 1.3б, 1.5[2], 1.5б[3], 1.6[2], 1.6б[2], 1.7[2], 1.7б[2], 2.10[3], 2.11[2], 3.16б, 3.17б[2], 3.21, 4.23б[2], 4.24, 4.25, 5.27, 5.27б[3], 5.32б, 5.39б, 5.40[2], 5.40б[4], 6.41б[2], 6.43[2], 7.50, 7.53[2], 8.55, 8.55б[3], 9.61, 9.63б, 9.65б, 9.75б[6], 11.81[4], 11.82, 11.82б[5], 11.83[3], 11.87б, 11.89, 11.89б[3], 11.90б, 11.94, 11.96, 11.98б, 11.104, 11.106, 11.108[4], 11.108б[2], 12.109, 12.116, 12.117[3], 12.118б[2], 13.121б, 13.122, 15.131, 15.133б[5], 15.137б, 15.146[2], 15.147б, 15.150б[6], 15.152б, 15.154, 15.154б, 15.155б, 15.156[2], 15.156б, 16.158[2], 16.158б[11], 16.159[5], 16.159б, 17.163б, 17.164б, 17.165, 17.165б, 17.166б, 17.168, 17.169б, 17.171, 17.172, 17.174, 17.176, 18.177б, 18.178б, 18.178б[4], 18.184б, 18.186[3], 18.191б, 18.193б[2], 18.194[2], 18.196б[6], 18.197б, 18.198[6], 18.198б[7], 18.200б, 18.202б[4], 18.203[4], 18.203б[2], 18.204б[2], 18.205[2], 19.207б[2], 19.208[7], 31.216б[2], 31.217[2], 31.218б, 31.220, 31.220б, 31.221б, 31.222б, 32.224б, 32.225[4], 32.226, 32.226б, 32.230б, 32.231, 32.232[5], 32.232б, 32.233[2], 33.233б[8], 33.234[2], 33.234б, 33.237б, 33.238[2], 33.240б, 33.241, 33.242б[2], 33.243, 33.244б[2], 33.245, 34.248б[2], 34.249б, 34.250б, 34.252, 34.253, 34.253б, 34.254б, 34.255б, 35.25б[2], 35.256б, 35.257[3], 35.257б[4], 35.262[3], 35.265б, 35.266[2], 37.274б, 37.278, 37.279, 38.281б[2], 38.282[3], 38.283[8], 38.285, 38.287, 38.289, 38.289б[2], 38.291[2], 38.293б, 39.295, 39.296б, 39.298, 39.299, 39.302б, 39.306, 39.309, 39.314, 39.315б, 39.317, 39.318[4], 39.318б, 39.319[3], и҆ли́ 1.3б, 2.11, и҆ли̑ 1.3б, 1.5б, 5.39б, 11.106, 18.186, 21.210[2], 32.225[2], 32.226, 33.233б, 34.251, 34.254б[2], 34.255, 35.263б, 35.266, 38.282, 39.299, или̑ 9.61б, 11.108б, 15.154б, 33.247[2], и҆ли 11.82б, 15.133б, 16.158б, 18.198, 18.204б, 18.205[3], 31.220б, 32.224б, 35.262, 38.293, 39.314б, 39.319б, и҆ли 18.198, и҆ли 34.251, и҆ли̑ (!) 39.314[2], и҆ 39.318, 39.318б[2].

илиа *ЛИ* (20) *Илия.* и҆ пойдѐ пр҃рькь и҆лїа́, и҆ ска́за дꙋ́мыте а҆́гг҃ловы на чл҃ците ца́ревы 11.90б; и҆ оу҆плаши се и҆лїа и҆ побѣ́гна, въ пꙋ́стиня 21.210б.

и҆лїа 8.55б, илїа 11.90, и҆лїа 11.90, 18.179б[2], 18.185б, 21.210б[2], и҆лїа́ 11.90[3], 11.90б, 18.179б, 18.186б, 32.227, и҆лїю 11.90, 11.90б[2], и҆лїю 38.290[2].

имам *несв.* (732) **1.** *Имам, собственик съм на нещо, притежавам.* нѣ́коа жена̑ и҆́ма́ше де́сеть дра́х᾽мы 11.82; и҆ въле́зе въ гра́дь и҆ прода́де си́ч᾽ко что̑ и҆́ма́ше 40.321; и҆ бѣ́ше мнѡ̑го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ сѝ и҆ си́ч᾽кы ѡ҆блѣ́чены във᾽ копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поѩ́сѣ 40.320. // *Намира ми се.* ре́ и҆́мь і҆с҃. и҆́мате ли̑ нѣчто̑ за ѩ҆́дене тꙋ́ка 38.288б. **2.** *Имам някого, съм с някого в някакви отношения (роднински, социални и др.).* и҆ въ о҆нова̀ врѣ́ме бѣ́ше нѣ́кои, е҆вре́инь и҆́мето мꙋ̀ і҆ѡна. и҆ и҆́маше с҃на гедеѡ́нь и҆́мето мꙋ̀ 11.87б; а҆́ми̑ бѣ́ше бѣ́ше (!) без᾽че́днь не и҆́маше че́до 3.17; и҆ма́ и҆ дрꙋ́гыго бра́та по́младь ѿ ме́не 5.36б; о҆стави́ ме да оу҆мрꙋ̀ по́скоро, защо̑ и҆ма́ злы̑ заи҆мо дáв᾽ци 11.105. **3.** *Имам, разполагам с нещо или някого, които са ми необходими.* защо̑ а҆́ко болѣ́рина го́стишь, и҆ то́й ще ти врьна̑ това̑ ѿ ба̑ помо́щь не и҆́машь 1.4б; а҆́ко ли̑ ще̑ да ме̑ тꙋ́ри оу҆ дь́но море́то, и҆ма́мь на помощь і҆ѡ́нꙋ пр҃рка. а҆́ко ли̑ ме̑ тоу́ри въ ро̑вь и҆ма́ данїи́ла пр҃рка. а҆́ко ли̑ ме̑

inslav

със' каменїе побїе ѝма̑ стéфана прьвò мника 12.117б. **4.** *Имам, отличавам се с някакво качество.* и̇ казà ѝмь щò ѝма голѣ́ма си́ла тóизи кр҃ть 4.22; а̑ пльть ѝма свои́ство и̇нак'во 34.251; и̇ чю́в'ството ѝма пльть ѿ земла́та. детô се ви́ды и̇ похва́ща се 38.283; и̇ нѝкои чл҃кь не ѝма дòбрь ра́зꙋмь на пїа́н'ство 11.108; а̑ла̀ е пó злò и̇ полю́тô лꙋка́ва женâ щотô ѝма̀ злѣ̀ ѣ́зы́кь 21.210. // *Притежавам нещо като природна даденост.* ѝма чл҃кь рꙋ́цѣ и̇ нѡѕѣ. и̇ си́ч'ка плть 38.281б; жльти космы̀ ѝмаше катò твóйте 5.36б. **5.** *Имам да върша нещо, предстои ми да направя нещо; зает съм с нещо.* и̇ма́мь да вы̀ въспомѣ́нꙋ нѣ̀коа ре́чь бл҃ве́нїи хр҃тїа́не 35.266; [и̇ прьвень] имаме да пи́тамê 33.237б; и̇ ре̑ мꙋ́ ста́рець... ѝмамь ра́бота до тры́гьть 15.153б. **6.** *Имам, получавам нещо, сдобивам се.* мака́рь и̇ да не си прѣгрѣ́шиль дꙋш'ма́нинꙋ твоѣ́мꙋ ты̀. нѣ̀ пàкь ты̀ сторы̀ нѥ́мꙋ мета́нїе. и̇ ѝма̑ прощéнїе 1.6; кои́ се на́мь помóли да ѝма чéсть на цр҃тво нб҃ное 5.39б; такâ е и̇ в на̑ что сê зовемь хр҃тїа́не а̑ не чи́нимê за́конь хр҃тїа́н'скыи. ѝмаме лѝ нѣ́что пóл'за. на д҃шьта си̑ 15.156. // *Онаследявам, получавам в наследство.* ные ѿ мнѡго лѣ́тныи ц҃рꙋ. такы̀в'зи за́конь ѝмаме ѿ на́ши бащѝ 15.147б. **7.** *Имам определен размер, определена големина; състоя се (за количество мерни единици).* а̑ пѣ́прище ѝма, р҃, се́жаны 34.253. **8.** *Съм на определена възраст, имам определен брой години жизнен път.* не мѝ е въз'мóжно ѻ҃ч҃е ст҃ы̀ да си̑ ѻ҃ста́влѧ женѣ́та, да бꙋ́де и̇нокынꙗ, защо ê ѐднакь мла́да, дêто не ѝма к҃в, гóдинь 11.104б. **9.** *С вин. форма на лич. и възвр. местоим. Имам, смятам себе си или някого за някакъв.* и̇ щѣха да ꙋ̀ловеть със' хы́трѡ̑ фи́липпа да́ го ꙋ̀бїють. защô го прелѣ́стника ѝма́хꙋ 36.271б; ны́е тéбе вѣрова̑мê, и̇ тéбе за ба҃ ѝмах'мê 18.205; и̇ чюжди́н'ца и̇ пришьл'ца. да гò лю́бѝ и̇ да гò ѝмаме катô бра́та 18.207; и̇ сѣ́кыи ѝмаше сéбѣ си мрьт'вь със' тѣлóто. ѧ҃де́нїе ѝмь бѣ́ше да дꙋ́мать бжїи рѣ́чи. и̇ мал'ко оу́кꙋ́сюваха хлѣ́бь със' водица 17.164б. **10.** *Безл. Мине, изтече (за време).* ты̀ ѿка́к' го си̑ видѣ̀ль, има̑, лг, годи́нь. а ѧ҃зь ѿкак' го с'мь кр҃ти́ль досéга ѝма трѝ гóдинь 35.264б; и̇ тиа́ мꙋ ка́же. мни́ ми се ѿка́кь ѝзлѣ̀зô ѿ ст҃ыи гра́дь досéга ѝма к҃з, гóдинь 17.171б; а̑ дрꙋ́гы̀ ре̑ и̇ма̀ и̇ ѻ҃ще, т҃, днѝ да стои̇ та че щê тогива да сѐ жьне 18.183б. **11.** *Безл. само 3л. Има, намира се, съществува.* и̇ та́мо на ливїи́ска страна̀ что ê на́ пладнѣ. и̇ма гра̑' дêто се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б; и̇ма́ше бли́зꙋ при тóйзи гра́дь е̇днò е̇зеро голéмо 39.309б; и̇ тогѝва щьть да попла́чать си́ч'кыте ѣ́зы́ци, щотô ѝма на земла̑та 18.195б; и̇ма̀ и̇ е̇дна́кь мнѡго дꙋ́мы за тьзи рѣ́чь 38.284б; въ митили́н'скы̀ о̇стро̑. си̑ р҃ѣ детô ѻ҃б'ти́че водâ из'о̇ко́лꙋ та́ и̇ма хра̑ вели́ко м҃нинꙋ (!) гесѡ̑гїю 39.316; кидѣ̀ ѿхóждашь д҃ше о̇каа́н[н] а... а̑мѝ ꙗ̑ поча́каи да ви́димь далѝ не ще ѝма̀ на́ша ра́бота в' тебѣ̀ 32.230. **12.** *В съчетание с друг глагол служи за образуване на бъдеще време.* защô векѥ̑ на землꙗ плѣ́тьскыи не ѝма̑ да го видѧ 35.261б; а̑ми чю́ваи́те да сê не ꙋ̀бóите... и̇ ѝмате сѣ̀ и̇збáви ѿ тѣ́зи съмрьть 15.136. **13.** *В съчетание с някои съществителни означава действието, което е изразено със съществителното.* **имам болест.** *Боледувам.* а̑мѝ сега̀ лю́та бóлесть ѝма̑ с҃нꙋ мои̇ 35.261; **имам власт (воля).** *Властвам.* защô тога́зи вла́сть ѝма́ше а̇рхїерêи е̇врêискы на а̑ѳи́на 36.268; е̑то сега̀ че гô ви́димь дê ѝма вóлꙗ и̇ на н҃бéто и̇ на земла̑та тóи ѐ сега̀ найстра́шны̀ кадї̑а 18.200б; **имам вражда (душманлък, караз).** *Мразя.* а̑ко ѝмаме нѣ́чтô вра̀ждь на нѣ́кого хр҃тїа́нина бра́та на́шѐго. и̇ ѝдемь въ

inslav

цр҃кви на мо́л'ба не прїема г҃ь бг҃ь мл҃бата наша 13.125; защо̀ и̇ това́ е как'во́то и̇ да оу́бїешь чл҃ка. сѝ р҃ѣ, детѐ да и̇́машь дꙋш'ман'лѣ́кь на нѣ́кого 1.5б; и̇ това̀ разꙋмѣ́ите чѥ̀ а҆́ко и̇́машь кара́зь на нѣ́кого... кол'ко добрины̑ а҆́ко стрꙋ́вашь, си́ч'ки са загꙋ́бени 1.6; **имам въздръжание.** *Въздържам се.* и̇ да и̇́маме въ̀зрьжа́нїе ѡ҃ мно̑го ꙗстїе, и̇ пи́тїе, и̇ ѡ҃ си́ч'ко зло̀ 13.125б; **имам вѣра.** *Вярвам.* а҆̀ тїа́ мꙋ се почꙋ́ди. та мꙋ ка́же. и̇май ми вѣ́ра чл҃че 17.172б; **имам гнѣв.** *Гневя се.* а҆мѝ па҃ и̇ма́ше гнѣ́вь на а҆́пла. защо̀ се не ѡ҃дѣ́лꙗше ѡ҃ нѥ́го жена́та мꙋ 37.275; **имам грѣх.** *Греша.* и̇ є҆́днѝ и̇ма҃ ма́л'ко гр҃ѣ́ та сѐ и̇змо́лꙗть 18.199; **имам желание (жалост).** *Желая.* и̇ па̀кь ре́че ста́р'цꙋ. дх҃о́вниче, є҆́днакь дрꙋ́го и̇ма́мь желанїе да́ ми сьвръ̀шишь 17.174б; а҆̀мѝ затова̀ и̇ма́мь жа́лость да се причестѝ 17.173; **имам завист.** *Завиждам.* и̇ и̇́маха за́висть на х҃а защо̀ въскрѣша́ва мрѣ̀тви 34.249б; **имам любов.** *Обичам.* и̇ нѐ тѣ́к'мо със' прїа́телѥ, а҆̀ми и̇ със' тво́йте зло̀мы́сльници да и̇́машь любо́вь 15.15б; **имам милост.** *Жаля.* и̇ намѣ̀сто ра́дость че́до̀ моѐ, и̇ма҃ голѣ́ма скрь̀бь. и̇ голѣ́ма мл҃ть 35.261; **имам мисъл.** *Мисля.* и̇ да се о̇без'гри́жи дїа́воль да нѐ и̇́ма мы́сль за дв҃ца м҃рїа да ю̀ събла́зны 13.124; **имам мъка.** *Мъча се.* ко́и зна́е что̀ е волꙗ бж҃їа, и̇ нѥ чи́ни, мно̑го ще мꙋ́ка да и̇́ма на дш҃ьта си̇ 15.155б; **имам надежда.** *Надявам се.* станѝ и̇ не бо́и се. и̇ и̇ма́и па̀кь наде́жда да́ се спаси́шь 6.47б; **имам невѣрство.** *Не вярвам.* си́ч'кы є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ и̇́мать невѣ́рство 31.217б; **имам празник.** *Празнувам.* така̀ ѐ прили́чень и̇ дн҃е́шныѧ̀ дн҃ь като́ мꙋ и̇ма́ме пра́зникь и̇ събо́рь 39.295б; **имам радост.** *Радвам се.* защо̀ ми бѣ́ше ре́кль, о҆́ти щѣ̀ да и̇́мамь ра́дость до́ вѣка 35.261; **имам скръб.** *Скърбя.* и̇ жена́та мꙋ а҆́нна, дв҃а̀ скрь̀ба и̇́маше 13.121б; **имам спасение.** *Спасявам се.* ко́й се въ̀зрь̀жꙋва ѡ҃ си́ч'ко, то́изи и̇ма сп҃сенїе и̇ вълѣ̀зꙋва въ цр҃тво нб҃ное 2.9б; **имам срам.** *Срамувам се.* това̀ чю̀ и̇ виде̑ѣ и̇ срамь и̇́ма҃, ѡ҃ дх҃о́вны̑ да ти̑ и̇скажꙋ та́мо что̀ виде̑ѣ злы̑ мꙋ́кы 11.104; **имам страх.** *Страхувам се.* ѡ҃ ба҃ така́ е ꙋ̇законѥ́но да̀ и̇́маме стра̑ и̇ послꙋша́нїе на ца́ра 33.240; **имам тръпѣние.** *Търпя.* зна̀ꙗше г҃ь ісо̑ва чѐ ще да и̇́ма трьпѣ́нїе и̇ не щѐ да похꙋ́ли ба҃ 5.27б; **имам упование.** *Уповавам се.* а҆̀ми чю̀ва́йте да сѐ не ꙋ̇бо́ите. тѣ́к'мо и̇ма́йте оу́пова́нїе на ба҃ и̇ и̇́мате сѣ̀ и̇зба́ви ѡ҃ тѣ̀зи съмрѣ̀ть 15.13б; **имам яд.** *Ядосвам се.* и̇ заради̇̀ нѥ̀го да́де намь бг҃ь ꙗ҆́дь да̑ се ꙗ҆дꙋ́вамѐ на нѥ́го. а҆̀ нѣ̀ на чл҃ка да и̇́ма́ме ꙗ҆́дь 33.233. **14.** *В съчетание с някои съществителни означава притежание на качеството, изразено със съществителното.* **имам безсмъртие.** *Безсмъртен съм.* дѣ̀то е въ трои́ци є҆ди́нь бг҃ь... что̀ и̇́ма без'съмрь̀тїе, и̇ не ꙋ̇ми́ра 15.131; **имам кръщение.** *Кръстен съм.* зна́и до̑хо́вниче а҆́зе сьмь жена̀ грѣ̀шна а҆̀мѝ кр҃щенїе и̇ма́мь на се́бѣ си 17.167б. **имам на сръдцето си някого.** *Обсебен съм от някого, подчинявам действията си на чужда воля.* и̇ нѣкоїи є҆лли́ны ѡ҃ солꙋ́нь, дїа́вола и̇ма́ха на срѣце́то си̇. и̇ пои̇до́ха ца́рꙋ насре́ща да нава́деть ст҃го дими́трїа какь є҆ хр҃тїа́нинь 9.63; **имам на умът си.** *Имам наум, каня се, възнамерявам да направя нещо.* недѣ́ите и̇ма̀ на ꙋ̇мь̀т' си̇ да рече́те о̀ти соломо̑нь пр҃рькь безꙋ́мно дꙋ́ма а҆̀мѝ ꙗ҆̀ко не фа́щате вѣ̀ра, а҆̀ вые самы̑ себѣ̀ си смислѣ́те 21.210; **имам някого на голѣма почест.** *Почитам, уважавам много някого.* и̇ бѣ́ше высо́кь, и̇ голѣ́мь, и̇ ю̀накь си́лѥнь. и̇ на бор'ба̀ бѣ́ше хытре́ць. и̇ затова́ го и̇ма́ше ца̀рь на голѣ́ма по́честь на цр҃тво̀то 9.65; **имам памет някому.** *Тача, почитам нечия памет.* а҆̀мѝ а҆̀ко̀ е и̇сти́нныи бг҃ь твои̇̀, и̇ а҆ко́ е ре́кль да ти сѐ погре́бѐ твое̑го (!) тѣ̀ло.

inslav

ꙋ на́шь гра́дь, да тѝ и҆ма́ме памѣ́ть за на́ше сп҃се́нїе 37.277; **имам под мене.** *Имам подчинени, властвам.* а҆мѝ а҆зъ є҆вл҃ѧ́скыи сто́ль така̀ прѣ́дрьжꙋ, и҆ мнѡ́го є҆п҃кпы и҆ма́мь по̀ ме́не. и҆ събы́ра̑ си́чѧкыте да ѿстꙋ́пѧть ѿ тебе 12.114; **имам умът си на някого.** *Имам на ума си, мисля за някого.* о҆ти защо́ се и҆ ны́е не кла́ныме то́ко да є҆ дрьво̀. а҆мѝ о҆бра́зꙋ що є҆ на кр҃тьть бы́ль ны́его почи́таме, и҆ да и҆ма́ме ꙋ҆мы́тѧ си на х҃а распе́таго 16.162б.

сег.: 1ед. и҆ма̑ 1.3б, и҆ма́мѧ 2.9, 7.54, и҆ма́мь 3.19б, 5.38б, 6.44, 7.54, 7.54б, 9.65б, 10.7б, 12.114, 12.117б, 13.124б, 15.154, 17.167б, 17.168, 17.169, 17.172б, 17.173, 17.174б, 31.218б, 35.260б, 38.288б, 39.298б, има̑ 3.19б, и҆ма̑ 4.26, 5.29б, 7.49б, 7.52б, 7.54, 11.94, 11.104, 11.105, 12.116, 12.117б[2], 17.169, 17.171, 18.192, 31.219, 35.261[2], 35.261б, 39.314, 40.320, и҆мамь 5.33, 5.34б, 9.69, и҆мамь 5.37б, 7.52б, 9.69, 15.153б, 17.170, 17.17б, 34.255, 35.261, 35.265б, и҆ма̑ 8.56б, 12.117б, 39.298б, 39.299, 39.306б, и҆ма̑ 9.65б, имамь 33.247, и҆ма́мь 35.266, 39.306б, *2ед.* и҆ма́шь 1.3, 7.53б[3], и҆ма́шь 1.4б, 1.5б, 1.6, 1.7б, 5.30б, 5.40б, 6.47, 9.63б, 9.69, 11.85б, 13.125, 17.169, 17.171б, 18.198, 21.210, 34.255, и҆ма́шь 1.5б, 3.18, и҆ма̑ 1.6, и҆ма́шь 1.8, 6.43, 6.47, 9.69, 13.125, 17.171б, 34.250б, 34.255, и҆маш 6.45, и҆ма́шь 7.54, 39.299, 40.322, 40.322б, и҆машь 11.86б, *3ед.* и҆ма 1.3, 2.9б[2], 2.11б, 2.15б, 3.21, 4.22, 5.27, 5.35б, 5.40, 6.45б, 8.55, 9.69[2], 9.70б, 9.71б, 11.81[2], 11.81б, 11.82б, 11.84[2], 11.84б, 11.90б, 11.92, 11.105б, 11.108[2], 11.104б, 12.117, 12.118б, 12.119[2], 13.121б, 13.124, 15.131[2], 15.141, 15.156, 16.157, 17.176[2], 18.183б, 18.184, 18.190б[3], 18.200б, 21.210, 21.210б, 31.216б, 33.232б[4], 33.233, 33.233б[3], 33.234[2], 33.236б, 33.239[3], 33.240б[4], 33.244б, 33.245б, 34.250б, 34.251[2], 34.253[2], 34.254, 34.255, 35.263б, 35.264, 38.281б[3], 38.282[5], 38.282б, 38.283[4], 38.284[3], 38.284б, 38.287б, 38.288б, 38.289, 39.317, и҆ма 2.9б, 11.83, 11.101б, 18.190б, 18.201б, 18.204б, 31.217, 33.239, 38.292б, 39.310б, 40.321б, и҆ма 5.35, 5.39б, 9.71б, 15.156, и҆ма̀ 16.158, и҆ма̀ 18.191, 21.210, 33.234б, 33.2402, и҆ма́ми (!) 31.217, [и҆]ма 38.282, *1мн.* и҆маме 1.8, 4.26б, 5.27б, 5.31, 9.68, и҆маме 4.24б, 9.75б, 10.78б, 11.106, 12.114б, 13.125[2], 13.125б[2], 15.146б, 15.147б, 15.153б, 15.156[3], 16.159, 16.161б, 16.162б, 17.176, 18.184, 18.207, 31.217б, 33.240, 34.248б, 34.249, 35.257, 35.266, 38.294б, и҆ма́ме 9.63, 16.162б, 16.163, 33.232б, 33.233, 33.238, 37.277, 38.293б, 39.318б, 39.319, и҆маме 12.119, 15.155б, и҆мамѐ 15.153б, и҆ма́мѐ 33.237б, имаме 33.237б, 33.247, 39.319, и҆ма́ме 38.282б, 39.295б, и҆маѐ 39.295б, и҆ма́ме 39.318б, и҆ма́[ме] 39.319, *2мн.* и҆мате 1.5б, 11.84, 11.107, 15.13б, 15.14б, 15.150, 18.177б, 18.190, 34.250б, 34.2514, 38.288б, и҆ма̀те 1.5б, и҆ма́те 11.91, 16.160б, 34.250б, 38.287б, и҆мате 14.127б, 39.298, и҆мате 17.173, и҆ма́те 39.297, *3мн.* и҆ма̑ 5.35б, 9.72, 11.82б, 11.84, 12.117б, 33.232, 33.238б[3], и҆мать 9.60б, 18.199б, и҆мать 11.82б, 11.83[2], 11.83б, 11.96б, 11.103, 11.108, 18.178, 18.180, 18.18б, 18.186б, 18.206б, 31.217б, 33.238б, 33.243, и҆ма́ть 11.82б, 13.122, 18.177, 18.179, 18.187, 18.199, 33.240б, 34.248б, 34.255б, 39.298б, 39.315, [и҆]мать 11.83, и҆ма́ть 11.83, 16.159б, 32.229, и҆ма̑ 14.128б, 18.199, и҆ма́тѧ 16.160б, и҆ма́ють 15.156[2], 33.235б, и҆мать 18.178б, и҆ма́ють 33.232, и҆ма̑ 33.238б, и҆ма́ть 34.248; *имперф.: 1ед.* и҆ма́хь 5.33, 35.260б, и҆ма̑ 5.33, 5.36б, 6.45, 8.56б, 11.104б, 17.168б, 31.217б, 35.261, и҆ма̑ 5.36б, 31.218, *3ед.* и҆маше 3.17, 5.28, 11.87б, 15.135, 39.29б, 39.298, 40.320, и҆маше 3.18, 5.27, 5.27б, 5.28, 5.28б[2], 5.32, 5.33, 5.34б, 5.36б, 6.43б, 9.62б, 9.64б, 11.84б[2], 11.88б, 11.90, 11.92б, 11.93б, 11.97, 11.98, 11.98б, 12.118, 13.121б, 14.128[2], 15.134, 15.134б, 15.135б, 15.149б, 15.150[2], 15.150б, 15.153, 15.153б, 17.164б, 17.165б[2], 17.174б, 18.181б, 18.182[3], 18.182б[2], 33.233, 33.234б, 33.246, 34.250, 34.250б[3], 35.256б, 35.257[2], 35.260б, и҆ма́ше 5.27б, 5.33, 5.35, 5.38, 5.38б, 6.43б, 9.62, 9.64б, 9.65, 10.76б, 11.82, 11.92б, 11.94б, 11.95б, 12.116, 14.127, 16.162, 18.182, 18.182б, 18.186б, 33.238, 34.253, 35.256б, 35.262б, 36.268, 38.281б[2], 38.284б, 39.307, 39.313, 39.316б, 40.321, [и҆ма́ше] 5.28, и҆ма́ше 5.28, 17.164, 18.186б, 33.239б, 35.256б, 36.272, 37.275, 38.283б, 39.297б, 39.303б, 39.308, 40.320, и҆маше 5.33, 6.41, 8.55б, 9.68б, 11.99б, 17.164, 17.165б, и҆ма̑ше 7.49б, и҆ма̀ше 8.5б, и҆ма́ше 9.62, 9.64б, 9.68б, и҆машь (!) 11.93б, и҆ма́шь (!) 37.279б, *1мн.* имахмѐ 5.34б, и҆мах҃ме 15.148, и҆мах҃мѐ 15.153б, 18.205, *3мн.* и҆мах҃ꙋ 2.10б, 5.38б, 9.75б, 11.102б, 15.132б, 15.144, 15.145, 15.152б, 17.173б, 33.237, и҆ма́ха 3.18, 9.72б, и҆маха 5.27б, 5.35, 6.43б, 9.64б, 11.96, 17.164б, 18.183[2], 18.186б[2], 18.195, 34.249б, 34.251б, и҆ма́ха 5.28б, 5.38б, 9.63, 32.229, 39.29б, 39.312б, 39.314б, и҆мах҃ꙋ 5.31б, и҆ма́ха 5.31б, 39.313, и҆маха 6.42б, 18.178б, 32.225б, 39.296б, и҆маха 8.58б[2], 17.165, и҆мах҃ꙋ 11.102б, и҆ма́х҃ꙋ 15.131б, 17.164б,

inslav

36.271б, и҆ма́хꙋ 15.149б, 36.273б, 37.279б, 38.291, и҆махꙋ 17.165б, 38.291, и҆маха 18.199, има́ха 32.231б; *аор.: 3ед.* и҆ма̀ 11.84б, 11.90, 11.93, 11.93б; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ̑ и҆ма́ль 15.146; *форми от перф. тип. 1ед.* и҆ма́лъ сѧ̑ 31.218, *2ед.* си и҆ма́ль 3.20, сѝ и҆ма́ла 11.104б, сѝ и҆ма́ль 31.219б, и҆ма́лъ си 34.252, и҆ма́лъ си 34.252, 34.252б, си и҆ма́ль 35.257, и҆ма́лъ сѝ 35.261б, сѝ и҆ма́ль 35.262, *3ед.* и҆ма́ль 4.23, ѐ и҆маль 18.197, е бы́ль и҆ма́ль 38.281б, ѐ и҆ма́ль 39.304, *2мн.* сте и҆мале 18.202б, сте и҆ма́ле 18.202б, *3мн.* бѣхꙋ былѝ и҆ма́ле (!) 37.274б; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да и҆ма́мь 35.261, щѣ̑ да и҆ма̑ 39.296, *2ед.* ще́шь да и҆ма́шь 7.52б, *3ед.* ще да и҆ма 5.27б, 15.155б, ще и҆ма 15.135, щѐ да и҆ма 35.261, *3мн.* щьть да и҆ма́ть 18.179б, щь́ть да и҆ма́ть 18.179б, 18.180, 18.186–186б, щьть да и҆ма́ть 18.201, *със съкр. инф. 1ед.* щь и҆ма̀ 6.48, *2ед.* и҆ма щешь 1.7б, *2мн.* щете и҆ма 18.204б; *бъд. в мин.: 3мн.* ще́ха да и҆ма̑ 5.31б; *пов.: 2ед.* и҆ма́и 2.11, 39.306б, и҆ма́и 6.47б, и҆май 17.172б, *2мн.* и҆майте 15.136, *отрицат. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́ите) и҆ма̀ 21.210, *описат. 2ед.* да и҆ма́шь 6.44б, да и҆ма́шь 14.130б, 15.154б, 15.156, да и҆ма́шь 15.156, *1мн.* да и҆ма́ме 1.4, 1.8, 3.18, 3.21, 9.75б[2], 11.106, 11.106б, 15.152[2], 16.159б[3], 16.162б, 18.207, да и҆ма́ме̑ 1.8, *2мн.* да и҆ма́те 3.18, да и҆ма́те 14.128; *усл.: 1ед.* бы̑ и҆ма́ль 11.86б, бы̑ и҆ма́ль 33.242б, бы̑хь и҆ма́ла 35.261, бы̑ и҆ма́ла 35.261, *3ед.* бы̑ и҆ма́ль 38.282б; *безл.: сег. 3ед.* и҆ма 1.6, 3.18, 5.34б, 5.39б, 9.75б, 11.103[2], 11.106, 11.108, 12.118б, 13.121, 15.132б, 15.139б, 16.159б, 17.164, 17.171б, 17.172, 18.178, 18.180[2], 18.180б, 18.181, 18.183, 18.183б, 18.185, 18.187б, 18.188, 18.188б[3], 18.190б[2], 18.193, 18.195б, 18.205б, 31.216, 31.217, 32.230б, 32.232б[2], 33.234б, 33.238, 33.240б, 33.246, 34.254[3], 35.264б, 38.289б, 39.301б, 39.312, и҆ма 4.24, 15.142б[2], 18.189, 18.204, 39.316, 39.299, и҆ма̀ 5.36б, 11.97, 18.183б, 38.284б, 39.296б, 39.297, и҆ма 8.59, и҆ма 9.68б, 9.69б, 11.100б, 18.193б, и҆ма̀ 18.198б, 33.240б, 39.302, и҆ма̑ 35.264б, и҆ма 40.322б[2]; *имперф. 3ед.* и҆ма́ше 2.11б, 2.12б, 5.33, 6.41б, 9.65, 9.71б, 11.97б, 14.127, 15.152, 16.157б, 17.166, 17.166б, 18.190б, 18.202, 32.231б, и҆ма́ше 5.28б, 9.65б, 39.296б, 39.299б, 39.309, 39.309б, 39.313, 39.317, 40.323б, и҆ма́ше 6.43б, 8.57, 11.93, 11.97б, 35.258б, 39.296б, и҆маше 11.86, 14.127б, 18.194б, и҆ма́шь (!) 11.93б; *бъд. 3ед.* ще да и҆ма 18.178б, щѐ да и҆ма 18.189б, щѐ да и҆ма 18.193б[2], щѐ да и҆ма 18.194, ще и҆ма̀ 32.230.

имание *ср.* (64) **1.** *Имане, имущество в земя, пари, злато, скъпоценности и др.*; *имот.* и҆ что̑ намисли. и҆́звади ѿ и҆ма́нїето сѝ. трѝста жльти́цы. и҆ веза̑ гы ꙋ̀ кры́пꙋ 15.134; и҆ тога́зи а҆пл҃ь ѳома̑, като̑ ꙋ̀зѐ ѻ̑нова̀ зла́то. поидѐ по си́чъ̀ки гра́дѡве и҆ по села̀, и҆ разъда́де ѻ̑нова̀ има́нїе на сы́роты и҆ на сырома́си 7.52; и҆ и҆злѣ́зе въ[..] и҆ ꙋ̀ле́зь до́лꙋ въ ри́зницꙋ̀ детѐ̑ бѣ́ше мꙋ и҆ма́нїето и҆ ꙋ̀зе ѿ своѐ̑то и҆ма́нїе що́ щѣ 40.320б; и҆ распродаде сѝ си́чъ̀кото своѐ и҆манїе. и҆ доидѐ въ і҆ерл҃имь, и҆ донесе зла́то мнѡ̑го 14.127б; а҆ко̀ нѣ́кои подꙋ́ма зла̀ рѣ́чь на тѣ́хь. до́мь нѥ́говь да сѐ развали̑ и҆ разъгра́би си́чъ̀кото нѥ́гово и҆ма́нїе 12.117б. **2.** *Имане*; *съкровище, състоящо се от злато, пари или скъпоценности, заровено в земята.* на вры́хь стлѣ́пꙋ сѣ́нъ̀ката гдѐ ѻ̑пи́ра кога̀ и҆стечѐ сл҃нце та́мо ѐ ꙋ̀ земли̑та съкры̑то было̀ и҆ма́нїето 11.100б.

ед.: има́нїе 3.18, 7.52, 9.67, 11.100б, 12.109б, и҆ма́нїе 5.28[2], 12.109б, 12.118, 18.204б, 33.242, 35.262[3], и҆ма́нїе 7.53, 11.101, 11.101б, и҆ма́нїе 7.53б, 8.55б, 9.65б, 9.71, 11.86, 11.97б, 11.98б, 11.101, 11.102, 12.117б, 14.129, 15.145, 15.149, 18.187б, 18.202, 19.207б, 31.215б, 39.298, 39.305б, 40.320б, и҆ма̀нїе 9.65б, и҆манїе 14.127б, 15.134б, 15.145б, 35.257, и҆манїе 15.132б, 35.257[3], 39.297б, *мн.* и҆ма́нїето 3.17, 11.100б, 11.101, 14.128, 15.133б, 15.134, 15.145б, 18.198, 18.198б, 36.272, 39.297б, 39.318б, 40.320б, и҆ма́нїето 11.100б, 11.101, и҆ма́нїето 12.117б, 15.145б, и҆манїето 32.226б.

име *ср.* (255) **1.** *Име*; *название на човек или единичен обект, с което се отличава от подобните му.* и҆ на жена́та мꙋ бѣ́ше и҆́ме а҆гла́йса 40.320; да не бꙋ́де тебѣ̀ и҆́ме рꙋѳи́нь. а҆ми̑ да ти̑ бꙋ́де и҆́ме ма̑ѳеи̑. и҆ ты̀ фꙋлъ̀ва́но ца́рице, ѿсегà да ти̑ бꙋ́де и҆́ме сѡ́фїа. и҆ да бꙋдꙋ́ть и҆́мена́та ва́ши написа́нны на нб҃сѣ̑ 37.281; и҆ ста́нѣ̀ и҆ то́и кало́ерь на то́изи монасти́рь дохїа́рь. и҆ прѣсто́рѝ си и҆́мето несѡ́фить 11.100б; а҆ ти̑ мꙋ наре́чѝ и҆́ме́то і҆с҃ 33.236б; и҆ съѕида та́мо д҃рꙋ́га цр҃ква ма́лъ̀ка. па̀кь на и҆́ме

inslav

ст҃мꙋ никóлꙋ 11.100; оу҆зѐ ѻ҆ногози ѡвнà, и҆ заклà го намѣ́сто сн҃а своѐго. і҆саака. и҆ нарѣ̑ а҆враáмь и҆́ме на ѻ҆нѣ́зи планинѣ̑ 11.85б; ѡ҆леле, ѡ҆леле, и҆ каквó ще да бѣ́де ѻ҆новà мѣ́сто мѣ́чное дѣ̑то ще да бѣ́де мнѡ́го плáчь и҆ злы̀ зѣ̀бы ѿ чрѣвїѐто ѻ҆гнѣ́нны, дѣ̑то мꙋ е и҆́мето тар҆тáрь 18.20б; а҆́зь данїи́ль, пр҃рькь видѣ́хь кáже на сѣ́нь. дѣ̑ и҆злѣ́зоха, д҃ вѣ́трове нб҃ны, тѣ̑ и҆́мь бѣ́ше и҆́мето сѣвѐрь. ю҆́гь. є҆врѡ̀нь. и҆ зефирь 18.181б.

2. *Име; установено мнение за своите или чужди качества и прояви.* и҆ коѝто и҆́мáть свóето и҆ме добрѡ̑, а҆ рáботата имь злà и҆ лъгли́ва, та сѣ̑ тїѐ катѡ̑ фарисѣ́ете и҆ садꙋккѣ́ете ѻ҆ти се тїѐ хвáлѧха и҆ и҆щѣ́ха да гы̀ хвáлѧть и҆ добрѡ̑ и҆́ме да гы̀ зóвьть 18.179; ѡ҆ горе вáмь, детѡ̑ вы е по голѣ́мо и҆́мéто ѿ рáбота та вы чтѡ̑то чи́ните 15.15б.

въ (на) име. *В името на.* а҆ второто е зар҆чанїе. детѡ̑ да сѐ не клнешь въ и҆́ме бж҃їе за непри́личны работы 1.3; закли́нам҆ те въ и҆́ме бж҃їе. да нѣ̑ ѧ҆ви́шь нѝ да кáжешь нѣкомꙋ товà что тѝ а҆́зь стóри҃ 15.135б; и҆ сѣ́кого чл҃ка ꙋ҆чаше, не лѫжéте нѝ клнѣ́те се на и҆́ме бж҃їѐ 2.12б; **име христово.** *Христовата вяра, християнството.* и҆ почю́ди се а҆пл҃ь ѳóма и҆ нáпокон҆ гы наꙋ҆чи, и҆ настáви гы, и҆ ꙋ҆тврьди гы. и҆ и҆́злѣзе ѿтáмо, и҆ и҆дѐ на пꙋ́ть свóи да проповѣдꙋ́ва и҆́ме хв҃о 7.54б; а҆̀ ны́е мнѡ́го пѣ́ты без҆ бѣдà, и҆ без҆ ни́кои скрѣ̀бь, и҆ нѝкак҆вà си́ла, та сѐ ѿмéтнꙋвамѐ ѿ хв҃о и҆́ме 5.40; и҆ дá кажѐ гдѣ̀ ѐ проповѣ́дꙋваль и҆́ме хв҃о 36.267; **тако ми име христово.** *Кълна се в името на Христос.* и҆ рѣ̑ кóй нѣ́мꙋ слꙋгꙋ́ва и҆ почи́та и҆ ꙋ҆годи́ мꙋ тáко ми и҆́ме хв҃о простéнь да бꙋ́де и҆ дáрь дóбрь ѿ мои̇ дѡ́мь 40.322; **сторя име.** *Нарека, дам име някому, кръстя.* и҆ роди̇ и҆́м҆ се дѣ̑те мѫ́ж҆ко. и҆ зара̑ любовь ст҃мꙋ тá мꙋ стóриха и҆́ме гесѡ́гїе 39.313.

ед.: и҆́ме 1.3, 1.3б, 2.12б, 4.22б, 5.28[3], 5.30[2], 5.34, 5.39б, 5.40[3], 5.40б, 6.41б, 6.43, 6.43б, 6.44, 6.46[3], 6.47, 7.50, 8.57, 9.61б, 9.62б[2], 9.64, 9.64б, 9.65, 9.75б[2], 10.76, 10.76б, 10.77, 11.85б, 11.89, 11.95, 11.96б, 11.97, 11.98, 12.114б, 13.122б, 13.123, 13.123б[2], 13.124, 15.135б, 15.138б, 15.139б, 15.150б[4], 15.151, 16.158б, 16.160б, 16.162б[2], 17.167, 17.175, 18.179, 18.179б, 18.186, 18.194б, 18.204б, 31.220, 32.224б, 32.229, 33.240, 34.249, 34.249б, 34.251б[2], 34.252, 36.267, 36.267б, 36.268б[3], 36.271[2], 36.272б, 36.273, 36.273б, 37.274, 37.276[2], 37.276б, 37.278, 37.280б, 37.281[4], 38.290, 38.291б[4], 39.295б, 39.300, 39.311, 39.311б[2], 39.312б, 39.313, 40.320, 40.321, 40.322, и҆мѐ 3.16б, 39.298б, 39.302б, 39.309, и҆́ме 4.25б, 5.30, 5.35б, 7.54б[2], 9.61б, 9.68б, 9.70б, 9.73б, 11.100, 11.102б, 18.202, 39.304б, 39.310б, и҆́мѐ 4.26, 5.35б, 5.40, 9.75, 32.225б, 39.312, име 5.34, и҆́ме 9.68б, и҆́ме 11.94б, и҆ме 18.179, 18.202[2], 18.204б, 37.276б, 38.291б, 39.304б, и҆́менѣ̑ 15.140, *чл.* и҆́мето 1.3б[2], 7.49, 8.55, 8.57б, 8.58, 9.65, 9.66, 9.66б[2], 9.71, 10.76, 10.76б, 11.84б[2], 11.86[2], 11.87б, 11.88[2], 11.88б, 11.89, 11.90, 11.90б[2], 11.94б[3], 11.97б, 11.98б[3], 12.109б, 12.112, 13.121, 14.126, 14.129б, 14.130б, 15.138, 15.140б, 15.148[2], 17.166б, 18.181б, 18.188, 18.194б, 18.206, 32.224, 32.225б, 32.228, 33.236б, 34.241б, 34.250, 35.259, 39.300, 39.300б, и҆́мето 1.4, 5.28, 9.74, 11.87б, 11.100, 11.100б[2], 17.164, 33.236, и҆мѣ́то 6.42, 15.153, 33.241б, и҆мето 9.61б, 10.77б, 11.90, 11.103, 31.215б, 37.276б, 39.305б, и҆мéто 11.89, 15.15б, 17.175б, 32.224б, 33.236б, 39.313, 40.320, и҆мето́ 36.268б, 39.309, 40.320б, и҆мéто 36.271б, 39.313, и҆́метѡ̑ 38.291б, 38.292, 39.313б, и҆метѡ̀ 39.301б; *мн.*: и҆́мена 9.74, 18.190б[2], 32.227[2], 33.239[2], и҆мéна 33.239[3], и҆мѣ́на 33.239, 33.239б, *чл.* и҆мената 32.227, и҆менáта 37.281.

именит *прил.* (1) *Именит, който е известен, прославен.* бѣ̑ что сѝ ѿц҃ь нáшь бл҃вѝ тѣ́зи ѻ҆трокóвица и҆ дáи ѥ҆и и҆́ме да е прочю́то і҆ и҆мени́то до вѣ́ка по си́ч҆кїи р҃ѡ̀ землськыи 13.123.

ед.: *ср.* и҆мени́то 13.123.

именувам *несв.* (1) *Именувам, давам име, наричам.* тáзи гóз҆ба пр҃рькь дв҃дь и҆́мѣнꙋва. хлѣ́бь нб҃ны̀. и҆ хлѣ́бь а҆́гг҃л҆скыи. защѡ̑ насы̀тюва. чл҃кꙋ д҃шы́та, катѡ̑ хлѣ́бь тѣлóто чл҃кꙋ 34.248.

сег.: *3ед.* и҆́мѣнꙋва 34.248.

inslav

именувам се *несв.* (3) *Именувам се, имам име, наричам се, зова се.* а҃ гь на́шь і҃с х҃с, легóмà катô бѣ́ше помáзань ѿ дх҃ь ст҃ыи заради̇̀ товà се и̇мену̑ва х҃с, си̇ р҃ѣ̀ помáзань 38.291.

сег.: 3ед. се и̇мену̑ва 38.291, *3мн.* сѐ и̇мену̑вать 33.2392.

инак *нареч.* (3) *Инак, не така, другояче, иначе.* а҃ми̇̀ кнїгыте цр҃кóвны и̇нáкь зарь̑чать 11.108. // *По друг начин.* и̇̀ и̇̑накь не мóжаше ни́що да мѹ̑ стóри. ть̑кˢмо да стóри да го ѹ̑бїѧ̀ть и̇̀ такà и̇̑ бы̑ до нáпоконь 9.63; и̇̀ рѣ̑ мѹ. чл҃че, что сѐ такà накáзѹвашь. и̇̀ тóлˢкова и̇мáнїе затри́вашь нáпѹсто, ты̑ и̇нáкь не мóжешь и̇сцѣлѣ̀. ть̑кˢмо догдѐ не пóйдешь на солѹ̑нь, да припáднешь на мóѧть грôбь съсˢ чи́ста вѣ̑ра 9.71.

и̇̑накь 9.63, и̇нáкь 9.71, 11.108.

инакъв *прил.* (12) *Инакъв, който се отличава от друг при сравнение, различен.* защô чл҃кь ѐ самовóлѥнь, си̇ р҃ѣ̑ тїá трѝте чл҃ци. сѣ̑кыи по ѐдинь и̇накˢвà волѧ̀ и̇̑мâ, и̇̀ кóи какˢ щѐ такà чи́ны 33.238б; а҃ми сѐ наѹ̑чéте ѿ мóйте дѹ̑мы, ѻ҃ти́ сˢмь сáмˢси̇̑ а҃зь. и̇̀ не дѹ̑мâ вáмь и̇̑накви дѹ̑мы. а҃ми̇̀ катô прь̑вѣнь вâ дѹ̑мâ, тáка вы̑ и̇̀ сегà дѹ̑мамь 38.288б.

ед.: ж. и̇накˢвà 33.238б, *ср.* и̇накˢво 9.61б, 34.251, и̇̑накˢво 34.253, 34.254б; *мн.:* и̇накˢвы 9.69, 9.74б, 9.75б, и̇̑накˢвы 9.72, и̇̑накви 38.288б, и̇нáквы 39.299б, и̇нáквѝ 39.317.

индийски *прил.* (3) *Индийски, който се отнася до Индия.* и̇ а҃пл҃ь ѳомâ като ѹ̑лѣ́зе вь и̇̑нˢї̑йскыи грáдь. казáха цáрѹ и̇нˢдїискомѹ гѹнˢдафóрѹ. кáкь ѐ довéль а҃ввáнь кѹпéць хы̑тра мáистора 7.51б.

ед.: м. и̇̑нˢї̑йскыи 7.51б, и̇ндїиского 7.49, и̇нˢдїискомѹ 7.51.

индикт *м.* (1) *Индикт, период от 15 години по църковното летоброене.* мц҃а септемˢврїа, а҃ начелô инˢдиктѹ и̇ паметь прпоѻ҃бнаго ѿц҃а нашего сѵ̑мес҃на стльпника 2.9.

ед.: инˢдиктѹ 2.9.

индия *МИ* (7) *Индия.* и̇̀ тогáзи се слѹ̑чѝ ѿ и̇нˢдїá нѣ̑кои чл҃кь кѹпéць дошь̑ль оу̑ і҃ерл҃и́мь 7.49; и̇̀ пойдѐ на перˢси́дь, и̇̀ мнѡ́го сторѝ знамéнїе, и̇̀ напоконь пойдѐ на пáрˢѳѡ̑ и̇̀ ми́дѡмь. и̇̀ пáкь на и̇́нˢдїа 7.54б.

и̇нˢдїá 7.49, и̇нˢдїа 7.49б, и̇́нˢдїа 7.54б, и̇нˢдїю 7.49², 7.51б².

инорог *м.* (1) *Митическо животно, кон с рог на челото.* а҃зь ви́дѣ а҃спи́ды неѹ̑кротены, а̇̀ тїе са ѹ̑кроти́ха, и̇̀ расла́не и̇̀ и̇но р҃óгове ѹ̑кроти́ха се и̇̀ мéчˢки а҃ злà женâ никоги са не ѹ̑кротѣ̑ва 21.210б.

мн.: и̇но р҃óгове 21.210б.

инок *м.* (3б) *Инок; духовно лице, отдадено на религиозна служба; монах, калугер.* а҃ тóи ѿи̇дѐ въ монасти́рь и̇̀ постри́же се и̇̀ станѣ̑ и̇̑нокь 12.109б; и̇̀ цр҃ь повелѣ̀ и̇̀ пѹсти̇̀ послáнїе по си́чˢки градѡве, и̇̀ по си́чˢки страны̑ да сѐ съберѹ̑ть си́чˢкы а̇рˢхїерêе ѿ си́чˢкы мѣ́ста и̇̀ сщéнници и̇̀ и̇̑ноцы что сѣ̑ кнїжны и̇̀ и̇̑скѹ̑сны 15.140б.

ед.: и̇̑нóкь 9.72, 11.98б, и̇нóкь 11.97б, и̇̑нокь 11.100, и̇нокь 11.102б, и̇̑нокь 11.102б, 12.109б, и̇̑нока 1.3, 5.27, 12.112, 16.157, 39.295, и̇̑нока 9.60б, 11.81, 14.126б, и̇нока 11.98б*, и̇нока 18.177, 33.232, 34.248, и̇нóка 38.281б; *мн.:* и̇нѡци 11.100, 11.102, 14.130, и̇̑нѡци 11.101, 11.103², и̇̑ноци 11.101, 11.101б, и̇̑нѡци 11.102б, 15.141, 15.149, и̇̑ноци 11.103, 14.128, и̇̑ноцы 15.140б, *чл.* и̇ноцѝте 11.100, и̇нѡцѝте 12.115б.

инокентии *ЛИ* (9) *Инокентий.* и̇̀ прїѐ товà послáнїе и̇нокéнˢтїи папа ри́мˢскы 12.114; и̇̀ прїѐ кнїгыте и̇нокéнˢтїи патрїáр̆. и̇̀ прочéте гы 12.113б.

и̇нокéнˢтїе (!) 12.112, 12.113б, и̇нокéнˢтїи 12.113б, 12.114², и̇нокенˢтїе (!) 12.116б, и̇нокéнтїе (!) 12.117, и̇нокéнтїа 12.113б, и̇нокéнˢтїю 12.114.

инокиня *ж.* (4) *Инокиня; лице от женски пол, отдадено на религиозна служба; монахиня, калугерка.* не мѝ е възˢмóжно ѻ҃чѐ ст҃ы̑ да си̇̑ ѻ҃стáвлѧ женьта, да бѹде и̇̑нокынѧ, защо ѐ ѐднакь млáда 11.104б.

ед.: и̇̑нокынѧ 11.104б, и̇̑нокынѧ 11.104б³.

inslav

иночески *прил.* (3) *Иночески, който се отнася до инок, монашески, калугерски.* и҆ тогáзи се врь́на въ а҆нтїѡхїю при мáика сѝ. и҆ щѣше да прїи́ме и҆ночьское жи́тїе, да стáне калóерь 12.109; и҆ когà стóри, є҃, гóдины ст҃ѣ̀ сáва. ѿи҆дѐ въ монасти́рь флавїáн҆скый да сѐ ѹ҆́чѝ кнїгѹ̀. и҆ прїѐ и҆ночьскыи чи́нь 14.126.

ед.: м. и҆ночьскыи 14.126, и҆́ночьскыи 15.149, *ср.* и҆ночьское 12.109.

иоав *ЛИ* (4) *Йоав.* и҆ зовà цáрь писáтелꙗ своѐго и҆́мѐто мѹ̀ і҆ѡа̀вь 11.89; и҆ пои́дѐ і҆оáвь, и҆ прѣ́чете є҆врѣ̑ете что̑ бѣ́хѹ тьк҆мо вь і҆ерл҃и́мь 11.89.

і҆ѡа̀вь 11.89², і҆оáвь 11.89, і҆оáва 11.89.

иоаким *ЛИ* (21) *Йоаким.* бѣ́ше і҆ѡáкѵ̈мь чл҃кь правéд҆нь, и҆ богáть тврь́де, и҆ тóи ѿ колѣ́но і҆и҃лѥ́во 13.121; и҆ ѡ҆скрьби се і҆ѡáкѵ̈мь за тъзи рѣ́чь тврь́де 13.121; тїá дѹ́ми катò чю̀ і҆ѡáкѵ̈мь, дожелѣ́ мѹ̀ тврь́дѣ. и҆ не пои́дѐ вéкѥ домá си, а҆̀ми ѿи҆дѐ въ поу́стыню 3.17.

і҆ѡáкѵ̈мь 3.17³, 13.121⁴, 13.122б³, 13.123², 13.124б, і҆ѡáкѵ̈мь 13.122, і҆ѡáкѵ̈ 13.122б, 13.123, і҆ѡакѵ̈мь 13.123, і҆ѡáкѵ̈ма 3.16б, і҆ѡáкѵ̈мѹ̀ 11.99б, *зв.* і҆ѡáкѵ̈мѐ 13.122, і҆ѡáкѵ̈ме 13.122.

иоанн *ЛИ* (232) *Йоан.* и҆ пои́дѐ і҆ѡáннь ѹ҆ є҆фéсь. и҆ наи́дѐ ѻ҆́ногозѝ є҆́пк҃па 6.47; и҆ тогáзи пои́дѐ і҆ѡáнн҆ и҆ наи́дѐ чл҃ка, в҃ı, годи́нь кáкь лежáше, и҆ и҆сцѣли́ го 6.42б; и҆ пàкь знáи да речéшь і҆гѹ́менѹ̀ і҆ѡаннѹ̀ вь монасти́рь дето живи́шь ѹ҆ нѥ́го 17.173б. **иоанн асѣн.** *Иван Асен.* и҆ катѡ̑ раз҆брà бл҃гочьстивыи цр҃ь і҆ѡáннь а҆сѣ́нь. чѐ нóсеть мóщите ст҃ѣ́и пéт҆кы. и҆злѣ́зе и҆з҆ грáдь пѣ́ш҆ 8.60; **иоанн богослов.** *Йоан Богослов.* ст҃ѣ̀ і҆ѡáннь б҃го҆слóвь бѣ́ше сн҃ь зеведѣ̑ѡвь и҆ саломїи́нь 6.41; **иоанн дамаскин.** *Йоан Дамаскин.* катѡ̑ и҆ ст҃ыи і҆ѡáннь дамаскѵ̈нь рѣ̑ 18.186б; **иоанн златоуст.** *Йоан Златоуст.* мц҃а тогò г҃ı и҆же вь ст҃ы̀ ѿц҃а нашѐго і҆ѡáнна златооу́стаго патрїарха цр҃и҆града. є҃ 12.108б; **иоанн кръстител.** *Йоан Кръстител.* тóи кáза и҆ захáрїю прр҃кѹ̀, кáк҆ щѣ да им҆ се родѝ і҆ѡáннь крт҃ль 11.99б; **иоанн предтеча.** *Йоан Предтеча.* защѡ̑ тогáзи бѣ́ше захáрїа прр҃кь сы́нь варахїи́нь ѿц҃ь і҆ѡáннѹ̀ пр҃тчю а҆рхїерѣ̑и 13.124. **иоанн теолог.** *Йоан Теолог.* і҆ѿ ѳеѡ̑логъ 18.186*.

і҆ѿ 6.41, 21.210б, 34.250, і҆ѡáннь 6.41³, 6.41б, 6.42³, 6.42б⁴, 6.43³, 6.43б, 6.44³, 6.44б, 6.45³, 6.45б³, 6.46⁶, 6.46б⁷, 6.47, 6.47б, 6.48³, 8.55б, 8.58б, 11.82, 11.94б, 11.97, 11.99б, 12.108б³, 12.109б³, 12.110⁴, 12.110б, 12.111⁴, 12.111б³, 12.112, 12.112б, 12.113², 12.113б⁴, 12.114, 12.114б, 12.115², 12.115б³, 12.116, 12.116б, 12.119б³, 12.120³, 14.126, 14.127б, 17.176, 18.185б, 18.186, 18.186б, 18.188, 18.190б, 18.191, 18.194б², 33.244б, 33.246б, 35.259, 35.261, 35.264, 35.264б, 38.289, 39.319, і҆ѡáнн҆ 6.42б, 6.43б, і҆ѡáннь 6.43б, 6.46, 8.60, і҆ѡаннь̃ 6.44, і҆ѡаннь 6.44б³, 11.94б, 12.111б², 12.116, 12.116б, 12.117, 12.120, ї҆ѡáннь 6.45б, ї҆ѡáннь 6.45б, 6.47, і҆ѡ 8.59, і҆ѿ 18.186*, і҆ѡ 18.190б*, і҆ѡ 18.191*, ѡаннь 33.247, і҆ѡáнна 5.30, 6.41², 6.41б², 6.42⁴, 6.42б, 6.43, 6.43б, 6.44, 6.44б, 6.45, 6.45б², 6.46, 6.46б, 6.48, 11.82, 12.108б², 12.110, 12.111б², 12.112, 12.113, 12.113б, 12.114б³, 12.115², 12.115б², 12.116⁴, 12.116б³, 12.117б, 12.120б, 17.171, 17.173, 21.210², 34.249б, 36.267б, і҆ѡанна 6.44б, 12.112, 12.112б, 12.115б, 31.215, і҆ѡáннѹ̀ 6.41³, 6.41б, 6.42², 6.43б, 6.44², 6.45², 6.46, 6.46б, 12.111б, 12.112б³, 12.114², 12.115б, 12.120, 12.120б², 13.124, 17.171, 38.288, і҆ѡаннѹ̀ 12.120, 17.173б, *зв.* ї҆ѡанне 6.45б, і҆ѡáнне 6.46, 12.120, 35.261.

иоаннов *прил.* (7) *Йоанов, от ЛИ Йоан.* и҆ дѹ́маха сѝ. дѣлàло бѣ́ше сл҃нце да помрь̀кне нѐжелѝ ѹ҆ста̀ і҆ѡáнновы да прѣмлькнѹ́вать 12.119б; а҆̀ тїе пàкь рекоха, слѹ́гы і҆ѡáнновы запáлиха цр҃квата 12.116б; и҆ щѣ́ть да сѐ съберѣ́ть и҆з҆брáнныте нѥ́говы д҃ вѣ́трове сич҆ко на є҆днò мѣ́сто като є҆ рѣ̑но и҆ въ і҆ѡáнново є҆в҃лїе 18.196.

ед.: ж. і҆ѡáннова 12.116б, 13.122б, *ср.* і҆ѡáнново 12.115б, 12.120б, 18.196; *мн.:* і҆ѡáнновы 12.116б, 12.119б.

иоах *ЛИ* (1) *Йоах.* и҆ подѹ́маха трѝте мѹ̀жїе, и҆́ме бѣ̀ прьво́мѹ̀ сомна. второмѹ̀ є҆лїи́кѵ̈мь. и҆ тре́тимѹ̀ і҆оáхь 11.91.

і҆оáхь 11.91.

inslav

иов *ЛИ* (18) *Йов.* а҆́мѝ ї҆ть б҃ь кога́ ще да и҆скꙋ́сѝ чл҃ка да го ѡ҆пи́та ка́кь лю́бы б҃а и҆ какь и҆́ма трьпѣ́нїе, та мꙋ̀ дадѐ б҃ь злѡ̀ и҆ на́пасть. катѡ̀ бога̀тымꙋ і҆ѡ́вꙋ. детѡ̀ бѣ́ше ѡ҆н҆зи бога́тыи і҆ѡвь чл҃кь пра̀веднь, и҆ мл҃ти́вь, и҆ незло́бивь 5.27; и҆ така̀ про́води ѡ҆н҆зи праведныи, і҆ѡ́вь; так҆вози злѡ̀ и҆ скрѣ̀бь. доде́ мꙋ̀ па̀кь даде б҃ь погꙋлѣ́мо добро̑ и҆ зра̑вїе 35.256б.

і҆ѡвь 2.11, 2.14, 5.27, 5.27б², 5.31, 5.33, 35.256, 35.256б², і҆ѡвь 5.33, і҆ѡ́ве (!) 31.221, і҆ѡ́ва 5.27, 5.27б², 17.172б, і҆ѡва 35.257, і҆ѡ́вꙋ 5.27.

иовов *прил.* (1) *Йовов, от ЛИ Йов.* а҆́мѝ послꙋ́шаите блв҃е́нїи хрт҃їа́не, щѡ̀ ка́же въ кнїга і҆ѡ́вова, к҃ѳ, гла̑ 31.221.

ед.: ж. і҆ѡ́вова 31.221.

иона *ЛИ* (3) *Йона.* и҆ въ ѡ҆нова̀ вре́ме бѣ́ше нѣ́кои, є҆вре́инь и҆́мето мꙋ̀ і҆ѡна 11.87б; и҆ кѵ́ть ры́ба і҆ѡ́на пр҃р҃ка погльна, и҆ трѝ д҃ни го ꙋ̀ корема́т҆ си дрьжа̀, и҆ па́к҆ го жи́вь на́ сꙋхо и҆збльва 21.210.

і҆ѡна 11.87б, і҆ѡ́на 21.210, і҆ѡ́нꙋ 12.117.

ионин *прил.* (1) *Йонин, от ЛИ Йона.* де҃тѝ пь́ть сѐ и҆а̑вѝ на ꙋ҆чѐниците когатѡ̀ ре҃ пе́трꙋ, сїмо́не і҆ѡни́нь любиш҆ ли мѐ 38.288.

ед.: м. і҆ѡни́нь 38.288.

иордан *МИ* (22) *Йордан.* и҆ да и҆́дешь, на мо́настирь дето є҆ при і҆ѡр҆да́нь рѣка̀ 17.164б; и҆ ѡ҆тидѐ при́вечерь и҆ сѣ́днь на брѣ́гь що є҆ при і҆ѡр҆да́нь 17.174; а҆мѝ и҆ бж҃тѵ́вныи прт҃ча і҆ѡа́ннь такѡ̀ и҆́мь ре҃ а҆ми а҆́з҆ го сѣ̑мь видѣ́ль мꙋ́жь съврьше́нь и҆ кр҃ти́л҆ го с҆мь на і҆ѡр҆дань рѣка̀ 35.264б.

і҆ѡрда́нь 16.162б, 17.171, 17.172, 17.173², 17.175, і҆ѡр҆да́нь 17.164б, 17.165б², 17.171б, 17.173, 17.174³, і҆ѡрдань 17.171, і҆ѡр҆дань 17.171, і҆ѡрдан҆ 17.172б, і҆ѡр҆да́нь 17.173, і҆ѡр҆да́нь 17.174, і҆ѡр҆дань 35.264б, і҆ѡрдана 17.171б, і҆ѡр҆да́на 17.174.

иорданьски *прил.* (2) *Йорданьски, от МИ Йордан.* и҆ пойдѐ до монасти́рь і҆ѡр҆да́н҆скыи 17.164б. **иорданска рѣка.** *Река Йордан.* а҆мѝ і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡр҆да́н҆скаа рѣка̀. като и҆ сам҆си ре҃. съ жьзлом҆ бо̑ си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь 16.162б.

ед.: м. і҆ѡр҆да́н҆скыи 17.164б, *ж.* і҆ѡр҆да́н҆скаа 16.162б.

иосиф *ЛИ* (30) *Йосиф.* а҆мѝ да ска́же̑ за і҆ѡ́сифа, катѡ̑ се годы̀ за дв҃ца мр҃рїа (!) 33.236б; то́и ре҃ і҆ѡсифꙋ̀ да бѣ́га въ є҆гѵ́пт҃ь 11.100.

і҆ѡ́сифь 6.41, 13.124, 13.124б, 33.236б, 35.259б, і҆ѡси́фь 13.124б², 33.236б, 36.269, і҆ѡ̑сифь 33.237, і҆ѡ́сиф҆ 35.260, і҆ѡ́сифа 2.13, і҆ѡси́фа 3.16б, і҆ѡ́сифа 33.236б, і҆ѡ́сифꙋ 6.41, 13.124б, 35.260², і҆ѡсифꙋ̀ 11.100, 13.124б, і҆ѡсифꙋ̀ 11.100, і҆ѡси́фꙋ 33.244б, *зв.* і҆ѡ́сифе 13.124б, і҆ѡ́сифе 13.124б, 35.260³, і҆ѡ́сифе 33.236б.

иосифов *прил.* (2) *Йосифов, от ЛИ Йосиф.* и҆ ка́за мꙋ̀ ка́к҆ є҆ наи҆ш҆ль і҆с҃а сн҃а і҆ѡ́сифова. детѡ̑ е ѿ назаре́ѳь 36.267.

ед.: м. і҆ѡ́сифова 36.267; *мн.:* і҆ѡ́сифовы 4.24б.

иосий *ЛИ* (1) *Йосий.* защѡ̑ і҆ѡ́сифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове. і҆а́кова сѵ́мес҃на, і҆ꙋ́дꙋ, и҆ і҆ѡ́сїа 6.41.

і҆ѡ́сїа 6.41.

иподиакон *м.* (12) *Иподякон; лице, което заема първия чин от дяконството и което помага при извършване на богослужението.* съписано дамаскѵ́на мона́ха и҆подїа́кона сꙋ́ща солꙋ́н҆скые цр҃кве 15.131; мц҃а. тогѡ̀ к҃з, мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми́трїа мѵ́ротѡ́чиваго и҆зва̀ди се на но́вы̀ є҆зы̀кь, ѿ дамаскы̀на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та 9.60б.

ед.: и҆́подїа́кона 1.3, 39.295, и҆подїа́кона 5.27, 9.60б, 11.81, 16.157, 35.256, 38.281б, и҆подїакона 15.131, 18.177, 33.232, 34.248.

иполит *ЛИ* (2) *Иполит.* катѡ̑ пи́ше и҆ппол́ить па́па ри́м҆скы̀ на своа́та кнїга 18.191.

и҆по̑и҆ 18.191*, и҆ппол́ить 18.191.

ипполит *вж.* **иполит**

inslav

ипотета *ж.* (2) *Вид билка.* и҆ наи҆до́ха товà бы́лїе і҆поѳе́та 11.99; и҆ ѿн҆зи врачь да́де и҆мь. что̑ се зове̑ і҆поѳета. и҆ ре̑ и҆мь, когà заспѝ мар҆кїань. а҆ вы́е тога́зи го ѿста́вѣте на нѥго 11.99.

ед.: і҆поѳета 11.99, і҆поѳе́та 11.99.

ипотето *ср.* (1) *Вид билка.* и҆ ре̑ а҆рхг҃гль михаи́ль, на ѿнїа двѣ̀та а҆г҃гла, възмѣ̀те товà і҆поѳе́то, и҆ зане́сете вра́чꙋтомꙋ что̑ е напра́виль, и҆ ѡ҆ставѣ̀те мꙋ го на главѣ̀та 11.99.

ед.: і҆поѳе́то 11.99.

ипоѳета *вж.* **ипотето**

ипоѳето *вж.* **ипотето**

ир *ЛИ* (9) *Ир.* и҆ нѣкои чл҃кь и҆́рь и҆ме́то мꙋ гра́жа̑нинь и҆з҆бра́нь и҆ поче́тень. и҆́щѣше да сто́ри ми́рь 36.271б; и҆ а҆пл҃ь наста́ви и҆ ꙋ҆твръдѝ си́ч҆ките. и҆ ѡ҆ста́ви и҆мь и҆́ра да и҆мь ѐ є҆пкпь 36.273б.

и҆́рь 36.271б, 36.272², 36.273б, и҆рь 36.272, и҆́ра 36.271б, 36.273б, и҆́ра 36.272, и҆ра 36.272.

ира *ж.* (2) *Миризлив саз, вид растение със силен аромат, акорус.* и҆ ѡ҆новà мѵ҆рѡ̑ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ̑го миризли́вы цвѣтове. ѿ смѵ҆рно, и҆ ѿ цвѣ̀ть. ѿ кїномона. ѿ и҆́ры. и҆ ѿ тры̑ста добро̑ миризли́ва, (!) и҆ ѿ ма́сло 34.250б.

ед.: и҆́ры 34.250б, і҆ри́ 38.291.

ираклий *ЛИ* (2) **1.** *Ираклий.* и҆ тогази цр҃твꙋваше ца́рꙋ кон҆стан҆ти́нꙋ внꙋ̀кь, и҆ра́клїа цр҃ь 11.96б. **2.** *Херакъл.* и҆ тїа́ ре̑. а҆поло́на̑, и҆ра́клїа, и҆ а҆р҆те́мида, тїà бѡ̑гове вѣ̑рꙋва и҆ почи́та 39.311.

и҆ра́клїа 11.96б, 39.311.

иров *прил.* (3) *Иров, от ЛИ Ир.* а҆̀мѝ зави́стливѝ дїа́воль… сто́ри да повди́гнь ѿг҆нь и҆ запалѝ и҆ро́вь дѡ̑мь 36.272; а҆ жена̑ и҆ро́ва нар҆ке́ла раз҆гнѣ̀ва се на мꙋжа́того си̑ радѝ фи́липпа 36.272.

ед.: *м.* и҆ро́вь 36.272, *ж.* и҆ро́ва 36.272².

ирод *ЛИ* (10) *Ирод.* ка́зꙋвать за товà ст҃ы̑ дꙋ́мы цр҃ко́вны. ѿ товà́ се позна́ва ѿ что̑то и҆з҆бѝ і҆родь мл҃нцыте. защо̑ і҆́родь ца̑рь повелѣ̀ль бѣ̑ше тога́зи ѿ двѣ̀ го́динь по́млады дѣца̀ да и҆з҆бѝють 33.245; сы̑и а҆рхг҃гль закла̀ і҆́рода ца́ра де̑то бѣ̑ше сѣ̀ прѣвъзне́сль, и҆ чи́нѣше сѣ̀ с (!) тѣ̀к҆мо бо̑ 11.94.

і҆́родь 11.94, і҆родь 33.237б, 33.245, і҆́родь 33.245, і҆́рода 11.94, і҆ро́да 33.237, 33.237б, і҆́рода 33.245б.

иродиада *ЛИ* (2) *Иродиада.* зь̑мїе, и҆ а҆спи́ди, и҆ керасты, въ пꙋ̑стини боѧ́ха се ѿ і҆ѡа́нна, кр҃тлꙗ, а҆ і҆родїа́да на ѡ҆бѣ̑дь глъвѣ̀та мꙋ, ѿсѣ̀че 21.210.

і҆родїа́да 12.116б, 21.210.

ис *вж.* **из**

исаак *ЛИ* (18) *Исак.* и҆ помѣнꙋ̀ а҆враа́ма патрїа́р҆ха, как҆ мꙋ̑ да́де бь̑ на ста́ры днѝ, и҆ родѝ сы̑на своѐго і҆саака 13.121; и҆ тамо̀ бѣ̑ха си́ч҆ч҆ко (!) що̑ бѣ̑ха ѿ вѣка ꙋ҆мрѣ̀ле, прѣѿ̑щи. та́мь бѣ̑ше а҆дамь и҆ є҆́вва, си́ѳь, и҆ а҆вель каи́нь. ноѐ а҆враа́мь. і҆саа́кь, і҆а́ковь. и҆ мѡ̑ѵ҆сѝ, и҆ си́ч҆кы̑ прр҃ци 35.264.

і҆саа́к҆ 11.85, і҆саа́кь 11.85, 15.131б, 18.202, 35.264, і҆саа́ка 11.84б², 11.85², 11.85б³, 13.121б, і҆саака 11.85, 11.85б, 13.121, і҆са́ака 32.228, і҆саа́кꙋ 11.87.

исаиа *ЛИ* (30) **пророк исаиа.** *Пророк Исайа.* защо̑ и҆ прр҃кь і҆са́їа така̀ ка́же, что̑ е ре́кль бь̑ съ нѥ́говы оу̑ста̀ 11.107; и҆ і҆саїа прр҃кь что̑то проре́че дв҃ца дн҃еска є҆мма́нꙋила ро́ди ѿ х҃а ст҃го 33.235б; и҆ товà бѣ̑ше па̀кь прозрѣ̀ль прр҃кь і҆са́їа 33.236.

і҆са́їа 11.84, 11.91б, 11.107, 16.161, 16.162, 18.178, 33.236², 33.241, 34.253б, 34.255, 38.284б, 38.290б, 39.318, і҆саїа 11.91², 18.178², 32.228, 33.235б, 33.236²*, 34.249б, 35.260, і҆саїа́ 16.161, і҆са́иа 33.235б, и҆са́сїа (!) 38.287, і҆саїю 11.90б*, і҆са́їю 13.124, 38.294.

исасиа (!) *вж.* **исаиа**

исидор *ЛИ* (4) *Исидор.* и҆ ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа̑нрь̑скы̑ мнѡ̑го хꙋ̑лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защо̑ го̀дѣше да намѣ̀сти и҆си́дора на патрїа́р҆шьство 12.112.

и҆сїдо̀рь 33.244б, и҆си́дора 12.112, 12.113б, 12.115б.

inslav

исихиа *ЛИ* (4) *Исихиа.* и̑ оу̑ то́изи монасти́рь бѣ́ше, нѣ́кои кало́ѐрь и̑мето мꙋ̀ и̑сихїа, ѿ мѣ́сто си́рин'ско и̑ тврьдѣ̀ ѻ̆старѣ̀ль 12.109б; и̑ въ ѐдна̑ но́щь бдѣ́нїе си̑ чи́нѣше, и̑ мл҃аше се бо̀ и̑сїхїа ста́рець 12.110.

и̑сихїа 12.109б, 12.110, 12.111, *и̑сїхїа* 12.110.

искажа *св.* (28) **1.** *Изкажа; кажа всичко, което знам; разкажа.* а̑ми̑ почѣ̀кай да и̑ска́же то́й щѐ зна́е 1.5б; и̑ като̀ си и̑дѣха по пѣ̀ть тога́зи и̑мь и̑сказа ст҃ыи сич'ко, ка́ко видѣ̀ х҃а, и̑ как' се кр҃ти̑ и̑ прѣсторил' си и̑ме ѐв'ста́тїе. и̑ как' мꙋ̀ оу̑зе кора́бникь жена̑та. и̑ как' мꙋ̀ дѣца́та ѕвѣ̀рїе зане́соха. и̑ що ѐ пати́ль си́ч'ко и̑мь и̑ска́за 5.35,35б. **2.** *Опиша, изразя с думи, изкажа.* та́мо са дрьвїа прѣхꙋ̀бавы̀, и̑ добро̑ миризливїи. детѐ ни́кои не мо́же да и̑ска́же тѣ́х'ната мѵ̆ризма 1.7б-8; и̑ въ ѡ̑н'зи дн҃ь, кога́то го видѣ̀ше бра́тїа, и̑ си́ч'ки граждѐне, че си̑ е дошь́ль ст҃ы̀ нико́лае. ко́л'ко ра́дость, и̑ ко́л'ко весел'ба̀ бы̀ ꙋ̀ гра́дь, ка́кь да и̑з'рекꙋ, и̑ли̑ да и̑ска́жꙋ 15.137б; а̑ дроу̑гите мꙋ̀ таи̑н'ны ра́боты що ѐ сто́риль добрыны̑. мл҃ты̑нꙗ да рѣ̀мь, и̑ пость, и̑ възрьжанїе. бдѣ́нїе. ко́й ѐзы́кь мо́же и̑ска́за. тьк'мо ѐди́нь бо̀ зна́е това̀ 15.136.

сег.: 1ед. и̑скажꙋ 11.104, и̑ска́жꙋ 15.137б, и̑ска́жа 32.231, *3ед.* и̑ска́же 1.5б, 1.7б–8, 8.55, 8.56б, 15.131, 39.315б, *1мн.* и̑ска́жѐ 33.245; *аор.: 1ед.* и̑ска́зѧ 31.216б, 39.310б, *3ед.* и̑сказа 5.35, и̑ска́за 5.35б, 17.176; *пов.: описат. 2ед.* да и̑ска́жешь 17.169, *1мн.* да и̑ска́жѐ 15.149; *съкр. инф.:* (може) и̑сказа 4.25б, (може) и̑сказа 8.55, 15.138б, (може) и̑ска́за 8.57, 11.103б, 15.1312, 15.133б, 35.260б, (могꙋ̀ть) и̑ска́за 15.132, (мо́же) и̑ска́за 15.136.

исказан *прич.* (1) *Като прил. Изказан, чиято същност е разбрана и обяснена, разтълкуван.* а̑ сла́ва ѐ па̀кь, кога̀ просла́ви чл҃кь бо̀. а̑ми̑ и̑ сла́ва и̑ма дв҃а̀ съмисла и̑ли̑ знаѧ́на, и̑ли̑ незна́ѧна. си̑ р҃ѣ, да рѣ̀шь, като̑ да чю́е. нѣ́кои че ѐ погыгы́ньло (!) сл҃нцето. а̑ не знае защо̑ е погы́ньло, и̑ това́ се зовѐ без'дꙋ̀мна, сла́ва. си̑ рѣ̀. незна́ѧна, и̑ дꙋ̀ма нема́ что̑ да рѣ̀шь а̑ и̑сказа́на и̑ зна́ѧна сла́ва ѐ̀. кога̀ знае чл҃кь почто̑ бы̑, та̑ ѻ̆скꙋ̀дѣ сл҃нцето защо̑ като̑ [бы̑] лꙋна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̑ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ̀ти за́що̑ сл҃нцето и̑дѐ ѿ де́сна страна̀. а̑ лꙋна̑та ѿ ле́ва. и̑ кога̑ се сре́щньть, и̑ лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и̑ затꙋ̀ли го и̑ затова̀. не свѣ̀ти, и̑ това̀ ѐ̀ сла́ва 33.233б.

мин. страд. ед.: ж. и̑сказа́на 33.233б.

исказувам *несв.* (3) *Изказвам, описвам с думи, разказвам.* и̑ ре́че, а̑вво зо́симе, недѣ̀и ме да ти и̑сказꙋ̀вамь си́ч'ко зло̀ 17.169; на трѝ ра́боти нѣ́кои и̑сказꙋ̀ва се та́зи дꙋ̀ма. да р҃е́шь. на ѐдно̀ мѣ́сто. и̑ на ѐдна̑ годи́на. и̑ на ѐдна̑ стра́нѣ 38.281б.

сег.: 1ед. и̑сказꙋ̀вамь 17.169, *3ед.* и̑ска́зꙋва 11.87; *страд.: сег. 3ед.* и̑сказꙋ̀ва се 38.281б.

искам *несв.* (37) **1.** *Искам, имам желание да получа или да извърша нещо, желая.* і̑ꙋда рѣ̀. гн҃жѐ цр҃це. ко́и ще при хлѣ̀бь и̑ска̀ ка́микь да ꙗдѐ 4.23б; и̑ рѣ̀ мꙋ̀ ѿ че́до. а̑зь за мнѡ̑го и̑скахь да сѐ ра́дова̑ ѻ̆ц҃ꙋ̀ твоѐмꙋ̀ 12.109; и̑ бл҃агодарꙋ̀ те о̆́ти ма си̑ послꙋ̀шаль, и̑ и̑спльнил' ми си̑ що с҃ь и̑ска́ль 39.305б; и̑ довръ́ши цр҃квата ка́к' и̑ска̀ 9.69. **2.** *Искам, настоявам да стане нещо, изисквам.* о̆́ти се и̑ то́и тврьдѣ̀ по̑ка́ни да сто́ри во́лꙗ бж҃їа, като̑ и̑ска̀ бо̀ 15.155б; и̑ на си́ч'кы̀ свѣ̀ть просвѣ̀тише като̑ сл҃нце. да исплѣ̀нювать бж҃їе хотѣ̀нїе, что̑то и̑ска̀ гь по то́говото бж҃тво̑ное съмотре́нїе 15.132; просла́виха си́ч'кы бо̀. и̑ те́коха и̑ мꙋ̀жїе и̑ же́ны на приста́нището. и̑ прода́де се ѿна́зи пшени́ца ка́кь и̑ска̀ бо̀ 9.70. // *Образно.* а̑ми̑ ни̑ сѣ̀бѣ си̑ мо́жаше нѣ́кои да сѐ ѿкꙋ̀пи ѿ мь̀ка, и̑ да сѐ и̑з'ба́ви ѿ тол'кози прѣ̀льсть и̑ посл҃ѣ что̑ трѣ̀бꙋваше легома̀ голѣ̀ма злы́на̑ и̑скаше и̑ голѣ̀мо и̑сцѣлѣ̀нїе. а̑ми̑ и̑ найдѐ. сам'си̑ ѐди́но ро́дныи сн҃ь бж҃їи 33.235. **3.** *Искам, моля да получа нещо, прося.* и̑ и̑зведоше го тога́зи и̑з' тьмни̑цꙋ̀, и̑ си́ч'ки припа́дѡха и̑

inslav

поклони́ше мꙋ се, и҆ и҆́скахꙋ, ѿ нѥ́го про́шꙗ̀ка 15.142; и҆ затова́ ти се мо́лѝ да мѐ послꙋ́шашь да́ ми даде́шь того́зи, мрьтвꙗ̀ча̀, дето ѐ заради̇̀ на̑ ꙋ҆́мрѣ̑ль… а҆̀ми що ти̇̀ и҆ска̑ дай ми 35.260; и҆ бл҃гочьстивы̀ цр҃ь не помы́сли ни̇̀ что̑. а҆̀ми да́де, что̑ и҆ска̀ и҆ дрꙋ́го что̑ ре̑ ст҃ыи са́ва, и҆ что̑ и҆ска̀. си́чꙗ̀ко мꙋ да́де ца́рь 14.129. **4.** *Търся, стремя се да открия някого, диря.* а҆̀ ѿ҃ць нѥ́говь ефимїа́нь пꙋ́сти лю́дїе и҆ и҆ска́ха го и҆з ри́мь гра́дь и҆ не мо́жоха да́ го найдꙋ́ть 40.321; и҆ ѿи́доха сичѣ́кы и҆ и҆ска́ха го по си́чꙗ̀ки мѣ́ста, и҆ не найдоха го 2.12; и҆ ре́че на о҆нїа́ калоѐре, и҆де́те по си́чꙗ̀кы келїи и҆щѣ́те и҆ найде́те жена́та и҆ до̑ве̑ ю сѧ̑. и҆ тїѐ и҆скахѐ ю и҆ не на́йдоха ни́що 3.21.

сег.: 3мн. и҆́скать 5.33б; *имперф.: 1ед.* и҆скахь 12.109, *3ед.* и҆скаше 33.235, *3мн.* и҆скаахꙋ 11.90б, и҆́скахꙋ 15.142; *аор.: 1ед.* и҆ска́хь 4.26, и҆ска̑ 35.260, *3ед.* и҆ска̀ 5.34б, 9.69, 9.70, 10.78б, 14.129², 15.142б, 15.155б, и҆ска́ 9.69, и҆ска̀ 15.132, и҆ск(а) 33.242б, и҆ска 40.321б, *1мн.* и҆́скахꙗ̀ме 2.12, и҆ска́хꙗ̀ме 39.316, 40.321, *3мн.* и҆ска́ха 2.10б, 7.51, 35.260, 40.321, и҆́ска́ха 2.12, и҆скахѐ 3.21; *форми от перф. тип: 1ед.* сꙗ̀мь и҆ска́ла 4.24, сѧ̀мь и҆ска́ла 4.26, сѧ̀ и҆ска́ль 39.305б, *3ед.* е и҆ска́ль 39.311, *2мн.* сте и҆ска́ле 18.205, *3мн.* са и҆ска́ле 39.304б; *бъд.: 3ед.* ще и҆ска̀ 4.23б, и҆ска́ ще 12.120, *със съкр. инф. 1ед.* и҆́ска́ ща 31.219.

искание *ср.* (18) **1.** *Търсене на отговор, разискване на някакъв въпрос.* да ска́жѐ и҆ за ѿсмото и҆ска́нїе. за о҆на́зи ѕвѣ́здâ что̑ съ бѣше и҆ѧ̑ви́ла на хы́трьцы́те. бѣ́ше ли̇̀ като̑ и҆ дрꙋ́гыте ѕвѣ́здꙋ̀. и҆ли̇̀ тѣ́кꙗ̀мо того́зи и҆ѧ̑ви́ се 33.244б; а҆̀ми да ре́мь и҆ де́сетое и҆сканїе, де̑то бѣ́ше. почто̑ се не роди̇̀ х҃с по̑напрѣ̑. а҆̀ми се роди̇̀ на послѣ́днѥе врѣ́ме. и҆ о҆ста́ви то́лꙗ̀кова дш҃ь чл҃чьскы да се̑ мѣ́чꙋ́ть 33.245б; є҆ і҆сканїе за пето питанїе 33.244*. **2.** *Търсене, издирване на нещо скрито или загубено, дирене.* и҆ стори се мно̑го и҆ска́нїе заради̇̀ кр҃ть хв҃ь дето ѐ на нѥ́го распе̑ бы́ль гь на́шь і҆с х҃с 4.22; и҆ ре̑. да зна́ешь че́до и҆ да по́внишь. щѐ да бꙋ́де и҆ска́нїе за кр҃ть, детò распе́ха на нѥ́го і҆с х҃а, на́шите сꙋ́дїе, до нѣ́кое врѣ́ме. и҆ мно̑го ще да бꙋ́де тога́зи млѣ́ва за о҆́нꙗ̀зи кр҃ть догде́ се на́йде 4.23.

ед.: и҆ска́нїе 4.22, 4.23, 33.239б², 33.243б, 33.244, 33.244б², 33.245, и҆сканїе 33.241, 33.241б, 33.244², 33.244б², 33.245, 33.245б², і҆сканїе 33.244*.

искариотски *прил.* (1) **иуда симонов искариотски.** *Юда Симонов Искариотски.* и҆ тога́зи ре̑ е҆ди́нь ѿ ꙋ҆́ченицыте хв҃ы і҆ꙋ́да сїмо́новь и҆скарїѡ́тꙗ̀скы̀, детò щѣ́ше да го прѣдадѐ защо̑ сѐ не прода́де това̑ мѵ́ро̑, за тр҃ста пѣ́нѥе и҆ да се̑ раздадѐ по сыро́маси 34.250б.

ед.: м. и҆скарїѡ́тꙗ̀скы̀ 34.250б.

искипя *св.* (1) *Изтека извън съда, в който се намирам, прелея (за течност).* и҆ ба́ща мꙋ и҆ ма́йка мꙋ и҆ снаха́ и҆мь та́мо седѣ́хꙋ и҆ видѣ́хꙋ като̑ и҆ска́ипе и҆з̾ ковꙗ̀че́гь мѵ́ро ѿ хꙋ́бость не мо́же чл҃кь та́зы мири́зꙗ̀ма да́ се наси́ти 40.324.

аор.: 3ед. и҆ска́ипе 40.324.

ископая *св.* (14) **1.** *Изкопая; направя яма, ров; трап с копаене.* ро́вь и҆ископа̀ и҆ паднѣ̑ въ ꙗ̑мꙋ дето ю̑ и҆ископа̀ 10.78б; и҆ като̑ чю́ха лѣ́вовете та́зи дꙋ́ма ѿ ста́рꙗ̀цатого, и҆ и҆́ископа́ха тра́пь, ко́лꙗ̀кото трѣ́бꙋ́ваше, да се покры́е тѣло́то ст҃о̑ 17.176. **2.** *Изкопая, с копаене достигна до нещо и го извадя.* и҆ па̀кь ка̀же пр҃ркь. дв҃дь ка́то спорѐ́ть лице̑ хв҃о. и҆ископа́ше рꙋ́цѣ мои̇̀ и҆ но́сѣ мои̇̀. си́чꙗ̀ко сѐ за х҃а ка́зꙋ́ва. защо̀ ни̇̀ дв҃дь, що̀ дꙋ́ма това̀, ни̇̀ дрꙋ́гыи пр҃ркь да сь е сьби́ло на нѣ́кого, да и҆ископа́ють рꙋ́цѣте мꙋ и҆ но́сѣте 16.161б.

сег.: 3мн. и҆ископа́ють 8.57б, 11.102б, 16.161б, и҆ско[па]ю́ть 39.300; *аор.: 3ед.* и҆ископа̀ 10.78б², *3мн.* и҆ископа́хꙋ 2.14б, 11.97б, и҆ископа́ха 6.48б, 9.70б, и҆ископа́ше 16.161б, и҆́ископа́ха 17.176; *плусквамперф.: 3мн.* и҆ископа́ле бѣхꙋ 11.102б; *пов.: описат. 2мн.* да и҆ископа́ите 17.176.

искра *ж.* (2) *Искра; най-малката светеща частица от вещество, което гори.* и҆скра ско́ро ли́ѱала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ꙋ҆гасѐна

inslav

31.21б; и̑ па́к' се вди́га като̑ пѣ́на, а̑ като и̑скра ꙋ̑га́сне 31.215б.

ед.: и̑скра 31.215б, 31.216.

искрътя *св.* (2) *Изкъртя*; *отделя нещо отнякъде със сила, с къртене*; *отчупя*. та̑ е това̀ ма́л'кїать рѡ̑гь, де̑то и̑зра́сте на́поконь та̑ и̑скрь̑ти трѝте рѡ̑га 18.183.

аор.: *3ед.* и̑скрь̑ти 18.182, 18.183.

искупя *св.* (7) **1.** *Откупя, освободя някого с откуп.* и̑ в тьмни́ца бѣ̑ запрѣ̑нь напра́вда. а̑ вїе́ ма и̑ску̑пих'те и̑ го́л'ь бѣ̑, а̑ вїе ма о̑блѣ́кох'тѐ 18.201б. **2.** *Прен. Избавя, спася някого.* пꙋстѝ бь̑ сн̑а своє̑го что сь̑ е роди́ль, ѿ женѣ̑, и̑ бы́ль ѐ по̑ зако́нь. защо̑ да и̑ску̑пѝ по̑зако́нные 33.240.

сег.: *3ед.* и̑ску̑пи 9.73б, и̑ску̑пѝ 33.240; *аор.*: *1мн.* и̑ску̑пих'ме 18.205, *2мн.* и̑ску̑пих'те 18.201б, и̑ску̑пих'тѐ 18.203б, 18.204; *пов.*: *2ед.* и̑ску̑пи́ 2.10.

искусен *прил.* (2) *Изкусен, който е опитен, вещ в нещо.* о̑ти защо̑ бѣ̑ше вѣ́р'нь и̑ и̑ску̑снь на ца́р'скы ра́боты 11.92б.

ед.: *м.* и̑ску̑снь 11.92б; *мн.*: и̑ску̑сны 15.140б.

искуся *св.* (7) *Изкуся, предизвикам някого да разкрие същността си, съблазня.* защо̑ мꙋ бѣ̑ше завидѣ̑ль дїа́воль. и̑ и̑спросиль бѣ̑ше го ѿ бг̑а да го и̑ску̑сѝ и̑ да го вы́ды дали́ ще лю́бы бг̑а, и̑ на скрь̑бно врѣ̑ме 35.257.

сег.: *3ед.* и̑ску̑си 1.8, 5.27б, и̑ску̑сѝ 5.27, 5.27б, 11.99, 35.257, *2мн.* и̑ску̑сите 39.304б.

искутопол *МИ* (2) *Скитопол.* и̑ пойде ст̑ыи са́ва въ и̑ску̑ѳопо́ль и̑ и̑злѣ́зе митрополи́ть ѳеѡ̑сїе съси́ч'кы (!) сщ̑е́нници, и̑ лю́дїе. и̑ посрѣ̑тоше го 14.129.

и̑ску̑ѳопо́ль 14.129, и̑ску̑ѳопо́ли 14.129.

искутополия *МИ* (1) *Скитопол.* и̑ ѿ и̑ску̑ѳопо́лїю и̑злѣ́зе съст̑ыте (!) ѿци. и̑ съвръ̑ши си̑ ра́бота 14.129.

и̑ску̑ѳопо́лїю 14.129.

искусювам *вж.* **искусявам**

искусявам *несв.* (4) *Изкусявам, предизвиквам някого да разкрие същността си, подлагам на изпитание.* е̑дно̑ ѿ ску̑ше́нїе (!) бж̑їе, кога̀ и̑ску̑сю́ва бг̑ь чл̑ка да го̀ ви́ды, дали́ го лю́бы. кога̀ мꙋ до́йде нѣко̀а бѣда̀, и̑ли̑ злына̀ и̑ли̑ тьќмо любы̀ бг̑а, кога́то мꙋ е весѐло 35.25б; като̑ бь̑ и̑ску̑сюваше а̑враа́ма и̑ ре̑ ѐмꙋ̑, а̑враа́ме а̑враа́ме. поимѝ сн̑а своє̑го възлюблѥ́ннаго... и̑ заколѝ си́на си̑ за лю́бо́вь мою̀ 11.85.

сег.: *3ед.* и̑ску̑сѣ́ва 5.27, и̑ску̑сю́ва 35.25б, *3мн.* и̑ску̑сювать 31.221б; *имперф.*: *3ед.* и̑ску̑сюваше 11.85.

искушение *ср.* (11) *Изкушение, изпитание*; *проверка на качествата и вярата.* и̑ ма́л'ко днѝ бы̑ и ꙋ̑мрѣ̀ ѿн'зи кора́бникь и̑ жена̑та ѡ̑ста̀ чи́ста и̑ неѡ̑скврьнѥ́на ѿ о̑ного́зи вар'вара. защо̀ легома̀ това̀ бѣ̑ше и̑ску̑шенїе бж̑їе 5.33б; скрь̑бь и̑ ꙗ̑дь що̀ ѿзнобѣ́ва чл̑ка и̑ и̑спы́тꙋва ѿ трѝ ра́боты бы́ва блв̑е́ни хр̑тїа́не е̑дно̑ ѐ и̑ску̑ше́нїе бж̑їе, кога̀ и̑ску̑сѣ́ва бь̑ чл̑ка и̑ ѿпи́това го да ви́ди, дали̑ и̑ въ зло̀ кога̀ напа́дне на чл̑ка нꙋ̑жда и̑ скрь̑бь, та го̀ лю́бы. и̑ли̑ тьк'мо токо̀ лю́бы бг̑а, кога ѐ ве́сель та мꙋ ѐ добрѣ̀ 5.27. // *Образно.* и̑ и̑ску̑ше́нїа сѣ̑как'вы ка́та ча̑ със' нѥго и̑гра́ють 31.216б.

ед.: и̑ску̑ше́нїе 5.27, 5.27б, 5.31, 5.31б, 35.25б, иску̑ше́нїе 5.31, и̑ску̑шенїе 5.31, 5.33б, и̑ку̑ше́нїе (!) 5.38, ску̑ше́нїе (!) 35.25б, и̑ску̑шенїе 35.25бб, и̑ску̑шенїе 37.257; *мн.*: и̑ску̑ше́нїа 31.216б.

искуѳопол *вж.* **искутопол**

искуѳополия *вж.* **искутополия**

испадна *св.* (3) *Прен. Изпадна, изгубя доброто си положение.* дн̑ь ве́т'ха и̑ без'бо́жна лѣ̑сть раз'вали́ се. и̑ но́во сл̑нце на но́вы людїе блв̑е́нїе просвѣ̑ти. и̑ що̀ бѣ̑х'ме̑ и̑спа́дньле ѿ ра́и, радѝ же́н'ско прѣ̑ступлѥ́нїе. и̑ па̀кь сега̀ радѝ же́н'ско ро́ѫ̑ство врати́х'ме се оу̑ ра́и 3.17б; и̑ посл̑ѣ̀ станѣ̑ като̑ во́ль, и̑ и̑спа́дна ѿ цр̑твото си̑, та̑ векѥ̑ не бы̑ ца́рь а̑ми станѣ̑

inslav

поди́рѣ. катô си́ч'кыте чл҃ци 18.182; и҆ не сто́ри б҃ь чл҃ка та̑ка̑ да ѐ пома́лькь ѿ а҆́гг҃ла. а҆̀мѝ са́м'сѝ чл҃кь така̀ и҆спа́днь защô б҃ь ѿпрьвѣ́нь не сто́ри чл҃ка д[а] ѹ҆мрѣ̀, и҆ да сѐ рассы́пе. а҆ми го сто́ри да ѐ без'съмрѣ̀тень… а҆̀ то́и не послу́ша бж҃їю заповѣ́дь… и҆ затова́ се о҆сѣ́ди да ѹ҆мрѣ̀ 38.283б.

аор.: 3ед. и҆спа́дна 18.182, и҆спа́днь 38.283б; *плусквамперф.: 1мн.* бѣ́х'мê и҆спа́дньле 3.17б.

испедепсам се *св.* (1) *Науча се, взема поука от нещо, разбера, изпедепсам.* и҆ па̀кь щѣ́ть да̑ ти и҆з'дадꙋ́ть цр҃твото, защô войскꙋ щѣ̀ть да доведꙋ́ть. на̑ тво́е цр҃тво. а҆̀мѝ двѣ̀ ра́боты трѣбꙋ́е тꙋ́ка. и҆лѝ повелѝ да гы҃ (!) погꙋ́бы҃. ѻ҆́ти защô да ви́дѧть и҆ дрꙋ́гы дето сь катô тѣ̑. да сê и҆спеде́ѱать. и҆лѝ побѣгнѝ да сê и҆збáвишь ѿ тѣ́х'ныте рꙋцѣ̑ 15.146.

сег.: 3мн. сê и҆спеде́ѱать 15.146.

испедеѱам се *вж.* **испедепсам се**

исписан *прич.* (1) *Като прил. Изписан, който е нарисуван, изобразен.* тре́тїать влькь дêто прили́чѣше катô ри́зь (!). та̑ ка́зꙋва за цр҃а але́ѯанр҃а, дêто ѿнапрѣ́ цр҃ꙋваше на̑ е҆ллините. дêто и҆́м' се пока́за като и҆ко́на и҆спи́сана. и҆ катô да рếшь напра́вина ѿ мѣ̑ 18.182б.

мин. страд. ед.: ж. и҆спи́сана 18.182б.

испитам *св.* (11) **1.** *Изпитам, проверя качествата на нещо, проуча.* а҆̀ми да ви́диме и҆ да и҆спы́тамê него́вото ꙋ҆че́нїе, да не бꙋ́де добрô за дш҃ѣ́та ны, и҆ чтô е ка́к'во е 36.271б; ст҃аа тр҃и́ца ѐ не и҆скꙋ́сима детô не мо́же, ѹ҆́мь чл҃чьскы҃ ни́ка́кь да пости́гне да и҆спы́та ка́кь ѐ, и҆ без'краина, ѐ 33.238. **2.** *Попитам, задам въпроси, разпитам.* и҆ воѐво́да а҆поло́са наредѝ и҆ ни́его да и҆́де със' ни́єю. да и҆спи́тать и҆ да на́йдꙋть кр҃ть хв҃ь, гдѐ го сь съкры́ле е҆вре̑е 4.22; и҆ и҆спи́та ѻ҆ного́зи е҆пкпа, ѿ коѐ е мѣ́сто 9.68б.

сег.: 3ед. и҆спыта 33.238, *1мн.* и҆спи́таме 16.161б, *3мн.* и҆спи́тать 4.22; *аор.: 3ед.* и҆спыта 6.41, и҆спи́та 9.68б, *3мн.* и҆спытаха 11.105б, испы́таха 12.112б; *форма от перф. тип: 2ед.* сѝ и҆спыталь 12.114; *пов.: 2ед.* и҆спы́таи 5.29б, *2мн.* и҆спытаите 33.237б, *описат. 1мн.* да и҆спы́тамê 36.271б.

испитание *ср.* (6) *Запитване; питане, с което се търси информация; въпрос.* ре́ко́мê и҆ вто́рото и҆спыта́нїе. и҆ сега̀ да рếмь. и҆ тре́тїѡ, дето ê, въ кое врѣ́ме на годи́ната бѣ̀ и҆ въ ко́и мц҃ь. роди́ се х҃с 33.240. **чиня испитание.** *Питам, задавам въпрос с цел да получа отговор, да узная нещо; разпитвам.* и҆ тога́зи се събра́ха е҆пкпы. и҆ зе́ха да чи́нѧть и҆спыта́нїе за тѣ́зи рѣ́чь. и҆ да́де и҆̀. ца́рица, четво́рица, да раз'сꙋ́деть тѣ́зи ра́бота 12.115.

ед.: и҆спыта́нїе 11.105б–106, и҆спыта́нїе 12.115, 33.240, і҆спїта́нїе 33.240*, и҆спи́танїе 39.306, и҆спы́танїе 39.306б.

испитня *ж.* (1) *Изпитание, проверка на качествата и вярата, изпитня.* и҆ тѣ́зи напа́сть щô прѣтрьпѣ̀. та бѣ́ше това̀ на и҆ско́ушенїе. сирѣ̑. на и҆спытнѝ̀ 35.256б.

ед.: и҆спы́тнѝ̀ 35.256б.

испитувам[I] *несв.* (8) **1.** *Изпитвам, подлагам на изпитание, проверявам силите и възможностите на някого или нещо.* защô бг҃ люби и҆ и҆́ще да быха былѐ добры҃ и҆ ст҃ы҃ сич'кы҃ чл҃ци детô на свѣтѣ́ть. нѣ̑ чл҃ците защо́ гы и҆спи́тꙋва дїа́воль. та бы́вать самы҃ ѿ се́бе сѝ и҆ добры҃ и҆ злы҃ 1.3; заради̑ това̀ да́рꙋва бг҃ь а҆да́мꙋ тїа̀, в҃ї, си́лы. и҆ тога̀зи мꙋ ре́че. сич'ко́то да тѝ бы́де по̑ твоа̀ во́лѧ, и҆ сич'ко ти дава̑. да и҆спы́тꙋва́шь тѣх'ны҃ ско́по̑ 33.234б. **2.** *Питам; търся отговор, обяснение; разпитвам.* това́ сѣ̑ дꙋ́мыте. на ст҃ы́и, пра́зн҃икь. дêто гы на́скоро и҆ нак'со (!) сказах'мê защô и҆́ма́мê мнѡ́го и҆ разли́чно да и҆́спы́тꙋвамê. за то́изи пра́зн҃икь. (и҆ прьвень) имаме да пи́тамê. почтô не роди́ се ѿц҃ь, и҆лѝ дх҃ь ст҃ыи. а҆̀ми сê ро́ди сн҃ь. вто́рое почтô се слꙋ́чи так'вози врѣ́ме да сê прѣпи́сꙋва

inslav

си́ч'кыи свѣ́ть. тре́тїе въ коѐ врѣмѐ, и҆ въ кои мцѣ́ бѣ́ше 33.237б.

сег.: 1ед. и҆спы́тꙋвамь 2.9б, *2ед.* и҆спытꙋвашь 2.9б, и҆спы́тꙋва́шь 33.234б, и҆спытꙋва́шь 33.234б, *3ед.* и҆спи́тꙋва 1.3, 20.208, *1мн.* и҆спы́тꙋвамѣ̂ 33.237б, и҆спы́тꙋвамѣ̂ 33.238.

испитувам[II] *несв.* (2) *Изпитвам, усещам нещо, чувствам.* скрѣ́бь и҆ ꙗ҆́дь щѡ̀ ѿзнобѣ́ва чл҃ка и҆ и҆спы́тꙋва ѿ трѝ ра́боты бы́ва бл҃ве́ни хр҃тїа́не 5.27. // *Образно.* ви́дите лѝ заради̇̀ є҆дного̀ ло́ва ко́л'ко се раꙋ́вать и҆ веселеть. а҆̀ камо лѝ ко́и ло́ви чер'ко́вны̀ ло́вь ка́та днѝ, и҆ и҆спи́тꙋва чер'ко́вна̀ длъбина̀ на сп҃сенїе дш҃и чл҃чьскые 31.215.

сег.: 3ед. и҆спы́тꙋва 5.27, и҆спи́тꙋва 31.215.

испитувание *ср.* (3) **1.** *Питане, запитване за нещо, въпрос.* имаме да пи́тамѣ̂. почто̂ не роди́ се ѿц҃ь, и҆лѝ дх҃ъ ст҃ыи, а҆̀ми сѐ ро́ди сн҃ь… и҆ ѿсе́га да на́чнѣмь прьвото и҆спи́тꙋва̑нїе 33.238. **2.** *Разпитване, търсене на отговор от много хора.* а҆̀ ѻ҆н'зи мрѣ́сны цр҃ь. като́ си бѣ́ше безꙋме́нь, със' голѣ́мо и҆спи́тꙋванїе и҆щѣ́ше да раз'бере кои са̀ (тїа̀) праведны на земл҃ꙗ 39.296.

ед.: і҆спитꙋванїе 33.237б*, и҆спи́тꙋванїе 33.238, и҆спи́тꙋванїе 39.296.

испиша *св.* (2) *Изпиша; опиша нещо цялостно, докрай; напиша.* и҆ ѡ҆нїа̀ прѣ́выте чл҃ци затова̀ гдⷭ҇ь бж҃ь наста́ви, и҆спи́саха на ст҃ые мн҃нїето, и҆ ѡ҆ста́виха да нахо́димь и҆ ны́е писа́нїето 9.75; а҆̀ пи́санїе не бѣ́ше и҆списаль зо́сима а҆̀ми що̀ чю́х'ме ѿ нѥ́го, и҆ напи́сахь 17.176.

аор.: 3мн. и҆спи́саха 9.75; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше и҆списаль 17.176.

испия *св.* (6) *Изпия, поема някаква течност докрай.* и҆ тогива̀ и҆спѝ ѻ҆нова̀ бы́лїе 39.303. // *Погълна нещо с течност.* и҆ ꙋ҆зѐ сто́мна и҆ напи́ се во́дꙋ. и҆ и҆спѝ зьм'чѐ ма́л'ко със водьта 2.13б.

сег.: 1мн. и҆спїемь 11.108, *2мн.* и҆спїе́те 39.303б, *3мн.* и҆спїють 39.303; *аор.: 3ед.* и҆спѝ 2.13б, 39.303, и҆спї 39.303.

исплънювам *несв.* (2) **1.** *Изпълнявам, осъществявам някакво свое желание или замисъл.* нари́чѣт' се тьк'мо хр҃тїа́не, а҆̀ дїа́вол'ска̀ ра́бота стрꙋ́вать. и҆ ѻ҆сиромаша́ват' си снагѣ̀та, а҆̀ во́лꙗ своа̀ и҆спл҃ню́вать. та̑ не сми́слювать сьмрьтны̀ ча҃, и҆ стра́шны̀ дн҃ь сꙋ́дныи 32.223б. **2.** *Изпълнявам, строго спазвам определени норми.* и҆ прп҃бны ст҃лѥ, пасты́ре и҆ ꙋ҆чи́телѥ… да и҆спл҃ню́вать бж҃їе хотѣ́нїе, что̂то и҆ска̀ѥть по то́говото бж҃твное съмотре́нїе 15.132.

сег.: 3мн. и҆спл҃ню́вать 15.132, и҆спл҃ню́вать 32.223б.

исплъня[I] *св.* (15) **1.** *Изпълня, направя нещо празно да стане пълно, напълня.* да чю́е тога́зи гл҃а кро́т'кь ѿ г҃а ба҃. и҆ ка́кь да сѝ и҆спл҃ни свѣ́тил'никь със' ма́сло да ꙋ҆лѣ́зе със' мꙋ́дрыте дѣви́ци въ ра́и 8.55б. // *Образно.* бѣ́ше ѻ҆ц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слнь, и҆ кро́т'кь и҆ и҆спл҃ню́нь съси́ч'кѣ̂ (!) дх҃о́внаа прѣмꙋдро́сть 14.128; мака́рь да бѣ́ше жена̂ а҆̀мѝ бѣ́ше и҆спл҃ню́на дх҃а ст҃го. и҆ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїа́вол'скаа и҆ и҆сче́знꙋваше като̂ ды́мь 8.56; а҆ цвѣ́ть что ѥ҆ и҆з'ра́сль ѿ па́терицата, това́ е҆ г҃ь на́шь, і҆с х҃с. детѡ̂ и҆спл҃ни със' хꙋба́во бл҃го̑ꙋ҆ханїе що съ̀ вѣ́р'нїи чл҃ци 33.236; гдѐто проповѣ́даха бж҃твное є҆ѵ҃лїе, и҆ си́ч'кыи свѣ́ть и҆спл҃нише със бл҃гочьстїе 15.132. **2.** *Прен. Изпълня, обхвана, овладея* (*за чувство*). това̀ като и҆мь ка́за тъмни́чныи стражарь със' пла́чь, и҆ тїѐ като̂ чю́ха такъв'зи гла҃, ѡ҆ как'ва́ ли скрѣ̀бь и҆спл҃ни и҆мь срцѐто 15.146.

сег.: 3ед. и҆спл҃ни 8.55б, і҆спл҃нь (!) 11.104, і҆спл҃ни 33.236; *аор.: 3ед.* и҆спл҃ни 15.132б, и҆спл҃ни 15.146, *3мн.* и҆спл҃нише 15.132; *форми от перф. тип: 3ед.* и҆спл҃нила 31.217б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆спл҃нѥнь 12.112б, и҆спл҃ню́нь 14.1282, 38.283, *ж.* и҆спл҃ню́на 8.56, 17.168; *мн.:* и҆спл҃ню́ни 17.164б, и҆спл҃нѥнїи 32.229.

исплъня[II] *св.* (6) *Изпълня, спазя обещание; осъществя желание, заповед, изискване.* и҆ па҃ да сѝ и҆спл҃ни дꙋма́та,

inslav

что̑то ре̑ на ꙋ̑чéниците 38.286; и҆ бл҃годарꙋ̀ те ѻ҆ти ма сѝ послꙋ̑шаль, и҆ и҆спльнилъ ми сѝ що с̑ь и҆скáль 39.305б; а҆мѝ х҃с сѝчъко товà прѣтрьпѣ̀. защо ѐ такà пи́сано въ кнїгы прр̑чьскы. да и҆спльни писáнїето 35.259.

сег.: 3ед. и҆спльни 34.253, и҆спльни 35.259, 38.286; *форма от перф. тип: 2ед.* и҆спльнилъ сѝ 39.305б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше дá и҆спльни 9.70б; *пов.: 2ед.* и҆спльни 36.272б.

исплъня се[I] *св.* (12) **1.** *Изпълня се, напълня се с нещо.* и҆ сто́ри се чю́до прѣславно. кога възло́жиха рꙋ́цѣ на нѥ́го да го̑ херотони́сать. и҆спльни се сѝчъки о҆́лъ̀тарь съсъ̀ мѵ̑ризъмâ. хꙋ́бава и҆ блг҃оꙋ̑хаеше сѝчъка цр҃ква 12.112б. **2.** *Изпълня се, изцяло съм обхванат от някакво чувство.* и҆ прѣче́те гы, и҆ наи́де, т҃, жлъти́цы. ра́дость неизрѣ̑ннаа и҆спльни мꙋ̀ се срцѣ́то 15.134б; а цáръ̀ се о҆́гри́жи и҆ въ̑ ꙗ҆́дь и҆спльни се, и҆ ѿ голѣ́ма срьди́тинà немà что̑ да сто́ри 39.300. **исплънят се дните на някого.** *Стане му време, дойде му време да направи нещо.* и҆ когà бы̑ врѣ́ме, и҆ и҆спльниха се дн҃и́те а҆́нны̑ да роди̑. и҆ ре̑ а҆́нна. дн҃е́ска се възвели́чи мо́ата д҃ша. и҆ роди̑ а҆́нна че́до же́нъско 13.122б.

аор.: 3ед. и҆спльни се 4.25, 6.44б, 12.112б, 14.130б, 34.250, 36.268б, 39.300, сѐ и҆спльни 8.55б, 14.127, и҆спльни се 15.134б, се̑ и҆спльни 34.250б, *3мн.* и҆спльниха се 13.122б.

исплъня се[II] *св.* (1) *Изпълня се, осъществя се, сбъдна се* (*за предсказание и под.*). дꙋ́ма валаáмь… ѕвѣздâ ще да просвѣ́ти. и҆ чл҃кь щѐ да се̑ ро́ди… а҆мы̀ бѣ́ше а҆́гг҃ль г҃нь и҆ ꙗвѝ и҆мъ̀ се въ о҆бра́зь катѡ̑ ѕвѣздâ, и҆ наста́влꙗше гы на пꙋ́ть гдѐ да и҆дꙋ́ть. и҆ тогáзи и҆мъ̀ се ꙗ҆́вѝ съсъ̀ бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ да се̑ и҆спльни дꙋ́мата валаáмова 33.245.

сег.: 3ед. се̑ и҆спльни 33.245.

исповѣд *ж.* (2) *Изповед; признание и покаяние за извършени грехове пред духовно лице.* а҆мѝ и҆ ны́е да сѐ по̑ка́нимь и҆ да сѐ о҆́чи́стѝ, съсъ̀ исповѣ́дь. защо̑ бе́зь исповѣ́дь не мо́же чл҃кь да прїиме покаанїе, и҆ да сѐ спасѝ 38.294,294б.

ед.: исповѣ́дь 38.294, 38.294б.

исповѣдаем се *от стб.* исповѣдати сѧ *несв.* (2) *Изповядвам се, признавам греховете си пред духовно лице.* амѝ и҆ нїе блв҃ени хр҃тїане. да не сто́римь така. да́ се очи́стѝ и҆ да се исповѣ́даѐ. и тогáзи да приступѝ да се̑ причéстѝ 33.247б.

пов.: описат. 1мн. да се исповѣ́даѐ 33.247б, да сѐ и҆сповѣ́даѐ 35.266б.

исповѣдам *св.* (10) **1.** *Изповядам, призная греховете си пред духовно лице.* и҆ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋ̑шашь съсъ̀ ꙋ̑ши́те си що съмь безако́но чини́ла. а҆мѝ ко́га ка́жешь а҆́зь да ти и҆сповѣ́дѧ̀ сѝчъкото и҆ ни́що не щѣ̀ потаѝ 17.168б; ѻ҆ниси́форь. па́днѣ̀ на́ земльꙗ… и҆ лежа́ше катѡ̑ мрьтъвь. догдѐ дойдѐ сщѐ́нникь цр҃ко́вныи, и҆ вди́гна го… и҆ тогáзи и҆сповѣ́да зло̑ своѐ щотѡ̑ чи́нѣше 9.74б. **2.** *Изповядам; разкажа всичко, което знам.* и҆ разъбра́ се тогáзи товà чю́дное чю́до по сѝчъки цáригра́дь. и҆ до само́го цр҃а. и҆ патрїáрхь дойдѐ, и҆ събо́ръ̀ се̑ вели́кь събрà. и҆ ста́нъ ѿнъзи чл҃кь пр҃ѣ̀ т҃ѣ̀ и҆ и҆сповѣ́да сѝчъко по коне́ць 15.153; и҆ ре̑ мꙋ̀. не мо́гꙋ ѻ҆́че мои̑ дх҃о́вныи да тѝ и҆сповѣ́дамь сѝчъкото что̑ съмь видѣ́ла чю́дно и҆ прѣсла́вно и҆ стра́шно 11.103б. **3.** *Изповядам, открито призная вярата си в нещо с цел и другите да я споделят.* и҆ и҆сповѣ́дѧ̀ на сѝчъкы̑ свѣ́ть сп҃сà х҃а ка́кь ѐ и҆стинны̑ бь, и҆ заради̑ товà прїе́хь клю́чеве на нѥ́говаѧ ст҃а цр҃ква 12.110б.

сег.: 1ед. и҆сповѣ́дамь 11.103б, и҆сповѣ́дѧ̀ 17.168б, *1мн.* и҆сповѣ́даме 15.141б; *аор.: 1ед.* и҆сповѣ́дѧ̀ 12.110б, и҆сповѣ́дѧ̀ 17.173, *3ед.* и҆сповѣ́да 9.74б, и҆сповѣ́да 15.153, *3мн.* и҆сповѣ́даше 15.149б; *пов.: 2ед.* и҆сповѣ́даи 17.168, 17.171б.

исповѣдам се *св.* (13) **1.** *Изповядам се, призная греховете си пред духовно лице.* и҆ бл҃гочьстивыи е҆пп҃ь по̑мли

inslav

се за не́го и́ поу́чи го мно҃. и́ наста́ви на за́ко҃ добрѣ̀ и́ то́й се пока́ꙗ и́ и́сповѣ́да. и́ пла҃ что̑ е сто́риль зло̀ 37.280б; дне҃ ли си̑ съгрѣши́ль, дне҃сь (!) сѐ и́сповѣ́дай 1.8. **2.** *Изповядам се, признаяоткрито привързаността си към определена религия.* тогѝва и̑ сам҆ си поревна (!) му̀ се да бѣ́де му̀че́нь за х҃а и́ нае̑ са да исповѣ́да себѣ̀ (!) че е хр҃тїа́нынь 39.298.

сег.: 1ед. сѐ и́сповѣ́да̑ 31.218б, *3ед.* исповѣ́да себѣ̀ (!) 39.298, *3мн.* сѐ и́сповѣ́дать 1.8; *аор.: 1ед.* се и́сповѣда̑ 17.174б, *3ед.* сѐ и́сповѣда 3.18б, се и́сповѣда 6.42, 37.280б[2]; *бъд.: 1ед.* щѝ да се и́сповѣда̑ 17.168, *със съкр. инф. 1ед.* и́сповѣда̑ са ща 1.8; *пов.: 2ед.* сѐ и́сповѣ́дай 1.8, *описат. 1мн.* да се и́сповѣ́даме 1.8, да сѐ и́сповѣ́даме 1.8.

исповѣдание *ср.* (1) *Изповедание, вяра в бог, религия.* и́ като̑ и́дѣ́ше ст҃ыи, и́ бо̑ се молѣ́ше, и́ ду́ма́ше. да сѐ почю́деть г҃и съ҃ твоата млт҃ь на мѣ́не. и́ спо̑о́би ме до скон҆ча́нїе живо́та да си̑ ꙋ́па́зѣ твое҃то и́сповѣ́данїе 39.302б.

ед.: и́сповѣ́данїе 39.302б.

исповѣдник *м.* (2) *Лице, което се изповядва пред духовник.* и́ д҃хо́вни-ците как҆ съ҃ зе́мале ду́ка́ти ѿ и́сповѣ́дниците за тѣ́х҆нїать гр҃ѣ̀ да сѐ мл҃ꙗть бо̑ 18.196б. **пафнутии исповѣдник.** *Пафнутий Изповедник.* и́ пры́вы наче́л҆ници на събо́рьть кои̑ бѣ́хꙋ. бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́м҆скыи... ст҃ыи пафнꙋ́тїе и́сповѣ́дникь. ст҃ыи спиридо́нь. трїмиѳꙋ́н҆скыи 15.141.

ед.: и́сповѣ́дникь 15.141; *мн.:* *чл.* и́сповѣ́дниците 18.196б.

исповѣдувам *несв.* (3) *Изповядвам, открито заявявам принадлежността си към определена религия.* и́ ѐдны̀ хр҃тїа́не о҃чи́вѣстно и́сповѣ́дꙋваахꙋ х҃а, ка́кь ѐ и́стинныи бо̑ь. и́ прѣте́глꙗха голѣ́ма мꙋ́ка, и́ и́з҆мрѣха 15.139.

сег.: 1мн. и́сповѣ́дꙋваме 16.162б, 33.245б; *имперф.: 3мн.* и́сповѣ́дꙋваахꙋ 15.139.

исповѣсть *от стб.* **исповѣдѣти** *св.* (1) *Кажа, опиша с думи, разкрия.* а҃ко ли ти ре́чѐ не́кои мака́рь и ѐврѣ̑инь. товà сло́во пр҃ркь і҃са́їа, за дрꙋ́гыго ду́ма. а҃ ты̀ мꙋ̀ ре́чи̑ за х҃а ду́ма. защо̀ па̀кь ре́че то́изи пр҃ркь на́поконь. рѡ́д҆ же е҆го кто̑ и́сповѣ́сть. си̑ ре҃. ко́и може сказà нѥ́говь рѡ̑ 16.161.

сег.: 3ед. и́сповѣ́сть 16.161.

испотя се *св.* (1) *Изпотя се, покрия се с пот.* а҃ ст҃ыи ѐв҆ста́тїе е҃дна́кь течѐ сам҆си̑ и́ го́ни го. и́ тѐче доде́ сь и́спотѝ и́ ко́ꙗть, и́ ѡ҃н҆зи що̀ ꙗ҃зди 5.28б.

аор.: 3ед. сь и́спотѝ 5.28б.

исправление *ср.* (1) *Изправяне, преобразяване на гърбав чрез премахване на недъга му.* дїѡкли́тїа́нь ре҃ и́ коꙗ̑ са рабо́та х҃ꙋ̀ твое҃мꙋ̀, детѡ̑ вы́е дꙋма́те. и́ ст҃ы̀и ѡгово́ри на слѣ̀пи прогле́дꙋванїе. и́ на бо́л҆ныи и́сцѣлѥ́нїе. и́ на сле́кавы и́справлѥ́нїе 39.304.

ед.: и́справлѥ́нїе 39.304.

исправя се *св.* (9) **1.** *Изправя се, стана прав, застана на краката си.* и́ ста́нь о҃нова̀ мрѣ̀тво детѐ, и́ и́спра́ви се на нѡ̑sѣ́те си̑ и́ повѣлѣ́ мꙋ̀ а҃пл҃ь да си̑ и́де дома си̑ 36.268; и́ станѣ̀ха и́ два̑та, и́ и́спра́виха се ѿ земля́ть 17.167. // *Застана изправен на краката си, изцеля се* (*за хром*). мнѡ̑го чю́деса стори́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ̀пи̑ прогле́даха. хро́мы и҃спра́виха се. болъ̀нїи и҃сцѣлѣ̑а 39.309. **2.** *Изправя се, престана да бъда гърбав.* и́ мнѡ̑го слѣ̀пы прогледаахꙋ, и́ слѣ̀кавы и́спра́виха се, ѿ ѡ̑нѣ̀зи водà, что бѣ̀ше о҃сщѐна̀ ѿ а҃рхг҃ль михаи́ла 11.98б. **3.** *Прен. Поправя се, стана добър, престана да върша лоши неща.* а҃но̑ сега́ е дошла̀ вели́ка нѥ̑лꙗ. ст҃ые стр҃ти г҃нѥ и́ по̑о́бно е сега̀ да́ се и҃спра́ви̑ о҃ти да бѣ́де̑ досто́ини да празн̑ꙋ́ваме ст҃ы́е стр҃ти 34.255б.

сег.: 1мн. се и҃спра́ви̑ 34.255б; *аор.: 3ед.* и҃спра́ви се 2.10, 36.268, сѐ и҃спра́ви 36.273,

inslav

3мн. и҆спра́виха се 11.98б, 17.167, и҆спра́виха се 39.309; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да сѐ и҆спра́ви 18.199б, *със съкр. инф. 2ед.* и҆спра́ви що сь са (!) 1.8б.

исправить се *от стб.* **исправити** *св.* (1) *Образно. Изправя се, застана прав пред някого или нещо.* и҆ пр҃рькь дв҃дь и҆ товà мар'ꙋ́ри́сꙋва, да сѐ и҆спра́вить мл҃тва моà катѡ̀ кади́ло, пр҃ѣ̑ те́бе г҃и 33.244.

пов.: описат. 3ед. да сѐ и҆спра́вить 33.244.

испразня се *св.* (1) *Изпразня се, стана пуст, обезлюдея, опустея.* и҆ възвеселѣ́те се заради б҃а. ѻ҆́ти сам'сѝ бл҃го и҆зволѝ (!) и҆ слѣзе на землꙗ. и҆ а҆́дь ѻ҆́гор'чѣ, а҆̀мѝ щѡ̀ бѣ́ха въ а҆́дь та сѐ зараꙋ́ваха. защо́ се а҆́дь и҆спра́зни 35.258.

аор.: 3ед. се и҆спра́зни 35.258.

испроводя *св.* (2) *Изпроводя, придружа някого до някъде, изпратя.* и҆ ѿн'зи мꙋ́жь ни́єинь катѡ̀ и҆спрово́ди ѳома̑. и҆ затворѝ вра̀та, и҆ вры́на се при женѣ̀та сѝ, и҆ видѣ̀ ка́кь дꙋ́ма ѳома̑ съсь женѣ̀та мꙋ. почю́ди се и҆ ре̑ а҆́зь сега̀ те́бе и҆спрово́ди, ѿгдѐ па́кь тꙋ́ка се наи́де 7.50б.

аор.: 1ед. и҆спрово́дѝ 7.50б, *3ед.* и҆спрово́ди 7.50б.

испрося *св.* (6) **1.** *Изпрося, придобия нещо с молене.* и҆ тога́зи а҆рхїепископь петрь. съсъбо́рь (!) сич'кыи, мл҃и́ше се ст҃мꙋ сáв'вꙋ ста́р'цꙋ. да по́йде ꙋ҆ ца́ри_гра̑, да и҆спро́си ꙋ҆ ца́ра да́ныте палести́н'скы 14.128; и҆ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не дойдѐ ѿ ѿ҆ѣ́ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и҆ и҆спроси го, та гѡ̀ сънѐ ѿ кр҃ть и҆ погребе го 12.119. **2.** *Изпрося, с молба склоня някого да направи нещо, измоля.* тогѝва царе́вь кехаꙗ̑ магне́н'тїе и҆спро́си ѿ ца́ра да ѿвѣ̑жата (!) ст҃го ѿ сен'ци́рѧть 39.304.

сег.: 3ед. и҆спро́си 14.128; *аор.: 3ед.* и҆спроси 12.119, и҆спро́си 35.259б, и҆спро́си 39.304; *плусквамперф.: 3ед.* и҆спро́силь бѣ́ше 5.27б, и҆спросиль бѣ́ше 35.257.

испустя *св.* (2) *Пусна, освободя затворник.* и҆ ца́рь ре̑. заклéх' ти се за землнѡ̀ ца́р'ство да ти̑ дамь что̑ и҆щéшь. а҆̀мѝ товà не да́ва̑. а҆̀мѝ и҆ма́мь ѿного́зи ма́истора, да го и҆спꙋ́стѝ и҆с тьмни́цата, да съградѝ и҆ тéбе 7.54б; таквѡ́зи повелѣ́нїе и҆злѣ́зе цр҃ско, и҆ и҆спꙋ́стени бы́ше хр҃тїане и҆з' тьмни́цыте 15.139б.

сег.: 1ед. и҆спꙋ́стѝ 7.54б; *прич.: мин. страд. мн.:* и҆спꙋ́стени 15.139б.

испустя се *св.* (1) *Спусна се, втурна се към някого с цел да го нападна, нахвърля се върху някого.* и҆ аристáрхь что̑ бѣше начéл'никь на сьбо́рь... и҆спꙋ́сти се и҆ хва́тѝ а҆пл҃а за ко́смите и҆ тéгли го да́ го затво́ри въ тьмницꙋ 36.272б.

аор.: 3ед. и҆спꙋ́сти се 36.272б.

испъдя се *св.* (1) *Изпъдя се; напусна определено място, принуден от обстоятелства, които сам съм създал.* и҆ а҆да́мь не поча́ка врѣ́мето, а҆̀мѝ прѣстꙋ́пи за́повѣдь. и҆ затовà бы̑ и҆з'пъ́день ѿ ра́и. нѝкоѝ мꙋ не бы̑ кри́въ, и҆ нѝкои го не и҆спъ́ди. а҆̀мѝ сам'сѝ ѿ [с]во́й гр҃ѣ̑ и҆спъ́ди се, и҆ ѿпа́днъ ѿ хꙋ́бава сла́ва бж҃їа 33.246.

аор.: 3ед. и҆спъ́ди се 33.246.

испъдя *вж.* **изпъдя**

испъждам *несв.* (6) *Изпъждам, принуждавам някого да напусне някакво място, гоня, прогонвам.* и҆ раз'гнѣва́ се тврьдѣ̀ на самари́те. и҆ ѡ҆ста́ви за́конь, да сѐ не събы́рать самаранѣ́не (!) на събо́рь. а҆̀мѝ ѿ сич'кы мѣ́ста да гы̑ и҆спъ́ждать, и҆ да гы̑, не прие́мать 14.128б; а҆̀мѝ и҆ ты̑ не жали сѝ бра́те кѵрїа́че. защѡ̀ и҆ ме́не кога́то и҆спъ́ждаха ѿ ца́ри_гра̑. нѝ_что̑ не бѣ́ше мѐ гри́жа за товà 12.117б.

сег.: 2мн. и҆спъ́ждате 12.115, *3мн.* и҆спъ́жа̑ть 13.122, и҆спъ́ждать 14.128б; *имперф.: 3мн.* и҆спъ́ждаха 12.117б; *форма от перф. тип: 3мн.* съ̑ и҆спъ́ждале 12.118б; *бъд.: 3мн.* щѣ̑ть да и҆спъ́жа̑ть 2.10.

inslav

испъждане *ср.* (2) *Изпъждане; действие, чрез което принуждават някого да напусне определено място; прогонване.* и҆ катô сѫщѝ чл҃кь си́ч'ко плѣтѣ́ско прѣтрѣ́пѣ хꙋ́ла, и҆ ѱꙋ́ване и҆ заплю́ване, и҆ и҆спѣжда́не, и҆ напоко́нь и҆ сьмрѣ́ть 38.285; и҆ прово́ди писа́нїе і҆ѡа́ннь до є҆пифа́нїе, рж҃. и҆лѝ и҆ тѣ̀ дойдѐ на и҆спѣ́ждането моѐ... и҆ и҆спѣ́диха наси́ла і҆ѡа́нна, и҆ гра́бнъха го, и҆ заточиха го ꙋ҆ море́то 12.116.

ед.: и҆спѣжда́не 38.285, *чл.* и҆спѣ́ждането 12.116.

иссуша *св.* (4) **1.** *Изсуша, причиня безводие, пресуша.* а҆̀мѝ са пꙋ́сти ѿ антихрі́ста. дѣ́то ще да и҆́мь и҆ссꙋшѝ во́дїето въ ѡ҆нозѝ врѣ́ме 18.178б. **2.** *Образно. Изсуша, направя нещо да стане сухо.* а҆̀ла̀ бѣ̀ не щѐ тьи а҆̀мѝ щѣ́ть и҆ тїѐ да трепе́рѧть катô трьста̀ ѿ вѣ́трь, да гы̀ не и҆ссꙋши че щѣ ѿг'нь ско́ро да гы̀ и҆з'горы̀ 18.179. **3.** *Прен. Изсуша, лиша растение от жизнените му сокове.* и҆скра ско́ро ли́ѱала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ꙋ҆гасена. ли́сть ско́ро и҆ссꙋшен'. трѣ́ва ско́ро повѣ́нала 31.216.

сег.: 3ед. и҆ссꙋшѝ 18.178, и҆ссꙋши 18.179; *бъд.: 3ед.* ще да и҆ссꙋшѝ 18.178б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* и҆ссꙋшен' 31.216.

иссушавам *несв.* (1) *Прен. Изсушавам, правя нещо да отслабне, изтощавам.* є҆ла́те и҆ вы́е жены постници. щото сте по́стиле чи́сто, та си́ сте и҆сꙋша́вале тѣлồто заради ме́не 18.202.

форма от перф. тип: *2мн.* сте и҆сꙋша́вале 18.202.

истакан *прич.* (1) *Като прил. Изтъкан, който е изработен на тъкачен стан.* и҆ щѣ́ть да ходеть моѝте двѧ̀та чл҃ка, м҃в, мц҃и. та̑ да прока́зовать за, а҃сѯ҃ дні и҆́ме моѐ, та̑ щѣ́ть да хо́деть ѡ҆блѣ́чени въ прѣмѣна ѿ ко́зина и҆стака́на 18.186.

мин. страд. ед.: ж. и҆стака́на 18.186.

истегля *св.* (8) *Изтегля, преживея нещо мъчително, изстрадам, изтърпя.* и҆ кои́то ѿи҆до́ха по го́рїето и҆ по пла́нинїето, та сѐ мл҃иха бг҃ꙋ, и҆ гь҃ ѿ҆ѣ́ простѝ. и҆ не на́йде гы векѥ̑ зло̀. а҆̀ кои́то сѣдѣ́ха по гра́дѡве и҆ по села̑ тїе мнѡ́го зло̀ и҆стеглиха 18.193; побо́ле тї е да и҆сте́глишь на то́ꙗ свѣ́ть за мал'ко врѣ́ме не́жели та́мо да се мѣ́чишь без'кра́ино и҆ недовръ́шено 1.3б; защô а҆̀зь видѣ́хь на́ сънѣ оу҆ тѣ́зи но́щь. чтô щемь бѣда̀ да и҆сте́глимь 15.136.

сег.: 2ед. и҆сте́глишь 1.3б, *3мн.* и҆сте́глать 1.5; *аор.: 1ед.* и҆сте́глѝ 5.33, *2мн.* и҆стеглих'те 18.201б, *3мн.* и҆стеглиха 18.193; *форма от перф. тип: 2мн.* стѐ и҆сте́гле́ле 18.202; *бъд.: 1мн.* щемь да и҆сте́глимь 15.136, *3мн.* щьть да и҆сте́глꙗть 18.189.

истека *вж.* **изтека**

истекувам *несв.* (4) **1.** *Изтичам, тека навън.* и҆ мѵ҆рô мнѡ́го и҆стѣ́кꙋва ѿ ребра́та мꙋ гдѐто бѣ́ше пробо́день бы́ль ѿ копїето 9.71. **2.** *Прен. Залязвам, скривам се зад хоризонта* (*за слънцето*). и҆ въ еди́нь дн҃ь пойдѐ та́мо. и҆ сл҃нце и҆сте́кꙋваше. и҆ ѿкры̑ мꙋ бѣ̀ оу҆мь 11.101.

сег.: 3ед. и҆стѣ́кꙋва 9.70б, 9.71; *имперф.: 3ед.* и҆стѣ́кꙋваше 9.71, и҆сте́кꙋваше 11.101.

истенски *вж.* **истински**[1]

истина *ж.* (43) **1.** *Истина; това, което съответства на действителността, на фактите.* и҆ бы и҆́стина ѡ҆номꙋ́зи а҆рхїерѣ̑ю дꙋ́мата 15.133б; и҆́стинна и҆ ппра́вда (!) ѿ землѧ̑та побѣ́гна, а҆̀ лжа̑ и҆ непра́вда на́ землꙗ се въца́ри 31.217б; и҆ помы́слѝ да нѣ̑ въз'съны́ва. и҆ стоѝ и҆ трѝе сѝ ѻ҆чи́те, като ѐ є҆́днакь сѣ́нꙗнь. и҆ ви́ды хꙋ́бѣвѣ, че ѐ и҆́стинна. и҆ прѣче́те гы, и҆ найде, т҃, жлъти́цы 15.134б. **2.** *Истина; това, което е най-близо до Бога; Божието учение.* и҆ р҃е́ мꙋ магне́н'тїе и҆ кои ѐ и҆сти́на. и҆ ст҃ыи ѿгово́ры вторы пь́ть. х҃с ѐ и҆сти́на. дѣ̑то го вы́е дн҃е́ска гони́те 39.298б; а҆̀мѝ по́ба́е сега̀ да ре́чѣ̑, и҆ дꙋмы́те на сто́е є҆вг҃лїе. ѡ҆тѝ да разꙋмѣ́ете и҆сти́на добрѣ̀ 38.287; д҃хь ст҃ыи щотô просвѣ́ти прр҃ците, и҆ наꙋ́чи гы да прорекꙋ́ть що

inslav

щê да бъде. тóизи дх҃ь ст҃ыи и҆ мла́дыте дѣчи́ца наꙋ҃чи и҆ о҆тво́ри и҆́мь ꙋ҆ста́та. да дꙋ́мать. що è и҆сти́нна 34.249б. **на истина.** *Наистина, действително.* и҆ нѐ тѣкˢмо тóва̀, а҆̀ми̇ и҆ кога̀ се закли́намê вь ев҃лїе, и҆лѝ на лъжа̀ и҆лѝ на и҆́стина. и҆ тога́зи се ѿме́тнꙋвамê ѿ и҆́ме хв҃о 5.40; **по истина.** *Наистина, действително.* не прѣо҆́быдите б҃а детô да се закльне́шь въ и҆́мето нѥ́гово стра́шное, нѝ по и҆́стина. нѝ на лъжа. нѣ̀ нѝ да похꙋ́лишь, на б҃а, кога́ ти до́иде нѣ́коа злынѝ, и҆лѝ бѣда̀, защô и҆ това̀ мѣ́ка нано́си на дш҃ꙋ чл҃кꙋ 1.3б.

ед.: и҆сти́на 1.3, 15.146, 38.287, и҆сти́нъ 1.3б, и҆́стина 1.3б², 5.40, 9.72б, 10.78, 11.88, 15.133б, 17.168б, 18.177б, 34.254б, 38.292, и҆стинна 3.21, 15.140б, 18.178, 31.222б, и҆сти́нна 4.22б, и҆сти́на 7.52б, и҆́стинна 9.63, 9.63б, 15.134б, 18.196, 18.205б, 31.217б, 35.264б, и҆сти́на 9.70б, 39.298б², 39. 308, истина 11.101б, и҆стина 11.106, 12.110, 33.234, 33.244б, 39.298б, и҆сти́нна 33.243б, 34.249б, 39.296, истинна 35.264б; *сравн.*: пои҆сти́на 38.289.

истинен *прил.* (53) **1.** *Истинен, който съдържа истина, верен, правдив.* и҆ па̀кь се възне́се, о҆́тѝ да пока́же ка́кˢ мꙋ́ е и҆стинна дꙋ́мата детô ре҃ нико́й не мо́же да възи́де на (н)б҃о тѣкˢмо чтôто è слѣ́зˢль ѿ нб҃е́то 38.286; тога́зи ре҃ кїноѱь і҆ѡа́ннꙋ. є҆да̀ сега̀ покажѝ а҆̀ко тї е дꙋ́мата и҆́стинˢна. и҆ и҆зˢвадѝ ѿ море́то томꙋ́зи момˢкꙋ̀ бащь мꙋ 6.45. **2.** *Истински, който съответства на истината, действителен, реален.* и҆ затова́ го почѥ́тоха катô и҆стинны̀ цр҃ь, и҆ пости́лаха си҆ ри́зыте по пꙋ́ти да хо́ди о҆́нова̀ о҆́слѥ по т҃ѣ 34.252; и҆ и҆́сповѣда́ на си́чˢкы̀ свѣ́ть сп҃са̀ х҃а ка́кь є҆ и҆стинны̀ бь, и҆ заради̇ това̀ прїе́хь клю́чеве на нѥ́говаѧ ст҃а цр҃ква 12.110б. **3.** *Истински; който е такъв, какъвто трябва да бъде не само привидно, външно, а по същност.* и҆ бѣха и҆ два̀та и҆стинны̀ сн҃ѡве бж҃їи, и҆ вѣ́рˢнїи слꙋ́гы, и҆ свѣ́тилˢника чтô наста́вище и҆́ноци на цр҃тво нб҃ное 14.128; и҆ защô щѣ́ше да пока́же х҃с чтôто и҆́дѣше и҆стинна про́лѣть заради̇ това̀ врѣ́ме зи́мное бѣ́ше кога́то се х҃с роди̇ 33.241; и҆ прп҃бны̀ ст҃лѥ, пасты́ре и҆ ꙋ҆чи́телѥ, что сѣ̀ на сычˢкыи свѣ́ть. просвѣ́тиха катô свѣти́ла на то́изи свѣ́ть. детô бѣ́хꙋ напо́ены съсˢ вѣ́ра и҆стиннаа, ѿ бж҃тво чтô не мо́же нѝкои да гô ѿнѥ́ме ѿ т҃ѣ 15.132; та̀ щê си́чˢките да приведѐ на ра́зꙋмь и҆́стинныи. защô е и҆ то́и ра́вˢнь съсˢ а҆́пл҃ыте и҆ и҆́зˢбра́нь è ѿ б҃а 12.111. // *Праведен, който няма грехове.* и҆ была̀ си҆ вдови́ца. и҆ женâ и҆стинна. о҆́ти, женâ добра̀ и҆ по съмрь́ть мꙋ́жатого си҆ мо́же да сê спасѝ 12.109б.

ед.: *м.* и҆стинˢныи 4.25, и҆сти́нныи 4.26, и҆стинˢнь 5.27, и҆стинˢны̀ 5.29, и҆́стинныи 5.29б, 5.30, 6.44б, 12.111, и҆стинны̀ 5.39б, и҆стинныи 6.42, 9.63, 9.63б, 15.139, 15.140, 34.253, 35.262б, и҆стинны̀и 12.110б, 18.181, 34.252, и҆стинны̀и 12.117, и҆́стинныи 15.131б, и҆стинь 35.256б, и҆сти́нныи 37.277, и҆сти́нны̀ 39.311, и҆́стиннаго 5.37б, и҆стинного 9.62б, и҆стинного 9.66, и҆́стинна 15.144б, и҆́стинаго 15.156б, и҆стиннаго 16.163б, 33.241, 39.306б, и҆стинаго 34.255б, и҆сти́ннаго 39.299, 39.311б, и҆сти́ннаго 39.305б, и҆́стинномꙋ 5.30, 9.65², 15.143б, 15.148б, 33.239б, 37.280б, и҆стинномꙋ 17.166, и҆сти́нномꙋ 39.307б, *ж.* и҆стинˢна 6.45, и҆стинна 12.109б, 31.220, 33.241, 38.286, и҆сти́нна 18.186, и҆стиннаа 15.132; *мн.*: и҆стинны̀ 14.128.

истинна *нареч.* (5) *Наистина, в действителност, действително, истина.* това̀ пока́зꙋва какˢ сѣ̀ на нб҃е́то, ѳ҃, чи́нѡве а҆́гг҃лˢсцїи. и҆ и҆стинна. така̀ е 11.82; и҆ и҆́стинна се нари́чѣхˢтѐ хр҃тїа́не, а҆̀ла̀ не стрꙋ́вахˢтѐ мо́ать за́конь щотô бѣ́ зарьча́ль 18.205б.

и҆стинˢна 7.49б, и҆стинна 11.82, и҆́стинна 18.203б, 18.205б, 31.220б–221.

истинна *вж.* **истина**

истински[1] *прил.* (21) **1.** *Истински, който съдържа истина, верен.* а҆̀ми щѣ̀ токо̀ да запо́чна па́кь ѿ прьвѣ́шныте пр҃р҃ц҃їи. щото́ са дꙋ́мале и҆ ка́зꙋвале. защо́то са тѣхˢны́те дꙋ́мы и҆́стѣнˢскы, та̀ и҆ мои́те да са̀ и҆стинна 18.178. **2.** *Истински, който отговаря на*

inslav

определени изисквания, правилен. и҆ да ѡ҆ста̀ви ру́ка́та си на чело́то и҆ вто́ро па́кь, на ср҃це́то си. тре́тыи пѣ́ть на де́сно ра́мо. и҆ четвръ́тыи пѣ́ть, на ле́во ра́мо. и҆ тога́зи чи́нишь и҆стен҆скыи кр҃ть 16.160; е҆ла́те и҆ вы́е вл҃ції и҆ дх҃о́вници и҆ попо́ве кои́то сте ху́бевѣ ѿстоѧ́вале дн҃ь и҆ нощѐсь в че́р҆кова, и҆ чи́сто оу҆́чиле людїе́тѣ на пѣ́ть и҆ на за́конь и҆стѣн҆скыи 18.202. **3.** *Истински, който е несъмнен, действителен, реален.* и҆ не дѣ́ите бы̀ слѣ́пи със҆ дш҃ьта и҆ със тѣ́лото о҆́тї ѐ х҃с е҆ди́нь и҆ и҆́стѣн҆скыи б҃ь 39.298; и҆ х҃с що сѣ́ е распе́ль вѣ́ру́ваме и҆сповѣдꙋ́ваме какь ѐ б҃ь и҆стин҆скыи 16.162б.

ед.: м. и҆стен҆скыи 16.160, и҆́стин҆скы̀ 16.161, 17.164, и҆стин҆скы̀ 16.161б, и҆стин҆скыи 16.162б, и҆стѣн҆скыи 18.185б, 18.200б, 18.202, и҆́стѣн҆скы̀ 18.201, и҆стѣн҆с(к)ыи 32.230, и҆́стѣн҆скыи 39.298, и҆стѣн҆скы̀ 39.300, и҆стѣн҆скый 39.305, и҆стѣ́н҆скы̀ 39.307б, 39.308, и҆стѣ́н҆скы̀и 39.308, и҆стѣн҆скаго 3.16, истѣн҆скиго 3.16б, и҆стѣ́н҆скыго 39.309; *мн.:* и҆́стѣн҆скы 18.178, и҆́стин҆скы̀ 34.249.

истински[II] *нареч.* (8) **1.** *Истински, наистина, действително.* и҆ видѣ̀ и҆́стин҆скыи е҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̀шѥ̑ и҆ почрьнѧ́ла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́р҆на 17.166; ꙗ҆́де, да пока́же как҆ѐ и҆́стин҆скы ѡ҆блѣ́кль пльть 38.289. **2.** *Истински, както трябва, добре.* амѝ сте вы́е прѣ́льстени та̑ немате о҆́ч҃и да гле́да́те и҆ да разꙋ̀мѣите и҆́стѣн҆скы̀ 39.304б. **3.** *Истински, без лицемерие, искрено.* какь̀вь ѐ тои́зи чл҃кь дѣ́то слꙋ́ша та́кви́зи дꙋ́мы ѿ ст҃ы́те пр҃р҃ції, и҆ а҆п҃лы, и҆ ѿ са́мого х҃а. и҆ не вѣ́рова и҆стѣн҆скыи чѣ̑ е было̀ въскрсе́нїе 18.180б; докогы̀ гесѡ́р҆гїе стрꙋ́вашь на̑ да сѝ истꙋпѣ́ваме ꙋ́мьть сѣ̑ тво́йте хытры̀ни доко́га да кри́ешь ѿ на̑, та ны̀, не ка́жешь и҆стѣн҆скы̀, ка̑ навы̀ на то́л҆кози мь̀кы 39.303б.

йстин҆скыи 17.166, *йстѣн҆скыи* 18.177б, *истѣн҆скыи* 18.180б, *йстин҆скы* 38.289, *истѣ́н҆скы̀* 39.298б, *истѣн҆скы̀* 39.303б, *йстѣ́н҆скы̀* 39.304б, 39.310б.

истину *нареч.* (1) *Наистина, в действителност, действително.* а̑ тїа мꙋ р҃е́. и҆́стинꙋ така́ смѣ̑ дꙋ́мале 10.78.

йстинꙋ 10.78.

истичам *несв.* (3) **1.** *Изтичам, струя навън, извирам* (*за вода*). и҆ напрасно и҆сте́че вода̑ мнѡ̑го, ѿ и҆́стокь ѡ҆гра́дать. и҆ и҆скопа́хꙋ, и҆ найдо́ха пе́щера голѣ́ма пльна чѐ и҆сти́че вѡда̑. и҆ ѡ҆гради́ха ꙋ҆стїе. и҆ поте́че вода̑ мнѡ̑го и҆́ до дн҃ь 2.14б; е҆ла́те да и҆деме на и҆́стокь, о҆́тї е та́мь подобро̑, че и҆́ма та́мь сега̀ вода̑ защо̑ та́мь и҆сти́че, та̑ прѣсь̀хне дотꙋ́ка догдѐ дойде до на̑ 18.193. **2.** *Прен. Залязвам* (*за небесно светило*). а҆́ очи́тѣ и҆́ сьвѣ̑ха (!) се като̑ звѣ̑зды коги̑ и҆сти́чѣть сꙋ́трина 32.228б.

сег.: 3ед. и҆сти́че 2.14б, 18.193, *3мн.* и҆сти́чѣть 32.228б.

истлавини *вж.* **стлавини**

истлавински *прил.* (1) *Стлавински, който се отнася до стлавини, славянски.* та̑ се събы́раше мнѡ̑го свѣ̑ть, ѿ си́ч҆кы страны̀. и҆ ѿ дрꙋ́гы гра́дѡве, на въса́ка годи́на, и҆ чи́нѣха праз̑никь ст҃мꙋ̀ димитрїю въ со́лꙋ́нь. като̑ и҆ до д҃не́ска, и҆ раз҆бра́ се до и҆сѳлавин҆ского кне́за, и҆ събра̀ и҆сѳлавины мнѡ̑го злѣ̀ рѡ́дь и҆ пога́нь 9.72.

ед.: м. и҆сѳлавин҆ского 9.72.

исток *м.* (19) *Изток, една от четирите посоки на света.* и҆ станѣ̑ ма́л҆ко на пѣ̀тьть да си почи́не. и҆ ѿбрь́на се на и҆́стокь да се пом҃лѝ бꙋ 17.165б; като̑ е҆дна̀ млъні́а кога́то се ви́ди ѿ и҆́стока до запада как҆ь̀ ѐ тѣ́й ще да бѣ́де пришьствїе сн҃а чл҃ѣ́ськаго 18.195б; земл҃ѧ̀ си́ч҆ка на трѝ дѣ́лѡве е҆ раздѣлѥ́на. на и҆́стокь, и҆ за́падь, и҆ на ли́вꙋ 15.142б.

ед.: и҆́стокь 2.14б, 7.52, 15.142б, 15.143, 17.166, 17.167б, 17.175, 18.193[2], 33.237, и҆́стокь 17.165б, и҆стокь 18.193, 39.296б, и҆сто́к҆ 18.193, и҆сто́кь 33.237б, и҆сто́кь 37.280, 37.280б, и҆́стока 18.195б, и҆стока 18.196.

inslav

источа *св.* (1) *Източа, извлека течност от нещо на тънка струя, изцедя.* то́и ва̑, въ пꙋ́сти́нꙗ със҆ ма́нна хра́нѣше, а҆ вы́е го със҆ ѿце́ть напои́х҆те. и҆ то́и ва́мь водѣ̀ ѿ ка́микь и҆сто́чи. а҆ вы́е го със (ж)льчь напои́х҆те 35.258б.

аор.: *3ед.* и҆сто́чи 35.258б.

источен *прил.* (2) *Източен, който се намира на изток.* двѣ̀ рекы̀ и҆ма́ше что̑ теча́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀ 11.97б.

ед.: *ж.* и҆́сточна 11.97б, и҆́сточнаа 32.227б.

източник *м.* (3) *Източник*; *място, откъдето извира вода*; *извор.* па́терица мѡѷсе̑ова ꙋ҆да́ри ками́кь и҆ и҆з҆те́коха, ві. и҆сто́чници. и҆ пи́ха є҆вре̑е о҆жьднѣ̀ле 16.162б. // *Образно.* дѣ̑то е въ трои́ци є҆ди́нь бг҃ь... и҆ ни҃єговата ѡ҆бласть є҆ неизрече́ннаа, дѣ̑то ни̑кои не може да и҆ска́же дрьжа́вата мꙋ что̑ вла́да на̑ си́ч҆кыи свѣ̑ть. и҆ дето е и҆сто́чникь на си́ч҆ка прѣмꙋдро́сть. и҆ на ни҃єговата длъбока̑ бл҃гость, дѣ̑то е бл҃гь и҆ кро́т҆кь въи҆́стинꙋ не мо́же ни̑кои и҆ска́за 15.131.

ед.: и҆сто́чникь 15.131, источникѣ̀ 11.98; *мн.*: и҆сто́чници 16.162б.

истръгна *св.* (3) *Изтръгна, издърпам със сила, измъкна.* тогази като̑ чю̑ ѿн҆зи а҆рхїереи̑. тече и҆ и҆стрѣ́гна са́бїата ѿ рꙋ́ката вои́нотомꙋ дѣ̑то щѣше да гы̑ посѣче̑ 15.148б.

аор.: *2ед.* и҆стрѣ́гнь 15.135, *3ед.* и҆стрѣ́гнь 15.144, и҆стрѣ́гна 15.148б.

истрѣзвя се *св.* (1) *Отрезвя се*; *стана трезв, разумен*; *осъзная се за нещо.* трѣ́бꙋваше бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. такви́зы стра́шны дꙋ́мы да послꙋ́шаме. та̑ да се̑ и҆ ны́е и҆ст(р)ѣ́звиме за нѣ́кое добро̀, та̑ да ви́димь за се́бѣ си̑ и҆ за своа̀ съмрѣ̀ть. защо́то хо́диме си́ч҆кы като̑ пїа́ни 31.219.

сег.: *1мн.* се̑ и҆ст(р)ѣ́звиме 31.219.

иступя *св.* (1) **иступя си ума.** *Смая се, изгубя си ума от удивление, слисам се.* а҆ ца́рь ка́то го видѣ̀. та си̑ и҆стꙋпѝ сич҆кїа́ть ꙋ҆мь. и҆ нѣ̀ токо̀ тои̑, а҆ми̑ и҆ си́ч҆кы що се̑ намѣ́риха та́мо на кор҆ба́нете. оу҆диви́ха се за това̀ чю́до 39.300.

аор.: *3ед.* и҆стꙋпѝ 39.300.

иступявам *несв.* (1) **иступявам си ума.** *Смайвам се, изгубвам си ума от удивление, слисвам се.* докогы̀ гесѡр҆гїе стрꙋ́вашь на̑ да си̑ и҆стꙋпѣ́ваме ꙋ҆мѣ́ть сѣ̑ тво́йте хытры̀ни доко́га да кри̑ешь ѿ на̑, та ны̑, не ка́жешь и҆стѣн҆скы̀, ка̑ навы̑ на то́л҆кози мѣ́кы 39.303б.

сег.: *1мн.* и҆стꙋпѣ́ваме 39.303б.

истъкмявам *несв.* (2) *Изтъкмявам, правя нещо, създавам, натъкмявам.* праве́дните гг҃ь и҆стькмѣ́ва като̑ о҆́в҆це, ѻ҆́ти са о҆́в҆це кро́т҆кы и҆ си́ч҆ко добро̑ и҆ма на т҃ѣ̑ 18.201б.

сег.: *3ед.* и҆стькмѣ́ва 18.201б, и҆стьк҆мѣ́ва 18.201б.

истѣнски *вж.* **истински**[I]

истѣнски *вж.* **истински**[II]

исус *ЛИ* (108) *Исус.* и҆ на оу҆трѣ́шныи дн҃ь мнѡ́го нарѡ́д҆ що̑ бѣ́ше дошь́ль въ празн҃икь и҆ раз҆бра́ха че̑ и҆́де і҃с въ і҃ерл҃имь 34.251б; и҆ тоизи і҃сꙋ́сь ви́дѣ а҆рхи҃гла михаи́ла такы́в҆зи дѣ̑то го сега̀ пи́шꙋть. защо̑, ꙋ҆зѐ і҃сꙋ́сь є҆вре̑ете и҆ пове́де гы въ гал҆га́лѣ 11.87б; и҆ въ ѡ҆нїа дни̑ слꙋчи́ се і҃сꙋ́сꙋ и҆ пои́де въ є҆рихонь 11.87б. **възнесение исуса христа.** *Възнесение Христово, църковен празник.* дамаскѵ́на и҆но́ка и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та сло́во на възне́нїе (!) г҃а на́шего і҃ѵ҃ х҃а 38.281б; **исус навиин.** *Исус Навин.* и҆ па̀кь на кни҃га і҃сꙋ́сꙋ навїи́нꙋ ка́зꙋва за а҆рхистра́тига михаи́ла 11.87; **исус назаранин.** *Исус Назарянин.* ѿ і҃се наза́ранине, не да́вашь ме́не дш҃ите чл҃чьсцїи да гы прїе́ма̑. а҆ми̑ си́ч҆ки зове́шь при себѣ̀ 4.25б; **исус христос.** *Исус Христос.* и҆ си́ч҆ко щѐ да се̑ довры́ши и҆ на́поконь що щѐ да бы́де послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїане, щѐ да до́йде і҃с х҃с. щото̑ го зове́мь ны́е сн҃ь бж҃їи 18.195; г҃ь на́шь і҃с х҃с бѣ́ше бг҃ь сьвры̀шень и҆́ чл҃кь сьвры́ше́нь

inslav

34.251; **исус христос назаранин.** *Исус Христос Назарянин.* ре́че ѐмꙋ̀ і҆ѡа́ннь заповѣдꙋ́вам҄ ти въ и҆́ме і҆с҃а х҃а назара́нина. да нѐ живи́шь векѥ̀ на товà мѣ́сто 6.43; **кръстя се в име исус христово.** *Покръстя се, приема христовата вяра.* и҆ си́ч҄ки вѣрова́ха и҆ припа́доха і҆ѡа́ннꙋ на нѡѕѣ́те и҆ кр҃ти́ха се ѿ ма́ла до вели́ка, въ и҆́ме і҆ѵ҃ хв҃о 6.46.

і҆ѵ҃ 1.8б, 11.100, 12.110б, 14.130б, 18.177, 19.207б, 32.228б, 33.237, 33.247б, 35.266б, 38.281б, 38.287б, 38.294б, 39.303, 39.319б, і҆с҃ 4.22, 4.26, 6.41, 9.63б, 13.125, 18.195, 34.248, 34.249б, 34.252б, 34.253, 37.275б, 37.280, и҆с҃ 4.23, 5.30, і҆с҃ 4.24б, 6.44б, 18.177б, 34.255б, 40.321, і҆ѵ҃ 5.40б, 6.43, 6.44, 6.46[2], 8.60, 12.117, 12.120, 15.136, 18.196, 34.256, 35.256, 36.270, 37.277, 37.278б, 39.304б, і҆сꙋ́сь 11.87б[4], і҆с҃ 16.157, 16.160, 17.176, 18.184, 33.232, 33.232б, 33.236, 33.236б, 33.241, 34.251б, 35.264, 38.286б, 38.288б, 38.291, 38.293б, і҆ѵ҃ 16.163б, і҆ѵ҃ 33.232, і҆с҃ 33.240б, 38.292б, і҆с҃а 4.23[3], 4.26б, 5.37б, 6.43, 6.46, 17.170, 18.195б, 34.251, 34.251б, 35.262б, 36.267, 36.268б, 37.274[2], 37.277, і҆с҃а́ 4.23, і҆с҃а 10.76, і҆сꙋ́са 11.87б*, і҆сꙋ́са 11.87б, і҆сꙋ́сꙋ 11.87, 11.87б, і҆с҃ꙋ 18.203б, 34.250, 37.280б, і҆сѣ 13.125б, і҆с҄ѣ 37.281, *зв.* і҆с҃е 4.25, 4.25б, 4.26[2], 37.273б, і҆с҃е́ 5.39, і҆се́ 15.150б.

исусов *прил.* (5) *Исусов, от ЛИ Исус.* марі́а же прі́ем҄ши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡ́го цѣ́нны̀ (!) пома́за нѡѕѣ̀ і҆с҃о́вѣ и҆ ѻ҆́трѝ вла́сы свои́ми нѡ́ѕѣ ѐго̀ 34.250; поидѐ ꙋ҆ пила́та и҆ и҆спро́си тѣло́то і҆с҃ово да го̀ сне́ме ѿ кр҃ть 35.259б; и҆ не т҄ькмо товà. а҆мѝ и҆ ѐди́нь нѣ́кои чл҃кь бѣ́ше ѿ тойзи свѣ́ть ꙋ҆мрѣ́ль, и҆ ни́его със҄ и҆́ме і҆с҃о́во пови́ка го 36.268б.

ед.: ж. і҆с҃ова 35.263, *ср.* і҆с҃ово 35.259б, і҆с҃о́во 36.268б; *мн.:* і҆с҃овы 34.250, і҆с҃о́вѣ 34.250.

исход *м.* (1) *Изход, поява на бял свят.* и҆ прр҃кь михе̑а за дн҃е́шныи дн҃ь проре́че. и҆ ты̀ веѳлееме до́ме ѐфраѳовь. нѣ си̑ ма́л҄кь ни̑ ѿ кого̀ вь влц҃ите і҆ꙋ́довы. ѻ҆́ти и҆́з҄ те́бе щѐ да и҆злѣ́зе, во́жѣ, дето щѐ да бѣ́де кне́зь въ і҆и҆́ли. и҆ ни(го)вь и҆схо́дь ѐ ѿпрѣ́ды̀ вѣ́ка 33.236.

ед.: и҆схо́дь 33.236.

исходник *м.* (2) *Изходник, определение на Свети Дух.* а҆̀ сн҃ь и҆ дꙋ́ма ѐ рожде́нь, ѻ҆́ти сѣ̀ е роди́ль ѿ ѻ҆ц҃а катѡ̀ и҆ дꙋ́ма чл҃кꙋ, дѣ́то сѣ̀ раж҄да ѿ ѹ҆́мь, а҆̀ ст҃ыи дх҃ь, нѣ̀ ѐ ро́день, ни̑ти е нерод́ень. защѡ̀ а҆̀ко бы̑ бы́ль роде́нь. а҆̀тѡ̀ бы̑ бы́ль сн҃ь и҆ а҆ко ли̑ бы̑ бы́ль не́родень, а҆̀тѡ̀ бы́л҄ бы ѿц҃ь а҆мѝ что̑ е. и҆сходникь. защѡ̀ и҆схо́ды ѿ ѻ҆ц҃а нерожде́нна, и҆ почи́ва на рожде́ннаго сн҃а 33.238б; а҆̀ сн҃ь се̑ зовѐ, дꙋ́ма бж҃ї́а и҆ сн҃ь. и҆ дх҃ь ст҃ыи, и҆ то́и и҆ма двѣ̀ и҆́мена дх҃ь. и҆ и҆схо́дникь 33.239.

ед.: и҆сходникь 33.238б, и҆схо́дникь 33.239.

исцеление *вж.* **исцѣление**

исцѣдя *св.* (1) *Изцедя, извлека течността от нещо, изстискам.* и҆ма́хꙋ мѵ҆рѡ̑ детѡ̑ бѣ́ше и҆сцѣде́но ѿ мнѡ́го мѵ҆ризли́вы цвѣ́тове 38.291.

прич.: мин. страд. ед.: ср. и҆сцѣде́но 38.291.

исцѣление *ср.* (13) *Изцеление, избавяне от болест, излекуване.* и҆ ст҃ыи ѿгово́ри на слѣ̑пи прогле́дꙋ́ванїе. и҆ на бо́л҄ныи и҆сцѣлѥ́нїе. и҆ на сле́кавы и҆справлѥ́нїе 39.304. // *Образно.* а҆̀мѝ ни̑ сѣ̀бѣ си̑ мо́жаше нѣ́кои да се̑ ѿкꙋ́пи ѿ мѣ̀ка, и҆ да се̑ и҆з҄ба́ви ѿ то́л҄кози прѣ́льсть и҆ посл҃ѣ̀ что̑ трѣ́бꙋваше легома̀ голѣ́ма злы́на̑ и҆скаше и҆ голѣ́мо и҆сцѣлѥ́нїе 33.235. **чиня исцѣление.** *Изцелявам, лекувам, церя.* и҆ зѐ да мꙋ̑ ка́зꙋва за ѡ҆нѣ̀зи ст҃аа вода̑, ка́кь чи́ни и҆сцѣлѥ́нїе, и҆ чю́деса 11.98б; раз҄бра̀ се и҆ до ни́его ст҃ѣ́и пет҄ки, сла́вата. ка́кь ѐ ст҃аа, и҆ чи́ни и҆сцѣлѥ́нїе и҆ чюдеса̀ 8.59; **приема исцѣление.** *Оздравея, избавя се от болест.* и҆ а҆пл҃ь и҆́мь ре́че. что̑ е бь сто́риль чл҃кꙋ съста́вите. то́и гы е и҆ и҆змѣ́ниль. а҆мѝ а҆̀ко пойдете ка́м҄ко б҃а, тога́зи мо́же прїѐ исцелѥ́нїе 36.273; ст҃аа вода̑, и҆ досега ко́и пїѐ ѿ ни́а със҄ чи́ста вѣ́ра, прїе́ма и҆сцѣлѥ́нїе ѿ сѣ̀как҄ва бо́лесть 11.103.

ед.: и҆сцѣлѥ́нїе 8.55б, 8.59, 8.60, 9.70б, 10.76б, 10.79б, 11.98б, 11.103, 33.235, 36.268б, 36.271б, 39.304, исцелѥ́нїе 36.273.

inslav

исцѣлителен *прил.* (1) *Целителен, който лекува, целебен.* то́й то́мꙋ не мꙋ е да́лъ ѻ҆тро́вно бы́лїе и҆ съмрѣ́тно. а҆́ми мꙋ е да́лъ катѡ̀ е было̀ нѥ́мꙋ дра́го по́вече ѿ исцѣ́лител҆но бы́лїе 39.305.

ед.: *ср.* исцѣ́лител҆но 39.305.

исцѣлея *св.* (17) *Оздравея, стана здрав, излекувам се, изцелея.* и҆ пои́дѐ та́мо и҆ със҆ дрꙋ́гы бо́л҆ны. и҆ ѹ҆лѣ́зе ꙋ҆ ѿнѣ́зи ст҃аа вѡда̑. и҆ то́ꙗ ча̑ и҆сцѣлѣ̀ 11.98б; мнѡ́го чю́деса сторі́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ́пѝ прогле́даха. хро́мы и҆спра́виха се. болѣ́нїи и҆́сцѣлѣа (!) и҆ дрꙋ̀гы разлы́чны сѣ́каквы немо́щи ѻ҆зра̑ви́ха се 39.309.

аор.: *3ед.* и҆сцѣлѣ̀ 2.14б, 9.67, 9.71, 10.76б[2], 11.95б, 11.97, 11.98б[2], 11.99б, и҆́сцѣлѣ 17.173б, *3мн.* и҆сцѣлѧ́хꙋ 2.13б, и҆сцѣлѣ́ха 8.58б, 9.66б, и҆́сцѣлѣа (!) 39.309; *форма от перф. тип*: *3мн.* съ и҆сцѣлѣ́ле 37.275; *бъд.*: *със съкр. инф. 3ед.* и҆сцѣ́ле щѣ 36.271.

исцѣля *св.* (28) *Изцеля, избавя от болест, излекувам, изцеря.* и҆ ѿта́мо пойдѐ і҆ѡа́ннъ въ а҆грикїю́ и҆ и҆сцѣлѝ чл҃ка слѣ́па 6.46б; и҆ дрꙋ́гы чю́деса̑ мнѡ́го что̑ е̑ сто́риль ст҃ыи димі́трїе. бѣ́сны и҆сцѣлѝ. и҆ сꙋ́хы и҆спра́ви и҆ крьвѡто́чивы чл҃ци и҆сцѣлѝ 9.74б; и҆ тогѧ̀зи доидо́ха роднина то́говы, и҆ ре́коха мꙋ да мꙋ̀ доведꙋ́ть вра́ча да гѡ̀ и҆сцѣлѝ 11.99; и҆ ѿц҃ь и҆́ ре́. да бы̑ зна́ль че́до, че̑ бы̑ ты̀ нѣ́кои и҆сцѣ́лиль то́йзи смра́дь и҆з҆ ѻ҆ко́то. та̑ бы́х҆ сѝ и҆ дш҃ѣ́та поло́жиль насрѣ̑ 36.271. // *Образно.* на распе́тїе хв҃о, въкꙋ́си х҃с жлѣ́чь ѿ є҆вре̑те. ѻ҆́тѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкꙋше́нїе что̑ въкꙋ́си а҆́да̑ ѿ дрѣ́вото 38.289.

сег.: *2ед.* и҆сцѣли́шь 36.271, *3ед.* и҆сцѣлѝ 11.98б, 11.99, 38.289, и҆сцѣ́ли 36.271, *3мн.* и҆сцѣлѧ́ть 9.71; *аор.*: *3ед.* и҆сцѣ́ли 2.12б, 36.271, и҆сцѣли 2.12б, 6.43б, 15.136б, и҆сцѣлѝ 2.12б, 6.43б, 6.46б, 9.66б, 9.74б[3], 12.116б, 36.272, и҆сцѣлѝ 6.42, 36.273б, *3мн.* и҆сцѣли́ха 10.76б; *плусквамперф.*: *3мн.* и҆сцѣли́ле бѣ́ха 10.77; *форма от перф. тип: 3ед.* и҆сцѣлиль би́ль 37.274б; *пов.*: *отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́йте) и҆сцѣлѝ 2.12б; *усл.*: *3ед.* бы̑ и҆сцѣлиль 36.271; *съкр. инф.*: (може) и҆сцѣ́ли 36.271.

исцѣля се *св.* (2) *Изцеля се, избавя се от болест, излекувам се, изцеря се.* и҆ раз҆болѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ̀ть. и҆ не можааше нѝ ѻ҆ (!) что̑ да се̑ и҆́сцѣли 11.98б; и҆ мно́го ца́рове и҆ би́л҆кы̑ пѝ, и҆ не можѐ да се исцѣлѝ 2.13б.

сег.: *3ед.* се исцѣлѝ 2.13б, се̑ и҆сцѣли 11.98б.

исцѣлявам[I] *несв.* (5) *Оздравявам, избавям се от болест, ставам здрав, изцелявам.* и҆ на сѣ́кыи дн҃ь ко́и дохождаше бо́лень и҆сцѣлꙗваше 11.98б; и҆ влѣ́зꙋваха при ст҃го, и҆ припа́днꙋваха при ноозѣ́те мꙋ, и҆ бо́л҆нїи и҆сцѣлѣ́ваха а̑ дрꙋ̀гы се ꙋ҆ча́ха на хр҃тїа́н҆ство, и҆ оу҆твръдѣ́ваха се на хв҃а вѣ́ра 39.305б.

имперф.: *3ед.* и҆сцѣлꙗваше 11.98б, *3мн.* и҆сцѣлѣ́ваха 8.58б, 39.305б, и҆сцѣлѣ́вахꙋ 11.98, и҆сцѣлѣ́ваахꙋ 11.98б.

исцѣлявам[II] *несв.* (16) *Изцелявам, лекувам някого, церя.* а̑ бж҃твото си̑ па̑ пока́за, катѡ̀ въскрѣ́шаваше мрѣ̀твы, и҆ катѡ̀ и҆сцѣлѧ́ваше бо́л҆ны, и҆ слѣ́пы. и҆ бѣ́сны 38.285б; а̑ то́и сре́бро и҆ зла́то не ꙋ҆зи́ма, а҆́мѝ є҆дна́кь тво́ето и҆́ма́нїе раз҆да́де. и҆ дрꙋ́го па́кь мрѣ́твы лю́дїе вди́га. и҆ хро́мы и бо́л҆ны и҆сцѣлѣ́ва, и҆ дрꙋ́гы чюдеса̑ чи́ни 7.53.

сег.: *2ед.* и҆сцѣлѣ́вашь 36.269, *3ед.* и҆сцѣлѣ́ва 7.53, и҆сцѣ́лѣва 36.268б, *2мн.* и҆сцѣлѣ́вате 10.76, *3мн.* и҆сцѣлѣ́вать 10.76; *имперф.*: *2ед.* и҆сцѣлꙗваше 35.257б, и҆сцѣлѣваше 35.262, и҆сцѣлѧ́ваше 35.262, *3ед.* и҆сцѣлѧ́ваше 4.26б, 11.94б, 35.258б, 38.285б, *3мн.* и҆́сцѣлѣваха 10.76; *пов.*: *2мн.* и҆сцѣлѧ́вайте 10.79; *страд.*: *сег. 3мн.* и҆зцѣлѧ́ват҆ се 16.157б[2].

исцѣлявам се *несв.* (1) *Изцелявам се, избавям се от болест, излекувам се, изцерявам се.* и҆ мнѡ́го бо́л҆ны приходѣ́хꙋ и҆ и҆сцѣлѧ́вахꙋ се и҆ сла́вѣхꙋ и҆ захвалѣ́хꙋ на ба̑. ѻ҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а 40.324.

имперф.: *3мн.* и҆сцѣлѧ́вахꙋ се 40.324.

исцѣляе *от стб.* **нцѣлꙗтн** *несв.* (1) *Образно. Изцелявам, лекувам, церя.* жлѣ́чь ꙋ҆́бо въкꙋ́сѝ дре́внѥе въкꙋше́нїе и҆сцѣлꙗе. със трьдо́вны̑ ме́дѡ,

inslav

просвѣще́нїе да́сть хс҃ прѣо҃ц҃ꙋ, и҆ своего́ сла́д'каго причестїа 38.289.

сег.: Зед. и҆сцѣлꙗе 38.289.

исцѣлял *прич.* (1) *Като прил. Изцелен, излекуван.* и҆ кога̀ бы̑ на́ꙋтрѣ събꙋ́ди се зра́вь и҆ и҆сцѣлꙗ́ль ѿ си́ч'ки бо́лести и҆ ра̀ны 9.71б.

мин. деят. ед.: м. и҆сцѣлꙗ́ль 9.71б.

исчезна *св.* (8) **1.** *Изчезна, престана да се виждам, изгубя се.* и҆ ре́ мꙋ ца̀рь. като си̑ бы́ль мра́чны̑ сата́на̀ и҆ дїа́воль. заклина́ˢ те със' матѳе̑а а҆пл҃а, и҆ди̑ и҆ ни̑кого да не поврѣ́дишь. и҆ и҆счез'нь тога́зи дїа́воль, и҆ бы̑ ка́то ди́мь вонéщь, и҆ не ви́дѣ̀ се 37.276б; и҆ а҆пл҃ь ре̑, крот'ко. дойдо́ да го́ню нечи́сты дꙋ́хѡве. и҆ ѿн'зи бѣ́сь и҆счéзна 37.274б. **2.** *Изчезна, престана да съществувам, умра.* и҆ попали́ челю́стите на бо́говете и҆мь. и҆ да пожéже ца́ра ѿг'нь до пола́тите. а҆ми̑ нѣ̀ да и҆счéзне ца́рь, а҆ми̑ да́ е жи́вь, да́вно се покáе 37.278б.

сег.: Зед. и҆счéзне 37.278б; *аор.: Зед.* и҆счéзна 4.25б, 10.77б, 37.274б, и҆счезна 6.44б, и҆счéзна 10.78, и҆счéзнь 11.87, и҆счéз'нь 37.276б.

исчезе *от стб.* **нщезнѫти** *св.* (1) *Изчезна, престана да се виждам, изгубя се.* ре́че е҆мꙋ̀ і҆ѡа́ннь, заповѣдꙋ́вам' ти въ и҆́ме і҆с҃а х҃а назара́нина. да нѐ живи́шь векѥ̀ на това̀ мѣ́сто. и҆ то́ꙗ ча́сь ѿн'зѝ бѣ́сь и҆счéзе 6.43.

аор.: Зед. и҆счéзе 6.43.

исчезнувам *несв.* (4) **1.** *Изчезвам, скривам се от погледа, загубвам се.* и҆ помл҃и се бꙋ̑ і҆ѡа́ннь, и҆ па́днѣ̑ ѻ҆но́ва̀ чер'квище и҆ строши́ се и҆ бѣ̀сь ѿн'зи зѐ да и҆счéзнꙋва 6.43. **2.** *Изчезвам, преставам да съществувам. Образно.* и҆ си́ч'ка хы́трѡ҃ дїа́вол'скаа и҆счéзнꙋваше ѿ нѥ́ината мл҃ва̑ 8.56. **исчезнувам като дим.** *Изчезвам безследно.* мака́рь да бѣ́ше жена̑ а҆ми̑ бѣ́ше и҆спльнѥ́на д҃ха ст҃го. и҆ бѣ́гаше от нѥ́а си́ла дїавол'ска и҆ и҆счéзнꙋваше като̑ ды́мь 8.56.

сег.: Зед. и҆счéзнꙋва 6.43, *Зм.* и҆счéзнꙋвать 16.158; *имперф.: Зед.* и҆счéзнꙋваше 8.562.

исчета *св.* (1) *Преброя, установя броя, изчета.* цр҃ь дв҃дь тога́зи нѣ́кога пои́ска да и҆счьтѐ нарѡ́дь є҆вре́искыи да гы̑ ꙋ҆зна́е ко́л'ко сѣ̀ ꙋ҆ нѥ́говото цр҃тво 11.89.

сег.: Зед. и҆счьтѐ 11.89.

исъхна *св.* (9) **1.** *Изсъхна, стана сух.* като бѣ́хь ꙋ҆зе́ла, г҃, хлѣ́бов'це. та еди́нь и҆зѣдо́ а҆̀ два̀ доне́со́, като прѣми́на̑ і҆ѡр'да́нь и҆ тїе и҆сѣ́хнаха. и҆ пома́л'ко ѿ ни̑ ꙗ҆до́. за мнѡ́го годи́нь 17.171б. // *Образно.* и҆ срѣце́то на́ше стопи́ се. и҆ скрѣ̀бˢ ны̑ прѣ́лѣ... и҆ є҆зы́кь на́шь и҆съх'нѣ̀ ѿ срѣ́чныи пла́мень. и҆ не мо́жемь да ти̑ се по[мо]ли̑ 15.146б. **2.** *Изсъхна, стана безводен, пресъхна* (*за река и др.*). и҆ си́ч'ките рѣ́кы щѣ́ть да и҆съхнать. и҆ си́ч'кыте є҆зера и҆ кла́ден'ци ве́кѥ не щѣ́ть да текѣ́ть 18.189б. **3.** *Прен. Изсъхна, загубя жизнените си сили, стана слаб, немощен.* и҆ то́ꙗ ча̑, и҆съхна́ мꙋ ру́ката. и҆ та́зи стра́нъ о҆ко́то о҆слѣ́пѣ 36.272б.

аор.: Зед. и҆сѣ́хна 6.46², и҆съх'нѣ̀ 15.146б, и҆съхна́ 36.272б, *Зм.* и҆сѣ́хнаха 17.171б; *бъд.: Зм.* щѣ́ть да и҆сѣ́хнать 18.178, щьть да и҆сѣ́хнать 18.178, щѣ́ть да и҆съхнать 18.189б; *пов.: описат. Зед.* да́ и҆съх'не 36.272б.

исѳлавински *вж.* **истлавински**

италия *МИ* (1) *Италия.* и҆ писа́нїето дꙋ́маше така̀. си́ч'кы̑ что̑ съ въ италїи блг҃ѣ̑ бж҃їа. събра́ се събо́рь със' вели́кыте прѣ́во_прѣсто́л'никы 12.114.

италїи 12.114.

италийски *прил.* (1) *Италийски, от МИ Италия.* и҆ прїе това̀ посланїе и҆нокéн'тїи папа ри́м'скы. и҆ събра̀ є҆пк҃пы и҆ѳалїи́скые да и҆з'врѣ́жꙋть ѳесѡфи́ла 12.114.

мн.: и҆ѳалїи́скые 12.114.

иуда *ЛИ* (46) *Юда.* и҆ є҆ди́нь ѿ тѣ̑ и҆́ме бѣ́ше мꙋ і҆ꙋ́да 4.22б; защо̑ і҆ѡсифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове. і҆а́кова сѵ҃мѡ́на, і҆ꙋ́дꙋ, и҆ і҆ѡ́сїа 6.41; а҆́зь ѻ҆но́го́зи і҆ꙋ́да сто́ри̑ та̀ прода́де ха̑

inslav

за, л҃, сре́брьници 4.25б; защô нѣ е ма́л'ко прѣгрѣше́нїе чл҃кꙋ, дѣто се недосто́ино причѐщава, а҆̀ми бы́ва ѻ҆н'зи чл҃кь катô сам'сѝ ї҆ꙋда, защô ї҆ꙋда прѣда́де ха҃ въ рꙋ́цѣ безако́нны̀ є҆врѣе 35.266. **иуда симонов искариотски.** *Юда Симонов Искариотски.* и҆ тога́зи рѣ̑ є҆ди́нь ѿ ꙋ҆ченицыте хв҃ы ї҆ꙋда сїмо́новь и҆скарїѡт'скы̀, детô щѣ́ше да го прѣдадѐ защô сѐ не прода́де това̑ мѵ҆рô, за трѝста пѣ́нєзе и҆ да сѣ̑ раздадѐ по сырома́си 34.250б.

ї҆ꙋда 4.22б, 4.23б[4], 4.24[5], 4.24б[2], 4.25[3], 11.87, 18.184б[2], 34.250б, 35.257, 35.266, 38.290б, ї҆ꙋда 4.23, ї҆ꙋда 4.25б, ї҆ꙋда 4.25б[2], ї҆ꙋда 5.27, 35.266, ї҆ꙋда 33.247б, іоу́да 38.290б, ї҆ды 38.290б, ї҆дꙋ 4.25, 6.41, 34.250б, и҆ꙋдꙋ 18.184б, ї҆дꙋ 18.184б, *зв.* ї҆до 4.23б[2], 4.24[2], 4.25, 4.25б, 18.184б, 35.262, ї҆до 4.25б, іоу́до 35.262.

иудее *мн.* (6) *Юдеи, жители на Юдея.* раз'браха мнѡ́го нарѡ́' ѿ іоу́дѣете ѻ҆́ти е та́мо х҃с дошь́ль 34.251; и҆ напи́са є҆ѵ҃лїе на є҆врѣи́скы̀ є҆зы́кь, и҆ посла́ го ї҆ꙋдѣѡ́ 37.274.

ї҆ꙋдеѣ 34.251, 35.262, ї҆ꙋдеѣ 35.257, ї҆ꙋдѣѡ́ 37.274, *чл.* ї҆ꙋдѣете 34.251, іоу́дѣете 34.251.

иудейски *прил.* (4) **1.** *Юдейски, от МИ Юдея.* и҆ попи́таахꙋ, гдѣ̀ щѣ̑ да сѣ̑ ро́ди цр҃ь ї҆ꙋдеискыи. защô видѣх'ме нѥ́говáта ѕвѣ́здâ на и҆сто́кь 33.237. **2.** *Юдейски, който се отнася до юдеите.* ѡ҆ лꙋка́вы ꙋ҆ме ї҆ꙋде́искыи. ѡ҆ без'чл҃ове́чны и҆ завистли́вы є҆врѣе. ѡ҆ ро́де злы̀ и безако́нны. не ви́дите ли̇̀ ка̀кь помрь̀кне сл҃нце и҆ м҃ць. и҆ земла́та се потре́се 35.261б. **страна иудеиска.** *Юдея.* и҆ повѣлѣ̀ заха́рїа, и҆ и҆злѣ́зоха проповѣ́дници по си́ч'кꙋ стра́нꙋ ї҆ꙋде́искꙋю. и҆ потрꙋ́би трꙋ́ба г҃на 13.124.

ед.: м. ї҆ꙋдеискыи 33.237, ї҆ꙋде́искыи 35.261б, *ж.* ї҆ꙋде́иска 35.259б, ї҆ꙋде́искꙋю 13.124.

иудея *МИ* (3) *Юдея.* и҆ а҆́гг҃ль гн҃ь дойдѐ и҆ станѣ̀ прѣ̑ нѥ́го, и҆ ре́че мꙋ̑. заха́рїе и҆злѣзѝ и҆ събери̇̀ си́ч'ките вдов'цы̀ что сѣ̑ въ ї҆ꙋдеѡ̑ 13.124.

ї҆ꙋдѣю 11.89, ї҆ꙋдеѡ̑ 13.124, 36.269.

иудита *ЛИ* (2) *Юдит.* и҆ приближи́ се вели́кь дн҃ь гн҃ь и҆ рѣ̑ є҆ робы́нѧта, и҆, и҆ꙋди́та, докогà си скрьби́шь дш҃ьта̑ 13.121б.

и҆ꙋди́та 13.121б, ї҆ꙋди́ть 13.121б.

иудов *прил.* (4) *Юдов, от ЛИ Юда.* г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с… ро́ди се ѿ ст҃ые дв҃ы и҆ бл҃е мр҃їе чѣ̑ бѣш(е) ѿ рѡ́да цр҃ьска, и҆ ѿ колѣ́но ї҆ꙋдово сн҃а і҆а́кова 18.184б.

ед.: ж. ї҆ꙋдова 4.25б, *ср.* ї҆ꙋдово 3.16б, ї҆ꙋдово 18.184б; *мн.:* ї҆ꙋдовы 33.236.

иустиниан *ЛИ* (1) *Юстиниан.* вели́кыи цр҃ь ї҆ꙋстинїа́нь въ є҆дно̑ врѣ́ме помы́сли да ꙋ҆зме ѿ мо́щите ст҃мꙋ̑ дими́трїю. да гы̑ и҆́ма за дш҃е́вно сп҃сенїе и҆ за ѻ҆сщѐ́нїе 9.71б.

ї҆стинїа́нь 9.71б.

ища *несв.* (195) **1.** *Искам, имам желание за нещо, ища.* на мо́а̀ рꙋ́ка̑ си́ч'ко е, и҆щѝ что̑ щѐ́шь да ти̇̑ дарꙋ́ва̑ 7.54; а҆́ тїе́ сѝ ꙋ҆зе́маха ма́л'ко ѧ҆стищѐ, ко́и ко́л'ко и҆́щеше 17.165; и҆ ѡ҆н'зи кора́бник' мꙋ̑ ка́же. а҆́зь тебе не да́ва̑ жена́та доде́ ми не плати́шь, кол'кото и҆щѣ̑ 5.32. // *Образно.* и҆ чл҃кь а҆̀ко въз'и҆́ще да чи́ни що мꙋ̑ плъта̀ и҆́ще. по̑ никога̑ не бы сто́риль, защô тѣло̑ и҆́ще мнѡ́го да ѧ҆дѐ 34.254б. // *Стремя се да придобия нещо.* и҆ а҆̀ко и҆́щешь почьсть ѿ чл҃ци. бь҃ не почи́та а҆̀ми̇̀ а҆̀ко и҆́щешь ѿ ба҃ по́чьсть, тога́зи тѐ и҆ чл҃ци почи́тать 34.255; и҆ ни̇̀кои го не оу́сѣ̑ти. ѻ҆́ти не щѣ́ше да мꙋ̑ зна́е ни̇̀кои добро̑то что̑то чи́нѣше. ни̇̀ти̇̑ и҆́щѣше похва́ла ѿ чл҃ци 15.134б. **2.** *Искам, имам воля, изисквам, ища.* а҆̀ми̇̀ тѣ́к'мо то́л'кова и҆́ще бь҃ ѿ на҃, да хо́ди̇̑ по хр҃тїа́н'скы̀ за́конь, като е̑ бꙋ̑ оу́го́дно 9.75б; и҆ бы́вамѣ̑ по̑ка́нєни и҆ що ѐ ѿ ста́ло ѿ ст҃а, м҃, ца̀, що̀ пости̇̑. защо̀ да́ си съвр҃ьши̇̑ по̑ достоино. като [б҃]ь и҆ще 16.163б. // *Настоявам, държа някой да направи нещо.* а҆̀ми̇̀ и҆́ща да сѐ прѣ̑да́деш на моа̀ рѣ́чь а҆то̀ а҆́зь на голѣ́ма по́чть и҆ сла́ва да тѐ. спо̑обѣ̑ и҆ да тѐ ꙋ҆́тьк'мѣ да сѝ вто́ри настол'никь

inslav

на моѐ цр҃тво 39.307. **3.** *Искам, имам желание да направя нещо, каня се, възнамерявам, ища.* затова и̑ ныѐ, а̑ко и̑щемь на пꙋ̑ть да и̑демь, не́го да и̑маме дрꙋга́ра 16.159б; и̑ мина́ха се ма́лѧ̑ко дни̑. дїа́воль разꙋмѣ̑ что̑ е ре́кль ма́лѧ̑хь на же́нъта си̑. и̑ завидѣ̑. и̑ и̑ще да и̑ сто́ри па́кость 10.77б; а̑ ла́зарь бѣ́ше чꙋ̑товень чл҃кь, и̑ кнезь бола́ринь. и̑ мнѡ̑го лю́дїе дохо́жа̑ха да го ви́дѣ̑ и̑ вѣ́роваха въ х҃а затова̑ и̑ архїерѐете мнѡ̑го се гнѣвꙋ́ваха и̑ зави́дѣха. и̑ и̑щѣха да ꙋ̑бию́ть и̑ х҃а и̑ лаза́ра наѐднꙋщь 34.251б; и̑ пои̑де въ ѡ̑ла́дикїю. (!) и̑ вълѣ́зе въ ко́рабь и̑ и̑ще́ше да и̑де въ ѳа́рѧ̑сьли́кїю. защо̑ та́мо не позна́ваше ѐго 40.321б. // *Искам, имам желание нещо да стане.* ко́и хо́ди денїе сь свѣ́щь, и̑ комꙋ̑ ли трѣ́бꙋва дениѧ̑ ѡ̑г҃нь да мꙋ̑ свѣ́ти, ни̑комꙋ̑, а̑ми̑ тькѧ̑мо нощїѧ̑ и̑ще да мꙋ̑ свѣ́ти 33.241; дрꙋ̑гы̑ и̑ще вѣ́трь да пометѐ токы̑ть да си̑ напра́ви себѣ̑ гꙋ́мно 31.217. **4.** *Искам, с молене се стремя да получа нещо от някого, моля.* а̑ми̑ сега ти́ се мл҃и̑. а̑ко ти бы̑дѐ нѣ́что̑ и̑ ны́е ка́то̑ члцїи съгрѣ́шиле. а̑ то́ и̑щѐ да ны̑ прости́шь. защо̑ нѣ̑ по прѣо̑бы́да. а̑ми̑ ѡ̑ мнѡ̑ жа́лѡ̑ та̑ и̑зѧ̑дꙋ́махѧ̑ мѐ рѣ́чи неприли́чны̑ 39.316; слѣзе ѡ̑ конѧ́того, и̑ припа́де на нѡзѣ́те мꙋ̑ и̑ и̑ще́ше прощѐнїе 15.144б; и̑ лежа́хꙋ̑ и̑ два̑та на́ землю. тїа и̑ще ѡ̑ нѥ́го бл҃вь, а̑ то́и ѡ̑ нѥ́ѧ 17.166б. **5.** *Търся, старая се да намеря нещо или някого, искам, диря.* и̑ рѐ того́зи что̑ и̑ще́ме наи̑до́хѧ̑ме 40.323; и̑ ре́че на о̑нїа́ кало̑ере, и̑де́те по си́чѧ̑кы келїи и̑щѣ́те и̑ наи̑де́те жена́та и̑ до̑ѐ ю са̑ и̑ тїѐ и̑скаха̀ ю и̑ не на́йдоха ни́що 3.21; и̑ ловѧ̑ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и̑ и̑щꙋ̑ть ѕвѣ́рїе по го́рїе и̑ по долѧ̑чины, и̑ по гѣ́сто шꙋ́мїе. и̑ кога̀ ꙋ̑лове́ть ло́вь, и̑ сѣ́какѧ̑ви гадины, и̑ тогѝва се врѣ́нать ꙋ̑ дома́ си съсѧ̑ голѣ́ма веселѧ̑ба̀ 31.215; и̑ то́изи кало́ѐрь марѧ̑кїань. кога́ се нѣ́когы разѧ̑болѣ́ше. врача не и̑щѣ́ше ни̑какь, и̑ли̑ нѣ́кое бы́лїе да сѐ цѣрꙋ́ва 11.98б. **що ми ище сърдцето.** *Каквото пожелая.* и̑ рѐ. г҃и і̑сѐ х҃е... и̑ послꙋ̑шаи, кои прибѣ́гне, ꙋ̑ цр҃кви да се по́мл҃и на и̑ме моѐ, подаи мꙋ̑ г҃и что̑ мꙋ̑ и̑ще срцѐто 15.150б; и̑ рѐ ми а̑гг҃ль, то́изи ѐ пы̑ть пр҃р҃чьскы, и̑ сѣ́кы̑ дѐто се ѡ̑ричѐ ѡ̑ своа̀ во́ля. и̑ ни стори си̑ що́ мꙋ̑ и̑ще срцѐто, а̑ми и̑ о̑ще си̑ снагѣ̑та порꙋ̑ши ба̑ ра́ди̑ 32.228.

сег.: 1ед. и̑щѐ 5.32, и̑ще́мь 6.47, и̑щемь 7.49б, 7.51б[2], 8.59, 17.17б, и̑щѐ 7.52б, 7.54, 8.59б, и̑щемь 7.54, и̑щь 7.54, и̑щꙋ̑ 8.59, 9.65б, 35.259б, и̑ща 39.307, *2ед.* и̑щешь 1.4б, 1.5б, 4.23б[2], 7.49, 7.49б, 9.69б, 15.135, 15.142, 34.254б, 34.2552, и̑щешѧ̑ 4.23б, и̑щешь 5.34б, и̑щешь 7.51б, и̑ще́шь 7.54б, и̑щешь 8.59б[2], і̑щешь 9.65б, *3ед.* и̑ще 1.3, 1.8, 2.10, 3.18, 4.23, 5.30, 5.31, 6.47, 7.49, 9.75б, 11.82, 11.92б, 11.93, 11.99, 12.113, 12.116б, 13.125[2], 14.126б, 15.131б, 15.134, 15.150б, 17.164б, 17.166б, 17.167, 17.171б, 17.174б, 17.175[3], 18.185б, 18.198б, 20.209, 31.217, 31.220б[6], 32.228, 33.233[2], 33.241, 33.245б, 34.254[2], 34.254б[5], 38.293б, 39.297б, 39.309, 39.313, 39.317, 40.320б, и̑ще 3.18, 5.28б, 5.30б, 6.47б, 9.75б, и̑щѐ 7.49б, 9.75, 39.295, 39.310, 39.312, и̑ще 3.18б[2], 9.65, 10.77б, 16.158, 17.166б, 18.201б, 31.217, 35.257, ище 16.163б, и̑щѐ 39.319, 39.319б, *1мн.* и̑щемѐ 5.34б, и̑щеме 5.35, и̑щѐ 5.35, и̑щемь 16.159б[2], 18.187б, и̑щѐ 39.295б, и̑щѐ 39.295б, и̑щѐ 39.316, и̑ще́ме 40.323, *2мн.* и̑щете 1.3б, 1.5б, 5.39б, 11.107, 16.158б, 18.178б, 18.190б, 39.298, и̑щете 5.34б, и̑щете 15.138, и̑щете 18.192, и̑щѣ́те 39.304б, *3мн.* и̑щать 1.3б, и̑щы̑ть 2.10, 6.43б, 18.196б, и̑щъть 5.33б, 5.34, и̑щъть 5.35, и̑щꙋ̑ть 15.137б, 31.215, и̑щьть 17.169, 31.217, 40.321, и̑щьть 18.196б, и̑щы̑ть 37.275, 39.304б; *имперф.: 1ед.* и̑щехь 17.169б, *3ед.* и̑щеше 2.13, 6.46, 11.90, и̑щеше 5.28б, 15.144б, 15.148б, 17.165, 17.166, 33.233, и̑ще́ше 5.35б, и̑щѣше 7.49, 11.85, 15.134б, 33.233, 36.271б, и̑щѣше 9.62б, и̑щѣше 11.98б, и̑щѣше 36.270б, 39.296б, 39.304, и̑ще́ше 40.321б, *2мн.* и̑щѣхѧ̑тѐ 18.202, *3мн.* и̑щеха 5.30, и̑щѣха 6.42, 11.92б, 18.179, 34.251б, и̑ще́ха 6.43, и̑щѣха 6.45, и̑щѣ́ха 36.267б, 36.270б, 39.308б, и̑щеха 36.270, и̑щѣхꙋ̑ 36.271б; *бъд.: 2ед.* щѐшь да и̑щешь 17.173, щѐшь да и̑щешь 17.173б, *3ед.* щѐ да и̑ще 11.82; *пов.: 2ед.* и̑щи̑ 7.54, 14.129, и̑щи́ 9.69, *2мн.* и̑щѣ́те 3.21.

иѳалийски *вж.* **италийски**

inslav

к

к҃[I] *числ. бр.* (14) *Двадесет, 20.* и҆ оу҆зѐ тогáзи мотúка, и҆ копà надóлꙋ, к҃, лáкѣте и҆ наи҆дѐ кáмикь голѣ̑ плóсѣкь 4.25; и҆ събрáше се, ѕ҃, є҆пⷭ҇кпы є҆гѵ҆пѣтьскы съсъ̀ попове и҆ дїáконе, на чѣ́ть до к҃ 12.113б; и҆ разѣ҆ди се цáрь, и҆ пꙋ́сти дрꙋ́гы вóйне. к҃. ѕвѣ́робóбрáзны, чтôто ꙗ҆дꙋ́ть лю́дїе 37.275б. // *В състава на сложно числ.* **кв҃.** *Двадесет и две, 22.* щѣ́ть да и҆злѣ́зать на землѧ̑та цр҃е́ва, кв҃, вѣ́ры ѿ полꙋ́нощь 18.189б. **к҃ѕ.** *Двадесет и шест, 26.* и҆ чинѝ тáмо чюдесâ, за, к҃ѕ, годúнь 6.48. **кз҃.** *Двадесет и седем, 27.* мнú ми се ѿкáкь и҆́злѣзо́ ѿ ст҃ыи грáдь досéга и҆́ма, кз҃, гóдинь 17.171б.

к҃ 4.25, 9.65б, 11.101, 12.113б, 18.185, 32.227б, 37.275б, 39.297б, 39.313б, кв҃ 11.104б, 18.189б, к҃ѕ 6.48, кз҃ 2.12б, 17.171б.

к҃[II] *числ. редно* (17) *Двадесети.* м҃ца тогò, к҃. м҃нїе ст҃ого велúкомн҃ика ѥvстаѳїа нóваго і҆ѡ́ва, и҆ женâ є҆́гò ѳеопúста 5.27; и҆ ѿтогáзи на вьсáко лѣ́то пáметь и҆́мь чúнѣха, м҃ца сепѣтéмѣврїа, к҃ 5.40. // *В състава на сложно числ.* **ка҃.** *Двадесет и първи.* м҃цатого, ка҃. и҆́же въ цр҃ковь въведéнїе пр҃тѣ́ые вл҃чце нáше бл҃е и҆ пр҃но дв҃ы мрїе 13.121. **кг҃.** *Двадесет и трети.* и҆ ст҃ꙋю своѝ дш҃ꙋ прѣдáде вѣ рьцѣ̀ бж҃їи. м҃ца а҆прúлїа, кг҃, дн҃ь 39.309. **кд҃.** *Двадесет и четвърти.* и҆ ѿ кд҃. ноѐврїа, до, кз҃. ферѣ́вара, зове се зима 33.240б. **к҃ѕ.** *Двадесет и шести.* м҃ца. тогò к҃ѕ, мч҃нїе ст҃го и҆ слáвнаго велúко_мч҃нúка дúмѝтрїа мѵротóчиваго 9.60б. **кз҃.** *Двадесет и седми.* и҆ ѿ, кд҃. ноѐврїа, до, кз҃. ферѣ́вара, зове се зима 33.240б. **кѳ҃.** *Двадесет и девети.* а҆̑мѝ послꙋ́шаите бл҃вéнїи хр҃тїáне, щò кáже въ кнїга і҆ѡ́ва, кѳ҃, гла̑, тâ рѐ 31.221.

к҃ 5.27, к҃ 5.40, ка҃ 11.89, 13.121, кг҃ 39.295, 39.309, 39.313, кд҃ 33.240б[2], к҃ѕ 6.41, к҃ѕ 6.41, 9.60б, 33.240б[2], 39.311б, кз҃ 33.240б, кѳ҃ 31.221.

к *предл.* (37) **1.** *За означаване на обекта, към който е насочено действието; към, при.* и҆ бѣ̀ рѐ̑ валаáмꙋ да нѐ и҆́де къ валàкꙋ цàрꙋ 33.241б; и҆ тогáзи дои҆дѝ, и҆ ѹ҆змѝ сѝ дáрь твóй и҆ принесѝ го къ ѻ҆лѣтарꙋ 13.125; и҆ тїѐ оу҆зéха товà, и҆ скóро го ѿнесóше къ велúкомꙋ никóлꙋ, и҆ дáдоше мꙋ сичѣкото ѻ҆́новà 15.149. **2.** *За означаване на отношение спрямо някого или нещо; към, спрямо, по отношение на.* и҆ хóдеха по закóнь х҃вь. и҆ и҆мáха велúкꙋ лю́бовь и҆ вѣ́рꙋ къ велúко_мч҃никꙋ гесѿгїю 39.313. **3.** *За означаване на цел и предназначение; към, за.* слóво поѹ҆ченїе къ ц҃премь и҆ воевóдамь, и҆ вл҃ка, и попов҃ѡ, и҆ въсѣ̑ хр҃тїанѡ̑ не опивáти се винѡ̑ 20.208. **4.** *За означаване на присъединяване, приобщаване на нещо към друго нещо; към.* и҆ павль а҆́пⷭ҇ль кáже, коѐ причéстїе тмѣ̀ кь свѣ́тꙋ. тьмâ е злò чтô чúны чл҃кь. а свѣ́ть ѥ҆ х҃с 34.253б. **5.** *За означаване на принадлежност; у.* и҆ наче да дꙋ́ма въ начелѣ̀ бѣ̀ слóво. и҆ слóво бѣ̀ къ бг҃ꙋ 6.46б.

кь 6.41, 12.120б, 34.253б, къ 6.46б, к 8.57, къ 12.120, 13.125[2], 15.149, 15.151, 18.190, 20.208, 20.209, 20.209б, 31.222, 31.222б, 32.223б, 32.224, 32.226, 32.227, 32.227б[3], 32.228, 32.229[2], 32.229б[2], 32.231, 33.241б, 36.272, 36.273б, 39.303, 39.303б, 39.310б, 39.312б, 39.313.

кадалък *вж.* **кадълък**

кадилница *ж.* (6) *Кадилница; неголям глинен или метален съд, в който се поставя жар, поръсена с тамян или други благовония за кадене.* и҆ видѣ̀ чѐ и҆схóди ѿвѣтрѣ и҆зь ѡ҆лѣтáрьть, катò є҆ди́нь дїáконь, и҆ дрьжѝ кадúлѣница и҆ кадѝ цр҃квата 3.20; товà рѐ̑ цр҃ь, и҆ дáде мꙋ є҆днô ев҃лїе позлатéно сúчѣко, и҆ є҆днѣ̀ кадúлѣница сúчѣка съзлáто (!), и҆ ѹ҆красéна съсъ мнѡ́го_цѣ́нны кáменїе 15.149; сúчѣкы изъ ѻ҆́колꙋ грáдове и҆ селâ и҆злѣ́зꙋваха насрéща, съсвѣ́щи (!), и҆ сщéнници ѡ҆блѣ́чени съсщéнѣскы (!) ѿдéжды. и҆ провáждаха ст҃ꙋю пéтѣкꙋ, съсъ кадúлѣници и҆ ѳамїáнсѡмь

inslav

и̑ изˈмѝрˈно. и̑ със ˈ дрꙋ̑гы хꙋ̑бавы миризли́вы а̑рома́ти 8.59б.

ед.: кади́лˈница 3.20, 15.149; *мн.*: кадилˈници 2.15, 8.58б, кади́лˈници 8.59б, 32.225б.

кадило *ср.* (1) *Кадило; неголям метален или глинен съд, в който се поставя жар, поръсена с тамян или други благовония за кадене; кадилница. Образно.* да сѐ и̑спра́вить мл҃тва моа̀. като̀ кади́ло, пр҃ѣ те́бе г҃и 33.244.

ед.: кади́ло 33.244.

кадия *м.* (15) *Съдия; лице, което съди и издава присъди; кадия.* тогы́ва̀ щото̀ бѣ́ха на а҃натолˈскаа стра́нь па́шїѐ и̑ ка́дїе та прово́диха є҃ми́рь до ца́ра дїѡклитїа́на. та бѣ́ше напи́сано та́ка. ныѐ слоу̑гы твоѐ ца́рꙋ дїѡклитїа́не, пашїѐ, и̑ ка́дїе що́ смѐ на а҃натолˈ[с]каа землѝ, та сѐ покланя́ме на твоѐ цр҃тво 39.296б; тогѝва щьть да въскр҃нать си́чˈките кадїе́. та̑ щ̑ть тїа́ сы̑рома́сите да гы̑ вла́чать дѐто и̑мˈ се зе́мале фаида̀ та ги́ са о̑съ̑ждале та̑ па̀кˈ ымь разˈва́лѣле та сѝ ги и̑щ̑ть та́мь пр҃ѣ б҃а 18.196б; какˈ не познахˈмѐ тогѝва чѐ е бы́ль г҃ь и̑стѣнˈскыи, а҃ми́ го мь̑чихˈмѐ дорѝ и̑ ꙋ̑мрѣ̀. є҃то сега̀ че го̑ ви́димь дѐ и̑́ма во́лꙗ и̑ на н҃бе́то и̑ на землѧ̑та то́и є̑ сега̀ найстра́шны̑ ка̑дїа 18.200б.

ед.: ка̑дїа 18.200б, кадїа̑ 18.200б, кадї҃а 18.205б, ка́дїа̑ 39.297б; *мн.*: кадїѐ 18.188б, кадїе 18.190, кадїе́ 18.196б, ка́дїе 39.296б², 39.297, ка́дїѐ 39.297, кадїѐ 39.297б, 39.298², *чл.* кадїѐте 39.297б.

кадълък *м.* (2) *Област, върху която се простира съдийската власт на кадия; кадълък.* и̑ да сѝ земѐ сѣ́кы̑ ка́дїа̑ и̑ паша ѿ ца́ра є҃ми́рь и̑ тести́рь на свои̑ гра́дь. и̑ кадъл҃ькь 39.297б; на а҃натóлˈска̀ стра́на на кадалѣ̑кь с҃ѵ̑рь. гра́ˈ и̑́ма що̑ се зовѐ ра́мель и̑ зˈго́во́риха се тамо́шны̑ хр҃тїа́не. съсˈ ца́ра. да съгра́ть че́рˈкова 39.312.

ед.: кадъл҃ькь 39.297б, кадалѣ̑кь 39.312.

кадър *прил. неизм.* (1) **съм кадър**. *В състояние съм, способен съм, във възможностите ми е.* мои̑ гс҃да́ре мл҃ꙗ ви се на ва́ша мл҃ть, врьнѣ̑те се сѣ̑ ме́не ꙋ̑ мо́и до́мь, да о̑миѐмь ва́мь нѡѕѣ̑те. и̑ нощ́есь ва̑ да пого́стѝ съсˈ що́ сме кадь̑рь 31.221б.

кадь̑рь 31.221б.

кадѣ *вж.* **къде**

кадѣто *вж.* **където**

кадя *несв.* (1) *Кадя; извършвам религиозния обред прекадяване с тамян.* и̑ виді҃ѣ̑ чѐ и̑схо́ди ѿвѣ̑трѣ и̑зь ѡ̑лˈта́рьть като̀ є҃ди́нь дїа́конь, и̑ дрьжѝ кади́лˈница и̑ кадѝ цр҃квата 3.20.

сег.: *3ед.* кадѝ 3.20.

кажа *св.* (458) **1.** *Кажа, изразя с думи, произнеса, изрека.* ди́вна є̑ ве́щь та́зи дꙋ́ма. детѐ ка́же є҃вл҃и́сть. ка́кˈ се врь̑наха а̑пл҃е́те въ і҃ер҃ли́мь съсˈ вели́ка ра́дость 38.293; и̑ повелѣ̑ ца́рь та̑ дове́доха ст҃го̑ и̑ каже мꙋ̑ ца́рь. сега̀ да прѣста́нать и̑ да сѐ развала́ть твойте хы̑трости г҃ес҃ѡгїе 39.303; мнѡго лѣ̑тны̑ ца́рꙋ, б҃ь да ти̑ ꙋ̑мнѡжѝ ца́рˈството. є̑дна̑ дꙋ́ма ще́мь да ка́жѐ пр҃ѣ твоѐ ца́рˈство, и̑ да ны̑ не о̑мразѝшь 9.63; и̑ чю́ди се зо́сима, като проче́те писа́нїето кои́ го е писа́ль. тиа̀ мꙋ̑ бѣ́ше ка́зала о̑ти кнїга нѣ є̑ ꙋ̑чи́ла 17.175б. **2.** *Кажа, разкажа за нещо; предам с думи някакво събитие или случка; разправя.* и̑ кога̀ съмнѣ̑ и̑ ка́за ѡ̑нˈзи кора́бникь сѣ́нь что̑ е видѣ̑ль 15.152; не мо́гꙋ о҃ч҃е мои̑ дх҃о́вныи да ти̑ и̑сповѣ̑дамь си́чˈкото что̑ съмь видѣ̑ла чю́дно и̑ прѣсла́вно и̑ стра́шно. а҃ми̑ слꙋ̑шаи да ти̑ ка́жꙋ ма́лˈко что̑ ми є̑ на па́мѣ̑ 11.103б; и̑ тога́зи бл҃годари́ха б҃а и̑ два̀та и̑ похва́лиха вели́каго а̑рхїереа̑ нико́лае, ско́ро помощни́ка… и̑ ка́заше това̀ чю́до на си́чˈкыте лю́дїе и̑ на с҃ще́нницыте 15.155. **3.** *Кажа, покажа нещо на някого, посоча.* а҃ми̑ ско́ро да́йте ми ко́нь. и̑ да ми̑ ка́же нѣ̑кои на ѡ̑нˈа́зи планина̀ пь̑ть, гдѐто то́и прѣ̑бывa 6.47б; ре́че мꙋ̑ цр҃ца. а҃ко̀ ка̀жешь кр҃ть х҃вь гдѐ є̑. а҃зь

голѣ́ма по́честь да ти дарꙋва̑, токо̀ тѣ́к҆мо тѝ покажѝ мѣ́стотѐ гдѐто ѐ хс̑ бы́ль распѐть 4.24; сега̀ позна̑ ѻ҆́ти сѝ тѝ сич҆ки свѣ́ть сътво́рил҆… а҆мѝ ти се мо́лю ги покажѝ ми что̑ ми се ѻ҆́бѣща̀ да ми кажешь 5.30б. **4.** *Кажа, споделя с някого преживяванията си, открия, признаа.* и҆ скрѣ̀бень чл҃ки кои дойдѣше при нѥго. и҆ кажѣше сѝ скрѣ̀бь своа̀. и҆ ст҃ыи нико́лае, тьк҆мо да погледнѣше на ѡ҆́ногова чл҃ка скрѣ̀бнаго. и҆ ꙋ҆тѣша́ваше се ѻ҆́н҆зи чл҃кь 15.150б; и҆ не́мꙋ да сѝ ка́жешь тѣ́зи тво́а ра́бота що̀ скрьби́шь. и҆ то́и тѐ ще наста́ви 3.18б; и҆ да сѐ посра́миме да ка́жеме дх҃о́вникꙋ грѣ́ховете на́ши подобрѣ̑ тї е, да се, засра́миши тꙋ́ка пр҃ѣ ѐ҆́дного̑ чл҃ка 1.8. **5.** *Кажа, обясня същността на нещо, разкрия.* и҆ да ка́же̑ що̑ е бы́ль тойзи ка́микь щото́ се ѡ҆кѣ́сна сам҆сѝ ѡ҆ планинѣ̀та, и҆ да ка́же̑ що ѐ была̀ планина̑та 18.181; а҆̀мѝ а҆́зь да ка́жꙋ на тво́ето прѣлѣ́щенїе каквѡ̑ е. и҆ кой сѣ̀ тебѣ̀ вѣрова́ле са́мы па̀кы тїѐ да тѐ при́бїють 36.269. **6.** *Кажа, отбележа някакъв факт или мисъл, потвърдя.* ка́жꙋть нѣ́кой. ѻ҆́ти ка́к҆ сѣ̀, ѳ҃ чи́нове нѡ́ны пока́зꙋвать ѡ҆ ѐ҆в҃лїе ѡ҆ лꙋ́кы 11.81б; що̀ ка́же кнїга. пода́и гдⷭ҇ дарь щото́ си съсво́й (!) трꙋ́дь сте́кль 31.219б; а҆̀мѝ не чю́х҆те лѝ пр҃рькь дв҃дь что̑ ка́же на ѱал҆тирь. гдⷭ҇ зна́е помышлѥ́нїе чл҃чьско ѻ҆тї е напꙋсто и҆ залꙋдо 32.231. **7.** *Кажа, съобщя нещо, известя.* и҆ сега смѣ̑ ны́е пꙋ́стены до тебѣ̀ и҆ ѡ҆ вели́каго оу҆чи́теля сп҃са̀ х҃а. да ти̑ ка́жемь ра́дость голѣ́ма, дето ще́шь да бꙋ́дешь на си́ч҆кыте цр҃кви бж҃їи ꙋ҆чи́тель 12.110; и҆ ко́и да ка́же сега̀ на сн҃ѡвете рꙋвѝмовы, че ѐ роди́ла а҆́нна 13.123; ѻ҆́ч҃е ст҃ы̀. закли́нам҆ те във҆ х҃а сп҃са на́шего, нѝкомꙋ да ка́жешь. додѐ мѐ бѣ̀ не приберѐ ѡ҆ земл҃ата 17.173. **8.** *Кажа, наредя нещо, заръчам, поръчам.* и҆́ ст҃ы́й рѣ̑ а҆́ко ка́жешь ѡ҆ ца́рꙋ. а҆́то̀ да и҆дѐ̑ в҆ чер҆ковата и҆́ да ви́да тво́йте бѡ́гоове 39.307; и҆ рѣ̑ мꙋ мано́е. что̑ зарѣ́чашь да сто́римѐ на ѻ҆трочето кога́ се роди̑. рѣ̑ а҆́гг҃ль, что̑ с҆мь ка́заль на женѣ́та ти това̀ да сѐ ѻ҆́чю́ва 11.88б; и҆ па̀кь ка́же. да ѡ҆бы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́ч҆кы чл҃ци. а҆̀ко и҆́щете да бѣ́дете сн҃ѡве бж҃їй 1.5б. **9.** *Означа; изразя смисъл, значение.* трѝ дꙋ́ми ти́ла щѡ̑ сѣ̀ х҃вы. ѐднà ка́же да сѐ ѡ҆врѣ́же, сѝ р҃е, да́ се ѡ҆ре́че ѡ҆ се́бѣ си. вто́ра, да си зе́ме кр҃ть свои̑. тре́тїа, да до́иде слѣ́дь ме́не 16.158; ѻ҆санна ка́же по ѐ҆лли́н҆скы̀ ѐзы́кь. сп҃сѝ на̑ 34.251б; защѡ̑ и҆ гдⷭ҇ ре́че… ст҃ы̀ бꙋ́дѣте си́ч҆кы. ѻ҆́тѝ, защѡ̑ с҆мь а҆́зь ст҃ь. сѝ р҃ѣ́ та́зи дꙋ́ма ка̑. ка́кь ѐ гдⷭ҇ ст҃ь. и҆ ст҃ыи лю́дїе лю́бы 38.294. **кажа право (по правина).** *Кажа честно, разкрия истината за нещо.* а҆́мѝ и҆ сега̀ ка́кь нѣ̑ си повре́день ѡ҆ съмрь́тната ѻ҆тро́ва нѣ́деи кры̑ ѡ҆ на̑. а҆̀мѝ ны̑ ка́жѝ право. и҆ ныѐ да тѐ послꙋ́шаме съси́ч҆ко (!) срⷣце 39.303б; ѻ҆смата е заповѣдь бж҃їа, детѡ̑ да не мар҆тꙋри́сашь лѣ́жно. а҆̀ко лѝ зна́ешь добрѣ̑ за нѣ́що и҆ попи́тат҆ тѐ. а҆ ты̀ кажѝ по пра́вина, като ѐ 1.7; **кога ка̑жеш.** *Когато пожелаеш, когато речеш.* и҆ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋ́шашь със҆ ꙋ҆ши́те си що с҆мь безако́но чини́ла. а҆̀мѝ ко́га ка́жешь а҆́зь да ти и҆сповѣ̑дà си́ч҆кото и҆ ни́що не щь потаѝ 17.168б.

сег.: 1ед. ка́жꙋ 4.23б, 5.29б, 11.103б, 11.105, 12.111, 12.111б, 17.168, 36.269, ка́жь 4.24, 17.171б, ка́жа 39.306б, *2ед.* ка́жешь 3.18б, 5.30, 6.44, 7.52, 8.58, 10.78, 15.135б, 17.168, 17.168б, 17.173, 34.254б, 39.303, 39.303б, 39.307, ка̀жешь 4.24, кажешь 5.30б, 39.304, *3ед.* ка́же 1.5, 1.5б, 1.6, 1.6б, 1.7, 2.9б[2], 2.11, 2.11б[2], 2.15, 3.17, 3.18[2], 3.19б, 4.21б, 4.22б, 4.25б, 5.29, 5.32, 5.34, 5.36б, 5.37, 5.38б, 5.39б, 6.44б, 6.47б[2], 7.49, 7.49б[2], 7.53, 8.56, 8.58б, 9.61, 11.82, 11.83, 11.84, 11.85б, 11.87[2], 11.88, 11.91, 11.104б, 11.105[2], 11.105б, 11.107, 11.107б[3], 12.112б, 12.115б, 12.116, 12.117б, 12.118, 12.118б, 13.123, 13.125[3], 14.129, 14.130, 15.133б[2], 15.141б, 15.146, 15.150, 15.156[3], 16.158[3], 16.159[3], 16.160б, 16.161[3], 16.161б[6], 16.162[5], 17.164[3], 17.165б, 17.166б[2], 17.167, 17.167б[2], 17.168, 17.169[2], 17.171, 17.171б[4], 17.172, 17.172б[2],

inslav

17.173, 17.173б², 17.174, 17.175, 18.178², 18.178б, 18.179б, 18.181б², 18.182б, 18.183, 18.183б², 20.209, 20.209б, 21.210, 31.215б, 31.219б, 31.220, 31.221б³, 32.223, 32.224, 32.225, 32.225б, 32.226б, 32.230, 32.231, 32.231б, 33.232, 33.233, 33.240², 33.241, 33.243, 33.244, 33.247б, 34.248б, 34.250*, 34.250², 34.251б, 34.252б⁵, 34.253б⁴, 34.254б, 34.255², 35.256б, 35.266, 36.273, 37.274б, 37.276б, 37.280, 37.281, 38.282б2, 38.283б³, 38.284², 38.284б, 38.285, 38.286, 38.286б², 38.287², 38.288б, 38.289², 38.290б², 38.291², 38.292, 38.292б, 38.293, 38.294², 39.297, 39.298б², 39.301, 39.302, 39.303б, 39.304³, 39.306, 39.306б⁴, 39.307, 39.308, 39.310, 39.310б, 39.311, 39.312, 39.312б³, 39.315б, 39.317, 39.318, 39.318б, 39.319, ка̀же 11.82, 16.161б, каже 11.103, 12.118б, 16.162, 32.230б, 39.299б, 39.303, ка̑ 38.294, каже́ 39.299б, 39.315, *1мн.* ка́жеме 1.8, 18.183б, кажѐ 5.28*, 18.184, 18.186б, 36.267, 39.296, ка́жѐ 5.28, 9.73б, 11.81б, 15.132б, 18.178², 18.181³, 18.181б, 18.182, 18.182б², 18.192, 18.198б, 18.203б, 18.205, 33.239б, 38.289б, ка́жемь 12.110, 15.144б, 18.178, 18.179, 18.182б, 18.189, 18.190б, 18.196, 18.203, 33.245², кажемь 18.179б, 18.194б, ка́жемѐ 18.195б, кажéме 39.309, *2мн.* ка́жете 4.22, 33.237б, 39.301, *3мн.* ка́жьть 3.16б, ка́жꙋть 4.23б, 5.32б, 5.35, 11.81б³, 11.88, 11.91, 11.108, 15.146, 37.276б, ка́жъть 5.40, ка́жать 18.177, 18.185б, 31.216б, 38.289б; *имперф.: 3ед.* ка́жеше 3.19б, ка́жѣше 7.49, кажѣше 15.150б, 18.187б, *3мн.* ка́жеха 35.263б; *аор.: 1ед.* ка́захь 2.15, 17.172, ка́зах̑ 3.20, 15.151б, 17.168б, каза̑ 3.20б, 5.30б, 32.231б, каза́хˢ 18.201, ка́зах‘ 35.264б, *3ед.* ка́за 2.12, 3.18б, 5.29б, 7.50б, 7.54, 9.69б, 9.73б, 10.78, 11.96б, 11.99б⁴, 11.101, 14.128, 15.141б, 15.142, 15.146, 15.148, 15.152, 15.154б, 36.267, каза 2.15, 15.142б, 40.323, каза́ 3.19, 11.99б, 17.171, каза̀ 4.22, 4.23, 6.44б, 9.70, 11.103, 11.106, *1мн.* каза́хˢмѐ 11.99б, 18.184, 18.186б, 18.191, ка́захˢмѐ 18.180б, 18.182, 18.192, 18.201б, ка́зах̑мѐ 33.244б, казахˢмѐ 34.254, каза́хˢме 39.317, *3мн.* ка́заха 2.13б, 9.71б, 13.122, 17.164б, 18.179б, 31.222, каза́ха 4.24, 5.35, 7.51б, 7.52, 7.52б², 7.54, 10.78б, 11.86, казаха 7.53, 12.111б, каза́хꙋ 8.58, 11.91, казахꙋ 12.115, ка́заше 15.145, 15.155², 33.242, каза́ше 37.275; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ка́зала 17.175б; *форми от перф. тип: 1ед.* сˢмь ка́заль 11.88б, *2ед.* си ка́заль 35.262б, сѝ ка́заль 35.262б, *3ед.* ка́заль 4.23, е каза́ль 4.24; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да ка́жꙋ 15.146, щѣ̀ да ка́жа 18.177б, щѐ да ка́жа 39.296, *1мн.* ще́мь да ка́жѐ 9.63, щѐ да ка́жемь 11.81б, ще́мь да кажѐ 18.180б, щѐ да кажѐ 18.184б, щѐ да ка́жеме 18.191б, *със съкр. инф. 1ед.* щемь ка́за 11.86б, *1мн.* щемь ка́за 15.149, щѐ каза̀ 18.179; *пов.: 2ед.* кажѝ 1.5б, 1.7, 15.153б, 32.226б, 32.230б, 32.231, 35.260, кажѝ 3.18б, 4.23б, 5.34б, 5.37б, 6.44, 9.75, 17.167, 39.307, 39.310б, кажи 39.298б, ка́жѝ 39.303б, *2мн.* каже́те 1.6, 5.38, кажете 11.102, кажѣ̀те 15.148, *описат. 2ед.* да ка́жешь 4.23, да ка̀жешь 5.29б, *2мн.* да ка́жете 4.22; *усл.: 2ед.* бы̑ каза́лѣ 2.11.

кажа се *св.* (3) *Разкрия се, обясня кой съм и какъв съм, кажа се.* и̓ стый̑, димѝтрїе ѿста̀ затво́рень ꙋ̓ ѿна́зи ба́нꙗ… радость и̓ма́ше защо́ го спо̑обѝ бѣ̀ та̑ излѣ́зе пр̑ѣ ца́ра и̓ каза́ се че̑ е хр̑тїа́нинь 9.64б; и̓ ѿна́зи вдови́ца що̀ бѣ́ше ма́ика т̑ѣ̀. позна̀ че ѐ тѣх̑на ма́ика, и̓ гле́да гы как̑ сѐ цѣлꙋ̀вать сла́д̑ко и̓ зр̑авꙋ̀ват̑ се като сѐ позна̀ха. и̓ щѣ́ше тога́зи да и̓м̑ се ка́же коа̀ е̑ 5.37.

аор.: 3ед. се ка́за 5.35, каза́ се 9.64б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да се ка́же 5.37.

казование *ср.* (1) *Разказ, разказване, излагане с думи на нещо.* тога́зи по́старото зѐ да́ казꙋ̀ва за си́ч̑ко що̀то̑ и̓ма́ше на памѐ та̀ по́внѣше и̓ тїѐ по ка́зова́нїето и̓ по прили́ка позна́ха че съ̑ тїѐ тѣх̑ны̑ дѣца̀ 5.38.

ед.: чл. ка́зова́нїето 5.38

казлъбаш *МИ* (2) *Казлъбаш, турското наименование на Персия.* та̑ ка́зꙋ̀ва това̀ цр̑тво пер̑си́д̑ско. да рѐмь казльба́ш̑ко, защо̀ на́поконь баг̑да́т̑скы̑ ца́рь цр̑твꙋ̀ваше на казльба́шь 18.182б.

казльба́шь 18.182б².

казлъбашки *прил.* (1) *Казлъбашки, от МИ Казлъбаш.* та̑ ка́зꙋ̀ва това̀ цр̑тво пер̑си́д̑ско. да рѐмь казльба́ш̑ко, защо̀ на́поконь баг̑да́т̑скы̑ ца́рь цр̑твꙋ̀ваше на казльба́шь 18.182б.

ед.: ср. казльба́ш̑ко 18.182б.

казовам *вж.* **казувам**

казувам *несв.* (126) **1.** *Казвам, изричам нещо, говоря.* а̓мѝ вы се па́кь мл̄ꙗ на

inslav

ваше гн҃дство да послꙋшате съси́ч'ко (!) срце и̑ да разꙋмѣ́ете тїа дꙋмы дѣто щѣ сега̀ да ка́зꙋва̑ 39.296; а҃зь ва́мь сега̀ ка́зꙋва̑. а҆ко вы̑ попи́та цр҃ца. что̑ да и̑ рече́те 4.23б; да́и сла́ва бꙋ гн҃ди́не мо́й, дѣца́та на́ши жи́вы сѣ и̑ до днѣ, и̑ тꙋ́ка сѣ при те́бе. защо̀ а҃з' гы вче́ра чю́хь като си̑ дꙋ́махꙋ, тѣ́зи дꙋ́ма что̑ ми̑ тѣ̀ сега̀ ка́зꙋвашь 5.38; и̑ ка́же ѥ҆́и дꙋ́маи ради̑ гѣ ба҃ ѡ҃ ма́ике моа̀ дꙋ́маи. не прѣста́нꙋваи що ѐ добро̑ на дꙋшѣ́ть ти да го и̑ска́жешь. и̑ тиꙗ̀ па́кь започѐ да си̑ ка́зꙋва дꙋ́мьть 17.169; затова се бо́имь и҆ а҃зь да млѣ́чимь да не ка́зꙋва̑ що ѐ бж҃їа ра́бота сла́внаа 17.163б. // *Произнасям, споменавам.* и̑ защо̑ щѣ́ше да се̑ прока́же покаа́нїе по си́ч'кы свѣ́ть. о҆́ти да се̑ не на́йде ни̑кой ѥ҆зы́кь на то́изи свѣ́ть да ре҃ ны́е [не] чю́х'ме хв҃о и҆́ме да се̑ казꙋва̑, и̑ зара̑ї това̀ нѣ̀ смѐ вѣрова́ле 38.291б. **2.** *Казвам, предавам с думи нещо преживяно, видяно или чуто; разказвам, разправям.* чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зꙋвамь жи́тїето моѐ що с'мь чини́ла. та ще́шь да побѣ́гнешь ѡ҃ ме́не. като кога̀ бѣ́га ч҃лкь ѡ҃ замїа̀ 17.168б; и҆ тїе́ са въз'вра́тише на дрꙋ́гыи пѣ́ть, и̑ о҆тидѡ́ше си̑ на своѐ ѡ҃чѣ҃ство и̑ ка́зовахꙋ что сѣ̀ чю́ле. и̑ видѣ́ле 33.237б; и̑ така̀ бы̑ нѥ́гово чю́дно прѣставлѥ́нїе. и̑ казꙋвать за нѥ́говать гро̑бь, ка́кь и̑схо́ди пра̀х'ь тѣ́н'кы си́тень на м҃ца ма́їа. и҆. и̑ чю́дно бл҃го_ꙋха́нїе 6.48б; и̑ цр҃ь почѐ да мꙋ̑ ка́зꙋва сѣ́нь что̑ е видѣ́ль 15.147. **3.** *Казвам, показвам нещо на някого, посочвам.* и̑ дꙋша́та мꙋ и̑злѣ́зе. и̑ мнѡ́го пла́чь сто́ри се. и̑ а҆́гг҃лы занѣ́соха дш҃ѣ́та мꙋ въ ра́и. и̑ ка́зоваха мꙋ мнѡ́го мѣ́ста хꙋ́бавы, детѡ̑ гы е̑ бѣ ꙋго́твиль, за добры̀ лю́дїе, що сѣ̀ бꙋ оу҆годи́ле 7.53б; и̑ цр҃ца мꙋ ре́че. ѡ҃ і҆ꙋ́до, а҃зь сега̀ повелѣ́ тебе ѡ҃ гла́ды да ꙋ҆́мрешь, защо̀ не ка́зꙋвашь мѣ́стото 4.24. **4.** *Казвам, отбелязвам някакъв факт, твърдя, посочвам.* і҆ꙋда ре҃, цр҃це, лѣ́то_пи́с'ць кнїї́га ка́зꙋва, ѡ҃когà е было̀ товà, и̑ма до двѣ̀стѣ го́динь и по мнѡ́го 4.23б; не разꙋмѣ́х'те ли че̑ си́ч'ките кнїгы̀ и̑ писа́нїа ка́зꙋваха че̑ е и҆́стѣн'скы̀ бѣ то́изи дето́ ще мома̑та да ро́ди дѣ́тето 18.201. **5.** *Казвам, предавам нечии думи, съобщавам.* и̑ а҆́гг҃ль сѐ зовѐ сказа́тель. си̑_ре҃, като̑ а҆́гг҃ль ка́зꙋва повелѣ́нїе бж҃їе, и̑ затова́ се наре҃ а҆́гг҃ль. да ре҃мь. сказа́тель 11.83. **6.** *Означавам, съдържам смисъл, знача.* ст҃ы́и сѵмесѡ́нь, кога̀ бѣ́ше мла́дь... като си̑ хо́дѣше ꙋ҆ цр҃ква, и̑ слꙋ́шаше ка́то чьтѣ́ха а҆пл҃ь. и̑ не разꙋмѣ́ваше що̀ дꙋ́ма и̑ попита нѣ́коѥго ста́р'ца. о҆ч҃е. скажи́ ми що̀ дꙋ́ма та́зи кнїї́га, и̑ тїа́ дꙋ́мы що̀ казꙋвать 2.9б; вто́рїлть влькь дѣто прили́чѣше като̑ на ме́ч'ка. та̑ ка́зꙋва това̀ цр҃тво пер'си́д'ско. да ре҃мь казльба́ш'ко 18.182б. **7.** *Казвам, предричам бъдещи събития, предсказвам, пророкувам.* прь́вѣнь проводы напрѣ̀ ѡ҃ ба҃, осте́нїи пр҃рци. та̑ ка́зꙋваха. и̑ дꙋ́маха как' щѐ да сле́зе х҃с ѡ҃ нб҃е́то на земли̑. и̑ па́кь ре́кохa, как' ще̑ да се̑ ро́ды ѡ҃ дв҃ца мр҃їа и̑ бж҃а 18.177; а҆ми̑ щѣ̀ токо̀ да запо́чна па́кь ѡ҃ прьвѣ́шныте пр҃р҃цїи. щото́ са дꙋ́мале и̑ ка́зꙋвале. защо́то са тѣх'ныте дꙋ́мы и҆́стѣн'скы, та̑ и̑ мо́йте да са̀ и̑стинна 18.178; и̑ това̀ си́ч'кото ка́зꙋваха пр҃р҃ците ѡ҃напрѣ̀. зарадѝ това̀ дꙋ́маха и̑ ка́зꙋваха че ще̑ да се̑ свры́ши то́изи свѣ́ть та̑ и̑ затова̀ зна́ꙗха ка́к' ще да бы́де и̑ на поди́рѣшно врѣ́ме, и̑ що ще̑ да се̑ сто́ри 18.177б. **8.** *Изповядвам, вярвам в някого, почитам.* и̑ рома̀на като̑ ви́дѣ ѡ҃ і҆ѡа́нна това̀ чюдо почю́ди се и̑ ꙋ҆диви́ се. и̑ ре҃ і҆ѡа́ннꙋ. и̑стинныи е̑ бы́ль х҃с сн҃ь бж҃їи, детѡ̑ го ты̀ казꙋвашь. а҆ми̑ и҆ а҃зь да вѣрова̑ вь х҃а 6.42; вели́кь е̑ бѣ фи́липпе де́то го ты̀ казꙋвашь. и̑ си́ч'кы въ нѥ́го да вѣ́рꙋвамѐ 36.270; и̑ ре҃ на во́йнете си̑, а҆́зе сѣ́мь лю́ть, че̑ тѣ́х'ны бѣ что̑ го казꙋвать. ка́к' гы̀ и̑зва́жда ѡ҃ ѡ҃г'нь вѣ́чны̀. и̑ не мо́же ни̑что̑ зло̀ да и҆́м' се сто́ри 37.277б.

inslav

9. *Проповядвам, разпространявам религиозно учение.* и҆ затова р҃е х҃с по си́ч҆кы є҆зы́ци да сѐ проповѣ́да и҆́ме моѐ да се пока́ють. защо̑ да и҆́м҆ се о҆ста́веть грѣхѡ́вете и҆ начнѣ́те да казꙋ́вате и҆́метѡ̑ мое прѣ́вѣнь ѿ і҆ерⷭ҇ли́мь 38.291б; и҆ напокон҆ по ꙋ҆спе́ни бл҃ци, мѣтахꙋ а҆пⷭ҇лете жрѣ́бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆́чи и҆ да ка́зꙋва сло́во бж҃ї́е 6.41б; и҆ катѡ̑ пои҆дохa а҆посто́лѣте по си́ч҆кꙋ зе́млю да казꙋ́вать и҆́ме хв҃о. а҆ матѳе́и възлѣзе на є҆дна̑ го́ра̑, и҆ ѡ҆блѣ́че се тѣ́к҆мо ꙋ҆ є҆дна ри́за 37.274.

сег.: 1ед. ка́зꙋва̑ 2.9, 4.23б, 11.84б, 17.163б, ка́зꙋвамь 6.47, 17.168б, 18.181б, казꙋва̑ 18.177б, *2ед.* ка́зꙋвашь 2.9б, 4.24, 5.37, 5.37б, 5.38, 15.132б, 18.198, казꙋвашь 6.42, 7.54б, казꙋвашь 36.270, казꙋваш҆ 37.277, казꙋвашь 39.307, *3ед.* ка́зꙋва 2.9б, 4.21б, 4.23б, 4.24, 6.41б, 6.42, 9.61б, 9.63, 11.83, 11.87[2], 11.87б, 11.94, 11.98б, 11.102, 11.104б, 12.120б, 15.147, 16.161, 16.161б, 17.163б, 17.169, 18.178, 18.182[2], 18.182б[3], 18.183, 18.184б, 18.186, 18.188, 18.198, 18.199б, 18.206б, 34.248, 34.250, 34.253, 36.268б, казꙋва 5.35б, 5.38, 18.178б, 18.194б, казꙋва 36.272, 36.273, казꙋва 39.317, *1мн.* ка́зꙋвамѐ 9.61б, 18.180б, ка́зꙋваме 11.94, 18.184б, казꙋвамѐ 18.195б, *2мн.* ка́зꙋвате 4.23, 15.148, казꙋвате 38.291б, *3мн.* казꙋвать 2.9б, 6.48б, ка́зꙋвать 5.37, 11.84, 11.99б, 11.101, 15.155б[2], 18.179, 18.185, 18.186, 33.245, ка́зꙋвать 18.177б, казꙋвать 36.269б, 37.274, 37.276б, 37.277б; *имперф.: 3ед.* ка́зꙋваше 4.23б, 11.104б, 14.127, 18.185б, казꙋваше 5.38б, 6.43, 18.185б, ка́зоваше 12.111б, казꙋваше 36.268, *2мн.* ка́зꙋвах҆те 18.205б, *3мн.* ка́зꙋваха 6.41б, 18.177[2], 18.177б[2], 18.201[2], 20.209б; *аор.: 3ед.* ка́зꙋва 11.81б, *3мн.* ка́зꙋваха 7.51б, 32.230б, ка́зоваха 7.53б, 9.72, ка́зовахꙋ 33.237б; *форми от перф. тип: 1ед.* с҆мь ка́зꙋваль 18.205б, *2мн.* ка́зꙋвале 18.202, *3мн.* са ка́зꙋвале 18.178; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да ка́зꙋва̑ 39.29б, щѣ̑ да казꙋва̑ 39.309, щь да казꙋва̑ 39.315, *3ед.* щѣ̑ да ка́зꙋва 18.187, щѣ̑ да казꙋва 18.199б, *1мн.* щѣ́мь да казꙋваме 18.201б; *страд.: сег. 3ед.* съ казꙋва 37.276б, сѐ казꙋва 38.291б.

казувам се *несв.* (2) **1.** *Казвам се, представям се за някакъв, наричам се.* тойзѝ льжли́выи и҆ нечѣ́стивы̀ а҆нтихрі́сть. щѣ̑ да сѐ ро́ди ѿ є҆дна̀ жена̑ кꙋ́р҆ва, та̑ скры́шѡ̑ кꙋ́р҆вѣше, та сѐ момâ ка́зꙋваше 18.186б. **2.** *Казвам се, съобщавам откъде съм.* тꙋ́ка ꙋ҆ на́съ нѣ́кои до́шьль, и҆метѡ́ мꙋ фи́липпь, ка́зꙋва се ѿ ва́ше мѣ́сто 36.268б.

сег.: 3ед. ка́зꙋва се 36.268б; *имперф.: 3ед.* сѐ ка́зꙋваше 18.186б.

казувание *ср.* (1) *Твърдение, казване.* да́нь сѣ́ди на свои́те людїе ѡ҆ти сѣ̑ є҆ди́нь є҆́зыкь и҆ є҆ди́нь ко́рень въ ц҃рⷭ҇твото сѝ. и҆ дрꙋ́гы рѣ́чи и҆́ма за товà ка́зꙋванїе, и҆ за сам҆ѱо́нѣ дꙋ́маше тои́зи пр҃ѻ҃рькь. защѡ̀ и҆ то́и бѣ́ше ѿ да́нова. и҆́ то́и сѣ́ди на є҆вреѐте, к҃, го́динь 18.185.

ед.: ка́зꙋванїе 18.185.

каин *ЛИ* (1) *Каин.* и҆ тамѡ̀ бѣ́ха си́ч҆ч҆ко (!) що̑ бѣ́ха ѿ вѣ́ка ꙋ҆мрѣ́ле, прѣѿ҃ц҃и. та́мь бѣ́ше а҆дамь и҆ є҆́вва, си́ѳь, и҆ а҆вель каи́нь. ноѐ а҆враа́мь. і҆саа́кь, і҆а́ковь. и҆ мѡ́ѷсѝ, и҆ си́ч҆кы̀ пр҃рци 35.264.

каи́нь 35.264.

как[I] *предл.* (2) *За означаване на движение по посока на нещо, някого; към.* а҆́зе вы сто́ри҆ чл҃ці́и, а҆ вїе как҆ дрꙋ́гыго ѿи҆дох҆тѐ да мꙋ̑ слꙋ́гꙋвате. а҆́зь вы̑ напра́вихь и҆ ꙋ҆́мь и҆ разꙋ́мь вы̑ дадѡ́, а҆ вїе ме́не не познах҆те 18.204; а҆́ми̑ кога си́ч҆ка на́ша лю́бовь имаме ка́кь бг҃а и҆ да же́лаемь за ц҃рство нб҃ное, тогі́ва си́ч҆ко ле́сно би́ва а҆кѡ̀ щѐ̑ да сѐ възрѣ́ьжꙋвамѐ ѿ си́ч҆ко злѡ̀. а҆́кѡ щѐ̑ по̑ да говѣ́ѐ. а҆́ко щѐ̑ мл҃ти́ни да стрꙋ́вамѐ 39.319.

как҆ 18.204, ка́кь 39.319.

как[II] *нареч., нареч.-съюзна дума и съюз* (518) **I.** *Нареч.* **1.** *Въпросително наречие за запитване относно начина, по който протича действието; как, по какъв начин.* гл҃ди́не… си́ч҆кы бѣ́гаха ѿ товà є҆зеро. а҆́ми̑ ты̀ ка́к҆ сѝ смѣа́ль та сѝ дошь́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрь̀ть 39.310б; и҆ ка́кь да́ ти рекѣ̀, ѻ҆́ч҃е. как҆ва̀ безако́нїа чини̑ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть 17.169; и҆ па̀кь мꙋ̑ додѐ на ꙋ҆́мь. тиѝ а҆ко до́де сега̀. че как҆ щѐ да ми́не і҆ѡр҆да́нь катѡ̀ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174. //

inslav

В реторични и възклицателни изречения за изразяване на чувства; как. и҆ въ ѡ҆н҆зи дн҃ь, кога́то го видѣ́ше бра́тїа, и҆ си́ч҆ки гражде́не, че сѝ е дошь́ль ст҃ѣ̀ нико́лае. ко́л҆ко ра́дость, и҆ ко́л҆ко весел҆бо̀ бы̀ ꙋ҆ гра́дь, ка́кь да и҆з҆рекꙋ, и҆лѝ да и҆ска́жꙋ 15.137б; ѡ҆ ѡ҆. те́ж҆ко ме́не сн҃е мои̇̀ дра́голю́бны ка҃ да въспла́ча за тебѣ̀, раз҆го́воро на мои́те ѻ҆чѝ ка҃ да въздѣ́хнѐ сла́д҆кое моѐ че́до 39.314. **2.** *Въпросително наречие за запитване относно състояния или признаци на лица и предмети; как, в какво положение, в какво състояние.* и҆ кажи́ ми д҃хо́вниче, какь жи́вѧ́ть се́га х҃рті́ане, и҆ какь ли́ са ца́рїе, какь ли́ сь ст҃ѣ̀ цр҃кви 17.167. **3.** *Въпросително наречие за запитване относно причините за извършване или протичане на дадено действие; как, по каква причина, на какво основание, защо, как така.* а҆́мѝ и҆ сега̀ ка́кь нѣ́ си поврѣ́день ѡ҆ съмрѣ́тната ѻ҆тро́ва нѣ́деи кры̀ ѡ҆ на҃. а҆̀мѝ ны̀ ка́жѝ право 39.303б; и҆ ре҃ мꙋ рꙋми́ль. ка́кь да не пла́чю, като̑ ми ли́п҆са тол҆кова сребро̑ и҆ чю́жо и҆ мое̑. и҆ то́л҆кова дни́ тьгꙋва̑, и҆ ни́что̑ не мого́ да на́йдꙋ 14.130б. **4.** *Въпросително наречие за изразяване на степен във възклицателни изречения; как, колко много, колко.* тогі́ва щьть да ви́кнать та̑ да пла́чать, и҆ да сѝ дꙋ́мать є҆ди́нь. дрꙋ́гымꙋ. ѡ҆ злѣ̀ на́мь се́га̀ как҆ се и҆зма́мих҆мѐ, как҆ смѐ сега̀ засра́мени пра̑ сѝ́ч҆кїать свѣ́ть 18.200б; ѡ҆ те́ж҆ко сѝ ме́не сыромахꙋ грѣ́шномꙋ и҆ бѣ́номꙋ. как҆ мѐ съмрь̀ть те́гли със҆ голѣ́ма мь́ка да ма раста́ви ѡ҆ живо́та 31.217б. **II.** *Въпр. нареч.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни косвеновъпросителни или съобщителни изречения; как, по какъв начин.* чю́сте лѝ ка́кь зарь̀чѣ б҃ь стра́шнѣ 11.107б; а҆̀ми се мнѡ́го чюди́ха, ка́кь да сто́реть 8.57б; и҆ о҆н҆зи є҆пк҃пь и҆́мь ска́за. ка́кь є҆́ бы́ль плѣнѥ́нь и҆ ка́кь є҆́ заве́день ро́бь въ а҆нато́лїи 9.68; и҆ не знамь как҆ се прѣпѐ, и҆ па́де ꙋ҆ морето 15.152б; и҆ слꙋ́шаите. ка́кь ꙋ҆сладѝ дрьво̀ вода̀ ме́рр҆ска 16.160б. **2.** *Въвежда подчинени определителни изречения; как, по какъв начин.* ѻ҆ти то́й сѣ́когы ми́слы зло̀ какь да из҆ма́мы на з[ло] х҃рті́анете 18.184б; тѣ́к҆мо и҆́маше гри́жа ка́кь да оу҆го́ди б҃ꙋ 15.134б; и҆ помы́сль мꙋ дойдеше ка́кь и҆́маше ѡ҆ т҃ѣ̀ прь̀вѣнь почьсть, а҆̀ сега̀ как҆ лѝ стои̇̀ пра̑ нихь и҆ срамꙋ́ва се и҆́мь 5.34б. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; как, по какъв начин.* а҆̀ла сега̀ послꙋ́шайте па́кь за а҆н҆тихрїста как щѐ да сѐ ро́ди. и҆ как҆ щѐ да сѐ ѡ҆храни 18.184; и мнѡ́го дꙋма̀ и҆́мь и҆́ ка́за и҆́мь за х҃а б҃а, как҆ сѐ породѝ, и҆ как҆ се распѐ, и҆ въскр҃се въ тре́тѝ дн҃ь 7.50б; кога чю́емь за ст҃ы̀ мн҃ици ка́кь поте́глиха скрь̀бь и҆ мꙋ́ка, и҆ ны́е тога́зи се поꙋмл҃тивымѐ 9.61б. **III.** *Относ. нареч.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; както.* та̑ щь́ть да сѐ съберь́ть си́ч҆ките є҆зы́ци и҆ вѣ́ры пра̑ нѥ́го. да гы̀ раздѣлѝ є҆ди́нь ѡ҆ дрꙋ́гыго ка́кь раз҆льчѣ̀ пасти́рь ѻ҆́в҆це и҆ ко́зы по бьш҆кѣ̀ 18.201б; и҆ о҆тидоха си ѻ҆́нїа кне́зове при ца́ра вала́ка, и҆ каза́ха мꙋ ка́кь и҆́мь ра҃е вълаа́мь 11.86; а҆̀мѝ почѣ́кай да и҆ска́же то́й щѡ̀ зна́е, и҆ на́поконь а҆̀ко тѐ попи́тать за нѣ́що кажѝ ка̀кь зна́ешь и҆ ты̀ 1.5б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; откак, откакто.* и҆ по това́ се позна̀ че є҆ двѣ̀ го́динь было̀ ѡ҆напра̑ѣ́ как҆ сь́ е и҆̀ви́ла звѣзда̑та 33.245; и҆ ре́че є҆́и зосима. ко́л҆ко го́динь и҆ма́шь как҆ си по тѣ́зи пꙋ́стыня 17.171б; ѡ҆ дне̑ и҆́ма, се́д҆мь дн҃и, как҆ сѣ̑ и҆злѣ́зла ѡ҆ тѣ́ла моє́го 32.230б; мнѡ́го годи́ны и҆ма́мь ка́кь нѣ сѣ́мь хо́диль ꙋ҆ гра́дь 6.44. **IV.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* и҆ позова́ го ца́рь, и҆ ре҃ мꙋ раз҆бра́х҆мѐ ѻ҆́че, как҆ си мнѡ́го

inslav

монасти́ре напра́виль по пꙋ́стиньꙗта 14.129; защо̑ ми не вѣрꙋва́х'те дꙋ́мата, вижѣ́те сега самы̑ ка́кь ѐ и̑стинна, що̑ вы̑ с'мь ре́к'ль 35.264б; и̑ ка́заше мꙋ ка́кь ходи́ха въ фригі̑и, и̑ ка́кь сто́рише ми́рь със' таифа́ли 15.145; и̑ ви́дѣха ѿнїа господа́ре, ка́кь ѐ почьте́нь ѿ ца́ра да́нїи́ль и̑ зави́дѣха мꙋ 11.92б; и̑ і̑ѡа́ннь прїѐ писа́нїето рим'ско, и̑ събра̀ ѐпі̑кпы и̑ показа и̑мь ка́кь ѐ и̑з'врьжень ѳеѡ́филь 12.114; и̑ раз'че́тоше и̑ наи̑до́ха, ка́кь бѣ̀ ѿ рожѣ́ство хв҃о, до то́изи, а҃, събо́рь, т҃. и҃і. го́динь 15.141. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; че.* и̑ ра́з'бра̀ п҃рь рꙋѳи́нь, за женѣ̀та си̑ и̑ за сы́на си̑, и̑ за сна́хь си̑, ка́к' съ хꙋ́бѣве и̑сцѣлѣ́ле, и̑ ѡзра́веле 37.275; и̑ и̑злѣ́зе и̑з' цркв҃ата. и̑ видѣ̀ вѡда́та ка́к' щѣ́ше да слѣзе ѿго́рѣ, и̑ да па́дне на стѣны́те цр҃ко́вны 11.98; гле́да ю̑ і̑ѡси́фь ка́кь ѐ дѣти́на и̑ непразна 33.236б; те́коше ско́ро, и̑ наи̑дѡ̀ше во̑искꙋ ка́кь така̀ зло̀ чи́нѣхꙋ 15.143б; тога́зи се и̑зы̑а̑ви ѿчи́вѣсно ка́кь ѐ хр҃тїа́ннь 9.62. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; че, защото.* и̑ и̑дѣше си̑ дома́ си и̑ рау́ва се какь ѐ прода́ль скъ́по ковѐр'ть 15.154; а̑ а̑дь до́лꙋ ѿ стра̑ тресѣше сь и̑ стѣ́нюше как' ще, да́ погыне 35.263; раз'болѣ се ѿна́зи мома̀. и̑ те́ж'ко лежа́ше, и̑ пла́чѣше. ка́кь ꙋ̑ми́ра некр҃тена 11.105; със' голѣ́ма ра́до̑ сла́вѣше и̑ бл҃годарѣ́ше б҃а. ка́кь пока́за е̑и б҃ь това̀ чю́до 4.26б. **4.** *Въвежда подчинени определителни изречения, че.* и̑ и̑зва́диха хы́трина и̑ просѣ́аха дꙋ́ма ка́кь ѐ въскр҃ль ѿ мрьтвых 36.269б; и̑ напи́саха на і̑ѡа́нна, кри́вына. какь ѐ о̑съ́день ѿ мнѡ̑го е̑пі̑кпе 12.116; а̀ то́и се растрепе́ра ка́то ви́дѣ това̀ чю́до ка́кь хо́ди по водь́ть 17.174. **5.** *Въвежда подчинени подложни изречения; че.* и̑ тога́зи се прѣста́ви. и̑ раз'бра́ се по си́ч'ко о̀нова̀ мѣ́сто как' съ̀ ѐ прѣста́виль 14.130; и̑ тога́зи виде̑ѣ. че̑ дойдо́ха като̑ два̀ мꙋ́жа нѣ́кой стра́шны. и̑ мнѣ́ше ми се как' сѣ̀ тїѐ два̀та а̑рхі҃гла михаи́ль и̑ гаврїи́ль 11.103б. **как искам (ища).** *Както желая, според волята, според желанието ми.* и̑ прода́де си̑ ѿн'зи кора́бникь пшени́цꙋ ка́кь и̑ска̀. и̑ тога́зи просла́ви б҃а 15.142б; и̑ да тѐ наꙋ́чи на сво́ꙗ во́лꙗ ка́кь и̑ще б҃ь да́ ти сто́ри си́ч'ко да е на добро̑ 17.164б; и̑ та́м' щешь ю̑ прода̀ ка́кь и̑щешь защо̑ е тамо глад' голѣ̑ и̑ скꙋ́по жи́то 15.142; **как се стори на някого.** *Какво се случи на някого.* а̑ роди́телїе нѥ́говы распытꙋ́ваха д҃нь ѿ д҃нь. да раз'бе́рьть как' се сто́ри 39.314; а̑ о̀на́зи вдови́ца ѿка̑ о̀ста̀ без' с҃на си̑, не зн[а́]еше за нѥ́го ка́к' се сто́ри 39.316б; то́л'кова зна́ю. а̑ баща́ ми как' сѐ сто́ри не знаю ни̑ бра́та си 5.37; **как ... така (тъй).** *Както ... така.* като̑ тѣло̀ без' ді҃ша ка́кь ѐ мрьтво, така̀ е и̑ вѣ́ра мрь́тва без' хр҃тїан'ска работа 15.156; а̑ми̑ па́кь прѣбьдѣ́те тꙋ́ка оу̑ тѣ́зи но́щь, да ви́дѧ и̑ а̑зь. къ́к' ми́ ще повелѣ̀ б҃ь, така́ ще̑ сто́ри 33.242; тогі́ва ще̑ мѡ̑ѵ̑ си̑ да и̑мь продꙋ́ма срьди́то, та̑ ре̑. как' сте̑ пра́во стрꙋ́вале, та́й щете и̑ да намѣ́рите 18.201; а̑зь людїе́те ми́лова̑ и̑ право имь сѣ́дѧ сѣ́комꙋ. ко́и ка́кь ѐ ра́ботиль и̑ слꙋгꙋ́валь тѣ́и мꙋ и̑ пла́ща̑ 18.205; **кой как.** *Който както.* и̑ щѣ́ть да хо́дѣть сѣ́кыи ко́й как' ще́ на сво́а волꙗ и̑ не щѣ́ть да сѐ слꙋ́шать ни̑кои ни̑кого 18.179б; сѣ́кыи ко́и ка́кь ѐ ꙋ̑ра́ботиль, тѣ́й си и̑ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199; **оти как.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни и допълнителни изречения; че.* а̑ тре́тїа дꙋ́ма е па̀кь о̑ти, ка̑ ѐ б҃ь трѝ съста́вень. да ре̑мь ѿц҃ь, и̑ сн҃ь, и̑ ст҃ыи д҃хь 38.284; ка́жꙋть нѣ́кой. о̑ти ка́к' сѣ̀, с҃ѳ, чи́нове нб҃ны пока́зꙋвать ѿ ѐв҃лїе ѿ лꙋ́кы 11.81б; зара́ди̑ това̀ и̑ ѿнїа влѣ́свы... ѿпрьвѣнь сѐ показа́ше на си́ч'ките е̑зыци о̑ти̑ как' сѣ̀ влѣ́сы, сѝ рѐ хы́трьци 33.235б.

inslav

ка́кь 1.4б, 2.9б, 2.11б², 2.12б, 2.15б, 3.18, 3.19, 4.22б, 4.24, 4.26, 4.26б, 5.27, 5.28б, 5.31б², 5.32б, 5.34б, 5.35, 5.37, 5.40б, 6.42б², 6.44, 6.46б, 6.47², 6.48б, 7.50б², 7.51б², 7.52б, 7.53, 7.53б, 8.55б⁴, 8.57б, 8.58, 8.59², 9.61б, 9.62, 9.62б⁴, 9.63, 9.63б, 9.65, 9.66, 9.67б, 9.68⁴, 9.69б, 9.70, 9.70б², 10.76², 10.78б, 11.81б, 11.83, 11.84, 11.85б, 11.86², 11.89, 11.89б, 11.91², 11.92б, 11.98б, 11.99б, 11.100², 11.101б, 11.102б, 11.103, 11.104б, 11.105, 11.105б, 11.106², 11.107б², 11.108, 12.109б, 12.110б, 12.111б, 12.112б, 12.114, 12.115, 12.117б, 12.118, 12.119, 13.122, 13.123б, 13.124б, 13.125, 14.126б, 14.127б, 14.128, 14.128б, 14.130, 14.130б, 15.134, 15.134б, 15.137б, 15.139, 15.140, 15.141, 15.142, 15.142б, 15.143б, 15.144б, 15.145², 15.145б, 15.147, 15.147б, 15.148, 15.149, 15.155, 15.156, 15.156б, 16.157, 16.158², 16.160, 16.160б, 17.164², 17.164б, 17.166, 17.168, 17.169, 17.170б, 17.172, 17.173, 17.174³, 17.174б², 17.175², 17.175б, 18.181, 18.185, 18.187, 18.188б, 18.199, 18.201б, 18.205, 18.206, 31.216б, 31.217, 31.217б, 31.218б², 32.226, 32.226б, 33.234⁴, 33.234б³, 33.236б³, 33.238³, 33.241, 33.244б², 34.249б², 34.250б, 34.252б, 34.253, 34.254², 34.255б, 34.259, 35.261, 35.261б, 35.264б, 36.268², 36.269б, 36.270, 36.270б, 36.272, 36.275, 36.276, 36.276б, 37.278, 38.283, 38.284б³, 38.285, 38.285б, 38.286², 38.286б, 38.287⁴, 38.289, 38.289б, 38.290б, 38.294, 38.296², 39.303б, 39.304, 39.309б, 39.315б, ка̀кь 1.5б, 35.261б, 39.310, как' 2.10, 2.11б, 3.16б, 3.17², 3.18б, 3.20б, 4.22б, 4.24, 4.25, 5.30, 5.30б, 5.31б, 5.32б³, 5.33², 5.34б, 5.35², 5.35б⁴, 5.36, 5.36б, 5.37², 5.37б, 5.38б, 5.39, 6.41б, 6.42б², 6.43, 6.47, 7.50б³, 7.51, 7.52, 8.56, 8.56б, 9.61б, 9.62б², 9.63, 9.67, 9.68², 9.70, 9.70б, 9.71б, 10.76, 10.78б, 11.82³, 11.83б, 11.88³, 11.89, 11.93, 11.99б², 11.103б, 11.104б², 11.107б, 12.109б, 12.110б, 12.118б, 13.121, 13.124б, 14.126, 14.126б, 14.129, 14.129б, 14.130, 15.132², 15.132б², 15.137, 15.138, 15.141, 15.144б, 15.145, 15.145б, 15.146, 15.148, 15.150, 15.152б, 16.162б, 17.165б, 17.167, 17.168², 17.169б², 17.171, 17.171б, 17.172, 17.174, 17.174б, 17.175б, 18.177⁵, 18.177б⁴, 18.178², 18.179, 18.179б, 18.180б, 18.184³, 18.186б³, 18.192б², 18.196б³, 18.197б, 18.200б², 18.201, 18.206б, 31.217, 31.217б, 31.218б, 31.222², 32.230б, 33.232б, 33.233, 33.234, 33.235б, 33.236б, 33.237б, 33.238б, 33.243б, 33.244б, 33.245, 33.245б, 34.249, 34.250б, 34.253б, 34.254, 34.254б, 35.263², 35.264б, 36.272б, 38.289, 39.314, какь 2.11б², 4.22б, 4.24б, 5.27, 5.31, 5.31б, 5.37б², 9.63, 11.91, 11.101б, 12.11б, 12.119, 15.137, 15.141б, 15.150б, 15.151б, 15.154, 16.162б, 17.164б, 17.165б, 17.167³, 17.168б, 17.169, 17.175, 17.175б, 18.178, 18.184, 18.184б, 18.200, 31.222б, 35.260, 35.263б, 40.323, как 2.11б, 11.84, 18.184, 18.189, 18.192б², 39.299, 39.315², ка́к' 2.15, 3.17, 3.18, 3.21, 4.24, 5.32б, 5.33, 5.35б, 9.69, 10.76б, 11.81б, 11.98, 15.145, 18.177б, 18.179, 18.181б, 33.245, 35.264б, 36.267, 36.268б, 36.270б, 36.272, 37.275², 37.277, 37.277б, 38.28б, 38.286б, 38.287³, 38.289б, 38.291, 38.293, 39.310б³, 39.315, 39.315б, 39.316б, 40.321, ка́к 3.21, 15.148, 34.255, 39.315, как'ь 5.28, 18.177б, 18.194, 18.195б, ка́к'ь 5.35б, 11.81б, 12.119, ка̀к' 9.62б, къкь 12.115б, ка(к) 15.144б, как 18.184, [ка]к' 18.184, ка́ак' 31.222б, кък' 33.242, ка̑ 36.267, 38.284, 38.290б, 39.303б, 39.314³, 39.314б, 39.315б, ка́къ 38.294.

како *нареч. и съюзна дума* (21) **I.** *Нареч.* **1.** *За запитване относно начина на извършване на действието*; *как, как така, по какъв начин.* затова̀ кога́ се препи̇ра ѐврѐинь та́ ти ка́же. ка́ко кр҃ть мо́же да чи́ни чю́до, а̑ ты̀ мꙋ̀ речѝ. а̀мѝ ѿти ꙋ̀сладѝ о̀но́ва дрьво̀, вѡда̀ ме́рр'скаꙗ 16.160б. **2.** *За запитване относно нещо*; *как, какво.* и̇ ре҃ мꙋ̀ ѐпк҃пь, ка́ко тї е и̇́ме чедо̑ моѐ 15.138б. **II.** *Съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения*; *как, че.* въ то́и дн҃ь сло́во ка́ко по̑бба́еть да нѐ о̀сꙋжда́вамѐ ні́кого 3.21; и̇ като̀ си и̇дѣха по пѣ̀ть тога́зи и̇́мь и̇сказа ст҃ыи сич'ко, ка́ко видѣ̀ ха̑, и̇ как' се кр҃тѝ 5.35. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения*; *как, че.* видѣха а̀п҃ла і̇ѡа́нна, ка́ко ꙋ̀чи лю́дїе със' голѣ̀мо дрьзнове́нїе 6.43б. **3.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *как, че.* и̇ и̇злѣ̑зо̑ вь́нь, и̇ ка́за̑ мꙋ̀ ка́ко не мого̑ да го позна́ю 3.20; и̇ ре҃те мꙋ̀. ка́ко сторихь по во́лꙗ ні́гова 15.149; и̇ събꙋ̀ди се і̇гꙋ̀мень и̇ станѣ̑, и̇ ка́за на калꙋ̀ерете ка́ко е ви́дѣль сѣ̀нь стра́ш'нь 2.12. **4.** *Въвежда обстоятелства и подчинени обстоятелствени изречения за начин*; *като, както.* а̑мѝ сѣ̀дѣ̀ ка́ко̑ ꙋ̀ є҃днѣ̑ бꙋ̀ра, и̇ похꙋ̀лѝна вдови́ца, и̇

inslav

прѣтрьпѣ със҆ б҃жїе повелѣнїе 12.109. **како ... тако.** *Както ... така.* и҆ ц҃рь р҃е, гр҃ѣ ѐстѐ сто́риле със҆ ва́шь сꙋ́дь, и҆ нѣ стѐ праве́дно сꙋди́ле. а҆̀ми ка́ко зна́ете та́ко чинѣ́те 12.116.

ка́ко 2.12, 3.20, 3.21², 5.33б², 5.35, 5.35б², 6.43б, 9.69б, 9.71б, 11.99б, 12.116, 15.138б, 15.149, 16.160б, 32.223, 40.323, како̑ 12.109, како 18.184*.

какъв *мест. въпр., мест. въпр.-съюзна дума, мест. относ.-съюзна дума* (102) **I.** *Мест. въпр.* **1.** *В пряк въпрос за запитване относно признаци; какъв.* и҆ попи́та го ѡ҆н҆зи кꙋпе́ць, и҆ р҃е́ мꙋ, как҆ва̀ маисторїа ꙋ҆мѣ́ешь 7.49б; а҆̀ми с как҆ви̑ о҆́чи да погле́днеме х҃а, и҆ да р҃е́мь хр҃тїа́не смѐ 18.198б; р҃е́ мꙋ кїно҆ѱь ѡ҆ как҆вѣ̀ съмрь́ть ꙋ҆мрѣ̀ 6.44б; р҃е́ и҆́мь ц҃рь. какво́ сте ба́нїе вие сто́риле 15.147. **2.** *Във възклицателни изречения подчертава степента на посоченото качество; какъв.* ѡ҆ голѣ́ма бѣда̀ на на҃ сега̀. ѡ҆ зла̀ ра́бота на на҃ сега̀. ѡ҆ каква̀ и҆зма́ма на҃ и҆зма́ми, и҆ как҆во́ ны зло̀ да́де 18.192б; и҆ тїѐ катѡ̀ чю́ха такъв҆зи гла҃. ѡ҆ как҆ва́ ли скрь́бь и҆спльни и҆мь ср҃це́то 15.146. **II.** *Мест. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения; какъв.* и҆ ѡ҆н҆зи ѐп҃кпь зѐ да мы́сли, и҆ чю́ди се как҆во̀ и҆́ще ѡ҆ нѥ́го 6.47; и҆ как҆во̑ ѐ є҆́ство а҆́гг҃лско, и҆лѝ какы́вь о҆бра́зь и҆́ма҃. нѝкои не зна́е 11.82б; и҆ ца́рь раз҆бра̀ как҆во чю́до чини лꙋ́ппь със҆ ѡ҆де́ждата ст҃мꙋ 9.66б. **III.** *Мест. относ.-съюзна дума. Въвежда подчинени определителни изречения; какъвто.* и҆ [и҆́]мать ѡ҆ ба҃ а҆́гг҃лы и҆ бл҃гть да се прѣтва́рѧть на о҆́бра́зь, на какы́вь и҆́мь повелѝ бь҃ 11.83; и҆ заради нѥ́го да ꙋ҆зме дрꙋ́го как҆во̑ щѐ 12.113. **какъв да е.** *Неопределително местоимение – някакъв, какъв да е, какъвто и да е.* а҆̀ко лѝ ще́шь на без҆врѣ́меннаа гри́жа, а҆̀ тѝ се не о҆́гри́жꙋваи ни́коги за нѣ́коа как҆ва да ѐ ра́бота 19.207б.

ед.: м. какы́вь 5.35, 11.82б, 17.166, 18.180б, 18.198б, как҆в҆ 9.62, какы́вь 9.70, 11.83, 15.149б, как҆вь 11.82, какы́в҆ 15.133, какъв҆ 15.133, 15.146, какъвь 15.135б, *ж.* как҆вѣ̀ 6.44б, 7.53б, 33.241б, как҆ва̀ 6.47б, 7.49б, 12.114б, 20.208б, каквâ 9.66, каква̀ 10.76, 18.180б, 18.192б, 32.229б, 39.303б, как҆ва́ 15.146, 17.169, кавка́ 18.184, 39.295б, 39.315, как҆ва 19.207б, 31.216б, 35.261б, 39.302б, каква̀ 39.305, ка́к҆вꙋ̑ 38.286, *ср.* как҆во̀ 2.11б, 5.32, 6.47, 16.158б, 18.191, 33.233, какво́ 3.21, 15.147, 18.180б, 18.206, 39.302б, 39.303б, как҆во̑ 6.41б, 7.51б², 8.55б, 11.82б, 11.83б, 12.113, 33.233б, 35.261б, как҆во 7.51б, 9.66б, 11.97, 33.233, 33.233б², 35.258б, 35.259, как҆во́ 7.52, 15.131, 18.192, 18.192б, 32.228б, 33.238б, 35.262, 38.293б, ка́квò 9.70б, каквô 9.72, 36.269, ка́к҆во̑ 15.153, какво 18.189, ка́кьво 18.189, ка́к҆во 36.271б, 36.273, ка́кво 39.315; *мн.:* как҆ви́ 3.20, как҆вы̀ 9.65б², 18.196, как҆вы́ 11.81б, как҆вы̑ 15.156, как҆ва̀ 17.169, как҆ви̑ 18.196, 18.198б, 18.206б, 31.216б, 35.260б, 39.319, каквѝ 18.198б, 18.203б, 18.206, как҆вы̀ 35.260б, ка́квѝ 39.314б.

какъвто *мест. относ.-съюзна дума* (27) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; какъвто.* и҆ на ꙋ҆́трѣ и҆з҆дѣ́ла̑ ѡ҆ дрьво̀, и҆ напра́виха. такы́в҆зи кр҃ть, какъв҆то бѣ́ше видѣ́ль 4.21б; ко́й чю̑ и҆лѝ ко́й ви́дѣ ѡ҆вѣ́ка так҆во́зи зна́менїе прѣчю́дно как҆во́то ѐ ст҃ый стрꙋ́валь 39.309. **2.** *Само ср. р. ед. ч. Въвежда подчинени допълнителни изречения; каквото.* и҆ па̀сти́рїетѡ̀ катѡ̀ чюха тои́зи гла҃. пойдо́ха та́мо въ пе́щерꙋ и҆ найдоха, как҆во̑то и҆́мь ска́за а҆́гг҃ль 33.237; и҆ чю́х҆мѐ ст҃мꙋ́ нико́лꙋ сло́вото что̑ е чини́ль. така̀ трѣ́бꙋва и҆ ны́е да чи́ниме как҆во́то сега̀ слꙋша́хмѐ 15.155б. **3.** *Само ср. р. ед. ч. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин: както.* раꙋ́ва се дїа́воль и҆ ка́же о҆́ти се нѝкоги не раꙋва́мь ты́ и҆ веселѧ̀ за кор҆б[а]не, ѡ҆ пога́ны чл҃цїи. как҆вото ѡ҆ пїа́ны̑ хр҃тїане 20.209б. **4.** *Само ср. р. ед. ч. Въвежда конструкции за сравнение на сходни лица и предмети; като.* и҆ кои́то са голѣ́ми пра́зници как҆вото бл҃говѣщенїе. и҆ как҆вото рожѣ́ство

inslav

хво. и҆ бг҃оѩ҆влѥ́нїе. да да (!) па́зишь трѝ дн҃и да пра́зн҃ꙋвашь. и҆ нищо да не́ работишь 1.4; и҆ пови́ка нестора та̑ мꙋ ре̑. мла́до мом҆ч҆ѐ, кава̑ ма́гїа сто́ри, и҆ ꙋ҆бѝ лїі[е]а. ѿн҆зи мнѡ́го си́л҆нїи ю҆на́ци ꙋ҆бѝ, и҆ нѐ каквѡ́то тебѣ̀ сла́быи мом҆че́та 9.66. **каквото ... така.** *Както ... така.* ѻ҆ти̑ ѐ то́й ѿ си́ч҆кыте м҃ни҃ на́й м҃ни́кь как҆во́то на н҃бо ꙁвѣ́здитѣ. є҆дні̑ ма́л҆ко свѣта̑. а҆ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы та́ка е и҆ въ м҃ни́ч҆ска прили́ка 39.318; **какъвто ... такъвзи (такъвзи ... какъвто).** *Какъвто ... такъв (такъв ... какъвто); за подчертаване на пълното сходство на качествата на сравняваните лица или предмети.* а҆мѝ сега̀ що щѣ̑ да вы̑ сто́рѧ а҆́зь. как҆во́то стѐ добро̑ сто́риле, таквѡ́зи щете сега̀ и҆ да намѣ́рите 18.201; и҆ ни́кои ꙁвѣ́рь лю́ть и҆́ма так҆ва́зи при́лика. как҆во́то зла̀ жена̑ лꙋка́ва 21.210.

ед.: *м.* как҆ъ́в҆то 4.21б, как҆ъ́в҆то 15.149, как҆вьто 33.245, *ср.* как҆во́то 1.3б, 1.5б, 9.75б, 15.155б, 18.201, 21.210, 32.227, 39.309, 39.318, как҆вото 1.4[2], 20.209б, каквѡ́то 9.66, 33.237, 39.317, каквѡ́то 18.182б, 35.25б, 39.295б, 39.300б, 39.305, 39.309, 39.319, ка[к]вото 39.298.

кал *м.* (1) *Кал, смес от пръст и вода във вид на каша.* чл҃кь ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и҆ пра̑ и҆ пе́пель вѣтро̑ развѣанн҆ы̀ 31.216.

ед.: ка́ль 31.21б.

калесам *св.* (1) *Калесам, поканя гости на сватба, кръщене или друго тържество.* а҆̑ сега̀ що̀ да сто́рь. де̑то щѐхь за тебѣ̀ да сѐ възве́селѧ сва́д҆ба да ти сто́рю. ко́га лю́дїе да кале́са̑ на тра́пеза цр҃ьска да сѐ веселѧ́ть. кога́ ли свѣ́щници да запа́ле да свѣ́теть кога́ ли пѣ́сны да въспо́ють 39.309б.

сег.: *1ед.* кале́са̑ 39.309б.

калкан *м.* (1) *Щит, калкан.* и҆ ст҃ы̀ като̑ видѣ̀ че вѣ́роваха въ х҃а б҃а съ сѐ срце. та си̑ о҆ста́ви ни́говать ка́л҆кань на̑ прѣсто́лать, и҆ досега̀ сто́й з҆ бж҃їе повелѣ́нїе̑ на ѩ҃рь. не дрь́жи го ни̑що̑, да е̑ на ꙋ҆вѣ́ренїе ко́йто [не] вѣ́рꙋвать 39.311б.

ед.: ка́л҆кань 39.311б.

калоер *вж.* **калугер**

калоерица *вж.* **калугерица**

калоерски *вж.* **калугерски**

калоерство *вж.* **калугерство**

калугер *м.* (25) *Калугер; лице, отказало се от светския живот, отдадено на религиозна служба в манастир; монах, инок.* и҆ пои̑дѐ ѿн҆зи калꙋ́герь, та го̀ нава́ди на і҆гꙋ́мена 2.10б; и҆ донесе си́ч҆кото си̑ има́нїе. и҆ ста́нѣ и҆ то́и кало́ерь на то́изи монасти́рь дохїа́рь. и҆ прѣсто́ри̑ си и҆́мето несѡфить 11.100б; и҆ кога̀ пора́сте, да се̑ ꙋ҆же́ни не щѣ̀. а҆́мѝ о҆ста́ви роди́телѥте си̑, и҆ станѣ̑ кало̀ѣрь 15.133; и҆ тога́зи се врь́на въ а҆нтїѡхїю при ма́ика си̑. и҆ щѣше да прїи́ме и҆ночьское жи́тїе, да ста́не кало́ерь 12.109.

ед.: калꙋ́герь 2.10б[2], кало̀ѣрь 3.18, кало̀ѣрь 9.73, 15.133, кало́ѣрь 11.98б, кало́ерь 11.100б, 12.109, кало́ѣрь 12.109б, калоѣрь 17.164; *събир.*: *чл.* кало̀ерето 2.10б; *мн.*: калꙋ̀ѣре 2.12[3], кало́ере 3.21, кало̀ере 3.21, 15.149, кало̀ѣре 11.102, кало̑ѣ̀ре 12.113б, кало̀ѣре 15.137б, 17.164б, калꙋ́гере 40.320, *чл.* калꙋ̀ѣрете 2.12, калꙋ̀ѣрете 11.100, кало̀ѣрете 17.165.

калугерица *ж.* (1) *Калугерица; жена, отрекла се от светския живот, отдадена на религиозна служба в манастир; монахиня.* и҆ посрѣ́щньха ме̑ ли́коове ли́кѡве ст҃ы̀ ѿц҃и, и҆ же́ны и҆ момы̀ и҆ кало́ѣреци. и҆ пла́чахꙋ за на̑ тврь́дѣ 12.119б.

мн.: кало́ѣреци 12.119б.

калугерски *прил.* (2) *Калугерски, който се отнася до калугер, монашески.* детѡ̑ е дошь́ль то́изи, и҆ хо́ди по кало̀ер҆ско жи́тїе, ще̑ да бꙋ́де просла́вень, по си́ч҆кыте по́стници, что съ по тѣ́зы палесты́нѧ 14.126б; доидо́х҆ме̑ ѿ о҆нїа́ де̑то се ѿре́коха ѿ то́изи свѣ́ть, и҆ зе́ха на се́бѣ си а҆г҃гльскы̀ чи́нь калꙋ́гер҆скы̀ 32.225б.

inslav

ед.: *м.* калꙋгер'скꙑ 32.225б, *ср.* калоѐр'ско 14.126б.

калугерство *ср.* (1) *Калугерство, служене в манастир, монашество.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь на ѐди́нь монасти́рь палести́н'скыи, до́брь и҆ бг҃обоя́зливь ѿ мла́да бѣ́ше прїѐль калоѐрьство, и҆́мето мꙋ бѣ́ше зо́сима 17.164.

ед.: калоѐрьство 17.164.

калуер *вж.* **калугер**

кам *вж.* **камо**

каман *вж.* **камен**

камара *ж.* (1) *Сводесто помещение със специално предназначение, камара.* ба́нꙗ была̀ ѿпрь́вѣнь голѣ́ма. бли́зꙋ та́мо гдѐ сѣ́ше ца́рь и҆ на҆̀ ѡгни́щето де́то е камâра на ѡнѣ́зи ба́нꙗ, та́мо затво́риха ст҃го 9.64.

ед.: камâра 9.64.

каматство *ср.* (1) *Кокетство, поведение на суетен човек, труфене, гиздене.* и҆́ щѐ да ѐ крьво̀мѣшьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. о҆бо́жданїе, кама́т'ство, ла́ком'ство, и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го злы̀ни щото̀ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224.

ед.: кама́т'ство 32.224.

камен *м.* (41) **1.** *Камък; твърдо минерално тяло, което се среща в природата; камен.* и҆ проби̇̀ ѻ҆́н'зи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и҆ зи́нъ пропа́сть ко́л'кото да сѐ съберꙋ́ть и҆ двѣ̀тѣ рѣкы̀ вели́кые 11.98; а҆̀ ѡн'зи нарѡ́ то́л'кози лю́дїе, раз'гнѣва́ха се на і҆ѡа́нна. и҆ ꙋзе́ха каменїе си́ч'ки и҆ мѣ́таха на нѥго 6.42б. // *Образно.* и҆ засега̀ що си̇ не промѣ́нꙋваха покро̂в'ть, а҆то̀ се със' ка́менїе ѡ҆блѣ́коха. ко́л'ко да и҆м' се съвлѣ́кꙋть грѣхо́вны рызи 17.172б. **2.** *Камък, отделна част от голяма камениста маса, скала.* и҆ кога сл҃нце и҆сте́че. тога́зи повѣлѣ̀ пѣ́в'цꙋ, да се въска́чи на ка́мень насрѣ́щь и҆сто́кь, и҆ да пѣ́є ѱал'ты́рь 37.280; и҆ като̂ се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ́даде д҃шьта въ рꙋ́цѣ бж҃їи 39.308б. **камение многоцѣнно.** *Скъпоценни камъни.* тогі́ва ца́рь о҆блѣ́че дьще́рѧ̀ си, и҆ ꙋкра́си а съ зла́то̂ и҆ бесе́рь. и҆ каме́нїе мнѡ́го цѣ́нны̑ 39.309б; тогі́ва ще землѧ̂та да и҆з'фрь́ли сич'кото сре́бро̂ и҆ зла́то и҆ хꙋба́во мнѡ́гоцѣ́нно ка́менїе 18.193б.

ед.: ка́мень 9.64б, 11.97², 11.98², 11.101б, 37.280, 39.308б, ка̀мень 11.98, 37.280, камень 11.102, каме́нь 39.299; *събир.*: ка́менїе 8.59, 18.193б, каме́нїе 39.309б, 40.324, *чл.* ка́менїето 6.42б, 11.87б, 12.114, 36.271б, ка́манїето 18.202, каменїето 35.259б; *събир.* (?), *мн.* (?) ка́менїе 2.12б, 4.23, 6.42б², 7.49, 7.51б, 11.81, 17.172б, 18.193б, 35.261б, 36.272б, каменїе 6.42б, 12.117б, каме́нїе 7.51б, 36.267б, 36.271б, ка́менїа 33.246б; *мн.*: ка́менїе 4.25б, 15.149.

каменен *прил.* (3) **1.** *Каменен, който по природа се състои от камък.* а҆̀ми̇̀ прово́диха. ге́мїи да съберь́ть мрамо́ре по мѣ́ста̑ стлѣ́повѣ каме́нны. ѿи҆до́ха и҆̀ събра́ха. мрамо́рѣ прѣхꙋ́бави̇̀ и҆ и҆з'бра́нны 39.312. **2.** *Каменен, който е направен от камък.* и҆ мѡ́ѵсѝ послѣ̀ и҆ то́и дꙋ́маше със' ба̑ ли́цѐ със' ли́це. дѐто и҆ напи́санныте ка́менные пло́чи прїѐ ѿ нѥ́го 15.131б.

мн.: ка́мен'ны 7.51б, ка́менные 15.131б, каме́нны 39.312.

камик *м.* (33) **1.** *Камък; твърдо минерално тяло, което се среща в природата; камик.* и҆ оу҆зѐ тога́зи моти́ка, и҆ копа̀ надо́лꙋ, к҃, ла́к'те и҆ наи̇дѐ ка́микь голѣ̑ пло́с'кь. и҆ и҆зва́ди ка́микь 4.25; и҆ доне́соха ка́ми́кь голѣ́мь, и҆ оста́виха го на ꙋ҆стїето на ѻ҆́н'зи тра́пь. и҆ запеча́тиха със' печа̀ть ца́р'скыи ѻ҆́н'зи тра́пь 11.93; и҆ ѳома̂ ре̑, на дрьво̀ с'мь дрь́во дѣ́лець, и҆ ꙋмѣ́ю и҆ ра́ла, и҆ кора́бе да пра́вимь. и҆ на камик' съмь хытре́ць да зи́дамь дворо́ве ца́р'скы и҆ пола́ты да прави̇̑ 7.49б. // *Образно.* а҆̀ ка́микать напльни си́ч'кїать свѣ́ть, та̂ е това̀ х҃с сы́щи бь҃ и҆ цр҃ь на си́ч'ката землѧ̂ 18.181б. **2.** *Камък, отделен със от голяма каменна маса, скален*

inslav

отломък. ѿто дѣ видѣ̀ че сâ ѿкѣ́сна ѐдѝнь ка́мѝкь ѿ ѐднà планинѣ̀ сам'си си, та сѐ потрькалѝ нанадо́лꙋ тâ оу̑да́ри ѻ̃ного́зи чл҃ка18.181.

ед.: ка́микь 4.23б, 4.25², 4.26, 5.33, 6.42б², 11.98, 11.101, 14.127б, 18.181⁴, 35.258б, 37.278б, камик' 7.49б, ка́ми́кь 11.88, 11.93, 11.100б, 18.181, 35.259б, ка́мыкь 11.88, камикь 11.97, ка́мик' 14.127б, ками́кь 16.162б, 18.181, 18.181б, 32.231б, 34.251б, 39.299, *чл.* ка́микать 18.181, 18.181б.

камила *ж.* (5) *Камила*; *преживно животно с дълги крака и шия, с една или две гърбици, което се използва за пренасяне на товар.* ѝ ѝмаше сн҃ѡве се́д'мь, ѝ дѣщере трѝ. ѡв'це ѝма́ше се́д'мь хилїа́ды. ками́лы, г҃, волѡ́ве, ф҃ ѕигва́ре 5.27б; натова́риха ками́лы мнѡ̑го. ѳѵ̑мїа́нь ѝ свѣ̑щи, ѝ ма́сло. ѝ ѝзва́диха сребро̑то ѿ ю̑здыте ѿ конѝ́те ѝмь 11.97.

ед.: ками́ла 10.77, 15.156б; *мн.*: ками́лы 5.27б, 11.97, камилы̑ 35.256б.

камко *предл.* (1) *За означаване на движение по посока на нещо, някого; към.* а̀мѝ а̑ко пойдете ка́м'ко б҃а, тога́зи мо́же прїѐ исцелѝ́нїе, а̑ сега̀ не мо́же 36.272б.

ка́м'ко 36.272б.

камо *нареч.-съюзна дума* (8) **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *къде, где, камо.* ѝ лѝ ѱа то́ꙗ ча̑, ѝ не видѣ̀ се ка́мо ѿѝдѐ 3.20б; ѝ мнѣ̑ше мꙋ се, ко́л'ко да летѝ ѝ да фрѣ́ка по̑' нб҃ето. ѝ ѿ голѣ́ма ра́до̑ не́маше ка́мо щѐ̀ да сто́ри 8.59б. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения*; *къде, камо.* а̑зь не́ щь ста́нъ ѿтꙋ́ка догдѐ разбе́рꙋ за сы́на си ка́м' се дѣ̑ню 40.321. **камо ли.** *Свързва съчинени съпоставителни изречения*: ***а)*** *При две действия, които се отричат, като второто се отрича по-силно*; *камо ли, още по-малко.* ѝ как' щѣ̑ а̑зь това̀ да зе́ма на се́бѣ сѝ, дѣ̑то не смѣ́ю за нѝ́го да подꙋ́мамь. а̑ камо лѝ так'ви́зы велѝ́кы да́рѡве да прїе́ма 12.110б; нѣ смѣ́а къ́к' б҃а да погле́дамь, а̑ ка́мо лѝ нѣ́чтѡ̑ да продꙋ́ма̑ 31.218б. ***б)*** *При две възможни действия, като второто е по-вероятно*; *камо ли, още повече.* вь врѣ́ме кога̀ бѣ́ше мѡ́ѵсѝ. дрьво ꙋ̑сладѝ ѡна́зи во́да̀ гор'ка. а̀ ка́мо ли си́ла кр҃то́на да не чѝни чю́до 16.160б.

ка́мо 3.20б, 8.59б, 16.160б, 31.218б, 38.290, камо 12.110б, 31.215, ка́м' 40.321.

камто *вж.* **къмто**

кандакийски *прил.* (1) *Кандакийски, от ЛИ Кандакия.* ѝ прѣклонѝ ѝм' се а̑пл҃ь фи́липпь, ѝ ѿѝдѐ на па́рѳь гра́дь. ѝ покро̑вь ѿ нб҃е́то ѝщѣ́ше. ѝ тога́зи мꙋ се ꙗ̑вѝ ѡбра́зь ѻ̃ре́ль зла́то̑кры́л'нь. назнаме́нꙋваше х҃а распе́таго. ѝ със' нѝ́го се ꙋ̑крѣ́пи па̀кь. ѝ по̑канꙋ́ваше се да ѝ́де да проповѣ́дꙋва х҃а. ѝ кандакїискые градѡ́ве ѡ̑бы́дѐ 36.270б.

мн.: кандакїискые 36.270б.

кандило *ср.* (5) *Кандило*; *малък съд с масло и фитил, който се пали пред икона.* ѝ прѣз' тѣ́зи нощь видѣ̀ ст҃го димѝтрїа. ка́то̑ чѐ дойдѐ ѝ ꙋ̑зѐ ма́сло ѿ кан'ди́лото що ѐ пр҃ѣ нѝ́говь ѡ̑бра́зь. ѝ пома́за го 9.71б; мл҃ю вы се. въз'мѣ́те тѣ́зи маслѣни́ца със ма́слото. ѝ занесѣ́те го въ цр҃квата ст҃мꙋ нико́лꙋ. ѝ налѣ́ите кан'ди́лото ст҃мꙋ да горѝ за дꙋ̑шъта моà грѣ̑шна 15.151б.

ед.: кан'ди́ло 11.99б, *чл.* кан'ди́лото 9.71б, 15.151б; *мн.*: *чл.* кан'дилата 11.101б².

кандиловъжегател *м.* (1) *Църковен служител, който пали кандилата.* ѝ ѡ̑н'зи мом'кь ѿ голѣ́мь стра̑ заспа̀ль насрѣ̑ цр҃квата, ѝ наѹ̑рѣ ста́нѣ̀ кан'ди́ло̑въжегáтель, да запа́ли кан'ди́лата ꙋ̑ цр҃квꙋ 11.101б.

ед.: кан'ди́ло̑въжегáтель 11.101б.

каниска *ж.* (2) *Обредно ястие, принасяно в дар на голям празник*; *каниска.* ѝ приближѝ́ се ст҃ыи ве́черь вь чѣ̑ на тайнь вѣ̑рѧ̀. ѝ ꙋ̑зѐ зо́сима ꙋ̑ ча́шꙋ ма́лꙋ ст҃о́е причеще́нїе. като мꙋ бѣ́ше зарѣ́чала ѡ̑назѝ прѝ́о̑бна жена̑. ꙋ̑зѐ ѝ канѝ́ска. смокѝ́нꙗ сꙋ́ха. ѝ фѝ́никь

inslav

сꙋ, и̇ ма́л'ко ле́щꙋ натопе́на 17.174; а̑мѝ ꙗ̑ послꙋ́шаи ме́не ста́р'ца мо́лю ти се що ти̇ принесо̑ ма́л'ко ѿ ꙗ̑сте́то да ꙋ̑кꙋ́сиши. и̇ пока́за и (!) кани́скь де́то и̇́маше 17.174б.

ед.: кани́ска 17.174, кани́скь 17.174б.

канон[I] *м.* (2) *Канон, черковно песнопение.* и̇ тѣ́зи пе́щера като̑ ви́дѣ ст҃ыи са́ва, зара̑ува се и̇ ꙋ̑краси̇ ю̑ със' бж҃ію помо́щь, и̇ ꙋ̑твръди̇. и̇ та́мо повелѣ̇ да се̑ поѐ канѡ́нь въ сꙋботꙋ и̇ въ не̑лю 14.127б.

ед.: канѡ́нь 14.127б[2].

канон[II] *ЛИ* (1) *Канон.* и̇ въ товà врѣ́ме ѿц҃ь бл҃же́нномꙋ са́вꙋ, і̇ѡа́нн, что е̑ нар҃е́ннꙑ кано́нь прѣста́ви се въ а̇леѯанрі̇и 14.127б.

кано́нь 14.127б.

каня *несв.* (1) *Каня, подтиквам някого да направи нещо, подканвам.* та̑ бе́л'кы приси́люва на̑ б҃ь да прѣтрѣ́пимь мн҃іе и̇ли нꙑ̀ ка́ны да се̑ ꙋ̑мо́рѝ ѿ говѣ́ене 39.319б.

сег.: 3ед. ка́ны 39.319б.

капище *ср.* (10) *Капище, езически храм, светилище.* и̇ бѣ́ше въ о̇новà мѣ́сто е̑́днô ка́пище е̇л'лин'ско голѣ́мо твръ́дѣ. ѿ си́ч'ките на́и голѣ́мо. и̇ на́й высо́ко, и̇ гы́здаво, де̑то го нари́чаахꙋ е̇лли́ны на бо́говете свои̇ а̇ртемидь. сѝ р҃ѣ̑, лꙋ́на 15.140; затовà ре̑ ца̑рь да сто́ри голѣ́мь при́но̑ и̇ мо́л'ба на бо́гѡвете е̇лли́н'скꙑ̀. и̇ ѿйде̑ ца̑рь въ ка́пище бо́га а̇поло́на 5.38б; и̇ напра́ви е̇в'до̑і̇а ц҃рца ка́пище и̇дол'ско 12.116б.

ед.: ка́пище 5.38б, 12.116б, 15.139б, 15.140, 15.151б, капище 15.151б; *мн.*: ка́пища 15.139б[2], *чл.* ка́пищата 15.139б, 15.140.

капка *ж.* (3) *Капка, малка частица от течност с овална форма.* а̑ то́и нѝ е̇дномꙋ̀ нѝчтô не да́де, детô то́л'кова и̇́ма́ніе и̇́маше, и̇ не подаде е̇дномꙋ̀ сыромахꙋ̀ е̇дна̑ трохà. затовà и̇ то́и не бы̑ досто́ень е̑́днѣ̑ ка́п'ка вѡда̑ 12.118. // *Образно.* и̇́ а̑зь е̇с'мь і̇ѡа́ннь что̑ ле́гнѣ̑ на прѣсы̑те гн҃и на таи́ната ве̑ра. и̇ ѿта́мо на че́р'по̑ (!) что е̑ бж҃тв́наа ка́п'ка 12.110.

ед.: ка́п'ка 12.110, 12.118, 31.215б.

капоня *несв.* (1) *Тегля, определям теглото на нещо с везни, меря.* тогі́ва щѣ́ть да въскр҃нать о̇сꙋ́жені̇и кой̑то мѣ́рѧть и̇ капонѧть и̇ те́глѧть непра́во, да̑ да́вать р҃ѣ̑ б҃ꙋ 18.197б.

сег.: 3мн. капонѧть 18.197б.

каппадокийски *прил.* (2) *Кападокийски, от МИ Кападокия.* и̇ тогива̀ ꙋ̑ та́зи годи́на бѣ́ше ст҃ы гесѡ́р'гі̇е на во́йска... и̇ и̇́дѣше и̇ той ѿ капа́докі̇иска земл҃ѧ̀. ѿ нѥ́говата си̇ бащни́на 39.310. **каппадокийска страна.** *Кападокия.* и̇ когà дойдо̑ на каппадокі̇искаа странѣ̑ въ та́врѣ ки́ликі̇искые. раз'бра́ха за ме́не, и̇ посрѣ́щньха ме̑ ли́коове ли́кѡве (!) ст҃ы̀ ѿ̑ц҃и 12.119б.

ед.: *ж.* каппадокі̇искаа 12.119б, капа́докі̇иска 39.310.

каппадокия *МИ* (1) *Кападокия.* и̇ тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и̇ вели́ко мн҃и̇ гесѡ́р'гі̇е. мла́дь на въ́зрасть да ре̑́мь, до. к҃. го́ди́нь та̑ бѣ́ше ѿ добрà рѡ́да и̇ баща́ мꙋ бѣ́ше болѣ́ринь. и̇ бл҃гочѣ́стивь въ х҃а, и̇ хр҃тіа́нынь със'и́ч'каа (!) вѣ́ра. бащина мꙋ бѣ́ше ѿ каппадокі̇а 39.297б.

каппадокі̇а 39.297б.

капя *несв.* (1) *Капя, падам на капки (за течност).* и̇ ꙋ̑коре́ни се о̇новà дрѣ́во сꙋ́хое и̇ прора́сте, и̇ цв҃ѣ̑ пꙋ́сти, и̇ ро́ж'ба, тоѧ̀ ча̑. и̇ пло́дь зрѣ́ль прине́се, и̇ сла́дость медо́вна ка́пе ѿ нѥ́го 37.274б.

сег.: 3ед. ка́пе 37.274б.

караз *ж.* (10) *Омразен човек, омразник.* не любѣ̑те свѣ̑ть нѝтô щото е̇ по свѣ̑тьть. защô ко́й лю́би ми́р'ско та́ е кара́зь на б҃а 39.319. **дръжа караз (някому).** *Мразя, ненавиждам някого; изпитвам трайна вражда към някого.* зара̑і̇ товà трѣ́бꙋва на̑ да и̇́ма́ме го́лѣ дрꙋ́ть (!) и̇ по̑ка́нь. о̇тѝ да

inslav

нѐ ѿсла́бнѣ насрѣ́ пѣ́ть. и̑ да ꙋ̑мо́ри на̑ щотѐ е дꙋ́ш'ма́нинь на д҃шѣ́та на́ша, детѐ дрьжѝ на́мь кара́зь сѣ́когы 39.318б; и̑ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме мл҃ти́нꙗ на сыромасѝ и̑ на про́сѣци. а̑ сѣ̑ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̑ ра́боты. и̑ на срѣ́це́то си̑ гнѣ́вь и̑ кара́зь да нѐ дрьжи́ме 31.222б; **имам караз на някого**. *Враждувам с някого.* прьве́н' се ꙋ̑мирѝ със' когото си̑ и̑ма́ль кара́зь та сѐ прости, и̑ бьдѝ б҃го_мо́лець 31.219б; и̑ товà разꙋ̑мѣ́ите чѥ̑ а̑ко и̑ма́шь кара́зь на нѣ́кого хр҃тїанина... кол'ко добрины̑ а̑ко стрꙋ́вашь, си́ч'ки са загꙋ́бени 1.6.

ед.: кара́зь 1.5б, 1.6, 19.207б², 31.219б, 31.222б, 39.318б, 39.319², каразь 1.8.

карам *несв.* (4) **1.** *Карам, насочвам движението на стадо животни.* и̑ тога́зи доидоха два̑ма и̑ ка́заха е̑и, ка́кь и̑де мꙋ́жь нѥ́инь і҆ѡа́кѵ̑мь и̑ кара си̑ ста́дото своѐ 13.122. **2.** *Карам; принуждавам, насилвам някого да извърши нещо.* а̑ тїе́ гы нахо́дѣть та гы̑ ка́рать да и̑мь ѻ҆гꙋ́дѣть печа́ть а̑ко ли̑ не щѐ а̑ тїе́ го мѣ́чать 18.191б. **3.** *Карам се, говоря сърдито на някого, хокам, ругая.* и̑ дꙋ́маше и̑, когà със' мо́лба, когà и̑ ка́раше ю̑ срьдито. и не можаше да ѿнѥ́ме лозїето ѿ нѥ́а 12.113б; праве́дниците въ ра́и. а̑ грѣ́шниците въ дꙋ́п'ка тѣ́мна праве́дниците сѣ̑ а̑гг҃лы. а̑ грѣ́шниците сѣ̑ дїа́вола. праве́дниците пѣ́ать. а грѣ́шниците ка́рать и срьдѧ́ть 18.206б.

сег.: 3ед. кара 13.122, *3мн.* ка́рать 18.191б, 18.206б; *имперф.: 3ед.* ка́раше 12.113б.

карам се *несв.* (4) **1.** *Карам се, намирам се в неприятелски отношения с някого, враждувам.* а̑ дрꙋ́ги се ка̑рать и̑ сѣ́деть заради̑ се́лище̑, и̑ да́вать митѐ. та̑ не мо́жать да се ꙋ̑тьк'мѣть ко́и гдѐ да напра́ви къща а̑мѝ се ка́рать и̑ биѧ̑ть ме́жꙋ̑ себѣ̑ 31.217. **2.** *Карам се, укорявам на висок глас, хокам.* чл҃кь ѐ каль по̑смѣдьшли́вы па́ра и̑ пра̑ и̑ пе́пель вѣ́трѡ̑ развѣанн'ы̑. и̑скра ско́ро ли́ꙋала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ꙋ̑гасена. ли́сть ско́ро и̑ссꙋ̑шен.' (!) трѣ́ва ско́ро повѣ́нала. и̑ сꙋ́хо сѣ́но ско́ро поѩ̑дено. д҃не́ска се ка́раше, а̑ ꙋ̑трѣ ꙋ̑мрѣ̑ 31.216.

сег.: 3мн. сѣ̑ ка́рать 18.187б, се ка̑рать 31.217, се ка́рать 31.217; *имперф.: 3ед.* се ка́раше 31.216.

карин *ЛИ* (3) *Карин.* с҃тїи врачѡ́ве ко́зма и̑ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме рим'скаго ца́ра кари́на 10.76.

кари́на 10.76², кари́нꙋ 10.76.

касиан *ЛИ* (1) *Касиан.* катѐ се минꙋ́ше, і҃, годи́нь ѿкак' се прѣста́ви. и̑ ѻ҆твори́х'ме мꙋ̑ гро̑бъть, защѐ катѐ се прѣста́ви бл҃же́нны̑ касїа́нь; и̑ щѣх'мѐ да мꙋ̑ положѝ тѣло́то, при ст҃го са́вва 14.130б.

касїа́нь 14.130б.

касианов *прил.* (1) *Касианов, от ЛИ Касиан.* и̑ си́ч'ки гражà́не го посрѣ́щньха. и̑ вънѐсоха го оу̑ цр҃ква касїа́новꙋ 2.15б.

ед.: ж. касїа́новꙋ 2.15б.

кастен *нареч.* (2) **1.** *Нарочно, преднамерено, умишлено.* мл҃ꙗ ви се... врьнѣ́те се сѣ̑ ме́не ꙋ̑ мо́и до́мь... а̑то ꙋ̑трѣ когѝ сьмне, а̑ вїе си̑ и̑дѣ́те кадѣ̑ вї е во́лꙗ, а̑ тїе́ хе́ха (!) да го и̑скꙋ́сювать, и̑ касте́нь дꙋ́маха. не ще́ме нощѐсь ѿ̑ нѝ_кадѣ, а̑мѝ щемь тꙋ́ка ꙋ̑ гра̑ насрѣ̑ сока́кать лежà 31.221б. **2.** *Ужким, сякаш, като че ли, привидно.* та сѐ ꙗ̑виха трѝ чл҃ції прѣ̑ а̑враа́мовь до́мь, та сѝ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь, и̑ чинꙗ̑т' се касте́нь не щѣ́ть да нами́нать ꙋ̑ до́мь а̑враа́мовь 31.221.

касте́нь 31.221, 31.221б.

кат *съюз* (1) *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за време; като, когато.* и̑ когà погле́дна хꙋ́бѣве и̑ познà че ѐ ма́йка мꙋ̑ такà и̑ тїà познà на прили́ка сн҃а си̑. и̑ та̑ б҃а бл҃го́дари̑, и̑ ст҃го просла́ви̑ ка̑ се на́ме[рї] сн҃ь и̑ 39.316б.

ка̑ 39.316б.

inslav

ката *неизм.* (16) *Пред думи, означаващи време; всеки.* и̑ стрꙋ́ваха мꙋ̀ ка́та годи́на слꙋ́жꙑба на пра́зникь нѥ́говь. въ. ѿг. а̀при́лїа. мс҃а 39.313; тебѣ̀ прѣда́вамѐ сн҃а на́шего дра́го ю́бнаго, детô е на тебѣ̀ нарѣ҃нь тѝ да го̀ ꙋ̀пра́вишь. и̑ о̀пази́шь. и̑ нагле́дꙋвай. па̀кь тѝ ꙋ̀ домâ да́ го̀ дове́дешь. за́мь да тѝ сла́виме и̑метô твоѐ ст҃о́е ка́та дн҃ь 39.313б; и̑ млѧ̑ше се бꙋ̀ и̑ послꙋ̑шꙋваше кнїі̑гы що̀ дꙋ́ма̑. така̀ чи́нѣше ка́та нѣ́лѧ. за мно̑го врѣ́ме 2.9б. **ката ден ката час.** *Постоянно, непрекъснато.* и̑ дрꙋ́га ми́сль не мы́слѣше, а̑ми̑ токо̀ ми́слѣше ка́та дн҃ь ка́та ча̑ ка́кь да лѭ́же людїетѣ̀ 18.188б.

ка́та 2.9б, 18.188б², 31.215, 31.216б², 36.268б, 39.309б, 39.316б, ката 15.148, ка́та̑ 18.184, 39.310б, 39.313, 39.313б, катô (!) 39.313, ка̑ 39.314.

катапетазма *ж.* (1) *Църковна завеса.* и̑ тога́зи сщ҃е́нницитѐ сто́риха̑ ѕ҃го́ворь, и̑ ре́коха. да сътво́ри̑ катапета́змꙋ, сѝ ре҃. завѣ́сь вь цр҃кви гн҃и 13.124б.

ед.: катапета́змꙋ 13.124б.

катартия *ж.* (2) *Мачта; основен стълб в кораб, за който се връзват въжетата на платната.* и̑ прѣз҃ тѣ́зи но́щь ви́дѣ ст҃ыи нико́лае на́сънѣ, враждѣ́бника дїа́вола, чê съ ѐ въка́чиль ѿго́ре на кора́бь҃ть на катар҃тїѡ, и̑ ѿрѣ́за си́ч҃кыте въ́жїа дêто се дрьжѝ кораб҃ть ѿ т҃ѣ̀ 15.136; а̑ ѐдинь ѿ кора́бницитѣ въска́чи се ѿго́рѣ на катартїѡ. дêто се зовѐ га́иа. да оу̑мѣри тамо а̀р҃мената га́їю 15.136б.

ед.: катар҃тїѡ 15.136, катартїѡ 15.136б.

катилия *МИ* (1) *Катилия.* и̑ ре́коха сꙋ́дїете, по̑оба́е на́мь да сто́римь събо́рь въ каѳи́лїи. а̑ не въ монасти́рь 12.115.

каѳи́лїи 12.115

като (!) *вж.* **ката**

като[1] *нареч.-предл.* (380) **1.** *За означаване на подобие, сходство или еднаквост при сравнение на лица, предмети и явления; като, подобно на.* и̑ видѣ̀ нѣкоа бж҃їа бл҃гть. свѣ́тѣше като̂ ѐди́нь о̀бра́зь на главѣ̂та ста́р҃цова, и̑ вѣне́цьт҃ мꙋ̀ като̂ сл҃нце свѣ́ть да́ваше 14.128б; и̑ раз҃бра̀ за ст҃го ѐв҃ти́мїа как҃ сê по́сти на въ́сточна страна̀ ѿ ї̀ер҃лимь по пꙋ́стынѧта, и̑ свѣ́тѣше като̂ свѣти́л҃никь 14.126; защо̀ врѣ́мето на́ше тече като̂ рѣ́чны бистрины̀. а̑ми̑ затова̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика 31.223; и̑ тога́зи помрьзнь мо́ретô като̂ ка̀мень. и̑ ѧ̑ви̑ се ков҃че́гь 37.280. // *За означаване на подобие, сходство или еднаквост при сравнение на качества и признаци; като, подобно на.* вче́ра бѣ́ше като̂ прѣѿбы́день и̑ о̀сꙋ́день. а̑ дн҃е́ска просла́вень. и̑ похвалѥ́нь 35.258; и̑ ѐднò ѿ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта ст҃мꙋ. та че сѣ̀ о̑бры́на желѣ́зото наз҃ь като̂ о̑лово ме́г҃ко 39.299; и̑ дрꙋ́го сѣ̑ о̑ще нѣ̑що ми́слиль за дш҃ата добро̂ да сѝ сто́рѧ, а̑то сѣ̑ бы́ль досе́гы като пїа́нь 31.218. **2.** *За уточняване при посочване на някакво качество; като, в качеството на, от рода на.* и̑ и̑маха го ѿ́нїа людїе що̀ бѣ́ха ꙋ̀ ѿ́ньзи ѿ́стровь като̂ бо́га 6.43б; а̑ на слѣ́п҃цїѝ бѣ́хь като̂ о̑чи. и̑ на хро́ми бѣ̀ като̂ но̑гѣ̀. а̑ на бо́л҃ны, и̑ на сыро́масы бѣ́хь като̂ баща̀ 31.221; а̀зь те сега̀ гле́да̑ че́до моѐ, нѣ̀, като̂ цр҃а; а̑ми̑ като̂ ѐдного̀ о̀съ́дника. и̑ нѣ̀ като̂ г҃а и̑ вл҃кꙋ, а̑ми като̂ ѐди́нь слꙋга̀ детô е о̀съ́день, и̑ ꙋ̀бїень 35.261. **исчезнувам като дим.** *Изчезвам безследно.* и̑ тѣ́и се бѣ́ше по̑ка́нила, мака́рь да бѣ́ше жена̑ а̑ми̑ бѣ́ше и̑спльнѥна д҃ха ст҃го. и̑ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїавол҃ска и̑ и̑сче́знꙋваше като̂ ды́мь 8.56; **като да.** *За изразяване на несигурност; като да, сякаш, като че ли.* а̑ми̑ и̑ сла́ва и̑ма два̀ съмисла и̑лѝ знаѧ́на, и̑лѝ незна́ѧна. сѝ ре҃, да решь҃. като̂ да чю́е. нѣ̀кои че ê погы́ньло (!) сл҃нцето. а̑ не знае защô е погы́ньло 33.233б; **като на игра.** *На шега,*

inslav

несериозно. и҆ ст҃ыи ѿгово́ри. и҆ли ти се стрꙋ́ва царꙋ̀ че сѣ̀ порꙋ̀шѝ а҆́зь заради̇̀ та́зи мал҆ка мъ́ка а҆́зь нѣ̑ и҆ма̑ като̀ на и҆́кра (!) 39.299; пода́и ґ҃ꙋ дарь щото́ си съсво́й (!) трꙋ́дь сте́кль. недѣ̑и да сѐ стрꙋ́ва бꙋ̀ като̀ на и҆гра̀ защо̀ е страшно ко́и па́дне въ рꙋ́цѣ бж҃їи 31.219б; **пазя като очите си свои.** *Пазя като очите си; пазя нещо с много грижи, с много внимание.* и҆ ба́ща мꙋ̀ и҆ майка мꙋ̀ пазѣ́ха го като̀ о҆́чи́те си̑ свои̇̀ тѣ́к҆мо зара̑ хꙋ́бость и ра́зꙋ 39.313.

като 2.9б, 2.14, 3.19б, 4.22, 4.25б, 5.28б, 5.33², 5.39, 6.46, 10.79, 11.103, 16.158б, 17.164², 17.166, 17.171б, 17.175, 18.180, 18.180б, 18.181, 18.182б, 18.200, 31.215б², 31.217, 31.218, 35.263, ка́то 2.11, 2.15², 16.157б, 16.159, 16.161, 17.164, 17.168, 17.176, 37.275б, 39.309б, като̀ 2.11б, 2.13б², 2.14б, 3.16б, 3.20, 5.27, 5.29, 5.33, 5.38б, 17.170, 18.181б, 18.182б, 20.208б, 20.209, 32.229б, като̀ 5.39б, 6.43б², 6.44, 6.46, 6.46б, 7.49, 7.51, 8.55б², 8.56⁵, 8.56б, 8.57б, 8.58, 8.58б, 8.59, 9.61², 9.62б², 9.63б, 9.68, 9.72б, 9.74б, 10.77б, 10.78, 10.79, 10.79б, 11.81, 11.82², 11.82б, 11.83, 11.83б, 11.84, 11.85б², 11.93б², 11.96, 11.101б, 11.103б³, 11.105, 11.105б, 11.107б³, 12.108б, 12.109б, 12.111, 12.112, 12.112б, 12.117б, 12.118², 12.118б³, 13.121б, 13.122, 13.122б, 13.123б, 14.126, 14.128б², 15.132³, 15.132б, 15.133², 15.140³, 15.141б, 15.150б, 15.152, 15.153б, 15.156, 15.156б⁵, 16.159, 16.162, 18.177², 18.178, 18.179⁶, 18.179б³, 18.180б², 18.181⁵, 18.181б⁴, 18.182⁶, 18.182б⁴, 18.184б³, 18.185⁴, 18.185б⁴, 18.186б⁸, 18.187б³, 18.189б², 18.190, 18.191б³, 18.194б², 18.195б², 18.196³, 18.197², 18.198, 18.198б³, 18.199б², 18.201б³, 18.204², 18.206, 18.206б², 18.207, 31.215б¹¹, 31.216б⁶, 31.219, 31.219б, 31.220, 31.220б³, 31.221³, 31.221б, 31.222б, 31.223, 32.227б, 32.228, 32.228б², 32.229, 33.233б, 33.234, 33.234б, 33.235, 33.237, 33.241, 33.243, 33.243б, 33.244⁵, 33.244б, 33.245, 33.245б, 33.247б, 34.248, 34.249, 34.249б⁴, 34.250, 34.251, 34.252, 34.252б², 34.255², 35.257², 35.257б³, 35.258³, 35.258б, 35.259, 35.259б², 35.261⁴, 35.262б², 35.263⁷, 35.264³, 35.264б², 35.266, 36.268, 36.270б, 37.274, 37.274б, 37.276, 37.276б, 37.277б, 37.278б, 37.280, 38.282, 38.283³, 38.283б, 38.284², 38.285, 38.285б², 38.287, 38.289б, 38.290б², 38.293, 39.298б, 39.299², 39.299б², 39.301б, 39.302², 39.307б², 39.308б, 39.313, 39.318б, 39.319, 40.321², 40.322, 40.323, ка́то̀ 11.88б, 13.122, 14.126б, 15.151б, 18.188, 33.232, 33.235б, 39.316.

като[II] *съюз* (863) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; който, че.* и҆ на ꙋ҆́трѣ сѣ̀ събꙋ́диха что̀ бѣ́ха ѿста́ле ѿ воискъ́та сенахери́мова, и҆ видѣ́ха това̀ чю́до като сѣ̀ то́л҆кова и҆з҆мрѣ́ле 11.91б; и҆ монасти́р҆скыте врата̀ като си са̀ затво́рени. защо́ се не ѿво́рюваха ни̑кога. защо̀ бѣ́ше пꙋ́сто мѣ́сто и҆ не бѣше на пѫ́ть 17.165. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* и҆ ст҃ыи нико́лае видѣ̀, като̀ бѣ́хꙋ се зара́довале, защо̀ се и҆збавише ѿ бѣ́дꙋ. а҆̀ за чл҃катого се па̀кь оскрѣ̀бише 15.136б; и҆ па̑ е҆дна́кь да ре́мь, като̀ е бѣ̀ самовла́стень. си̑ рѣ̑ що́ ще а҆̀ то́й ще сто́ри 38.282. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; като, когато, докато.* и҆ дꙋма́ха си, ко́й бы̑ тои́зи тꙋ́ка̀ въ рай̇. ны́е смѐ прьво̀ бж҃їе създанїе ѿ си́ч҆кы̑ чл҃ци, и҆ като̀ бѣх҆мѐ въ рай̇. нема́ше ни̑кои чл҃кь тꙋ́ка̀ въ ра́и със҆ на̑ да хо́ди 35.266; и҆ чю́ди се зо́сима, като прочѐте писа́нїето кои́ го е писа́ль. тиа̀ мꙋ̀ бѣ́ше ка́зала ѻ҆́ти кнїга нѣ̀ е҆ ꙋ҆́чи́ла 17.175б; като̀ щѣ́ха да и҆́дꙋть а҆пл҃ыте по си́ч҆кы свѣ́ть и҆ мѣта́ахꙋ жре́бїе комꙋ̀ гдѐ се па́дне да и҆́де 36.267; и҆ тѣ́зи дꙋма като ми̑ ре́коха наи̑до́х҆ се тꙋ́ка на посте́лѧта си̑ 11.104б; и҆ не тѣ́к҆мо като̀ бѣ́ше жи́вь поте́гли това̀. а҆̀ми и҆ на́поконь въ гро̑б҆ го погре́боха 35.259. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; като, както.* си́ч҆ки хр҃тїане бли́зꙋ се́бе и҆ма́ть кр҃ть. а҆̀ми̇ да го не чи́ните безꙋ́мнѣ, и҆ли̇̀ сѐ не прѣклоня́вате, като го̀ чи́нѧть мнѡ́го, кои̇̀ не зна́ють, а҆̀ми̇ трѣ́бꙋва да го чи́ните като ѐ по̑обно бл҃гочѣ́стивꙋ хр҃тїа́нинꙋ 16.159б; и҆ видѣ̀ ѡ҆нѣ̀зи прпо̑о́бница, чѐ лежѝ мрѣ́тва, и҆ рѣцѣ́те е҆и свѣ̑зани като по̑оба́е 17.175; а҆̀ми̇ тѣ́к҆мо то́л҆кова и҆́ще бѣ̀ ѿ на̑, да хо́ди̑ по хр҃тїа́н҆скы̑ за́конь, като ѐ бꙋ̀ оу҆го́дно 9.75б; а҆̀ бж҃твото

inslav

сѝ пá пока́за, катô въскрѣшаваше мрьтвы, и̇ катô и̇сцѣлѧ́ваше бо́л'ны, и̇ слѣ́пы. и̇ бѣ́сны 38.285б. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; като, понеже.* а̇ дїаволь завидѣ̀ като сѐ кр҃ща́вать е̇вреѣте 4.25б; а̇ д҃ша́та катô сї е ѿ ба дѣ́хната. и̇ такà прѣбы́ва без'съмрьтна 38.284. **6.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; като, щом като, при условие че.* а̇мѝ как' ще́шь да копаешь като не́машь моти́ка нѝщо 17.175б. **7.** *Въвежда подчинени вметнати изречения; като, както.* и̇ щѣ́ть да сѐ съберѣ́ть и̇з'бра́нныте нѥ́говы д҃ вѣ́трове сич'ко на е̇днò мѣ́сто като е̇ ре҃но и̇ въ і̇ѡа́нново е̇ѵ҃лїе 18.19б; защô си сѝ и̇з'гѹ́биль пра́вынъта. като сѝ ѐ и̇ пи́сано. а̇ко ѹ̇дрьжѝ чл҃кь си́ч'кыи за́конь. а̇ е̇днò раз'валѝ. сич'кото ѐ збрѣ́каль 15.154б. **вмѣсто като.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; вместо да.* а̇ тѝ безѹ́мниче вмѣ́сто добрô та мѹ̀ сто́ри злò. и̇ вьмѣ́сто катô бѣ́ше а̇́пль. а̇ тѝ станѣ̀ дїа́воль. и̇ защô 35.257б; **като да.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; като да, като че ли, сякаш.* и̇ сто́ри мѹ̀ се катô да ѐ оу̇ солѹ́нь, вѣ́трѣ ѹ̇ цр҃квата сѣ́мѹ̀ дими́трїю 9.70б; **като да речеш (като да речем).** ***а)*** *Свързва израз или изречение, което пояснява предходен текст; да речем, сиреч, именно.* защô сто́е е̇ѵ҃лїе на трѝ ѐ раздѣлѥ́но. е̇́днô ка́зѹва щô съ е сто́рило, катô да ре҃шь, распе́тїе, погребе́нїе въ҃скрсе́нїе. вто́рое, при́т'ча. катô да ре҃мь гата́н'ка, що ѐ 34.253. ***б)*** *Свързва израз, с който се изразява предположение или сравнение; сякаш, като че ли.* тре́тїать влькь дѣ́то прили́чѣше катô ри́зь. та̂ ка́зѹва за цр҃а але́ѯа́ндра... дѣ́то и̇́м' се пока́за като и̇ко́на и̇спи́сана. и̇ катô да ре҃шь напра́вина ѿ мѣ̀ 18.182б; **като кога.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; както когато.* чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зѹвамь жи́тїето моѐ що с'мь чини́ла. та ще́шь да побѣ́гнешь ѿ ме́не. като кога̀ бѣ́га чл҃кь ѿ замїа̀ 17.168б; тьк'мо чи́ним' се хр҃тїа́не, а̇́ за́конь хр҃тїан'скыи не дрьжѝ коа́ нь̂ е по́л'за. катô кога̀ да речѣ̂ нѣкомѹ̀ чл҃кѹ̀ бо́л'номѹ̀, бѹ̀дѝ зра́вь, може лѝ нѣчтô да мѹ̀ се придадѐ зра́ве ѿ дѹ́мъта ти 15.155б; **като си чиия.** *Както имам обичай, както правя редовно.* и̇ на е̇́ди́нь пра́зникь зане́се оу̇ цр҃ква да́рь бѹ̀, като сѝ чи́нѣше 3.17; и̇ то́и катô си пойдѐ домâ си. и̇ по ве҃рѣ на́поко́нь, станѣ̀ да се по҃млѝ бѹ̀ като сѝ чи́нѣше сѣ́когы мл҃ба мнѡ́го 8.57б; и̇ като сѝ чинѣше припа́де па̀кь прѣ̀ и̇́коната а̇́рхг҃лѹ̀ михаилѹ̀. и̇́ще по́мощь 11.99; **като ... така.** *Както ... така.* па̀кь ка́же то́изи а̇́пль. катô тѣло̀ без' д҃ша ка́кь ѐ мрьтво, такà е и̇ вѣ́ра мрьтва без' хр҃тїан'ска ра́бота 15.15б; и̇ не дѹ́ма̂ ва́мь и̇накви дѹ́мы. а̇мѝ катô прьвѣнь ва̂ дѹ́ма̂, та́ка вы̂ и̇ сегà дѹ́мамь 38.288б; **като (кото) че.** ***а)*** *Въвежда подчинени определителни изречения; като че, сякаш.* и̇ ви́дѣ и̇сихїа е̇́днô чю́до. катô чѣ̂ доидо́ха два̀ мѹ̀жа кра́сны тврьдѣ, и̇ ѿблѣ́чени въ ѿде́жда бж҃їа о҃сщѐ́нна 12.110. ***б)*** *Въвежда подчинени подложни изречения; като че, като че ли, сякаш.* и̇ сто́ри ми се катô че́ сь ѿбрьна па́кь и̇ ѹ̇лѣ́зе сѝ ѹ̇ цр҃квата, и̇ затво́ри сѝ две́рите 9.73б. ***в)*** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения към подлога и допълнението; като че, сякаш.* и̇ бѣ́ше тѣло́то а̇́пло́во, ка́то чѣ̂ е заспа́ло 37.279; мар'кїань не заспà. а̇мѝ катô лежа́ше и̇ гле́даше. ви́дѣ а̇рхг҃гла михаи́ла, котô чѣ̂ и̇схо́ди и̇з' о̇л'тарь цр҃ко́вныи. и̇ със' нѥ́го два̀ мла́ды мом'ка̀ 11.99. ***г)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; като че, сякаш.* а̇ тои се по҃млѝ

inslav

па́кь бꙋ. и҆ въскрѣси́ го. и҆ станѣ̑ като̑ че є҆ бы́ль заспа́ль 15.136б; **колкото като.** *Сякаш, като че ли.* прили́чень є҆ дне́шныи ст҃ыи дн҃ь бл҃вені́и хр҃тїане. ко́лѣкото ка́то є҆ди́нь пр҃ь и҆де на воска̀, (!) и҆ навы̀е на ѡ҃ны́ꙗ вра̀гове. и҆ вры́не се ца́рь ве́сель 16.157.

като̑ 1.3б, 1.4, 1.5, 2.12, 3.19б, 5.32, 5.37, 5.38б[3], 5.39, 5.39б[3], 6.41б, 6.42, 6.44б[2], 6.46б, 6.48[3], 7.49, 7.49б, 7.50б[4], 7.51, 7.51б, 7.52, 7.53, 7.53б, 7.54б, 8.55б, 8.56[2], 8.56б, 8.57б, 8.58, 8.58б[2], 8.59[2], 8.59б[4], 9.61б, 9.62б, 9.63б[2], 9.64[3], 9.64б, 9.65, 9.65б, 9.66[3], 9.66б, 9.67[2], 9.68б[2], 9.69, 9.70, 9.70б[6], 9.71[2], 9.71б, 9.72[5], 9.72б[3], 9.73[5], 9.73б[2], 9.74[2], 9.74б, 9.75[5], 10.76, 10.76б[2], 10.77[3], 10.77б[2], 10.78, 10.78б, 10.79, 10.79б, 11.81[2], 11.82б, 11.83б[3], 11.84, 11.84б[4], 11.85[3], 11.86[2], 11.87, 11.88, 11.91, 11.91б[2], 11.92, 11.93, 11.93б[2], 11.94б, 11.95[2], 11.95б[2], 11.96[3], 11.96б[2], 11.97, 11.97б[4], 11.98, 11.98б[3], 11.99, 11.99б[2], 11.100б[2], 11.101[4], 11.101б[2], 11.102[2], 11.102б[2], 11.103[2], 11.103б[3], 11.104б, 11.107б, 12.110[2], 12.111[2], 12.111б[3], 12.112, 12.113[2], 12.114, 12.114б[3], 12.117, 12.117б, 12.118, 12.118б[4], 12.119, 12.119б, 12.120б, 13.122б, 14.127, 14.127б[2], 14.128[2], 14.129, 14.130[4], 14.130б, 15.131б, 15.132, 15.132б[2], 15.133б, 15.134, 15.134б, 15.135, 15.135б[5], 15.136б[3], 15.137б[2], 15.138[2], 15.138б[3], 15.139б, 15.141б[3], 15.142б, 15.143, 15.143б[4], 15.144, 15.144б[6], 15.145, 15.145б, 15.146[3], 15.146б, 15.147б[4], 15.148[2], 15.148б[3], 15.151б, 15.152б[3], 15.153б, 15.154б[2], 15.155б[3], 15.156[2], 18.178, 18.178б, 18.180б, 18.181б, 18.182б, 18.183б[2], 18.184б[2], 18.185[5], 18.186[2], 18.186б, 18.187[2], 18.188[2], 18.188б, 18.189[2], 18.189б, 18.190, 18.190б, 18.191[3], 18.191б[2], 18.192[2], 18.192б, 18.193, 18.194, 18.194б, 18.195б, 18.196, 18.197[2], 18.197б, 18.198, 18.198б, 18.199, 18.200[3], 18.201, 20.208, 31.218б, 31.219, 31.221[3], 31.222б[2], 32.225, 32.226б, 32.230, 32.230б[2], 32.231, 33.232, 33.233б, 33.234б, 33.236б[4], 33.237[2], 33.237б[2], 33.238, 33.238б[4], 33.239[4], 33.239б[2], 33.240[2], 33.241[2], 33.241б[3], 33.242б[2], 33.243[3], 33.243б, 33.244, 33.244б, 33.245[4], 33.245б, 33.248, 34.250, 34.250б, 34.251[3], 34.252, 34.252б[3], 34.253[3], 34.253б[3], 34.254[2], 34.254б[2], 35.256б, 35.257б[3], 35.259, 35.260б, 35.261б[2], 35.262, 35.262б, 35.263, 35.264б, 35.265, 35.265б, 35.266[2], 36.267[2], 36.267б, 36.268[2], 36.269б[3], 36.270, 36.270б, 36.271, 36.271б, 36.272[2], 36.272б, 37.274, 37.274б, 37.275б, 37.278[2], 37.279, 37.279б, 37.280б, 37.281[2], 38.281б[2], 38.282, 38.282б[2], 38.283[2], 38.283б[3], 38.284[3], 38.284б[3], 38.285б[6], 38.286[2], 38.286б, 38.287[2], 38.287б[3], 38.288б[4], 38.289, 38.289б[3], 38.290[3], 38.291[3], 38.291б, 38.292[3], 38.292б[3], 38.293, 38.293б[3], 39.296, 39.296б, 39.297б[2], 39.298, 39.300б, 39.301, 39.301б[2], 39.302, 39.302б[2], 39.303, 39.304, 39.304б, 39.305[3], 39.305б[2], 39.306[4], 39.306б, 39.307, 39.307б, 39.308[3], 39.308б[3], 39.309, 39.309б, 39.310[2], 39.311б[2], 39.313, 39.313б, 39.314, 39.314б, 39.315б[2], 39.316, 39.316б, 39.317, 39.318б, 39.319б, 40.320б, 40.321, 40.322, 40.322б, 40.323[2], 40.323б, 40.324, като 1.7, 2.9б, 2.10, 2.13[2], 2.14[2], 2.14б[2], 3.16б, 3.17, 3.18б, 3.19[2], 3.19б[2], 3.20[2], 3.20б, 4.24, 4.24б, 4.25[3], 4.25б[3], 4.26, 5.28б, 5.30б[2], 5.31б, 5.32, 5.32б, 5.33, 5.34[2], 5.34б, 5.35, 5.35б, 5.36[4], 5.36б, 5.37[3], 5.37б, 5.38[2], 5.38б[2], 5.39, 5.39б, 6.41б, 6.42[2], 6.47[2], 6.47б, 6.48, 7.50, 7.51б, 7.52, 7.52б, 7.53б, 7.54, 7.54б, 8.57б, 9.63б, 9.66, 9.66б[2], 9.67, 9.74, 9.75б[2], 10.77б, 11.91, 11.91б, 11.92б, 11.95б, 11.98б, 11.99, 11.103б, 11.104б, 11.106, 12.111, 12.119б, 12.120б[2], 13.121б, 13.123, 15.131б, 15.133, 15.134б, 15.137, 15.138б, 15.142, 15.143, 15.144, 15.144б, 15.146, 15.153, 15.154б[3], 15.155, 16.157б[3], 16.158, 16.159б[2], 16.160, 16.161, 16.162, 16.162б, 16.163б, 17.165, 17.165б, 17.166[2], 17.166б[3], 17.167, 17.167б, 17.168б, 17.169, 17.169б, 17.170[2], 17.171, 17.171б[2], 17.172, 17.172б, 17.173, 17.173б[2], 17.174б, 17.175, 17.175б[3], 18.184, 18.184б, 18.187[2], 18.196, 31.218б, 33.232б, 33.234б, 33.247б, 35.259, 35.260б[2], 35.262б[2], 35.264б, 36.270, 37.274, 37.274б, 37.275б, 37.276б, 37.277, 37.278, 37.279, 38.281б, 38.285, 38.288б, 38.293, 39.311, 39.317б, като̀ 2.9, 3.16, 3.17, 3.17б, 3.19, 3.19б[2], 3.20, 3.21, 4.23б, 4.25, 5.27, 5.27б[2], 5.29, 5.29б[2], 5.30, 5.30б, 5.31б[2], 5.32б[2], 5.33б, 5.35[2], 5.35б, 5.36б[2], 5.37, 5.37б, 5.39[2], 6.42, 6.45, 6.46, 15.138б, 17.167б, 17.168, 17.169, 17.170, 17.171, 17.172, 17.172б, 17.174, 17.174б, 17.175, 17.176, 18.193, 32.230б, 39.296б, ка́то 2.9б, 2.14, 4.26, 5.27, 5.32, 9.74б, 15.135б, 15.148б, 16.157, 16.157б, 16.160б, 16.161б, 17.165б, 17.166б, 17.167б, 17.169б, 17.170, 17.171б, 17.174, 18.189, 33.243, 37.279[2], 37.280, 38.288, 39.300, 39.316б, катѡ̑ 8.58б, котѡ̑ (!) 11.99, ка́то̑ 18.178, 18.179б, 18.188б, 18.189, 18.191б, 18.192б, 18.195б, 18.196б, 18.198б[2], 18.202б, 18.206, 31.218б, 32.227, 32.228, 32.231б, 35.258б, 35.259, 38.289, 38.292б, 39.295б, 39.296, 39.300б[2], 39.303, 39.306б, 39.311, 39.315[2], 39.317, 39.319б[2], 40.322, ка́то̑ 31.218, 33.233, 37.279, 39.308б, 39.314б[2], кото́ (!) 39.295б.

inslav

катран *м.* (3) *Катран, гъста черна смолиста течност.* а҃ грѣшниците щьть да ста́нать тьмны и҆ чрьни катô смола̀ и҆ катра̀нь 18.199.

ед.: катра̀нь 18.199, катра́нь 18.206, 18.206б.

кая се *несв.* (1) *Кая се; съжалявам, че съм вършил лоши неща; разкайвам се.* мл҃ти ти се съмрѣти почака́и ме нѣ́коа годи́на, да сѝ поприго́тва… поча́кай, догдѐ са про́стѝ със҆ женѣ̀ и҆ сѣ̀ дѣца и҆ ко́л҆ко го́дѣ да пожи́вѣ, а҃то са ща̑ сѐ каѧ̑ и҆ пла́ка, и҆ дарова́ ща на сы́роти, и҆ на сырома́си, и҆ на чер҆ковы, и҆ на монасты́ре, да сѐ сѣ́когы бг҃ млѧ̑ть за ме́не 31.219.

бъд.: *1ед.* са ща̑ сѐ каѧ̑ (!) 31.219.

каѳилия *вж.* **катилия**

кедър *м.* (1) *Кедър, дългогодишно високо иглолистно дърво.* и҆ прр҃кь і҆са́їа пока́зꙋва ѿ коѝ дрѣ́ва бѣ́ше кр҃ть. ка́же. съ кѵпарисо̑ и҆ ке́дро̑, и҆ пе́в҆го̑ 16.162.

ед.: ке́дро̑ 16.162.

келия *ж.* (14) **1.** *Килия, стая за усамотено обитаване (обикновено в манастир).* и҆ рѐче на ѻ҆нїа́ калѻ̀ере, и҆де́те по си́ч҆кы келїи и҆щѣ́те и҆ наи҆де́те жена́та и҆ дове̑ ю сѧ̑ 3.21; и҆ въ є҆дна̑ но́щь бдѣ́нїе сѝ чи́нѣше, и҆ мл҃ѧше се бг҃ и҆сїхїа ста́рець. и҆ і҆ѡа́нь сѐ мл҃ѧше бг҃ сам҆сѝ на дрꙋ́га келїа 12.110. **2.** *Стая, помещение за живеене.* ѿкатô подꙋма̑ със҆ ѻ҆ного́зи чюжди́н҆ца чл҃ка, ве́кѥ ме̑ не болѝ ѻ҆ко́то. и҆ ба́ща й ре́че и҆ ко́й чл҃кь. и҆ тїа́ мꙋ ре̑. вче́ра детô и҆злѣ́зе и҆з҆ ко́раб҆ть, и҆ прїе́х҆ме го та̑ нощꙋ́ва, ꙋ҆ до́л҆ната кѥ́лїа 36.271; нѣ̀ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣде мои́те вра̀та. защô кога̀ оу҆лѣ́зꙋвамь и҆ и҆злѣ́зꙋвамь да́ го погледꙋ́вамь 40.322.

ед.: келїа̀ 3.21, келїа 7.54, келїа 12.110, келїа̑ 14.129б, кѥ́лїа 36.271, ке́лїа 40.322, *чл.* келїа́та 3.21, келїата 12.111, 14.129б, 17.168, ке́лїата 14.127; *мн.*: келїи 3.21, кѥ̑лїи 11.100, келїи 14.127б.

кераст *м.* (1) *Рогата усойница, вид отровна змия.* зь́мїе, и҆ а҆спи́ди, и҆ керасты, въ пꙋ́стини боѧ́ха се ѿ і҆ѡа́нна, кр҃тлѧ, а҃ і҆родїа́да на ѡ҆бѣдь глъвѣ̑та мꙋ, ѿсѣ́че 21.210.

мн.: керасты 21.210.

керпич *м.* (2) *Кирпич, стълб от сушена на слънце глина.* и҆ стоѧ́ха прѣ̑ врата́та, в҃ы, стлѣ́поове зла́ты. и҆, в҃. кер҆пича зла́ты. и҆ на двѣ̑та стлѣ́па пи́смена мнѡ̑го 32.226б; и҆ попи́та̑ а҆́гг҃ла, и҆ ре́ко̑ гг҃дине, защо́ са тїа́ пи́смена на́ тїа кер҆пи́че 32.227.

мн.: кер҆пи́че 32.227; *бр.*: (в҃) кер҆пича 32.226б.

кесар *м.* (3) *Кесар, император, владетел.* затова се слꙋ́чѝ та́квози врѣ́ме. кога́то, а҆в҆гꙋ́сть. кѥ̑сарь. цар҆ствꙋ́ваше на земл҃ѧ 33.239б; по то́изыи ско́пось ка́же и҆ х҃с въ ст҃о́е є҆ѵ҃лїе да́и҆те кѥ̑саровотꙋ кѥ̑сарꙋ, а҃ бжїе̑то бг҃ 33.240.

ед.: кѥ̑сарь 33.239б, кѥ̑сара 33.236б, кѥ̑сарꙋ 33.240.

кесарийски *прил.* (2) *Кесарийски, от МИ Кесария.* а҃мѝ ходѣ́ше и҆ прока́зꙋваше сво́ите сѝ злѡ̀че́стїе и҆ хꙋл҆ные дꙋ́мы. кол҆кото прѣлѣ́сты със҆ нѥговьт҆ сѝ дꙋм҆ливыи и҆ пога́ныи є҆зы́кь… па́влина митрополи́та тѵр҆скаго. и҆ дрꙋ́гыго є҆в҆се́вїа митрополи́та кеса́рїискаго 15.140б. **кесарийско мѣсто.** *Кесария.* прпо̑обныи ѿцѣ̑ на́шь са́вва ѿсще́нны. бѣ́ше [въ] цр҃тво ѳе̑ѡ́сїа ма́л҆ко. ѿ мѣ́сто кесарїи́ско, ѿ се́ло̑ мꙋтала́ска 14.126.

ед.: *м.* кеса́рїискаго 15.140б, *ср.* кесарїи́ско 14.126.

кесария *МИ* (1) *Кесария.* па́к҆ се мл҃и́ше ст҃мꙋ са́ввꙋ и҆ а҆рхїеп҃кпь и҆ дрꙋ́гыте. ѿ҃цы. да по́йде въ кесарїю, и҆ въ и҆скꙋѳопо́ли. да и҆мь ка́же да ви́дѧть и҆ тїе ца́ревото повелѣ́нїе 14.129.

кесарїю 14.129.

кесаров *прил.* (1) *Като същ. Само ср. Кесаревото; това, което се полага*

inslav

на кесаря. по то́изыи ско́пось ка́же и҆ х҃с въ ст҃о́е є҆ѵ҆ліе да́йте кі҆сарово́ѹ кі҆сарѹ̀, а҆ б҃жїето бѹ̀ 33.240.

ед.: ср. чл. кі҆сарово́ѹ 33.240

кеседжийство *ср.* (1) *Разбойничество, харамийство, кеседжийство*. и҆ не мо́га векі҆ да трьпѧ̀ кѹр҄во́ство, и҆ смр҄а́ и҆ хайдѹ́т҄ство, и҆ кра́жба, и҆ кесеці҆йство, и҆ клеве́т҄ство 32.224.

ед.: кесеці҆йство 32.224.

кеседжия *м.* (1) *Разбойник*; *човек, който убива хората и ги обира*; *харамия, кеседжия*. и҆ бѣ́ха тамь дѹ́хо-ове, ковла́дніи, и҆ кѹрвар҄скіи, и҆ ѩ҆дови́тіи, и҆ сребро̀ ѧ҆ло́б҄ци и҆ та́мь бѣ́ха гюмрюк҄чїе, и҆ неправе́дны ла́комници без҄сра́мны. хаидѹ́те, кесеці҆ї̑е, прислѹ́шници, зави́дници, немл҃тивы, пїѧ́ніцїи, и҆ по̑о́ве щото̑ не дрьжа́ха за́конь б҃жїи 32.228б.

мн.: кесеці҆ї̑е 32.228б.

кехая *м.* (3) *Царски съветник и помощник, кехая*. тогі́ва царе́вь кехаѧ̀ магне́н҄тїе и҆спро́си ѿ ца́ра да ѿве̑жата (!) ст҃го ѿ сен҄ци́рѧть и҆ тогі́ва се ѿбрь́на та́ мѹ̀ ка́же. сега̀ пока́жѝ ге҃ѡргїе си́лата х҃ѹ̀ твое́мѹ̀, и҆ сто́ри чю́до. да ви́дѝ и҆ ные и҆ да вѣ́рѹваме въ х҃а б҃а твое́го 39.304.

ед.: кехаѧ̀ 39.300, 39.304, ке́хаѧ 39.306.

кидѣ *вж.* **къде**

кликийски *прил.* (1) *Киликийски, от МИ Киликия*. и҆ кога̀ дойдо́ на каппадокїискаа странѣ̑ въ та́врѣ ки́ликїискые. раз҄бра́ха за ме́не 12.119б.

ед.: *ж.* ки́ликїискые 12.119б.

кинамон *м.* (2) *Канела*. и҆ о҆нова̀ мѵ̑рѡ̑ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ̑го миризли́вы цвѣтове. ѿ смѵ̑рно, и҆ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ и҆́ры. и҆ ѿ трь́ста добро̑ миризли́ва 34.250б.

ед.: кїномона 34.250б, кѵ̑намо́на 38.291.

кинномон *вж.* **кинамон**

кинопс *ЛИ* (39) *Кинопс*. и҆ та́мо вь ѡ҆н҄зи ѡ҆стровь и҆ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ съ̀щи слѹга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь 6.43б; и҆ поклони́ха си́ч҄ки кино́ѱѹ. и҆ и҆́щѣха і҆ѡа́нна да ѹ҆бі҆ють. а҆ кино́ѱь и҆́мь не да́де 6.45.

кино́ѱь 6.43б[2], 6.44, 6.44б, 6.45[5], 6.46[2], кїно́ѱь 6.44б[2], 6.45[3], 6.45б[4], киноѱь 6.44б, 6.45, 6.45б, кїноѱь 6.44б, 6.45[2], 6.46, кѵ̑но́ѱь 6.45б, кѵ̑ноѱь 6.45б, кино́ѱа 6.43б, 6.44, 6.44б[2], 6.45б, 6.46, кино́ѱѹ 6.44б, 6.45, кїно́ѱѹ 6.45б, *зв.* кино́ѱе 6.45.

киноѱ *вж.* **кинопс**

кипарис *м.* (1) *Кипарис, вечнозелено храстовидно дърво*. и҆ пр҃ркь і҆са́їа пока́зѹва ѿ кои̑ дрѣ́ва бѣ́ше кр҃ть. ка́же. съ кѵ̑парисо̑ и҆ ке́дро̑, и҆ пе́в҄го̑ 16.162.

ед.: кѵ̑парисо̑ 16.162.

кипръски *прил.* (1) *Кипърски, от МИ Кипър*. и҆ вь тїа́ дни̑ бѣ́ше дошь́ль ѹ҆ ца́ри_гра̑ є҆пифа́нїе а҆рхїеп҃кпь кѵ̑прьскыи 12.116.

ед.: *м.* кѵ̑прьскыи 12.116.

кипя *несв.* (3) *Прен. Кипя, изпълнен съм с нещо, изобилствам*. ра̑ѹвай се дамїа́не дето си пль́нь със҄ бж҃тво, и҆ дх҃ь ст҃ь что̑ кыпи̑ ѹ҆ тебѣ̀ 10.79б; а҆ є҆вдо́ѯїа със҄ чрьвїе ще̑ да кипы̀, и҆ и҆ска́ ще ѿ тебе по́мощь, и҆ не ще̑ да на́йде. и҆ ще̑ да ѹ҆мре ѹ҆ сво́ите си̑ ра̀ны 12.120.

сег.: *Зед.* кыпи̑ 10.79б; *бъд.*: *Зед.* ще̑ да кипы̀ 12.120; *безл.*: *сег.*: *Зед.* кыпи̑ 31.218б.

кир[I] *м.* (1) *Господин, учтиво назоваване на мъж, кир*. и҆ като̑ раз҄бра̀ бл҃гочь́стивыи і҆ре҃ь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. че̑ но́сеть мо́щите ст҃ѣ́и пе́т҄кы. и҆злѣ́зе и҆з҄ гра́дь пѣ́ш҄. и҆ маи́ка мѹ̀ цр҃ца є҆ле́на. и҆ ні҆гова цр҃ца а҆́нна. съси́чки (!) сво́й болѣ́ре. и҆ патрїа́р҄хь кѵ̑рь васи́лїе. съси́ч҄ки (!) сщє́н҄ници и҆ дїа́коне 8.60.

ед.: кѵ̑рь 8.60.

кир[II] *ЛИ* (3) *Кир*. и҆ по съмрьть да́рїе ца́ра прїе̑ цар҄ство кѵ̑рь 11.93.

кѵ̑рь 11.93, кѵ̑рь 11.93б, кѵ̑ра 11.93б.

inslav

кириак *ЛИ* (8) *Кириак.* товà пи́са і҆ѡа́ннь зла҃усть кѵрїа́кꙋ є҆пⷭ҇кпꙋ 12.119б; и҆ тога́зи д҃нь ѿ дн҃ь напльнюваше вѣ́ра хр҃тїа́н҄скаа. а҃ кѵрїа́кꙋ вл҃кꙋ, дарꙋ́ва мо (!) б҃ь да́рь и҆ и҆сцѣлѧ́ваше бо́л҄ны 4.26б.

кѵрїа́кь 4.26, кѵрїа́ка 4.26², кѵрїака 12.117, кѵрїа́кꙋ 4.26б, 12.119б, *зв.* кѵрїа́че 12.117б, кѵрїаче 12.118.

кириней *ЛИ* (1) *Кириней.* товà написа́нїе и҆ ѿпрьвѣнь бѣ́ше. когато кѵринêи ѿблада́ваше на сїрїе. и҆ сич҄кыте и҆дѣхꙋ да сê напи́ше сѣ́кы҃ на свои҆ гра́дь 33.236б.

кѵринêи 33.236б.

кит *м.* (1) *Кит, морски рибообразен бозайник.* и҆ кѵ҆ть ры́ба і҆ѡ́на прⷪ҇ка погльна, и҆ трѝ д҃ни го ꙋ҆ коремат҄ си дрьжà, и҆ па́к҄ го жи́вь на́ сꙋхо и҆збльва 21.210.

ед.: кѵ҆ть 21.210.

клада *несв.* (2) *Клада, натрупвам дърва или друго горивно вещество и го запалвам.* и҆ хр҃тїа́не что̑ бѣхꙋ и҆з҄о҆колꙋ дꙋ́махꙋ и҆ ви́кахꙋ. є҆ди́нь б҃ь хр҃тїан҄скыи. детô ще своѐго а҆пⷭ҇ла и҆ въ ѿг҄нь да спасѝ. а҆ слꙋгы́те є҆дна́кь помнѡ́го кла́дѣхꙋ ѿг҄нь. а҆ ѿг҄нь се прѣлага́ше на ро́сâ 37.278.

сег.: 1мн. кла́дѣ̑ 37.278; *имперф.: 3мн.* кла́дѣхꙋ 37.278.

кладенец *м.* (15) **1.** *Кладенец; дълбока, иззидана от всички страни дупка, от която се вади вода; бунар, геран.* и҆ то́ꙗ ча҃ то́изи слꙋга̀ ѿйдѐ на кла́ден҄ць ѿвѣ́н҄ка дво́рь да донесѐ водâ да прили́ва ꙋ҆ ви́ното 7.50; и҆ ѿны́ꙗ га́дове лю́ты ви́дѣха свѣ́щи, и҆ побѣ́гоха до́лꙋ на дѣ́но кла́ден҄цꙋ 2.12. **2.** *Кладенец; извор, от който блика вода.* и҆ си́ч҄ките рѣ́кы щѣ́ть да и҆съхнать. и҆ си́ч҄кыте є҆зера и҆ кла́ден҄ци ве́кѥ не щѣ́ть да текѣ́ть. а҆мѝ щѣ́ть да прѣста́нать 18.189б; и҆ ѿ ко́рень нѥ́говь щê да и҆сте́че кладе́н҄ць. и҆ ѿ нѥ́го да сѐ и҆змы́ють гра̀д҄скыте мꙋ́жїе 37.274.

ед.: кла́ден҄ць 2.10б, 7.50², 11.85, 12.118б, 35.261, 37.274б, кладе́н҄ць 37.274, кладе́нець 39.311б, кла́ден҄ца 31.218б, кла́ден҄цꙋ 2.12; *мн.*: кла́ден҄ци 18.189б, 18.203, кла́денцїи 31.219б, *чл.* кладен҄ците 18.192.

кланям се *несв.* (8) **1.** *Кланям се, правя поклон.* зарадѝ това се бл҃же́ны ты́ꙗ що сѝ дочáкале да мꙋ̀ се поклонáть. и҆ бл҃же́ны кои́ се не́мꙋ кла́нꙗть със҄ чи́сто срⷣце 16.158. **2.** *Прен. Кланям се, почитам някого или нещо.* и҆ рⷣ҇ мꙋ̀ данїиль. а҃зь ца́рꙋ кланꙗ́м҄ се бꙋ̀ что̑ є҆ сътво́рилъ н҃бо и҆ землю 11.93б; и҆ напоконь а҃зь па́вель чю҆ гла҃ чê дꙋ́ма ѿ ви́соти нб҃ные възнесѣ́те тази дш҃а щотô е сто́рила во́лꙗ б҃жїа, и҆ да разꙋмѣ́е о҆тї е то́изи бь҃ и҆стѣ́н҄с[к]ыи, дѣ̑то мꙋ̀ са ѐ кланѧ́ла сѣ́когы 32.230.

сег.: 1ед. кланꙗ́м҄ се 11.93б, *1мн.* се кла́нꙗме 16.162б², *2мн.* се кла́нꙗте 16.160б, *3мн.* се кла́нꙗть 16.158, сѐ кланѧ́ть 39.307б; *имперф.: 3ед.* се кла́нꙗше 33.239б; *форма от перф. тип: 3ед.* са ѐ кланѧ́ла 32.230.

клевета *ж.* (4) *Клевета; лъжливи думи, казани за някого с цел той да бъде злепоставен; злословие, злодумство.* а҆̀ми и҆ ные бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да ѿчи́стимь себѣ̀ ѿ грѣхѡвете на́ши, и҆ ѿ вра̀жда и҆ ѿ клевета̀, и҆ за́висть, и҆ ѿ блꙋ̀дь 13.125; не мо́жѐ да трьпѝ ѿ грѣшны҃ чл҃цїи безако́н҄ство и҆ непра́вды на сѣ́кы҃ дн҃ь и҆ на сѣ́кы ча҃ стрꙋ́вать, кꙋр҄во́в҄ство, и҆ ꙋ҆бїйство. кле́веты, ненави́дѣнїе 32.225.

ед.: клеветà 13.125, 18.180; *мн.*: клеве́ти 32.224, кле́веты 32.225.

клеветник *м.* (1) *Клеветник; лице, което клевети, злослови.* и҆ товà да зна́ете… нѝ доса́дници нѝ насѝл҃ници, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци… цр҃тво б҃жїе не мо́гꙋть да наслѣ́деть 11.107б.

мн.: клеветни́ци 11.107б.

клеветство *ср.* (1) *Клеветничество, злословие, злодумство.* и҆ не мо́га векѝ̑ да трьпѧ̀… хайдꙋ́т҄ство, и҆ кра́жба, и҆ кесецїйство, и҆ клеве́т҄ство,

inslav

и̇ магїиство, и̇ нена́висти; и̇ льжли́вы пр҃рци 32.224.

ед.: клеве́т'ство 32.224.

клеветя *несв.* (4) *Клеветя; лъжа, че някой е сторил нещо лошо, за да го злепоставя; очерням някого.* и̇ речем' (!) и̇мь ст҃ыи а̇ммо́нь. б҃ь да вы̀ прости̇̀ бра́тїа тои́зи гр҃ѣ́, чѐ клевети́хтѐ бра́та своє́го на пра́вда. и̇ тїе́ си ѿи̇до́ха посра́мѣни 3.21.

сег.: 1мн. клевети̇̀ 9.75б, *3мн.* клеветѧ́ть 12.114; *аор.: 2мн.* клевети́хтѐ 3.21, *3мн.* клевети́ха 3.21.

клет *прил.* (1) *Прокълнат, когото са проклели, отхвърлен, клет.* и̇ ду̑маше си̇̑. ѿ те́ж'ко ме́не. комꙋ̑ се с'мь ꙋ̑пѡ́обила а̇̑зь. и̇ ко́й ме́не роди̇̀. и̇ и̇злѣ́зо̑ и̇ а̇̑зь на свѣ́ть. и̇ кле́та бы̑ та сѣ̂ роди̇̀. да́ с'мь се́гà похꙋ̑лина пр҃ѣ̂ сы́нѡвете і̇и̇лѥвы 13.122.

ед.: *ж.* кле́та 13.122.

клетва *ж.* (13) **1.** *Клетва; твърдение, подкрепено със заричане в нещо свято; оброк.* а̇̑ сре́бро люб'ци сѣ̂ фаидà трыꙋ̑вать. и̇ кои̇̀то са ѻ̑пакы и̇ лꙋ̑ка́вы сьс' льжà прода́вать да ѿне́мать чю̑ждо из' рьцѣ́те и̇̑мь. є̑ди́нь дрꙋ̑гыго лѣ́же, та сѐ кльнѣ́ть стра́шны кле́твы въ и̇̑ме б҃ж҃їи 31.220. **2.** *Клетва, зложелателни думи към някого, проклятие.* то́й гра́бы и̇ ѿнѥ́ма тꙋ̑ка, а̇̑ дрꙋ̑гымꙋ̑ о̀ста́не добро̑то. то́й добы́ва кле́тва, а̇̑ на дрꙋ̑гы̑ нѥгово́то добро̑ ѻ̑ста́не 31.21б; когò. да проклнꙋ̑ето́ го е б҃ь бл҃ви́ль, и̇лѝ когò да бл҃влю̀ дѣ̂то го б҃ь про́клель. мнѡ̑го е сѣ́ме і̇а́ковлѥ. и̇ кле́тва, чл҃чьска не прїе́ма 33.243. **сторя клетва.** *Закълна се.* и̇ ѿтога́зи стори́ха кле́тва ме́ждꙋ̑ се́бе си̇̑ ве́кѥ да не по́идꙋ̑ть на гра́дь а̇колїа за нѣ́коа зла̀ потрѣ́ба 11.97.

ед.: кле́тва 3.17, 4.22б, 5.40², 5.40б³, 11.97, 31.21б, 33.243, клетва 20.209б, *чл.* кле́твъта 35.258б; *мн.*: кле́твы 31.220.

клим *ЛИ* (1) *Климент.* и̇ послꙋ̑шаите бл҃вени̇̀ хр҃тїа́не за того́зи мом'ка. что̑ пи́ше кли́мь а̇леѯа́н'р҃ьскы̑ 6.46б.

кли́мь 6.46б.

клирик *м.* (6) *Клирик, представител на християнското духовенство.* и̇ виде́ха ка́то̀ нѣ́кої̇и клири́ци чѐ оу̑лѣ́зꙋ̑вать ꙋ̑ цр҃квата, ѿблѣ́чени вь ѿде́жди свѣтли́кави сщ҃ен'скы 3.20.

мн.: клири́ци 3.20, клири́цы 15.138, 15.138б, 15.140б, клири́кы 15.138; *бр.*: (два̀) клирика 12.115б.

клирос *м.* (1) **клирос црьковен**. *Духовенство, клир.* въ ѡ̑нїа дни̇̀ прѣста́ви се стрыка́ мꙋ̑, что̑ дрьжа́ше тога́зи прѣсто́ль вл҃чьскыи на о̇нова̀ мѣ́сто. и̇ клиро́сь цр҃ько́вныи, събра̀ си́ч'ки граждане̇̀ 15.138.

ед.: клиро́сь 15.138.

клисиар *м.* (1) *Клисар, прислужник в черква.* и̇ і̇гꙋ̑мень ка́то̀ чю̑ това̀, стане̇̀ и̇ пои̇дѐ ꙋ̑ цр҃квата със' клисїа́ратого 11.101б.

ед.: *чл.* клисїа́ратого 11.101б.

клъна *несв.* (3) *Кълна, изразявам гласно пожелание някой да бъде сполетян от нещастие; проклинам.* щѐ да сѐ роди̇̀ чл҃кь ѿ тѣ̑нѝ рѡ̑'... щѐ да легне и̇ да ꙋ̑сне ка́то̀ лѣ́вь, и̇ ко́и смѣ́е да го сьбꙋ̑ди, и̇ кои̇̀ нѥ́го бл҃ве́ть, бл҃вени сѣ̂ и̇ кои̇̀ нѥ́го кльнꙋ̑ть проклети сѣ̂ 33.243б.

сег.: 1мн. кльнѣ̑ 16.162б, *3мн.* кльнꙋ̑ть 33.243б; *пов.: 2ед.* кльни́ 5.40б.

клъна се *несв.* (16) *Кълна се; изричам клетвено обещание, като се вричам в нещо или някого.* и̇ азе са кльна̀ ꙋ̑ ме́не и̇ ꙋ̑ мои̇̀ а̇̑гг҃лы, и̇ ꙋ̑ си́ла моа̀. токò да са̀ бѣ́ше. пока́ꙗла прѣ̂ смрь́ть си 32.231; да сѐ не кльнешь въ и̇̑ме б҃ж҃їе за непри́личны работы 1.3; да сѐ не кльнѣ́ не̑ нѝ н҃бо́мь ни землѥ̀ю нѝ главо̑ю ва́шею, защò е и̇ глава̑та ти, б҃ь сътво́риль 5.40б.

сег.: 1ед. са кльна̀ 32.231, *2ед.* сѐ кльнешь 1.3, се кльнешь 1.3, се кльне́шь 1.3, 1.3б,

inslav

се кльнѥ́шь 13.121б, *1мн.* сѐ кльнѣ̑ 5.40б, се кльнемь 5.40б, сѐ кльнѣ̑ 5.40б, *2мн.* се кльнѥ́те 2.12б, *3мн.* сѐ клъньть 5.40, сѐ кльнѣть 31.220; *имперф.: 3мн.* кльнѩаха се 32.224; *пов.: 2ед.* кльни се 1.3, *2мн.* кльнѣ́те се 2.12б, *описат. 1мн.* да сѐ кльнѣ̑ 5.40б.

ключ *м.* (6) *Ключ, приспособление за отваряне и затваряне на врати.* мл҃ю ти се чл҃че, что̑ дрьжи́шь клю́чове. ѿтвори́ ми да сѐ поклоню̀ и҆ а҆́зь ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.70б.

ед.: клю́чь 9.70б, 11.83, 12.110; *мн.*: клю́чове 9.70б, клю́чеве 12.110б, *чл.* клю́чевете 12.110б.

ключар *м.* (1) *Ключар; лице, което държи ключовете от нещо.* и҆ тога́зи что̑ видѣ̀ ключа́рь цр҃ко́вныи детѐ пази гро̑бь ст҃мꙋ̀... приви́ка висо́ко... течѣ́те ско́ро навъ́нꙗ гра́дь 9.72б.

ед.: ключа́рь 9.72б.

кмет *м.* (5) **1.** *Кмет, управител на селище.* тогѝва щьть да въскр҃нать кметовете, и҆ да гѝ вла́чать си́чꙗ̀ките лю́дїе пра̑ѣ б҃а, да да́вать дꙋ́ма бж҃ꙋ. защо̑ са доса́жѧале на сиро́масите 18.196б. **2.** *В християнството един от чиновете в небесната йерархия.* тогѝва щьть да прїи́дꙋть, ѳ҃, чи́нѡве. сѝ р҃ѣ̀. воѥво̀ды нб҃ные. а҆́гг҃лы, и҆ а҆рхꙗ̀гг҃лы, и҆ прѣсто́лꙗ̀ници бж҃їи. и҆ кме́тове прь́вы гпс҃вы, си́лы, мнѡ́го ѻ҆́чи́таа херꙋві́мы, и҆ шесто̀ крила́таа серафі́мы 18.199б.

мн.: кме́тове 15.144б, 18.177б, 18.199б, 32.226, *чл.* кметовете 18.196б.

кнез *м.* (34) **1.** *Княз, лице от царски род.* по во́лѧ бж҃їа прїидѐ нѣ́кои кнѥ́зь страци́нꙗ̀скыи за мо́лꙗ̀ба, и҆ вълѣ́зе пра̑ѣ стлѣ́пь ст҃мꙋ̀ и҆ мо́ли мꙋ̀ се да прїи́ме ѿ нѥ́го благосло́вь 2.14; и҆ разꙗ̀бра́ се до и҆сѳлави́нꙗ̀ского кнѥ́за, и҆ събра̀ и҆сѳлавины мнѡ́го злъ̀ рѡ́дь и҆ пога́нь 9.72. **2.** *Предводител; лице, което заема ръководно място в йерархията; вожд, началник.* а҆ ла́зарь бѣ́ше чꙋ́товень чл҃кь, и҆ кнезь боля́ринь. и҆ мнѡ́го лю́дїе дохо́жѧаха да го ви́дѣ̑ 34.251б; и҆ распꙋ́сти да съберѐ, что сѣ̀ наче́лꙗ̀ны господа́ре, и҆ сꙋ́дїе и҆ кнѥ́зоове ѿ си́чꙗ̀ките стра́ны 11.91б; и҆ є҆дин̾ ѿ ѡ҆ні́а а҆́рхг҃лы. дето го̀ зовѣ́ха дънни́ца, и҆ прѣ̀выи на а҆́гг҃лете. и҆ кнѥ́зь сътво́рень бѣ̀ ѡ҆ б҃а 11.83б; вы̀ же ꙗ҆́ко чл҃ци ꙋ҆ми́рате. и҆ като̑ є҆ди́нь ѿ кнезь па́дꙗ̀ꙋвате. защо̑ и҆ то́и бѣ́ше кнѥ́зь на а҆́гꙗ̀гл҃скыи чи́нь 11.83б,84.

ед.: кнѥ́зь 2.14[3], 9.67[3], 11.83б, 11.84, 11.97, 11.98б[2], 33.23б, кн҃ѥ́зь 2.14, кнезь 34.251б, кнѥ́за 9.72, 11.98б, кнѥ́зꙋ 2.14, *чл.* кнѥ́затого 9.72б; *мн.*: кнѥ́зы 6.44, кнезоове 6.44б, кнѥ́зоове 9.61б, 11.91б, кнѥ́зѡве 11.83, 11.86, кнѥ́зове 11.86[2], 11.91б, 11.92б, 11.93[2], кнези 35.263б, кнезѝ 35.264, кнезь 11.83б, *чл.* кнѥ́зовете 11.87.

кнез *вж.* **кнез**

книа (!) *вж.* **книга**

книга *ж.* (81) **1.** *Книга; книжно тяло с много листа, подшити и подвързани заедно.* самы̀ грѣхоове́те щь́ть да ѻ҆сꙋ́деть чл҃ка. ѻ҆́ти ще тогѝва сѣ́кы̀ да зна́е кнїга да чьтѐ 18.199; и҆ є҆ди́нь нѣ́кои ѿ тѣ́хь ре́че. нѣли́ сѝ че́ль на кнїі́га что̑ ка́же за є҆рети́ка чл҃ка 12.115б; ѻ҆́че. скажи́ ми щѡ̀ дꙋ́ма та́зи кнїі́га, и҆ тїа́ дꙋ́ми щѡ̀ казꙋвать 2.9б. // *Образно.* а҆̀ сега́ се напи́саше хр҃тїа́не въ кнїгꙋ̀ нб҃нꙋю 33.239б. **2.** *Книга, обособена част от състава на Библията.* а҆̀мѝ послꙋ́шаите бл҃вѐнїи хр҃тїа́не, щѡ̀ ка́же въ кнїга і҆ѡ́вова 31.221; что̑ ка́зꙋва и҆ дꙋ́ма ст҃ыи і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь, въ сво́ата кнїга дѣ̀то е зовь́ть а҆покалипси́сь 18.186. **3.** *Писмо, послание.* и҆ той мꙋ̀ написа дрꙋ́га кнїі́га така̑. ѳеѡфиль а҆рхїепк҃пь что̑ дрьжꙋ̀ столь ма́рꙗ̀ка є҆ѵ҃листа. пишꙋ̀ и҆нокенꙗ̀тїю папꙋ̀ римꙗ̀скомꙋ̀ 12.114. **4.** *Книга; книжно тяло, в което се вписват специални сведения; регистър.* и҆ въ ѡ҆ні́а дн҃и и҆злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кѵ҃сара а҆вꙗ̀гꙋ́ста, да сѐ, напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето сѝ ѿчѣ҃ство, и҆ си́чꙗ̀кыи свѣ́ть да се напи́ше вь цр҃ьска кни́га 33.236б; напи́саше се сичꙗ̀кы чл҃ци наѥ́дно̑ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а҆́вꙗ̀гꙋстꙋ 33.239б.

inslav

5. *Лист хартия, на който е написано нещо.* и̑ да́й на́мь ха́рⷭ҇тїю [д]а ви́димь что̑ е писа́но ꙋ̑ нѥ́ꙗ. и̑ посе́гна ца́рь ı ꙋ̑зе кнїга́та и̑з рꙋ́ка нѥ́гова 40.323. **битеиска книга.** *Битие – първа книга от Стария завет на Библията.* та̑ съдѣ́ше на дрꙋ́мать пра̑ѣ кѣ́щата си̑, та̑ ловѣ́ше пѣ́тници и̑ чюжди́нци, и̑ нѣ́кои да нѣ̀ е̑ м҃инⷭ҇ль прѣзⷭ҇ нѥ́говь до́мь догдѐ го не гостѣ́ше като̑ пи́ше ꙋ̑ бытеи́ска̑ кнїг҃а гла̑ҭ, ї҃ı 31.221; и̑ па́кь наза́дь пи́ше ꙋ̑ бите́иска кнїг҃а, гла̑ҭ. ї҃ı. за пра́веднаго ло́та 31.221б; **книга ездра.** *Една от книгите на Стария завет, книга Ездра.* защо̀ бѣ҃ и̑стинⷭ҇скꙋ̀ бѣ́ше х҃с що сѐ распѐ. мартꙋри́сова мꙋ кнїга, е̑здра̑. бл҃вень бѣ҃ простѣ́рыи рꙋ́кы своѐ, и̑ сп҃ь і̑ер҃лима прѣмо̀ о̑чи́ма на́шима 16.161б; **книга на исус навиин.** *Книгата на Исус Навин, шестата книга от Стария завет.* и̑ па̀кь на кнї́га і̑сꙋ́сꙋ навїи́нꙋ ка́зꙋва за а̑рхистра́тига михаи́ла 11.87; **книги царствени.** *Книгите Царства от състава на Стария Завет.* ѿ кнїгы трѣ́ цр҃тьвные за и̑лїа прр҃ка 11.90*; **книги църковни (черковни).** *Книгите на Светото Писание.* и̑ затова̀ напи́саше се кнї́гы. да се събы́раме и̑ ны́е вь цр҃квꙋ да слꙋ́шаме что̑ дꙋ́ма. и̑ да чи́ниме что ны̑ ꙋ̑четь кнїгы цр҃ко́вны 15.155б; че̑ не чю́хⷭ҇ме ли̑, че̑ не разⷭ҇брахⷭ҇ме ли̑ що̑ дꙋма́ха писа́нїа по кни́гыте черⷭ҇ко́вны 18.192б; **съдийска книга.** *Книга Съдии Израилеви, една от частите на Стария завет.* и̑ на кнї́га сꙋдїи́ска ка́зꙋва за а̑рхистра́тига михаи́ла така̀. и̑ сътво́риха ре́че е̑врѣете лꙋка́во пра̑ѣ г҃а 11.87б; ѿ кнїга сꙋдїиска за маноа г҃, г҃ї 11.88*; **уча (науча) на книга.** *Обучавам, давам знания на някого, образовам.* и̑ бѣ́ше мꙋ ꙋ̑чи́тель детѡ̀ го ꙋ̑чаше на кнїга, лива́нь филосо́фь, и̑ драга́нь 12.109; и̑ кога̑ попора́сте. а̑ тїе́ го наꙋ̑чи́ха на кнї́га̀ 39.313; **уча се (на) книга.** *Обучавам се в четмо, ограмотявам се.* и̑ ко́га̀ бы̑ е̑мꙋ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ̑чи кнїга и̑ на пи́смо. и̑ на цр҃ко́вныи за́конь 40.320б; и̑ кога̀ повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и̑ ма́ика мꙋ, да се̑ ꙋ̑чѝ на кнїга и̑ нава́лѣше тврѣ́дѣ на ꙋ̑ченїе 15.133.

ед.: кнїг҃а 2.9б, 4.23б, 12.115б, 17.172б, 18.190б, 31.221б, кнїга 3.18б, 5.40, 10.7б, 11.89, 12.108б, 12.116б, 15.131б, 15.133, 16.160б, 16.161б², 17.172б², 17.175б, 18.180б, 18.18б, 18.191, 18.199, 31.221, 40.320б, 40.323, кнї́га 11.87, 11.87б, 12.113б, 12.114, 18.191, 31.219б, 31.221, 36.267, кнїга 11.87б*, 11.88*, кнїа (!) 11.90б*, кнїга 12.109, кни́га 33.236б, кнї́гà 39.313, кни́гꙋ 11.87, 33.239б, кнїкꙋ (!) 11.89*, кнїгꙋ 14.12б, 33.239б, *чл.* кнїгата 18.188, 18.194б, 18.199б, кнїгъта 33.240, кнї́гьта 33.240, кнїга́та 40.323; *мн.*: кнїг҃ы 2.9б, 11.84, 12.108б, 15.155б, 38.290, кнїгы 11.82, 11.84б, 11.99б, 12.109, 15.155б, 16.161, 18.185б, 18.187, 18.205б, 20.209, 35.259, 35.262, 40.323, кнїгы 11.90*, 11.91б*, кнї́гы 15.155б, кни́гы 18.197б, кнїгы́ 18.201, *чл.* кнї́гыте 11.107б, 15.155б, кнїгыте 11.108, 12.113б, 18.204, кни́гыте 18.192б.

книжен *прил.* (4) **1.** *Книжовен, който е прочел много книги, начетен.* да се̑ съберꙋ́ть си́чⷭ҇кы а̑рхїерѐе ѿ си́чⷭ҇кы мѣ́ста и̑ сщѐнници и̑ и̑ноцы что сѣ̀ кнїжны и̑ и̑скꙋ́сны 15.140б. **2.** *Който е почерпан от книгите, книжен.* чю̀ зо́сима ѿ нѥ́а ти́зи дꙋ́ми кнїжны. ѿ мѡ̈ї̈се̑а, и̑ ѿ і̑ѡ́ва, и̑ ѿ ѱало̑ 17.172б.

ед.: *м.* кнїже́нь 7.53; *мн.*: кнїжны 15.140б, 17.172б, 31.222б.

книжник *м.* (5) **1.** *Книжник, познавач на свещените книги.* и̑дѣ́те и̑ и̑зⷭ҇берѣ́те ѿ тїа́, що сѣ̀ мꙋ́жїе мꙋ́дры и̑ кнїжници, детѡ̀ зна́ють, за́конь и̑ писа́нїе 4.22б. **2.** *Книжник, представител на религиозна секта, която се противопоставя на Исусовото учение.* посемⷭ҇сега прѣста́нѣ̀ за́висть фарисе̑искаа. и̑ ꙋ̑ми́ри се вра̀жда і̑ꙋде́иска, и̑ съвр́ьши се, дꙋ́мата на книжниците 35.259б.

ед.: кнї́жника 12.112; *мн.*: кнїжници 4.22б, кнї́жници 13.123, книжници 33.237б, *чл.* книжниците 35.259б.

книжовен *прил.* (2) *Книжовен, който е прочел много книги, начетен.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и̑менѣ̑ а̑рїа. хи́трь

inslav

на писмо̀ и҆ книжо́в'нь твры́дѣ мнѡ̑го 15.140.

ед.: *м.* книжо́в'нь 15.140; *мн.*: книжо́вны 34.252б.

книжовник *м.* (1) *Книжовник, познавач на свещените книги, начетен човек.* и҆ пока́чи се и҆ сѣ́д'нь на прѣ́столь. и҆ голѣ́ми се твры́дѣ. и҆ със' не́го что̑ бѣ́хꙋ дошлы̀, книжо́вныци. стоа́хꙋ о҆коло̀ нѥ́го сра́мно, със' голѣ́мь стра́хь 36.269.

мн.: книжо́вныци 36.269.

книку (!) *вж.* **книга**

книл (!) *вж.* **гнил**

ков *м.* (1) *Коварство, предателство, измяна.* и҆ дв҃дь пр҃ркь р҃е́, за і҆ꙋ́ды. ꙗ҆́дыи хлѣ́бь мои̇ възвели́чи на ме̑ ко́вь. сѝ р҃ѣ. і҆оу́да ꙗ҆́де хлѣ́бь хв҃ь, и҆ х҃а прѣда́де 38.290б.

ед.: ко́вь 38.290б.

ковер *м.* (16) *Нишан, знак за отличие; белег.* и҆ това̀ ре́че. и҆ и҆зва́ди сѝ бѣ́лѣгь сре́брьныи что̑то си́ го и҆́маше ѿ бащѣ̀ сѝ за ста́ро врѣ́ме. и҆ р҃е́ мꙋ. ꙋ҆змѝ това̀ и҆ прода́и го… и҆ р҃е мꙋ старе́ць что̑ но́сѣше сре́брьныи ове́рь. и҆́мамь ра́бота до тры́гьть. и҆ р҃е мꙋ ст҃ыи нико́лае… а҆́ми мѝ кажѝ за ко́л'ко щешь прода̀ то́изи сре́брьныи коверь, а҆́зь да го кꙋ́пимь 15.153б; и҆ да́де ми то́изи ове́рь, и҆ ре́че ми сторѝ добрѣ̀ и҆ занесѝ на женѣ̀та ми то́изи сре́брьныи ове́рь 15.154.

ед.: ове́рь 15.153б, 15.154[4], 15.155, коверь 15.153б, 15.154, коверꙋ 15.153*, *чл.* ове́р'ть 15.154, 15.154б[3], ковер'ть 15.154б, ове́рьть 15.155, ове́ръть 15.155.

ковладен *прил.* (1) *Клеветнически, който се отнася до клеветник, ковладен, злодумен.* и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи, и҆ кꙋрвар'скїи, и҆ ꙗ҆́дови́тїи 32.228б.

мн.: ковла́днїи 32.228б.

ковладя *несв.* (1) *Клеветя, злословя по адрес на някого, ковладя.* и҆ р҃е ми а҆́гг҃ль. тїа́ са де̑то и҆зла́зѣть и҆з' че́р'кова прѣ̑и ѿпꙋ́сть. та̑ ѿи҆́дать да ковла́деть, и҆ стрꙋ́вать крамола̀ 32.231б.

сег.: *3мн.* ковла́деть 32.231б.

ковчег *м.* (15) *Ковчег; сандък, в който се поставя тялото на мъртвец.* и҆ вълѣ́зоха, г҃, вл҃ци, и҆ зане́соха ков'чегь ѿ коси́тро, и҆ ѡ҆ста́виха тѣло́то мꙋ вѣ́трѣ, и҆ спꙋ́стиха ков'че́гь 2.15; а҆́ми̇ ско́ро да по́йдешь и҆ да и҆зва́дишь мо́щите ст҃ѣ́и пет'ки. и҆ да гы̀ ѡ҆ста́вишь оу҆ ков'че́гь зла́ты 8.58; и҆ ба́ща мꙋ и҆ ма́йка мꙋ и҆ снаха́ и҆мь та́мо седѣ́хꙋ и҆ видѣ́хꙋ като̑ и҆скы́пе и҆з' ков'че́гь мѵ́ро 40.324.

ед.: ков'чегь 2.15, 40.324, ков'че́гь 2.15, 2.15б, 4.25б, 8.58, 8.60, 37.279б, 37.280, 37.280б[2], 40.324, ко́в'чегь 34.250б, ко́в'чегꙋ 37.280б, *чл.* ков'чег'т' 8.59б.

ковчежец *м.* (2) *Ковчеже, малък сандък за съхранение на ценности.* оу҆́трѣ стани̇ и҆ ꙋ҆змѝ ков'че́жець детѡ̑ е вы́трѣ мои̇ прѣ̑стень, и҆ пора́мница. и҆ дрь́ж' го на́ рꙋ́цѣ, и҆ прѣи҆ди̇ тога́зи дꙋ́навь без' стра́ 9.67.

ед.: ков'че́жець 9.67, ков'че́жьць 9.67.

кога *нареч. и съюзна дума* (325) **I.** *Нареч. въпр.* **1.** *За запитване относно времето на извършване на дадено действие; кога, по кое време.* и҆ р҃е ѳома̑. добро̑ мѣ́сто и҆ прили́чно, а҆́ми̇ сега̀ не мо́гꙋ започнѐ да ꙁида̑. и҆ ца́р' мꙋ р҃е, а҆́ми̇ кога̀ ще́шь. р҃е ѳома̑. да започнꙋ ѿ м҃ца фе́р'варь 7.52. **2.** *За изразяване на чувства в реторични въпроси и възклицателни изречения; кога.* и҆ как'ва ме̑ скрѣ̀бь пости́гнѣ… и҆ ча̑. и но́щь приближи́ се, и҆ мрькна̀. а҆ а҆́зь кога̀ да попла́чю. и҆ да прилѣгаше да бы̑ сич'ка но́щь плака́ла, и҆ не бы̑ тѐ погре́бла 35.261б; ѡ҆ че́до моѐ сла́д'кое є҆ди́но ро́д'ное ка́кь ѿхо́жашь на сьмрь́ть змеѥ̀томꙋ на о҆бѣ́ть… де̑то щѐхь за тебѣ̀ да сѐ възве́селꙗ сва́д'ба да ти сто́рю. ко́га лю́дїе да кале́са̑ на тра́пеза пр҃ьска да сѐ весели́ть. кога́ ли свѣ́щници да запа́ле да свѣ́теть

inslav

кога́ ли пѣ́сны да въспо́ють 39.309б; ѡ̆ ѡ̆ теж'ко̀ мене. кога̀ ли бѣ̆ като ѣ̆дна̀ ѻ̀вош'ка хꙋ̆бава ѝ ѝмахь и̇ ли́стїе и̇ плѡ́дь, а̃ сега ѿста́ сꙋ́хь и̇ ѡ̀палень 5.33. **II.** *Нареч. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения; кога, по кое време.* є̃то дѣ̀ ѝма тꙋ́ка ме́ждꙋ на̃ е̇дны лю́дїе, та̃ пи́тать кога́ ще да сѐ свръ́ши свѣ́т'ть 18.183; нито̀ зна́ѧха кога́ ще ѻ̃н'зи ѻ̃ра́чь да до́йде да си̇ жы́не ни́вата 18.183б; и̇ като̂ ѿи̇дѐ тѣ́х'ны́ать сн̃ь съ̃ дрꙋ̆гыте спа́хїе на ѻ̀но́ва мѣ́сто,ето̂ се бѣ́ха събра́ле ѻ̃нїа̀ вѣ́ры и̇ е̇зы́ци. та̃ чака́ха кога̀ да сѐ ꙋ̆дарѣ́ть 39.313б. **III.** *Нареч. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; когато, в който.* д̃ше позна́и си тѣло́то своѐ, ѿгдѐто си и̇з'фрѣ́кнала и̇з' нѥ́го, ѻ̀ти пак' щешь да сѐ врѣ́нѥшь в' нѥго въ д̃нь кога̀ си́ч'ки въскрс̃нать 32.229б; и̇ що̀ чю́дно и̇ това̀, ѻ̀ти вь врѣ́ме кога̀ бѣ́ше мѡ́ѵ̈сѝ. дрьво̀ ꙋ̆сладѝ ѻ̀на́зи во́да̀ гор'ка 16.160. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; когато.* а̃ вто́ро є̀ го́га̀ (!) и̇з'бы́ра чл̃кь добро̂ ѿ зло̀. и̇лѝ зло̀ ѿ добро̂ 33.233; а̃ сла́ва є̀ па̀кь, кога̀ просла́ви чл̃кь б̃а 33.233б. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; кога, когато, след като, като.* ст̃ыи сѵ̈мѡ́нь, кога̀ бѣ́ше мла́дь. пасѣ́ше ѿв'це своѐмꙋ ѻ̃ц̃ꙋ 2.9; кога̀ ꙋ̆змѣ́ ма́л'ко сꙋ́хь хлѣ́бець. а̃то мѝ до́деше на ꙋ̆мь ме́со̀ и̇ рыба, и̇ ви́но. зощо̀ мнѡ́го ви́но пиѧ̀ кога̀ бѣ̆ на е̇гѵ̈п'ть 17.172; кога̀ тво́ришь мл̃ты́нѧ, да нѣ зна́е. леви́ца твоа̀ что̂ чи́ны десни́ца твоа̀ 15.134б; и̇ прїимѝ ѿ ме́не, трѝ жльти́цы равꙋ̆на, радѝ да вѣ́рꙋ̆вашь. и̇ кога̀ до́идешь та́мо ꙋ̆зе́щешь и̇ что̂ съ̃ ѿста́ле 15.142; и̇ кога́ се съвръ́ши вѣ̃ра. и̇ просла́више б̃а і̇и̇л̃ѥва 13.123. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; когато, щом като, тъй като, понеже.* а̃ми ты̀ е̇днакь не трѣ́бꙋ̆ваше да и̇злѣ́зешь ѿ дрꙋ̆жи́нѣта си̇. а̃мѝ кога̀ си̇ наꙋ̆ми́ль, и̇дѝ 14.126; ка́то е̇ди́нь чл̃кь що е сто́риль зло̀, и̇ ѻ̀сꙋ̆день за съмрѣ̀ть. и̇ пове́дꙋ̆ха го, и̇ но́си на ра́мото си дрьво̀ко́ль, и̇ хо́ди и̇ трепе́ре кога́ ще да ви́ди съмрѣ̀ть 16.159. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; когато, при условие че, щом като.* а̃ ты̀ прѣ̆даде г̃а заради̇ и̇манїе, кога́ си бы́ль любиль и̇́манїе, защо̂ и̇́дѐ слѣ̆дь х̃а 35.257; ре́че и зо́сима. мо́лѧ ти̇ (!) гп̃жде моа̀, не бои се, а̃мѝ сич'ко и̇сповѣ̆даи. кога̀ си започе́ла, а̃ ты̀ доврьшѝ 17.171б. **като кога.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; както когато.* чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зꙋ̆вамь жи́тїето моѐ що с'мь чини́ла. та ще́шь да побѣ̆гнешь ѿ ме́не. като кога̀ бѣ̆га чл̃кь ѿ замїа̀ 17.168б; тѣ́к'мо чи́ним' се хр̃тїа́не, а̃ за́конь хр̃тїан'скыи не дрьжѝ коа́ ны̀ е по́л'за. като̂ кога̀ да речѐ нѣкомꙋ̆ чл̃кꙋ̆ бо́л'номꙋ̆, бꙋ̆дѝ зра́вь, може лѝ нѣчто̂ да мꙋ̆ се придадѐ зра́ве ѿ дꙋ́мъта ти 15.155б; **кога кажеш.** *Когато пожелаеш, когато речеш.* и̇ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋ̆шашь със' ꙋ̆ши́те си що с'мь безако́но чини́ла. а̃мѝ ко́га ка́жешь а̃зь да ти и̇сповѣ̆да̃ си́ч'кото и̇ ни́що не щь̀ потаѝ 17.168б; **кога ... кога.** *Свързва сложни съчинени разделителни изречения; ту ... ту, кога ... кога.* и̇ дꙋ́маше ѝ, кога̀ със' мо́л'ба, кога̀ и̇ ка́раше ю̀ срьдито. и не можаше да ѿнѥме лозїето ѿ нѥа̀ 12.113,113б.

кога̂ 1.3, 1.5, 1.5б, 1.7, 1.8б, 9.63, 9.67б, 12.109б, 14.130, 15.144, 33.234, 39.301, 39.313, кога́ 1.3б, 1.4б², 1.6б², 5.27, 5.28, 5.29б, 5.31б, 5.34б, 7.53, 7.54б, 9.71, 9.71б, 9.72, 10.76б, 10.77, 11.81б, 11.82б², 11.83, 11.86, 11.87б, 11.88, 11.88б², 11.89, 11.95б, 11.98б, 11.107б, 12.109, 12.117, 12.118б, 13.123, 15.140, 15.140б, 15.154, 15.156, 16.159, 16.160², 16.160б, 17.169б, 17.173, 17.173б, 18.178б, 18.179б, 18.183³, 18.183б³, 18.189, 18.193⁴, 18.193б, 18.203⁶, 18.205, 31.216б,

inslav

31.217б, 31.218б, 31.219, 34.253, 34.253б, 34.254б, 34.255, 35.256, 35.257², 35.260б², 35.265б, 36.270б, 37.277, 37.279², 38.290б², 38.292б, 39.299б, 39.307б, 39.309б², 40.322², когà 2.9, 2.9б, 2.13, 2.14б², 3.17б, 3.20, 4.23, 4.25б, 4.26б, 5.27⁴, 5.27б, 5.28, 5.28б², 5.29б, 5.30³, 5.31, 5.32, 5.33, 5.34, 5.36, 5.36б, 5.37, 5.38, 5.39, 5.39б, 5.40, 6.41, 6.45, 7.50, 7.50б, 7.52², 7.52б, 7.53, 7.53б, 8.56б, 8.59, 9.60б, 9.62², 9.64б, 9.67², 9.69б, 9.71б, 10.77б, 10.78², 11.82, 11.84, 11.85б, 11.86, 11.90², 11.94, 11.96, 11.98б, 11.99, 11.99б, 11.100б, 11.103б, 11.106², 12.111б, 12.113, 12.113б², 12.119б, 13.122б³, 13.123², 13.123б, 13.124б, 14.126², 14.128, 14.129б, 15.133³, 15.134, 15.134б, 15.136б, 15.137, 15.138б, 15.140, 15.141б, 15.142, 15.152, 15.153, 15.155б, 16.159б², 16.160², 16.161, 17.165, 17.165б, 17.168б³, 17.169б, 17.170, 17.170б, 17.171б², 17.172², 17.173, 18.177, 18.179, 18.180, 18.182б, 18.183б, 18.184, 18.184б, 18.188, 18.196, 18.203, 18.204б, 19.207б, 20.208, 31.215³, 31.216, 31.217, 31.220, 31.220б⁵, 31.221б, 31.222б, 31.225, 32.226, 32.227б, 32.228², 32.229б, 32.231, 32.231б, 33.233, 33.233б⁷, 33.234, 33.236б, 33.241б, 33.242, 33.242б, 34.248, 34.254б, 34.256³, 35.258б, 35.259б, 35.261б, 35.262, 37.280, 39.301, 39.304б, 39.306б, 39.307, 39.308б², 39.313б, 39.314б, 39.315, 39.315б, 39.316б², 40.320б³, 40.322², кога 5.27, 5.32б, 6.41, 9.61б, 11.82, 11.100, 12.112б, 12.119, 17.173б, 18.183б, 31.220б, 31.222б, 33.232, 33.233б, 33.237б, 35.257, 37.280, 39.319, кóга 15.136б, 17.168б, 18.179б, 33.237, 39.309б, 40.322, кóгà 33.233, 40.320б, гóгà (!) 33.233.

когато *нареч.-съюзна дума* (85) **I.** *Нареч. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения към съществителни за време; когато, в който, по време на който.* въ ѻ҆новà врѣ́ме, когáто щѣ́ха да сѐ напишꙋ́ть двѧ̀надесеть колѣ́на ї҆и҃лѥвы. бѣ́ше ї҆ѡ́акѵ̈мь чл҃ѣ̀ правéдⷭ҇нь, и҆ богáть тврь́де 13.121; въ ѻ҆новà врѣ́ме, когáто бѣ́ха а҆п҃лете, въ ї҆ер҃ли́мь, и҆ раздѣли́ха си́чⷭ҇ка землѧ̀, катѡ̀ мѣ́таха жрéбїе, когѡ̀ б҃ь гдѣ̀ ще да пꙋ́сти 7.49; въ ѿнⷭ҇зи, ча҃, когѧ̑то се постáвѣше ѿ стрыкѣ̀ си да ѐ сщен҃никь. ѻ҆твóри тогáзи д҃хь ст҃ыи ꙋ҆стáта вл҃кꙋтомꙋ 15.133. // *Въвежда подчинени определителни изречения; който.* катѡ̀ є҆днà млънїа когáто се ви́ди ѿ и҆́стока до запада какⷭ҇ь є҆ тьй ще да бь́де пришьствїе с҃на чл҃чьскаго 18.195б; а҆ за втóро прише́ствїе хв҃о когáто щѐ да бь́де прѣ́чюдное и҆ почт҃но, та щѐ да пꙋ́сне праведнаго є҆нóха, и҆ пр҃рка и҆лїа. да кáжать чѐ дои́дѐ врѣ́ме 18.185б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; когато.* товà кáже г҃ь и҆ ꙋ҆чѝ на҃, когáто се мл҃и́мь б҃ꙋ, да нéмаме врàжь нѝ на когѡ̀ хр҃тїáнина 13.125; и҆ пàкь рѐ̑ павль а҆п҃ль. когáто дойдѐ кóнⷭ҇чина на годи́ныте. пꙋстѝ б҃ь сн҃а своéго что сь́ е роди́ль, ѿ женѣ̀ 33.240; вели́кыи п҃рь конⷭ҇стан҃ⷭ҇ти́нь. когáто съѕидꙋ́ваше цáригрáдь. съградѝ цр҃ква є҆днâ въ и҆́ме а҆рх҃ггла михаи́ла 11.94; съй а҆рх҃ггль ꙗ҆́ви се а҆п҃лꙋ пáвлꙋ, когáто щѣ́ше да сѐ потопѝ корабъть въ сїрⷭ҇ти 11.94; ѻ҆ти мѡѵ̈сѝ пр҃рькь когáто щѣ́ше да ꙋ҆́мре. възлѣ́зе на є҆́днѣ̀ планинѣ̀ на врь́хь. детѡ̀ е бли́зꙋ при є҆рихóнь 11.87. **II.** *Нареч. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения; кога.* є҆́то пáкь дꙋ́ма на ѡ҆нїа, когáто щѐ да дóйде сконⷭ҇чáнїе свѣ́тꙋ 18.178б.

когáто 5.27б, 7.49, 9.67б, 9.74б, 11.82б, 11.85б, 11.87², 11.94⁴, 11.94б, 11.101, 12.117б, 12.119, 13.121, 13.125, 14.130б, 15.134, 15.137б, 15.148, 17.173б, 17.175б², 18.178б, 18.181б, 18.183, 18.184б, 18.185б³, 18.186, 18.195б², 18.201б, 18.206⁵, 18.206б³, 32.225б, 32.227, 32.239б², 33.240², 33.241, 33.241б, 33.244, 35.256, 35.263б, 36.267б², 38.284б, 38.285, 38.287б⁴, 38.288³, 38.289б, 38.291, 38.292, 39.308б, 39.313б, 39.316б, когѧ̑то 6.41б, 11.95б, 15.133, когато 11.87б, 12.113б, 15.151б, 18.206б, 33.236б, когàто 15.137, 39.297б, когатѡ̀ 38.287б, 38.288.

коги *нареч.-съюзна дума* (20) **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; кога, по кое време.* и҆ рéкѡ̀ а҆́зь пáвль къ а҆́г҃лꙋ, скажи́ ми гн҃ди́не мои̑ правéдныѩ и҆ грѣ́шныѩ знáют ли се когѝ ꙋ҆ми́рають 32.229. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; когато.* и҆ пàкь когы̑ праѕ̑нꙋвашь и҆ не рáботишь. недѣ́и седнѣ̀ да пїéшь и҆ да сѐ ѻ҆́пи́вашь 1.4б;

inslav

а когѝ се приблѝжеше праз҃ни́кꙑ ст҃мꙋ гесѡ҃гїю. а҃то ѝ се потврѣ̀дѣ раз҃пла́чеше срце́то ѝ̃ за лю́бовь сн҃а ѝмь 39.314б; а҃то ꙋ̀трѣ когѝ сьмне, а҃ вїе сѝ ѝ̃дѣ̀те кадѣ̀ вї е во́лꙗ 31.221б. // *След като.* ѝ пока́за ми д҃ши грѣ́шныѝ ꙋ̀ коѐ мѣ́сто лежꙋ̀ть, ѝ гдѣ̀ са ѡно́сеть когы̀ ꙋми́рать 32.226; лю́ть ѐ ѕвѣ̀рь ѝ срьди́ть. а҃ когѝ се насы́ти а҃ то́й бѣга̀ по своѝ лѣга́лѧ̀ 31.220.

когы̀ 1.4б, 1.5б, когы̀ 1.5б, 32.226, когѝ 20.208, 31.220б, 31.221б, 32.224б, 32.228б, 32.229[2], 39.314б, 39.316, 39.318б, когѝ 31.216б, 31.220[2], 39.316, когы́ 39.297б, ко́гы 39.314б.

когито *нареч.-съюзна дума* (2) **1.** *Въвежда подчинено допълнително изречение; кога, когато.* тїа лю́дїе… дїа́вол҃ска̀ ра́бота стрꙋ̀вать… та̀ не сми́слювать сьмрѣ́тны̀ ча҃, ѝ стра́шны̀ дн҃ь сꙋ̀дныи. ѝ когы́то щѐ да въздадѐ г҃ь сѣ̀кымꙋ по нѥ́говата ра́бота, ко́и що ѐ стрꙋ̀валь, ѝ ꙋ̀работиль 32.223б. **2.** *Въвежда подчинено обстоятелствено изречение за време; когато.* что сѝ сторила ѡ҃ ѡ҃ка́ннаа (!) д҃ше. легома̀ си была̀ немл҃тива. та̀ зара̀ї това́ си така̀ прѣда́дена на такви́зи немл҃тивы ѧ҃гг҃лы̀. ѝ нѣ̀ сѝ сто́рила добро̀ зара̀ї това̀ ѝ те́бе не сто́риха мл҃ть когѝто ѝзла́зѣше ѡ҃ тѣло́то сѝ 32.230б.

когы́то 32.223б, когѝто 32.230б.

кого (!) *вж.* **кой**

кожа *ж.* (3) **1.** *Кожа, външната телесна обвивка на човек или животно.* проб́одень бы̀ ѳома̀ вь ре́брата ко́ж҃та надꙋ̀та бы̀ ѳо́мꙋ ѝ про́стрень 7.49. **2.** *Кожа, одраната телесна обвивка на животно.* ѝ то́ꙗ ча҃ станѣ̀ срьна́та. ѝ тїе ѧ҃ хвати́ха ѝ закла́ха ѧ҃, ѝ ѝзѣ̀доха месо́то ѝ. ѝ ко́жата, ѝ ѡста̀ оу҃ нѝ 2.13б.

ед.: *чл.* ко́жата 2.13б[2], ко́ж҃та 7.49.

коза *ж.* (4) *Коза, вид домашно рогато животно с остра козина.* та̀ щѣ́ть да сѐ съберѣ́ть си́ч҃ките ѐзы́ци ѝ вѣ́ры пр҃ѣ нѥ́го. да гы раздѣлѝ ѐди́нь ѡ҃ дрꙋ̀гыго ка́кь раз҃льчѣ̀ пасти́рь ѻ҃в҃це ѝ ко́зы по быш҃кѣ̀. ѝ щѐ да ѡста́ви ѡв҃цете ѡ҃ де́сна страна̀ себѣ̀, а҃ козыте ѡ҃ лѣ́ва страна 18.201б; а҃ грѣ́шниците г҃ь ѝстьк҃мѣ́ва като̀ ко́зы защо́то нѣ сѣ̀ послꙋ̀шале. а҃мѝ са сѣ̀когы те́кле на грѣ́. като̀ коза̀ сѣ̀когы ѝще да хо́ди ѝ да ска́че по стрьмно 18.201б.

ед.: коза̀ 18.201б; *мн.:* ко́зы 18.201б[2], *чл.* козыте 18.201б.

козел *м.* (1) *Козел, вид домашно животно, мъжка коза.* ѝ приведѣ̀те ми са́мь, в҃і. те́л҃ци тлѣ́сты ѡ҃хра́нѥни ѝ з҃ра́вы, ѝ да бꙋ̀дꙋть тїа в҃і, те́л҃ци, на с҃ще́нниците ѝ на ста́р҃ците, ѝ пак҃ ми дока́раите, р҃, ко́злы, да бꙋ̀дꙋть тїѐ, на сич҃ките лю́дїе 13.122б.

мн.: ко́злы 13.122б.

козина *ж.* (1) *Козина, вълна от коза.* та̀ щѣ́ть да хо́деть ѡ҃блѣ́чени въ прѣмѣна ѡ҃ ко́зина ѝстака́на 18.18б.

козирог *м.* (2) *Козирог, една от дванадесетте зодии.* ѝ въ про́лѣть ѝма̀ зодїе, что ѐ добыт҃кь. ѻ҃вень, і ю҃нець, ѝ близнець. а҃ въ же́тва ѐ ра́кь, ѝ лѣ́вь, ѝ дѣ́ва. въ е҃сень ѐ ѩ҃ремь, ѝ скор҃пїа, ѝ стрѣ́л҃ць. ѝ въ зи́ма ѐ ко́зи_ро́гь водолѣи, ѝ ры́ба 33.240б.

ед.: ко́зи_ро́гь 33.240б, ко́зо_ро́га 33.240б.

козма *ЛИ* (29) *Козма.* ст҃їи врачѡ́ве ко́зма ѝ дамїа́нь, бѣ̀ха същи бра́тїа. въ врѣ́ме рим҃скаго ца́ра кари́на 10.76; ра̀уй се ко́зма детѡ̀ ве́село ѝ кро́т҃ко погле́днѣше скрьбны ѝ гри́жны чл҃ци 10.79б; ѝ прѣстави се прь́вѣнь козма 10.76б.

ко́зма 10.76, 10.77, 10.78, 10.78б[2], 10.79б, ко́з҃ма 10.76, 10.76б, 10.77[2], 10.77б[2], 10.78б, 10.79, 10.79б[2], коз҃ма 10.76б, 10.77б, 10.78б, козма 10.76б, 10.78, ко́з҃мꙋ 10.76б, 10.77б, коз҃мꙋ 10.77б, 10.78б, 10.79, ко́змꙋ 10.78[2], *зв.* ко́з҃мо 10.79б.

козорог *вж.* **козирог**

inslav

кой *мест. въпр., мест. въпр.-съюзна дума, мест. относ.-съюзна дума* (373) **I.** *Мест. въпр.* **1.** *В пряк въпрос за запитване относно неизвестни лица и обекти*; *кой.* гп҃жде цр҃це. ко́и ще при хлѣ́бь и҆ска̀ ка́микь да ꙗ҆дѐ 4.23б; ко́и си тѝ г҃и детô мѐ тво́й погледь тврьдѣ ѹ҆пла́ши 12.111б; и҆ дꙋ́ма сѝ сам҆сѝ. ко́и ѐ то́изи чтôто сто́ри със҆ ме́не тъ́зи, мл҃ть 15.134б; когò да пови́ка҃ да мѝ помо́гне, и҆ ко́и ще за ме́не да подꙋ́ма 31.218б; ѿ коѐ си мѣ́сто тѝ бра́те. и҆ що сѝ дошьль на на́шьть сырома́ш҆кыи монасти́рь 17.164б; и҆ тога́зи да разꙋмѣ́ешь ко́й съмь а҆́зь, и҆ ко́и сѝ тѝ 9.64. **2.** *В пряк въпрос за запитване относно качества и признаци*; *какъв.* и҆лѝ ко́и да́рь да́де б҃ь на ѿнїа а҆п҃ле. а҆̀ тебѣ̀ не да́де 35.257б; когà бѣз҆ мѣ́ра ꙗ҆де́мь, и҆ без҆ ско́пось пие҃ коà пол҆за и҆́маме и҆ коѐ добрô 11.10б; и҆ защо́ го сѝ и҆спѣ́диль, коѐ тї е зло̀ сто́риль, и҆ коѝ грѣ́ 2.12; защò коà пол҆за, и҆ коà по́мощь и҆́маме да но́симе на ра́мо кр҃ть 16.159. **3.** *Във възклицателни изречения за подчертаване на лица, качества или признаци*; *кой, какъв.* ко́й да чю́е, и҆ да сѐ не почю́ди и҆ коѝ да съмы́сли и҆ да сѐ не ѹ҆диви̇̀ о҆́ти б҃ь да бьде чл҃кь и҆ почтô 33.232б; ко́и ѐзы́кь чл҃чьскыи мо́же и҆ска́за, и҆лѝ да и҆зречѐ 15.133б. **II.** *Мест. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *кой.* чл҃цїи мрьтви сте а҆̀ не зна́ете на ко́и пь́ть тече́те 31.223; та҃ ще҃ да послꙋ́шаме бж҃твны дꙋ́мы. и҆ ѿ ѣ҆́ да позна́е҃ кой ѐ то́йзи ст҃е́ць дѣ́то ще҃ да го пра́знꙋвамѣ 39.295б. **III.** *Мест. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения*; *който, дето, що.* и҆ ко́и по во́лꙗ и҆́дѐ на плъта си; то́изи чл҃кь не мо́же да се по́сти 34.254б; а҆̀ сы́рота коꙗ҃ не́маше нѝ ѿ гдѐ по́мощь а҆ а҆́зе и҆ пома́га҃ 31.221; о҆́ти и҆ ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и҆ ѿбрьнꙋ́ваха̀ се на вѣ́ра хр҃тїа́н҆скаа 15.150; а҆̀ чл҃кь ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли, и҆лѝ нѣ́кой на дрꙋ́гы грѣ́хѡве, нѝгдѐ не може да сѐ смирѝ 31.220. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения*; *кой, който.* ко́и съси́ч҆ко (!) срце̑ и҆ сьс҆ голѣ́ма вѣ́ра, що̀ про́си най҃ ще 3.18б; ко́и мѐ оу҆да́ри на главѣ̀та, щѐ да найде мнѡ̑го зла́то 11.100б; и҆ на сѣ́кыи д҃нь ко́и дохождааше бо́лень и҆сцѣлꙗваше 11.98б. **3.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *който.* и҆ гле́даи ко́и до́йде найнапрѣ́дь и҆ щѐ да влѣ́зе. а҆̀ тѝ го задрьжь 3.18б; и҆ ца̀рь сѐ о҆́бѣща̀ голѣ́мь да́рь да дадѐ кои́ го на́йде 7.51. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време в съчетание със съществително за време и предлог у*; *у който, в който.* ѹ҆ ко́и ча҃ чю́ете гла҃ трꙋ́бныи, си́ч҆кы да припаднете да сѐ поклони́те на обра́з҆ть что гô направи царь навъходоносо́рь 11.91б. **еде-кой.** *Неопределително местоимение за лица*; *еди-кой, някой.* є҆́де ко́и досто́инь ѐ да бꙋ́де на́мь а҆рхїереї̑ 15.138; є҆́де коà блꙋ́дница ка́же крьстена с҆мь, а҆̀ тїà крьстника не и҆́ма 11.105б; **еде в (на) кой.** *В (на) някой.* катô дꙋ́мать и҆ сегà тꙋ́ка ме́ждꙋ на҃ є҆́днѝ лю́дїе є҆́де въ коѐ врѣ́ме щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́ть є҆́де въ коѐ. а҆̀ то̀ ни́кои не зна́е 18.183б; а҆̀ко̀ нѣ́кой до́йде та вы̑ ре҃, є҆́то тꙋ́ка е х҃с, и҆лѝ є҆́де на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́рꙋва 18.191б; **кое ... кое ...** *При изброяване – кое ... кое ...*; *едно ... второ (друго) ...* и҆ ко́йто сте помо́гнале на сы́роты със҆ дре́бны дѣ́ца, та҃ и҆́мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дꙋ́кати, коѐ бла́го, коѐ дре́ш҆ки, коѐ со́ль 18.202б; **кое малко кое много.** *Горе-долу, що-годе.* є҆́то каза́х҆мѣ коѐ ма́л҆ко [кое] мнѡ̑го как҆ щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́ть. а҆̀ла сегà послꙋ́шайте па́кь за а҆н҆тихрїста как щѐ да сѐ ро́ди 18.184; **кой да е.** *Неопределително местоимение за лица*; *някой, който и да е, кой да е.* є҆ди́нь чл҃кь що съ ѐ ѿре́кль ѿ дрꙋ́га, и҆лѝ ѿ бра́та, и҆лѝ

inslav

ѿ съсѣдина, и҆лѝ ѿ дрꙋгыго ко́и да ѐ чл҃кь 16.158б; **кой как.** *Който ... както.* и҆ щѣ́ть да хо́дѣть сѣ́кыи ко́й как҆ ще́ на сво́а волꙗ и҆ не щѣ́ть да сѐ слꙋ́шать нѝкои нѝкого 18.179б; сѣ́кыи ко́и ка́кь ѐ ꙋ҆ра́ботиль, тѣ́й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199; **ни от (на) кого.** *От (на) никого.* а҆̀ тїе мꙋ́ ка́жꙋть. ны́е товà и҆ тїꙗ́ твои дꙋ́ми ни́ ѿ когò досе́га нѣ смѐ нѝ чю́ле, нѝ раз҆бра́ле 4.23б; ста́р҆цїи и҆ ста́ры же́ны, не щѣ́ть векѝ҃ да и҆́мать почесть и҆ мл҃ть ѿ мла́дите. а҆̀ мла́ды и҆ хꙋ́бавы векѝ҃ не щѣ́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ когò 18.180; и҆ когà съвръ́ши мо́л҆бата и҆ ꙋ҆зѐ си́чкыте сѣ́чива и҆ и҆злѣ́зе и҆ да́де и҆́мь, и҆ не показа се знаме́нїе нѝ на когò 13.124б.

ед.: м. ко́й 1.7[3], 1.7б, 2.9б, 2.10[2], 4.26, 6.41, 6.41б, 8.60, 9.63б, 9.64, 9.70, 11.83б, 11.88б, 12.115б, 13.122, 15.134б, 15.136, 15.137, 15.142б, 15.154[2], 18.177б[2], 18.179б[2], 18.180б, 18.184б, 18.187б, 18.188, 18.188б, 18.194б, 18.201, 18.205б, 31.217б, 33.232б, 35.257, 35.260б, 35.266, 36.271, 37.274б[2], 38.284б, 38.285б, 38.287, 38.293, 38.294, 39.295б, 39.305б, 39.309[2], 39.312, 39.313, 39.314[2], 39.315б, 39.316, 39.318б, 39.319, 40.322, 40.323б, ко́и 2.9б, 2.12б, 2.13, 2.15б, 3.18б[3], 4.22, 4.23б, 4.25[2], 5.28б, 5.29, 5.33, 5.39б, 7.50б, 8.55, 8.57, 8.57б, 9.62б, 9.64, 9.64б, 9.65, 9.68, 9.74, 11.91б, 11.98б, 11.100б, 11.103, 11.103б, 11.104, 11.105[2], 11.105б[5], 11.108, 12.110б, 12.111б, 13.123, 15.133б, 15.134б, 15.135[2], 15.135б, 15.138[2], 15.138б, 15.139, 15.143б, 15.147[2], 15.148, 15.150, 15.150б[2], 15.155б, 16.158, 16.158б[2], 16.159, 16.159б, 16.161, 16.162б[2], 17.163б[2], 17.165[3], 17.165б, 17.170б, 17.171б, 17.173, 17.174б, 17.176, 18.178, 18.179б, 18.180б, 18.183б, 18.184б, 18.187б, 18.188, 18.189[2], 18.190, 18.191[2], 18.192б, 18.199, 18.202, 18.205, 20.209[2], 21.211, 31.215[2], 31.216б, 31.217, 31.218б, 31.219, 31.219б, 31.220, 31.223[2], 31.223б, 33.238б, 33.240, 33.241, 33.243б, 33.246б[2], 34.248б[2], 34.250б, 34.252[2], 34.253б, 34.254б, 34.255б, 35.257[2], 35.257б[3], 35.263, 35.263б[3], 35.264, кой 2.12, 5.36, 5.36б, 15.150б, 16.162, 20.209, 33.232б, 33.243, 33.247, ко́ї 4.25, ко́й 4.26б, 17.173, 33.232б, кои 5.36, 5.37б, 12.118б, 15.150б[2], 15.154б, 16.158, 33.238, 34.254, 35.260, 35.263б, 39.298б, кой 7.51, 17.169, 17.175б, 18.188б, 18.189, 34.249б, 37.27б, кой 11.81б, 15.154б, 16.158б, 35.257, 38.290, 39.295б, 40.322, кòй 38.294б, *вин.* когò 4.23б, 7.49, 11.86, 11.90б, 12.112, 13.124б, 15.138, 15.148, 15.154, 15.155, 17.172б, 17.176б, 18.177б, 18.180, 20.209, 31.218б, 33.241б, 33.243[2], 34.252, 35.260б, 39.311, кого 11.86, кого̀ (!) 11.99б, кого́ 12.118б, 15.138, 17.165[2], 33.241б, 35.260, ко́го 34.255, 39.314, *дат.* комꙋ́ 5.36, 7.52б, 15.142б, 20.209[5], 33.241, комꙋ́ 11.104, 13.122, комꙋ̀ 13.122[2], 13.124, 39.314б, комꙋ́ 36.267, *ж.* коѧ̀ 1.5б, коà 1.6б, 5.37, 6.44, 11.89, 11.105б, 11.106, 11.108, 16.159[2], 35.260б, 35.262, 35.264, коꙗ̀ 4.24б, 9.65, 12.116, коа́ 15.155б, 15.156, 35.260, 35.262, коꙗ́ 18.190, коꙗ̀ 31.221, коꙗ́ 39.295б[2], 39.298б, 39.303б, коѭ̀ 38.286, *ср.* коѐ 1.4б, 6.44, 7.53б, 9.68б, 11.105б, 11.106, 11.106б, 15.143[2], 18.180б, 18.183б[2], 18.184, 18.191б, 18.202б[5], 32.226, 32.227б, 33.238, 33.245, 34.253б, 35.257, коé 2.12, 9.63б, 11.101б, 15.146, коѣ̂ 17.164б, ко́е 18.177б, 31.217, [кое] 18.184, ко̂е 18.198, кое 33.240, 33.247, коѣ̂ 33.245; *мн.*: кои̂ 2.12б, 11.98, 18.194б, 18.205б, 20.209, 32.228б, 32.229, 32.231б, кои́ 4.25, 9.65, 12.110, 15.150, 16.158, 33.243б, кои̂ 5.36, 8.58б, 15.141, 16.159б, 17.171, 31.218б, 32.231, 33.243б[2], 39.318б, коїѝ 18.190б, кой 36.269, кои 39.296б, ко́й 40.323б.

който *мест. относ.-съюзна дума* (121) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения*; *който, дето, що, щото.* ко́йто ми е сто́риль товà добро̂ за двѣ̀тѣ ми дьще́ры̀. то́и ще и҆́ма гри́жа и҆ за тре́тїата 15.135; и҆ ко́йто не дрьжѝ дꙋ́ш҆манень лѣ́кь нѝ на когô, тїе́ съ сн҃ѡ́ве бж҃їй 1.6; а҆́мѝ тѣ́к҆мо бл҃же́ньѥ то́йзи ко́йто ѐ бг҃ꙋ 39.319; прѣпросла́вень ѥ҆сѝ г҃и бг҃е мои̂. ѻ҆́тѝ нѣ̀ си прѣ́даль ме́не в҆ рѣ́цѣ ко́йто ме и҆щѣ́ха 39.308б. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения*; *който, дето.* бл҃же́ньѐ ко́ито влѣ́зе ꙋ҆ тѣ́изи врата̀ 32.226б; ко́ито ми́лꙋва сырома́ха та мꙋ́ да́ва, назае́мь бг҃ꙋ да́ва 18.205б; ко́йто ѐ хр҃тїа́нинь, и҆ ѿрече́ се ѿ х҃а, и҆ поклони́т҆ се на и҆́долыте. по́честь голѣ́ма да прїи́ме ѿ ца̀ра 15.139. **3.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *който, когото, дето, що.* а҆̀ко̀ лю́бите ко́ито вы̀ лю́бѣ҃, коѧ̀ файда̂ и҆́мате 1.5б; и҆ ко́ито е сто́риль

inslav

зло̀ щѣ́ть да го̀ о̀сꙋ́деть въ мꙋ́кꙋ вѣ́чнꙋю 18.19б; прьве́нь се ꙋ̑мирѝ със̾ когото сѝ и̇ма́ль кара́зь та сѐ прости 31.219б. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време в съчетание със съществителни, които означават време, и предлог* ***в, у****; в който, у който.* а̑гг҃лы̀ прихо́деть пра̑ѣ̀ прѣстоль б҃жїи пла́чать и̇ ви́кать и̇ и̇дать на по́клонь ꙋ̀ ко́ито и̑мь ѐ, ча̑ рече́но 32.225; и̇ з̾това̀ ти се мо́лѧ да мѐ послꙋ́шашь да ми доне́сешь ѿ бж҃тво̑ и̇ жи́вото̑ причеще́нїе, във̾ който ча̑ г҃ь със̾во́йте (!) ꙋ̀ченици вече́ра 17.173.

ед.: *м.* ко́ито 3.18б, 6.41б, 15.134, 18.185б, 18.196², 18.205б², 20.209б², 21.210б, 32.225, 32.226б, 34.248, ко́йто 1.6, 1.7б, 3.18б, 15.135, 15.139, 38.284б, 39.311, 39.317², 39.319², който 1.7б, 17.173, ко́и̇то̀ 9.74, ко́й̇то 12.112б, ко́ито 18.198, 18.205б, 31.218, 32.227, ко́йто 38.284б, *вин.* кого́то 12.110б, 18.204, 32.226б, кого́то 31.219б, *дат.* комꙋ̀то 1.7, 18.204, 33.240, комꙋ̀то 18.204, комꙋ̀то 38.291б, *ср.* ко́ето 11.81, ко̑е̑то 38.283; *мн.*: ко́ито 1.4, 1.5б, 5.28б, 11.92б, 16.158, 16.162, 18.179, 18.202б, 33.232, 33.236, 33.239б, 33.246, 34.254, 35.265б², ко́йто 18.178², 18.179б, 18.187, 18.188б, 18.189б, 18.191б², 18.193⁴, 18.194б, 18.195, 18.197⁶, 18.197б³, 18.198, 18.201б, 18.202⁵, 18.202б⁸, 20.208б, 31.217б, 31.219б, 31.220³, 32.226б, 39.304б, 39.308б, 39.309, 39.318, ко̑и̇то 18.190б, ко̑ито 18.190б, ко̑ито 18.197б, ко̑ито 31.220б, ко́ито 32.229, 35.257б, 35.265б, ко́йто 39.311б, 39.312, ко̑йто 39.295б, 39.318.

кокус *вж.* **кукус**

кола *ж.* (1) *Кола, превозно средство с колела.* и̇ оу̑гꙋ́диха ков̾че́гь на кола̀, и̇ повѣ̑зꙋх̾ го̑ ꙋ̀ гра̑ 2.15б.

ед.: кола̀ 2.15б.

коласае *МИ* (1) *Коласая.* и̇ така̑ се спа́се а̀рхи́ппа, и̇ не ꙋ̀да́ви се и̇ ѿтога́зи се наре̑ това̀ мѣ́сто хо́не. а̑ ѿпрь́вѣн̾ се зовѣ́ше коласа́е 11.98.

коласа́е 11.98.

колело *ср.* (8) **1.** *Колело; съоръжение с кръгла форма, приспособено да се върти около центъра си.* и̇ ѳо́ма р҃е. дрьво̀ дѣле́ць сь́мь. и̇ ꙋ̀мѣ́ю да пра́ви̑, ра́ла, и̇ колела̀, и̇ кора́бе 7.51б; е̑то е̑ди́нь чл҃кь голѣ́мь стои̇ (!) пр̾ѣ̀ тво́ето, [лицѐто ни̑е̑гово и̇ снага́та мꙋ̀ та сѐ гле́да като колело̀] 18.181. **2.** *Уред за мъчение с кръгла форма.* та че повелѣ̀ та̑ прине́соха коле́ло̑ голѣ́мо. і̇ на не́го приве́заха ст҃го та̑ бѣ́ше о̑нова̀ ко́ело̑ при́качено высо́ко. и̇ ѿи̑здолꙋ̀ и̇ма́ше дь́скы прико́ва́ни. и̇ въ о̑нїа дь́скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и̇зьо̑стрени̇ прилы́чны на ко́пїа а̀ дрꙋ̀гы като̑ но́жове. и̇ дрꙋ̀гые кры́вы като̑ срь́пове. а̑ дрꙋ̀гы и̇на́квы разлы́чни и̇ кога́ се врьте́ше о̑нова̀ колело̑, и̇ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на̑̀ дьскыте дѣ̀то̑ бѣ́ха нооже́вете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та̑ здробѣ̀ваха тело́то ст҃мꙋ̀ на тьн̾кы трохы 39.299б.

ед.: колело̀ 18.181, коле́ло̀ 18.181, коле́ло̑ 39.299б, ко́ело̑ 39.299б, колело̑ 39.299б, *чл.* колело́то 39.300²; *мн.*: колела̀ 7.51б.

колесница *ж.* (1) *Колесница; богато украсена кола, теглена от коне.* и̇ послꙋ̀шаха ю̀ то́ѧ ча̑ слꙋ̀гы̀те х҃вы ко́зма и̇ дамїа́нь. и̇ ѧ̑ви́ше се е̑и̇ като̑ е̑дна̀ колесни́ца със̾ мнѡ́го лю́дїе 10.78.

ед.: колесни́ца 10.78.

коли *нареч.* (1) *Някога, поне веднъж.* и̇ подꙋ́ма младото по на ста́рїѡто мꙋ̀ тол̾кова врѣ́ме и̇ма̀ как̾ смѐ на̇ е̑дно̀ тꙋ̀ка о̑у нашѐго гн҃да́ра. и̇ ни̇ко́га ни бы̑ на́мь ко́ли да сѝ подꙋ̀мамѐ и̇̑ да се попитамѐ кои̇ ѿкыдѣ̀ е 5.36б.

ко́ли 5.36б.

колиба *ж.* (2) *Колиба; малка проста къща, направена от подръчни материали; къщурка.* и̇ не пои̇дѐ да сѐ ѧ̑ви̇ на женѣ̀та сѝ а̑нни. а̑ми̇ ѿи̇дѐ въ пꙋ̀стыня̀, и̇ напра́ви сѝ коли́бꙋ. и̇ пости́ се, м҃, дн҃и, м҃ но́щи 13.121.

ед.: коли́бꙋ 13.121, *чл.* колибата 5.34.

колко *мест. въпр., мест. въпр.-съюзна дума, мест. относ.-съюзна дума* (98) **I.** *Мест. въпр.* **1.** *За запитване*

inslav

относно количество, брой; *колко*. и ѧ҃пль ре́че. кол҆ко годи́ны и҆ма́шь как҆ си҃ тꙋ́ка 6.43; дльбината на тѣ́зи пропа́сть кол҆ко ли ѐ 32.231б; ко́л҆ко го́динь и҆ма́шь как҆ си по тѣ́зи пꙋ́стынѧ 17.171б. **2.** *За изразяване на чувства във възклицателни изречения; колко много*. кол҆ко сребро̑ любїе, и҆ма́ше зло̀ че́стны̀, и ко́л҆ко без҆чловѣ́ство и без҆сра́м҆ство сто́ри прѣ̑ х҃а 34.250б; ко́л҆ко ли ѐ чл҃чьскаа сла́ба ра́бота щото̑ и҆ска́зꙋ, кол҆ко и҆з҆гово́ри дꙋ́мы и не мо́го̑ да гы̀ и҆з҆барабарѧ̑ 31.216б; ко́л҆ко щѐ да бꙋ́де в този врѣ́ме присми́ванїе на по̑о́вете ѿ людїе́тѣ 18.179б; є҆́то бо̑ кол҆ко мнѡ̑го проща́ва на́мь съгрѣше́нїа на́ша 1.6. **II.** *Мест. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *колко*. и҆ да зна́ешь ко̑л҃ко е злїна и сра́мотына на дꙋша́та ми и҆спльнѥна 17.168; и҆ прѣ́вѣнь да ка́жѐ, как҆вы́ сѣ̑ а҆́гг҃лы. и ко́л҆ко сѣ̑ чи́нѡве но̑ны 11.81б; ви́дитѥ ли̇ хр̑тїа́не ко́л҆ко е зло̀ кле́тва 5.40; и ко́л҆ко сѣ̑ на че́ть а҆́гг҃лы, ни̇кой не зна́е, ни̇ разꙋмѣ́ за това̀ 11.83. **III.** *Мест. относ.-съюзна дума*. **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен*; *колкото*. и҆ като го̀ ви́дѣ, те́че ско́ро да го пости́гне. ко́л҆ко и҆́мале ко́нѧт҆ мꙋ си́ла, и не можѐ да го пости́гне 5.28б; а҆̀ми распе́х҆мѐ х҃а та сѐ бои́мь сега̀ а҆̀ми̇ кол҆ко мо́жешь а҆̀ ти̇ помогни̇ на́мь се́га̀ 18.200б; то́и ще да̑ ва́мь хлѣ́бь и ви́но мнѡ̑го кол҆ко вїе ще́те 18.190; и҆ рѐ мꙋ. пр҃ꙋ, ко́л҆ко мо́жешь скоро стани̇, и пꙋсти̇ три̇́те мꙋ́жїе дѐто ще́шь да гы̀ погꙋ́бишь 15.146б; а҆́ко и҆́машь кара́зь на нѣ́кого хр̑тїанина, и҆ли̇ ма́л҆ка и҆ли̇ голѣ́ма. кол҆ко добрины̀ а҆́ко стрꙋ́вашь, си́ч҆ки са загꙋ́бени 1.6. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване*; *колкото и да, въпреки че, макар и*. и ко́л҆ко се и мь́чи чл҃кь. дльжень ѐ сѣ́когы да сла́ви и да бл҃года̀ри ба̑ 1.3б; да не хва́лит҆ се прѣмꙋ́дрыи прѣмꙋдро́стїю своею̀. защо̑ ко́л҆ко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е 34.252б. **колко да.** ***а)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел*; *колкото да, за да, само за да*. не нака́зꙋва на̑ съсь сич҆ка срьдина нѥ́гова нѣ̀ ма́л҆ко нака́зꙋва на̑ кол҆ко да сѐ покае́мь за грѣ́ховете на́ши 1.4; а҆то̀ се със҆ ка́менїе ѡ҆́блѣ́коха. ко́л҆ко да и҆́м҆ се съвлѣ́кꙋть грѣхо́вны рызи 17.172б. ***б)*** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *като да*. това̀ като̑ чю̀ цр҃ь. о҆бра́дова се, и мнѣ́ше мꙋ се, ко́л҆ко да летѣ̀ и да фрь́ка по̑ нб҃ето 8.59б; **толкова ... колко.** *Толкова ... колкото*. и҆ а҆́ко и҆́щете да сто́рите и вые то́л҆кова, ко́л҆ко а҆́зь сто́ри (!) 16.158б.

ко́л҆ко 1.3б, 1.4, 1.6, 5.28б, 5.34б, 5.40, 6.48б², 8.59б, 9.65б², 9.67б, 9.68б, 11.81б, 11.83², 11.89², 11.94б, 11.101, 11.105, 11.106б², 11.108, 12.117б, 15.13б, 15.137б², 15.142б, 15.144, 15.145, 15.146б, 15.147б, 15.153б, 16.158б², 17.164б, 17.165, 17.166, 17.171б, 17.172б, 18.179б, 18.180б², 18.183б, 18.188б, 18.203, 19.207б, 31.215, 31.216б, 32.224б, 33.238, 33.245, 34.250б, 34.252б, 34.255, 35.259, 35.261, 35.262б, 35.263, 38.289б, 38.293б, 39.299б, 39.310, 39.314б, 39.315, 39.319б, 40.323б², кол҆ко 1.4², 1.5, 1.6², 5.35б, 6.43, 9.69, 12.119, 14.130, 15.138б, 16.158б, 17.165б, 18.188б, 18.190, 18.192б, 18.200б, 20.209, 31.216б², 32.231б, 34.250б, 35.262³, 35.263, ко̑л҃ко 17.168, ко́лко 32.224б, ко́л҃ко 34.255.

колко-годе *нареч.* (2) *Колко-годе, щогоде, поне малко, мъничко*. мл҃ѧ̑ ти се съмрѣти... ты̀ ме барѐ ма́л҆ко поча́каи, догдѐ са про́сти̇ със҆ женѣ̀ и сѣ̑ дѣца и ко́л҆ко го́дѣ да пожи́вѣ, а҆то са ща̑ сѐ каѧ̑ и пла́ка 31.219.

ко́л҆ко го́дѣ 2.15б, 31.219.

колкото *мест. относ.-съюзна дума* (62) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения*; *който, че*. и наи̇до́ха тѣло́то сѣ̑ти пе́ткы цѣ́ло и хꙋ́баво и миризма̀ хꙋ́бава ко́л҆кото нави́ваше, та́зи мириз҆ма̀ на ѡ҆́н҆зи смра̀дь 8.57б; в҆дигна се гла̑ ѿ на́рѡ҆.

inslav

кол'кото са чю̂ до чар'да́ци ца́рювы 39.307б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; колкото.* не бѣ́хꙋ твръ́дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сырома́си. а̑мѝ посрѣ̂ко́л'кото бѣ́хꙋ възмо́жны да ѝ се́бѣ сѝ хра́неть ѝ ѿредѣ́вать съ сво́ето сѝ ѝманїе 15.132б; ѝ гле́да па̀кь дрꙋ́га крѣ̂па, ѝ свѣ̂зани жльти́цы ко́л'кото ѝ прь́вѣнь 15.135; ѝ тога́зи те́че ст҃ыи ко́л'кото можѐ, ѝ пости́гнь ѝ 15.144; ѝ до́ста ѐ на́мь да ѝспїемь, ко́л'кото ꙋ̑мѣ̀ть да сѝ не погꙋ́бѝ 11.108. **колкото до.** *Приблизително, около.* оу̑кра́доше мꙋ̀ сребро̂то. си́ч'ко. ко́л'кото до, р҃, ли́трь 14.130б; ꙗ̑ви́ мꙋ̀ се маѳе̑и на мо́рето ѿдале́чь. ко́л'кото до се́д'мь ста́ды 37.280; **колкото като.** *Сякаш, като че ли.* прили́чень е̑ дн҃е́шныи ст҃ыи д҃нь бл҃ве́нїи хр҃тїане. ко́л'кото ка́то ѐди́нь цр҃ь ѝ́де на воска̀ (!), ѝ навы̀е на ѿны́ꙗ вра̀го́ве 16.157; **колкото ... толкова (толкози).** *Колкото ... толкова.* защо̂ ко́л'кото то́и чи́нѣше таи́но, то́л'кова го бг҃ь просла́влꙗше наꙗ̑вѣ 15.136; ко́л'кото чи́нѣше скры́шо̂ добрынѣ̀та. то́л'кози ѝ ѿ бг҃а похвалѥ́н' бѣ́ше 15.137б; **колкото че ... толкова.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за степен; колкото ... толкова.* залꙋ́до се млѣ́вы ѝ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на землꙗ̑та, а̑ сам' мꙋ̀ се д҃ни́те довръ́шать. ѝ не ѡста́не мꙋ̀ ни́що. си́ч'ко се забора́ви ѝ кол'кото чѐ нѣ̀ ѐ быль ни́какь на то́изи свѣ̀ть льжо́вны̀ѝ, то́л'кова се не зазна́е ни́що ѿ нѥ́го 31.215б; **толкова (толкози) ... колкото.** *Толкова ... че.* ѝ то́л'кова злѣ̀ лежа́ше, ко́л'кото лю́бѣше да ꙋ̑мре 9.66б; ѝ то́л'кози стра́дахꙋ̀ гражда́не. кол'кото. зеха да ꙋ̑ми́рать ѿ гла́дь 11.96.

ко́л'кото 1.4, 1.7, 5.28, 5.35б, 8.55², 8.57, 8.57б, 9.62б, 9.66б, 9.70, 9.70б, 9.71, 9.74, 11.84, 11.96б, 11.98, 11.104б, 11.105, 11.106, 11.108, 14.130б, 15.132б, 15.133, 15.134б, 15.135, 15.136, 15.137, 15.137б, 15.141, 15.144, 15.145б, 15.152, 16.157, 17.166, 17.17б, 18.186б, 18.190б, 32.230, 34.251б, 34.252б, 37.278, 37.280, 38.289б, 39.299б, 39.302, кол'кото 5.32, 5.34б, 9.64б, 11.92б, 11.96, 14.127, 15.137, 15.140б, 17.172б, 31.215б, 32.231б, 39.305, 39.307б, ко̀лкотꙋ̀ 7.52б, ко́л'[ко]то 9.61б, ко́л'ко́то 39.317б.

колцина *мест. въпр.* (5) *Само за лица. За изразяване на укор в реторични въроси; колцина, колко души.* ко́л'ци́на ꙋ̑ бо́лесть въпа́дньха ѿ без'мѣ́р'но ꙗ̑стїе ѝ пи́тїе. ѝ ко́л'цы́на чл҃ци засыромашѣ̂ха ѿ бе́зꙋ́мно вы́но, пїи́ство 11.106б.

кол'ци́на 1.6б², ко́л'ци́на 11.106б, ко́л'цы́на 11.106б, ко́л'цина 39.318.

коля *несв.* (3) *Коля; прерязвам гърлото на животно, за да го принеса в жертва.* ѝ не ѝ́ще бг҃ь ѿвны ѝ юн'ци да ко́лишь, ѝ срце̂ да ѝ́машь дїа́вол'ско ѝ лꙋ́ка́во 13.125; а̑ въз'дꙋ́хь что̂ е на ꙗ̑рь̂ бѣ́ше потьмнѥ́нь ѿ ды́мове что̂ ко́лѣхꙋ̀ ѝ ѝзгорѣ̂вахꙋ̀ слꙋ́ж'быте е̑лли́н'скые 33.235б.

сег.: 2ед. ко́лишь 13.125; *имперф.: 3ед.* ко́лѣше 9.63, *3мн.* ко́лѣхꙋ̀ 33.235б.

колѣно *ср.* (23) **1.** *Коляно, ставата на крака между бедрото и пищяла.* ѝ попи́тахь а̑гг҃ла ѝ́ ре́ко̀. гс҃ди́не, ко̀и са тїа́ дѣ̂то сто́ꙗть въ ѡгнѣ́нита рѣка̂ до колѣ́не 32.231; ѝ ѿ стра́хь па́де ѡнова̀ мꙋ́ле на колѣ́ната сѝ. ѝ не смѣа̀ напрѣ̂ да ѝ́де 11.86б; ѝ плѡв'ците сѝ заплетоха рꙋцѣ́те със' ко̑лѣ́нѣтѣ. ѝ пла́чѣха ѝ скꙋ́бѣха се 12.117. **2.** *Прен. Коляно, потекло, род.* ѝ поѐ ма̑ѳа́нь жена̂ ѿ колѣ́но ѝꙋ́дово ѝмѐ е̑ѝ ма́рїа 3.16б; въ ѡнова̀ врѣ́ме, кога́то щѣ̂ха да се̂ напишꙋ́ть два̀надесеть колѣ́на ѝилѥ́вы. бѣ́ше ѝѡа́кѵ̑мь чл҃кь праве́д'нь, ѝ бога́ть твръ́де, ѝ то́и ѿ колѣно ѝилѥ́во 13.121; та̂ затова дꙋ́маме ѝ ка́зꙋваме да знае́те че щѐ а̀н'тихрі́сть ѿ колѣ́но да сѐ ро́ди 18.184б. **на колѣне припаднувание.** *Коленичене, падане на колене пред някого.* ѝ на срце̂то сѝ гнѣ́вь ѝ кара́зь да нѐ дрьжи́ме. ѝ на снагѣ̂та без' грѣ̂хь чистота̂. ѝ на

inslav

колѣне къ бꙋ припа́днꙋванїе 31.222б; **прѣклоня (прѣкланям) си колѣнете** *и* **прѣклоня се на колѣне.** *Коленича, застана (заставам) на колене (за молитва).* и҆ рꙋ́цѣте сѝ вди́гнь нагорѣ́ на́ нбо, и҆ помо́ли се бꙋ. и҆ па̀къ колѣ́нѣтѣ сѝ прѣклонѝ до́лꙋ. и҆ главѣ̀ть си на́ земли поло́жи, и҆ мо́лѧше се бꙋ таи́но 3.19; и҆ ста́нь ра́но и҆ пойдѐ ꙋ҆ цр҃кви. и҆ бѣ̀ въ по́сть и҆ на мл҃твꙋ, и҆ колѣ́нѣтѣ сѝ прѣкла́нѧше. догдѐ дойдѐ є҆пп҃ь пла́тонь 37.275; а҆ то́и се прѣклонѝ на колѣ́нѣ до́лꙋ до землѧ. и҆ще прошꙗ́ка и҆ бл҃вь ѿ нѥ́а 17.166б.

ед.: колѣ́но 3.16², 11.92б, 18.184–184б, 18.184б, колѣно 13.121; *мн.*: колѣ́нѣ 4.2б, 17.166б, 17.171, колѣ́на 13.121², 18.199б, колѣне 31.222б, колѣ́не 32.231, *чл.* колѣ́нѣтѣ 3.19, 37.275, колѣ́нѣте 6.48б, 12.100б, колѣ́ната 11.86б, ко̑лѣ́нѣтѣ 12.117, колѣ́нетѣ 18.181, 39.304б, колѣнѣте 33.242.

комани *МИ* (2) *Комани.* и҆ пойдѐ і҆ѡа́ннь въ кома́ны, съсъ ѿнїа́ вои́не что го̑ во́дѣха 12.120.

кома́ны 12.120, кома́нехь 12.119б.

комка *ж.* (2) *Комка; в християнството глътка осветено вино, което се приема при причастие.* и҆ па́къ дѣ̑то са до по́мась пото́пени въ ѻ҆́гьннаа рѣ́ка̑, тїѐ ѿи҆дѣ́ха та̑ зе́маха ко́мъка, та че̑ на́поконь кꙋ́рвѣха 32.231б; а҆̀ми ще̑ си́чъкото да сѐ потьпъ́че и҆ да сѐ заборавы тогѝва, ко́мъка и҆ на́фора не щѐ векѥ̑ да и҆́ма 18.193б.

ед.: ко́мъка 18.193б, 32.231б.

комсолук *м.* (5) *Самомнение, нереално увеличена оценка за собствената личност, високо мнение за себе си.* а҆̀ко лѝ щешь да навїешь на комъсолꙋ́кь а҆̀ тѝ а҆́ко сто́ришь нѣ́что̑ нѣдѣ́и дꙋма̀ о҆́ти ѿ мо́и са̑ трꙋ́ и҆лѝ ѿ моа̀ хитрїна̀ та са̑ ст[о]риль 19.208; а҆̀ ны́е бѣ́хъме нѣ́когы а҆̀гг҃лы. а҆мѝ заради̇ прѣвъзно́сенїе и҆ комъсолꙋ̀кь та̑ станѣ́хъме бѣсо́ве 39.307б.

ед.: комъсолꙋ̀кь 19.208, 32.229б, комъсолꙋ̀кь 31.216б, комъсолꙋ̀кь 39.307б, ко́мъсꙋ́лꙋкь 39.319б.

комсувание *ср.* (1) *Високомерие, чувство за превъзходство, горделивост.* чрѣ́во ѡ҆́бы҆де́нїе… сребро̑ лю́бъство… за́лꙋдо почи́танїе, комъсꙋ́ванїе, това́ са си́чъки злїны̑ щото са̑ бо́рѧть съ̑ сѣ́кого чл҃ка 19.207б.

ед.: комъсꙋ́ванїе 19.207б.

комсулук *вж.* **комсолук**

кон *м.* (42) *Кон; голямо еднокопитно домашно животно за езда и впрягане.* и҆ като̑ възла́зѣ̑ на стлѣ́бата. є҆то̑ прѣ̑ ме́не є҆ди́нь момь́кь вь бѣ́ло ѡ҆блѣ́кло ѡ҆блѣ́чень. и҆ ѩ҆здѣ́ше на ко́нь бѣ́ль 39.315б; да́нь да бы́де като̑ зьмїа̀ дѣ̑то сѣдѝ при пь́тѧть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б; и҆ ѿ тѣ̑ нѣ́колико, кои́то и҆́ма́ха по́брьзы конѥ̀. и҆ те́коха додѐ и҆мь запрѣ́ха конѥ́те на си́чъки мом̾ци, и҆ ѡ҆ста́ха 5.28б; и҆ като̑ се прибли́жи на това̀ мѣ́сто де́то̑ є҆зеро́то щѣ́ше да сѝ напо́й конѧ́того вода̑ 39.310.

ед.: ко́нь 6.47б², 9.67б, 9.68, 12.108б, 15.144б, 18.185, 18.194б², 39.315, 39.315б, ко́нѧ 5.29б, 9.67б, 39.310б, ко́ню 18.184б, *чл.* ко́нѧтъ 5.28б, ко́нѧть 5.28б, 18.194б, 18.195, конѧ́того 5.28б, 5.29, 9.68, 15.144б, 15.148б, 39.310, 39.311, конѧтого 5.30б, конѥ́томꙋ 39.311б; *мн.*: конѥ̀ 5.27б, 5.28б, 12.109, 15.133б, конѐ 11.90б, конѥ̑ 18.195, 18.204б, конѥ 35.256б, *чл.* конѥ́те 5.28б, 5.31б, 5.34б, 11.90б, 11.97, 12.118.

конак *м.* (1) *Конак, място за почивка и пренощуване на пътници.* сѣ́каква гри́жа на чл҃ка прихо́жа̑ като̑ на кона́кь го́стїе 31.216б.

ед.: кона́кь 31.216б.

кондисам *св.* (3) *Отседна, настаня се временно на някое място, кондисам.* и҆ слꙋчи́ се та̀ конъди́са ꙋ҆ то́изи до́мь гдѐто бѣ́ше жена́та мꙋ 5.36; и҆ ѡ҆иска́та по лива́дїето въ́нъка конъди́са простре́ха платно̀сѣ́нници 5.36.

аор.: *3ед.* конъди́са 5.36², 7.52б.

inslav

конец *м.* (13) **1.** *Край; предел, където нещо свършва; конец.* защô ми бѣше ре́кль, ѿти щѣ̂ да и̑мамь ра́дость до́ вѣка, и̇ твоѐ цр҃тво ко́нець и̇ краи не щѐ да и̑ма 35.261; и̇ да полꙋчимь. цр҃тво нб҃ное дѣтô край и̇ кон'ць нема́ и̇ дето ѐ сла́ва без'кон'чнаа въ вѣ́кы а̇ми́нь 34.256. **2.** *Край, последна част на нещо, завършек.* и̇ послѣ̂ щемь ка́за и̇ дрꙋ́гыте чюдеса̀ дѣто гы е по съмрѣ̀ть сто́риль. и̇ тога́зи щѣ̂ сторѝ коне́ц' на слово́то 15.149. **по конец.** *От начало до край, напълно, изцяло.* рѣ҃ ѐмꙋ г҃ь. плакїдо, това̀ си́ч'ко да ка̀жешь по коне́ць 5.29б; събо́р' сѣ̂ вели́кь събра̀. и̇ ста́нъ ѡ҃н'зи чл҃кь прѣ҃ тѣ҃ и̇ и̑сповѣ́да си́ч'ко по коне́ць 15.153; **сичко до конец.** *Всичко докрай, всичко без изключение, без остатък.* злы̀ чл҃ци… наговóриха се, и̇ поидо́ха и̇ ѡбра́ха го, и̇ плѣни́ха мꙋ си́ч'ко до кон'ць. и̇ не ѡста́ мꙋ ни̑чтô тѣ́к'мо чтô носѣ̂ха на себѣ̂ ѡблѣклò 5.31б.

ед.: коне́ць 5.29б, 8.58, 11.84, 15.148, 15.153, 16.158, кон'ць 5.31б, 34.256, коне́ц' 15.149, ко́нець 35.261, 38.283, ко́н'ць 38.291б, кон'ца̀ 18.191.

коноб *м.* (3) *Котел, вид голям съд.* и̇ повелѣ̂ ца̑рь да гы̑ и̇зва́длать ѿ коно́б'ть и̇ катô гы видѣ́ха чѣ̂ нѣ̀ са̑ ни̑чтô поче́кнъти, а̇ми̑ бѣ́ха катô жи́вы и̇ цѣ́лы 5.39б.

ед.: коно́бь 5.39б², *чл.* коно́б'ть 5.39б.

конста *ЛИ* (1) *Конста – Констанций Хлор, баща на имп. Константин Велики.* и̇ послѣ̂ тѣ҃ прѣѐ ца́р'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь кон'стан'ти́нь сн҃ь ст҃ы́е ѐле́ны. и̇ кон'стꙋ (!) чтô се зовѐ зеле́ны̀ 15.139б.

кон'стꙋ (!) 15.139б.

константин *ЛИ* (24) *Константин.* и̇ послѣ̂ тѣ҃ прѣѐ ца́р'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь кон'стан'ти́нь сн҃ь ст҃ы́е ѐле́ны. и̇ кон'стꙋ (!) чтô се зовѐ зеле́ны̀ 15.139б; и̇ тїа́ таифа́л'сцїи лю̑ї́е, сто́рише ме́ждꙋ се́бѣ̂ сѝ ца́ра. и̇ ѡме́тньха се ѡ ца́ригра̑', да сѣ̂ не покла́нѧть ца́рꙋ кон'стан'ти́нꙋ 15.143.

костан'ти́нь 4.21б, костанти́нь 4.21б, ко́тàнтѝ 4.21б, кон'станти́нь 5.40, кон'стан'тинь 9.66б, 11.95, 15.143, 15.145б, кон'стан'ти́нь 11.94б, 15.139б, 15.141, констастан'тинь (!) 15.140, кон'стантинь 15.145, ко[н]стан'тинь 15.148, ко҃танти́на 4.21б, кон'стан'тина 15.140б, 15.147, кон'стантина 15.143, кон'стан'ти́на 15.144б, кон'станти́на 15.145б, кон'стан'ти́нꙋ 11.96б, 15.143, 15.145, 15.146б.

констастантин (!) *вж.* **константин**

кончина *ж.* (2) *Кончина, завършек, край.* дѣто е въ трои́ци ѐди́нь бг҃ь, что мꙋ̑ се си́ч'ко покланѧ́ва дѣто мꙋ е ѥ҃ство прѣвѣ́чно что мꙋ́ се не зна́е почело̑ ѿ кога́ е и̇ как'во́ е, ни ко́н'чина и̑ма да сѣ̂ довры́ши 15.131. **кончина на годините.** *Времето, свързано с деня на Страшния съд и Второто пришествие; краят на света.* и̇ па̀кь рѣ҃ павль а̑п҃ль. кога́то дойдѐ ко́н'чина на годи́ныте. пꙋсти̑ бг҃ь с҃на своѐго что сѣ́ е роди́ль, ѿ женѣ̂, и̇ бы́ль ѐ по̑ зако́нь. защô да и̑скꙋпи̑ по̑зако́нные 33.240.

ед.: ко́н'чина 15.131, 33.240.

копая *несв.* (14) **1.** *Копая, правя дупка в земята с помощта на инструмент.* и̇ тога́зи сам'си сѝ ре́че до то врѣ̂ме сырома́ше зо́сима. да съвры́шꙋ що ѐ заповѣ́дала прпо̑о́бнаа. а̇ми̑ как' щѐ́шь да копаешь като не́машь моти́ка ни̑що 17.175б; и̇ начеха да копа́ють на о̇новà мѣ́сто, и̇ копа́ха де́сеть ла́к'те надо́лꙋ, и̇ найдо́ха гво́здїето по̑ ка́микь 4.26б. **2.** *Копая, обработвам земя, прекопавам.* и̇ дойдѐ до ѐднò селô… ѡ҃ста̀ ꙋ̑ ни̑го. и̇ работѝ та́мо копаѐ и̇ жы́не, и̇ минѣ́ се ѐднà година 5.33. **копая яма под някого.** *Копая яма някому; подронвам авторитета на някого, злепоставям някого.* а̀ дрꙋ́гы̀ а̇ко ѐ нѣ́кои старе́шина, а̇ па́кь мла́ды а̇ко̀ и̑ма а̇ тїѐ копа́ѧть и̑ма по̑' ни́го да го̀ ѡфры́лѧть ѿ поче́сть. и̇ ста́рїе го не почи́тать и̇ не та́чат' го ни́ за що 31.217.

inslav

сег.: 1ед. копа́ѧ 17.17б, *3ед.* копаѐ 5.33, 9.70б, копа́е 8.57б, 11.101, 17.175б, *3мн.* копа́ють 4.26, 8.57б, копа́ѧть 31.217; *аор.: 3ед.* копа̀ 4.25, *3мн.* копа́ха 4.26, 6.48б; *бъд.: 2ед.* щѐшь да копаешь 17.175б; *пов.: описат. 2мн.* да копа́ете 9.72.

копие *ср.* (11) *Копие, вид оръжие, дълъг прът със заострен връх.* това̀ дꙋ́маше мни́кь. а̑ ца́рь се помра́чи ѿ ѩ̑дь, и ѿ гнѣ́вь, и р҃е на слꙋ́гыте си̑ да го̀ збодѣ́ть съ̑ ко́пїа. и̇ да го̀ тꙋ̀рѧть в' тѣ́мница 39.299; и̇ що стѐ ѿ вѣ́ка мрѣ̀твы раꙋ́вайте се. ѻ҃ти за[ра]дѝ ва̑ распе́т' се сп҃сь. и̇ радѝ ва̑, поло́жи се въ гро̑бь, и̇ порꙋ́гань. и̇ със' копїѥ прободень 35.258; защо̑ є҆лли́н'скы̑ ца́рїе така̀ и̇́маха ѡ҆́бы́чаи. когà по́и̇дѣха ꙋ̇ нѣ́кои гра́дь, и̇ ѡ҆скврьня́ваха се. и̇ наꙋ̀трѣ ѻ҆ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бры́зѧть. и̇ да се̑ бо́реть, и̇ ка́мень да мѣ́тать, и̇ да се̑ на̑ска́чꙋвать, и̇ да се̑ би́ють със' ко́пїа. тїѧ пѣ́ть и̇гры̀ ко́и нави́аше. та̑ го почитѣ́ше ца́рь 9.64б.

ед.: ко́пїе 5.28, 9.66б, 11.98, копїѥ 35.258, *чл.* копїето 9.71, ко́пїето 11.98; *мн.:* ко́пїа 7.54б, 9.64б, 39.299, 39.299б, *чл.* ко́пїата 39.299.

копито *ср.* (1) *Копито, рогово образувание в края на краката на някои животни.* да́нь да бы́де като̑ зьмїа̀ дѣ̑то съдѝ при пѣ́тѧть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б.

ед.: *чл.* копи́тото 18.184б.

коприна *ж.* (1) *Коприна; тънък плат, изтъкан от нишки, получени от пашкулите на буби.* и̇ се́днь на сто́ль зла́ть и̇ ꙋ̇зе прьсте́нь зла́ть и̇ ѻ҆бви́ го със' копри́на и̇ даде́ го на годени́ца своа̀ 40.320б.

ед.: копри́на 40.320б.

копринен *прил.* (2) *Копринен, който е направен от коприна.* и̇ бѣ́ше мнѡ̑го бѡга́ть. и̇ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ си̑ и̇ си́ч'кы ѡ҆блѣ́чены във' копри́нени примѣ́ни. и̇ зла́ти поѩ̑сѣ 40.320.

мн.: копринѣ́ны 31.216, копри́нени 40.320.

кораб *м.* (78) *Кораб, голям морски плавателен съд.* и̇́де е̇ди́н' ѻ҆бла́къ голѣ́мь и̇ тѣ̑мень, и̇ бꙋ̀ра вели́ка със' ѻ҆блак'ть. и̇ тол'кова се раз'игра̀ морето със' кораб'ть и̇ със' людїето догдѐ щѣ́ше да се̑ потопѝ 15.136б; нѣ́кои жи́то_прода́вець напльни кора́бь свои̑ със' пшени́ца. и̇ щѣ́ше да ю̑ завезѐ на фре́н'ска̀ землѧ̀ 15.142; раз'бра́ гн҃ди́не, ѻ҆ти но́сишь ꙋ̇ кора́бь мра́море. а҆́ми ти се м҃лю̀, да мѝ продаде́шь, ѿ тѣ́хь 9.68б–69.

ед.: кора́б' 5.36б, 15.137[2], кора́бь 5.37б, 6.41б[2], 6.45, 7.49б, 9.67б[3], 9.68б[4], 9.68б-69, 9.69б[2], 9.70[2], 11.94б, 11.101[2], 12.120б, 14.128, 15.136, 15.137[3], 15.142, 15.142б, 15.145, 15.151, 15.151б, 15.152б, 17.169б, 40.320б, 40.321б, корабь 15.136б, ко́рабь 36.270б[2], 40.320б, 40.321б, кора́блѧ 15.136б, кора́блю 15.149б, *чл.* кора́б'ть 5.36б, 5.37б, 12.120, 15.136, 15.143б, 15.149б, 15.151б, 15.152, 36.270б, кораб'ать 5.38, кора́бьть 6.41б, 14.128, 15.149б, 17.169б, 40.321б, корабьть 11.94б, кораб'ть 15.136[2], 15.136б, 15.137, 15.142б, 15.152, ко́раб'ть 15.136б, 36.271; *мн.:* кора́бе 7.49б, 7.51б, 9.69б, 11.96б, кора̀бе 11.96б, *чл.* кора́бете 15.137, 15.143, 15.148, 15.149.

корабец *м.* (1) *Корабче, малък плавателен съд, корабец.* тѣ́зи но́щь поспа́хь. и̇ на ꙋ̇́трѣ найдо̑ та́мо ма́л'кь кора́б'ць. и̇ прѣми́нѣ на ѡ҆́ньзи странѝ 17.171б.

ед.: кора́б'ць 17.171б.

корабник *м.* (41) **1.** *Собственик на кораб, корабник.* а̑ ѡ҆́н'зи корабникь си̑_р҃е. що̀ бѣ́ше на гемїата господарь. детò ѡ҆нѐ ст҃мꙋ жена̑та. катò ю̑ оу́зе и̇ тоѧ ча̑ раз'болѣ́ се 5.33б; кора́бникь нѣ́кои жи́то_прода́вець напльни кора́бь свои̑ със' пшени́ца 15.142; и̇ прода́де си̑ ѡ҆́н'зи кора́бникь пшени́цꙋ ка́кь и̇ска̀ 15.142б. **2.** *Само мн. Хората, намиращи се на даден кораб, екипажът и пътниците.* и̇ р҃е̑ на си́ч'кыте лю́дїе что съ̑ ꙋ̇ кораб'ть. да зна́ете вы̑е кора́бници си́ч'ки. голѣ́ма бꙋ̀ра щѐ да бѣдѝ на̑ д҃не́ска 15.136; въ ѡ҆нова̀ врѣ́ме нѣ́кїи кора́бници, щѣ́ха да се̑ потопа́ть оу̑ море́то със' кора́бете си̑. ѿ голѣ́ма бꙋ̀ра 15.149;

inslav

и̑ то́л'кова бѣ́ше лю́та ѿна́зи бꙋ́ра, кол'кото се строши̑ крьми́лото на кораб'ть. и̑ кора́бниците съкрьсти́ше си̑ рꙋцѣ́те и̑ ча́кахꙋ си̑ съмрьта̀ 15.137.

ед.: кора́бник' 5.32, корабникь 5.33б, 9.69, 9.69б[2], кора́бникь 5.33б, 5.35б[2], 6.43б, 8.57, 9.69б, 9.70, 15.137, 15.142[2], 15.142б, 15.152, кора́бникꙋ 5.36, 9.68б, 9.69[2], *чл.* кора́бникьт' 15.142, кора́бникотомꙋ 15.152; *мн.*: кора́бници 9.69б, 9.70, 15.136, 15.136б, 15.149, кора́б'ници 15.142, *чл.* кора́бниците 15.136б, 15.137[2], 15.142б, 15.149б[2], 15.150, 15.151б, 15.152[2], кора́бницыте 15.137, 15.137б.

корбан *м.* (12) **1.** *Курбан, обредно принасяне на жертва за омилостивяване на божество, жертвоприношение.* гдѐ ѐ б҃ь тво́й геѡр'гїе. не помо́гна ли́ ти, а̑ми̑ сѐ мъчи́шь такви́зи мы́кы и̑ това̀ ре̑ ца́рь та́ че ѿидѐ ꙋ че́р'квището а̑полоново да мꙋ́ стрꙋ́ва кор'ба́нь 39.299б; да бы̑ ты̀ ѿ ца́рꙋ щѣ́ль нѣ́когы да позна́ешь б҃а моѐго, дѐто ти а̑зь дꙋма̑ и̑ да сто́ришь нѥ́мꙋ ко́р'бань и̑ хвалѥ́нїе 39.299. // *Образно.* а̑ бѣ́соове са веселѧ́ть и̑ ра̑увать о̀ бикрїе, защо̀ прино́сеть дїа́волꙋ, кор'ба́нь със' винопїиство 20.209; ра̑ува се дїа́воль и̑ ка́же о̑ти се ни̑когы не ра̑ува́мь ты̑ и̑ веселѧ̀ за кор'б[а]не, ѿ пога́ны чл҃цїи 20.209б. **2.** *Курбан; живо същество, което се принася в жертва.* и̑ повелѣ̀ ца́рь мои̑ ба́ща та̑ мета́ха жрѣ́бе, да да́де сѣ́кы чл҃кь чедо̑ своѐ змеѭтомꙋ кор'ба́нь 39.310б; а̑ми̑ ско́ро въсе́дны̀ на ко́нѧ сво̑его и̑ бѣ́жи да нѐ бьдѐшь и̑ ты̀ люти́мꙋ зме́ю ко́р'бань 39.310б.

ед.: кор'ба́нь 20.209, 39.298б, 39.299б, 39.307б, 39.308, 39.310б, ко́р'бань 39.299, 39.309б, 39.310б, ко́р'ба́нь 39.302; *мн.*: кор'б[а]не 20.209б, *чл.* кор'ба́нете 39.300.

корвовство (!) *вж.* **курвовство**

корен *м.* (12) **1.** *Корен, подземната част на растение.* и̑ ꙋкоре́ни се о̀нова̀ дрѣ́во сꙋ́хое и̑ прора́сте, и̑ цвѣ̑ пꙋ́сти, и̑ ро́ж'ба, тоѧ̀ ча̑. и̑ пло́дь зрѣ́ль принѐсе, и̑ сла́дость медо́вна ка́пе ѿ нѥ́го. и̑ ѿ ко́ренѧт' мꙋ и̑сте́че кла́ден'ць 37.274б.

2. *Прен. Корен, род, семейство, коляно.* па́терица что̑ е и̑злѣ́зла ѿ ѿ (!) корень і̑есе̑овь. това́ е пр̑таа бл҃а защо̑ е тїа̀ ѿ ко́рень і̑есе̑овь 33.236; а̑ми̑ ще̑ да вы̑ кажѐ за а̑нтихрі́ста ѿ ко́и се ко́рень ро́ди то́й 18.184б; ѿнь и̑ма́ше женꙋ̑ ко́рень, и̑ гле́даше ю̑. и̑ ꙋтѣшаваше се; а̑ моа̀ жена̑ ѿнѥ̑ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и̑зѣ́доха ѕвѣ́рїе. а̑ а̑зь ѿста́хь ѿкаа́нныи и̑з'коренѥнь, и̑ ни̑когѡ̀ не и̑мамь ѿ моѐго рѡ́да 5.33. **3.** *Прен. Корен, източник на нещо, начало.* защо̑ е пиѧ́н'ство ма́ика и̑ ко́рень на си́ч'ките грѣ́хѡве 11.108. **разваля от корен.** *Разруша из основи, напълно.* и̑злѣ́сте ѿтꙋ́ка и̑ строшѣ́те вра́та́та. вѣ́чны. дѐто сѣ̑ ѿ вѣ́ка. защо̑ ще̑ да влѣ́зе гр҃ь на̑ гр҃и и̑ гь що̑ гн҃д'ствꙋ́ва. а̑ми̑ ско́ро ѿворѣ́те о̑ти́ щемь да гы̑ раз'вали̑ ѿ ко́рень 35.263б.

ед.: ко́рень 5.33, 9.62, 11.108, 18.179б, 18.184б[2], 33.236[2], 35.263б, 37.274, корень 33.236, *чл.* ко́ренѧт' 37.274б.

корем *м.* (5) *Корем, част от тялото на човек или животно, намираща се между гърдите и краката; коремна празнина.* та̑ простре́ха ст҃го на земли̑ и̑ бы́ѧха го сѣ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно. и̑ така̀ ꙋра́нен' ст҃ыи по коре́мать, и̑ по пле́щите. догдѐ са̑ прилѣпи̑ снага̑та мꙋ сѣ̑ кры́вь на землѧ̀та 39.302; лицѐто мꙋ и̑ глава̑та мꙋ ѿ зла́то чи́сто. и̑ рьцѣ́те мꙋ и̑ прь́стите мꙋ и̑ ра́менѣте мꙋ сре́брьны. чрьвата́та (!) мꙋ и̑ коре́мат' мꙋ ѿ мѣ́дь 18.181; и̑ кѵ̑ть ры́ба і̑ѡна пр҃р҃ка погльна, и̑ три̑ дн҃и го ꙋ̑ коремат' си дрьжа̀ 21.210; нѣ́коа жена̑ ѿжьднѣ̀ нощїѧ̀, и̑ ꙋ̑зѐ сто́мна и̑ напи́ се во́дꙋ. и̑ и̑спи̑ зьм'че́ ма́л'ко със водьта. и̑ пора́сте ѡ̑ньзи змїа̀ оу̑ коре́м'ть и̑ 2.13б.

ед.: *чл.* коре́м'ть 2.13б, 10.77, коре́мат' 18.181, коремат' 21.210, коре́мать 39.302.

корито *ср.* (1) *Корито, неголям плавателен съд, лодка, ладия.* и̑ па̀кь мꙋ додѐ на ꙋ̑мь. тиѧ̀ а̀ко до́де сега̀. че как'

inslav

щѐ да ми́не і҆ѡр҄да́нь ка́то̀ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174.

ед.: кори́то 17.174.

корнилий *ЛИ* (1) *Корнилий.* сѝ ѧ҆рхгл҃ь и҆ кор҄нилїю ꙗ҆ви́ се въ ча̑ кога́то се ѡ҆ꙗ́ше 11.94.

кор҄нилїю 11.94.

корсун *МИ* (1) *Херсон.* пока́заха нѣ̑кои чл҃вци. ка́кь є҆ было̑ вь гра́дь кор҄сꙋ́нь слꙋ́ж҄ба оу҆̀ нѣкоѐго чл҃ка 10.78б.

кор҄сꙋ́нь 10.78б.

кортолисам *св.* (3) *Избавя, освободя някого, куртулисам.* сырома́ха кор҄толи́са̑ ѿ гр҃даре, а҆̀ сы́рота коѩ̑ не́маше нѝ ѿ гдѐ по́мощь а҆̀ а҆̑зе и҆ пома́га̑ 31.221; тол҄кози вои́ска̀ не можѐ да ме̑ кор҄толиса. що сѣ̑ тол҄кози блг҃о събра́ль не помо́гна ми нищо 31.217б.

сег.: 3ед. кор҄толиса̑ 31.217б; *аор.: 1ед.* кор҄толи́са̑ 31.221, кор҄толиса̑ 31.221.

кортолисам се *св.* (1) *Избавя се, спася се от някого или нещо, куртулисам се.* та̑ не мо́гать да сѐ скры̑ать ѿ а҆н҄тихрїста. и҆ нигдѐ не мо́гать да сѐ кор҄толи́сать ѿ неговыте рьцѣ̑. че гы̑ позна́вать по печа́тать 18.194.

сег.: 3мн. сѐ кор҄толи́сать 18.194.

косен *прил.* (1) *Косен, който е рязан с коса, окосен.* и҆ по́чне да сѐ вди́га ка́то̑ си́л҄нь вѣ́т҄рь, и҆ ка́то̑ бꙋ́ра вели́ка а҆ ка́то̑ пра̑ на земл҃а́та па́днꙋва. и҆ ка́то̑ пла́мен҄ се вди́гне го́рѣ на висинѣ̑, а҆̀ като ди́м҄ се рази́де. и҆ ка́то̑ цвѣ́тїе зе́ме да цьв҄ти, а҆̑ ка́то̑ трѣва ко́сена зе́ме да сьхне 31.215б.

ед.: ж. ко́сена 31.215б.

коситро *ср.* (1) *Олово, коситро.* и҆ на вто́рыи дн҃ь доидо́ха. и҆ вълѣ́зоха, г҃. вл҃ци, и҆ зане́соха ков҄чегь ѿ коси́тро, и҆ ѡ҆ста́виха тѣло́то мꙋ̀ вы́трѣ 2.15.

ед.: коси́тро 2.15.

кост *ж.* (9) *Кост, твърда съставна част от скелета на човека.* вы́ждьте рꙋ̑цѣте мои̑ и҆ нѡзѣ́те. и҆ разꙋмѣ́ите ѻ҆́ти не́ с҄мь привы́дѣнїе. защо̑ привидѣ́нїе плѣ́ть и҆ ко́сти не и҆́ма 38.288б; а҆̀мѝ ты̀ сам҄сѝ ѻ҆̑здрави ме вл҃ко, ѻ҆́ти ми́ се строши́ха кости́те 39.301б. // *Само мн. Кости, тленни останки, мощи.* като сѝ послꙋ́шал҄ мѡ̑ѵсе̑а що є̀ бы́ль твои̑ слꙋга̀. та сѝ ꙗ҆ви́л҄ ко́сты і҆ѡ́сифовы ѿ земл҃а̀. така̀ и҆ сега̀ да ꙗ҆ви̑ на́мь г҃и на си́ч҄ки ны̑ ч҃тныи кр҃ть 4.24б.

ед.: ко́сть 38.290б, 39.300б; *мн.*: ко́сты 4.24б, ко́сти 34.254б, 38.287б, 38.288б, *чл.* ко́ститѐ 2.10б, ко́стыте 39.301, кости́те 39.301б.

костантин *вж.* **константин**

косъм *м.* (11) **1.** *Косъм; влакно, израсло от кожата на човек или животно.* и҆ бѣ́ше тѣло́то а҆̑плово, ка́то̑ че̑ е заспа́ло. и҆ ѡ҆дежда́та мꙋ̀, и҆ ри́зите. ѿ ѿг҄нь не поче́кнъти нѝ ѿ главѣ̑та мꙋ̀ є҆ди́нь косѣ́мь 37.279; тога́зи ꙋ҆́зѐ дані̑иль смолꙋ̀, и҆ ло́и, и҆ ко́смы. и҆ ꙋ҆мѣ́си тѣ́хь, и҆ сто́ри гы като̑ прѣсъп҄ци ма́л҄кы в҃ы. и҆ тꙋ́ри гы въ ꙋ҆ста́та ѕвѣ́рꙋтомꙋ̀ 11.93б; и҆ ко́с҄мь ѿ главы̑те ва́ши не щѐ поги́бна 39.303б. **2.** *Само мн. Коса, космите по главата на човек.* и҆ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋ́пѝ мѵ̑ро̑ мнѡ́го цѣ́нно. и҆ пома́за нѡѕѣ́те і҆ѡ́вы. и҆ ѻ҆́три́ваше гы. сѝ р҃ѣ. ѻ҆́бри́са гы съсво́йте (!) космы̀ 34.250; и҆ и҆ма̑ и҆ дрꙋ́гыго бра́та по́младь ѿ ме́не, жльти космы̀ и҆́маше като̀ тво́йте 5.36б; и҆спꙋ́сти се и҆ хва́ти̑ а҆̑пла за ко́смите и҆ те́гли го да́ го затво́ри въ тѣ́мницꙋ̀ 36.272б.

ед.: косѣ́мь 37.279, ко́с҄мь 39.303б; *мн.*: космы̀ 5.36б, 34.250, ко́смы 11.93б, *чл.* космы̑те 6.42, космы́те 17.166, косми́тѣ 32.228б, ко́смите 36.272б, косми́те 36.272б, космыте 40.323б.

котел *м.* (6) *Котел; голям метален съд за вода, за варене и др.; казан.* и҆ ка́то̑ се ражѐже ѡ҆н҄зи коте́ль, зеха да гы̑ ме́тнъть вътрѣ 5.39; и҆ начѐ да копа́е та́мо и҆ найдѐ є҆ди́нь мра̀морь, и҆ по̑ мра̀мор҄ть коте́ль велик҄ плѣ́нь съ жльти́цы 11.101.

ед.: коте́ль 5.39[3], 11.101[3].

кото (!) *вж.* **като**

inslav

кош *м.* (1) *Кош; съд, изплетен от тънки дървени пръчки, с разнообразна форма и големина.* и҆ ѻ҆́н҆зи є҆пі҃кпь но́сѣше. и҆ мнѡ́жищь ꙋ҆зи́маше ѡ҆н҆зи ко́шь съсь гнои́щето на главѣ̀та си 9.67б.

ед.: ко́шь 9.67б.

кощона *ж.* (1) *Кощунство, оскърбителна постъпка към някого; подигравка, гавра.* и҆ го́лы на́ землю лѣ́гаха, гла́дны, и҆ жьдны заради̑ пра́вда. и҆ гри́жны. и҆ бѣ́дны, и҆ доса́жданїе... мльвы, и҆ по̑смиванїе, и҆ ко́щоны̑. а҆ тїѐ товà си́ч҆ко прѣтрьпѣха зара̑ї и҆́мето твоѐ ст҃о́е 32.225б.

мн.: ко́щоны̑ 32.225б.

кравен *прил.* (1) *Кръвѐн, който е добре охранен, пълен.* тогѝва щьть, хꙋба́вите лю́дїе и҆ краве́ните и҆ лица̑та и҆̑ щь́ть да ста́нать ѿ мрѣ̀твыте по́грозны 18.194.

мн.: *чл.* краве́ните 18.194.

крада *несв.* (5) *Крада, присвоявам нещо чуждо, върша кражба.* и҆ дїа́воль бѣ́ше го насто́риль, да крадѐ свѣщи́те 9.74; и҆ хо́дѣше по гора̑ и҆ по планинà и҆ по пѣ́тища, и҆ ꙋ҆бі́вахꙋ лю́дїе, и҆ крадѣ́ха. и҆ дрꙋ́го мнѡ́го злѐ чи́нѣше 6.47. // *Образно.* съмрь́ть та̑ е такь́в҆зи ма́исторь, щото̑ крадѐ лю́дїе и҆ денїе̑ и҆ нощїа̑ 31.219.

сег.: *3ед.* крадѐ 6.47, 9.74, 31.219, кра́де 37.278б; *имперф.*: *3мн.* крадѣ́ха 6.47.

крадене *ср.* (1) *Крадене, присвояване на нещо чуждо, грабеж.* а҆̀то ѡ҆ста́вѣха ꙋ҆ монасти́рь е҆дного̀ и҆лѝ два̀ма. нѣ̀ да чю́вать монасти́рьть. защѡ̀ не́маше ни́що такво́зи за кра́дене 17.165.

ед.: кра́дене 17.165.

крадение *ср.* (2) *Крадене, присвояване на нещо чуждо, злоупотреба.* и҆ позлѡ̀ ѿ кра́ж҆ба та̀ па̀кь да не ре҆́шь лѣ́жна дꙋ́ма, нѣ́когâ за сво́й рѣ́з҆кь и҆ трьгов҆щина. зара́ди да добїешь. защѡ̀ и҆ товà скры̑шома кра́денїе се нари́че 1.7.

ед.: кра́денїе 1.7, 18.204б.

кражба *ж.* (8) *Кражба, присвояване на нещо чуждо, обогатяване за чужда сметка.* и҆ па̀кь да не сто́ришь кри́во чл҃кꙋ и҆ зе́мешь нѣ̑що щото е нѥ́гово. и҆лѝ на ѻ҆́чи, и҆лѝ скры̑шома. защѡ̀ и҆ товà се кра́ж҆ба зовѐ 1.7; такâ и҆ когâ кꙋ́пишь нѣ̑що. и҆ не доплатишь хꙋ́беве цѣнѣ́та тѣ́к҆мо до краи. и҆ товà се кра̀ж҆ба зовѐ 1.7; си́ч҆ко злѡ̀ съвръ́шꙋва чл҃кь на ді҃ѣта си. блꙋ́дь кра́ж҆ба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ хꙋ́ла 38.294.

ед.: кра́ж҆ба 1.7, 32.223б, 38.294, кра̀ж҆ба 1.7, краж҆ба 1.8, кра́жба 32.224, *чл.* кра́ж҆батà 1.7; *мн.*: кра̀ж҆бы 1.7.

краен *прил.* (1) *Краен, който се намира в края на нещо, последен.* м҃лю вы се ст҃ы̀ а҆́гг҃лы. на тѣ́зи кра́сна пола́та, що е҆ на́и кра́ина, и҆ нефел҆́нна келї҃а, да ме̑ ѻ҆ста́вите тꙋ́ка да прѣбыва̑ 7.54.

ед.: *ж. сравн.* на́и кра́ина 7.54.

краниево *вж.* **краниево**

край *м.* (33) **1.** *Край; точка или място в пространството, където свършва нещо; предел, граница.* и҆ чл҃ци ѿ ѻ҆новà селѡ̀ прово́диха го до кра́и селѡ̑, защѡ̀ по́далече не ѡ҆ста́ви гы ст҃ыи да и҆́дꙋть 5.35; а҆̑ ѿн҆зи бога́тыи, пла́чаше и҆ ви́каше, ѻ҆́ч҃е а҆враа́ме по́мл҃и мѐ и҆ пꙋсти̑ ла́зара да си̑ намо́кры кра́и прѣ̑сть сво́й да ми̑ ꙋ҆стꙋ́ди̑ е҆́зы́кь защѡ̑ злѣ̑ с҆мь мѣ́чень 12.118; и҆ ре҆ ми̑ а҆́гг҃ль. слꙋ́шаи па́влѥ като́ ти напрѣ̑ каза̑ тази̑ дльбинà нема краи́. и҆ не може са и҆з҆мѣри 32.231б. // *Бряг.* а҆̑ тиà додѐ при і҆ѡр҆да́нь, и҆ прѣкр҃ти се і҆ на́кр҃ть знаменà і҆ѡр҆да́на, и҆ влѣ́зе врь́хꙋ вѡда̑та и҆ хо́дѣше. и҆ приближи́ се при кра̀и. и҆ зо́сима зѐ да и҆ се поклони̑ 17.174. **2.** *Край; последен момент във времето, където свършва нещо; свършек.* и҆ даѝ ми х҃е си́ла до кра́и живо́та моего, да си ꙋ҆па́за вѣ́рата твоà 39.300б. **(сичко) до край.** ***а)*** *Всичко докрай, всичко без изключение, без остатък.* такâ и҆ когâ кꙋ́пишь нѣ̑що. и҆ не доплатишь хѣ́беве цѣнѣ́та тѣ́к҆мо до краи. и҆ товà

inslav

се кра̀ж'ба зовѐ 1.7; и̇ та́мо наоу̑чи си́ч'ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н'скыи. и̇ кнїгы бж҃твные 12.109. *б) Докрай, до последно.* пока́за се х҃с ѿпрь́вѣнь дори̇̀ до кра́и смѣре́нь и̇ кро́т'кь като̑ а҃гне 18.185; и̇ не́ ще о̀ста́ви до кра̀и детô се на нѥ́го надѣ́е 37.275; **край и почело (начело и край) не имам.** *Начало и край нямам, съществувам вечно.* б҃ь детô кра́и и̇ почело̑ не и҃ма 33.232б; а̇̀ ст҃аа три҃ца є̀ ра́вно чт҃на си̇ рѣ̑. є҃ди́нѣ̑ поче́сть и҃ма̑ ра́вно и̇ трѝте ли́ца̑ начело̑ и̇ кра́и годи́ныте и҃мь не и҃мать 33.238б; **край свѣт.** *Краят, свършекът на света.* о҃ти нѥ́гова баща̀ ни́кои не ви́ди, нѝ а҃гг҃лы гн҃и и̇ тїе́ го не ви́деть. и̇ прѣст҃ы́лѧть и̇ добры̑лѧть дх҃ь нѥ́говь де̑то си́ч'ко о̀живѣ́ва. и̇ сегѝ и̇ сѣ́кога и̇ дори кра̀и свѣ́ть и̇ въ вѣ́кы, и̇ до вѣка а̇ми́нь 18.207.

ед.: краи 1.7, 35.261, кра́й 1.7б, край 1.8б, кра̀и 5.27, 17.174, 35.256, 37.275, кра́и 5.33, 5.35, 5.38, 6.42б, 6.46б, 10.78, 12.109, 12.112б, 12.118, 13.121б, 15.136б, 17.165, 18.178б, 18.185, 31.223, 33.232б, 33.238б, 35.257, 39.300б, 39.301б, кра̀и 10.78б, 18.207, 34.256, 39.319б, край 32.231б.

крак *м.* (3) *Крак, крайник на човек или животно.* а҃зь ва́мь напра́ви̇̀ крака̀ да тече́те сѣ́когы в' че́р'кова моа̀ ст҃а̀, а̇̀ вїе тече́те на бо́й и̇ на и̇гра 18.204б; и̇ пада̀ лю́тѝ змеѝ по̑ кра́ката конюто́му 39.311.

мн.: крака̀ 18.204б, *чл.* крака́та 18.182, кра́ката 39.311.

крамола *ж.* (3) *Крамола, голяма караница, свада, кавга.* блꙋ́дь кра́ж'ба, кра́мола, и̇ нена́висть и̇ хꙋ́ла. и̇ си́ч'ко злѡ̀ ѿ мнѡ́го пи́тїе бы́ва 38.294; тїа́ са де̑то и̇зла́зѣть и̇з' че́р'кова пр҃ѣ̀и ѿпꙋ́сть. та̑ ѿи҃дать да ковла́деть, и̇ стрꙋ́ваха крамола̀ 32.231б.

ед.: крамола̀ 18.179б, 32.231б, кра́мола 38.294.

краниев *прил.* (2) **краниево мѣсто.** *Краниево място; мястото, където е разпънат Христос; Голгота.* и̇ напра́ви цр҃ква на кра́инїево мѣ́сто, гдѣ̀то бѣ́ше бы́ль распе́ть х҃с 4.25б.

ед.: *ср.* кра́инїево 4.25б, 4.26.

красен *прил.* (33) **1.** *Хубав, който със своите външни или вътрешни качества предизвиква възхищение; красив, прекрасен.* и̇ нѣ̀ тѣ́к'мо ради̇̀ нѥ́гово бл҃го ро́дїе и̇ чистота̀, и̇ що̑ бѣ́ше кра́сень със' д҃шѣ́та си. а̇̀мѝ є̇́днакь и̇ по мнѡ́го бѣ́ше и̇ със' лицѐто кра́сень 9.62; ка́то видѣ̀ о҃нъзи жена̑ ст҃ꙋ́ є̇v'ста́тїю като бѣ̀ше млада и кра́сна. завидѣ̀ ѥ҃и тврь́дѣ 5.32; въ о̀гра́дꙋ нѣ́кꙋю. ви́дѣ ꙗ҃бльк ꙋ. и̇ поре́вна мꙋ̀ се, и̇ ꙋ҃зе ю̀ въ рꙋцѣ́те си̇. и̇ р҃ѣ̑. кра́снь бѣ́ше нагле́дь ѡ҃н'зи пло́дь 14.129б; и̇ напра́вите, кы̑щи хꙋ́бави и̇ кра́сны, а̇̀ в' т҃ѣ не съдѝте 18.178б; доде́ мꙋ̀ съгра́диха цр҃ква кра́снаа, и̇ прѣне́соха го със' голѣ́ма чы́сть, въ лѣ́то ѡ̑ ро́жьства х҃ва. ꙋ҃з 2.15б. **2.** *Като същ. Нещо хубаво.* ра̑уй се кр҃те… и̇ на оу́чи́телѥ помо́щникь. и̇ на си́ч'ки ст҃ыи кра́сно и̇ чт҃но̀ и̇ добро̑ им' си сто́риль 16.163. **красни врата.** *Вратите на олтара.* и̇ поидѐ но́щїю оу̑ ѡ҃нѣ̀зи цр҃ква. и̇ съкры̑ се при кра́сныте врата̀ 3.18б.

ед.: *м.* кра́сныи 8.56, 9.61, 15.131, кра́сень 9.62[4], кра́снь 14.129б, кра́с'нь 14.130, красе́нь 37.277, *ж.* кра́снаа 2.15б, кра̀снаа 3.20, кра́сна 5.32, 7.54, 15.156, 17.164, *ср.* кра́сно 8.58, 9.71, 16.163, 37.275б, 37.279б, 37.280; *мн.*: кра́сны 5.36[2], 11.99, 12.110, 15.134, 18.178б, 37.279б, кра́сные 33.234б, *чл.* кра́сныте 3.18б[2], 13.121б.

красота *ж.* (2) *Красота; сбор от качества, които предизвикват възхищение; хубост.* и̇ ка́кь да си̇̀ и̇спл҃ни свѣ́тил'никь със' ма́сло да ꙋ҃лѣ́зе със' мꙋ́дрыте дѣви́ци въ ра́и, да се насы́ти красота ра́искаа, и̇ хꙋ́бость и свѣ́тло̑. и̇ пѣ́сни а҃гг҃л'скы 8.55б.

ед.: красота̀ 7.54, красота 8.55б.

крив *прил.* (13) **1.** *Крив, който е с дъгообразна форма, извит.* и̇ въ о҃нїа

inslav

дьскы бѣха нóжове заглобéни ѿгóре ѝзьбóстренѝ прилы́чны на кóпїа а҆ дрꙋ́гы катô нóжове. и҆ дрꙋ́гые кры́вы катô срь́пове 39.299б. **2.** *Виновен, който има вина за нещо.* и҆ зара̑ товà нѥ ѐ кри́вь бь, когâ (!) чл҃кь са̑. стрꙋ́ва гр҃ѣ ѻ҆ти бь свáкого чл҃ка ѻ҆стáви на своѧ̀ вóлѧ̀, ꙗ҆́ко добрô ѻ҆́бы́че ꙗ҆́ко лѝ злò. сáмь сéбѣ си да бъ́де чл҃кь кри́вь 1.3; защô бѝешь тол҄кова мꙋ́лето детô нé тї е кри́во 11.87; вы̀е стѐ ѿнїа. ѻ҆ти защô пꙋ́щате воискѣ́та сѝ по тры́г҄ть, да ѿнéмать ѐднò дрꙋ́го наси́ла. вы̀е сте затовà кри́вїи 15.143б. **3.** *Несправедлив, който е нечестен.* на младыте щê добрô да и҆́мь стрꙋ́ва. и҆ коур҄вов҄ство щê да мрàзи. и҆ сѣ́дь кри́вь щê да сѐ ѿфрь́лѣ да нѐ слꙋ́ша. и҆ не щѐ да сѐ закли́на ни́кога 18.187. **4.** *Като същ. Само ср. Зло, нещо лошо, кривина.* и҆ пàкь да не стóришь кри́во чл҃кꙋ и҆ зéмешь нѣ́що щото е нѥ́гово. и҆лѝ на ѻ҆́чи, и҆лѝ скры̑шома 1.7. **криво думание.** *Лъжесвидетелстване.* ꙗ҆́зь вы̑ напрáвихь и҆ ѐзы́кь да пѣ́ете и҆ да слáвите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писáнїе и҆ да ꙋ҆́чете ненаꙋ҆́ченїи лю́дїе. а҆̀ вїе гы ѿтвóрих҄тѐ (!) на льжâ и҆ на ѱꙋ҆́ванїе на кри́во дꙋ́манїе, и҆ чл҃кꙋ насрéща дâ дꙋ́мате 18.204б.

ед.: *м.* кри́вь 1.3², 18.187, 38.285, кри́въ 33.246, *ср.* кри̑во 1.7, кри́во 10.76б, 11.87, 18.204б; *мн.*: кривы̑ 1.4, кри́вїи 15.143б, кри́вы 15.146б, кры́вы 39.299б.

кривда *ж.* (3) **1.** *Кривда, зло, несправедливост, неправда.* и҆ сѣ́кымꙋ щê да сѐ покла́нѣ, и҆ ми́р҄ ще да стрꙋ́ва междꙋ̀ людїéте. и҆ кри́в҄да не щê да ѻ҆́бычѣ 18.187. **2.** *Кривина, лоша черта на нещо, недостатък.* и҆ рéкоха ѿнїа господáре мéжꙋ сéбѣ си. ны́е данїи́лꙋ не мóжѐ да нáидемь нѝ въ чтô кри́вына. тѣ́к҄мо на вѣрата мꙋ щѐ намѣ́ри кри́в҄да 11.92б. **3.** *Клевета, нечестно обвинение.* и҆ за тъзи рѣ́чь. тâ ѡ҆брѣ́наха кри́вдата на і҆ѡáнна, дѣ́то щѣ́ха да и҆з҄врь́жеть ѳеѡфи́ла, а҆̀ тїе прѣмéтнъха и напи́саха да и҆спѣ́деть і҆ѡáнна 12.115.

ед.: кри́в҄да 11.92б, 18.187, *чл.* кри́вдата 12.115.

кривина *ж.* (5) **1.** *Кривина, лоша черта на нещо, недостатък.* и҆ ви́дѣха ѿнїа господáре, кáкь ѐ почьтéнь ѿ цáра дáнїи́ль и҆ зави́дѣха мꙋ. и҆ ѿтогáва и҆́щѣха нѣ́коа кри́вына давнó биха наи҆шлѐ да ѓо затрїю́ть. и҆ не можаахꙋ нѝ въ чтô да мꙋ сê при́зрꙋть, ѻ҆ти защô бѣ́ше вѣ́р҄нь и҆ и҆́скꙋснь на цáр҄скы рáботы 11.92б. **2.** *Клевета, несправедливо обвинение.* а҆̀ тїѐ го ѿбрьнъха и҆ напи́саха на і҆ѡáнна, кри́вына. какь ѐ. ѻ҆́сѣдень ѿ мнѡ̀го ѐп҃кпе 12.116. **метна кривина.** *Излъжа.* а҆̀ тóй не рѐ такà, а҆̀мѝ мéтна кри́вына на ба̑ и҆ рѐ. женâта чтô ми ю҆̀ сѝ дáль, тїá мê прѣлѣ́сти 38.285.

ед.: кри́вына 11.92б², 12.116, 38.285, кри́вина 12.116.

криво *нареч.* (2) **1.** *Накриво, не в права посока.* и҆́ ѻ҆́чите крыво гледать. и҆ нѡѕѣ́тѣ ти пáдать, и҆ не мóгꙋт҄ да стꙋ́пать. и҆ рꙋцѣ́те ти не знáють, чтô посѣ́гать 11.106б. **2.** *Несправедливо, по лош начин, неправилно.* тогúва щьть да въскр҃нать прѣ̀ ѓа тїá дѣ́то сѣ́деть кри́во за дꙋ́кáти, тâ зéмать чл҃кꙋ сич҄кото и҆ бі́ат҄ го 18.196б.

крыво 11.106б, кри́во 18.196б.

кривозаклинание *ср.* (1) *Неправдиво заклинание, лъжлива клетва.* и҆ землѧ́та щê да и҆з҄гори… че сѣ̀ е ѻ҆мрьси́ла ѿ чл҃чьскы̑ гнꙋ́соты̑… и҆ ѿ льжове, и҆ ѿ кри́во заклинáнїе, и҆ ѿ злы̑ лю́дїе дѣ́то чл҃ка не милꙋ́вать 18.196.

ед.: кри́во заклинáнїе 18.196.

кривосъдение *ср.* (1) *Несправедливо съдене.* тогыва нѣ́бѣто… и҆ землѧ́та щê да и҆з҄гори… ѿ гр҃ѣ́ чл҃чьскы̑, че сѣ̀ е ѻ҆мрьси́ла… ѿ кꙋр҄вы, и҆ ѿ вльфѝ, и҆ ѿ ꙋ҆́бити лю́дїе, и҆ ѿ магéсници, и҆ ѿ и҆́доло слꙋгꙋ́ванїе, и҆ ѿ кри́во сѣ́денїе.

inslav

и҆ ѿ прѣда́ванїе добры̀ людїе на злѝ да гы ꙗ҆дѣ́ть 18.196.

ед.: кри́во ѕъ́денїе 18.196.

крилат *прил.* (1) *Крилат, който има крила.* болѣ́рⷭ҇ство стрꙋ́ва чл҃ка да҆ е несы́ть догдѐ е жи́вь. болѣ́рⷭ҇ство щотѐ въ то́изи ча҆ ѿ чл҃ка побѣ́гне. а҆ чл҃кь го кры̑е и҆ вѣ́же а҆ то̀ като̑ крыла́то ѿ чл҃ка ѿли́та 31.220б.

ед.: *ср.* крыла́то 31.220б.

крило *ср.* (7) *Крило, орган за летене.* и҆ и҆́маше крылѣ̑ ѻ҆рло̑ви и҆ гле́дахⷭ҇ го догдѐ мꙋ̀ се ѿкѣ́снаха, та̑ падньха ѻ҆́нїа кры̑лѣ и҆ лиѱа́ха ѿ земл҃а̑та 18.181б; є҆́то дѐ видѣ̑ и҆ тре́тїать влькь чѐ прили́чѣше като̑ ри́зь. (!) и҆ и҆ма́ше на плещи́тѣ си, д҃, крылѣ̑ голѣ́мы като̑ ѻ҆рⷭ҇ловы, и҆ д҃. главы̑ 18.182. // *Образно.* и҆ вълѣ́зе на ра́мена херꙋві́мⷭ҇скы. и҆ фрьгнѣ̀ и҆ възлѣ́те съсⷭ҇ кры̑лѣ̑ вѣ́трьны. ѻ҆́тѝ бг҃ь нѝчто̑ нѣ̀ е нѥ́мꙋ невъзмо́жно 38.286б.

ед.: кри́лꙋ 38.286б; *мн.*: крылѣ̑ 18.181б, 18.182, 18.182б, кры̑лѣ 18.181б, 38.286б, *чл.* крылѣ́те 18.182.

крискенд *ЛИ* (1) *Крискент.* и҆ ре́коше мꙋ ѿнїа. видѣ́хⷭ҇ мѐ сега́ гы прове́доше ми́мо̀ цр҃кви ст҃ыхь криске́нⷭ҇да и҆ дїѡскори́да 15.144.

криске́нⷭ҇да 15.144.

крия *несв.* (5) **1.** *Крия; слагам нещо на скришно място, за да не се намери от другите или да не се загуби.* това̀ ре̑ нѣ̀ че съ̀ гри́жаше за сыромаси. а҆́мѝ влѣ́фа бѣ́ше и҆ ко́вⷭ҇чегь и҆́маше. и҆ ко́и нѣ́що хари́зоваше, а҆ то́и го кры̑еше и҆ но́сѣше 34.250б; болѣ́рⷭ҇ство щотѐ въ то́изи ча҆ ѿ чл҃ка побѣ́гне. а҆ чл҃кь го кры̑е и҆ вѣ́же а҆ то̀ като̑ крыла́то ѿ чл҃ка ѿли́та 31.220б. **2.** *Крия, държа в тайна нещо, не казвам, не издавам.* докогы̀ гесѡ́рⷭ҇гїе стрꙋ́вашь на҆ да сѝ истꙋпѣ́ваме ꙋ҆́мѣть съ̀ тво́йте хытры̀ни доко́га да кри́ешь ѿ на҆, та ны̑, не ка́жешь и҆стѣ́нⷭ҇скы̀, ка҆ навы̑ на то́лⷭ҇кози мѣ́кы 39.303б; та̑ за, ꙗ҆сꙗ҆ дни̑ щѐ да наꙋ́чи си́чⷭ҇кыте лю́дїе да не́мать, на ꙋ҆́мь да вѣ́рꙋвать чѐ е това̀ а҆нтихрі́сть, а҆́мѝ си кры̑аше дїа́волⷭ҇скыте хытринѝ 18.186.

сег.: *2ед.* кри́ешь 39.303б, *3ед.* кры̑е 31.220б; *имперф.*: *3ед.* кры̑аше 18.186, кры̑еше 34.250б; *пов.*: *отриц. със съкр. инф. 2ед.* нѣ́деи кры̑ 39.303б.

крия се *несв.* (5) *Крия се, спотайвам се на скрито място, скривам се.* ре̑ жена̑та ст҃мꙋ є҆ѵⷭ҇ста́тїю. гдⷭ҇ине мои ны̑е докога̀ да седимь тꙋ́ка и да се кры̑емь 5.32; и҆ па̀кь въспомени̑ и҆ а҆́плыте, ка́кⷭ҇ь бѣ́хꙋ на сѣ́ко мѣ́сто го́нѥни. и҆ по гра́довете сѣ̀ кры̑ахꙋ 12.119; и҆ кры̑аше се сра́мⷭ҇ бѣ́ше го ѿ съсѣ́де и҆ ѿ дрꙋжи́на да и҆зⷭ҇лѣ́зе довьнⷭ҇ка 15.134.

сег.: *1мн.* се кры̑емь 5.32; *имперф.*: *3ед.* кры̑аше се 15.134, *3мн.* сѣ̀ кры̑ахꙋ 12.119, сѐ кры́аха 18.194б; *форма от перф. тип: 3мн.* се (!) са крыле 18.191б.

кров *м.* (1) *Образно. Покров.* и҆ затова̀ дв҃дь прр҃кь дꙋ́маше за дн҃е́шны̀ дн҃ь. и҆ прѣклóнь нб҃са и҆ сни́де. и҆ примра̀кь подⷭ҇ нога́ма є҆го̀, и҆ възи́де на херꙋві́мь и҆ летѣ̀ възⷭ҇лѣ́те на кри́лꙋ вѣтрь́ню. и҆ поло́жи тьмꙋ̀ за кро̑вь свои̑. сѝ ре҃ѣ́, ка́же затво́ри нб҃е́то, и҆ слѣ́зе на́ земл҃а. и҆ тⷭ҇мⷭ҇а по̑ нѡѕѣ́те нѥ́гови сѝ ре҃ѣ ка́же. не мо́же нико́й разꙋ́мѣ ника́кь ка́кь слѣ́зе ѿ нб҃е́то на землю̀ 38.286б.

ед.: кро̑вь 38.286б.

кромечен *прил.* (1) **мъка кромечная.** *Кромешен ад, пъкъл, преизподня.* и҆лѝ да сѝ ме́тⷭ҇нѣмь ѻ҆́чи́тѣ да за́видѝ не́комꙋ чл҃кꙋ щотѐ и҆ма́[ме] добро̑ ѿ ба҃. и҆лѝ въ какⷭ҇вѝ да съ̀ злы̑ни детѐ щьть да ны̀ заве́дьть въ мꙋ́кꙋ кроме́чⷭ҇нꙋю 39.319.

ед.: *ж.* кроме́чⷭ҇нꙋю 39.319.

кротко *нареч.* (9) *Кротко, спокойно, тихо.* тогази и҆ тїе като̑ видѣ́ха чѐ и҆́мь подꙋ́ма кро́тⷭ҇ко цр҃ь. ре́коше мꙋ̀ съслѣ́зы (!). ные ѿ ц҃рꙋ, нѝтѝ зна́емь что є҆ ѿба́анїе нѝтѝ се нѣ́когы оу҆чи́хⷭ҇ме ны́е на зло̀ за ц҃ра 15.147б;

inslav

и҆ прѣбы҆ та́мо пр҃ѣ врата́та, г҃, дни҆, и҆ и҆сцѣлѣ̀. и҆ лежа́ше кро́тъ̑ко ка́то а҆́гнѥ 2.14б; не бо́и се і҆ерл҃име ѿ того́зи цр҃а, ами се ра́ꙋваи и҆ весели҆. о҆́ти не и҆́де да се голѣ́ми и҆ да се прѣвъзно́си а҆̀ми и҆́де смѣре́но и҆ кро́тъ̑ко 34.252.

кро́тъ̑ко 2.14б, 10.79б, 15.147б, 15.148, 34.252, 36.269б, 36.273, кротъ̑ко 3.20б, 37.274б.

кротост *ж.* (10) *Кротост, благост, смирение.* а҆̀ко не бѫ̀дете ка́то дѣца̀ не вълѣзꙋ́вате въ цр҃тво нб҃ное. нѣ със̾ ѹ҆́мь дѣти́нъ̑скы҆ и҆ съсь и҆гра̀. и҆ съ дрꙋ́гы работы а҆̀ми със̾ кро́тость, и҆ да смѐ незло́бивы ка́то дѣца̀ 34.249б; а҆́ ца́р̾ мꙋ ка́же сѣ̀ мнѡ́го кро́тость и҆ смѣре́нїе. не домилѣ ли ты геѡрг҃їе щото̑ и҆́маше лю́бо́вь ѿ лю́дїе́тѣ. и҆́ за това̀ добро̑ щото̑ а҆́зь стрꙋва̑ те́бѣ 39.306б; и҆ сьбы́раше се със̾ мꙋ́дры, и҆ със̾ ста́ры, давно̑ бы ѿ т҃ѣ́ придоби́ль за д҃шѣ̀та си̑ нѣ́коа добра̀ наꙋ́ка. и҆ бѣ́ше ѿ си́ч̾кыте люби́и҆, и҆ сѣ́кыи го почи́таше ради҆ нѥ́говата кро́тость 15.133.

ед.: кро́тость 14.127[2], 15.133, 19.207б, 31.222[2], 34.249б, 39.306б, кро́тостїю 18.203б; *мн.*: кро́тости 32.229.

кротък *прил.* (27) **1.** *Кротък; който е с благ, добродушен нрав; тих, смирен.* и҆ лю́бѣше бг҃ъ і҆ѡа́нна твры́дѣ, защо̀ бѣше кро́тъ̑кь и҆ чи́сть, и҆ дв҃ѣсть́вникь 6.41; наꙋ́чи́те се ѿ ме́не, о҆́ти с̾мь а҆́зь кро́тъ̑кь, и҆ смѣре́но съср҃цето (!) 14.127; и҆ па́к̾ го видѣ̀ о҆́ного́зи влька, дѐ станѣ̀ ка́то чл҃кь, и҆ кро́тъ̑кь ка́то сырома̑ чл҃кь, и҆ ср҃це члчьское но́сѣше вь се́бѣ си̑ 18.181б. **2.** *Като същ. Лице, което притежава кротък, смирен, добродушен характер.* бл҃же́ны кро́тцїи, о҆́ти щѣ́ть тїѐ да намѣ́рѧть та́зи земл҃а̑ 32.227б.

ед.: *м.* кро́тъ̑кь 6.41, 8.55б, 14.127, 14.128, 15.131, 18.181б, 18.185[2], 18.188, 34.249, 34.252, 34.252б, 34.253б, 35.259б, 38.294, кротъ̑кыи 15.147б, кротъ̑кы҆ 21.210б, *ж.* кро́тъ̑ка 18.187б, *ср.* кро́тъ̑ко 38.293б; *мн.*: кро́тъ̑кы 11.106б, 17.17б, 18.201б, 32.229б, 34.249б, 38.293б, кро́тцїи 32.227б, кро́тъ̑ки 32.229б.

круг *вж.* **кръг**

кръв *ж.* (21) **1.** *Кръв; червена течност, която се движи по артерии и вени и осигурява обмяната на веществата в организма на човека и животните.* вѣрꙋ́ваи чѐ смъ̑ и҆ а҆́зь чл҃кь ѿ прѣ̀сть и ѿ кры́вь. и҆ пльть и҆́ма́мь ка́то си́ч̾ки лю́дїе 3.19б; оу҆зе́ мꙋ и҆ пора́мница́та, и҆ вры́хната дре́ха, и҆ натопѝ ю҆̀ оу҆ кры́в̾та̀ що̑ бѣ́ше и҆сте́кла ѿ ст҃го 9.66б. **2.** *Прен. Кръвопролитие, човешки жертви по време на война.* тогы́ва н҃бе́то щѣ́ть да го̀ сви́ать а҆́гг҃лѝ нб҃ныи наѐдно̑ ка́то̑ хар̾тїа. и҆ земл҃а̑та ще̑ да и҆з̾гори, м҃, лах̾те надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ̀ члчьскы҆, че сѣ̀ е о҆мрьси́ла ѿ члчьскы҆ гнꙋсоты̀. и҆ ѿ кꙋр̾вы, и҆ ѿ вльфѝ, и҆ ѿ ꙋ҆́бити лю́дїе, и҆ ѿ маге́сници… и҆ ѿ злы̀ лю́дїе дѐто члка не милꙋ́вать. и҆ ѿ во́йскы кры́вь мнѡ́го 18.19б. **дам си кръвта за някого.** *Пожертвам се за някого.* а҆̀ми повелѝ и҆ да́и ми и҆́ а҆́зь да влѣ́зь да ви́дѣ ꙋ҆ цр҃ква чт҃ныи кр҃ть, дето ѐ бы́ль распеть г҃ь на нѥ́го, що го̀ си ты̀ ро́дила, дето си́ да́де кръв̾ть за грѣ́шници 17.170б; **изливам кръв праведна и света.** *Проливам кръв на праведници, убивам свети хора.* докогы̀ ѿ ца́рꙋ ты̀. и҆ твои́те пашїѐ. и҆ кадїѐ да чи́ните гонѥ́нїе, и҆ тѣ́йзи во́йскы, на хр҃тїане и҆ и҆́щете да и҆́зли́вате кры́вь прьве́дна и҆ ст҃а̀ 39.298; **кръв своя излея.** *Пролея кръвта си, пожертвам живота си заради някого или нещо.* и҆ сторѝ това̀ что ти̑ повелѣ́х̾ме̑, и҆ недѣ́и потаи̑. что ты̀ е да́дено дарь ѿ б҃а да сѐ ꙋ҆твръде́ть нѥ́говыте лю́дїе със̾ тво́а наꙋ́ка. дѐто си е заради҆ т҃ѣ̀ кры́вь своа и҆зліа́ль да гы̀ спасѐ ѿ прѣ́льсть 12.110б; **пролея кръвта на някого.** *Пролея кръв, убия някого.* и҆ ре̑ мꙋ ца́рь. мла́до мом̾чѐ защо̑ се не бои́шь ѿ съмрь́ть. а҆̀ми дойдѐ да сѐ бо́ришь със̾ ли҆́еа, не ви́диш̾ ли̑ как̾вы̀ си́л̾ны мѡм̾цѝ, навы̀, и҆ ко́л̾ко ꙋ҆́бѝ и҆ проліа́ и҆́мь кръв̾та̀

inslav

9.65б; и ре҃. гі҃ди́не мои̑ де̑то се ми́на̀ годи́ната та̑ ꙋ̑бы̑ тѣ́зи д҃ша. и кръвѣ́ть и̑ на земли́ проліа́хь, и и҃манїето и̑ зе̑ 32.226б; **пролея си кръвта.** *Пролея си кръвта, дам живота си заради някого или нещо.* и̑ така̀ ли пойска г҃ь. да прѣдадѐ на грѣ́шны рꙋ́цѣ такъ́въ́зи гра́дь. детô си пролѣ̀а кръвѣ́та своа̀ за нѥ́го на кр҃ть, да го и̑скꙋ́пи ѿ плѣнѣ́ствô дїа́волѣ́ско 9.73б; и̑ зна́ю че си̑ поло́жиль д҃шꙋ̀ твою̀ зарад[и] на́шь гр҃ѣ̑. и̑ пролѣ̑а си пр҃тꙋ́ю кры́вь твою̀ на кр҃тѣ̑ 9.73б; и̑ мн҃иците мнѡ́го мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и̑ тѣло́то си̑ прѣда́доха на ра̀ны. и̑ кры́вь сво́а проліа́ха, защô бѣ́хꙋ̀ съсрѣ́цето (!) си̑ распа́лѥни за любо́вь бж҃тѣ́вна 15.132; **проливам кръв.** *Проливам кръв, причинявам кръвопролитие.* и̑ ѳеѡфи́ль катô ѿнїа неправе́дно чи́ни, и̑ смѣ́сюва се на праведна̑ кръвь да ю̑ проли́ва. є҃вл҃скы̑ сто́ль прїе́ль, а̀ неправе́дно чи́ни 12.114б; **проливам си кръвта.** *Проливам си кръвта, загивам в бой.* и̑ ѿнѣ́зи безако́нныи ца̑рь ра́доваше се, и̑ чи́нѣше жры́тва на бѣ̑соовете. и̑ любѣ́ше да гле́да да сѐ би̑ють лю́дїе, и̑ да си̑ проли́вать кръвѣ́тѣ 9.64б; **сторя кръв.** *Извърша убийство, пролея нечия кръв.* и̑ хо́дѣше по гора̑ и̑ по планина̀ и̑ по пѣ́тища, и̑ ꙋ̑би́вахꙋ̀ лю́дїе... и̑ ст҃ыи і҃ѡа́нь... мꙋ̑ дꙋ́ма... и̑ зна́и че́до, че̑ мъ є̀ х҃с пꙋ́стиль да прости̑ тво́ето съгрѣше́нїе. и̑ не бо́и се, а҃зь да зе́ма тво́ите грѣ́хоове на моа̀ глава̑. и̑ кры́вь що си̑ стори́ль да є̑ на мо́а д҃ша 6.47б.

ед.: кры́вь 3.19б, 9.73б, 15.132, 18.186б, 18.19б, 37.280б, 39.298, 39.302, кръвь 6.47б, кры́вь 12.110б, кръвь 12.114б, 18.204б, *мн.* кръвѣ́тѣ 9.64б, кръвѣ́та 9.65б, кры́вѣ́та 9.66б, кръвѣ́та 9.73б, 39.295б, кръвѣ́ть 17.170б, 32.226б, кръвѣ́ть 16.159, 17.173.

кръвав *прил.* (1) *Кървав, който има цвят на кръв, кървавочервен, пурпурен.* є҃то̑ є҃ди́нь ко́нь бѣ́ль, де̑ и̑зла́зи и̑з вратата нб҃ныи. и̑ сѣдѝ на нѥ́го чл҃кь съ́щи ꙗ҃кь катô и̑ пра́во сꙋ́дникь, и̑ нави́ва на си́чѣ́кото. ѻ҃чи́тѣ мꙋ̀ свѣ́теть катô пла́макь ѡ҃гнѣ́нны̑. и̑ на главѣ̑та мꙋ̀ вѣ́нѣ́ци мнѡ́го. и̑ и̑маше и҃ме напи́сано на главѣ̑та. а҃ла̀ ни́кои не зна́еше що̀ дꙋ́ма токо̀ той самѣ́си̑ и̑ ѡ҃блѣ́чень въ прѣмѣ́на кры́вьва и̑ зовеше се и҃мето нѥгово сло́во б҃жїе 18.194б.

ед.: *ж.* кры́вьва 18.194б.

кръвипролѣение *ср.* (1) *Кръвопролитие; избиване на хора, при което се пролива много кръв.* мнѡ́го пы́ты мц҃ѣть и̑ зв҃ѣздыте дꙋ́мать къ г҃ꙋ̀. г҃и б҃е щотô си́чѣ́ко дрьжишь. ты̑ си да́ль на́мь да свѣ́тимь нощї̑а̑ та̑ не мо́же̑ векѥ̑ да гле́дамѐ кꙋ́рѣ́вовѣ́ство, кры́ви пролѣ́нїе кра́жѣ́ба, по̑во́дѣ́ство, щото̀ чи́нѧть чл҃ците по свѣ́тѣть 32.223б.

ед.: кры́ви пролѣ́нїе 32.223б.

кръвник *м.* (4) *Кръвник, душегубец* (*за дявола*). знаме́нїето та є̀ кр҃ть. дето сѐ знаме́нꙋ́ваме. си̑ р҃е̑, дето се кры́стиме на ли́цето на́ше. а̀ лѣ́кь є̀ та є̀ това̀ кръвни̑кь и̑ ꙋ̑бїи́ца дїа́воль, дето годѝ да ни̑ ꙋ̑бїѐ дꙋ́шѣ́ть 16.162; и̑ ты̑ ст҃ыи козма и̑ дамїа́не помоѕѣ́те ми̑. ѻ҃ти го вѣрова̑, и̑ слѣ́дь то́го пойдо̑. а̑ми се ско́ро по̑канѣ́те и̑ дойдѣ́те ми на по́мощь, да мѐ и̑зба́вите ѿ того́зи кръвни̑ка дїа́вола 10.78.

ед.: кръвни̑кь 16.162, кръвни̑ка 10.78, кръвни́ка 10.78б, кръвни́ка 10.78б.

кръвомѣшество *ср.* (1) *Кръвосмешение, полови сношения между близки роднини.* баща̀ ще да̀ легне на легло̀ сн҃ово́ си, и̑ сн҃ь на легло̀ бащꙋ̀ своѐмꙋ̀. и̑ сьсѣ́динь ще̑ да ѡ҃мрьси̑ женѣ̑та сьсѣ́ди́нꙋ своѐмꙋ̀. и̑ ще̑ да ѐ кръвомѣ̑шьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. ѡ҃ба́жданїе, кама́тѣ́ство, ла́комѣ́ство, и̑ дрꙋ́гы мнѡ́го злы̑ни щото̀ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224.

ед.: кръвомѣ̑шьство 32.224.

кръвопиец *м.* (2) *Кръвопиец; безмилостен, жесток човек.* и̑ кога го̀ во́дѣха ѿнїа́ ѱѐта кры́вопїицы, на распе́тїе

inslav

го́ль съблѣ́коха го, и҆ жлѣ́чь го напои́ха 12.119.

мн.: кр҃вопі́ицы 12.119, кр҃вопі́ици 15.138б–139.

кръвопроливание *ср.* (2) *Кръвопролитие*; *избиване на хора, при което се пролива много кръв.* є҆то̑ сѣ́кыи д҃нь бѣ́ше ꙋ҆бі́йство и҆ кр҃во_проли́ванїе по хр҃тїа́нете. и҆ това бы́ваше по гра́дове и҆ по мѣ́ста̑ 39.296б.

ед.: кр҃во_проли́ванїе 20.209б, кр҃во_проли́ванїе 39.296б.

кръвоточив *прил.* (1) *Който страда от кръвоизливи, от кръвотечение.* сты҃и димі́трїе. бѣ̑сны и҆сцѣлѝ. и҆ сꙋ́хы и҆спра́ви и҆ кр҃вѐото́чивы чл҃ци и҆сцѣлѝ. и҆ и҆нак҆вы раз҆ли́чны бо́лести 9.74б.

мн.: кр҃вѐото́чивы 9.74б.

кръг *м.* (1) **кръг небесен.** *Небосвод, небосклон.* кр҃ꙋ́гь нб҃ныи что̑ ѡ҆б҆те́кꙋва нб҃о и҆ зе́млю̀. и҆ сл҃нце что̑ просвѣ́тюва сич҆кꙋ зе́млю. така̀ и҆ ст҃ы̀ без҆сре́брьници си́ч҆кꙋ зе́млю ѡ҆б҆текоше и҆ напл҃ниха ю̀ със҆ вели́кы чю́деса 10.79.

ед.: кр҃ꙋ́гь 10.79.

кръмило *ср.* (2) *Кормило*; *приспособление, с което се насочва движението на кораб.* и҆ то́л҆кова бѣ́ше лю́та ѡ҆на́зи бꙋ́ра, кол҆кото се строши̇̀ кр҃ми́лото на кораб҆ть 15.137; и҆ ꙗ҆ви́ и҆м҆ се тогази ст҃ы̀ николае на р҃ѣ̑ кора́блю. и пое кр҃милото и начѣ̑ сам҆си̇̑ да кр҃ми 15.149б.

ед.: *чл.* кр҃ми́лото 15.137, кр҃милото 15.149б.

кръмя *несв.* (2) *Направлявам, управлявам кораб с кормило.* и҆ ꙗ҆ви́ и҆м҆ се тогази ст҃ы̀ николае на р҃ѣ̑ кора́блю. и пое кр҃милото и начѣ̑ сам҆си̇̑ да кр҃ми 15.149б. // *Образно.* въ начелѡ̑ бѣ̑ сло́во. а҆ми̇̀ и҆ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что̑ є҆ истина, детѡ̑ ще́шь да кр҃ми́шь си́ч҆ките лю́дїе със҆ тво́йте ꙋ҆ста̑ 12.110.

сег.: *3ед.* кр҃ми 15.149б; *бъд.*: *2ед.* ще́шь да кр҃ми́шь 12.110.

кръпа *ж.* (8) *Кърпа*; *четвъртит къс плат.* и҆звади ѡ҆ и҆ма́нїето си̇̑. трѝста жльти́цы. и҆ веза̑ гы ꙋ҆ кр҃пꙋ 15.134; и҆ ѡ҆н҆зи ѡ҆щь на дѣ́щерыте. станъ на ꙋ҆трѣ ѡ҆ посте́лꙗта си̇̑. и҆ гле́да посрѣ́ѣ къщ҆ьта, кр҃ѣ̑ па свѣ̑зана 15.134б; и҆ то́и си̇̑ дꙋ́шѣ̑ть прѣда́де, и҆ прѣстави се. и҆ покры̑ха мꙋ, о҆бра́зь със҆ кр҃ѣ̑ па 6.48б. // *Забрадка.* а҆ми̇̑ си̇̑ ꙋ҆змѝ, что̑то ми си̇̑ да́ла сво́ата кр҃ѣ̑ па на дѣ́ль, защѡ̑ не по̑оба́е ме́не да си̇̑ вѣ̑жꙋ главѣ̑та със҆ таквьзи кр҃ѣ̑ па. защѡ̑ с҆мь робы́нꙗ. а҆ товà и҆ма ѡ҆бра́зь цр҃ьскыи 13.121б.

ед.: кр҃ѣ̑ па 6.48б, 13.121б, кр҃ѣ̑ па 13.121б, кр҃ѣ̑ па 15.134б, кр҃ѣ̑ па 15.134б, 15.135, кр҃ѣ̑ пꙋ 15.134, 15.135.

кръст *м.* (143) **1.** *Кръст, приспособление за разпъване на хора.* да зна́ешь че́до и҆ да по́внишь. щѐ да бꙋ́де и҆ска́нїе за кр҃ть, детѡ̀ распе́ха на нѥ́го і҆с҃ х҃а 4.23; а҆ ны́е го ѡ҆сѣ́ди́х҆ме със҆ бл҃вѐ́нныи за́конь, да ꙋ҆мре на кр҃ть. и҆ го́ль висѣ́ше на кр҃ть о҆ста́вень 36.269; и҆ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не дои́дѐ ѡ҆ т҃ѣ̑ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и҆ и҆спроси го, та гѡ̑ сынѐ ѡ҆ кр҃ть и҆ погребе го 12.119; и҆ і҆ѡ́сиф҆ го сынѐ ѡ҆ кр҃ть и҆ о҆бивѝ го със҆ з҆мѵ̈рнѥно пла́тно 35.260. **2.** *Кръстът като символ на християнската вяра.* ра̑уй се кр҃те, на бл҃гочѣ́стивы хр҃тїа́не храни́телю. те́бе и҆ма́ме ѡ҆рꙋ́жїе щото ны̑ чю́ва. те́бе по́мощь. и҆ със҆ тво́ꙗ чю́деса надѣлꙗ́ваме на вра̀зи на́ши 16.163; не да́ва и҆̑ желѣ́знꙋ ри́зи и҆лѝ лѣ́кь, и҆лѝ пꙋ́ш҆ка, и҆лѝ са́бїа, и҆лѝ щи́ть, и҆лѝ дрꙋ́го нѣ́що. а҆ми̇̑ ч҃на́го и҆ ст҃го́ кр҃та 16.158б. **въздвижение чъстнаго кръста (господня).** *Въздвижение на Честния кръст (Господен), християнски църковен празник; Кръстовден.* м҃цатого́ д҃і, въ̑здвиже́нїе ч҃тнаго кр҃та гн҃ꙗ. сло́во бл҃гар҆ски̑ е҆зы́ко̑ 4.21б; ѡ҆хо́ждать на і҆ер҃лимь защѡ̀ ще ско́ро да бꙋ́де въ̑здвиже́нїе ч҃тнаго кр҃та 17.169; **зема (узма) си кръста.** *Понеса страдание за християнската вяра.* и҆ па́кь ре́че на́поконь,

inslav

да ꙋ҆зме крⷭ҇ть свóй. (!) сѝ рⷣ҇, да зéме на сéбѣ си крⷭ҇ть свóй… ви́дишь лѝ със҆ как҆вò ѻ҆рь́жїе си́л҆но чи́ны вели́кыи цр҃ь и҆ бг҃ь, свóйте лю́дїе вои́ны 16.158б; кóи ще да се спасѝ. да сѝ ꙋ҆зме крⷭ҇ть свóй и҆ да слѣ́ди мéне 16.158; **знаменам се на кръст.** *Прекръстя се, направя кръстен знак.* и҆ ꙋ҆пла́ши се и҆з҆прьвѣнь сѣ́каше нѣ́що го дїа́воль събла́зны, и҆ растрепéра се. и҆ знамена се на крⷭ҇ть, сѝ рⷣ҇. прѣкрь́сти се 17.166; **знамение на кръст.** *Кръстен знак, основен символ в християнството.* и҆ ма҃ѳеи҃ а҆пⷭ҇ль, ѻ҆ста́ви сѝ ру́цѣте на ѻ҆́чите тóговы҆ и҆ стóри знамéнїе на крⷭ҇ть. и҆ рⷣ҇. г҃и і҆ѵ҇ х҃е, дай мꙋ́ да прогле́да 37.277; **кръст христов.** *Христовият кръст; кръстът, на който е бил разпънат Исус Христос, превърнал се в символ на християнската вяра.* днéска ра́дꙋват҆ се а҆́ггл҃ы, и҆ праз́нꙋвать чловѣци. ѻ҆́ти крⷭ҇ть х҃вь що є҆ свѣ́тлы҆, та се ꙗ҆́ви на ми́рь на землꙗ. ѿ нѥ́го бꙗ́гать бѣ́соове 16.157; и҆ когà бы҆ распéтїе х҃во х҃во (!). си́ч҆ки а҆пⷭ҇ле бѣ́ха побѣ́гнъле ѿ стра́ є҆врейскы҆. а҆ то́й бѣ́ше та́мо и҆ стоа́ше при крⷭ҇ть х҃вь 6.41; и҆ тога́зи ц҃рь пꙋ́сти ма́йка си… и҆ мнѡ́го вóйскꙋ със҆ нѥ́ю… да и҆спи́тать и҆ да на́йдꙋть крⷭ҇ть х҃вь, гдѣ̀ го сь съкры́ле є҆врѣ́е, щòто распéха г҃а на нѥ́го 4.22; **сторя кръст на себѣ си** *и* **сторя си кръст.** *Прекръстя се, направя кръстен знак.* защò тóизи стори́ха мн҃ици крⷭ҇ть на сéбе, и҆ пи́ха ѻ҆трóва и҆ не ѡ҆трови ги, а҆́мѝ ꙋ҆сла́дюваше гóр҆кыте би́л҆кы 16.160; и҆ рⷣ҇é мꙋ і҆ꙋ́мень, что сѐ бои́шь, сторѝ крⷭ҇ть на себѣ́ сѝ, и҆ ꙋ҆лѣзѝ без҆ стра́ 11.101б; и҆ стори́ си крⷭ҇ть, на челóто, и҆ на ѻ҆́чи́те, и҆ на ꙋ҆ста́та, и҆ на ср҃цето сѝ 17.168; **чиня кръст.** *Прекръствам, правя кръстен знак.* длъ́жéнь ѥ҆̀ сѣ́кыи блг҃очьстивь хр҃тїани́нь, прь́вѣнь. да съберѐ трѝ прь́сте. радѝ ст҃аа҃ тр҃ица. голѣ́мыи прь́сть и҆ ѡны́ꙗ два́та при нѥ́го, дéсна рꙋ́кà. и҆ да ѡ҆стàви рꙋ́ка́та си на челóто и҆ втóро па́кь, на ср҃цéто си. трѐтыи пъ́ть на дéсно рáмо. и҆ четвры́тыи пъ́ть, на лéво рáмо. и҆ тогáзи чи́нишь и҆стен҆скыи крⷭ҇ть 16.160; и҆ слꙋ́шаи, ѻ҆́ти такà чи́нимь крⷭ҇ть, и҆ що є҆ мы́сль. когá си ѿста́вишь рꙋ́ката на челóто, и҆ пàкь свóдимь ю҆̀ на ср҃цето. товá ще да рѐче. кáкь г҃ь нáшь і҆с҃ х҃с҃ снь бж҃їи, бѣ́ше и҆ бг҃ъ ѐ҆ 16.160.

ед.: крⷭ҇ть 2.12, 4.21б[2], 4.22[5], 4.23[2], 4.23б[3], 4.24[4], 4.24б[4], 4.25[4], 4.25б[6], 4.26[2], 4.26б[2], 5.28б, 5.29, 6.41, 9.64, 9.65б, 9.73б, 11.101б, 12.119, 16.157[2], 16.157б[2], 16.158[3], 16.158б[5], 16.159[3], 16.159б[6], 16.160[5], 16.160б[2], 16.161б[2], 16.162[4], 16.162б[3], 17.166, 17.168, 17.169б[2], 17.170, 17.170б[4], 18.185б, 18.193б, 35.258, 35.258б, 35.259б, 35.260, 36.269[2], 36.270б, 37.277, 39.311, крⷭ҇ть 4.24, крⷭ҇т҆ 16.159б, 16.162, крⷭ҇та 4.21б, 16.157, 16.157б, 16.162, 17.169, 17.169б, 18.191, крⷭ҇та 4.26б, 16.158б, крⷭ҇тꙋ 4.22[2], 4.26б[2], 15.137, 16.157[2], 16.160б, 16.162б[2], крⷭ҇стꙋ 17.170б, крⷭ҇тѣ 5.28б, 9.73б, крⷭ҇тѣ 35.257б, 35.258б, 35.260, *чл.* крⷭ҇ть́ть 4.23б, 16.162б, крⷭ҇тьть 18.200, крⷭ҇тьт҆ 35.261б, *зв.* крⷭ҇те 16.163[7], крⷭ҇те 16.163; *мн.* крⷭ҇тóве 4.25, крⷭ҇тове 4.25, *чл.* крⷭ҇товете 4.25.

кръстен *прил.* (11) **1.** *Кръстен, който е приел християнската вяра чрез тайнството кръщение.* и҆ сѝч҆ко добрô, и҆ пра́вда бѣ́ше ꙋ҆ нѥ́го. тьк҆мо щò не бѣ́ше крⷭ҇тéнь, а҆́мѝ бѣ́ше є҆лли́нь 5.28; а҆ съсѣ́дете а҆̀ ви́деть кáкь є҆ крⷭ҇тéна, и҆ попи́таха ю҆̀, кóи ти бы҆ крь́стникь. и҆ тїà не знáꙗше кóи бы҆ и҆ чю́дѣше се чтô да речѐ 11.105б. **2.** *Кръстен, който се отнася до кръста.* и҆ щò чю́дно и҆ товà, ѻ҆ти вь врѣ́ме когà бѣ́ше мѡ́ѵсѝ. дрьвò ꙋ҆сладѝ ѻ҆на́зи вóдà гор҆ка. а҆ кáмо ли си́ла крⷭ҇тна да не чи́ни чю́до 16.160б. **3.** *Като същ. Само ср. Нещо, свързано с кръста.* а҆ми и҆ чю́деса щото бы́вахꙋ ѿ прь́во врѣ́ме, със҆ мѡ́ѵсѣова па́терица. си́ч҆ка рáбота на крь́стно показꙋ́ваше. защò па́терица мѡ́ѵсѣова чⷭ҇тнáго крⷭ҇та показꙋ́ваше 16.162. **дръво кръстно.** *Кръстното дърво, Христовият кръст.* і҆ꙋ́да и҆́мь рⷣ҇. за дрьвóто крⷭ҇тное, дето с҃ь ѿ҃ци нáши распéли х҃а, и҆ цр҃ца щѐ да го и҆́ще

inslav

ѿ на҃ 4.23; **кръстно благословение.** *Християнски кръстен знак, с който се благославя нещо.* и҆ то́ꙗ ча҃ слꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннь та́мо. и҆ сто́ри кр҃тно бл҃вéнїе на҃ ѿн҆зи ꙗ҆́дь въ ꙋ҆ста́та мꙋ. и҆ и҆збáви го ѿ съмрѣ́ть, и҆ ни҆что зло̀ не бы҆̀ мꙋ 6.48; **кръстно знамение.** *Християнски кръстен знак.* това то́й дꙋма́ше и҆ прѣкр҃ти є҆ кр҃тно знамéнїе по си́ч҆ката сна́гâ. та чє̂ ско́чи вь он҆зи тра́пь и҆ ра҆ꙋва се и҆ пѣéше бг҃ꙋ 39.300б; **кръстно писмо.** *Надписът на Христовия кръст.* защо̂ а҆ко̀ наи҆дѐ дрьво̀ само̀, и҆ нéма на нѥ́го кр҃тно писмо̀, и҆ нѣ є҆̀ на нѥ́го напи́сано и҆́ме хв҃о. не покла́ꙗме се нѥ́мꙋ 16.162б.

ед.: *м.* кр҃тéнь 5.28, 6.47, *ж.* кр҃тéна 11.105, 11.105б, кры́стена 11.105б, кр҃тна 16.160б, *ср.* кр҃тное 4.23, кр҃тно 6.48, 16.162б, 39.300б, кры́стно 16.162.

кръстилница ж. (1) *Кръстилница, пристройка или помещение в църква за извършване на християнския обред кръщение.* възми̑ това̀. и҆ слѣ́зи ѿ планинѣ̀та и҆ поѝди̑ въ з҆мирми́нїю, на кр҃ти́л҆ницьта детô е ѻ҆ст҃éна водâ. и҆ поса́ди това 37.274.

ед.: *чл.* кр҃ти́л҆ницьта 37.274.

кръстител *ЛИ* (11) **иоанн кръстител.** *Йоан Кръстител.* зь́мїе, и҆ а҆спи́ди, и҆ керасты, въ пꙋ́стини боѧ́ха се ѿ і҆ѡа́нна, кр҃тлꙗ 21.210; и҆ пла́чю и҆ питащець поѝдо̀ до дове́чера, ꙋ҆ цр҃ква ст҃мꙋ і҆ѡа́ннꙋ кр҃тлю, що є҆ бли́зꙋ при і҆ѡр҆́дань 17.171.

кр҃тль 11.99б, 18.185б, 33.246б, 33.247, 35.264б, кр҃тель 35.259, кр҃тлꙗ 8.55б, 12.117б, 21.210, кр҃тлю 12.120, 17.171.

кръстник *м.* (3) *Кръстник; лице, което кръщава някого при християнския обред кръщение.* а҆̀ съсѣ́дете ѧ҆̀ ви́деть ка́кь є҆̀ кр҃тéна. и҆ попи́таха ю҆̀, ко́и ти бы҆̀ кры́стникь 11.105б; и҆ ре҃ патрїа́рхь. и҆ кои бы҆̀ нѥ́и кр҃тникь 11.105б.

ед.: кры́стникь 11.105б, кр҃тникь 11.105б, кры́стника 11.105б.

кръстов *прил.* (2) *Кръстов, който се отнася до кръста.* защо̀ как҆ ще да мо́же си́ла кр҃това помнѡ̑го да чи́ни знамéнїе, ради̑ и҆́ме хв҃о, що сѐ распѐль на нѥ́го 16.162б. **кръстов ден.** *Кръстовден, християнски празник Въздвижение на Честния кръст Господен.* и҆ тогі́ва сич҆ка нѣ́лꙗ да праѕ҆нꙋ́вашь. и҆. нц҃а трѝ дн҃и да пра́ѕ҆нꙋвашь, и҆ възнесенїе х҃во и҆ кр҃товь дн҃ь 1.4.

ед.: *м.* кр҃товь 1.4, *ж.* кр҃това 16.162б.

кръстосан *прил.* (1) *Кръстосан; който е вързан кръстато, кръстовидно.* и҆ видѣ́хь дрꙋ́гїе а҆́гг҃лы дѣ̂то и҆ свѣ́тѣха лица̂та и҆ като̂ сл҃нце, и҆ прѣпа́сани кр҃тосани поа́се, и҆ дрьжа́ха, хорꙋ́гви по́ч҃ти въ рꙋ́цѣ свои̑ 32.229.

мн.: кр҃тосани 32.229.

кръстя *св.* (27) *Кръстя, извърша християнския обред кръщение.* и҆ а҆ко ка́жешь да поѝдеме сега̀ оу҆ т҆ъзи нощь на вл҆ка хр҃тїа́н҆скыѭ̀го да нѝ кр҃ти. защо̀ хр҃тїанинь а҆́ко сѐ не кр҃ти не мо́же да се спасѝ 5.30; и҆ наꙋ́чи́ го, и҆ въразꙋми́ го и҆ кр҃ти́ го да бꙋ́де хр҃тїа́нинь 6.47; и҆ повѣ̑ є҆ѳ҃пкпь та́ го съблѣ́коха, и҆ зна́мена го. и҆ пома́за го ма́слѡ̑ и҆ кр҃ти́ го ꙋ҆ мо́рето. въ и҆́ме ѻ҆́ца, и҆ сн҃а, и҆ ст҃го дх҃а 37.280б.

сег.: *2ед.* кр҃ти́шь 6.47, *3ед.* кр҃ти 5.29б, 5.30, 11.94, 36.268, кр҃ти́ 11.105[2]; *аор.*: *3ед.* кр҃ти́ 6.41б, 6.47[2], 36.273б, 37.280б, кр҃ти 7.54б[2], 36.268, 36.270, кр҃ти̑ 12.108б[2], 12.115, *2мн.* кр҃тих҆те 11.105, *3мн.* кр҃ти́ше 11.105б, кр҃ти́ха 40.320б; *форми от перф. тип: 1ед.* кр҃ти́л҆ с҆мь 35.264б, с҆мь кр҃ти́ль 35.264б, *2ед.* кр҃ти́ль є҆сѝ 12.115; *пов.*: *2ед.* кр҃ти̑ 36.270, *2мн.* кр҃ти́те 37.280б.

кръстя се[1] *св.* (46) *Кръстя се, приема християнската вяра чрез тайнството кръщение.* и҆ повелѣ̀ цр҃ь да до́йде є҆ѳ҃пкпь ри́м҆скы̑ є҆в҆се́вїа, и҆ кр҃ти́ се ѿ нѥ́го, и҆ си́ч҆ки нѥ́говы боля́ре 4.22; а҆̀ тои поѝдѐ въ а҆ѳи́на, да ꙋ҆́чи є҆́днакь философі́а. и҆ та́мо наоу҆́чи си́ч҆ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н҆скыи. и҆ кнїгы бж҃твные и҆з҆оу҆́чи добрѣ̀. и҆

inslav

аѳи́нїа филосо́фа препрѣ̀. и̑ наста́ви го и̑ бы̑ хр҃тїа́нинь, и̑ кр҃ти се, и̑ а҆ѳи́н'ского бо́га строши̑ 12.109; и̑ си́ч'ки вѣрова́ха... и̑ кр҃ти́ха се ѿ ма́ла до вели́ка 6.46.

сег.: 3ед. кр҃ти се 4.26б, сѐ кр҃ти 5.30, *1мн.* се кр҃тимь 5.30, *2мн.* се кр҃тите 5.29б, *3мн.* се кр҃те́ть 5.29б, 5.30, сѐ кр҃теть 36.270; *аор.: 3ед.* кр҃ти́ се 4.22, 10.76б, 39.311б, кр҃ти се 4.25б, 6.42, 7.54б, 11.97б, 12.109, 36.271, сѐ кр҃ти 5.31б, се кр҃тѝ 5.35б, 36.267б, се кр҃ти 6.47, 38.291б, се крьсти 11.104б*, *1мн.* кр҃ти́х'мѐ са 18.205, *3мн.* кр҃ти́ха се 4.25б, 6.43б, 6.46, 6.46б[2], 6.48, 12.108б, 36.272, кр҃тише се 5.30, 6.42, кр҃тиха се 6.42б, кр҃ти́ше се 6.43, 36.267б, 36.272, 36.273, 36.273б, сѐ кр҃ти́ха 6.43б, се кр҃ти́ха 7.54б, 36.270б, сѐ кр҃тиха 36.270; *форма от перф. тип: 3ед.* кр҃ти́л' се 4.23; *бъд.: 3ед.* щѐ сѐ кр҃ти 18.177, ще сѐ кр҃ти 36.272.

кръстя се[II] *несв.* (1) *Кръстя се, правя кръстен знак, прекръствам се.* да́ль ѐси̑ на хр҃тїа́не, дето ти се бою́ть ѿ знаменїето, да бѣга́ть като̑ ѿ лѣ́кь знаме́нїето та ѐ кр҃ть. дето сѐ знаме́ню́ваме. си̑ ре̑, дето се крьстиме на ли́цето на́ше 16.162.

сег.: 1мн. се крьстиме 16.162.

кръчак *м.* (1) *Стомна, глинен съд за вода с тясно гърло, кърчаг.* и̑ видѣ̀ при възгла́вїето му̑ прѣсне́ць то́пль и̑ крьча́кь во́да 11.90.

ед.: крьча́кь 11.90.

кръщавам *несв.* (1) *Кръщавам, извършвам християнския обред кръщение.* и̑ ре̑ му̑ г҃ь па̀кь. а҆ко вѣ́ру́вашь ме́не а҆̑ ты̑ и̑ди̑ и̑ испы́таи гдѐ ѐ вл҃ка на ва́ше мѣ́сто детò кр҃ща́ва х҃ртїа́не, да кр҃ти и̑ те́бе 5.29б.

сег.: 3ед. кр҃ща́ва 5.29б.

кръщавам се *несв.* (2) *Кръщавам се, приемам християнската вяра чрез обреда кръщение.* а҆̑ дїаволь завидѣ̀ като сѐ кр҃ща́вать ѐвреѐте. та се прѣтво́ри като ѐди́нь ста́рець, и̑ ру́цѣ́те му̑ нас҃пакь свѣ̑зани и̑ начѐ да пла́че пра̑ѣ̀ си́ч'ки събо́рь 4.25б; защò то́изи кр҃ть та ѐ си́ла и̑ по́мощь на си́ч'ки до́брыни. ѿ ни̑ѥго се съвръ́шу́ва си́ч'ка таи́на ра́бота на на́шьть вѣ̑ра. със не́го се вѣ́н'ча́ваме и̑ кр҃ща́ваме 16.159б.

сег.: 1мн. се кр҃ща́ваме 16.159б, *3мн.* сѐ кр҃ща́вать 4.25б.

кръщение *ср.* (9) *Кръщение, тайнство за приемане на християнската вяра.* ѿри́чам' се ѿ ба̑ сава́ѡѳа дѐто е направиль нб҃о и̑ землю, ѿри́чам' се ѿ ст҃ое кр҃щенїе и̑ ѿри́чам' се ѿ х҃а не щѣ̑ го векѐ почи́та 18.190б; ѐ҆лате и̑ вы̑е кои̑то сте ѹ̑пазиле кр҃ще́нїето си̑ чи́сто. та го̀ нѣ стѐ о҆мрьси́ле... та̑ пристьпѣ́те бли́зу̑ при ме́не да вы̑ о҆ст҃а̀ 18.202б; ны́е те́бе вѣ́рова̑ме̑, и̑ те́бе за ба̑ и̑мах'ме̑. и̑ сѣ̑ твоѐ кр҃ще́нїе кр҃ти́х'ме̑ са 18.205. **имам кръщение.** *Кръстен съм.* зна́и до҃хо́вниче а҆̑зе сьмь жена̀ грѣ́шна а҆̑ми̑ кр҃щенїе и̑ма́мь на се́бѣ си... и̑ плѣ́ть и̑ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь 17.167б; **приема кръщение.** *Покръстя се, стана християнин.* ре̑ ѐму̑ г҃ь ѿ невы́димо. бл҃же́нь еси̑ ѐ҆в'статїе що си̑ прїе́ль ст҃о́е кр҃ще́нїе, и̑ грѣ́хѡвете си̑ о҆чи́сти 5.30б; ѿи̑дѐ и̑ ца́рь и̑ дѣ́щерь ни̑ѥгова и̑ зет' му̑ въ и̑н'дїю, и̑ кр҃ще́нїе прїе́ха ѿ а҆пл҃а ѳо́ма 7.51б.

ед.: кр҃ще́нїе 5.30б, 7.51б, 12.109, 12.115, 18.205, 36.267, кр҃щенїе 17.167б, 18.190б, *чл.* кр҃ще́нїето 18.202б.

крѣпко *нареч.* (1) *Крепко, здраво, силно.* и̑ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстиви̑ ца́рь трѣ́нов'ски̑ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. сн҃ь ста́рим̑у бльгар'ским̑у ца́ру̑ а҆сѣ́ню. крѣ́п'ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б.

крѣ́п'ко 8.58б.

крѣпост *ж.* (2) *Прен. Крепкост, душевна сила, крепост, твърдост.* дх҃о́вниче зо́симе. бѣ̑ да и̑з'ба́ви на̑ ѿ съблаз'нь, и̑ ѿ прѣ́льсть. и̑ да ни ѹ̑чю́ва, и̑ да́ ни дадѐ ѥ҆́кость и̑ крѣ́пость да се ѹ̑крѣпи́мь на добро̑ 17.168.

ед.: крѣ́пость 17.168, 35.263.

крѣпък *прил.* (6) *Крепък, който се отличава с голяма сила, непобедим, мо-*

inslav

гъщ. ґ҃ь крѣп'кь и҆ си́л'нь, ґ҃ь си́л'нь въ бра́ни. крѣп'кь є҆ ґ҃ь ѻ҆́ти щѐ да съкрꙋ́ши ва́шьта си́ла ѿ бѣсоо́ве 35.264; раꙋ́вай се пасты́рꙋ до́брыи, на съмысльнїи хв҃ы ѿв'це, и҆ крѣп'кыи, и҆ зло̀ трьпѣли́вые 12.119б; тъгꙋ́ваи тъгꙋ́ваи а҆́де. ѻ҆́ти и҆́де крѣп'кы̀ б҃ь 35.258.

ед.: *м.* крѣп'кыи 12.119б, 35.263б, крѣп'кы̀ 35.258, крѣп'кь 35.264, крѣп'кь 35.264, крѣп'каго 35.260.

крѣпя *несв.* (1) *Крепя, държа здраво с ръце, поддържам.* и҆ а҆́зе ти с'мь помощникь, ѻ҆́ти наи҆до̀ ꙋ҆ тебѣ̀ мѣ́сто добро̂, ко́л'кото врѣ́ме бѣ̀ в' тѐбѣ на землѧ̑та. и҆ дх҃ь ст҃ыи крѣпѣ́ше ѧ҆ и҆ возно́сѣше ѧ҆ на нб҃са 32.230.

имперф.: *3ед.* крѣпѣ́ше 32.230.

крѣпя се *несв.* (7) *Крепя се, задържам се да не падна, държа се.* и҆ тїе́ го па́кь зе́ха за де́сна рꙋ́ка̂. и҆ ре́коха мꙋ. стани̂ на нѡѕѣ́те си̂ не бо́и се и҆ крѣпи́ се 12.110б. **дръж се и крѣпи се.** *Дръж се и крепи се – израз за вдъхване на кураж и сила.* дрь́ж' се и҆ крѣпи́ се є҆ѵ'ста́тїе, а҆́зе сь́мь те́бе помо́щникь и на тво́йте дрꙋ́гѡве 5.31; раꙋ́й се дими́трїе вои́не хв҃ь, дрь́ж' се и҆ крѣпи́ се да побѣди́шь тво́йте вра̀гѡве 9.64б; а҆̀ х҃с сѐ ѧ҆́ви ма҆ѳе̂ю и҆ ре́ мꙋ. не бои се мат'ѳе̂ю а҆́зь є҆с'мь със тебѣ̀, а҆̀ми се̂ дрь́жь и҆ крѣ́пи се 37.275.

пов.: *2ед.* крѣпи́ се 5.31, крѣпи́ се 9.64б, 12.110б, 12.120, 32.229б, 32.230б, крѣ́пи се 37.275.

кто *мест. въпр. и мест. неопр.* (3) **I.** *Мест. въпр. В пряк въпрос за запитване относно неизвестно лице; кой.* кто̂ є҆ то́йзи цр҃ь славѣ̀. а҆̀ми така̀ а҆́гг҃лы и҆ чл҃ци не мо́жаха да сѐ доꙋ́мѣють 38.287; защо̀ па̀кь ре́че то́изи пр҃рькь на́поконь. рѡ́д' же є҆го кто̂ и҆сповѣ́сть. си̂ ре̂. ко́и може сказа̀ нѥ́говь рѡ́д 16.161. **II.** *Мест. неопр. Някой, който и да е човек от едно множество.* защо̀ ре̂ ґ҃ь. а҆́ще кто̂ хо́щеть по мнѣ̀ и҆ти да ѿврь́жет' се се́бе, и҆ възметь кр҃ть сво́й и҆ послѣдꙋ́ет' ми 16.158.

кто̂ 16.158, 16.161, 38.287.

кукус *МИ* (4) *Кукуз.* въца́ри се ѳеѡ́сїа цр҃ь ма́лы и҆ прѣ́несе тѣло́то ст҃мꙋ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ ѿ кꙋ́кꙋсь, вь ца́ри гра́дь. и҆ поло́жиха го въ цр҃квѝ ст҃ы̀ а҆пⷭ҇ль 12.120б; а блж҃е́нныи і҆ѡаннь ка̀то̂ бѣше въ кокꙋсь (!) зато́чень. раз'бра̀ за нѣ́кого кѵ҃рїака є҆пⷭ҇кпа 12.117.

кꙋ́кꙋсь 12.116б, 12.120б, кокꙋсь (!) 12.117, кꙋ́кꙋсь 12.119б.

кула *ж.* (2) *Кула; висока тясна постройка или част от строеж, която се издига над цялата сграда.* и҆ гле́даха си́ч'кы гра́жане го́рѣ ѿ кꙋ́лите ка́м'то̂ є҆зеро́то ка́к' ще ламїа́та да погльне момѣ̀та 39.310б; а҆̀ми̂ ти се мл҃ѧ дарꙋ́и ми нѣкое врѣ́ме мал'ко да поживѣ̂, чева̂ ви́дишь, и мои̂ ꙋ҆красе́ни кꙋ́лы на мои̂те дво́рѡве то́л'кози хꙋ́бавы чар'да́ци 31.218.

мн.: кꙋ́лы 31.218, *чл.* кꙋ́лите 39.310б.

кум *м.* (2) *Кръстник; лице, което кръщава някого в християнския обред кръщение; кум.* и҆ ре̂ є҆и. что си̂ скрьбна. и҆ тїа̀ ре̂. защо̂ нѣ с'мь кр҃тена. и҆ желаю̀ да с'мь хр҃тїа́н'ка. а҆̀но̂ не ще̂ ни̂кои да ми̂ ста́не кꙋ́мь да ме̂ кр҃ти, защо̂ с'мь грѣ́шна 11.105.

ед.: кꙋ́мь 11.105; *мн.*: кꙋ́мѡве 11.105б.

кумир *м.* (1) *Кумир, статуя на езическо божество, идол.* а҆̀ і҆ѡа́нна зато́чише въ кꙋ́кꙋсь. и҆ та́мо се си́ч'ки покла́ньахꙋ на кꙋ́миры, и҆ на и҆́дол'скы богѡве 12.116б.

мн.: кꙋ́миры 12.116б.

куп *м.* (1) **прѣз куп.** *На куп, общо, заедно.* и҆ събра́ше се сич'ки по ца́рево повелѣнїе въ гра̂ никѣи и҆ бѣ́хꙋ ар'хїерѣ̂є сич'ки, сл҃в, а҆̀ сщ҃е́нници и҆̀ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃ѕ. и҆ прѣс кꙋ́пь си́ч'кы, т҃ и҆ 15.141.

ед.: кꙋ́пь 15.141.

inslav

купен *прич.* (1) *Като прил. Купен, който е придобит срещу заплащане.* млти́ (!) се гпди́не, гдѐто зано́сишь тїа̀ стлѣ́пове ку́пе́нныи. прїи́ми и̑ моа́ть стлѣ́пь със ѿку́ и̑ зане́си го та́мо на ѿн'зи хра̑ 39.312.

мин. страд. мн.: ку́пе́нныи 39.312.

купец *м.* (13) *Търговец; лице, което се занимава с търговия; купец.* и̑ тога́зи се слу́чи̑ ѿ и̑н'дїа́ не̑кои чл̃ка ку́пе́ць дошѣ́ль оу̑ і̑ерли́мь 7.49; и̑ зова́ха на сва́д'бата ѿногози ку́п'ца̀ и̑ ѳома̑ със' ню́го. и̑ ѿного́зи ку́п'ца̀ ца́р'скыго чл̃ка посади́ха на почьте́но мѣ́сто 7.49б,50.

ед.: ку́пе́ць 7.49, 7.49б[3], 7.51б, 7.53, ку́п'ца̀ 7.49б[2], 7.50, 7.54б, ку́п'ца́ 7.53б, ку́п'цу̀ 7.49б, 7.53б.

купина *ж.* (1) *Къпина, бодливо храстовидно растение.* а̑ ти̑ ми речи̑ като̑ горѣ́ше ку́пи́на на си́найска гора̑. ка́кь не бы̑ о̀па́лена и̑ не и̑з'го́рѣ 38.289б.

ед.: ку́пи́на 38.289б.

купище *ср.* (1) *Купище; място за изхвърляне на боклук; сметище, бунище.* и̑ лежа́ше по̑фрѣ́лїѥ́нь на гнои́ще, детѐ гра̑ждане и̑́маха ку́пище. и̑ не и̑́маше что̑ да ѥ̑дѐ и̑ли̑ что̑ да пїѐ 5.27б.

ед.: ку́пище 5.27б.

купство *ср.* (1) *Търговия, покупка и продажба на стоки.* па̀кь да па́зишь сич'кы не̑лы прѣз' си́ч'ка годи́на, и̑ въ пра̑́зникы да не пофа́таш ника́к'ва ра́бота. нито̀ ку́п'ство да чи́нишь 1.4б.

ед.: ку́п'ство 1.4б.

купувам *несв.* (3) *Купувам, придобивам нещо срещу заплащане.* а̑ воиска̀та что̑ бѣ́ше със' ты́сѹщницыте. у̑лѣ́зоше въ гра́ да си̑ ку́пу́вать ѥ̑стїе. и̑ за коѐ пла́щахѹ, и̑ коѐ по́векю наси́ла ѿнѥ́махѹ 15.143.

сег.: 1ед. ку́пу́вамь 7.52б, *3мн.* ку́пу́вать 15.143; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* щѐ ку́пу́ва̀ 39.317б.

купя *св.* (23) *Купя, придобия нещо чрез заплащане.* и̑ пойдѐ дв̃дь, и̑ ку́пи̑ о̀но́ва гу́мно със' пшеницьта что̑то врьша́ше о̀р'на, и̑ волѡ́вете му̑ ку́пи. и̑ ра́лото и̑ хомота́ть 11.89б,90; а̑ми ми̑ кажи̑ за ко́л'ко щешь прода̀ то́изи сре́брьныи коверь, а̑́зь да го ку́пимь 15.153б. // *Образно.* чл̃цїи догдѐ сте на то́изи свѣ́ть на пазарь, и̑ догдѐ са паза́рь нѣ́ е раз'вали́ль. ку́пѣ́те си̑ млти́ныѩ. сырома́си съ̑ по̑млу́ва́нїе. съ̑ смѣре́нїе, вѣ́чное добро̑ да сѐ насла́дите. съ̑ пра́вда, живо́ть недовръ́шень. съ̑ чистота̀, вѣ́н'ци у̑кра́сени. съ̑ кро́тость въ ра́и вълазѣ́нїе. съ̑ млба, а̑́гл'скые пѣсны. ку́пѣ́те си̑ ѿ сво́и тру́дь добрина 31.222.

сег.: 1ед. ку́пи (!) 7.54, ку́пимь 15.153б, *2ед.* ку́пишь 1.7, *3ед.* ку́пи 18.190б, *3мн.* ку́петь 9.68б; *аор.: 1ед.* ку́пи̑ 17.171, *3ед.* ку́пи 5.34б, 15.154, 16.158б, ку́пи̑ 9.69, 11.89б, 34.250, ку́пи 11.90, ку́пи 39.312, *3мн.* ку́пи́ше 15.142б; *форми от перф. тип: 3ед.* е ку́пиль 15.155[2]; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* щѐ ку́пи 39.317б; *пов.: 2ед.* ку́пи̑ 9.68б, 15.153б, *2мн.* ку́пѣ́те 31.222, ку́пѣ́те 31.222; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ку́пень 15.153б.

купѣл *м.* (1) **овчи купѣл.** *Овча купел. МИ.* съи̑ а̑́рхгл̃ль замътюваше водѣ̀та въ і̑ерли́мь на ѡ̑вчи ку́пѣль на сѣ́каа годи́на и̑ и̑сцѣлѧ́ваше бо́л'ны 11.94б.

ед.: ку́пѣль 11.94б.

курва *м. и ж.* (7) *Блуден, развратен човек (мъж или жена), който извършва прелюбодеяние.* тойзи̑ льжли́выи и̑ нечѣ́стивы̑ а̀нтихрі́сть. щѐ да сѐ ро́ди ѿ ѐдна̀ жена̑ ку́р'ва, та̑ скры́шо̑ ку́р'въше, та сѐ мома̑ ка́зу́ваше 18.186б; защо̑ щото̑ лю́би и̑ о̑бы́че чюжа̑ жена̑. то́й е ку́р'ва и̑ прѣлюбо̑ творъ́ць. и̑ дале́чны̑ ѿ ба̑ 1.6б; о̑ти пїа́ници цр̃тво нб̃ное не мо́гать намѣ́ри а̑́ми̑ и̑́мь ѐ у̑готова́нна вѣ́чна̑ му́ка съ̑ хайдѹ́те и̑ съ̑ влѣ́фи, и̑ съ̑ ку́р'ви 20.208б.

ед.: ку́р'ва 1.6б, 18.186б, ку́р'ва 3.21, 11.105б; *мн.:* ку́р'вы 11.107б, 18.196, ку́р'ви 20.208б.

курвалък *м.* (1) *Блудство, разврат.* девѐта е б̃жїа за́повѣдь. щото̑ да не ску́р'вишь. ни̑ със' же́н'ско, ни̑ съсь мъ́ж'ко ни̑ съсь доби́т'кь. защо̑

inslav

кꙋр҄ва лѣкь щото е́ на мѣж҄ко и҆ на доби́т҄кь. та е҆ на́й голѣ́мо безако́нїе, повѣ́кѥ ѿ си́ч҄кыте грѣ́хѡве 1.7б.

ед.: кꙋр҄ва лѣкь 1.7б.

курварски *прил.* (2) *Блудническа*; *който е присъщ за развратник, блудник.* и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи, и҆ кꙋрвар҄скїи, и҆ ꙗ҆дови́тїи, и҆ сребро̀ лю́б҄ци 32.228.

мн.: кꙋрвар҄скїи 32.228, кꙋр҄вар҄скы 32.230.

курвовство *ср.* (21) **1.** *Блудство, разврат, безразборни полови връзки.* зара̑ то̀ва махни́ се ко́л҄кото мо́жешь чл҃че ѿ кꙋр҄во́в҄ство и҆ ѿ чю́жды жены̑. и҆ дрь́ж҄ се чи́стотень 1.7; зара̑ то̀ва бл҃ве́нїи хр҃тїа́не да се чюваме ѿ сѣ́кы̀ грѣ́хь ѿ кꙋр҄вов҄ство ѿ краж҄ба. ѿ непра́вы̑ 1.8; и҆ дава́ сѝ плъть̀, на си́ч҄кїи людїе, да чи́неть блꙋ́дь със҄ мене. и҆ ни́що не ꙋ҆зи́ма̑ за кꙋр҄во́в҄ство. та́ко ми и҆́стина 17.168б; и҆ помы́сли сѝ и҆ рече. да сѝ да́мь и҆ трѝте дъщеры̀ на кꙋр҄во́в҄ство. и҆ ко́ито щѣ̑ да пойде да сѣ̑ смѣ́си със҄ тѣ́. и҆ а҆́зь да ꙋ҆зы́мамь наѣ́мь ѿ нѥ́го. и҆ така̀ да сѣ̑ хра́ниме 15.134. **2.** *Полово желание.* а҆ кꙋр҄во́в҄ство и҆́ма̑ несы́тно не можаше да ми со́са 17.168б.

ед.: кꙋр҄во́в҄ство 1.7, 6.47, 15.134, 17.168б[3], 18.202б, 32.225, кꙋр҄вов҄ство 1.8, 5.28, 9.62, 18.180, 18.204б, 19.207б, 32.223б, коур҄вов҄ство 18.187, кꙋр҄вовство 19.207б, кор҄вовьство (!) 20.209б, кꙋрво́в҄ство 31.217, кꙋр҄воство (!) 32.224, кꙋр҄вов҄ство 39.318б.

курвоство (!) *вж.* **курвовство**

курвя *несв.* (10) *Блудствам, осъществявам полов контакт, прелюбодействам, развратнича.* ѿ злѣ̀ томꙋ́ва чл҃кꙋ̀ тогива, кои́то сѝ о҆ста́ви своа́та жена̑, а҆́то и҆́де та̑ кꙋ́рвы сѣ̑ дрꙋ́гые и҆лѝ жена̑ о҆ста́ви своѥ́го мь́жа, а҆то̀ и҆́де та̑ кꙋ́рви със҄ дрꙋ́гые мь́жїе 18.198; и҆ дава́ си щь тѣло́то си да чи́нѧть със҄ мене какь и҆́щьть. и҆́ ми́слѣ̑ като сь мнѡзына, си́ч҄ките да гѝ сто́рѧ да кꙋ́рвать със҄ мене 17.169; пази́ се и҆ ѿ своа́та си женѣ̑. защо́ тї е да́ль бг҃ъ же́нѣ̑ да ра́жѧшь дѣца̑, а҆ нѣ̀ зара́ди да кꙋр҄вишь 1.7б; да нѐ желѣ́ешь на съсѣ́дина своѥ́го женѣ̑та мꙋ̀ да не кꙋр҄вишь със҄ нѥа 18.197.

сег.: 2ед. кꙋр҄вишь 1.7б, 18.197, *3ед.* кꙋ́р҄вы 18.198, кꙋ́рви 18.198, *1мн.* кꙋр҄ви (!) 15.156б, *3мн.* кꙋ́р҄вать 17.169; *имперф.: 3ед.* кꙋ́р҄вѣше 18.186б, *3мн.* кꙋ́рвѣха 32.231б; *аор.: 1ед.* кꙋрвихь 17.168б; *форма от перф. тип: 3мн.* са кꙋ́р҄виле 18.197.

куса *ж.* (1) *Коса, космите по главата на човек.* и҆ видѣ̀ и҆́стин҄скыи е҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̑шѥ и҆ почрьнѧ́ла мꙋ̀ снага́та ѿ слн҃це и҆ ѿ пе́кь че́р҄на. и҆ глава́та мꙋ̀ бѣ́ла като влѣ́на. и҆ кꙋсѝ до ши́ѧта досе́гать космы́те мꙋ̀ 17.166.

мн.: кꙋсѝ 17.166.

куфа *МИ* (1) *Куфа.* двѣ̑ рекы̀ и҆́ма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѿхожѧахꙋ̀ въ ликїю, кꙋ́фа, и҆ ли́ко́ка, зовѣ́хꙋ се 11.97б.

кꙋ́фа 11.97б.

къде *нареч. и съюзна дума* (21) **I.** *Нареч. въпр.* **1.** *За запитване относно мястото на действието*; *къде, на кое място, към кое място.* ѿ съмрѣти поча́каи мал҄ко… къдѣ̑ ма вла́чишь негото́ва, защо ме го́ла во́дишь пр҃ѣ̑ ба҃ 31.218б; и҆ попи́та̑ хлѣба́ра. чл҃че, кыдѣ́ е пѣ́ть що̀ и҆́де на і҆ѡрдань 17.171. **2.** *За изразяване на чувства във въпросително-възклицателни изречения*; *къде.* злѣ̀ за на̑ сега̀ грѣ́шны що̑ да сто́римь сега̀ къдѣ̀ да побѣ́гнѣ̑ да сѐ скры̑емь ѿ нѥ́говыте рьцѣ̀ 18.200б. **II.** *Нареч. въпр.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения*; *къде.* и҆ дои́дѐ до е҆́дно̀ село̑, що сѐ зовѣ́ше вадистонь. и҆ бы̑ ꙋ҆ нѥ́го нѣ́кои дн҃ь. и҆ поми́сли къдѣ̀ да и҆́де 5.33. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения*; *къде.* и҆ и҆́дѣха ꙋ҆ пꙋ́стинѧ. и҆ не знѧ́ше се нѝкои ко́и кидѣ́ е, и҆ що ѐ чини́ль 17.165б. **3.** *Въвежда подчинени определителни изречения*; *къде.* и҆ напокон҄ по ꙋ҆спе́ни бж҃ї, мѣтахꙋ̀ а҆̑плете жрѣ́бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆́чи и҆ да ка́зꙋва

inslav

сло́во бж҃їе 6.41б. **III.** *Нареч. относ.-съюзна дума. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място*; *където*. а҆то ѹ҆трѣ когѝ сьмне, а҆ вїе си҃ и҆дѣ́те кадѣ́ вї е во́ля 31.221б; о҆́ти влькь къдѣ̀ хо́ди сѐ зло̀ ми́слы на людїе́тѣ 18.188.

къдѣ̀ 2.11б, 5.32б, 5.33, 18.193, 18.200б, кыдѣ̀ 6.41б, 11.106², 15.137, 15.143, 15.151б, 17.168б, 37.277, кыдѣ́ 7.53б, 17.171², кидѣ́ 17.165б, къдѣ̀ 18.188, къдѣ́ 31.218б, кадѣ́ 31.221б, кидѣ̀ 32.230.

къдѣто *нареч.-съюзна дума* (3) *Въвежда подчинени определителни изречения*; *където*. та҃ па́к҆ си и҆дѣ́те ѹ҆ свой пь́ть кадѣ́то сте трь́гнале 31.221б; за́конь и҆ма́ть ца́рїе бл҃ве́нїи хр҃тїане. когà щь́ть да и҆дать на во́иску а҆ тїѐ прьвѣ̀нь поу́снать свои̇̀ лю́дїе, та ѿидать на ѿнїа́ гра́дове къдѣто щѐ да поми́не ца́рь 18.177.

къдѣто 18.177, кадѣ́то 31.221б, кадѣто 31.222б.

къ́к *предл.* (6) **1.** *За означаване, че движението е отправено в определена посока*; *към*. а҆ а҆́зе са бы҆ ѹ҆тьк҆ми́ль да́ с҆мь го́товь. а҆ сега тѝ ме те́глишь на́йбрь́же къ́к҆ сѹ́дїю 31.218б; а҆́зь за добро̀ с҆мь дошь҆ль. раз҆бра́ какь ѐ ва́шь за́конь вели́кь и҆ до́брь, и҆ ра́бота ва́ша похвалѥ́на. и҆ наѹ́ка добра̀. ко́л҆ко мо́же да приведѐ чл҃кѹ дѹ́шь́ть къ́к҆ хѹ҃ бѹ҃ нашѐмѹ 17.164б. **2.** *За означаване ориентацията на действието към определен обект*; *към*. и҆ въ то́изи ча҃ по́чне да гово́ри къ́к҆ съмрь́ти и҆ да дѹ́ма 31.218; не смѣ́а къ́к҆ б҃а да погле́дамь, а҆ ка́мо ли̇̀ нѣ́что̀ да продѹ́ма̀ 31.218б. **3.** *За изразяване на отношение към някого*; *към, спрямо*. това́ са дѐто ги прова́ждать да зе́мать д҃ши́те на невѣ́р҆ны҆ лю́дїе въ врѣ́ме блѹ́дное, и҆ не́маха вѣ́ра къ́к҆ б҃а 32.229.

къ́к҆ 1.6б, 31.218, 31.218б², 32.229, кьк҆ 17.164б.

къмто *предл.* (41) **1.** *За означаване, че движението на някого или нещо е отправено в определена посока*; *към*. и҆ като̀ ходи́х҆тѐ вые към҆то̀ ме́не на́странѣ̀, и҆ а҆́зь да по́идѹ къмто̀ ва҃ със҆ лю́тость на странѣ̀ 11.107б; и҆ щѣ́ше да сѝ ѹ҆лѣ́зе въ полатите. а҆ змїа҆́та го не попѹ́сти. а҆ то́й се врь́на па́кь наза́дь кь́м҆то̀ матѳеа̀ 37.278б. **2.** *За означаване ориентацията на действието към определен обект*; *към*. и҆ лицѐто си ѡбра́щаше кам҆то сѵ́месѡна 2.13; и҆ бъди̇̀ ми ѿсе́га помо́щница, кам҆то̀ г҃ѣ б҃а 17.170б; като̀ видѣ́ха д҃шьта чѐ дрьжѝ знаме́нїе б҃жїе. и҆ викнь́ха кам҆то̀ нѥ́и сѣ҃ е҆ди́нь гла҃ 32.230б. **3.** *За изразяване на отношение към някого*; *към, спрямо*. а҆мѝ и҆ выѐ ѿ̀ мои̇̀ болѣ́ре, а҆ко̀ и҆ма́те вѣ́ра и҆ любо́вь ка́м҆то менѣ̀. и҆ любы́те та́зи почѣ́ть дето ꙗ҆ да́до̀ а҆́зь ва́мь. а҆ выѐ са тврь́дѣ си́чкы покѧ́нѣте за та́зѝ ра́бота 39.297; разѹ́мѣ̀ бг҃ ка́кь и҆́машь лю́бо́вь към҆то нѥ́го о҆́ти не пожалѣ̀ сн҃а своѐго что го̀ лю́бишь і҆саа́ка 11.85б.

кам҆то 1.4, 2.13, 9.64, 17.166, 17.166б, 17.174б, 17.175б, 17.176, 35.265, кам҆то̀ 5.28б, 5.32, 17.170б, 18.203б, 32.226б, 32.230б, ка́м҆то̀ 11.85, към҆то 11.85б, 11.91б, 11.107б, 15.137, 15.145б, 15.150, към҆то̀ 11.107б, 15.146, 31.219², 32.223б, 33.245б, къмто̀ 11.107б, кам҆то̀ 15.141, 18.187б, 39.307б, кьм҆то 17.171б, ка́м҆то 36.272б, 37.275б, 39.297, 39.310, кь́м҆то̀ 37.278б, ка́м҆то̀ 39.305б, 39.310б, 39.317.

къ́пя се *несв.* (1) *Къпя се*; *мия се, за да поддържам хигиената си*; *измивам се*. и҆ дои́дѐ нѣ́кои момь́кь и҆мѣ́то мѹ до́м҆но… да сѐ кѣ́пе ѹ҆ тьзи ба́ня 6.42.

сег.: Зед. сѐ кѣ́пе 6.42.

къ́сам *несв.* (2) *Разкъсвам, откъсвам със зъби части от нещо, хапя*. и҆ чрьвїе мнѡ́го и҆ма вь́трѣ, та̀ и҆дѣ́те та́мь вътрѣ̀ да вы̇̀ ꙗ҆дь́ть като̀ със҆ зь́бы да вы̇̀ кь́сать 18.204; а҆ ѡна́зи жена̀ рома̀на, мнѡ́го се молѝ бо́гѹ а҆р҆ѳеми́дѹ, да ѡживѣ́е до́м҆но. и҆ къ́саше си̇̀ снагѣ́та, и҆ космы́те си ѿрѣ́за. и҆ нѝщо не може̇̀ да сто́ри 6.42.

inslav

сег.: 3мн. кѣсать 18.204; *имперф.: 3ед.* кѣсаше 6.42.

късен *прил.* (1) *Като същ. Само ж. Късната, вечерната църковна служба.* и̑ като ми се додѣ́а, а̑зь подо́ и̑ стьньхь на ѐди́нь ро́гь на при́прать цр҃ко́вны̑. и̑ стоа́хь за кѣ́снаа, и̑ ѐдва се съмы́слѝ, защо́ ми се бра̀ны та не мо́га да влѣ́за да вида̑ и̑ а̑зь чт҃ныи кр҃ть 17.170.

ед.: ж. кѣ́снаа 17.170.

късно *нареч.* (1) *До късно, след установеното време за извършването на нещо, дълго.* това̀ ре́че и̑ ѡ̑бры́на се на и̑стокь. и̑ дви́гнь си о̑чи́те и̑ ру̑цѣ́те. и̑ начѐ да се мо́ли и̑ да шѣ́пне... а̑ми̑ тѣ́к҆мо стоа́ше поникньль до́лꙋ̀ ни̑що не смѣ̀а да подꙋ́ма. а̑ тиа̀ мнѡ̑го кѣ́сно стоа̀ и̑ мо́лѣше се. и̑ зо́сима като̀ стои̑ пони́кньль пои̑спра́ви се мал҆ко да ви́ди що сѐ мнѡ̑го заба́ви на мо́л҆ба 17.167б.

кѣ́сно 17.167б.

къща *ж.* (33) *Къща; сграда, която служи за жилище; дом.* та̑ заради̑ го́столюб҆ство и̑ добро̀ ср҃це, та̑ ѡ̑и̑дѐ и̑ направи̑ сво́и до́мь на дрꙋ́мь по҃ ѐдно̀ дрьво̀. та̑ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать пр҃ѣ кѣ́щата си̑, та̑ ловѣ́ше пѣ́тници и̑ чюжди́нци 31.221; а̑ съсѣ́дете чю́ше гла̑ станѣ́ше. така̀ и̑ въ до́мь нѥ́говь что̑ бѣ́хꙋ станѣ́ше, и̑ запа́лише свѣ́щи. и̑ събра́ше се съсѣ́де и̑з҆ о̑колꙋ. и̑ ви́дѣха ѡ̑ного́ва чл҃ка че̑ стои̑, наср҃ѣ́ кѣ́щать си̑ 15.152б; защо̑ на̑ и̑з҆го́нювашь ѡ̑ кѣ́щата на́ша. на́мь тꙋ́ка бѣ́ше до́мь и̑ ѐ҃ѣх҆ме̑ оу̑ нѥ́го 15.140. // *Образно.* запа́ли своѐго свѣти́л҆ника і҆ѡа́нна пр҃тча, и̑ пометѐ кѣ́щата си̑. си̑ р҃ѣ. оу̑че́нїе простре̑. по́ земл҃ѣ, и̑ о̑чи́сти си́ч҆ки свѣ́ть със҆ ꙋче́нїе 11.82. **в къщи.** *Вкъщи, у дома.* и̑з҆ва́нь людїе́те стра̑, а̑ ѡ̑вѣ́трѣ ср҃цето и̑ трепе́ре. и̑ нощїе и̑ денїѧ̑ и̑ в҆ кѣ́щи и̑ вънь и̑ на пѣ́ть сѐ стра̑ 18.194.

ед.: кѣ́ща 7.49б, 15.15б, 34.250б, 35.256б[2], кѣ́ща 18.178, 18.204б, къща 31.217, кѣ́щи 18.194[2], кьщи 18.203, 18.205, *чл.* кѣ́щата 1.7б, 11.82, 15.134, 15.134-134б, 15.140, 18.179, 18.198б, 31.217, 31.221, кѣ́щъта 11.82, къщ҆ьта 15.134б, къщъта 15.134б, кѣ́щать 15.152б, кѣ́щата 18.189б, 18.204, 31.221, кьщата 18.196б, 18.202; *събир.: чл.* кѣ́щието 18.194; *мн.:* кѣ́щи 18.178б, *чл.* кѣ́щите 32.228б.

къщен *прил.* (1) *Къщен, който принадлежи на къщата.* а̑враа̑. сѣдѣ́ше пр҃ѣ кѣ́щныте вра́та денїѐ, та̑ бы̑ гледа́ль на дрꙋ́мь и̑́де ли нѣ́кои пѣ́тѣ̑, да мꙋ̀ не зами́не кѣ́щата 31.221.

мн.: чл. кѣ́щныте 31.221.

къщица *ж.* (1) *Къщица, малка къща, къщурка.* и̑ пои̑доха, оу̑ ѡ̑нѣ́зи вдови́цꙋ що си̑ са́ма̑ сѣдѣ́ше ꙋ̑ ѐдна̀ кѣ́щица и̑ бѣ́ше на́ ракы та́мо на ѡ̑нїа мом҆чета 5.36б.

ед.: кѣ́щица 5.36б.

Л

л҃ *числ. бр.* (15) *Тридесет, 30.* а̑зь о̑ного́зи і҆ꙋ́да сто́ри̑ та̀ прода́де х҃а за, л҃, сре́брьници 4.25б; и̑ минъха се, л҃, дни̑ 2.15б; кол҆кото мо́м҆кь да̑ е сто́риль, л҃. го́динь та̑ да може да вди́гне ками́кь и̑ да го̀ тꙋ́ри вь о̑на́зи про́па̑ 32.231б. // *В състава на сложно числ.* **л҃в.** *Тридесет и две, 32.* та̑ и̑ сѥ трьси̑ гро́бь нѥ́инь, за, л҃в, го́динь 12.120б. **л҃г.** *Тридесет и три, 33.* х҃с хо́ды по́ земл҃ѣ плѣ́т҆скыи, л҃г. го́дины 35.265б; тѣ̀ ѡ̑ ка́к҆ го си̑ видѣ̀ль, има̑, лг, го̑ди́нь 35.264б.

л҃ 2.12б, 2.15б, 4.25б, 12.120, 14.126б, 32.227б, 32.231б, 38.290б, л҃в 12.120б, л҃г 12.120б, 18.199, 35.265б[3], лг 35.264б.

лавра *ж.* (9) *Лавра, голям християнски манастир с привилегии.* сега̀ вы́е и̑мате о̑ц҃а і҆гꙋ́мена на вашь монасти́рь ла́вра, дѐто го е бь̑ съвр҃ѣ́шиль 14.127б; и̑ а̑рхїеп҃кпь і҆ер҃ли́мскыи зова̀ бл҃же́ннаго са́ва, и̑ о̑сти́ го на с҃ще́н҆ство. и̑ па́к҆ го

inslav

поѐ, и҆ и҆дѐ със҆ нѥ́го на монасти́рь нѥ́говь, что̑ е нарѣ̑нь ла́вра 14.127б. **велика лавра.** *Велика лавра, главен най-голям манастир в манастирския комплекс.* бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мꙋ̀. въ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳона. познаница ст҃мꙋ̀ а҆ѳана́сїю, детѡ̀ съси́да монасти́рь вели́кꙋ ла́врꙋ 11.100; защѡ̀ катѡ̀ дои́дѐ ꙋ҆ палести́ню. и҆ пои́дѐ при ст҃го ѳеѡ̑ктиста, и҆ тамо сѣдѣ̀, і҃, лѣ̑. и҆ по пꙋ́стиню, з҃, го́динь. и҆ въ вели́кꙋ ла́врꙋ сто́ри, н҃ѳ, годи́нь 14.130.

ед.: ла́вра 8.59, 14.127б[2], 14.128, лавра 14.129б, ла́врꙋ 11.100, 14.129б, 14.130[2].

лазар *ЛИ* (23) *Лазар.* а҆ ла́зарь бѣ́ше чꙋ́товень чл҃кь, и҆ кнезь болѧ́ринь 34.251б; и҆ х҃с дои́дѐ прѣди̇ па́сха шестѣ̀ дн҃ь и҆ въскрѣсѝ лазара 34.250; и҆ па̀кь въспомени̇ сыромо́аха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь 12.118.

ла́зарь 12.118б, 34.250[3], 34.251б, лазар҆ 34.250, лазара 2.13, 12.118, 34.250[2], 34.251, 34.251б, ла́зара 12.118[2], 34.249, 34.250, 34.251, 34.252б, 34.253, лаза́ра 12.118б, 34.251б, 34.252, 35.263б.

лазарев *вж.* **лазаров**

лазаров *прил.* (6) *Лазаров, от ЛИ Лазар.* и҆ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋпѝ мѵ̈рѡ̑ мнѡ̑го цѣ́нно и҆ пома́за нѡ́зѣ̑те і҃совы 34.250. **въскръсение лазарово.** *Лазаровден, християнски празник – събота преди Връбница.* вче́ра бѣ́ше въс҃крсенїе лазарево, щѡ̑ праз҃нꙋвах҆ме̑... а҆ дн҃е́ска само́мꙋ г҃ꙋ пра́з҃никь да праз҃нꙋвамѐ чи́сто и҆ по́честно 34.248б; **събота лазарова.** *Лазаровден, християнски празник – събота преди Връбница.* и҆ възнесенїе х҃во и кр҃товь дн҃ь да праз҃нꙋвашь, по є҆ди́нь дн҃ь. и҆ сꙋ́бота ла́зарева и҆ врѣ́бница по є҆ди́нь дн҃ь 1.4.

ед.: *ж.* ла́зарева 1.4, 34.250[2], *ср.* лазарево 34.248б; *мн.*: лазаровы 34.249, ла́заревы 34.250.

лаком *прил.* (2) *Лаком, който се стреми да има повече материални придобивки; алчен, ненаситен.* товà рѣ̑ нѣ̀ че сѣ̀ гри́жаше за сыромаси. а҆́ми̇ влѣ́фа бѣ́ше и҆ ко́в҆чегь и҆́маше. и҆ ко́и нѣ̑що хари́зоваше, а҆̀ то́и го кры̑еше и҆ но́сѣше. затовà такà рѣ̑ годѣ̑ше да оу҆зме и҆ тѣ̑ защѡ̀ бѣ́ше ла́ксѡ̑ а҆̀ми̇ да и҆́ма помнѡ̑го 34.250б; тѣ̀ но́сѣше на си́ч҆ките а҆́пл҃е ко́и что̑ и҆́маше, си́ч҆ко бѣ́ше оу҆ твои̇ рꙋ́цѣ, и҆ не бѣ́ше ти ни̇что̑ ѡ҆̀скꙋдно а҆̀ми̇ защѡ̀ такà стори. защѡ̀ бѣ́ше лꙋка́вь и҆ злѡ̀ оу҆ме́нь, и҆ ла́ксѡ̑, и҆ сребро̑лю́бець 35.257.

ед.: *м.* ла́ксѡ̑ 34.250б, 35.257.

лакомник *м.* (1) *Лакомник; лице, което проявява алчност, ненаситност, лакомия.* и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи... и҆ сребро̀ лю́б҆ци и҆ та́мь бѣ́ха гюмрюк҆чїе, и҆ неправе́дны ла́комници безсра́мны. хаидꙋ́те, кесеѿїе, прислꙋ́шници, зави́дници, немл҃тивы, пїѧ́ниѿїи 32.228б.

мн.: ла́комници 32.228б.

лакомство *ср.* (3) *Лакомство, стремеж към повече материални придобивки, алчност, ненаситност.* х҃с ꙋ҆ча́ше да не бꙋ́де лаком҆ство и҆ срѣ̑бро̑ лю́бїе, ꙋ҆ чл҃ка 35.257б; и҆́ щѐ да ѐ крьвѡ̀мѣшьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. ѡ҆ба́жданїе, кама́т҆ство, ла́ком҆ство, и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го злы̑ни щотѡ̀ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224.

ед.: ла́ком҆сто (!) 31.217, ла́ком҆ство 32.224, лаком҆ство 35.257б.

лакомсто (!) *вж.* **лакомство**

лакът *м.* (13) *Лакът, мярка за дължина.* и҆ ви́дѣ ѧ҆̀ чѐ ви́си на ѧ҆̀рь, є҆ди́нь ла́к҆ть ѿ землѧ̀та 17.167б; и҆ видѣ́ та́мь фи́ници що и҆́мь бѣ́ше висина́та, л҃, ла́кате. а҆ дрꙋ́гы, к҃, ла́к҆те. и҆ дрꙋ́гые, і҃. ла́к҆те 32.227б; и҆ оу҆зе тога́зи моти́ка, и҆ копà надо́лꙋ, к҃ ла́к҆те и҆ наи̇дѐ ка́микь голѣ̑ пло́с҆кь 4.25; и҆́ ца́рь навъходоносо́рь, тога́зи нѣ́когы напра́ви ѻ҆́бра́зь зла́ть. высо́кь бѣ̀ ла́к҆тѣ, з҃. и҆ широ́кь, ѕ҃, ла́к҆те 11.91б.

inslav

ед.: ла́к'ть 17.167б; *мн.*: ла́к'те 2.12б², 2.13б, 4.25, 4.26, 11.91б, 32.227б², ла́к'тѣ 11.91б, лах'те 18.19б, ла́кате 32.227б, лак'те 37.278б.

лалгос *м.* (1) *Вид болест, свързвана в народното съзнание с вселяване в човека на зъл дух, дявол; обсебване.* и҆ дїа́вол' мꙋ ка́же. а҆́зь бѣ́хь сѐ въселѝль ꙋ҆ тво́ата жена̑, что̑ се зове бол(е)ста̀ ла́л'го̑ 37.276б.

ед.: ла́л'го̑ 37.276б.

ламбада *ж.* (1) *Лампада; висока, скъпа свещ, направена от качествен восък.* и҆ тога́зи принесе нѣ́кои хр̑тїа́нинь двѣ̀ лам'ба́ды хꙋ̀бавы и҆ голѣ́мы, и҆ запа́ли гы прѣ̀ о҆бра́зьть ст҃мꙋ̀ димѝтрїю 9.74.

мн.: лам'ба́ды 9.74.

ламя *ж.* (4) *Ламя, според народните вярвания – чудовище с вид на голям змей, обитаващо водни басейни и пещери.* и҆ма́ше блѝзꙋ при то́йзи гра́дь е҆дно̀ е҆зеро голе́мо и҆ ро́ди се вътрѣ̀ въ о҆́нова е҆зе́ро лꙋкавы̀ зме́й дїа́воль... и҆ тогѝва дв҃ца́та, ре̑ ст҃мꙋ. то́йзи гра̑' на́шь, та ѐ тврьдѣ̀ хꙋ̀бавь и҆ си́ч'ко добро̑ и҆ма а҆́ми сѐ ро́ди лю́ты дїа́воль ла́мїа. та̑ ката̑ д҃нь и҆зла́зи, и҆ ꙗ҆́де лю́дїе. и҆ що̑ намѣ́ри. и҆ повелѣ̀ ца́рь мои̑ ба́ща та̑ мета́ха жрѣ́бе, да да́де сѣ́кы чл҃кь чедо̑ своѐ змею́томꙋ кор'ба́нь. и҆ сега̀ в' то́йзи дн҃ь додѐ ре́дь и҆ ба́щи ми и҆ то́й ме́не да̑ да́де на ламїа́та да ма̑ и҆зедѐ 39.310б.

ед.: ла́мїа 39.310, 39.310б, *чл.* ламїа́та 39.310б².

лаодикия *МИ* (1) *Лаодикия.* и҆ плꙋ́ва до гра́дь лаѡди́кїа 40.320; и҆ и҆злѣ́зе и҆з' то́йзи гра́дь. и҆ пойде въ ѡ҆ла́дикїю (!) 40.321б.

лаѡди́кїа 40.320б, ѡ҆ла́дикїю (!) 40.321б.

ларис *МИ* (3) *Ларис.* на лари́сь гра́дь бѣ́ше нѣкои ца̀рь, пе́лїа и҆́мето мꙋ 11.94б; и҆ не прѣми́на се е҆ди́нь м҃ць и҆ прѣе҆́ха (!) тꙋ́р'ци солꙋ́нь така̀ и҆ лари́сь 9.75.

лари́сь 9.74б, 9.75, 11.94б.

лариски *прил.* (2) *Лариски, от МИ Ларис.* и҆ прѣ́вѣнь подꙋ́ма о҆́н'зи вои́нь что̑ и҆́дѣше ѡ҆ солꙋ́нь на о҆номꙋ́зи чл҃кꙋ̀ що ѐ бы́ль влк҃а лари́скы 9.74б; и҆ та́мо видѣ́ха о҆́чи́вѣстно е҆́дного̀ ка́то вои́на чѐ и҆́де ѡ҆ солꙋ́нь. и҆ дрꙋ́гыго видѣ́ха чѐ и҆́де ѡ҆ лари́скый пꙋ́ть 9.74б.

ед.: *м.* лари́скый 9.74б, лари́скы 9.74б.

левийски *вж.* **ливийски**

левитски *прил.* (1) *Левитски, от МИ Левит.* и҆ за(ра)дѝ това̀ събрал' се събо́рь със' е҆́пк҃пы е҆́гѵп'тѣ́скы, и҆ леви́тськы̀ и҆ на а҆леѯанрьскые цр҃кве с҃ще́нници 12.114б.

мн.: леви́тськы̀ 12.114б.

левия *вж.* **ливия**

левица *ж.* (1) *Левица, лявата ръка.* и҆ съмы́слюваше с҃тое е҆́ѵлїе что̑то ре̑́. кога̀ тво́ришь мл҃ты́нꙗ, да нѐ зна́е. леви́ца твоа̀ что̑ чи́ны десни́ца твоа̀. и҆ така̀ чинѣ́ше ст҃ы́й мл҃ты́ню 15.134б.

ед.: леви́ца 15.134б.

легло *ср.* (3) **1.** *Легло, специално изработено приспособление за лягане, почивка и спане.* и҆ ꙋ҆зѐ ю҆̀ ма́ика и҆̀, и҆ зане́се ю҆̀ на о҆с҃ще́нного лѣгло̀ и҆ да́де и҆̀ бо́ска да сꙋ́че 13.123. **2.** *Легло, брачно ложе.* и҆ баща̀ ще да̀ легне на легло̀ сн҃ово́ си и҆ сн҃ь на легло̀ бащꙋ̀ своѐмꙋ. и҆̀ съсѣ́динь щѐ да о҆мрьси̑ женѣ̀та сьсѣди́нꙋ своѐмꙋ. и҆̀ щѐ да ѐ крьво̀мѣшьство 32.224.

ед.: лѣгло̀ 13.123, легло̀ 32.224².

легна *св.* (15) **1.** *Легна; заема хоризонтално положение, необходимо за сън или почивка.* и҆ то́и станѣ̀ и҆̀ ꙗ҆́де и҆ пѝ, и҆ па̀кь легнѣ̀ и҆ заспа̀ 11.90; и҆ ле́гна си да си̑ ѡ҆почѝне 10.77. **2.** *Полегна, падпра се на нещо, облегна се.* и҆̀ а҆́зь е҆с'мь і҆ѡа́ннь что̑ ле́гнѣ̀ на прѣсы̑те гн҃и на таи́ната ве̑́ра 12.110; то́и ле́гна на рꙋ́ка̑ хв҃а на таи́нь ве̑́ра, и҆ и҆спыта х҃а, ко́й ще да го прѣдадѐ на съмрьть 6.41.

сег.: *2ед.* ле́гньшь 31.222б; *аор.*: *1ед.* ле́гнѣ̀ 12.110, *3ед.* ле́гна 6.41, 6.48б, 9.70б, ле́гна

inslav

си 10.77, легнѣ̂ 11.90, легна̂ 14.129б, лег'нѣ̂ 15.133; *форма от перф. тип: 3ед.* е ле́гньль 35.257б; *бъд.: 3ед.* ще да̀ легне 32.224, щѐ да легне 33.243б, щѐ да ле́гне 33.244, 33.244б; *пов.: 2ед.* ле́гнѝ 31.222б.

легнувам *несв.* (1) *Лягам; заемам хоризонтално положение, необходимо за сън или почивка.* и̓ на земл҃а без' посте́л҃а ле́гнꙋваше 8.55б.

имперф.: 3ед. ле́гнꙋваше 8.55б.

легома *нареч.* (47) **1.** *Тъкмо, именно.* и̓ а̓зь ра́бь х҃вь, та сѣ́мь слꙋга̂ на тѣ́зи тра́пеза о̓ти легома̀, ст҃ыи мн҃и́кь димитрїе дне́с'каа на́сь гоща́ва 9.60б; затова̀ напр҃ѣ́ пꙋстѝ чт҃ныи и ст҃ы̀ кр҃ть що ѐ дне́ска, да́ се ꙋ̓готви̓ и̓ ны́е на сре́ща нѥмꙋ. легома̀ защо́ е днеска покло́нныи де́нь чт҃но́мꙋ кр҃тꙋ 16.157; защо̂ легома̀ като̂ чинѣ́ше и̓сцѣлѥ́нїе о̓нова мѵ̈ро̂, затова́ го и̓ꙋзы́маахꙋ 9.70б; затова́ сме длъ́жны и̓ ны́е хр҃тїане. легома̀ като̂ и̓́маме добра̀ вѣ́ра и̓ ст҃а̀. така̀ да и̓́маме добры̀ ра́боты и̓ ст҃ы̀ 15.156. **2.** *Сякаш, като че ли, легома.* и̓ ѡ҆нїа лю́дїе ѿ ѡ҆нова̀ село̂ събра́ха се и̓ з'говориха се, да напи́шꙋть ѡ҆нїа дѣца̀ като са̀ чюждин'ци, и̓ не и̓́ма̑ ни̓кого т҃ѣ̀ да даꙋ̓ть да бꙋдꙋ̓ть вси́ни. защо̀ бѣ́хꙋ кра́сны̑и на лице̂ и̓ на снага̀ и̓ двѣ̀те хꙋ̓бавы и̓ высо́кы. легома̀ като си̓ бѣ́ха ѿ благь и̓ до́брь рѡ́дь 5.36.

легома̀ 5.30, 5.33б, 5.36, 9.60б, 9.70б², 9.75, 11.84, 15.139, 15.141б, 15.142, 15.143б, 15.144б, 15.146б, 15.150б, 15.156, 16.157², 17.167, 17.170, 32.230б, 32.235, 32.235б, 33.240, 33.241², 33.246б², 34.251, 34.255б, 37.278, 38.283, 38.285б, 38.292, 39.300б, легома̂ 9.73б, легома 15.147б, 33.235, 35.258б, ле́гома 33.247, 38281б, 38.282б, легома́ 35.263, лего́ма 36.272б, 38.282б, ле́гома̀ 38.284б, лего́ма̀ 38.291.

леден *прил.* (1) *Леден, който е студен като лед, много студен.* та̑ щѣ́ть дїа́волы да мѐ ѿнесѣ́ть въ м'ката несътрѣ́пимаа ꙋ̓ стра́шна, тьмнина̀, оу̓ ѐзеро о̓гнѣ́нно. и̓ ꙋ̓ смра̀дна кла́ден'ца дѣ́то кыпи̓ със' черѣ́вїе, а̓ нѐ ꙋ̓ми́рать. и̓ ꙋ̓ ѐзеро ле́дѣно, детѡ̂ е зима̂ несъгрѣ́ана 31.218б.

ед.: ср. ле́дѣно 31.218б.

лежа *несв.* (47) **1.** *Лежа, в хоризонтално положение съм.* и̓ заради̓ това̀ ре̑ бь така̀. да не ста́нешь ѿ о̓дрь дѣ́то лежи́шь на нѥ́го 11.90б; и̓ лежѝ на земл҃ѧта. и̓ мы́сли 17.167б; и̓ ви́ды, ка́кь ле́жѝ мом'кь насрѣ̑ ц҃рква 11.101б; и̓ прѣз' тѣ́зи но́щь. заспа́ха си́ч'кыте, а̓ мар'кїа́нь не заспа̀. а̓мѝ като̂ лежа́ше и̓ гле́даше. ви́дѣ а̓рхг҃гла михаи́ла, като̂ че̑ и̓схо́ди и̓з' о̓л'тарь ц҃рко́вныи 11.99. **2.** *Лежа, намирам се на повърхността на нещо (за предмети).* и̓ смѣсих' се със' нарѡ́дь и̓ подо́ до цр҃ко́вните вра̀та, дето лежа́ше чѣ́стныи кр҃ть 17.169б. **3.** *Боледувам, страдам от някаква болест.* и̓ наи̓де чл҃ка, в҃ı, годи́нь ка́кь лежа́ше, и̓ и̓сцѣли́ го 6.42б. **4.** *Излежавам присъда, изтърпявам наказание в затвор.* и̓ дрꙋ̓гыи нѣ́кои чл҃кь. задлъжнѣ́ль мнѡ́го на е̑дно́го е̓врѣ̂ина, и̓ досади́ло мꙋ̓ се да лежѝ запрѣ̀нь ꙋ̓ тьмни́ца ра́ди ѡ҆н'зи голѣ̑ длъ́гь 6.48; нѣ ѐ добрѣ̀ на́мь, да лежѣ́ть тїа трѝте вла́стелѥ въ тьмни́ци 15.145б. **5.** *Прен. Извършвам съвкупление, спя с някого.* и̓ гле́да а̓вра̑а́ като̂ не и̓́ма дѣ҆ца̀. а̓ то́и и̓́маше робы́н҃ѧ а̓га́ро (!) и̓́мето ке̑н бѣ́ше, и̓ лежа̀ със' нѥ́ю. и̓ роди̓ а̓га́ра и̓з'маи́ла 11.84б. **лежа до съмрът.** *Разболея се неизлечимо, до смърт.* и въ ца́ри ꙗ҆ра́. бѣше нѣкоа жена̂ боли́р'ка и̓мето ке̑н (!) а̓нна. и̓ слꙋ́чи се та се̑ раз'болѣ̀. и̓ лежа̀ до съмрѣ̀ть 11.103; и̓ тои́ въ е̓динь де́нь хо́дѣше по пола́тите си̓, и̓ прини́кнъ до́лꙋ и̓ [да погледа ѿ вратата полатные и̓ па́де до́лꙋ,] за мнѡ́го врѣ́ме е̑два́ се свѣсти̓. и злѣ̀ лежа́ше до съмрѣ̀ть. и̓ пꙋсти чл҃ци на нѣкоа баи́л'ница да мꙋ̓ поврачювать, да виды дали́ ще станѣ̀ 11.90б; **тежко лежа.** *Боледувам сериозно.* и̓ по ма́л'ко дни̓, раз'болѣ се ѡ҆на́зи мома̀.

inslav

и̑ те́ж'ко лежа́ше, и̑ пла́чѣше, ка́кь ѹ̑ми́ра некр҃те́на 11.105.

сег.: 1ед. ле́жа 31.218, *2ед.* лежи́шь 5.27б, 11.90б, 35.256б, *3ед.* лежи̑ 6.48, 11.102, 17.167б, 17.175, ле́жи 11.101, 20.209, 40.324, ле́жи̑ 11.101б, лѣ́жи 40.321, *3мн.* лежы̑ть 15.145б, лежа̀ть 15.145б, лѣжы̑ть 20.209, лежѹ̑ть 32.226; *имперф.: 1ед.* лежа̑ 17.172, лежах 17.172б, *3ед.* лежа́ше 2.13, 2.14б, 5.27б, 5.33, 6.42б, 9.66б, 9.74б, 11.90, 11.90б, 11.95б, 11.99, 11.105, 17.169б, 40.321, лежаа́ше 11.98б, лежаше 35.256б, *3мн.* лежа́ха 6.46, лежа́хѹ 17.166б, 32.231б; *аор.: 3ед.* лежа̀ 2.10, 2.14б, 9.71, 11.84б, 11.99б, 11.103, 11.103б, ле́жа̀ 9.71; *форма от перф. тип: 3ед.* лежа́ла 17.175б; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* щемь лежа̀ 31.221б.

лек *прил.* (2) **1.** *Лек, който тежи малко.* а̑ да похва́нишь е̑ па́кь, кога̀ похва́тишь нѣчто̑. и̑ позна́ешь стѹ̑дено ли е, и̑ли̑ то́пло, те́ж'ко ли е и̑ли̑ ле́ко 33.233б. **2.** *Лек, който е пъргав и лесно подвижен.* и̑ като̑ ре̑ х҃с на ст҃о́е ев҃ле́ие. ѡ̑ злѣ̑ на тїа́ жены вь тозѝ врѣ̑ме кои̑то нѣ сѣ̑ праѣ̑ны та̑ не мо́же да хо́ди, на сво́а во́лꙗ кѫдѣ̑ щѣ̑ са́ма̑ да е̑ ле́ка 18.193.

ед.: ж. ле́ка 18.193, *ср.* ле́ко 33.233б.

лелекание *ср.* (1) *Вайкане, оплакване, лелекане.* и̑ мл҃ба и̑ чьте́нїе щѣ̑ да прѣсъ̑хне̑, не щѣ̑ векѥ̑, да се̑ чюе нигде̑. и̑ли̑ поѹ̑ченїе, и̑ли̑ сказанїе за дш҃ьта добро̀, а̑мѝ токо̀ се̑ пла́чь и̑ въздыше̑нїе и̑ ш'п'канїе и̑ леле́канїе и̑ гри́женїе 18.193б.

ед.: леле́канїе 18.193б.

лелеча *несв.* (2) *Вайкам се, изразявам на глас болките и тревогите си, лелеча, окайвам се.* па́кь дрѹ̑гыи ко́е (!) е̑ сирома̑ пла́че и лелече ка́кь да се̑ ѡкѹ̑пи и̑ нахра́ни на то́изи свѣ̑ть 31.217.

сег.: 3ед. лелече 31.217, леле́че 31.217.

леон *МИ* (1) *Леон.* и̑ ст҃ыи нико́лае напр҃ѣ̑ теча́ше, и̑ дои̑дѐ до мѣ̑сто что се̑ зове̑ леѡ̀нь 15.144.

леѡ̀нь 15.144.

леонтий *ЛИ* (2) *Леонтий.* и̑мето мѹ̑ бѣ̑ше лесѡ̀нтїе 9.66б; това̀ оу̑зе́ лесѡ̀н'тїе кне́зь и̑ съкры̑ го оу̑ ков'че́жьць 9.67.

лесѡ̀нтїе (!) 9.66б, лесѡ̀н'тїе (!) 9.67.

лесно *нареч.* (4) *Лесно, без усилие; без труд.* си́ч'ки ѹ̑лѣ̑зоха ле́сно, а̑ ме́не ка́то да рече́шь че ми нѣ̑кои бра̀ни и̑ не пѹ̑ща ме̑ 17.170; и̑ и̑зва́диха хы̑трина и̑ просѣ̑а́ха дѹ̑ма ка́кь е̑ въскр҃ль ѡ̑ мрьтвыхь. да и̑мь е̑ ле́сно да прѣлѣ̑щавать мнѡ̑ лю́дїе 36.269б.

ле́сно 17.170, 17.170б, 36.269б, 39.319.

летя *несв.* (3) *Летя, придвижвам се с летене, хвърча.* и̑ ка́жеше дїа́конь, така́ ми се мнѣ̑ше като хо́дѣх'ме̑ по цр҃квите̑ ни̑ птица що̀ лети̑ така̀ ско́ро чи̑нѣши ми се хо́дѣх'ме̑ 3.19б; това̀ като̑ чю̀ цр҃ь. о̑бра́дова се, и̑ мнѣ̑ше мѹ̑ се, ко́л'ко да леты̑ и̑ да фрь́ка по̑ нб҃ето 8.59б.

сег.: 3ед. лети̑ 3.19б, леты̑ 8.59б; *аор.: 3ед.* летѣ̑ 38.286б.

леща *ж.* (2) *Леща, плодът на вид бобово растение.* а̑ тиа̀ ѹ̑зе̑ накра́и прь́сть сво́и̑ три̑ зрь́на ле́щѹ, и̑ ѹ̑кѹ̑си 17.174б; и̑ ѹ̑зе̑ зо́сима ѹ̑ ча́шѹ ма́лѹ ст҃о́е причеще́нїе. като мѹ̑ бѣ̑ше зарь́чала ѡ̑назѝ прп҃о́бна жена̑. ѹ̑зе̑ и̑ кани́ска. смоки́нꙗ сѹ̑ха. и̑ фи́никь сѹ̑, и ма́л'ко ле́щѹ натопе́на 17.174.

ед.: ле́щѹ 17.174, 17.174б.

ли *част. и съюз* (290) **I.** *Част.* **1.** *Въпросителна частица в пряк въпрос; ли.* ***а)*** *За запитване.* и̑ ре̑ мѹ̑, и̑машь' ли сы̑на 6.45; та̑ и ре́че. ѹ̑чи́ла ли си кнїга гп҃жде моа̀ 17.172б; ре̑ и̑мь і̑с. и̑мате ли̑ нѣчто̑ за ꙗ̑дене тѹ̑ка 38.288б; и̑ ре̑ мѹ̑ жи́вь ли̑ е̑ твои̑ баща̀ 6.44б; и̑ ре̑ мѹ̑. ты̑ ли и̑щешь чл҃ка́ ма́истора дрь́водѣлца 7.49б. ***б)*** *За изразяване на съмнение, несъгласие или укор.* е̑де коа̀ блѹ̑дница ка́же крь́стена с'мь, а̑ тїа̀ крь́стника не и̑ма, и̑ мо́же ли̑ така̀ да бъ̑де 11.105б; защо̑ ма не вѣрова́х'те̑ защо́ го распе̑х'те̑, не чю́х'тѥ ли̑ и̑ дрѹ̑гыте пр҃рци що̑ дѹ̑маха 18.201;

inslav

а̀мѝ да се погри́жѝ и̇ да сѝ збере́мь ꙋ̀мьть да сѐ ꙋпла́шѝ. чѐ не чо́х'те лѝ чѐ не раз'брах'те лѝ как'вѝ ду́мы ка́зꙋва стра́шны 18.206б. **2.** *Частица за усилване при въпросителна дума; ли.* ко́и хо́ди денїе́ сь свѣ̑щь. и̇ комꙋ̀ ли трѣ̑бꙋва дениѧ̑ ѿг'нь да мꙋ̑ свѣ̑ти 33.241; защо̑ ли се и брои́мь хр҃тїа́не и̇ чиним' се хв҃ы ра́бы, а̀ во́лѧ хв҃а не чи́ниме 15.155б; и̇ па́кь попи́та̑ а҃гг҃ла. гн҃ди́не дльбината на тѣ̑зи пропа́сть кол'ко ли ѐ 32.231б; и̇ да ви́ды̑ коѧ̑ ра́бота напра́вы, и̇ каква́ ли мѣ̑ка потегли зара̑ї и̇́ме хв҃о 39.295б; каква́ лѝ жало́сть и̇́ма̑ть що̑ мѝ бѣ̑хꙋ съсѣ̑де мо́м'цїи като́ ме сми́слѣ̑. ка́к лѝ си прова́жѧ̑ш свои̇̀ жи́вот 39.315; и̇ ду́маше, ѡ̑ ѡ̑ теж'ко̀ мене. когà ли бѣ̑ като е̑дна̀ о̀вош'ка хꙋбава и̇́ и̇́мах и̇ ли́стїе и̇ плѡ́дь. а̑ сега ѿста̑ сꙋ́хь и̇ ѡ̀палень 5.33. **II.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни косвеновъпросителни изречения; ли.* и̇ минѣ̑ се нѣ̑кое врѣ̑ме, и̇ пꙋсти̇̀ ца́рь да ви́деть съгради́ ли ѳома̑ ѡ̑нѣ̑зи пола́та 7.52; защо̀ а̀враа̑ сѣдѣ̑ше прѣ̑ кѣ̑щныте вра́та денїе̑, та̑ бѝ гледа́ль на дрꙋ́мь и̇́де ли нѣ̑кои пѣ̑тѣ̑ 31.221; а̀мѝ е̑ла́те да раскопа̑е на о̑нова̀ мѣ̑сто де̑то ми пока́заха да ви́димь и̇́ма ли вода̑ 11.103. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; ли, ако.* дне́ска ли и̇́ма́шь врѣ̑ме дне̑ се пока̀й 1.8; дне̑ ли сѝ съгрѣши́ль, дн҃есь (!) се̑ и̇сповѣ̑дай 1.8. **ако ... ако ли.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условия, които взаимно се изключват; ако ... ако ли.* и̇ па̀кь г҃ь ду́ма въ є҆в҃лїе а̀ко вїе проща́вате на дꙋш'ма́не чл҃ци съгрѣше́нїата тѣ̑х'ны, прости́ ще и̇ бѣ̑, ва̑, съгрѣше́нїата ва́ша. а̀ко лѝ вы́е не проща́вате на дꙋш'ма́нете съгрѣше́нїа тѣ̑х'ны и̇ ва̑, не щѐ простѝ бѣ̑ съгрѣше́нїата на́ша (!) 1.6; та щѐ да мꙋ̑ дадѐ а҃гл҃ь г҃нь кнїгата в рьцѣ̑те де̑то мꙋ̑ е писа́ль грѣхоове́те, та щѐ сам'сѝ да гы̑ казꙋва, а̀ко ѐ добро̑ стрꙋ́валь щѐ сам'сѝ да сѐ и̇спра́ви. а̀ко лѝ ѐ зло̀ стрꙋ́валь, а̀ то́и ще сам'сѝ да сѐ о̀сѣ̑ди 18.199б; **ако ли.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; ако ли.* а̀ко̀ ли ще́шь да навїе́шь на сребро̀ люб'ство, а̀ ты̑ недѣ̑и о̀бы́чѣ и̇ма́нїе и̇ сто́ка, а̑мѝ ходѝ порꙋ́шен' 19.207б; а̑ко ли́ тї е во́лѧ да сѝ видѣ̀ и̇ а̑зь нѣ̑когы бащѣ̑ си и̇ ма́йка си. а̀то̑ поско́ро да бѣ̑де мл҃ѧ ти се 39.315; а̀ко лѝ чи́нишь добро̑дѣтель заради̇̀ похва́ла ѿ чл҃ци. и̇ заради̇̀ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и не́машь нѝкак'во добро̑ 34.255; а̀ко е гла́день дꙋш'манинь тво́й а тѝ го на́хранѝ. а̀ко лї е жѣ̑день напо́й го 1.6; а̀ко лѝ вїе не прости́те чл҃кꙋ прѣгрѣ̑шенїето, и̇ ѡ̑ц҃ь ва́шь нб҃ныи не проща́ва ва́мь съгрѣшенїето ва́ше 18.197б; **камо ли.** *Свързва съчинени съпоставителни изречения: а) При две действия, които се отричат, като второто се отрича по-силно; камо ли, още по-малко.* и̇ как' щѣ̑ а̑зь това̀ да зе́ма на се́бѣ сѝ, де̑то не смѣ́ю за нѥ̑го да подꙋ́мамь. а̀ камо лѝ так'ви́зы вели́кы да́рѡве да прїе́ма 12.110б; нѣ смѣ́а къ́к' б҃а да погле́дамь, а̀ ка́мо лѝ нѣ̑что̑ да продꙋ́ма̑ 31.218б. *б) При две възможни действия, като второто е по-вероятно; камо ли, още повече.* вь врѣ̑ме когà бѣ̑ше мѡ̀ѵсѝ. дрьво ꙋ̀сладѝ о̀на́зи во́да̀ гор'ка. а̀ ка́мо ли си́ла кр҃тна да не чи́ни чю́до 16.160б; **ли ... или.** *Свързва съчинени разделителни изречения; ли ... или.* кой ти доне́сѥ това̀. мꙋ̑жь ли и̇лѝ жена̑, ста́р' ли, и̇лѝ мла́дь 15.154б; г҃ь ли е́, и̇лѝ бж҃їи нѣ̑кои а҃пль. що̑ сѣдѝ тꙋ́ка сегà със' на̑ 7.50. // *Свързва съподчинени допълнителни изречения; ли ... или.* защо̑то не зна́ѧха жи́вь ли ѐ момъ̑кьть, и̇ли ѐ заги́наль 39.314б; а̀ да похва́нишь ѐ па́кь, когà похва́тишь нѣчто̑. и̇ позна́ешь стꙋ́дено ли е, и̇лѝ то́пло. те́ж'ко ли е и̇́лѝ ле́ко 33.233б.

inslav

ли̑ 1.3, 1.6², 1.7³, 1.8, 2.11б², 2.12, 3.20, 4.23б³, 5.27б, 5.33², 5.34б, 5.40, 5.40б², 6.42б, 6.43, 6.44б, 7.52, 9.65б², 9.67б², 9.74, 9.75б, 11.82, 11.83, 11.86, 11.88², 11.92, 11.92б, 11.93б, 11.96, 11.102, 11.104, 11.105б³, 11.106, 11.106б, 11.107², 11.107б, 12.110б, 12.117б⁶, 13.121б, 13.122б, 15.139, 15.141, 15.141б, 15.144², 15.144б³, 15.146², 15.146б, 15.147, 15.147б², 15.148, 15.155б, 15.156², 16.158б², 16.162б, 17.164, 18.189, 18.191б, 18.192б², 18.197б, 18.199б, 18.201³, 18.203, 18.206б², 19.207б², 19.208², 31.215², 31.218б, 31.223, 32.223б², 32.224², 32.224б², 32.226, 32.227б, 32.231, 33.238², 33.238б, 33.241б², 33.242б, 33.244б², 34.249б, 34.253б, 34.255³, 35.260, 35.261б, 35.263б, 35.264, 37.276, 38.282², 38.282б, 38.287, 38.288б, 38.289, 38.289б, 38.290, 38.291, 38.293, 39.296б, 39.297, 39.303, 39.305, 39.306, 39.314, 39.315³, 39.316, 39.319, 40.322б, ли́ 1.5б, 1.8, 9.68, 17.167², 31.218, 32.226, 35.246б, 39.299б, 39.315³, лї 1.6, 21.211, ли 1.6, 1.8², 5.29, 5.33, 5.40б, 6.44, 6.45⁴, 6.45б, 6.47б, 7.49б², 7.50, 7.52, 7.53, 7.54³, 8.58, 9.63, 9.63б³, 9.64², 9.73б², 11.87, 11.87б, 11.88б, 11.92, 11.93, 11.103, 11.105б, 12.114, 12.116, 13.121, 15.144, 15.145, 15.146², 15.151б, 15.153б², 15.154б², 15.155б², 16.158, 16.160б, 16.161, 16.162б, 17.169б, 17.171б, 17.172, 17.172б, 18.180б, 18.183б, 18.201, 19.207б², 21.210б, 31.216б³, 31.220², 31.221², 31.221б, 32.224б², 32.226б², 32.227, 32.229, 32.229б, 32.231б, 33.233б⁴, 33.241, 33.245, 34.252б, 34.253б, 34.255б, 35.256б, 35.260б², 35.263б, 35.264, 35.264б², 35.265б, 36.269, 36.272б, 37.276, 38.282, 38.288, 38.288б, 38.289б, 39.295б, 39.298б, 39.299, 39.302, 39.302б, 39.304, 39.307, 39.307б, 39.308², 39.309б², 39.314б², ли̑ 11.87, 21.210, 35.263б, 35.264, 39.314б, ли̑ (!) 39.314².

лива *ж.* (2) *Посока на света, която се определя от положението на слънцето по пладне, юг.* землꙗ си́чка на трѝ дѣ́лѡве ѥ̑ раздѣ́лєна. на и̑стокь, и̇ за́падь, и̇ на ли́вꙋ. и̇ ли́ва сѐ зовѐ, на полꙋ́дн҃е. и̇ та́мо на ливїи́ска страна̀ что ѥ̑ на́ пладнѣ. и̇ма гра̑ дѣ̑то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б.

ед.: ли́ва 15.142б, ли́вꙋ 15.142б.

ливада *ж.* (2) *Ливада; земен участък, обрасъл с трева.* та̑ и̑м҆ са зе́мале домѡ́вете и̇ жените и̇ дѣ́цата, и̇ли̇ селѡ̀то, и̇ли̇ ло́зїето, и̇ли̇ ни́вїето, и̇ли̇ лива́дїето, и̇ли̇ о̀вощїето, и̇ли̇ кьщата, та си́ ги и̇щьть тамь пр҃ѣ б҃а 18.196б; и̇ вѡиска́та по лива́дїето вѣ́н҆ка кон҆ди́са простре́ха платнѡ̀сѣ́нници 5.36.

събир.: лива́дїето 5.36, 18.196б.

ливан *ЛИ* (1) *Ливан.* и̇ бѣ́ше мꙋ ѹ̑чи́тель детѡ̑ го ꙋ̑чаше на кнїга, лива́нь филосо́фь, и̇ драга́нь 12.109.

лива́нь 12.109.

ливийски *прил.* (3) *Ливийски, от МИ Ливия.* и̇ тїа́ трѝте ро́гѡве, та сѐ трѝ цр҃твїа, левїи́ско и̇ мѵси́р҆ско, и̇ ѐѳїѡп҆ско 18.183. **ливийска страна.** *Ливия.* и̇ та́мо на ливїи́ска страна̀ что ѥ̑ на́ пладнѣ. и̇ма гра̑ дѣ̑то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б.

ед.: *м.* лѵвїи́скаго 18.188, *ж.* ливїи́ска 15.142б, *ср.* левїи́ско 18.183.

ливия *МИ* (2) *Ливия.* ѿкак҆ се въца́ри ца́рь ко(н)стан҆тинь (!). и̇ въ два̀деѣ́та го́дина на нѥ́гово цр҃тво. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и̑менѣ̑ а̑рїа 15.140; и̇ видѣ́хь вь врѣ́ме же́тва бѣ́ше. лю́де мнѡ́го, ѿ левїа, и̇ ѿ ѐгѵ̑п҆ть, и̇ попи́та̑ ѐдного̀ що мѐ срѣщ҆нь. тїа́ лю́дїе кьдѣ̀ ѿхо́ждать така̀ ско́ро 17.168б.

ли́вїа 15.140, левїа 17.168б.

лидийски *прил.* (1) *Лидийски, от МИ Лидия.* и̇ прои́доха мисїи́д҆скые и̇ лидїи́скые гра́дѡве прока́зꙋвахꙋ хв҃о и̑ме 36.267б.

мн.: лидїи́скые 36.267б.

лижа *несв.* (5) *Лижа, прокарвам езика си по нещо, ближа.* и̇ ви́дѣ два̀ лѣ́ва чѐ стою́ть при тѣло́то ма́рїино, и̇ ли́жьть и̇, нѡѕѣ́те 17.175б; и̇ ѱѐта дохо́ждать, и ли́жꙋть пита́ного по ꙋ̑стата 11.108.

сег.: *3ед.* ли́же 11.107б, *3мн.* ли́жꙋть 11.108, ли́жьть 17.175б, ли́жать 20.209; *имперф.*: *3мн.* ли́жаахꙋ 11.98.

лик *м.* (2) *Само мн. Лик, множество от духовни лица.* и̇ кога̀ дойдо́ на каппадокїискаа странѣ̑ въ та́врѣ ки́ликїискые. раз҆бра́ха за ме́не, и̇ посрѣ̑щньха мѐ ли́коове ли́кѡве ст҃ы̀

inslav

ѿц҃и, и҆ же́ны и҆ момы̀ и҆ кало́ѐреци. и҆ пла́чахꙋ за на҃ тврь́дѣ 12.119б.

мн.: ли́коове 12.119б, ли́кѡве 12.119б.

ликаония *МИ* (2) *Ликаония.* и҆ сам҆сѝ ѿи́дѐ на фри́гїю, и҆ на ликаѡ́нїю и҆ а҆сїѝ и҆ та҃ да проповѣ́да хв҃о и҆́ме 36.273б.

ликаѡ́нїю 36.267б, ликаѡ́нїю 36.273б.

ликия *МИ* (1) *Ликия.* двѣ̀ рекы̀ и҆́ма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѿхожа҃ахꙋ въ ликїю, кꙋ́фа, и҆ ли́ко́ка, зовѣ́хꙋ се 11.97б.

ликїю 11.97б.

ликока *МИ* (1) *Ликока.* двѣ̀ рекы̀ и҆́ма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѿхожа҃ахꙋ въ ликїю, кꙋ́фа, и҆ ли́ко́ка зовѣ́хꙋ се 11.97б.

ли́ко́ка 11.97б.

лио *ЛИ* (17) *Лио, Лий.* и҆ е҆ди́нь ца́ревь чл҃ове́кь, и҆́мето мꙋ бѣ́ше, лїѡ. и҆ бѣ́ше ѿ скѵ́т҆ско мѣ́сто 9.65; и҆ ца́рь ка́то̑ ви́дѣ че̑ ꙋ҆́мрѣ̀ лїѡ́, о҆скрьби́ се тврь́дѣ 9.66; а҆̀мѝ и҆́щꙋ да се́ бо́рю със҆ лїе́а 9.65б.

лїѡ́ 9.65, 9.66[2], лїѡ 9.65б, лїѡ́ 9.66, лїѡ 9.66, лїе́а 9.65[2], 9.66, лїе́а 9.65, 9.66, лїе́а 9.65б[3], лїе́а 9.65б, лїі(е)а 9.66, лїю 9.65б.

липсам *св.* (11) **1.** *Липсам, изчезна от някъде, пропадна, изгубя се.* и҆ ре҃ мꙋ рꙋми́ль. ка́кь да не пла́чю, ка́то̑ ми ли́п҆са тол҆кова сребро̑ и҆ чю́жо̑ и҆ мо́е̑. и҆ то́л҆кова дни́ тыгꙋва҃, и҆ ни́что̑ не мого́ да на́йдꙋ 14.130б; а҆̀ ма́йка мꙋ ѿ сва́д҆бата ка́то̑ ли́п҆ша сн҃ь и҆̀ вълѣ́зе гдѐ спѣ́ше и҆ поси́па пепе́ль и҆ затво́ри се и҆ лежа́ше на пе́пель пла́чеше 40.321. **2.** *Изчезна, престана да бъда видим за околните.* и҆ ре҃ ми ѿн҆зи чл҃кь бж҃їи… и҆ ли́ша то́ꙗ ча҃, и҆ не видѣ́ се ка́мо ѿи́дѐ. и҆ а҆́зь дїа́конь поклоних҆ сь на това̀ мѣ́сто на земл҃ꙗ̀, гдѐто стоа́ше ѿн҆зи чю́дныи чл҃кь 3.20б; и҆ то́ꙗ ча҃ лїша́ха и҆ бы́ха неви́дими 6.46; това̀ ре҃, и҆ ли́ша, ве́кѥ се пр҃ѣ ѣ҆ не видѣ̀ 7.51. **3.** *Изчезна, престана да съществувам.* а҆̀ това̀ цр҃тво дѐто го ты̀ и҆ма́шь та ще̑ ско́ро да ли́ша и҆ незна́ино ще да бѫ́де 39.299; и҆скра ско́ро ли́ша́ла. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ꙋ҆гасѐна 31.216.

аор.: *3ед.* ли́ша 3.20б, 7.51, ли́п҆са 14.130б, ли́пша 40.321, *3мн.* лїша́ха 6.46, лиша́ха 18.181б, ли́ша́ха 32.229; *форма от перф. тип*: *3ед.* ли́ша́ла 31.216; *бъд.*: *3ед.* ще̑ да ли́ша 18.188б, 18.194, 39.299.

лист *м.* (5) *Лист, част на растение, листо.* кога̀ ли бѣ́ ка́то е҆́дна̀ о҆вош҆ка хꙋ́бава и҆́ и҆́мах и҆ ли́стїе и҆ плѡ́дь 5.33; и҆ гора̑та ще да потрепе́ре ка́то̑ ли́сть ѿ голѣ̑ вѣ́трь 18.196; и҆ и҆́долыте па́даахꙋ, ка́то̑ ли́сть кога̀ па́да ѿ дрьво̀ 15.140.

ед.: ли́сть 15.140, 18.196, 31.216; *събир.*: ли́стїе 5.33, 35.258.

литра *ж.* (2) *Литра, мярка за тегло.* и҆ бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ ст҃ы̀ гра̑. и҆́мето мꙋ рꙋми́ль, сребро̑ прода́в҆ць. въ врѣ́ме. о҆́нова̀ кога́то се прѣста́ви ст҃ы̀ са́ва, оу҆кра́доше мꙋ сребро̑то. си́ч҆ко. ко́л҆кото до, р҃, ли́трь 14.130б.

ед.: ли́трь 14.130б, ли́трꙋ 34.250.

литуволи *МИ* (1) *Литуволи.* а҆̀ і҆ѡа́нн станѣ̑ и҆ поиде на е҆дно мѣ́сто що сѣ̑ зовѐ лиѳꙋ́воли 6.45б.

лиѳꙋ́воли 6.45б.

литургисувам *несв.* (3) *Литургисвам, отслужвам литургия* (*за духовно лице*). ты̀ ѿ мнѡ́го годи́ны слꙋгꙋ́вашь ѡ҆л҆тарꙋ, и҆ лїтꙋрги́сꙋвашь 17.167; и҆ кога̀ бы̑, пры́ва нѣ́лꙗ на пости́те. литꙋр҆ги́сꙋваше сщ҃е́нникь. и҆ причеща́ваахꙋ се сич҆ки ѿ ст҃о́е причеще́нїе хв҃о 17.165.

сег.: *2ед.* лїтꙋрги́сꙋвашь 17.167, *3ед.* лѵ҃р҆ги́сꙋва 14.127; *имперф.*: *3ед.* литꙋр҆ги́сꙋваше 17.165.

литургия *ж.* (11) *Литургия, вид християнска църковна служба.* и҆ сто́ри та́мо посрѣ̑ ѿного́зи пото́ка цр҃квицꙋ ма́лꙋ. и҆ о҆лта́рь ст҃ь поста́ви. и҆ прїе със҆ себѣ̑ сѝ нѣко́его сщ҃е́нника да мꙋ̑ лѵ҃р҆ги́сꙋва. защо̑ не щѣ́ше са́м҆сѝ да чи́ны лѵ҃р҆гїа 14.127; и҆ кога̀ бы̑ де́нь ст҃а нѣ́лꙗ кога́ се съвръ́ши лу҃р҆гїа.

inslav

ѐдна́кь оу҆ цр҃ква бѣ́ха. и҆ ца́рь и҆ влѧ̑а макрїа́нь (!). и҆ си́ч҆кы лю́дїе 40.322б; а҆̀то ѡ҆ста́вѣха ꙋ҆ монасти́рь ѐдного̀ и҆лѝ двѧ̑ма. нѣ̀ да чю́вать монасти́рьть… а҆мѝ… да нѐ бъде монасти́рьть без҆ лїтꙋ́р҆гїа 17.165.

ед.: лѵ҆ꙋ́р҆гїа 1.4б, 14.127, лѵ҆ꙋ́ргїа 9.67б, лѵ҆ꙋ́ргїа 11.95б, лїтꙋ́р҆гїа 17.165, лꙋ́р҆гїа 18.193б, лꙋ́р҆гїа 39.316, 39.316б, лꙋ́р҆гїа 40.322б, лѵ҆ꙋ́ргїи 11.95б; *мн.*: лꙋ́р҆гїе 39.316б.

лице *ср.* (87) **1.** *Лице, предната част от главата на човек, лик.* и҆ слѣ́зы го ѡ҆блїа́ха по лицѐто 3.19; и҆ о҆мы́х҆ се и҆ лицѐто и҆ рꙋ́цѣтѣ ѡ҆ ст҃а вѡда̑ 17.171; и҆ вѣ́трь гы бі́аше по лицѐто 15.152б; защѐ бѣ́хꙋ кра́сны́и на лицѐ и҆ на снага̀ и҆ двѣ̑тѣ хꙋ́бавы и҆ высо́кы 5.36. **2.** *Изражение; проява на душевно състояние, отразена върху чертите на лицето на някого.* а҆̀ тои си҆ промѣнѝ лицѐто на҆ крот҆кыи по́гледь 15.147б; тога́зи катѡ̀ чю̀ ст҃ыи тѣ́зи дꙋ́ма. пока́за си҆ лицѐто скрѣ̀бно и҆ распла́ка се 9.73; да мо́жеше е҆́днакь да и҆́дꙋ и҆ сега̀ слѣ́дь те́бе да ти гле́дамь чьстно́то ли́цѐ 17.174б. **3.** *Образ, външен вид.* и҆ поклони́ше се по҆но́жїю бг҃ꙋ и҆ ка́зꙋваха на д҃шьта, и҆́ дꙋ́маха и҆. о҆̀тї е то́изи щото ѐ си́ч҆ки свѣ́ть. сътво́риль. и҆ дѐто е те́бе на нѥ́гово лицѐ и҆ на при́лика създа́ль 32.230б. **4.** *Очи, поглед, взор.* тѣ́к҆мо станѣ̑ пр҃ѣ лицѐто ца́рево 9.63б; ѡ҆́крыите са да влѣ́зѣ҆ въ грѡ́бовете ва́ши та ны̑ покры̑(и́)те давно́ се скры́емь ѡ҆ ли́ца нечь́стиваго ца́ра 18.190; то́и ѐ на́мь тьма̑, а҆̀ нѐ свѣ́ть катѡ̀ да ре҆́шь ѐди́нь чл҃кь бѣ́га ѡ҆ ли́цѐ расла́ново, а҆̀то́ го намери ѐ҆́дна̀ ме́ч҆ка 18.178б. **бия се по гръдите и по лицето.** *Бия се по гърдите и лицето като израз на разочарование и горчиво съжаление.* тогі́ва катѡ̀ щь́ть да чю́еть ѡ҆́ны́а лю́дїе такви́зи дꙋ́мы ѡ҆ а҆нт҆ихрі́ста. тогі́ва щьть да позна́ють и҆ да разꙋмѣ́ать о҆́тї е това̀ а҆нт҆ихрі́сть. тогі́ва щьть да въспла́чать си́ч҆кыте. тогі́ва щьть да сѐ бі́еть по грьди́те и҆ по лицѐто сами́ си и҆ да пла́чат҆ и҆ да дꙋ́мать. ѡ҆ голѣ́ма бѣда̀ на на҆̑ сега̀. ѡ҆ зла̀ ра́бота на на҆̑ сега̀. ѡ҆ кака̀ и҆зма́ма на҆̑ и҆зма́ми, и҆ как҆во́ ны зло̀ да́де 18.192б; **бия се по лицето и по главата.** *Разкайвам се, изпитвам вина и горчиво съжаление за нещо сторено.* тогі́ва катѡ̀ щь́ть да чю́ѧть ѡ҆́нїа ѐврѐе ѡ҆ мѡѵ҆̀сѐа такви́зи дꙋ́мы, щь́ть да ви́кнать з голѣ̑ гла҆̑ да пла́чать и҆ да сѐ биѧ̀ть по главѣ̑та и҆ по лицѐто, а҆̀ла̀ не щь́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѡ҆ кого̀ 18.201; **думам по лице и по воля чловѣку.** *Угоднича, говоря угоднически, лицеприятствам.* и҆ за тїа нѥ́говы праве́днїи дꙋ́мы, дѐто не дꙋ́маше по лицѐ и҆ по волѧ чл҃кꙋ, а҆̀ми пра́во ѡ҆бли́чаше зла̀то чл҃кꙋ. та гѡ̀ ненави́дѣше ца́рица евдо҆ѯїа 12.112б; **лице с лице.** *Лице с лице, непосредствено.* и҆ мѡ́ѵ҆сѝ посл҃ѣ и҆ то́и дꙋ́маше със҆ ба҃ ли́цѐ със҆ ли́це15.131б; ѡ҆ те́ж҆ко ме́не чѐ виде҆́ѣ и҆ а҆́зь а҆́гг҃ла г҃нѧ, ли́це със҆ лице 11.88; **отвръна си лицето от някого.** *Отвърна си лицето; престана да закрилям, да покровителствам някого.* така ре҆̑ б҃ь… а҆̀ко лѝ не послꙋ́шате ме́не, и҆ не хо́дите по мо́й пꙋ́ть… и҆ да и҆зѣдꙋ́ть ва́шъта сто́ка ва́шите зло̀мы́сльници пр҃ѣ ва҆̑. и҆ да си҆ ѡ҆вры́на лицѐто моѐ ѡ҆ ва҆̑ 11.107; **открие ми се лицето.** *Проумея, разбера нещо; осъзная.* и҆ на е҆́днѡ пото́чище сѣ́дѣ на въ́сточнаа страна̀, за, з҃. годи́нь. и҆ о҆чи́сти си҆ и҆ ꙋ҆́мь и҆ погледь то́л҆к(о)ва. кол҆кото мꙋ се ѡ҆́крыі̑ лицѐто. и҆ видѣ̀ славꙋ г҃нїю. и҆ ѡ҆тꙋ́ка сѐ и҆спльни срцѐто мꙋ дх҃а. ст҃го 14.127; **отфръля от лицето си.** *Престана да закрилям, да покровителствам някого.* да̑ а҆́ко мѐ г҃ь бь о҆́сꙋди, и҆ ѡ҆фры́ли ѡ҆ нѥ́говото лицѐ, а҆̀то̀ да ма̑ прѣдадѐ ꙋ҆ дїа́вол҆скы ры́цѣ заради̑ моа̀ те́ж҆ка съгрѣше́нїа 31.218б; **падна (паде) на лицето си.** *Падна по очи.* тога́зи па́днаха на лицѐто си на землѧ и҆

inslav

два̀та. и̑ помл҃иха се бꙋ̑ със҆льзи (!) 5.31; а̑ мано́е и̑ жена́та мꙋ, ѿ стра́хь па́днъха на лицѐто си и̑ ре́коха. ѿлеле̑ на́мь 11.89; и̑ паднѣ̑ на лицѐ(то) свое. и̑ поклони се а̑рхистра́тигꙋ 11.87б; тога́зи катѐ чю̀ ст҃ыи, тїꙗ дꙋ̑мы. па̀кь па́де на лицѐто си на́ земл҃ꙗ, и̑ ре́че. вѣ́рꙋва̑ ґ҃и бе̑ мо́й 5.29б; и̑ възне́се се а̑ґґ҃ль на н҃бе́то пра̑ѣ о̑чи́те гедеѡ́нꙋ. и̑ тога́зи гедеѡ́нь па́де на лицѐто сѝ. и̑ ре̑. ѿ те́ж҆ко ме́не 11.88.

ед.: лицѐ 5.36, 12.112б, 12.117б, 16.161б, 17.171, 17.172б, 18.188б, 31.218б, 31.222, 32.230б, 40.323, ли́цѐ 5.40, 12.109, 15.131б, 17.174б, 18.178б, 33.239, 39.316б, ли́це 6.48, 11.88, 15.131б, лице 11.88, ли́ца̑ 16.162, ли́ца 18.190, *чл.* лицѐто 2.13, 2.15[2], 3.19, 3.19б, 4.24б, 5.29б, 5.31, 7.53, 9.62, 9.63б[2], 9.73, 10.76б[3], 11.88, 11.89, 11.89б, 11.96, 11.97, 11.107, 14.127, 15.147б, 15.150[2], 15.152б, 17.166б, 17.170, 17.170, 17.172, 17.175, 18.181[3], 18.182, 18.182б, 18.185б, 18.192б, 18.197, 18.201, 34.254б, 39.302, 39.309б, 40.323[2], лицѐто 3.20, ли́цето 5.30б, 16.162, лицѐ(то) 11.87б, ли́цѐто 11.97, 15.150, ли́цѣ̀то 39.314; *мн.*: ли́ца̑ 18.202, 33.238б[4], 33.239, лица̑ 31.221, *чл.* ли́ца̑та 18.194, лица̑та 32.227, 32.228б, 32.229.

личен *прил.* (2) *Личен, който се откроява измежду другите с положителните си качества или с външния си вид.* а̑ми го̀ пости́гнꙋ о̑н҆зи чл҃кь, и̑ позна̀ го ко́и ѐ. ст҃ыи позна́ваше̑ (!). и̑ ли́ч҆нь бѣ́ше ѿ добро̑то мꙋ 15.135б; пи́ше писа́нїе за нѥ́го. о̑ти то́л҆кова бѣ́ше ли́чень ст҃ыи нико́лае, детѐ нѣ́кои чл҃кь а̑ко не бѣ́ше го видѣ́ль ни̑кога. и̑ да го ви́дѣше межꙋ мнѡ́го лю́дїе, и̑ познаеше го ѿ лицѐто мꙋ и̑ ѿ по́гледь а̑ґґ҃л҆скыи дѐто и̑ма́ше 15.150.

ед.: *м.* ли́ч҆нь 15.135б, ли́чень 15.150.

лиша *св.* (1) *Лиша, оставя някого без нещо.* и̑ помо́ли се бꙋ̑. и̑ ка́же, вл҃ко ґ҃и, не лиши̑ ме́не ѡ҆нь҆зи прѣ̑обнаа да ю̑ ви́дѧ да ми̑ не бъ́де за́лꙋдꙋ, що̀ сѣ́м҆ се потрꙋ́диль 17.174.

пов.: *2ед.* лиши̑ 17.174.

лиша се *св.* (13) *Лиша се, остана без нещо.* и̑ ца́рь катѐ ви́дѣ чѐ ꙋ̑мрѣ̀ лїѡ́, о̀скрьби́ се тврь́дѣ за нѥ́го, нѐжели̑ да бы̑ се лиши́ль ѿ цар҆ство своѐ 9.66; и̑ а̑зе щѣ̀ сто́ри мл҃ба на ба̑ зара̑ тѐбе да сѐ лиши́шь ѿ живо́тьт҆ сѝ 15.147.

сег.: *2ед.* сѐ лиши́шь 15.1472, сѐ ли́шишь 33.243б, *3ед.* сѐ лиши̑ 38.290б, *3мн.* сѐ лишѧ̀ть 12.108б; *аор.*: *1ед.* се лиши̑ 17.174, *3ед.* сѐ лиши̑ 12.120б, *3мн.* се лиши́ха 15.151, се лишиха 15.151; *форма от перф. тип*: *3мн.* сь сѣ̀ лиши́ле 33.235; *бъд.*: *3ед.* щѐ да се лиши̑ 35.263, *1мн.* щѐ да се́ лиши̑ 3.17б; *усл.*: *3ед.* бы̑ се лиши́ль 9.66.

лиѱам *вж.* **липсам**

лиѳуволи *вж.* **литуволи**

лов *м.* (12) **1.** *Лов, преследване на диви животни, ловуване.* и̑ вь ѐди́нь дн҃ь, оу̑зѐ во́искꙋ свою̀ и̑ пойдѐ на ло́вь. и̑ нареди̑ гы ко́и гдѐ да лови̑, и̑ гдѐ да хо́ди да и̑ще ѕвѣ́рїе 5.28б; ѡ̀ жѐно моа̀ катѐ бѣ́хь на ло́вь, и̑ видѣ̀ х҃а распе́таго. на ѐдного̀ рѡ̀гача ме́ждꙋ ро́говете мꙋ 5.29б. // *Образно.* и̑ ко́и и̑де сѣ́когы в че́р҆кова̀ та̑ ло́ви своѐ сп҃се́нїе що нї е до́бивь и̑ ло́вь тѣ́лесны и̑ земльны̀ и̑ ма́ло врѣ́менны 31.215; ви́дите ли̑ заради̑ ѐдного̀ ло́ва ко́л҆ко се раꙋ̑вать и̑ веселеть. а̑ камо ли̑ ко́и ло́ви чер҆ко́вны̀ ло́вь ка́та дни̑. и̑ и̑спи́тꙋва чер҆ко́вна̑ длъбина̀ на сп҃сенїе дш҃и чл҃чьскые 31.215. **2.** *Лов, дивеч, диви животни, които са обект на ловуване.* и̑ лов҆ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и̑ и̑щꙋ́ть ѕвѣ́рїе по го́рїе и̑ по дол҆чины, и̑ по гѣ́сто шꙋ́мїе. и̑ кога̀ ꙋ̑лове́ть ло́вь, и̑ сѣ́как҆ви гадины, и̑ тогѝва се врь́нать ꙋ̑ дома́ си със҆ голѣ́ма весел҆ба̀ 31.215; а̑ то́и сам҆сѝ пойдѐ и̑ минꙋ̑ваше прѣ̀з҆ нѣ́кои лъ́гь, и̑ и̑щеше и̑ гле́даше давно̑ бы, найшѣ̀ль нѣ́кои ло̀вь. и̑ ви̑дѣ пра̑ѣ се́бѣ ѐди́нь рога́чь голѣ́мь 5.28б.

ед.: ло́вь 5.28б[2], 5.29б, 5.30б, 17.175, 31.215[5], ло̀вь 5.28б, ло́ва 31.215.

ловец *м.* (2) *Ловец; лице, което се занимава с лов; ловджия.* и̑ лов҆ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и̑, и̑щꙋ́ть ѕвѣ́рїе по го́рїе и̑ по дол҆чины, и̑ по гѣ́сто шꙋ́мїе. и̑

inslav

когà ѹловéть лóвь, и сѣкак'ви гадины, и тогúва се врѣнать ѹ домá си 31.215.

ед.: лóвець 17.175; *мн.*: лов'ци 31.215.

ловя *несв.* (7) **1.** *Ловя, ходя на лов за дивеч, ловувам.* и рѣ на мом'ците сѝ. вы́е тѹ́ка да ловите лóвь що найдете 5.30б; и вь ѐдúнь дн҃ь, оу́зѐ вóискѹ свою̀, и пойдѐ на лóвь. и наредѝ гы кóи гдѐ да ловѝ, и гдѐ да хóди да ѝще звѣ́рїе 5.28б; и лов'ци когà лóвéть лóвь, и ѝщѹть звѣ́рїе по гóрїе и по дол'чины, и по гѣсто шѹмїе. и когà ѹловéть лóвь, и сѣкак'ви гадины, и тогúва се врѣнать ѹ домá си със' голѣ́ма весел'бà 31.215. // *Образно.* и кóи ѝде сѣкогы в чéр'ковà тâ лóви своѐ сп҃сéнїе що нї е дóбивь и лóвь тѣ́лесны и земльны̀ и мáло врѣ́менны. ѧ̂ми ѐ наѝ лóвь чюдны̀ цр҃тво нб҃ное и живóть вѣ́чны̀, дѣ̂то нúкакь не щѐ да сѐ развалѝ 31.215. **2.** *Отбивам някого от пътя му.* тâ зарадѝ гóстолюб'ство и добрò срце, тâ ѿидѐ и направѝ свóи дóмь на дрѹмь по҃' ѐднò дрьвò. тâ сѣдѣ́ше на дрѹ́мать прѣ кѣщата сѝ, тâ ловѣ́ше пѣ́тници и чюждúнци, и нѣ́кои да нѣ ѐ мѝн'лѣ́ прѣз' нѥговь дóмь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221.

сег.: 3ед. ловѝ 5.28б, лóви 31.2152, *3мн.* лóвéть 31.215; *имперф.: 3ед.* ловѣ́ше 31.221; *пов.: описат. 2мн.* да ловите 5.30б; *усл.: 3ед.* бы ловѝль 31.221б.

лоза *ж.* (2) *Лоза; растение, което ражда грозде.* и принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и ѿ лóзи трѝ грóзди, и ѝз'цѣдѣ́те го и причестѣ́те се 37.280; и ѿ лозѝ сѹ́хи прѣ́ч'кы ѿгóре натѹрѣ́йте мнѡ́го 37.277б.

мн.: лозѝ 37.277б, лóзи 37.280.

лозе *ср.* (28) *Лозе; място, засадено с лози.* и хóдѣше цáрица ѝз' лозїето, и ѹлѣ́зе и на ѡнъзи вдовúца лóзїето, и ѿкѣ́сна грóздь и ѝзѣ́де го 12.113; и тогази се помоли на селô да го стореть падáрь на лозїе. и ѡставиха го тà чювâ лозїето, за е҃і. годúнь 5.33б; що сѣ̂ тол'кози бл҃го събрáль не помóгна ми нищо. мои̂ лѣ́пы дóмѡве, и мои̂ добры̀ лóзїа и мои̂ хѹ́бавы градúны, защó се тóл'кова мѣ́чѝ тâ градѝ и сáдихь ѧ̂ сегá ми нѣ сѣ̂ нѝ зáщо 31.217б.

ед.: лóзїе 1.7б, 9.67б, 11.86б, 12.113², 18.178, 18.204б, 33.242, лозїе 5.33б, 12.113, 12.113б, лóзе 12.113, *чл.* лозїето 5.33б, 12.113, 12.113б², лóзїето 5.35, 12.113⁵; *събир.*: лóзїе 18.178б, *чл.* лóзїето 18.196б, 18.198б; *мн.*: лóзїа 11.90, 31.217б, *чл.* лѡ́зїата 5.34.

лозие *вж.* **лозе**

лой *ж.* (1) *Лой, животинска мазнина.* тогáзи ѹ҃зѐ данїиль смолѹ̀, и лóи, и кóсмы. и ѹмѣ́си тѣ́хь, и стóри гы катô прѣсън'ци мáл'кы в҃і. и тѹ́ри гы въ ѹ҃стáта звѣрѹтомѹ 11.93б.

ед.: лóи 11.93б.

лоно *ср.* (1) **лоно авраамово.** *Лоно авраамово; място, където пребиват праведниците след смъртта си, рай.* и пàкь въспомени̂ сыромáха лáзара кáкь потéгли голотà и глáдь. и нѣлѝ занéсень бы҃ въ лóно аврáамово 12.118.

ед.: лóно 12.118.

лот *ЛИ* (3) *Лот.* и пáкь назáдь пúше ѹ битéиска кнїгá, гла҃. ѳ҃і. за правéднаго лóта. и кáже. доидóха двà а҃гг҃ла ѹ сóдѡ̂ грáѣ' вечéр'но врѣ́ме. ѧ̂ лóть ѣ̂ше прѣ̂ содѡ́м'скы врáта до съ́мнанїе 31.221б.

лóть 31.221б, лóта 31.221б, 31.222.

лош *прил.* (1) *Лош, чиито качества не са добри.* и зовáха на свáд'бата ѿногóзи кѹп'цà и ѳомâ със' нѥго. и ѿногóзи кѹп'цà цáр'скыго чл҃ка посадúха на почьтéно мѣ́сто. а҃ ѳомâ на кр(á)и на пóлошо мѣ́сто 7.50.

ед.: *ср. сравн.* пóлошо 7.50.

луг *МИ* (1) *Луг.* спротѝ ст҃ы́е гóры а҃ѳон'скые, далéчь, дò з҃. пѣ́прища и҃ма ѐдúнь ѻ҃стровь зовé се лѹ́гь 11.100б.

лѹ́гь 11.100б.

лугувание *ср.* (1) *Лъгане; действане с измама, хитрост и коварство.* тогы́ва

inslav

щьть да прѣста́нать си́ч'ките хитрины̀ дїа́вол'скы̀ и̇ а̇н'тихрі́стовы. и̇ слꙋ́гыте нѥ́говы ѿ лꙋ́гꙋванїе си́ч'ките щьть да загы̀нать 18.195.

ед.: лꙋ́гꙋванїе 18.195.

луд *прил.* (3) **1.** *Луд, който е загубил ума си; умствено болен, умопобъркан.* и̇ кои̇то лю́дїе ра̀ны и̇ стрꙋ́пїе и̇́ма́ть ще̑ да гы̀ о̇чи́сты. и̇ бо́л'ны лю́дїе да гы̀ о̇зра̑ви̇. лꙋ́ды лю́дїе и̇ т҃ѣ ꙋ̑мны да гы̀ сто́ры 18.187; и̇́ ре̑ къ ца́рꙋ. повели̇ (!) ца́рꙋ, да до́йде о̑н'зи осꙋжде́нны̀ геѡр'гїе... и̇ а̑ко щешь да го̀ сто́ра лꙋ́дь и̇ безꙋмѣ́нь, и̇ да се прѣ́даде на твоѧ̀ во́лѧ, а̑ то́й да́ пїе ѿ то́йзи съ̑дь де̑то мы е въ лѣ́вата ры́ка 39.303. **2.** *Безумен, който е в разрез с възприетите норми, луд, необикновен.* а̑ ст҃ыи ѿгово́ри. ѿ мнѡ́го безꙋ́м'ство твое̑ ца́рꙋ. тїа чю́деса и̇ знаме́нїа детѡ̑ б҃ы мои̇ с҃ѣ ме́не стрꙋ́ва, а̑ ты̀ ги лꙋ́ди и̇ ма́гїи нари́чѣшь 39.302.

ед.: *м.* лꙋ́дь 39.303; *мн.*: лꙋ́ды 18.187, лꙋ́ди 39.302.

лудост *ж.* (2) *Лудост, загуба на разсъдъка, умопомрачение.* зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и̇ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н'ство ꙋ̑мь погꙋ́бѣва и̇ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и̇ лю́дїе въ гр҃ѣ намѣ́рѣ 20.208б; и̇ а̇пл҃ь лего́ма щѣше а̇ристархꙋ лꙋ́дость да ю̑ ꙋ̑мѣ́дри. и̇ па̀кь да вы́ди си́ч'кыи събо́рь чѐ е слꙋ́га си́л'номꙋ б҃ꙋ 36.272б.

ед.: лꙋ́дость 20.208б, 36.272б.

лук *вж.* **лък**

лука *ЛИ* (5) *Лука.* прѣклони̇ нб҃ето и̇ слѣзе защо́ е мл҃ти́вь б҃ь, да събере̑ на̑ що смѐ загꙋ́бени. като̀ ре̑ лꙋка̑. е҆в҃листь 3.17б; а̑ми̇ слꙋ́шаите что̑ ка́же ст҃о́е е҆в҃лїе ѿ лꙋ́кы̀ 38.287б.

лꙋка̑ 3.17б, лꙋ́кы 11.81б, лꙋ́кы̀ 38.287б, лꙋ̑ 11.84, лꙋ́кꙋ 38.288.

лукав *прил.* (34) *Лукав, който е коварен, подъл, злонамерено двуличен.* и̇ кои̇то са о̑пакы и̇ лꙋ́кавы със' лжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю́ждо из' рьцѣ́те и̇́мь. е̑ди́нь дрꙋ́гыго лѣ́же, та сѐ клньѣ́ть стра́шны кле́твы въ и̇́ме б҃жїи 31.220; ты̀ дꙋ́маше лꙋка́вы̀ чл҃ове́че не лю́блѧ, и̇́манїе. а̑ ты̀ прѣ́даде г҃а зарадѝ и̇манїе, кога́ си бы́ль любиль и̇́манїе, защо̑ и̇́дѐ слѣ́дь х҃а 35.257; а̑ми лꙋка́выи дїа́воль что̑ и̇з'мысли да стори да ѿсѣче о̑н'зи пꙋ́ть да не ходи ни̇́кои на праз̑никь ст҃мꙋ 15.151. **сътворя лукаво.** *Съгреша.* и̇ на кні́га сꙋдїи́ска ка́зꙋва за а̇рхистра́тига михаи́ла така̀. и̇ сътво́риха ре́че е̇вреѐте лꙋка́во прѣ̑ г҃а. и̇ прѣда́де гы б҃ь на рꙋ́цѣ ца́рꙋ мадїамꙋ за се́д'мь го́динь. и̇ доса́ждаше и̇мь ца́рь мадїа́мь, и̇ зло̀ и̇́мь чи́нѣше 11.87б.

ед.: *м.* лꙋка́выи 8.56, 6.44б, 15.151, 35.261б, лꙋка́вы̀ 13.124, 35.257, 35.259, лꙋка́вь 35.257, лꙋка́вы 35.261б, 39.304б, лꙋ́кавь 37.274б, лꙋкавы̀ 39.309б[2], лꙋкаваго 5.30б, лꙋка́ва 6.44[2], лꙋкава 6.44, лꙋка́ваго 39.308б, лꙋка́вому 35.262б, *ж.* лꙋка́ва 21.210[2], *чл.* лꙋка́вата 39.308б, *ср.* лꙋка́во 11.87б, 13.125, 35.261б, лꙋкаво 15.147б, 33.234б; *мн.*: лꙋка́вы 15.145, 15.145б, 15.156б, 31.216, 31.220, 34.249б, *чл.* лꙋкавите 33.235.

луна *ж.* (4) **1.** *Луна, небесно тяло, спътник на Земята.* защо̑ като̑ (бы̑) луна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̇ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ́ти за̑що̀ сл҃нцето и̇́дѐ ѿ де́сна страна̀. а̑ лꙋна̑та ѿ ле́ва. и̇ кога̑ се сре́щньть, и̇ лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и̇ затꙋ́ли го и̇ затова̀. не свѣ́ти 33.234. **2.** *Като ЛИ. Луна.* и̇ бѣ́ше въ о̇нова̀ мѣ́сто е̑дно̑ ка́пище е̇л'лин'ско голѣ́мо твръ́дѣ. ѿ си́ч'ките на́и голѣ́мо. и̇ на́й высо́ко, и̇ гы́здаво, де̑то го нари́чаахꙋ е̇лли́ны на бо́говете свои̇ а̇ртемидь. сѝ ѹ҃ѣ, лꙋ́на 15.140.

ед.: лꙋ́на 15.140, *чл.* лꙋна̑та 33.233б, 33.234[2].

лупп *ЛИ* (3) *Луп.* и̇ е̇ди́нь слоуга̀ ст҃мꙋ дими́трїю, и̇́мето мꙋ бѣ́ше лꙋ́ппь. стоа́ше и̇ гле́даше ст҃го като го̑ з'бо́доха ѿнї́а ца́ревы войне, и̇ о̇тидо́ха си̑ 9.66б.

лꙋ́ппь 9.66б[2], 9.67.

inslav

лъв *м.* (32) **1.** *Лъв, голямо хищно животно от рода на котките.* ѻ̃ти защô е лъ́вь цр҃ꙋ пообѣ́нь. защо лъ́вь на҃ си́ч҆кы ѕвѣрѡ́ве землсці̑и цр҃ь 33.244,244б; а҆́ко ли̑ се нѣ́кои на́йде да не послꙋ́ша твоѐ повелѣ́нїе. да сѐ тꙋ́ри оу҆ тра́пь при лъ́вовете да гô и҆зѣдꙋ́ть 11.92б; и҆ гра́бнъха го катô ди́вы лъ́вѡве, и҆ заве́доха го пра҃ѣ ца́ра ма҃зимїа́на 9.63б; ѿ лъ́вове. тъ́зи прпо҃обна́ повелѣ́ла да и҆ погребꙋ̀ тѣло́то. а҆́зе с҆мь ста́рь, и҆ не мо́гꙋ, да копа́ѧ… а҆ми̑ да и҆скопа́ите вы̑е със ва́шите но́к҆те 17.175б. **2.** *Лъв, една от дванадесетте зодии.* и҆ тїѧ четы́рите стихїи, дето сѣ̑ на тоизи свѣ́ть, и҆́ма́ть раздѣ́лѥни зо́дїа, и҆ ѿг҆нь. и҆́ма зо́дїа трѝ, лъ́ва и҆ скор҆пїа и҆ ко́зо рога 33.240б; и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что е̂ добыт҆кь. ѻ̃вень, і҆ ю҆нець, и҆ близнець, а҆̀ въ же́тва ѐ ра́кь, и҆ лъ́вь, и҆ дѣ́ва 33.240б.

ед.: лъ́вь 5.32б, 5.37, 5.38, 5.39², 33.244², 33.244б, 35.257б, лъ́вь 5.32б, 33.240б, лѣ̑вь 33.243б, лъ́ва 5.39, 33.240б, лѣвѡ̃ 11.93; *мн.* лъ́вѡве 9.63б, 11.93б, лъ́вове 17.175б, лъ́вѡве 33.243, *чл.* лъ́вовете 11.92б, 11.93⁴, 11.93б², 17.17б, лъ́вѡвете 11.94², 17.175б, 17.17б; *бр.*: (два̀) лъ́ва 17.175б.

лъвов *прил.* (2) *Лъвов, който принадлежи на лъв.* та̂ затова̀ и҆ х҃а дꙋ́мать скѵ̆мень лъ́вѡвь, защо́то бѣ́ше ѿ цр҃ьскы̀ рѡ́дь 18.185; защо̀ и҆ а҆нтихрїста нари́четь пр҃рци́те скѵ̆ме́н҆ лъ́вовь дѣ́те на расла́ница же́н҆ска̀ 18.185.

ед.: *м.* лъ́вовь 18.185, лъ́вѡвь 18.185.

лъг *м.* (2) *Лъг, горичка всред ливада.* а҆̀ то́и сам҆си̑ пои̑дѐ и҆ мину́ваше прѣ́з҆ нѣ́кои лъ́гь, и҆ и҆́щеше и҆ гле́даше давно̂ бы, наи̑шы́ль нѣ́кои ло̀вь 5.28б; зара̂ болѧ́р҆сво̂ си́ч҆кы рѣ́кы и, е҆зера, и҆ бро́дѡве, и҆ планїнїе, и҆ шꙋ́мїе, и҆ л҆гове, и҆ по́лїа, си́хь лю́дїе прода́дꙋха и҆ раздѣли́ха 31.219б.

ед.: лъ́гь 5.28б; *мн.:* л҆гове 31.219б.

лъгание *ср.* (1) *Лъгане, действане с измама, хитрост и коварство.* и҆ послꙋ́шаите съсич҆ко (!) (ср҃)це тїа дꙋ́мы що щѣ̑ да вы̑ ка́жа… как҆ щѐ да сѐ свры́ши си́ч҆киать свѣ́ть. и҆ как҆ щѐ да сѐ довры́ши лъжа́та (дї)а́вол҆ска, и҆ лъ́ганїето а҆н҆тихрїстово 18.177б.

ед.: *чл.* лъ́ганїето 18.177б.

лъглив *вж.* **лъжлив**

лъж *м.* (4) *Лъжец; лице, което си служи с лъжа; измамник.* и҆ ѡ҆нїа́ лꙋка́вы чл҃ци боа́хꙋ се. да сѐ не и҆з҆ѧвѧ̀ть пра҃ѣ цр҃а и҆ пра҃ѣ е҆вла́вїа че сѣ̑ лъ́жове 15.145б; кои̑ ще̂ да позна́е тогі́ва о҆ного́ва лъ́жа, та̂ да побѣ́гне, като́ ще да събере̂ си́ч҆кыте дїа́воле да мꙋ сѣ̑ войскѣ̑ вѣ̑ о҆бра́зь чл҃чьскыи 18.188б. **лъж пророк.** *Лъжепророк; неистински, самозван пророк.* е҆дны̑ го наре́коха самара́нина, и҆ лъжа пр҃рка, и҆ бѣ̑сь и҆́ма ꙋ се́бѣ си̑. и҆ винопїе́ць. и҆ заплѡ̂ваха го, и҆ ꙋ҆дариха го с плесни́ца 12.119.

ед.: лъжа 12.119, лъ́жа 18.188б; *мн.:* лъ́жове 15.145б, лъ́жове 18.19б.

лъжа[I] *несв.* (8) **1.** *Лъжа; служа си с лъжа̀, с измама; мамя, заблуждавам.* а҆̀ то́и се растрепе́ра ка́то ви́дѣ това̀ чю́до ка́кь хо́ди по водѣ́ть. и҆ ре҃ е҆и̑ въи̑стинꙋ не лъ́же бѣ̑ що сѣ̑ е́ врѣ́кль, да си дадѐ мл҃ть своа̀ 17.174; е҆́тꙋ сега̀ и҆ма тꙋ́ка межꙋ̀ на҃ грѣ́шныи и҆ нечи́стїи же́ны, та̂ ба́ѧть и҆ магїа стрꙋ́вать и҆ лъ́жать на҃ а҆̀ нїе́ са покла́нѣме тѣ́мь. та сѐ прѣда́ваме дїа́волꙋ 18.189. **2.** *Лъжа, произнасям неистина.* и҆ а҆ко ре҃мь не ѧ҆́де. а҆̀ ны́е лъ́же̂, и҆ показꙋ́вамѐ ѻ҆́ти е привидѣ́нїе что сѣ̑ е ро́диль х҃с 38.289.

сег.: *3ед.* лъ́же 17.174, лъ́же 18.188б, 31.220, *1мн.* лъ́же̂ 38.289, *3мн.* лъ́жать 18.189; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ лъгаль 15.154; *пов.:* *2мн.* лъже́те 2.12б, *описат.* *2мн.* да лъ́жите 18.197.

лъжа[II] *ж.* (25) **1.** *Лъжа̀; думи, които не отговарят на истината; неистина.* сы́не чл҃че, защô ти е залꙋ́до и҆ лю́бишь да дꙋма́шь лъ́жа 36.269б; възлюблѥ́нїи, нѣ е̂ лъжа̀ что е̂ ре́кль бѣ̑ със҆ дв҃дꙋ пр҃ркꙋ ꙋ҆ста́та. мнѡ̂го е скрѣ̀бь на праве́днїи лю́дїе 12.112б.

inslav

2. *Лъжа̀, съзнателно заблуждаване на някого, измама.* и̑ кои̑то са ѻ̆пакы и̑ лꙋ́ка́вы със̾ лъжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю̑ждо из̾ рьцѣ́те и̑́мь 31.220. **мартурисам на лъжа.** *Дам неверни свидетелски показания, стана лъжесвидетел.* ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѣ̀то ѿи̑де та̑ мар̾тꙋри́са на лъжа̑ пр҃ѣ̀ сѣ̀дь и̑ли пр҃ѣ̀ лю́дїе за сьсѣ́дина своѐго зло̀, и̑ закльне́ се накриво токо̀ да го̀ ѻ̆сѣ̀ди 18.198; **на лъжа.** *Лицемерно, неискрено, престорено.* а̑̀мѝ да слꙋ́шамѐ и̑ да вѣрꙋ́вамѐ въ г҃а і҃в х҃а. а̑̀ не да сѐ кльнѣ̑ мака́рь пойстинѣ̀. и̑ли̑ на л̾жа̀. защо̀ а̑̀ко се тꙋ́ка и̑зба́вишь ѿ вра̀га своѐго ради̑ кле́тва и̑ ѻ̀клина́нїе. а̑̀мѝ ѿ сꙋ́дь бж҃їи та́мо не мо́жешь да и̑з̾бѣгнѥ̑шь 5.40б; а̑̀мѝ и̑ кога̀ се закли́намѐ вь е҃вглїе, и̑ли̑ на лъжа̀ и̑ли̑ на и̑́стина. и̑ тога́зи се ѿме́тнꙋвамѐ ѿ и̑́ме хв҃о. и̑ голѣ́мо зло̀ и̑ бо́лесть нане́сꙋваме сѝ на дш҃ѣ̀та 5.40.

ед.: лъжа 1.36², 17.164, лъжа̀ 4.22б, 5.40, 12.112б, 18.190б, 18.192б, л̾жа̀ 5.40б, лъжа́ 11.102, лъжа̀ 18.180, 31.220, лъжа̑ 18.198, 18.202б, 18.204б, 31.217б², лѣ́жа 18.200, 36.269б, лъжа 19.208, лѣ́жа̀ 20.209б, 33.234, лъжѣ̀ 32.224, *чл.* лъжа́та 18.177б, лъжа́та 18.204б.

лъжев *прил.* (1) *Лъжлив, който не е истински, мним.* х҃с пꙋ́снѣ̑ а̑пл҃ѣте по си́ч̾кыте е̑зы́ци да ка́зꙋвать чѐ е дохо́диль х҃с г҃ь на́ земльꙗ. и̑ а̑́нтихрі́сть тѣ́и ще да пꙋ́сне лѣ́жеви а̑пл҃ї́ да и̑зльжать людїе́тѣ кото̑ то́й и̑́ще 18.185.

мн.: лѣ́жеви 18.185.

лъжен *прил.* (1) *Лъжлив, който съдържа лъжа̀, неверен.* та̀ ка̀кь да не ре́ш҃ь лѣ́жна дꙋ́ма, нѣ́кога̑ за сво́й ръз̾кь и̑ трьгов̾щина. зара́ди да добїе́шь. защо̑ и̑ това̀ скры̑шома кра́денїе се нари́че 1.7.

ед.: *ж.* лѣ́жна 1.7.

лъжлив *прил.* (5) **1.** *Лъжлив, който съдържа лъжа, измама, коварство.* и̑ кои́то и̑ма́ть сво́ето и̑ме добро̑, а̀ ра́ботата имь зла̑ и̑ лъгли́ва, та са̑ тїе кото̑ фарисѐете и̑ садꙋ́кѐете оти се тїе́ хва́лꙗха и̑ и̑щѣ̀ха да гы̑ хва́лꙗть и̑ добро̑ и̑́ме да гы̑ зо́вьть 18.179. **2.** *Лъжлив, който не е истински, мним.* а̑̀ко̀ нѣ́кой до́йде та вы̑ ре̑, е̑́то тꙋ́ка е х҃с, и̑ли̑ е̑́де (!) на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́рꙋва. о̀ти щьть да ста́нать лъжли́ви пр҃р҃ци и̑ лъжли́вы хрі́сты и̑ знаме́нїа щь̀ть да стрꙋ́вать, за́мь да и̑з̾ма́мѣть добры́те лю́дїе 18.191б. **3.** *Лъжлив, който лъже или мами.* тойзѝ лъжли́выи и̑ нечь̀стивы̑ а̀нтихрі́сть щѐ да сѐ ро́ди ѿ е̑дна̀ жена̑ кꙋ́р̾ва 18.186б.

ед.: *м.* лъжли́выи 18.186б, *ж.* лъгли́ва 18.179; *мн.*: лъжли́ви 18.191б, лъжли́вы 18.191б, 32.224.

лъжно *нареч.* (3) *Лъжливо, невярно.* а̑̀ми ни̑кои да не помы́сли, ни̑ да речѐ невѣ̀рно е това̀ писа́нїе, а̑̀мѝ да́ се почю̑ди и̑ да се подивѝ на това̀ бж҃їе чю̑до. защо̀ не по̑оба́е ме́не лѣ̀жно да дꙋ́мамь на ст҃ї̑и 17.163б. **мартурисувам (мартурисам) лъжно.** *Лъжесвидетелствам; давам (дам) неверни свидетелски показания.* о̀смата е заповѣ̀дь бж҃їа, детѐ̑ да не мар̾тꙋри́сашь лѣ̀жно. а̑̀ко ли̑ зна́ешь, добрѣ̑ за нѣ̀що и̑ попи́тат̾ тѐ̑. а̀ ты̑ кажѝ по пра́вина, като ѐ а̑̀ко ли̑ не зна́ешь, послꙋ́шай и̑ не мар̾тꙋри́сꙋвай лѣ̀жно 1.7.

лѣ̀жно 1.7, 17.163б, лѣ̀жно 1.7.

лъжовен *прил.* (8) *Лъжовен, който не е истински, измамен.* болѣ́р̾ство е̑̀ лъжо́вно надѣ́анїе 31.220б; болѣ́р̾ство е добро̀ тво́рень лъжо́вныи 31.220б. **свѣт лъжовен.** *Земният живот с неговия преходен, нетраен, суетен характер.* зара̑ї̑ това̀ за́лꙋдо се трꙋ́ди и̑ мь̀чи сѣ́кы̑ жи́вь чл҃кь на свѣтьть чл҃кь та сѐ те́гли догдѐ е̑̀ жи́вь на то́изи свѣ̀ть лъжо́вны 31.216; досе́га що сѐ си възноси́ль на то́изи свѣ̀ть лъжовныи. а̑̀ сега̀ трѣ̀бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́ч̾ка почьсть что̑ и̑́машь 5.30б.

inslav

ед.: *м.* лъжовныи 5.30б, лѫ́жо́вны̑ 7.53, льжо́вны̑ 31.215б, 31.222, 32.230б, льжо́вны 31.216, льжо́вныи 31.220б, *ср.* льжо́вно 31.220б.

лък *м.* (6) *Лък*; *вид оръжие, с което се хвърлят стрели.* ви́дишь ли̑ със᾽ как᾽во̀ ѻ̀рь́жїе си́л᾽но чи́ны вели́кыи цр҃ь и҆ б҃ь, сво́ите лю́дїе вои́ны. не да́ва и҆̀ желѣ́знꙋ ри́зи и҆ли̑ лъ́кь, и҆ли̑ пꙋ́ш᾽ка, и҆ли̑ са́бїа, и҆ли̑ щи́ть, и҆ли̑ дрꙋ́го нѣ́що. а҆̀ми чн҃а́го и҆ ст҃го́ кр҃та. то́и е и҆ са́бїа и҆ пꙋ́ш᾽ка, и҆ щи́ть, и҆ лъ́кь. то́и е за си́ч᾽ко ѻ̀рꙋ́жїе бл҃гочѣ́стивомꙋ хр҃тїа́нинꙋ 16.158б.

ед.: лъ́кь 1.6, 16.158б[2], 16.162[2], лꙋ́кꙋ 16.162.

лъст *ж.* (6) **1.** *Лъст, съблазън, изкушение.* тїѧ (дꙋ́ми) чю́ і҆гꙋ́мень ѿ ни́его и҆ рече. а҆́ко си ѿ ба҃ наста́вень, бь҃ да тѐ ꙋпа́зи, и҆ да тѐ ꙋ҆чю́ва ѿ си́ч᾽ко зло̀, и҆ ѿ сѣ́как᾽ва лъ́сть 2.10. // *Образно.* дн҃ь ве́т᾽ха и҆ без᾽бо́жна лъ́сть раз᾽вали́ се. и҆ но́во сл҃нце на но́вы лю́дїе блв҃е́нїе просвѣ́ти 3.17б. **2.** *Лъст, съзнателно заблуждаване на някого, измама.* а҆̀ми си дошь́ль да прѣлъ́стишь и҆ прѣмꙋ́дрите а҆фи́нѧне, със᾽ твоа́та лъ́сть детѡ̀ прѣтва́рашь лю́дїе та гы̑ и҆сцѣлѣ́вашь и҆ бла́знишь гы̑ 36.269.

ед.: лъ́сть 2.10, 3.17б, 10.76б, 12.114, 36.269, льсть 17.167б.

лъстене *ср.* (1) *Лъстене, съблазняване, мамене.* ѿ̀ь нн҃ь і҆с х҃с роди́ се мц҃а декем᾽вр҃ї́а дѣ́то и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме. защѡ̀ щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма грѣхо́вная̑ и҆ да просвѣ́ти про́лѣть със᾽ бг҃о разꙋ́мїе, и҆ да погꙋ́би лю́тото врѣ́ме дїа́волꙋ лъ́стенето 33.240б.

ед.: *чл.* лъ́стенето 33.240б.

лъстец *м.* (1) *Лъжец*; *лице, което си служи с измама, със заблуда*; *лъстец.* зна́ю а҆́зь ва́сь. какь стѐ былѐ ѿпрь́вѣнь сѣ́ме праве́дно, и҆ как᾽ сте былѐ бг҃ꙋ̀ вьзлюбле́ни. и҆ тога́зи гле́да́тѐ свѣ́ть. а҆̀ми сега̀ гле́дате тьма̑. защѡ̀ вы́е сто́рих᾽тѐ. и҆сти́нна, лъжа̀. дето щѐ на̑ да и҆зба́ви ѿ кле́тва. и҆ що є̀ мрь́твы въскрѣша́валь. а҆̀ вы́е го стѐ наре́кле лъ́стець 4.22б.

ед.: лъ́стець 4.22б.

лъстив *прил.* (2) **1.** *Лъстив, който е коварен, подъл.* тога́зи рѣ̑ ма̑, ца́рꙋ. мꙋ́чителю лъ́стивы̑, докога̀ да чи́нишь дїа́вол᾽щи́нъта твоа̀ что̑ се не ѻ̀ста́вишь ѿ злѡ̀то твоѐ 37.277б. **2.** *Лъстив*; *който носи изкушение, съблазън.* и҆ ѿто́гази до дне́ска бѣга̑ и҆ хо́димь и҆ прѣбы́ва̑ по пꙋ́стинѧ тѣ́зи, ча́камь да́ ме сп҃сѝ бь҃ ѿ бꙋ́ра лъсти́ва 17.171б.

ед.: *м.* лъ́стивы̑ 37.277б, *ж.* лъсти́ва 17.171б.

лъстник *м.* (4) **1.** *Лъжец*; *лице, което лъже, заблуждава*; *измамник.* а҆̀ми и҆ па́кь та є̀ чю́д᾽нь чл҃кь. хо́ди ꙋ҆ еднѣ̀ ри́за, и҆ ѩ҆дѐ тьк᾽мо є҆ди́нь хлѣ́бь, и҆ вода̑, а҆ дрꙋ́го ни́що. и҆ да рѣ́мь че є̀ нѣ́кои маге́сникь и҆ли̑ е лъстникь. а҆ то́и сре́бро и҆ зла́то не ꙋ҆зи́ма… и бо́л᾽ны и҆сцѣлѣ́ва 7.53. **2.** *Прелъстител*; *лице, което прелъстява, съблазнява*; *лъстник.* а҆̀ко бꙋ́деш нѣ́кои лъ́стникь, та ны̑ бла́знишь, а҆̀ ти̑ и҆́ди̑ ѿтꙋ́ка 2.11.

ед.: лъ́стникь 2.11, лъ́стникь 6.45, лъстникь 7.53, лъ́стника 35.258б.

лъстя *несв.* (2) **1.** *Лъстя*; *лъжа, заблуждавам някого; мамя.* и҆ рѣ̑ кїно́ѱь. є҆да̀ сега̀ позна́ите лю́дїе, че є̀, і҆ѡа́ннь лъ́стникь. и҆ лъ́сти ва҃. а҆̀ми́ го дрь́ж᾽те да нѐ ꙋ҆течѐ нѣ́каде 6.45. **2.** *Лъстя, съблазнявам някого, примамвам.* и҆ ѿтоги́ва зави́диме на лю́дїетѣ та гы̑ лъ́стиме. и҆ стрꙋ́ваме гы та сѐ клани́ть на̑ катѡ̀ на боо́гѡве 39.307б.

сег.: *3ед.* лъ́сти 6.45, *1мн.* лъ́стиме 39.307б.

лѣв *прил.* (15) *Ляв, който се намира в посока на страната на сърцето.* за́щѡ̀ сл҃нцето и҆́дѐ ѿ де́сна страна̀. а҆̀ лꙋна̑та ѿ ле́ва 33.234; а҆̀ то́й да́ пїе ѿ то́йзи сѣ́дь дѣ́то мы е въ лѣ́вата рь́ка 39.303; въ де́сно ꙋ҆хо да слꙋ́шамѣ̑ кнїжны дꙋ́мы. а҆̀ въ лѣ́во да слꙋ́шаме катѡ̀ пла́чать сырома́си 31.222б.

inslav

ед.: *ж.* ле́ва 3.20, 16.160², 18.203б, 33.234, 34.254б, 37.277б, лѣ́ва 18.201б, 31.222б, *чл.* ле́вата 38.294б, лѣ́вата 39.303², *ср.* ле́во 16.160², лѣ́во 31.222б.

лѣгало *ср.* (1) *Леговище; дупка, в която живее диво животно; лягало.* лю́ть ѐ ѕвѣ́рь и̇ срьди́ть. а̑ коги́ се насы́ти а̑ то́й бѣга̀ по свои̇ лѣга́ла̑ 31.220.

мн.: лѣга́ла̑ 31.220.

лѣгам *несв.* (3) *Лягам, заемам хоризонтално положение за спане.* та пла́чаха непрѣ́станно за грѣ́хоовете си потѣп'каны и̇ и̇спѣ́дены, и̇ го́лы на́ землю лѣ́гаха, гла́ды, и̇ жьдны зарадѝ пра́вда 32.225б. **лѣгам ниско.** *Привеждам се, коленича в молитвена поза.* а̑ко по́стишь, и̇лѝ бди́шь, и̇лѝ се мл҃и́шь, и̇лѝ низ'ко лѣга́шь, и̇лѝ пѣ́ешь и̇лѝ слꙋгꙋ́вашь, и̇лѝ мета́нїе мнѡ̑го стрꙋ́вашь. а̑ ты дꙋ́маи, о̑ти нѣ ѐ това̀ ѿ моѐ по̑ка́нѣнїе 19.208.

сег.: *2ед.* лѣга́шь 19.208; *имперф.*: *3мн.* лѣ́гаха 32.225б; *форма от перф. тип*: *3мн.* са лѣ́гале 32.227.

лѣгло *вж.* **легло**

лѣжа *вж.* **лежа**

лѣня се *несв.* (1) *Леня се, проявявам мързел за нещо.* защо̀ ко́и е мнѡ̑го съгрѣши́ль да нѐ ѿпа́днꙋва да се о̇ча́е. защо̀ съвр҃ьшꙋ́ва се ст҃аа, м҃, ца. да́ се не лѣнимь на по́двигь дх҃о́вныи, а̑мѝ да ста́нѣ̑ на покаанїе 17.17б.

пов.: *описат. 2мн.* да́ се лѣнимь 17.17б.

лѣп *прил.* (2) *Хубав, който е приятен на външен вид, красив, леп.* і и̇́маше, г҃ дьщеры. е̑днакь не дадены за мꙋ́жа. и̇ бѣхꙋ кра́сны тврьдѣ̀. и̇ лѣпы със' ѡ̑бразь 15.134; що сѣ̑ тол'кози бл҃го събра́ль не помо́гна ми нищо. мои̇ лѣ́пы до́мѡве, и̇ мои̇ добры̀ ло́зїа и̇ мои̇ хꙋ́бавы граді́ны, защо́ се то́л'кова мѣ́чи̇ та̑ гради̇ и̇ са́дихь а̑ сега́ ми нѣ сѣ̑ ни́ защо 31.217б.

мн.: лѣпы 15.134, лѣ́пы 31.217б.

лѣтен *прил.* (1) *Летен, който съществува през лятото.* о̑ти ѐ то́й ѿ си́ч'кыте мн҃и̇ на́й мн҃и́кь как'во́то на нб҃о ѕвѣ́здитѐ. е̑днѝ ма́л'ко свѣ́тѧ̑. а̑ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы та́ка е и̇ въ мн҃и́ч'ска прили́ка. а̑ми ѐ то́йзи посвѣ́тливь пове҃ ѿ лѣ́тна дѣ́ница 39.318.

ед.: *ж.* лѣ́тна 39.318.

лѣто *ср.* (13) **1.** *Лято, едно от четирите годишни времена.* а̑зь е̑с'мь, что̑ сѣ́мь о̇ста́виль и̇ поло̀жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и̇ лѣ́то, и̇ е̑сень, и̇ зи́ма 5.29; тьк'мо е̑ди́нь бь҃ дѐто сто́ри нб҃о и̇ землю̀ и̇ днѝ и̇ годины и̇ нощи и̇ зы́ми и̇ лѣ́та 18.183. **2.** *Година; период от време, равно на 12 месеца.* и̇ вь лѣ́то, ѕ҃ ѿз. въ цр҃тво палеѡло́га цр҃а събра́ше се и̇́нѡци 11.102б; вь лѣ́то сѣ̑мо́, ѿкогà бѣ́ше наче́ль цр҃ь костан'ти́нь (!), да цр҃ꙋ́ва. и̇ при ни̇́гово цр҃тво сьбра́ха се мнѡ̑ нечьстивы варва́ре 4.21б; и̇ вънѐсоха ю̀ въ гра́дь въ цр҃ковь ца́ревꙋ, и̇ положи́ше ю̀ въ лѣ́то ѿ ро́ждьства х҃ва а҃ с҃ в҃ 8.60.

ед.: лѣто 2.15б, 11.95б, лѣ́то 4.21б, 5.29, 5.40, 8.60, 11.102б, л҃ѣ́ 10.77, лѣ́тѣ 7.52; *мн.*: лѣ́та 18.183, л҃ѣ́ 14.130, 35.266, л҃ѣ 33.243б*.

лѣтописец *м.* (1) *Летописец, наименование на книга, отразяваща събития от историята на евреите.* і̇ꙋ́да рѣ҃, цр҃ѣ, лѣ́то_пи́с'ць кнїга ка́зꙋва, ѿ кога̀ е было̀ това̀, и̇ма до двѣ̑стѣ го́динь и по мнѡ̑го 4.23б.

ед.: лѣ́то_пи́с'ць 4.23б.

любезен *прил.* (1) *Като същ. Обръщение към скъп човек – любезни, любими.* а̑ко лѝ бъде́шь жи́вь любѣ́зне. а̑мѝ ка҃ ли҃. (!) живо́та҃ прова́жа̑шь. въ ка́квѝ ли҃ чю́жѝ рꙋ́цѣ въпа́днѣль комꙋ̑ ли҃ робꙋ́вашь сѣ҃ на мо́йте о̑чѝ 39.314.

ед.: *м.* любѣ́зне 39.314.

любим *прил.* (1) *Любим, който е обичан, скъп, драг.* и̇ рѣ҃ мꙋ́. дрꙋ́же, лю́бимыи, гдѐ ѿходишь 15.153б.

ед.: *м.* лю́бимыи 15.153б.

любля *вж.* **любя**

inslav

любов *ж.* (58) **1.** *Любов, чувство на силна привързаност към някого, обич.* ѧ҆то й (!) се потврьдѣ раз҆пла́чеше ср҃це́то и҆̀ за лю́бовь сн҃а и҆мь 39.314б; разꙋмѣ̀ б҃ь ка́кь и҆ма́шь любо́вь към҆то ні́его ѻ҆ти не пожалѣ̀ сн҃а своѥ́го что го̑ лю́бишь і҆саа́ка. а҆̀ми щѣ́ше да го зако́лишь за любо́вь ні́гова 11.85б; не домилѣ ли ты геѡр҆гі́е щото̑ и҆ма́ше лю́бо́вь ѿ лю́дїе́тѣ 39.307. **2.** *Любов, взаимно разбирателство, добри отношения между хората.* та вы́е бѣх҆те нави́кнале да и҆мате ми́рь и҆ лю́бовь по си́ч҆кыѩть сть҃ 39.298; и҆ любо́вь межѧ̀ на҃ да и҆̀маме, а҆̀ нѣ̀ гнѣ́вь 3.18; и҆ поидѐ тьмни́чныи стражарь. и҆ ре҃ на ѡ҆нїа трїе вла́стелѥ, със҆ пла́чь, бра́тїе мои̇̀ любо́вны, да нѐ бѣ́ ни́ка́кь ꙗ҆̀ль хлѣ́бь със҆ ва҃ и҆ любо́вь и҆ма́ль 15.146. **3.** *Почит, чувство на уважение, преклонение.* и҆ хвалꙋ̀ бг҃ да́доха. и҆ чи́нѧхꙋ, ѥ҆и паме́ть състра́хь (!) и҆ със любовь 17.176. **немам любов.** *Не обичам.* и҆ ви́жь ко́лко на́мь бг҃ проща́ва съгрѣшѣ́нїе. а҆̀ ны́е не щѐ да се простимь за ма́л҆ко нѣ́що. разꙋмѣ́х҆те ли за по̑ ка́кь нѣ е ꙋго́дно бг҃. а҆̀ко немаме лю́бовь със҆и́чки (!) хр҃тїа́не 34.255б; **с любов.** *Грижливо, внимателно.* зла̀ жена̑ ни́кога се не смѣ́рѣва, а҆̀ко а҆ га́дишь, а҆̀ тїа́ се ѻ҆бѣ́сюва, а҆̀ко лї а ми́лꙋвашь, а҆̀ тїа́ се възно́си и҆ не зна́е си̇̀ законать със҆ любо́вь да го̀ па́зи 21.211.

ед.: лю́бовь 1.8, 11.84, 14.128, 15.141б, 34.255б, 36.269, 39.295б, 39.298, 39.309, 39.312б, 39.313[2], 39.314б, 39.319, любо́вь 3.18[2], 5.39б, 5.40, 8.58б, 9.61б, 9.63, 9.72, 10.79, 11.85б[3], 11.106, 11.106б, 14.128, 15.132, 15.133б, 15.145, 15.146, 15.147б, 15.152, 15.153б, 15.154, 15.156, 16.158б, 16.159[3], 21.211, 31.217б, 31.222, 33.245, 34.255, 39.297, 39.298б, 39.299, любо́вь 9.75б, 11.85, 39.307[2], 39.308б, любо̀вь 15.156, любовь 17.176, 34.255.

любовен *прил.* (5) *Любим, който е обичан, скъп, мил.* не пома́гат҆ ми слꙋ́гы не щѣ́ть да и҆̀дать слѣ́ ме́не любо́вна̀ моа̀ дрꙋжи́на 31.217б; и҆ ре҃ и҆̀мь подꙋ́майте ми ѡ҃ чл҃ци, что се̑ ꙋ҆плаших҆те тол҆кова пр҃ѣ любовнаго ва́шѥ́го цр҃а, та̑ не щете да подꙋ́мате 15.147б. // *Мечтан, силно желан.* и҆ погле́да́ па́кь на тѣ́зи земл҃а̑, и҆ ви́дѣхь низ҆ рѣ́кы че̑ течѐ млѣ́ко и҆ медь та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрь́вїа са́дени пльны сѣ҃ ро́ж҆ба… и҆ ре҃ ми а҆́гг҃ль та́зи е земл҃а̑ любо́вна живо́тное се́лище 32.227б.

ед.: *м.* любо́вны 15.146, любовнаго 15.147б, любо́вномꙋ 9.61, *ж.* любо́вна̀ 31.217б, любо́вна 32.227б.

любодѣица *м.* (1) *Прелюбодеец*; *лице, което извършва прелюбодеяния*; *развратник.* защо̑ о҆́бра́зь и҆́ма патрїа́р҆шьскы̑. а҆̀ми ѐ вѣ́трѣ дїа́воль и҆ любодѣ́ица, като̑ и҆ жена̑ при своѥ́го мꙋ́жа дрꙋ́гымꙋ се примѣ́сюва. така̀ и҆ то́и не тѣле́снѣ, а҆̀ми̇ дх҃о́внѣ. защо̑ при мо́й животь а҆̀ тои ѡ҆нѐ прѣсто́ль цр҃ковны̑ 12.119.

ед.: любодѣ́ица 12.119.

любя *несв.* (85) **1.** *Любя, изпитвам любовно влечение към лице от другия пол.* а҆̀ то́и и҆̀маше робы́нꙗ а҆га́ро (!) и҆̀мето ѥ҆и бѣ́ше. и҆ лежа̀ със҆ ні́ею и҆ роди̇̀ а҆га́ра и҆з҆маи́ла. и҆ ѡ҆тога́зи а҆враа́мь лю́бѣше а҆га́рꙋ 11.84б. **2.** *Любя, изпитвам силна привързаност и обич към някого, обичам.* а҆̀ четврьтое па̀кь детѡ̑ да лю̀би́шь баща́ си и҆ ма́ика си, и҆ да гы̑ почи́таш кол҆ко може҃ 1.5; тъ́к҆мо нѣ́кои і҆ѡ́сифь бѣ́ше мꙋ и҆̀мето, то́и лю́бѣше ха҃ 35.259б; ны́е сы́ч҆кы те́бе и҆̀щемь да ны̑ ста́нешь ца́рь. и҆ те́бе лю́бы̑ си́ч҆ки 18.187б; ѡ҆прь́вѣнь лю́лю́бѣше (!) си́ч҆кыте лю́дїе, а҆̀ напоко́нь си́ч҆кыте мра̀зѣше 18.188. // *Проявявам хубаво отношение към някого.* да въведе́ме пь́тника дома си. и҆ чюжди́н҆ца и҆ пришьл҆ца. да го̀ лю́би̇̀ и҆ да го̀ и҆̀маме като̑ бра́та 18.207; ѥ҆ла́те и҆ вы́е мои̇̀ чл҃цїи, кои̇̀то сте лю́биле сыро́маси и҆ пь́тници а҆̀ не и҆̀щѣх҆тѐ мнѡ́го и҆ма́нїе да з҆бере́те 18.202. **3.** *Любя, харесвам нещо, нрави ми се*

inslav

да правя нещо. и ѿнꙑзи безакóнныи цáрь рáдоваше се. и чи́нѣше жрьтва на бѣсоовете. и лю́бѣше да глéда да сê би́ють лю́дїе, и да сѝ проли́вать крьвꙑтѣ̀ 9.64б; защô бь не и́ще, нꙑтꙑ̀ лю́бы и́гри̇, и́ли̇ сви́рни̇ и пѣ́сны. а̑ми̇ лю́бы блгъ цр̃ко́вны̇ гла̑. и ти́хо срце да и́мáме. и чи́стота на дшьта сѝ 38.293б; защó е дша невúдѣна и нбна̑ затовà и нбно лю́би. а̑ тѣло е пàкь ѿ землѥ и землньнò лю́би 34.254б. // *Имам склонност към нещо.* сы́не чл̃че, защô ти е залꙋ́до и лю́бишь да дꙋмáшь лѣ́жа 36.269б; и прáвда лю́бѣше. и ѿ непрáвда бѣ́гаше 9.62; и́мáше и кро́тость вели́кꙋ. и смѣре́нїе лю́блѧше 14.127. **4.** *Предпочитам, избирам нещо пред друго.* и то́лꙑкова злѣ̀ лежáше, ко́лꙑкото лю́бѣше да ꙋ̀мре. нѐжели̇ да ѐ жи́вь да тéгли такꙑвъзи люта бо́лесть 9.66б; ѻ̀ти̇ и а̑кò и́мá̑ и́мáнїе тà сьмь богáть а̑ по́честь немá̑. защó мї е болáрꙑство безꙑ по́честь. а̑ми́ затовà лю́блѥ (!) да сê почетꙋ̀ и да сê покáжꙋ по́добрь ѿ лїéа 9.65б.

сег.: 1ед. лю́блѧ 9.65б, 18.190б, лю́блѥ (!) 9.65б, лю́блѧ 35.257, *2ед.* лю́би́шь 1.5, лю́бишь 11.85б, 12.111б, 15.156, 18.197, 18.203, 36.269б, любишꙑ 38.288, *3ед.* лю́би 1.3, 1.6б, 17.173, 32.224б, 33.234, 34.253б, 34.254б[3], 35.257, 39.319, лю́бы 2.10б, 5.27[2], 9.75б, 13.125, 15.145, 32.227, 34.249б[2], 34.254б, 34.255б, 35.256, 38.293б[2], 38.294[2], лю́бы 5.27, любы̀ 35.256, *1мн.* лю́бѝ 16.159б[2], лю́бы̀ 18.187б, *2мн.* лю́бите 1.5б[2], 11.84, 18.204б, 35.262, любы́те 39.297, *3мн.* лю́бѣ̀ 1.5б; *имперф.: 2ед.* лю́бѣше 35.262, *3ед.* лю́бѣше 2.10б, 6.41, 9.62, 9.64б, 9.65, 9.66б, 9.72б, 11.84б, 11.93, 15.145, 18.188, 33.233, 34.250, 35.259б, лю́блѧше 14.127, 35.261, лю́лю́бѣше (!) 18.188, *3мн.* лю́бѣха 6.46, лю́блѧхꙋ 12.116; *форми от перф. тип: 2ед.* си бы́ль любиль 35.257, си люби́ль 35.262, *3ед.* любилꙑ быль 5.34, е лю́биль 35.261, *2мн.* сте лю́биле 18.202; *бъд.: 3ед.* ще лю́бы 5.27б, 35.257, щê да лю́би 18.187; *пов.: 2мн.* любѣ̀те 39.319, *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (нѣдѣ́и) лю́бы 19.208, *2мн.* (недѣ́ите) лю́бы 18.187б, *описат. 1мн.* да лю́бѝ 18.207; *прич.: сег. страд. ед.: м.* лю́бимь 5.29, любѝ 15.133.

любя се *несв.* (1) *Само мн. Обичаме се, изпитваме силна привързаност и обич един към друг.* и кáкь да сто́римь да възвеселѝ а̑гг̃лы за на̑, и да сê лю́бимь ѐди́нь дрꙋ́гыи брáть хр̃тїáнинь 15.156б.

сег.: 1мн. сê лю́бимь 15.156б.

люде *събир. и мн.* (326) *Люде, хора, човеци.* и видѣ́хь вь врѣ́ме жéтва бѣ́ше. лю́де мнѡ̑го, ѿ левїа, и ѿ ѐгѵпꙑть, и попи́тѣ̀ ѐдного̀ що мѐ срѣ́щꙑнь. тїá лю́дїе кыдѣ̀ ѿхо́ждать такà ско́ро и текьтꙑ си 17.168б; и плть и́мáмь катò си́чꙑки лю́дїе 3.19б; и мнѡ̑го лю́дїе и́сцѣли 2.12б; и́махꙋ лю́дїе ѿбичаи 38.291; и да ꙋ̀чете ненаꙋ̀ченїи лю́дїе 18.204б; съмрьть тâ е такьвꙑзи мáйсторь, щотô крадѐ лю́дїе и денїê и нощїѧ̑ 31.219; мнѡ̑го е скрьбь на правéднїи лю́дїе 12.112б. // *След числително – дꙋ́ши.* и повелѣ̀ да погꙋ́блѧть трѝ лю́дїе ѿ нáша ро́днина 15.148б; и нâ тїа си́чꙑките постáви троица лю́дїе съмотри́телѥ 11.92. // *Събир. Хората, всички хора по земята, земните жители.* и го́рїето, и стѣ́нїето, и плáнинїето щьть да поплáчать за людїéто 18.193б; ѐто таквази ще да бьде мька и гри́жа по людїето въ тозѝ врѣ́ме 18.193. // *Жители, хората от един град.* и разꙑбрáхꙋ людїе солꙋ́нꙑскы, чê е дошьль корáбь съсꙑ пшéницꙋ 9.70. **таифалски людие.** *Таифали; древно племе, населявало Фригия.* а̑мѝ въ ѿнѣзи вели́ка фригїа что ê нá пладнѣ. тáмо бѣ́хꙋ оу̑ ѿнꙑзи грáꙑ лю́дїе, чюжди́нꙑци и ѿпакы, чтô се зовꙋ́ть таифáли. и тїá таифáлꙑсцїи лю́ѩе, сто́рише мéждꙋ сéбѣ сѝ цáра 15.143.

събир.: чл. людїето 15.136б, 18.178, 18.184, 18.187, 18.193, людїéто 18.193б; *мн.* лю́де 2.10, 16.163, 17.168б, лю́дїе 2.12б[3], 2.13б[3], 2.15[5], 3.16[2], 3.16б[2], 3.19б, 3.20, 3.21, 4.23[2], 4.25, 4.26[2], 5.33б, 5.35, 5.35б, 6.41б, 6.42б[2], 6.43б, 6.44б, 6.45[2], 6.45б, 6.46, 6.46б, 6.47, 7.50[2], 7.53, 7.53б, 8.58, 8.60, 9.64б[3], 9.65, 9.65б, 9.66б, 9.72б[2], 9.73б, 9.75, 10.76[2], 10.76б, 10.77б, 10.78, 10.78б[3], 11.89[2],

inslav

11.89б[3], 11.90, 11.91б[2], 11.92, 11.92б, 11.93б, 11.94, 11.98, 11.100б, 11.108, 12.109, 12.110, 12.110б, 12.111, 12.112б, 12.116б, 13.121, 13.122б, 13.123, 14.129, 15.133б, 15.136, 15.142, 15.143, 15.147, 15.148б, 15.149б, 15.150, 15.153, 15.155, 16.158, 16.158б, 17.168б, 17.169, 17.169б, 18.177[2], 18.178, 18.178б, 18.180[2], 18.180б[2], 18.183[2], 18.183б[5], 18.184, 18.185б[4], 18.186, 18.186б, 18.187[5], 18.187б[3], 18.188, 18.188б[3], 18.189, 18.189б, 18.190[2], 18.190б, 18.191б[2], 18.192, 18.192б, 18.193[2], 18.193б, 18.194[3], 18.195б, 18.196[3], 18.196б, 18.197, 18.197б[2], 18.198[3], 18.198б, 18.199[3], 18.199б, 18.203, 18.204б, 20.208б[4], 20.209, 31.217, 31.219, 31.219б[2], 32.223, 32.224б, 32.225, 32.226, 32.227[2], 32.228, 32.229[2], 32.231, 33.241, 33.242, 33.243, 33.244б, 34.250, 34.251б[2], 34.254б, 34.255, 36.267б[2], 36.268б[2], 36.269[3], 36.269б[2], 36.273, 37.275, 37.275б, 37.277, 37.277б, 38.291, 38.294, 39.298, 39.301, 39.306, 39.309б[2], 39.310б[2], 39.311б, 39.315, 40.320б, 40.321[4], 40.322б[2], 40.323б, 40.324[2], лю́диѐ 2.13, людїе 3.17б, 4.25, 4.26б[2], 6.43б, 7.50б, 7.53, 9.70, 9.72б, 11.89б, 11.91б, 11.96, 11.107, 13.123, 17.168б, 18.180б, 18.184б, 18.189, 18.191, 18.196, 18.202, 39.307, лю҃де (!) 6.42б, лю́ди 9.64, лю҃е 9.70, лю́дїи 11.89б, 11.91б, 11.95б, 12.114, 15.138, лю́дїѐ 12.120б, лю҃е 15.140, 15.143, *чл.* лю́дїете 11.89, 18.183, 18.186б, 31.219б, 39.296, 39.310, 39.310б, 39.311б, 40.324, людїе́тѣ 18.179, 18.179б, 18.184, 18.185б[2], 18.186б, 18.187б, 18.188, 18.189б[3], 18.190, 18.191[2], 18.192, 18.192б, 18.195, 18.195б, 18.202, 18.203, 31.220, 32.224б, 32.226б, 39.305[2], людїе́те 18.183, 18.187, 18.192, 18.194, 18.205, 39.298б, людїете 18.187, людїетѣ 18.187б, 18.188б, 18.189, лю́дїетѣ 18.192б, 18.194, 18.198, 39.307б, лю́дїе́тѣ 18.195, 39.307, лю́дїе́те 18.206.

люди *вж.* **люде**

людие *вж.* **люде**

лют *прил.* (42) **1.** *Лют, който е с голяма сила, страшен* (*за природно явление*). и҆ то́л҄кова бѣ́ше лю́та ѿна́зи бꙋ́ра, кол҄кото се строши҆ крьми́лото на кораб҄ть. и҆ кора́бниците съкрьсти́ше сѝ рꙋцѣ́те и҆ ча́кахꙋ сѝ съмрьта̀ 15.137; но́сѣше го море́то със҄ лю́ть вѣ́тръ и҆ тѣ́мень раз҄игра́ло се 6.41б. // *Много студен, мразовит.* что̑ е това̀ защо̑то скрьбишь и тъжишь. и҆лѝ защо̑ лю́та зи́ма и҆ го́р҄кыи пото́пь цр҃квите прѣѐло 12.117. **2.** *Лют, който изпуска отрова.* и҆лѝ змїа̀ лю́та щото̑ пльзѝ, ни́что нѣ ѐ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гадины 21.210. **3.** *Прен. Лют, който е съпроводен с много страдания и болка, мъчителен.* и҆ и҆злѣ́зе мꙋ при́ш҄ка лю́та на ѐдна̀ нѡга̑ 2.14; раз҄болѣ́ха се си́ч҄ките ѿ лю́ты и҆ разли́чны бо́лесты. и҆ сѣ́кы се̑ лиши҆ ѿ животь сво́й 12.120б; а̑ зо́сима се раз҄болѣ̀ ѿ лю́та ѿг҄ница, и҆ ѿста ꙋ҆ монасти́рь 17.173б; и҆ раз҄болѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрьть 11.98б; и҆ ꙋ҆мрѣ́ха ѿ лю́та съмрьть 12.120б; и҆ ца́р҄ се раз҄гнѣва̀ на нѥ́го защо̑ мꙋ подꙋ́ма тїа̀ ре́чи. и҆ повѣлѣ̀ да го̑ лю́ты мѣ́кы, помѣ́чи и҆ пове́доха го на мѣ́стото гдѐто ꙋ҆бы̀ваше лю́дїе 37.277б. **4.** *Прен. Лют, много силен, смъртоносен.* и҆ ꙋ҆зѐ ѿтро́ва лю́та, и҆ ꙗ҆́де прѣ̑ ѿного́зи ѐврѐина 6.48. **5.** *Прен. Много твърд, който трудно може да се разруши, здрав.* и҆ на̑ бж҃їа цр҃ква, и҆маше ѿи҆з҄го́рѣ ка́мик҄ лю́ть тврьдѣ. и҆ на то́изи ка́микь съзи́да ѿц҃ь на́шь са́ва стлѣ́пь 14.127б. **6.** *Прен. Лош, коварен.* а̑ла̀ е по́ зло̀ и҆ полю́то̑ лꙋка́ва жена̑ щото̑ и҆́ма̀ злѣ̀ ѐзы́кь 21.210. **7.** *Прен. Жесток, свиреп, безпощаден.* и҆ бѣ́ше то́л҄кова злѣ̀ чл҃ове́кь и҆ лю́ть и҆ безако́нникь 9.61б. **8.** *Прен. Гневен, ядосан.* и҆ рѣ̑ на во́йнете си̑, а҆́зе съ́мь лю́ть, че̑ тѣ́х҄ны бѣ̀ что̑ го казꙋ́вать. ка́к҄ гы̀ и҆зва́жда ѿ ѿг҄нь вѣ́чны̀. и҆ не мо́же ни́что зло̀ да и҆́м҄ се сто́ри 37.277б.

ед.: *м.* лю́ть 6.41б, 9.61б, 14.127б, 18.185, 21.210, 31.220, 37.277б, лю́ты 39.310б, лютѝ 39.311б, лю́тыго 39.311, лютѝмꙋ 39.310б, лю́тимꙋ 39.311б, *ж.* лю́та 2.14, 6.48, 10.76б, 11.98б, 11.102б, 12.117, 12.120б, 13.121б, 15.137, 15.147б, 17.173б, 18.181б, 21.210, 33.241, 35.261, 39.310, люта 9.66б, *ср. чл.* лю́тото 33.240б, *сравн.* полю́то̑ 21.210; *мн.*: лю́ты 2.11б, 2.12, 12.120б[2], 17.171б, 32.229б, 37.277б, 39.311, люты 21.210, лю́тїе 31.217б.

лютина *ж.* (2) *Прен. Гняв, ярост.* и҆ ѿ стра́хь нѥ́говь дв҃дь па́де на лицѐто

inslav

си и҆ м҃лꙗше се и҆ ре҃ до́ста бы̀ гнѣ́вь тво́и г҃и. нѣ́ка да до́иде на ме́не тво́ата лю́тынâ а҆ не на тво́йте лю́дїе 11.89б; товà катô чю̂ ца́рь, и҆ не́ма векѥ̂ щô да сто́ри ѿ ꙗ҆́дь и҆ ѿ лютинà. катô бы по̑смѣ́ань ѿ цр҃цата 39.308.

ед.: лю́тынâ 11.89б, лютинà 39.308.

лютост *ж.* (5) *Прен. Гняв, ярост.* и҆ тре́тїа ѐ си́ла ꙗ҆́рость. сїи҃ ре҃ ꙗ҆́дь и҆ лю́тость. ка́тô ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. да сѐ ꙗ҆́дꙋ́ваме на дїа́вола и҆ на нѥ́го на́ша лю́тость да́ пꙋ́щаме, и҆ то̀го да хꙋ́лимь 33.233.

ед.: лютô 2.14б, лю́тость 11.107б, 33.233[3].

ляк *м.* (2) *Лек, лековито средство, цяр.* мо́же чл҃кь, и҆ ѿ своà о҆тро́ва се́бѣ̀ си ля́кь да ꙋ҆чи́ни. а҆ко сѝ нѣ́комꙋ нѣщо ѿнѥ́ль и҆ ꙋ҆зе́ль наси́ла, а҆ тѝ мꙋ̀ поврьнѝ назà̀дь 31.219б.

ед.: ля́кь 31.219, 31.219б.

лякувам *несв.* (1) *Лекувам, помагам на болен да оздравее, церя.* и҆ из̑ꙋ҆чиха се на хы̑тро́сть да врачю́вать. сїи҃ре҃, да и҆сцѣлѣ́вать бол̑на́вы лю́дїе. и҆ нѐ тѣ̑кмо чл҃ци. а҆́ми и҆ добы̑тькь сѣ̑как̑вь, ѿ сѣ̑как̑ва бо́лесть. и҆ нѝ что не ꙋ҆зи́маха, цѣнà защô лꙗкꙋ́вать, нѝ зла́то нѝ сребрô, нѝ дрꙋ́го нѣ̑чтô 10.76.

сег.: *3мн.* лꙗкꙋ́вать 10.76.

лѵ *вж.* **ли**

М

м҃ *числ. бр.* (18) *Четиридесет, 40.* ѿи҆дѐ въ пꙋ́стынѧ и҆ напра́ви си҆ коли́бꙋ. и҆ пости́ се, м҃, д҃ни, м҃ но́щи 13.121; и҆ землꙗ̀та щѐ да и҆з̑гори, м҃, лах̑те надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ̀ чл҃чьскы̀, че сѣ̀ е о҆мрьси́ла ѿ чл҃чьскы̀ гнꙋсоты̀ 18.196. // *В състава на сложно числ.* **м҃в.** *Четиридесет и две, 42.* и҆ щѣ̀ть да ходеть мои̑те двà̀та чл҃ка м҃в м҃ци. та̂ да прока́зовать за ѧ҆с҃ дни̇ и҆́ме моѐ 18.186. **м҃з.** *Четиридесет и седем, 47.* стоа̂ ст҃ыи сѵ̑мео́нь на стлѣ́повете, м҃з, го́динь 2.14б.

м҃ 2.13б, 3.17[2], 4.23, 6.41б[3], 11.90, 11.92б, 11.93, 13.121[2], 18.196, 35.259, 38.288, м҃в 18.186, 18.188, м҃з 2.14б.

маврийски *прил.* (1) *Мамврийски, от МИ Мамвре.* ꙗ҆ви се бг҃ъ а҆враа́мꙋ по̑ дѣ̑ба маврїи́ска. защо а҆враа̑. сѣдѣ̑ше пр҃ѣ̀ кѣ̑щныте вра́та денїѐ, та̂ бѝ гледа́ль на дрꙋ́мь и҆́де ли нѣ̑кои пѣ̑тѣ̑, да мꙋ̀ не зами́не кѣ̑щата догдѐ го не почьтѐ и҆ погꙋ́сти 31.221.

ед.: *м.* маврїи́ска 31.221.

маврикий *ЛИ* (1) *Маврций.* и҆ тога́зи ц҃рт҃вꙋ́ваше на ц҃ри҃ гра́ ц҃рь маври́кїѥ, де́то го ꙋ҆бѝ тѵ̑рань фо́ка 9.73.

маври́кїѥ (!) 9.73.

магдалина *ЛИ* (1) **мария магдалина.** *Мария Магдалина.* ше́сты̀ пѣ̑ть се ꙗ҆́вѝ ма́рїи магдали́ны, кога́то и҆ ре҃ не приближа́ваи се при ме́не 38.287б.

магдали́ны 38.287б.

магесник *м.* (22) *Магьосник; лице, което притежава свръхестествени способности и прави магии; чародей.* и҆ пои҆́доше во́йны ца́ревы, и҆ реко́ше. ны́е. ко́л̑кото кла́дѣ̑ ѿг̑нь, а҆ то́й помѣ̑нꙋвà на и҆́ме х҃а. и҆ гасѝ ѿг̑нь, легомà е маге́сникь 37.278; и҆ нѣ̑кой злы̀ чл҃ци и҆ зави́стници, о҆клеветѝха гы ца́рꙋ кари́нꙋ ри́м̑скомꙋ. как̑ сѣ̑ маге́сници, и҆ ка́кь ꙋ҆̑четь лю́дїе да вѣ̑рꙋва́ть и҆́ме х҃во. и҆ ка́кь чи̇нѧть чю́деса 10.76; м҃лю̀ ти се матѳе̂ю, что сѝ что̂ да сѝ ма́карь маге́сникь мака́рь вра̀чь мака́рь бг҃ъ, и҆лѝ бж҃їи ꙋ̑ченикь. детô нѣ̑ сѝ и҆з̑го́рѣль ѿ тола́к̑зи ѿг̑нь. і҆ ѿпьдѝ ѿ ме́не того̀ва стра́шнаго змїà ѿгнѥ́ниго… като мѐ и҆ прьвѣ̑нь сторѝ та̂ прогледа̑ 37.279; и҆ землꙗ̀та щѐ да и҆з̑гори, м҃, лах̑те надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ̀ чл҃чьскы̀, че сѣ̀ е о҆мрьси́ла ѿ чл҃чьскы̀ гнꙋсоты̀. и҆ ѿ кꙋр̑вы, и҆ ѿ влфѝ, и҆ ѿ ꙋ҆бити лю́дїе, и҆ ѿ маге́сници 18.196; и҆ та́мо вь ѿн̑зи ѿстровь и҆́ма́ше нѣ̑кои маге́сникь и҆ съ̀щи слꙋга̀ дїа́воловь,

inslav

зовѣ́ха го кино́ѱь и̇ сѣдѣ́ше вь пꙋ́сто мѣсто, и̇ живѣ́ше със҆ нечи́сты дꙋ́хоове за мнѡ́го годи́ны. и̇ и̇́маха го ѡ҆́нїа людїе щѡ̀ бѣ́ха ꙋ̀ ѡ҆́ньзи ѡ҆́стровь катѡ̀ бо́га. ра̑ї защѡ̀ със҆ дїа́вола си́ч҆ко ѡ҆сътонѣ́ше 6.43б. // *Чудотворец.* и̇ и̇́ма́ха е҆лли́ныте бо́га що го зове́ха а҆поло́на. и̇ то́го на́й почи́таха ѿ дрꙋ́гыте бо́гове е҆лли́н҆скы̑. и̇ нѣ́когы о҆́н҆зи безако́нны̑ цр҃ь, ѿи̇́дѐ при маге́сника бога̀ своѐго а҆поло́на, да хытрꙋ́ва зара̑ї нѣ́кои̑ потрѣ́ба 39.296.

ед.: маге́сникь 6.43б, 7.53, 36.272б, 37.278, 37.279, 39.296б, 39.303б, 39.304б, 39.305, магесни́кь 39.302б², маге́сника 37.275б², 39.296, магесни́ка 39.308, маге́сникꙋ 39.303, магесни́кꙋ 39.305, маге́сни́кꙋ 39.303; *мн.:* маге́сници 10.76, 18.196, *чл.* маге́сницѝте 16.162; *бр.:* (двѣ̀) маге́сника 6.43.

магийски *прил.* (1) *Който се отнася до магия, магийски.* чи́ни ми се о҆́тї е ю҆́наш҆ка тазѝ рабо́та, а҆̀мѝ на̑ прили́че катѡ̀ на хытро́сть магїи́скы̑ 39.302.

ед.: м. магїи́скы̑ 39.302.

магийство *ср.* (1) *Магьосничество, правене на магии.* а҆́зе сѣ̑ ѿ си́ч҆ката напра́ва пове́че ѡ҆мрьсѐна. и̇ не мо́га векѥ̑ да трьпѧ̀ кꙋ́р҆вство, (!) и̇ смр҆́а̑ и̇ хайдꙋ́т҆ство, и̇ кра́жба, и̇ кесецїи́ство, и̇ клеве́т҆ство, и̇ магїиство, и̇ нена́висти 32.224.

ед.: магїиство 32.224.

магия *ж.* (22) *Магия; заклинания и действия, с които по свръхестествен начин се въздейства върху живи същества и природни явления; вълшебство, чародейство.* и̇ рѣ̑ и̇́ма́мь (!) ца́рь. ѿ чл҃ци, вы́е каквà магїа́ чи́ните и̇сцѣлѣ́вате бо́л҆ны и̇ ꙋ̀чите гы да вѣрꙋ́вата (!) х҃а распе́таго. и̇ ре́коха мꙋ̀ и̇ тїѐ. ца́рꙋ, ны́е ма́гїа не зна́емь нѝ магїа вѣрꙋ́вамѐ дето ѐ лѣ́сть дїаво́л҆каа 10.76, 76б; є҆́тꙋ и̇ сега̀ и̇ма тꙋ́ка межꙋ̀ на̑ грѣшныи и̇ нечи́стїи же́ны, та̑ ба́ѧть и̇ магїа стрꙋ́вать и̇ лѣ́жать на̑ а҆̀ нїе́ са покла́нѣме тѣ́мь. та сѐ прѣда́ваме дїа́волꙋ 18.189; а҆̀мѝ зара̑ї нарѡ́дать щотѡ̀ сто́ѧть да сто́ра и̇ товà чю́до… а҆̀мѝ когà сто́рѧ товà, да нѐ рѣ́те о҆́тѝ сѣ̑ ма́гїа сто́ры̑ товà, а҆̀мѝ съси́ла (!) х҃а моѐго 39.304б. // *Чудодейна сила.* а҆мѝ вѐкѥ и̇ ты па́кь сѣ̑ твоà хытрѡ̑ прѣ́бори го да сѐ поклонѝ на моѐто повелѣ̀нїе, а҆̀то̀ да сѐ и̇зы̑ѧвѝ нѥ́говата ма́гїа и̇ хытро́сть и̇лѝ а҆̀ко зна́ешь нѣ́коѧ̀ о҆̀тро́ва а҆̀ ты̀ мꙋ̀ сто́ри да ꙋ̀мре ѿ прили́чна нѥ́гова съмрь́ть 39.302б.

ед.: ма́гїа 9.66, 10.76, 36.270, 37.276, 39.301², 39.302б², 39.303б, 39.304б, 39.305, 39.306, магїа́ 10.76, магїа 10.76б, 18.189, 39.305, магїю̑ 11.107б; *мн.:* ма́гїи 39.301, 39.302², магїй 1.8, *чл.* магїи́те 39.301.

магнентий *ЛИ* (9) *Магненций.* тогѝва царе́вь кехаѧ̀ магне́н҆тїе и̇спро́си ѿ ца́ра да ѿвѐжата (!) с҃тго ѿ сен҆ци́рѧть 39.304; ка́же мꙋ̀ магнен҆тїе, а҆̀мѝ ты̀ хр҃тїа́нин҆ ли си̑. и̇ с҃тый ѿгово́ры тре́ты̀ пь́ть. слꙋга́ с҆мь х҃ꙋ̀ моѐмꙋ̀ 39.298б.

магне́н҆тїе (!) 39.300, 39.302, 39.304, магнен҆тїе (!) 39.298б, магне́н҆тїа 39.298б, 39.306, *зв.* магне́н҆тїе 39.298б, 39.304, магнен҆тїе 39.298б.

маджаре *мн.* (1) *Маджари; древно племе от угро-финската група.* и̇ въ о҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. блы́гаре. и̇ маца́ре, и̇ тата́ре. и̇ ми́дїи и тꙋ́р҆ци. и̇ вди́гнѣ̀ха ме́ждꙋ себѣ̑ си̑ ца́рь 39.313.

маца́ре 39.313.

мадиам *ЛИ* (4) *Мадиам.* и̇ сътво́риха ре́че е҆вре̑ете лꙋ́ка́во прѣ̑ г҃а. и̇ прѣда́де гы бг҃ъ на рꙋ́цѣ ца́рꙋ мадїамꙋ̀ за се́д҆мь го́динь. и̇ доса́ждаше и̇́мь ца́рь мадїа́мь, и̇ зло̀ и̇́мь чи́нѣше 11.87б.

мадїа́мь 11.87б, мадїа́ма 11.88, мадїамꙋ̀ 11.87б, мадїа́мꙋ̀ 11.88.

мадиани *мн.* (1) *Мадиани, потомците на Мадиам.* и̇ е҆вре̑те си̑ сто́риха сѣ́нници по горахь и̇ по ка́менїето. и̇ кога́ си̑ сѣ́аха сѣ́д҆бата, и̇ дохо́жахꙋ̀ мадїани́те, и̇ пожѣ́нꙋваха и̇́мь ѧ̀, и̇ ѡ҆в҆це́те и̇́мь ꙋ̀зы́махꙋ. и̇ нѝчтѡ̀ и̇́мь не о҆ста́влѧха 11.87б.

чл. мадїани́те 11.87б.

inslav

мадит *МИ* (2) *Мадит.* и ѡстà ст҃аа петѣ́ка със҆ бра́та сѝ ѐв҆ти́мїа детô бы҃ ѐпк҃пь на мади́ть 8.55–55б.

мадїть 8.55, мади́ть 8.55–55б.

май *м.* (3) *Май, петият месец от календарната година.* годи́на четы́ри врѣ́мена и҆́ма̀ и҆ прѣ́вое про́лѣть. вто́рое жѣ́тва, тре́тїе е҆́се́нь. четврѣтое зи́ма. и҆ про́лѣть ѐ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до, и҃і, ма́їа. и҆ ѿ, и҃і. ма́їа, до, к҃ѕ. а҆в҆гꙋ́ста, зове́ се жѣ́тва 33.240б.

ед.: ма́їа 6.48б, 33.240б[2].

майка *ж.* (98) **1.** *Майка, жена от гледна точка на нейните деца.* и҆ то́ꙗ ча҃ разꙋмѣ̀ ст҃ѣ̀ сѵ҃ме́ѡнь, че ѐ ꙋ҆мрѣ́ла ма́ика мꙋ 2.13; и҆ ре҃ по́старїать. а҆́зь зна́ю е҆́днак҆ кога̀ бѣ́ ма́л҆кь та̀ зна́ю чѐ бѣ́ше мои̇ ѿц҃ь страти́лать вь ри́мь. и҆ и҆́ма́ ма́икꙋ тврѣ́дѣ хꙋ́бава, и҆ и҆ма́ и҆ дрꙋ́гыго бра́та по́младь ѿ ме́не 5.36б; а҆́зь, бра́те, та с҆мь роде́на на е҆́гѵ҆́п҆ть. и҆ кога̀ сто́ри́, в҃і, годи́ны. и҆ баща́ ми и҆ ма́ика ми бѣ́ха е҆́днакь жи́вы, а҆́зе сь ѿре́ко́ ѿ тѣ́хь 17.168б; ѿ че́до моѐ ѿтвори́ сѝ о҆́чи́те и҆ ви́ждь тво́а ма́ика ко́л҆ко слѣ́зы и҆зліа҆ за те́бе 35.261. // *Образно.* и҆ ꙋ҆лѣ́зе оу҆ гро̂бь и҆ ле́гна. и҆ ре҃ и҆́мь, трьгнѣ̀те земл҃а̑та мо[а] ма́ика, и҆ покри́ыте ме̂. и҆ тїе го цѣлова́ха, и҆ възри́наха прьста̀ на нѥ́го до колѣ́нѣте 6.48б. **2.** *Майка; жена, която има или е имала дете, деца.* и жена̑ го не́коа срѣ́щнѣ̑. и҆знесо́ваше о҆́тро́че мрѣ̀тво да го̀ погрѣ́бе. и҆ плаче́шѣ като̂ сѣ́ка майка 36.268; и҆ си́ч҆кыте лю́дїе щѣ́ть да сѐ позна́вать тогива е҆́ди́нь дрꙋ́гыго. и҆ ро́днина. и҆ бра́тїа и҆ побра́тиме̂, и҆ се́стры̀, и҆ бащѝ, и҆ ма́икы, и҆ же́ны, и҆́ дѣ́ца, и҆ ма́л҆кы 18.199. **3.** *Почтително обръщение към жена.* и҆ и҆злѣ́зо́ ѿ дво́рьть чер҆ко́вны̀. и҆ ско́ро течѧ́. и҆ видѣ́ ме е҆ди́нь чл҃кь като и҆злѣ́зꙋва̑. та́ ми да́де трѝ мѣдню́ш҆ки, и҆ ре́че ми, земѝ ма́ике. и҆ а҆́з҆ ги зе҃, и҆ кꙋпи́ сьс т҃ѣ, трѝ хлѣ́бове 17.171. **4.** *Прен. Източник, от който произлиза нещо.* а҆̀ми̇ кнїгыте цр҃ко́вны и҆на́кь зарь́чать. да се̂ не о҆пивамѐ ка́жꙋть. защô е пиꙗ́н҆ство ма́ика и҆ ко́рень на си́ч҆ките грѣ́хѡве, и҆ зло̀мꙋ чл҃кꙋ и҆ добро̂мꙋ 11.108. **духовна майка.** *Духовна наставница.* тїꙗ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потврьдѣ се растрепе́ра… е҆два́ си ѡ҆тво́ри ꙋ҆ста́та, ти́хо, та и ка́же. ви́ди ми се ѿ ма́ике д҃хо́внаа. че сь сѝ ты̀ по́добрѣ бг҃ приближи́ла тѣло́то със҆ голѣ́ма че́сть защо́ те ѡ҆бьꙗ́ви да́рь що ти ѐ бг҃ дарꙋ́валь 17.167.

ед.: ма́ика 1.5, 2.13[2], 3.16б, 5.36б, 5.37[2], 6.41[2], 6.48б, 8.55, 8.58, 9.61б, 10.76, 10.79, 11.95б, 11.103б[2], 11.104б, 11.105, 11.108, 12.108б, 12.109[2], 12.109б[3], 13.122б, 13.123, 13.123б, 14.128, 15.132б, 15.133[2], 15.133б, 17.168б, 18.189б, 18.197, 18.20б, 32.224, 35.260б, 35.261, 35.261б, 35.262б, 39.297б, ма́йка 1.5, 2.10б, 3.16б, 4.22, 12.108б, 14.12б, 14.127б, 36.268, 39.297б, 39.313б[2], 39.314, 39.314б, 39.315[2], 39.315б[3], 39.316б[2], 40.320б, 40.321, 40.323б[2], 40.324[2], ма́йка 2.11б, 3.16б, майка 3.17б, 36.268, 39.306б, 39.313, 40.322, 40.322б, майка 4.22, 32.224, 40.323б, маика 5.32, 5.36б, 11.98б, 12.109, ма́йка 8.60, 35.260б, 35.263, майка 33.237, 38.285б, 39.297б, ма́йкь 33.239, ма́икъ 33.244б, ма́икꙋ 5.36б, *зв.* ма́ике 17.167, 17.169, 17.171; *мн.:* ма́икы 18.199.

майстор *м.* (14) **1.** *Майстор; опитен човек, който изкусно владее занаята си.* зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защò безаконно пїа́н҆ство ꙋ҆́мь погꙋбѣ́ва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ гр҃ѣ́ намѣ́рѣ… а҆̀ на хы́трыі҃ [мастора̑] масториа́та и҆́ забора́вѣ и҆ збрь́кꙋва и҆́ ꙋ҆мьть та̑ не мо́жать да сми́слѧть сѣ̂ рьцѣ́те сѝ как҆ва̀ ра́бота да чи́нѧть 20.208б; и҆ г҃ь мꙋ се ꙗ҆́ви, като̂ е҆ди́нь чл҃кь ѿ болѣ́ринь. и҆ ре҃ мꙋ. ты̀ ли и҆́щешь чл҃ка́ ма́йстора дрь́водѣл҆ца. и҆ ѿн҆зи кꙋпе́ць мꙋ̂ ка́же, а҆́зь и҆́щемь 7.49б. // *Майстор; лице, което е сръчно, опитно в извършване на някаква дейност.* въ цр҃тво палеѡло́га ц҃ра събра́ше се и҆́нѡци ѿ монасти́рь. да се̂ нагово́реть ка́кь да сто́реть за ѡ҆нѣ́зи вѡда̑… и҆ послѣ́ е҆́дна̀ дꙋ́ма и҆з҆бра́ха си́ч҆ки. да сто́рѧть сꙋлина́ры

inslav

голѣмы… ѳеодꙋ́ль нѣ́кои и҆́нокь, ма́исторь, и҆ хы́трь на ѕи́данїе. прѣ҆ на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю҆̀ сьвры́ши 11.102б. // *Образно.* съмры́ть та҆̀ е такы́в'зи ма́исторь, щотѡ̀ крадѐ лю́дїе и҆ дені҆е и҆ нощїѧ̑ 31.219. **2.** *Зидар, строител, дюлгер.* и҆ рѣ҆̀ ѳома҆̀… а҆̀ми сега̀ не мо́гꙋ започнѐ да ѕида҆̀. и҆ ца́рь мꙋ рѣ҆̀, а҆̀ми кога̀ ще́шь. рѣ҆̀ ѳома҆̀. да започнꙋ ѿ м҆ца фе́рварь, и҆ да сьвры́шꙋ до м҆ца ѿкто́мврїа… рѣ҆̀ ца́рь. си́чки ма́исторе на лѣ́тѣ започнꙋва҆̀, а҆̀ ты̀ зи́ме ка́жешь да запо́чнешь 7.52; и҆ писа́но бѣ́ше на стлѣ́пать та҆̀ ѿ де́сна стра́на на чер'ко́вата да сѐ ѻ҆́ставѝ то́йзи стлѣ́пь вдови́чень, и҆ майсто́рете та҆̀ сто́риха. и҆ ѡ҆ста́виха го ѿ де́сна стра́на в че́р'ковата 39.312б. **3.** *Прен. Майстор; лице, което умее добре да прави нещо.* чл҃кь та сѐ те́гли догдѐ ѐ жи́вь на то́изи свѣ́ть льжо́вны… са́м' сѥ ꙋ҆́чи да зави́ди на дрꙋ́гые̇. хи́трь ѐ да чи́ни зло̀. ма[й]сторь ѐ на нѥпра́вда. гото́вь ѐ на болѣ́р'ство 31.21б.

ед.: ма́исторь 11.102б, ма[й]сторь 31.21б, ма́йсторь 31.219, ма́истора 7.49, 7.49б, 7.51б², 7.54б, ма́йстора 7.49б, ма́[и]стора 7.49б; *мн.:* ма́исторе 7.52, майсто́ре 39.317б, [мастора҆̀] 20.208б, *чл.* майсто́рете 39.312б.

майстория *ж.* (2) *Майстория; умение да се направи нещо добре, изкусно, майсторски; майсторство.* и҆ попи́та го ѿн'зи кꙋпе́ць, и҆ рѣ҆̀ мꙋ, как'ва̀ маисторїа ꙋ҆мѣ́ешь. и҆ ѳома҆̀ рѣ҆̀, на дрьво̀ с'мь дрь́во дѣ́лець… и҆ на камик' съмь хытре́ць 7.49б; зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н'ство ꙋ҆мь погꙋбѣ́ва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва… а҆̀ на хы́трыѩ [мастора҆̀] масториа́та и҆̀ забора́вѣ и҆ збрь́кꙋва и҆̀ ꙋ҆мьть та҆̀ не мо́жать да сми́слѧть сѣ҆̀ рьцѣ́те си҆̀ как'ва̀ ра́бота да чи́нѧть 20.208б.

ед.: маисторїа 7.49б, *чл.* масториа́та 20.208б.

майчин *прил.* (2) *Майчин, който принадлежи на майка.* а҆̀ко ли̇ ще҆ да ми҆̀ ꙋ҆з'ме и҆̀ма́нїето, да ꙋ҆́зме, го́ль и҆злѣ́зо̀ ѿ чар'вата ма́ичини си҆̀, го́ль и҆̀ да ѿи҆дꙋ 12.117б; като вы̀ і҆ѡа́ннь кр҃тель дꙋма́ше. защо̀ ро́ж'ба є҆хы́днина про́ѥде ꙋ҆тро́бъта маи́чина си҆̀. така̀ и҆ вы́е безако́нїи ръп'та́х'те и҆ хꙋлих'тѐ на ба҆̀ 35.259.

ед.: *ж.* маи́чина 35.259; *мн.:* ма́ичини 12.117б.

макар *съюз* (38) **макар да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; въпреки че, макар да, ако и да.* так'въ́зи си́ла бѣ́ше добы́ла ѿ ба҆̀. и҆ ты́ и сѐ бѣ́ше по̑ка́нила, мака́рь да бѣ́ше жена҆̀ а҆̀ми бѣ́ше и҆спльнѥна дх҃а ст҃го. и҆ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїаво́л'ска и҆ и҆сче́знꙋваше като̑ ды́мь 8.56; **макар и.** *Въвежда обособени определения или обособени обстоятелствени пояснения и подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар и, въпреки че.* а҆̀ко ли ти ре́чѐ нѣ́кои мака́рь и҆ є҆врѣ҆̀инь. това̀ сло́во прр҃кь і҆са́їа, за дрꙋ́гыго дꙋ́ма 16.161; и҆ не ста́нꙋвахь, мака́рь и҆ за де́нь и҆ за но́щь. лежа҆̀ на ѻ҆́чи́те си 17.172; ти млъчѝ и҆ съпика́сꙋвай и҆ оу҆́чи́ сѧ. и҆ кога̑ сѣди́шь съсь постари ѿ те́бѣ на трапе́за. нѝкога не прострѝ ты̀ рꙋ́кꙋ на ꙗ҆̀денїе прѣ҆̀ѝ нѥ́го нито̀ по́напрѣ́дь ѿ нѥ́го пїѝ ты̀ нѝ сѣднѝ по́горѣ ѿ поста̀риго. мака́рь и҆ сирома҆̀ да ѐ 1.5б; а҆̀ко̑ и҆ гость нѣ́кои дойде. а҆̀ то́и не зна́е ка́кь да го̑ погости̇, и҆лѝ да подꙋ́ма със' нѥ́го. мака́рь и҆ свои̇ нѣ́кои да мꙋ҆̀ бѣ́де, а҆̀ то́и го ѻ҆́мразѝ 11.108; не бо́ите се а҆̀ко вѝ ꙋ҆́биѧть тѣ́лото, и҆ пове́че и҆ па́кь нема́т вы что̑ сто́ри. и҆ ко́с'мь ѿ главы́те ва́ши не щѐ поги́бна. мака̀рь и҆ отрова̀ нѣ́кои̇ да и҆спїе́те не ще́ вы поврѣ́ди 39.303б; **макар и ако.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; ако и, макар и, въпреки че.* и҆ данїи́ль прр҃кь мака́рь и҆ а҆̀ко рѣ҆̀. ты́сꙋщь ты́сꙋщами. и҆ тьмы тьма́ми. а҆̀ми̇ и҆ то́и не и҆зре́че ко́л'ко са на че́ть 11.83; **макар и да.** *Въвежда подчинени обс-*

inslav

тоятелствени изречения за отстъпване; въпреки че. ѧ҆ко и҆́машь карáзь на нѣ́кого хр҃тїанина, и҆лѝ мáл҄ка и҆лѝ голѣ́ма. кол҄ко добрины̑ ѧ҆ко стрꙋ́вашь, си́ч҄ки са загꙋ́бени. макáрь и҆ да не сѝ прѣгрѣ́шиль дꙋш҄мáнинꙋ твоѐмꙋ тѝ. нѣ̑ пàкь тѝ сторы̀ нѥ́мꙋ метáнїе. и҆ и҆́мѧ̑ прощéнїе 1.6; зá тїа дéсет҄ѣ̑ дꙋ́мы, и҆мáме да и҆спы́тꙋвамѐ за д҃нéшныи д҃нь макáрь и҆ да и҆́ма и҆ дрꙋ́гы, ѧ҆мѝ ные тол҄кова да рѣ́мь, ѧ҆мѝ догдѐ нѣ смѐ, започéле дꙋ́мыте. м҃лю вы се послꙋ́шаите със҄ сич҄ко срⷣце 33.238; **макар ... или (... или); макар ... макар (... макар).** *Свързва еднородни части на изречението при изброяване на възможности, които се изключват или заменят; или ... или.* и҆ ре́ мꙋ і҆ѡàвь. мнѡ́го ѐ нарⷣѡ́ ц҃рꙋ. и҆ коà ти ѥ̀ нивóлꙗ да гы̑ чьтéшь, си́ч҄ки сѣ̀ твóй рáбы макáрь мнѡ́го, и҆лѝ мал҄ко 11.89; и҆ ѧ҆ко те насы́лы нѣ́кои да пїешь мнѡ́го не послꙋ́шаи ѐгò макáрь свóй, и҆лѝ ц҃щéнникь. илѝ вл҃ка, и҆лѝ и҆ д҃хóвныи твóй ѡ҆ц҃ь. а҆ тѝ нѝкакь не послꙋ́шаи ѐгò, да пїéшь прѣз҄ мѣ́ра 11.108б; и така е пообно въсáкомꙋ хр҃тїанинꙋ. ами без [с]говорь дх҃овнїи дето е не исповѣ́дань. ѡ҆ дх҃овнаго оц҃а тоизи чл҃кь не ѐ подообно нѝ праведно. дá се при́честѝ макарь мꙋ́жь илѝ женâ. стáрь илѝ млáдь 33.247; и҆ сѣ́кыи хр҃тїáнинь, макàрь грѣ́ш҄нь, макáрь правéд҄нь, и҆ма сѝ ѧ҆́гг҃ла храни́телꙗ. и҆ дрꙋ́гыте вѣ́ры и҆ тїѐ и҆мáть по ѐдногò ѧ҆́нг҃ла 11.83; м҃лю ти се матѳѐю, что сѝ что̑ да сѝ мáкарь магéсникь макáрь врàчь макáрь бг҃ь, и҆лѝ бж҃їи ѹ҆ченикь 37.279; **макар че.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар че, въпреки че, ако и да.* и҆ ѡ҆нáзи ви́дѣ зóсима че и҆́де кам҄то нѣ́ꙗ. начѐ да бѣ́га ѡ҆ зóсима вы́трѣ вь пꙋ́стинꙗта. и҆ зосима, макáрь чѐ бѣ́ше стáрь и҆ ѹ҆морень ѡ҆ пѫ́ть. начѐ да се течѐ да го сти́гне а҆ ѡ҆нáзи тóл҄кова пóбѣга 17.166.

макáрь 1.5б, 1.6, 5.40б, 8.5б, 11.83², 11.89, 11.108, 11.108б, 15.135б, 16.161, 17.166, 17.172, 31.223, 33.238, 33.245б, 34.255³, 35.262б², 36.270, 37.279², макàрь 3.21, 5.40б, 11.83, 39.303б, макáр 9.73б, мáкáрь 33.232, макарь 33.247, мáкарь 35.262б, 35.266, 37.276², 37.279, 38.283².

макарий *ЛИ* (2) *Макарий.* и҆ вдигнъха се тогáзи си́ч҄ки патрíáр҄сѝ ѡ҆ прѣстóлете своѝ, и҆ доѝдóха оу҆ цáри_градь... и҆ ѡ҆ і҆ѥ̀рли́мь макáрїе. патрїáрхь довéде сисóа а҆рхидїáкона 12.112.

макáрїе (!) 12.112, 15.141.

македония *МИ* (1) *Македония.* ѥ҆ди́нь бѣ́ше ст҃ыи дими́трїе... и҆ тóи бѣ́ше ѡ҆ вели́кы̑ грáдь, солꙋ́нь... и҆ дрьжáше ѡ҆ц҃ь мꙋ македонїа, и҆ бѣ́ше похвалѥ́нь и҆ почьтéнь чл҃кь 9.61б.

македонїа 9.61б.

македонски *прил.* (1) *Македонски, от МИ Македония.* и҆ скóчи ю҆нáш҄кыи със҄ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македóн҄ска землꙗ̀. и҆ сѣ́рь и҆ ѧ҆́ѳон҄скаа горâ, сѝ_рѣ́ ст҃аа горâ 8.59.

ед.: ж. македóн҄ска 8.59.

макриан *ЛИ* (1) *Макриан.* и҆ когà бы̑ дéнь ст҃а нелѣ̑ꙗ когá се съвръ́ши лꙋ́р҄гїа. ѐднáкь оу҆ цр҃ква бѣ́ха. и҆ цáрь и҆ вл҃ка макрїáнь. и҆ си́ч҄кы лю́дїе 40.322б.

макрїáнь 40.322б.

максим *ЛИ* (1) **максим планудa.** *Максим Планудъ.* добрѣ́ е да скáжѐ дꙋ́мыте ст҃мꙋ̀ ѐпифанїю и҆ мáѯима планꙋ́ды, что̑ разꙋмѣ́ха а҆дóво рыдáнїе 35.263.

мáѯима 35.263.

максимиан *ЛИ* (8) *Максимиан.* нáпоконь послѣ́ѣ х҃во рожьство̑, до трѝста гóдинь. бѣ́ше нѣ́кои цàрь и҆мето мꙋ маѯимїáнь, и҆ на прѣ́кор҄ го зовѣ́ха ѐр҄кꙋ́лїе 9.61б; ѧ҆мѝ детó ненави́ды добрó дїáволь... а҆ тóи не мóжаше да трьпѝ да сѐ оу҆мнѡ́жáва рѡ҆ хр҃тїáн҄скыи да влáдать. дїѡклитїáна. и҆ маѯимїáна, двà дрꙋгáра дїáволовы.

inslav

ди́вы ѕ[в]ѣ̀роове, крь́вопїи́ци, гони́телѥ на хр҃тїа́не 15.138б.

маѯимїа́нь 9.61б, 9.66б, 15.139б, маѯимїа́нь 9.63, 9.64б, маѯимїана 9.63б, маѯимїа́на 15.138б, маѯимїа́нꙋ 9.62.

мал *прил.* (12) **1.** *Малък, неголям по размер или количество, мал.* и҆ ꙋ҆зѐ зо́сима ꙋ҆ ча́шꙋ ма́лꙋ ст҃ое́ причеще́нїе, като мꙋ бѣ́ше зарь́чала ѿнази҆ прѝо́бна женѝ 17.173б; и҆ видѣ̀ славꙋ гн҃ю. и҆ ѿтꙋ́ка сѐ и҆спльни срѣце́то мꙋ дх҃а ст҃го и҆ сто́ри та́мо посрѣ̀ ѿного́зи пото́ка цр҃квицꙋ ма́лꙋ. и҆ ѻлта́рь ст҃ть поста́ви 14.127. **2.** *Малък, неголям на години, млад.* и҆ послѣдь по съмрь́ть і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ, по, лг҃. годи́нь. въца́ри се ѳеѡ́сїа пр҃ь ма́лы и҆ прѣ́несе тѣло́то ст҃мꙋ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ ѿ кꙋкꙋ́сь, вь ца́ри_гра́дь 12.120б. **3.** *Малък, по-нисък в йерархията.* катѝ и҆ дв҃дь пр҃ркь ка́же. ꙋ҆ма́лиль е҆си ѥ҆го ма́лѡ҃ чи́нѡ҃ ѿ а҆́гг҃ль. сѝ_р҃ѣ, ка́же. защѝ ꙋ҆ми́ра чл҃кь, затова́ е пома́лъкь ѿ а҆́гг҃ла 38.283б. **мали и велики (мало и голѣмо, от мала до велика).** *Малки и големи, всички.* и҆ си́чъки вѣрꙋва́ха и҆ припа́доха і҆ѡа́ннꙋ на нѡѕѣте и҆ кр҃ти́ха се ѿ ма́ла до вели́ка, въ и҆́ме і҆в҃ хво 6.46; да зна́ете вы́е си́чъкы хр҃тїане малы и҆ вели́кы. то́изи что̀то се сега̀ рꙋ́ко_поло́жи да е҆ сщ҃е́нникь. щѐ да бꙋ́де и҆ вл҃ка прьвѝ_сщ҃енникь 15.133б; и҆ и҆злѣ́зе си́чъкы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щѐ да сѐ сто́ри чю́до на ца́рскаата дѣще́ра 39.310.

ед.: *м.* ма́лы 12.120б, ма́ла 6.46, ма́лѡ҃ 38.283б, *ж.* ма́лꙋ 14.127, 17.173б, *ср.* ма́ло 39.310; *мн.:* ма́лы 7.50², 18.188б, 18.199, 20.208б, малы 15.133б.

малах *ЛИ* (3) *Малах.* дїа́воль разꙋмѣ̀ что̀ е ре́кль ма́лъхь на же́нъта си҆. и҆ завидѣ̀ 10.77б; бѣ́ше и҆ дрꙋ́гы чл҃кь на това̀ мѣ́сто и҆мето мꙋ ма́лахь сѣдѣ́ше бли́зꙋ при цр҃квата ст҃ы҃ врачеве҃. и҆ то́и щѣ́ше да и҆́де на длъ́гь пꙋ́ть 10.77б.

ма́лъхь 10.77б², ма́лахь 10.77б.

малахиа *ЛИ* (5) *Малахия.* и҆ пр҃ркь малахїа ре҃ как҃ ще да сѐ свръ́ши свѣ́тьть 18.179.

малахїа 18.179, 18.179б², 18.185б².

малко *нареч.* (94) **1.** *Малко, в слаба степен, леко.* о҆́ти е҆ то́й ѿ си́чъкыте мн҃и҃ на́й мн҃и́кь какъво́то на н҃бо ѕвѣ́здитѐ. е҆дни̑ ма́лъко свѣ́тѧ. а҆ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы та́ка е и҆ въ мн҃и́чска прили́ка 39.318; и҆ зо́сима като̀ стои̑ пони́кньль пои̑спра́ви се малъко да ви́ди що сѐ мнѡ́го заба́ви на мо́лъба 17.167б; не нака́зꙋва на҃ съсь сичъка срьдина нѥ́гова нѣ̀ ма́лъко нака́зꙋва на҃ колъко да сѐ покае́мь за грѣ́ховете на́ши 1.4. **2.** *Малко, в неголямо количество от нещо (за неброими съществителни).* и҆ма́хꙋ мѵ҃рѡ̀ детѡ̀ бѣ́ше и҆сцѣде́но ѿ мнѡ́го мѵ҃ризли́вы цвѣ́тове… и҆ полѣ́аха мꙋ ма́лъко наврь́хь главѣ̀та. и҆ а҆ко пои̑дѣше ѻно́ва мѵ҃рѡ̀ пра́во на носъ̀тъ мꙋ. и҆ на ꙋ҆ста́та мꙋ. а҆ тїе́ тога́зи поста́вѣха ца́ра и҆ли̑ а҆рхїерѐа 38.291; и҆ кино́ѱь и҆́мь ре́че, а҆́зь ꙋ҆ градь не и҆́де҃, и҆ ѿ мнѡ́го врѣ́мѐ ни̑кыдѣ̀ нѣ̀ съмь пои̑шь́ль. а҆ми̑ гражда̑не̑ тꙋ́ка дохо́ждать. и҆ сега̀ не ще҃ пои̑, за ма́лъко ра́бота 6.44; а҆ грѣ́шните щьть да въскр҃нать да напльнать вѣ́чнаа мꙋ́ка. и҆ е҆́дни̑ и҆ма҃ ма́лъко грѣ́ та сѐ и҆змо́лѧть. сѣ́кыи ко́и ка́кь е҆ ꙋ҆ра́ботиль, ты́й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199. **3.** *Малко, ограничено количество, не много на брой (за броими съществителни).* и҆ съѕида та́мо дрꙋ́га цр҃ква ма́лъка. пакь на и҆́ме ст҃мꙋ нико́лꙋ. напра́ви малъко и҆ кѐлїи 11.100; и҆ ре҃. займи ми ма́лъко пѣнеѕе защо́ ми дойдо́ха го́стїе, и҆ не и҆ма҃ съ что̀ да гы го́стимь 5.34б; ре҃ и҆мь і҆с҃. и҆́мате ли̑ нѣчто̀ за ѩ҆дене тꙋ́ка. и҆ тїе́ мꙋ да́доха ры́бы пече́ны ма́лъко. и҆ ѿ и҆че́лы ме́дь 38.289. **4.** *Малко, непродължително, кратко (за времетраене на някакво действие).* а҆ то́и пꙋ́сти р҃ѣ̀, и҆ закле́ ѧ да полежи̑ ма́лъко тамо и҆ да помальчи̑, и҆ на́поконь

inslav

сь щ҃ви́дѣ. и҆ тыѧ̀ поседѣ̀ ма́лѧ̑ко пр҃ѣ врата́та и҆ прѣда́де си дꙋ́шь̑ть бг҃ꙋ, и҆ прѣста́ви се 2.13; та́кѧ̑в̑зи чл҃кь тꙋ́ка не и҆́ма. а҆̀ми вы се мл҃ю ѿсѣднѣ́те ма́лѧ̑ко тꙋ́ка да сѝ попасе́те конѥ́те и҆ [по]ѿпочинѣте сѝ и҆ да сѝ подꙋ́мамѣ̂ защо́ сѧ̑мь и҆́ а҆́зь чюжди́нець, та̀ пакѧ̑ си и҆дѣ̀те на свой пꙋ́ть 5.34б; и҆ ка́то се ра́жеже ѻ҆́нѧ̑зи коте́ль, зеха да гы̑ ме́тнѣть вътрѣ тога́зи и҆мь рѣ҃ ст҃ыи ѻ҆ставѣ̀те мѣ̂ ма́лѧ̑ко да се помо́лю бг҃ꙋ. и҆ ѡста́виха го ѻ҆́нїа вѡи́не 5.39. **5.** *Недалеч, на незначително разстояние.* и҆ ꙋ҆́би̑ си валаа́мь нога́та ѡ҆ ѕи́дꙋ. и҆ начѣ̀ па̀кь да го би́е. и҆ а҆́рхаг҃гль михаи́ль па̀кы поидѐ ма́лѧ̑ко пр҃ѣ ни́ѥго. и҆ станѣ̂ пр҃ѣ мꙋ́лето и҆ не пꙋ́ща го ни̑какь да проми́не 11.86б; на пефла́гонь щотѡ̂ каза́хѧ̑ме. ма́лѧ̑ко пого́рѣ, и҆ма́ше та̑ и҆ дрꙋ̀гы хра̑ ст҃мꙋ вели́ко мн҃никꙋ гесѡ̂гїю а҆̀ми бѣ́ше мала́кь и҆ разва́лень 39.317. **6.** *Като същ.* ***а)*** *Неголям брой лица, малцина.* нѣ ѐ болѣ́рство добро̀ за сѣ̑кыго чл҃ка. ма́лѧ̑ко са щѣ̂ намѣ̀ри. които ще съсь болѣ́рство свою̀ д҃шꙋ сп҃ти 31.220б. ***б)*** *Малко количество, малко нещо.* защѡ̂ по[до]брѣ е ма́лѧ̑ко да дадешь съси́чѧ̑ко (!) срѣ̑це. и҆ покры̑то. не́желѝ мнѡ̂го съсѧ̑ хва́ла 38.294б; и҆ въкꙋ́сюваше трѣва̀ мѣ̑сто ꙗ҆́стїе. и҆ то̀ по ма́лѧ̑ко на́ вечерь 8.55б. ***в)*** *Малко време.* є҆́то малѧ̑ко ѡ҆ста́на да сѐ довры̑ши свѣ̑ть. ѻ҆́ти видѣ̑ха си́чѧ̑кыте лю́дїе по си́чѧ̑кїать свѣ̑ть въ злы̑на вла́зѣха 18.183б; и҆ послѣ̑ ма́лѧ̑ко бы̑ жи́ва ѡна́зи дв҃ца. и҆ прѣстави се 11.106. **в (за) малко врѣме.** *За кратко.* тꙋ́ка да бъ̀де въ ма́лѧ̑ко врѣ́ме. а҆̀ по съмрѣ̀ть да бъ̀де жи́вь до́ вѣ̀ка 33.246; побо́ле тї е да и҆сте́глишь на то́ѧ свѣ̑ть за малѧ̑ко врѣ́ме. не́желѝ та́мо да се мѣ̑чишь безѧ̑кра́ино и҆ недовры̑шено 1.3б; **кое малко кое много.** *Горе-долу, що-годе.* є҆́то каза́хѧ̑мѣ̂ коѐ ма́лѧ̑ко [кое] мнѡ̂го какѧ̑ щѐ да сѐ свры̑ши свѣ̑ть, а҆̀ла сега̀ послꙋ́шайте па́кь за а҆нѧ̑тихрїста как щѐ да сѐ ро́ди 18.184; **малко нѣщо.** ***а)*** *Известно количество, няколко.* а҆̀мѝ да ска́жѐ за і҆ѡ̂сифа, катѡ̂ се годы̀ за дв҃ца мр҃рїа (!)… и҆ проми́нъха се малѧ̑ко нѣчтѡ̂ днѝ. гле́да ю҆̀ і҆ѡси́фь ка́кь є҆̀ дѣти́на и҆ непразна 33.236б. ***б)*** *Известно количество, немного.* а҆мѝ ѿка́кѧ̑ се гь на́шь і҆с҃ хс҃ и҆ бг҃ породѝ и҆ прїѐ плы̑ть, и҆ възнесѐ̑ (!) съсѧ̑ плы̑ть сѝ. тога́зи и҆ а҆́гг҃лы̑ прїе́ха ма́лѧ̑ко нѣ́чтѡ̂ блѣ̑ть и҆ зе́ха да ви́дѣть ѻ҆́нѧ̑зи вели́кыи свѣ̑ть 38.286б; чрьвата́та (!) мꙋ и҆ коре́матѧ̑ мꙋ ѿ мѣ̑дь. колѣ̑нетѣ мꙋ и҆ нѡѕѣ̑те мꙋ желѣ̑зны. и҆ ма́лѧ̑ко нѣ̑що и҆́ма вѧ̑ нѥго катѡ̂ прь̑сть пече́на, да рѣ҃шь катѡ̂ ѿ грьнець, та сѐ таквѡ́зи гле́даше 18.181. ***в)*** *Известно време.* что̀ щѣ̂ да бъ̀де ѻ҆́нѧ̑зи чл҃кь. дѣ̂то се гле́даше ѿ зла́то и҆ ѿ сре́бро и҆ ѿ мѣ̑ѣ, и҆ на желѣ̑зо стоѧ́ше. и҆ ма́лѧ̑ко нѣ̑що постоа̀. та чѣ̂ станѣ̂ на́поконь сла́бо катѡ̂ є҆́днѡ̀ гры́не 18.181б. ***г)*** *До известна степен, немного, нещичко.* и҆ за тїа а҆рхг҃гле, чтѡ̂ и҆́мѧ̑ се дн҃е́ска събо́рь праѕ̑нꙋва щѣ́мь ма́лѧ̑ко нѣ̑чтѡ̂ да пока́жемь за̀ тѣхь бл҃ве́ни хр҃тїа́не 11.81б; **ни малко.** *Ни най-малко, никак.* и҆ напо́конь ѿи҆дѐ ѻ҆́нѧ̑зи о҆ра́чь гликѐрїе, и҆ намѣ̀ри си во́латого жива, катѡ̂ мꙋ рѣ҃ ст҃ый. и҆ тогі́ва ни поча́ка нѝ ма́лѧ̑ко ѻ҆́нѧ̑зи мꙋ̀жь, а҆̀мѝ по́скоро ѿи҆дѐ вѧ̑ тьмни́цата при ст҃го 39.306; **от малко по малко.** *Малко по малко, лека-полека, постепенно.* и҆ то́и тога́зи зѐ да хо́ди съсѧ̑ млады и҆ съсѧ̑ непотрѣ̑бни. прь̑вѣнь пойдѐ на кꙋ́рѧ̑во́вѧ̑ство. ѿ ма́лѧ̑ко по ма́лѧ̑ко зѐ и҆ да крадѐ. и҆ на́поконь станѣ̂, прь̑вы̑и на разбо́иницѝтѐ сѝ̑ ре, (!) воѐво́да на влѣ́хвыте 6.47; **по (в, у) малко дни.** *Скоро, в скоро време.* и҆ засыромашѣ̀ ѻ҆на́зи мома̑, и҆ то́лѧ̑кова, ко́лѧ̑кото зѐ ѿ сыромашїа да кꙋ́рвы. и҆ по ма́лѧ̑ко днѝ, разѧ̑болѣ се ѻ҆на́зи мома̀. и҆ те́жѧ̑ко лежа́ше, и҆ пла́чѣше, ка́кь ꙋ҆́ми́ра некр҃те́на 11.105; и҆ катѡ̂ видѣ̀ і҆и҃лѧ̑тѣне ꙋ҆пла́ши се тврь̑дѣ. и҆ позова̀ ста́рѧ̑це пола́тные, и҆ рѣ҃ и҆́мь. ви́дите

inslav

лѝ тои́зи нарѡ̑ мнѡ̑го є҆вре́искы. въ ма́лѣ́ко дн҃ѝ щѣ̑ть да погꙋ́беть на҃ 11.86; и҆ и҆́маше с҃нѡве се́дѣмь, и҆ дѣ̑щере трѝ. ѡвѣ́це и҆ма́ше се́дѣмь хилїа́ды… а҆̀мѝ оу҆ ма́лѣ́ко днѝ не ѻ҆ста́ мꙋ̀ ни́що. и҆ доде́ мꙋ̀ и҆ дѣца́та и҆зѣмрѣ̑ха 5.27б; **по малко малко.** *Постепенно, полека-лека, малко по малко.* и҆ та́мо повелѣ̀ да се̑ поѐ канѡ̑нь въ сꙋ́ботꙋ и҆ въ не҆ли́ю. и҆ та̀ка̀ по ма́лѣ́ко ма́лѣ́ко̑ (!) съсѣ́ бл҃гть бж҃їа. та̑ се ѹ҆мнѡ̑жиха дрꙋжи́на. и҆ станѣ̑ха до, н҃, ст҃ы̀ ѡ҆ц҃и 14.127б.

мал҃ко 1.3б, 5.35б, 11.89, 11.99б, 11.100², 11.104б, 15.150б, 17.167б, 18.183б, 31.218, 33.234, 33.236б, 35.262б, ма́лѣ́ко 1.4, 2.13², 4.22, 5.27б, 5.30, 5.33б, 5.34б², 5.39, 6.44, 6.47², 8.55б, 9.62б, 9.71², 10.77б, 11.81б, 11.86, 11.86б², 11.102², 11.103, 11.103б, 11.105, 11.106, 12.120, 14.126, 14.127б², 14.128, 14.128б, 14.129б, 15.133, 15.134б, 15.151, 15.155, 17.164б, 17.165², 17.165б², 17.171б, 17.174, 17.174б, 17.176б, 18.181, 18.181б, 18.184², 18.191, 18.199, 18.207², 31.218б, 31.220б, 31.222, 33.232, 33.241б, 33.242, 33.243б, 33.244б, 33.245б, 33.246, 35.256б, 35.261, 38.283б, 38.284б, 38.286б, 38.289, 38.290, 38.290б, 38.291, 38.294б, 39.306², 39.306б, 39.308б, 39.309, 39.317², 39.318, 39.319б, ма́лѣ́ко̑ (!) 14.127б, *сравн.* пома́лѣ́ко 17.171б, 38.286б, по́ мал҃ко 33.234, по́мал҃ко 33.239б, 33.245б.

мало *нареч.* (6) **1.** *Малко, в слаба степен.* тїе́ сѣ̑ ма́ло позасрами́ха, и҆ па̀кь мѣ́тахꙋ ка́менїе, и҆ нѝ е҆ди́нь ка́микь не ѹ҆да́ри і҆ѡ́анна. а҆̀мѝ се строша́ше ме́жꙋ̀ тѣ̑ 6.42б. **2.** *Малко, в малко количество.* ѻ҆ще слꙋ́шаи а҆пѐла па́вла що̑ ка́же къ тимоѳе̑ю. ма́ло въкꙋ́ша́и ви́но, да тѝ бѣ́де на д҃шѣ́та сп҃се́нїе 20.209. **мало много.** *Немного, в неопределена степен или количество.* тога́зи мꙋ̀ ре́че і҆гꙋ́мень. чл҃че, є҆́тꙋ ма́ло мнѡ̑го поѡ̑зѣ́ра́ве. и҆дѝ ѿтꙋ́ка къдѣ̀ зна́ешь 2.11б; и҆ то́и като̑ ѻ҆ста̀ безѣ́ ма́ика, а҆̀ тои сѐ (!) ꙋ҆зе и҆ма́нїето ба́щнино що̑ да бѣше ма́ло мнѡ̑го 39.297б.

ма́ло 2.11б, 6.42б, 19.208, 20.209, 39.297б, 39.299.

маловрѣменен *прил.* (1) *Кратковременен, който трае кратко време, краткотраен, маловременен.* и҆ кои и҆де сѣ́когы в че́рѣ́кова̀ та̑ ло́ви своѐ сп҃се́нїе що нї е до́бивь и҆ ло́вь тѣ́лесны и҆ земльны̀ и҆ ма́ло҆врѣ́менны 31.215.

ед.: м. ма́ло҆врѣ́менны 31.215.

малодушествувам *несв.* (1) *Проявявам малодушие, нерешителност, слабоволие.* а҆̀мѝ молѝ вл҃кꙋ̀ г҃а нашего̑ і҆ѵ̑ ха. а҆̀ко се и҆ мнѡ̑жищь мл҃ишь, и҆ не послꙋ́шава те бг҃ъ. чю́ваи се да не̑ малоду̑шьствꙋ́вашь 12.117.

сег.: 2ед. малоду̑шьствꙋ́вашь 12.117.

маломощен *прил.* (1) *Като същ. Немощен, физически слаб човек; маломощен човек.* и҆ а҆ко̀ чи́нишь пра́зникь ст҃мꙋ̀ и҆ трапе́за, си҃рѣ̑ пи́рь. не зовѝ болѣ́ре и҆ гп҃ода́рїе. нѣ̑ пови́кай сырома́сы и҆ про́сѣци, и҆ мало̑ мо́щнїи, детѡ̑ не́мать да тѝ врѣ́нать 1.4б.

мн.: мало̑ мо́щнїи 1.4б.

малх *вж.* **малах**

малък *прил.* (78) **1.** *Малък; неголям по размери, величина и количество.* и҆ катѡ̑ станѣ̑ і҆гꙋ́мень неѡ̑фить. разѣ́валѝ тъзи ма́лѣ́ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка, катѡ̑ стои̑ сега̀ и҆ до днѣ̑ 11.100б; и҆ детѡ̑ сичѣ́ки свѣ́ть не мо́же да го въмѣ́сты̀. а҆̀ тѣ̀ го ѹ҆ ма́лѣ́кь гро̑бь ѻ҆ста́ви ѡ҆ голѣ́ма бл҃ть и҆ че́сть де́то се тѣ̀ сега̀ добы̑ и҆ спо̑би 35.260; и҆ тога́зи прине́се нѣ̑кои хр҃тїа́нинь двѣ̑ ламѣ́ба́ды хꙋ̀бавы и҆ голѣ́мы. и҆ като гы̑ запа́ли, и҆ поклони́ се ѡ҆стѣ́пи ѿта́мо ма́лѣ́ко мѣ́сто. и҆ поидѐ ѻ҆нисѝфорь да гы̑ ꙋ҆гасѝ 9.74; а҆̀мѝ и҆ тѣ̀ дꙋ́маи и҆ недѣ́и се ѹ҆съмнѣ̀. и҆ въспомені̑ г҃а что̑ е ре́кль не бо́й се ѡ҆ ма́лѣ́кото моѐ стадо 12.110б. **2.** *Малък, неголям по значение, нищожен, дребен.* ре҃ и҆ соло́монь нежелѝ мнѡ̑го съсѣ́ похва́ла. си҃рѣ̑ подобрѣ̀ е и҆ ма́лѣ́ка добра̀ ра́бота да сто́ришь то́ко да ѐ пра́во и҆ сичко сѐрце що̑то ѐ бꙋ̀ дра́го и҆ ꙋ҆го́дно 39.319б; и҆ г҃ь бг҃ сичѣ́ко мꙋ̀ дарꙋ́ва, и҆ сичѣ́ко мꙋ̀ простѝ. тькѣ́мо ѡ҆нѣ́зи ма́лѣ́ка за́повѣдь повѣлѥ̀ мꙋ̀ бг҃ да дрьжѝ, да е̑ сьщѝ ра́бь и҆ слꙋ́га бж҃їи,

inslav

а҃ то́и не послꙋ́ша заповѣдь бж҃їа а҃мѝ послꙋ́ша прѣльстника змїа дїавола де́то̀ мꙋ̀ завидѣ́ль бѣ́ше на добро̑то. затова̀ и҆з'гна́нь бы̑ ѿ ра́и 33.234б; защо̑ нѣ̀ е ма́л'ко прѣгрѣше́нїе чл҃кꙋ̀, де̑то се недосто́ино причѐщава, а҃ми бы́ва ѻ҃н'зи чл҃кь като̑ сам'си̑ ꙗ҆́да, защо̑ ꙗ҆́да прѣда́де х҃а въ рꙋ́цѣ безако́нны̑ є҆вре̑е 35.266. **3.** *Малък, неголям на години, в детска възраст.* и҆ дойдѐ до нѣ́коа рѣка̀ голѣ́ма и҆ стои гле́да ю̑ ка́кь є҆ мнѡ́го вѡда̑ и҆ не мо́гꙋть прѣми́нꙋ дѣца́та защо̀ бѣ́ха є҆днакь ма́л'кы. а҃мѝ оу҃мы́сли да прѣнесѐ є҆дно̀ по едно̀ 5.32б; а҃зь зна́ю є҆днак' кога̀ бѣ̑ ма́л'кь та̀ зна́ю чѐ бѣ́ше мои̑ ѿ̃ць страти́лать вь ри́мь 5.36б. // *Малък, наскоро роден (за животно).* ма́л'ко мла́до расла́н'че да́нь, щѐ да ско́чи като̑ ѿ нѣ̑що ꙋ҆пла́шень 18.185; пока́за се х҃с ѿпрѣ́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́нь и҆ кро́т'кь като̑ а҃гне глꙋ́паво и҆ ма́л'ко 18.185. **4.** *Малък, непродължителен, кратък (за време).* и҆ си́ч'кы видѣха това̀ чю́до на ст҃го та́ се почю́диха по́вече и҆ маге́сникь а҆ѳа́насїе. защо̑ зна́еше каква̀ си́ла и҆ма́ше ѻ҃нова бы́лїе раство́ренно. ми́нь се ма́лакь ча̑. и҆ ре̑ царь къ ст҃мꙋ̀ докогы̀ гесѡ́р'гїе стрꙋ́вашь на̑ да си̑ истꙋпѣ́ваме ꙋ҆мѣ́ть сѣ̑ тво́йте хытры̀ни 39.303б. **5.** *Малък, по-нисък в йерархията.* и҆ ты̀ веѳлееме до́ме є҆фраѳовь. нѣ̀ си̑ ма́л'кь ни ѿ кого̀ вь вл҃ците ꙋ҆́довы. о҆́ти и҆́з' те́бе щѐ да и҆злѣ́зе, во́жь, дето щѐ да бы́де кне́зь въ і҃и҃ли. и҆ нѥ[го]вь и҆схо́дь є҆ ѿпрѣды̀ вѣ́ка 33.23б; като̑ слꙋ́гы и҆ ро́бе сто́рил' си̑ ті҃ѣ, да сѣ̑ по̑ чл҃ка. и҆ ма́л'ко е нѣчто̑ чл҃кь пома́лькь ѿ а҃гг҃ла, като̑ и҆ дв҃дь пр҃ркь ка́же. ꙋ҆ма́лиль є҆си є҆́го ма́лѡ̑ чи́нѡ̑ ѿ а҃гг҃ль. си̑ р҃ѣ, ка́же. защо̑ ꙋ҆ми́ра чл҃кь, затова́ е пома́л'кь ѿ а҃гг҃ла 38.283б. **6.** *Малък, който притежава в по-малка степен някакви качества.* а҃ по́мисль є҆, па́кь кога̀ чюѐ нѣ̑кои чл҃кь. за нѣко́го си́л'наго ца́ра дето и҆́ма сил'на войска и҆ навил' мꙋ̀ е дрꙋ́гыи ца́рь. помал'кь де̑то и҆́ма по́мал'ко войска 33.234. **7.** *Като същ. Малкият, по-маловръстният, по-малкият на години.* тога́зи като чю̑ ма́л'кото и҆ ско́чи та̑ ка́же със' ра́дость. тако мѝ си̑ла х҃ва ны́е смѐ два̑ма бра́тїа 5.37; а҃зь и҆до́хь със' дѣца́та и҆ дойдо̑ до нѣ̑коа рѣка̀. и҆ зе́хь по́мал'кото та го̀ прѣне́со̑ 5.38. **малки и голѣми (велики).** *Мало и голямо, всички.* мла́ды, и҆ ста́р'ци, мꙋ́жїе и҆ жены, и҆ мал'кы и҆ голѣ́ми. и҆ си́ч'ки прите́коше ст҃мꙋ̀ насрѣ́ща 15.137б; и҆ прите́коше мꙋ́жїе и҆ же́ны и҆ мал'кы и҆ вели́кы да ви́дѧть, това̀ чю́до ѿ ст҃го 15.144б; **от малък.** *От ранна възраст.* и҆ подꙋ́ма мꙋ̀ мꙋ́лето. ты̀ не́ (!) не́маш' ли ме́не ѿ ма́л'ко и҆ видѣ́л' ли̑ си̑ нѣ̑когы така̀ да ти̑ с'мь сто́риль 11.87.

ед.: м. ма́л'кь 5.36б, 11.88, 17.171б, 33.23б, 35.26б, ма́лакь 18.182, 18.183, 39.303б, ма́лькь 33.232б, мала́кь 39.317, *чл.* ма́л'кїать 18.182[2], 18.183, *сравн.* помал'кь 33.234, пома́лькь 38.283б[2], пома́л'кь 38.283б, *ж.* ма́л'ка 1.6, 11.100, 11.100б, 15.142б, 33.234б, 39.319б, мал'ка 39.299, ма́л'кꙋ 11.100, *ср.* мал'ко 1.3б, 11.100б, 31.218, 33.236б, 35.259б, ма́л'ко 2.13б, 5.31, 7.52б, 7.54, 9.67, 9.71б, 9.74[2], 11.81б, 11.87, 11.105, 12.11б, 14.129б[2], 16.162б, 17.165[2], 17.165б, 18.181, 18.181б, 18.184, 18.185[3], 33.232б, 33.242б, 33.24б, 34.255б, 35.264б, 35.26б, 38.282, 38.283б, 38.286б, 38.289б[3], ма́лко 33.247б, *чл.* ма́л'кото 5.37, 12.110б, *сравн. чл.* пома́л'кото 5.36б, по́мал'кото 5.38; *мн.:* ма́л'кы 5.32б, 5.36б, 11.93б, 18.190б, 18.199, мал'кы 15.137б, 15.144б.

манасий *ЛИ* (1) *Манасий.* и҆ въсѣ́днъль на жр҃ѣбѐ о҆́слѥ защо̑ и҆мал' си ты̀ гра́де і҃ер҃ли́ме дь́щи сїѡ́нова. нѣ̑кога ца́ра мана́сїа, а҃мѝ бѣ́ше безако́нникь и҆ и҆́долꙋ слꙋ́жаше 34.252.

мана́сїа 34.252.

манастир *м.* (93) *Манастир; комплекс от жилища, църква и стопански сгради, където в уединение живеят монаси или манахини; обител.* доидѐ нѣ̑кои чл҃кь ѿ ца́ри_градь нико́ла и҆́мето мꙋ̀... и҆ ста́нѣ̑ и҆ то́и кало́ерь

inslav

на то́изи монасти́рь дохїа́рь. и҆ прѣсто́рѝ си и҆́мето неѡфить 11.100б; и҆ тога́зи на монасти́рь катѡ̀ ѿпѣ́ле д҃охо́вници ве́рнꙗ и҆ и҆́злѣзле. и҆ цр҃ква затво́риле. и҆ то́ꙗ ча̑ ѡ҆ногова̀ мом҆ка̀ ме́тньле ꙋ҆ морето 11.101; а̑ то́и ѿи҆дѐ въ монасти́рь и҆ постри́же се и҆ стане̑ и҆́нокь 12.109б; и҆ па̀кь зна́и да рече́шь і҆гꙋ́менꙋ і҆ѡа́ннꙋ вь монасти́рь дето живи́шь ꙋ҆ ню́го. повни̑ себѣ̀ си и҆ на ста́дото сѝ 17.173б.

ед.: монасти́рь 2.10, 2.10б, 2.11, 2.11б, 2.12б, 11.97б[3], 11.98б, 11.100[5], 11.100б[4], 11.101[3], 11.101б[2], 11.102[2], 11.102б[7], 11.103[3], 12.109б[4], 12.111, 12.111б[3], 12.115[2], 14.126[2], 14.126б[2], 14.127б[2], 14.130, 15.137б, 17.164[2], 17.164б[3], 17.165, 17.165б[2], 17.173, 17.173б[3], 17.174б, 17.175, 17.176[2], монастирь 2.10б[2], 11.98, 11.100[2], 11.102б, 11.103, 14.126б, 14.130, 17.173, манастирь 17.164, мо́насти́рь 17.164, *чл.* монасти́рьт҆ 17.164б, 17.165, монасти́рьть 17.165[2], монасти́рѧть 17.173б; *мн.:* монастире 12.113б, монасти́рѣ 14.126б, монасти́ре 14.128, 14.129, монасты́ре 31.219, *чл.* монасты́рете 2.9б, 14.129.

манастирски *прил.* (14) **1.** *Манастирски, който е на манастира.* и҆́ма е҆ди́нь о҆́стровь зове́ се лꙋ́гь. и҆ на то́изи о҆́стровь бѣ́ше метѡ́ монасти́р҆скы̀ї 11.100б; и҆ і҆гꙋ́мень катѡ̀ чю̑ това̀ ѿ ра́таꙗтого и҆збра̀ трѝ и҆́нѡци вѣ́р҆ныи. и҆ пꙋ́сти гы със҆ кора́бь монасти́р҆скыи, да донесꙋ́ть ѻ҆́нова̀ и҆ма́нїе 11.101; и҆ тога́зи ѿво́рюваха врата́та монасти́р҆скы. и҆ пѣꙗ́ха на гла̑ ѱало̑ 17.165. **2.** *Манастирски, който се отнася до манастира.* и҆ завидѣ̀ мꙋ. защѡ̀ и҆́махꙋ за́конь монасти́р҆скы̀ї, да се по́стеть вь̑ д҃нь, а̑ дове́ра ꙗ҆дѣ́хꙋ по е҆́днꙋщь, а҆ то́и прѣз҆ не̑ꙗта е҆́днꙋщь ꙗ҆дѣше 2.10б; и҆ да́де мꙋ писа́нїето монастир҆ско 14.129б.

ед.: м. монасти́р҆скы̀ 2.10б, монасти́р҆скыи 2.10б, 2.11, 11.101[2], 14.126б, 17.173, монасти́р҆скы̀ 11.100б, 14.126, монастир҆скыи 14.129б, *ср.* монасти́р҆ско 11.101б, монастир҆ско 14.129б; *мн.:* монасти́р҆скы 17.165, *чл.* монасти́р҆скыте 17.165.

манна *ж.* (1) *Манна; небесна храна, която Господ предоставил на евреите в пустинята при преселването им.* защѡ̀, ꙋ҆зѐ і҆сꙋ́сь е҆вре̑ете и҆ пове́де гы въ гал҆га́лѣ. и҆ тамо сто́риха евре̑ете па́схꙋ. и҆ ꙗ҆́доше ѿ пшени́цꙋ на ѻ҆́нѣзи землꙗ̀. и҆ ѿтога́зи о҆скꙋ́дѣ ма́нна ѿ е҆́вре̑ете. ѻ҆́ти ꙗ҆́доше ѿ хлѣ́бь земльны̀ї 11.87б.

ед.: ма́нна 11.87б.

маноев *прил.* (1) *Маноев, от ЛИ Маной.* и҆ па̀кь, а҆рхистра́тигь михаи́ль ꙗ҆ви́ се на женѣ́та, мано́ева 11.88б.

ед.: ж. мано́ева 11.88б.

маной *ЛИ* (12) *Маной.* и҆ ре̑ мꙋ маноѐ, посто́и тꙋ́ка да ти̑ донесꙋ̀ ꙗ҆де́нїе да те̑ погостимь. и҆ не зна́аше мано́е че̑ е҆́ а҆́гг҃ль това̀ что мꙋ̑ се ви́ды. и҆ рече а҆́рхг҃гл҆ маною. сторѝ гоз҆ба бꙋ̑ 11.88б,89.

мано́е (!) 11.88, 11.88б[3], 11.89[4], маноѐ (!) 11.88б, маноа 11.88, мано́а 11.88б, маною 11.89.

мариамна *ЛИ* (2) *Мариамна.* и҆ дрꙋжи́на мꙋ бѣ́хꙋ а҆пл҃ь вар҆ѳоломе̑и и҆ се́стра съ́ща фи́липпꙋ марїа́мна. слѣ̀ тѣ̀ и҆дѣ́ше и҆ слꙋгоу́ваше и҆мь 36.267б.

марїа́мна 36.267б, ма́рїа́мна 36.267б.

мариан *ЛИ* (2) *Мариан.* въ а҆влѡ́н҆ско мѣ́сто бѣ́ше нѣ́кои гр҃дарь и҆́мето мꙋ марїа́нь 9.71.

марїа́нь 9.71, 9.71б.

мариане (!) *вж.* **мирияне**

мариин *прил.* (3) *Мариин, от ЛИ Мария.* и҆ ви́дѣ два̀ лѣ́ва че̑ стою́ть при тѣло́то ма́рїино, и҆ ли́жьть и҆̀, нѡзѣ́те 17.175б.

ед.: ж. марїи́на 35.263, *ср.* ма́рїино 17.175б, 17.176.

марин *ЛИ* (1) *Марин.* и҆ слꙋ́чи́ се та̑ се прѣста́ви бл҃женныи ѳеѡ́к҆ти[сть] м҃ца се̑. г҃. и҆ слѣ́зе вели́кыи е҆в҆ти́мїе, и҆ погребе го. и҆ поста́ви і҆гꙋ́мена мари́на нѣ́коего ꙋ҆ тоизи монастирь 14.126б.

мари́на 14.126б.

inslav

марioле *мн.* (1) *Нехранимайковци, безделници.* и҆ ѿи҆дѝ при чл҃ка и҆з'бра́на. детô зна́е и҆ мо́же да тѣ́ наоу҆́чи. коѐ добрô да чи́нишь детô да сѐ сп҃сешь. товà стру҆́вай кога́ си без' работа. а҆̀ недѣ́й седнѣ̀ та ду҆мà ни́що и҆ ника[к'] во, и҆ да ду҆́машь непри́личны рѣ́чи, съсь марїѡ́ле мла́ды 1.5.

марїѡ́ле 1.5.

мария *ЛИ* (41) *Мария.* и҆ поѐ ма҃ѳа́нь женà ѿ колѣ́но і҆ꙋ́дово и҆мѐ є҆и ма́рїа 3.16б; и҆ родѝ ма҃ѳа̑нь, двà с҃на і҆а́кова и҆ і҆ѡси́фа и҆ дѣ́щеры. г҃. ма́рїа, и҆ со́вїа, и҆ а҆́нна. и҆ ма́рїа родѝ сало́мїю ба́бу҆ 3.16б; вче́ра мар'ѳа и҆ ма́рїа сестрѝ лазаровы. посрѣ́щнаха х҃а със' пла́чь 34.249. **в цръков въведение прѣсветие владичице богородице и приснодѣви марие.** *Християнският църковен празник Въведение Богородично.* мц҃атого, к҃а. и҆́же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тые вл҃чце на́ше бл҃це и҆ пр҃но дв҃ы мрїе 13.121; **мария египтянина.** *Мария Египетска.* въ не̑лю є҆̀ по҃ жи́тїе и҆ жи́знь пр҃ѣ́бные марїи егѵ҆пте́нины 17.163б; **мария магдалина.** *Мария Магдалина.* ше́стѝ пѣ́ть сѐ ма҃вѝ ма́рїи магдали́ны, кога́то и҆̀ ре҃ не приближа́ваи се при ме́не 38.287б; **света дѣвица богородица мария** *и* **дѣва мария (дѣвица мария), свѣта дѣва мария (приснодѣва мария).** *Света Богородица дева Мария.* легомà ви́дѣ бг҃ъ, че сѣ̀ чл҃кь не ѡста́влꙗ ѿ сво́йте злы̀ны̑. слѣ́зе сам'си̑. и҆ вплѣ́ти се ѿ ста́лѧ д҃вца бл҃ца мр҃їа 33.246б; г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с... та слѣ́зе ѿ н҃бе́то, та сѐ вплѣтѝ [и҆] ро́ди се ѿ ст҃ые д҃вы и҆ бл҃це мр҃їе 18.184; и҆ ко́га се напи́саше, дои́де врѣ́ме да ро́ди дв҃ца мр҃їа мла̑н'ца 33.237; а҆̀мѝ да ска́жѐ за і҆ѡсифа, катô се годы̀ за дв҃ца мр҃рїа (!) 33.236б; мц҃атого, и҃, сло́во на рожѣ́ство пр҃ѣ́стые вл҃чце нашее бл҃це и҆ пр҃но дв҃ы (!) ма́рїе 3.16.

ма́рїа 3.16б[3], 17.176б, 33.235, 33.237, 34.249, 34.250[2], 38.284б, мр҃їа 4.24б, 13.122б, 13.123б, 13.124, 18.177, 18.181, 18.185б, 33.235б, 33.246б, 33.247, 38.285, мр҃їа́ 9.62б, мр҃їа 11.99б, марїа́ 13.122б, 34.250, мр҃їѧ 15.132, марїà 17.175б, марїа 17.176, мр҃рїа (!) 33.236б, мр҃їа 33.237, ма́рїѧ 33.239, ма́рїе 3.16, 17.175б, 35.260б, мрїе 13.121, мр҃їе 18.184, мр҃їю 13.124б, 33.236б, марїи 17.163б, ма́рїи 38.287б, *зв.* мр҃їе 13.124б.

маркиан *ЛИ* (12) *Маркиан.* и҆ по полу҆́нощь ѿидѐ сщ҃е́нникь цр҃ко́вныи да пое у҆́трьню по ѿ̀бычаю, и҆ наи́де́ мар'кїа́на зра̑́ва. и҆ ка́за му҆ мар'кїа́нь что̑ видѣ̀ 11.99б.

маркїа́нь 11.98б, мар'кїань 11.98б, 11.99[2], мар'кїа́нь 11.99[2], 11.99б, маркїана 11.98б*, маркїа́на 11.99б, мар'кїа́на 11.99б[2], мар'кїану҆ 11.99.

маркианов *прил.* (2) *Маркианов, от ЛИ Маркиан.* и҆ у҆зеха ѻ҃нова̀ бы́лїе ро́днината маркїа́новы и҆ ѡста́виха му҆ го по̑ въз'гла́вницу҆ 11.99; и҆ дои́доха при въз'гла́вїето маркїа́ново. и҆ пои́скаха, и҆ наи́до́ха това̀ бы́лїе і҆поѳе́та 11.99.

ед.: ср. маркїа́ново 11.99; *мн.:* маркїа́новы 11.99.

марко *ЛИ* (4) *Марко.* и҆ тога́зи пу҆стѝ прѣо҆с҃ще́ннаго мар'ка митрополи́та, вели́каго прѣ́славу҆. със' голѣ́ма по́чьсть, да по́йде на є҆пива́ть гра́дь 8.59б; и҆ той му҆ написа дру҆́га кн҃́га така̑. ѳеѡфиль а҆рхїепк҃пь что̑ дрьжу҆̀ столь ма́р'ка є҆ѵ҆листа. пишу҆ и҆нокéн'тїю папу҆ рим'скому҆ 12.114.

ма́р'ко 38,287б, мар'ка 8.59б, ма́р'ка 12.114, ма̑ 38.287б*.

марма *МИ* (1) **марма реонтиаска.** *Марма Реонтиаска.* и҆ на є҆ди́нь брѣ́гь о҆прѣ̀ се кора́бьть на мѣ́сто що сѐ зовѣ́ше ма́р'ма реѡнтїа́ска 6.41б.

ма́р'ма 6.41б.

марта *ЛИ* (3) *Марта.* защô і҆ѡсифь бѣ́ше роди́ль, д҃, сы́нове... и҆ дѣ́щере, трѝ. є҆сѳи́рь, ма́р'ѳа, и҆ сало́мїа 6.41; вче́ра мар'ѳа и҆ ма́рїа сестрѝ лазаровы. посрѣ́щнаха х҃а със' пла́чь 34.249.

ма́р'ѳа 6.41, 34.250, мар'ѳа 34.249.

inslav

мартие *м.* (2) *Март, третият месец от календарната година.* разꙋмѣйте и҆ за ча́соовете. кога́ се распѐ х҃с бѣ́ше м҃ць мар҆тїе 35.265б; м҃ца ма́р҆тїа, з҃і. положено бы҃ тѣ́ло а҆ле́ѯїю бж҃їю чл҃кꙋ. и҆ прѣ́знꙋваха. з҃. днѝ 40.324.

ед.: мар҆тїе 35.265б, ма́р҆тїа 40.324.

мартур *м.* (3) *Свидетел, очевидец, мартир.* и҆ па̀кь катѡ̀ ка́же начнѣ́те ѿ і҆ерѹ҆ли́ма. защѡ̀ вые стѐ мар҆тꙋ́рїе за товà, ѻ҆́ти сте видѣ́лѣ что̀ с҆мь стори́ль и҆ поте́глиль 38.292; защѡ̀ мѡ́ѵсѝ та́ка е писа́ль на нѥ́говь зако́нь. прѣ́д҆ двѣ̀ма и҆ли трѝма ма́р҆тꙋре да ста́не и҆ да бꙋ́де сѣ́ка дꙋ́ма вѣр҆на 38.293.

мн.: ма́р҆тꙋрїе 38.290, мар҆тꙋ́рїе 38.292, ма́р҆тꙋре 38.293.

мартурисам *св.* (6) **1.** *Дам свидетелски показания, мартирисам.* и҆ ре҃ ѥ҆ѵ҆ста́тїе. доидѐ си́монидь и҆ ѥ҆ѵ҆до́ѯїе что̀ сѣ̀ прьвы҃ кме́тове ми́ре́искые и҆́ мартꙋри́саше за т҃ѣ. и҆́ а҆́зь по пра́вина заповѣда́ да гы҃ погꙋ́беть 15.144б; тꙋ́ка сѣ̀ и҆ ті́а трѝте цр҃евы чл҃ци ты́сꙋщницы и҆ тїѐ да мар҆тꙋри́сать прѣ̀ ц҃ра и҆́стинна 15.144б. **2.** *Стана свидетел за нещо; потвърдя, че нещо се е случило.* и҆ мар҆тꙋриса си́ч҆ки нарѡ́ детѡ̀ бѣ́ха ѿпрь́вѣн҆ със҆ нѥ́го. катѡ̀ ла́зара пови́ка ѿ гро̀ба и҆ въскрѣси го ѿ мрь́твыхь 34.252б. **мартурисам лъжно (на лъжа).** *Дам неверни свидетелски показания, стана лъжесвидетел.* ѻ҆сма́та е заповѣдь бж҃їа детѡ̀ да не мар҆тꙋри́сашь лѣ̀жно. а҆̀ко лѝ зна́ешь добрѣ̀ за нѣ̀що и҆ попи́тат҆ тѐ. а҆ ты̀ кажѝ по пра́вина 1.7; ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѐто ѿи́де та̀ мар҆тꙋри́са на лѣжа̀ прѣ̀ сѣ́дь и҆ли прѣ̀ лю́дїе за сьсѣ́дина своѥ́го зло̀, и҆ заклѣ́не се накриво токѡ̀ да го̀ ѻ҆́сѣди 18.198.

сег.: 2ед. мар҆тꙋри́сашь 1.7, *3ед.* мар҆тꙋри́са 18.198, *3мн.* мар҆тꙋри́сать 15.144б; *имперф.: 1ед.* мартꙋриса̀ 12.118, *3ед.* мартꙋри́саше 15.144б; *аор.: 3ед.* мар҆тꙋриса 34.252б.

мартурисовам *вж.* **мартурисувам**

мартурисувам *несв.* (8) *Свидетелствам, уверявам в истинността на нещо, мартирисвам.* и҆ па҃ ре҃. ко́сть нѥ́гова не́ ще да сѐ съкрꙋ́ши. и҆ дрꙋ́гы пр҃рци мар҆тꙋри́сꙋвать за распе́тїе х҃во 38.290б; и҆ ст҃ыи дїѡни́сїе а҆реѡпагі́ть. и҆ і҆ѡа́ннь дамаскѵ̑нь. на тѣ́х҆ныте бг҃о дꙋ́мны кнїгы така̀ мар҆тꙋри́сꙋвать 11.82; и҆ тол҆кози не жела́еше ца́рь маѯимїа́нь за нѥ́говыте лю́дїе да го слꙋ́шать. кол҆кото жела́еше ст҃ыи да мар҆тꙋри́сꙋва за и҆́ме х҃во 9.64б; ѹ҆зѐ хлѣ́бь и҆ ре́че на апл҃ете. това́ е тѣ́ло моѐ... а҆́ дрьво́то... това́ е кр҃ть щѡ̀ распе́ха х҃а на нѥ́го. защѡ̀ бг҃ и҆стин҆скы̀ бѣ́ше х҃с що сѐ распѐ. мартꙋри́сова мꙋ́ кнїга ѐздра̀ 16.161б. **мартурисувам лъжно.** *Лъжесвидетелствам, давам неверни показания.* а҆ ты̀ кажѝ по пра́вина като ѐ а҆̀ко лѝ не зна́ешь послꙋ́шай и҆ не мар҆тꙋри́сꙋвай лѣ̀жно 1.7б.

сег.: 3ед. мар҆тꙋри́сꙋва 9.64б, 33.2442, мартꙋри́сова 16.161б, мар҆тꙋрисꙋ́ва 39.304б, *3мн.* мар҆тꙋри́сꙋвать 11.82, 38.290б; *пов.: 2ед.* мар҆тꙋри́сꙋвай 1.7б.

мартурия *ж.* (3) *Свидетелство, доказателство.* и҆ ѿн҆зи щѡ̀ бѣ́ше господи́нь на кора́б҆ть наси́л҆никь злѣ̀, и҆ не пꙋ́сти ме́не а҆̀ми мѐ дове́де тꙋ́ка дето мѐ ви́дишь. и҆ и҆́мамь мар҆тꙋрїа г҃ѣ і҆с҃а х҃а, и҆ ст҃їи а҆́гг҃лы 5.37б; ные ѿ пр҃ꙋ, ни҃тѝ зна́емь что ѐ ѿбаа́нїе ни҃тѝ се нѣ́когы оу҆чи́х҆ме ны́е на злѡ̀ за ц҃ра. и҆ мар҆тꙋрїа ѐ намь бж҃їе ѻ҆́ко дѐто си́ч҆ко виды 15.147б.

ед.: мар҆тꙋрїа 5.37б, 15.147б, 18.180б.

марѳа *вж.* **марта**

масленик *м.* (1) *Съд, в който се държи масло; масленик.* и҆ кога̀ съмнѣ̀ и҆ ка́за ѿн҆зи кора́бникь сѣ́нь что̀ е видѣ́ль и҆ ѹ҆зѐ маслѣни́кь със҆ ма́слото, и҆ тꙋ́ри го ѹ҆ море́то 15.152.

ед.: маслѣни́кь 15.152.

масленица *ж.* (2) *Масленица; съд, в който се държи масло.* и҆́ ре҃ и҆́мь ѻ҆на́зи сы́рота жена̀. м҃лю вы се. въз҆мѣ́те тѣ́зи

inslav

маслѣни́ца със ма́слото… и҆ налѣи́те кан҆ди́лото сѿмꙋ да гори̑ за дꙋ́шъта моа̀ 15.151б.

ед.: маслѣни́ца 15.151б, маслѣница 15.152.

маслина *ж.* (3) *Маслина, дърво с маслодайни плодове.* и҆ ко́и нави́ꙗше на тїа е҆́ и҆гри̑. а҆ тїе го вѣн҆ча́ваха със҆ цвѣ́тоове ѿ ди́вы масли́ни 34.252; а҆ ѡна́зи го́ра̑ защо сѐ зове̑ е҆леѡ́нь. защо̑ мнѡ́го и҆зра́стꙋва́ть дрѣ́вїа масли́ны на нѥ́а 38.292б.

мн.: масли́ни 18.186, масли́ни 34.252, масли́ны 38.292б.

маслинен *прил.* (1) *Маслен, който съдържа масло.* д҃. рѣ́кы ѻ҆́б҆ти́чаха. та̑ бѣ́ше ѿ западна страна̀ стѣ́ны гра́ть рѣ́ка медо́вна. и҆ ѿ пла́днѣ рѣ́ка бѣ́ла като̑ млѣ́ко. и҆ ѿ и҆́сточнаа страна̀ рѣ́ка масли́нна 32.227б.

ед.: ж. масли́нна 32.227б.

масло *ср.* (15) *Масло; мазно вещество, добивано от някои растения.* и҆ тїе́ започе́ха да го съвлѣкꙋ́ть и҆ не могоха защо̀ и҆зг҃ни́ло мꙋ тѣло́то и҆ прилѣпи́ла се ри́зата мꙋ. и҆ тїе ꙋ҆зе́ха ма́сло и҆ вода̑ и҆ поли́ваха 2.11; и҆ что̑то е кꙋ́пиль бра́шно и҆ ви́но и҆ про́сфоры, и҆ свѣ́щы, и҆ ма́сло, и҆ ѳ҆ѵмїа́нь. и҆ сич҆ко что̑ трѣ́бꙋваше 15.155; что сѣ̑ тїа рѣ́кы дѣ́то ѻ҆́б҆ти́чать тои́зи гра́ … д҃. рѣ́кы нари́чѣт҆ се на землю… дѣ́то вино̑ течѐ, та сѐ зовѐ, ти́гарь, и҆ ма́сло дѣ́то̑ течѐ та сѐ зовѐ гїѡ́нь 32.228; и҆ ѻ҆нова̀ мѵ҆рѡ̑ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ́го миризли́вы цвѣ́тове. ѿ смѵ҆рно, и҆ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ и҆́ры. и҆ ѿ трѣ́ста добро̑ миризли́ва, и҆ ѿ ма́сло 34.250б. // *Осветено масло.* тѣ́зи нощь видѣ̀ ст҃го дими́трїа. като̑ чѐ доидѐ и҆ ꙋ҆зѐ ма́сло ѿ кан҆ди́лото що ѐ пра̑ѣ нѥ́говь ѿбра́зь. и҆ пома́за го 9.71б; и҆ пова̑ѣ е҆пк҃пь та́ го съблѣ́коха и҆ зна́мена го. и҆ пома́за го ма́слѡ̑ и҆ кр҃ти го ꙋ҆ мо́рето 37.280б.

ед.: ма́сло 2.11, 8.55б, 9.71б, 11.97, 15.155, 32.228, 34.250б, 38.291, 39.317б, масло 11.99б, 15.151б, ма́сло̑ 37.277б, ма́слѡ̑ 37.280б, *чл.* ма́слото 15.151б, 15.152.

мастило *ср.* (1) *Мастило; цветна течност, която се употребява за писане.* и҆ кога́ мꙋ до́де де́нь да мꙋ́ земе бѣ̑ дш҃ъта и҆ тога́зи ре̑ ѻ҆номꙋ́зи мо́м҆кꙋ що́ мꙋ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́р҆тїа и҆ масти́ло. и҆ доне́се мꙋ 40.322.

ед.: масти́ло 40.322.

мастор *вж.* **майстор**

мастория *вж.* **майстория**

матеев *прил.* (4) *Матеев, от ЛИ Матей.* и҆ повелѣ̀ ца́рь тога́зи на мнѡ́го слꙋ́гы нѥ́гови, да донесꙋ́ть ѿ пола́тите зла́тыи ѻ҆́дрь ца́ревь. да ѻ҆ста́вѧть на нѥ́го тѣ́лото матѳе̑ово, и҆ да го̀ занесꙋ́ть въ пола́тите 37.279.

ед.: ср. ма̑ѳе̑ово 18.191б, матѳе̑ово 37.278б, 37.279, *чл.* матѳе̑овото 37.280б.

матей *ЛИ* (55) *Матей.* и҆ ма̑ѳеи̑ а҆п҃ль, ѻ҆ста́ви си̑ рꙋ́цѣте на ѻ҆́чите то́говы и҆ сто́ри знаме́нїе на кр҃ть. и҆ ре̑. г҃и і҆ѵ҃ х҃е, дай мꙋ да прогле́да и҆ ца́рь дрьжа́ше матѳе̑а за де́снꙋ рꙋ́кꙋ и҆ прогле́да 37.277,277б; м҃ца того̀ ѕ҃і па́ме̑ ст҃го а҆п҃ла і҆ є҆ѵ҃ли́ста, ма́тѳе̑а. ѯ҃. спасѣ́вашь і҆с҃е мыта̑ре. така̑ дꙋ́маше, ма̑. ѿсрѣ̑ ѡг҃нь. де̑то не па́ри ѡг҃нь въ, ѕ҃і. ма̑. съжѐ 37.273б; да не бꙋ́де тебѣ̀ и҆́ме рꙋѳи́нь. а҆ми̑ да ти̑ бꙋ́де и҆́ме ма̑ѳе̑и. и҆ ты̑ фꙋл҆ва́но ца́рице, ѿсега̀ да ти̑ бꙋ́де и҆́ме сѡ́фїа. и҆ да бꙋдꙋ́ть и҆́мена́та ва́ши написа́нны на н҃бсѐ 37.281; и҆ царица фꙋ́л҆вана посрѣ̑щнь а҆п҃ла съсына (!) сы̑ полꙋфра́дона, и҆ съ сна́хь си невра. что̑ бѣ́хꙋ были̑ и҆ма́ле бѣ́сь лꙋ́кавь. и҆ и҆сцѣ̑лиль гы би́ль ст҃ы ма̑ѳе̑и 37.274б.

м҃ 18.201б*, ма̑ 34.252, 37.273б, 37.277б, ма̑ 37.273б, матѳе̑и 37.273б, 37.274, 37.274б, 37.275б, 37.276б[2], 37.277, 37.277б, 37.278б[2], 37.279, 37.281[1], ма̑ѳе̑и 37.274б, 37.275, 37.279, 37.280, 37.281, ма̑ѳеи̑ 37.277, м̑ 37.281, ма̑ѳе̑и 37.281, ма́тѳе̑а 37.273б, 37.275, ма̑ѳе̑а 37.275, 37.276, 37.277, 37.277б[2], 37.278, 37.278б, матѳе̑а 37.275б, 37.276, 37.276б, 37.277б, 37.279б[2], 37.280, матѳеа̑ 37.277, 37.278б, ма̑ѳеа 37.281, матѳею 37.274, 37.274б, 37.280б, ма̑ѳе̑ю

inslav

37.275, 37.276б, 37.277, матѣêю 37.275, матѳêѹ 37.277, матѳêю 37.278б.

мати *ж.* (12) **1.** *Майка, жена по отношение на детето си.* защô такà рê, катô ви́сѣше на крⷭ҃тьт҇ ма́ти. това́ е ц҃нь твоѝ. а҃мѝ си́ч҇ки плѣ́мена и҆ е҆зы́ци, да попла́чете със҇ ме́не 35.261б; товà ѐ пра́ѹникь въведе́нїе въ ц҃рко́вь прⷭ҃тѣи бц҃и. де́тô ѧ҆ заве́де ѡ҃ц҃ь ѥ҆е і҆ѡа́кѵмь. и҆ ма́ти е҃и а҃нна 13.124б; м҃ти́ же нѥ́гова гл҃жда бц҃а пла́чѣше и҆ рыда́ше 35.260б. **2.** *Света майка, духовна майка, почетно название в християнството.* мц҃а того̀ д҃і жи́тїе прⷭ҃пбные матере на́шее петкы трьнов҇скые 8.55. // *Образно.* защò да рⷭ҃мь сїѡ҃ но́выи, та́ се новы̀ і҆ерⷭ҃лимь зовѐ чер҇ковата ѡ҃ си́ч҇кыте прⷭ҃рци ду́мано. катô и҆ прⷭ҃рькь, дв҃дь ду́маше. м҃ти сїѡ́нь 18.178. **мати божия.** *Божията майка, Богородица.* а҆мѝ и҆ щотô бѣ́ха ѡ҃ вѣ́ка мрьтвыте и҆ тїе прїе́ха свобожде́нїе. м҃ти бж҃їа пла́чѣше и҆ въздышѣше, и҆ си́лы нб҃ные дивлѧ́хꙋ се и҆ а҃гг҃лы трепе́рѧхꙋ 35.259.

ед.: мт҃ѝ 6.41, м҃ти 6.41, 13.124, 18.178, 35.259, ма́ти 13.124б, м҃ти́ 35.260б, матере 8.55, ма́тери 35.262б, мт҃рь 38.288, *зв.* мт҃и́ 2.13, ма́ти 35.261б.

матия *ЛИ* (1) *Матия.* сѝ рⷭ҃ѣ, да сѐ лишѝ і҆ꙋ́да ѡ҃ жи́воть своѝ наско́ро, и҆ на нѥ́говото мѣ́сто да бꙋ́де дрꙋ́гыи. да рⷭ҃мь, ма́т҇ѳїа̑ 38.290б.

ма́т҇ѳїа̑ 38.290б.

матѳеев *вж.* **матеев**

матѳей *вж.* **матей**

матѳия *вж.* **матия**

махна се *св.* (1) *Прен. Махна се, откажа се от определено поведение.* ко́й ще ти помогна и҆ ко́й ще та ѡ҃нѐ тогі́ва ѡ҃ вѣ́чните мꙋ́кы ѡ҃ го́р҇ко тѣ́бѣ тогі́ва, чѥ сѝ прѣда́ль д҃шѣ́та своà дїа́волꙋ. зара̑ товà махни́ се ко́л҇кото мо́жешь чл҃че ѡ҃ кꙋр҇во́в҇ство и҆ ѡ҃ чю́жды жены̑ 1.7.

пов.: *2ед.* махни́ се 1.7.

мая се *несв.* (1) *Мая се, недоумявам, не проумявам.* и҆ наи҆дохa тамо ѡ҃ногози раз҇бои́ника дѣ́то гò распеха заѣ́днò със҇ х҃а… и҆ тои́зи ча̑ пои҆дѐ въ раѝ. и҆ катô го видѣ́ха а҆да́мь и҆ є҃вва, чю́дѣха се и҆ маѧ́ха се и҆ дꙋ́ма́ха си, ко́й бы̑ тои́зи тꙋ́кà въ раѝ 35.266.

имперф.: *3мн.* маѧ́ха се 35.266.

маѯим *вж.* **максим**

маѯимиан *вж.* **максимиан**

мед *м.* (8) *Мед; сладко вещество, което приготвят пчелите от нектара на цветовете.* ѡ҃ чю́до. прѣтво́ри се о҆на́зи водà на ви́но като ме́дь сла́д҇ко 10.79; рⷭ҃ ймь і҃с҃. и҃мате лѝ нѣчтô за ѧ҃дене тꙋ́ка. и҆ тїе́ мꙋ́ да́доха ры́бы пече́ны ма́л҇ко. и҆ ѡ҃ пче́лы̀ ме́дь 38.289.

ед.: ме́дь 10.79, 38.289[4], медь 32.227б, ме́ть 32.228, ме́дѡ҃ 38.289.

медиане *мн.* (1) *Мидяни, жители на Мидия.* е҃то ка́же на̑҇, г҃, е҃зы́ци царꙋ́ваше тои́зи ца̑рь въвѵло́н҇скыи на̑ пе́р҇сы, и҆ на̑ медїа́нѡ҃ и҆ на̑ вавѵ́лонь 18.182б.

медїа́нѡ҃ 18.182б.

медовен *прил.* (4) **1.** *Меден, който се състои от мед.* д҃. рѣ́кы о҃б҇ти́чаха. та̑ бѣ́ше ѡ҃ западна страна̀ стѣ́ны гра̑́ть рѣ́ка медо́вна. и҆ ѡ҃ пла́днѣ рѣ́ка бѣ́ла катô млѣ́ко. и҆ ѡ҃ и҃сточнаа страна̀ рѣ́ка масли́нна 32.227б. **2.** *Меден, който е сладък като мед.* и҆ със҇ моа́та де́сница щê да сѐ въкорені̇ и҆ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ҃го пло́дно. и҆ ѡ҃краи нѥ́го щѐ да слѣ́зе сла́дость медо́внаа 37.274.

ед.: *ж.* медо́вна 32.227б, 37.274б, медо́внаа 32.228, 37.274.

междо (!) *вж.* **между**

между *предл.* (64) **1.** *За означаване на положение или движение в пространството между два или повече предмета или лица; между, помежду.* и҃ а҃гг҃ль поидѐ прѣ̑ нѥ́го, и҆ станѣ̑ посрѣ̑ ме́жꙋ̑ два̀ зи́да, на ло́зїе. и҆ не да́ва на о҆новà мꙋ́ле да и҃де напрѣ̑ 11.86б; и҆ тога́зи и҆злѣ́зе пла́мень ѡ҃ о҆л҇та́ра, и҆ и҆з҇горѝ ц҃рквата и҆ пола́тыте.

inslav

и̑ промі́на пла́мень ме́жду̑ пола́тыте и̑ и̑з'гори̑ вели́ката пола́та 12.116б; и̑ тол'кози ху̑ла прѣ́трьпѣ̀, и̑ доде го и̑ распеха между̑ два́та раз'бо́иника 35.259; а̑ дру̑гы лю́дїе мнѡ́го бѣху̑ оу̑лѣ́з'ли у̑ ги́мїата. и̑ а̑зь без'сра́мно подо́хь между̑ тѣ̑ 17.169. **2.** *За означаване на отношение, което съществува между две или повече лица; между, помежду.* а̑ми̑ дхь ст҃ыи да напл҃ни ва́ше ср҃це, да и̑́мате ѿ ва́ши у̑ста̑ пѣ́нїе и̑ ѱал'мы̑ и̑ мл҃не́нїе, и̑ ср҃це трѣ́звено, и̑ любо́вь меж̑у̑ на̑ да и̑́маме, а̑ нѣ̀ гнѣ́вь 3.18; и̑ ре̑ му̑, кога̑ дои̑де ца́рица е̑вдо́ѯїа въ цр҃ко́вь, и̑ когато ще̑ да оу̑лѣ́зе. а̑ ты̑ затвори̑ цр҃ко́вныте врата̑ пр҃ѣ́ нѥ́а, и̑ ре́чи̑, і̑ѡа́нн патрїа́р'хь така́ ми повелѣ̀. и̑ сто́ри така̑ ѿн'зи ст҃ще́нникь. и̑ ѿтога́зи пора́сте поголѣ́мь гнѣ̀вь ме́жду̑ ца́рица и̑ і̑ѡа́нна 12.113б. **3.** *За означаване на действие, което става между две или повече лица; между, помежду.* а̑ дру̑ги се ка̑рать и̑ съ́деть зарадѝ се́лищѐ, и̑ да́вать митѡ̑. та̑ не мо́жать да се у̑тьк'мѣть ко́и гдѐ да напра́ви къща а̑ми̑ се ка́рать и̑ биѧ̀ть меж̑у̑ себѣ̀ 31.217; и̑ катѡ̑ го у̑бі́ха, ѿи̑до́ха па̀кь на онова̑ мѣ́сто состе́нїѡ и̑ сѣ́доше да си̑ раз'дѣлю́ть что̑ съ̑ плѣни́ле и̑ доби́ле. и̑ рекоше ме́жду̑ се́бѣ̀ си̑. є҃ла́те да напра́ви̑ є҃дно́го и̑́дола, катѡ̑ ѻ҃ногова̑ чл҃ка зла́то_кры̑л'наго что̑ ны̑ се ꙗ҃ви̑ ту̑ка 11.95. **4.** *За означаване, че някой принадлежи или се намира в определена среда, група; между, сред.* и̑ катѡ̀ видѣ́ха как' сѐ позна́ха съ̑ст҃го (!) е̑в'ста́тїа. и̑ чю́дѣха се, и̑ ду̑маха. какы̑вь е̑ бы̑ль голѣ́мь чл҃кь. и̑ ка́кь бы̑ тол'кози врѣ́ме ме́ж̑у̑ на̑, и̑ не прика́за се ни̑ком̑у̑ 5.35; а̑ми̑ и̑́ма ту̑ка чл҃цїи ме́жду̑ на̑, та са̀ и̑ бл҃го ꙗ҃ле и̑ ме́со. а̑ нѣ̀ да по́стѣть катѡ̑ е зарѣ́чано 18.198б. **5.** *За означаване, че някой се отделя от определена среда по някакви признаци; между, измежду.* и̑ катѡ̑ бѣ́ше повелѣ́ль ц҃рь си́ч'ки се патрїа́р'си събра́ха, и̑ ѿти-до́ха (!) със' ца́ра на̑е́дно̑ ѻ̑у цр҃ква ст҃аа софїа́. и̑ ѿ си́ч'ките, ме́ждо (!) тѣ̑ сїа́ешѥ і̑ѡа́нн, катѡ̑ сл҃нце на ты̑мно мѣ́сто. и̑ ни̑́го и̑з'бра̀ си́ч'кы̑ събо́рь, да гѡ̑ поста́веть патрїа́р'ха 12.112; ны́е сы́ч'ки те́бе и̑́щемь да ны̑ ста́нешь ца́рь. и̑ те́бе лю́бы̑ си́ч'кы. и̑ на те́бѣ̀ се сич'ки надѣ́емь да ни̑ у̑па́зишь. о̀ти си̑ токѡ̀ ты̑ є҃динь пра́вь и̑ до́брь ме́ж̑у̑ на̑ на земл҃а̑та. тебѣ̀ позна́х'ме̑ ст҃а вь на́шиать рѡ́дь 18.187б.

меж̑у̑ 3.18, 6.42б, 15.141б, 15.150, 18.180, 18.189, 31.217, 33.242, 39.296б, между̑ 3.18, 4.22б, 11.107, 14.127, 15.143б, 17.169, 18.187, 35.259, ме́жд' 4.22б, ме́жду̑ 4.22б, 5.29б, 5.36, 9.75б, 11.95, 11.96, 11.97, 11.101б, 12.113б, 12.116б, 15.137, 15.143, 15.145, 15.149б, 18.182, 18.183, 18.183б, 18.187б, 18.188б, 18.197б, 18.198б, 31.217б, 39.317, 40.320б², 40.322б², между̑ 5.28б, ме́ж̑у̑ 5.35, 6.42б, 8.57б, 11.86б, 11.92б, 14.130, 18.183, 18.184, 18.184б, 18.187б, 18.188, 18.204, 31.220, ме́ждо (!) 12.112, между̑ 13.125, ме́жѡ̑ (!) 18.184, ме́жду 39.313.

междурѣ̑чие *МИ* (1) *Междуречие, Месопотамия.* и̑ бг҃ мѝ̑ ѡтво́ри ср҃це́то, и̑ у̑ста́та. и̑ ре̑ зова́л' мь ѐ. ца̑рь вала́кь ѿ ме́ж̑у̑_рѣ́чїе, да прокльнѣ̀ тїа люѝе є҃вреи́скыи 33.243.

ме́ж̑у̑_рѣ́чїе 33.243.

мек *прил.* (1) *Мек, който лесно се огъва, размекнат.* и̑ є҃дно̀ ѿ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта ст҃му̑. та че сѣ̑ ѻ҃бры́на желѣ́зото на̑з'ь катѡ̑ ѻ҃лово ме́г'ко 39.299.

ед.: ср. ме́г'ко 39.299.

меля *несв.* (1) *Меля, стривам на прах, смилам.* мели̑ пщени́цу̑, догдѐ ду̑шма́нинь дїа́воль нѣ̀ ѐ смѣси́ль вѣ̀трѣ плѣ́ва 31.223.

пов.: 2ед. мели̑ 31.223.

мелетий *ЛИ* (1) *Мелетий.* и̑ тога́зи бѣ́ше а̑н'тїѡхїи́скыи патрїа́рхь мелѐтїѥ. и̑ то́и кр҃ти і̑ѡа́нна прьвѣ́нь 12.108б.

мелѐтїѥ (!) 12.108б.

inslav

мелит *ЛИ* (1) *Мелит.* и҆ зова̀ си́чⷭ҇ки бра́тїа, и҆ поста́ви и҆мь і҆гꙋ́мена и҆́мето мꙋ̀ мели́ть. ро́дѡ̀ ѿ верꙋ́гїа 14.129б.

мели́ть 14.129б.

мелхиседек *ЛИ* (2) *Мелхиседек.* и҆ ко́и и҆́маше ѿнапрѣ́дь праве́дны пра̑ѣ҆ х҃а. а҆да́, и҆ сїѳь, и҆ е҆но̑, ноѐ и҆ ме́лⷭ҇хи ѕеде́кь, а҆враамь, и҆ і҆саа́кь, и҆ і҆а́ковь, е҆то таквѝзи людїе и҆зⷭ҇бы́раше бг҃ъ 18.202.

мелⷭ҇хиседе́кь 15.131б, ме́лⷭ҇хи ѕеде́кь 18.202.

мериша *вж.* **мириша**

мерра *МИ* (1) *Мерра.* и҆ пои҆до́ха до мѣ́сто, що сѐ зовѣ́ше ме́рра 16.160б.

ме́рра 16.160б.

меррски *прил.* (2) *Мерски, от МИ Мерра.* и҆ слꙋ́шаите. ка́кь ѹ҆сладѝ дрьво̀ вода̀ ме́рр҇ска. что̑ бѣ́ше го́рⷭ҇ка 16.160б.

ед.: ж. ме́рр҇ска 16.160б, ме́рр҇скаꙗ 16.160б.

месечина *ж.* (1) *Месечина́, месецът като небесно тяло, луна.* това̀ е҆́днакь зо́сима ми́слѝ. и҆ тиꙗ̀ мꙋ̀ се видѣ̀, защо̀ бѣ́ше ме́сечина и҆ свѣ́тѣше нощà. и҆ видѣ́ ѧ҆ ка́кь и҆́де, и҆ станѣ̀ и҆ зара̑ува се 17.174.

ед.: ме́сечина 17.174.

месо *ср.* (7) **1.** *Месо; част от тялото на убито животно, употребявано за храна.* и҆ то́ꙗ ча̑ станѣ̑ срьна́та. и҆ тїе ѧ҆ хвати́ха и҆ закла́ха ѧ҆ и҆ и҆зѣ́доха месо́то. ѝ и҆ ко́жата ѝ ѡ҆ста̀ оу҆ ни̑ 2.13б; когà ѹ҆змѣ́ ма́лⷭ҇ко сꙋ́хь хлѣ́бець. а҆то мѝ до́деше на ѹ҆мь ме́сѡ̀ и҆ рыба и҆ ви́но 17.172; дето е̑ месо́то тамⷭ҇ се събырать и҆ ѡ҆рⷭ҇лыте… дѣ̑то се́дне х҃с праве́дныи съ́дникь. та́мⷭ҇ щьть да сѐ съберѣ́ть си́чⷭ҇кы а҆̑плы… месо́то се нари́чѣ х҃с… а҆̑ ѡ҆рⷭ҇ли́те са̑ нари́чать а҆̑плыте 18.195б. **2.** *Плът, месната част от живо тяло.* и҆ тїе ѹ҆зе́ха ма́сло и҆ вода̑ и҆ поли́ваха и҆ е҆два́ го съвлѣ́кохa и҆ що̀ бѣ́ше и҆зⷭ҇гни́ло ѿ месо́то мꙋ̀ ѿкрѣ́ти се съсⷭ҇ ри́зата мꙋ̀ 2.11б.

ед.: ме́сѡ̀ 17.172, ме́со 18.198б, *чл.* месо́то 2.11б, 2.13б, 11.88, 18.195б[2].

мета се *несв.* (1) *Правя нещо, действам, върша.* а҆̑ чл҃ѣ́ко ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли, и҆лѝ нѣ́кой на дрꙋ́гы грѣ́хѡве, нѝгдѐ не може да сѐ смирѝ а҆̑ми се свѐ гри́жи и҆̑ ме́те се и҆ трꙋ́ди се и҆ дне̑ и҆ нощѐсь 31.220б.

сег.: 3ед. ме́те се 31.220б.

метание *ср.* (14) *Метан, кланяне до земята, нисък поклон.* а҆̑ то́и па̑́кь сто́ри мл҃ба катѡ̀ и҆ напрѣ̑, и҆ мета́нїе до́ земліꙗ. и҆ ѡ҆нїа сре́брьните врата̀ цр҃ко́вны ѿтво́риха се са́мы̑ 3.19; тога́зи е҆ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ прости́ха си̑ съгрѣше́нїето 3.20б.

ед.: мета́нїе 1.6[2], 3.19, 3.20б, 8.55б, 8.56, 11.104б, 17.165, 19.208, 37.280б, ме̑нїе 8.55б, 8.57; *мн.:* мета́нїа 8.56б, 17.166.

метеж *м.* (4) *Метеж, смут, размирица.* бѣ́хꙋ оу҆ ѿнⷭ҇зи гра̑ҭ лю́дїе, чюжди́нⷭ҇ци и҆ ѿпакы… и҆ ѿме́тньха се ѿ ца́ригра̑ⷭ҇, да се̑ не покла́ꙗть ца́рꙋ конⷭ҇станⷭ҇ти́нꙋ. и҆ ца́рь вели́кыи конⷭ҇станⷭ҇тинь, разⷭ҇бра̀ то́изи мете́жь въ фригїи. поу́сти, трѝ, ты́сꙋщо наче́лⷭ҇никы, и҆ съсⷭ҇ тѣ́хь во́искꙋ мнѡ̑го 15.143; а҆̑ воиска̀та что̑ бѣ́ше съсⷭ҇ ты́сꙋщницыте. ѹ҆лѣ́зоше въ гра̑́ да си̑ кꙋпꙋ́вать ꙗ҆̑стїе. и҆ за коѐ пла́щахꙋ, и҆ коѐ по́векѥ наси́ла ѿнѥ́махо… и҆ млѣ́ва се сто́ри ѹ҆ то́изи д҃нь по трыⷭ҇ть, и҆ мете́жь голѣ̑ 15.143.

ед.: метежь 12.117, мете́жь 15.140б, 15.143[2].

метехам *несв.* (4) *Разпореждам се с нещо като със свое.* и҆ катѡ̑ разⷭ҇бра̀ че е̑ чю́ждо. а҆̑ тїа ре̑, не знаꙗ́хь че е̑ чю́жѡ, и҆ ѹ҆лѣ́зо̑. а҆̑мѝ ѿ се́га нѝ кои да нѐ мете́ха на нѥ́го, защо̑ а҆́зь ꙗ҆до̑ ѿ нѥ́го дрꙋ́гыи ве́кѥ да не̑ ѹ҆лѣ́зе тꙋ́ка 12.113; ѿ зло̑честни́че что̑ и҆ма́шь ты̀ гри́жа и҆̑ что̑ мето́хашь на това̀ мѵ҇ро̑. и҆ що̀ е̑ тебѣ̑ грижа за си́ромасѝ, даѝ ѿ твое̑то сребро̑ а҆̑ ѿ чꙋ́ждото що̑ метоха́шь. не ре̑ х҃с таквизи дꙋ́ми 34.250б.

сег.: 2ед. метóхашь 34.250б, метоха́шь 34.250б; *пов.: описат. 3ед.* да мете́ха 12.113, да мето́ха 12.113.

inslav

метна *св.* (17) **1.** *Метна, хвърля някого или нещо, захвърля.* и҆ те́коха хр҃тїане и҆ є҆лли́нˀцїи да гле́дать какˀ щъть да гы ме́тньть въ ѡ҆́нˀзи коте́ль. и҆ катѡ̀ се ражѐже ѡ҆́нˀзи коте́ль, зеха да гы҆ ме́тнъть вътрѣ тога́зи и҆мь ре҃ ст҃ыи ѡ҆ставѣ́те мѐ ма́лˀко да се помо́лю бг҃ 5.39; и҆ ѹ҆зеха ѻ҆ногова мра́мора, и҆ привѣ̑заха го на́ шїата ѻ҆номѹ́зи момˀкѹ̀. и҆ ме́тнъха го ѹ҆ дѣ́но морето 11.101; и҆ видѣ̀ є҆днѡ̀ дрьвˀцѐ ме́тньто стои̇̀. и҆ ѹ҆зе́ го и҆ начѐ да копа́е 17.175б. **2.** *Пометна, родя преждевременно, абортирам.* и҆ кои̇̀то пльны и҆ тїе щъть да и҆сѣ́хнать, сѝ ре҃. кои̇̀то жены҆ и҆́ма непра́ѣны щѣ́ть да сѐ мѣ́чать догдѐ ме́тнать ѿ ѻ҆силˀнина̀ 18.178. **метна кривина.** *Излъжа.* а҆̀ то́й не ре҃ така̀, а҆̀мѝ ме́тна кри́вына на ба҃ и҆ ре҃. жена̑та что̑ ми ю҆̀ сѝ да́ль, тїа́ мѐ прѣлѣ́сти 38.285; **метна око.** *Хвърля око, пожелая нещо чуждо.* и҆ да сѝ повни́ме ѹ҆мѣ́ть за̑ да сѐ не по̑смѣ́ють на́мь бѣсоо́ве да нѝ ври́нѹть... на ѹ҆бїи́ство, и҆ на завидѣ́нїе. и҆ на ка́разь. и҆лѝ да сѝ ме́тˀнѣмь ѻ҆́чи́тѣ да за́видѝ не́комѹ чл҃кѹ щотѡ̑ и҆ма́ [ме] (!) добро̑ ѿ ба҃ 39.319; **метна рѣч (хула).** *Несправедливо обвиня, подхвърля лоши лъжливи думи за някого, охуля.* а҆̀ тїе прѣме́тнъха и напи́саха да и҆спѣ́деть і҆ѡа́нна. и҆ метнѣ́ха ре҃ на нѥ́го. ѻ҆́ти ꙗ҆де́шь и҆ кр҃ти́ль є҆сѝ, и҆ да нѐ сѣди́шь вѐкѥ на прѣсто́ль защо̑ ти не пооба́е 12.115; и҆ наговориха се какˀва̀ хѹ́ла да ме́тнать на і҆ѡа́нна, и҆ наѹ́чи гы ца́рица и҆ ѳеѡфиль, и҆ да́доха и҆мь мыто̑ зла́то и҆ сре́бро мнѡ̑го 12.114б.

сег.: 3ед. ме́тне 31.215, 38.289б, *1мн.* ме́тˀнѣмь 39.319, *2мн.* ме́тнете 11.92, *3мн.* ме́тнѣть 5.39, ме́тнать 12.114б, 18.178, 32.231б, 39.300б; *аор.: 3ед.* ме́тна 38.285, *3мн.* ме́тнѣха 11.92, 11.101, метнѣ́ха 12.115; *форма от перф. тип: 3мн.* ме́тньле 11.101б; *бъд.: 3мн.* щъть да ме́тньть 5.39; *пов.: описат. 1мн.* да метнѣ̑ 39.309б, да ме́тˀнѣмь 39.319, *2мн.* да метнете 11.92; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* ме́тньто 17.175б.

метох *м.* (4) *Метох; манастирска сграда, намираща се в населено място.* и҆́ма є҆ди́нь ѻ҆́стровь зове́ се лѹ́гь. и҆ на то́изи ѻ҆́стровь бѣ́ше метѡ̑ монасти́рˀскы̀. и҆ бли́зѹ то́го метѡ́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь 11.100б; и҆ ре҃ мѹ́. вл҃ко ст҃ыи, и҆ма́нїе мнѡ̑го наидѡ̑ на метѡ́ на́шь а҆̀мѝ да́и ми, ко́лˀко щешь бра́тїа да до́идѹть съсˀ мене да го и҆зˀва́димь, и҆ да го донесѐ ѹ҆ монасти́рь 11.101.

ед.: метѡ́ 11.100б, метохь 11.101, метѡ́ 11.101, мето́ха 11.100б.

метохам *вж.* **метехам**

мехеа *вж.* **михея**

меч *м.* (2) *Меч, старинно бойно оръжие.* и҆ въ ѡ҆́нїа днѝ слѹ́чи се і҆сѹ́сѹ и҆ пои̇̀де въ є҆рихонь. и҆ погле́днѣ и҆ видѣ̀ чл҃ка спротѝ се́бѣ сѝ. и҆ дрьжѝ въ рѹ́кѹ свою̀ мѣ́чь го́ль 11.87б; и҆ погле́да дв҃дь и҆ видѣ̀ а҆́гг҃ла. чѐ стои̇̀ на гѹ́мно нѣ́коѐмѹ чл҃кѹ ѻ҆́рˀна зовѣ́ха го и҆ бѣ́ше высочи́ната а҆́гг҃лѹто́мѹ, ѿ земльѧ́та до нб҃е́то и҆ въ рѹ́кѹ дрьжа́ше мѣ́чь. и҆ рѹ́ката нѥ́гова бѣ́ше простре́на на̑ і҆ер҃ли̇̀м 11.89б.

ед.: мѣ́чь 11.87б, 11.89б.

мечка *ж.* (9) *Мечка, голям горски звяр.* влѣ́цїи и҆ ме́чˀки. и҆ дрѹ́гы га́дѡве щъть. да ско́чать да ꙗ҆дѣть людїе́тѣ 18.189б; и҆ щѣ́ть, да па́днать людїе́тѣ ѿ зло̑ на зло̑ катѡ̑ ѿ расла́на на ме́чˀка 18.179.

ед.: ме́чˀка 18.178б, 18.179, 18.182б, ме́чка 18.182, мечˀка 18.182б; *мн.:* ме́чˀки 18.189б, 18.192, 21.210б, *чл.* мечˀките 18.193б.

мечтание *ср.* (4) *Спомен; нещо, което човек помни; следа в паметта от възприети неща.* а҆̀ мьчта́нїе сѣ̑ зовѐ. кога̀ нѣчтѡ̑. ви́ды чл҃кь. и҆ по́вни го за нѣ́кои де́нь, и҆лѝ за мнѡ̑го дн҃ѝ и҆ въбыло мѹ́ се на ѹ҆́мьть и҆̀ кога го смы́сли. а҆̀ то́и се и҆лѝ засмѣ̀е. и҆лѝ ра́спла́че. и҆ това̀ мьчта́нїе и҆ на сѣ́нь чл҃кѹ дохо́ди и҆ на дѹ́мата чл҃кѹ что̑ мѹ҃ е, вътрѣ́шна 33.233б.

ед.: мъчта́нїе 33.233, мьчтанїе 33.233б*, 33.233б, мьчта́нїе 33.233б.

inslav

мигар *част.* (1) *За изразяване на учудване; мигар, нима.* като сѫмь толѫкова дꙋшѝ ѿскврьнила. ми́гарь бꙋ̀ ѐ бы́ль мл҃ти́вь, и ѡ҆жи́даль да се покаѧ̀ 17.169б.
ми́гарь 17.169б.

мигдония *ЛИ* (1) *Мигдония.* и жена̑ тере́тїа и мигдо́нїа и на́рѫка, вѣрова́ха въ х҃а 7.54б.
мигдо́нїа 7.54б.

мидии *мн.* (2) *Миди, древно племе, жители на Мидия.* и въ о҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. бльгаре. и маѩ́ре, и тата́ре. и ми́дїи и тꙋ́рѫци. и вди́гнѣха ме́жду себѣ́ сѝ ца́рь 39.313; и пойдѐ на перѫси́дь, и мнѡ̑го сторѝ знаме́нїе, и напоконь пойдѐ на па́рѫѳѡ̑ и ми́дѡмь. и па́кь на и́нѫдїа 7.54б.
ми́дїи 39.313, ми́дѡмь 7.54б.

мидѣни *мн.* (1) *Мидяни, жители на Мидия.* и напи́са ѐвр҃лїе на ѐврѣ̑искѣ̀ ѐзы́кь, и посла́ го ї҆ꙋдѣ̑ѡ̑. и наꙋ̀чи парѳѣ́не и мидѣ́не и чю́деса та́мо мнѡ̑го сто́ри 37.274.
мидѣ́не 37.274.

мизия *МИ* (1) *Мизия.* то́лѫкози и на прпо̑о́бнаа пе́тѫка па́ме́ть що и̇ е просвѣ́тила по си́чѫкы свѣ́ть… що ѐ тїѧ̀ сто́рила добро̑дѣ́тель на землѧ, на ѐпи́ва́тѫско мѣ́сто… и на ми́сїа, и на далѫма́ти, и нѐ тѣ́кмо по ґїѧ мѣ́ста, а҆̀мѝ и по си́чѫки свѣ́ть 8.55.
ми́сїа 8.55.

мило *нареч.* (1) **мило ми е.** *Мило, жално, мъчно ми е.* не ви́диш̾ лѝ какѫвы̀ си́лѫны мѡмѫцѝ, навы̑, и ко́лѫко ꙋ̀бѝ и проліа́ ѝмь крьвѫта̀. а҆̀ ты̀ се не бои́шь а҆̀мѝ і҆щешь да се бо́ришь със̾ нѥ́го, нѐлѝ тї е ми́ло за тво́ата мла́дость, и хꙋ̀бость 9.65б.
ми́ло 9.65б.

миловам *вж.* **милувам**

милосръд *прил.* (1) *Милосърден, милостив, доброжелателен, милосърд.* о҆́ти, ка́кь ѐ бꙋ̀ със̾ є҆ѐ҃ство̀то сѝ сѣ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и мнѡ̑го трьпѣли́вь 33.245б.
ед.: м. мл҃рдь 33.245б.

милост *ж.* (33) **1.** *Милост, благосклонност, милосърдно отношение, добрина.* мл҃ю вы̑ се, и̇дѣ́те и речѣ́тѣ нѥ́мꙋ ґїа дꙋ́мы. зна́ю мл҃ть твою̀ чл҃ко люб̾че г҃и. чѐ навѝва на тво́й гнѣ́вь 9.73б; и да го̑ ви́дѧ и да го̑ позна́ѧ ко́и ѐ то́изи что̑то чи́ны то́лѫкова мл҃ть със̾ме́не (!) грѣ́шнаго дѐто мѐ и̇зва́диль ѿ грѣта́нь вра̀жїи 15.135. // *Милост, състрадание, съчувствие, съжаление.* тогѝва като̑ щѣ́ть да чю́ѧть ѿнїа́ ѐврѣ̑е ѿ мѡѵсѐа таквѝзи дꙋ́мы, щѣ́ть да ви́кнать з го̑лѣ́ гла̑ да пла́чать и да сѐ биѧ̀ть по главѣ̑та и по лицѐто, а҆̀ла̀ не щѣ́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ кого̀ 18.201. // *Помилване, пощада, прошка.* съмрѣ́ть ѐ о҆́бѣїица нем҃лти́ва. съмрѣ́ть със̾ дꙋ̀кати не мо́же да сѐ ѿкꙋ́пи. съмрѣ̀ть раста́вѣ ѿ ро́днина без̾ мл҃ти 31.219; давно̀ полꙋ̀чь ѿ бꙋ̀ ми́лость когà бѣ́де ѿнѫзи де́нь, дето щѐ да сѣ́ди бꙋ̀ 17.168б. **2.** *Жалост, душевна мъка, тъга.* това́ ли дочака̑ ка́то̑ тѐ ѿхра́ни̑, да дача́ка̑ сега̀ та́кѫвьзи скрьбь. кога́ те раждахь, бо́лесть нѝкакѫва не и҆́ма̑ а҆́мѝ сега̀ лю́та бо́лесть и҆́ма̑ с҃нꙋ̀ мои̇ и намѣсто ра́дость че́до̑ моѐ, и҆́ма̑ голѣ́ма скрьбь. и голѣ́ма мл҃ть 35.261. **ваша милост.** *Ваша милост, почтително обръщение към уважавана личност.* мо́и гн҃ди́не. мл҃ѧ ва́ша мл҃ть, недѣ́ите заминꙋ̀ва мо́и до́мь. а҆̀ми се врьнѣ́те та сѝ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣнѫ́ка 31.221б; **дам милост.** *Проявя милосърдие.* и ре҃ ѐ҃и въ̀истинꙋ не лѣ́же бꙋ̀ що сь̀ е́ врѣ́кль, да си дадѐ мл҃ть своà. ко́и камѫто нѥ́го и҆́дѐ ка́кь мо́же да се о҆́чи́сти 17.174б; **немам милост.** *Не съм милостив.* и на́поконь погле́дна̑ и ви́дѣ̑ а҆́гг҃лы нем҃лтивы, дѐто ни́какь не́маха мл҃ть, и стра́шны тврьдѣ̀, и лица̑та и҆̑ бѣ́ха срьди́ти 32.228б; **припадна на милост божия.** *Оставя се на божията милост.* и҆́ ре҃ дв҃дь. и

inslav

трѝте ми сѣ̑ тѣсны̑. а҃мѝ побо́лѣ ми ѐ да припа́днѣ̑ на м҃лть б҃жїа, нежелѝ да бѣ́гѫ̑ ѿ ру́ка чл҃чьска̀ 11.89б.

ед.: м҃лть 2.9, м҃лть 4.25, 5.39б, 9.73б, 12.111б, 15.134б², 15.135, 15.135б, 15.144, 15.146б, 17.174б, 18.180², 18.201, 18.205, 31.221, 31.221б⁴, 32.228б, 32.230б, 32.231б, 35.261, 35.262б, 39.302б, 39.311, м҃лть 11.89б, 17.174б, ми́лость 17.168б, млть 18.199б, 31.221; *мн.:* м҃лти 3.19, млти 31.219.

милостив *прил.* (34) **1.** *Милостив, който проявява отзивчивост и състрадание, милосърден, снизходителен.* и вь ѻ҆нова̀ врѣ́ме. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь до́брь и҆ м҃лтивь, детѡ̑ чю́ваше гро́бь ст҃мꙋ… а҆ се́га̀ бѣ́ше калоѐрь на цр҃квата ст҃мꙋ 9.73; как҆ва̀ безако́нїа чини́… като с҆мь тол҆кова дꙋ́ши ѿскврьни́ла. ми́гарь бѣ̑ ѐ бы́ль м҃лти́вь, и҆ ѡ҆жи́даль да се покаѧ̀. и҆ нѣ̀ ѐ щѣ́ль бѣ̑ съмрѣ̀ть грѣ́шномꙋ, чл҃кꙋ 17.169б; защѡ̀ то́и. ѿпрьвѣ́нь бѣ́ше кро́т҆кь а҆ наподи́рѣ станѣ̑ срьди́ть. ѿнапрѣ̑ бѣ́ше м҃лтивь на сырома́си и҆ на си́роты, а҆ на́поконь станѣ̑ найзлѣ̀ на сыромасите 18.188; г҃ь на́шь і҃с х҃с. є҆ди́нь и҆стинныи бѣ̑. бѣ́ше на н҃бсехь стра́шнь. и҆ а҃н҆гг҃лы мꙋ поѭ́ть, а҃мѝ па̀кь є҆, мнѡ́го м҃лти́вь. и҆ не щѣ̀ да ѡ҆ста́ви чл҃ка да погыне на грѣ́х҆ть си. а҃мѝ слѣ́зе, и҆ ѩ҆ви се смѣре́н҆ и҆ кро́т҆кь 34.253. // *Образно.* а҃мѝ сич҆ко чтѡ̑то ви́ды б҃жїе ѻ҆ко м҃лти́вое. детѡ̑ не щѐ съмрѣ̀ть грѣ́шномꙋ чл҃кꙋ да бꙋ́де. а҃мѝ и҆́ще да го ѿбрь́не на живо́ть чтѡ̑ расмотрѝ бѣ̑ 15.134. **2.** *Като същ. Милостив човек.* защѡ̀ си́ч҆ки не мо́гать влѣ̀ вь́трѣ. а҃мѝ токѡ̀ ко́ѝто са сыромашїа те́глиле д҃хѡ̑ ст҃ый. и҆ пла́кале, и гладꙋ́вале, и҆ жьдꙋ́вале, и҆ м҃лти́вы сѣ̑ чи́сто срѣ̑це, и҆ и҆спѣ́дени заради̇̀ пра́ва 32.227.

ед.: м. м҃лтивь 1.6, 9.73, 15.145, 18.188, 31.221, м҃лти́вь 3.17б, 5.27, 9.73б, 18.192б, 18.194, 31.219б, 34.253, 35.256б, 38.284б², 38.285, 38.294, 40.320б, м҃лти́выи 15.135, 39.310, м҃лти́вь 17.169б, м҃лти́вы̀ 39.304б, м҃лти́вы 39.319б, м҃лтвь 40.320, м҃лти́вомꙋ 33.245б, м҃лтиве 5.34, *сравн.* на́и м҃лти́вь 35.261, *ж.* м҃лтива 5.28, *ср.* м҃лти́вое 15.134; *мн.:* м҃лти́вы 4.26б, 32.227, 32.229, 38.293б, 38.294.

милостивно *нареч.* (2) **1.** *Жално, милостиво.* тога́зи тїѐ ѿкаа́нны не зна́ѧхꙋ нѝ защѡ̑ са запрѣ́ни и҆ ѿбрѣ́нъше се є҆ди́нь към҆тѡ̑ дрꙋ́гыго. и҆ м҃лти́вно пла́чахꙋ и҆ дꙋ́махь си҆. чтѡ̑ съгрѣши́х҆ме̑ ны́е грѣ́шници пра̑ѣ̑ ба̑ 15.146. **2.** *Умилено, с обич.* и҆ жа́л҆но плаче́ше и҆ гледа́ше сы́на своє̑го и҆ милости́вно го цѣлꙋ́ваше. и҆ дꙋ́маше. ѡ҆ ѡ҆ го́р҆ко ме́не че́до моѐ 40.323б.

м҃лти́вно 15.146, милости́вно 40.323б.

милостиня *ж.* (31) **1.** *Милостиня; подаяние, което се дава на бедни и нуждаещи се; дар.* и҆ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме м҃лти́ня на сыромасѝ и҆ на про́сѣци 31.222б; и҆ бл҃годарѝ ба̑ и҆ ре̑. бл҃года́рю те г҃и бе̑ мои̇̀ защѡ̑ ми да́де та ꙋ҆зехь м҃лти́на ѿ дома́шны свои̇̀ лю́дїе 40.321; помо́гни е҆мꙋ г҃и, и҆лѝ ко́и цр҃ква съгради̇̀ въ и҆́ме моѐ, и҆лѝ принесѐ м҃лтыню въ цр҃квꙋ̀ мою̀. прїи́ми го и҆ ты̀ г҃и въ цр҃тво н҃бное 15.150б. // *Образно.* чл҃цїи догдѐ сте на то́изи свѣ́ть на пазарь, и҆ догдѐ са паза́рь нѣ̑ е раз҆вали́ль. кꙋпѣ́те си̇̀ м҃лти́ня. сирома́си сѣ̑ помл҃ꙋва́нїе. сѣ̑ смѣре́нїе, вѣ̑чное добро̑ да сѐ насла́дите 31.222. **2.** *Благодеяние, добро дело.* защѡ̑ а҃кѡ̀ нема́мѐ, чи́ста вѣ́ра, и҆ а҆кѡ̀ нѣ̑ сме сто́риле добра̀ ра́бота, си̇̀ р҃ѣ̑ м҃лти́ня и҆ по̑ и҆ смѣ́ренїе. не мо́жѐ да сѐ спа́симь 34.255б; є҆дна̀ грѣ́шница є҆с҆мь и҆ коѐ мо́гꙋ добро̑ да сто́рю. и҆ със҆ мнѡ́го и҆спытанїе є҆два̀ каза̀ ка́кь є҆ сто́рила тол҆кова м҃лты́ня, със҆ ѻ҆ного́ва сыромаха дѐто щѣ́ше да сѐ ѻ҆бѣ̑сѝ 11.106. **творя милостиня.** *Давам милостиня; поднасям на беден човек или просяк храна, дрехи и др.* и҆ съмы́слюваше ст҃ое є҆ѵ҃лїе чтѡ̑то ре́. кога̀ тво́ришь м҃лты́ня, да нѐ зна́е. леви́ца твоа̀ чтѡ̑ чи́ны десни́ца твоа̀ 15.134б.

ед.: м҃лты́ня 4.26б, 5.28², 5.29, 15.133б², 15.134б, 15.136, 15.138б, 15.156, 18.207,

inslav

32.231, 34.254б, млт҃ти́нꙗ 8.55, 31.222², 31.222б, 34.255, 34.255б, 38.292б, 38.294³, 39.319б, млт҃ты́нꙗ 11.106, милосты́нꙗ 34.254б, млт҃ти́на 40.321², млт҃ты́ню 15.134б, млт҃тиню 15.138б, млт҃тыню 15.150б.

милувам *несв.* (14) **1.** *Проявявам милост, състрадание към някого; смилявам се.* праве́днь мꙋ́жь си́чˈкы д҃нь ми́лꙋва и҆ дава. сїѐ́рѣ́ си́чˈкь д҃ни до живо́та своѐ́го, млт҃ти́нꙗ и҆ добро̑ чи́ны 38.294; дано̀ и҆́мь простѝ г҃ь съгрѣ́шенїето. ѻ҆́тї е г҃ь млт҃и́вь и҆ тврѣ́дѣ ми́лꙋва лю́дїетѣ, ко́и се м҃лѝ съ сѐ срце̑ 18.192б; и҆ дрꙋ́гы рѣ́чи и҆́ма да вы̑ рекѣ̑ ко́ито ми́лꙋва сыро́маха та мꙋ̑ да́ва, на заѐ́мь бꙋ̑ да́ва 18.205б. **2.** *Жаля, милея за нещо.* и҆ ны́е да́ си не ми́лꙋваме на́шꙋ пльть. а҆̀ко̀ и҆ бѝють на̑ ра́дѝ и҆́ме бж҃їе. и҆лѝ ны̑ мѣ́чьть заради̇̀ любо́вь нѥ́гова 16.158б. // *Галя, проявявам нежност и внимание към някого, глезя, милвам.* зла̀ жена̑ ни́кога се не смѣ́рѣва, а҆̀ко а҆ га́дишь, а҆̀ тїа́ се ѻ҆бѣ́сюва, а҆̀ко лї а ми́лꙋвашь, а҆̀ тїа́ се възно́си 21.211.

сег.: 1ед. ми́лова̑ 18.205, ми́лꙋвамь 18.205, *2ед.* ми́лꙋвашь 21.211, *3ед.* ми́лова 6.47, ми́лꙋва 18.177б, 18.187, 18.192б, 18.205б, 38.294, *1мн.* ми́лꙋваме 16.158б, *3мн.* милꙋ́вать 18.196; *имперф.: 3мн.* ми́лꙋваха 32.224б; *форма от перф. тип: 3мн.* ми́лꙋвале 32.227; *пов.: описат. 2мн.* да ми́лꙋвайте (!) 1.5б.

милувам се *несв.* (1) *Само мн. Милуваме се, свързват ни обич и добри чувства, обичаме се един другиго.* и҆ си́чˈкыте лю́дїе щѣ́ть да сѐ позна́вать тогѝва ѐ́ди́нь дрꙋ́гыго. и҆ ро́днина. и҆ бра́тїа и҆ побра́тимѐ, и҆ се́стры̀, и҆ бащѝ, и҆ ма́икы, и҆ же́ны, и҆ дѣ́ца, и҆ ма́лˈкы. и҆ голѣ́мы си́чˈкыте сѣ̑ позна́вать тогѝва и҆ ми́лꙋватˈ се и дꙋ́матˈ си си́чˈкыте дꙋ́мы 18.199.

сег.: 3мн. ми́лꙋватˈ се 18.199.

мимо *предл.* (3) *За означаване на движение близо до нещо или някого; покрай, мимо.* и҆ ходѣ́ше по трѣ́гˈть. и҆ минъ̀ мимо̀ цр҃квата с҃тго плато̀на 15.153б; а҆̀мѝ и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́ди̇̀ сыро́маха, и҆лѝ пѣ́тника и҆ чюжди́нˈца, и҆лѝ гола̀, и҆лѝ гла́днаго и҆ жь҆́днаго. и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ, а҆̀ми ми́нѣ̑ мимо нѥ́го. зна́и чѐ само́го х҃а ба҃ и҆ г҃а нѣ̀ смѐ пока́ниле и҆ нахра́ниле и҆ ѡ҆блѣ́кле 3.17б.

мимо 3.17б, ми́мо̀ 15.144, мимо̀ 15.153б.

мина[I] *св.* (10) **1.** *Мина, придвижа се покрай някого или нещо.* ви́дите ли ко́лˈко лю́дїе мины́ха и҆ нѝ ѐ́ди́нь не подꙋ́ма ѐдна́квo. нито̀ зна́ꙗха кога́ ще о҆́нˈзи о҆́ра́чь да до́йде да си̇̀ жь́не ни́вата 18.183б; а҆̀мѝ и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́ди̇̀ сыро́маха, и҆лѝ пѣ́тника и҆ чюжди́нˈца… и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ а҆̀ми ми́нѣ̑ мимо нѥ́го. зна́и чѐ само́го х҃а ба҃ и҆ г҃а нѣ̀ смѐ пока́ниле 3.17б. // *Отбия се.* та̑ сѣдѣ́ше на дрꙋ́мать пр҃ѣ кы́щата си̇̀, та̑ ловѣ́ше пѣ́тници и҆ чюжди́нци, и҆ нѣ́кои да нѣ̀ ѐ ми҃нˈлѣ́ прѣ̀зˈ нѥ́говь до́мь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221. **2.** *Пребродя, придвижа се от единия на другия бряг, премина.* и҆̑ ѐvˈста́тїе дойдѐ до о҆́нˈзи до́ль, и҆ гледа и҆ са́мь и҆ та́мь гдѐ да ми́не съсˈ коня́того, защо̀ бѣ́ше о҆́нˈзи до́ль голѣ́мь и҆ дльбо́кь 5.28б; и҆ па̀кь мꙋ̑ додѐ на ꙋ҆́мь. тина̀ а҆ко̀ до́де сега̀. че какˈ щѐ да ми́не і҆ѡрˈда́нь като̀ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174.

сег.: 2ед. ми́нешь 17.173, *3ед.* ми́не 5.28б, 17.174, *1мн.* ми́нѣ̑ 3.17б; *аор.: 3ед.* минъ̀ 15.153б, *3мн.* мины́ха 18.183б2; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ ми҃нˈлѣ́ 31.221; *бъд.: 3ед.* щѐ да ми́не 17.174.

мина[II] *ЛИ* (2) *Мина.* и҆ въ ѻ҆нова̀ врѣ́ме съгра́ды ѐ́ди́нь болѧ́ринь вь ца҃ри̇ гра́дь. ѐдна̑ цр҃ква вь и҆́ме с҃тмꙋ ми́нꙋ и҆ викто́рꙋ и҆ вике́нˈтїю 9.68б.

ми́нꙋ 9.68б, 9.69.

мина се *св.* (24) **1.** *Мина се, протека, измина се (за време).* а҆̀ матѳе̑и възлѣзе на ѐдна̑ го́ра̑, и҆ ѻ҆блѣ́че се тѣ́кˈмо ꙋ҆ ѐдна ри́за. и҆ трьпѣ́ше стꙋ́дь и҆ мра́зь и҆ ми́нъ се нѣ́кое врѣ́ме 37.274; и҆ ми́на се па́кь дрꙋ́га година. и҆ пойдѐ па̀кь на ѡ҆́ньзи пꙋ́стынѧ 17.175; и҆ мина́ се то́лˈкози го́ди́нь. и҆ пойдѐ і҆ѡа́ннь ꙋ҆ ѐфе́сь 6.47.

inslav

2. *Измина, стигна края си. Образно.* мнѡго щото́ гы ви́дѣхъ̑те та гы̀ не ѻ̀ставѣхъ̑те, а̑ мои̇ че́рковы ѻ̀ста́вѣхъ̑тѐ та̑ не хо́дѣхъ̑тѐ. ѿто се разъ̑вали̇ сѣденїето и̇ дꙋманїето чл҃чьско. ѐто де сѣ̀ минѣ̀ и̇ довры̀ши льжа́та чл҃чьскаа 18.204б.

аор.: 3ед. мина́ се 6.47, минѣ́ се 5.33, 7.52, 7.52б, 11.104, минѣ́ се 17.166б, минѣ́ сь 17.173б, ми́на се 17.175, сѣ̀ минѣ̀ 18.204б, се ми́на̀ 32.226б, ми́нъ се 37.274, ми́нь се 39.303б, се ми́на 39.314б, 39.316б, *3мн.* мина́ха се 2.12, 10.77б, минах̑ се 4.22, минѣ̀ха се 2.12б, минъха се 2.15б, се минѣ̀ха 5.39б, минꙋ̀ше се 14.129б, 14.130; *форми от перф. тип: 3мн.* минѣ̀ле се 1.4б, ми́ньле сь 4.22.

минокиан *ЛИ* (1) *Минокиан.* и̇ повелѣ̀ ѐдномꙋ̀ ѿ слꙋгы́те нѥ́гови минокїа́нь и̇́мето мꙋ бѣ̀ше… да и̇зведѐ не́стора ѿвъ̀нь 9.66б.

минокїа́нь 9.66.

минувам *несв.* (6) **1.** *Минавам, движа се покрай някого или нещо, вървя.* и̇ дои̇дѐ до мѣ̀сто что сѐ зовѐ леѐнь. и̇ попи́та та́мо что̑ минꙋ̀ваха чл҃ци. видѣ̀хъ̑те ли̇ ѿнїа чл҃ци, что̑ гы̑ во́дѧть да гы̑ погꙋ̀бѧть 15.144. // *Образно.* защѐ се и̇ ны́е че́да не́инꙋ̑ събра́хъ̑мѐ да пра̑знꙋ̀вамѐ д҃ховны̀ пра̑зникь добрѣ̀. защѐ а̀ко и̇ потеглихъ̑мѐ по́стны̀ пꙋ̀ть що̀ минꙋ̀вамѐ и̇ до дне́ска, а̑ми̇ сега̀ додѐ де́нь да почи́немъ̑ сѝ 16.157б. **2.** *Минавам през нещо, преминавам.* до годи́на кога́ ще да бѣ̀де вели́кыи по҃. не ми́нꙋ̀ваи і҃ѡр̑да́нь като сѝ и̇́мате за́конъ̑ и̇ ѡ̀бычаи на монасти́рь 17.173.

сег.: 1мн. минꙋ̀вамѐ 16.157б, *3мн.* минꙋ̀вать 18.183б, 31.221; *имперф.: 3ед.* минꙋ̀ваше 5.28б, *3мн.* минꙋ̀ваха 15.144; *пов.: 2ед.* ми́нꙋ̀ваи 17.173.

минувам се *несв.* (1) *Минавам, изтичам, отминавам (за време).* а̑ми̇ ходѣ̀те хꙋ̀бѣве, нѣ̀ като глꙋ̀пави, а̑ми като̑ ꙋ̑мны. за́мь да смы́слѣме врѣ̀мето ѻ̀ти се минꙋ̀ва като̑ д҃нь ѐди́нь 18.180б.

сег.: 3ед. се минꙋ̀ва 18.180б.

мир[I] *м.* (12) **1.** *Мир, земната реалност, светът.* ѿгово́риха а̑гг҃лыте, и̇ ре́коха. ны́е дои̇до́хъ̑ме дѐто се ѿре́коха ѿ то́иззы̀ свѣ̀ть, и̇ щото̀ бѣ̀ха по то́изи ми́рь зара́ди̇ тво́ето и̇́мѐ ст҃о́е, та̀ се ски́таха въ пꙋ̀стынѧхь. и̇ по го́рїето, и̇ по пла́нинїето, и по стѣ̀нїето низъ̑ дꙋ̀пъ̑ките 32.225б; о сьцисꙋ̀ванїе чл҃кѡ̑ и ѿ скон̑чанїа ми́рꙋ 18.193; дне́ска ра́дꙋ̀ватъ̑ се а̑гг҃лы, и̇ праз̑нꙋ̀вать чловѣцы. ѻ̀ти кр҃ть х҃вь що̀ ѐ свѣ̀тлы̀, та се ѧ̑ви на ми́рь на земл҃ѧ. ѿ нѥ́го бѧ̑гать бѣ̀соове. и̇ бо́лести и̇сцѣлѧ́ватъ̑ се. и̇ грѣ̀шници и̇сцѣлѧ́ватъ̑ се и̇ си́чъ̑ка земл҃ѧ̀ просвѣща́ва се 16.157б. **2.** *Мир, вселената като цяло, свят.* ѻ̀ти що̀ ка́же па́вель а҃пль. ми́рь мнѣ̀ распе́тъ̑ се, и̇ а̑зь ми́рови. сѝ р҃ѣ, ми́рь що̀ ѐ си́чъ̑ки свѣ̀ть заради̇ мене сь распѐ, и̇ а̑зь за си́чъ̑ки свѣ̀ть, и̇ си́чъ̑ки свѣ̀ть ѐ̀ г҃ь 16.159. **3.** *Светски, недуховен, немонашески свят.* кога̀ бѣ̀ въ пꙋ̀стынѧ̀ те́бе и̇́мѧ̑ помощница. а̑ сега̀ сѐ врѣ̀нѧ̑ въ ми́рь. а̑ми па̑кь и̇ сега̀ ме ꙋ̀чю́ваи и̇ ꙋ̀пази̇, и̇ помо́щница ми бꙋ̀ди̇ 8.56б; и̇ ѿи̇дѐ на пꙋ̀стынѧ… и̇ въкꙋ̀сюваше трѣва̀ мѣ̀сто ѧ̑стїе. и̇ то̀ по ма́лъ̑ко на́ вечерь и̇ мл҃ба непрѣста́нно чи́нѣше. и̇ ни̇что̑ да и̇́маше ми́сль за ми́рь, и̇ли̇ за добра̀ ѡдѐжда… и̇ли̇ за до́мь и̇ за сто́ка 8.55б.

ед.: ми́рь 8.55б, 8.56б, 16.157б, 16.159[2], 17.167, 32.225б, 32.226, 35.265, мира 18.189, ми́рови 16.159, ми́рꙋ 18.193.

мир[II] *м.* (32) **1.** *Мир, липса на война.* и̇ да̑ дадѐ на ва́шꙋ зе́млю мирь. и̇ плѣнъ̑ство̑ и̇ войска̀ да нѐ прѣми́не прѣзъ̑ ва́ша земл҃ѧ̀. и̇ а̑зь да погле́да̑ ва̑ и̇ да вы̑ бл҃влю̀ 11.107. **2.** *Мир, разбирателство, отсъствие на вражда, търпимост.* и̇ недѣ̑и̇ (!) помѣнꙋ̀ва това̀ зло̀ щото̑ ми стрꙋ̀ваха мои̇́те дꙋ̀шъ̑ма́не, а̑ми̇ гы про́сти̇. и̇ да́и̇мь (!) ми́рь и̇ любо́вь, и̇ наꙋ̑чи̇ гы да хо́дѣ̀ по твоа̀ запове́дь 39.308б. **3.** *Мир, спокойствие, душевно равновесие.* това̀ ѐ что̑ и̇́мь бѣ̀ше ре́кль ѿпрьвѣнь.

inslav

ми́рь мои̑ даю̀ ва̑. и ѹ̑че́ниците като̑ (!) видѣ́ха і ѹ̑пла́шиха̑, (!) и мнѣ́ше им҆ се като̑ привидѣ́нїе видѣ́ха 38.288б. **иди с миром.** *Пожелание за добър път – върви спокойно, с мир.* и̑ присташе кора́бниците на ра́дость и̑ ре́коше да и̑демь съ ми́ро̑. и̑ напра̀више кора́б҆ 15.137; и̑ ре̑ ми ѿн҆зи чл҃кь бж҃їи. бра́те, сега̀ тѝ сп҃се́ны бы̑, и̑ д҃шьта си̑ своѐ ѿправда̀. и̑ди̑ съ ми́ромь 3.20б; това̀ що ти̑ и̑сповѣда̑ си́ч҆ко. ѻ҆ч҃е с҃ты̑. закли́нам҆ те във҆ х҃а с҃пса на́шего, нѝкомѹ да ка́жешь… а̑ми сега̀ и̑ди̑ си съ миро̑ 17.173; **мир вам (тебе).** *Благопожелание за спокойствие и добруване.* и̑ ра́з҆бра̀ е̑пк҃пь пла́тонь, че е дои́шьль а̑пл҃ь и̑ пои́де със҆ попо́ве и̑ дїа́коне и̑ просла́ви ба̑ и̑ ре́че. ми́рь тебѣ матѳе̑ю. и̑ ст҃ыи ре̑. ми́рь ва̑ ѡ̑ че́да. и̑ вълѣзоха въ гра́дь 37.274б; и̑ зарь́чи на бра́тїа бѹ̑ чи́сто да слѹ́гѹвать, и̑ прѣда́де гы на г҃а. и̑ ре̑. ми́рь ва̑ и̑ просла́ви ба̑. и̑ прѣста́ви се въ ше́стѝ ча̑ д҃не 37.279; **с миром.** *С мир, спокойно, тихо и мирно.* и̑ тога́зи погле́дна на н҃бо, и̑ вди́гна си рѹцѣ́те и̑ въздь́х҆нь и̑ просль́зи се, и̑ ре́че. сега̀ ѿпѹ́стювашь ра́ба своа̀ вл҃ко, като си̑ ре́кль дѹ́мата твоа̀, със ми́рѡ̑. ѻ҆́ти като̑ видѣ́ха ѻ҆чи́те мои̑ твое́то сп҃се́нїе 17.174б; а̑ми прїидѐ ча̑, да пои̑дешь на цр҃тво нб҃ноѐ. и̑ ст҃ыи нико́лае, раз҆болѣ̀ се мал҆ко, и̑ прѣста́ви се съ ми́рѡ̑. къ г҃ѹ 15.151; **с миром божием.** *С божията благословия.* д҃хо́вниче, є҆́днакь дрѹ́го и̑ма́мь жела́нїе да́ ми сьвръ́шишь. и̑ди си̑ сега̀ на монасти́рь съ ми́ромь бж҃їемь да си ѹ̑чѹ́вань. и̑ до годи́на дойди̑ па̀кь на ѡ̑нь́зи сѹ́ха дол҆чи́на 17.174б; **сторя мир.** *Помиря се с някого.* ра́бы ц҃ре́вы и̑ на тво́а ст҃ы́ня смѐ ра́бы. ѿхо́ждамѐ със҆ повѣлѣ́нїе и̑ за́повѣ̑ ц҃реву въ фригїю, да сто́риме ми́рь със҆ таифали 15.143; **струвам мир.** *Помирявам някаго.* ѿпрь́вѣнь то́и щѐ да сѐ пока́же до́брь и̑ да прѣмль́чюва сѣ́комѹ. и̑ да живѹ́ва съсѣ́кыго. (!) и̑ сѣ́кымѹ щѐ да сѐ покла́нѣ, и̑ ми́р҆ ще да стрѹ́ва междѹ̀ людїе́те. и̑ кри́в҆да не щѐ да о̀бычѣ 18.187; **сътворя мир.** *Сключа мир.* това̀ си́ч҆ко видѣ́ше ѿнїа трѝте мѹ́жїе ца́ревы. и̑ ѿи̑до́ше си̑ и̑ ѹ̑лѣ́зоше въ кора́бь ѹ̑ то́изи д҃нь. и̑ пои̑до́ше въ фригїи, и̑ сътво́рише ми́рь със҆ таифали 15.145.

ед.: ми́рь 3.20б, 6.48б, 12.111б, 15.143, 15.145[4], 33.237, 33.240б, 36.271б, 37.274б[2], 37.279, 37.281[2], 38.287б, 38.288, 38.288б[2], 39.298, 39.308б, мирь 11.107, ми́р҆ 18.187, ми́ромь 3.20б, 17.174б, ми́ро̑ 14.129, 15.137, 15.137б, ми́рѡ̑ 15.151, 17.174б, миро̑ 17.173.

мира *ж.* (2) *Мира, покой, отсъствие на движение.* ка́кь ѐ чл҃кь прили́чень мо́рѹ. като̑ вѣ́трь на море́то коги́ се пли́скать тала́зете та̑ ми́ра не́мать никоги. и̑ чл҃кь на сѹ́ша свѐ са мьте като̑ мо́ре, и̑ ни[ко]ги нѣ ѐ ми́рень 31.216б. **немам мира.** *Непрекъснато съм обезпокояван от някого или нещо.* а̑ко бѹ́дешъ нѣ́кои ль́стникь, та ны̑ бла́знишь, а̑ ти и̑ди̑ ѿтѹ́ка, защо̀ и̑ а̑зь зара́ди те́бе ѿ бра́тїа не́ма̑ ми́ра 2.11.

ед.: ми́ра 2.11, 31.216б.

мирейски *прил.* (10) *Мирейски, от МИ Мирея.* а̑ ные привѐзах҆мѐ кора́бете на́ши въ а̑дрїа́ки на приста́нището мире́иское, и̑ та́мо дои̑дѐ митрополи́ть мире́искыи нико́лае и̑́мето мѹ̑ и̑ въспрїѐ на̑ и̑ погости̑. чл҃кь с҃ть и̑ до́бро̑дѣте́л҆нь. и̑ такъв҆зи чл҃кь. ѻ҆́ти съ ѐ ѻ҆́нова мѣ́сто мире́иское напл҃нило със҆ нѥ́говы чю́деса 15.148.

ед.: м. мире́искыи 15.144б, 15.148, 15.148б, мирейскы̑ 15.147, мирейскыи 15.147, *ср.* мире́иское 15.148[2], 15.149б; *мн.:* мире́искые 15.144б, 15.151.

мирен[1] *прил.* (8) **1.** *Мирен, тих, спокоен.* и̑ а̀ре́к҆са това̀ мѣ́сто, детѡ̑ е сега̑, дохїа́рь монасти́рь. и̑ та́мо ви́дѣ ка́кь ѐ скры̑то мѣ́сто и̑ мир҆но. и̑ съзида та́мо дрѹ́га цр҃ква ма́л҆ка 11.100; и̑ чл҃кь на сѹ́ша свѐ са мьте като̑ мо́ре, и̑ ни[ко]

inslav

ги нѣ ѐ ми́рень. нѣлѝ е катѡ̀ си́лꙑна бꙋ́ра є҆ди́нь на̑дꙑ (!) дрꙋ́гыго на̑ста́нꙋва 31.216б; и҆ на̑ꙋ́трѣ ѻ҆́нꙑзи чл҃кь да́де и҆ тре́тїата дѣ́щерь за мꙋ́жа є҆дномꙋ̑ ꙋ҆ то́изи гра́ болѧ́ринꙋ и҆́ бѣ́хꙋ ми́рꙑнїи и҆ прова́ждаше си̑ дн҃ите добрѣ̀ 15.136. // *Спокоен, без беди и неволи.* и҆ сто́ри́, ѕ҃ı. годи́ны, таквѣ́зи бѣдѣ̀ теглѝ, а҆ ѡ҆, ѕ҃ı, годи́нь наса́мь до дне́шныи де́нь, ми́рꙑна бы́хь 17.172. // *Кротък, смирен, търпелив.* а҆̀мѝ ны́е бра́тїе, да и҆́маме ми́рно срⷣце на си́чкы чл҃ци. и҆ бг҃ на̑ да простѝ 3.21. **2.** *Мирен, без размирици.* и҆ ре́че и҆́мь ст҃ы́и. добрѣ̀ катѡ̀ пꙋ́сти ва̑ мнѡ̑го лѣ́тныи ц҃рь да оу҆мири́те нѐми́рна землѥ̀. а҆̀ вы́е зачтѡ̀ дои́дѡ́хꙑте на ми́рна землѧ̀ и҆ чи́ните голѣ́мо злѡ̀ и҆ млѣ́ва 15.143б.

ед.: м. ми́рень 31.216б, *ж.* ми́рна 15.143б, ми́рꙑна 17.172, *ср.* ми́рно 3.21, мирꙑно 11.100; *мн.:* ми́рꙑны 11.90б, ми́рꙑнїи 15.136.

мирен[II] *прил.* (1) *Който е свързан с миро.* марїа́ же прїе́мꙑши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡ̑го цѣ́нныѝ пома́за нѡѕѣ̀ і҆сѡ́вѣ и҆ ѻ҆́трѣ̀ вла́сы свои́ми нѡ̑ѕѣ є҆́гѡ̀. храми́на же и҆спльни се ѡ҆ во́не мы́рꙑные 34.250.

ед.: ж. мы́рꙑные 34.250.

мирея *МИ* (3) *Мирея.* и҆ бѣ́ше си́чꙑка ѡ҆́на́зи страна̀ мирїиликїиска̀, на голѣ́ма нꙋ́жа и҆ мирѣ̂а чтѡ̀ бѣ́ше ст҃мꙋ нико́лꙋ є҆пар́хїа, щѣ́ше да сѐ разꙑвалѝ и҆ да погы́не ѡ҆ гла́ды 15.142.

мирѣ̂а 15.142, мирѣи 15.148, ми́рїи 15.148.

миризлив *прил.* (5) *Миризлив, който има приятен дъх, благоуханен.* и҆ прова́ждаха ст҃ꙋ́ю пе́тꙑкꙋ, съсъ кади́лꙑници и҆ ѳамїа́нѡмь и҆ изꙑмꙋ́рно. и҆ съсъ дрꙋ́гы хꙋ́бавы миризли́вы а҆рома́ти 8.59б; ка́тѡ нѣ́коа голѣ́ма ѻ҆гра́да чтѡ̀ е насаде́на вьтрѣ̀ ѡ҆ сѣ́какꙑво цвѣ́те миризливо 33.232.

ед.: ж. миризли́ва 34.250б, *ср.* миризливо 33.232; *мн.:* миризли́вы 8.59б, 34.250б, мꙋ̑ризли́вы 38.291.

миризма *ж.* (13) *Миризма; дъх, който се носи по въздуха и дразни обонянието, мирис.* та́мо са дрѣ́вїа прѣхꙋ́бавы̀, и҆ добрѡ̀ миризливїи. детѡ̀ ни́кои не мо́же да и҆ска́же тѣ́хꙑната мꙋ̑ри́зꙑма 1.8; и҆ по пѣ́тищата ѡ҆ мрѣ̀твы лю́дїе вонѧ̀ и҆ мꙋ̑ризма̀ зла̀ не мо́гать да трьпѧ́ть лю́дїетѣ 18.194; и҆ поидо́ха та́мо и҆ зе́ха да копа́ють и҆ наи҆до́ха тѣло́то ст҃ѣи пе́ткы цѣ́ло и҆ хꙋ́баво и҆ миризма̀ хꙋ́бава ко́лꙑкото нави́ваше, та́зи миризꙑма̀ на ѡ҆́нꙑзи смра̀дь 8.57б.

ед.: мꙋ̑ри́зꙑма 1.8, 2.15, мꙋ̑ризма̑ 9.70б, мꙋ̑ризма̀ 18.194, мꙋ̑ризꙑма̑ 12.112б, 34.250б, миризꙑма̀ 8.57б[2], 8.58, миризма̀ 8.57б, мири́зꙑма 40.324; *мн.:* мꙋ̑ризꙑмы̑ 33.232, мꙋ̑ризмѝ 34.250б.

мирииликийски *вж.* **мириликийски**

мирииликия *вж.* **мириликия**

мириликийски *прил.* (10) *Мириликийски, от МИ Мира Ликийска.* житїе и жи́зꙑнь… ѻ҆́ц҃а на́ше́го і҆ера́рꙑха и҆ чю́дотво́рꙑца нико́лае мирїиликїи́скые 15.131; и҆ доидо́ше съсъ кора́бете до приста́нището ми́риликїи́ское, дѣ̀то сѐ зовѐ а҆дрїа́ки 15.143. **мириликийско мѣсто.** *Мира Ликийска.* а҆́зь да́ю ва́мь нае́мь, тькꙑмо мѐ ѡ҆̀везѣ́те въ гра́дь пата́рь чтѡ̀ е въ ми́риликїйско мѣ́сто 15.137; **страна мириликийска.** *Мира Ликийска.* гла́дь вели́кь бѣ́ше въ є҆дно̀ врѣ́ме на си́чꙑка ми́риликїа… и҆ бѣ́ше си́чꙑка ѡ҆́на́зи страна̀ мирїиликїиска̀, на голѣ́ма нꙋ́жа и҆ мирѣ̂а чтѡ̀ бѣ́ше ст҃мꙋ нико́лꙋ є҆пар́хїа, щѣ́ше да сѐ разꙑвалѝ и҆ да погы́не ѡ҆ гла́ды 15.142.

ед.: м. мирїиликїи́скые 15.131, мириликїискыи 15.137б, *ж.* мирїиликїиска̀ 15.142, ми́рїиликїиска 15.151, мириликїискаѧ 15.138, ми́рїиликїи́скые 15.132б, мирили[с]кые (!) 15.139, мириликїи́скꙋ́ю 15.139б, *ср.* ми́риликїйско 15.137, ми́риликїи́ское 15.143.

мириликия *МИ* (9) *Мира Ликийска.* и҆ послꙋ́шахꙋ кора́бницѣ тъзи дꙋ́ма, и҆ ѡ҆̀ве́зоше кораб́ть съсъ пшени́цꙋ въ ми́рїиликїю въ є҆пархїи ст҃мꙋ. нико́лꙋ 15.142б; слꙋ́шайте па̀кь. гла́дь

inslav

вели́кь бѣше въ ѐднò врѣ́ме на си́чˈка ми́риликїа 15.142.

ми́риликїа 15.142, 15.146б, ми́рїиликїа 15.146б, ми́рїиликїю 15.142, 15.142б, мирїиликїю 15.142б, ми́рїили́кїю 15.151, ми́риликїю 15.151, мириликїю 15.151б.

мирилиски (!) *вж.* **мириликийски**

мирисание *ср.* (1) *Мирисане; възприемане с обоняние миризмата, дъха на нещо.* мири́санїето е пàкь когà помири́ше нѣчтô чл҃кь, и҆ позна́е ѻ҆новà какˈво ѐ. хꙋ́баво ли ми́ри́ше, и҆лѝ е воне́що 33.233б.

ед.: чл. мири́санїето 33.233б.

мириша *несв.* (3) *Мириша; издавам, изпускам миризма.* и҆ повелѝ бг҃ да и҆злѣ́зе ѿ товà мѣ́сто дето ѐ съкры́тˈ крс҃ть (!) х҃вь нѣ́кои ди́мь да ми́ри́ше на хꙋ́баво 4.24б; и҆ вˈ то́йзи ча҃ дои́до́ха. г҃. геми́ц҃ие… тâ катô видѣ́ха ѻ҆на́зи го́зˈба ѻ҆ще то́пла и҆ хꙋ́баво мери́ше. реко́ха ме́ждꙋ себѣ́ си ѐла́те да и҆зѣ́деме товà сфо́нˈга́то 39.317.

сег.: Зед. ми́ри́ше 4.24б, 33.233б, мери́ше 39.317.

мирия *вж.* **мирея**

мирияне *мн.* (2) *Мирияни, жители на Мирея.* и҆ катô разˈбрахꙋ мирїа́не чѐ е дошь́ль ль (!) кора́бь съсˈ пшеницꙋ. и҆ просла́више си́чˈкы ба҃ 15.142б; и҆ прода́де сѝ ѿнˈзи кора́бникь пшени́цꙋ ка́кь и҆скà... и҆ ска́за марїа́нѡ҃. (!) товà чю́до 15.142б.

мирїа́не 15.142б, марїа́нѡ҃ (!) 15.142б.

мирно *нареч.* (8) **1.** *Мирно, тихо, спокойно.* тâ дочáкахˈмѐ дн҃е́шныи ст҃ыѝ д҃нь. то́й да нѝ спо́о́би да прѣпро́водѝ д҃ни́те нашѝ и҆ врѣ́мената ми́рˈно и҆ зра́во 38.294б; а҆мѝ г҃и бг҃ мо́й повелѝ а҆́гг҃лꙋ, ми́рˈно да мѝ прїе́млѥ д҃шь́та. и҆ да мѝ не бꙋ́де забра́нѥно да ꙋ҆лѣ́за на твоѐ цр҃тво, ѿ нечи́сты и҆ скврь̀ны бѣ́сѡве 8.57. // *Смирено, послушно.* ц҃рь ѐзе́кїа ка́же ва́мь не бо́йте се ни́чтô. а҆мѝ послꙋ́шайте и҆ ѐла́те ми́рˈно и҆ поклонѣ́те ми се. и҆ а҆́зь да вы̀ да́мь селâ и҆ ло́зїа, помнѡ́го ѿ чтôто и҆ма́те вы̀е тꙋ́ка 11.91. **2.** *Мирно, без разпра и вражда.* а҆мѝ товà си́чˈко добрô да се пôˈкани҃ да сто́римѐ бл҃вені́и хр҃тїа́не ѻ҆́ти да нѝ спо́о́бѝ і҆с҃ х҃с тꙋ́ка да прѣпроводѝ д҃ни́те на́ши мирˈно ѿ врага види́маго и҆ не́ви́димаго детô е ꙋ҆́бїица на нашѣта д҃ша и҆ тѣ́лото 34.255б.

ми́рˈно 1.8б, 2.13, 8.57, 11.91, 38.294б, 39.319б², мирˈно 34.255б.

миро *ср.* (22) *Миро; осветено благовонно масло, което се употребява в християнските обреди.* и҆ ѻ҆новà мѵ҆рѡ́ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ́го миризли́вы цвѣтове. ѿ смѵ҆рно, и҆ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ и҆́ры. и҆ ѿ трь́ста добрô миризли́ва, и҆ ѿ ма́сло 34.250б; по съмрь̀ти ст҃го́ вели́ко м҃ника дими́трїа… ѿ тѣ́лото нѥ́гово и҆зˈте́че мѵ҆рô. и҆ то́лˈкова, ѻ҆́ти на сѣ́кыи д҃нь дохо́ждаахꙋ, хр҃тїа́не и҆ ѹ҆земаа́хꙋ… защô легомà катô чинѣше и҆сцѣлѥ́нїе ѻ҆новà мѵ҆рô, затова́ го и҆ ꙋ҆зы́маахꙋ 9.70, 70б; и҆ тога́зи рѐ҃ ѐди́нь ѿ ꙋ҆ченицыте х҃вы і҆ꙋ́да сїмо́новь и҆скарїѡтˈскы̀, детô щѣ́ше да го прѣдадѐ защô сѐ не прода́де товâ мѵ҆рô, за трѝста пѣ́нѥе и҆ да сѐ раздадѐ по сыро́маси 34.250б.

ед.: мѵ҆рô 9.70, 9.70б⁴, 9.71³, 34.250³, 34.250б², 34.251, 38.291², мѵ҆рô 9.70б, мѵ҆рѡ́ 34.250б, мѵ҆ро 40.324, мира 34.250б, *чл.* мѵ҆рôто 34.250б, мѵ҆рôто 38.291.

миронов *прил.* (3) *Миронов, който принадлежи на Мирон.* а҆ми ꙋ҆трѣ а҆́зь ва́мь да пꙋ́стимь а҆́нˈгела лꙋ́кава ꙋ҆ до́мь миро́новь. да зе́мѐ і҆ѡа́ннꙋ д҃шь̀та 6.44.

ед.: м. миро́новь 6.44², миро́нова 6.43б.

мироносица *ж.* (2) *Мироносица; една от жените, които отиват да помажат тялото на Исус с миро след погребението му.* вто́ры̀ пь̀ть сѐ ꙗ҆вѝ на же́ны̀те мѵ҆ро́носици. детô и҆мь рѐ҃, рау́йте сѐ 38.287б; то́и и҆ на мѵ҆рôно́сиците бл҃говѣсти вьскр҃се́нїе х҃во 11.100.

inslav

мн.: мѵ̆ро́носици 38.287б, *чл.* мѵ̆ро̑но́сиците 11.100.

мироточив *прил.* (1) **димитрий мироточив.** *Свети Димитър Мироточиви (Солунски).* м҃ца. тогò к҃s, м҃чнїе с҃тго и҆ сла́внаго вели́ко м҃чни́ка ди́ми́трїа мѵ̆рото́чиваго 9.60б.

ед.: м. мѵ̆рото́чиваго 9.60б.

мирски *прил.* (4) **1.** *Мирски, който не е свързан с религията, светски.* а҆̀ми вы̀ се м҃лю̀ бл҃венїи хр҃тїа́не да нѐ мыслите нѣ́каде, и҆лѝ да дрѣ́мете. защô не с҃ѹ тїѧ̀ дѹ́мы за ми́р'ска рабо́та. а҆̀ми сѣ̀ за сп҃е́нїе д҃ше́вно 38.287. **2.** *Като същ. Само ср. Мирското, светските неща, недуховният свят.* и҆ съста́нъ се със' бл҃же́ннаго с҃на своѐго са́ва. и҆ то́и ѫ҆ поѹ̆чи да сѐ о҆ста́ви ѿ си́ч'ко мир'ско 14.128; что̑ ка́же і҆ѡа́ннъ бг҃осло́вь. че́д'ца рѣ҃ не любѣ̀те свѣ̀ть нѝтô щото ѐ по свѣ́тьть. защô ко́й лю́би ми́р'ско та́ е кара́зь на ба҃ 39.319.

ед.: ж. ми́р'ска 38.287, *ср.* мир'ско 14.128, ми́р'ско 39.319; *мн.: чл.* ми́рьскыте 33.239б.

мисаил *ЛИ* (1) *Мисаил.* и҆ бѣхѹ нѣ́коїи трѝ ѿтроци, а҆на́нїа. и҆ аза́рїа и҆ мисаи́ль, не поклони́ха се на о҆́бразь ца́ревь 11.92.

мисаи́ль 11.92.

мисах *ЛИ* (1) *Мисах.* вели́кь г҃ь бг҃ь седра́хѹ и҆ миса́хѹ и҆ а҆в'де́ннаго... а҆̀ко нѣ́кои подѹ́ма зла̀ рѣ́чь на тѣ́хь. до́мь нѣ́говь да сѐ развалѝ 12.117б.

миса́хѹ 12.117б.

мисиа *вж.* **мизия**

мисидски *прил.* (1) *Мизийски, от МИ Мизия.* и҆ прои́доха мисїи́д'скые и҆ лидїи́скые гра́дѡве прока́зѹвахѹ х҃во име 36.267б.

мн.: мисїи́д'скые 36.267б.

мисир *МИ* (1) *Мисир, Египет.* и҆ прѣз' тъзи но́щь пове́доха и҆ двѣ̀те сѝ дѣца̀, и҆ поидоха кам'то̀ мисирь. и за два̀ днѝ дойдо́ха до море́то и҆ найдо́ха гемїа 5.32.

мисирь 5.32.

мисирски *прил.* (3) *Мисирски, от МИ Мисир.* и҆ тїа́ трѝте ро́гѡве, та са̀ трѝ цр҃твїа, левїи́ско и҆ мѵ̆си́р'ско, и҆ є҆ѳїѡ́п'ско 18.183; и҆ поидѐ при мо́рето, и҆ найдѐ кора́бь миси́р'скыи. и҆ ѹ҆лѣ́зе въ нѥ́го със' дрѹ́гы хр҃тїа́не 15.136.

ед.: м. миси́р'скыи 15.136, мѵ̆си́р'скаго 18.188, *ср.* мѵ̆си́р'ско 18.183.

мислен *прил.* (18) **1.** *Мислен, който е свързан с мисленето.* а҆̀ мы́сльно се зовѐ детô о҆́ко̀ чл҃чь́ско не мо́же да ви́ды. нѝтѝ със' рѹ́ка да́ го похва́не. и҆лѝ да чю́е, и҆лѝ да ѹ҆сѣ́ти нѣчтô със' пльть, сѝ. а҆̀мѝ тькмô със' ѹ҆мьт' сы пости́гнѹва нѣчтô 38.283. **2.** *Който може да разсъждава, разумен.* и҆ сто́ри създа́нїе, сѝ рѣ҃, чл҃ка... със' д҃шьта сѝ мы́слньнь, да разѹмѣ́ва добрô и҆ зло̀ 33.246. **3.** *Като същ. Само ср. Мисленото, това, което мислим.* и҆ затова̀ се [не] зовѐ чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бж҃їа. по видѣ́нното на́ше. а҆̀мѝ по мысль́нното на́ше. что̑ и҆ма́ме мы́сль да помы́слымѐ 38.282. **4.** *Духовен, безплътен.* а҆̀ мы́слньная ѐ тва́рь бж҃їа. катô да рѣ҃шь, д҃ша. и҆лѝ а҆̀гг҃лы, и҆лѝ бѣ̀соове, что̑ е без'пльт'но. и҆ това́ се зове мы́сльно защô нема пльть 11.81,81б. // *Образно.* и҆ тамо да нѝ ѹ҆па́зи бг҃ѣ ѿ вѣ̀чна мѹ́ка. и҆ да́ се спо̑добѝмь и҆ ны́е ѿнѣ̀зи ми́слъна̀ и҆ нб҃наа пасха, дето ѐ само́мѹ г҃ѹ нашѣ́мѹ і҆ѵ҃ х҃ѹ 34.256б.

ед.: м. мы́сльнь 11.81², 33.234б, 33.246, мыс'льнь 33.234б, *ж.* мы́сльнаа 11.81, ми́слънаа 11.81, ми́сльнаа 11.81б, мысльн[а] 11.81б, мы́сльна 16.163б, 38.283б, ми́слъна̀ 34.256б, *ср.* мы́сльно 11.81б, 11.82, 38.283, мысль́но 38.283, мысльно 33.234б, *чл.* мысль́нното 38.282.

мисля *несв.* (45) **1.** *Мисля; насочвам мисълта си, съзнанието си към нещо.* и҆ доде́ си на монасти́рѧть, когато и҆ си́ч'ките братїа си додо́ха. и҆ тъ́зи година не смѣ̀а нѝкомѹ да ка́же що ѐ видѣ́ль. тьк'мо сам'сѝ мы́слѣше и҆ мо́лѣше се бг҃ѹ 17.173б; а҆̀ми вы̀ се м҃лю̀ бл҃венїи хр҃тїа́не да нѐ мыслите

inslav

нѣкаде, илѝ да дрѣмете. защô не ѿ тїѧ дȣмы за мирˢска работа. ѧ̂ми сѣ за спéнїе дшéвно 38.287; денїе дȣмать, когá ще дò нощь да сѝ ѿпочи́немê ѿ хóденїе и̇ ѿ злы̑на. а̇ нощїѧ дȣмать когá ще дâ гь дн̑ь да се ви́дѝ съсˢ дрȣжи́на да сѝ подȣмаме да нѐ ми́слы̑ гла́дость и̇ жьдость 18.193. **2.** *Мисля, размишлявам, разсъждавам; стремя се да си изясня нещо, да взема решение.* и̇ тои ѡстâ насрѣ рѣка́та и стоѝ и̇ ми́слѝ оу̑ тóѩ чâ что̂ да сто́ри да па́дне ȣ̇ водâ да се ȣда́ви и̇лѝ нѣ 5.32б; и̇ пробȣди се ѥ̂вла́вїе ѿ сѣна. и̇ стоѝ и̇ мы́сли что̂ ще̂ да бȣ́де товà видѣнїе 15.147; и̇ гле́да да ви́ди онь̑зи женâ прпобна. и̇ тїа́ се заба́ви. а̇ зо́сима мы́сли и̇ дȣ́ма си. далѝ гь не пȣ́сти ѧ̂ да до́де защо́ сˢмь недосто́инь, и̇лѝ дойдѐ а̇ ме́не не найдѐ, а̂мѝ сѐ пàкь врь́на 17.174. **3.** *Мисля, смятам, считам, допускам някаква мисъл.* и̇ а̂зь дїа́конь оу̑пла́шихˢ се тврь́дѣ, и̇ не смѣы́хь да се приближà нѝкакь при нѥ́го, защò катò и̇зˢлѣ́зе ѿ мл̑бата и̇зˢ цр̑квата, та ми сѐ мнѣ́ше, че мȣ свѣ́ти лицѐто, като а̂гг̑лˢско. и̇ зѣ́ да се чю́дѝ и̇ да мы́слѧ да не бȣ́де а̂гг̑ль 3.19б; и̇ на́говорь тѣ́хˢны бѣ̀ голѣ́мь. защô рѣка̂ и̇́маше та́мо вели́ка, зовѣ́ше се хри́са. и̇ натькми́ха да ю̀ ѿбратеть на цр̑квата. и̇ дà се разˢвалѝ и̇ цр̑ква. и̇ си́чˢко мѣ́сто. и̇ стори́ха така́. а̂мѝ бж̑їе повелѣ́нїе не бы̑ така̂ катô тїѐ мы́слѣха. а̂ми сê ѻ̂бры́на вѡда̂та на дрȣ́гаа страна̀. и̇ не поврѣди се та́мо нѝ чтô 11.97б. **4.** *Мисля, имам намерение, каня се да извърша нещо.* ѿ ри́мь и̇нокéнˢтїе патрїа́рхь дове́де съсе́бѣ (!) сѝ, нѣ́коего мȣ́жа речѣви́та, фо́тїа и̇́мето мȣ детô мы́слѣше да гô намѣ́сти на цр̑и гр̑ˢа́ на сто́ль патрїа́рьшьскы̑ (!) 12.112; ꙗ̂ви́ се ст̑ыи нико́лае кора́бникотомȣ и̇ рѣ̂ мȣ тази маслѣ́ница что̂ оу̑зехˢте ѿ онˢзи сырота женâ ȣ̇трѣ да́ го тȣ́рите оу̑ море́то. защô ѿна́зи женà бѣ сы̑щи дїа́воль. и̇ съсˢ хы́трость бѣсòвˢскаа мыслы да и̇згорѝ мо́ата цр̑ква 15.152; и̇ пâ не щь прѣ́да вѣ́ра х̑ва. а̂мѝ прьвѣ́нь ты̑ ко́лˢкото ми́слишь да́ мê мъчишь, не́жели ща̂ а̂зь по́вѣче то́лˢкози да трьпѧ̀ 39.299б.

мисля зло някому. *Желая някому зло.* и̇ да сѝ не мы́слиме ѥ̂ди́нь дрȣ́гыи зло̀, и̇ да се и̇зда́вамê и̇ да сê погȣ́бювамê, да нѝ се рȣ̂вà дїа́воль. а̂мѝ да сê по̂ка́нимь да ȣ̇гȣ́димь х̑ȣ бȣ 15.156б; ѿ злѣ томȣ̂ва дêто ми́сли зло̀ на съсѣ́дина своѐго 18.198; **мисля на умът си.** *Разсъждавам; обмислям.* а̂мѝ то́и не прѣ ста́нȣваше ѿ нѥ́говото добро̂ и̇ мȣ́дро бж̑твно ȣ̇че́нїе. а̂мѝ мы́слѣше на ȣ̇мътˢ сѝ. а̂ко̂ не ѿбры́не сѣ си́чˢки солȣ́нь да вѣ́рова въ х̑а̂, нѝчтô моѐ срце не ще́ сѣ за́рȣ̂ва 9.62б; и̇ разˢбрà за ст̑го димитрїа, какˢ мȣ̂ и̇стѣ́кȣва мѵ̂рô ѿ грôба ѐго̀. и̇ не вѣ́рȣваше. а̂мѝ ми́слѣше на ȣ̇мътˢ сѝ. ка́кь сѣ тȣ́ка и̇ дрȣ́гы м̑ници дето сѣ по́мнѡго мȣ́кâ прѣтрьпѣ́ле зарадѝ и̇́ме х̑во 9.70б.

сег.: 1ед. мы́слѧ 3.19б, мы́сли (!) 17.171, *2ед.* ми́слишь 9.69б, 39.299б, *3ед.* мы́сли 6.47, 15.147, 17.167б, 33.234, ми́сли 11.82, 18.198, 31.216б, мыслы 15.152, ми́слы 18.184б, 18.188, мы́слѝ 33.234, *1мн.* сѝ мы́слиме 15.156б, ми́слы̑ 18.193, ми́слимê 38.293б, *2мн.* мыслите 38.287; *имперф.: 1ед.* ми́слѣ̂ 17.169, *3ед.* мы́слѣше 7.53б, мы́слѣше 8.59б, 9.62б, 12.112, 15.147, 17.165б, 17.173б, 18.188б, 37.275, ми́слѣше 9.70б, 18.188б, мыслѣше 15.134², 15.153–153б, 34.250б, мислѣше 39.297, *3мн.* мы́слѣха 10.76б, 11.97б, 11.103б; *аор.: 3ед.* мы́слы 3.19, ми́слѝ 5.32б, 17.174, мы́сли 17.1742; *форма от перф. тип: 1ед.* сѣ̂ ми́слиль 31.218.

мисъл *ж.* (38) **1.** *Мисъл; способност на човека да разсъждава, да мисли; съзнание, ум, разум.* чл̑кь, защô като ѐ създа́день ѿ бж̑їа рȣ́кâ. затова́ се зовѐ до́мь и̇ прили́чень бȣ̑. нѣ̀ съсˢ ви́дѣното мȣ, сѝ рѣ̂, съсˢ пльтѣ́ сѝ, а̂мѝ съсˢ мыслтѣ́ сѝ 38.281б; а̂мѝ чл̑кˢ, катô и̇́ма ȣ̇ сѣ́бе сѝ, и̇ чю́вˢство, и̇ мы́сль. та сѐ затовà зовѐ си́чˢкь. и̇ това ѐ вто́ри ѿбра́зь 38.284; и̇ чл̑кь, катô е легомà смѣ́сень съсˢ тїà двѣ̀тѣ

inslav

рабо́ти, със҆ чю́в҆ството пльтьско, и҆ със҆ мы́сльта что̑ и҆́ма ѹ҆́мь и҆ помы́сль 38.283; и҆ затова̀ се [не] зовѐ чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бж҃ïа. по видѣ́нното на́ше. а҆̀ми̇ по мысльнното на́ше. что и҆ма́ме мы́сль да помы́слимѐ 38.282; и҆ чю́в҆ството и҆́ма пльть ѿ земльа́та ... а҆̀ мы́сль та̑ е ѿ ба҃ дѣ́хната и҆ д҃ша зовѐ неви́дима 38.283. **2.** *Мисъл; това, което изпълва съзнанието на човека в даден момент, съдържанието на мисловния процес.* какъвь ѐ то́изи чл҃кь дѣ̑то това̀ ме́не чи́ни. и҆ тѣ́зи ми́сль сѣкы̀ д҃нь, и҆ сѣ́ка но́щь и҆́маше 15.135б; и҆ треперь́ помрь́знала и҆ дрѹ́гочь ѿ пекь о҆па́лена. и҆ мнѡ́жищь па́дн҃ѣ. и҆ лежах не можѧ̀ да ста́нь. и҆ мы́сль ми дохо́жѧше сѣкак҆ва 17.172б; и҆ помы́сли как҆ си̇ ѿпа́де ѿ то́л҆кова по́чьсть, и҆ ка́к҆ мѹ̑ жена̑та ѹ҆зе́ха наси́ла и҆ как҆ си̇ и҆ дѣца́та из҆гѹ́би и҆ стоа̀ на тѣ́зи ми́сль за мнѡ́го 5.32б; что̑то нѣчто̑ помы́сли ѹ҆́мь чл҃чьскыи, а҆̀ дѹмата́ мѹ̑ и҆з҆ѧ́ви̇ мы́сльть 38.284б. **3.** *Мисъл; намерение; идея, която трябва да се осъществи.* и҆ царь като̀ видѣ̀ та́квози писа́нïе ... и҆ мислѣ́ше что̑ да сто́ри, и҆ и҆з҆мислы ѐдна̀ ми́сль да сѐ събе́рѹть си́ч҆кы ка́дïе и҆ па́шïе, и҆ болѣ́ре а҆́натол҆скы̀ да се да се (!) нагово́ри сѣ̑ ѣ҆́ѣ 39.297; а҆̀ми̇ пода́и на́мь г҃и си́ла, и҆ ѹ҆крѣпи́ ны̀ да и҆́маме трьпѣ́нïе. и҆ да не до́йде на́мь нѣ́коа зла̀ мысль, да се ѿме́тнѣ̑ ѿ вѣ́рѹ 5.31; и҆ г҃ь бг҃ь затова̀ вълѡ́жи въ ѹ҆́мь заха́рïю пр҃рку̑ да ю̀ о҆́брѹ́чи за мѹ́жа. да погѹ́би хы́трость бѣсо́в҆скаа, и҆ да се о҆без҆гри́жи дïаволь да нѐ и҆́ма мы́сль за дв҃ца м҃рïа да ю̀ събла́зны 13.124; и҆ ѹ҆ то́изи д҃нь, кога́то мыслѣше о҆́н҆зи чл҃кь да сто́ри това̀ на дьщерь́те си̇. и҆ не потаи́ мѹ̑ се мы́сльта. а҆̀ми̇ дойдѐ тази дѹма и҆ въ ѹ҆́ши ст҃мѹ̑ нико́лѹ 15.134; и҆ма́ше бг҃ь нѣ́коѐ съмотре́нïе, и҆ нѣ́кои ми́сль (!) да сѐ ро́ди. защо̑ да ст҃спсѝ что̀ ѐ създа́ль съ сво́йте рѹ́цѣ. да речѐ, а҆́да́ма и҆ си́ч҆кыи рѡ́дь нѥ́говь 33.239б. **4.** *Мисъл; начин на разбиране; схващане, становище.* а҆̀ като̑ ре́че х҃с сыромáси сѣ́когы и҆́мате, а҆̀ мене нѣ́. сѣ́когы и҆́мате за тѣ́зи дѹ́ма разѹмѣ́и что̑ е ми́сль 34.251; и҆ слѹ́шаи, о҆́ти така̀ чи́нимь кр҃ть, и҆ що ѐ мы́сль. кога́ си ѿста́вишь рѹ́ката на челѡ̑то ... това́ ще да рѐче. ка́кь г҃ь ... заради̇ на҃, слѣ́зе ѿ н҃бето до́лѹ на́ земльа да спасѝ на҃. и҆ па҃ слѣ́зе ни́ско ѿ земльата, сѝ р҃е вь мъ́кь. и҆ и҆зва́ди та́мо въ мькѝ д҃ши що бѣ́хѹ добры̀ 16.160; ви́дите ли̇ мо́й кр҃ть кол҆ко е си́л҆нь, и҆ нави̇ на съмрь̀ть и҆ побѣ́ди ѧ҆ ... и҆ що ѐ та́зи мы́сль що̀ ка́же г҃ь, да ѹ҆́зме на се́бе кр҃ть сво́й. не ка́же да си сто́рѝ си́ч҆кы кр҃ть ѿ дрьво̀, и҆ да го дрьжѝ на ра́мо 16.159. **5.** *Мисъл, грижа, тревога за някого или нещо.* и҆ соса́ха мѹ̑ и҆ тїа жлъти́цы, и҆ ѹ҆же́ни си̇ и҆ вто́рата дъщера̀... и҆ пак҆ се надѣ́ѧше на ба҃ ... и҆ ѿ то́изи д҃нь. тѣ́зи мы́сль и҆маше си̇ о҆́н҆зи мѹ́жь на срѣ́цето 15.135. **въпадна (улѣза) в (у) голѣма мисъл.** *Замисля се дълбоко; изпадна в дълбок размисъл.* и҆ ца́рь стоа́ше при вра́тата пола́тны, и҆ ни̇ко́мѹ не да́ваше да ѹ҆лѣ́зѹть вътрѣ̀, о҆свѣ́нь тѣ́к҆мо что̑то го̀ носѣ́ха. защо̑ и҆ ца́рь ѐдна́кь нема́ше съвршѐна а҆̀ми̇ бѣ́ше въ ми́сль въпа́дньль 37.279б; и по нѣ́кое врѣ́ме раз҆мири́ се о҆нова̀ мѣ̀сто вар҆вар҆ско. и҆ о҆н҆зи царь траïан҆ оу҆лѣ́зе ѹ҆ голѣма ми́с҆ль ка́ко се дена ѿн҆зи чл҃кь, и҆ тога́зи въспомѣнѹ̑ негово добро̑ и҆ не́гово ю҆на́ш҆ство. и҆ чюдѣ́ше се ка́ко да стори 5.33б.

ед.: мысль 5.31, ми́сль 5.32б, 8.55б², 11.82б, 15.135б, 17.171б, 18.188б, 31.222, 33.239б, 34.251, 37.279б, 39.297, ми́с҆ль 5.33б, мы́сль 8.55б², 11.100б², 12.117, 13.124, 15.134, 15.135, 16.159, 16.160, 16.161, 17.167б, 17.172³, 17.172б, 33.245, 38.282², 38.283, 38.284, мисль 15.150, *чл.* мы́сльта 15.134, 38.283, мысльтѝ 38.281б, мы́сльть 38.284б.

митар *м.* (1) *Митар; лице, което събира данъци и налози.* м҃ца того̀ ѕ҃і па́ме̑ ст҃го апл҃а і҆ є҆в҃ли́ста, ма́ѳе̑а. с҃. спасѣ́вашь і҆с҃е мытâре. такâ дѹ́маше, ма҃. ѿсрѣ́ѣ ѿг҆нь 37.273б.

мн.: мытâре 37.273б.

inslav

митарство *ср.* (1) *Митарство; изпитание, през което преминава душата след смъртта.* и҆ є҆дны̀ пости́гнъха въ а҆́дь, а҆ дрꙋ́гы ѿста́ше на́ землю ѿго́рѣ а҆ дрꙋ́гы ѿ вода̑, а҆ дрꙋ́гы на ѧ҆рѣ̀. тїе́ сѣ̀ зовꙋ́ть въздꙋ́шна мытар҆ства на д҃ши́те 11.83б.

мн.: мытар҆ства 11.83б.

митилил (!) *вж.* **митилин**

митилин *МИ* (1) *Митилин.* а҆̀ гѵри́т҆чене детô по мо́ре ха́йдꙋте наговори́ха се да пле̑ньть мити́лиль (!) 39.316б.

мити́лиль (!) 39.316.

митилииски *прил.* (1) *Митилински, от МИ Митилин.* въ митили́н҆скы̀ о҆стро̑. сѝ р҃ѣ детô ѻ҆б҆ти́че вода̑ из҆о҆ко́лꙋ та́ и҆ма хра̑ вели́ко м҃ниꙋ (!) гесѡ҃гїю 39.316.

ед.: м. митили́н҆скы̀ 39.316.

митница *ж.* (2) *Митница; място, където се събират данъци и налог, мито върху стоки от държавен служител.* матѳе̑и а҆пл҃ь х҃вь сѣдѣ́ше ѿпрѣ́вѣнь въ і҆ер҃ли́мь на мы́ницꙋ 37.273б.

ед.: мы́ницꙋ 37.273б, 37.274.

мито *ср.* (5) *Подкуп, рушвет.* и҆ наговориха се как҆ва̀ хꙋ́ла да ме́тнать на і҆ѡа́нна, и҆ наꙋ́чи гы ца́рица и҆ ѳеѡфиль, и҆ да́доха и҆мь мытô зла́то и҆ сре́бро мнѡ́го 12.114б; сега̀ ꙋ҆ тоизи ча̑ гн҃ди́нь є҆v҆ста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погꙋ́бѧт҆ ѿ на́ша роднина, трѝ мꙋ́жїе, детô не сѣ̀ съгрѣши́ле нѝчтô, нѝ зна́ють, това̀ злѡ̀. а҆́мѝ оу҆зѐ мытô ѿ наши злѡ̀ мы́сльници. и҆ ѻ҆́съди гы на пра́вда да гы̑ затрѝють 15.144.

ед.: мытô 12.114б, 15.144, 15.144б, митô 15.147, 31.217.

митоемец *м.* (1) *Митар; лице, което събира данъци и налози на митницата.* и҆ дїа́волъ сѐ ѧ҆́вѝ ка́то вои́нь и҆ ре̑ ца́рꙋ. что сѝ побѣ́день ѿ того́зи чюжди́нца маге́сника, матѳе̑а. детô бѣ́ше нѣ́коги мы́тô є҆́м҆ць, а҆ сега́ е бж҃їи а҆пл҃ь 37.275б.

ед.: мы́тô є҆́м҆ць 37.275б.

митрополит *м.* (7) *Митрополит; лице, което управлява епархия; висш духовник.* и҆ прѣда́де го на а҆наѳемїа. а҆̀ то́и не прѣста́нꙋваше. а҆̀мѝ ходѣ́ше и҆ прока́зꙋваше сво́ите сѝ злѡ̀че́стїе и҆ хꙋлн҆ные дꙋ́мы. кол҆кото прѣлѣ́сты със҆ нѥговьт҆ сѝ дꙋм҆ливыи и҆ пога́ныи є҆́зы́кь. є҆в҆севїа никомидїи́скаго а҆рх҆ї-е҆пк҃па, и҆ па́влина митрополи́та тѵр҆скаго. и҆ дрꙋ́гыго є҆в҆се́вїа митрополи́та кеса́рїискаго. и҆ нѐ тѣ́кмо т҃ѣ̀ 15.140б.

ед.: митрополи́ть 14.129, 15.148, митрополи́та 8.59б, 15.138, 15.140б[2]; *мн.:* митрополи́те 8.59.

митрополия *ж.* (2) *Митрополия; мястото, където живее и приема посетители митрополитът.* и҆ тога́зи ст҃ыи нико́лае заве́де ѿнїа́ ты́сꙋщници на митрополи́ата сѝ. и҆ гости́ гы и҆ прїе́ гы, катô до́брь ѿц҃ь че́да 15.143б.

ед.: митрополїю 15.150, *чл.* митрополи́ата 15.143б.

митрофан *ЛИ* (1) *Митрофан.* и҆ прѣ́вы наче́л҆ници на събо́рьть кои̑ бѣ́хꙋ. бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́м҆скыи. митрофа́нь патрїа́рхь ца́рогра̑скыи 15.141.

митрофа́нь 15.141.

михаил *ЛИ* (87) *Михаил.* чтô е врѣ́хꙋ нѣбе́то. дето е̑ прьвы̑и и҆ начел҆ныи бж҃їи а҆рхг҃гль михаи́ль и҆ гаврїи́ль. и҆ за тїа а҆рхг҃гле, чтô и҆м҆ се д҃не́ска събо́рь праз̑нꙋва ще́мь ма́л҆ко нѣ́чтô да пока́жемь за́ тѣхь 11.81б; и҆ раз҆бра́ се по си́ч҆кыте и҆ просла́више ба̑ и҆ ст҃го нико́лꙋ. и҆ ка́заше патрїа́рхꙋ михаи́лꙋ 15.155; **архангел михаил.** *Архангел Михаил.* и҆ въ врѣме о҆нова̀, кога̀ бѣ́ше бл҃гочьстивыи п҃рь михаи́ль, и҆ маика мꙋ ѳеѡдо́ра ца́рица ѿ ца́ри_гра́. бѣ́ше нѣ́кои̑ и҆́но́кь маркїа́нь и҆́мето мꙋ. на монасти́рь а҆́рхг҃гла михаи́ла 11.98б; **архистратиг михаил.** *Архистратиг*

inslav

Михаил. и пꙋсти тогáзи бꙋ̃ архистрáтига михаи́ла. и за трѝ чáсоове, изˀбѝ, о̃, тысꙋще лю́дїи 11.89б; и ꙋ тъзи [ꙋ тъзи] (!) нощь ꙗ̃ви се архїгл̃ль михаиль цр̃ꙋ и ре мꙋ. ѧ̃зь єсˀмь архистратигъ михаи́ль помо́щникъ на хр̃тїáне 11.95.

михаи́ль 11.81б, 11.83б, 11.84б², 11.85, 11.85б², 11.86б², 11.87², 11.88, 11.88б², 11.89, 11.90², 11.90б, 11.91б, 11.92, 11.93б², 11.94², 11.95, 11.96, 11.96б, 11.98², 11.98б, 11.99², 11.99б, 11.101б, 11.103б, 32.230б, ми́хаи́ль 11.85, михаиль 11.87б, 11.90б, 11.94б, 11.95, 11.96, 11.99, 11.103, 11.106, миха́иль 11.94, михаи́ла 11.81, 11.84, 11.87², 11.87б³, 11.89, 11.89б, 11.90б, 11.94б, 11.95б, 11.96, 11.96б, 11.97³, 11.98, 11.98б², 11.99, 11.99б, 11.102б, 11.105б, 18.196, ми́хаи́ла 11.85б, михаила 11.93, 11.94б, михаи́лꙋ 11.81б, 11.84б, 11.90, 11.95б, 11.96б, 11.97, 11.99, 11.99б, 11.102б, 15.155, 32.228б, михаилꙋ 11.96б, 11.99.

михея *ЛИ* (5) *Михей.* и питаше гы. гдѐ пи́ше писáнїе да сѐ ро́ди х̃с цр̃ь. и тїе́ мꙋ рекоше. пр̃р̃кь михѐа ре́кль, какˀ ще въ виѳлеемь. да сѐ ро́ды х̃с 33.237б; и видѣхь тáмь пр̃р̃ка ісаїа, и ѐремїа и ѐзекїила, и амоса, и мехѐа, и захáрїа 32.228.

мехѐа 32.228, михеа 33.236, михѐа 33.236, 33.237б, 38.291б.

млад *прил.* (66) **1.** *Млад, неголям по възраст, на относително малко години.* ст̃ыи сѝмеѡнь, когà бѣше млáдь. пасѣше ѡ̃вˀце своеѐмꙋ ѻ̃ц̃ꙋ. катò и пр̃ркь дв̃дь 2.9б; ідꙋда ре̃, цр̃це, лѣто пи́сˀць кнїїга кáзꙋва, ѡ̃когà е былò товà, и́ма до двѣстѣ го́динь и по мнѡго. а̃ ны́е смѐ млáды и какˀ щѐ да знáѐ тогáзи що è было 4.24; и тогы́ва в тозѝ врѣ́ме бѣ́ше и вели́ко мнѝ геѡрˀгїе. млáдь на възрасть да ре̃мь, до. к̃. го́ди́нь тâ бѣ́ше ѡ̃ добра рѡ́да и бащá мꙋ бѣ́ше болѣ́ринь 39.297б. **2.** *Като същ. Мъж или жена в младежка възраст, млад човек.* и наꙋтрѣ пойдѐ цáрь при млáдыте да гы̃ вы́ды. и видѣ какˀ сѣ спáле надалéчь еди́нь ѡ̃ дрꙋ́гы, и не смѣ́сюватˀ се, а̃ми стоѝть на мо́лˀба 7.51; а̃ млáды и хꙋ́бавы векѝ не щѣ́ть да и́мать мл̃ть нѝ ѡ̃ когò 18.180. **3.** *Роден неотдавна, малък, невръстен.* дéтô а̃ заве́де ѡ̃ц̃ь ѥ̃е ісѡáкꙋ̃мь, и мáти є̃и а̃нна. и дáдоха, ю̃ въ цр̃кви дáрь г̃ꙋ бꙋ̃. ѻ̃ти бѣ́ше такà пройзволѝнїе бжїе… зарадѝ товà бы въве́дена въ цр̃ковь млáда, г̃, го́дищˀна, и хранѝ ю̃ архїгл̃ль гаврїи́ль съсˀ нб̃нꙋ̃ хлѣ́бь, в̃і, го́динь 13.125; и тогáзи д̃хь ст̃ꙋ ѻ̃тво́ри на ѡнїа дѣчи́ца млáды ꙋ̃стáта. и ре́коха ѻ̃сáнна. бл̃вень гре́дꙋ̀ въ и́ме г̃ниѥ цр̃ь іилѥ̃вь 34.252; ѡ̃ товá се познáва ѡ̃ чтѡ̀то изˀбѝ іро́дь мл̃нцыте. защô іро́дь цáрь повелѣ́ль бѣ́ше тогáзи ѡ̃ двѣ̀ го́динь по́млады дѣцà да изˀбѝють 33.245. **4.** *Млад, скоро поникнал или разцъфнал (за растение).* разꙋмѣ́ите защô прѣѐ сегà х̃ва цр̃ква то́изи прáзникь да празнꙋвамѐ съсˀ вáїа сѝ рѐ млáды прѣ́чˀкы съсˀ цвѣ́ть 34.251б; и порадѝ то́изи зáконь посрѣ́щˀнъха и х̃а съсˀ цвѣтоове млáды, и дрьжáше сѣ́кыи нá рꙋ́ка цвѣ́ть ѡ̃ врьба и́лѝ ѡ̃ фи́никь. защô е и х̃с навѝль на съмрѣ̀ть и вди́гнль лазáра 34.252.

ед.: м. млáдь 2.9, 2.9б, 6.46б, 8.56, 9.65², 9.65б, 9.69б, 10.78, 11.88б, 14.126б, 15.154б, 31.218, 33.247, 35.266, 39.297б, 39.316б, младь 11.101, млад̑ˀ 14.129б, млáдˀ 31.218, млáда 17.164, *сравн.* по́младь 5.36б, *ж.* млада 5.32, 17.172, млáда 11.104б, 13.124б, 13.125, *ср.* млáдо 9.65б, 9.66, 18.184б, 18.185, 33.235б, 37.274, 37.274б, *сравн. чл.* младото по 5.36б; *мн.:* млáды 1.5, 4.24, 7.50б, 7.51², 7.51б, 9.62, 9.73, 11.99, 15.133, 15.137б, 18.177б, 18.180, 18.199, 31.217, 32.226, 34.249, 34.249б, 34.251б, 34.252², млады 6.47, млáди 17.169, 17.169б, м[л]áды 34.249, *чл.* млáдыте 7.51, 34.249б², млáдите 18.180, младыте 18.187, *сравн.* по́млады 33.245.

младенец *м.* (7) *Младенец, новородено дете от мъжки пол.* и ко́га се напи́саше, дойде врѣ́ме да ро́ди дв̃ца мр̃їа млáнˀца и защô не и́махꙋ тáмо своѐ мѣ́сто тогази гдѐ да ꙋ̃лѣзꙋ́ть. и затовà оꙋ̃лѣзоше въ пе́щерꙋ 33.237; и не кáзахˀ ли́ вы̃. кáкˀ го съ́мь а̃зь на рꙋ́ка прїе́ль и дрѣ́жаль катô мл̃нць 35.264б; ѡ̃ товá се познáва ѡ̃ чтѡ̀то изˀбѝ іродь мл̃нцыте. защô і̃ро́дь цáрь

inslav

повелѣль бѣше тогáзи ѿ двѣ гóдинь пóмлады дѣцà да из'бѝють 33.245.

ед.: млѧнць 34.249, 35.264б, млѧн'ца 33.237, млѧн'ца 33.237, млѧнца 35.264б; *мн.:* младен'ци 18.197б, *чл.* млѧнцыте 33.245.

младок *м.* (1) *Младок, клонка от дърво, филиз.* товà назнаменꙋвà а҃плскыте, ѿдéжди чтô възлáгаха врьхꙋ жрѣб'цáтого. а҃ вáїа. сѝ р҃ѣ младóкы и҆ цвѣть. и҆ тѝ знаменꙋва. кáкь ѐ навиль бъ на съмрѣть 34.254.

мн.: младóкы 34.254.

младост *ж.* (6) *Младост, годините от детството до зрелостта на човек; млади години.* и҆ ѿ млáдость ѥ҆днáкь когà бѣше дѣтѐ, та сѐ покáзꙋваше как'в' щѐ да бꙋде и҆ до нáпоконь. и҆ когà порáсте 9.62; а҃ тѝ се не бóишь а҃мѝ і҆щешь да се бóришь със' нѥго, нѐли тї е мúло за твóата млáдость, и҆ хꙋбость 9.65б.

ед.: млáдость 8.56б, 9.62, 9.65б, 17.164, 39.310б, млáдо҃ 39.307.

млъва *ж.* (17) *Глъчка, врява, шум от гласове, мълва.* е҆фимїáнь рѣ҃ на слꙋгите сѝ. и҆дѣ́те скóро... да посрѣщнете цáрь и҆ вл҃ка. и҆ сѝч'кы цáреви болáре. и҆ стóри се млѣва велúка ꙋ҆ е҆фимїáновь дѡмь. а҃ майка мꙋ... и҆ снахá имь... чюдéха се чтô е тáзи млѣва 40.322б. // *Кавга, караница, свада.* а҃ воискàта чтô бѣше със' тысꙋщницыте. ꙋ҆лѣзоше въ грá да сѝ кꙋпꙋвать ѩ҃стїе. и҆ за коѐ плáщахꙋ, и҆ коѐ пóвекѥ насúла ѿнѥмахо... и҆ млѣва се стóри ꙋ҆ тóизи д҃нь по трь'гть, и҆ метéжь голѣ҃ 15.143; пїáн'ство в чéр'кова брáни, да не и҆дешь. да се мóлишь бꙋ... и҆ на трѣзви смѣ҃ стрꙋва. комꙋ млѣва бикрїю. комꙋ прúсмѣ. бикрїю 20.209.

ед.: млѣва 2.15, 4.23, 6.43, 15.140б, 20.209, 39.298б, 40.322б², млѣва 12.116, 15.143, 15.143б, 39.296б, 39.307б, млъва 15.141, млъва 15.143б; *мн.:* млѣвы 18.184, млѣвы 32.225б.

млъвя се *несв.* (6) *Правя усилия, мъча се да постигна нещо.* а҃мѝ да принесѣ҃ дꙋмата щóтô кáже пр҃рькь дв҃дь залꙋдо се млѣвы и҆ трꙋды сѣкы чл҃кь на землѧта, а҃ сам' мꙋ се д҃ни́те доврѣшать 31.215б; свé са трꙋди и҆ млѣвы да сѐ ѡболѣ́ри, а҃ ѿ болѣ́р'ство тѣкьмо сѝ ѡмрьсѣ́ва д҃шѣта, а҃ на ѻ҃н'зи свѣть щô занóси 31.215б.

сег.: *3ед.* се млѣвы 31.215б, 31.216б, са млѣвы 31.215б, се млѣви 31.220², *3мн.* се млѣветь 31.220.

млъкна *св.* (5) *Млъкна, престана да говоря, замълча.* слѣ҃ тóйзи ча҃ повелѣ цàрь дїѡклúтїань. да млѣ́кнать нáрѡдать. та чѐ зѐ да дꙋма на людїéтѣ 39.305.

сег.: *3мн.* млѣ́кнать 39.298б, 39.305; *аор.:* *3мн.* млъкнъха 11.91, млъкнѣ́ха 12.108б, млѣ́кнаха 39.308.

млъком *нареч.* (5) *Мълком, мълчаливо, с мълчание.* и҆ ѿн'зи мꙋжь мóл'бата чúнѣше, и҆ нáпоконь пàк' сѝ прѣклонѝ главâта до землѧ. и҆ из'лѣзе при мéне вѣн'ка млѣ́кѡ҃ 3.19б; и҆ кáтô и҆дѣ́ше цр҃цáта. а҃ тїá се млѣ́кѡ҃ м҃лѣше, и҆ съ҃ ꙋ҆мь ба҃ бл҃годарѣ́ше 39.308б.

млѣ́кѡ҃ 3.19б, млѣ́кѡ҃ 39.299б, 39.304б, 39.307б, млѣ́кѡ҃ 39.308б.

млъния *ж.* (8) *Мълния, светкавица.* и҆ по трéтыи д҃нь, сторѝ се млѣнїа и҆ грóмь велúкь. додé сѣ҃ и҆ планинáта потрѣ́си 6.46б; видѣ́ сáтанꙋ катô млѣнїа ѿ н҃бéто чѐ спáда 11.84.

ед.: млѣнїа 6.46б, 11.84, млѣнїа 9.72б, 11.96, млѣнїа 11.96, млъниа 18.195б; *мн.:* млѣнїе 18.193б, 39.299б.

млъча *несв.* (12) **1.** *Мълча, не говоря, не казвам нищо, не произнасям никакъв звук.* ти млъчѝ и҆ съпикáсꙋвай и҆ оу҆чѝ сѧ. и҆ когâ сѣдúшь съсъ по стари ѿ тéбѣ на трапéза. нѝкога не прострѝ тѝ рꙋкꙋ на ѩ҃денїе прѣ҃ и҆ нѥго 1.5б; а҃ко лѝ е неоу҆кь и҆ безꙋмень. а҃ тóи да млъчѝ катô и҆ негова прилúка 15.141б; ѡ҃ злѡ҃ ѝме потáенное чтô съ казꙋва и҆ нáмь злѣ҃ бы́ва. и҆ чтô стóри матѳêи сѣ҃ на҃. и҆ не мóжѐ ны́е дрꙋжино моà вéкѥ тꙋка бы́. защô а҃зь ѿхóждà въ ѿг'нь вѣ́чны. и҆ тогáзи се ꙋ҆боà цáрь,

inslav

и҆ прѣзъ то́йзи д҃нь млѣча̀ 37.276б. **2.** *Мълча, не разказвам за нещо, пазя в тайна.* и҆ поде́ си на монастирь, и҆ ре́че на бра́тїа. поидо̀ да донесѐ во́дꙋ, и҆ не найдо̀ възѐто ѿ вѣдро́то. и҆ ре́коха мꙋ калѡ̀ерето. млъчѝ да не разъберѐ і҆гоу́мень, да нѝ не га́ди 2.10б; ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва, дѐто ви́ди нѣ́кои чл҃кь дѐ прѣгрѣшѝ нѣ́що, а҆̀ то́и не млъчѝ. а҆̀мѝ и҆де та̀ ка́зꙋва на лю́дїетѣ та̀ го засра́ми, и҆лѝ го бїѧ̀ть и҆лѝ мꙋ зе́мать и҆ма́нїето 18.198.

сег.: 1ед. млъ́чимь 17.163б, *3ед.* млъчѝ 5.35, 17.163б, 18.198, *2мн.* млъчи́те 4.23б; *аор.: 3ед.* млъча̀ 4.24, млъ́ча̀ 37.276б, *3мн.* млъча́ха 4.23б; *пов.: 2ед.* млъчѝ 1.5б, 2.10б, млъчѝ 18.198, *описат. 3ед.* да млъчѝ 15.141б.

млѣко *ср.* (3) *Мляко, бял течен хранителен продукт от животински произход.* и҆ погле́да̀ па́кь на тѣ́зи землѧ̀, и҆ ви́дѣхь низъ рѣ́кы чѐ течѐ млѣ́ко и҆ медь 32.227б.

ед.: млѣ́ко 32.227б², 32.228.

мнит се *от стб.* мьнѣти сѧ *несв.* (1) **мнит ми се.** *Струва ми се, изглежда, мисля.* ви́жѣте и҆ позна́ите ѿкыдѣ нахо́ды на на̑ то́лъкова злы̑на и҆ бѣды̀ и҆ непра́вды. мни́тъ ми се нѝ защо̀ дрꙋ́го. а҆̀мѝ защо̀ ви́ды на̑ бг҃ъ че смѐ злы̑ 11.106б.

сег.: 3ед. мни́тъ се 11.106б.

мног *прил.* (5) **1.** *Многоброен, многочислен, който е в голямо количество, мног.* а҆̀мѝ зарадѝ това̀ и҆ ны́е бл҃вѐнїи хр҃тїане да и҆спра́вѝ самѝ̑ се́бѣ сѝ д҃шьта и҆ да ѧ҆ о҆чистѝ̑ ѿ мнѡгыте на́ши тежъкы грѣ́хѡве 18.206б. **2.** *Като същ. Само мн. Мнозина, много хора.* бѣ́ше тога́зи започе́ль х҃с да чи́ни знаме́нїе... и҆ не вѣ́роваха мнѡзы затова̀ и҆ а҆́рхїерѐете толъкова не завидѣха 34.251б; като̀ ка́же и҆ па́вель а҆́пль сего̀ радѝ мнѡзы недꙋ́жны въ ва̑ и҆ спѣть дово́лъны. сѝ ѕ҃рѣ мнѡго бо́лъны и҆ съсъ ѹ҆мь и҆зъгꙋ́бени 35.266.

мн.: мноѡзїи 33.247б, мнѡзы 34.251б, 35.266, мнѡгы̑ 31.215, *чл.* мнѡгыте 18.206б.

многищ *нареч.* (1) *Многократно, много пъти, многаж.* а҆̀мѝ и҆ ты̑ с҃не мои̑ те́бѣ като̀ мрьтьвъцꙋ̑ дꙋ́мамь. поидѝ въ а҆́дь... и҆ па̀кь въскр҃нѝ тре́тыи д҃нь, като сѝ мнѡгыщь ка́заль на́мь съсъ твойте прѣсты̑и ѹ҆ста̀ 35.262б.

мнѡгыщь 35.262б.

много *нареч.* (513) **1.** *Много, голям брой предмети или лица (за броими съществителни).* и҆ стоѧ́ха пр҃ѣ врата́та в҃ї, стлъ́поове зла́ты. и҆ в҃. керъпича зла́ты. и҆ на два̀та стлъ́па пи́смена мнѡго 32.226б; и҆ на главѣ̀та мꙋ вѣ́нъци мнѡго 18.194б; та̀ набере́те дꙋ́кати мнѡго. и҆ напра́вите къщи хꙋ́бави и҆ кра́сны 18.178б; ка́пища є҆лли́нъскы мнѡго бѣ́хꙋ на тѣ́зи є҆парѫхїа, гдѐто бѣ́ше ст҃ыи нико́лае 15.139б; и҆ мнѡго бо́лъны приходѣ́хꙋ и҆ и҆сцѣлѧ́вахꙋ се и҆ сла́вѣ́хꙋ и҆ захвалѣ́хꙋ на ба̑. о҆́ц҃а и҆ с҃на и҆ ст҃го д҃ха 40.324; и҆ ѹ҆зѐ є҆в҃лїе и҆ ѱалъти́рь и҆ събра̀ попо́ве и҆ дїа́коны, и҆ мнѡго бра́тїа. и҆ до́йде на въсто́чна стра́на̀ пола́тыте 37.280; и҆ щѣха да ѹ҆ловеть съсъ хꙋ́трѡ̑ фи́липпа да́ го ѹ҆бїють. защо̀ го прелъ́стника и҆́ма́хꙋ. о҆́ти защо̀то̀ мнѡго жены̑ бѣ́хꙋ вѣ́рꙋва́ли и҆ хо́деха слѣ̀ а҆́пла 36.271б. **2.** *Много, в голямо количество (за неброими съществителни, назоваващи нещо, което може да се измери).* и҆ да сѝ и҆спра́вимь по̑, не съ мнѡго ѧ҆́дене, и҆ мнѡго пи́тїе, и҆ мнѡго спа́нїе 17.176б; тогива щьть да въскр҃нать ца́рїето голѣ́мы дѐто се вди́гаха на голѣмо та̀ зъбы́раха войска̀ мнѡго да зе́мать чю́жда землѧ̑ 18.196б; а҆̀ то́и па́кь пꙋ́сти вторыи пѣ́ть... чл҃ци съсъ мнѡго и҆ма́нїе и҆ да́рь мнѡго 11.86; защо̀ зла́то тѣ́къмо ца́рꙋ є҆ прили́чно, и҆ бога́тьство мнѡгомꙋ (!) трѣ́бꙋе 33.244; и҆ ѡгради́ха ѹ҆стїе. и҆ поте́че вода̑ мнѡго 2.14б; щѐ да найде мнѡго зла́то 11.100б. **3.** *Много; в по-висока степен, по-интензивно от приетото за нормално (за действие или за признак).* като̀ слѣзе на́ землѧ. та сѐ породѝ. и҆ похо́ди смѣре́нно

inslav

и̇ похꙋ́лѥнь ѿ сѣ́кыго и̇ мнѡ̑го прѣ̑трьпѣ̀ догдѐ го и̇ распе́ха 38.293; дай ми пл҇ѡ̑ на моѩ̀ ꙋ̀тро́ба. и̇ а̑зь да и̇ма̑ че́до на ста́рѡ̑ да сѐ ꙋ̀тѣ́шева̑ сѣ̑ нѥ́го. и̇ мнѡ̑го се молѣ́ше 40.320; мла́до мом҇чѐ, каква̑ ма́гїа сто́ри, и̇ ꙋ̀би̇ лї̑[е]а. ѿн҇зи мнѡ̑го си́л҇нїи ю̑на́ци ꙋ̀би̇ 9.66; и̇ архїерѐете мнѡ̑го се гнѣвꙋ́ваха и̇ зави́дѣха 34.251б; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа и̇ме́не̑ а̑рїа. хи́трь на писмо̀ и̇ книжо́в҇нь твры́дѣ мнѡ̑го и̇ пои̇де въ а̑леѯанрї̑ю 15.140; г҃ь на́шь і҃с х҃с. е̇ди́нь и̇стинныи бг҃ъ. бѣ́ше на н҃бсехь стра́шнь... а̑ми̇ па̀кь е̇̀, мнѡ̑го мл҃ти́вь и̇ не щѣ̀ да ѡ̑ста́ви чл҃ка да погыне на грѣ́х҇ть си 34.253; защо̀ ко́и е мнѡ̑го съгрѣши́ль да нѐ ѿпа́днꙋва да се о̇ча́е 17.176; и̇ наидо́ше го посла́нници ца́ревы... и̇ веза̑ше го и̇ би̇́ше го, и̇ мнѡ̑го мꙋ̀ досади́ше 15.139; и̇ цѣлова́ха го, и̇ мнѡ̑го жал҇но плака́ха 6.48б. **4.** *Като прил. С отвлечени съществителни.* **а)** *Много, който е значително над обичайното количество, голям.* и̇ мнѡ̑го мꙋ̀ вла́сть да́де на̑ си́ч҇ко что̑ е живо́тно 38.283б; и̇ си́ч҇ки... боѩ́хꙋ се ѿ нѥ́го. и̇ не тѣ́к҇мо кога́ го ви́дѣха, и̇ бѣгаха. а̑ми̇ и̇ кога чю́ѩха нѣ́гово и̇́ме... о̑ти защо̀ бѣ́ше мнѡ̑го ꙋ̀мь и̇ хы́тро̑ ꙋ̀ нѥ́го 5.28; и̇ мнѡ̑го мꙋ̀ зло̀ чи́нѣха. давно́ бы̑ по скорꙋ̀ оу̑мрѣ́ль 12.119б; и̇ щото̀ мнѡ̑го скрѣ̀бь поте́гли и̇ на́поконь пове́де дѣца́та си... и̇ женѣ̀ть си... да и̇́деме на бж̑їи гро̑бь 5.37б; и̇ прѣтрьпѣ́вах҇те мнѡ̑го мѣ́ка и̇ стопѣ́ванїе тѣло́то си̑ зара̑ї̑ мо́ето и̇́ме 18.202; и̇ срѣ̑щньха ю̀ съ҇с мнѡ̑го по́честь. и̇ п[о]кло́ни се ца́рь до землѥ, и̇ цѣлова̀ ѥ̑и ру̑це и̇ тѣ́ло чс҇нѣ̑ 8.60; нѣ̑ когы̑ лю́бите дꙋ̀ш҇манете ва́ши тогі́ва фаи́да̑ мнѡ̑го и̇ма̀те ѿ ба̑ 1.5б. **б)** *Различен, разнообразен.* мнѡ̑го чю́деса стори́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ́пѝ прогле́даха. хро́мы и̇спра́виха се. болъ̀нїи и̇́сцѣ́лѣа и̇ дрꙋ̀гы разлы́чны сѣ́каквы немо́щи о̑зра̑ви́ха се 39.309; и̇ма́хꙋ мѵ̀ро̑ детѡ̑ бѣ́ше и̇сцѣде́но ѿ мнѡ̑го мѵ̀ризли́вы цвѣ́тове. ѿ змѵ̀рни и̇ ѿ цвѣ̀та, и ѿ кѵ̀намо́на, и̇ ѿ і̇ри́, и̇ ѿ трьсти́ка добро̑ мѵ̀ри́злива, (!) и̇ ѿ ма́сло чи́сто 38.291. **5.** *Много, дълго, продължително (за времетраене на действие).* и̇ зо́сима като̀ стои̇ пони́кньль пои̇справи се мал҇ко да ви́ди що сѐ мнѡ̑го забави на мо́л҇ба 17.167б; и̇ мнѡ̑го плака̀ при врата́та 2.13; кои̇ сꙋ̀трина мнѡ̑го да спи̇̀ 20.209; и̇ ѿ мнѡ̑го врѣ́ме̑ ни́кыдѣ̀ нѣ̀ с҇мь пои̇шы́ль 6.44; и̇ мнѡ̑го и̇ска́ха го и̇ не наи̇до́ха го 7.51; и̇ напра́ви бг҃ъ о̇нова̀ тѣ́ло на си́ч҇ките лю́дїе да траѐ мнѡ̑го и̇ да сѐ не расыпꙋ̀ва 18.199. **6.** *Като същ.* **а)** *Голям брой лица, мнозина.* пазѣ̀те са да вы̑ не и̇зльже нѣ́кои ва̑. защо̑ щьть мнѡ̑го да дꙋ̀мать а̑зе сѣ̑ х҃с. и̇ мнѡ̑го ще̑ лю́дїе да и̇з҇ль̀жьть 18.191б; та̀ и̇̀мь напра́виха та́мо ꙋ̀ ри́мь цр҃ква, и̇ поло́жиха мо́щите и̇́мь вь цр҃квата... и̇ мнѡ̑го вѣрова́хꙋ вь х҃а 5.40; и̇ като ме̑ зане́соха по̑ н҃бе́то. ви́дѣ̑ та́мо мнѡ̑го че̑ пѣ́аха със҇ великь гла̑. ст҃ь ст҃ь ст҃ь г҃ь 11.104б. **б)** *Нещо в голямо количество или голям брой.* защо̑ по[до]брѣ̀ е ма́л҇ко да дадешь съси́ч҇ко (!) срце̑. и̇ покры̑то. не́жели̇̀ мнѡ̑го със҇ хва́ла 38.294б; и̇ о̇би́чамь бе́зна и̇ тѣ́мното мѣ́сто е̑то такви́зы дꙋ̀мы бѣ́ше напи́саль, а̑н҇тихрі́сть на печа́тать, и̇ дрꙋ̀гы мнѡ̑го и̇ о̑ще и̇ тїѐ на тѣ́зи при́лика 18.191; воден҇чѣ́рете де̑то са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѡ̑го та̑ щѣ́ть да го̀ вра́щать, на сирома́сите и̇ на дрꙋ̀гы́те 18.197б; защо̑ тѣло̑ и̇́ще мнѡ̑го да а̑де 34.254б. **за много.** *Задълго, в продължение на дълго време.* и̇ положѣ́те на хꙋ̀баво мѣ́сто. защо̑ не мо́гꙋ да трьпи̇̑ а̑з҇ь за мнѡ̑го то́изи смра̀дь 8.58; ѡ̑ нефелит҇че и̇ непочьте́нниче, то́й сѣ́ка че ще̑ да дрьжѝ цр҃твото си̑ за мнѡ̑го, а̑ не зна́е. че ще̑ ско́ро да ли́ѱа ѿ не́го 18.188б; **кое малко кое много.** *Горе-долу.* е̑то каза́х҇ме̑ коѐ ма́л҇ко [кое] мнѡ̑го

inslav

какъ щѐ да сѐ сврьши свѣть. а҆ла сега̀ послꙋ́шайте па́кь за а҆нтихрїста как щѐ да сѐ ро́ди 18.184; **мало много.** *Немного; в неопределено количество или степен.* и҆ то́и катѡ̑ о҆ста̀ безъ ма́ика, а҆ тои сѐ ꙋ҆зе и҆ма́нїето ба́щнино щѡ̑ да бѣше ма́ло мнѡ́го 39.297б; а҆ко ли ще́шь да навїешъ на неха́рство, а҆ ты̀ работы̀ ѿ что̑ зна́ешь ма́ло мнѡ́го ѿ зана́ѧть 19.208; е҆тꙋ̀ ма́ло мнѡ́го поѡ́зрѧ́ве 2.11б; **много годин.** *За много години – поздрав за дълголетие.* и҆ си́чкыте людїе ѿ голѣ́ма ра́до̑ викны́ха съ̑ е҆ди́нь гла̑. мнѡ́го годи́нь ца́рꙋ честы́томꙋ 39.307; **много пъти.** *Многократно, много пъти.* такъво́зи поте́глиха ради̇̀ любо́вь х҃ва... а҆̀ ны́е мнѡ́го пѣ́ты безъ бѣда̀, и҆ безъ ни́кои скрьбь, и҆ ни̇̀какъва̀ си́ла, та сѐ ѿме́тнꙋвамѐ ѿ х҃во и҆́ме 5.40; мнѡ́го пѣ́ти и҆ землѧ̑та пла́че къ гдⷭ҇ꙋ и҆ ви́ка, и҆ дꙋ́ма. гдⷭ҇и бг҃ щото̀ си́чко дрьжишь. а҆́зе сѝ ѿ си́чката напра́ва пове́че о҆мрьсѐна 32.224; а҆ лꙋка́выи дїа́воль не прѣста́нꙋваше да ю҆ пла́ши. и҆ мнѡ́го пѣ́ти сѐ прѣтва́раше катѡ̑ звѣ̀рь стра́шнь 8.56; **от много.** *Твърде, в голяма степен.* и҆ ца́рь повелѣ̀ ѳела́линꙋ дѣ̑то ви́ка да млѣ́кнать. и҆ напо́конъ се о҆́брьна та̑ ка́же ст҃мꙋ. а҆́зь ѿмнѡ́го (!) та́ се чю́дѣ на твоѐ бл҃горѡ́дїе 39.298б.

мнѡ́го 1.4б, 1.5б, 1.6, 2.9б, 2.10, 2.11б[4], 2.12, 2.12б[3], 2.13, 2.13б[2], 2.14, 2.14б[4], 2.15, 3.18, 4.22[4], 4.22б, 4.23[2], 4.23б, 4.25б[2], 4.26б[3], 5.28[3], 5.30б[2], 5.32б[2], 5.33, 5.35б, 5.36, 5.37б, 5.39, 5.39б[2], 5.40[3], 6.41б[2], 6.42[3], 6.42б[3], 6.43[2], 6.43б[2], 6.44[4], 6.45б, 6.46, 6.46б, 6.47[2], 6.48[2], 6.48б[3], 7.50[2], 7.50б[3], 7.51, 7.51б, 7.52, 7.52б[2], 7.53б[2], 7.54б[2], 8.55б[2], 8.56[3], 8.56б, 8.57, 8.57б[3], 8.58[2], 8.58б[2], 8.60, 9.61, 9.61б, 9.62[3], 9.62б, 9.64, 9.66, 9.66б[3], 9.68б, 9.69, 9.70б, 9.71[3], 9.71б, 9.72[3], 9.72б, 9.73, 9.74б[3], 9.75[2], 9.75б[2], 10.76б, 10.78, 10.78б, 11.83, 11.84б, 11.86[4], 11.89[3], 11.89б[2], 11.90, 11.93[2], 11.94, 11.94б, 11.95б[2], 11.96, 11.96б[4], 11.97[3], 11.97б, 11.98, 11.98б[3], 11.100б[2], 11.101, 11.102б, 11.103б, 11.104[4], 11.104б, 11.105, 11.105б[2], 11.106[3], 11.106б, 11.108[2], 12.109[2], 12.109б[2], 12.110б, 12.111[2], 12.112, 12.112б, 12.113б, 12.114, 12.114б[2], 12.115б, 12.119, 12.119б[4], 13.125б, 14.127б[4], 14.128[2], 14.129, 14.130[2], 14.130б, 15.132, 15.133б[3], 15.134, 15.135, 15.136б[3], 15.137б, 15.139[3], 15.139б, 15.140, 15.140б, 15.143, 15.145[2], 15.145б[2], 15.148б, 15.150[2], 15.150б, 15.151, 15.154б, 15.155, 15.155б[2], 16.159б, 17.165, 17.165б[2], 17.166, 17.167, 17.167б[2], 17.168, 17.168б, 17.169, 17.170, 17.171б, 17.172[3], 17.175, 17.175б, 17.176[5], 17.176б[3], 18.178б[2], 18.179, 18.179б, 18.180[4], 18.183б[2], 18.184[2], 18.187[3], 18.187б, 18.188, 18.188б, 18.189, 18.189б[2], 18.190, 18.191, 18.191б[2], 18.193, 18.194[2], 18.194б, 18.195б, 18.196б, 18.199, 18.202[3], 18.204, 18.204б[3], 18.206[2], 18.207[2], 19.208[2], 20.208б, 20.209[2], 20.209б, 21.210, 31.215, 31.216, 31.216б, 31.220б, 32.223б[2], 32.224[3], 32.225, 32.226б, 32.227, 32.228, 32.231, 32.231б, 33.233б, 33.234б, 33.237, 33.237б, 33.239б[3], 33.241, 33.241б[2], 33.242[2], 33.243[2], 33.243б, 33.244, 33.244б[2], 33.245[2], 33.245б, 33.246б[2], 34.248, 34.250, 34.250б[2], 34.251[3], 34.251б[3], 34.253[2], 34.253б[2], 34.254, 34.254б[4], 35.256б, 35.266[2], 35.267[2], 35.267б[2], 36.268б, 36.271б, 36.272[3], 36.273, 37.274, 37.276[2], 37.277б[2], 37.278, 37.278б, 37.279, 37.279б, 37.280[2], 37.280б, 38.283б, 38.284б, 38.286, 38.289б, 38.291, 38.292б, 38.293[2], 38.293б, 38.294[3], 38.294б, 39.295, 39.296б[2], 39.297б[2], 39.301, 39.302, 39.307, 39.309, 39.310б, 39.312б, 39.313б, 39.316б, 39.317, 39.317б, 39.318б, 39.319б, 40.320[2], 40.323[2], 40.324[2], мло́го 2.9б, мно̑го 2.13б, 6.43, 18.202б, 39.318б, мнѡ̑ 4.21б[3], 36.269б, 37.275, 37.278, 39.316, 39.318, мнѡ́го 4.23, 10.78б, мнѡ̑го 4.24, 6.44б, 8.58, 8.58б, 8.59, 9.67, 12.116, 15.152, 18.191, 18.195б, 18.196, 18.201б, 35.257б, 35.262б, мнѡ́го 5.32, мнѡ́го 7.51б[2], мнѡго 11.104б, 11.106, мнѡгѡ 15.151, м[н]ѡ́го 18.184, мнѡ[го] 31.220б, мнѡгомꙋ (!) 33.244, мно́го 33.247[3], 33.247б, мнѡго 34.253б, 39.306б, мно̑о 34.254б, много 37.275, мно̑ 37.280б, ѿмнѡ́го (!) 39.298б, мнѡга (!) 39.306, *чл.* мнѡ́гото 1.4, 11.106б, 15.133, 18.206, 33.240б; *сравн.:* помнѡ́го 1.3б, 1.4б, 5.33, 5.34б, 5.35б, 5.38, 6.41б, 9.61б, 9.63, 9.72, 11.91, 11.96б, 15.138б, 15.151б, 16.162б, 18.197б, 33.239б, 37.278, 38.283б[2], 38.286, 38.290, по́мнѡ́го 9.72, 9.72б, 11.84, 11.94, 15.150, прѣмнѡ́го 33.243б, помнѡ̑ 36.270.

много божие (!) *вж.* **многобожие**

много цѣнен (!) *вж.* **многоценен**

многобожие *ср.* (1) *Многобожие, вяра в много богове, политеизъм.* така̀ и҆ х҃с. катѡ̑ се роди̇̀, и҆ прѣста̑, тога́зи мнѡ́го

inslav

бо́жїе, (!) дѐто се кла́ньаше си́чˈкыи свѣ́ть на ѝдолˈскыте бо́гове 33.239б.

ед.: мнѡго бо́жїе (!) 33.239б.

многолистен *прил.* (1) *Многолистен, който е с много листа (за растение).* ка́то ѐдїнь пѣ́тникь тр́ꙋдень и ꙋмоpе́нь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть… и на́йде на полови́нь пѣтˈ си дрьвѐ хꙋ́баво и мнѡго_листно, и се́дна по̑ ню́го да си почїе 16.157б.

ед.: ср. мнѡго_листно 16.157б.

многолѣтен *прил.* (12) **многолѣтни цар (цару).** *Почтително название или обръщение към владетел.* и ре́коха да бꙋ́де волꙗ твоа̀ мнѡго_лѣ́тныи ц҃рꙋ, що̑ и҆́щешь ꙋ҆́змѝ 8.59б; и подꙋ́махꙋ ст҃їи ѡ҆ц҃и и ре́коше. мнѡго_лѣ́тныи и дрьжа́вныи ца́рꙋ 15.141б; и ре́че и҆́мь ст҃ы́и. добрѣ̀ ка́то̑ пꙋ́сти ва̑ мнѡго_лѣ́тныи ц҃рь да оу҆мири́те нѐми́рна землѐ. а҆̀ вы́е зачто̑ дойдо́хˈте на ми́рна землѧ̀ 15.143б.

ед.: м. мнѡго_лѣ́тныи 5.38б, 8.59б, 15.141б, 15.143б, 15.145б, 15.147, 15.147б, мнѡго_лѣ́тны̑ 9.63, мнѡго_лѣтныи 15.145, 15.148б, мнѡго_лѣтныи 15.148, мнѡго_лѣ́тнаго 15.144б.

многому (!) *вж.* **много**

многоплоден *прил.* (1) *Плодовит, който дава много плод (за растение).* и съсˈ моа́та де́сница ще̑ да се̑ въкорени̑, и да се вди́гне дрѣ́во мнѡго_пло́дно 37.274.

ед.: ср. мнѡго_пло́дно 37.274.

многотръпелив *прил.* (1) *Многотърпелив, който проявява голямо търпение.* вѣ́рꙋвамѐ и и҆сповѣдꙋ́ваме. о҆́ти, ка́къ ѐ бг҃ съсˈ ес҃тво̑то сѝ сѫ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и мнѡготрьпѣли́вь. зло̀ чл҃кꙋ ни̑когâ не ще̑ 33.245б.

ед.: м. мнѡготрьпѣли́вь 33.245б.

многоценен *прил.* (12) *Многоценен, който струва скъпо, има висока цена; драгоценен.* марїа́ же прїе́мˈши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡго цѣ́нны̑ (!) пома́за нѡѕѣ̀ і҆с҃о̑вѣ и о҆́трь̀ вла́сы свои́ми нѡѕѣ̀ е҆́го̀… и тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋпѝ мѵ́ро̑ мнѡго_цѣ́нно 34.250; и ца̀рь пла́чѣше на̑ ни́его, и мы́слѣше какˈвѣ̑ по́чьсть да мꙋ̑ сто́ри, и да го погребѐ съсˈ мнѡго_цѣ́нна ѡ҆де́жда 7.53б. **камение многоцѣнно.** *Скъпоценни камъни.* тогі́ва ще землѧ̑та да и҆зˈфрѣ́ли сичˈкото сре́бро̑ и зла́то и хꙋба́во мнѡгоцѣ́нно ка́менїе, и що̀ и҆́ма дрꙋ́го вˈ землѧ̑та 18.193б; и ѐдва̑ зане́соха тело́то бж҃і́емꙋ чл҃кꙋ до ц҃рква ст҃го вонифо́нˈта и положи́ха го въ ковˈчегь зла́ть. и мнѡго_цѣ́нно каме́нїе и бы́серь ꙋ҆кра́сень 40.324.

ед.: м. мнѡгоцѣ́нныи 2.14, мнѡго цѣ́нны̑ (!) 34.250, *ж.* мнѡго_цѣ́нна 7.53б, *ср.* мнѡго цѣ́нно (!) 8.58, мнѡго_цѣ́нно 8.59, 34.250, 40.324, мнѡгоцѣ́нно 18.193б; *мн.:* мнѡго_цѣ́нны 4.25б, 15.149, мнѡго цѣ́ннїи (!) 8.58б, мнѡго цѣ́нны̑ (!) 39.309б.

множищ *нареч.* (10) *Многократно, много пъти.* бѣше приставень еди́нь момˈкь, младь до к҃. годинь, ꙋ҆цѣ́нѥнь да работи. и то́и хо́дѣше на ѡ҆́нˈзи стльпь мнѡ́жищь и гле́даше и чю́дѣше се 11.101; и ѿтога́зи тегли̑ стꙋ́дь, и пе́кь. и треперꙗ̑ помрь́знала и дрꙋ́гочь ѿ пекь о҆па́лена. и мнѡ́жищь па́дн̑ѣ. и лежах не можа̑ да ста́нь 17.172б; мнѡ́жищь ре́кохь ва́мь ѡ҆ мои̑ ꙋ҆че́ници. ка́кˈ щь да бꙋ́дꙋ распе́ть. и ꙋ҆мрѣ́твень ѿ рꙋ́цѣ безаконїи ѐврѐе 38.291.

мнѡ́жищь 9.67б, 11.101, 11.108², 12.117, 17.167, 17.172б, 38.288б, 38.291, мнѡ́жищˈ 9.72б.

мнозина *числ.* (12) **1.** *Мнозина, голямо количество, много на брой.* и разˈболѣ̑ се тврь́дѣ, и мнѡго ле́жа̀ злѣ̀… мнѡѕы́на вра́чоове наѐха се да го и҆сцѣла́ть, и не мого́ха ни̑что̑ да мꙋ̑ сто́реть 9.71. **2.** *Като същ. Много хора, мнозина.* дне́сь да сто́римь грѣ́хь а҆̀ оу҆трѣ̀ са ща пока́ꙗ и ѝсповѣ̑да̑ са ща. защо̑ не зна́ешь що ти́ ще до̑ доо́утре. оти̑ мнѡѕина прѣлѣ́сти дїа́воль съсь такви́ва помыслы, и стана́ха ню́говы. мнѡѕи́на така̑ ре́коха, а҆̀то̑ оу҆мрѣ́ха на́п-

inslav

рѣсно. чѥ̂ мнѡзи́на щотѡ̂ бѣ́ха зра́вїи ве́черѣ̂, и̑ до оутре не ѡ̂съмнаха 1.8б.

мнѡзи́на 1.5, 1.8б, 17.168б, мнѡзина 1.8б, 39.300, мнозѝна 1.8б, 12.119, мнѡзѝна 9.61б, мнозы́на 9.71, мнѡзы́на 15.137б, 15.155, мнѡзына 17.169.

мнозина *вж.* **мнозина**

мня *несв.* (2) *Мисля, предполагам, смятам.* и̑ сто́ри го дꙋ̑ша. на солꙋ́нь и̑ на си́чʼка земл҃ѧ ѳеталїи́ска господа́рь. защѡ̂ мнѣ́ше ц҃рь, че е̑ е̑ли́нʼскаа вѣ́ра ꙋ̑ нѥ́го 9.62; и̑ пламе́нʼ се вди́гнь вели́кь и̑ висо́кь. и̑ мнѣ́ше ца́рь. чѣ̂ и̑зʼгорѣ̂ матѳе̑и досꙋ́щь. и̑ засмѣ́а се 37.278б.

имперф.: Зед. мнѣ́ше 9.62, 37.278б.

мня се *несв.* (14) **мни ми се.** ***а)*** *Струва ми се, изглежда ми, смятам.* защѡ̂ и̑ ѡнова̑ дрѣ́во разꙋ́мното ѿпрьвѣ́нʼ се мнѣ́ше а̑да́мꙋ катѡ̂ го въкꙋ́си сла́дʼко а̑ напоко́нь като́ го и̑спъдѝ гь ѿ ра́й та мꙋ̑ се ви́дѣ тврѣ̂дѣ го́рʼко 38.289; въ то́изи ча̑ найде́ се насрѣ̂ до́мь свои̑. и̑ вы́ка тврь́дѣ и̑ не прѣста́нꙋва, ст҃ыи николае помози́ ми. мнѣ́ше мꙋ̑ се е̑́днакь е̑ ꙋ̑ море́то 15.152б; въца́ри се да́рїе ца́рь. и̑ оу́тʼкʼми̑ да и̑́ма на нѥ́говото ца́рʼство, р҃к. господа́ре. защѡ̂ мꙋ̑ се мнѣ́ше добрѣ е така̑, и̑ на̑ тїа си́чʼките поста́ви трои́ца лю́дїе съмотри́телѥ 11.92; и̑ катѡ̂ ви́дѣ това̑, ꙋ̑пла́ши се. и̑ мнѣ́ше мꙋ̑ се че е̑ нѣ́кое привидѣ̑нїе та гѡ̂ бла́зны. и̑ врати́ се наза́дь 11.101б. ***б)*** *Иска ми се, имам желание, дощява ми се.* това̑ катѡ̂ чю̑ ц҃рь. ѡбра́дова се, и̑ мнѣ́ше мꙋ̑ се ко́лʼко да летѝ и̑ да фрь́ка по̑ н҃бето, и̑ ѿ голѣ́ма ра́до̑ не́маше ка́мо щѡ̀ да сто́ри 8.59б; и̑ тога́зи подѐ при зо́сима та мꙋ̑ ка́же. що ще́шь а̑́вво зо́симе, сѝ рѣ̂ а̑́вво ка́же д҃хо́вныи о̑́че. що ти сѐ мнѝ съсʼ грѣ́шна жена̑ да ю ви́дишь. и̑ що щешь ѿ ме́не да чю́ешь и̑лѝ да се наꙋ̑чишь 17.166б.

сег.: Зед. сѐ мнѝ 17.166б, мни́ се 17.171б, 37.277, 38.289б; *имперф.: Зед.* се мнѣ́ше 3.19б2, 11.92, 36.270, мнѣ́ше се 8.59б, 11.92, 11.101б, 11.103б, 36.269б, мнѣ́ше се 15.152б, се мнѣ́ше 38.289.

моавитяне *мн.* (1) *Моавитяни, потомците на Моав.* и̑ бг҃ъ мꙋ̑ ѡтво́ри срѣ̑це́то, и̑ ꙋ̑ста́та. и̑ рѣ̂ зова́лʼ мь е̑. ца́рь валакь ѿ ме́жꙋ рѣ́чїе, да проклнѣ̀ тїа лю́и̑е е̑́врейскыи. и̑ да бл҃влю̀ моавитѣ̀не 33.243.

моавитѣ̀не 33.243.

мога *несв.* (319) **1.** *Мога; в състояние съм, по силите и възможностите ми е да извърша определено действие.* мака́рь и̑ да зна́аше че е̑ то̀и г҃ь бг҃ и̑стинныи. и̑ тре́тыи д҃нь щѣ̂ да въскр҃не а̑́мѝ па̀кь не мо́жаше да се ꙋ̑трьпѝ а̑́мѝ пла́чаше ... катѡ̂ сѣ́каа съща маи́ка 35.262б; и̑ г҃ь самʼси̑ ка́же въ є҆вл҃їе. нѝкои не може на два̑ гі̑да́рѣ да работи 34.253б; залꙋ́до събра̑ то́лʼкози хи́лїади гро́шове, щѡ̂ не могóха да мѝ дарꙋ́вать живо́ть 31.218; а̑́ми распе́хʼмѣ̂ х҃а та сѐ бои́мь сега̑ а̑́мѝ колʼко мо́жешь а̑ тѝ помогнѝ на́мь се́га̑ та ны̑ и̑змолѝ ѿ того́ва стра́шнаго кадїа̑ 18.200б; и̑ тїе́ започе́ха да го съвлѣкꙋ́ть и̑ не могоха, защѡ̀ и̑зг҃ни́ло мꙋ̑ тѣло́то и̑ прилѣпи́ла се ри́зата мꙋ̑ 2.11; и̑ дойдѐ до нѣ́коа рѣка̑ голѣ́ма и̑ стои глѐда ю̑ ка́кь е̑ мнѡ́го вѡда̑ и̑ не мо́гꙋть прѣми́нꙋ дѣца́та защѡ̀ бѣ́ха е̑́днакь ма́лʼкы 5.32б; катѡ̂ нѣ́кои чл҃кь кога́ ще да сѣ̑ течѐ мнѡ́го. и̑ ѡ̑блѣ́чень е̑ съсʼ мнѡ́го дре́хы, и̑ не мо́же съсʼ тѣ̑ да течѐ а̑́ко гы̑ не съблѣ́че. така̑ и̑ ныѐ а̑́ко си̑ не ѿме́тнѣ̂ грѣхѡ́вете не мо́жемь пости́гнѣ̂ цр҃тво нб҃ное 34.253б. // *Имам способност за нещо.* тогѝва а̑́гг҃ль ѿгово́ри, и̑ рѣ̂ и̑́мь. врьнѣ́те са засра́мени бѣ́сове, ѡ̀ти не могóхʼте вы́е да прѣлѣ́стите та́зи д҃ша догдѐ бѣ́ше съсʼ тѣло́то на земл҃ѧ 32.230; а̑ то́изи се надѣ́е на чл҃ка детѡ̂ ѿ зла̑ съмрь̀ть ꙋ̑мрѣ̀. та ка́же. о̑́тѝ х҃с мо́жеть нѥ́го въскрѣси́ти мрь́тва, а̑́кѡ̀ мо́жѐ чести́ти. ца́рꙋ да въскрѣси то́изи мрь́тʼвьца, а̑́тѡ̀ тогѝва щѣ̂ разꙋ̑мѣ о̑́тї е̑ вели́кага бг҃а 39.304; а̑́мѝ засра́ми се о̑́ти и̑ма́ше ты надѣ́жʼба на такви́зи бо́гѡве. а̑ тїѐ не могóха самы̑ себѣ̂ си да сѐ и̑зба́вѣть,

inslav

ами сѐ стро́шиха 39.308. // *Умея.* бе дѐто си ѿпрѣди вѣ́ка. бе млтивы бе щотô си́ч'ко дрьжи́шь. и̇ си́ч'ко мо́жешь нѣдей ги засра́ми кой́то са на тво́ата си́ла надѣ́ать 39.304б; и̇ ре мꙋ. катô мо́жешь да прокльнѥ́шь чл҃ка. и̇ съмрьть го найде сътворѝ блвéнїе и̇ помли́ се бꙋ за мо́ата дьщерà 7.50б. **2.** *Мога; разполагам с възможност, условия, обстоятелства; не съм възпрепятстван да извърша някакво действие.* и̇ събра́ се си́ч'кы гра́дь и̇ ви́к'наха на ца́ра и̇ ре́коха. ца́рꙋ чести́ти є҆то́ се събра́х'ме си́ч'ки ны̀е погынꙋ́ваме а҆̀ ты̀ без' на́ не мо́жешь бы̀ ца́рь 39.309б; и̇ та́мо бц҃а роди̇̀ х҃а. и̇ та́мо го найдо̀ше и̇ ѡ҆нїа хы́трьци. и̇ прѣбы̀ та́мо дн҃ы бц҃а ма́л'ко. защô не мо́жаше да и̇злѣ́зе да прими́не ѿ мнѡ́го лю́дїе 33.244б; затова́ сме и̇ ны́е длъ́жны да сто́римь що є̀ достои́но... защô а҆̀ко нема́мѐ, чи́ста вѣ́ра, и̇ а҆̀ко нѣ̀ сме сто́риле добра̀ ра́бота, си̇ рѣ́ млти́ны и̇ по́ и̇ смѣ́ренїе. не мо́жѐ да сѐ спа́симь 34.255б; да ре́шь, чтôто мо́же чл҃кь да разꙋмѣ́е и̇ да оу́сѣ́ти със' пѣ́т'тѣ́х' си̇ нѥ́говыте чю́в'ствы. си̇ рѣ́. да ви́ды. да ѻ҆́кꙋси. да чю́е, да помири́ше да похва́не. и̇ това́ се зове́ чюв'сть́вно 11.81. **3.** *Мога; имам право, позволено ми е.* гдн҃дине мои ны̀е докогà да седимь тꙋ́ка и да се кры̀емь ... не мо́жѐ бы̀ по товà мѣ́сто. а҆̀ми є҆лà да и̇дем дале́че гдѐто на́ не познавать... ны́е нигдѐ не мо́жѐ бы̀, тъ́к'мо да пойдеме вь і҆ерлимь дето зовꙋ́ть хрт҃ї́а́не бж҃ї́и гро́бь 5.32; и̇ не мо́же чл҃кь зло̀ да чи́ни и̇ да є̀ х҃вь ... ныѐ а҆̀ко си̇ не ѿме́тнѣ̂ грѣ́хѡвете не мо́жемь пости́гнѣ̂ цр҃тво нб҃ное. и̇ па́ члкь не мо́же да гле́да със' є҆дно̂ ѻ҆́ко на нб҃о а҆ със' дрꙋ́го на землю такà и̇ ны́е не мо́жемь гледà, и̇ ба́, и̇ дїа́вола 34.253б; а҆̀ми и̇ ны́е да сѐ по̂ка́нимь и̇ да сѐ ѻ҆́чи́стѝ, със' исповѣ́дь. защô бе́зь исповѣ́дь не мо́же чл҃кь да прїи́ме покаанїе, и̇ да сѐ спасѝ 38.294б. **4.** *Безл. Може; възможно е нещо да съществува, да стане, да се осъществи.* и̇ ре́коха мꙋ. вл҃ко ст҃ыи. є҆́де коà блꙋ́дница ка́же кры́стена с'мь, а҆̀ тїà кры́стника не и̇́ма, и̇ мо́же лѝ такà да бы́де 11.105б; і̇ защò зарадѝ да спасѐ чл҃ци. защò не бы̀ мо́гло нѝкакь да се спасѐ чл҃кь. а҆̀ко не бы̀ бг҃ъ прїе́ль пльть чл҃чьскаа, си̇ ре́. по̂нови́л' се 3.17б; катô когà да речѐ нѣкомꙋ чл҃кꙋ бо́л'номꙋ, бꙋдѝ зра́вь, може лѝ нѣчтô да мꙋ се придадѐ зра́ве ѿ дꙋ́мъта ти 15.155б; а҆̀ не мо́жеше да сѐ намѣ́ри та́мо по ѻ҆́но́ва мѣ́сто мра́море за потрѣ́ба за ѕи́данїе на че́р'ко́вата 39.312; и̇ та́мо без'че́ть съби́ваха се чю́деса на сѣ́кы̀ дн҃ь. дѐто се векі҃є не мо́же дока́за 39.318. **не мога да гледам някого или нещо.** *Не мога да понасям, да търпя някого или нещо.* и̇ ре́ ѥ҆й, дх҃о́вныи ѻ҆ц҃ь. и̇ что си̇ и̇ма́ла врàжда със' де́верѣ си̇. и̇ ре́ а҆́нна. врàждꙋ и̇ма́ вели́кꙋ със' нѥ́го, ко́л'кото не мо́жахь да го̂ гле́да́ прѣ̀ се́бѣ си̇ 11.104б; мнѡ́го пь́ти сл҃нцето пла́че, та сѐ мли́ гꙋ бꙋ, и̇ дꙋ́ма... не мо́га векі҃є да глѥ́дамь безако́н'ство, и̇ непра́вды чл҃чьскые 32.223б.

сег.: 1ед. могꙋ 2.9б, 12.110б, мо́гꙋ 3.18б, 6.47, 7.49, 7.52, 8.58, 9.67б, 11.84, 11.103б, 11.105б, 15.147, 17.17б, 37.27б, мо́жа 11.90, мо́гь 17.166б, мо́га 17.170², 17.17б, 18.177б, 31.217б, 31.218², 32.223б, 32.224, 39.310б, могꙋ́ 40.323б, *2ед.* мо́жишь 1.3, можѐ 1.5, мо́жешь 1.7, 5.40б, 7.50б, 7.53, 7.54, 9.68, 9.71, 13.121б, 15.146б, 17.168б, 18.190, 18.200б, 31.219, 37.27б, 38.282, 39.304б, 39.309б, мо́жеш' 3.20, 37.27б, 38.282, мо́жѐ 3.20б, мо́жеш 38.282, можéш' 38.282², *3ед.* мо́же 1.4б, 1.7б, 2.11, 2.13, 4.25б, 5.28б, 5.30, 5.36б, 5.39, 8.552, 8.56, 8.57, 9.61, 9.61б, 9.64, 11.81, 11.82, 11.83, 11.103б, 12.109б, 12.117, 13.123, 15.131⁴, 15.132, 15.133б, 15.136, 15.138б, 15.146б, 15.152б, 15.153, 15.156², 16.159, 16.160б, 16.162б, 17.164б², 17.166б, 17.167б, 17.174б, 17.175, 18.188, 18.190б, 18.193, 31.217б, 31.219, 31.219б², 31.220б², 32.231б, 33.233б, 33.238, 33.238б, 33.242, 34.248, 34.251, 34.253б⁴, 34.254б, 34.255², 35.260, 35.260б, 35.263, 36.269б, 36.270, 36.271, 36.273², 37.277б, 38.283², 38.286,

inslav

38.286б², 38.287, 38.289б, 38.294б, 39.299², 39.304, 40.321б, 40.323, 40.324², можѐ 2.13б, 5.28б, 11.91², 11.100б, 13.121, 17.167б, може 13.122б, 15.131², 15.155б, 16.161, 17.175б, 18.199б, 31.21б, 31.216б, 31.220, 32.231б², 34.251, 34.253б, 34.254, 38.292б, мо́жѐ 38.284б, 39.304, мо́жеть 39.304, *1мн.* мо́жем' 1.8, мо́жемь 2.11, 11.108, 15.146б, 34.253б², 38.282, 38.293б, мо́жѐ 5.32, мо́жѐ 5.32, 11.84б, 34.253б, мо́жѐ 5.33б, 11.92б, 12.118б, 20.209, 32.223б, 32.225, 34.255б, 37.276б, 39.319б², мо́жеме 31.219, *2мн.* мо́жете 11.90б, 11.96б², 33.239б, *3мн.* мо́гѹть 2.11, 5.31б, 5.32б, 11.107б, 12.118б, 34.249, мо́гѹт' 11.106б, могѹть 15.132, 15.147б, мо́гать 18.194³, 20.208б, 20.209, 32.224б, 32.226б, 39.317б², мо́жать 20.208б, 31.217, могать 20.209, мо́жат' 32.227, могѹ́ть 37.27б; *имперф.: 1ед.* мо́жа̑ 11.103б, 17.168, мо́жахь 11.104б, можа̑ 17.172б, *3ед.* мо́жаше 2.14б, 5.34б, 8.57б, 8.58, 9.63, 9.68б, 12.119б, 15.133, 15.134б, 15.138б, 16.160б, 18.187, 33.235², 33.244б, 34.252, 35.262б, можааше 11.98б, можаше 12.113б, мо́жеше 17.166², 37.276, 39.317, мѡжѣше 39.307б, можѣ́ше 39.308, *3мн.* мо́жаха 4.26б, 34.249б, 38.287, 39.309б, можа́хѹ 5.31б, мо́жахѹ 6.42б, 15.139, 33.241, 33.245, 38.285б, 38.286, можаахѹ 11.92б, можа́ха 31.217б; *аор.: 1ед.* могохь 3.20, мого́ 3.20², 14.130б, 17.170, мого́ 31.216б, *3ед.* можѐ 2.10б, 2.11, 5.35, 6.42, 8.57б, 15.144, 31.217б, 33.235, 39.298, *1мн.* могомѐ 3.16б, мого́х'мѐ 5.36б, 15.147, мо́гох'мѐ 37.275б, мо́жох'мѐ 40.321, *2мн.* мого́х'те 32.230, *3мн.* могоха 2.11, 18.190б, мого́ха 7.53б, 8.57б, 9.71, 11.96б, 15.152б, 31.218, 32.230, 34.248, 37.275б, 39.308, 39.316б, можо́ха 10.77, мого́ше 11.96б, 15.149б, мо́гоха 38.286б, 39.317б², мо́жоха 40.321; *усл.: 3ед.* бы̑ мо́гль 12.117, 17.164; *безл.: сег. 3ед.* мо́жь 2.15, мо́же 5.31, 11.105б, 18.190б, 38.283, 39.318, може 15.155б, мо̑ 39.312; *имперф. 3ед.* можаше 17.168б, мо́жаше 17.173б, можеше 17.174б, мо́жеше 39.312; *усл. 3ед.* бы̑ мо́гло 3.17б.

мой *мест. притеж.* (411) **1.** *Мой; който принадлежи на лицето, което говори.* и̑ как' ли̑ и̑ма̑ тол'кова хи̑лїади слѹ́гы. а̑ сега̀ ни̑кого, а̑ми и̑ дѣцата си из'гѹ́бѝ а̑ми̑ ты̀ г҃и г҃и. недѣ́и ѿста́ви ме́не до кра́и и̑ мо́йте слъзы 5.33; оу̑трѣ стани̑ и̑ ѹ̑змѝ ков'че́жець детѡ̑ е вь̀трѣ мои̑ прѣ̑стень, и̑ пора́мница. и̑ дрь̀ж' го на́ рѹ̑цѣ 9.67; и̑ ре̑ мѹ̑ ст҃ыи дими́трїе. ста́ни̑ въсѣдни̑ на ко́ня моѐго и̑з'ѡ̑за́ди 9.67б; що сѣ̑ тол'кози бл҃го събра́ль не помо́гна ми нищо. мои̑ лѣ̑пы до́мѡве, и̑ мои̑ добры̀ ло́зїа и̑ мои̑ хѹ̑бавы гради́ны, защо́ се то́л'кова мъ̀чи̑ та̑ граді̑ и̑ са́дихь а̑ сега́ ми нѣ сѣ̑ ни́ за́що 31.217б; а̑зь това̀ си́чко зна́мь и̑ ѻ̑ко̀ моѐ си́ч'ко съпика́сѹва. и̑ ѹ̑хо моѐ си́ч'ко чю́е. а̑ми̑ ѐ срѣ̑цето моѐ добро̀, та ги̑ ча́ка̑ догдѐ са ѻ̑бры̀нать на покаа́нїе, а̑ко ли̑ се не ѻ̑бры̀нать. а̑зе ща̑ до̀ та ги́ ща съ ѣ҃ната ра́бота 32.223б,224. **2.** *Мой; който е свързан с говорещото лице.* а̑ми̑ си́ч'ко що̀ съвры̀шѹва бѣ̑ добрѣ̀ със' промысль нѣ̑гова. заради̑ мо́а нефе́л'нина що̀ има̑ и бѣ̑ голѣ́мо чю́до чи́ни 3.19б; и̑ ты̀ зна́ешь дв҃це мо́ето же́н'ско ѥ҃ство и̑ мо́а сла́бость. що ѐ на мо́ата д҃ша ѻ̑зно́ба 8.56б; а̑ко̀ хо́дите по моѐ повелѣ́нїе. и мо́а за́повѣдь послѹ̑шаите (!) и̑ сто́рите. да́мь ва́мь и̑ а̑зь дь̀ж̀ь въ врѣ̑ме своѐ 11.107; м҃рїе, а̑зь тѐ прїе́хь ѿ цр҃квата бж҃їа. и̑ сега̀ те ѻ̑ста́влѧмь оу̑ до́мь тво́и̑. и̑ а̑зь ѿхождамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа 13.124б; а̑ко ли̑ щешь да навїе́шь на ком'солѹ̑кь а̑ ти̑ а̑ко сто́ришь нѣ̑чтѡ̑ нѣдѣ́и дѹ̑ма̀ ѻ̑ти ѿ мо́и са̑ трѹ̑ и̑ли̑ ѿ моа̀ хитрїна̀ та са̑ ст[о]риль 19.208. **3.** *Мой, който е в някакви отношения с говорещото лице.* тога́зи па́кь подѹ̑ма ст҃ыи, и̑ ре̑. г҃и, повелѣва́еш' ли ми да ка́жѹ г҃їѧ дѹ̑ми на мо́ѧ жена̑ и̑ на че́да мои̑, да се и̑ тїѐ кр҃те́ть, и̑ да вѣ̑рѹвать те́бе 5.29б; и̑ ре̑ мѹ̑ а̀га́ра. бѣ̑га̑ ѿ го́спожа моа̀ са́рра, ѻ̑ти ми мнѡ̑го доса́жда, и̑ ѿхо́жда̑ гдѐ ми, ѻ̑чи́те ви́дать 11.84б; и̑ а̑зь да погле́да̑ ва̑ и̑ да вы̑ бл҃влю̀. и̑ да походю̀ ѹ̑ ва̑, и̑ ва́мь да бѹ̑дѹ бѣ̑. и̑ вы̑е да бѹ̑дете мои̑ людїе 11.107; ѻ̑ти мѐ ѐ посѣ̑тиль г҃ь, и̑ ѿнѣ́ль при́смѣх'ть ѿ мо́йте вра̀гове 13.123; ѿ те́ж'ко си̑ ме́не сыома́хѹ грѣ̑шномѹ и̑ бѣ̑дномѹ... не пома́гат' ми слѹ̑гы не щь̀ть да и̑дать слѣ̑ ме́не любо́вна̀ моа̀ дрѹ̑жи́на 31.217б. // *Който е свързан*

inslav

с религията на говорещия. и҆ вала҃а. ре҆ и҆́мь. прѣбꙋ́дѣте вы́е тꙋ́ка ѹ҆ тѣ́зи но́щь. и҆ а҆́зь да попита҃ ба҃ моего прѣзъ тѣзи но́щь. и҆ а҆́ко ме҆ пꙋ́сти бг҃ мо́й пой щемь със ва҃ 11.86. **4.** *При обръщение; за израз на привързаност, обич, нежност.* и҆ ре҆ на ѡ҆нїа трїе вла́стелѥ, със пла́чь, бра́тїе мои҆ любо́вны, да не̑ бѣ̑ ни̑ка́кь ѩ҆́ль хлѣ́бь със ва҃ и҆ любо́вь и҆ма́ль. трепе́рѧ ѿ дꙋ́мъта де̑то щѣ̑ да вы̑ ка́жꙋ 15.146; и҆ пови́ка ца́рь ѿдале́че. жи́въ ли сѝ данїи́ле дрꙋ́же мо́й 11.93; а҆ зо́симꙋ тек҆ть сльзи и҆зь о҆́чи́те, и҆ ка́же ѥ҆́и дꙋ́маи радѝ гдⷭ҇ѣ ба҃ ѡ҆ ма́ике моа̀ дꙋ́маи. не прѣста́нꙋваи що ѐ добро̑ на дꙋ́шь́ть ти да го и҆ска́жешь 17.169. **зема на моя глава.** *Взема върху себе си, поема отговорност за нещо.* и҆ зна́и че́до, че̑ мъ ѐ хс пꙋ́стиль да прости҃ тво́ето съгрѣше́нїе. и҆ не бо́и се, а҆́зь да зе́ма тво́ите грѣ́хоове на моа̀ глава̑ 6.47б; **на мой ум.** *На свой ум, по своя воля.* а҆ тѝ мꙋ сто́ри да ѹ҆́мре ѿ прили́чна нѥ́гова съмрь́ть. защо̑ а҆́зь на мо́и҆ оу́мь та́ го̑ ѡ҆ста́ви҆ да ѐ досега̀ жи́вь 39.302б; **с моята десница.** *С моя помощ, с моя намеса.* и҆ пода́де мꙋ тоѩ́га, и҆ ре҆́ мꙋ. възми̑ това̀... и҆ поса́ди това. и҆ със моа́та де́сница ще̑ да се̑ въкорени̑, и҆ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ́го пло́дно 37.274.

ед.: м. мо́и҆ 4.23, 8.56б, 9.65, 9.68, 11.88б, 13.122, 32.228б, 32.229, 39.302б, мои҆ 4.23[2], 5.29б, 5.31, 5.32, 5.36б, 5.37б, 5.38, 5.40б, 7.51, 9.63б, 9.67, 9.69, 9.73, 11.83б, 11.84, 11.85б, 11.103б, 12.110, 13.122б, 17.165[2], 17.174, 18.180б, 18.183б, 18.202, 32.223б, 32.226б, 32.229, 32.229б, 32.230б, 33.242б, 33.243, 35.260б[2], 35.261[3], 35.262б[2], 35.265[2], 38.285, 38.288б, 38.290б, 39.301б, 39.302, 39.305б, 39.308б[2], 39.310б, 39.312б, 39.314[2], 39.315[2], 39.315б, 40.321[2], 40.321б, 40.322, мо́й 5.29б, 5.33, 5.34, 5.38, 7.49б, 8.57, 9.66, 10.78, 11.84[2], 11.86, 11.88, 11.88б, 11.93, 11.93б, 11.104б, 11.107, 12.111б, 12.119, 12.119б, 15.135, 16.158б, 18.202б, 18.204, 33.241б, 35.260б, мои 5.32, 39.300б, мо́и 7.54, 19.208, 31.221б[3], 35.262, мой 9.74, мой 11.90, моего 5.33, 7.54б, 9.67б, 11.86, 18.201б, 18.205б, 32.226б, 32.230б, 33.243, 35.262[2], 37.277, 37.281, 38.290, 38.292, 39.299, 39.300б, 39.301б, 39.303б, 39.304б[2], 39.306, 39.306б, 39.311, 39.311б, 40.321б, моего̑ 12.11б, мои҆го̀ 15.135, моего 39.300б, моемꙋ̀ 4.23, моемꙋ̀ 5.38б, 11.86б, 11.104б, 13.122, 13.122б, 13.123, 33.242, 33.243, 35.261б, 39.298б, 39.315, *чл.* мо́ѩть 9.71, моа́ть 18.183, 18.184б, 37.280б, 39.312, мо́ать 18.184б, 18.205б, моать 18.201б, моа̑ 39.312б, 39.314, *ж.* моа̀ 2.13, 3.18б, 5.29б, 5.33, 5.34, 5.37б, 5.38, 6.45б, 6.47б, 7.49, 9.65, 11.84б, 11.90б, 13.121б[2], 15.151б, 17.168, 17.169, 17.171, 17.171б[2], 17.172б, 18.204б, 18.205б, 19.208, 31.217б, 31.218[3], 32.223, 32.223б, 32.224б, 32.226, 33.244, 35.265, 37.276б, 39.307, 39.314, 40.321, 40.323б, мо́а 3.19б, 6.47б, 8.56б, 11.91, 11.107, 12.110, 13.123, 13.124б, 17.171б, мо́ѩ 5.29, 5.29б, 5.31, мо[а] 6.48б, мо́а̀ 7.54, 11.107, 39.306б, моѩ̀ 31.219, моѩ 40.320, моѭ̀ 11.85, 15.150б, 39.308б, 40.321б, *чл.* мо́ѩта 2.14, моата 5.34, мо́ата 7.50б, 8.56б, 11.88б, 13.121б, 13.122б, 15.152, 18.188б, 18.201, 18.204б, 18.205б, 39.302б, моа́та 15.138, 18.205, 36.272б, 37.274, 37.280б, 40.322, моа̀та̑ 18.186, *ср.* моѐ 2.12б, 5.39б, 6.47б, 6.48, 7.51, 7.53б, 8.58, 9.62б, 11.84, 11.89, 11.95, 11.107[3], 12.109, 12.110б, 12.115б, 12.116, 15.138б[2], 15.150б[5], 16.161б, 17.165, 17.168б, 17.172б, 17.174б, 18.186, 18.204б, 19.208, 31.218, 31.219, 32.223б[3], 32.224[5], 32.224б, 35.260б[3], 35.261[6], 35.261б, 35.262б, 35.265, 37.276б, 37.277, 37.281, 38.291б[2], 39.300б, 39.306б[2], 39.307, 39.309б, 39.310, 39.314, 40.323б[3], мое 11.85б, 38.291б[2], *чл.* моѐто 4.25, 18.202, 34.250б, мо́ето 8.56б, 9.67, 11.84, 11.89, 18.202[2], 18.204б, моѐто 36.272б, 37.277, 39.302б, 39.309; *мн.:* мои҆ 4.24, 5.29б, 11.107, 15.146, 15.146б, 15.151б, 15.156, 16.161б[2], 17.169, 17.174б, 18.202[2], 18.203б[2], 18.204б, 18.205, 20.208, 20.209б[3], 31.217б[3], 31.218, 31.221б, 32.225, 32.225б, 32.226, 33.236б, 35.263, 38.288б, 38.290, 38.291[2], 39.297[2], 39.300б[2], 39.301б[2], 40.323б, моѐ 6.47б[2], мо́и 12.111б, 12.115б, мои 38.292, моа̀ 15.149б, 18.206, 31.218б, *чл.* мои́те 1.5б, 38.287б, 39.314, 40.323б, мо́йте 2.11б, 4.25, 5.33, 5.34, 5.38б, 11.91, 13.123, 37.278б, 38.287, 38.287б, 38.288, 38.288б[2], 39.311, 39.314, 39.314б, мо́ите 8.58, мойте 12.114, мойте 18.178, 18.186, 18.203б, 18.205б, 21.210б[2], 31.218, 39.308б, моѝте 31.218.

моисеи *ЛИ* (33) *Моисеи.* тога́зи помо́ли ба҃ мѡ́ѷсѝ да ѹ҆сладѝ бг҃ о҆на́зи вода̑. и҆ бг҃ мꙋ́, пока́за е҆́дно̀ дрьво̀ и҆ ѡ҆ста́ви

inslav

го мѡ́ѷси ꙋ ѡ́ньзи вода̀, и ꙋсла́ди се вѡда̀ 16.160б; тогѝва щьть да ви́дать си́чѣките ѐврêе моѷсêа прр҃ка прѣ т҃ѣ 18.200б.

мѡ́ѷсѝ 9.61, 11.87, 16.160б, 16.161, 33.241б², 34.255, 38.293, мѡѷсѝ 11.85б, 11.87, 11.87б, 15.131б, 16.160, 18.185, 18.200б³, 35.264, 38.290б, мѡѷси 16.160б, мѡ́ѷси 16.160б, 16.161, мѡѷсêа 4.24б, 12.111б, 16.160б, 17.172б, 18.201, мѡѷсеа̂ 12.114, 18.200, моѷсêа 18.200б², мѡѷсêꙋ 3.16б, мѡѷсеꙋ̂ 11.107.

моисеов *прил.* (17) *Моисеев, от ЛИ Моисеи.* па́терица мѡѷсêова станѝ змі̂а и поѝде тоѝгите на маге́сниците щото гы̀ и҆ма́ше фараѡ̂ 16.162; законь мѡ́ѷсеѡ̀вь не и҆злѣ́зе ѿ і҆ерли́ма ни ѿ сїѡ́на. а҆мѝ и҆злѣ́зе ѿ пꙋ́стинѝ ѿ го́ра̂ хори́вѣска. и҆ не ре́коха прр҃ци́те за мѡ́ѷсеѡ̀вь зако́нь. а҆мѝ бѣ́ха за х҃а́ прр҃кꙋ́вале 38.292.

ед.: м. мѡѷсеовь 3.16б, 18.185, мѡѷсêовь 36.269, 38.290², мѡ́ѷсеѡ̀вь 38.291б, 38.292, мѡ́ѷсеѡ̀вь 38.292, *ж.* мѡѷсêова 16.162⁴, 16.162б, *ср.* мѡѷсêово 11.86, мѡѷсêово 18.201, *мн.* мѡѷсêовото 11.87; *мн.:* мѡѷсêѡвы 1.3.

моиси *вж.* **моисеи**

мокър *прил.* (3) *Мокър, полят с някаква течност, измокрен.* ви́ды себѣ̀ си̂ и҆ глѣ́да се, си́чѣкь мо́крь ѿ ѡ҆нова мѷро̂. и҆ то́и и҆ ѡ҆де́ждата мꙋ́ мо́кра, и҆ бл҃гоꙋ́ха́е ѿ ѡ҆нова̀ мѷро̂ 9.71.

ед.: м. мо́крь 9.70б, 9.71, *ж.* мо́кра 9.71.

молба *ж.* (90) **1.** *Молба, обръщение към някого с някакво искане, просба.* а҆̀ тѝ чинѝ как҃ ще́шь. и҆ послꙋ́ша і҆ѡ́анне мл҃ба́та и҆ дꙋ́мата на своа ма́ика 12.109б; и҆ доса́ждаше і҆ѡ́а́нне ца́рици като̂ че́сто хо́дѣше. и҆ дꙋ́маше ѝ, кога̀ със҃ мо́л҃ба, кога̀ и҆ ка́раше ю҆ срьдито. и не можаше да ѿнюме лозїето ѿ нѥ́а 12.113. **2.** *Молитва, обръщение с искане за нещо към Бога и светците.* чьте́нїе и҆ пѣ́нїе непрѣста́нно. и҆ прѣз҃ си́чѣки но́щи бдѣ́нїе... и҆ вь ꙋ҆́ста тѣ́х҃ны, сѐ ѱал҃мы̀ чьтѣ́ха ꙋ҆ замань... нѝ и҆ма́хꙋ гри́жа за нѣ́коѧ ра́бота що ѐ земльна̀ на то́изи свѣ́ть. тьк҃мо и҆ма́ха да се по̂ка́нювать на сѣ́кы̀ ча̂ на мол҃ба 17.164б; мо́лѣше сь бг҃ꙋ, и҆ хо́дѣше по пꙋ́стинѧ. и҆ сѣ́нь ма́л҃ко поспа́ваше. и҆ ста́нꙋваше ра́но на мол҃ба своа̀ що си̂ и҆ма́ше ѡ҆́бычаи 17.165б. **сторя молба.** *Помоля се.* и҆ съсльзы (!) мꙋ́ се помл҃и́ше, да сто́ри мл҃ба на ба̂ давно быше се и҆збáвиле ѿ тѣ́зи бѣда 15.136б; **стоя на молба.** *Моля се редовно, стриктно спазвам християнския канон.* и҆ прѣбы̀ та́мо зоси́ма на то́изи монасти́рь. и҆ видѣ̀ та́мо законь хꙋ́бавь, и҆ кало̀ере, и ста́р҃ци, стоѧ̀ть на мол҃ба и҆ ра́ботата и҆̀ свѣ́ти. и҆ си́чѣки и҆спльнѥни дх҃а ст҃го 17.164б; **чиня молба.** *Моля се.* и҆ погрѣ́боха ѧ҆ та́мо прѣ̀ стльпьть. кога̀ чи́ны ст҃ы̀ сѵмесѡ́нь мл҃бꙋ, да ѧ҆ помѣ́нꙋва на дн҃ь, по дващь 2.13; и҆ пойдо́ха на гро̂бь. и҆ копа́ха да го ви́деть, и҆ не наи́до́ха нѝчто̂ ѿ нѥ́го. и҆ мнѡ̂го плака́хꙋ, и҆ мо́л҃ба бг҃ꙋ чини́ха. и҆ врьнѣ́ха се вь гра́дь 6.48б; чьте́нїе и҆ пѣ́нїе непрѣста́нно. и҆ прѣз҃ си́чѣки но́щи бдѣ́нїе и҆ мо́л҃ба чи́нѧхꙋ. и҆ вь ꙋ҆́ста тѣ́х҃ны, сѐ ѱал҃мы̀ чьтѣ́ха ꙋ҆ замань 17.164б.

ед.: мл҃ба 2.12, 2.15, мо́л҃ба 2.14, 3.19б, 5.38б, 6.48б, 7.51, 8.56, 12.113, 13.122, 13.125б, 14.127, 15.133б, 15.138, 17.164, 17.164б, 17.166, 17.167б, 17.171, мл҃ба 2.14б, 3.20, 5.35б, 8.57, 12.111, 14.130, 15.136б², 15.138, 15.139б, 15.140, 15.156б, 18.193б, 31.222, 31.222б, 32.224б, 32.227, 32.229б, 35.265б², 39.296, 39.314, мл҃ба 3.19, 8.56б, мл҃ба 3.19, 3.20, 3.20б, 6.46б, 8.55б², 8.56, 8.57б, 11.95, 11.103б, 15.136б, 15.147², 15.153, 18.193б, 18.204б, 18.207, мол҃ба 7.51, 17.164б², 17.165б, млба́ 32.22б, мл҃бꙋ 2.13, мл҃бꙋ 2.15б, мо́л҃бꙋ 36.270б, мл҃бою 9.70, *чл.* мл҃ба́та 2.12, 3.19б, 4.26, 12.109б, 13.121б, 13.125, 13.125б, 14.128б, мл҃ба́та 3.17, 5.39, 9.70б, 13.125б, 36.270б, мо́л҃ба́та 3.19б, 13.121б, 13.122, мл҃ба́та 3.20, мол҃ба́та 13.124б, мл҃ба́та 15.150б, мл҃ба́та 38.289б, мл҃ьба́та 39.311.

молебен *прил.* (1) *Молитвен, който се отнася до молитва, молебен.* и҆ на колѣне къ бг҃ꙋ припа́днꙋванїе. и҆ със҃ ноѡ́ѣте, да и҆дем въ мл҃бны̀ хра́мь чер҃ко́вны 31.222б.

ед.: м. мл҃бны̀ 31.222б.

inslav

моление *ср.* (11) **1.** *Молене, обръщение на вярващия към Бога или към светците с някаква молба.* и҆ мл҃ѧше се бг҃ѹ давно̑ бы҃ бг҃ѣ ѿнѣ́гдѐ помо́гнылъ мѹ̀ да довры́ши съсъ писмо̀ ст҃ыи монасти́рь. и҆ бг҃ѣ емѹ̀ послѹ́ша мл҃ѥ́нїето 11.100б; и҆ начѐ тога́зи па̀кь да се мл҃и бг҃ѹ. и҆ рѣ҃. ґи і҆сє́ х҃е є҆ди́но ро́дныи с҃не. прїимѝ мл҃ѥ́нїе моѐ 15.150б. **2.** *Моление, повтаряне на определен религиозен текст, молитва.* и҆ па́кь се събы́раха ѹ҆ ц҃рква, и҆ чи́нѧха молѥ́нїе и҆ мета́нїе 17.165; и҆ кога̀ прїѐ ѡ҆нъзи чт҃ны мѹ́жь послѣ́ колъко по̑ и҆ бдѣ́нїе и҆ мл҃ѥ́нїе непрѣста́нно въ́зрьжа́нїе, млт҃ы́нѧ, врь́хь млт҃иню 15.138б.

ед.: мл҃ѥ́нїе 3.18, 3.19б, 15.138б, 15.150б, 18.204б, молѥ́нїе 15.133б, 17.165, молѥ́нїе 18.187б, *чл.* мл҃ѥ́нїето 11.95б, 11.100б, молѣ́нїето 40.320.

молит се *от стб.* молити сѧ *несв.* (1) *Моля се, отправям молитва към Бога.* мл҃и́тъ се дв҃дь х҃ѹ, и҆ ка́же. сторѝ сьс ме́не знаменїе на добро̑ 16.162.

сег.: 3ед. мл҃и́тъ се 16.162.

молитва *ж.* (31) **1.** *Молитва; установен текст, който се произнася при обръщение на християните към Бога и светците.* и҆ въве́доха бл҃же́ннаго і҆ѡа́нна да го̑ поста́веть сщ҃е́нника… и҆ поло́жи си҆ патрїа́рхь рѹка̑та, и҆ начѐ да чьтѐ мл҃тва рѹкополо́женна 12.111б; и҆ пла́ка мнѡ́го. и҆ ѡ҆пѣ̀ ѱалъмы̑. и҆ мл҃твы погриба́лъны, и҆ помы́сли, и҆ рѣ҃. далѝ по̑оба́е да се погребѐ тѣ́лото на тѣ́зи прпо̑о́бниць, да не бѫ́де нѥ́и нѣѹго́дно 17.175; и҆ то́ѧ ча̑ разѹмѣ̀ ст҃ы̑ сѵмѣ́ѡнь, че ѐ ѹ҆мрѣ́ла ма́ика мѹ. и҆ повелѣ̀ да ю̑ вьнесѣ́ть вѣ́трѣ… и҆ наче съсъльзи (!) да и҆ ѡ҆чьтѐ мл҃тва 2.13; и҆ тиа̀ мѹ рѣ҃. дѹ́маи ѡ҆ ст҃а вѣ́ра. и҆ то́и почѐ, ѻ҆́че на́шь. и҆ мл҃тва є҆и҆ ѡ҆чѐте 17.174б. **2.** *Молитва, обръщение с молба за нещо към Бога и светците.* а҆мѝ да сѐ по̑ъка́нимь и҆ ны́е, да сѐ по́мл҃имь бг҃ѹ и҆ ст҃мѹ нико́лѹ, давно̀ бы҃ послѹ́шаль бг҃ѣ нѥ́гова мл҃тва, и҆ ѡ҆пѹ́стилъ бы҃ на̑ дѣ́то нѣ смѐ кри́вы, нѝтѣ̀ зна́емь что̑ сме сто́риле 15.146б; и҆ събѹ́ди се ѿ сы́на ма̑ѳе́и. и҆ по́мли́ се бг҃ѹ и҆ ста́нь ра́но и҆ поидѐ ѹ҆ ц҃ркви, и҆ бѣ̀ въ по́сть и҆ на мл҃твѹ, и҆ колѣнѣтѣ̀ си҆ прѣкла́нѧше 37.275; и҆ по́вниме добро̑то мѹ́ дѣ̑то сто́ри на ѡ҆нїа трѝте чл҃ци, като̑ се́га и҆ ны́е. затова́ мѹ се и҆ ные мл҃и́хъмѐ съсъ мнѡ́го слъ́зи. давно̀ бы нѥ́гова мл҃тва млтва (!) довъта́сала да ны̑ помо́гне 15.148б. **3.** *Курбан, жертва във връзка с даден обет.* и҆ рѣ҃ мѹ гедеѡ́нь. а҆́ко бѹ́де това̀ и҆́стина. а҆ тѝ посто́и тѹ́ка, догдѐ по́йдѹ дома̑, и҆ да ти҆ донесѹ̑ мл҃тва пр҃ѣ̀ те́бѣ да ѩде́шь 11.88; ца́рѹ повелѝ тѹ́ка да напра́вѧть се́дъмь черъквища и҆ принеси седъмь телъцѝ, и҆ седъмь ѡ҆вьны̑ и҆ ца́рь сто́рѝ като̑ и҆ск[а] вала́амь. и҆ закла̀ и҆хь, вала́амь бг҃ѹ и҆ рѣ҃ вала́к[ѹ] ца̀рѹ. тѝ сто́и тѹ́ка пр҃ѣ̀ тїа мол́итвы закла́ны 33.243. **молитва простена.** *Молитва за опрощаване на греховете.* и҆ припа́доше си́чъките на нѡѕѣ́те ст҃мѹ, и҆ и҆́щѹть прощѐнїе… и҆ мл҃твѹ и҆мь просте́на сто́ри. и҆ ѡ҆пѹ́сти гы да си҆ и҆дѹ́ть на своѐ мѣ́сто съ ми́ро̑ 15.137б.

ед.: мл҃тва 1.5б, 10.77б, 11.88, 12.111б, 12.120б, 15.146б, 15.148б, 15.150б, 17.166б, 17.167, 17.174б, 33.244, мл҃тва 2.13, мл҃тва 9.63, млтва 15.148б, мл҃итвь 5.27, мл҃твь 11.81, 32.223, мл҃твь 33.232, мл҃твѹ 1.3б, 15.137б, 17.167, 17.167, 37.275, мл҃твою 15.143б, *чл.* мл҃твать 17.167б; *мн.:* мл҃твы 17.175, мол́итвы 33.243, мл҃тва́ми 2.13б, млтвамѝ 7.54б, мл҃твами 12.120б.

моля *несв.* (21) **1.** *Моля, отправям молба към някого да извърши нещо, увещавам.* и҆ стори се тога́зи ра́до̑ голѣ́ма въ ѡ҆нъзи д҃нь оу҆ всѡи́ската ца́рева защо̀ се наи́дѐ ст҃ыи. и҆ ца́рь го молѝ да си҆ ѡ҆па́ше по́ѧсь стратилатъскыи па̀кь да си҆ бѹ́де на тѣ́зи по́честь 5.35б. **2.** *Моля; отправям молитва, молба към Бога или светец.* защо̑ не мо́жете да прѣѐме́те гра́дь. защо̑ и҆́мать хр҃тїа̀не, вѣ́трѣ ц҃рква на и҆́ме а҆́рхг҃лѹ михаи́лѹ. и҆ ц҃рквата ѐ бли́зѹ на кра́и ѕи́дь гра́. и҆ та̀мо и҆дѹ́ть и҆ мл҃еть ба̑. и҆ не мо́жете

inslav

вы́е сто́ри ни́чтô 11.96б; и҆ в҆ то́изи ча҃ и҆ ѿ грѣ́шныте чл҃ціи а҆́гг҃лы прихо́деть пра҃ѣ́ прѣстоль бж҃іи пла́чать и҆ ви́кать и҆ и҆дать на по́клонь ꙋ҆ ко́ито и҆́мь ѐ ча҃ рече́но и҆́ дꙋ́мать бꙋ҃, ґи мл҃и́мь твоа̀ до́брина̀. ѻ҆́ти векѥ не мо́жѐ да трьпѝ ѿ грѣ́шны чл҃ціи безако́н҆ство и҆ непра́вды на сѣ́кы̀ дн҃ь 32.225.

сег.: 1ед. мл҃ю 11.84, 11.94б, мл҃ꙗ 31.221б, *1мн.* мл҃и́мь 32.225, *2мн.* мл҃и́те 18.204б, *3мн.* мл҃еть 11.96б, мо́лѧть 18.187б, мл҃ѧть 39.295б; *имперф.: 3ед.* мо́лѣше 5.31б, мл҃ѧше 11.95б, молѣ́ше 40.320, *3мн.* мл҃ѧ́ха 39.314б; *аор.: 3ед.* моли̇̀ 5.35б, *2мн.* мл҃их҆те 15.148, *3мн.* моли́ха 18.187б, мо́лиха 18.187б; *пов.: 2ед.* моли̇̀ 12.117, мл҃и̇̀ 17.174б², *2мн.* мл҃ѣте 12.109б, *описат. 1мн.* да мл҃ѥ́ме 39.295б.

моля се *несв.* (20б) **1.** *Моля се, обръщам се с молба към някого, искам нещо с молба.* и҆ ре҃ко́рабникꙋ. раз҆бра҃ гг҃ди́не, ѻ҆́ти но́сишь ꙋ҆ ко́рабь мра́море. а҆́ми ти се мл҃ю̀, да ми̇̀ продаде́шь, ѿ тѣ́хь. да си҃ довры́ши҃ цр҃ква́та что̂ ю̀, гра́ди҃ 9.69; и҆ не слꙋ́шашь ни̇̀какь що ти се мо́лѧ. а҆̀ ти̇̀ ме барѐ ма́л҆ко поча́кай, догдѐ са про́сти҃ със҆ женѣ̀ и҆ сѣ̀ дѣца 31.218б; и҆ си́ч҆кыте щѣ́ть да по́идать кам҆то̂ ни́ѥго, да мꙋ҃ се мо́лѧть да и҆́мь ста́не ца́рь 18.187б; и ре҃ и҆́мь. мл҃ю се на ва́ше гг҃дство̀ покажѣ́те ми где ѐ вода̂та и҆ ѡ҆ні́а го оу҆зеха за рꙋ́кꙋ и рекоха мꙋ. пойди̇̀ да ти҃ пока́жемь гдѐ є҆ 11.103; а҆̀ми̇̀ зара҃ї̂ това́ ти се мл҃ю̀ да ми го̀ даде́шь защо́ е чюжи́нець, да го̂ покрыю и҆ да го̀ погрѣбꙋ́ 35.259б. **2.** *Моля се, отправям молитва към Бога, произнасям молитва.* и҆ въ є҆дна̂ но́щь бдѣ́ніе си҃ чи́нѣше, и҆ мл҃ѧше се бꙋ҃ и҆сїхі́а ста́рець. и҆ і҆ѡа́ннь сѐ мл҃ѧше бꙋ҃ сам҆ си҃ на дрꙋ́га келі́а 12.110; и҆ когà до́дѣше нѣ́лѧ а҆́ то́и прика́раше ѡ҆в҆цете бли́зꙋ ѻ҆коло̀ цр҃квата и҆ ѡ҆ста́вѣше ѡ҆в҆це́те си, а҆то̀ възлѣзꙋ́ваше оу҆ цр҃квата. и҆ мл҃ѧше се бꙋ҃ и҆ послꙋ́шꙋваше кнї҃ы що̀ дꙋ́ма̀. така̀ чи́нѣше ка́та нѣ́лѧ 2.9б; това̀ ка́же гь и҆ ꙋ҆чи̇̀ на҃, кога́то се мл҃и́мь бꙋ҃, да не́маме вра̀жь ни̇̀ на кого̀ хр҃тїа́нина. защо дарь на́шь что̂ прино́симь бꙋ҃, нѣ є҆ ча́стїе и҆ пи́тїе 13.125.

сег.: 1ед. се мо́лѧ 2.9, 17.170б, 17.173, мл҃ю се 2.12, 2.13, 5.37б, 7.53б, 9.70б, 11.88б, 11.103, 11.105, 15.151б², 33.238, се мо́лю 4.24б, 4.25, 5.30, 5.30б, 5.37б, 7.54, 15.142б, се мл҃ю 5.31б, 5.40б, 8.56б, 11.103, 11.104б, 12.119б, 35.259б, мл҃ю се 5.31, 9.70б, 9.73б, 11.89, 12.111б, се мл҃ю 5.34б, 11.104б, 37.277, мо́лю се 6.47б2, 7.54, 15.149б², 17.174б, 17.175, се мл҃ю̀ 9.61б, 9.65, 9.68б, 9.69, 35.259б, 37.280б, 38.287, мл҃ю̀ се 9.75, 38.285, мл҃ю са 15.140, мо́лѧ ти҃ (!) 17.171б, се мо́лѧ 18.177б, 31.218б, се мо́лимь 31.218, се мл҃ѧ 31.218, 31.218б, 39.306б, мл҃ѧ́ се 31.218, 39.315, мл҃ѧ́ се 31.218б², мл҃ѧ се 31.218б², 31.221б, мл҃ю́ се 37.279, се мл҃ѧ 39.296, 39.309, мл҃им҆ се 39.301, мл҃ти (!) се 39.312, се мл҃ѧ̀ 39.315, *2ед.* се мл҃ишь 12.117, 17.167б, 17.172б, се мо́лишь 17.167б, 17.168², 20.209, се мл҃и́шь 19.208, 34.254б, *3ед.* мо́ли се 4.24б, 7.54б, 17.167б, 17.174б, сѐ мл҃и̇̀ 4.26, 18.190б, сѣ̀ мл҃и 11.92б, сѐ мл҃и 12.111, 15.138б, 15.150б, 31.221б, 39.259б, се мл҃и̇̀ 12.113, 18.192б, се мл҃и 17.175, сѐ мл҃и́ 32.223, *1мн.* се мл҃и́мь 5.39, 13.125, се мл҃имь 5.40б, 11.107, се мо́ли҃ 6.43б, 16.160, 18.187б, 18.190, сѐ мл҃имь 15.141б, мл҃им҆ се 36.270, се мл҃и҃ 39.316, *3мн.* сѐ мл҃ють 9.72б, 15.138б, се мл҃ѧть 11.86, сѐ мл҃ють 11.95б, сѐ мо́леть 11.96, сѐ мл҃еть 14.129, се мо́лѧть 17.171, се мо́лѧть 18.187б, сѐ мл҃ѧть 18.192б, сѐ мл҃ѧть 18.196б, 18.205, сѐ мл҃ѧть 31.219, се мо́леть 33.241б2; *имперф.: 1ед.* сѐ мо́лѧ̀ 2.12, се мл҃ѧ́ 17.170б, *3ед.* мл҃ѧше се 2.9б, 3.19, 9.67б, 11.89б, 11.100б, 12.111, 15.153, 36.271б, мо́лѣше се 2.11б, 3.17, 17.173б, мо́лѧше се 3.19, 3.20, 12.113, се мл҃ѧше 3.19, мо́леше се 6.42, мл҃ѧше се 8.56б, 12.110, 39.300б, се мл҃ѧше 11.94, се мл҃ѧ́ше 12.110, сѐ мл҃ѧше 12.110, се мл҃ѧ̂ше 15.150б, мл҃ѧ́ше се 36.271, мл҃ѧ̀ше се 15.150, мо́лѣше сь 17.165б, сѐ мо́лѣше 17.167б, сѐ мо́лѧше 17.167б, мо́лѣше се 17.167б, се мо́лѣше 17.175, се мл҃ѣше 19.207б, мл҃е́ше се 36.268, се мл҃ѣ́ше 39.301б, 39.308б, се молѣ́ше 39.302б, 40.320, мл҃ѣше се 39.304б, 39.306, мл҃ѣше҃ (!) 39.316б, *3мн.* мл҃ѧха се 6.42б, 15.148б, сѐ мо́лѧха 7.51б, 32.231б, мл҃ѧха се 8.58б, се мл҃ѧха 8.58б, мл҃ѧха се 9.72, 18.194б, се мл҃ѧхꙋ 15.138, мл҃ѧхꙋ се 36.272б, се мл҃ѧха 39.313б; *аор.: 1ед.* се мо́ли҃ 35.260, *3ед.* мо́ли се 2.10, 2.14, мл҃и се 2.12, мл҃и се 3.17, се моли̇̀ 6.42, сѐ мл҃и̇̀ 11.95б, 14.128б, 14.130б, 37.277б, мл҃и́ се 12.116, 36.269, 36.270, моли́ се 17.176, *1мн.* се мл҃и́х҆ме 15.148, се мл҃и́х҆ме̂ 15.148б,

inslav

3мн. моли́ха се 6.44, се мли́ха 6.46б, 15.146б, мли́ха се 6.46б, 10.76б, мли́ше се 14.128, се мли́ше 14.129, сѐ мли́ха 18.193; *пов.: 2ед.* моли́ се 17.167б, 17.173б, се молѝ 17.175б, мли́ се 19.208, *2мн.* молѣ́те се 2.12, 10.79б, сѐ мл҃ѣте 18.207, *описат. 3ед.* да се мо́ли 2.9б, *1мн.* да се молѝ 40.321; *прич.: сег. деят. мн.:* мл҃е́щѣ (!) 34.313.

мома *ж.* (27) **1.** *Мома, девойка на възраст за женене.* и҆ кр҃ти́ха го и҆мето́ мꙋ а҆ле́ѯїа… и҆ кога̀ по҆ра́сте. и҆ годи́ха го за мома̀ ѿ царе́ва рѡ́да. и҆ бы̑ е҆́мꙋ годе́ница. и҆ кога̀ бы̑ врѣ́ме стори́ха сва́д҆ба 40.320б. // *Неженена жена.* тогѝва щать да въскр҃нать и҆ тїе мьжїе и҆ жени със҆ голѣ́мь сра́мь, кои́то нѣ си́ са пазиле лицѐто чи́сто. догдѐ са хо́диле мом҆ци и҆ мо́мы̑. а҆̀мѝ са кꙋ́р҆виле догдѐ се са̑ ѡ҆же́ниле 18.197. **2.** *Девствена жена, девица.* тойзѝ льжли́выи и҆ нечь́стивы̀ а҆нтихрі́сть ще̑ да сѐ ро́ди ѿ е҆дна̀ жена̑ кꙋ́р҆ва, та̑ скры́шо҆ кꙋ́р҆вѣше, та сѐ мома̑ ка́зꙋваше 18.186б; не чю́х҆тѥ лѝ и҆ дрꙋ́гыте пр҃рци що̑ дꙋ́маха, и҆ ка́зꙋваха. ще̑ да ро́ди е҆дна̀ мома̑ ба҃, не разꙋмѣ̀х҆те ли че̑ си́ч҆ките кнїгы́ и҆ писа́нїа ка́зꙋваха че̑ е и҆́стѣн҆скы̀ бы̀ тои́зи дето́ ще мома̑та да ро́ди дѣ́тето 18.201; и҆ видѣ̀ мо́ма та́мо̑, и҆ пристѣ́пи при е҆зеро́то, и҆ мо́мата плачѣ̀ше тврь́дѣ. и҆ ре҆ е҆й ст҃ыи мома̑ что̑ плачѣ̀шь. и҆ деви́цата видѣ̀ гесѡ́гїа 39.310.

ед.: мома̑ 11.97б, 11.105², 11.105б, 18.186б², 18.201, 39.310, мома̀ 11.105, 36.271, 40.320б, мо́ма 36.270б, 39.310, мом̑ 6.41б, мо́мь 7.50б, *чл.* мома̑та 18.201, 39.310б, 39.311, мо́мата 39.310, мом̑та 39.310б², 39.311²; *мн.:* мо́мы̀ 12.119б, 13.123, мо́мы̑ 18.197, *чл.* мо́мы́те 15.135б.

момче *ср.* (4) **1.** *Момче, юноша, младеж.* и҆ пови́ка нестора та̑ мꙋ ре҆. мла́до мом҆чѐ, кавва̑ ма́гїа сто́ри, и҆ ꙋ҆бѝ лї҃[е] а. ѿн҆зи мнѡ́го си́л҆нїи ю҆на́ци ꙋ҆бѝ, и҆ нѐ каквѡ́то тебѣ̀ сла́быи мом҆че́та 9.66. **2.** *Момък, нает за слуга; млад ратай.* ꙋ҆зе́ха ѿнїа слꙋгы̀ ст҃мꙋ нѣ̀коа го́з҆ба да ꙋ҆го́тветь, и҆ пои́дохa, оу҆ ѡ҆нь́зи вдови́цꙋ що си̑ са́ма̑ сѣдѣ̀ше ꙋ҆ е҆дна̀ кы̀щица и҆ бѣ̀ше на́ ракы та́мо на ѿнїа мом҆чета и҆ та́мо сѣдна́ха и҆ ча́каха да се ѿпечѐ о҆нова̀ ꙗ҆́стїе 5.36б.

ед.: мом҆чѐ 9.65б, 9.66; *мн.: чл.* мом҆чета 5.36б, мом҆че́та 9.66.

момък *м.* (88) **1.** *Момък, млад неженен мъж, младеж.* ст҃ыи і҆ѡа́ннь, като̑ ходѣше и҆ ꙋ҆́чаше по гра́доове е҆фе́скы. наи́дѐ е҆дного мом҆ка̀ мла́дь и҆ хꙋ́бавь 6.46б; ви́дѣ а҆рхг҃гла михаи́ла, кото̑ че̑ и҆схо́ди и҆з҆ о҆л҆тарь цр҃ко́вныи. и҆ със҆ нѥ́го два̀ мла́ды мом҆ка̀ кра́сны и҆ ди́вны 11.99; и҆ а҆́зь тогази съблѣко̑ си врь́хнꙋ дре́хꙋ и҆ по҆ фрь́ли. и҆ те́ко̑ до морето, дето и҆́дѣха ѿнїа мом҆ци̑. и҆ видѣ̀ при море́то ѿс҆мь мом҆ци̑, мла́ди, и҆ бꙋ́ини съсь дꙋ́мата си 17.169; тогѝва щать да въскр҃нать и҆ тїе мьжїе и҆ жени със҆ голѣ̀мь сра́мь, кои́то нѣ си́ са пазиле лицѐто чи́сто. догдѐ са хо́диле мом҆ци и҆ мо́мы̑. а҆̀мѝ са кꙋ́р҆виле догдѐ се са̑ ѡ҆же́ниле 18.197. **2.** *Слуга, ратай.* и҆ по ѡ҆нїа дни̑ като сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆ѵ҆статїе. нападе съмрѣ̀тоно́сна̀ болесть на домь е҆го̀. то́л҆кова додѐ и҆з҆мрѣ̀ха си́ч҆ки нѥ́говы ро́бе. и҆ мо̀м҆ци̑ не оста̀ ни̑ е҆ди́нь 5.31б; и҆ то́ꙗ ча҆ то́изи слꙋга̀ ѿи҆дѐ на кла́ден҆ць ѿвъ́н҆ка дво́рь да донесѐ вода̑ да прили́ва ꙋ҆ ви́ното. и҆ слꙋ́чи́ се ѕвѣ̀рь на ѿн҆зи кла́ден҆ць. и҆ хвати́ ѻ҆ного́зи мом҆ка̀, и҆ ꙋ҆да́ви го и҆ раскъ́са го 7.50; и҆ наоу҆́трѣ станѣ̑ а҆́враа̀мь. и҆ о҆седла̀ ѻ҆́слѥто своѐ. и҆ ꙋ҆зѐ два̀ ѿ мом҆ците си̑. и҆ і҆саа́ка сн҃а своѐго 11.85.

ед.: мом̑ькь 6.42, мом҆кь 6.44б², 6.45, 6.47, 6.47б², 8.56, 9.65, 10.78, 11.101, 11.101б², 11.102², мом̑ькь 6.47б, мом̑ькь 6.47б, мо́м҆кь 11.102, 32.231б, мом̑ькь 17.169, 39.315б, мом҆ькь 37.277, мо́мькь 39.313б, мом҆ка̀ 6.41б, 6.42, 6.44б, 6.46б², 6.47², 7.50, 11.101б, 11.102б, мом҆ка 6.41б, мом҆ка 6.46б, 6.47, мом҆кꙋ 6.45, мом҆кꙋ 6.45², 6.46, 7.50, 11.101, мо́м҆кꙋ 39.316б, мо́м҆кꙋ 40.322, *чл.* мом̑ьк҆ть 11.102, 39.315, мом̑ькьть 39.314б, мом̑ькьть 39.314б, мом̑ькьть 39.315, мом̑ькать 39.315б, мом҆ка́того 11.101б, мом҆ка́то̑ 39.316б, мом҆кꙋ́томꙋ 6.45; *мн.:* мо́м҆ци 4.25б, 9.62, 39.300, 39.300б, 39.30б, мом҆ци 5.28б,

inslav

18.197, мѡм҆цѝ 5.28б, 5.30, 5.39б, 9.65б, 9.73б, мѡ̀м҆цѝ 5.31б, мѡ́м҆ци 8.58, мѡм҆ци 9.73б, мом҆цѝ 17.169[2], мом҆ціи 39.299, 39.300б, мо́м҆ціи 39.300б, 39.301, 39.308б, 39.315, *чл.* мѡм҆ци́те 5.30, 11.85, 11.108, мом҆ци́те 5.30б, 39.300б, 40.322, мом҆ците 11.85; *бр.:* (дв҃ва̀та) мом҆ка̀ 9.73[2], (дв҃ва̀) мом҆ка̀ 11.99, (дв҃ва̀) мо́м҆ка̀ 37.276б[2].

монах *м.* (2) *Монах; лице, което се е отказало от светски живот и се е отдало на религиозна служба в манастир; калугер.* дамаскѵ̑на мона̀ха и҆подїа́кона и҆ ст҃ѹди́та 35.25б; съпи́сано дамаскѵ̑на мона́ха и҆подїа́кона сѹ́ща солѹ́н҆скые ц҃ркве 15.131.

ед.: мона́ха 15.131, мона̀ха 35.25б.

монастир *вж.* **манастир**

монастирски *вж.* **манастирски**

мор *м.* (7) *Мор, масова скоропостижна смърт, изпращана на хората като Божие наказание.* и҆ из҆бери̑ ѿ ѿ҆ѣ̀. и҆лѝ три̑ го́динь. да бѹ́де гла̑ь по си́ч҆кѹ зе́млю. и҆лѝ три̑ м҃ци, да бѣ̀гашь ѿ роб҆ство. и҆лѝ тѣ́к҆мо три̑ дни̑, да бѹ́де мо̀рь на ті҃ѧ лю́дїе что гы̑ си че́ль 11.89б; и҆ ре̑ дв҃дь. и҆ три̑те ми сѣ̀ тѣсны̀... а҆̀ми̑ подобрѣ̀ да бѹ́де мо̀рь. и҆ пѹ́сти тога́зи бг҃ а҆рхистра́тига михаи́ла. и҆ за три̑ ча́соове, и҆з҆бы̑, ѿ, ты́сѹще лю́дїи. и҆ г҃ь па̀кь ре̑ а҆гг҃лѹ и҆ прѣста̑ мо̀рь 11.89б; напа́де морь на тїа чьтенїите людїе и҆ мнѡ̑го ѹ҆ми́раахѹ 11.89б. // *Епидемична смъртоносна болест.* мнѡ̑го пы́ты пома́гѧ̑ на солѹ́н҆скыи лю́дїе. и҆ ѿ морь, и҆ ѿ гла́дь, и҆ ѿ плѣн҆ство̑, и҆ ѿ сѣ̀какво зло̀. а҆̀ми̑ сега̀ ѿ мнѡ̑го тѣ̀х҆но безако́н҆ство и҆ грѣ̀хѡве, та̑ ѿстѹ́пи бг҃ ѿ ѿ҆ѣ̀ 9.75.

ед.: морь 9.72б, 9.75, 11.89б, мо̀рь 11.89б[3]; *мн.:* мо́рове 18.184.

море *ср.* (97) *Море; голямо пространство от горчиво-солена вода, което обхваща част от повърхността на земята.* море́то гледах҆ме̑ ѿ ды́но до́лѹ, раз҆игра́ се. и҆ не видѣше се ни̑ сѹ́хо ни̑ вѡда̑ 12.117; кога̀ бы̑ врѣ̀ме да се̑ врѣ̀не ѿ і҆ер҃лимь на сво́ето си̑ ѿчьство. и҆ слѣ̀зе и҆ пойдѐ при море́то на приста́нището гдѐто бѣ̀хѹ кора́бете. и҆ попи́та ко́й ще̑ кора́бь ѿи̑ на не́гово̀то ѿчьство 15.137; а҆̑зь данїиль, прр҃кь видѣ̀хь ка́же на сѣ̀нь. де̑ и҆злѣ̀зоха, д҃ вѣ̀трове нб҃ны, та̑ и҆́мь бѣ̀ше и҆́мето. сѣве́рь. ю҆́гь. е҆вро̀нь. и҆ зефирь. та̑ повѣ́ха по море́то голѣ̀мое 18.181б; и҆ повѣ̑ е҆пк҃пь та́ го сѣблѣ̀кохе, и҆ зна́мена го. и҆ пома́за го ма́слѡ̑ и҆ кр҃ти́ го ѹ҆ мо́рето. въ и҆́ме ѻ҆́ца, и҆ с҃на, и҆ ст҃го д҃ха 37.280б. // *Образно.* мнѡ̑го пы́ти и҆ море́то ви́ка и҆ дѹ́ма. г҃и бе̑ щото̀ си́ч҆ко дрьжи́шь. наста́наха чл҃чьскы̑ с҃нѡве, и҆ похѹ́лиха и҆́мето твоѐ ст҃о́е 32.224. **по море хайдут.** *Пират, морски разбойник.* а҆̑ гѵ҃ри́т҆чене детѡ̑ по мо́ре ха́йдѹте наговори́ха се да плѣ̀ньть мити́лиль 39.31б; **понитско море.** *Черно море.* и҆ хо́дѣше і҆ѡа́ннь при брѣ̀гь де́то е пони́тьско мо́ре 12.119б; **черно море.** *Черно море.* и҆ на че́р҆но мо́ре, гра́дь бѣ̀ше а҆̑колїа зовѣ̀ше се и҆ събра́ше се сракі҃ны ѥ҆̀кога мнѡ̑го и҆ помнѡ̑го 11.96б; **чръмное море.** *Червено море.* защо мѡѵ̑си ѿка́кь прѣведе е҆вре̑ете прѣз҆ чрьмно́е мо́ре. та́ гы. [вь]ве́де по пѹ́стыня, та́мо се зове́ше мѣ̀стото си́рь 16.160б.

ед.: мо́ре 4.24, 11.96б, 12.119б, 12.120, 15.131, 16.160б, 16.162, 18.204, 31.216б, 31.222, 39.312б, 39.31б, 40.320б, море 6.43б, 6.44б, 6.45б, 11.96б, 15.150б, 18.190, 32.224*, 34.251, мо́ра 6.43б, мо́рѹ 31.216б, *чл.* море́то 5.32, 5.36б, 6.41б[3], 6.45[4], 6.45б[3], 6.46[4], 9.70, 11.101, 11.101б, 11.102, 12.116, 12.117[2], 12.117б, 13.122, 15.136б, 15.137, 15.143б, 15.149, 15.149б[2], 15.151б, 15.152[6], 15.152б[3], 17.169, 17.169б, 18.181б[2], 18.182, 18.189, 18.189б, 18.192, 18.193б, 31.216б, 31.223, 32.224, морето 5.32, 6.45, 6.45б, 11.101, 11.101б[2], 15.136б, 15.152б, 17.169, 18.189, мо́рето 6.43б, 6.45, 15.136, 36.270б, 37.279б[2], 37.280[3], 37.280б, 39.312б.

морски *прил.* (5) **1.** *Морски, който се отнася до море.* и҆ то́и ще̑ да тѐ възрасти̑, и҆ да ти̑ ѹ҆мнѡ̑жѝ сѣ̀мето. и҆ рѡ́да твоѐго, ка́то̑ звѣзды̑ нб҃ные, и҆

inslav

катô пѣс'кь мо́рскыи 11.85б; и҆гра́е водâ мо́р'ска, и҆ па́кь' се ꙋ҆тишава. тресет' се землѧ̑ и҆ па́кь стои̑ тврь́да 31.220. **2.** *Морски, който се намира до морето.* ѿи́доха нѣ̑кои̑ на скелѧ́та мо́р'скаѧ̀ на ѩ҆фꙋ̀ на ѻ҆но́ва мѣ̀сто и҆ намѣ̀риха ѻ҆н'зи стлѣ́пь 39.312б.

ед.: м. мо́р'скыи 6.45б, мо́рскыи 11.85б, *ж.* мо́р'скаа 15.152б, мо́р'ска 31.220, мо́р'скаѧ̀ 39.312б.

мотика *ж.* (5) *Мотика, ръчно земеделско сечиво за копаене.* и҆ оу҆зѐ тога́зи моти́ка, и҆ копа̀ надо́лꙋ, ѯ҃, ла́к'те и҆ наи҆дѐ ка́микь голѣ̑ пло́с'кь 4.25; а҆́зе с'мь ста́рь, и҆ не мо́гꙋ, да копа́ѧ, защо̀ моти́кꙋ не и҆́мамь 17.176.

ед.: моти́ка 4.25, 6.48б, 17.175б, моти́кꙋ 9.70б, 17.176.

мощи *мн.* (25) *Мощи, останки от тяло на светец.* ско́ро си́ч'ки те́коха, и҆ със' голѣ̀ма ра́дость, и҆зва́диха, мо́щите ѥ҆́и… и҆ мнѡ́го се чюди́ха на нѥ́иното ст҃о́е тѣ̀ло. ѿ то́л'кози врѣ̀ме ка́кь стои̑ цѣ̀ло и҆ кра́сно, и҆ бл҃го̑ꙋха́е 8.58; вели́кыи цр҃ь и҆ꙋстинїа́нь въ е҆дно̑ врѣ̀ме помы́сли да ꙋ҆зме ѿ мо́щите ст҃мꙋ̀ дими́трїю. да гы̑ и҆́ма за д҃ше́вно сп҃сенїе 9.71б.

мощи 5.39б, мо́щи 8.55б, 8.57, 8.58, 8.58б, 8.59², 8.59б, 9.67, 9.71б, 14.127б, 17.170б, *чл.* мо́щите 5.40, 8.58², 8.60, 9.71б⁴, 10.77, 15.151, 39.309, мо́щитѣ̑ 9.67, мощите 15.151б.

мраз *м.* (2) **студ и мраз.** *Голям студ, изключително студено време.* а҆̑ матѳе̑и възлѣзе на е҆дна̑ го́ра̑, и҆ ѻ҆блѣ́че се тѣ́к'мо ꙋ҆ е҆дна ри́за. и҆ трьпѣ́ше стꙋ́дь и҆ мра́зь 37.274; е҆́ла́те и҆ вы́е по́стници, детô сте̑ говѣ̀ле и҆ сѣдѣ̀ле по го́рїето. и҆ низ' дꙋп'кыте, и҆ по ка́манїето на стꙋ́дь и҆ на мра̀зь 18.202.

ед.: мра̀зь 18.202, мра́зь 37.274.

мразя *несв.* (4) *Мразя, изпитвам омраза, ненавиждам.* и҆ дѣца́та щьть да мра̀зѣть баще́ите си̑. а҆̑ бащите имь като́ щьть да ви́деть дѣца́та си̑ че гы̑ мра̀зѣть, а҆̑ тїе́ щьть да гы̀ и҆з'бїа̀ть 18.179б; защо̀ то́и… ѿпрь́вѣнь лю́лю́бѣше (!) си́ч'кыте лю́дїе, а҆̑ напоко́нь си́ч'кыте мра̀зѣше 18.188.

сег.: 3мн. мра̀зѣть 18.179б; *имперф.: 3ед.* мра̀зѣше 18.188; *бъд.: 3ед.* ще̑ да мра̀зи 18.187, *3мн.* щьть да мра̀зѣть 18.179б.

мразя се *несв.* (1) *Само мн. Мразим се един друг, изпитваме взаимно чувство на омраза.* и҆ щь́ть да се̑ ѱꙋ̀вать, и҆ да си̑ зави́деть еди́нь дрꙋ́гымꙋ, и҆ щь́ть да се̑ мра̀зѣт', и҆ да си̑ дꙋ́мать еди́нь дрꙋ́гымꙋ на при́смѣхь 18.180.

бъд.: 3мн. щь́ть да се̑ мра̀зѣт' 18.180.

мрамор *м.* (15) *Мрамор; камък с варовит състав, различно оцветен; мермер.* ты̑ и҆́ма́шь то́л'кова мра́море. и҆ ѿ т҃ѣ̀ сѣ̑ тол'кова чрьве̑ны. и҆ тол'кова. зеле́ны. и҆ то́л'кова бѣ̀лы. и҆ то́л'кова си́ны 9.69; и҆ наче̑ да копа́е та́мо и҆ наи҆дѐ е҆динь мра̀морь, и҆ по̑ мра̀мор'ть коте́ль велик' плѣ̀нь съ жльти́цы 11.101; а҆̑ не мо́жеше да се̑ намѣ̀ри та́мо по ѿно́ва мѣ̀сто мра́море за потрѣ̀ба за зи́данїе на че́р'ко́вата 39.312.

ед.: мра̀морь 9.70б, 11.101², мра́мора 11.101, *чл.* мра̀мор'ть 11.101; *мн.:* мра̀море 9.68б², 9.69, мра́море 9.69³, 39.312, мрамо́ре 39.312, мрамо́рѣ 39.312, *чл.* мрамо́рете 39.317б.

мраморен *прил.* (1) *Мраморен, който е направен от мрамор.* като̑ и҆́ма́ше скрь̀бь ѻ҆́н'зи е҆пк҃пь за стлѣ́поове мра̀морени. слꙋчи́ се ѻ҆́н'зи кора́бь и҆ пойдѐ гдѐто е приста́нище а҆фригїиско 9.68б.

мн.: мра̀морени 9.68б.

мрачен *прил.* (4) **1.** *Мрачен, изпълнен с мрак, тъмен; зловещ.* и҆ съве́доха ме̑ до́лꙋ на нѣ̑кое тѣ́мно и҆ гро́зно и҆ страшно мѣ̀сто. и҆ та́м' ме̑ ѻ҆ста́виха а҆́гг҃лыте самꙋ̑… и҆ бѣ̀ше ѻ҆́нова̀ мѣ̀сто мра̀чно и҆ та́мо бѣ̀хꙋ мнѡ́го нарѡ́ч҃ци, и҆ пла́чь мнѡ́го 11.104. // *Образно.* защо̑ а҆́ко бы̑ была̀ добра̀ тѣ̀х'ната ра́бота та̑ бы̑ свѣти́ли като̑ сл҃нце… а҆̑ми̑ легома̀ и҆́мь бѣ̀ше тѣ̀х'ната ра́бота тѣ̀мна и҆ мра̀чна. по́тврьдѣ ѿ нощь 33.241. **2.** *Прен. Мрачен, който причинява*

inslav

злини, зъл, лош. и҆ р҃е́ мꙋ̀ ца̀рь. като си҆ бы́ль мра́чны̀ сата́на̀ и҆ дїа́воль. заклина́мъ те съ̀ матѳе̑а а҆пл҃а, и҆ди̇̀ и҆ ни̇̀кого да не поврѣ̀дишь 37.276б. **3.** *Прен. Мрачен, невесел, навъсен.* и҆ дїа́волъ мꙋ̀ ре̑. а҆́зь не мо́гꙋ матѳе̑а видѣ̀. ни̇̀ смѣ̀ю да мꙋ̀ се пока́жꙋ... и҆ р҃е́ мꙋ̀ ца́рь кои́ си҆ ты̀ во́йне, та си̇̀ така̀ чрь́нь и҆ мра́чень 37.276.

ед.: м. мра́чень 37.276, мра́чны̀ 37.276б, *ж.* мра̀чна 33.241, *ср.* мра̀чно 11.104.

мръва *ж.* (1) *Късче, малък дял от нещо, мръва.* и҆ кога̀ ви́ди ꙋ҆ нѣкоѥ̀го да и҆ма нѣ̀коа мъ́рьва добро̑, а҆ тїе́ го заста́нꙋвать да го̀ ꙋ҆бїа́ть 31.217.

ед.: мъ́рьва 31.217.

мръзостен *прил.* (1) *Омразен, който предизвиква неодобрение, противен, мръзостен.* си́нъко въ сига́шнїи врѣ̀мена не сьби́рьи се съ̑ злы̀ чловѣ̀цїи, ни̇̀ съ̀ во̑ево́ды ꙋ҆ гр҃ѣ̀ жи́веть и҆ въ мрь́стности. защо̀ това̀ та̑ е си́чъко бꙋ̀ мрьзо́стно 20.208б.

ед.: ср. мрьзо́стно 20.208б.

мръсен *прил.* (8) **1.** *Прен. Мръсен, който е непочтен, долен, подъл.* тогава̀ мрь́сныи ц҃рь дїѡкли́тїа́нь радостень бы̀ за мн҃їето ст҃мꙋ̀ и҆ смѣ̀еше мꙋ̀ се на ю́наш̀ство̀то, и҆ дꙋ́маше мь. (!) гдѣ̀ є҆ бг҃ тво́й геѡрь̀гїе 39.299б; и҆ тогива̀ мрѣ̀сные ѻ҆́нїа є҆зы́ци напа́днѣха но̑щїю напра́сно на во́йскьта хр҃тїа́нъска, и҆ є҆дни̇̀ посѣ̀кохе, а҆ дрꙋ́гы распь́диха, и҆ дрꙋ́гы свѣ̀заха и҆ поро́биха 39.313б; и҆ и҆зва́ди си̇̀ но́жь сво́й, и҆ по́мл҃и̇̀ ба̑ таи́но. и҆ ꙋ҆да́ри лїе́а посрѣ̀ срь́це́то мꙋ̀. и҆ паднѣ̀ мрѣ̀тъвь мрьсны̀ лїѡ̀ 9.66. **2.** *Прен. Мръсен; който съдържа в себе си непочтеност, грях.* и҆ помни себѣ̀ си̇̀ да не поми́слишь ни̇̀какъва мрѣ̀снаа работа 31.222б.

ед.: м. мрьсны̀ 9.66, мрь́сны 39.296, мрь́сныи 39.299б, мрѣ̀сныи 39.308, *ж.* мрѣ̀снаа 31.222б, *ср.* мрѣ̀сно 13.125; *мн.:* мрѣ̀сны 12.115, мрѣ̀сные 39.313б.

мръсност *ж.* (1) *Прен. Мръсота, безчестие, подлост.* си́нъко въ сига́шнїи врѣ̀мена не сьби́рьи се съ̑ злы̀ чловѣ̀цїи, ни̇̀ съ̀ во̑ево́ды ꙋ҆ гр҃ѣ̀ жи́веть и҆ въ мрь́стности. защо̀ това̀ та̑ е си́чъко бꙋ̀ мрьзо́стно 20.208б.

мн.: мрь́стности 20.208б.

мръсота *ж.* (1) *Прен. Мръсота, подлост, безчестие, мръсотия.* є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ зави́деть. ла́комъсто (!) е си́чъки лю́дїе прити́снало. кꙋрво́въство и҆ сѣ̀каква мрьсота̀ си́чка земл҃ѧ̀ и҆спльнила 31.217б.

ед.: мрьсота̀ 31.217б.

мръся *несв.* (1) *Мърся, правя нещо да стане мръсно, цапам.* това̀ що̀ дрьжи́шь та є҆ чер̀веи смра̀день ѿ мо́ѧта вонѣ́щь пль́ть. а҆ ты̀ си чл҃ѣ̀ почьте́нь, и҆ не трѣ̀бꙋва да си мрьси́шь рꙋцѣ̀те 2.14.

сег.: 2ед. мрьси́шь 2.14.

мрътвец *м.* (18) *Мъртвец, покойник, умрял човек.* и҆ не тъ̀къмо като̑ бѣ̀ше жи́вь поте́гли това̀. а҆̀ми и҆ на́поконь въ гро̑бъ 'го погре́боха. ѿбъ̀ви́ть съ̀ пла́тно като̑ мрьтъвець 35.259; и҆ затова́ ти се мо́ли̇̀ да мѐ послꙋ́шашь да́ ми даде́шь того́зи, мрьтьвъца̀, дето є҆ зарадѝ на҆ ꙋ҆мрѣ̀ль 35.260.

ед.: мрьтьве́ць 4.25б, мрьтъвець 35.259, мрьтъвець 36.273, мрьтьвъца̀ 4.25, 35.260, 35.263, мрьтьвъца 35.259б, мрьтьвъца̀ 36.273, мрьтъвьца 39.304, мрьтьвъца 39.304, мрьтьвъца 39.304б, мрьтьвъцꙋ̀ 33.244, мрьтьвъцꙋ̑ 35.262б, *чл.* мрьтьвъца́того 4.25[3], мрьтъвъца́того 4.25; *мн.:* мрьтьвъцы 34.251б.

мрътъв *прил.* (70) **1.** *Мъртъв, който е престанал да живее, умрял.* и҆ а҆пл҃ь и҆ рече посто́й ѿ же́но̑ и҆ ꙋ҆зѐ на мрѣ̀тъвото дѣ̀те де́сната рꙋ́ка̑ 36.268; и҆ про́хорь се̑ ꙋ҆пла́ши, и҆ паднѣ̀ на земл҃ѧ и҆ бы̀ като̑ мрьтъвь, а҆ і҆ѡа́ннь ꙋ҆зе́ го за рꙋ́ка, и҆ въ̀дигна го 6.46б; и҆ мрѣ̀тъвы лю́дїе да въскрѣ̀сѣва. на слѣ̀пы ѻ҆́чи да да́ва. и҆ де̑то ви́ди два̀ че съ̑ ка́рать, а҆̀ то́й ѿи҆́де та гы̀ съживы̀ 18.187б. **2.** *Смъртен, който ще завърши живота си.* чл҃цїи

inslav

мрѣ́тви сте а̑ не зна́ете на ко́и пѣ́ть тече́те. землѧ̑та си́чꙑ́ка, и̑ море́то а̑ко̀ прѣ̑йдешь а̑ми̑ па́кь землѧ̑та ще̑ тѣло́то да покриѐ, мака́рь и̑ да не щешь 31.223. **3.** *Прен. Мъртъв, без стойност, без значение, неистински.* коа́ е полꙑ́за мои̑ бра́тїа, а̑ко и̑́ма нѣ̀кои вѣ̀ра хр҃тїа́нꙑ́скаа, а̑ ра́бота хр҃тїа́нꙑ́ска не и̑́ма; мо́же ли̑ да го спаси̑, вѣ̀рата; не мо́же. защо̑ ка́же. вѣ̀ра безꙑ́ дѣ̀ло мрѣ̀тва є̑ 15.156. **4.** *Като същ. Мъртвец.* и̑ като̑ ре҃, а̑ми́нь. а̑то́ се сто́ри гро́мь вели́кь на това мѣ̀сто. колꙑ́кото се си́чꙑ́кытѣ ѹ̑пла́шиха щото̑ бѣ̀ха та́мо̑ є̑то се ѿво́ри гро́бать и̑ мрѣ́твїать ста́нѣ̑ и̑зꙑ́вѣ̀нь гро́бать 39.305; вче́ра пѣ̀шь дойдѐ въ виѳа́нїа, да въскрѣ̀си мрѣ́тваго, а̑ дне́ска а̑́зꙑ́дѣше и̑ дойдѐ въ і̑ер҃лимь да прїемлѥ распе́тїе 34.249. **мрътво напоение.** *Отрова.* є̑то̑ че̑ и̑́де а̑́ѳана́сїе магесни́кь и̑ дрѣ́жи в рьцѣ̀те си два̑ съ́да плѣ̀ны сѣ̑съ мрьтво напоѐнїе 39.303; **падна мръ̀тъв.** *Падна мъртъв, умра.* и̑ и̑зва́ди си̑ но́жь сво́й, и̑ по́мл҃и ба̑ таи́но. и̑ ѹ̑да́ри лїе́а посрѣ̑ ср҃це́то мꙋ̀. и̑ паднѣ̑ мрѣ̀тꙑ́вь мрьснꙑ̀ лі́ѡ 9.66.

ед.: м. мрѣ́тꙑ́вь 6.46б, 17.164б, 18.177, 39.304, мрѣ̀тꙑ́вь 9.66, мрѣ̀тꙑ́вь 9.74б, мрѣ́твь 18.191б, 35.261б, мрѣ́тваго 4.25б, 34.249, мрѣ̀тва 11.90б, мрѣ́тꙑ́ва 35.261, 39.304, мрѣ̀твого 36.273, *чл.* мрѣ́твїать 39.305, *ж.* мрѣ́тва 11.103б, 15.156, 17.175, 17.175б, 39.309б, мрѣ̀тва 15.156, *ср.* мрѣ́тво 2.13, мрѣ̀тво 15.156, 36.268[2], мрьтво 39.303, *чл.* мрѣ̀твото 36.268; *мн.:* мрѣ́твые 3.20б, 21.210б, мрѣ́твы 4.22б, 6.45, 7.53, 10.79, 16.161, 18.177б, 18.196, 20.209, 39.304, мрьтвы 4.25б, 18.185б, 35.258б, мрѣ̀твы 8.58б, 15.132, 16.159[2], 18.187б, 18.194, 35.258, 38.285б, мрьтвые 18.190, мрѣ́тви 31.223, мрѣ̀тви 34.249б, мрѣ̀твꙑ̀ 38.293, мрьтвꙑ̀ 2.13, мрѣ́твꙑ̀ 16.161, 34.250, 38.290, 39.305б, мрѣ́твыхь 34.251, 34.252б, мрьтвыхь 36.269б, мрѣ̀твꙑ̀ 38.287б, 38.288, мрѣ̀твыхь 38.291, мрьтвꙑ̀ 10.76б, мрьтвымь 18.196б, *чл.* мрѣ̀твытѐ 6.45б, мрѣ̀твите 18.189б, мрѣ̀твыте 18.194, мрьтвыте 35.259.

мръша *ж.* (2) *Мърша; непогребан труп, който е започнал да се разлага.* а̑ми̑ ѐ тꙋ̀ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и̑ глѣбо́кь, да тꙋ̀римѐ, и̑ о̀на́зи мрѣ̀ша да нѐ смрьди̑ 8.57б.

ед.: мрѣ̀ша 8.57б[2].

мрѣ̀жа *ж.* (5) *Мрежа, приспособление за ловене на риба.* привла́чи рꙑ́бо ло́вець мрѣ̀жꙋ̀ ꙋ̀ длъбо́ка вода̑. и̑ кога̀ ме́тне мрѣ̀жата… та мꙋ̑ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы 31.215. // *Образно.* а̑ми̑ затова ти се а̑́зь сега̀ ѩ̑ави́хь, да тѐ оу̑ловлю̀ съсꙑ́ мо́ѩ чл҃ко любна мрѣ̀жа 5.29; ѡ̑ злѣ̑ за на̑ се́га̀ че̑ как ни о̑лови̑ съсꙑ́ дїа́волꙑ́ска мрѣ̀жа 18.192б.

ед.: мрѣ̀жа 5.29, 18.192б, мрѣ̀жꙋ̀ 31.215, *чл.* мрѣ̀жата 31.215[2].

мудрост *вж.* **мъдрост**

мудър *вж.* **мъдър**

муж *вж.* **мъж**

мужеский[I] *прил.* (2) *Мъжки, от мъжки пол.* и роди́ и́мꙑ́ се о̑́троче мꙋ̀жьско… и̑ дрꙋ̀го че́до не́маше ни̑ прѣ̑ди̑ това̀, ни̑ послѣ̑ това̀ 15.132б.

ед.: ср. мꙋ̀жьско 15.132б; *мн.:* мꙋ̀жꙑ́скыи 5.28.

мужеский[II] *нареч.* (2) *Мъжки, храбро, неустрашимо; мъжески.* бл҃же́на̑ си̑ тꙑ̀ ѿ си́чꙑ́ките женꙑ̀… и̑ бл҃жми̑ ср҃це твоѐ чи́сто, защо̑ си мꙋ̀жьскыи прѣ̀трьпѣла. и̑ была̀ си̑ вдови́ца 12.109б; а̑ і̑ѡа́нн това̀ си́чꙑ́ко разꙑ́бра̀ и̑ разꙋ̀мѣ̀. и̑ мꙋ̀жьскꙑ̀ се дрьжа́ше, и̑ ре҃ на е̑пк҃пыте. съберѣ̀те се свещенници мрьсны 12.114б.

мꙋ̀жьскыи 12.109б, мꙋ̀жьскꙑ̀ 12.114б.

мужки *вж.* **мъжки**

мука *вж.* **мъка**

муле *ср.* (16) *Муле, вид домашно животно, което се използва за товарене и впряг.* и̑ станѣ̑ прѣ̑ мꙋ̀лето и̑ не пꙋ̀ща го ни̑какь да поми́не. и̑ ѿ страхь па́де о̀нова̀ мꙋ̀ле на колѣ̀ната си̑ 11.86б; а̑ валаа́мь не видѣ̀ше а̑́гг҃ла, а̑́ми начѐ да бы̑ѐ мꙋ̀ле́то тврьдѣ̀ 33.242.

inslav

ед.: мꙋ́ле 11.86б[3], 33.242, *чл.* мꙋ́лето 11.86б[3], 11.87, 33.242[4], 33.242б[2], мꙋ́лето 11.86б, мꙋ́ле́то 33.242.

мусаипин *м.* (1) *Царски съветник, пръв министър.* и҆ ца́рь ѿ ѩ҆дь. и҆ ѿ гнѣвь не можѐ да и҆́мь ре҃ ни́що. а҆ми҆ тѣкˢмо погле́дна на мꙋсайпина своѐго магне́нˢтїа и҆мѐ е҆́мꙋ да дава ѿвѣ̀ть ст҃мꙋ 39.298.

ед.: мꙋсайпина 39.298.

мусаип *м.* (1) *Царски съветник, пръв министър.* а҆ мꙋса́ипь ца́ревь магне́нˢтїе ѿгово́ри, и҆ ре҃ ца́рꙋ. и҆́ма тꙋ́ка̀ нѣ̀кои чл҃кь хы́трь тврь́дѣ знаѐ и҆ ма́гїа 39.302.

ед.: мꙋса́ипь 39.302.

муталаска *МИ* (1) *Муталаска.* прпо-о҆́бныи ѿц҃ь на́шь са́вва ѡ҆сще́нны̀. бѣ̀ше… ѿ мѣ̀сто кесарїи́ско, ѿ се́ло̑ мꙋтала́ска 14.126.

мꙋтала́ска 14.126.

муча *вж.* **мъча**

муча се *вж.* **мъча се**

мучен *вж.* **мъчен**

мучение *вж.* **мъчение**

мучител *м.* (6) *Мъчител; лице, което мъчи, изтезава някого.* и҆ а҆́ко тꙋ́ка не мо́жѐ е҆́ди́нь дрꙋ́гыго да ви́ди҃ и҆ да си҃ бесѣ̀ди҃. а҆ми҆ та́мо за е҆́дно̑ щемь да бꙋ́де҃. и҆́ да си҃ ви́ди҃ мꙋ́чи́телюте что сѣ̀ на҃ мъчи́ле и҆ испѣ́ждале 12.118б; тога́зи ре҃ ма҃, ца́рꙋ. мꙋ́чителю лѣ̀стивы̀, докога̀ да чи́нишь дїа́волˢщи́нъта твоа̀ что̑ се не о҆́ста́вишь ѿ зло̑то твоѐ 37.277б.

ед.: мꙋчи́тель 18.192б, 34.252б, *зв.* мꙋ́чителю 37.277б; *мн.:* мꙋчи́телѥ 38.292, *чл.* мꙋчи́телюте 12.118б[2].

мъдрост *ж.* (6) **1.** *Мъдрост, благоразумие, разумност.* а҆́мѝ и҆ на д҃ше́вна ѩ҆́кость бѣ̀ше мнѡ́го похвалѥ́нь. защо̑ се чю́ваше ѿ кꙋрˢво́вˢство, и҆ ѿ мнѡ́го ѩ҆́стїе и҆ пи́тїе, и҆ мꙋ́дрость, и҆ чи́стота бѣ̀ше ꙋ҆ нѥ́го 9.62; и҆́ нѣ̀ да и҆́маме вра̀жꙋ̀ ме́ждꙋ на҃ и҆лѝ блꙋ́дˢство. и҆лѝ и҆накˢвы непо̑о́бны ра́боты. а҆ми҆ да и҆́маме мꙋдро́сть и҆ чи́стота, и҆ по́сть, и҆ лю́бо́вь, и҆ въ̑зрьжа́нїе ѿ си́чˢко зло̑ 9.75б. **2.** *Мъдрост, възглед за света, знание.* а҆ми҆ тога́зи а҆ѳи́нѧне бѣ̀хꙋ мꙋ́дрѡ̑ є҆лли́нˢскаа наꙋ́чили. и҆ не прие̑ма̀хꙋ а҆́пл҃ꙋ ꙋ҆чє́нїето, и҆ не та́чѣха го ни защо̑… и҆ тїе́ са чюдѣ̀ха и҆ дꙋ́маха си҃ тои́зи ѿ това̀ мѣ̀сто нѣ̀ ѐ, ни҃ ѿ гра́дь на́шь. а҆ми ѐ чюжди́нець. и҆ ка́кь ѡ҆бъзн[а́]ѧ на́шъта мꙋ́дрость, и҆ потѣ̀пˢка ны҃ и҆ пока́за се ѿ на҃ похытрь 36.268.

ед.: мꙋ́дрость 9.62, 10.79, 36.268, мꙋдро́сть 9.75б, мꙋ́дрость 18.184, мꙋ́дрѡ̑ 36.268.

мъдър *прил.* (12) **1.** *Мъдър, който има много познания, умен.* єле́на же цр҃ца… ре́че и҆мь. е҆́днакь и҆дѣ̀те и҆ и҆зˢберѣ̀те ѿ тїа́, що сѣ̀ мꙋ́жїе мꙋ́дры и҆ кнїжници, детѡ̀ зна́ють, за́конь и҆ писа́нїе добрѣ̀, и҆ тѣ̀хˢ ми доведѣ̀те 4.22б; и҆ кога̀ пора́сте, та сѐ ви́дѣше кра́сень и҆ мꙋ́дрь тврь́дѣ. и҆ сѣ̀когы нѥ́гова ра́бота бѣ̀ше да ꙋ҆́чи добро̑ 9.62. // *Като същ. Мъдър човек, мъдрец.* и҆ сьбы́раше се съсˢ мꙋ́дры, и҆ съсˢ ста́ры, давно̑ бы ѿ ѿ҆ѣ̀ придоби́ль за д҃шѣ̀та си҃ нѣ̀коа добра̀ наꙋ́ка 15.133; да не хва́литˢ се прѣмꙋ́дры прѣмꙋдро́стїю своею̀… защо̑ ко́лˢко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е като̑ ка́же и҆ па́вль а҆́пл҃ь. ѩ҆́же мꙋ́дрїе въ чл҃цѣ̀хь. ѿ ба҃ оу̑родˢства ѥ҆ сѝ р҃ѣ̀ ка́же оу̑ме́ны чл҃кь и҆ ре́чивить ни́что̑ е прѣ̀ ба҃. и҆ затова̀ не по̑о́бае чл҃кь да се похва́ли 34.252б. **2.** *Мъдър, който съдържа мъдрост.* и҆ така̀ на вьса́кыи д҃нь ꙋ҆чє́нїето нѥ́гово приплѡ́дюваше хр҃тїа́нˢство а҆ми҆ то́и не прѣста́нꙋваше ѿ нѥ́говото добро̑ и҆ мꙋ́дро бж҃твно ꙋ҆чє́нїе 9.62б; а҆́ми҆ и҆ ны́е да ре́мь пр҃рꙋ дѣ̀дꙋ. защо̀ пр҃рче́ ѡ҆сьжа̀шь чл҃ците нѣлѝ е҆̀ чл҃кь на́й мь́дра напра́ва на то́изи свѣ̀ть, и҆ на́ихитрь ѿ си́чˢки напра́ви 31.220. **3.** *Целомъдрен, чист.* и҆ помы́слюваше за вто́ро пришь́ствїе за бж҃їе сꙋ́дь. и҆ ка́кь да си ꙋ҆красѝ д҃шь́та… и҆ ка́кь да

inslav

сѝ ѝспльни свѣтилѣникь със᾽ масло да ѹлѣзе със᾽ мѹдрыте дѣвици въ раи, да се насыти красота раискаа 8.55б.

ед.: м. мѹдрь 9.62², 15.138, *ж. сравн.* най мьдра 31.220, *ср.* мѹдро 9.62б, 40.320б; *мн.:* мѹдры 4.22б², 15.133, мѹдры 5.3б, мѹдрїе 34.252б, *чл.* мѹдрыте 8.55б.

мъж *м.* (131) **1.** *Мъж, лице от противоположния пол на жената.* тогива щьть да плачать тїа дѣтѡ стрѹвать ѡмраза между мьжа ѝ жена та сѐ ѡмразѣть. ѿ злѣ на таквизи мьжїе ѝлѝ жены 18.197б; гледа платонь спроти морето, ꙗви мѹ се маѳеи на морето ѿдалечь. колѣкото до седмь стады. ѝ двѣ мѹжа ѿ двѣте страны нѥгови, ѿблѣчени въ ѿдежды свѣтлы 37.280; кой ти донесѥ товѣ. мѹжь ли ѝлѝ жена, стар᾽ ли, ѝлѝ младь. ѝ рече мѹ жената. мѹжь бѣше старь ѝ почьтень 15.154б. // *Човек.* ѝ двѣдь прркь кажѥ. праведнь мѹжь сичкы днь милѹва ѝ дава. сїрѣ. сичкь дни до живота своего, млтини ѝ добро чины. ѝ млтини члкѹ ѝзважда дшьта ѿ съмрьть 38.294; ѝ пакь каже, смѣрава грѣшнь члкь праведнаго члка. блжень мѹжь дето трьпѝ пакосты. ѝ блжень ѡанне злаусты детѡ сѣдѝ на прѣстоль ѝ бы великь със᾽ поѹченїе ѝ прѣдобрь 12.112б; ѝ помысли на срцето сѝ ѝ каже... ѝ давно бы се найшьль нѣкои мьжь във᾽ пѹстина подобрѣ да знае ѝ да мѐ подобрѣ настави. товѣ помысли старець 17.164. **2.** *Мъж, съпруг.* ѝ анна лежѣ ѐдинь днь катѡ мрьтва. ѝ маика ѥи ѝ сестрыте ѝ плачаха. ѝ чакаха да доиде мѹжь ѐи да ѡ погребе 11.103б; мьжїете щьть да сѝ водеть жены̀те на сѹдь да гы сѹдеть. ѝ жените щьть да сѝ прѣдавать мьжїето на съмрьть да гы ѹбїеть 18.180; ѝ женѣ ѝрова нар᾽кела раз᾽гнѣва се на мѹжатого сѝ радѝ филиппа 36.272. **мъжа не зная.** *Девствена съм, не познавам плътската любов (за жена).* снь ѝ дѹма бжїи... слѣзе на землю̀. ѝ образь катѡ рабь прїемь. ѝ плѣть прїѐ, ѿ прчтаѧ двца что мѹжа не знае, мрїѧ е бца 15.132; **недадена за мъж.** *Неомъжена (за девойка).* ѝ бѣше тоизи члкь тврьдѣ богать і ѝмаше, г дьщеры. ѐднакь не дадены за мѹжа 15.134; **обруча за мъжа.** *Омъжа, оженя мома.* ѝ зарадѝ тѣзи рѣчь не оставаше тогази дїаволь нѝ ѐднѣ двца догдѐ ѡ не съблазнѣше... ѝ гь бь затовѣ вълѡжи въ ѹмь захарїю прркѹ да ѡ обрѹчи за мѹжа. да погѹби хытрость бѣсов᾽скаа 13.124.

ед.: мѹжь 2.12, 3.18б, 3.19, 3.19–19б, 3.19б, 3.20, 4.23б, 5.30, 5.37б, 7.50б, 10.77, 10.78³, 11.88б, 11.103б², 11.104б², 12.112б, 15.133б, 15.135, 15.138б, 15.152, 15.154², 15.154б², 33.247, 35.264б, 35.266², 38.294, 39.314б, моужь 3.19, 33.247, 40.320, мѹжь 5.30, 11.88б, 13.122, 15.154б, 16.158, мьжь 5.37б, 17.164, 39.313, 39.313б, мьжь 18.194, 32.231, мѹжь 39.306, мѹжа 10.78, 11.88, 11.88б, 12.109, 12.112, 12.119, 13.124, 15.132, 15.134б, 15.135б, 15.154, мѹжа 15.134, 15.135б, мьжа 18.197б, 18.198, 21.210, моужѹ 5.29, мѹжѹ 11.104, 11.104б, мьжѹ 12.110, *чл.* мьжьть 11.104б, мѹжатого 5.37, мѹжатого 11.88б, 12.109б, 15.154, мѹжатого 13.121б, 40.322, мѹжатого 36.272, мѹжѹтомѹ 36.272; *събир.: чл.* мьжїето 18.180; *мн.:* мѹжїе 2.13б, 4.22б⁵, 5.37б, 6.44б, 9.73, 11.91³, 11.95, 14.130, 15.131б, 15.137б, 15.142б, 15.143б, 15.144, 15.144б, 15.145, 15.146б, 15.147², 15.148³, 15.149, 20.208б, 36.269, 36.271б², 37.274, 37.279б, 38.292б, 38.293б, 39.316б, мѹжїе 9.70, 11.91, 11.92, 11.94б, мьжїе 18.197, мьжїе 18.197б, 18.198, 32.231б, мьжїе 18.199, мъжїе 39.305, *чл.* мьжїете 18.180, мъжїетѣ 20.208б; *бр.:* (двѣ) мѹжа 11.103б, 37.280, (двѣ) мѹжа 12.110.

мъжки *прил.* (5) **1.** *Мъжки, който е от мъжки пол.* ѝ родѝ ѝм᾽ се дѣте мьж᾽ко. ѝ зара любовь стмѹ та мѹ сториха ѝме гесгїе 39.313. **2.** *Като същ. Само ср. Съществo от мъжки пол.* девета е бжїа заповѣдь. щотѡ да не скѹр᾽вишь. нѝ със᾽ жен᾽ско, нѝ съсь мьж᾽ко нѝ съсь добит᾽кь 1.7б; ѝ родиха ѝ дрѹго мѹж᾽ко, ѝмето мѹ ѐв᾽тимїе, що̀ бы напоконь на мадїть ѐпкпь 8.55.

inslav

ед.: ср. мъ́ж'ко 1.7б², мꙋ́ж'ко 8.55, 13.122, мъ́ж'ко 39.313.

мъзда *ж.* (2) *Мъзда, отплата, награда.* а҃мѝ да и҆́маме мꙋдро́сть и҆ чи́стота, и҆ по́сть, и҆ лю́бо́вь, и҆ въ҃рьжа́нїе ѿ си́ч'ко зло̑. защо̑ а҃ко чи́ни́, как'во́то и҆́ще бг҃ъ. тога́зи и҆́маме мъ́зда и҆ добро̑ ѿ ст҃їи 9.75б; и҆ твоа́та мъ́зда вели́ка е҆̀ на цр҃тво нб҃ное. и҆ ты̀ и҆ е҆̀ще ма́л'ко дни̑, ще́шь да ѿи҆дешь къ гдⷭ҇ꙋ бг҃ꙋ нашемꙋ 12.120.

ед.: мъ́зда 9.75б, 12.120.

мъка *ж.* (107) **1.** *Мъка, силна физическа или душевна болка, страдание.* и҆ не зна́е ꙋ҆ ко́и ча̑ що ще́ мꙋ се слꙋ́чи, а҃ то́и ми́сли как'ви̑ ра́боты мнѡ́го да напра́ви на то́изи свѣ̀ть. а҃ не̑ зна́е че̑ сѣ̀каква бо́лесть на нѥ́го прихо́жда. и҆ сѣ̀ка мь́ка ꙋ҆ нѥ́го се гнѣ̀зды 31.216б. **2.** *Мъка, съзнателно причиняване на болка чрез изтезание, мъчение.* и҆ ца́р' се раз'гнѣва̀ на нѥ́го защо̑ мꙋ подꙋ́ма тїа̀ ре́чи. и҆ повѣлѣ̀ да го̑ лю́ты мъ́кы, помъ́чи и҆ пове́доха го на мѣ̀стото гдѣто̑ ꙋ҆бы̀ваше лю́дїе 37.277б; а҃ тїе́ гы нахо́дѣть та гы̑ ка́рать да и҆́мь ѻ҆гꙋ́дѣть печа́ть а҃ко ли̑ не ще̑ а҃ тїе́ го мь́чать дори́ се сто́пи кото̑ во́скь, и҆ дрꙋ́гы мь́кы злы̀ето̑ чл҃ѣ̀ нѣ̀ е҆̀ видѣ̀ль ни̑то̑ да ви́ди 18.191б; и҆ ре́ ми а҃гг҃ль. е҆́ла̀ па́вле да ти̑ ска́жа мь́кыте на грѣ̀шницитѣ̀ 32.228б. **3.** *Мъка, тежки изпитания, тегло, теглило.* е҆̀то де вы̑ ка́зах'ме как'во́ ще да бы́де стра̑ и҆ мь́ка в тозѝ врѣ̀ме. а҃мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїане да вы̑ ка́же̑ и҆ дрꙋ́гы дꙋ́мы 18.192; а҃ не зна́ѭть грѣ̀шнїи сыромáси че̑ е сѐ е҆дна́квo зло̑ по си́ч'кїать свѣ̀ть. е҆́то таквази ще. да бы́де мь́ка и҆ гри́жа по лю́дїето въ тозѝ врѣ̀ме. кото̑ нѣ̀ е҆ било̑ нито́ ще да бы́де 18.193. **4.** *Мъка, усилие, напрежение.* и҆ смѣсих' се със' нарѡ́дь и҆ подо̑ до цр҃ко́вните вра̀та, дето лежа́ше чѣ́стныи кр҃тъ със' голѣ̀ма мь́ка и҆ със' голѣ̑ трꙋ́дь е҆́два̀ поидо̑. и҆ приближи́х' се ѻ҆каа̀ннаа а҃зь до вратата 17.169б; ѿ те́ж'ко си̑ ме́не сыромáхꙋ грѣ̀шномꙋ и҆ бѣ̀дномꙋ. как' мѐ съмрѣ̀ть те́гли със' голѣ̀ма мь́ка да ма раста́ви ѿ живо́та 31.217б. **5.** *Труд, добитото като резултат от човешка дейност.* чѣ̑ сѣ̀кы̀ ко́й зе́ма а҃р'тѣ̀кь, та е҆̀ и҆́долослꙋжи́тель. зара̑ то̀ва не завиди̑, и҆ не на̑зе́мꙋвай. тьк'мо работѝ и҆ мъчи́ се. да и҆́машь, ѿ мь́ката своа̀, да подаде́шь и҆ ко́йто си не́ма и҆ ко́йто про́си, и҆ и҆́ма́ щешь файдѣ̀ 1.7б. **6.** *Ад; място, където се мъчат душите на грешните след смъртта; пъкъл.* а҃зь лю́дїе́те ми́лова̑ и҆ право имь сѣ́дѧ сѣ̀комꙋ… ни̑ праведнаго мь́ча, ни̑ грѣ̀шнаго ми́лꙋвамь. а҃мѝ сѣ̀комꙋ сьмь да́ль дѣ̀ль. грѣ̀шномꙋ мь́ка, а҃ праве́дномꙋ ра́и и҆ цр҃тво нб҃ное 18.205; и҆ па̑ слѣ̀зе ни́ско ѿ земл҃ата, си̑ ре̑, вь мъ̀кь. и҆ и҆зва́ди та́мо въ мъ̀кь дш҃и що бѣ̀хꙋ добры̀ 16.160; слово ст҃го а҃пла павла ѻ҆бхожде̑нїе ра́ю и҆ мꙋ́кы 32.223. **вѣчна мъка.** *Ад, пъкъл.* кото̑ ре̑. и҆ а҃[пл҃ь] па́вель. о҃ти пїа́ници цр҃тво нб҃ное не мо́гать намѣ̀ри а҃мѝ и҆́мь е҆̀ ꙋ҆готова́нна вѣ̀чна̀ мꙋ́ка сѣ̀ хайдꙋ́те и҆ сѣ̀ влѣ́фи, и҆ сѣ̀ кꙋ́р'ви 20.208б; ѿлеле на́мь злѣ̀ как' ни̑ и҆з'льгѣ̀ дїа́воль. та̑ не слꙋ́шах'ме що ны̑ зарь́чаха по̑о́ве и҆ дх҃о́вници, и҆ писа́нїа кни́гы чер'ко́вны, а҃мѝ сега̀ ѿхо́ждаме сѣ̀ дїа́вола въ мꙋ́кꙋ вѣ̀чнꙋю 18.197б; **имам мъка на душата си.** *Претърпявам мъки, страдания.* защо̑ а҃ко чюеме что̑ ка́зꙋвать кни́гыте, а҃ не дрьжиме. мꙋ́ка и҆мame на дш҃ьта си̑. кото̑ и҆ гь заповѣдꙋ́ва въ ст҃о́е е҆вл҃їе. ко́и зна́е что́ е воля бж҃їа, и҆ нѥ чи́ни, мнѡ́го ще мꙋ́ка да и҆́ма на дш҃ьта си̑. а҃ми, те́ж'ко и҆ го́р'ко на́мь, дето̑ слꙋ́шаме̑ а҃ не чи́ниме 15.155б; **мъка кромечная.** *Кромешен ад, пъкъл, преизподня.* и҆ да си̑ повни́ме ꙋ҆мъ́ть за̑ да сѐ не по̑смѣ̀ють на́мь бѣсоо́ве да ни̑ въри́нꙋть. на мно̑го а҃́стїе и҆ пи́тїе и҆ на кꙋ́р'вов'ство… и҆ли̑ въ как'ви̑ да сѣ̀ злы̀ни дето́ щьть да ны̀ заве́дьть въ мꙋ́кꙋ кроме́ч'нꙋю 39.319; **сторя**

inslav

мъка. *Измъча някого.* а҃зь да ти҃ да́мь спроти҃ ꙋ҆мьть҆ ти безꙋ́мныи. и҆ да ти҃ сто́римь мнѡ́го разли́чны мѣ́кы, да се мѣ́чишь и҆ да се҃ нака́жешь. и҆ тога́зи да разꙋмѣ́ешь ко́й съмь а҃зь, и҆ ко́и си҃ ты҃ 9.64.

ед.: мѣ́ка 1.3б², 1.4б, 1.6б, 1.8, 5.10, 12.118, 18.192б, 18.195б, 18.202, 33.235, 35.257б-258, 35.265, 39.295б, 39.297, 39.297б, 39.299, мъка 1.5, мꙋ́ка 4.23, 4.25б, 5.31, 5.40б, 9.61б², 9.63б, 9.74, 14.130, 15.132, 15.139, 15.155б², 15.15б, 16.160, 16.162б, 18.199, 20.208б, 20.210, 31.222б, 32.224б, 33.247, 34.255, 34.25б, 35.258б, 35.264б, 35.26б, 38.282б², мꙋ́ка҃ 9.70б, мъка 15.132, мꙋ́ка 15.134, моу́ка 15.139, мѣ́ка 16.159, 18.190б, 18.192, 18.193², 18.205, 18.20б, 31.216б, 31.217б, 32.228б, мъкь 16.160, мѣкь 16.160, мѣка 17.169б, 33.235, мѣ́ка҃ 34.255, мꙋ́ка҃ 35.265б, мꙋ́кꙋ 10.77б, 18.194б, 18.196, 18.197б, 18.201, 39.319, мꙋ́кꙋ 18.206б², *чл.* мѣ́ката 1.7б, мѣ́кьть 17.163б, мѣ́ката 18.198б, 18.203б², 18.204, 18.205б², 18.206б, 35.265, м҆ката 31.218б; *мн.:* мѣ́кы 1.6б, 9.64³, 15.139, 37.277б, 39.298б, 39.299б, 39.302, 39.303б, мꙋ́кы 1.7, 9.75, 9.75б², 11.104, 12.114б, 32.223, мѣ́кы 18.191б, 18.202, 32.231б, *чл.* мѣ́кыте 32.228б.

мъничък *прил.* (4) *Мъничък, който е малък на години, невръстен, твърде малък.* и҆ ре҃ а҃гг҃ль, є҆то това́ и се грѣ́хоовете, щото̑ е сто́рила ѿ мѣ́ничк҆ка дори҃ до ста́рость 32.231; тогѝва ще да и҆́мь продꙋ́ма и҆ х҃с бг҃ъ. а҃зь ва́мь дꙋ́мамь. ѻ҆ти нѣ сте҃ сто́риле ни҃ є҆дно̑ добро̑. на тїа́ мѣ́ничкыте мои҃ бра́тїа, и҆ ме́не нѣ сте҃ сторѝле 18.205.

ед.: м. мѣ́ничк҆ка 18.204, *ж.* мѣ́ничк҆ка 32.231; *мн.: чл.* мѣ́ничк҆ките 18.203б, мѣ́ничкыте 18.205.

мъст *ж.* (4) **дръжа мъст.** *Мъстя, отмъщавам.* и҆ да смѣ́ незло́бивы като̑ дѣца̀. защо̑ дѣтѐ ни҃кога не дрьжѝ мѣ́сть. и҆лѝ за́висть, а҃ми а҃ко го̀ бы҃ешь дн҃еска. а҃ ꙋ҆тре тѐ па҃ лю́бы 34.249б; а҃ми и҆ ные бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да ѿчи́стимь себѣ̀ ѿ грѣхѡвете на́ши, и҆ ѿ вра̀жда и҆ ѿ клевета̀, и҆ за́висть, и҆ ѿ блꙋ́дь. и҆ мѣ́сть да нѣ́ дрьжимь є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ хр҃тїа́нинꙋ 13.125.

ед.: мѣ́сть 3.18, 34.249б, мъсть 13.125, мѣ́сть 34.249б.

мътя *несв.* (1) *Прен. Мътя, смущавам, обърквам.* глоба́ре си́ч҆кы свѣ̀ть мѣ́тѧть. хаи́дꙋте на людїе́тѣ живо́тать и҆́мь ѿнѥ́мать 31.220.

сег.: 3мн. мѣ́тѧть 31.220.

мътя се *несв.* (3) **1.** *Движа се, намирам се в непрекъснато движение.* ка́кь є҆ чл҃кь прили́чень мо́рꙋ. като̑ вѣ̀тръ на море́то коги́ се пли́скать тала́зете та̑ ми́ра не́мать никоги. и҆ чл҃кь на сꙋ́ша свѣ̑ са мьте като̑ мо́ре, и҆ ни[ко]ги нѣ є҆ ми́рень 31.216б. **2.** *Прен. Безпокоя се, водя неспокоен живот.* защо̀ пр҃ре́ ѻ҆сѣ́ж҆ашь чл҃ците нѣли҃ є҆ чл҃кь на́й мѣ́дра напра́ва на то́изи свѣ̀ть, и҆ на́ихитрь ѿ си́ч҆ки напра́ви. та̑ токо̀ тѣ́и ли сѐ чл҃ците млѣ́веть и҆ мѣ́тѧть а҃ми҃ ни́що на то́изи свѣ̀ть не млѣ́ви ли се и҆ мѣ́ти 31.220.

сег.: 3ед. са мьте 31.216б, се мѣ́ти 31.220, *3мн.* сѐ мѣ́тѧть 31.220.

мъча *несв.* (35) **1.** *Мъча; причинявам физическа болка и мъка; изтезавам.* ѿна́зи бѣ́ше прїе́ла дꙋ́ма змїи҃на. а҃ та́зи ро́ди х҃а що̀ ꙋ҆́бѝ з҆мїа. защо̀ не трьпѣ̀ на҃ бг҃ъ да ны҃ мѣ́чи дїа́воль 3.17б; а҃ тїе́ гы нахо́дѣть та гы҃ ка́рать да и҆́мь ѻ҆гꙋ́дѣть печа́ть а҃ко ли҃ не щѐ а҃ тїе́ го мѣ́чать дори́ се сто́пи като̑ во́скь, и҆ дрꙋ́гы мѣ́кы злы҃ето̑ чл҃кь нѣ є҆ видѣ̀ль ни҃то̑ да ви́ди 18.191б; как҆ не познах҆мѣ̑ тогѝва чѣ̑ е бы́ль г҃ь и҆стѣ́н҆скыи, а҃ми́ го мѣ́чих҆мѣ̑ дори҃ и҆ ꙋ҆мрѣ̀. є҆́то сега̀ че го̑ ви́димь дѣ́ и҆́ма во́лѧ и҆ на н҃бе́то и҆ на земл҃а́та то́и є҆ сега̀ найстра́шны҃ каді҃а 18.200б; и҆ еди́ны҃ ѿ т҃ѣ поскоро гы прѣдадѣха на сѣ́мрьть та гы҃ посѣча́ха. а҃ дрꙋ́гые мъча́ха и҆ нака́зꙋваха гы. а҃ па́кь дрꙋ́гые прѣбо́рюваха да сѐ покла́нѧть на є҆лли́н҆скыте бо́гове 39.296б; и҆ па҃ не щь прѣда вѣ́ра х҃ва. а҃ми҃ прьвѣ́нь ты҃ ко́л҆кото ми́слишь да́ мѣ́ мъчишь, не́жели ща̑ а҃зь по́вѣче то́л҆кози да трьпѧ̀ 39.299б. **2.** *Мъча, причинявам*

inslav

душевна болка и страдание. послꙋ́шай и̑ не марᲂ́тꙋрисꙋвай лѣ́жно. и̑ да си натоваришь. своѧ̑та д҃ша и̑ да ѧ̑ мъчишь 1.7б.

сег.: 1ед. мьча 18.205, *2ед.* мъчишь 1.7б, 39.299б, 39.307, мьчишь 9.64, 12.115б, *3ед.* мьчи 3.17б, 16.158б, мꙋ́чи 6.46, мъчи 10.76б, мьчи 18.177б, 18.192б, *2мн.* мьчите 18.201, мъчите 39.298, мъ[чи]те 39.298, *3мн.* мъчьть 11.106б, 16.158б, мьчать 18.191б, 18.206б, мьча́ть 18.191б, 39.297б; *имперф.: 3ед.* мъчѣше 6.41б, 12.117б, мꙋ́чаше 6.41б, *3мн.* мьчаха 18.191б, мъча́ха 39.296б; *аор.: 1мн.* мьчихᲂ́мѐ 18.200б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ мꙋ́чиль 2.12, мꙋчи́лᲂ сѝ 12.113б, *3ед.* е мъчиль 12.118б, е мꙋчиль 12.114б, *3мн.* сѣ̑ мъчи́ле 12.118б; *бъд.: 3мн.* щьть да мьчать 18.206б, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ̑ мьчѝ 12.114; *пов.: описат. 2мн.* да мꙋ́чите 15.139.

мъча се *несв.* (37) **1.** *Мъча се, изпитвам мъка и болка, страдам.* и̑ на ѡ҆нїа́ тріи́те бѣ̑соове що̀ ѡ҆ста́ха като свѣ̑зани. ре҃ и̑мь і҆ѡа́ннь. запрѣ̀тюва̑ вы̑ въ и̑́ме распе́таго і҆с҃а х҃а. да и̑злѣ̀зете ѿ това̀ мѣ̀сто, и̑ да и̑дете въ а҆́дь да се мꙋ́чите 6.46; и̑ кои̑то пльны и̑ тїе щьть да и̑сьхнать, сѝ р҃ѣ̀. кои̑то жены̑ и̑́ма непра́зны щьть да сѐ мьчать догдѐ ме́тнать ѿ ѻ҆силᲂ́нина̀ 18.178; а҆́мѝ г҃ь бь̀, не щѐ да сѝ ѻ҆ста́ви своего́ създа́нїе а҆́мѝ гы помл҃ꙋва чѐ е то́и мл҃ти́вь. и̑ не ѻ҆ста́ви ги да сѐ мьчать мнѡ́го дн҃и 18.194; тогава̀ мрьсныи п҃рь дїѡкли́тїа́нь радостень бы̑ за мн҃ѣ́то ст҃мꙋ и̑ смѣ̀еше мꙋ се на ю́нашᲂ́ството, и̑ дꙋ́маше мь. (!) гдѣ̀ є҆ бь̀ тво́й геѡрᲂ́гїе. не помо́гна ли́ ти, а҆́мѝ сѐ мъчи́шь такви́зи мъ́кы 39.299б; защѡ̀ и̑ ст҃ыте мн҃ици, като̑ и̑ ст҃ы геѡргїе и̑ дими́трїе, и̑ дрꙋгїете ст҃ыи. нѣ̀ зара̑ дрꙋ́го нѣ̀що се пост҃и́ха и̑ сп҃соха се. нъ защо́то се мьчи́ха на то́а свѣ̀ть зара̑ и̑́мето х҃во 1.3б. **2.** *Мъча се, полагам усилия, старая се, трудя се.* чѐ сѣ̀кы̑ ко́й зе́ма а҆рᲂ́тьк҃ь, та є҆ и̑́долослꙋжи́тель. зара̑ това̀ не завидѝ, и̑ не на̑зе́мꙋвай. тькᲂ́мо работѝ и̑ мъчи́ се. да и̑́машь, ѿ мъ́ката своа̀, да подаде́шь и̑ ко́йто си не́ма и̑ ко́йто про́си, и̑ и̑́ма щешь файдѣ̀ 1.7б; мьчи́ се тꙋ́ка и̑ трꙋ́ди се, а҆̀ на ста́рость съ се́бѣ си и̑ма́нїе ни́что̑ не заноси 31.215б; що сѣ̑ толᲂ́кози бл҃го събра́ль не помо́гна ми нищо. мои̑ лѣ̀пы до́мѡве, и̑ мои̑ добры̑ ло́зїа и̑ мои̑ хꙋ́бавы гради́ны, защо́ се то́лᲂ́кова мъчи́ та̑ граді̑ и̑ са́дихь а҆̀ сега́ ми нѣ̀ сѣ̑ ни́ за́що 31.217б; болѣ̀рїето та сѐ мъча́ть и̑ дн҃е и̑ нощесь токѡ̀ да се ѻ҆болѣ̀ры, и̑ до ста́рости като̑ воса́кь ѿ ѻ҆́гнѧ се топѝ 31.219б.

сег.: 1ед. се мьча 1.4, се мьчи̑ 6.47б, *2ед.* се мъчишь 1.3б, 6.44б, 9.64, се мьчишь 1.7, се мꙋ́чишь 5.31, сѐ мꙋ́чишь 11.104, сѐ мъчи́шь 39.299б, *3ед.* се мьчи 1.3б, 31.216, 32.226б, се мьчи 15.132, 31.216, мьчи́ се 31.215б, се мꙋ́чи 35.262б, *1мн.* сѐ мьчиме 18.205б, *2мн.* се мꙋ́чите 6.46, сѐ мъчите 18.201, сѐ мьчите 18.201, *3мн.* сѐ мьчать 18.194, 18.201, 32.228б, сѐ мъча́ть 31.219б, се мьчьть 32.231б, 33.238, сѐ мьчꙋ́ть 33.245б, сѐ мьча́ть 35.265б; *аор.: 1ед.* се мьчи̑ 31.217б, *3мн.* се мьчи́ха 1.3б; *бъд.: 1ед.* щѣ̑ да сѐ мьчꙋ 11.103б, *2ед.* щешь да се мъчишь 1.4б, *3ед.* ще да се мꙋ́чи 6.45, щѐ да сѐ мьчи 18.201, *3мн.* щьть да сѐ мьчать 18.178; *пов.: 2ед.* мъчи́ се 1.7б, *2мн.* се мьчѣ́те 18.204.

мъчен *прич.* (7) **1.** *Мъчен, измъчван, изтезаван.* пази́ се и̑ ѿ своа́та си женѣ̀. защо́ тї е да́ль бь̀ же́нѣ̀ да ра́жа̑шь дѣца̑, а҆̀ нѣ̀ зара́ди да кꙋрᲂ́вишь; и̑ това̑ пази́ себѣ̀ да не бѣзᲂ́крайно мъ́чень бꙋ́дешь 1.7б; а҆̀ ѿнᲂ́зи бога́тыи, пла́чаше и̑ ви́каше, о҆́ч҃е а҆враа́ме помл҃и́ мѐ и̑ пꙋсти̑ ла́зара да сѝ намо́кры кра́и прѣ̀сть сво́й да мѝ ѹ҆стꙋ̀дѝ е҆́зы́кь защо̑ злѣ̀ сᲂ́мь мъ́чень 12.118. **2.** *Като прил. Измъчен, който е принуден да търпи мъки и страдания.* ѿ те́жᲂ́ко ме́не сыома́хꙋ мьчномꙋ. и̑ щото̑ не мо́га да трьпѝ̑ бо́лести ка́то̑ ле́жа и̑ не зна́мь сега̀ что̑ да сто́рѧ 31.218. **3.** *Като прил. Мъчителен, който е изпълнен със страдания.* ѿлеле, ѿлеле, и̑ какво́ ще да бь̀де ѻ҆нова̀ мѣ̀сто мьчное дѣ̀то ще да бь̀де мнѡ́го пла́чь и̑ злы̑ зьбы ѿ чрьвїето ѻ҆гнѣ̀нны, дѣ̀то мꙋ е и̑́мето тарᲂ́та́рь, щото̑ и̑ самᲂ́сѝ дїаволь трепе́ре ѿ нѥ́го 18.206.

inslav

мин. страд. ед.: м. мъ́чень 1.7б, 12.118, мъ́ченъ 1.8, мꙋче́нь 39.297б, мь́чномꙋ 31.218, *ср.* мь́чное 18.206; *мн.:* мꙋ́ченїи 5.35б.

мъчение *ср.* (15) *Мъчение, понасяне на болки и страдания, изтезание.* и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҆нова̀ колело̀, и҆ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на҃ дьскыте дѣто̀ бѣ́ха нооже́вете желѣ́злы (!) поглобѣ̀ни. та̑ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ на тьнъ́кы трохы… тогава̀ мрьсныи пр҃ь дїѡкли́тїа́нь радостень бы҃ за мн҃їето ст҃мꙋ и҆ смѣ̀еше мꙋ се на ю́наш҆ство́то 39.299б; и҆ пꙋ́сти тога́зи ца́рь вои́не, да по́йдꙋть оу҆ ѡ҆нѣ́зи ба́нꙗ да ꙋ҆бїю́ть ст҃го дими́трїа. и҆ пои́до́ха и҆з҆бо́доха го сич҆кото мꙋ тѣло̀… и҆ такво́зи мн҃їе прїѐ ст҃ы̀ дими́трїе, и҆ скон҆ча се въ дн҃е́шныи де́нь 9.66б. // *Мъка, страдание, тегло.* а҆̀ми и҆ ны́е такво́зи добро̀ като́ са тїе стрꙋ́вале. а҆̀то̀ ба́ре ко́л҆ко мо́же̑ да сѐ по́ка́ниме̑, та̑ бе́л҆кы приси́люва на҃ бг҃ да прѣтрь́пимь мн҃їе и҆ли ны̀ ка́ны да сѐ ꙋ҆мо́рѝ ѿ говѣ̀ене 39.319б.

ед.: мн҃їе 5.27, мн҃чнїе 9.60б, мн҃їе 9.66б, 9.70б, 9.75б, 39.295, 39.319б, мꙋче́нїе 39.299, *чл.* мн҃їето 5.38б, 9.75[3], 39.299б, 39.309; *мн.:* мн҃їа 39.296.

мъченик *м.* (33) **1.** *Мъченик; лице, прие́ло мъченическа смърт заради християнската вяра и канонизирано в светец.* боле да оу҆мре́шь тꙋ́ка, подобрѣ̀ е нежели да потьп҆чешь за́конь х҃вь… защо̀ и҆ ст҃ыте мн҃ици, като̀ и ст҃ы ге́ѡргїе и҆ дими́трїе, и҆ дрꙋгїе́те ст҃ыи. нѣ̀ зара̑ дрꙋ́го нѣ̀що се пости́ха и҆ сп҃соха се. нъ защо́то се мьчи́ха на то́а свѣ̀ть зара̑ и҆́мето х҃во 1.3б; гра́ди́ната със҆ цвѣ̀товете. та̑ е. ст҃аа пр҃ква х҃ва. а҆́ цвѣ̀товете съ̀ праз̑ниците на си́ч҆ките ст҃ы̀. ма́ка́рь на мн҃ици́те да ре̑шь и҆ли̇ на прѣпо̑обны, и҆ли̇ на а҆́рхїерѐе. и҆ли̇ на а҆пле и҆ли̇ на пр҃рцы. и҆ли̇ дрꙋ́гыго ст҃го да въспомѣне́шь 33.232; тра́пеза та̀ е пра́з̑никь вели́кꙋ мн҃икꙋ дими́трїю. а҆̀ ва (!) госпо́дство̀ та̀ стѐ зова́ны ѿ ст҃го дими́трїа. и҆ а҆́зь ра́бь х҃вь, та сь́мь слꙋга̑ на тѣ́зи тра́пеза о҆́ти легома̀, ст҃ыи мн҃и́кь димитрїе́ дне́с҆каа на́сь гоща́ва 9.60б. **2.** *Мъченик; човек, който търпи мъки и страдания.* и҆ а҆̀ко тꙋ́ка не мо́же̑ е҆ди́нь дрꙋ́гыго да ви́ди̑ и҆ да си̑ бесѣ̀ди̑. а҆̀мѝ та́мо заѐдно̀ щемь да бꙋ́де̑. и҆ да си̑ ви́ди̑ мꙋчи́телюте что сѣ̀ на҃ мъчи́ле и҆ и҆спь́ждале. като̀ ла́зарь, ѿ ного́зи лаза́ра бога́тыго. и҆ като̀ мн҃иците мꙋчи́телюте си̑ 12.118б. **пръв мъченик.** *Първомъченик, първият християнски мъченик.* бл҃годарю̀ те бг҃е че си̑ ты̀ бы́ль създа́ль и҆ сто́риль си́ч҆ки свѣ̀ть, і҆с҃е х҃е и҆стин҆ныи бг҃е… а҆̀ми ти се мо́лю г҃и, мо́йте грѣ́хѡве и҆ моѐто зло̀ да не помѣне́шь и҆ да ме̑ смѣ̀сишь, със҆ пръ́ваго мн҃ика сте́фана 4.25.

ед.: мн҃и́кь 9.60б, 9.65б, 39.299, мн҃никь 12.120[2], 39.298, мн҃ика 4.25, 14.130б, 39.295, 39.318, мн҃и́ка 39.296, мн҃никꙋ 9.74, 12.120, 14.129, *чл.* мн҃и́къть 39.307б, *сравн.* на́й мн҃и́кь 39.318; *мн.:* мн҃ици 1.3б[2], 9.61б, 9.70б, 15.151, 16.159, 16.160, 16.163, 18.202, мн҃ци 9.75б, мн҃и́ци 18.191б, мн҃и̑ 39.318, *чл.* мн҃иците 12.118б, 15.132, 18.191б, 18.200, 33.232.

мъченица *ж.* (1) *Мъченица; жена, доброволно приела страдания заради християнската вяра.* е҆ла́те и҆ вы́е жены постници. щото сте по́стиле чи́сто, та си̑ сте и҆сꙋша́вале тѣло̀то заради ме́не. е҆ла́те и҆ вы́е же́ны мн҃ици, зара̑ моѐто и҆́ме та си̑ почрь́них҆тѐ хꙋ́бавите ли́ца̑ ѿ злы̀ мь́кы 18.202.

мн.: мн҃ици 18.202.

мъченически *прил.* (1) *Мъченически, който се отнася до мъченик.* о҆́ти ѐ то́й ѿ си́ч҆кыте мн҃и̑ на́й мн҃и́кь как҆во́то на н҃бо ѕвѣ̀здите̑. е҆дни̇ ма́л҆ко свѣ̀тѧ. а҆̀ дрꙋ́ги са посвѣ̀тливы та́ка е и҆ въ мн҃и́ч҆ска прили́ка 39.318.

ед.: ж. мн҃и́ч҆ска 39.318.

мѣд *ж.* (6) *Мед; червеникав метал, който е мек и ковък; бакър.* е҆́то е҆ди́нь чл҃кь голѣ̀мь стои̇… лицѐто мꙋ и҆ глава̑та мꙋ ѿ зла́то чи́сто. и҆ рьцѣ̀те мꙋ и҆ прь́стите мꙋ и҆ ра́менѣте мꙋ

inslav

сре́брьны. чрьвата́та (!) мꙋ и̑ коре́мат' мꙋ ѿ мѣдь 18.181; това̀ ри́м'ско цр҃тво тврьдѣ голѣ̀мо. и̑ ꙗ̑ко като̀ желѣ̀зо, о̀тї е желѣ̀зо поꙗ̑ко ѿ мѣдь. и̑ ѿ сребро̀, и̑ ѿ зла́то 18.183.

ед.: мѣдь 18.181², 18.183, мѣ̑ 18.181б, мѣ̑ 18.182б, *чл.* мѣд'та 18.181.

мѣден *прил.* (4) *Меден, направен от мед, бакърен.* е̑то де̑ видѣ̀ и̑ четврьтїа́ть влькь. та̑ бѣ́ше стра́шень и̑ гро́зень и̑ голѣ̀мь тврьдѣ. и̑ зьбы и̑́маше желѣ́зны, и̑ но́к'те мѣ̀дны 18.182.

ед.: *ж.* мѣ̑наа 11.107б; *мн.:* мѣ̀дны 18.182, 18.182б, 18.183.

мѣднюшка *ж.* (1) *Дребна медна монета.* и̑ видѣ̀ ме ѐди́нь чл҃кь като и̑злѣзꙋва̑. та́ ми да́де трї̑ мѣдню́ш'ки, и̑ ре́че ми, земѝ ма́ике. и̑ а̑з' ги зе̑, и̑ кꙋпи̑ сьс т҃ѣ трї̑ хлѣ̀бове 17.171.

мн.: мѣднюш'ки 17.171.

мѣра *ж.* (3) **без мѣра.** *Без мяра, твърде много.* и̑ вѣ̀ра чи́ста да и̑́маме. и̑ любо́вь със' вѣ̀рно срⷣце. защо̑, кога̀ бѣз' мѣ̀ра ꙗ̑де́мь, и̑ без' ско́пось пие̑ коа̀ пол'за и̑́маме и̑ коѐ добро̑ 11.106; **прѣз мѣра.** *Над обикновената мяра, прекалено много.* и̑ а̀ко те насы́лы нѣ̀кои да пїе́шь мнѡ́го не послꙋ́шаи ѐго̀ мака́рь сво́й, и̑лѝ сщ҃е́нникь… а̑ тѝ нѝкакь не послꙋ́шаи е̑го̀, да пїе́шь прѣз' мѣ̀ра 11.108б; **с мѣра.** *С мяра, умерено, без да се прекалява.* прѣз' два̑та м҃ца. по ѐднꙋщь хлѣ̀бь ꙗ̑дѣ́ше на д҃нь. и̑́ това̀ по мал'ко, и̑ на ве̑рь. и̑ вода така̑ пиꙗ́ше със' мѣ̀ра. и мета́нїе мнѡ́го чи́нѣше 11.104б.

ед.: мѣ̀ра 11.104б, 11.106, 11.108б.

мѣрка *ж.* (1) **узема мѣрка.** *Премеря, взема размерите на нещо.* а̑ тѝ сега̀ бѣлѣжѝ мѣ̀стото да ви́димь и̑ а̑зь как'во́ ще́шь да сто́ришь… и̑ ѳома̑ ꙋ̑зѐ мѣр'ка, и̑ белѣ̀жи си́ч'ко о̑нова̀ мѣ̀сто, гдѐ що ще̑ да сто́ри 7.52.

ед.: мѣр'ка 7.52.

мѣсец[I] *м.* (54) **1.** *Месец; период от 28 до 31 денонощия, който представлява една дванайста част от годината; календарен месец.* и̑маме да пи́тамѐ. почто̑ не роди́ се ѿц҃ь, и̑лѝ д҃хь ст҃ыи, а̑ми се̑ ро́ди с҃нь… тре́тїе въ коѐ врѣмѐ, и̑ въ кои м҃ць бѣ́ше 33.238; и̑ ре̑ ѳома̑. добро̑ мѣ̀сто и̑ прили́чно, а̑мѝ сега̀ не мо́гꙋ започнѐ да зида̑. и̑ ца́р' мꙋ ре̑, а̑мѝ кога̀ ще́шь. ре̑ ѳома̑. да започнꙋ ѿ м҃ца фе́р'варь, и̑ да съвр҃шꙋ до м҃ца ѿк'то́м'врїа 7.52; кога́ се распѐ х҃с бѣ́ше м҃ць мар'тїе 35.265б; погреби̑ а̑́вва зо́симе тѣ̀лото на сы́рота марїа̀. и̑ да́и прѣ̀сть на прѣ̀сть. а̑ за ме́не се молѝ г҃а. дето с'мь ꙋ̑мрѣ̀ла м҃ца а̀прилїа, а̑. 17.175б. **2.** *Месец; период от 30 денонощия, отчитан от определен ден.* и̑ да сѐ поклонѧ́ть влькꙋ́ че мꙋ̑ е ра́ботата ка́то̑ на влькь, о̑ти влькь къдѣ̑ хо́ди сѐ зло̀ ми́слы на людїе́тѣ… и̑ да́де се нѥ́мꙋ да дрьжѝ си́ч'ката земл҃а, м҃в. м҃ци. та е̑, г҃, го́динь и̑ полови́на 18.188; и̑ и̑́маше оу̑ ѿн'зи ба́ню, ди́вь бѣ̀сь. и̑ вьтрѣ̀ живѣ̀ше, ѿ мнѡ́го годи́ны… и̑ на тре́тїа годи́на ꙋ̑зи́маше по ѐдного̀. и̑ трї̑ м҃ци̑ работи́ха та́мо а̀п҃лете 6.42; и̑ растѣ̀ше о̑троковица. и̑ кога̀ стори, з҃, м҃ци. и̑ о̀ста́ви ю̑ а̑́нна на́ землю да ю̑ о̀пи́та може лѝ прохо́ди 13.122б.

ед.: м҃ць 6.48, 9.75, 33.238, 33.240, 35.265б, 37.279, м҃ца 2.9, 3.16, 4.21б, 4.26б, 5.27, 5.40, 6.41, 6.48б, 7.49, 7.52², 8.55, 9.60б, 10.76, 12.108б, 13.121, 14.126, 14.126б, 14.127б, 14.128², 14.129, 14.129б², 15.131, 17.175б, 33.240б, 36.267, 36.273б, 37.273б, 39.295, 39.309, 39.311б, 39.313, 40.324; *мн.:* м҃ци 6.42, 6.48, 11.89б, 13.122б, 18.186, 35.264б, м҃ци 18.188; *бр.:* (два̑) м҃ца 11.104, 11.104б, (два̑та) м҃ца 11.104б⁵.

мѣсец[II] *м.* (19) *Месец, спътник на Земята, луна, месечина.* да зна́ете слѣ̀дь тїа днѝ. кога́то ще да̑ е на людїе́тѣ гри́жа и̑ мѣ́ка и̑ стра̑. та че̑ напоконь ще̑ сл҃нцето да помрькне. и̑ м҃цьть не ще ве́кѥ да свѣ̀ти 18.195б; мнѡ́го пѣ́ты м҃цьть и̑ звѣ̀здыте дꙋ́мать къ г҃ꙋ. г҃и бе̑ щото̑ си́ч'ко дрьжишь. тѝ си да́ль на́мь да свѣ̀тимь нощїѧ̑ та̑ не

inslav

мо́же̑ веки̑ да гле́даме ку́р'вов'ство 32.223б.

ед.: м҃ць 5.29, 32.223б*, 35.261б[3], *чл.* м҃цатого 3.16, 6.41, 13.121, м҃цатого́ 4.21б, м҃цатого̀ 5.27, 8.55, 9.60б, 12.108б, 36.267, 37.273б, м҃цьть 18.193б, 18.195б, 32.223б, м҃цѣ́ть 31.223.

мѣсто[1] *ср.* (277) **1.** *Място; пространството, в което може да се помести или разположи някой или нещо.* и҆ а҆́гг҃ль ѿи́дѐ па́кь понапр҃ѣ̀, и҆ станѣ̂ на дру́го мѣ̀сто, дѣ̂то не бѣ̀ше въз'можно да проми́не ника́кь защо̂ бѣ̀ше тѣ̀сно мѣ̀сто 33.242; є҆́то и҆ д҃хь ст҃ыи и҆злѣ̀зе нн҃и насре́ща. и҆ ка́же и... а҆́зе ти с'мь помощникь, о҆́ти наи́дѐ ѹ҆ тебѣ̀ мѣ̀сто добро̂, ко́л'кото врѣ̀ме бѣ̀ в' тѐбѣ на земл҃а́та 32.230; а҆ пл҃ть и҆́ма свои́ство и҆нак'во. защо̂ пл҃ть сѐ ви̑ды и҆ пофаща́ се и҆ дръжи́ се и҆ не мо́же да бу́де на мнѡ́го мѣ̀ста тѣк'мо бы́ва на є҆дно̂ мѣ̀сто 34.251; а҆ дїа́воль що̀ бѣ̀ше сѣ̀ ѹ҆стамѣни́ль ѹ҆ че́р'квище а҆р'теми́ду бо́гу. ви́дѣ̀ как' щѐ да ѿпа̀дне. и҆ прѣтво́ри си̑ о҆́браз като̂ є҆ди́нь вои́нь и҆ носи писанїе и҆ сѣде на є҆дно̀ мѣ̀сто плачаше и҆ казу́ваше 6.42б. // *Образно.* и҆ роди́ се въ пе́щера сы́рома́ш'ка. да ны̑ о҆́чисти д҃ша́та, дето є҆ била̀ мѣ̀сто и҆ пещера на злы̑те и҆ лу́кавите раз'бо́иници бѣ̀соове 33.235. // *Рай; част от небето, където живеят блажено душите на праведните християни след смъртта им.* и҆ та́мо да полу́чимь на свѣ̀тло, и҆ а҆́гг҃л'ское мѣ̀сто почт҃ное. дѣ̂то съ ѿ вѣ̀ка бу́ и҆годи́ле чл҃цы и҆ спо́би́л' гы е бг҃ на и҆з'бра́нно мѣ̀сто и҆ свѣтло и҆ на̑ та́мо бг҃ да спо́оби детò сѣ̀ си́ч'кы̑те нн҃е́говы праве́днїици 35.266б; а҆̀ко̂ и҆́щете да послу́шате мене, бл҃го и҆ добро̂ да и҆́мате на́ земл҃а да и҆̀де́те. и҆ на бла́го мѣ̀сто да се наслади̑ д҃ша́та ва́ша 11.107. // *Ад; задгробен свят, където се мъчат душите на грешните християни след смъртта.* а҆̀ми̑ ты̑ ѿ пр҃таа бл҃е, помоси́ ми. и҆ и҆збави́ ме ѿ това̀ злоѐ и҆ стра́шное мѣ̀сто. и҆ а҆̀ко̀ бу́ду жи̑ва да сѐ пока́ю съси́ч'ко (!) срце̑ 11.104; а҆ вы̑е не сто́рих'тѐ моа́та во́ли що́то сѣ̑ бы́ль о҆ста́виль за́конь и҆ ду́мы. а҆̀ми̑ и҆дѣ̀те на мѣ̀стото дѣ̂то е наго́твено за дїа́вола 18.205; ѿлеле, ѿлеле, и҆ какво́ ще да бы́де о҆нова̀ мѣ̀сто мѣ̀чное дѣ̂то ще да бы́де мнѡ́го пла̀чь и҆ злы̑ зѣ̀бы ѿ чрь́вїето о҆гнѣ̀нны 18.20б. **2.** *Място, определена точка от някаква повърхност, пункт.* и прь́вото ко́пїе дето го̂ у҆да́ри вь ре́брата на това́ мѣ̀сто, като̂ и҆ х҃а бѣ̀ха пробо́ле 9.66б; пр҃ркь дв҃дь ка́же. да се поклони̑ на мѣ̀стото дето сѐ стоа́ле нѡ́зѣ̀ нн҃е́говы 16.161б; и҆ щь́ть да сѐ съберь́ть и҆з'бра́нныте нн҃е́говы д҃ вѣ̀трове сич'ко на є҆дно̀ мѣ̀сто 18.196; патрїа́р'хь възлѣ̀зе със' дїа́коне, насрѣ̀ цр҃квата на висо́ко мѣ̀сто що сѐ зове ѡм'бѡ́нь. и҆ в'ди́гнаха чт҃ныи кр҃ть и҆ видѣ̀ха го людїе и҆ начеха да ви́кать г҃и пом҃лу́й 4.26б. **3.** *Място, ограничена част от земната повърхност и пространството над нея.* и҆ є҆в'тимїе о҆́быдѐ о҆́нова̀ мѣ̀сто си́ч'ко, и҆ а҆ре́к'са това̀ мѣ̀сто, детò е сега̑, дохїа́рь монасти́рь 11.100; ѿи҆́доха нѣ̀кой на скелѧ́та мо́р'ска̀ на ѧ҃фу̀ на о҆но́ва мѣ̀сто и҆ намѣ̀риха ѿн'зи стл҃пь 39.312б; и҆ а҆́зь ѹ҆лѣ̀зо̀ вь́трѣ ѹ҆ гро̂ба да сѐ поклони̑ на тѣ̀лото ст҃му ста́р'цу. и҆ наи́дох' го цѣ̀ль. и҆ и҆спл҃ни се та́мо о҆нова мѣ̀сто със' ху́баво бл҃го ѹ҆ханїе 14.130б; то́изы монасти́рь дохїа́рь. та̑ бѣ̀ше тога́зы съграде́нь на є҆дно̂ мѣ̀сто че́ста ду́бра́ва, и҆зьо̀колу, и҆ без'во́дно мѣ̀сто 11.102б; и҆ по̀идѐ і҆ѡа́нн на высо́ко мѣ̀сто. дето и҆́мь бѣ̀ше чер'квището пога́но, и҆ зѐ да ѹ҆́чи да вѣ́ру́вать х҃а 6.42б. // *Образно.* а҆́гг҃ль є҆ є҆́ство мы́сльно... защо̂ е сѣ̀когы двы́жи̑... като̂ ѹ҆́мь чл҃чьскы̑. детò ни̑кога не стои̑ на є҆́дно̂ мѣ̀сто, а҆̀ми̑ ми́сли ѿ мѣ̀сто на мѣ̀сто. и҆ па̀кь є҆́ самѡ̀вла̀стень 11.82. **4.** *Място; пространство, където се върши, става някакво действие.* а҆́зь голѣ̀ма по́чьсть

inslav

да ти дарꙋва̑, токо̀ тѣ́к҇мо тѣ̀ покажѝ мѣ̀стотѐ гдѣ̀то ѐ х҃ѐ бы́ль распѐть 4.24; и̇ тогази и̇злѣ̀зе ст҃ыи не́сторь и̇з҇ тьмни́цъта. и̇ пои̇дѐ на ѡ҆новà мѣ̀сто гдѣ̀то сѐ бо́рѣхꙋ чл҃ци 9.65б; и̇ когà дости́гна мѣ̀сто дѐто гы сѣ̀чаха. а̑ тои́ си̇ вдигна ръцѣ̀те свои̇ на и̇бо̑ и̇ помл҃ли се тѣ́й 39.308б. **5.** *Място; част от географското пространство: местност, селище, област, край.* и̇ пои̇дѐ і̇оа́вь, и̇ прѣ̀чете е̇вре̑ете что̑ бѣ̀хꙋ тѣ́к҇мо вь і̇ерл҃и́мь... и̇ въ і̇ꙋдѐю наи̇дѐ нарсѡ̑. ѿо тѣ́сꙋще. и̇ ѡ҆ста̑ мнѡ̑го мѣ̀сто и̇ лю́дїе нечьте́ны 11.89б; и̇ распꙋ́сти да съберѐ, что сѣ̀ наче́л҇ны господа́ре, и̇ сꙋдїе и̇ кне́зоове ѿ си́ч҇ките стра́ны. и̇ ѿ си́ч҇кыи мѣ̀ста, да до́йдꙋть да тронꙋ́сать о̑н҇зи о̑бра́зь 11.91б; и̇ бѣ̀ше тога́зи на рсѡ̑ хр҃тїа́н҇скы голѣ̀ма бѣда̀, и̇ скрѣ̀бь. защо̑ бѣ̀хꙋ пꙋ̀стиле посла́нїе стра́шно, и̇ зарѣ̀чанїе по си́ч҇ки гра́дѡве, и̇ мѣ̀ста и̇ села̀ 15.139; и̇ не тѣ́к҇мо ѿ та́мошныте села̑. а̑ми и̇ ѿ далечны мѣ̀ста прихо́ждаахꙋ. и̇ въ е̑ди́нь де́нь нѣ̀кои хр҃тїа́не и̇злѣ̀зоше въ кора́бь ѿ дале́чно мѣ̀сто да по́йдꙋть въ ми́риликїю да се поклонꙋ́ють на мо́щите ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.151; и̇ ѡ҆тво́риха мꙋ и̇ попи́та го і̇гꙋ́мень. ре́че мꙋ. ѿ коѐ си мѣ̀сто тѣ̀ бра́те. и̇ що си̇ дошь́ль на на́шьть сыома́ш҇кыи монасти́рь 17.164б. // *Страна, държава.* и̇ паднѣ̀ се жре́бїе, ѳо́мꙋ бли́зьн҇цꙋ да и̇де вь и̇н҇дїю. а̑ о̑нь не щѣ̀ше та́мо да и̇́де. а̑ми̇ ка́жѣше. не мо́гꙋ а̑зь поне̑ то́л҇кози трꙋ̀дь и̇ дале́чно мѣ̀сто и̇ зло̑ 7.49; и̇ ре̑ ми. пшени́цꙋ сїю́ да ѿвезѐте въ мирїиликїю... ка́кь е̑ на ѡ҆новà мѣ̀сто вели́кь гла́дь. и̇ по́добрѣ ще̑ та́мо продà, нѐжели̇ въ фре́н҇ци 15.142б; и попитаха го. давно̀ знаешь тꙋ́ка нѣ̀кои да е̑ дошь́ль ѿ чю́ждо мѣ̀сто със҇ женà и̇ със҇ дѣцà 5.34б. // *В съчетание с прил. притеж. от МИ означава съответната държава, местност, област.* а̑зь да́ю ва́мь наѐмь. тѣ́к҇мо мѐ ѿвезѣ̀те въ гра́дь пата́рь что̑ е въ ми́риликїйско мѣ̀сто 15.137; дето е ва́ша чисти́та дрьжа́ва п҃рꙋ. что̑ е на палести́н҇ско мѣ̀сто 14.129; и̇ оу̀ то́изи монасти́рь бѣ̀ше нѣ̀кои кало́ѐрь и̇́мето мꙋ и̇сихїа ѿ мѣ̀сто си́рин҇ско и̇ тврь́дѣ о̑старѣ̀ль 12.109б; тога́зи поусти̇ повелѣ̀нїе ца́р҇ско по си́ч҇ко мѣ̀сто рим҇ско, и̇ по гра́дѡве и̇ по села̑, да си̇ съберѐ помнѡ̑го вои́скà 5.35б; прпо̑о̑бнаа пе́т҇ка... що е̑ тїꙗ̀ сто́рила добро̑дѣ̀тель на землꙗ, на е̇пи́ва́т҇ско мѣ̀сто, и̇ на тра́кїиско, и̇ на трь́новь, и̇ на ми́сїа, и̇ на дал҇ма́ти, и̇ нѐ тѣ́кмо по тїꙗ̀ мѣ̀ста, а̑ми̇ и̇ по си́ч҇ки свѣ̀ть 8.55; мꙋ́жь нѣ̀кои ѿ мѣ̀сто фер҇ма́нско. въ врѣ̀ме же́твы, пои̇дѐ да жь́не на нивꙋ свою̀ 10.77; на фре́н҇ско мѣ̀сто и̇ма̀ нѣ̀кои гра҃де, зове́ се хо́не 11.97; и̇ тїе́ си́ч҇ки и̇́дꙋть на фре́н҇ско мѣ̀сто. а̑ ны́е са́мы̑ да по́йдемь на солꙋ́нь 9.70. **6.** *Място, определен парцел земя, недвижим имот.* и̇ пои̇до́ха на е̑дно̑ мѣ̀сто гдѣ̀то щѣ̀ше ца́рь да пра́ви пола́та. и̇ ре̑ ца̀рь на товà мѣ̀сто и̇́щемь да ми̇ съзи́дашь, а̑ми̇ ви́жь ка́к҇во̑ ка́менїе трѣбꙋ́ва 7.51б; бѣ̀ше та́мо о̇номꙋ́зи кора́бникꙋ дво́рь голѣ̀мь и̇ ѡ҆во́щїе мнѡ̑го, и̇ прили́чно мѣ̀сто защо́ е бы́ль на о̇новà се́ло̑ прьвы̑ и̇ вла́даль 5.36б. // *Двор.* и̇ на сѣ̀вер҇на странѣ̀ наи̇дѐ до́мь голѣ̀, и̇ ме́сто широ́ко за слꙋгꙋ́ване. и̇ ѿ пла́днѣ, да ꙋла́зи мѣ̀сто широ́ко и̇ видѣ̀ло ѿ сл҃нцето 14.127. **7.** *Дом, жилище или обиталище.* и̇ ѡ҆н҇зи бѣ̀сь ѿи̇дѐ въ до́мь миро́новь, и̇ ста́нѣ̀ пр҃ѣ і̇ѡа́нна. и̇ ст҃ыи і̇ѡа́ннь позна̀ че е̑ дїа́воль. и̇ ре̑ мꙋ. запрѣ̀тюва̑ ти въ и̇́ме і҃ѵ х҃вꙋ. да не и̇злѣ̀зешь ѿ товà мѣ̀сто, доде́ ми не ка́жешь, за коà си ра́бота дошь́ль 6.44; и̇ вь е̇ди́нь д҃нь и̇спользѣ̀ о̑нз҇и смо́кь ѿ мѣ̀стото си̇, и̇ доплользѣ̀ по̑ стлѣ̀пѣ̀ть ст҃мꙋ сѵмесѡ́нꙋ 2.14б. **8.** *Място, разстояние между две точки, път.* и̇ помы́сли ста́рецьть. когáто ꙗ̀ причести́ль бѣ̀ше на і̇ѡрда́нь ст҃ы́хь таи́нь и̇ позна̀ че е̑ за е̇ди́нь ча̑

inslav

прѣми́нала то́л'кози мѣ̀сто далечно 17.175б; а҃ми бѣ̀ше бж҃їе съмотре́нїе да закъснѧть, защо̑ като̑ проминꙋ́вать то́л'кова мѣ̀сто да прока́зꙋвать, как' сѣ̀ е роди́ль вели́кь ц҃рь и҆ ѿхождамѐ да мꙋ̀ се покло́нимь 33.245; и҆ тога́зи принесе нѣ̀кои хр҃тїанинь двѣ̀ лам'ба́ды хꙋ̀бавы и҆ голѣ̀мы... и҆ като гы̑ запа́ли, и҆ поклони́ се, ѿстъпи ѿта́мо ма́л'ко мѣ̀сто 9.74; х҃с кога́ щѣ̀ше нѣ̀каде да и҆де, пѣ̀шь хо́дѣше... а҆ сега̀ въсѣ̀днь, на, е҃і, пѣ̀прищь мѣ̀сто що ѐ дале́чь виѳа́нїа ѿ і҆ерл҃и҃... и҆ на то́л'кози бли́зꙋ мѣ̀сто, о҆́ти въсѣ̀де. защо̑ да и҆́сплѣни пр҃рчьство заха́рїю, пр҃рку̀ 34.253. **9.** *Място, определено положение, позиция.* и҆ зова́ха на сва́д'бата ѿногози кꙋп'ца̀ и҆ ѳома̑ със' нѥ́го. и҆ ѿного́зи кꙋп'ца̀ ца́р'скыго чл҃ка посади́ха на почьте́но мѣ̀сто. а҃ ѳома̑ на кр[а́]и̑ на по́лошо мѣ̀сто 7.50. **10.** *Място, служебно положение, длъжност.* да бꙋдꙋ́ть д҃ните нѥ́говы ма́л'ко. и҆ нѥ́говото е҆пискꙋп'ство, да го прѣ̀и́ме дрꙋ́гыи. си҃ рѣ̀, да сѐ лишѝ і҆ꙋ́да ѿ жи́вотъ свои̑ наско́ро, и҆ на нѥ́говото мѣ̀сто да бꙋ́де дрꙋ́гыи. да ре҃мь ма́т'ѳїа̑ 38.290б; и поста́више і҆гꙋ́мена на ме́сто ѳеѡ̑сі́ево, софро́нїа стар'ца, и҆спльнѥ́нь и҆ то́и д҃ха ст҃го 14.128. **краниево мѣсто.** *Краниево място; мястото, където е разпънат Христос; голгота.* и҆ напра́ви цр҃ква на кра́инїево мѣ̀сто, гдѣ̀то бѣ̀ше бы́ль распе́ть х҃с̀ 4.25б; **на един поглед мѣсто.** *Наблизо, на малко разстояние.* така́ ли се надѣ̀ахь да́ мѐ почите́шь. като̑ а҃зь те́бе сто́рихь гп҃ди́на на си́ч'ки солꙋ́нь, и҆ ѿста́вих' тѐ на голѣ̀ма по́чьсть. а҆ ты̀ не и҆злѣ̀зе на е҆ди́нь по́гледь мѣ̀сто да мѐ посре́щнешь 9.63б; **на сѣко мѣсто.** *а) Навсякъде, където и да е.* а҆ х҃с легома̀ като̑ бѣ̀ше. и҆ бг҃ и҆ чл҃кь. и҆ бж҃твото мꙋ̀ бѣ̀ше на сѣ̀ко мѣ̀сто а҆ чл҃чьството на е҆́дно̑ мѣ̀сто 34.251. *б) Отвсякъде, откъдето и да е.* и҆ па̀кь въспомени̑, и҆ а҃пльте, ка́к'ь бѣ̀хꙋ на сѣ̀ко мѣ̀сто го́нѥни. и҆ по гра́довете сѣ̀ кры̑ахꙋ̀ 12.119; **осъдено мѣсто.** *Място, където се изпълнява смъртна присъда.* видѣ̀х'те ли̑ три̑те чл҃ци что сѣ̀ о҆́съдени. и҆ рекоше̑ мꙋ̀. сега̀ гы прове́доше тꙋ̀ка. и҆ ѿве́доше и҆́хь въ ви́ра дѣ̀то е о҆́съдено мѣ̀сто да гы̑ загꙋ́бѧть 15.144; **по мѣстах.** *На различни места.* не мо́жеше да сѐ намѣ̀ри та́мо по ѿно́ва мѣ̀сто мра́море за потрѣ̀ба за зи́данїе на че́р'ко́вата. а҆ми̑ прово́диха. ге́мїи да съберѣ̀ть мрамо́ре по мѣ̀ста̑ стлѣ̀повѣ каме́нны. ѿи҆до́ха и҆ събра́ха. мрамо́рѣ прѣхꙋ́бави̑ и҆ и҆з'бра́нны 39.312; **пусто мѣсто.** *а) Пустиня.* въ на́покощни д҃ни̑ ще̑ да и҆зва́ди г҃ь е҆ди́нь горе́щь вѣ̀трь из' пꙋ́сто мѣ̀сто на людїето. да и҆́мь и҆ссꙋ́ши̑ жилитѣ̀ на си́ч'кыте и҆ съдѡве сич'ки щото и҆́мать щѣ̀ть да и҆сѣ̀хнать 18.178. *б) Отдалечена, безлюдна територия.* монасти́р'скыте врата̀ като си са̀ затво́рени. защо́ се не ѿво́рюваха ни̑кога. защо̀ бѣ̀ше пꙋ́сто мѣ̀сто и҆ не бѣ̀ше на пѣ̀ть, и҆ ни̑кои не дохо́ждаше 17.165; **свети мѣста.** *Местата, свързани с раждането, живота и смъртта на Христос.* и҆ тога́зи пойдѐ въ і҆ерл҃имь. и҆ поклони се та́мо на ст҃ы̀ мѣ̀ста и҆ гро́бꙋ х҃вꙋ̀ и҆ мѣ̀стꙋ ст҃ые гол'гоѳы, и҆ чт҃номꙋ̀ кр҃тꙋ̀ и҆ на дрꙋ́гыте ст҃ы̀ мѣ̀ста ко́л'кото сѣ̀ тамо 15.136, 15.136б; **свое (наше) мѣсто.** *а) Роден край, родно място.* и҆ а҃гг҃ль г҃нь ре҃ и҆́мь, прѣз' ты̀зи но́щь. не и҆дѣ̀те на і҆ро́да ца̀ра, а҆ми́ си̑ и҆дѣ̀те на сво́е мѣ̀сто, и҆́ тїе́ са въз'вра́тише на дрꙋ́гыи пѣ̀ть, и҆ о҆тидѡше си̑ на своѐ ѿчьство 33.237б; ѡны̑ѩ е҆врѣ̀е рижаа́хꙋ на мѡѵсе̑а, и҆ дꙋ́маха мꙋ̀. защо̀ ты̀ на҃ и҆зве́де ѿ е҆гѵ́пѣ̀ть. и҆ не ѡста́ви на҃ та́мо да си̑ ꙋ̀мремь на на́ше мѣ̀сто. а҆ми̑ да́и на́мь сега̀ вода̑ да пие̑ 16.160б. *б) Собствен дом или обиталище.* пойдѐ и҆ і҆ѡ̑сифь да се̑ напи́ше и҆ то́и ѿ га́ллею (!)... и҆ ко́га се напи́саше, дойде врѣ̀ме да ро́ди дв҃ца м҃рїа млад'ца и҆ защо̑ не

inslav

и҆́махꙋ та́мо своѐ мѣ̀сто тогази гдѐ да ꙋ҆лѣзꙋ́ть. и҆ затова̀ оу҆лѣзоше въ пе́щерꙋ 33.237; и҆спльзѣ̀ ѻ҆н҆зи смо́кь... и҆ наскоро ѿтво́рїи (!) се ѻ҆ко́то и҆ и҆спаде трѣска́та... и҆ и҆сцѣлѣ̀. и҆ лежа́ше кро́т҆ко... и҆ по, г҃, де́нь ѿи҆де́ си на своѐ мѣ̀сто 2.14б. **тъмното мѣсто.** *Ад, преизподня.* ѿри́чам҆ се ѿ ра́й хꙋ́бави и свѣтли́вы̀. и҆ ѻ҆би́чамь бе́зна и҆ тъ́мното мѣ̀сто 18.191.

ед.: мѣсто 2.10, 2.12б[4], 2.14, 2.14б[2], 3.20б[3], 3.21, 4.24[3], 4.24б[2], 4.25б, 4.26[2], 4.26б[2], 5.29б[2], 5.30б[2], 5.31б, 5.33, 5.33б, 5.35б, 5.36, 5.36б, 6.41б, 6.42б[2], 6.43, 6.44, 6.44б, 6.45б[2], 6.46, 6.48б, 7.49, 7.49б, 7.50[2], 7.51б[3], 7.52[4], 7.53б, 8.55[2], 8.56б, 8.57, 8.57б, 8.58, 9.63б, 9.64, 9.65[2], 9.65б[2], 9.66б, 9.67[2], 9.68, 9.68б[2], 9.69б[2], 9.70[2], 9.71, 9.74, 10.77[2], 10.77б[2], 10.78, 11.82[3], 11.82б, 11.89б, 11.94б[2], 11.95[2], 11.96, 11.97, 11.97б, 11.98[2], 11.100[4], 11.100б, 11.101, 11.102б[2], 11.103, 11.104[4], 11.107, 12.109б, 12.112, 12.118б, 12.119, 12.120, 14.12б, 14.128, 14.129, 14.130, 14.130б[2], 15.131б, 15.13б, 15.137[3], 15.137б, 15.138, 15.139б, 15.140, 15.142б, 15.143б, 15.144[2], 15.144б, 15.148, 15.148б[2], 15.151, 16.160б[3], 16.162, 17.164б, 17.165, 17.170б[3], 17.175, 17.175б, 18.178, 18.188, 18.188б, 18.189б, 18.191, 18.191б, 18.193, 18.196, 18.199б, 18.20б, 32.225б, 32.22б, 32.227б, 32.228б, 32.229б, 32.230[2], 32.230б, 32.231б, 33.234, 33.235, 33.235б, 33.237[2], 33.237б, 33.238, 33.242[2], 33.243[2], 33.243б, 33.244б, 33.245, 33.247б[2], 34.251[4], 34.253, 35.265, 35.266б[2], 36.268, 36.268б[2], 36.272, 38.281б, 38.283, 38.28б, 38.290б, 39.308б, 39.310, 39.311б, 39.312, 39.312б, 39.313, 39.313б, 39.317, 39.318, 40.320б, мѣсто 2.12, 2.14б, 5.32, 5.34[2], 5.34б, 5.39б, 5.40, 6.43б, 14.127, 14.130, 14.130б[2], 15.137, 17.165, 34.253, 39.305, ме́сто 14.127, 14.128, мѣстꙋ 15.13б, 15.136б, мѣстѣ 16.157б, *чл.* мѣстото 2.14б, 4.24[2], 7.52, 10.79б, 11.87б, 11.97, 11.98, 16.160б, 16.161б, 17.173б, 18.205, 37.277б, мѣстотѡ̀ 4.24, мѣстотѡ̀ 11.102б, мѣстото 17.170; *мн.:* мѣста 2.12, 5.33б, 5.38б, 7.52б, 7.53б, 8.55, 11.83, 11.86, 11.91б, 11.100, 14.129, 14.130, 15.13б, 15.136б, 15.137, 15.139, 15.140б, 15.151, 18.188б, 32.227, 32.227б, 33.241б, 34.251[2], мѣста̀ 5.33б, мѣста 14.128б, 32.227, мѣста̑ 39.296б, 39.312, *чл.* мѣста́та 18.178.

мѣсто[II] *предл.* (3) *За означаване, че нещо заменя, замества друго нещо; вместо.* и҆ рѣ̑ сѿ̑ты̑и сꙋ́ме́ѡнь. напо́йте ѧ҆̀ ѿ това̀ мѣ̀сто вѡда̑. и҆ напи́ се жена̑та ѿ ѡ҆нѣ̀зи вѡда̑ 2.13б; и҆ди̇̀ и҆ донеси̇̀ вода̑ мнѡ̑го и҆ напльни̇̀ вели́ка бѣ́ч҆ва съ[с҆] водꙋ̀, и҆ пи́ щѐ мѣ̀сто ви́но 10.78б; и҆ въкꙋ́сюваше трѣва̀ мѣ̀сто ꙗ҆́стїе. и҆ то̀ по ма́л҆ко на́ вечерь 8.55б.

мѣсто 2.13б, 8.55б, 10.78б.

мѣстопотамия *МИ* (1) *Месопотамия.* а̑ ѿцѣ̑ нѐговь є҆фимїа́нь пꙋ́сти лю́дїе и҆ и҆ска́ха го и҆з ри́мь гра́дь и҆ не мо́жоха да́ го найдꙋ́ть. и҆ поидоха до гра́дь є҆фе́сь въ мѣ̀сто_пота́мїю. и҆ наидоха го 40.321.

мѣсто_пота́мїю 40.321.

мѣх *м.* (2) *Мях; торба, изработена от кожа на животно, която служи за съхранение на течности.* и҆ не и҆ма̀ что̑ да сто́ри а҆вра̑а̑. а̑ми̇̀ налѣ̀ вода̑ ꙋ҆ мѣ̀хове. и҆ ꙋ҆зѐ и҆ хлѣ̀бь да́де а҆га́ри 11.84б.

мн.: мѣ̀хове 11.84б, *чл.* мѣхове́те 11.85.

мятам *несв.* (9) *Мятам, запращам нещо в някаква посока с ръка, хвърлям.* тога́зи и҆мь рѣ̑ і҆ѡа́ннь. ви́дите ли̇̀ как҆ нѣ̀ є҆ праве́дно да мѣ̀тате на ме́не ка́менїе… а̑ тїе́ сѣ̑ ма́ло позасрами́ха, и҆ па̀кь мѣ̀тахꙋ ка́менїе, и҆ ни̇̀ є҆ди́нь ка́микь не ꙋ҆да́ри і҆ѡа́нна 6.42б. // *Мятам нещо, за да участвам в спортна надпревара.* кога̀ по́идѣха ꙋ҆ нѣ̀кои гра́дь, и҆ ѡ҆скврьнѧ́ваха се. и҆ наꙋ́трѣ ѻ҆ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бры̑зѧть. и҆ да сѐ бо́реть, и҆ ка́мень да мѣ̀тать 9.64б. **мятам жрѣбие.** *Хвърлям жребий, определям нещо чрез жребий.* и҆ напокон҆ по ꙋ҆спе́ни бѣ̑и, мѣ̀тахꙋ а҆̑плете жрѣ̀бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆́чи и҆ да ка́зꙋва сло́во бж̑їе 6.41б; въ ѻ҆нова̀ врѣ̀ме, кога́то бѣ̀ха а҆̑плете, въ і҆ер̑ли́мь, и҆ раздѣли́ха си́ч҆ка земли̇̀ ка́то̑ мѣ̀таха жре́бїе, кого̀ бг̑ гдѐ ще да пꙋ́сти. и҆ паднѣ̀ се жре́бїе ѳо́мꙋ бли́зьн҆цꙋ̀ да и҆́де вь и҆н҆дїю 7.49.

сег.: 2*мн.* мѣ̀тате 6.42б, 3*мн.* мѣ̀тать 9.64б; *имперф.:* 3*мн.* мѣ̀тахꙋ 6.41б, мѣ̀таха 6.42б, 7.49, мѣ̀тахꙋ 6.42б, 11.100б, мѣта́ахꙋ 36.267; *аор.:* 3*мн.* мета́ха 39.310б.

inslav

Н

н҃ *числ. редно* (5) *Петдесет, 50.* ѹ манастирь то́изи сѣдѣ̀, до, н҃, го́динь 17.164; бѣ́ше тамо̂ пр҃ѣ́ дива́ньть царе́вь. до, н҃, расте́зы дале́че гро́бь є҆лли́нинь нѣ́коѥго 39.304. // *В състава на сложно числ.* **н҃ѳ.** *Петдесет и девет, 59.* като̂ доидѐ ѹ палести́ню. и҆ поидѐ при ст҃го ѳеѡ́ктиста, и҆ тамо сѣдѣ̀, і҃, л҃ѣ́… и҆ въ вели́кꙋ ла́врꙋ сто́ри, н҃ѳ, годи́нь 14.130.

н҃ 11.90, 14.127б, 17.164, 39.304, н҃ѳ 14.130.

на *предл.* **1.** *За означаване на лицето или предмета, върху който преминава действие, състояние или качество; на, към.* да́й и. на то́йзи рѡ́дь лꙋ́кавы знаме́нїе дѣ̂то и҆́щь́ть 39.304б; и҆ повелѣ̀ ца́рь тога́зи на мнѡ́го слꙋ́гы нѥ́гови, да донесꙋ́ть ѿ пола́тите зла́тыи ѻ҆́дрь ца́ревь 37.279; ѿ рѡ́де є҆вре́йскыи защо̂ прѣдадох‿те на съмрь́ть своє́го бл҃гтлꙗ 35.258б; на́шь гс҃да́рю мѡ́ѵсѝ помогнѝ на тво́ать рѡ́дь, помогнѝ на тво́ите ро́бїе 18.200б; а҆̀мѝ ѿ го́ре те́бѣ и҆ на дꙋ́шѣта ти че е ѿ́тишла̀ въ а҆́дь 35.262б; а҆ на́поконь станѣ̂ найзлѣ̀ на сыромасите 18.188; ами сѐ просвѣ́тиха, защо̂ и҆́ма́хꙋ чи́сть оу́мь и҆ съ́мисль. и҆ съвршѐна вѣ́ра на ба҃ 15.131б; а҆̀мѝ па҃ и҆ма́ше гнѣ́вь на а҆́пл҃а. защо̂ се не ѿдѣ́лꙗше ѿ нѥго жена́та мꙋ 37.275; легома̀ ѻ҆ка[а́]нны̀ гесѡ́р‿гїе. като́ се ꙗ҆́ви ѻ҆́пор‿ливь на моѐ повѣлѣ̀нїе того̀ фрь́лих‿те въ ѻ҆́н‿зи тра́пь вар‿ны 39.300б; ѿнапрѣ̂ бѣ́ше мл҃тивь на сыома́си и҆ на си́роты 18.188; а҆ людїе́тѣ щь́ть да го̀ ви́деть чѐ е до́брь на сич‿ките чл҃ци 18.187б. // *За означаване обекта на действието при глаголи за движение; при, до.* а҆̀зь затова бѣ́хь трьгнь́ль да до́идѐ на ца́ра да и҆́щѐ зла́то 7.52б; разли́чно чю́до и҆сцѣлѥ́нїе чи́ни и҆ до дне́сь. ко́й сѣ́с‿ чи́ста вѣ́ра прихо́жда на не́йнь ков‿че́гь 8.60; тога́зи поидо́ха и҆ заве́де го ст҃ѣ̀ і҆ѡа́ннь, па̀кь на ѿного́зи є҆пі҃кпа 6.48. // *За означаване обекта на действието при глаголи за надмощие; над.* докогы̀ гесѡ́р‿гїе… кри́ешь ѿ на҃, та ны̀, не ка́жешь и҆стѣ́н‿скы̀, ка҃ навы̀ на то́л‿кози мъ́кы 39.303б; и҆ нико́й нѣ́ е да вла́да на҃‿ ба҃. [та́ка е] и҆ на ѹ҆́мь чл҃кꙋ, нѝкои не вла́да 38.282б. // *За означаване обекта на действието при глаголи за противопоставяне; срещу.* и҆ ка́же мꙋ. ко́й те на на҃ повди́гнь. и҆лѝ ко́й ти да́де тѣ́зи тоѩ́га на҃ да го́нишь 37.274б; и҆ щѐ да сѝ ѿво́ри ѹ҆ста́та да хꙋ́ли на ба҃ 18.188. **2.** *За означаване на място, в пределите на което се извършва или намира нещо; на, в.* прьвѣ́нь сѣ̂ ꙗ҆́вѝ на го́ра елеѡ́н‿ска 38.287б; сла́ва тебѣ̀ гн҃ что сѝ просла́виль и҆ на нб҃е́то и҆ на зе́млю̀ 37.280; и҆ станѣ̂ и҆ замы́сли се на срѣ́е́то си 9.65; а҆̀мѝ мы́слѣше на ѹ҆́мъ‿ сѝ 9.62б; защо́то е то́и дꙋма́ль тїа́ дꙋ́мы на нѥ́говата кнїга за тѣ́зи ра́бота 18.180б. **3.** *За означаване на място, върху което се намира нещо; върху, на.* и҆ зла́ты вѣ́н‿ци и҆ма́хꙋ на гла́вьта сѝ 37.279б; и҆ о҆гꙋ́ди и҆́мь печа́ть на челѡ̂то и҆ на де́сна рька̂ 18.190б. **4.** *За означаване на място, към което е насочено действието; на към.* и҆ показа́ се като̂ чѐ въз́ыде на нб҃о със‿ два̀ а҆́пл҃а 37.281; тогива чл҃ците щьть да бѣ́гать ѿ и҆́стокь на за́падь, и҆ ѿ за́па́дь на и҆стокь 18.193; и҆ а҆ко поидѣ́ше о҆но́ва мѵ́ро пра́во на носъ́т‿ мꙋ. и҆ на ѹ҆ста́та мꙋ, а҆̀ тїе́ тога́зи поста́вѣха ца́ра и҆лѝ а҆рхїерѐа 38.291. **5.** *За означаване на притежание, принадлежност; на.* и҆ рѣ҃. гн҃ і҆ѵ҃ хе҃ и҆зба́ви ме. и҆ попалѝ челю́стите на бо́говете и҆́мь 37.278б; и҆ въ полꙋ́нощь ѻ҆́твори въсто́чните вра́та на пола́тыте 37.279б; тогива щьть да сѐ гри́жать кои̂то не слꙋ́шаха дꙋ́мата гн҃ꙗ, като̂ бѣ́ше ре́кль да нѐ желѣ́ешь на съсѣ́дина своє́го женѣ̂та мꙋ 18.197. **6.** *За означаване на времето, през което се извършва нещо; на, в.* заради̂ товà дꙋ́маха и҆ ка́зꙋваха че щѐ да сѐ

inslav

свръши тóизи свѣ́ть тâ и̑ затовà знáваха кáкъ ще да бъ́де и̑ на поди́рѣшно врѣ́ме 18.177б; а̑лà и̑мь не дáде бг҃ъ ѹ̑мь тóизи чâ да сѐ разѹ́мѣ́ать и̑ да пóвнать що сѣ̀ стрѹ́вале на тóизи чâ 18.199; да пóстиме чт҃ны ст҃ы пóсти. на ѹ̑спéнїе бг҃ци. и̑ на рóжьство хв҃о 18.198б. **7.** *За означаване на състояние, в което се намира или преминава дадено лице; в, на.* и̑ седѣ̀ ст҃ы̀ сáва при бл҃жéннаго ѳеѡ́кѣтиста, г҃. годинь на слѹгѹ́ване и̑ дн҃éсь и нощéсь 14.126б; и̑ ѿтогáзи тáмо прѣбы̀ваше ст҃ыи николае на п҃о и̑ на възрьжанїе 15.137б; а̑ грѣ́шниците гѣ̀ и̑стькмѣ́ва катô кóзы защóто нѣ сѣ̀ послѹ́шале. а̑ми̑ са сѣ́когы тéкле на грѣ́. катô козâ сѣ́когы и̑ще да хóди и̑ да скáче по стрѣ́мно 18.201б; и̑ тои си̑ познà дх҃ô ст҃ымь и̑ стáнъ на мл҃тва 15.150б. **8.** *За означаване на целта, предназначението на действие или състояние; за, заради, на.* а̑зь вы̑ напрáви̑ рьцѣ̀ да гы̀ вди́гате гóрѣ на мл҃ба и̑ на мл҃нїе 18.204б; а̑ми се скóро пôканѣ́те и̑ дои̑дѣ́те ми на пóмощь, да мê и̑збáвите ѿ тогóзи крьвни̑ка дїáвола 10.78; и̑ тѣ́зи напáсть щô прѣтрьпѣ̀. тà бѣ́ше товà на и̑скѹ́шенїе. сирѣ̀ на и̑спытнà 35.256б; а̑ вїé си нагóтвихътѐ оу̑шите на сви́ркы и̑ на тѣ́пане и̑ на и̑грà, и̑ на прислѹ́шѹванїе, и̑ на злы̀ дѹ́мы готóвы 18.204. **9.** *За означаване начина на действие; на.* и̑ рѣ̂ и̑мь, а̑ко не приведѣ́те тогози магéсника. вáсь намѣ́сто нѥ́го жи́вы на ѿгнь и̑зъгорѣ́вâ 37.275б; бѣ́ха ноожéвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. тâ здробѣ́ваха телóто ст҃ымѹ на тѣ́нкы трохы 39.299б; оу̑трѣ станѝ и̑ ѹзми́ ковъчéжець детô е вѣ́трѣ мои́ прѣ̀стень, и̑ порáмница. и̑ дрѣ́жъ го нá рѹцѣ 9.67; а̑мѝ да ѭ̀ завезéмь тáмо защó мѝ рѣ̂ глáдь вели́кь и̑́ма тáмо. и̑ щéмь на добрà цѣнà дá ю продадѣ̂ 9.69б. **10.** *За означаване на резултата от някакъв преход или превръщане; на, в.* а̑ ѿгнь се прѣлагáше на рóсâ, и̑ бы́ваше хлáдькь 37.278; и̑ ѿгнь съвéде ѿ нб҃ето. дн҃ь стóри на нощь, а̑ нощь на дн҃ь 18.189; и̑ ѹтѣшáваше се ѻ̑нзи чл҃кь и̑ прѣложѹ́ваше скрьбь своà на радость 15.150б; и̑ тогáзи се пáкь прѣтвóри ѻ̀новà слáдкое ви́нô нá водâ 10.79. **11.** *За означаване на количествени отношения; на.* завѣ́са цр҃кóвнаа разрá се посрѣ̀ на двѣ̀ 35.261б; на трѝ дѣлѡве раздѣлѥ́на ѐ си́чка твáрь бж҃їа 11.81; и̑ натькми́ гы кои̑ на десеть да ѐ прѣ́выи, кои на стô прьвы̀ и̑ комѹ̀ щô прили́чаше нареди̑ и̑́хь 5.36; и̑ тѣлóто мѹ̀ посúпано съсъ рогóзїе и̑ храстїе ѿгóре нâ мâѳêа натѹ́рено. на, і҃ лакъте 37.278б; и̑ стáры и̑ млáды. си́чки щѐ да стáнемь ѐднáкви голѣ́мы, на, л҃г, годи́ны 18.199. **от ... на.** *За означаване на постепенност при преминаване в пространството или във времето; от ... на.* тькмо нѥ́говата ѿбы́днаѧ̀ женâ. хóдѣше и̑ прóсѣше ѿ къща на къща 35.256б; и̑ хóдѣше ѿ грáдь на грáдь съсъ голѣ́ма рáдô 9.63; и̑ щѣ́ть, да пáднать людїéтѣ ѿ злô на злô 18.179.

набера *св.* (1) *Събера, натрупам известно количество от нещо.* и̑ зéмате имь щотô и̑мать нáйхѹ́баво. и̑лѝ срéбро, и̑лѝ прѣмѣ́наа, и̑лѝ лóзїе, и̑лѝ ни́вїе. тâ наберéте дѹ́кати мнѡ́го 18.178б.

сег.: 2мн. наберéте 18.178б.

навадя *св.* (3) *Наклеветя, обвиня някого несправедливо, набедя.* и̑ нѣкоїи є̀лли́ны ѿ солѹ́нь, дїáвола и̑́маха на срцéто си̑. и̑ пои̑дóха цáрѹ насрéща да навáдеть ст҃го дими́трїа 9.63.

сег.: 3мн. навáдеть 9.63; *аор.: 3ед.* навáди 2.10б; *форма от перф. тип: 3ед.* бы́лъ навáдиль 4.23.

навалям *несв.* (1) *Залягам над нещо, насочвам вниманието си към нещо.* и̑ когà повъзрáсте дáдоха го ѿц҃ь мѹ̀ и̑ мáика мѹ̀, да сê ѹ̑чѝ на кнїга и̑ навáлѣше тврьдѣ на ѹ̑ченїе. и̑ наѹ̑чи се добрѣ̀ 15.133.

имперф.: 3ед. навáлѣше 15.133.

inslav

наваходоносор *вж.* **навъходоносор**

навдигна се *св.* (1) **навдигна се голѣм.** *Вдигна се на голямо; прекалено, прекомерно се възгордея.* є҆то щѐ да ка́жеме па̀кь за а҆нтихрі́ста, ѿкога́то се навди́гна голѣ́мь… пока́за си о҆бра́зать като̀ да ре̑шь вьзла́зи на н҃бо. и҆ като̀ чѐ фрь́ка на о҆́блакь… и҆ зарьчѣ̀ на слꙋгы́те мꙋ да мꙋ слꙋгꙋ́вать състра́ (!) и҆ тре́петь 18.191б.

аор.: 3ед. се навди́гна 18.191б.

наведа *св.* (6) **1.** *Наведа, наклоня нещо надолу.* и҆ распла́ка се пре̑ѣ ѻ҆́ніа и҆ наведе си̑ гла́вѣта за голѣ̑ ча̑ 9.73. **2.** *Въздам според делата (за Бога).* да посѣти́шь на̑ гн҃. и҆ да ны̑ наведѝ (!) мл҃ть твоа̀ г҃ни 15.146б; г҃ь ре̑… трѝ злы̑нѝ. щѣ̀ да наведꙋ̀ на те́бе. зарадѝ зло̀то что си̑ сто́риль 11.89б.

сег.: 1ед. наведꙋ̀ 11.107; *аор.: 3ед.* наведе 9.73, наве́де 33.246б, наве̑де 33.247; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да наведꙋ̀ 11.89б; *пов.: описат. 3ед.* да наведѝ (!) 15.146б.

навивам *несв.* (9) **1.** *Надвивам; побеждавам в борба, в бой; надделявам.* защо̀ ѿ твоа̀ си́ла въз'мо́гꙋт' се ца́рїе, и҆ нави́вать на си́л'ны бѡр'цѝ 16.163. **2.** *Прен. Надвивам, преодолявам нещо, надмогвам.* зна́ю мл҃ть твою̀ чл҃ко ю҆бо́'че гн҃. че̑ нави́ва на тво́й гнѣ̑вь 9.73б. // *Образно.* ко́л'кото нави́ваше, та́зи мириз'ма̀ на ѿн'зи смра̀дь 8.57б.

сег.: 3ед. нави́ва 5.36, 16.163, 18.194б, нави́ва 9.73б, 16.158, *3мн.* нави́вать 16.163; *имперф.: 3ед.* нави́ваше 8.57б, нави̑ваше 9.65; *пов.: описат. 3мн.* да нави́вать 18.184б.

навиин *ЛИ* (2) **книга на исус навиин.** *Книгата на Исус Навин, шестата книга от Стария завет.* и҆ па̀кь на кнїга і҆сꙋ́сꙋ навїи́нꙋ ка́зꙋва за а҆рхистра́тига михаи́ла 11.87.

навии́на 11.87б, навїи́нꙋ 11.87.

навикна *св.* (2) *Навикна, придобия навик да извършвам нещо, свикна.* и҆ ст҃ы́й ѿгово́ри. є҆то̀ така̀ нераз'бра́нны̑ца́рꙋ, тѣ́й нави́кна̑ да тъп'ча твои̑те бо́гѡве 39.308.

аор.: 1ед. нави́кна̑ 39.308; *плусквамперф.: 2мн.* бѣх'те нави́кнале 39.298.

нависоко *нареч.* (3) **1.** *Нависоко, на голяма височина.* и҆ гора̑та є҆леѡ́нь бѣше бли́зꙋ при виѳа́нїа. и҆ на тѣ́зи го́ра̑ възве́де х҃с а҆пл҃е́те и҆ защо̑ гы заве́де нави́соко 38.292б. **2.** *Нависоко, със силен глас.* и҆ да́доха нѥ́мꙋ оу҆ста̀ да дꙋ́ма навысоко и҆ хꙋл'но 18.188.

навысоко 18.188, навысо́ко 38.287, нави́соко 38.292б.

навия *св.* (39) **1.** *Надвия, надмогна в борба, победя в бой или състезание.* и҆ ще́шь да побѣди́шь мадїа́ма, и҆ да мꙋ̑ навиѥ̑шь, като̑ на є҆дного̑ нефе́л'ныго мꙋ́жа 11.88; и҆ щѐ да и҆мь навы́е, и҆ да гы̑ ꙋ҆́бые, и҆ тѣ́х'ныте тѣла́ ще̑ да гы̑ фрь́ли по ꙋ҆лици́те гра́д'скые 18.186б; би́ють със' ко́пїа. тїꙗ пѣ́ть и҆гри̑ ко́и нави́аше. та̑ го почитѣ́ше ца́рь. 9.65. **2.** *Прен. Надвия, превъзмогна нещо, преодолея.* а҆ко̀ ли ще́шь да навїе́шь на сребро̀ люб'ство, а̑ ты̑ недѣ́и о҆бы́чѣ и҆ма́нїе 19.207б; ако ли̑ ще́шь да навїе́шь на кара́зь да не̑ дрьжи́шь, а̑ тѝ се дрь́жь на кро́тось (!) 19.207б.

сег.: 1ед. навїѧ 9.65, навы̑а 39.317, *2ед.* навїе́шь 5.38б, 19.208, навїе́шь 9.65б, 19.207б³, нави́ешь 19.207б, навїеш' 19.207б, навїе (!) 19.208, *3ед.* навы̑е 16.157, наві̑е 18.180б, наві̑е 39.317, *2мн.* наві̑е́те 11.90б, навїе́те 18.202, *3мн.* навїа́ть 18.191б; *имперф.: 3ед.* нави́аше 9.65, нави́аше 34.252; *аор.: 2ед.* навы̑ 9.65б, 11.95, 39.303б, *3ед.* навѝ 16.158б, *1мн.* нави́х'ме̑ 39.301б, *3мн.* нави́ха 5.38; *форми от перф. тип: 1ед.* нави́ль' съмь 5.38б, *2ед.* си̑ наві̑ль 5.30б, *3ед.* е наві̑ль 5.38б, 34.252, є̀ нави́ль 16.1572, 34.252, ѐ нави́ль 18.186б, навил' е 33.234, ѐ навиль 34.254; *бъд.: 2ед.* ще́шь да навїе́т (!) 4.21б, ще́шь да навиѥ̑шь 11.88, *3ед.* ще̑ да навы́е 18.186б; *пов.: 2ед.* навы̑и 35.262б.

наводя *св.* (1) *Прен. Доведа, навея, причиня някакво чувство или състояние.* а҆ко̀ ли̑ чи́нишь добро̑дѣ́тель зарадѝ похва́ла ѿ чл҃ци. и҆ зарадѝ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь

inslav

нѝкакѡ̀во добрô. а҃мѝ е҃днакь, злò ѝ мѣка̑ наво́дишь на дш҃ьта сѝ 34.255.

сег.: 2ед. наво́дишь 34.255.

навръх *предл.* (4) *За означаване на място, което се намира най-високо; навръх, най-отгоре на.* ѝ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ прѣ́вы врѣ́мена, ѝ на҆врѣ́хь стлѣ́пꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы 11.100б; ѝ кога̀ пои́доха на҆врьхь планинѣ̀та. спѣ̀нꙋ̀ а҃вра́амь сн҃ꙋ, своѐмꙋ нѡѕѣ́те ѝ рꙋцѣ́те 11.85б.

на҆врьхь 11.85б, на҆врѣ́хь 11.100б², навръ́хь 38.291.

навръша *св.* (1) *Навърша; изпълня (за възраст).* да посѣдѝ при на҃ е҃днакь е҃днѣ̑ годи́на, да навръ́ши трѝ го́динь 13.123.

сег.: 3ед. навръ́ши 13.123.

навѣда *св.* (1) *Навестя, посетя, споходя.* въ тѣ́мници запрѣ́ни да гы̀ ѿкꙋ̀пѝ. бо́лѡ̀ни да навѣ́дѝ 39.318.

пов.: описат. 1мн. да навѣ́дѝ 39.318.

навънка *нареч. и предл.* (3) **I.** *Нареч. Навънка, на открито, навън.* ѝзлѣ́зе ѝзѡ̀ ке́лїата сѝ ст҃ыи са́ва навънѡ̀ка ѝ хо́дѣше та́мо ѝзѡ̀ пото́кѡ̀ть 14.127. **II.** *Предл. За означаване на място, вън от пределите на което е насочено движение; извън, вън от.* ѿ лю́дїе солꙋ́нѡ̀сцїи, течѣ̀те ско́ро навѣ́нѡ̀ка гра́дь, чѐ дои́до́ха влъхвы да ны̑ поплѣ́нють 9.72б.

навѣ́нѡ̀ка 9.72б, навънѡ̀ка 14.127, 17.165.

навъходоносор *ЛИ* (11) *Навуходоносор.* та̑ ка́зꙋва товà цр҃тво вавѵ̀ло́нѡ̀ско, да ре҃мь, бога҃тѡ̀ско. детô дрьжа́ше ц҃рь наваходоносо́рь 18.182; по съмрѣ̀ть ца́ра навъходоносо́ра. въца́ри се сы́нь нѥ́говь валѡ̀тса́рь 11.92; ѝ ѝма́лѡ̀ си навъходоносора. ца̀ра. ѝ то́и бѣ̀ше зль ѝ мꙋ́чи́тель 34.252б.

навъходоносо́рь 11.91б, 11.92, навьходоносорь 11.92, наваходоносо́рь 18.181б, наваходоносо́рь 18.182², навъходоносо́ра 11.92, навъходоносора 34.252б, навьходоносорꙋ 18.180б, 33.236.

наглед *нареч.* (3) *Наглед, погледнат от външната страна, както се вижда, както изглежда.* бе́хꙋ на́гледь съсѡ̀ о҆бра́зь катô а҆ггл҃ы бж҃їи 10.79.

на́гледь 10.79, нагле́дь 14.129б, на҆гле́дь 32.229.

нагледувам *несв.* (4) *Наглеждам, грижа се за някого или нещо.* ѝ тїе сѣко́гы на҃ нагле́дꙋ̀ват ѝ па́зетѡ̀ ны̑, ѝ мл҃ѣть ба̑ за на́ше сп҃се́нїе 39.295б; бо́лѡ̀нїи лю́дїе щѐ да гы̀ нагле́дꙋ̀ва 18.187.

сег.: 3мн. нагле́дꙋ̀вать 11.83, нагле́дꙋ̀ват 39.295б; *бъд.: 3ед.* щѐ да нагле́дꙋ̀ва 18.187; *пов.: 2ед.* нагле́дꙋ̀ваѝ 39.313б.

наговарям се *несв.* (3) **1.** *Наговарям се, уговарям се с някого да извършим нещо заедно; надумвам се.* и тамо сѣдѣха ѝ нагова́рѣхꙋ̀ се что̑ да сътво́рѧть 11.95. **2.** *Мисля си, сам преценявам, размишлявам.* а҃ вѡ̀то́ра е дꙋ́ма, вътрѣ̑шна, дѐто сѝ самѡ̀сѝ члѣ̑ть дꙋ́ма ѝ нагова́рѣ се на срѣ҃цето сѝ 33.233б.

сег.: 3ед. се нагова́рѣ 33.233, нагова́рѣ се 33.233б; *имперф.: 3мн.* нагова́рѣхꙋ̀ се 11.95.

наговор *м.* (3) *Уговорка, споразумение между няколко човека.* ѝ наговорь сто́ри ца́рь ѝ пꙋстѝ повелѣ̑нїе за си́чѡ̀ки патрїа́рѡ̀сѝ да до́йдꙋ̀ть ꙋ̀ цари҆гра́ 12.112. // *Заговор.* ѝ наговóриха се да развалѧ̀ть ѻ҃нѡ̀зи монасти́рь… ѝ на́говорь тѣ̑хѡ̀ны бѣ̀ голѣ́мь. защô рѣка̑ ѝ́маше та́мо вели́ка, зовѣ̀ше се хри́са. ѝ натькми́ха да ю̀ ѿбратеть на цр҃квата 11.97б.

ед.: на́говорь 11.97б, наговорь 12.112, 33.236.

наговорен *прич.* (1) *Като прил. Който се отнася до мисълта, самоубеждението, самопреценката.* прьва̀ ѐ си́ла наговóрѡ̀на. кога̀ се члѣ̑ть самѡ̀си на срѣ҃це́то сѝ нагова́рѣ ѝ ѝще добрô нѣ̑кое 33.233.

мин. страд. ед.: ж. наговóрѡ̀на 33.233.

inslav

наговоря се *св.* (21) **1.** *Наговоря се, придумам някого да извършим нещо заедно.* и̑ позавидѣ́ха. и̑ нагово́риха се да развалѧ́ть ѻ̃нꙑзи монасти́рь 11.97б; нагово́риха се пе́рꙑси да и̑дꙋ́ть и̑ да бїю́ть цари̑ гра́дь 11.96; тои́зи дн҃ь нагово́риха се є̀вреѣте да го ꙋ̀бїю́ть 34.250. **2.** *Намисля, реша се да направя нещо.* ка́зꙋва пр҃ѣ си́чꙑки… какꙑ сѐ нагово́ри да и̑де въ і҃ерл҃имь на бж҃їи гро̑бь 5.35б; ѻ̃нꙑзи мѣ̀жь расла́нь нема̑ что̑ да сто́ри ѻ̀тꙑ̀ бѣ́ше ѻ̀старѣ́ль. а̑ми̑ се нагово́ри да прово́ди сн҃а́ си̑ гесѡ̀гїа на во́йска̀ 39. 313б.

сег.: 3мн. да̑ (!) нагово́рꙗ̑ꙑ 4.21б, се̑ нагово́реть 11.102б, сѣ̑ нагово́реть 39.297б; *аор.: 3ед.* сѐ нагово́ри 5.35б, 39.297, нагово́ри се 5.36, се нагово́ри 39.313б, *3мн.* нагово́риха се 5.31б, 9.72, 11.96, 11.97б, 11.98б, 11.101, 34.250, се нагово́риха 11.97б, наговориха се 12.114б, нагово[ре]ше се (!) 15.137, на́говорише се 33.241б, на́говориха се 34.251, наговори́ха се 39.31б; *форма от перф. • тип: 3мн.* нагово́риле се 15.145.

нагорѣ *нареч.* (4) *Нагоре, към по-високо.* и̑ рꙋ̑цѣте си̑ вди́гнь нагорѣ́ на́ нб҃о 3.19; и̑ погле́да нагорѣ́ и̑ видѣ́ пти́че гнѣздо̑ 13.121б.

нагорѣ́ 3.19, 8.56, 13.121б, 15.152.

наготвя *св.* (12) **1.** *Приготвя, направя нещо да е готово за някого.*
равѣ́дницѝте щьть да вьскр҃нать да сѐ почетьть и̑ да си̑ земать добро̑то щото̑ и̑мь бѣ҃ нагóтвы 18.199; є̀то добрына̀ и̑ хꙋ̑бость ра́иска де сѣ̑ нагóтви зара́ди ва̑ 18.202б. **2.** *Наготвя, приготвя ястие.* и̑ да нагóтви̑ що сѐ намѣ́ри ꙋ̑ до́мь да ва̑ почетѣ̑ и̑ погóсти̑ 31.221б; да и̑де́те щото̑ е было̑ нагóтвено ѿнапрѣ̑ прѣди а̑да́ма 18.203. **наготвя си очите.** *Подготвя се да възприемам света по определен начин.* а̑зь ва́мь напра́вихь ѻ̃чи, да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чката земли̑ що сѣ̑ направиль хꙋ̑баво. а̑ вїе́ гы нагóтвихꙑтѐ да зави́дите, чл҃кꙋ добро̑то щото̑ и̑ма то́й 18.204б; **наготвя си ушите за нещо.** *Съсредоточа се да чуя нещо.* а̑зь вы̑ напра́вихь оу̑ши да слꙋ̑шате кнїгыте що̑ е пи́сано. и̑ за́конь мо́й що сьмь ѻ̀ста́виль ва́мь да го̀ дрьжи́те а̑ вїе́ си нагóтвихꙑтѐ оу̑шите на сви́рꙑки и̑ на тꙑ́пане и̑ на и̑гра̀, и̑ на прислꙋ̑шꙋ̑ванїе, и̑ на злы̀ дꙋ̑мы готóвы 18.204.

сег.: 1ед. нагóтви̑ 31.221б; *аор.: 1ед.* нагóтвы̑ 18.203б², *3ед.* нагóтвы 18.199, *2мн.* нагóтвихꙑтѐ 18.204, 18.204б, нагóтвихꙑте 18.204б; *страд.: аор.: 3ед.* сѣ̑ нагóтвы 18.202б, сѣ̑ нагóтви 18.202б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* нагóтвѣно 18.201б, нагóтвено 18.203, 18.205.

над *предл.* (61) **1.** *За означаване на по-горно, по-високо място, където се извършва някакво действие или където се намира някой или нещо; над.* и̑ ѿ нави́димо ꙗ̑ви́ се бѣ́ль го́лꙋбь на̑ главѣ̑та бл҃женномꙋ і̑ѡа́ннꙋ 12.111б; направиха кели̑и мнѡ̀го ѻ̀колꙋ ѻ̃нова̀ пото́чище и̑ на̑ бж҃їа цр҃ква 14.127б; и̑ чи́неше ми се стои̑ на̑ ме́не бц҃а 17.172; и̑ма и̑ дрꙋ́га ма́лꙑка фригїа что е̑ на̑ꙑ царигра́дь ѿ и̑стокь 15.142б. **2.** *При сравнение – за изразяване на превъзходство на някого или нещо над останалите; над.* щѐ да се̑ роди̑ нѣ́кои ца́рь, на̑ꙑ си́чꙑкы ца̀рїе и̑ щѐ да ськрꙋ́ши и̑ да [по]гꙋ́би си́чꙑкыте ца̀рꙑствїа 33.23б; а̀ цр҃ева по́честь по̑обае да̑ е на̑ си́чꙑкыте поче́сти повисо́ка 33.232. **3.** *За означаване на обекта, по отношение на който съществува надмощие, господство, властване; над.* ни̑кои не може да и̑ска́же дрьжа́вата мꙋ что̑ вла́да на̑ си́чꙑкыи свѣ́ть 15.131; и̑ ре̑ ста́рець, бь и̑ влѧ̑ка на̑ сичꙑкото, да ꙋ̑па́зи ва́шето ца́рꙑство 14.128б; тогива щѐ да се̑ пока́же цр҃ь де̑то е цр҃ꙋ́валь на̑ си́чꙑките ца́рїе. и̑ гь҃ де̑то е бы́ль гн҃да́рь на̑ си́чꙑките сꙋ́дници сꙋ́дникь 18.200; и̑ въцр҃и се на̑ на̑ що смѐ ѐзы́ци смѣ́рены 34.253б. **4.** *За означаване на обекта, към който е насочено действието при някои глаголи; над, на.* и̑ те́че ско́ро и̑ пла́че на̑ꙑ нѥ́го 40.323б; на̑ нѥ́го възды́шьть и̑ пла́чать 31.21б; а̑ко

inslav

лѝ бꙋ́демь ны́е помы́слиле нѣ́когы зло̀ да сто́римь и̑ неправе́дно и̑лѝ лꙋ́каво нѣчто̑ на̑ тво́е цр҃тво 15.147б.

на̑ 3.19, 4.25б, 5.39, 6.48, 7.53б, 9.64, 9.67, 11.83б, 11.87б, 11.88б, 11.89б, 11.92б, 11.97б, 12.111б, 14.127б, 14.128б, 15.131, 15.131б, 15.136, 15.146, 15.147б, 17.172, 18.182б[4], 18.183, 18.185, 18.187б, 18.200[2], 31.216, 32.227, 32.229, 32.231б, 33.232, 33.234б, 33.244б, 33.246[2], 34.253б, 35.263б, 36.270б, 37.278, 38.283б[2], 38.293, 39.311б, на̑ 15.142б, 18.177, 18.182б, 18.187, 31.216б, 33.236, 33.237б, 33.243б, 38.282, 38.282б, 38.283б, 39.299б, 40.323б.

надалеч *нареч.* (1) *Надалеч, на голямо разстояние.* и̑ видѣ̀ как҆ сѣ̀ спа́ле надале́чь еди́нь ѿ дрꙋ́гы 7.51.

надале́чь 7.51.

надбръзам се *св.* (1) *Надбързам се, надпреваря се.* и̑ наꙋ̑трѣ̀ о̑ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бры́зѧть. и̑ да сѐ бо́реть 9.64б.

сег.: 3мн. сѐ на̑бры́зѧть 9.64б.

надбръзувам се *несв.* (1) *Надбързвам се, състезавам се с някого в бързане, надпреварвам се.* е̑дна̀ и̑гра̀ да́ се на̑бры́зꙋвать. и̑ зове́ се на тѣ́хны е̑зы́кь дромо́нь 34.251б.

сег.: 3мн. се на̑бры́зꙋвать 34.251б.

надвеся *св.* (1) *Надвеся, наведа нещо над друго нещо, наклоня.* и̑ така́ се помл҃и сты҃и, и̑ сѣ̑ радо̑ на̑ве́си главѣ̀та и̑ та́ко посѣ̑нь бы҃ 39.309.

аор.: 3ед. на̑ве́си 39.309.

надвечер *ж.*(?) *м.*(?) (2) *Част от денонощието малко преди да настъпи вечерта.* и̑ наꙋ̑го́твише се и̑ наче́хꙋ да пла́вать. и̑ и̑до̀ше до на̑ве̑рь 15.136. **надвечер празнику**. *В навечерието на определен празник.* и̑ на̑ве̑рь пра́зникꙋ кога̀ и̑злѣ́зоха ѿ вече́рнꙗ… и̑ заве́де гы҃ вѣ̑ дѡ̑ свои̑ на слꙋ́жбата 39.314б.

ед.: на̑ве̑рь 15.136, на̑ве̑рь 39.314б.

надвия *св.* (1) *Надвия, надмогна, надделея.* помыслѝ стра́шны҃ ча̑ съмртна̀. и̑ да ти не надвїе грѣх҆ть. и̑ да ти донесѐ дїа́волскы҃ по́мисль 1.6б.

пов.: описат. 3ед. да надвїе 1.6б.

наддумам *св.* (1) *Наддумам, надвия някого с думи, надговоря.* и̑ а̑́риа стоа́ше посрѣ̀ ѿ҃ѣ. и̑ тврьдѣ̀ се натьк҆ми́ль да гы҃ на̑ дꙋ́ма със҆ хꙋ́л҆ныте нѥ́говы дꙋ́мы 15.141.

сег.: 3ед. на̑ дꙋ́ма 15.141.

наддѣлявам *несв.* (3) *Надделявам, побеждавам някого, надвивам.* раꙋ́ваи се кр҃те на си́ч҆ки свѣ́ть сла́ва и̑ весе́лїе. защо̀ чл҃ци със тво́ѧ си́ла надѣлѧ́вать на сво́ите вра̀гѡве 16.163. // *Надделявам, превъзхождам.* и̑ тога́зи бѣ̑ сто́риль ст҃ы са́ва, л҃, го́динь и̑ на̑ си́ч҆кыте братїа на̑дѣлѣваше със҆ по́сть и̑ със҆ бдѣ́нїе, и̑ послꙋ́шанїе 14.126б.

сег.: 1мн. надѣлѧваме 16.163, *3мн.* надѣлѧ́вать 16.163; *имперф.: 3ед.* на̑дѣлѣваше 14.126б.

надежда *ж.* (8) *Надежда; очакване, че някой или нещо може да ми бъде опора; упование.* и̑ то́л҆кози стра́дахꙋ гражда́не. кол҆кото. зеха да ꙋ̑ми́рать ѿ гла́дь, и̑ па̀кь надежда и̑́маха на ба̑ 11.96; на дрꙋ́го мѣ̑сто надежда не и̑ма̑. а̑́мѝ ты҃ ми бꙋдѝ наста́вница 8.56б; раꙋ̑и се кр҃те, на̑ войни́цѝ бл҃гочьстивїи наде́жа̑. защо̀ на те́бѣ се надѣють всѡиска́ре и̑ вьлѣ́зьть на бо́и 16.163. **имам надежда.** *Надявам се, очаквам нещо по-доро.* станѝ и̑ не бо́и се. и̑ и̑ма́и па̀кь наде́жда да́ се спаси́шь 6.47б.

ед.: наде́жда 6.47б, 8.55б, 35.260б, надежда 8.56б, 11.96, надежа̑ 11.90б, наде́жа̑ 16.163, *зв.* наде́ж҆до 39.300б.

надземувам *несв.* (1) *Надземвам; вземам повече, отколкото е необходимо.* а̑а̑р҆тькь (!) зе́манїе що ѐ; чѥ̑ сѣкы҃ ко́й зе́ма а̑р҆тькь, та ѐ и̑́долослꙋжи́тель. зара̑ то̀ва не завидѝ, и̑ не на̑зе́мꙋвай. тьк҆мо работѝ и̑ мъчи́ се. да и̑́машь, ѿ мъ̑ката своа̀, да подаде́шь 1.7б.

пов.: 2ед. на̑зе́мꙋвай 1.7б.

надолу *нареч.* (5) **1.** *Надолу, към земята.* и̑ па́де със҆ главѣ̀та надо́лꙋ

inslav

насрѣ̑ кора́блꙗ и҆ ѹ҆мрѣ̀ 15.136б. **2.** *Надълбоко, навътре.* и҆ копа́ха де́сеть ла́кѧте надо́лꙋ, и҆ найдо́ха гво́здїето по̑ ка́микь 4.26.

надо́лꙋ 4.25, 4.26, 15.136б, 16.159, 18.196.

надоше (!) *вж.* **найда**

надпрѣпря *св.* (1) *Надвия в словесен двубой, победя в препиране.* и҆ ви́ди го ст҃ыи нико́лае какѧ щ҃е да гн҃ы на̑прѣпрѐ, съсѧ пога́ныте нѥ́говы ѹ҆ста̀, и҆ хꙋлѧ́ныи и҆ ѡ҆мра̀зныи нѥ́говь ѥ҆зы́кь 15.141.

бъд.: 3ед. щ҃е да на̑прѣпрѐ 15.141.

надр (!) *вж.* **нард**

надскачам се *несв.* (1) *Надскачам се, състезавам се с някого в скачане.* е҆дна̀ и҆гра̀ да́ се на̑бры́зꙋвать… вто́ро а҆лѧ́ма̀. си҆ ѕ҃ѣ да се на̑ска́чать 34.251б.

сег.: 3мн. се на̑ска́чать 34.251б.

надскачувам се *несв.* (1) *Надскачвам се, състезавам се с някого в скачане.* и҆ наѹ́трѣ о҆ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бры́зꙋть… и҆ да сѐ на̑ска́чꙋвать 9.64б.

сег.: 3мн. сѐ на̑ска́чꙋвать 9.64б.

надстанувам *несв.* (1) *Заставам срещу някого, настъпвам срещу някого, нападам.* и҆ члвѣ̑ на сꙋ́ша свѣ̑ са мьте катѡ̑ мо́ре, и҆ ни[ко]ги нѣ̀ ѐ ми́рень. нѣлѝ е катѡ̑ си́лѧна бꙋ́ра е҆ди́нь на̑дѧ (!) дрꙋ́гыго на̑ста́нꙋва… е҆ди́нь на дрꙋ́гыго годы да го̀ ѹ҆бѝе и҆ да мѹ̀ зе́ме щотѡ̑ и҆́ма на́йхꙋбаво 31.216б.

сег.: 3ед. на̑ста́нꙋва 31.216б.

надсторя *св.* (1) *Подсторя; подбудя някого към някакво действие, подстрека.* и҆ за тїа дꙋ́мы па́кѧ се разѧ́гнѣва̀ ца́рица по́тврьдѣ. и҆ сто́ри погꙋлѣ́мѧ събо́рь. и҆ вди́гна а҆нѧтїѡ́ховы сы́нѡве, и҆ а҆ка́кїевы. и҆ цр҃а само́го на̑сто́ри та го̑ разѧ́гнѣвѝ. и҆ и҆спѣ́ди хꙋ́бѣве і҆ѡа́нна 12.116б.

аор.: 3ед. на̑сто́ри 12.116б.

надстоя *св.* (1) *Построя, съградя, направя.* и҆ напи́са є҆ѵ҃лїе на є҆вре̑ескѣ̀ є҆зы́кь, и҆ посла́ го і҆ꙋдѣ̑ѡ. и҆ наѹ́чи парѳѣ́не и҆ мидѣ́не, и҆ чю́деса та́мо мнѡ̑го сто́ри. и҆ цр҃кви и҆́мь на̑стоа и҆ напра́ви 37.274.

аор.: 3ед. на̑стоа 37.274.

надстоявам *несв.* (1) *Настоявам, искам нещо да се извърши непременно.* и҆ є҆вла́вїе ви́дѣ ка́кь на̑стоа́ва да гн҃ы погꙋ́би и҆ помы́сли си҆ а҆́ко и҆́мь не сто́ри по во́лꙗ. да не бы́ха се и҆ тїѐ поме́тнъле да си҆ възѧ́мꙋть и҆ма́нїето ѿ нѥ́го, дѣ́то бѣ́ха мꙋ го да́ле 15.145б.

сег.: 3ед. на̑стоа́ва 15.145б.

надстоятел *м.* (1) *Настоятел; лице, което се грижи за нещо или някого; покровител.* дн҃ешны̀ вели́комн҃и́кь геѡрѧ́гїе. вели́кь на̑стоа́телъ и҆ помо́щникь рѡ́дꙋ хр҃тїа́нскомꙋ. гото́вь послꙋ́шникь ко́й се немꙋ мл҃ти 39.295б.

ед.: на̑стоа́телъ 39.295б.

надтека *св.* (1) *Надтичам, надпреваря някого с бягане.* и҆ є҆дни сѐ на̑ѧ́тичѣха. а҆̀ дрꙋ́ги сѐ боре́ха. а҆̀ дрꙋ́ги и҆на́квѝ и҆грѝ. а҆̀ є҆дно̀ дѣ́те ѿ ѳ҃ѣ не мо́жеше да навѝе нѝ на є҆дна̀ и҆гра̀… та̑ като́ се вре́че да при́несе ѿнѧ́зѝ да́рь. и҆ тогѝва зѐ да сѐ бо́ри съ҆ дѣ́цата та гы̀ пова́лы си́чѧките на зе́млꙗ, и҆ на̑тече́ гы 39.317.

аор.: 3ед. на̑тече́ 39.317.

надтичам се *св.* (1) *Надтичам се, надпреваря се в бягане, надбягам се.* въ є҆днѝ днѝ пра́зничны̀, и҆злѣзꙋ́ваха дѣ́ца да и҆гра́ють та̑. и҆ є҆дни сѐ на̑ѧ́тичѣха. а҆̀ дрꙋ́ги сѐ боре́ха 39.317.

имперф.: 3мн. сѐ на̑ѧ́тичѣха 39.317.

надумам се *св.* (1) *Надумам се, придумам някого да извършим нещо заедно, наговоря се.* и҆ надꙋ́маха се то́го да доведꙋ́ть, да прокльнѐ є҆вре̑ете 11.86.

аор.: 3мн. надꙋ́маха се 11.86.

надут *прич.* (1) *Надут, изпълнен с въздух.* пробо́день бы̀ ѳома̑ вь ре́брата ко́жѧта надꙋ́та бы̀ ѳо́мꙋ и҆ про́стрень 7.49.

мин. страд. ед.: ж. надꙋ́та 7.49.

inslav

надѣание *ср.* (1) *Надежда*; *очакване на нещо хубаво, добро*; *упование.* болѣр'ство то́л'кози бо́ѡве като̂ вра̀гь повди́гнꙋва. болѣ́р'ство ѐ льжо́вно надѣ́анїе 31.220б.

ед.: надѣ́анїе 31.220б.

надѣжба *ж.* (1) *Надежда, очакване на нещо добро от някого.* а̑мѝ засра́ми се о̑ти и̑ма́ше ты надѣ́ж'ба на такви́зи бо́гѡве 39.308.

ед.: надѣ́ж'ба 39.308.

надѣлея *св.* (2) *Надделея, надвия, надмогна.* ра̑увай се кр҃те, на ꙗ̑ки ꙗ̑кость, на сла́би помощь. на бл҃го-чꙋ́стивїи лю́де по́мощь да побѣдѣ́ть и̑ да надѣлѣ́ѧть 16.163.

сег.: *2ед.* надѣлѣешь 12.116, *3мн.* надѣлѣ́ѧть 16.163.

надѣлявам *вж.* **наддѣлявам**

надѣя се *несв.* (49) **1.** *Надявам се, очаквам нещо добро да се случи.* и̑ подꙋ́ма ца́рь ст҃мꙋ̀ дими́трїю. так'вѣзи ли по́честь надѣ́а̑х (!) се а̑зь да мѝ сто́ришь. и̑ така́ ли се надѣ́ахь да́ мѐ почите́шь 9.63б; и̑ що̂ сѐ надѣ́ахь да ви́димь голѣ́мо добро̂, а̑ а̑зь доча́кахь сега̀ голѣ́мь скрѣ̀бь 35.261; и̑ надѣ́ѧ се че ме послꙋ́ша бл҃а 17.170б. **2.** *Разчитам, надявам се на някого или нещо, уповавам се, осланям се.* тебѐ и̑́махь че́до моѐ, наде́жда. и̑ на те́бѣ се надѣ́ахь. и̑ тѝ ми бѣ́ше че́до моѐ, ѡ҃ц҃ь и̑ ма́ика, и̑ г҃ь 35.260б; тїа́ са дѣ̂то се не надѣ́аха на б҃а 32.231б; така̂ повелѣ̀ ца́рь а̑сирїискыи сенахери́мь, ца́рꙋ вашѣ́мꙋ ѣ҃зе́кїю. на когого̀ (!) надѣ́ете се 11.90б; на то́л'кози войска̀ и̑ на то́л'кози о̀рь̀жїе що сѣ надѣ́а̑. а̑ то сега̀ ни́кои не мо́же да мѐ и̑з'ба́ви 31.217б; нито̂ има́ха г҃а на по́мощь се́бѣ а̑мѝ се надѣ́аха на свое болѣр'ство 32.231б; и̑ на тебѣ̀ се надѣ́ꙗ да мѐ поми́лꙋвашь 8.56б; и̑ недѣ́йте се надѣ́а на ва́шѐго б҃а да вѝ и̑з'ба́ви ѿ моа̀ рꙋ́ка̂ 11.90б.

сег.: *1ед.* надѣ́ѧ се 3.19, 17.170б, се надѣ́ꙗ 8.56б, 39.298б, сѐ надѣ́а 17.172б, 39.296, *2ед.* се надѣ́ешь 11.90б, се надее́шь 40.322, *3ед.* се надѣ̀е 5.34, 11.90б², се надѣ́е 6.41б, 9.70, 15.142б, 39.304, 39.305б, сѐ надѣ́е 11.98б, *1мн.* се надѣ́емь 18.187б, се надѣеме 18.192, се надѣеме 18.195, се надѣ̑е́ 37.275, *2мн.* надѣ́ете се 11.90б, *3мн.* се надѣ̀ють 16.163, са надѣ̑а̑ть 39.304б; *имперф.*: *1ед.* се надѣ̑ахь 5.34, надѣ̑а̑х (!) се 9.63б, се надѣ̑ахь 9.63б, 35.260б², сѐ надѣ̑а̑ 31.217б, сѐ надѣ̑ахь 35.261, *3ед.* надѣ́еше се 15.134б, надѣ́аше се 15.135, се надѣ́ꙗше 15.135, *1мн.* се надѣехмѐ 15.148, се надѣ́ех'мѐ 18.200б, се надѣ̑ах'мѐ 18.205, *2мн.* се надѣех'тѐ 18.205б, *3мн.* надѣ̑ахꙋ се 11.96, се надѣ̑аха 32.229, 32.231б²; *форми от перф. тип: 1ед.* сѐ нѣс'мь надѣ̑аль 31.218, *3мн.* са се надѣ̑еле 32.229; *пов.*: *2ед.* надѣ̑и̑ се 12.110, *2мн.* надѣ̑йте се 11.91, *отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ̑йте) се надѣ̑а 11.90б, *описат. 2ед.* да сѐ надѣ́ешь 7.52б, да се надѣ́ешь 12.120.

наедно *нареч.* (37) **1.** *На едно място, заедно, наедно.* и̑ войска́та мꙋ̀ си́ч'ка събра́ на̀еднѡ̀ и̑ щѐ да сѐ биѐ 18.194б; тол'кова врѣ́ме и̑ма̀ как' смѐ на̑ е̑днѡ̀ тꙋ̀ка оу̑ нашѐго гс҃да́ра 5.36б; напи́саше се сич'кы чл҃ї̑и наѐ̑днѡ̀ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а̑в'гꙋстꙋ 33.239б; и̑ тѝ гс҃ на́шите тѣлеса̂ ꙋ̑чю́ваи и̑ ѡ̑стави гы да сѣ̂ наеднѡ̂ 5.39б. **2.** *Едновременно, заедно.* и̑ наꙋ̑трѣ станѣ̂ ца̀рь на́е̑днѡ̂ със' ѡ̑нїа кне́зове 11.93; та́зи звѣзда̂ ко́л'ко годи́нь ꙗ̑ви́ се ѡ̑напрѣ̀ прѣ̀ рожѣ̑ство хв҃о защо̂ а̑ко бѝ се ꙗ̑ви́ла наеднѡ̂ със' ро́жѣ̑ство хв҃о, ка́кь бы́ше, прїи́шле та́ка ско́ро ѡ̑нїа хы́трьцы 33.238; и̑ поидо́х'мѐ наѐ̑днѡ̀, на нѣ̀кое мѣ̀сто 3.20б.

на̑ е̑днѡ̀ 3.19б, наѐ̑днѡ̀ 3.20б, 33.239, на̑еднѡ̀ 5.29б, на̑ е̑днѡ̀ 5.36б, наѐднѡ̀ 5.39, 7.51, 18.200, наеднѡ̂ 5.39б, на̑ е̑днѡ̀ 7.51, наѐднѡ̂ 7.51², 10.77б, 11.99б, 18.195, 18.196, наѐднѡ̂ 10.77, 11.83б, 11.84б, 11.90, 11.100, наѐ̑днѡ̂ 11.84б, 11.89, на́е̑днѡ̂ 11.93, наѐ̑днѡ̂ 12.112, 15.141, 33.239б, 33.245, наѐ̑дно 12.120, на̑ е̑днѡ̂ 15.143, на̀еднѡ̂ 18.194б, на̀еднѡ 18.200, наѐ̑дно 33.235б, 40.321, наеднѡ̂ 33.238, наѐ̑днѡ̀ 39.308б².

наеднущ *нареч.* (1) *Наведнъж, заедно.* и̑ и̑щѣха да ꙋ̑бѝють и̑ х҃а и̑ лаза́ра наѐ̑днꙋщь 34.251б.

наѐ̑днꙋщь 34.251б.

inslav

наем *м.* (3) *Наем; сума, която се заплаща, съответно получава за някаква услуга.* рѣ҃ мꙋ ѣ҃ди́нь кора́бникь. ни́е щѣ̑ пои̇ кыдѣ̀ щѣ́шь тѣ́кѡмо а҃ко дадѣ́шь на̑ наѣ́мь 15.137; да си̇ да́мь и̇ три̇̀те дъщеры̀ на кꙋрѡво́вѡство. и̇ ко́ито щѣ̑ да пойде да сѣ̑ смѣ́си със̾ ѿ҃ѣ. и̇ а҃зь да ꙋ҃зы́мамь наѣ́мь ѿ нѥго 15.134.

ед.: наѣ́мь 15.134, 15.137, наѣ́мь 15.137.

наема се *св.* (6) *Наема се, реша се да направя нещо.* слꙋга сѡмь х҃ꙋ моѣ́мꙋ. и̇ зарадѝ то́го се наѣ̀хь и̇ на нѥгова се си́ла надѣ́ꙗ 39.298б. // *Заловя се, захвана се.* а҃зе па̀к̾ се наѣ́хь, да влѣ́за 17.170; мнѡзы́на вра́чоове наѣ̀ха се да го и̇сцѣлѧ́ть, и̇ не мого́ха ни̇чтѡ̀ да мꙋ̑ сто́реть 9.71.

аор.: *1ед.* се наѣ̀хь 17.170, се наѣ̀хь 39.298б, *2ед.* сѐ наѣ̀ 39.298б, *3ед.* наѐ са 39.298, сѐ наѣ̑ 39.308, *3мн.* наѣ̀ха се 9.71.

наемам се *несв.* (6) *Наемам·се, нагърбвам се с нещо, решавам се.* нѣсѡмь наꙋ̑чена ꙋ̑ кора́бь по море́то да хо́димь. и̇ затова́ се не наѣ́ма́мь да по́идемь 15.151б; тиꙗ пѣ́ть и̇гры̀ пои̇ска ца́рь да сто́ри въ ѡ҃нѡзи дн҃ь. и̇ то́и сѣднѣ̑ на высоко мѣ́сто, и̇ гле́да кои̇ се наѣ́мать да и̇гра́ють и̇гры̀ 9.65. // *Заемам се, залавям се, захващам се.* и̇ наси́лихь да влѣ́за, а̀то̀ па̀к̾ се ѡ҃рьколи̇ наза́дь като и̇ прѣ́вѣнь. си́ла бж҃ї́а нѣ̀коа не да́ваше ми. така̀ се наѣ́ма̑ три̇̀ четы́ри пѣ́ти, и̇ не мого̑ 17.170. // *Наканвам се да отида някъде.* кидѣ̀ ѡ҃хо́ждашь д҃ше о̀каа́н(н)а. та сѐ наѣ́машь да и̇́дешь на нб҃са 32.230.

сег.: *1ед.* се наѣ́ма́мь 15.151б, *2ед.* сѐ наѣ́машь 32.230, *3мн.* се наѣ́мать 9.65; *имперф.*: *1ед.* се наѣ́ма̑ 17.170, *3ед.* се наѣ́маше 33.234б; *пов.*: *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣи) се наѣ́ма 9.65б.

назад *нареч.* (23) **1.** *Назад, в обратна посока на движението.* а̀ дрꙋ́гыте като̑ видѣ̀ха так̾во́зи чю́до бѣга́хꙋ наза́дь да нѣ̑ погы́бнꙋт̾ 9.72б; мнѣ̀ше мꙋ̑ се че ѣ̑ нѣ̀кое привидѣ̀нїе та го̑ бла́зны. и̇ врати́ се наза́дь 11.101б. **2.** *Обратно, към предишното място или лице, назад.* и̇ ре́че ѣ҃и. да ѡ̀ста́вишь пꙋ́стыньꙗта, и̇ и̇ди си̇ па́кь наза́дь на твоѐ ѡ҃чѣ҃ство 8.56; а҃ко си̇ нѣ̀комꙋ нѣ̀що ѡ҃нѥ̀ль и̇ ꙋ̑зе́ль наси́ла, а̀ ти̇̀ мꙋ поврьни̇̀ наза̀дь 31.219б. **ида назад.** *Върна се; отида там, откъдето съм тръгнал.* и̇ ре҃ мꙋ ст҃ы̀ і̇ѡа́ннь. прїе́ть ще х҃с че́до моѐ, токѡ̀ ѐла̀ да и̇дѣ̑ наза́дь. и̇ недѣи да ѡ̀ста́нешь тꙋ́ка съ срце̑ дїа́волѡско 6.48; а̀ко принесе́шь да́рь тво́й къ о҃лѡта́рꙋ, и̇ съмыслишѡ се, ка́кь и̇̑ма́шь вра̀ждꙋ на бра́та своѐ̑го. остави̇̀ тꙋ́ка пре̑ ѡ̀лѡтарꙋ да́рь тво́й и̇ и̇ди̇̀ си̇ наза́дь, и̇ оу̑мири́ се прѣ́вѣнь съ със̾ (!) бра́та твоѐ̑го 13.125; **обръна се назад.** *Огъна се в обратна посока (за метален предмет).* и̇̑ ѣ҃дно̀ ѡ҃ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта ст҃мꙋ. та че сѣ̑ о̑бры́на желѣ̀зото наз̑ь като̑ о̑лово ме́гѡко 39.299; **поида назад.** *Върна се; тръгна обратно към мястото, от което съм дошъл.* и̇дѣ̑те и̇ доне́сте ми зла́то… и̇ пои̇дохо ѡ҃ны́ꙗ наза́дь, и̇ ка́за́ха ца́рꙋ 7.52б.

наза́дь 3.18б, 5.29б, 6.48, 7.52б, 7.54, 8.56, 9.72б, 11.84б, 11.101б, 12.117, 13.123б, 13.125, 13.125б, 15.145, 17.170, 17.173б, 31.221б, 32.22б, 37.278б, наза̑ 11.100, наза̀дь 31.219б, наз̑ь 39.299; *сравн.*: по́назадь 17.170.

назади *нареч.* (8) **1.** *Назад, в обратна посока на движението, назаде.* тѣ́кѡмо три̇̀ кора́бе о̑ста́ше и̇ въз̾вра́тише се наза̀ды 11.90б. **2.** *Назад, в посока към задната страна.* то́ꙗ ча̑ о̀брьна се ли́цѣто ами̇ро̑тꙋ́ на́криво наза́ды. и̇ нѥмꙋ, и на сич̾ките старе́шины нѥговы 11.97; кои си̇ о̑стави рꙋцѣ̑те на рало, и̇ назады гледа. тоизи нѣ̀ ѐ ꙋ̑пра́вень на цр҃тво н҃бное 15.154б. **3.** *Обратно, към предишното място, назад.* а̑ми̇ и̇злѣ̀зоха и̇ плава́хꙋ до, л҃, пѣ́прищь. и̇ па̀к̾ се въз̾вра́ти кора́бѡть наза́ды, при цр҃квата ст҃мꙋ м҃никꙋ васи́лискꙋ, ѡ҃гдѐто бѣ̀ха и̇з̾и̇шлѥ̀ 12.120.

наза́ды 5.32б, 5.34б, 9.75, 11.97, 12.116, 12.120, наза̀ды 11.90б, назады 15.154б.

inslav

назаем *нареч.* (2) *Назаем; за временно ползване, с уговорка да се върне покъсно на притежателя.* ко́ито ми́лꙋва сыромáха та мꙋ̑ дáва, назае́мь бꙋ̑ дáва 18.205б.

назае́мь 18.205б, на_зáемь 31.222.

називам се *несв.* (1) *Наричам се, назовавам се.* а̑ гь̃ нáшь і҃с х҃с, брáть салóмїинь що є̀ м҃ти̑ і҃ѡáннꙋ б҃го_слóвꙋ. по товá се нази́ва гь̃, ꙋ́йка і҃ѡáннꙋ 6.41.

сег.: 3ед. се нази́ва 6.41.

назирам *несв.* (2) **1.** *Надзъртам, поглеждам скришом през някаква пролука, надничам.* и́ ре̑ ми, дїаконе сѣдѝ ты̀ тꙋ́ка, и҆ гле́даи добрѣ̀… и҆ а҆́зь ѿвн҆ка нази́рá и҆ гле́дахь и҆з҆ вратáта и҆ чю́дѣх҆ се 3.20. **2.** *Прен. Гледам, обръщам поглед, стремя се към нещо.* и́ да раз҆сьжда добрô ѿ зло̀. и҆ да сê гнѣвы̀ на дїáвола… и҆ да нази́ра сѣкогы добрôто, и҆ да попослꙋ́шава дꙋ́мыте, бж҃їи 33.234.

сег.: 3ед. нази́ра 33.234; *имперф.: 1ед.* нази́рá 3.20.

назирател *м.* (2) *Лице, което наглежда, пази, грижи се за нещо; надзирател.* и҆ ты̀ ми бѣ́ше че́до моѐ, ѿц҃ь и҆ мáика, и҆ гь̃, и҆ назирáтель, и҆ помóщникь 35.260б; и҆ ме́не легомâ си ѡ҆стáвиль стражáра и҆ назирáтелꙗ на то́изи грáдь. и҆ а҆́зь вл҆́ко да сѝ полóжꙋ дш҃ѣ́та, заради̇̀ то́изи грáд. и҆ а҆ко̀ тїѐ погы́бнꙋть, и҆ а҆́зь със҆ ѿѣ̀ да погы́бна 9.73б.

ед.: назирáтель 35.260б, назирáтелꙗ 9.73б.

назнаменувам *несв.* (9) *Символизирам, служа за означаване на нещо, означавам.* и҆ тогáзи мꙋ̑ се ꙗ҆́ви̇̀ ѡ҆брáзь ѻ҆́ре́ль злáто_кры́лн҆нь. назнаме́нꙋваше х҃а распе́таго 36.270б; а҆̀ ризи́те що(то) гы пости́лаха по землѥ, товà назнаменꙋ́ва грѣхѡве́те сѝ 34.253б. // *Показвам.* защó е ѻ҆́слѥ прѣѿбы́дно, и҆ събрáно и҆ ѿ таквóзи и҆ ѿ и҆́нак҆во. и҆ ꙋ́пѡ́обѣва се на си́ч҆ки е҆́зы̑ци нáмь назнаменꙋ́ва що смê събрáни ѿ мнѡ́го е҆́зыци хр҃тїáне, товá ни покáзꙋва и҆ възве́дꙋва 34.253.

сег.: 3ед. назнаменꙋ́ва 34.253, 34.253б, назнаменꙋ́ва 34.253б, 34.254, назнаменꙋ́вà 34.254; *имперф.: 3ед.* назнаме́нꙋваше 36.270б, *3мн.* назнаменꙋ́вàхꙋ 33.238, назнаменꙋ́вахꙋ 33.244, назнаменꙋ́вà 34.253б.

назова се *св.* (3) *Назова се, получа име, нарека се.* и҆ въ ѿнова̀ врѣ̑ме зовѣ́хꙋ се чл҃ци а҆́в҆гꙋстїáне. а҆̀ сегá се назовах҆мê ны́е кои́то вѣровáмê въ х҃а г҃а хр҃тїане 33.239б.

аор.: 3ед. се назовà 6.41, 33.239, *1мн.* се назовах҆мê 33.239б.

наистина *нареч.* (3) *Наистина, действително.* тà видѣ́хь щото сѐ те́бе бою́ть. и҆ наи́стинꙋ не ѡ҆стáвешь гн҃, ко́и се те́бе бои̇̀ 17.173.

наистина 9.73, наистинꙋ 17.173.

наистину *вж.* **наистина**

най *част.* (29) *За образуване на превъзходна степен; най.* и҆ и҆збрà бг҃ь нá землꙗ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе нáйправе́днь і҃ѡáкѵ̈ма 3.16б; и҆ бѣ́ше въ ѡ҆новà мѣ́сто е҆́днô кáпище е҆л҆лин҆ско голѣ́мо твры́дѣ. ѿ си́ч҆ките нáи голѣ́мо. и҆ нáй высóко · 15.140; и҆ и҆́мáха е҆́лли́ныте бѡ́га що го зове́ха а҆̀полóна. и҆ тóго нáй почи́таха ѿ дрꙋ́гыте бѡ́гове е҆́лли́н҆скы̑ 39.296; о҆́ти є̀ тóй ѿ си́ч҆кыте м҃ни̑ нáй м҃никь 39.318; и҆ гле́даи ко́и дóйде найнапрѣ́дь и҆ щѐ да влѣ́зе 3.18б.

нáй 1.7б, 3.16б, 4.54, 15.140, 18.178б, 31.216б, 31.218б, 31.220, 39.296, 39.297, 39.318, най 3.18б, 15.155б, 18.188, 18.200б, 19.208, 39.296, нáи 9.61, 12.110б, 15.140, 21.210б, 31.220, 33.246, 34.248б, 35.261, наи 11.92, 19.208, най 31.215.

найда *св.* (149) **1.** *Намеря; открия нещо или някого при търсене; найда.* а҆̀мѝ и҆́ще пáкь да нáиде, ѿнъзи прпо́ѻ҆ница. (!) и҆ хóди по пꙋ́стынѧ, и҆ и҆́ще като лóвець хы́трь щò и҆́ще лóвь. и҆ не мóже да ю̀ наи҆́иде 17.175; кой є̀ чл҃къ ѿ ва̑, дето и҆́ма, р҃, ѿв҆це. и҆ загꙋ́[би] е҆́днâ ѿ ѿѣ̀… и҆ ѡ҆тидѐ слѣ́дь загꙋ́бенья и҆ на[иде] ю̀ 11.81б; а҆̀мѝ и҆́дѝ сегà на ѡ҆новà мѣ́сто да сѝ найдешь сребрôто ꙋ҆крáдено 14.130б; и҆ поидóха до мѣ́сто,

inslav

що сѐ зовѣ́ше ме́рра. и̑ тамо наи̑до́ха вс̑да 16.160б; и̑ р҃е́ мꙋ ста҃а бг҃а вто́рыи пѣ́ть что̑ сѣ́ди просїа́кь ѻ҃н҆зи пр҃ѣ̑ цр҃ко́вните вра̀та. тои́зи е б҃жїи члк҃ь. и̑ и̑злезе и̑ наи́де го 40.321б; и̑ ѿтога́ва и̑́щѣха нѣ́коа кри́вына давно́ биха наи̑шлѐ да го̀ затрїю́ть. и̑ не можаахꙋ ни̑ въ что̑ да мꙋ се̑ при́зрꙋть 11.92б. // *Образно*. голѣ́ма злы́на̑ и̑скаше и̑ голѣ́мо и̑сцѣлѥ́нїе. а̑ми̑ и̑́ наи̑дѐ. сам҆си̑ є̑ди́но ро́дныи сн҃ь б҃жїи 33.235; и̑ кои̑то ѿи̑до́ха по го́рїето и̑ по пла́нинїето, та сѐ мл҃и́ха бꙋ, и̑ гл҃ѣ̑ простѝ. и̑ не на́йде гы векі̑є̑ злѐ 18.193. **2.** *Намеря, попадна на нещо или някого случайно*; *найда*. ка́то є̑ді̑нь пѣ́тникь трꙋ́день и̑ ꙋмоpе́нь… и̑ на́йде на полови́нь пѣт҆ си дрьво̀ хꙋ́баво и̑ мнѡ́го листно, и̑ се́дна по̑ ні̑єго да си почїе (!) 16.157б; и̑ тога́зи і҆гꙋ́мень і҆ѡа́ннь наи̑дѐ е̑дна̀ ра́бота дето трѣ́бѣ да се и̑спра́ви 17.176; тога́зи на това̀ врѣ́ме, нѣ́кои мꙋ́жїе ѿда́лече и̑дѣ́хꙋ да до́йдьть при ст҃го сѵ҃ме́ѡна… и̑ наи̑до́ха срьна̀ чѐ пасѐ трѣва̀ 2.13б; ст҃ый і҆ѡа́ннь, като̑ ходѣше и̑ ꙋ҃чаше по гра́доове е̑фе́скы. наи̑дѐ е̑дного мом҆ка̀ мла́дь и̑ хꙋ́бавь и̑ поꙋ́чи го ст҃ый 6.46б. **3.** *Намеря, заваря някого в определено състояние, найда*. и̑ по полꙋ́нощь ѿидѐ сщ҃е́нникь цр҃ко́вныи да пее ꙋ́трьню по ѿ́бычаю, и̑ наи̑де́ мар҆кїа́на зр҃а́ва 11.99б; и̑ а҃зь ꙋ҃лѣ́зо̑ вѣ́трѣ ꙋ̑ гро̑ба да се̑ поклони̑ на тѣ́лото ст҃мꙋ ста́р҆цꙋ. и̑ наи̑дох҆ го цѣ́ль 14.130б; и̑ ѿнїа ты́сꙋщници като̑ чю́ха това̀. что се̑ чи́ни по тръг҆ть. те́коше ско́ро, и̑ наи̑дѡ́ше во́искꙋ ка́кь така̀ зло̑ чи́нѣхꙋ 15.143б. **4.** *Намеря, преценя нещо за някого, установя*. и̑ ѿн҆зи събо́рь по прави́ло и̑спы́таха ѿ кра́и жи́тїето блже́нномꙋ і҆ѡа́ннꙋ, и̑ наи̑до́ха го ка́кь є̀ [ѿ] ба дарова́нь, и̑ и̑́спльнѥнь със҆ бж҃тво ꙋ҃че́нїе 12.112б. **5.** *Намеря, установя определено количество, преброя*. и̑ раз҆че́тоше и̑ наи̑до́ха, ка́кь бѣ̑ ѿ рожѣ̑ство хв҃о, до то́изи, а҃, събо́рь, т҃. и҃і. го́динь 15.141; и̑ поидѐ і҆оа́вь, и̑ прѣ́чете є̀врѣ̑ете что̑ бѣ́хꙋ тѣ́к҆мо вь і҆ерл҃и́мь, и̑ наи̑дѐ. ты́сꙋща ты́сꙋщь, и̑ сто̑ ты́сꙋщь 11.89.

сег.: 1ед. на́йдꙋ 14.130б, *2ед.* наи̑дѥшь 1.7, наи̑дешь 14.130б, на́йдешь 17.171, наидешь 34.251, *3ед.* на́йде 7.51, 9.68б, 13.121, 40.321б, на́йде 12.118б, на́иде 12.118б, 17.175, наи̑де 17.175, *1мн.* на́идемь 11.92б, наи̑дѐ 16.162б, наи̑демь 40.321, *2мн.* на́йдѣте 2.12, наи̑дете 5.30б, 33.237б, *3мн.* на́идьть 2.10, на́йдꙋть 4.22, 5.31б, 33.245, на́идꙋть 5.31б, 9.71б, наи̑дꙋть 7.53, 12.112, 40.321; *имперф.: 3ед.* на́йдѣше 9.61б; *аор.: 1ед.* наи̑до̑ 2.10б, 17.171б, 32.230, наи̑дохь 4.26, наидо̑ 11.101, наи̑дох҆ 14.130б, *3ед.* наи̑дѐ 2.10б, 4.25, 5.35б, 5.38б, 6.41б², 6.42б, 6.44б, 6.45, 6.46б, 6.47, 8.57, 9.67², 9.69, 11.88, 11.88б³, 11.89, 11.89–89б, 11.97, 11.101, 14.127², 14.129б, 15.13б, 15.143, 17.174, 17.176, наидѐ 3.18б, наи̑дѐ 5.37, 15.132, 34.252, наи̑де́ 6.46б, 8.57б, 11.99б², 12.114б, наи̑де 7.50б, 36.267, наи̑де 10.78, 15.134б, на[иде] 11.81б, на́йде 11.82², 16.157б, на̀идѐ 11.82, наи̑де 12.114б, 40.320б, наи̑дѐ 14.130б, на́йде 18.193, наи̑дѐ 33.235, наи̑де́ 36.267, наи̑де 40.321б, *1мн.* наи̑до́х҆ме 40.323, *3мн.* наи̑доха 2.12, 9.70б, 16.160б, 35.265б, 40.321, наи̑до́ха 2.13б, 2.14б, 4.26, 6.48б, 7.51, 7.52, 8.57б, 9.63б, 9.66б, 11.99, 12.112б, 15.141, 16.160б, на́йдоха 3.21, наи̑до́ха 5.32, 36.267б, наи̑дооха 5.39б, наи̑доха 11.100б, наидо́ше 15.139, наи̑дѡ́ше 15.143б, наи̑доха 33.237, на̀идоше 33.238, надоше (!) 33.241, наи̑до́ше 33.244б², наи̑дѡ́ше 33.244б, наи̑до̀ше 33.244б; *форми от перф. тип: 2ед.* наишь́ль си 5.38б, *3ед.* е наишь́ль 5.38б, ѐ наи̑шьль 11.81б, ѐ наиш҆ль 36.267, *1мн.* смѐ наи̑шлѐ 16.157б, *3мн.* наи̑шлѐ 33.238, съ наи̑шлѐ 33.244б; *бъд.: 3ед.* щѐ да наи̑де 11.100б, щѐ да на́йде 12.120, *със съкр. инф. 3ед.* наи̑ ще 3.18б, *2мн.* на́и̑ щете 33.237; *пов.: 2мн.* наи̑дѣ́те 2.12, наи̑де́те 3.21, *описат. 2мн.* да на́йдете 11.106; *усл.: 1ед.* бы̑ наишьль 5.30б, бы̑ наи̑шьль 17.165б, *3ед.* бы наишь́ль 5.28б, бы̑ наи̑шьль 15.13б, *3мн.* биха наи̑шлѐ 11.92б; *страд.: сег. 3ед.* се наи̑де 1.7, се на́йде 1.7, се на́йде 4.23, се наи̑дѐ 5.35б, 5.38, се наи̑дѐ 11.82; *съкр. инф.:* (мо́жешь) наи̑ 9.68.

найда се *св.* (14) **1.** *Намеря се, озова се някъде, попадна, найда се*. и̑ врь́на се при женѣ́та си̑, и̑ видѣ̀ ка́кь дꙋ́ма ѳома̑ съсь женѣ̀та мꙋ. почю́ди се и̑ р҃е̑, а҃зь

inslav

сегà тéбе ѝспровóдѝ, ѿгдѐ пáкь тꙋ́ка се найде 7.50б; ѝ ꙋ̀ тóизи чѧ̑ оу̑ ѻ̀нѣзи бꙋ́ра найдóше се при мириликїискыи грáдь патáрь. ѝ стрѧ̑ нáпáде на корáбницыте катô видѣха товà чю́до 15.137-137б; ѝ тѣ́зи дꙋ́ма като мѝ рéкоха найдóхъ се тꙋ́ка на постéлѧта сѝ 11.104б. **2.** *Само 3л. Намери се, има, срещне се.* ѧ̀ко лѝ се нѣ́кои нáйде да не послꙋ́ша твоѐ повелѣ́нїе. да сê тꙋ́ри оу̑ трáпь при лѣ́вовете да гô ѝзѣдꙋ́ть 11.92б; ѝ защô щѣ́ше да сѐ прокáже покаáнїе по сѝчъ́кы свѣ́ть. ѿти да сѐ не нáйде нѝкой ѐзы́кь на тóизи свѣ́ть да рê̑ ны́е [не] чю́хъме хв̑о ѝ́ме да сѐ казꙋ́ва, ѝ зарѧ̑ товà нѣ смѐ вѣровáле 38.291б; далѝ́ ще сь най̑ нѣ́кои калоѐрь на землѧ̀, да ми кáже, ѝ да ме наꙋ̀чи подобрѣ̀, ѧ̀ко нѣ́що нѣ сѝмь знаѧ́ль да ꙋ̀гꙋ́дѧ бꙋ̀ кáкь ѐ пóдобре 17.164.

сег.: 3ед. се нáйде 11.92б, се нáйде 35.261, сѐ нáйде 38.291б; *имперф.: 1ед.* се найдѣхь 17.170; *аор.: 1ед.* найдóхъ се 11.104б, *3ед.* сѐ найдѐ 5.34б, се найде 7.50б, найдé се 15.152б, се найдê 35.266, *3мн.* найдоха се 9.68, найдóше се 15.137–137б; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще сь най̑ 17.164; *усл.: 3ед.* бы̑ се найшлà 13.124, бы се найшьль 17.164.

найден *прич.* (1) *Като същ. Намереното; нещо, което някой е открил, намерил.* ѝ рê̑ мꙋ́. влѧ̑ко ст̑ыи, ѝмáнїе мнѡ̑го наидó на метó нáшь ѧ̀мѝ дáи ми, кóлъко щешь брáтїа да дóидꙋть съсъ мене да го ѝзъвáдимь… ѝ наоу̑трѣ пꙋстѝ ѝгꙋ́мень за тѣ̑, (!) ѝ доидóха ѝ троѝцата. ѝ рê̑ ѝ́мь ѝгꙋ́мень. чтô стòрихъте ѿ̑ци за ѻ̀новà нáиденото 11.102.

мин. страд. ед.: ср. чл. нáиденото 11.102.

накажа *св.* (1) *Накажа, накарам някого да изтърпи наказания като отплата за някакво провинение.* ѝ да тѝ стóримь мнѡ̑го разлѝ́чны мѣ́кы, да се мѣ́чишь ѝ да сê накáжешь. ѝ тогáзи да разꙋ́мѣ́ешь кóй съмь ѧ̑зь 9.64.

страд.: сег.: 2ед. сê накáжешь 9.64.

наказ *м.* (1) **наказ дяволски.** *Изкушение, съблазън.* ѝ такà оу̑чаше ѝ кáзꙋваше да стáнемь съсъ тѣ́зи крóтость спротѝ нáказь дїáволъскыи что нѣ̑ досáжда 14.127.

ед.: нáказь 14.127.

наказувам *несв.* (7) *Наказвам, налагам наказание, измъчвам.* ѧ̀ко бы̑ тóй наказꙋвáль нѧ̑. кóлъко ны́е нѥ́мꙋ съгрѣшáваме. погꙋ́билъ бы̑ нѧ̑ сичъ́кѝ въ ѐдѝнь чѧ̑ зарѧ̑ мнѡ̑гото нáши грѣ́хѡве 1.4; мнѡ̑го пѣ́ти накáзꙋваше рѡ̑ чл̑чьскы̑ състрахованїа (!) сѣ́какъвы ѝ съсъ бóлесты, ѝ съсъ дрꙋ́гы, разлѝ́чны рáботы 33.234б.

сег.: 3ед. накáзꙋва 1.44; *имперф.: 3ед.* накáзꙋваше 33.234б, *3мн.* накáзꙋваха 39.296б; *усл.: 3ед.* бы̑ наказꙋвáль 1.4.

наказувам се *несв.* (1) *Наказвам се, търпя мъки, мъча се.* ѝ лежà догдѐ мꙋ̀ ѝзъгнѝ тѣлóто… ѝ въ ѐднâ нóщь, ѧ̑вѝ́ мꙋ̀ се ст̑ыи димѝтрїе. ѝ рê̑ мꙋ̀. влч̑е, что сê такà накáзꙋвашь. ѝ тóлъкова ѝмáнїе затрѝвашь нáпꙋсто 9.71.

сег.: 2ед. çê накáзꙋвашь 9.71.

наканя се *св.* (1) *Наканя се, реша да направя нещо, намисля.* ѝ накáни се веднъщь да ѝ́де по нѣ́коа сѝ рáбота ѝ пойдѐ ꙋ̀ црк̑вата ст̑мꙋ̀ никóлꙋ ѝ пом̑ли се 15.152.

аор.: 3ед. накáни се 15.152.

накарувам *несв.* (2) *Накарвам, принуждавам някого да извърши нещо.* ѝ накáрꙋваха лю́дїéтѣ насѝ́ла тâ ѝ́мъ се поклáнѧха ѝ прѣдáваха ѧ̀нътихрѝ́стꙋ ѧ̀то гы жѝвы фрѣ́лѧха ѧ̑нъгг̑лы бж̑їи ѻ̀нїа слꙋ́гы ѧ̀нътихры́стовы въ рѣ́ка ѻ̑гнѣ̑ннаа 18.195.

сег.: 3ед. накáрꙋва 18.189; *имперф.: 3мн.* накáрꙋваха 18.195.

накиде *нареч.-съюзна дума* (1) *Въвежда подчинени допълнителни изречения; накъде, в каква посока.* гн̑дѝне мóй, ѧ̑зь вавѵлóна не знáю накыдѣ́ е, ѝ трáпь на лѣ́вовете не знáю нѝкакь 11.93б.

накыдѣ́ 11.93б.

inslav

наклеветя *св.* (1) *Наклеветя, обвиня някого несправедливо.* и҆ нѣ́коа жена̑ проклі́нїа, и҆щеше да мꙋ́чи сы́на сосипа́трова, а҆̀ і҆ѡа́ннѣ не да́де, а҆̀ми̇ помо́гна о҆номꙋ́зи мом'кꙋ̀. а҆̀ тїа наклеветы і҆ѡа́нна на сꙋ́дїю а҆нтипа́тꙋ, и҆ ѡ҆́нь зѐ да бі́е і҆ѡа́нна 6.46.

аор.: *3ед.* наклеветы 6.46.

наклопан *прич.* (1) *Наклеветен, несправедливо обвинен, набеден.* а҆́ми̇ ꙗ҆̀ кажѝ щото́ си сто́рила, грѣ́хоове на то́изи свѣ́ть льжо́вны̀, а҆̀ тїа сѣ́каше да хва́не бы́хь да скры́е та̑ рѣ̑ нѣ с'мь сто́рила това̀ гі҃ мои̇, а҆̀ми са̑ наклопана 32.230б.

мин. страд. ед.: *ж.* наклопана 32.230б.

накрай *нареч. и предл.* (9) **I.** *Нареч.* **1.** *Накрая, най-после.* да не ви́ди҃ поголѣ́ми мꙋ́кы ѿ тѣ́изи, и҆ накра́и да си̇ погꙋ́бышь сла́д'кыи сво́й живо́ть 39.302. **2.** *Докрай.* а҆̀ми̇ блже́нь тои́зи чл҃кь тогі́ва детѡ̀ прѣтрьпѝ на̑кра́и, то́и ще да сѐ сп҃сѝ 18.191. **II.** *Предл.* **1.** *За означаване на краен момент на нещо*; *в края на.* сега̀ ны́е… дойдо́х'ме̑ на̑кра́и ст҃ые по́сты. и҆ ѐдны̀ чл҃ци и҆́ма дето са̑ бꙋ́ ꙋ҆годиле и҆ добрѣ̀ сѣ̀ пости́ле 34.254. **2.** *За означаване на място в близост до нещо*; *край, покрай, близо до.* ѐди́нь чл҃кь о҆ра́чь и҆́ма е҆́дна̀ ни́ва накра́и пѣ́ть 18.183б; и҆ пои́де на̑кра́и мо́ре и҆ найде кора́бь 40.320б.

на̑кр[а́]и̇ 7.50, на̑кра́и 11.96б, 15.143, 18.191, 34.254, 40.320б, накра́и 17.174б, 18.183б, 39.302.

накриво *нареч.* (2) **1.** *Накриво, не в правилна посока.* то́ꙗ ча̑ о҆́брьна се ли́цѐто ами̇ро́тꙋ на́криво наза́ды 11.97. **2.** *Лъжливо, неистински, неправилно.* ѿ злѣ̀ тогі́ва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѐто ѿи҆́де та̑ мар'тꙋри́са на льжа̑ пра̑ сѣ́дь и҆ли пра̑ лю́дїе за сьсѣ́дина своѐго зло̀, и҆ заклѣне́ се накриво токо̀ да го̀ о҆́сѣди 18.198.

на́криво 11.97, накриво 18.198.

накрис *ЛИ* (1) *Наркис.* и҆ а҆п҃ль гы̀ наꙋ́чи и҆ ꙋ҆твръдѝ. и҆ накрі́са нѣ́коѐго о҆ста́ви и҆́мь ѐпк҃па. дѐто го помѣнꙋ́ва а҆п҃ль па́вель на римля́н'ско посла́нїе 36.270б.

накрі́са 36.270б.

накръст *нареч.* (1) *Накръст, като кръст.* а҆̀ тиа̀ доде при і҆ѡр'да́нь, и҆ прѣкр҃ти се і҆ на́кр҃ть знамена̀ і҆ѡр'да́на, и҆ влѣ́зе врь́хꙋ вѡда̑та и҆ хо́дѣше 17.174.

на́кр҃ть 17.174.

нак'со (!) *вж.* **накъсо**

накъсо *нареч.* (2) *Накъсо, накратко.* ѥто таквѡ́зи е было̀ мн҃їето ст҃мꙋ́ каквѡ́то чю́х'те на́кьсо и҆ на́скоро бл҃ве́нїи хр҃тїа́не 39.309.

нак'со (!) 33.237б, на́кьсо 39.309.

налагам *несв.* (2) **1.** *Образно. Налагам, слагам, натрупвам.* кога̀ бѣз' мѣ́ра ꙗ҆де́мь, и҆ без' ско́пось пие̑… грѣ̑ вели́кь нала́гамѐ на д҃шь́та си̇ 11.106. **2.** *Налагам нещо насилствено, натрапвам.* а҆ дїаволь нѝкога непрѣстанꙋ́ва (!) а҆̀ми̇ нала́га за́висть на чл҃ка 12.113.

сег.: *3ед.* нала́га 12.113, *1мн.* нала́гамѐ 11.106.

налегна *св.* (1) *Залегна над някаква работа, наблегна върху нещо.* мнѡ̑го се по̑ка́ни и҆ нале́гнь, та̑ наꙋ́чи кні́га пр҃рчьскые. и҆ сѣ́кыи го чл҃кь зна́ꙗше ка̑ ѐ чи́сть и҆ дв҃ьстꙋ́вникь 36.267.

аор.: *3ед.* нале́гнь 36.267.

налея *св.* (4) *Налея, сипя течност.* налѣ̀ вода̑ ꙋ҆ мѣ́хове 11.84б; и҆ налѣ́ите кан'ди́лото ст҃мꙋ да горѝ за дꙋ́шъта моа̀ грѣ́шна 15.151б.

сег.: *3ед.* на́лѣе 39.316б; *аор.*: *3ед.* налѣ̀ 11.84б, налѣ́а 39.316б; *пов.*: *2мн.* налѣ́ите 15.151б.

наложа *св.* (1) *Наложа, утвърдя със сила.* така̀ дꙋ́ма бж҃ что̑ е нб҃ны̀ и҆ земльныи. стра̑ вели́кь щѣ̑ да нало́жꙋ на воискꙋ сенахери́мовꙋ. и҆ съкрꙋше́нїе велико щѣ̑ да сто́рѧ на нѥ́говыте лю́дїе 11.91б.

бъд.: *1ед.* щѣ̑ да нало́жꙋ 11.91б.

inslav

намина *св.* (1) *Намина, вляза в място, покрай което минавам*; *отбия се.* та сѐ ѩ́виха трѝ чл҃ціи прѣ̀ а҆враа́мовь до́мь, та сѝ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь, и҆ чинѧтъ се касте́нь не щѣ́ть да нами́нать ꙋ҆ до́мь а҆враа́мовь 31.221.

сег.: 3мн. нами́нать 31.221.

намисля *св.* (3) *Намисля; реша да направя нещо, след като съм мислил за това*; *наумя.* и҆ мене когâ оу землѧ̀та погребешь. тога́зи что сѝ намы́слиль, а҆̀ тѝ чинѝ какъ ще́шь 12.109б; и҆ ст҃ыи нико́лае оста́ви на срⷣце́то сѝ мы́сль, ка́кь да сто́ри, да спасѝ трѝте д҃ши… и҆ что̑ намисли. и҆́звади ѿ и҆ма́нїето сѝ. трѝста жльти́цы. и҆ веза̑ гы ꙋ҆ крѣ́пꙋ… и҆ фрѣ́ли о҆́нѣзи крѣ́па съсъ жльти́ците посрⷣѣ̀ къщъта 15.134.

аор.: *3ед.* намисли 15.134; *форми от перф. тип*: *2ед.* сѝ намы́слиль 12.109б, сѝ нами́слиль 15.153б.

намокря *св.* (1) *Намокря, натопя в течност нещо*; *наквася.* а҆̀ ѻ҆́нъзи бога́тыи, пла́чаше и҆ ви́каше, о҆́ч҃е а҆враа́ме по́мл҃и мѐ и҆ пꙋ́стѝ ла́зара да сѝ намо́кры кра́и прѣ̀сть сво́й да мѝ ꙋ҆стꙋ́дѝ е҆́зы́кь защо̑ злѣ̀ съмь мѣ́чень 12.118.

сег.: 3ед. намо́кры 12.118.

намѣря *св.* (31) **1.** *Намеря*; *открия някого или нещо, което търся.* ѿидѐ о҆́нъзи о҆́рачь гликѐрїе, и҆ намѣ́ри си во́латого жива 39.306; дано̀ намѣ́ри нѣ́кого чюжди́нца и҆лѝ пѣ́тника да го̀ заведѐ ꙋ҆ свой до́мь 31.221б; ѿгдѐ да намѣ́рѧ а҆́зь ва́мь хлѣ́бь и҆ вода̑ 18.192. // *Образно.* пїа́ници цр҃тво нб҃ное не мо́гать намѣ́ри, а҆́мѝ и҆́мь ѐ ꙋ҆готова́нна вѣ́чнѧ̀ мꙋ́ка 20.208б; и҆́ да намѣ́рите вѣ́чные ра́досты и҆ да бѣ́дете гражда́не вишнѧго і҆ерл҃и́ма 31.222б. **2.** *Намеря, попадна на някого или нещо случайно.* а҆́ми сѐ ро́ди лю́ты дїа́воль ла́мїа. та̑ ката̑ дн҃ь и҆зла́зи, и҆ ѩ́де лю́дїе. и҆ що̑ намѣ́ри 39.310б; и҆ тогѝва о҆на́зи жена̑ ѿи҆дѐ в че́рькова да сѝ ꙋ҆змѐ те́пцїата. и҆ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци 39.317б; за́мь да нѐ до́йдать хр҃тїа́не да зе́мать що̑ намѣ́рѧть ѿ нѥ́го 39.301.

сег.: 1ед. намерѧ 18.177б, намѣ́ра 18.192, намѣ́рꙗ 18.192, *3ед.* намери 18.178б, намѣ́ри 31.221б, 39.310б, *2мн.* намѣ́рите 32.228б, *3мн.* намѣ́рѧть 32.230, 39.301; *аор.*: *3ед.* намѣ́ри 39.306, 39.317б, наме́ри 39.312б, *1мн.* намѣ́рихъмѐ 18.187б, *3мн.* намѣ́риха 32.229, 39.301, 39.312б; *бъд.*: *2ед.* щешь да намѣ́ришь 39.306б, *2мн.* щете да намѣ́рите 18.201², *3мн.* щѣ́ть да намѣ́рѧть 32.227б, *със съкр. инф.* *1мн.* щѐ намѣ́ри 11.92б; *пов.*: *описат.* *2ед.* да намѣ́ришь 39.306б, *3ед.* да намѣ́ри 18.205б, *2мн.* да намѣ́рите 18.201б, 31.222б; *усл.*: *3мн.* бы̑ха намѣ́риле 5.33б; *страд.*: *сег.* *3ед.* сѐ намѣ́ры 39.301, сѐ намѣ́ри 39.312; *аор.* *3ед.* се на́ме[рї] 39.316б; *съкр. инф.*: (мо́га) намѣ́ри 18.177б, (мо́гать) намѣ́ри 20.208б.

намѣря се *св.* (13) **1.** *Намеря се някъде, попадна, озова се.* и҆ момѣ́кать ско́чи та̑ въсе́дна, ѿ чю́до голѣ́мо напра́сно въ то́йзи ча̑ намѣ́ри са насрⷣѣ̀ двора́ть бащи́нъ сы̑ 39.315б; а҆̀ дрꙋ́гые що̑ бѣ́ха та̑мо̑ та́ го пи́таха ка́къ се тꙋ́ка̑ намѣ́ри 39.315б. **2.** *Случа се, намеря се, бъда някъде.* расла́нь гесѿгїевь ба́ща зова̀ хр҃тїа́не що̑ се намѣ́риха тамо̑ въ че́рькова. и҆ заве́де гы̑ въ дѡ̑ свои̇ на слꙋ́жбата 39.314б; а҆мѝ и҆ си́чкы що сѐ намѣ́риха та́мо на корьба́нете. оу҆диви́ха се за това̀ чю́до 39.300. **3.** *Само 3л. Има, намери се.* и҆ да наго́твѝ що сѐ намѣ́ри ꙋ҆ до́мь да ва̑ почетѐ и҆ пого́стѝ 31.221б; ма́лько са ще̑ намѣ́ри. кои́то ще сѣ́сь болѣ́рство свою̀ д҃шꙋ сп҃ти 31.220б.

сег.: 3ед. се намѣ́ри 5.31б, сѐ намѣ́ри 31.221б, 39.314, сѣ намѣ́ри 39.318, *3мн.* сѐ намѣ́реть 39.312б; *аор.*: *2ед.* се намѣ́ри 35.260, 39.315б, *3ед.* намѣ́ри са 39.315б, *3мн.* се намѣ́риха 11.92, 39.300, 39.314б, сѐ намѣ́риха 39.300; *бъд.*: *3ед.* са ще̑ намѣ́ри 31.220б.

намѣрям *несв.* (1) *Образно. Вкарвам, ставам причина някой да съгреши.* зна́ите бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́нство ꙋ҆́мь погꙋ́бѣва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ грѣ̀ намѣ́рѣ, пїа́нство на цр҃ї́ето пꙋ́ста

inslav

землѧ̑та стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ роб'ство заво́ди 20.208б.

сег.: 3ед. намѣ́рѣ 20.208б.

намѣсто *предл.* (13) *За означаване на нещо или някой, който замества нещо или някого; наместо, вместо, на мястото на.* и҆ намѣсто ра́дость че́до̑ моѐ, и҆́ма̑ голѣ́ма скрѣ̀бь 35.261; а҆́ко не приведѣ́те того́зи маге́сника. ва́сь намѣ́сто ни҆́го жи́вы на ѡ҆́гнь и҆з'горѣ́ва̑ 37.275б.

намѣ́сто 5.31б, 5.38б, 11.85б, 11.90, 11.90б, 12.112, 12.113, 15.138, 35.260б, 37.275б, 39.302, 39.317б, намѣсто 35.261.

намѣстя *св.* (2) *Наместя, поставя някого да заема определена длъжност.* мы́слѣше да го̑ намѣ́сти на цр҃иҿгра̑ сто́ль патрїа́рѣшьскꙋ̀ю 12.112.

сег.: 3ед. намѣ́сти 12.112[2].

намѣстя се *св.* (1) *Наместя се, заема удобно мястото си, разположа се.* и҆ о҆́бще се нѣ ѐ добрѣ̀ тꙋ́ка намѣ́стиль и҆ ꙋ҆тьк'ми́ль, а҆ та́м' го не о҆ста́вѣть, а҆́ми̑ го ви́кать 31.215б.

форма от перф. тип: 3ед. се ѐ намѣ́стиль 31.215б.

нанадолу *нареч.* (1) *Нанадолу, в посока надолу.* е҆́то дѐ виде́ѣ́ че са̑ ѡ҆кьсна е҆ди́нь ка́ми́кь ѡ҆ е҆дна̀ планинѣ̑ сам'си си, та сѐ потрькали̑ нанадо́лꙋ та̑ оу҆да́ри о҆́ного́зи чл҃ка 18.181.

нанадо́лꙋ 18.181.

нанеса *св.* (4) *Нанеса, причиня нещо, докарам.* и҆ так'вьзи па́кость нане́се ст҃мꙋ ненави́стникь дїа́воль 15.139; защо̑ ми нанѐсе так'вози жа́л'но въздыха́нїе 40.323б; като̑ се нане́се бѣда̀ на о҆ного́зи ра́ба что̑ прїѐ ѡ҆ г҃а тала́н'ть и҆ съкры̑ го вѣ̑ земли̑, и҆ не придоби̑ ни̑что̑ ѡ҆ ни҆́го 15.132б.

сег.: 3ед. нанесе 11.87; *аор.: 2ед.* нанѐсе 40.323б, *3ед.* нане́се 15.139; *страд.: аор. 3ед.* се нане́се 15.132б.

нанесувам *несв.* (2) *Нанасям, причинявам нещо, докарвам.* и҆ голѣ́мо зло̑ и҆ бо́лесть нане́сꙋваме си̑ на д҃шьта 5.40; ты̀ си чл҃кь почьте́нь, и҆ не трѣ́бꙋва да си мрьси́шь рꙋцѣ́те, и҆ ме́не теготѣ̀ нане́сꙋвашь 2.14.

сег.: 2ед. нане́сꙋвашь 2.14, *1мн.* нане́сꙋваме 5.40.

нанося *несв.* (7) *Нанасям, причинявам нещо, пораждам.* ни̑ да похꙋ́лишь, на б҃а, кога́ ти до́иде ни҆́коа злына̑, и҆ли́ бѣда̀, защо̑ и҆ това̀ мъ́ка нано́си на д҃шꙋ̀ чл҃кꙋ́ 1.3б; то́изи чл҃кь бѣдѣ́ си нано́си на дꙋ́шьть 17.163б.

сег.: 3ед. нано́си 1.3б[2], 9.74, 17.163б, 20.208б, 35.266, нано̑си 33.247.

наоколу *нареч.* (1) *Наоколо, в близост.* и҆ въ о҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. блѣ́гаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре. и҆ ми́дїи и тꙋ́р'ци… и҆ о҆́б'хожда́ха и҆ плѣ́нꙋваха нао҆́колꙋ гра́дѡве 39.313.

нао҆́колꙋ 39.313.

наопак *нареч.* (1) *Наопаки, обратно.* та се прѣтво́ри като е҆ди́нь ста́рець, и҆ рꙋцѣ́те мꙋ̀ наѡ҆́пакь свѣ̑зани и҆ наче̑ да пла́че прѣ̑ си́ч'ки събо́рь 4.25б.

наѡ҆́пакь 4.25б.

нападам *несв.* (2) *Само 3л. Напада, сполита (за някакво нещастие).* да и҆́збáви на̑... ѡ҆ напа́сть, ѡ҆ грѣхѡве и҆ ѡ҆ си́чкы злы̑ны̑ щото̑ напа́дать по лю́дїете 39.296.

сег.: 3мн. напа́дать 39.296, 39.300б.

нападе *от стб.* напастн *св.* (12) **1.** *Само 3л. Нападне, сполети (за някакво нещастие).* нападе съмрѣтоно́сна̑ болесть на до́мь е҆́го̀ 5.31б; напа́де морь на тїа чьтенїите людїе и҆ мнѡ́го ꙋ҆ми́раахꙋ 11.89б. **2.** *Само 3л. Обземе, обхване; нападне (за някакво чувство).* и҆ това̀ като̑ гле́да̑ че̑ пла́чать за ме́не сич'кы, мнѡ́го жа́лость напа́де на ме́не 12.119б; и҆ стра̑ на́па́де на кора́бницыте като̑ видѣ́ха това̀ чю́до 15.137б.

аор.: 3ед. нападе 5.31б, напа́де 5.31б, 6.43, 11.88, 11.89б, 11.91б, 12.119б, 15.146, 36.270, 37.279б, 39.311б, на́па́де 15.137б.

inslav

нападна *св.* (10) **1.** *Нападна, нахвърля се върху някого или нещо с цел да го унищожа.* и̑ когà дои̑доха на грáдь да гô напáднѣть. и̑ тáмо сѝ распрострѣ́ха сѣ́нници 11.96; и̑ тогивà мрьсные ѻ̃нїа ѐзы́ци напáднѣха… на вóйскьта хр҃тїáнˀска 39.313б. **2.** *Само 3л. Нападне, сполети, налети* (*за някакво нещастие*). тьі̀ самˀсѝ и̑ на҃ свóбодни сторѝ ѿ товà ѻ̀клеветанїе чтô е напáднѣло на на҃ 15.148; и̑ тїѐ катô видѣ́ха напрáсно злò, что гьі̀ напáднь. ѐдньі̀ тѐкоха да сѝ зѐмьть ѿрꙋ́жїе 9.72б. **3.** *Само 3л. Обземе, обхване, нападне* (*за някакво чувство*). голѣ́ма гри́жа и̑ скрь̑бь нáпа̑на на ц҃ра кѻтàнтѝ (!) 4.21б; и̑ кáто видѣ̀ товà зóсима. ꙋ̑плáши се и̑ гꙋ̑плáмь стрáхь напáднь на нѥ́го 17.167б.

сег.: 3ед. напáдне 5.27², 5.27б, 15.150, *3мн.* напáднѣть 11.96; *аор.: 3ед.* нáпа̑на 4.21б, напáднь 9.72б, 17.167б, *3мн.* напáднѣха 39.313б; *форма от перф. тип: 3ед.* е напáднѣло 15.148.

напас (!) *вж.* **напаст**

напаст *ж.* (7) *Напаст, беда, нещастие, зло.* и̑ тьзи напáсть щô прѣтрьпѣ̀. тà бѣ́ше товà на и̑скꙋ̑шенїе. сирѣ̀. на и̑спытнà 35.256б; зльі̀нâ и̑ нáпасть чтô нахóды на чл҃ци. ѿ трѝ рáботы бы́вать 35.256; да и̑збáви на҃ ѿ съблáзнь. ѿ напáсть, ѿ грѣхѡве, и̑ ѿ си́чкы зльі̀нь̂і 39.295б.

ед.: нáпасть 5.27, 11.88, 33.240б, 35.256, напа҃ 35.256, напáсть 35.256б, 39.295б.

написан *прич.* (7) *Като прил.* **1.** *Написан, който е писмено зафиксиран.* а̑мѝ вы́е защó се клáнѧте, на кнїга, щò и̑мáте напи́сань, зáконь 16.160б; и̑ и̑маше и̑ме напи́сано на главѣ̀та 18.194б; и̑ товà рѐче. и̑ видѣ̀ писáнїе на землѧ напи́сано 17.175. **2.** *Изписан, върху който е написано нещо, написан.* дѐто и̑ напи́санньіте кáменные плóчи прїѐ ѿ нѥ́го 15.131б; и̑ ѐдногò видѣ̀ чê дрьжаше въ рꙋцѣ́те сѝ сви́та харˀтїа напи́сана 12.110.

мин. страд. ед.: м. напи́сань 16.160б, *ж.* напи́сана 12.110, написаннаѧ 12.110, *ср.* напи́сано 4.21б, 17.175, 18.194б; *мн.: чл.* напи́санньіте 15.131б.

написание *ср.* (1) *Списък, написани в определен ред имена.* и̑ си́чˀкыи свѣ̀ть да се напи́ше вь ц҃рьска кни́га. товà написáнїе и̑ ѿпрьвѣнь бѣше. когато кѵ̑ринêи ѿбладáваше на сїрїе. и сичˀкыте и̑дѣхꙋ̑ да сê напи́ше сѣ́кьі̀ на свои̑ грáдь 33.236б.

ед.: написáнїе 33.236б.

напиша *св.* (46) **1.** *Напиша, отразя в писмен вид своите думи и мисли.* и̑ напи́са за нѐго си си́чˀко кой е и̑ чїи е си́нь и̑ чтô е провóдиль и̑ где е хóдиль 40.322; ѐто такви́зы дꙋ̑мы бѣ́ше напи́саль а̑нˀтихрі́сть на печáтать 18.191; такà пôобае да сѐ съврьши чтô е написáно въ закóнь мѡѵ̑сêовь 38.290. // *Напиша писмо, послание.* напи́са послáнїе, и̑ провóди го до а̑лѐ҃занрі̑ю 12.113б; и̑ напи́саха кні̑га за нѥ́го, и̑ провóдиха до ри́мь на и̑нокéнтїа пáпы римˀскаго 12.113б. // *Напиша*; *издам заповед, закон, присъда.* послꙋ̑ша гы дáрїе цáрˀ и̑ напи́са таквóзи повелѣ́нїе 11.92б; и̑ напи́са гь҃ зáконь 3.16б; нáписа ѐвлáвїе ѻ̀сꙋ̑ждéнїе и̑́мь 15.146. **2.** *Напиша*; *съчиня книга, поучение, житие и под.* зарадѝ товá се съзѝдаше цр҃кви и̑ затовà напи́саше се кні̑гы… да чи́ниме что ньі̀ ꙋ̑четь кнїгы цр҃кóвны 15.155б; и̑ ст҃ые ѿц҃ы напи́саха товà чт҃ное писáнїе и̑ правò вѣ́рˀное ꙋ̑чéнїе 20.209б; напи́сахˀме брáтїа мои̑ т(о)ва поꙋ̑ченїе на вáше послꙋ̑шанїе 20.208. **3.** *Напиша, нарисувам, изпиша.* и̑ видѣ̀ ѿдалéче и̑кóната нѥ́гова чтô мꙋ̑ е написáнь ѻ̀брáзь и̑ позна го 9. 68б; нѣ̀ смь достóина ѧ̃зь блꙋ̑дни́ца… да глéдамь твóй ѻ̃брáзь що ѐ напи́сань 17.170. **4.** *Запиша, включа нечие име в някакъв списък.* и̑ х҃с сê затовà слóжи… да напи́ше нáшето и̑́ме на кнїгъта 33.240.

inslav

сег.: 3ед. напи́ше 33.240, *3мн.* напи́шꙋть 5.35б; *аор.: 1ед.* напи̇сѧ́ 8.55, напи́сахь 17.163б, 17.176, *3ед.* напи́са 3.16б, 11.92б, 12.112б, 12.113б, 12.114, 12.116б², 37.274, 39.308, 40.322², написа 12.114, написа̀ 12.117, на́писа 15.146, *1мн.* напи́сахѡме 20.208, *3мн.* напи́саха 12.113б, 12.115, 12.116, 20.209б, напи́саше 12.114, напи́сахꙋ 12.120б, написаха 36.268б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше напи́саль 12.113б, 18.190б, 18.191; *страд.: аор. 3ед.* се напи̇са 5.40б, *3мн.* напи́саше се 15.155б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* написа́нь 9.68б, напи́сань 17.170, *ср.* напи́сано 11.100, 15.139, 16.162б, 18.190б, 32.229, 38.290, 39.296б, написа́но 38.290; *мн.:* напи́сани 32.227, написа́нны 37.281; *инф.:* напи́сати 2.9, написати 17.173б*.

напиша се *св.* (10) *Запиша се, напиша името си в някакъв списък.* да сѐ напи́ше въса́кь чл҃кь на сво́ето сѝ ѿчѣ́ство, и̇ си́чѡкыи свѣ́ть да се напи́ше вь цр҃ьска кни́га 33.236б; напи́саше се сичѡкы чл҃ци наѣ́днѡ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а҃вѡтꙋстꙋ. а҃ сега́ се напи́саше хр҃тїа́не въ кнїгꙋ нб҃нꙋю 33.239б.

сег.: 3ед. сѐ напи́ше 33.236б², 33.237, се напи́ше 33.236б; *аор.: 3ед.* написа́ се 33.240, *3мн.* се напи́саше 33.237, 33.239б, напи́саше се 33.239б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да сѐ напи́шꙋть 33.240; *бъд. в мин.: 3мн.* щѣ́ха да сѐ напишꙋ́ть 13.121.

напия се *св.* (4) *Напия се, утоля жаждата си.* и̇ на́поконь и҆зъ́дѡ̀ е̇ди́нь хлѣ́бьць. и̇ напихѡ се вода̑ ѿ ст҃го і҆ѿрда́на 17.171б; и̇ напи́ се жена̑та ѿ ѡ҆нѣ́зи вѡда̑ 2.13б.

сег.: 2мн. сѐ напїе́те 18.190; *аор.: 1ед.* напихѡ се 17.171б, *3ед.* напи́ се 2.13б².

наплодя се *св.* (2) *Наплодя се, появя се в голямо количество, народя се.* и̇ ѿ ада́ма що сѐ напло́диха чл҃ци, си́чьки прѣлѣ́стени бѣ́ха 3.16.

аор.: 3мн. сѐ напло́диха 3.16, сѐ напло́дише 33.246.

наплънювам *несв.* (1) *Прен. Нараствам, ставам по-голям.* и̇ тога́зи повелѣ̀ цр҃ца, ко́и не вѣ́рова въ г҃а і҆с҃а х҃а, и̇ не крт҃и се то̀и да́ се и̇спъ́ди ѿ і҆ер҃ли́мь. и̇ тога́зи д҃нь ѿ д҃нь напльнюваше вѣ́ра хр҃тїа́нѡскаа 4.26б.

имперф.: 3ед. напльнюваше 4.26б.

наплъня *св.* (19) **1.** *Напълня, насипя догоре с нещо.* повелѣ̀ да́ и̇ско[па]ю́ть тра́пь голѣ́мь. и̇ да́ го̀ напльнать съ҃ва́рь 39.300; и̇дѝ и̇ донесѝ вода̑ мнѡ̑го и̇ напльнѝ вели́ка бѣ́чѡва съ[сѡ] водꙋ 10.78б. // *Натоваря.* корабникь нѣ́кои напльни кора́бь свои̇ съсѡ пшени́цꙋ 9.69б. **2.** *Напълня; заема изцяло определено пространство, изпълня.* видѣ́ дрꙋ́го мѣ́сто... де̑то бѣ́ше напльнѥно съ҃ мь́жїе 32.231б; а҃ ка́микать напльни си́чѡкїать свѣ́ть 18.181б; а҃мѝ дх҃ь ст҃ыи да напльни ва́ше ср҃це 3.18; о҃чи́те и̇ бѣ́ха слѣ́зы напльнѥни и̇ мл҃ба́ на б҃а 8.55б. // *Образно.* то̀и напльни нб҃е́то и̇ земл҃а̑та съсѡ радова́нїе нѥ́гово 18.199б; та стѣ̑ напльниле си́чѡкыи свѣ́ть, съсѡ чю́деса и̇ съсѡ и̇сцѣлѥ́нїе 10.79б; напльниха ю̑ съсѡ вели́кы чю́деса 10.79.

сег.: 3мн. напльнать 18.199, 39.300; *аор.: 2ед.* напльни 36.269б, *3ед.* напльни 9.69б, 10.78б, 18.181, 18.181б, 18.199б, напльни 15.142, *3мн.* напльниха 10.76, 10.79², 11.85; *форма от перф. тип: 2мн.* стѣ̑ напльниле 10.79б; *пов.: 2ед.* напльнѝ 10.78б, *2мн.* напльнѣ́те 18.204, *описат. 3ед.* да напльни 3.18; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* напльнѥно 32.231б; *мн.:* напльнѥни 8.55б.

наплъня се *св.* (3) **1.** *Напълня се, изпълня се изцяло.* си́чѡката земл҃а̑ щѐ да сѐ напльни съсъмра̀дь (!) и̇ гнꙋ́сь чл҃ѣ́ськы̑ 18.189б. **2.** *Изпълня се, изцяло ме обхване някакво чувство.* тїа̑ дꙋ́мы като̑ чю ца́рь ѿ боли́рето, зѐ да сѐ биѐ по лицѐто и̇ напльни се съсь ꙗ҃дь 7.53.

аор.: 3ед. напльни се 7.53; *форма от перф. тип: 3ед.* съ ѐ напльнило 15.148; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ напльни 18.189б.

наподирѣ *нареч.* (1) *Подир, след това, после.* защо̀ то́и. ѿпрьвѣнь бѣ́ше кро́тѡкь а̀ наподи́рѣ станѣ̑ срьди́ть 18.188.

наподи́рѣ 18.188.

напоение *ср.* (2) *Питие, нещо за пиене.* и̇ повелѣ̀ маге́сникꙋ а҃ѳанасїю да мꙋ̀ дадѐ напоѐнїе де̑то е ꙋ̀ лѣ́вата ръ́ка̑ 39.303. **мрътво напоение.** *Отрова.* и̇

inslav

повелѣ̀ маге́сникꙋ а҃ѳанасїю да мꙋ̀ дадѐ напоѐнїе дѣ̂то е ꙋ̀ лѣ́вата ръка̂. є҃то̂ чѣ̂ и҃де а҃ѳана́сїе магесни́кь и҆ дрь́жи в рьцѣ́те си два̀ сѣ́да плъ́ны сѣ̂съ мрьтво напоѐнїе 39.303.

ед.: напоѐнїе 39.303[2].

напокон *нареч.* (124) *После, след известно време.* това̀ като̂ чю̂ царь. прь́вѣнˀ се о҃скрьбѝ ка́кь да погꙋ́би таквого́зи чл҃ка. и҆ на́поконь па́кь повелѣ̀ да го̀ приведꙋ́ть 9.63б; и҆ прѣ́стави се прь́вѣнь козма, и҆ на́поконь прѣста́ви се и҆ стыи дамїа́нь 10.76б; пока́за се х҃с ѿпрь́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́нь и҆ кро́тˀкь... тѣ́и и҆ а҆нˀтихрі́сть пока́за се кро́тˀкь и҆ смѣре́нь, а҆ на́поконь като̂ влькь лю́ть 18.185; и҆ да на́чнꙋ да ка́зꙋва̂ ѿ а҃рхаг҃глꙋ михаи́лꙋ чю́десата. и҆ напоконь щѐ ска́за и҆ гаврїи́лꙋ. и҆ послѣ́ наѐдно̂ и҆ на два̀та 11.84б. **до напокон.** *След това, по-нататък.* та̂ бѣ́ше това̀ си́чˀко видѣ́ль цр҃ь наваходоносо́рь на́ сънѣ. а҃мѝ не знае́ше що̂ е и҆ ка́кˀ ѐ, и҆ що щѐ да бь́де до на́поконь 18.181б; и҆ ѿ мла́дость є҃дна́кь когà бѣ́ше дѣтѐ, та сѐ пока́зꙋваше какˀвˀ щѐ да бꙋ́де и҆ до на́поконь 9.62; а҃мѝ послꙋ́шаите бл҃вені́и хр҃тїа́не да вы̂ кажѐ за а҆нˀтихрі́ста ѿ кра́и какˀ щѐ да сѐ ро́ди, и҆ какˀ щѐ да сѐ напра́ви до напоконь 18.186б.

на́поконь 1.5, 1.5б, 1.6б, 2.12б, 2.13, 3.16б, 3.19[2], 3.19б, 4.23[3], 5.28, 5.29, 5.31б[2], 5.35б[2], 5.37б, 6.43, 6.46, 6.46б, 6.47, 6.48б, 7.51б, 7.53б, 8.55, 9.61б, 9.62, 9.62б, 9.63, 9.63б, 9.64, 9.66, 9.66б, 9.67, 9.70, 9.72, 9.73, 9.73б, 10.76б[2], 10.77, 11.88, 11.91б, 11.106б, 14.129б, 16.158б, 16.160, 16.161[2], 17.165, 17.171, 17.174б, 18.181б[2], 18.182, 18.182б, 18.183, 18.183б, 18.184[2], 18.185, 18.188[2], 18.189б, 18.195, 20.208б, 32.226[2], 32.228б, 32.231, 32.231б, 34.250б, 34.252б, 35.259, 39.301б, 39.302, 39.317, 40.320, напоконь 2.11б, 5.28, 7.54б, 11.84б, 11.90[2], 11.106б, 16.158, 16.158б, 17.170б, 18.186б, 18.195б, 32.230, 39.29б, напоконˀ 6.41б, 9.75, 32.228б, на́поконˀ 6.42, 7.54б, 9.74б, 15.152, на́поко́нь 8.57б, 39.307, напоко́нь 18.182б, 18.184, 18.188, 35.265, 37.275б, 38.285, 38.287б, 38.289, 38.289б, 38.290, 38.293, 39.306б, 39.314, напоко́нˀ 36.267б, напо́конь 39.297, 39.297б, 39.299, 39.300, 39.306; *сравн.:* по́напоконь 11.82.

напокощен *прил.* (7) *Последен, сетен.* а҃мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїане да вы ка́жѐ що щѐ да бˀь́де то́изи сънь до напоко́щны годи́ны, дѣ̂то ви́дѣ̀ данїи́ль прр҃кь, и҆ цр҃ь наваходоносо́рь 18.182; и҆ сега̀ послꙋ(ша́)и ме влко̂. ст҃ый и҆ прѣ́ложи́ ме слꙋга своѐго сега̀ вь напоко́щны то́йзи ча̂, и҆ и҃зˀба́ви д҃шꙋ̀ мою̀ ѿ лꙋка́ваго зла̀го дꙋшˀма́нина и҆ слꙋгыте нѥ́говы 39.308б. **на напокощните врѣмена.** *Сетне, след това, подир.* амѝ послꙋ́шаите мл҃ю вы̂, и҆ дрꙋ́га при́казень за а҆рхистра́тига михаила. защо̂ да разꙋмѣ́ете ко́лˀко е҆ чю́деса сто́риль и҆ сега̀ на напоко́щните врѣ́мена 11.94б; **напокощен ден** *и* **напокощни дни.** *Краят на света; времето, свързано с деня на Страшния съд и Второто пришествие, когато Бог ще съди греховното човечество.* и҆ вели́кь прр҃кь о҆сїе дꙋ́ма какˀ щѐ да сѐ сврь́ши свѣ́тьть. въ на́покощни д҃нѝ щѐ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь изˀ пꙋсто мѣ́сто на людїето. да и҆́мь и҆ссꙋ́шѝ жилитѣ̀ на си́чˀкыте 18.178; такьвˀзи ще да бь́де и҆ напо́ко́щны̀ д҃нь пла́чь голѣ́мь чл҃кь не щѐ да мꙋ̀ дойде до кра́и. є҃то па́кь дꙋ́ма на ѡ҆нїа, кога́то щѐ да до́йде сконˀча́нїе свѣ́тꙋ 18.178б.

ед.: м. напоко́щˀны̀ 2.12, напо́ко́щны̀ 18.178б, напоко́щны 39.308б; *мн.:* на́покощни 18.178, напоко́щны 18.182, *чл.* напоко́щните 11.94б, напо́(ко)щните 16.157.

напослѣд *нареч.* (1) *После, след това.* слꙋ́шаите напослѣ̀ что̂ бы̂. ка́пища є҆лли́нˀскы мнѡ́го бѣ́хꙋ на тъ́зи є҆парˀхїа 15.139б.

напослѣ̀ 15.139б.

напослѣдък *нареч.* (1) *Най-накрая.* х҃с же є҃стъ цр҃ъ. то́го ра̀ди напослѣдˀкъ прїи́де и҆ въплъти се х҃с 33.246б.

напослѣдˀкъ 33.246б.

напоя *св.* (17) **1.** *Напоя, утоля жаждата някому.* да нахраните гладна. да

inslav

напо́йте жь́дна 18.205б; жь́день бѣ́хь, и́ не напои́х'те ма 18.203б; и́ ре̑ сты̑и сѵ̑ме́ѡнь. напо́йте ѧ̑ ѿ това̀ мѣ́сто вѡда̑. и́ напи́ се жена̑та 2.13б. // *Дам някому нещо за пиене.* а̀ вы́е го със' ѿце́ть напои́х'те. и́ то́и ва́мь водѣ̀ ѿ ка́микь и́сто́чи. а̑ вы́е го със [ж]льчь напои́х'те 35.258б; съблѣ́коха го, и́ жльчь го напои́ха 12.119. **2.** *Прен. Пропия, изпълня изцяло (за чувство).* просвѣ́тиха като̑ свѣти́ла на то́изи свѣ́ть. детѡ̑ бѣ́хꙋ напо́ены със' вѣ́ра и́стиннаа, ѿ бж҃тво что̑ не мо́же ни̑кои да го̑ ѿнѥ́ме ѿ т҃ѣ 15.132.

сег.: 2мн. напо́йте 18.205б; *аор.: 1мн.* напои́х'ме̑ 18.2032, напо́их'мѐ 18.205, *2мн.* напоих'тѐ 18.201б, напои́х'те 18.203б, 18.204, 35.258б[2], *3мн.* напои́ха 12.119, 18.200, 35.258б; *бъд.: 3ед.* ще да напои̑ 18.190; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да напо́й 39.310; *пов.: 2ед.* напо́й 1.6, *2мн.* напо́йте 2.13б, напо́ите 31.223; *прич.: мин. страд. мн.:* напо́ены 15.132.

напоя се *св.* (1) *Напия се, утоля жаждата си.* и́ да́и на́мь да сѐ напои́мь вода̑. ѻ̑ти и́зми́раме̑ ѿ гла́дь и́ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.190б.

сег.: 1мн. сѐ напои́мь 18.190б.

напоявам *несв.* (2) *Напоявам, утолявам жаждата някому.* сѣ́кыи дн҃ь хра́нѣ̑ше гла́дны сирома́си, и́ напоѧ́ваше жь́дны 15.133б.

имперф.: 3ед. напоѧ́ваше 15.133б; *форма от перф. тип: 2мн.* сте напоѧ́вале 18.202б.

направа *ж.* (11) *Творение, продукт на някаква дейност, направа.* защѡ̀ пр҃р҃че́ о̀сь́ѧ̑шь чл҃ци́те нѣлѝ є̀ чл҃кь на́й мь́дра напра́ва на то́изи свѣ́ть 31.220; є̑то тѣ́и дꙋ́маше пр҃р҃кь данїи́ль. а̑ми̑ послꙋ́шаите да вы̑ ка́же̑ о̀н'зѝ напра́вата що̑ е было̀ ѿ зла́тото и́ ѿ мѣ́д'та чл҃кать 18.181. // *Събир. Светът като божие творение.* и́ ст҃ыѝ. ре̑. гн҃ди́не магне́н'тїе. бг҃ъ̀ като̑ е напра́вилъ си́ч'ката си̑ ни̑ѥгова напра́ва съ̑ е̑дна дꙋ́ма, та и́ това̀ чю́до не мо́же ли сто́ри 39.304; а̑зь ва́мь напра́вихь ѻ̑чи, да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чката земла̑ що сѣ̑ направиль хꙋ́баво 18.204б.

ед.: напра́ва 18.181, 18.204б, 31.220, 32.223б, 32.224, 32.224б, 33.238б, 39.304, *чл.* напра́вата 18.181; *мн.:* напра́ви 31.220, 32.224б.

направда *нареч.* (4) *Несправедливо, нечестно.* и́ бо́лень бѣ́ а вїе ма погле́дах'тѐ и́ в тьмни́ца бѣ́ запрѣ́нь напра́вда. а̑ вїе́ ма и́скꙋ́пих'те и́ го́лѣ бѣ́, а̑ вїе ма ѻ̀блѣ́кох'тѐ 18.201б; и́ р҃е̑ праве́дни сꙋ́дїа. ѿ окаа́нна̀ дїе̑ не зна́еш' ли ѻ̑ти кого́то си̑ окриви́ла на пра́вда, и́лѝ си ѿне́ла нѣ́що насила 32.226б; простѝ бра́тїа тои́зи гр҃ѣ̀ чѐ клеветѝхтѐ бра́та своѐго на пра́вда 3.21.

напра́вда 18.201б, на пра́вда 3.21, 15.144, 32.226б.

направен *прич.* (2) *Като прил. Направен, изработен.* и́ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ прь́вы врѣ́мена 11.100б.

мин. страд. ед.: м. напра́вень 11.100б, *ж.* напра́вина 18.182б.

направо *нареч.* (1) *Направо, в посока напред.* и́ ѡбра́зь лице̑то ни̑ѥгово ѿбрь́на се на плещи́те мꙋ́ кри́во ѿза́дь... и́ мл҃и́ха се, ко́з'мꙋ и́ дамїа́нꙋ. да се̑ по́мл҃еть бꙋ̑ да мꙋ̑ се о̀брь̀не па̑ лице̑то на́право 10.76б.

на́право 10.76б.

направя *св.* (79) **1.** *Направя, сторя нещо, извърша.* а̑ то́и ми́сли как'ви̑ ра́боты мнѡ̑го да напра́ви на то́изи свѣ́ть 31.216б; а̑ми̑ послꙋ́шаите как'во̀ чю́до направи пр҃ѣ̀ людїе́тѣ 18.191; ѿ голѣ̑ гр҃ѣ̀ що ны̑ напра́ви сега̀ то́изи проклѐти а̀н'тихрі́сть 18.192б. // *Променя състоянието на нещо.* направи̑ море́то да нѐ смрьди̑ 18.192; и̑ щь́ть да и̑мать си́ла да напра́вѣть си́ч'ката во́да като̑ крь́вь 18.186б. **2.** *Направя, изработя нещо.* и́ повелѣ̀ да напра́вать ков'че́гь желѣ́знь 37.279б; и́ наꙋ́трѣ и̑з'дѣла́ ѿ дрьво̀, и̑ напра́виха. такь́в'зи кр҃ть 4.21б; и́ напра̀више

inslav

кора́бѣ. и҆ вди́гнъше а҆рме́на 15.137. // *Построя, съградя.* та чє̑ тогі́ва щє̑ да напра́ви че́рѣкова на є҆врє̑ете въ і҆ер҃лимь 18.188; та̑ ѿи́дѐ и҆ направѝ сво́и до́мь на дрꙋ́мь по̑ѣ є҆дно̀ дрьво̀ 31.221. **3.** *Направя, сътворя нещо или някого, създам.* ѿри́чамѣ се ѿ ба̑ сава́ѡѳа дє̑то е направиль н҃бо и҆ землю 18.190б; г҃и, ѹ҆́ти ты̀ не позна́вашь, чє̑ ты̀ на̑ напра́ви съсѣ тво́а рька̑ та смє̑ ны́е твои̑ 18.205; а҆ми є҆ созда́нь ѿ ба̑ и҆ напра́вень като̑ си́чѣки чл҃ци 15.140; и҆ тои є҆ є҆́динь г҃ь и҆ ѿ нїего си́чѣко бы̑. и҆ дх҃ѡ̑ ст҃ый та сє̀ си́чѣко напра́вы и҆ ꙋ҆твръдѝ 39.298. **4.** *Оправя, поставя в правилно положение.* а҆̀ вѣ́трь дѣ́хѣнь силѣнь. и҆ плов҃ци́те станѣ́ше да напра́вѧть вѣтри́лата, и҆ а҆́зь станѣ́хь да и҆мь помо́гнꙋ 15.152б. **направя добрѣ някому.** *Угодя, постъпя според нечие желание.* є҆ла́те и҆ вы́е кои́то сте и҆мале грижа сѣ́когы. та стѐ пра́виле добро̑ да напра́вите ме́не добрѣ̀, като́ сьмь зарача́ль и҆ писа́нїа о҆ставиль 18.202б.

сег.: 3ед. напра́ви 18.180, 31.216б, 31.217², *1мн.* напра́ви̑ 11.95, *2мн.* напра́вите 18.178б, 18.202б, *3мн.* направеть 15.152б, напра́вѧть 15.152б, 33.242б, напра́вѣть 18.186б, напра́веть 18.199б, напра́вать 37.279б; *аор.: 1ед.* напра́вихь 7.52, 7.53б, 18.204³, 18.204б, напра́ви̑ 7.53, 18.204б², направи̑ 7.53, *2ед.* напра́ви 18.205, *3ед.* напра́ви 2.12б, 4.25б², 7.54, 9.67б, 11.91б, 11.100, 11.100б, 12.116б, 14.128, 18.177, 18.191, 18.192б, 18.199, 37.274, направи 11.92, 18.191, напра́ви 13.121, 18.191, направѝ 31.221, напра́вы 39.295б, 39.302б, направы 39.302б, *3мн.* напра́виха 2.12б, 4.21б, 5.40, направиха 14.127б, напра̀више 15.137; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ̑ напра́виль 37.278б, *3ед.* бѣ́ше напра́виль 9.68б, бѣ́ше направиль 18.195, *3мн.* бѣ́ха напра́виле 18.200б; *форми от перф. тип: 1ед.* сьмь напра́виль 18.204, сѣ̑ направиль 18.204б, *2ед.* направилѣ сѝ 7.53, си напра́виль 14.129, 18.205, є҆сѝ напра́виль 18.2032, *3ед.* є҆ напра́виль 7.53, 11.99, 18.183б, е направиль 18.190б, е напра́вилъ 39.304; *бъд.: 3ед.* щє̑ да напра́ви 18.188, 18.188б; *пов.: 2ед.* направѝ 11.95, 18.192, *описат. 2ед.* да напра́вишь 7.51б, 7.52б, *2мн.* да направите 40.322; *страд.: аор. 3ед.* се напра́ви 18.184б, сє̀ напра́вы 39.298; *прич.: мин. страд. ед.: м.* напра́вень 15.140, *ср.* напра́вено 34.250б; *мн.:* направени 33.237.

направя се *св.* (1) *Направя се, стана някакъв.* да вы̑ кажє̑ за а҆нѣтихрі́ста ѿ кра́и какѣ щѐ да сє̀ ро́ди, и҆ какѣ щѐ да сє̀ напра́ви до напоконь 18.186б.

бъд.: 3ед. щѐ да сє̀ напра́ви 18.186б.

направям *несв.* (1) *Образно. Направям, създавам нещо.* є҆́то дє̑ видѣ̑ и҆ четвръ́тїать влькь... и҆ видѣ̑ чє̑ напра́вѣ и҆ разѣва́лѣ, и҆ дрꙋ́гыте влькцїи по̑ѣпи́раше съсь крака́та 18.182.

сег.: 3ед. напра́вѣ 18.182.

напрасно *нареч.* (28) **1.** *Изведнъж, ненадейно, неочаквано.* и҆ момькать ско́чи та̑ въсе́дна, ѿ чю́до голѣ́мо напра́сно вѣ то́йзи ча̑ намѣ́ри са насрѣ̑ двора́ть баши́нѣ 39.315б; и҆ като̑ бѣ́ше нарѡ̑ть в че́рѣкова. а҆̀ о҆нїа влькхвы вди́гнаха се и҆ напра́сно въско́чиха. и҆ поплѣ́ниха що̑ мого́ха 39.316б; ѿ чю́до. напрасно и҆злѣ́зе ѿта́мо ѿгѣнь 9.71б; и҆ на́прасно и҆̀ви мꙋ̀ се а҆́гг҃ль гн҃ь въ ѡ҆де́жда бѣ́ла 12.111; и҆ раскопаха, и҆ и҆стече̑ вѡда̑ на́прасно 11.103. **2.** *Изведнъж, бързо, тутакси.* михаи́ль гото́вь съсѣ ко́пїето. и҆ ꙋ҆да́ри на́прасно ка̀мень что̑ бѣ́ше по̑ цр҃квата 11.98; и҆ тои се помолиль на а҆́гг҃ле. и҆ на́прасно поидоха на дѣ́но морето, ар҃хгг҃ль михаи́ль и҆ гаврїи́ль... и҆ на́прасно го и҆зва́диха ѿ дѣ́но море́то 11.101б.

на́прѣсно 1.8, напрасно 2.14б, 9.71б, 9.74, 11.96, на́прасно 3.20б, 5.32б, 8.56, 11.98, 11.101б², 11.103, 11.103б, 11.104, 12.111, 15.144, 17.164, напра́сно 9.72б², 18.179б, 35.264б, 38.288б, 39.313б, 39.315б², 39.316б², 40.322б.

наприет *прич.* (2) *Приет; който се приема от някого, защото отговаря на определени изисквания.* а҆̀мѝ и҆́ма чл҃кь та мꙋ̀ нѣ є҆ напри́еть, по̑. защо̑ ѿ тры̀ работы загꙋ́бѣва сѝ чл҃кь по̑. є҆дно́ е да чи́нишь что̑ ты и҆́ще плъта. вто́рое чл҃кꙋ̀ ꙋ҆го́дїе и҆ похвалѝ́нїе. тре́тїе за́висть и҆ вра̀жда 34.254.

inslav

мин. страд. ед.: м. напри́еть 34.254, 34.254б.

наприсмѣх *нареч.* (2) *На присмех, на подигравка.* и̑ тога́зи нѣ́кого мрьтьв'ца̀ и̑зне́сꙋваха да́ го погребꙋ́ть. и̑ запрѣ́ха ѻ̑дрь а̑риста́рхови лю́дїе. и̑ реко́ше а̑пл҃ꙋ напри́смѣ̑. а̑ко того́зи въскрѣ́сишь. си́ч'кы ны́е да сѐ покло́ни̑ бꙋ̀ твоѐмꙋ 36.273.

напри́смѣх' 12.119, напри́смѣ̑ 36.273.

напрѣд *нареч.* (38) **1.** *Напред, в посока на движението.* и̑ а̑г҃гль г҃нь станѣ̑ пра̑ѣ̑ мꙋ́лето мꙋ, дѐто го и̑а̑здѣ́ше и̑ не пꙋ́щаше го да и̑де напра̑ѣ̑ 33.242; а̑зь да се те́глѧ напра̑ѣ̑ да влѣ́зѧ, а̑з' се найдѣхь по́назадь 17.170. **2.** *Напред, пред някого или нещо.* и̑ пꙋ́сты̀ напра̑ѣ̑ дрꙋ́гы два̀ мо́м'ка̀ да ка́жꙋть ма̑ѳе̑ю ка́кь и̑де ца́рь ꙋ̑ цр҃ква и̑ то́й да стане нѥ́говь ꙋче́никь 37.276б; и̑ и (!) повелѣ̀ цр҃ь да го но́сѧть прѣ̑ воиска́та напра̑ѣ̑ 4.22; и̑ ѿи̑до̀ше сич'ките течеш'ко̑ и̑ ст҃ыи нико́лае напра̑ѣ̑ тече́аше 15.144. **3.** *Порано, преди това, по-напред.* сла́влю те́бе г҃и̑, защо̀ дето мѝ казꙋ́ваше напра̑ѣ̑, така́ ми си̑. и̑ сто́риль 5.38б; оу҃тѣшѝ напра̑ѣ̑ тꙋ́ка, кои́то на те́бе пла́чать а̑ко̀ ще́шь на дрꙋ́гые пла́чь да ꙋ̑тѣши́шь 31.219б; и̑ защо̑ се така̀ ꙋ̑плашиха. тїе бѣ́ха го и̑ понапра̑ѣ̑ мнѿжищь видѣ́ле слѣ̑ въскре́нїе 38.288б; и̑ гле́даи ко́и до́йде найнапрѣ́дь и̑ щѐ да влѣ́зе. а̑ тѝ го задрѣ́жь 3.18б.

напрѣ̑ 1.5, напрѣ́дь 3.18б, 5.31, напра̑ѣ̑ 3.19², 4.22, 5.36б, 5.38б, 7.49б, 9.68², 11.86б³, 15.144, 16.157, 31.219б, 31.222б, 33.242², 37.276б, напра̑ѣ̑ 17.170, 18.177, 18.179б, 31.219б, 32.231б, 33.242, на́напра̑ѣ̑ 32.226б; *сравн.*: по́напрѣдь 1.5б, по́напрѣдь 3.18б, найнапрѣ́дь 3.18б, найнапра̑ѣ̑ 3.18б, по́напрѣ̑ 3.19б, по́напра̑ѣ̑ 11.95б, понапра̑ѣ̑ 33.242, 38.288б, по́напра̑ѣ̑ 33.245.

напрѣди *нареч.* (1) *По-напред, преди това, най-първо.* а̑ми ради̑ мнѿго да се не ба́вимѣ̑. та̑ ꙋ̑мали́х'мѣ̑ дꙋ́мыте. защо̑ и̑ма̑ и̑ дрꙋ́гы дꙋ́мы напрѣ́ди да ка́зꙋваме 11.94.

напрѣ́ди 11.94.

напрѣсно *вж.* **напрасно**

напсувам *св.* (2) *Напсувам, изрека псувня.* о̀ти мѣ̑ нап҃ꙋ́ва и̑ засрами мѣ̑ пра̑ѣ̑ тол'кова мнѿго чл҃ци. затова̀ и̑ а̑зь ѻ̑мразѝх' тѐ и̑ ѿрекох' се ѿ те́бе 34.251.

аор.: *2ед.* нап҃ꙋ́ва 34.251, *3ед.* нап҃ꙋ́ва 34.250б.

напустет *от стб.* напоустити *св.* (1) *Напусна; направя така, че нещо да започне доста да тече.* и̑ поидо́ха ѿдале́че, и̑ и̑скопа́хꙋ длъбо́ко. и̑ бре́гове сто́риха вели́кы. и̑ заградиха. и̑ ꙋ̑зе́ха да напꙋ́стеть вѿдата 11.98.

сег.: *3мн.* напꙋ́стеть 11.98.

напусти *от стб.* напоустити *св.* (1) *Напусна, изоставя някого.* гле́да ю̀ і̑ѡси́фь ка́кь ѐ дѣти́на и̑ непразна, а̑ то̀и като̑ сы̑ бѣ́шѐ праве́днь не щѣше да ю̀ и̑з'ѡбличѝ а̑мѝ помы́слы таи́но да ю̀ напꙋ́сти 33.236б.

сег.: *3ед.* напꙋ́сти 33.236б.

напусто *нареч.* (6) *Напусто, без смисъл, без полза, напразно.* то́изи ѐ дѐто си прово́ди живо́ть сво́й на́ землѧта напꙋ́сто. и̑ не зна́еше нѝ злѝ нѝ добро̑ 32.231; г҃ь зна́е помышлѥ́нїе чл҃чьско о̀тї е напꙋ́сто и̑ залꙋ́до 32.231; и̑ въ е̑дна̑ но́щь, и̑а̑ви́ мꙋ́ се ст҃ыи дими́трїе. и̑ ре̑ мꙋ́. чл҃че, что сѐ така̀ нака́зꙋвашь. и̑ то́л'кова и̑ма́нїе затри́вашь на́напꙋ́сто 9.71.

на́напꙋ́сто 9.71, 32.229, напꙋ́сто 32.224б, 32.231, напꙋ́сто 32.231, 36.269б.

напущам *несв.* (1) *Напускам, изоставям някого, разделям се с някого.* и̑ ре̑ мьжѣ́тъ и̑. бо́лна е, и̑ не зна́е что̑ дꙋ́ма. а̀ми а̑зь не напꙋ́ща̑ нѥ́ѧ. и̑ така̀ ю̀ не о̀ста́ви, да бѣ́де и̑нокынѧ 11.104б.

сег.: *1ед.* напꙋ́ща̑ 11.104б.

нараки *нареч.* (1) *Подръка, наблизо, на разположение, наръки.* поидоха, оу҃ ѡнѣ́зи вдови́цꙋ що си̑ са́ма̑ сѣдѣ́ше ꙋ̑ е̑дна̀ къ́щица и̑ бѣ́ше на́ ракы та́мо на ѿнїа мом'чета и̑ та́мо сѣдна́ха и̑ ча́каха да се ѿпечѐ о̀нова̀ и̑а̑стїе 5.36б.

на́ ракы 5.36б.

inslav

нард *м.* (1) **нард пистики.** *Течен нард; ароматно миро, което се добива от индийското растение нард.* марїа́ же прїе́мѡши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡ҃го цѣ́ннꙋ̀ї пома́за нѡѕѣ̀ і҆со҃вѣ̀ и҆ ѻ҃трѣ̀ вла́сы свои́ми нѡ́ѕѣ ѥ҆го̀ 34.250.

ед.: надра (!) 34.250.

наред *нареч.* (1) *Наред, един след друг, подред.* и҆ то́гива зе́ха да да́вать нарѣ̑ по ѥ҆дно̀ дѣ́те змеѭ́томꙋ. до́йде ре́дь и҆ до ца́ра 39.309б.

нарѣ̑ 39.309б.

наредя *св.* (5) **1.** *Наредя, поставя в определен ред.* и҆ кога̀ се събра́ха си́чѧ̑ки вои́не, и҆ поѝдо́ха и҆ ста́нъха прѣ̑ е҆вѧ̑ста́тїа… и҆ натькѧ̑ми́ гы кои̇̀ на десеть да е҆ прѣ́выи, кои на сто̀ прьвы̀ї и҆ комꙋ̀ що̀ прили̇̀чаше нареди̇̀ и҆́хь 5.36; и҆ напра́ви ковѧ̑че́гь сребрьнь, и҆ о҆ста́ви кр҃ть х҃вь оу҆ нѥ́го. и҆ нареди̇̀ мо́мѧ̑ци да го чю́ватѧ̑ и҆ кр҃ти се тога́зи 4.25б. **2.** *Наредя, накарам някого да извърши нещо, заповядам, разпоредя.* и҆ тога́зи цр҃ь пꙋ́сти̇̀ ма́йка си цр҃ца е҆ле́на въ і҆ер҃ли́мь. и҆ мнѡ́го во́йскꙋ̀ съсѧ̑ нѥ́ю. и҆ воѥ́во́да а҆поло́са нареди̇̀ и҆ нѥ́го да и҆́де съсѧ̑ нѥ́ю 4.22; а҆̀ о҆нѧ̑зи слꙋ́га что̑ бѣ́ше го наре́диль е҆фимїа́нь да слꙋ́гꙋва о҆но́мꙋзи сыро́махꙋ, и҆ пристѣ́пи и҆ рѣ̑ е҆фимїа́нꙋ. да не бꙋ́де тойзи сыро́махь чл҃кь бж҃їи 40.322б.

аор.: *3ед.* нареди̇̀ 4.22, 4.25б, 5.28б, 5.36; *плусквамперф.*: *3ед.* бѣ́ше наре́диль 40.322б.

нарека *св.* (19) **1.** *Нарека, дам име, кръстя.* и҆ тога́зи кр҃тише се въ и҆́ме о҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. и҆ плакїдꙋ наре́че е҆вѧ̑ста́тїе, а҆̀ жена́та мꙋ ѳатїа́на наре́че ѥ҆́и и҆́ме ѳеѡ́писта 5.30; а҆̀ми и҆ калоѡ̀ере ѿ ст҃ыи монасти́рь, детѡ̑ бѣ́ше го съѕи́даль стрыка́ мꙋ, и҆ наре́кль бѣ́ше го но́вы̀ сїѡ́нь 15.137б; и҆ роди́ть сн҃а, и҆ нарекꙋ́ть и҆́ме е҆́мманꙋи́ль 13.124; и҆ сто́ль е҆пк҃пѧ̑скыи ще̑ да прїиме то́йзи ца́рь, детѡ́ го наре́ко̑ на моѐ и҆́ме матѳе̑и 37.281. **2.** *Нарека, дам название на някого или нещо според някакво негово качество.* защѡ̀ вы́е сто́рихѧ̑тѐ. и҆сти́нна, лъжа̀. дето щѐ на̑ да и҆зба́ви ѿ кле́тва. и҆ що̀ е҆ мрьтвы въскрѣша́валь. а҆̀ вы́е го стѐ наре́кле лѣ́стець 4.22б; и҆ г҃ь въ ст҃ое е҆в҃лїе, тѣ́зи го́зѧ̑ба наре̑. че́сть бл҃гаа и҆ добра̀ 9.61.

сег.: *3мн.* нарекꙋ́ть 13.124; *аор.*: *1ед.* наре́ко̑ 37.281, *3ед.* наре́че 4.26, 5.302, 17.167, нарече 5.30, нарѣ̑ 9.61, 11.85б, 11.102б, 13.122б, *3мн.* наре́коха 12.112б, 12.119; *плусквамперф.*: *3ед.* наре́кль бѣ́ше 15.137б; *форма от перф. тип: 2мн.* стѐ наре́кле 4.22б; *пов.*: *2ед.* наре́чи̇̀ 33.236б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* нарѣ̑нь 14.127б, наре́нны̀ї 14.127б.

нарека се *св.* (4) *Нарека се, приема име, назова се.* тогѝва ще̑ а҆нѧ̑тихрїсть да сѐ наречѐ самѧ̑сѝ си а́зе сѣ҃ г҃ь 18.188б; и҆ ѿтога́зи се нарѣ̑ това̀ мѣ́сто хо́не. а҆̀ ѿпрь́вѣнѧ̑ се зовѣ́ше колса́е 11.98.

аор.: *3ед.* се нарѣ̑ 11.83–83б, 11.98, се наре́че 39.317б; *бъд.*: *3ед.* ще̑ да сѐ наречѐ 18.188б.

нарековам *вж.* **нарекувам**

нарекувам *несв.* (2) *Наричам, давам название на някого или нещо според качествата му.* това̀ что̑то е́ ре́кль а҆́гг҃ль і҆ѡси́фꙋ да бѣ́га въ пꙋ́стыню. а҆̀ пꙋ́стыню наре́кова е҆гѵ҆п҃ть. нѣ̀ че е҆̑ пꙋ́сть ѿ чл҃ве́ци, а҆̀ми е пꙋ́сть ѿ бл҃ти бж҃їе 33.244б; и҆ сн҃ь да́де се на́мь, де̑то мꙋ е вла́сть бы́ло̀ на нѥ́гово ра́мо. и҆ и҆́мето мꙋ се наре́кꙋва вели́кь наговорь а҆́гг҃ль. чю́день съвѣ́тникь. властели́нь ѿц҃ь о҆номꙋ́зи вѣ́кꙋ что̑ ще̑ да бь́де 33.236.

сег.: *3ед.* наре́кова 33.244б; *страд.*: *сег. 3ед.* се наре́кꙋва 33.236.

нарицавам се *несв.* (2) *Наричам се, именувам се.* а҆̀мѝ пою́ть. ст҃ь ст҃ь ст҃ь г҃ь затова́ се серафі́ме нарица́вать 4.24б; защѡ̑ се и҆ тїе на твоѐ и҆́ме нарица́вать. мака́рь и҆ грѣ́шны сꙋ́ть 9.73б.

сег.: *3мн.* се нарица́вать 4.24б, 9.73б.

наричам *несв.* (7) **1.** *Наричам, назовавам нещо или някого според качествата и*

inslav

произхода му. тїа чю́деса и҆ знамéнїа детô б҃ь мои҆ сѣ҃ мéне стрꙋ́ва, а҆ тѝ ги лꙋ́ди и҆ мáгїи нари́чѣшь 39.302; защò и҆ а҆нтихрі́ста нари́четь пр҃рците скѵ́мéнˢ лѣ́вовь дѣ́те на расла́ница жéнˢскà 18.185. **2.** *Наричам, давам име.* и҆ бѣ́ше въ о҆новà мѣ́сто є҆дно̂ кáпище є҆лˢинˢско… дѣ́то го нари́чаахꙋ є҆лли́ны на боговете свои҆ а҆ртемидь 15.140. **3.** *Наричам, оплаквам покойник с думи, нареждам.* та҆́кà (!) и҆ мáйка мꙋ и҆зˢ глѣ́биныи своéго наричѣ́ше и҆ плачѣ́ше, и҆ съсльзи (!) дꙋмáше ѡ҆ ѡ҆. тéжˢко мéне сн҃е мои҆ дрáголю́бны 39.314.

сег.: 2ед. нари́чѣшь 39.302, *3ед.* нари́чѣ 12.118, *3мн.* нари́четь 18.185; *имперф.: 3ед.* наричѣ́ше 39.314, *3мн.* нари́чаахꙋ 12.117б, 15.140, нари́чѧ̑ 39.318.

наричам се *несв.* (10) *Наричам се, назовавам се, именувам се.* ѡ҆ злѣ̀ за тогóва грѣ́шника чл҃ка, о҆ти́ се нари́чѣ дїáволь и҆ дїáволˢскꙋ̀ слꙋгà 18.198б; и҆ и҆́стинна се нари́чѣхˢтѐ хр҃тїáне, а҆̀ла не стрꙋ́вахˢтѐ мóать зáконь щотô бѣ̀ зарьчáль 18.205б; нари́чѣтˢ се тѣ́кˢмо хр҃тїáне, а҆ дїáволˢскà рáбота стрꙋ́вать 32.223б.

сег.: 3ед. се нари́че 1.7, се нари́чѣ 18.195б, 18.198б, *1мн.* сь нари́чѣме 18.198б, *3мн.* са҆ нари́чать 18.195б, нари́чѣтˢ се 32.223б, 32.228, са нари́чать 39.296б; *имперф.: 2мн.* се нари́чѣхˢтѐ 18.205б.

нарка *ЛИ* (1) *Нарка.* и҆ кр҃ти се с҃нь цáревь. и҆ женà терéтїа и҆ мигдонїа и҆ нáрˢка, вѣровáха въ х҃а 7.54б.

нáрˢка 7.54б.

наркела *ЛИ* (1) *Наркела.* а҆ женà и҆рóва нарˢкéла разˢгнѣ́ва се на мꙋжáтого си҆ радѝ фи́липпа 36.272.

нарˢкéла 36.272.

народ *м.* (44) **1.** *Само ед. Събир. Народ; много хора, събрани на едно място.* и҆ наи҆дѐ і҆ѡáнна катô ꙋ҆чаше тóлˢкози нарсѧ̑ щò бѣ́ха се събрáле при нѥ́го да слꙋ́шать слóво бж҃їе 6.44б; и҆ на оу҆трѣ́шныи дн҃ь мнѡ́го нарсѧ̑ щô бѣ́ше дошь́ль въ праз̑никь и҆ разˢбрáха чѐ и҆́де і҆с҃ въ і҆ер҃лимь 34.251б; и҆ пóскоро притéче при чéрˢквыщето а҆̀полóново, и҆ нѣ̀ можѣ́ше да влѣ́зе ѿ нарѡ́дь 39.308; а҆̀ми̇ зара̑д нарѡ́дать щотô стóлать да стóра и҆ товà чю́до 39.304б. **2.** *Народ; хора от една народност с обща етническа принадлежност.* ц҃рь дв҃дь тогáзи нѣ́кога пойска да и҆счьтѐ нарѡ́дь є҆врéискыи 11.89. **3.** *Народ; хора, обединени от обща религия.* и҆ тогази цр҃твꙋ́ваше цáрꙋ конˢстанˢти́нꙋ внꙋ́кь, и҆рáклїа цр҃ь. и҆ тóи пàкь сьбрà нарсѧ̑ хр҃тїáнˢскыи 11.96б.

ед.: нáрѡˢ 4.26б, 39.307б, нарсѧ̑ 4.26б, 6.43, 11.89, 11.96б, 15.138б, 34.252б, нарсѧ̑ 6.42б, 6.43, 6.43б, 6.44б, 9.72, 11.86, 11.96б, 11.104, 34.252, нарѡ́дь 9.62б, 9.72, 11.89, 12.116, 17.169б, 34.252б, 37.275, 37.279б, 39.301, 39.308, нарсѧ̑ 11.89б, 15.139, 34.251, 34.251б, 34.253, 39.315б, 39.316б, нарсѧ̑ 12.115б, нáрѡдь 39.301, нáрсѧ̑ 39.305, нáрòдь 39.307, нарóдˢ 39.308, нарѡ́да 39.307б, нарѡ́дѣ 39.298б, *мн.* нарѡ́дать 39.304б, нáрѡ́дать 39.305, нарсѧ̑ть 39.316б.

народя се *св.* (2) *Народя се, наплодя се, размножа се.* си́чˢко товà прѣтрьпѣ́хь защô да и҆зˢвадѧ тéбе, и҆ си́чˢкы рѡ́дь детô ѿ тéбе се нарóдиль, що è въпáдньль злѣ̀ заради̇ твоѐ прѣгрѣшенїе 35.265.

аор.: 3ед. сѐ народѝ 38.285; *форма от перф. тип: 3ед.* се нарóдиль 35.265.

нас *вж.* **ние**

насадя *св.* (1) *Насадя, засадя известна площ с растения.* кáтô нѣ́коа голѣ́ма ѻ҆грáда чтô е насадéна вьтрѣ ѿ сѣ́какˢво цвѣ́те миризливо 33.232.

прич.: мин. страд. ед.: ж. насадéна 33.232.

насам *нареч.* (3) *Насам, от определен момент в миналото досега.* а҆ ѿтогáзи насáмь, трѣвица ѩ҃мь що è и҆́ма тꙋ́ка по пꙋ́стыня 17.172; а҆ ѿ, ѕ҃і, годи́нь насáмь до днéшныи дéнь, ми́рˢна бы́хь 17.172.

насáмь 17.172², насамь̀ 17.175б.

inslav

населя *св.* (1) *Населя; заживея постоянно на някое място, заселя.* и҆ ре҆ мꙋ̀ сі҆ю зе́млю де҆то ю҆̀ о҆̀бѣща̑ а҆враа́мꙋ и҆ і҆саа́кꙋ и҆ і҆а́ковꙋ. щѣ́ть да ю҆̀ насе́лѧть дрꙋ́гы 11.87.

бъд.: *3мн.* щѣ́ть да насе́лѧть 11.87.

населя се *св.* (1) *Населя се, отида да живея някъде, преселя се.* а҆̀ то́и се назова̀ чл҃чьскыи сн҃ь. да сътво́ри на҆̀ да смѣ̑ сы́нове и҆̀ да се насе́лѝ на цр҃тво нб҃ное 33.239б.

сег.: *1мн.* се насе́лѝ 33.239б.

насила *нареч.* (18) *Насила, принудително.* нѝ самы̑ се ѿкли́наите, нѝ нѣ́кого наси́ла теглѣ́те на кле́тва 5.40б; и҆ и҆спѣ́диха наси́ла і҆ѡа́нна, и҆ гра́бнъха го, и҆ заточиха го ꙋ҆̀ море́то 12.116; и҆ за коѐ пла́щахꙋ, и҆ коѐ по́векѥ наси́ла ѿнѥ́махо 15.143; дїѡклитїа́нь, ри́мскыѝ ца́рь. катѡ̀ прѣ́вꙗзѐ цр҃тво наси́ла сѣ̀ недосто́йнство 39.296.

наси́ла 2.12, 5.32б, 5.40б, 12.116, 15.143, 15.143б, 18.189, 18.195, 18.196б, 18.204б, 31.216б, 31.217, 31.219б, 32.226б, 33.246, 36.273, 38.282б, 39.296.

насилник *м.* (3) *Насилник; лице, което върши насилие над други хора.* и҆ ѿнꙗзи щѡ̀ бѣ́ше господи́нь на кора́бꙗть наси́лꙗникь злѣ̀, и҆ не пꙋ́сти ме́не а҆̀ми мѣ̑ дове́де тꙋ́ка дето мѣ̑ ви́дишь 5.37б; и҆ ꙋ҆зѐ маика вы̑ чюжди́нець и҆ наси́лꙗникь 5.32б.

ед.: наси́лꙗникь 5.32б, 5.37б; *мн.*: наси́лници 11.107б.

насиловам *вж.* **насилувам**

насилувам *несв.* (7) *Насилвам, принуждавам някого да прави нещо против волята си.* а҆ко ще нѣ́кои да до́йде слѣдь ме́не, като да ре҆̀мь. не насилꙋ́вамь, нѝ срьдимь, а҆ми е҆̀ сѣ́кыи чл҃кь ца́рь на сво́ꙗ гла́ва̑ 16.158; а҆̀ то́и го бїѐ и҆ наси́люва го да проми́не 11.86б; и҆ насило́вате хр҃тїа́нете да вѣ́рꙋвать и҆дольте 39.298.

сег.: *1ед.* насилꙋ́вамь 16.158, наси́люва̑ 38.282б, *3ед.* наси́люва 11.86б, 38.282б[2], *2мн.* насило́вате 39.298; *имперф.*: *3ед.* наси́ловаше 33.242.

насилювам *вж.* **насилувам**

насиля *св.* (4) **1.** *Насиля, накарам със сила някого да направи нещо против волята и желанието си.* а҆ко те насы́лы нѣ́кои да пїе́шь мнѡ̑го не послꙋ́шаи е҆го̀ мака́рь сво́и, и҆лѝ сщ҃е́нникь. илѝ вл҃ка, и҆лѝ и҆ дх҃о́вныи тво́й ѿ̑щь 11.108; и҆ ко́й те наси́лы да прѣдадешь г҃а на безако́нныте і҆ꙋ҆деѐ 35.257. **2.** *Насиля; употребя сила, за да вляза някъде.* и҆̀ па́кꙗ се смѣ́сихь съ́сꙗ дрꙋ́гы и҆ наси́лихь да влѣ́за, а҆то̀ па̀кꙗ се ѿрьколи́ наза́дь като и҆ прѣ́вѣнь 17.170.

сег.: *3ед.* насы́лы 11.108; *аор.*: *1ед.* наси́лихь 17.170, *3ед.* наси́лы 35.257, 36.272б.

насилявам *несв.* (1) *Насилвам, извършвам насилие върху някого.* и҆ нѣ́когы събра́хꙋ се е҆зы́ци что сѣ̑ зовꙋ́ть а҆ва́ры да и҆̀дꙋть и҆ да плѣна́ть ца́ри гра́дь. и҆ поидо́ха и҆ сътвори́ха та́мо нѣ́колико врѣ́ме и҆зꙗвѣ́нь бі҆ахꙋ и҆ наси́лѣвахꙋ 11.95б.

имперф.: *3мн.* наси́лѣвахꙋ 11.95б.

наситювам *несв.* (1) *Насищам, задоволявам напълно чувството за глад, нахранвам.* та́зи го́зꙗба пр҃ѣ̑рькь дв҃дь и҆̀мѣ́нꙋва. хлѣ́бь нб҃ны̑. и҆̀ хлѣ́бь а҆̀гг҃лꙗскыи. защѡ̀ насы̑тюва. чл҃кꙋ̀ д҃шь́та, катѡ̀ хлѣ́бь тѣло́то чл҃кꙋ̀ 34.248.

сег.: *3ед.* насы̑тюва 34.248.

наситювам се *несв.* (3) **1.** *Насищам се, задоволявам напълно чувството си за глад и жажда.* кога̀ сѣди́шь на го́зꙗба, и҆ ꙗ҆де́шь и҆ пие́шь си́чꙗкыи дн҃ь, и҆ не насы́тювашꙗ се, ни́ ѿ ꙗ҆ѕтїе нѝ ѿ пи́тїе 11.106. **2.** *Насищам се, задоволявам напълно някакви нужди.* и҆ кои́то вла́зеть вътрѣ̀ радо́сть и҆ма́ють голѣ́ма защѡ̀ се насы̑тювать ѿ хꙋ́бавы мѵ҃ризꙗмы̑ ѿ ѿнїа ра́зꙗличны̑ цвѣ́тове 33.232.

сег.: *2ед.* насы́тювашꙗ се 11.106, *3мн.* са̀ насы̑тювать 18.206, се насы̑тювать 33.232.

inslav

наситя се *св.* (13) **1.** *Наситя се, задоволя напълно чувството си за глад.* лю́ть ѐ ѕвѣ́рь и̑ срьди́ть. а̑ коги́ се насы́ти а̑ то́й бѣга по свои̑ лѣга́лѧ̑ 31.220; а̑ми̑ ѐлате си́чкы къ нѥ́го да сѐ насы́тите, и̑ да сѐ напїете 18.190. **2.** *Наситя се, задоволя напълно духовните си нужди.* и̑ ка́кь… да ѹ̑лѣ́зе със мѹ́дрыте дѣви́ци въ ра́и да се насы́ти красота ра́искаа, и̑ хѹ́бость и̑ свѣ́тло̑. и̑ пѣ́сни а̑гг҃лскы 8.55б; и̑ на́ше ꙗ̑стїе и̑ пи́тїе да бѹ́де сло́во бж҃їе. и̑ ѿ бжтвны (!) дѹ́мы да се наси́ти̑ 34.255б; и̑ ст҃ыи наслади и̑хь със нѥ́говыте сла́дкые и̑ бж҃твные дѹ́мы. и̑ поѹ̑чи̑ и̑хь, ка́то̑ бѣ́ше, досто́ино и̑ праве́дно да сѐ насы́ти дш҃а чл҃кѹ 15.137б.

сег.: 1ед. сѐ наси́тю 40.322, *3ед.* се насы́ти 8.55б, 31.220, сѐ насы́ти 8.58, сѐ насы́ти 15.137б, се наси́ти 40.324, *1мн.* се насы́тиме 9.61, сѐ наси́ти̑ 15.156б, се насы́ти̑ 34.248б, се наси́ти̑ 34.255б, *2мн.* сѐ насы́тите 18.190; *аор.: 1мн.* насы́тихмѐ (!) 34.248б, *3мн.* наси́тиха се 18.195.

наскоро *нареч.* (9) **1.** *Наскоро, преди малко време, неотдавна.* и̑ бѣ́ше на товà врѣ́ме на а̑нтїѡхїю флавїанъ патрїа̑рхь, на́скорѹ прѣ̑ѣль бѣ́ше прѣсто́ль 12.111; не знаꙗха ѐди́нь дрѹ́гы че са̑ бра́тїа, о̑ти бѣ́ха ѐ̑дно̑ оу̑ едного̑ чл҃ка. а̑ дрѹ́го оу̑ дрѹ́гыго и̑ не видѣ́ха се на́скоро да се заповнѭ́ть 5.33б. **2.** *Наскоро, в скоро време, бързо.* да сѐ лиши̑ і̑ѹ̑да ѿ жи́вотъ свои̑ наско́ро, и̑ на нѥ́говото мѣ́сто да бѹ́де дрѹ́гыи 38.290б. // *Набързо, накратко.* єто такво́зи е было̑ мн҃їето ст҃мѹ каквото чю́хте на́кьсо и̑ на́скоро бл҃вѐнїи хр҃тїа́не 39.309; това́ сѣ̑ дѹ́мыте. на ст҃ыи, пра̑зникь. дѣ̑то гы на́скоро и̑ наксо сказахмѐ 33.237б.

наскоро 2.14б, на́скоро 5.33б, 20.208б, 33.237б, 39.309, на́скорѹ 12.111, 15.139б, наско́ро 15.134б, 38.290б.

насладя *св.* (1) *Насладя, доставя наслада на някого.* и̑ ст҃ыи наслади и̑хь със нѥ́говыте сла́дкые и̑ бж҃твные дѹ́мы 15.137б.

аор.: 3ед. наслади 15.137б.

насладя се *св.* (4) *Насладя се, изпитам наслада.* и̑ ѡста́ви го въ рай̑ да сѐ наслади̑ със ра́иското ꙗ̑стїе 15.131б; сѣ̑ смѣре́нїе, вѣ̑чное добро̑ да сѐ насла́дите 31.222.

сег.: 3ед. сѐ наслади̑ 15.131б, *2мн.* сѐ насла́дите 31.222; *бъд.: 3ед.* що̑ (!) да̀ се насла́ды 20.209б; *пов.: описат. 3ед.* да сѐ наслади̑ 11.107.

наслаждам се *несв.* (1) *Наслаждавам се; изпитвам наслада, удоволствие.* то́й болѣзнѹ́ва да бы̑ що̑ го́дѣ добы́ль, а̑ дрѹ́ги са веселѧ́ть със нѥговьть до́бывь. то́и се гри́жи за тои̑зи свѣ́ть, а̑ дрѹ́гымь о̑ста́не да сѐ насла́ждать 31.215б.

сег.: 3мн. сѐ насла́ждать 31.215б.

наслаждение *ср.* (1) *Образно. Наслаждение, голямо удоволствие, наслада.* кѹпѣ́те си̑ ѿ сво́и трѹ́дь добрина, сѣ̑ бдѣ́нїе лицѣ̑ неви́димаго ба̑. сѣ̑ говѣ́нїе и̑ жьдѹ́ванїе, безсьмрѣ́тна̑ го́зба насла́жѐнїе 31.222.

ед.: насла́жѐнїе 31.222.

наслѣдник *м.* (2) *Наследник; лице, което получава наследство.* нѐ тькмо бра́ть мои̑ щѐ бы̑. а̑ми̑ и̑ наслѣ́дникь на моѐ ца́рство щѐ да бѹ́де до́ вѣка 7.51. // *Образно.* а̑ко тѹ́ка помьчишь се зара̑ и̑ме хв҃о. нѣ̑ на о̑нзи свѣ́ть ст҃ь щешь да бьдешь, и̑ наслѣ́дникь ра́йскыи 1.3б.

ед.: наслѣ́дникь 1.3б, 7.51.

наслѣдя *св.* (1) *Образно. Наследя, получа наследство.* нѝ доса́дници нѝ насилн҃ици, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци нѝ маг҃їю что̑ чи́ню̑ цр҃тво бж҃їе не мо́гѹть да наслѣ́деть 11.107б.

сег.: 3мн. наслѣ́деть 11.107б.

насмѣя се *св.* (5) *Надсмея се, подиграя се някому, присмея се.* и̑ попи́та врата́рете, гдѐ ѐ до́мь гп҃ди́нѹ дими́трїю. и̑ врата́рете сѣ̑ насмѣ́аха ѐмѹ. и̑ ре́коха мѹ. дими́трїа гп҃ди́на ны́е не и̑маме 9.68; пази̑ си̑ о̑чите свои̑ да не прѣгле́дѹвать хѹ́бость на чю́ждѣ женѣ̑.

inslav

помисли́ си колѝци́на се посра́миха и̑ насмѣ́ха и̑м᾽ се 1.6б.

аор.: Зед. се насмѣ̀а 11.102, насмѣ́а се 17.169, *Змн.* насмѣ́ха се 1.6б, сѣ̀ насмѣ́аха 9.68, се насмѣ́аха 17.169.

наспорет *предл.* (2) *За означаване на нещо или някого, против когото е насочено действието; против, срещу.* тога́зи ре̑, ще̑ да ста́не праве́дникь със᾽ голѣ́мо дрь́зновéнїе наспоре́ть ѿного́зи де̑то го́ е ѻ̃скрьби́ль 12.118б.

наспо́реть 5.34, наспоре́ть 12.118б.

насрѣд *нареч. и предл.* (24) **I.** *Нареч. По средата.* и̑ ди́мь мнѡ̑го вони́ѥщь като̑ ѿ смола̀ и̑ ѿ тѣ́фь и̑злѣ́зе, и̑ море́то се раз᾽сѣ́де насрѣ̑ 15.152; и̑ поидѐ на ѡ̑нова̀ мѣ́сто гдѐто се́ бо́рѣхꙋ чл҃ци. и̑ ви́кна насрѣ̑. ѡ̑ лїѡ̑ ѐла̀ да се бо́риме два̀ма 9.65б. **II.** *Предл. За означаване на място в средата на определено пространство; насред, посред.* врьна́х᾽ се да прѣнесꙋ̀ и̑ поголѣ́мото. и̑ кога̀ бы̑ насрѣ̑ рѣка́та, и̑ види̑ѣ̑ че̑ ꙋ̑зѐ ѐдно̀ вльк҃ь а̑ дрꙋ́го лѣ́вь 5.38; и̑ в᾽лѣ́зе насрѣ̑ цр҃квата, и̑ прѣклони́ се до́ земли̑ 3.20; и̑ кога̀ бы̑ насрѣ̑ пь́ть. а̑ тїа̀ ѻ̃сла́бна. и̑ пойска ма́л᾽ко да се́дне да си̑ почи́не 39.308б.

насрѣ̑ 3.20, 4.26б, 9.65б, 9.68б, 11.101б[4], 11.102, 15.152, 15.152б[2], 32.231, насрѣ̑ 5.32б, 5.38, 15.136б, 16.157б, 31.221б, 36.271, 39.298, 39.315б, 39.318б, насрѣ̑ 39.308б, насрѣ̑дь 40.323б.

насрѣщ *вж.* **насрѣща**

насрѣща *нареч. и предл.* (35) **I.** *Нареч.* **1.** *Насреща, на противоположната страна, отсреща.* като̑ и̑ а̑да́ма бь̑ щѣ̑ше да го̑ помѣ̑чи. и̑ сто́ри го да е̑ насрѣ̑ща спроти̑ ра́и, та́мо да ра́боти земли̑та 12.118б. **2.** *Насреща, от отсрещната страна.* и̑ ца́рь като̀ раз᾽бра̀ че̑ и̑де плакїда, и̑злѣзе сам᾽си̑ насре́ща. и̑ цѣлꙋ́ва го и̑ поче́те го 5.35б; си́ч᾽кы из᾽ ѻ̃колꙋ гра́дове и̑ села̑ и̑злѣ́зꙋваха насре́ща, съсвѣ́щи (!), и̑ сщ҃е́нници 8.59б. **II.** *Предл.* **1.** *За означаване на обект, към който е насочено движение от противоположната страна; срещу.* и̑ пꙋсти̑ цр҃ьскыи кора́бь насрѣ́щь мꙋ 14.128; ѩ̃ви се пр҃ркꙋ и̑лїю, и̑ рече мꙋ. въстани̑ и̑ и̑ди̑ насрѣ́ща ца́ревы чл҃ци 11.90б; и̑ прите́че насрѣ́ща т҃ѣ. и̑ и̑з᾽гори и̑мь ѻ̀чите 37.276. **2.** *За означаване на местоположение от противоположната страна; срещу.* тога́зи повѣлѣ̑ пѣ́в᾽цꙋ, да се въска́чи на ка́мень насрѣ́щь и̑сто́кь, и̑ да пѣ́є ѱал᾽ты́рь 37.280. **3.** *За означаване на обект, срещу който са насочени нечии думи и дела; против.* и̑ а̑ко ще́те̑ да се̑ ѻ̃пре́те ни́емꙋ насрѣ́ща. ще̑ да вы̑ погꙋбѝ си́н᾽ца ви и̑ си́льта ва́ша 35.264. **думам насрѣща някому.** ***а)*** *Изразявам несъгласие с мнението на някого, противореча някому.* и̑ ни́кога ста́рого не прѣти́чеи съсь дꙋ́ма та мꙋ дꙋма̀ насре́ща. тьк᾽мо а̑ко по́старь да́ мꙋ и̑ хороти̑. а̑ ти̑ слꙋ́шаи̑ и̑ оу̑чи́ се 1.5б. ***б)*** *Хуля, клеветя някого.* а̑зь вы̑ напра́вихь и̑ е̑зы́кь да пѣ́ете и̑ да сла́вите и̑́ме моѐ... а̑ вїе гы ѿтво́рих᾽тѐ (!) на льжа̑ и̑ на ѱꙋ̀ванїе на кри́во дꙋ́манїе, и̑ чл҃кꙋ насре́ща да̑ дꙋ́мате 18.204б.

насре́ща 1.5б, 5.35б, 5.38б, 8.59б, 9.63, 18.204б, 31.221, 32.225, 32.229б, 32.230[2], насрѣ́ща 11.90б, 12.118б, 13.124, 14.128, 15.137б, 32.230, 33.242б, 34.251б, 35.264, 37.276, 39.309б, 39.311, насрѣ́щь 14.128, 37.280.

наставен *прич.* (1) *Като прил. Наставен, посъветван, поучен.* и̑ пила́ть ѿ ба̑ наста́вень да́де і҆ѡ̑сифꙋ тѣло́то гн҃ѥ. и̑ і҆ѡ̑сиф᾽ го сънѐ ѿ кр҃ть 35.260.

мин. страд. ед.: м. наста́вень 35.260.

наставник *м.* (1) *Наставник; лице, което напътства, поучава хората.* житїе прп҃ѻ́бнаго ѿц҃а на́шего са́ввы ѻ̀сщ҃е́ннаго наста́вника пꙋ́стынно жи́телѥмь 14.126.

ед.: наста́вника 14.126.

наставница *ж.* (1) *Наставница; жена, която напътства, поучава хората.* на

inslav

дрꙋ́го мѣ́сто надежда не и҆ма́. а҆ми̑ ты̑ ми бꙋ́ди̑ наста́вница да мѐ наста́вишь на добро̑ и҆ на покаа́нїе 8.56б.

ед.: наста́вница 8.56б.

наставя *св.* (36) **1.** *Напътя, насоча някого накъде да върви, покажа верния път, упътя.* пи́таи гдѐ є҆ до́мь дими́трїа госпо́дина солꙋ́нскаго. и҆ а҆ко̀ пи́таш така̀ мо́жешь най̑ ме́не. и҆ а҆́зь тѐ щѐ наста́ви да сѝ пойдешь на своѐ мѣ́сто 9.68; а то̑ ѿста́ви пѫ́тѧть ѝ зе да хо́ди, и҆ са́мь и҆ та́мь. а҆ тои̑ го па̑ бы и҆ едва́ го наста́ви на пѫ́тѧть 33.242; и҆ давно́ бы се наи̑шьль нѣ́кои мѫ́жь във҆ пꙋ́стинѧ по́добрѣ да зна́е и҆ да мѐ по́добрѣ наста́ви 17.164. **2.** *Прен. Наставя, науча някого на нещо, поуча.* на дрꙋ́го мѣ́сто надежда не и҆ма́. а҆ми̑ ты̑ ми бꙋ́ди̑ наста́вница да мѐ наста́вишь на добро̑ и҆ на покаа́нїе 8.56б; и҆ ѿсе́га ты̑ мѐ наставѝ, и҆ наꙋ́чи ме ка́кѣ да ѹ҆гꙋ́дѧ бꙋ̀ 2.12б; затова̀ и҆ гь наста́ви прпрци да проповѣдꙋ́вать и҆ да ка́жьть как҆ щѐ да слѣзе сам҆сѝ бь, да и҆зба́ви а҆да́ма, и҆ си́ч҆ки лю́дїе 3.16б.

сег.: 2ед. наста́виш҆ 17.170б, *3ед.* наста́ви 17.164, 17.164б, 17.171б; *аор.: 3ед.* наста́ви 3.16б, 6.46, 6.46б, 6.47, 7.54б, 9.75, 10.76, 11.86б, 12.108б, 12.109, 14.126б, 15.143б, 33.242, 36.273б, 37.280б, *3мн.* наста́више 14.128, наста́виха 34.254; *форми от перф. тип: 3ед.* наста́вил҆ 4.23, е наста́виль 10.79б, ѐ наста́вила 17.167; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѐ наста́ви 9.68, *2ед.* щешь наставѝ 17.171, *3ед.* ще наста́ви 3.18б; *пов.: 2ед.* наставѝ 2.12б, 6.47, настави 5.31, *описат. 2ед.* да наста́вишь 8.56б; *усл.: 3ед.* бы̑ наста́вил҆ 17.168; *страд.: аор.: 3мн.* наста́више се 15.150; *прич.: мин. страд. ед.: м.* наста́вень 2.10, 17.164б, 17.168.

наставям *несв.* (4) *Напътвам, насочвам някого накъде да върви, показвам верния път, упътвам.* а҆мы̑ бѣ́ше а҆́гг҃ль гнь и҆ ѩвѝ и҆м҆ се въ о҆бра́зь като̑ ѕвѣзда̑, и҆ наста́влѧше гы на пꙋ́ть гдѐ да и҆дꙋ́ть 33.245; и҆ по това́ се позна̀ че є҆ двѣ̀ го́динь было̀ ѿнапрѣ́ как҆ сѣ е ѩви́ла ѕвѣзда̑та. и҆ наста́влѧше ѿнїа ца́рїе ѿ пер҆си́дь да до́йдꙋть до виѳле́емь 33.245.

сег.: 2ед. наста́вѧш҆ 16.163; *имперф.: 3ед.* наста́влѧше 33.245², наста́вѣше 35.259.

наставлям *вж.* **наставям**

настана *св.* (2) **1.** *Надигна се срещу някого, въстана.* ги бе щото̀ си́ч҆ко дрьжи́шь. наста́наха чл҃чьскы̑ сн҃ове, и҆ похꙋ́лиха и҆́мето твоѐ ст҃о́е 32.224. **2.** *Само 3мн. Надойдат, дойдат, пристигнат.* ѿнапрѣ̀ дои̑доха прпрци̑те та̑ ре́коха, є҆́то е бли́зꙋ сконч҆анїе на свѣть́ть. та̑ па́кь дои̑доха на́поконь и҆ а҆пл҃ыте… та̑ па́кь наста́наха на́поконь да́скале, и҆ философе. та̑ оу҆́чаха ката̑ дн҃ь и҆ пра́зн҃икь 18.184.

аор.: 3мн. наста́наха 18.184, 32.224.

настолник *м.* (1) *Лице, равно по ранг на царя, което има право да заеме престола.* а҆то̀ а҆́зь на голѣ́ма по́чть ѝ сла́ва да тѐ спо̑обѣ ѝ да тѐ ѹ҆́тьк҆мѣ да сѝ вто́ри настол҆́никь на моѐ цр҃тво 39.307.

ед.: настол҆́никь 39.307.

насторя *св.* (1) *Подсторя, подтикна някого да извърши злина, подбудя.* и҆ дїа́воль бѣ́ше го насто́риль, да крадѐ свѣщи́те защо̑ ко́и хр҃тїа́нинь донесѣ́ше свѣ́щь и҆ запа́лѣше, а҆ то́и ю̀ ѹ҆гасѣ́ше 9.74.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше насто́риль 9.74.

наступя *вж.* **настъпя**

настъпя *св.* (2) **1.** *Настъпя, стъпя върху нещо с крак, стъпча.* и҆ като̑ влѣ́зе та́мо ст҃ыи димитрїе видѣ̀ є҆днѣ̀ скор҆пїа голѣ́ма сре́ща ни́его и҆́де… и҆ настѫ́пи ѧ҆ и҆ ѹ҆бѝ ѿнѣ́зи скор҆пїа 9.64б. **2.** *Прен. Настъпя, стъпча нещо, победя.* и҆зволи́выи сп҃се́нїа нашѐго радѝ въплъти́ти се ѿ ст҃ые бг҃е и҆ прно̑дв҃ы ма́рїе непрѣло́жно въчл҃чив҆ се, распн҆ же се х҃е бе сърѣ́тїю сьмрѣ̀ть на́стꙋпи 35.260б.

аор.: 3ед. настѫ́пи 9.64б, на́стꙋпи 35.260б.

настъпям *несв.* (1) *Настъпям, стъпвам върху нещо с крак, стъпквам, смач-*

inslav

квам. въ и҆́ме хв҃о дето е҆. ре́кль на́мь, да насть́памѐ на змїе и҆ на скорпїе и҆ на си́чⷭ҇ка си́ла вра́жїа 9.64б.

сег.: 1мн. насть́памѐ 9.64б.

насънѣ *нареч.* (12) *Насъне, по време на сън, по време на спане.* ѹ҆не́се се ма́лⷭ҇ко на сѣ́нь, и҆ гле́да х҃а насънѣ̀ чѐ дойде та́ го цѣлꙋ́ва 39.306б; видѣ на́сънѣ і҆гꙋ́ме́нь, е҆ди́нь мꙋ́жь стои̑ и҆ ѡ҆блѣ́чень въ бѣли̑ ри́зы 2.12; и҆ вⷭ҇ тѣ́зи но́щь ꙗ҆́ви се ст҃ыи гео҃ (!) насѣ́нѣ и҆ ка́же и҆ что̑ пла́чешь ѡ҆ женѡ̑ 39.312б.

на́сънѣ 2.12, 9.67, 9.70, 15.136, 15.142, 18.181б, насѣ́нѣ 6.43б, 9.69б, 39.312б, насънѣ̀ 15.146б, 39.306б, насѣ́не 40.321б.

натанаил *ЛИ* (2) *Натанаил.* и҆ посл҃ѣ́ наи́де фи́липпь натанаи́ла 36.267; деве́тыи пѣ́ть сѐ ꙗ҆́ви̑ на се́дⷭ҇мь ѹ҆чени́ци, пе́трꙋ, и҆ ѳо́мꙋ. и҆ наѳанаи́лꙋ. и҆ і҆а́ковꙋ и҆ і҆ѡа́ннꙋ 38.288.

наѳанаи́ла 36.267, наѳанаи́лꙋ 38.288.

наѳанаил *вж.* **натанаил**

натоварен *прич.* (1) *Като прил. Натоварен; върху който има товар, тежест.* и҆ ре҃ и҆ тѣ́мь г҃ь, ѿкидѣ̀ дойдо́хⷭ҇тѐ мои̑ а҆́гг҃лы пони́кнале и҆ ѹ҆срь́нале, натова́рени сѣ̑ ра́боты неприли́чны 32.225б.

мин. страд. мн.: натова́рени 32.225б.

натоваря *св.* (2) **1.** *Натоваря, поставя товар върху нещо или някого.* и҆ тїе ѻ҆ка́анны като̑ пати̑ха та́ка̀ и҆ постра́ха. натова́риха ками́лы мнѡ́го. ѳѵ҆мїа́нь и҆ свѣ́щи, и҆ ма́сло 11.97. **2.** *Прен. Натоваря, обременя с някаква грижа, мъка, грях.* послꙋ́шай и҆ не марⷭ҇тꙋри́сꙋвай лѣ́жно. и҆ да си натоваришь. своѧ̀та дша и҆ да ѧ҆ мъчишь 1.7–7б.

сег.: 2ед. натоваришь 1.7–7б; *аор.: 3мн.* натова́риха 11.97.

натопен *прич.* (2) *Като прил. Натопен, който е поставен във вода или друга течност, накиснат.* ѹ҆зѐ и҆ кани́ска. смоки́нꙗ сꙋ́ха. и҆ фи́никь сꙋ́, и҆ ма́лⷭ҇ко ле́щꙋ натопе́на. и҆ ѡ҆тидѐ при́вечерь и҆ сѣ́днь на брѣ́гь 17.174; ко́и хлѣ́бь ма́лⷭ҇ко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́лⷭ҇ко ѹ҆зи́маше, а҆ дрꙋ́гы сꙋхо̀ꙗжⷭ҇ба натопена ѹ҆ води́ца 17.165.

мин. страд. ед.: ж. натопена 17.165, натопе́на 17.174.

натопя *св.* (1) *Натопя, поставя нещо в течност, топна.* оу҆зе́ мꙋ и҆ пора́мницата, и҆ врь́хната дре́ха, и҆ натопѝ ю҆̀ оу҆ крь́вⷭ҇та̀ що̑ бѣ́ше и҆сте́кла ѿ ст҃го 9.66б.

аор.: 3ед. натопѝ 9.66б.

натурям *св.* (2) *Натурям, поставя неща едно върху друго, струпам.* и҆ ѿ лозѝ сꙋ́хи прь́чⷭ҇кы ѿго́ре натꙋ́рѣйте мнѡ́го, и҆ запалѣ̀те ѿгⷭ҇нь 37.277б; и҆ като̑ пойдѐ ца́рь при а҆пл҃а, и҆ видѣ́ го чѐ гле́да на нб҃о и҆ тѣло́то мꙋ поси́пано съсⷭ҇ рого́зїе и҆ хра́стїе ѿго́ре на̑ ма҃ѳе̑а натꙋ́рено. на, і҃. лакⷭ҇те 37.278б.

пов.: 2мн. натꙋ́рѣйте 37.277б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* натꙋ́рено 37.278б.

натъкмя *св.* (9) **1.** *Натъкмя, направя нещо, приготвя, подготвя.* и҆ тїа́ рѣ́кы̀ натькⷭ҇ми́ха да гы̑ ѿбрѣ̑нать на цр҃квата 11.97б; и҆ мнѡ́го монасти́ре съгради̑, и҆ цр҃кви напра́ви и҆ натькⷭ҇мѝ 14.128. // *Наканя се, намисля.* и҆ това̀ натькⷭ҇ми ѿнⷭ҇зи чл҃кь да сто́ри 15.134. **2.** *Подредя, поставя в определен ред, наредя.* и҆ кога̀ се събра́ха си́чⷭ҇ки вои́не, и҆ пойдо́ха и҆ ста́нъха пр҃ѣ̀ ѐѵⷭ҇ста́тїа. и҆ видѣ̀ си́чⷭ҇ките кои̑ какⷭ҇ са̀ и҆ натькⷭ҇ми́ гы кои̑ на десеть да ѐ̀ пр҃вы̑и, кои на сто̑ првы̑ и҆ комꙋ̀ що̑ прили́чаше нареди̑ и҆́хь 5.36.

аор.: 3ед. натькⷭ҇ми́ 5.36, натькⷭ҇мѝ 11.102б, 14.128, 15.139, 15.146, натькⷭ҇ми 15.134, *3мн.* натькми́ха 11.97б, натькⷭ҇ми́ха 11.97б, натькми́ше 15.145.

натъкмя се *св.* (2) *Натъкмя се, реша да направя нещо, наканя се.* и҆ поче́хꙋ да дꙋ́мать по́редѡ̑ вл҃цыте сѣ́кыи своа̀ дꙋ́ма. и҆ а҆́риа стоа́ше посрѣ̀ т҃ѣ. и҆ тврьдѣ̀ се натькⷭ҇ми́ль да гы̑ на̑ дꙋ́ма съсⷭ҇ хꙋлⷭ҇ныте нѥ́говы дꙋ́мы 15.141; и҆ дойдо́ха и҆ ѡбыколи́ха ѻ҆́колꙋ гра́дь

inslav

нóщїю ѿвънѣ́ка, и натъкмúха се когá се потаѝ нарѡ́дь, да прѣмúнѹть ѿ стѣните скрúшѿ. да ѐднѝ оу́бѝють. а҃ дрѹ́гы похвáтать да гы҃ порóбеть 9.72.

аор.: *3мн.* натъкмúха се 9.72; *форма от перф. тип*: *3ед.* се натъкмúль 15.141.

науготвя се *св.* (1) *Приготвя се*; *направя необходимото, за да съм готов за нещо; подготвя се.* и̇ пои̇дѐ при мóрето, и̇ наи̇дѐ корáбь мисúрскыи. и̇ ѹ҆лѣ́зе въ нѥ́го със҃ дрѹ́гы хр҃тїáне и̇ тїѐ щѣ́ха да и̇дѹ́ть въ і҆ер҃лúмь. и̇ наѹ́готвише се и̇ начéхѹ да плáвать 15.136.

аор.: *3мн.* наѹ́готвише се 15.136.

наука *ж.* (8) **1.** *Наука, знание за света, познание.* и̇ сьбы́раше се със҃ мѹ́дры, и̇ със҃ стáры, давнѿ бы ѿ т҃ѣ́ придобúль за дш҃ѣ́та сѝ нѣ́коа добрà наѹ́ка 15.133; и̇ да пóйдешь при ѳеѡ́ктúста и̇́нока. и̇ голѣ́мо щѐ ѿ нѥ́го добрѿ и̇ наѹ́ка да прїи́мешь 14.126б. // *Учение, възглед за света на определен човек.* да стѐ слѹ́шале и̇ почúтале нѥ́говыте дѹ́мы, и̇ нéговьта наѹ́ка, на бы́хте са сéгà ѡ҆сѣ́диле да сѐ мѣ́чите 18.201; и̇ недѣ́и потаѝ. что ты҃ е дáдено дарь ѿ ба҃ да сѐ ѹ҆тврьдéть нѥ́говыте лю́дїе със҃ твóа наѹ́ка 12.110б. **2.** *Поука*; *знание, което ни служи за урок.* знáяше бг҃ъ і҆ѡ́ва, чѐ не щѐ да похѹ́ли, а҃ми гѡ̀ лю́би. тъ́кмо го ѿстáви да потеглѝ злѡ̀, да и̇́маме и̇́ ные наѹ́ка порадѝ нѥ́го 35.257.

ед.: наѹ́ка 12.110б, наѹ́ка 14.126б, 15.133, 17.164б, 18.201, 35.257, 36.270б; *мн.*: наоу́кы 1.3.

наумя *св.* (1) *Наумя, намисля да направя нещо.* а҃зь чéдо със҃ бж҃ї́е повелѣ́нїе тéбе ѿпѹ́щá. а҃ми ты҃ ѐднакь не трѣ́бѹваше да и̇злѣ́зешь ѿ дрѹжúнѣта сѝ. а҃мѝ когà сѝ наѹ́мúль, и̇дѝ 14.126.

форма от перф. тип: *2ед.* сѝ наѹ́мúль 14.126.

наутей *ЛИ* (1) *Навутей.* а҃ праведнаго наѹ́ѳеа҃ ѐл҃завéла цáрица ѹ҆бѝ 21.210.

наѹ́ѳеа҃ 21.210.

наутрѣ *нареч.* (49) *Утре, на другия ден.* и̇ мнѡ́жищь вúдиме пиáници чѐ дѹ́мать без҃пѣ́тно. а҃ ны́е и̇́м҃ се присмúвамѐ. а҃ наѹ́рѣ и̇ ны́е се ѡ҆пиѣ́мь 11.108; и̇ наѹ́трѣ когѝ и̇злѣ́зоха ѿ бж҃твнà лу́р҃гїа. а҃ тїѐ стóриха слѹ́ж҃ба и̇ трапѣ́за голѣ́ма 39.316; и̇ наѹ́рѣ когà се раз҃вúдѣли. рѣ҃ валаáмь на ѿнїа болѣ́ре не пѹ́ща мѐ да и̇́дѹ със҃ ва҃ 33.241б; и̇ наоу́трѣ станѣ̀ ѡн҃зи кнéзь и̇ стóри катѿ мѹ́ повелѣ́ ст҃ыи димúтрїе 9.67.

наѹ́трѣ 2.15, 11.86, 11.108б, 12.120, 33.242, 39.301б, 39.306б, наѹ́трѣ 4.21б, 17.171б, наоу́трѣ 4.23б, 5.30, 9.67, 9.69б, 11.85, 15.138б, наоу́трѣ 5.37, 9.60б, 11.102, наѹ́рѣ 6.44, 7.49б, 11.101б, 11.102б, 15.135, 33.241б, наѹ́трѣ 7.51, 8.58, 9.64б, 9.68б, 9.69, 9.71б, 11.86б, 11.91б, 11.93, 11.101б, 11.103б, 15.134б, 15.135б, 15.136, 33.242б, 39.299, наѹ́рѣ 11.94, 11.108, 15.141б, 15.142, наѹ́трѣ 36.271, наѹ́трѣ 37.276б, наѹ́трѣ 39.302б, наѹ́рѣ 39.312, наѹ́трѣ 39.316.

науча *св.* (42) **1.** *Науча, наставя, напътя, поуча някого.* и̇ ѿсéга ты̀ мѐ наставѝ, и̇ наѹ́чѝ ме кáкь да ѹ҆гѹ́дѧ бѹ 2.12б; а҃мѝ го наставѝ кáкь да сѐ спасѝ. и̇ наѹ́чѝ го, и̇ вьразѹмѝ го и̇ кр҃тѝ го да бѹ́де хр҃тїáнинь 6.47; и̇ ѿсéга мѐ наѹ́чѝ и̇ водѝ ме, кыдѣ́ е вóлѧ бж҃ї́а 17.171; а҃мѝ гы прóстѝ. и̇ дáймь (!) мѝрь и̇ лю́бóвь, и̇ наѹ́чѝ гы да хóдѣ̀ по твоà заповéдь 39.308б; и̇ ѿи̇дѝ при чл҃ка и̇з҃брáна. детѿ знáе и̇ мóже да тѐ наоу́чи. коѐ добрѿ да чúнишь детѿ да сѐ сп҃сешь 1.4б. // *Разясня, обясня.* рéче мѹ́ пáкь сѵмесѡ́нь. ѻ҆ч҃е наѹ́чи ме що ѐ товà що мѝ кáзѹвашь. защó с҃мь а҃зь глѹ́павь, и̇ ненаѹ́чинь 2.9б. **2.** *Науча*; *придобия, усвоя знания*; *изуча.* ст҃ыи а҃пл҃ь фúлиппь... мнѡ́го се пѡ́кáни и̇ налéгнь, та҃ наѹ́чи кнїга пр҃р҃чьскые 36.267; и̇ тáмо наоу́чи сúч҃ко до крáи, зáконь хр҃тїáнскыи. и̇ кнїгы бж҃твные и̇з҃оу́чи добрѣ̀ 12.109. **3.** *Науча някого на нещо, приуча.* и̇ наѹ́чи гы на чúстота да сѝ чúсты, и̇ да сѝ плѣтà своà ѹ҆чю́вать 7.50б. **4.** *Подуча,*

inslav

посъветвам някого да направи нещо. и҆ наговориха се как҃ва̀ хꙋ́ла да ме́тнать на і҆ѡа́нна, и҆ наꙋ́чи гы ца́рица и҆ ѳеѡфиль, и҆ да́доха и҆мь мыто̀ зла́то и҆ сре́бро мнѡ́го 12.114б; и҆ ко́й те наꙋ́чи да ꙋ́змешь ѻ҆рꙋ́жїе вои́н҃ско и҆ да и҆́дешь на тїа́ че́да 12.115б. **5.** *Науча, разбера нещо, узная.* и҆ наꙋ́чиха що бѣ́ше прѣлѣ́стень свѣ́ть 16.162б. **науча на книга.** *Ограмотя, дам образование.* и҆ когѝ попора́сте. а҆́ тїе́ го наꙋ́чи́ха на кнїга̀. и҆ ба́ща мꙋ и҆ майка мꙋ пазѣ́ха го като̀ ѻ҆чи́те сѝ свои̇̀ 39.313.

сег.: 3ед. наоу́чи 1.4б, наꙋ́чи 11.88б, наꙋ́чи 17.164, 17.164б; *аор.: 3ед.* наꙋ́чи 6.48б, 7.50б, 7.54б, 15.150, 34.249, 34.249б, 36.267, 36.274, 39.303б, наꙋ́чѝ 7.51, наꙋ́чѝ 7.51б, 36.268, наоу́чи 12.109, наꙋ́чи 12.114б, 12.115б, 36.270б, наꙋ́чї 36.272, наꙋ́чи́ 36.273б, наꙋ́чи́ 38.288, *3мн.* наꙋ́чиха 8.55, наꙋ́чиха 16.162б, 34.254, наꙋ́чи́ха 39.313; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ́ наꙋ́чила 17.172, *3мн.* бѣ́хꙋ наꙋ́чили 36.268; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ наꙋ́чиль 2.13, си наꙋ́чи́ль 39.306б, *3ед.* е наꙋ́чи́ль 7.51; *бъд.: 3ед.* щѣ да наꙋ́чи 18.185б, 18.186; *пов.: 2ед.* наꙋ́чи 2.9б, наꙋ́чи́ 2.12б, 6.47, наꙋ́чѝ 17.171, наꙋ́чи́ 39.308б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* наоу́чена 5.28, 15.151б.

науча се *св.* (10) **1.** *Науча се; придобия знания, умения.* дадо́ха го да́ се ꙋ́чи кнїга и҆ на пи́смо. и҆ на цр҃ко́вныи за́конь. и҆ наꙋ́чи се добрѣ̀ 40.320б; и҆ а҆пл҃ь хв҃ь бы̀. и҆ ѿ дх҃а ст҃го прїе́ си́лꙋ, и҆ наꙋ́чи се си́ч҃ко бж҃тво́ 37.274. **2.** *Науча се, взема пример от някого, поуча се.* что̀ ре҃ въ є҆вл҃їе. наꙋ́чи́те се ѿ ме́не, ѻ҆́ти с҃мь а҆́зь кро́т҃кь, и҆ смѣре́нь съср҃цето (!) 14.127; и҆ що щешь ѿ ме́не да чю́ешь и҆лѝ да се наꙋ́чишь 17.166б. **3.** *Науча се, свикна да правя нещо, приуча се.* и҆ слꙋ́шаите что̀ дꙋ́ма писа́нїе. не чинѣ́те зло̀, да не напа́дне ѻ҆нова̀ зло̀ на ва҃, а҆ми сѐ наꙋ́чѣте добро̀ да чи́ните 15.150.

сег.: 2ед. се наꙋ́чишь 17.166б; *аор.: 3ед.* наꙋ́чи се 15.133, 37.274, 40.320б, *3мн.* наꙋ́чиха се 10.76, се наꙋ́чиха 10.79; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ наꙋ́чиле 4.23; *пов.: 2мн.* наꙋ́чи́те се 14.127, сѐ наꙋ́чѣте 15.150, сѐ наꙋ́че́те 38.288.

науѳей *вж.* **наутей**

нафора *ж.* (1) *Нафора; парченца освети при литургията хляб, които се раздават на хората.* а҆́ми щѣ́ си́ч҃кото да сѐ потѣ́п҃че и҆ да сѐ заборавы тогѝва, ко́м҃ка и҆ на́фора не щѐ векѝ̑ да и҆́ма, и҆ мл҃ба и҆ чьте́нїе щѐ да прѣсъ́хнѐ 18.193б.

ед.: на́фора 18.193б.

находя[I] *св.* (4) *Само 3л. Споходя, налетя, постигна (за злина, беда).* и҆ и҆скꙋше́нїа сѣ́как҃вы ка́та ча҃ със҃ нѥго и҆гра́ють. бѣ́ди го ка́та днѝ нахо́деть 31.216б; злы̀нѝ и҆ на́пасть что̀ нахо́ды на чл҃ци. ѿ трѝ ра́боты бы́вать 35.256.

сег.: 3ед. нахо́ды 11.106б, 35.256, *3мн.* нахо́деть 31.216б; *усл.: 3ед.* би нахо́дила 18.205б.

находя[II] *св.* (6) *Намеря, открия нещо, находя.* ѿ злѣ̀ на́мь денїе̑ плачемь за но́щь да до́йде нощь да се̑ скры̑емѐ да нѝ не нахо́дѣть влѣ́цїите и҆ меч҃ките, да нѝ не ꙗ҆дьть жи́вы 18.193; гн҃ѣ́де моа̀, що̀ и҆́машь. и҆́ що̀ нахо́дишь да ꙗ҆де́шь 17.171б; това̀ пока́зꙋва, ка́кь не мо́же да въмѣ́сти ба҃ нѝ земл҃ѝ нѝ нб҃о а҆мѝ гдѣ̀ го пои́ще́шь та́м҃ го нахо́дишь 38.287.

сег.: 2ед. нахо́дишь 17.171б, 34.251, 38.287, *1мн.* нахо́димь 9.75, *3мн.* нахо́дѣть 18.191б, 18.193.

находя се *св.* (4) *Намеря се, находя се.* и҆ нѝкои се̑ не находѣше такьв҃зи вра́чь. и҆ никоѝ не мо́жаше да и҆з҃вади и҆ да сп҃сѝ. чл҃чьскыи рѡ҃ ѿ мѣ́ка 33.235; а҆мѝ гдѣ̀ го пои́щешь там҃ се нахо́ды. а҆́ко на нб҃е́то рече́шь и҆́ли на зе́млꙗ и҆лѝ на́ море и҆ на си́ч҃кы мѣ́ста 34.251.

сег.: 3ед. сѐ находы 14.128б, се нахо́ды 34.251, *1мн.* се нахо́диме 31.220; *имперф.: 3ед.* се находѣше 33.235.

нахраня *св.* (13) *Нахраня, дам храна някому, заситя глада му.* а҆́ко ѐ гла́день дꙋш҃манинь тво́й а҆ тѝ го на́хранѝ 1.6; ѻ҆́ти бѣ́ гла́день а҆ вїе́ ма нахраних҃тѐ.

inslav

и҆ жь́день бѣ́. а҆ вїе́ ма напоих'тѐ 18.201б.

сег.: 3ед. нахра́ни 15.134; *аор.: 1мн.* нахра́них'ме̑ 18.203, 18.205, нахра́них'ме 18.203, *2мн.* нахранихтѐ 18.201б, нахра́них'тѐ 18.203б, нахра́них'те 18.204; *форми от перф. тип: 1мн.* смѐ нахра́ниле 3.17б, *2мн.* сте нахра́ниле 18.202–202б; *пов.: 2ед.* на́хранѝ 1.6, *2мн.* нахранѣ́те 31.223, *описат. 1мн.* да нахра́нѝ 4.26б, *2мн.* да нахраните 18.205б.

нахраня се *св.* (4) *Нахраня се, заситя глада си.* и҆ не бѣ́хь бога́та а҆мѝ бѣ́хь сы́рота. и҆ чю́ждо прѣдѣ́хь да се нахра́нѧ 17.168б; раз'бра́х'ме̑ ѻ҆́ти мо́жешь ты̀ на̑ съсь тво́а си́ла да на́мь да сѐ нахра́нѝ, и҆ да́и на́мь да сѐ напои́мь вода̑. ѻ҆́ти и҆зми́раме̑ ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.190.

сег.: 1ед. се нахра́нѧ 17.168б, *3ед.* се нахра́ни 3.18, сѐ нахра́ни 31.217, *1мн.* сѐ нахра́нѝ 18.190.

начелен *прил.* (6) *Който стои начело, пръв, над всички.* и҆ затова́ го поста́ви да е̑ прьвы̑ и҆ наче́л'нь, и҆ строитель на̑ сич'ките что̑ бѣ́хꙋ господа́ре 11.92б; стратила́ть сѐ зовѐ що е̑ пры́вы и҆ наче́л'ныи на си́ч'ка войска̀ 5.28; и҆ распꙋ́сти да съберѐ, что сѣ̑ наче́л'ны господа́ре, и҆ сꙋдїе и҆ кнѣ́зоове ѿ си́ч'ките стра́ны 11.91б. **начелен бѣс.** *Тартар, главатар на дяволите.* и҆ на ѻ҆́нова̀ ка́пище что̑ бѣ́ше начел'ныи бѣ́сь то́и па̀кь щѣ́ше да стори пакость на цр҃квата ст҃мꙋ нико́лꙋ 15.151б.

ед.: м. наче́л'ныи 5.28, начел'ныи 11.81б, 15.151б, наче́л'нь 11.92б, наче́л'номꙋ 39.312; *мн.:* наче́л'ны 11.91б.

начелник *м.* (9) *Началник; лице, което стои начело и управлява; управител.* и҆ стори го па̑ да вла́да на си́ч'кыте гады́ни и҆ на сич'кото б҃жїе тво́ренїе что сѐ ви́ды, да е̑ на̑ ни́его наче́л'никь 15.131б; что си̑ начел'никь на і҆ер҃ли́мь пи́ше̑ до тво̀е владичьство, ны́е лю́дїе а҆ѳине́йсцїи 36.268б; и҆ видѣ́ та́мь начел'ници бѣсоо́в'скы кме́тове 32.226.

ед.: наче́л'никь 15.131б, 36.272б, 39.314, начел'никь 36.268б; *мн.:* на́чел'ници 11.92б, наче́л'ници 15.141, наче́л'никы 15.143, начел'ници 15.150б, 32.226.

начело *ср.* (10) *Начало; начален, първи момент; започване.* и҆ това́ е знаме́нїе ѿ кра́и начело̑ бо́лести. и҆ зна́итѐ ѻ҆́ти ще посл҃ѣ́ да бьде бли́зо вто́ро пришь́ствїе сн҃а б҃жїа̀ 32.224б; въ начелѣ̀ бѣ̀ сло́во 6.46б. **начело и край не имам.** *Начало и край нямам, съществувам вечно.* а҆̀ ст҃аа тр҃ица ѐ̑ ра́вно чт҃на сѝ рѣ̑. є҆ди́нѣ̀ поче́сть и҆́ма̑ ра́вно и҆ трѝте ли́ца̑ начело̑ и҆ кра́и годи́ныте и҆́мь не и҆́мать 33.238б.

ед.: начело̑ 2.9, 5.28*, 12.110, 32.224б, 33.235б[2], 33.238б, 39.296, начело 33.236*, начелѣ̀ 6.46б.

начерпох *от стб.* *наꙋрѣтн *св.* (2) *Начерпя, загреба течност с някакъв съд, почерпя.* и҆ напльни ѿн'зи чл҃кь бь́ч'вꙋ със' во́дꙋ. и҆ ста́нѣ̀ сщ҃енникь и҆ начрь́пе стьклѣни́цꙋ во́дꙋ. и҆ почѐ да поѐ тропа́рь 10.78б. // *Образно.* и҆̀ а҆̀зь є҆с'мь і҆ѡа́ннь что̑ ле́гнѣ̀ на прѣсь́ѣте гн҃и на таи́ната вѣ̑ра. и҆ ѿта́мо на_че́р'по̑ что е̑ бж҃ѣ́твнаа ка́п'ка и҆̀ зѣ́ да дꙋ́мамь. въ начело̑ бѣ̀ сло́во 12.110.

аор.: *1ед.* на_че́р'по̑ 12.110, *3ед.* начрь́пе 10.78б.

начест *нареч.* (1) *Начесто, през малки периоди от време.* що̀ и҆́ма̑ векѝє да дꙋ́ма̑, и҆лѝ да мы́сли а҆̀зь грѣ́шница. врѣ́ме сега́ е дошло̀, щото̀ ты̀ се ѻ҆бре́ко̑ да ми си̑ ѿсе́га на́честь помощни́ца 17.171.

на́честь 17.171.

начех *от стб.* наѵатн *св.* (47) *Начена, започна да правя нещо, захвана.* и҆ то́изи ч҃а ѻ҆́нѣмѣ́ха и҆ наче́ха да ревь́тѣ като̀ срьна̀ 2.13б; и҆ ст҃ы̀ сѵ́ме́ѡнь, начѐ да го ꙋ҆́чи на за́конь б҃жїи 2.14; и҆ дви́гнь си ѻ҆́чи́те и҆ рꙋцѣ́те. и҆ начѐ да се мо́ли и҆ да шь́пне 17.167б; вь лѣ́то сѐмо́, ѿкога̀ бѣ́ше наче́ль цр҃ь костан'ти́нь, (!) да цр҃ꙋ́ва… сьбра́ха се мнѡ̑ нечь́стивы варва́ре, на рѣ́кѧ дꙋна́в'скѧ 4.21б.

inslav

аор.: *1ед.* начѐ 17.168б, начéхь 17.170, начѐ 17.171, *3ед.* наче 2.13, 6.46б, начѐ 2.14, 4.21б, 4.25б, 10.77б, 11.86б[3], 11.101, 15.150б, 17.166[3], 17.166б, 17.167б, 17.175, 17.175б, начѐ 6.47б, 9.70б, 10.77, 12.109б, 12.111б, 15.149б[2], 33.242, нáче 33.242, 36.271, 40.321б, 40.323, *3мн.* начéха 2.13б, 2.15б, 4.21б, 10.79, 11.96, 15.137, 17.175б, 39.315б, начеха 4.26, 4.26б, начéхꙋ 15.136, 33.246, начехꙋ 15.138б; *плусквамперф.*: *3ед.* бѣ́ше начéль 4.21б.

начна *св.* (10) *Начена, започна да правя нещо, захвана.* а҃мѝ ви́дѝ ка́кь приходи ч҃а, да на́чнемь да съвръ́шѝ и҆ дрꙋ́гыте чю́деса 15.142б; и҆ начнѣ́те да казꙋ́вате и҆́метѡ мое прѣ́вѣнь ѿ і҆ер҃ли́мь 38.291б.

сег.: *1ед.* на́чнꙋ 11.84б, на́чнѣмь 15.150, 33.236, на́чнѣ́мь 33.238, на́чнѣ̑ 34.251, *1мн.* на́чнемь 15.142б; *бъд.*: *1мн.* ще́мь да на́чнемь 17.164; *пов.*: *2мн.* начнѣ́те 38.290, 38.291б, 38.292.

наш *мест. притеж. 1л. мн.* (253) **1.** *Наш; който принадлежи на лицата, които говорят или от чието име се говори.* как ли́ щьть лю́дїе да до́йдать въ дѡ̑ на́шь 39.315; тои́зи ѿ това̀ мѣ́сто нѣ̀ ѐ, нѝ ѿ гра́дь на́шь. а҃ми ѐ чюжди́нець 36.268; сега̀ и҆ гласѣ́тѣ ны̑ прѣга́сѣнѣ прѣдѝ д҃шѣта на́ша. и҆ ѐзы́кь на́шь и҆съхѣнѣ̀ ѿ ср҃чныи пла́мень. и҆ не мо́жемь да ти̑ се по[мо] ли̑ 15.146б; и҆ затова̀ се [не] зовѐ чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бж҃їа. по видѣ́нното на́ше. а҃мѝ по мысль́нното на́ше. что̑ и҆ма́ме мы́сль да помы́слымѐ 38.282; а҃ ные привѐзахѣмѐ кора́бете на́ши въ а҆дрїа́ки на приста́нището мире́иское 15.148. **2.** *Наш; който е в някакви отношения с лицата, които говорят.* вче́ра марѣ́ѳа и҆ ма́рїа сестрѝ лазаровы. посрѣ́щнаха ха҃ съсѣ пла́чь. и҆ подꙋ́махь (!) мꙋ, да бѣ́ше бы́ль тꙋ́ка г҃и. не бы̑ ꙋ҆мрѣ́ль на́шь бра́ть 34.249; защо́ го така̀ и҆́щете бра́тїа того́зи чл҃ка. рекоха мꙋ тїѝ, дрꙋ́гь на́шь бѣ́ше 5.34б; и҆ повелѣ̀ да погꙋбѧ́ть трѝ лю́дїе ѿ на́ша ро́днина, нѝ что̑ не сто́риле 15.148б; кога̀ ю̀ заведемь въ ц҃рко́вь бж҃їю, да не бы̑ се вратило че́дото на́ше наза́дь 13.123б; и҆ да и҆зѣба́ви на̑ ѿ дꙋшѣма́ните на́ши 39.319б; а҃то̀ є҆ла̀ та̑ сто́рѝ ко́рѣба́нь на бѡ́говете на́ши, за́мь да не ви́дѝ поголѣ́ми мѣ́кы 39.302. **3.** *Наш; който се отнася до лицата, които говорят.* нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́чѣки нарѡ̑ да вѣ́рꙋвать х҃а распе́таго. и҆ на́шь за́конь о҆ста́виха 6.43; а҃мѝ заради̑ то́изи скрь̀бь на́шь п҃омли́ се бг҃ꙋ давно̀ те послꙋ́ша, и҆ да и҆зѣба́ви на̑ ѿ това̀ плѣнѣ́ство̀ 11.91; да сѐ ѩдꙋ́ваме на дїа́вола и҆ на нѥ́го на́ша лю́тость да пꙋ́щаме, и҆ то̀го да хꙋ́лимь 33.233; и҆ ты̀ заради̑ наше с҃псе́нїе на́ земли ѩ҆ви́ се, и҆ съсѣ́ чл҃ци си̑ хо́диль заѐ́днò 4.24б; нѣ̀ ма́лѣко нака́зꙋва на̑ колѣ́ко да сѐ покае́мь за грѣ́ховете на́ши 1.4; а҃мѝ ѩ҆ поча́каи да ви́димь далѝ не ще и҆́ма̀ на́ша ра́бота въ тебѣ̀ 32.230. **отче наш.** *Основна християнска молитва.* и҆ тиа̀ мꙋ ре̑. дꙋ́маи. о҆ ст҃а вѣ́ра. и҆ то́и почѐ, о҆́че на́шь. и҆ мл҃тва є҆ѝ о҆че́те 17.174б; **прѣд (прѣмо, спроти) очите наши.** *Пред очите ни, пред нас самите.* дїѡклѝтїа́нь ре̑. сега̀ да ви́да а҆ко пр҃ѣ́ нашите о҆́чѝ сто́ришь ма́гїа, та̑ не ще́мь на̑ да ѿгова́рѣшь 39.301; бл҃вень бг҃ъ простѣ́рыи рꙋ́кы своѐ, и҆ сп҃ь і҆ер҃лима прѣмо̀ о҆́чима на́шима. сїре̑. бл҃ве́нѣ и҆ просла́вень є҆ г҃ь бг҃ъ на́шь, щото сѝ прострѣ̀ рꙋцѣ́те свои̑, и҆ ꙋ҆па́зи і҆ер҃ли́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б.

ед.: *м.* на́шь 1.8, 4.22, 5.30, 5.34б, 5.35, 6.41, 6.43, 8.55[3], 9.73б, 9.75б, 11.91, 11.101, 12.110б, 13.123, 13.125[2], 14.126, 14.127б, 14.128, 14.129, 15.132б, 15.140б, 15.146, 15.146б, 15.147б, 15.148б, 16.157, 16.160, 16.161б, 17.168, 17.174б[2], 18.184, 18.200б, 31.223, 33.232, 33.232б, 33.235б, 33.236, 33.241, 34.248, 34.249, 34.251, 34.251б, 34.253, 35.260б, 35.264, 36.268, 37.275б, 37.277, 38.286б[2], 38.291, 38.293б, 39.310б, 39.315, 39.318б, нѝ̑ь 3.16, 33.240б, на́шѣ 11.87б, на̑ 14.129б, нашѐ 18.177б, *род.-вин.* нашѐго 1.8, 5.36б, 7.51, 12.117, 14.130б, 15.148, 17.168, 33.232, 33.237, нашего 2.9, 11.100, 33.247б, на́шѐго 6.43, 13.123б, 15.131, 15.136, 15.146б, 17.176, 18.177,

inslav

39.319б, на́шего 8.60, 9.63, 12.120, 14.126, 17.173, 32.228б, 36.270, 38.281б, 39.313б, нашего 12.108б, 17.173б, нше́го 12.110б, нше́го 12.120, на́шего 13.125б, наше[го] 16.163б, нше́го 35.256, на́шêго 35.266б, наше́го 38.288, 40.321б, на́ше 38.294б, *дат.* наше́мꙋ 12.120, 17.164б, 34.25б, на́шемꙋ 17.173, на́шемꙋ 19.207б, на́шемꙋ 38.288, наше́мꙋ 39.309, *чл.* на́шьть 17.164б, 39.318б, на́шиать 18.187б, *зв.* на́ше 37.281, *ж.* на́ша 7.51, 8.58б, 9.75б, 13.125, 13.125б, 15.140, 15.144, 15.146б, 15.148б, 15.153, 16.157б, 16.158б, 16.162б, 32.223б, 32.226, 33.230, 33.233, 34.255б, 35.263², 35.265, 39.296, 39.303б, 39.308б, 39.315, 39.318б, 39.319, на́шѝ 33.239, наша 34.248б, 39.309, нашее 3.16, на́шее 8.55, на́ше 13.121, на́шꙋ 8.58б, 13.123, 16.158б, *чл.* на́шьта 3.17б, на́шата 15.146б, 16.159б, 39.308б, на́шьть 16.159б, нашьта 34.256, на́шьта 36.268, наш́ьта 40.323, *ср.* на́ше 3.17, 11.107, 12.117, 13.123б, 15.143б, 15.146б, 16.160б, 16.162, 31.223, 33.232б, 33.233, 34.255б, 35.258, 35.259, 35.266б, 36.268б, 36.272б, 37.277, 38.282², 39.295б, 39.318б, наше 4.24б, 33.247б, наше́го 35.260б, нашемꙋ 31.216б, *чл.* на́шето 9.75б, 18.187б, 31.220, 33.240, нашêто 34.255, наше́то 38.286; *мн.*: на́ши 1.4², 1.6б², 1.8², 4.23³, 4.24, 5.29б, 5.38², 6.43, 9.72, 11.88, 13.125, 15.147б, 15.148, 16.160б, 16.161б, 16.163, 17.164, 18.206б, 20.208б, 34.255б, 35.262б, 39.296б, 39.297³, 39.302, 39.307б, 39.319б, на́ша 1.6², 1.6б, на́шее 11.84, наши 15.144, на́шê 35.265, нашѝ 38.294б, на́шѝ 11.81, 13.121б, нашѝ 11.87б, нш́ѝ 33.232, на́шимь 13.125б, на́шима 16.161б, *чл.* на́шите 2.9, 4.22, 4.23, 5.39б³, 9.73б, 15.147, 15.148б, 39.308, нашите 5.39б, 39.301, наши́те 39.309б, 39.316.

нашенски *прил.* (1) *Наш; който е присъщ на лицата, от чието име се говори; нашенски.* такâ ѐ и̇ за ба̃. не можéмь да рéмь ѻ̃тї ѐ г̃ь без̾ рꙋ́цѣ и̇ без̾ нѡ́зѣ. защô бж̃їе ѥ̃ство нѣ ѐ катô чл̃чьско, да и̇́ма ѡ̃бра́зь и̇ ѥ̃ство нашéнско 38.282.

ед.: *ср.* нашéнско 38.282.

наяве *нареч.* (2) *Наяве, открито.* защô кóлкото тóи чи́нѣше таи́но, тóлкова го бь̃ прослáвляше наꙗ́вѣ. и̇ почьтéнь бѣ́ше ѡ̃ ба̃. ѡ̃ добры̃те мꙋ таи́нные работы 15.13б.

наꙗ́вѣ 15.13б, наꙗ́вѣ 32.226б.

наям се *св.* (1) *Образно. Наям се, заситя глада си, нахраня се.* а̇̀ми̇ ѐла́те на поди́рѣшно врѣ́ме да ꙗ̃де́те щотô е былô нагóтвено ѡ̃напрѣ̀ прѣди а̇да́ма. тâ ѐла́те да сà наꙗде́те със̾ хꙋ́бава сла́т̾каа гóз̾ба а̃гг̃л̾скаа 18.203.

сег.: *2мн.* сà наꙗде́те 18.203.

не *част.* (2110) **1.** *За отричане на цялото твърдение – при сказуемото; не.* защô а̇̀ко сê не пока́чи ч̃лкь на высóка добрôдѣ́тель не може да ꙋ̇лѣ́зе въ ц̃ртво нб̃нòе 38.292б; а̃ бѣ́сѣ щотô живѣ́ше въ ѻ̃ногóзи и̇дола. ви́кна з̾ голѣ́ гла̃, нѣ с̾мь а̃зь бь̃ нѣ̀ ни ѐди́нь ѡ̃ на̃ 39.307б; пóдобрѣ̀ бѣ́ше да нѣ бѣ́ пôсториль ѐврêете да го ра́спньть 35.263; сегà позна́ ѻ̃ти си̇̃ ты̀ сич̾ки свѣ́ть сътвóрил̾, и̇ що сé выды и̇ не виды 5.30б; г̃и кога́ та видѣ́х̾ме гла́дна. та тѐ не нахра́них̾мê. и̇ли тà жь́дна не напóих̾мѐ. и̇лѝ гóла та тѐ не ѻ̇блѣ́кох̾мѐ 18.205; и̇ монасти́р̾скыте вратà като си сà затвóрени защô се не ѡ̃вóрюваха нѝкога 17.165; а̇̀ тóи нѝ ѐдномꙋ̀ нѝчтô не да́де, детô тóл̾кова и̇́ма́нїе и̇́маше 12.118; н̃бето дьжь̃ не да́де. землꙗ̃та рóж̾ба не да́де ни́как̾ва 18.189. // *В елиптични изречения.* и̇ р̃е и̇́мь. сегà вы́е и̇мате ѻ̃ц̃а і̇гꙋ́мена на вашь монасти́рь ла́вра, дѐто го е бь̃ съвръ́шиль, а̇̀ нѐ ч̃лкь 14.127б; чтô да стóри да па́дне ꙋ̇ водâ да се ꙋ̇да́ви и̇лѝ нѣ̀ 5.32б. **2.** *За посочване на нещо противоположно при отричане на второстепенни части на изречението; не.* и̇ ре́коха сꙋ̇дїете, пôоба́е на́мь да стóримь събóрь въ каѳи́лїи а̇̀ не въ монасти́рь 12.115; си́ч̾ки [що] бѣ́ха ꙋ̇мрѣле ѡ̃ а̇да́ма, до х̃во ра́спéт[їе] сѐ, бѣ́ха, въ а̃дь. нѐ със̾ тѣлóто си̇̃ а̇̀м[ы] дꙋ̇ши̇̀те и̇́мь 35.264б; затовâ се м̃лю ва́мь да послꙋ̇шатѐ тї̀а дꙋ̇ми, нѐ мои̇, а̇̀ми̇ х̃вы 5.40б; не ѻ̇ хлѣ́бѣ ѐди́нô жи́вь бы́ва ч̃лкь 17.172б; да хóди̇̃ по х̃ртїа́н̾скы̀ за́конь, като ê бꙋ̇ оу̃гóдно. нѐ със̾ мнѡ̃го ꙗ̃стїе и̇лѝ пи́тїе 9.75б; нѣ̀ такь́в̾зи по и̇з̾бра́ а̇̀зь р̃е г̃ь

inslav

34.255. **3.** *За непълно отричане при наречия за количество или степен*; *не.* и̑ промѝнъха се нѐ ма́лѫко днѝ. па̀кь ꙋ̑зѐ дрꙋ́гы. т̃, жлѣ́тицы, и̑ свѣ́за гы ꙋ̑ кры́пꙋ 15.134б; и̑ по̑оба́е да чи́ни̑ като ѐ бꙋ̑ оу̑го́дно, и̑ на ст̃ы́те а̑гг̃лы нѣ̀ мнѡ̑го да сѐ о̑бо̑ѧдемь 11.106. **4.** *За придаване на противоположен смисъл на цялото твърдение*: ***а***) *При съществителни с предлог* ***без*** *и съществителни с представка* ***не-***; *не.* о̑ти да не прѣ́бꙋде о̑н҃зи гр̃ѣ́хь (!) безъ сьмрѣ̀ть, а̑мѝ да ꙋ̑мрѣ̀ зло̀то 38.284; а̑то ѡста́вѣха ꙋ̑ монасти́рь ѐдного̀ и̑лѝ два̑ма… да нѐ бъде монасти́рьть безъ лїтꙋ́рѫтїа 17.165; ѡнапрѣ̑ не лю́бѣше непра́вда, а̀ на́поконь быа́ше праве́дните 18.188. ***б***) *В подчинено изречение към главно отрицателно изречение*; *не.* и̑ пости́ се, м̃, д̃ни, м̃ но́щи, и̑ дꙋ́маше си̑ не щѣ̀ си пои̑ дома̀ нѝ ѧ̑стїе да ѧ̑мь, нѝ пи́тїе. догдѐ мѐ не посѣтѝ г̃ь бь̃ 13.121б. **5.** *За отрицателен отговор на въпроси в монологична реч*; *не.* и̑лѝ се свидѣ́ше бꙋ̑ за нѥ́го, и̑ забра́ни а̑да́мꙋ да́ не ѧ̑де ѡ нѥ́го, да ста́не а̑ тои̑ тькмо със̾ ба̑. нѣ̀ та́ка 33.234б; и̑лѝ ѐвл҃їе за кле́тва се напи́са. нѣ̀ 5.40б; та̑ бе́лѫкы приси́люва на̑ бь̃ да прѣтрѣ́пимь мн҃їе и̑ли нѣ̀ ка́ны да сѐ ꙋ̑мо́ри̑ ѡ говѣ́не. нѣ̀ така̑ 39.319б. **6.** *За усилване*: ***а***) *Във въпросителни изречения с частиците* ***ли, или*** *за изтъкване на достоверни факти*; *не.* ѡ̑ злѣ̀ на́мь сега̀ чѐ какъ нѝ о̑лови̑ мꙋ́читель да нѝ мь́чи чѐ не чю́хъме лѝ, чѐ не разъ́брахъме лѝ що̑ дꙋма́ха писа́нїа по кни́гыте черъко́вны 18.192б; а̑мѝ за лаза́ра не знае́тѥ ли̑ и̑ не видѣ́хъте ли какь със̾ е̑дна̀ [дꙋма] ѡнѥ̑ дꙋшѣ́та мꙋ ѡ ва́шети (!) рꙋ́цѣ 35.263б; и̑лѝ не даде и̑ те́бе си́ла като̑ и̑ на ѡ̑нїа а̑пл҃е, и̑лѝ не и̑сцѣлѧваше и̑ тѣ̀ болѫ́ны. и̑ слѣ́пы, и̑ бѣ̀сны 35.257б; не ре́кохъ лѝ а̑зь ва́мь, и̑ не казахъ лѝ а̑зь ва́мь, щѐ да до́йде слѣ́ме́не прр̃кь голѣ́мь 18.201. ***б***) *Във въпросителни изречения с частицата* ***ли***, *на които се очаква утвърдителен отговор*; *не.* ре́че е̑и̑ зоси́ма, чѐ ѡто́лѫкова го́динь те́бе непотрѣ́бꙋва (!) ли ѡ̑блѣклѡ̀, и̑лѝ ѧ̑денїе 17.172; ѡ̑ безъчлове́чны и̑ завистли́вы ѐврѣ̑е. ѡ̑ ро́де злы̑ и безако́нны. не ви́дите лѝ ка̀кь помрѣ̀кне сл҃нце и̑ мц҃ь. и̑ земла́та се потре́се 35.261б; а̑мѝ дрꙋ́го ни́що на то́изи свѣ̀ть не млѣ́ви ли се и̑ мѣ́ти 32.220. **а нѣ да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; вместо да.* и̑ ѐди́нь нѣ̀кои ѡ̑ тѣ́хь ре́че. нѣлѝ си̑ че́ль на кнїга что̑ ка́же за ѐрети́ка чл҃ка, ѐднꙋ̑щь и̑ два̑щь да го̑ поꙋ̑чи́шь, и̑ тога́зи а̑ко не прїе́млѥ, а̑ тѣ̀ се ѡ̑ нѥ́го ѡ̑речѝ, а̑ нѣ̀ така̀ да чинишь 12.115б; а̑мѝ и̑ма̀ тꙋ́ка чл҃цїи ме́ждꙋ на̑, та са̀ и̑ бл҃го ѧ̑ле и̑ ме́со. а̑ нѣ̀ да по́стѣть като̑ е зарь́чано 18.198б; **и не тъкмо че … ами и.** *Свързва съчинени съотносително-противопоставителни изречения; и не само че … ами и.* а̑ то́и вѣ́рꙋва распе́таго ха. де́то го̀ распе́ха ѐврѣ̑е. и̑ нѐ тькмо чѐ вѣ́рова самъси̑. а̑мѝ и̑ кога̑ сѣдѣ̑ на сто́лъть си̑ и̑ ѡчи́вѣстно ка́зꙋва ка́кь ѐ х̃с и̑стинныи бь̃ 9.63; **не ми е нищо.** *Няма ми нищо, не съм пострадал.* и̑ тогива̀ и̑спѝ о̑нова̀ бы́лїе. и̑ ничто̑ зло̀ не поте́гли… и̑ ца́рь като̑ видѣ̀ о̀тѝ мꙋ не бы̑ нищо̑, а̀ то́й ре́че а̑ѳана́сїю маге́сни́кꙋ да мꙋ дадѐ и̑ съмрѣ́тното бы́лїе 39.303; **не праз(д)на.** *Само ж. Непразна, бременна.* и̑ като р̃е х̃с на ст̃о́е ѐвл҃їе. ѡ̑ злѣ̀ на тїа́ жены̑ вь тозѝ врѣ́ме кои̑то нѣ̀ сь̃ праз̑ны та̑ не мо́же да хо́ди, на сво́а во́лѧ къдѣ̀ щѐ са́ма̑ да ѐ ле́ка 18.193; **не тъкмо (токо) … ами (нъ) и.** *Не само … но и.* и̑ не тькмо ѡ̑ чл҃ци и̑зъго́нюваха си́чъкы бо́лести. а̑мѝ и̑ ѡ̑ добы́тькь сѣ́какъвь ѡ̑пѣ́ждаха бо́лести 10.79; и̑ нѐ тькмо със̾ прїа́телѥ, а̑ми и̑ със̾ тво́йте зло̑мы́слници, да и̑ма́шь любо́вь 15.156; и̑ то́лѫкова бѣ́ше б̃го̑ви́день чл҃кь. о̑ти и̑ ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и̑ ѡ̑брѣ́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра

inslav

хр҃тїа́нˇскаа. не тѣ́кˇмо ѿ поꙋ́ченїето мꙋ̀, а҃мѝ по́мнѡго ѿ лицѐто мꙋ̀ а҃гг҃лˇско дѐто го и҃маше 15.150; и нѣ̀ то́ко та҃. а҃мѝ и҆ въ ца́ри_[гра҃] бѣ́ше хра҃ ст҃мꙋ̀ щото́ го нари́чах дейтерь 39.318; и҆ не тꙋ̀ко̀ баща̑ свое́го и҆ ма́йка да почи́ташь. и҆ поста́рїатˇ си бра́ть да почиташь нѣ̀ и҆ родни́ната си сичˇките 1.5; **нѣ̀ че (защо) ... ами.** *Не защото ... ами.* а҃ пꙋ́стыню наре́кова є҆гѵ́пˇть нѣ̀ че є҆ пꙋ́сть ѿ чл҃ове́ци, а҃ми е пꙋ́сть ѿ блг҃ти бж҃їе 33.244б; и҆ кога го найдете. дойдѣ́те да мы̀ ка́жете, да пойдꙋ̀ и҆ а҃зь да мꙋ̀ се̑ поклоню̀, і҆ това р҃е, скврьнныи і҆ро́дь. нѣ̀ че̑ ще се (!) да мꙋ̀ се покло́ни а҃ми да пꙋсти̇ да́ го̀ ѹ҆бию̀ть 33.237б; затова̀ поскорꙋ̀ и҆ по́малˇко сказахˇме. нѣ̀ защо̑ не бѣ́ше прили́чно. да ска́жѐ а҃мѝ защо̑ не мо́жете разꙋмѣ̀ като̑ є҆ 33.239б.

не 1.3[8], 1.3б[3], 1.4[4], 1.4б[5], 1.5[6], 1.5б[7], 1.6[9], 1.6б[7], 1.7[12], 1.7б[5], 1.8[15], 2.9б[3], 2.10[2], 2.10б[6], 2.11[8], 2.11б, 2.12[6], 2.12б[3], 2.13, 2.13б, 2.14[2], 2.14б[4], 2.15[10], 3.17б, 3.18[7], 3.18б 3.19, 3.19б[2], 3.20[4], 3.20б, 3.21[4], 5.30б, 10.70, 12.115, 12.118, 13.121б, 15.150, 17.172, 17.172б, 18.188, 18.189[2], 18.192б, 18.193, 18.201[2], 18.205б[3], 32.220, 33.234б, 33.239б, 35.257б[2], 35.261б, 35.263б[2], 38.284, 38.292б[2], нѣ̀ 1.3б, 1.7б[2], 2.12[2], 2.12б, 3.17б, 3.16б, 3.18, 3.18б[2], 3.20б, 4.22, 4.22б[2], 4.23б, 4.25, 5.29, 5.31, 5.31б, 5.32б, 5.35[2], 5.37б, 5.38, 5.39, 5.39б, 5.40б[2], 6.41б, 6.42б, 6.44[3], 6.44б, 6.45, 7.53, 7.54[2], 9.60б, 12.115б, 13.121, 17.165, 18.193, 18.198б, 20.209б, 32.227, 33.233, 34.248, 34.251, 35.263, 38.286б, 39.300, 39.303, 39.307б, 39.318, нѐ 1.4, 2.15б, 3.21, 5.40б, 6.43, 6.44б, 6.45, 6.48, 7.51[2], 8.55, 8.57, 8.57б, 8.58, 9.63, 9.66, 9.72, 9.73б, 9.75б, 10.76, 11.81б, 11.82б, 11.98б, 12.113, 14.127б, 15.134б, 15.140б, 15.145, 15.156, 16.158, 17.165, 17.178, 18.178б, 18.179, 18.179б, 18.180[2], 18.180б, 18.185б, 18.186, 18.187, 18.190б[2], 18.192, 18.193, 18.193б, 18.197[6], 18.202, 18.204, 19.207б, 31.216б, 31.218б, 31.222б, 32.224б[2], 32.231б, 33.234б[2], 33.241б, 34.251, 34.254б, 35.262, 35.264б, 35.266б, 38.284, 38.287, 39.300б, 39.301, 39.301б, 39.310б[2], 39.318б, не́ 1.4, 9.68б, 11.87, 16.159, 18.192, 33.233б, 37.275, 37.276, 38.288б, 38.290б, 39.301, 39.312, 39.317б, 40.321, 40.324, нѣ̀ 1.6б, 5.40б, 9.61, 9.62, 9.62б, 9.64, 9.75, 9.75б, 11.83б, 11.94б, 11.96, 11.106, 11.108[2], 13.121б, 15.148, 18.179, 18.180б, 18.193б, 20.209б, 32.231, 33.234б, 33.235, 33.237б, 33.239б, 33.244б, 33.247, 34.250б[2], 34.255, 34.255б, 35.257б, 35.261, 35.265б, 35.266, 36.270, 37.278б, 38.281б, 38.293б[2], 39.295, 39.296б, 39.298, 39.307б, 39.308б, 39.316[2], 39.318, 39.318б[2], 39.319б, нѣ̀ 5.32б, 12.115б, 18.198б, нѐ 9.65б, 9.72б, 11.115, 13.124, 14.130, 15.133, 15.134, 15.134б[2], 15.135б, 15.137, 15.146б, 33.240б, 33.245б, 39.304б, нѣ̀ 13.122б, 17.170, 18.183, 21.210, 31.218[2], 31.222, 34.251, 34.255б, 35.266, 36.268б, 36.270, 36.273, 37.279, 38.281б, 38.282, 38.283[2], 38.288, 39.303б, 39.305б, 39.316, 40.323б, нѥ 15.155б, нѐ 33.236, 33.247, нѣ̀ 35.261.

небесен *прил.* (129) **1.** *Небесен; който се намира или принадлежи на небето, на небосвода.* на нб҃е́то да възлѣзꙋ̀ ѿго́ре звѣзды́те нб҃ны и҆ да сѝ о҃ста́влю прѣсто́ль мо́й 11.84; и҆ дрꙋ́гытѐ сичˇките да затрїать сѣ̀ това̀ о҆рьжїе... и҆ сичˇки пти́ци, нб҃ны̀ наси́тиха се ѿ тѣ́хˇныте тѣлеса 18.195; и҆ тогі́ва щьть да попла́чать сичˇкыте е҆зы́ци, щото̑ и҃ма на земла̑та, като́ щьть да ви́дать і҆са̑ ха̑ сн҃а бж҃їа дѐ и҆́де та̑ сла́зи на о҆блакь нб҃ныи 18.195б. **2.** *Небесен; който е свързан с небето, където според християнската религия се намира Царството Господне.* тогы́ва нб҃е́то щь́ть да го̀ сви́ать а҃гг҃лѝ нб҃ныи наѐднѡ̑ като̑ харˇтїа 18.196; сичˇкы ст҃ы̀ нб҃ны за́ѐднѡ̑ и҆ самˇсѝ г҃ь зара́дꙋва се ꙋ҆ то́изи де́нь 15.151; ви́дѣ̀ р҃е нб҃е́то че сѣ̀ ѿтво́рѝ (!) є҆то̑ є҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѐ и҆зла́зи и҆зˇ вратата нб҃ныи. и҆ сѣдѝ на ни́єго чл҃кь сѣ́щи ꙗ҆́кь като̑ и҆ пра́во_сꙋ́дникь 18.194б. **3.** *Прен. Небесен; който според християнското учение е свързан с Бога.* вы́е сѣ̀те въ і҆ерл҃имь, догдѐ пꙋ́ста̑ ва́мь дх҃ъ ст҃ыи. да сѐ ѡ҆блѣ́чете съ сила нб҃наа 38.293б; и҆ да́ се спо̑добі́мь (!) и҆ ны́е ѿнѣ̀зи ми́слъна̑ и҆ нб҃наа пасха, дето є҆ само́мꙋ г҃ꙋ нашѣ́мꙋ і҆ѵ҃ х҃ꙋ 34.256; напи́саше се сичˇкы чл҃ци наѐднѡ̑ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а҃вˇтꙋстꙋ. а҃ сега́ се напи́саше хр҃тїа́не въ книгꙋ нб҃нꙋю

inslav

33.239б. // *Образно.* а҆ми ны҆ гоща́ва гь със҆ гоз҆ба нб҃наа и҆ чиста и҆ ст҃а. детô не мо́же да погы́не ѹ҆ чл҃ка ни҆когà ко́ито є҆ със҆ чисто ср҃це ѹ҆кѹ́силь 34.248; заради҆ товà бы҆ въве́дена въ цр҃ковь мла́да, г҃, го́дищ҆на, и҆ храни҆ ю҆ а҆рхг҃гль гаврі́иль със҆ нб҃ны҆ хлѣ́бь, в҃і, го́динь. защô щѣше ц҃рь нб҃ныи, ѿ нє́л плѣ́ть да прі́еме 13.125. **4.** *Като същ. Само ср. Небесното; това, което е свързано с Бога и божия закон.* бдѣ́нїе лю́би мнѡ́го сѣ́нь не и҆́ще. въ҆рьжа́нїе и҆́ще. а҆ ѿ блѹ́дь сѐ гнѹси҆. защô е дш҃а неви́дѣна и҆ нб҃на̀ затова̀ и҆ нб҃но лю́би. а҆ тѣ́ло е па̀кь ѿ землѥ и҆ земльнò лю́би 34.254б. **вънчая се на царство небесно.** *Увенчая се с вечен живот, получа безсмъртие.* а҆́ко ще́шь да се вѣнч҆а́ешь на ц҃рство нб҃ное… сегà трѣ́бѹва да се смѣри́шь ѿ си́ч҆ка почьсть чтô и҆́машь 5.30б; **кръг небесен.** *Небосвод, небосклон.* крѹ́гь нб҃ныи чтô ѡ҆б҆те́кѹва нб҃о и҆ зе́млю̀. и҆ сл҃нце чтô просвѣ́тюва сич҆кѹ̀ зе́млю. такà и҆ ст҃ы̀ без҆сре́брьници си́ч҆кѹ̀ зе́млю ѡ҆б҆текоше и҆ напльниха ю҆ със҆ вели́кы чю́деса 10.79; **сила небесна.** *Начало; първооснова на света, от която произлиза всичко.* тогі́ва щьть да викнать з голѣ́мь гла҃ и҆ пла́чь г҃и, ѻ҆́ти ты̀ не позна́вашь, чê ты̀ на҃ напра́ви със҆ тво́а рька҃ та смê ны́е твои҆. ты̀ си҃ на҃ напра́виль ѿ четы́ри си́лы нб҃ны҆, ѿ земл҃а. и҆ ѿ вода҃ и҆ ѿ д҃ша, и҆ ѿ ѻ҆г҆нь 18.205; **сили небесни.** *Сили небесни, според християнската религия сподвижници на Бога, небесни служители.* г҃и і҃се́ хе҃ бе҃, що си҃ на҃ си́ч҆ки си́лы нб҃ные. детô нѣ є҆ ни҆кои те́бе видѣ́ль, а҆ ные тѐ видѣх҆мê 5.39; тогі́ва си́лы нб҃ные и҆ а҆́гг҃лы гн҃и щь́ть да сѐ помѣ́стеть и҆ да потрепе́ре сич҆кото ѿ тѣ҃ 18.199б; **цар (отец) небесни.** *Небесен цар, Господ Бог.* дето ê є҆ди́нь бь҃ нераздѣл҆ныи, и҆ цр҃ь нб҃ныи и҆ дето ê сѹ́дїа на жи́вы҆ и҆ на мрьтвы҆ 10.76б; а҆́ко лѝ вїе не прости́те чл҃кѹ̀ прѣгрѣ́шенїето, и҆ ѿц҃ь ва́шь нб҃ныи не проща́ва ва́мь съгрѣшенїето ва́ше 18.197б; **царство небесно.** *Небесно царство; мястото, където според християнската религия живеят праведниците след смъртта си, рая́т.* защô а҆́ко сê не пока́чи чл҃кь на высо́ка добрôдѣ́тель не може да ѹ҆лѣ́зе въ цр҃тво нб҃но̀е 38.292б; и҆́ да желаѥ̂ прьво́то на́ше ѿчьс҃тво, си҃ рê цр҃тво нб҃ное 33.233; а҆ми є҆ най̀ ло́вь чюдны̀ цр҃тво нб҃ное и҆ живо́ть вѣ́чны̀, дêто ни́какь не щѐ да сѐ развалѝ 31.215; **чинове небесни.** *Чинове небесни, степени в небесната йерархия на сподвижниците на Бога в християнската религия.* и҆ тїа́ девет҆тѣ́ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣлѧ́ват҆ се по трѝ. и҆ пры́выи чи́нь є҆ ше́стокрыла́ты серафі́ме, и҆ мнѡ́го ѻ҆́чѝ детô и҆́мать херѹві́мы. и҆ ст҃ѣ́ишїи на прѣсто́лыте, вто́рыи чи́нь є҆. гн҃д҆ствїа, си́лы, и҆ вла̀сты. третыи ѥ҆ чи́нь па҃, кне́ѕѡве, а҆рхг҃глѡ̀, и҆́ а҆́гг҃лѡ̀ 11.83.

ед.: м. нб҃ныи 9.61, 10.76б, 10.79, 13.125, 15.137б, 18.195б, 18.197б², 33.232б, 33.235, 33.245б, нб҃ны̀ 11.91б, 13.125, 34.248, 34.255, нб҃номѹ̀ 5.31, нб҃но́мѹ 39.299, *ж.* нб҃наа 9.61, 32.229, 34.248, 34.256, 35.263б, 38.293б, нб҃на̀а 12.117б, нб҃на̀ 32.228б, 34.254б, нб҃на 38.292, нб҃нѣи 32.226, нб҃нѹю 33.239б, *ср.* нб҃ное 1.5б, 1.7, 1.8, 2.9б, 2.15б, 4.26б, 5.30б, 5.39б, 5.40б, 9.61б, 9.64, 9.64б, 7.51, 9.75б, 11.108б, 12.120², 13.125б, 14.128, 15.133б, 15.150б, 15.151, 15.154б, 15.156б, 16.163б, 18.185б, 18.188, 18.190б, 18.201б², 18.202, 18.205, 18.205б², 18.207, 20.208б, 20.209б, 31.215, 31.222, 31.222б, 31.223, 32.227, 33.233, 33.234, 33.239б, 34.249б, 34.253б, 34.256, 35.259б, 36.272, 38.291б, 39.295б, 39.301б, 39.318б, 39.319, 39.319б, 40.322, нб҃но 7.51б, 9.61, 34.254б, 38.291б, нб҃но̀е 7.54б, 15.150б, 16.159б, 18.202б, нб҃но́е 38.282б, 40.321б, нб҃но̀е 38.292б; *мн.:* нб҃ные 5.39, 5.39б, 11.83б, 11.85б, 13.122, 18.195б, 18.199б², 18.203, 32.230, 35.259, 38.285б, нб҃ны 9.61, 11.81б⁵, 11.82², 11.83, 11.84, 15.151, 18.181б, 18.195, 18.196, нб҃ны̀ 13.122, 18.195, нб҃ныи 18.194б, 18.196, нб҃ны҆ 18.205, *чл.* нб҃ныте 33.240б.

inslav

небесно *нареч.* (1) *По начин, отнасящ се до небето, където според християнската религия се намира Царството Господне.* гдѐ ѐ сегà гаврїи́ль а҆рхг҃гль дѣ́то ми рѣ҃… ѻ҆́ти щѣ̀ да и҆́мамь ра́дость до́ вѣ́ка. и҆ твоѐ цр҃тво ко́нець и҆ краи не щѐ да и҆́ма… и҆ зна́ю че́до моѐ че ми́ не ду́маше землѝ̀ а҆́ми̑ нб҃но. зато́ва̀ ту́ка на́ земли̑ не събы̑ се а҆рхг҃глꙋ ду́мата. а҆ми̑ щѐ на нб҃е́то цр҃тво твоѐ да бꙋ́дѐ 35.261.

нб҃но 35.261.

небитие *ср.* (1) *Небитие, липса на битие, несъществуване.* и҆ дѣ́то е ѿ небы́тїе что̑ немаше свѣ́ть. и҆ ничто̑ на то́изи свѣ́ть. а҆ б҃ь го въ бы́тїе сто́ри със҆ ѥ҆́дна ду́ма, и҆ бы̑ свѣ́ть. и҆ си́ч҆ко что̑то е̑ на то́изи свѣ́ть 15.131.

ед.: небы́тїе 15.131.

небо *ср.* (255) **1.** *Небе; въздушното пространство високо над земята, по което наблюдаваме движението на облаците и звездите; небосвод.* земли̑та като̑ не ще̑ да и҆зрастѐ по ню́а ни́що. и҆ небе́то като̑ не щѐ да пу́сте дѣ́жь. че̑ а҆зь що щѣ̑ да сто́ри̑а 18.192; а҆́ми̑ гдѐ го пои́щешь там҆ се нахо́ды. а҆́ко на нб҃е́то рече́шь и҆́ли на зе́мли̑а и҆́ли̑ на море и҆ на си́ч҆кы мѣ́ста 34.251; това̀ като̑ чю̀ цр҃ь. о҆бра́дова се, и҆ мнѣ́ше му́ се, ко́л҆ко да леты̀ и҆ да фрь́ка по̑ҡ҆ нб҃ето 8.59б. **2.** *Небе; място, където според християнската религия се намира Царството Господне; небесни селения.* и҆ като ме̑ зане́соха по̑ нб҃е́то. ви́дѣ̀ та́мо мнѡ́го че̑ пѣ́аха със҆ великь гла̑. ст҃ь ст҃ь ст҃ь гь҃ саваѡ̑ 11.103б; ви́дѣ̀ рѣ҃ нб҃е́то че сѣ̑ ѿтво́рѝ (!) ѐто̑ ѥ҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѣ̑ и҆зла́зи и҆з҆ вратата нб҃ныи. и҆ сѣдѝ на ни́его чл҃кь сѫ́щи ꙗ҆́кь като̑ и҆ пра́во_сꙋ́дникь 18.194б; а҆̀ бѣ̀соовете, що̑ бѣ́ха ѿпа́дньле прь́вѣнь ѿ нб҃е́то, и҆ дости́гньлѣ (!) бѣ́ха въ а҆́дь 35.263б. **3.** *Прен. Господ, християнският Бог, който живее на небето.* и҆ това̀ а҆пл҃ь като сѐ прѣклòниль и҆ мли́ се бг҃ꙋ. и҆ ѿ нб҃ето зра̑вїе дойдѐ на ѿнїа си́ч҆кыте, и҆ па̀кь зра́ви бы́ха 36.270; и҆ вы́е сѣдѣ́те въ і҆ер҃ли́мь до́де вы̑ до́йде ѿ нб҃е́то си́ла. да сѐ ѡ҆блѣ́чете да стѐ и҆ вы́е си́л҆ны 38.292. **третие небо.** *Третото небе; според религиозните представи мястото, където живеят праведниците.* и҆ рѣ҃ ми а҆́гг҃ль, є҆́ла сла̑ѣ́ ме́не па́вле, да ти̑ ска́жа живо́тать на праве́дны̑. и҆ поидо̑ сла̑ѣ́ а҆́гг҃ла, и҆ възве́де ме̑ на, г҃, тїе нб҃о. и҆ постави ма пра̑ѣ врата, и҆ погле́дна̑ и҆ ви́дѣ̑ хꙋ́бости неи҆сказа́нные 32.226б.

ед.: нб҃о 1.3, 3.19, 4.21б, 4.24б, 5.29, 5.29б, 5.31, 5.39, 7.52б, 7.53, 9.63б, 10.78, 10.78б, 10.79, 11.83, 11.93б, 11.104, 15.131, 17.174б, 18.183, 18.185, 18.185б, 18.190, 18.190б, 18.191б, 18.206б, 31.219б, 31.221б, 32.223, 32.225, 32.226б, 32.229, 34.253б, 35.257б, 35.261б, 35.262, 35.264, 37.277, 37.278, 37.279, 37.281, 38.286, 38.287, 39.301, 39.318, 40.320б, [н]бо 38.286, нб҃о 39.308б, нб҃се 32.223, нб҃о́мь 5.40б, *чл.* нб҃ето 3.16б, 8.59б, 11.82, 11.83, 11.83б, 15.132[2], 15.135, 16.157, 16.160, 18.185, 18.189[2], 32.225б, 32.227, 33.239, 33.240б, 34.248б, 35.263б, 36.270, 37.27б, 39.299б, 39.300, 39.301б, нб҃е́то 3.17б, 4.21б, 4.23, 4.23б, 4.24б, 5.39б[2], 6.46б, 7.52, 7.53б, 9.62б, 11.81б, 11.82[3], 11.83, 11.83б[2], 11.84[3], 11.88, 11.89, 11.89б, 11.103б[2], 11.107, 14.127, 15.155б[2], 16.160, 18.177, 18.184, 18.186, 18.191, 18.192, 18.194б, 18.195б[3], 18.196[2], 18.199б, 18.200, 18.200б, 18.206б, 21.210б, 32.224, 33.235, 33.235б, 33.245б, 34.249, 34.251, 35.263б, 36.270[2], 36.270б, 37.279б[2], 37.280, 38.285б[4], 38.286[2], 38.286б[3], 38.287, 38.287б, 38.288, 38.291б, 38.292, 38.292б[3], 38.293б, 39.311, нб҃е́то̑ 11.92, небе́то 18.192, 38.292б, нб҃ето̑ 33.237, нб҃е́то 35.261; *мн.*: нб҃са 18.177, 32.229, 32.230[3], 38.286б, нб҃сехь 34.253, нб҃се́ 37.281.

небогобоязлив *прил.* (1) *Небогобоязлив, който няма страх от Бога.* ѿ̑ те́ж҆ко ме́не сы́ротои. де́то сьм҆ се събра́ла със҆ му́жа зако́нопрѣсту́пна и҆ небго̑_боа́злива 15.154.

ед.: *м.* небго̑_боа́злива 15.154.

невеществен *прил.* (3) *Невеществен, който не е изграден от вещество, нематериален.* а҆̀ мы́сль та̑ е ѿ ба̑

inslav

дъ́хната и҆ д҃ша зовѐ, неви́дима. и҆ невеще́ствна̀ сѝ рѣ̑. что̑ не мо́же нѝ да сѐ похва́ти със҆ ру́ка чл҃чьска. нѝ да ю҆ ꙋ҆сѣ́ти със҆ пльть си чю́в҆стьвна. а҆́ми ѐ тьк҆мо мы́сльна 38.283.

ед.:м. невеще́ствныи 8.56, *ж.* невеще́ствнаа 11.81, невеще́ствна̀ 38.283.

невидим *прил.* (18) **1.** *Невидим; който не може да се види, да се възприеме със зрението.* и҆ дето ѐ си́л҆нь и҆ неви́дѝ, а҆ ты̀ го видѣ̑. и҆ де́то се нѝ ѿ кого̀ не дрьжѝ а҆ ты̀ го поне́се 35.260; и҆ д҃ша ѐ чл҃ку́ неви́дима, и҆ без҆съмрь́тна, и҆ невеще́ствнаа 11.81. **2.** *Като същ. Само ср. Невидимото; място, което не може да се види.* и҆ стори́ се чю́до вели́ку ꙋ҆ то́ѧ ча̑... и҆ ѿ неви́димо ꙗ҆ви́ се бѣ́ль го́лꙋбь на̑ главѣ̑та бл҃женному і҆ѡа́нну 12.111б; и҆ чю̀ гла̑ ѿ неви́димо че му̀ ка́же. дрьзаѝ и҆ по̑кани се е҆в҆статїе. защо̀ дойдѐ врѣ́ме па̀кь да си по́йдешь на прьва̑та своа̀ по́чьсть 5.34.

ед.: м. неви́димь 15.149б, неви́дыѝ 18.189, неви́дѝ 33.235б, неви́дѝ 35.260, неви́димаго 5.31, 31.222, не́ви́димаго 34.255б, *ж.* неви́дима 11.81, 38.283, *ср.* невы́димо 5.30б, неви́димо 5.34, 12.111б, 12.117, 37.274б, неви́димо 37.276б; *мн.:* неви́дими 6.46, неви́димие 37.277, неви́димыи 38.289б.

невидимо *нареч.* (2) *Невидимо, без да може да се види, незабележимо.* мл҃ю ти се т҃и прострѝ неви́димо твоѧ̀ ру́ка̑, и҆ прїимѝ дш҃ьть ми́р҆но на тѣ́зи своеѐ ра́бы 2.13.

неви́димо 2.13, 5.31.

невидѣн *прич.* (1) *Като прил. Невидим; който не може да се види, да се възприеме със зрението.* въ́зрьжа́нїе и҆́ще. а҆ ѿ бл҃ꙋ́дь се̑ гнꙋ́сѝ. защо́ е д҃ша неви́дѣна и҆ нб҃на̀ затова̀ и҆ нб҃но лю́би 34.254б.

мин. страд. ед.: ж. неви́дѣна 34.254б.

неволя *ж.* (7) **1.** *Неволя, тежко положение, беда, нещастие.* и҆ жена́та му̀ а҆́нна, два̀ скрь̀ба и҆́маше, и҆ за двѣ̑ нѝво́лы пла́чаше. є҆дно̑ защо̑ станѣ̑ като̑ вдови́ца, и҆ не зна́ѧше си̑ мꙋ́жато́го жи́вь лѝ є҆ и҆лѝ нѣ̑. дрꙋ́го па̀кь защо̑ бы̑ без҆плодна 13.121б. **2.** *Нужда, необходимост.* мно̑го є҆ нарѡ́ ц҃рꙋ. и҆ коа̀ ти є҆ нивóлѧ да гы̑ чьте́шь, си́ч҆ки сѣ̑ тво́и ра́бы мака́рь мно̑го, и҆лѝ мал҆ко 11.89; коѧ̀ бы̑ тебе нивóлѧ ца́рици така̀ да ду́машь. и защо̑ такви́зи хꙋ́лы. ты̀ да хꙋ́лишь на ца́рица е҆в҆до̑ї̈а 12.116.

ед.: нивóлѧ 11.89, 12.109, 12.109б, 12.116, невóлѧ 18.189, 31.217; *мн.:* нѝвóлы 13.121б.

невра *ЛИ* (1) *Невра.* и҆ царица фꙋ́л҆вана посрѣ́щнь а҆и҃ла съсына (!) сы̑ полꙋ́фра́дона, и҆ съ сна́хь си невра. что̑ бѣ́хꙋ были̑ и҆ма́ле бѣ́сь лꙋ́кавь. и҆ и҆сцѣлиль гы би́ль с҃ты ма̑ѳе̑и 37.274б.

невра 37.274б.

невъзможно *нареч.* (1) **невъзможно ми е.** *Невъзможно ми е, не е в моите възможности, не съм в състояние да извърша нещо.* и҆ вълѣ́зе на ра́мена херꙋві́м҆скы. и҆ фрьгнѣ̀ и҆ възлѣ́те със҆ кры̑лѣ̑ вѣ́трьны. о҆́тѝ бь̑ и҆ нѝчто̑ нѣ̑ е нѥ́мꙋ невъзмо́жно 38.286б.

невъзмо́жно 38.286б.

невѣрен *прил.* (7) **1.** *Неверен, който не вярва в Исус Христос.* това́ са де̑то ги прова́ждать да зе́мать д҃ши́те на невѣ́р҆ны̑ лю́дїе въ врѣ́ме блꙋ́дное, и҆ не́маха вѣ́ра къ́к҆ ба̑. и҆ не́маха ба̑ помо́щника себѣ̑ 32.229. **2.** *Като същ. Неверник; лице, което не вярва в Исус Христос.* и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и҆ влача́ха го по ѹ҆ли́ците. и҆ напоко́н҆ му̀ проврь́тѣха глѣ́зныте и҆ пѐтѣ́те, и҆ ѡ҆бѣси́ха го за дрьво̀, и҆ така́ се по̑млѝ и҆ прѣдаде сы̑ д҃шь́та бꙋ̀ 36.267б. **3.** *Неверен; на когото не може да се вярва; който постъпва нечестно, подло.* а҆ болѣ́р҆ство є҆ дрꙋга́рь невѣ́р҆н҆. болѣ́р҆ство е добро̀ тво́рень (!) льжо́вныи. болѣ́р҆ство мно̑го бѣ́ды на чл҃ка повдига 31.220б. **4.** *Неверен, който не отговаря на истината, лъжлив.* а҆́ми нѝкои да не помы́сли, нѝ

inslav

да речѐ невѣ́рно е товà писáнїе, ѧ̑мѝ дá се почю́ди и̑ да се подивѝ на товà б҃жїе чю́до 17.163б.

ед.: *м.* невѣ́р'н' 31.220б, *ср.* невѣ́рно 17.163б; *мн.*: невѣ́рнїи 36.267б, невѣ́рныи 36.267б, невѣ́р'ны̑ 32.229, невѣ́рны̑ 36.267б, невѣ́р'ныхь 39.311.

невѣрие *ср.* (1) *Неверие, отсъствие на вяра в Бога, безверие.* и̑ а҆пі҃ль фи́липпь видѣ́ гы ка́кь є невѣ́рїе ꙋ̀ т҃ѣ и̑ безꙋ́мїе. защô и̑м' се мнѣ́ше че è дїа́вол'скаа та́зи ра́бота. та́ се посльзи тврьдѣ и̑ прѣкло́ни се до́лꙋ та́ се по҃млѝ б҃ꙋ 36.270.

ед.: невѣ́рїе 36.270.

невѣрство *ср.* (1) **имам невѣрство.** *Нямам доверие, не вярвам.* кꙋрво́в'ство и̑ сѣ́каква мрьсотà си́чка землѧ̑ и̑спльнила. на льжѧ̑ хва́л'ба, ѧ̑ на пра́вда ви́кь. си́ч'кы є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ и̑́мать невѣ́рство 31.217б.

ед.: невѣ́рство 31.217б.

негасим *прил.* (5) **огън негасим.** *Ад, преизподня, пъкъл.* товà си́ч'кото да бѣ́х'тѐ былѐ стрꙋ́вале, и̑ ме́не бых'тѐ домилѣ́ле. тѧ̑ не бы́х'тѐ былѐ сегà о҆сѣ́денїи въ о҆́г'нь негаси̑ 18.205б; г҃ь б҃ь що è вьскрѣси́ль мрьтвы, то́и да тѐ прокльнѐ, и̑ да тѐ запра́ти вь мꙋ́ка вѣ́чнà и̑ вь ѡ҆́г'нь нега́симь 4.25б.

ед.: *м.* нега́симь 4.25б, 5.40, нега́симыи 12.118, 15.139б, негаси̑ 18.205б.

негов *мест. притеж. 3л. ед.* (329) **1.** *Негов; който принадлежи на лице или предмет от мъжки или среден род, за който се говори.* и на́поконь пàкь прѣз' ѡ҆нїа днѝ, напа́де та́зи бо́лесть на конѝте мꙋ и на си́ч'ки нѝеговь добы́т'кь 5.31б; то́й болѣзнꙋ́ва да бы̑ що̀ го́дѣ добы́ль, ѧ̑ дрꙋ́ги са веселѧ́ть със' нѝеговьть до́бывь 31.215б; и̑ да се вди́гне дрѣ́во мнѡ҃го плѡ́дно... и̑ ѡ҆ ко́рень нѝеговь щѣ́ да и̑сте́че кладе́н'ць 37.274; и̑ посе́гна є҆фимїа́нь да ю̀ ꙋ̀змѐ и̑з не́гова рꙋ́ка 40.323; и̑ пàкь да не сто́ришь кри̑во чл҃кꙋ и̑ зе́мешь нѣ́що щото е нѝегово 1.7. **2.** *Негов; който е в някакви отношения с лицето от мъжки или среден род, за което се говори.* ѧ̑ ѡ҆ц҃ѣ не́говь ѡ҆ка́к' се родѝ си́н' мꙋ̀ а҆ле́ѯїа не смѣ́си се съсвоа́та (!) си женѧ̑ 40.321; и̑ пойдѐ тога́зи і҆ѡа́ннь го́рѣ на пла́нинꙋ що̀ бѣ́ше та́мо. и̑ нѝеговь ꙋ̀ченикь про́хорь 6.46б; а҆́зь ѳомѧ̑ нѣ сь́мь. ѧ̑мѝ съ́мь бра́ть и̑ г҃ь нѝеговь 7.50б; и̑ а҆́зь за нѝего да́ се загри́жи̑ защô съмь а҆́зь нѝеговь ра́бь и̑ вѣ́р'нь дрꙋ́гь 35.259б; си́ч'ки нѝеговы врàгѡве бѣ́гаха. о҆́ти защò бѣ́ше мнѡ҃го ꙋ̀мь и̑ хы́трѡ̑ ꙋ̀ нѝего 5.28; нападе съмрѣтоно́снà болесть на до́мь е҆́го̀. то́л'кова додѐ и̑з'мрѣ́ха си́ч'ки нѝеговы ро́бе 5.31б. **3.** *Негов; който се отнася до лицето от мъжки или среден род, за което се говори.* ко́и є҆зы́кь чл҃чьскыи мо́же и̑сказа нѝеговь трꙋ́дь и̑ добро̂ 15.138б; и̑ затова́ го о҆́стави да потѐгли зло̀ заради̑ гр҃ѣ нѝеговь 35.257; и̑ на сѣ́ка годи́на праѕ̑нꙋ́ваха мꙋ̀ пра́ѕ̑никь нѝеговь 39.312б; и̑ ре҃ и̑́мь, тѧ̑ и̑скопа́ха гро̂бь, ко́л'ко бѣ́ше нѝегова вь́зраст[ь] 6.48б; и̑ такà на вьса́кыи д҃нь ꙋ̀че́нїето нѝегово припло́дюваше хр҃тїа́н'ство 9.62б; о҆́ти съ è о҆́нова мѣ́сто мире́иское наплѣ́нило със' нѝеговы чю́деса, дѣ́то чи́ни ката дн҃ь 15.148; ѧ̑ в' дрꙋ́гы г҃, го́динь и̑ полови́на, щѣ̂ да сѝ пока́же а҆нтихрі́сть дїа́вольскыте нѝеговы ра́боты 18.186.

ед.: *м.* нѝеговь 1.8², 5.27, 5.31б, 6.42, 6.45б, 6.46б, 7.50б, 7.53б, 7.54б, 9.61б, 9.71б, 9.75, 10.76б, 11.83б, 11.85б, 11.89б², 11.92, 12.114б, 12.117б, 12.119, 14.127б, 15.131, 15.138б, 15.141, 15.152б, 16.161, 16.161б, 18.207, 31.221, 33.239б, 35.257, 35.259б, 36.271, 36.272, 37.274, 37.276б, 38.293, 39.300б, 39.311б, 39.312б, 39.313, 39.315, 39.319, не́говь 7.50б, 40.321², 40.324, нѝегов' 9.61б, нѥго́вь 11.91б, нѥ[го]вь 33.23б, нѥговь 39.296б, нѝегова 18.207, нѝеговꙋ 38.288, *чл.* нѝеговать 6.48б, 18.203б, 39.311б, нѥговьт' 9.6б, нѥговьт' 15.140б, нѝеговьт' 31.217, нѥговьть 31.215б, нѝеговьт' 38.289, него́ват' 39.306б, *ж.* нѝегова 1.4, 3.17б, 4.25б, 5.28, 5.30б, 5.36², 5.37б, 6.48б, 7.51б, 8.59, 8.60, 9.62, 9.62б, 9.64, 9.65, 9.68, 9.68б,

inslav

11.82б, 11.85б, 11.88, 11.89б, 11.96, 12.109б, 14.128б, 14.130, 15.133, 15.137б, 15.146б, 15.148б, 15.149, 15.150, 16.158, 16.158б, 16.160, 16.163, 18.195², 32.224б², 32.229, 32.231, 33.240, 33.245б, 35.260б, 35.264, 36.268б², 36.270б, 38.287, 38.290б, 39.296, 39.298б, 39.302б, 39.304, 39.308б, 39.313³, 40.323, нѣгова 3.19б, нéгова 5.38, 39.309, 40.323, нѥгова 9.6б, 15.148, 15.155б, нѥговаѧ 12.110б, негова 15.141б, нѥгога (!) 39.300, нéго[ва] 39.316б, *чл.* нѥговата 5.30б, 10.76б, 11.88б², 12.109, 15.131², 15.131б, 15.133, 18.179б, 18.180б, 18.184б, 18.190б, 18.191, 18.194б, 18.203б, 32.223б, 32.227, 33.242, 35.256б, 35.264, 39.302б, 39.310, нѥговата 11.99б, нѥговьта 18.200б, 31.21б, нéговьта 18.201, нéговата 33.237, нѥговáта 33.237, 38.284, нѥговатà 39.299, неговата 39.309, *ср.* нѥгôво 1.3б, нѥгово 1.7, 4.21б, 5.38б, 6.48б, 9.62, 9.62б, 9.69б, 9.70, 10.76б, 11.100б, 12.109, 12.111, 12.112б, 12.114б, 12.117б, 14.130, 15.140, 16.157, 16.161б, 18.181, 18.182б, 18.184, 18.188, 18.190, 18.200, 32.227, 32.227б, 32.230б, 33.23б, 34.251, 35.259, 35.263, 38.290, 39.309, 39.311б, нéгово 1.7б, 5.33б, 9.66б, нѣгово 5.28, негово 5.33б, нѥгово 9.61б, нѥгово 11.92б, 18.194б, 31.21б, 37.27бб, *чл.* нѥговото 8.59б, 9.62б, 10.76б, 11.89, 11.92, 11.92б, 11.94б, 15.133, 16.157, 18.179, 18.179б, 18.185б, 18.194б, 31.218б, 32.227, 38.283, 38.290б², нéговото 15.131, 15.137, нѥговóто 31.21б, нѥговото 33.240б, нéгóвото 34.250б, негóвото 36.271б, 40.322б, нѥгóвото 38.219б; *мн.*: нѥговы 1.6, 1.8, 4.22, 5.28, 5.31б, 5.36, 6.48, 7.53, 8.59, 9.61б, 9.62, 9.75б, 11.91б, 11.107, 12.108б, 12.112б, 12.119, 14.128б, 14.130, 15.141², 15.141б, 15.148, 16.161б, 18.186, 18.188б, 18.190, 18.190б, 18.195³, 18.196, 20.208, 32.229б, 33.241б, 33.246, 34.252б, 35.259б, 35.266б, 38.290б, 39.296, 39.308б, 39.309, 39.314, 39.315б, нѣговы 2.10б, нѥгѡвы 5.36, нéговы 8.55б, нѥгови 9.66, 37.279, 37.280, 38.286б, 39.315б, нѥговы 11.97, 18.179, нѥгоовы 15.145б, негови 33.247б, нѥгоовы 38.283б, *чл.* нéговите 1.8, нѥговите 5.28б, 18.203б, 18.205, 32.227, нѥговыте 6.44б, 9.62б, 9.63, 9.64б, 9.67, 9.75, 11.81, 11.91б, 12.110б, 12.112б, 15.132б, 15.137б, 16.161б, 18.200б, 18.201, 18.203б, 38.290б, нѥговыте 9.61, нéговыте 9.75б, нѥговите 18.178б, неговыте 18.194, негóвыте 39.305.

негога (!) *вж.* **негов**

неготов *прил.* (3) *Неготов, който не е извършил всички необходими приготовления за нещо*; *неподготвен.* да сѝмь знáѩль ѧ҃ áзе са бы҃ ѹ҃тькѝмúль дá сѝмь гóтовь. ѧ҃ сега тѣ̀ ме тéглишь нáйбрьже кѫкѝ сѹ́дїю… кѫдѣ́ ма влáчишь неготóва, защо ме гóла вóдишь прѣ́ бѧ҃ 31.218б.

ед.: *м.* неготóва 31.218б³.

недаден *прич.* (1) **недадена за мъж.** *Неомъжена* (*за девойка*). и҆ бѣше тоизи ч҃лкь тврьдѣ богать і҆ и҆́маше, г҃ дьщеры. е҆́днакь не дадены за мѹ́жа. и҆ бѣхѹ̀ крáсны тврьдѣ̀ 15.134.

мин. страд. мн.: не дадены 15.134.

недовръшен *прил.* (1) *Безкраен, който няма край, вечен.* сѣ҃ смѣрéнїе, вѣ́чное добрô да сѐ наслáдите. сѣ҃ прáвда, живóть недовръ́шень. сѣ҃ чистотà, вѣ́нѣци ѹ҆крáсени 31.222.

ед.: *м.* недовръ́шень 31.222.

недовръшено *нареч.* (1) *Недовършено, без свършек, безкрайно.* побóле тї е да и҆стéглишь на тóѩ свѣ́ть за малѣ́ко врѣ́ме. нéжели тáмо да се мѣ́чишь безѣ́крáино и҆ недовръ́шено 1.3б.

недовръ́шено 1.3б.

недостоин *прил.* (6) **1.** *Недостоен, който не заслужава някаква чест или божията милост.* и҆ глéда да ви́ди ѻ҆нь́зи женà прѣ҃обна. и҆ тїá се забáви. а҆ зóсима мы́сли и҆ дѹ́ма си. далѝ г҃ь не пѹ́сти ѧ҃ да дóде защó сѝмь недостóинь, и҆лѝ дои́дѐ а҆ мéне не наи́дѐ 17.174; а҆́мѝ и҆ тѣлóто нѥгово, и҆ до дн҃éшнѣ̀ дн҃ь стоѝ цѣ́ло ѹ҆ грôбь. за щô видѣ́ áзь грѣ́шнѣ̀ и҆ недостóинѣ̀ петрь съсвóйте (!) сѝ ѻ҃чи 14.130. **2.** *Като същ. Недостойният за божията милост, грешникът.* и҆ дѹ́мáше помѣ́ни г҃и и҆ мéне недостóина. и҆ дай ми плѣ́ѡ҃ на моѩ ѹ҆трóба 40.320. **3.** *Непристоен, който не отговаря на определени изисквания.* и҆ нѝкои да и҆́де съсѝ недостóино ѡ҆блѣклò на прьскà трапéза. защô не прїéма прь нѝкакѣ́ви и҆ непотрѣ́бны, щô и҆́мáть врàжда на зáконь бж҃їи 34.248б.

inslav

ед.: *м.* недосто́инꙑ̀ 14.130, недосто́инь 17.174, недосто́инаго 17.166, *ж.* недосто́ина 40.320, *ср.* недосто́ино 34.248б; *мн.*: недосто́ины 4.26б.

недостоино *нареч.* (3) *Недостойно, по непочтен начин, не според изискванията на християнския морал.* а҃ми без҄ говорь дх҃о́вныи, дѣ́то е не и҆сповѣда́нь ѿ дх҃о́внаго о҆́ц҃а. томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по́о́бно нѝ праве́дно да сѐ причести… защо̑ нѣ е ма́л҄ко прѣгрѣше́нїе чл҃кꙋ, дѣ́то се недосто́ино причѣ́щава, а҃ми бы́ва о҆́н҄зи чл҃кь ка́то̑ сам҄сѝ і҆ꙋ́да 35.26б; раз҄бра́ за те́бе что̑ си сто́риль недосто́ино, и҆ мꙋ́чи́л҄ сѝ сщ҃е́нници. а҃ не по за́конь сꙋ́дишь. нѝ по прави́ло хо́дишь цр҃ко́вно 12.113б.

недосто́ино 12.113б, 35.26б, недостоино 33.247б.

недостоинство *ср.* (4) *Недостойнство, непочтеност, безчестие.* дїѡклитїа́нь ри́м҄скꙑ̀ ца́рь. ка́то̑ прѣ́в҄зѐ цр҃тво наси́ла сѣ҃ недосто́йн҄ство. та бѣ́ше найзлѣ̀ 39.29б; така̀ и҆ тои́зи чл҃кь дето прїема тѣло̑ хв҃о, на своѐто ѡ҆́скврьнѥ́но и҆ ср҃це, о҆́н҄зи прѣда́де х҃а зара̀ди сребро̑ лю́бїе. и҆ тои́зи зара̑ї недостои́н҄ство своѐ, прїе́ма х҃а. и҆ погꙋбѣ́ва сѝ дш҃ьта 35.266б.

ед.: недостоин҄ство 33.247б, 35.257, недостои́н҄ство 35.266б, недосто́йн҄ство 39.296.

недоумявам се *несв.* (1) *Недоумявам, съмнявам се в нещо, не разбирам.* и҆ и҆́ма є҆дни̑ чл҃ци да сѐ недоꙋ́мѣва́ть за това̀ и҆ ка́жать ка́то̑ пои́стинѣ ꙗ҆́де х҃с по въскр҃е́нїе. и҆ ѿ [о]нова̀ ꙗ҆́де́нїе не бы́ ли ма́л҄ко нѣчто̑ ти́на 38.289б.

сег.: *3мн.* сѐ недоꙋ́мѣва́ть 38.289б.

недужен *прил.* (1) *Недъгав, който има недъг, болен.* то́ва мно́го бо́лни бывать чл҃ци като ка́же и па́вель а҃пль сегоо. ра̀ди мноо̑сїи въ ва҃ недꙋ́жни. и҆ спе́ть дово́л҄нїи сѝ рѣ́чь мно́го бо́лнїи. и҆ сь́сь оумь и҆згꙋ́бенїи 33.247б.

мн.: недꙋ́жни 33.247б.

недуг *м.* (1) *Недъг, физически недостатък.* и҆ ца́рь ка́то̑ чю̀ тїа̀ дꙋ́мы ѿ ті҃ѣ раз҄гнѣва́ се. защо̑, о҆́ти и҆́ма́ше злѣ̀ недꙋ́гь и҆ бо́лесть лю́та 10.76б.

ед.: недꙋ́гь 10.76б.

недѣе (!) *вж.* **недѣй**

недѣй *пов.* (46) **1.** *Недей, не карай някого да направи нещо, не насилвай.* и҆ ст҃ыи сѵме́ѡнь ка́то̑ ви́дѣ ѿ́ны́а калꙋ̀ѣ́ре, прива́ика недѣ́йте мѐ а҃ми̑ мѐ ѡ҆ставѣ́те да си доврь́ша мл҃ата що сѐ мо́ла̑ сега̀ 2.12; и҆ ре́че, а҃вво зо́симе, недѣ́и ме да ти и҆сказꙋ́вамь си́ч҄ко злѐ. и҆ бѣ҃ да зна́е, стра́хь и҆́ма́мь, със҄ тїа́ дꙋ́мите мои̑, та и҆ ты̀ сь щешь ꙋ҆́гнꙋсѝ ѿ ме́не 17.169. **2.** *Като част. Служи за образуване на отрицателни глаголни форми за повелително наклонение в съчетание със съкратен инфинитив или с частицата* **да** *и сегашно време на глагола*; *недей.* и҆ недѣй се срь́ди нѝчто̑ що ти́ са̑ доса́диль 39.307; и҆ па̀кь когы̑ праз̑нꙋвашь и҆ не ра́ботишь. недѣ́и седнѣ̑ да пїе́шь и҆ да сѐ о҆́пи́вашь 1.4б; и҆ма́нїе недѣ́йте съби́ра. зла́то недѣ́ите лю́бы сребро̑ недѣ́ите правы̀ и҆гры̀ 18.187б; недѣ́йте рѐ, сѵме́ѡнь ны̑ и҆сцѣли̑, чѐ ще́те па̀кь вьпа́днѣ̑ оу҆ тѣ́зи бо́лесть 2.12б; и҆ недѣ́ите да спи́ме ка́то̑ ꙋ҆ те́ш҄кꙑ̀ сь́нь грѣ́хо́вны̀ 31.219; и҆ прости́ мѐ. и҆ недѣ́и да тѐ види̑ оу҆ ли́це, защо̑ мѣ е сра́мь 6.48.

2ед.: недѣй 1.3б, 9.65б, 39.307, недѣ́и 1.4б, 5.33², 6.48, 11.89, 11.91, 11.105, 12.110б², 15.133б, 15.146б, 17.169, 19.207б, 39.298б, 39.308б, недѣ́й 1.4б, 7.49, 8.56б, 9.73б, недѣи 6.48, недѣе (!) 17.164б, недѣи́ 18.198, нѣдѣи 19.208², недѣи̑ 31.219б, нѣдеи 39.303б, нѣдеи́ 39.304б, *2мн.* недѣ́ите 2.11б, 18.187б², 18.191б², 21.210, 31.221б, 33.238, 39.298, недѣ́йте 2.12, 2.12б, 11.90б, 18.187б, 39.310, недѣ́ите 18.177б, 31.219.

недѣля *ж.* (24) **1.** *Неделя*; *седмият ден от седмицата.* па̀кь да па́зишь сич҄кы нѣ̑лы прѣз҄ си́ч҄ка годи́на, и҆ въ пра̑зникы да не пофа́таш ника́к҄ва ра́бота 1.4б; оу҆ нѣ̑ла̑, о҆тво́рꙋваше и҆ при́никнꙋваше, и҆ дꙋ́маше със҄ чл҃ци. а҃

тогáзи не ѿтвóри нѝ вь сѹ, нѝ вь нѣлꙗ 2.14б; и̑ когà бы̑ дéнь ст҃а нѣлꙗ когá се съвръ́ши лу҃р҄гїа. є҆днáкь оу̑ цр҃ква бѣ́ха 40.322. **2.** *Неделя, период от седем денонощия, седмица.* и҆́махѹ зáконь манасти́р҄скы̑, да се пóстеть вь҃ дн҃ь, а̑ дове́ра ꙗ҆дѣ́хѹ по є҆днѹ́щь, а̀ тóи прѣз҄ нѣлꙗта є҆днѹ́щь ꙗ҆дѣше 2.10б; а̑ко лѝ не знáешь чїѥ́ е. да пи́таш за двѣ̀ нѣлы. догдѐ мѹ се нáйде стóпаниньть 1.7. **велика недѣля на светите страсти господни.** *Страстната седмица; название на времето между Връбница и Великден, от Велики понеделник до Велика събота.* а̑кò бѹ́деме се постиле досéга със҄ врáжда. а̑нô сегá е дошлà вели́ка нѣлꙗ. ст҃ыѐ стр҃ти г҃нѥ и҆ пóобно е сегà дá се и҆спрáви̑ ѻ҆ти да бѣдѐ достóини да празн҃ѹваме ст҃ые стр҃ти 34.255б; **пръва недѣля.** *Първата седмица от Великия пост.* и҆ кога се приближѝ вели́кыи по҃ прьвáта нѣлꙗ. пàкь като сѝ и҆́махѹ брáтїа ѿбычаи, и҆ ѿти́доха (!) по пѹ́стинѧ 17.173б; **цвѣтна недѣля.** *Цветна неделя, неделният ден преди Великден; християнският празник Цветница, Връбница.* и҆ когà приближаваше сь вьскр҃сéнїе тогáзи си́ч҄ки си дохóждахѹ оу̑ монасти́рь, на цвѣ́тнаа нелѣ҃ пр҃ѣ въскр҃сéнїе 17.165б.

ед.: нѣлꙗ 1.4, 2.9б², 2.11, 2.14б², 17.165, 17.173б, 18.185б, 34.255б, 40.321², 40.322, 40.322б², 40.323, нѣлѥ 17.165б, нѣлю 6.48, 14.127б, 17.163б, *чл.* нѣлꙗта 2.10б, 15.133; *мн.:* нѣлы 1.4б, 1.7.

нежели *съюз* (19) **1.** *Въвежда обстоятелствени части на изречението или подчинени обстоятелствени изречения за степен; нежели, отколкото.* а̑мѝ да пойдемѐ тáмо да ю̀ ѿвезем. защô ми каза дѣ́то ми се ꙗ҆вѝ. кáкь є̀ на ѻ҆новà мѣ́сто вели́кь глáдь. и҆ пóдобрѣ щѐ тáмо продà, нѐжелѝ въ фрéн҄ци 15.142б; защô ны́е на твóе цáр҄ство помнѡ́го любóвь и҆мáме нежелѝ на нѥ́го 9.63; пóдобрѣ є̀ желáзо да вари́шь нежелѝ злà жена̑ да ѹ҆чишь 21.210б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; нежели, вместо да.* и҆ тóл҄кова злѣ̀ лежáше, кóл҄кото лю́бѣше да ѹ҆мре. нѐжѐли да є̀ жи́вь да тéгли так҄въ́зи люта бóлесть 9.66б. **боле (поболе) ... нежели.** *По-добре ... отколкото.* а̑зь пàкы щéмь погле́да, и҆ настави на прь́ва твоà пóчьсть. а̑мѝ бóлѣ тї е сéга да потéглишь мáл҄ко и҆скѹшенїе. нежелѝ тáмо дó вѣка да се мѹ́чишь 5.31; и҆ рѣ҃ дв҃дь. и҆ тр҃йте ми сѣ̀ тѣсны̑. а̑мѝ побóлѣ ми є̀ да припáднѣ на мл҃ть бж҃їа, нежелѝ да бѣгá ѿ рѹ́ка чл҃чьскà 11.89б; и҆ въ темни́цѹ дá си запрѣ́нь. нѝ тогúва се недѣ́й заклѐ. ни по и҆сти́на нѝ на лъжа. бóле тї е и҆ дѣцáта свои̑ да продадéшь и҆ да дадéшь щотô и҆щать нѣщô да зéмать ѿ тебе. нéжели да се клньéшь, побóле тї е да и҆стеглишь на тóꙗ свѣ́ть за мал҄ко врѣ́ме. нéжели тáмо да се мь́чишь без҄крáино и҆ недоврь́шено 1.3б; **нежели да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за степен; колкото да, като да.* и҆ цáрь катô ви́дѣ чê ѹ҆мрѣ̀ лїѡ́, ѡ҆скрьби́ се тврь́дѣ за нѥ́го, нѐжелѝ да бы̑ се лиши́ль ѿ цар҄ство своѐ 9.66.

нéжели 1.3б², 39.299б, нежели 1.3б, 1.8, нежелѝ 5.31², 9.63, 11.89б, 21.210, 21.210б, 39.319б, нѐжелѝ 9.66, 9.66б, 12.119б, 15.142б, нéжелѝ 11.108б, 38.294б, нежéли 39.319б.

неженен *прил.* (1) *Неженен, който не се е женил.* и҆ лю́бѣше бг҃ ї҆ѡáнна тврь́дѣ, защò бѣше крóт҄кь и҆ чи́сть, и҆ дв҃ьсть́вникь. си҃р҃ѣ. нежéнень 6.41.

ед.: м. нежéнень 6.41.

нез (!) *вж.* **низ**

незазорно *нареч.* (1) *Безукорно, безгрешно.* є҆́то са товà дéсеть голѣ́мїй заръчáнїа бж҃їа. и҆ áко гы̑ оу̑чюваме съсь драгость. и҆ тѹ́ка щеме прѣпрáти живóтать нáшь ми́р҄но и҆ незазóр҄но, и҆ тáмо щемь бы̑ на цр҃тво нб҃ное 1.8б.

незазóр҄но 1.8б.

inslav

незлобив *прил.* (5) *Незлобив, който е добър по характер и не изпитва злоба.* ви́диш' лѝ ка́кь лю́бы г҃ь ѿ мла́ды и҆̀ незлобивы дѣца̀ славосло́вїе, ка́кь не́маха и҆ тѣ́х'ныте бащѝ так'во́зи ср҃це да сѣ̀ незло́бивы катѡ̀ и҆ дѣца́та и҆́мь 34.249б; бѣ́ше ѡ҆н'зи бога́тыи і҆ѡ́вь чл҃кь пра́веднь, и҆ мл҃ти́вь, и҆ незло́бивь 5.27.

ед.: *м.* незло́бивь 5.27, 12.119; *мн.*: незлобивы 34.249б, незло́бивы 34.249б².

незнаин *прил.* (1) *Незнаен, за който нищо не се знае, неизвестен.* а҆̀ товà цр҃тво дѣ́то го ты̀ и҆ма́шь та щѐ ско́ро да ли́ѱа и҆ незна́ино ще да бѣ́де. и҆ ны еднà фа́йда и҆ма ѿ ні́єго 39.299.

ед.: *ср.* незна́ино 39.299.

незнаян *прил.* (6) *Незнаен, за който нищо не се знае, неизвестен, непознат.* и҆ затова́ ти се мо́лѝ да мѐ послꙋ́шашь да́ ми даде́шь того́зи, мрьтьв'цà, дето ѐ зарадѝ на҆ ꙋ҆́мрѣль. и҆ дѣ́то е незна́ѧнь на чл҃ци а҆́ми го̀ а҆́зь зна́ю кои ѐ и҆ що ѐ 35.260; пр҃рькь і҆саі́а дꙋ́ма за товà, лю́дїе дѣ́то сѣ́дѣхꙋ във' тьмни́ца незна́ѧна, щѣ́ть да ви́деть го́лѣмь свѣ́ть 33.241.

ед.: *м.* незна́ѧнь 35.260, *ж.* незна́ѧна 33.233б², незна́ѧна 33.241, *ср.* незна́ѧно 2.11б; *мн.*: незна́ани 12.117.

незован *прил.* (1) *Незован, който не е повикан, непоканен.* вче́ра пѣ́шь дойдѐ въ виѳа́нїа, да въскрѣси мрѣ́тваго. а҆̀ д҃не́ска а҆́з'дѣ́ше и҆ дойдѐ въ і҆ер҃лимь да прїемлю распе́тїе. вче́ра зова́нь пойдѐ въ виѳа́нїа. а҆̀ д҃неска не зова́нь пойдѐ въ і҆ер҃ли́мь 34.249.

ед.: *м.* не зова́нь 34.249.

неизречен *прил.* (8) *Неизречен; който има такива качества, че не може да се изрече с думи; неизказан.* ме́не щѣ̀ть да мѐ заведꙋ́ть на цр҃тво нб҃ное, де́тѡ̀ е та́мѡ̀ ра́дѡ̀ неизре́нна 9.64; и҆ товà катѡ̀ видѣ́хꙋ та́мо что̀ се слꙋ́чиха лю́дїе чюдѣ́хꙋ се на чю́до наи҆зре́нное. и҆ много гражда́не потеко́ше и҆ чю́дѣха се, и҆ а҆́дѣхꙋ ѿ ѻ҆но́вà дрьво̀ сла́д'кое 37.275.

ед.: *ж.* неизре́нна 9.64, неизре́нна 11.82б, неизрече́ннаа 15.131, неизре́ннаа 15.134б, 17.172б, неизре́нна 17.176, *ср.* неизре́нное 37.275; *мн.*: неизре́нны 15.151.

неин *мест. притеж. 3л. ед.* (32) **1.** *Неин; който принадлежи на лицето от женски род, за което се говори.* и҆ па̀кь ю҆̀ поѣ́ха ѡ҆нїа болѧ́ре, ѿ цр҃ква, и҆ заве́доха ю҆̀ ꙋ҆̀ до́мь нѥ́инь 11.105б; тиѧ̀ дꙋ́мы катѡ̀ чю̀ ста́рець ѿ нѥ́ини ꙋ҆ста̀. паднѣ̀ на нѡ҆ѕѣ́те и 17.168; и҆ мнѡ́го се чюди́ха на нѥ́иното ст҃о́е тѣ́ло. ѿ то́л'кози врѣ́ме ка́кь стоѝ цѣ́ло и҆ кра́сно 8.58. **2.** *Неин; който е близък или роднина на лицето от женски род, за което се говори.* товà ре҆̀ и҆ гледа го и҆ чю́е мꙋ дꙋ́мата и҆ ви́ди какь є҆̀ сѣ̀щи нѥ́инь мꙋ́жь 5.37б; та́зи ст҃аа и҆ прп҃ооо́бна пе́т'ка бѣ́ше ѿ мѣ́сто є҆́пива́ти. ѿц҃ь нѥ́инь, и҆ ма́ика и҆̀ бѣ́ха добры̀ и҆ бл҃гочѣ́стиви 8.55; и҆ поидо́ха съсѣ́дете нѥ́ины на патрїа́р'ха, а҆леѯа́нр҃ьскаго 11.105б. **3.** *Неин; който се отнася до лицето от женски род, за което се говори.* защѡ̀ цр҃ь пожа́ли нѥ́ина добрынà. и҆̀ щѐ г҃ь сегà. да ю҆̀ просла́ви по си́ч'ки свѣ́ть 8.58; защѡ̀ бѣ́ше сѣ̀ по си́ч'ки свѣ́ть распростре́ла, нѥ́ина бл҃гѣ́ть, и҆ нѥ́ино чю́до 8.59; и҆ но́сѣха и҆̀ не́ини забора́вени грѣхоове 32.230.

ед.: *м.* нѥ́инь 5.37б, 7.50б, 8.55, 12.120б, 13.122, 15.154, 32.229б, нейнь 8.55, не́йнь 8.60, 39.297б, 40.323б, нѥ́инь 11.105б, нейнь 40.320б, *ж.* нѥ́ина 8.58, 8.59, 14.128б, 33.238б, *чл.* нѥ́ината 8.56, *ср.* не́йно 8.55, нѥ́ино 8.55, 8.59, 12.113, не́ино 8.57, *чл.* нѥ́иното 8.57, 8.58; *мн.*: нѥ́ины 11.105б, 35.260б, не́ины 16.157б, нѥ́ини 17.168, 17.176, не́ини 32.230, *чл.* нѥ́иныте 8.57.

неисказан *прил.* (3) **1.** *Неизказан, който не е изречен, премълчан.* нѥ́говы мн҃ї̀а и҆ чю́деса̀ щѐ да ка́жа и҆ а҆́зь, а҆̀ми не сме́а защѡ̀ се бо҆̀ нѣ́какъ нѣ̀що да не ѻ҆ста́не нейска́зано, та щѣ̀ да и҆́ма҆ гр҃ѣ̀ затова̀ 39.296. **2.** *Неизказан; който е*

inslav

с такива качества, че не може да се изкаже с думи. и̑ погле́дна̑ и̑ вид̑ѣ̑ (!) хꙋ́бости нейсказа́нные 32.226б.

ед.: *ср.* нейска́зано 39.29б; *мн.*: нейсказаны 20.209б, нейсказа́нные 32.226б.

неискусим *прил.* (1) *Неискусим, който не може да бъде постигнат с човешкия ум, непостижим.* ст҃аа тр҃и́ца ѐ не ꙗ҆скꙋ́сима детô не мо́же, ꙋ҆́мь чл҃чьскꙋ̀ ни̑ка́кь да пости́гне да и̑спыта ка́кь ѐ, и̑ без҆кра́ина, ѐ. нетлѣ́нна̀, дѣ́то не погы́нꙋва ни́когы а҆́мꙋ̀ сꙋ̀ е сѣ́когы 33.238.

ед.: *ж.* не ꙗ҆скꙋ́сима 33.238.

неиспедепцаник *м.* (1) *Непрокопсаник, нехранимайко, безобразник.* и̑ повелѣ̀ да приведꙋ́ть фи́липпа. и̑ приве́доше го, ст҃а посрѣ́де. и̑ р҃е́ мꙋ̀ а҆рхїерѐи. не соса́ха ли тебѣ̀ тол҆ва (!) лю́дїе (!) лю́дїе (!) что гы сꙋ̀ прѣлѣ́стиль ѿ нейспеде́п҆цаниче. дѣтô нѣ си̑ ѻ҆ста́виль, ни̑ въ і҆ꙋ́дѣю и̑ галли́лѣю и̑ сама́рїю. а҆́ми си дошь́ль да прѣлѣ́стишь и̑ прѣмꙋ́дрите а҆фи́ныане 36.269.

ед.: *зв.* нейспеде́п҆цаниче 36.269.

неисповѣдан *прич.* (2) *Неизповядан, който не се е покаял за греховете си пред духовно лице.* ами без [с]говорь д҃ховнїи дето е не ꙗ҆сповѣ́дань. ѿ д҃ховнаго ѻ҃ца тоизи чл҃кь не ѐ подообно ни̑ праведно. да́ се при́чести̑ макарь мꙋ́жь или̑ жена̑. ста́рь или̑ мла́дь 33.247.

мин. страд. ед.: *м.* не ꙗ҆сповѣ́дань 33.247, не ꙗ҆сповѣда́нь 35.266.

неисправен *прил.* (2) *Неуредѐн, който се нуждае от поправяне или довършване, недоутъкмен.* повелѣ̀ цр҃ь. ꙋ҆́трѣ щѐ да вꙋ̀ бꙋ́де съмрьтныи день, а҆́ми а҆́ко и҆́мате нѣ́что̑ нейспра́ве́но, ско́ро си̑ и̑справѣ́те. да нѐ ꙋ҆мрете нейспра́вени и̑ неꙋ́тьк҆ме́ни 15.146.

ед.: *ср.* нейспра́ве́но 15.146; *мн.*: нейспра́вени 15.146.

нека *част.* (5) *Служи за образуване на сложни глаголни форми на повелително наклонение*: ***а)*** *Изразява подкана, молба*; *нека, хайде да.* и̑ ни̑кого наси́ла не ви́ка̑. а҆́ми ка́же. а҆́ко щѐ нѣ́кои, нека̀ дойде слѣ́т҆ ме́не да хо́ди 38.282б; до́ста бы̑ гнѣ́вь тво́и г҃и. нѣ́ка да до́иде на ме́не тво́ата лю́тына̑ а҆ не на тво́йте лю́дїе 11.89б. ***б)*** *Изразява желание; нека.* и̑ р҃е̑ а҆́нна. нѣ́ка да посѣди̑ при на̑ є҆́днакь є҆́днѣ годи́на, да наврь́ши трѝ го́динь. да нѐ бы̑ сега̀ плака́ла за на̑ 13.123. ***в)*** *Изразява съгласие*; *нека, да.* а҆́ми си̑ дꙋ́ма̑ сам҆си̑. а҆́ко мѐ и̑спѣ́ди ца́рица нѣ́ка мѐ и̑спѣ́ди. гн҃ѩ ѐ си́ч҆ка земл҃ѩ̀ 12.117б.

нѣ́ка 11.89б, 12.117б, 13.123, нѣка 15.141б, нека̀ 38.282б.

некрив *прил.* (1) *Прен. Некрив*; *който не е виновен за нещо*; *невинен, прав.* и̑ тре́тїа ѐ си́ла ѩ҆́рость. си̑ р҃ѣ́ ѩ҆́дь и̑ лю́тость… да сѐ ѩ҆дꙋ́ваме на дїа́вола… а҆ нѣ̀ на чл҃ка да и҆́ма́ме ѩ҆́дь дѣ́то е създа́нїе бж҃їе на хр҃тїанина да ѻ҆́гнѣвꙋ̑ нѣ́кого, и̑лѝ некри́вь 33.233.

ед.: *м.* некри́вь 33.233.

некръстен *прил.* (3) *Некръстен, който не е приел светото кръщение в християнството.* и̑ тога́зи бѣ́ше а҆н҆тїѡхїискыи патрїа́рхь мелѐ́тїѥ. и̑ то́и кр҃тѝ і҆ѡа́нна прьвѣ́нь. и̑ послѣ́дь кр҃тѝ и̑ ѿ҃ца мꙋ̀ секꙋ́н҆да, и̑ ма́йка мꙋ̀ а҆́нѳоу́са. защô бѣ́хꙋ ѿпрь́вен҆ некр҃тени 12.108б.

ед.: *ж.* некр҃тена 11.104б, некр҃тена 11.105; *мн.*: некр҃тени 12.108б.

нектарий *ЛИ* (1) *Нектарий.* и̑ раз҆бра се за нѥго до ца́ра а҆рка́дїа, тога́зи что̑ цр҃твꙋ́ваше ѻ҃у ца́ри гра̑. и̑ оу̑ това̀ врѣ́ме прѣстави се нектарїе патрїархь царогра́д҆скыи 12.112.

нектарїе (!) 12.112.

нели *вж.* **нѣли**

нелицемѣрен *прил.* (1) *Нелицемерен*; *у когото няма лицемерие, прикрита*

inslav

злоба; *искрен*. и ѿкатô се постави да ê сщéнникь стыи… кóи ѥзы́кь чл҃чьскыи мóже и҆скáза, и҆лѝ да и҆зречѐ. бдѣ́нїа пóсть въ҆рьжáнїе сѣкогы. молѥ́нїе непрѣстан[н]о и҆ любóвь съси́чѧкыте (!) нелицѣ̑мѣ́рѧнь 15.133б.

ед.: *ж.* нелицѣ̑мѣ́рѧнь 15.133б.

немал *прил.* (4) **1.** *Немалък, който не е много малък по размери.* и҆ ѿнѧ́зи ѿц҃ь на дьщеры́те… глéда посрѣ̑ къщѧ́та, крѣ̑па свѣ̑зана. вѣ̑зель нéмаль. и҆ пристѫ́пи наскóро и҆ ѹ҆зѐ и҆ развѣ̑за го. и҆ видѣ̑ ѻ҆ты сѣ̑ жльти́цы 15.134б. **2.** *Немалък, който не е с много малка продължителност* (*за време*). и҆ прѣбы̑ тамô врѣ́ме немáло, и҆ ни́кои не познáваше ю҆̀ 8.57; и҆ сѣдѣ̀ на монасти́рь врѣ́ме нѐмало, постѣ́ше се. и҆ стáнѣ̑ и҆ сщéнникь. и҆ пáзѣше ѻ҆́нѣзи цр҃ква 11.97б.

ед.: *м.* нéмаль 15.134б, *ср.* немáло 8.57, 15.139, нѐмало 11.97б.

немалък *прил.* (1) *Немалък, който не е с много малка продължителност* (*за време*). и҆ промúнъ се врѣ́ме нѐмалѧ́ко. и҆ прѣстáвиха се и҆ ѿц҃ь мѹ и҆ мáика мѹ 15.133б.

ед.: *ср.* нѐмалѧ́ко 15.133б.

немам *несв.* (85) **1.** *Нямам, не притежавам или не разполагам с нещо.* и҆ мáлѧко врѣ́ме прѣбы̑. и҆ разѧ́болѣ̑ се. и разѧ́брà стыи а҆рхїепкпь пéтрь. и҆ доидѐ да гô посѣтѝ. и҆ видѣ̀ го чê нéмаше нѝ ч҃тô щô да ѹ҆кѹ́си 14.129б; а҆̀мѝ какѧ́ щéшь да копаешь като нéмашь мотúка нѝщо. и҆ товà дѹ́ма и҆ плáче 17.175б; а҆́зь брашно нéма̑. нѝ дѹ́кати и҆ма̑. а҆̀ми щà ѻ҆тѝ ѹ҆ гимїата при ѿѣ̑ и҆ дь не щьть а҆́ тїé мь щьть хранѝ 17.169. // *Не разполагам с определени възможности.* и защóто врѣ́ме немахѹ да плáвать. и҆ сѣдѣ́хѹ на крáи, и҆ чáкахѹ да се стóри врѣ́ме да и҆дѹ́ть 15.143; и҆ тогúва катô чю҆ онáзи д҃ша ѻ҆каáнна, и҆ ѹ҆мрьчà (!) немаше ѿвѣ́ть чтô да рê 32.231. // *Не притежавам определени качества.* ви́диш ли кáкь лю́бы гь ѿ млáды и҆ незлобивы дѣцà славослóвїе, кáкь нéмаха и҆ тѣ́хѧныте бащѝ такѧ́кóзи срц҃е да сѣ̀ незлóбивы катô и҆ дѣцáта и҆́мь 34.249б; какѧ́ щѣ̀ да плáча и҆ да въздúшамь катô глà нема̑ 31.218б; и҆ да полѹ́чимь. цр҃тво нб҃ное дѣтô краѝ и҆ конѧ́ць немá 34.256б. // *Образно.* дѹ́мы бж҃їи нéмать въ ѹ҆стáта сѝ тѣ́хѧны. а҆̀мѝ гнúлости рáди пїáнѧство 20.209. **2.** *Нямам; не получавам нещо, към което се стремя.* защô нáпоконь а҆̀ко нѣ́що и҆ добрô да и҆́мь стóришь немáшь файдѣ̀ 1.5. **3.** *Нямам; лишен съм от някого, който е в някакви взаимоотношения с мене.* а҆̀мѝ затовá ти се мóлѧ, помозѝ и҆ мéне, дето нéмамь нѝкого дá ми помóгне че сѧ́мь чюжѝнѧ́ка и҆ грѣ́шна 17.170б; товá са дѣ̑то ги провáждать да зéмать д҃шúте на невѣ́рѧны̑ лю́дїе… и҆ нéмаха ба̑ помóщника себѣ̀, и҆ нитó се надѣ́аха на нѥ́го 32.229; и҆ тѹ́ри го прѣ̀ нѥ́го и҆ рѐче мѹ. товà да и҆мáшь сѫсѧ́ себѣ̀ сѝ а҆̀ мéне вéкѥ да нéмашь 15.154б. **4.** *В съчетание със съществителни*: ***а***) *Не върша действието, което се изразява със съществителното*: **немам вражда.** *Не враждувам.* товà кáже гь и҆ ѹ҆чѝ на̑, когáто се мл҃úмь бѹ, да нéмаме врàжь нѝ на когò хр҃тїáнина 13.125; **немам вѣра.** *Не вярвам.* товá са дѣ̑то ги провáждать да зéмать д҃шúте на невѣ́рѧны̑ лю́дїе въ врѣ́ме блѹ́дное, и҆ нéмаха вѣ́ра къкѧ́ ба̑ 32.229; **немам жалба.** *Не жаля.* а҆̀тò да немаме жáлба защô е дошь́ль тóйзи сты́и дн҃ь та гò прáзнѹваме и҆ сѣ́борѧ мѹ стрѹ́ваме 39.295б; **немам любов.** *Не обичам.* разѹмѣ́хѧте ли за пô кáкь нѣ е ѹ҆гóдно бѹ̑. а҆̀ко немаме лю́бовь сѫсѧ́и́чки (!) хр҃тїáне 34.255б. ***б***) *Не притежавам качеството, което се изразява със съществителното*: **немам грѣх.** *Не съм грешен.* и҆ бы̑ съвръшень чл҃кь, катô и҆ ны́е. ѡ҆свѣ́нь тѣ́кѧмо грѣ́хь нéмаше 9.62б; **немам милост.** *Не съм милостив.* поглéднà и҆ видѣ̀ а҆́гг҃лы

inslav

немл҃тивы, дѐто ни́какь не́маха мл҃ть, и́ стра́шны тврьдѣ 32.228б; **немам почест.** *Не съм почѐтен.* ѿтѝ и ꙗ҆́ко ѝмамѣ̀ и́мане́ї̀е тѣ̀ сьмь бога́ть а҆ по́честь немамѣ̀. защо́ мї̀ е боля́рство без̾ по́честь 9.65б; **немам съмрът.** *Безсмъртен съм.* и́ бы҃ пѣ҃ по пльтѣ́ сѝ съмрьтень да сто́ри нѣ҃ да не́ма съмрьть д҃ша́та ны҃ 33.239; **спасение немам.** *Не съм спасен.* и́ не оу҆́пивайте се ви́но̑, защо̀ сп҃се́нїе не́мате ѿ нѥ́го видѣ̀ 3.18; **5.** *Само 3л. Няма, не съществува някой или нещо; не се намира, не се среща.* и́ като̑ бѣх̾мѐ въ раѝ. нема́ше ни́кои чл҃кь тѹ́ка̑ въ ра́и със̾ нѣ҃ да хо́ди 35.266; на това̀ мѣ́сто де́то бѣ́ше ст҃ыи сѵ́ме́ѡнь, не́ма́ше вода̑ бли́зѹ 2.14б; а҆́то ѡста́вѣха ѹ̀ монасти́рь е҆дного̀ и҆лѝ два̀ма. нѣ̀ да чю́вать монасти́рьть. защо̀ не́маше ни́що такво́зи за кра́дене 17.165. **6.** *Като част. С част.* ***да*** *служи за образуване на бъдеще време на глаголите.* защо̀ мнѡ́го ви́но пиѧ̀ когà бѣ́ на е҆гѵ́пѣ̀ть. а҆ тѹ́ка и́ водà не́ма да ѹ҆ку́сѧ 17.172; и́ ны́е тогѝва щемь да пла́чемь, а҆̀ла̀ не́ма ни́кои да ны҃, помл҃ѹ́ва 18.206. **друга дума немам.** *За нищо друго не говоря.* и́ ка́то̑ ѣ҆́ха на трапе́зата дрѹ́га дѹ́ма̀ не́маха. а҆̀мѝ тьк̾мо за сн҃а и҆̀ гесѡ́р̾гїе 39.314б; **нема що (что) да сторя.** *Няма що да сторя, безсилен съм.* това̀ като̑ чю̑ ца́рь, и́ не́ма векѥ̑ що̑ да сто́ри ѿ ꙗ҆́дь и ѿ лютина̀. като̑ бы по̑смѣ́ань ѿ цр҃цата 39.308; а ца́р̾ се ѻ҆́гри́жи и́ вѣ҃ ꙗ҆́дь и҆спльни се, и ѿ голѣ́ма срьди́тина̀ нема̀ что̑ да сто́ри 39.300; **немам где глава да си поднеса.** *Нямам покрив над главата си, нямам дом.* а҆̀мѝ ꙗ҆́зь нема̑ гдѣ̀ главѹ̀ да сѝ по̑несѹ̀. и на чю́жо̑ мѣ́сто чюжди́нець, и что̑ да ѹ҆чи́ню 5.33; **немам добро.** *Не ми е от полза; нямам полза, облага.* а҆̀ко лѝ чи́нишь добро̑дѣ́тель зарадѝ похва́ла ѿ чл҃ци. и́ зарадѝ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь ни́как̾во добро̑. а҆̀мѝ е҆́днакь, зло̀ и́ мъка̑ наво́дишь на дш҃ьта сѝ 34.255; и́ па́вль а҆̀пл҃ь, ка́же, а҆̀ко̀ прѣдамь тѣ́лото сѝ да ме̑ съже́гѹть, а҆̀ любо́вь не и҆́мамь. ни́що ми се не прида́ва… мака́рь и́ на мѹ́ка да ѹ҆́мрешь, добро̑ нема́шь ни́що 34.255; **немам мира.** *Нямам мѝра, нямам спокойствие.* а҆̀ко бѹ́дешь нѣ́кои лѣ́стникь, та ны҃ бла́знишь, а҆̀ ти и҆́дѝ ѿтѹ́ка, защо̀ и́ а҆̀зь зара́ди те́бе ѿ бра́тїа не́ма̑ ми́ра 2.11; **немам на ум.** *Нямам на ума си, не ми е на акъла, не ме интересува.* и́ ѻ҆ста́вих̾ та на по҃чть и прославѝ те а҆̀ сега̀ ни на ѹ҆́мь не́ма̑ твоїте дѹ́мы 39.298б; **немам очи да гледам.** *Нямам очи за нещо, не мога да възприема нещо.* амѝ сте вы́е прѣ́льстени та̑ немате ѻ҆́чи да гле́да́те и́ да разѹ́мѣите и҆́стѣ̀н̾скы҃. а҆̀мѝ зара̑ нарѡ́дать щото̑ сто́лть да сто́ра и́ това̀ чю́до 39.304б.

сег.: 1ед. не́ма̑ 2.11, 17.169, 39.298б, нема̑ 5.33, 9.65б, 31.218б, не́мамь 17.170б, 31.218, *2ед.* нема́шь 1.5, 34.255, не́маш̾ 11.87, не́машь 15.154б, 17.175б, 33.242б, 34.255, *3ед.* не́ма 1.6, 1.76з, 3.17, 3.21, 6.45, 15.156, 16.162б, 17.172, 17.174, 18.206, 31.216, 31.217б, 33.235б, 33.239, 33.239б, 34.251, нема 11.81б, 18.178б, 32.231б, нема́ 33.233б, 34.256, не́ма 40.322б, *1мн.* не́маме 4.24, 13.125, 15.156б, немаме 34.255б, 39.295б, 39.318б, нема́мѐ 34.255б, *2мн.* не́мате 3.18, немате 39.304б, *3мн.* не́мать 1.4б, 18.186, 20.209, 31.216б, 39.318, немать 18.195б, нема́т̾ 39.303б; *имперф.: 3ед.* не́ма́ше 2.14б, немаше 5.28б, 15.131, 32.231, 33.234, 35.256б, не́маше 8.59б, 9.62б, 14.129б, 15.132, 15.132б, 15.134, 17.165, 31.221, нема́ше 35.266, 37.279б, 38.282б, 40.320, *3мн.* нема́хѹ 15.133б, немахѹ 15.143, не́маха 32.228б, 32.2292, 34.249б, 39.314б, нема́ха 39.316; *аор.: 3ед.* нема̀ 13.121б, 39.300, не́ма 39.308, нема̑ 39.313б.

немиловам *несв.* (1) *Не милея за нещо, не го ценя.* ца́рѹ ꙗ҆́зь нѣ̀ с̾мь сыромѧ̑. ни́ты̀ сѝ неми́лова̑ свой живо́ть. а҆̀мѝ и҆ма́нїе и҆ма́мь, и́ живо́ть лю́блѧ да сѣ́мь жи́вь 9.65б.

сег.: 1ед. неми́лова̑ 9.65б.

немилостив *прил.* (12) *Немилостив, който не проявява милост; несъстрадателен, жесток.* бѣше и́ то́и

inslav

ѐллиньска̀ вѣ́ра и҆ма́ше. и҆ злѣ̀ и҆ немл҃ти́вь на хр҃тїа́не 5.38б; съмрѣ́ть ѐ оу҆бїи̑ца немл҃ти́ва. съмрѣ́ть със̾ ду̑кати не мо́же да сѐ ѿку̑пи. съмрѣ̀ть раста́вѣ ѿ ро́днина без̾ мл҃ти 31.219; защô ме сега̀ вла́чаха двѐ̑мина бѣ̑соове смра́дны, и҆ вонѐщи, и҆ тѣ́мны. и҆ немл҃тивы, наси́ла 36.273.

ед.: *м.* немл҃ти́вь 5.38б, 35.261, немл҃тивь 12.112б, *ж.* немл҃тива 31.218, 32.230б, немл҃ти́ва 31.218б, 31.219; *мн.*: немл҃тивы 32.228, 32.228б, 32.230б, 36.273, немл҃ти́вы 32.230б.

немилостивно *нареч.* (1) *Немилостиво, без милост, жестоко.* и҆ на́поконь па҃ повелѣ̀ та̑ простре̑ха ст҃го на землѝ и҆ бы́ха го съ̀ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно 39.302.

немл҃тивно 39.302.

немирен *прил.* (1) *Неспокоен, в който има размирици, бунтовен.* ѿхо́ждамѐ със̾ повѣлѣ̑нїе и҆ за́повѣ̀ цр҃еву̑ въ фригїю, да сто́риме мирь със̾ таифали защô си сторише между̑ себѣ̀ си̑ цара... и҆ ре́че и҆́мь ст҃ы́и. добрѣ̀ катô пу̑сти ва̑ мнѡ́го лѣ́тныи цр҃ь да оу҆мири́те нѐми́рна землѥ̀. а҆̀ вы́е зачтô дои́дох̾те на ми́рна землѧ̀ и҆ чи́ните голѣ́мо злô и҆ млѣ́ва 15.143б.

ед.: *ж.* нѐми́рна 15.143б.

немощ *ж.* (3) **1.** *Немощ, телесна слабост, мършавост.* а҆̀мѝ а҆ко ще́шь да подду̑машь със̾ жена̀ грѣшна и҆ да и дару̑вашь мл҃тва и҆ бл҃вь. а҆̀ ты̀ ми по̑фрьлѝ дре́хата що̀ но́сишь, да си покры́ꙗ же́н̾ска немо́щь. и҆ тога́зи да се ѡ҆брѣ̀на кам̾то те́бѣ 17.166б. **2.** *Немощ, отсъствие на физическа сила и мощ при болест; безсилие.* мнѡ́го чю́деса стори́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ́пѝ прогле́даха. хро́мы и҆спра́виха се. болъ̀нїи и҆́сцѣлѣа и҆ дру̑гы разлы́чны сѣ́каквы немо́щи ѻ҆́зрави́ха се 39.309.

ед.: немо́щь 3.17б, 17.166б; *мн.*: немо́щи 39.309.

ненавидещ *прич.* (1) *Като същ. Лице, което ненавижда някого; мразещият.* и҆ па́кь ка́же дв҃дь. съворѝ съ мно́ю знаме́нїе въ бл҃го. и҆ да ви́деть ненави́дещеи мѐ и҆ пости́дет̾ се. си҃ ре҃. мл҃и́т̾ се дв҃дь х҃у̑, и҆ ка́же. сторѝ сьс̾ ме́не знаменїе на добрô, и҆ да ви́деть кои́то се на ме́не гнѣвѹ̑вать бѣ̑сѡве, да се посра́меть 16.162.

сег. деят. мн.: ненави́дещеи 16.162.

ненавидѣ́ние *ср.* (2) *Ненавист, чувство на омраза, неприязън.* и҆ чюи въздыше́нїе и҆ болѣ̑сты слу̑га твое̑го. ѻ҆ти́ се ѹ҆мнѡ́жиха ду̑ш̾ма́не мои̑ и҆ ненавидѣ́нїе неправе́дно та мѐ ѻ҆мра́зиха заради̑ и҆́метò твоѐ ст҃ое 39.301б.

ед.: ненави́дѣнїе 32.225, ненавидѣ́нїе 39.301б.

ненавидя *несв.* (11) *Ненавиждам, изпитвам силно чувство на неприязън към някого или нещо, мразя.* нѝкои не може на два̀ гі҃да́рѣ да работи. и҆лѝ ѐдного̀ да ненави́ди. а҆̀ дру̑гыго да лю́би, така̀ и҆ ны̀е а҆ко не ѿста́ви̑ се ѿ злô не можѐ прїѐ х҃а на срѣ̑цето си̑ 34.253б; а҆̀ па́кь дѣ́то бѣ̑ха потопе́ни до ѹ҆ста́та вь ѻ҆гнѣ̑ната рѣка̑, тїе ненави́дѣха бра́ть бра́та. и҆ ѻ҆ба́ждаха дру̑гь дру̑га 32.231б; и҆ пра́вда лю́бѣше. и҆ ѿ непра́вда бѣ̑гаше, и҆ ненавидѣ́ше 9.62.

сег.: *2ед.* ненави́дишь 17.170, *3ед.* ненавиди 1.7, ненави́ды 15.138б, ненави́ди 20.209б, 34.253б, 34.254б, *3мн.* ненави́деть 18.184; *имперф.*: *3ед.* ненавидѣ́ше 9.62, ненави́дѣше 12.112б, 15.133, *3мн.* ненави́дѣха 32.231б.

ненавист *ж.* (4) *Ненавист, чувство на омраза, неприязън.* а҆̀ ѿ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ мнѡ́го пи́тїе. си́ч̾ко злô съвръ́шу̑ва чл҃кь на д҃шѣ̀та си̑. блѹ̑дь кра́ж̾ба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ хѹ̑ла 38.294; а҆́ко̀ нѣ́кои въ пїа́н̾ство ѹ҆́мре, та ѐ то́и са́мь себѣ̀ си̑ ду̑шьма́ннинь и҆ ѹ҆бїи́ца и҆ приношенїе на́поконь ненависть бѹ̑ 20.208б.

ед.: ненависть 20.208б, ненави́сть 33.235, нена́висть 38.294; *мн.*: нена́висти 32.224.

inslav

ненавистник *м.* (3) *Ненавистник; лице, което изпитва ненавист, омраза към някого.* защô ви́ды на҃ б҃ь че смê злы̀, и҆ зло҆ мы́сльници, є҆́динь дрꙋ́гымꙋ, и҆ ненави́стници, и зави́стници 11.106б.

ед.: ненави́стникь 15.139; *мн.*: ненави́стници 11.106б, 11.107.

ненадѣ́йно *нареч.* (1) *Ненадейно, без да се очаква, изневиделица.* мнѡ҃зи́на щотô бѣ́ха (!) зра҃вїи ве́черѣ, и҆ дооутре не ѡ҃съмнаха. дрꙋ́гїе ненадѣ́йно се оу҆да́виха. и҆ дрꙋ́гїе блъска́вица изг҃о́ри 1.8б.

ненадѣ́йно 1.8б.

ненаучен *прич.* (3) *Като прил. Ненаучен, който не е придобил някакво знание или умение, неизучен.* а҆́зь вы̀ напра́вихь и҆ є҆зы́кь да пѣ́ете и҆ да сла́вите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писа́нїе и҆ да ꙋ҆́чете ненаꙋ҆́ченїи лю́дїе 18.204б; и҆ романа жена̑... наи́дѐ і҆ѡа́нна и҆ про́хора, и҆ ѡ҆сꙋ́ди гы̀ защо̀ ка́зꙋваха х҃во и҆́ме. да ра́ботѧть на ба́ню а҆̀ тїе не ꙋ҆мѣ́аха какъ̀ô да чи́неть ненаꙋ҆́чени 6.41б.

мин. страд. ед.: *м.* ненаꙋ҆́чинь 2.9б; *мн.*: ненаꙋ҆́чени 6.41б, ненаꙋ҆́ченїи 18.204б.

ненаучин *вж.* **ненаучен**

неописан *прич.* (1) *Неописан; който не може да бъде описан, изобразен.* г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с бѣ́ше б҃ь сьврѣ̀шень и҆́ чл҃кь сьврьше́нь... и҆ въсѐ ви́дѣць и҆ неѡписа́нь сїр҃ѣ́ си́чко ви́ды и҆ не́ма мѣ́сто нѝгдѐ нѥ́го да задрьжѝ. а҆̀ми гдѐ го пои́щешь тамъ̀ се нахо́ды 34.251.

мин. страд. ед.: *м.* неѡписа́нь 34.251.

неоправник *м.* (1) *Лице, което не съди справедливо, според закона (за съдия).* и҆ ре҃ мꙋ ст҃ыи. нели̑ си ꙋ҆зе́ль мытô и҆ ѡ҆сꙋ́дилъ̀ гы си҃ неправе́дно... а҆́зь да ка́жемь това҃ ц҃рꙋ. да ви́ды и҆ ц҃рь о҆́ти ты̀ нѣ си҃ соу́дїа. а҆̀ми си҃ неѡпра́вникь 15.144б.

ед.: неѡпра́вникь 15.144б.

неосквръ́нен *прил.* (1) *Неосквернен, с непорочна плът, неопетнен.* и҆ ма́лъ̀ко дни̑ бы̑ и҆ ꙋ҆мрѣ̀ ѡ҆́нъзи кора́бникь и҆ жена̑та ѡ҆ста̀ чи́ста и҆ неѡскврьнѥ́на ѿ ѡ҆ного́зи варъ̀вара 5.33б.

ед.: *ж.* неѡскврьнѥ́на 5.33б.

неофит *ЛИ* (7) *Неофит.* и҆ катô станѣ̑ і҆гꙋ́мень неѡ́фить. разъ̀вали̑ тѣ́зи ма́лъ̀ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка, катô стои̑ сега̀ и҆ до днѣ̑ 11.100б.

неѡфить 11.100б², неѡ́фить 11.100б², неѡ́фи́ть 11.102, неѡ́фи̑ть 11.102б, неѡ́фитꙋ 11.101.

неплоден *прил.* (3) *Неплодна, която не е раждала деца, безплодна (за жена).* ты̀ си҃ неплодна, и нѣ си҃ є҆́дъ̀накь роди́ла. а҆̀ми щѐшь ѿсе́га да роди́шь сн҃а 11.88б; и҆ нема́ше чедô. защô бѣ́ше жена́та мꙋ̀ непло́дна 40.320.

ед.: *ж.* непло́дна 11.88, 40.320, неплодна 11.88б.

непогребен *прил.* (3) *Непогребан, незаровен в земята (за мъртвец).* и҆ ре҃ кїно́ѱь, о҆́ставѣ́те го непогребень да го̀ ѡ҆р҃ли и҆зѣдꙋ́ть 6.45б; и҆ лежа́ла є҆дна̀ годи́на мрѣ́тва непогребе́на 17.175б.

ед.: *м.* непогребень 6.45б, непогребе́нь 12.119, *ж.* непогребе́на 17.175б.

неподобен *прил.* (2) **1.** *Неприличен, който не отговаря на добрите нрави, лош.* и҆́ нѣ̀ да и҆́маме вра̑жꙋ ме́ждꙋ на҃ и҆ли̑ блꙋ́дъ̀ство. и҆ли̑ и҆накъ̀вы непо҃о́бны ра́боты 9.75б. **2.** *Излишен, неподходящ (за думи).* і҆ѡвь и҆́маше свои̑ и҆ ꙋ҆тѣша́ваха го а҆̀ ме́не ко́и да оутѣши̑... а҆ми̑ гн҃ [гн҃] бг҃ мо́й недѣ́и се прогнѣва̀ на мене твое҃го ра́ба, защô мнѡ҃го дꙋма́хь о҆ти ми е жа́лъ̀но на ср҃цето, та̀ подꙋ́махь дꙋ́мы непо҃о́бны. и҆ ѡ҆сега́ да́и ми г҃и да си̑ о҆́чꙋвамь оу҆ста́та ѿ пра́зни дꙋ́ми 5.33.

мн.: непо҃о́бны 5.33, непо҃о́бны 9.75б.

неподобно *нареч.* (1) *Неподобаващо, неправилно.* тиѧ̀ ст҃ыи и҆ ч҃тныи три̑ ли́ца̑ и҆́ма сѣ́кое ли́цѣ по́ дѣ̑вѣ (!) и҆́ме́на. не҃ по҃о́бно бѣ́ше да́ се вьплѣ́ти ѿцꙋ̀ съста́вь, и҆ да сê не и҆менꙋ́вать три̑те

inslav

ймéна, ѿць и сн҃ь и прѣложи́тель 33.239.

не пôобно 33.239.

непокаял се *прич.* (1) *Непокаял се, който не съзнава грешките си и не съжалява за тях; неразкаял се.* така̀ и чтны̀ кр҃ть разцѣпи си́чки свѣ́ть. що бѣ́ше твры́дь и непокаꙗлъ се бѣ́ше. и и҆зве́де вы, апл҃ы, и наꙋ́чиха що бѣ́ше прѣлѣ́стень свѣ́ть 16.162б.

мин. деят. ед.: м. непокаꙗлъ се 16.162б.

непослушлив *прил.* (1) *Непослушен, който проявява непокорство, непослушлив.* гдѣ̀ є̀ сега̀ пе́тръ, ꙋ́чени́кь твои̇̀ дѣ̀то тѣ̀ лю́блꙗше и дꙋ́маше, вче́ра, съ̀ тебѣ̀ за́ѣднѡ̀ да ꙋ́мре… вче́ра се чи́нѣше, ѿ си́чките, на́и млт҃и́вь и послꙋ́шли́вь а̑ сега̀ бы̑ немлт҃и́вь, и непослꙋ́шли́вь 35.261.

ед.: м. непослꙋ́шли́вь 35.261.

непослушник *м.* (2) *Непослушник; лице, което не се подчинява на заповеди; непокорник.* а̑ то́и не послꙋ́ша бж҃ію заповѣ́дь и не ꙋ́дрьжа̀ нѥгова́та дꙋ́ма. а̑ми̇̀ прѣсты́пи во́лꙗ бж҃ія, и ꙗ҆́де [ѿ ѡ҆нова] ѿ ѡ҆́нова̀ (!) дрь́во разꙋ́мно, дето́ мꙋ̀ бѣ́ше ре́кль бь̀, да нѐ ꙗ҆́де. а̑ то́и ꙗ҆́де. и затова́ се ѡ҆сѣ́ди да ꙋ́мрѣ, като̑ сѣ̀кы непослꙋ́шникь 38.284.

ед.: непослꙋ́шникь 38.284, 38.285б.

непостижим *прил.* (2) *Непостижим, който не може да се постигне с човешкия ум, неразбираем.* ѻ҆́тн̇ѐ бь̀ непости́жмь, да ре́шь. не мо́же на́шь чл҃ч́скыи ꙋ́мь пости́гнь да разꙋ́мѣ́емь бж҃ія ра́бота 38.286б.

ед.: м. непости́жи̇̀ 34.251, непости́жмь 38.286б.

непотиан *ЛИ* (5) *Непотиан.* ѿнїа́ трѝте вла́стелѥ, непотїа́нь, и ꙋ́рошь, и ѐрпилїѡ́нь, твры́дѣ гы̑ лю́бѣше цр҃ь въ цр҃тво́то си̇̀ 15.145.

непотїа́нь 15.143, 15.145, 15.145б, непотїань 15.146, 15.148.

непотрѣбен *прил.* (6) **1.** *Неправеден, който не спазва изискванията на добрите нрави и на божия закон, покварен.* и бы̑ гла҃ та́ се чю̑ напра́сно и҆з ѡ҆лта́рь и ре҃ пойщете бж҃ія чл҃ка. да́ се помо́ли бꙋ̀ за си́чкы свѣ́ть… и ре҃ є҆фимїа́нь… знаеш̀ ли̇̀ да йма такъ́взи ме́ждꙋ ва҃ си́чкы. а̑ то̑и ре҃. та́ко ми жи́вь гь бь̀ нѥма ме́ждꙋ на҃ такы́взи си́чкы са непотрѣ́бны 40.322б. **2.** *Като същ. Пропаднал човек, неправедник.* и то́и тога́зи зѐ да хо́ди съ̀ млады̀ и съ̀ непотрѣбни. прь́вѣнь пойдѐ на кꙋрво́вство. ѿ ма́лко по ма́лко зѐ и да крадѐ 6.47; и ни̇̀кои да и҆́де съ̀ недосто́ино ѿблѣклѡ̀ на цр҃ьска̀ трапе́за. защо̑ не прїе́ма цр҃ь ни́кавви и непотрѣ́бны, що̑ и҆ма́ть вра̀жда на за́конь бж҃їи 34.248б. **3.** *Непотребен, от когото няма нужда; излишен, безсмислен.* залꙋ́до се трꙋ́ди и млы́вы сѣ̀кы̀ жи́вь чл҃кь на то́изи свѣ́ть. чю́етѥ ли бл҃ве́н[ї]и хр҃тїа́не как̀ва е чл҃чьскаа пра́вина, и чл҃чьскаа голота̀ непотрѣ́бна 31.216б.

ед.: м. непотрѣ́бнь 6.47б, непотрѣ́бны̀ 9.64, *ж.* непотрѣ́бна 31.216б; *мн.:* непотрѣбни 6.47, непотрѣ́бны 34.248б, 40.322б.

непотрѣбник *м.* (1) *Лице, от което никой не се нуждае; непотребен, пропаднал човек.* и ты̑. ѡ лꙋка́выи и безако́нны̀ і҆оу́до. въ колѣ́ко безꙋ́мїе постигнъ ѿкаа́нниче. и колѣ́ко си̇̀ бы́ль зло̑ ѐ́сть. и ни́кой те́ не познаваше. а̑ми̇̀ мо́и сн҃ь позна́ваше тѐ. и колѣ́ко ти пѣ́ти ре҃ съ̀ при́тча въ как̀во́ щешь да въпа́днешь. защо̑ зна́ꙗше что̑ ще́шь да сто́ришь. а̑ ты̑ не разꙋ́мѣ̀, ни̇̀ сѣ̀ пока́а непотрѣ́бниче 35.262.

ед.: зв. непотрѣ́бниче 35.262.

непотъпкан *прич.* (1) *Като прил. Образно. Ненаказан, който не е осъден.* тогива щьть да сѐ ѡ҆сѣ́деть тїа́ самы̑ се́бѣ̀ си̇̀, дѐто не слꙋ́шаха дꙋ́мата гн҃ꙗ, като̑ бѣ́ше ре́кль да нѐ ѡ҆сѣ́жате чл҃ка да не стѐ ѡ҆сѣ́дени и вїе. тогива щьть да са̀ ѡ҆сѣдѐнїи тїа́ кой̀то. не слꙋ́шаха

inslav

щѡ̀ бѣ́ше ре́кль г҃ь не поты́пˢкани и҆ вые 18.197–197б.

мин. страд. мн.: не потыпˢкани 18.197–197б.

непочекнат *прил.* (7) *Невредим, който е останал незасегнат*; *непочекнат.* и҆ слꙋ́чи́ха се пасты́рїе бли́зꙋ при тѣ́зи рѣка̀ и҆ видѣ́ха като̀ но́си лѣ́вь дѣте́то, привикаха и҆ те́коха съсˢ ѱе́та и҆ ѿнѥ́ха го ѹ҆ра́во ни́що непочекньто 5.32б; и҆ прѣ́бы̑ данїи́ль ꙋ҆ ѿнˢзи тра́пь непоче́кнъть ѿ ѡ҆нїа ѕвѣ́рѡве 11.93.

ед.: м. непоче́кнъть 11.93, 11.94, непоче́кньть 14.130, непоче́кната 39.314, *ср.* непочекньто 5.32б; *мн.:* непоче́кньти 16.162, непоче́кнъти 37.279.

непочетен *прил.* (4) **1.** *Който не е почетен, към когото не се проявява почит и уважение.* и҆ а҆̀ко̀ бїе́нь, бꙋ́дешь, и҆лѝ непочьте́нь, и҆лѝ и҆спьдень, не о҆гри́жꙋваи се, а҆̀мѝ се по́вече ра́дꙋваи 19.207б. **2.** *Като същ. Лице, което не е удостоено с почит.* дай ми пила́те, того́зи ѿбы́дного мрьтьвˢца и҆ ѡ҆ѱꙋ́ваннѣ́го… послꙋ́шай мѐ та́ ми да́и того́зи непочьте́ннаго, дето̀ ѐ дошь́ль да почьтѐ на̑ 35.259б. **3.** *Непочтен, недостоен, позорен.* щѡ̀ и҆ма́тˢ мы́сль е҆вре́е. а҆ко̀ бѣ́ше х҃с б҃ь и҆́стинˢскы̑. а҆̀мѝ защо́ се распѐ и҆ ꙋ҆́мрѣ̀ непочьте́на съмрь́ть 16.161.

ед.: м. непочьте́нь 19.207б, непочьте́ннаго 35.259б, *ж.* непочьте́на 16.161, *ср.* непоче́тено 38.285б.

непочтеник *м.* (1) *Лице, което не заслужава почит и уважение.* тогива щѐ а҆нˢтихрїсть да сѐ наречѐ самˢси́ си а́зе с҃ъ г҃ь… ѿ нефелитˢче и҆ непочьте́нниче, то́й сѣ́ка че щѐ да дрьжѝ цр҃твото си̑ за мнѡ́го, а҆̀ не зна́е. че щѐ ско́ро да ли́ѱа ѿ не́го 18.188б.

ед.: зв. непочьте́нниче 18.188б.

неправда *ж.* (18) **1.** *Неправда, неправедно дело, грях.* ѿпрь́вѣнь лю́лю́бѣше (!) си́чˢкыте лю́дїе, а҆̀ напоко́нь си́чˢкыте мра̀зѣше. ѿнапрѣ́ не лю́бѣше непра́вда, а҆ на́поконь бы́аше праве́дните 18.188; г҃и мл҃и́мь твоа̀ до́бринà. о҆́ти векѝ̑ не мо́жѐ̑ да трьпѝ̑ ѿ грѣ́шны̑ чл҃ї́и безако́нˢство и҆ непра́вды 32.225. **2.** *Неправда, беззаконие, несправедливост, насилие.* гп҃ди́нь на́шь е҆vˢста́тїе. непра́вда сто́ри и҆ повелѣ̀ да погꙋ́бѧть трѝ лю́дїе ѿ на́ша ро́днина, нѝ что̑ не сто́риле, нѝтѝ зна́ѧть нѣ̀что̑ да сѣтво́риле зло̀ 15.148б; тогѝва щьть да въскр҃нать хайдꙋ́те, да̑ да́вать рѣ́чь бꙋ́, като́ са ѿнѥ́мале наси́ла сѣ̀ непра́вда 18.196б; и҆́стинна и҆ ппра́вда (!) ѿ земл҃а̑та побѣ́гна, а҆̀ льжа̑ и҆ непра́вда на́ земл҃а се въца́ри 31.217б.

ед.: непра́вда 1.7², 7.50, 9.62, 15.148б, 18.188, 18.196б, 31.217б, неправда 12.114, непра́вˢдъ 15.146б, нѥпра́вда 31.216, непра́вдꙋ 15.146б, неправдꙋ 15.151б; *мн.:* непра́вды 1.7, 11.106б, 32.223б, 32.225, непра́вы 1.8.

неправеден *прил.* (7) **1.** *Неправеден, който не спазва божиите закони в мисли и дела.* а҆̀то̀ ѿсегà зара̑ї̑ товà зло̀, добро̀ да сто́риме, та̑ а҆̀ко̀ ѐ бы́ль чл҃кь досегà неправе́днь и҆ грѣ́шень а҆̀ то́и ѿсегà да̑ е праве́дні̑ и҆ мл҃ти́вь 31.219; и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи, и҆ кꙋ́рварˢскїи, и҆ ѩ҃дови́тїи, и҆ сребро̀ лю́бˢци и҆ та́мь бѣ́ха гюмрюкˢчїе, и҆ неправе́дны ла́комници 32.228б. **2.** *Несправедлив, който не се основава на истината и правдата.* и҆ като̑ ю̀ погре́боха. та̑ и҆ сѥ трьсѝ гро́бь нѥ́инь, за, л҃в, го́динь. товà ю̀ ѿблича́ваше неправе́дното і҆ѡа́нново и҆зˢгна́нїе 12.120б; о҆́тѝ се ꙋ҆́мнѡжиха дꙋ́шˢма́не мои̑ и҆ ненавидѣ́нїе неправе́дно та мѐ о҆́мра́зиха заради̑ и҆́метò твоѐ ст҃ое 39.301б.

ед.: м. неправе́дныи 15.140, неправе́днь 31.219, *ж.* неправе́дная 15.146б, *ср.* неправе́дно 15.147б, 39.301б, *чл.* неправе́дното 12.120б; *мн.:* неправе́дны 32.228б.

неправедник *м.* (1) *Неправедник*; *лице, което не спазва божиите закони в мисли и дела*; *беззаконник.* нѝ доса́дници нѝ насѝл҃ници, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци нѝ

inslav

магїю что̑ чи́ню̑. цр҃тво бж҃їе не мо́гꙋть да наслѣ́деть 11.107б.

мн.: неправе́дници 11.107б.

неправедно *нареч.* (6) *Неправедно, незаконно, несправедливо.* и҆ ре҃ мꙋ ст҃ыи. нели̑ си ꙋ҆зе́ль мыто̑ и҆ о҆сꙋ́дилъ гы си̑ неправе́дно 15.144б; сега̀ ꙋ҆ тоизи ча̑ гн҃ди́нь є҆вѵста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погꙋ́блѧтъ ѿ на́ша роднина, трѝ мꙋ́жїе, детѡ̑ не сѣ̀ съгрѣши́ле нѝчто̑ 15.143б; разъбра̑ за те́бе что̑ си сто́риль недосто́ино, и҆ мꙋчи́лъ си̑ сщ҃е́нници. а҆̀ не по за́конь сꙋ́дишь. нѝ по прави́ло хо́дишь цр҃ко́вно… и҆ ѳеѡфи́ль катѡ̑ ѿнїа неправе́дно чи́ни, и҆ смѣ́сюва се на праведна̑ крьвь да ю̑ проли́ва. є҆вл҃скы̑ сто́ль прїе́ль, а҆ неправе́дно чи́ни 12.114,114б.

неправе́дно 12.114, 12.114б, 15.143б, 15.144б², 15.147.

неправо *нареч.* (1) *Неправо, неточно, неправилно.* тогива щѣ́ть да въскр҃нать о҆сꙋ́жєнїи кои̑то мѣ́рѧть и҆ капонѧть и҆ те́глѧть непра́во, да̑ да́вать р҃ѣ̀ бг҃ꙋ 18.197б.

непра́во 18.197б.

непразден *вж.* **непразен**

непразен *прил.* (5) *Бременна, която носи плод в утробата си; непразна (за жена и женско животно).* това̀ что̑то, и҆́ма въ чрѣ́вото си та е̑ непразна, то́ва е ѿ дх҃а ст҃го̀ зачѣ́ла щѐ да роди сн҃а 33.236б; и҆ найдо́ха срьна̀ чѐ пасѐ трѣва̀. и҆ непра́зна, а҆̀ми є҆ тел҃на̀ 2.13б.

ед.: *ж.* непра́зна 2.13б, непразна 33.236б²; *мн.*: непра́зны 18.178, непра́зны 18.178б.

неприготвен *прил.* (1) *Неприготвен, който не е готов за нещо, неподготвен.* и҆ помни себѣ̀ си̑ да не поми́слишь нѝкакъва мрьснаа работа. за́мь догдѐ ви напрѣ̑ нѣ є҆ прѣва́рила са́бїа съмрьтна. да вы̑ поѐме неприго́твени катѡ̑ расла́нь, на о҆на́зи вѣ́чнаа мꙋ́ка 31.222б.

мн.: неприго́твени 31.222б.

неприличен *прил.* (5) *Неприличен; който не отговаря на добрите нрави и нормите на приличие, валидни за определена среда.* и҆ па́кь да го̀ не пра́знꙋваме ны́е съ мнѡ̑го ѧ҆́стїе и҆ пи́тїе, и҆ли̑ да стрꙋ́ваме щото е неприли́чна̑ ра́бота. и҆ да сѐ а҆рны́шеме що ны̑ и҆́ще н҃а́ снагы́та 39.295; а҆̀ми сега ти́ се м҃лй. а҆̀ко ти бы́дѐ нѣ́что̑ и҆ ны́е ка́то̑ члцїи съгрѣ́шиле. а҆̀ то́ и҆ще̑ да ны̑ прости́шь. защо̑ нѣ̀ по прѣо́бы́да. а҆́ми̑ ѿ мнѡ̑ жа́лѡ̑ та̑ и҆зъдꙋ́мах҃мѐ рѣ́чи неприли́чны̑ 39.316.

ед.: *ж.* неприли́чна̑ 39.295; *мн.*: непри́личны 1.3, непри̑чичны (!) 1.5, неприли́чны 32.225б, неприли́чны̑ 39.316.

неприступен *прил.* (1) *Непристъпен, до който не може да се достигне, труднодостижим.* бь҃… детѡ̑ е є҆́ди́нь что̑ и҆́ма без҃съмрьтїе, и҆ не ꙋ҆ми́ра а҆̀ми е́ жи́вь на свѣ̑ть непристꙋ́п҃нь, де̑то нѝкои не мо́же да хо́ди по ѿн҃зи свѣ̑ть кра́сныи 15.131.

ед.: *м.* непристꙋ́п҃нь 15.131.

непричичны (!) *вж.* **неприличен**

непростен *прил.* (3) **1.** *Непростен, който не е получил прошка за някакъв грях.* ѿ ꙋ҆́ме поганы̑. что̑ си и҆ма́ль безако́нниче. ѿ без҃чл҃чныи и҆ без҃ѿчливы чло́вече ѿ злѡ́чє́стниче и҆ безако́нниче непростенны̑. ко́и да се не почю́ди, и҆ да се не ꙋ҆диви̑ на твоето недостоин҃ство 35.257. **2.** *Непомирен, който е скаран с някого за нещо.* и҆ ре́че мꙋ ѿн҃зи чю́дны̑ бж҃їи чл҃кь крот҃ко. гн҃ди́не, сщ҃е́нниче, оу҆мири́ се със҃ того́зи бра̀та дїа́кона, защо̀ ѡ҆ста́х҃тѐ непросте́ни при́живе… тога́зи є҆́ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ прости́ха си̑ съгрѣше́нїето 3.20б.

ед.: *м.* непростѐнь 3.21, непростенны̑ 35.257; *мн.*: непросте́ни 3.20б.

непрѣклонен *прил.* (1) *Непреклонен, който трудно се съгласява с нещо; неотстъпчив, твърд.* и҆ да не смѐ

inslav

тврьдогла́вы и непрѣклонѥ́ни. защô бь на тьквѝзи пора́за да́ва, на тѣ́, и на до́мь тѣ́ны. а҃мѝ да смѐ смѣре́ны и послꙋ́шлѝвы 9.75б.

мн.: непрѣклонѥ́ни 9.75б.

непрѣложно *нареч.* (1) *Неизменно, без възможност за промяна.* изволѝвыи сп҃се́нїа нашего ради̇̀ въплъти́ти се ѿ ст҃ыи бц҃е и пр҃но ѿ̀двы̀ ма́рїе непрѣло́жно въчл҃чивъ се, распнъ же се х҃е бе сърмрѣ́тїю сьмрьть на́стꙋпи 35.260б.

непрѣло́жно 35.260б.

непрѣстанен *прил.* (3) *Непрестанен, който не спира; безспирен, непрекъснат.* и когà прїѐ ѿнъзи ч҃тны мꙋ́жь, послѣ́ колко по҃, и бдѣ́нїе, и мл҃ѥ́нїе непрѣста́нно въ́зрьжа́нїе, мл҃ты́нꙗ, врь́хь мл҃тиню 15.138б.

ед.: *ср.* непрѣстан[н]о 15.133б, непрѣста́нно 15.138б, 17.164б.

непрѣстанно *нареч.* (10) *Непрестанно, без почивка, непрекъснато.* така́ и вы́е ѡставѣ́те се ѿ злѡ̀то ва́ше, и непрѣстанно мл҃ѣ́те бг҃а 12.109б; ѥто́ дои́де гла҃ ѿ бг҃а та҃ и҃мь ка́же не ѡста́вѣите ги, а҃мѝ и҃мь сѣ́когы непрѣстанно слꙋгꙋ́ваите, догдѐ са ѡбрь́нать на покаа́нїе 32.225.

непрѣстанно 3.20, непрѣста́нно 7.51б, 8.55б, 8.56б, 32.224б, 33.24б, 39.319б, непрѣстанно 12.109б, 32.225, непрѣста́нно 32.225б.

непрѣходен *прил.* (1) *Непреходен; който не преминава, не изтича; който съществува вечно (за време).* защôто ѐ то́йзи на́шь живо́ть. катô нѣ́кои пь́ть когѝ пьтꙋ́ваме и такво́зї е пьтꙋ́ванїе. отѝ нѣ ѐ за ѐди́нь дн҃ь и҃ за два̀. и҃ за мнѡ̀го днѝ а҃ми ѐ си́чко врѣ́ме на́ше непрѣхо́дно. догдѐ ѿ то́йзи свѣ́ть прѣи́де на безъ[сь]мрь́тны̀ свѣ́ть 39.318б.

ед.: *ср.* непрѣхо́дно 39.318б.

неразбран *прил.* (1) *Неразбран, с когото не мога да се разбера; неотстъпчив, упорит.* и ст҃ы́й ѿгово́ри. ѥ́то̀ така̀ неразъбра́нны̀ ца́рꙋ, тѣ́й нави́кна̀ да тъпъ́ча твоѝте бо́гѡве. а҃мѝ засра́ми се ѿти и҃ма́ше ты надѣ́жъба на такви́зи бо́гѡве 39.308.

ед.: *м.* неразъбра́нны̀ 39.308.

нераздѣлен[I] *прил.* (1) *Неделим, който не може да бъде разделен на части; единен (за Бога).* дето ѐ ѥ́ди́нь бь неразде́лъны̀и, и цр҃ь нб҃ны̀и 10.76б.

ед.: *м.* нераздѣ́лъны̀и 10.76б.

нераздѣлен[II] *прил.* (1) *Неразделѐн, който не е разделен от някого; който е непрекъснато заедно с някого.* нѝ да сѝ плъта̀ на́ша смѣ́симь да сѝ ю̀ ѡ́скврьнимь. защô та́мо на ѡнъ́зи ра́дость вѣ́чное цр҃тво, да смѣ́ наѐднô нераздѣлѥ́ни, и да цр҃тво́ваме на нб҃ное цр҃тво 7.51.

мн.: нераздѣлѥ́ни 7.51.

неразумен *прил.* (1) *Неразумен, който няма достатъчно разум и ум; неразсъдлив.* и ѡнїа чл҃ци бѣ́ха глꙋ́павы и неразꙋ́мны, и не могóха да сѐ ꙋсѣ́теть за ѡнова̀ ст҃оѐ тѣ́ло. защô и нѝкои не зна́аше че ѐ та́мо погре́бена ст҃аа пе́тъка 8.57б.

мн.: неразꙋ́мны 8.57б.

нероден *прил.* (4) *Нероден; който съществува, без да се е родил от майка (за Бога).* и҃ ѿц҃ь ѐ нероде́нь, ѡти не сь́ е роди́ль ни ѿ ко́го катô и ꙋ́мь чл҃кꙋ. де́то се, нѝ ѿ ко́го не ра́жа 33.238б.

ед.: *м.* нероде́нь 33.238б, нероденъ 33.238б, не́роденъ 33.238б, нерожѐ́нна 33.239.

нерожден *вж.* **нероден**

нерукосътворен *прил.* (1) *Неръкотворен, който не е направен от човешка ръка.* и съградѝ на нб҃е́то цр҃ꙋтомꙋ нѐрꙋкò сътво́рена пола́та 7.52.

ед.: *ж.* нѐрꙋкò сътво́рена 7.52.

несвръшен *прил.* (1) *Несъвършен; който има несъвършенства, който подлежи на развитие.* чю́до въи́стинꙋ прѣславно съвръшень бь, а̀ той се видѐ ка́тô мла́до дѣтѐ несвръшено 33.235б.

ед.: *ср.* несвръшено 33.235б.

inslav

несит *прил.* (11) **1.** *Ненаситен, който не може да насити напълно желанията си; незадоволен.* болѣр'ство мнѡго бѣды на чл҃ка повдига… болѣр'ство стрꙋва чл҃ка дâ е несы́ть догдѐ е жи́вь 31.220б; и҆ не зна́ешь кыдѣ̀ и҆де́шь, и҆ кыдѣ̀ пиѐшь, а҆ми ѐ ꙋ҆лѣ́зло прова́ла на срⷣцето и҆ нѥсы́тыи дїа́воль 11.106. **2.** *Прен. Бездънен, който няма как да се напълни.* и҆ ѡ҆н'зи дїа́воль поте́че при о҆ного́ва ста́рыго прѣлы́стника и҆ и҆сче́зна и҆ поидѐ ꙋ҆ а́да несы́того 10.78–78б.

ед.: *м.* нѥсы́тыи 11.106, несы́ть 31.220б, несытого 3.16б, 18.199б, несы́того 10.78б², 10.78–78б, 18.201, 36.270б, неси́того 35.262, несы́томꙋ 32.226б.

неситен *прил.* (1) *Ненаситен, който няма насита; който не може да бъде задоволен напълно.* и҆ ни́що не ꙋзи́мѧ̀ за кꙋр'во́в'ство. та́ко ми и҆́стина. мнѡзи́на ми да́ваха а҆спри, а҆́зь не зе́мѧ̀ защѡ̀ да дохо́жда сѣ́кыи на ме́не… кꙋр'во́в'ство и҆́мѧ̀ несы́тно не можаше да ми со́са 17.168б.

ед.: *ср.* несы́тно 17.168б.

неситство *ср.* (2) *Ненаситност; желание, което не може напълно да се задоволи.* а҆̀ ѡ҆ болѣр'ство тѣ́кьмо си҆̑ о҆мрьсѣ́ва дш҃ьта, а҆̀ на о҆́н'зи свѣ́ть щô зано́си. си́ч'ко мꙋ не со́сꙋва, а҆̀ ѡ҆ несы́т'ство тьк'мо ѐди́нь смра̑' на дш҃ьта си҆̑ щѡ̀ доби́ва 31.215б.

ед.: несы́т'ство 31.215б, нѥси́т'ство 31.216.

несрамство *ср.* (1) *Безсрамие, отсъствие на чувство за срам и приличие.* гото́вь ѐ на болѣр'ство. не со́сꙋва мꙋ сребро̑ лю́б'ство. ра́зꙋмен' ѐ на нѥси́т'ство. мнѡгодꙋмли́вь на нѥсрам'ство. за ѐди́нь ча̑ ѐ прѣвра́тень на злѡ̀ 31.216.

ед.: нѥсрам'ство 31.216.

нестор *ЛИ* (12) *Нестор.* е҆́ди́нь мла́дь мом'кь и҆́маше на солꙋ́нь, дѣ́то мꙋ́ е и҆́ме ст҃ыи не́сторь. тврьдѣ̀ мла́дь и҆ хꙋ́бавь и҆ ра́зꙋмень хр҃тїа́нинь потае́нь 9.65; и҆ тога́зи ст҃ыи дими́трїе бл҃вѝ не́стора, и҆ сто́ри мꙋ кр҃ть на челѡ̀то, и҆ ре҃ мꙋ́ лїю да навїе́шь и҆ за х҃а да бꙋ́дешь мни́кь 9.65б.

не́сторь 9.65, 9.65б², 9.66², несторь 9.65б, 9.66, не́стора 9.65б, 9.66, 9.72, нестора 9.66, не́сторꙋ 9.72.

несъгрѣан *прич.* (1) *Като прил. Несгрят, в който няма топлина, студен.* та̑ щы́ть дїа́волы да ме̑ ѡ҆несы́ть въ м'ката несътры́пимаа… и҆ ꙋ҆ е҆́зеро ле́дѣно, детô е зима̑ несъгрѣ́ана 31.218б.

мин. страд. ед.: *ж.* несъгрѣ́ана 31.218б.

несътръпим *прил.* (1) *Нетърпим, който трудно може да се понесе, непоносим.* а҆́ко ме̑ гⷭ҇ь бⷭ҇ь о҆́сꙋди, и҆ ѡ҆фры́ли ѡ҆ нѥ́говото лицê, а҆̀то̀ да ма̑ прѣдадѐ ꙋ҆ дїа́вол'скы ры́цѣ заради̑ моѧ̀ те́ж'ка съгрѣше́нїа. та̑ щы́ть дїа́волы да ме̑ ѡ҆несы́ть въ м'ката несътры́пимаа ꙋ҆ стра́шна тьмнина̀ 31.218б.

ед.: *ж.* несътры́пимаа 31.218б.

нетлѣнен *прил.* (2) *Нетленен, който съществува вечно, непреходен.* ст҃аа тр҃и́ца ѐ… без'кра́ина, ѐ. нетлѣ́нна̀. дѣ́то не погы́нꙋва ни́когы а҆̀мы̀ сы҃ е сѣ́когы 33.238б. // *Образно.* и҆ м҃ниците мнѡго мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и҆ тѣло́то си҆̑ прѣда́доха на ра̀ны. и҆ кры́вь сво́а проліа́ха, защô бѣ́хꙋ съср҃цето (!) си҆̑ распа́лѥни за любо́вь бж҃твна. и҆ прїе́ше вѣ́н'цѣ нетлѣ́нные 15.132.

ед.: *ж.* нетлѣ́нна̀ 33.238б; *мн.*: нетлѣ́нные 15.132.

неугодно *нареч.* (2) *Неугодно, не според желанията, неприятно.* подобрѣ̀ е ма́л'ко [да] да́дешь никои̑ да тѐ не знаѐ… нежѐли пове́че голѣ́мо добро̑ да сто́ришь сѣ̑ ко́м'сꙋлꙋ́кь и҆ висо́ко ꙋ҆мы́ство щото е҆̑ бꙋ̑ [не]ꙋго́дно и҆ о҆́мра́зно 39.319б.

нѐꙋго́дно 17.175, [не]ꙋго́дно 39.319б.

неук *прил.* (2) *Неук, който не се е изучил, който няма достатъчно познания.* а҆́ко и҆ а҆́зь неꙋ́кь е҆́с'мь и҆ не зна́ю, и҆ не

inslav

мо́гꙋ вы сказа̀ ка́то вы̑е лю́бите. и҆ а҆́зе щемь за҆е̑, ѿ дрꙋ́гы дꙋ́мы 11.84.

ед.: *м.* неꙋ́кь 11.84, неоу́кь 15.141б.

неукротен *прил.* (2) *Неукротен, който не е кротък; яростен, див (за животно).* а҆́зь виде̑ а҆спи́ды неꙋ́кротены, а҆ тїе са ꙋ́кроти́ха, и҆ расла́не и҆ и҆но_ро́гове ꙋ́кроти́ха се и҆ ме́чки 21.210б; ѿ злѡ̀ ѿ си́чько на́и зло́е зла̀ жена̑… неꙋкро́тень ѕвѣ́рь 21.210б.

ед.: *м.* неꙋкро́тень 21.210б; *мн.*: неꙋ́кротены 21.210б.

неутъкмен *прил.* (1) *Неутъкмен, който не е приготвен за нещо, неоправен.* повелѣ̀ цр҃ь. ꙋ́трѣ ще да вы̀ бѣ́де съмрьтныи день, а҆̀ми а҆́ко и҆́мате нѣ́что̑ неиспра́ве́но, ско́ро си̑ и҆справѣ̀те. да не̑ ꙋ́мрете неиспра́вени и҆ неꙋ́тькме́ни 15.146.

мн.: неꙋ́тькме́ни 15.146.

нефелам *несв.* (1) *Нефелам, не струвам, не ставам за нищо.* и҆ ка́то е҆́дна̀ кѣ́ща кра́сна без покро̑вь, ни̑что̑ нефе́ла ни̑ за щѡ̑ така̀ е҆ и҆ хр҃тїа́нскаа вѣ́ра, а҆́ко не́ма за́конь и҆ работы хр҃тїа́нскы̑, ни̑ за щѡ̑ нѣ̀ е҆̀ 15.156.

сег.: 3ед. нефе́ла 15.156.

нефелен *прил.* (4) **1.** *Нефелен, немощен, болнав.* ре̑ мꙋ а҆́гг҃ль. г҃ь ще̑ да бꙋ́де със тебѣ̀, и҆ ще́шь да побѣди́шь мадїа́ма, и҆ да мꙋ̑ навие́шь, ка́то на е҆дного̀ нефе́лного мꙋ́жа 11.88. **2.** *Нефелен, не добре направен, негоден.* и҆ то́и̑ (!). ре̑́. мл҃ю вы се ст҃ы̀ а҆́гг҃лы. на тѣ́зи кра́сна пола́та, що̀ е҆ на́и кра́ина, и҆ нефелнна (!) келїа, да ме̑ о҆ста́вите тꙋ́ка да прѣбыва̑ 7.54.

ед.: *м.* нефе́лныи 3.19, нефе́лниго 3.20б, нефе́лного 11.88, *ж.* нефе́лнна (!) 7.54.

нефелит *прил.* (1) *Нефелит, немощен, болнав.* ще̑ да до́йде дн҃ь горе́щь ка́то пе́щь о҆́гнѣнна. и҆ щѣ́ть да бѣ́дать в то́изи дн҃ь си́чкыте нефели́ти, е҆зы́ци да трепе́рѧть ѿ о҆́нзи ѡ҆́гнь ка́то трьсти́ка ѿ вѣ́трь 18.179.

мн.: нефели́ти 18.179.

нефелитец *м.* (1) *Негодник; лице, което е непочтено, лошо; нефелит.* а҆нтихрїсть… тогива ще̑ да поми́сли да ста́не по́голѣмь ѿ бг҃а. ѿ нефелитче и҆ непочьте́нниче, то́й сѣ́ка че ще̑ да дрьжѝ цр҃твото си̑ за мнѡ̑го, а̑ не зна́е. че ще̑ ско́ро да ли́ѱа ѿ не́го 18.188б.

ед.: *зв.* нефелитче 18.188б.

нефелнина *ж.* (1) *Нефелнина, недъг, физическа немощ.* вѣрꙋ́ваи чѐ смь и҆ а҆́зь чл҃кь ѿ прѣ̑сть и ѿ кр҃вь. и҆ пльть и҆ма́мь ка́то̀ си́чки лю́дїе… а҆̀ми̑ си́чко щѡ̀ съвр҃шꙋ́ва бг҃ь добрѣ̀ със промысль нѣ́гова. зарадѝ мо́а нефе́лнина щѡ̀ има̑ и҆ бг҃ь голѣ́мо чю́до чи́ни 3.19б.

ед.: нефе́лнина 3.19б.

нефелнна (!) *вж.* **нефелен**

нехарен *прил.* (1) *Мързелив, който не се труди, ленив, нехарен.* тогива щьть да въскр҃нать тїа́ неха́рные лю́дїе, ко̑ито се са о҆лѣнѣ́вале и҆ спа́ле са ка́то̑ сви́нїе 18.197.

мн.: *чл.* неха́рные 18.197.

нехарнаство *ср.* (1) *Мързел, нежелание за работа, лентяйство, нехар.* зна́и чедо̑, о҆́ти са. и҆. по́мислове де̑то си́чко зло̀ стрꙋ́вать… кара́зь, гри́жа неха́рнаство за́лꙋдо почи́танїе, комсꙋ́ванїе, това́ са си́чки злї̑ны̑ щото са̑ бо́рѧть сѣ̑ сѣ́кого чл҃ка 19.207б.

ед.: неха́рнаство 19.207б.

нехарство *ср.* (1) *Мързел, отсъствие на желание за труд, лентяйство, нехар.* а҆́ко ли ще́шь да навїеш на неха́рство, а҆ ты̀ работы̀ ѿ что̑ зна́ешь ма́ло мнѡ̑го ѿ зана́ѧть. и҆ прочи́таи и҆ мл҃и́ се че́сто 19.207б.

ед.: неха́рство 19.207б.

нечекнът *прил.* (1) *Незасегнат, който не е изпитвал въздействието на нещо, незачекнат.* така̀ и҆ чтныи кр҃ть разцѣ́пи грѣ́хь и҆ прѣведе дꙋши́те чл҃чьскы нече́кньти ѿ събла́знь и҆ ѿ ра́бота дїаволска 16.162б.

мн.: нече́кньти 16.162б.

inslav

нечестив *прил.* (11) **1.** *Нечестив, който не вярва в Исус Христос, безбожен.* а҃ цр҃ца ѿгово́ри, мрь̀сныи и҆ безако́нныѝ и҆ нечѣ́стывѝ ца́рꙋ ѻ҆́слѣпе́нˀ сѝ, и҆ помраче́нь. и҆ прѣлъстенˀ, и҆ не ще́шь да вѣ́рꙋвашь що є҆ и҆сти́на. нито̑ разꙋмѣ́вать (!) ѻ҆́тї е х҃с и҆стѣ́нˀскыи б҃ь 39.308; и҆ то́йзи цр҃ь бѣ́ше нечѣ́стивь. и҆ слꙋ́жаше на є҆лли́нˀскыте бо́гѡве 39.309. **2.** *Нечестив, който има грехове, неправеден.* и҆ догдѐ бы̑ жи́вь а҆хи́лїа а҆рхїерѐи. дрьжа́ше правосла́внаа вѣ́ра то́изи нечѣ́стивыи а҆́рїа 15.140б. **3.** *Като същ. Нечестивият; грешник.* така̀ є҆ и҆ въ дн҃ь сꙋ́дныи. ви́деть злы̑те и҆ нечѣ́стивыте, праве́дныте какˀ сѐ ве́селѧть. и҆ не мо́гꙋть да сѐ приближе́ть при ѡ҆нѣ́зи цр҃ьскаа трапе́за 12.118б.

ед.: м. нечѣ́стивыи 15.140б, нечьстивы̑ 18.186б, 18.188б, нечѣ́стывѝ 39.308, нечѣ́стивь 39.309, нечѣ́стиваго 18.190; *мн.:* нечьстивы 4.21б, нечѣ́стивы 8.58б-59, 15.139, *чл.* нечѣ́стивыте 12.118б, 35.262б.

нечетен *прил.* (1) *Непреброен, който не е преброен, нечетен.* и҆ цр҃ь прис́и́лы і҆оа́ва да и҆́де да гы̑ чьтѐ. и҆ поидѐ і҆оа́вь, и҆ прѣ́чете є҆врѐете что̑ бѣ́хꙋ тѣ́кˀмо вь і҆ерѝли́мь… и҆ въ і҆ꙋдѐю наидѐ нарѡ́ˀ. ѿ̑о ты́сꙋще. и҆ ѡ҆ста̑ мнѡ́го мѣ́сто и҆ лю́дїе нечьте́ны 11.89б.

мн.: нечьте́ны 11.89б.

нечист *прил.* (13) **1.** *Блажен, мазен (за ядене).* така̀ и҆ дѣтето ви́но и҆ ракїа да не пїѐ, и҆ си́чˀко нечи́сто да не ꙗ҆дѐ и҆ да сѝ не брь̀сне главѣ̀та 11.88б. **2.** *Прен. Нечист, който е осквернен с грехове, неправеден.* є҆́тꙋ и҆ сега̀ и҆ма тꙋ́ка межѧ̀ на҃ грѣ̀шныи и҆ нечи́стїи же́ны, та̑ ба́ꙗть и҆ магїа стрꙋ́вать и҆ лѣ̀жать на҃ 18.189; ѡ҆ теш́ˀко мꙋ на дꙋ́шѣта скврь̀нна и҆ нечи́ста. колˀко сребро̑ лю́бїе, и҆́маше зло̑ че́стны̑, и҆ ко́лˀко безˀчлове́ство и҆ безˀсра́мˀство сто́ри прѣ̀ х҃а 34.250б. **3.** *Прен. Нечист, неприличен, срамен.* и҆ сра́мˀ мь е и҆ да помы́слѧ и҆ да подꙋма̑ таквѝзи нечи́сти дꙋ́ми. що ти̑ по́скорꙋ ка́за̑. а҆ми̑ да разꙋмѣ́ешь какь сѝ нѣ сˀмь ꙋ҆дрьжа́ла пльть̀ си, за, з҃, годи́нь, и҆ по́мнѡго кꙋ́рвихь 17.168б. **нечист дух (бѣс).** *Зъл дух, зло безплътно същество в християнските представи.* и҆ та́мо вь ѡ҆́нˀзи ѡ҆́стровь и҆ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ сѣ́щи слꙋга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь и҆ сѣдѣ́ше вь пꙋ́сто мѣсто, и҆ живѣ́ше съсˀ нечи́сты дꙋ́хоове за мнѡ́го годи́ны 6.43б; кажи́ ми нечи́стыи бѣ́сю, что сѝ дошь́ль оу̑ то́изи до́мь 6.44.

ед.: м. нечи́стыи 6.43, 6.44, 6.44б, нечи́сть 6.43б, нечи́сты̑ 6.44, нечь́сти 18.193б, *ж.* нечи́ста 34.250б, *ср.* нечи́сто 11.88б; *мн.:* нечи́сты 6.43б, 8.57, 37.274б, нечи́сти 17.168б, нечи́стїи 18.189.

нечьст (!) *вж.* **нечист**

неяк *прил.* (1) *Неяк, който няма физическа сила, немощен.* и҆ не бы̑ ме́не, наста́вилˀ старˀца неꙗ҆́ка на то́лˀагˀзи пь́ть дето нѝкога щѣ̀ и҆лѝ мо́жа̑ да и҆злѣ́за ѿ келїата си 17.168.

ед.: м. неꙗ҆́ка 17.168.

ни[1] *съюз* (208) **1.** *Свързва съчинени съединителни изречения с последователно отричащи се действия; ни, нито.* и҆ тоизи е бь̑ сътвориль н҃бо и зѐмлꙗ̀, и҆ нѥ́го а҆́зь вѣрꙋ́ва̑ а҆ дрꙋ́гыго ба̑ не зна́ю нѝ вѣрꙋва̑ 5.39; закли́намˀ те въ и҆́ме б҃жїе да нѐ ꙗ҆ви́шь нѝ да ка́жешь нѣ́комꙋ това̀ что ти̑ а҆́зь сто́ри 15.135б; не сьби́рьи се сѣ̑ злы̑ чловѣ̑цїи, нѝ съсˀ воѐво́ды ꙋ҆ гр҃ѣ̀ жи́веть и҆ въ мрь̀стности 20.208б; и҆ ца́рь ѿ мнѡ́го скрь̀бь не ве́рѣ, нѝ заспа̀ прѣ̑зˀ ѡ҆́нъзи но́щь 11.93. **2.** *Свързва еднородни части на изречението, които последователно се отричат; ни, нито.* и҆ да не́маме вра̀ждъ є҆́динь на дрꙋ́гыго, нѝ за́висть, като̑ ками́ла. и҆ да нѣ смѐ лꙋка́вы. като̑ змїа 15.156б; не соса́ха ли тебѣ̀ толˀва (!) лю́дїе лю́дїе (!) что гы сы̑ прѣлѣ́стиль… дѣто̑ нѣ сѝ ѻ҆ста́виль, нѝ въ і҆ꙋдѐю и҆ галли́лѐю и҆ сама́рїю. а҆́ми си дошь́ль да прѣлѣ́стишь и҆ прѣмꙋ́дрите а҆фи́нꙗне 36.269. **ни … ни (нито).** *а*) *Свързва съчинени*

inslav

съединителни изречения с действия, които последователно се отричат и подчертават; *ни ... ни (нито).* нѝ праведнаго мьча, нѝ грѣшнаго ми́лꙋвамь 18.205; жена̑ безсра́мна... нѝ сщѐнника почи́та нѝ ѿ четець са срамлꙗет се, нѝ ѿ прр҃ка са боѝ 21.210б; и҆ прѣзъ тьзи но́щь ца̀рь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болꙗ́ре ца́ревы ѿ ꙗ҆дь и҆ ѿ гри́жа не мого́ха нѝ хлѣ́бь да ꙗ҆дꙋ́ть, нѝ да заспѣ́ть 7.53б; а҆̀мѝ те́жько на̑ и҆ го́рько. о҆́тѝ ни на ꙋ҆́мь ны́е товà не пола́гаме. нѝто разꙋмѣ́ваме. о҆́ти ѐ то́йзи свѣ́ть като̑ сѣ́нь 39.319. ***б)*** *Свързва еднородни части на изречението, които се отричат и подчертават*; *ни ... ни (нито).* не и҆́ма плъть като̑ чл҃кь. и҆ не зна́е мꙋ се нѝ длъжина̀ нѝ ширина̀, нѝ глъбина̀ 11.82б; деве́та е бж҃ї́а за́повѣдь. щото̑ да не скꙋ́рвишь нѝ съсъ же́нско нѝ съсь мъ́жко нѝ съсь доби́тькь 1.7б; товà пока́зꙋва, ка́кь не мо́же да вьмѣ́сти бг҃а нѝ земл҃ѧ нѝ нб҃о а҆̀мѝ гдѐ го пои́щѐшь та́мъ го нахо́дишь 38.287; да не прибї́ешь нѣ́кого, нѝ хр҃тїанина, нѝто̀ дрꙋга̀ вѣ́ра 1.5б. ***в)*** *Свързва еднородни части на изречението, като отрича едновременно две противоположни възможности*; *ни ... ни (нито).* и҆ не зна́еше нѝ зло̀ нѝ добро̑ 32.231; и҆ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ товà, нѝ послѣ́ товà 15.132б; добро̑мꙋ чл҃кꙋ добро̑, а҆̀ зло̀мꙋ зло̀. а҆̀ то́и се не го́твы нѝ дн҃е нѝ нощѐсь 18.180б; **ни пак.** *Въвежда съчинени съединителни изречения; нито пък.* и҆ нѥ́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ хр҃тїа́не право̑вѣрнїи. не бѣ́хꙋ твръ́дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сырома́си 15.132б; **нито ... ни.** *Свързва съчинени съединителни изречения, които се отричат и подчертават едновременно; нито ... нито.* и҆ кога̑ сѣди́шь съсъ постари ѿ тѐбѣ на трапе́за. нѝкога не прострѝ тѝ рꙋ́кꙋ на ꙗ҆́денїе пр҃ѣ́ѝ нѥ́го нито̀ по́напрѣ́дь ѿ нѥ́го пїѝ тѝ нѝ сѣднѝ по́горѣ ѿ поста̀риго 1.5б.

нѝ 1.3[4], 1.3б[4], 1.4б, 1.5, 1.5б[3], 1.7б[12], 2.12б, 2.14б[2], 2.15б[2], 4.23б[2], 4.24, 5.29, 5.30б, 5.33б, 5.37, 5.37б[2], 5.39, 5.40б[4], 6.42б[2], 6.44б, 6.46б[2], 6.47, 7.51, 7.53б[2], 8.57, 8.59[4], 10.76[3], 10.76б, 11.82б[4], 11.83, 11.85б, 11.88б[2], 11.92б[2], 11.93[3], 11.106[2], 11.107б[2], 11.108[4], 12.109[2], 12.113б, 12.117[2], 13.121б[2], 13.122[3], 13.123б, 14.130[2], 15.131, 15.132б[3], 15.135б[2], 15.144б, 15.145б[2], 15.146б, 15.154, 15.156б, 16.158, 16.161б[2], 17.163б, 17.164б, 17.166[3], 17.167, 17.169, 17.172б, 17.175б[2], 18.179б, 18.180б, 18.190б[2], 18.205[2], 31.222[2], 31.222б, 32.228, 32.231, 32.231б[2], 33.247, 34.253б, 35.266, 36.268, 36.269, 37.276, 37.277б, 37.278б[2], 37.279, 37.281[3], 38.283, 38.283б, 38.285[5], 38.287[2], 38.289б, 38.291[2], 39.310[2], ни 1.3б, 1.5б, 5.40б, 15.131, 16.158б, 34.254б, 38.289б[2], 38.292, 39.319, нѝ 11.82б, 11.83[5], 11.98, 11.107б[8], 15.144, 18.179б, 18.180б, 18.183, 19.208[3], 20.208б, 21.210б[9], 32.228, 32.231[6], 35.262, нѝ 13.122.

ни[II] *част.* (69) **1.** *За отричане и подчертаване на отричането*; *ни, нито, не, дори не.* и҆ кои и҆де сѣ́когы в че́рковà та̑ ло́ви своѐ сп҃се́нїе що нї е до́бивь и҆ ло́вь тѣ́лесны и҆ земльны и҆ ма́ло̑врѣ́менны. а҆̀ми ѐ най ло́вь чюдны̀ ц҃рство нб҃ное и҆ живо́ть вѣ́чны̀ 31.215; и҆ напи́са гн҃ь, за́конь, и҆ да́де мѡѷсе́ꙋ. да разꙋмѣ́емь и҆ ны́е бг҃а истѣ́нскиго... а҆̀ ны́е нѝ за́конь мѡѷсе̑овь послꙋ́шахмѐ, и҆лѝ мого́мѐ да и҆спра́вѝ 3.16б. **2.** *В отрицателни изречения за усилване на отричането*; *ни, нито, дори, даже.* не мо́же на́шь чл҃чьскыи ꙋ҆́мь пости́гнь да разꙋмѣ́емь бж҃ї́а ра́бота. защо̑ нѝ самы̑ а҆́гг҃лы не мо́гоха да разꙋмѣ́ють. ка́къ се вьплѣ́ти та̑ станѣ̑ чл҃кь 38.286б; а҆̀ ны́е товà нѝ на ꙋ҆́мь да не пола́гамѐ а҆̀мѝ да прѣтрьпѝ, да сѝ вѣ́ра не да́ваме 16.158б; и҆ ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ гра́дь сѣ̑ гнѣ́въ. и҆ нѝ хлѣ́бь нѣ ще да ꙗ҆дѐ 36.268б. **ни един.** ***а)*** *Нито един, никой.* ви́дите ли ко́лько лю́дїе минь́ха и҆ нѝ е҆ди́нь не подꙋ́ма ѐдна́кво 18.183б; и҆ рѐ̑ ца̀рь на лю́дїете, возме́те ѿ ме́не злато̑ ко́лько щѣ́те, а҆́то мѝ недѣ́йте и҆зда́ва едни́чката дьще́рка. а҆́ си́чкы гражда́не не щѐ нѝ

inslav

ѐди́нь да́ мꙋ ѿго́вори 39.310; а҆́ бѣ́сь… ви́кна ѕ҆ голѣ́ гл҃а, нѣ с҆мь а҆́зь бѣ́ нѣ ни е҆ди́нь ѿ на҃ а҆ми̑ ѐ тѣ́к҆мо щото́ го ты̑ прока́зꙋвашь 39.307б. ***б)*** *Нито един, никакъв.* ѻ҆́ти ни́чтѡ ни̑ ѐдна̀ тро́ха мо́же ѻ҆́ста̀ ѿ ѻ҆́г҆нь бж҃твныи 38.289б; и҆ па̀кь мѣ́тахꙋ ка́менїе, и҆ ни̑ ѐди́нь ка́микь не ꙋ҆да́ри і҆ѡа́нна 6.42б; и҆ що щѐ да ви́дишь жена̑ го́ла, дето нѣ ѐ сто́рила ни̑ ѐдно̀ добро̑ 17.167; **ни за (от, о, в) що (что).** *За (от, чрез, в) нищо.* и҆ ста́рїе го не почи́тать и҆ не та́чат҆ го ни́ за що 31.217; а҆ми̑ за това̀ ти каза̑ да сѐ не оу҆плашишь ни̑ ѿ що 5.30б; и҆ раз҆болѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ̀ть. и҆ не можааше ни̑ ѻ҆ что̑ да се и҆сцѣли 11.98б; ны́е дані́илꙋ не мо́жѐ да на́идемь ни̑ въ что̑ кри́вына 11.92б; **ни малко.** *Ни най-малко, никак.* и҆ напо́конь ѿи҆дѐ ѻ҆́н҆зи ѻ҆́ра́чь гликѐ́рїе, и҆ намѣ́ри си во́латого жива, като̑ мꙋ ре҃ сты́й и҆ тогива̀ ни поча́ка ни̑ ма́л҆ко ѻ҆́н҆зи мꙋ̀жь, а҆́ми̑ по́скоро ѿи҆дѐ в҆ тьмни́цата при ст҃го 39.306б; **ни от где.** *От никъде.* сырома́ха кор҆толи́са̑ ѿ г҃пдаре, а҆ сы́рота коѧ̑ не́маше ни̑ ѿ гдѐ по́мощь а҆ а҆́зе и҆ пома́га̑ 31.221; **ни от (на) кого.** *От (на) никого.* ны́е това̀ и҆ тїѧ̑ твои дꙋ́ми ни́ ѿ кого̀ досе́га нѣ смѐ ни̑ чю́ле, ни̑ раз҆бра́ле 4.23б; а҆ мла́ды и҆ хꙋ́бавы векѥ̑ не щѣ́ть да и҆́мать м҃лть ни̑ ѿ кого̀ 18.180; и҆ не показа се знаме́нїе ни̑ на кого̀ 13.124б.

ни̑ 1.6, 3.16б, 3.19б, 5.30б, 5.31б, 6.42б², 11.91, 11.92б², 11.98б, 11.106б, 12.109, 12.118, 13.123, 13.124, 13.124б, 13.125, 15.139², 15.146, 15.150, 15.156², 16.158б², 17.167, 18.180, 18.183б, 18.199б, 18.201, 18.205, 18.207, 32.226, 32.229, 32.231б, 33.235, 33.236², 33.238б², 35.256б, 35.260, 36.268б, 38.286б, 38.289б, 39.310, 39.317, ни́ 4.23б, 31.217, 31.217б, ни 5.36б, 5.39б, 15.153, 31.222, 32.226, 32.228, 36.268, 39.298б, 39.306, 39.307б, нѝ 18.178б, 18.183б, 21.210б, 31.220б, 31.221, 39.306, нї 31.215, ны 39.299.

нива *ж.* (15) **1.** *Нива; място извън селище, което може да се обработва и засява с различни рстения.* ѻ҆́раче и҆ма̑ ѻ҆́бычаи. кога̀ и҆́ма нѣ́кои добра̀ нїва за сѣ́ане. и҆ а҆́ко не и҆́ма сам҆сѝ сѣ́ме да ю҆ засѣ́е. а҆ тїѐ заѐ́млють ѿ дрꙋ́гы̑, сѣ́ме, и҆ сѣ́ють 11.84; и҆ то́й като̑ бѣ́ше на ни́вата сѝ та̑ ѻ҆́рѣше. а҆́то́ мꙋ и҆з҆дѣ́х҆на во́лъ 39.305б. **2.** *Нива; житните растения, с които е засята обработвана земя.* и҆ видѣ́ха ѻ҆́на́зи ни́ва ѻ҆ра́ютомꙋ, и҆ тїа̀ фтаса́ла да сѐ жѣ́не 18.183б.

ед.: нїва 11.84, ни́ва 18.183б², ни̑ва 18.183б, ни̑вꙋ 10.77, *чл.* ни́вата 10.77, 18.183б², 39.305б, 39.306; *събир.: чл.* ни́вїето 18.196б, 18.198б; *мн.*: ны́вѣ 1.7б, ни́вїе 18.178б, нивїе 18.204б.

ниволя *вж.* **неволя**

нигде *нареч.* (11) *Никъде, на никое място, нигде.* и҆ ре́коха и҆гꙋ́менꙋ. ходи́мѐ и҆ и҆́скахѐ го, и҆ не ѿста̀ ни̑где мѣ́сто, гдѐ нѣ̀ смѐ хо́диле 2.12; ны́е ца́рꙋ без҆ плакї̑да стратилата не мо́жѐ, поѝ на бо́и ни̑гдѐ 5.33б; и҆ не́ма мѣ́сто ни̑гдѐ ни́ѥго да задрьжѝ. а҆ми̑ гдѐ го поѝщешь там҆ се нахо́ды 34.251.

ни̑где 2.12, нигдѐ 5.32, ни̑гдѐ 5.33б, 31.220, 34.251, ни̑гдѐ 6.44б, ни́гдѐ 18.189б, 31.220б, нигдѐ 18.193б, 18.194, 38.283.

ние *мест. лич. 1л. мн.* (716) **1.** *Употребява се от лицето, което говори, за да означи групата лица, към която причислява и себе си; ние.* е҆́тꙋ и҆ сега̀ и҆ма тꙋ́ка межꙋ̀ на҃ грѣ́шныи и҆ нечи́стїи же́ны, та̑ ба́ѧть и҆ магїа стрꙋ́вать и҆ лѣ́жать на҃ а҆ нїе́ са покла́нѣме тѣ́мь 18.189; и҆ и҆злѣ́зоха и҆ дрꙋ́гые дꙋ́хоове кꙋр҆вар҆скы, и҆ видѣ́ха ѧ҆, и҆ запла́каха, та и҆ ре́коха. ѿ ді҃е, ѿбѣ́гнала сѝ ѿ на҃ 32.230; что̑ съгрѣши́х҆ме̑ ны́е грѣ́шници прѣ҃ ба҃ и҆ прѣ҃ ц҃ра, та̑ ѻ҆сѣ́диха на҃ така̀ 15.146; ѿ голѣ́ма бѣда̀ на на҃ сега̀, ѿ зла̀ ра́бота на на҃ сега̀, ѿ каква̀ и҆зма́ма на҃ и҆зма́ми, и҆ как҆во́ ны зло̀ да́де 18.192б; ѻ҆́троче роди́ се на́мь, и҆ сн҃ь да́де се на́мь 33.23б; а҆ми̑ се́га̀ на҃ кои́ ны нака́рꙋва наси́ла 18.189; така̀ и҆ сега̀ да ѧви҃ на́мь г҃и на си́ч҆ки ны̑ ч҃тныи кр҃ть 4.24б; и҆ да го̑

inslav

бл҃годарѝ защо ны̀ поможе 15.149б; а҆ко бꙋ́дешь нѣ́кои лѣ́стникь, та ны̀ бла́знишь, а҆ тѝ и҆́дѝ ѿтꙋ́ка 2.11. **2.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание; наш, ни.* да подꙋ́маме и҆ за кр҃ть да ре҃мь ма́лѧ̑ко нѣ́що на пра́зн҃никьѧ̑ ны хвалѝ 16.163; и҆ скрѣ́бѧ̑ ны̀ пре́лѣ… и҆ гласѣ́т ны̀ прѣга́сѧ̑нѣ̀ прѣдѝ дш҃ѣ́та наша 15.146б; и҆ бы̀ па҃ по пльтѣ́ сѝ съмрѣ́тень да сто́ри на҃ да не́ма съмрѣ́ть дш҃а́та ны̀ 33.239; доѝшѣ́ль е҆̀ тꙋ́ка ꙋ҆ гра́дь нѣ́кои а҆пл҃ь, и҆ разѧ̑вра́ти си́чѧ̑ки нарѡ́, и҆ че́рѧ̑квището ны̀ ꙋ҆пꙋстѣ́ 6.43б; тъкѧ̑мо зна́ю чѐ пове́де на҃ баща́ ни и҆ и҆дѣше напрѣ́ 5.36б; коа̀ полѧ̑за и҆́маме и҆ коѐ добро̑. нѝчто̑ тѣ́кѧ̑мо прова́ла на тѣло́то ны̀. и҆ грѣ́ вели́кь нала́гамѐ на дш҃ѣ́та сѝ 11.100; а҆́ко и҆ дш҃ѣ́та ны̀ и҆́щешь, ны́е се те́бе покла́нꙗмѐ и҆ да́ ти щѐ, и҆ да бꙋ́де ꙋ҆ до́брь ча́сь 8.59б.

им.: ны́е 1.3, 1.6б², 1.8, 2.11…, ныѐ 1.4³, ные 1.6, 1.8, 3.18², 5.27б…, ны̀е 4.24б, 34.253б, 39.309б, ны̀е 5.32, 5.33б, 6.44б, 12.115, 12.119б, 39.304, ны́ѐ 9.75, нѝе 15.137, ны̀е 15.148, ныѐ 16.159б, 34.253б, 34.254…, нны́е (!) 18.179б, нїѐ 18.189, нїе 18.193б, 33.247б²; *вин.*: на҃ 1.4⁷, 1.6б², 2.15б, 3.17…, на́сь 9.60б, 12.120б, 13.125б, 33.233, на́съ 36.268б, *крат.*: нѝ 1.4, 2.10б, 18.187б, 18.192б…, ны 1.8, 34.252б, 38.294б, ны̀ 2.11, 2.12б², 2.15б, 3.17б…, ни 16.159б, 16.160, 17.168, 17.176, 18.177б, 18.192б, ни҃ 33.232б, 34.255б, 35.258б, 38.294б, ны̀ 39.319, ны̀ 39.319б, *удв.*: на҃ ны 18.189, на҃ ны̀ 33.241б, на҃ нѝ 36.270; *дат.*: на́мь 1.3, 1.6, 1.6б, 3.17…, намь 1.4, 15.147б, 15.152, 32.223б, 33.233, 39.298б, на҃ 1.4, 15.137, 16.159б, 18.206…, на́мѧ̑ 11.108, на̀мь 40.321б, *крат.*: ны̀ 1.8², 4.24, 4.26б, 5.36б…, нѝ 5.36б, 16.162, 39.316, 40.321б, ни 5.36б, 16.159б, 17.168, 18.177, 18.198б², 32.224б, 34.253, ны 7.51, 16.163, 18.192б, 31.216б, 36.271б, ни҃ 11.102, 15.140, 37.278, ни́ 18.192б, 33.247б, нї 31.222, ны̀ 35.266б, 36.272б, 39.316, ны́ 38.293б, *удв.*: на́мь ны̀ 4.24б, ны̀ на́мь 11.88, на́мь ны̀ 18.200б, ны̀ на҃ 39.295; *тв.*: на́ми 13.124.

низ *предл.* (9) **1.** *За означаване на място, в границите на което се извършва някакво движение или се намира някой; низ, из.* тогѝва по то́изи пла́чь щьть да побѣ́гнать людїѐтѣ по го́рїето [и҆] по пла́нинїето, и҆ по стѣ́нїето низ̑ дꙋ́пѧ̑кыте 18.192б; е҆ла́те и҆ вы́е по́стници, дѣ̀то стѐ говѣ́ле и҆ сѣдѣ́ле по го́рїето. и҆ низ̑ дꙋ́пѧ̑кыте, и҆ по ка́манїето на стꙋ́дь и҆ на мра̀зь. токѡ̀ да навїѐте дїа́волꙋ 18.202. // *За означаване на обект, в границите на който се разпространява нещо; из, сред.* и҆ за та́зи дꙋ́ма сто́ри се млѣ́ва голѣ́ма нѝзѧ̑ людїѐте въ нарѡ́дѣ 39.298б. **2.** *За означаване на място, по дължината на което се извършва някакво действие; из, низ, по.* е҆ди́нь чл҃кь о҆ра́чь и҆́ма е҆дна̀ ни́ва накра́и пѣ́ть е҆́то дѣ̀ минѣ́ха мнѡ́го лю́дїе низ̑ о҆́нѧ̑зи пѣ́ть 18.183б.

низ̑ 18.183б, 18.192б, 18.194б, 18.202, 32.225б, 32.227, нѝзѧ̑ 18.191б, 39.298б, нез̑ (!) 32.227.

низко *вж.* **ниско**

нийде *нареч.* (1) *Никъде, на никое място, нийде.* и҆ ка́кь да́ ти рекѝ о҆́ч҃е. какѧ̑ва̀ безако́нїа чини҃ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть дето нѣ сь е чю́ло нѝ҆и҆́де това̀ безако́нѧ̑ство 17.169б.

нѝ҆и҆́де 17.169б.

никадѣ *нареч.* (1) *Никъде, на нито едно място.* не ще́ме нощѐсь ѿ҆́ нѝ҆кадѣ, а҆мѝ щемь тꙋ́ка ꙋ҆ гра҃ насрѣ҃ сока́кать лежа̀ 31.221б.

нѝ҆кадѣ 31.221б.

никак *нареч.* (38) **1.** *Никак, по никакъв начин, с никакви средства.* и҆́ а҆гг҃ль ѿи҆дѐ па́кь понапрѣ́, и҆ станѣ̀ на дрꙋ́го мѣ́сто дѣ̀то не бѣ́ше възѧ̑можно да промѝне ника́кь защо̑ бѣ́ше тѣ́сно мѣ́сто 33.242; и҆ видѣ̀ ца̀рь. че не мо́же нѝкакь ꙋ҆мѣ́ть да и҆́мь прѣтво́ри 5.39; защо̀ не бы̀ мо́гло нѝкакь да се спасѐ чл҃кь. а҆́ко не бы̀ бь҃ прїѐль плѣ́ть чл҃чьскаа 3.17б; и҆ па̀кь не мо́гоха нѝка́кь да и҆злѣ́зать. па҃ ви́кнаха ст҃ы геѡ́рѧ̑гїе помо́зи на҃ да и҆злѣзѐ 39.317б. **2.** *Никак, ни най-малко, в ни най-малка степен.* а҆́зь вавѵ҆ло́на не зна́ю накыдѣ̀

inslav

е, и̇ тра́пь на лѣ́вовете не зна́ю ни̇́какь 11.93б; тїе́ и̇́мать си́ла да заклю́четь н҃бе́то да не̇ пꙋ́сне дѣ́ждь ни̇́какь по земл҃а́та си́чⷭ́каа 18.18б; и̇ мн҃ѡ́го мꙋ̀ дꙋ́ма̀ да се ѿрече̇̀ ѿ х҃а. и̇ не щѣ̇ ст҃ѣ̀ ни́какь дꙋ́мата да мꙋ̀чюе 5.39; и̇ ме́тнъха тр̇и̇́те ѿтроци оу̇́ горе́ща пе́щь. и̇ не до́сегна т҃ѣ́ ѿгⷭ́нь ни̇́какь 11.92.

ни́какь 1.3, 1.4, 5.39, 31.215б, 37.27б, никакь 1.3б, ни̇̀какⷭ́ 2.10, 33.246б, ни̇́какь 3.17б, 3.19б, 5.39, 8.58б, 9.61б, 9.75б, 11.82, 11.86б, 11.92, 11.93б, 11.95, 11.98б, 11.99, 11.108б, 12.114, 15.133, 18.18б, 31.215б, 31.218б, 32.228б, 33.238б, 33.241, 33.242, 33.247, ни̇̀ка́кь 15.146, 33.238, 39.317б, никакⷭ́ 31.219, ника́кь 33.242, 38.286б.

никакъв *мест. отриц.* (14) **1.** *Никакъв, нито един.* ѿкога́то о̇нⷭ́зи а̇нⷭ́тихрі́сть сто́ри дїа́волⷭ́ската своа̀ ра́бота… земл҃а́та ро́жⷭ́ба не да́де ни́какⷭ́ва 18.189; кога́ те раждахь, бо́лесть ни̇̀какⷭ́ва не и̇́ма̑ а̇́ми̇ сега̀ лю́та бо́лесть и̇́ма̑ сн҃ꙋ̀ мои̇̀ 35.260б; а̇́ко ли̇̀ чи́нишь добро̑дѣтель зарадѝ похва́ла ѿ чл҃ци. и̇ зарадѝ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и не́машь ни̇̀какⷭ́во добро̑ 34.255. **2.** *Като прил. Никакъв, който е лишен от ценни качества; лош, нищожен.* бе̑ что си̇̑ сто́риль н҃бо и̇ зе́млю̀… и̇ сега́ ме ꙋ̇́чю́ваи ѿ тойзи свѣ́ть ника́кьвь и̇ сꙋ́етнь 40.320б; и̇ сега̀ не щѣ̇ сь трꙋ́ды, зарадѝ ни̇̀какⷭ́виго чл҃ка. а̇́ми си̇̑ и̇́дѣте а̇то̑ а̇́зь ꙋ̇́трѣ щѣ̇ пꙋ́стѝ а̇нⷭ́гела лꙋка́ва, и̇ зе́ мꙋ̀ ще д҃шьта та ми щѣ̇ ꙗ̇ донѣ̑ 6.44. **3.** *Като същ. Никаквец; нищожен, лош човек.* защо̑ не прїе́ма ц҃рь ни́какⷭ́ви и̇ непотрѣ́бны, що̑ и̇́ма́ть вра̀жда на за́конь б҃жїи що е̇ на вѣ́рата наша 34.248б. **думам нищо и никакво.** *Говоря безсмислици, глупости; празнословя.* това̀ стрꙋ́вай кога́ си бе́зⷭ́ работа. а̇ недѣ̇́й седнѣ̇ та дꙋ́ма̀ ни́що и̇ ника[кⷭ́]во, и̇ да дꙋ́машь непри̇̀чи́чны (!) рѣ́чи, съсь марїѡ́ле мла́ды 1.4б.

ед.: м. ника́кьвь 40.320б, ни̇̀какⷭ́виго 6.44, *ж.* ника́кⷭ́ва 1.4б, ни̇̀какⷭ́ва̀ 5.40, ни́какⷭ́ва 18.189, ни́каква 18.193б, ни̇̀какⷭ́ва 31.222б, 35.260б, ни̇̀каква 32.224б, *ср.* ника[кⷭ́]во 1.4б, ни̇̀какⷭ́во̑ 11.93б, ни̇̀какⷭ́во 33.245б, 34.255; *мн.:* ни́какⷭ́ви 34.248б.

никанора *ЛИ* (1) *Никанора.* и̇ найдо́ха възлю́блєннаго а̇́п҃ла і҃ѡа́нна б҃гослова. кога́то а̇нⷭ́типато́вата жена̑ никано́ра вѣ́рова въ х҃а, и̇ и̇ (!) ста́хїевь до́мь кога́то се кр҃тѝ 36.267б.

никано́ра 36.267б.

никеи *МИ* (2) *Никея.* и̇ събра́ше се сичⷭ́ки по ца́рево повелѣнїе въ гра̑ никѣ̑и и̇ бѣ́хꙋ а̇рⷭ́хїерѣ̑є сичⷭ́ки, сл҃в, а̇̑ сщ҃е́нници и̇ дїа́коны и̇ и̇́нѡци, п҃ѕ 15.141.

никѣ̑и 15.140б, 15.141.

никидѣ *нареч.* (1) *Никъде, на нито едно място.* и̇ кино́ѱь и̇́мь ре́че, а̇́зь ꙋ̇ градь не и̇́дѣ̑, и̇ ѿ мн҃ѡ́го врѣ́мѣ̑ ни̇̀кыдѣ̀ нѣ сⷭ́мь пои̇шы́ль. а̇̑ми̇ гра̑жане̇̀ тꙋ́ка дохо́ждать 6.44.

ни̇̀кыдѣ̀ 6.44.

никита *ЛИ* (1) *Никита.* и̇ ре́чѥ ми па̑ ѿнⷭ́зи бж҃їи чл҃кь… и̇дѝ ви́ждь добрѣ̀ а̇̑ко е̇ ѿнⷭ́зи сще́нникь, а̇̑ ты̀ мꙋ̀ речѝ така̀. никѹ́та харⷭ́тꙋла́рїе вь́нⷭ́ка стои̇̀, и̇ зове́тⷭ́ тѐ да и̇́дешь при нѥ̀го 3.20б.

никѹ́та 3.20б.

никифор *ЛИ* (1) **никифор вотониат.** *Никифор Вотониат.* въ ца́рⷭ́ство никѹ́фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и̇́нокь є̇вти́мїе и̇́мето мꙋ̀ 11.100.

никѹ́фора 11.100.

никога *нареч.* (33) *Никога, нито един път, в никое време.* и̇ па̀кⷭ́ сѣ̇ а̇́гг҃ле безⷭ́съмрѣ́тны. защо̑ не оу̇́ми́рать ни̇̀кога̀ ни̇̀ се̑ рассы́пꙋвать. ни̇̀ загы́нꙋвать 11.82б; защо̑ дѣ́тѐ ни̇̀кога не дрьжѝ мѣ́сть. и̇лѝ за́висть, а̇̑ми а̇̑ко го̀ бы̀ешь дн҃еска (!). а̇̑ ꙋ̇трє тѐ па̑ лю́бы 34.249б; защо̑ бѣ̇ не и̇́щеше ни̇̀кога злѡ̀ а̇̑ми̇ сѣко́гы добро̑ лю́бѣше. и̇ и̇́щѣше 33.233.

никога̑ 1.4, 34.254б, ни́кога̑ 1.5, 1.5б, ни́кога 1.5б², 18.187, 18.199, 21.211, 32.22б, ни̇̀кога 5.36б, 6.44б, 9.70б, 11.82², 12.113, 15.131, 15.149б, 15.150, 17.164, 17.164б, 17.165, 17.168, 17.172б, 18.202б, 18.204, 33.233,

inslav

34.249б, нѝкогà 9.61, 11.82б, 17.167, 34.248, нѝкогâ 33.245б.

никоги *нареч.* (17) *Никога, нито един път, никоги.* пáзи се нѝкакь нѝкогы̑ да се не кльнéшь 1.3; кáкь ѐ чл҃кь прили́чень мóрꙋ. катô вѣ́трь на морéто коги́ се плѝскать талáзете тâ ми́ра нéмать никоги. и҆ чл҃кь на сꙋ́ша свê са мьте катô мóре, и҆ ни[ко]ги нѣ̀ ѐ ми́рень 31.216б; а҆̀ тѝ слꙋ́шаѝ и҆̂ оу҆чи́ се. нѝкогы пóстарого не прѣтечѝ съсь дꙋ́ма 1.5б.

нѝкогы̑ 1.3[2], 1.7, никогы 1.5, нѝкогы 1.5б, 32.230, 39.319, ни́коги 19.207б[2], 32.225б, никоги 21.210б, 31.216б, нѝкоги 18.184б, 20.209б, 32.230б, ни[ко]ги 31.216б, ни́когы 33.238б.

никодим *ЛИ* (1) *Никодим.* разꙋмѣ́вамê ѻ҆́ты сѝ вели́кы и҆ чю́дны пѣ́сны дꙋ́мал҆ детô нáшь ѐзы́кь и҆ ꙋ҆стà. не мóже и҆скáза а҆̀мѝ ты̀ със҆ никóдима потаéннаго оу҆ченика такà пѣáх҆тê като гò нóсѣх҆тѐ 35.260б.

никóдима 35.260б.

никой *мест. отриц.* (141) **I.** *Като същ. Никой, нито един човек.* да не пои́ще нѝкои нѣчтô нѝкомꙋ, за, м҃, дн҃и 11.92б; защò бѣ́ше пꙋ́сто мѣ́сто и҆ не бѣше на пѣ́ть, и҆ нѝкои не дохóждаше 17.165; и҆ нѝкои нѝкого не пи́таше, ты̀ що сѝ работи́ль. и҆ как҆ сé си пости́ль 17.165б; и҆ цáрь рѣ̂... ѻ҆слѣ́пѣ̂ и҆ не ви́дꙋ нѝкого 37.277; и҆ постáви стрáжїе на сѣ́кыи пѣ́ть чтô и҆́де ѿ ри́мь. и҆ нѝкомꙋ не дáваше да ꙋ҆лѣ́зе оу҆ цáри_грáд 12.116б. **II.** *Като прил. Никой, нито един, никакъв.* и҆ нѝкои чл҃кь не и҆́ма дòбрь рáзꙋмь на пїáн҆ство 11.108; а҆̀ ны́е... без҆ ни́кои скрѣ̀бь, и҆ нѝкак҆вà си́ла, та сѐ ѿмéтнꙋвамê ѿ хво и҆́ме 5.40; слꙋ́шаѝ чл҃че, кôе добрô и҆́машь катô кáзꙋвашь чл҃котомꙋ съгрѣшéнїето, нѝкое добрô тѣ́к҆мо ѻ҆мрáза 18.198; и҆ катô... се пости́шь и҆ и҆́машь врàждꙋ... когá се сѝ пости́ль нѝкоà пол҆за и҆́лѝ помóщь и҆́мáшь ѿ тóизи пô 34.255.

ед.: *м.* ни́кои 1.8, 2.12, 3.21, 4.24, 5.40, 8.57, 11.82, 11.83, 17.164, 18.183, 18.183б, 18.184, 18.186б, 18.194, 18.194б, 18.206б, 18.207, 21.210, 31.216, 31.216б, 31.217б[2], 33.235, 34.251, нѝкои 2.10б, 2.11б, 2.12, 2.14б, 3.18б, 5.27б, 5.31б, 5.33б, 5.39, 8.57, 8.57б, 9.75б, 10.77б, 11.82б, 11.91, 11.92б, 11.93, 11.105, 11.108, 12.114б, 12.117, 15.131[5], 15.132, 15.134б, 15.142, 15.146б, 15.148б, 15.151б, 16.163, 17.163б, 17.165, 17.165б[3], 17.170б, 18.179б, 18.183б, 33.235, 33.246, 34.248б, 34.253б, 35.259б, 35.260[2], 35.266, 38.282б, 40.322б, нѝкой 2.10б, 11.83, 34.254б, 35.262, 38.291б, нѝкой 2.12б, 35.261, никои 4.25б, 17.169б, 18.183, нѝ_кои 12.113, ни́кой 31.215б, никоѝ 33.235, 39.319б, нѝкоѝ 33.246, никóй 38.282, 38.286, 38.286б, 40.320б, никóи 38.282б, 40.322, 40.324, *вин.* никогô 1.5, нѝкого 3.21, ни́кого 3.21, 37.275б, 38.282б[2], 39.305б, нѝкогò 5.29, 5.33, 15.142б, 15.147б, 17.165б, никого 5.33, 31.218, нѝкого 5.35б, 9.70, 15.133б, 17.165б, 17.170б, 17.172б, 18.179б, 37.276б, 37.277, 38.282б, ни́когò 37.275б, *дат.* ни́комꙋ 2.14б, 18.188, нѝкомꙋ 2.15, 4.23, 5.35, 11.92б, 12.116б, 12.117, 15.137б, 17.173, 17.173б, 33.241, 37.279б, нѝкомꙋ 34.254б, *ж.* нѝкоа 13.124, нѝкоà 34.255, нѝкоѝ 39.318б, никоѝ 39.319, *ср.* нѝкое 18.198.

никола *ЛИ* (128) *Никола.* и҆ бѣ́ше си́ч҆ка ѿнáзи страна̀ мирїиликїискà, на голѣ́ма нꙋ́жа и҆ мирêа чтô бѣ́ше ст҃мꙋ никóлꙋ є҆пар҆хїа, щѣ́ше да сê раз҆валѝ и҆ да погы́не ѿ глáды 15.142; и҆ повелѣ̀ да гы̑ занесꙋ́ть въ цр҃квата, гдѣ̀то ю҆̀ дрьжѝ вели́кыи никóлае. и҆ тїѐ оу҆зéха товà, и҆ скóро го ѿнесóше къ вели́комꙋ никóлꙋ 15.149; и҆ тогáзи бл҃годари́ха ба҃ и҆ двàта и҆ похвáлиха вели́каго а҆рхїерêа никóлае, скóро_помощни́ка. и҆ със҆ голѣ́ма рáдость тéкоше въ цр҃кóвь ст҃мꙋ никóлꙋ. и҆ занéсоше и҆ ковéрьть и҆ жльти́цыте 15.155; и҆ станѣ̂ калòѐрь. и҆ заради̇ мнѡ́гото добрынâ нѝегова тâ бы̑ постáвень сщ҃éнникь, ѿ стры̑ка своéго а҆рхїерêа никóлае, брáть на бащь̀ мꙋ ст҃мꙋ никóлꙋ 15.133; и҆ прѣми́ньха се мал҆ко днѝ. доидѐ нѣ̀кои чл҃кь ѿ цáри_градь никóла и҆́мето мꙋ. рѡ́днина є҆в҆ти́мїю 11.100б; бѣ́ше нѣ̀кои чл҃кь въ цáри_грáдь и҆́мѣ̂то мꙋ никóла рáботѣше и҆ хранѣ̀ше се. и҆

inslav

вѣр'нь хр҃тїа́нинь бѣ́ше бꙋ҃. и҆ и҆́маше ѻ҆́брокь на ст҃го ника́лае 15.153.

ника́ла 11.100б, 15.135б, 15.153, 15.153б, ника́лае (!) 15.131, 15.132б[3], 15.133, 15.133б, 15.134, 15.134б, 15.135б, 15.136[3], 15.136б[3], 15.137[2], 15.137б[2], 15.138, 15.138б[2], 15.139б[3], 15.140, 15.141[2], 15.142[4], 15.142б, 15.143, 15.143б[2], 15.144, 15.144б[4], 15.146б, 15.147[2], 15.148[2], 15.148б, 15.149[3], 15.149б, 15.150, 15.150б[3], 15.151[3], 15.151б, 15.153[3], 15.153б[2], 15.154[2], 15.154б, 15.155[2], николае (!) 15.133б, 15.134, 15.135б, 15.137б, 15.149б[2], 15.151б, 15.154, 15.155, ни́колае (!) 15.139, 15.146б, ни́кола 15.140, николе (!) 15.151, никола 15.154б, ника́лы 15.132б, 15.155[2], николы 15.148, ника́лꙋ 11.100[2], 15.133, 15.134[2], 15.136, 15.142, 15.142б, 15.146б[2], 15.148, 15.149, 15.151, 15.151б[2], 15.152[3], 15.152б, 15.153, 15.153б, 15.154, 15.155[2], 15.155б[2], николꙋ 15.151б, 15.153б, *зв.* ника́лае 15.138б, 15.140, 15.141б, 15.149, 15.150б, 15.152, 15.152б, 15.155, николае 15.152б.

николе (!) *вж.* **никола**

николов *прил.* (1) *Николов, от ЛИ Никола.* г҃и бе҃ ѿц҃а на́ше҃го ника́ловь. дето си҃ свободи́ль ѿ неправе́днаа съмрь̀ть ѿнїа три҃те чл҃ци въ ми́рїиликїа. ты̀ сега̀ раз'бѐри и҆ на́мь 15.146б.

ед.: м. ника́ловь 15.146б.

никомидииски *прил.* (1) *Никомидийски, от МИ Никомидия.* ходѣ́ше и҆ прока́зꙋваше сво́ите си҃ злѡ̀че́стїе и҆ хꙋл'ные дꙋ́мы. кол'кото прѣлъ́сты със' нѥговьт' си҃ дꙋм'ливыи и҆ пога́ныи ѥ҆зы́кь. є҆в'се́вїа никомидїи́скаго а҆р'хїепк҃па, и҆ па́влина митрополи́та тв҃р'скаго 15.140б.

ед.: м. никомидїи́скаго 15.140б.

нил *ЛИ* (1) *Нил.* сло́во ѿ главь ст҃го нила ѿ ѻ҆́сми помыслѣх' 19.207б.

нила 19.207б.

нинѣ *нареч.* (2) *Сега, нине.* и҆ мнѡ́го бо́л'ны приходѣ́хꙋ и҆ и҆сцѣлꙗ́вахꙋ се и҆ сла́вѣ́хꙋ и҆ захвалѣ́хꙋ на ба҃. ѻ҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. и҆ нн҃ѣ и҆ пр҃но и҆ вь вѣ́ки вѣ́кѡ҃ 40.324.

нн҃ѣ 19.208, 40.324.

нир *вж.* **пирг**

ниско *нареч.* (3) *Ниско, на малко разстояние от земната повърхност.* и҆ кога̑ се сре́щньть, и҆ лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и҆ затꙋ́ли го и҆ затова̀. не свѣ́ти 33.234. // *Долу, на по-ниско място.* и҆ па̑ слѣ́зе ни́ско ѿ землꙗта, си҃ре҃, вь мъ̀кь. и҆ и҆зва́ди та́мо въ мь̀кь дш҃и що бѣ́хꙋ добры̀ 16.160. **лѣгам ниско.** *Привеждам се, коленича в молитвена поза.* а҆̀ко̀ по́стишь, и҆лѝ бди́шь, и҆лѝ се мл҃и́шь, и҆лѝ низ'ко лѣга́шь… а҆̀ ты дꙋ́маи, ѻ҆́ти нѣ є҆ това̀ ѿ моѐ по̑ка́нѣнїе. а҆̀мѝ є҆ ѿ бж҃їа по́мощи 19.208.

ни́ско 16.160, низ'ко 19.208; *сравн.*: пони́ско 33.234.

ниспостя *св.* (1) *Спусна; направя така, че някой да слезе надолу.* и҆ сто́риха мл҃ба и҆ запалиха свѣщи, и҆ ниспости́ха. є҃. калꙋ̀ѐре със' въжѐта ꙋ҃ вь́бель 2.12.

аор.: 3мн. ниспости́ха 2.12.

нисък *прил.* (1) *Нисък, с неголям ръст, невисок.* и҆ па̀к' съ а҆́гг҃лы… и҆ ни́кои не зна́е тѣ́хного є҆́ство. равни лѝ сѣ̀ сич'кыте, и҆лѝ сѣ̀ є҆дны̀ ни̑скы, а҆̀ дрꙋ́гы высо́кы. тьк'мо бь̀ что гы̀ е създа́ль то́й гы зна́е 11.83.

мн.: ни̑скы 11.83.

нити[I] *съюз* (14) *Свързва съчинени съединителни изречения с последователно отричащи се действия; нито, ни.* защо̑ бь̀ не и҆́ще, ни̑ты̀ лю́бы и҆гры̀, и҆лѝ сви́рни̑ и҆ пѣ́сны 38.293б; ца́рꙋ а҆̀зь нѣ с'мь сырома̑. ни̑ты̀ си҃ неми́лова̑ свой живо́ть 9.65б; не щѣ́ше да мꙋ̑ зна́е ни̑кои добро̑то что̑то чи́нѣше. ни̑ти҃ и҆́щѣше похва́ла ѿ чл҃ци 15.134б. **нити … нити.** *Свързва съчинени съединителни изречения с действия, които се отричат и подчертават последователно; нито … нито.* ные ѿ цр҃ꙋ, ни̑ти҃ зна́емь что є҆ ѿба́нїе ни̑ти҃ се нѣ́когы оу҆чи́х'ме ны́е на зло̀ за цр҃а 15.147б.

inslav

нѝтѝ 9.65б, 15.146б, 38.293б, нѝтѝ 9.69б, 12.114², 15.134б, 15.139, 33.239, 38.283, нѝтѝ 15.147б², 15.148б, нѝти 33.238б.

нити[II] *част.* (1) *За отричане и подчертаване на отричането*; *нито.* а҃мѝ кнїга ѿ когѝ да ꙋ҃ча. нѝтѝ с҆мь чю́ла нѝкога нѣ́кого кнїга да чьтѐ 17.172б.

нѝтѝ 17.172б.

нито *съюз* (31) **1.** *Свързва съчинени съединителни изречения с последователно отричащи се действия*; *нито, ни.* ѝ ка́же и, дїе не същи́сꙋваи се нито́ се сра́мѣи, ѡ́ти ще́шь да прїи́дешь на мѣ́сто дѣ́то го нѣ сѝ видѣ́ла нѝкогы 32.230; а҃мѝ ѝдѣ́те ѿ ме́не че стѐ слꙋгꙋ́вале дїа́волꙋ. а҃зь ва҃ не позна́ва҃ нито́ вы зна́ꙗ 18.204; є҃то таквази ще. да бь́де мь́ка ѝ гри́жа по людїето въ тозѝ врѣ́ме. катѐ нѣ ѐ билѐ нито́ ще да бь́де 18.193; ѝ не при́несоха нѝкакаква (!) м҃лба чи́ста҃ на тво́ето и҃ме. нитѐ сырома́сѝ ми́лꙋваха 32.224б. **2.** *Свързва еднородни части на изречението, които последователно се отричат*; *нито, ни.* слоу́шаитѐ ка́кь ка́зꙋва то́йзи пр҃рькь, какь щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́тьть. защѐ не ка́же токѐ за ѐвреѐте, нитѐ за гра́довете 18.178. **ни ... нито.** ***а)*** *Свързва съчинени съединителни изречения с действия, които последователно се отричат и подчертават; ни ... нито.* а҃мѝ те́жѥ҆ко на҃ ѝ го́рѥ҆ко. ѻ҃тѝ ни на ꙋ҃мь ны́е товà не пола́гаме. нѝто разꙋмѣ́ваме. ѻ҃ти ѐ то́йзи свѣ́ть катѐ сѣ́нь. ѝ дь҃. ѝ сѣ́нѥ҆ка 39.319. ***б)*** *Свързва еднородни части на изречението, които се отричат и подчертават; ни ... нито.* а҃ петое, зарьча́нїе бж҃їе. детѐ да не прибїешь нѣ́кого, нѝ хр҃тїа́нина, нѝтѐ дрꙋга҃ вѣ́ра 1.5б; **нито ... нито (ни).** ***а)*** *Свързва съчинени съединителни изречения с действия, които се отричат и подчертават едновременно*; *нито ... нито.* нѣ нитѐ та́ко ми х҃а да ре҃шь нѣ́когы. нѝтѐ тако ми прч҃тꙋ не речѝ. нѝ тако ми н҃бо ѝ землѧ 1.3; нѝкога не прострѝ тѝ рꙋ́кꙋ на ꙗ҃денїе прѣ́ѝ нѝ́его нитѐ по́напрѣ́дь ѿ нѝ́его пїѝ тѝ нѝ сѣ́днѝ по́горѣ ѿ постàриго 1.5б. ***б)*** *Свързва еднородни части на изречението, които се отричат и подчертават*; *нито ... нито.* ѝ видѣ́ та́мь ѣ҃ди́нь мь́жь че сѣ веселѝ ѝ пѣ́ѐ. нитѐ ꙋ҃ праве́дните, нѝтѐ ꙋ҃ грѣ́шните 32.231; **нито пак.** *Въвежда съчинени съединителни изречения; нито пък.* шестое зарьчанїе бж҃їе. детѐ да не пожа́лишь женꙋ҃ бли́жномꙋ ѝ съсѣ́да твоѐго, нитѐ па́кь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ 1.6б.

нитѐ 1.3, 1.7б, 1.8, 32.231, 32.231б, 39.308, нѝтѐ 1.3, 18.191б, 18.198б, 32.231, 39.318б², 39.319, нѝтѐ 1.3, нитѐ 1.4б, 18.178, 18.183б, 32.224б, нитѐ 1.5б, 1.6б, нѝтѐ 1.5б, нѝ‿то́ 4.24, нѝто 18.183, нито́ 18.193, 18.204, 18.204б, 32.229, 32.230, 39.299, нѝтѐ 32.231, нѝто 39.319.

нихто *м.* (1) *Никаквец, нищожен човек.* ѝ ѡ҆бры́на се а҃рїа със҆ жа́лость кам҆то́ ц҃ра ѝ ре҃. ц҃рꙋ праве́днѣ̀ѝ, по́оба́ет҆ лѝ пр҃ѣ тво́е цр҃тво да вди́гне рꙋ́ка то́изи нѝх҆то 15.141.

ед.: нѝх҆то 15.141.

нички *нареч.* (1) *Ничком, с лицето надолу, по очи.* ѝзлѣ́зе ѝз҆ цр҃квата. ѝ ѿѝдѐ на пꙋ́сто мѣ́сто. ѝ лежà нич҆кѝ на́ земли, ѕ҃. днѝ. пла́че ѝ мо́ли се бꙋ҃ 2.10.

нич҆кѝ 2.10.

ничто *вж.* **нищо**

нищ *прил.* (1) *Беден, който няма богатство*; *безимотен, нищ.* ѝ сам҆сѝ ѝзволѝ заради на҃ да бꙋ́де сырома́ѝ ни́щь. защѐ да със҆ нѝ́гова ни́щета на҃ бога́ты да сто́ри 3.17б.

ед.: *м.* ни́щь 3.17б.

нищета *ж.* (3) *Нищета, бедност, мизерия.* въскр҃нѝ въскꙋ́ю спи́шь г҃и, защѐ забора́вы на́шꙋ ни́щетꙋ, ѝ гри́жа на́ша 8.58б; а҃ то́и прїѐ нищета ѻ҃ти, за҃нь да ѡ҆богатѝ сырома́сите 33.235.

ед.: ни́щета 3.17б, нищета 33.235, ни́щетꙋ 8.58б.

inslav

нищо *мест. отриц.* (141) **1.** *Нищо, нито едно нещо; нито един предмет, растение, животно, действие, дума.* бл҃вены̀ ра́бе бж҃їи, б҃ь да зна́е. нѐ ты е зе́то ни́що, нѝ ѿ тѣло́то, нѝ ѿ ри́зы, а҆̀ми ты е си́чⷭ́ко цѣ́ло 2.15б; и҆ дава́ сѝ плъть̀, на си́чⷭ́кїи людїе, да чи́неть бл҃ꙋ́дь съсⷭ́ мене. и҆ ни́що не ꙋ҆зи́ма́ за кꙋрⷭ́во́вⷭ́ство 17.168б; мнѡ́го пѣ́ти и҆ земл҃а́та пла́че къ г҃ꙋ и҆ ви́ка... повелѝ ми г҃и да нѐ пода́мь векѝ ѩ҆ко́сть моа̀, и҆ ро́жⷭ́ба на снѡ́ве чл҃чьскы, и҆ да нѐ и҆зрастѐ ни́що по ме́не 32.224б; нѣ ѐ моа̀ та́зи ра́бота, и҆ не мо́гꙋ ти ни́що сто́ри бра́те 3.18б; и҆ прѣкр҃ти се, и҆ вѣрова̀, чѐ не ще́ мꙋ бы̀ ни́що зло̀ ѿ тѣ́хь 17.175б; и҆ прѣбы̀, д҃. дни̇̀. и҆ ничто̑ не въкꙋ́си и҆ ничто̑ не подꙋ́ма 14.129б; и҆ ца́рь ѿ ѩ҆́дь. и҆ ѿ гнѣ́вь не можѐ да и҆́мь рѣ҃ ни́що 39.298. **2.** *Нищо; нещо дребно, нищожно, незначително.* оу҆́мень чл҃кь и҆ ре́чивить ни́что̑ е прѣ҆ ба. и҆ затова̀ не по҆о́бае чл҃кь да се похва́ли 34.252б. **3.** *Никакъв, нито един.* а҆̀мѝ какⷭ́ ще́шь да копаешь като не́машь моти́ка нѝщо 17.175б; и҆ да бꙋ́демь ꙋ҆го́дны бꙋ҃. защо̑ и҆ а҆̀ко чи́нѝ дрꙋ́го нѣ́что̑. и҆ бꙋ҃ не ꙋ҆го́ди̇̀. ничто̑ не и҆́маме по́лⷭ́за ѿ нѥ́го 38.294б; а҆̀ на ста́рость съ се́бѣ си и҆ма́нїе ни́что̑ не заноси 31.215б. **4.** *Като нареч. Никак, ни най-малко.* а҆̀мѝ вы́е ничто̑ да сѐ не ꙋ҆стра́шите. защо̑ а҆́зь ще҆ да̑ ва́мь си́ла 38.292; и҆ недѣ́й се срѣ́ди нѝчто̑ що ти́ са̑ доса́диль а҆́то а҆́зь да тѐ дарꙋва̑ болѣрⷭ́ство 39.307; не скрьбы̀ че́до моѐ ни́что̑, а҆̀мѝ се рау́ва́й, о҆́тѝ ма ви́ка х҃с поско́ро да и҆́да при нѥ́го 39.306б; и҆ като̑ гы видѣ́ха чѐ нѣ са̑ нѝчто̑ поче́кнъти, а҆̀мѝ бѣ́ха като̑ жи́вы и҆ цѣ́лы 5.39б. **думам нищо и никакво.** *Говоря безсмислици, глупости; празнословя.* това̀ стрꙋ́вай кога́ си безⷭ́ работа. а҆̀ недѣ́й седнѣ̀ та дꙋ́ма̀ ни́що и҆ ника[кⷭ́]во, и҆ да дꙋ́машь непри̇̀чичны (!) рѣ́чи, съсь марїѡ́ле мла́ды 1.4б; **не ми е нищо.** *Няма ми нищо, не съм пострадал.* и҆ ца́рь като̑ видѣ̀ о҆тѝ мꙋ не бы̀ нищо̑, а҆ то́й ре́че а҆ѳана́сїю маге́сникꙋ да мꙋ дадѐ и҆ съмрѣ́тното бы́лїе 39.303.

нищо 1.4, 17.166б, 31.217б, ни́що 1.4б, 2.15б, 3.18б, 3.21, 4.25б, 5.27б, 5.32б, 6.45б, 6.46, 7.53, 8.56, 9.62б, 9.63, 9.68, 10.77, 17.163б, 17.165, 17.165б, 17.167б, 17.168б[2], 17.175б[2], 18.192, 18.198, 18.199б, 31.215б[2], 31.220, 32.224б, 33.242б, 34.252б, 34.255[3], 39.298, 39.306, нѝчто̑ 2.11, 2.12б, 2.15, 4.23б[2], 4.24[2], 5.31б[2], 5.39, 5.39б, 6.48б, 7.53, 7.53б, 8.55б, 9.62б, 9.66б, 9.69, 9.71, 9.72, 10.77, 10.78, 11.83, 11.87б, 11.91[2], 11.96, 11.96б[2], 11.98, 11.106, 11.108, 12.118, 12.119б, 14.127, 14.130, 14.130б, 15.132б, 15.140, 15.144, 15.146, 15.152б, 15.153б, 15.156, 32.224б, 33.233б, 33.236б, 33.238б, 34.249б, 34.254б, 35.257, 37.276, 37.277б, 37.278б, 38.283, 38.286б, 38.288, 38.289б, 39.301, 39.307, нѝщо 3.20б, 6.42, 17.167б, 17.172б, 17.175б, 31.217, нѝчто 6.48, 7.53б, 11.100б, 32.230, ни́что̑ 9.67, 11.91, 31.215б, 33.238б, 34.252б, 39.303[2], 39.306б, нѝ что̑ 10.76, 11.91б, 12.117б, 14.129, 14.129б, 15.148б, ничто̑ 14.129б[2], 15.131, 15.147б, 21.210, 35.256б, 35.262, 38.289б, 38.292, 38.294б, 39.303, нѝщо̑ 15.147, 39.311б, 39.317б, ни́что 21.210, нищо̑ 37.276, 39.303.

ннозѣте (!) *вж.* **нога**

нов *прил.* (10) **1.** *Нов, който се е появил наскоро, който е бил неизвестен порано; различен.* и҆ ка́зꙋва но́во и҆́ме нѣ́коего і҆с҃а... и҆ чи́ны съсⷭ́ о҆́нова̀ и҆́ме и҆сцѣлѥ́нїе 36.268б. // *Образно.* днѣ҃ ве́тⷭ́ха и҆ безⷭ́бо́жна лѣ́сть разⷭ́вали́ се. и҆ но́во сл҃нце на но́вы людїе бл҃ве́нїе просвѣ́ти 3.17б. **2.** *Нов, друг, още един.* защо̀ и҆ ты̀ сега̀ на послѣ́дно врѣ́ме да се пока́жешь но́вы̀ і҆ѡ́вь. и҆ дрꙋ́гыи ю҆́накь на дїа́вола 5.31; мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми́трїа мѵроточиваго. и҆зва́ди се на но́вы̀ е҆зы́кь, ѿ дамаскы́на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та 9.60б. **3.** *Като същ. Само ср. Ново нещо; нещо, което е направено наскоро.* и҆ ѡ҆блѣ́че се въ но́во и҆ свѣ́тло. а҆̀ дрꙋ́гыте що̑ ѡ҆стаха сичⷭ́кото разда́де та́мо ꙋ҆ кора́бь что̑ бѣхꙋ лю́дїе 12.120б. **нови иерусалим.** *Нов Йерусалим.* защо̀ да рѣ҃мь сїѡ҃ но́выи, та́ се новы̀

inslav

ієрл҃имь зовѐ чер҆ковата 18.178; **нови сион.** *Нов Сион.* и҆ си́ч҆ки прите́коше ст҃мꙋ насрѣ́ща, а҆̀ми и҆ калоѐре ѿ ст҃ыи монасти́рь, детô бѣ́ше го съзи́даль стрыка́ мꙋ, и҆ наре́кль бѣ́ше го но́вы҆ сїѡ́нь 15.137б.

ед.: м. но́вы҆ 2.11, 5.31, 9.60б, но́вы҆ 15.137б, но́выи 18.178, новы҆ 18.178, *ср.* но́во 3.17б, 12.120б, 36.268б; *мн.:* но́вы 3.17б.

нога *ж.* (88) *Крак, един от крайниците на човек или животно; нога.* а҆̀ дїа́воль завидѣ̀ ст҃мꙋ, и҆ и҆злѣ́зе мꙋ при́ш҆ка лю́та на е҆дна̀ нѡга̑, и҆ съгни мꙋ ра̀ната на нѡгата 2.14; а҆̀ на слѣп҆цїѝ бѣ́хь катô ѻ҆́чи. и҆ на хро́ми бѣ̀ катô нѡ́сѣ 31.221; катô и҆́ма чл҃кь рꙋ́цѣ и҆ нѡсѣ̀. и҆ си́ч҆ка плть. та̑ бы́х҆мѐ и҆ ны́е ре́кле, ѻ҆ти́ е и҆ б҃ь бы́ль и҆ма́ль ѿпрѣ́вѣнь чл҃чь́скыи ѻ҆́бра́зь 38.281б; и҆́лѝ что̑ лѝ е позлѐ и҆ по срьдито ѿ расла́нь что̑тô е на че́тыри нѡ́сѣ 21.210. **припаднувам (припадна, падна, паде) на (при) нозѣте.** *Падам в краката на някого в израз на гореща молба или благодарност.* а҆̀ хр҃тїа́не щотô бѣ́ха вѣрꙋ́вале х҃а, и҆ за чю́десата щотô стрꙋ́ваше ст҃ыи. прихо́ждаха и҆ дава́ха и҆ма́нїе на стража́рете тьмни́чны. и҆ влѣ́зꙋваха при ст҃го, и҆ припа́днꙋваха при ноосѣ́те мꙋ, и҆ бо́л҆нїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆̀ дрꙋ̑гы се ꙋ҆ча́ха на хр҃тїа́н҆ство 39.305б; а҆̀ роднината на ѿнїа чл҃ци, те́коше на тогози а҆рхїерѐа нико́лае и҆ припа́доше на нѡсѣ́те мꙋ, и҆ пла́чахꙋ и҆ мл҃ѧха мꙋ се. помогнѝ на́мь сега̀ ꙋ҆̀ то́изи ча̑ ра́бе и҆́стинномꙋ х҃ꙋ бꙋ̑ 15.148б; и҆ стра̑ на́па́де на кора́бницыте катô видѣ́ха това̀ чю́до, и҆ припа́доше си́ч҆ките на нѡсѣ́те ст҃мꙋ, и҆ и҆́щꙋть проще́нїе 15.137б; и҆ мрьтѣ́вець сѐ и҆спра́ви. и҆ погле́да със҆ ѻ҆́чи́те си̑. и҆ а҆пл҃ь мꙋ фи́липпь р҃е. х҃с ти̑ повелѣ́ва да ста́нешь. и҆ то́й слѣ́зе ѿ ѻ҆́дрь и҆ припа́днь на нѡсѣ́те а҆пл҃ꙋ. и҆ ка́же. бла́годарю́ те ст҃ѐ бж҃їи 36.273; и҆ видѣ̀ го і҆ꙋ́мень паднѣ̑ на нѡсѣ́те мꙋ, и҆ мл҃ѝ мꙋ се, прости́ ми това̀ зло̀ що ти́ с҆мь сто́риль, бж҃їи чл҃че 2.12; та̑ па́де е҆днôмꙋ на нѡсѣ́те до съ́мата земл҃ѧ̑, та мꙋ̑ ка́же. мо́и гп҃ди́не. мл҃ѧ ва́ша мл҃ть, недѣ́ите заминꙋ́ва мо́и до́мь 31.221; **стана на нозе.** *Изправя се на крака, застана прав в знак на почит.* и҆ тїѐ като го̀ ви́дѣха че е҆̑ ст҃ль и҆ ста́рець. станъха на нѡсѣ̑. и҆ ре́коше мꙋ смѣре́нно. ра́бы п҃ре́вы и҆ на тво́а ст҃ы́ны смѐ ра́бы 15.143.

ед.: нѡга̑ 2.14, нѡ́га̑ 2.14, *чл.* нѡгата 2.14, нѡга́та 2.14, нога́та 11.86б, нѡ́гьта 33.242; *мн.:* нѡсѣ̀ 11.87б, нѡсѣ̑ 15.143, но́сѣ 16.157б, 16.161б, нѡ́сѣ 16.161б², 18.183, 21.210, 31.217б, 31.221, 34.250, 35.257б, 36.268, 38.282, 38.287, 38.287б, 39.311, нѡсѣ̀ 34.250, 38.281б², нѡ́сѣ 38.281б, нога́ма 38.286б, *чл.* ннѡсѣ́те (!) 2.10, нѡсѣ́те 2.12, 5.37б, 7.54б, 11.85б, 11.102б, 12.110б, 12.115, 12.120, 13.123б, 14.130, 15.135б, 15.137б, 15.143б, 15.144б, 15.148б², 15.149б, 16.161б, 17.173б, 17.174б, 17.175², 17.175б, 17.176, 18.181, 18.200, 31.221, 31.221б, 36.267, 36.271б, 36.273, 38.282, 38.288б, 39.305, 39.308, 39.311б, нѡсѣ̀те 6.46, 15.136б, носѣ̀тѣ 11.106б, 15.132б, 20.208б, нѡ́сѣте 17.168, 36.268, 38.286б, 38.288, 39.299, носѣ́те 18.183, 36.267, нѡ́гытѣ 31.221б, ноосѣ́те 31.222б, 39.305б, нѡ́сѣте 34.250, нѡсѣ̀те 35.262, нѡсѣ̀те 37.277б, 37.280б, нѡ́сѣте 38.283б, 38.288б², нѡ́сѣ 38.287б.

ноември *м.* (8) *Ноември, единадесетият месец от календарната година.* мц҃а ноемврїа, а҆̑ памѣ̑ сты҆ без҆сребръникь ко́з҆ма и҆ дамїа́нь 10.76; и҆ ѿ, к҃s, а҆̑в҆гꙋ́ста, до, к҃д. ноем҆врїа, зове́ се е҆́сень 33.240б.

ноемврїа 10.76, ноеврїа 10.76, ноем҆врїа 33.240б, ноеврїа 33.240б, ное 36.273б, 37.279, 37.281, ноем҆врїа 39.311б.

нож *м.* (11) *Нож; остро метално сечиво, което служи за рязане.* спнꙋ̑ а҆враа́мь снꙋ̑, своемꙋ нѡсѣ̀те и҆ рꙋцѣ́те, и҆ посегна да ꙋ҆̑зме но́жь да го зако́ли 11.85б; и҆ въ ѻ҆́нїа дь́скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и҆зьо́стренѝ прилы́чны на ко́пїа 39.299б.

ед.: но́жь 9.66², 11.85, 11.85б³, 11.86б, 33.242б; *мн.:* но́жове 39.299б², *чл.* нооже́вете 39.299б.

нои *ЛИ* (3) *Ной.* и҆ ко́и и҆́маше ѿнапрѣ̑дь праве́дны прѣ̑ х҃а. а҆да́, и҆ сїѳь, и҆ е҆но̑,

inslav

ноѐ… и҆ і҆а́ковь, є҆то таквѝзи людїе и҆з'бы́раше бг҃ъ 18.202.

ноѐ (!) 15.131б, 18.202, 35.264.

нокът *м.* (4) *Само мн. Нокти, остри рогови образувания в края на пръстите на животните и хората.* четвры́тїать влькь дѣ́то се гле́даше стра́шень и҆ гро́зень, и҆ и҆́маше зьбїи желѣ́зны, и҆ но́к'те мѣ́дны 18.182б; ѿ лѣвове. тѣ́зи прпо́обна повелѣ́ла да ѝ погребꙋ̀ тѣло́то. а҆́зе с'мь ста́рь, и҆ не мо́гꙋ, да копа́ѧ… а҆мѝ да и҆скопа́ите вы̀е със ва́шите но́к'те 17.176.

мн.: но́к'те 17.176, 18.182, 18.182б, нѡ́к'те 18.183.

нос *м.* (2) *Нос, част от човешкото лице, орган на обонянието.* въ де́сно ꙋ҆́хо да слꙋ́шамѐ кнїжны дꙋ́мы. а҆̀ въ лѣ́во да слꙋ́шаме ка́то пла́чать сыома́си. със' носьть да въздыше́ме ѿ грѣ́хоове. а҆̀ ѿ є҆зи́кь да дꙋ́маме и҆стинна 31:222б.

ед.: *чл.* носьть 31.222б, носъ'т 38.291.

носило *ср.* (1) *Носило, специално приспособление за пренасяне на болни, носилка.* и҆ ма́л'ко врѣ́ме прѣбы̀. и҆ раз'болѣ́ се. и раз'бра̀ ст҃ыи а҆рхїепкпь пе́трь… и҆ то́и го ꙋ҆зѐ на носи́ла̀, и҆ зане́се го въ є҆пкпїю и҆ слꙋгꙋ́ваше мꙋ сам'сѝ, и҆ гри́жаше се за нѝго 14.129б.

мн.: носи́ла̀ 14.129б.

нося *несв.* (45) **1.** *Нося; държа нещо в ръце, на гръб или по друг начин, като се движа.* и҆ повѐлѣ ѻ҆номꙋ́зи є҆пкпꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на гради́нꙋ гдѣ̀ сѣ́ють зе́лїе 9.67б; защо̀ коа̀ пол'за, и҆ коа̀ по́мощь и҆́маме да но́симе на ра́мо кр҃ть 16.159; и҆ видѣ́ха и҆ тїѐ ка́то но́си влькь дѣтѐ, те́коха и҆ прови́каха и҆ ѿнѥха го 5.32б. // *Образно.* тога́зи си́ч'ки си дохо́ждахꙋ оу҆ монасти́рь, на цвѣ́тнаа нелѣ̑ѥ пра̑ѣ в҃ъскрсе́нїе. и҆ но́си си сѣ́кыи добрынь́ть що сї е́ ꙋ҆ра́ботиль на дꙋ́шь́ть 17.165б; є҆́то чѣ и҆злѣ́зоха нѝи насре́ща па́кь дрꙋ́гы дꙋ́хоове ста́решени бѣсоо́в'скы. и҆ но́сѣха и҆̀ не́ини заборавѐни грѣхоове 32.230; и҆ па̀к' сѣ̀ а҆́гг҃лы свѣ́тлы, и҆ свѣть но́сеть, и҆ свѣ́тѧть 11.82б; и҆ па́к' го видѣ̀ ѻ҆ного́зи влька, дѣ̀ станѣ̀ ка́то чл҃кь, и҆ кро́т'кь ка́то сыома́ чл҃кь, и҆ срце чл҃чьское но́сѣшее вь се́бѣ сѝ 18.181б. **2.** *Нося нещо, имам у себе си.* и҆ прѣтво́ри сѝ ѻ҆́бразь ка́то є҆ди́нь вои́нь и҆ носи писанїе и҆ сѣде на є҆дно̀ мѣ́сто 6.43; и҆ то́гази ѿтворише скро́вището сѝ. и҆ и҆з'ва́дише да́рь что̀ носѣ́хꙋ 33.237б. // *Държа у себе си на съхранение.* а҆́мѝ влѣ́фа бѣ́ше и҆ ко́в'чегь и҆́маше. и҆ ко́и нѣ́що хари́зоваше, а҆̀ то́и го кры̀еше и҆ но́сѣше 34.250б; ты̀ но́сѣше на си́ч'ките а҆пл҃е ко́и что̀ и҆́маше, си́ч'ко бѣ́ше оу҆ твоѝ рꙋ́цѣ, и҆ не бѣ́ше ти нѝчто̀ ѿскꙋ́дно 35.257. // *Образно.* и҆ дꙋ́ма мꙋ. що̀ чи́нишь така̀ дх҃о́вниче. сщ҃енник' сы̀и (!) и҆ но́сишь таи́нь бж҃їи 17.174. **3.** *Нося, имам върху себе си, облечен съм.* а҆̀ ри́за що̀ но́сѧ. като̀ прѣмина̑ і҆ѡрда́нь, та се разра̀ на ме́не и҆ раска́па се 17.172; видѣ̀ и҆хь ст҃ыи ев'ста́тїе ѿдале́че. и҆ позна́ гы и҆ по ѡбра́зь и҆ по ѡблѣклѝ що̀ носѣ́ха 5.34. **4.** *Нося, возя някакъв товар, превозвам.* раз'бра̑ гг҃ди́не, ѻ҆ти но́сишь ꙋ҆ кора́бь мра́море. а҆́ми ти се м҃лю̀, да мѝ продаде́шь, ѿ тѣ́хь 9.68б. **5.** *Нося, влека по течението, отнасям (за вода).* м҃, днѝ, м҃. но́щи, сто́ри ꙋ҆ море́то но́сѣше го море́то със' лю́ть вѣтрь и҆ тьменѣ̀ раз'игра́ло се 6.41б. **6.** *Донасям, докарвам някакво природно явление.* ѿ те́ж'ко сѝ мене, чѐ пр҃рькь сѐ ѿ женѣ̀ ꙋ҆плаши, детѐ дъ҃ѫ́ь но́се на си́чките є҆зы̀ци, и҆ ѻ҆г'нь ѿ н҃бе́то све́де, и҆ мры́твые въ҃скрсѝ 21.210б.

сег.: *2ед.* но́сишь 9.68б, 17.166б, 17.174, но́сиш' 9.69, *3ед.* но́си 5.32б², 9.67б, 16.159, 17.165б, *1мн.* но́симе 16.159, *2мн.* но́сите 32.225, *3мн.* но́сѧть 4.22, но́сеть 8.60, 11.82б, 32.225, 40.323б, носе́ть 40.323б; *имперф.:* *1ед.* но́сѧ 17.172, *2ед.* но́сѣше 35.257, 35.260б, 35.262, *3ед.* но́сѣше 5.37, 6.41б, 9.67б², 11.99б, 13.123б, 15.153б, 17.165б, 17.166б, 34.250б, но́сѣшее 18.181б, *2мн.* но́сѣх'тѐ 35.260б, *3мн.* но́сѣха 2.13б, 32.230, носѣ́ха 5.31б, 5.34, но́сѧха 17.165б,

inslav

носѣхꙋ 33.237б, носѣха 37.279, 37.279б; *аор.: 3ед.* носи 6.43, нóсе 21.210б; *форми от перф. тип: 2ед.* си нóсиль 35.260, нóсилъ сѝ 35.260.

ноус *ЛИ* (1) *Ноус.* а҆ и҆мето моѐ велъзавꙋ́ль, а҆ѐмóдесь, зарведéось а҆свóлохь. ноꙋ́сь, сꙋ́нъдїѡ́стось. сѣщи сатана̀ и҆ дїа́воль 37.276б.

ноꙋ́сь 37.276б.

нощ *ж.* (122) *Нощ, част от денонощието – от края на вечерта до утрото.* тькъмо ѐди́нь бь̃ дѐто стóри н҃бо и҆ землю̀ и҆ дни̇ и҆ годины и҆ нощи и҆ зы́ми и҆ лѣ́та 18.183; и҆ ѡ҆́гнь свéде ѡ҃ нбѣ̃то. дн҃ь стóри на нощь, а҆ нóщь на дн҃ь 18.189. // *Вечер.* и҆ когà зáйде сл҃нце, та̑ бы́де прѣ́вы ча̑ нóщи. и҆ тогúва пойдꙋ́ть а҆́гг҃лы, и҆ поклóнетъ се бꙋ̃ 32.225; врѣ́ме дойдѐ, и҆ ча̑. и҆ нóщь приближúсе, и҆ мрькнà 35.261б. **в една нощ.** *За означаване на неопределен минал момент; един път, веднъж.* и҆ тóизи и҆́нóкь видѣ̀ въ є҆дна̑ нòщь. катô дойдóха двà чл҃ка, млáды и҆ хꙋ́бавы тврѣ́дѣ 9.73; **в (у, прѣз) тази (онази) нощ.** *Тази нощ; през същата нощ, в която се случва нещо.* а҆̀ женâта ѡ҆ (!) голѣ́ми жáлости, плачѣ́ше и҆ тьгꙋ́ваше, и҆ въ тѣ́зи нóщь ꙗ҆́ви се ст҃ыи геѡ̑ (!) насѣ́нѣ 39.312б; и҆ ꙋ҆ тѣ́зи нóщь ꙗ҆́ви се на̑ корáбъть кр҃ть и҆ просвѣ́ти катô сл҃нце 36.270б; и҆ прѣзъ тѣ́зи нóщь цáрь и҆ нѥ́говь брáть, и҆ болѧ́ре цáревы ѡ҆ ꙗ҆́дь и҆ ѡ҆ гри́жа не могóха... да заспѣ́ть 7.53б; и҆ цáрь ѡ҆ мнѡ́го скрьбь не вѣ̑рѣ, нѝ заспà прѣзъ ѡ҆́нъзи нóщь 11.93; **ден и нощ.** *Ден и нощ, непрекъснато, постоянно.* и҆ є҆́днô тькъмо дрьжаше, да нѐ ѡ҆стъпа ѡ҆ цр҃ква дн҃ь и҆ нóщь 15.133; товá са пáвлѥ и҆́мена на праведны лю́дїе, щотó са слꙋгꙋ́вале бꙋ̃ съсúчъко (!) срце̑... и҆ пѣ́ле дн҃ь и҆ нóщь г҃ꙋ своѐмꙋ 32.227; **дение и нощe.** *Денем и нощем, по всяко време.* съмрѣ́ть та̑ е такь́възи мáйсторь, щотô крадѐ лю́дїе и҆ денїѐ и҆ нощїѧ̑ 31.219; **сичка нощ.** *През цялата нощ.* и҆ пойдѐ въ цр҃кóвь ст҃го никóлае, и҆ сúчъка нóщь тáмо бы̑ 15.153; тáка чинéше на сѣ́кыи дéнь... и҆ сúчъка нóщь не спѣ́ше 40.321; **сѣки ден и сѣка нощ.** *Всеки ден и всяка нощ, денонощно; непрекъснато, непрестанно.* и҆ дꙋ́маше сѝ а҆̀ко дóйде пáкь ѻ҆́нъзи мóй застꙋ́пникь, давнô бы̑хъ го ꙋ҆сѣ́тиль... и҆́ да гô вúдѧ. какъвь є҆̀ тóизи чл҃кь дѐто товà мéне чúни. и҆ тѣ́зи мúсль сѣкы̀ дн҃ь, и҆ сѣ́ка нóщь, и҆́маше 15.135б.

ед.: нóщь 1.7б, 2.9б, 5.29б, 5.32, 7.53б, 8.5б, 8.58, 9.67, 9.67б², 9.68, 9.68б, 9.69², 9.69б, 9.71, 9.74, 11.8б², 11.86б², 11.91б, 11.93, 11.96², 11.99, 11.102б, 11.103, 11.104б, 12.110б, 12.111, 12.120, 14.127, 15.133, 15.135б, 15.136², 15.137, 15.138², 15.141б, 15.142², 15.146б², 15.147, 15.148², 15.153, 16.161б, 17.171б, 17.172, 17.175б, 18.189, 18.189б, 18.193², 32.227, 32.236б, 33.237, 33.237б, 33.241², 33.241б², 33.242², 33.242б, 35.261б², 35.265б², 36.270б, 37.275, 37.279б, 39.301б, 39.306, 39.312б, 39.316², 40.320б, 40.321, нòщь 4.21б, 9.73, нощь 5.30, 7.51, 9.69б, 9.70б, 9.71б, 11.95, 15.151б, 15.152, 18.189, 18.193², 33.241, нощѣ̀ 33.241, нощїà 5.29, нощà 17.174, нóща 35.265б, нощїѧ̀ 2.13б, нощїѧ̀ 18.193, нощїѧ̑ 18.193б, 31.219, 32.223б, нощїе 18.194, нощиѧ̑ 33.241, нóщиѧ 33.241, нóщи 32.225, нóщїю 3.18б, 9.72, 15.135б, 36.269б, 39.313б; *мн.*: нóщи 5.29, 6.41б, 6.46, 8.56б, 13.121, 17.164б, 39.300б, нощи 18.183.

нощес *нареч.* (9) *Нощес, през нощта, нощем.* не щéме нощéсь ѡ҆́й нѝ кадѣ, а҆мѝ щемь тꙋ́ка ꙋ҆̀ грà насрѣ̑ сокáкать лежà 31.221б; и҆́ нощéсь вà да погóстѝ съсъ щó сме кадь́рь 31.221б. **(и) днес (денес) и нощес.** *Денем и нощем, постоянно, непрекъснато.* болѣ́рїето та сѐ мъчáть и҆ днѣ̑ и҆ нощесь токò да се ѻ҆болѣ́ры, и҆ до стáрости катô восáкь ѡ҆ ѻ҆́гнѧ се топѝ 31.219б; и҆ седѣ̀ ст҃ы̀ сáва при бл҃жéннаго ѳеѡ́къ́тиста, г҃. годинь на слꙋгꙋ́ване и҆ дн҃ѣсь и҆ нощéсь 14.126б; **ни днес ни нощес.** *Никак, ни най-малко.* и҆ да̑ дадѐ г҃ь сѣ́комꙋ кóи щô е рáботиль. добрôмꙋ̀ чл҃кꙋ̀ добрô, а҆̀ злòмꙋ̀ злò. а҆̀ тóи се не гóтвы нѝ днѣ̑ нѝ нощéсь 18.180б.

inslav

нощéсь 14.126б, 14.130б, 18.180б, 31.220б, 31.221б², нощѐсь 18.202, нощесь 31.219б, нóщесь 32.225.

нощеска *нареч.* (4) *Нощеска, през нощта, нощем.* а҆̀мѝ мѐ пи́ташь что̀ мї е. дн҃éска рáботѝ. а҆ нощéска с҆мь ѻ҆ковàн҆ 9.67б; и҆ станѣ̀ нощéска когà се сич҆ко потаѝ. и҆ поидѐ до кѣщата ѻ҆номꙋ́зи чл҃кꙋ 15.134. // *Нощта на същия ден, през който се случва нещо.* и҆ веселѝха се прѣз҆ то́йзи дн҆[ь] до довечера и҆ когà бы̀ нощéска. вълéзе а҆лéѯїа при годени́цата си 40.320б. **(и) денеска и нощеска.** *Денем и нощем, непрестанно.* и҆ дн҃éска и҆ нощéска не прѣстáнꙋваше да ꙋ҆́чи дꙋ́мы бж҃твны за хр҃тїáн҆ство 9.62б.

нощéска 9.62б, 9.67б, 15.134, 40.320б.

нощувам *несв.* (2) *Нощувам, прекарвам нощта някъде, преспивам.* и҆ бáща и҆ рéче и҆ кóй чл҃кь. и҆ тїá мꙋ·рѣ̀. вчéра детô и҆злѣ́зе и҆з҆ кóраб҆ть, и҆ прїéх҆ме го тâ нощꙋ́ва, ꙋ҆ дóл҆ната кѥ́лїа 36.271.

сег.: 3ед. нощꙋ́ва 36.271; *аор.: 3мн.* нощꙋ́ваха 11.101б.

нужда *ж.* (5) **1.** *Нужда, мизерия, голяма бедност.* и҆ коá ти бѣ̀ ноу́жда, тѝ прѣ́даде сн҃а моéго на зави́стливете и҆ погáны є҆врêе, и҆лѝ глáдень бѣ́ше, и҆ли гóль. и҆лѝ коà сыромашїа 35.262; и҆ бѣ́ше си́ч҆ка ѿнáзи страна̀ мирїиликїискà, на голѣ́ма нꙋ́жа̀ и҆ мирêа что̀ бѣ́ше ст҃мꙋ никóлꙋ є҆пар҆хїа, щѣ́ше да сѐ раз҆валѝ и҆ да погы́не ѿ глáды 15.142. **2.** *Нужда, беда, неволя.* и҆скꙋсѣ́ва бѣ̀ чл҃ка и҆ ѿпи́това го да ви́ди, далѝ и҆ въ злѡ̀ когà напáдне на чл҃ка нꙋ́жда и҆ скрѣ́бь, та гѡ̀ лю̀бы 5.27.

ед.: нꙋ́жа 2.12, 15.142, нꙋ́жда 5.27, 35.263, ноу́жда 35.262.

нурия *ж.* (1) *Енория; населена област, която се обслужва от един свещеник.* тогѝва щьть да въскр҃нать попóве и҆ дх҃овници дâ дáвать дꙋ́ма бꙋ҃ за нꙋрїáта си как҆ сѣ̀ ѿстоѧ́вале прáво та е (!) сâ ѧ҆́ле. и҆ дх҃óвниците как҆ сѣ̀ зéмале дꙋкáти ѿ и҆сповѣ́дниците за тѣ́х҆нїать грѣ̀ да сѐ мл҃ѧть бꙋ҃ 18.196б.

ед.: *чл.* нꙋрїáта 18.196б.

нъ *съюз* (25) **1.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; но, ала, обаче.* бѣ̀ лю́би и҆ и҆́ще да быха былѐ добры̀ и҆ ст҃ы̀ сич҆кы̀ чл҃ци детô на свѣть́ть. нѣ̀ чл҃ците защó гы и҆спи́тꙋва дїáволь. та бы́вать самы̀ ѿ сéбе си̇ и҆ добры̀ и҆ злы̀ 1.3; а҆̀ко ты̀ ѿвра́щашь дꙋш҆манинꙋ свѡ́емꙋ, бѣ̀ векѝ̂ го не тефти́ши. нѣ̀ а҆̀ко гô ты̀ остáвишь, тогѝва мꙋ ще ѿврь́на бѣ̀ 1.6; и҆ пойде въ ѿлáдикїю. (!) и҆ влѣ́зе вь кóрабь и҆ и҆щéше да и҆де въ ѳáр҆сли́кїю… нѣ̀ бж҃їе повéлїемь ꙋ҆дáри голѣ́ма бꙋ́ра и҆ занéсе корáбьть до ри́мь грáдь 40.321б; а҆̀ сéдма е заповѣ́дь бж҃їа. щотô да не оу҆краднешь чю̀ждо нѣ́що нѣ́кога, нѣ̀ а҆̀ко наи́дешь нѣ́йде загꙋ́бено чю̀ждо нѣ́що. и҆ знáешь чїé ѐ. дáй мꙋ го комꙋ́то ѐ 1.7; и҆ а҆кѡ̀ чи́нишь прáзн҆икь ст҃мꙋ и҆ трапéза… не зовѝ болѣ́ре и҆ г҃подáрїе. нѣ̀ пови́кай сыромáсы и҆ прóсѣци 1.4б. **2.** *Свързва ново изречение, което се противопоставя в известна степен на предходния контекст; но, а, ала.* и҆ ѧ҆дѣ́ше по двѣ̀ ѡн҆гїи хлѣ́бь. и҆ д҆вѣ̀ чáши вóдâ пиѧ́ше. а҆ ѡ҆нїа днѝ прѣ[з] нѣ́лѧ не ѧ҆дéше. нъ ѿ нашьта дрꙋ́жи́на мнѡ́го мꙋ пакóсть чиня́ха. є҆днѝ плю́ѧха на нѥ́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и҆ поли́ваха го със҆ поміа 40.323; бѣ̀… зарâ̑ товá се раз҆срь́жда на нâ̑. и҆ оу҆кáрꙋва нѝ катô бащâ своѐ чéдо нъ тол҆кова не накáзꙋва нâ̑ кóл҆кото ные нѥ́го ѧ҆дóсꙋваме 1.4. **3.** *Свързва съчинени съединителни изречения; и, а, та.* не прѣ̀обыдите бѣ̀ детô да се заклнéшь въ и҆́мето нѥ́гово стрáшное, нѝ по и҆́стина. нѝ на лъжа. нѣ̀ нѝ да похꙋ́лишь, на бѣ̀, когá ти дóиде нѣ́коа злынѧ̀, и҆лѝ бѣдà 1.3б; а҆̀ петое заръчáнїе бж҃їе. детô да не прибїешь нѣ́кого, нѝ хр҃тїáнина, нѝтѡ̀ дрꙋгà вѣ́ра. нѝ дрꙋ́гого нѣ́кого. нѣ̀ ни тѝ да и҆́машь дꙋш҆манинь лѣ́кь и҆ карáзь съсъ нѣкого

inslav

хр҃тїа́нина. защô и̑ товá е кáк҆во́то и̑ да оу҆бїе́шь ч҃лка 1.5б. **4.** *В началото на главно изречение подчертава връзката с предходно подчинено обстоятелствено изречение; но, то.* мака́рь и̑ да не сѝ прѣгрѣ́шиль дꙋ́ш҆ма́нинꙋ твоѐмꙋ тѣ̀. нѣ̀ па̀кь тѣ̀ сторы̀ нѥ́мꙋ мета́нїе. и̑ и҆ма̑ проще́нїе 1.6; ꙗ҆́ко тꙋ́ка помѣ́чишь се зара̑ и҆́ме х҃во. нѣ̀ на о҆́н҆зи свѣ́ть ст҃ѣ́ щешь да бѣ́дешь, и̑ наслѣ́дникь ра́йскыи 1.3б. **5.** *Присъединява нов синтактичен период; но, ала, и.* и̑ ре҃ ко́й нѣ́мꙋ слꙋгꙋ́ва и̑ почи́та и̑ ꙋ҆годи́ мꙋ та́ко ми и҆́ме х҃во просте́нь да бꙋ́де и̑ да́рь до́брь ѿ мои̑ дѡ́мь. нѣ̀ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣ̑де мои́те вра̀та. защô кога̀ оу҆лѣ́зꙋвамь и̑ и҆злѣ́зꙋвамь да́ го погледꙋ́вамь 40.322. **не туко ... нъ и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; не само ... но и.* и̑ не тꙋ́кô бащâ своѐго и̑ ма́йка да почи́ташь. и̑ поста́рїат҆ си бра́ть. да почиташь нѣ̀ и̑ родни́ната си сич҆ките 1.5.

нѣ̀ 1.3², 1.3б³, 1.4³, 1.4б², 1.5, 1.5б³, 1.6², 1.7, 1.8, 40.321б, 40.322, нъ 1.3б, 1.4, 1.4б, 40.323, нѣ̀ 1.7б.

нѣгде *нареч.* (3) *Някъде, на неопределено място, неизвестно къде, негде.* а̑ тѝ пꙋ́стѝ лю́дїе по си́ч҆ки мѣ́ста и̑ по гра́дове, и̑ по села̀ да го̀ и҆́скать давно̀ бы̑ха го нѣгдѐ намѣ́риле 5.33б; а̑то́ гы не найдѐ ꙋ̀ то́ꙗ ча̑, а̑мѝ бѣ́ха о҆́тишлѐ нѣ́где да сьвръ́шꙋть прѣтрѣ́ба нѣко́а гп҃ди́нꙋ си 5.37.

нѣгдѐ 5.33б, нѣ́где 5.31б, 5.37.

нѣиде *нареч.* (2) *Някъде, на неопределено място, където и да е, нейде.* и̑ і̑ако (!) сѐ слꙋ́чаше нѣ́кои нѣ́кого да ви́ди нѣ́и̑де ѡ҆близꙋ. а̀ тыѐ бѣгаха е̑дїнь ѿ дрꙋ́гыго подале́че, да не бы̑ се нѣ́кои видѣ́ль и̑лѝ нѣ́що подꙋ́маль 17.165б.

нѣ́и̑де 1.7, нѣ́и̑де 17.165б.

нѣкаде *нареч.* (4) *Някъде, на неопределено място, където и да е.* х҃с кога́ щѣ́ше нѣ́каде да и̑де, пѣ́шь хо́дѣше 34.253; и̑ ре҃ кїно́ѱъ. є҆да̀ сега̀ позна́ите лю́дїе, че є̀, і̑ѡа́ннь лѣ́стникь, и̑ лѣ́сти ва̑. а̑ми́ го дрѣ́ж҆те да нѐ ꙋ̀течѐ нѣ́каде 6.45. **прѣнеса си ума нѣкаде.** *Отплесна се с ума си, насоча мисълта си в някаква посока.* и̑ тога́зи се зосима ꙋ̀пла́ши, и̑ ꙋ̀мьт҆ си прѣнесе нѣ́каде. като чю̀ ѿ нѥ́ѧ че го̀ пови́ка на и҆́мето мꙋ. и̑ помысли на ꙋ̀мьт҆ си, та́зи жена̑ та е нѣ́коа ст҃а̀ и̑ прозор҆ли́ва 17.166б.

нѣ́каде 6.45, 17.166б, 34.253, 38.287.

нѣкак *нареч.* (2) *Някак, по някакъв начин; по какъвто и да е начин.* нѥ́говы м҃нїа и̑ чю́деса̀ щѐ да ка́жа и̑ а҆́зь, а̑мѝ не сме́а защô се боѧ̀ нѣ́какъ нѣ́що да не о҆ста́не нейска́зано 39.296; а̑мѝ зна́и зе́млю, о҆́тї е срц҃е́то моѐ добро̀ та гѝ ча́ка̑ дано́ се нѣ́какь о҆́брь́нать на покаа́нїе 32.224б.

нѣ́какь 32.224б, нѣ́какъ 39.296.

нѣкакъв *мест. неопред.* (1) *Някакъв, неопределено какъв, неизвестно какъв.* а̀ а҆́дь до́лꙋ ѿ стра̑ тресѣ́ше сь и̑ стѣ́нѥше как҆ ще, да́ погыне... а̑мѝ и҆́ дꙋ́мы нѣкак҆ви дꙋ́маше и̑ стѣ́нѥши 35.263.

мн.: нѣкак҆ви 35.263.

нѣко (!) *вж.* **нѣкой**

нѣкога *нареч.* (8) **1.** *Някога, преди неопределено време.* и̑ царь а̑сирїи́скы̑ сенахери́мь щѣ́ше нѣ́кога да плѣнѝ і̑ерл҃и́мь. и̑ събра̀ си́ч҆ката сво́а вои́ка̀ и̑ поу́сти гы със҆ раѱа́кїа воево́да на і̑ерл҃и́мь 11.90б. **2.** *Някога, в определено време, когато и да е.* а̀ се́дма е заповѣ́дь бж҃їа. щотô да не оу҆краднешь чю́ждо нѣ́що нѣ́кога 1.7; и̑ ка́же ста́рото, и҆́ а҆́зь годи́мь да сѝ подꙋ́маме нѣ́кога и̑ не мо́же да нѝ падне врѣ́ме 5.36б.

нѣ́кога 1.7, 5.36б, 11.89, 11.90б, 11.96б, 17.165, 34.252, нѣ́когâ 1.7.

нѣкоги *нареч.* (19) **1.** *Някога, преди неопределено време.* и̑ ре҃ ца́рꙋ. что си̑ побѣ́день ѿ того́зи чюжди́нца маге́сника, матѳе̑а. детô бѣ́ше нѣ́коги

inslav

мы́тô ѥ҆м҆ць, а҆ сега́ е б҃жїи а҆пл҃ь 37.275б; а҆ ны́е бѣх҆ме нѣ́когы а҆гг҃лы. а҆мѝ заради̇ прѣвъзно́сенїе и҆ ком҆солꙋ́кь та̑ станѣ́х҆ме бѣсо́ве 39.307б. **2.** *Някога, след неопределено време.* а҆́ко ли́ тї е во́лꙗ да сѝ видѣ̀ и҆ а҆́зь нѣ́когы баща̑ си и҆ ма́йка си. а҆то̑ поско́ро да бѣ́де мл҃ꙗ́ ти се 39.315. **3.** *Някога, когато и да е.* а҆́ко се и҆ зара̑а҆ и҆сти́на клньѐшь, голѣ́. гр҃ѣ. и҆ма́шь на д҃шѣ́та своа̀, нѣ̑ нито̑ та́ко ми х҃а да ре̑шь нѣ́когы 1.3; и҆ така́ се по̑млѝ, и҆ надѣ́аше се на б҃а, давно̑ бы̑ видѣ́ль нѣ́когы того́зи чл҃ка 15.135.

нѣ́когы 1.3, 6.44, 11.87, 11.91б, 11.94б, 11.95б, 11.98б, 12.112, 14.130, 15.135, 15.147б², 39.296, 39.298б, 39.307б, 39.315, нѣ́когы 12.113, 32.223, нѣ́коги 37.275б.

нѣкой *мест. неопред.* (360) **I.** *Като същ. Някой; който и да е човек от едно множество, неопределен човек.* а҆́ко нѣ́кои вди́гне рꙋ́ка пра̑ца҆. да мꙋ̑ се ѿсѣ̀чѐ рꙋка́та 15.141б; х҃с. на̑ така̀ ре̑. а҆́ко нѣ́кои вѣ́рова ме́не и҆ ра́бота щото̑ а҆́зь стрꙋва̑а҆ и҆ то́й ще стрꙋва̀ и҆ пове́че ѿ та́зи 39.303б; нѝ самы̑ се ѿкли́наите, нѝ нѣ́кого наси́ла теглѣ́те на кле́тва 5.40б; а҆́ко сѝ нѣ́комꙋ нѣ́що ѿнѣ́ль и҆ ꙋзе́ль наси́ла, а҆ тѝ мꙋ поврьнѝ назадь 31.219б; ка́жꙋть нѣ́кой. о҆́ти ка́к҆ сѣ̀, ѿ, чи́нове нб҃ны 11.81б. **II.** *Като прил.* **1.** *Някой; който и да е от едно множество, без да бъде точно определен.* а҆́ко нѣ́кои чл҃кь и҆́ма вра̀ждѣ̀ със҆ нѣ́кого хр҃тїа́нина. и҆ по́сти. то́изы по̑ бѣ̀ мꙋ не прїе́ма 34.255; а҆ то́и сам҆сѝ пои҆́дѐ и҆ минꙋ́ваше прѣ́з҆ нѣ́кои лъ́гь, и҆ и҆́щеше и҆ гле́даше давно̑ бы, наи҆шь́ль нѣ́кои ло̀вь 5.28б; и҆ тога́зи нѣ́кого мрьтьв҆ца̀ и҆зне́сꙋваха да́ го погребꙋ́ть 36.273; да не пожа́лишь женꙋ̑ бли́жномꙋ и҆ съсѣ́да твое̑го, нито̑ па̀кь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ 1.6б; и҆ а҆́зь и҆до́хь със҆ дѣца́та и҆ доидо̑ до нѣ́коа рѣка̀ 5.38; а҆ ме́не и҆зве́де ѿн҆зи б҃жїи чл҃кь вьн҆ка, и҆ поклони́ се пра̑ѣ врата́та цр҃ко́вны, и҆ затво́риха се. и҆ пои҆до́х҆ме̑ наѐднò, на нѣ́кое мѣ́сто 3.20б. **2.** *Някой; един от определено множество, който се отделя от него по своя произход, име, качества.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́мене̑ а҆́рїа. хи́трь на писмо̀ и҆ книжо́в҆нь твръ́дѣ мнѡ́го 15.140; и҆ въ о҆нова̀ врѣ́ме бѣ́ше оу̑ цари̇ гра́дь кне́зь нѣ́кои вели́кь и҆ пръ́выи ꙋ̑ гра́дь и҆́мето мꙋ стꙋ́дїе 11.98б; ѳеодꙋ́ль нѣ́кои и҆́нокь, ма́исторь, и҆ хы́трь на зи́данїе. прѣ̑ѣ на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю̑ сьвръ́ши 11.102б; на фре́н҆ско мѣ́сто и҆ма̀ нѣ́кои гра̑а҆, зове́ се хо́не 11.97. **3.** *Някакъв, неопределено какъв, какъв да е.* зна́еш҆ лѝ нѣ́кое добро̑ да сѝ сторила. и҆ тїа́ и҆́мь ре̑. є҆́дна̀ грѣ́шница є҆с҆мь и҆ коѐ мо́гꙋ добро̑ да сто́рю 11.105б; оты̑ да и҆́маме и҆́ ные трьпѣ́нїе, кога̀ напа́дне на на̑ нѣ́коꙗ бѣ́да̀, и҆лѝ нѣ́коꙗ скрьбь 5.27б; и҆ ѿтога́ва и҆щѣ́ха нѣ́коа кри́вына давно́ биха наи҆шлѐ да го̀ затрїють 11.92б. **4.** *Някой; неопределено малко количество (за време).* и҆ минъ́ се нѣ́кои ча̑а҆ и҆ па̀кь видѣ́ ѡ҆нїа а҆рхг҃лы 11.104. **нѣкое врѣме.** *Някое време, известно време.* и҆ минъ́ се нѣ́кое врѣ́ме, и҆ пꙋстѝ ца́рь да ви́деть съгради́ли ѳома̑ ѿнѣ́зи пола́та 7.52; **(за) нѣкои ден.** *За известно време.* и҆ пои́дѐ на є҆дна̀ страна̀, и҆ доидѐ до є҆́дно̀ село̑, що сѐ зовѣ́ше вадистонь. и҆ бы̑ ꙋ̑ нѣ́го нѣ́кои д҃нь. и҆ поми́сли къдѣ̀ да и҆́де 5.33; а҆ мьчта́нїе сѣ̀ зовѐ. кога̀ нѣчто̑. ви́ды чл҃кь. и҆ по́вни го за нѣ́кои де́нь, и҆лѝ за мнѡ́го д҃нѝ и҆ въбыло мꙋ се на ꙋ̑мьть 33.233б; **нѣкоя година.** *Някое време, още малко време.* мл҃ꙗ ти се съмрѣ́ти почака́и ме нѣ́коа годи́на, да сѝ поприго́тва. не тегли́ ма негото́ва. а҆ ты̑ ме барѐ ма́л҆ко поча́кай… и҆ ко́л҆ко го́дѣ да пожи́вѣ 31.218б; **по нѣкое врѣме.** *По едно време, някога.* и по нѣ́кое врѣ́ме раз҆мири́ се о҆нова̀ мѣ́сто вар҆вар҆ско 5.33б.

ед.: м. нѣ́кой 1.3б, 1.8², 18.191б, 39.297, 39.314, 39.318, нѣ́кои 1.5, 1.7б, 1.8, 2.11, 2.12б, 2.14, 3.18², 4.23, 4.24, 4.24б, 5.28, 5.28б², 5.30, 5.33, 5.34, 5.37б, 6.42, 6.43б³, 6.47б, 6.48, 7.49б, 7.50, 8.56, 8.57², 8.57б,

inslav

9.61б, 9.64б, 9.67б, 9.69б², 9.71, 9.73, 9.74², 10.77, 11.84, 11.86, 11.87б, 11.88, 11.88б, 11.90б, 11.92б, 11.93б, 11.94б, 11.95б, 11.96б, 11.97², 11.98б², 11.100, 11.100б, 11.104, 11.108³, 12.109б, 12.115, 12.115б², 12.117б, 12.118б², 12.119, 13.121², 14.130б, 15.133б, 15.140, 15.141б, 15.147б, 15.150, 15.152, 15.153, 15.156, 16.158³, 16.158б, 16.161, 17.163б, 17.164³, 17.165, 17.165б², 17.170, 18.180, 18.186, 18.191, 18.191б, 18.198, 20.208б, 31.217, 31.217б, 31.221³, 32.231, 33.233б², 33.234², 33.235, 33.236, 33.239б, 33.241б, 34.253², 34.253б, 34.254б, 34.255, 35.258б, 35.259б, 36.268б², 36.269, 36.271, 36.271б, 37.278, 38.281б, 38.282б³, 38.287б, 38.289б, 39.302, 39.303б, 39.318б, 40.320, нѣкой 1.6, нѣкои 7.49, 7.53, 11.92, 11.98б, 17.164, нѣкои 11.102б, нѣкоѝ 15.142, нѣкои 17.164, нѣкоѝ 31.220, нѣкоѝ 37.277б, нѣкоѝ 37.278б, 39.313, *вин.* нѣкого 1.5, 1.5б⁴, 1.6, 5.40б, 9.60б, 11.107б, 12.117, 12.118б, 13.125, 15.142, 16.161б, 17.165б², 17.172б, 18.180б, 18.198, 31.219б, 31.221б, 33.233, 33.233б, 34.248, 34.255², 36.273, нѣкоѐго 2.9б, 6.44б, 14.127, 36.270б, 39.304, нѣкоѐго 3.21, 38.291, нѣкого 5.40б, нѣкоего 10.78, 12.112², 14.126б, 36.268б, нѣкоѐго 10.78б, 31.217, нѣкоѐго 15.153б, нѣкого 33.234, нѣкого 35.256, нѣкоего 36.270б, *дат.* нѣкомꙋ 1.6б, 1.7б, 11.82б, 18.194, 31.219б, нѣкомꙋ 9.61, 15.135б, 15.155б, нѣкоѐмꙋ 11.89б, 18.198, нѣкоемꙋ 33.244, нѣкомꙋ 39.319, *ж.* нѣкоа 1.3б, 2.13б, 5.31², 5.32б, 5.36б², 5.38, 5.40б, 6.46, 7.50, 7.54б, 9.66, 11.82, 11.82б, 11.92б, 11.94б, 11.96б, 11.104б, 11.105, 11.105б, 12.109, 12.115, 15.132б, 15.133, 15.152, 17.166б, 17.168, 17.170, 18.180, 18.180б, 19.207б, 31.216, 31.217², 31.218б, 33.232, 33.247, 39.312, нѣкоѧ 2.12б, 5.27б², 17.163б, 17.164б, 39.305, 39.318б, нѣкоѧ 5.27б, нѣкоа 5.37, нѣкоа 11.90б, 11.101б, 11.103, 12.113, 14.128б, 15.134, 17.167б, 35.256б, 39.305б, нѣкоѧ 17.167², нѣкоиа 31.216б, нѣкоѧ 31.218, 32.231б, 39.303б, 39.316б, 39.318, нѣкоа 35.256, нѣкоа 35.266, нѣкоа 36.268, нѣкоѧ 39.296, нѣкоѧ 39.300, нѣкоѧ 39.302б, нѣкꙋю 10.76б, нѣкꙋю 14.129б, *ср.* нѣко (!) 1.7б, нѣкое 2.15б, 15.156, 31.218, 31.219, 39.299, нѣкое 3.20б, 4.23, 5.33б, 6.45б, 7.50б, 7.52, 8.57, 8.58, 8.58б, 9.68, 10.78, 11.82б, 11.84б, 11.97б, 11.98б, 11.101б, 11.105б, 15.136, 15.149б, 15.154б, 16.158б, 17.173б, 33.233, 34.254б, 35.257, 37.274, 39.299, 39.301, 39.301б, нѣкое 11.104, нѣкоѐ 33.239б, нѣкоѐ 35.256; *мн.*: нѣкои 2.13б, 5.40, 6.43², 8.57, 9.74б, 10.78б, 15.141б, 15.145, 15.151, 16.159б, 33.234, 38.281б, 39.300б, нѣкоіи 3.20, 5.39б, 11.92, нѣкои 3.21, 15.148б, нѣкоѝ 7.52б, нѣкоіи 9.63, нѣкоѝ 9.66б, 10.76, 11.81б, 11.103б, 39.306, 39.307б, 39.312б, нѣкіи 15.149, нѣкоѝ 31.221б, некоѝ 40.320б.

нѣколико *мест. неопред.* (3) **I.** *Като същ. За означаване на неопределено количество хора*; *няколко човека.* и̑ видѣ́ха ѿ нѣ́говите мѡм҆ці̑ ка́кь не мо́же да го пости́гне те́кѡха и̑ ѿ тѣ̑ нѣ́колико, кои́то и̑ма́ха по́брьзы конѥ̀ 5.28б. **II.** *Като прил. За означаване на неопределено количество*; *няколко, еди колко.* и̑ заве́доха си̑ и двѣ̀те дѣца̀. и̑ поѐха и мѡм҆ці̑ нѣ́колико при се́бѣ. и̑ пои̑доха оу̑ цр҃ква хр҃тїа́н҆скаа 5.30. **нѣколико врѣме.** *Известно време.* събра́хꙋ се… а̑ва́ры. да и̑дꙋ́ть и̑ да плѣна́ть ца́ри гра́дь. и̑ пои̑до́ха и̑ сътвори́ха та́мо нѣ́колико врѣ́ме и̑з҆вѣ́нь бі̑ахꙋ и̑ наси́лѣвахꙋ 11.95б.

нѣ́колико 5.28б, 5.30, 11.95б.

нѣли *част.* (16) **1.** *За запитване, когато се очаква потвърждение на нещо*; *нали.* и̑ р҃е мꙋ ст҃ыи. нели̑ си ꙋ̑зе́ль мыто̑ и̑ ѻ̑сꙋ́дил҆ гы си̑ неправе́дно 15.144б; нели̑ си̑ ты̑ детѡ̑ напльни на стра́жарете рꙋцѣ́те и̑мь съзла́то (!). то́ко да́вно̑ потаю̑ и̑ да не казꙋ́вать че е въскр҃ль х҃с 36.269б. **2.** *За потвърждаване, когато се подчертава нещо известно*; *нали.* дои̑дѐ ре́дь и̑ до ѳо́ма б҃жїи чл҃кь не́лї е, па́зи се ѿ мнѡ́го пи́тїе, и̑ не щѣ̀ да ꙋ̑зме ѡ҆н҆ъ́зи ча́ша 7.50; данїи́ла пр҃рка нѣли̑ го ꙋ̑ тра́пь тꙋ́риха, та мꙋ се̑ расла́нете засра́миха 21.210; нѣ́ли си́ч҆ки въ е̑днꙋ̑ землю̑ ѡ҆хо́ждать. и̑ ца́рїе и̑ вл҃цїи. и̑ во́йводи и̑ боле́ре и̑ си́ромасі̑ 39.319.

нели̑ 5.27б, 15.144б, 35.256б, 36.269б, не́лї 7.50, нѣли̑ 9.63б, 12.118, 21.210, 31.216б, 31.220, нѣли́ 11.81б, 12.115б², 31.217б, нѣли 11.92б, нели 12.118, нѣ́ли 39.319.

нѣм *прил.* (3) **1.** *Ням, който е лишен от способността да говори.* и̑ нѣ́кои хр҃тїа́нинь и̑ма́ше ѻ̑троче глꙋ́хо и̑ нѣ́мо, ѿкак҆ сѐ ѿ ма́ика си̑ така̀ роди́ло 11.95б. **2.** *Като същ. Ням човек; човек, лишен*

inslav

от способността да говори. и́ бо́л'ны что̑ и́ма́ше и́ ко́й прии́доха си́ч'кы зра́вы бы́ха. нѣ́мы проду́маха глу́хы прочю́ха бѣ́сны о̀зра̑вѣха 40.323б.

ед.: ж. нѣ́ма 11.97, *ср.* нѣ́мо 11.95б; *мн.:* нѣ́мы 40.323б.

нѣчто *вж.* **нѣщо**

нѣщо *мест. неопред.* (101) **I.** *Като същ. Нещо; неопределен или неясен предмет, лице, действие или състояние; каквото и да е.* и́ па̀кь да не сто́ришь кри̇́во чл҃ку̀ и́ зе́мешь нѣ̑що щото е нѥ́гово. и́лѝ на о̑чи, и́лѝ скры̑шома. защо̑ и това́ се кра́ж'ба зовѐ 1.7; а̑ да похва́нишь ѐ па́кь, кога̀ похва́тишь нѣчто̑. и́ позна́ешь сту́дено ли е, и́лѝ то́пло. те́ж'ко ли е и́лѝ ле́ко 33.233б; като бѣ́ше му̀ рекла ѡна́зи прпо̑о́бница, ка́кь не бѣ̑ше, видѣ́ла у̀ тѣ́зи пу́стынѧ, нѝ ѕвѣ̑рь, нѝ дру́го нѣ̑що 17.175б; и́ тога̑зи ре́коше чл҃ци о̑ному̀зи ста́р'цу̀. ста́р'че с кого̀ ду́маш, и́лѝ тѐ нѣ̑що блазны. защо̑ ста́р'цатого видѣха че̑ ду́ма. а̑ ст҃го не ви́дѣха нѝ чю́ѩха 15.154; а̑ тѝ а̑ко сто́ришь нѣ̑что̑ нѣдѣ́и ду́ма̀ о̑ти ѡ̑ мо́и са̑ тру̀ и́лѝ ѡ̑ моа̀ хитрїна̀ та са̑ ст[о]риль 19.208; ѡ̑ злѣ̑ тогі́ва тому̀ва, де̑то ви́ди нѣ̑кои чл҃кь де̑ прѣгрѣшѝ нѣ̑що, а̑ то́и не млъчѝ 18.198; у̑трѣ ще̑ да вы̑ бѣ́де съмрътныи день, а̑мѝ а̑ко и́мате нѣ̑что̑ нейспра́ве́но, ско́ро си̑ и́справѣ̑те 15.146; и́ ни́когда̑ гы не о̀ста́вей да гладу̀вать и́лѝ да жьду̀вать. и́лѝ да и́сте́глать нѣ̑що зло̀ 1.5. **II.** *Като прил. Нещо; някакъв, неопределено какъв; каквато и да е.* а̑ко и́маме нѣ̑что̑ вра̀ждь на нѣ̑кого хр҃тїа́нина бра́та на́ше̑го. и́ и́демь въ цр҃кви на мо́л'ба не прїе́ма г҃ь бь̑ мл҃бата на́ша 13.125; така̑ е и́ в на̑ что се̑ зовемь хр҃тїа́не а̑ не чи́нимѣ за́конь хр҃тїа́н'скыи. и́маме лѝ нѣ̑что̑ по́л'за на д҃шьта си̑ 15.156. **малко нѣщо.** ***а)*** *Известно количество, няколко.* и́ промі́нъха се мал'ко нѣчто̑ днѝ. гле́да ю̀ і̑ѡси́фь ка́кь ѐ дѣти́на и́ непразна 33.236б. ***б)*** *Известно количество, немного.* тога́зи и́ а҃гг҃лы̀ прїе́ха ма́л'ко нѣ̑что̑ блѣ̑ть и́ зе́ха пома́л'ко да ви́дѣть о̑н'зи вели́кыи свѣ̑ть 38.286б; и́ ма́л'ко нѣ̑що и́ма в' нѥго като̑ прьсть пече́на 18.181. ***в)*** *Известно време.* и́ ма́л'ко нѣ̑що постоа̀. та че̑ станѣ̑ на́поконь сла́бо като̑ е҃дно̀ гры́не 18.181б. ***г)*** *До известна степен, немного, нещичко.* и́ за тїа а̀рхг҃гле, что̑ и́м' се дн҃е́ска събо́рь праз̑ну̀ва ще́мь ма́л'ко нѣ̑что̑ да пока́жемь за́ тѣхь бл҃ве́ни хр҃тїа́не 11.81б.

нѣ̑що 1.3², 1.3б, 1.5², 1.5б, 1.7⁵, 1.7б, 5.30б, 7.52, 7.54, 15.154, 16.158б², 16.161, 16.162б, 17.164, 17.165б, 17.166, 17.171б, 17.175б, 18.181, 18.181б, 18.185², 18.198, 31.218², 31.219, 31.219б, 31.220, 32.226б, 34.250б, 34.252б, 34.255б, 35.259б, 39.296, 39.303, нѣщо̑ 1.3б, нѣщо 1.7б, нѣчто̑ 2.10, 7.52б, 7.54², 9.67, 9.71б, 9.73, 10.76, 11.81б, 11.83, 11.92б, 11.93³, 11.104б, 13.125, 15.133б, 15.146, 15.148б², 15.153б, 15.156, 18.184, 19.208, 31.218б, 33.233, 33.236б, 38.286б, 38.294б, 39.316, нѣчто̑ 5.39б, 5.40б, 11.92б, 12.109б, 15.144б, 15.147б, 15.155б, 33.233б⁶, 33.236б, 35.257, 35.260, 36.272, 38.283², 38.283б, 38.284б, 38.288б, 38.289б, нѣчто̑ 15.148б, нѣщо̑ 15.152, 35.259б, нѣчто 39.306б.

О

о̑ *числ. бр.* (4) *Седемдесет, 70.* и́ ре́че и́мь приведѣ̑те ми, о̑, а҃гнета. что сѣ̑ пры́во ѡ̑ба́гнѥны да бу̀ду̀ть ї҃їа, о̑. а҃гнѥта г҃у̀ бу̀ моѐму̀ 13.122б. // *В състава на сложно числ.* **о̑ тисуще.** *Седем хиляди, 7000.* и́з'бѝ, о̑, ты́су̀ще лю́дїи 11.89б; ,о̑ г҃ ка̑ 11.89*.

о̑ 13.122б², ,о̑ 11.89*, о̑, ты́су̀ще 11.89б.

о[I] *предл.* (55) **1.** *За означаване на място, в което някой или нещо се удря, блъска; о, в.* и́ у̀бѝ си валаа́мь нога́та о̀ ѕи́ду̀ 11.86б. // *За означаване на място, до което някой се допира; о, до.* а̑ тїе́ са прили́пиха о̀ мрамо́рете бли́зу̀ при и́ко́ната ст҃го 39.317б. //

inslav

За означаване на място, към което нещо се прикрепва, притиска; към, о. и̑ дойдо́ше во́йны като̑ злы̑ ѕвѣ̑рове. и̑ прикова́ше ма̑ѳе̑а о̀ земл̀ата 37.277б. **2.** *За означаване на място, където едно нещо се завързва за друго; о, за.* и̑ погле́да а̀враа́мь и̑ видѣ̀. и̑ сѐ о̑бве́нь дрь́жимь и̑ за ро́гь привѣ̑зань о̑ дрьво̀ 11.85б. **3.** *За означаване обекта на действието при глаголи и съществителни за мисловна дейност и чувства; за.* а̑ми̑ да с҆мы́слимь о̀ ѡ̑н҆зи свѣ̑ть дето щѐ да бъ́де до́ вѣ́ка радо̑ 16.159б; и̑ си́ч҆ки дрь́вїа щь́ть да въскрьбе́ть о̑ ро́ж҆бата чл҃чьскаа 18.193б; не бо́и се д҃ше а̑зе се ра̑у́вамь о̀ тебѣ̀, защото си̑ сто́рила во́ля бж҃їа на землю̀ 32.229б; и̑ си́ч҆ки грѣ̑шници щь́ть да ви́кать и̑ да пла́чать о̀ грѣхоове́тѣ си 18.199б; о̀ тїа дни̑ и̑ о̀ то́зи ча̑ ни́кои не зна́е 18.183; питанїе о ску́н҆чанїе свѣ̑ту̑ 18.183; сло́во ст҃го і̑ѡанна злото̑ѹ́стаго. о̀ покаа́нїи д҃ше́внѣмь 31.215. **4.** *За означаване на определена страна в положението на някого или нещо по отношение на другиго или друго нещо; от.* и̑ чл҃чь́ското ес҃тво, что̑ бѣ́ше прїе́ль пль́ть, та́ го поче́те и̑ просла́ви, като̑ сѣ́д҆нѣ̑ о̑ де́сна страна̀ о̑ц҃у̑ 38.285б; ка́же ѐи ст҃ыи гдѐ ще́шь да́ го о̑ста́вишь. ѿгово́ри в҆дови́цата, и̑ ре̑ о̑ десна̀ стра́на на че́р҆ковата 39.312б; и̑ ви́дѣ о̑ де́сна страна̀ сѣ́н҆ка чила́ш҆ка 17.166.

ѡ̑ 2.14б, 11.83б, о̀ 6.46б, 9.75б, 11.86б, 11.98, 11.98б, 15.153, 16.159б, 16.162, 17.172б, 17.174б, 18.178б, 18.183², 18.189, 18.192б, 18.195, 18.196б, 18.199б, 18.200, 18.200б, 18.201, 18.201б², 18.206, 18.207, 20.209, 21.210, 31.215, 32.229б, 35.256, 37.277б, 39.317б, о̑ 11.81, 11.85б, 13.125б, 17.166, 17.176, 18.193б, 32.227б, 32.230, 33.246б, 37.281², 38.285б, 39.309, 39.312б, о 11.85, 17.173б, 18.183, 18.187б, 18.189, 18.192б, 18.193², ѿ 39.312б.

о[II] *междум.* (168) **1.** *В риторични обръщения при съществителни или местоимения; о.* и̑ попи́та го, та му̑ ка́же, ѿ чл҃че, що си̑ сто́риль 2.11; и̑ ка́же ѥ҆и ду̑маи ради̑ г҃ѣ ба̑ ѡ̑ ма́ике моа̀ ду̑маи 17.169; и̑ ст҃ыи ре̑ а̑ко ка́жешь ѿ ца́ру̑. а̑то̀ да и̑де̑ в҆ чер҆ковата 39.307; затова̀ и̑ ны́е ѿ хр҃тїане. състра́хѡ̑ (!) и̑ със тре́петь да́ се покло́ни̑. чн҃ному̑ кр҃ту̑ 16.157; ѡ̑ рѡ́де ѐврѣ̑искыи защо̑ прѣда́дох҆те на съмрь́ть своѐго бл҃тлꙗ 35.258; зара́ди̑ това́ ти се мл҃ꙗ ѡ̑ съмрѣ̀ти поча́кай мал҆ко мл҃ꙗ́ мл҃ꙗ́ (!) ти се 31.218б; ѿ ти защо̀ у̑ ѡ̑нь́зи но́щь дето щѣ́ше х҃с да се прѣдадѐ. у̑зѐ хлѣ́бь и̑ ре́че на апл҃ете. това́ е тѣ́ло моѐ 16.161б; ѡ̑ лу̑ка́вы у̑ме і̑у̑де́искыи. ѡ̑ без҆члове́чны и̑ завистли́вы ѐврѣ̑е. ѡ̑ ро́де злы̑ и̑ безако́нны 35.261б; ѡ̑ у̑ме поганы̑. что̑ си и̑ма́ль безако́ниче. ѡ̑ без҆чл҃чныи и без҆ѿчливы чло́вече ѡ̑ злѡ̑че́стниче и̑ безако́нниче непростенны̑ 35.257. **2.** *Във възклицания за израз на радост, удивление, учудване; о.* ѡ̑ голѣ́ма бл҃ть и̑ че́сть де́то се ты̑ сега̀ добы̑ 35.260; и̑ ѿ голѣ́ма радость, дано би́ха се о̀ст҃ыле дето ле́жи тѣ́лото бж҃їему̑ чл҃ку̑ 40.324б; ѡ̑ чю́до. прѣтво́ри се о̀на́зи вода̑ на ви́но като ме́дь сла́д҆ко 10.79. **3.** *Във възклицания за израз на скръб, отчаяние, съжаление; о.* ѡ̑ го́ре ме́не и̑ вам҆ дѣчи́ца, как҆во дочаках҆ме̑ 5.32; ѡ̑ те́ж҆ко ме́не сы́ротои 15.154; ѡ̑ злѣ̀ на́мь сега̀ че̑ как҆ ни̑ о̀лови̑ му̑чи́тель да ни̑ мь́чи 18.192б; ѡ̑ те́ж҆ко си̑ нашему̑ чл҃чьскому̑ сыромашьству̑ 31.216б; ѡ̑ как҆ва́ ли скрь̀бь и̑спль́ни и̑мь ср҃це́то 15.146. **4.** *Във възклицания за израз на възмущение, негодуване; о.* ѡ̑ мнѡ̑го безу̑м҆ство твоѐ ца́ру̑ 39.302; ѡ̑ злѣ̀ тому̑ва дѐто ми́сли зло̀ на съсѣ́дина своѐго 18.198; ѡ̑ голѣ̑ гр҃ѣ̑ що ны̑ напра́ви сега̀ то́изи проклѐти а̀н҆тихрі́сть 18.192б.

ѡ̑ 1.7², 3.19б, 4.23б, 9.65б, 9.71б, 10.76, 10.79, 11.104, 12.109, 13.122², 14.130б, 15.148, 16.161², 17.164, 17.167², 17.169, 17.171, 17.174, 17.175б, 18.178, 18.188б, 18.192б⁶, 18.193, 18.197б, 18.198⁶, 18.200б,

inslav

18.20б, 21.210б³, 31.216б², 31.217б, 31.218², 31.218б, 31.219, 32.230б, 34.250б, 34.254, 35.257³, 35.258б, 35.260, 35.261б, 36.272, 38.292, 39.295б, 39.297², 39.298², 39.301, 39.302, 39.305, 39.307², 39.311, 39.312б, 39.315², 39.315б, 39.318², ѿ 2.9б², 4.24, 4.25, 4.25б, 5.29б², 5.32, 5.37б, 5.38², 5.40б, 9.64, 9.68, 9.71, 11.88, 12.115б, 13.122, 15.138, 15.140, 15.146, 15.147б³, 15.152б, 15.153б, 15.154, 15.155, 15.156, 17.170, 18.192б, 18.193, 18.198, 18.198б², 20.209, 32.226б, 32.230, 35.258б, 35.259², 35.260, 35.260б, 35.261, 35.261б³, 35.262³, 35.263³, 35.263б², 35.264, 35.264б, 36.268, 36.269, 39.315б, ѿ 2.11, 5.29, 16.157, 16.161б, 18.192б², 34.250б, 36.269, 38.291, 39.298б, 39.307, 39.312, 40.323б, ѡ 5.32, 35.261б, 37.274б, 37.27б, 37.276б, 39.309, ѿ 6.47б, 11.99, ѿ 11.106б, ѻ 20.208, 35.256, 39.314, ѿ (!) 31.218б.

обагнен *вж.* **пръвообагнен**

обадя *св.* (2) **1.** *Обадя, съобщя нещо неизвестно до момента, кажа открито.* и̑ ре̑ ми. видѣ̀ ли това̀ си́ч'ко па́влю щото̀ стрꙋ́вать лю̑дїе́тѣ на земл҃а́та скры̑шѡ̑. а̑ тꙋ́ка е̑ о̑ба́дено на҃а̑вѣ о̑чи́вѣстно 32.226б. **2.** *Обадя; издам някого, че е направил нещо; предам.* тога́зи... е̑дно́ помы́сли, ка́кь гы̑ е неправе́дно о̑сꙋ́диль. дрꙋ́го се ꙋ̑пла́ши ѿ ст҃го нико́лае като мꙋ̑ се пока́ни да го̑ ѡ̑ба́ди пр҃ꙋ. слѣзе ѿ кона́того, и̑ припа́де на нѡѕѣ́те мꙋ и̑ и̑щеше проще́нїе 15.144б.

сег.: 3ед. ѡ̑ба́ди 15.144б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* о̑ба́дено 32.226б.

обадя се *св.* (2) *Обадя се, известя нещо неизвестно за себе си; кажа открито.* и̑ дрꙋ́гые мнѡ̑зи(на) зара́ стра́. царе́вь. та̑ не смѣ́яха да̑ се о̑ба́дѣть че сѣ̑ хр҃тїане̑ 39.300; и царица а̑леза́н'дра и̑мето и̑. помы́слѝ и̑ тїа̑ да се̑ о̑ба́ди сѣ̑бѣ си че е̑ хр҃тїан'ка 39.300.

сег.: 3ед. се о̑ба́ди 39.300, *3мн.* се о̑ба́дѣть 39.300.

обаждам *несв.* (4) **1.** *Обаждам, съобщавам за нещо, казвам.* и̑ кога̑ нѣ́кои до́иде та се̑ поклони̑ пръ̑ пръ̑стол бж҃їи, а̑ того о̑ба́жа ра́ботата нѥ́гова що̑то е̑ ра́ботиль зло̑ и̑ли̑ добро̑ 32.231. **2.** *Обаждам, съобщавам за нечия простъпка, издавам.* а̑ко̑ ви́дишь нѣ́кого чл҃ка де̑ прѣгрѣши̑. а̑ ти̑ млъчи̑, и̑ли̑ го поꙋ́чи̑ а̑ недѣ́и̑ го о̑ба́жда пр҃ѣ̑ лю́дїе 18.198; а̑ па́кь де̑то бѣ̑ха потопе́ни до ꙋ̑ста́та вь о̑гнѣ́ната рѣка̑, тїе ненави́дѣха бра́ть бра́та. и̑ о̑ба́ждаха дрꙋ́гь дрꙋ́га, и̑ потыпˈковале са̑ си́роты и̑ сыромáси 32.231б. **3.** *Наклеветявам; лъжа, че някой е сторил нещо лошо.* ѿ злѣ̑ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ де̑то прѣда́ва и̑ о̑ба́жда съсѣ̑дина своѐго на зло̑ ѿ злѣ̑ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ де̑то ѿи̑де та̑ марˈтꙋ́ри́са на лжа̑ пр҃ѣ̑ сѣ̑дь и̑ли пр҃ѣ̑ лю́дїе за сьсѣ̑дина своѐго зло̑, и̑ заклне́ се накриво токо̑ да го̑ о̑сѣ̑ди 18.198.

сег.: 3ед. о̑ба́жда 18.198, о̑ба́жа 32.231; *имперф.: 3мн.* о̑ба́ждаха 32.231б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и̑) о̑ба́жда 18.198.

обаждание *ср.* (1) *Издаване, предателство, обаждане.* и̑ ще̑ да е̑ крьво̑мѣ̑шьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. о̑ба́жданїе, кама́тˈство, ла́комˈство, и̑ дрꙋ́гы мнѡ̑го злы̑ны що̑то̑ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224.

ед.: о̑ба́жданїе 32.224.

обарям *несв.* (1) *Побеждавам, вземам надмощие над някого, надвивам.* ра̑уй се кр҃те, на̑ войни́цѝ бл҃гочьстивїи наде́жа. защо на те́бѣ се надѣ̑ють вѡиска́ре и̑ вьлѣ̑зьть на бо́и. во̑иска́ре̑ ра̑увай се кр҃те, на пѣ̑тници дрꙋга́рю. и̑ що на̑ ѿба́рꙋть побѣда́ваш' го. и̑ на побѣ̑дени и̑зба́витель 16.163.

сег.: 3мн. ѿба́рꙋть 16.163.

обая *св.* (2) *Обая, направя магия на нещо, омагьосам.* и̑ ца́рь сл҃ѣ̑ тѣ̑ и̑дъше, и чюва́ше да не ꙋ̑кра́дне нѣ́кои хр҃тїанинˈ ѿ бо́говете зла́ты. и̑ли̑ да о̑ба́е жера́дьта 37.278.

сег.: 3ед. о̑ба́е 37.278; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще о̑ба́ѥ 37.278.

обаян *прил.* (1) *Обаян; който е свързан с обайване, с врачуване и магии.*

inslav

фараѡ́нь мѡѝсеа̑. не прѣгово́ри, нѝтѝ бж҃їе лю́дїи със҆ ка́менїето и̇ пли́н҆ѳы да гы̑ ѻ̂теготѝ. нѝтѝ лѣ́сть ѻ̀ба́ꙗна, что е̂ със҆ пра́сть бж҃їи ѻ̀ста́вено, да се̂ проти́вы 12.114.

ед.: ж. ѻ̀ба́ꙗна 12.114.

обаяние *ср.* (3) *Баяне, правене на магии, омагьосване.* зара̑ товà бл҃ве́нїи хр҃тїане да се чюваме ѿ сѣ́кы̀ грѣ́хь... ѿ кра́ж҆ба. ѿ непра́вы. ѿ ѻ̂клеве́тꙋванїе. ѿ ѻ̀баꙗ́нїа ѿ магїи ѿ дꙋ́ш҆ман҆ство 1.8; ѻ̂ти́ сте помраче́нїи и̇ сѣ̂ д҃шьта и̇ тѣ́лото. и̇ товà дѣ̂то̀ гле́дате сѣ̂ ѻ̂чи́тѣ си̇, та̑ ка́жете ѻ̂тї̀ ѐ ма́гїа ѿ́баꙗ́нїе та́зи ра́бота 39.301.

ед.: ѿ́баа́нїе 15.147б, ѿ́баꙗ́нїе 39.301; *мн.:* ѻ̀баꙗ́нїа 1.8.

обвия *св.* (5) *Обвия; покрия нещо изцяло, отвсякъде; увия.* и̇ ꙋ̀зе прьсте́нь зла́ть и̇ ѻ̀бви́ го със҆ копри́на и̇ даде́ го на годени́ца своà 40.320б; а̑ми и̇ на́поконь въ гро̑б҆ го погре́боха. ѿ́б҆ви́ть със҆ пла́тно ка̑то̂ мрьт҆вець 35.259; и̇ найде̂ вѣдро́то що̀ чрьпахꙋ̀ със҆ нѥго во́дꙋ. вьжѐ стрꙋ́нꙗно на не́го привѐзано. и̇ ѿве̂за го та си ѿ́бивѝ тѣло́то по го́лꙋ със҆ нѥго 2.10б.

аор.: 3ед. ѿ́бивѝ 2.10б, ѻ̀бивѝ 35.260, ѻ̀бви́ 40.320б; *форма от перф. тип: 2ед.* си ѻ̂б҆ви̇ль 35.260; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѿ́б҆ви́ть 35.259.

обвия се *св.* (2) *Обвия се, омотая около себе си нещо.* и̇ видѣха тога́зи как҆ сь́ е ѿ́бивѝль със҆ вьжѐто 2.11б.

форми от перф. тип: 3ед. сь̀ е̂ ѿ́б҆ви̇ль 2.10б, сь́ е ѿ́бивѝль 2.11б.

обграден *прич.* (1) *Обграден, заобиколен с ограда, ограден.* та̑ бѣ́ше си́ч҆кїать гра̑ ве́сь, зла́ть, и̇, в҃ı. дꙋва́ре ѻ̂б҆градень и̇, в҃. стлѣ́пове 32.227б.

мин. страд. ед.: м. ѻ̂б҆градень 32.227б.

обезгрижа се *св.* (2) *Обезгрижа се, успокоя се по отношение на някого, престана да се тревожа за някого.* и̇ мнѡ̂го ꙋ̀чи́ го догдѐ не бѣ́ше кр҃те́нь. а̑ ѿкак҆ се кр҃ти, ѻ̂без҆гри́жи се за нѥ́го 6.47.

сег.: 3ед. се ѻ̀без҆грижи 13.124; *аор.: 3ед.* ѻ̂без҆гри́жи се 6.47.

обезстраша *св.* (1) *Окуража, накарам някого да спре да се страхува, вдъхна смелост.* защо̂ го видѣ́хꙋ напра́сно ка́то̂ ста́нѣ̂ пра̑ѣ́ ѣ̂ѣ́, затова́ се ꙋ̀пла́шиха. а̑ми̇ бѣ̂ щѣ́ше да и̇ ꙋ̀ми́ри ср҃це́то, и̇ да гы̑ ѻ̀бе̂стра́ши̇ 38.288б.

бъд. в мин.: 3ед. щѣ́ше да ѻ̀бе̂стра́ши̇ 38.288б.

обезчестя се *св.* (1) *Обезчестя се, лиша се от чест, опозоря се.* а̑ и̇́долыте бѣсѡ́в҆скы па́дахꙋ и̇ строша́вахꙋ се. а̑ бѣсоовете бѣ́гаахꙋ по ꙗрꙋ̀, и̇ скѵ̈м҆тѣхꙋ и̇ пла́чаахꙋ. за́що̂ се ѻ̂без҆чьсти́ше 15.139б.

аор.: 3мн. се ѻ̂без҆чьсти́ше 15.139б.

обера *св.* (3) *Обера, извърша кражба, ограбя.* и̇ си́ч҆ко оу̑ ца́ри гра́ плѣни́ха фре́н҆ци. и̇ ѡ̀бра́ха, и̇ зла́то и̇ сре́бро. и̇ цр҃ко́вны ѿдежды, и̇ съсꙋ́ды, що̂ бѣ́ха мнѡ̂го цѣ́ннїи, за́ѐдно̂ и̇ ст҃ы̀ мо́щи. и̇ си́ч҆ко ѿне́соха въ ри́мь 8.58б.

сег.: 3ед. ѻ̀берѐ 31.217; *аор.: 3мн.* ѡ̀бра́ха 5.31б, 8.58б.

обестраша се *св.* (1) *Окуража се, престана да изпитвам страх.* и̇ ви́дѣ ѻ̂ де́сна страна̀ сѣ́н҆ка чила́ш҆ка. и̇ ꙋ̀пла́ши се и̇з҆прьвѣ́нь сѣ́каше нѣ́що го дїа́воль събла́зны, и̇ растрепе́ра се. и̇ знамена се на кр҃ть. си̇ ре̂. прѣкрь́сти се. и̇ помо́ли се бꙋ̑. и̇ ѻ̀бестраши́ се и̇ погле́дна на пладне. и̇ видѣ̀ и̇́стин҆скыи ѐдного чѐ ходѝ 17.166.

аор.: 3ед. ѻ̀бестраши́ се 17.166.

обзная *св.* (1) *Опозная, науча необходимото за нещо.* и̇ ка́кь ѡ̀бьзн[а́]ꙗ на́шъта мꙋ́дрость, и̇ потѣ̀п҆ка ны̑ и̇ пока́за се ѿ на̑ похытрь 36.268.

аор.: 3ед. ѡ̀бьзн[а́]ꙗ 36.268.

обивия *вж.* **обвия**

обивия се *вж.* **обвия се**

обиградя *св.* (3) *Обградя, заобиколя от всички страни, обкръжа.* и̇ то́и пꙋ́сти

inslav

мнѡго во́йскꙋ на по́мощь солꙋна́нѡ̑. а̀ ѡнїа́ а̀ва́ре не ѿстꙋ́пать ѿ солꙋ́нь. а̑ми го сѣ̀ ѿбыгради́ле, и̇ злѣ̀ имь доса́ждать 9.73; тога́зи до́идеше свѣ́ть свѣтли́кавь та мѐ ѿбиградѣ́ше хꙋ́бость, и̇ тога́зи ми се ꙋ̀тѣша́ваше срѣ̑цето 17.172.

имперф.: 3ед. ѿбиградѣ́ше 17.172; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха ѡбыградиле 11.96; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ ѿбыгради́ле 9.73.

обида *св.* (3) **1.** *Обходя, обиколя определено място нашир и надлъж; кръстосам, обида.* и̇ ѐвѣтимїе ѻ̀быдѐ ѻ̀новà мѣ̑сто сѝчѣко, и̇ а̀ре́кѣса товà мѣ̑сто, детѡ̀ е сегà, дохїа́рь монасти́рь 11.100. **2.** *Обиколя, посетя много места, обида.* и̇ кандакїискые градѡ́ве ѡбы́дѐ. и̇ въ а̀зо́тꙋ ѿплꙋ 36.270б; и̇ ѡбыдѐ сичѣки цр҃кви, катѡ̀ ѐднà пчелà рабо́тна щѡ̀ ѡ̀бѣходи си́чѣки цвѣ̑тоовѣ пролѣ́тны 8.56б.

аор.: 3ед. ѡбыдѐ 8.56б, ѻ̀быдѐ 11.100, ѡбы́дѐ 36.270б.

обиден *прил.* (3) *Обиден, който е претърпял обиди и скърби, огорчен, наскърбен.* дай ми пила́те, тогѡ́зи ѿбы́дного мрьтьвѣца и̇ ѡ̀ѱꙋ̀ванны̀го детѡ̀ катѡ̀ ѻ̀сѣ̑день, и̇ распеть 35.259б; а̑мѝ въ ма́лѣко дни́ ничтѡ̀ мꙋ не ѻ̀стà доде́ мꙋ и̇ дѣ̑цьта и̇зѣмрѣха тькѣмо то́и ѿстà съсъ женьта си̑ ѿбы́днѣ̀, и̇ дотолѣкози до́ча́ка. ѻ̀ти и̇ снага́та мꙋ сѝчѣка ѻ̀живни́чѣ. и̇ лежаше на гнои́ще и̇зѣфрь́лень; и̇ чи́рѣпь немаше да си̑ поѡ̀стрь́же тѣло́то си̑ и̇ нѝ хлѣ̀бь и̇ма́ше да ꙗ̑дѐ. и̇лѝ сто́мна во́дà да пїѐ тькѣмо нѣ́говата ѿбы́днаꙗ̑ женà. хо́дѣше и̇ про́сѣше ѿ кѣ́ща на кѣ́ща, и̇ и̇ (!) прино́сѣше та мꙋ̑ мѐтнꙋ̀ваше ѿдале́чь 35.256б.

ед.: м. ѿбы́дного 35.259б, *ж.* ѿбы́днѣ̀ 35.256б, ѿбы́днаꙗ̑ 35.256б.

обидник *м.* (1) *Лице, което е претърпяло много огорчения и скърби; нещастник, злочестник.* каквѡ́то поте́гли праве́днїи і̇ѡ̀вь. детѡ̀ бѣ́ше чл҃кь (члкь) (!) праве́днь, мл҃ти́вь до́брь… и̇ и̑ма́ше сы́нѡве. се́дѣмь и̇ дѣ̑щеры трѝ. ѿвѣ́це и̑ма́ше се́дѣмь тысꙋ́ще. камилѝ, г҃… а̑мѝ въ ма́лѣко дни́ ничтѡ̀ мꙋ не ѻ̀стà доде́ мꙋ и̇ дѣ̑цьта и̇зѣмрѣха… и̇ лежаше на гнои́ще и̇зѣфрь́лень… нѣ́говата ѿбы́днаꙗ̑ женà. хо́дѣше и̇ про́сѣше… и̑ дꙋ́маше мꙋ докогà да лежи́шь тѝ тꙋ́ка. ѿбыдниче похꙋ́лїень. а̑мѝ речѝ нѣкоа хꙋ́лѣна дꙋ́ма на ба̑. давно бы̑ ꙋ̀мрѣ́ль да почи́нешь да не те́глишь товà злѡ̀ 35.256б.

ед.: зв. ѿбыдниче 35.256б.

обиколя *св.* (1) *Обиколя, разположа се около нещо, обкръжа, обградя.* а̑мѝ се́гà да по́и̇демо да смѐ на ꙋ̀трѣшныи д҃нь на ст҃го не́стора, да ꙋ̀змѐ гра́дь солꙋ́нь, да ѐ ꙋ̀ на́ши рꙋ́цѣ. и̇ дойдо́ха и̇ ѡбыколи́ха ѻ̀колꙋ гра́дь но́щїю ѿвънѣка, и̇ натъкѣми́ха се 9.72.

аор.: 3мн. ѡбыколи́ха 9.72.

обичай *м.* (17) **1.** *Обичай; нещо общоприето, установено от древни времена и вкоренено дълбоко в бита на хората.* въ прьвы́те врѣ́мена. и̇махꙋ лю́дїе ѿбичаи. кога́то щѣ́ха нѣко́ѐго да сто́реть ца́ра. и̇лѝ а̀рхїерѐа. и̇ма́хꙋ мѵ̈рѡ̀ детѡ̀ бѣ́ше и̇сцѣде́но ѿ мнѡ̀го мѵ̈ризли́вы цвѣ́тове… и̇ полѣ́аха мꙋ ма́лѣко наврь́хь главѣ̀та. и̇ а̀ко пои̇дѣше ѡ̀но́ва мѵ̈рѡ̀ пра́во на носъ̀тѣ мꙋ. и̇ на ꙋ̀ста́та мꙋ. а̑ тїѐ тога́зи поста́вѣха ца́ра и̇лѝ а̀рхїерѐа 38.291; и̇ повелѣ̀ да сѐ съберѐ си́чѣки събо́рь дад (!) сто́рѐ бо́рѣба. защѡ̀ е̑лли́нѣскы̀ ца́рїе такà и̑маха ѿбы́чаи 9.64б; има́ть ѿбы́чаи ца́рїе. когà щѣ́ть нѣ́кого голѣ́маго чл҃ка да гостѧ̑ть. не стоѭ́ть самы̀ пр҃ѣ т҃ѣ̀ да и̑мь слꙋ́жеть а̑мѝ ѿста́веть сво́и вѣ́рѣныи чл҃ци, да слꙋгꙋ́вать на ѡ̀нѣ́зи. цр҃ка трапе́за 34.248. // *Традиция, наследен от миналото начин на действие.* и̇ по полꙋ̀нощь ѿидѐ сщ҃е́нникь цр҃ко́вныи да пое ꙋ̀трьню по ѿбычаю 11.99б; имамь да вїи вьспомѣ́нꙋ нѣ́коа рѣ́чь бл҃вени [хрїане] хрїстїане (!) отѝ защо

inslav

имаме обы́чаи дн҃еска и оутрѣ. да са причещаваме оу ст҃аа цр҃ква: и до́брь ѐ законь и ст҃ь. и така е по̑обно въса́комꙋ хр҃тїанинꙋ 33.247. **2.** *Обичай, навик, привичка.* и҆ сѣ́нь ма́лѣ́ко поспа́ваше. и҆ ста́нꙋваше ра́но на молѣ́ба своѐ що си҆ и҆́маше ѿбычаи 17.165б; и҆ ни̑кои ни̑кого не пи́таше, ты̀ що си҆ работи́ль. и҆ какѣ́ се́ си пости́ль защо̀ така́ си и҆́махꙋ ѿбычаю на то́изи монасти́рь ни̑кои ни̑кого да не попи́та 17.165б.

ед.: ѡбычаи 9.60б, ѿбы́чаи 9.64б, 17.165б, 34.248, ѻ҆́бычаи 11.84, ѿбычаи 11.92б², 12.117, 17.165б², 17.173б, ѡбычаи 17.173, обы́чаи 33.247, ѿбычаи 35.266, ѿбычаи 38.291, ѿбычаю 11.99б, 17.165б.

обичам *несв.* (16) **1.** *Обичам, изпитвам чувство на дълбока привързаност към някого.* и҆ па̀кь ка́же. да ѡбы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́чѣ́кыте чл҃ци 1.5б; това̀ си́чѣ́ко щѐ да сто́ри пр҃ѣ людїетѣ, за́мь да го̀ о҆би́чать сичѣ́кыте лю́дїе 18.187б. **2.** *Обичам, изпитвам сърдечно влечение към лице от другия пол.* защо̑ щото̑ лю́би и҆ ѻ҆́бы́че чюжа̑ жена̑. той е... прѣлюбо̑ творѣ́ць 1.6б. **3.** *Харесвам, нрави ми се, имам влечение към нещо.* а҆̀ко̀ ли ще́шь да навїе́шь на сребро̀ любѣ́ство, а҆̀ ты̀ недѣ́и о҆бы́чѣ и҆ма́нїе и҆ сто́ка 19.207б; и҆ слꙋшаи що̀ ка́же пр҃рькь, ко́й о҆бы́че непра́вда, ненавиди своѝ д҃ша 1.7.

сег.: 1ед. о҆би́чамь 18.191, *3ед.* ѻ҆́бы́че 1.3, 1.6б, ѻ҆́би́че 1.4, о҆бы́че 1.7, ѻ҆́бы́чѣ 32.228, ѻ҆́би́чѣ 32.228б, *2мн.* ѿбы́чете 1.3б, ѻ҆́бы́чѣте 39.298, *3мн.* ѿбы́чать 1.8, о҆би́чать 18.187б; *имперф.: 3мн.* ѿбы́чеха 1.6б; *бъд.: 3ед.* ще̑ да о҆бы́чѣ 18.187; *пов.: 2ед.* ѻ҆́бичи́ 1.7, *описат. 2мн.* да ѡбы́чете 1.5б, *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) о҆бы́чѣ 19.207б.

обладавам *несв.* (1) *Владея, господствам над нещо, царувам.* и҆ въ ѡ҆нїа д҃ни и҆злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кѵ҃сара а҆вѣ́гꙋста, да сѐ, напи́ше въса́кь чл҃ки на сво́ето си҆ ѿчѣ́ство, и҆ си́чѣ́кыи свѣ́ть да се напи́ше вь цр҃ска кни́га. това̀ написа́нїе и҆ ѿпрьвѣ́нь бѣ́ше. когато кѵ҃ринѣи ѿблада́ваше на сїрїе 33.236б.

имперф.: 3ед. ѿблада́ваше 33.236б.

облак *м.* (11) *Облак, голямо количество сгъстени водни пари високо в небето.* и҆ погле́днъха на̑ т҃ѣ и҆́де ѐди́нѣ ѡбла́кь голѣ́мь и҆ тѣ̑мень, и҆ бꙋ̑ра вели́ка съсѣ ѡблакѣ́ть 15.136; и҆ тїе́ го гле́даха. и҆ ѡбла́кь до́йде и҆ по̑ѐха го и҆ вди́гньха го ѿ о҆́чи́те и҆́мь 38.292. // *Образно.* принеси́ ми да почрьпꙋ̑ ѿ тво́ата жа́лость. и҆ да разѣ́валю̀ ѡбла́кь на тво́ата мы́сль. что̑ е това̀ защо̑то скрьбишь и тъжишь 12.117.

ед.: ѡбла́кь 12.117, ѡбла́кь 15.136, 32.229б, 38.292, 38.292б, ѻ҆́блакь 18.191б, ѡблакь 18.195б, ѿбла́кь 31.215б, ѿблакь 31.216б, *чл.* ѡблакѣ́ть 15.136б; *мн.:* ѿблаци 18.200.

област *ж.* (2) *Област, голяма част от държава или територия.* и҆ нѥгова̀та ѡбласть ѐ неизрече́ннаа, дѣ̑то ни̑кои не може да и҆ска́же дрьжа́вата мꙋ̑ что̑ вла́да 15.131; ца́рь маѕимїа́нь прѣѐ и҆ плѣни̑ скѵ҃ты и҆ савроматы, на ѿбласть ри́мѣ́ско ца́рѣ́ство 9.63.

ед.: ѿбласть 9.63, ѡбласть 15.131.

облача се *несв.* (2) *Обличам се, слагам си дрехи.* а҆̑ми̑ па̀кь въспомени̑ за бога́таго лазара, что мꙋ̑ се придаде ѿ болѩрѣ́ството. де́то се ѿбла́чѣ́чеше (!) ꙋ̑ зла́ты ѿде́жди 12.118; и҆ о҆бла́чи се въ разра́ни чюле́тины 20.209.

сег.: 3ед. о҆бла́чи се 20.209; *имперф.: 3ед.* се ѿбла́чѣ́чеше (!) 12.118.

облачам *несв.* (2) **1.** *Обличам, слагам дреха на някого.* тогі́ва щьть да ви́деть и҆ чрьве́ната ри́за, дѣ̑то го ѿблачаха съсѣ нѥа напри́смѣ̑ 18.200б. **2.** *Обличам, снабдявам някого с дрехи.* е҆́ла́те и҆ вы́е кои̑то сте погле́дꙋвале бо́лѣ́нїи сырома́си и҆ чюжди́нци. и҆ кои̑то сте ѡбла́чиле го́лы сырома́сы и҆ про́сѣци. и҆ кои̑то сте нахра́ниле гла́дны 18.202.

имперф.: 3мн. ѿблачаха 18.200б; *форма от перф. тип: 2мн.* сте ѡбла́чиле 18.202.

облачѣчеше (!) *вж.* **облача се**

inslav

облея *св.* (2) *Облея, изтека обилно и намокря нещо отвсякъде (за сълзи).* а҆ то́и зѐ да и҆мь ду́ма нѣ с҆мь а҆́зь бра́тїа, а҆ слѣ́зы го ѡ҆блїа́ха 5.35.

аор.: 3мн. ѡ҆блїа́ха 3.19, ѡ҆блїа́ха 5.35.

обливам *несв.* (1) *Обливам, обилно мокря нещо отвсякъде (за сълзи).* и҆ ѡ҆бли́ваха му҆ слѣ́зи о҆́чи́те. и҆ ѡ҆стъпаше наза́ды и҆ съкры́аше се и҆ пла́чѣше 5.34б.

имперф.: 3мн. ѡ҆бли́ваха 5.34б.

облизу *нареч.* (1) *Наблизо, на малко разстояние.* и҆ і҆ако (!) се́ слу́чаше нѣ́кои нѣ́кого да ви́ди нѣ́и҆де ѡ҆близу́. и҆ тыѐ бѣгаха е҆дїнь ѡ҆ дру́гыго подале́че 17.165б.

ѡ҆близу́ 17.165б.

облича *св.* (3) *Изоблича, разкрия публично нечие злодеяние, разоблича.* и҆ да тѐ у҆тѣши́ ѡ҆ тру́дь ѿтво́й, детѡ̀ те́глишь ради҆ тво́ето чи́стое зна́ѥне. и҆ защѡто сѝ о҆́бличи́ль ца́рица дѣто чи́ни безако́н҆ство 12.120; и҆ зна́ешь де́то сѝ ѡ҆ставиль печѣ́ть (!) на гро́б҆ть. тази́ ще ху́ла тебѣ̀ на ѡ҆́н҆зи стра́шныи дн҃ь да́ ти се ѡ҆́бли́чи безако́нниче 36.269б.

имперф.: 3ед. ѡ҆бли́чаше 12.112б; *форма от перф. тип: 2ед.* сѝ о҆́бличи́ль 12.120; *страд.: бъд.: 3ед.* ще да́ се ѡ҆́бли́чи 36.269б.

обличавам *несв.* (2) *Изобличавам, разкривам публично греховността на някого, разобличавам.* и҆ бл҃же́нь і҆ѡа́ннь зла́ѹсты̀ детѡ̀ сѣди҆ на прѣсто́ль и҆ бы̀ вели́кь със҆ пу́ченїе и҆ прѣдо́брь. защѡ̀ праве́дно ду́маше, и҆ ѡ҆́блича́ваше ко́й҆то е́ немл҃тивь и҆ не зна́е ба҃ 12.112б.

имперф.: 3ед. ѡ҆́блича́ваше 12.112б, ѡ҆́блича́ваше 12.120б.

облѣка *св.* (24) **1.** *Облека, сложа дрехи на някого.* и҆ посла́ѣ го ѡ҆блѣ́коше въ дру́га ѡ҆де́жда 15.153; и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ сѝ и҆ си́ч҆кы ѡ҆блѣ́чены във҆ копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поѧ́сѣ 40.320. **2.** *Облека, снабдя някого с дрехи.* да нахране́ните гладна. да напо́йте жьдна. да ѡ҆блѣче́те го́ла 18.205б; и҆ сирома́сѝ да поми́лу́вамѐ да гы ѡ҆́блѣче́ѣ. и҆ нахра́ни́ѣ 4.26б. **3.** *Прен. Придобия, получа нещо.* и҆ вы́е сѣдѣ́те въ гра́҆ і҆ерли́мь догдѐ ѡ҆блѣче́те си́лата. что̀ е ѡ҆́съви́ше 38.290. **облѣка плът (човѣческа).** *Добия плът, приема човешки образ.* и҆ размо́трѝ (!) и҆ ре́ на послѣ́дно врѣ́ме, и҆ на послѣ́дны го́ди́ны. да слѣ́зе и҆ да ѡ҆́блѣче плы́ть ѡ҆ ста҃ѧ бо҃а и҆ дв҃ца мр҃їа. и҆ катѡ̀ същѝ чл҃кь си́ч҆ко плыть́ско прѣтры́пѣ 38.285; а҆́тѡ̀ да пи́тамѐ ка́кь ѥ҆́де и҆ защѡ̀; ѥ҆́де, да пока́же как҆ ѐ и҆́стин҆скы ѡ҆блѣ́кль плы́ть. и҆ почтѡ̀ ѥ҆́де ме́дь със҆ во́щу́на 38.289; и҆ нѣ̀ да слѣ́зе бж҃ьскыи, като ѐ бо҃ на н҃бето… а҆́ми҆ да ѡ҆блѣчѐ плы́ть чл҃чьскаа. да́ се породѝ ѡ҆ ма́йка. катѡ̀ чл҃кь 3.16б.

сег.: 1ед. ѡ҆́блѣку́ 35.260, *3ед.* ѡ҆блѣчѐ 3.16б, о҆́блѣ́че 38.285, *2мн.* ѡ҆блѣче́те 38.290, *3мн.* ѡ҆блѣ́ку́ 37.280б; *аор.: 3ед.* ѡ҆блѣ́че 11.81б, 39.309б, *1мн.* ѡ҆блѣ́кох҆мѐ 18.203, ѡ҆блѣ́кох҆мѐ 18.205, *2мн.* ѡ҆блѣ́кох҆тѐ 18.201б, 18.204, *3мн.* ѡ҆блѣ́коха 5.35, ѡ҆блѣ́коше 15.153, ѡ҆́блѣ́коха 17.172б; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ ѡ҆блѣ́кль 38.289, *1мн.* смѐ ѡ҆блѣ́кле 3.17б; *пов.: описат. 1мн.* да ѡ҆́блѣ́чѣ́ѣ 4.26б, *2мн.* да ѡ҆блѣче́те 18.205б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѡ҆блѣ́чень 2.12, 18.194б, ѡ҆́блѣ́чень 34.253б; *мн.:* ѡ҆блѣ́чени 18.195, ѡ҆блѣ́чени 38.292, ѡ҆блѣ́чены 40.320.

облѣка се *св.* (14) **1.** *Облека се, сложа си дрехи.* а҆̀ маѳе̑и влѣзе на е҆дна̑ го́ра̑, и҆ ѡ҆блѣ́че се ты́к҆мо у҆ е҆дна ри́за 37.274; ѡ҆́блѣ́че се х҃с въ чры́вена багреница 35.258б; и҆ ѡ҆блѣче се въ ѡ҆де́жда а҆рхїерѐиска 36.269. **2.** *Прен. Сдобия се, придобия нещо.* и҆ а҆́зь да пу́ста̀ ва́мь дх҃ь ст҃ыи что̀ вы́ се ѡ҆бѣща́ ѡ҆ о҆́ца моего̑. и҆ вы́е сѣдѣ́те въ і҆ерли́мь до́де вы̀ до́и҆де ѡ҆ н҃бе́то си́ла. да сѐ ѡ҆блѣ́чете да стѐ и҆ вы́е си́л҆ны 38.292; а҆́ми҆ ны́е да не сто́ри́ѣ така̀ а҆́мы̀ да се по́ка́нимь да сѝ просвѣ́ти́ѣ дш҃ьта, и҆ и҆ (!) да́ се ѡ҆́блѣ́чѣ́ѣ със҆ добры̀. ра́боты 34.255б. **облѣка се в човѣческа плът.** *Добия плът, приема човешки образ.* а҆̀то бѣ́ха и҆ тїѐ дїа́воле, а҆ла сѐ

inslav

бѣха, и тїе облѣкле въ чл҃чьска плѣть. и тїе стрꙋваха знамéнїе сѣ ан҃тихрїста наѐднô 18.195.

сег.: 3ед. се ѿблѣчѐ 8.55б, *2мн.* сѐ ѡблѣчете 38.292, 38.293, сѐ ѡблѣчете 38.293–293б; *аор.: 3ед.* ѡблѣче се 2.10б, облѣче се 5.30б, 13.124, 37.274, 40.321, се ѻблѣче 11.91, ѿблѣче се 12.120, 35.258б, ѡблѣче се 36.269; *плусквамперф.: 3мн.* сѐ бѣха облѣкле 18.195; *пов.: описат. 1мн.* да се ѿблѣчѣ̑ 34.255б.

облѣкло *ср.* (9) *Облекло; дрехите, които човек носи на тялото си.* и пойдѐ въ пꙋстыня, и ꙋзé си мáл҃ко ꙗ҃стице… и ѡблѣклò щò на сéбѣ нóсѣше 17.165б; и катô възлáзѣ̑ на стлѣбата. ѐтô прѣ̑ мéне ѐдúнь момѣ́кь вь бѣ́ло облѣ́кло облѣ́чень 39.315б; и нѝкои да ѝде със҃ недостóино ѿблѣклò на ц҃рськà трапéза 34.248б.

ед.: ѡблѣклò 3.18, 5.31б, 5.34[2], 17.165б[2], 17.172, ѿблѣклò 34.248б, облѣкло 39.315б.

облѣкувам *несв.* (1) *Обличам, снабдявам някого с дрехи.* ѧ̑мѝ чтô стóри, сѣ́кыи д҃нь хранѣше глáдны сиромáси, и напоꙗ́ваше жѣ́дны, и гóлы ѿблѣ́кꙋваше 15.133б.

имперф.: 3ед. ѿблѣ́кꙋваше 15.133б.

облѣня се *св.* (2) *Поленя се; стана ленив, мързелив; проявя леност.* и що щешь ѿ мéне да чю́ешь ѝлѝ да се наꙋ̑чишь. дето сѐ тол҃кова потрꙋ́ди. и не ѡблѣнú се 17.166б.

аор.: 2ед. ѡблѣнú се 17.166б; *пов.: описат. 1ед.* да сê ѡблѣнѧ̀ 15.132б.

облѣчен *прич.* (9) *Като прил. Облечен, който е с дрехи.* и видѣ́ха катò нѣ́кої клирúци чѐ оꙋлѣ́зꙋвать ꙋ̑ цр҃квата, ѿблѣ́чени вь ѿдéжди свѣтлúкави сщ҃ен҃скы 3.20; тâ щѣ́ть да хóдеть облѣ́чени въ прѣмѣна ѿ кóзина ѝстакáна 18.186.

мин. страд. ед.: м. облѣ́чень 39.315б; *мн.:* ѿблѣ́чени 3.20[2], 12.110, 37.280, ѡблѣ́чени 8.59б, 37.279б, облѣ́чени 18.186, облѣчéни 38.292б.

обновление *ср.* (1) *Обнова, подновяване, обновление.* и пôнóви чéр҃ковата ст҃мꙋ. и ѿтогúва се нарéче обновлѥ́нїе хра̑ ст҃гó геѡр҃гїа 39.317б.

ед.: обновлѥ́нїе 39.317б.

обогатя *св.* (2) **1.** *Обогатя, направя някого богат с повече материални придобивки.* ѧ̑мѝ ѧ̑кô бѣ́дешь сыромá̑ ѧ̀зь да тѝ дáмь срéбро и злáто да тê ѿбогатѝ̀ 9.65б. **2.** *Прен. Обогатя, направя някого да притежава повече духовни ценности.* дето ê ц҃рь нб҃ныи, ѧ̑ тóи прїѐ нищета ѻ̑ти, зâнь да обогатѝ сыромáсите что сѣ̑ ѿпáдньле ѿ добрѣ́те рáботы. и чтô сь сѣ̑ лишúле ѿ бж҃їа вóлꙗ затовà бы̑ катô сиромáхь да ꙋмалѝ нáмь грѣховете 33.235.

сег.: 1ед. ѿбогатѝ̀ 9.65б, *3ед.* обогатѝ 33.235.

обожа *св.* (1) *Обожа, направя някого подобен на Бог.* чл҃кь бы̑ да ꙋпази и да спáсѝ чл҃ка ѧ̑ бг҃ъ пàкь бѣ́ше, да ѻ̑бж҃ї и на̑ и бы̑ па̑ по плѣть сѝ съмрѣ́тень да стóри на̑ да нéма съмрѣ́ть д҃шáта ны̑ 33.239.

сег.: 3ед. ѻ̑бж҃ї 33.239.

оболерувам *несв.* (1) *Правя някого богат, обогатявам.* сыромáси щê да гы̑ оболéрꙋва сы́роти мúлꙋва. вдовúци щê да гы пáзи. бóл҃нїи лю́дїе щê да гы̑ наглéдꙋва. и пáк҃ щê мнѡ̑го рáботы чю́дны да стóры 18.187.

бъд.: 3ед. щê да оболéрꙋва 18.187.

оболѣря се *св.* (4) *Забогатея, стана богат; придобия повече пари, имот.* нигдѐ не мóже да сѐ смирѝ и да сѐ ꙋтишѝ, догдѐ го векѥ̑ съмрѣ̀ть притúсне, све ѐ жѣ́день на срéбро ю҃бїе, и ѿ срéбро ю҃бїа пóжльти катô злато, и сѣ́коги ѝще чл҃кь да сѐ оболѣ́ри 31.220б; болѣ́рїето та сѐ мъчáть и днѣ̑ и нощесь токò да се оболѣ́ры, и до стáрости катô восáкь ѿ ѻ̑гнꙗ́ се топѝ 31.219б–220.

сег.: 3ед. сѐ оболѣ́ри 31.215б, 31.220б, се оболѣ́ры 31.219б–220; *аор.: 1ед.* се оболѣ́рихь 31.220б.

inslav

оболѣя *св.* (1) *Разболея се, стана болен, почна да боледувам.* защо̑то си поми́слиль на срцето си̑ зло̀ на ра́ба моего̑ ма̑ѳеа, затова̀ ще̑ да ти̑ о̑болѣ̀е тѣло́то 37.277.

бъд.: 3ед. ще̑ да о̑болѣ̀е 37.277.

обрадовам се *вж.* **обрадувам се**

обрадувам се *св.* (5) *Зарадвам се; изпитам радост, задоволство от нещо.* и а̑пл҃ь ѳома̑ като ѹлѣ̑зе вь и̑нъ҆и̑скыи гра́дь. каза́ха ца́рѹ и̑нъ҆дїи́скомѹ гѹнъ҆дафо́рѹ. ка́кь е̑ дове́ль а̑вва́нь кѹпе́ць хы́тра ма́истора. о̀бра́дѹва се ца̀рь и̑ повелѣ̀ да ѹлѣ̑зе ѳома̑ 7.51б; и̑ ѡ̑нъ҆зи чл҃кь о̀бра́дова се на ѡ̑нъ҆зи хѹ́бавы̀ и̑ кра́сныи вѣнъ҆ць 9.61; и̑ кои́то вла́зеть вътрѣ̀ радо́сть и̑ма́ють голѣ́ма... и̑ па́кь дрѹ́го потврьдѣ̀ се ѡ̑бра́дѹвать, защо̑ пои́доше бли́зѹ при ц҃ра и̑ побѣсѣ̑дише. със҆ нѥ́го 33.232.

сег.: 3мн. се ѡ̑бра́дѹвать 33.232; *аор.: 3ед.* о̀бра́дѹва се 7.51б, о̀бра́дова се 8.59б, 9.61, *3мн.* се о̑брадоваше 15.151.

образ *м.* (61) **1.** *Образ, външен вид, облик.* прѣтво́ри си̑ о̀бра́зь като̑ е̑ди́нь мла́дь мом҆кь. и̑ пои̑дѐ и̑ станѣ̑ прѣ̑ нѥ́ю 10.78; и̑ что̑ и̑ма́шь (!) ца́рь ѱо҆гла́въ҆ци. ѹ̑ тои́зи ча̑, чл҃чь́скы о̀бра́зь до́биха 37.279б. **2.** *Образ, лице.* и̑ пора́сте ѡ̑нь́зи змїа̀ оу̑ коре́мъ҆ть и̑. и (с)та́нь ѡ̑бра́зь и̑ снага́та и̑ като̀ зла̀кь зеле́на 2.13б. **3.** *Икона, изображение на светец или Бог.* и̑ тога́зи прине́се нѣ́кои хр҃тїа́нинь двѣ̀ лам҆ба́ды хѹ́бавы и̑ голѣ́мы, и̑ запа́ли гы прѣ̑ о̀бра́зьть ст҃мѹ̑ дими́трїю 9.74. **приема образ.** *Приема човешки образ.* и̑ потова̀ е̑ди́но҆ро́дны̀ ст҃нь и̑ дѹ́ма бж҃їи. не трьпѣ̀ да гле́да чл҃чьскыи рѡ́дь ѿ дїа́вола да се мѣ́чи. а̑ми прѣклони̑ нб҃ето, и̑ слѣ́зе на́ землю̀. и̑ о̀бразь като̑ ра́бь прїе́мь. и̑ плѣ́ть прїе̑, ѿ прч҃та̀ дв҃ца что мѹ́жа не зна́е 15.132.

ед.: ѡ̑бра́зь 2.13б, 7.51, 11.105, 38.282, 38.282б, 38.284, 40.321, ѡ̀бра́зь 5.28, 5.34, 10.76б, ѡ̀бразь 5.34, 5.37б, о̀бразь 6.43б, 12.117, 15.131б, 15.132, 18.184б, ѡ̑бразь 6.45б, 9.71б, 15.134, о̀бра́зь 6.48б, 7.50б, 9.68б, 10.78, 10.79, 11.82б, 11.105б, 12.114б, 12.119, 14.127[2], 15.153б, 17.166, 18.188б, 33.245, 36.270б, 37.279б, обра́зь 9.74, 11.92, 14.128б, о̑бра́зь 11.83, 11.91б[2], 11.92[2], 12.115, 12.119, 13.121б, 17.170[2], 34.249, 38.281б, 38.292б, 38.293, о̑бразь 11.92, о̀бра́зѹ 16.162б, *чл.* ѡ̑бра́зъ҆т 5.39, о̀бра́зьть 9.74, обра́зъ҆ть 11.92, обра́зьтъ҆ 12.109, о̀бра́зать 18.191б; *мн.:* ѡ̀бра́зы 11.100б.

обратя *св.* (1) *Обърна, променя посоката на движение на нещо.* защо̑ рѣка̑ и̑маше та́мо вели́ка... и̑ натькми́ха да ю̀ ѡ̑братеть на цр҃квата. и̑ да̀ се раз҆вали̑ и̑ цр҃ква и̑ си́ч҆ко мѣсто. и̑ стори́ха така́ 11.97б.

сег.: 3мн. ѡ̑братеть 11.97б.

обращам *несв.* (1) *Обръщам; извивам нещо, за да променя положението му спрямо някого.* това́ сѐ по́мли бѹ̑ ст҃ы̀ сѵ̑мешнь. а̑ тѣло́то и̑ мрь́тво като лежа́ше. та се дви́гнѹваше, и̑ лицѐто си ѡ̀бра́щаше кам҆то сѵ̑мешна 2.13.

имперф.: 3ед. ѡ̀бра́щаше 2.13.

обрека *св.* (1) *Обрека, изправя някого пред гибел, обещая някого за жертва.* ѡ̀ че́до моѐ сла́д҆кое ѐди́но҆ро́д҆ное ка́кь ѿхо́жа̑шь на сьмрь́ть змеѥ̀томѹ на о̀бѣ́ть. де̑то та са́мь о̀бре́кль 39.309б.

форма от перф. тип: 1ед. са́мь о̀бре́кль 39.309б.

обрека се *св.* (4) **1.** *Обрека се, дам дума, врека се, обещая.* и̑ подохь па́кь на о̀нова̀ мѣ́сто прѣ̑ и̑ко́нѹ бц҃и. дето ми бѝ пи́сано та́ се ѡ̑бре́ко̑ да се пока́ѭ 17.170б. **2.** *Обрека се, по силата на вътрешни причини се поставя в служба на някого.* и̑ въ ца́риграда́дь мѹ́жь нѣ́кои бл҃гочь́сти́вь и̑ добрь хр҃тїа́нинь. и̑ ѡ̑бре́кль се бѣ́ше ст҃мѹ̑ о̑ц҃ѹ̑ нико́лѹ, и̑ любо́вь тврь́дѣ и̑маше ѹ̑ нѥ́го 15.152.

аор.: 1ед. се ѡ̑бре́ко̑ 17.170б, се о̑бре́ко̑ 17.171; *плусквамперф.: 3ед.* ѡ̀бре́кль се бѣ́ше 15.152; *форма от перф. тип: 1ед.* се́ смь ѡ̀брѣ̑кла 17.172.

inslav

обриша *св.* (1) *Обърша, с триене отнема влагата от кожата на човек, подсуша.* и̇ пома́за нѡ́зѣ̑те і҆с҃овы. и̇ ѻ҆́три́ваше гы сѝ р҃ѣ̑. ѻ҆бри́са гы съсво́йте (!) космы̀ 34.250.

аор.: 3ед. ѻ҆бри́са 34.250.

оброк *м.* (2) *Оброк, тържествено обещание пред Бог или светец, обет.* чл҃кь нѣко́й расла̀нь и҆́ме́то мꙋ̀... и҆́ма́ше и̇ жена̑ ни́гова правосла́вна... и̇ хо́деха по зако́нь х҃вь. и̇ и҆ма́ха вели́кꙋ̀ лю́бовь и̇ вѣ́рꙋ̀ къ вели́ко_мн҃и́кꙋ̀ гесѡ̑гі҃ю. катѡ̑ д҃нь не ѿстѣ́паха ѿ че́рковата ни́гова ѡ҆бро́ци своѐ въздáваха бг҃ꙋ̀ и̇ ст҃мꙋ̀ мл҃е́ще̑ (!) и̇ стрꙋ́ваха мꙋ̀ катѡ̑ годи́на слꙋ́жба 39.313; и̇ вѣ́рнь хр҃тїа́нинь бѣ́ше бг҃ꙋ̀. и̇ и҆́маше ѻ҆́брокь на ст҃го ни́колае 15.153.

ед.: ѻ҆́брокь 15.153; *мн.:* ѡ҆бро́ци 39.313.

обруча *св.* (1) **обруча за мъжа.** *Омъжа, оженя мома.* и̇ гь бг҃ затова̀ вло́жи въ ꙋ̑мь заха́рїю прр҃кꙋ̀ да ю̀ ѻ҆бру́чи за мꙋ́жа. да погꙋ́би хы́трость бѣсо́вскаа 13.124.

сег.: 3ед. ѻ҆бру́чи 13.124.

обручник *м.* (1) *Съпруг, който има неконсумиран брак; обручник (за Йосиф Праведни).* сало́мїа бѣ́ше дьщерѝ і҆ѡ́сифꙋ̀ що̀ бѣ́ше ѡ҆бру́чникь бл҃ци 6.41.

ед.: ѡ҆бру́чникь 6.41.

обручница *ж.* (1) *Съпруга, която има неконсумиран брак; обручница (за Дева Мария).* пои́дѐ и̇ і҆ѡ́сифь да сѐ напи́ше и̇ то́и ѿ га́ллею. (!)... и̇ не́говата ѡ҆бру́чница ма́рїа, защѡ̑ бѣ́хꙋ. тїе́ ѿ дв҃двь р҃ѡ́ 33.237.

ед.: ѡ҆бру́чница 33.237.

обръна *св.* (16) **1.** *Обърна, променя посоката на движение на нещо.* и̇ ѡ҆бры́нꙋше кора́бь на дрꙋ́га странѣ̑ къмъ то ѣ҆́ное [ѣ҆́ное] (!) мѣ́сто 15.137; и̇ тїа́ рѣ́кы̑ натькъми́ха да гы̑ ѿбрѣ̑нать на цр҃квата 11.97б. **2.** *Обърна, променя същността на нещо или някого, изменя.* и̇ сътвори́ха зъго́ворь, что̑то и҆́ма́ше кри́вина на ѳеѡфи́ла. а̑ тїѐ го ѿбрьнъха и̇ напи́саха на і҆ѡа́нна, кри́вына. какь ѐ ѻ҆́сѣдень ѿ мнѡ́го ѐпк҃пе 12.116; затова̀ и̇ бг҃ пꙋстѝ а҆́гг҃ла. и̇ прѣложи ѡ҆́гнь на роса̑. и̇ посл҃ѣ́ катѡ̑ ви́дѣ това̑ чю́до царь что̑ гы̑ мѣ́чѣше. и̇ ѡ҆бры́на го бг҃ и̇ пи́са писа́нїе по си́чка земли̑, и҆ ре́че, вели́кь г҃ь бг҃ седра́хꙋ и̇ миса́хꙋ и̇ а҆вдéннаго 12.117б. **3.** *Прен. Покръстя, променя вярата на някого.* и̇ наꙋ́чиха ны̑ и̇ наста́виха, и̇ въразꙋми́ха. и̇ чю́деса сто́риха. и̇ мнѡ́го зло̀ прѣтрьпѣха. тькмо да ѿбры́нать си́чки е҆зы́ки, и̇ да гы̑ привѣ́дꙋть на добро̑ бг҃оразꙋ́мїе 34.254. **4.** *Прен. Обърна, насочи някого към нещо.* и̇ помл҃и се бг҃ꙋ̀... бг҃е̑ и̇ г҃и мл҃ти́выи детѡ̑ въсе́гда съмы́слювашь да ѐ сп҃се́нїе на чл҃ци. и̇ дѣ́то не́ щешь да ѐ съмрьть на грѣшници, а҆̑ми̇ и҆́щешь да го ѿбры́нешь на живо́ть 15.135; а҆̑ми̇ па̀кь зна́ѧ, и̇ чю̀, затова̀ слѣ́зе бг҃ та бы̑ чл҃кь, дето го̀ ро́ды̑ ты̑, да ѿбры́не грѣ́шници на покаа́нїе 17.170б. **5.** *Прен. Откажа някого от нещо.* и бг҃ ле́гома щѣ́ше да̑ гы обры́не ѿ загꙋ́бена. прѣ́льсть. и̇ показꙋва́ше имь мно́го знаменїа. потопь навѐде на́ сичкїи св҃ѣ̑... а чл҃кь ни́какь не щѣ́ше. и не оставеше се ѿ свои́те грѣ́хове 33.247. **обръна на християнска (православна) вѣра.** *Покръстя, приобщя някого към християнската вяра.* и̇ і҆ѡа́нь си́чките лю́дїе та́мо ѿбры́на на вѣ́ра хр҃тїа́нскаа 12.116б; и̇ то́и ѐдва̀ ѻ҆бры́на а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра 15.140б.

сег.: 2ед. ѿбры́нешь 15.135, *3ед.* ѿбры́не 9.70, ѿбры́не 15.134, 17.170б, *3мн.* ѿбрѣ̑нать 11.97б, ѿбры́нать 34.254; *аор.: 3ед.* ѿбры́на 12.116б, ѡ҆бры́на 12.117б, ѻ҆бры́на 15.140б, ѡ҆бры́на 39.306, *3мн.* ѡ҆бры́наха 12.115, ѿбрьнъха 12.116, ѡ҆бры́нꙋше 15.137, ѡ҆бры́шꙋше (!) 15.137; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѿбры́не 33.246б, щѣ́ше да̑ обры́не 33.247.

обръна се *св.* (44) **1.** *Обърна се, променя местоположението си встрани или назад, извърна се.* и̇ станѣ̑ ма́лко на пѣ́ть да си почи́не. и̇ ѿбры́на се

inslav

на йстокь да се помлѝ бꙋ 17.165б; и̇ тога́зи ѡнова̀ тѣло̀ що бѣ́гаше подꙋ́ма и̇ рѣ̑ мꙋ така̀. а̃вва зо́симе не мо́гь се ѡбрѣ́на, да ти ви́дѧ лицѣ̑то 17.166б. **2.** *Обърна се, променя посоката си на движение, тръгна в друга посока.* защô рѣка̑ и̇́маше та́мо вели́ка, зовѣ́ше се хри́са. и̇ натькми́ха да ю̀ ѡ̃братеть на цр̃квата. и̇ да̀ се разꙑвалѝ и̇ цр̃ква... а̃мѝ бж̃їе повелѣ́нїе не бы̑ така̑ катô тїѐ мы́слѣха. а̃ми сѐ о̃брѣ́на вѡда̑та на дрꙋ́гаа страна̀. и̇ не поврѣ́ди се та́мо нѝ что 11.97б. **3.** *Обърна се, започна да правя нещо различно.* и̇ тога́зи катô видѣ̀ ключа́рь цр̃ко́вныи детô пази грôбь ст̃мꙋ. че сѣ̀ по́мнѡго ѡбрѣ́наха лю́дїе да гра́беть сребрôто чтô бѣ́ше на грôбь ст̃мꙋ́ приви́ка висо́ко 9.72б. **4.** *Прен. Обърна се; отнеса се към някого с думи, с реч.* и̇ ѡбрѣ́на се а̃рїа със̾ жа́лость кам̾тô. п̃ра и̇ рѣ̑. п̃рꙋ правѐ́днꙑ, поо̃ба́ет̾ лѝ прѣ̀ тво́е цр̃тво да вди́гне рꙋ́ка то́изи ни́х̾то 15.141. **5.** *Прен. Обърна се; променя се, като се насоча към някого или нещо.* и̇ рѣ̑ и̇́мь. чю́ваите се че́да моа̀ мо́лю вы се. срⷣце́то ва́ше и̇ оу̃мꙑ̀т̾ вы̑ что вы̑ е раз̾вра́тень. о̃брьнѣ́те се към̾тô ба̑, и вашъта мисль да ê на волꙗ бж̃ї́а 15.149б; и̇ нѣ̀ ѐ щѣ́ль бы̑ съмрь̀ть грѣшномꙋ, чл̃кꙋ, амѝ чакаль да́ се ѡ̃брь́не на пока́анїе 17.169б. // *Променя вярата си.* мы́слѣше на ꙋ̀мꙑ̀т̾ си̇. а̀кô не ѡ̃брь́не сѣ̀ си́ч̾ки солꙋ́нь да вѣ́рова въ х̃а, нѝчтô моѐ срⷣце не щé сѣ̀ зáрáува 9.62б. **обръна се назад.** *Огъна се в обратна посока (за метален предмет).* и̇ ѐднò ѡ̃ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта ст̃мꙋ. та че сѣ̀ о̃брь́на желѣ́зото наз̾ь катô о̃лово ме́г̾ко 39.299.

сег.: 1ед. се ѡбрь́на 17.166б², *3ед.* ѡ̃брь́не сѣ̀ 9.62б, се ѡбрь̀не 10.76б, се о̃брь́не 11.107б, се ѡ̃брь́не 17.169б, *3мн.* се ѡ̃брь́ньть 11.91б, се ѡ̃брь́нать 32.223б, се ѡбрь́нать 32.223б, се о̃брьнать 32.224, сѐ ѡбрь́нать 32.224, 32.224б, са ѡбрь́нать 32.224, 32.225, 32.226, се ѡбрьна́ть 40.324; *аор.: 3ед.* ѡбрь́на се 5.32б, 10.76б, 11.97, 15.141, 17.167б, сь ѡ̃брь́на 9.73б, ѡ̃брь́на се 10.76б, 15.145б, 17.165б, ѡбрь́на се 11.85, 15.143б, 32.226б, 40.322б, се ѡбрь́на 11.97, ѡбрьна се 11.97, сѐ о̃брь́на 11.97б, ѡбрь́на се 17.166б, се ѡбрь́на 17.167б, 39.317, са̀ ѡбрь́на 32.227, се ѡ̃брьна 35.256б, се о̃брь́на 39.298б, сѣ̀ о̃брь́на 39.299, се ѡ̃брь́на 39.304, *3мн.* сѣ̀ ѡбрь́наха 9.72б, ѡ̃брь́ньше се 15.146; *бъд.: 3ед.* ще да сѐ ѡбрь́не 18.203б; *пов.: 2мн.* о̃брьнѣ́те се 15.149б; *усл.: 3ед.* би се ѡ̃брь́наль 9.64.

обрънувам се *несв.* (1) **обрънувам се на вѣра християнска.** *Покръствам се, приемам християнската вяра.* и̇ то́л̾кова бѣ́ше бг̃о_ви́день чл̃кь. о̃ти и̇ ѐрети́ци кои̇ го ви́дѣха, и̇ ѡ̃брь́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр̃тїа́н̾скаа 15.150.

имперф.: 3мн. ѡ̃брь́нꙋвахꙋ се 15.150.

обръшуше (!) *вж.* **обрына**

обрѣжа се *св.* (3) *Обрежа се; извърша специален обред, характерен за вярващите евреи, мохамедани и някои други източни народи.* х̃с хо́ди в че́р̾кова бж̃ї́а, та сѐ ѡ̀брѣза по за́конь мѡѵсѐовь катô бѣше ѡста́виль на ѐвреѐте. и̇ ан̾тихрі́сть щѐ да сѐ ѡ̀брѣ́же катô и̇ х̃с за́мь да го̀ не позна́ꙗть ѐвреѐте 18.185.

аор.: 3ед. сѐ ѡ̀брѣза 18.185; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ ѡ̀брѣ́же 18.185, ще да се ѡ̀брѣ́же 18.186б.

обрѣте се *от стб.* обрѣстн сѧ *св.* (1) *Намеря се, озова се някъде.* и̇ тогази то́ꙗ ча̑. гдѐ ко́й се ѡ̀брѣ́те, та́мо и̇ ѡста̀ и̇ до днь̑ 11.83б.

аор.: 3ед. се ѡ̀брѣ́те 11.83б.

обтегнувам *несв.* (1) **обтегнувам си сърдцето.** *Слагам грях на сърцето си.* сы́не чл̃че, защô ти е залꙋ́до и̇ лю́бишь да дꙋма́шь лѣ́жа. и̇ защô напꙋ́сто срⷣце́то си̇ ѡб̾те́гнꙋвашь 36.269б.

сег.: 2ед. ѡб̾те́гнꙋвашь 36.269б.

обтека *св.* (2) **1.** *Обиколя, затворя в кръг, обвия.* прѣтво́ри се ѡ̃ о̃н̾зи ѡ̃г̾нь катô ѐдна̀ голѣ́ма и̇ стра́шна змїа̀, и̇ гонѣ́ше ца́ра по пола́тите. и̇ и̇з̾о̃колꙋ го ѡ̃б̾те́че 37.278б. **2.** *Обиколя, обходя много места.* крꙋ́гь

inslav

нб҃ныи что̑ ѿбте́ку́ва н҃бо и҆ зе́млю̀. и҆ сл҃нце что просвѣ́тюва сичѧ́ку́ зе́млю. така̀ и҆ ст҃ы̀ безѧсре́брьници си́чѧку́ зе́млю ѡ҆бѧте́коше и҆ напльниха ю҆̀ съсѧ вели́кы чю́деса 10.79.

аор.: 3ед. ѿбѧте́че 37.278б, *3мн.* ѡ҆бѧте́коше 10.79.

обтекувам *несв.* (1) *Опасвам, намирам се около нещо, обкръжавам.* кру́гь нб҃ныи что̑ ѿбте́ку́ва н҃бо и҆ зе́млю̀ 10.79.

сег.: 3ед. ѿбѧте́ку́ва 10.79.

обтичам *несв.* (3) *Обтичам, тека около нещо (за река).* въ митили́нѧскы̀ ѻ҆стро̑. си҆ ѿрѣ̀ детѡ̑ ѻ҆бѧти́че (!) вода̑ изѧѡ҆ко́лу́ та́ и҆ма хра̑ вели́ко мн҃и́ (!) геѡ҃гїю 39.316; и҆ вы́трѣ на сѣ́кы ду́ва́рь, д҃. рѣ́кы, ѻ҆бѧти́чаха. та̑ бѣ́ше ѿ западна страна̀ стѣ́ны гра́ть рѣ́ка медо́вна. и҆ ѿ пла́днѣ рѣ́ка бѣ́ла катѡ̑ млѣ́ко. и҆ ѿ и҆́сточнаа страна̀ рѣ́ка масли́нна 32.227б.

сег.: 3ед. ѻ҆бѧти́че (!) 39.316, *3мн.* ѻ҆бѧти́чать 32.227б; *имперф.: 3мн.* ѻ҆бѧти́чаха 32.227б.

обуздан *прич.* (1) *Обуздан, на когото е сложена юзда (за кон).* и҆́ гдѣ̀ конѥ́те му́ съзла́то (!) ѿбу́зда́ни 12.118.

мин. страд. мн.: ѿбу́зда́ни 12.118.

обуя *св.* (1) *Обуя, поставя обувки на нечии крака.* и҆́ повелѣ̀ да до́несу́ть боту́ше желѣ́зни… и҆ да ѻ҆́бу́ѧть ст҃го́ в тѣ҃ 39.301б.

сег.: 3мн. ѻ҆́бу́ѧть 39.301б.

обходя *св.* (3) *Обходя, мина през много места, обиколя; кръстосам.* и҆ па̀кь е҆́ само̑вла̑стень, и сам҆ѧси се вди́га и҆́ ѿѧхо́ди съдѣ̀ съсѧво́а (!) си̑ во́лѧ 11.82; и҆ ѡ҆быдѐ сичѧкы цр҃кви, катѡ̑ е҆дна̀ пчела̀ рабо́тна щѡ̑ ѿѧхо́ди си́чѧки цвѣ́тоовѣ пролѣ́тны 8.56б.

сег.: 3ед. ѿѧхо́ди 8.56б, ѿѧхо́ди 11.82, ѿбьхо́ди 33.234.

обхождам *несв.* (1) *Обхождам, минавам през различни места, кръстосвам.* и҆ въ ѻ҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. блъ́гаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре. и҆ ми́дїи и ту́рѧци. и҆ вди́гнѣ̑ха ме́жду́ себѣ̀ си̑ ца́рь. и҆ ѻ҆бѧхожда́ха и҆ плѣ́ну́ваха наѻ҆колу́ гра́дѡве 39.313.

имперф.: 3мн. ѻ҆бѧхожда́ха 39.313.

обхождение *ср.* (1) *Обхождане, минаване през всички точки на някакво място, обикаляне.* слово ст҃го а҆́пла павла ѻ҆бхожде̑нїе ра́ю и҆ му́кы 32.223.

ед.: ѻ҆бхожде̑нїе 32.223.

общ *прил.* (5) **1.** *Общ, който е присъщ на всички.* а҆̀ми̑ се прьвѣ́нь надѣ́а на помо́щь ст҃му́, та чѐ напоконь на ѻ҆бѧ́щаа на́ша м҃лба 39.296. **2.** *Общ, който се отнася до всички.* а҆̀ми̑ вы̀ се м҃лѧ па́кь на ѻ҆бѧ́щаа наша лю́бовь да послу́шате па́кь ѻ҆́ще ма́лѧко щѡ̑ ще̑ да вы̑ казу́ва̑ чю́деса що ѐ стру́валь ст҃ый вели́ко мн҃и́кь геѡ҃гїе 39.309; ны̑е сме̑ пу́стены до тебѣ̀, ѿ на́шего ѡ҆бѧ́щы̑го вл҃ку́ г҃а н҃шего і҆ѵ҃ х҃а да ти̑ помо́же̑ 12.120. **3.** *Общ, сходен, единен.* а҆̀ кои̑то са сирома́си длъ́жни, ѿ гри́жа и҆ ѿ тьгу́ва́нїе бо́лесть хва́щать… и҆ кои̑то са ѻ҆́пакы и҆ лу́ка́вы съсѧ льжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю́ждо изѧрьцѣ́те и҆́мь. е҆ди́нь дру́гыго лъ́же, та сѐ кльнь́ть стра́шны кле́твы въ и҆́ме бж҃їи. е҆́то тъ́и кои̑то са ме́жу́ на̑ ѻ҆́бщи, си́чѧки се нахо́диме у҆ таквѡ́зи злѡ̀. та̑ зара̑ това̀ пр҃кѧ ѻ҆́сьжда на́шето проважда́нїе. та̑ ка́же. залу́до се млъ́ви и҆ тру́ды сѣ́кы чл҃кь на то́изи свѣ́ть пу́стошныи 31.220. // *Приобщен.* и҆ а҆́пль му́ ре̑. а҆́зь проща́ва̑, и҆ да стѐ (!) про́сти, и҆ да бѣ́дете ѿбѧ́щи съсѧ х҃а ба̑ моѥ́го на цр҃тво нб҃ноѐ 7.54б.

ед.: м. ѡ҆бѧ́щы̑го 12.120, *ж.* ѻ҆бѧ́щаа 39.296, 39.309; *мн.:* ѿбѧ́щи 7.54б, ѻ҆́бщи 31.220.

обѣд *м.* (4) **1.** *Обяд; времето, когато се обядва; средата на деня, пладне.* и҆ и҆дѣ́ше и҆ срѣ́щѧна ба́ща си и҆злѣзоваше ѿ царе́вите са́рае на ѻ҆бѣ́дь 40.321б. **2.** *Обяд; храната, която се приема около средата на деня.* а҆̀ ты̀ повели̑ да

inslav

до́йдъть вчера́шните слꙋ́гы, що̀ бѣ́ше гы пꙋсти́лъ да тѝ ꙋ̀го́тветь. ѡ̀бѣ́дь 5.38.
ед.: ѡ̀бѣ́дь 5.38, ѡ̀бѣдь 21.210, ѻ̀бѣ 39.316б, ѡ̀бѣ́дь 40.321б.

обѣдовам *несв.* (1) *Обядвам, храня се около средата на деня.* а̏мѝ дѣца́та бръ́заха защо́ гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошло̀ да ѡ̀бѣ́дова ст҃ѣ̀ ѥ҆вѧ҆ста́тїе и҆ те́коха ско́ро да мꙋ̀ поста̀вѧть трапе́за 5.37.
сег.: 3ед. ѡ̀бѣ́дова 5.37.

обѣсювам се *несв.* (1) *Разбеснявам се, обзема ме ярост, развилнявам се.* зла̀ жена̑ ни́кога се не смѣ́рѣва, а̏ко а̀ га́дишь, а̏ тїа́ се ѡ̀бѣ́сюва, а̏ко лї а ми́лꙋвашь, а̏ тїа́ се възно́си 21.211.
сег.: 3ед. се ѡ̀бѣ́сюва 21.211.

обѣся *св.* (3) *Обеся, умъртвя някого чрез обесване.* и҆ влача́ха го по ꙋ̀ли́ците. и҆ напоко́нъ мꙋ̀ проврѣ́тѣха гле́зныте и҆ петѣ́те, и҆ ѡ̀бѣси́ха го за дрьво̀ 36.267б.
аор.: 3мн. ѡ̀бѣси́ха 36.267б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѡ̀бѣ́сень 36.267².

обѣся се *св.* (8) *Обеся се, самоубия се чрез обесване.* и҆ видѣ̀ чл҃ка чѐ привѣ̑зꙋва въжѐ да сѐ ѡ̀бѣ́си 11.105; и҆лѝ като̑ і҆ꙋ́да дѣ́то за голѣ́мо безаконїе что̑ сто́ри. та го̀ ѡ̀ста́ви бг҃ъ, и҆ постигнѣ̑ детѡ̑ мꙋ̀ се слꙋ́чи та се и҆ ѡ̀бѣ́си 35.257.
сег.: 1ед. сѐ ѡ̀бѣ́сѧ 11.105, *2ед.* сѐ ѡ̀бѣ́сишь 11.105, *3ед.* сѐ ѡ̀бѣ́си 11.105; *аор.: 3ед.* се ѡ̀бѣ́си 35.257, сѐ ѡ̀бѣ́си 5.27; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да сѐ ѡ̀бѣ́си 11.105, щѣ́ше да сѐ ѡ̀бѣ́сѝ 11.106; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* сѐ (недѣ́и) ѡ̀бѣ́си 11.105.

обѣт *м.* (1) *Обет, задължително за изпълнение обещание, оброк.* ѡ̀ че́до моѐ сла́дъкое ѐди́но_ро́дъное ка́къ ѿхо́жѧшь на сьмрѣ́ть змеѥ̀томꙋ на ѡ̀бѣ́ть. дѣ́то та са́мь ѡ̀бре́кль 39.309б.
ед.: ѡ̀бѣ́ть 39.309б.

обѣтован *прил.* (1) **обѣтована земля.** *Обетована земя; земята, обещана от Бога на израилския народ.* прр҃кь мѡ̀ѷсѝ кога́то щѣ́ше да и҆дѐ на ѡ̀бѣтова́нꙋю зе́млю. сѝ_р҃е́. въ і҆ер҃ли́мь. и҆ гдѣ̀ проми́нѣше а̑ то́и плѣнꙋ́ваше гра́дѡве и҆ мѣ́ста 11.86.
ед.: ж. ѡ̀бѣтова́нꙋю 11.86.

обѣщая *св.* (2) *Обещая, дам дума някому да му предоставя нещо.* и҆ рѣ̑ мꙋ̀ сїю зе́млю дѣ́то ю̀ ѻ̀бѣща̑ а҆враамꙋ̀ и҆ і҆саа́кꙋ и҆ і҆а́ковꙋ. щѣ́ть да ю̀ насе́лѧть дрꙋ́гы 11.87.
аор.: 1ед. ѻ̀бѣща̑ 11.87; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* ѡ̀бѣща́но 32.229б.

обѣщая се *св.* (8) *Обещая, врека се, дам дума да предоставя някому нещо, задължа се.* и҆ ца̀рь сѐ ѻ̀бѣща̀ голѣ́мь да́рь да дадѐ кои́ го на́йде 7.51; и҆ ѿ а҆леѯанрі́а ѳеѡфи́ль, патрїархь дове́де си́дора по́стника, дѣ́то бѣ́ше мꙋ̀ се нѣ́когы ѻ̀бѣща́ль да мꙋ̀ дадѐ прѣсто́ль ца́ро_гра̑скыи 12.112.
аор.: 1ед. се ѻ̀бѣща̑ 38.290, се ѡ̀бѣща̑ 38.292, *2ед.* се ѻ̀бѣща̀ 5.30б, *3ед.* сѐ ѻ̀бѣща̀ 7.51, сѐ ѡ̀бѣща̀ 7.54, *1мн.* сѐ ѡ̀бѣща́хмѐ 13.123, *3мн.* ѡ̀бѣща́ха се 7.51; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше се ѻ̀бѣща́ль 12.112.

обявя *св.* (4) **1.** *Обявя, направя нещо достояние на останалите, разглася.* расмотри бг҃ъ. е҆дно̑, ѡ̀ти да и҆зба́ви трѝте д҃ши ѿ вѣчна̀ мꙋ̀ка. а̑ дрꙋ́го да ѡ̀бъ̑ꙗвѝ таи́нъ(н)ьта добрына̑ ст҃мꙋ̀ нико́лꙋ 15.134. **2.** *Посоча някого, направя го известен за останалите.* и҆ събра́ха се ꙋ̀ цр҃ква ст҃го а҆п҃ла петра и҆ помоли́ха се бг҃ꙋ да и҆мь ѡ̀бъ̑ꙗ́ви чл҃ка бж҃їа 40.322б.
сег.: 3ед. ѡ̀бъ̑ꙗвѝ 15.134, ѡ̀бъ̑ꙗ́ви 40.322б; *аор.: 3ед.* ѡ̀бъ̑ꙗ́ви 17.167; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѡ̀бъ̑ꙗвѝ 11.101.

обяда се *св.* (2) **1.** *Преям, поема храна повече от необходимото, пресития се.* и҆ по̑оба́е да чи́нѝ като̑ е҆ бг҃ꙋ оу҆го́дно, и҆ на ст҃ы́те а҆гг҃лы нѣ̀ мнѡ̑го да сѐ ѻ̀бъ̑ꙗ́демь. и҆лѝ мнѡ̑го да пїемь 11.106. **2.** *Само мн. Прен. Заядем се, проявим враждебност един към друг.* бра́тїе пазѣ́те са да нѐ ста́нете като̑ ѱѐта, да сѐ ѡ̀бъ̑ꙗ́дете 18.180.

inslav

сег.: 1мн. сѐ ѻ̃бꙑдемь 11.106б, *2мн.* сѐ ѻ̀бꙑдете 18.180.

обядам се *несв.* (1) *Ояждам се, поемам храна повече от необходимото, преяждам.* злѣ̀ на тїа́ тогѝва кои̑то пїѧ́ть ви́но съ сꙑвирꙑцїи (!) и̇ със̾ тѣ́пане, та сѐ ѻ̀бꙑдать и̇ ѻ̀пи́вать, и̇ самы̑ се́бѣ сѝ забора́вѣть катѡ̀ ди́вы сви́нїе 18.198.

сег.: 3мн. сѐ ѻ̀бꙑдать 18.198.

обядение *ср.* (2) *Преяждане, прекомерно ядене.* болѣ́рꙑство пома́га на ѻ̀бꙑде́нїе и̇ на пїа́нꙑство. нѣ̀ ѐ болѣ́рꙑство до̀бро̀ за сѣ̀кыго чл҃ка 31.220б.

ед.: ѻ̀бꙑде́нїе 31.220б; *мн.:* ѻ̃бꙑде́нїа 1.8.

овен *м.* (12) **1.** *Овен, вид домашно животно, дребен добитък.* и̇ ко́лѣше ѿвны и ю̑нꙑци и̇ чи́нѣше жрѣ́тва и̇ м҃лтва 9.63; и̇ ка́то а҃гнꙑць, сѝ ре̑ ѿве́нь сто́и и̇ не дꙋ́ма като го стригѫ́ть. така̀ и̇ х҃с и̇́дѣше смѣре́но на распе́тїе, и̇ не ѿтвори си ꙋ̀ста́та нѣ́що да подꙋ́ма да ѻ̀гнѣ́ви ѐврѣ̑ете 16.161. **2.** *Овен, название на една от дванадесетте зодии.* и̇ въ про́лѣть и̇́ма̀ зодїе, что е̑ добытꙑ́кь. ѻ̃вень, і̇ ю̑нець, и̇ близнець 33.240б.

ед.: ѻ̃ве́нь 11.85б[2], ѻ̃вень 11.85б, 33.240б, ѿве́нь 16.161, ѿвень 38.290б, ѡвна̀ 11.85б, ѻ̃вна 33.240б; *мн.:* ѿвны 9.63, 13.125, ѿвꙑ́ны 33.242б, ѿвны̀ 33.243.

овошка *ж.* (1) *Овошка, плодно дърво.* и̇ дꙋ́маше, ѡ̃ ѡ̃ теж̾ко̀ мене. кога̀ ли бѣ̀ като е̑дна̀ ѻ̀вошꙑ́ка хꙋ́бава и̇́ и̇́махь и̇ ли́стїе и̇ плѡ́дь, а҃ сега ѿста̑ сꙋ́хь и̇ ѡ̀палень 5.33.

ед.: ѻ̀вошꙑ́ка 5.33.

овощие *ср.* (7) **1.** *Само събир. Овощия; овощни, плодни дървета.* и̇ въ е̑ди́нь д҃нь хо́дѣше по гради́на своа̀ и̇з̾ь ѻ̀во́щїето. и̇ видѣ̀ чл҃ка че̑ привѣ̑зꙋва въжѐ да се̑ ѻ̃бѣ̑си 11.105; и̇ земл҃ѧ̀та да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й и̇ ѻ̀во́щїе по́лско ро́жꙑба да вы даде 11.107. **2.** *Само събир. Овощни градини.* та̑ и̇́мꙑ̀ са зе́мале домѡ́вете и̇ жените и̇ дѣ̀цата, и̇лѝ селѡ̀то, и̇лѝ ло́зїето, и̇лѝ ни́вїето, и̇лѝ лива́дїето, и̇лѝ ѻ̀вощїето, и̇лѝ кьщата, та си́ ги и̇щьть тамь прѣ̀ ба҃ 18.196б.

събир.: ѡ̀во́щїе 5.36, ѻ̀во́щїе 11.107, ово́щїе 18.193б, *чл.* ѻ̀во́щїето 11.105, 18.198б, ово́щїето 13.121б, ѻ̀вощїето 18.196б.

овца *ж.* (20) *Овца, вид домашно животно, дребен добитък.* сꙑ̀ и сꙋ̀мѡ́нь, кога̀ бѣ̀ше мла́дь. пасѣ̀ше ѿвꙑ́це своѐмꙋ̀ ѻ̃цꙋ. като̀ и̇ прр҃кь дв҃дь. и̇ кога̀ до́дѣше нѣ̑ла҃ а҃ то́и прика́раше ѡ̀вꙑ́цете бли́зꙋ̀ ѻ̀коло̀ цр҃квата и̇ ѡ̀ста́вѣше ѡ̀вꙑ́це́те си, а̀то̀ възлѣзꙋ̀ваше оу̑ цр҃квата 2.9,9б; ѿвꙑ́це и̇́маше се́дꙑмь тысꙋ̀ще 35.256б. // *Образно.* та̑ щѣ̀ть да сѐ съберѣ̀ть си́чꙑ́ките ѐзы̑ци и̇ вѣ̀ры прѣ̀ нѥ́го. да гы̑ раздѣлѝ ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго… и̇ щѐ да ѻ̀ста́ви ѻ̀вꙑ́цете ѻ̀ де́сна страна̀ себѣ̀, а̑ козыте ѿ лѣ̀ва страна. праве́дните г҃ь и̇стькмѣ̀ва катѡ̀ ѻ̃вꙑ́це, ѻ̀ти са ѻ̃вꙑ́це кро́тꙑ́кы и̇ си́чꙑ́ко добро̑ и̇ма на т҃ѣ̀ 18.201б; ра̑увай се пастꙑ́рꙋ̀ до́брыи на съмысльнїи х҃вы ѿвꙑ́це, и̇ крѣ̑пꙑ́кыи, и̇ злѡ̀трьпѣли́вые 12.119б.

ед.: чл. ѻ̀вꙑ́ца́та 11.81б, ѻ̀вꙑ́(цꙑ́ть) 11.81б; *мн.:* ѿвꙑ́це 2.9, 6.47б, 11.81б, 12.119б, 16.159, 35.256б, ѻ̃вꙑ́це 18.201б[3], ѡвꙑ́це 5.27б, *чл.* ѡ̀вꙑ́це́те 2.9б, 11.87б, 38.290б, ѡ̀вꙑ́цете 2.9б, ѻ̀вꙑ́цете 18.201б, ѿвꙑ́це́те 33.237, ѿвꙑ́цете 33.241.

овче *ср.* (1) *Овенче, малкото на овца.* и̇ па́кь прр҃кь і̇саїа́ ка́же за х҃а ꙗ̃ко ѿвꙑ́че на заколѥ̑нїе ве́де се, и̇ ꙗ̃ко а҃гнꙑ́ць прѣ̀мо стри́гꙋ̀щомꙋ̀ е̑го̀ безꙑ́гла́снь, та́ко не ѿврьза́еть ꙋ̀сть свои̑ 16.161.

ед.: ѿвꙑ́че 16.161.

овчи *прил.* (1) **овчи купѣл.** *МИ. Овча купел.* съи а҃рхг҃гль замътюваше водѣ̀та въ і̇ерл҃и́мь на ѡ̀вчи кꙋ̀пѣль на сѣ̀каа годи́на и̇ и̇сцѣлѧ́ваше бо́лꙑны 11.94б.

ед.: м. ѡ̀вчи 11.94.

огладнея *св.* (1) *Огладнея, изпитам остра нужда от храна, изгладнея.* и̇ катѡ̀ нѣ̑кои кога́ е ꙋ̀море́нь ѿ длѣ̀гь пꙋ̀ть и̇ прогорѣ̀ль ѿ пе́кь, и̇ ѻ̃жьднѣль. и̇ на́йде кла́денꙑць стꙋ̀день. и̇лѝ ѐ

inslav

ѿгладнѣ́ль, и҆ на́иде ꙋ҆ нѣ́кого трапеза, чє҆ и҆́ма на нє́а разли́чны го́зˀбы. и҆ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́лˀникь да поѝде на трапе́зата. и҆ тврьдѣ̀ мꙋ̀ е҆ о҆си́лˀно, защо̑ мꙋ̀ не да́вать да ꙗ҆дѐ като̑ гладꙋ́ва 12.118б.

форма от перф. тип: 3ед. є҆ ѿгладнѣ́ль 12.118б.

огладнѣвам *несв.* (1) *Огладнявам, изпитвам нужда от храна, изгладнявам.* и҆ а҆́зь ра́бь х҃вь, та сѣ́мь слꙋ́га на тѣ́зи тра́пеза о҆́ти легома̀, ст҃ыи мн҃и́кь димитрїе́ дне́сˀкаа на́сь гоща́ва. нѣ̀ сѣ́сˀ го́зˀба тоу́кашнаа а҆́ми да рече́мь. сѝ рѣ́чь землѣ́ннаа. дѥ́ето (!) дне́скаа ꙗ҆де́мь. а҆̀ па̀кь наоу́трѣ смє҆̀ па̀кь станѣ̀ме гла́дны. а҆́мѝ сѣ́сˀ го́зˀба нб҃наа, детѡ̀ ꙗ҆дѐ чл҃кь ѿ нє́ꙗ, и҆ не ѿгладнѣ́ва ни́когà 9.61.

сег.: 3ед. ѿгладнѣ́ва 9.61.

оглушея *св.* (1) *Оглушея, престана да чувам.* и҆ то́ꙗ ча҆̀, и҆съхна́ мꙋ̀ рꙋ́ката. и҆ та́зи стра́нъ о҆ко́то о҆слѣ́пѣ. и҆ сѣ́сˀ ꙋ҆ши́те о҆глꙋ́ше 36.272б.

аор.: 3ед. о҆глꙋ́ше 36.272б.

огнен *прил.* (26) **1.** *Огнен, който се състои от огън.* о҆́чи́тѣ мꙋ̀ свѣ́теть като̑ пла́макь о҆гнѣ́нны҃ 18.194б; и҆ видѣ̀ стлѣ́пь ѿгнꙗ́нь чє҆ стоаше ѿ землꙗ́та, и҆ досѣ́гаше до н҃бе́то 14.127; кои̑ са тїа́ дѣ́то сто́лть въ о҆гнѣ́нита (!) рѣ́ка̑ до колѣ́не 32.231; и҆ что̑ чю́ваше а҆́гг҃ль вра̀та е҆́де́мˀскы, сѣ́сˀ ѿгнꙗ́но и҆ пла́мено о҆́рьжїе, сега̀ ѿстьпѝ векѥ̑ не чю́ва 35.265. **2.** *Огнен, в който има огън.* а҆́зь не приго́твы҆ мѣ́ката зарадѝ ва҆̀, и҆лѝ зара́ї хр҃тїа́не и҆ щото̑ стрꙋ́вать моа̀ во́лꙗ а҆́мѝ зара́дѝ дїа́вола. а҆̀ вїе сто́рихˀте нѥ́говата ра́бота, и҆ вь нѥ́говать пѣ́ть хо́дихˀтѐ и҆дѣ́те сега̀ слѣ́ нѥ́го вˀ мѣ́ката о҆́гьннаа 18.203б. // *Образно.* и҆ какво́ ще да бѣ́де о҆нова̀ мѣ́сто мѣ́чное дѣ́то ще да бѣ́де мнѡ́го пла́чь и҆ злы҆ зѣ́бы ѿ чрѣ́вїето о҆гнѣ́нны, дѣ́то мꙋ̀ е и҆́мето тарˀта́рь 18.206.

ед.: м. ѿгнꙗ́нь 4.24б, 14.127, ѡгнꙗ́ныи 5.39б, ѿгьнныи 14.127, 14.130, о҆гнѣ́ннꙋ҆ 18.194б, о҆гнѣ́нь 32.228б, ѿгнꙗ́нныи 35.259, ѿгнє́ниго 37.279, *ж.* о҆́гнѣ́нна 18.179, о҆́гнѣннаа 18.195, о҆́гнѣ́ннаа 18.200, о҆гнꙗ́на 18.200, о҆́гьннаа 18.203б, 18.205б, 32.231б, о҆гнѣ́ннаа 18.204, ѿгнѣ́нна 32.231, ѡгнѣ́на 32.231б, о҆гьннꙋ́ю 18.201, *чл.* о҆гнѣ́нита (!) 32.231, о҆гнѣ́ната 32.231б, *ср.* о҆гнѣ́нно 31.218б, о҆гнѣ́нно 31.223, ѿгнꙗ́но 35.265; *мн.:* о҆гнѣ́нны 18.206.

огница *ж.* (1) *Огница; болест, придружена с висока температура; треска.* па̀кь като сѝ и҆́мах ꙋ҆ бра́тїа ѿбычаи, и҆ ѿидо́ха по пꙋ́стинѧ сѣ́кыи ѿхо́жа̑ и҆ пѣ̀є а҆̀ зо́сима се разˀболѣ̀ ѿ лю́та ѿгˀница, и҆ ѿста ꙋ҆ монасти́рь 17.173б.

ед.: ѿгˀница 17.173б.

огнище *ср.* (2) *Огнище; специално място, където се кладе огън.* тога́зи рє҆̀ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и҆ ѿ ѡгни́щата жера́вꙋ, да занесꙋ́ть, и҆ и҆зˀо́колꙋ да поста́веть в҃і. бо́гове, зла́ты 37.278; ба́ꙗ была̀ ѿпрѣ́вѣнь голѣ́ма. бли́зꙋ та́мо гдѣ̀ є҆ѣ́ше ца́рь и҆ на҆̀ ѡгни́щето де́то е камâра на ѡнѣ́зи ба́ꙗ, та́мо затво́риха ст҃го 9.64.

ед.: чл. ѡгни́щето 9.64; *мн.: чл.* ѡгни́щата 37.278.

огноя се *св.* (1) *Гноясам, изпълня се с гной.* и҆ толˀкози дача́ка доде́ мꙋ̀ и҆ си́чˀка снага̀ ѡкра́ставѣ, и҆ ѡгной се. и҆ лежа́ше по҆́фрѣ́лѥнь на гнои́ще 5.27б.

аор.: 3ед. ѡгной се 5.27б.

огнѣвя *св.* (2) *Разгневя, предизвикам нечий гняв, ядосам.* така́ и҆ х҃с и҆́дѣше смѣре́но на распе́тїе, и҆ не ѿтвори си ꙋ҆ста́та нѣ́що да подꙋ́ма да о҆гнѣ́ви є҆врѣ̑ете 16.161.

сег.: 3ед. о҆гнѣ́ви 16.161, *1мн.* о҆́гнѣвѝ 33.233.

огнѣнита (!) *вж.* **огнен**

огнѣннен *вж.* **огнен**

оголѣмя се *св.* (1) *Възголемя се; стана високомерен, надменен; възгордея се.* и҆ прѣ̀выи на а҆́гг҃лете. и҆ кне́зь сътво́рень

inslav

бѣ ѡ ба҃, на҃ ѐди́нь чи́нь ѿ а҃гг҃лыте. ѡ҆голѣми́ се и҆ станѣ грьдѣли́вь 11.83б.

аор.: 3ед. ѡ҆голѣми́ се 11.83б.

оголя се *св.* (1) *Прен. Оголя се, разкрия истинската си същност.* срам҆ мь ѐ ѻ҆́че, що с҆мь работи́ла срамотно, ка́кь да ти̑ ка́жꙋ а҆̀ми̑ посю́га ты̑ видѣ̀ тѣло́то ми го́ло, давно̀ и҆ зли̑на́та моа̀ да́ се ѡ҆чи́сти и҆ ѡ҆голи 17.168.

сег.: 3ед. се ѡ҆голи 17.168.

огорча *св.* (1) *Огорча се, стана тъжен, наскърбя се. Образно.* и҆ възвеселѣ́те се заради ба҃. ѻ҆ти сам҆си бл҃го ѝзволи̑ (!) и҆ слѣзе на земл҃ꙗ. и҆ адь ѻ҆́гор҆чѣ, а҆̀ми̑ що̑ бѣ́ха въ а҆́дь та сѐ зара́уваха. защо́ се а҆́дь и҆спра́зни 35.258.

аор.: 3ед. ѻ҆́гор҆чѣ 35.258.

ограда *ж.* (5) **1.** *Ограда; вид стена или плет, която е издигната около определено място с цел защита и съхранение.* и҆ а҆гг҃ль ѿи҆дѐ напра́ѣ, и҆ станѣ межꙋ̀ двѣ̀ ѻ҆гра́ди на ло́зїе. и҆ ни̑какь не пꙋ̑щаше ѻ҆́нова̀ мꙋ́ле да и҆́де напра́ѣ 33.242. **2.** *Градина; оградено място, засадено обикновено с цветя и дървета.* прили́чны сѣ̑ цр҃ковны́те пра́зници бл҃вéнїи хр҃тїане. ка́то̑ нѣ́коа голѣ́ма ѻ҆гра́да что̑ е насаде́на вътрѣ ѿ сѣ́как҆во цвѣ́те миризливо. и҆ вътре ꙋ҆ ѡ҆ны́зи гради́на да сѣ́ди̑ ѐди́нь ст҃ь цр҃ь и҆ зо́ве сѣ́кого чл҃ка да бѣ́седи, със҆ нѥго 33.232; когà бѣ̑ше е҆́днакь млад҆ въ ѡ҆гра́дꙋ нѣ́кꙋю. ви́дѣ ꙗ҆́бльку 14.129б; такà и҆ жена́та мꙋ а҆́нна, мо́лѣше се бꙋ̀ дома́ си, въ ѿгра́дꙋ м҃ дни̑ 3.17.

ед.: ѻ҆гра́да 33.232, ѿгра́дꙋ 3.17, ѡ҆гра́дꙋ 14.129б; *мн.:* ѿгра́ды 2.12б, ѻ҆гра́ди 33.242.

оградя *св.* (1) *Оградя, отделя с преграда, преградя.* и҆ и҆скопа́хꙋ, и҆ найдо́ха пе́щера голѣ́ма пльна чѐ и҆сти́че водâ. и҆ ѡ҆гради́ха ꙋ҆стїе. и҆ поте́че водâ мнѡ̑го и҆ до дн҃ь 2.14б.

аор.: 3мн. ѡ҆гради́ха 2.14б.

огрижа се *св.* (4) *Угрижа се, изпитам безпокойство, разтревожа се, опечаля се.* а҆̀ ѐдно̀ дѣ́те ѿ ті̑ѣ не мо́жеше да навѝе ни̑ на е҆дна̀ и҆гра̀. каквѡ̑то ѻ҆́нїа дѣ́ца и҆граѧ̑ха и҆ зе́ха да мꙋ̀ се смѣ́ють. а҆̀то сѐ засра́ми и҆ ѡ҆гри́жи за това̀ 39.317; а҆̀ко ли̑ ще́шь на без҆врѣ́меннаа гри́жа, а҆̀ ти̑ се не ѻ҆гри́жꙋваи ни́коги за нѣ́коа как҆ва да ѐ ра́бота… а҆̀ми̑ се тогѝва тьк҆мо ѡ҆грижѝ когà съгрѣ́шишь, а҆̀ми̑ се и҆ тогѝва, ѡ҆грижѝ сѣ̑ врѣ́ме, да нѐ ѿидешь въ ѿпаднꙋванїе, да ре́шь не ще́ ма векѝ̑ простѝ гг҃ь та̑ да заги́нешь 19.207б.

аор.: 3ед. се ѻ҆гри́жи 39.300, сѐ ѡ҆гри́жи 39.317; *пов.: 2ед.* се ѡ҆грижѝ 19.207б².

огрижувам се *несв.* (2) *Угрижвам се, обземат ме тъжни мисли и тревоги, безпокоя се.* а҆̀ко ли̑ ще́шь на без҆врѣ́меннаа гри́жа, а҆̀ ти̑ се не ѻ҆гри́жꙋваи ни́коги за нѣ́коа как҆ва да ѐ ра́бота, и҆ а҆̀ко̀ бїень бꙋ̀дешь, и҆ли̑ непочьте́нь, и҆ли̑ и҆спьдень, не ѡ҆гри́жꙋваи се, а҆̀ми̑ се по́вече ра́дꙋваи 19.207б.

пов.: 2ед. се ѻ҆гри́жꙋваи 19.207б, ѡ҆гри́жꙋваи се 19.207б.

огрѣя *св.* (1) *Нагрея, поставя нещо на огън, за да се стопли.* товà момь́кьть гесѡ́р(г)їе дꙋ́ма́ше и҆ по҆́кла́жаше ѻ҆́гнѧ̑ да сѐ ѡ҆грѣ̀е поско́ро во́дата ꙋ҆ ѐбри́кь да си̑ омы̑ѐ гі҃да́р҆ мꙋ рьцѣ́те си̑ 39.315.

страд.: сег. 3ед. сѐ ѡ҆грѣ̀е 39.315.

огудя *св.* (7) *Поставя, сложа нещо някъде, огудя.* тогѝва щь да ви́деть и҆ вѣне́цьть дѣ́то мꙋ̑ бѣ́ха ѡ҆гꙋ́диле на главѣ̑та ѿ трьнїе 18.200б; тогѝва ще да продꙋ́ма на си́ч҆кыте ѻ҆́н҆зи ан҆тихрїсть. а҆̀ко̀ ще́те да вы̑ ѡ҆гꙋ́дѣ печа́ть на челѡ̑то и҆ на де́сна рька̑. тогѝва да вы̑ да́мь щотѡ̑ и҆́щете 18.190б.

сег.: 1ед. ѡ҆гꙋ́дѣ 18.190б, *3мн.* ѡ҆гꙋ́деть 18.191, ѡ҆гꙋ́дѣть 18.191б; *аор.: 3ед.* ѡ҆гꙋ́ди 18.190б, 18.192, ѻ҆гꙋ́ди 18.191; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха ѡ҆гꙋ́диле 18.200б.

огън *м.* (78) **1.** *Огън; запалени клони, дърва и др., от които се отделя топлина и пламък.* и҆ ѿ лозѝ сꙋ́хи прь́ч҆кы ѿго́ре натꙋ́рѣйте мнѡ̑го, и҆

inslav

запалѣте ѿгⷭ҇нь 37.277б; това̀ момѣкьть геѡр(г)їе дꙋма́ше и҆ по҆кла́жаше ѻ҆гнѧ̑ да сѐ ѡ҆грѣ̀е поско́ро во́дата ꙋ҆ ѐбри́кь 39.315. **2.** *Пламък, огнен език.* и҆ бг҃ъ мꙋ̀ прїѐ млба́та. и҆ пꙋ́сти бж҃твныи ѿгⷭ҇нь. и҆ и҆зⷭ҇го́ри ю҆ 38.289б; ѿ те́жⷭ҇ко си҆ мене, чѐ прⷭ҇рькь сѐ ѿ женѣ̀ ꙋ҆плаши, детѡ̀ дъжⷭ҇ь но́се на си́чките е҆зы́ци, и҆ ѻ҆гⷭ҇нь ѿ нбе́то све́де, и҆ мрѣ́твые въскрси 21.210б. **3.** *Огън; въглени, които горят; жарава.* ꙋ҆зѐ і҆саа́кⷭ҇ дрьва́та на ра́мото си҆̑. и҆ а҆враа́мь ꙋ҆зѐ ѿгⷭ҇нь, и҆ но́жь и҆ катѡ̀ възлѣ́зоваха на планината ѡ҆бры́на се і҆саа́кь ка́мⷭ҇тѡ̀ ѻ҆ца, своѐ́го а҆враа́ма и҆ рѐ… ѐтꙋ̀ дрьва̀ и ѡгⷭ҇нь и҆ но́жь. а҆̀ми гдѐ ѻ҆́вень за закла́нїе ѻ҆ч҃е 11.85,85б. **4.** *Огън, една от четирите небесни сили.* ты̀ си҆̑ на҆̑ напра́виль ѿ четы́ри си́лы нбны̑ ѿ земл҃а̑. и҆ ѿ вода̑ и҆ ѿ д҃ша, и҆ ѿ ѻ҆гⷭ҇нь 18.205; и҆ тїѧ̑ четы́рите стихїи, дето сѣ̑ на тоизи свѣ́ть, и҆ма́ть раздѣлѥ́ни зо́дїа, и҆ ѿгⷭ҇нь. и҆ма зо́дїа трѝ, лѣ́ва и҆ скорⷭ҇пїа и҆ ко́зо_рога. а҆̀ въздꙋ́хь что ѐ на ѧ҆рѣ̑ и҆ма и҆ тѡ̀и трѝ зо́дїа ѻ҆́вна дѣ́вꙋ, и҆ ѧ҆рⷭ҇ма̀ 33.240б. **огън вѣчен (геенски, негасим).** *Ад, пъкъл.* и҆ а҆̀кѡ̀ бы́хⷭ҇тѐ стрꙋ́вале добрѡ̀, не би вы нахо́дила зли́на̑ и҆ бѣда̀ и҆ бо́лесть. а҆̀мѝ и҆дѣ́те ѿ ме́не проклѣ́ты въ ѻ҆гⷭ҇нь вѣ́чныи 18.206б; и҆дѣ́те ѿ ме́не проклѣ́ти въ ѻ҆гⷭ҇нь вѣ́чны̀ ѹ҆готова́нныи дїа́волꙋ, и҆ на нѥ́говыте а҆́нⷭ҇гелы и҆ слꙋ́гы 18.203б; рѐ̑ да нѐ ꙋ҆бі́е нѝкои тѣ́зи змїа̀. защѡ̀ е повелѣно ѿ ст҃ы̀ ко́зⷭ҇ма и҆ дамїа́нь, да и҆́де въ ѿгⷭ҇нь гее́нⷭ҇скыи 10.77б; гⷭ҇ь бг҃ъ що ѐ вьскрѣси́ль мрьтвы, то́и да тѐ прокльнѐ, и҆ да тѐ запра́ти вь мꙋ́ка вѣчна̀ и҆ вь ѿгⷭ҇нь нега́симь 4.25б; нели ѐ катѡ̀ ѐди́нь разⷭ҇бо́иникь занесе́нь въ гро́бь. и҆ д҃ша́та мꙋ̀ го́ла занесе́на ѿ тои́зи свѣ́ть, и҆ ѿста́вена въ ѿгⷭ҇нь нега́симыи 12.118; дїѡклитїа́нь да рѐ̑мь, и҆ маѯимїа́нь. ѱофи́саше, и҆ ѿи҆дѡ̀ше на ꙋ҆го́твено̀то и҆́мь мѣ́сто въ ѿгⷭ҇нь нега́симыи 15.139б; **повдигна огън.** *Вдигна огън, подпаля огън.* а҆̀мѝ зави́стлывѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿстѣ́пѧ̑ ѿ нѥ́го и҆ прихо́деть къ бг҃ꙋ. сто́ри да повди́гнь ѿгⷭ҇нь и҆ запалѝ и҆ро́вь дѡ́мь 36.272.

ед.: ѿгⷭ҇нь 4.23б, 4.25б, 5.39б[2], 5.40б, 6.41б, 8.58[2], 9.71б, 10.77б, 11.85, 11.89, 11.92, 11.93б, 12.117б, 12.118, 15.139б, 15.140, 18.179[2], 18.179б, 18.18б, 18.189, 18.203б, 31.215б, 33.240б, 33.241, 36.272[2], 36.273б[2], 37.275, 37.276б, 37.277б[3], 37.278[7], 37.278б[3], 37.279[4], 38.289б[4], 38.290[2], ѻгⷭ҇нь 18.203б, 18.205[2], 18.205б, 18.206[3], 20.209, 21.210б, 39.301б, ѡгⷭ҇нь 11.85б, 11.88, 12.117б, ѿгнь 18.179, 37.275б, ѻгⷭ҇нь 18.178, ѡгⷭ҇нь 18.206, ѻгнꙗ 31.220, *чл.* ѿгⷭ҇нѧть 18.179б, ѻгⷭ҇нѧть 18.193б, ѻгьнѧть 31.220, ѻгьнѧ̑ 39.315.

огънен *вж.* **огнен**

одавна *вж.* **отдавна**

одежда *ж.* (21) *Облекло, дрехи, одежда.* и҆ да пости́гнѣ̑ свѣ́тлое въскрсе́нїе. съсⷭ҇ чи́сто срⷭ҇це, а҆̀ нѣ̀ да се загри́жи̑, за ѿдежды хꙋ́бавы, и҆лѝ за ꙗ҆стїе и҆ пи́тїе 34.255б; и҆ вода̑ мо́рⷭ҇скаа течѐ ѿ ѻ҆де́ждата мꙋ̀ 15.152б; а҆̀мѝ па̀кь въспомені̑ за бога́таго лазара, что мꙋ̑ се придаде ѿ болѧрⷭ҇ството де́то се ѿбла́чѣче (!) ꙋ҆ зла́ты ѿде́жди 12.118. // *Образно.* и҆ ви́дѣ и҆сихїа ѐднѡ̀ чю́до. катѡ̀ чѐ доидо́ха два̀ мꙋ́жа кра́сны тврьдѣ, и҆ ѿблѣ́чени въ ѿде́жда бж҃їа ѻ҆сщѐ́нна 12.110. // *Одежда, дреха на духовно лице.* и҆ видѣ́ха катѡ̀ нѣ́коїи клири́ци чѐ ѹ҆лѣ́зꙋвать ꙋ҆ црⷭ҇квата, ѿблѣ́чени вь ѿде́жди свѣ́тли́кави сщ҃енⷭ҇скы 3.20; и҆ ѡблѣче се въ ѿде́жда а҆рхїерѐиска хꙋ́бава и҆ и҆зⷭ҇бра́н(н)а и҆ пока́чи се и҆ сѣдⷭ҇нь на прѣ́столь 36.269.

ед.: ѡде́жда 7.53б, 8.55б, 12.111, ѿде́жда 9.66б, 12.110, 15.153, 36.269, *чл.* ѡде́ждата 9.66б, 9.71, ѻде́ждата 15.152б, ѿдежѧ̑та 15.152б, ѡдежѧ̑та 37.279; *мн.:* ѿде́жди 3.20, 12.118, 34.254, ѿдежды 8.58б, 34.255б, ѿде́жды 8.59б, 37.280, ѡде́жди 15.133б, ѡдѣ́жды 37.279б.

одесную *нареч.* (5) *Отдясно, от дясната страна.* а҆̀ гⷭ҇ь катѡ̀ същѝ бг҃ъ, възлѣ́зе и҆ сѣдѣ̀ ѻ҆де́снꙋю ѿц҃а. катѡ̀ и҆ па́вль а҆пⷭ҇ль рѐ̑. ѻ҆тѝ сѣ́днѣ̑ ѻ҆де́снꙋю

inslav

прѣсто́ла вели́чьствїа навысо́ко 38.287; и̑ да́й ми да ста́на и̑ а̑зь ѿде́снꙋю тебѣ̀ съ си́чꙑкыте ст҃ы̀ что̑ са тебѣ̀ ꙋго́диле ѿпрьве́нь защо сѝ ты̀ мл҃ти́вь 40.320б.

ѡде́снꙋю 15.132, *ѻде́снꙋю* 16.160, 38.287, *ѻде́снꙋю* 38.287, *ѿде́снꙋю* 40.320б.

одър *м.* (21) **1.** *Одър; предмет от покъщнината, предназначен за сън и почивка; легло.* а̑ маика мꙋ го оу̑зѐ за де́снꙋ рꙋ́кꙋ. и̑ въве́де го вътрѣ̀ гдѣ̀то сѝ спѝ. и̑ сѣ́дна̑ на ѻ̑дрь гдѣ̀то бѣ́ше̑ го роди́ла 12.109; и̑ нау̑рѣ станѣ̑ ѻ̑нꙑзѝ чл҃кь ѿ ѻ̑дрь свой 15.135. **2.** *Одър, носило за мъртвец.* и̑ тога́зи нѣ́кого мрьтьвꙑца̀ и̑зне́сꙋваха да́ го погребꙋ́ть. и̑ запрѣ́ха ѻ̑дрь а̑риста́рхови лю́дїе 36.273; тога́зи повѣ́леха ца́рь и̑ вл҃ка да ѡ̑кове́ть ѡ̑дрь и̑ да поло́жеть на нѥ́го ст҃оѐ тѣ́ло ѥ̑го́во 40.323.

ед.: ѻ̑дрь 11.90б, 15.135, 36.273, 37.279, 37.280б, ѻ̑дрь 12.109, 31.222б, 36.273², 37.279², 37.279б, 40.323, 40.323б², 40.324, ѡ̑дрь 40.323, ѻ̑дра 40.324, ѻ̑дра̀ 40.324, *чл.* ѻ̑дрꙑ́ть 37.279, ѻ̑дрьть 37.279б.

одѣвам *несв.* (1) *Отговарям, поемам отговорност за нещо.* и̑ и̑ма́и па̀кь наде́жда да се спаси́шь. а̑зь да ѡ̑дѣва̑ за тво́ето зло̀ що сѝ чини́ль и̑ зна́и че́до, чѐ мъ ѐ х҃с пꙋ́стиль да прости̑ тво́ето съгрѣше́нїе. и̑ не бо́и се, а̑зь да зе́ма тво́ите грѣ́хоове на моа̀ глава̑ 6.47б.

сег.: 1ед. ѡ̑дѣва̑ 6.47б.

оженя се *св.* (1) *Оженя се, встъпя в брак.* тогѝва щать да въскр҃нать и̑ тїе мьжїе и̑ жени със҃ голѣ́мь сра́мь, кои̑то нѣ си́ са пазиле лицѐто чи́сто. догдѐ са хо́диле мом҃ци и̑ мо́мы̑. а̑мѝ са кꙋ́рꙑвиле догдѐ се са̑ ѡже́ниле 18.197.

форма от перф. тип: 3мн. се са̑ ѡже́ниле 18.197.

оживея *св.* (10) *Оживея, преодолея смъртта и отново стана жив, възкръсна.* а̑ко̀ до́мна не вьскрѣси́шь да ѻ̑живѣ́е те́бе се́га̀ главѣ̑та ꙋзи́ма̑ 6.42; месо́то се нари́чѣ х҃с. ѻ̑ти ꙋ̑мрѣ̀ та̑ па́кь ѡ̑живѣ̀ заради̑ на̑ да ны̑ ѿне́ме ѿ дїа́вола 18.195б; и̑ не тꙑ́кмо това̀. а̑мѝ и̑ ѐди́нь нѣ́кои чл҃кь бѣ́ше ѿ тойзи свѣ́ть ꙋ̑мрѣ́ль, и̑ нѥ́го със҃ и̑́ме і҃со́во пови́ка го, и̑ ѡ̑жи́ве и̑ ста́нъ и̑ сега̀ хо́ди зра̑вь 36.268б.

сег.: 3ед. ѻ̑живѣ́е 6.42, ѡ̑живѣ́е 6.42; *аор.: 3ед.* ѡ̑живѐ 2.13б, ѻ̑живѣ̀ 7.54, ѡ̑живѣ̀ 18.195б, ѡ̑жи́ве 36.268б, *3мн.* ѡ̑живѣ́ха 6.42б, 6.46; *форма от перф. тип: 3ед.* ѡ̑живѣ̀ль 4.23; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ѻ̑живѣ̑ ще 6.45.

оживнича *св.* (2) *Разкапя се, изпълня се с червеи, започна да се разлагам (за плът).* и̑ лежа̀ догдѐ мꙋ и̑зꙑгнѝ тѣло́то, и̑ ѿживни́ча, и̑ смрьдѣ̀ше 9.71; и̑ снага́та мꙋ си́чꙑка ѻ̑живни́чѣ. и̑ лежаше на гнои̑ще и̑зꙑфрь́лень 35.256б.

аор.: 3ед. ѿживни́ча 9.71, ѻ̑живни́чѣ 35.256б.

оживя *св.* (1) *Оживя, направя някой мъртъв да стане отново жив, възкреся.* и̑ трѝ бѣ́ѡве със҃ нѥ́го. ѻ̑нїа що̀ бѣ́ха се прѣтво́риле на ѻ̑бразь чл҃чьскы̀ дето гы̀ ѡ̑живѝ, е̑дного̀ щото̀ ѿ море́то и̑зва́ди. и̑ дрꙋ́гыте два̀та що̀ бѣ́ше ꙋ̑бїѐнь и̑ ѻ̑нꙑзи що̀ бѣ́ше го ꙋ̑би́ль 6.45б.

аор.: 3ед. ѡ̑живѝ 6.45б.

оживявам *несв.* (1) *Оживявам, изпълвам с живот, съживявам.* и̑ прѣст҃ы́лть и̑ добры̑лть д҃хь нѥ́говь дѐто си́чꙑко ѡ̑живѣ́ва. и̑ сегѝ и̑ сѣ́кога 18.207.

сег.: 3ед. ѡ̑живѣ́ва 18.207.

ожидам *несв.* (8) **1.** *Очаквам, стоя в очакване на нещо, чакам, ожидам.* така̀ и̑ вы́е да ѡ̑жи́дате сво́ꙗ съмрь́ть, да рече́те до дове́чера дали́ ще̑ дочáка. и̑ ве́черь да рече̑ дали́ ще̑ ѡ̑сьмна 16.159; и̑ то́и пои̑дѐ и̑ станѣ̑ пра̑ѣ цр҃ко́вныте врата̀. и̑ ѡ̑жи́да да ви́ды ѿногова чл҃ка дѐто мꙋ го пока́за а̑гг҃ль 15.138б. **2.** *Очаквам; имам вяра, че нещо ще стане; надявам се.* като̑ бѣ́хꙋ помраче́ни чл҃ците, и̑ ѡ̑жи́дахꙋ да ви́деть свѣтлость бж҃їа 33.241; и̑ бъ

inslav

ѐго ѻ҆жи́даше да сѐ пока́е, а҆̀ то́и се не покаꙗ ѿ злѻ̀то своѐ 33.246б.

сег.: 3ед. ѻ҆жи́да 15.138б; *имперф.: 3ед.* ѻ҆жи́даше 33.246б, ожида́ше 33.247, ѿжи́даше 33.248б, *3мн.* ѡ҆жи́дахꙋ 33.241, ѻ҆жи́даахꙋ 33.243б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ ѡ҆жи́даль 17.169; *пов.: описат. 2мн.* да ѡ҆жи́дате 16.159.

ожъднея *св.* (3) *Ожаднея, изпитам нужда от вода.* нѣ́коа жена̑ ѿ҆жьднѣ̀ нощїѧ̀, и҆ ꙋ҆зѐ сто́мна и҆ напи́ се во́дꙋ 2.13б.

сег.: 3ед. ѡ҆жъднѣ́е 8.59; *аор.: 3ед.* ѿ҆жьднѣ̀ 2.13б; *форма от перф. тип: 3ед.* е ѻ҆жьднѣ̀ль 12.118б.

ожъднял *прич.* (1) *Като прил. Ожаднял, който изпитва нужда от вода.* па́терица мѡ҃ѷсѐова ꙋ҆да́ри ками́кь и҆ и҆з҆те́коха, в҃і. и҆сто́чници. и҆ пи́ха є҆врѐе ѻ҆жьднѣ̀ле 16.162б.

мин. деят. мн.: ѻ҆жьднѣ̀ле 16.162б.

озава се (!) *вж.* **озова се**

озад *нареч.* (1) *Назад, в обратна посока.* и҆ тїе сѣ̀ помл҃и́ха бꙋ̀. и҆ ѡ҆бра́зь лицѐто нѥ́гово ѿбры́на се на плещи́те мꙋ кри́во ѿза́дь 10.76б.

ѿза́дь 10.76б.

оздравея *св.* (4) *Оздравея, стана отново здрав; изцеря се.* и҆ тога́зи мꙋ ѻ҆зра́ве рꙋка́та 2.15б; и҆ бо́лѣны что̑ и҆ма́ше и҆ ко́й прии́доха. си́чѣкы зра̑вы бы́ха. нѣ̑мы продꙋ́маха глꙋ́хы прочю́ха бѣ̑сны ѻ҆зра̑вѣха 40.323б.

аор.: 3ед. ѻ҆зра́ве 2.15б, ѻ҆зра̑вѣ 11.99б, *3мн.* ѻ҆зра̑вѣха 40.323б; *форма от перф. тип: 3мн.* съ ѻ҆зра́веле 37.275.

оздравя *св.* (5) **1.** *Оздравея, стана отново здрав, изцеря се.* кога́ се нѣ̑когы разболѣ̑ше. врача не и҆щѣ̑ше нѝкакь… а҆̀ми по́и҆дѣше. и҆ припаднѣ̑ше пре̑ и҆коната а҆рхг҃глꙋ михаи́лꙋ и҆ ѻ҆зра̑вѣше. и҆ така чи́нѣше сѣ̑когы 11.99. **2.** *Излекувам, изцеря някого.* и҆ мнѡ́го бо́лѣны доне́сꙋваха при ст҃го. и҆ то́и сто́рѣше мл҃ба и҆ ѻ҆зра̑вѣше гы то(и)зи дн҃ь. и҆ мнѡ́го слѣ̑пы сто́ри да проглѐдать. и҆ бѣ̑сны и҆сцѣ̑ли, и҆ хро́мые и҆спра́ви 15.136б; и҆ кои̑то лю́дїе ра̀ны и҆ стрꙋ́пїе и҆ма́ть щѐ да гы̀ ѻ҆чи́сты. и҆ бо́лѣны лю́дїе да гы̀ ѻ҆зра̑ви 18.187; а҆̀ми̑ ты̀ сам҆сѝ ѻ҆зра̑ви ме вл҃ко, ѻ҆ти ми́ се строши́ха кости́те 39.301б.

имперф.: 3ед. ѻ҆зра̑вѣше 11.99, ѻ҆зра̑вѣше 15.136б; *аор.: 3ед.* ѻ҆зра̑ви 9.66б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѻ҆зра̑ви 18.187; *пов.: 2ед.* ѻ҆зра̑ви 39.301б.

оздравя се *св.* (1) *Оздравея, излекувам се, изцеря се.* хро́мы и҆спра́виха се. болъ̑нїи и҆сцѣ̑лѣа и҆ дрꙋ̀гы разлы́чны сѣ̑каквы немо́щи ѻ҆зра̑ви́ха се 39.309.

аор.: 3мн. ѻ҆зра̑ви́ха се 39.309.

озноба *ж.* (1) *Грижа, душевно безпокойство, тревога.* и҆ ты̀ зна́ешь дв҃це мо́ето же́нѣско ѥ҆ство и҆ мо́а сла́бость. що ѐ на мо́ата д҃ша ѻ҆зно́ба. а҆̀ми̑ и҆ ты̀ ст҃аа бл҃це, ты̀ ми бꙋ́ди̑ помо́щница 8.56б.

ед.: ѻ҆зно́ба 8.56б.

ознобявам *несв.* (1) *Унищожавам, съсипвам, погубвам.* скрѣ́бь и҆ ꙗ҆́дь щѡ̀ ѿзнобѣ́ва чл҃ка и҆ и҆спы́тꙋва ѿ трѝ ра́боты бы́ва бл҃ве́ни хр҃тїа́не 5.27.

сег.: 3ед. ѿзнобѣ́ва 5.27.

озова се *св.* (1) *Отзова се, отговоря на нечие повикване, откликна се.* и҆ є҆фимїа́нь катѡ̀ чю̑ та́зи дꙋ́ма. и҆ те́че при чл҃ка бжїа и҆ пови́ка го и҆ не ѻ҆за́ва се (!) защѡ̀ се бѣ̑ше прѣста́виль 40.323.

аор.: 3ед. ѻ҆за́ва се (!) 40.323.

окаан *вж.* **окаян**

окааник *вж.* **окаяник**

окаанство *вж.* **окаянство**

оканнаа (!) *вж.* **окаян**

окаювам *несв.* (1) *Окайвам, изпитвам съжаление към някого, оплаквам.* а҆̀ми̑ а҆́зе вы ѻ҆каю̀ва̑ ѻ҆ти́ сте прѣлѣ̑стени, та̑ не щь (да вы) дꙋма̑ повѐ 39.301.

сег.: 1ед. ѻ҆каю̀ва̑ 39.301.

окаян *прил.* (14) **1.** *Окаян, който е злочест, нещастен.* сѐга ко́лѣко ли сѐ (!) ра̑ꙋвать, и҆ весе́леть днѐ въ па́ме̑ ст҃мꙋ

inslav

геѡгїю. а҃ а҃зь сыро́ма́ ѻ҆каа́нны̀ ка́к҆ сѣ҃ въ чю́жи поробе́нь 39.315; а҃ моа̀ жена̑ ѿнѣ҃ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и҆зѣ́доха ѕвѣ҃рїе. а҃ а҃зь ѿста́хь ѻ҆каа́нныи и҆з҆коренѥнь и҆ ни̑кого̀ не и҆́мамь ѿ моего̑ рѡ́да 5.33. **2.** *Като същ. Окаяник, злочестник, нещастник.* въ ка́кви̑ ли̑ (!) чю́жи рꙋ́цѣ въпа́днѣ҃ль комꙋ̑ ли̑ робꙋ́вашь сѣ҃ на мо́йте ѻ҆́чи и҆ ка́то̑ разꙋ́мѣ҃. ѻ҆каа́нны̀ залꙋ́до те ѿхра́ни̑ и҆ пази̑ 39.314б; и҆ тїе ѻ҆каа́нны като̑ пати̑ха та́ка̀ и҆ постра́ха 11.97.

ед.: м. ѻ҆каа́нныи 5.33, ѻ҆ка(а́)нны̀ 39.300б, ѻ҆каа́йнь 39.314, ѻ҆каа́нны̀ 39.314б, ѻ҆каа́нны̀ 39.315, ѻ҆каанне 39.302, *ж.* ѻ҆каа̀ннаа (!) 17.169б, ѻ҆каа́нна̀ 32.226б, ѻ҆каа́н(н)а 32.230, ѻ҆ка́ннаа 32.230б, ѻ҆каа́нна 32.231; *мн.:* ѻ҆каа́нны 11.97, ѻ҆каа́нны 15.145б, ѻ҆каа́нны 15.146.

окаяник *м.* (1) *Окаяник; жалък, презрян човек.* и҆ ты̀. ѡ҆ лꙋка́выи и҆ безако́нны̀ і҆оу́до. въ кол҆ко безꙋ́мїе постигнъ ѻ҆каа́ниче 35.262.

ед.: зв. ѻ҆каа́ниче 35.262.

окаянство *ср.* (1) *Разкаяние, признание за грехове, придружено със съжаление за тях, окайване.* и҆ па̀кь ре́че ста́р҆цꙋ… и҆ догоди́на дойди̑ па̀кь на ѡ҆нь́зи сꙋ́ха дол҆чи́на. дето ти́ се прь́вѣнь и҆сповѣда̑… и҆ на́поконь па̀кь ре̑ зо́симꙋ. ѿлѝ ѿ҃а за ме́не ѿлѝ. и҆ моѐ ѻ҆каа́н҆ство да помѣнꙋва́шь сѣ́когы 17.174б.

ед.: ѻ҆каа́н҆ство 17.174б.

оклеветание *ср.* (1) *Оклеветяване, наговаряне на лъжи срещу някого с цел да бъде злепоставен.* ѿ҃и ѿ҃и ѻ҆ѿ҃а нашего̑ николы. дѣто оу҆па́зи и҆ свобо́ди ѿ гор҆ка съмрь̀ть три̑те мꙋ́жїе вь мире̑и. ты̀ сам҆сѝ и҆ на̑ сво́бодни сторѝ ѿ това̀ ѻ҆клеветанїе что̑ е напа́днѣло на на̑ 15.148.

ед.: ѻ҆клеветанїе 15.148.

оклеветувание *ср.* (1) *Оклеветяване; наговаряне на лъжи срещу някого, за да бъде злепоставен; клеветничество.* зара̑ ѿ това̀ бл҃ве́нїи хр҃тїане да се чюваме ѿ сѣ́кы̀ грѣ́хь… ѿ краж҆ба. ѿ непра́вы. ѿ ѻ҆клеве́тꙋванїе 1.8.

ед.: ѻ҆клеве́тꙋванїе 1.8.

оклеветя *св.* (5) *Оклеветя; наговоря лъжи срещу някого, за да го злепоставя.* пꙋсти̑ три̑те мꙋ́жїе дѣто ще́шь да гы̑ погꙋ́бишь. защо неправе́дно сѣ҃ ѻ҆клеве́та́ны ѿ зави́стници лю́дїе 15.147; и҆ това̀ чю́вай въ пра́ѕ̑ницы, чѣ҃ кога̑ сѣди́шь без҆ ра́бота, и҆ хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не ѻ҆сѣ́дишь нѣ́кого ни̑ да ѻ҆клеве́тишь 1.5.

сег.: 2ед. ѻ҆клеве́тишь 1.5; *имперф.: 3мн.* ѻ҆клевета́ха 35.258б; *аор.: 3мн.* ѻ҆клеветѝха 10.76; *форма от перф. тип: 3мн.* ѻ҆клеветѝле 15.148б; *прич.: мин. страд. мн.:* ѻ҆клеве́та́ны 15.147.

оклинание *ср.* (1) *Проклинане, изричане на клетви, проклятие.* защо̑ а҃ко се тꙋ́ка и҆збо́вишь ѿ вра̀га своего̑ ради̑ кле́тва и҆ ѻ҆клина́нїе. а҃ми̑ ѿ сꙋ́дь бж҃їи та́мо не мо́жешь да и҆з҆бѣгнѥшь 5.40б.

ед.: ѻ҆клина́нїе 5.40б.

око *ср.* (105) *Око, орган на зрението.* чл҃кь и҆́ма̑ е҆дно̑ де́йство, да гле́да със҆ ѻ҆чи́те си̑ 38.282; и҆ та́зи стра́нъ ѻ҆ко́то ѻ҆слѣ́пѣ 36.272б; и҆ слѣ́зы мнѡ́го и҆ течаа́хꙋ и҆з҆ ѻ҆чи́те 12.109; ѡ҆ че́до моѐ ѻ҆твори́ си̑ ѻ҆чи́те и҆ ви́ждь тво́а ма́ика ко́л҆ко слѣзы и҆злїа̑ за те́бе 35.261; комꙋ̑ ли̑ робꙋ́вашь сѣ҃ на мо́йте ѻ҆чи̑ 39.314б; а҃ очи́тѣ и҆́ (!) сьвтѣха се като̑ ѕвѣ́зды когѝ и҆сти́чѣть сꙋ́трина 32.228б. // *Образно.* и҆ защо̑ легома̀ ще́ше да просвѣти сл҃нце праве́дное. что̑ е ѿ҃ь на́шь і҆с҃ х҃с. да просвѣти̑ и҆ да ѻ҆ст҃и̑. дш҃е́вныте ѻ҆ч҃и на грѣ́шните. чл҃ци, защо̑, като̑ бѣхꙋ помраче́ни чл҃ците, и҆ ѡ҆жи́даахꙋ да ви́деть свѣ́тлость бж҃їа 33.241. **где ми очите видят.** *Където ми видят очите, накъдето и да е.* и҆ ѿхо́ждѧ̑ гдѐ ми, ѻ҆чи́те ви́дѧть 11.84б; ꙋ҆змѝ това̀ и҆ бѣ́гаи гдѐ ѻ҆чи́те ти ви́дѧть 11.85; **гледам с едно око към нещо, а с друго към нещо противоположно.** *Стремя се едновременно към две противоположни неща.* и҆ па̑ чл҃кь не

inslav

мо́же да гле́да със҆ е҆дно̑ о҆́ко на н҃бо а҆ със҆ дрꙋ́го на землю така̀ и҆ ны́е не мо́жемь гледа̀, и҆ ба̑, и҆ дїа́вола 34.253б; **метна си очите.** *Хвърля око на нещо, възнамерявам да направя нещо.* заради̑ това̀ прили́че на́мь догдѐ смѐ живы̀. състра́ (!) бж҃їи. и҆ сѣ̑ пра́во сѫ́це да си̑ прѣпрово́ди̑ на́шьть жи́вотъ. и҆ да си̑ повни́ме ꙋ҆мѣ́ть за̑ да сѐ не по̑смѣ́ють на́мь бѣсоо́ве... и҆лѝ да си̑ мет҆нѣ́мь о҆́чи́тѣ да за́види̑ не́комꙋ чл҃кꙋ 39.319; **на очи.** *Явно, открито.* и҆ па̀кь да не сто́ришь кри́во чл҃кꙋ и҆ зе́мешь нѣ́що щото е нѥ́гово. и҆лѝ на о҆́чи, и҆лѝ скры̑шома. защо̑ и҆ това́ се кра́ж҆ба зовѐ 1.7; **наготвя си очите.** *Подготвя се да възприемам света по определен начин.* а҆́зь ва́мь напра́вихь о҆́чи, да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чката земл҃а̑ що сѣ̑ направиль хꙋ́баво. а҆̀ вїе́ гы наго́твих҆тѐ да зави́дите, чл҃кꙋ добро̑то щото̑ и҆ма то́й ꙗ̀ кы́ща хꙋ́бава. ꙗ̀ и҆ма́нїе мно̑го ꙗ̀ ро́бїе мно̑го... ꙗ̀ нивїе хꙋ́бави ꙗ̀ конѥ̑ добри̑, ꙗ̀ воло́ве добри̑, е҆то си̑ на такво́зи наго́твих҆те о҆́чите 18.204,204б; **немам очи да гледам.** *Нямам очи за нещо, не мога да възприема нещо.* и҆ ст҃ый. ре҃... бг҃ъ като̑ е напра́вилъ си́ч҆ката си̑ нѥ́гова напра́ва сѣ̑ е҆́дна дꙋ́ма, та и҆ това̀ чю́до не мо́же ли сто́ри, ами̑ сте вы́е прѣ́льстени та̑ немате о҆́чи да гле́да́те и҆ да разꙋ́мѣите и҆́стѣн҆скы̀ 39.304б; **отворя очите някому.** *Отворя очите някому, разкрия истината някому.* и҆ кога̀ бы̑ вѣ́трѣ при завѣ́сь о҆́тво́ри бг҃ъ о҆́чи́те ца́рꙋ. и҆ видѣ̀ нѣ́коа бж҃їа бл҃гть. свѣ́тѣше като̑ е҆ди́нь о҆бра́зь на главѣ̑та ста́р҆цова, и҆ вѣне́цьт҆ мꙋ́ като̑ сл҃нце свѣ́ть да́ваше 14.128б; **отворя си очите.** *Внимавам, съсредоточа вниманието си върху нещо.* а҆̀ми̑ и҆ вы́е заради̑ това̑ ѿворѣ́те (!) си о҆́чи́те и҆ дш҃евните и҆ тѣле́сните о̑ти да разꙋ́мѣ́ете добрѣ̀ и҆ да раз҆бере́те дето щѐ̑ да ка́жемь 11.81б; **отворя си очите и ушите.** *Отворя си очите и ушите, съсредоточа вниманието си.* и҆ да си̑ о҆тво́римѐ и҆ о҆́чи́те и҆ ꙋ҆́шите. да послꙋ́шамѐ и҆ да чю́емь и҆ да разꙋ́мѣ́емь дꙋ́мыте бж҃їи 9.61; **открия на сърдцето очите някому.** *Отворя очите някому, разкрия някому истината за нещо.* и҆ е҆два се съмы́слѝ, защо́ ми се бра̀ны та не мо́га да влѣ́за да вида̀ и҆ а҆́зь ч҃тныи кр҃ть. легома̀ бг҃ъ ѿкры́ ми на сѫ́цето о҆́чи́те, и҆ пока́за ми, та се позна̑, като̀ таквы̀зи скврьнава ра́бота чи́на̀, затова́ ми се бра́ны да влѣ́за 17.170; **паде на очите си.** *Падна по очи.* и҆ кора́бниците и҆зꙋ́пла́шиха се твры́дѣ. и҆ ѿ стра́хь па́доше си́ч҆ки на о҆́чи́те си̑. и҆ пла́чаахꙋ и҆ ви́каахꙋ твры́дѣ 15.152; **пазя като очите си свои.** *Пазя като очите си; пазя нещо с много грижи, с много внимание.* и҆ ба́ща мꙋ и҆ майка мꙋ пазѣ́ха го като̑ о҆́чи́те си̑ свои̑ тѣ́к҆мо зара̑ хꙋ́бость и ра́зꙋ 39.313; **прѣд (прѣмо, спроти) очите наши.** *Пред очите ни, пред нас самите.* дїѡкли́тїа́нь ре҃. сега̀ да ви́да а҆ко пра̑ нашите о҆́чи̑ стори́шь ма́гїа, та̑ не ще́шь на̑ да ѿгова́рѣшь. а҆́то и҆ да ти́ се не́ ще̑ а҆̀ ти̑ ще́шь да дꙋ́машь 39.301; бл҃вень бг҃ъ простѣ́рыи рꙋ́кы своѐ, и҆ сп҃ь і҆ерл҃има прѣмо̀ о҆́чи́ма на́шима. сѝре҃. бл҃ве́н҆ и҆ просла́вень ѐ гг҃ь бг҃ъ на́шь, щото си̑ прострѣ̀ рꙋцѣ́те свои̑, и҆ ꙋ҆па́зи і҆ерл҃и́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б.

ед.: о҆́ко 1.8, о҆́ко 2.14б, 10.79б, 15.134, 15.147б, 31.222, 32.223б, 32.224, 34.253б, 36.270б, 36.271, 38.289б, о҆́ко 7.54, 11.98б, о҆́ко̀ 32.223б, 38.283, *чл.* о҆ко́то 2.14б, 36.271[6], 36.272б; *мн.:* о҆́чи 1.7, 2.15, 18.182, 18.193б, 18.204, 31.221, 34.249б, 35.262, 38.281б, 38.283, о҆́чи̑ 11.83, 18.195б, 39.301, 39.314[2], 39.314б, 40.323, о҆́чи 14.130, 18.187б, 18.198б, 20.209, 31.222, 33.241, 35.260, 39.304б, о҆́чи 15.148б, *чл.* о҆́чите 1.6б, 18.204б, 37.277, о҆́чи́те 2.11, 17.174б, о҆́чи́те 2.14, 5.34б, 8.55б, 8.56, 9.61, 9.67б, 11.81, 11.81б, 11.84б, 11.85, 11.88, 12.109, 14.128б, 15.134б, 15.152, 15.156б, 16.161[2], 16.161б, 17.163б, 17.167б, 17.168, 17.169, 17.170, 17.172[2], 18.177б, 18.189б, 18.195б, 35.261[2], 36.273, 38.288б, 38.290б, 38.292, 39.313, 40.323б, о҆́чите 8.56, о̑чите 11.106б, о҆́чи́тѣ 18.194б, 18.199б,

inslav

18.200б, 32.228б, 39.301, 39.319, ѻ҃чить 20.209, очи́тѣ 32.228б, ѻчите 37.27б, ѻчи́те 38.282; *дв.:* ѻ҃чи́ма 16.161б.

окова *св.* (4) **1.** *Окова̀, поставя някого в окòви.* д҃не́ска ра́боти҃. а҆ нощéска сѝмь ѻковâнѝ и҆ ка́кь да не пла́чю. и҆ ре҃ мꙋ̀ ст҃ыи димѝтрїе. ста́нѝ въсѣдни̇̀ на ко́ны моего̑ и҆зѡ̑са́ди (!). и҆ ре҃ е҆пк҃п гд҃и́не, не мо́гꙋ да ста́нꙋ. ѻ҃ти сѝмь свѣ̑зань 9.67б. **2.** *Скова, направя нещо с ковàне.* тога́зи повѣ́леха ца́рь и҆ вл҃ка да ѡ҆кове́ть ѻ҆дрь и҆ да поло́жеть на нѥ́го ст҃о̑е тѣ́ло ѥ҆го́во 40.323.

сег.: 3мн. ѡ҆кове́ть 40.323; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѻковâнѝ 9.67б, ѻковâнь 9.68, ѻ҃кова̑ва̑на (!) 18.200.

оковаван (!) *вж.* **оковà**

около *нареч. и предл.* (14) **I.** *Нареч. Наоколо, от всички страни, околовръст, около.* и҆ ско́чи ю҆на́шѝкыи съсѣ̀ бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́нѝска земл҃ѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҃ѳонѝскаа гора̑, сїи҃ ре҃, ст҃аа гора̑. и҆ ѡ҆колѡ̀, що сѣ̀ гра́дѡве солꙋ̀нь, и҆ си́чѝка земл҃ѧ̀ ѳеталїи́скаа. и҆ трива́лїа ꙋ҆зѐ 8.59; и҆ събра́ха се лю́дїе мнѡ̑го, и҆ загради́ха мꙋ̀ ѻ҃колꙋ̀ два̑ ѡ҆гра́ды 2.12б. **II.** *Предл. За означаване на обкръжаване, заобикаляне на някого или нещо от всички страни; около.* и҆ видѣ̀ е҆дна жена̑ катѡ̑ е҆дна̑ ца́рица, и҆ сѣдѝ на сто́лѝ зла́ть свѣ̑тли́кавь. и҆ ѻколѡ̀ нѥ́а стоѧ́ть мнѡ̑го вои́не 8.57б; и҆ съсѝ не́го что̑ бѣ́хꙋ дошлы̀, книжо́вныци. стоа́хꙋ ѻколѡ̀ нѥ́го сра́мно, съсѝ голѣ́мь стра́хь 36.269.

ѻколѡ̀ 2.9б, 4.21б, 8.57б, 17.172, 18.185б, 36.269, ѻ҃колꙋ̀ 2.12б, ѡ҃колѡ̀ 8.59, ѻ҃колꙋ̀ 9.72, 11.100б, ѻ҃ко́ло 10.76б, ѻко́лꙋ 11.103–103б, 40.324, ѻколꙋ̀ 14.127б.

околу *вж.* **около**

окраставея *св.* (1) *Окраставея, стана крастав.* и҆ толѝкози доча́ка доде́ мꙋ̀ и҆ си́чѝка снага̀ ѡ҆кра́ставѣ, и҆ ѡ҆гной се 5.27б.

аор.: 3ед. ѡ҆кра́ставѣ 5.27б.

окривя *св.* (2) *Постъпя лошо с някого, скривя.* и҆ ре҃. гд҃и́не мои̇̀ дѣ̑то се ми́на̀ годи́ната та̑ ꙋ҆бы̀ тѣ̀зи д҃ша. и҆ крьвѣ̀ть и҆ на земл҃и̇̀ проліа́хь, и҆ и҆ма́нїето и҆ зѣ̑. и҆ съ҃ дрꙋ̀гы са̑ скꙋ̀рѣвила. и҆ ре҃ праве́дни сꙋ̀дїа. ѡ҃ ока́анна̑ д҃ше не зна́ешѝ ли ѻ҃ти кого́то сѝ ѻкриви́ла на пра́вда, и҆лѝ си ѡ҃не́ла нѣ̑що наси́ла. та̑ ви́жѣ сега̀ ка́кь ѐ запи́сано тꙋ̀ка на́прѣ̑ прѣдѝ ꙋ҆мрѣ̀тїе. догдѐ до́йде и҆ та́зи д҃ша щото́ ѧ сѝ ѻкриви́ла та́мь 32.226б.

форми от перф. тип: 2ед. сѝ ѻкриви́ла 32.226б[2].

октомври *м.* (2) *Октомври, десетият месец от календарната година.* да започнꙋ̀ ѡ҃ мц҃а фе́рѣварь, и҆ да съвръ́шꙋ до мц҃а ѡ҃кѣто́мѣврїа 7.52.

ед.: ѡ҆кѣтомѣврїа 7.49, ѡ҃кѣто́мѣврїа 7.52.

окуся *св.* (2) **1.** *Вкуся, опитам вкуса на нещо.* да ре҃шь, что̑то мо́же чл҃кь да разꙋ̀мѣ́е и҆ да оу҆сѣ̀ти съсѣ̀ пѣ́тѣтѣ́хѣ сѝ нѥ́говыте чю́вѣствы. сїи҃ре҃ѣ. да ви́ды. да ѻ҃кꙋ̀си. да чю́е, да помири́ше да похва́не. и҆ това́ се зове́ чювѣстѣ́вно 11.81. **2.** *Отпия, поема глътка от някаква течност.* и҆ тогѝва зе́ха си́чѝки и҆ ѻкꙋ̀сиха ѡ҃ ѻ҃нѣ̀зи топла̀ вода̑, и҆ съ҃ помо́щь ст҃го досо́са на си́чѝкы нарѡ̑ 39.315б.

сег.: 3ед. ѻ҃кꙋ̀си 11.81; *аор.: 3мн.* ѻкꙋ̀сиха 39.315б.

оладикия (!) *вж.* **лаодикия**

олеле *междум.* (13) **1.** *За израз на скръб, съжаление; олеле, ох, ой, леле.* но́щь до́де, ѻ҆леле, д҃нь до́йде, ѻ҆леле. слѣ̀зы и҆зѣ̀ ѻ҃чи́те ѡ҃ людїе́тѣ катѡ̑ дѣ̑жѣ и҆зла́зѣть в тозѝ врѣ́ме 18.189б. **2.** *За израз на страх, уплаха; олеле, ой, ох, леле.* какѝ не познахѝмѐ тогѝва чѐ е бы́ль г҃ь и҆стѣнѝскыи, а҃ми́ го мѣ̀чихѝмѐ дорѝ и҆ ꙋ҆мрѣ̀. е҃то сега̀ че гѡ̑ ви́димь дѐ и҆́ма во́лѧ и҆ на н҃бе́то и҆ на земл҃ѧ̀та. то́й ѐ сега̀ найстра́шны̀ ка̑дїа, ѡ҃, ѡ҃ ѻ҆леле, ѻ҃леле 18.200б. **олеле нам.** *Тежко ни!* а҃ мано́е и҆ жена́та мꙋ̀, ѡ҃ стра́хь па́днъха на лицѐто си и҆ ре́коха. ѡ҃лелѐ (!) на́мь.

inslav

чê и̑ ные видѣ́хˢмê а҃гг҃ла г҃ныа 11.89; когáто правéдниците щѣ́ть да слáветь ба҃, и̑ да пѣ́ать сѣ̀ а҃гг҃лы̀. а҃ грѣ́шниците ѡ̀сѣ́денїи сѣ̀ дїáвола, та҃ ви́кать и̑ плáчать, ѡ̀леле нáмь брáтїа моà какˢ сѐ ѡ̀съди́хˢме сѣ̀ тогова а҃нˢтихрі́ста 18.206.

ѿлеле̑ (!) 11.89, ѡ̀леле 18.178б², 18.189б², 18.200б, 18.206², ѡ̀ле́ле 18.194, ѿлеле 18.197б, 18.206, ѻ̆леле 18.200б.

олово *ср.* (2) *Олово, вид тежък мек метал.* и̑ е̑днò ѿ кóпїата мáло досéгна до снáгѣта с҃тмꙋ̑. та че сѣ̀ ѻ̆бры́на желѣ́зото наз̾ь катô ѻ̆лово мéгˢко 39.299; и̑ повелѣ̀ да напрáвать ковˢчéгь желѣ́знь, и̑ да вълóжеть въ нѥ́го тѣ́лото а҃пл҃ово. и̑ съсˢ ѡ̀лóво го запéчати 37.279б.

ед.: ѡ̀лóво 37.279б, ѻ̆лово 39.299.

оловя *св.* (2) *Уловя, насила задържа някого, хвана.* ѿ злѣ̀ за на҃ сéга̀ чê какˢ ни ѻ̆ловѝ съсˢ дїáволˢска мрѣ́жа. ѿ злѣ̀ нáмь сегà чê какˢ нѝ ѡ̀ловѝ мꙋ̑чи́тель да нѝ мѣ́чи 18.192б.

аор.: 3ед. ѻ̆ловѝ 18.192б, ѡ̀ловѝ 18.192б.

олтар *м.* (17) *Олтар; издигнато и преградено място в черква, в което се намира престолът за литургия.* и̑ въвéде ю̀ сщ҃éнникь вътрѣ въ ѡ̀лˢтáрь на трéтыи стéпень въ с҃таа с҃ты̀ 13.123б; и̑ тогáзи и̑злѣ́зе плáмень ѿ ѡ̀лˢтáра, и̑ и̑зˢгорѝ цр҃квата и̑ полáтыте 12.116б.

ед.: ѡ̀лˢтарь 11.99, 14.127б, ѻ̆лˢтарь 12.112б, ѡ̀лˢтáрь 13.123б², 40.322б, ѻ̆лˢтáрь 13.124, 14.127б, ѡ̀лтáрь 14.127, ѡ̀лˢтáра 12.116б, ѡ̀лˢтáрꙋ̑ 10.78, ѻ̆лˢтáрꙋ̑ 13.125, ѻ̆лˢтарꙋ̑ 13.125, ѡ̀лˢтарꙋ̑ 13.125, ѡ̀лˢтарꙋ̑ 17.167, *мн.* ѡ̀лˢтáрьть 3.20, ѡ̀лˢтáрѧть 14.130б.

олѣнявам се *несв.* (1) *Поленявам се, ставам ленив; проявявам леност, мързел.* тогѝва щьть да въскр҃нать тїá нехáрˢныте лю̀дїе кой̀то се са ѡ̀лѣнѣ́вале и̑ спáле са катô свѝнїе, та҃ нѣ è и̑́маль стра҃ ѿ ба҃ да хóди вь чéрˢкова, да҃ дáва рѣ́ бꙋ̑ 18.197.

форма от перф. тип: 3мн. се са ѡ̀лѣнѣ́вале 18.197.

омбон *м.* (1) *Амвон; издигнато място в черква, откъдето се произнасят проповеди.* и̑ тогáзи когà щéха да внесꙋ̑ чт҃ныи кр҃ть оу̑ цр҃ква. събрá се нáрсѡ̑ˢ мнѡ̑го безˢчеть на видéнїе… а҃ патрїáрˢхь вьзлѣ́зе съсˢ дїáконе насрѣ́ цр҃квата на висóко мѣ́сто що сѐ зове ѡ̀мˢбѡ́нь и̑ вˢдѝгнаха чт҃ныи кр҃ть и̑ видѣ́ха го людїе, и̑ начеха да ви́кать, г҃и помл҃ꙋ̑й 4.26б.

ед.: ѡ̀мˢбѡ́нь 4.26б.

омивение *ср.* (2) *Умиване на нозете, част от пасхалния ритуал; омивение.* ѡ̀ лꙋ̑кáвыи и̑ безакóнны̀ і̑оу̑до… чтô щѣ̀ да хóдишь слѣ́дь х҃а с҃на моéго… а҃мѝ защó го прѣдáде на распéтїе… на ꙋ̑мывếнїе и̑ тéбе ѻ̆мы̀ нѡѕѣ́тѐ и̑ причестѝ те, а҃ми сѝ бы́ль дїáволь и̑ безакóнникь 35.262; с҃ ѡ̀бѣ́сень фи́липпь на дрѣ́вò за нѡѕѣ́те. с҃ нóѕѣте свои̑ на ѡ̀мывếнїе тебѣ̀ прострѣ̀. с҃ бы́лˢ сѝ ѡ̀бѣ́сень фи́лѝ стрѣ́могла́вь въ д҃і 36.267.

ед.: ꙋ̑мывếнїе 35.262, ѡ̀мывếнїе 36.267.

омиленно *нареч.* (1) *Умилено, с голяма скръб, милно, жално.* и̑ дрьжéше ꙗ҃ цáрь бащá и̑ в рьцѣ́те сѝ. и̑ цѣлꙋ̑ваше ꙗ҃ кáто мрѣ́тва, и̑ ѡ̀милéнно плáчеше 39.309б.

ѡ̀милéнно 39.309б.

омия *св.* (10) *Умия, почистя нещо с вода, измия.* и̑ въ ѻ̆нˢзи ча҃ когà вѣ́рѣ. пойска гн҃ди́нь нѥ́говь топлà водâ да сѝ ѡ̀мыѐ рьц҃ѣ́ 39.315; а҃ми се врьнѣ́те та сѝ починѣ́те по҃ дрьвóто на сѣ́нˢка, догдѐ донесéмь стꙋ̑дéна водâ да вы̀ ѻ̆ми́емь нѡ́гытѣ 31.221б.

сег.: 1ед. ѻ̆ми́емь 31.221б, ѡ̀миѐмь 31.221б, *3ед.* ѡ̀мыѐ 39.315², ѻ̆мыѐ 39.315б; *аор.: 3ед.* ѻ̆мѝ 12.115, ѡ̀мѝ 17.175, ѻ̆мы̀ 17.176, ѻ̆ми 35.257б, ѻ̆мы̀ 35.262.

омия се *св.* (2) *Умия се, изчистя се с вода, измия се.* и̑ ѡ̀мыхˢ се и̑ лицêто и̑ рꙋ̑цѣтѣ ѿ с҃та вѡда̀ 17.171.

имперф.: 3ед. се ѡ̀мы̀аше 5.34б; *аор.: 1ед.* ѡ̀мыхˢ се 17.171.

inslav

омофр *м.* (1) *Омофор; епископска богослужебна дреха, която покрива раменете.* рѐ мꙋ, и҆ пр҃таа бі҃а. прїимѝ товà. и҆ да́де мꙋ сщ҃е́нныѝ ра́монось, дѣ́то го зове́мь ѡ҆мо́фрь 15.141б.

ед.: ѡ҆мо́фрь 15.141б.

омраза *ж.* (5) *Омраза, чувство на силна неприязън и враждебност, ненавист.* когà ста́не ме́жꙋ людїе́тѣ си́чⷭ҇кы по си́чⷭ҇кїать свѣ́ть ѡ҆мрàза. да сѐ ненави́деть [е]ди́ню дрꙋ́гыго. и҆ щѣ́ть да бѣ́дать войскы м[н]ѡ҆го ме́жо ца́рїето 18.184.

ед.: омрàза 11.108, ѡ҆мрàза 18.184, 18.197б, ѻ҆мрàза 18.188, ѡ҆мра́за 18.198.

омразен *прил.* (1) *Омразен; който изразява омраза, ненавист.* и҆ ви́ди го ст҃ыи нико́лае какⷭ҇ щѐ да гы҃ на҆́прѣпрѐ, съсⷭ҇ пога́ныте нѥ́говы ꙋ҆ста̀, и҆ хꙋлⷭ҇ныи и҆ ѡ҆мрàзныи нѥ́говь ѐзы́кь 15.141.

ед.: м. ѡ҆мрàзныи 15.141.

омразно *нареч.* (1) **омразно ми е.** *Неприятно ми е, не ми харесва, не одобрявам.* неже́ли пове́че голѣ́мо добро̑ да сто́ришь сѣ҃ ко́мⷭ҇сꙋлꙋ́кь и҆ висо́ко ꙋ҆мѣ́ство щото̀ ѐ бꙋ҃ [не]ꙋ҆го́дно и҆ ѻ҆мра́зно 39.319б.

ѻ҆мра́зно 39.319б.

омразѣ *вж.* **омразя**

омразя *св.* (9) *Намразя, започна да мразя, възненавидя.* ѻ҆ти́ се ꙋ҆мнѡ̑жиха дꙋшⷭ҇ма́не мои̑ и҆ ненавидѣ́нїе непра-ве́дно та мѐ ѻ҆мра́зиха зарадѝ и҆́метò твоѐ ст҃ое 39.301б; чл҃цїи ꙋ҆бо́ите се ѿ ѡ҆гнѣ́нно ѐзеро, и҆ ѡ҆мразѣ́те злы̀ ра́боты а҆̀то̀ възлюбѣ́те цр҃тво нб҃ное 31.223.

сег.: 3ед. ѡ҆мразѝ 33.235; *аор.: 1ед.* ѻ҆мразѝхⷭ҇ 34.251, *2ед.* ѡ҆мразѝ 17.171, *3ед.* ѻ҆мразѝ 11.108, *3мн.* ѻ҆мра́зиха 39.301б; *бъд.: 3ед.* щѣ да ѡ҆мра́зы 18.198, *3мн.* щѣ́ть да ѡ҆мрàзѣть 18.188б; *пов.: 2мн.* ѡ҆мразѣ́те 31.223, *описат. 2ед.* да ѡ҆мразѝшь 9.63.

омразя се *св.* (2) *Само мн. Намразим се един друг, изпитаме взаимно чувство на омраза и ненавист.* тогѝва щѣть да пла́чать тїа́ дѣтѡ̀ стрꙋ́вать ѡ҆мрàза ме́ждꙋ мѣ́жа и҆ женà та сѐ ѡ҆мрàзѣть 18.197б.

сег.: 3мн. сѐ ѡ҆мрàзѣть 18.197б; *аор.: 3мн.* се ѡ҆мразѝха 3.18.

омръзна *св.* (2) *Омръзна, породя досада, дотегна, опротивея.* и҆ не щѐ векѥ̑ да и҆ма тогѝва да сѐ щѐ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ женà, и҆лѝ на женà да сѐ щѐ мѣ́жь, а҆̀мѝ щѐ тогѝва вⷭ҇ тозѝ врѣ́ме сичⷭ҇кото да ѡ҆мрѣ́зне чл҃кꙋ 18.194.

бъд.: 3ед. щѐ да ѻ҆мрѣ́зне 18.194, щѐ да ѡ҆мрѣ́зне 18.194.

омръся *св.* (5) **1.** *Прен. Омърся, оскверня, опетня.* а҆́зь вы̀ напра́ви рьцѣ̀ да гы̀ вди́гате го́рѣ на мл҃ба и҆ на мл҃ѥ́нїе. а҆̀ вїе гы ѡ҆мрьси́хⷭ҇те на си́ла, и҆ли сѣ҃ кра́денїе, и҆лѝ сѣ҃ файда зе́манїе и҆лѝ крьвь, и҆ ꙋ҆бїиство 18.204б; и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го злы̀ни щото̀ стрꙋ́вать чл҃ците. и҆ съсⷭ҇ това сичⷭ҇ко та ѻ҆мрьси́ха и҆́ме́то твоѐ ст҃о́е 32.224. **2.** *Прен. Омърся, опозоря, посегна на женска чест, озлочестя.* и҆ сьсѣ́динь щѐ да ѡ҆мрьсѝ женѣ̀та сьсѣди́нꙋ своѐ́мꙋ. и҆ щѐ да ѐ крьвѡ̀мѣшьство 32.224.

аор.: 2мн. ѡ҆мрьси́хⷭ҇те 18.204б, *3мн.* ѻ҆мрьси́ха 32.224; *форма от перф. тип: 2мн.* стѐ ѡ҆мрьси́ле 18.202б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѡ҆мрьсѝ 32.224; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* ѡ҆мрьсѐна 32.224.

омръсявам *несв.* (1) *Прен. Омърсявам, осквернявам, опетнявам.* све́ са трꙋ́ди и҆ млѣ́ви да сѐ ѡ҆болѣ́ри, а҆̀ ѿ болѣ́рⷭ҇ство тькьмо сѝ ѡ҆мрьсѣ́ва дш҃ьта, а҆̀ на ѻ҆́нⷭ҇зи свѣ́ть щѡ̀ зано́си. си́чⷭ҇ко мꙋ не со́сꙋва, а҆̀ ѿ несы́тⷭ҇ство тькⷭ҇мо ѐди́ню смра́ⷭ҇ на дш҃ьта сѝ щѡ̀ доби́ва 31.215б.

сег.: 3ед. ѡ҆мрьсѣ́ва 31.215б.

онгия *ж.* (1) *Унция, единица мярка за тегло (около 30 грама).* и҆ ѩ҆дѣ́ше по двѣ ѡнⷭ҇гїи хлѣ́бь (!). и҆ дⷭ҇вѣ ча́ши во́да̑ пиѩ҆́ше 40.323.

мн.: ѡнⷭ҇гїи 40.323.

онзи *мест. показ.* (710) **I.** *Като прил.* **1.** *Онзи; определя чрез посочване лица и предмети, по-отдалечени в*

inslav

пространството и времето или вече известни. и̑ та́мо видѣ́ха ѻ҆́чи́вѣстно ѐдного̀ ка́то вои́на че̑ и̑де ѿ солу́нь. и̑ дру́гыго видѣ́ха че̑ и̑де ѿ лари́скыи пу́ть. и̑ срѣщ'нѣ́ха се и̑ два̀та. и̑ прѣ́вѣнь подꙋ́ма ѻ҆́н'зи вои́нь, что̑ и̑дѣ́ше ѿ солу́нь на ѻ҆номꙋ́зи чл҃кꙋ що̀ е̑ бы́ль вл҃ка лари́скы 9.74б; и̑ ду́маше си̑ а҆́ко до́йде па́кь ѻ҆́н'зи мо́й застꙋ́пникь, давно̑ бы́х' го ꙋ҆сѣ́тиль 15.135; и̑ нѣ́когы ѻ҆́н'зи безако́нны̑ ц҃рь, ѿи́дѐ при маге́сника бога̀ своѐго а҆́поло́на 39.29б; и̑ те́че ѻ҆́н'зѝ лѣ́вь ѿдале́чь на т҃ѣ 5.39; и̑ те́че и̑ пригрѣ́на ѻ҆на́зи и̑ко́на 9.68б; и̑ прочю́ се по си́ч'ка ѻ҆на́зи землѧ̀ 2.13б; защо̑ ѻ҆на́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и̑ та́мо на ста́нь па́дахꙋ чл҃ци пѫ́тници и̑ чюжди́н'ци 33.244б; а҆̀ ѡ҆на́зи го́ра̑ защо̑ сѐ зовѐ е̑лесо́нь 38.292б; і̑ а҆га́ра го, ѻ҆ста́ви по̑ ѐдна̀ е̑лꙋ̑. и̑ закрѝ се да не гле́да на дѣте́то съмрьтѣ́ мꙋ̑ ка́то̑ ще да ꙋ҆мре. и̑ ѻ҆́нова̀ ѻ҆́троче пла́чѣше 11.85; и̑ тога́зи а҆пл҃ь ѳома̑, ка́то̑ ꙋ҆́зѐ ѻ҆́нова̀ зла́то. пойдѐ по си́ч'ки гра́дѡве и̑ по села̀, и̑ раз'да́де ѻ҆́нова̀ има́нїе на сы́роты 7.52. // *За посочване на по-отдалечен момент.* и̑ по ѻ҆́н'зи ча̑ ста́на̑ баща́ мꙋ̑ и̑ ма́йка мꙋ̑ ѿ земла́та 39.315; и̑ стори се тога́зи ра́до̑ голѣ́ма въ ѻ҆́н'зи д҃нь 5.35б; и̑ като си̑ и̑ма́ше ѻ҆́бычаи па́де на колѣ́но оу̑ ѻ҆́н'зи д҃нь и̑ поклони́ се бꙋ̑ своѐмꙋ̑ 11.92б; защо̑ въ ѻ҆́нова̀ врѣ́ме бѣ́хꙋ ца́рїе е̑лли́ны и̑ мнѡ́го бо́гѡве и̑ма́хꙋ 9.75. **2.** *Друг, противоположен (за бряг, страна).* и̑ пойдѐ, и̑ кога̀ дойдѐ до ду́новь (!) да прѣми́не на ѻ҆́нъзи страна̀ 9.67; и̑ на ꙋ҆́трѣ найдо̑ та́мо ма́л'кь кора́б'ць. и̑ прѣми́нѣ на ѡ҆́ньзи странѣ̀ 17.171б; и̑ ча́каи ме́не на ѡ҆́ньзи странѣ̀ і҆ѡ́рдань 17.173. **II.** *Като същ. Онзи; за посочване на по-отдалечени или вече известни лица и предмети.* и̑ подꙋ́ма ѻ҆́н'зи и̑ ре̑ 11.87б; и̑ тѐче доде́ сь и̑спотѝ и̑ ко́нѧть, и̑ ѻ҆́н'зи що̀ и҆́зди 5.28б; пови́ка сына мꙋ̑, и̑ ѡ҆ного́зи що̑ го́ е ꙋ҆́бѝль 6.45; и̑ ѡ҆на́зи ви́дѣ зо́сима че и̑де кам'то нѣ́ѧ 17.166б; и̑ тїѐ оу̑зе́ха това̀, и̑ ско́ро го ѻ҆несо́ше къ вели́комꙋ̑ нико́лꙋ̑, и̑ да́доше мꙋ̑ сич'кото ѻ҆́нова̀ 15.149; да́и ми ѻ҆нова̀ що тѝ да́до̑ пр҃ѣ ба̑ 6.47. **онзи свѣт.** *Задгробният живот.* р҃ѣ ст҃ѣ̀ сѵ҆́мѡнь до нѥ́ѧ. потрьпѝ м҃ти моа̀ сега̀, а҆́ко бꙋ́демь досто́ини на ѻ҆́н'зи свѣ́ть съ̀ ще̑ видѣ 2.13; и̑ и̑́мать ѻ҆́н'зи свѣ́ть ѿ ба̑ 11.82б; та́зи рѣ́чь, а҆пл҃ьска. да знаменꙋ́ва, за ѻ҆́н'зи свѣ́ть 7.52; **прѣз онази нощ.** *Тази нощ; през същата нощ, в която се случва нещо.* и̑ ца́рь ѿ мнѡ́го скрьбь не ве́рѣ, нѝ заспа̀ прѣз' ѻ҆́нъзи но́щь 11.93; и̑ побѣ́гна прѣз' ѻ҆́нѣзи но́щь 11.96.

ед.: м. ѻ҆́н'зи 1.3б, 2.13, 2.14б, 4.23, 5.30, 6.44б[3], 6.45, 7.50б, 9.67б, 9.68, 9.68б, 9.69, 9.71, 9.73б, 9.74б, 11.82б, 11.87б, 11.88б, 11.91б, 11.93[2], 11.93б[2], 11.94б, 11.95, 11.97б, 11.98, 11.105[2], 14.130б, 15.134, 15.134б, 15.135[3], 15.135б[3], 15.150б, 15.151б[3], 15.154[2], 18.178б, 18.179[2], 18.179б, 18.181[3], 18.181б[2], 18.183б[3], 18.190б, 18.206, 31.215б, 31.223, 35.264б, 35.266[2], 37.274б, 37.278, 37.278б, 38.284, 38.286б, 39.295, 39.296[2], 39.300б[2], 39.301[2], 39.302б, 39.303, 39.306[2], 39.306б, 39.312[2], 39.312б, 39.313, 39.313б[2], 39.315[2], 39.315б, 40.321б, ѻ҆́н'зи 2.10б, 2.14[3], 3.18[2], 3.18б[3], 3.19[2], 3.19б, 3.20[2], 3.20б[7], 4.25б, 5.28б[2], 5.29, 5.31б, 5.32, 5.33б[3], 5.35б, 5.37б[2], 5.39[2], 5.39б[2], 6.42, 6.43[2], 6.43б[2], 6.44б, 6.45, 6.47, 6.47б[2], 6.48[4], 7.49б[2], 7.50, 7.50б, 7.52, 7.52б, 7.54[2], 8.56б, 8.57[2], 8.57б, 8.59б, 9.61[2], 9.64б[2], 9.65, 9.66, 9.67[2], 9.67б[2], 9.68б, 9.69б, 9.70, 9.70б, 9.71, 9.73, 9.74б[2], 10.77б[3], 10.78, 10.78б[2], 11.84б, 11.88, 11.92б, 11.93[4], 11.94[2], 11.95, 11.97, 11.97б, 11.98, 11.99, 11.99б, 11.103б, 11.106б, 12.112б, 12.113б, 12.118, 14.129б, 15.131, 15.132б, 15.133, 15.134, 15.134б[2], 15.135б, 15.138б, 15.140, 15.140б, 15.142, 15.142б, 15.143, 15.144[2], 15.148б, 15.149, 15.151б, 15.152, 15.153[2], 16.159б, 17.164, 17.168б, 17.169, 17.172, 18.179, 33.234, 34.250б, 35.256б, 36.269б, 36.270б, 36.271, 37.274б, 38.285, 38.289б, 38.290, 39.312, 39.312б, 39.314б, ѻ҆́н'зи 3.18, 3.19б, 5.27, 5.32, 5.36, 6.42б, 11.102, 15.137б, 15.152б, 39.316, ѡ҆́н'зи 3.18б, 5.32, ѻ҆́н'зи 3.19[3], 3.21, 5.28б[2], 5.29б, 5.34б, 5.39[2], 5.39б, 6.44, 6.45б, 6.47[3], 7.50, 7.53б, 9.69, 11.101, 11.101б, 19.130б, ѻ҆́н'зѝ 5.32, 5.39, 15.135, 39.317, ѻ҆́н'зи 5.33б, 5.34б, 9.68, 14.130б, 15.153б, 15.154, 18.180б, 18.189, 18.191б,

inslav

40.322б, ѿньзи 6.43б, ѻн'зи 6.44б, 9.68б, 9.71, 11.101б, 11.102², 14.129, ѻнзи 9.74, ѻн'зѝ 15.153б, ѻнѣзи 18.183б, ѻн'зѝ 18.188б, он'зи 33.247б, 39.300б, ѻон'зїи (!) 33.247б, ѻнѣзи 36.271, *вин.* ѻногѡзи 3.18б, 5.33, 7.51, 9.67б, 11.95, 15.132б, 17.163б, 18.181б, 36.271, 37.275б, ѿногѡзи 3.20б, 4.23б, 6.48², 7.49, 7.49б-50, 7.54б, 8.57б, 11.99б, 12.118б², 14.127, ѻногѡзи 3.21, 4.25б, 6.42, 6.47², 7.50, 9.68б, 11.105, 18.181, 18.181б, 33.242б, 39.307б, ѡногѡзи 3.21, ѻногѡзи 6.42, ѡногѡзи 6.45, 7.49б, 15.155, ѻногозѝ 6.47, ѻногѡзи 7.51, 11.85б, 15.138, ѻногѡзи 10.78б, ѿногѡзи 35.265б, *дат.* ѡномꙋзи 2.14, ѿномꙋзи 3.19, 3.20б, 6.44б, 6.48, 7.49б, 15.149, ѡномꙋзѝ 3.19, ѻномꙋзи 5.36, ѻномꙋзи 6.45, 6.46, 9.67б, 9.69, 9.70б, 9.74б, 11.95б, 11.101, 15.133б, 15.134², 18.183, 39.316б, 40.322, 40.322б, ѻномꙋзи 7.50, ѿномꙋзи 9.68, ѻномꙋзи 15.154, ѻномꙋзи 18.188, 33.23б, ѻномꙋ 13.123б, *м. (?) ж. (?)* ѿн'зи 8.57б, ѿн'зи 8.57б, *ж.* ѡнѣзи 2.13б, 8.56б, 9.60б, 16.161б, 17.174, 17.174б, 33.232, ѡнѣзи 2.13б, 3.18б, 5.32б, 5.36б, 5.37, 7.50, 7.51, 7.53б, 8.56, 8.57б, 9.64, 9.65, 9.66, 9.66б, 9.67, 11.85, 11.86б, 11.98б², 11.102б, 12.113, 12.118б, 17.175, 33.234б, 34.248, ѿнази 2.13б², 3.17б, 5.37, 6.41б, 9.64б, 9.70, 10.77, 10.77б, 10.78б, 11.88б, 11.98, 11.105², 15.137, 15.142, 15.152, 17.166б, 17.17б, 33.233, 33.244б, ѡньзи 2.14б, 16.160б, 17.166б, 17.171б, 17.173, 17.175, ѿнь'зи 3.18, ѡнъзи 3.18б, 7.53, 12.113, 14.126б, 33.237, 33.242б, ѿньзи 4.24, 7.50, 11.97б², 11.102б, 15.143, 33.236б, ѡнази 4.24б, 5.32, 6.42, 10.79, 11.88б, 12.113, 17.175б, 17.166², 17.166б², 33.244б, 36.270б, 38.292б, ѿнази 4.24б, 9.72б, 11.107б, ѿнази 5.28б, 9.69, 12.113, 36.271, ѻнъзи 5.32, ѡнѣзи 5.32б, ѿн'зи 5.38б, 6.41б, ѻнази 6.42, 8.57б, 9.68б, 10.79, 11.100, 16.160б², 18.181, 18.182б, 31.222б, 32.227б, 32.231, 32.231б, 33.244б, 39.316б, 39.317б, ѡнази 6.42, 11.102б, 15.153б, ѡн'ази 6.47б, ѿнѣзи 6.48, 9.64б, 9.66б, 11.91б, 11.95б, 11.96, 11.97, 11.98б, 11.105б², 15.143, 15.14б, 15.146б, 17.175, 34.25б, ѿнѣзи 7.50, 7.50б, ѿн'ѣзи 7.50, ѿнѣзи 7.52, ѿнъзи 9.67, 11.93, ѿнази 9.69б, ѻнѣзи 9.71, ѻнѣзи 11.85б, 11.97б, 15.137, 16.163б, 17.175, 37.274б, ѻнѣзи 11.87б, 11.97б, 15.134б, 37.274, 37.274б, 39.315б, ѻнази 11.97, 11.105, 15.151б, 18.183б, 39.316, ѻнѣзи 11.105б, ѿнѣзи 14.130, 33.237, он'зи 15.152, ѿнази 17.173б, ѻнѣзи 17.174, 17.175б, ѻнъзи 18.181, ѻн'зѝ 18.181, ѿньзи 18.200, онази 31.221б, 34.250б, 39.317, ѻньзи 32.231б, ѻнъзы 33.237, *ср.* ѡнова 2.14б, 4.26, 5.32б, 5.34, 5.36, 5.39б, 9.62, 9.65б, 9.74б, 15.149, 16.160б, 17.166б, 36.272, ѻновà 3.20б, 7.49б, 7.52³, 8.57б², 8.58, 9.69б, 9.74, 9.75, 11.85, 11.86б, 11.88, 11.90, 11.95б², 11.99, 11.104, 14.127б, 14.130б, 15.134б, 15.148б, 15.149, 15.151б², 18.179б, 33.234б, 33.241б, 33.242, 34.252, 34.253б, 35.258, 35.265, 36.268, 36.268б, 38.284, 38.285, 38.289б², 39.299б², 39.300, 39.302б, 39.303, ѻновà 4.26, 5.30б², 5.33б, 5.35, 5.36б², 6.47, 7.49, 7.51, 7.52б³, 8.57б, 8.58, 9.62, 9.67², 9.67б, 9.68б, 9.73, 9.74², 10.79, 11.86б², 11.87б, 11.89б, 11.93б, 11.98б², 11.100, 11.102, 11.104б, 13.121, 14.130², 14.130б², 15.133б, 15.138, 15.140, 15.142б, 15.148б, 15.150, 17.170б, 18.180, 18.185б, 18.189, 18.199, 18.206, 33.233б, 33.234б, 33.246, 34.250, 37.274б, 38.289, 38.289б, 38.291, 39.313, ѡнова 5.30б, ѿновà 5.35б², 5.36, 8.57, 9.71, 17.175, 33.239б, ѻнóвà 6.43, ѻновà 8.55б, 11.101, 11.101б, 11.102, ѻнова 9.70б, 15.148, 33.237б, 39.303б, 39.309б, ѻнова 9.71, 11.88б, 14.130б, 38.284, оновà 11.95, ѻновà 11.100, ѻновà 11.103, ѻнóва 16.160б, 39.312б, 39.313б, ѻнóва 33.233, ѻнóвà 37.275, ѿнова 38.287б, (о)новà 38.289б, ѿнóва 39.312, ѡнозѝ 18.178б, ѻнозѝ 18.189, ѻнози 18.190; *мн.:* ѿнызи 7.52б.

онисифор *ЛИ* (6) *Онисифор.* чл҃кь ѻнисифóрь и҆мето мꙋ. что҆ бѣше постáвень да пáли и҆ да гасѝ свѣщи 9.74; пак' ли ѻновà чи́нишь ѻнисифоре 9.74.

ѻнисифорь 9.74², ѻнисифорь 9.74, ѻнисифóрь 9.74, *зв.* ѻнисифоре 9.74.

онорий *ЛИ* (1) *Онорий.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь вѣр'нь хр҃тїáнинь и҆ дóбрь въ ри҆ грá и҆мéто мꙋ бѣ́ше е҆фимїáнь. почéтень твръ́дѣ и҆ прослáвень ꙋ цáра ѻнóрїа и҆ а҆р'кáдїа что҆ бѣ́ха ри́м'скыи цáрїе 40.320.

ѻнóрїа 40.320.

онѣмея *св.* (3) *Онемея, загубя способност да говоря.* и҆ тóи чá станѣ срьнáта. и҆ тїе ѧ҆ хватиха и закла́ха ѧ҆. и҆ и҆зѣ́доха месóто и҆. и кóжата, и҆ ѡстà оу҆ ни́ и҆ тóизи чá ѻнѣмѣ́ха и҆ начéха да ревѣ́тѣ като срьнà 2.13б; а҆зь катѡ ѻнѣмѣ́, и҆ ꙋмрѣ́ катѡ сѣ́кыи чл҃кь. и҆ плáчь катѡ плáчѣха чю́á, а҆мѝ не мóжá да дꙋмá 11.103б.

inslav

аор.: 1ед. ѻ҆нѣмѣ̀ 11.103б, *3ед.* ѻ҆нѣмѣ̀ 11.103б, *3мн.* ѻ҆нѣмѣ̀ха 2.13б.

оня *мест. показ.* (257) **1.** *Като прил. Оня, онзи; определя чрез посочване предмети и лица, по-отдалечени в пространството и времето или вече известни.* и҆ ѿи҆здолꙋ̀ и҆ма́ше дѣ́скы прико́ва́ни. и҆ въ ѻ҆́нїа дѣ́скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни 39.299б; то́изи е҆вѧ҆ти́мїе съзида цр҃ква ма́лѧ҆кꙋ̀ въ ст҃ую го́рꙋ. въ и҆́ме ст҃́мꙋ нико́лꙋ. и҆ та̀мѧ҆ се постѣ́ше съсѧ҆ дрꙋ́гы и҆нѡци на мѣ́сто что се̂ зове̂ да́фни. и҆ саракї́ны плѣнꙋ́ваха по ѡ҆нїа мѣ́ста 11.100; кога̀ щѣ́ть да и҆дать на во́искꙋ а҆ тїѐ прьвѣ̀нь поу́снать свои̂ лю́дїе, та ѿидать въ ѻ҆́нїа́ гра́дове къдѣ́то ще̂ да поми́не ца́рь 18.177; видѣ́хѧ҆те ли̂ ѻ҆́нїа чл҃ци, что̂ гы̑ во́дѧть да гы̑ погꙋ́бѧть 15.144; и҆ затво́ри три̂те ѻ҆́нїа вла́стелѥ въ тьмни́цꙋ 15.145б. // *За посочване на по-отдалечен момент.* и҆ въ ѻ҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. бльгаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре 39.313. **2.** *Като същ. Оня, онзи; за посочване на по-отдалечени в пространството или вече известни лица.* доидо́хѧ҆ме̂ ѿ ѻ҆нїа́ де̂то се ѿре́коха ѿ тои́зи свѣ́ть 32.225б; и҆ си́чѧ҆кы бѣ́ха грьдѣли́вы и҆ прѣвъзнесени а҆ то́изи ц҃рь твои̂ето̂ сега̀ и҆́де, нѣ̀ е̂ като̂ ѻ҆́нїа 34.252б; и҆ течи̂ да гы̑ ѻ҆не́мешь. защо̀ а҆́ко по́скорꙋ не по́йдешь ны́е сыро́маси погы́нꙋвамѐ, и҆ ѡ҆нїа посѣ́кꙋвать 15.144; и҆ прите́че и҆ поклони̂ и҆́мѧ҆ се до́ земл҃ꙗ. и҆ ѻ҆́нїа́ го вдигнь̀ха 12.110; тога́зи като̂ чю̂ ст҃ыи тѣ́зи дꙋ́ма. пока́за сѝ лицѐто скрьбно и҆ расплѧ̀ка се прѣ̑ ѻ҆́нїа и҆ наведе сѝ гла́вѣта за голѣ̑ ча̑ 9.73. **на оня свѣт.** *В задгробния живот.* да ка́жеме дх҃о́вникꙋ грѣ́ховете на́ши подобрѣ́ тї е, да се, засра́миши тꙋ́ка прѣ̑ е҆́дного чл҃ка. нежели да се засра́мишь на ѻ҆́нꙗ свѣ́ть прѣ̑ хылꙗ́до хы́лꙗди а҆́гг҃лы 1.8; и҆ дрꙋ́гїе вели́кїи ст҃ыи пра́зньцы (!) да почи́таш и҆ да пра́знꙋвашь, а҆́ко и҆́щешь да ти̂ даде̂ бг҃ъ мнѡ̂го добрины̑ и҆ поко́й на то́а свѣ́ть и҆ на ѻ҆́нїꙗ 1.4б.

ед.: м. ѻ҆́нїꙗ 1.4б, ѻ҆́нꙗ 1.8, *вин.* ѻ҆ного́ва 3.18, 10.78, 11.105б, 15.135, 17.164б, 18.188б, 18.190б, ѻ҆ного́ва 3.20, 15.152б, ѡного́ва 3.21, ѻ҆ного́ва 11.88б, 39.302б, ѻ҆ногова̀ 11.95, 12.112, ѻ҆ногова 11.101, 11.102б, ѡ҆ногова̀ 11.101–101б, ѻ҆ногова 15.138б, 15.150б, *дат.* ѻ҆номꙋ́ва 18.183б, ѻ҆номꙋ́ва 18.195; *мн.:* ѻ҆́нїа 1.3б, 5.34, 5.34б², 5.35б, 5.36б², 5.39, 6.45б, 6.47б, 8.59, 8.59б, 9.70, 9.71б, 9.72б, 9.73, 9.73б², 9.74², 11.82б, 11.91, 11.92б, 11.94б, 11.95, 11.96, 11.99, 11.105б², 12.110, 12.114, 12.117, 15.131б, 15.134б, 15.139, 15.139б, 15.143, 15.143б², 15.144², 15.145³, 15.145б³, 15.146б², 15.148б², 15.156, 17.169, 18.200, 31.221б, 33.232, 33.235б², 33.237б, 33.238³, 33.241б, 33.242, 33.244, 33.244б, 33.245, 34.251б, 34.252б, 35.257б², 35.262, 36.270, 36.270б, 36.271б², 39.297б, ѻ҆́ны̑ꙗ 2.12, 7.52б, 16.157, 16.158, ѻ҆́ны̑а 2.12, 18.192б, ѻ҆́ны̑ꙗ 2.12, ѡ҆ны́ꙗ 2.13б, 16.160, 16.160б, ѡ҆нїа 3.19, 4.25, 5.31б², 5.34, 5.35б, 5.36², 5.36б, 6.43, 6.44б, 6.45б, 6.46, 8.57б², 9.68, 9.68б, 9.70, 9.71б, 9.73, 9.73б, 9.74б, 10.78б, 11.86, 11.87б, 11.91, 11.92б, 11.93³, 11.100, 11.101б, 11.102, 11.104², 11.105б², 12.115б, 15.138, 15.138б, 15.139б, 15.143б, 15.144, 15.146, 15.148, 15.152б, 18.177, 18.178б, 18.183, 31.217б, 33.234б, 33.236б, 33.241, 33.244², 33.244б, 40.323, ѻ҆нїа́ 3.21, 18.186б, 18.189, 32.225б, ѡ҆нїа̀ 4.21б, 5.38б, 9.75, ѡ҆нїꙗ 4.22б, 9.64б, ѡ҆нїꙗ́ 4.23б, ѻ҆́нїа́ 5.35, 7.51, 18.201, ѡ҆нїа́ 5.36, 6.42б, 9.73, 11.86, 11.103, 12.120б, 15.143, 15.144, 15.145б, 33.244, ѡ҆нїа 5.38, 11.83б, 33.244б, 33.245, ѻ҆́нїа́ 5.39б, 7.51, 9.72б, 9.74, 9.75², 11.91, 12.110, 12.119, 12.120, 15.141б, 15.143б, 15.144, 15.145, 18.177, 33.241б, 33.243б, 33.245, ѻ҆́нїа̀ 5.39б, 34.253б, ѻ҆́нїа 6.43б, 7.50б, ѡ҆́нїа 6.46, ѻ҆нїа 7.51б, 8.58, 18.182², 18.183б, 18.188б, 18.190, 39.316б, ѡ҆нїа́ 8.58б, ѻ҆́нїа 9.66б, 15.145, 15.147, 33.245, ѻ҆́нїа 9.73, ѡ҆нїа 10.78б, ѻ҆́нїа 11.86, 18.181б, 18.190, 18.190б, 39.298, 39.299б, 39.300б, 39.301, 39.313, 39.313б, 39.317, 40.321, ѻ҆́нїа 11.92б, 11.99, 11.101, 11.102, ѡнїа 11.100, 15.147б, 34.252, ѻ҆́нїа́ 18.182, 18.189, онїа́ 18.185б, ѻ҆нїа 18.195, ѻ҆́нїа̀ 39.313б, 39.316б.

опазя *св.* (1) *Опазя, съхраня някого жив и здрав.* а҆́ми̂ се наго́во́ри да прово́ди сна́ сѝ гесѡ̂гїа на во́искà... и҆ о҆ста́виха го прѣ̑ и҆ко́ната ст҃мꙋ̀ гесѡ́рѧ҆гїю съсѧ҆ пла́чь дꙋ́маха ст҃ы̑ гесѡ̂гїе... ты̑ да го̀

inslav

ꙋпра́вишь. и҆ ѻ҆пази́шь. и҆ нагле́дꙋвай. пàкь тѝ ꙋ҆ домâ да́ гѡ̀ дове́дешь 39.313б.

пов.: описат. 2ед. да ѻ҆пази́шь 39.313б.

опак *прил.* (2) **1.** *Опак, който не е като другите, особен, странен.* ѧ҆̀мѝ въ ѿнѣ́зи вели́ка фригі́а что ѐ на́ пладнѣ́. та́мо бѣ́хꙋ оу҆̀ ѿнѣ́зи гра̑ѣ̀ лю́дїе, чюжди́нѣ́ци и҆ ѿпакы, что̑ се зовꙋ́ть таифа́ли 15.143. **2.** *Прен. Хитър, способен на измама.* ѧ҆̀ сре́бро ли́ѡ̀бѣ́ци сѣ̑ фаида̀ трьгꙋ́вать. и҆ кои́то са ѻ҆́пакы и҆ лꙋка́вы съсѣ̀ льжà прода́вать да ѿне́мать чю́ждо изѣ̀ рьцѣ́те и҆́мь. є҆ди́нь дрꙋ́гыго лѣ́же, та сѐ клньѣ́ть стра́шны кле́твы въ и҆́ме бж҃їи 31.220.

мн.: ѻ҆́пакы 31.220, ѿпакы 15.143.

опален *прич.* (1) *Като прил. Образно. Опален, обгорен.* ѧ҆̀ товà ѿц҃ѣ̀ и҆́мь не знаѐ какѣ̀ сѣ̑ ѿнѥ́ты ѿ ѕвѣ́рїето… и҆ дꙋ́маше ѡ҆̀ ѡ҆̀ тежѣ̀ко мене. когà ли бѣ̀ѣ̀ като є҆́днà ѻ҆вошѣ̀ка хꙋ́бава и҆́ и҆́мах и҆ ли́стїе и҆ плѡ́дь, ѧ҆̀ сега ѿста̑ѣ̀ сꙋ́хь и҆ ѡ҆палень 5.33.

мин. страд. ед.: м. ѡ҆палень 5.33.

опаля *св.* (3) **1.** *Опаля, обгоря нещо с огън.* ѧ҆̀ тѝ ми речѝ катѡ̑ горѣ́ше кꙋпи́на на си́найска горâ. ка́кь не бы̑ ѻ҆па́лена и҆ не и҆зѣ̀го́рѣ 38.289б. **2.** *Обгоря, изгоря си кожата от слънце и пек.* и҆ ѿтога́зи тегли́ стꙋ́дь, и҆ пе́кь. и҆ треперꙗ̀ помрѣ́знала и҆ дрꙋ́гочь ѿ пекь ѻ҆па́лена. и҆ мнѡ́жищь па́дн҃ѣ̀. и҆ лежах не можа̑ да ста́нь 17.172б. **3.** *Прен. Изтощя.* и҆ ре́коха. ны́е дои҆до́хѣ̀ме дѣ̑то се ѿре́коха ѿ то́иззы̑ свѣ́ть… и҆ ѿ сл҃нце́то ѿ пе́кь та си҆ ѻ҆па́лиле снагѣ̑та ѿ те́жѣ̀ко възды́шенїе и҆ възрѣ̑жа́нїе 32.225б.

форма от перф. тип: 3мн. ѻ҆па́лиле 32.225б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* ѻ҆па́лена 17.172б, 38.289б.

опасан *прич.* (1) *Като прил. Опасан, който е обвит с нещо.* и҆ прѣ̀бы̑ ѿпа́сань съсѣ̀ въжѐто за є҆дна̀ годи́на 2.10б.

мин. страд. ед.: м. ѿпа́сань 2.10б.

опачин *прил. неизм.* (1) *Като същ. Опак, своенравен, неразбран човек.* и҆ прово́ди писа́нїе і҆ѡа́ннь до є҆пифа́нїе, ре̑. и҆лѝ и҆ тѝ дойдѐ на и҆спѣ́ждането моѐ, и҆ є҆пифа́нїе мꙋ̀ ѿпи́са и҆̀ ре̑. сѣ̑ртотрѣ́пѣ́че, трьпѝ ѻ҆пачи́ните да надѣлѣ́ешь. и҆ и҆спѣ́диха наси́ла і҆ѡа́нна 12.116.

мн.: чл. ѻ҆пачи́ните 12.116.

опаша *св.* (3) *Опаша, обвия нещо около друго нещо, завържа.* и҆ ца́рѣ̀ го молѝ да си̇ ѿпа́ше по́ꙗсь стратилатѣ̀скыи 5.35б. // *Образно.* и҆ прїе́ха мꙋ́дрость бг҃одьхнове́ннꙋ. защѡ̑ съсѣ̀ є҆вл҃скы дꙋ́ми ѻ҆пасани бѣ́хꙋ 10.79.

сег.: 3ед. ѿпа́ше 5.35б; *аор.: 3ед.* ѿпа́са 5.35б; *прич.: мин. страд. мн.:* ѻ҆пасани 10.79.

опека се *св.* (2) **1.** *Опека се, стана готов (за ястие).* и҆ та́мо сѣдна́ха и҆ ча́каха да се ѿпечѐ ѻ҆новà ꙗ҆̀стїе 5.36б. **2.** *Опека се, стане ми извънредно горещо.* въ врѣ́ме же́твы, пойдѐ да жѣ̀не на нѝвꙋ̀ свою̀. и҆ ѿ сл҃нцето се ѻ҆пе́че. и҆ ѿидѐ по̑ є҆ди́нь дѣ̀бь да си̇ ѿпочи́не 10.77.

сег.: 3ед. се ѿпечѐ 5.36б; *аор.: 3ед.* се ѻ҆пе́че 10.77.

опивам се *несв.* (9) *Опивам се, пия много алкохол.* да сѐ не ѻ҆пивамѐ ка́жꙋть. защѡ̑ е пиа́нѣ̀ство ма́ика и҆ ко́рень на си́чѣ̀ките грѣ́хѡве 11.108; и҆ пàкь когы̑ праѕ̑нꙋвашь и҆ не ра́ботишь. недѣ̀и седнѣ̑ да пїе́шь и҆ да сѐ ѻ҆пи́вашь 1.4б.

сег.: 2ед. сѐ ѻ҆пи́вашь 1.4б, *1мн.* сѐ ѻ҆пи́вамѐ 11.107б, *3мн.* сѐ ѻ҆пи́вать 18.198; *имперф.: 3мн.* ѻ҆пива́ха се 39.318б; *бъд.: 3мн.* щѣ̀ть да сѐ ѻ҆пи́вать 18.180; *пов.: 2мн.* се ѻ҆пи́вайте 11.107б, *описат. 1мн.* да сѐ ѻ҆пивамѐ 11.108, да сѐ ѻ҆пи́ваме 15.156б; *инф.:* ѻ҆пива́ти се 20.208.

опирам *несв.* (2) *Опирам, достигам до нещо.* на врѣ́хь стлѣ̀пꙋ̀ сѣ̑нѣ̀ката гдѣ̀ ѻ҆пи́ра когà и҆стечѐ сл҃нце та́мо ѐ̀ ꙋ҆̀ землѧ̀та съкры̑то было̀ и҆ма́нїето 11.101.

сег.: 3ед. ѻ҆пи́ра 11.101, ѻ҆пира 11.101.

inslav

опирам се *несв.* (1) *Опирам се, оказвам съпротива, противя се.* ѧ̈мѝ и̇мà тꙋ̀ка хр҃тїáне межꙋ̀ нâ та се ѻ̆пи́рать на твоѐ повѣлѣ̑нїе. тâ не щѣ́ть да сѐ поклáнѧть на бѡ́говете нáши 39.296б.

сег.: 3мн. се ѻ̆пи́рать 39.296б.

опитам *св.* (3) **1.** *Опитам, проверя качествата на нещо.* и̇ і̇ꙋ̀да като ви́дѣ мрьтьв'цáтого рад' бы̑ и̇ дх҃ь ст҃ы̀ ѿтво́ри мꙋ̀ рáзꙋмь да ѡпи́та кр҃товете на мрьтьв'цáтого. и̇ рѣ̑ цр҃ци. сегá щешь познà, цр҃це кóи е. си́л'ныи кр҃ть х҃вь 4.25. **2.** *Изпитам, подложа на изпитание.* ѧ̈мѝ г҃ь бг҃ кога́ ще да и̇скꙋ́сѝ чл҃ка да го ѡпи́та кáкь лю́бы бг҃а и̇ какь и̇́ма трьпѣ̑нїе, та мꙋ̀ дадѐ бг҃ злѡ̀ и̇ напасть. катѡ̀ богàтымꙋ і̇ѡ́вꙋ 5.27.

сег.: 3ед. ѡпи́та 4.25, 5.27, ѻпи́та 13.122б.

опитам се *св.* (1) *Изпитам се, подложа се на проверка.* ѧ̈мѝ и̇́ ны́е сегà легомà съвръших'мѐ ст҃áа, м҃. ца да се ви́димь, и̇ ѻпи́тамѐ. ѧ̈кѡ̀ бꙋ́деме се постиле досе́га със' врáжда. ѧ̈нѡ̀ сегá е дошлà вели́ка нѣ̑лꙗ. ст҃ы̀е стр҃ти гн҃ѥ и̇ пѡ́обно е сегà дá се и̇́спрáви̑ ѻ̆ти да бꙋ́дѣ̑ достóини да праз̑нꙋ̀ваме ст҃ы́е стр҃ти 34.255б.

пов.: описат. 1мн. да се ѻпи́тамѐ 34.255б.

опитовам *несв.* (1) *Изпитвам, подлагам на проверка, опитвам.* ѐдно ѐ и̇скꙋ́шенїе бж҃їе, когà и̇скꙋ́сѣва бг҃ чл҃ка и̇ ѿпи́това го да ви́ди, далѝ и̇ въ злѡ̀ когà напáдне на чл҃ка нꙋ́жда и̇ скрь́бь, та гѡ̀ лю̀бы 5.27.

сег.: 3ед. ѿпи́това 5.27.

опитовам се *несв.* (1) *Изпитвам се, подлагам се на проверка, проверявам се.* и̇ сѣ̀когы нѥ́гова рáбота бѣ́ше да ꙋ̀чи добрѡ̂. и̇ дá се ѻпи́това на во́искꙋ бóи. защѡ̂ на ѻновà врѣмѐ, товà бѣ́ше на млáды мóм'ци хвáл'но и̇ пóчестно 9.62.

сег.: 3ед. се ѻпи́това 9.62.

опия се *св.* (2) *Опия се, стана пиян, напия се.* и̇ мнѡ̑жищь ви́диме пиѧ́ници чѐ дꙋ́мать без'пѣ́тно. ѧ̈ ны́е и̇м' се присми́вамѐ. ѧ̈ наꙋ̀рѣ и̇ ны́е се ѻпиѥ́мь, и̇ нáм' се присми́вать дрꙋ̀зїи 11.108.

сег.: 3ед. сѐ ѻ̆пы̀е 11.108, *1мн.* се ѻпиѥ́мь 11.108.

опкова *св.* (1) *Обкова, чрез коване направя покритие на нещо.* и̇ тогáзи цр҃ца ѿп'ковà кр҃ть х҃вь със' злáто и̇ със' кáменїе мнѡ̑го цѣ́нны 4.25б.

аор.: 3ед. ѿп'ковà 4.25б.

оплакувам *несв.* (1) *Оплаквам, скърбя с плач за покойник, окайвам.* дн҃éска ѐ, ѧ̈ ꙋ̀трѣ го нéма. дн҃ѐ се дрьжѝ на висóко, а̀ ꙋ̀трѣ го оплáкꙋвать 31.216.

сег.: 3мн. оплáкꙋвать 31.216.

оплѣнен *прич.* (1) *Превзет насила и ограбен, оплячкосан.* и̇ ѡнїа сракїны дои̇дохá и̇ плѣни́ха монасти́рь, и̇ ѿи̇дохá си. и̇ тогáзи пои̇дóха си на монасти́рь и̇ноцѝте и̇ видѣ́ха кáкь ѐ ѻ̆плѣнѥ̑нь монастирь. и̇ чю̀дѣха се что̂ да стóрѧть 11.100.

мин. страд. ед.: м. ѻ̆плѣнѥ̑нь 11.100.

опозная *св.* (1) *Опозная, добия впечатление, науча повече за някого.* и̇ пàкь да го ѻ̆познаѐ̑ пóдобрѣ. защѡ̂ го нѣ̀ смѐ нѝкога видѣ́ле какъ̀вь ѐ 15.149б.

пов.: описат. 1мн. да ѻ̆познаѐ̑ 15.149б.

опорлив *прил.* (2) **1.** *Непокорен; който проявява упорито неподчинение.* и̇ рѣ̑ и̇́мь легомà ѻ̆ка(á)нны̀ гесѡр'гїе. катó се ꙗ̑ви ѻ̆пор'ливь на моѐ повѣлѣ̑нїе тогѡ̀ фрѣ́лих'те въ ѻ̆н'зи трáпь вар'ны 39.300б. **2.** *Противопоставящ се, който изразява несъгласие.* (та че сѣ̑ стрáшень глà повелѣ̀ на слꙋ̀гытѣ) да гѡ̀ бы́лѧть по ꙋ̀стáта ст҃гѡ. и̇ дꙋ̀мат' мꙋ̀. защѡ̂ не почи́тать (!) цáра, ѧ̈мѝ мꙋ̀ дꙋ̀мáшь такви́зи дꙋ̀ми ѻ̆пóр'ливы 39.302.

ед.: м. ѻ̆пор'ливь 39.300б; *мн.:* ѻ̆пóр'ливы 39.302.

опра се *св.* (5) **1.** *Опра се, докосна се до нещо, достигна нещо.* и̇ на ѐди́нь брѣ́гь' ѻпрѣ̀ се корáбьть на мѣ́сто що

inslav

сѐ зовѣше ма́рʿма ресѡнтїа́ска 6.41б.
2. *Прен. Опра се, противопоставя се на някого или нещо, възпротивя се.* а҆́мѝ ве́кѥ и҆лѝ да сѐ прѣ́дадѐ на твоѐ повелѣ́нїе. а҆́ко лѝ ти́ се о҆́пре, а҆ тѝ го прѣ́даи поско́ро на сьмрь́ть 39.306; а҆́ко лѝ се нѣ́кой о҆́прѣ на боговете на́ши та и҆́мʿ се не покла́нѣ, а҆ тоѝ да прїе́ме голѣ́ма мѣ́ка 39.297.
сег.: 1ед. се о҆́прà 39.298б, *3ед.* се о҆́пре 39.306, се о҆́прѣ 39.297; *аор.: 3ед.* о҆прѣ́ се 6.41б; *бъд.: 2мн.* ще́тѐ да сѐ о҆пре́те 35.264.

оправдан *прич.* (1) *Като прил. Оправдан, на когото греховете са простени, опростен.* и҆ на ѹ҆́трѣшныи д҃нь принесе і҆ѡа́кѵ҆ да́рь сво́й г҃ѹ б҃ѹ. и҆ и҆́злѣзе и҆зʿ цр҃квата о҆правда́нь. и҆ поидѐ въ до́мь сво́й 13.122б.
мин. страд. ед.: м. о҆правда́нь 13.122б.

оправдая *св.* (1) *Оправдая, освободя от грехове, оневиня.* и҆ ре́че ми ѿнʿзи чю́дны҆ бж҃їи чл҃кь кротʿко. гс҃ди́не, сщ҃е́нниче, оу҆мири́ се съсʿ того́зи бра̀та дїа́кона, защѡ̀ ѡ҆ста́хʿтѐ непросте́ни при́живе, а҆ ты҆ се прѣста́ви на́прасно и҆ досе́га така̀ ѿста́хʿте на вра̀жь, и҆ на гр҃ѣ́... и҆ ре̑ ми ѿнʿзи чл҃кь бж҃їи. бра́те, сега̀ ты҆ сп҃се́нь бы҆, и҆ д҃шь́та си҆ своѐ ѿправда̀. и҆дѝ съ ми́ромь 3.20б.
аор.: 2ед. ѿправда̀ 3.20б.

опродам *св.* (1) *Продам всичко, без остатък; разпродам.* и҆ ѿи҆дѐ си є҆пк҃пь... на своà є҆парʿхїа, и҆ та́мо си҆ о҆прода́де сичʿко что̑ и҆́маше. да съзи́да цр҃ква на и҆́ме ст҃мѹ димитрїю 9.68б.
аор.: 3ед. о҆прода́де 9.68б.

опсувам *св.* (1) *Напсувам; кажа някому обидни, неприлични думи; наругая, навикам.* и҆ а҆́ко нѣ́кои чл҃кь и҆злѣ́зе та гы̀ о҆ѱѹ́ва и҆лѝ гы бы́е и҆лѝ гы засра́ми та сѐ стоѝ да сѐ ѹ҆бїѧ́ть догдѐ оу҆́мрать 18.186.
сег.: 3ед. о҆ѱѹ́ва 18.186.

опсуван *прич.* (1) *Като прил. Напсуван, обсипан с хулни думи, обруган.* дай ми пила́те, того́зи ѿбы́дного мрьтвʿца и҆ ѡ҆ѱѹ́ванны̀го детѡ̀ катѡ̀ о҆́сѣдень, и҆ распеть 35.259б.
мин. страд. ед.: м. ѡ҆ѱѹ́ванны̀го 35.259б.

опустя *св.* (1) *Опростя; простя греховете, прегрешенията на някого.* тогѝва щотѡ̀ и҆́ма чл҃цїи ме́ждѹ е҆́вреѐте. та̑ щь́ть да бѣ́гать вь го́рїето и҆ по планинїе́то ѿ злѡ̀ а҆нʿтихрі́стово. тогѝва ще̑ а҆нʿтихрі́сть да сѐ наречѐ самʿси̑ си а́зе с҃ь г҃ь. дѐто ще да о҆пѹ́сти праве́дните 18.188б.
бъд.: 3ед. ще да о҆пѹ́сти 18.188б.

ора *несв.* (2) *Ора, обработвам земя за посев с рало.* а҆ е҆́динь ѿ ѣ҆ гликерїе и҆́ (!) и҆́мето мѹ. бѣ́ше о҆ра́чь. и҆ то́й катѡ̀ бѣ́ше на ни́вата си҆ та̑ о҆́рѣше. а҆́то́ мѹ и҆зʿдь́хʿна во́лъ 39.305б.
имперф.: 3ед. о҆́рѣше 39.305б; *форма от перф. тип: 3мн.* ѿра́ле 5.32б.

орач *м.* (9) *Орач; лице, което обработва земя за посев с рало.* нитѡ̀ знаѧ́ха кога́ ще о҆́нʿзи о҆ра́чь да до́йде да си̑ жь́не ни́вата 18.183б; и҆ ѡ҆раче ѿра́ле ѿ ѡнѣ̑зи страна̑ и҆... слѹ́чиха се и҆ пасты́рїете и҆ ѡ҆ра́четѣ ѿ е҆́днѡ село̑ 5.32б; о҆ра́че и҆́ма̑ о҆́бычаи. кога̀ и҆́ма нѣ́кои добра̀ нїва за сѣ́ане. и҆ а҆́ко не и҆́ма самʿси̑ сѣ́ме да ю҆ засѣ́е. а҆ тїѐ за̑емлють ѿ дрѹ́гы҆, сѣ́ме, и҆ сѣ́ють 11.84.
ед.: о҆ра́чь 18.183б, 39.305б, 30.306, о҆ра́чь 18.183б, о҆ра́чю 18.183б, *чл.* о҆ра́чютомѹ 18.183б; *мн.:* ѡ҆раче 5.32б, о҆ра́че 11.84, *чл.* ѡ҆ра́четѣ 5.32б.

орел *м.* (7) *Орел, вид граблива птица.* и҆ вди́гнь се, на голѣ́мо катѡ̀ о҆ре́ль с крылѣ́те си҆ 18.182; дето е̑ месо́то самʿ се събырать и҆ о҆рʿлыте 18.195б.
ед.: о҆ре́ль 18.182, 36.270б, о҆рʿлѹ̑ 18.195б; *мн.:* ѿрʿли 6.45б, *чл.* о҆рʿли́те 18.195б, о҆рʿлыте 18.195б; *бр.:* (два̀) а҆́рʿла̑ (!) 11.101б.

орлов *прил.* (4) *Орлов, който принадлежи на орела.* и҆ и҆́маше крылѣ̑ о҆рлѡ̑ви 18.181б; а҆ о҆рʿли́те са̑ нари́чать а҆пл҃ыте заради̑ чи́стото и҆́ ср҃це и҆ ѹ҆́мь, катѡ̀ о҆́чи́те о҆рʿлѹ̑ о҆́ти о҆рʿловы, о҆́чѝ немать сльза̀ 18.195б.

inslav

мн.: ѻ҆рлôви 18.181б, ѻ҆р҆ловы 18.182, ѻ҆рлôвы 18.182б, ѻ҆р҆ловы 18.195б.

орна *ЛИ* (2) *Орна.* и҆ погле́да дв҃дь и҆ видѣ̀ а҆́гг҃ла. чє̑ стои̑ на гꙋ́мно нѣ́коѥмꙋ чл҃кꙋ, ѻ҆р҆на зовѣ́ха го 11.89б.

ѻ҆р҆на 11.89б, ѻ҆р҆на 11.90.

оружие *вж.* **оръжие**

оръжан *прил.* (1) *Въоръжен, който притежава оръжие.* и҆ раз҆бра̀ ца́рь. и҆ пꙋ́сты четы́ры вои́ны ѻ҆рьжа́ны. и҆ рє҃ и҆мь, а҆̀ко не приведѣ́те того́зи маге́сника. ва́сь намѣ́сто нє́го жи́вы на ѿгнь и҆з҆горѣ́ва̑ 37.275б.

мн.: ѻ҆рьжа́ны 37.275б.

оръжие *ср.* (22) **1.** *Оръжие; уред, с който се води бой.* а҆̀мѝ а҆ко мо́жешь го тѝ ꙋ҆́бѝ да тѝ да́мь мнѡ́го зла́то. и҆ и҆дѝ със҆ твоѐто ѻ҆́рꙋжїе, и҆ посѣ́чѝ ма̑ѳе̑а, и҆ пла́тона є҆пк҃па 37.276; ви́дишь... и҆ тол҆кози во́йска щото̑ стоѧ́ть сѣ҃ ѻ҆рь́жїе 31.218; като є҆ди́нь ц҃рь що̀ ку́пи добро̑ ѻ҆рꙋ́жїе, и҆ даде́ го на сво́йте вѡи́не 16.158б. **2.** *Прен. Средство за борба и защита.* така̀ и҆ бг҃ъ, да́де на́мь ѻ҆́рꙋжїе добро̑, ст҃ѣ̀ кр҃тѣ 16.158б; ра̑уй се кр҃те, на бл҃гочь́стивы хр҃тїа́не храни́телю. те́бе и҆ма́ме ѻ҆́рꙋжїе щото нѝ чю́ва 16.163.

ед.: ѻ҆́рꙋжїе 9.72б, 16.158б, ѻ҆рь́жїе 11.93б, 37.276б, ѻ҆рь́жїе 11.107, ѻ҆́рꙋжїе 12.115б, 21.210б, 35.261б, 37.276, ѻ҆рꙋ́жїе 16.157б, 16.158б[2], 16.163, ѡрь́жїе 16.158б, ѻ҆рь́жїе 16.158б, 18.195, 31.217б, 31.218, ѻ҆рꙋ́жїе 16.163, ѻ҆рьжїе 18.195, ѻ҆рьжїе 35.265, *чл.* ѻ҆рꙋ́жїето 37.276.

осанна *неизм.* (4) **1.** *Осанна; възторжен молитвен възглас със значение: „спаси!“.* ѻ҆санна ка́же по є҆лли́н҆скѣ̀ ѥ҆зы́кь. сп҃сѝ на̑. що си̑ бл҃ве́нь детô и҆́дешь на и҆́ме г҃нѥ ц҃рь і҆и҃лѥ́вь 34.251б. **2.** *Осанна, възторжен хвалебствен възглас със значение: „слава!“.* и҆ на оу҆трѣ́шныи д҃нь мнѡ́го нарѡ̑ щô бѣ́ше дошь́ль въ праз̑никь и҆ раз҆бра́ха чє̀ и҆́де і҆с҃ въ і҆ер҃лимь. и҆ ꙋ҆зе́ха ва́ї̀а ѿ фи́никь. и҆ и҆злѣ́зоха насрѣ́ща є҆́мꙋ пѣ́аха мꙋ и҆ дꙋ́маха. ѻ҆́санна бл҃ве́нь гредѝ въ и҆́ме г҃не ц҃рь і҆и҃лѥ́вь 34.251б.

ѻ҆са́нна 34.249б, 34.252, ѻ҆́санна 34.251б, ѻ҆санна 34.251б.

осветя *св.* (15) **1.** *Осветя; причисля към праведните, наследили рая (за Бога).* є҆́лате и҆ вы́е кои̑то сте ꙋ҆пазиле кр҃ще́нїето си̑ чи́сто. та го̀ нѣ стѐ ѻ҆мрьси́ле сѣ҃ кꙋр҆во́в҆ство и҆лѝ сѣ҃ по̑во́д҆ство, и҆лѝ със҆ ꙋ҆бїи́ство и҆лѝ със҆ заклина́нїе на льжа̑. та̑ пристьпѣ́те бли́зꙋ при ме́не да вы̑ ѻ҆́стѧ̀ 18.202б. **2.** *Осветя, чрез християнски религиозен обред направя нещо да стане свято.* и҆ и҆дѐ със҆ нє́го на монасти́рь нє́говь, что̑ е нарѣ̑нь ла́вра. и҆ ѻ҆́стѝ цр҃квата дѐто бѣ́ше ѿ ба̑ созда́дена 14.127б; земл҃а̑та ѻ҆́стѝ и҆ въз҆дꙋ́хь что є̑ на ц҃а́рь просвѣ́ти. и҆ земл҃а̑та ѻ҆́стѝ, защô бѣ́ше ѻ҆скврьнє́на. ѿ слꙋ́ж҆бы є҆́ллин҆скыѐ 33.235. **3.** *Ръкоположа, посветя някого в духовен сан чрез християнски религиозен обред.* а҆̀ко ѻ҆́стѝте і҆ѡанна да є̀ патрїа́рхь, зна́ите то́и до кра́и не ще да бꙋ́де ва́мь патрїа́рхь 12.112б; и҆ а҆рхїепк҃пь і҆ер҃ли́мскыи зова̀ бл҃же́ннаго са́ва, и҆ ѻ҆́стѝ го на сщ҃е́н҆ство 14.127б.

сег.: *1ед.* ѻ҆́стѧ̀ 18.202б, *2мн.* ѻ҆стѝ́те 12.112б; *аор.:* *3ед.* ѻ҆стѝ́ 14.127б, ѻ҆́стѝ 14.127б, 36.273б, ѻ҆́сти 33.235, ѻ҆́сти 33.235, *3мн.* ѻ҆сти́ше 12.112б; *форма от перф. тип: 2ед.* ѝ ѻ҆стѝ́ль 36.272б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* ѻ҆сщ҃е́нна 11.98, ѻ҆сщ҃е́на̀ 11.98б, ѻ҆сщ҃е́ннаа 13.124, ѻ҆ст҃е́на 37.274; *мн.:* ѻ҆сте́нїи 18.177.

осветя се *св.* (2) *Осветя се, пречистя се от грях чрез християнски религиозен обред, стана свят.* а҆̀ми за(ра)дѝ ст҃оѐ причеще́нїе да сѐ ѻ҆́чистимь, и҆ да сѐ и҆сповѣ̑даѥ̑ и҆ тога́зи да пристꙋ́пимь да сѐ причести̑. защô са́мого х҃а прїе́мамѐ въ себѣ̑ си, да нѝ се ѻ҆́стѝ и҆ д҃шь́та и҆ тѣло́то. и҆ ꙋ҆трѣ́шнѝ ст҃ѣ̀ д҃нь да сѐ спо̑ѻ҆би́мь досто́ино да праз̑нꙋ́ваме 35.266б.

сег.: *3ед.* се ѻ҆́стѝ 35.266б; *усл.:* *3мн.* би́ха се ѻ҆́стѝле 40.324.

inslav

осветявам се *несв.* (1) *Освещавам се, пречиствам се от грехове чрез християнски религиозен обред.* да́ се покло́ни҆ чт҃но́мꙋ кр҃тꙋ… и да́ го цѣлꙋ́вамѐ със҆ ра́дость и҆ състра́ (!). със҆ радо҃ защо̀ ны̀ се ѻ҆ст҃ѣ́ва дꙋша́та и҆ тѣло́то 4.26б.

сег.: Зед. се ѻ҆ст҃ѣ́ва 4.26б.

освещен *прич.* (6) **1.** *Като прил. Осветен, който е добил определени качества чрез християнския религиозен обред освещаване.* и҆ та́мо бѣ̀ вода̑ ѻ҆сщ҃ені́е а҆рхг҃гла михаи́ла. дѣ́то ю̀ прѣ́вѣнь найдѐ і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь. и҆ мнѡ́го чю̀деса чи́нѣше ѻ҆на́зи вода̑ на и҆́ме а҆рхг҃глово… и҆ съзи́да цр҃ква. вели́ка та́мо на̑ вѡ́дꙋ ѻ҆сщ҃е́ннꙋю 11.97б; и҆ сторѝ си̑ а҆́нна сщ҃е́ніе и҆ о҆́чи́сти се… и҆ па̀кь ре́коше. бг҃е, погледни̑ ѿ высо́ко на тѣ́зи о҆троко́вицꙋ. и҆ бл҃ви́ше ю̀, па́кь послѣ́дно бл҃ве́ніе детѡ̀ не мо́же ни̑ ѿ когѡ̀ да се̑ развали̑. и҆ ꙋ҆зѐ ю̀ ма́ика и҆, и҆ зане́се ю̀ на о҆сщ҃е́нното лѣглѡ̀ 13.123. **2.** *Като прил. Свят, който с близостта си до Бога е достоен за религиозна почит.* прпо̑обныи ѿц҃ь на́шь са́вва ѿсщ҃е́нны̑. бѣ́ше (въ) цр҃тво ѳе̑ѡ́сїа ма́лѧ҆ко 14.126; и҆ видѣ̀ нѣ́коа бж҃їа бл҃гть. свѣ́тѣше катѡ̀ е҆ди́нь о҆бра́зь на главѣ̑та ста́рѧ҆цова, и҆ вѣне́цьтъ мꙋ катѡ̀ сл҃нце свѣ́ть да́ваше. и҆ прите́че ца́рь и҆ поклони́ мꙋ се, със҆ ра́дость. и҆ съ слѣзы мꙋ цѣлꙋ́ва главѣ̑та ни҆́гова ѻ҆сщенная̑ 14.128б.

мин. страд. ед.: м. ѿсщ҃е́нны̑ 14.126, о҆сщ҃е́ннаго 14.126, *ж.* ѻ҆сщ҃е́нна 12.110, ѻ҆сщенная̑ 14.128б, о҆сщ҃е́ннꙋю 11.97б, *ср. чл.* о҆сщ҃е́нното 13.123.

освещение *ср.* (5) **1.** *Освещение, свещенодействие с цел нещо да стане свято.* и҆ та́мо бѣ̀ вода̑ ѻ҆сщ҃ені́е а҆рхг҃гла михаи́ла… и҆ мнѡ́го чю̀деса чи́нѣше ѻ҆на́зи вода̑ на и҆́ме а҆рхг҃глово. и҆ та́мо бѣ́ше нѣ́кои кне́зь е҆лли́ньскаа вѣ́ра дрьжа́ше. и҆ и҆́маше дѣ́щерь е҆дна̑ роде́на, и҆ тїа̀ нѣ́ма. и҆ пойска́ и҆ то́и да до́йде та́мо на о҆сщ҃е́нїето да ви́ды что̑ е и҆ как҆во е, и҆ заве́де и҆ дѣ́щерь свою. и҆ да̀доха ю҆́и ѿ ѻ҆́нѣзи вода̑, и҆ срьбнѣ̀. и҆ то́ꙗ ча̑ и҆сцѣлѣ̀ 11.97. **2.** *Освещение; християнски религиозен обред, чрез който човек се пречиства от грехове.* вели́кыи цр҃ь і҆ꙋ҆стини́ань въ е҆дно̑ врѣ́ме помы́сли да ꙋ҆зме ѿ мо́щите ст҃мꙋ дими́трїю. да гы̑ и҆́ма за дш҃е́вно сп҃сенїе и҆ за о҆сщ҃е́нїе 9.71б.

ед.: о҆сщ҃е́нїе 9.71б, о҆сщ҃е́нїе 11.83, ѻ҆сщ҃е́нїе 11.97, ѻ҆сщ҃е́нїе 39.311б, *чл.* о҆сщ҃е́нїето 11.97.

освѣн *предл.* (16) **1.** *За означаване на единичното като изключение от общото; освен, с изключение на.* и҆лѝ на н҃бето ко́и ѐ повели́кь ѻ҆свѣ́нь г҃а ба̑. и҆ що ѐ на земл҃ꙗ на́идобро̑ да жела́ешь, ѻ҆свѣ́нь цр҃ква 34.248б; ничто̑ нѣ́ е при́лично на земли ѿ жена̑ по злѡ̀ е҆зи́чна̀ и҆ ни́кои ѕвѣ́рь лю́ть и҆́ма такъва́зи при́лика… и҆лѝ что̑ ли̑ е позлѡ̀ и҆ по срьдито ѿ расла́нь… и҆ли́ змїа̀ лю́та щото̑ пльзѝ, ни́что нѣ ѐ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны. а҆ла̀ е по́злѡ и҆ полѝто̑ лꙋка́ва жена̑ щото̑ и҆́ма̀ злѣ̀ е҆зы́кь 21.210. **2.** *При отрицание за означаване, че нещо единствено съществува; освен, само.* дрꙋ́го нѣчто̑ не и҆́маме, ѻ҆свѣ́нь това̀ 15.153б; и҆ дрꙋ́гыго на домы́тъ си̑ нема́хꙋ ни̑кого да ѡ҆ста́вѧть, о҆свѣ́нь е҆дного́токъси с҃на николае 15.133б; и҆ запали́ ще пола́та твоа̀. и҆ си́чъкы гра̑ тво́й. о҆свѣ́нь тїа̀ не́ ще и҆зъгорѝ детѡ̀ вѣрꙋ́вать и҆́ме х҃во 37.276. **освѣн да (защо, тъкмо).** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; освен да, освен че, освен дето.* ѿ болѣ́ре мои̑, дрꙋ́го на то́изи ст҃ть нѣ ѐ на́й по́ч҃тно. ѻ҆свѣ́нь да се̑ покла́ꙗме на боо́гове на́ши по си́чъкыꙗть свѣ́ть 39.297; и҆ ни́что̑ е҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ не разъньствꙋ́вать, ѻ҆свѣ́нь, защо̑ ѿц҃ь ра́жда и҆ и҆зъдаде го. а҆ с҃нь се̑ родѝ 33.238б; и҆ пльть прїѐ ѿ ст҃ые бц҃е що ѐ дв҃ца мр҃ї́а. и҆ бы̑ съвршень чл҃кь, что̑ и҆ ны́е. ѡ҆свѣ́нь тькмо грѣ́хь не́маше 9.62б.

inslav

ѡсвѣ́нь 5.29б, 9.62б, ѡсвѣ́нь 5.39б, 11.89, 15.133б, 33.244, 33.244б, 37.279б, ѻ́свѣнь 8.56бб, 15.153б, 33.238б, 34.248б², 39.297, освѣ́нь 21.210, ѡсвѣнь 37.27б.

освѣтя *св.* (4) **1.** *Осветя, хвърля светлина върху някого или нещо, озаря. Образно.* и҆ щѐ да и҆злѣ́зе ѐди́нь да свѣ́ти та щѐ да ѡ҆свѣ́ти, тїа́ ко́йто се нѥ́мꙋ боѧ́ле ѿ нѥ́говото и҆́ме, ѻ́ти свѣ́тѣше катѡ̀ сл҃нце 18.179б. **2.** *Прен. Просветя, дам знания и светлина, напътя.* и҆ ты̀ се не бо́и дѣ́то е а҆ре́к҆са́ль ѿц҃ь на́шь и҆ бл҃го_изволи́ль със҆ те́бѣ да ѻ́ст҃и мнѡ̀го д҃шѝ и на твоѐ зна́ѧне да гы̀ приве́ш̑ь 12.110б.

сег.: 3ед. ѻ́ст҃и 12.110б, ѡ҆ст҃ѝ 33.241; *бъд.: 3ед.* ще да ѻ́ст҃ѝ 12.111, щѐ да ѡ҆свѣ́ти 18.179б.

оседлая *св.* (2) *Оседлая, поставя седло на кон или магаре.* и҆ наоу́трѣ станѣ̀ а҆враа̀мь. и҆ ѡ҆седла̀ ѻ́слѥто своѐ 11.85.

аор.: 3ед. ѡ҆седла̀ 11.85, 11.86б.

осем *числ. бр.* (1) *Осем, 8.* и҆ вид̾ѣ́ при морѣ̑то ѿс҆мь мом҆цѝ 17.169.

ѿс҆мь 17.169.

осемдесет *числ. бр.* (1) *В състава на сложно числ. Хиляда осемстотин и осемдесет, 1880.* и҆ проми́ньше се ѿтогази, хилїа́до, и҆ ѿсмьсто́тинь и҆ ѿс҆мьдесе́ть го́динь 33.243б.

ѿс҆мьдесе́ть 33.243б.

осемстотин *числ. бр.* (1) *В сътава на сложно числ. Хиляда осемстотин и осемдесет, 1880.* и҆ проми́ньше се ѿтогази, хилїа́до, и҆ ѿсмьсто́тинь и҆ ѿс҆мьдесе́ть го́динь 33.243б.

ѿсмьсто́тинь 33.243б.

осий *ЛИ* (2) *Осия.* па́кь ре҃. г҃ь въ сїѡнѣ̀ сѣди́ть ѐди́нь стра́шень и҆ вели́кь пр҃рькь ѡ҆сїе̑ ду́ма как҆ щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́тьть 18.178.

ѿсїе (!) 18.178*, ѡ҆сїе (!) 18.178.

осилен *прил.* (1) *Усилен, който е изпълнен с трудности, напрегнат.* та̑ заради̑ това̀ пра́зн̾уваме ныѐ хр҃тїане замь да ѐ помо́щникь на̑ ѻ́н҆зи пра́зни̑ на ѻ́си́л҆но врѣ́ме 39.295.

ед.: ср. ѻ́си́л҆но 39.295.

осилнина *ж.* (1) *Усилие; голямо напрягане на силите, за да се преодолеят трудности.* ко́йто жены̑ и҆́ма непра́зны щь́ть да сѐ мь́чать догдѐ ме́тнать ѿ ѡ҆сил҆нина̀ 18.178.

ед.: ѡ҆сил҆нина̀ 18.178.

осилно *нареч.* (1) **осилно ми е.** *Усилно, трудно, тежко ми е.* и҆лѝ ѐ ѿгладнѣ́ль, и҆ на́иде ꙋ҆ нѣ́кого трапеза, чѐ и҆́ма на нѥ́а разли́чны го́з҆бы. и҆ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́л҆никь да пойде на трапе́зата. и҆ тврьдѣ̀ мꙋ е ѡ҆си́л҆но, защѡ̀ мꙋ не да́вать да ꙗ҆дѐ катѡ̀ гладꙋ́ва 12.118б.

ѡ҆си́л҆но 12.118б.

осилост *ж.* (1) *Страдание, болка, мъка.* и҆ змїа̀ доплъзѐ, и҆ ꙋ҆лѣ́зе мꙋ въ ꙋ҆ста́та, и҆ и҆ (!) пойде́ мꙋ въ чрѣво́то… и҆ тога́зи почѐ ѿна́зи змїа̀, да ри̑та ꙋ҆ нѥ́го злѣ̑. и҆ то́и привѝка ско́ро ви́ж҆те что̑ мї е жи́во ꙋ҆ коре́м҆ть. и҆ събꙋ́диха се си́ч҆ки и҆ зе́ха да пи́пать, и҆ не можо́ха да позна́ють ни̑что̑ и҆ то́и ѿ голѣ́ма ѡ҆си́лость и҆ бо́лесть. начѐ да ви́ка и҆ да пла́че 10.77.

ед.: ѡ҆си́лость 10.77.

осиромашавам *несв.* (1) *Образно. Изтощавам, правя нещо да стане немощно, обезсилвам.* нари́чѣт҆ се тѣ́к҆мо хр҃тїа́не, а̑ дїа́вол҆ска̀ ра́бота стрꙋ́вать. и҆ ѡ҆сиромаша́ват҆ си снагѣ̑та, а̑ во́лѧ̑ своа̀ и҆спльнювать 32.223б.

сег.: 3мн. ѡ҆сиромаша́ват҆ 32.223б.

осиромашея *св.* (1) *Осиромашея, изпадна в немотия, обеднея.* и҆ ко́л҆ко се и҆ мь́чи чл҃кь. длѣ́жень ѐ сѣ́когы да сла́ви и҆ да бл҃года̀ри ба̑. и҆ а̑ко ѻ́сиромашѣ́е. а҆́ко се и҆ раз҆боли̑. а̑ко и дѣца́та мꙋ оу́мрь́ть, и҆лѝ жена́та мꙋ и҆лѝ дрꙋ́гы̑ нѣ́кои ѿ родни́ната мꙋ. зара̑ това̀ никакь да похꙋ́ли на ба̑ защо ѐ бы̑ добрь̀ 1.3б.

сег.: 3ед. ѻ́сиромашѣ́е 1.3б.

inslav

оскврънен *прил.* (2) *Осквернен, който е лишен от нравствена чистота и святост, опетнен.* защо прѣдаде х҃а въ рꙋ́цѣ безáконїи евреѣ. такà и тойзи чл҃кь дѣто прїéма тѣ́ло х҃во. на свóето оскврьнено срⷭ҇це. онꙑзи прѣдáде х҃а зарⷭ҇и срéбро ю҆бїе. и тóизи зарⷭ҇и недостоинꙑство своѣ. прїéма х҃а и погꙋбѣ́ва си д҃шáта 33.247б.

ед.: ср. оскврьнено 33.247б, ѿскврьнéно 35.266.

оскврьня *св.* (10) **1.** *Оскверня; лиша нещо от чистота, от святост; омърся.* прѣзꙑ ѿнꙑзи д҃нь чтѡ̀ щѣ́ше да ꙋ҆рáботишь; загꙋбилꙑ си. и готовото разнесе. и тѣлóто ти ѻ҆тѣ̀гне. и д҃шьта сѝ ѻ҆скврьнишь. и оу҆мь сѝ помрачи́шь. и ѣ҆зы́кь твóй не знáе чтѡ̀ тлáпи и прáзнослóви 11.106б; и҆ землѧ̀та ѻ҆с҃ти, защѡ̀ бѣ́ше ѻ҆скврьнéна. ѿ слꙋ́жꙑбы ѣ҆ллинꙑскыѣ̀ 33.235; и ѿбѣщáха се бг҃ꙋ, до живóта своѣ́го ѥ҆ди́нь дрꙋ́гы, да се не смѣ́сѧть наѥ҆днѡ̀ да сѝ тѣлотó ѿскврьнѧть. и сичꙑка нощь прѣбы́ха на молꙑба 7.51. **2.** *Оскверня, поругая честта на девойка или жена, опозоря.* че нѣ ме е нѝ ѿнꙑзи нѝ дрꙋгыи нѣ́кои мѣ́жь досéга ѿскврьни́ль. а҆̀ми сѣ́мь и҆ до днéска чи́ста ѿ чюжди мꙋ́жїе 5.37б.

сег.: 2ед. ѻ҆скврьнишь 11.106б, *1мн.* ѻ҆скврьнимь 7.51, *2мн.* ѻ҆скврьни́те 15.150, *3мн.* ѿскврьнѧть 7.51; *аор.: 1ед.* ѻ҆скврьни́ 17.168б, ѻ҆скврь́ни 17.169б; *форми от перф. тип: 1ед.* сꙑмь ѿскврьни́ла 17.169б, *3ед.* е ѿскврьни́ль 5.37б; *усл.: 3ед.* бы̀ ѻ҆скврьни́ла 13.123б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* ѻ҆скврьнéна 33.235.

оскврънявам *несв.* (2) **1.** *Осквернявам, лишавам нещо от святост, омърсявам.* и҆ повѐлѣ ѻ҆номꙋ́зи ѣ҆пк҃пꙋ да нóси гнóи на лóзїе... и҆ ѻ҆нꙑзи ѣ҆пк҃пь нóсѣше. и҆ мнѡ̀жищь ꙋ҆зи́маше ѿнꙑзи кóшь съсь гнои́щето на главѣ̀та си... и҆ дꙋ́маше. гдѣ̀ ли̇ е ѻ҆новà врѣ́мѣ, когáто дрьжáⷭ҇ на главѣ̀та си ст҃ыхꙑ таи́нь х҃вь... а҆̀ сегà сѝ ѿскврьнѧвⷭ҇ главѣ̀та съсꙑ гнои́ще 9.67б. **2.** *Осквернявам, опозорявам с безразборни полови връзки.* а҆̀зь знáѧ сéбѣ си и҆ познáⷭ҇, чѐ нѣ́смь достóина а҆̀зь блꙋ́дница... да глéдамь твóй ѻ҆брáзь... и҆ ѿсега не щь̀ векѝ чини̇̀ тѣ́зи рабóта да сѝ ѿскврьнѧвⷭ҇ тѣ́лото 17.170б.

сег.: 1ед. ѿскврьнѧвⷭ҇ 9.67б, 17.170б.

оскврънявам се *несв.* (2) *Осквернявам се, извършвам грях, опозорявам се.* и҆ да нѣ смѐ лꙋкáвы. катѡ̀ змїа. и҆ да не кꙋрꙑви да сѐ ѻ҆скрьнѧваме, катѡ̀ скóтѡве 15.156б.

сег.: 1мн. сѐ ѻ҆скрьнѧваме 15.156б; *имперф.: 3мн.* ѻ҆скврьнѧ́ваха се 9.64б.

оскръбен *прич.* (1) *Като прил. Скръбен, който изпитва тъга, опечален.* когá се постѝте, не бꙋ́дѣте помрькньле, и҆ поникнъле катѡ̀ ѿскрьбéни, и҆ да сѝ помрачáвате лицѐто да се пóкажете на чл҃ци какꙑ сѐ пóстите 34.254б.

мин. страд. мн.: ѿскрьбéни 34.254б.

оскръбя *св.* (4) *Оскърбя, причиня огорчение, обидя.* и҆ мнѡ̀го ѻ҆скрьбиль брáтїа, и҆ дв҃ьстьвникы, защѡ̀ не щѣ̀ть да мꙋ҆ пристáнѣть на нѥ́говь зáконь безакóнныи 12.119; тогáзи рѣ҆, щѐ да стáне правéдникь съсꙑ голѣмо дрьзновéнїе наспореть ѿногóзи дѣто гó е ѻ҆скрьби́ль 12.118б; а҆̀ми бг҃ что̀ стóри, да нѣ ѻ҆скрьбѝ ст҃го 15.137.

сег.: 3ед. ѻ҆скрьбѝ 15.137; *аор.: 3ед.* ѿскрь́би 5.31б; *форма от перф. тип: 3ед.* е ѻ҆скрьби́ль 12.118б, ѻ҆скрьбиль 12.119.

оскръбя се *св.* (12) **1.** *Оскърбя се, изпитам огорчение, обидя се.* и҆ рѣ҆ ми̇ не поо҆бáе҃ прь́вѣнь ты̀ да принесешь дáрь г҃ꙋ бг҃ꙋ, защѡто сѝ безꙑплóдꙑнь и҆ нѣ ѐ и҆злѣ́зло ѿ тéбѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли. и҆ ѻ҆скрьби се і҆ѡáкѵ̈мь за тѣ́зи рѣчь твръ́де 13.121. **2.** *Наскърбя се, изпитам скръб, натъжа се.* товà катѡ̀ чю̀ царь. прь́вѣнꙑ се ѻ҆скрьбѝ кáкь да погꙋ́би таквогóзи чл҃ка 9.63б; и҆ цáрь катѡ̀ ви́дѣ чѣ̀ ꙋ҆мрѣ̀ лїѡ, ѻ҆скрьби́ се твръ́дѣ за нѥ́го 9.66; и҆ ст҃ыи никóлае видѣ̀, катѡ̀ бѣ́хꙋ се зарáдовале, защѡ̀ се и҆збавише ѿ бѣ̀дꙋ а҆̀ за чл҃катого се пàкь

inslav

оскрѣбише. а҆ тои се по҃млѝ пàкь бꙋ҃. и҆ въскрѣси́ го 15.136б.

сег.: 1ед. се ѿскрьбѧ 17.171б; *аор.: 3ед.* о҆скрьби́ се 9.66, 11.93, се о҆скрьби 9.73, се о҆скрьбѝ 9.63б, о҆скрѣби се 15.144, се о҆скрьби́ 6.41б, о҆скрьби се 13.121, *3мн.* се оскрѣбише 15.136б; *форма от перф. тип: 3мн.* се сѣ о҆скрьби́ле 35.262б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да сѐ о҆скрьбѝ 9.73; *усл.: 3ед.* бы҃ се о҆скрьби́ль 9.73б.

оскубя *св.* (1) *Оскубя, силно дръпна косите си от скръб и отчаяние.* и҆ маи́ка мꙋ҃ катѡ̀ ра́зᵗбра̀ че ѐ си́нь не́йнь ѿво́ри вра̀тата гдѣ̀ бѣ́ше се затвори́ла и҆ и҆злѣ́зе и҆ разра̀ си ризите свои̑. и҆ ѡ҆скꙋ́ба сы ѿ гла́вьта космыте 40.323б.

аор.: 3ед. ѡ҆скꙋ́ба 40.323б.

оскубя се *св.* (1) *Оскубя се, силно дръпна косите си от отчаяние.* и҆ е҆фимі̑ань катѡ̀ чѡ̀ тї̑а тї̑а (!) ре́чи ста́нь ѿ сто́ль свои̑. и҆ разра́ си ризы́те и҆ о҆скꙋ́ба се 40.323.

аор.: 3ед. о҆скꙋ́ба се 40.323.

оскудея *св.* (5) *Намалея; стана оскъден, по-малък или недостатъчен.* та̑ о҆скꙋ́дѣ сл҃нцето защѡ̀ катѡ̀ (бы҃) (!) лꙋна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и҆ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ́ти за́щѡ сл҃нцето и҆́де ѿ де́сна страна̀ 33.233б; и҆ тамо сто́риха еврѐете па́схꙋ. и҆ ѣ҆́доше ѿ пшени́цꙋ на о҆́нѣзи землѧ̀. и҆ ѿтога́зи о҆скꙋ́дѣ ма́нна ѿ е҆́врѐете. о҆́ти ѣ҆́доше ѿ хлѣ́бь земльны̀ 11.87б. **2.** *Прен. Намалея, отслабна.* и҆ соломо́нь прѣмꙋ́дрыи ка́же. млт҃ы́нѧ и҆ вѣ́ра да ти̑ не о҆скꙋ́дѣе ѿ до́мь тво́и̑ 15.133б.

аор.: 3ед. о҆скꙋ́дѣ 10.79, 11.87б, о҆́скꙋдѣ 33.233б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да о҆скꙋ́дѣе 38.288; *пов.: описат. 3ед.* да о҆скꙋ́дѣе 15.133б.

оскудявам *несв.* (1) *Намалявам; ставам оскъден, недостатъчен; оскъдявам.* по съмрѣ́ти ст҃го́ вели́ко мн҃ника димитрі̑а… ѿ тѣ́лото ни́ѥгово и҆зᵗте́че мѵ̑ро̑. и҆ то́лᵗкова, о҆́ти на сѣ́кыи дн҃ь дохо́ждаахꙋ, хр҃тї̑а́не и҆ оу҆земаа́хꙋ. и҆ ни̑кога не о҆скꙋ́дѣваше. а҆́ми̑ ко́лᵗкото го ꙋ҆зи́маахꙋ, то́лᵗкова по-мнѡ̑го бы́вааше 9.70б.

имперф.: 3ед. о҆скꙋ́дѣваше 9.70б.

оскъпя се *св.* (2) *Поскъпя се, проявя скъперничество.* ѿнᵗзи про́сѧкь не и҆́ще ѿ на̑ и҆ма́нїе мнѡ̑го. а҆́ми̑ и҆́ще тѣ́кᵗмо за ѡ҆блѣкло̀, и҆ да се нахра́ни. а҆́ми и҆ ные бра́тїе така̀ да не сто́р(и)мь да се ѿскьпимь, а҆ми̑ да поми́ловаме сыро́маси 3.18.

сег.: 1мн. се ѿскьпимь 3.18; *аор.: 1мн.* се ѿ(с)кьпихᵗме̑ 3.18.

ослабна *св.* (3) **1.** *Отслабна, загубя физическите си сили, отпадна.* и҆ кога̀ бы҃ насрѣ̑ пѣ́ть. а҆ тї̑а о҆сла́бна. и҆ пойска ма́лᵗко да се́дне да си̑ почи́не 39.308б. **2.** *Отслабна, намаля силата си, загубя мощта си.* и҆ врѣ́ме̑ бы҃ нѣ́кое. о҆сла́бнъ грьчѣ́ско ца́рᵗство 8.58б; а҆́ми̑ то́изи дрꙋ́гые, вѣ́рень, сичᵗко прѣда́нїе бж҃їе дръжаше. и҆ ни̑кога ꙋ҆че́нїе ѿ ст҃ыи дꙋ́ми да ѡ҆сла́бне а҆́ми̑ сѣ́кога стра̑ бж҃їи на срⷣцето си и҆ма́ше 17.164.

сег.: 3ед. ѡ҆сла́бне 17.164; *аор.: 3ед.* о҆сла́бнъ 8.58б, о҆сла́бна 39.308б.

ослабновам *несв.* (1) *Намалявам, отслабвам вниманието си, бдителността си.* катѡ̀ ка́же и҆ прр҃кь дв҃дь е҆тѡ̀ не дрѣ́меть ни̑тѡ̀ заспи́вать. а҆́ми̑ пазѣ́ть і҆и҃лѧ сѝ ср҃ѣ а҆́гг҃лы пазе́ть на̑ и҆ не задрѣ́мꙋвать. ни̑тѡ̀ о҆сла́бновать. а҆́ми̑ пазе́ть си́чᵗкыи хр҃тї̑а́не и҆ на̑ 39.318б.

сег.: 3мн. о҆сла́бновать 39.318б.

осле *ср.* (14) *Осле, вид домашно животно, магаре.* и҆ наꙋ҃трѣ станѣ̑ въла̑а, и҆ о҆седла̀ о҆́слѥ свое 11.86б; а҆́ми̑ послꙋ́шайте да разꙋ́мѣете бл҃ве́нїи хр҃тї̑ане защѡ̀ въсѣ́днъ х҃с на о҆́слѥ. и҆ защѡ̀ си о҆ста́виха а҆пл҃ете ри́зыте на жрⷣѣбе́то 34.253. **ждрѣбе осле.** *Малко магаренце.* не бо́и се і҆ерл҃име ѿ того́зи пра, а҆ми се ра̑ꙋ́ваи и҆ веселѝ. о҆́ти не и҆́де да се голѣ́ми и҆ да се прѣвъзно́си а҆́ми̑ и҆́де смѣре́но и҆ кро́ᵗко. и҆ въсѣ́днъль на жрⷣѣбѐ о҆́слѥ 34.252; бг҃ъ детѡ̀ сѣдѝ

inslav

на н҃бе́то. и҆ на́ земл҃ѧ как҆ сѐ ꙗ҆́ви҆ а҆́гг҃лы трепе́рѧть… а҆ д҃не́ска се видѣ̀ ка́то е҆ди́нь сыромѧ́ч҃лкь и҆ смѣре́нь. то́и сѣди̇̀ на прѣсто́ль херꙋві́м҆скы̑ и҆ серафі́м҆скы̑. а҆ д҃не́ска сѣди̇̀ на е҆дно̑ жрѣ́бѐ о҆́слѥ 34.249.

ед.: о҆́слѥ 11.86б, о҆́слѥ 34.249[2], 34.252[5], 34.252б, 34.253[3], *чл.* о҆́слѥто 11.85, о҆́слето 34.253.

ослѣпея *св.* (8) *Ослепея, престана да виждам.* и҆ ца́рь ре́. ѡ҆, и҆ ꙋ҆вы̑ ме́не. и҆ те́ж҆ко ми. о҆слѣ́пѣ̑ и҆ не ви́дꙋ ни̇̀кого 37.277; и҆ то́ѧ ча̑, и҆съхна́ мꙋ рꙋ́ката. и҆ та́зи стра́нъ о҆ко́то о҆слѣ́пѣ 36.272б. // *Образно.* вы́е сн҃ѡве і҆и҃лѥвы, ѿслѣпѣ́х҆те съ ср҃це́то си̑. и҆ ре́кох҆тѐ ка́кь нѣ е҆ х҃с н҃ь бж҃ї́и и҆ мнѡ́го хꙋ́ла на нѥ́го и҆з҆ва́д(и)х҆те и҆ при́смѣ̑ 4.22б.

аор.: *1ед.* о҆слѣ́пѣ̑ 37.277, *3ед.* о҆слѣ́пѣ 36.272б, 37.277, о҆слѣ́пѣ 36.269б, *2мн.* ѿслѣпѣ́х҆те 4.22б, *3мн.* ослѣ́пѣха 36.270; *прич.: мин. страд. ед.: м.* о҆́слѣпе́н҆ 39.308; *мн.:* о҆слѣ́пени 34.249б.

осми *числ. редно* (7) **1.** *Осми, който е на осмо място.* и҆ на ѿсмыи д҃нь станѣ̑, и҆ пои̇дѐ на монасти́рь 2.10; да ска́же̑ и҆ за ѿсмото и҆ска́нїе 33.244б. **2.** *Само ср. Осмо; за означаване, че нещо идва на осмо място при изреждане.* (и҆ прьвень) имаме да пи́тамѐ… вто́рое почто̑ се слꙋ́чи так҆вози врѣ̑ме да се̑ прѣпи́сꙋва си́ч҆кыи свѣ̑ть… о҆́смое, ѕвѣ́здâта чтôто̑. бѣ̑ше сѣ̑ ꙗ҆ви́ла, и҆ма́ше ли̇̀ и҆ тїа е҆ство, ка́то̑ и҆ дрꙋ́гыте ѕвѣзды̑, и҆ли̇̀ тьк҆мо тога́ва се ꙗ҆ви̇̀ 33.238.

ед.: ѿсмыи 2.10, ѿсмы̑ 18.187, о҆́сми 19.207б, о҆́смыи 38.288, *ж. чл.* о҆смата 1.7, *ср.* о҆́смое 33.238, *чл.* ѿсмото 33.244б.

осмихна се *св.* (1) *Усмихна се, засмея се без глас.* и҆ то́й что̑ да сто́ри. сирома́хь бѣ̑ше, а҆́ми̇̀ при́тече в҆ тьмни́цата при ст҃го. и҆ дꙋ̑маше мꙋ съсльзи̇̀ (!). помл҃ꙋ̑и̇ ме сыро́ма́ха слꙋ́го бж҃ї́и, и҆ вьскрѣ̑сѝ во́ла моѐго. а҆ ст҃ы̑ о҆́смихна се ма́л҆ко, и҆ ка́же мꙋ. и҆ди сѝ бра́те на ни́вата, а҆то́ щешь да сѝ намѣ́ришь во́латого жи́ва че̑ пасѐ трѣ́ва 39.306.

аор.: *3ед.* о҆́смихна се 39.306.

осмъдесет *вж.* **осемдесет**

осмъстотин *вж.* **осемстотин**

основан *прич.* (1) *Опрян, поставен върху основа, подпрян.* а҆ сега̀, въ а҆́дь слѣ́зе гдѐто е о҆́снова́на земл҃ѧта 11.84.

мин. страд. ед.: ж. о҆́снова́на 11.84.

оставам *несв.* (2) **1.** *Оставям, карам някого да стои някъде с определена цел.* не стои́ть самы̑ прѣ̑ т҃ѧ да и҆́мь слꙋ́жать. а҆́ми̇̀ ѡ҆ста́вать свои̇̀ вѣ́рны ч҃лци да сло́гꙋвать на ѡ҆нь́зи цр҃ка трапеза 9.60б. **2.** *Оставям, преставам да се занимавам с някого.* и҆ зарадѝ ть́зи рѣ́чь не о҆ста́ваше тога́зи дїа́воль ни̇̀ е҆́днѣ̑ дв҃ца догдѐ ю̑ не събла́знѣше 13.124.

сег.: *3мн.* ѡ҆ста́вать 9.60б; *имперф.:* *3ед.* о҆ста́ваше 13.124.

оставит *от стб.* **оставити** *св.* (1) *Оставя; напусна мястото, където се намирам или където често ходя.* мѣста́та ва́ши чю̑жди лю́дїе щь́ть да гы̑ и҆зѣдь́ть прѣ̑ ва̑. и҆ о҆ста́вит҆ се дь́щи сїѡ́нова. ка́то̑ е҆́дна̑ кь́ща вь ло́зїе зи́ме 18.178.

страд.: *сег.* *3ед.* о҆ста́вит҆ се 18.178.

оставление *ср.* (2) *Опрощение, прощаване на греховете.* това̀ е̑ крь́вь х҃ва пролѣ́ана. да бꙋ́де тебѣ̑ на грѣхо́вете оставлѥ́нїе, и҆ на вѣ́чныи жи́воть 37.281.

ед.: о҆ставлѥ́нїе 32.226, оставлѥ́нїе 37.281.

оставля *вж.* **оставя**

оставлям *вж.* **оставям**

оставлям се *несв.* (2) *Оставям се, отказвам се от нещо.* бг҃ъ его ожида́ше да се покае. ви́дѣ бг҃ъ че̑ са ч҃лкь не оставлѧ ѿ свои́те злинїи 33.247.

сег.: *3ед.* сѣ̑ о҆ста́влѧ 33.246б, са оставлѧ 33.247.

оставя *св.* (232) **1.** *Оставя, сложа нещо някъде, поставя.* и҆ вѣне́ц҆ мꙋ о҆ста́ви на главѣ̑та 39.306б; и҆ доне́соха ка́ми́кь голѣ́мь, и҆ о҆ста́виха го на ꙋ҆стїето на о҆́н҆зи тра́пь 11.93; тога́зи повѣ́леха ца́рь и҆ вл҃ка да ѡ҆кове́ть о҆дрь и҆ да

inslav

поло́жеть на нѥ́го ст҃о́е тѣ́ло ѥ҆го́во. и҆ ста́ньха и҆ ца́рь и҆ вл҃ка и҆ си́чѧ̑кы царе́вы чл҃ці́и и҆ пр҃ѣ ѡ҆́дрь детѡ̀ ѡ҆ста́виха тело̀ ст҃о 40.323. **2.** *Оставя, накарам някого да остане някъде за известно време.* и҆ бѣ́ше ѡ҆пра́вѣнь бы́ль доходи́ль ст҃ы̀ і҆ѡа́ннь ѹ҆ ѐфе́сь и҆ ѡ҆ста́виль ѐдного̀ момѧ̑ка̀, ѹ҆ вл҃ка ѐфе́сѧ̑кыго. и҆ не найде́ го 6.46б; и҆ пойдоха оу҆ цр҃ква хр҃тїа́нѧ̑скаа. и҆ мѡмѧ̑ци́те ѡ҆ста́виха вѣ́нѧ̑ка. а҆то̀ самы̑ оу҆лѣзоваха при вл҃ка 5.30. **3.** *Оставя, поставя някого да заема определен пост.* и҆ ме́не легома̑ си ѡ҆ста́виль стража́ра и҆ назира́телꙗ на то́изи гра́дь и҆́ а҆́зь вл҃ко да си̑ поло́жѹ д҃шѣ̑та, заради̑ то́изи гра́ 9.73б; и тогази се помоли на село̑ да го стореть пада̑рь на лозїе. и҆ ѡ҆ставиха го та̀ чюва̑ лозїето, за, е҃і. годи́нь 5.33б; мѡѷ̈сѝ прр҃кь когато щѣ́ше да ѹ҆́мре. оста́ви ца́ра на̑ ѐврѐете і҆сѹ́са навїи́на 11.87б. **4.** *Оставя; напусна мястото, където се намирам.* и҆ тогази матѳе̑и прїе что̑то мѹ̀ се да́де ѿ рѹ́ка г҃нꙗ, и҆ ѡ҆ста́ви ѡ҆нѣ̑зи го́ра̑ и҆ слѣ́зе до́лѹ, и҆ пойдѐ въ вели́кыи гра́дь з҆мирми́нь 37.274б; и҆ ре́че е҃и. да ѡ҆ста́вишь пѹ́стынꙗта, и҆ и҆ди сѝ па́кь наза́дь на твоѐ ѿч҃ьство 8.56. **5.** *Оставя; напусна някого, с когото живея заедно.* и҆ кога̀ пора́сте, да се̑ ѹ҆́же́ни не щѣ̀. а҆́мѝ ѡ҆ста́ви роди́телѥте сѝ, и҆ станѣ̑ калѡ̀ерь 15.133. **6.** *Оставя, дам някому нещо на раздяла.* и҆ ѡ҆ста́ви мѹ̀ жльти́ци мнѡ̑го, и҆ ѡ҆тиде́ сѝ ца̀рь дома̑ си 7.52; и҆ мнѡ̑го се м҃ли́ха а҆пл҃ѹ, да и҆́мь ѡ҆ста́ви писа́нїе да зна́ють, ка́кь е бы́ло̀ х҃во рожѣ̑ьство̀, и҆ си́чѧ̑ко съмотре́нїе бж҃ї́е 6.46б. // *Предоставя като наследство, завещая.* х҃с хо́ди в че́рѧ̑кова бж҃ї́а, та сѐ ѡ҆́брѣза по за́конь мѡѷ̈сѣ̑овь катѡ̑ бѣше ѡ҆ста́виль на ѐвреѐте 18.185; е҃ла́те и҆ вы́е кои́то сте и҆мале грижа сѣ̑когы. та стѐ пра́виле добро̑ да напра́вите ме́не добрѣ̀, като́ сьмь зарача́ль и҆ писа́нїа ѡ҆ставиль, та стѐ ходиле сѐ по мо́й пѣ́ть и҆ за́конь 18.202б. **7.** *Оставя, запазя нещо с определена цел.* а҆́мѝ что̑ ще сто́ри ще, и҆ тѣ́ма̑ ѡ҆ставѝ заради̑ себе сѝ да мѹ̀ бѹ́де покро̑вѧ̑. о҆́тѝ ѐ бг҃ъ непости́жѧ̑мь 38.286б. **8.** *Оставя, позволя да стане нещо.* а҆́мѝ вели́кыи стыи дими́трїе гото́вь помо́щникь хр҃тїа́нѧ̑скыи. не ѡ҆ста́ви мѣ́сто своѐ да се̑ разѧ̑вали́ и҆ да погы́не ѿ гла̀дѧ̑ 9.69б. // *Позволя на някого да направи нещо.* и҆ чл҃ці ѿ ѡ҆новà селѡ̀ прово́диха го до кра́и село, защѡ̀ по́далече не ѡ҆ста́ви гы ст҃ыи да и҆́дѹть 5.35; а҆́мѝ го ми́лова и҆ ѡ҆ста́вилѧ̑ го да чи́ни що мѹ̀ дра́го 6.47. **9.** *Изоставя; престана да закрилям, да покровителствам някого.* и҆лѝ катѡ̑ і҆ѹ́да дѐто за голѣ́мо безаконїе что̑ сто́ри. та го̀ ѡ҆ста́ви бг҃ъ, и҆ постигнѣ̑ детѡ̑ мѹ̀ се слѹ́чи та се и҆ ѡ҆́бѣси 35.257; а҆́мѝ да сѐ ны́е прѣда́демь х҃ѹ, и҆ то́и ще на̑ и҆збо́ави, и҆ не́ ще ѡ҆ста́ви до кра̀й детѡ̑ се на нѥ́го надѣ́е 37.275. **10.** *Оставя, откажа се от нещо; изоставя, зарежа.* а҆́мѝ да ѡ҆ста́ви̑ тїа̀ дѹ́мы. и҆ да́ кажѐ гдѐ ѐ проповѣ́дѹваль и҆́ме х҃во 36.267; ные сме сега̀ хр҃тїа́не и҆ ѐллинѧ̑скы̀ законь ѡ҆́ставихмѐ 5.32; и҆ на сѣ́кы̀ д҃нь слѹ́шать, ѐлли́нѧ̑ците нѥ́говыте дѹ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и҆ ѡ҆ста́вѧ̑тѧ̑ сѝ вѣ́рата своà, и҆ ста́нѹвать хр҃тїа́не 9.63; и҆ ре̑ мѹ̀. посе́нь сега ные ѡ҆старѣхѧ̑мѐ, и҆ досе́га слѹ́жи́хѧ̑мѐ ст҃мѹ̀ николѹ̀, сега́ ли да ѡ҆ста́ви̑ любо́вь что̑то и҆́махѧ̑мѐ досе́га 15.153б. **11.** *Прен. Опростя; извиня греха, прегрешението на някого; простя.* о҆́ти а҆́ко ны́е прости̑ дѹ́шѧ̑ма́нете на́ши и҆ на̑ ще прости̑ бг҃ъ. а҆́ко дрѹ́гомѹ ѡ҆ста́ви̑ съгрѣше́нїа. ѡ҆ста́ви ще̑ и҆ на́мь. бг҃ъ съгрѣше́нїа на́ша 1.6б; защѡ̑ комѹ̀то се ѡ҆ста́веть грѣхо́овете, дето съ е покаа́ль то́й ще да сѐ спо́обы на цр҃тво нб҃ное 38.291б.

оставя някого в гроба. *Предизвикам нечия смърт; уморя, погубя някого.* то́и ва̑ наста́вѣше по пѹ́стынꙗтѣ̀ и҆ просвѣ́тюваше вы ѡ҆́гнꙗ́нныи стлѣ́пь а҆̀ вы́е за това го о҆ста́вихѧ̑те въ гро̑бь. и҆ защѡ̑ вы м҃, го́динь прѣхра́ни въ

inslav

пꙋ́стынѧ тѣ̀ а̑ вые го ꙋ́бих҆те 35.259; **оставя си на сърдцето (нещо).** *Запомня, запаметя.* а̑ми а̑ко ще́шь че́до що си́ послꙋ́шаль сега̀, о̀стави́ си на срⷣце́то ті̑а дꙋ́ми. защо̀ зна́и що щѐ да́ ти бъде. ще́шь да гладꙋ́вашь, и̑ да жьдне́ешь, и̑ голь да хо́дишь 2.9б.

сег.: 1ед. о̑ста́влю 5.29, 9.75, 11.84, о̑ста́влѧ 11.104б, о̀ста́влю 11.107, *2ед.* оста́вишь 1.6, о̀ста́вишь 7.53б, ѡ̑ста́вишь 8.56, 16.160, ѡ̀ста́вешь 17.173, о̑ста́вишь 39.312б, *3ед.* о̀ста́ви 1.3, 6.46б, 8.56, 16.160, 18.197, 18.198², 35.256, о̀ста̀ви 5.27, о̑ста́ви 11.104б, 13.125б, 15.142, 18.194, 33.246, о̑стави 15.154, ѡ̀ста̀ви 16.160, ѡ̀ста́ви 16.160б, 33.235, 34.253, *1мн.* о̑ста́ви̑ 1.6б, ѡ̀ста́ви̑ 15.153б, о̀ста́ви̑ 33.236, 33.245, *2мн.* о̀ста́вите 18.178б, *3мн.* ѡ̑ста́ва̀т҆ 9.63б, ѡ̑ста́веть 11.99, 34.248, ѡ̀ста́вѧть 15.131б, 15.133б, о̀ста́ве̑ 16.159б, о̑ста́веть 35.261б, о̀ста́вѧть 37.279, ѡ̑ста́веть 40.323б; *аор.: 1ед.* о̀ста́ви̑ 6.47, ѡ̑ста́ви̑ 6.47б, 8.56б, ѡ̑ста́вих҆ 9.63б, о̑ста́вих҆ 39.298б, о̑ста́ви̑ 39.302б, *2ед.* ѡ̀ста́ви 16.160б, *3ед.* ѡ̑ста́ви 2.13б, 5.27б², 8.56б, 9.62б, 33.238, 33.242, 35.257², ѡ̀ста́ви 2.14, 3.16, 5.27б, 5.34б, 5.35, 6.46б, 6.47, 9.64б, 14.128б, 15.131б, 16.160б, 36.273б, о̀ста́ви 4.25б, 6.45б, 6.47, 7.50, 8.57, 9.69б, 9.70, 11.83б, 11.87, 11.104б, 12.108б², 12.109, 13.122б, 13.123б, 14.130, 15.133, 18.182б, 18.194, 33.234б, 33.246, 35.260, 36.270б, 37.274, 37.274б, 37.277, 38.282б, 39.309, 39.311б, ѡ̑стави 5.27, ѡ̀стави 5.30б, ѡ̀ста́ви 5.32б, о̑ста́ви 7.52, о̀стави 11.81б, 15.151, о̑ста́ви 11.85, 11.88, 11.93, 11.95б, 11.98б, 33.245б, 38.285б, 39.306б, 39.314, 39.316б, 39.317, оста́ви 11.87б, 14.128б, 15.134, 39.316б, о̑стави 11.99, ѡ̀ставѝ 16.160, о̑стави 35.257, ѡ̑стави 35.257, ѡ̑ставѝ 38.282б, о̀ставѝ 38.286б, 38.293, *1мн.* ѡ̑ставихмѐ 5.32, о̀ста́вих҆мѐ 15.147б, 38.284б, *2мн.* о̑ста́вих҆те 35.259, *3мн.* ѡ̀ста́виха 2.15, 5.30, 5.40, 9.75, 11.99, ѡ̀ставиха 5.33б, ѡста́виха 5.39, о̀ста́виха 6.43, 11.93, 39.312б, 40.323, о̑ста́вище 11.96, о̑ста́виха 11.104, 12.119, 31.217б, 34.253, 35.258б, ѡ̑ста́виха 35.259б, о̀ставиха 37.276, о̑ста́выха 39.299, о̀ста́виха 39.313б; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ́хь о̀ста́виль 18.205б, *3ед.* бѣ́ше о̀ста́виль 6.46б, бѣше о̀ста́виль 18.185, *3мн.* бѣ́ха ѡ̑ста́виле 9.72б; *форми от перф. тип: 1ед.* сѣ́мь о̀ста́виль 5.29, сьмь о̀ставиль 18.202б, сьмь о̀ста́виль 18.204, сѣ̑ бы́ль о̀ста́виль 18.205, сѣ́мь ѡ̀ста́вила 8.57, *2ед.* сѝ ѡ̑ста́виль 2.10б, сѝ о̀ста́виль 5.30б, сѝ ѡ̑ста́виль 5.38, си о̀ста́виль 9.73б, сѝ о̑ста́виль 35.262б, 36.269, сѝ о̀ставиль 36.269б, сѝ о̀стави́ль 38.283б, *3ед.* ѐ о̀ста́виль 6.47, ѡ̀ста́вил҆ 6.47, е ѡста́виль 11.81б, е о̑ста́виль 11.91, *2мн.* стѐ о̀ста́виле 8.58; *бъд.: 3ед.* о̀ста́ви щѐ 1.6б, щѐ да о̀ста́ви 7.50б, щѐ да ѡ̀ста́ви 16.160, ще̑ да о̑стави 18.179б², ще̑ да о̀ста́ви 18.201б, ще о̀ста́ви 37.275, ще о̀ставѝ 38.286б, *3мн.* ще́ть да о̀ста́веть 37.274б, *със съкр. инф. 1ед.* ще̑ о̑ста́ви 13.122б; *пов.: 2ед.* о̑стави́ 1.6, 31.218б, о̀стави́ 2.9б, 11.88, ѡ̀стави 5.39б, 9.67, о̑ставѝ 11.104б, 35.265, о̀стави́ 11.105, оставѝ 13.125, о̀ставѝ 35.265, ѡ̑ставѝ 35.265, о̑ста́ви 38.286б, *2мн.* ѡ̑ставѣ́те 2.11б, 5.39, ѡ̀ставѣ́те 2.12, 11.93, о̑ставѣ́те 6.45б, ѡ̑ста́вѣте 11.99, оставѝте 11.102, о̀стави́те 18.197б, о̀ставѣ́те 34.250б, о̀ста́вете 40.322б, *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) ѡ̑ста́ви 5.33, *описат. 1ед.* да ѡ̑ста́влю 15.141б, *2ед.* да ѡ̀ста́вишь 8.56, 8.58, 17.171, да оста́вишь 8.57, да ѡ̑ста́вишь 9.73, да о̀ста́вишь 11.85б, 15.147б, *3ед.* да ѡ̑ста́ви 7.50, *1мн.* да ѡ̑ста́ви̑ 36.267, *2мн.* да о̑ста́вите 7.54, да о̑ста́вите 37.280б, *пов. констр. 2мн.* да нѣ̀ стѐ о̀ста́виле 32.225б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ о̑ста́ви 18.197б, сѐ о̀ставѝ 38.290, се о̀ста́ви 38.291б, сѐ о̑ставѝ 39.312б, *3мн.* се о̑ста́веть 38.291б, се о̀ста́веть 38.291б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* о̀ста́вень 36.269, *ж.* ѡ̑ста́вена 12.118, *ср.* о̀ста́вено 12.114.

оставя се *св.* (18) *Оставя се, откажа се от нещо или от някого, отрека се.* а̑мѝ кол҆ко мо́жѐ да сѐ о̑ста́вимь ѿ това зло̀ мнѡ̑го ви́нôпїиство 20.209; а̑мѝ а̀ко ще́шь оу̑прави́ се ско́ро, и̑ о̀стави́ се ѿ това̀ да би̇ешь чл҃ци 12.113б; а̑ кога сѐ о̑ста́ви бг҃ъ до кра́и ѿ чл҃ка и̑ порази го, зарадѝ голѣ̑ грѣ̑ 35.257.

сег.: 2ед. се о̑ста́вишь 37.277б, *3ед.* се о̑ста́ви 8.59, сѐ о̑ста́ви 14.128, *1мн.* ѡ̑ста́ви̑ се 34.253б; *аор.: 3ед.* ѡ̑ста́ви се 9.66, о̀ста́ви се 9.74, сѐ о̑ста́ви 35.257; *пов.: 2ед.* ѡ̀стави́ се 6.47б, о̀стави́ се 12.113б, 36.272б, о̑ста́ви се 39.302, *2мн.* о̀ставѣ́те се 12.109б, 31.223, се о̀ставѣ́те 39.298, *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) се о̑ста́ви 15.146б, *описат. 1мн.* да сѐ о̑ста́вимь 20.209; *усл.: 1мн.* се бих҆ме о̑ста́виле 20.209б.

оставям *несв.* (29) **1.** *Оставям, поставям нещо някъде, слагам.* и̑ де́снъта сѝ рꙋ́ка на пла́тоновата гла́вѣ̀ о̀ставѣ́ше и̑ пѣ́аше със҆ хр҃тїа́нете 37.279. **2.** *Оставям, карам някого да стои някъде.* ѝ ꙋ́боа́ се і҃ѡси́фь, и̑

inslav

прїѐ ю̀ да ѧ̀ оу̑па́зи при себѣ̀. и҆ ре̑ ей. мрїе, а҆́зь тѐ прїе́хь ѿ цр̑квата бж̑їа. и҆ сега̀ те о҆ста́вльмь оу̑ до́мь тво́й. и҆ а҆́зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота 13.124б. **3.** *Оставям, не вземам със себе си.* и҆ кога́ си̑ сѣ́аха сѣ́дꙗбата, и҆ дохо́жахꙋ мадїани́те, и҆ пожѣ́нꙋваха и҆́мь ѩ̀, и҆ ѡ҆вꙗ́це́те и҆́мь ꙋ҆зы́махꙋ. и҆ ни̑что и҆́мь не о҆ста́влꙗха 11.87б. **4.** *Оставям, позволявам на някого да направи нещо.* и҆ ре̑ мꙋ влаа́мь. съгрѣ́шѝ, ѻ҆́ти не знаѧ̀ чѐ мѐ тѝ не о҆ста́влꙗшь да и҆́дꙋ 11.87; и҆ наꙋ̑трѣ ѻ҆ста́вѣше лю́дїе да сѐ на̑бръзꙗть 9.64б. **5.** *Оставям, напускам някого, изоставям.* и҆ ѿста́влꙗшꙗ мѐ с҃не мо́й ѿсе́га. и҆ раздѣ́лꙗваме се ѿ дн҃е́ска с҃не и҆ че́до моѐ 35.260б; и҆ гь и҆́мь ре̑ тѣ̑. не о҆ставѣ́ите ги, а҆̀мѝ и҆́мь слꙋгꙋ́ваите, догдѐ са о҆бръ́нать на покаа́нїе 33.226. // *Изоставям, преставам да закрилям някого.* и҆ просла́више ба̑ дѣ́то не о҆ста́влꙗ ни̑когѡ̀, ко́й се на нѥ́го надѣ́е 15.142б. **6.** *Оставям, отказвам се от нещо, отричам се.* и҆ ѡ҆ста́влꙗхꙋ то́изи сꙋ́етны̀ свѣ̑ть и҆ желаа́хꙋ нб̑ныи 15.137б; и҆ на дрꙋ̑гы дїа́волскы ра́боты, мнѡ̑го щото́ гы ви́дѣхстѐ та гы̀ не о҆ставѣ́хсте 18.204б. **7.** *Оставям, преставам да се занимавам с нещо, зарязвам.* а҆̀мѝ да притечѣ́ме вс чер̑кова. и҆ бж̑твны дꙋ̑ми да послꙋ̑шамѐ замь да прїе́мне̑ добро̑ ѿ того́зи с҃тца дето го пра̑знꙋваме та си̑ ѻ҆ставѣ́ме си̑чка рабо́та ато мꙋ и҆ма̑е̑ пра̑зникь вс то́йзи день и҆ панагꙋ́рь 39.295б. **8.** *Оставям, поставям някого да заема определен пост.* а҆̀ тїе́, тога́зи поста́вѣха ца́ра и҆лѝ а҆рхїерѐа. а҆̀ко лѝ пойдѣ́ше мꙋ́ро̑то на стра́нꙋ, не о҆ста́вѣха того́зи ни́ ца́рь нѝ а҆рхїерѐа 38.291. **9.** *Оставям; напускам мястото, където се намирам.* а҆̀мѝ начѐ да бі́е ѻ҆́новѧ мꙋ́ле, а҆́ то̑ о҆ста́вѣ пѣ́ть, и҆ хо́ди и҆ са́мо и та́мо 11.86б.

сег.: 1ед. о҆ста́влꙗмь 13.124б, *2ед.* о҆ста́влꙗшь 11.87, ѿста́влꙗшь 35.260б, ѿста́влꙗшꙗ 35.260б, *3ед.* ѡ҆ставѣ 5.32, о҆ставѣ 8.56, о҆ста́вѣ 11.86б, о҆ста́влꙗ 15.142б, *1мн.* ѻ҆ста́влꙗмѐ 33.236б, ѿста́влꙗмѐ 33.236б, ѻ҆ставѣ́ме 39.295б, о҆ставѣ́ме 39.319; *имперф.: 3ед.* ѡ҆ста́вѣше 2.9б, 2.14, 7.51, ѻ҆ста́вѣше 9.64б, о҆ста́вѣше 12.113, о҆ставѣ́ше 37.279, *2мн.* о҆ставѣ́хсте 18.204б, о҆ста́вѣхстѐ 18.204б, *3мн.* о҆ста́влꙗха 11.87б, ѡ҆ста́влꙗхꙋ 15.137б, ѡ҆ста́вѣха 17.165, ѡ҆ста́вѣха 17.165, о҆ста́вѣха 38.291; *пов.: 2ед.* о҆ста́вей 1.5, *2мн.* о҆ста́вѣите 32.225, о҆ставѣ́ите 32.226.

оставям се *несв.* (4) *Оставям се, отказвам се от нещо или някого, отричам се.* и҆ бѣ̑ ле́гома щѣ́ше да̑ гы обрь́не ѿ загꙋ́бена. прѣ́льсть. и҆ показꙋва́ше и҆мь мно́го знаменїа. потопь наве́де на́ сичкїи св҃ѣ. и гра́дове съже́же и дрꙋ́гїи мно́го зна́менїа показа. а чл҃кь ни̑какь не щѣ́ше. и не оставеше се ѿ свои́те грѣ́хове 33.247; чл҃кь та сѐ те́гли догдѐ ѐ жи́вь на то́изи свѣ̑ть льжо́вны и҆ па́кьсе не о҆ста́вѣ до сьмрь́ти а҆́ми се ꙋ̑чи на злы̀ и҆ лꙋка́вы ра́боты̀ 31.216.

сег.: 3ед. сѐ ѡ҆ста́вѣ 17.167, се о҆ста́вѣ 31.216; *имперф.: 3ед.* оставеше се 33.247; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣи) се оставе 39.298б.

остана *св.* (15) **1.** *Остана; задържа се, където се намирам.* и҆ ре̑ на мом̑ци́те свои̑. о҆станѣ́те вы́е тꙋ́ка по̑ тѣ̑зи гора̑. а҆̀ ны́е да по́йдѐ на горѣ́та да́ се поклони́мь, и҆ па̑́кь щѐ слѣ̀ 11.85; и҆ помы́сли с҃тыи та́мо да о҆ста́не на е҆дно̑ мѣ́сто сам̑си̑ да си̑ сѐ по́сти 15.137. **2.** *Остана, продължа да съществувам; запазя се.* и҆ та́мо да фрльꙗ́ть с҃тго. и҆ да стои̑ вътрѣ̑. г҃. дн҃и. и, г҃. но́щи. догдѐ мꙋ се стопѝ си̑чка́та сна́га̑. и҆ да́ нѐ оста́не ко́сть ѿ нѥ́го 39.300б. **3.** *Само 3л. Остане, просъществува, бъде.* защо̑ се бо̑ѧ̀ нѣ́какъ нѣ́що да не ѻ҆ста́не нейска́зано 39.296. **4.** *Остана, бъда налице след известно изразходване или след смърт.* а҆̀мѝ да принесѣ̑ дꙋ́мата що́то̑ ка́же пр̑р̑кь дв҃дь залꙋ́до се млы́вы и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на земл̑ѧта, а҆̀ сам̑ мꙋ се дн҃и́те доврь́шать. и҆ не о҆ста́нѥ мꙋ ни́що 31.215б; а҆̀ на ста́рость съ се́бѣ си и҆ма́нїе ни́что̑ не заноси. то́й се гри́жи и҆ трꙋ́ди, а҆̀

inslav

на дрꙋ́гы ѻ҆ста́не, щото́ е печали́ль 31.215б; то́и се гри́жи за тои́зи свѣ́ть, а҆̀ дрꙋ́гымь ѻ҆ста́не да сѐ насла́ждать 31.215б. **5.** *Само 3л. Остане, бъде в известно количество до някакъв предел (за време).* та҆̀ па́кь дои́доха на́поконь и҆ а҆пл҃ыте, та҆̀ и҆ тїе ре́коха ѐто малѣ́ко ѻ҆ста́на да сѐ довры́ши свѣ́ть 18.183б-184. **6.** *Прен. Оцелея, спася се от смърт.* и҆ и҆зѣ́биха ко́лѣкото мого́ха. и҆ что̀ ѿста́нъха побѣ́гньха 11.96б.

сег.: 3ед. ѻ҆ста́не 6.44б, 15.137, 31.215б, 31.2163, ѻ҆ста́нѥ 31.215б, ѻ҆ста́не 31.215б, 39.296, оста́не 39.300б; *аор.: 3ед.* ѻ҆ста́на 18.183б–184, *3мн.* ѿста́нъха 11.96б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѻ҆ста́не 18.179б; *пов.: 2мн.* ѻ҆станѣ́те 11.85, *отриц. 2ед.* (недѣи) да ѿста́нешь 6.48.

останувам *несв.* (2) **1.** *Оставам; задържам се на мястото, където съм бил.* и҆ и҆схо́дѣха навънѣ́ка си́чѣ́ките. а҆́то ѿста́вѣха ꙋ҆ монасти́рь е҆дного̀ и҆ли̇̀ двѣма. нѣ̀ да чю́вать монасти́рьть… а҆ми̇̀ ѿста́нꙋваше по е҆ди́нь по́ два̀ да нѐ бъде монасти́рьть безѣ́ лїтꙋрѣ́гїа 17.165. **2.** *Оставам, продължавам да съществувам, запазвам се.* ви́ды какѣ́ сѐ ꙋ҆мнѡ́жꙋвать хр҃тїа́не. а҆̀ е҆ллѣ́инѣ́цїи ма́лѣко ѿста́нꙋвать 9.63.

сег.: 3мн. ѿста́нꙋвать 9.63; *имперф.: 3ед.* ѿста́нꙋваше 17.165.

остарея *св.* (5) *Остарея, стана стар, достигна преклонна възраст.* и҆ ре҃ мꙋ. посе́нь сега ные ѻ҆старѣ́хѣ́мѐ, и҆ досе́га слꙋ́жи́хѣ́ме ст҃мꙋ николꙋ, сега́ ли да ѿста́ви̇̀ любо́вь что̀то и҆́махѣ́мѐ досе́га 15.153б; и҆ така́ сѣ́когы чи́нѣше догдѐ и҆ ѻ҆старѣ̀ 15.153.

аор.: 3ед. ѻ҆старѣ̀ 14.127б, 15.153, *1мн.* ѻ҆старѣ́хѣ́мѐ 15.153б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ѻ҆старѣ́ль 39.313б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѻ҆старѣ́ль 12.109б.

остах *от стб.* **остати** *св.* (61) **1.** *Остана; задържа се, където се намирам.* и҆ тои ѿста̀ наѯ́рѣ рѣка́та 5.32б; и҆ тога́зи то́ꙗ ча҃. гдѣ̀ ко́й се ѻ҆брѣ́те, та́мо и҆ ѻ҆ста̀ и҆ до дн҃ь 11.83б; и҆ ѿста̀ на монастирь 2.10б. **2.** *Остана, продължа да съществувам; запазя се.* ка́же мꙋ і҆гꙋ́мень, і҃, го́динь как ѐ на те́бе въжѐто, грѣ́хѣ́ли̇̀ ѻ҆ста̀ ꙋ҆ тебѣ̀ 2.11б. **3.** *Само 3л. Остане налице, просъществува.* и҆ ѿста̀ мнѡ́го мѣ́сто и҆ лю́дїе нечьте́ны 11.89б. **4.** *Остана, окажа се в някакво положение или състояние.* и҆ какѣ́ бѣ̀ на голѣ́ма по́чьсть, ка́кѣ́ ли̇̀ ѿста́ сега̀ самѣ́сѝ като плѣнѥ́нь 5.33; и҆ слꙋ́чи́ се въ ѿньѣ́зи вра̀ждь, та ꙋ҆мрѣ̀ ѡнѣ́зи сщ҃е́нникь. и҆ дїа́ко́ньть ѻ҆ста̀ скрѣ̀бень и҆ гри̇̀жень 3.18. **5.** *С предл. без. Остана, лиша се от някого.* защѡ̀ се лиши́ха ѿ хранителꙗ своѐго дѐто гы хра́нꙗше и҆ чю́ваше и҆ сичѣ́ка землꙗ̀ ми́рїилики́їска въздѣ́хѣ́на и҆ попла́ка, защѡ̀ ѿсташе безѣ́ такѣ́вогози пасти́ра и҆ ꙋ҆чи́телꙗ 15.151. **6.** *Остана, бъда налице след известно изразходване.* и҆ ѿ тѣ́хното сѝ и҆ма́нїе да́доше и҆ тїѐ въ цр҃квата ст҃мꙋ̀ а҆̀ дрꙋ́гото разда́доше по сыроматси, и҆ что̀ ѿста̀ раздѣли́ше го по сво́ите сѝ ро́дныны 15.149. **7.** *Само 3л. Остане, бъде в известно количество до някакъв предел (за време).* и҆ до до́вечѐ́ра ѿста́ха, г҃ часове 35.265б. **8.** *Прен. Оцелея, спася се от смърт.* и҆ погꙋ́бѝ ѿ тѣ́. р҃пе, тысꙋ́ще, лю́дїи. и҆ наꙋ́трѣ сѣ̀ събꙋ́диха что̀ бѣ́ха ѿста́ле ѿ воискы́та 11.91б.

аор.: 1ед. ѿста́ 5.33², ѿста́хь 5.33, *3ед.* ѿста̀ 2.10б, 2.13б, 5.31б, 5.33б, 8.55, 15.149, 17.166б, ѻ҆ста̀ 2.11б, 3.18, 13.123б, 35.256б, 37.278б, 39.297б², ѿста̀ 2.12, 5.27б, 5.36б, 6.44б, 9.64б, 11.99б, 35.256б, 35.265б, ѻ҆ста́ 5.27б, оста̀ 5.31б, ѿста́ 5.31б, ѿста̀ 5.32б, 11.89б, ѿста̀ 5.33, ѻ҆ста̀ 6.44, ѻ҆ста̀ 11.83б, 33.23б, 39.316б, ѿста 17.173б, *2мн.* ѿста́хѣ́те 3.20б, ѿста́хѣ́те 3.20б, *3мн.* ѿста́ха 4.22, 6.46, 17.17б, 35.265б, ѿста́ха 5.28б, 6.46, ѡста́ха 6.46, ѿста́ше 11.83б, ѻ҆ста́ше 11.96б, ѿстаха 12.120б, ѿсташе 15.151, ѻ҆ста́ха 35.265б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха ѿста́ле 11.91б; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ ѿстало 5.31, ѐ ѿста́ло 7.52б, 9.69б, 16.159б, 16.163, 34.252б, *3мн.* сѣ̀ ѿста́ле 15.142, съ ѿста́ле 15.155; *бъд. предв.: 3ед.* бѣ́де ѿста́ло 39.301; *съкр. инф.:* (мо́же) ѻ҆ста̀ 38.289б.

остоям *несв.* (1) *Оставам, оказвам се налице след известно изразходване,*

inslav

остаям. прїими́ ме вь дѡ̑ твоѝ. да сѐ и҆ а҆́зь наси́тю на твои́те слꙋ́гы и҆ ѿ твоа́та трапе́за. что ѻ҆сто́ѭть трохи́те 40.322.

сег.: 3мн. ѻ҆сто́ѭть 40.322.

остриже *от стб.* **остриѭи** *св.* (1) *Острижа, отрежа косата на някого.* а҆ дали́да женѝ мь́жа своѥ́го сам҆ѱо̀на ѻ҆стри́же, и҆ на дрꙋ́га го вѣ́ра прѣда́де 21.210.

аор.: 3ед. ѻ҆стри́же 21.210.

остров *м.* (13) *Остров; част от суша, заградена отвсякъде с вода.* въ митили́н҆скѣ̀ ѻ҆стро̑. сѝ ре̑ѣ ѥто̑ ѻ҆́б҆ти́че водѝ из҆о҆ко́лꙋ та́ и҆ма хра̑ вели́ко мн҃ѝꙋ (!) гео̑гїю 39.316; тогази ца̀рь повелѣ̀ и҆ зато́чиха гы̀ вь патьм҆скы̀ ѿстровь 6.43б; спроти̇̀ ст҃ые го́ры а҆́ѳон҆скые, дале́чь, до̀ ѯ҃. пъ́прища. и҆́ма е҆ди́нь ѻ҆́стровь зове́ се лꙋ́гь 11.100б.

ед.: ѻ҆́стровь 6.43б[4], 6.44б[2], ѡ҆стровь 6.43б, ѻ҆́стровь 6.46б, ѻ҆́стровь 6.48, ѻ҆́стровь 11.100б, ѻ҆стро̑ 39.316; *мн.:* ѻ҆́строви 33.244.

остър *прил.* (3) *Остър, който има тънко острие.* въи҆́стинꙋ прр҃к҆ си би́ль. и҆ дх҃ь ст҃ы̀ и҆ма́ль҆ сѝ. ѻ҆́ти ми бѣ́ше ре́кль. ѻ҆рꙋ́жїе ѻ҆́стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̀, на срце́то моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б.

ед.: ср. ѻ҆стро 18.195, ѻ҆́строе 21.210б, ѻ҆́стро 35.261б.

осудя *вж.* **осъдя**

осуждавам *несв.* (2) **1.** *Осъждам, порицавам някого за простъпките му, укорявам.* въ то́и дн҃ь сло́во ка́ко пооба́еть да нѐ ѻ҆сꙋжда́вамѐ ні́кого 3.21. **2.** *Осъждам, обричам някого на тежка участ или наказание.* а҆̀мѝ ко́и ѐ тои́зи де́то се не ѻ҆́сꙋжда́ва въ а҆́дь; что̑ е товà тà не мо́же да сѐ задрьжѝ по̑ земл҃ѧта. по́добрѣ бѣ́ше да нѣ бѣ̑ по̑стори́ль ѐврѣ̑ете да го ра́спньть 35.263.

сег.: 1мн. ѻ҆сꙋжда́вамѐ 3.21; *страд.: сег. 3ед.* се ѻ҆́сꙋжда́ва 35.263.

осуждам *вж.* **осъждам**

осужден *прич.* (2) *Като същ. Осъденият; лице, което трябва да изтърпи присъда за извършено провинение.* тогѝва щѣ́ть да въскр҃нать ѻ҆сꙋжє҆нїи кои̇то мѣ́рѧть и҆ капонѧть и҆ те́глѧть непра́во, да̑ да́вать р҃ѣ̑ бꙋ̑ 18.197б.

мин. страд. ед.: м. осꙋжде́нны̀ 39.303; *мн.:* ѻ҆сꙋжє҆нїи 18.197б.

осуждение *ср.* (3) **1.** *Присъда; решение, което определя наказание за извършено провинение.* товà като̑ чѿ ца́рь… напи́са на ст҃го, и҆ на царита (!) таквѡ́зи осꙋжє҆нїе сици́ль… повелѣва̑ да мꙋ̑ ѿсѣ́чете лꙋка́вата нѥ́гова главà наѥ́дно сѣ҃ а҆леѯа́н҆дра ца́рица 39.308б; и҆ повелѣ̀ да и҆мь ка́жꙋть въ тьмни́цъта, как҆ щѐ ꙋ҆́трѣ да и҆́мь бꙋ́де дн҃ь съмрѣ̀тныи. и҆ на́писа е҆вла́вїе ѻ҆сꙋжде́нїе и҆́мь 15.146. **2.** *Осъждане; изразяване на неодобрение от нечие поведение; порицаване.* и҆ да сѝ повни́ме ꙋ҆мѣ́ть за̑ да сѐ не по̑смѣ́ють на́мь бѣсоо́ве да нѝ вѣри́нꙋть. на мно̑го ѧ҆стїе и҆ пи́тїе и҆ на кꙋ́р҆вов҆ство. и҆ на ꙋ҆са́жденїе. (!) и҆ на ꙋ҆бїи́ство. и҆ на завидѣ́нїе. и҆ на ка́разь 38.319.

ед.: ѻ҆сꙋжде́нїе 15.146, ꙋ҆са́жденїе (!) 38.319, осꙋжє҆нїе 39.308б.

осужденник *м.* (1) *Осъден човек.* что сѝ пола́гате на ꙋ҆мѣ́т҆ си, за ѻ҆́нїа́ трѝте ѻ҆соужде́нници на ѻ҆́н҆зи ча̑, ко́л҆ко ли ра́дость вели́ка и҆́махꙋ, като сѐ и҆збо́више ѿ сърьть 15.144.

мн.: ѻ҆соужде́нници 15.144.

осъден *прич.* (5) **1.** *Като прил. Осъден, който изтърпява присъда, наказан.* кога́то праве́дниците щѣ́ть да сла́веть ба̑, и҆ да пѣ́ать съ а҆́гг҃лы̀. а҆̀ грѣ́шниците ѻ҆сѣ́денїи сѣ҃ дїа́вола, та̑ ви́кать и҆ пла́чать, ѻ҆леле на́мь бра́тїа моѧ̀ как҆ сѐ ѻ҆сѣди́х҆ме сѣ҃ тогова а҆н҆тихрі́ста 18.206; и҆ прїе́х҆ го като̑ сла́баго, а҆ сега́ се бою̀ като̑ ѿ ю̀нака ѧ҆́ка́го, прїѥ̑ нѥ́го като̑ ѻ҆сѣ́дена. и҆ бою̀ се ѿ нѥ́го като ѿ сꙋ́дїа стра́шного 35.263. **2.** *Като същ. Осъдените; лица, за които е произнесена присъда.* и҆ рѣ̑ ст҃ыи. а҆́зь е҆с҆мь а҆рхїерѣ̑и мирѥискы̀ нико́лае.

inslav

и҆ пꙋ́сти ме бг҃ъ да ти҃ рекꙋ̀ да пꙋ́стиш҆ трѝте ѻ҆сѣ́дените 15.147. **осъдено мѣсто.** *Място, където се изпълнява смъртна присъда.* видѣ́х҆те лѝ трѝте чл҃ци что сѣ҃ ѻ҆сѣ́дени. и҆ рекоше҃ мꙋ̀. сегà гы провѣ́доше тꙋ́ка. и҆ ѿвѣ́доше и҆́хь въ ви́ра дѣ́то е ѻ҆сѣ́дено мѣ́сто да гы҃ загꙋ́бѧть 15.144.

мин. страд. ед.: м. ѻ҆сѣ́день 35.259б, ѻ҆сѣ́дена 35.263, *ср.* ѻ҆сѣ́дено 15.144; *мн.:* ѻ҆сѣ́денїи 18.206, *чл.* ѻ҆сѣ́дените 15.147.

осъдя *св.* (36) **1.** *Осъдя, издам присъда на някого според провинението му; накажа.* чю́йте ѿ҃ мꙋ́жїе. томꙋ́зи фи́липпꙋ что мꙋ҃ бѣ́ше ѹ҆чи́тель та́ се ро́ди да прѣвра́ти мѡѷсѣ́овь зако́нь. а҆̀ ны́е го ѻ҆сѣ́ди́х҆ме със҆ блв҃е́нныи за́конь, да ѹ҆́мре на кр҃ть 36.269; ѻ҆́ти да сѣ҃ не съберꙋ́ть си́ч҆ки є҆пк҃пе и҆ да тѣ҃ ѻ҆сꙋ́деть. защѡ҃ неправда чинишь 12.113б; а҆́ то́и ще да є҆ ѻ҆сꙋ́день със҆ дїа́вола въ вѣ́чнаа мꙋ́ка 20.209б; товà си́ч҆кото да бѣ́х҆тѐ былѐ стрꙋ́вале, и҆ ме́не бых҆тѐ домилѣ́ле. та҃ не бы́х҆тѐ былѐ сегà ѻ҆сѣ́денїи въ ѻ҆́г҆нь негасѝ 18.205б. **2.** *Осъдя, кажа нещо лошо за някого, порицая.* чювай въ пра́ѕ҆ницы, чѥ҃ когà сѣди́шь без҆ ра́бота, и҆ хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не ѻ҆сѣ́дишь нѣ́кого нѝ да ѻ҆клеве́тишь. сѣ́когы добро҃ дꙋ́май 1.5.

сег.: 3ед. ѻ҆сѣ́ди 18.180б, ѻ҆сѣ́ди 18.198, ѻ҆сꙋ́ди 31.218б, *1мн.* ѻ҆сꙋ́дѝ 16.161б, ѿсѣ́димь 16.161б, *3мн.* ѻ҆сꙋ́деть 12.113б, ѻ҆сꙋ́деть 12.114б; *аор.: 3ед.* ѡ҆сꙋ́ди 6.41б, ѻ҆сꙋ́ди 6.41б, ѻ҆сѣ́ди 15.144, 35.259б, ѻ҆сѣдѝ 15.147, *1мн.* ѻ҆сѣ́ди́х҆ме 36.269, *2мн.* ѿсѣ́дихте 35.259б, *3мн.* ѻ҆сѣ́диха 15.146, ѻ҆сѣдиха 18.200*; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да ѻ҆сꙋ́деть 18.196, 18.199, щѣ́ть да́ ѻ҆сꙋ́дѣ 18.200; *форми от перф. тип: 2ед.* ѻ҆сꙋ́дилъ си 15.144б, *3ед.* е ѻ҆сꙋ́диль 15.144б; *пов.: описат. 2ед.* да ѻ҆сѣ́дишь 1.5; *страд.: сег. 3ед.* се ѻ҆сѣ́ди 38.284; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѻ҆сѣ́день 5.39, 12.116, 35.257б, ѻ҆сꙋ́день 16.159, 20.209б, 35.258, ѻ҆сѣ́день 35.261, *ж.* ѻ҆сѣ́дена 32.224б; *мн.:* ѡ҆сѣ́дени 1.5, ѻ҆сѣ́дени 15.144, ѻ҆сѣ́дени 18.197, ѻ҆сѣдѐнїи 18.197, 18.205б.

осъдя се *св.* (5) **1.** *Осъдя се, издам сам на себе си присъда.* а҆̀ко є҆ добро҃ стрꙋ́валь щѐ сам҆сѝ да сѐ и҆спра́ви. а҆̀ко лѝ є҆ зло҃ стрꙋ́валь, а҆̀ то́и ще сам҆сѝ да сѐ ѻ҆сѣ́ди 18.199б. **2.** *Осъдя се; обрека се на тежка участ, наказание.* как҆вото стѐ добро҃ сто́риле, таквѡ́зи щете сегà и҆ да намѣ́рите, да стѐ слꙋ́шале и҆ почи́тале нѥ́говыте дꙋ́мы, и҆ не́говьта наѹ́ка, не бы́х҆те са се́гà ѻ҆сѣ́диле да сѐ мѣ́чите 18.201.

аор.: 1мн. сѐ ѻ҆сѣди́х҆ме 18.206б; *бъд.: 3ед.* ще да сѐ ѻ҆сѣ́ди 18.199б, *3мн.* щѣть да сѐ ѻ҆сѣ́деть 18.197; *усл.: 1ед.* бых҆ се ѻ҆сѣ́диль 12.116, *2мн.* бы́х҆те са ѻ҆сѣ́диле 18.201.

осъждам *несв.* (14) **1.** *Осъждам, издавам присъда на някого според провинението му.* тогѝва щѣть да въскр҃нать си́ч҆ките кадїе́. та҃ щѣ́ть тїа́ сыромà́сите да гы҃ вла́чать дѣ́то и҆м҆ се (!) зе́мале фаидà та ги́ са ѻ҆сѣ́ждале 18.196б; а҆̀ко ли прїе́машь дꙋ́мата на мойте врàгѡве дѣ́то мѐ клеветѧ́ть. є҆̀дà нѣ сѝ нѝкакь сꙋ́дь и҆спыталь, и҆ залꙋ́до мѐ ѻ҆съждашь 12.114. **2.** *Осъждам, възмущавам се открито от някого, порицавам.* да и҆́маме със҆ъ си́ч҆кыте лю́бовь. да не ѡ҆сѣ́ждаме є҆ди́нь дрꙋ́гого 1.8; ѡ҆ злѣ̀ томꙋ́ва дѣ́то ѻ҆сѣ́жда съсѣ́динꙋ своѐмꙋ и҆́ли дрꙋ́гымꙋ чл҃кꙋ нѣ́коѐмꙋ с҃на мꙋ и҆лѝ и҆лѝ (!) дьщерѧ́ мꙋ пра҃ѣ̀ лю́дїе 18.198; когà сѣди́шь без҆ ра́бота, и҆ хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не ѻ҆сѣ́дишь нѣ́кого нѝ да ѻ҆клеве́тишь… ка́же г҃ь не ѡ҆сѣ́ждайте, и҆ не ще́те бы҃ ѡ҆сѣ́дени. и҆ прѣдѝ сѣ́да никого҃. не ѡ҆съждайте. и҆ про҃. є҆то е товà тре́тїе заръчанїе бжїе 1.5

сег.: 2ед. ѻ҆съждашь 12.114, ѻ҆сѣ́жашь 31.220, *3ед.* ѻ҆сѣ́жда 18.198, ѻ҆сꙋ́жда 21.210б, ѻ҆сѣ́жда 31.220, *3мн.* ѻ҆сꙋ́жать 19.208; *форма от перф. тип: 3мн.* са ѻ҆сѣ́ждале 18.196б; *пов.: 2ед.* ѻ҆сѣ́ждай 1.5, *2мн.* ѡ҆сѣ́ждайте 1.5, ѡ҆съждайте 1.5, *описат. 1мн.* да ѡ҆сѣ́жда́ме 1.8, да ѡ҆съжда́ме҃ 3.21, *2мн.* да ѻ҆сѣ́жа́те 18.197.

осъждам се *несв.* (1) *Осъждам се, издавам сам на себе си присъда.* слꙋ́шаѝ чл҃че, ко́е добро҃ и҆́машь като҃ ка́зꙋвашь

inslav

чл҃котомꙋ съгрѣше́нїето, ни̑кое добро̑ тѣ́кмо ѡ̀мра́за, а̑ дрꙋ́го ни́що. г҃ь не́го ще съ̀ди, ти̑ нѥ́го не съ̀ди̑ ѡ̀ти се самъ̀си се́бе ѡ̀съ́ждашь 18.198.

сег.: 2ед. се ѡ̀съ́ждашь 18.198.

осъждане *ср.* (1) *Осъждане, изказване на неодобрение по отношение на някого, порицаване.* а̑ дрꙋ́гого детѡ̀ не ѥ̀ тꙋ́ка, не ѻ̑съ́ждай. а̑ко ти ѐ ѝ дꙋ́шмáнинь. защѡ̀ е ѡ̀съ́жанѥ голѣ̑. грѣ̑ 1.5.

ед.: ѡ̀съ́жанѥ 1.5.

осъмна *св.* (2) *Осъмна, доживея до следващото утро.* така̀ и̑ вы́е да ѡ̑жи́дате сво́ꙗ съмрѣ̀ть, да рече́те до дове́чера дали́ ще̑ дочáка. и̑ ве́черь да рече̑ дали́ ще̑ ѡ̀съ́мна 16.159; мнѡзи́на така̑ ре́коха, а̑тѡ̀ оу̑мрѣ́ха на́прѣсно. чѥ̑ мнѡзи́на щотѡ̀ бѣ́ха (!) зра́вїи ве́черѣ̑, и̑ до оутре не ѡ̑съ́мнаха 1.8б.

аор.: 3мн. ѡ̑съ́мнаха 1.8б; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* ще̑ ѡ̀съ́мна 16.159.

осътоня *св.* (2) *Направя нещо да стане грешно, дяволско, както е угодно на сатаната.* с҃ще́нникь нѣ́кои съ ѐдного бл҃гоговѣ́нного (!) дїа́кона, любо́вь и̑ма́ха добрь между̀ се́бѣ си̑. и̑ бж҃тв҃нь живо́ть бѣ́ха добы́ле. и̑ не зна̑ дїа́воль ка́кь гѝ ѡ̀съ́тонѝ и̑ прѣлы́сти ги та се ѡ̀мразѝха. и̑ дрьжа́ха си мы́сть и̑ вра̀ждь ѐди́нь дрꙋ́гыи 3.18; и̑ма́ше нѣ́кои маге́сникь и̑ съ̀щи слꙋга̀ дїа́воловь... и̑ живѣ́ше със̾ нечи́сты дꙋ́хоове за мнѡ̑го годи́ны. и̑ и̑маха го ѡ̑нїа людїе щѡ̀ бѣ́ха ꙋ̑ ѡ̑ньзи ѡ̑стровь катѡ̀ бо́га. ра̑ї защѡ̀ със̾ дїа́вола си́чко ѡ̀съ́тонѣ́ше 6.43б.

имперф.: 3ед. ѡ̀съ́тонѣ́ше 6.43б; *аор.: 3ед.* ѡ̀съ́тонѝ 3.18.

осѣня *св.* (1) *Прен. Осеня, завладея някого (за Св. Дух).* а̑мѝ прѣклонѝ н҃бе́то и̑ слѣзе защо́ е мл҃ти́вь бг҃ь, да съберѣ̑ на̑ що смѐ загꙋ́бени. катѡ̀ ре̑ лꙋка̑. е̑влисть. що ѐ бл҃говоли́ль и̑ роди̑ се майка мꙋ, и̑ повелѣ̀ та ю̀ ѡ̀сѣ́ни д҃хь ст҃ы̀ и̑ послꙋ́шьствова 3.17б.

аор.: 3ед. ѡ̀сѣ́ни 3.17б.

от *предл.* (2029) **1.** *За означаване на място, откъдето започва някакво действие; от.* и̑ и̑́долыте па́дааху̑, катѡ̀ ли́сть кога̀ па́да ѿ дрьво̀ 15.140; и̑злѣ́зе ѿ монасти́рьтъ̀ си сво́й 17.164б. **2.** *За означаване на място, където се извършва определено действие; от.* и̑ ца́рь ѿ пола́тите това̀ си́чко гле́даше 37.280б. **3.** *За означаване на определена страна, посока в положението на нещо; от.* ѻ̑рꙋ́жїе ѻ̑стро и̑ ѿ двѣ̀те страны̀, на срц҃е́то моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б; двѣ̀ реки̑ и̑ма́ше чтѡ̀ тече́хꙋ ѿ и̑сточна страна̀ 11.97б. // *За означаване на определено разстояние по отношение на нещо; от.* и̑ ви́дѣ ѧ̑ чѐ ви́си на ꙗрь, ѐди́нь ла́кѣть ѿ земл҃ꙗта 17.167б. **4.** *За означаване на определен момент, от който започва някакво действие; от.* и̑ ѿ то́изи ча̑ и̑сцѣлѣ̀ ѻ̑нова̀ ѻ̑троче 11.95б; и̑ раздѣ́лꙗваме се ѿ д҃не́ска с҃не и̑ че́до моѐ 35.260б. // *За точно отбелязване на периода, от чийто начален момент започва действието; от.* защѡ̀ позна̀ какъ̀ щѐ да се лиши̑, ѿ дꙋши́те що гы̀ дрьжа́ше, ѿ а҃ ф҃. го́динь 35.263. **5.** *За означаване на част от цялото; от.* и̑ ꙋ̑зе ѿ своѐто и̑ма́нїе що̀ щѣ̑ 40.320б; и̑ напи́ се жена̑та ѿ ѡ̑нѣ̀зи вѡда̑ 2.13б. **6.** *За отделяне на предмет или лице от множество еднородни; от.* и̑ е̑дно̀ ѿ ко́пїата ма́ло досе́гна до сна́гѣта с҃тмꙋ 39.299; и̑ по тре́ты̀ д҃нь пови́ка ца́рь дїѡкли́тїань нѣ́кои ѿ мом̾ците си̑ 39.300б. **7.** *За означаване на принадлежност; от, на.* пои̑дѡ̀ да донесѣ̀ во́дꙋ, и̑ не наи̑дѡ̀ въжѐто ѿ вѣдро́то 2.10б; и̑ ко́с̾мь ѿ главы̑те ва́ши не щѐ поги́бна 39.303б. **8.** *За означаване на произход; от.* а̑з̾ есъмь ѿ градь римь 5.37б; а̑зе сѣ̑ ѿ ѐврѣ̑ски̑ рѡ̑ 7.49. // *За означаване на източник на нещо; от.* и̑ тїꙗ рѣ́чи като чю̀ сѵ̑ме́ѡнъ̀ ѿ ста́рцатого. и̑злѣ́зе и̑з̾ цр҃квата 2.10; и̑ ѿ тъзи гата́нъка хв҃[а] ка́жꙋть, ка́кь сѣ̑ с҃ѳ

inslav

чи́нове нб҃ны 11.81б. **9.** *За означаване на извършителя на действието; от.* а҆ дш҃а́та катô сї е ѿ ба҃ дѣ́хната. и҆ такѧ̀ прѣбы́ва без҆съмрѣ̀тна 38.284; да́ли҃ (!) на во́йска заги́наль и҆ли҃ (!) ѿ звѣ́рѡве и҆зедѣ́нь 39.314; и҆ постави́л҆ го си на҃ си́ч҆кото что̑ е ѿ твоѧ̀ рѹ́ка сто́рено 38.283б. **10.** *За означаване на причина на действието; от.* да́и на́мь да сѐ напои́мь вода̑. ѻ҆́ти и҆зми́рамê ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдѹ́ванїе 18.190б; видѣ̀ и҆́хь ц҃рь катô не могѹ́ть да подѹ́мать и҆ ѿ стра́ и҆ ѿ плачь 15.147б; и҆ раз҆болѣ̀ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ̀ть 11.98б. **11.** *За означаване на материята, от която е направено нещо; от.* та̑ щѣ́ть да хо́деть ѻ҆блѣ̀чени въ прѣмѣ́на ѿ ко́зина 18.18б; чѐ см҆ѣ̀ и҆ а҆́зь чл҃кь ѿ прѣ̀сть и ѿ крѣ́вь 3.19б. // *За означаване на това, от което се състои нещо; от.* тогѝва щь да ви́деть и҆ вѣне́цьть дѣ̑то мѹ҃ бѣ́ха ѻ҆гѹ́диле на главѣ̀та ѿ трѣ̀нїе 18.200б. **12.** *За означаване с какво или с кого се сравнява нещо; от.* и҆ срце́то и҆ бѣ́ше потврьдо ѿ ка́ми́кь 35.259б; и҆ кога̑ се сре́щньть, и҆ лѹна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и҆ затѹ́ли го 33.234; ко́и ѐ на́ земли҃ погѹ́лѣ ѿ ца́ра 34.248б; ѻ҆́ти ѐ то́й ѿ си́ч҆кыте мн҃и най мн҃и́кь 39.318. **13.** *За означаване на обекта на действието; от.* **а)** *При глаголи със значение* ***спасявам, избавям, освобождавам.*** ча́камь да́ме сп҃сѝ бж҃ ѿ бѹ́ра лъсти́ва 17.171б; и҆збави́ ме ѿ товà злоѐ и҆ стра́шное мѣ́сто 11.104; зара̑ товà ѹ҆ми́ра чл҃кь, ѻ҆́ти да сѐ свободѝ ѿ гр҃ѣ̀, и҆ ѿ скрѣ̀бь, и҆ ѿ трѹ́дь. и҆ ѿ гри́жа 38.284; и҆ мл҃ѧше се бѹ҃ давнô бы҃ се и҆з҆ро́биль ѿ таквóзи злò 9.67б; и҆зваді на҃ ѿ рѹ́цѣте врàгѡвы 15.146б. **б)** *При глаголи със значение* ***лишавам се, въздържам се.*** поско́рѹ да и҆́дешь ѿтѹ́ка да сê не ли́шишь и҆ ѿ живо́ть свои̑ 33.243б; ко́й се въ҆зрь́жѹва ѿ си́ч҆ко то́изи и҆ма сп҃сенїе 2.9б. **в)** *При глаголи със значение* ***плаша се, боя се, бягам, пазя се, крия се, отричам се.*** а҆ то́ се оу҆пла́ши ѿ ѕвѣ̀ровете 17.175б; боа́ха се ѿ плѣ̀нь 9.72б; та ще́шь да побѣ̀гнешь ѿ ме́не. като когà бѣ̀га чл҃кь ѿ замїа 17.168б; и҆ пазѣ̀те са ѿ тїа́ щотô злò работѣ̀ть 18.180; гдѐ да сѐ скрь҃емê ѿ нѥ́говьта срьдитина сегà 18.200б; ѿри́чам҆ се ѿ ра́й хѹ́бави 18.191; ѻ҆стави́ се ѿ товà да би̑ешь чл҃ци 12.113б; а҆̀ми гы҃ ѹ҆́чаше и҆ ѹ҆твръжда́ваше да сê не ѿме́тньть ѿ вѣ́ра х҃ва 15.139; и҆ а҆́зь да тê оу҆чю́ва̑ ѿ си́ч҆ките твои̑ врàгѡве 11.95; г҃ь защити́тель мои̑ ѿ кого́ се ѹ҆стра́шѹ 17.165. **г)** *При глаголи със значение* ***срамувам се, гнуся се, свеня се.*** бж҃ сѐ ѿ чл҃чьско лицê не срамѹ́ва 12.117б; а҆̀ ны́е се гнѹ́си҃. ѿ нѥ́го 11.107б; ѿ разѹ́мно дрѣ́во да сѐ чю́ва, и҆ да сѐ свѣ́ни ѿ нѥ́го 38.282б. **д)** *При глаголи със значение* ***познавам, разумявам.*** катô и҆ бж҃твны҃ гла҃ что̑ ре̑ ѿ пло́дът҆ се дрьво̀ позна́ва 15.132б; и҆ гле́дахѹ и҆ ѻ҆жи́даахѹ да ви́дѧть ѕвѣздѹ҃. и҆ ѿ нѥ́ю да разѹ́мѣють как҆ се е роди́ль вели́кь ц҃рь 33.243б. **е)** *При глаголи със значение* ***разделям се, разлъчвам се.*** тогѝва щьть да сѐ разлѣ́чать и҆ раз҆дѣлѧ́ть баща̀ ѿ с҃на, и҆ ма́ика ѿ дьщерѣ̀ 18.20б. **ж)** *При глагола* ***събуждам.*** и҆ а҆рхг҃гль михаи́ль пойдѐ и҆ събѹ́ди го ѿ сѣ́на 11.90. **14.** *За означаване с помощта на какво или по какъв начин се извършва действието; със, с.* и҆ ѡ҆мых҆ се и҆ лицѐто и҆ рѹ́цѣтѣ ѿ ст҃а вѡда 17.171; кѹ́пѣте си҃ ѿ сво́и трѹ́дь добрина, съ҆ бдѣ́нїе лицê неви́димаго ба҃ 31.222. **от ... до.** **а)** *За определяне крайните предели на разстояние в пространството; от ... до.* и҆ стлѣ́пь ѡ҆́гнѧ́нь ви́дѣше се ѿ земли҃ до н҃бе́то 4.24б. **б)** *За определяне крайните предели на някакъв период от време; от ... до.* посте́ше се ѿ нѣ́ли҃ до нѣ́ли҃ 40.322б; и҆ про́лѣть ѐ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до и҃і, ма́їа 33.240б; **от ... на.** *За означаване на постепенност при преминаване в пространството или във*

inslav

времето; от ... на. тькʿмо нѥ́говата ѿбы́днаꙗ жена̑. хо́дѣше и҆ про́сѣше ѿ кы́ща на кы́ща 35.256б; и҆ щѣ́ть, да па́днать людїе́тѣ ѿ зло̀ на зло̀ 18.179.

от (!) *вж.* **о**[II]

отбѣгна *св.* (2) *Избягам, отдалеча се с бягане от някакво място.* и҆ ре҃ мꙋ. скоро ѿбѣгни̑ ѿтꙋ́ка съси́чʿка (!) твоа̀ воиска̀. а҆ко ли̑ нѣ. ꙋ҆трѣ̀ ты̀ оу҆мирашь... и҆ ꙋ҆пла́ши се тога́ва ца́рь тврьдѣ. и҆ побѣ́гна 11.96. // *Образно.* и҆ и҆злѣ́зоха и҆ дрꙋ́гые дꙋ́хоове кꙋрʿварʿскы, и҆ видѣха ꙗ҆, и҆ запла́каха, та и҆ ре́кохa. ѿ҃ ді҃ше, ѿбѣ́гнала си̑ ѿ на̑. защото си̑ сто́рила волꙗ̑ бж҃їа на́ землꙗ. и҆ си́чʿки бѣ́соове и҆злѣ́зоха и҆ насрѣ́ща, и҆ не могóха да намѣ́рѧть ни̑что ѿ тѣ́хʿны̑ дѣ́ль вʿ нѥ́а 32.230.

форма от перф. тип: 2ед. ѿбѣ́гнала си̑ 32.230; *пов.: 2ед.* ѿбѣгни̑ 11.96.

отвадя се *св.* (1) *Махна се, отстраня се.* и҆ сто́ри се чю́до голѣ́мо. си́чʿкыи ѿгʿнь ѿвади́ се ѿ ма̑ѳе̑а. и҆ и҆́зʿгори̑ зла́тыте бо́гове, и҆ ни̑что̑ не о҆́ста̀ ѿ тѣ́хь 37.278б.

аор.: 3ед. ѿвади́ се 37.278б.

отваля *св.* (1) *Отваля, премества чрез търкаляне някакъв тежък предмет, отместя.* и҆ начѣ̑ да копаѐ, и҆ като̑ и҆скопа́ха наи҆доха ѐди́нь мра̀морь вели́кь, и҆ ѐдва́ го ѿвали́ха ма́лʿко и҆ видѣ́ се тѣло́то ст҃мꙋ твры́дѣ свѣ́тло и҆ кра́сно 9.71.

аор.: 3мн. ѿвали́ха 9.71.

отведа *св.* (5) *Отведа, закарам някого да отиде на друго място.* видѣ́хʿте ли̑ три̑те чл҃ци что̑ сѣ̀ о҆́сѣдени. и҆ рекоше̑ мꙋ. сега̀ гы прове́доше тꙋ́ка. и҆ ѿве́доше и҆́хь въ ви́ра дѣ̑то е ѡ҆сѣ́дено мѣ́сто да гы̑ загꙋ́бѧть 15.144; а҆́зʿ есьмь ѿ градь римь и҆ тꙋ́ка съмь плѣнѥ́на а҆ми ти се мо́лю да мѐ ѿведе́шь тамо 5.37б.

сег.: 2ед. ѿведе́шь 5.37б, *1мн.* ѿведѐ 9.68; *аор.: 3ед.* ѿве́де 14.129, *3мн.* ѿве̑доха 9.67, ѿве́доше 15.144.

отвежа *св.* (7) **1.** *Отвържа; развържа нещо завързано, прикрепено с възел.* и҆ наи҆дѐ вѣдро́то що чрьпахꙋ̑ съсʿ нѥ́го во́дꙋ. вьжѐ стрꙋ́нꙗно на не́го привѐзано. и҆ ѿве̑за го та си̑ ѿбиви̑ тѣло́то 2.10б. **2.** *Прен. Освободя, пусна затворник на свобода.* гдѣ̀то и҆́ма хр҃тїа́не затво́рены въ тьмни́цы. ско́ро да се ѿве̑жꙋть и҆ ѿпꙋ́стеть и҆ по си́чʿкꙋ землю̀, цр҃кви хр҃тїа́нʿскы да се̑ вди́гньть 15.139б.

сег.: 3мн. ѿве̑жата (!) 39.304; *аор.: 3ед.* ѿве̑за 2.10б, 15.132; *бъд.: 2ед.* щешь́ да ѿве̑жешь 12.110б; *пов.: описат. 3ед.* да ѿве̑же 3.18б; *страд.: пов. описат. 3мн.* да се ѿве̑жꙋть 15.139б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѿве̑зань 12.110б.

отвежа се *св.* (1) *Прен. Освободя се, избавя се, спася се.* дне́ска прѣдѣ́дꙋ а҆да́мꙋ внꙋ́ка и҆ гн҃жда роди́ се, и҆ то́й се ѿве̑за ѿ а҆́дова тьмни́ца. дн҃ь кле́тва е҆́ввина, що̀ бѣ́ше а҆̀ бꙋ̀ проклель. прощенїе роди́ се. и҆ си́чʿки свѣ́ть по̑нови́ се 3.17.

аор.: 3ед. се ѿве̑за 3.17.

отвежата (!) *вж.* **отвежа**

отвеза *св.* (10) *Откарам, закарам някого или нещо някъде.* а҆́зь да́ю ва́мь наѐмь, тькʿмо мѐ ѿвезѣ̀те въ гра́дь пата́рь 15.137; и҆ ре҃ ми. пшени́цꙋ сїю̀ да ѿвезѐте въ мирїиликїю 15.142-142б; и҆ тїа мꙋ ре҃, пла́ча о҆́ти ми не ꙋ҆зѐ геми́цїа́ть моа̑ стлѣ́пь да́ го ѿве́зе на че́рʿковата ст҃мꙋ геѡ́гїю (!) 39.312б.

сег.: 2ед. ѿвезѐшь 9.69, *3ед.* ѿве́зе 39.312б; *аор.: 3мн.* ѿве́зоше 15.142б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да ѿвезꙋ̀ 15.142; *пов.: 2ед.* ѿвезѝ 9.69б[2], 15.142, *2мн.* ѿвезѣ̀те 15.137, *описат. 1мн.* да ѿвезем̑ь 15.142б, *2мн.* да ѿвезѐте 15.142–142б.

отвеза се *св.* (1) *Отвозя се, с возене отида някъде.* а҆̀ ѿнʿзи корабникь си̑ ре҃. що̀ бѣ́ше на гемїата господарь. детѐ ѿнѥ̀ ст҃мꙋ жена̑та. като̀ ю̀ оу҆зе и҆ тоꙗ̑ ча̑ разʿболѣ́ се. и҆ ѿве̑зе се дома̑ си и҆ жена̑та ст҃мꙋ заве̑де 5.33б.

аор.: 3ед. ѿве̑зе се 5.33б.

inslav

отвисоко *нареч.* (1) *Отвисоко, отгоре, от небесата.* и̑ пàкь ре́коше. бе̑, погледнѝ ѿвысо́ко на тѣ́зи ѡ̀трокóвицꙋ 13.123.

ѿвысо́ко 13.123.

отвия *св.* (2) *Отвия, размотая нещо навито, развия.* и̑ видѣ́ха тога́зи как҆ сѣ́ е ѿбивѝль със҆т҆ вьжѐто… и̑ дове́де і҆гꙋ́мень вра́ча, и̑ ѐдвà мꙋ ѿвѝ ѿ нѥ́го въжѐто със҆т҆ голѣ́мь трꙋ́дь 2.11б.

сег.: 3ед. ѿвиѐ 2.11б; *аор.: 3ед.* ѿвѝ 2.11б.

отвозя *св.* (1) *Отвозя, откарам някакъв товар на друго място чрез возене, превозя.* кора́бникь нѣ́кои̑ жи́то_прода́вець наплѣ́ни кора́бь свои̑ със҆т҆ пшеница. и̑ щѣ́ше да ю̀ завезѐ на фре́н҆скà землѧ̀. и̑ оу̑ тъзи но́щь ѩ҆ви́ мꙋ се ст҃ыи нико́лае на́сънѣ, и̑ ре̑ мꙋ. гдѐ ѿво́зишь тѣ́зи пшени́цꙋ 15.142.

сег.: 2ед. ѿво́зишь 15.142.

отворїи (!) *вж.* **отворя се**

отворувам *несв.* (4) *Отварям, правя нещо затворено със специално приспособление да стане разтворено.* бѣ́ше се затво́риль, като сѝ чинѣ́ше, ꙋ̑ сꙋ́бота и̑ о́ꙋ нѣ̑лѧ, ѡ̀тво́рꙋваше и̑ при́никнꙋваше, и̑ дꙋ́маше със҆т҆ чл҃ци. а̀ тога́зи не ѡ̀тво́ри нѝ вь сꙋ̑, нѝ вь нѣ̑лѧ, като сѝ чи́нѣше да бл҃госла́ве лю́дїе 2.14б; и̑ тога́зи ѿво́рюваха врата́та монасти́р҆скы 17.165; и̑ ко́и тльчѐ врата̀, ѿво́рюват҆ мꙋ се 3.18б.

имперф.: 3ед. ѡ̀тво́рꙋваше 2.14б, *3мн.* ѿво́рюваха 17.165; *страд.: сег. 3мн.* ѿво́рюват҆ се 3.18б; *имперф. 3мн.* се ѿво́рюваха 17.165.

отворювам *вж.* **отворувам**

отворя *св.* (40) **1.** *Отворя, направя нещо затворено без или със специално приспособление да стане разтворено.* и̑ заспà те́жъ҆кь сѣ́нь, и̑ ѿтво́ри сѝ ꙋ̑ста́та катѡ̀ спѝ и̑ хрь́ка 10.77; и̑ тога́зи ста́нѣхь и̑ ѡ̑чи́те си ѿтво́рѣхь (!) и̑ по́мл҃ех҆ се бл҃ци 17.172; и̑ въ полꙋ́нощь ѡ̑твори въсто́чните вра́та на пола́тыте 37.279б. **2.** *Отключа, чрез превъртане на ключ в брава направя нещо заключено да се отключи.* и̑ ре̑ мꙋ. мл҃ю ти се чл҃че, что̑ дрьжи́шь клю́чове. ѿтвори́ ми да сѐ поклоню̀ и̑ а̑зь ст҃мꙋ димитрїю 9.70б. **3.** *Направя отвор, дупка някъде.* ѡ̑твори бл҃ кла́ден҆ць та́мо. и̑ пѝ а̑га́ра и̑ и̑з҆ма́иль 11.85. **отворете си ушите.** *Слушайте внимателно.* чю́дно и̑ ди́вно се сто́ри въ на́шите дн҃и… а̑мми (!) вы̑ се мо́лѧ, ѿтворѣ́те (!) оу̑ши́те ва́ши, и̑ послоу́шаите. що̀ и̑мам҆ да вы̑ ка́зꙋва̑ за ст҃го сїмеѡ́на 2.9; **отворя нечия уста.** ***а)*** *За човек – дам някому способност да пророкува, да съобщава божията воля.* и̑ пи́шеть на нѥ́говото сло́во въ ѡ̑н҆зи, ча̑, когà̑то се поста́вѣше ѿ стрыкѣ̀ си да ѐ сщ҃енникь. ѡ̀тво́ри тога́зи дх҃ь ст҃ыи ꙋ̑ста́та вл҃кꙋтомꙋ и̑ про́рече са́м҆ сѝ да зна́ете вы́е си́ч҆кы хр҃тїане малы и̑ вели́кы. то́изи что̑то се сегà рꙋ́ко_поло́жи да ѐ сщ҃е́нникь. щѐ да бꙋ́де и̑ вл҃ка прьво̑_сщ҃енникь 15.133; дх҃ь ст҃ыи щото̑ просвѣ́ти пр҃рците, и̑ наꙋ̑чи гы да прорекꙋ́ть що щѐ да бѣ́де. то́изи дх҃ь ст҃ыи и̑ мла́дыте дѣчи́ца наꙋ̑чи и̑ ѡ̀тво́ри и̑мь ꙋ̑ста́та. да дꙋ́мать. що ѐ и̑сти́нна 34.249б. ***б)*** *За животно – дам някому способност да говори.* и̑ бѣ̀ на чю́до голѣ́мо, и̑ ѡ̀тво́ри ꙋ̑ста́та на мꙋ́лето, и̑ продꙋ́ма и̑ ре̑ валаа́мꙋ. что̑ щѐ́шь ѿ ме́не та мѐ бїѐшь 11.86б; и̑ бѣ̀ что̑ сторѝ [радѝ] голѣ́мо чю́до. ѡ̀тво́ри ꙋ̑ста́та на ѻ̑ного́зи ско́та, и̑ продꙋ́ма и̑ ре̑ валаамꙋ. что̑ щешь ѿ ме́не, и̑ би́еш҆ мѐ 33.242; **отворя очите някому.** *Отворя очите някому, разкрия истината някому.* и̑ когà бы̑ вѣ́трѣ при завѣ́сь ѡ̑тво́ри бѣ̀ ѡ̑чи́те ца́рꙋ. и̑ видѣ̀ нѣкоа бжїа бл҃гть 14.128б; **отворя разум някому.** *Вдъхна на някого мисъл, идея.* и̑ і҆ꙋда като ви́дѣ мрьтьв҆ца́того рад҆ бы̑ и̑ дх҃ь ст҃ы̑ ѿтво́ри мꙋ ра́зꙋмь да ѡ̀пи́та кр҃товете на мрьтьв҆ца́того 4.25; и̑ ре́коха си́ч҆кы лю́дїе. а̑ми́нь ца́рꙋ да́ бьде що сѝ ре́кль ꙋ̑ до́брь ча̑. защо̑

inslav

наши́те боо́гове ѡтво́риха тебѣ̀ то́йзи разꙋ́мь 39.309б; **отворя си очите.** *Внимавам, съсредоточа вниманието си върху нещо.* а҃мѝ и҆ вы́е заради̇̀ това̑ ѿтворѣ́те (!) си ѻ҆́чи́те и҆ дш҃евныте и҆ тѣле́сныте ѻ҆ти да разꙋмѣ́ете добрѣ̀ и҆ да разберéте дето щѐ да ка́жемь 11.81б; **отворя си очите и ушите.** *Внимавам, съсредоточа вниманието си, за да възприема нещо.* и҆ да сѝ ѻ҆твори́мѐ и҆ ѻ҆́чи́те и҆ ꙋ҆́шите. да послꙋ́шамѐ и҆ да чю́емь и҆ да разꙋмѣ́емь дꙋ́мыте бж҃їи 9.61; **отворя си устата.** *Отворя си устата, започна да говоря, проговоря.* тїꙗ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потвръдѣ се растрепе́ра, и҆ попоти́ се ѿ стра̑, и҆ постѐнь, и҆ загꙋ́би си гла̑. є҆два́ си ѡтво́ри ꙋ҆ста́та, ти́хо, та и ка́же 17.167; и҆ пр҃рк҃ і҆са́їа. ка́же… катѡ̑ а҆́гне кога́ го води́шь да го̀ заколи́шь. и҆ катѡ̑ ѡ҆́вень кога́ го стри́жешь та́ е без҃гла́сень. та́ка сѝ не ѡтво́ри ꙋ҆ста́та 38.290б; **отворя ума на някого.** *Отворя очите на някого, помогна му да разбере нещо.* и҆ тога́зи и҆мь ѡтво́ри ꙋ҆мь́ть да разꙋмѣ́ють писа́нїето. и҆ ре҃ и҆мь така̀ є҆писа́но. и҆ така̀ бѣ́ше по҃о́бно х҃ꙋ да поте́гли 38.290; а҃мѝ и҆ ꙋ҆мь́ть на ꙋ҆че́ниците тога́зи ѡтво́ри и҆ разꙋмѣ́ха. ѡ҆тї е́ за х҃а писа́но было̑ 38.290б-291.

имперф.: 1ед. ѿтво́рѣхь (!) 17.172; *аор.: 3ед.* ѡтво́ри 2.14б, 17.167, ѡтво́ри 2.15, 11.86б, 15.133, 33.242, 33.243², 34.249б, 38.290, 38.290б, 38.290б-291, ѿтво́ри 4.25, 10.77, ѻ҆́твори 11.85, 37.279б, ѻ҆́твори 14.128б, 33.243, 34.252, ѿтвори 16.161, ѿво́ри 36.269б, ѿтво́ри (!) 40.323б, *1мн.* ѡтворих҃ме 14.130, *2мн.* ѿво́рих҃тѐ 18.204б, *3мн.* ѡтво́риха 5.39б, 17.164б, 39.309б, ѿтворише 33.237б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѿтво́ри (!) 18.188; *пов.: 2ед.* ѿтвори́ 9.70б, ѻ҆́твори́ 35.261, *2мн.* ѿтворѣ́те (!) 2.9, 11.81б, 18.177б, 35.263б, ѿтворѣ́те 35.263б, ѻ҆́творѣ́те 35.263б, *описат. 1мн.* да ѡтво́римѐ 9.61.

отворя се *св.* (13) *Отворя се, престана да бъда затворен, разтворя се.* и҆ ѡнїа сре́брьните врата̀ цр҃ко́вны ѿтво́риха се са́мы̑. и҆ вълѣ́зе ѿн҃зи бж҃їи чл҃кь. оу҆ цр҃квата 3.19; ѿтво́рїи (!) се ѡко́то и҆ и҆спаде трѣска́та 2.14б; ви́дѣ ре҃ нб҃е́то че сѣ̑ ѿтво́рѝ (!) є҆то̑ є҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѐ и҆зла́зи и҆з҃ вратата нб҃ныи 18.194б. // *Стана достъпен.* защѡ̑ бѣ́ше ѿпрь́вѣнь затво́рень ра́й. зара̑ї а҆да̀мовь гр҃ѣ̀, а҆ сега́ се ѡтво́ри 38.286.

аор.: 3ед. ѿтво́рїи (!) се 2.14б, се ѡтво́ри 11.83б, 38.286, сѣ̑ ѿтво́рѝ (!) 18.194б, сѣ̑ ѿво́ри 18.202б, се ѿво́ри 39.305, *3мн.* ѿтво́риха се 3.19, 35.261б, се ѡтво́риха 3.19, се ѿтво́риха 3.19б, 3.20, ѡтво́риха се 3.20; *пов.: 2мн.* ѿтворѣ́те са (!) 18.189б.

отвращам *несв.* (2) *Отвръщам, върша нещо в отговор, отплащам.* а҆́ко лѝ тѣ̀ не дꙋш҃ма́нишь нѥ́мꙋ и҆ стори́л҃ мꙋ сѝ мета́нїе а҆ то́й тѐ не про́сти. ѻ҆́стави́ го да мꙋ̀ сѣ́ди бг҃ъ. а҆ ти да мꙋ̀ не ѿвра́щашь, защѡ̑ а҆́ко тѣ̀ ѿвра́щашь дꙋш҃манинꙋ своѐмꙋ, бг҃ъ векѥ̑ го не тефти́ши. нѣ̑ а҆́ко гѡ̑ тѣ̀ оста́вишь, тогѝва мꙋ ще ѿвръ́на бг҃ъ 1.6.

сег.: 2ед. ѿвра́щашь 1.6; *пов.: описат. 2ед.* да ѿвра́щашь 1.6.

отвръжа *св.* (2) *Отвържа, освободя някого или нещо чрез развързване.* а҆́гг҃ль г҃нь до́йде ѻ҆́чивѣ́сно пр҃ѣ̀ си́ч҃кыте. и҆ ѿвръ́за го ѿ колело́то 39.300; и҆ гео́рг҃їе ре҃ на мом҃ѣта. ѿвръжѝ въже́то ѿ коня́того и҆ да́й го ме́не 39.311.

аор.: 3ед. ѿвръ́за 39.300; *пов.: 2ед.* ѿвръжѝ 39.311.

отвръже се *от стб.* отъврѣщи сѧ *св.* (2) *Откажа се, отрека се от нещо.* трѝ дꙋ́ми ти́ꙗ щѡ̑ сѣ̀ х҃вы. є҆дна̀ ка́же да сѐ ѿвръ́же, сѝ ре҃, да́ се ѿре́че ѿ се́бѣ си. втóра, да си зе́ме кр҃ть свои̇̀. тре́тꙗ, да до́иде слѣ́дь ме́не 16.158.

сег.: 3ед. сѐ ѿвръ́же 16.158; *пов.: описат. 3ед.* да ѿвръ́жет҃ се 16.158.

отвръзает *от стб.* отврьзати *несв.* (1) **отвръзает уст своих.** *Отваря си устата, започва да говори.* ꙗ҆́ко ѿв҃че на заколѥ́нїе ве́де се, и҆ ꙗ҆́ко а҆́гн҃ць прѣмо стри́гꙋщомꙋ є҆́го без҃гла́снь, та́ко не ѿвръза́еть ꙋ҆́сть свои̇̀. сѝ ре҃, ка́же. кога̀ во́деть а҆́гне да го зако́леть

inslav

и̇ ка́то а҃гьн҄ць, сѝ ре҃ ѿве́нь сто́и и̇ не дꙋ́ма като го стригѣ́ть 16.161.

сег.: 3ед. ѿврьза́еть 16.161.

отвръзан *прич.* (1) *Като прил. Отвързан, който е освободен от завързване за нещо.* и̇ тогѝва се ꙗ҃вы̀ ст҃ыи ѿ колело́то ѿвръ́зань. и̇ бы҃ вѣ́сь зра́вь 39.300.

мин. страд. ед.: м. ѿвръ́зань 39.300.

отвръзи *от стб.* **отврѣсти** *св.* (1) *Образно. Отворя, направя нещо затворено да стане разтворено.* и̇ чю́хь на́поконь чѐ ре́че. ѿврьзѝ на́мь две́ри мл҃ти твоее г҃и 3.19.

пов.: 2ед. ѿврьзѝ 3.19.

отвръна *св.* (2) *Отвърна, извърша нещо в отговор, отплатя.* а҆́ко лѝ ты̀ не дꙋ́ш҄ма́нишь нѥ́мꙋ… а҆ то́й тѐ не про́сти. ѻ҆ставѝ го да мꙋ̀ съ̀ди бг҃ъ. а҆ тѝ да мꙋ̀ не ѿвра́щашь, защо̀ а҆́ко ты̀ ѿвра́щашь дꙋ́ш҄манинꙋ̀ своѐмꙋ, бг҃ъ векѥ̀ го не тефти́ши. нѣ̀ а҆́ко го̀ ты̀ оста́вишь, тогѝва мꙋ̀ ще ѿвръ́на бг҃ъ, а҆ те́бѣ и҆́ма голѣ́ма добринꙗ̀, че сѝ прости́л҄ дꙋ́ш҄ма́нина своѐго 1.6. **отвръна си лицето от някого.** *Отвърна си лицето; престана да закрилям, да покровителствам някого.* а҆́ко лѝ не послꙋ́шате ме́не… и̇ а҆́зь така̀ да сътво́рꙋ ва́мь… и̇ да и̇зѣдꙋ́ть ва́шъта сто́ка ва́шите злоумы́сльници пра҃ѣ ва҃. и̇ да сѝ ѿвръ́на лицѐто моѐ ѿ ва҃. и̇ да вы҃ и̇ да вы (!) пожѣ́нать ненави́стници ва́ши, и̇ да па́днете пра҃ѣ ва́шите вра́гѡве 11.107.

сег.: 1ед. ѿвръ́на 11.107; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще ѿвръ́на 1.6.

отвръх *предл.* (1) *За означаване на място, което се намира в най-горната част на нещо; откъм върха на.* и̇ чю́дно ми се видѣ̀. свѣ́ти́л҄никь свѣ́тѣше ѿвръ́хь цр҃квата, и̇ прихо́ждаше и̇ стоа́ше на҃ глава̀та ѡномꙋ́зи́ чл҃кꙋ, и̇ си́ч҄ка цр҃ква просвѣ́ти се 3.19.

ѿвръ́хь 3.19.

отвън *нареч. и предл.* (6) **I.** *Нареч. Отвън, вън от определено място, навън.* и̇ а҆́зь гле́да̀ ѿвь́нь и̇з҄ врата́та. и̇ чю́дно ми се видѣ̀. свѣ́ти́л҄никь свѣ́тѣше ѿвръ́хь цр҃квата 3.19; вели́кыи цр҃ь кон҄стан҄ти́нь. кога́то съзидꙋ́ваше ца́ригра́дь. съгради̇̀ цр҃ква е̇дна̀ въ и҆́ме а҆́рхг҃гла михаи́ла. нѣ̀ вѣ́трѣ ꙋ҃ ца́ри гра́д҄. а҆̀ми̇ ѿвь́нь бли́зꙋ села́та, на мѣ́сто что̀ се зовѐ состе́нїѡ 11.94б. **II.** *Предл. За означаване на място, вън от което се извършва някакво действие; извън, вън от.* наи̇доха се и̇ два̀та чѐ ꙗ҃з҄деть ѿвь́нь гра́да солꙋ́на 9.68; ты̀ сѣди̇̀ тꙋ́ка, догдѐ съ̀мне. а҆̀ ные да съвръ́ши҃ оу҆́трьнꙗ ѿвь́нь цр҃квата 11.102.

ѿвь́нь 3.19, ѿвь́нь 9.66, 9.68, 11.94б, 11.96б, 11.102.

отвънка *нареч. и предл.* (9) **I.** *Нареч.* **1.** *Отвън, вън от някакво място.* и̇ дойдо́ха и̇ ѡбыколи́ха ѻ҆колꙋ̀ гра́дь но́щїю ѿвън҄ка, и̇ натъ́к҄ми́ха се кога́ се потаѝ нарѡ́дь, да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скри́шо҃ 9.72. **2.** *Отвън, на външен вид.* и̇ ѿвън҄ка се гле́даше ꙋ҃ченикь а҆̀ вътрѣ̀ сѝ и҆́ма́ль неси́того бѣ̀са̀ та̀ сто́ри оу҆чи́телю сѝ и̇ г҃ꙋ бг҃ꙋ това̀ зло̀ и̇ прѣдаде твор҄ца 35.262. **II.** *Предл. За означаване на място, вън от което се върши действието; извън, вън от.* съкры̀ха го ѿвь́н҄ка монасти́рь. и̇ та́мо нощꙋ́ваха на приста́нището монасти́р҄ско 11.101б; деѯе́нтїа и̇ диво́рь, и̇ а҆скꙋли́нь и̇ патрикїа́ и̇ събра́ха се ѿвь́н҄ка гра́дꙋ въ монасти́рь ст҃го ѳеѡ́дора 12.115.

ѿвь́н҄ка 3.20, 7.50, 7.54, 11.96б, 11.101б, 12.115, 35.257б, ѿвън҄ка 9.72, 35.262.

отвътрѣ *нареч.* (3) **1.** *Отвътре, от вътрешността на нещо.* и̇ видѣ̀ чѐ и̇схо́ди ѿвъ́трѣ и̇зь ѡл҄та́рьть като̀ е҆ди́нь дїа́конь, и̇ дрьжѝ кади́л҄ница и̇ кадѝ цр҃квата 3.20; и̇з҄ва́нь людїе́те стра̀, а҆̀ ѿвъ́трѣ ср҃цето и҆̀ трепе́ре 18.194. **2.** *Отвътре, от вътрешната страна.* и̇ събра́ха се лю́дїе мнѡ́го,

inslav

и̑ загради́ха мꙋ̀ ѻ̆колꙋ̀ два̀ ѿграды, и̑ врата мꙋ̀ направи́ха ѿвьтрѣ̀ 2.12б.
ѿвьтрѣ̀ 2.12б, ѿвѣ́трѣ 3.20, 18.194.

отвѣка *нареч.* (9) *Открай време, от много отдавна, от вечни времена.* и̑злѣ́сте ѿтꙋ́ка и̑ строшѣ̀те вра́та́та. вѣ̀чны. дѐто сѣ̀ ѿвѣ́ка 35.263б; привелъ̀ ме сѝ да прокльнѣ̀ ѐврѣ̑ете, а̑ми нѣ̀ ѐ во́лꙗ бж҃ї̑а за́щô сь ѿвѣ́ка. бл҃ве́ни 33.243; весели́те се праве́дныи. и̑ и̑гра́ите патрїа́рсѝ. и̑ що стѐ ѿвѣ́ка мрѣ̀твы ра̑ꙋвайте се. ѻ̆ти за(ра)дѝ ва̑. распе́тъ се сп҃сь 35.258.
ѿвѣ́ка 16.161, 33.243, 33.247б, 35.258, 35.259, 35.263б, 35.266б, 39.309, ѿвѣка 35.264.

отвѣт *м.* (4) *Ответ, устен отговор на нещо казано.* и̑ тогѝва катô чю̑ ѡна́зи д҃ша ѡка́анна, и̑ ꙋ̀мрьча̀ немаше ѿвѣ́ть чтô да ре̑ 32.231. **давам** *и* **дам отвѣт.** ***а)*** *Давам обяснение; отговарям, обяснявам нещо пред някого.* и̑ тогѝва пойдꙋ̀ть а҃гг҃лы̀, и̑ покло́нетъ се бꙋ̀ и̑ сѣ̀кимꙋ чл҃кꙋ̀ но́сеть щото ê ра́ботиль ра́бота и̑лѝ добра̀ и̑лѝ зла̀, и̑лѝ но́щесь и̑лѝ дне̑ си́чъкото а҃гг҃лы ѿвѣ́ть да́ва́ть 32.225; а̑мѝ д҃ша́та ны́ е ѿ ба̑, и̑ тїа̀ ѐ ж[и]ва̀, и̑ не ꙋ̀ми́ра. и̑ тїа́ щê да стане пр҃ѣ̀ стра́шно сꙋ́дище х҃во. да дадѐ ѿвѣ́ть щô е чини́ла 38.293б. ***б)*** *Отговарям, казвам нещо в отговор на нечии думи.* и̑ ца́рь ѿ а҃дь. и̑ ѿ гнѣ̀вь не можѐ да и̑́мь ре̑ ни́що. а̑мѝ тѣ̀кмо погле́дна на мꙋсайпина своêго магне́нтїа и̑мѐ ѐмꙋ̀ да дава ѿвѣ́ть ст҃мꙋ̀ 39.298б.
ед.: ѿвѣ́ть 32.225, 32.231, 38.293б, 39.298б.

отвѣтословие *ср.* (1) *Ответ, словесен отговор.* ѿвѣтословїе 9.75*.
ед.: ѿвѣтословїе 9.75*.

отгде *нареч. и съюзна дума* (10) **I.** *Нареч. въпр. За запитване относно мястото на действието; откъде, от кое място, отгде.* та щê да рѐче. ѿде́ ща а҃зь да зе́ма да вы̑ да́мь хлѣ̀бь, дê да намѣ̀ра а҃зь ви́нô и̑ водâ да вы̑ дамь 18.192. **II.** *Съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; откъде, отгде.* съблѣчѣ̀те го ско́ро да ви́димь ѿдѐ и̑де то́изи смра̀дь 2.11; и̑ ты̀ да бы̑ бы́ль до́брь чл҃кь, и̑ ѿ добра̀ рѡ́да та бы̑ каза́лѣ ѿде́ си и̑ що сѝ 2.11. **2.** *Като относит. нареч. Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; откъдето, отгдето.* а҃зь ва́мь хлѣ̀бь и̑ водâ да вы̑ да́мь. да́йте и̑ выѐ ме́не ѿгдѐ зна́ете 18.192.
ѿде́ 2.11, 5.38, 18.192, ѿдѐ 2.11, ѿгдѐ 7.50б, 9.61б, 9.70б, 18.192², ѿгдѐ 33.238.

отгдето *нареч.-съюзна дума* (5) **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; откъдето, отгдето.* станѣ̀ ѿгдѐто сѣ̀дѣше 15.141; ѻ̆тѝ въсхо́ды ѿгдѐто́ е слѣ̀заль 38.286. **2.** *Въвежда подчинени определителни изречения; откъдето, отгдето.* д҃ше позна́и си тѣло́то своѐ, ѿгдѐто си и̑зъфрѣ̀кнала и̑зъ нѥго 32.229б; бѣ̀ше ст҃ыи а̑пл҃ь фи́липпь. ѿ гра́да видъсави́ди, ѿгдѐто бѣ̀ше пе́трь а̑пл҃ь и̑ а̑ндре̑а 36.267.
ѿгдѐто 12.120, 15.141, 32.229б, 36.267, ѿгдѐто́ 38.286.

отговарям *несв.* (1) *Отговарям, давам обяснение за нещо.* дїѡкли́тїа́нь ре̑. сега̀ да ви́да а̑ко пр҃ѣ̀ нашите ѻ̆чѝ сторѝшь ма́гїа, та̑ не ще́шь на̑ да ѿгова́рѣшь. а̑то и̑ да ти́ се не́ щê а̑ тѝ ще́шь да дꙋ́маш 39.301.
сег.: 2ед. ѿгова́рѣшь 39.301.

отговаряние *ср.* (1) *Отговаряне, даване отговор на нечии думи.* и̑ ре̑. ге́ѡрїе. дойде́ ли ты нѣкое по́ка́нїе (!) за вчера́шното ѿгова́рѣнїе и̑лѝ ѻ̆ще́ си стойшь на то́изи ꙋ̀мь 39.299.
ед.: ѿгова́рѣнїе 39.299.

отговоря *св.* (34) *Отговоря, дам отговор на питане, отвърна.* и̑ ре̑ мꙋ̀ магне́нтїе и̑ кои ѐ и̑сти́на. и̑ ст҃ыи ѿгово́ры вторы пѣ̀ть. х҃с ѐ и̑сти́на 39.298б; дїѡкли́тїа́нь ре̑ и̑ коꙗ̀ са рабо́та х҃ꙋ̀ твоѐмꙋ̀, детô вы̑е дꙋма́те. и̑

inslav

ст҃ыи ѿгово́ри на слѣ҃пи проглéдꙋванїе. и҆ на бо́лꙗныи и҆сцѣлéнїе 39.303б. // *Откликна, отзова се на нечии думи.* и҆ рє҃ ца̀рь на лю́дїете, възмéте ѿ мéне златѡ̀ ко́лꙗко щѣ́те, а҆́то мѝ недѣ́йте и҆здáва є҆дни́чꙗката дьщéрꙗка. а҆́ си́чꙗкы гражда́не не щѐ нѝ є҆ди́нь да́ мꙋ̀ ѿго́вори 39.310.

сег.: 3ед. ѿго́вори 39.310; *аор.: 3ед.* ѿгово́ри 32.226², 32.226б², 32.227², 32.227б, 32.229², 32.230, 39.298б, 39.299, 39.301, 39.302³, 39.302б, 39.303б³, 39.304, 39.307, 39.307б, 39.308², 39.312б, ѿговори 39.297, ѿгово́ры 39.298б³, *3мн.* ѿгово́риха 32.225, 39.297.

отгонювам *несв.* (2) *Прогонвам, гоня някого отнякъде, отпъждам.* и҆ чи́ны със҃ ѻ҃новà и҆́ме и҆сцѣлéнїе. и҆ бѣ́соове ѿ чл҃ка ѿго́нюва, и҆ ѿ разли́чны болѣ́сты чл҃ци и҆сцѣ́лѣва 36.268б; а҆́зь ѻ҃ного́зи і҆ꙋ́да сто́рꙗ̀ та̀ продáде х҃а за, л҃, сре́брьници, и҆ распéха го еврêе на то́изи кр҃ть. а҆́ сегà ты̀ мéне ѿго́нювашь 4.25б.

сег.: 2ед. ѿго́нювашь 4.25б, *3ед.* ѿго́нюва 36.268б.

отгоре *нареч. и предл.* (15) **I.** *Нареч.* **1.** *Отгоре, от по-високо.* и҆ видѣ̀ вѡда́та ка́к҃ щѣ́ше да слѣ́зе ѿго́рѣ, и҆ да па́дне на стѣны́те цр҃ко́вны 11.98. **2.** *Отгоре, от горната страна.* и҆ въ ѻ҃нїа дѣ́скы бѣ́ха но́жове заглобéни ѿго́ре и҆зъо҃стренѝ прилы́чны на ко́пїа а҆ дрꙋ̀гы катѡ̀ но́жове 39.299б. **3.** *Отгоре, върху нещо.* и҆ найдѐ вѣдро́то щѡ̀ чрьпа́хꙋ със҃ нѥго во́дꙋ. вьжê стрꙋ́нꙗно на нéго привêзано. и҆ ѿвêза го та сѝ ѿ́бивѝ тѣло́то по го́лꙋ със҃ нѥго, и҆ ѡблѣ́че се па́кь ѿго́рѣ 2.10б; и҆ покры́ите го със҃ па́пꙋрь… и҆ ѿ лозѝ сꙋ́хи прѣ́чꙗкы ѿго́ре натꙋ́рѣйте мнѡ̀го, и҆ запалѣ́те ѿг҃нь 37.277б. **4.** *Отгоре, на повърхността.* и҆ є҆́дны пости́гнъха въ а҆́дь, а҆ дрꙋ̀гы ѿста́ше на́ землю ѿго́рѣ а҆ дрꙋ̀гы ѿ̀ водâ, а҆ дрꙋ̀гы на ꙗ҆рѣ̀ 11.83б. **5.** *Отгоре, от свише, от небесата.* и҆ рє҃ м҃. ми́рь вамь. и҆ показá се катѡ̀ чѐ възы́де на н҃бо със҃ два̀ а҆́пла. и҆ ѿго́ре чю́ се гла҃, и҆ рє҃ ми́рь ва̀ра́дѡ҃ и҆ весéлїе 37.281; и҆ стоахь за полови́нь ча҃ и҆ чю̀ гла҃ ѿго́рѣ чѐ ка́же, а҆ми́нь, а҆ми́нь, а҆ми́нь 2.15. **II.** *Предл.* *За означаване на място, което е по-горе в сравнение с нещо; отгоре над.* рє҃ на по́мысль твóй. на н҃бе́то да вълѣ́зꙋ ѿго́ре ѕвѣзды́те нб҃ны и҆ да сѝ ѻ҃ста́влю прѣсто́ль мо́й 11.84.

ѿго́рѣ 2.10б, 2.15, 3.21, 11.83б, 11.98, 15.136б, 38.286б, ѿго́ре 9.64б, 11.84, 15.136, 37.277б, 37.278, 37.281, 39.299б, ѿгорѣ 11.97.

отдавна *нареч.* (5) **1.** *Отдавна, от много време.* и҆ ре́че є҆́и. се́стро. мꙋ́жь твóй та̀ ми е прїа́тель ѡда́вна 15.154. **2.** *Отдавна, преди много време.* и҆ нѝкои не зна́аше че є҆ та́мо погрéбена ст҃аа пéтꙗка, ѻ҃ти бѣ́ше ѡда́вна (!) бы̀ла погрéбена 8.57б. **3.** *След време, някога.* защѡ̀ па́кь рє҃ прр҃кь є҆́реміа. ѡда́вна щѐ да чю́емь брь́зь ко́нь дê ти́че та щê да сѐ потрь́си си́чꙗката землѧ̀… катѡ̀ да рє҃шь тѣ́и ще да и҆злѣ́зе а҆нтихрі́сть ѿ а҆́да грѣхови́таго 18.185.

ѡда́вна 5.34б, 15.154, 18.185, ѡда́вна (!) 8.57б, ѡ҃да́вна (!) 15.154б.

отдалеч *нареч.* (5) *Отдалече, от голямо разстояние, от далечно разстояние.* и҆ те́че ѡ҃нꙗзѝ лѣ́вь ѡдале́чь на т҃ѣ, и҆ когà се приближи при т҃ѣ… и҆́мꙗ се поклонѝ 5.39; и҆ когà бы̀ ча҃ ше́стыи. гле́да пла́тонь спро́ти мо́рето, ꙗ҆́ви́ мꙋ̀ се ма҃ѳêи на мо́рето ѡдале́чь. ко́лꙗкото до се́дꙗмь ста́ды 37.280. // *От известно разстояние (но не голямо и далечно).* и҆ донесѣ̀ше мꙋ̀ хлѣ́бь, и ѡдале́чь мꙋ̀ по҃фрь́лѣше 5.27б.

ѡдале́чь 5.27б, 5.39, 11.103б, 35.256б, 37.280.

отдалеча се *св.* (1) *Отдалеча се; отида на разстояние от мястото, където съм.* и҆ затова́ се ѡдалечи ѿ ра́и 33.234б.

аор.: 3ед. се ѡдалечи 33.234б.

inslav

отдалече *нареч.* (13) *Отдалече, от голямо разстояние.* не мо́гꙋ, да копа́ѧ, защо̀ моти́кꙋ не и̑мамь, и̇ не мо́га се врати̇̀ да и̑щемь защо́ с'мь ѿдале́че 17.17б; видѣ̀ и̇хь ст҃ыи ев'ста́тїе ѿдале́че 5.34; и̇ пока́за мꙋ го ѿдале́че 7.49б; и̇ вода̑ не и̑махꙋ да пїю́ть. а̑ми̇̀ ѿдалече бѣ́ше доведе́на до тр҃и̇̀ пѣ́прища. и̇скопа́ле бѣ́хꙋ, и̇ дохо́ждаше ꙋ̀ монасти́рь 11.102б.

ѿда́лече 2.13б, ѿдале́че 5.34, 5.37, 6.47б², 7.49б, 9.68б, 11.93, 11.97б, 17.17б, 40.322б, ѿдалече 11.102б, 17.171.

отдам *св.* (1) **отдам цѣлувание.** *Целуна, докосна с устни в знак на обич и почит.* а̑ми̇̀ се́га̑ що̑ да сътво́рю, и̇ как'во̑ цѣлꙋ́ванїе да ѿда́мь с҃нꙋ моѐмꙋ. защо̑ векі̑ на земли̑ пльтьскыи не и̑ма̑ да го ви́дѧ 35.261б.

сег.: 1ед. ѿда́мь 35.261б.

отде *вж.* **отгде**

отделя *св.* (1) *Образно. Отделя, накарам някого да се откъсне от нещо.* що̀ дꙋ́маха, ко́и на̑ мо́же ѿдели̇̀ ѿ любо́вь х҃ва, скрь̀бь, и̇ли̇̀ бо́и и̇ли̇̀ гла́дь и̇ли̇̀ мь́ка, и̇ли̇̀ бѣда̀, и̇ли̇̀ са́бїа 16.159.

съкр. инф.: (мо́же) ѿдели̇̀ 16.159.

отдесно *нареч.* (1) *Отдясно, от дясната страна.* затова́ се мо́ли̑, да не о̀ста́ви на̑ ѿ ле́ва страна̀. а̑ми̇̀ да ни спо̑бѝ да ста́не̑ ѿде́сно съси́ч'ки (!) ст҃ыи 16.160.

ѿде́сно 16.160.

отдише *от стб.* отъдыхати *несв.* (2) *Издишвам, изпускам въздуха от гърдите си.* и̇ чл҃кь, тїа̀ и̇ тр҃и̇̀те и̑ма. оу́мь, дꙋ́ма, и̇ д҃ша, затова̀ си̑ ѿды́ше, защо̑ и̑ма въз'дꙋ̀ 38.284; а̑ ст҃ыи д҃хь... что̑ е. и̇сходникь. защо̑ и̇схо́ды ѿ о̀ца нерожде́нна, и̇ почи́ва на рожде́ннаго с҃на като̑ и̇ чл҃кꙋ дꙋхь́ть де̑то си ѿды́ше 33.239.

сег.: 3ед. си ѿды́ше 33.239, си̑ ѿды́ше 38.284.

отдолу *нареч.* (2) *Отдолу; на място, което е по-ниско.* а̑ и̇сказа́на и̇ зна́ѩна сла́ва ѐ. кога̀ знае чл҃кь почто̑ бы̑, та̑ о̑скꙋдѣ сл҃нцето защо̑ като̑ (бы̑) лꙋна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̇ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ́ти за́що̑ сл҃нцето и̑дѐ ѿ де́сна страна̀. а̑ лꙋна̑та ѿ ле́ва 33.233б; и̇ мнѡ́го мо́щи ст҃ы̑ по̑ о̀лт'арь ѿдо́лꙋ, постави 14.127б.

ѿдо́лꙋ 14.127б, 33.233б.

отдѣля се *св.* (4) *Отделя се, престана да бъда заедно с някого.* и̑ а̑зь е̑с'мь пꙋ́стень ѿ ба̑ до ню́го. да мꙋ̑ ка́жꙋ това̀, да се̑ не ѿдѣли̇̀ ѿ те́бе, а̑ми̇̀ да те̑ послꙋ́ша 12.111. // *Отстраня се от нещо или някого.* и̇ слꙋ́чи́ мꙋ се на пꙋ́ть и̇ ѿдѣли се ма́л'ко ѿ пꙋ́ть и̇ ѿ дрꙋжи́ната 41.86б.

сег.: 3ед. се̑ ѿдѣли̇̀ 12.111; *аор.: 3ед.* ѿдѣли се 11.86б, ѿдѣли́ се 33.242; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* щем' се ѿдѣли̇̀ 7.51б.

отдѣлявам *несв.* (1) *Отделям, слагам настрана част от нещо, заделям.* и̇ бѣ́ше і̇ѡа́кѵмь бога́ть и̇ праве́днь. и̇ на вьса́кыи пра́ꙋ̑никь, ѿдѣлѧ́ваше ѿ и̇ма́нїето си два дѣ́ла. и єди́нь дѣ́ль, раздадѣ́ше по сыома́си 3.17.

имперф.: 3ед. ѿдѣлѧ́ваше 3.17.

отдѣлям се *несв.* (2) *Отделям се, отдалечавам се от някого, отлъчвам се.* и̇ ца́рица сѐ не ѿдѣлѣ́ше ѿ а̑п҃ла 37.274б; а̑ми̇̀ па̑ и̑ма́ше гнѣ́вь на а̑п҃ла. защо̑ се не ѿдѣлѧ́ше ѿ ню́го жена́та мꙋ 37.275.

имперф.: 3ед. сѐ ѿдѣлѣ́ше 37.274б, се ѿдѣлѧ́ше 37.275.

отегна *св.* (1) *Натежа, стана тежък.* и̇ тѣло́то ти о̑тѐгне. и̇ дш҃ьта си̑ о̀скврьнишь и̇ оу́мь си помрачи́шь 11.106б.

сег.: 3ед. о̑тѐгне 11.106б.

отеготя *св.* (1) *Натоваря, сложа товар върху някого.* фараѡ́нь мѡѵ̑сеа̑. не прѣгово́ри, ни̇ти̑ бж҃їе лю́дїи със' ка́менїето и̇ пли́н'ѳы да гы̑ о̑теготѝ 12.114.

сег.: 3ед. о̑теготѝ 12.114.

inslav

отец *м.* (214) **1.** *Баща, мъж по отношение на своите деца, отец.* ѿц҃ь и҆́мь бѣ́ше є҆лли́нъць, а҆ ма́ика и҆мь хр҃тїанъ́ка 10.76; и҆ кога̀ повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, да сѐ ꙋ҆чѝ на кнїга 15.133; и҆ ѡ҆ста̀ на монастирь. а҆́ роди́телѥ нѣговы, сѝ ре҃ ма́йка мꙋ и҆ ѿц҃ь мꙋ, двѣ̀ годи́ны и҆ска́ха го 2.10б. // *Образно.* и҆ ты̀ ми бѣ́ше че́до моѐ, ѿц҃ь и҆ ма́ика, и҆ гь҃… и҆ помо́щникъ 35.260б. **2.** *Отец, название на духовно лице в християнството.* сега̀ вы́е и҆мате ѻ҆ц҃а і҆гꙋ́мена на вашь монасти́рь ла́вра, дѣ́то го е бь҃ съвръ́шиль 14.127б; да и҆дꙋ оу҆ пꙋ́стыня мнѡ́го, давно̀ бы̀ найшьль нѣ́кого ѻ҆ц҃а пꙋщиня́ка да мꙋ се помо́лю 17.165б; и҆ кога́ се прѣста́ви а҆хи́ла. и҆ прїѐ прѣсто́ль а҆рхїерѣ́искыи. ст҃ыи ѿц҃ь на́шь а҆леѯа́ндръ 15.104б. **3.** *Прен. Покровител, закрилник, благодетел.* и҆ ст҃ыи нико́лае, разъ́болѣ се малъ́ко, и҆ прѣста́ви се съ ми́рѡ. къ гꙋ… и҆ тога́зи чюжди́нъцы поплакаше, защо̀ се лишиха ѿ ѻ҆ц҃а своѐго. и҆ сыромаси и҆ сыроти, и҆ вдови́цы мнѡ́го попла́каше за нѥго, защо̀ се лиши́ха ѿ хранителꙗ своѐго дѣ́то гы хра́нꙗше и҆ чю́ваше 15.151. **4.** *Отец, название на едно от трите лица на Светата Троица в християнството.* та̀ сама̀ ст҃аа и҆ живо̀ начелъ́на̀ тр҃и́ца, ѿц҃ь и҆ ст҃нь, и҆ ст҃ы̀ дх҃ь та сѐ промѣни́ха ꙋ҆ трѝ лица̀ чл҃чьскы̀ 31.221; и҆ повѣ́ ѥпкп҃ь та́ го съблѣ́коха… и҆ кр҃ти́ го ꙋ҆ мо́рето. въ и҆́ме ѻ҆ца и҆ сн҃а, и҆ ст҃го дх҃а 37.280б; ѻ҆́ти, ка҃ ѐ бь҃ трѝ съста́вень. да ре҃мь ѿц҃ь, и҆ ст҃нь, и҆ ст҃ыи дх҃ь и҆ оу҆мь. та́ се ꙋ҆подобѣ́ва ѻ҆ц҃ꙋ 38.284. **5.** *Бог, Господ в християнството.* и҆ щѣ́ше да възлѣ́зе на н҃бе́то при ѻ҆ц҃а своѐго, и҆ ѻ҆ц҃а нашего́. и҆ бг҃ нѥ́говꙋ. и҆ бг҃ на́шемꙋ 38.288; ѻ҆́че бл҃вѝ с҃, за млтвь 32.223. **6.** *Само мн. Деди, прадеди.* защо̀ а҆́ко ка́жете то̀ щѐ да сѐ разъ́вали̑ зако́нь ѿ ѻ҆ц҃и на́ши прѣда́нїе, сѝ ре҃, що сь наꙋ́чиле и҆ оу҆тврьди́ле 4.23; а҆́ми ѿци на́ши зара̑ това́ мꙋ завидѣ́ха та го̀ распе́ха 4.23.

духовен отец. *Наставник; духовно лице, което напътства някого.* и҆ наꙋ́трѣ дове́доха дх҃о́внаго и҆ ѻ҆ц҃а. и҆ то́и със҃ мнѡ́го мл҃ба є҆́два мꙋ подꙋ́ма а҆́нна 11.103б; а҆́ми без҃ говорь дх҃о́вныи, дѣ́то е не и҆сповѣда́нь ѿ дх҃о́внаго ѻ҆ц҃а. томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по́о́бно ни̑ праве́дно да сѐ причѐсти 35.266б; **отец и син и свети дух.** *Светата Троица; формула, изразяваща триединството на Бога.* и҆ ви́кна ца̀рь, и҆ си́чъкыи вѣрꙋ́ваме ба҃ вь и҆́ме ѻ҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а, и҆ въ ст҃ꙋ̀ю тр҃и́цꙋ 39.311б; и҆ до дне́шны̀ дн҃ь ко́йто със҃ чи́ста вѣ́ра прихо́ждать зра́вїе полꙋ́чать ѿ ба҃. и҆ ѿ ст҃го геѡ́ргїа ко́й щѡ̀ и҆́щѐ. сла́веще ѻ҆ца и҆ сн҃а и҆ с҃ дх҃а 39.312; **отец небесни.** *Небесен цар, Господ Бог.* катѡ̀ дꙋ́ма и҆ на ст҃о́е є҆ѵ҃лїе. ѡ҆стави́те да сѐ ѻ҆ста́ви и҆ вамь. простѣ́те чл҃кꙋ прѣгрѣше́нїето. и҆ бь҃ ѿц҃ь ва́шь нб҃ныи да ѡ҆ста́ви ва́мь съгрѣше́нїето ва́ше 18.197б; а҆́ко ли̑ вїе не прости́те чл҃кꙋ прѣгрѣ́шенїето, и҆ ѿц҃ь ва́шь нб҃ныи не проща́ва ва́мь съгрѣшенїето ва́ше 18.197б; **отче наш.** *Основна християнска молитва.* и҆ то́и почѐ, ѻ҆́че на́шь… и҆ млтва є҆́и ѡ҆че́те 17.174б.

ед.: ѿць 2.10б, 3.18б², 4.23², 5.32б, 5.36б², 6.45, 8.55, 9.61б, 10.76, 11.95б², 11.97б, 11.104б², 11.108б, 12.108б, 12.109, 12.110б, 13.123, 13.123б, 13.124, 13.124б, 14.126², 14.127б², 14.128³, 14.129, 15.132б², 15.133, 15.133б, 15.134б, 15.135б, 15.140б, 15.143б, 18.197б², 31.221, 33.236, 33.237б, 33.238б³, 33.239⁵, 34.255, 35.260б, 36.271, 38.284², 38.284б, 38.287², 40.321², 40.321б, 40.322, 40.324, ѿць 11.104б, ѿцꙗ̀ 40.320б, оц҃ь 40.323, ѿц҃а 2.9, 12.108б, 14.126, 15.146б, ѻ҆ц҃а 2.15б, 12.108б, 38.287, 40.321б, ѻ҆ц҃а 3.16б², 3.21, 5.30, 6.47б, 10.76б, 11.103б, 11.104б, 12.109, 12.114б, 12.118, 14.127б, 15.131, 15.132, 15.136, 15.148, 15.151, 15.153, 16.160, 17.165б, 18.201б, 18.205б, 20.208, 32.223², 33.238б, 33.239², 35.266, 38.288², 38.292, 39.311б, 40.321б, 40.324, ѻ҆ц҃а 7.54б, ѻ҆ца 11.85, 37.280б, 37.281, 38.290, 39.312, ѡ҆ц҃а 33.239, оц҃а 33.247, ѻ҆ц҃ꙋ 2.9, 4.23, 12.109, 15.152, 33.239, 35.260б, 38.284, 38.285б, 38.286, 40.320б, ѻ҆ц҃о (!) 3.17б, ѿц҃ꙋ 33.239², *зв.* ѻ҆ 1.3, ѿ 2.9, 7.49, 8.55, 9.60б,

inslav

11.104, 12.108б, 14.126, 15.131, 19.207б, 33.232, 34.248, 35.256, 36.267, 38.281б, ѻ҆чє҆ 2.9б[3], 2.14, 5.27, 6.47, 10.76, 11.81, 11.85б[2], 11.103б, 11.104б[2], 12.118, 14.126б, 14.128б, 14.129, 15.155, 16.157, 17.174, 17.174б, 17.166б, 17.168, 17.169, 17.174, 18.177, 19.207б, 32.223, 36.271, 39.295, ѿ 3.16, 4.21б, ѻ҆чє҆ 17.163б, 20.208, ѻ҆чє 17.169б, ѻ҆чє 17.173, ѿчє 31.215, 40.320; *мн.:* ѿци 2.11б, 4.23, 4.24, 14.129, ѿцѝ 4.23[2], 11.88, 12.112б, 12.119б, 14.127б, 14.128б, 14.129, 15.141[2], 15.141б[2], 15.142, ѿцѝ 11.102, ѿцѝ 14.128б, 18.198б, ѿцы 14.129, 14.130, ѿцы 20.209, ѿцѣ 2.9, 11.81, 13.121б, 20.209б, 33.232, 40.320, ѻ҆цємь 20.209б.

отечъство *ср.* (13) *Отечество, татковина, родно място.* когà бы҆ врѣ́ме да сѐ врѣ́не ѿ ієрл҃имь на сво́ето сѝ ѿчьство. и҆ слѣ́зе и҆ пойдѐ при море́то на приста́нището гдѣ̀то бѣ́хꙋ кора́бете 15.137; и҆ моѐ ѿчьс҃тво ѐпива́ти що гѡ̀ зовѣ́те 8.58; и҆ и҆́злѣзе, и҆ трьгна да и҆де на сво́ето сѝ ѿчє҆́ство. и҆ дойде, до ѐпива́ти что̀ бѣше не́ино ѿчє҆́ство 8.57; и҆ рѣ҃ мꙋ. не дѣли́ мѐ тѣ́к҆мо ѡ҆стави мѐ цѣ́ль да сѣ́мь на мо́ето сѝ ѿчє҆́ство 9.67.

ед.: ѿчє҆́ство 8.56, 8.57[2], 9.67, 15.137[2], 33.233, 33.236б, 33.237б, ѿчьс҃тво 8.58, ѿчьство 15.137, ѿчє҆́ство 36.268б, *чл.* ѿчє҆́ството 15.137б.

отзде *нареч.* (1) *Оттук, от това място.* ѿзде є҆ сꙋдь бж҃їи 18.199б.

ѿзде 18.199б*.

оти *нареч. и съюз* (393) **I.** *Нареч. За запитване относно причината за нещо; защо, по каква причина, оти.* а҆́зь ва́мь дꙋмамь. ѡ҆ти нѣ̀ сто́риле нѝ ѐднѡ̀ добро̀ 18.205; ѡ҆ти ма не послꙋшах҆тѐ и҆ дꙋ́мата ми не дрьжа́х҆те, да гѡ̀ не распи́нах҆те и҆ да гѡ̀ не мь́чите 18.201; и҆́ рѣ҃ мꙋ валаа́мь. ѻ҆́ти ми не чи́нишь тол҆́кози пакость и҆ не и҆́дешь в пѣ́тѧть, а҆̀мѝ хо́дишь и҆ самь и҆ та́мь 33.242б; и҆ а҆̀ко ти речѐ, ѡ҆ти се покла́нѧте кр҃тꙋ. и҆ ты̀ мꙋ речѝ, а҆̀мѝ вы́е защо́ се кла́нѧте, на кнїга, що̀ и҆́мате напи́сань, за́конь 16.160б. **II.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; защото, понеже, тъй като.* а҆̀мѝ затова̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика. ѡ҆ти не знаѐ ꙋ҆ ко́и ча҃ ще сл҃нцето да помрѣ́кне 31.223; бл҃годари́мъ те рабе бж҃їи ѻ҆́ти а҆́ко не бы҆ ты̀ помо́гньль на́мь, сега̀ щѣ́х҆мѐ да смѐ оу҆давени 15.149б; а҆̀мѝ засра́ми се ѻ҆́ти и҆ма́ше ты надѣ́ж҆ба на такви́зи бо́гѡве 39.308; мо́жеш ли да мꙋ рѣ҃ше́шь. слѣ́пь є҆̀, ѻ҆́ти не гле́да със҆ рꙋцѣ́те сѝ 38.282; затова го и҆ срѣ́щ҆нь нарѡ́дь ѻ҆́ти раз҆бра́ха че є҆̀ сто́риль товà знаме́нїе 34.253; да́и на́мь да ѧ҆дем, да́и на́мь да пїе́мь, ѻ҆́ти и҆з҆ми́раме ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.192. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* и҆ въ є҆ди́нь гра́дь бѣ́ше нѣ́коа женà вдо́вица раз҆бра̀ и҆ тїа́. ѻ҆́ти сѐ гра́ди че́р҆кова ст҃мꙋ вели́ко мн҃и́кꙋ гео҃гїю въ (г)ра́дь ре́мель (!) 39.312; а҆̀мѝ да зна́ете ѻ҆́тї е на за́емь да́дено 31.222; и҆ видѣ ѻ҆́ты сѣ̀ жлъти́цы 15.134б. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; че.* ѿ съмрьти моà м҃лѧ ти се, зна́ѧ та ѡ҆ти сѝ немл҃и́тива, и҆ никого не слꙋшашь. а҆̀мѝ ти се м҃лѧ дарꙋ́и ми нѣ́кое врѣ́ме 31.218. **4.** *Въвежда подчинени подложни изречения; че.* и҆ ꙋ҆сѣ́ти се ѻ҆́ти е чюдо нѣ́кое сто́рено ѿ ст҃го́ ника́лае 15.154б; чи́ни ми се ѻ҆́тї є҆̀ ю҆́наш҆ка тазѝ рабо́та 39.302; мни́ ми се ѻ҆́ти не бы҆ се ничто̀ видѣ́ло ко́л҆кото да вы́ды ѻ҆́ко чл҃чьско 38.289б. **оти да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* зара̀ї̈ товà ꙋ҆ми́ра чл҃кь, ѻ҆́ти да сѐ свободѝ ѿ гр҃ѣ 38.284; и҆ пàкь се возне́се, ѻ҆́тѝ да пока́же ка́к҆ мꙋ е и҆стинна дꙋ́мата детò рѣ҃ ни́кой не мо́же да възи́де на (н)бо҃ тѣ́к҆мо что̀то є҆ слѣ́з҆ль ѿ нб҃е́то 38.286; **оти зан да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* и҆ въплѣ́ти се ѿ ст҃ыѧ̀ д҃вце ма́рїа. дето є҆ пр҃ь нб҃ныи, а҆̀ то́и прїѐ нищета, ѻ҆́ти, за̑нь да ѡ҆богатѝ сыома́сите что сѣ̀ ѿпа́дньле ѿ добры́те ра́боты 33.235;

inslav

оти защо да. *а) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* и̑ по въскрсе́нїе ѧ҃де ме́дь със҆ вощу́на. во́с҆кь о҆́ти, защо̑ да просвѣ́ти ѧ҃да́ма, и̑ си́ч҆кыте что̑ сѣ̑, и̑з҆ ѧ҃да́ма 38.289. *б) Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; за да, та да.* а҃ми̑ послу́шайте съси́ч҆ко (!) срⷣце. да раз҆бере́те за ст҃го нико́лае и̑ дру́гыте му̀ чю́деса о҆́ти, защо̑ да просла́вите ба҃. и̑ да похва́лите ст҃го 15.142б; **оти как.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни и допълнителни изречения; че.* а҃ тре́тїа ду́ма е па̀кь. о҆́ти, ка҃ е҆ бг҃ три̑ съста́вень. да ре҃мь ѡ҃ць, и̑ с҃нь, и̑ ст҃ыи д҃хь 38.284; ка́жу̀ть не̑кой. о҆́ти ка́к҆ сѣ̑, с҃ѳ, чи́нове нб҃ны пока́зу̀вать ѡ҃ е҆ѵ҃лїе ѡ҃ лу́кы, что̑ е при́т҆ча г҃на 11.81б; зара́ди̑ това̀ и̑ ѡ҃нїа влѣ́свы да́рь прино́сеть заради̑ това̀ ѡ҃прьвѣ́нь се̑ показа́ше на си́ч҆ките е҆́зыци о҆́ти̑ как҆ сѣ̑ влѣ́сы, си̑ ре҃ хы́трьци 33.235б.

о҆́ти 1.3[3], 1.3б, 1.4, 1.6, 1.7[2], 1.8, 1.8б, 5.28, 5.30б, 5.35, 6.41б, 7.52б, 8.57б, 8.58, 9.60б, 9.62, 9.67б, 9.68, 9.69, 9.70[2], 9.71б, 9.72б, 9.74, 9.75, 10.76б, 10.78[2], 11.81б, 11.82, 11.84б, 11.85б, 11.87[2], 11.87б, 11.90[2], 11.91б, 11.92б, 11.93, 11.96, 11.103, 11.107б, 11.108б, 12.109б, 12.113б, 12.115[3], 12.115б, 13.122б, 13.123б[2], 13.124, 13.125[2], 14.127, 14.128б, 14.130б, 15.132б[2], 15.134, 15.134б, 15.135, 15.135б, 15.137б, 15.138б, 15.142б, 15.143б[2], 15.144б, 15.146, 15.147, 15.148, 15.149б[2], 15.150[2], 15.152, 15.154, 15.154б, 15.155б, 16.157, 16.160, 16.160б, 16.162б, 17.174б, 17.175б, 18.177, 18.178б, 18.179б, 18.180б[2], 18.184, 18.184б, 18.185б, 18.188, 18.190, 18.190б[2], 18.192, 18.193б, 18.195, 18.195б[2], 18.198б, 18.201б, 18.202, 18.203б, 18.204[4], 18.205б, 18.207[2], 19.208[2], 20.208, 20.208б, 20.209б[3], 21.210б, 32.223б[3], 32.224, 32.224б, 32.225, 32.226б, 32.227, 32.227б, 32.229б, 32.230, 32.230б[2], 33.232, 33.232б, 33.235, 33.235б[2], 33.236, 33.236б, 33.238б, 33.239б[2], 33.242б, 33.244[2], 33.245б[2], 33.246, 33.246б, 34.248, 34.249б, 34.250, 34.251, 34.251б, 34.252, 34.252б, 34.253[2], 34.253б, 34.254б, 34.255б, 35.256б, 35.257б, 35.258[6], 35.259б, 35.260[2], 35.261, 35.261б, 35.262, 35.262б[2], 35.263б, 35.264, 35.265, 35.265б, 35.266б, 36.271, 36.271б[2], 36.273, 38.282, 38.282б, 38.284[4], 38.287б, 38.289[2], 38.289б, 38.290[2], 38.291б[3], 38.292, 39.296, 39.300б[2], 39.301, 39.301б, 39.305б[2], 39.306б, 39.308[2], 39.309, 39.312, 39.316, 39.318, 39.319, о҆тї 1.4, 18.183, 32.231, 32.224б, 32.230, 38.291[2], о҆́ты̀ 1.4, 33.242б, 39.307б, 39.311, о҆́ти̑ 1.5, 9.65б, 13.122, 15.146б, 33.235б, 33.236, 33.247, 34.255б, 35.258, 35.263б, 36.270, 38.281б, 38.282, 38.283, 38.286[3], 38.286б[2], 38.287, 38.288б, 38.289, 38.289б, 38.292, 38.294, 39.301, 39.303б, 39.304, 39.304б, 39.305, 39.306б, 39.308б, 39.319, оти̑ 1.8, 33.247, 39.318б, оты̀ 5.27б, о҆ти̑ 5.28, 38.286[2], 38.287, 38.288б, 39.303, 39.318б, 40.324, о҆́ти 5.30, 5.33б, 5.38, 7.51, 9.68б, 9.70б, 15.140, 18.194, 18.199, 18.201б[2], 18.205, 19.207б, 33.240, о҆ти 5.33, 5.34, 8.57, 10.78, 11.85б, 11.87, 11.87б, 11.92, 12.118, 13.122, 13.123, 15.134, 16.159, 16.160, 16.160б[2], 16.162б, 16.163б, 18.179[2], 18.179б, 18.180, 18.184б, 18.185б, 18.187б, 18.191б[2], 18.198, 18.201[2], 18.204[2], 18.205, 21.210, 31.218, 31.223, 32.223б, 32.224, 32.229б, 32.230[2], 33.232б, 33.238б, 33.243б, 34.250б, о҆́тї 9.73б, 11.88б, 11.103б, 18.193, 31.222, 32.224б, 35.263б, 38.282[2], 38.287б, 39.298, 39.300[2], 39.301, 39.302, о҆ти 11.81б, о҆́ти 11.82, оти 11.108, о҆ти́ 13.122, 18.193б, 18.198б, 18.205, 33.237, 37.281[2], 38.281б, 38.293, о҆́ты 15.134б, 35.260б, 39.304б, ѡ҃ти 16.160б, . 16.161б, 35.264б, о҆́тї 18.192б[2], 39.304, 39.308, о҆́ты 18.202, ѡ҃и̑ 31.221б, о҆́ти́ 32.224б, 35.263б, 38.287б, 38.288, 38.289, 39.301[2], 39.301б[2], 39.312б, о҆тї 32.230б, о҆́ти 38.292б, о҆́ти̑ 39.306б, о҆ты̀ 39.313б.

отида *св.* (133) **1.** *Отида, придвижа се до определено място.* ѡ҃и̑доха не̑кой на скелѧ́та мо́р҆ска̀ на ѧ҃фу̀ на о҆но́ва мѣ́сто и̑ намѣ́риха ѡ҃н҆зи стлѣ́пь 39.312б; и̑ ѡ҃тидо́ха (!) със҆ ца́ра наѥ́дно̑ оу̀ цр҃ква ст҃аа софїа́ 12.112; и̑ ѡ҃и̑дѐ на приста́нище̑то до ѡ҃нїа ты̀сꙋ̀щници 15.143. // *Образно.* и̑ да рекѣ̑ със҆ па́вла щото̑ о҆́ко не ѥ҆ видѣ́ло, и̑ оу̀хо не ѥ҆ чю́ло, и̑ на срⷣце чл҃ку̀ не ѥ҆ о҆́тишло̑ето̑ и̑мь оу̀го́тви бг҃ щото̑ ню́го ѡ҃бы́чать 1.8. // *Отпътувам, замина.* и̑ попи́та ко́й ще̑ кора́бь ѡ҃и̑ на не́говото ѡ҃чьство 15.137; и̑ така̀ със҆ бж҃їе повелѣ́нїе ѡ҃и̑дѐ въ і҆ерл҃имь 14.126. **2.** *В съюзно съчетание с друг глагол: отида с цел да извърша действие, означено с този глагол; пред-*

inslav

приема опит за осъществяване на друго действие. и̑ пазѣ́те се нѣ́кои ѿ ва̑ да нѐ ѿи́де да сѐ ꙋ̑чи на злы̀ ра́боты да сѐ вди́га голѣ́мь 18.180; и̑ дѐто ви́ди два̀ че сѣ̀ ка́рать, а̑ то́й ѿи́де та гы̀ съживы̀ 18.187б; ѿ̀ злѣ̀ тогі́ва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѐто ѿи́де та̑ марѧ́тꙋ́ри́са на льжа̑ пр҃ѣ̀ сѣ́дь и̑ли пр҃ѣ̀ лю́дїе за сьсѣ́дина своѐ́го зло̀, и̑ заклне́ се накриво токо̀ да го̀ ѻ̆сѣ́ди 18.198. **3.** *Напусна мястото, където съм; отида си.* и̑ ѿи̑до́ха ѿ това̀ мѣ́сто си́чѧки и̑ ра́доватѧ се и̑ хва́лѧть кїно́ѱа 6.45б; и̑ ѿнѧ́зи мо́мьк. като̀ мꙋ подꙋма́ такви́зи безѧ́сра́мны дꙋ́мы, насмѣ́а ми се и̑ о̀тидѐ 17.169. **4.** *Умра, престана да живея.* а̑ми̑ кога̀ ѿи̑да̀ ѿтꙋ́ка а̑ми̑ напоко́нь да ми̑ земе́шь тѣ́лото моѐ, и̑ да́ го̀ прѣнесе́шь въ палести́ны на ба́щнина́та на мо́а̀ майка 39.306б; а̑ко ли̑ щѐ да ми̑ ꙋ̑зѧ́ме и̑ма́нїето, да ꙋ̑зме, го́ль и̑злѣ́зо̀ ѿ чарѧ́вата̀ ма́ичини си̑, го́ль и̑ да ѿи̑дꙋ 12.117б. **отида в отпаднувание.** *Отпадна, отслабна духом, отчая се.* а̑ми̑ се тогі́ва тькѧ́мо о̀грижѝ кога̀ съгрѣшишь. а̑ми̑ се и̑ тогі́ва, о̀грижѝ сѣ̀ врѣ́ме, да нѐ ѿи̑дешь въ ѿпаднꙋ́ванїе, да ре̑шь не щѐ ма векѥ̑ простѝ гь̀ та̑ да заги́нешь 19.207б; **отида к господу богу.** *Почина, умра.* и̑ ты̀ и̑ ѐще ма́лѧ́ко дни̑, щѐ́шь да ѿи̑дешь къ тꙋ̀ бꙋ̀ нашѐ́мꙋ, и̑ щѐ́шь да бꙋ́дешь въ поко́и на цр҃тво нб҃ное 12.120.

сег.: 1ед. ѿи̑да̀ 39.306б, *2ед.* ѿи̑дешь 1.5б, 18.189б, ѿи̑дешь 19.207б, *3ед.* о̆ти́де 1.8, ѿи̑де 18.180, 18.187б, 18.198, *3мн.* ѿидать 18.177, ѿи̑дать 18.206б, 32.231б; *имперф.: 3мн.* ѿи̑дѣ́ха 32.231б; *аор.: 3ед.* ѿи̑дѐ 2.10, 2.10б, 2.12б, 3.17, 3.18б, 3.20б, 6.48б, 7.50б², 7.51б, 8.55б, 9.69², 10.77, 10.77б, 12.109б, 12.111б, 13.121, 14.126², 14.126б, 14.127б, 14.128б, 15.143, 15.147, 15.154², 31.221, 33.242², 36.267, 36.273б, 39.297б, 39.299б, 39.306, 39.306б, 39.317, ѡтиде 5.30, 17.174, ѿи̑де 5.34б, ѿи̑дѐ 5.38б, 6.44, 7.50, ѿи̑де 9.68, 36.270б, 36.271, о̀тидѐ 11.81б, 11.88, 13.124б, 15.135б, 17.169, 17.173б, о̆тидѐ 11.83б, ѿидѐ 11.99б, ѿи̑де 18.183б, 32.228, 39.297б, ѿи̑дѐ 31.221б, 36.268б, 36.270б, 37.277, 39.296, 39.306, 39.312б², 39.313б, 39.317, 39.317б, ѿи̑де 32.228, ѿи̑дѝ 36.271, о̀тиде 37.279б, о̆ти́де 38.286, *2мн.* ѿи̑дохѧ́тѐ 18.204, *3мн.* ѿи̑дохa 2.12, 10.77б, 18.189, 35.265б, ѿи̑до́ха 4.22б, 6.45б, 11.93, 11.95, 12.120, 18.193, 32.225б, 36.267б, 39.301, 39.312, 39.315б, о̀тидо́ха 9.63б, ѿтидо́ха (!) 12.112, ѿидо́ха 17.173б, ѿи̑до́ха 39.312б, ѿи̑до́ше 11.92б, 15.145, ѿи̑до̀ше 15.139б, 15.144, 15.145, 33.242б, ѿи̑дошe 33.241, ѿи̑до́ше 37.275б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ѿи̑шь́ль 11.103б, бѣ́ше о̆тишѧ́ль 34.250, *3мн.* бѣха о̆тишлѐ 5.37; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ о̆тишѧ́ль 7.51б, ѐ ѻ̆тишлѝ (!) 35.262б, ѥ̀ о̆тишлѝ 1.8; *бъд.: 2ед.* щѐ́шь да ѿи̑дешь 12.120, *3ед.* щѐ да о̆ти́де 1.7б, щѐ да ѿи̑де 18.194б, *1мн.* щѐ́мь да ѿи̑демь 31.222, *3мн.* щь́ть да ѿи̑дать 18.190, 18.200б, *със съкр. инф. 1ед.* ща̀ о̀тѝ 17.169, щѣ̀ ѿѝ 33.241б, *3ед.* щѐ ѿѝ 15.137; *пов.: 2ед.* ѿи̑дѝ 1.4б, о̆тидѝ 1.4б, *2мн.* о̀тидете 5.30, *описат. 1ед.* да ѿи̑дꙋ 12.117б, *2ед.* да оти́дешь 6.44б.

отида си *св.* (33) **1.** *Отида си; върна се, откъдето съм дошъл; прибера се.* и̑ това́ мꙋ ре̑, ст҃ыи и̑ раздѣли́ха се. и̑ о̀тиде си̑ сѣ̀кыи дома́ си̑ 15.135б; и̑ ѡ̀нїа слꙋгы̀ ца́ревы като̀ затво́риха ст҃го. и̑ о̀тидо́ха си ве́сели при ца́ра, защо сѧ̀ сто́риле во́лѧ ца́рева 9.64б. **2.** *Отида си; напусна мястото, където съм.* и̑ ѡнїа сракїны доидоха и̑ плѣни́ха монасти́рь, и̑ ѿи̑доха си̑ 11.100; и̑ речемѧ (!) и̑мь ст҃ыи а̀мо́нь. бг҃ да вы̀ прости̑ бра́тїа тои́зи гр҃ѣ́, чѐ клеветѝхтѐ бра́та своѐ́го на пра́вда. и̑ тїѐ си ѿи̑до́ха посра́мѐни 3.21.

аор.: 3ед. ѡтиде́ си̑ 2.14, 7.52, ѿи̑де́ си 2.14б, 9.71, 10.77б, о̀тиде́ си 4.26б, 15.152, си̑ ѿи̑дѐ 9.66, ѿи̑дѐ си 9.68б, ѿи̑де́ си̑ 9.71б, ѿи̑де си 11.96, о̆тиде си 15.134б, о̆тиде́ си 15.135, о̀тиде си̑ 15.135б, 33.243б, о̀тидѐ си 15.142, си ѿи̑де 39.305б, *3мн.* ѿи̑доха си 2.13б, си ѿи̑до́ха 3.21, ѿи̑до́ха си̑ 4.23б, 12.111, о̀тидо́ха си 9.64б, о̀тидо́ха си̑ 9.66б, о̀тидоха си 11.86, си̑ ѿи̑доха 11.91, ѿи̑доха си̑ 11.100, ѿи̑доше си̑ 13.123б, ѿи̑до́ше си̑ 15.145, си̑ ѿи̑до́ше 15.150, ѡтидо́ха си 17.176, о̀тидѡше си̑ 33.237б, о̆тидо́ше си 33.242.

отизгоре *нареч.* (1) *По-нагоре; на място, което е на по-високо; нанагоре.* и̑ на̑ бж҃ї̀а цр҃ква, и̑маше ѿи̑зѧ́го́рѣ ка́микѧ

лю́ть твръ́дѣ. и҆ на то́изи ка́микь съя́ида ѿц҃ь на́шь са́ва стлѣ́пь 14.127б.

ѿи҆з҆го́рѣ 14.127б.

отиздолу *нареч.* (1) *Отдолу, от долната страна.* та̑ бѣ́ше ѻ҆́нова̀ ко́лело̑ при́качено высо́ко. и҆ ѿи҆здолꙋ̀ и҆ма́ше дѣ́скы прико́ва́ни 39.299б.

ѿи҆здолꙋ̀ 39.299б.

отиша *вж.* **утеша**

откак *нареч.-съюзна дума* (20) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време:* ***а)*** *Откак, откакто; от даден момент, откогато.* мни́ ми се ѿка́кь и҆́злѣзо̑ ѿ ст҃ыи гра́дь досе́га и҆́ма, ка҃з, го́динь 17.171б; а҆ а҆́зь ѿка́к҆ го с҆мь кр҃ти́ль досе́га и҆́ма трѝ го́динь 35.264б; и҆ ѿкак҆ го̀ хѐротони́са пе́трь а҆рхїерѐи. ѿтога́зи почѐ да хꙋ́ли на г҃а ба҃ 15.140. ***б)*** *Откак, след като; след даден момент, в който.* не виде̑ ни̑кого чл҃ка ѿка́кь прѣми́на̑ і҆ѡрда́н҆ 17.172б; и҆ мнѡ́го ꙋ҆́чи го догдѐ не бѣ́ше кр҃те́нь. а҆ ѿкак҆ се кр҃ти, ѻ҆́без҆гри́жи се за нѥ́го 6.47; а҆ ст҃ыи дими́трїе, ѿка́кь прїе вла́сть. да ѐ гн҃да́рь солꙋ́н҆скы̀. тога́зи се и҆зы́а҆вѝ ѿчи́вѣсно ка́кь ѐ хр҃тїа́ннь (!) 9.62.

ѿкак҆ 6.47, 11.95б, 14.130, 15.132б², 15.140², 16.160, 17.173, 35.264б, ѿка́кь 9.62, 16.160б, 17.171б, 17.172б, ѿка́к҆ 11.104б, 35.264б, 38.286б, 40.321, ѿка̑ 39.316б.

откато *нареч.-съюзна дума* (6) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време:* ***а)*** *Откакто; от момента, от който; откак, откогато.* ѿкато̑ подꙋ́ма̑ със҆ ѻ҆ного́зи чюжди́н҆ца чл҃ка, ве́кѥ ме не болѝ ѻ҆ко́то 36.271. ***б)*** *Откак; след момента, в който; след като.* ѿкато̑ прїѐ ѡ҆нїа̀ мѣ́ста и҆ гра́дѡве. врьнѝ се па̀кь да и҆де в҆ ри́мь 5.38б; и҆ ѿкато̑ ви́дѣ є҆п҃кпь є҆пкпь а҆́влѥнїето а҆́гг҃л҆ско сказа̀ и҆ на дрꙋ́гыте є҆пк҃пы това̀ видѣ̑нїе 15.138.

ѿкато̀ 5.35б, ѿкато̑ 5.38б, 8.55б, 15.133б, 15.138, 36.271.

откидѣ *вж.* **откъдѣ**

откова *св.* (2) **1.** *Откова, освободя от окови.* и҆ нау́рѣ пои́дѡше нѣ́кои нѥ́говы чл҃ци да мꙋ̀ занесъть хлѣ́бь въ тьмни́цꙋ и҆ видѣ́ше го какь ѐ ѿкова̑нь ѿ жилѣ́за 15.141б. **2.** *Прен. Освободя, избавя някого, отърва.* рꙋцѣ́те си̑ пригвозди̑ на кр҃тѣ, да ѿковѐ на̑ ѿ мꙋ́ка дїа́волѧска 35.258б.

сег.: Зед. ѿковѐ 35.258б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѿкова̑нь 15.141б.

откогато *нареч.-съюзна дума* (4) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за време; откогато; от момента, в който.* ѿкога́то ѻ҆н҆зи а҆н҆тихрі́сть сто́ри дїа́волѧската своа̀ ра́бота и҆ ꙋ҆вѣ́ри людїетѣ ка́то то́и щѣ̑ н҃бето дьжь̑ не да́де 18.189; ѿкока́то (!) щьть да сѐ свръ́шꙋвать, г҃, годи́нь и҆ полови́на, та ще̑ ско́ро да сѐ свръ́ши нѥ́говото. цр҃тво томꙋ́ва а҆н҆тыхрі́стꙋ. и҆ ще̑ да мꙋ̀ ѿпа́дне си́лата, и҆ ще̑ да ѿи҆́де въ вѣ́чнꙋю мꙋ́кꙋ 18.194б; ѿкога́то ѻ҆тꙋ́ди печа́тать на людїе́тѣ а҆н҆тихрі́сть. гла́дны и҆ жьдны си́ч҆кыте чл҃ци, щь́ть да ви́кнат҆ з҆ голѣ́мь гла̑ 18.192.

ѿкога́то 18.186б, 18.189, 18.192, ѿкока́то (!) 18.194б.

откокато (!) *вж.* **откогато**

отколѣшен *прил.* (1) *Отколешен, който съществува отдавна, отдавнашен.* и҆ ще̑ да ка́зꙋва пр҃р҃чьскы дꙋ́мы що̑ е било̀, и҆ що ще̑ да бꙋ́де ѿпрьвѣ́нь ще̑ да дꙋ́ма ѿко́лѣшны рѣ́чи 18.187–187б.

мн.: ѿко́лѣшны 18.187–187б.

откритие *ср.* (1) *Разкриване, появяване пред някого, показване.* а҆̀мѝ и҆ тїа́ чю́деса детѡ̑ сто́ри а҆рхг҃гль михаи́ль. бѣ́хꙋ пр҃ѣ ро́жьство х҃во. а҆ посл҃ѣ ро́жьство х҃во. по́мнѡго сътво́ри… того́зи а҆рхг҃гль видѣ̀ і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь на нѥ́говото си ѿкры́тїе. то́изи ще а҆́рхг҃гль михаиль и҆ а҆н҆ти́хрїста да ꙋ҆́бїе. что̑ ре̑ і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь, на ѿкрьвѐнїето си̑ 11.94б.

ед.: ѿкры́тїе 11.94б.

inslav

открия *св.* (4) **1.** *Открия, отвия нещо покрито, отбуля.* и̑ те́че при чл҃ка бжїа и̑ пови́ка го и̑ не ѡ̀за́ва се защо̑ се бѣ́ше прѣста́виль. и̑ ѿкри́ мꙋ̀ лицѐто и̑ видѣ̀ се лицѐто мꙋ̀ свѣ̀ти като̑ лицѐ а҃гл҃ско 40.323. **2.** *Открия, махна похлупака на нещо, отворя.* и̑ ѻ҃нїа мо́м҃цїи послꙋ̀шаха дꙋ̀ма царе́ва, и̑ ѿи̑до́ха на ѻ҃н҃зи тра́пь ва́рныи… и̑ кога̀ ѿкры̑ха ѻ҃н҃зи тра́пь и̑ намѣ́риха ст҃го̑ че сто̀и пра́вь 39.301. **открия на сърдцето очите някому.** *Отворя очите някому, разкрия някому истината за нещо.* легома̀ бг҃ ѿкры̑ ми на срⷣцето ѻ҃чи́те, и̑ пока́за ми, та се позна̑, като̀ таквь̑зи скврьнава ра́бота чи́нѧ 17.170; **открия ума на някого.** *Отворя очите на някого, помогна му да разбере нещо.* и̑ въ еди́нь д҃нь пои̑дѐ та́мо. и̑ сл҃нце и̑сте́кꙋваше. и̑ ѿкры̑ мꙋ̀ бг҃ оу҃мь и̑ разꙋмѣ̀ и̑ видѣ̀ гдѣ̀ ѻ҃пира стлѣ́пꙋ вры́хь сѣ́н҃ката. и̑ начѐ да копа́е та́мо 11.101.

аор.: 3ед. ѿкры̑ 11.101, ѿкры́ 17.170, ѿкри́ 40.323, *3мн.* ѿкры̑ха 39.301.

открия се *св.* (3) **1.** *Открия се, появя се, покажа се.* и̑ р҃е́. кога́то щѐ да до́йде г҃ь детó мꙋ̀ ты̀ слꙋгꙋ̀вашь на нѥ́гового цр҃тво. и̑ тогѝва сл҃ѣ̀ повелѣ̀нїето нѥ́гово, та щѐ да се разва́ли прьва̀ земл҃ѧ̀. и̑ та́зи земл҃ѧ̀ щѐ да се ѿкры̑е 32.227. **2.** *Открия се, разтворя се, отворя се.* ѿтворѣ́те (!) са грѡ́бѡве, и̑ прїимѣ́те на̑. ѿкрыите са да влѣ́зѐ въ грѡ́бовете ва́ши та ны̑ покры̑(и̑)те давно́ се скры́емь ѿ ли́ца нечь̑стиваго ца́ра 18.190. **открие ми се лицето.** *Проумея, разбера нещо, осъзная.* и̑ на є҃дно̑ пото́чище сѣ̀дѣ на вь̑сточнаа страна̀, за, з҃. годи́нь. и̑ ѻ҃чи́сти си̑ и̑ ꙋ҃мь и̑ погледь то́л҃к[о]ва. кол҃кото мꙋ̀ се ѿкры̑ лицѐто. и̑ видѣ̀ славꙋ̀ г҃ню. и̑ ѿтꙋ̀ка сѐ и̑спльни срⷣце́то мꙋ̀ д҃ха. ст҃го 14.127.

аор.: 3ед. се ѿкры̑ 14.127; *бъд.: 3ед.* щѐ да се ѿкры́е 32.227; *пов.: 2мн.* ѿкрыите са 18.190.

откръвение *ср.* (1) *Откровение, заглавие на последната книга от Новия завет, „Апокалипсис“.* тои́зи ще а҃рхг҃гль михаиль и̑ а҃н҃ти́хрїста да ꙋ҃бїе. что̑ р҃е̑ і҃ѡа́ннь бг҃осло́вь, на ѿкрьвѐнїето си̑ 11.94б.

ед.: чл. ѿкрьвѐнїето 11.94б.

откръта се *св.* (1) *Откъртя се, отделя се от нещо, откъсна се.* и̑ тїѐ започе́ха да го съвлѣкꙋ̀ть и̑ не могоха, защо̀ и̑зг҃гни́ло мꙋ̀ тѣло́то и̑ прилѣпи́ла се ри́зата мꙋ̀. и̑ тїе ꙋ҃зе́ха ма́сло и̑ вода̑ и̑ поли́ваха, и̑ е҃два́ го съвлѣ́кохе, и̑ що̀ бѣ́ше и̑з҃гни́ло ѿ месо́то мꙋ̀, ѿкрь̑ти се със҃ ри́зата мꙋ̀ 2.11.

аор.: 3ед. ѿкрь̑ти се 2.11.

откудѣ *вж.* **откъдѣ**

откуп *м.* (2) *Откуп; определена парична сума, която служи за заплащане на нещо.* дали̑ щьть, зѐ и̑ ме́не, да и̑́да и̑́ а҃зь със҃ тѣхь. а҃ то́и ми р҃е̑. а҃ко и̑́машь бра́шно да ꙗ҃дешь, и̑́ да даде́шь ѿкꙋ̀пь на гимїа, и̑́дѝ кои́ ти бра́ни 17.169; гп҃ди́не, гдѣ̀то зано́сишь тїа̀ стлѣ́пове кꙋпе́нныи. прїи́ми и̑ моа́ть стлѣ́пь със ѿкꙋ̀ и̑ зане́си го та́мо на ѻ҃н҃зи хра̑ 39.312.

ед.: ѿкꙋ̀пь 17.169, ѿкꙋ̀ 39.312.

откупувам *несв.* (2) *Откупувам; избавям някого от затвор, от дълг чрез плащане на парична сума.* и̑ е҃лате и̑ вы̑ѐ кои̑то сте погле́дꙋвале и̑ ѿкꙋпꙋ̀вале тїа́ кои̑то бѣ́ха в҃ тьмни́ца 18.202б; и̑ и̑з҃ тьмни́ца запрѣни людїе и̑зва́жда. и̑ длѣ̀жни ѿкꙋпꙋ̀ва 7.53.

сег.: 3ед. ѿкꙋпꙋ̀ва 7.53; *форма от перф. тип: 2мн.* сте ѿкꙋпꙋ̀вале 18.202б.

откупя *св.* (5) *Откупя; избавя някого от беда чрез плащане на парична сума.* а҃мѝ и̑ ны́е ѿ бл҃ве́ни хр҃тїа́не. кои̑то сѐ спо̑о́бих҃ме със҃ бл҃ть х҃ва та до(ча́)ках҃мѐ д҃не́шны̑ ст҃ыи и̑ вьсѐч҃тны́е д҃нь, заради̑ ра́дѡ̑ да го̀ праз̑нꙋ̀вамѐ… сыромáси̑ и̑ пьтни́ци да въве́деме дома си̑. и̑́ що̑ (!) въ тьмници запрѣ̀ни да гы̀ ѿкꙋпи̑ 39.318; ны́е

inslav

кога́ та нахра́них'мê… и̓лѝ та бо́л'на погле́дах'мê. и̓лѝ та длѣ́жна ѿку́пих'ме 18.203б; а̓то сега̀ ни́кои не мо́же да мê и̓з'ба́ви… то́л'кози а̓спри щото̀ и̓ма́ не можа́ха да ма̂ ѿку́петь 31.217б.

сег.: 1мн. ѿку́пи́мь 18.203, *3мн.* ѿку́петь 31.217б; *аор.: 1мн.* ѿку́пих'ме 18.203б; *пов.: описат. 1мн.* да ѿку́пи̓ 39.318; *страд.: сег. 3ед.* сѐ ѿку́пи 31.219.

откупя се *св.* (2) *Откупя се; избавя се от нещо, като дам подкуп.* а̓мѝ нѝ сѣбѣ̀ си̓ мо́жаше нѣ́кои да сê ѿку́пи ѿ мѣ̀ка 33.235.

сег.: 3ед. сѐ ѿку́пи 31.217, сê ѿку́пи 33.235.

откъдѣ *нареч. и съюзна дума* (17) **I.** *Нареч. За запитване относно мястото или посоката на действието; откъде, от кое място, отгде.* а̓га́ро са́рына ро́бынѡ ѿкыдѣ̀ и̓́дешь, и̓ гдѐ ѿхо́ждашь 11.84б; и̓ ре̑ и̓́мь кажéте ми че́да ѿде́ вы е ба́щнина, и̓ ѿкидѣ́ сте вы̑е 5.38. // *От кой източник.* ѿ̓нїа влѣ́свы си̓ ре̑. хытрѣ́цы̀, ѿкыдѣ̀ и̓ ѿгдѐ разу̓мѣ́ху̓, и̓ дои̓доше да сê поклонѧ́ть х̃у̓ 33.238. **II.** *Съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения; откъде.* ви́жѣ̀те и̓ позна́ите ѿкыдѣ̀ нахо́ды на на̑ то́л'кова злы̑на̑ и̓ бѣ́ды̀ и̓ непра́вды 11.106б; бѣ́ха дѣца́та глу̓павы, и̓ не оу̓мѣ́ха добрѣ̀ да ка́жу̓ть ѿкыдѣ́ са 5.32б.

ѿкъдѣ 1.6б, ѿкыдѣ́ 2.10, 5.32б[2], 17.164б, ѿкыдѣ 5.36б, ѿкидѣ́ 5.38, ѿкыдѣ̀ 8.57, 11.84б, 11.92, 11.106б, 33.238, ѿку́дѣ 9.74б, ѿкидѣ̀ 9.75, 32.225б, ѿкы́дѣ̀ 36.272, ѿкы́дѣ 38.286.

откъсна *св.* (1) *Откъсна, с късане отделя нещо от друго нещо.* и̓ хо́дѣше ца́рица и̓з' лозїето, и̓ у̓лѣ́зе и̓ на ѡ̓нъзи вдови́ца ло́зїето, и̓ ѿкы́сна гро́здь и̓ и̓зѣ́де го 12.113.

аор.: 3ед. ѿкы́сна 12.113.

откъсна се *св.* (6) *Откъсна се, отделя се от нещо, отроня се.* е̓то дê видѣ́ че сâ ѿкы́сна е̓ди́нь ка́ми́кь ѿ е̓дна̀ планинѣ̀ сам'си, та сѐ потрькалѝ нанадо́лу̓ 18.181; и̓ и̓́маше крылѣ̑ о̓рло̑ви и̓ гле́дах' го догдѐ му̓ се ѿкы́снаха, та̂ падны́ха о̓́нїа кры̑лѣ и̓ лиѱа́ха ѿ земли̑та 18.181б.

аор.: 3ед. се ѿкы́сна 18.181[3], са̂ ѿкы́сна 18.181, са ѿкы́сна 18.181, *3мн.* се ѿкы́снаха 18.181б.

отлитам *несв.* (1) *Отлитам, напускам някого с летене.* болѣр'ство щото̀ въ то́изи ча̑ ѿ чл̑ка побѣ́гне. а̓̀ чл̑кь го кры̑е и̓ вếже а̓̀ то̀ като̂ крыла́то ѿ чл̑ка ѿли́та 31.220б.

сег.: 3ед. ѿли́та 31.220б.

отличам *несв.* (2) *Отличавам се, различавам се от другите по някакви особености.* и̓ видѣ́хь чê и̓злѣ́зоха, д̑, влѣ́цїи и̓з' море́то и̓ сѣ́кыи по баш'ка̂ по баш'ка (!) ѿли́чѣше. прѣ́вїать влькь прили́чѣше като̂ е̓дна̀ же́н'ска расла́ница кога́то е роди́ла та̂ е лю́та… е̓то дê видѣ́. вто́рїать влькь, чê прили́чѣше като̂ ме́чка… е̓то дê видѣ́ и̓ тре́тїать влькь чê прили́чѣше като̂ ри́зь 18.181б; е̓то дê видѣ́ и̓ четвръ́тїать влькь. та̂ бѣ́ше стра́шень и̓ гро́зень и̓ голѣ́мь тврьдѣ… и̓ дру̓гыте влѣцїи по̑'пи́раше съсь крака́та. и̓ ѿли́чѣше то́й ѿ о̓нїа влѣци, баш'ка̂ щото́ гы виде́ѣ ѿнапрѣ́ѣ 18.182.

имперф.: 3ед. ѿли́чѣше 18.181б, 18.182.

отлучение *ср.* (1) *Отлъчване, отделяне на някого от християнската общност като наказание за сторен грях.* мака̀рь и̓ длѣ́жень да тї е, и̓ фа́ща бѣ́хь и̓лѝ дру̓го ти зло̀ сто́риль не клъни́ го… заведи́ го на сщéнника и̓лѝ на а̓рхерêа, (!) да прїи́ме ѿлу̓че́нїе то́л'кози нѣ е̓ грѣ́ 5.40б.

ед.: ѿлу̓че́нїе 5.40б.

отлъча *св.* (2) *Отлъча, отделя някого от християнската вяра и Бог заради грях.* ѡ̓ го́рѣ и̓ те́ж'ко кои̓ се у̓тьк'мѣть на пїа́ни, и̓ лѣжѣ́ть. като̀ мрѣ́твы и̓ ѿ ба̑ ѿлѣ́чени зара̀ вино̑ пїи́ство 20.209.

прич.: мин. страд. ед.: м. ѿлѣ́чень 20.209; *мн.:* ѿлѣ́чени 20.209.

inslav

отлъча се *св.* (3) **1.** *Отлъча се, отделя се от някаква общност.* и҆ ре҃ і҆ѡа́ннъ, мл҃ю ти се гдⷭ҇и́не мо́й да ме̑ не сто́ришь да се̑ ѿлъ́чꙋ ѿ то́изи чи́нъ а҆́гг҃лскыи, и҆ ѿ дрꙋ́жи́на и҆ ѿ бра́тїата мо́и 12.111б. **2.** *Изоставя някого, престана да се грижа за някого.* а҆̀ кога́ се ѿлъ́чи бг҃ъ ѿ чл҃ка заради̑ нѣ́кое прѣгрѣшенїе что̑ е҆̀ прѣгрѣшилъ нѣчто̑ чл҃кь бг҃ꙋ. и҆ и҆́ще бг҃ъ да го и҆спра́ви. и҆ затова́ го ѻ҆́стави да потѐгли зло̀ 35.257.

сег.: 1ед. се̑ ѿлъ́чꙋ 12.111б, *3ед.* се ѿлъчи̑ 35.256, се ѿлъ́чи 35.257.

отлъчювам се *несв.* (2) *Отлъчвам се, отделям се от нещо.* и҆ със҆ ноосѣ́те, да и҆́демъ въ мл҃бны̑ хра́мъ чер҆ко́вны. да̑ като̑ ста́вите ѿ тѣ́лото ка́ак҆ сѐ не ѿлъ́чювать ѿ ва̑ детó сте и҆ кадѣто хо́дите, така̀ и҆ ва́шите добры ꙋ҆́реде ѿ ва̑ да сѐ не ѿфрѣ́лѧть, ни̑ да се ѿлъ́чювать 31.222б.

сег.: 3мн. сѐ ѿлъ́чювать 31.222б; *пов.: описат. 3мн.* да се ѿлъ́чювать 31.222б.

отлѣпя се *св.* (2) *Отлепя се; отделя се от нещо, към което съм се прилепил.* а҆̀ тїе́ са прилѣ́пиха ѻ҆ мрамо́рете… и҆ па̀кь не мо́гоха да сѐ ѿлѣ́пѧть 39.317б.

сег.: 1мн. сѐ ѿлѣ́пимь 39.317б, *3мн.* сѐ ѿлѣ́пѧть 39.317б.

отмета *св.* (1) *Прен. Отметна, отхвърля нещо от себе си, отстраня.* защо̑ а҆̀ко не ѿме́те чл҃кь грѣховете си̑. не мо́же да бꙋ́де х҃вь. ни̑ х҃с прїе́ма грѣшнаго 34.253б.

сег.: 3ед. ѿме́те 34.253б.

отметна *св.* (4) *Прен. Отметна, отстраня нещо от себе си, отхвърля.* и҆ а҆́зь се распла́ча̑, и҆ биа̀х҆ се по лицѐто, и҆ съмы́слѣ па̀кь стра́ бж҃їи, как҆ се́ смь покаа́ла и҆ ѡ҆брѣ́кла ст҃ѣи бц҃и. и҆ пла́чахь да ѿме́тне тѣ́зи мы́сль ѿ ме́не 17.172; а҆̀ ные е҆̀ди́нъ дрꙋ́гыи да се прости̑, и҆ гнѣ́вь ѿ на̑ да ѿме́тне̑ 3.18; така̀ и҆ ныѐ а҆̀ко си̑ не ѿме́тне̑ грѣхѡвете не мо́жемь пости́гнѣ цр҃тво нб҃ное 34.253б.

сег.: 3ед. ѿме́тне 17.172, *1мн.* ѿме́тне̑ 34.253б; *пов.: 2ед.* ѿметни̑ 12.119, *описат. 1мн.* да ѿме́тне̑ 3.18.

отметна се *св.* (5) *Отметна се, откажа се от някого или нещо, отрека се.* и҆ да не до́йде на́мь нѣ́коа зла̀ мысль да се ѿме́тне̑ ѿ вѣ́рꙋ 5.31; и҆ прѣ́вѣнь да речѐмь що ѐ да сѐ ѿме́тне, си̑ ре҃ да се ѿречѐ нѣ́кои ѿ дрꙋ́гыго 16.158.

сег.: 3ед. сѐ ѿме́тне 16.158, *1мн.* се ѿме́тне̑ 5.31, *3мн.* се̑ ѿме́тньть 15.139; *аор.: 3мн.* ѿме́тньха се 15.143, ѿме́тнъха се 5.40.

отметнувам се *несв.* (2) *Отмятам се, отричам се от някого или нещо, отказвам се.* и҆ тога́зи се ѿме́тнꙋвамѐ ѿ и҆́ме х҃во. и҆ голѣ́мо зло̀ и҆ боле́сть нанѐсꙋваме си̑ на д҃шьта 5.40.

сег.: 1мн. се ѿме́тнꙋвамѐ 5.40, сѐ ѿме́тнꙋвамѐ 5.40.

отмного *нареч.* (1) *Отдавна, от много време.* та ка́же ст҃мꙋ. а҆̀зь ѿмнѡго та́ се чю́дѣ на твоѐ бл҃горѡдїе, и҆ на хꙋ́бавїат҆ ти възрасть. и҆ ѻ҆ста́вих҆ та на почт҃ь и҆ прослави̑ те а҆ сега̀ ни на ꙋ҆́мь не́ма̑ твоїте дꙋ́мы 39.298б.

ѿмнѡго 39.298б.

отмятам се *несв.* (1) *Отмятам се, отказвам се от някого, отричам се.* а҆̀ дрꙋ́гы ѿ голѣ́мь стра̑. и҆ ѿмѣ́тахꙋ се ѿ х҃а, и҆ покла́нѧхꙋ се на и҆́долыте 15.139.

имперф.: 3мн. ѿмѣ́тахꙋ се 15.139.

отнапрѣд *нареч.* (31) *Отнапред, от по-рано, от преди.* та̑ ка́зꙋва за ц҃ра але́ѯанра̑, дѣто ѿнапра̑ ц҃рꙋваше на̑ е҆ллините 18.182б; трѣ́бꙋваше е҆дна́кь ѿнапра̑ да вы̑ ре́кꙋ а҆̀ми̑ сега̀ ми прилѐгна на дꙋ́мьта 33.238; и҆ по това́ се позна̀ че е̑ двѣ̀ го́динь было̀ ѿнапра̑ как҆ сь е҆ ѩ҆ви́ла звѣзда̑та 33.245; ты̀ е҆сѝ ц҃рь ѿнапра̑ и҆ сега̀ 18.203. // *Отначало.* ѿнапра̑ не лю́бѣше непра́вда, а҆ на́поконь быа́ше праве́дните 18.188.

ѿнапрѣ́ть 3.19б, ѿнапрѣ́дь 5.31, 11.83б, 18.202б, ѿнапра̑ 9.67², 15.151б, 18.177б, 18.178б, 18.182, 18.182б, 18.188, 18.189б², 18.199, 18.203, 33.245, 33.245б², 35.265,

inslav

38.284б, ѿнапрѣ 18.183б, 18.184б, 18.185б, 18.188, 18.203², 33.238², 39.297б.

отнапрѣт *вж.* **отнапрѣд**

отнема *св.* (26) **1.** *Отнема, взема нещо или някого без нечие съгласие, отмъкна, задигна.* ѻ҆ти защо̂ пꙋ́щате воискѣ́та си҆ по тры́гъ҆ть, да ѿне́мать е҆дно̀ дрꙋ́го наси́ла 15.143б; а҆ко си҆ нѣ́комꙋ нѣ́що ѿню́ль и҆ ꙋ҆зе́ль наси́ла, а҆ ти҆ мꙋ̀ поврьни̇̀ наза̀дь 31.219б; а҆ ѿн҆зи корабникь си҆ ре҆. що̀ бѣ́ше на гемі̇а́та господарь. детò ѿню̀ ст҃мꙋ жена̂та. катò ю҆ оу҆зе и҆ тоѧ ча̂ раз҆болѣ́ се 5.33б. // *Лиша някого от нещо.* и҆ стори а҆́нна пѣ́снь ра҆ꙋ бо҆ꙋ, и҆ ре҆. да въспою̀ пѣ̀ ра҆ꙋ бо҆ꙋ моѐмꙋ, о҆ти мѐ ѐ посѣ́тиль гь, и҆ ѿню́ль при́смѣх҆ть ѿ мо́йте вра̀гове 13.123. **2.** *Прен. Избавя, спася някого, освободя.* ѻ҆ти ꙋ҆мрѣ̀ та̂ па́кь о҆живѣ̀ заради̇̀ на̂ да ны̀ ѿне́ме ѿ дїа́вола 18.195б; и҆ ѻ҆сѣ́ди гы на пра́вда да гы̀ затрѝють. а҆ми сторѝ мл҃ть със҆ на̂ сыромá си, и҆ течѝ да гы̀ ѿне́мешь 15.144; ко́й ще ти помогна и҆ ко́й ще та ѿнѐ тогі́ва ѿ вѣ́чните мꙋ́кы 1.7.

сег.: 2ед. ѿне́мешь 15.144, *3ед.* ѿнюме 12.113б, ѿню́ме 15.132, 31.216б, 31.2172, 36.271б, ѿне́ме 18.195б, *3мн.* ѿне́мать 15.143б, 31.220; *аор.: 3ед.* ѿнѐ 5.33, 35.264, ѿнѐ 5.33б, 5.36, ѿню́ 5.35б, 39.314, ѿнѐ 12.119б, *3мн.* ѿнюха 5.32б², ѿню́ха 5.37; *форми от перф. тип: 2ед.* си҆ ѿню́ль 31.219б, си҆ ѿне́ла 32.226б, *3ед.* ѐ ѿню́ль 13.123, *3мн.* сѐ (!) ѿню́ле 5.37; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* ще ѿнѐ 1.7; *прич.: мин. страд. мн.:* ѿню́ты 5.32б.

отнема се *св.* (1) *Прен. Избавя се, спася се от някого, освободя се.* за́мь какь҆ би́ се оу҆па́зила и҆ ѿне́ла д҃ша чл҃чьска. ѿ того́ва проклетиго ан҆тихрїста и҆ дїа́вола 18.194.

усл.: 3ед. би́ се ѿне́ла 18.194.

отнемам *несв.* (7) *Отнемам, вземам принудително нещо от някого, задигам.* а҆ воискàта что̀ бѣ́ше със҆ ты́сꙋщницыте. ꙋ҆лѣ́зоше въ гра́ да си҆ кꙋпꙋ́вать ѩ҆стїе. и҆ за коѐ пла́щахꙋ, и҆ коѐ повекꙗ наси́ла ѿню́махо (!) 15.143; то́й гра́бы и҆ ѿню́ма тꙋ́ка, а҆ дрꙋ́гымꙋ о҆ста́не добро̂то 31.216. **отнемам живота.** *Убивам, лишавам някого от живот.* хаи́дꙋте на людїе́тѣ живо́тать и҆́мь ѿню́мать 31.220.

сег.: 3ед. ѿню́ма 31.216, 31.219, 37.277б, ѿне́ма 31.219, *3мн.* ѿню́мать 31.220; *имперф.: 3мн.* ѿню́махо (!) 15.143; *форма от перф. тип: 3мн.* са ѿню́мале 18.196б.

отнемание *ср.* (1) *Ограбване, отнемане на нещо от някого, кражба.* а҆̀мѝ ѿ а҆да́ма что сѐ напло́дише чл҃ци. наче́хꙋ по̂голѣ́мо зло да чи́нѧть… и҆ ꙋ҆бїі̇ство. и҆ за́висть, и҆ наси́ла ѿне́манїе 33.246.

ед.: ѿне́манїе 33.246.

отнеса *св.* (6) *Отнеса, занеса нещо на друго място.* и҆ оу҆готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жьтва́ре на село̂то своѐ 11.93б; и҆ тїѐ оу҆зе́ха това̀, и҆ ско́ро го ѿнесо́ше къ вели́комꙋ нико́лꙋ, и҆ да́доше мꙋ̀ сич҆кото о҆́новà 15.149. // *Отвозя, откарам нещо, пренеса.* и҆ ѡ҆бра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро… и҆ си́ч҆ко ѿне́соха въ ри́мь 8.58б; и҆ ре҆ и҆́мь о҆́на́зи сы́рота жена̂. м҃лю вы се. въз҆мѣ́те тѣ́зи маслѣни́ца със ма́слото. и҆ занесѣ́те го въ цр҃квата ст҃мꙋ нико́лꙋ… защо̂ и҆ а҆́зь бы̀ дошла̀ със҆ ва̂ а҆то̂ с҆мь сы́рота и҆ па̀кь нѣ с҆мь наꙋ́чена ꙋ҆ кора́бь по море́то да хо́димь. и҆ затова́ се не наѐма́мь да по́идемь. а҆ми сто́рѣте добро и҆ ѿнесѣ́те го, да ѐ помнѡ́го ва́мь за дꙋ́шѣ́та 15.151б.

сег.: 3ед. ѿнесѐ 11.93б; *аор.: 3мн.* ѿне́соха 8.58б², ѿнесо́ше 15.149; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да ѿнесѣ́ть 31.218б; *пов.: 2мн.* ѿнесѣ́те 15.151б.

относям се *несв.* (1) *Понасям се, отивам някъде с летене, отлитам.* и҆ пока́за ми д҃ши грѣ́шны̀ ꙋ҆ коѐ мѣ́сто лежꙋ́ть, и҆ гдѐ са ѿно́сеть когы̀ ꙋ҆ми́рать 32.226.

сег.: 3мн. са ѿно́сеть 32.226.

отнѣгде *нареч.* (1) *Отнякъде, от някое място, отнейде.* и҆ дотꙋ́ка напра́ви, и҆ доврѣ́ши мꙋ̀ се и҆ма́нїето. и҆ не можѐ да дов҆таса да сѐ по̂пи́ше със҆ ѡ҆бра́зы цр҃квата. и҆ затова̀ скрѣ́б҆нь бѣ́ше неѡ́-

inslav

фить, и҆ мл҃таше се бꙋ̀ давно̑ бы̑ бѣ̀ ѿнѣ́гдѣ помо́гнылъ мꙋ̀, да довры́ши съсъ писмо̀ ст҃ыи монасти́рь 11.100б.

ѿнѣ́гдѣ 11.100б.

оток *м.* (1) **добивам оток.** *Подувам се, отичам.* и҆ ѡ҆нази вѡда̑ бѣ́ше та́мо на мѣ́стото̑ гдѣ̀то изви́раше сла́дъка, и҆ добра̀, и҆ зра́ва. а҆̀ми̇ догдѣ̀ прихо́дѣше до монастирь. бы́ваше зла̀ ѿ сл҃нцето горещина̀. и҆ па̀кь и҆ ѿ земла́та, бы́ваше таква́зы ѿ лю́та прѣ̀сть. и҆ бо́лесть мнѡ̑го добы́ваахꙋ̀ ка́то̑ ю҆̀ пила́хꙋ̀. и҆ па̀че ѡ҆́токь въ нѡѕѣ̀те сѝ добы́ва̀хꙋ 11.102б.

ед.: ѡ҆́токь 11.102б.

отпаде *от стб.* **отъпастн** *св.* (11) **1.** *Падна, спусна се стремително надолу.* и҆ пр҃рькь і҆са́їа ка́же за нѥ́го. какь ѿпа́де дъннѝца ѿ н҃бе́то детѡ̑ ꙋ҆́трына развѝдѣлюваше. и҆ съкрꙋ́ши се на́ земли детѡ̑ пꙋ̀щаше на си́чъки е҆зы́ци 11.84. **2.** *Отпадна; бъда отхвърлен, изгонен отнякъде.* и҆ прѣлѣ́сти го, та̑ ѿпа́де ѿ ра́и 9.62б; и҆ затова́ и҆зъгна́нь бы̑ ѿ ра́и, и҆ ѿ бж҃тъвно мѣ́сто, на то́изи свѣ́ть. и҆ сто́ри та̑ ѿпа́де слѣ̀ нѥ́го си́чъкыи рꙋ̀ чл҃чьскыи 15.131б.

аор.: 3ед. ѿпа́де 5.32б, 9.62б, 11.83б², 11.84², 12.118б, 14.130, 15.131б, 35.265, 38.284б.

отпадна *св.* (11) **1.** *Отпадна; бъда отхвърлен, изгонен, отстранен отнякъде.* и҆ прѣлѣ́сти прѣ́вѣнь а҆да́мова жена̑ е҆́вва, и҆ прѣтво́ри ꙗ҆̀, да не хо́ди по́ бж҃їи за́повѣ̀ и҆ ѿпа́днь ѿ ра́и и҆ тыꙗ̀ и҆ ада́мь 3.16. // *Образно.* и҆ така́ щѐ да се́ лишѝ и҆ да ѿпа́днѐ ѿ живо́та и҆ ѿ вѣ́чно добро̑, за (!) заради̇̀ (!) скꙋ́пость 3.17б; а҆̀ дїа́воль тога́зи бѣ́ше ѿпа́дньль ѿ слава и҆ ѿ хꙋ́бость бж҃їа 3.16. **2.** *Намалея, отслабна (за сила).* та щѐ скоро да сѐ сврѣ́ши нѥ́говото. цр҃тво томꙋ́ва а҆нтыхрїстꙋ̀. и҆ щѐ да мꙋ̀ ѿпа́дне си́лата, и҆ щѐ да ѿи҆́де въ вѣ́чнꙋю мꙋ́кꙋ 18.194б.

аор.: 3ед. ѿпа́днь 3.16, ѿпа́днъ 33.246, *3мн.* ѿпа́днъха 11.82б, 12.117; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ѿпа́дньль 3.16, *1мн.* бѣ́хъмѐ ѿпа́дньле 38.286б, *3мн.* бѣ́ха ѿпа́дньле 35.263б; *форма от перф. тип: 3мн.* сѝ ѿпа́дньле 33.235; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѿпа̀дне 6.42б, щѐ да ѿпа́дне 18.194б, *1мн.* щѐ да ѿпа́днѐ 3.17б.

отпаднал *прич.* (1) *Като същ. Отпаднилият, отчаяният; лице, което е загубило силата на духа си.* помо́щниче на гри́жнѝ. и҆ наде́жъдо на ѿпаднали́е. г҃и бо̑ мои послꙋ́шаи ме слꙋ́га твое́го 39.300б.

мин. деят. мн.: ѿпаднали́е 39.300б.

отпаднувам *несв.* (1) *Прен. Отпадам, губя душевни сили.* защѡ̀ ко́и е мнѡ̑го съгрѣши́ль да нѐ ѿпа́днꙋва да се ѡ҆ча́е 17.176.

пов.: описат. 3ед. да ѿпа́днꙋва 17.176.

отпаднувание *ср.* (1) **отида в отпаднувание.** *Отпадна, отслабна духом, отчая се.* а҆̀ми̇ се тогѝва тъкмо ѡ҆грижѝ кога̀ съгрѣшишь, а҆̀ми̇ се и҆ тогѝва, ѡ҆грижѝ сѣ̑ врѣ́ме, да нѐ ѿи҆́дешь въ ѿпаднꙋва́нїе, да ре́шь не ще́ ма векѝ̀ простѝ г҃ь та̑ да заги́нешь 19.207б.

ед.: ѿпаднꙋва́нїе 19.207б.

отпаша *св.* (1) *Отпаша, сваля нещо препасано през кръста, разпаша.* тога́зи повелѣ̀ ц҃рь да мꙋ̀ ѿпа́шъть поѧ́сь да не бꙋ́де векѝ̀ стратилать на вѡискѣ́та 5.39.

сег.: 3мн. ѿпа́шъть 5.39.

отпея *св.* (4) *Изпея, изпълня църковна молитва или псалми, отпея.* и҆ ѿпѣ̀ ѱалъмы̑. и҆ мл҃твы погриба́лны 17.175; и҆ тога́зи на монасти́рь катѡ̑ ѿпѣ́ле дѡхо́вници ве́рныꙗ и҆ и҆злѣ́зле 11.101.

имперф.: 3ед. ѿпѣ́еше 17.166; *аор.: 3ед.* ѿпѣ̀ 17.175, *3мн.* ѿпѣ́ха 9.72; *форма от перф. тип: 3мн.* ѿпѣ́ле 11.101.

отпиша *св.* (1) *Отговоря на писмо.* и҆ прово́ди писа́нїе і҆ѡа́ннь до е҆пифа́нїе, ре́. и҆лѝ и҆ ты̑ дойдѐ на и҆спѣ́ждането моѐ, и҆ е҆пифа́нїе мꙋ̀ ѿпи́са и҆ ре́. ст҃ртотрѣ́пче, трѣпѝ ѡ҆пачи́ните да надѣлѣ́ешь 12.116.

аор.: 3ед. ѿпи́са 12.116.

inslav

отплесна се *св.* (1) **отплесна се с умът.** *Отиде ми ума по нещо, мисля само за нещо.* глéдай да сѐ не ѝзмáмишь, ѝ да тѐ зáнесе оу́мь твоѝ къ́к нѥа. чю́вай се, да сѐ не ѿплéснешь съсь оу́мьть, вóвь хꙋ́бость ѝ въ добрò ѻбрáзїе чю́ждꙋю женѣ̂ пазѝ сѝ ѻ́чите своѝ да не прѣглéдꙋвать хꙋ́бость на чю́ждѣ̂ женѣ̂ 1.6б.

сег.: 2ед. сѐ ѿплéснешь 1.6б.

отплуя *св.* (2) *Отплувам, придвижа се с плавателен съд до определено място.* ѝ ꙋ̀ тѣ́зи нóщь ꙗ̂ви́ се нѧ̂ корáбѣ́ть кр҃ть ѝ просвѣ́ти катô сл҃нце, ѝ провидѣ́ли се. ѝ ѿплꙋ́ха до ѧ̀зóтꙋ 36.270б.

аор.: 3ед. ѿплꙋ 36.270б, *3мн.* ѿплꙋ́ха 36.270б.

отпочело *нареч.* (1) *Отначало, в началото.* ѝ зарѧ̂ї прѣ́мнѿга нѥ́гова бл҃гость. стóри прьвѣ́нь ѿпочелô ѧ̂гг҃лы, да сê смѣ́сювать ѝ тїѐ на бл҃гт҃ бж҃їа, ѝ на свѣ́ть бж҃їи ѝ нб҃ныи 33.245б.

ѿпочелô 33.245б.

отпочина си *св.* (4) *Отпочина си, възстановя силите си след умора, отдъхна си.* пойдѐ да жѣ́не на нѝвꙋ своѝ. ѝ ѿ сл҃нцето се ѻпéче. ѝ ѿѝдѐ пô ѐдѝнь дѣ́бь да сѝ ѿпочи́не. ѝ заспà тéжъ́кь сѣ́нь 10.77; ѝ злѣ̂ на сыроты ѝ на си́ч҃ки лю́дїе въ тозѝ врѣ́ме се на гри́жа ѝ на страхь ѝ на мѣ́ка… денїê дꙋ́мать, когá ще дò нощь да сѝ ѿпочи́немê ѿ хóденїе ѝ ѿ злы̀на 18.193.

сег.: 3ед. сѝ ѿпочи́не 10.77, *1мн.* сѝ ѿпꙋчи́неме 18.190, сѝ ѿпочи́немê 18.193.

отпръвѣн *нареч.* (55) *Отпървом, отначало, по-рано.* ѝ такâ се спáсе ѧ̀рхи́ппа, ѝ не ꙋ̀дáви се ѝ ѿтогáзи се нарѣ̂ товà мѣ́сто хóне. ѧ̀ ѿпрѣ́вѣн҃ се зовѣ́ше коласáе 11.98; защò тóи. ѿпрьвѣнь бѣ́ше крóт҃кь ѧ̀ наподи́рѣ станѣ̂ срьди́ть 18.188; ѝ вь ѻновà врѣ́ме. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь дóбрь ѝ мл҃тивь, детô чю́ваше грôбь ст҃мꙋ. щò бѣ́ше бы́ль ѿпрь́вѣнь прóтоспаѳáрь цáревь. ѧ̀ сéгà бѣ́ше калòѣ̆рь на цр҃квата 9.73.

ѿпрь́вѣнь 4.22б, 5.28, 5.37б, 6.46б, 6.48², 9.64, 9.73, 11.82б, 15.138б, 15.140б, 15.149, 15.153б, 18.185, 18.185б, 18.187², 18.188, 33.244б-245, 33.246б, 34.251б, 34.252б², 35.257б, 35.258б, 37.273б, 38.281б², 38.286, 38.293, ѿпрьвѣ́нь҃ 5.28, ѿпрь́вѣн҃ 11.98, 34.252б, ѿпрь́вен҃ 12.108б, ѿпрьвѣнь 18.187, 18.188, 33.235б, 33.236б, 33.238б, 34.250, 34.252б, 38.282б, 38.288б, ѿпрьвень 33.232б, ѿпрьвѣ́нь 33.239, 33.243, 38.283б, 38.284б, 38.285б², 38.286, ѿпрь́вень 33.247, ѿпрьвѣ́н҃ 38.289, ѿпрьвé́нь 40.320б.

отпрѣде *нареч.* (1) *Отпреде; на място, което се намира пред нещо; отпред.* ѝ белѣ́жи си́ч҃ко ѻ́новà мѣ́сто, гдѣ̀ що щê да стóри. ѝ прозóр҃ци на ѝ́стокь да стóри… ѧ̀ вратà ѿ зáпадь да ꙋ̀лѣ́зꙋва. ѝ да ѐ ѿпрѣ́де мѣ́сто ширóко ѝ прили́чно 7.52.

ѿпрѣ́де 7.52.

отпрѣди *нареч. и предл.* (3) **I.** *Нареч. Преди, от по-рано.* ѝ пойдѝ оу́ вели́ка чéр҃кова напрѣ́дь додѐ нѣ̀ ѐ нѝкои дошь́ль пóнапрѣдь… ѝ пойдóха тáмо ѿпрѣ́ди, ѝ вратата като сѝ стоáха затвóрены. станѣ̂ ѻ́н҃зи мꙋ́жь прѣ̂ ни́хь 3.19. **II.** *Предл.* **отпрѣди вѣка.** *Отдавна, открай време.* бл҃ дêто си ѿпрѣ́ди вѣ́ка. бл҃ мл҃ти́вы̀ бл҃ щотô си́ч҃ко дрьжи́шь 39.304б.

ѿпрѣ́ди 3.19, 39.304б, ѿпрѣды̀ 33.236.

отпупустя (!) *вж.* **отпустя**

отпуст *м.* (1) *Краят на църковната служба, отпуст.* ѝ рѣ̂ ми ѧ̂гг҃ль. тїá са дêто ѝзлáзѣть ѝз҃ чéр҃кова прѣ̂ѝ ѿпꙋ́сть 32.231.

ед.: ѿпꙋ́сть 32.231.

отпустювам *несв.* (1) *Пускам, позволявам на някого да напусне земния свят (за Бога).* ѝ ꙋ̀зѐ зóсима ꙋ̀ чáшꙋ мáлꙋ ст҃óе причещéнїе… ѝ тиà мꙋ рѣ̂. дꙋ́маи. ѻ ст҃а вѣ́ра. ѝ тóи почѐ ѻ́ч҃е нáшь. ѝ мл҃тва ѐ̂ѝ ѻчéте… ѝ причести́ се ст҃ыхь таи́нь… ѝ тогáзи поглéдна на н҃бо… ѝ рéче. сегà ѿпꙋ́стювашь рáба своà

inslav

вл҃ко, като сѝ ре́кль ду́мата твоа̀, със ми́ро̑ 17.174б.

сег.: 2ед. ѿпу́стювашь 17.174б.

отпустя *св.* (13) **1.** *Пусна, престана да задържам някого, позволя му да си отиде, отпусна.* и҆ ре҃ му҆ въ(а҃)лаа́мь. съгрѣши́ и҆ не знаѧ̀ ѻ҆ты̀ ты̀ стои́шь прѣ (!) ме́не, и҆ бра́ниш ми. а҆мѝ а҆ко́ ми повелѣ́вашь да не и҆ду́. и҆ ре҃ му҆ а҆́гг҃ль и҆дѝ а҆мѝ что̑ ти҃ а҆́зь ре́ку̀ товà да сторишь и҆ тога́зи го ѿпу́сти, и҆ поидѐ валаа́мь и҆ смѣси́ се съсь дру́жи́на своà 33.242б; и҆ мл҃тву̀ и҆мь просте́на сто́ри. и҆ ѿпу́сти гы да сѝ и҆ду́ть на своѐ мѣ́сто съ ми́ро̑ 15.137б; а҆ то́й пови́ка тьмнича́ратого, та му̀ ка́же... а҆мѝ ти се мл҃ѧ̀ да мы̀ въве́дешь ту́ка слу̀га моѐго ѻ҆тѝ и҆ма̑ нѣ́что да му̀ ка́жа... и҆ пови́ка му̀ слу̀га̑та му̀... и҆ ка́же му̀ ст҃ыѝ... а҆́мѝ когà ѿи҆дà ѿту̀ка. а҆мѝ напоко́нь да мѝ земе́шь тѣ́лото моѐ, и҆ да́ го̀ прѣнесе́шь въ палести́ны... и҆ вѣ́ру̀ваи х҃а и҆стиннаго ба҃. товà ре҃ ст҃ый и҆ цѣлу̀ва́ го. та чѐ го ѿпу̀сты 39.306б. **2.** *Освободя, пусна затворник на свобода.* гдѣ̀то и҆́ма хр҃тїа́не затво́рены въ тьмни́цы. ско́ро да се ѿвѣ̑жу̀ть и҆ ѿпу́стеть 15.139б; є҆вла́вїю злѻ̀ ѹ҆́мне. защо̑ ѹ҆зе митѡ̑, и҆ ѻ҆сѣдѝ три̑те му̀жїе детѡ̑ нѣ сѣ̑ съгрѣшиле нѝщѡ̑ ско́ро гы ѿпу́стѝ 15.147. **3.** *Простя, опростя нечии грехове.* а҆́ко прости́те на чл҃ци съгрѣше́нїето, что̑ ви́ сь съгрѣши́ле. ѿпу́пу́сти (!) ще и҆ ва́мь г҃ь съгрѣше́нїето, а҆́ко лѝ вы́е не ѿпу́стите на̑ чл҃ци съгрѣше́нїето. и҆ ѿц҃ь ва́шь нб҃нѣ̀ не щѐ простѝ нашѐто съгрѣше́нїе 34.255.

сег.: 2мн. ѿпу́стите 34.255; *аор.: 3ед.* ѿпу́сти 4.23б, 15.132, 33.242б, 39.317б, ѿпу́сти 5.30, 15.137б, ѿпу́сты 39.306б; *бъд.: със съкр. инф.: 3ед.* ѿпу́пу́сти (!) ще 34.255; *пов.: 2ед.* ѿпу̀стѝ 15.147; *усл.: 3ед.* ѿпу́стилъ бы̀ 15.146б; *страд.: сег. 3мн.* да се ѿпу̀стеть 15.139б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѿпу̀стень 15.139б.

отпущам *несв.* (1) *Отпущам, позволявам на някого да отиде някъде, пускам.* и҆ ре҃ му̀. а҆́зь че́до съсъ бж҃їе повелѣ́нїе те́бе ѿпу̀ща̑. а҆́ми ты̀ е҆днакь не трѣ́бу̀ваше да и҆злѣ́зешь ѿ дру̀жи́нѣта си҃. а҆мѝ когà си҃ на̑ѹ҆ми́ль, и҆дѝ 14.126.

сег.: 1ед. ѿпу̀ща̑ 14.126.

отпучина си *вж.* **отпочина си**

отпъдя *св.* (3) *Отпъдя, прогоня някого отнякъде, изпъдя.* і҆ ѿпьдѝ ѿ ме́не тогòва стра́шнаго змїà ѻ҆́гнѥ́ниго, и҆ прости́ ми злѻ̀то, като мѐ и҆ прьвѣ́нь сторѝ та̑ прогледа̑ 37.279. // *Образно.* бл҃годарю̀ те бг҃е че сѝ ты̀ бы́ль създа́ль и҆ сто́риль си́чки свѣ́ть, і҆́се х҃е и҆стин҃ныи бг҃е. и҆ ме́не нѣ сѝ бы́ль ѿпь́диль ѿ тво́а мл҃ть 4.25.

форма от перф. тип: 2ед. сѝ бы́ль ѿпь́диль 4.25; *пов.: 2ед.* ѿпь́дѝ 37.277, ѿпьдѝ 37.279.

отпъждам *несв.* (2) *Прен. Отпъждам, отстранявам нещо отнякъде, прогонвам.* пїа́н҃ство в че́р҃кова бра́ни да не и҆́дешь. да се мо́лишь бг҃. кнїгы да четешь стра̑ бж҃їи ѿ ср҃цето ѿпьжда 20.209; и҆ не тьк҃мо ѿ чл҃ци и҆з҃го́нюваха си́ч҃кы бо́лести. а҆́мѝ и҆ ѿ добы́т҃кь сѣ́как҃вь ѿпъ́ждаха бо́лести 10.79.

сег.: 3ед. ѿпьжда 20.209; *имперф.: 3мн.* ѿпъ́ждаха 10.79.

отраста *св.* (1) *Отраста, достигна зряла възраст, пораста.* а҆́ла сегà послу̀шайте па́кь за а҆н҃тихрїста как щѐ да сѐ ро́ди. и҆ как҃ щѐ да сѐ ѿхрани. и҆ (ка)к҃ щѐ да ѿрастѐ 18.184.

бъд.: 3ед. щѐ да ѿрастѐ 18.184.

отредявам *несв.* (1) *Отреждам, отделям от нещо за някого, определям.* не бѣ́ху̀ твры́дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сырома́си. а҆мѝ посрѣ́ ко́л҃кото бѣ́ху̀ възмо́жны да и҆ се́бѣ сѝ хра́неть и҆ ѿредѣ́вать съ сво́ето сѝ и҆́манїе и҆ на сырома́си да пода́ду̀ть 15.132б.

сег.: 3мн. ѿредѣ́вать 15.132б.

отрека се *св.* (24) *Отрека се, откажа се от някого или нещо, престана да почитам.* и҆ баща́ ми и҆ ма́ика ми бѣ́ха

inslav

ѐднакь жи́вы, а҃зе сь ѿре́ко҆ ѿ тѣ́хь. и҆ побѣ́гньхь на гра́дь а҆леѯа́нѫдрїа 17.168б; ко́йто ѐ хр҃тїа́нинь, и҆ ѿрече́ се ѿ х҃а, и҆ поклони́тѫ се на и҆́долите. по́честь голѣ́ма да прїи́ме ѿ ца̀ра 15.139; а҃ми мꙋ зе́ха то́изи злы̀ и҆ нечѣ́сти печа́ть, та̀ се ѿре́коха ѿ чт҃ны кр҃ть 18.193б; ны́е доѝдо́хѫме дѐто се ѿре́коха ѿ то́изы̀ свѣ́ть, и҆ щото̀ бѣ́ха по то́изи ми́рь зара́ди̇ тво́ето и҆́мѐ ст҃о́е, та̀ се ски́таха въ пꙋ́стынѧхь 32.225.

сег.: 2ед. се ѿре́шь 4.25б, *3ед.* ѿрече́ се 15.139, се ѿречѐ 16.158, сѐ ѿре́че 38.282б, *2мн.* сѐ ѿрече́те 18.180, *3мн.* сѐ ѿрекꙋ́ть 10.76б, се ѿрекꙋ́ть 15.139; *аор.: 1ед.* сь ѿре́ко҆ 17.168б, ѿрекохъ се 34.251, *3мн.* се ѿре́коха 18.193б, 32.225, 32.225б; *форми от перф. тип: 3ед.* съ ѐ ѿре́кль 16.158б, сь е ѿре́кль 16.158б, се ѿре́кль 16.158б; *бъд.: 2ед.* ще́шь да се ѿреш̾ь 2.10, *3ед.* ще да сѐ ѿречѐ 7.50б, щѐ да сѐ ѿрече 16.158, ще да се ѿречѐ 16.158б, *със съкр. инф. 1ед.* сь щь ѿрѐ 17.170б; *пов.: 2ед.* се ѿречѝ 12.115б, *описат. 3ед.* да се ѿречѐ 5.39, да́ се ѿре́че 16.158, *3мн.* да сѐ ѿречѧ́ть 18.190б.

отривам *несв.* (1) *Изтривам, избърсвам течността от нещо, отривам.* и҆ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋ́пѝ мѵ̑ро̑ мно̑го цѣ́нно. и҆ пома́за но̑зѣ̑те і҆с҃овы. и҆ ѻ҆три́ваше гы. сѝ р҃ѣ̀. ѻ҆бри́са гы съсво́йте (!) космы̀ 34.250.

имперф.: 3ед. ѻ҆три́ваше 34.250.

отрина *св.* (1) *Прен. Отритна, отхвърля някого, отблъсна.* а҆ сега̀ бг҃ъ как̀ ны̀ ѿры́на и҆ прѣда́де ны̀ въ ръцѣ̀ мадїа́мꙋ 11.88.

аор.: 3ед. ѿры́на 11.88.

отричам се *несв.* (8) *Отричам се, отказвам се от някого или нещо, преставам да почитам.* ѿри́чамъ се ѿ ба̑ сава́ѳа дѐто е направиль н҃бо и҆ землю. ѿри́чамъ се ѿ ст҃ое кр҃щенїе и҆ ѿри́чамъ се ѿ х҃а не щѣ̑ го векѝ почи́та. и҆ да́ бѣда тво́и ро́бь. ѿри́чамъ се ѿ цр҃тво нб҃ное. и҆ лю́бѧ мѣ́ка. ѿрѝчамъ се ѿ чт҃на́го кр҃та. и҆ прїе́мамь твоа́ть печа́ть. ѿри́чамъ се ѿ ра́й хꙋ́бави и свѣтли́вы̀ 18.190б,191.

сег.: 1ед. ѿри́чамъ се 18.190б[4], 18.191, ѿрѝчамъ се 18.191, *2ед.* се ѿри́чѣшь 18.205б, *3ед.* се ѿричѐ (!) 32.228.

отрова *ж.* (7) *Отрова, смъртоносно за живите организми вещество.* и҆ ꙋ҆зѐ ѿтро́ва лю́та, и҆ ꙗ҆́де прѣ̀ ѿного́зи ѐврѣ̑ина. и҆ то́ꙗ ча̑ слꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннь та́мо. и҆ сто́ри кр҃тно бл҃ве́нїе на̑ ѿнѫ́зи ꙗ҆́дь въ ꙋ҆ста́та мꙋ. и҆ и҆́збави го ѿ съмрѣ̀ть 6.48; вели́кыи гесѡ҃гїе тогива̀ ѿгово́ри не помишлѧ̀ваи ца́рꙋ ѻ҆́тѝ а҃зь не ꙋ҆па́зихъ се ѿ чл҃чьска ма́гїа ѿ та́зи ѻ҆тро́ва 39.303б. // *Образно.* мо́же чл҃кь, и҆ ѿ своа̀ ѻ҆тро́ва се́бѣ̀ си ли́кь да ꙋ҆чи́ни. а҃ко сѝ нѣ́комꙋ нѣ́що ѿнѣ́ль и҆ ꙋ҆зе́ль наси́ла, а҆ тѝ мꙋ поврьнѝ наза̀дь напрѣ̀ се ꙋ҆клонѝ ѿ зло̀, а҆то̀ почнѝ добро̀ да стрꙋ́вашь 31.219б.

ед.: ѿтро́ва 6.48, ѻ҆тро́ва 16.160, 31.219б, ѻ҆тро́ва 39.302б, отрова̀ 39.303б, ѻ҆тро́ва 39.303б[2].

отровен *прил.* (1) *Отровен, който съдържа отрова.* то́й то́мꙋ не мꙋ е да́лъ ѻ҆тро́вно бы́лїе и҆ съмрѣ́тно. а҃ми мꙋ̀ е да́лъ ка́то̑ е было̀ нѣ́мꙋ дра́го по́вече ѿ исцѣ́лителѣно бы́лїе 39.305.

ед.: ср. ѻ҆тро́вно 39.305.

отровник *м.* (1) *Лице, което е погълнало отрова; отровен човек.* кои̑то щѣ́ха да са̀ жи́вы мно̑го, ско́ро и҆змрѣ́ха безъбѫ́жїи (!) сꙋ́ть на́скоро пїа́ници ꙋ҆мѝрають ка́то̀ ѻ҆тро́вници 20.208б.

мн.: ѻ҆тро́вници 20.208б.

отровювам *несв.* (1) *Отравям, давам някому отрова.* тогѝва щѣ́ть да въскр҃нать и҆ тїа же́ны кои̑то ба̑ разъгнѣ́вале, кои̑то врачꙋ́вать… и҆ стрꙋ́вать лю́дїе та̑ полꙋ́дѣвать. и҆ ѻ҆тро́вювать та̑ ꙋ҆ми́рать 18.197б.

сег.: 3мн. ѻ҆тро́вювать 18.197б.

отровя *св.* (1) *Отровя, причиня нечия смърт, умъртвя (за отрова).* защо̀ то́изи сторѝха мн҃ици кр҃ть на се́бе, и҆ пи́ха ѻ҆тро́ва и҆ не ѡ҆трови ги, а҃мѝ ꙋ҆сла́дюваше го́рькыте би́лькы 16.160.

аор.: 3ед. ѡ҆трови 16.160.

inslav

отроче *ср.* (25) **1.** *Отроче, новородено дете, младенец.* и҆ ре҃ мꙋ мано́е. что̑ зарѣ́чашь да сто́римѣ на ѻ҆трочето кога́ се роди̑ 11.88б; и роди́ и҆мъ се ѻ҆́троче мꙋ́жьско 15.132б. **2.** *Дете.* и҆ нѣ́кои хр҃тїа́нинь и҆ма́ше ѻ҆́троче глꙋ́хо и҆ нѣ́мо, ѿкакъ сѐ ѿ ма́ика си҆ така̀ роди́ло 11.95б; і҆ а҆га́ра го, ѻ҆ста́ви по̑ ѐдна̀ ѐлꙋ҃. и҆ закри҆ се да не гле́да на дѣте́то съмрьтѣ́ мꙋ ка́то̑ ще да ꙋ҆мре. и҆ ѻ҆́нова̀ ѻ҆́троче пла́чѣше и҆ и҆́щѣше во́дꙋ 11.85; ѻ҆тро́че нѣ́кое а҆рхи́ппа и҆́мето мꙋ ѿ гра́дь и҆ера́поли. поиде на ѿнъ҆зи монасти́рь. и҆ бы҆ и҆но́кь, ї҃. го́ди́нь бѣ́ше тога́зи сто́рило 11.97б.

ед.: ѻ҆́троче 11.85², 11.95б², 15.132б², 33.237б, 37.280, о҆́троче 11.88б, ѻ҆́троче 11.95б, ѻ҆тро́че 11.97б, 33.236, 36.268, 37.274б, 37.279б, ѻ҆троче 11.100, ѻ҆тро́че 37.274, 37.275б, *чл.* ѻ҆́трочето 11.85, 11.95б³, о҆́трочето 11.88б, ѻ҆трочето 11.88б.

отрь *от стб.* **отрьти** *св.* (1) *Отрия, избърша течността от нещо, изтрия.* марїа́ же прїе́мъ҆ши ли́трꙋ мира надра пи́стики мнѡго̑ цѣ́нны҆ пома́за нѡѕѣ і҆со̑вѣ и҆ ѻ҆́трь вла́сы свои́ми нѡ́ѕѣ ѐго̀ 34.250.

аор.: 3ед. ѻ҆́трь 34.250.

отрѣдя *св.* (1) *Изпълня определен ритуал по правилата.* и҆ ст҃аа пе́тъ҆ка, ѿкато̑ погребе роди́телѥ свои̑, ѿрѣди́ гы добрѣ̀ 8.55б.

аор.: 3ед. ѿрѣди́ 8.55б.

отрѣжа *св.* (2) **1.** *Отрежа, наруша с рязане целостття на нещо, пресека.* и҆ прѣзъ҆ тѣ́зи но́щь ви́дѣ ст҃ыи нико́лае на́сънѣ, враждѣ́бника дїа́вола, чѣ̑ съ ѐ въка́чиль ѿго́ре на кора́бъ҆ть на катар҆тїѡ, и҆ ѿрѣза си́чъ҆кыте вѣ́жїа дѣ̑то се дрьжѝ корабъ҆ть ѿ ѿ҆ѣ́ 15.136. **2.** *Отрежа, премахна част от нещо, скъсъ.* а҃ ѡ҆на́зи жена̑ рома̀на, мнѡ́го се молѝ бо́гꙋ а҆рѳеми́дꙋ. да ѻ҆живѣ́е до́мъ҆но. и҆ кѣ́саше си҆ снагѣ̑та, и҆ космы҆́те си ѿрѣ́за. и҆ ни̑що не можѐ да сто́ри 6.42.

аор.: 3ед. ѿрѣ́за 6.42, ѿрѣза 15.136.

отсвише *нареч.* (3) *Отсвише, отгоре, от небесата.* и҆́ гла҃ сѐ чю̑ ѿсъвы́ше, чѣ̑ ка́же а҆́ми́нь 37.281; бо҃ това̀ знаме́нїе сто́ри да познаю̑ че ѐ ѿсъвы́ше 12.116б.

ѿсъвы́ше 12.116б, 37.281, ѿсъви́ше 38.290.

отсега *нареч.* (27) *Отсега, от този момент нататък.* скы́по прода́ваш҆ твоата го́зъ҆ба ны́е ѿсега̀ ни̑що̑ веки҆ не́ ще҃ копꙋ́ва̀ ѿ тебѣ̀ 39.317б; и҆ ѿста́влѧваш҆ мѣ̑ ст҃не мо́й ѿсе́га. и҆ раздѣ́лѧваме се ѿ д҃не́ска 35.260б; и҆́ ре҃ на три҆́те мꙋ́жїе. ѿсе́га да бꙋ́де ва́мь дарꙋ́вань живо́ть вашь и҆ да зна́ете ѿнъ҆зи а҆́рхїерѣи нико́лае ва҃ свободы̀ ѿ съмрьть въ д҃не́шныи д҃нь 15.149; а҃ми сѣ̑ чю́ваи ѿсе́га да не пїе́шь ни̑ вино ни̑ ракїа 11.88б.

ѿсе́гы 1.3, ѿсе́га 2.12б, 5.33, 11.88б², 11.100, 12.113, 15.149², 17.170б, 17.171, 33.238, 35.260б², 36.273, 40.321, 40.323б, ѿсега 17.170б, 17.171, ѿсега̀ 18.201б, 31.219, 31.219–219б, 37.281, 39.310б, 39.314, 39.317б, ѿсѣ́га 40.323б.

отсеги *вж.* **отсега**

отслабна *св.* (1) *Отслабна, загубя силите си, отпадна.* зара҃ то̀ва трѣ́бꙋва на҃ да и҆ма́ме го́лѣ дрꙋ́ть (!) и҆ по̑ка́нь. ѻ҆ти̑ да нѐ ѿсла́бне҃ насрѣ̑ пь́ть 39.318б.

сег.: 1мн. ѿсла́бне҃ 39.318б.

отсрѣд *предл.* (3) **1.** *За означаване на положение в средата на нещо; сред, от средата на.* така̑ дꙋ́маше, ма҃. ѿсрѣ̑ ѿгъ҆нь 37.273б. **2.** *За означаване на отделяне от средата на някаква група, общност; от.* и҆ поꙋ́чи́ гы. и҆ вди́гнъ си҆ рꙋцѣ́те та гы҆ бл҃ви̑. и҆ като́ гы бл҃вла́ше. тоа̀ ча̑ до́йде ѻ҆бла́кь и вди́гнь го ѿсрѣ̑ ѿ҆ѣ́ 38.292б.

ѿсрѣ̑ 18.179, ѿсрѣ̑ 37.273б, 38.292б.

отстоявам *несв.* (2) **1.** *Отслужвам, извършвам черковна служба (за духовник).* ѐла́те и҆ вы́е вл҃ції и҆ дх҃о́вници и҆ попо́ве кои̑то сте хꙋ́бавѣ ѿстоѧ́вале дн҃ь и҆ нощѐсь в че́ръ҆кова, и҆ чи́сто оу҆́чиле людїе́тѣ на пь́ть и҆ на за́конь и҆стѣнъ҆скыи 18.202. **2.** *Отстоявам,*

inslav

защищавам нещо. тогѝва щьтъ да въскр҃нать попо́ве и҆ дх҃овници да҆ да́вать дꙋ́ма бг҃ѹ за нꙋрїа́та си как҆ сѣ҃ ѿстоѧ́вале пра́во 18.196б.

форми от перф. тип: 2мн. сте ѿстоѧ́вале 18.202, *3мн.* сѣ҃ ѿстоѧ́вале 18.196б.

отступля *вж.* **отстъпя**

отступя *вж.* **отстъпя**

отстъпувам *несв.* (1) *Прен. Отстъпвам, отказвам се от някого, преставам да го почитам.* мака́рь и҆ грѣ́шны сꙋ́ть, а҆́ми ѿ те́бе не ѿстѣ́пꙋвать. защо си҆ и҆ ты̀ млт҃ивь бг҃ на тїа́, де́то се пока́ювать 9.73б.

сег.: 3мн. ѿстѣ́пꙋвать 9.73б.

отстъпя *св.* (13) **1.** *Отстъпя; отдръпна се от мястото, където съм; отместя се.* и҆ като гды̀ запа́ли, и҆ поклони́ се, ѿстѣ́пи ѿта́мо ма́лѥко мѣ́сто 9.74. **2.** *Прен. Отстъпя, откажа се от някого или нещо, отрека се.* и҆ гг҃ь ѿстꙋ́пи ѿ нѥ́го ради̇̀ грѣ́хь нѥговь, и҆ напа́дне го зло̀ 5.27; а҆́ми̇ па́кь тебѣ̀ що ти̇̀ бы̀ а҆леѯа́нѥдро. та пристѣ́пи при того́зи влѣ́хва магесни́ка, а҆́то си҆ ѿстѣ́пила ѿ вѣра́та на́шите боо́гове 39.308; а҆́зь не щѫ̀ ѿ тебѣ̀ ѿстѣ́пи 39.310б. **3.** *Прен. Оставя на мира някого, престана да тормозя някого, махна се.* ѿстѣпѝ ѿ ме́не, а҆́зь това̀ не щѫ̀ сто́ри 13.121б.

сег.: 1ед. ѿстѣ́плю 33.243, *1мн.* ѿстꙋ́пѝ 3.16б, *3мн.* ѿстѣ́пѧть 12.114; *аор.: 3ед.* ѿстꙋ́пи 5.27, 9.75, ѿстѣ́пи 5.39, ѿстѣ́пи 9.74, ѿстѣпѝ 35.265, *3мн.* ѿстꙋ́пиха 11.104, ѿстѣ́пиха 12.113б; *форма от перф. тип: 2ед.* си҆ ѿстѣ́пила 39.308; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѫ̀ ѿстѣ́пи 39.310б; *пов.: 2ед.* ѿстѣпѝ 13.121б.

отстъпям *несв.* (8) **1.** *Отстъпвам; отдръпвам се от мястото, където съм.* и҆ ѿстѣпаше наза́ды и҆ съкры̀аше се и҆ пла́чѣше та̀ па́к҆ се ѡ҆мы̀аше и҆ до́йдѣше прѣ̀ тѣ́хь 5.34б; и҆ то́й пꙋсти́ мнѡ́го во́йскꙋ на по́мощь солꙋнѧ́нѡ̑. а҆ ѡ҆нїа́ а҆ва́ре не ѿстѣ́пать ѿ солꙋ́нь. а҆́ми го сѣ҃ ѿбыгради́ле, и҆ злѣ̀ и҆́мь доса́ждать 9.73. // *Отдалечавам се; напускам мястото, където съм.* а҆ ѡ҆на́зи вдови́ца ѿка҃ ѡ҆ста̀ без҆ ст҃на сѝ, не зн(а́)еше за нѥ́го ка́к҆ се сто́ри. и҆ ѿтогѝва не ѿстѣпа́ше ѿ че́р҆ковата ст҃го. а҆́ми̇ ка́та дн҃ь млѣ́ше (!) ст҃мꙋ за сна́ сы̀ 39.316б. **2.** *Прен. Отстъпвам, отказвам се от някого, преставам да го поддържам, отричам се.* а҆́ми̇ зави́стливѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿстѣ́па҃ ѿ нѥ́го и҆ прихо́деть къ бг҃ѹ 36.272.

сег.: 3ед. ѿстѣпа 15.133, *3мн.* ѿстѣ́пать 9.73, ѿстѣ́па҃ 36.272; *имперф.: 3ед.* ѿстѣпаше 5.34б, ѿстѣпа́ше 39.316б, *3мн.* ѿстѣ́паха 38.293б, 39.313, 39.313б.

отсѣдна *св.* (2) *Отседна, спра за почивка по време на път.* а҆́ми вы се мл҃ю ѿсѣднѣ́те ма́лѥко тꙋ́ка да си҆ попасе́те конѥ́те и҆ (по)ѿпочинѣте си҆ и҆ да си҆ подꙋ́мамѣ̂ 5.34б.

аор.: 3мн. ѿсѣ́днаха 5.34б; *пов.: 2мн.* ѿсѣднѣ́те 5.34б.

отсѣка *св.* (11) **1.** *Отсека, отделя с отсичане ръка, глава.* а҆́ко нѣ́кои вди́гне рꙋ́ка прѣ̀ пра. да мѧ̀ се ѿсѣчѐ рꙋка́та 15.141б; и҆ ѿсѣ́че главѣ̀та лю́тимꙋ змею̀ 39.311б. **2.** *Пресека, заградя на̀преки, препреча.* а҆́ми лꙋка́выи дїа́воль что̀ и҆зм҆́мысли да стори да ѿсѣче ѻ҆н҆зи пꙋ́ть да не ходи ни̇̀кои на праз҃никь ст҃мꙋ 15.151б. **3.** *Образно. Премахна, напълно отстраня.* а҆́ми заради̇̀ това̀ блѣ́нїи хр҃тїане, ко́лѥко мо́жемь, да ѿсѣче́мь ѿ се́бѣ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе 11.108.

сег.: 3ед. ѿсѣчѐ 9.66, 15.144, ѿсѣче 15.151б; *аор.: 3ед.* ѿсѣ́че 21.210б, 39.311б, *3мн.* ѿсѣ́коха 9.66б, 39.300, 39.306; *бъд.: 3ед.* щѣ̂ да ѿсѣчѐ 12.117б; *пов.: описат. 1мн.* да ѿсѣче́мь 11.108, *2мн.* да ѿсѣ́чете 39.308б; *страд.: пов. описат. 3ед.* да се ѿсѣчѐ 15.141б.

оттамо *нареч.* (16) *Оттам, от онова място, оттамо.* и҆ побѣ́гна ѿта́мо, и҆ ѿи҆дѐ на пꙋ́стыня 8.55б; и҆ и҆злѣ́зе ѿта́мо, и҆ и҆дѐ на пꙋ́ть сво́й да проповѣдꙋ́ва и҆́ме х҃во 7.54б; и҆ гдѣ̀то се поклони́ ѿта́мо чю̀ гла҃ вели́кь 11.104.

inslav

ѿта́мо 5.28б, 5.39б, 6.41б², 6.46б, 7.54б, 8.55б, 9.68, 9.71б, 9.74, 11.87, 11.104, 12.110, 15.151б, 31.217б, 36.271.

оттогава *нареч.* (6) *Оттогава, от това време.* като̑ и̑мь станѣ̑ ца́рь то́йзи злѝ а̑нтихрїсть. а̀ то́и ще ѿтоги́ва да зе́ме да сѝ вди́га на голѣ́мо срѣ́цето си̑ 18.188; и̇ ви́дѣха ѻ̑нїа господа́ре, ка́кь ѐ почьте́нь ѿ ца́ра да́нїи́ль и̇ зави́дѣха мꙋ. и̇ ѿтога́ва и̑щѣха нѣ́коа кри́вына давно́ биха найшлѐ да го̀ затрїю́ть 11.92б; а̑ ѻна́зи вдови́ца ѻ̑ка̑ ѻста̀ безъ с̑на си̑, не зн(а́)еше за нѥ́го ка́къ се сто́ри. и̇ ѿтоги́ва не ѿстьпа́ше ѿ че́рковата с̑тго 39.316б.

ѿтога́ва 11.92б, ѿтоги́ва 18.188, 39.307б, 39.314, 39.316б, 39.317б.

оттогази *нареч.* (29) *Оттогава, от онова време.* и̇ съзи́да цр̑ква. вели́ка та́мо на̑ вѡ́дꙋ ѻ̑сще́ннꙋю, и̇ ѿтога́зи прѣми́нъха се, с̑. годинь 11.97б; а̑ ри́за що̀ но́сѧ. като̀ прѣмина̑ і̇ѡрда́нь, та се разра̀ на ме́не и̇ раска́па се. и̇ ѿтога́зи теглѝ стꙋ́дь, и̇ пе́кь 17.172б; и̇ ѿтога́зи се хр̑тїа́не събы́рать ѿ си́чките села̑ что̑ сѣ̀ и̇зъ̆колꙋ, и̇ чи́нѧть пра̑зникъ на сѣ́каа годи́на, и̇ до дн̑е́ска 11.95б.

ѿтога̀зи 4.26б, ѿтога́зи 5.40, 6.48б, 9.67, 11.73, 11.84б, 11.87б, 11.95б², 11.97б, 11.98, 12.109б, 12.112б, 12.113б, 15.133, 15.137б, 15.140, 17.168б, 17.171б, 17.172, 17.172б², 17.173, 33.243б, 36.271, 40.321б, ѿтогази 6.48, 15.134б, 33.243б.

оттогива *вж.* **оттогава**

оттръколя се *св.* (2) *Отърколя се, придвижа се чрез изтласкване.* и̑ па́къ се смѣсихь съсъ дрꙋ́гы и̇ наси́лихь да влѣ́за, а̀то̀ па̀къ се ѿтръколѝ наза́дь като и̇ прь́вѣнь 17.170.

аор.: 1ед. се ѿтръколи́хь 17.170, се ѿтръколѝ 17.170.

оттука *нареч.* (23) **1.** *Оттук, от това място, оттука.* и̇ ѿтꙋ́ка мꙋ пока́за бѣ̀ си́чкꙋ зе́млю і̇ерл̑и́мскꙋю 11.87; а̑зь не́ щь ста́нъ ѿтꙋ́ка догдѐ разбе́рꙋ за сы́на си ка́мъ се дѣ́ню 40.321. **2.** *Оттук, от този момент нататък.* и̇ видѣ̀ славꙋ г̑ню. и̇ ѿтꙋ́ка сѐ и̇спльни срѣце́то мꙋ д̑ха. с̑тго 14.127; и̇ на земли̑ без̑ посте́ли̑ ле́гнꙋваше. и̇ ѿтꙋ́ка па́къ и̑ сѐ и̇спльни срѣце́то на ми́сль бж̑твнаа, да и̑де въ пꙋ́стини̑ 8.55б.

иди оттука. *Върви си оттука, махни се.* а̑ми а̑ко бꙋ́дешь нѣ́кои льстникь, та нѝ бла́знишь, а̑ ти и̑дѝ ѿтꙋ́ка, защо̀ и̇ а̑зь зара́ди те́бе ѿ бра́тїа не́ма̑ ми́ра 2.11; тога́зи мꙋ ре́че і̇гꙋ́мень. чл̑ч̑е, е̑тꙋ ма́ло мно̑го поѡ̑зр̑а́ве. и̇дѝ ѿтꙋ́ка къдѣ̀ зна́ешь 2.11б.

ѿтꙋ́ка 2.11, 2.11б, 4.24, 6.44б, 6.46б, 8.55б, 11.87, 11.96, 11.101, 13.122, 14.127, 33.236-236б, 33.243б, 33.246б, 35.263б, 35.265, 39.315, 40.321, 40.322, ѿтꙋ́ка 32.228б, 33.236, ѿтꙋ̀ка 39.306б.

отфръля *св.* (3) **1.** *Прен. Отхвърля, лиша някого от нещо.* а̑ко ѐ нѣ́кои старе́шина, а̑ па́къ мла́ды а̑ко̀ и̑ма а̑ тїѐ копа́ѧть и̑ма по̑ нѥ́го да го̀ ѿфрь́лѧть ѿ поче́сть 31.217. **2.** *Прен. Отхвърля, отблъсна някого, изоставя.* и̇ и̑зъбра̀ на̑ ѿ си́чките ѐзы́ци, като̑ ка́же и̇ пр̑ркь софо́нїа на д̑не́(в)нъта паре́мїа. спасꙋ̀ що сѣ̀ ѿфрь́лѥни, и̇ съкрꙋше́нныте прїи́ма̑ и̇ поста́вѣмъ гы за похва́ла и̇ зна́ѧни и̇ прочю́ти по си́чка земли̑ 34.253б. **отфръля от лицето си.** *Престана да закрилям, да покровителствам някого.* да̑ а̑ко мѣ̑ть бѣ̀ ѻ̑сꙋ́ди, и̇ ѿфрь́ли ѿ нѥ́говото лице̑, а̑то̀ да ма̑ прѣдадѐ ꙋ̇ дїа́волскы рь́цѣ заради̇ моа̀ те́жка съгрѣше́нїа. та̑ щь́ть дїа́волы да ме̑ ѿнесь́ть въ мъ́ката несътрь́пимаа ꙋ̇ стра́шна тьмнина̀ 31.218б.

сег.: 3ед. ѿфрь́ли 31.218б, *3мн.* ѿфрь́лѧть 31.217; *прич.: мин. страд. мн.:* ѿфрь́лѥни 34.253б.

отфръля́м *несв.* (1) *Отхвърлям, отблъсквам, отбивам.* ра̑уй се кр̑те… съсъ тво́и̑ чю́деса надѣлѧваме на вра̀зи на́ши. и̇ побѣдѧ́вамѐ бѣ́соове. и̇ ѿфрь́лѣме грь́до̑ дїа́волскаа 16.163.

сег.: 1мн. ѿфрь́лѣме 16.163.

отход *м.* (1) **сътворя си отход.** *Отегля се; напусна мястото, където*

inslav

се намирам. и ѝмахꙋ за́конь да ѐ та́мо и ца̀рь и стратилать що ѐ прѣ̀выи на воискꙋ, нѝкои нѣ́где да нѣ̀ ѐ поишьлъ. а̀ ѐвѵстатїе сътво́ри си ѿхо́дь да се не намѣ́ри та́мо на тѣ́ны̑ пра́зникь 5.31б.

ед.: ѿхо́дь 5.31б.

отходя *несв.* (5) *Отхождам, отивам към някакво място.* кыдѣ̀ ѿходите мои̑ бра́тїа 15.151б; дрꙋ́же, лю́бимыи, гдѐ ѿходишь 15.153б; разꙋмѣ́хѵте ли̑, това̀ ѐ вѣ́ра на́ша хр҃тїа̑нѵска̑ и ко́и ѥ҃ю дрьжѝ. а̀ то́и ще да влѣзе на живо́ть а̀ ко́и ли ѧ̀ не дрьжѝ а̀ то́и ѿхо́ди въ мꙋ́ка 16.162б.

сег.: 2ед. ѿходишь 15.153б, *3ед.* ѿхо́ди 16.162б, 31.216б, *1мн.* ѿхо́димь 39.319, *2мн.* ѿходите 15.151б.

отхождам *несв.* (41) **1.** *Отхождам, движа се към някакво място, отивам.* и видѣхь твръдѣ ра́но чѐ ѿхо́ждать ꙋ̀ цр҃ква 17.169б; ѿкыдѣ̀ ѝдешь, и гдѐ ѿхо́ждашь 11.84б; и ѿхо́ждѧ̑ гдѐ ми, о҆́чи́те ви́дѧть 11.81б; и като̑ ѿхо́ждааше при жьтва́рете. оу҆срѣ́те го а̀рх҃гглѵ михаи́ль 11.93б; тре́тыи пѣ́ть сѐ ꙗ̑ви̑, на два̀та что̑ ре҃ ма́рѵко ѐвл҃и́сть когато̑ ѿхо́ждаха на село̑ 38.287б. // *Отивам някъде с определена цел.* и а҆́зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа 13.124б. // *Заминавам, тръгвам за някъде.* и ре҃ ма́лѵхь на женѣ̀та си̑. сега̀ а҆́зь ѿхо́ждѧ̑ на длѣ́гь пꙋ́ть 10.77б. // *Образно.* да ре҃мь, живо́тать на́шь та сѐ довръ́шꙋва, а̀ д҃шата ѿхо́жѧ̑ 31.223. **2.** *Водя към, изтичам в определена посока (за река).* двѣ̀ рекы̀ и҆́ма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѿхожѧ̑аахꙋ въ ликїю 11.97б. **3.** *Прен. Обръщам се към определена вяра, започвам да я изповядвам.* и гле́даме ка́та д҃нь, ѿхожда́ють лю́дїе на нѥ́гова вѣ́ра, и ꙋ̀мнѡ́жиха се хр҃тїа́не 36.268б. **отхождам на съмрът.** *Обричам се, отивам на смърт.* и дрьже́ше ꙗ̑ ца́рь баща́ и̑ в рьцѣ́те си̑... и дꙋ̀маше съсльзи. (!)... ѡ̀ че́до моѐ сла́дѵкое ѐди́но ро́дѵное ка́къ ѿхо́жѧ̑ашь на сьмрѣ́ть змеѭ̀томꙋ на о̀бѣ́ть 39.309б.

сег.: 1ед. ѿхо́ждѧ̑ 9.68, 9.75², 10.77б, 11.81б, 31.217б, 37.276б, ѿхо́ждамь 13.124б, 15.151б, *2ед.* ѿхо́ждашь 9.74б, 11.84б, 32.230, 39.310², ѿхо́жѧ̑ашь 39.309б, *3ед.* ѿхо́жѧ̑а 17.173б, 31.223, ѿхо́жда 38.292б, *1мн.* ѿхо́ждамѐ 15.143, ѿхо́ждаме 18.197б, ѿхождамѐ 33.245б, *2мн.* ѿхо́ждате 15.143, *3мн.* ѿхо́ждать 15.143, 17.168б², 17.169б, 39.319, ѿхожда́ють 36.268б; *имперф.: 1ед.* ѿхо́ждѧ̑ 39.314б, *3ед.* ѿхо́жѧ̑аше 10.78, 14.126, ѿхожѧ̑аше 15.149б, ѿхо́ждаше 37.275б, ѿхо́ждааше 11.93б, 12.111, 12.113б, *1мн.* ѿхо́ждахѵмѐ 15.146б, *3мн.* ѿхо́ждаха 9.74б, 38.287б², ѿхожѧ̑аахꙋ 11.97б.

отхранен *прич.* (1) *Като прил. Отхранен, който е хранен добре, угоен.* и приведѣ́те ми са́мь, в҃і. те́лѵци тлѣ́сты ѿхра́нѥни и зра́вы, и да бꙋ́дꙋть тї҃а в҃і, те́лѵци на сщ҃е́нниците и на ста́рѵците 13.122б.

мин. страд. мн.: ѿхра́нѥни 13.122б.

отхранювам се *несв.* (1) *Отхранвам се, израствам.* а̀ вѵтора ѐ си́ла хра́на̀ дето се хра́ни чл҃кь. и тре́тїа ѐ па́къ расти́тѥлѵна детѡ̀ ра́стѐ чл҃кь. и и҆́ма такѵвози е҆́сѵство (!) да се̑ ѿхра́нюва, ѿ ма́лѵко на голѣ́мо 33.232б.

сег.: 3ед. се̑ ѿхра́нюва 33.232б.

отхраня *св.* (11) *Отхраня; положа грижи за някого, докато порасне; отгледам.* а̀зь вы̑ ѿхра́ни̑ ѿ мѣ́ничѵка до голѣ́ма, а̀ вїе дрꙋ́гымꙋ работи́хѵтѐ 18.204; а̀ дѣцата си̑ не разѵбра̀ че сѣ̀ жи́вы. а̀ми и тїѐ щѡ̀то гы̀ ѿхра́ниха на дрꙋ́го се́ло. не знаѭ̀ нѝкои че са̑ братїа 5.33б; това́ ли се надѣ́ахь кога́ те ра́ждѧ̑. и това́ ли дочакѧ̑ като̑ тѐ ѿхра́ни̑ 35.260б.

сег.: 2ед. ѿхра́нишь 6.47; *аор.: 1ед.* ѿхра́ни̑ 18.204, 35.260б, 39.314б, *3ед.* ѿхра́ни 10.79, *3мн.* ѿхра́ниха 5.33б, 5.37, ѿхраниха 5.37; *страд.: аор. 3ед.* се̑ ѿхра́ни 33.236б; *бъд. 3ед.* щѐ да сѐ ѿхрани 18.184; *прич.: мин. страд. мн.:* ѿхра́нѥни 5.35б.

отчи *прил.* (1) *Отчески, който принадлежи на Отеца; божи.* мц҃а того ѿ҃s, прѣставлѥнїе ст҃го а҆п҃ла и ѐвл҃иста

inslav

ї҆ѡа́нна бг҃о сло́ва ѻ҆чю҃ сло́вꙋ пр҃ѣста́ль є҆сѝ възлюблє́нномꙋ. въсѣ́ ꙋ҆ченикь вѣщ҇ше възлюблє́нь. кь г҃ꙋ прѣйдѐ гро́мо҃, с҃нь 6.41.

ед.: ср. ѻ҆чю҃ 6.41.

ох *междум.* (19) **1.** *За израз на силна скръб, мъка, оплакване; ох.* ца́рь р҃е. ѡ҆, и҆ ꙋ҆вы̀ ме́не. и҆ теж҇ко ми. ѻ҆слѣ́пѣ и҆ не ви́дꙋ ни̑кого 37.277; и҆ плачѣ́ше, и҆ съсльзи (!) дꙋма́ше ѡ҆ ѡ҆. те́ж҇ко ме́не с҃не мои̑ дра́го любны ка҃ да въспла́ча за тебѣ̀ 39.314; а҆ми̑ щѐ тогива в҇ то́зи̑ врѣ́ме си́ч҇кото да ѻ҆мрь́зне чл҃кꙋ, а҆ми̑ щѐ токѝ да́ се чю́ва гла҃ и҆ вънь и҆ въ́трѣ, ѡ҆, ѡ҆, ѻ҆ле́ле 18.194. **2.** *За израз на силна уплаха; ох.* как҇ не познах҇мѐ тогива чѐ е бы́ль г҃ь и҆стѣн҇скыи, а҆ми́ го мь́чих҇мѐ дори̑ и҆ ꙋ҆мрѣ̀. є҆то сега̀ че го̀ ви́димь дѐ и҆́ма во́лꙗ и҆ на н҃бе́то и҆ на земл҃а́та то́и ѐ сега̀ найстра́шны̑ ка́дїа, ѡ҆, ѡ҆ ѻ҆леле, ѻ҆леле 18.200б.

ѡ҆ 5.33², 18.189б⁵, 18.194², 18.200б², 20.209, 35.261, 37.277, 37.278б, 39.314², 40.323б².

охладя *св.* (2) *Охладя; направя нещо да стане хладко, да изстине.* а҆рхг҃гль михаи́ль слѣ́зе ѿ н҃бе́то̀ и҆ ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ пе́щь̑ и҆ ѻ҆хлади̑ пе́щныи пла́мень 11.92; а҆ ѡ҆г҇нь се прѣлага́ше на ро́са̑, и҆ бы́ваше хла́д҇кь. и҆ бра́тїа видѣ́ха ка́кь ѻ҆хлади̑ а҆г҃гль ѻ҆н҇зи ѡ҆г҇нь 37.278.

аор.: Зед. ѻ҆хлади̑ 11.92, ѻ҆хлади̑ 37.278.

охозий *ЛИ* (2) *Охозий.* и҆ кога̀ ꙋ҆мрѣ̀ ца́рь а҆ха́вь, и҆ въц҃ри се ѻ҆хо́зїа въ і҆и҃ли 11.90.

ѻ҆хо́зїа (!) 11.90, охо́зїа (!) 11.90б.

оцо (!) *вж.* **отец**

очаание *ср.* (1) *Отчаяние, състояние на безнадеждност, униние.* а҆́ко ли́ ны пакь и҆скꙋ́си дїа́воль. и҆ па́днѣ̑ въ нѣ́кой ѿ прѣре́н҇ните грѣхѡве. а҆то̀ да сѐ не прѣдадѣ̑ въ ѻ҆чаа́нїе. нито̑ да ре́мь ѻ҆́ти ные векѝ не мо́жем҇ се сп҃сти 1.8.

ед.: ѻ҆чаа́нїе 1.8.

очая се *св.* (1) *Отчая се, изгубя духа си, обезверя се, обезкуража се.* защо̀ ко́и е мнѡ́го съгрѣши́ль да нѐ ѿпа́днꙋва да се ѻ҆ча́е 17.176.

сег.: Зед. се ѻ҆ча́е 17.176.

очета *св.* (2) *Прочета, отчета, отпея.* и҆ то́и почѐ ѻ҆́че на́шь. и҆ мл҃тва є҆́и ѻ҆че́те 17.174б; и҆ повелѣ̀ да ю҆ вынесѫ́ть въ́трѣ пр҃ѣ стлѣ́пьть. и҆ видѣ̀ ю҆, и҆ наче със҇льзи (!) да и҆ ѡ҆чьтѐ мл҃тва 2.13.

сег.: Зед. ѡ҆чьтѐ 2.13; *аор.: Зед.* ѻ҆че́те 17.174б.

очивѣсно *вж.* **очивѣстно**

очивѣстно *нареч.* (9) **1.** *Ясно, отчетливо, с добра видимост, добре различимо.* и҆ дойдоха на госпо̑҇скы̑и пꙋ́ть, дето ѐ на ва́р҇дарь. и҆ та́мо видѣ́ха ѻ҆чи́вѣстно є҆дного̀ ка́то вои́на чѐ и҆́де ѿ солꙋ́нь 9.74б. **2.** *Открито, без прикриване, съвсем явно.* и҆ є҆дны̑ хр҃тїа́не ѻ҆чи́вѣстно и҆сповѣ́дꙋваахꙋ х҃а, ка́кь ѐ и҆стинныи бг҃ь 15.139; видѣ̀ ли това̀ си́ч҇ко па́влѥ щото̀ стрꙋ́вать людїе́тѣ на земл҃а́та скры̑шѡ҆. а҆ тꙋ́ка ѐ ѻ҆ба́дено на҃а́вѣ ѻ҆чи́вѣстно 32.226б.

ѡ҆чи́вѣсно 9.62, 9.62б, ѡ҆чи́вѣстно 9.63, ѻ҆чи́вѣстно 9.74б, 15.139, 32.226б, ѻ҆чивѣ́сно 39.300, ѻ҆чи́вѣстно 39.303б, ѻ҆чивѣ́стно 39.304б.

очистен *прил.* (1) *Пречистен, който е очистен от ненужни примеси.* и҆ ѻ҆сти́ше го по за́конь, и҆ поставише го на прѣстоль і҆ѡа́ннꙋ бг҃о сло́вꙋ. и҆ ѿтога́зи тече́аше пото́кь ѿ нѥ́говыте ꙋ҆ста̀ ꙋ҆че́нїе, ка́то̑ зла́то ѻ҆чи́стено. и҆ зарадѝ това̀ нѥ́гово чи́стое и҆ позлате́но ꙋ҆че́нїе, что̑ мꙋ҆ и҆́дѣше и҆зь ꙋ҆ста́та д҃хь ст҃ыи. и҆ затова́ го наре́коха ст҃ы ѡ҆ц҃и, зла́тоꙋ́сть 12.112б.

ед.: ср. ѻ҆чи́стено 12.112б.

очистене *ср.* (1) *Прен. Пречистване, освобождаване от грехове.* и҆ дꙋ́маше си҃ са҃, да бꙋ́де то́изи да́рь за си́ч҇ки лю́дїе. а҆ ме́не за ѡ҆чи́стене да бꙋ́де, и҆ за грѣхѡве́ти ми проще́нїе 13.121.

ед.: ѡ҆чи́стене 13.121.

очистя *св.* (10) **1.** *Очистя, премахна рани и кожни болести.* и҆ ко̑и̑то лю́дїе ра̀ны и҆ стрꙋ́пїе и҆́мать щѐ да гы̀

inslav

ѻ҆чи́сты. и҆ бо́лѣ́ны лю́дїе да гы̀ ѻ҆́здравѝ 18.187. **2.** *Прен. Очистя, освободя от грехове, пречистя.* сѝ ре҆ѣ̀. оу҆че́нїе простре҆̀. по́ земл҃ѧ̀, и҆ ѻ҆чи́сти си́чѣ́ки свѣ́ть съсъ̀ ѹ҆че́нїе 11.82; а҆̀ми и҆ ные бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да ѿчи́стимь себѣ̀ ѿ грѣхѡвете на́ши, и҆ ѿ вра̀жда и҆ ѿ клевета̀, и҆ за́висть 13.125. **3.** *Прен. Проясня, направя по-ясен, избистря.* и҆ на е҆́днѡ̀ пото́чище сѣ́дѣ на вѣ́сточнаа страна̀, за, з҃. годи́нь. и҆ ѻ҆чи́сти сѝ и҆ ѹ҆̀мь и҆ погледь 14.127.

сег.: 3ед. ѡ҆чи́сти 8.56, ѻ҆чисти 13.125, ѻ҆чи́сти 33.235, ѿчи́сти 38.285; *аор.: 3ед.* ѻ҆чи́сти 5.30б, 11.82, 14.127; *бъд.: 3ед.* щѣ да ѻ҆чи́сты 18.187; *пов.: описат. 1мн.* да ѿчи́стимь 13.125, да ѻ҆чисти̑ 18.206б.

очистя се *св.* (8) *Прен. Очистя се от грях, пречистя се.* защо самого х҃а прїемаме на себѐ си. да ни́ се очистѝ и дш҃ата и҆ тѣ́лотѐ 33.247б; а҆̀мѝ и҆ ны́е да сѐ по́ка́нимь и҆ да сѐ ѻ҆чи́стѝ, съсъ̀ исповѣ́дь 38.294; а҆̀мѝ ны́е бл҃венїи хр҃тїане, да нѐ сто́римь та́ка. а҆̀ми за(ра)дѝ ст҃оѐ причеще́нїе да сѐ ѻ҆чи́стимь, и҆ да сѐ и҆сповѣ́даѐ̑ и҆ тога́зи да прист҃ѹ́пимь да сѐ причести̑ 35.266б; и҆ кога́ се кр҃тите и҆ ѡ҆чи́стите се ѿ гр҃ѣ̀, а҆̀ ты̀ па̀кь дои́дѝ на това̀ мѣ́сто, да тѝ пока́жѹ, щѡ̀ ще́шь да поте́глишь 5.29б.

сег.: 3ед. се ѻ҆чи́сти 17.168, 17.174б, се очистѝ 33.247б, *2мн.* ѡ҆чи́стите се 5.29б; *аор.: 3ед.* ѻ҆чи́сти се 13.122б; *пов.: описат. 1мн.* да́ се очисти̑ 33.247б, да сѐ ѻ҆чи́стимь 35.266б, да сѐ ѻ҆чисти̑ 38.294.

очрьвивя *св.* (1) *Червясам, изпълня се с червеи, стана червив.* а҆̀ дїа́воль завидѣ̀ ст҃мѹ, и҆ и҆злѣ́зе мѹ̀ при́шѣ́ка лю́та на е҆дна̀ нѡга̑, и҆ съгни мѹ̀ ра̀ната на нѡгата, и҆ ѡ҆чрьви́ве като праве́дныи і҆ѡ̀вь 2.14.

аор.: 3ед. ѡ҆чрьви́ве 2.14.

очувам *несв.* (2) **1.** *Опазя, предпазя от нещо, очувам.* и҆ ѿсе́га да́и ми г҃и да сѝ ѻ҆чѹ́вамь ѻ҆ста́та ѿ пра́зни дѹ́ми 5.33. **2.** *Спазя; съобразя се със съвет, напътствие.* и҆ ре҆ мѹ̀ мано́е. что̑ зарѣ́чашь да сто́римѐ на отрочето кога́ се роди̑. ре҆ а҆́гг҃ль, что̑ сѣ́мь ка́заль на женѣ́та ти това̀ да сѐ ѻ҆чю́ва. така̀ и҆ дѣтето ви́но и҆ ракїа да не пїѐ, и҆ си́чѣ́ко нечи́сто̀ да не ѧ҆дѐ 11.88б.

сег.: 1ед. ѻ҆чѹ́вамь 5.33; *страд.: пов. описат. 3ед.* да сѐ ѻ҆чю́ва 11.88б.

очювам *вж.* **очувам**

ошурджия *м.* (1) *Ошурджия, събирач на данъци.* и҆ по сичѣ́кы пѣ́тюве гюмрюкѣ́чїе, и҆ ѡ҆шѹ́рѣ́цїе, и҆ трѣ́говцїи гра́дове дрьжеть 31.219б.

мн.: ѡ҆шѹ́рѣ́цїе 31.219б.

още *нареч.* (36) **1.** *Още, повече, допълнително.* тогива нѣ́кой щото́ и҆мь бѣ́ха попоо́ве. и҆ дрѹ́гие ѻ҆́ще ѿ нарѡ́да дрѣ́пнаха ст҃го̑ ѿ че́рѣ́ковата бїи́щець и҆ ти́каха го 39.307б; а҆̀ дрѹ́гы̀ ре҆ и҆мà и҆ ѻ҆́ще, і҆, дни̑ да стои̑ та че щѐ тогива да сѐ жѣ́не 18.183б; това̀, и҆ ѡ҆щѐ мнѡ̑го и҆зѣ́дѹ́маха и҆ цѣло́ваха го 39.313б. // *Също.* ѡ҆ще слѹ́шаи а҆пл҃а па́вла що̑ ка́же къ тимоѳе̑ю 20.209; и҆ нѣ̀ тѣ́кмо това̀. а҆̀мѝ ѻ҆́ще и҆ дрѹ́го чѧ̑ѣ на та́зи прили́ка,ето̑ сто́ри то́йзи ст҃ый 39.316. **2.** *Още, все още, и досега.* ге́ѡрѣ́гїе. доиде́ ли ты нѣкое по́ка́нїе (!) за вѣчера́шното ѿгова́рѣнїе. (!) и҆́лѝ ѻ҆́ще́ си стойшь на то́йзи ѹ҆̀мь 39.299; и҆ влѣ́зоха да сѐ поклонѹ́ть въ̀ че́рѣ́ковата ст҃мѹ̀ та̑ като̑ видѣ́ха ѡна́зи го́зѣ́ба ѻ҆́ще то́пла и҆ хѹ́баво мери́ше. реко́ха ме́ждѹ себѣ̀ си 39.317; а҆ла̀ мрѣ́тѣ̀вь да въскрн҃е́ ѻ҆́ще не смѣ̀ чю́ле до дн҃е́шнѝ дн҃ь 39.304. **3.** *Още, преди да е настъпил срокът за нещо.* пом҃лѹ́и ме срѣдѡ̀ вѣ́чна, мла́дѣ̀ сьмь ѻ҆́ще не ѹ҆зи́маи ме 31.218. **4.** *Още, отпреди момента на говорене.* кажѝ що сѝ сто́рила сѣ̀ тази дш҃а. дѐто ѧ҆ зна́еше ѻ҆́ще като̑ бѣ́ше на то́изи свѣ́ть 32.226б.

ѻ҆́ще 1.4, 12.115, 18.179, 18.180б, 18.183б², 18.191, 19.207б, 31.215б, 31.217, 31.218³, 32.224б, 32.226б, 32.227, 32.230б, 35.264б, 36.273, 39.297б, 39.304, 39.307б, 39.309, 39.316, 39.317, ѐще 12.120, 33.246б, ѡще 17.168, ѡ҆ще 20.209, ѻ҆́ще 32.228, ѐще 33.246б,

inslav

ѥ҆ще 33.246б, още 33.247, ѡ҆щѐ 38.282, ѻ҆щé 39.299, ѡ҆щѐ 39.313б.

оѱувам *вж.* **опсувам**

оѱуван *вж.* **опсуван**

П

п҃ *числ. бр.* (1) *В състава на сложно числ.* **п҃ѕ**. *Осемдесет и шест, 86.* и҆ събра́ше се сич҆ки по ца́рево повелѣ́нїе въ гра̑ никеи̑ и҆ бѣ́хꙋ а҆р҆хїерѐѥ сич҆ки, сл҃в, а̑ с҃щéнници и҆ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃ѕ 15.141

п҃ѕ 15.141.

павел *ЛИ* (50) *Павел.* заради̑ това̀ а҆́п҃ль па́вель дꙋ́маше, и҆ н҃а оу҆́чѣше. бра́тїе пазѣ́те са да нѐ ста́нете като̑ ѱѐта, да сѐ ѡ҆бы́ѩдете 18.180; а̑ нѐ чю́емь, что̑ ка́же на ѱал҆тырь. п҃ѣ́ г҃. да̑ не хва́лит҆ се прѣмꙋ́дрыи прѣмꙋдро́стїю своеѭ̀. защо̑ ко́л҆ко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е като̑ ка́же и҆ па́вль а҆п҃ль 34.252б; ѡ҆ще слꙋ́шаи а҆пл҃а па́вла що̑ ка́же къ тимоѳе̑ю. ма́ло въкꙋ́ша́и ви́но, да ти̑ бы́де на д҃шь́та спсе́н҃їе 20.209; ѿгово́ри а҆́гг҃ль, и҆ ре̑ ми. е҆́ла̀ сл҃ѣ ме́не па́вле да тѐ въве́дꙋ въ гра̑ х҃вь 32.227б.

па́в҆ль 1.6, па́вель 3.18, 16.159, 18.180, 20.208б, 32.227, 32.227б², 32.229, 32.229б, 32.230, 32.231б, 33.247б, 35.266, 36.270б, 38.294, па́вль 11.107б, 16.160б, 18.180, 18.200, 32.223, 32.229, 32.229б², 33.240², 34.252б, 34.255, 38.286, 38.287, павль 15.150, 33.240, 34.253б, па́влъ 33.246б, па́вла 1.8, 12.115, 20.209, павла 32.223, па́влꙋ 11.94б, *зв.* па́влѥ 32.226, 32.226б, 32.227, 32.231б, па́вле 32.226б², 32.227², 32.227б, 32.228б, 32.231.

павлин *ЛИ* (1) *Павлин.* кол҆кото прѣлъ́сты със҆ нѥговъ҆т҆ си̑ дꙋм҆́ливыи и҆ пога́ныи ѐзы́кь. є҆всє́вїа никомидїи́скаго а҆рхїепк҃па, и҆ па́влина митрополи́та тѵ҃р҆скаго. и҆ дрꙋ́гыго є҆всє́вїа митрополи́та кеса́рїискаго 15.140б.

па́влина 15.140б.

пагуба *ж.* (1) *Пагуба, голяма вреда, гибел.* и҆ позна́сте ли̑ ко́л҆ко е чл҃кꙋ па́гꙋба на д҃шь́та, и҆ на тѣло́то. и҆ ѿ горе и҆ теж҆ко томꙋ́ва чл҃кꙋ, де̑то така̀ прова́жда дни́те свои̑, ꙋ҆ тѣ́зи про́пасть пиѧ́н҆нал 11.106б.

ед.: па́гꙋба 11.106б.

падам *несв.* (10) **1.** *Падам, движа се от високо към ниско.* и҆ ѡ҆нїа ка́пища събо́рюваха се и҆ ста́нꙋва́хꙋ на пе́пель. а҆́ и҆́долыте бѣсо́в҆скы па́даахꙋ и҆ строша́вахꙋ се 15.139б; и҆ тога́зи като̑ се ѡ҆тво́ри нб҃ето и па́дѧ̀хꙋ бѣсоо́вете 11.83б. // *Отронвам се.* поидѐ та́мо ст҃ыи нико́лае, и҆ то́го да съкрꙋ́ши. и҆ сто́ри мл҃ба на ба҃... и҆ и҆́долыте па́даахꙋ, като̑ ли́сть когà па́да ѿ дрьво̀ 15.140. **2.** *Падам болен, разболявам се.* и҆ и҆ма́ше и҆́рь робы́нꙗ злѣ̀ пада́ше ѿ болесть. и҆ помл҃и́ мꙋ се да ю҆ и҆сцѣли̑ 36.272. **3.** *Падам, губя сили, отпадам.* и҆ тѣло́то ти о҆́тѐгне... и҆ нѡѕѣ́тѣ ти па́дать, и҆ не мо́гꙋт҆ да стꙋ́пать 11.106б. **падам на стан.** *Спирам, отсядам за почивка, за пренощуване.* и҆ оу҆ ѡ҆ньзи пеще́ра, бѣ́ше мѣ́сто широ́ко. гдѐто па́даахꙋ на ста́нь пѫ́тници 33.237; защо̑ ѿна́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и҆ та́мо на ста́нь па́дахꙋ чл҃ци пѫ́тници и҆ чюжди́н҆ци, и҆ та́мо б҃ца роди̑ х҃а 33.244б.

сег.: *Зед.* па̀да 15.140, *Змн.* па́дать 11.106б; *имперф.*: *Зед.* пада́ше 36.272, *Змн.* па́дахꙋ 2.14, 33.244б, па́даахꙋ 15.139б, 15.140, па́даа́хꙋ 33.237; *аор.*: *Зед.* пада̀ 39.311, *Змн.* па́дѧ̀хꙋ 11.83б.

падар *м.* (2) *Пъдар, пазач на полски имот.* и҆ минъ̀ се є҆дна година. и тогази се помоли на село̑ да го стореть пада̑рь на лозїе. и҆ ѡ҆ставиха го та̀ чюва̑ лозїето, за, є҃і. годи́нь 5.33б; и҆ тои́зи ча̑ раз҆бра́ се до село̑то. и҆ дойдо́ха лю́дїе ѿ село̑то да ви́деть що са̀ доишлѐ вои́не оу҆ ло́зїето и҆ и҆́щъть пада́ратого 5.35.

ед.: пада̑рь 5.33б, *чл.* пада́ратого 5.35.

падна *св.* (44) **1.** *Падна, придвижа се стремително в посока надолу.* и҆

inslav

ѕвѣздѝте щьть да па́днать ѿ н҃бе́то и҆ си́лы н҃бные щь́ть да сѐ вди́гнать де҃то дрьжа́ха н҃бе́то 18.195б; и҆ ты́ꙗ и҆щеше да прѣми́не ѕвидѣ́ть и҆ па́днѣ и҆ ѹ҆би се 2.13; и҆ плов'ци́те станѣ́ше да напра́вѧть вѣтри́лата, и҆ а҆́зь станѣ́хь да и҆мь помо́гнꙋ. и҆ прѣпе́х' се и҆ па́днъхь ѹ҆ море́то 15.152б. **2.** *Падна, разруша се, срина се (за сграда).* и҆ прѣда́доха се съ про́хора, и҆ заве́доха гы прѣ҆ чер'кви́щето а҆р'теми́дово. и҆ по́м҃ли се і҆ѡа́ннь, и҆ па́днѣ о҆но́ва чер'квище и҆ строши́ се 6.43. **3.** *Припадна, загубя свяст.* а҆ роди́телїе ни҆е́гови ѿ (!) голѣ́ми радо́сти. и҆ ѿ поч҆ю́ та҆ паднѣ́ха на землѧ̀, и҆ бы́ха за го́лѣ ча҆ без'гла́сны 39.315б. **4.** *Падна на колене за поклон, коленича в знак на преклонение и уважение.* и҆ погле́да вала҆а҆́ хѹ́бѣвѣ, и҆ видѣ̀ а҆́гг҃ла. и҆ ка́то го видѣ̀ ѿ страхь паднѣ̀ и поклони́ мꙋ се 11.87; да҆ ка́то видѣ̀ ѿнїа два҆ а҆́гг҃ла а҆ла̀ то́й не зна́еше че́ сѣ̀ а҆́гг҃лы... та҆ ѿи҆дѐ та гѝ посре́щна, и҆ паднѣ̀ та и҆́м' се покло́ни до сама́та землѧ̀ 31.221б. **5.** *Прен. Падна, стоваря се върху някого, сполетя.* ви́дите ли̇ х҃ртїа́не ко́л'ко е зло̀ кле́тва. а҆ми̇ и҆ ны́е да се чю́вамѐ ѿ кле́тва да се не закли́name, да не па́дне на на҆ гнѣ̀вь бж҃їи 5.40; а҆́ко не дойдешь, къкь щѐ ны́е да разꙋ́мѣемь ва́ша дꙋ́ма. о҆́ти и҆ посла҆́ѣ на те́бѣ щѐ бѣда̀ да па́дне 12.115б. **6.** *Прен. Попадна на нещо.* че щѐ въ ни҆е́говото цр҃тво да бѣ́де гла́дь голѣ́мь. и҆ щь́ть, да па́днать людїе́тѣ ѿ зло̀ на зло̀ ка́то ѿ расла́на на ме́ч'ка 18.179. **7.** *Прен. Падна победен.* и҆ да па́днете прѣ҆ ва́шите вра҆́гове и҆ да сътры̀ѧ със' досажденїе ва́шъта гръды́нꙗ и҆ да о҆ста́влю ва́мь н҃бе́то да е҆ ка́то желѣ́зно, и҆ землѧ̀та ка́то мѣ҆́даа 11.107. **8.** *Прен. Секна, престана (за определено настроение или душевно състояние).* за е҆ди́нь ча҆́ е҆ прѣвра́тень на зло̀. за е҆ди́нь ча҆́ мꙋ па́дна по҆́сми́ванїе. за е҆ди́нь ча҆́ мꙋ се и҆з'корени̇ си́лата и҆ ю҆на́шьство́то 31.216. **падна в грѣх.** *Изпадна в грях, съгреша.* а҆́ко ли́ ны па̀кь и҆скꙋ́си дїа́воль. и҆ па́днѣ̀ въ нѣ́кой ѿ прѣ҆ре́н'ните грѣхове. а҆то̀ да сѐ не прѣдадѣ̀ въ о҆чаа́нїе 1.8; **падна в ръцѣ божии.** *Падна в божиите ръце, озова се в божията власт.* що̀ ка́же кнїга. пода́и г҃ꙋ дарь щото́ си съсво́й (!) трꙋ́дь сте́кль. недѣ̀и да сѐ стрꙋ́ва бг҃ꙋ ка́то на и҆гра̀ защо̀ е страшно ко́и па́дне въ рꙋ́цѣ бж҃їи 31.219б; **падна мрътъв.** *Падна мъртъв, умра.* и҆ по́м҃ли̇ бг҃а таи́но. и҆ ꙋ҆да́ри лїе́а посрѣ҆́ ср҃це́то мꙋ. и҆ паднѣ̀ мрѣ̀т'вь мрьсны̀ лїѡ 9.66; **падна на лицето си.** *Падна по очи като израз на силни чувства.* тога́зи па́днаха на лицѐто си на землѧ̀ и҆ два̀та. и҆ по́м҃лиха се бг҃ꙋ със'льзи (!) 5.31; а҆ мано́е и҆ жена́та мꙋ, ѿ стра́хь па́днъха на лицѐто си и҆ ре́кохa. ѿлеле́ на́мь. че и҆ ные видѣ́х'мѐ а҆́гг҃ла г҃на 11.89; **падна на нозѣте на някого.** *Падна в краката на някого.* а҆ ѿны̀ꙗ калꙋ̀ѐре и҆з'влѣкоха го наси́ла. и҆ приве́доха го і҆гꙋ́менꙋ. и҆ видѣ̀ го і҆гꙋ́мень, паднѣ̀ на нѡѕѣ́те мꙋ, и҆ м҃ли мꙋ се 2.12; и҆ то́и не смѣ̀а да подꙋ́ма нѣ́что̀ а҆́ми и҆ е҆дна́кь слѣзе ѿ кони́атого, и҆ па́днъ на нѡѕѣ́те мꙋ и҆́ и҆́щеше ѿ ни҆е́го проще́нїе 15.148б; **падне ми врѣме.** *Падне ми време, намеря време за нещо.* е҆́то сега̀ е҆́два̀ ны̀ паднѣ̀ врѣ́ме а҆ми ела̀ да си̇ подꙋ́маме 5.36б; и҆ ка́же ста́рото. и҆́ а҆́зь годи́мь да си̇ подꙋ́маме нѣ́кога и҆ не мо́же да ни̇ падне врѣ́ме 5.36б.

сег.: 3ед. па́дне 5.32б, 5.40, 11.98, 31.219б, падне 5.36б, *1мн.* па́днѣ̀ 1.8, *2мн.* па́днете 11.107; *имперф.: 1ед.* па́днѣ̀ 17.172, 17.172б; *аор.: 1ед.* па́днъхь 15.152б, па́дньхь 17.170б, *3ед.* паднѣ̀ 2.12, 5.36б, 6.43б, 31.221б, 33.242, па́днѣ̀ 2.13, паднѣ̀ 4.24б, 6.46б, 9.66, 10.78б, 11.87, 11.87б, 12.111, паднъ 5.37б, пад'нѣ̀ 6.42б, па́днѣ̀ 6.43, 9.74б, па́днъ 15.148б, па́днь 17.167б, 17.175, паднѝ 17.168, па́дна 31.216, *3мн.* па́днаха 5.31, паднѣ̀ха 9.72, па́дньха 11.89, 11.96, падны̀ха 18.181б, 18.182, паднѣ̀ха 39.307б, 39.315б; *бъд.: 3ед.* щѐ да па́дне 12.115б, *3мн.* щьть да па́днать 18.195б, щь́ть да па́днать 18.179.

inslav

падна се *св.* (6) **падне се жрѣбие.** *Падне се жребий някому, определи се нещо за някого чрез жребий.* катô щѣха да ѝдꙋть ѧплыте по си́ч'кы свѣ́ть и̇ мѣта́ахꙋ жре́бїе комꙋ̀ гдѣ̀ се па́дне да ѝде. и̇ паднѣ̀ се жрѣ́бїе ѧплꙋ̀ фи́липпꙋ да ѝде на а҃сїад'скꙋ зе́млю 36.267; и̇ ре́че с҃ще́нникь і҃ѡсифꙋ. на те́бѣ се паднѣ̀ жрѣ̀бїе, да прие́мешь д҃вца г҃на, и̇ да ю̀ ꙋ҃па́зишь 13.124б; и̇ раздѣли́ха си́ч'ка земл҃ѧ̀, катô мѣ́таха жре́бїе, коѓо̀ бѣ̀ гдѣ̀ ще да пꙋсти. и̇ паднѣ̀ се жре́бїе, ѳо́мꙋ бли́зьн'цꙋ да и̇де вь и̇н'дїю 7.49.

сег.: 3ед. се па́дне 36.267; *аор.: 3ед.* паднѣ̀ се 6.41б, 7.49, се паднь 6.41б, се паднѣ̀ 13.124б, паднѣ̀ се 36.267.

паднувам *несв.* (2) *Падам, движа се стремително в посока надолу.* и̇ пр҃ркъ д҃вдь зара̑ того́зи дїа́вола ре̑. вы̀ же ꙗ҃ко ч҃лци ꙋ̀ми́рате. и̇ катô е̇ди́нь ѿ кнезь па́д'нꙋвате 11.83б; и̇ по́чне̑ да сѐ вди́га катô си́л'нь вѣ̀трь, и̇ катô бꙋ́ра вели́ка а̇ катô пра̑ на земл҃ѧта па́днꙋва. и̇ катô пла́мен' се вди́гне го́рѣ на висинѣ̀, а̇ като ди́м' се рази́де 31.215б.

сег.: 3ед. па́днꙋва 31.215б, *2мн.* па́д'нꙋвате 11.83б.

падох *от стб.* пасти *св.* (24) **1.** *Падна, придвижа се от по-високо към по-ниско.* това̀ катò чю̀ ст҃ыи, растрепе́ра се ѿ стра́хь и̇ па́де до́лꙋ ѿ конѧ́того 5.29; и̇ станѣ̀ше плов'ци́те да направеть вѣтри́лата. станѣ̀ и̇ тоизи бл҃гочѣ́стивыи ч҃лкь да ѝмь помо́гне. и̇ не знамь как' се прѣпѐ, и̇ па́де ꙋ̀ морето 15.152б. **2.** *Падна на колене за поклон, коленича в знак на уважение.* и̇ тога́зи катô чю́ха гл҃а трꙋ́бны̑, си́ч'кы та́мо чтô се намѣ̀риха. па́дошe и̇ поклонише се на ѻ҃бра́зь ца̀ревь 11.92; и̇ погле́да валаа́мь, и̇ видѣ̀ а҃гг҃ла пр҃ѣ ни́его. и̇ ѿ стра́хь па́де и̇ поклони́ мꙋ се 33.242б; трѝ пѣ́ты д҃не́ска да се̑, кла́нѧ бꙋ̀, и̇ като се̑ и̇́маше ѿбычаи па́де на колѣ́но оу̑ ѿн'зи дн҃ь и̇ поклони́ се бꙋ̀ своѐмꙋ 11.92б. **3.** *Падна, остана на легло, разболея се.* и̇ баща́ мꙋ дїѡскори́дь, като чю̀ че е̇ ꙋ̀да́вень сы́н' мꙋ. ѿ голѣ́мa жа́л'ба па́де и̇ то́и та ꙋ̀мрѣ 6.43. **паде на лицето (очите) си.** *Падна по очи като израз на силни чувства.* тога́зи като́ чю̀ ст҃ыи, тїѧ дꙋ́мы. па̀кь па́де на лицѐто си на́ земл҃ѧ, и̇ ре́че. вѣ́рꙋва̑ г҃и бѐ мо́и, че се̑ ты̀ сто́риль н҃бо и̇ земл҃ѧ̀ и̇ си́ч'кы свѣ́ть 5.29б; и̇ тога́зи гедеѡ́нь па́де на лицѐто се̑. и̇ ре̑. ѿ те́ж'ко ме́не чѐ виде̑ и̇ а҃зь а҃гг҃ла г҃на, ли́це със' лице 11.88; и̇ ѿ стра́хь па́дошe на ѻ҃чи́те се̑. и̇ пла́чаахꙋ 15.152; **паде на нозѣте на някого.** *Падна в краката на някого.* и̇ на ѿсмыи д҃нь станѣ̀ и̇ поидѐ на монасти́рь. и̇ поклони́ се і҃ꙋ́менꙋ до земл҃ѧ̀ и̇ па́де мꙋ на нн҃ѡзѣ́те (!) 2.10; та̑ па́де е̇днôмꙋ на нѡзѣ́те до сѣ́мата земл҃ѧ̀, та мꙋ̀ ка́же. мо́и гп҃ди́не. м҃лѧ ва́ша мл҃ть, недѣ́ите заминꙋ́ва мо́и до́мь 31.221.

аор.: 1ед. па́дѡ̀ 11.104, *3ед.* па́де 2.10, 2.14, 5.29, 5.29б, 5.30б, 6.43, 8.57б, 11.86б, 11.88, 11.89б, 11.92б, 11.93, 11.97, 15.136б, 15.140, 15.152б, 31.221, 33.242б, 39.305, *3мн.* па́доха 6.42б, па́дошe 11.92, 15.152, 32.230б.

пазар *м.* (3) *Пазар, място за разпродажба на стоки, тържище.* и̇ помо́ли ми се, и̇ да́де ми то́изи ове́рь, и̇ ре́че ми сторѝ добрѣ̀ и̇ занесѝ на женѣ́та ми то́изи сре́брьныи ове́рь. защô а҃зь ре́че и̇́ма́мь ра́бота до паза́рь 15.154. // *Образно.* ч҃лцїи догдѐ сте на то́изи свѣ́ть на пазарь, и̇ догдѐ са паза́рь нѣ е раз'вали́ль. кꙋпѣ́те се̑ мл҃ти́нѧ 31.222.

ед.: паза́рь 15.154, 31.222, пазарь 31.222.

пазение *ср.* (1) *Пазене, спазване на определени норми, съблюдаване.* а҃кò по́стишь, и̇лѝ бди́шь. и̇лѝ се м҃лишь, и̇лѝ низ'кô лѣга́шь, и̇лѝ пѣ́ешь и̇лѝ слꙋгꙋ́вашь, и̇лѝ мета́нїе мнѡ́го стрꙋ́вашь. а̇ ты дꙋ́маи, ѻ҃ти нѣ е̇ това̀ ѿ моѐ по́ка́нѣнїе. а̇мѝ е̇ ѿ бж҃їа по́мощи и̇ па́зенїе би́ва. е҃мꙋ же сла́ва и̇ н҃нѣ и̇ пр҃но и̇ въ вѣ́кы вѣ́кѡ̀ а̇ми́нь 19.208.

ед.: па́зенїе 19.208.

inslav

пазител *м.* (1) **ангел пазител.** *Ангел хранител; безплътно същество, което пази определен човек.* и҆ проводѝ а҆́гг҃ла пазителꙗ моего̀ да ме и҆з҆ба́ви ѿ тѣ́йзи бѣ́ды. и҆ каквото̀ си и҆з҆ба́вилъ трꙑ̀те мо́м҆ци ѿ пѣщѣ̀ хал҆дѐйскаа. ѻ҆́ти си прѣпросла́влєнь въвѣ́кы а҆́ми҃ 39.300б.

ед.: пазителꙗ 39.300б.

пазуха *ж.* (1) *Пазва, мястото между гърдите и дрехата, пазуха.* и҆ въсе́гна ꙋ҆ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и҆ и҆́звади, ѕ҃, жльти́цы, и҆ да́де ста́р҆цꙋ. и҆ рече́ мꙋ. ꙋ҆змѝ дрꙋ́же, и҆ да́и ми ковѐрь 15.153б.

ед.: па́зꙋха 15.153б.

пазя *несв.* (29) **1.** *Пазя, закрилям някого, покровителствам.* защо̀ тїа̀ (ст҃ції) дѐто и҆́ слꙋ́ж҆ба и҆ правило дрьжи́ме, и҆ тїе сѣко́гы на҃ нагле́дꙋват и҆ па́зет҆ ны̀, и҆ мл҃ꙗть б҃а за на́ше сп҃се́нїе 39.295б. **2.** *Пазя, охранявам нещо, вардя.* и҆ тога́зи катѡ̀ видѣ̀ ключа́рь цр҃ко́вныи детѡ̀ пази гро̀бь ст҃мꙋ. че сѣ̀ по́мнѡго ѻ҆бры́наха лю́дїе да гра́беть сребро̀то что̀ бѣ́ше на гро̀бь ст҃мꙋ привѝка висо́ко 9.72б. **3.** *Спазвам, придържам се към нещо установено, съблюдавам.* а҆̀ми а҆̀ко̀ се надѣех҆тѐ да вы̀ ꙋ҆па́зи҃. а҆̀ вые би́х҆те стрꙋ́вале и҆ па́зиле мо́йте дꙋ́мы, щото̀ вы бѣ́хь зарьча́ль, и҆ кнїгы ѻ҆ста́виль 18.205б. **пазя като очите си свои.** *Пазя нещо с много грижи, с много внимание.* и҆ кога̀ попора́сте. а҆́ тїе́ го наꙋ́чи́ха на кнїга. и҆ ба́ща мꙋ и҆ майка мꙋ пазѣ́ха го катѡ̀ ѻ҆́чи́те си҃ свои̑ тѣ́к҆мо зара́ї хꙋ́бость и ра́зꙋ 39.313

сег.: 2ед. па́зишь 1.4[2], *3ед.* пази 9.72б, па́зи 15.146, 20.209б, 21.211, *3мн.* па́зьть 1.8, па́зет҆ 39.295б, па́зеть 39.302б, пазѣ́ть 39.318б, пазе́то 39.318б2; *имперф.: 2ед.* пазѣше 35.260б, *3ед.* па́зѣше 11.97б, пазе́ше 40.321б, *3мн.* па́зѣха 32.229б, па́зехꙋ 33.237, па́зѣхꙋ 33.241, пазѣ́ха 39.313; *аор.: 1ед.* пази҆ 39.314б; *форми от перф. тип: 3мн.* са па́зиле 18.196б, са пазиле 18.197; *бъд.: 3ед.* щѣ да па́зи 18.187; *пов.: 2ед.* пази҆ 1.5б, 1.6б, 1.7б, *описат. 2ед.* да па́зишь 1.4б, *3ед.* да па́зи 16.159б; *усл.: 2мн.* би́х҆те па́зиле 18.205б.

пазя се *несв.* (14) *Пазя се, полагам грижи да не пострадам от нещо или някого, предпазвам се.* дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма б҃жїи ч҃лкь не́лї е, па́зи се ѿ мнѡ̀го пи́тїе, и҆ не щѣ̀ да ꙋ҆зме ѡ҆н҆ъ́зи ча́ша 7.50; и҆ сѣ̀ де́сна рька̀ да дава́ме м҃лти́нꙗ на сыромасѝ и҆ на про́сѣци. а҆̀ сѣ̀ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты. и҆ на срц҃е́то си҃ гнѣ́вь и҆ кара́зь да нѐ дрьжи́ме 31.222б; и҆ пазѣ́те са ѿ тїа́ щото̀ зло̀ работѣть, и҆ пазѣ́те са да се не ѡ҆рече́те ѿ ха̀ вл҃ка. и҆ пазѣ́те се нѣ́кои ѿ ва̀ да нѐ ѡ҆и҆́де да сѐ ꙋ҆́чи на злы̀ ра́боты 18.180.

сег.: 3ед. па́зи се 7.50; *имперф.: 3ед.* па́зѣше се 5.28; *пов.: 2ед.* пази҆́ се 1.3, 1.5, 1.7, 1.7б, *2мн.* пазѣ́те са 18.180[3], 18.191, пазѣ́те се 18.180, се пазѣ́те 18.180б, *описат. 1мн.* да сѐ па́зи҃ 18.177б, да сѐ па́зиме 31.222б.

пак *нареч., съюз, част.* (527) **I.** *Нареч.* **1.** *Пак, отново, още веднъж, повторно или за пореден път.* и҆ въ еди́нь д҃нь раз҆болѣ̀ се тврьдѣ̀. и҆ като си҃ чинѣше припа́дѐ па̀кь пр҃ѣ̀ и҆́коната а҆́рхг҃глꙋ михаилꙋ. и҆́ще по́мощь 11.99; и҆ ꙋ҆зѐ па̀кь катѡ̀ и҆ прь́вѣнь. т҃. жльтицы. и҆ веза̀ гы̀. и҆ пойдѐ па̀кь но́щїю таи́но. и҆ фрь́ли гы и҆з҆ прозо́рець катѡ̀ и҆ прь́вѣн҆ 15.135б; и҆ тамо що ѐ цр҃ква бг҃о ро́дична пойдох҆ме̑ до нѥ̑а при врата́та цр҃ко́вны. що съ̀ затво́рени. и҆ то́и̑ па̀кь сто́ри мо́л҆ба катѡ̀ и҆ прь́вѣнь, и҆ тїе мꙋ се самы̀ ѿтво́риха 3.19б; ѻ҆́смыи пѣ̀ть сѐ па҃ ꙗ҆вѝ, на ѐдина́дет҃ѣ ꙋ҆че́ници 38.288. **2.** *Пак, въпреки това.* и҆ то́л҆кози стра́дахꙋ гражда́не. кол҆кото̀. зеха да ꙋ҆ми́рать ѿ гла́дь, и҆ па̀кь надежда и҆́маха на б҃а 11.96; и҆ гледа го и҆ чю́е мꙋ дꙋ́мата и҆ ви́ди какь ѐ съ̀щи нѥ́инь мꙋ́жь. а҆̀ми пакь не смѣ̀а да го попи́та да ре́че. ты̀ кои си 5.37б; мака́рь и҆ да не си҃ прѣгрѣ́шиль дꙋ́ш҆ма́нинꙋ твоѐмꙋ ты̀. нѣ̀ па̀кь ты̀ сторы̀ нѥ́мꙋ мета́нїе. и҆ и҆́ма҃ проще́нїе 1.6. **3.** *После, след това.* и҆ пойдѐ на

inslav

пер'си́дь, и҆ мнѡ́го сторѝ знамéнїе, и҆ напоконь пои́дѐ на пáр'ѳѡ҃ и҆ ми́дѡмь. и҆ пáкь на и҆н'дїа 7.54б; и҆ да ѡ҆стáви рꙋкáта си на челóто и҆ втóро пáкь, на срⷣцéто си. трéтыи пѣ́ть на дéсно рáмо. и҆ четвръ́тыи пѣ́ть, на лéво рáмо. и҆ тогáзи чи́нишь и҆стен'скыи крⷭ҇ть 16.160; и҆ пáкь станѣ̀ раꙗ́кїе посрѣ̀ тѣ́хь и҆ рⷣ высóко 11.91. **4.** *По-нататък, освен това, също.* є҆то казáх'мѐ коѐ мáл'ко [кое] мнѡ́го как' щѐ да сѐ свръ́ши свѣ́ть. а҆̀ла сегà послꙋ́шайте пáкь за а҆н'тихрїста как щѐ да сѐ рóди. и҆ как щѐ да сѐ ѿхрани 18.184; а҆ петое, зарьчáнїе бж҃їе. детô да не прибїешь нѣ́кого… и҆ пáкь кáже. да ѿбы́чете и҆ да ми́лꙋвайте си́ч'кыте чл҃ци. а҆̀ко и҆́щете да бꙋ́дете сн҃ѡве бж҃їй 1.5б; и҆ дотꙋ́ка бы̀ бл҃вени̇ хрⷭ҇тїáне ст҃мꙋ скрѣ̀бь щò потéгли. послꙋ́шаите пáкь кáк' сѝ найдѐ женáта и҆ дѣцáта,. и҆ нáпоконь кáк' бы́ха мꙋ́ченїи заради̇ х҃во и҆́мѐ 5.35б. **5.** *Още.* когы̀ празн҃ꙋвашь и҆ не рáботишь. недѣ́и седнѣ̀ да пїéшь… нѣ̀ ѿи҆дѝ въ ц҃рква смѣрéно, на вечéр'нѧ, и҆ на оу҆тр́нѧ. та пáкь и҆ ст҃а лѵ҃ур'гїа 1.4б; и҆ бѣ̀ щѣ̀ дâ нáмь пáкь поголѣ́мо добрò. дѣ̀то ѻ҆́ко нѣ̀ є҆ видѣ́ло, нѝ ꙋ҆́хо слꙋ́шало, нѝ на срⷣце чл҃кꙋ ни дошлò 31.222; и҆ пáк' сѣ̀ а҆́гг҃ле без'съмрѣ́тны… и҆ пáк' сѣ̀ и҆ прѣлóжны а҆́гг҃лы със' ꙋ҆́мьт' сѝ… и҆ пáк' сѣ̀ а҆́гг҃лы свѣ́тлы 11.82б. **II.** *Съюз.* **а пак.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; а пък, но пък, обаче.* сѝ рѣ́чь землѣ̀ннаа. дѥ́ето (!) днéскаа ꙗ҆дéмь. а҆̀ пáкь наоу҆́трѣ смѣ̀ пáкь станѣ̀ме глáдны 9.60б; **ако (защо) пак.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие или причина; ако пък, защото пък.* а҆́ а҆ко лѝ пáкь кáжешь да ꙋ҆́мрѣ. а҆̀ тóи дá пїе ѿ товà дѣ̀то е въ дéсната рѣ́ка̂ 39.303; а҆мѝ да ю҆̀ завезéмь тáмо… и҆ щéмь на добрà цѣнà дá ю продадѣ̀. защô пáкь виждьтѐ дрꙋ́гыте корáбе и҆ тѝе си́ч'ки и҆́дꙋть 9.69б; **ами пак.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; ами пък, обаче.* мнѡ́жищь рéкохь вáмь… кáк' щь да бꙋ́дꙋ распéть. и҆ ꙋ҆́мрѣ̀твень ѿ рꙋ́цѣ безаконїи є҆врêе. амѝ пâ трéтыи дн҃ь щѣ̀ да въскрⷭ҇нꙋ 38.291; **или пак.** *Въвежда съчинени разделителни изречения; или пък.* чл҃кь и҆́ма є҆дно̂ дéйство, да глéда със' ѻ҆чи́те сѝ. мóжеш ли да мꙋ́ рⷣéшь. слѣ́пь є҆̀, ѻ҆́ти не глéда със' рꙋцѣ́те сѝ… и҆лѝ пакь и҆́ма є҆ѥ҃стѣ́вно дѣ́йство. да хóди със' нѡѕѣ́те сѝ. мóжеш' лѝ да мꙋ рⷣéшь хрóмь є҆̀ ѻ҆́ти не хóди със' рꙋцѣ́те сѝ 38.282; **нито (ни) пак.** *Въвежда съчинени съединителни изречения; нито пък.* шестое зарьчанїе бж҃їе. детô да не пожáлишь женꙋ̀ бли́жномꙋ и҆ съсѣ́да твоѥ́го, нитò пáкь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ 1.6б; и҆ нѥ́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ хрⷭ҇тїáне право̆вѣр'нїи. не бѣ́хꙋ тврьдѣ̀ богáты, нѝ пáкь сыромáси. а҆̀мѝ посрѣ̀ 15.132б. **III.** *Част. За усилване, подчертаване смисъла на отделни думи в изречението.* и҆ є҆дны̀ хрⷭ҇тїáне ѻ҆́чи́вѣстно и҆сповѣ̀дꙋваахꙋ х҃а, кáкь є҆̀ и҆стинныи бѣ̀. и҆ прѣтéглиха голѣ́ма мꙋ́ка… и҆ дрꙋ́гы пáкь не мóжахꙋ да прѣтрыпа̀ть нѝ мѣ́кы, нѝтѝ щѣ́ха нѝ ѿ х҃а да се ѿрекꙋ́ть а҆́мѝ бѣ́гаахꙋ въ гóра̂ и҆ по пéщера̂ 15.139; за тѣ́зи пáкь гóз'ба, и҆ ѣ̀ сам'сѝ рⷣ̀. въ є҆ѵ҃лїе. ѻ҆́ти чл҃кь нѣ̀ є҆ жи́вь тѣ́к'мо ѿ є҆ди́нь хлѣ́бь 34.248; почю́ди се и҆ рⷣ̀, а҆́зь сегà тéбе и҆спровóди̇, ѿгдѐ пáкь тꙋ́ка се найде 7.50б.

пáкь 1.3, 1.3б, 1.4б[4], 1.5, 1.5б, 1.6[2], 1.6б[2], 1.7[2], 1.7б, 1.8[3], 2.12б, 2.13б, 2.14, 2.14б, 2.15, 3.17, 3.19[3], 3.19б[2], 4.26, 5.24б, 5.27б, 5.28б, 5.29б[2], 5.30, 5.30б, 5.31б[3], 5.32б[3], 5.34, 5.35б[3], 5.38б[2], 5.39б, 6.42б, 6.44б, 6.45б, 6.46, 6.47б, 6.48[2], 6.48б[2], 7.50б, 9.60б[2], 9.61[3], 9.62б[4], 9.64, 9.69[2], 9.72[2], 9.74, 10.77б, 11.82б[2], 11.83, 11.83б, 11.84б, 11.86б, 11.87, 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.91[2], 11.95, 11.96[5], 11.96б[2], 11.97, 11.98, 11.99, 11.99б, 11.100[3], 11.101, 11.101б, 11.102б, 11.103, 11.104, 11.104б[2], 11.105б, 11.107б[2], 12.109, 12.110б[2], 12.111б, 12.112б, 12.115[2], 12.116, 12.116б, 12.118[2], 12.119, 13.121б, 13.123[2], 14.128б, 14.129,

inslav

14.130, 15.132б, 15.134б, 15.135[5], 15.135б[2], 15.136б[2], 15.137, 15.139, 15.140б, 15.142, 15.144, 15.145б[2], 15.146б, 15.149б, 15.150б, 15.151, 15.151б[2], 15.153, 15.154б, 15.156, 16.160[2], 16.161[2], 16.161б[5], 16.162, 17.163б, 17.170, 17.172[3], 17.173[2], 17.173б[3], 17.174[2], 17.174б[4], 17.175[2], 17.175б, 18.191б, 31.216б, 33.233б[2], 33.236, 33.239[3], 33.240[2], 33.242, 33.244, 33.245, 33.245б, 34.248, 34.248б, 34.252б, 34.253[3], 34.254б[2], 35.256[2], 35.256б, 35.261, 35.262б[3], 35.265, 36.270, 36.270б, 36.272б, 37.274, 37.281, 38.282б, 38.284, 38.286, 38.291, 38.292[2], 38.292б, 38.293, 39.298, 39.313б, 39.317б[3], 39.319б, 40.321, 40.322б, пáкь 2.9б[2], 2.10[2], 2.10б, 2.14, 3.19б, 3.20, 4.25, 4.26, 4.26б, 5.29, 5.29б, 5.32б, 6.47, 7.50б, 7.53[3], 7.54б, 8.55б, 8.56, 8.57б, 9.63б, 9.67б, 9.69, 9.73б, 9.74, 10.76, 10.78, 10.79, 11.86, 11.86б, 12.110б, 12.115б, 16.157б, 16.158б, 16.160[2], 16.161[2], 16.162, 17.165, 17.169, 17.170б[2], 17.171, 17.172, 17.175[2], 18.177[2], 18.177б[2], 18.178, 18.178б[2], 18.179б, 18.182, 18.183, 18.183б, 18.184[2], 18.185, 18.185б, 18.186, 18.186б, 18.191б[2], 18.193, 18.195б[2], 18.196, 31.217[5], 31.217б, 31.218, 31.220, 31.221б, 31.222, 31.223, 32.224б, 32.226, 32.226б, 32.227[2], 32.229б, 32.230, 32.231б[3], 33.232, 33.232б, 33.233б[2], 33.234, 33.242[3], 33.243[2], 34.248, 34.252, 34.252б, 37.278б[2], 37.279, 37.280б, 37.281, 38.285, 38.286, 38.288б, 38.293, 39.295, 39.296, 39.296б, 39.297, 39.301, 39.301б, 39.302б[3], 39.303, 39.303б, 39.308, 39.309[2], 39.311, пáкь 3.19, 4.26, 8.56б, 9.69б, 10.78б, 11.85, 11.86б, 11.90[2], 14.129, 15.135, 16.161, 31.217, 33.243, пáк[ь] 3.19б, 4.23, 6.41б, 6.42б, 11.82б[4], 11.83, 11.85б, 11.89, 11.97б, 11.101б[2], 11.104б, 11.107б, 12.116б, 12.120, 13.124б, 15.134б, 15.137, 15.139б, 15.140б, 15.155, 17.170[2], 17.171б, 17.175, 18.196б, 33.244б, 34.250*, 36.270, 38.285, пá 3.19б, 3.20[2], 4.23, 4.23б, 5.38б, 9.64б, 9.74б, 10.76б, 11.82, 11.89, 11.90б, 12.116б, 12.119, 15.131б, 15.138, 16.160, 17.172б, 33.236, 33.239, 33.242[2], 33.242б, 33.242б, 33.243, 33.243б, 34.251, 34.253б, 34.254, 37.275, 38.282[3], 38.283, 38.285, 38.285б, 38.286[2], 38.288, 38.289[2], 38.289б[3], 38.290, 38.290б[2], 38.291[3], 39.299, 39.302[2], 39.311б[2], 39.316, 39.317б, 39.318б, пàкъ 5.27[2], 5.40б, 11.107б, пак[ь] 5.34б, 9.69, 9.74, 11.88б, 12.116б, 13.122б, 14.126б, 15.135, 17.173б, 18.185б, 32.229б, 39.301б, пáк[ь] 5.34б, 9.69, 11.85, 11.96, 12.116б, 12.120, 14.127б, 14.129, 17.170, 17.173, 18.181б, 18.187, 18.191б, 21.210, 31.215б, 31.219б, 31.220, 31.221б, 36.270, 37.276, 38.286, 38.286б, 38.293б, пакь 5.37б, 6.46б, 11.98, 17.165, 18.177, 31.220, 38.282, 38.282б, 38.293б, 39.305, пàкь 11.82, пакъ 15.132, пáккь (!) 18.177, пáкь[ь] 31.216, 39.314б, пáк 32.226.

паки *нареч.* (14) **1.** *Пак, отново, повторно или за пореден път.* йдѝ пàкь и҆ и҆щѝ мꙋ ѻ҆ти тóи и҆́ма стлѣ́пѡве кол[ь]ко щéшь. и҆ ѿидѐ пàкь є҆пⷭ҇п[ь] и҆ и҆скá мꙋ. а҆ тóи пàкы слъга̀ и҆ рⷣ не и҆́мамь нѝчтô 9.69; и҆ пàкы поидѐ втóрыи пѫ́ть, и҆ товà пàкь видѣ̀, и҆ не смѣà да зáпали кан[ь]дилата 11.101б; и҆ тогáзи се вратѝ а҆́гáра, и҆ прїе ю҆ пàкы а҆враáмь 11.84б. **2.** *Пак, след това, после.* а҆̀мѝ а҆́зь да кáжꙋ на твóето прѣлѣщенїе каквô е. и҆ кой сѣ̀ тебѣ̀ вѣровáле сáмы пàкы тїѐ да тѐ прибїють 36.269; ѿн[ь]зи пꙋстин[ь]ꙗк[ь]... прѣбы̀ тáмо мáл[ь]ко днѝ вь ц҃рквата ст҃мꙋ. и҆ пàкы ѿидé си въ пꙋ́стынꙗта 9.71.

пàкы 3.20б, 5.28, 5.31, 9.69, 9.71, 9.73б, 10.77б[2], 11.84б, 11.86б, 11.87, 11.101б, 36.269, пáкы 17.175б.

пакост *ж.* (12) *Пакост, вреда, зло, злина.* а҆̀мѝ пàкь и҆ дїáволь същи врàгь, и҆ завѝстникь на солꙋнѝáнїе, защô и҆́мâ любóвь ст҃мꙋ димѝтрїю. чтô и҆знáидѐ да и҆́мь стóри пáкость, да гы̀ прѣдадé 9.72; и҆ так[ь]вь́зи пáкость нанéсе ст҃мꙋ ненавѝстникь дїаволь 15.139; и҆ пàкь кáже, смѣрáва грѣ́ш[ь]нь чл҃кь правéднаго чл҃ка. бл҃жéнь мꙋ́жь детo трьпѝ пáкосты. и҆ бл҃жéнь і҆ѡáннь злаꙋстѝ детô сѣдѝ на прѣстóль и҆ бы̀ велѝкь със[ь] поꙋ́ченїе, и҆ прѣдóбрь 12.112б. **чиня пакост.** *Пакостя.* защò знáи що щѐ дá ти бъде. щéшь да гладꙋ́вашь, и҆ да жьднѣ́ешь, и҆ голь да хóдишь. и҆ щѣ́ть дá ти чи́нꙗть пáкость, и҆ да ти досáждать чловéци 2.10; нъ ѿ нашѣ́та дрꙋ́жѝна мнѡ́го мꙋ пакóсть чинѝáха. є҆днѝ плю́ꙗха на нѝго. дрꙋ́ги се смѣ́ꙗха и҆ полѝваха го със[ь] помїа. и҆ бы́ꙗха го 40.323.

ед.: пáкость 2.10, 9.72, 10.77б, 15.139, 17.171б, пакость 5.30б, 15.151б, 17.171б, 33.242б, пакóсть 40.323, пáкоть (!) 9.70; *мн.:* пáкосты 12.112б.

пакот (!) *вж.* **пакост**

inslav

паладия *ЛИ* (1) *Паладия.* и҆ прово́ди҆ ст҃го́ коз'ма и҆ дамі́ана със' голѣ́ма по́чест' до дома и҆мь и҆ тога́зи и҆сцѣли́ха и҆ жену҆ нѣку҆ю, и҆́мето ї҆́и пала́дїа 10.76б.

пала́дїа 10.76б.

палеолог *ЛИ* (1) *Палеолог.* и҆ вь лѣ́то, ҂ѕ҃ ѡ҃з. въ цр҃тво палеѡло́га ц҃ра събра́ше се и҆́нѡци 11.102б.

палеѡло́га 11.102б.

палестини *МИ* (6) *Палестина.* и҆ дои́дѐ си ст҃ыи ста́р'ць вь палести́ны̑ мц҃а се҃, а҃і. и҆ пои́дѐ въ і҆ер҃ли́мь, и҆ писа́нїе ца́рово пока́за 14.129; а҆́ми̑ кога̀ ѡ҃и҆да̀ ѡ҃ту҆ка. а҆ми̑ напоко́нь да ми̑ земе́шь тѣ́лото моѐ, и҆ да́ го̀ прѣнесе́шь въ палести́ны на ба́щнина́та на мо́а̀ майка 39.306б; а҆́ тѣ́лото ни́егово ст҃о́е, зе́ го слу҆га́та не́гова, и҆ прѣне́се го въ палести́ню на неговата ба́щина, ка́то̑ му҆ бѣ́ше зарача́ль ст҃ы́и в' тьмни́цата 39.309.

палести́ны̑ 14.129, палести́ны 39.306б, палесты́нѧ 14.126б, палести́ню 14.130, 39.297б, 39.309.

палестинко (!) *вж.* **палестински**

палестински *прил.* (4) *Палестински, от МИ Палестина.* бѣ́ше нѣ́кои ч҃лкь на є҆ди́нь монасти́рь палести́н'скыи, до́брь и҆ б҃гобоѧ́зливь ѡ҃ мла́да бѣ́ше прїе́ль калоѐрьство, и҆́мето му҆ бѣ́ше зо́сима 17.164. **палестинско мѣсто.** *Палестина.* и҆ ст҃ы̀ са́ва ре҃, дето є҆ ва́ша чисти́та дрьжа́ва ц҃ру҆. что̑ е на палести́н'ко (!) мѣ́сто, что̑ ѹ҆зымаш' да́нь, това̀ про́сѝ ѻ҆́н'зи да́нь палести́н'скыи, да го̑ даде́шь на ст҃ы́те цр҃кви 14.129.

ед.: м. палести́н'скы 14.128, палести́н'скыи 14.129, 17.164, *ср.* палести́н'ко (!) 14.129.

палица *ж.* (1) *Пръчка, прът, палка.* и҆ врѣ́ме̑ бы̑ нѣ́кое. ѻ҆сла́бна грь́чѣско ца́р'ство и҆ със' бж҃ї́е повелѣ́нїе, дои́до́ха римля́не и҆ прѣѐха ца́ри гра́дь. ка́то̑ ка́же дв҃дь ц҃рь. със' па́лица желѣ́зна ѹ҆дрьжаха 8.58б.

ед.: па́лица 8.58б.

паля *несв.* (2) *Паля, правя нещо да гори, запалвам.* ч҃лкь ѻ҆нисифо́рь и҆́мето му҆. что̑ бѣ́ше поста́вень да па́ли и҆ да гаси̑ свѣ́щи. що̑то̑ прине́су҆вать хр҃тїа́не на гро̑бь ст҃му҆ дими́трїю 9.74; и҆ та́мо се м҃ли бг҃у҆ за є҆ дни̑. и҆ свѣ́щи пали̑ и҆ дн҃е́сь и҆ нощє́сь. и҆ пла́чѣше пр҃ѣ ѻ҆л'тарѧ҃ть и҆ на полу҆но́щь заспа̀ 14.130б.

сег.: 3ед. па́ли 9.74; *аор.: 3ед.* пали̑ 14.130б.

памет *ж.* (19) **1.** *Памет; част от съзнанието ни, където се запазват преживявания и впечатления, които при нужда се възпроизвеждат.* тога́зи по́старото зѐ да́ казу҆ва за си́ч'ко що̑то̑ и҆ма́ше на памѣ҃ та̀ по́внѣше и҆ тїѐ по ка́зова́нїето и҆ по прили́ка познаха че сѝ тїѐ тѣх'ны̑ дѣца̀ 5.38; не мо́гу҆ ѻ҆́че мои̑ дх҃о́вныи да ти̑ и҆сповѣ́дамь си́ч'кото что̑ съмь видѣ́ла чю́дно и҆ прѣсла́вно и҆ стра́шно. а҆́ми̑ слу҆шаи да ти̑ ка̑жу҆ ма́л'ко что̑ ми є҆ на па́мѣ҃ 11.103б. **2.** *Памет, спомен за някого или нещо.* тїа́ са дѣ́то се не надѣ́аха на ба҃ нито̑ има́ха г҃а на по́мощь себѣ̀. а҆́ми̑ се надѣ́аха на свое болѣр'ство. зарадѝ тѣ̀ ду́мамь (!) пр҃р҃кь дв҃дь на ѱало́, ѳ҃, и҆ ка́же погы́на па́мѣть, и҆. сь шу́мѡ а҆ г҃ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б. **3.** *Възпоминание, честване, празнуване.* и҆ поло́жиха мо́щите и҆́мь вь ц҃рквата. и҆ мнѡ́го чю́деса сътво́риха и҆ мнѡ́го вѣрова́ху҆ вь х҃а. и҆ ѡ҃тога́зи на вьса́ко лѣ́то па́мѣть и҆́мь чи́нѣха, мц҃а сеп'те́м'врїа, і҆с 5.40; зарадѝ ра́дѡ҃ да го̀ праз҃ну҆вамѐ. и҆ събо́р' му҆ стру҆ваме зара҃і памѣ́ть м҃ника 39.318. // *Църковна служба в памет на светец.* мц҃а того̀ ѕ҃і́ па́мѣ҃ ст҃го а҃пла і҆ є҆в҃ли́ста, ма́тѳеа 37.273б. **имам памет някому.** *Тача, почитам нечия памет.* и҆ а҆ко́ е ре́кль да ти сѐ погре́бѐ твое́го (!) тѣ́ло. ѹ҆ на́шь гра́дь, да ти̑ и҆ма́ме памѣ́ть за на́ше сп҃се́нїе 37.277; **ради памет.** *На памет, за спомен.* є҆ла́те да напра́ви̑ є҆дно́го и҆́дола, ка́то̑ ѻ҆ногова̀ ч҃лка зла́то крыл'наго что̑ ны̑ се ѧ҆ви̑ ту́ка.

inslav

и̑ сторише така̑ и̑ поста́више та̀мо да стои̑ ради па́меть 11.95.

ед.: паметь 2.9, паме҃ 5.38, 10.76, 37.281, па́меть 5.40, 8.57, 10.78б, 11.95, 15.155, 32.231б, 39.312, па́ме́ть 8.55, па́ме҃ 11.103б, 37.273б, 39.315, па́мет҄ 15.150б, паме́ть 17.176, 37.277, 39.318.

панагир *м.* (1) *Панаир, събор, празник.* а̑ми̑ да притечѣме в҄ чер҄кова. и̑ б҃жтвны дꙋ̑ми да послꙋ̑шаме́ замь да прїе́мне҃ добро̑ ѿ того́зи ст҃ца̀ дето го пра́зн҃ꙋваме та си̑ ѻ҃ставѣме си́ч҄ка рабо́та а̑то́ мꙋ и̑ма́е҃ пра́з҃никь в҄ то́йзи день и̑ панагꙋ́рь. така̀ е̑ прили́чень и̑ д҃не́шныѧ д҃нь. като́ мꙋ и̑ма́ме пра́з҃никь и̑ събо́рь 39.295б.

ед.: панагꙋ́рь 39.295б.

панагvр *вж.* **панагир**

панахенда *ж.* (1) *Елински празник със спортни игри, събор.* на се҃ка годи́на събыраха се е҃лли́ны на а̑морїа и чи́нѣха пра́з҃никь, що го̑ зовѣ́ха панахе́н҄да (!). по на́шь е҃зы́кь да ре҃шь, събра́нїе е̑ли́н҄ско. и̑ и̑́маха за́конь и̑ и̑гра́ѩха та́мо пе́ть и̑грѝ 34.251б.

ед.: панахе́н҄да (!) 34.251б.

папа *м.* (9) *Папа, глава на западната християнска църква.* и̑ събра́ше се, ѕ҃, е̑пк҃пы е̑гꙋ́п҄тьскы със҄ попове и̑ дїа́коне, на чѣ́ть до к҃. и̑ ѿстѣ́пиха ѿ ни́его. и̑ напи́саха кнїга за ни́его, и̑ проводиха до ри́мь на и̑нокéнтїа па́пы ри́м҄скаго. да го промѣнѝ 12.113б; и̑ прїѐ това̀ посланїе и̑нокéн҄тїи папа ри́м҄скы. и̑ събра̀ е҃пк҃пы и̑ѳалїи́скые да и̑з҄врьжꙋ́ть ѳеѡфи́ла. и̑ напи́са и̑нокéн҄тїи па́па рим҄скыи писа́нїе, и̑ прово́ди го до ц҃ри_гра̑, і̑ѡа́ннꙋ патрїар҄хꙋ 12.114; и̑ пꙋстѝ ц҃рьскыи кора́бь насрѣщь мꙋ. и̑ пойдѐ патрїа́рхь е̑пифа́нїе със҄ кора́бьть насрѣ́ща, и̑ па́па е҃в҄севїе. и̑ е҃пк҃пь е̑фе́скыи 14.128.

ед.: папа 12.114, па́па 12.114, 12.114б, 12.116б, 14.128, 15.141, 18.191, па́пы 12.113б, папꙋ 12.114.

папур *м.* (1) *Папур, тревисто блатно растение.* а̑ми вы́е да го поло́жите на земла̀ть въ́знакь. и̑ сѣ҃ желѣ́зны пиро́не да́ мꙋ прико́вѣте и̑ рꙋ́цѣте, и̑ нѡѕѣ̀те. и̑ покры̀ите го със҄ па́пꙋрь. и̑ посипѣ́те със҄ ма́сло̑, и̑ си́н҄пꙋрь, и̑ де́л҄фїе, и̑ пѣ́кль, и̑ смола̀ 37.277б.

ед.: па́пꙋрь 37.277б.

пара *ж.* (1) *Па̀ра, въздухообразно състояние на течност.* за е̑ди́нь ча҃ е̑ прѣвра́тень на́ зло̀. за е҃ди́нь ча҃ мꙋ па́дна по̑сми́ванїе. за е̑ди́нь ча҃ мꙋ се и̑з҄корені̑ си́лата и̑ ю̑на́шьство̑то. ч҃лкь е̑ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и̑ пра̑ и̑ пе́пель вѣ́тро̑ развѣанн҄ы̑ 31.21б.

ед.: па́ра 31.21б.

паралипомен *м.* (2) *Паралипоменон, една от двете летописни книги в Стария завет.* ѿ прьвꙋ̑ю кнїкꙋ (!) парали_помень за из҄бїенїи 11.89; въ врѣ́ме д҃вда ц҃ра. пи́ше на ве́т҄хы зако́нь. на кнїга что̑ се зове̑ паралѝпо́мень 11.89.

ед.: паралѝпо́мень 11.89, парали_помень 11.89.

парамонар *м.* (2) *Парамонар, църковен служител.* и̑ ѩви се насы́не ст҃аа бц҃а парамона́рꙋ що̑ пазе́ше ц҃рква бц҃чна 40.321б; и̑ събꙋ́ди се ѿ сѣ́нь парамо́нарь и̑ и̑ска таквозиго ч҃лка. и̑ не мо́же да на́йде 40.321б.

ед.: парамо́нарь 40.321б, парамона́рꙋ 40.321б.

паремия *ж.* (1) *Паремия, откъс от Стария завет, предназначен за четене в църква.* и̑ въ̑ц҃ри се на̑ на҃ що смѐ е̑зы́ци смѣ́рены и̑ прѣ̑ѡбы́дныи. и̑ и̑з҄бра̀ на҃ ѿ си́ч҄ките е̑зы́ци. що̑ ка́же и̑ пр҃рькь софо́нїа на д҃не́(в)нъта паре́мїа. спасꙋ̑ що сѣ҃ ѿфрѣ́лѩни, и̑ съкрꙋ́шенныте прїи́ма̑ и̑ поста́вѣм҄ гы за похва́ла и̑ зна́ѩни и̑ прочю́ти по си́ч҄ка землѩ̀ 34.253б.

ед.: паре́мїа 34.253б.

парта *МИ* (1) *Парта.* и̑ прѣклони̑ и̑м҄ се а̑пл҃ь фи́липпь, и̑ ѿи̑дѐ на па́рѳь гра́дь 36.270б.

па́рѳь 36.270б.

inslav

парти *мн.* (1) *Парти, жители на Партия.* и̑ пойдѐ на пер҆си́дь, и̑ мнѡ̑го сторѝ знаме́нїе, и̑ напоконь пойдѐ на па́р҆ѳѡ̑ и ми́дѡмь. и̑ па́кь на и́н҆дїа 7.54б.

па́р҆ѳѡ̑ 7.54б.

партяне *мн.* (1) *Партяни, жители на Партия.* и̑ напи́са є҆в҃лїе на є҆вре̑ѝскꙑ̀ є҆зы́кь, и̑ посла́ го і҆ꙋ̑де̑ѡ̑. и̑ на҆ꙋ̑чи парѳѣ́не и̑ мидѣ́не, и̑ чю́деса та́мо мнѡ̑го сто́ри. и̑ ц҃ркви и̑мь на̑стоа и̑ напра́ви 37.274.

парѳѣ́не 37.274.

паря *несв.* (1) *Паря, причинявам силна болка или наранявам при допир (за огън).* мц҃а того̀ ѕ҃і́ па́ме̑ ст҃го апл҃а і҆ є҆в҃ли́ста, ма́тѳе̑а. с҃. спасѣ́вашь і҆с҃е мытâре. такâ дꙋ́маше, ма̑. ѡ҆сра̑ѣ́ ѡ҆г҆нь. де̑то не па́ри ѡ҆г҆нь въ, ѕ҃і. ма̑. съже́ 37.273б.

сег.: Зед. па́ри 37.273б.

парясувам се *несв.* (1) *Парясвам се, разделям се със съпруга си.* а̑ на дрꙋ́гы лю́дїе, бо́лесть и̑ сра́мота, и̑ без҆ почѣ́ть и̑ сыома́шїа, и̑ зло̀ стрꙋ́ва. бра́тїа сва́жда. же́ны парїа́сꙋват҆ се ѡ҆ мьжїетѣ̀ сѝ 20.208б.

сег.: 3мн. парїа́сꙋват8 се 20.208б.

парѳа *вж.* **парта**

парѳи *вж.* **парти**

парѳяне *вж.* **партяне**

паса *несв.* (4) **1.** *Паса, ям трева (за животно).* а̑ ст҃ы̀ о҆сми́хна се ма́л҆ко, и̑ ка́же мꙋ. и̑ди сѝ бра́те на ни́вата, а҆то́ щешь да сѝ намѣ́ришь во́латого жи́ва че̑ пасѐ трѣ́ва 39.306; и̑ найдо́ха срьна̀ чѐ пасѐ трѣва̀. и̑ непра́зна, а̑ми є҆ тел҆на̀ 2.13б. **2.** *Паса, водя на паша стадо животни.* ст҃ы́и сꙋмесѡ́нь. кога̀ бѣ́ше мла́дь. пасѣ́ше ѡ҆в҆це своє̑мꙋ о҆ц҃ꙋ. като̀ и̑ пр҃ркь д҃вдь 2.9.

сег.: Зед. пасѐ 2.13б, 39.306; *имперф.: Зед.* пасѣ́ше 2.9, 11.87б.

пастир *м.* (22) **1.** *Пастир; лице, което пасе стадо.* та̑ щѣ́ть да сѐ съберѣ́ть си́ч҆ките є҆зы́ци и̑ вѣ́ры пра̑ѣ ни́єго. да гы̑ раздѣлѝ є҆ди́нь ѡ҆ дрꙋ́гыго ка́кь раз҆льчѣ̀ пасти́рь о҆́в҆це и̑ ко́зы по бьш҆кѣ̀. и̑ ще̑ да о҆ста́ви о҆в҆цете о҆ де́сна страна̀ себѣ̀, а̑ козыте ѡ҆ лѣ́ва страна 18.201б; и̑ пастырїе бѣ́хꙋ бли́зꙋ при ѡ҆́нѣзи пе́щера, въ о҆́нѣзы но́щь па́зехꙋ та́мо ѡ҆в҆це́те свои̑ 33.237. **2.** *Пастир; духовен водач, учител.* и̑ заве́де го пра̑ѣ дрꙋ́гыте є҆пк҃пе и̑ клири́цы. и̑ тїе като го̀ видѣ́ше зара̑уваше се тврѣ́дѣ. и̑ бл҃годари́ше ба̑, детô и̑́мь є̀ да́ль таквогози пасты́ра и̑ ꙋ҆чи́тела 15.138б; прїимѣ́те бра́тїе ва́ше̑го досто́инаго пасти́ра. де̑то го е пꙋ́стиль бь̑ да є̂ ва́мь а҆рхїере̑й 15.138б.

ед.: пасти́рь 6.47б, 15.138, 15.139б 18.201б, пасты́рь 12.111, па[с]тырь 15.151, пасти́ра 15.138б, 15.151, 38.290б, пасты́ра 15.138б, пасты́рꙋ 12.119б; *събир.: чл.* па̀сти́рїето 33.237; *мн.:* пасты́рїе 5.32б, 5.37, 33.241, пасты́ре 15.132, пастырїе 15.151, 33.235б, 33.237, *чл.* пасты́рїете 5.32б, пасты́рете 11.103, 13.122б.

пасха *ж.* (7) **1.** *Пасха, религиозен празник у евреите.* защô, ꙋ҆зѐ і҆сꙋ́сь є҆вре̑ете и̑ пове́де гы въ гал҆га́лѣ. и̑ тамо сто́риха евре̑ете па́схꙋ. и̑ ѩ̀доше ѡ҆ пшени́цꙋ на о҆́нѣзи земла̀ 11.87б. **2.** *Пасха, Възкресение Христово.* и̑ слꙋ́шайте что̑ дꙋ́ма за д҃не́шныи д҃нь ст҃оѐ є҆в҃лїе ѡ҆ і҆ѡа́нна; прѣ̀жде ше́стыи д҃нь па́схь прїи́де і҆с҃ въ виѳанїю̀ и̑деже бѣ̀ ла́зарь ꙋ҆мрꙋ́л҆ є̀го же въскрѣ́си ѡ҆ мрѣ́твы̑ 34.250. // *Образно.* и̑ да́ се спо̑добимь и̑ ны́е ѡ҆́нѣзи ми́слѣна̀ и̑ нб҃наа пасха, детô є̀ само́мꙋ ц҃ꙋ нашѣ́мꙋ і҆ѵ҃ х҃ꙋ. и̑ да полꙋ́чимь. цр҃тво нб҃ное де̑то̀ край и̑ кон҆ць нема́ и̑ детô є̀ сла́ва без҆кон҆чнаа въ вѣ̀кы а̑ми́нь 34.256б; о҆ти и̑ тꙋ́ка да се спо̑обѝ. бж҃тв҃ны (..) ше па́схы и̑ свѣ́тло_но́сное вьс҃крсенїе г҃а нашѣ́(го) і҆ѵ҃ х҃а 16.163б. **3.** *Пасхално угощение.* разꙋ́мѣи что̑ ка́же є҆в҃лїе. х҃с два̑щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа със҆ ꙋ҆́чениците сѝ. а̑мѝ сега̀. ка́же є҆в҃листь прѣдѝ ше́стыи д҃нь дои̑дѐ въ виѳа́нїа.

inslav

защô ѿ тои́зи д҃нь наго́вориха се ѐвреѐте да го ѹ҆бїють 34.250.

ед.: пасха 16.163б, 34.25б, па́схь 34.250, па́сха 34.250², па́схꙋ 11.87б, па́схы 16.163б.

патар *МИ* (3) *Патара.* на въ́сточнꙋ странꙋ на прѣдѣ́ль ми́рїиликїи́скые ѐпар҆хїе гра́дь ѐ что сѐ зовѐ пата́рь. и҆ ѿ ни́его бѣ́ше то́изи ст҃ыи ѿц҃ь на́шь нико́лае и҆ ни́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ х҃ртїа́не право вѣр҆нїи 15.132б; и҆ ꙋ҆ то́изи ча҃ оу҆ ѡ҆нъзи бꙋ́ра найдо́ше се при мириликїискыи гра́дь пата́рь 15.137б.

пата́рь 15.132б, 15.137, 15.137б.

патемски *прил.* (4) *Патемски, от МИ Патмос.* тогази ца̀рь повелѣ̀ и҆ зато́чиха гы̀ вь патьм҆скы̀ ѿстровь 6.43б; и҆ поидѐ і҆ѡанн҆ заточень вь ѡ҆стровь па́т҆мьскы̀. и҆ та́мо сына миро́нова а҆полони́дь бѣ́ше мꙋ и҆́ме. и҆ и҆́маше нечи́сть дꙋ́хь а҆пл҃ь и҆сцѣли го 6.43б; и҆ тамо щѡ̀ бѣ́ха лю́дїе ꙋ҆ па́тьм҆скыи ѻ҆́стровь, си́ч҆ки кр҃ти́ха се 6.46б.

ед.: *м.* патьм҆скы̀ 6.43б, па́т҆мьскы̀ 6.43б, па́тьм҆скыи 6.46б, па́тьм҆скы̀ 6.48.

патерица *ж.* (12) *Жезъл, украсена тояга, скиптър.* и҆ ꙋ҆да́ри го і҆гꙋ́мень поле́ка със҆ па́терицꙋ. и҆ раз҆бꙋ́ди го 11.101б; а҆́ми і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡр҆да́н҆скаа рѣка̀. като и҆ сам҆си ре҃. съ жьзлом҆ бо̀ си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь 16.162б.

ед.: па́терица 16.162⁴, 16.162б, 33.236², патерицꙋ 11.86б, 11.88, па́терицꙋ 11.101б, *чл.*: па́терицата 16.162б, 33.236.

патриарх *м.* (55) *Патриарх; духовно лице, което има най-висок сан в източната християнска църква.* и҆ бѣ́ше на това̀ врѣ́ме на а҆нтїѡхїю флавїань патрїар҆хь, на́скорꙋ прѣ҃ѣль бѣ́ше прѣсто́ль. и҆ хо́дѣше ꙋ҆ цр҃ква на сѣ́каа но́щь, и҆ дрьжа́ше бдѣ́нїе и҆ мл҃лаше се бꙋ 12.111; и҆ ѿ си́ч҆ките, ме́ждо (!) т҃ѣ сїа́ешѥ і҆ѡа́ннь, като̀ сл҃нце на тьмно мѣ́сто. и҆ ни́его и҆з҆бра̀ си́ч҆кы̀ събо́рь, да го̀ поста́веть патрїа́р҆ха 12.112; тогива щьть да въскр҃нать патрїа́р҆си и҆ влц҃їи, да да́вать дꙋ́ма бꙋ, за хр҃тїа́нете как҆ ги́ са оу҆чи́ле и҆ па́зиле 18.196б.

ед.: патрїа́р҆хь 4.26б, 8.55, 8.60, 11.105б, 12.111б³, 12.112, 12.113б, 14.129, 15.141³, 17.163б, 18.184б, патрїа́рхь 11.105б², 12.108б, 12.111б, 12.112⁴, 12.112б², 12.113б, 14.128², 15.141, 15.153, патрїа́р҆ 11.105б, патрїар҆хь 12.111, патрїархь 12.112², патрїар҆ 12.113б, патрїа́р҆ха 11.105б, 12.112, 12.113², 13.121, патрїа́рха 11.105б, 12.115, патрїарха 12.108б, патрїар҆ха 12.111б, 12.112, патрїа́р҆хꙋ 12.114, патрїар҆хꙋ 12.114, патрїа́рхꙋ 15.155, *зв.* патрїа́рше 12.115б; *мн.*: патрїар҆си̑ 12.112², 35.258, патрїа́р҆си 12.112, 12.114б, 18.196б.

патриархшески (!) *вж.* **патриаршески**

патриаршески *прил.* (2) *Патриаршески, който се отнася до патриарх.* ѿ ри́мь и҆нокéн҆тїе патрїа́рхь дове́де съсе́бѣ си̑ (!) нѣ́коего мꙋ́жа речѣви́та, фо́тїа и҆́мето мꙋ детô мы́слѣше да го̀ намѣ́сти на при҃ гр҃а́ на сто́ль патрїаршьскы̀ (!) 12.112; и҆ мнѡзи́на ꙋ҆мрѣ́ха въ тьмни́цꙋ ради̇̀ ме́не. защô ѻ҆бра́зь и҆́ма патрїа́р҆шьскы̀ 12.119.

ед.: *м.* патрїаршьскы̀ (!) 12.112, патрїа́р҆шьскы̀ 12.119.

патриаршество *ср.* (1) *Патриаршество, положение на патриарх, патриаршески престол.* и҆ ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́нр҆ьскы̀ мнѡ̑го хꙋ́лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защô го̀дѣ́ше да намѣ́сти и҆си́дора на патрїа́р҆шьство. и҆ посл҃ѣ́ напи́са така̀. а҆́ко ѻ҆ст҃и́те і҆ѡанна да ѐ патрїа́рхь, зна́ите то́и до кра́и не ще да бꙋ́де ва́мь патрїа́рхь 12.112.

ед.: патрїа́р҆шьство 12.112.

патрикий *ЛИ* (1) *Патрикий.* и҆ да́де и҆̃. ца́рица, четво́рица, да раз҆сꙋ́деть тѣ̀зи ра́бота. деѯе́нтїа и҆ диво́рь, и҆ а҆скꙋ́линь и҆ патрикїа́ и҆ събра́ха се ѿвѣ́н҆ка гра́дꙋ въ монасти́рь ст҃го ѳеѡ́дора 12.115.

патрикїа́ 12.115.

патя *несв.* (5) *Патя, тегля, преживявам беди.* є҆́стꙋ с҆мь тꙋ́ка и҆́ а҆́зь і҆гꙋ́мень несѡфи́ть. а҆́ми ны̀ скажѝ что̀ щешь

inslav

тꙋ́ка, и҆ что сѝ пати́ль. тога́зи и҆мь ре҃ ѻ҆н҆зи мом҆кь… что ѐ пати́ль ѿ ѡ҆нїа и҆нѡци 11.102; а҆ дрꙋ́гите и҆з҆ѻ҆колꙋ̀ катѡ̀ видѣ́ха това мнѣ́ше и҆м҆ (се) че е ма́гїа сто́риль. та҃ пото́коха на фи́липпа да гѡ̀ биѡ́ть. а҆то и҆ тїѐ така҃ пати́ха и҆ ослѣ́пѣха 36.270.

аор.: *3мн.* пати́ха 11.97, пати́ха 36.270; *форми от перф. тип*: *2ед.* сѝ пати́ль 11.102, *3ед.* ѐ пати́ль 5.35б, ѐ пати́ль 11.102.

пафнутий *ЛИ* (1) **пафнутии исповѣдник.** *Пафнутий Изповедник.* и҆ прь́вы наче́л҆ници на събо́рьть коѝ бѣ́хꙋ. бѣ́ше ст҃ы̀ си́лвестрь па́па ри́м҆скыи… ст҃ыи пафнꙋ́тїе и҆сповѣ́дникь. ст҃ыи спиридо́нь. трїми́ѳꙋн҆скыи. и҆ със҆ тїа и҆ дрꙋ́гыте, и҆ във҆ тѣ҃ бѣ́ше ст҃ыи нико́лае чю҃тво́р҆ць 15.141.

пафнꙋ́тїе (!) 15.141.

паче *нареч.* (3) *Най-вече, особено, още повече.* и҆ бо́лесть мнѡ̑го добы́вахꙋ катѡ̀ ю҆̀ пи́ахꙋ. и҆ па̀че ѿтокъ въ нѡѕѣ́те сѝ добы́ва̀хꙋ 11.102б; и҆ ре́че і҆ѡа́ннь. а҆̀ко бы́хь вл҃кꙋ моѐго х҃а хꙋли́ль. а҆̀но бых҆ се по пра́вина сам҆сѝ ѻ҆сѣ́диль. а҆ко ли нѣ ѐ за̀ б҃а хꙋ́ла, а҆̀ми ѐ за ч҃лка и҆ па́че за женꙋ̑. затова̀ а҆́зь не и҆ма̑ что̑ да ти҃ рекꙋ̀ 12.116.

па̀че 11.102б, па́че 11.103, 12.116.

паша *м.* (10) *Паша, управител на област.* тогы́ва̀ щото̀ бѣ́ха на а҆́натол҆скаа стра́нь па́шїѐ и҆ ка́дїе та прово́диха е҆́ми́рь до ца́ра дїѡклитїана 39.296б; и҆ събра́ха се па̀кь третѝ пь́ть ѻ҆́нїа пашїе. и҆ кадїе а҆́натол҆скѝ да зе́мать тестирь и҆ е҆́ми́ре ѿ ца́ра 39.298.

ед.: паша 39.297б; *мн.*: пашїѐ 18.188б, 39.298, па́шїѐ 39.296б, пашїе̑ 39.296б, па́шїе 39.297², 39.297б, 39.300, пашїе 39.298.

певго *ср.* (1) *Вид дърво.* и҆ прр҃кь і҆са́їа пока́зꙋва ѿ коѝ дрѣ́ва бѣ́ше кр҃ть. ка́же. съ кѵпарисо̑ и҆ ке́дро̑, и҆ пе́в҆го̑. за́е̑дно щь̀ да просла́влѧ мѣ́сто ст҃о́е 16.162.

ед.: пе́в҆го̑ 16.162.

педя *ж.* (1) *Педя, разстоянието от края на палеца на ръката до края на кутрето при разперена длан като мярка за дължина.* рече прр҃кь заха́рїа, ви́дѣхь е҆́ди́нь срь́пь голѣ́мь десе́ть пе́дїи, и҆ рече́ ми бь̀. то́изи срь́пь и҆схо́ди ѿ бж҃їе ли́це̑. и҆ вьлѣ́зова вь до́мь 5.40.

мн.: пе́дїи 5.40.

пек *м.* (8) *Пек, силна горещина, жега.* ка́то е҆́дїнь пь́тникь трꙋ́день и҆ ѹморе́нь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть, и҆ прогори́ль ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь и҆ на́йде на полови́нь пътѣ҆ си дрьво хꙋ́баво 16.157б; и҆ видѣ̀ и҆́стин҆скыи е҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̀шѥ̑ и҆ почрьни́ала мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́р҆на 17.166; а҆̀ ри́за щѡ̀ но́сѧ. катѡ̀ прѣмина́ і҆ѡрда́нь, та се раз̑ра на ме́не и҆ раска́па се. и҆ ѿтога́зи тегли́ стꙋ́дь, и҆ пе́кь. и҆ трепери́ помрь́знала 17.172б.

ед.: пе́кь 2.12б, 12.118б, 16.157б, 17.166, 17.172б, 32.225б, пѐ́кь 8.55б, пекь 17.172б.

пектикин *м.* (1) *Вид спортна игра у древните елини.* ѿпрь́вѣнь на е҆лли́н҆ско врѣ́ме. на сѣ́ка годи́на събыраха се е҆лли́ны на а҆морїа и҆ чи́нѣха праз̑никь, що гѡ̑ зовѣ́ха панахе́н҆да (!). по на́шь е҆́зы́кь да ре̑шь, събра́нїе е҆ли́н҆ско… и҆ и҆́гра́ѧха та́мо пе́ть и҆́грѝ… четврь́то, пектики́нь да ре̑шь е҆́ди́нь дрꙋ́гы̀ се хва́тѣше за́ рꙋ́ка и҆ ко́и когѡ̀ мо́жаше заврьтѣ̀ ѹда́рюваше го гдѐ сѣ̀ слꙋ́чаше 34.252.

ед.: пектики́нь 34.252.

пелий *ЛИ* (1) *Пелий.* на лари́кь гра́дь бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь, пе́лїе и҆́мето мꙋ. и҆́ и҆ма́ше бра́това сы́на, и҆́мето мꙋ і҆асо́нь 11.94б.

пе́лїе (!) 11.94б.

пелина *ж.* (1) **от пелени.** *От пелени, от ранно детство.* ѿ стра̑ ч҃лчьскыи да сѐ не ꙋ҆бои́шь. и҆ що тѐ страшѝ не послꙋ́шаи. съмы́сли се за вл҃кꙋ х҃а. какь ѐ го́нїнь е҆́днакь ѿ пелыны̀. детѡ̑ дрьжѝ сич҆ки свѣ́ть 12.119.

мн.: пелыны̀ 12.119.

inslav

пенѣз *вж.* **пѣнез**

пепел *м. и ж.* (11) **1.** *Пепел; съвсем ситни сиви частици, които остават след изгарянето на нещо.* катô [ако] бы́ была̀ ѐднà скра̑да голѣ́ма да горѝ ѿг҆нь и҆ нѣ́кои да ме́тне ма́л҆ко влака́н҆цѐ ѹ҆ ѻ҆н҆зи ѻ҆г҆нь голѣ́мыи и҆ ко́л҆ко бы̑ се сто́рило пепе́ль ѿ ѻ҆новà ма́л҆ко вла́кан҆цѐ 38.289б; и҆ бѣ̑ мѹ̀ прїѐ мл҃ба́та. и҆ пѹ́сти бж҃твныи ѻ҆г҆нь. и҆ и҆з҆го́ри ю̀. и҆ не ви́дѣ се напоко́нь нѝ тро́ха ни пепе́ль 38.289б. **2.** *Пепел, прахообразни останки от някого.* ко́л҆цина прово́диха прьве́шнѣ̀ и҆ чл҃ци то́йзи дн҃ь. та разно́сѣха и҆ма́нїето си̑. и҆ опива́ха се. а҆̀мѝ гдѣ̀ съ сегà въ землѧ̀ прѣ́сть и҆ пе́пель 39.318б; ны́[е] смѐ ѿ землѧ̀. и҆ землѧ̀ смѣ̑, и҆ прѣ́сть и҆ пе́пель 38.293б; чл҃кь ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и пра̑ и҆ пе́пель вѣ́тро̑ развѣанн҆ы̑ 31.21б.

ед.: пе́пель 15.139б, 18.181, 18.181б, 31.21б, 38.293б, 39.318б, 40.321, пепель 34.255, пепе́ль 38.289б², 40.321.

перси *мн.* (5) *Перси, жители на древна Персия, персийци.* и҆ дрѹ́гощь пàкь наго́вориха се пе́р҆си да и҆̑дѹ́ть. и҆ да бїю́ть цари̑ гра́дь. и҆ събра́ха се мнѡ́го си̑л҆ны ю̀на́ци 11.96; ѐто ка́же на̑̀, г҃, ѐзы́ци царѹ́ваше тои́зи ца̑рь въвѵ҆ло́н҆скыи, на̑̀ пе́р҆сы, и҆ на̑̀ медїа́нѡ̑. и҆ на̑̀ вавѵ҆лонь 18.182б.

пер҆си 11.96, пе́р҆си 11.96², 11.96б, пе́р҆сы 18.182б.

персид *МИ* (3) *Персия.* и҆ пойдѐ на пер҆си́дь, и҆ мнѡ́го сторѝ знаме́нїе, и҆ напоконь пойдѐ на па́р҆ѳѡ̑ и҆ ми́дѡмь. и҆ па́кь на и҆н҆дїа 7.54б; и҆ по това́ се позна̀ че ѐ двѣ̀ го́динь было̀ ѿнапрѣ̑ как҆ сѣ е҆ ѩ҆ви́ла звѣзда̑та. и҆ наста́влѧше ѻ҆н҆ї́а ца́рїе ѿ пер҆си́дь да до́йдѹ́ть до виѳле́емь 33.245.

пер҆си́дь 7.54б, 33.243б, 33.245.

персидски *прил.* (3) *Персийски, който се отнася до Персия.* защò напоко́нь на казльба́шь ц҃рѹ̀ва̀ а҆леѯа́нрь ц҃рь с҃нь фи́липовь ѿ пло́в҆дивь. та̑ ѹ҆́бо̑ да́рїа ц҃ра пер҆си́д҆скаго 18.182б. **персидско мѣсто.** *Персия.* и҆ ѻ҆н҆ї́а хытрѝ влѣ́свы ѿ пер҆сид҆ско мѣ́сто да́рь приносеть 33.235б.

ед.: *м.* пер҆си́д҆скаго 18.182б, *ср.* пер҆си́д҆ско 18.182б, пер҆сид҆ско 33.235б.

пес *м.* (2) *Пес, куче, вид домашно животно.* и҆ събі́ва се на на̑̀ ѻ҆нази дѹ́ма де́то ре̑ пе́трь а҆пл҃ь. катô пе́сь кога́ се и҆з҆блю́ва, и҆ па̀к҆ се ѻ҆́бры́не на сво́а блювоти́на и҆ ли́же ю̀. така̀ и҆ ны́е ви́димь нѣ́кого чѐ чи́ни зло̀ и҆ безако́н҆ство. а҆ ны́е се гнѹ́сѝ. ѿ нѥ́го 11.107б; и҆ чю́дѣше се ѥгѹ́мень ка́кь да ѿвиѐ въже́то ѿ нѥ́го, с как҆во ѹ҆мѣ́ене. а҆ то́и бл҃же́нныи сѵ҆мѣѡ́н҆. мо́лѣше се и҆́мь. недѣ́ите мѐ бра́тїе и҆ ѻ҆́ци, а҆ми мѐ ѻ҆ставѣ́те катò ѐдно́го п҆сà вонéща да си ѹ҆мрѹ̀ 2.11б.

ед.: пе́сь 11.107б, п҆сà 2.11б.

пет *числ. бр.* (4) *Пет, 5.* ти́ѧ пѣ́ть и҆гры̀ пои́ска ца́рь да сто́ри въ ѻ҆н҆зи дн҃ь 9.65; ѿпрѣ́вѣнь на е҆лли́н҆ско врѣ́ме. на сѣ́ка годи́на събыраха се е҆лли́ны на а҆морїа… и҆̑ и҆гра́ѧха та́мо пѣ́ть и҆гри́ 34.251б; и҆ чюв҆стѣ́вна сѐ зовѐ. коéто се. ви́ды и҆ гледаш҆ го със҆ ѻ҆́чи́те си̑, и҆лѝ го похватишь със҆ рѹ́ка̑. да ре̑шь, что̑то мо́же чл҃кь да разѹ́мѣ́е и҆ да оу҆сѣ́ти със҆ пѣ́т҆тѣ́х҆ си̑ нѥ́говыте чю́в҆ствы 11.81.

пѣ́ть 9.64б, 9.65, 34.251б, *чл.* пѣ́т҆тѣ́х҆ 11.81.

пета *ж.* (1) *Петà, задната част на стъпалото на крака.* и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и҆ влача́ха го по ѹ҆ли́ците. и҆ напоко́н҆ мѹ̀ проврѣ́тѣха глѐзныте и҆ петѣ́те, и҆ ѡ҆бѣси́ха го за дрьво̀, и҆ така́ се по̑мл҃ѝ и҆ прѣдаде сы̑ дш҃ѣ́та бѹ̀ 36.267б.

мн.: *чл.* петѣ́те 36.267б.

петдесетница *ж.* (1) *Петдесетница, християнски празник петдесет дни след Великден.* такà и҆ въскр҃сенїе хв҃о и҆ тогі́ва сич҆ка нѣ̑ла̀ да праѧ̑знѹвашь. и҆. нц҃а трѝ дн҃и да пра̑ѧ̑знѹвашь 1.4.

нц҃а 1.4.

inslav

пети *числ. редно* (10) *Пети.* и҆ прѣвата се си́ла зовѐ чюв'ство. втóра мъчта́нїе. тре́тїа сла́ва. четвре́та, пóмысль пе́таа ꙋ҆́мь 33.233; пе́тѣ̀ пъть и҆́м' се ꙗ҆́ви, лꙋ́кꙋ и҆ кле(ѡ)пꙋ, когáто ѿхóждаха въ є҆м'ма́ꙋсь 38.287б.

ед.: *м.* пе́тѣ̀ 38.287б, *ж.* пе́таа 33.233, пета 33.244, пе́та 34.252, *ср.* петое 1.5б, пе́то 33.233, пе́тое 33.238, пето 33.244, *чл.* пе́тото 1.6б, пе́тото 33.244.

петка *ЛИ* (24) *Петка.* та́зи ст҃аа и҆ прпо҆́обна пе́т'ка бѣ́ше ѿ мѣ́сто є҆пива́ти 8.55; и҆ ѡ҆ста̀ ст҃аа пет'ка със' бра́та си҃ є҆в'ти́мїа детô бы҃ є҆пк҃пь на мади́ть. и҆ тóи мнѡ́го чю́до показа та́мо 8.55; слнце кóл'кото и҆́ма свѣ́ть, и҆ свѣ́ти. тóл'кози и҆ на прпо҆́обнаа пе́т'ка па́ме́ть що и́ е просвѣ́тила по си́ч'кы свѣ́ть 8.55.

пе́т'ка 8.55², 8.55б, 8.56², 8.57б, 8.59, 8.59б, пет'ка 8.55, 8.56б, 8.58б², 8.59б, пе́тка 8.56, петкы 8.55, пе́тки 8.57, пе́ткы 8.57б, пе́т'кы 8.58, 8.60, пет'ки 8.58, 8.59, 8.59б, пе́т'ки 8.59, пе́т'кꙋ 8.59б.

петстотин *числ. бр.* (2) *Петстотин, 500.* и҆ и҆́ма́ше сы́нѡве се́д'мь и҆ дъщеры трѝ. ѿв'це и҆́маше се́д'мь ты́сꙋще. камилы҃. г҃. сїр҃ѣ трѝсꙋщь (!) волóве зигва́ре, пѣ́тьстóтинь, конѥ же́н'скы пô пе́тть_стóтинь. и҆ ра́бота и҆ слꙋгꙋ́ванїе мнѡ́го 35.256б.

пѣ́тьстóтинь 35.256б, пе́тть_стóтинь 35.256б.

петък *м.* (4) *Петък, петият ден от седмицата.* вл҃ка, и҆ а҆пл҃ы и҆ ст҃ы ѡ҆ц҃и, да пóстиме чт҃ны ст҃ы пóсти. на ꙋ҆спе́нїе б҃ци. и҆ на рóжьство х҃во. и҆ ср҃ѣ и҆ пе́т'кь прѣз' си́ч'ка годи́на 18.198б; разꙋмѣ́йте и҆ за ча́совете. кога́ се распѐ х҃с бѣ́ше мц҃ь мар'тїе. и҆́мамь ча́соове д҃нь, в҃і. и҆ нóщь в҃і. и҆ распе́ се х҃с въ п҃е. ѳ҃ ча҃ 35.265б.

ед.: пет'кь 1.4, 15.133, пе́т'кь 18.198б, п҃е 35.265б.

петър *ЛИ* (19) *Петър.* и҆ почю́диха се си́ч'ки лю́дїе. и҆ събра́ха се ꙋ҆ ц҃рква ст҃го а҆пл҃а петра и҆ помоли́ха се бꙋ 40.322б; и҆ ви́дѣ го петрь а҆рхїеп҃копь чê хꙋ́ли на ба҃. тâ го проклѐ, и҆ и҆з'ва́ди го ѿ дїа́кон'скыи чи́нь 15.140; деве́тыи пѣ́ть сѐ ꙗ҆́ви на се́д'мь ꙋ҆чени́ци, пе́трꙋ, и҆ ѳóмꙋ, и҆ наѳанаи́лꙋ. и҆ і҆а́ковꙋ и҆ і҆ѡа́ннꙋ. и҆ на дрꙋ́гы два̀ма 38.288.

пе́трь 6.41, 11.107б, 12.110б, 12.119б, 14.129б, 14.130, 15.140, 15.140б, 16.159, 35.261, 36.267, петрь 14.128, 14.130, 15.140, пе́тра 11.94, 12.114б, петра 40.322б, пе́трꙋ 38.288².

пефлагон *МИ* (3) *Пафлагония.* и҆ наꙋ́трѣ̀ коги̇̀ и҆злѣ́зоха ѿ бж҃твнà лꙋ́р'гїа. а҆̀ тїѐ стóриха слꙋ́ж'ба и҆ трапѣ́за голѣ́ма на си́ч'кы гра̑' пефла́гонь и҆ ѡ҆н'зи є҆бри́кь дадóха в че́р'ковата ст҃мꙋ да є҆ за потрѣ́ба че́р'ков'нà 39.316; на пефлагóнь велїа́ть. що сѐ намѣ́реть тамô хр҃тїа́не. и҆́ма́ха вели́ка лю́бовь, и҆ вѣ́ра къ вели́ко_мн҃никꙋ ге҃ѡ́гїю 39.312б.

пефлагóнь 39.312б, пефла́гонь 39.316, 39.317.

печаля *несв.* (1) *Печеля*; *придобивам с труд имот, състояние.* мьчи́ се тꙋ́ка и҆ трꙋ́ди се, а҆̀ на ста́рость съ се́бѣ си и҆ма́нїе ни́чтô не заноси. тóй се гри́жи и҆ трꙋ́ди, а҆̀ на дрꙋ́гы ѡ҆ста́не, щотó е печали́ль 31.215б.

форма от перф. тип: *3ед.* е печали́ль 31.215б.

печат *м.* (19) **1.** *Печат*; *приспособление с изрязани на него буквени знаци или някакви изображения, които се възпроизвеждат чрез натискане.* и҆ доне́соха ка́ми́кь голѣ́мь, и҆ ѡ҆ставиха го на ꙋ҆стїето на ѻ҆́н'зи тра́пь. и҆ запеча́тиха със' печа̀ть ца́р'скыи ѻ҆́н'зи тра́пь 11.93; и҆ послѣ́ѣ това погле́да на н҃бо, и҆ видѣ́хь дрꙋ́гїе а҆́гг҃лы дѐто и҆ свѣ́тѣха лица̀та и҆ катô сл҃нце, и҆ прѣпа́сани кр҃тосани поа́се, и҆ дрьжа́ха, хорꙋ́гви пóчт҃и въ рꙋ́цѣ свои̇̀, и҆ печа́ти б҃жїе 32.229; а҆̀ми̇̀ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїане да вы҃ ка́жемь коїѝ бѣ́ше дꙋ́ми и҆ рѣ́чїи напи́саль на печа́тать 18.190б.

2. *Отпечатък от приспособлението*

inslav

върху някаква повърхност. а҆̀ ѻ҆́нїа лю́дїе щотѡ̀ и҆́маше та́мь, не могоха да сѐ ꙋ҆сѣ́тѧть на нѥ́говата лъжа̀. а҆̀ми приста́ньха на дꙋ́мата мꙋ̀, и҆ ѻ҆гꙋ́ди и҆мь печа́ть на челѡ̀то и҆ на де́сна рька̀ 18.190б; ѻ҆ти си́ч҆ките лю́дїе щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть ѿ домѣ́т҆ сѝ... та̀ не мо́гать да сѐ скры̑ать ѿ а҆н҆тихрїста. и҆ нигдѣ̀ не мо́гать да сѐ кор҆толи́сать ѿ неговыте рцѣ̑. че гы̑ позна́вать по печа́тать 18.194.

ед.: печать 11.83б, печа̀ть 11.93, 18.191[2], 18.191б[3], 18.192, 18.193б, печа́ть 18.190б, печеѣ̀ть (!) 36.269б, *чл.* печа́тать 18.190б[2], 18.191[2], 18.192, 18.194, 18.195; *мн.:* печа́ти 32.229.

печатя *св.* (2) *Поставя печат върху някого, за да го отделя от останалите; бележа.* и҆ печати́х҆ме са със҆ твоа́ть печа́ть, и҆ щѡ̀ ре́че, си́ч҆ко сто́рих҆мѐ ны́е 18.192; бл҃же́ни тїа́ кои́то навїа́ть нѥ́мꙋ та сѐ не печа́тѣть. а҆̀ми прѣтрьпе́ть та гы̀ мьча́ть, та̀ ста́нать тьк҆мо катѡ̀ и҆ вели́кыте мн҃и́ци почѣ̑ть прїи́мꙋть ѿ ба̑ 18.191б.

страд.: сег. 3мн. сѐ печа́тѣть 18.191б; *аор. 1мн.* печати́х҆ме са 18.192.

печеат (!) *вж.* **печат**

печен *прич.* (2) *Като прил. Печен, който е обработен на огън, изпечен.* и҆ ма́л҆ко нѣ̑що и҆́ма в҆ нѥго катѡ̀ прѣ̀сть пече́на, да ре̑шь катѡ̀ ѿ грьнець, та сѐ такво́зи гле́даше 18.181. // *Сготвен (за храна).* и҆ тїе́ мꙋ̀ да́доха ры́бы пече́ны ма́л҆ко. и҆ ѿ и҆́челы̀ ме́дь. и҆ то́й ꙋ҆́зѐ прѣ̑ ѣ҆ѣ́ и҆ ꙗ҆́де 38.289.

мин. страд. ед.: ж. пече́на 18.181; *мн.:* пече́ны 38.289.

пещ *ж.* (14) *Пещ, голямо покрито зидано огнище.* и҆ па̀кь нѣ̑когы и҆ въ пе́щь распалена ꙋ҆лѣ́зе, и҆ и҆злѣ́зе́ ни̑чтѡ не почѐкньть ни̑ тѣло́то мꙋ̀ ни̑ на ри́зыте мꙋ̀. и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го чю̑са сто́ри 14.130; щѐ да до́йде дн҃ь горе́щь катѡ̀ пе́щь ѻ҆́гнѣ̑нна. и҆ щѣ́ть да бѣ́дать в то́изи дн҃ь си́ч҆кыте нефели́ти, ѐзы́ци да трепе́рѧть ѿ ѻ҆́н҆зи ѿгнь катѡ̀ трьсти́ка ѿ вѣ́трь 18.179.

ед.: пе́щь 11.92[3], 12.117, 14.130, 18.179, 37.276, *чл.* пе́щѣ̀ 11.92, пе́щѣ̀ 11.92, пещѧ̀ 11.92, пещѣ̀ 11.106б, пѣщѧ̀ 12.117б; *мн.:* пещи 12.117б, *чл.* пещи́те 37.278.

пещен *прил.* (1) *Пещен, който се отнася до пещ.* а҆рхг҃ль михаи́ль слѣ́зе ѿ н҃бе́тѡ и҆ ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ пе́щѣ̀ и҆ ѻ҆хлади̑ пе́щныи пла́мень 11.92.

ед.: м. пе́щныи 11.92.

пещера *ж.* (27) *Пещера, голяма дупка в скала, издълбана от действието на вода.* и҆ пои́де та́мо дѣ̑то се видѣ̀ стлѣ́пь ѿгьнныи, със҆ голѣ́мь стра̑. и҆ наи́дѐ пе́щера голѣ́ма, и҆ цр҃ква чю́дна, дѣ̑то и҆́маше бж҃їи ѻ҆бра́зь 14.127; това́ са па́влѥ и҆́мена на праведны лю́дїе, щото́ са слꙋгꙋ́вале бг҃ꙋ̀ съси́ч҆ко (!) срѣ̑це. го́лы на земл҃ѧ̑та лѣ́гале, и҆ по́стиле, и҆ на мл҃ба стоа́ле скы́тале са по го́рїето, и҆ по стѣ́нїето, и҆ нез҆ (!) пещерите 32.227; ѿна́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и҆ та́мо на ста́нь па́дахꙋ̀ чл҃ци пѣ́тници и҆ чюжди́н҆ци, и҆ та́мо бц҃а роди̑ х҃а 33.244б.

ед.: пещера 2.14б, 33.235, пе́щера 14.127[2], 33.235, 33.237[2], 33.244б[3], пеще́ра 33.235б, 33.237, пе́щерь 33.238, пе́щерꙋ̀ 33.237[2], 33.244б, *чл.* пе́щерата 14.127б, 33.237б, пещерьта 33.238, пе́щерьта 33.243б, пе́щерътa 33.244б, 33.245[2], 33.245б; *мн.:* пе́щера̑ 15.139, *чл.* пещерите 18.194б, 32.227.

пея *несв.* (34) *Пея, изпълнявам черковни псалми.* а҆̀зь вы̑ напра́вихь и҆ ѐзы́кь да пѣ́ете и҆ да сла́вите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писа́нїе и҆ да ꙋ҆́чете ненаꙋ҆́ченїи лю́дїе 18.204б; и҆ кога сл҃нце и҆сте́че. тога́зи повѣлѣ̀ пѣ́в҆цꙋ, да се въска́чи на ка́мень насрѣ̑щь и҆сто́кь, и҆ да пѣ́е ѱал҆ты́рь. хва́ла пѣ́сни дв҃дви 37.280; и҆ а҆гг҃лы ѿго́рѣ дꙋ́маха и҆ пѣ́аха. сла́ва бг҃ꙋ̀ что̑ съ е въплѣ̑тиль. и҆ дн҃е́ска что̑ сѐ възне́сꙋва 38.286б.

сег.: 2ед. пѣ́ешь 19.208, 31.222б, *3ед.* пѣ̀е 17.173б, 32.228б, пѣ́е 37.280, *2мн.* пѣ́ете 18.204б, *3мн.* пѣ́ать 18.191, пѣ́ать 18.206б, пѣ́ють 32.229, пѣ́ють 35.258б; *имперф.:*

inslav

3ед. пѣеше 17.166, 39.300б, пѣáше 35.260б, пѣáше 37.279, *2мн.* пѣáхˢтê 35.260б, *3мн.* пѣыхꙋ 3.20, пѣáха 11.104, 32.225, 32.227б, 32.230б, 34.251б, 38.286б, пѣáхꙋ 12.117б, 37.278, пѣыáха 17.165, пѣыха 32.226б, 32.230б, пѣыáхꙋ 33.237; *форма от перф. тип: 3мн.* са пѣле 32.227; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да пѣ́ать 18.199б, 18.206, щьть да пѣ́ать 18.200, щь (!) да пѣать 18.206; *пов.: описат. 2ед.* да пѣéшь 1.4б.

пилат *ЛИ* (7) *Пилат.* и҆ нѣ́кои ч҃лкь богáть і҆ѡсúфь пойдѐ ꙋ҆ пúлата и҆ м҃лú се да гô сънéме. и҆ пúлать радѝ велúкыи д҃нь чтô бѣ́ше блúзꙋ, дáде и҆́мˢ го дá го погрéбꙋть 36.269; таквúзи дꙋ́мы смѣрéнны и҆ ꙋ҆милѥ́нны подꙋ́ма і҆ѡ́сифꙋ пилáтꙋ и҆ пилáть ѿ б҃а настáвень дáде і҆ѡ́сифꙋ тѣлóто гн҃ѥ 35.260.

пилáть 35.260, пúлать 36.269, пилáта 35.259б, пúлата 36.269, пилáтꙋ 35.260, *зв.* пилáте 35.259б[2].

пилусиотски *прил.* (1) **исидор пилусиотски.** *Исидор Пелусиотски.* защô ѐдны̀ ѐзы́ци дꙋ́мать кáкь не найдѡ́ше х҃а въ пéщера, а҆́мѝ въ ѐгѵ҆́пˢть, бѣгáль бѣ́ше съсˢ мáикъ сѝ. ст҃ыи и҆сїдо̀рь пилꙋсїѡ́тˢскы̀. и҆ ст҃ы̀ і҆ѡáннь злáустыи, рéкоше. какˢ гó съ въ пéщерꙋ найшлѐ 33.244б.

ед.: *м.* пилꙋсїѡ́тˢскы̀ 33.244б.

пипам *несв.* (1) *Пипам, докосвам нещо с пръсти, опипвам.* и҆ тóи привúка скóро вúжˢте чтô мї е жúво ꙋ҆ корéмˢть. и҆ събꙋ́диха се сúчˢки и҆ зéха да пúпать, и҆ не можóха да познáють нѝчтô 10.77.

сег.: *3мн.* пúпать 10.77.

пир *м.* (1) *Пир, богато угощение.* и҆ а҆кѡ̀ чúнишь прáзникъ ст҃мꙋ и҆ трапéза. сїр҃ѣ́ пúрь. не зовѝ болѣ́ре и҆ гп҃одáрїе. нѣ̀ повúкай сыромáсы и҆ прóсѣци 1.4б.

ед.: пúрь 1.4б.

пирг *м.* (1) *Пирг, крепостна стена, зид.* несѡ́фить. разˢвалѝ тѣ́зи мáлˢка црк҃вица, и҆ съзúда дрꙋ́га велúка… и҆ ѻ҆колꙋ́ грáдь съзúда велúкь. и҆ нúрь (!) высóкь съзúда да сê оу҆пáзи монастúрь 11.100б.

ед.: нúрь (!) 11.100б.

пирон *м.* (3) *Пирон, специално изработен метален къс за приковане, гвоздей.* тогúва щьть да гò вúдеть ѿнїа ѐврêе х҃а като чл҃ка. и҆ щѣ́ть да мꙋ̀ вúдеть рьцѣ́тѣ и҆ нѡѕѣ́те продꙋ́пчени ѿ пирóнете катô бѣ́ха го прикова́ле на кр҃тьть 18.200; а҆́ми вы́е да гô полóжите на землѧ̀ть въ̀знакь. и҆ сѣ҃ желѣ́зны пирóне дá мꙋ прикóвêте и҆ рꙋ́цѣте, и҆ нѡѕѣ̀те 37.277б.

мн.: пирóне 37.277б, *чл.* пирóнете 18.200[2].

писание *ср.* (45) **1.** *Писание, нещо написано; книга с писмо.* ѐлáте и҆ вы́е коúто сте и҆мале грижа сѣ́когы. та стѐ прáвиле добрô да напрáвите мéне добрѣ̀, катó сьмь зарачáль и҆ писáнїа ѻ҆ставиль 18.202б; а҆́мѝ х҃с сúчˢко товà прѣтрьпѣ̀. защо ѐ такà пúсано въ кнїгы пр҃рчьскы. да и҆́спльни писáнїето 35.259. **2.** *Послание, писмо.* и҆ събрà ѐпк҃пы и҆ѳалїи́скые да и҆зˢврь́жꙋть ѳеѡфúла. и҆ напúса и҆нокéнˢтїи пáпа римˢскыи писáнїе, и҆ провóди го до ц҃ри_грáд, і҆ѡáннꙋ патрїарˢхꙋ 12.114; и҆ дрꙋ́го чтô рѣ҃ ст҃ыи сáва, и҆ чтô и҆скà. сúчˢко мꙋ дáде цáрь и҆ послꙋ́ша го чтô рѣ҃. и҆ дáде цáрь ст҃мꙋ старˢцꙋ писанїе, и҆ пꙋстú го да сѝ и҆́де съ мúрô 14.129.

ед.: писáнїе 4.22б, 4.24[2], 6.46б, 10.76, 11.84б, 12.114[2], 12.116[2], 12.117б, 12.120б, 14.126б, 14.129, 15.132б, 15.150[2], 15.153, 17.163б, 17.175, 18.204б, 20.209б, 33.237б, 39.297, писанїе 6.47, 14.129, писáнˢїе 8.59б, пúсанїе 17.176, *чл.* писáнїето 3.18б, 9.75, 12.114[2], 12.116, 14.129[2], 14.129б, 17.175б, 34.248, 35.259, 38.290; *мн.*: писáнїа 18.185б, 18.192б, 18.197б, 18.201, 18.202б.

писател *м.* (1) *Писар; служител в царската канцелария, който се занимава с писането и съхранението на книжата.* ц҃рь дв҃дь тогáзи нѣ́кога пойска да и҆счѣтѐ нарѡ́дь ѐврéискыи. да гы̀ ꙋ҆знáе кóлˢко сѣ̀ ꙋ҆ нѥговото ц҃ртво. и҆ зовà цáрь писáтелꙗ своѐго и҆́мéто мꙋ і҆ѡàвь и҆ речé мꙋ и҆́дѝ и҆ прѣчетú ми лю́дїете ѿ вирˢсавêи, дáже до дáна и҆ принесú ми писмóто 11.89.

ед.: писáтелꙗ 11.89.

inslav

писмена *мн.* (3) *Букви, писмени знаци, писмена.* и҆ ѡ҆ґ꙾ди и҆мь печа́ть на челѡ́то и҆ на де́сна рька̑ ѻ҆ти да нѐ мо́же да сѐ прѣкр҃ти. а҆ми́ си́ч҆кыте да мꙋ̀ сѐ покла́нѧть. а҆̀ печа́тать и҆́ма пи́смена и҆ ре́чи, х҃ѕ. 18.190б; и҆ погле́дна̑ и҆ виде̑ хꙋ́бости нейсказа́нные. и҆ стоѧ́ха пре̑ врата́та, в҃і, стлѣ́пове зла́ты. и҆, в҃. кер҆пича зла́ты. и҆ на два̀та стлѣ́па пи́смена мнѡ́го 32.226б.

пи́смена 18.190б, 32.226б, 32.227.

писмо *ср.* (10) **1.** *Текст, нещо написано.* ре́че мꙋ̀ ста́рець, дꙋ́ма това̀ писмо̀, за дꙋ́шь чл҃ове́кꙋ ка́кь да ꙋ҆дрьжи́шь да и҆́ма чл҃ове́кь вьз̾рьжа́нїе 2.9б; и҆ ѻ҆коло̀ нѥго̀ писмо̀ напи́сано със҆ звѣ́здꙑ. и҆ ка́же сѣс҆ това̀ ще́шь да навїе́т (!) на вра̀гѡве̑ тво̀ (!) 4.21б; и҆́ди и҆ прѣчети́ ми лю́дїете ѿ вир҆савѣ́и, да́же до да́на. и҆ принеси́ ми писмо́то 11.89. **2.** *Писмо; умение, способност за писане; грамотност.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́мене̑ а҆́рїа. хи́трь на писмо̀ и҆ книжо́в҆нь тврь́дѣ мнѡ́го 15.140; и҆ кр҃ти́ха го и҆мето́ мꙋ̀ а҆ле́ѯїа и҆ ко́гà бы̑ е҆́мꙋ̀ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ҆́чи кнїга и҆ на пи́смо 40.320б. **3.** *Рисунка, нещо изрисувано върху определена повърхност.* и҆ не можѐ да дов҆таса да сѐ по̑пи́ше със҆ ѡ҆бра́зы и҆́рквата. и҆ затова̀ скрьб҆нь бѣ́ше неѡ́фить, и҆ мл҃ѧше се бꙋ̀ давно̑ бы̑ бь ѡ҆нѣ́гдѐ помо́гнл҆ мꙋ̀, да доврь́ши със҆ писмо̀ ст҃ыи монасти́рь 11.100б. **кръстно писмо.** *Надписът на Христовия кръст.* защо̑ а҆ко̀ наи́де̑ дрьво̀ само̀, и҆ не́ма на нѥ́го кр҃то писмо̀, и҆ нѣ̀ е҆ на нѥ́го напи́сано и҆́ме хв҃о. не покла́нѧме се нѥ́мꙋ 16.162б.

ед.: писмо̀ 2.9б, 4.21б, 11.100б, 15.140, 16.162б, писмо̑ 15.131б, пи́смо 38.290б, 40.320б, пи́смо̀ 38.290б, *чл.* писмо́то 11.89.

пистики *ж.* (1) **нард пистики.** *Миро, ароматно вещество, добивано от корените на тревистото растение нард.* марїа́ же прїе́м҆ши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡ́го цѣ́нны̀ пома́за нѡѕѣ̀ і҆со̑вѣ̀ и҆ ѻ҆́трь̀ вла́сы свои́ми нѡ́ѕѣ̀ е҆го̀ 34.250.

ед.: пи́стики 34.250.

питам *несв.* (36) *Питам, задавам въпрос.* е҆́то дѐ и҆́ма тꙋ́ка ме́ждꙋ на̑ е҆́дны лю́дїе, та̑ пи́тать кога́ ще да сѐ свр҃ьши свѣ́ть. а҆̀мѝ послꙋ́шаите бл҃вѐнїи х҃ртїа́не да вы̑ подꙋ́ма̑ и҆́ а҆́зь 18.183; и҆ като̑ го заве́де, и҆ сѣ́ше със҆ нѥ́го и҆рь и҆ ѧ҆дѣ́ше и҆ пиаше, и҆ пи́[та]ше го за мнѡ́го нѣчто̑ 36.272; а҆̀ дрꙋ́гые що̑ бѣ́ха та̑мо̑ та́ го пи́таха ка́к҆ се тꙋ́ка̑ намѣ́ри 39.315б.

сег.: 1ед. пи́тамь 4.23, пита̑ 9.68, *2ед.* питашь 9.67б, 9.68[2], 11.89, *3ед.* пи́та 2.12б, 7.51, 7.51б, 17.175, *1мн.* пи́тамѐ 4.23б, 33.237б, *2мн.* пи́тате 35.263б, пита̑те 35.263б, пита́те 35.264, *3мн.* питать 5.34, пи́тать 9.68, 18.183; *имперф.: 3ед.* пи́таше 7.49, 11.95, 17.165б, питаше 33.237б, пи́[та]ше 36.272, *3мн.* пи́таха 35.263б, 38.285б, 39.315б, пи́тахꙋ 38.287; *аор.: 3ед.* пита̀ 11.105б, пи́та́ 39.306; *пов.: 2ед.* пи́тай 2.10, 5.38, пи́таи 9.68[2], *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́е) (!) пи́та 17.164б, *описат. 2ед.* да пи́ташь 1.7, *1мн.* да пи́тамѐ 38.289; *дееприч.:* питащець 17.171.

питание *ср.* (2) *Питане, задаване на въпрос, запитване.* питанїе о скꙋ́н҆чанїе свѣтꙋ̀ 18.183*; е҆̀ і҆сканїе за пето питанїе 33.244*.

ед.: питанїе 18.183*, 33.244*.

питие *ср.* (22) **1.** *Питие, течност за пиене, напитка.* е҆то трапе́за със҆ ѧ҆́стїе и҆ пи́тїе дѐ вы ча́ка. е҆то добрына̀ и҆ хꙋ́бость ра́иска де сѧ̑ наго́тви зара́ди ва̑ 18.202б; и҆ на́ше ѧ҆́стїе и҆ пи́тїе да бꙋ́де сло́во бж҃їе. и҆ ѿ бж҃твны (!) дꙋ́мы да се наси́тѧ̑ 34.255б. **2.** *Пиене, поглъщане на течност.* и҆ да сѝ и҆спра́вимь по̑, не съ мнѡ́го ѧ҆́дене, и҆ мнѡ́го пи́тїе, и҆ мнѡ́го спа́нїе, и҆лѝ вра̀ждꙋ да и҆́маме на кого̀ 17.176; а҆̀ ѿ мнѡ́го ѧ҆́стїе и҆ мнѡ́го пи́тїе. си́ч҆ко зло̀ съвр҃шꙋ́ва чл҃кь на ді҃шьта сѝ. блꙋ́дь кра́ж҆ба, кра́мола, и҆ нена́висть и҆ хꙋ́ла. и҆ си́ч҆ко зло̀ ѿ мнѡ́го пи́тїе бы́ва 38.294.

ед.: пи́тїе 7.50, 9.62, 9.75б, 11.106б[2], 11.108, 13.121б[2], 13.125, 13.125б, 17.176, 18.202б,

inslav

34.255б², 38.294², 39.295, 39.318б, питїе 13.121б, 15.133б, 32.228, пїтїе 20.209б.

питом *прил.* (1) *Питомен, отхранван и отглеждан от човека (за животно).* тогѝва сѝч'ката землѧ ще да попла́че, и̓ море́то, и̓ вѣт'рьть, и̓ ѻ̃г'нѧть, и̓ сл҃нцето и̓ м҃цьть. сѝч'кото щѐ да попла́че. и̓ ди́выте га́дове и̓ пи́томите и̓ тїе́ щьть да попла́чать 18.193б.

мн.: *чл.* пи́томите 18.193б.

пиша *несв.* (48) **1.** *Пиша, изобразявам букви.* и̓ дрꙋ́гыте дꙋ́мы до кра́и, что̑ слꙋ́шаше і҆ѡа́ннь ѿ бж҃їи ꙋ̓ста̀, а̓ про́хорь пи́шѣше. и̓ съвръ́ши се ст҃о́е є҆ѵ҃лїе та́мо 6.46б. **2.** *Пиша, изразявам писмено мисли за нещо.* и̓ послꙋ́шаите бл҃вені̓ хр҃тїа́не за того́зи мом'ка. что̑ пи́ше кли́мь а҆леѯа́н'р̓ьскы̀ 6.46б; като̑ пи́ше и̓пполи́ть па́па ри́м'скы̀ на своа́та кні҃га. та̑ р҃е́... а҆̀ми̓ блже́нь тои́зи ч҃лкь тогѝва детѡ̑ прѣтрьпѝ на кра́и, то́и ще да сѐ сп҃сѝ 18.191. **3.** *Пиша, обръщам се към някого писмено; пращам писмо, послание и др.* и̓ ца́рица го зова̀ и̓ м҃ли́ мꙋ̀ се, да пи́ше и̓ то́и да и̓спѣ́деть і҆ѡа́нна 12.116; като̑ ви́дѣ това̑ чю́до царь что̑ гы̑ мѣ́чѣше. и̓ ѡ҆бръ́на го бь̀ и̓ пи́са писа́нїе по си́ч'ка землѧ̀ 12.117б; и̓ бѣ́ше напи́саль така̑. и̓нокéн'тїе прьво̑ прѣсто́л'никь вели́каго ри́ма, пишꙋ̀ ѳеѡфилꙋ̀ бра́тꙋ̀ 12.113б. **4.** *Съобщавам, казвам, пиша (за книга).* и̓ па́кь наза́дь пи́ше ꙋ̓ бите́иска кні҃га, гла҃. ѳ҃ι. за праве́днаго ло́та 31.221б; и̓ не щѣ̀ да рекꙋ̀ мои̓ дꙋ́мы ѿ мо́й ꙋ̓мь. а҆̀ми̓ что̑то пи́шꙋть и̓ ка́зꙋвать бж҃твныте кні҃гы на ст҃ы́е ц҃ркви на́шее 11.84. **5.** *Записвам; писмено отбелязвам нещо, за да не се забрави.* и̓ дрꙋ́гы чю́деса̑ мнѡ̑го что ѐ сто́риль ст҃ыи дими́трїе... и̓ мнѡ̑го ч҃лци и̓сцѣлѝ. дето гы̑ мнѡ̑го не писа́х'ме 9.74б; ѻ̆ти ще тогѝва сѣ́кы̀ да зна́е кні҃га да чьтѐ. та щѐ да мꙋ̀ дадѐ а҆́гг҃ль г҃нь кні҃гата в рьцѣ́те дѐто мꙋ̀ е писа́ль грѣхоове́те 18.199б. **6.** *Изписвам, изобразявам, рисувам.* ѻ̀ти мѡѵ̑сѝ пр҃ркь когато щѣ́ше да ꙋ̆мре. оста́ви ца́ра на̑ є҆вре̑ете і҆сꙋ́са навѝйна. и̓ тоизи і҆сꙋ́сь ви́дѣ а҆рхг҃гла михаи́ла такы̑в'зи дѐто го сега̀ пи́шꙋть... и̓ погле́днѣ̀ и̓ видѣ̀ ч҃лка спроти се́бѣ сѝ. и дрьжѝ въ рꙋ́кꙋ̀ свою̀ мѣ́чь го́ль 11.87б.

сег.: *1ед.* пишꙋ̀ 12.113б, 12.114, *3ед.* пи́ше 6.46б, 11.85, 11.89, 12.116, 15.150, 15.156, 18.191, 31.221, 31.221б, 32.227б, 33.237б, пи́ше̑ 12.116, пи́шеть 14.129б, 15.133, пи́шь (!) 37.274, *1мн.* пи́шемь̀ 11.108, пише̑мь 12.114, пи́ше̑ 36.268б, *3мн.* пи́шꙋть 11.84, 11.87б, 12.116, 14.130, 18.187; *имперф.*: *3ед.* пи́шѣше 6.46б; *аор.*: *3ед.* писа̀ 12.115, 12.117, пи́са 12.117б, 12.119б, *1мн.* писа́х'ме 9.74б; *форма от перф. тип: 3ед.* е писа́ль 17.175б, 18.199б, 38.293; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *ср.* пи́сано 5.40, 15.154б, 17.170б, 18.204, 34.252, 34.252б², 35.259, 35.262, писа́но 38.290, 38.291², 39.312б, 40.323.

пишь (!) *вж.* **пиша**

пища *ж.* (1) *Образно. Храна, пища.* и̓ г҃ь сам'сѝ р҃е̑. въ є҆ѵ҃лїе. ѻ̃ти ч҃лкь нѣ̀ є̀ жи́вь тьк'мо ѿ є̀ди́нь хлѣ́бь. а҆̀ми є̀ жи́вь ѿ сѝч'ки дꙋ́мы что̑ и̓злѣ́зꙋвать ѿ ꙋ̓ста̀ бж҃їи. и̓ па̀кь ка́же г҃ь, за тьзи пи́ща бл҃га̀ че́сть 34.248б.

ед.: пи́ща 34.248б.

пия *несв.* (55) **1.** *Пия, поглъщам течност.* ѻ̃твори бь̀ кла́ден'ць та́мо. и̓ пѝ а҆́гара и̓ и̓з'маи́ль. и̓ напльниха сѝ мѣхове́те със' во̀дꙋ̀ 11.85; ст҃аа вода̑, и̓ досега ко́и пїе ѿ ни́ѥа със' чи́ста вѣ́ра, прїе́ма и̓сцѣлѥ́нїе ѿ сѣ́как'ва бо́лесть 11.103; защѡ̀ то́изи стори́ха мн҃ици кр҃ть на се́бе, и̓ пи́ха ѻ̀тро́ва и̓ не ѡ҆трови ги 16.160. **2.** *Пия алкохол, пиянствам.* и̓ па̀кь когы̑ праз̑нꙋвашь и̓ не ра́ботишь. недѣ́и седнь̑ да пїе́шь и̓ да сѐ ѻ̃пи́вашь 1.4б; а҆ко те насы́лы нѣ́кои да пїешь мнѡ̑го не послꙋ́шаи е҆го̀ мака́рь сво́й, и̓лѝ ст҃ще́нникь 11.108.

сег.: *2ед.* пїе́шь 1.4б, 11.88б², 11.108б, пие́шь 11.106, пиѐшь 11.106, пїешь 11.108, *3ед.* пїе́ 2.10, пїѐ 5.27б, 11.88б, 11.103, 12.118б, 34.254б, 35.256б, пїе 18.196, *1мн.* пїе́мь 10.78б, 11.106, пие̑ 11.106, 16.160б, пїемь 18.192, *2мн.* пїе́те 18.204б, *3мн.* пїю́ть 7.50, 11.102б, пи́ють 9.72, пїють 10.78б, пи́ѧть

inslav

16.160б, 18.198, пїа́ть 20.209б, 39.318, пїеть 31.216; *имперф.: 1ед.* пиꙗ̑ 17.172, *3ед.* пиа́ше 11.104б, пиа́ше 34.250, пиаше 36.272, пїа́ше 40.321, пиꙗ̑ше 40.323, *3мн.* пиа́хꙋ 10.79, пиꙗ́хꙋ 11.102б; *аор.: 3ед.* пи̑ 2.13б, 11.85, 11.90, пи̑ 6.46б, 10.77, 11.103, *3мн.* пи́ше 10.78б, пише 10.79, пи́ха 16.160, 16.162б, 38.289б; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* пи́ щѣ̑ 10.78б; *пов.: 2ед.* пїи̑ 1.5б, пи̑ 11.85, *описат. 3ед.* да пїе 39.303[2]; *усл.: 3ед.* бы̑ пи́ль 34.250.

пиян *прил.* (12) **1.** *Пиян, който е изпил много алкохол.* раꙋ́ва се дїа́воль и̑ ка́же ѻ̆ти се ни̑коги не раꙋва́мь тѣ́и и̑ веселꙗ̀ за кор'б[а]не, ѿ пога́ны чл҃цїи. как'вото ѿ пїа́ны̑ хр҃тїане 20.209б; бра́тїе, бьдѣ́те трѣ́зви, защо̀ дїа́воль бори́тель що̀ се бори сѣ̑ на̑ та̑ е трѣ́звень а̑ нѣ̀ е пїа́нь 20.209. **2.** *Като същ. Пияният, пиян човек.* и̑ ни́кои чл҃кь не и̑ма до̀брь ра́зꙋмь на пїа́н'ство… и̑ е̑днакь что̑ чи́ни пиꙗ́нь зло̀. де̑то не по̑оба́е ни̑ да дꙋ́маме ни̑ да пи́шеме̑ 11.108; и̑ ѱѐта дохо́ждать и ли́жꙋть пиꙗ́ного по ꙋ̑стата, а̑ то́и се не ꙋ̑сѣща, ни̑ знаѐ 11.108. **3.** *Образно. Който се отнася до пиянство.* ѿ горе и̑ теж'ко томꙋ́ва чл҃кꙋ, де̑то така̀ прова́жда дни́те свои̑ ꙋ̑ тѣ́зи про́пасть пиꙗ́н'нал… и̑ ко́л'цина чл҃ци засыромашѣ́ха ѿ безꙋ́мно вы́но, пїи́ство (!) 11.106б.

ед.: м. пиꙗ́нь 11.108, пїа́нь 20.209, 31.218, пианного 11.106б, пиꙗ́ного 11.108, *ж.* пиꙗ́н'нал 11.106б; *мн.:* пїа́ни̑ 9.72, пїа́ни 20.209[2], пїа́нїи 20.209б, пїꙗ́ни 31.219, пїа́ны̑ 20.209б.

пияница *м.* (5) *Пияница; човек, който пие много алкохол.* и̑ та́мь бѣ́ха гюмрюк'чїе, и̑ неправе́дны ла́комници без'сра́мны. хаидꙋ́те, кесецїе, прислꙋ́шници, зави́дници, немл҃тивы, пїꙗ́ницїи 32.228б; като̑ ре̑. и̑ а̑пл҃ь] па́вель. ѻ̆ти пїа́ници ц҃рство н҃бное не мо́гать намѣ́ри а̑ми̑ и̑мь ѐ ꙋ̑готова́нна вѣ́чна̑ мꙋ́ка 20.208.

мн.: пиꙗ́ници 11.107б, 11.108, пїа́ници 20.208, 20.208б, пїꙗ́нїцїи 32.228б.

пиянство *ср.* (18) *Пиянство, често и прекомерно пиене на алкохол.* зара̑ товâ чю́вай и̑ пази́ се и̑ ѿ пїа́н'ство. защо̑ и̑ това́ се смѣ́ша съсь те́ж'кыте грѣ́хѡве 1.5; зна́ите бл҃вѐнїи х҃ртїа́не ма́лы и̑ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н'ство ꙋ̑мь погꙋбѣ́ва и̑ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и̑ лю́дїе въ гр҃ѣ намѣ́рѣ, пїа́н'ство на ц҃рїе́то пꙋ́ста земл҃ата стрꙋ́ва, и̑ лю́дїе въ роб'ство заво́ди 20.208б.

ед.: пїа́н'ство 1.5, 11.106б, 20.208, 20.208б[4], 20.209[3], 20.209б, 31.220б, пиꙗ́н'ство 11.106б[2], 11.108[2], 39.318; *мн.:* пїан'ства 1.8.

плавам *несв.* (13) *Плавам, пътувам с кораб.* и̑ пои̑дѐ а̑пл҃ь зато́чень и̑ плава̀ по́ море 6.43б; и̑ оу̑лѣ́зе ст҃ыи въ кора́б'. и̑ начѐха да пла́вать. и̑ видѣхꙋ кора́бницыте какь ѐ до́брь вѣт'рь и̑ прилѐж'нь да пла́вать15.137.

сег.: 1мн. пла́ваме 15.143б, 15.148, *3мн.* пла́вать 15.136, 15.137[2], 15.143, 16.163; *имперф.: 3мн.* плавахꙋ 6.41б, пла́вахꙋ 11.101, 15.151б, плава́хꙋ 12.120, плавахꙋ 15.143; *аор.: 3ед.* плава̀ 6.43б.

пладне *ср.* (6) **1.** *Пладне, средата на деня.* и̑ станѣ̑ ма́л'ко на пѣ́ть да си поч҃и́не. и̑ ѿбрь́на се на и̑стокь да се пом҃лѝ бꙋ̑. на. ѕ̑ ча̑. сїре̑, бѣ́ше въ врѣ́ме пла́дне 17.166. **2.** *Юг, една от четирите посоки на света.* и̑ та́мо на ливїи́ска страна̀ что ѐ на́ пладнѣ. и̑ма гра̑' де̑то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б; та̑ бѣ́ше ѿ западна страна̀ стѣ́ны гра̑ть рѣ́ка медо́вна. и̑ ѿ пла́днѣ рѣ́ка бѣ́ла като̑ млѣ́ко. и̑ ѿ и̑сточнаа страна̀ рѣ́ка масли́нна 32.227б.

ед.: пла́днѣ 14.127, 32.227б, пладнѣ 15.142б, 15.143, пла́дне 17.166, пладнѐ 17.166.

плакида *ЛИ* (13) *Плакида.* и̑ бѣ́ше ѿ ца́ра почьте́нь, и̑ си́ч'ка войска̀ боꙗ́ше мꙋ се, ради̑ защо̀ ю̑на́кь, и̑ оу̑мень, и̑ ѿ добра̀ рѡ́да. и мнѡ́го и̑ма́нїе и̑маше [и̑ма́ше], (!) и̑ ѿпрь́вѣнь ѐлин'ско и̑ме бѣ́ше мꙋ плакї҃да 5.28; а̑ми мѐ послꙋ́шаи и̑ кажи́ ми що си̑ бы̑ль ѿпрь́вѣнь. чѐ ми се мни̑ ты̑ си плакї҃да стратила́ть що си̑ вѣроваль вь х҃а и̑стиннаго б҃а 5.37б.

inslav

плакїда 5.28, 5.33б, 5.35³, 5.35б, 5.37б, плакїда 5.28б, плакїдꙋ 5.30, *зв.* пла́кїдо 5.29, плакїдо 5.29, плакїдо 5.29б, 5.38б.

пламак *м.* (3) *Пламък; огнен език, който се явява при горене.* ѻ҆чи́тѣ мꙋ свѣ́теть катѡ̀ пла́макь ѻ҆гнѣ́нныѝ. и҆ на главѣ̀та мꙋ вѣ́н'ци мнѡ̀го. и҆ и҆маше и҆́ме напи́сано на главѣ̀та 18.194б; а҆́ очи́тѣ и҆̀ сьвтѣ́ха се катѡ̀ ѕвѣ́зды когѝ и҆сти́чѣть сꙋ́трина. и҆ косми́тѣ на главы̀итѣ имь по́вече распростѣ́ни и҆ пла́макь ѻ҆гнѣ́нь и҆зла́зѣше и҆з'ъ ꙋ҆ста́та и҆̀ 32.228б.

ед.: пла́макь 18.194б, 32.228б, *чл.* пла́макать 31.220.

пламен[I] *м.* (11) *Пламък, огнен език, пламен.* а҆̀рхг҃ль михаи́ль слѣ́зе ѿ н҃бе́тѡ̀ и҆ ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ пе́щѣ̀ и҆ ѻ҆хлади̇̀ пе́щныи пла́мень 11.92; лю́ть є҆̀ ѕвѣ́рь и҆ срьди́ть. а҆̀ коги́ се насы́ти а҆̀ то́й бѣга̀ по свои̇̀ лѣга́ла̀. и҆ коги́ се нѣ́що запа́ли, та сѐ вди́гне пла́мень ꙋ҆ виси́нꙋ, и҆ кога̀ съгорѝ ѻ҆́гьнѫть, а҆ пла́макать ꙋ҆га́сне 31.220. // *Образно.* и҆ нѣ̀ є҆ ни̇̀кои да ны̀ и҆збо́ави ѿ това̀ зло̀. сега̀ и҆ гласъ́т' ны̀ прѣга́с'нѣ̀ прѣди̇̀ д҃шѣ̀та на́ша. и҆ є҆зы́кь на́шь и҆съх'нѣ̀ ѿ срѣ́чныи пла́мень. и҆ не мо́жемь да ти̇̀ се по[мо]ли̇̀ 15.146б.

ед.: пла́мень 11.89, 11.92, 12.116б², 15.146б, 15.152, 31.216, 31.220, пламень 11.92, пла́мен' 31.215б, пламе́н' 37.278б.

пламен[II] *прил.* (1) *Който е свързан с пламъка, пламенен.* є҆̀ла̀ на ра́дость и҆ весе́лїе защѡ̀ раи̇̀ те́бе ча́ка… и҆ что̀ чю́ваше а҆́гг҃ль вра̀та є҆́дем'скы, със' ѡ҆́гня́но и҆ пла́мено ѻ҆рьжїе, сега̀ ѿстьпѝ векѝ не чю́ва 35.265.

ед.: *ср.* пла́мено 35.265.

планина *ж.* (37) *Планина, голямо земно възвишение.* и҆ вь ѡ҆нъзи но́щь прѣбы́ше та́мо и҆ наꙋ́трѣ заве́де ца́рь вала́кь валаа́ма на высо́ка планина̀, что̀ се зовеше ваа́льбо́гь 33.242б; ка́микать дѣ̀то се ѿткы́сна (!) сам'сѝ ѿ планинѣ̀та, дѣ̀то го чл҃кь не пофа́щаше. та є҆ то́изи ками́кь х҃с и҆стинны̀ 18.181; тоги́ва по то́изи пла́чь щьть да побѣ́гнать людїе́тѣ̀ по го́рїето (и҆) по пла́нинїето и҆ по стѣ́нїето низ' дꙋ́п'кыте 18.192б.

ед.: планинѣ̀ 2.14, 11.85б, 11.87, 18.181, планина̀ 4.24, 11.87, 33.242б, планина̀ 4.24б², 6.47, 6.47б, 7.54б, планинѣ̀ 11.181, пла́нина 18.196б, 21.210б, пла́нинꙋ 6.46б, *чл.* планина́та 6.46б, 6.47б, планината 11.85, планинѣ̀та 11.85б, 37.274, планинѣ̀та 18.181³, 11.189, планина̀та 18.181²; *събир.*: пла́нинїе 18.203, 31.222, плани́нїе 18.203, планїнїе 31.219б, *чл.* планинїе́то 18.188б, пла́нинїето 18.191б, 18.192б, 18.193, 18.193б, 32.225б.

плануда *ЛИ* (1) **максим плануда.** *Максим Плануда.* добрѣ̀ е да ска́жѐ дꙋ́мыте ст҃мꙋ̀ є҆пифанїю и҆ ма́ѕима планꙋ́ды, что̀ разꙋ́мѣха а҆до́во рыда́нїе, и҆ что̀ дꙋ́маше, ѡ҆. ѡ҆. что̀ є҆ та́зѝ нꙋ́жда є҆̀ є҆. что̀ є҆ тази си́ла ѿ назара́нина 35.263.

планꙋ́ды 35.263.

платно *ср.* (2) *Платно, домашно изработена тъкан за покров на мъртвец.* и҆ не тъ́к'мо катѡ̀ бѣ́ше жи́вь поте́гли това̀. а҆̀ми и҆ на́поконь въ гро̀б' го погре́боха. ѡ҆б'ви́ть със' пла́тно катѡ̀ мрьт'вець 35.259; и҆ пила́ть ѿ ба̀ наста́вень да́де і҆ѡ́сифꙋ тѣло́то г҃нѥ. и҆ і҆ѡ́сиф' го сънѐ ѿ кр҃ть и҆ ѻ҆бивѝ го със' з'мѵ́рнѥно пла́тно 35.260.

ед.: пла́тно 35.259, 35.260.

платносѣнна *ж.* (1) *Сенник, заслон от платно, шатра.* а҆̀ ст҃ыи прострѣ̀ нѥгова платно_сѣнна оу҆̀ ѡ҆н'зи дво́рь гдѐто бѣ́ше жена̀та мꙋ защѡ̀ бѣ́ше та́мо ѻ҆номꙋ́зи кора́бникꙋ дво́рь голѣмь и҆ ѡ҆во́щїе мнѡ̀го 5.36.

ед.: платно_сѣнна 5.36.

платносѣнница *ж.* (1) *Сенник, заслон от платно; навес, който хвърля сянка.* и҆ като видѣ̀ ст҃ыи чѐ нави́ва и҆ плѣнꙋ́ва. нагово́ри се да и҆де по́далече да плѣнꙋ́ва… и҆ слꙋ́чи се та̀ кон'ди́са ꙋ҆ то́изи до́мь гдѐто бѣ́ше жена́та мꙋ. и҆ вѡиска́та по лива́дїето вѣн'ка кон'ди́са прострѣ́ха платно̀сѣ́нници 5.36.

мн.: платно̀сѣ́нници 5.36.

inslav

платон *ЛИ* (12) *Платон.* и ꙋ то́изи ча҃ є҃пкь (!) пла́тонь поста́ви ца́ра да̀ ѐ с҃ще́никь а҃ с҃на́ мꙋ ді́аконь. и сто́ри се тога́зи радо́сть вели́ка въ цр҃кви 37.281; и г҃ь ре҃ а҃пл҃ꙋ ма҃ѳе҃ꙋ, да и҆злѣ́зе и҆з҆ цр҃квата със҆ пла́тона є҃пкпа 37.277; и пàкь ре҃ а҃пл҃ь ма҃ѳе҃и є҃пкпꙋ. и тѝ възлюбле́нныи пла́тоне. по тре́тїа годи́на ще́шь да [бꙋ]де́шь при ме́не 37.281.

пла́тонь 37.274б, 37.275, 37.277б, 37.280, 37.281, платòна 15.153б, пла́тона 37.276, 37.277, пла́тонꙋ 37.279б, 37.280б, *зв.* пла́тоне 37.279б, 37.281.

платонов *прил.* (1) *Платонов, от ЛИ Платон.* и ка́то го носѣ́ха на ѡ҆дрь… и де́снъта си҃ рꙋ́ка на пла́тоновата гла́вѣ̀ ѡ҆ставѣ́ше и пѣ́аше със҆ хр҃тїа́нете 37.279.

ед.: ж. чл. пла́тоновата 37.279.

платя *св.* (1) *Платя, дам пари за нещо.* и ѡ҆н҆зи кора́бник҆ мꙋ ка́же. а҃зь тебе не да́ва҃ жена́та доде́ ми не плати́шь, кол҆кото и҆ще҃. а҃ с҃тыи є҆в҆статїе не ѡ҆ставѣ́ си҃ жена̑та 5.32.

сег.: 2ед. плати́шь 5.32.

плач *м.* (27) *Плач; проливане на сълзи, придружено със звукове, които човек издава при емоционални състояния; плачене.* а҃зь катѡ̀ ѻ҆́нѣмѣ̀, и ѹ҆́мрѣ̀ катѡ̀ сѣ́кыи ч҃лкь. и҆ пла́чь катѡ̀ пла́чѣха чю́а҃, а҃мѝ не мо́жа҃ да дꙋ́ма҃ 11.103б; и видѣ̀ и҆́хь ц҃рь катѡ̀ не могꙋ́ть да подꙋ́мать и ѿ стра҃ и ѿ плачь 15.147б; тогѝва ще да бѣ́де голѣ́мь пла́чь и ви́кь мнѡ́го, по си́ч҆ката земл҃а̑ и възды́шнїе и гри́жи, и гор҆чевинѝ на срц҃е́то сѣ́комꙋ ч҃лкꙋ ще да̑ е мнѡ́го 18.189б.

ед.: плачь 1.7б, 15.147б, 18.192б, 18.200, пла́чь 3.19, 5.35, 6.42[2], 6.46, 7.53б, 11.85, 11.103б, 11.104, 12.119б, 15.146[2], 18.178б[2], 18.189б, 18.192б, 18.193б, 18.205, 18.206, 31.219б, 34.249, 39.307б, 39.313б.

плача *несв.* (137) *Плача; проливам сълзи при емоционално състояние, обикновено придружени със звукове, хълцане и пр.* и прѣстѣ́пи҃ тво́й запо́вѣ̀. а҃мѝ затова̀ сега̀ пла́чю и҆ м҃лю́ ти се, прїи́ми ме па́кь грѣ́шнаго 38.285; и а҃пл҃ь матѳе̑и мнѡ́го се м҃лѝ на бра́тїа да́ не скрь́беть нѝ да пла́чать 37.277б; а҃ момькьть тѣх҆ны с҃нь гесѡ́гїе. катѡ̀ бѣ́шѐ въ ро́б҆ство. та̑ зна́еше че̑ прибли́жава д҃нь с҃тмꙋ. плачѣ́ше го́р҆ко и съ сльзи (!) тѣ́й дꙋ́маше 39.314б; е҃ла̀ с҃не мои̇ і҆ѡа́нне и плачѝ със҆ ма́ика си҃, за бра́та твое҃го и҆ ѹ҆чи́теля 35.261.

сег.: 1ед. пла́чю 9.67б, 14.130б, 17.170, 17.171, 38.285, 40.323б, пла́ча 39.312б, *2ед.* пла́чешь 9.67б, 13.121б, 39.312б, плачѣ́шь 39.310, *3ед.* пла́че 2.10, 2.12б, 3.17, 4.24б, 4.25б, 5.31, 5.33, 5.38, 6.47б, 7.54б, 10.77, 17.166, 17.166б, 17.174, 17.175, 17.175б, 20.209, 31.217, 32.223б, 32.224, 37.280б, 40.323б[2], 40.324, *1мн.* плачемь 18.193, пла́чемь 31.216б, *3мн.* пла́чють 12.119б, 15.147б, пла́чꙋть 15.143б, пла́чать 18.206, 31.216, 31.219б, 31.222б, 32.225, 37.277; *имперф.: 1ед.* пла́ча҃ 17.170, 17.172, пла́чахь 17.172, *3ед.* пла́чѣше 5.30б, 5.32, 5.32б, 5.34б, 7.53б, 8.56, 9.67б, 11.85, 11.105, 13.122, 14.130б, 32.230б, 35.259, 35.260б, 35.263, плачаше 6.44, пла́чаше 7.54, 8.56б, 12.118, 13.121б, 35.262б, пла́чеше 17.166, 39.309б, 40.321, 40.322, плаче́шѣ 36.268, плачѣ́ше 39.310, 39.312, 39.314, 39.314б, плаче́ше 40.323б, 40.324, *3мн.* пла́чаха 11.103б, 32.225б, пла́чѣха 11.103б, 12.117, пла́чахꙋ 12.119б, 15.140, 15.146, 15.148б, пла́чаахꙋ 15.139б, 15.152, плачахꙋ 15.151б, плачаха 32.231б, плачàха 39.314, плача́ха 39.314б, п҃ачѣ́ха 39.314б; *аор.: 1ед.* плака̑ 11.104, *3ед.* плакà 2.13, 5.33, 8.56б, 12.119б, 14.130б, пла́ка 17.175, пла҃ 37.280б, *1мн.* плакаха҆ме 15.148, *3мн.* плака́хꙋ 6.48б, 9.75, 40.323б, плака́ха 6.48б, плакаахꙋ 12.114б; *форма от перф. тип: 3мн.* пла́кале 32.226б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да пла́ча 31.218б, *1мн.* щѣ̀ да пла́чиме 18.200, щемь да пла́чемь 18.206, *3мн.* щьть да пла́чать 18.190, 18.192б, 18.193б, 18.197[4], 18.197б[2], 18.200б, 18.206, щь́ть да пла́чать 18.189б, 18.199б, 18.200, 18.200б, 18.201, 18.205, щьть да пла́чат҆ 18.192б, щь́ть да плачать 18.199б, *със съкр. инф. 1ед.* ща̑ пла́ка 31.219; *пов.: 2ед.* плачѝ 35.261; *усл.: 1ед.* бы̑ плака́ла 35.261б, *3ед.* бы̑ плака́ла 13.123.

плача се *несв.* (2) **1.** *Оплаквам се; съжалявам за положението, в което се намирам; окайвам се.* и дрꙋ́гы

inslav

грѣшници пла́чахꙋ се та́мо, и҆ дꙋ́маха мѝ. и҆ ты̀ лѝ тꙋ́ка дойдѐ да сѐ мꙋ́чишь 11.104. **2.** *Плача, скърбя за някого, тъжа.* и҆ не подꙋ́ма ми нѝчто̀. и҆ а҆́зь тога́зи похва́тих҄ мꙋ брадѣ́та. и҆ позна́ че сь ѐ прѣставиль. и҆ плака́ се гор҄ко, и҆ цѣлꙋва́ го въ оу҆ста̀ 2.15.

имперф.: *3мн.* пла́чахꙋ се 11.104; *аор.*: *1ед.* плака́ се 2.15.

плаша *несв.* (4) **1.** *Плаша, вдъхвам страх у някого.* а҆̀ лꙋка́выи дїа́воль не прѣста́нꙋваше да ю҆̀ пла́ши. и҆ мнѡ́го пѫ́ти сѐ прѣтва́раше като̀ звѣ́рь стра́шнь 8.56. **2.** *Заплашвам, давам израз на враждебното си отношение към някого, заканвам се.* и҆ ст҃ы̀ димѝтрїе рѣ̑. ца́рꙋ ты̀ що мѐ пла́шишь да мѐ мѫ́чишь. а҆́зь тїа́ мѫ́кы със҄ радость и҆ със весе́лїе щѣ̑ гы прїѐ 9.64; и҆ ца́рь като̀ чю̀ тїа̀ дꙋ́мы ѿ ті҃ раз҄гнѣва́ се. защо̀, о҆́ти и҆ма́ше злѣ̀ недꙋ́гь и҆ бо́лесть лю́та. и҆ мнѡ́го и҆мь дꙋ́маше и҆ пла́шѣше да гы̀ злѣ̀ мѣ́чи, да сѐ ѿрекꙋ́ть ѿ ха҃ 10.76б.

сег.: *2ед.* пла́шишь 9.64, 15.147, *3ед.* пла́ши 8.56; *имперф.*: *3ед.* пла́шѣше 10.76б.

плащам *несв.* (3) **1.** *Плащам, давам пари за нещо.* а҆̀ воиска̀та что̀ бѣ́ше със҄ ты́сꙋщницыте. ꙋ҆лѣ́зоше въ гра́ да сѝ кꙋпꙋ́вать ꙗ҆́стїе. и҆ за коѐ пла́щахꙋ, и҆ коѐ по́векѥ наси́ла ѿнѥ́махо 15.143. **2.** *Плащам, възнаграждавам някого, възмездявам.* и҆ прости́ ни щѐ ꙗ҆́ко̀ з҄грѣ́шимь а҆́мѝ да сѐ па́зи҃ тврѣ́дѣ. чѐ ѿ̀ мѝлꙋва и҆ пра́во сѣ́ди, а҆̀ла̀ сѣ́комꙋ да́ва ко́й как҄ь ѐ ра́ботиль тѣ́й мꙋ и҆ пла́ща 18.177б; а҆́зь людїе́те ми́лова҃ и҆ право имь сѣ́дѧ сѣ́комꙋ. ко́и ка́кь ѐ ра́ботиль и҆ слꙋгꙋ́валь тѣ́и мꙋ и҆ пла́ща҃ и҆ да́ва́мь 18.205.

сег.: *1ед.* пла́ща҃ 18.205, *3ед.* пла́ща 18.177б; *имперф.*: *3мн.* пла́щахꙋ 15.143.

плесна *св.* (3) *Плесна, ударя някого с ръка по бузата.* и҆ е҆ди́нь безꙋ́м҄нь ѿ слꙋгы́те що̀ слꙋ́жахꙋ. оу҆да́ри ѳома̀ е҆дна̀ плесни́ца… и҆ нѣ́коа жена̀ детѡ̀ сви́рѣха, та̀ бѣ́ше видѣ́ла и҆ чю́ла що̀ бѣ́ше ре́кль ѳома̀ о҆́номꙋзи мом҄кꙋ̀ що̀ го̀ пле́сна 7.50; защо̀ ѿпрѣ́вѣнь и҆́ма́ше е҆ди́нь за́кон҄. кога̀ щѣ́ше нѣ́кои чл҃кь да сѝ простѝ ро́ба прѣ́вѣн҄ го плѣ́снѣше и҆ тога́зи го простѣ́ше 35.258б.

аор: *3ед.* пле́сна 7.50, 7.50б; *имперф.*: *3ед.* плѣ́снѣше 35.258б.

плесница *ж.* (6) *Плесница, удар с длан по бузата, шамар.* и҆ е҆ди́нь безꙋ́м҄нь ѿ слꙋгы́те що̀ слꙋ́жахꙋ. оу҆да́ри ѳома̀ е҆дна̀ плесни́ца 7.50; станѣ̀ ѿгдѣ̀то сѣдѣ́ше, и҆ пристѫ́пи и҆ ꙋ҆да́ри а҆́рїа със҄ плесница тврѣ́дѣ, ко́л҄кото мꙋ се потре́се си́ч҄кыте съста́вы на снагѣ́та мꙋ 15.141; така̀ х҃с легома щѣ́ше да нѝ и҆з҄ва́ди да нѣ̀ смѐ векѥ̀ поро́бени ѿ дїа́вола. затова прїѐ плесни́ца 35.258б.

ед.: плесни́ца 7.50, 12.119, 35.258, 35.258б, плесница 15.141, 35.258.

плеснувам *несв.* (1) *Плесвам, удрям някого с ръка по бузата.* а҆̀ко лѝ е неоу҆́кь и҆ безꙋ́мень. а҆̀ то́и да млъчѝ като̀ и҆ негова прили́ка. а҆́мѝ защо̀ то́и ме́не да пле́снꙋва а҆́прѣ твоѐ цр҃тво 15.141б.

сег.: *3ед.* пле́снꙋва 15.141б.

плещи *мн.* (3) *Плещи, горната част на гърба между раменете.* е҆́то дѐ ви́дѣ и҆ тре́тїать влѣ́кь чѐ прили́чѣше като̀ ри́зь. и҆ и҆ма́ше на плещи́тѣ си, д҃, крылѣ̀ голѣ́мы като̀ о҆р҄ловы, и҆ д҃. главы̀ 18.182; и҆ тїе сѣ̀ помли́ха бг҃ꙋ. и҆ ѡ҆бра́зь лицѐто нѥ́гово ѡ҆́брѣна се на плещи́те мꙋ кри́во ѡ҆за́дь 10.76б.

чл. плещи́те 10.76б, плещи́тѣ 18.182, пле́щите 39.302.

плинта *ж.* (1) *Плоча, плосък тънък камък.* пишѐмь а҆́рка́дїю ц҃рꙋ. и҆ і҆ѡа́ннꙋ патрїа́р҄хꙋ, и҆ на си́ч҄ките что̀ сѣ̀ по̀ нѥ́го. праве́дно е това̀ при тво́е ц҃рство. фараѡ́нь мѡ́ѵсеа̑. не прѣгово́ри, нѝти҃ бж҃їе лю́дїи със҄ ка́менїето и҆ пли́н҄ѳы да гы̀ о҆теготи̑. нѝти҃ лѣ́сть о҆ба́ꙗна, что ѐ със҄ прѣ́сть бж҃їи о҆ста́вено, да сѐ проти́вы 12.114.

мн.: пли́н҄ѳы 12.114.

плинѳа *вж.* **плинта**

inslav

плискам се *несв.* (2) *Плискам се, удрям се с шум* (*за вода*). и҆ водâта се пли́скаше висо́ко, ко́л҆кото щѣ́ше кораб҆ть да сѐ потопѝ 15.152; ка́кь ѐ чл҃кь прили́чень мо́рꙋ. катô вѣтрь на море́то коги́ се пли́скать тала́зете тâ ми́ра не́мать никоги. и҆ чл҃кь на сꙋ́ша свѣ̂ са мьте катô мо́ре, и҆ ни[ко]ги нѣ ѐ ми́рень 31.216б.

сег.: 3мн. се пли́скать 31.216б; *имперф.: 3ед.* се пли́скаше 15.152.

пловдив *МИ* (1) *Пловдив.* защѐ напоко́нь на казльба́шь цр҃ꙋва̀ а҆леѯа́нр҃ь и҆́ прь с҃нь фи́липовь ѿ пло́в҆дивь. тâ ꙋ҆́бѝ да́рїа и҆́ра пер҆си́д҆скаго 18.182б.

пло́в҆дивь 18.182б.

пловец *м.* (3) *Гребец на плавателен съд.* море́то гледах҆мѐ ѿ дь́но до́лꙋ, раз҆игра́ се. и҆ не видѣ́ше се нѝ сꙋ́хо нѝ вѡда̂. и҆ плѡв҆ците си̑ заплетоха рꙋцѣ́те със҆ ко̑лѣ́нѣтѣ. (!) и҆ пла́чѣха и҆ скꙋбѣ́ха се, и ѿ зи́ма не ѹ҆сѣ́щаха се 12.117; и҆ плов҆ци́те ста̀нѣ́ше да напра́вѧть вѣтри́лата, и҆́ а҆́зь станѣ́хь да и҆мь помо́гнꙋ, и҆ прѣпе́х҆ се и҆ па́днѣхь ꙋ҆́ море́то 15.152б.

мн.: чл. плѡв҆ците 12.117, плов҆ци́те 15.152б[2].

плод *м.* (13) **1.** *Плод, рожба на растение.* и҆ дꙋ́маше, ѡ҆́ ѡ҆́ теж҆кѡ̀ мене. когà ли бѣ́ като е҆́дна̀ ѡвош҆ка хꙋбава и҆́ и҆́мах и҆ ли́стїе и҆ плѡ́дь, а҆́ сега ѿста̑ сꙋ́хь и҆ ѡ҆палень 5.33; и҆ ꙋ҆коре́ни се ѡнова̀ дрѣ́во сꙋ́хое и҆ прора́сте, и҆ цв҃ѣ́ пꙋ́сти, и҆ ро́ж҆ба, тоѧ̀ ча̑. и҆ пло́дь зрѣ́ль принѐсе 37.274б. **2.** *Плод, рожба на човек или животно.* и҆ дꙋма́ше помѣ́ни г҃и и҆ ме́не недосто́ина. и҆ дай ми пл҆ѡ̑ на моѧ̀ ꙋтро́ба. и҆ а҆́зь да и҆́мѧ̑ че́до на ста́рс҃ да сѐ ꙋ҆тѣ́шева̑ сѣ҃ ни́ѥго 40.320; не бы҆ нѝ катô пти́ците нб҃ные. ѻ҆́тѝ и҆ пти́ците нб҃нь̀ и҆́мать пло́дь пр҃ѣ̀ те́бе г҃и 13.122. **сторя плод.** *Създам поколение.* и҆ кле́та бы҆ та сѐ роди́... комꙋ̑ се оу҆пѡ́обихь а҆́зь. не бы҆ нѝ катô пти́ците нб҃ные. ѻ҆́тѝ и҆ пти́ците нб҃нь̀ и҆́ма́ть пло́дь пр҃ѣ̀ те́бе г҃и. нѝ с҆мь нѝ ка́тô ѕвѣ́рїе, ѡ҆ти́ и҆ ѕѣ́рїето (!) чтô сѣ̀ на́ земли̑ и҆ тїе стори́ха пло́дь пр҃ѣ̀ те́бе г҃и 13.122.

ед.: плѡ́дь 5.33, пло́дь 11.107, 11.107б, 12.109б, 13.122[3], 14.129б, 14.130, 37.274б, пло̑ 14.128б, пл҆ѡ̑ 40.320, *чл.* пло́дът҆ 15.132б.

плосък *прил.* (1) *Плосък, който е с равна повърхност.* и҆ оу҆зѐ тога́зи моти́ка, и҆ копà надо́лꙋ, к҃, ла́к҆те и҆ наи҆дѐ ка́микь голѣ̑ пло́с҆кь 4.25.

ед.: м. пло́с҆кь 4.25.

плоча *ж.* (1) *Плоча, плосък тънък каменен със.* и҆ мѡ́ѵсѝ посл҃ѣ̀ и҆ то́и дꙋ́маше със҆ ба̑ ли́цê със҆ ли́це. дѣ̂то и҆ напи́санныте ка́менные пло́чи прїѐ ѿ ни́ѥго. и҆ тѣ҃ строшѝ, катô се раз҆срь̀ди, защô бѣ́хꙋ и҆з҆мѣни́ле зако́нь 15.131б.

мн.: пло́чи 15.131б.

плувам *несв.* (1) *Плувам; пътувам с кораб, лодка.* и҆ плꙋ́ва до гра́дь лаѡди́кїа. и҆ и҆злѣ́зе и҆з҆ ко́рабь 40.320б.

аор.: 3ед. плꙋ́ва 40.320б.

плъзя *несв.* (3) *Пълзя, движа се с влачене по корем, лазя.* и҆ пльзѣ́ха по ни́ѥа лю́ты чрь̀вїе. и҆ катô ѭ̀ погре́боха. тâ и҆ сѥ трьсѝ гро́бь ни́ѥинь, за, л҃в, го́динь 12.120б; и҆́лѝ змїà лю́та щотô пльзѝ, ни́что нѣ ѐ освѣ́нь тѣ́хь по́люты гади́ны 21.210.

сег.: 3ед. пльзѝ 21.210, *3мн.* пльза̀ть 2.11б; *имперф.: 3мн.* пльзѣ́ха 12.120б.

плън *прил.* (15) **1.** *Пълен, който е зает с нещо изцяло, напълнен.* и҆ начѐ да копа́е та́мо и҆ наи҆дѐ е҆динь мра̀морь, и҆ по̑ мра̀мор҆ть коте́ль велик҆ пльнь съ жльтици 11.101; а҆̀ о҆́н҆зи геме́цїа̑ нѣ щѐ да прїи́ме о҆́н҆зи стльпь. а҆̀мѝ рѐ пльна ѐ гемїа́та та́ се не́ мо̑ въмѣ́сти 39.312. // *Образно.* раꙋ̑вай се дамїа́не дето си пльнь съ҆ бж҃тво, и҆ дх҃ь ст҃ь что̑ кыпѝ ꙋ҆́ те́бѣ 10.79б. **2.** *Бременна* (*за жена*). въ на́покощни дн҃ѝ щê да и҆зва̀ди г҃ь е҆ди́нь горе́щь вѣ́трь из҆ пꙋ́сто мѣ́сто на людїето. да и҆́мь и҆ссꙋ́шѝ жилитѣ́ на

inslav

си́ч'кыте и҆ съдѡ́ве сич'ки щото и҆́мать щѣ́ть да и҆сѣ́хнать. и҆ кои́то плѣ́ны и҆ тїе́ щъ́ть да и҆сѣ́хнать, сїи̑ ра̑ѣ. кои́то жены̑ и҆́ма непра́зны̑ щѣ́ть да сѐ мъ́чать догдѐ ме́тнать ѿ о҆сил'нина 18.178. **3.** *Отрупан, който има много плод* (*за дърво*). и҆ погле́да̑ па́къ на тѣ́зи земли̑, и҆ ви́дѣхь низ' рѣ́кы чє̑ течѐ млѣ́ко и҆ медь та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени плѣ́ны съ̑ ро́ж'ба 32.227б.

ед.: *м.* плѣ́нь 10.79б, плѣ́нь 11.101, 15.151б, *ж.* плѣ́на 2.10б, 2.11², 2.14б, 39.312, плѣ́на 11.86б, 33.242, *ср.* плѣ́но 39.296б; *мн.*: плѣ́ны 3.18, 18.178, 32.227б, плѣ́ны 39.303.

плът *ж.* (56) *Плът, тяло на живо същество.* и҆ земл҃а и҆ прах' сьмь и҆ плѣ́ть и҆́ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь 17.168; защо̑ вче́ра бѣ́ше ѻ҆́сѣ́день и҆ распе́та мꙋ бѣ́ше плъта̀ на кр҃тѣ 35.257б. // *Месната част на живо тяло.* пристꙋпѣ́те и҆ вы́ждьте рꙋцѣ́те мои̑ и҆ нѡѕѣ́те. и҆ разꙋмѣ́и҆те ѻ҆тѝ не́ с'мь привы́дѣнїе. защо̑ привидѣ́нїе плѣ́ть и҆ ко́сти не и҆́ма 38.288б. **давам си плътта.** *Продавам си тялото, блудствам.* и҆ по́мнѡго кꙋ́рвихь, и҆ дава̑ си̑ плъть̀, на си́ч'кїи людїе, да чи́неть блꙋ́дь със' мене 17.168б; **облѣка плът (облѣка се в чловѣческа плът).** *Добия плът, приема човешки образ.* и҆ на послѣ́дны го́ди́ны. да слѣ́зе и҆ да ѻ҆́блѣче плѣ́ть ѿ ст҃аѧ бц҃а и҆ дв҃ца мр҃їа 38.285; ꙗ҆́де, да пока́же как' є҆ и҆́стин'скы о҆блѣ́кль плѣ́ть 38.289; а҆́то бѣ́ха и҆ тїѐ дїа́воле, а҆ла сѐ бѣ́ха, и҆ тїе о҆блѣ́кле въ чл҃чьска̀ плѣ́ть 18.195; **приема плът (чловѣческа).** *Добия плът, приема човешки образ.* и҆ слѣ́зе на земл҃а, и҆ плѣ́ть прїѐ ѿ ст҃ые бц҃е що є҆ дв҃ца мр҃їа́. и҆ бы̑ съвршень чл҃кь, ка́то̑ и҆ ны́е 9.62б; а҆ дн҃е́ска се поче́те и҆ просла́ви се. заради̑ защо̑ прїѐ бь тѣ́зи плѣ́ть чл҃чьска̀ и҆ затова́ се поче́те 38.285б.

ед.: плѣ́ть 2.14, 3.16б², 3.17б, 9.62б, 16.158б, 17.168, 17.175, 18.185б, 18.195, 34.251², 35.259, 38.281б, 38.283³, 38.283б², 38.285, 38.285б², 38.286, 38.286б², 38.287б, 38.289, плѣть 3.19б, 5.28, 38.281б, плѣ́ть 10.79, 11.81, 11.81б, 13.125, 15.132², 16.159б, 34.254, 38.288б, п(лѣть) 11.81б, плѣть 11.82б, *чл.* плѣть́ 2.10б, 33.239, 38.281б, плѣта̀ 7.50б, 7.51, плѣ́ть 17.168б, плѣть̀ 17.168б, плѣта̀ 33.246, 34.254б, 35.257б, плѣта̑ 34.251, плѣта 34.254, 34.254б, плѣ́та 38.282, плѣ́ть 38.285б.

плътен *прил.* (1) *Плътски, който е свързан с плътта, телесен.* и҆ тѣ̑ мꙋ̀ речѝ, а҆́мѝ вы́е защо́ се кла́нꙗте, на кнїга, що̀ и҆́ма́те напи́сань, за́конь. и҆ поскрьби̑ го защо є҆ погы́ньль, защо̀ не зна́е що чи́ни, не разꙋмѣ́вае плѣ́т'нь чл҃кь дх҃о́внаа 16.160б.

ед.: *м.* плѣ́т'нь 16.160б.

плътски *прил.* (7) **1.** *Плътски; който притежава плът, човешко тяло.* защо̑ векїѐ на земл҃а плѣ́тьскыи не и҆́ма̑ да го ви́дѧ 35.261б; слꙋ́шаи́те григорїа бг҃о слѡ́вь что̑ рѣ̑. х҃с хо́ды по́ земл҃а плѣ́т'скыи, л҃г. го́дины. проповѣ́дꙋва и҆ ꙋ҆чѝ 35.265б. **2.** *Плътски, който е свързан с плътта, телесен.* и҆ като̑ сущѝ чл҃кь си́ч'ко плѣтьско прѣтрѣ́пѣ хꙋ́ла, и҆ ѱꙋ́ване и҆ заплю́ване, и҆ и҆спьжда́не, и҆ напоко́нь и҆ сьмрѣ́ть 38.285.

ед.: *м.* плѣ́тьскыи 35.261б, плѣ́т'скыи 35.265б, 38.288, *ср.* плѣ́тъско 38.283, плѣтьско 38.285, плѣ́тьско 38.286; *мн.*: плѣ́тьскы̑ 38.285б.

плѣва *ж.* (1) *Плява, ситна слама.* а҆́мѝ кога ста́нешь ѿ сь́на свѡ́его а҆́ тѣ̑ прь́вѣнь прославѝ бг҃а ѿ свои́те ꙋ҆ста̀ та чє̑ тогы́ва почнѝ да пѣ́ешь ѱал'мы̑ що тѣ̑ ѿ ꙋмь поте́гли ѿ сꙋ́трина. мелѝ пшени́цꙋ, догдѐ дꙋшма́нинь дїа́воль нѣ є҆ смѣси́ль въ́трѣ плѣ́ва 31.223.

ед.: плѣ́ва 31.223.

плѣме *ср.* (5) **1.** *Племе, общност от хора с общ произход и име.* и҆ на́поконь по с(ь)мрь́ть гедесѡ́нова. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ село̑ сара́и и҆́мето мꙋ. ѿ плѣ́ме да́ново, и҆́мето мꙋ мано́е 11.88. **2.** *Племе, общност от хора с общ произход, език и територия.* и҆ пови́ка проповѣ́дникь и҆́ рѣ̑ ва́мь дꙋ́мамь лю́дїе и҆ пле́мена и҆ е҆зи́ци 11.91б.

inslav

ед.: плѣ́ме 11.88, 13.124б, плѣ̀ме 33.243б; *мн.*: пле́мена 11.91б, плѣ́мена 35.261б.

плѣн *м.* (2) *Плен*; *състояние на човек, който е заловен от неприятел и лишен от свобода.* и҆ тол҄кова лю́бѣше ст҃ыи дими́трїе солꙋ́нс҄цїи людїе и҆ така́ се гри́жаше за ѿ҃ѣ. и҆ мнѡ́жищ҄ гл҃ и҆збáви ѿ плѣ́нь, и҆ ѿ мо́рь, и҆ ѿ гла̀дь. и҆ ѿ и҆́нак҄вы бѣды̀ 9.72б; и҆ ѡ҆́нїа чл҃ци ꙋпла́шиха се, защѡ̀ сы и҆́ма́ха сѣ́когы стра̑, и҆ боа́ха се ѿ плѣ́нь 9.72б.

ед.: плѣ́нь 9.72б².

плѣнство *ср.* (6) *Пленничество, лишаване от свобода, робство.* помл҃и́ се бг҃ꙋ давно̀ те послꙋ́ша, и҆́ да и҆з҄ба́ви на̑ ѿ това̀ плѣн҄ство̀ 11.91; г҃ь н҃шь і҃с х҃с роди́ се мц҃а декем҄врїа... защѡ̀ щѣ́ше да развали̑ мнѡ́гото плѣ́н҄ствѡ̀ на чл҃ците и҆ да сто́ри ми́рь на то́изѝ свѣ́ть 33.240б.

ед.: плѣн҄ствѡ̀ 9.73б, 9.75, 11.95б, 11.107, плѣн҄ствѡ̀ 11.91, плѣ́н҄ствѡ̀ 33.240б.

плѣнувам *несв.* (12) *Пленявам, завземам насила, завладявам, плячкосвам.* и҆ катѡ̀ и҆́дѣхꙋ и҆ плѣнꙋ́вахꙋ гра́дове и҆ селá и҆ доидоха на въсточнꙋ стра́нꙋ на мѣ́сто что сѐ зовѐ веврикі́а 11.94; и҆ въ ѻ҆́нїа врѣ́мена събра́ха се. блѣ́гаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре. и҆ ми́дїи и тꙋ́р҄ци... и҆ ѻ҆б҄хожда́ха и҆ плѣ́нꙋваха наѻ҆́колꙋ гра́дѡве 39.313.

сег.: *Зед.* плѣнꙋ́ва 5.36², плѣнꙋ́ва 5.58б, *Змн.* плѣнꙋ́вать 11.87, 11.96; *имперф.*: *Зед.* плѣнꙋ́ваше 5.36, плѣнꙋ́ваше 11.86, 33.241б, *Змн.* плѣнꙋ́вахꙋ 11.94б, плѣнꙋ́ваха 11.100, плѣ́нꙋваха 39.313; *бъд. в мин.*: *Змн.* щѣ́ха да плѣ́нꙋва̑ 4.21б.

плѣня *св.* (15) **1.** *Пленя, взема в плен някого, заробя.* ца́рь маѯимїа́нь прѣѐ и҆ плѣнѝ скѵ́ты и҆ саврома́ты, на ѡ҆́бласть ри́м҄ско ца́р҄ство 9.63. **2.** *Пленя, завзема със сила, завладея.* а҆̀ гѵри́т҄чене детѡ̀ по мо́ре ха́йдꙋте наговори́ха се да плѣ́ньть мити́лиль 39.316. **3.** *Окрада, взема насила, плячкосам.* и҆ злы̀ чл҃ци видѣ́ха как҄ мꙋ ѻ҆поустѣ̀ дво́рь, и҆ наговóриха се, и҆ поидо́ха и҆ ѡ҆бра́ха го, и҆ плѣни́ха мꙋ си́ч҄ко до кон҄ць 5.31б; и҆ катѡ̀ го ꙋбѝха, ѿи҆до́ха пàкь на онова̀ мѣ́сто состе́нїѡ и҆ сѣдоше да си̑ раз҄дѣлю́ть что̀ сѣ̀ плѣни́ле. и҆ доби́ле 11.98; и҆ ѡнїа сракі́ны доидоха и҆ плѣни́ха монасти́рь, и҆ ѿи҆доха си̑ 11.100.

сег.: *Змн.* прѣня́ть (!) 11.94, плѣня́ть 11.95б, плѣньть 39.316; *аор.*: *Зед.* плѣнѝ 9.63, 11.86, 33.241б, *Змн.* плѣни́ха 5.31б, 8.58б, 9.67б, 11.100; *форма от перф. тип*: *Змн.* сѣ̀ плѣни́ле 11.98; *бъд. в мин.*: *Зед.* щѣ́ше да плѣнѝ 11.92б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* плѣнѥ́нь 5.33, 9.68, *ж.* плѣнѥ́на 5.37.

плюя *несв.* (2) *Плюя, изхвърлям от устата си слюнка като израз на възмущение и презрение, заплювам.* и҆ тїа̀ катѡ̀ ви́дѣ ст҃го́ че мꙋ̑ са свѣ̑заны ръцѣ́те, а҆̀ тїа́ мꙋ припа́де на нѡѕѣ́те, и҆ то́го бл҃года́рѣ́ше, и҆ ца́ратого̀ плю́ѧше 39.308; нъ ѿ наш҄та дрꙋжи́на мнѡ́го мꙋ пако́сть чиня́ха. є҆дні̑ плю́ѧха на нѥ́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и҆ поли́ваха го със҄ помїа 40.323.

имперф.: *Зед.* плю́ѧше 39.308, *Змн.* плю́ѧха 40.323.

по *част.* (220) *За образуване на сравнителна степен при прилагателни, съществителни, глаголи и наречия*; *по.* и҆ кога̑ седи́шь съсь по стари ѿ тѣ́бѣ на трапе́за. ни́кога не простри̑ ты̀ рꙋ́кꙋ на ꙗ҆́денїе прѣ̑и҆ нѥ́го нитѡ̀ по́напрѣ́дь ѿ нѥ́го пїи̑ ты̀ ни̑ сѣдні̑ по́горѣ ѿ поста̀раго 1.5б; и҆ сто́ри така̀ ѿн҄зи ѿще́нникь. и҆ ѿтога́зи пора́сте поголѣ́мь гнѣ̀вь ме́ждꙋ ца́рица и҆ і҆ѡа́нна 12.113б; защѡ̀ и҆ г҃ь ка́же въ ев҃лїе. ѿ̑ горе ва́мь, детѡ̀ вы е по голѣ́мо и҆́ме́то ѿ ра́бота̑та вы что̀то чи́ните 15.156б; а҆̀ла̀ е по́ злѡ̀ и҆ полю́тѡ̀ лꙋка́ва жена̑ щотѡ̀ и҆́ма̀ злѣ̀ ѣ҆зы́кь 21.210; боле да оу҆́мрешь тꙋ́ка, подобрѣ̀ е нежели да потѣ́п҄чешь за́конь х҃вь 1.3б; а҆̀ми̑ помнѡ́го по́честь и҆́ма́ше за зара́ди̑ нѥ̀гово добрѡ̀ 9.62; ѿ слн҄цето по́свѣти 4.21б; дали̑ є҆ пои́сти́на что̀ ꙗ҆́де х҃с по въскрѣ́нїе и҆лѝ не ꙗ҆́де 38.289.

inslav

по 1.3б³, 1.4б, 1.5², 1.5б³, 1.7, 1.8, 2.12, 2.13б, 2.14, 4.24, 5.27б, 5.33, 5.34, 5.34б, 5.35б, 5.36б³, 5.38², 9.61, 9.62⁴, 9.63, 9.63б, 9.64б, 9.67, 9.70б, 11.89б², 11.90, 11.96б, 12.113², 12.113б, 12.116б, 12.117, 12.119б, 13.121б, 15.141б, 15.144, 15.145, 15.15б, 16.162б, 17.164, 17.165б, 18.183, 18.193, 18.197б, 20.209б, 21.210⁵, 31.222, 33.232б², 33.234², 33.235б, 33.238, 33.239б², 33.240б, 33.242, 33.243б, 33.245б, 34.248б³, 34.253, 35.256б, 35.258б, 35.259б², 36.268, 36.268б, 36.270, 37.278, 37.278б, 38.283б⁵, 38.286, 38.286б, 38.288б, 38.289, 38.290, 38.293б, 38.294б, 39.296б², 39.297, 39.298б, 39.299б, 39.301б, 39.302, 39.305б, 39.306², 39.306б², 39.307, 39.308б, 39.310б, 39.314б², 39.315², 39.317, 39.318², 39.319, 39.319б², 40.322б, по́ 1.5б⁵, 1.8, 2.12б², 2.13, 3.18б², 3.19б, 3.21, 4.21б, 5.28б, 5.30б, 5.31, 5.32б², 5.35, 5.36, 5.36б², 5.37, 5.38², 6.45, 6.45б², 6.46, 7.50, 7.52, 9.65б, 9.70б, 9.72, 9.72б, 11.82, 11.84, 11.84б, 11.93, 11.94, 11.95б, 11.97б, 11.98, 11.103, 11.105, 12.113², 13.121б, 14.126б, 15.135б, 15.138, 15.142б, 15.144, 15.145б, 15.147б, 15.149б, 16.161, 17.164³, 17.166, 17.167, 17.168б, 17.170², 18.180б, 18.184б, 18.188б, 18.191, 18.194, 18.206, 21.210², 21.210б, 31.220б, 31.223, 33.232б², 33.234, 33.239б, 33.241, 33.245³, 33.245б, 34.248б, 35.263, 35.263б, 39.302б, 39.306, 39.308, по̑ 17.169б, по̑ 33.246.

по *предл.* (448) **1.** *За означаване на повърхност, върху която се извършва някакво действие*; *по, върху, на.* защо̑ е и҆ х҃с навѝль на съмрѣ̀ть… и҆ затова́ го почѝтоха като̑ и҆стинны̀ цр҃ь, и҆ постѝлаха си̑ ри́зыте по пꙋ́ти да хо́ди о҆́нова̀ о҆́слѥ по т҃ѣ̀ 34.252; и҆ бы̑ и҆́стина ѡ҆на́зи дꙋ́ма. токѡ̀ что̑ бѣ́ха ѡ҆ста́виле стлѣ́бы ѡ҆́нїа сѳлави́ны по ѕи́довете да ꙋ҆лѣ́зꙋть ꙋ҆ градь 9.72б; земл҃а̑та като̑ не ще̑ да и҆зрасте̑ по нѥ́а ни́що… че̑ а҆́зь що ще̑ да сто́рꙗ 18.192. **2.** *За означаване на мястото или пространството, в което се разпространява някакво действие*; *по, из.* а҆̀ ти̑ пꙋ́сти̑ лю́дїе по си́чꙑки мѣ́ста и҆ по гра́дове, и҆ по села̀ да го̀ и҆́скать давно̀ бы̑ха го нѣгдѐ намѣ́риле 5.33б; и҆ ре́че на о҆нїа́ калѡ̀ере, и҆де́те по си́чꙑкы келїи и҆щѣ́те и҆ наи҆де́те жена́та 3.21; и҆ ѡ҆и҆дѐ на дрꙋ́га страна̀ ст҃го гера́сима. и҆ прохо́дѣше по ѡ҆нъзи пꙋ́стинѧ̀ и҆ свѣ́тѣше ка́то̑ е҆ди́нь свѣти́лꙑникь 14.126б; и҆ прочю́ се ст҃ыи сѵ́ме́ѡнь по това̀ мѣ́сто 2.12б. **3.** *За означаване на обекта, който се засяга от действието*; *по, на.* и҆ пꙋ́сти̑ посла́нници по си́чꙑки е҆пи҃кпе да се̑ съберꙋ́ть да о҆сꙋ́деть ѳеѡфи́ла 12.114б; и҆ ѡ҆ тѣ́хного си̑ и҆ма́нїе да́доше и҆ тїѐ въ цр҃квата ст҃мꙋ а҆̀ дрꙋ́гого разда́доше по сырома́си, и҆ что̑ ѡ҆ста̀ раздѣли́ше го по сво́ите си̑ ро́днына 15.149; и҆ тога́зи ꙋ҆зѐ ба́щиного си̑ и҆ма́нїе и҆ сво́ето си̑, и҆ разда́де сичꙑкото по сырома́си и҆ по сы́роти 12.109б; да и҆́збáви на̑ ѡ҆… си́чкы злы̑ны̑ щото̑ напа́дать по лю́дїете 39.296. **4.** *За означаване на времето, през което се извършва действието*; *по, през време на.* и҆ по ѡ҆нїа дни̑ като сѐ кр҃ти ст҃ыи е҆вꙑстатїе нападе съмрѣ̀тоно́сна̑ болесть на до́мь е҆́го̀ 5.31б; и по нѣ́кое врѣ́ме разꙑмири́ се о҆нова̀ мѣ́сто варꙑварꙑско 5.33б; по ѡ҆нова̀ врѣ́ме кога́то щѣ́ше бг҃ь да прѣдадѐ солꙋ́нь на тꙋ́рꙑскы рꙋ́цѣ ѡ҆хо́ждаха нѣ́кои бл҃гочѣ́стивїи хр҃тїа́не на сꙋлꙋ́нь (!) на д҃нь пра́ѕникꙋ ст҃мꙋ димитрїю 9.74б. // *За означаване на определен период от време, през който се извършва действието*; *по.* да праѕ̑нꙋвашь, по е҆ди́нь дн҃ь. и҆ сꙋ́бота ла́зарева и҆ врѣ́бница по е҆ди́нь дн҃ь 1.4. **5.** *За означаване, че действието се извършва по-късно след друго действие или период от време*; *след, подир.* по съмрѣ̀ти ст҃го́ вели́ко мн҃ника димитрїа… ѡ҆ тѣ́лото нѥ́гово и҆зꙑте́че мѵ́ро̑ 9.70; по съмрѣ̀ть ца́ра навъходоносо́ра. въца́ри се сы́нь нѥ́говь валꙑтаса́рь 11.92; и҆ гла҃ се чю̑ ѡ҆ нб҃ето. и҆ каже. не бо́й се геѡрꙑгїе азъ̑ (!) с тебѣ̀. и҆ по то́йзи гла҃, и҆ нб҃ето се разы̑́сны 39.300; и҆ по, м҃, дни̑ възне́сль се на нб҃е́то 4.23. **6.** *За означаване, че действието следва някого или нещо*; *по, след, подир.* а҆́ще кто̑ хо́щеть по мнѣ̀ и҆ти да ѡ҆врѣ́жетꙑ се се́бе 16.158. **7.** *За означаване на основанието,*

inslav

съобразно с което се извършва нещо; *по, според, съобразно*. по во́ля бжїа прїидѐ нѣ́кои кне́зь страци́н'скыи за мо́л'ба 2.14; тога́зи и҆ зо́сима със ѿѣ́ прѣми́на і҆ѡрда́нь, ка́то и҆ тїе сто́риха по тѣх'ны ѿбычаи 17.165б; та щѐ да ны̀ попи́та гⷭ҇ь бⷭ҇ь що смѐ стрꙋ́вале. та щѐ да ны̀ сꙋ́ди̇ сѣ́кымꙋ по ра́ботата 18.207; а҆̀ми̇ тъ́к'мо то́л'кова и҆́ще бⷭ҇ь ѿ на̑, да хо́ди̇ по хрⷭ҇тїа́н'скы̀ за́конь 9.75б; а҆̀ не по за́конь сꙋ́дишь. ни̇ по прави́ло хо́дишь цр҃ко́вно 12.113б. **8.** *За означаване на причината, поради която се извършва действието*; *по, поради, вследствие на*. и҆ сега̀ те о҆ста́влꙗмь оу҆̀ до́мь тво́й. и҆ а҆́зь ѿхо́ждамь по мо́а ра́бота да гра́димь зда́нїа 13.124б; а҆̀ми̇ ѿ го́ре те́бѣ и҆ на дꙋ́шѣта ти чѐ оо҆тишла̀ (!) въ а҆́дь да́ се мꙋ́чи до́ вѣ́ка със' нечь́стивыте є҆врѣ́е. по ва́ше безꙋ́мїе що стѐ ꙋ҆ра́ботиле 35.262б; и҆ събра́ше се сич'ки по ца́рево повелѣ́нїе въ гра̑ никѣ́и 15.141. **9.** *За означаване на количеството, което се получава при разпределение*; *по*. като бѣ́хь ѿзе́ла, гⷭ҇, хлѣ́бов'це. та еди́нь и҆зѣ́до̑ а҆̀ два̀ доне́со̑… и҆ пома́л'ко ѿ ни̇ а҆́до̑. за мнѡ́го годи́нь 17.171; и҆ сѣ́кыи хрⷭ҇тїа́нинь, мака̀рь грѣ́ш'нь, мака́рь праве́д'нь, и҆ма сѝ а҆́гг҃ла храни́телꙗ. и҆ дрꙋ́гыте вѣ́ры и҆ тїѐ и҆ма́ть по є҆дного̀ а҆́нг҃ла 11.83; и҆ ре́коше съсльзи (!). ст҃ы̀ гесѡ́р'гїе помо́гни на̑ да сѐ ѿлѣ́пимь. а҆̀то сѣ́кѝ ѿ на̑ да ти̇ да́дѐ по є҆дна̀ жльтица 39.317б. **10.** *За означаване на последователност, постепенност в действието*; *по*. и҆ бы̑ ма́л'ко та сѐ свѣсти́. и҆ зѐ да и҆мь ка́зꙋва си́ч'ко по́ редꙋ что є҆ пати́ль ѿ ѡ҆нїа и҆́нѡци 11.102.

по 1.3б[2], 1.4[2], 1.7, 2.9б, 2.10б[3], 2.11, 2.11б, 2.12, 2.12б[2], 2.13, 2.13б, 2.14, 2.14б, 3.16, 3.16б, 3.17, 3.19, 3.19б, 3.21, 4.23, 5.28, 5.29, 5.29б, 5.31б, 5.32, 5.32б, 5.33б[8], 5.34[3], 5.35, 5.35б[4], 5.36, 5.37б[2], 5.38[2], 6.41, 6.41б, 6.42[2], 6.43б, 6.44б, 6.46б[3], 6.47[5], 7.52[2], 7.52б[3], 7.53[4], 8.55[4], 8.55б, 8.56, 8.57б[2], 8.58[2], 8.58б[2], 8.59[2], 9.62, 9.62б, 9.70[2], 9.71[2], 9.72, 9.72б[2], 9.74б, 9.75б, 10.76, 10.79, 10.79б[2], 11.82, 11.83[2], 11.84, 11.85б, 11.87б[2], 11.88, 11.89б, 11.90, 11.92, 11.92б, 11.93б, 11.96[2], 11.96б, 11.99б[2], 11.100[2], 11.100б, 11.101, 11.102, 11.103б, 11.104б[6], 11.105[2], 11.106б, 11.107[2], 11.108, 12.108б, 12.109, 12.109б[3], 12.111б, 12.112б[4], 12.113б[2], 12.114б, 12.115б, 12.116, 12.117б, 12.118, 12.119, 12.120б[3], 13.122[2], 13.122б[2], 13.123, 13.123б[2], 13.124[2], 13.124б, 14.126[2], 14.126б[4], 14.127б, 14.128, 14.129[2], 14.130[3], 15.131, 15.132[2], 15.132б, 15.134б[2], 15.136б, 15.139[2], 15.139б[4], 15.140, 15.140б[4], 15.141, 15.143[2], 15.143б[2], 15.144, 15.144б[2], 15.145б[2], 15.148, 15.148б, 15.149[4], 15.150, 15.151, 15.151б, 15.152, 15.152б, 15.153[2], 15.153б, 15.155[2], 16.157[3], 16.157б, 16.158[2], 16.160б, 16.161б, 16.163, 17.165[2], 17.165б[3], 17.167б, 17.169б[2], 17.170, 17.171, 17.171б[4], 17.172[2], 17.173б[2], 17.174, 17.175, 17.176, 18.177б, 18.178[2], 18.178б, 18.180, 18.180б, 18.181б[3], 18.183[2], 18.184[4], 18.185[3], 18.186[2], 18.186б[2], 18.187, 18.188б[2], 18.189[2], 18.189б, 18.190*, 18.190[3], 18.191б[3], 18.192, 18.192б[7], 18.193[6], 18.194[4], 18.194б[2], 18.196б[2], 18.201[2], 18.201б[2], 18.202[3], 18.202б, 18.204б, 18.207, 20.208, 31.215[3], 31.219б[2], 31.220, 31.222[2], 32.223б[4], 32.224б[3], 32.225б[6], 32.226, 32.227[2], 32.229, 32.229б, 33.233, 33.238б, 33.239[2], 33.239б, 33.240, 33.244, 33.245, 33.246, 34.250б, 34.251б[2], 34.252[3], 34.253, 34.253б[2], 34.254б[2], 35.259, 35.262б, 35.265б, 36.267, 36.267б[2], 36.268б, 36.271б, 36.272б, 36.273б, 37.274, 37.276, 37.278б, 37.280б, 37.281, 38.282б[2], 38.283, 38.287б, 38.289[2], 38.289б, 38.291б[4], 38.294, 39.295б, 39.296, 39.296б[3], 39.297[7], 39.297б, 39.298[3], 39.300, 39.300б[2], 39.302[3], 39.302б, 39.305[2], 39.305б, 39.308б, 39.309б[4], 39.311, 39.312[2], 39.312б, 39.313[2], 39.314, 39.315б, 39.316[2], 39.317б[2], 39.319, 40.321, 40.321б, 40.323, 40.324[2], по́ 11.102.

побащим *м.* (1) *Побащим*; *човек, който се явява вместо баща за някого*. а҆́ ца́рь катѡ̑ чю̑ та́зи дꙋ́ма, зара̑ува́ се, и҆́ ка́же ст҃мꙋ а҆́ко̀ ще́шь ѡ҆ гесѡ́гїе, а҆́ ти̇̀ ма фаны̑ за поба́щима и҆́ дарꙋ́й ми та́зи добрꙋ́ина 39.307.

ед.: поба́щима 39.307.

побесѣдя *св.* (1) *Побеседвам, поговоря малко с някого*. и҆ кои́то вла́зеть вътрѣ̀ радо́сть и҆ма́ють голѣ́ма защѡ̑ се насы̑тювать ѿ хꙋ́бавы мѵриз'мы̑ ѿ ѡ҆́нїа ра́з'личны̀ цвѣ́тове и҆ па́кь дрꙋ́го потврьдѣ се ѡ҆бра́дꙋвать, защѡ̑

inslav

поидоше близꙋ при ц҃ра и побѣсѣдише. със' нѥго 33.232.

аор.: 3мн. побѣсѣдише 33.232.

побивам *несв.* (1) *Пребивам, смазвам някого от бой.* и мнѡго ѿ невѣрны чл҃ци и бой и скрьбь прѣтрьпѣха, и раны, и въ тьмници гы затвараха. и сьсь камѥнїе гы побываахꙋ 36.267б.

имперф.: 3мн. побываахꙋ 36.267б.

побия *св.* (3) **1.** *Пребия, смажа някого от бой.* ꙗко ли щѣ да мѣ тꙋри оу дьно морѥто, имамь на помощь ісѡнꙋ прр҃ка... ꙗко ли мѣ със' каменїе побїе, имꙗ стѣфана прьво мника 12.117б. **2.** *Пребия, убия някого.* и тогази сила крс҃тꙋ чт҃номꙋ чюдѣса стори, побиха мнѡго ѿ поганите, и що ѿстаха, из'хватаха ги живы 4.22.

сег.: 3ед. побїе 12.117б; *аор.: 3мн.* побиха 4.22; *форма от перф. тип: 3мн.* побилѥ 4.23.

поблъван *прич.* (1) *Като прил. Покрит с бълвоч, с повърната храна.* пїан'ство хꙋбость загꙋбѣ. и на трѣзви смѣ стрꙋва. комꙋ млѣва бикрїю. комꙋ присмѣ. бикрїю... кои поблѣвань лежи бикриа, кого ѱета лижать. а тои не знае бикрїа 20.209.

мин. страд. ед.: м. поблѣвань 20.209.

поболея *св.* (1) **поболея със сърдцето си.** *Свие ми се сърцето от вълнение.* тьк'мо видѣ ev'статїа ѿдалече като сѣдѣше по сѣнницата. и видѣ го и поболѣ съсрцето (!) си какь приличѣ на мꙋжатого ѥи 5.37.

аор.: 3ед. поболѣ 5.37.

поборник *м.* (1) *Победител; лице, което е спечелило победа над противник; поборник.* прилїчень ѥ дн҃ешныи ст҃ыи дн҃ь блвѥнїи хрс҃тїане. кол'кото като ѐдинь ц҃рь иде на воска (!), и навыѥ на ѡны врагове. и врьне се царь весель, и пꙋсти прѣ себе по нѥгово ц҃рство, по градоове и по села да се радовать и да се веселѧть за царатого, и да знаѧть че иде ц҃рь побор'никь че ѐ навиль 16.157.

ед.: побор'никь 16.157.

поборя се *св.* (1) *Преборя се, надвия някого в единоборство.* и станѣ и замысли се на срцето си. и рѣ. да пойдꙋ въ тьмницꙋ при ст҃го димитрїа да мѣ бл҃ви. и тогази да дойдꙋ да сѣ поборю със' лїеа. и да видѧ силъта истинномꙋ х҃ꙋ бꙋ 9.65.

сег.: 1ед. сѣ поборю 9.65.

побратим *м.* (3) *Побратим; човек, който е близък като брат; верен другар.* тогива щьть да сѐ разльчать и раз'дѣлѧть баща ѿ сна, и маика ѿ дьщерѣ. и брать ѿ брата. и родина ѿ роднина. и дрꙋгь ѿ дрꙋга и побратїи ѿ побратима 18.206.

ед.: побратїи 18.206, побратима 18.206; *мн.:* побратимѣ 18.199.

побѣгна *св.* (28) **1.** *Побягна, впусна се в бяг, втурна се.* и напоконь сам'си ст҃ыи димитрїе, погнѣ гы ѿ солꙋнь. и побѣгнаха ѡнїа без'божны аваре със' голѣмь сра̀мь. и стра 9.73б; и царь побѣгна и дꙋмаше. ѡ теж'ко мене, загынаха мойте богове. ѿ повелѣнїе матѳѣово. детѡ с'мь вълѡжиль ꙋ тѣхь хилїадо хилїадь жльтицы 37.278б; а хрс҃тїане из'ѡколꙋ гледа и смѣют' ни се. и ныѥ ѿ срамь побѣгньх'мѣ 37.278. **2.** *Побягна, напусна някакво място с бяг, избягам.* а сѵмѐѡнь блженныи ничто не дꙋма, ами плаче. и сѣдѣ оу монастирь, г҃. годинь. и напоконь побѣгна никои го не знаѧ 2.12б; и кога бы прѣданїе х҃во, тои идѣше и петрь послѣть х҃а и кога бы распетїе х҃во х҃во. (!) сич'ки аплѥ бѣха побѣгнъле ѿ страѧ ѐврейскы 6.41. **3.** *Прен. Изчезна, изгубя се (за мисъл, чувство).* и не станꙋвахь, макарь и за день и за нощь. лежа на очите си. доде додеше пакь ѡн'зи свѣть, та просвѣтеше около мене, и побѣгнеше ѿ мене тази мысль 17.172.

inslav

сег.: 2ед. побѣ́гнешь 17.168б, *3ед.* побѣ́гне 18.188б, 31.220б[2], *1мн.* побѣ́гнѣ 18.200б, *3мн.* побѣ́гнать 18.192б; *имперф.: 3ед.* побѣ́гнеше 17.172; *аор.: 1ед.* побѣ́гньхь 17.168б, *3ед.* побѣ́гна 2.12б, 2.13б, 5.39б, 8.55б, 11.85, 11.902, 21.210б, 31.217б, 31.222, 37.278б, *1мн.* побѣ́гньх'мѣ 37.278, *3мн.* побѣ́гнаха 9.73б, 11.100, 18.194б, 31.217б, побѣгньха 11.94б, побѣ́гньха 11.96б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха побѣ́гнъле 6.41; *пов.: 2ед.* побѣгнѝ 15.146.

побѣда *ж.* (1) *Победа, надмощие над някого или нещо, успешен край на някаква борба.* защо̀ тои́зи кр҃ть ст҃ыи, та е ѻ̀рꙋ́жїе си́л'но сѣкимꙋ̀ хр҃тїа́нинꙋ̀. ца́рь сьс' нѥго и̇ма̀ побѣ́да та нави́ва. и̇ бѣ̀соове ѿ нѥго и̇сче́знꙋвать 16.158.

ед.: побѣ́да 16.158.

побѣден *прич.* (1) *Катосъщ. Победеният, претърпелият поражение.* раꙋ̀вай се кр҃те, на пѣ́тници дрꙋга́рю. и̇ що̀ на҃ ѿба́рꙗть побѣдꙗ́ваш' го. и̇ на побѣде́ни и̇зба́витель 16.163.

мин. страд. мн.: побѣде́ни 16.163.

побѣдя *св.* (7) *Победя, надвия някого в борба, надделея.* ра̑уй се дими́трїе вои́не х҃вь, дрь́ж' се и̇ крѣпи́ се да побѣди́шь тво́йте вра̀гѡве 9.64б. // *Образно.* ви́дите ли̇ мо́й кр҃ть кол'ко е си́л'нь, и̇ нави̇ на съмрь̀ть и̇ побѣди ꙗ̑. и̇ потъп'ка си́ла дїа́вол'скаа 16.158б.

сег.: 2ед. побѣди́шь 9.64б, *3мн.* побѣдѣ́ть 16.163; *аор.: 3ед.* побѣди 16.158б, *1мн.* побѣдих'ме 34.254, *3мн.* побѣди́ха 6.41б; *бъд.: 2ед.* ще́шь да побѣди́шь 11.38; *прич.: мин. страд. ед.: м.* побѣ́день 37.275б.

побѣдявам *несв.* (2) *Побеждавам, надвивам противника си, надделявам.* ра̑уй се кр҃те, на бл҃гочѣ́стивы хр҃тїа́не храни́телю. те́бе и̇ма́ме ѻ̀рꙋ́жїе щото ны̀ чю́ва. те́бе по́мощь. и̇ със' тво́ꙗ чю́деса надѣлꙗ́ваме на вра̀зи на́ши. и̇ побѣдꙗ́вамѣ бѣ̀соове 16.163.

сег.: 2ед. побѣдꙗ́ваш' 16.163, *1мн.* побѣдꙗ́вамѣ 16.163.

побѣже *от стб.* **побѣгнѫти** *св.* (3) **1.** *Побягна, отдалеча се с бяг, избягам.* и̇ ѿныꙗ га́дове лю́ты ви́дѣха свѣ̀щи, и̇ побѣ́гоха до́лꙋ на дѣ̀но кла́денцꙋ 2.12. **2.** *Побягна, втурна се в бяг.* и̇ пое си а̀гара сы́на си и̇змаи́ла, и̇ побѣ̀же 11.84б.

аор.: 3ед. побѣ̀же 11.84б, 11.102, *3мн.* побѣ́гоха 2.12.

побѣснея *св.* (1) *Побеснея, заболея от бяс.* и̇ тога́зи ками́ла то́ꙗ ч҃а доте́че. що̂ бѣ̀ше побѣснѣ́ла ѿ дїа́вола. и̇ и̇сцѣли́ле бѣ̀ха ю̀ ст҃ы̀. и̇ продꙋ́ма ч҃лчьскыи ѐзы́кь 10.77.

плусквамперф.: 3ед. бѣ̀ше побѣснѣ́ла 10.77.

поваля *св.* (1) *Поваля, съборя някого на земята.* и̇ тогѝва зѐ да сѐ бо́ри сѣ҃ дѣ̀цата та гы̀ пова́лы си́ч'ките на зе́млꙗ҃, и̇ на҃тече́ гы 39.317.

аор.: 3ед. пова́лы 39.317.

повдигам *несв.* (1) *Прен. Повдигам, пораждам нещо, причинявам.* а̑ болѣ́р'ство е̑ дрꙋга́рь невѣ́р'н'. болѣ̀р'ство е добро̀ тво́рень льжо́вны. болѣ̀р'ство мнѡ̀го бѣ̀ды на ч҃лка повдига. болѣ̀р'ство мнѡ̀(го) г҃пда́рїе събы́ра̑ 31.220б.

сег.: 3ед. повдига 31.220б.

повдигна *св.* (3) *Прен. Повдигна, вдигна на борба, подтикна някого към непокорство.* и̇ тога́зи ѻ̀н'зи бѣ̀сь дойдѐ ѿ неви́димо, и̇ подꙋ́ма стра́шнѣ, ст҃мꙋ̀ а̀пл҃ꙋ. и̇ ка́же мꙋ̀. ко́й те на н҃а повди́гнь. и̇ли̇ ко́й ти да́де тѣ̀зи тоꙗ́га на҃ да го́нишь 37.274б; и̇ а̀пл҃ль р҃е. ты̀ ли̇ си̇ войска̀ повди́гньль, и̇ то́изи нарѡ́ на на҃ 6.43. **повдигна огън.** *Вдигна огън, подпаля огън.* а̑ми̇ зави́стлывѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿсть̀па̑ ѿ нѥго и̇ прихо́деть къ бг҃ꙋ. сто́ри да повди́гнь ѻ̀г'нь и̇ запали̇ и̇ро́вь дѡ̀мь 36.272.

аор.: 3ед. повди́гнь 36.272, 37.274б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̇ повди́гньль 6.43.

повдигна се *св.* (1) *Повдигна се; вдигна се нагоре, на неголяма височина.* и̇ стоахь за полови́нь ча҃ и̇ чю̀ гла҃ ѿго́рѣ чѐ ка́же, а̀ми́нь, а̀ми́нь, а̀ми́нь.

inslav

и тѣлото мꙋ се пов'ди́гнь ѿ стлѣп'ть 2.15.

аор.: *3ед.* се пов'ди́гнь 2.15.

повдигнувам *несв.* (2) *Прен. Повдигам, пораждам нещо, предизвиквам.* болѣр'ство то́л'кози бо́ѡве като̂ вра̀гь повди́гнꙋва. болѣр'ство ѐ льжо́вно надѣ́анїе 31.220б; ѿ болѣр'ство се сѣ́как'во зло̀ повди́гнꙋва. болѣр'ство пома́га на о̀бы̀де́нїе и на пїа́н'ство. нѣ ѐ болѣр'ство до̀бро̀ за сѣ́кыго чл҃ка 31.220б.

сег.: *3ед.* повди́гнꙋва 31.220б; *страд.*: *сег. 3ед.* се повди́гнꙋва 31.220б.

поведа *св.* (11) *Поведа*; *накарам някого да дойде с мен.* и ца́р' се раз'гнѣва̀ на нѥ́го защо̂ мꙋ подꙋ́ма тїа̀ ре́чи. и повѣлѣ̀ да го̂ лю́ты мъ́кы, помъ́чи и пове́доха го на мѣ́стото гдѣто̂ ꙋ̀бы̀ваше лю́дїе 37.277б; и мо́м'цїи поведоха ст҃го. наѣ́дно̀ със' цр҃ца́та, и и̂зве́доха гы и̂з'вь́нь градь́ть 39.308б.

аор.: *3ед.* пове́де 5.32, 5.36б², 5.37б, 11.87б, поведѣ̀ 37.277б, *3мн.* пове́доха 5.32, 37.277б, 39.300б, пове́дꙋха 16.159, поведоха 39.308б.

повеза *св.* (1) *Подкарам*; *започна да возя, да придвижвам нещо с превозно средство*; *повеза.* и тога́зи позна́ха си́ч'ки лю́дїе че сь ѐ прѣста́виль... и оу̂гꙋдиха ков'че́гь на кола̀ и повѣ̂зꙋх' го ꙋ̀ гра̂ 2.15б.

аор.: *1ед.* повѣ̂зꙋх' 2.15б.

повеке *вж.* **повече**

повелие *ср.* (1) **божием повелием.** *По божия воля.* и пойде въ ѿла́дикїю. (!) и вълѣ́зе въ ко́рабь и и̂ще́ше да и̂де въ ѳа́р'сьли́кїю. защо̂ та́мо не позна́ваше ѐго. нѣ̂ бж҃їе (!) пове́лїемь ꙋ̀да́ри голѣ́ма бꙋ́ра и зане́се кора́бьть до ри́мь гра́дь 40.321б.

ед.: пове́лїемь 40.321б.

повелѣваеш *от стб.* повелѣвати *несв.* (3) **1.** *Повелявам, нареждам нещо на някого.* и ре̂. г҃и, повелѣва́еш' ли ми да ка́жꙋ тїа̀ дꙋ́ми на мо́ꙗ жена̂ и̂ на че́да мои̂ 5.29б. **2.** *Повелявам, изисквам нещо, препоръчвам* (*за закон и под.*). чю́ите с҃щеннѣ́иши вл҃цы повелѣ́вае за́конь, и ка́же. а̂ко нѣ̀кои вди́гне рꙋ́ка, п҃рѣ̀ п҃ра. да мꙋ̀ се ѿсѣчѐ рꙋка́та 15.141б.

сег.: *2ед.* повелѣва́еш' 5.29б, повелѣва́ешь 11.87б, *3ед.* повелѣ́вае 15.141б.

повелѣние *ср.* (55) *Повеление, върховна заповед, разпореждане.* и въ ѡ̀нїа д҃ни и̂злѣ́зе повелѣ́нїе ѿ кѥ̂сара а̀в'гꙋста, да се̂, напи́ше въса́кь ч҃лкь на сво́ето си̂ ѿч҃ьство, и си́ч'кыи свѣ́ть да се напи́ше вь п҃рьска кни́га 33.236б; и наговорь сто́ри ца́рь и пꙋстѝ повелѣ́нїе за си́ч'ки патрїа́р'си̂ да до́йдꙋть ꙋ̀ цари ґра̂ 12.112; и а̂г҃гль се̂ зовѐ сказа́тель. си̂ р҃ѣ̀, като̂ а̂г҃гль ка́зꙋва повелѣ́нїе бж҃їе 11.83. **с божие повелѣние.** *По божия воля.* а̂ ка́менїето със' бж҃їе повелѣ́нїе не ꙋ̀дари і̂ѡа́нна нѝ е̂ди́нь ка́микь. а̂мѝ си́ч'ко пад'нѣ̂ на че́р'квището имь 6.42б; и гесѡ́р'гїе р҃е на момѣ̂та. ѿвръжѝ въже́то ѿ коня́того и да́й го ме́не и свѣ̂за ст҃ыи змеа́того за грь́лото със' бж҃їе̂ повелѣ́нїе̂ 39.311.

ед.: повелѣ́нїе 2.14б, 5.35б², 5.37, 6.42б, 8.58б, 8.59², 8.59б, 9.71б, 11.82б, 11.83², 11.89б, 11.92, 11.92б², 11.93, 11.97б, 11.107², 12.109, 12.112, 12.114б, 14.126², 14.129, 15.139, 15.139б², 15.145б, 32.231, 33.236б, 33.245², 37.278б, 39.297, 39.306, 39.313, повелѣнїе 5.35, 11.92б, 15.141, 33.240, повелѣнїе̂ 6.42б, 39.311, 39.311б, повѣлѣ́нїе 15.143, 39.296б, повѣлѣнїе 39.300б, повелѣнїе 39.302б², *чл.* повелѣнїето 5.35б, повелѣнїето 11.93, 32.227, 39.301б.

повеля *св.* (131) *Повеля̀, наредя нещо на някого, заповядам.* ре̂ мꙋ а̂г҃гль, и̂дѝ. а̂ми что ти̂ повелю̀ това̀ сторѝ 11.87; тога́зи повѣ̀леха ца́рь и вл҃ка да ѡ̀кове́ть о̀дрь и да поло́жеть на нѥ́го ст҃о̀е тѣ̀ло ѥго́во 40.323; и тога́зи повелѣ̀ цр҃ца, ко́и не вѣ́рова въ г҃а і҃са х҃а, и не кр҃ти се тои̂ да́ се и̂спѣ́ди ѿ і҃ер҃ли́мь 4.26; и ре̂ мꙋ валаа́мь. ца́рꙋ повелѝ тꙋ́ка да напра́вѧть се́д'мь чер'кви и принеси сед'мь тел'цѝ, и сед'мь ѿв'ны̀ 33.242б.

inslav

сег.: 1ед. повелю̀ 11.87, *2ед.* повели́шь 11.87, 12.116б, *3ед.* повели̇̀ 9.75, 11.82б, 11.83, 11.86б, 17.173б; *аор.: 1ед.* повелѣ̀ 4.24, *3ед.* повелѣ̀ 2.13, 2.14б, 2.15б, 3.17б, 4.22[3], 4.24[3], 4.25, 4.26, 5.32, 5.39[2], 5.39б, 6.43б, 7.51б, 7.53, 7.53б, 7.54б[2], 8.57б, 9.63б, 9.64, 9.65б, 9.66, 9.67, 9.73, 11.90, 11.90б, 11.93, 11.95б, 12.113б[2], 12.119б, 14.127б, 14.128б[2], 15.140б, 15.143б, 15.146г, 15.148б[2], 15.149, 32.231, 33.242, 35.261б, 36.268б[2], 36.269, 37.278б, 37.279, 37.279б[2], 39.297, 39.298б, 39.299, 39.299б, 39.300, 39.301б[2], 39.302[2], 39.302б, 39.303[2], 39.305, 39.306, 39.306б, 39.310, 39.310б, 39.311б, повѣлѣ̀ 4.25, 13.124, 15.155, 17.167б, 36.268, 37.277б, 37.280, 39.308б, повелѣ̀ 5.39, 11.93, повелѣ̀ 9.67б, повѣлѥ̀ 33.234, повелѣ̀ 36.273б, повѣ̀ 37.280б, повѣ̀ 37.280б, повѣлѣ̀ 39.305б, *1мн.* повелѣ̀х'ме̑ 12.110б, *3мн.* повѣ̀леха 40.323; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ше повелѣ̀ль 11.91б, 12.112, 33.236б, повелѣ̀ль бѣ̀ше 33.245, бѣ̀ше повелѣ̀ль 39.300б; *форми от перф. тип: 2ед.* си повелѣ̀ль 4.24б, си̑ повѣлѣ̀ль 11.93, *3ед.* е повелѣ̀ль 11.91, е повелѣ̀ла 12.115б, повелѣ̀ла 17.175б; *пов.: 2ед.* повели̇̀ 4.24б, 5.31, 5.38, 8.57, 15.145б, 15.146, 17.170б[2], 32.223б, 32.224б, 32.225б, 32.226, 33.242б, 39.303 (!); *прич.: мин. страд. ед.: ср.* повелѣ̀но 9.75, 13.123б, 14.130б, повелѣно 10.77б, 12.115.

повелявам *несв.* (7) *Повелявам, нареждам нещо на някого, заповядвам.* а̀ми сега̀ повелѣва̑ да мꙋ̑ ѿсѣ̀чете лꙋка̀вата нѥ̀гова глава̑ наѥ̑дно̀ сѣ̑ а̀леѯа́н'дра ца́рица 39.308б; и̇ ре̑ мꙋ. ста́ни че́ ти повелѣ̀ва х̃с детô го а̑зь проповѣ̀дꙋвамь 36.268.

сег.: 1ед. повелѣ̀ва̑ 4.23б, повелѣвам' 6.44б, повелѣва̑ 39.308б, *2ед.* повелѣ̀вашь 15.147, 33.242б, *3ед.* повелѣ̀ва 36.268, 36.273.

повече *нареч.* (24) **I. 1.** *Повече, в по-голяма степен.* а̀ко ли̇̀ ще́шь на без'врѣ̀меннаа гри́жа, а̀ ти̇̀ се не ѻ̑гри́жꙋваи ни́коги за нѣ̀коа как'ва да ѐ ра́бота, и̇ а̑ко̀ бї̀ень, бꙋ̑дешь, и̇ли̇̀ непочьте́нь, и̇ли̇̀ и̇спьдень, не ѻгри́жꙋваи се, а̑ми̇̀ се по́вече ра́дꙋваи 19.207б; ни̇̀ по́честь, ни̇̀ хꙋ̑бави прѣмѣ̀ни ни̇̀ наи прѣ̑ да сѣди́шь, а̑ми̇̀ повече възлюби̇̀ да тѐ ѱꙋ̑вать и̇ ѻсꙋ̑жа̑ть 19.208. **2.** *Повече, в по-голямо количество.* то́й то́мꙋ не мꙋ е да́лъ ѻ̑тро́вно бы́лїе и̇ съмрѣ̀тно. а̑ми́ мꙋ̑ е да́лъ катô е было̀ нѥ̀мꙋ дра́го по́вече ѿ исцѣ̀лител'но бы́лїе 39.305; а̑ тои сѐ ꙋ̑зе и̇ма́нїето ба́щнино щô да бѣше ма́ло мнѡ̑го. и̇ ѿи̑де при́ цара да мꙋ̑ и̇ще пове́че тѵма́рь що мꙋ̑ се стои̇̀ 39.297б. **3.** *След даден момент, вече, оттук нататък.* и̇ п̃а не щь прѣ̑да вѣ̀ра х̃ва. а̑ми̇̀ прьвѣ̀нь ты̀ ко́л'кото ми́слишь да́ мê мъчишь, не́жели ща̑ а̑зь по́вѣче то́л'кози да трьпѧ̀ 39.299б; а̑ми̇̀ а̑зе вы ѻ̑каю̀ва̑ ѻ̑ти́ сте прѣлѣ̀стени, та̑ не щь [да вы] дꙋма̑ пове̑ 39.301. **II.** *Като същ. По-голямо количество, повече неща.* а̑ па́кь дрꙋ̑гые и̇̑щьть да зе́мать ѿ гѡ̑мрюкѧ̀ть по́вече, и̇ дрꙋ̑гы се чала́стисꙋва да си̇̀ и̇збиѥ̀ дрꙋжи́ната на пь̀ть, а̑то̀ да гы̀ ѻберѐ 31.217.

повѥ̀кѥ̑ 1.7б, по́векѥ 15.143, 31.220б, по́вече 19.207б, 31.217[2], 31.219, 32.224б, 32.227б, 32.228б, 39.303б, 39.305, повече 19.208, 32.225б, пове́че 32.224, 39.297б, 39.303б[2], 39.319б, повечѣ̀ 39.298б, по́вѣче 39.299б, пове̑ 39.301, 39.318, пове̑ 39.312б.

повикам *св.* (29) **1.** *Повикам; призова някого, за да дойде.* и̇̑ а̑зь станѣ̀хь да и̇мь помо́гнꙋ, и̇ прѣпе́х' се и̇ па́днѣхь ꙋ̑ море́то. и̇̑ на по́мощь пови́ка̑ ст̃го нико́лꙋ 15.152б; а̑зь чо̀хь мл̃ба ва́ша и̇ гла̑ ва́шь, ѻ̑ти вы̀е праве́дны пови́ка́х'те ме́не 35.265б; кога́ ма заведе́шь на стра́шны̀ сꙋ̑дь, кои̇̀ рѣ̀чи да продꙋма̑ прѣ̑ ба̑. кого̀ да пови́ка̑ да ми̇̀ помо́гне, и̇ ко́и ще за ме́не да подꙋма 31.218б. **2.** *Повикам някого, за да ми се обади.* и̇ тога́зи се зосима ꙋ̑пла́ши, и̇ ꙋ̑мьт' си прѣнесе нѣ̀каде. като чю̀ ѿ нѥ̀ѧ че го̀ пови́ка на и̇̑мето мꙋ̑ 17.166б; и̇ ѥ̀фимїа́нь катô чю̀ та́зи дꙋма. и̇ те́че при чл̃ка бжї̀а и̇ пови́ка го и̇ не ѻ̑за́ва се защô се бѣ̀ше прѣста́виль 40.323. **3.** *Повикам, издам глас, провикна се.* и̇ пови́ка ца́рь ѿдале́че. жи́в' ли си̇̀ данїи̇̀ле дрꙋ̑же мо́й. и̇ данїиль чю̀ и̇з'вѣ̀трѣ и̇ ре̑. да си̇̀ жи́вь ца́рꙋ до́ вѣ̀ка 11.93.

сег.: 1ед. пови́ка̑ 31.218б; *аор.: 1ед.* пови́ка̑ 9.65б, 15.152б, *3ед.* пови́ка 1.5, 6.44б, 6.45[2], 9.66, 11.91б, 11.93, 11.105б, 17.166б,

inslav

17.167, 33.237б, 34.252б, 36.268б, 36.273, 39.300б, 39.301, 39.306б², 39.308, 40.323, повика 11.94, *1мн.* пови́кахѕ̑ме̑ 35.265, *2мн.* пови́ка́хѕ̑те 35.365б, *3мн.* пови́каха 5.37, 39.302б; *пов.: 2ед.* пови́кай 1.4б.

повинувам се *несв.* (1) *Подчинявам се, покорявам се на някого, повинувам се.* написа́ се и҆ х҃с. въ а҆́вѕ̑тѹстово повелѣ̑нїе, ради̑ двѣ̑ ра́боти. е҆́дно̑. ради̑ да покаже на́мь да се̑ пови́нѹвамē и҆ ны́е и҆ да послѹ́шѹвамē гдⷭ҇аре 33.240.

сег.: 1мн. се̑ пови́нѹвамē 33.240.

повит *прич.* (1) *Като прил. Повит, който е увит с пелени.* и҆́ ре҆ и҆́мь а҆́гг҃ль не бо́ите се дѹ́мамь ва́мь, ѻ҆ти́ ще̑ ра́дость голѣ́ма, да́ бьде дне́ска на то́изи свѣ́ть, защо̑ сь е҆ ро́дилѕ̑ х҃с въ гра́дь дв҃двь... пойдѣ́те вь пе́щера и҆́ на́и҆́ щете маи́ка мѹ и҆́ нѥ́го пови́та като̑ млн҃ца 33.237.

мин. страд. ед.: м. пови́та 33.237.

повня *несв.* (11) *Помня, пазя в паметта си.* тога́зи по́старото зѐ да́ казѹ́ва за си́чѕ̑ко що̑то̑ и҆́ма́ше на паме̑ та̀ по́внѣше и҆ тїѐ по ка́зова́нїето и҆ по прили́ка познаха че сѣ̑ тїѐ тѣхни̑ дѣца̀ 5.38; а҆̀ мьчта́нїе сѣ̑ зовѐ. кога̀ нѣчто̑. ви́ды чл҃кь. и҆ по́вни го за нѣ́кои де́нь, и҆ли̑ за мно̑го дн҃и и҆ въбыло мѹ се на ѹ҆́мьть и҆́ кога го смы́сли. а҆́ то́и се и҆ли̑ засмѣ̀е. и҆ли̑ ра́спла́че 33.233б. **повня си ума.** *Помня си ума, проявявам разум.* и҆ да си̑ повни́ме ѹ҆́мѣть за̑ да сѐ не по̑смѣють на́мь бѣсоо́ве да ни̑ вѣри́нѹть. на мно̑го ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе. и҆ на кѹ́рѕ̑вовѕ̑ство. и҆ на ѹ҆са́дженїе. и҆ на ѹбїи́ство. и҆ на завидѣ́нїе. и҆ на ка́разь 39.318б.

сег.: 3ед. по́вни 17.175, 33.233б, *1мн.* по́вниме 15.148б, повни́ме 39.318б, *2мн.* по́вните 35.263б, *3мн.* по́внать 18.199; *имперф.: 2ед.* по́внѣше 5.38, 15.142; *пов.: 2ед.* повни̑ 17.173б, *2мн.* повнѣ́те 20.208б, *описат. 2ед.* да по́внишь 4.23.

поврачювам *св.* (1) *Поврачувам, предскажа бъдещето някому, погадая.* и҆ то́и въ е҆́динь де́нь хо́дѣше по пола́тите си̑... и҆ па́де до́лѹ, за мно̑го врѣ́ме е҆́два́ се свѣсти́. и злѣ̑ лежа́ше до съмрьть. и҆ пѹсти чл҃ци на нѣ́коа баꙗ́лѕ̑ница да мѹ̑ поврачювать, да виды дали́ ще станѣ̑ 11.90б.

сег.: 3мн. поврачювать 11.90б.

повръгоше *от стб.* повръгѫ *св.* (1) *Подхвърля, струпам на куп, нахвърля.* и҆ потрѹ́би трѹ́ба гн҃ꙗ. и҆ прите́коше си́чѕ̑кыте, и҆ сѣ́кыи доне́се по сѣ́чиво, и҆ повры́гоше и҆́хь прѣ̑ сщенниците 13.124.

аор.: 3мн. повры́гоше 13.124.

повръна *св.* (4) *Повърна; дам нещо назад, откъдето съм го взел.* а҆̀ко си̑ нѣ́комѹ нѣ̑що ѿнѥ́ль и҆ ѹ҆зе́ль наси́ла, а҆̀ ти̑ мѹ повръни̑ наза̀дь. напрѣ̑ се ѹ҆клони̑ ѿ зло̑, а҆то̀ почни̑ добро̀ да стрѹ́вашь 31.219б; да̑ а҆̀ко̀ повры́нѥ̑ и҆ ны́е тои́зи за́емь щото́ нї е заѣ́ль бь̑. любо́вь вѣ́ра смѣре́нїе, кро́тость, млти́нꙗ на сыома́си. и҆ бь̑ ще̑ да̑ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀ 31.222.

сег.: 3ед. повры́не 31.217, *1мн.* повры́нѥ̑ 31.222; *аор.: 3мн.* повры́наха 32.22б; *пов.: 2ед.* повръни̑ 31.219б.

повръдя *св.* (6) *Повредя; причиня някому вреда, щета, зло; навредя.* и҆ ре́ мѹ ца́рь. като си̑ бы́ль мра́чны̑ сата́на̀ и҆ дїа́воль. заклина́мѕ̑ те със матѳе̑а а҆пл҃а, и҆ди̑ и҆ ни̑кого да не повръ̑дишь 37.276б; не бо́ите се а҆̀ко ви̑ ѹ҆бива̀ть тѣ́лото, и҆ пове́че и҆ па́кь нема́т вы что̑ сто́ри. и҆ ко́сѕ̑мь ѿ главы̑те ва́ши не щѐ поги́бна. мака̀рь и҆ отрова̀ нѣ́коꙗ̑ да и҆спїе́те не ще́ вы повръ̑ди 39.303б.

бъд.: 3ед. ще́ повръ̑ди 37.276, 39.303б; *пов.: описат. 2ед.* да повръ̑дишь 37.276б; *страд.: сег. 3мн.* се повръ̑дѧть 39.303; *аор. 3ед.* повръ̑ди се 11.97; *прич.: мин. страд. ед.: м.* повръ̑день 39.303б.

повтарям *несв.* (1) *Повтарям, женя се повторно.* а҆̀ми̑ бь̑ така̑ да́де да си̑ ты̑ сыра́че по нѥ́говата, съмрь̑ть. и҆ а҆́зь вдови́ца. а҆̀ми̑ па̀кь не бы̑ ме́не ни̑ е҆́дно̑ зло̑, и҆ли̑ нѣ́коа нивóлꙗ, да повта́рѣ̑ за дрѹ́гыго мѹ́жа 12.109.

сег.: 1ед. повта́рѣ̑ 12.109.

inslav

повъзраста *св.* (1) *Порасна, стана поголям на възраст, израста.* и̑ такъв'зи се пока́зꙋваше ѿ дѣтѐ... и̑ кога̀ повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и̑ ма́ика мꙋ, да сѐ ꙋ̑чѝ на кнїга и̑ нава́лѣше тврѣ́дѣ на ꙋ̑ченїе 15.133.

аор.: *Зед.* повъзра́сте 15.133.

повѣдует *от стб.* повѣдовати *несв.* (1) *Съобщавам, обявявам, известявам.* проповѣ́дникъ, ѐще не бѣ̀ проповѣдалъ. прѣ̑вѣстикъ. (!) ѐще не бѣ̀ прѣ̑възвѣсти́лъ. ꙗ̑ко гредетъ х҃с. пръвѣе бо̑ прѣ̑хо́дитъ проповѣ́дникъ и̑ повѣдꙋетъ, гредеꙋща ц҃ра. та̑ же а҃бїе приходи̑ и̑ самъ ц҃ръ 33.246б.

сег.: *Зед.* повѣдꙋетъ 33.246б.

повѣлѣние *вж.* **повелѣние**

повѣля *вж.* **повеля**

повѣнал *прич.* (1) *Като прил. Повехнал, изгубил свежестта си, увехнал* (*за растение*). чл҃кь ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и̑ пра̑ и̑ пе́пель вѣ́тро̑ развѣанн'ы̑. и̑скра ско́ро ли́ꙋала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ̑ща ско́ро ꙋ̑гасена. ли́сть ско́ро и̑ссꙋшен'. трѣ́ва ско́ро повѣ́нала. и̑ сꙋхо сѣ̑но ско́ро поꙗ̑дено 31.216.

мин. деят. ед.: *ж.* повѣ́нала 31.216.

повѣст *ж.* (1) *Повествование, разказ за нещо случило се, повест.* а҃ко ли̑ нѣко́и помы́сли и̑ лъжа мꙋ се чи́ни та́зи дꙋ́ма и̑ не вѣ́рова. та ѐ то́изи покрѝть със' бо́лесть и̑ слѣ̑пь съсрѣ̑цето (!) си. а҃ми послꙋ̑шаите що ще́мь да на́чнемь що сь̑ е сторило въ дни̑те на́ши та́зи по́вѣсть 17.164.

ед.: по́вѣсть 17.164.

повѣся се *св.* (1) *Образно. Провеся се, започна да вися.* и̑ па̀кь по́долꙋ ка́же. и̑ не ще́те да вѣ́рꙋвате живо́та вашѐ́го. сѝ рѐ. ча́кате ѿ ѐврѣе да ви́дите живо́та ва́шѐ́го, дето щѐ да́ ви се повѣ́си прѣ̑ ѻ̑чи́те ва́ши, и̑ не щете да вѣ́рꙋвате. а̀ живо́ть, това́ е х҃с 16.161.

бъд.: *Зед.* щѐ да́ се повѣ́си 16.161.

повѣя *св.* (1) *Повея, почна да духам* (*за вятър*). а҃зь данїиль, прр҃кь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и̑злѣ́зоха, д҃ вѣ́трове нб҃ны, та̑ и̑́мь бѣ́ше и̑́мето. сѣве́рь. ю̑гъ. ѐвро̀нь. и̑ зефирь. та̑ повѣа́ха по море́то голѣ́мое 18.181б.

аор.: *Змн.* повѣа́ха 18.181б.

поганик *м.* (2) *Поганец; лице, което не изповядва християнството; неверник, езичник.* сич'ко е това̀ дїавꙋлꙋ на весел'ба̀ по зло ѐ би́крїа ѿ пога́ника ѻ̑ти пога́ника бѣ̑ь па́зи, а̀ бикрїа ненави́ди и̑ гнꙋша́ва се. защо̑ дїа́воль ти̑и рѐ ѻ̑ти пїа́нїи та са̀ мои̑. а̀ трѣзви̑ та́ са бж҃їи 20.209б.

ед.: пога́ника 20.209б[2].

поган *прил.* (19) **1.** *Погански, който е нехристиянски, езически.* а̀ ны̑е мнѡ́го пѣ̑ты без' бѣда̀, и̑ без' ни́кои скрѣ̀бь, и̑ ни̑как'ва̀ си́ла, та сѐ ѿме́тнꙋвамѐ ѿ х҃во и̑́ме, и̑́ и̑́демь на дрꙋ́га пога̀на вѣ̑ра 5.40; и̑ заради̑ това̀ попꙋ̑ща на на̑ бѣ̑ь дрꙋ́гы ѐзы̑ци, пога́нїи да ны̑ доса́ждать, и̑ да ны̑ мѣ̑чьть на сѣ̑кыи дн҃ь 11.107; и̑ коа́ ти бѣ̑ ноу́жда, та̀ прѣ̑даде сн҃а моѐ́го на зави́стливете и̑ пога́ны ѐврѐе 35.262. **2.** *Като същ. Поганец, езичник.* а̀ ѡнїа̀ пога́ны една̑ мнѡ̑ се́ бе'четь с'бра́ и̑ наче́ха да̑ (!) наговорꙗ̑', оу̑трѣ да прѣми́нѧ и̑ да̑ (!) бїѧ̑ със' ц҃ра ко̑танти́на (!) 4.21б; и̑ тогази си́ла крѣ̑ꙋ ч̑тно́мꙋ чюдѣса̀ сто́ри поби́ха мнѡ́го ѿ пога́ните, и̑ що̀ ѡ̑ста́ха, и̑з'хва́таха ги жи́вы 4.22. **3.** *Нечестив, който е нечист и буди отвращение, скверен.* и̑ ви́ди го ст҃ыи нико́лае как' щѐ да гы̑ на̑прѣпрѐ, със' пога́ныте нѥ́говы ꙋ̑ста̀, и̑ хꙋ̑л'ныи и̑́ ѻ̀мра̀зныи нѥ́говь ѐзы̑кь 15.141; и̑ не тѣ̑кмо т҃ѣ. а҃ми̑ и̑ дрꙋ́гы мнѡ́го ст҃лѥ и̑ клири́цы прѣльстюваше и̑ прѣвра́щаше съсвойте (!) си̑ пога́ные дꙋ́мы 15.140б.

ед.: *м.* пога́ныи 9.65, 9.66, 15.140б, пога́нь 9.72, поганы̑ 35.257, *ж.* пога̀на 5.40, *ср.* пога́но 6.42б; *мн.*: пога́ны 4.21б, 11.90, 16.162б, 20.209б, 35.262, пога́нїи 11.107,

inslav

пога́ные 15.140б, по́га́ны 35.262б, *чл.* пога́ните 4.22, 5.29, пога́ныте 15.141, поганите 35.262.

погибна *св.* (4) **1.** *Погина, лиша се от живот, загина, умра.* а҃ми̑ ст҃ыи димі́трїе гото́вь помо́щникь. напра́сно сѐ и҃а́ви̑… и̑ мнѡ́го, сѳлави́ны и̑збы̑. а҃ дру́гыте катѡ̀ видѣ́ха так҆во́зи чю́до бѣга́хꙋ наза́дь да нѐ погы́бнꙋт҆ 9.72б; и҆ а҃зь вл҃ко да сѝ поло́жꙋ д҃шѣ́та, заради̑ то́изи гра́. и̑ а҆ко̀ тїѐ погы́бнꙋть, и̑ а҃зь със҆ т҃ѣ да погы́бна 9.73б. **2.** *Прен. Погина, престана да съществувам, изчезна.* не бо́ите се а҃ко ви̑ ꙋ҆би́ѧть тѣ́лото, и̑ пове́че и̑ па́кь нема́т҆ вы что̑ сто́ри. и̑ ко́с҆мь ѿ главы̑те ва́ши не щѐ поги́бна 39.303б.

сег.: 3мн. погы́бнꙋт҆ 9.72б, погы́бнꙋть 9.73б; *бъд.: със съкр. инф. 3ед.* щѐ поги́бна 39.303б; *пов.: описат. 1ед.* да погы́бна 9.73б.

погибѣл *ж.* (1) *Погибел, смърт, гибел.* зако́нь о҆ста́ви бѣ̑ а҃да́мꙋ… а҃ то́и не послꙋ́ша заповѣ́дь бж҃ї́а… затова̀ и̑з҆гна́нь бы̑ ѿ ра́и. и̑ затова́ се ѿдалечи ѿ ра́и… а҃ми̑ сам҆сѝ сто́ри зло̀ и̑ доби́ си погыбѣ́ль 33.234б.

ед.: погыбѣ́ль 33.234б.

погина *св.* (23) **1.** *Погина, лиша се от живот, умра.* и̑ на҃урѣ́ пои́дѐ ца́рь, и̑ и҃зва́ди данїи́ла ѿ ро́ва… а҃ дѣ́то бѣ́ха данїи́ла въметньле, тꙋ́ри т҃ѣ́ ца́рь оу҃ ѻ҆н҆зи ро́вь. и̑ и̑зѣ́доха гы̑ лѣ́вѡвете досꙋ́щь, и̑ така̀ погы́н҆ха 11.94; два̀ влѣ́хва сѣ̑ бѣ́гале ѿ на́шѣ́го властели́на. и̑ тꙋ́ка сѣ̑ ꙋ҆ ва. а҃ми заради̑ т҃ѣ́ мнѡ́го войска̀ и҃де, и҆ щѣ́ си́ч҆ки да погы́немь 6.43. // *Образно.* а҃ а҃́дь до́лꙋ ѿ стра́ тресѣ́ше сь и̑ стѣ́нюше как҆ ще, да́ погыне. защѡ̀ позна̀ как҆ щѐ да се лиши̑ ѿ дꙋ́ши́те що гы̑ дрьжа́ше 35.263. **2.** *Погина, престана да съществувам, изчезна.* а҃ми̑ вели́кыи стыи димі́трїе гото́вь помо́щникь хр҃тїа́н҆скыи. не о҆ста́ви мѣ́сто своѐ да сѐ раз҆вали́. и̑ да погы́не ѿ гла́д҆ 9.69б; и̑ на́поконь щѐ да поги́не е҆вре́иско ца́р҆ство. а҃то щѣ́ть да ц҃ртвꙋ́вать детѡ̀ вѣ́рꙋвать і҆с҃а х҃а распе́таго 4.23. // *Образно.* а҃ми ны̑ гоща́ва г҃ь със҆ гоз҆ба нб҃наа и̑ чиста и̑ ст҃а̀. детѡ̀ не мо́же да погы́не ꙋ҆ ч҃лка ни̑кога̀ ко́ито ѐ със҆ чисто срце̑ ꙋ҆ку́силь 34.248. **3.** *Прен. Погина, достигна до нравствено падение, погубя се.* и̑ поклони́ се і҆гꙋ́менꙋ до земл҃ѧ̀… и̑ ре́че мꙋ. поми́лꙋваи мѐ смѣре́ннаго и̑ грѣ́шнаго. и̑ спасѝ дꙋ́шь́ть ми що ѐ погы́ньла и̑ що̀ жела́е да слꙋ́жи бꙋ 2.10; рѣ҃ мꙋ ст҃ы̑ і҆ѡа́ннь. ѣ҆да а҆ла̀ добрѣ̀ пасти́рь щѡ̀ ѿста́ви̑ на ѿв҆це моѐ [моѐ]. (!) добрѣ́ ли ѐ да погы́не д҃ша на тво́й грѣ́, ѿ ѐпк҃пе 6.47б. **погине памет с шумом.** *Изчезне споменът.* пр҃рк҃ь д҃вдь на ѱало̑, ѳ҃. и̑ ка́же погы́на па́меть, и҆́. сь шꙋ́мѡ̑ а҃ г҃ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б.

сег.: 3ед. погы́не 6.47б, 9.69б, 9.70, 34.248, 38.283б, поги́не 31.215б, погыне 34.253, *3мн.* погы́нъть 15.142; *аор.: 3ед.* погы́на 32.231б, *1мн.* погы́нъх҆мѐ 15.146, погынъх҆ме 15.152, *3мн.* погы́н҆ха 11.94, погы́наха 31.219б; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ погы́ньла 2.10, ѐ погы́ньль 16.160б, ѐ погыгы́ньло (!) 33.233б, е погы́нало 33.233б; *бъд.: 3ед.* щѐ да поги́не 4.23, ще да́ погыне 35.263, *1мн.* щѐ да погы́немь 6.43; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да погы́не 6.96б, щѣ́ше да погы́не 15.142; *пов.: описат. 3ед.* да погы́не 15.147.

погинувам *несв.* (5) **1.** *Погивам, лишавам се от живот, умирам.* а҃ми̑ да посѣти́шь н҃а г҃и. и̑ да ны̑ наведѝ мл҃ть твоа̀ г҃и… и҃звади̑ н҃а ѿ рꙋцѣ́те вра̀гѡвы, и̑ дои́ди̑ да ны̑ помо́гнешь. о҆́ти̑ ꙋ҆́трѣ погы́нꙋвамѐ 15.146б; и̑ събра́ се си́ч҆кы гра́дь и̑ ви́к҆наха на ца́ра и̑ ре́коха. ца́рꙋ чести́ти ѐто́ се събра́х҆ме си́ч҆ки ны́е погынꙋ́ваме а҃ ты̑ без҆ н҃а не мо́жешь бы̑ ца́рь 39.309б. // *Образно.* ст҃аа тр҃и́ца ѐ найскꙋ́сима детѡ̀ не мо́же, ꙋ҆́мь ч҃лчьскы̑ ни̑ка́кь да пости́гне да и̑спыта ка́кь ѐ, и̑ без҆кра́ина, ѐ. нетлѣ́нна̀, дѣ́то не погы́нꙋва ни̑когы 33.238б. **2.** *Погивам, стигам до гибел, изчезвам.* и̑ то́изыи свѣ́ть та̑ ѐ до врѣ́ме, и̑ погынꙋва 33.238б.

inslav

сег.: 3ед. погы́нꙋва 33.238б, погынꙋва 33.238б, *1мн.* погы́нꙋвамê 15.144, 15.146б, погынꙋваме 39.309б.

поглдедна (!) *вж.* **погледна**

поглед *м.* (7) *Поглед, израз на очите, начин на поглеждане, взор.* и̑ дои̑дѐ нѣ́кои мꙋ́жь мла́дь свѣ́ти, и̑ по́гледь и̑́маше ка́тô а̑́гг҃л҃скы̀ 11.88б; и̑ і̑ѡа́ннь мꙋ̀ ре̑, ко́и си ты̀ г҃и детô мѐ тво́й погледь тврьдѣ̀ ꙋ̑пла́ши 12.111б; и̑ послꙋша́нїе да и̑́маме на х҃выте дꙋ́мы. и̑ да се по̑́канѣме за ц҃рква и̑ на м҃лба да сто́имь сѣ́когы. и̑ да си чю́вате о̑́чи́те ѿ [з]лѣ̀ по́гледь, и̑ ср̑це́то си̑ ѿ злѣ̀ по́мисль 15.156б. **на един поглед мѣсто.** *Наблизо; съвсем близко до мястото, на което се намирам.* катô а̑́зь те́бе сторихь гп҃ди́на на си́ч҃ки солꙋ́нь, и̑ ѿста́вих҃ тѐ на голѣ́ма по́чьсть. а̑ ты̀ не и̑злѣ́зе на е̑ди́нь по́гледь мѣ́сто да мê посре́щнешь 9.63б.

ед.: по́гледь 9.63б, 11.88б, 15.147б, 15.150, 15.156б, погледь 12.111б, 14.127.

погледам *св.* (32) **1.** *Погледна, насоча поглед към някого или нещо.* и̑ прѣ̑ тѣ́зи но̀щь голѣ́ма гри́жа и̑ скрь́бь напа̑́на на ц҃ра ко́та̀нти̑, и̑ погле́да на н҃бо, и̑ видѣ̀ кр҃ть го́лѣмь на н҃бе́то 4.21б; и̑ дето стоа̑ на мѣ́стото та пла́ча̑. и̑ погле́да̑ пр̑ѣ себѣ̀ си, и̑ ви́дѣ ѻ̑бра́зь ст҃ѣи бц҃и, чѐ стои̑ 17.170; и̑ погле́да̑ па́кь на тѣ́зи земл҃а̑, и̑ ви́дѣхь низ҃ рѣ́кы чê течѐ млѣ́ко и̑ медь 32.227. **2.** *Прен. Погледам, проявя към някого внимание, погрижа се.* и̑ да намѣ́рите щото́ вї е наго́твѣно на цр҃тво нб҃ное, че стѐ слꙋ́шале и̑ почи́тале сѣ́кого на то́изи свѣ́ть. ѻ̑́ти бѣ̀ гла́день а̑ вїе́ ма нахраних҃тѐ. и̑ жь́день бѣ̀. а̑ вїе́ ма напоих҃тѐ. и̑ бо́лень бѣ̀ а̑ вїе ма погле́дах҃тѐ 18.201б; и̑ мѡѵ̑се̑ пр҃ркꙋ такà ре̑ бь̀… и̑ да̑ даде̑ на ва́шꙋ зе́млю мирь. и̑ плѣн҃ствô и̑ войскà да нê прѣми́не пръз҃ ва́ша земл҃а̑. и̑ а̑́зь да погле́да̑ ва̑ и̑ да вы̀ бл҃влю̑ 11.107.

сег.: 1ед. погле́да̑ 11.107, погле́дамь 31.218б, *3ед.* погледа 11.90; *аор.: 1ед.* погле́да̑ 17.170, 32.227, 32.229, 32.229б, *3ед.* погле́да 4.21б, 4.22б, 5.28б, 7.52б, 10.78, 11.85б, 11.87, 11.89б, 11.90, 11.92, 12.111б, 13.121б, 14.130, 15.154, 33.242б, 36.273, погледа 12.115б, *1мн.* погле́дах҃мê 18.203², погле́да̑мê 18.205, *2мн.* погле́дах҃тѐ 18.201б, 18.203б, погле́дах҃те 18.204; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* ще́мь погле́да 5.31; *пов.: описат. 2мн.* да погле́дате 18.205б.

погледна *св.* (26) **1.** *Погледна, насоча поглед към някого или нещо.* и̑ въ ѡ́нїа днѝ слꙋ́чи́ се і̑сꙋ́сꙋ и̑ пои̑де въ е̑рихонь. и̑ погле́днѣ̀ и̑ видѣ̀ ч҃лка спротѝ се́бѣ̀ си̑ 11.87б; и̑ па́кь погле́дна̑ и̑ видѣ̑ о̑бла́кь тврь́дѣ голѣ́мь распрострѣнь на̑ си́ч҃ки свѣ́ть 32.229б; а̑ си́ч҃кы болѣ́ре погле́днаха на ца́ра да ви́дѣть чтô щê да ре̑ 39.298. **2.** *Прен. Погледна, проявя към някого внимание, погрижа се.* и̑ ты̀ и̑́маше за ме́не грижа, та̀ мê чю́ваше и̑ пазѣ́ше а̑́ми̑ сега̀ намѣ́сто те́бе ко́й да мê погле́дне, и̑ да ме поми́лꙋва 35.260б. **3.** *Прен. Погледна, взема отношение към някого или нещо.* а̑́ми̑ да посѣти́шь н҃а г҃и. и̑ да ны̀ наведѝ мл҃ть твоà г҃и. и̑ недѣ́и се о̑ста́ви̑ да нê погле́днешь на тѣ́зи непра́в҃дь 15.146б. // *Осъзная, разбера нещо.* погд҃е́дна (!), х҃с на поди́рѣшны годи́ны на на́ша сла́бость. и̑ знае́ше какво́ ще̑ злò да те́гли̑ и̑ заръчѣ̀ на̑ и̑ ка́же не бо́ите се а̑́ко ви ꙋ̑биѧ̀ть тѣ́лото, и̑ пове́че и̑ па́кь нема́т вы чтô сто́ри 39.303б.

сег.: 2ед. погле́днешь 15.146б, 18.203, *3ед.* погле́дне 17.175, 35.260б, *1мн.* погле́днеме 18.198б, *3мн.* погле́днать 34.249; *имперф.: 3ед.* погле́днѣше 10.79б, погледнѣше 15.150б; *аор.: 1ед.* погле́дна̑ 32.226, 32.226б, 32.228б, 32.229б, 32.231б, *3ед.* погле́днѣ̀ 11.87б, погле́дна 17.166, 17.174б, 39.298, 39.316б, погле́дн҃ь 37.279, погд҃е́дна (!) 39.303б, *3мн.* погле́днъха 15.136, погле́днаха 39.298; *пов.: 2ед.* погледнѝ 13.123, 32.229, 39.301б, погледны̀ 39.300б.

погледувам *несв.* (4) **1.** *Поглеждам; насочвам поглед към някого, за да го видя; погледвам.* нѣ̀ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣ̑де мои́те вра̀та. защô кога̀ оу̑лѣ́зꙋвамь и̑ и̑злѣ́зꙋвамь да́ го

inslav

погледꙋвамь 40.322. // *Поглеждам; насочвам погледа си към някого, за да изразя отношението си.* и҆ о҆нїа ѥ҆врêе щѣ́ть да го̀ о҆мра̀зѣть кои́то го са сто́риле ца́ра. а҆̀ то́и ще да́ се раз'срѣ́ди (!) на ѿ҆ѣ́, та щê да гы̀ погле́дꙋва гро́знѣ 18.188б. **2.** *Прен. Гледам, проявявам към някого внимание, грижа се.* ѥ҆ла́те и҆ вы́е мои̇ ч҃лцїи, кои́то сте да́вале на сы́роты и҆ на про́сѣци в рѣцѣ́те имь, а҆̀ нѐ хва́лѣх'те са. ѥ҆ла́те и҆ вы́е кои́то сте погле́дꙋвале бо́л'нїи сыома́си и҆ чюжди́нци 18.202.

сег.: 1ед. погледꙋвамь 40.322; *форми от перф. тип: 2мн.* сте погле́дꙋвале 18.202, 18.202б; *бъд.: 3ед.* щê да погле́дꙋва 18.188б.

поглобѣн *прич.* (1) *Забит с острието нагоре, здраво приклещен, заглобен.* и҆ въ ѻ҆нїа дѣ́скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и҆зъ̑стрени̇ прилы́чны на ко́пїа... и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҆нова̀ колело̑. и҆ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на̑' дьскыте дѣ́то̑ бѣ́ха ноожéвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та̑ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ на тѣ́н'кы трохы 39.299б.

мин. страд. мн.: поглобѣ́ни 39.299б.

поглъна *св.* (4) **1.** *Погълна, поема с гълтане някого или нещо в себе си.* и҆ гле́даха си́ч'кы гра́жа̑не го́рѣ ѿ кꙋ́лите ка́м'то̑ е҆зеро́то ка́к' ще ламїа́та да погльне момѣ̑та 39.310б; и҆ кѵ̑ть ры́ба і҆ѡ́на прр҃ка погльна, и҆ трѝ д҃ни го ꙋ҆ коремат' си дрьжа̀, и҆ па́к' го жи́вь на́ сꙋхо и҆збльва 21.210. **2.** *Прен. Погълна, поема някого в себе си.* и҆лѝ землѝта как' се не про́паднь по̑ ме́не [да ме] жи́вь погльне а҆̀дь като с'мь тол'кова дꙋшѝ ѿскврьни́ла 17.169б.

сег.: 3ед. погльне 17.169б, 20.209; *аор.: 3ед.* погльна 21.210; *бъд.: 3ед.* ще да погльне 39.310б.

поглътя *св.* (1) *Прен. Погълна, поема някого или нещо в себе си.* и҆ ре́че мꙋ заха́рїа. оу҆бо́и се і҆ѡси́фе ѿ г҃ѣ̑ б҃а своѥ́го. и҆ съмы́слѝ се что̑ сто́ри б҃ь даѳа́нꙋ и҆ а҆вирóнꙋ, как' сê просѣ́де землѝта по̑ тѣ́хь и҆ погльте гы жи́вы 13.124б.

аор.: 3ед. погльте 13.124б.

погна *св.* (2) *Погна, накарам насила някого да напусне определено място, пропъдя, подгоня.* и҆ на́поконь са́м'си ст҃ыи димитрїе, погнѣ̑ гы ѿ солꙋ́нь. и҆ побѣ́гнаха ѿнїа без'бо́жны а҆ва́ре със' голѣ́мь сра̀мь. и҆ стра̑ 9.73б; и҆ начѐ ѿн'зи дїа́воль змїа̀ да и҆злази из' нѥго, като̑ бѣ́ше ꙋ҆пльзѣ́ль на сѣ́нь. така́ го па̀кы погна̀ха ст҃ы́ коз'ма и҆ дамїа̀нь, да и҆з'пльзѝ па̀кы на сѣ́нь 10.77б.

аор.: 3ед. погнѣ̑ 9.73б, *3мн.* погна̀ха 10.77б.

погостя *св.* (6) *Нагостя, поднеса на гост ястия и напитки, почерпя.* и҆ ре̑ мꙋ маноѐ, посто́и тꙋ́ка да тѝ донесꙋ̀ ѥ҆де́нїе да тê погостимь 11.88б; и҆ та́мо дойдѐ митрополи́ть мире́искыи нико́лае и҆́мето мꙋ и҆ въспрїе́ на̑ и҆ погостѝ 15.148; а҆̀ми се врьнѣ́те та си̑ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣ́н'ка, догдѐ донесе́мь стꙋде́на вода̑ да вы̑ ѻ҆ми́емь нѡ́гытѣ. да сѐ прохладите, и҆ да наго́твѝ що сѐ намѣ́ри ꙋ҆ до́мь да ва̑ почетê и҆ пого́стѝ 31.221б.

сег.: 1ед. погостимь 11.88б, пого́стѝ 31.221б², *3ед.* погостѝ 11.108, погꙋ́сти 31.221; *аор.: 3ед.* погостѝ 15.148.

погреба *св.* (24) *Погреба, заровя в земята тленните останки на мъртвец, закопая.* и҆ ца̀рь пла̀чѣше на̑ нѥ́го, и҆ мы́слѣше как'вѣ̑ по́честь да мꙋ̑ сто́ри, и҆ да го погребѐ със' мнѡ̑го цѣ́нна ѡде́жда 7.53б; и҆ тога́зи нѣ́кого мрьтѣ́в'ца и҆знéсꙋваха да́ го погребꙋ́ть 36.273.

сег.: 1ед. погребꙋ̀ 17.176², 35.259б, погрѣбꙋ́ 35.259б, *2ед.* погребешь 12.109б, погребе́шь 35.260б, *3ед.* погребѐ 7.53б, 11.103б², погре́бе 39.314, погрѣ́бе 36.268, *2мн.* погрѣ́бете 10.77, *3мн.* погребꙋ́ть 4.25, 10.76б, 10.77, 36.273, погре́бꙋть 36.269, погрѣ́бꙋть 40.324; *пов.: 2ед.* погребѝ 17.175; *усл.: 1ед.* бы̑ погре́бла 35.261б; *страд.: сег. 3ед.* се погребѐ 17.175, сê погре́бѐ 37.277; *бъд. 3ед.* щѐ да сѐ погребѐ 18.177; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* погре́бена 8.57б².

inslav

погребе *от стб.* **погрѣти** *св.* (18) *Погреба, заровя в земята тленните останки на мъртвец.* и̑ не тъ́к'мо като̑ бѣ́ше жи́вь поте́гли това̀. а̑ми и̑ на́поконь въ гро̑б' го погре́бохо. ѿб'ви́ть със' пла́тно като̑ мрьт'вець 35.259; и̑ сѣдѣ̀ при нѥа догдѐ се и̑ прѣста́ви. и̑ погре́бе ю̑ сам'си̑ съсво́и (!) ру́цѣ 12.109б.

аор.: 3ед. погре́бе 8.55б, 12.109б, 14.128, 17.17б, погребе 12.119, 14.126б, *3мн.* погрѣ́бохо 2.13, погре́бохо 4.23, 8.57[2], 9.66б, 12.120б, 35.259, погре́боше 36.267б; *страд.: аор. 1ед.* погре́бох' се 5.29, *3ед.* погре́бе се 11.82, 15.132, се погре́бе 17.17б.

погребение *ср.* (6) *Погребение, заравяне на мъртвец с приетите църковни или битови обреди, погребване.* и̑ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева ку́пѝ мѵ̑ро̑ мно̑го цѣ́нно. и̑ пома́за но̑ѕѣ́те і҃совы… а̑ х҃с р҃е̑ оставѣ́те л҃, да го̑ скрі̑е, за ѻ҃н'зи д҃нь на моéто погребе́нїе 34.250б; и̑ а̑зь заради̑ тебѣ̀ ту́ка̑ дойдохь и̑ ради̑ те́бе въпльти́х' се… и̑ ху́ла прїехь, и̑ заѹ̑шенїе, и̑ заплю́те, и̑ напоко́нь. и̑ распе́тїе и̑ погребе́нїе 35.265; вче́ра бѣх'ме̑ на распе́тїе х҃во. а̑ д҃не́ска на погребе́нїе. о̑ти̑ и̑ ѹ̑трѣ да сме̑ на въс҃крсе́нїе 35.258.

ед.: погребе́нїе 16.157, 34.250б, 34.253, 35.256, 35.258, 35.265.

погрибален *прил.* (1) *Погребален, който се отнася до погребение.* и̑ видѣ̀ ѡ̑нъзи прпо̑о̑бница, чѐ лежѝ мрьтва… и̑ то́и, прите́че на но̑ѕѣ́те па́днь… и̑ пла́ка мно̑го. и̑ ѿпѣ̀ ѱал'мы̑. и̑ м҃лтвы погриба́л'ны 17.175.

мн.: погриба́л'ны 17.175.

погрижа се *св.* (1) *Погрижа се, взема мерки да постигна нещо, постарая се.* а̑ми̑ заради̑ това̀ и̑ ны́е бл҃ве́нїи хр҃тїане да и̑спра́ви̑ сами̑ се́бѣ си̑ д҃шьта и̑ да ꙗ̑ очисти̑ ѿ мно̑гыте на́ши теж'кы грѣ́хове а̑ми̑ да се погри́жи̑ и̑ да си̑ збере́мь ѹ̑мьть 18.206б.

пов.: описат. 1мн. да се погри́жи̑ 18.206б.

погубѣвам *несв.* (6) **1.** *Погубвам, довеждам до гибел, убивам.* ви́дите ли̑ тѣ́зи мно̑го воиска е̑вре́иска е̑дна́кь ма́л'ко д҃ни и̑ на̑ си́ч'ки ны̑ погѹбѣ́вать,а̑ми̑ да ви́ди̑ что̑ да сто́ри̑ и̑ със' как'вѣ̑ хы́трина да се̑ и̑зба́ви̑ ѿ тѣх'ныте ру́цѣ̑ 33.241б. // *Образно.* защо нѣ е ма́л'ко прѣгрѣше̑нїе ч҃лку̑, де̑то се недосто́ино причéщава, а̑ми бы́ва о̑н'зи ч҃лкь като̑ сам'си̑ і̑ѹда… о̑н'зи прѣда́де х҃а зара̀ди сребро̑ лю́бїе. и̑ тои́зи зара̑ї недостои́н'ство своѐ, прїе́ма х҃а. и̑ погѹбѣ́ва си̑ д҃шьта 35.266б. **2.** *Прен. Погубвам, правя нещо да загуби своята същност, съсипвам.* защо̑ ко̀й ч҃лкь със' похва́ла чи́ни добро̑, погѹбѣ́ва го. затова и̑ х҃с р҃е̑ на е̑вл҃їе що̀ да́ва де́сна ру́ка да не зна́е ле́вата 38.294б; зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и̑ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́н'ство ѹ̑мь погѹбѣ́ва и̑ лю́дость стру́ва 20.208б.

сег.: 3ед. погѹбѣ́ва 9.74, погѹбѣ́ва 20.208б, 33.247б, 35.266б, 38.294б, *3мн.* погѹбѣ́вать 33.241б.

погубѣвам се *несв.* (2) *Погубвам се, обричам се на гибел, унищожавам се.* ко́и̑ не дрьжѝ щото ѐ ре́кль ца́рь нѣ́коꙗ таи́на ра́бота, а̑ми̑ а̀ прока́зѹва, то́изи сь погѹбѣ́ва 17.163б; и̑ да си̑ не мы́слиме е̑ди́нь дрѹ́гыи зло̀, и̑ да се и̑зда́вамѐ и̑ да се̑ погѹ́бювамѐ, да ны̑ се ра̑ува̀ дїа́воль 15.156б.

сег.: 3ед. сь погѹбѣ́ва 17.163б, *1мн.* се̑ погѹ́бювамѐ 15.156б.

погубювам се *вж.* **погубѣвам се**

погубя *св.* (35) **1.** *Погубя, лиша някого от живот, убия.* защо̑ види б҃ь че не хо́димь пра́во кам'то нѥго… а̑ко бы̑ то́й наказѹва́ль на̑. ко́л'ко ные́ нѥ́мѹ съгрѣша́ваме. погѹ́бил' бы̑ на̑ сич'кѝ въ е̑ди́нь ча̑ зара̑ мно̑гото на̀ши грѣ́хове 1.4; вели́кыи а̑рхг҃гль михаи́ль поразѝ сенахери́мѹ ца́рѹ воискъ́та и̑ погѹбѝ ѿ тѣ́. р҃пе, ты́сѹще, лю́дїи 11.91б; и̑ с҃тыи ни́колае напрѣ̑ теча́ше… и̑ попи́та та́мо что̑ мину́ваха ч҃лци. видѣ́х'те ли̑ ѻ҃нїа ч҃лци, что̑ гы̑ во́дѧть да гы̑ погѹ́бѧть 15.144. **2.** *Погубя, доведа до*

inslav

гибел, унищожа, съсипя. бл҃годарю̀ те ра́бе бл҃а вы́шнаго. ѻ҆́ти си поми́ловаль ме́не грѣ́шнаго… защо̀ а҆́ко [не] бы̀ ты̀ прѣва́риль, да ме (!) поми́лꙋвашь. та̀ щѣ̀ да сѝ погꙋ́бѧ и҆ д҃шѣ́та и҆ тѣло́то 15.135б; ѻ҆́ти щѐ да сѐ роди̇̀ нѣ́кои ца́рь, на̑ѕ си́ч҆кы ца̀рїе и҆̀ щѐ да ськрꙋ́ши и҆̀ да [по]гꙋ́би си́ч҆кыте ца̀рѕ҆твїа, кои́то се нѥ́мꙋ не покла́нать 33.236. **3.** *Погубя, лиша се от нещо, изгубя.* а҆̀ми зарадѝ товà бл҃ве́нїи хр҃тїане, ко́л҆ко мо́жемь, да ѿсѣ́чемь ѿ се́бѣ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе. и҆ до́ста ѐ на́мь да и҆спї̀емь, ко́л҆кото ꙋ҆́мѣть да сѝ не погꙋ́бѝ. и҆ да зна́емь что́ чи́нѝ 11.108; и҆ като̀ чю̀ ца́рь вала́кь тїꙗ̀ ду́мы. раз҆гнѣ́ва се тврѣ́дѣ. и҆ ре́че валаа́мꙋ. мнѡ́го поче́сть щѣ̀ да тѐ почетꙋ̀. а҆̀ми защо̀ сѝ сам҆сѝ сегà погꙋ́би поче́сть своа 33.243б.

сег.: 2ед. погꙋ́бишь 5.30б, пꙋгꙋ́бишь 39.302, *3ед.* погꙋ́би 9.63б, 13.124, 15.145б, 15.148б, погꙋ́би 33.240б, *1мн.* погꙋ́бѝ 5.40б, 15.146, погꙋ́бѝ 11.108, *3мн.* погꙋ́бѧт҆ 15.134б, погꙋ́бѧть 15.144, 15.145б, погꙋ́беть 15.144б, погꙋ́бѧть 15.148б; *аор.: 3ед.* погꙋ́бѝ 11.91б, погꙋ́би 33.243б, погꙋ́бы 36.270, *3мн.* погꙋ́биха 11.91б, 20.208б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да погꙋ́блю 11.87, щѣ̀ да погꙋ́бѧ 33.242б, *2ед.* ще́шь да погꙋ́бишь 9.69, 15.146б, *3ед.* ще да погꙋ́бы 18.178б, 35.264, щѐ да [по]гꙋ́би 33.236, ще да погꙋ́бѝ 35.263, щѐ да погꙋ́бѝ 35.264, *3мн.* щѣ̀ть да погꙋ́беть 11.86, щѣ̀ть да погꙋ́бѧть 15.146; *бъд. в мин.: 1ед.* щѣ̀ да погꙋ́бѧ 15.135б; *пов.: 2ед.* погꙋ́бѝ 9.65б, погꙋ́бѝ 15.147б; *усл.: 3ед.* погꙋ́бил҆ бы̀ 1.4.

погустя *вж.* **погостя**

погыгыньло (!) *вж.* **погина**

под *предл.* (54) **1.** *За означаване на място, по-долу от което се извършва действието или се намира нещо; под.* и҆ а҆́нна є҆днак҆ се раз҆грижи… и҆ хо́дѣше сѝ и҆зь ово́щїето посаде́но и҆ видѣ̀ є҆́днѡ дрьвѡ̀ да́фина, и сѣднѣ̀ п҃ѡ̀ нѥ́го и҆ по́м҃ли се бꙋ̀ 13.121б; и҆ ꙋ҆зеха ѻ҆́новà бы́лїе ро́днината маркїа́новы и҆ ѡ҆ста́виха мꙋ го по̀ въз҆гла́вницꙋ 11.99; товà като̀ чю̀ ц҃рь. ѻ҆бра́дова се, и҆ мнѣ́ше мꙋ се ко́л҆ко да летѝ и҆ да фрь́ка по̀ ѻ҆́бето 8.59б; и҆ бѣ́ха тамь… хаидꙋ́те, кесеці̑е, прислꙋ́шници, зави́дници, немл҃тивы, пїа́ниції, и҆ по̀ о҆́ве щото̀ не дрьжа́ха за́конь бж҃їи товà си́ч҆ко видѣ̀ по̀ нб҃нà тврь́дина 32.228б. // *За означаване, че действието се извършва по-ниско от повърхността на земята; под.* а҆̀мѝ ко́и є҆ тои́зы де́то се не ѻ҆́сꙋжда́ва въ а҆́дь; что̀ е товà та̀ не мо́же да сѐ задрьжѝ по̀ землѧ̀та 35.263; и҆ товà то́и тьк҆мо помы́сли, и҆ ѿпа́де ѿ ѻ҆́бето, и҆ ѻ҆́тидѐ до́лꙋ по̀ землѧ̀та 11.83б. **2.** *За означаване на място, близо до което се извършва действието; до, при, близо до.* и҆ ре̑ на мом҆ци́те свои̑. ѻ҆станѣ́те вы́е тꙋ́ка по̀ тъ́зи горà. а҆̀ ны́е да по́идѐ на горѣ́та да́ се поклони́мь 11.85; и҆ вь є҆ди́нь д҃нь и҆спользѣ̀ ѻ҆́н҆зи смо́кь ѿ мѣ́стото сѝ, и҆ доплользѣ̀ по̀ стлѣ̀п҆ть ст҃мꙋ̀ сѝмеѡ́нꙋ, и҆ лежà при вра́та́та 2.14б. **3.** *За означаване на период от време, непосредствено преди настъпването на нещо; под, в навечерието на.* затовà и҆ то́и не бы̀ досто́ень є҆́днѣ̀ ка́п҆ка вѡда̀. защо̀ по̀ є҆́сень не сѣà, и҆ дои́де жѣ́тва не ж҆нь 12.118. **4.** *За означаване, че някой или нещо се намира в подчинено, зависимо положение; под.* є҆́то с҃нь бж҃їи съ а҆́н҆гг҃лыте нѥ́говы. стори́ха бо́й със҆ дїа́вола, и҆ със҆ тїа ца́рїе землѣскы̀. дѣ́то бѣ́ше гы направиль а҆н҆тихрі́сть да сѣ̀ по̀ нѥ́гова рькà 18.195; и҆ та́мо на ливїи́ска странà что є҆ на́ пладнѣ. и҆ма гра̑ѕ дѣ́то се зовѐ вели́ка фригїа и҆ то́изи гра̑ѕ бѣ́ше по̀ вели́каго ц҃ра кон҆стантина 15.142б; дїѡклитїа́нь ри́м҆скы̀ ца́рь. като̀ прѣ́вѣзѐ ц҃рство наси́ла сѣ̀ недосто́йн҆ство. та бѣ́ше найзлѣ̀ и҆̀ прьвы̀ в҆ ц҃рїето и҆ си́ч҆кыи свѣ́ть потѣ́п҆ка по̀ нѥ́гова рькà 39.296.

по̀ 2.13б, 2.14б, 4.26, 6.46б, 9.71б, 10.77, 11.83б, 11.85², 11.98², 11.98б, 11.99, 11.103б, 11.104, 12.114², 12.118, 13.124б, 14.127б, 15.142б, 15.145б, 16.157б, 17.169б, 18.189, 18.195, 31.221б, 32.228б, 33.233б, 33.234б, 33.239б, 33.240, 33.246, 35.263, 36.270б, 38.283б³, 39.296, 39.311, 39.311б, по̀ 5.37,

inslav

31.221, по̑ 8.59б, 11.89, 31.217, 31.221, 38.286б, 39.311, по̑ 11.90, 16.161б, 36.270б, по̑ 13.121б, под' 38.286б.

подавам *несв.* (3) *Подавам, давам нещо някому с ръка на близко разстояние.* и̑ в тои́зи ч҃а кога̀ налѣ́а ча́шата и̑ пода́ваше ꙗ̑, а̑мирѧ́томꙋ и̑ простре́л' сѝ рѣ́кьта 39.316б; а̑ то́й се́ѩ (!) че е̑ а̑ми́рꙋть та сѝ прости́ра ръкѣ̑та и̑ пода́ва мꙋ чаша́та 39.316б. // *Образно.* бо́л'нїи и̑сцѣлꙗ́вайте. мрѣ́твы въскрѣша́вайте. бѣ́сы и̑згонѣ́те, така̀ без' цѣ́на прїех'те, та́ка̀ и̑ без' цѣна̀ пода́ваите 10.79.

сег.: 3ед. пода́ва 39.316б; *имперф.: 3ед.* пода́ваше 39.316б; *пов.: 2мн.* пода́ваите 10.79.

подам *св.* (15) **1.** *Подам, дам нещо с ръка на близко разстояние.* и̑ ꙗвѝ се матѳе̑ю б҃ь. детѡ̑ е сто́риль ѿ прѣ́сть ч҃лка. катѡ̑ ѡ̀тро́че мла́до. и̑ простре́ сѝ десни́цъта, и̑ пода́де мꙋ тоꙗ́га 37.274; и̑ посе́гна ца́рь ι ꙋ̀зе кнїга́та и̑з рꙋ́ка нѥ́гова и̑ пода́де ю что̑ чю́ва кнїгы ч҃рко́вни 40.323. // *Предложа (милостиня).* а̑ то́и нѝ е̑дномꙋ̀ нѝчто̑ не да́де, детѡ̑ то́л'кова и̑ма́нїе и̑ма́ше, и̑ не подаде е̑дномꙋ̀ сыромахꙋ̀ е̑дна̑ троха̀ 12.118. **2.** *Дам, предоставя някому нещо, даря.* а̑мѝ по́велѝ ми г҃и да нѐ пода́мь векѥ̑ ꙗко́сть моа̀, и̑ ро́ж'ба на сн҃ве ч҃лчьскы 32.224б; и̑ порꙋга́нь бы̑ х҃с. да на̑, почьтѐ и̑ заꙋ̀шень бы̑ с плесница да подадѐ на́мь сво́бодь 35.258; а̑мѝ пода́и на́мь г҃и си́ла, и̑ ꙋ̀крѣпи́ ны̑ да и̑маме трьпѣ́нїе 5.31.

сег.: 1ед. пода́мь 32.224б, *2ед.* подадѐшь 1.7б, *3ед.* подадѐ 35.258, *1мн.* подадѐмь 4.26б, *3мн.* пода́дꙋть 15.132б; *аор.: 3ед.* пода́де 4.26б, 37.274, 40.323, подаде 12.118; *пов.: 2ед.* пода́и 5.31, 31.219б², подаи 15.150б, пода́й 37.277, *2мн.* пода́йте 32.240.

подарен *прич.* (2) *Подарен, даден като подарък.* прїимѣ́те бра́тїе ва́шего досто́инаго пастѝра. дѐто го е пꙋ́стиль б҃ь да е̑ ва́мь а̀рхїереї. и̑ прїимѣ́те подаре́наго ѿ б҃а, ва́шего ч҃лка и̑ ꙋ̀чѝтелꙗ 15.138б; те́бе трѣ́бꙋва а̑вва зо́симе да се мо́лишь. защо̀ си затова̀ ѿ б҃а пода́рень 17.167б.

мин. страд. ед.: м. пода́рень 17.167б, подаре́наго 15.138б.

подвиг *м.* (2) *Подвиг, проява на изключителни качества в трудни условия; стремеж към духовно съвършенство.* и̑ така̀ прѣпо̑быи ѿщь н҃а са́ва, със' до́брь подвигь по̑ка́ни се. и̑ вѣ́рꙋ чи́сто оу̑дрьжа̀ и̑ вѣн'ча́ се праве́дны̑ вѣ́н'це (!) 14.129б; защо̀ ко́и е мн҃ого съгрѣши́ль да нѐ ѿпа́днꙋва да се о̀ча́е. защо̀ съвръ́шꙋва се ст҃аа, м҃, ца. да се не лѣ́нимь на по́двигь д҃хо́вныи, а̑мѝ да ста́не̑ на покаанїе 17.176.

ед.: подвигь 14.129б, по́двигь 17.176.

подводство *ср.* (3) *Подвеждане, сводничество, подвождане.* е̑лате и̑ вы́е кои̑то сте ꙋ̀пазиле крще́нїето сѝ чи́сто. та го̀ нѣ стѐ о̀мрьси́ле съ̑ кꙋр'во́в'ство и̑лѝ съ̑ по̑во́д'ство 18.202б; а̑зь ва́мь напра́ви̑ крака̀ да тече́те сѣ́когы в' че́р'кова моа̀ ст҃а̀, а̑ вїе тече́те на бо́й и̑ на и̑гра, и̑ на кꙋр'вов'ство, и̑ на по̑вод'ство 18.204б; тѝ си да́ль на́мь да свѣ́тимь нощїѧ̑ та̑ не мо́же̑ векѥ̑ да гле́дамѐ кꙋр'вов'ство, крѣ́ви пролѣ́нїе кра́ж'ба, по̑во́д'ство, щото̀ чи́нꙗть ч҃лците по свѣтѣ́ть 32.223б.

ед.: по̑во́д'ство 18.202б, 32.223б, по̑вод'ство 18.204б.

подема *св.* (1) *Подема; подхвана нещо, за да го вдигна.* и̑ и̑зве́де и̑хь вънѣ̑ до виѳа́нїю. и̑ вди́гна рꙋцѣ́те свои̑. и̑ бл҃ви́ гы̑ и бы̑ кога́то гы бл҃вла́ше. и̑ тїе́ го гле́даха. и̑ о̀бла́кь до́и̑де и̑ по̑ѐха́ го и̑ вди́гньха го ѿ о̑чи́те и̑мь 38.292.

аор.: 3мн. по̑ѐха́ 38.292.

подзаконен *прил.* (1) *Като същ. Подвластният на закона; лице, което се подчинява на закона.* и̑ па̀кь ре̑ павль а̑пл҃ь. кога́то дойдѐ ко́н'чина на годи́ныте. пꙋстѝ б҃ь с҃на своѥ́го что сѣ е роди́ль, ѿ женѣ̑, и̑ бы́ль ѐ по̑ зако́нь. защо̑ да и̑скꙋпѝ по̑зако́нные, о̑ти и̑ ны́е

inslav

да прїи́мѣ. сн҃ꙋ бж҃їю, положенїето что ѥ ꙋзакониль 33.240.

мн.: пôзакóнные 33.240.

подивя се *св.* (4) *Удивя се, изпитам силна почуда, смая се.* и҆ видѣ́ше човéка того вь цр҃кви, и҆ разˈбра́ше ка́кˈвô се чю́до сто́рило, почю́дише се и҆ подиви́ше се, и҆ просла́више ба҃ 15.153; и҆ то́ꙗ ча҃, и҆съхна́ мꙋ рꙋ́ката. и҆ та́зи стра́нъ о҆ко́то о҆слѣ́пѣ. и҆ съсˈ ꙋ҆ши́те о҆глꙋ́ше. и҆ събо́рь катô ви́дѣ това̀ чю́до. поди́виха се и҆ мл҃ꙗхꙋ се сра́мно а҆пл҃ꙋ да гы҆ прости̑ 36.272б.

сег.: 3ед. се подиви̑ 17.163б; *аор.: 3мн.* подиви́ше се 15.153, се подиви́ха 17.176, поди́виха се 36.272б.

подирѣ *нареч.* (1) *Подире, после, след време, по-късно.* и҆ посл҃ѣ станѣ̑ катô во́ль, и҆ и҆спа́дна ѿ ц҃рството си̑, та̑ векѥ̑ не бы̑ ца́рь а҆̀ми станѣ̑ поди́рѣ. катô си́чˈкыте ч҃лци 18.182б.

поди́рѣ 18.182б.

подирѣшен *прил.* (6) **на подирѣшно врѣме (и дни).** *Времето на Второто пришествие.* и҆ това̀ си́чˈкото ка́зꙋваха прр҃ци ѿнапрѣ̑. заради̑ това̀ дꙋ́маха и҆ ка́зꙋваха че щѣ̑ да сѐ свры́ши то́изи свѣ́ть та̑ и҆ затова̀ зна́ꙗха ка́кˈ ще да бы́де и҆ на поди́рѣшно врѣ́ме 18.177б; катô бѣ́ше ре́кль прр҃кь е҆зекїил на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ дни̑, щѣ́ть да и҆злѣ́зать на землꙗ̀та цр҃е́ва, кв҃, вѣ́ры ѿ полꙋ́нощь 18.189б; **подирѣшно врѣме (подирѣшни години).** *Последните години преди Второто пришествие.* а҆̀ми̑ е҆ла́те на поди́рѣшно врѣ́ме да ꙗ҆де́те щотô е было̑ наго́твено ѿнапрѣ̑ прѣди а҆да́ма 18.202б-203; и҆ ст҃ыи ѿгово́ри. поꙗ҃де́дна (!) х҃с на поди́рѣшны годи́ны на на́ша сла́бость 39.303б.

ед.: *ср.* поди́рѣшно 18.177б, 18.179, 18.189б, 18.192б, 18.202б-203; *мн.*: поди́рѣшны 39.303б.

подкан *м.* (3) *Подтик, вътрешна причина за извършване на нещо, подбуда, подкана.* и҆ на плѣ́ть си̑ кои ꙋ҆гажа̀ и҆ чи́ни и҆ що̀ и҆́ще. то́изи ч҃лкь по̑ не може да и҆справи защô ч҃лкь и҆́ма ѿ дш҃ꙋ по̑кань и҆ ѿ тѣ́ло 34.254; и҆ и҆маше голѣ̑ п҃о́кань да почи́та безˈдꙋ́шныте и҆до́лы 39.296; зара̑ї това̀ трѣ́бꙋва на̑ да и҆ма́ме го́лѣ̑ дрꙋ́ть (!) и҆ по̑ка́нь. о҆тѝ да нѐ ѿсла́бнѣ̑ насрѣ̑ пѣ́ть 39.318б.

ед.: по̑кань 34.254, п҃о́кань 39.296, по̑ка́нь 39.318б.

подканувам се *вж.* **подканювам се**

подканѣние *ср.* (1) *Подканяне, подсещане за нещо, подбуждане.* а҆̀ко по́стишь. и҆лѝ бди́шь. и҆лѝ се мл҃и́шь, и҆лѝ низˈко̑ лѣга́шь, и҆лѝ пѣ́ешь и҆лѝ слꙋгꙋ́вашь... а҆̀ ты дꙋ́маи, ѻ҆́ти нѣ̀ е҆ това̀ ѿ моѐ по̑ка́нѣнїе. а҆̀ми̑ е҆̀ ѿ бж҃їа по́мощи и҆ па́зенїе би́ва 19.208.

ед.: по̑ка́нѣнїе 19.208.

подканювам *несв.* (1) *Подканвам, насърчавам някого към определени действия, подтиквам, подбуждам.* и҆ ка́кь да́ ти рекѣ̀ о҆ч҃е. какˈва̀ безако́нїа чини̑ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть дето нѣ̀ сь́ е чю́ло ни҆ и҆́де това̀ безако́нˈство. и҆ а҆ко̀ тїѐ не щѣ́ха. а҆́зˈ ги по̑ка́нюва̑ на безако́нˈство 17.169б.

аор.: *1ед.* по̑ка́нюва̑ 17.169б.

подканювам се *несв.* (5) *Подканвам се, насочвам волята си към някаква дейност, подтиквам се.* тькˈмо и҆́маха да се по̑ка́нювать на сѣ́кы̀ ча̑ на молˈба 17.164б; и҆ тїа́ а҆́гг҃лы дѣ́то и҆да́ть ѿ праве́дните лю́дїе, та сѐ раꙋ́вать и҆ веселе́ть, и҆ по̑ка́нюватˈ се и҆ тїѐ сьсˈ ті҃ѣ на добра̀ ра́бота 32.225.

сег.: 3мн. се по̑ка́нювать 17.164б, по̑ка́нюватˈ се 32.225; *имперф.: 3ед.* се по̑ка́нюваше 14.126, 17.165, по̑канꙋ́ваше се 36.270б.

подканя *св.* (2) *Подканя, накарам някого да постъпи по определен начин.* и҆ магненˈтїе призова̀ ст҃го́ при себѣ̀, и҆ р҃е мꙋ геѡрˈгїе кажи намь зара́ди коꙗ̀ ра́бота та сѐ така̀ наѐ днѣ̑. и҆ ст҃ыи ѿгово́ри. и҆стина. ме п҃оˈка́ни 39.298б.

inslav

аор.: 3ед. по҆ка́ни 39.298б; *прич.: мин. страд. мн.:* по҆ка́нѥни 16.163.

подканя се *св.* (27) *Подканя се, насоча волята си към определена дейност, реша да направя нещо.* и҆ послꙋша́нїе да и҆́маме на х҃выте дꙋ́мы. и҆ да се по҆ка́нѣме за ц҃рква и҆ на м҃лба да сто́имь сѣ́когы 15.156б; а҆́ми ны́е да не сто́ри́ тако̀ а҆́мы да се по҆ка́нимь да си́ просвѣ́ти́ д҃шѣ́та, и҆ и҆ (!) да́ се ѿблѣ́чѣ̑ със҆ добры̀. ра́боты 34.255б; бѣ́ше ст҃ыи а҆пл҃ь фи́липь... мно̑го се по҆ка́ни и҆ нале́гнь, та̑ на́ꙋчи кни́га пр҃рч҃ьскые 36.267; и҆ па́кь҆ се по҆ка́ниха, и҆ тїе́ да сто́ра̑ слꙋ́ж҆ба ст҃мꙋ гесо́р҆гїю 39.314б.

имперф.: 3ед. се по҆ка́нѣше 5.30б, по҆ка́нѣше се 12.109; *аор.: 3ед.* по҆ка́ни се 14.129б, се по҆ка́ни 15.155б, 36.267, *3мн.* се по҆ка́ниха 39.314б; *плусквамперф.: 3ед.* се бѣ́ше по҆ка́нила 8.56; *форма от перф. тип: 2ед.* сь си̑ по҆ка́ниль 17.164; *пов.: 2ед.* пот҆кани́ се (!) 1.5, по҆ка́ни се 5.34, *2мн.* се по҆ка́нѣте 10.78, сѐ по҆ка́нѣте 31.223, са по҆ка́нѣте 39.297, *описат. 1мн.* да сѐ пот҆ка́неме (!) 1.8, да се по҆ка́нимь 2.15, да сѐ по҆ка́нимь 15.146б, да се по҆ка́нѣме 15.156б, да сѐ по҆ка́нимь 15.156б, да се по҆ка́ни̑ 16.159б, да се по҆ка́нимь 34.255б, да се по҆кани̑ 34.255б, да сѐ по҆кани́м 38.294, да сѐ по҆ка́нимь 38.294, да сѐ по҆кани́мь 38.294-294б, да сѐ по҆ка́нимѐ 39.318, 39.319б, да сѐ по҆ка́ни̑ 39.318б.

подклаждам *несв.* (2) *Подклаждам, паля огън.* и҆ па̀к҆ гы̑ о҆сꙋ́ди. і҆ѡ́анна сто́ри, да сечѐ дрь́ва и҆ да по҆кла́жда ѿг҆нь 6.41б. // *Разпалвам, правя огънят да гори по-силно.* това̀ мом҆ькьть гесо́р(г)їе дꙋ́ма́ше и҆ по҆кла́жа̑ше ѻ҆́гьнѧ да сѐ о҆грѣ̀е поско́ро во́дата ꙋ҆ е҆бри́кь 39.315.

сег.: 3ед. по҆кла́жда 6.41б; *имперф.: 3ед.* по҆кла́жа̑ше 39.315.

поднеса *св.* (1) **немам где глава да си поднеса.** *Нямам покрив над главата си, нямам дом.* то́и що̀ и҆́маше и҆з҆гꙋ́би. а҆́ми и҆́маше гноище и҆ лежа́ше на [н]ѥго. а҆́ми а҆́зь нема̑ гдѣ̀ главꙋ̀ да си̑ по҆несꙋ̀. и҆ на чю̑жо̑ мѣ́сто чюжди́нець 5.33.

сег.: 1ед. по҆несꙋ̀ 5.33.

подновя *св.* (3) *Подновя, направя нещо старо да стане ново, потегна.* и҆ма́ше та̑ и҆ дрꙋ̀гы хра̑ ст҃мꙋ вели́ко м҃нику̀ гесо̑гїю. а҆́ми бѣ́ше мала́кь и҆ разва́лень. а҆́ми и҆́ще ст҃ыи да си́ го по҆но́вы̀ что̑ ꙋ҆тѣ́к҆ми 39.317; и҆ тогива́ о҆на́зи жена̑ ѿи҆дѐ в че́р҆кова да си̑ ꙋ҆змѐ те́п҆цїата. и҆ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци. а҆̀ тїа гѝ не потаѝ. а҆́ми зова̀ майсто́ре дю́л҆гере. и҆ по҆но́ви че́р҆ковата ст҃мꙋ 39.317б.

сег.: 3ед. по҆но́вы̀ 39.317; *аор.:* по҆но́ви 39.317б; *страд.: сег. 3мн.* сѐ по҆но́ве́ть 15.139б.

подновя се *св.* (2) *Добия някакво ново качество, стана нов, подновя се.* прощенїе роди́ се, и҆ си́ч҆ки свѣ́ть по҆нови́ се 3.17б; защо̀ не бы̑ мо́гло ни̑какь да се спасѐ ч҃лкь. а҆̀ко не бы̑ бь̑ прїе́ль пльть ч҃лчьскаа, си̑ р҃е. по҆нови́л҆ се 3.17б.

аор.: 3ед. по҆нови́ се 3.17б; *форма от перф. тип: 3ед.* по҆нови́л҆ се 3.17б.

подножие *ср.* (3) *Мястото под нозете, подножие.* и҆ па̀кь ка́же. възноси́те г҃а б҃а твое̑го и҆ да се поклони́те детó мꙋ е по҆но̑жїе, по̑ ни̑ѥговыте но̑sѣ 16.161б; защо̑ и҆са́сїа (!) пр҃рькь ка́же за х҃а. н҃бе́то ѐ ме́не прѣ́столь. а҆̀ земл҃ата ми е по҆но̑жїе на мо́йте но̑sѣ 38.287.

ед.: по҆но̑жїе 16.161б, по҆но̑жїе 38.287, по҆но́жїю 32.230б.

поднослив *прил.* (1) *Горделив, който е високомерен, надменен; поднослив.* защо̑ ви́ды н҃а бь̑ че смѐ злы̑, и҆ зло̑ мы́сльници, є҆́динь дрꙋ́гымꙋ, и҆ ненави́стници, и҆ зави́стници, и҆ по҆носли́вїи 11.106б.

мн.: по҆носли́вїи 11.106б.

поднося се *несв.* (4) *Възгордявам се, държа се надменно, големея се.* а҆̀ ные и҆ до д҃не́ска смѐ без҆кни́жны и҆ безꙋ́мны и҆ сра̀м ны е да рѣ̑мь за нѣ̑що не знае́мь. а҆́ми се по҆но́симь и҆ възно́сим҆ се и҆ чи́ним҆ се книжо́вны и҆ ꙋ҆чи́тел҆ны 34.252б; и҆ что̑ да сѐ по҆но́симе, ны́[е] смѐ ѿ земл҃ѧ. и҆ земл҃ѧ смѐ, и҆ прь́сть и҆ пе́пель 38.293б.

inslav

сег.: 2ед. се пôнóсишь 36.272б, *1мн.* се пôнóсимь 34.252б, сѐ пôнóсѝ 38.293б, сѐ пôнóсиме 38.293б.

подобает *от стб.* **подобати** *несв.* (39) *Само 3ед. Подобава, подхожда, трябва.* и̇ рéкоха сꙋ́дїете, пôобáе нáмь да стóримь събóрь въ каѳи́лїи а̑ не въ монастирь 12.115; и̇ тóи помы́сли товà и̇ рéче. не пôобáе тáзи ст҃аа ѻ҆трокóвица и̇ д҃вца да прѣбы́ва такà ꙋ҆ ц҃рквата, на тóизи въ́зрасть 13.124; и̇ прѣ (!) тѣ́зи нóщь, ꙗ҆ви́ мꙋ̀ се а҆́гг҃ль и̇ р҃е мꙋ̀. пàкъ ти пôобáе да сѐ врѣ́нешь на свóето ѡ҆ч҃ьство 15.137; а̑мѝ пôобáе и̇ нáмь катô а҆́гг҃лы̀ да въспѣ̀е; и̇ катô а҆́пл҃ыте да хвáлимь б҃а, и̇ да бл҃вѝ 38.293б.

сег.: 3ед. пôобáетъ 3.17, 13.121б, 15.141, пôобáеть 3.21, пôобае 5.40б, 33.232, 33.247б, пôобáе 7.52, 8.56, 11.83б, 11.108², 11.108б, 12.115², 13.121б, 13.124, 14.126, 14.130б, 15.137, 17.163б, 17.175², 35.266б, 38.281б, 38.290б, 38.293б, пôобáѐ 13.121, пôобáе 15.138, 34.252б, 38.2902, 38.291б, подобáе 16.163б, 17.167, пôбаеть 17.137б, пôбáе 38.287; *имперф.: 3ед.* подоба[е]ше 37.275, пôобáеше 38.291.

подобен *прил.* (7) *Подобен, който прилича на друг, сходен.* да постáвлю прѣстóль мои̇̀. на н҃бéто. и̇ да бꙋ́дꙋ и̇ а҆́зь пôобнь вы́шнѥмꙋ б҃ꙋ̀ 11.83б; катô лѣ́вь щѐ да лéгне и̇ да ꙋ҆́сне. и̇ по товà разꙋмѣ́ше. ѻ҆́ти защô е лѣ́вь ц҃рꙋ̀ пôобень 33.244; трéтїе пàкь чтô ꙋ҆пôобѣва смокóвница кáкь ѐ пôобна грѣ́хꙋ 34.253.

ед.: м. пôобнь 11.83б, 11.84, пôобень 33.244, *ж.* подóбна 13.122, 15.137б, пôобна 34.253; *мн.:* пôобны 33.245б.

подобие *ср.* (1) *Подобие, сходство с нещо, прилика.* а̑мѝ стóри и̇ дрꙋ́гыи свѣ́ть, дето ѐ ѿ н҃бéто до землѝта. защô а҆́гг҃лы, мáлъко сѣ̀ и̇ пóмалъко пôобны б҃ꙋ̀. а̑ тóизи свѣ́ть, нѝкакъво пôобїе и̇́ма къмъто б҃а 33.245б.

ед.: пôобїе 33.245б.

подобно *нареч.* (17) *Подобаващо, както трябва, редно.* нѣ ѐ пôобно тéбе цáрꙋ да сѝ развали́шь повелѣ́нїето что сѝ повѣлѣ́ль 11.93; затовá сме длѣ́жни да чи́ниме кр҃ть като ѐ пôобно, защò да ны ѐ и̇ си́лата нѥ́гова на помощь 16.160; дѐто е не и̇сповѣдáнь ѿ д҃хóвнаго ѻ҆ц҃а. томꙋ́зи ч҃лкꙋ нѣ е́ пôобно нѝ правéдно да сѐ причéсти 35.266; и̇ такà бѣ́ше пôобно х҃ꙋ̀ да постр҃á. и̇ да въскр҃не ѿ мрѣ̀твыхь трéтыи д҃нь 38.291.

пôобно 11.93, 15.132б, 16.160, 33.239, 33.245б, 34.255б, 35.262б, 35.266², 38.290, 38.291, пôобно 16.159б, 33.247², 35.266, пôобъно 33.234, подообно 33.247.

подох *вж.* **поида**

подпирам *несв.* (1) *Притискам някого, оказвам физически натиск върху някого, подпирам.* ѐто дѐ видѣ̀ и̇ четврѣ́тїать влѣ́къ. та̑ бѣ́ше стрáшень и̇ грóзень и̇ голѣ́мь твръ́дѣ... и̇ видѣ̀ чѐ напрáвѣ и̇ разъвáлѣ, и̇ дрꙋ́гыте влѣ́цїи пôъпи́раше сѣ́сь крака́та 18.182.

имперф.: 3ед. пôъпи́раше 18.182.

подпиша *св.* (1) *Изрисувам, изпиша стени с рисунки, направя стенописи.* и̇ дотꙋ́ка напрáви, и̇ довръ́ши мꙋ̀ се и̇́манїето. и̇ не можѐ да довъ́таса да сѐ пôпи́ше съсъ ѡ҆брáзы ц҃рквата 11.100б.

страд.: сег. 3ед. сѐ пôпи́ше 11.100б.

подпра *св.* (1) *Подпра; поставя подпора на нещо, за да не се отваря; залостя.* а̑ми ѿ слꙋ́гы и̇ послꙋ́шници мои̇̀ бѣ̀соове. затворѣ́те на а҆́дь вратàта, и̇ пôпрѣ́те гы твръ́дѣ. защô и̇́де и̇ дои̇дѐ врѣ́ме да сътриѐ нáша дрьжáва 35.263.

пов.: 2мн. пôпрѣ́те 35.263.

подражател *м.* (1) *Подражател; лице, което следва примера на някого.* и̇ да тѐ ꙋ҆тѣ́шѝ ѿ трꙋ́дь твóй, детô тéглишь радѝ твóето чи́стое знáмѧне. и̇ защôто сѝ ѻ҆́бличи́ль цáрица дѐто чи́ни безакóнъство. и̇ подражáтель станѣ̀ і҆ѡ́аннꙋ кр҃тлю 12.120.

ед.: подражáтель 12.120.

подраста *св.* (1) *Подраста, постепенно израстна до необходимия брой години за нещо, порастна.* и̇ кр҃ти́ха го и̇мето́

inslav

мꙋ алéꙁїа… и̑ когà пôˈрáсте. и̑ годи́ха го за момà ѿ царéва рѡ́да. и̑ бы̑ ѐмꙋ годéница. и̑ когà бы̑ врѣ́ме стори́ха свáдˈба. и̑ ꙋ̑крáсиха трапéза и̑ вѣ́нˈчаха и̑ въ ц҃рко́вь ст҃го фонифóнˈта 40.320б.

аор.: *3ед.* пôˈрáсте 40.320б.

подружие *ср.* (1) *Съпруга, жена.* а̑ то́й не ре̑ такà, а̑мѝ мéтна кри́вына на б҃а и̑ ре̑. женâта чтô ми ю̑ си̑ дáль, тїá мê прѣлѣ́сти, покáза кáкь нѣ ѐ то́й кри́вь, а̑мѝ бѣ̑ защô мꙋ е дáль подрꙋ́жїето ѐвва̑ 38.285.

ед.: *чл.* подрꙋ́жїето 38.285.

подсмивам се *несв.* (1) *Присмивам се, отнасям се с насмешка към някого, подсмивам се.* и̑ съсˈ това сичˈко та ѻ̑мрьси́ха и̑мéто твоѐ ст҃óе. и̑ не при́несоха нѝкакаква (!) м҃лба чи́стà на твóето и̑ме. нитò сыромáси̑ ми́лꙋваха, а̑мѝ и̑мˈ се и̑ ѻ̑ще пôсми́ваха и̑ досáждаха 32.224б.

имперф.: *3мн.* се пôсми́ваха 32.224б.

подсмивание *ср.* (2) *Подсмиване, насмешливо поведение, подигравка.* за ѐди́нь ча̑ ѐ прѣврáтень на злò. за ѐди́нь ча̑ мꙋ пáдна пôсми́ванїе. за ѐди́нь ча̑ мꙋ се и̑зˈкоренѝ си́лата и̑ ю̑нáшьство̑то 31.216; плáчаха непрѣ́стáнно за грѣ́хоовете си̑ потѣ́пˈканы и̑ и̑спѣ́дены, и̑ гóлы нá землю лѣ́гаха, глáдны, и̑ жьдны зарадѝ прáвда. и̑ гри́жны. и̑ бѣ́дны, и̑ досáжданїе. млѣ́вы, и̑ пôсмиванїе, и̑ кóщоны̑ 32.225б.

ед.: пôсми́ванїе 31.216, пôсмиванїе 32.225б.

подсмѣдшлив *прил.* (1) *Образно. Презрян, достоен за подигравка и присмех, нищожен.* за ѐди́нь ча̑ мꙋ се и̑зˈкоренѝ си́лата и̑ ю̑нáшьство̑то. ч҃лкь ѐ кáль пôсмѣдьшли́вы пáра и̑ прá̑ и̑ пéпель вѣ́трô развѣанн҃ыѝ 31.216.

ед.: *м.* пôсмѣдьшли́вы 31.216.

подсмѣя се *св.* (2) *Присмея се, подиграя се някому, подсмея се.* товà катô чю̑ цáрь, и̑ нéма векѝ щô да стóри ѿ а̑дь и̑ ѿ лютинà. катô бы пôˈсмѣ́ань ѿ ц҃рцата 39.308; и̑ да си̑ повни́ме ꙋ̑мѣ́ть за̑ да сѐ не пôсмѣ́ють нáмь бѣсоóве да нѝ въри́нꙋть. на мнôго а̑стїе и̑ пи́тїе и̑ на кꙋ́рˈвовˈство. и̑ на ꙋ̑сáжденїе. и̑ на ꙋбїи́ство 39.318б.

сег.: *3мн.* се пôсмѣ́ють 39.318б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* пôˈсмѣ́ань 39.308.

подсторя *св.* (1) *Подсторя, подтикна някого да извърши нещо лошо, подбудя.* а̑мѝ кóй ѐ тои́зы дéто се не ѻ̑сꙋ́ждава въ а̑дь; чтô е товà тà не мóже да сѐ задрьжѝ пô землѧ̀та. пóдобрѣ бѣ́ше да нѣ бѣ̑ пôсториль ѐврêете да го рáспньть 35.263.

плусквамперф.: *1ед.* бѣ̑ пôсториль 35.263.

подумам *св.* (93) **1.** *Продумам, кажа нещо, проговоря, подумам.* такà и̑ х҃с и̑дѣше смѣрéно на распéтїе, и̑ не ѿтвори си ꙋ̑стáта нѣ́що да подꙋ́ма да ѻ̀гнѣ́ви ѐврêете 16.161; и̑ пáднь дóлꙋ на зéмлѧ, и̑ ѿ стра̑ попоти́ се, и̑ ни́що не можѐ да подꙋ́ма 17.167б; таквизи дꙋ́ми, х҃с подꙋ́ма. и̑ и̑зˈвáди дꙋ́шы̑те ѿ ада̑ 35.265б. **2.** *Подумам, поговоря известно време с някого.* и̑ ѿнˈзи ч҃лкь позóва а̑пл҃а, и̑ съсˈ нѥ́го слáдˈко си̑ подꙋ́ма, и̑ вѣровà и̑ кр҃ти се си́чкы дóмь нѥ́говь 36.271; а̑кô и̑ гость нѣ́кои дои́де. а̑ то́и не знáе кáкь да гô погостѝ, и̑лѝ да подꙋ́ма съсˈ нѥ́го 11.108.

сег.: *1ед.* подꙋ́мамь 12.110б, подꙋ́ма̑ 17.168б, 18.183, *2ед.* подꙋ́машь 17.166б, *3ед.* подꙋ́ма 5.37, 9.73, 11.90б, 11.103б, 12.117б, 15.148б, 16.161, 17.166, 17.167б², 36.271, подꙋ́ма 11.108, *1мн.* подꙋ́мамê 5.34б, подꙋ́маме 5.36б², 16.162б, 18.193, подꙋ́мамê 5.36б, 9.63, *2мн.* подꙋ́мате 15.147б, *3мн.* подꙋ́мать 15.147б; *аор.*: *1ед.* подꙋ́ма̑ 2.15, 17.169, 36.271, подꙋ́махь 5.33, 34.249, *3ед.* подꙋ́ма 2.11², 2.14б, 2.15, 4.24, 5.28б, 5.29, 5.29б, 5.31, 5.34, 5.36б, 5.38б, 8.58, 9.63б, 9.65б, 9.72, 9.73, 9.74б, 11.85б, 11.86б, 11.87б, 11.89б, 11.91, 11.101б, 11.102б, 11.103б, 12.115, 14.12б, 14.129б, 15.138б, 15.147б, 15.148, 17.166б, 17.168, 17.173, 18.183б, 33.237, 33.243б, 34.250б, 34.251, 35.260, 35.264б, 35.265б, 36.271, 37.277б, подꙋ́ма 2.15, 11.108, 15.138, 33.242б, 37.274б, си̑ подꙋ́ма 36.271, *3мн.* подоу́маха 4.23б,

inslav

подꙋ́маха 5.35, 34.249б, 35.264, подꙋ́маха 11.91, 17.166б, подꙋ́махꙋ 15.141б; *бъд.: 3ед.* ще́ да подꙋ́ма 31.218б, щѐ подꙋ́ма 35.260; *пов.: 2мн.* подꙋ́майте 15.147б; *усл.: 3ед.* бы̑ подꙋ́маль 17.165б.

подумувам *несв.* (1) *Продумвам, казвам нещо, проговарям, подумвам.* така́ и҆ ѿ҆ц҃ь, що е҆ без҄сьмрѣ́тныи оу҆́мь, и҆ ра́жда ц҃на без҄сьмрѣ́тна. защо̑ ч҃лкь, а҆́ко̀ не помы́сли ѿнапрѣ̑, не подꙋ́мꙋва 38.284б.

сег.: 3ед. подꙋ́мꙋва 38.284б.

подфръля *св.* (7) *Подхвърля, хвърля нещо на разстояние, подметна.* не и҆́маше что̑ да ꙗ҆дѐ и҆лѝ что̑ да пїѐ. а҆́мѝ жена́та мꙋ хо́дѣше и҆ про́сѣше и҆ донесѣ̀ше мꙋ хлѣ́бь, и ѿдале́чь мꙋ по̑фрѣ́лѣше 5.27б; а҆́мѝ а҆́ко ще́шь да подꙋ́машь със҄ жена̀ грѣ́шна и҆ да и дарꙋ́вашь м҃лтва и҆ бл҃вь. а҆ ты̀ ми по̑фрьлѝ дре́хата що̀ но́сишь, да си покры̑ꙗ же́н҄скаа немо́щь 17.166б. // *Захвърля.* това̀ като̑ чю ѿн҄зи мом҄кь тїа́ дꙋ́ми, домилѣ мꙋ, защо̑ ч҃лк҄ бѣ́ше. и҆ по̑фрѣ́ли ѿнѣ́зи са́бїа 6.48; и҆ а҆́зь тогази съблѣко̑ си врѣ́хнꙋ дре́хꙋ и҆ по̑ фрѣ́лѝ. и҆ те́ко̑ до морето, дето и҆́дѣха ѿнїа мом҄цѝ 17.169.

имперф.: 3ед. по̑фрѣ́лѣше 5.27б; *аор.: 1ед.* по̑ фрѣ́лѝ 17.169, *3ед.* по̑фрѣ́ли 6.48, пот҄фрьлѝ 13.124, по̑фрьлѝ 17.166б; *пов.: 2ед.* по̑фрѣ́ли 17.166б, *прич.: мин. страд. ед.: м.* по̑фрѣ́лѥнь 5.27б.

пое *от стб.* **пѣти** *несв.* (9) *Пея, изпълнявам църковна песен.* а҆́мѝ легома̀ пои́ска бо҃ сич҄ки свѣ́ть да просвѣти. и҆ на си́ч҄ките е҆́зы̑ци да пока́же бг҃о разꙋ́мїе… зарадѝ то́ва̀ сега̀ и҆ а҆́гг҃лите със҄ ч҃лци наѐдно праз̑нꙋвать и҆ пѣ́сны поѭ́ть 33.235б; затова̀ и҆ ны́е тѣ́х҄ныи свѣтлыи пра́зн̑икь да почьтѣмь и҆ да похва́лѝ и҆ със вели́кь гла̑ да поѐ̑ 10.79б; и҆ по полꙋ́нощь ѿидѐ ц҃ще́нникь ц҃рко́вныи да пое ꙋ҆трьню по ѿбычаю, и҆ наи҆де́ мар҄кїа́на зра́ва 11.99б; и҆ тѣ́зи пе́щера като̑ ви́дѣ ц҃тыи са́ва, зараꙋ́ва се и҆ ꙋ҆красѝ ю҆ със҄ бж҃їю помо́щь, и҆ ꙋ҆тврьдѝ. и҆ та́мо повелѣ̀ да се̑ поѐ канѡ́нь въ сꙋботꙋ и҆ въ нелѣ̑ю 14.127б.

сег.: 3ед. поѐ 10.78б, пое 11.99б, *3мн.* поѭ́ть 4.24б, 33.235б, 34.253, поѭ́ть 37.275б; *имперф.: 3мн.* поѧ́хꙋ 3.20; *пов.: описат. 1мн.* да поѐ̑ 10.79б; *страд.: сег. 3ед.* се̑ поѐ 14.127б.

поема *св.* (16) **1.** *Поема, взема нещо или някого в ръцете си.* и҆ ꙗ҆ви́ и҆́м҄ се тогази ц҃тѣ̀ николае на рѣ́тѣ кора́блю и пое крьмилото и начѐ сам҄сѝ да крьми 15.149б; и҆ поѐ си а҆́га́ра сы́на си и҆змаи́ла, и҆ побѣ́же 11.84б; и҆ мнѣ́ше ми се как҄ сѣ̀ тїѐ два̀та а҆́рхг҃ла михаи́ль и҆ гаврїи́ль… и҆ тїѐ мѐ поѐ́ха, и҆ на́прасно мѐ възне́соха до н҃бе́то 11.103б. **2.** *Взема някого със себе си, отведа.* и҆ кога̀ бы̑ полꙋ́нощь тога́зи поидоха и заве́доха сѝ и двѣ̀те дѣца̀. и҆ поѐ́ха и мѡм҄цѝ нѣ́колико при се́бѣ. и҆ поидоха оу҆ ц҃рква хр҃тїа́н҄скаа 5.30; и҆ а҆рхїепк҃пь і҆ер҃ли́мскыи зова̀ бл҃же́ннаго са́ва… и҆ па́к҄ го поѐ. и҆ и҆дѐ със҄ ни҆́го на монасти́рь ни҆́говь, что̑ е нарѐ҃нь ла́вра 14.127б. // *Образно.* и҆ помни себѣ̀ сѝ да не поми́слишь ни҆как҄ва мрѣ̀снаа работа. за́мь догдѐ ви напрѣ̑ нѣ̀ е҆ прѣва́рила са́бїа съмрѣ́тна. да вы̑ поѐ́ме неприго́твени като̑ расла́нь, на о҆на́зи вѣ́чнаа мꙋ́ка 31.222б. **3.** *Приема, взема някого при себе си.* третиы зо́ве се ма̑ѳань. и҆ поѐ ма̑ѳань жена̑ ѿ колѣ́но і҆ꙋ́дово и҆́ме е҆́и ма́рїа 3.16б; тои и҆ бц҃и бл҃говѣстѝ и҆ ка́за ю҆́и, как҄ щѐ да породѝ г҃а нашего і҆ѵ҃ х҃а. тои рѐ҃ і҆ѡсифꙋ да поиме п҃ртаа бц҃а да ю҆ ꙋ҆па́зи 11.100. **4.** *Заема се, започна да правя нещо, захвана се.* и҆ и҆́зневар҄кы и҆стрѣ́гна са́бїата и҆з҄ рꙋка́та вои́нотомꙋ. и҆ фрѣ́ли го на землѝ. и҆ сам҄ сѝ поѐ и҆ раз҄вѣ́за и҆́хь 15.144.

сег.: 3ед. поиме 11.100, поѐ́ме 31.222б; *аор.: 3ед.* поѐ 3.16б, 14.127б, 15.144, поѐ 11.84б, пое 15.149б, *3мн.* поѐ́ха 5.30, 11.103б, 11.105б, 12.117, 39.315б, поѐше 14.128, поѐха 36.272б; *бъд.: 1мн.* щемь да поѐмлѥ̑ 11.104б; *пов.: 2ед.* поимѝ 11.85.

inslav

поемам *несв.* (1) *Поемам, тръгвам на път, потеглям.* и҆ зѐ да и҆ ска́зꙋва ч҆ю́ ка҃ ѐ было̑... и҆ ка́то̑ възла́зѣ на стлѣ́бата. ѐто̑ пра҃ѣ ме́не ѐди́нь момь́кь вь бѣ́ло ѡ҆блѣ́кло ѡ҆блѣ́чень. и҆ ї҆а́здѣ́ше на ко́нь бѣ́ль. и҆ поѐ́ма напра́сно не зна҃, векѝ 39.315б.

сег.: 3ед. поѐ́ма 39.315б.

пожаля *св.* (2) **1.** *Пожелая, поискам да притежавам някого.* шестое зарьча-нїе бж҃їе. детѡ̑ да не пожа́лишь женꙋ̑ бли́жномꙋ и҆ съсѣ́да твоѐ́го, нитѡ̀ па̀кь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ ч҆лкꙋ. защѡ̑ щотѡ̑ лю́би и҆ ѻ҆бы́че чюжа̑ жена̑. то́й е кꙋр'ва и҆ прѣлюбѡ̑ твор'ць 1.6б. **2.** *Одобря, оценя нещо.* а҆̀ми̇ ско́ро да по́йдешь и҆ да и҆зва́дишь мо́щите ст҃ѣ́и пет'ки. и҆ да гы̑ ѡ҆ста́вишь оу҆ ков'че́гь зла́ты. защѡ̑ и҆ст҃рь пожа́ли нѥ́ина добрына̑. и҆ ще̑ г҃ь сега̑. да ю҆ просла́ви по си́ч'ки свѣ́ть 8.58.

сег.: 2ед. пожа́лишь 1.6б; *аор.: 3ед.* пожа́ли 8.58.

пожалям *св.* (1) *Пожаля, пощадя някого или нещо, съжаля.* разꙋмѣ̀ бь ка́кь и҆́машь любо́вь към'то нѥ́го ѻ҆́ти не пожалѣ̀ ст҃на своѐ́го что гѡ̑ лю́бишь і҆саа́ка. а҆̀ми щѣ́ше да го зако́лишь за любо́вь нѥ́гова 11.85б.

аор.: 2ед. пожалѣ̀ 11.85б.

пожежа *св.* (2) *Изгоря, подложа на въздействието на огън някого или нещо.* тога́зи катѡ̑ видѣ́ха ц҃ревы ч҆лци таквѡ́зи чю́до паднѣ̑ха на землю̀ и҆ мл҃ѧ́ха се ст҃мꙋ да гы̑ не пожежѐ 9.72; и҆ матѳе̑и помл҃и́ се бг҃ꙋ. и҆ рѐ г҃и і҆с҃ х҃е и҆зба́ви ме. и҆ попали̇̀ челю́стите на бо́говете и҆мь. и҆ да пожѐ́же ца́ра ѡ҆г'нь до пола́тите 37.278б.

сег.: 3ед. пожежѐ 9.72; *пов.: описат. 3ед.* да пожѐ́же 37.278б.

пожелая *св.* (1) *Пожелая, обземе ме желание за нещо, поискам.* и҆ распа́ли мꙋ се срц҃ето. катѡ̑ є҆ле́нь кога̀ ѡ҆жъдне́е зза (!) вода̑. така̀ и҆ ца́рь і҆ѡ̑ а҆сѣ́нь. пожела̀ ка́кь да се добы̑е до ѡ҆нїа ст҃ы́е мо́щи 8.59.

аор.: 3ед. пожела̀ 8.59.

поживея *св.* (7) *Поживея, живея известно време.* и҆ рѐ̑ ста́рець, бь и҆ вл҃ка на̑ сич'кото, да ꙋ҆па́зи ва́шето ца́р'ство, и҆ да пожи́вете на бл҃го врѣ́ме 14.128б; и҆ така̀ праве́дно пожи́ве по тѣ́зи земл҃̀. и҆ бг҃ꙋ оу҆годѝ 14.130; и҆ ко́л'ко го́дѣ да пожи́вѣ, а҆̀то са ща̑ сѐ ка҃ѧ̀ и҆ пла́ка, и҆ дарова́ ща на сы́роти, и҆ на сырома́си, и҆ на чер'ковы, и҆ на монасты́ре 31.219.

сег.: 1ед. поживѣ̀а 31.218, поживѣ̑ 31.218, пожи́вѣ 31.219; *аор.: 3ед.* пожи́ве 14.130, 15.132, 33.236; *пов.: описат. 2мн.* да пожи́вете 14.128б.

пожлътя *св.* (1) *Пожълтея, стана жълт.* ни́гдѐ не мо́же да сѐ смирѝ и҆ да сѐ ꙋ҆тишѝ, догдѐ го векѝ̑ съмрь̀ть прити́сне, све ѐ жь́день на сре́бро̑ лю́бїе, и҆ ѿ сре́бро̑ лю́бїа по́жльти катѡ̑ злато, и҆ сѣ́коги и҆́ще ч҆лкь да сѐ ѻ҆болѣ́ри 31.220б.

сег.: 3ед. по́жльти 31.220б.

пожъна *св.* (2) **1.** *Пожъна, отрежа узрелите житни класове, ожъна.* нитѡ̀ зна́ѧха кога́ ще ѻ҆́н'зи ѻ҆́ра́чь да до́йде да си̇ жь́не ни́вата, кога̀ щѣ̑ то́й и҆ кога фтаса̀ ѻ҆нь́зи г҃пда́рь тогѝва ѿ҆́йде та си̇ пожь́нь ни́вата 18.183б. **2.** *Прен. Покося, унищожа някого.* а҆̀ко лѝ не послꙋ́шате ме́не, и҆ не хо́дите по мо́й пꙋ́ть… и҆ да си̇ ѿвр҃ьна лицѐто моѐ ѿ ва̑. и҆ да вы̑ и҆ да вы (!) пожь́нать ненави́стници ва́ши, и҆ да па́днете пра҃ѣ ва́шите вра́гѡве 11.107.

аор.: 3ед. пожь́нь 18.183б; *пов.: описат. 3мн.* да пожъ́нать 11.107.

пожънувам *несв.* (1) *Пожънвам; ожънвам докрай определено пространство, засято с жито.* и҆ кога́ си̇ сѣ́аха сѣ́д'бата, (!) и҆ дохо́жѧхꙋ мадїани́те, и҆ пожь́нꙋваха и҆мь ї҆а̑, и҆ ѡ҆в'це́те и҆́мь ꙋ҆зы́махꙋ, и҆ ни́чтѡ̑ и҆мь не ѻ҆ста́влѧха. чтѡ̑то̑ пасѣ́ше 11.87б.

имперф.: 3мн. пожь́нꙋваха 11.87б.

позавидя *св.* (1) *Позавидя; изпитам чувство на завист, на недоволство*

inslav

от чужди успехи. и҆ є҆лли́нꙑцїи гле́даха на сѣ́кꙑ дн҃ь, катѡ̀ се чи́нѣ̑ вели́кы чюдесà и҆ позавидѣ́ха. и҆ наговóриха се да развалѧ́ть ѻ҆́нꙑзи монасти́рь, заѐд[н]ѡ̀ и҆ ѻ҆нѣ́зи ст҃аа водà да ю҆̀ затрїю́ть 11.97б.

аор.: *3мн.* позавидѣ́ха 11.97б.

позарадувам се *св.* (1) *Позарадвам се, изпитам чувство на радост за кратко време.* и҆ ра́зꙑбрà ц҃рь рꙋѳи́нь, за женѣ̑та сѝ и҆ за сы́на сѝ, и҆ за сна́хь сѝ, ка́кꙑ съ хꙋ́бѣве и҆сцѣлѣ́ле, и҆ ѻ҆зра́веле, позара̑ꙋ́ва се. а҆̀ми па̑ и҆ма́ше гнѣ́вь на а҆пл҃ї̑а 37.275.

аор.: *3ед.* позара̑ꙋ́ва се 37.275.

позасрамя се *св.* (1) *Позасрамя се, изпитам чувство на срам за кратко време.* а҆̀ тїѐ сѣ̑ ма́ло позасрами́ха, и҆ пàкь мѣ́тахꙋ ка́менїе, и҆ ни҆ є҆ди́нь ка́микь не ꙋ҆да́ри і҆ѡа́нна. а҆̀ми се строшаше ме́жꙋ т҃ѣ̑ 6.42б.

аор.: *3мн.* сѣ̑ позасрами́ха 6.42б.

поздрависам се *св.* (1) *Здрависам се, поздравя се с някого чрез ръкостискане.* и҆ то́и пойдѐ та мꙋ̀ ре̑. и҆ видѣ́ мꙋ се катѡ̀ че̑ и҆злѣ́зе вънꙑ́ка, и҆ позра̑виса се съсъ т҃ѣ̑ 9.73.

аор.: *3ед.* позра̑виса се 9.73.

позлатен *прич.* (2) **1.** *Като прил. Позлатен, покрит със злато.* товà ре̑ ц҃рь, и҆ да́де мꙋ є҆днѡ̀ є҆ѵ҃лїе позлате́но си́чꙑко, и҆ є҆днѣ̑ кади́лꙑница си́чꙑка съзла́то (!), и҆ ꙋ҆красе́на съсъ мнѡ̑го цѣ̑нны ка́менїе 15.149. **2.** *Като прил. Прен. Истински, който има голяма стойност.* и҆ ѿтога́зи тече́ше пото́кь ѿ нѥ́говыте ꙋ҆стà ꙋ҆че́нїе, катѡ̀ зла́то ѻ҆чи́стено. и҆ заради̑ товà нѥ́гово чи̑стое и҆ позлате́но ꙋ҆че́нїе, что̑ мꙋ̀ и҆́дѣше и҆зь ꙋ҆ста́та дх҃ь ст҃ыи. и҆ затова́ го наре́коха ст҃ы ѿц҃и, зла́тоꙋ́сть 12.112б.

мин. страд. ед.: *ср.* позлате́но 12.112б, 15.149.

познавам *несв.* (11) **1.** *Познавам някого, знам кой е и какъв е.* а҆̀ми и҆дѣ́те ѿ ме́не че стѐ слꙋгꙋ́вале дїа́волꙋ. а҆́зь ва̑ не позна́ва̑ нито́ вы зна́ѩ 18.204; и҆ тꙑ̀. ѡ҆ лꙋка́выи и҆ безако́нны̀ і҆оу́до. въ колꙑ́ко безꙋ́мїе постигнъ ѿка́анниче. и҆ колꙑ́ко сѝ бы́ль злѡ̀ чѐсть. и҆ ни҆кой те́ не познаваше. а҆̀ми мо́и сн҃ь позна́ваше тѐ 35.262. **2.** *Познавам, схващам нещо, разбирам.* тогѝва щьть да викнать з голѣ́мь гла̑ и҆ пла́чь г҃и, ѻ҆́ти тꙑ̀ не позна́вашь, че̑ тꙑ̀ на̑ напра́ви съсꙑ́ тво́а рька̑ та сме̑ ны́е твоѝ 18.205; и҆ тои ре̑. и҆ гдѐ да пойдемь. ре̑ е҆́мꙋ жена̑ его. ѡ҆ г҃пди́не мои̑ а҆́зь познава̑, ны́е нигдѐ не може̑ бы̑, тькмо да пойдеме вь і҆ер҃лимь 5.32. **3.** *Познавам, откривам същността на нещо или някого, разпознавам.* та̑ не мо́гать да сѐ скры̑ать ѿ а҆нꙑ́тихрїста. и҆ нигдѐ не мо́гать да сѐ корꙑ́толи́сать ѿ неговыте рьцѣ̑. че гы̑ позна́вать по печа́тать 18.194; а҆̀ дрꙋ́гыте е҆́днакь, є҆. си́лы что и҆́ма ч҃лкь зовьтꙑ́ се разꙋми́телꙑны защѡ̀ сьс т҃ѣ позна́ва ч҃лкь, что е̑ да е̑ и҆ какꙑ́во ѐ 33.233.

сег.: *1ед.* познава̑ 5.32, позна́ва̑ 18.204, 18.205, *2ед.* позна́вашь 18.205, *3ед.* позна́ва 33.233, *3мн.* познавать 5.32, позна́вать 18.194; *имперф.*: *3ед.* позна́ваше 8.57, 35.262, 40.321б, познаваше 35.262.

познавам се[I] *несв.* (4) *Само 3ед. Познава се, вижда се, личи си.* и҆ такво́зи се пока́за товà ѻ҆́троче ѿкакꙑ́ сѐ родѝ. ѻ҆́ти се и҆ ѿ нѥ́го позна́ше и҆ ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, какꙑ́ сѣ̑ сꙑ́щи сꙑ́щи (!) добры̀ х҃ртїа́не. катѡ̀ и҆ бж҃твны̀ гла̑ что̑ ре̑ ѿ пло́дътꙑ се дрьво̀ позна́ва 15.132б; то́лꙑкози мꙋ се позна́ваше лицѐто свѣ́тло и҆ ве́село ра́ди защѡ̀ щѐ да прїе́ме мꙋ́ка 9.63б.

сег.: *3ед.* се позна́ва 15.132б, 33.245; *имперф.*: *3ед.* се позна́ваше 9.63б, познаваше (!) 15.135б.

познавам се[II] *несв.* (2) *Само мн. Познаваме се; откриваме, че сме познати; разпознаваме се.* и҆ си́чꙑкыте лю́дїе щьть да сѐ позна́вать тогѝва е҆́дѝнь дрꙋ́гыго. и҆ ро́днина. и҆ бра́тїа

inslav

и̇ побра́тимѣ̑, и̇ се́стры̀, и̇ бащѝ, и̇ ма́икы, и̇ же́ны, и̇̆ дѣ̑ца, и̇ ма́л'кы. и̇ голѣ̑мы си́ч'кыте сѣ̑ позна́вать тогѝва и̇ ми́лꙋват' се и̇ дꙋ́мат' си си́ч'кыте дꙋ́мы, и̇ хорота̀ стрꙋ́вать като̑ и̇ сега̀ ны́е тꙋ́ка 18.199.

сег.: 3мн. сѣ̑ позна́вать 18.199; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да сѐ позна́вать 18.199.

познаница *м.* (1) *Познайник; лице, което е познато някому.* въ ца́р'ство никѹ̑фора ца́ра, вотонїа́ѳа. бѣ́ше нѣ́кои и̇̆нокь є̆вти́мїе и̇̆мето мꙋ. въ ст҃ы́е го́ры ӑѳона. познаница ст҃мꙋ а̇ѳана́сїю, детѡ̑ съзи́да монасти́рь вели́кꙋ ла́врꙋ 11.100.

ед.: познаница 11.100.

позная *св.* (97) **1.** *Позная, разпозная някого, разбера кой е.* ви́дѣ а̇ле́ѯїа че́ щьть да́ го позна́ють. и̇ и̇злѣ́зе и̇з' то́йзи гра́дь 40.321б; и̇ наи̇доха го а̇̑ми го не позна́ха. и̇ дадо́ха мꙋ мл҃ти́на катѡ̑ просїа́кꙋ. и̇ ꙋ̇ти́доха. а̇̑ той гы позна̀ и̇ бл҃годари̇̀ ба̑ 40.321. **2.** *Позная, схвана нещо, разбера.* а̇̑ а̇̑дь до́лꙋ ѿ стра̑ тресѣ́ше сь и̇ стѣ́нюше как' ще, да́ погы́не. защѡ̑ позна̀ как' щѐ да се лиши̇̀ ѿ дꙋши́те що гы̑ дрьжа́ше, ѿ а҃ ф҃. го́динь 35.263; разꙋмѣ̀ че ѐ ѿ ба̑ това̀ видѣ́нїе и̇ позна̀ (че) щѐ да се прѣста́ви ско́ро 8.56. **3.** *Позная, открия нещо, отгатна.* и̇ си́ч'ки лю́дїе гле́даха ѿнѣ́зи рꙋ́ка̑ да ю̑ познаю́ть чїа́ є̀ 7.50; ѿ̑ і̇ꙋ́до, как' ще́мь сега̀ ны́е да позна́е̑. ко́ї е крт҃ь влк҃ꙋ х҃ꙋ 4.25.

сег.: 1ед. позна́ю 3.20², позна́ѧ 15.135, *2ед.* позна́ешь 9.68–68б, 33.233б, 39.299, *3ед.* познае 12.118б, позна́е 33.233, 33.233б³, *1мн.* познае̑ 4.24б, позна́емѣ 15.13б, *2мн.* позна́ете 33.237, *3мн.* познаю́ть 7.50, позна́ють 10.77, 40.322, познаю̑ 12.116б, позна́ѧть 18.185, 32.223б; *имперф.: 3ед.* познаеше 15.150; *аор.: 1ед.* позна́ 2.15, 3.18, 5.30, 5.30б, 5.37, 17.170, 17.171, 35.263, позна́х' 3.20б, позна́хь 3.20б, *3ед.* позна̀ 3.21, 5.37, 5.37б, 6.44, 8.56, 8.57, 10.78, 11.105, 14.126б, 15.135б, 15.150б, 17.175б, 34.248б, 35.259б, 35.261б, 35.263, 35.2642, 36.270б, 39.316б², 40.321, 40.321б², позна́ 5.34, 5.36, 8.57, 32.226, 40.322, позна 5.34, 9.68б, 34.248б, *1мн.* позна́х'мѣ̑ 5.35, 18.187б, познах'ме 18.200б, *2мн.* позна́сте 11.106б, познах'те 18.204, позна́хте 35.261б, познах'тѐ 35.263б, позна́х'те 35.264, позна́х'тѐ 35.264, *3мн.* позна́ха 2.15, 5.34, 5.352, 11.96б, 34.255б, 35.264б, 40.321, познаха 5.38, позна́х(а) 9.73б, позна́ше 15.149б, 33.244; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да позна́е 18.188б, *1мн.* ще́мь да позна́е̑ 4.25, щѣ̑ да позна́е̑ 39.295б, *2мн.* ще́те да позна́ете 5.30, *3мн.* щьть да позна́ѧть 18.192б, щьть да́ позна́ють 40.321б, *със съкр. инф. 2ед.* щешь позна̀ 4.25, *3ед.* щѐ позна̀ 17.169б, *1мн.* щѣ̑ позна̀ 15.138, *3мн.* щьт' позна̀ 40.321б; *пов.: 2ед.* позна́и 32.229б, *2мн.* позна́ите 6.45, 11.106, 11.106б; *съкр. инф.:* (мо́жеш') позна̀ 3.20.

позная се[I] *св.* (4) *Само 3л. Познае се, проличи си, стане ясно.* и̇ по това́ се позна̀ че е̑ двѣ̑ го́динь было̀ ѿнапр҃ѣ̑ как' сѣ́ е ꙗ̆ви́ла звѣзда̑та 33.245; голѣ́мо чю́до и̇ вче́ра що сѐ сто́ри на ла́зара. защѡ̑ се позна̀ че ѐ сла́ва бж҃їа 34.249.

аор.: 3ед. се позна̀ 33.245, 34.249, позна́ се 38.385б, *3мн.* се позна́ше 15.132б.

позная се[II] *св.* (2) **1.** *Само мн. Познаем се; открием, че сме познати; разпознаем се.* и̇ ѿна́зи вдови́ца що̀ бѣ́ше ма́ика тѣ̑. позна̀ че ѐ тѣх'на ма́ика, и̇ гле́да гы как' сѐ цѣлꙋ́вать сла́д'ко и̇ з҃равꙋ́ват' се като сѐ позна̀ха 5.37. **2.** *Осъзная какъв съм.* легома̀ бь ѿкры́ ми на срц҃ето о̆чи́те, и̇ пока́за ми, та се позна̑, като̀ таквѣ́зи скврьнава ра́бота чи́нѧ, затова́ ми се брӑны да влѣ́за 17.170.

аор.: 1ед. се позна̑ 17.170, *3мн.* сѐ позна̀ха 5.37.

позова *св.* (6) *Позова, повикам някого.* катѡ̑ чю̑ това̀ і̇ро́дь оўплаши се. и̇ позова̀ а̇р'хїереї̑ и̇̆ книжници, и̇ питаше гы 33.237б; и̇ ѿн'зи ч҃лкь позо́ва а̇пл҃а, и̇ със' нѥ́го сла́д'ко си̇̑ подꙋ́ма, и̇ вѣрова̀ и̇ крт҃и се си́чкы до́мь нѥ́говь 36.271.

аор.: 3ед. позова̀ 11.86б, 12.113б, 14.126, 14.128б, 33.237б, позо́ва 36.271.

поида *св.* (366) **1.** *Отида някъде, придвижа се в определена посока или с определена цел.* и̇̆ вь є̇дно̑ врѣ́ме

inslav

покáни се ст҃ыи никóлае да пóйде въ ієрл҃имь 15.136; и҆ и҆злѣзе прѣз҄ нóщь из҄ [г]рáдь ри́мь таи́но никóй го не ꙋ҆сети, и҆ пойде на крáи мóре 40.320б; и҆ вь є҆ди́нь д҃нь, оу҆зѐ вóискꙋ свою̀, и҆ пойдѐ на лóвь 5.28б; мꙋ́жь нѣ́кои ѿ мѣ́сто фер҄мáнско. въ врѣ́ме жéтвы пойдѐ да жъ́не на нивꙋ свою̀ 10.77. // *Дойда, стигна до определено място.* и҆ пойдóха до мѣ́сто, що сѐ зовѣ́ше мéрра. и҆ тамо наи҆дóха вѡ́да 16.160б; и҆ когà пойдоха на врьхь планинѣ́та. спънꙋ̀ а҆враáмь ст҃нꙋ своѐмꙋ нѡѕѣ́те и҆ рꙋцѣ́те 11.85б; и҆ пойде повелѣнїето и҆ до ѿновà селô детò бѣ́хꙋ ѿхрáнєни дѣцáта ст҃мꙋ ѐѵ҄стáтїю 5.35б. // *Отида си; върна се на мястото, от което съм тръгнал преди; пойда си.* и҆ ст҃ы̀ стáр҄ць пои́де сѝ на свòй стлѣ́пь, и҆ легнâ м҃ца, дѣ҃ а҃. 14.129б; и҆ такà гы поꙋ́чи ст҃ыи, и҆ поидѐ си въ митрополїю 15.150; и҆ ѿпꙋ́стень бы̀ тогáзи и҆ ст҃ыи никóлае ѿ тьмни́цꙋ мириликїи́скꙋю и҆ пàк҄ сѝ пойдѐ на прѣстóль свои̇ а҆рхїерѐискы̀ и҆ бы̀ пасти́рь катô и҆ прѣ́вѣнь на х҃во стáдо 15.139б. **2.** *Тръгна, отправя се в определена посока, пойда.* и҆ когà плѣнѝ сїѡ́на цáра а҆морéиска и҆ грáдѡве что сѐ зовѣ́ха є҆севóи. и҆ пойдѐ и҆ на зáпадь бли́зꙋ є҆рихóнь 11.86; и҆ станѣ̀. и҆ пойдѐ на є҆днà страна̀, и҆ доидѐ до є҆дно селô, що сѐ зовѣ́ше вадистонь 5.33; и҆ пойдѐ патрїáрхь є҆пифáнїе със҄ корáбьть насрѣ́ща, и҆ пáпа є҆в҄севїе. и҆ є҆пк҃пь є҆фéскыи. и҆ такà срѣ́тоше ст҃го 14.128. // *Тръгна след някого, последвам го.* матѳе́и а҆пл҃ь х҃вь сѣдѣ́ше ѿпрѣ́вѣнь въ ієрл҃и́мь на мы́тницꙋ. и҆ х҃с поми́на тáмо и҆ ви́дѣ го, и҆ р҃е́ мꙋ. да дóйдешь да хóдишь слѣ́ мéне. и҆ тóꙗ ч҃а ѡ҆стáви мы́тницꙋ, и҆ пойде слѣ́ ї҃са 37.274; и҆ р҃е ми а҃гг҃ль, є҆ла слѣ́ мéне пáвле… и҆ пойдô слѣ́ а҃гг҃ла, и҆ възвéде мѐ на, г҃, тїе н҃бо 32.226б; и҆ катò чю̀ є҆пк҃пь дꙋ́мѣта ст҃мꙋ. и҆ р҃е мꙋ. пойдѝ слѣ́д҄ мéне чéдо моѐ. и҆ оу҆зé го зá рꙋкꙋ 15.138б. **3.** *Прен. Премина от едно към друго нещо.* а҆мѝ защô бы̀ за б҃а, дꙋ́мы. затовà поскорꙋ и҆ пóмал҄ко сказах҄ме… а҆ми да прѣми́нѣ̂ и҆ да пойдеме, и҆ на втóрото и҆скáнїе, да прикáжѣ̂ и҆ нѥ́го 33.239б. **4.** *Прен. Подходя, постъпя по определен начин, отнеса се.* и҆ да бꙋ́деть землѧ̀ вáша пꙋ́ста. и҆ дворѡвете вáши да бꙋ́дꙋть пꙋ́сты. и҆ катô ходи́х҄тѐ вые към҄тô мéне нá странѣ̀, и҆ а҆́зь да пóйдꙋ къмтô вá҃ със҄ лю́тость на странѣ̀ 11.107б. **5.** *Прен. Обърна се към някого, повярвам в някого.* и҆ а҆пл҃ь и҆́мь рéче. что є҆ бѣ́ стóриль ч҃лкꙋ състáвите. тóи гы є и҆ и҆змѣ́ниль. а҆мѝ а҆́ко пойдете кáм҄ко б҃а, тогáзи мóже прїѐ исцелѥ́нїе. а҆ сегà не мóже 36.273. **поида назад.** *Върна се; тръгна обратно към мястото, от което съм дошъл.* и҆ пойдоха ѿны́ѩ назáдь и҆ казáха цáрꙋ. кáкь ѐ съвръ́шена полáта 7.52б.

сег.: 1ед. пóйдꙋ 9.65[2], 11.98, 11.107б, пойдꙋ 11.87, пóидемь 15.151б, пойдꙋ 33.237б, *2ед.* пóйдешь 5.34, 6.43б, 9.71, 11.87, 15.144, пойдешь 9.68, пойдешь 15.150б, пойдешь 37.27б, *3ед.* пóйде 5.38б, 6.48б, 9.66б, 11.86, 14.128, 14.129, 14.129б, 15.136, пойдѐ 6.45б, пойде 9.64б, 12.118б, пóйде 8.59б, 9.68б, пойде 12.115б, пóиде 14.129б, пойде 36.268, 38.282б, *1мн.* пойдемь 5.32, пóидѐ 15.140, *2мн.* пойдете 36.273, *3мн.* пойдꙋть 5.30, пóйдꙋть 9.66, 9.71б, пóидꙋть 9.68б, 11.97, пóйдꙋть 15.143[2], пойдꙋть 15.137, 32.225, пóидꙋть 15.151, пойдꙋть 33.241б; *имперф.: 2ед.* пóидѣше 10.79б, *3ед.* пóидѣше 11.98б, пойдѣше 38.291, пойдѣше 38.291, *3мн.* пóидѣха 9.64б; *аор.: 1ед.* пойдô 2.10б, 10.78, 17.169б, 17.170б, 17.171, 32.226б, пойдô 3.20б, пойдô 3.21, подóхь 17.169, подô 17.169б[2], 17.170, 17.170б, 17.171, подохь 17.170б, *3ед.* пойдѐ 2.9б, 2.10, 3.18б, 3.20б, 3.21, 4.24б, 4.26, 5.28б, 5.29б, 5.31, 5.31б, 5.33, 5.34, 5.34б, 5.36[2], 5.37б, 5.39б, 6.42, 6.43б, 6.46, 6.46б, 6.47б, 6.48б, 7.51, 7.52, 7.52б[2], 7.54б, 8.56б, 8.57б, 8.59[2], 8.59б, 9.65, 9.65б, 9.66, 9.67б, 9.71, 9.73, 9.74, 10.77[2], 10.78[3], 11.85б, 11.86, 11.86б[2], 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.91[2], 11.96б, 11.98б, 11.99б, 11.101,11.101б[3], 11.105, 11.105б, 12.109, 12.113[3], 12.115б, 12.120, 13.121, 13.121б, 13.122б, 14.128[3], 14.129[2], 14.129б, 14.130[2], 14.130б, 15.135, 15.135б, 15.136, 15.136б,

inslav

15.138б, 15.140², 15.144б, 15.146, 15.147, 15.151, 15.152, 15.153, 15.153б, 17.164б, 17.165б, 33.237, 33.241б, 33.242б, 33.243², 35.259б, 35.265б, 36.267, 37.274б, 37.275, подé си 2.10б, 17.176, пòидè 2.10б, 6.42б, 9.67, 11.101б, 14.130б, 33.243, подè 2.11, 17.166б, пойде 2.11б, 5.35б, 5.37б, 6.45б², 7.49б, 8.56б, 11.87б, 11.101б, 35.259б, 37.274, 38.286, 40.321б, пойдè 3.17, 6.42б, 6.46б², 6.47², 7.54б, 9.68б, 9.69, 11.90б, 15.137, 15.151б, 34.249², 35.257б, 36.272, 37.274б, 37.275б, пойдé 3.17, 9.68б, 10.77, поидè 3.18б, 4.22, 5.30б, 11.89б, 15.134, пóйде 4.21б, 11.81б, 40.320б, пойдè 4.22, 6.43б, 6.44б, 17.175, 36.269, 37.276б, 37.278, пойдè 5.28б, 5.37, пойде 10.77, поиде 11.97б, пòиде 14.127, пойде сѝ 14.129б, сѝ пойдè 15.139б, поидè си 15.150, пойдè 33.237, пойде 36.270б, 37.274б, 39.311, 40.320б, пойде 40.323, *1мн.* пойдóх'мѐ 3.19, 3.19б², 3.20, 3.20б, 15.147б, 32.226, пойдóмѐ 3.19б, поидох'мѐ 3.20, *3мн.* пойдóха 3.19, 3.21, 4.22б³, 5.30, 5.33б, 5.36, 6.41б, 6.43, 6.43б, 6.45, 7.49б, 7.51б, 7.52б, 8.57б, 9.63², 9.66б, 9.72б, 10.78б, 11.86, 11.93, 11.95б², 11.96, 11.97б, 11.99, 11.100, 11.105б, пойдоха 5.30, 5.32, 5.34, 5.36б, 6.48б, 7.49б, 7.52б, 9.71б, 11.85б, 11.101б, 36.269б, 37.274, 40.321², поидóха 5.31б, пойдóха 5.35б, 6.48б, 7.54, 16.160б, 37.275б, 37.280б, пойдоха 6.43, 34.251, пòидóха 6.48, пойдóха 9.66б, 33.237, пойдóха 11.92б, пойдóше 11.96б, 11.103, 15.136б, 15.143, 15.145, 33.241б, 37.275б², пойдòше 15.141б, 15.149б, пойдòше 15.145, пойдоше 15.145б, пойдоше 33.232, пойдòше 33.237б, пойдоше 37.278; *форми от перф. тип: 1ед.* с'мь пойшѝль 6.44, *3ед.* è поишьль' 5.31б; *бъд.: 3ед.* щѐ да пойде 15.134, *3мн.* щѝть да пóидать 18.187б, *със съкр. инф. 1ед.* щѐ пой 6.44, пой щемь 11.86, щѣ пой 13.121б, *1мн.* щѐ пой 15.137; *бъд. в мин.: 3ед.* щéше да пойде 9.67б, щѣше да пóйде 33.241б; *пов.: 2ед.* пойдѝ 3.18б, 11.88, 11.103, 15.138, 15.138б, 15.145б, 35.262б, 37.274, подѝ 3.18б, пóйдѝ 37.280, *2мн.* пойдѣте 33.237, *описат. 2ед.* да пóйдешь 8.58, 14.126б, да пойдешь 12.111, *1мн.* да пойдеме 5.30, 33.239б, да пойдеме 5.32, да пóйдемь 9.70, 15.149б, да пóйдемо 9.72, да пойдемо 10.77б, да пóйдеме 10.77б, да пóйдѐ 11.85, да пойдемѐ 15.142б, да пойдемь 15.144, да пóидѐ 15.149б; *съкр. инф.:* (мóжѐ) пой 5.33б.

поима *вж.* **поема**

поискам *св.* (20) *Поискам, пожелая нещо.* а҃мѝ легомà пойска бѣ сич'ки свѣть да просвѣти. и҆ на сѝч'ките ѐзы́ци да покáже бг҃о разꙋ́мїе 33.235б; и҆ въ ѻ҃н'зи ч҃а когà вѣ́рѣ. пойска гн҃ди́нь нѝеговь топлà водâ да сѝ ѻмыѐ рьц҃ѣ 39.315; пр҃ь дв҃дь тогáзи нѣ́кога пойска да и҆счьтѐ нарсѡ́дь ѐвре́искыи 11.89.

аор.: *3ед.* пойска 5.32, 39.307б, пойска 5.35б, 9.62б, 9.65, 11.89, 11.97, 12.120, 14.129б, 15.139б, 33.235б², 33.245б, 39.308б, пойска 9.73б, пойскà 13.123б, пóйска 38.285, пойска 39.315, *3мн.* поискáха 5.31б, пóискаха 11.99.

поисправя се *св.* (1) *Поизправя се, изправя се малко, понадигна се от наведено положение.* а҆ тиà мнѡ́го кѣ́сно стоà и҆ мóлѣше се. и҆ зóсима катò стои́ пони́кньль пойспрáви се мал'ко да ви́ди що сѐ мнѡ́го забáви на мóл'ба 17.167б.

аор.: *3ед.* пойспрáви се 17.167б.

поистина[I] *ж.* (1) *Истина, нещо действително.* дали è пойсти́на что҃ ѿде х҃с по въскрѣ́нїе и҆лѝ не ѿде 38.289.

ед.: пойсти́на 38.289.

поистина[II] *нареч.* (6) *Наистина, действително, вярно.* а҃мѝ да слꙋ́шамѐ и҆ да вѣ́рꙋвамѐ въ г҃а і҃в х҃а. а҆ не да сѐ кльнѐ́ мака́рь пойстинѣ. и҆лѝ на л'жà 5.40б; пойсти́нꙋ зла҆ зи́ма бѣ́ше. и҆ дрꙋ́го не бѣ́ше позлò ѿ товà дѐто бѣ́хꙋ и҆з'мрѣ́з'ньле чл҃ци́те ѿ бѣсòв'скьта на́пасть 33.240б; тѣ́к'мо ма́л'ко пока́зах'мѐ. ка́кь ѐ бы́ль пойсти́на чл҃кь самово́лень 38.284б.

пойстина 4.23, пойстинѣ 5.40б, пойсти́нꙋ 33.240б, пойсти́нѣ 36.273, пойсти́на 38.284б, пойстинѣ 38.289б.

поистину *вж.* **поистина**

поистинѣ *вж.* **поистина**

поища *св.* (5) **1.** *Поискам, пожелая нещо.* да сто́ришь повелѣ́нїе по си́ч'ко твоѐ цар'ство. да не пойще нѝкои нѣчто҃ нѝкомꙋ, за, м҃, дн҃и. нѝ ѿ ба҃ нѣчто҃ да и҆ще, нѝ ѿ чл҃ка 11.92б; нѝкои за м҃,

inslav

днѝ, да не пойще нѣчтô нѝ ѿ бг҃а. нѝ ѿ чл҃ка 11.93. **2.** *Потърся, положа усилия да намеря някого.* и҆ что̀ є҆ ѹ҆ нѥ́го бж҃їе свои́ство та̑ є҆ непости́жи́й, сѝ р҃ѣ не може ни́кои нѥ́гово бж҃тво разѹмѣ̀… а҆̀мѝ гдѣ̀ го пойщешь там҆ се нахо́ды. а҆̀ко на н҃бе́то речѐшь и҆ли на зе́млꙗ и҆лѝ на́ море и҆ на си́ч҆кы мѣ́ста 34.251; товà пока́зѹва, ка́къ не мо́же да въмѣ́сти бг҃а нѝ земл҃ꙗ нѝ н҃бо а҆̀мѝ гдѣ̀ го пойще́шь та́м҆ го нахо́дишь 38.287; и҆ бы̑ гла҃та́ се чю̑ напра́сно и҆з҆ ѡл҆та́рь и҆ р҃е пойщете бж҃їа чл҃ка. да́ се помо́ли бг҃ѹ за си́ч҆кы свѣ́ть 40.322б.

сег.: 2ед. пойщешь 34.251, пойще́шь 38.287, *3ед.* пойще 11.92б, пойще 11.93; *пов.: 2мн.* пойщете 40.322б.

покаание *ср.* (22) *Покаяние, признаване на греховете, разкаяние.* мои̑ ѿц҃ь и҆ма́ль бра́та… и҆ поче́ль да ѹ҆чи лю́дїе да вѣ́рѹвать і҆с҃а х҃а… а҆̀ фарисе̑е сѣ̀ събра́ле, и҆ поби́лѥ го със҆ ка́менїе, бы́л҆ го нава́диль нѣ́кои чл҃кь, са́вель и҆ г҃ь на́поконь па̀к҆ се ѹ҆мл҃ти́виль на того́зи са́вла. и҆ наста́вил҆ го на покаа́нїе и҆ кр҃тил҆ се 4.23; а҆̀мѝ и ны́е да сѐ по́ка́нимь и҆ да сѐ о҆́чи́стѝ, със҆ исповѣ́дь. защô бе́зь исповѣ́дь не мо́же чл҃кь да прїиме покаанїе, и҆ да сѐ спасѝ 38.294б.

ед.: покаанїе 1.8, 17.176б, 38.294б, покаа́нїе 4.23, 6.48, 8.56б, 11.104б, 17.170б, 31.217б, 32.223б, 32.224², 32.224б, 32.225, 32.226, 38.290, 38.291б, пока́анїе 17.169б, пока[а]нїе 38.285, по́ка́нїе (!) 39.299, покаа́нїи 31.215, *чл.* покаанїето 38.291б.

покааниха (!) *вж.* **покая се**

покажа *св.* (107) **1.** *Покажа, направя да се види нещо.* и҆ пойдѐ ст҃ыи са́ва въ и҆скѹѳопо́ль и҆ и҆злѣ́зе митрополи́ть ѳеѡ҃сїе съси́ч҆кы (!) ст҃ще́нници, и҆ лю́дїе. и҆ посрѣ́тоше го, и҆ пока́за и҆мь писа́нїето ца́р҆ско 14.129; о҆́смыи пѣ́ть сѐ па̑ ꙗ҆ви̑, на є҆дина́дѣ́тѣ ѹ҆че́ници кога́то пока́за ѳо́мѹ рѹцѣ́те си̑ и҆ нѡ҃зѣ́те и҆ ребра́та свои̑ 38.288; а҆̀мѝ ꙗ҆ послѹ́шаи ме́не ста́р҆ца мо́лю ти се що ти̑ принесо́ ма́л҆ко ѿ ꙗ҆сте́то да ѹ҆кѹ́сиши. и҆ пока́за и (!) кани́скь де́то и҆́маше 17.174б. **2.** *Покажа; дам да се разбере, да се узнае нещо; разкрия.* и҆ прѣз҆ тѣ́зи но́щь си́ч҆ките стоа́хѹ на м҃лба си́ч҆ка но́щь. да и҆мь пока́же бг҃ь ко́и є҆ ѿ ѣ҆ѣ́ досто́ень за а҆рхїереа 15.138; и҆ за́раѹ́ва се ст҃аа ѡтроко́вица, и҆ ве́село въско́чи със҆ нѡѕѣ́те си. о҆́ти защô пока́за бг҃ь, ка́къ ꙗ҆ є҆ възлю́биль ѿ си́чкыи до́мь і҆и҃лѥвь 13.123б; а҆̀мѝ ѿ това чю́до да си̑ прѣпочи́не̑, защо пока́за́ме̑, что̑ бы̑ въз҆мо́жно 15.149. **3.** *Покажа, посоча къде се намира някой или нещо.* и҆ то́изи ча̑ ѿгово́ри а҆́гг҃ль и҆ р҃е́ ми. є҆́ла сл҃ѣ́ мене па́влѥ, да ти̑ пока́жа гдѣ̀ живѣ́ать си́ч҆ки ст҃ціи, и҆ се́лища на праве́дны̑ лю́дїе кога̀ прѣхо́ждать ѿ то́изи свѣ́ть 32.226; и҆ пока́за ми д҃ши грѣшны̑ ѹ҆ коѐ мѣ́сто лежѹ́ть, и҆ гдѣ̀ са ѿно́сеть когы̑ ѹми́рать 32.226; м҃лю се на ва́ше г҃пдство̀ покажѣ́те ми где є҆ вода̑та и҆ ѡнїа́ го оу҆зеха за рѹ́кѹ и рекоха мѹ. пойдѝ да ти̑ пока́жемь 11.103. **4.** *Покажа; проявя някакви качества, способности.* а҆̀ бж҃твото си̑ па̑ пока́за, катô въскрѣшаваше мрѣ̀твы, и҆ катô и҆сцѣлꙗ́ваше бо́л҆ны, и҆ слѣ́пы. и҆ бѣ́сны 38.285б; а҆̀ в҆ дрѹ́гы г҃, го́динь и҆ полови́на, щѐ да си̑ пока́же а҆нтихрїсть дїа́вольскыте нѥ́говы ра́боты 18.186. **5.** *Покажа някому какво да направи, поуча.* и҆ принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь и҆ ѿ ло́зи трѝ гро́зди, и҆ и҆з҆цѣдѣ́те го и҆ причестѣ́те се. защô е і҆с҃ г҃ь товà пока́заль 37.280; и҆ наѹ́чи гы на чи́стота да си̑ (!) чи́сты, и҆ да сѝ плѣтà своà ѹ҆чю́вать. и҆ мнѡ́го и҆́мь пока́за и҆ прѣда́де гы на бг҃а 7.50б.

сег.: 1ед. пока́жѹ 5.29б, 11.84, 12.117, пока́жа 32.226, *3ед.* пока́же 11.88б, 11.90, 11.95, 13.123б, 15.138, 33.235б, 33.240б, 33.245б, 38.286, 38.288, 38.289, 38.292б, 38.293, 39.310, покаже 33.240, *1мн.* пока́жемь 11.83б, 11.103; *аор.: 1ед.* пока́за́ 5.29, *3ед.* пока́за 2.15б, 4.20б, 6.43б, 7.49б, 7.50б, 8.57, 9.73, 11.84, 11.85, 11.87, 11.94, 11.99б, 13.123б, 14.129², 14.130б, 15.138, 15.138б, 16.157б, 16.160б, 17.170, 17.174б,

inslav

18.184, 18.185б, 18.191б, 32.226, 32.231, 33.235б, 33.239б, 33.246б, 34.249, 38.285, 38.285б, 38.287б, 38.288, 38.288б, показа 8.55б, 12.114, 32.229б, 33.247, пока́за си 17.171, *1мн.* пока́за́мê 15.149, показах'мê 15.155, пока́зах'мê 35.262б, 38.284б, 38.287, *3мн.* пока́заха 2.13б, 10.78б, 11.103[2]; *форми от перф. тип: 2ед.* си пока́заль 4.25б, сѝ пока́заль 17.174б, 39.311, *3ед.* е пока́заль 4.24, 17.172б, 37.280, ѐ пока́заль 11.99б, щѐлъ да пока́же 39.305; *бъд.: 3ед.* щѐ да пока́же 18.186, *1мн.* щѐмь да пока́жемь 11.81б, *със съкр. инф. 3ед.* ще пока́за 13.124; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да пока́же 16.157, 33.241; *пов.: 2ед.* покажѝ 4.24, 4.26, 5.30б, 6.45, 7.50б, 11.88б, 11.89, 17.175[2], 32.229б, 39.300б, 39.303, пока́жѝ 39.304, пока́жи 39.304б, 39.311, *2мн.* покажѣ́те 11.103; *страд.: сег. 3ед.* се пока́же 7.50; *аор. 3ед.* се пока́за 14.129б; форма от перф. тип *3ед.* сѣ̂ е пока́зало 7.50; *бъд. 3ед.* ще да сê пока́же 18.195б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* пока́зано 5.31.

покажа се *св.* (23) **1.** *Покажа се да ме видят, появя се.* тога́зи подꙋ́ма с҃тѝ и ре́че высо́ко что̂ ѐ то́изи гл҃а дето чю́емь, и ко́и сѝ тѝ покажѝ ми се да те вѣ́рꙋвамь 5.29; и дїа́вол' мꙋ ре҃. а҃зь не мо́гꙋ матѳе̂а видѣ̀. нѝ смѣ́ю да мꙋ̀ се пока́жꙋ 37.276. **2.** *Покажа се, представя се като някакъв, проявя се.* ѿпрѣ́вѣнь то́и щê да сѐ пока́же до́брь и да прѣмлѣ́чюва сѣ̂комꙋ 18.187; пока́за се х҃с ѿпрѣ́вѣнь дорѝ до кра́и смѣре́нь и кро́т'кь что̂ а҃гне глꙋ́паво и ма́л'ко. тѣ́и и а҆н'тихрі́сть пока́за се кро́т'кь и смѣре́нь, а҆ на́поконь что̂ влѣ́кь лю́ть 18.185. **3.** *Само 3ед. Стане ясно, проличи си.* и҃ а҃гг҃ль гн҃ь дойдѐ и станѣ̂ пр҃ѣ̂ ни́его и ре́че мꙋ̀. заха́рїе излѣзѝ и съберѝ си́ч'ките вдов'цы̂ что сѣ̂ въ і҆ꙋ́деѡ. и да донесꙋ́ть сѣ̂чива, и комꙋ̀ се пока́же то́гова да бꙋ́де женâ 13.124. **4.** *Само 3ед. Стори се някому, покаже се.* и показа́ се что̂ чѐ възы́де на н҃бо със' два̀ а҃пл҃а. и ѿго́ре чю́ се гла҃, и ре҃ми́рь вâ 37.281.

сег.: 1ед. сê пока́жꙋ 9.65б, се пока́жꙋ 37.276, *2ед.* се пока́жешь 5.31, *3ед.* се пока́же 13.124, сѐ пока́же 38.286, *2мн.* се по́кажете 34.254б; *аор.: 3ед.* се пока́за 9.64, 15.132б, 18.182б[2], 18.185б, показа се 13.124б, пока́за се 18.185[2], 18.185б, 36.268, сѐ пока́за 18.185б, показа́ се 37.281, *3мн.* сѐ показа́ше 33.235б; *бъд.: 3ед.* щê да сѐ пока́же 18.187, 18.200; *пов.: 2ед.* покажѝ се 5.29, *описат. 2ед.* да се пока́жешь 35.259б.

показовам *вж.* **показувам**

показовам се *вж.* **показувам се**

показувам *несв.* (17) **1.** *Показвам, правя да се види нещо.* и прѣтво́ри сѝ ѻ҆́бразь что̂ ѐди́нь вои́нь… и казꙋ́ваше. два̀ влѣ́хва сѣ̂ бѣ́гале ѿ на́шего властели́на. и тꙋ́ка сѣ̂ ꙋ҃ вâ… и пока́зꙋва вѣ́зель със' зла́то и р҃е̂ това ви да́ва̀, то̂ко гы̂ ꙋ҆бі́ите 6.43; и б҃ь ле́гома щѣ́ше да̂ гы обрѣ́не ѿ загꙋ́бена. прѣ́льсть. и показꙋва́ше имь мно́го знаменїа 33.247; ме́нѣ се стрꙋ́ва ѻ҆́тѝ защо́то сѝ пока́зꙋвашь магїи́те твоѝ, та̂ заради̇ това́ се стрꙋ́ва̀ х҃ртїа́ни́нь 39.301. **2.** *Показвам, давам да се разбере, да се узнае нещо.* н҃бе́то ѐ ме́не прѣ́столь. а҆ земла́та ми е по̂нѡ̂жїе на мо́и́те нѡ̂зѣ̀. това̀ пока́зꙋва, ка́кь не мо́же да въмѣ́сти б҃а нѝ земла̀ нѝ н҃бо а҃мѝ гдѐ го пои́ще́шь та́м' го̑ нахо́дишь 38.287; дали ѐ пои́сти́на что̂ и҃а́де х҃с по въскр҃е́нїе и҆лѝ не и҃а́де. и а҆ко р҃е̂мь не и҃а́де, а̀ ны́е лѣ́жѐ, и показꙋ́вамê ѻ҆́ти́ е привидѣ́нїе что сѣ̂ е ро́диль х҃с 38.289. // *Показвам, означавам нещо.* и слꙋ́шаите. ка́кь ꙋ҆сладѝ дрьво̀ вода̀ ме́рр'ска. что̂ бѣ́ше го́р'ка. о҆тѝ да разꙋмѣ́ете. защо̀ ѡ҆нова̀ дрьво̀ ч҃тны̂ кр҃ть знаменꙋ́ваше, сѝ_ре́чь, показꙋ́ваше 16.160б.

сег.: 2ед. пока́зꙋвашь 39.301, *3ед.* пока́зꙋва 6.43, 9.60б, 11.82, 16.162, 34.253, 38.287, показꙋ́ва 12.119, показꙋ́ва 38.287, *1мн.* показꙋ́вамê 38.289, *3мн.* пока́зꙋвать 11.81б; *имперф.: 3ед.* показꙋ́ваше 16.160б, 16.162[2], пока́зоваше 33.244, 33.246б, показꙋва́ше 33.247.

показувам се *несв.* (6) **1.** *Показвам се някакъв, проявявам се като някакъв.* и такъ́в'зи се пока́зꙋваше ѿ дѣтѐ какъ́в' щê да бꙋ́де допослѣ̂ вели́кь пр҃ѣ̂ б҃а и пр҃ѣ̂ ч҃лци 15.133; а҃мѝ что̂ се по̂ка́нѣше и трꙋ́дѣше се и пока́зоваше

inslav

се как' сѝ ю҆на́кь да оу҆гꙋ́дишь во́лꙗ ца̀рꙋ земльно́мꙋ дето ѐ дн҃ь а҆ ꙋ҆́трѣ нѣ ѐ 5.30б. **2.** *Само 3ед. Показва се, личи, разбира се.* и҆ ѿтога́зи пока́зꙋваше се, какь́в' щѐ да бꙋ́де и҆ допослѣ̑ със' добро̑ что̑ щѐ да чи́ни 15.133.

имперф.: 2ед. пока́зоваше се 5.30б, *3ед.* сѐ пока́зꙋваше 9.62, се пока́зꙋваше 15.133, пока́зꙋваше се 15.133, се показꙋ́ваше 15.133б, се пока́зоваше 18.182б.

покалоеря се *св.* (1) *Покалугеря се, стана калугер.* и҆ като̑ бы̑ зра́вь ве́кю се не врьна̀ дома́ си. а҆̀ми се покало̀е̑ры. и҆ что̑ и҆́маше си́ч'ко сѝ да́де на цр҃квата, и҆ то́и тамо и҆ ѡ҆ста̀ 11.99б.

аор.: 3ед. се покало̀е̑ры 11.99б.

покание (!) *вж.* **покаание**

поканя *св.* (1) *Поканя, предложа някому да влезе в дома ми.* а҆̀ми и҆ ны́е бра́тїе кога̀ ви́дѝ сырома́ха, и҆лѝ пѫ́тника и҆ чюжди́н'ца… и҆ не въведе́м го вь до́мы своѐ… зна́и чѐ само́го х҃а б҃а и҆ г҃а нѣ смѐ пока́ниле и҆ нахра́ниле и҆ ѡ҆блѣ́кле 3.17б.

форма от перф. тип: 1мн. смѐ пока́ниле 3.17б.

поканя се *св.* (2) **1.** *Наканя се, реша да направя нещо.* и҆ вь е҆дно̑ врѣ́ме пока́ни се ст҃ыи нико́лае да по́йде въ і҆ер҃лимь, да ви́ды и҆ да сѐ поклонѝ ст҃мꙋ гро̑бꙋ г҃а на́шего і҆в҃ х҃а 15.13б. **2.** *Заканя се, заплаша някого да му причиня неприятност.* и҆ ре҃ мꙋ ст҃ыи… а҆́зь да ка́жемь това ц҃рꙋ, да ви́ды и҆ ц҃рь о҆́ти тѝ нѣ сѝ соу́дїа. а҆̀ми сѝ неѡпра́вникь… тога́зи като̑ ви́дѣ господи́нь е҆в'ста́тїе. е҆дно̑ помы́сли, ка́кь гы̑ е неправе́дно о҆́сꙋдиль. дрꙋ́го се ꙋ҆пла́ши ѿ ст҃го нико́лае като мꙋ̑ се пока́ни да го̑ ѡ҆ба́ди ц҃рꙋ 15.144б.

аор.: 3ед. пока́ни се 15.13б, се пока́ни 15.144б.

покача се *св.* (2) *Покача се, придвижа се към по-високо място, изкача се.* и҆ ѡ҆блѣче се въ ѡ҆де́жда а҆рхїерѐиска хꙋ́бава и҆ и҆з'бра́н[н]а и҆ пока́чи се и҆ сѣ́д'нь на прѣ́столь 36.269. // *Образно.* защо̑ а҆̀ко сѐ не пока́чи чл҃кь на высо́ка добро̑де́тель не може да ꙋ҆лѣ́зе въ ц҃рство нб҃но̀е 38.292б.

сег.: 3ед. сѐ пока́чи 38.292б; *аор.: 3ед.* пока́чи се 36.269.

покаювам се *несв.* (1) *Покайвам се, признавам греховете си, разкайвам се.* защо сѝ и҆ тѝ мл҃ти́вь б҃ь на тїа́, де́то се пока́ювать. и҆ заради̑ това̀ недѣ́й се прогнѣ́вава на т҃ѣ 9.73б.

сег.: 3мн. се пока́ювать 9.73б.

покая се *св.* (45) *Покая се, призная греховете си, разкая се.* и҆ б҃ь, па̀к' бы̑ прїе́ль а҆да́ма тога́зи и҆ да́ го въве́де ꙋ҆ ра́й. а҆̀мѝ по́йска ѿ нѥ́го пока[а]нїе да сѐ пока́е, да ѡ҆чи́сти ѡ҆н'зи грѣ́хь 38.285; а҆ за покаанїето, х҃с като̑ се кр҃ти, та р҃е. пока́йте се защо̑ се приближѝ ц҃рство нб҃но. защо̑ комꙋ̑то се о҆ста́веть грѣхо́овете, дето съ е покаа́ль то́й ще да сѐ спо́обы на ц҃рство нб҃ное 38.291б.

сег.: 1ед. сѐ пока́ю 11.104, се покаѧ 17.169б, се пока́ѧ 17.170б, 17.172, *2ед.* се пока́ешь 6.47б, се покае́шь 39.307, *3ед.* сѐ пока́е 1.8, 38.285, сѐ покаѐ 1.8, се пока́е 17.170б, 37.278б, сѐ пока́е 33.246б, се покае 33.247, *1мн.* сѐ покае́мь 1.4, сѐ покаѐ 11.104, сѐ пока́емь 12.115, *3мн.* са пока́ють 32.224, 32.226, пока́ю (!) 32.224б, сѐ пока́ють 37.276б, се покають 38.291б, се пока́ють 38.291б; *аор.: 3ед.* пока́ѧ се 3.21, пока́а се 6.48, 37.280б, сѣ̀ покаѧ 6.48, се покаѧ 33.246б, сѣ̀ пока́а 35.262, се пока́ѧ 37.280б, се покаѧ 38.285, покаа́ се 38.285, *3мн.* покаа[ни]ха се (!) 6.46б, са пока́аха 6.48; *плусквамперф.: 3ед.* са̀ бѣ́ше пока́ѧла 31.226; *форми от перф. тип: 1ед.* се́ смь пока́ала 17.172, *2ед.* се сѝ покаѧль 1.7, *3ед.* съ е покаа́ль 38.291б; *бъд.: 1ед.* са ща пока́ѧ 1.8, пока́ѧ са ща 1.8, *със съкр. инф. 2ед.* ще́шь се пока́ѧ 1.6б; *пов.: 2ед.* се покаѝ 1.8, сѐ покаи 3.21, пока́и се 11.104, *2мн.* пока́ите се 18.184, пока́йте се 38.291б, *описат. 1мн.* да сѐ покаемь 1.8.

покланявам се *несв.* (3) *Покланям се, изразявам почит към някого с поклон, кланям се.* ца́рїе ѳар'си́сцїи. и҆ ѡ҆стро́ви да́рь щъть да мꙋ̑ принесꙋ́ть. ца́рїе а҆́равит'скы и҆ са́вва да́рь щъ̑ть

inslav

да приведѫть. и покланя́ват᾽ се нѥ́мꙋ си́ч᾽кы ца́рїе землсцїи 33.244.

сег.: 3ед. сѐ покла́нꙗва 11.93, се покланя́ва 15.131, *3мн.* покланя́ват᾽ се 33.244.

покланям се *несв.* (37) **1.** *Покланям се, навеждам се в поклон в знак на почит.* вьлѣ́зе вь́трѣ при гро̑бъть, и́ като сѐ покла́нꙗше видѣ̀ ка́кь бѣ́ше гро̑бь мо́крь ѿ мꙋ́ро̑ 9.70б; а̑ пр҃ркь данїи́ль и́ма́ше ѿбычаи, трѝ пѣ́ты д҃не́ска да сѐ, покла́нꙗ бг҃ꙋ 11.92б. **2.** *Почитам, прекланям се пред някого, изразявам почит.* и́ товà бѣ́ше на́излѣ̀. защо̀ се чл҃кь не покла́нꙗше бг҃ꙋ. а̑ми се покла́нꙗше на глꙋ́хы и́ на слѣ́пы и́до́ле. и́ на дрѣ́вїа и́ на ка́менїа 33.246-246б; а̑ко лѝ се нѣ́кой о̑прѣ̀ на боговете на́ши та и́м᾽ се не покла́нѣ, а̑ тоѝ да прїе́ме голѣ́ма мѣ́ка 39.297. **3.** *Подчинявам се, изпълнявам чужда воля.* о̑тѝ щѐ да сѐ родѝ нѣ́кои ца́рь, на̑᾽ си́ч᾽кы ца̀рїе и́ щѐ да ськрꙋ́ши и́ да [по]гꙋби си́ч᾽кыте ца̀р᾽ствїа, кои́то се нѥ́мꙋ не покла́нать 33.236; и́ чл҃кь щѐ да сѐ ро́ди. и́ да разрꙋ́ши си́ч᾽ки ца́рїе что̑ се нѥ́мꙋ не покланꙗть 33.243б; е̑́то товà си́ч᾽ко зло̀ зѐ да чи́ни. и́ станѣ̑ да сѐ не покла́нѣ, въ ц҃ртвото сѝ ни́комꙋ 18.188.

сег.: 3ед. сѐ покла́нꙗ 11.92б, 33.246, сѐ покла́нѣ 18.188, се покла́нѣ 39.297, *1мн.* се покла́нꙗмѐ 3.16б[2], 8.59б, се покла́нꙗме 16.161б, 16.162б, 17.176, покла́нꙗме се 16.162б, са покла́нѣме 18.189, сѐ покланя́ме 39.296б, сѐ покла́нꙗме 39.297, *2мн.* се покла́нꙗте 16.160б, *3мн.* се покла́нꙗть 3.16, 15.140, се покла́нꙗт᾽ 3.16, сѐ покла́нꙗть 15.131б, 15.143, 33.239б, сѐ покла́нѧть 18.190б, се покла́нать 33.236, се покланꙗть 33.243б, сѐ покла́нꙗть 39.296б[2]; *имперф.: 3ед.* сѐ покла́нꙗше 9.70б, се покла́нꙗше 33.246, 33.246–246б, се покланꙗше 34.252б, *3мн.* се покла́нꙗхꙋ 12.116б, покла́нꙗхꙋ се 15.139, се покла́нꙗха 18.195, покланꙗхꙋ се 33.235; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ покла́нѣ 18.187[2]; *пов.: 2ед.* покла́нѣй се 1.5.

покланяние *ср.* (3) *Покланяне, проявяване на почит.* а̑ми сѐ си́ч᾽ки бг҃ꙋ мл҃ѣте бл҃вѐнїи хр҃тїа́не. защо̀ нѥ́мꙋ прили́че сѣ̑как᾽ва мл҃ба и́ по́ч҃ть и́ покланѧ́нїе 18.207; и́ ца́рь пови́ка ст҃го. и́ ка́же мꙋ срьди́то. такво́зи ли тї е покла́нѣнїето зла̀ гла́во, и́ така́ ли разꙋ́мѣ да сто́ри᾽ кор᾽ба́нь на бо́оговете 39.308.

ед.: покла́нѣнїе 1.8, покланѧ́нїе 18.207, *чл.* покла́нѣнїето 39.308.

поклатя *св.* (1) *Поклатя, разлюлея нещо насам-натам, разклатя.* ко́и ѐ дрꙋгы̀ като̑ нѥ́го. си́ч᾽ката земл҃а̑ помѣсти и́ покла́ти. гора̑та го слꙋ́ша. та̀ хо́ди по́ море. мрьтвые въскрѣшава, сыромáси болѣ́ре гы стрꙋ́ва 18.190.

аор.: 3ед. покла́ти 18.190.

поклон *м.* (12) **1.** *Поклон, навеждане напред и надолу като израз на почит пред нещо или някого.* и́ мл҃ба непрѣста́нно чи́нѣше. как᾽ да и́ска́же чл҃кь то́л᾽кози мета́нїа и́ по́клоны и́ сльзы и́ си́ч᾽ки днѝ и́ но́щи на бдѣ́нїе, бѣ́ше и́ пла́чаше и́ тъгꙋ́ваше за пꙋ́стынꙗта 8.56б. **2.** *Поклон, израз на почит към някого, покланяне.* и́ нїе да полꙋ́чѝ᾽ сѣ̑ бл҃гдть г҃а нашего і҃с х҃а. дето е вь адь. слѣ́зель зара̀ди с҃спе́нїе наше. и́ детó мꙋ по̑обае сла́ва и́ покло́н(ь) и́ сега и на безконьчнїи вѣ́кь ами́нь 33.247б. **3.** *Поклон; поздрав, с който се изразява почит.* и́ поклониха се на нѥ́говото повелѣнїе. и́ пꙋсти́ха писа́нїе и́ по́клонь до ц҃ра и́ ре́коха. да бꙋ́де волꙗ твоà мно̑го лѣ́тныи ц҃рꙋ, що̑ и́щешь ꙋ̑змѝ. а̑ко и́ д҃шьта нѝ и́щешь, ны́е се те́бе покла́нꙗмѐ и́ да́ ти щѐ, и́ да бꙋ́де ꙋ̑ до́брь ча́сь 8.59б. **сторя поклон.** *Поклоня се.* и́ тога́зи го зовà ца̀рь а̑н᾽дрїа́нь та мꙋ ка́же, плакї̑до защо не дойде тѝ да сто́ришь по́клонь на бо́говете, де́то ти сѣ̑ помо́гньле да навїешь на вар᾽ва́рете, и́ наишѣ̑ль си сѝ женꙋ̑ и́ дѣца̀ 5.38б; и́ ѿйдѐ ца́рь въ ка́пище бо́га а̑поло́на що го̀ и́махꙋ. е̑ллин᾽сцїи като̀ бо́га. и́ та́м᾽ сѝ сто́ри по́клонь и́ прино̑ 5.38б; **чиня поклон.** *Покланям се.* а̑зь х҃ꙋ моѐмꙋ по́клонь чи́нꙗ, защо̀ ѿ нѥ́го и́ма́мь животь 5.38б.

inslav

ед.: по́клонь 5.38б[3], 8.59б, 11.108б, 32.225, 39.319б, поклонѣ 33.235б, покло́н(ь) 33.247б, покло́нь 35.266б; *мн.*: по́клоны 8.56б, поклоне 32.231.

поклонен *прил.* (1) *Поклонен, който е определен за поклонение.* затова̀ напрѣ̑ пꙋстѝ чт҃ныи и҆ ст҃ы̀ кр҃ть що ѐ дне́ска, да́ се ꙋ҆готви̑ и҆ ны́е на сре́ща нѥмꙋ. легома̀ защо́ е днеска покло́нныи де́нь чт҃но́мꙋ кр҃тꙋ 16.157.

ед.: *м.* покло́нныи 16.157.

поклонение *ср.* (4) *Поклонение, проява на почит.* та̑ кога̀ ꙋ҆́мре, и҆ и҆злѣ́зе ѿ то́изи свѣ̑ть и҆ ѿи҆́де та́ се покло́ни бг҃ꙋ. и҆ сл҃ѣ̑ поклонѥ́нїето, а̑ тїе́ го заведѣ́ть вь то́изи гра̑ 32.228; праве́дны̀ де̑то и҆ма́ть добра̀ ра́бота съсебѣ̑ (!) си, тїѐ със҆ а҆́гг҃лы пѣ́ють ст҃ть г҃ь. и҆ не бо́ют҆ се а҆̑ми̑ прѣми́нꙋвать тврьдина̀ нб҃наа и҆ прихо́ждать на поклонѥ́нїе бг҃ꙋ 32.229.

ед.: поклонѥ́нїе 16.157, 32.224, 32.229, *чл.* поклонѥ́нїето 32.228.

поклоня *св.* (2) **1.** *Поклоня се; наведа се, за да изразя почит; направя поклон.* и҆ то́ꙗ ч҃а и҆злѣ́зе кино́ѱь ѿ море́то, и҆ во́ди о҆номꙋ́зи мом҆кꙋ̀ бащѣ̑ мꙋ. и҆ си́ч҆ки почю́диха се… и҆ поклони́ха си́ч҆ки кино́ѱꙋ. и҆ и҆́щѣха і҆ѡа́нна да ꙋ҆бі́ють, а̑ кино́ѱь и҆́мь не да́де 6.45. **2.** *Подчиня на някого, накарам да се преклони.* и҆ сто́ри създа́нїе, си҆ р҃е̑, чл҃ка… и҆ да цар҆ствꙋ́ва на̑ си́ч҆кото что̑ го̑ е бг҃ь сто́риль. и҆ да̑ е сло́жень по̑ ц҃рство, бж҃їе. и҆ да се̑ покла́ꙗ бг҃ꙋ. и҆ да мꙋ̑ е поклонѥ́нꙋ что е̑ сто́рено ѿ бг҃а 33.246.

аор.: *3мн.* поклони́ха 6.45; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *ср.* поклонѥ́нꙋ 33.246.

поклоня се *св.* (97) **1.** *Поклоня се; наведа се, за да изразя почит; направя поклон.* и҆ ц҃рца е҆ле́на дои̑дѐ и҆ поклони́ се на колѣ̑нѣ, и҆ цѣлꙋ́ва ст҃о гво́здїе. и҆ бл҃годарѝ бг҃а 4.26; и҆ и҆́зведоше го тога́зи и҆з҆ тьмни̑цꙋ, и҆ си́ч҆ки припа́дѡха и҆ поклони́ше мꙋ се, и҆ и҆́скахꙋ, ѿ нѥ́го про́ш҆ка 15.142; и прѣклони́ си̑ па́кь колѣ̑нѣте бл҃же́нныи і҆ѡа́ннь. и҆ поклонѝ и҆м҆ се до́ землю 12.110б. **2.** *Поклоня се, изразя почит.* и҆́ вь е҆дно̑ врѣ́ме пока́ни се ст҃ыи нико́лае да по́йде въ і҆ер҃лимь, да ви́ды и҆ да се̑ поклонѝ ст҃мꙋ гро̑бꙋ г҃а на́ше̑го і҆ѵ҃ х҃а 15.136; и҆ прїе́ го патрїа́р҆хь і҆ер҃ли́м҆скыи, и҆ ѿве́де го, и҆ поклони́ се на ст҃ы́те мѣ́ста 14.129; и҆ тога́зи пои̑дѐ въ і҆ер҃лимь. и҆ поклони се та́мо на ст҃ы̀ мѣ́ста и҆ гро́бꙋ х҃вꙋ и҆ мѣстꙋ ст҃ые гол҆гоѳы, и҆ ч҃номꙋ кр҃тꙋ и҆ на дрꙋ́гыте ст҃ы̀ мѣ́ста ко́л҆кото сѣ̑ тамо 15.136б. **3.** *Подчиня се, послушам някого, изпълня нареждане.* това̀ като̑ раз҆бра́ха фре́н҆ци що̑ бѣ́ха ꙋ҆ ц҃ри гра́дь. гото́вы стань́ха, и҆ послꙋ́шаха ц҃ра съси́ч҆ко (!) срце. и҆ поклониха се на нѥ́говото повелѣ̑нїе 8.59б; а҆ми̑ ве̑кѥ и҆ ты па́кь сѣ̑ твоа̀ хытро̑ прѣ̑бори го да сѐ поклонѝ на мое̑то повелѣ̑нїе 39.302б.

сег.: *1ед.* сѐ покло́нѝ 4.26, се̑ поклоню̀ 9.70б, 11.104, 33.237, се̑ поклонѝ 14.130б, сѐ поклонѧ̀ 17.170б, *2ед.* се поклони́шь 11.90б, *3ед.* се́ поклонѝ 11.92, се̑ поклонѝ 15.136, 15.139, поклони́т҆ се 15.139, се поклонѝ 17.173, 17.174, се покло́ни 17.174, 33.237б, се поклони 39.302б, сѐ поклонѝ 39.302б, *1мн.* се поклони́мь 10.77б, 11.85, се поклонѝ 15.149б, 16.161б, се̑ поклонѝ 15.151б, поклони́м҆ се 16.157б, се поклонимь 33.237б, се покло́нимь 33.245б, сѐ покло́нѝ 36.273, *2мн.* се̑ поклони́те 11.92, *3мн.* се поклоню́ть 15.151, се поклонѧ́ть 15.158, сѐ покло́нѧть 18.184б, покло́нет҆ се 18.188, 32.225, сѐ поклонѧ́ть 18.188, 32.225б, се̑ поклонѧть 33.238, се поклонеть 33.241б, се̑ покло́нѧть 33.243б, сѐ поклонѥть 39.317; *аор.*: *1ед.* поклони́х҆ се 3.20б, 11.104, се поклони́хь 11.104, се поклонѝ 11.104, *3ед.* поклони́ се 2.10, 3.20б, 4.26, 9.74, 11.87, 11.92б, 14.128б[2], 14.129, 17.164б, 17.174, 33.242б, 36.271б, 37.280б, се поклонѝ 5.39, 17.173б, п(о)кло́ни се 8.60, поклони се 11.87б, 15.136б, поклонѝ се 12.110, 12.110б, се покло́ни 17.174б, 31.221б, 32.228, сѐ покло́ни 32.228, сѐ поклонѝ 32.231, покло́ни се 40.321б, *1мн.* се поклоних҆ме̑ 18.192, *3мн.* поклони́ше се 4.22, 15.142, 15.145, 32.230б, 33.239б, поклониха се 6.43б, 6.44б, 8.59б, поклони́ха се 8.59, 8.60, 11.92, 12.111б, поклонише се 11.92, се покло́ниха 18.193б; *бъд.*: *2ед.* ще́шь да сѐ поклони́шь 32.230б;

inslav

бъд. в мин.: 3ед. щѣ́ше да се поклонѝ 17.173; *пов.: 2ед.* поклони се 11.93б, *2мн.* покло́ните се 5.30, поклонѣ́те се 11.90б, 11.91, се поклонѣ́те 18.190, 18.191, поклонѣ́те се 33.237б, *описат. 1мн.* да́ се покло́нѝ 4.26б, 16.157, да се поклонимь 16.163, *2мн.* да се поклони́те 16.161б.

покоен *прил.* (2) *Спокоен, уединен, тих.* защô бѣ́ше повелѣ́но ѿ бг҃а да сê съберê, да прово́дѝ ст҃мꙋ са́ввꙋ, блж҃е́нната мꙋ д҃ша, на мѣсто поко́йно 14.130б; а҆ оумѣ́ть ѐ катô ѐдинь нѣ́кои ца́рь сѣдѝ на поко́ино мѣ́сто тьк҄мо ꙋ҆мь ѿбьхо́ди детô ска́зꙋват҄ се за нѣ́кои рабо́ти 33.234.

ед.: *ср.* поко́йно 14.130б, поко́ино 33.234.

покой *м.* (7) *Покой, спокойствие, отдих, почивка, мир.* така́ е бг҃ь ра́с҄мотрѝль. злѐмꙋ мѣ́ка сто́ри, а҆ на праведныте поко́и 12.118б; и҆ почтô не наси́люва бг҃ь ни́кого на добрô, защô го не зовѐ на мꙋ́ка и҆ на́ злѐ. а҆ми́ го зовѐ на поко́и. на ц҃рство нб҃но́е 38.282б.

ед.: поко́й 1.4б, 2.15, поко́и 8.57, 12.118б, 12.120, 17.171, 38.282б.

покопая *св.* (1) *Покопая, продължа още малко да разравям земята.* и҆ пои҆до́ше и҆́ноци и҆ раскопа́ше ма́л҄ко и҆ ꙗ҆́ви се жи́ла вѡ́днаа. и҆ па̀кь покопа́ше по́длъбоко, и҆ и҆сте́че вѡда̑ добра̑, и҆ до́ста 11.103.

аор.: *3мн.* покопа́ше 11.103.

покоря *св.* (1) *Покоря, поставя някого или нещо под нечия власт, подчиня.* и҆ сич҄ко мꙋ сѝ поко́риль пô нѡ́ѕѣте нѥ́гоовы. сѝ р҃ѣ. си́ч҄кото что сѝ сто́риль чл҃ко люб҄че г҃и, та го сѝ ѡ҆стави́ль да ѐ пô рꙋ́ка чл҃кꙋ 38.283б.

форма от перф. тип: *2ед.* сѝ поко́риль 38.283б.

покривам *несв.* (1) *Прен. Покровителствам, пазя някого или нещо, защищавам.* и҆ ѡ҆нїа кора́бници просла́виха бг҃а, и҆ ст҃го димитрїа, защô бг҃ь не ѡ҆ста́ви ни́кого да погы́не ко́й се на нѥ́го надѣ́е… и҆ разꙋмѣха си́ч҄кыте, ѻ҆́ти е вели́кыи дими́трїе би́ль, что̑ покры̑ва и҆ чю̑ва своѐ мѣ́сто 9.70.

сег.: *3ед.* покры̑ва 9.70.

покривам се *несв.* (1) *Образно. Покривам се, слагам нещо върху себе си, загръщам се.* а҆ ри́за щѡ̀ но́сѧ. катѐ прѣмина́ і҆ѡ҆рда́нь, та се раз҃ра̀ на ме́не и҆ раска́па се… а҆ ꙗ҆́стїе и҆́ма́мь що сѐ надѣ́а да мê спасѝ бг҃ь. и҆ хра́нѧ се и҆ покры̑вам҄ се, със҄ дꙋ́ма бж҃їа, дето дрьжѝ си́ч҄кото 17.172б.

сег.: *1ед.* покры̑вам҄ се 17.172б.

покрито *нареч.* (1) *Покрито, скрито, тайно, незабелязано.* защô по[до]брѣ е ма́л҄ко да дадешь съси́ч҄ко (!) срѣ́це. и҆ покры̑то. не́желѝ мнѡ́го със҄ хва́ла 38.294б.

покры̑то 38.294б.

покрия *св.* (19) **1.** *Покрия, поставя нещо върху друго нещо, завия, закрия.* и҆ сл҃нце и҆сте́че. и҆ то́и сѝ дꙋ́шѣ̀ть прѣда́де, и҆ прѣстави се. и҆ покры̑ха мꙋ, ѡ҆бра́зь със҄ кры̑па 6.48б; а҆ми вы́е да гô поло́жите на землѧ̀ть вѣ́знакь. и҆ сѣ желѣ́зны пиро́не да́ мꙋ прико́вѣте и҆ рꙋ́цѣте, и҆ нѡѕѣ̀те. и҆ покры̑ите го със҄ па́пꙋрь 37.277б; а҆ ты̀ ми пốфрьлѝ дре́хата щѡ̀ но́сишь, да си покры̑ѧ же́н҄ска немо́щь 17.166б. // *Образно.* и҆ мнѡ́го злѐ прѣтрьпѣха. тьк҄мо да ѿбрь́нать си́ч҄ки ѐзы́ки, и҆ да гы̀ привѣдꙋ́ть на добрô бг҃оразꙋ́мїе. и҆ да и҆́мь покры̑ють грѣ́хоове́те със҄ поꙋче́нїето. товà назнаменꙋвà а҆пл҃скыте, ѿде́жди что̑ възлага́ха врь́хꙋ ж҃рѣб҄ца́того 34.254. **2.** *Покрия сграда, сложа покрив.* си́ч҄ко съвръ́шѝ и҆ напра́вихь. тѣ́к҄мо ѐ ѿста́ло покрôвь да покры́ѐ. а҆мѝ зла́то ве́ке не и҆́ма̑ 7.52б. **3.** *Прен. Покрия, прикрия нещо, скрия, потуля.* и҆ р҃е́ мꙋ сегà не́ма ни́кои а҆мѝ ви́жѣ по́скорꙋ та сѐ покаи. и҆ ѻ҆́н҄зи бра́ть катѐ видѣ̀, ка́к҄ мꙋ покры̑ сьгрѣше́нїе. и҆ оумили́ се, и҆ пока́ѧ се 3.21. **4.** *Прен. Прикрия, запазя някого от нещо, защитя.* а҆мѝ па́кь и҆ сегà ме ꙋ҆чю́ваи и҆ ꙋ҆пазѝ… и҆

inslav

покрыи мê ѿ сич'ко злò 8.56б; молѣте се за си́ч'кы̀ рс҃ хр҃тїáн'скы̀. да ны̀ поми́лꙋвате, и̇ покры̀ете, ѿ сѣкаа бѣдà 10.79б. **покрит с болест.** *Болен, който страда от някаква болест.* ѧ̀ко лѝ нѣко́и помы́сли и̇ лъжа мꙋ̀ се чи́ни тáзи дꙋ́ма и̇ не вѣ́рова. та ѐ то́изи покрѝть със' бо́лесть и̇ слѣ́пь съср҃цето (!) си 17.164.

сег.: 1ед. покрыѐ 7.52б, покры̀ꙗ 17.166б, покры̀ѧ 32.224, покрыю 35.259б, *3ед.* покры̀е 35.258б, *2мн.* покры̀ете 10.79б, *3мн.* покры̀ють 34.254; *аор.: 3ед.* покры̀ 3.21, 11.101, 36.267б, *3мн.* покры̀ха 6.48б; *бъд.: 3ед.* щê да покрие…; *пов.: 2ед.* покры̀и 8.56б, *2мн.* покрѝыте 6.48б, покры̀[и́]те 18.190, покры̀ите 37.277б; *страд.: сег. 3ед.* се покры̀е 17.176; *прич.: мин. страд. ед.: м.* покры̀ть 11.101, покрѝть 17.164.

покров[I] *м.* (7) **1.** *Покров, покривало.* и̇ тѣ́мâ ѡ̀ставѝ заради̇̀ себе си̇̀ да мꙋ̀ бꙋ́де покро̂в'. ѻ̂тѝ ѐ бо̂ непости́ж'мь, да ре̂́шь. не мо́же на́шь чл҃чь́скыи ꙋ̂мь пости́гнь да разꙋ́мѣемь бж҃ї́а ра́бота 38.286б. // *Образно.* и̇ засегà що си̇̀ не промѣ́нꙋваха покро̂в'ть, а̀то̀ се със' ка́менїе ѡ̂блѣ́коха. ко́л'ко да и̇м' се съвлѣ́кꙋть грѣхо́вны рызи 17.172б. **2.** *Покрив, горната част на сграда.* и̇ като̂ ѐднà къ́ща кра́сна без' покро̂вь, нѝчто̂ нефе́ла нѝ за що̂ така ѐ и̇ хр҃тїáн'скаа вѣ́ра, ѧ̂ко не́ма за́конь и̇ работы хр҃тїáн'скы̀, нѝ за що̂ нѣ ѐ 15.156; и̇ поидоха ѡ̂ны̀ꙗ наза́дь, и̇ каза́ха ца́рꙋ. ка́кь ѐ съвры̀шена пола́та, тѣ́к'мо за покро̂вь трѣ́бꙋва зла́то 7.52б; и̇ със' врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѡ̂горѣ. и̇ пꙋ́стиха го на покро̂в'ть цр҃ко́вныи ст҃мꙋ̀ а̇рхг҃лꙋ̀ 11.97.

ед.: покро̂вь 7.52б[3], 15.156, покро̂в' 38.286б, *мн.* покро̂в'ть 11.97, 17.172б.

покров[II] *м.* (1) *Подкрепа, покровителство.* и̇ прѣклонѝ и̇м' се а̇пл҃ь фи́липпь, и̇ ѡ̂и̇дѐ на па́рѳь гра́дь. и̇ покро̂вь ѿ нб҃е́то и̇щѣ́ше. и̇ тога́зи мꙋ̀ се ꙗ̂вѝ о̇бра́зь о̂ре́ль зла́то̂ крыл'нь. назнаме́нꙋваше х҃а распе́таго. и̇ със' нѥ́го се ꙋ̀крѣ́пи пàкь. и̇ по̂канꙋ́ваше се да и̇́де да проповѣ́дꙋва х҃а 36.270б.

ед.: покро̂вь 36.270б.

покровител *м.* (1) *Покровител; лице, което закриля някого, защитник.* и̇ на сѣ́ко мѣ́сто а̇́ко́ го нѣ́кой призо́ве сѣ̂ чи́ста вѣ́ра, и̇лѝ на пѣ́ть, и̇лѝ на трѣ́гь и̇лѝ вѣ́ дс҃, и̇лѝ въ нѣ́коꙗ̂ бѣ́да ско́ро сѣ̂ намѣ́ри помо́щни̇̂ и̇ покро́витель 39.318.

ед.: покро́витель 39.318.

пол *м.* (2) *Пол; група, към която принадлежат мъжете или жените, мъжките или женските животни.* и̇ и̇́ма́ше сы́нѡве се́д'мь и̇ дѣ́щеры трѝ. ѿ̂в'це и̇́маше се́д'мь ты́сꙋ̀ще. камилы̀, г҃. си̇́рѣ̂ трѝсꙋ̀щь (!) воло́ве ѕигва́ре, пѐтьсто́тинь, конѥ же́н'скы по̂ пѣ́тть (!) сто́тинь 35.256б.

ед.: по́л' 5.27б, по̂ 35.256б.

пол *нареч.* (1) *Пол, половин.* и̇ цàр' ре̂. нѣ̀ до по́ль цр҃твото ми, да да̂, а̇мѝ и̇ главꙋ̀ свòю за тѐбѣ̀ щѣ̂ поло́жи 7.54.

по́ль 7.54.

полагам *несв.* (4) **полагам на ум (умът си).** *Имам си нещо на ума, мисля за нещо.* а̇̂мѝ те́ж'ко на̂ и̇ го́р'ко. ѻ̂тѝ ни на ꙋ̂мь ны́е товà не пола́гаме. нѝто разꙋ́мѣваме. ѻ̂ти ѐ то́йзи свѣ́ть като̂ сы́нь. и̇ ды̂. и̇ сѣ́н'ка 39.319; ра́дѝ вѣ́ра на́ша, зло̀ ны̀ чи́нѧть, и̇ скрьбѧ́ть. а̇̂ ны́е товà нѝ на ꙋ̂мь да не пола́гамê а̇ми да прѣтрьпи̇̂, да си̇̀ вѣ́ра не да́ваме 16.158б; что си̇̀ пола́гате на ꙋ̂мъ̂т' си, за ѡ̂нїа́ трѝте о̇соужде́нници на ѡ̂н'зи ча̂, ко́л'ко ли ра́дость вели́ка и̇́махꙋ, като сê и̇збáвише ѿ съмрѣ̀ть, и̇ ка[к] лѝ просла́више бо̂ 15.144.

сег.: 1мн. пола́гаме 11.107б, 39.319, *2мн.* пола́гате 15.144; *пов.: описат. 1мн.* да пола́гамê 16.158б.

полата *ж.* (43) **1.** *Палат; голяма красива сграда, предназначена за владетел; дворец.* и̇ повелѣ̀ ца́рь тога́зи на мнѡ̂го слꙋ̀гы нѥ́гови, да донесꙋ̀ть ѿ пола́тите зла́тыи о̂дрь ца́ревь. да

inslav

ѻ̀ста́вѧть на нѥ́го тѣ́лото матѳе̑ово, и̇ да го̀ занесу́ть въ пола́тите 37.279; и̇ ре̑, и̇́мь па́кь валаа́мь. а̏ко бы̑ ми дарова́ль ца́рь нѥ́говата си̑ пола́та плѣ́на със̾ зла́то. а̏мѝ а̏зь не щѣ̑ прѣсты́пи во́лѩ бу̑ моѐму̑ 33.242; и̇ дру́го се чю́до па́кь сто́ри ди́вно. прѣтво́ри се ѿ о̏н̾зи ѿг̾нь като̑ е̇дна̀ голѣ́ма и̇ стра́шна змі̑а̀, и̇ гонѣ́ше ца́ра по пола́тите 37.278б. **2.** *Чардак, открита тераса, която се намира на горния етаж на сграда.* и̇ тогі́ва нѣ́кои̇ ѿ пола́тите, си̑ ре̑ ѿ ча̀р̾да́ците царе́вы рѣ́коха. ца́ру̑ дїѡклитїа́не. гесо̀р̾гїе като̑ сѣ́ди̇ в̾ тьмни́цата. ѿ е̏лли́н̾скыте лю́дїе мнѡ̑га (!) та гы̀ сьщи́су̑ва и бла̀зни, и̇ сѣ̑ ма́гїа та гы̀ ѡ̀бры́на си́ч̾кыте на хр̑тїа́н̾ство 39.30б.

ед.: пола́та 7.51б², 7.52², 7.52б³, 7.53, 7.53б³, 7.54³, 11.86б, 12.116б, 33.242, 37.276, 37.280б, полата 7.53², пола́ту̑ 39.305б; *мн.*: пола́ты 7.49б, пола́ты̑ 14.128, *чл.* пола́тите 9.66, 11.90, 14.128б, 33.241б, 37.278б², 37.279², 37.279б, 37.280б, 39.306, пола́тыте 12.116б², 14.128б, 37.277б², 37.280², полатите 37.278б.

полатен *прил.* (4) *Който принадлежи на палата, на двореца.* и̇ ца́рь стоа́ше при вра́тата пола́тны, и̇ ни̇ко́му̑ не да́ваше да ѹлѣ́зу̑ть вътрѣ̀ 37.279б; тога́зи ре̑ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и̇ ѿ ѡ̀гни́щата жера́ву̑, да занесу́ть, и̇ и̇з̾о̏колу̑ да поста́веть ві̑. бо́гове, зла́ты 37.278. **старци полатни.** *Царски съветници.* и̇ та́мо бѣ́ше ца́рь и̇́мето му̑ валаа́кь сы́нь сеп̾фо́ровь. и̇ като̑ видѣ̀ і̑и̑л̾тѣне ѹпла́ши се тврьдѣ̀. и̇ позова̀ ста́р̾це пола́тные, и̇ ре̑ и̇́мь. ви́дите ли̇ тои́зи нарсѡ̀ мнѡ̑го е̏вре́искы. въ ма́л̾ко д̑ни̇ щѣ̀ть да погу́беть на̑ 11.86.

мн.: пола́тные 11.86, полатные 11.90, пола́тны 37.278, 37.279б.

поле *ср.* (6) *Поле, широко равно място, обрасло с трева.* ѿ те́бе се бои̇ и̇ бе́зна̑, ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч̾ки во́ды и̇ кла́ден̾ци. ѿ тебѣ̀ се боѧ́ть си́ч̾ко го́рїе и̇ плани́нїе и̇ по́ле 18.203; и̇ наѹ̑трѣ сѣ̑днѣ̑ ца́рь съси́ч̾кыте (!) болѣ̑ре на нѣ̑кое полѣ̀ широ́ко 39.301б.

ед.: поле 5.39, по́лѣ 11.91б, полѣ̀ 39.301б, 39.302б; *събир.*: по́ле 18.203; *мн.*: по́лїа 31.219б.

полегичка *нареч.* (1) *Полекичка, с нисък глас, тихо.* и тога́зи ѿнї̑а вои́не зе́ха да му̑ се оу̑гле́ду̑ вать. и̇ да се прѣпозна́вать на нѥ́го. и̇ ре̑ е̏ди́нь ѿ ны̑ дру̑гыму̑. поле́гич̾ка. бра́те ака́кїе, що прили́ча то́изи чл̑кь на плакї̑да щото го̀ и̇щеме да не бу́де то́и сам̾ си̑ 5.34б.

поле́гич̾ка 5.34б.

полежа *св.* (1) *Полежа, остана легнал за известно време.* и̇ тыѩ̀ като чю̀ тїѩ̀ ду́ми ѿ нѥ́го, по́тврьдѣ жела́еше да го ви́ди. а̀ то́и пу́сти ре̑, и̇ заклѐ ѩ̀ да полежѝ ма́л̾ко тамо и̇ да помальчѝ 2.13.

сег.: *3ед.* полежѝ 2.13.

полека *нареч.* (1) *Полека, предпазливо, с неголяма сила, леко.* и̇ видѣ̀ и̇ то́и ху́бѣве че е̑ истина. ка́кь ле́жи о̏н̾зи о̏трокь насре̑ цр̑квата и̇ма и̇ ка́мень привѣ̑зань на ши̇ата. и̇ ѹда́ри го і̑гу́мень поле́ка със̾ па́терицу̑. и̇ раз̾бу́ди го 11.102.

поле́ка 11.102.

полетя *св.* (1) *Полетя, започна да летя нанякъде.* и̇ не показа се знаме́нїе ни̇ на кого̀. и̇ послѣд̾ си̑ прїѐ і̑ѡси́фь теслу̑ свою̀. и̇ го́лу̑бь и̇злѣ́зе ѿ теслѣ̑та. и̇ полѣтѣ̀ на главѣ̑та і̑ѡсифу̑ 13.124б.

аор.: *3ед.* полѣтѣ̀ 13.124б.

полея *св.* (2) **1.** *Полея, излея течност върху някого или нещо.* и̇ полѣ́аха му̑ ма́л̾ко, наврьхь главѣ̑та. и̇ а̀ко пои̇дѣше о̀но́ва мѵ̑ро̑ пра́во на носу̑т̾ му̑. и̇ на ѹста́та му̑. а̏ тїе́ тога́зи поста́вѣха ца́ра и̇ли̇ а̀рхїерѣ̑а 38.291. **2.** *Полея някому вода от съд, за да се измие.* и̇ ка́же е̇то̑ сега̀ се слу̑чи̇ в̾ то́йзи ве̑рь щѣ̀ да полѣа́ вода̑ да си̑ о̏мыѐ гн̑да́рь мои̇ ръцѣ̑те си 39.315б.

inslav

имперф.: *3мн.* полѣáха 38.291; *бъд. в мин.*: *1ед.* щѣ да полѣá 39.315б.

полза *ж.* (10) *Полза, благоприятна последица от нещо, облага, изгода.* когà бѣз' мѣ́ра ꙗдéмь, и̓ без' скóпось пиѣ̑ коà пол'за и̓́маме и̓ коѐ добрô 11.106; такâ е и̓ в нâ что сê зовемь хр҃тїáне ѧ̑ не чи́нимê зáконь хр҃тїáн'скыи. и̓́маме ли̓ нѣ́чтô пóл'за на д҃шьта сѝ 15.156; защô и̓ ѧ̑ко чи́нѝ дрꙋ́го нѣ́чтô. и̓ бꙋ̀ не ꙋ̀годѝ. ничтô не и̓́маме пóл'за ѿ нѥ́го 38.294б.

ед.: пóл'за 11.104б, 11.108, 15.155б, 15.156, 35.259б, 38.294б, пол'за 11.106, 15.156, 16.159, 34.255.

поливам *несв.* (5) **1.** *Поливам, изливам течност върху някого, нещо.* тїе бѣ́ха грѣ́шни, и̓ ꙋ̀зéха мѵ̀рô скъ́по. и̓ поли́вахꙋ на главꙋ̀ і҃сꙋ хꙋ. и̓ простѝ и̓́мь бь̀ съгрѣшéнїето 34.250. // *Заливам.* ѐднѝ плю́ꙗха на нѥ́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и̓ поли́ваха го със' помїá 40.323. // *Обливам.* и̓ тáмо мл҃ба сторѝ. като сѝ чи́нѣше и̓ слѣ́зи мꙋ поли́вать лицѐто 3.20. **2.** *Поливам, сипвам някому вода от съд, за да се измие.* и̓ романа женâ годени́ца привáтова… і҃ѡáнна стóри, да сечѐ дрѣ́ва и̓ да по̑клáжда ѿг'нь. ѧ̑ прóхора да поли́ва лю́дїе и̓ да гы̀ мы̀е 6.41б.

сег.: *3ед.* поли́ва 6.41б, *3мн.* поли́вать 3.20; *имперф.*: *3мн.* поли́ваха 2.11, 40.323, поли́вахꙋ 34.250.

половин *прил. неизм.* (2) *Половин, една втора част от нещо.* кáто ѐдїнь пѣ́тникь трꙋ́день и̓ ꙋ̀морéнь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть, и̓ прогорѧ́ль ѿ сл҃нце и̓ ѿ пéкь. и̓ нáйде на полови́нь пъ́т' си дрьвò хꙋ́баво и̓ мнѡ́го листно, и̓ сéдна по̑ нѥ́го да си почїе (!) 16.157б; и̓ стоахь за полови́нь чâ и̓ чю̑ глâ ѿгóрѣ чѐ кáже, а̓ми́нь, а̓ми́нь, а̓ми́нь 2.15.

полови́нь 2.15, 16.157б.

половина *ж.* (7) *Половина, едната от две равни части.* цáрꙋ, а̓́зь тéбе ви̓дѣ̀ и̓ чю̑, като сѐ ѿбѣщà да дадéшь ѿ цáр'ството сѝ полови́на заради̓ мóи живóть 7.54; а̓ в' дрꙋ́гы г҃, гóдинь и̓ полови́на, щê да сѝ покáже а̓нтихрі́сть дїáвольскыте нѥ́говы рáботы 18.186; товà катô чю̀ г҃рь. о̓брáдова се… защô мы́слѣше, а̓ко сѝ и̓здáмь си́ч'ко злáто и̓ срéбро, зáѐднô и̓ полови́на ѿ цр҃твото сѝ. дá щемь. тѣ́к'мо ст҃аа пéт'ка да прѣнесéмь на мòé цар'ство 8.59б.

ед.: полови́на 7.54, 8.59б, 18.186², 18.188, 18.194б, полóви́на 18.194.

положа *св.* (29) **1.** *Положа, поставя нещо върху друго нещо, сложа.* тогáзи пóвѣ́леха цáрь и̓ вл҃ка да ѡ̓ковéть о̓дрь и̓ да полóжеть на нѥ́го ст҃ое тѣ́ло ѥ̓гóво 40.323; и̓ тáмо родѝ г҃пжда бл҃ца. г҃а нашѐго і҃ѵ х҃а. и̓ полóжи го въ ꙗ̑слѝ 33.237; и̓ положѝ сѝ сáмâ рꙋ́ката на бóл'ното ѻ̓́ко и̓ и̓сцѣ́ле ти щê 36.271. **2.** *Погреба, положа в земята.* и̓ о̓твори́х'ме мꙋ грóбъть, защô катô се прѣстáви бл҃жéннѣ̀ касїáнь; и̓ щѣ́х'мê да мꙋ̀ положѝ тѣлóто, при ст҃го сáвва 14.130б; скóро и̓здадѣ́те мóите мóщи. и̓ положѣ́те на хꙋ́баво мѣ́сто 8.58; мц҃а мáр'тїа. з҃і. полóжено бы̀ тѣ́ло а̓лéѯїю бж҃їю чл҃кꙋ 40.324. **3.** *Ръкоположа, поставя някого да заема духовен сан.* послꙋ́шаите моáта дꙋ́ма ст҃ыи и̓ сщенныи събóре, тїá чтô рéкóте вáше бл҃голю́бїе да полóжите а̓рхїерêа. добры̀ сꙋ́ть и̓ и̓́з'бра̀ннїи 15.138. **4.** *Поставя, определя нещо.* а̓́зь ѐс'мь, чтô сѣ́мь о̓стáвиль и̓ полòжиль четы́ри врѣ́мена, прóлѣть, и̓ лѣ́то, и̓ ѐсень, и̓ зи́ма, и̓ днѝ и̓ нóщи 5.29. **главу свою положа.** *Заложа си главата, рискувам си живота за някого.* и̓ цáр' рѣ̑. нѣ до пóль цр҃твото ми, да дѧ̑, а̓ми и̓ главꙋ̀ свою̀ за тéбѣ щѣ̀ полóжи 7.54; **положа се в гроба.** *Пожертвам живота си, обрека се на гибел.* рѧ̑увайте се. ѻ̓ти за(ра)дѝ вâ распéт' се сп҃сь. и̓ радѝ вâ, полóжи се въ грóбь 35.258; въ грóб' се полóжи, да въскрѣсѝ нâ 35.258б; **положа си душата.** *Дам си душата, пожертвам всичко за нещо.*

inslav

и̑ ме́не легома̑ си о̀ста́виль стража́ра и̑ назира́теля на то́изи гра́дь. и̑ а̑зь вл̑ко да си̑ поло́жꙋ д̃шѣ́та, зарадѝ то́изи гра̑ 9.73б; и̑ знаю че си̑ поло́жиль д̃шꙋ твоѝ зарад[и] на́шь гр̑ѣ́. и̑ пролѣ́а си пр̑тꙋ́ю кр̑ѣ́вь твоѝ на кр̑тѣ̀ 9.73б; **положа си на ум.** *Замисля се за нещо или някого.* раз'бра̀ се и̑ до ни̑ѥго с̃тѣ̑и пет'ки, сла́вата. ка́кь ѐ с̃таа, и̑ чи́ни и̑сцѣлѥ́нїе и̑ чюдеса̀. твр̑ѣ́дѣ си̑ на ꙋ̑мь поло́жи за с̃таа пе́т'ка 8.58.

сег.: 1ед. поло́жꙋ 9.73б, *2мн.* поло́жите 15.138, *3мн.* поло́жеть 11.102б, 40.323; *аор.: 3ед.* поло́жи 3.19, 8.58, 12.111б, 33.237, 38.286б, *3мн.* поло́жиха 5.40, 8.58б, 10.77, 12.120б, положи́ше 8.60, поло́жише 14.130, 33.244, положи́ха 40.324; *форми от перф. тип: 1ед.* сьмь поло̀жиль 5.29, *2ед.* си̑ поло́жиль 9.73б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѣ̑ поло́жи 7.54; *бъд. в мин.: 1мн.* щѣ̑х'мѐ да положи̑ 14.130б; *пов.: 2ед.* положи́ 36.271, *2мн.* положѣ́те 8.58, *описат. 2мн.* да поло́жите 37.277б; *усл.: 1ед.* бы́х' поло́жиль 36.271; *страд.: аор. 3ед.* поло́жи се 35.258, се поло́жи 35.258б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* поло́жено 14.127, 40.324.

положение *ср.* (1) *Положение, установени правила и норми, ред.* пꙋсти̑ бь̃ с̃на своѥ̑го что сь̀ е роди́ль, ѡ̃ жень̀, и̑ бы́ль ѐ по̑ зако́нь. защо̑ да и̑скꙋпи̑ по̑зако́нные, о̀ти и̑ ны́е да прїи́ме̑. с̃нꙋ б̃жїю, положенїето что е̑ ꙋ̑законьиль 33.240.

ед.: чл. положенїето 33.240.

полски *прил.* (2) *Полски, който се отнася до полето.* и̑ дрь̑вїе пол'ско да вы̑ не дадѐ пло́дь свои̑ 11.107б; да́мь ва́мь и̑ а̑зь дь̑жь̑ въ врѣ̑ме своѐ. и̑ земл̑та да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й и̑ о̀во̑щїе по́лско 11.107.

ед.: ср. по́лско 11.107, пол'ско 11.107б.

полуден *м.* (1) *Юг, една от четирите посоки на света.* земл̑ си́ч'ка на трѝ дѣ̑лѡве е̑ раздѣлѥ́на. на и̑стокь, и̑ за́падь, и̑ на ли́вꙋ. и̑ ли́ва сѐ зовѐ, на полꙋдн̑е 15.142б.

ед.: полꙋдн̑е 15.142б.

полудѣвам *несв.* (1) *Полудявам, губя разсъдъка си, ставам луд.* тогива щь̑ть да въскр̑нать и̑ тїа же́ны кои̑то б̃а раз'гнѣвале, кои̑то врачꙋ̑вать и̑ прѣда́вать, и̑ зада́вать, и̑ завѣ̑зꙋвать младен'ци и̑ стрꙋ̑вать лю́дїе та̑ полꙋдѣ̑вать 18.197б.

сег.: 3мн. полꙋдѣ̑вать 18.197б.

полунощ *ж.* (8) **1.** *Полунощ, средата на нощта, среднощ.* и̑ по полꙋ̑нощь ѡ̃иде̑ с̃ще́нникь п̃рко́вныи да пое ꙋ̑трьню по ѡ̃бычаю, и̑ наи̑де́ мар'кїа́на а̑̃ра́ва 11.99б; и̑ въ полꙋ̑нощь о̑̃твори въсто́чните вра́та на пола́тыте 37.279б; и̑ ꙋ̑ ть̑зи нощь въ полꙋ̑нощь, а̑̃ви́ се с̃тыи нико́лае кора́бникотомꙋ 15.151б. **2.** *Север, една от четирите посоки на света.* и̑ заве́де ма на полꙋно́щна страна̀ ꙋ̑ то́изи гра̑, дѐто бѣ̑ше рѣ̑ка ѡ̃ полꙋ̑нощь 32.228; като̑ бѣ̑ше ре́кль пр̑рькь е̑зекїил' на поди́рѣшно врѣ̑ме и̑ дни̑, щь̑ть да и̑злѣ̑зать на земл̑та п̃ре́ва, к̃в, вѣ̑ры ѡ̃ полꙋ̑нощь 18.189б.

ед.: полꙋ̑нощь 5.30, 11.99б, 18.189б, 32.228, 35.265б, 37.279б, полꙋно́щь 14.130б, полꙋ̑нощь 15.151б.

полунощен *прил.* (1) *Северен, който се намира срещу юг.* и̑ заве́де ма на полꙋно́щна страна̀ ꙋ̑ то́изи гра̑, дѐто бѣ̑ше рѣ̑ка ѡ̃ полꙋ̑нощь 32.228.

ед.: ж. полꙋно́щна 32.228.

полуфрадон *ЛИ* (1) *Полуфрадон.* и̑ царица фꙋ̑л'вана посрѣ̑щнь а̑п̃ла съсына (!) си̑ полꙋфра́дона, и̑ съ сна́хь си невра. что̑ бѣ̑хꙋ были̑ и̑ма́ле бѣ̑сь лꙋ̑кавь. и̑ и̑сцѣлиль гы би́ль с̃ты ма̑ѳе̑и 37.274б.

полꙋфра́дона 37.274б.

получа *св.* (20) *Получа, сдобия се с нещо.* и̑ непрѣста́нно бꙋ̑ сѐ мо́лиха, и̑ сла́вѣха с̃таа тр̑и́ца. и̑ полꙋ̑чиха нб̃но ц̃рство 7.51б; ре́че мꙋ ц̃рца. а̑ко ка̀жешь кр̑ть х̃вь гдѐ ѐ. а̑зь голѣ̑ма по́чьсть да ти дарꙋва̑... и̑ а̑зе щь повелѣ̀, и̑ раскопа́ ще̑. това̀ мѣ̑сто, давно̑ бы̑ да́ль бь̃ да го полꙋчи̑ 4.24; и̑ до д̃не́шны̑ д̃нь ко́йто

inslav

със' чи́ста вѣ́ра прихо́ждать зра́вїе полꙋ́чать ѿ ба. и ѿ ст҃го геѡ́ргїа ко́й щô и҆́ще 39.312.

сег.: 1ед. полꙋ́чь 17.168б, *3ед.* полꙋ́чи 8.55б, *1мн.* полꙋ́чимь 1.8, 13.125б, 15.156б, 16.163б, 35.266б, 39.295б, полꙋ́чи 4.24, 33.247б, 35.266б, полꙋ́чи 16.163б, 38.294б, полꙋ́чиме 33.247б, полꙋ́чимь 34.25б, *2мн.* полꙋ́чите 5.40б, *3мн.* полꙋ́четь 34.248, полꙋ́чать 39.312; *имперф.: 3мн.* полꙋ́чахꙋ 2.12б; *аор.: 3мн.* полꙋ́чиха 7.51б.

получувам *несв.* (1) *Улучвам някого или нещо; хвърляйки, попадам точно в целта.* ко́и мѐ оу҆да́ри на главѣ́та, щѐ да найде мнѡ́го зла́то. и҆ мнѡ́го лю́дїе мѣ́тахꙋ ка́микь и҆ полꙋ́чꙋваха го. и҆ нѝ что не найдоха 11.100б.

имперф.: 3мн. полꙋ́чꙋваха 11.100б.

помагам *несв.* (10) **1.** *Помагам, оказвам помощ, подкрепям някого в трудности.* и҆ тога́зи ста́нѣхь и҆ ѻ҆чи́те си ѿтво́рѣхь (!) и҆ по́млех'·се бци да ми пома́га 17.172; сыромáха кор'толи́сѧ ѿ гпдаре, а҆ сы́рота коѩ не́маѩе нѝ ѿ гдѣ̀ по́мощь а҆ а҆́зе и҆ пома́гѧ 31.221. **2.** *Прен. Олеснявам, спомагам нещо да се осъществи по-лесно.* ѿ болѣ́р'ство се сѣ́как'во зло̀ повди́гнꙋва. болѣ́р'ство пома́га на ѻ҆бы́де́нїе и҆ на пїа́н'ство 31.220б.

сег.: 3ед. помага 16.158б, пома́га 17.172, 17.172б, 31.220б, *3мн.* пома́гать 11.83, пома́гат' 31.217б; *имперф.: 1ед.* пома́гѧ 9.75, 31.221, *2ед.* пома́гаше 10.79б; *страд.: сег. 3ед.* се помага 34.254б.

помажа *св.* (9) **1.** *Помажа, намажа някого с мазнина.* и҆ пои́дѐ ѻ҆н'зи гпда́рь марїа́нь. и҆ припа́де на гро̑б'ть ст҃мꙋ. и҆ прѣз' тѣ́зи нощь видѣ́ ст҃го дими́трїа. катô чѐ дои́дѐ и҆ ꙋ҆зѐ ма́сло ѿ кан'ди́лото що ѐ прѣ̀ нѥ́говь ѡ҆́бразь. и҆ пома́за го 9.71б; и҆ а҆рхг҃гл' сам' си ꙋ҆зѐ масло ѿ кан'ди́ло что е̂ прѣ̀ нѥговата и҆кона, и҆ пома́за маркїа́на. и҆ тоѩ ча̑ и҆сцѣлѣ̀, и҆ станѣ̂ зра́вь и҆ сла́вѣше ба 11.99б. **2.** *Помажа; намажа с миро, като извърша тайнството на миропомазването.* и҆ повѣ̑ ѐпкпь та́ го съблѣ́коха, и҆ зна́мена го. и҆ пома́за го ма́слѡ и҆ кр҃ти́ го ꙋ҆ мо́рето. въ и҆́ме ѻ҆́ца, и҆ сн҃а, и҆ ст҃го дх҃а 37.280б; а҆ г҃ь на́шь і҆с х҃с, легóмà катô бѣ́ше пома́зань ѿ д҃хь ст҃ыи заради̇̀ товà се и҆менꙋ́ва х҃с, си̇̀ р҃ѣ пома́зань 38.291; и҆ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋ́пѝ мѵ̈ро̑ мнѡ́го цѣ́нно. и҆ пома́за нѡ́зѣ̀те і҆сóвы 34.250.

аор.: 3ед. пома́за 9.71б, 11.99б, 34.250², 37.280б, *3мн.* пома́заше 33.244; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ пома́зале 34.250; *прич.: мин. страд. ед.: м.* пома́зань 38.291².

помалча *св.* (1) *Помълча, не говоря за известно време.* и҆ тыѩ̀ като чю̀ тїѩ дꙋ́ми ѿ нѥ́го, по́твръдѣ жела́еше да го ви́ди. а҆ то́и пꙋ́сти р҃ѣ̀, и҆ заклé ѩ да полежѝ ма́л'ко тамо и҆ да помальчѝ 2.13.

сег.: 3ед. помальчѝ 2.13.

помета *св.* (3) **1.** *Помета, почистя с метла, измета.* нѣ́коа женà и҆́ма́ше де́сеть дра́х'мы. и коѓà загꙋ́би е҆́днѣ̀ дра́хмѣ̀, не запа́ли лѝ свѣщь и҆ пометѐ кѣ́щъта си̇̀ и҆́ще да ю҆ на́йде 11.82; запа́ли своѐго свѣти́л'ника і҆ѡа́нна пр҃тча, и҆ пометѐ кѣ́щата си̇̀ 11.82. **2.** *Разчистя, издухам (за вятър).* и҆ дрꙋ́гы годѝ дрꙋ́гымꙋ да мꙋ̑ ѿнѥ́ме водѣ̀та ѿ дво́рьт' мꙋ̑... дрꙋ́гы̀ и҆́ще вѣ́тръ да пометѐ токѣ́ть да си̇̀ напра́ви себѣ̀ гꙋ́мно 31.217.

сег.: 3ед. пометѐ 31.217; *аор.: 3ед.* пометѐ 11.82².

пометна се *св.* (2) *Отметна се, откажа се от думата си, променя решението си.* и҆ ре̑ бра́т' мꙋ, ма́л'ко ти нѣ́что̑ и҆́ще̑. а҆̑мѝ ми се заклѝнѝ да се не поме́тнешь, и҆ ца́р' мꙋ се заклѐ 7.54; и҆ помы́сли си̇̀ а҆̑ко и҆́мь не сто́ри по во́лѩ. да не бы́ха се и҆ тїѐ поме́тнъле да си̇̀ въз'мꙋ́ть и҆ма́нїето ѿ нѥ́го, дѣ̀то бѣ́ха мꙋ̑ го да́ле 15.145б.

сег.: 2ед. се поме́тнешь 7.54; *усл.: 3мн.* бы́ха се поме́тнъле 15.145б.

помиловам *вж.* **помилувам**

inslav

помилувам *несв. и св.* (21) **1.** *Помилвам, проявявам милост към някого.* и҆ поидѐ і҆ѡа́ннь на ца́рица и҆ ре҆ е҆и. поми́ловаи тѣ́зи вдови́цѣ, и҆ да́и ло́зїето нє́ино 12.113. **2.** *Помилвам, прощавам някому прегрешението.* бл҃годарю́ те ра́бе бг҃а вышнѧго о҆́ти си поми́ловаль ме́не грѣ́шнаго. и҆ то́л'кова мл҃ть сто́ри със' ме́не 15.135б; те́бѣ вл҃чце що сѝ на си́ч'ки свѣ́ть, и҆ породи́ла є҆сѝ гдⷭ҇а бг҃а. а҆́зь мо́и живо́ть ѹ҆ те́бе ѡ҆ста́вѝ. и҆ на тебѣ̀ се надѣ́ꙗ да мѐ поми́лѹвашь 8.56б; и҆ да сѝ з'береме оу҆́мьть сѣ́кыи ѹ҆ се́бѣ сѝ. че щѐ да бѣ́де сѹ́дь бж҃їи, и҆ векѝ̀ да не съгрѣша́вамѐ недѣ́ите рѐ (!) гдⷭ҇ь та є҆ до́брь и҆ помилова́ ни щѐ 18.177б.

сег.: 2ед. поми́лѹвашь 8.56б, 15.135б, *3ед.* поми́лова 3.18, поми́лѹва (!) 4.26б, поми́лѹва 18.20б, поми́лѹва 35.260б, *1мн.* поми́ловаме 3.18, поми́лѹваме 4.26б, поми́лѹваме 38.294, *2мн.* поми́лѹвате 10.79б; *аор.: 3ед.* поми́лова 3.16б, поми́лѹва 18.94; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ поми́лѹваль 5.38б, си поми́ловаль 15.135б, *2мн.* стѐ поми́лѹва́ле 18.204б; *бъд.: със съкр. инф. 2ед.* щешь поми́лова 31.219б, *3ед.* помилова́ щѐ 18.177б; *пов.: 2ед.* поми́лѹваи 2.10, поми́ловаи 12.113, *описат. 3ед.* да попоми́лѹва (!) 4.26б; *усл.: 3ед.* бы̀ поми́ловаль 11.107.

помилувание *ср.* (1) *Милост, състрадание към някого.* любо́вь вѣ́ра смѣре́нїе, кро́тость, мл҃ти́нꙗ на сыроматаси… ку́пѣте сѝ мл҃ти́нꙗ. сироматаси сѣ̀ поми́лѹва́нїе. сѣ̀ смѣре́нїе, вѣ́чное добро̀ да сѐ насла́дите 31.222.

ед.: поми́лѹва́нїе 31.222.

помилуй *от стб.* помиловати *св.* (21) *Помилуй, смили се, бъди милостив!* кои́то ѐ мла́дь. а҆ то́й ду́ма на съмрѣ́т'та. поми́лѹи ме срѣдѐ̀ вѣ́чна, мла́д' сьмь о҆́ще не ѹ҆зи́маи ме 31.218; гдⷭ҇и бг҃е мои послѹ́шаи ме слѹ́га твоє́го. и҆ погледны̀ на мѣне по́мл҃ѹи ме 39.300б; а҆́ ѡ҆н'зи бога́тыи, пла́чаше и҆ ви́каше, о҆́че а҆враа́ме поми́ли мѐ и҆ пѹ́стѝ ла́зара да сѝ намо́кры кра́и прѣ́сть сво́й да мѝ ѹ҆стѹ́дѝ ѐзы́кь защо̀ злѣ̀ с'мь мѣ́чень 12.118. **господи помилуй.** *Господи помилуй (молитвен възглас).* и҆ моме́кать ско́чи та̀ въсе́дна, ѡ҆ чю́до голѣ́мо напра́сно в' то́йзи ча̀ намѣ́ри са насрѣ̀ двора́ть бащи́н' сы̀ прѣ̀ си́ч'ката трапѣ́за… та̀ като̀ видѣ́ха това̀ си́ч'кыте ви́кнъха гдⷭ҇и поми́лѹи гдⷭ҇и по҆ 39.315б; патрїа́р'хь възлѣ́зе със' дїа́коне, насрѣ̀ цр҃квата на висо́ко мѣ́сто що сѐ зове ѡ҆м'бѡ́нь и҆ в'ди́гнаха чт҃ныи кр҃ть и҆ видѣ́ха го людїе, и҆ начеха да ви́кать, гдⷭ҇и поми́лѹй 4.26б.

пов.: 2ед. по́мл҃ѹи 3.19б, поми́лѹй 4.26б, 10.78, 12.120б, 15.153, поми́лѹи 6.47б, поми́лѹ (!) 6.48, поми́лѹи 7.54б, 31.218, 32.230б, 32.231б[2], по́мли́ 12.118, по́мл҃ѹи 17.167б, 39.300б, поми́лѹй 31.219б, 32.230б, 39.305б, поми́лѹи 39.315б, 40.322, по҆ 39.315б.

помина *св.* (4) *Премина, мина през някакво място, помина.* кога̀ щѣ́ть да и҆дать на во́иску̀ а҆ тїѐ прьвѣ̀нь поу́снать свои̇̀ лю́дїе, та ѡ҆идать въ ѡ҆нїа́ гра́дове къдѣ̀то щѐ да поми́не ца́рь 18.177; и҆ х҃с поми́на та́мо и҆ ви́дѣ го, и҆ ре҆ мѹ̀. да до́йдешь да хо́дишь слѣ̀ ме́не 37.273б.

сег.: 3ед. поми́не 2.11б, 8.57б; *аор.: 3ед.* поми́на 37.273б; *бъд.: 3ед.* щѐ да поми́не 18.177.

помириша *св.* (4) *Помириша, възприема с обонянието си миризма, усетя мирис.* и҆ чюв'ствы сѣ̀, є҆. є҆́дно̀ да ви́дишь вто́ро да чю́ешь. тре́тїѡ, да помири́шишь, четвръ́то, да въкѹ́сишь. пе́то да похва́нешь 33.233; а҆̀ мири́санїето е па̀кь кога̀ помири́ше нѣчто̀ чл҃кь, и҆ позна́е, о҆нова̀ как'во ѐ 33.233б.

сег.: 2ед. помири́шишь 33.233, *3ед.* помири́ше 11.81, 33.233б, поми́рише 38.283.

помисливат (!) *вж.* **помислювам**

помислювам *несв.* (11) **1.** *Помислям, разсъждавам върху нещо, обмислям.* и҆ помы́слюваше за вто́ро пришь́ствїе за бж҃їе сѹ́дь. и҆ ка́кь да си ѹ҆краси̇̀ дш҃ьта. да срѣ̀щ'не х҃а бг҃а съсвѣти́л'ник' (!) ѹ҆красе́нь 8.55б; а҆ сега̀ тѣ́кмо помы́слювамь. ѡ҆ ко́л'ко ме зло̀

inslav

ѝзба́ви г҃ь 17.172б. **2.** *Помислям, минава ми през ума, идва ми наум.* вели́кыи геѡ҃гїе тогива̀ ѿгово́ри не помишлѝваи ца́рꙋ ѻ҃тѝ а҃зь не ꙋпа́зих ѕ се ѿ чл҃чьска ма́гїа ѿ та́зи ѻ҃тро́ва 39.303б; и҆ ст҃ыѝ ѿгово́ри. а҃зь ѿ ца́рꙋ па́кь помыслюва̑. ѻ҃ти кога̑ види́те това̑ чю́до, да вѣ́рꙋвате въ х҃а 39.301.

сег.: 1ед. помы́слюва̑ 17.172, помы́слювамь 17.172б, *3ед.* помы́слюва 33.234, *2мн.* помы́слю́вате 35.259, *3мн.* помыслывать (!) 34.255б; *имперф.: 1ед.* помы́слюва̑ 11.103б, помыслюва̑ 39.301, *3ед.* по̀мы́слюваше 8.55б, 17.173б, *3мн.* помы́слюваха 11.103б; *пов.: 2ед.* помишлѝваи 39.303б.

помисля *св.* (64) **1.** *Помисля, замисля се върху нещо, обмисля.* така́ и҆ ѿц҃ь, що ѐ без ѕсьмрѣ́тныи оу҆́мь, и҆ ра́жда сн҃а без ѕсьмрѣ́тна. защо̑ чл҃кь, а҃ко̀ не помы́сли ѿнапрѣ̑, не подꙋ́мꙋва 38.284; и҆ па́кь да го̀ ко́й и҆зба́ви ѿ лю́тїе ѡ҆нїа бо́лести. нѣли́ си съберѐ ꙋ҆ своа̀ д҃ша си́ч ѕко своѐ помышле́нїе, та̑ помы́сли сам ѕсѝ ꙋ҆ себѣ̀ без гла́са да дꙋ́ма 31.217б. **2.** *Намисля, реша да направя нещо.* а҃мѝ да ска́же̑ за і҆ѡ́сифа, като̑ се годы̀ за д҃вца мр҃рїа. (!) като̑ бѣ́ше бѣ̑ повелѣ́ль. и҆ проми́нъха се мал ѕко нѣчто̑ днѝ. гле́да ю҆̀ і҆ѡси́фь ка́кь ѐ дѣти́на и҆ непразна, а҆̀ то̀и като̑ сы̀ бѣ́шѐ праве́днь не щѣше да ю҆̀ и҆з ѕѡбличѝ а҃мѝ помы́слы таи́но да ю҆̀ напꙋ́сти 33.236б. **3.** *Помисля, мине ми през ума, предположа.* и҆ помы́слѝ да не̑ въз ѕсънꙋ́ва. и҆ стои̑ и҆ трѝе си̑ ѻ҃чи́те, като ѐ е҆́днакь сънꙗнь. и҆ ви́ды хꙋ́бѣвѣ, че е̑ и҆́стинна 15.134б. **помисля на умът си.** *Разсъждавам; обмислям.* и҆ помысли на ꙋ҆мьт ѕ си, та́зи жена̑ та е нѣ́коа ст҃а̀ и҆ прозор ѕли́ва 17.166б.

сег.: 1ед. помы́сля 17.168б, *2ед.* помы́слишь 5.31, 33.234б, поми́слишь 18.190, 31.222б, *3ед.* помы́сли 17.163б, 38.284, *1мн.* помы́слѝ 35.259, помы́слыме 38.282б, *2мн.* помы́слите 38.288; *аор.: 1ед.* помы́слѝ 2.15, 3.19б, 17.169б, 17.170, *2ед.* помы́сли 17.168, *3ед.* поми́сли 3.16, 5.33, 9.64, 18.190, помы́сли 4.2б, 5.32б, 6.47, 9.67, 9.71б, 11.83б[2], 13.124, 14.126, 14.127, 15.134, 15.137, 15.144б, 15.145б, 17.164[3], 17.167б, 17.175, 17.175б[2], 18.184, 18.189, 31.217б, 33.236б, 37.275, 38.284, помы́слы 9.69б, 14.129, 33.236б, помы́слѝ 15.134б, 39.300, помысли 17.166б, поми́слы 39.310б, *2мн.* помы́слих ѕтѐ 38.288б; *форми от перф. тип: 1ед.* сь́мь помы́слилъ 3.19б, *2ед.* си помы́слилъ 3.19б, си̑ поми́слилъ 37.277, *1мн.* бꙋ́демь помы́слиле 15.147б; *бъд.: 3ед.* ще̑ да поми́сли 18.188б; *пов.: 2ед.* помысли́ 1.4б, 1.6б[3], помислѝ 31.222б.

помисъл *м. и ж.* (18) *Помисъл, мисъл за нещо, размисъл.* и҆ стои̑ ѿн ѕзи чл҃кь и҆ мы́сли как ѕ бы̑ това̀ та́ се сторѝ. дали ѐ и҆́стина и҆лѝ ѐ лѣ́жа̀ и҆ тои́зи съми́сль зове́ се помы́сль 33.234; и҆ чю́ваи се да нѐ помы́слишь на срѣ́це́то си̑ нѣ́коа по́мысль хꙋ́л ѕнаа, кога̀ видишь че си̑ се смѣри́л ѕ 5.31.

ед.: помы́сль 1.6б, 5.34б, 33.234, 38.283, 38.287б, 38.288б, по́мисль 1.6б, 15.156б, 33.234, по́мысль 5.31, 11.84, 17.171б, 17.172, 33.233, поми́сль 33.234; *мн.:* помыслы 1.8, по́мислове 19.207б, помыслѣх ѕ 19.207б.

помишление *ср.* (3) **1.** *Помисъл; мисъл за нещо, което човек иска да направи; намерение.* а҃мѝ не чю́х ѕте лѝ пр҃рькь дв҃дь что̑ ка́же на ѱал ѕтирь. г҃ь зна́е помышле́нїе чл҃чьско о҆тї е напꙋ́сто и҆ залꙋ́до 32.231. **2.** *Помишление, мисъл за нещо, размисъл.* нѣли́ си съберѐ ꙋ҆ своа̀ д҃ша си́ч ѕко своѐ помышле́нїе, та̑ помы́сли сам ѕсѝ ꙋ҆ себѣ̀ без гла́са да дꙋ́ма 31.217б.

ед.: помышле́нїе 31.217б, 32.231, *чл.* помышле́нїето 32.224б.

помия *ж.* (1) *Помия, мръсна вода.* нъ ѿ наш҃ьта дрꙋжи́на мнѡ́го мꙋ пако́сть чиня́ха. ѐднѝ плю́ꙗха на нѥ́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и҆ поли́ваха го със поміа 40.323.

ед.: поміа 40.323.

помня *несв.* (2) *Помня, съхранявам нещо в паметта си.* помните ли что вы̀ ѿнапрѣ̑ ка́за̑ като̑ развалѝ ст҃ыи николе (!) ѻ҃нова̀ капище ѐли́н ское 15.151б. // *Образно.* и пролѣи слъзи, и҆ тогива ле́гнѝ. и҆ помни себѣ̀ си да не

inslav

поми́слишь ни̑как'ва мрь̀снаа работа 31.222б.

сег.: 2мн. помните 15.151б; *пов.: 2ед.* помни 31.222б.

помогна *св.* (42) **1.** *Помогна; окажа някому помощ, съдействие.* и̑ прѣз' нощь въ деве́тыи ча̑, дъх'на вели́кь вѣтрь. и̑ станѣ̀ше плов'ци́те да направеть вѣтри́лата. станѣ̀ и̑ тоизи бл҃гочѣ́стивыи ч҃лкь да и̑мь помо́гне 15.152б; а̑зь е̑с'мь а̑рхистратигь михаи́ль помо́щникъ на х҃ртїа́не. детô помо́гнъха и̑ те́бе тâ навы̑ на вра̀гѡвете тво́и̑ 11.95; бл҃годари́м' те рабе бжі̑и. о̑ти а̑ко не бы̑ ты̑ помо́гньль на́мь, сега̀ щѣ̑х'мê да смê оу̑давени, и̑ да смê и̑з'гы́нъле 15.149б. **2.** *Помогна, подкрепя някого материално, подпомогна.* и̑ кои̑то сте и̑ма́ле, гри́жа за сы́роти и̑ за сыроме́си. и̑ кои̑то сте помо́гнале на сы́роты със' дре́бны дѣ̑ца, тâ и̑мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дꙋка́ти, коѐ бла́го, коѐ дре́ш'ки, коѐ со́ль 18.202б. **помогнал бог (бог помогнал).** *Помогнал Бог, Бог да помага (поздрав).* ре́коха мꙋ тїе помо́гнал' ти б҃ь бра́те. ре̑ и̑мь е̑в'статїе и̑ ва́мь б҃ь помогналь 5.34.

сег.: 1ед. помо́гнъ 15.149б, помо́гнꙋ 15.152б, *2ед.* помо́гнешь 15.146б, 18.200б, *3ед.* помо́гне 11.96б, 11.104, 15.146б, 15.148б, 15.152б, 17.170б, 31.217б, 31.218б; *аор.: 3ед.* помо́гна 6.46, 31.217б, 37.278б, 39.299б, *3мн.* помо́гнъха 11.95; *форми от перф. тип: 3ед.* помо́гнал' 5.34, помогналь 5.34, *2мн.* сте помо́гнале 18.202б, *3мн.* сѣ̑ помо́гньле 5.38б; *бъд.: 1ед.* помо́гнъ щь 15.152, *със съкр. инф. 3ед.* ще помогна 1.7; *пов.: 2ед.* помогни̑ 15.148б, 18.200б[6], 39.308, помо́гни 15.150б, 39.315, 39.317, 39.317б, помо́гни̑ 39.312б, 39.317б, *2мн.* помогнѣ́те 10.77, *описат. 3мн.* да помо́гнать 21.210б; *усл.: 3ед.* бы̑ помо́гньл' 11.100б, бы̑ помо́гньль 15.149б; *съкр. инф.:* (мо́же) помо́гнъ 9.64.

поможем *от стб.* **помощи** *св.* (16) *Помогна; окажа някому помощ, съдействие.* раꙋ̑вай се пасты́рꙋ до́брыи, на съмысльнїи х҃вы ѿв'це, и̑ крѣп'кыи, и̑ злѐтрьпѣли́вые. ны̑е смê пꙋ̑стены до тебѣ̀, ѿ на́шего ѡ̑б'щы̑го вл҃кꙋ г҃а н҃шего і҃в х҃а да ти̑ помо́жê 12.120; ст҃ыи нико́лае помозѝ намь, и̑ дов'та́саи ꙋ̑ то́изи ча̑ о̑ти погынъх'ме 15.152; и̑ па̀кь не мо́гоха ни̑ка́кь да и̑злѣ̑зать. па̑ ви́кнаха ст҃ы гесѡ́р'гїе помо́зи на̑ да и̑злѣ̑зê и̑ да́ ти да́дê е̑дна̑ жльтица 39.317б.

сег.: 1мн. помо́жê 12.120; *аор.: 3ед.* [по]мо́же 11.91, поможе 15.149б; *пов.: 2ед.* помози 9.66, 9.71, 15.143б, помозѝ 11.98, 15.149, 15.152, 17.170б, помозѝ 11.104, 15.152б[2], помо́зи 39.317б[2], *2мн.* помозѣ̑те 10.78.

помоля *св.* (3) *Помоля, отправя молба към Бога за нещо.* тога́зи помо́ли б҃а мѡ̈ѵсѝ. да ꙋ̑сладѝ б҃ь о̑на́зи вода̑ 16.160б; това̀ катô чю̑ ц҃рь ꙋ̑кроти́ се срце́то мꙋ, и̑ ре̑ и̑мь кро́т'ко. кажѣ̑те ми как' стѐ пом҃лиле б҃а, и̑ кого̀ ст҃го м҃лих'те прѣз' тъзи но́щь вь тьмни́ць 15.148.

аор.: 3ед. по́м҃лѝ 9.66, помо́ли 16.160б; *форма от перф. тип:* 2мн. стѐ пом҃лиле 15.148.

помоля се *св.* (90) **1.** *Помоля се, обърна се към някого с молба за нещо.* и̑ то́и се пом҃лѝ а̑рхїепкпꙋ да го̑ пꙋ̑сти, да сѝ по́иде ꙋ̑ сво́ята келїа̑, и̑ та́мо да сѝ ꙋ̑мре 14.129б; да и̑дꙋ оу̑ пꙋ̑стыня мнѡ̑го, давно̀ бы̑ найшьль нѣ̑кого о̑ц҃а пꙋщина́ка да мꙋ се помо́лю, да прїи́ме и̑ мене при ню́го да бꙋ̑дꙋ и̑ а̑зь 17.165б. // *Обърна се с молба към Бога.* и̑ а҃пль па̀к' се помнѡ̑ пом҃лѝ бꙋ̑. и̑ бж҃твнаа си́ла ѿ н҃бе́то слѣ̑зе, и̑ бого́вете и̑мь потрошѝ 36.270; и̑ валаа̑ и̑мь ре̑, прѣбьдѣте тꙋ̑ка прѣз' тъзи но́щь. и̑ а̑зь да сê пом҃лю бꙋ̑ ꙋ̑ тъзи но́щь и̑ да го̑ попи́тамь за това̀. и̑ а̑ко мê пꙋ̑сти б҃ь мо́й, а̑зе щѣ̑ ѿѝ със' ва̑ 33.241б. **2.** *Помоля се, изрека молитва.* и̑ то́и катô си пойдѐ дома̑ си. и̑ по ве̑рѣ на́поко́нь, стънѣ̑ (!) да се пом҃лѝ бꙋ̑ като сѝ чи́нѣше сѣ̑когы 8.57б; и̑ пойдѐ ꙋ̑ ц҃рквата ст҃мꙋ нико́лꙋ и̑ пом҃ли се 15.152.

сег.: 1ед. се помо́лю 5.39, 17.165б, сê пом҃лю 33.241б, *3ед.* се помо́ли 5.39б, се по́млѝ 8.57б, 17.165б, се по́м҃ли 15.150б, сѐ

inslav

помóли 17.17б, се помóли 40.322б, *1мн.* сѐ пóмлимь 15.146б, се по[мо]лѝ 15.146б, *3мн.* сѐ пóмлеть 10.76б; *имперф.: 1ед.* пóмлех ѕ се 17.172; *аор.: 1ед.* се помóлѝ 17.171б, *2ед.* се помóли 10.78б, се помлѝ 14.128б, сѐ пóмли 15.150б, *3ед.* сѐ пóмли 2.13, помóли се 3.19, 15.154, 17.166, 17.174, се помлѝ 4.24б, 14.129б, 15.135, 15.136б, 36.267б, 36.270², 40.321б, се помоли 5.33б, пóмлѝ се 6.42, пóмли се 6.42б³, 13.121б, 13.124, 14.126, 39.304б, пóмли се 6.42б, 6.43, 11.88б, 12.120, сѐ помлѝ 6.42б, помли се 6.46, 6.48б, 11.95, 13.124б, 14.128б, 15.135, 15.150б, 15.152, 39.308б, помлѝ се 6.46, 7.49б, 15.137, 36.272, 36.273, 36.273б, 37.275, 37.278б, 37.279, 37.280б², 39.311б, 40.320б, се помóли 8.56б, 8.57, 15.151б, 39.301б, сѐ помóли 33.243, се помли 39.309, *2мн.* се помлих ѕте 15.149б, *3мн.* помлиха се 5.31б, пóмлиха се 5.39, се помлиха 5.39б, помлиха се 6.43б, сѣ пóмлиха 10.76б, сѣ помлиха 10.76б, помлише се 11.96б, се помлише 15.136б, помлише 15.146б, пóмлише се 15.149, помолиха се 40.322б; *форма от перф. тип: 3ед.* се помолиль 11.101б; *пов.: 2ед.* помлѝ се 7.50б, 11.91, 13.123б, 13.125б, 31.222б, сѐ помлѝ 4.26.

помощ *ж.* (42) *Помощ; съдействие, което се оказва на някого, за да се справи по-лесно с нещо; подкрепа.* раўвай се крте, на ꙗки ꙗкость, на слáби помощь. на блгочѣстивїи лю́де пóмощь да побѣдѣть и̇ да надѣлѣ̑ть 16.163; сыромáха кор ѕтолисѧ ѿ гдаре, а̑ сы́рота коꙗ не́маше нѝ ѿ гдѣ́ пóмощь а̑ а̑зе и̇ помáгѧ 31.221; и̇ сич ѕка нóщь въздáдоха блгодáренїе стмꙋ, и̇ дꙋмáха блгодáрѝ те бжїи ꙋгóдниче, зарадѝ твоàта чевръ́ста помóщь 39.316.

ед.: помóщь 1.4б, 9.64б, 9.67, 9.70, 9.73б, 11.98б, 14.127б, 34.255, 39.295б, 39.296, 39.309, 39.312б, 39.313б², 39.315б, 39.316, пóмощь 9.68б, 9.73, 10.77б², 10.78, 11.99, 12.111б, 12.120, 15.147б, 15.152б, 16.159, 16.159б, 16.162, 16.162б, 16.163³, 31.221, 31.231б, 33.243б, помощь 10.76б, 12.117б, 15.132, 15.146б, 16.163, пóмощи 19.208.

помощник *м.* (20) *Помощник; лице, което помага някому.* и̇ да и̑мáме. пà помóщника на добрà рабóта. нѣ̀ е̇дѐ кóй и̇лѝ е̇дѐ кои̇. а̑мѝ сáмого ха цра на сич ѕки свѣ́ть, и̇ прилѝ а̇гглые 39.318б; рѐ е̑мꙋ гь. дрь́ж ѕ се и̇ крѣпи́ се е̑v ѕстáтїе, а̑зе сѣ́мь тéбе помóщникь и на твóйте дрꙋгѡве 5.31. // *Образно.* а̑мѝ готóви да бѣ́дѐ на пóсть и̇ да се въ̑рьжáвамѐ. и̇ да и̑маме помóщника чьстныи крть. защò тóизи крть та è си́ла и̇ пóмощь на си́ч ѕки дóбрыни 16.159б.

ед.: помóщникь 5.31, 9.69б, 9.72б, 11.95, 15.134б, 15.142, 16.163, 35.260б, 39.295, 39.295б, помощникь 32.230, помóщнѝ 39.318, помóщника 4.26б, 8.56, 15.150, 16.159б, 32.229, 32.230, 39.318б, *зв.* помóщниче 39.300б.

помощница *ж.* (7) *Помощница; жена, която помага на някого.* а̑ми сегà гдѐ щешь наставѝ ме и̇ бꙋди ми на спáсныи пѣ́ть помóщница, и̇ ѿсéга мѐ наꙋчѝ и̇ водѝ ме, кыдѣ́ е вóлꙗ бжїа 17.171; и̇ тогáзи стáнѣхь и̇ óчи́те си ѿвóрѣхь и̇ пóмлех ѕ се бци да ми помáга. и̇ бы́ваше ми помóщница 17.172.

ед.: помощница 8.56б, помóщница 8.56б², 17.170б, 17.171, 17.172, помощни́ца 17.171.

помрача *св.* (6) *Прен. Помрача, предизвикам объркване, смутя; заблудя.* разꙋмѣ́и прѣз ѕ ѿн ѕзи дн чтô щѣ́ше да ꙋрáботишь; загꙋбил ѕ си. и̇ готовото разнесе. и̇ тѣлóто ти óтегне. и̇ дшьта сѝ óскврьнишь. и̇ оу́мь сѝ помрачи́шь 11.106б; а̑ црца ѿговóри, мрьсныи и̇ безакóнныѝ и̇ нечьстывѝ цáрꙋ óслѣпéн ѕ сѝ, и̇ помрачéнь. и̇ прѣлъстен ѕ, и̇ не щéшь да вѣрꙋвашь що ê и̇сти́на 39.308; и̇ защô легомà щéше да просвѣ́ти слнце правéдное. чтô е гь нáшь іс хс. да просвѣтѝ и̇ да óстѝ. дшéвныте óчи на грѣ́шните. члци, защô, катô бѣ́хꙋ помрачéни члците, и̇ ѡжи́дахꙋ да ви́деть свѣ́тлость бжїа 33.241.

сег.: 2ед. помрачи́шь 11.106б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* помрачéнь 5.29, 39.308; *мн.:* помрачéни 33.241², помрачéнїи 39.301.

помрача се *св.* (2) **1.** *Помрача се; стана мрачен, намусен под въздействието на някакви чувства.* товà дꙋмаше мни́кь. а̑ цáрь се помрáчи ѿ ꙗдь, и̇ ѿ гнѣ́вь, и̇ рѐ на слꙋгы́те сѝ да гò

inslav

зводѣ́ть сѣ̑ ко́пїа. и҆ да го̀ тꙋ́рѧть в҆ тѣ̀мница 39.299. **2.** *Прен. Объркам се, престана да разбирам нещо, заблудя се.* и҆ ёзы́кь тво́й не зна́е что̑ тла́пи и҆ пра́знослóви. и҆ о̑чите крыво гледать. и҆ нѡ́зѣ́тѣ ти па́дать, и҆ не мо́гꙋт҆ да стꙋ́пать. и҆ рꙋцѣ́те ти не зна́ють, что̑ посѣ́гать. и҆ что̑ мнѡ̑го да дꙋ́маме. си́ч҆кото тѣ́ло, и҆ д҃шата, ѿ мнѡ̑гото пиꙗ́н҆ство, потъмнѣ̑, и҆ помрачи́ се 11.106б.

сег.: 3ед. помрачи́ се 11.106б; *аор.: 3ед.* се помра́чи 39.299.

помрачавам *несв.* (1) *Помръквам; ставам мрачен, унил.* кога́ се постѝте, не бꙋдѣ́те помрѣ̀кньле, и҆ пони́кнѣле като̑ ѿскрьбе́ни, и҆ да сѝ помрача́вате лицѐто да се по́кажете на чл҃ци как҆ сѐ по́стите 34.254б.

сег.: 2мн. помрача́вате 34.254б.

помрачение ср. (1) *Прен. Помрачение, объркване, заблуждение.* и҆ а҆пл҃ыте като̑ и҆́мь найдѐ и҆ породи́ха се със҆ д҃ха ст҃го́, и҆ въспрїе́ше бл҃гть. и҆ гдѣ̀то проповѣ́даха бж҃твное є҆в҃лїе, и҆ си́ч҆кыи свѣ́ть и҆сплѣ́нише със҆ бл҃гочѣ́стїе. а҆ и҆́дол҆ского помраче́нїе потьп҆каха 15.132.

ед.: помраче́нїе 15.132.

помръзна *св.* (1) *Замръзна, покрия се с лед, помръзна.* това̀ си́ч҆кы бра́та (!) видѣ́ха, и҆ чю́ха гл҃а чѣ̑ ка́же, а҆ми́нь. и҆ тога́зи помрьзнь мо́ретѡ̑ като̑ ка̀мень 37.280.

аор.: 3ед. помрьзнь 37.280.

помръзнал прич. (1) *Като прил. Помръзнал, премръзнал от студ, измръзнал.* а҆ ѿтога́зи наса́мь, трѣ́вица и҆́мь що є҆ и҆́ма тꙋ́ка по пꙋ́стыня. а҆ ри́за що̀ но́сѧ. като̑ прѣ́мина́ ї҆ѡрда́нь, та се разра́ на ме́не и҆ раска́па се. и҆ ѿтога́зи тегли́ стꙋ́дь, и҆ пе́кь. и҆ треперѧ́ помрѣ́знала 17.172б.

мин. деят. ед.: ж. помрѣ́знала 17.172б.

помръкна *св.* (6) *Помръкна, престана да светя (за небесно светило).* да зна́ете слѣ́дь тїа́ дни̑. кога̑то ще да̑ е на людїе́тѣ гри́жа и҆ мѣ́ка и҆ стра́. та чѣ̑ напоконь щѣ̑ сл҃нцето да помрѣ́кне. и҆ м҃цьть не ще ве́кю да свѣ́ти 18.195б; ѿ ро́де злы̑ и безако́нны. не ви́дите ли̑ ка̀кь помрѣ̀кне сл҃нце и҆ м҃ць. и҆ земля́та се потре́се 35.261б.

сег.: 3ед. помрѣ̀кне 12.119б, 35.261б, помрѣ̀не (!) 35.261б; *аор.: 3ед.* помрѣ̀кна 35.264; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да помрѣ́кне 18.195б, 31.223.

помръкнал прич. (1) *Като прил. Помръкнал, мрачен, невесел.* защо̑ и҆ г҃ь въ є҆в҃лїе рѣ̑ кога́ се пости́те, не бꙋдѣ́те помрѣ̀кньле, и҆ пони́кнѣле като̑ ѿскрьбе́ни, и҆ да сѝ помрача́вате лицѐто да се по́кажете на чл҃ци как҆ сѐ по́стите 34.254б.

мин. деят. мн.: помрѣ̀кньле 34.254б.

помръне (!) *вж.* **помръкна**

помѣна *св.* (20) **1.** *Помена, писмено или устно спомена нечие име.* а҆̀ та́зи ма́рїа сестра̀ ла́зарева бѣ́ше праве́дна, и҆ чи́ста. затова̑ и҆ є҆в҃листь і҆ѡ҃, помѣнꙋ̀ и҆́мето 34.250. **2.** *Помена, припомня си нещо за някого, спомня си.* и҆ помѣнꙋ̀ а҆враа́ма патрїа́р҆ха, как҆ мꙋ̑ да́де бг҃ь на ста́ры дни̑, и҆ роди̑ сы́на своѐго і҆саака 13.121; ѿтидете въ раи, и҆ покло́ните се бг҃ꙋ. тога́зи помѣнѣ́те и҆́ ме́не грѣ́шнааго і҆ѡа́нна а҆рхїереа̑ 5.30.

сег.: 2ед. помѣне́шь 4.25; *аор.: 3ед.* помѣнꙋ̀ 11.94, 13.121, 13.124б, 34.250, помѣнꙋ̀ 14.130, *3мн.* помѣнѣ́ха 5.35, 15.148, помѣнъха 34.252б; *пов.: 2ед.* помѣни̑ 1.4б², 12.119б, 17.167б, 31.222б, помѣни́ 1.4б, 2.15, помѣни 35.265б, помѣ́ни 36.271, 40.320, *2мн.* помѣнѣ́те 5.30.

помѣнувам *несв.* (6) **1.** *Поменувам, писмено или устно споменавам нечие име.* и҆ а҆пл҃ь гы̑ нꙋ́чи и҆ ꙋ҆твръди̑. и҆ накрі́са нѣ́коѐго ѡста́ви и҆́мь є҆пк҃па. дѣ̀то го помѣнꙋ́ва а҆пл҃ь па́вель на римля́н҆ско посла́нїе 36.270б. **2.** *Поменувам, припомням си нещо за няко-*

inslav

го, спомням си. и҆ на́поконь па̀кь ре҃ зо́симꙋ. м҃лѝ г҃а за ме́не м҃лѝ. и҆ моѐ о҆каа́н҆ство да помѣнꙋва́шь сѣ́когы 17.174б.

сег.: 1ед. помѣнꙋвамь 5.33, *3ед.* помѣ́нꙋва 2.13, помѣнꙋва 36.270б, помѣ́нꙋва̀ 37.278; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* недѣ́и҆ (!) помѣнꙋва 39.308б, *описат. 2ед.* да помѣнꙋва́шь 17.174б.

помѣстя *св.* (1) *Образно. Поместя, променя мястото на нещо, отместя.* а҆н҆тихрі́сть… ко́и ѐ дрꙋгы̀ като̑ ні́его. си́ч҆ката землѧ̑ помѣсти и҆ покла́ти. гора̑та го слꙋша. та̀ хо́ди по́ море… и҆ дрꙋ́го що̑ поми́сли. а̑ то́й сто́ри 18.190.

аор.: 3ед. помѣсти 18.190.

помѣстя се *св.* (2) *Поместя се, променя си мястото, премества се.* си́ч҆ко ще̑ да ѻ҆мрѣ́зне ч҃лкꙋ тогі́ва, ѻ҆ти си́ч҆ките лю́дїе щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть ѿ домѣ́т҆ сѝ, и҆ ѿ кѣ́щието сѝ, и҆ ѿ градоветѣ̀ сѝ и҆ ѿ селѡ̑то сѝ 18.194; тогі́ва си́лы нб҃ные и҆ а҆́гг҃лы г҃ни щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть и҆ да потрепе́ре сич҆кото ѿ т҃ѣ 18.199б.

бъд.: 3мн. щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть 18.194, 18.199б.

помъча *св.* (3) *Помъча, подложа някого на физически и душевни страдания, измъча.* поча́кай і҆ꙋ́до. да вдигнꙋ̀ е҆дного̀ ца́ра на те́бе да тѐ мнѡ̑го помѣ́чи, да се ѿре҃шь ѿ х҃а распе́таго и҆ ме́не да слꙋ́шаш҆ 4.25б; и҆ ца́р҆ се раз҆гнѣва̀ на ні́его защо̑ мꙋ подꙋ́ма тїа̀ ре́чи. и҆ повѣлѣ̀ да го лю́ты мѣ́кы, помѣ́чи и҆ пове́доха го на мѣ́стото гдѐто ꙋ҆бы́ваше лю́дїе 37.277б.

сег.: 3ед. помѣ́чи 4.25б, помѣ́чи 37.277б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да помѣ́чи 12.118б.

помъча се *св.* (1) *Помъча се; понеса някакво страдание, мъка.* боле да ѻ҆умрешь тꙋ́ка, подобрѣ̀ е нежели да потѣ́п҆чешь за́конь х҃вь. ѻ҆ти а҆́ко тꙋ́ка помѣ́чишь се зара̑ ѝме х҃во. нѣ̀ на ѻ҆н҆зи свѣ́ть ст҃ѣ щешь да бѣ́дешь 1.3б.

сег.: 2ед. помѣ́чишь се 1.3б.

понеделник *м.* (1) *Понеделник, първият ден на седмицата.* и҆ а҆́зь а҆нто́нїе виде̑ка́к҆ не о҆тво́ри, почю́дих҆ се що̀ бы̑ е҆мꙋ̑. и҆ наꙋ́трѣ вь пн҃ел҆никь възлѣ́зохъ на стлѣ́п҆ть 2.15.

ед.: пн҃ел҆никь 2.15.

понеса[I] *св.* (3) **1.** *Понеса, изтърпя някакво изпитание.* защо̀, то́и оу҆зѐ на себѣ̀ си на́шьта бо́лесть и҆ немо́щь, и҆ поне́се а҆̑ 3.17б; а̑ ѻ҆́нь не щѣ́ше та̀мо да и҆́де. а҆̑мѝ ка́жѣше. не мо́гꙋ а҆́зь понѐ то́л҆кози трꙋ̀дь, и҆ дале́чно мѣ́сто и҆ зло̀ 7.49. **2.** *Прен. Позволя, разреша (за време).* и҆ напоконь ще̑ ска́за и҆ гаврїи́лꙋ. и҆ посл҃ѣ́ наѐднѡ̑ и҆ на два̀та. и҆ да ре҃мь что̑ понесе врѣ́ме и҆ ча̑ 11.84б.

сег.: 3ед. понесе 11.84б; *аор.: 3ед.* поне́се 3.17б; *съкр. инф.:* (мо́гꙋ) понѐ 7.49.

понеса[II] *св.* (3) *Понеса, започна да нося нещо в ръце.* и҆ наꙋ́трѣ и҆з҆дѣла̑ ѿ дрьво̀, и҆ напра́виха. такь́в҆зи кр҃ть, какь́в҆то бѣ́ше видѣ́ль. и҆ и (!) повелѣ̀ ц҃рь да го но́сѧть прѣ̑ воиска́та напрѣ̑. и҆ поне́соха го 4.22; и҆ и҆зва́ди ка́микь и҆ видѣ̀, г҃. кр҃тове… и҆ не почрьнѣ́ха и҆лѝ да и҆з҆гны́ѭть. а҆̑мѝ е҆́днакь посвѣтѭха. и҆ поне́соха ги ꙋ҆ гра́дь архїеп҃копь и҆ си́ч҆ки лю́дїе. със҆ вели́ка ра́дость 4.25.

аор.: 2ед. понѥ́се 35.260, *3мн.* поне́соха 4.22, 4.25.

поникна *св.* (1) *Помръкна, сведа глава в знак на душевно притеснение.* и҆ въскрѣ́си тогова̀ мрь́тьв҆ца дето ѐ прѣ̑ на̑ ꙋ҆ гро́бать да сѐ засра́мѣть и҆ да пони́к҆нать твои́те дꙋ́ш҆ма́не 39.304б.

сег.: 3мн. пони́к҆нать 39.304б.

поникнал *прич.* (4) *Като прил. Свел глава, помръкнал, посърнал.* и що сѐ мо́лѣше не мо́же зо́сима, да разꙋ́мѣе що̀ дꙋ́маше и҆ що сѐ мо́лѭше. а҆̑мѝ тьк҆мо стоа́ше поникньль до́лꙋ ні̑що не смѣ̀а да подꙋ́ма 17.167б; и҆ зо́сима като̀ стои̑ пони́кньль поѝспра́ви се мал҆ко да ви́ди що сѐ мнѡ̑го заба́ви на

inslav

мо́л'ба 17.167б; и҆ р҃е и҆ тѣ́мь г҃ь, ѿкидѣ̀ дои҆до́х'тѐ мои҆ а҆́гг҃лы пони́кнале и҆ ꙋ҆сры́нале, натова́рени сѣ҃ ра́боты неприли́чны 32.225б.

мин. деят. ед.: м. поникньль 17.167б, пони́кньль 17.167б; *мн.:* пони́кнале 32.225б, пони́кнъле 34.254б.

понитски *прил.* (2) **понитско море.** *Понтийско море.* и҆ хо́дѣше і҆ѡа́ннь при брѣгь де́то е пони́тьско мо́ре 12.119б; и҆ ꙋ҆лѣ́зе і҆ѡа́ннь въ цр҃кви ст҃і́го васи́ли́ска, что ѐ при мо́ре пони́тьско 12.120.

ед.: ср. пони́тьско 12.119б, 12.120.

пооздравея *св.* (1) *Пооздравея, съвзема се след боледуване.* тога́зи мꙋ̀ ре́че і҆гꙋ́мень. ч҃лче, е҆́тꙋ ма́ло мнѡ́го поѡ́з'р҃а́ве. и҆ди̇̀ ѿтꙋ́ка къдѣ̀ зна́ешь 2.11б.

аор.: 2ед. поѡ́з'р҃а́ве 2.11б.

поолекна *св.* (1) **поолекне ми.** *Поолекне ми, стане ми малко по-добре.* и҆ си́ч'ки мнѣ́ха, чѐ ꙋ҆мрѣ̀ и напоконь го̀ цѣрꙋва́ха, и҆. дни̇̀. и҆ є҆́двà посвести́ се, и҆ поѡ́ле́кнь мꙋ̀ 2.11б.

аор.: 3ед. поѡ́ле́кнь 2.11б.

поостръжа *св.* (1) *Поостържа, поизчистя нещо със стърган.* и҆ лежаше на гнои́ще и҆з'фры́лень; и҆ чи́рѣпь немаше да си҆ поѡстры́же тѣло́то си҆ и҆ ни̇̀ хлѣбь и҆ма́ше да ꙗ҆дѐ 35.256б.

сег.: 3ед. поѡстры́же 35.256б.

поотпочина *св.* (2) *Поотпочина, отмоля се малко, отдъхна.* и҆ и҆лїа́ сѐ ꙋ҆боа̀ ѿ є҆л'заве́ла. и побѣ́гна въ пꙋ́стыню. и҆ поѿпочи́на по҃ є҆дно҃ дры́во҃ скры́бень, и҆ заспà 11.90; а҆̀ми вы се мо҃лю ѿсѣдне́те ма́л'ко тꙋ́ка да си҆ попасе́те коне́те и҆ [по]ѿпочинѣте си҆ и҆ да си҆ подꙋ́мамѐ 5.34б.

аор.: 3ед. поѿпочи́на 11.90; *пов.: 2мн.* [по]ѿпочинѣте си҆ 5.34б.

поп *м.* (17) **1.** *Поп, християнски духовен служител, свещеник.* и҆ ста́нѣ є҆пско́пь и҆ те́че въ і҆рко́вь. и҆ ꙋ҆зѐ є҆вл҃ї̀е и҆ ѱал'ти́рь и събрà попо́ве и҆ дїа́коны, и҆ мнѡ́го бра́тїа 37.280; є҆ла́те и҆ вы́е вл҃цїи и҆ д҃хо́вници и҆ попо́ве кои̇̀то сте хꙋ́бевѣ ѿстоѧ́вале дн҃ь и҆ нощѐсь в че́р'кова, и҆ чи́сто оу҆́чиле людїе́тѣ на пь́ть и҆ на за́конь и҆стѣ́н'скыи 18.202. **2.** *Езически жрец.* и҆ тїа и҆щеше сѣ́когы да ꙋ҆бїе и҆лїю пр҃ро҃ка. защо҃ и҆лїа пр҃ро҃кь бѣ́ше поразиль и҆ и҆з'би̇̀ль, н҃, попо́ве є҆лли́н'сцїи пога́ны є҆л'заве́лины 11.90.

мн.: попо́ве 4.22, 11.90, 18.196б, 18.202, 37.274б², 37.280, попове 12.113б, по́пове 18.179б, попоо́ве 18.187, 21.210б, 39.307б, по҃о҃ве 18.197б, 32.228б, поповѡ̀ 20.208, поповѝ 37.275, *чл.* по҃о҃вете 18.179б.

попаля *св.* (2) *Подпаля, направя някого или нещо да гори, запаля.* не бои́ш' ли се б҃а, да нѐ бы̀ пꙋсти́ль б҃ь ѿг'нь да вы̀ попа́ли 8.58; и҆ матѳе́и по҃ли́ се б҃ꙋ. и҆ ре҃ г҃и і҆в҃ х҃е и҆зба́ви ме. и҆ попалѝ челю́стите на бо́говете и҆мь 37.278б.

сег.: 3ед. попа́ли 8.58; *пов.: 2ед.* попалѝ 37.278б.

попаса *св.* (1) *Попаса; изкарам животно на паша, оставя да пасе известно време.* а҆̀ми вы се мо҃лю ѿсѣдне́те ма́л'ко тꙋ́ка да си҆ попасе́те коне́те и҆ [по]ѿпочинѣте си҆ и҆ да си҆ подꙋ́мамѐ 5.34б.

сег.: 2мн. попасе́те 5.34б.

попитам *св.* (53) *Попитам, задам въпрос на някого, запитам.* и҆ попи́та ко́й щѐ кора́бь ѿ̀ на не́говото ѿчь́ство 15.137; и҆ раска́ꙗ се зо́сима, ка́кь не попи́та ѻ҆нѣ́зи, прпо҃о҃бница какь̀ бѣ́ше и҆́ме 17.175; та щѐ да ны̀ попи́та г҃ь б҃ь що смѐ стрꙋ́вале, та щѐ да ны̀ сꙋдѝ сѣ́кымꙋ по ра́ботата 18.207.

сег.: 1ед. попита̑ 11.86, попи́тамь 15.154б, 33.241б, попи́та̑ 33.243, *3ед.* попи́та 4.23б², 5.37б, 15.154, 17.165б, *1мн.* попи́тамѐ 15.147, *3мн.* попи́тать 1.5б, попита́ть 1.5б, попи́тат' 1.7; *имперф.: 3мн.* попи́таахꙋ 33.237; *аор.: 1ед.* попи́та̑ 11.86б, 17.168б, 17.171, 32.227, 32.228, 32.228б, 32.231б², попита̑ 32.229, попи́тахь 32.231, *3ед.* попита 2.9б, 7.50б, попи́та 2.11, 6.42, 7.49б², 7.52б², 9.68, 11.89,

inslav

11.92, 11.105б, 15.137, 15.144², 17.164б, 17.171б, 17.175, 38.285, 39.306, попиіта 5.35б, *3мн.* попитаха 5.34, 7.53, попи́таха 7.52, 7.53б, 11.103б, 11.105б, попи́таше 15.141б, 15.149б; *бъд.: 3ед.* щѐ да попи́та 18.207.

попитам се *св.* (1) *Само мн. Попитаме се, зададем си въпроси един на друг.* и̇ подꙋ́ма младото по на (!) ста́рїѡто мꙋ тол'ко́ва врѣ́ме и̇ма̀ как' смѐ на̑ єдно̀ тꙋ́ка оу̑ нашѐго гн҃да́ра. и̇ ни̇ко́га ни бы̑ на́мь ко́ли да си̇ подꙋ́мамѐ и̇́ да се попитамѐ ко̀и ѿкыдѣ е 5,36б.

сег.: 1мн. се попитамѐ 5.36б.

попиша *св.* (1) *Изпиша, изрисувам нещо.* а̀ і҃гꙋ́мень неѡ́фи́ть постриже о̀ногова мом'ка̀, и̇ бы̑ и̇нокь. и̇ по̑пи́са (!) ц҃рквата, и̇ ꙋ̇краси̇ ѧ 11.102б.

аор.: 3ед. по̑пи́са (!) 11.102б.

поплача *св.* (12) *Поплача, пролея сълзи от мъка, заплача.* и̇ ѿи̇до́ше си̇ ѿц҃ь ю̑и и̇ ма́ика и̇. дома́ си̇, сла́вѣха и̇ бл҃влѧха бл҃. о̑ти не пои́ска̀ да́ сѐ врь́не със' роди́телѥте си̇, ни̇ попла́ка за тѣ́. 13.123б; и̇ сыома́си и̇ сыроти, и̇ вдови́цы мнѡ́го попла́каше за нѥго, защо̑ се лиши́ха ѿ хранителѧ своѐго 15.151. // *Образно.* и̇ сич'ка земл҃ѧ ми́рїиликїиска въздь́х'на и̇ попла́ка, защо̑ ѿ́сташе без' так'вогози пасти́ра и̇ ꙋ̇чи́телѧ 15.151; тогі́ва си́ч'ката земл҃ѧ ще да попла́че, и̇ море́то, и̇ вѣ́т'рьть, и̇ о̑г'нѧть, и̇ сл҃нцето и̇ м҃цьть. си̇ч'кото щѐ да попла́че 18.193б.

сег.: 1ед. попла́чю 35.261б; *аор.: 3ед.* попла́ка 13.123б, 15.151, *3мн.* поплакаше 15.151, попла́каше 15.151; *бъд.: 3ед.* ще да попла́че 18.193б, щѐ да попла́че 18.193б, *3мн.* щьть да попла́чать 18.193б, 18.195б, щь́ть да попла́чать 18.193б; *пов.: 2ед.* поплачѝ 35.258, *описат. 2мн.* да попла́чете 35.261б.

поплѣня *св.* (6) **1.** *Пленя, взема някого в плен.* ѿ лю́дїе солꙋ́н'цїи, течѣ́те ско́ро навь́н'ка гра́дь, чѐ дои́до́ха влъхвы да ны̑ поплѣнють 9.72б; и̇ като̑ бѣ́ше нарѡ́'ть в че́р'кова. а̑ о̀нїа влъ́хвы вди́гнаха се… и̇ поплѣ́ниха що̑ мого́ха мꙋ́жїе и̇ жены̑ и̇ дѣ́ца 39.316б. **2.** *Пленя; завладея град, земя; покоря.* и̇ дрꙋ́гощь пои̇до́ха а̇ва́ры злѣ̀ ро́дь, да разби́ють и̇ да поплѣнѧ̑ солꙋ́нь гра́ 9.72б; и̇ ста́нѣ̀ валаа́мь и̇ о̀тиде си̇ на своѐ мѣ́сто и̇ промі́ньше се ма́л'ко дн҃и и̇́ и̇ (!) дои́дѡше е̇врее, и̇ поплѣни́ше си́ч'кꙋ землю̀, вала́кꙋ цѧ̑рꙋ 33.243б.

сег.: 3мн. поплѣнють 9.72б, 11.100, поплѣнѧ̑ 9.72б; *аор.: 3мн.* поплѣни́ха 9.67б, поплѣ́ниха 39.316б, поплѣни́ше 33.243б.

попораста *св.* (1) *Поизраста, стана малко по-голям на възраст, попораста.* и̇ роди̇ и̇́м' се дѣ́те мь́ж'ко. и̇ зара̑ лю́бовь ст҃мꙋ та́ мꙋ сто́риха и̇́ме гесѡ̑гїе. и̇ кога̑ попора́сте. а̑ тїе́ го наꙋ̑чи́ха на кн҃і́га̀ 39.313.

аор.: 3ед. попора́сте 39.313.

попослушавам *несв.* (1) *Послушвам, вземам под внимание нещо, вслушвам се.* ти́ѧ си́лы, в҃ы, дѐто гы сега̀ сказах'мѐ даде гы̑ бь̑ а̇да́мꙋ, да мꙋ сѐ ре́вны, добро̑, и̇ да лю́би пра́ведное и̇ бл҃гое… и̇́ да раз'сьжда добро̑ ѿ зло̑. и̇ да сѐ гнѣвы̀ на дїа́вола. и̇ да желае, цр҃тво н҃бное. и̇ да нази́ра сѣ́когы добро̑то , и̇ да попослꙋ́шава дꙋ́мыте, бж҃їи 33.234.

сег.: 3ед. попослꙋ́шава 33.234.

попотя се *св.* (3) *Попотя се, покрия се с пот от умора или притеснение, изпотя се.* и̇ прив'та́са ст҃ыи оу̑морѐ́ны и̇ попоти́л' се и спꙋ́сти се на́прасно 15.144; тїѧ̑ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ѧ зо́сима. потврьдѣ̀ се растрепе́ра, и̇ попоти́ се ѿ стра̑, и̇ постѐнь, и̇ загꙋ́би си гла̑ 17.167.

аор.: 3ед. попоти́ се 17.167, 17.167б; *форма от перф. тип: 3ед.* попоти́л' се 15.144.

поприготвя си *св.* (1) *Поприготвя си, подготвя се за нещо до известна степен, приготвя си.* мл҃ѧ ти се съмрѣ́ти почака́и ме нѣ́коа годи́на, да си̇ поприго́тва. не тегли́ ма негото́ва 31.218б.

сег.: 1ед. си̇ поприго́тва 31.218б.

inslav

попридавам *несв.* (1) *Попридавам, давам от време на време нещо някому.* и̑ кои̑то сте и̑ма́ле, гри́жа за сыроти и̑ за сыромáси. и̑ кои̑то сте помо́гнале на сы́роты със҆ дре́бны дѣ́ца, та̑ и̑́мь сте̑ попридавале коѐ жи́то, коѐ ду́ка́ти, коѐ бла́го, коѐ дре́ш҆ки, коѐ со́ль 18.202б.

форма от перф. тип: *2мн.* сте̑ попридавале 18.202б.

попрѣпочина си *св.* (1) *Поотпочина си, отморя се от нещо, отдъхна си.* така̀ и ны́е дне́ска да́ си попрѣпочи́не҃ ѿ постныи тру́дь, що смѐ найшлѐ чт҃ныи кр҃ть посрѣ҃ ст҃ыи пость 16.157б.

пов.: *описат. 1мн.* да́ си попрѣпочи́не҃ 16.157б.

попустя *от стб.* попоустити *св* (1) *Пропусна, позволя на някого да влезе в нещо.* и̑ щѣ́ше да си ѹ҆лѣ́зе въ полатите. а̑ змїа́та го не попу́сти. а̑ то́й се врь́на па́кь наза́дь кѣм҆то̑ матѳеа̑, и̑ ѿг҆нь па́кь слѣ҃ то́го 37.278б.

аор.: *3ед.* попу́сти 37.278б.

попущам *несв.* (1) *Пущам, изпращам някого с някаква цел.* заради̑ това попу́ща на на҃ бь҃ дру́гы е̑зы́ци, пога́нїи да ны̑ доса́ждать, и̑ да ны̑ мѣ́чьть на сѣ́кыи д҃нь 11.106б.

сег.: *3ед.* попу́ща 11.106б.

поради *предл.* (3) *За означаване причината за нещо; поради, заради, по причина на.* и̑ поради̑ то́изи за́конь посрѣ́щ҆нъха и̑ х҃а със҆ цвѣтоове мла́ды, и̑ дрьжа́ше сѣ́кыи на́ ру́ка цвѣ́ть ѿ врьба и̑ли̑ ѿ фи́никь 34.252; зна́ѩше бь҃ і҆ова, че̑ не ще̑ да похы́ли, а̑ми го̀ лю́би. тѣ́к҆мо го ѿста́ви да потегли̑ зло̀, да и̑́маме и̑ ные на́ѹка поради̑ нѥ̀го 35.257.

поради̑ 33.244, 34.252, 35.257.

порадувам се *св.* (1) *Зарадвам се, изпитам радост, порадвам се.* зара̑ товá да про́сти̑ ны́е ду́ш҆ма́нете на́ши, да про́сти и̑ на҃ бь҃. и̑ па́кь да сѐ не порадꙋ́вашь за съмрѣ́ть ду́ш҆ма́нина твое́го. ѐто е това пе́тото заръчанїе бж҃їе 1.6б.

пов.: *описат. 2ед.* да сѐ порадꙋ́вашь 1.6б.

пораза *ж.* (1) **давам пораза.** *Унищожавам, поразявам.* и̑ да не смѐ тврь́догла́вы и̑ непрѣклонѥ́ни. защо̑ бь҃ на тъкви́зи пора́за да́ва, на т҃ѣ, и на до́мъ т҃ѣны̑ 9.75б.

ед.: пора́за 9.75б.

поразя *св.* (8) *Поразя, унищожа някого, погубя.* и̑́ тїа и̑щеше сѣ́когы да ꙋ́бїе и̑лїю прр҃ка. защо̑ и̑лїа прр҃кь бѣ́ше пораз́и́ль и̑ и̑з҆би̑ль, н҃, попо́ве е̑лли́н҆сцїи пога́ны е̑л҆заве́лины 11.90; а̑ кога сѐ о̑ста́ви бь҃ до кра́и ѿ ч҃лка и̑ порази го, зараді̑ голѣ҃ гр҃ѣ. ка́то̑ е̑вреѐте що̑ гы̀ о̑стави бь҃ и̑ порази гы 35.257.

сег.: *2ед.* поразишь 6.43б; *аор.*: *3ед.* пораз́и́ 5.27[2], 11.91б, порази 35.257[2]; *плусквамперф.*: *3ед.* бѣ́ше пораз́и́ль 11.90; *прич.*: *мин. страд. мн.*: пораз́е́ни 11.96б.

поразявам *несв.* (1) *Поразявам, подлагам на унищожение, съсипвам.* прр҃кь мѡ҆ї҆ сѝ ко́га́то щѣ́ше да по́йде въ і҆ерлѝ. и̑ гдѐто прохо́жа̑ше и̑ пораз́ѣваше и̑ плѣнꙋ́ваше, ѿнїа́ мѣ́ста 33.241б.

имперф.: *3ед.* пораз́ѣваше 33.241б.

порамница *ж.* (3) *Омофор, богословска връхна дреха на свещеник.* тѣ́к҆мо ꙋ́зѐ прѣ̀сть ѿ гро̑бьть ст҃омꙋ и̑ найде̑ и̑ прѣ̀стень ст҃мꙋ, что̑ бѣ́ше го ꙋ́зе́ль лꙋ́ппь. найде̑ и̑ пора́мницата, что̑ ѐ врь́хна дре́ха 9.67.

ед.: пора́мница 9.67, *чл.* пора́мницата 9.66б, 9.67.

пораста *св.* (5) **1.** *Порасна, стана по-голям на години.* и̑ когы́ пора́сте ге҃ѡргїе, бы до. н҃і. го́динь. а̑ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ̑ ца́ра дїѡклитїана 39.297б; и̑ кога̑ пора́сте, да сѐ ꙋ̑жени не щѣ̀. а̑ми̑ о̑ста́ви роди́телюте си̑, и̑ станѣ̀ калѐ̀ѣрь 15.133. **2.** *Порасна*; *стана голям, едър*; *придобия по-големи размери.* нѣ́коа жена̑ ѿжьднѣ̀ нощїѧ̀, и̑ ꙋ̑зѐ сто́мна и̑ напи́ се во́дꙋ. и̑ и̑спи̑

inslav

зьм'чѐ ма́л'ко със водьта. и̑ пора́сте ѡ҆нь́зи змі̑а̀ оу̑ коре́м'ть и̑ 2.13б. **3.** *Увелича се, нарасна.* и̑ сто́ри така̀ ѡ҆н'зи с҃ще́нникь. и̑ ѿтога́зи пора́сте поголѣ́мь гнѣ̀вь ме́ждꙋ ца́рица и̑ і҆ѡа́нна 12.113б.

сег.: 3ед. порастѐ 6.47; *аор.: 3ед.* пора́сте 2.13б, 9.62, 12.113б, 15.133, 39.297б.

поревна се *св.* (4) **поревне ми се.** *Прииска ми се, поревне ми се нещо.* десе́то е па̀кь заръчанїе, да ти се не поре́вне, и̑лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣ́що 1.7б; пи́шеть за нѥ́го когà бѣ̀ше ѥ҆́днакь млад' въ о҆гра́дꙋ нѣ́кꙋю. ви́дѣ ѩ҆́бльку̑. и̑ поре́вна мꙋ се, и̑ ꙋ̑зе ю̀ въ рꙋцѣ́те си̑ 14.129б.

сег.: 3ед. се поре́вне 1.7б; *аор.: 3ед.* поре́вна се 8.55б, 14.129б, поревна се 39.297б.

поредом *нареч.* (3) *Поред, един след друг, поредом.* и̑ си́ч'ки ре́коше по́редо̑ сво́а дꙋ́ма. ѥ҆́де ко́и̑ досто́инь ѐ да бꙋ́де на́мь а҆рхїере́й 15.138; и̑ почѐхꙋ да дꙋ́мать по́редѡ̑ вл҃цыте сѣ̀кыи своà дꙋ́ма 15.141.

по́редомь 11.102б, по́редо̑ 15.138, по́редѡ̑ 15.141.

поробен *прич.* (1) *Като прил. Поробен, който е превърнат в роб.* защо̑ на сѣ̀кыи д҃нь ст҃ыи чи́нѣше чюдо на поро́бени ч҃лци 9.68.

мин. страд. мн.: поро́бени 9.68.

поробя *св.* (8) **1.** *Поробя, взема в робство, превърна някого в роб.* а҆̀ женà нѣ́кои̑ вдо́вица и̑ма́ше с҃на та́ го поро́биха съ҆ дрꙋ́гїе ро́бїе 39.316б; и̑ тогива̀ мрѣ̀сные ѻ҆́нїа ѥ҆зы́ци напа́днѣха но́щїю напра́сно на во́йскьта хр҃тїа́н'ска, и̑ ѥ҆дни̑ посѣ́коха, а҆̀ дрꙋ́гы распь́диха, и̑ дрꙋ́гы свѣ̀заха и̑ поро́биха 39.313б. **2.** *Завладея; покоря страна, земя.* ре҃ гь, а҆́зе ща̑ да пꙋ́сна ва́мь и̑лїа прр҃ка… о҆ти щѐ да си̑ о҆ста́ви срц҃е́то баща́та с҃нꙋ си̑. а҆̀ с҃нь мꙋ̑ ще да си̑ о҆ста́ви срц҃е́то на людїе́тѣ и̑ на съсѣ́дете, и̑ на родни́ната своà. за́мь да нѐ до́идать да поро́беть землѧ̑та напра́сно, та̑ затова́ ще да до́йде и̑лїа 18.179б.

сег.: 3мн. поро́беть 9.72, 18.179б; *аор.: 3мн.* поро́биха 39.313б, 39.316б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* поробе́нь 39.315; *мн.:* поро̀бени 33.240², 35.258б.

породя *св.* (9) *Родя, дам живот, добия дете (за жена).* те́бѣ вл҃чце що си̑ на си́ч'ки свѣ̀ть, и̑ породи́ла ѥ҆сѝ г҃а б҃а. а҆́зь мо́и̑ живо́ть ꙋ̑ те́бе ѡ҆ста́ви̑ 8.56б; тои и̑ б҃ци б҃лговѣсти̑ и̑ ка́за ю҆́и, как' щѐ да породѝ г҃а нашего і҆ѵ҃ х҃а 11.99б.

аор.: 3ед. породѝ 10.79; *форма от перф. тип: 2ед.* породи́ла ѥ҆сѝ 8.56б; *бъд.: 3ед.* щѐ да породѝ 11.99б; *страд.: сег. 3ед.* се породѝ 3.16б; *аор. 3ед.* сѐ поро́ди 18.181, се породѝ 18.185б; *форма от перф. тип 3ед.* се ѐ породиль 17.168; *бъд. 3ед.* щѐ да се породѝ 3.17; *бъд. в мин. 3ед.* щѣ̀ше да се̑ породѝ 13.125.

породя се *св.* (10) **1.** *Родя се, появя се на бял свят.* и мнѡ̑го дꙋ́ма̀ и̑мь и̑ ка́за и̑мь за х҃а б҃а, как' сѐ породѝ, и̑ как' се распѐ, и̑ въс҃крсе въ тре́тѝ д҃нь 7.50; зара̑ї това̀ б҃лговолѝ б҃ь и̑ ре҃ та́ка̀ на ѥ҆́днò сто́ри и̑ д҃хь ст҃ыи да се̑ породѝ с҃нь бꙋ̑ ѻ҆́цꙋ, да и̑ма пàкь двѣ̀ и̑ме́на, като̑ и̑ ѡ҆прьвѣ́нь догдѐ не бѣ̀ше се породи́ль с҃нь и̑ дꙋ́ма бж҃їа 33.239. **2.** *Прен. Сродя се, стана духовно близък с някого.* и̑ а҆п҃лыте като̑ и̑мь наидѐ и̑ породи́ха се със' д҃ха ст҃го, и̑ въспрїе́ше бл҃гть 15.132.

сег.: 3ед. се̑ породѝ 33.239; *аор.: 1ед.* породих' се 5.29, *3ед.* сѐ породѝ 7.50, 38.293, породи се 35.259, се породѝ 38.286б, 38.292б, *3мн.* породи́ха се 15.132; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ше се породи́ль 33.239, бѣ̀ше съ поро́диль 38.281б.

поруган *прич.* (2) *Като прил. Поруган, подигран, обезчестен.* и̑ порꙋга́нь бы̑ х҃с. да на҃, почьтѐ и̑ заꙋ̑шень бы̑ с плесница да подадѐ на́мь сво́бодь 35.258; и̑ радѝ ва҃, поло́жи се въ гро̑бь, и̑ порꙋгань. и̑ със' копїѥ прободень 35.258.

мин. страд. ед.: м. порꙋгань 35.258, порꙋга́нь 35.258.

inslav

поруша *св.* (2) *Разруша, унищожа нещо, разваля.* что́ е това̀ защо̑то скрьбишь и тьжишь. и҆лѝ защо̑ лю́та зи́ма и҆ го́р'кыи пото́пь цр҃квите прѣѐло. зна́ю и҆̀ а҆̑зь това̀. и҆ ни́кои такво́зи не мо́же да пору́ши, тьк'мо бо̑ 12.117. **снагата си поруша.** *Изтърпя физически лишения, измъча се.* и҆ ни стори си̑ що́ му́ и҆ще ср̑це́то, а҆̀мѝ и҆ о҆̀ще си̑ снагѣ̑та пору́ши бо̑ ра́дѝ 32.228.

сег.: 3ед. пору́ши 12.117; *аор.: 3ед.* пору́ши 32.228.

поруша се *св.* (2) *Прен. Съсипя се, понеса големи телесни или материални несгоди, рухна.* и҆ сѝтыи ѿгово́ри. и҆лѝ ти се стру́ва цару̀ че сѣ̑ пору́шѝ а҆̑зь зарадѝ та́зи мал'ка мѣ́ка а҆̑зь нѥ̑ и҆ма̑ като̑ на и҆̑кра̀ (!) 39.299; а҆̀мѝ а҆̀ко ти ѐ во́лѧ ѿ̑ повелѝ на́мь да и҆̑демь и҆ да слу́гу́ваме на такви́зи, де̑то се пору́шиха самы̑ и҆ сто́риха сырома́си и҆ смѣре́нїи повече ѿ тїа щото́ са по землѧта 32.225б.

аор.: 1ед. сѣ̑ пору́шѝ 39.299, *3мн.* се пору́шиха 32.225б.

порушен *прич.* (1) *Като прил. Съсипан, който понася големи материални несгоди.* а҆̀ко ли ще́шь да навїе́шь на сребро̀ люб'ство, а҆̀ ты̀ недѣ́и о҆бы́чѣ и҆ма́нїе и҆ сто́ка, а҆̀мѝ ходѝ пору́шен' 19.207б.

мин. страд. ед.: м. пору́шен' 19.207б.

поръча *св.* (1) *Поръчам, наредя някому да направи нещо, заръчам.* и҆ кога̀ ѿи҆до̀ше на ца̀ра, вала̀ка. и҆ и҆з'лѣзе сам'си̑ ца́рь насрѣ̑ща и҆̑мь. и҆ ре̑ му́, защо̑ не дойдѐ като̑ ти тол'кова порьчи́хь, и҆лѝ нѣ с'мь врѣ̑день да́ те̑ почетѣ̑ 33.242б.

аор.: 1ед. порьчи́хь 33.242б.

посаде *от стб.* посадѝ *св.* (1) *Посадя; поставя растение в земята, за да поникне и израсте.* и҆ о҆̑нова̀ разу́мное дрьво, и҆ чюсть́вно, и҆̑ мысльно и҆ бо̑ нѐ поса́де него̀ за́ зло̀ 33.234б.

аор.: 3ед. поса́де 33.234б.

посаден *прич.* (1) *Като прил. Посаден; поставен в земята, за да поникне (за растение).* и҆ а҆̑нна е҆днак' се раз'грижи, по́ тврьдѣ, и҆ ѿ жа́л'би та̑ си съблѣ́че, и҆ кра́сныте ри́зы, и҆ хо́дѣше поху́лена. и҆ помнѿго врѣме пойдѐ и҆ хо́дѣше си̑ и҆зь ово́щїето посаде́но 13.121б.

мин. страд. ед.: ср. посаде́но 13.121б.

посадя[I] *св.* (3) **1.** *Поставя, настаня някого да седне.* и҆ ѿного́зи ку́п'ца̀ ца́р'скыго чл҃ка посади́ха на почьте́но мѣ́сто. а҆̑ ѳома̑ на кр[а́]и҆ на по́лошо мѣ́сто 7.50; и҆ въве́де ю҆̀ с҃ще́нникь вътрѣ̑ въ о҆л'та́рь на тре́тыи сте́пень въ с҃таа с҃ты̑. детѡ̑ бѣ́ше повелѣ́но ѿ ба. съсоломонова (!) прѣму́дро́сть. да у҆ла́зи с҃щенникь е҆̑ та́мо на годи́на по е҆дну́щь и҆ та́мо посади́ше с҃ту́ю. о҆̑трокóвицу 13.123б. **2.** *Поставя някого да заема определен пост.* разь'бра́хь и҆ за безако́нныго а҆р'са́кїа, ка́кь го̑ е посади́ла ца́рица на мо́й прѣстоль 12.119.

аор.: 3мн. посади́ха 7.50, посади́ше 13.123б; *форма от перф. тип: 3ед.* е посади́ла 12.119.

посадя[II] *св.* (1) *Посадя; поставя нещо в земята, за да поникне; засадя.* и҆ простре̑ си̑ десни́цьта, и҆ пода́де му́ тоѧ́га, и҆ ре̑ му́. възмѝ това̀. и҆ слѣ́зи ѿ планинѣ̑та и҆ пойдѝ въ з'мирми́нїю, на кр҃ти́л'ницьта детѡ̑ е о҆̑сте́на вода̑. и҆ поса́ди това 37.274.

пов.: 2ед. поса́ди 37.274.

посвѣстя се *св.* (2) *Посвестя се, дойда на себе си, почувствам се по-добре.* и напоконь го̀ цѣру́ва́ха, и҆̑. днѝ. и҆ е҆̑два̀ посвести́ се, и҆ посо̀ле́кнь му́ 2.11б; тога́зи и҆мь ре̑ о҆̑н'зи мом'къ. остави́те ме̑ ма́л'ко да се̑ посвѣстимь. и҆ бы̑ ма́л'ко та се̑ свѣстѝ 11.102.

сег.: 1ед. се̑ посвѣстимь 11.102; *аор.: 3ед.* посвести́ се 2.11б.

посега *нареч.* (2) *Сега, в този момент.* а҆̀ми посѥ́га ты̀ видѣ̀ тѣло́то ми го́ло, давно̀ и҆ злѝна́та моа̀ да́ се о҆чи́сти и҆

inslav

ѻ̀голи 17.168; и҆ ре́че жи́вь гⷭ҇ь бⷭ҇ь мои̇. посе́га да и҆дꙋ̀ дома́ си ꙋ҆ ѿ҇ца моє́го и҆ не щьт҆ ме познà 40.321б.

посѥ́га 17.168, посе́га 40.321б.

посегна *св.* (5) *Посегна; протегна ръка, за да взема нещо.* и҆ посе́гна а҆нтиѡхїи́скыи вл҃ка да мꙋ зе́ме нѣ́кое влакнѡ̀ ѿ брада́та мꙋ да и҆́ма за бл҃ве́нїе 2.15; и҆ посе́гна ца́рь ı ꙋ҆зе кнїга́та и҆з рꙋ́ка нѥ́гова и҆ пода́де ю что̑ чю́ва кнїгы ч҃рко́вни 40.323.

аор.: 1ед. [по]сегна́хь 40.323, *3ед.* посе́гна 2.15, 40.323², посегна 11.85б.

поседя *св.* (6) *Поседя, остана някъде известно време.* и҆ ре҃ а҆́нна. нѣ́ка да посѣдѝ при на҃ ѥ҆́днакь ѥ҆́днѣ годи́на, да наврь́ши трѝ го́динь. да нѣ бы̑ сега̀ плака́ла за на҃ 13.123; и҆ посѣдѣ̀ ст҃ыи савва ма́л҆ко днѝ. и҆ позова́ го ца́рь 14.128б; и҆ тыѧ̀ поседѣ̀ ма́л҆ко пр҃ѣ врата́та и҆ прѣда́де си дꙋ́шьть бг҃ꙋ, и҆ прѣста́ви се 2.13.

сег.: 3мн. посѣдѧть 12.120; *аор.: 1ед.* посѣдѧхь 17.169б, *3ед.* поседѣ̀ 2.13, посѣдѣ̀ 14.128б, посѣдѣ 14.129; *пов.: описат. 3ед.* нѣ́ка да посѣдѝ 13.123.

посемсега *нареч.* (4) *Отсега нататък, тепърва.* и҆ коа́ ти е по́л҆за да вѝси распеть на кр҃тѣ, и҆ голь а҆мѝ ми го̀ да́и да́ го ѿблѣкꙋ̀. защо̑ посе́мь̾се́га нѝкои тебѣ̀ не щѐ нѣчто̑ подꙋ́ма заради̇ нѥ́го 35.260; доста мꙋ е що го̀ ѿсѣ́ди х҃тѐ. посем҆сега прѣста́нѣ̑ за́висть фарисе̑искаа 35.259б.

посе́н҆се́га 15.146, посе́н̾сега 15.153б, посем҆сега 35.259б, посе́мь̾се́га 35.260.

посенсега *вж.* **посемсега**

посея *св.* (1) *Прен. Посея, разпространя нашироко.* и҆ дрꙋ́го ни́що не и҆щѣше, тьк҆мо годѣ́ше ка́кь да̑ посѣ́е хр҃тїан҆ство. и҆ ꙋ҆́чаше ка́кь създа́де бг҃ь чл҃ка. и҆ как҆ го̀ ѿста́ви на по́честь в҆ ра́и 9.62б.

сег.: 3ед. посѣ́е 9.62б.

посипя *св.* (3) **1.** *Посипя, сипя по повърхността на нещо частици от друго нещо, поръся.* а҆ ма́йка мꙋ ѿ сва́д҆бата като̑ ли́п҆ѱа сн҃ь и҆ вълѣ́зе гдѐ спѣше и҆ поси́па пепе́ль и҆ затво́ри се и҆ лежа́ше на пе́пель пла́чеше и҆ дꙋ́маше 40.321. **2.** *Покрия, сложа нещо върху друго нещо, натрупам.* и҆ като̑ пои́дѐ ца́рь при а҆пл҃а, и҆ видѣ́ го че̑ гле́да на нн҃бо и҆ тѣло́то мꙋ поси́пано със҆ рого́зїе и҆ хра́стїе ѿго́ре на҃ ма҃ѳе̑а натꙋ́рено. на, і҃. лак҆те 37.278.

аор.: 3ед. поси́па 40.321; *пов.: 2мн.* посипѣ́те 37.277б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* поси́пано 37.278.

поскръбя *св.* (1) *Съжаля, изпитам жалост към някого.* и҆ поскрьбѝ го защо̀ ѐ погы́ньль, защо̀ не зна́е що чи́ни, не разꙋмѣ́вае плѣ́т҆нь чл҃кь дх҃о́внаа, ка́то ре́че и҆ па́вль а҆пл҃ь 16.160б.

аор.: 3ед. поскрьбѝ 16.160б.

посла *от стб.* **посълати** *св.* (7) **1.** *Пратя, изпратя някого с определена цел да иде някъде, проводя.* и҆ посла̀ сѵме́ѡ҃ чл҃ка да ре҃ ѡ҆номꙋ́зи кне́ѕꙋ, това̀ що̀ дрьжи́шь та ѐ чер҆веи смра̀день ѿ мо́ѧта воне́щь плѣ́ть 2.14; и҆ ре҃ пр҃ркь і҆саїа на ѡ҆нїа мꙋ́жїе что̑ бѣ́ха посла́ннїи ѿ ца́ра. така̀ и҆́дѣте и҆ речѣ́те ца́рꙋ е҆зе́кїю. да се̑ не ꙋ҆́бои нѝчто̑ ѿ дꙋ́мыте раѱа́кїевы 11.91. **2.** *Пратя, предам нещо да се занесе някому, изпратя.* и҆ клиро́сь цр҃ко́вныи, събра̀ си́ч҆ки граждане̑. и҆ посла́ше посланїе, да се̑ съберꙋ́ть си́ч҆ки є҆пк҃пы. что̑ сѣ̑ въ є҆пар҆хїа мириликїискаѧ 15.138; и҆ напи́са є҆в҃лїе на є҆вре̑искы̑ є҆зы́кь, и҆ посла́ го і҆ꙋдѣ̑ѡ҃. и҆ наꙋ́чи парѳѣ́не и҆ мидѣ́не, и҆ чю́деса та́мо мнѡ̑го сто́ри 37.274.

аор.: 3ед. посла̀ 2.14, 11.94, посла́ 37.274, *3мн.* посла́ше 15.138; *плусквамперф.: 3ед.* посла́ль бѣ́ше 40.321; *прич.: мин. страд. мн.:* посла́ннїи 11.91, посла́ни 34.254.

послание *ср.* (15) *Послание, писмено обръщение към някого, писмо.* и҆ прїѐ кнїгыте и҆нокéн҆тїи патрїа҃р. и҆ прочéте гы. и҆ напи́са посла́нїе, и҆ прово́ди го

inslav

до а҆леѯа́нрїю 12.113б; и҆ посла́ше посланїе, да сѐ съберꙋ́ть си́ч҆ки є҆пк҃пы. что̀ сѣ̀ въ є҆пар҆хїа мириликїискаѧ 15.138; и҆ прово́диха посла́нїе, до ї҆ерл҃и́мь, и҆ мнѡ́го дꙋ́мы хꙋ́л҆ны написаха 36.268. **съборно послание.** *Една от частите на новозаветния канон.* и҆ а҆́пль что̀ пи́ше на събор҆ното мꙋ̀ посла́нїе. за ѡ҆́нїа дѣ̀тото (!) и҆́мають вѣ́ра, а҆ ра́бота хр҃тїа́н҆скаа не и҆́мають 15.156.

ед.: посла́нїе 12.113б, 12.117, 15.139, 15.140б, 15.156, 36.268², 36.268б, 36.270б, посланїе 12.114, 15.138, 18.190, *чл.* посла́нїето 12.114б, 14.128б².

посланик *м.* (7) *Посланик; пратеник, натоварен с определена задача; вестител.* и҆ пꙋ́сти̑ посла́нници по си́ч҆ки є҆пк҃пе да сѐ съберꙋ́ть да ѻ҆сꙋ́деть ѳеѡфи́ла 12.114б; и҆ дои́дѡше посла́ници ѿ ц҃ра кон҆стан҆тина, и҆ ре́коше мꙋ̀. є҆вла́вїе ско́ро да до́йдешь че тѣ̀ зове̑ ц҃рь 15.147.

мн.: посла́нници 12.114б², 12.115б, 15.139, 33.242, посла́ници 15.147, *чл.* посла́нницитѣ 11.86б.

посланник *вж.* **посланик**

послугувам *св.* (2) *Послугувам, поработя известно време като слуга на някого.* на ра[ра]бота бж҃їа є҆ а҆́гг҃ль кога́то го пꙋ́сти бѣ̀ да сто́ри что̀ мꙋ̀ повели̑. и҆ли̑ д҃ша ч҃лкꙋ̀ да ꙋ҆зме. и҆ли̑ ст҃мꙋ̀ нѣ̑комꙋ̀ да послꙋгꙋ́ва 11.82б; а҆мѝ ѿ вели́ко мн҃иче гесѡ́гїе. помо́гни и҆ мѣ́не слꙋ́гꙋ своѐмꙋ̀ и҆ спо̑оби́ ма добрѣ̀ да послꙋ́гꙋва̑ гн҃ди́нꙋ моѐмꙋ̀ 39.315.

сег.: 1ед. послꙋ́гꙋва̑ 39.315, *3ед.* послꙋгꙋ́ва 11.82б.

послух *м.* (1) **съм на послух.** *Бдя, слушам внимателно, ослушвам се.* а҆ ѡ҆́н҆зи ч҃лкь ѿц҃ь на момы́те. сѣ̑когы бѣ̑ше на послꙋ̀. и҆ чю̑ что̀ цвѣ̑кнѣха жлъти́цыте. и҆ то́ѧ ча̑ ско́чи 15.135б.

ед.: послꙋ̀ 15.135б.

послушавам *вж.* **послушувам**

послушам *св.* (168) **1.** *Послушам някого; вслушам се в думите, в съвета на някого; съглася се.* и҆ тїѐ что̀ чю́ха ѿ и҆́ра тѣ̀зи дꙋ́ма послꙋ́шаха го, и҆ не смѣ̑аха да́ мꙋ̀ прѣстꙋ́пѫть дꙋ́мата 36.271б; а҆ грѣ̑шниците г҃ѣ и҆стьк҆мѣ̑ва что̀ ко́зы защо́то нѣ̀ сѣ̀ послꙋ́шале. а҆мѝ са сѣ̑когы те́кле на гр҃ѣ̀ 18.201б; ѻ҆ти ма не послꙋ́шах҆тѐ и҆ дꙋ́мата ми не дрьжа́х҆тѐ, да го̀ не распи́нах҆те и҆ да го̀ не мѣ̑чите 18.201. **2.** *Послушам, слушам известно време, чуя.* зарадѝ това́ ви зарѣ̑чамь да послꙋ́шате щѡ̀ ре̑ х҃с вь є҆вл҃їето ма̑ѳе̑ово 18.191; а҆мѝ вы̑ се м҃лѧ па́кь на ѻ҆б҆щаа наша лю́бовъ да послꙋ́шате па́кь ѻ҆́ще ма́л҆ко щѡ̀ ще̑ да вы̑ казꙋва̑ чю́деса що є҆ стрꙋ́валь ст҃ый вели́ко мн҃икь гесѡ́гїе 39.309.

сег.: 1ед. послꙋ́шамь 11.91б, *2ед.* послꙋ́шашь 5.37б, послꙋ́шашь 17.173, 35.260, *3ед.* послꙋ́ша 11.92б, 20.209б, послꙋ́ша 11.99, 12.111, 18.187б, 18.201, 20.209б, 34.248б, *1мн.* послꙋ́шамѐ 6.44б, послꙋ́шамѐ 9.61, 9.75б, 36.272, 39.295, послꙋ́шаме 18.177б, послꙋ́шаме 31.219, 39.303б, *2мн.* послꙋ́шате 5.31, 9.61б, 11.84², 11.100, 11.107³, 18.177б, 18.191, 39.296, послꙋ́шатѐ 5.40б, послꙋ́шате 39.296; *аор.: 1ед.* послꙋ́ша̑ 9.75, *3ед.* послꙋ́ша 3.17, 5.33б, 9.62б, 9.66, 11.92б², 11.95б, 11.99², 11.105, 11.108б, 11.109б, 13.121б, 14.128, 14.129, 15.146б, 15.153б, 17.170б, 17.174, 33.234б, 36.272, 37.279, 38.284, 40.320, послꙋ́ша 33.234б, *1мн.* послꙋ́шах҆мѐ 3.16б, *2мн.* послꙋ́шах҆тѐ 18.201, послꙋ́шах҆тѐ 18.201, *3мн.* послꙋ́шаха 5.34б, 8.57б, 8.59б, 9.70, 10.77, 10.78, 11.86, 12.120, 36.271б, 39.301, послꙋ́шахꙋ̀ 15.142б; *форми от перф. тип: 2ед.* си́ послꙋ́шаль 2.9б, сѝ послꙋ́шал҆ 4.24б, послꙋ́шал҆ сѝ 35.265, си послꙋ́шаль 39.304б, сѝ послꙋ́шаль 39.305б, сѝ послꙋ́шаль 39.316, *3мн.* сѣ̀ послꙋ́шале 18.201б; *бъд.: 1мн.* ще̑ да послꙋ́шаме 39.295б; *пов.: 2ед.* послꙋ́шай 1.5б, 1.7, 35.259б, послꙋ́шаи 4.26, 5.37б, 5.39, 9.69б, 11.108б, 12.118б, 13.121б, 15.148, 15.150б, 17.174б, 39.290, 39.300б, послꙋ́шаи 11.108, послꙋ́ши 15.142, послꙋ́ша́й 39.304б, послꙋ́[ша́]и 39.308б, *2мн.* послоу́шаите 2.9, послꙋ́ш[и́]те 5.28, послꙋ́шаите 5.35б, 5.38б, 6.46б, 9.65, 11.94б, 11.107, 15.138, 15.145, 15.150, 17.164, 18.177б, 18.179б, 18.181, 18.181б, 18.182, 18.183, 18.184, 18.186б², 18.187б, 18.189, 18.190б, 18.191, 18.192, 18.194б, 18.195,

inslav

18.19б, 18.198б, 18.201, 18.203, 18.203б², 18.205, 31.221, 31.222, 32.223б, 35.257б, 36.271б, 39.316, послꙋшайте 8.55, 9.67б, 9.70, 9.74, 11.85, 11.89б, 11.91, 11.97, 15.132б, 15.133б, 15.142б, 18.180б, 18.184, 32.228б, 38.287б, послꙋшаите 15.151, 18.183б, 18.194б, 21.210, 33.238, послꙋшайте 34.253, послꙋшайте 39.309, послꙋша́йте 39.312б, послꙋшайте 39.315, послꙋша́ите 39.317; *усл.: 3ед.* послꙋшал҄ бы҆ 11.107, бы҆ послꙋшаль 15.146б.

послушание *ср.* (8) **1.** *Послушание, послушно поведение, подчинение.* защô и҆з҄ пръ́вѣнь ѿ ба̑ така́ е ꙋ҆законѥ́но да̀ и҆́маме стра̑ и҆ послꙋша́нїе на ца́ра 33.240. **2.** *Чуване, слушане.* кога̀ хо́дите по за́конь гв̑ь, тогѝва се ра̑ува бь̑ и҆ а҆́гглы нѥ́говы, а̑ кога̀ прѣсть́пате за́кон҄ бж̑їи, тогѝва ме грѝжа ка̑дѐ зара̑ това̀ и҆ напи́сах҄ме бра́тїа мои̇̀ т[о]ва поꙋ́ченїе на ва́ше послꙋ́шанїе 20.208; и҆ въ о҆́ньзи пропасть мнѡ́го д҃ши лежа́хꙋ є҆́динь на̑ дрꙋ́гыго плачаха, и҆ ви́каха и҆ възди́шаха та сѐ мо́лчаха... и҆ не бы҆ тѣ̑ гл҃а, нѝ послꙋ́шанїе, нѝ мл҃ть нѝ ѿ кого̀ 32.231б. **3.** *Вслушване, вникване в смисъла на нещо.* и҆ послꙋ́ша́нїе да и҆́маме на х҃выте дꙋ́мы. и҆ да се по̑канѣ́ме за ц҃рква и҆ на м҃лба да сто́имь сѣ́когы 15.15б. **слѣза на послушание.** *Преклоня се, подчиня се на някого.* и҆ рѣ̑ бо̑, да слѣ́зе змѣ́й на послꙋ́шанїе ѿ вѣ́ра на невѣ́р҄ныхь, и҆ това̀ рѣ̑ ст҃ы҆. пом҃лѝ се. и҆ пада̀ лю́тѝ змеѝ по̑ кра́ката конꙋ́томꙋ 39.311.

ед.: послꙋ́шанїе 14.126б, 33.240, послꙋша́нїе 15.15б, 33.240, послꙋ́шанїе 20.208, 32.231б, послꙋ́шанїе 39.311, *чл.* послꙋ́шанїето 33.240.

послушлив *прил.* (3) *Послушен, покорен, хрисим.* и҆ да не смѐ тврѣ́доглавы и҆ непрѣклонѥ́ни. защô бь̑ на такви́зи пора́за да́ва, на тѣ̑, и҆ на до́мь тѣ̑ны҆. а̑мѝ да смѐ смѣре́ны и҆ послꙋшли́вы 9.75б; и҆ сѣдѝ тꙋ́ка и҆ бьдѝ сѣкимꙋ послꙋшли́вь да тѐ се́кы҆ лю́бы 2.10. // *Отзивчив, който откликва на нечий зов или нужда.* а̑ сега̀ гдѣ̀ є҆ и҆ не бы҆ да́ се на́йде ма́л҄ко ме́не да ꙋ҆тѣ́шѝ вче́ра се чи́нѣше, ѿ си́ч҄ките на́и мл҃ти́вь и҆ послꙋшли́вь а̑ сега̀ бы҆ немл҃тивь, и҆ непослꙋшли́вь 35.261.

ед.: *м.* послꙋшли́вь 2.10, 35.261; *мн.:* послꙋшли́вы 9.75б.

послушник *м.* (2) *Послушник; лице, което изпълнява нечия воля или желание.* а̑мѝ ѿ слꙋ́гы и҆ послꙋ́шници мои̇̀ бѣ̑соове. затворѣ́те на а̑дь врата̀та, и҆ по̑прѣ́те гы тврѣ́дѣ 35.263; каквѐ́то и҆ д҃нешны҆ вели́комн҃и́кь гесѡр҄гїе. вели́кь на̑ст҄оа́телъ и҆ помо́щникь рѡ́дꙋ хр҃тїа́н҄скомꙋ. гото́вь послꙋ́шникь ко́й се немꙋ м҃ли. ѕвѣ́зда свѣ́тливаа дето си̑ кръв҄та своа̀ пролѣ́а зара̑ ї҆ лю́бовь х҃ва и҆ х҃с. нѥ́го просла́вы по си́ч҄кїать свѣ́ть 39.295б.

ед.: послꙋ́шникь 39.295б; *мн.:* послꙋ́шници 35.263.

послушовам *вж.* **послушувам**

послушувам *несв.* (7) **1.** *Послушвам, вслушвам се в съвета на някого, съобразявам се с нечие мнение.* и҆ радѝ тѣ́зи нѥ́гова добрына̑, та̑ бѣ́ше почьте́нь по си́ч҄ка дрьжа́ва, ца́рꙋ маѯимїа́нꙋ. и҆ сам҄ си̑ ца́рь послꙋ́шꙋваше го, защô го ви́дѣше мꙋ́дрь и҆ ра́зꙋме́нь, и҆ на́ войска хы́трь, и҆ юна́кь 9.62. // *Подчинявам се на чужда воля, послушен съм.* написа́ се и҆ х҃с. въ а҆́в҄гꙋстово повелѣ́нїе, радѝ двѣ̀ ра́боти. е҆́дно̑. радѝ да покаже на́мь да се̑ пови́нꙋвамѐ и҆ ны́е и҆ да послꙋ́шꙋвамѐ г҃пдаре 33.240. **2.** *Слушам, чувам някого или нещо.* и҆ ꙋ҆ това̀ врѣ́ме прѣста́ви се и҆ зосима ꙋ҆ то́изи, монасти́рь. ѿста́ха бра́тїа, а̑ пи́санїе не бѣ́ше и҆списаль зо́сима а̑мѝ що̀ чю́х҄ме ѿ нѥ́го, и҆ напи́сахь. да и҆́ма на дꙋ́шь́ть си̑ добро̑, що̀ послꙋ́шꙋва това̀ чьтенїе 17.17б; а̑ко се и҆ мнѡ́жищь м҃лишь, и҆ не послꙋ́шава те бо̑. чю́ваи се да нѐ малод҃шьствꙋ́вашь 12.117.

сег.: 2ед. послꙋ́шꙋвашь 4.26, *3ед.* послꙋ́шава 12.117, послꙋ́шꙋва 17.176, *1мн.* послꙋ́шовамѐ 17.167б, послꙋ́шꙋвамѐ 33.240; *имперф.: 3ед.* послꙋ́шꙋваше 2.9б, послꙋ́шꙋваше 9.62.

послушъствовам *несв.* (1) *Свидетелствам, правя нещо да стане известно,*

inslav

явявам. и̑ роди́ се майка мꙋ̀, и̑ повелѣ̀ та ю̀ о̀сѣ́ни д҃хь с҃тыі и̑ послꙋ̑шьствова̀, и̑ така́ се вьсе́ли го́рнꙗа прѣмꙋ̑дро̑ с҃нь б҃жїи, дето ѐ със҃ о҃ц҃а сы́щи и̑ е̑днò 3.17б.

аор.: *3ед.* послꙋ̑шьствова̀ 3.17б.

послъзя се *св.* (1) *Просълзя се, насълзят ми се очите вследствие на някакво преживяване.* и̑ а҃пл҃ь фи́липпь видѣ̀ гы ка́кь е невѣ́рїе ꙋ̑ т҃ѣ и̑ безꙋ̑мїе. защо̑ и̑м҃ се мнѣ́ше че ѐ дїа́вол҃скаа та́зи ра́бота. та́ се посльзи тврьдѣ̀ и̑ прѣкло́ни се до́лꙋ та́ се помл҃ѝ б҃ꙋ 36.270.

аор.: *3ед.* се посльзи 36.270.

послѣ *нареч.* (1) *После, след това.* да и̑ска́жѐ и̑ дрꙋ́го что е̑ сто́риль с҃тыи при́живѣ чюдеса̀. и̑ послѣ́ щемь ка́за и̑ дрꙋ́гыте чюдеса̀ дѐто гы е по съмрьть сто́риль 15.149.

послѣ́ 15.149.

послѣд *нареч. и предл.* (44) **I.** *Нареч. После, след това.* и̑ поидо́ше въ фригїи, и̑ сътво́рише ми́рь със҃ таифали. и̑ послѣ́дь сѐ врьнаха наза́дь 15.145; и̑ прьвѣ́н҃ се прич́е́сти е̑пк҃пь, и̑ послѣ́ прич́е́сти и̑ ца́ра 37.280б. **II.** *Предл. За означаване отношение на последователност в пространството и времето; след.* и̑ не мо́гꙋ нѥ́го воды̀ послѣ́дь ме́не това̀ ре́че, и̑ о̀ста́ви го 6.47; на́поконь послѣ́ х҃во рожьство̑, до трїста го́динь. бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь и̑мето мꙋ̑ мазимїань 9.61б; и̑ послѣ́ нѥ́го въца́ри се да́рїе ца́рь 11.92. **послѣд това.** *По-късно.* и роди́ и̑м҃ се о҃троче мꙋ̑жьско. дето е̑ вели́кыи нико́лае. и̑ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ това̀, нѝ послѣ́ това̀ 15.132б.

послѣть 6.41, послѣдь 6.47, 9.68, 12.108б, 15.145, послѣ́ 7.50, 9.61б, 11.83б, 11.84б, 11.92, 11.94, 11.95, 11.99б, 11.102б, 11.106, 11.108, 12.112, 12.115б, 12.117б, 12.120б², 15.131б², 15.132б, 15.138б, 15.139б, 15.145, 32.224б, 32.229, 33.243б, 33.245б, 36.267, 37.280б, послѣ́ 9.68, 15.131б, 15.153, 16.161, 18.182, 31.218, 33.235, послѣ́ 11.102, послѣдь 12.120б, 36.272б, послѣд҃ 13.124б.

послѣден *прил.* (8) *Последен, след който няма друг, сетен.* бе҃, погледнѝ ѿ высо́ко на тѣ́зи о̀трокóвицꙋ. и̑ бл҃ви́ше ю̀, па́кь послѣ́дно бл҃ве́нїе детѡ̀ не мо́же нѝ ѿ кого̀ да се̑ развалѝ 13.123; да възвели́чить г҃ь бь твоѐто и̑ме по си́ч҃кыи свѣ́ть. и̑ до послѣ́днїи дн҃ѝ 13.123б. **на послѣдно врѣме.** *Напоследък, в последно време.* почтѡ̀ се не родѝ х҃с поѿнапрѣ́. а̑ми се родѝ на послѣ́днѥе врѣ́ме 33.245б; а̑ сега̀ на послѣ́дно врѣ́ме вьсхо́тѣ бь да́ се родѝ ѿ ма́ика без҃ о҃ц҃а. да́ бꙋде съвршéнь бь. и̑ съвр́ьшень ч҃лкь 3.16б.

ед.: *ср.* послѣ́дно 3.16б, 5.31, 13.123, 33.238, 38.285, послѣ́днѥе 33.245б; *мн.*: послѣ́днїи 13.123б, послѣ́дны 38.285.

послѣдовам *св.* (1) *Последвам нечий пример, стана нечий последовател.* и̑ недѣ́й се гнꙋсѝ ѿ ме́не щѡ̀ сѣ̑ твоà робы́нꙗ. защо̑ и̑ а̑зь ѿ мла́дость, твоѐмꙋ с҃нꙋ послѣдова̑ и̑ м҃лю се 8.56б.

аор.: *1ед.* послѣдова̑ 8.56б.

послѣдует *от стб.* **послѣдовати** *св.* (1) *Последвам някого, тръгна след някого.* защò ре҃ г҃ь. а̑ще ктѡ̀ хо́щеть по мнѣ̑ и̑ти да ѿвр́ьжет҃ се се́бе, и̑ възметь кр҃ть сво́й и̑ послѣдꙋет҃ ми 16.158.

пов.: *описат.* *3ед.* да послѣдꙋет҃ 16.158.

послѣт *вж.* **послеѣд**

посмрадя *св.* (2) **1.** *Прен. Победя, унищожа.* не мо́жеш҃ мꙋ̀ нѝчтѡ̀ сто́ри. ма̀карь и̑ во́йска мнѡ̑го да пꙋ́стишь на нѥ́го, а̀ то́и ще запра́ти старе́шинꙋ на дїа́волите, и̑ пꙋсти́ ще бѣ́соове. та̑ щь́ть посмрадѝ и̑ тебѣ̀ и̑ войскь́та ти 37.276. **2.** *Прен. Усмърдя, направя нещо лошо, увоня.* и̑ дїа́вол҃ мꙋ̀ ре҃. а̑зь не мо́гꙋ матѳе̑а видѣ̀. нѝ смѣ́ю да мꙋ̑ се пока́жꙋ. и̑ то́й по си́ч҃кы̀ гра̑ посмра́ди със҃ това и̑ме х҃во да го̀ прока́зꙋва 37.276.

аор.: *3ед.* посмра́ди 37.276; *бъд.*: *със съкр. инф.* *3мн.* щь́ть посмрадѝ 37.276.

поспавам *несв.* (1) *Поспивам, спя малко време.* и̑ сѣ́нь ма́л҃ко поспа́ваше. и̑

inslav

ста́нꙋваше ра́но на мол'ба своа̀ що сѝ ѝмаше ѿбычаи 17.165б.

имперф.: 3ед. поспа́ваше 17.165б.

поспя *св.* (1) *Поспя, спя известно време, преспя.* и҆ ть́зи но́щь поспа́хь. и҆ на ꙋ҆трѣ́ наи҆до́ та́мо ма́л'кь кора́б'ць. и҆ прѣми́нѣ на ѡ҆ньзи странѝ 17.171б.

аор.: 1ед. поспа́хь 17.171б.

посрамлен *прич.* (1) *Като прил. Срамен, който прави някого за срам, позорен.* и҆ па̀кь прѣмꙋ́дрь̀ ка́же соломо́нь. на кнїга що сѐ зовѐ, прѣмꙋдро́сть. съмрь́тїю без'чь́стною ѻ҆сꙋ́ди҆ ѐго̀, ре҆ бо̑, ꙗ҆́ко бж҃їи сн҃ь є҆. сѝ ре҆, ка́же. ре́кѡха ѐврѐе. є҆ла́те да го ѿсѣ́димь посрамлє́на съмрь́ть, защо̀ ре́че, че с'мь бь̑, и҆ бж҃їи сн҃ь 16.161б.

мин. страд. ед.: ж. посрамлє́на 16.161б.

посрамля *св.* (1) *Посрамя, направя някого за срам, засрамя.* и҆ бл҃годарꙋ̀ те ѻ҆́ти ма сѝ послꙋ́шаль, и҆ и҆спльнил' ми сѝ що с҃ь и҆ска́ль. а҆мѝ спо̑обы́ ме х҃е бе̑ мои̇ поскоро да до́йда при тебѣ̀ и҆ да посра́мля дїа́вола докра́й и҆ него́выте ра́боты 39. 305б.

сег.: 1ед. посра́мля 39.305б.

посрамя се *св.* (9) *Посрамя се, изпитам срам, засрамя се.* мл҃и́т' се д҃вдь х҃ꙋ, и҆ ка́же. сторѝ сьс' ме́не знаменїе на добро̑, и҆ да ви́деть кои́то се на ме́не гнѣвꙋ́вать бѣ́сѡве, да се посра́меть 16.162; а҆мѝ бж҃їе повелѣ́нїе не бы̑ така̑ ка́то тїѐ мы́слѣха. а҆ми сѐ ѻ҆́брь́на вѡда̑та на дрꙋ́гаа страна̀. и҆ не поврѣ́ди се та́мо нѝ что̑. тога́зи ка́то видѣ́ха є҆лли́нїи посрами́ше се 11.97б; а҆мѝ да до́йдешь при морето да ви́дишь си́ла моа̀ да се посрами́шь 6.45б.

сег.: 2ед. се посрами́шь 6.45б, *1мн.* сѐ посра́миме 1.8, *3мн.* се посра́меть 16.162; *аор.: 3ед.* посрами́ се 5.39б, *3мн.* се посра́миха 1.6б, посрами́ше се 11.97б; *прич.: мин. страд. мн.:* посра́мѣни 3.21, посра́мѣни 3.21, посра́мени 3.21.

посрѣде *вж.* **посрѣдѣ**

посрѣдѣ *нареч. и предл.* (18) **I.** *Нареч. В средата, по средата.* не бѣ́хꙋ тврь̀дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сыро́маси. а҆мѝ посре҆́ ко́л'кото бѣ́хꙋ възмо́жны да и҆ се́бѣ сѝ хра́неть… и҆ на сыро́маси да пода́дꙋть 15.132б; завѣ́са цр҃ко́вная разре҆́ се посре҆́ на двѣ̀. а҆ вы́е се не ꙋ҆милих'те 35.261б; и҆ а҆́гг҃ль поидѐ пре҆́ нѥ́го, и҆ станѣ̀ посре҆́ ме́жꙋ два̀ ѕи́да, на ло́зїе 11.86б. **II.** *Предл.* **1.** *За означаване, че някакво действие се извършва в средата на определен период от време; посред, сред, насред.* и҆ ны́е дне́ска да́ си попрѣпочи́не ѿ постныи трꙋ́дь, що смѐ наи҆шлѐ чт҃ныи кр҃ть посре҆́ ст҃ыи пость 16.157б. **2.** *За означаване, че някакво действие се извършва в средата на определено място или група лица; посред, всред, насред.* и҆ погле́да ца́рь навьходоносорь, и҆ ви́дѣ посре҆́ пе́щь чѐ хо́деть четво́рица 11.92; и҆ въ є҆ди́нь д҃нь щѣ́ха а҆ва́рете да ꙋ҆лѣзꙋ̀ въ гра́дь. и҆ архг҃ль михаиль ꙗ҆́ви се посре҆́ т҃ѣ 11.96; въ вре҆́ ѿнова ка́то въскр҃сѐ і҆ѵ ѿ мрь̀твы̑. и҆ ста́нъ посрѣ́де ꙋ҆ченицитe свои̇ 38.287б. **3.** *За означаване, че определено лице или нещо се намира в средата на определено място или дадено обкръжение; посред, сред, насред.* и҆ ѿн'зи ѿц҃ь на дьщеры́те. станъ на ꙋ҆трѣ ѿ посте́лѧта сѝ. и҆ гле́да посре҆́ къ́щ'ьта, кр҃ьпа свѣ̑зана 15.134б; и҆ поче́хꙋ да дꙋ́мать по́редѡ̑ вл҃цыте сѣ́кыи своа̀ дꙋ́ма. и҆ а҆́риа стоа́ше посре҆́ т҃ѣ 15.141.

посре҆́ 5.37б, 11.96, 14.127, 15.141, 16.157б, 32.22б, посре҆́ 9.66, 11.83б, 11.86б, 11.91, 11.92, 11.95, 15.132б, 15.134б², 35.261б, посрѣ́де 36.269, 38.287б.

посрѣтоше *от стб.* **посъ҃рѣстн** *св.* (1) *Посрещна; отида да срещна някого, който идва.* и҆ поидѐ ст҃ыи са́ва въ и҆скꙋѳопо́ль и҆ и҆злѣ́зе митрополи́ть ѳесѡ̑сїе съси́ч'кы (!) ст҃ще́нници, и҆ лю́дїе. и҆ посрѣ́тоше го, и҆ пока́за и҆мь писа́нїето ца́р'ско 14.129.

аор.: 3мн. посрѣ́тоше 14.129.

inslav

посрѣщна *св.* (18) *Посрещна; отида да срещна някого, който идва.* и҆ бл҃же́нны҆ і҆ѡа́нне съси́ч'ки (!) бра́тїа и҆злѣ́зе и҆з' монасти́рь, и҆ посрѣ́щнъха патрїа́р'ха и҆ поклони́ха мꙋ̀ се 12.111б; є҆фимїа́нь р҃е на слꙋ́гите сѝ. и҆дѣ́те ско́ро. ꙋ҆красѣ́те и҆ сто́лове ѡ҆ста́вете. и҆ съ свѣ́щи. и҆ със' ѳїмїа́нь да посрѣ́щнете ца́рь и҆ вл҃ка. и҆ си́ч'кы ца́ревы болѧ́ре 40.322б; и҆ стори́ше та́ко, и҆ заве́доше ю҆ въ пр҃ко́вь гн҃ю. и҆ посрѣ́щнъ ю҆ ст҃ще́нникь и҆ цѣлова̀ ю҆. и҆ прїѐ ю҆ и҆ бл҃вѝ а҆̀ 13.123б.

сег.: 2ед. посре́щнешь 9.63б, *1мн.* посрещнѐ 18.200, *3мн.* посре́щнать 18.177, посрещнать 18.200; *аор.: 3ед.* посрѣ́щна 13.122б, посрѣ́щнъ 13.123б, посре́щна 31.221б, посрѣ́щнь 37.274б, *3мн.* посрѣ́щньха 2.15б, 12.119б, посрѣ́щнъха 12.111б, 34.253, 37.279б, посрѣщнъха 15.137б, посрѣ́щнаха 34.249², посрѣщ'нъха 34.252; *пов.: описат. 2мн.* да посрѣ́щнете 40.322б.

посръна *св.* (1) *Посърна; стана унил, невесел.* и҆ є҆ди́нь безꙋ́м'нь ѿ слꙋ́гы́те щô слꙋ́жахꙋ. оу҆да́ри ѳома̂ є҆дна̀ плесни́ца. и҆ рѣ҃ мꙋ́, на сва́д'ба сѝ зова́нь, що сѐ не ра́дꙋвашь, а҆̀ми сѝ посрѣ́н'ль 7.50.

форма от перф. тип: *2ед.* сѝ посрѣ́н'ль 7.50.

пост *м.* (53) *Пост, въздържане от блажна храна според църковните правила, постене.* и҆ тога́зи бѣ̀ сто́риль ст҃ы са́ва, л҃, го́динь и҆ на҃' си́ч'кыте братїа на҃дѣлѣваше със' по́сть и със' бдѣ́нїе, и҆ послꙋ́шанїе 14.126б; а҆̀ дроу́гыте мꙋ̀ таи́н'ны ра́боты що є҆ сто́риль добрыны̂. мл҃ты́нꙗ да рѣ҃мь, и҆ пость, и҆ въ҃рьжанїе. бдѣ́нїе. ко́й є҆зы́къ мо́же и҆ска́за 15.136; и҆ когà бы̂ прѣ́ва нѣ́лꙗ на пости́те. литꙋ́р'ги́сꙋваше ст҃ще́нникь 17.165. **велики пост (велики пости).** *Велики пост, Велики пости – най-дългият пост на християните преди Великден.* и҆ сторѝ ба҃ радѝ, що щѝ да тѝ зарѣ́чамь. до годи́на кога́ ще да бѣ́де вели́кыи по҃. не ми́нꙋвай і҆ѡр'да́нь като сѝ и҆́мате за́кон' и҆ ѡ҆бычаи на монасти́рь 17.173; и҆ промина́ха се днѝ мнѡ́го, и҆ приближи́ се врѣ́ме да запо́стимѐ за вели́кы̀ по́сты 17.165; а҆̀ми с как'вѝ о҆́чи да погле́днеме х҃а, и҆ да рѣ҃мь хр҃тїа́не смѐ. та̂ ные вели́кы посты не постих'мѐ като́ ни то́ю (!) зарьча́ль 18.198б; **сторя пост.** *Спазя поста, попостя.* и҆ чл҃кь а҆̀ко̀ въз'и҆́ще да чи́ни що мꙋ̀ плъта̀ и҆́ще. по҃ никога̂ не бы сто́риль, защô тѣлô и҆́ще мнѡ́го да ꙗ҆дѐ 34.254б.

ед.: по҃ 4.26б, 8.55², 8.55б², 8.56, 8.57, 11.100б, 12.110, 15.137б, 15.138б, 16.163б, 17.163б, 17.173, 17.173б, 17.176, 34.254³, 34.254б⁴, 34.255⁴, 34.255б², 38.294², 39.319, по́сть 8.55б, 9.75б, 14.126б, 15.133б, 16.159, 16.159б, 37.275, 38.292б, 38.294², пость 15.136, 16.157б, 32.231; *мн.* по́сты 17.165, 17.165б, 34.254, посты 18.198б, посте́ 18.198б, по́сти 18.198б, *чл.* пости́те 17.165, 17.175.

поставля *вж.* **поставя**

поставя *св.* (49) **1.** *Поставя, сложа нещо някъде, туря.* тога́зи рѣ҃ ца́рь да зе́мать ѿ пещи́те пола́тны и҆ ѿ ѡ҆гни́щата жера́вꙋ, да занесꙋ́ть, и҆ и҆з'о҆́колꙋ да поста́веть в҃і. бо́гове, зла́ты 37.278; и҆ зане́се є҆ди́нь кр҃ть что̂ бѣ́ха двѣ̀ є҆дна́к'ви, и҆ поста́ви го на мрьтьв'ца́того и҆ не бы̂ [и҆ не бы̂] (!) ни́що 4.25; а҆̀мѝ и҆ пр҃р҃кь д҃вдь рѣ҃, за сꙋ́дь бж҃їи тамь поста́виха прѣхꙋ́бави прѣсто́ле на сꙋ́дницата бж҃їа 18.179. **2.** *Поставя, оставя някого да се намира някъде за известно време.* и҆ наꙋ́трѣ сѣ́днѣ ца́рь съси́ч'кыте (!) болѣ́ре на нѣ́кое полѣ̀ широ́ко. и҆ повелѣ̀ на слꙋ́гы да и҆зведꙋ́ть ст҃го и҆з' тьмни́цата, и҆ да́ го поста́вѣть пр҃ѣ̀ цара 39.301б; и҆ поидо̀ слѣ́ а҆́гг҃ла, и҆ възве́де мѐ на, г҃, тїе н҃бо. и҆ постави ма пр҃ѣ̀ врата, и҆ погле́дна̀ и҆ видѣ̀ хꙋ́бости не и҆сказа́нные 32.226б. // *Наредя на някого да стои някъде с определена цел.* и҆ ца́рица є҆в'до́ѯїа товà раз'бра̀. и҆ поста́ви стра́жїе на сѣ́кыи пѣ́ть что̂ и҆́де ѿ ри́мь. и҆ ни́комꙋ не да́ваше да ꙋ҆лѣ́зе оу҆ ца́ри_гра̂ 12.116б. **3.** *Изградя, издигна нещо.* и҆ сто́ри та́мо посрѣ̀ ѡ҆́ного́зи пото́ка пр҃квицꙋ ма́лꙋ. и҆ ѡ҆лта́рь ст҃ть поста́ви

inslav

14.127. **4.** *Поставя, определя някого да заема някаква длъжност или пост; провъзглася.* въ ѻ҆новà врѣ́ме бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѻ҆нисѝфо́ръ и҆́мето мꙋ. что҆ бѣ́ше поста́вень да па́ли и҆ да гасѝ свѣ́щи. щото҆ принесꙋвать хр҃тїа́не на гро҆бь с҃тмꙋ димѝтрїю 9.74; и҆ ѿ сѝчⷭ҇ките, ме́ждо (!) т҃ѣ сїа́ешѥ і҆ѡа́ннь, като҆ с҃лнце на тьмно мѣ́сто. и҆ нѥ́го и҆́зⷭ҇бра̀ сѝчⷭ҇кы̀ събо́рь, да го҆ поста́веть патрїа́рⷭ҇ха 12.112; и҆ полѣ́аха мꙋ ма́лⷭ҇ко наврь́хь главѣ̀та. и҆ а҆ко пои́дѣше ѻ҆но́ва мѵ́ро҆ пра́во на носъ̀тⷭ҇ мꙋ. и҆ на ꙋ҆стата мꙋ. а҆̀ тїе́ тога́зи поста́вѣха ца́ра и҆лѝ а҆рхїерѐа 38.291. // *Ръкоположа в църковен чин.* и҆ то́и е҆́двà о҆́бр̾на а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра. и҆ поста́ви го с҃щенника и҆ про́топапꙋ (!) въ а҆леѯанр̾їи 15.140б; ми́рь те́бе дето сѝ лю́бишь д҃шъта и҆ тѣло́то… станѝ и҆ ела̀ съсⷭ҇ на҃, да сто́римѐ во́ли҃ б҃жїа за те́бе. и҆ въве́доха̀ бл҃же́ннаго і҆ѡа́нна да го҆ поста́веть с҃ще́нника 12.111б. // *Издигна някого, дам му власт.* затова́ ли а҆́зь те́бе поче́то҆, и҆ поста́вихⷭ҇ те да сѝ г҃пда́рь на сѝчⷭ҇ка ѳета́лїа 9.64; като҆ ка́же и҆ пр҃ркь д҃вдь. съсла́ва (!) и҆ съсⷭ҇ поче́сть вѣнⷭ҇ча́лⷭ҇ си ч҃лка. и҆ поставѝлⷭ҇ го сѝ на҃ сѝчⷭ҇кото что҆ е ѿ твоà рꙋ́ка сто́рено 38.283б. **5.** *Поставя, определя нещо.* и҆ дрꙋ́гы пр҃рци марⷭ҇тꙋ́рисꙋвать за распе́тїе х҃во. і҆еремїа пр҃ркь р҃е́ за прѣда́нїето мꙋ. и҆ поста́виха, л҃. сребрь́ници цѣ́на цѣнѥ́нныютꙋ́мь,ето҆ го цѣни́ха ѿ с҃нѡ́ве і҆и҃лѥ́вы 38.290б. **поставя на почест.** *Почета някого, окажа му почест.* и҆ ца́рь конⷭ҇стантинь поче́те гы тврь́дѣ. и҆ дарꙋ́ва гы да́ръ мнѡ́го. и҆ нѐ тѣ́кⷭ҇мо товà гы поче́те. а҆̀мы̀ и҆ на повели́ка гы̀ по́честь поста́ви 15.145; **поставя повелѣ́ние.** *Повеля, наредя нещо някому, заповядам.* и҆ ѡ҆нїа зави́дниците… ре́коше ца́рꙋ. нѣ́ли сѝ сѝ поста́виль ты̀ ца́рꙋ повелѣ́нїе. ни́кои за м҃, днѝ, да не пои́ще нѣ́что҆ нѝ ѿ б҃а. нѝ ѿ ч҃лка 11.93; **поставя трапеза.** *Сложа масата, наредя необходимото за ядене и пиене.* а҆̀мѝ дѣца́та брь́заха защо́ гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошло̀ да ѡ҆́бѣдова с҃ты̀ е҆vⷭ҇ста́тїе и҆ те́коха ско́ро да мꙋ постàвлѧть трапе́за 5.37; е҆фимїа́нь постѣ́ше се прѣзⷭ҇ сѝчⷭ҇кы̀ дны̀, до, ѳ҃. ча҃ и҆ поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си 40.320.

сег.: 3мн. постàвлѧть 5.37, поста́веть 12.111б, 12.112², 15.138, 37.278, поста́вѣть 39.301б; *имперф.: 3ед.* поста́вѣше 40.320, *3мн.* поста́вѣха 38.291; *аор.: 1ед.* поста́вихⷭ҇ 9.64, *3ед.* поста́ви 4.25, 4.25б, 8.59, 11.91б², 11.92, 11.92б, 12.116б, 14.126б, 14.127, 14.127б, 14.129б, 15.140б, 15.145, 36.273б, 37.281, постави 14.127б, 32.226б, *3мн.* поставиха 4.26, поста́више 11.95, 12.112б, 14.128, 15.138б, поста́виха 11.101б, 12.112б, 18.179, 36.267б, 38.290б, поставѝха 39.300; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше поста́виль 12.115б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ сѝ поста́виль 11.93, поставѝлⷭ҇ сѝ 38.283б, *3ед.* е҆ поста́виль 34.248; *пов.: описат. 1ед.* да поста́влю 11.83б, *2ед.* да поста́вишь 12.111; *страд.: имперф.: 3ед.* се поста́вѣше 15.133; *аор.: 3ед.* се постави 15.133б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* поста́вень 9.74, 15.133.

поставям *несв.* (1) *Поставям, правя някой да се намира в определено състояние, определям.* и҆ и҆́зⷭ҇бра̀ на҃ ѿ сѝчⷭ҇ките е҆зы́ци, то҆ ка́же и҆ пр҃ркь софо́нїа на д҃не́[в]нъта паре́мїа. спасꙋ́ що сѣ̀ ѿфрь́лѥни, и҆ съкрꙋше́нныте прїи́ма҃ и҆ поста́вѣмⷭ҇ гы за похва́ла и҆ зна́ѧни и҆ прочю́ти по сѝчⷭ҇ка землѧ̀ 34.253б.

сег.: 1ед. поста́вѣмⷭ҇ 34.253б.

постана *св.* (1) *Поостана, поспра за малко време.* и҆ видѣ̀ ч҃лка че҃ привѣ́зꙋва въжѐ да се҃ о҆́бѣси, и҆ пови́ка го ѿна́зи мома҃. и҆ ре҃ мꙋ. что҆ ще́шь да сто́ришь ч҃лче. посто́и да ти҃ ка́жꙋ нѣ́коа р҃ѣ́. и҆ постѧ̑нь ч҃лове́кътъ 11.105.

аор.: 3ед. постѧ̑нь 11.105.

постеля[1] *св.* (1) *Постеля̀, приготвя си постѐля за спане.* нѣ̀ такъ̀вⷭ҇зи по҃ и҆зⷭ҇бра҃ а҆́зь ре҃ гь мака́рь и҆ а҆ко сѝ прѣклони́шь

inslav

катô срь́пь сво́ата шйа, и дрꙋ́го, а҃ко и пепель сй постéлишь 34.255.

сег.: 2ед. сй постéлишь 34.255.

постеля[II] *ж.* (6) **1.** *Постѐля, място за спане, легло.* и ѿн'зи ѿц҃ь на дьщерыте. станъ на ꙋ҃трѣ ѿ постéлꙗта сй. и глéда посрѣ́ къщ'ьта, крѣ́па свѣ́зана 15.134б; товà чю҃ і҃гꙋ́мень почю́ди се и ꙋ҃пла́ши се. и подѐ до постелꙗта ст҃мꙋ сѵмеѡ́нꙋ. и видѣ̀ а҃ пльна със' чéр'ве 2.11. **2.** *Постѐля; нещо, което се постила, за да се спи върху него; постилка.* и на землꙗ без' постéлꙗ лéгнꙋваше. и ѿтꙋ́ка па́кь и҃ сѐ и҃спльни срцéто на ми́сль бж҃твнаа, да и҃де въ пꙋ́стинꙗ 8.55б.

ед.: постéлꙗ 8.55б, *чл.* постéлꙗта 2.10б, 2.11, 10.104б, 15.134б, постелꙗта 2.11.

постен *прил.* (3) *Постен, който е свързан с постене.* и ны́е днéска да си попрѣпочи́нѣ҃ ѿ постныи трꙋ́дь, що смѐ найшле чт҃ныи кр҃ть посрѣ́ ст҃ыи пость 16.157б; за́що̀ а҃ко и потеглих'мѣ́ по́стны̀ пꙋ́ть що̀ минꙋ́вамѣ и до днéска, а҃мѝ сегà додѐ дéнь да почи́нем' сй 16.157б.

ед.: м. по́стны̀ 16.157б[2], постныи 16.157б.

постена *св.* (3) *Простена, издам стон.* тїꙗ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потврьдѣ се растрепéра, и попоти́ се ѿ стра́, и постѐнь, и загꙋ́би си гла́ 17.167; и а҃дь о҃гор'чѣ, а҃мѝ що̀ бѣ́ха въ а҃дь та сѐ зараꙋ́ваха. защо́ се а҃дь и҃спра́зни. а҃мѝ постенѝ постенѝ а҃де о҃ти и҃де сил'никь. тъгꙋ́ваи тъгꙋ́ваи а҃де. о҃ти и҃де крѣп'кѝ бь҃ 35.258.

аор.: 3ед. постѐнь 17.167; *пов.: 2ед.* постенѝ 35.258[2].

постигна *св.* (20) **1.** *Постигна; достигна до нещо, към което съм се стремил.* и да пости́гнѣ҃ свѣ́тлое въскрьсѣ́нїе. със' чи́сто срце, а҃ нѣ̀ да се загри́жѝ, за ѿдежды хꙋ́бавы, и҃лѝ за ꙗ҃стїе и пи́тїе 34.255б; такà и ныѐ а҃ко си́ не ѿмéтнѣ҃ грѣхѡвете не мо́жемь пости́гнѣ̀ цр҃тво нѣ҃бное 34.253б. **2.** *Разбера нещо, проумея.* ст҃аа тр҃и́ца ѐ нейскꙋ́сима детô не мо́же, ꙋ҃мь ч҃лчьскы̀ ни́ка́кь да пости́гне да и҃спыта ка́кь ѐ 33.238; и дѣ́то го не мо́же ни́кои ꙋ҃мь ч҃лчьскыи разꙋ́мѣ̀ на срцето сй и҃лѝ да пости́гне със' ꙋ҃мы́т' се (!) да сѣ̂ ꙋ҃сѣти 15.131. **3.** *Настигна; дойда до някого, който върви пред мен; застигна.* и дꙋ́маше сй а҃ко до́йде па́кь о҃н'зи мо́й застꙋ́пникь, давнô бы̀х' го ꙋ҃сѣтиль, и по́скорꙋ да текꙋ́, да гô пости́гнꙋ 15.135б; а҃ми гò пости́гнꙋ о҃н'зи ч҃лкь, и познà го ко́и ѐ 15.135б. **4.** *Стигна някъде, пристигна.* а҃мѝ сам' сй ѿ [с]во́й грѣ́ и҃спь́ди се, и ѿпа́днъ ѿ хꙋ́бава сла́ва б҃жїа. и пости́гнъ до тъ́зи землꙗ̀ проклéтаа 33.246; и ѐднѝ пости́гнъха въ а҃дь, а҃ дрꙋ́гы ѿста́ше на́ землю ѿго́рѣ 11.83б. **5.** *Само 3л. Постигне ме, случи се, сполети ме.* ѐтꙋ сегâ събы́ ти се дꙋ́мата, и как'ва мѣ скрь̀бь пости́гнѣ̀ 35.261б.

сег.: 1ед. пости́гнꙋ 15.135б, *3ед.* пости́гне 5.28б[3], 15.131, 15.135б, 33.238, *1мн.* пости́гнѣ҃ 34.255б, *3мн.* пости́гнъть 15.144, 15.149б; *аор.: 3ед.* пости́гнь 8.55, 15.144, пости́гнꙋ 15.135б, пости́гнъ 33.246, постигнѣ̀ 35.257, пости́гнѣ̀ 35.261б, постигнъ 35.262, *3мн.* пости́гнъха 11.83б; *съкр. инф.:* (мо́жемь) пости́гнѣ̀ 34.253б, (мо́же) пости́гнь 38.286б.

постигнувам *несв.* (1) *Разбирам нещо, проумявам.* а҃ мы́сльно се зовѐ детô о҃ко̀ чл҃чьско не мо́же да ви́ды. нѝти́ със' рꙋ́ка да́ го похва́не... а҃мѝ тькмô със' ꙋ҃мы́т' сы пости́гнꙋва нѣчтô 38.283.

сег.: 3ед. пости́гнꙋва 38.283.

постидя се *св.* (1) *Засрамя се; изпитам срам, неудобство.* и па́кь ка́же д҃вдь. сътворѝ съ мно́ю знамéнїе въ б҃лго. и да ви́деть ненави́дещеи мѣ и пости́дет' се. сй рѣ҃. мли́т' се д҃вдь х҃ꙋ, и ка́же. сторѝ със' мéне знаменїе на добрô, и да ви́деть кои́то се на мéне гнѣвꙋ́вать бѣ̀сѡве, да се посра́меть 16.162.

сег.: 3мн. пости́дет' се 16.162.

постилам *несв.* (4) *Постилам, разстилам нещо върху равна повърхност.*

inslav

а҆мѝ послꙋ́шайте да разꙋмѣ́ете бл҃вѣ́нїи хр҃тїане защô въсѣ́днъ х҃с на ѻ҆́слѥ. и҆ защô си ѻ҆ста́виха а҆́пл҃ете ри́зыте на ж҃рѣбе́то. и҆ нарꙋ́ защо си пости́лаха ри́зите по пътеть 34.253; а҆ ри́зите що[то] гы пости́лаха по землѥ, товà назнаменꙋ́ва грѣхѡве́те сѝ ѿ си́чꙋките е҆зы́ци 34.253б.

имперф.: *3мн.* пости́лаха 34.252, 34.253, 34.253б, 34.254.

постник *м.* (13) *Постник; лице, което в уединение се е отдало на пост и молитва; отшелник, пустинник.* и҆ е҆ди́нь по́стникь пꙋ́стынô_жи́тель, постѣ́ше се на́ горꙋ що сѐ зовѐ холомонꙋ́да горâ 9.70б; е҆ла́те и҆ вы́е по́стници, детô стѐ говѣ́ле и҆ сѣдѣ́ле по го́рїето. и҆ низꙋ́ дꙋпꙋ́кыте, и҆ по ка́манїето на стꙋ́дь и҆ на мра̀зь. токò да навїе́те дїа́волꙋ 18.202; нѣ́кои по́стникь и҆ма́ше та́мо на̀ стлѣ́пь прѣбы́ваше, и҆ по́стеше се бли́зꙋ при ѻ҆́новà мѣ́сто гдѐто е бы́ль гро̂бь ст҃ѣи пе́тки 8.57.

ед.: по́стникь 7.53, 8.57, 9.70б, постникь 17.164, постни́кь 40.323б, по́стника 8.57б, 9.71, 12.112; *мн.*: по́стници 4.26б, 14.126б, 16.159, 16.163, 18.202.

постница *ж.* (2) *Постница; жена, която спазва стриктно църковния пост.* и҆ на жена́та мꙋ бѣ́ше и҆́ме а҆гла́йса. и҆ тїà до́брà и҆ чи́ста и҆ по́стница бг҃о_боѧ́зли́ва 40.320; е҆́лате и҆ вы́е жены постници. щото сте по́стиле чи́сто, та си́ сте и҆сꙋша́вале тѣлôто заради ме́не 18.202.

ед.: по́стница 40.320; *мн.*: постници 18.202.

постоя *св.* (10) *Постоя, остана някъде малко време.* и҆ рѣ́ мꙋманоѐ, посто́и тꙋ́ка да тѝ донесꙋ́ ѧ҆́денїе да тѐ погостимь 11.88б; и҆ лѣвѡвете постоа́ха додѐ се погре́бе тѣло́то ст҃ò, и҆ ѡ҆тидо́ха си по пꙋ́стинѧть, кро́тꙋкы ка́то двѣ̀ а҆́гнета 17.176; и҆ а҆́пл҃ь и҆ рече посто́й ѿ же́нô и҆ ꙋ҆зѐ на мрѣ̀твото дѣ́те де́сната рꙋ́ка̂ 36.268.

сег.: *2ед.* постои́шꙋ 2.13б; *аор.*: *3ед.* постоà 18.181б, *3мн.* постоа́ха 17.176; *бъд.*: *със съкр. инф. 1ед.* щѐ постоѝ 11.88; *пов.*: *2ед.* посто́и 11.88, 11.88б, 11.105, 17.175, посто́й 36.268, *2мн.* посто́йте 36.271б.

постоявам *несв.* (1) *Постоявам, стоя някъде малко време, спирам.* и҆ станѣ̂ ма́лꙋко на пѣ́тьть да си почи́не. и҆ ѿбрь́на се на и҆́стокь да се помлѝ бꙋ́на. ѕ҃ ча҃. сїре̂, бѣ́ше въ врѣ́ме пла́дне. защò такà на сѣ́кыи ч҃а постоа́ваше, и҆ ѿпѣ́еше си прави́ло, и҆ мета́нїа сѝ чи́нѣше 17.166.

имперф.: *3ед.* постоа́ваше 17.166.

пострадам *св.* (5) *Пострадам; претърпя мъка, страдание.* а҆мѝ г҃ь товà поте́гли и҆ распе́ се, защò е (!) така е пи́сано въ кнїгы пр҃рчьскые таквóзи да постра́да х҃с бь̀ за а҆́дама, и҆ за си́чꙋки свѣть 35.262; и҆ такà бѣ́ше по́о́бно хꙋ̀ да постра́. и҆ да въскр҃не ѿ мрѣ̀твыхь тре́тыи д҃нь 38.291.

сег.: *3ед.* постра́да 35.262, постра́ 38.291; *аор.*: *3ед.* постра́ 15.132, постра́да 35.257б, *3мн.* постра́ха 11.97.

пострижe *от стб.* **постриѡ** *св.* (1) *Подстрижа; посветя някого в духовен сан, като отрежа малко от косата му.* а҆ ї҆гꙋ́мень неѡ́фѝть пострижe ѻ҆ногова мом̾ка, и҆ бы̀ и҆нокь 11.102б.

аор.: *3ед.* пострижe 11.102б.

пострижe се *от стб.* **постриѡ сѧ** *св.* (2) *Подстрижа се, приема духовен сан, покалугеря се.* а҆ то́и ѿи҆дѐ въ монасти́рь и҆ постри́же се и҆ станѣ̂ и҆́нокь 12.109б; и҆ въ то́изи гра́дь а҆нтї́ѡхїи сы́рꙋстѣи. бѣ́ше монасти́рь, дѣ́то се бл҃же́нныи і҆ѡа́ннь злаꙋ́стыи постри́же 12.109б.

аор.: *3ед.* постри́же се 12.109б, се постри́же 12.109б.

постъпя *св.* (2) *Пристъпя, направя една или няколко стъпки.* и҆ когà стори, ѕ҃, мц҃и. и҆ оста́ви ю҆ а҆́нна на́ землю да ю҆ ѻ҆пи́та може лѝ прохо́ди. и҆ мр҃їа станѣ̂, и҆ постꙋ́пи, з҃, стꙋ́пкы 13.122б; и҆ запрѣ̀ мꙋ́лето да́ не промине и҆ тô ѿ стра́

inslav

паднѣ на колѣнѣте сѝ. и̇ не мо́же ве́кѥ да постѣ́пи 33.242.

сег.: 3ед. постѣ́пи 33.242; *аор.: 3ед.* постѣ́пи 13.122б.

постя *несв.* (16) *Постя, ям постна храна според църковните правила.* а̇̀ми̇ и̇̀ма̀ ту̑ка ч҃лцїи ме́ждꙋ на̑, та са̀ и̇ бл҃го гл҃е и̇ ме́со. а̇̀ нѣ̀ да по́стѣть катô е зарь́чано 18.198б; а̇̀ми с как҆ві̇ ѻ҆̀чи да погле́днеме х҃а, и̇ да ремь̑ хр҃тїа́не смê. та̑ ные вели́кы посты не постих҆ме̑ като́ ни то́ѥ (!) зарьча́ль 18.198б.

сег.: 2ед. по́стишь 19.208, по́сти́шь 34.254б, *3ед.* по́сти 34.254б², 34.255, *1мн.* пости̇̑ 16.163, по́стиме 18.198б, *3мн.* по́стѣть 18.198б, по́стеть 18.198б; *имперф.: 3ед.* по́стѣше 11.100б; *аор.: 1мн.* постих҆ме̑ 18.198б²; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ пости́ль 34.254б, *2мн.* сте по́стиле 18.202, *3мн.* са по́стиле 32.227, сѣ̀ пости́ле 34.254.

постя се *несв.* (24) *Постя, ям постна храна според църковните правила.* и̇ пости́ се, м҃, д҃ни, м҃ но́щи, и̇ ду̑маше сѝ не щѣ̀ си поѝ дома̀ ни̇ ꙗ҃стїе да ꙗ҃мь, ни̇ пи́тїе. догдѐ ме̑ не посѣтѝ г҃ь б҃ь 13.121; такви́зы бѣ́ха и̇ по́стници що са̀ по́стиха вь пу̑стынꙗ, и̇ ꙋ̑мрѣ̀твиха си тѣло́то със҆ по́сть, зара́ди цр҃тво нб҃ноѐ 16.159.

сег.: 2ед. се пости́шь 34.255, *3ед.* сê по́сти 14.126, сѐ по́сти 15.137, се по́сти 34.254б, *1мн.* се по́сти̇̑ 2.10б, *2мн.* се пости̇̀те 34.254б, сѐ по́стите 34.254б, *3мн.* се по́стеть 2.10б; *имперф.: 3ед.* по́стеше се 8.57, постѣ́ше се 9.70б, 11.99б, се постѣ́ше 11.100, по́стѣше се 12.109б, постѣ́ше се 40.320, посте́ше съ 40.321, посте́ше се 40.322б; *аор.: 3ед.* пости́ се 13.121, *1мн.* постихьме се 34.254, *3мн.* се по́сти́ха 1.3б, са̀ по́стиха 16.159; *форми от перф. тип: 2ед.* се́ си пости́ль 17.165б, се сѝ пости́ль 34.255, *3ед.* се е пости́ль 17.165б, *1мн.* бꙋ̑деме се постиле 34.255б.

посуча *св.* (1) *Посуча, суча мляко малко време.* и̇ догдѐ су̑ка бо́ска ѿ ма́ика сѝ. въ сѣ̑ и̇ вь́ пет҆кь не щѣ́ше. да сѝ ꙋ̑гоу̑ди бо́ска въ ꙋ̑ста́та ни̇̀какь, тѣ́к҆мо когà зайдѣше сл҃нце, и̇ тога́зи ма́л҆ко посу̑чаше едну̑щь 15.133.

имперф.: 3ед. посу̑чаше 15.133.

посѣгам *несв.* (1) *Посягам; протягам ръка да взема, да докосна нещо.* и̇ оу̑мь сѝ помрачи́шь. и̇ е̑зы́кь тво́й не зна́е что̑ тла́пи и̇ пра́знослови. и̇ ѻ̑чите крыво гледать. и̇ нѡзѣ̀тѣ ти па́дать, и̇ не мо́гꙋ҆т҆ да стꙋ̑пать. и̇ рꙋ̑цѣте ти не зна́ють, что̑ посѣ́гать 11.106б.

сег.: 3мн. посѣ́гать 11.106б.

посѣка *св.* (10) *Посека, убия някого с тежко остро сечиво.* и̇ тогива̀ мрѣ̀сные ѻ̑нїа ѐзыци напа́днѣха но́щїю напра́сно на во́йскьта хр҃тїа́н҆ска, и̇ ѐдни̇ посѣ́коха, а̇̀ дрꙋ̑гы распь́диха, и̇ дрꙋ̑гы свѣ̀заха и̇ поро́биха 39.313б; и̇ па̑ ре̑ ст҃ыи на граж̑а́нете. а̇̀ко̀ щѣ́те вѣро́ва и̇сти́ннаго х҃а б҃а моего̑. а̇̀зь да посѣ́кѣ зме́атого 39.311б; а̇̀ко̀ нѣ́кои не щѐ да ста́не да мꙋ̑ о̀гꙋ̑деть печа́ть. а̇ тїе́ го посѣ́кь́ть та̑ ꙋ̑мре ѿ нѥ́говата рька̑ 18.191; и̇̑ така́ се по́мли ст҃ыи, и̇ сѣ̑ радô на̑ве́си главѣ̀та и̇ та́ко посѣ̑нь бы̑ и̇ ст҃ую свою̀ д҃шꙋ̑ прѣда́де в҆ рьцѣ̀ б҃жїи 39.309. .

сег.: 1ед. посѣ́кѣ 39.311б, *3мн.* посѣ́кь́ть 18.191, посѣ́кьть 39.305б; *имперф.: 3мн.* посѣча́ха̑ 39.296б; *аор.: 3ед.* посѣчê 9.72б, *3мн.* посѣ́коха 39.313б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да посѣчѐ 15.148б; *пов.: 2ед.* посѣ́чи̇̑ 37.27б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* посѣ́нь 39.309, посѣ̑н҆ 39.314.

посѣкувам *несв.* (1) *Посичам; убивам някого, като му отсичам главата.* сега̀ ꙋ̑ тоизи ча̑ г҃пди́нь ѐв҆ста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погꙋ̑бл҃т҆ ѿ на́ша роднина, трѝ мꙋ̑жїе… а̇̀ми сторѝ м҃лть със҆ на̑ сыромáси, и̇ течѝ да гы̑ ѿне́мешь. защô а̇̀ко по́скорꙋ не по́йдешь ны́е сыромáси погы́нꙋвамê, и̇ ѡ̀нїа посѣ́кꙋвать 15.144.

сег.: 3мн. посѣ́кꙋвать 15.144.

посѣтя *св.* (5) *Посетя, отида да видя някого, навестя, споходя.* и̇ катô лежаа́ше дойде́ нѣ́кои ч҃лкь и̇̑мето мꙋ̑ гꙋ̑лїо. ѿ гер҆мїа. и̇ дойдѐ ꙋ̑ ца́ри̇ гра̀ да посѣтѝ стꙋ̑дїа кне́за като е̑ бо́л҆нь 11.98б; и̇ стори а̇̑нна пѣ́снь г҃ꙋ б҃ꙋ, и̇ ре̑.

inslav

да въспоѝ пѣ҃ гꙋ бꙋ моемꙋ, ѻ́ти ме̑ ѐ. посѣ́тиль гь, и ѿнѥ́ль при́смѣхъ́ть ѿ мо́йте вра̑гове 13.123.

сег.: 3ед. посѣтѝ 11.98б, 13.121б, 14.129б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ посѣ́тиль 13.123; *пов.: описат. 2ед.* да посѣти́шь 15.146б.

потаен *прич.* (3) *Като прил. Потаен, който не е явен, таен, скрит.* ѐди́нь мла́дь мом'кь и҆́маше на солꙋ́нь, дѣ̑то мꙋ е҆́ме ст҃ыи не́сторь. тврьдѣ мла́дь и҆ хꙋ́бавь и҆ ра́зꙋмень хр҃тїа́нинь потае́нь, тъ́к'мо го зна́еше ст҃ыи дими́трїе 9.65; и҆ и҆сче́з'нь тога́зи дїа́воль, и҆ бы̀ ка́то̑ ди́мь вене́щь, и҆ не ви́дѣ̀ се. тъ́к'мо ѿ невиди́мо р҃е́. ѡ҆ зло̀ и҆́ме пота́енное что̑ съ казꙋ́ва и҆ на́мь злѣ̑ бы́ва. и҆ что̑ сто́ри матѳе̑и сѣ҃ на҃ 37.276б.

ед.: м. пота́е́нь 9.65, пота́е́ннаго 35.260б, *ср.* пота́е́нное 37.276б.

потая *св.* (7) **1.** *Потая; сложа нещо на тайно място, за да не бъде открито; скрия.* и҆ тогі́ва ѻ҆на́зи жена̑ ѿи҆дѐ в че́р'кова да сѝ ꙋ҆змѐ те́п'цїата. и҆ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци. а҆̀ тїа гѝ не пота́й. а҆̀мѝ зова̀ майсто́ре дю́л'гере. и҆ по̑но́ви че́р'ковата ст҃мꙋ 39.317б. **2.** *Прен. Потая, направя да не се узнае нещо, премълча.* заклина̑ те в' гѣ҃ ба҃ наше́го що се ѐ породиль ѿ дв҃ць детѐ зарадѝ ню́го хо́дишь тꙋ́ка го́ла да ми ка́жешь, и҆ да не пота́ишь тво́ето жи́тїе, що сѝ и҆ как' сѝ си́ч'ко ми и҆сповѣ́даи ме́не грѣ́шномꙋ 17.168; нели̑ сѝ ты̀ детѐ напльни на стра́жарете рꙋцѣ́те и҆́мь съзла́то (!). то́ко да́вно̑ потаю̑ и҆ да не казꙋ́вать че е въскр҃лль х҃с 36.269б.

сег.: 2ед. пота́ишь 15.132б, 17.163б, *3мн.* потаю̑ 36.269б; *аор.: 3ед.* пота́й 39.317б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щь пота́й 17.168б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) пота́й 12.110б, *описат. 2ед.* да пота́ишь 17.168.

потая се *св.* (5) **1.** *Потая се, остана скрит, потуля се, спотая се.* и҆ поидѐ па̀кь на ѻ҆ного́ва чл҃ка и҆ пристѣ́пи па̀кь при ѻ҆́н'зи прозо́рець. и҆ фрь́ли гы па̀кь ка́то̑ и҆ прьвѣ́нь. и҆ пота́й се па̀кь и҆ ѻ҆́тиде́ си 15.135. // *Образно.* и҆ ꙋ҆ то́изи дн҃ь, кога́то мыслѣ́ше ѻ҆́н'зи чл҃кь да сто́ри това̀ на дьщеры́те си҃. и҆ не пота́и мꙋ се мы́сльта. а҆̀мѝ дойдѐ тази дꙋ́ма и҆ въ ꙋ҆́ши ст҃мꙋ ни́колꙋ 15.134; и҆ ст҃ыи николае видѣ̀ че̑ мꙋ се не пота́й добро̑то. а҆̀ то́и мꙋ р҃е́. разꙋмѣ́и чл҃че что̑ ти дꙋ́ма̑. закли́нам' те въ и҆́ме бж҃їе. да не̑ и҆а̑ви́шь нѝ да ка́жешь нѣ́комꙋ что̑ ти̑ а҆́зь сто́ри̑ 15.135б. **2.** *Прибера се, отида си у дома.* и҆ дойдо́ха и҆ ѡбыколи́ха ѻ҆́колꙋ гра́дь но́щїю ѿвън'ка, и҆ натъ́к'ми́ха се. кога́ се пота́й нарѡ́дь, да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скри́шо̑ 9.72.

сег.: 3ед. се пота́й 9.72, 15.134; *аор.: 3ед.* пота́и се 15.134, пота́й се 15.135, се пота́й 15.135б.

потегля *св.* (39) *Потегля, изтърпя нещо, претегля, изстрадам.* знаѧ̀ше гь і҆ѡ́ва чѐ ще да и҆́ма трьпѣ̀нїе и҆ не щѐ да похꙋ́ли ба҃. затова̀ го ѿста́ви да поте́гли зло̀, ради̑ на҃ 5.27б; и҆ р҃е и҆мь така̀ е писа́но. и҆ така̀ бѣ́ше по̑о́бно хꙋ́ да поте́гли. и҆ да въскр҃не ѿ мрьтвы̑ въ тре́тїи дн҃ь 38.290; и҆ па̀кь въспомени̑ сыома́ха ла́зара, ка́кь поте́гли голота̀ и҆ гла́дь 12.118; и҆ ще́шь мнѡ́го бѣды̀ да поте́глишь, и҆ грижы ради̑ дш҃е́внаа пра́вда 12.111. **потегля глад.** *Погладувам, не си дояждам известно време.* а҆̀мѝ да ста́не̑ на покаанїе... а҆̀мѝ тꙋ́ка ма́л'ко да поте́глимь гла́дь, и҆ же́жда, а҆̀ тамо да ны̑ спо̑о́бѝ бь҃ ꙋ҆ ню́го цр҃тво дето сѐ а҆́гг҃лы а҆́гг҃лы (!) весела́ть, и҆ си́ч'ки ст҃їи ꙋ҆покоа́ват' се 17.176б.

сег.: 1ед. поте́глю 38.291, *2ед.* поте́глишь 5.31, поте́глѝ 17.171б, *3ед.* поте́гли 5.27б, 35.257, 37.275, 38.290, 38.291, потеглѝ 35.257; *аор.: 1ед.* поте́глѝ 12.119б, *2ед.* поте́гли 31.222б, *3ед.* поте́гли 5.27б[3], 5.31, 5.35б, 5.37б, 12.118, 15.139, 35.256, 35.259, 35.262, 39.295б, 39.303[2], поте́глѝ 5.28, 38.285б, потеглѝ 35.258, *1мн.* поте́глих'мѐ 12.117, потеглих'мѐ 16.157б, *3мн.* поте́глиха 5.40, 9.61б; *форми от перф. тип: 1ед.* с'мь поте́глила 17.171б, с'мь поте́глиль 38.292; *бъд.: 2ед.* ще́шь да поте́глишь 2.10, 4.23, 5.23б, 12.111, щешь да поте́глишь 6.43б; *пов.: описат. 1мн.* да поте́глимь 17.176б.

inslav

потегля се *св.* (1) *Потегля се, устремя се към нещо, постарая се да постигна нещо.* а҃ тїѐ ре́коха, доѝдо́х҆мѐ ѿ ѻ҆нїа́ дѣ́то се ѿре́коха ѿ то́изи свѣ́ть, и҆ зе́ха на се́бѣ си а҃гл҃ьскѝ чи́нь калꙋ́гер҆скѝ. и҆ па́к на́поконь раз҆сла́биха и҆ повръ́наха наза́дь въ ми́рь. и҆ ни́кога се не поте́глиха за своѐ с҃псе́нїе, и҆ нѝ єднѧ̀ млба́ чи́ста ни сториха не щѣ́ха да тѝ принесы́ть догдѐ бѣ́ха жи́вы 32.226.

аор.: *3мн.* се поте́глиха 32.226.

потека[I] *св.* (2) *Потека, започна да тека, бликна (за вода).* и҆ и҆скопа́хꙋ, и҆ наѝдо́ха пе́щера голѣ́ма плѣ́на чѐ и҆сти́че вѡда̑. и҆ ѡ҆гради́ха ꙋ҆стїе. и҆ поте́че вода̑ мнѡ́го и҆ до дн҃ь 2.14б; и҆ па҃ по́тече кладе́нець и҆з҆ че́р҆кова́та на ѻ҆сщ҃е́нїе во́да҃ чю́дно зна́менїе стрꙋ́ва се та҃ на то́зи мѣ́сто 39.311б.

аор.: *3ед.* поте́че 2.14б, по́тече 39.311б.

потека[II] *св.* (4) *Затичам се, втурна се към някого или нещо, завтека се.* а҃ дрꙋ́гите и҆з҆о҆ко́лꙋ като̑ видѣ́ха това мнѣ́ше и҆́м҆ (се) че е ма́гїа сто́риль. та̑ поте́коха на фи́липпа да го̑ бию́ть 36.270; и҆ ѡ҆н҆зи дїа́воль поте́че при ѻ҆ного́ва ста́рыго прѣлѣ́стника и҆ и҆́сче́зна и҆ поѝдѐ ꙋ҆ а́да несы́того 10.78. // *Образно.* а҃ сега̀ трѣ́бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́ч҆ка почьсть что̑ и҆́машь. защо̑ ѿ ме́не да се почьте́шь до вѣка. а҃ми̑ затова̀ ти каза́ да сѐ не оу҆плашишь нѝ ѿ що̀. нѝ да потече́шь па̀кь на тъзи по́чьсть и҆́ да си̑ погꙋби́шь вѣ́рꙋ свою̀ 5.30б.

сег.: *2ед.* потече́шь 5.30б; *аор.*: *3ед.* поте́че 10.78, *3мн.* поте́коха 36.270, потеко́ше 37.275.

потканя се *вж.* **подканя се**

поток *м.* (4) **1.** *Поток, неголяма река.* и҆ въ еднѣ̑ но́щь, и҆злѣ́зе и҆з҆ ке́лїата си̑ с҃тыи са́ва навънъ́ка и҆ хо́дѣше та́мо и҆з҆ пото́к҆ть, и҆ чьтѣ́ше си̑. ѱалты́р҆ и҆ видѣ̀ видѣ́нїе стра́шно 14.127; и҆ сто́ри та́мо посрѣ̑ ѿного́зи пото́ка ц҃рквицꙋ ма́лꙋ. и҆ ѻ҆лта́рь с҃ть поста́ви 14.127. **2.** *Прен. Поток, непрекъснат изблик на нещо.* и҆ ѿтога́зи тече́ше пото́кь ѿ нѥ́говыте ꙋ҆ста̀ ꙋ҆че́нїе, като̑ зла́то ѻ҆чи́стено 12.112б.

ед.: пото́кь 12.112б, пото́ка 14.127, пото́кꙋ 14.127, *чл.* пото́к҆ть 14.127.

потоп *м.* (3) *Потоп, голямо наводнение.* и҆ бь ле́гома щѣ́ше да̑ гы обрь́не ѿ загꙋ́бена. прѣ́льсть. и҆ показꙋва́ше имь мно́го знаменїа. потопь навѐде на́ сичкїи свѣ̑. и гра́дове съже́же и дрꙋ́гїи мно́го зна́менїа показа 33.247; что̑ е това̀ защо̑то скрьбишь и тъжишь. и҆лѝ защо̑ лю́та зи́ма и҆ го́р҆кыи пото́пь ц҃рквите прѣ̑ло 12.117.

ед.: пото́пь 12.117, 33.246б, потопь 33.247.

потопя *св.* (5) **1.** *Потопя, поставя някого в течност до някъде.* а҃ па́кь дѣ́то бѣ́ха потопе́ни до ꙋ҆ста́та вь ѻ҆гнѣ́ната рѣка̑, тїе ненави́дѣха бра́ть бра́та. и҆ ѻ҆ба́ждаха дрꙋ́гь дрꙋ́га, и҆ потьп҆ковале са̑ си́роты и҆ сырома́си 32.231б; и҆ па́кь дѣ́то са до по́мась пото́пени въ ѻ҆́гьннаа рѣ́ка̑, тїѐ ѿи҆дѣ́ха та̑ зе́маха ко́м҆ка, та чѐ на́поконь кꙋ́рвѣха, и҆ не щѣ́ха да̀ се а҃р҆ни́ш҆ать догдѐ и҆з҆мрѣ́ха 32.231б. **2.** *Потопя, оставя някого да потъне, удавя.* и҆ ка́кь да́ ти рекѣ̀ ѻ҆́че. как҆ва̀ безако́нїа чини́ и҆ вь кора́бь и҆ по пь́ть дето нѣ сь́ е чю́ло ни́ и҆́де това̀ безако́н҆ство… и҆ да вѣ́рꙋвашь ѻ҆́че, как҆ ме ꙋ҆трьпѐ море́то, та́ се не разигра̀ да мѐ потопѝ 17.169б. **3.** *Прен. Унищожа.* та̑ зара҃ она́зи мл҃ть и҆ добро̀ срце, ꙋ҆трѣ̀ кога̀ съмна̀ а҃ тие́ мꙋ ка́заха как҆ щи́ть (!) содѡ́мь и҆ гомо́рь да потопѧ́ть и тогі́ва ло́та побѣ́гна, а҃ содѡ̑ и҆ гомо́р҆ се запа́ли и҆ прова́ли 31.222.

сег.: *3ед.* потопѝ 17.169б; *аор.*: *3ед.* потопѝ 10.78б; *бъд.*: *3мн.* щи́ть (!) да потопѧ́ть 31.222; *прич.*: *мин. страд. мн.*: пото́пени 32.231б, потопе́ни 32.231б.

потопя се *св.* (5) *Потопя се, потъна във водата.* и҆ вода̑та се пли́скаше висо́ко, ко́л҆кото щѣ́ше кораб҆ть да се̑

inslav

потопѝ 15.152; въ ѡ҆новà врѣ́ме нѣ́кїи корáбници, щѣ́ха да сѐ потопѧ́ть оу҆ морéто със҆ корáбете сѝ. ѿ голѣ́ма бꙋ́ра 15.149; и҆ мнѡ́го воискà потопѝ се и҆ ꙋ҆дáвише се, тѣ́к҆мо трѝ корáбе ѻ҆стáше и҆ въз҆врáтише се назàды 11.96б.

аор.: *3ед.* потопѝ се 11.96б; *бъд. в мин.*: *3ед.* щѣ́ше да се потопѝ 11.94б, щѣ́ше да сѐ потопѝ 15.136б, 15.152, *3мн.* щѣ́ха да сѐ потопѧ́ть 15.149.

поточище *ср.* (2) *Поток, неголяма река.* и҆ ѿидѐ на дрꙋ́га странà стг҃о герáсима. и҆ прохóдѣше по ѡ҆нъзи пꙋ́стинѧ и҆ свѣ́тѣше кáтѡ̀ є҆ди́нь свѣти́л҆никь. и҆ на є҆́днѡ̀ потóчище сѣ́дѣ на въ́сточнаа страна̀, за, з҃. годи́нь 14.126б; и҆ катѡ̀ се оу҆мнѡ́жиха мнѡ́го дрꙋ́жи́на и҆ направиха келїи мнѡ́го ѡ҆колꙋ ѻ҆́новà потóчище 14.127б.

ед.: потóчище 14.126б, 14.127б.

потреперя *св.* (5) *Потреперя, започна да се люлея и трептя, разтреперя се.* тогѝва ще нб҃éто да сѐ потрьси катѡ̀ трьсти́ка и҆ горâта ще да потрепéре катѡ̀ ли́сть ѿ голѣ́ вѣ́трь. и҆ си́ч҆ко създáнїе бж҃їе щѐ да потрепéре ѿ стра̑ тогыва 18.196; тогѝва си́лы нбн҃ые и҆ а҆́гг҃лы г҃ни щѣ́ть да сѐ помѣ́стеть и҆ да потрепéре сич҆кото ѿ тѣ́. тогѝва ще нб҃éто и҆ землѧ̑та, и҆ дóлꙋ бéзн̑а дльбóкото мѣ́сто да потрепере 18.199б.

сег.: *3ед.* потрепéре 18.199б; *аор.*: *3ед.* потрепéре 18.203; *бъд.*: *3ед.* ще да потрепéре 18.196, щѐ да потрепéре 18.196, ще да потрепере 18.199б.

потреса се *св.* (5) *Потреса се, разлюлея се силно, разтърся се.* товá се і҆ꙋ́да бꙋ́ помл҃ѝ. и҆ тóизи ча̑ потрéсе се ѿнази планинà. и҆ ды́мь бл҃гь и҆ хꙋ́бавь и҆злѣ́зе ѿ товà мѣ́сто 4.24б; ѿ лꙋкáвы ꙋ҆ме і҆ꙋдéискыи. ѿ без҆чловéчны и҆ завистли́вы є҆врêе. ѿ рóде злы̀ и безакóнны. не ви́дите лѝ кàкь помрькне сл҃нце и҆ мѣ҃ць. и҆ землѧ́та се потрéсе 35.261б.

аор.: *3ед.* потрéсе се 4.24б, 34.252, се потрéсе 15.141, 35.261б, потрéсе̑ (!) 37.278.

потроша *св.* (1) *Потроша, направя на парчета, изпочупя.* а҆мѝ пáк҆ гы̀ видѣ а҆́пл҃ь ѻ҆́тѝ нѣ́ съ ꙋ҆твръждéнїи добрѐ със҆ разꙋ́мь… и҆ а҆́пл҃ь пàк҆ се помнѡ̑ пом҃лѝ бꙋ́. и҆ бж҃́твнаа си́ла ѿ нб҃éто слѣ́зе, и҆ богóвете и҆мь потрошѝ 36.270.

аор.: *3ед.* потрошѝ 36.270.

потрубя *вж.* **потръбя**

потрудя се *св.* (10) *Потрудя се; положа труд, усилия.* и҆ тогáзи се пр҃ь потрꙋ́ди. и҆ стóри катѡ̀ мꙋ повелѣ̀ а҆рхг҃гль. и҆ съзи́да пр҃квꙋ прѣвеликꙋ 11.95б; кои́ сте вы́е гг҃дїѐ мои̇, та̑ сы стѐ потрꙋ́диле да дойдете до мéне вашéго рáба 12.110; а̑ тéбе да ти дадѐ г҃ь прощéнїе щѡ̀ сѣ́ си потрꙋ́диль за добрѡ̀ 3.18б.

аор.: *2ед.* сѐ потрꙋ́ди 17.166б, *3ед.* се потрꙋ́ди 11.95б, *2мн.* се потрꙋ́дих҆те 5.39б; *форми от перф. тип*: *1ед.* сѣ́м҆ се потрꙋ́диль 17.174, *2ед.* сѣ́ си потрꙋ́диль 3.18б, сѣ̑ си потрꙋ́диль 9.69, *2мн.* сы стѐ потрꙋ́диле 12.110; *пов.*: *2ед.* се потрꙋдѝ 5.31, *2мн.* потрꙋдѣ́те се 15.144, *описат. 1ед.* да сѐ потрꙋдѧ 11.84.

потръбя *св.* (2) *Протръбя, известя чрез свирене с тръба.* и҆ повѣлѣ̀ захáрїа, и҆ и҆злѣ́зоха проповѣдници по си́ч҆кꙋ стрáнꙋ і҆ꙋдéискꙋю. и҆ потрꙋ́би трꙋ́ба г҃нꙗ 13.124; тогѝва ще да пꙋ́стне, г҃ь а҆рхг҃гла михаи́ла и҆ дрꙋ́гы а҆́гг҃лы със҆ трь́бы да потрь́беть з҆ голѣ́мь гла̑ 18.196.

сег.: *3мн.* потрь́беть 18.196; *аор.*: *3ед.* потрꙋ́би 13.124.

потръкаля се *св.* (1) *Претърколя се, търкулна се при падане, изтърколя се.* є҆́то дѐ видѣ̀ че сâ ѿкь́сна є҆ди́нь кáми́кь ѿ є҆днà планинѣ̀ сам҆си си, та сѐ потрькалѝ нанадóлꙋ тâ оу҆дáри ѻ҆́ногóзи ч҃лка 18.181.

аор.: *3ед.* сѐ потрькалѝ 18.181.

потръпя *св.* (2) *Потърпя, търпя известно време, изчакам търпеливо.* тꙋгáзи пꙋ́сти р҃ѣ̀ ст҃ы̀ сѵ҃мес҃нь до нн҃ꙗ. потрьпѝ м҃ти́ моà сегà, а҆́ко бꙋ́демь достóини на ѻ҆́н҆зи свѣ́ть сѣ́ щѐ̑ видѣ

inslav

2.13; а̑ тїа мꙋ пакъ ка́же. що ти̑ реко̑ д҃оховниче, да не ми́нешь і҆ѡ҃р҃да́нь, а̑ми̑ потрьпи̑ 17.173.

пов.: *2ед.* потрьпи̑ 2.13, 17.173.

потръся се *св.* (6) *Потреса се, разлюлея се силно, разтърся се.* г҃и, ты̑ кога̑ погле́днешь на земл҃а̑та, а̑ тїа́ се потрьси и̑ потрепе́ре 18.203; тогі́ва ще н҃бето да се̑ потрьси като̑ трьсти́ка и̑ гора̑та ще да потрепе́ре като̑ ли́сть ѿ голѣ̑ вѣ́трь 18.196.

сег.: *3ед.* се потрьси 18.203; *аор.*: *3ед.* сѣ̑ потрьси 6.46б, се потрьсѝ 35.264, се̑ потрьсѝ 36.270; *бъд.*: *3ед.* ще̑ да се̑ потрьси 18.185, ще да се̑ потрьси 18.196.

потрѣба *ж.* (9) *Потреба, ползване, употреба.* а̑ тїе̑ сто́риха слꙋ́жба и̑ трапѣ́за голѣ́ма на си́чкы гра̑ пефла́гонь и̑ ѡ҆н҃зи ѐбри́кь дадо́ха в че́рковата ст҃мꙋ да е̑ за потрѣ́ба че́рков҃на̑ 39.316. // *Образно.* и̑ тѣло́то сѝ ѡ҆стави на́ земли̑ да е̑ на мнѡ́го ч҃лци за потрѣба д҃шевна. а̑ д҃шата мꙋ пойде̑ вь ц҃рство н҃бное със҃ пѣсны а҃гг҃лскые 15.151.

ед.: потрѣ́ба 11.96, 11.97, 12.115, 15.133б, 17.165, 39.296, 39.312, 39.316, потрѣба 15.151.

потрѣбувам *несв.* (1) *Потрябвам, дотрябвам на някого, необходим съм.* ре́че е̑й зоси́ма, че̑ ѿто́лкова го́динь те́бе не потрѣ́бꙋва ли ѡ҆блѣкло̑, и̑ли̑ а҃денїе. и̑ тїа́ мꙋ ка́же. два̑та хлѣбѡве що ти̑ ка́захь, а҃дох҃ гы за, ѕ҃т. го́динь 17.172.

аор.: *3ед.* потрѣ́бꙋва 17.172.

потрѣбя *св.* (1) *Изтребя, унищожа докрай, погубя.* мнѡ́го пьти и̑ море́то ви́ка и̑ дꙋ́ма. г҃и бе̑ щото̑ си́чко дрьжи́шь. наста́наха ч҃лчьскы̑ с҃нѡве, и̑ похꙋ́лиха и̑́мето твое̑ ст҃о́е… а̑ми̑ да́и ми во́ли̑а да ста́на да гы̑ и̑з҃да́ва, и̑ да покры̑л҃а си́чката земли̑а̑ сѣ̑ вода̑. за́мь да̑ (!) потрѣбе́ть си́чките ч҃лчьскые с҃нѡве 32.224.

страд.: *сег.* *3мн.* да̑ (!) потрѣбе́ть 32.224.

потфръля *вж.* **подфръля**

потъна *св.* (2) *Потъна, пропадна под водата.* и̑ бы̑ така̑. раз҃и́гра́ се море́то и̑ в҃ди́гна се вода̑. и̑ кино́ѱь ве́кѥ сѣ̑ неви́дѣ. (!) а̑ми̑ потѣ̑на на дь̑но море́то като̑ дрꙋ́гочь фара́ѡнь злѣ̑, и̑ злѡ̑че́сто 6.46; а̑ ѡ҆н҃зи ч҃лкь като̑ потьна със҃ ѿдежѣ̑та си̑ въ море́то на дь̑ното. а̑ то́и привика. с҃тыи нико́лае помоѕи́ ми 15.152б.

аор.: *3ед.* потѣ̑на 6.46, потьна 15.152б.

потъмнея *св.* (2) **1.** *Потъмнея, стана тъмен.* и̑́ земли̑а̑та ѡ҆́сти, защо̑ бѣ́ше ѡ҆скврьнѥ́на. ѿ слꙋ́жбы е̑́ллин҃скыѐ, а̑ въз҃дꙋ́хь что̑ е на ѩрѣ̑ бѣ́ше потъмнѥ́нь ѿ ды́мове что̑ ко́лѣхꙋ и̑ и̑́згорѣ́вахꙋ слꙋ́жбыте е̑́лли́н҃скые 33.235б. **2.** *Прен. Помръкна; стана греховен, неправеден.* и̑ что̑ мнѡ́го да дꙋ́маме. си́чкото тѣ́ло, и̑ д҃шата, ѿ мнѡ́гото пиѧ́н҃ство, потьмне̑, и̑ помрачи́ се. и̑ на́поконь коѐ безако́н҃ство въ пиа́нного ч҃лка не чи́ни се 11.106б.

аор.: *3ед.* потьмне̑ 11.106б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* потъмнѥ́нь 33.235б.

потъпкова̑м *несв.* (2) **1.** *Потъпквам, стъпквам нещо, строшавам.* и̑ мнѡ́го нарѡ́дь послꙋ́ша нѥ́говыте дꙋ́мы, и̑ вѣрова́ха х҃во и̑́ме. а̑ и̑́долете потьп҃коваха. а̑ х҃а б҃а и̑стинного вѣ́роваха 9.62б. **2.** *Прен. Потъпквам, потискам някого, измъчвам.* а̑ па́кь де́то бѣ́ха потопе́ни до ꙋ҆ста́та вь ѡ҆гнѣ́ната рѣка̑, тїе ненави́дѣха бра́ть бра́та. и̑ ѡ҆ба́ждаха дрꙋ́гь дрꙋ́га, и̑ потьп҃ковале са̑ си́роты и̑ сырома́си 32.231б.

аор.: *3мн.* потьп҃коваха 9.62б; *форма от перф. тип*: *3мн.* потьп҃ковале са̑ 32.231б.

потътна *св.* (1) *Затътна, издам тътен, започна да буча.* и̑ то́ли̑а ча̑ раз҃тре́пера се земли́та. и̑ просѣ́днь се, и̑ мнѡ́го се лю́дїе провали́ха невѣ́рныи и̑ пропа́дньха, и̑ покры̑ ги земли́та. и̑ страшно потьтна земли́ть. и̑ ꙋ҆пла́шиха се та́мо лю́дїе ꙋ҆ гра́дь 36.267б.

аор.: *3ед.* потьтна 36.267б.

inslav

потъпча *св.* (24) **1.** *Потъпча, сгазя някого или нещо под краката си, стъпча.* товà помѣнꙋ за ѧ̀дама ка́кь ѿпа́де защô въкꙋ́си ѿ кра́сˈнь пло́дь, и̇ погле́да ѿнѣ̂зи ѧ̀блька, и̇ фрьли ю̀. и̇ потѣ̂пˈка ю̀ съсˈ нѡѕѣ́те си̇ 14.130; и̇ сто́ри съсˈ ме́не зна́менїе на добрô, и̇ потьпˈчи по̑ˈ мо́йте нѡѕѣ̂ лю́тыго змеà 39.311. **2.** *Прен. Потъпча, покоря нещо или някого, надвия, смажа.* ви́дите ли̇ мо́й кр҃ть колˈко е си́лˈнь, и̇ нави̇ на съмрьть и̇ побѣди ꙗ̑, и̇ потъпˈка си́ла дїа́волˈскаа 16.158б; дїѡклитїа́нь ри́мˈскы̀ ца́рь. катô прѣ́вˈзѐ цр҃тво наси́ла сѣ̑ недосто́йнˈство. та бѣ́ше найзлѣ̀ и̇̀ прьвы̀ вˈ ц҃рїето и̇ си́чˈкыи свѣ́ть потьпˈка по̑ ни̇́гова ръка̑ 39.29б. **3.** *Прен. Потъпча, престана да зачитам някого или нещо, пренебрегна.* тꙋ́ка ꙋ̀ на́сь нѣ́кои до́шьль, и̇мето́ мꙋ̀ фи́липпь, ка́зꙋва се ѿ ва́ше мѣ́сто. и̇ не зна́емь чтô сто́ри и̇ потьпˈка на́ше ѿчьство. и̇ за́конь 36.268б; и̇ си́чˈка но́щь въздáдоха бл҃года́ренїе ст҃мꙋ, и̇ дꙋма́ха бл҃года́рѝ те бж҃їи ꙋго́дниче, заради̇̀ твоàта чевръ́ста помо́щь. ѻ҃ти нѣ̀ си потьпˈка́ль наши́те слѣ́зи и жалѡ́сти 39.31б; и̇ ѐвла́вїе ви́дѣ ка́кь нѧ̑стоа́ва да гы̀ погꙋ́би и̇ помы́сли си̇̀ ѧ̀ко и̇̀мь не сто́ри по во́лꙗ. да не бы́ха се и̇ тїѐ поме́тнъле да си̇̀ възˈмꙋ́ть и̇̀ма́нїето ѿ нѥ́го. дѣ́то бѣ́ха мꙋ̀ го да́ле. ѧ̀ми потьпˈка си́чˈко, и̇ не гледà ни̇ ба҃ ни̇ д҃шꙋ 15.145б.

сег.: 1ед. потьпˈчꙋ 12.109, *2ед.* потьпˈчешь 1.3б, *1мн.* потьпчемь 33.240, *3мн.* потьпˈчать 18.186б; *аор.: 3ед.* потьпˈка 12.109, 39.29б, потѣ̂пˈка 14.130, потъпˈка 15.132, потьпˈка 15.145б, потъпˈка 16.158б, 36.268, потьпˈка 36.268б, *1мн.* потьпˈкахˈмѣ 34.254, *3мн.* потѣ̂пˈкаха 15.132; *форми от перф. тип: 2ед.* си̇̀ потьпˈкаль 5.30б, си потьпˈкаль 39.31б, *3ед.* е потъпˈкаль 34.248б, е потьпˈкаль 39.308б, *3мн.* са потьпˈкале 18.197; *пов.: 2ед.* потьпˈчи 39.311; *страд.: сег. 3ед.* се потьпˈче 31.215б; *бъд. 3ед.* щѣ да сѐ потьпˈче 18.193б; *прич.: мин. страд. мн.:* потьпˈкани 18.197, потьпˈканы 32.225б.

поуведа се *св.* (1) *Понаведа се, леко се поклоня, сведа глава надолу.* и̇ ст҃ыи никóлае, катô го ви́дѣ чѣ̂ дои̇де́. не ꙋ̀боа́ се ѿ нѥ́го да сѣ̑ поꙋ̀ведѐ ни̇̀ засрами́ се. а̇ми мꙋ̀ ре҃. ѐvˈста́тїе, что си̇̀ товà сто́риль неправе́дˈнь сꙋ́дь и̇ ѻ̀съ̀дилˈ си̇̀ тїа́ три̇̀те мꙋ́жїе сыромáси 15.144б.

сег.: 3ед. сѣ̑ поꙋ̀ведѐ 15.144б.

поумилостивя се *св.* (1) *Поумилостивя се; стана по-милостив, по-добър.* защô ѿ дрꙋ́го и̇накˈво не мо́же ч҃лкь да прїи́де ѿ зло̀ на добрô. катô ѿ дꙋ́мы бж҃твны и̇ ѿ поꙋ̀че́нїе, детô ка́зꙋва за ст҃ы̀ какˈ сѣ̑ сп҃соха защô кога чю́емь за ст҃ы̀ м҃ници ка́кь поте́глиха скрьбь и̇ мꙋ́ка, и̇ ны́е тога́зи се поꙋ̀м҃лтивымѣ̂ 9.61б.

сег.: 1мн. се поꙋ̀м҃лтивымѣ̂ 9.61б.

поутѣша *св.* (1) *Поутеша, дам някому малко утеха, поуспокоя.* и̇ защô се ꙗ̑ви́ха двà а҃гг҃ла. защô мѡ̑ѵсѝ та́ка е писа́ль... и̇ па́кь и̇̀мˈ се ꙗ̑ви́ха. защô бѣ́хꙋ скрьбны а҃пл҃е́те за х҃а а̇̀ми да гы̀ поꙋ̀тѣ́шьть 38.293.

сег.: 3мн. поꙋ̀тѣ́шьть 38.293.

поуча *св.* (17) **1.** *Поуча, науча някого на добро, напътя, посъветвам.* а̇̀ми а҃пль видѣ́ше и̇̀ра ка́кˈ ще да сѐ кр҃ти та́ го мнѡ́го поꙋ̀чи и̇ ꙋ̀твръди́ го да вѣ̑рꙋ́ва добрѣ̀ 36.272; и̇ бл҃гочьстивыи ѐп҃кпь помл҃и́ се за не́го и̇ поꙋ̀чи го мно҃. и̇ наста́ви на за́ко̑ добрѣ̀ и̇ то́й се пока́ꙗ и̇ и̇сповѣ́да 37.280б. **2.** *Подуча, тайно науча някого да прави нещо лошо.* и̇ бѣ́совете ты̀и рѣ́коха и̇дѣ́те и̇ поꙋ̀че́те х҃ртїа́нете на пїа́нˈство защо́то са си́чˈки мои̇̀ ра́боты и̇ во́лы ꙋ̀ тѣ̀ 20.209б.

сег.: 3ед. поꙋ̀чи 15.149б; *аор.: 3ед.* поꙋ̀чи̇̀ 6.46, поꙋ̀чи 6.46б, 14.126, 15.137б, поꙋ̀чи 6.47, 6.48, 14.127б, 15.143б, 15.150, 37.280б, поꙋ̀чи̇̀ 15.137б, поꙋ̀чи 36.272, поꙋ̀чи́ 38.292б; *пов.: 2ед.* поꙋ̀чи̇̀ 18.198, *2мн.* поꙋ̀че́те 20.209б, *описат. 2ед.* да поꙋ̀чи́шь 12.115б.

поуча се *св.* (1) *Науча се на нещо, добия някакво умение.* а̇̀ ѻ̀нˈзи ч҃лкь катô чю́е

inslav

таквѝзи дꙋ́мы че гѡ̀ хва́лѧть. а҃ то́й се и҆ ѻ҆́ще поꙋ́чи да дꙋ́ма хы́три дꙋ́мы, да ѥ҆ по́голѣмь ѿ си́ч҆кыте лю́дїе 18.180б.

аор.: *3ед.* се поꙋ́чи 18.180б.

поучение *ср.* (11) **1.** *Поучение, религиозно наставление.* и҆ ѿтога́зи та́мо прѣбы̀ваше ст҃ыи николае на п҃о и҆ на въ҃рьжанїе... и҆ мнѡ́зы́на ви́дѣха добро̑то мꙋ, и҆ слꙋ́шахꙋ поꙋче́нїето мꙋ 15.137б; и҆ бл҃же́нь і҆ѡа́ннь зла҃ѹсты̀ детѡ̑ сѣдѝ на прѣсто́ль и҆ бы̑ вели́кь със҆ поꙋ́ченїе и҆ прѣдо́брь. защѡ̑ праве́дно дꙋ́маше, и҆ ѡ҆́бличáваше ко́й то е́ нем҃лти́вь и҆ не зна́е бг҃а 12.112б. **2.** *Съчинение с религиознопоучителен характер.* сло́во поꙋ́ченїе къ п҃ремь и҆ воѐво́дамь, и҆ вл҃ка, и҆ попов҃ѡ, и҆ въсѣ҃ хр҃тїанѡ҃ не ѻ҆пива́ти се винѡ҃ ѻ҆́че бл҃ви 20.208; а҃ коги̇ прѣсты̑пате за́кон҆ бж҃їи, тогѝва ме гри́жа ѧ҃дѐ зара̑ това̀ и҆ напи́сах҆ме бра́тїа мои̇ т[о]ва поꙋ́ченїе на ва́ше послꙋ́шанїе 20.208.

ед.: поꙋче́нїе 9.61б, 18.206б, 31.222, поꙋ́ченїе 12.112б, 20.208², 34.254, поꙋ́ченїе 18.193б, *чл.* поꙋче́нїето 15.137б, 34.254, поꙋ́ченїето 15.150.

пофатам *несв.* (1) *Подхващам, започвам да правя нещо, залавям се.* пàкь да пàзишь сич҆кы не̑лы прѣз҆ си́ч҆ка годи́на, и҆ въ пра́зникы да не пофа́таш ника́к҆ва ра́бота. нитѡ̀ кꙋ́п҆ство да чи́нишь 1.4б.

пов.: *описат. 2ед.* да пофа́таш 1.4б.

пофащам *вж.* **похващам**

похвала *ж.* (9) **1.** *Похвала; словесно признание на нечии достойнства и добродетели; възхвала.* а҃ко лѝ чи́нишь добро̑дѣтель заради̇ похва́ла ѿ ч҃лци. и҆ заради̇ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь нѝкак҆во добро̑ 34.255; и҆ ѻ҆́тиде си. и҆ нѝкои го не оу҆́сѣти. ѻ҆́ти не щѣ́ше да мꙋ̑ зна́е нѝкои добро̑то что̑то чи́нѣше. нѝти̇ и҆́щѣше похва́ла ѿ ч҃лци 15.134б. **2.** *Хвалба, самоизтъкване, самохвалство.* защѡ̑ подобрѣ̀ е ма́л҆ко (да) да́дешь (!) никои̇ да тѐ не знаѐ. катѡ̑ ре҃ и҆ соло́монь нежели̇ мнѡ́го със҆ похва́ла 39.319б; защѡ̑ ко̀й ч҃лкь със҆ похва́ла чи́ни добро̑, погꙋ́бѣ́ва го 38.294б.

ед.: похва́ла 15.134б, 16.163, 19.208, 33.232, 34.253б, 34.255, 38.294б, 39.319б.

похвален *прич.* (4) *Като прил. Похвален, на когото е отдадена хвала, почѐтен, признат.* и҆ роди́телѥ нѥ́говы си҃ рѣ҃. баща́ мꙋ и҆ ма́ика мꙋ бѣ́ха кнѣ́соове по́честны, и҆ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ македонїа, и҆ бѣ́ше похвалѥ́нь и҆ почьте́нь ч҃лкь 9.61б. // *Достоен за похвала.* а҃мѝ и҆ на д҃ше́вна ѧ҃кость бѣ́ше мнѡ́го похвалѥ́нь. защѡ̑ се чю́ваше ѿ кꙋ́р҆вов҆ство, и҆ ѿ мнѡ́го ѧ҃стїе и҆ пи́тїе, и҆ мꙋ́дрость, и҆ чи́стота бѣ́ше ꙋ҆ нѥ́го 9.62; а҃зь за добро̑ с҆мь дошь҆ль. раз҆бра́ какь ѐ ва́шь за́конь вели́кь и҆ до́брь, и҆ ра́бота ва́ша похвалѥ́на. и҆ наꙋ́ка добра̑ 17.164б. **похвално слово.** *Похвално слово; слово, в което се възхваляват добри качества, достойнства, заслуги на светци,* сло́во похва́л҆но ст҃ы̑ вра́чевѣ҃ коз҆мꙋ и҆ дамїа́нꙋ 10.79.

мин. страд. ед.: *м.* похвалѥ́нь 9.61б, 9.62, *ж.* похвалѥ́на 17.164б, *ср.* похва́л҆но 10.79.

похваление *ср.* (1) *Хвалене, самохвалство.* а҃мѝ и҆́ма ч҃лкь та мꙋ̑ нѣ ѐ напри́еть, по҃. защѡ̑ ѿ трѝ работы загꙋ́бѣва си̇ ч҃лкь по҃. е҆дно́ е да чи́нишь что̑ ты и҆́ще плъта. вто́рое ч҃лкꙋ̑ ꙋ҆го́дїе и҆ похвалѥ́нїе. тре́тїе за́висть и҆ вра̀жда 34.254.

ед.: похвалѥ́нїе 34.254.

похваля *св.* (12) *Похваля; изтъкна нечии добри качества, достойнства или заслуги; възхваля.* и҆ си́ч҆кыи се събо́рь почю́ди, и҆ ре́коше. вели́кь е҆сѝ ѓи и҆ чю́дна ѐ твоа̀ ра́бота, и҆ нѝ е҆дна дꙋ́ма ѿ на́ша ꙋ҆ста̀ мо́же да похва́ли чюдеса́та твои̇ 15.153; а҃ дрꙋ́гїе го лю́дїе похва́лѧть ко́л҆ко е хы́трь и҆ ко́л҆ко знаѐ да дꙋ́ма хы́три дꙋ́мы 18.180б; и҆ ѿтога́зи та́мо прѣбы̀ваше

inslav

ст҃ыи николае на по҃ и҆ на въ҃рьжанїе. и҆ ѿ си́ч҆ки бѣ́ше похвалє́нь и҆ почьте́нь ра́ди҆ добрынъта мꙋ 15.137б.

сег.: 3ед. похва́ли 15.153, *1мн.* похва́ли́ 10.79, *2мн.* похва́лите 15.142б, *3мн.* похва́ли́ть 18.180б; *аор.: 3мн.* похва́лише 15.144б, 15.153, похва́лиха 15.155; *страд.: сег.: 3ед.* се похва́лѥ 33.232; *прич.: мин. страд. ед.: м.* похвалє́нь 15.137б, 35.258, похвалєн҆ 15.137б, похва́лень 18.184б.

похваля се *св.* (2) *Похваля се, изтъкна нещо добро за себе си.* а҆ко҆ и҆щешь да чи́нишь млⷭ҇тынꙗ. да нѐ зна́е ле́ва рꙋ́ка твоа̀, что̑ да́ва десни́ца твоа̀. сѝ р҃ѣ́ ни́комꙋ да сѐ не похва́лиш҆ ни ка́жешь, что̑ чи́нишь добро̑ 34.254б; ѿ б҃а оу҆ро́д҆ства ѥ҆ сѝ р҃ѣ́ ка́же оу҆ме́нь ч҃лкь и҆ ре́чивить ни́что̑ е пр҃ѣ б҃а. и҆ затова̀ не по҃о́бае ч҃лкь да се похва́ли 34.252б.

сег.: 3ед. се похва́ли 34.252б; *пов.: описат. 2ед.* да сѐ похва́лиш҆ 34.254б.

похвана *св.* (6) *Похвана, докосна с ръка, пипна.* ви́жьтѣ мо́йте рꙋ́цѣ, и҆ мои́те нѡ́зѣ. ѻ҆ти́ с҆мь а҆́зь сам҆сѝ. похванє́те мѐ и҆ ви́жьте. ѻ҆ти́ д҃хь пльть и҆ ко́сти не и҆́ма като̑ вы́е ме́не види́те 38.287б; а҆ мы́сльно се зовѐ детѡ̑ ѻ҆ко̀ члчь́ско не мо́же да ви́ды. нѝти́ със҆ рꙋ́ка да́ го похва́не. и҆лѝ да чю́е, и҆лѝ да ꙋ҆сѣ́ти нѣ́что̑ със҆ пльть сѝ 38.283.

сег.: 2ед. похва́нешь 33.233, похва́нишь 33.233б, *3ед.* похва́не 11.81, 38.283; *форма от перф. тип: 3ед.* е похва́наль 18.181б; *пов.: 2мн.* похванє́те 38.287б.

похватя *св.* (9) **1.** *Хвана, докосна с ръка, пипна.* а҆ мы́сль та̑ е ѿ б҃а дѣ́хната и҆ д҃ша зовѐ, неви́дима. и҆ невеще́ствьна̀ сѝ р҃ѣ. что̑ не мо́же нѝ да сѐ похва́ти със҆ рꙋ́ка ч҃лчь́ска 38.283б; и҆ а҆ко не вѣ́рꙋвате мо́йте дꙋ́мы. а҆ вы́е вы́жьте със҆ ѻ҆чи́те ва́ши, и҆ похвате́те мо́йте ра̀ны на рꙋцѣ́те и҆ на нѡ́зѣте и҆ ви́ждьте и҆ разꙋмѣ́ите чѐ сѣ́мь а҆́зь ꙋ҆чи́тель ва́шь 38.288б. **2.** *Взема малко от нещо.* и҆ тога́зи мꙋ́ се ꙗ҆ви̑ ст҃ыи дими́трїе на́сънѣ. и҆ р҃е мꙋ́. не дѣли́ мѐ тѣ́к҆мо ѡ҆стави́ мѐ цѣ́ль да сѣ́мь на мо́ето сѝ ѿ ч҃ьство. и҆ ѻ҆н҆зи кне́зь не смѣа̀ ни́что̑ да похва́ти ѿ нѥ́говыте мо́щи 9.67. **3.** *Хвана, заловя някого, задържа.* и҆ дойдо́ха и҆ ѡбыколи́ха ѻ҆́колꙋ гра́дь но́щїю ѿвън҆ка, и҆ натък҆ми́ха се. кога́ се потаѝ нарѡ́дь, да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скри́шо̑. да ѐдны̀ оу҆би́ють. а҆ дрꙋ́гы похва́тать да гы̀ поро́беть 9.72.

сег.: 1ед. похва́тимь 2.15, *2ед.* похватишь 11.81, похва́тишь 33.233б, *3ед.* похва́ти 9.67, *3мн.* похва́тать 9.72; *аор.: 1ед.* похва́тих҆ 2.15; *форма от перф. тип: 2ед.* сѝ похва́тиль 38.283; *пов.: 2мн.* похвате́те 38.288б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ похва́ти 38.283б.

похващам *несв.* (4) *Похващам, докосвам с ръка, пипам.* и҆ чю́в҆ство̑то и҆́ма пльть ѿ земли́та. детѡ̑ се ви́ды и҆ похва́ща се. а҆ мы́сль та̑ е ѿ б҃а дѣ́хната и҆ д҃ша зовѐ, неви́дима 38.283; а҆мѝ бл҃женѝ рꙋ́цѣ твоѝ ѿ і҆ѡ́сифе, де́то сѣ̀ пофа́щале так҆вози тѣ́ло̑ 35.260.

имперф.: 3ед. пофа́щаше 18.181; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ пофа́щале 35.260; *страд.: сег. 3ед.* пофаща́ се 34.251, похва́ща се 38.283.

походя *св.* (2) *Походя; повървя, пообиколя известно време някъде.* защо̑ ѿпрьвѣнь като̑ слѣзе на́ земли. та сѐ породѝ. и҆ похо́ди смѣре́нно и҆ похꙋ́лєнь ѿ сѣ́кыго и҆ мнѡ́го прѣтрьпѣ̀ догдѐ го и҆ распе́ха 38.293; и҆ да походю ꙋ҆ ва̑, и҆ ва́мь да бꙋ́дꙋ б҃ь. и҆ вы́е да бꙋ́дете мои̑ людїе 11.107.

аор.: 3ед. похо́ди 38.293; *пов.: описат. 1ед.* да походю 11.107.

похулен *прич.* (1) *Като прил. Похулен, срещу когото са изречени лоши думи, оклеветен.* а҆мѝ сѣ́дѣ́ како̑ ꙋ҆ є҆́днѣ̑ бꙋ́ра, и҆ похꙋ́лєна вдови́ца, и҆ прѣтрьпѣ̀ със҆ бж҃їе повелѣ́нїе. тѣ́к҆мо радѝ те́бе 12.109.

мин. страд. ед.: ж. похꙋ́лєна 12.109.

похулювам *несв.* (1) *Похулвам, изричам хули по адрес на някого, нападам го с лоши думи.* и҆ х҃с що сь̀ е распе́ль вѣ́рꙋваме и҆сповѣдꙋ́ваме какь̀ е҆ б҃ь и҆стин҆скыи. а҆ на е҆ретици дꙋ́маме

inslav

анаѳема́ гы. ѐврêе похꙋ́лювамê и̇ на пога̀ны вѣ́ры кльнѣ̑ и̇ смѣе́мъ се щото на̑ ѱꙋ́вать защо́ се покла́ньаме кр҃тꙋ 16.162б.

сег.: 1мн. похꙋ́лювамê 16.162б.

похуля *св.* (14) *Похуля; изрека хули, лоши думи; оклеветя.* г҃и б҃е щото̀ си́чъко дрьжи́шь. наста́наха чл҃чьскы̀ сн҃ѡве, и̇ похꙋ́лиха и̇́мето твоѐ ст҃о́е 32.224; зна́ньаше г҃ь і҃ѡва чѐ ще да и̇́ма трьпѣ̀нїе и̇ не щѐ да похꙋ́ли б҃а 5.27б; нѣ̀ ни̇ да похꙋ́лишь, на б҃а, кога́ ти до́иде нѣ̀коа злынѣ̀, и̇лѝ бѣда̀, защо̑ и̇ това̀ мѣ́ка нано́си на д҃шꙋ ч҃лкꙋ 1.3б.

сег.: 3ед. похꙋли 1.3б; *аор.: 3ед.* похꙋли 3.17, 5.28, *3мн.* похꙋ́лиха 32.224; *бъд.: 3ед.* щѐ да похꙋ́ли 5.27б, щѐ да похꙋли 35.257; *пов.: описат. 2ед.* да похꙋ́лишь 1.3б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* похꙋ́лѥнь 35.256б, 38.293, похꙋ́лень 38.292б, *ж.* похꙋ́лена 13.121б, похꙋ́лина 13.122, *ср.* похꙋ́лено 38.285б; *мн.:* похꙋ́лѥни 15.148.

почакам *св.* (10) **1.** *Почакам; намирам се някъде определено време, докато дойде някой или стане нещо.* и̇ наꙋ̀трѣ помл҃и се і҃ѡаннь на вои́нете, да го̑ поча́кать та́мо за е҃ ча́сове 12.120; и̇ тогі́ва ни поча́ка нѝ ма́лъко о҃нъзи мꙋ̀жь, а̇̀ми по́скоро ѡ҃и́дѐ въ тьмни́цата при ст҃ѣ́го 39.306. **2.** *Дочакам, търпеливо изчакам определено време.* и̇́ а̇́да́мь не поча́ка врѣ́мето. а̇̀ми прѣстъ́пи за́повѣдь 33.246.

сег.: 3мн. поча́кать 12.120; *аор.: 3ед.* поча́ка 33.246, 39.306; *пов.: 2ед.* почѣ̀кай 1.5б, поча́кай 4.25б, 17.166, 31.218б[2], 32.230, почака́й 31.218б.

поче *от стб.* почѧти *св.* (16) *Почна, захвана да правя нещо, започна.* о̀бра́дꙋва се ца̀рь, и̇ повелѣ̀ да ꙋ̀лѣ́зе ѳома̑. и̇ по́чѐ ца̀рь да го̀ пи́та. как̀вô ꙋ̀мѣ́ешь да пра́вишь 7.51б; и̇ бы̑ приве́рь, почê а̇пл҃ь да сѝ сто́ри мо́лꙋ, и̇ тїа̀ позна̀ ка́кь е то́йзи б҃жїи ч҃лкь 36.270б; и̇́ почéхꙋ да дꙋ́мать по́редѡ̑ вл҃цыте сѣ̀кыи своа̀ дꙋ́ма 15.141.

аор.: 3ед. почѐ 4.26, 5.35б, 8.57, 10.77, 10.78б, 15.140, 15.140б, 17.174б, по́чѐ 7.51б, почê 9.67, 15.147, 36.270б, по́че 36.270, *3мн.* почéхꙋ 15.141; *форми от перф. тип: 3ед.* почéль 4.23[2].

почекнат *прич.* (1) *Засегнат, чиято цялост е нарушена, покътнат.* и̇ ни ѐдно̀ влакно̑ не бѣ́ше и̇зъгорѣ́ло, и̇лѝ ѡ҃ глава̑та и̇́мь и̇́лѝ ѡ҃ снагѣ̀та нѣчто̑, а̇̀мѝ бѣ́хꙋ да речéшь като̑ жи́вы и̇ цѣло̑кꙋ́пны. и̇ повелѣ̀ ца̀рь да гы̑ и̇зва́дѧть ѡ҃ коно́бъть и̇ като̑ гы видѣ́ха чê нѣ̀ са̑ нѝчто̑ почéкнъти, а̇̀мѝ бѣ́ха като̑ жи́вы и̇ цѣ́лы 5.39б.

мин. страд. мн.: почéкнъти 5.39б.

почело *ср.* (3) *Начало, първият момент на някакво действие или явление.* дѐто е въ трои́ци ѐди́нь б҃ь, что мꙋ̑ се си́чъко покланя́ва дѐто мꙋ е ѥ҃ство̀то прѣвѣ̀чно что мꙋ̑ се не зна́е почело̑ ѡ҃ кога́ е и̇ как̀во́ е, ни ко́нъчина и̇́ма да сê довры́ши 15.131. **край и почело не имам.** *Начало и край нямам, съществувам вечно.* б҃гоѧ́влѥ́нїе сѝ ре҃ б҃жїе ѧ́влѥнїе. о̀ти дето сê не ви́ды, д҃нѥ́ска се ви́дѣ̀ бо̑. ста́нь ч҃лкь. бь̀ детô кра́и и̇ почело̑ не и̇́ма ѡ҃кога́ е 33.232б; **от почело.** *Отначало, в началото.* и̇ зара̑ прѣ̀мнѡга нѥ́гова б҃лгость. сто́ри прьвѣ̀нь ѡ҃ почело̑ а̇́г҃лы, да сê смѣ́сювать и̇ тїѐ на блѧ́тъ б҃жїа, и̇ на свѣ̀ть б҃жїи и̇ нб҃ныи 33.245б.

ед.: почело̑ 15.131, 33.232б, 33.245б.

почест *ж.* (72) *Почест, проява на почит, уважение.* и̇ тога́зи ц҃рь пои́дѐ на ц҃ри, гра̑, (!) със̀ голѣ́ма ра́до̑. и̇́ майка мꙋ̑ ц҃рца єле́на, срѣ̀щъ̀нь е҃го със̀ вели́ка по́чьсть, и̇ мнѡ̑го ра́до̑ сто́ри се тога́зи 4.22; а̇̀ми е҃ла̀ сто́ри кор̀ба́нь на бѡ̑говете. а̇то а̇́зь да тѝ възда̑ поголѣ́ма почть. и̇ да си почете́нь ѡ҃ си́чъкыте тїа̀ болѣ́ре 39.298б. **дам почест.** *Почета някого.* о҃ти се и̇ то́и тврьдѣ̀ пока́ни да сто́ри во́лѧ б҃жїа, като̑ и̇ска̀ б҃ь. а̇̀мѝ и̇ х҃с мꙋ̑ заради̇̀ това̀ мнѡ̑го по́честь да́де на нб҃е́то 15.155б; **имам (съм на) почест** *и* **имат ме (съм) на голѣма почест.** *Високоуважаван, високопочитан чо-*

inslav

век съм. ста́р'ціи и̑ ста́рые же́ны, не щь́ть векѥ̑ да и̑́мать почесть и̑ мл҃ть ѿ мла́дите 18.180; ко́л'ко щѐ да бь́де в този врѣ́ме присми́ванїе на по҃о́вете ѿ людїе́тѣ, и̑ не щьть векѥ̑ да и̑́мать поч҃ть и̑ сра́мѣнїе 18.179б; и̑ бѣ́ше высо́кь, и̑ голѣ́мь, и̑ ю҃накь си́лїнь... и̑ затова́ го и̑ма́ше ца̀рь на голѣ́ма по́честь 9.65; и̑ как' бѣ̀ на голѣ́ма по́чьсть, ка́к' ли̑ ѿста́ сега̀ сам'сѝ като плѣни́ѥ 5.33; **немам почест.** *Не съм почѐтен.* о҃тѝ и̑ а҃ко̀ и̑ма̑ и̑ма́нїе та̀ сь́мь бога́ть а̑ по́честь нема̑. защо́ мї е болѧ́р'ство без' по́честь 9.65б; **поставя на почест.** *Почета някого, окажа му почест.* и̑ ца́рь кон'стантинь поче́те гы тврь́дѣ. и̑ дарꙋ́ва гы да́рь мнѡ́го. и̑ нѐ тѣ́к'мо това̀ гы поче́те. а̑мы̀ и̑ на повели́ка гы̀ по́честь поста́ви 15.145; **сторя почест.** *Почета.* и̑ пои̑де сл҃ѣ́ і҃са. и̑ заве́де і҃са вѣ́ дѡ̑ сво́й. и̑ сто́ри мꙋ̀ вели́ка поче́сть 37.274; **чиня почест.** *Почитам.* и̑ нѣ̀ тѣ́к'мо чю́жѣ́ лю́дїе. а̑ми и̑ сво́и. за́ѐдно и̑ жена́та то́гова и̑ дѣцата мꙋ̀, гнꙋсе́т' се ѿ нѥ́го. и̑ мѡм'ци́те мꙋ̀ по́честь не чи́неть нѝ сра́мь и̑́мать ѿ нѥ́го 11.108.

ед.: по́чьсть 1.8, 4.22, 4.24, 5.30б, 5.31, 5.32б, 5.33, 5.34, 7.52б, 7.53б, 8.59б, 9.63б, 11.10б, 18.195б, 34.255², почьсть 5.30б, 5.34б, 16.158, 34.255, по́честь 5.35б, 8.60, 9.61б, 9.62б², 9.63б, 9.65, 9.65б², 11.108, 12.114б, 15.139, 15.140, 15.145², 15.155б, 19.208, 33.232³, 33.234б, поч'сть 5.36, по́чѣть 9.62б, почесть 9.65б, 18.180, по́чест' 10.76б, поч҃ь 15.131, поч҃ть 18.179б, 18.191б, 18.207, 20.208б, 32.228б, 39.297, 39.298б², 39.299², поче́сть 31.217, 33.238б, 33.243б², 37.274, 38.283б, 38.284, 38.293, по́чѣ҃ть 32.224б, 39.307; *мн.*: по́чѣ҃ти 32.228, 32.229, поче́сти 33.232б, почѣ҃ты 39.298б, почѣ҃ти 39.319б.

почестен *прил.* (11) **1.** *Почѐтен, който е заслужил почит, достоен за уважение.* и̑ па̀кь ка́же г҃ь, за тѣ́зи пи́ща бл҃га̀ че́сть. что̑ ѐ дрꙋ́го по́добро ѿ го́з'ба без'съмрь́тна. и̑лѝ дрꙋ́го що ѐ почѣ́стно ѿ трапе́за ст҃а̀ 34.248б; и̑ роди́телѥ нѥ́говы сѝ р҃ѣ́. баща́ мꙋ̀ и̑ ма́ика мꙋ̀ бѣ́ха кнѣ́зоове по́честны, и̑ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ̀ македонїа 9.61б. **2.** *Честен, който е почтен, нравствен.* и̑ жена́та ѿ сра̀мь не смѣ̀а да го̑ попи́та, тѣ̀ ко́й си, защо́ го ви́дѣ че̑ е ч҃лкь ста́рь, и̑ по́чьстень 15.154; и̑ и̑́маха ѧ̀ лю́дїете мома̑ чи́ста и̑ по́чѣ҃на 18.186б.

ед.: *м.* по́чьстень 15.154, *ж.* по́чѣ҃на 18.186б, почѣ҃на̑ 39.313, *ср.* по́честно 8.59б, почѣ҃тно 18.185б, почѣ҃тное 33.247б, почь́стно 34.248б, почѣ҃тное 35.266б, *сравн.* на́ипо́честно 9.61, на́й по́чѣ҃тно 39.297; *мн.*: по́честны 9.61б.

почестно *нареч.* (4) *Почестно, с уважение, с почит.* а̑ д҃не́ска само́мꙋ г҃ꙋ̀ пра́з̑никь да праз̑нꙋвамѐ чи́сто и̑ по́честно 34.248б; а̑мѝ ѿ о҃ч҃е ч҃тныи ст҃ыи нико́лае. не забора́вѣи ра́бы своѐ дѐто ти по́честно чи́нѧть па́меть 15.155; а̑мѝ сѣ́кыи правосла́вень и̑ бл҃гочь́стивь да пра́з̑нꙋва добрѣ̀ и̑ свѣтло. и̑ да сла́ви по́чьстно и̑ да послꙋ́ша тїѧ дꙋ́мы д҃не́шнытѐ защо̑то̀ дꙋ́мать 34.248б.

по́честно 9.62, 15.155, 34.248б, по́чьстно 34.248б.

почестном *нареч.* (1) *Почестно, с уважение, с почит.* и̑ като̑ раз'бра̀ бл҃гочь́стивыи п҃рь і҃ѡа́ннь а̑сѣ́нь. че̑ но́сеть мо́щите ст҃ѣ́и пе́т'кы. и̑злѣ́зе и̑з' гра́дь пѣ́ш'... и̑ п[о]кло́ни се ца́рь до землѥ, и̑ цѣлова̀ ѥ̑и рꙋ́це и̑ тѣ́ло чьснѣ̑. и̑ си́ч'кы по́чьстно̑' поклони́ха се и̑ цѣлова́ха ю̑ 8.60.

по́чьстно̑' 8.60.

почета *св.* (48) *Почета; изпитам или проявя уважение, почит към някого или нещо.* а̑зь ва́мь да́до̑ си́ч'кате (!) землѧ да ѧ̀ дрьжи́те. и̑ да сѝ сѣ́дите ме́жꙋ̀ ва̑ пра́во. а̑ вїе ме́не не поче́тох'те като̑ ба̑ и̑ п҃ра 18.204; и̑ ви́дѣха ѡ҃нїа господа́ре, ка́кь ѐ почьте́нь ѿ ца́ра да́нїи́ль и̑ зави́дѣха мꙋ̀ 11.92б; и̑ затова́ го почѥ́тоха като̑ и̑стинны̀ п҃рь, и̑ пости́лаха сѝ ри́зыте по пꙋ́ти да хо́ди о҃нова̀ о҃слѥ по т҃ѣ 34.252. // *Уважа, спазя нещо установено.* затова̀ и̑ ны́е тѣ́х'ны свѣ́тлыи пра́з̑никь да почьтѣмь

inslav

и̑ да похва́лѝ и̑ със҆ вели́кь гл҃а да поѐ ѝ да рече́мь 10.79.

сег.: 1ед. почетѣ̀ 33.242б, *3ед.* почьтѐ 9.63, 18.177б, 31.221, 34.255, 35.258, 35.258б, 35.259б, почьтѐ 38.283б, *1мн.* почетѣ̀ 31.221б, *3мн.* почетьть 18.177; *аор.: 1ед.* почѐто̀ 9.64, *3ед.* почѐте 3.1б, 5.35б, 9.63, 12.119б, 15.131б, 15.145[2], 15.155б, 38.285б, почете 31.221б, *2мн.* почѐтох҆те 18.204, *3мн.* почѐтоха 34.252; *бъд.: 3ед.* ще да̑ почьтѐ 18.190; *бъд. в мин.: 1ед.* щѣ̀ да почетꙋ̀ 33.243б; *пов.: описат. 1мн.* да почьтѣмь 10.79, *2мн.* да почѐтѣте 40.322; *страд.: сег. 1ед.* сѐ почетꙋ̀ 9.65б, *2ед.* се почьтѐшь 5.30б; *аор. 3ед.* се почѐте 38.285б[3]; *бъд. 3мн.* щьть да сѐ почетьть 18.199; *прич.: мин. страд. ед.: м.* почьтѐнь 5.28, 9.62, 11.92б, 15.136, 15.137б, 17.167, почьтень 5.31б, почьтень 38.284, почѐтень 38.285б, почетѐнь 39.298б, *ср.* почьтѐно 11.85б; *мн.:* почьтени 15.148, почьтѐни 15.148, 39.319б.

почетен *прич.* (4) *Като прил. Който е почѐтен, към който е проявено уважение.* и̑ роди́телѥ нѥ́говы сѝ р҃ѣ̀ баща̑ мꙋ̀ и̑ ма́ика мꙋ̀ бѣ̀ха кнѣ́зоове по́честны, и̑ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ̀ македонїа, и̑ бѣ̀ше похвалѥ́нь и̑ почьтѐнь ч҃лкь 9.61б; а̑ко щешь да земешь ѿ т҃ѣ м҃лтва и̑ бл҃вь. и̑ щешь да бѫ̀дешь и̑ ты̀ голѣ̀ и̑ почьтень 1.5б; бѣ̀ше нѣ̀кои ч҃лкь вѣ́р҆нь хр҃тїа́нинь и̑ до́брь въ ри̑ гра̑ и̑ме́то мꙋ̀ бѣ̀ше є҆фимїа́нь. почѐтень тврьдѣ̀ и̑ просла́вень ꙋ̀ ца́ра ѻ҆но́рїа и̑ а҆р҆ка́дїа что̑ бѣ̀ха ри́м҆скыи ца́рїе 40.320; и̑ защо̑ като̑ е сторѝль бг҃ ч҃лка та̑ е ѿ двѣ̀ са̑ста́вень. затова̀ е̑ ѿ [с]и́ч҆кото що̀ е̑ бг҃ сторѝль, помнѡ́го почетѐнь 38.283б.

мин. страд. ед.: м. почьтень 1.5б, почьтѐнь 9.61б, почетѐнь 38.283б, почѐтень 40.320.

почивам *несв.* (2) *Прен. Пребивавам, намирам се някъде.* и̑ ꙋ̀ сѣ̀кыго добра́го ч҃лка что̑ е х҃ртїа́нинь бл҃го́чьстивь. ꙋ̀ нѥ́гова д҃шꙋ̀ бг҃ь почи́ва 38.287; а̑ ст҃ыи д҃хь, нѣ̀ е̑ ро́день, ни́ти е неродень. защо̑ а̑ко бы̑ бы́ль роде́нь. а̑то̑ бы̑ бы́ль ст҃нь и̑ а̑ко ли̑ бы́ бы́ль не́родень, а̑то̀ бы́л҆ бы ѿц҃ь а̑ми̑ что̑ е. и̑сходникь. защо̑ и̑схо́ды ѿ ѻ҆ц҃а нерожѐнна, и̑ почи́ва на рожде́ннаго ст҃на като̑ и̑ ч҃лкꙋ̀ дꙋ̀хьть де̑то си ѡ҆ды́ше 33.239.

сег.: 3ед. почи́ва 33.239, 38.287.

почивают *от стб.* почивати *несв.* (1) *Прен. Пребивавам, намирам се някъде.* и̑ та́мо да сѐ спо́бо́и̑ на цр҃тво нбн҃ое. де̑то са си́ч҆кы ст҃цїи. праве́дны̑ д҃ши почива́ють и̑ почти̑ а҆гг҃льскые непрѣста́нно сла́веть бл҃ть и̑ ч҃лко любїемь г҃а на́шего і҆ѵ҃ х҃а 39.319б.

сег.: 3мн. почива́ють 39.319б.

почие *от стб.* почити *св.* (2) **1.** *Почина си; престана да върша нещо, за да се отморя; отдъхна си.* ка́то ѐдїнь пѫ́тникь трꙋ́день и̑ ꙋ̀морѐнь що̀ е̑ тегли́ль длѣ̀гь пѣ̀ть, и̑ прогори́ль ѿ сл҃нце и̑ ѿ пе́кь. и̑ на́и̑де на полови́нь пѫ̀т҆ си дрьво̀ хꙋ́баво и̑ мнѡ́го листно, и̑ се́дна по̑ нѥ́го да си почїе (!) 16.157б. **2.** *Прен. Намеря се някъде, бъда на определено място.* и̑ па̑ і҆са́їа пр҃рькь за то́изи д҃нь пр҃рчьствꙋ̀ваше, и̑ ре́че щѐ да и̑злѣ́зе па́терица ѿ ко́рень і҆ѐсеѡвь ѝ ѿ нѥ́л҃ щѐ цвѣ̀ть да прорастѐ. ѝ на нѥ́го щѐ да по́чїе д҃хь прѣмꙋдро́сти и̑ ра́зꙋма 33.236.

сег.: 3ед. си почїе (!) 16.157б; *бъд.: 3ед.* щѐ да по́чїе 33.236.

почин *м.* (1) *Покой, отдих, почивка.* и̑ да пра́знꙋвамѐ по ба̑ трѣ̀жьство заради̑ почи́ньте. защо̀ па́кь да сѝ ста́немь на пѣ̀ть що̀ си като̑ и̑ прьвень пѫтꙋ̀вамѐ по́стны̑ пѣ̀ть със҆ добро̑ срѣ̀це 16.157б.

мн.: чл. почи́ньте 16.157б.

почина *св.* (6) *Почина си; престана да върша нещо, за да се отморя; отдъхна си.* ѝ кога̀ бы̑ насрѣ́ѣ пѣ̀ть. а̑ тїа̀ ѻ҆сла́бна. и̑ пои̑ска ма́л҆ко да се́дне да сѝ почи́не 39.308б; за́що̀ а̑ко и̑ потеглих҆мѐ по́стны̑ пѫ̀ть що̀ минꙋ̀вамѐ и̑ до дне́ска, а̑мѝ сега̀ додѐ де́нь да почи́нем҆ сѝ 16.157б; а̑ми се врьнѣ̀те та сѝ починѣ̀те по̑ дрьво́то на сѣ́н҆ка, догдѐ донесе́мь стꙋде́на вода̑ да вы̑ ѻ҆ми́емь нѡ́гытѣ 31.221б.

inslav

сег.: 2ед. почи́нешь 5.27б, 35.256б, *3ед.* си почи́не 17.165б, сѝ почи́не 39.308б, *1мн.* почи́нем' сѝ 16.157б; *пов.: 2мн.* сѝ починѣ́те 31.221б.

почитам *несв.* (51) **1.** *Почитам; изпитвам или проявявам почит, уважение към някого.* ѐла́те пристьпѣ́те бл҃вéнїи ѿ ѻ҃ц҃а моѐго, и҆ да намѣри́те щото́ вї е нагóтвѣно на цр҃тво нб҃ное, че стѐ слꙋ́шале и҆ почи́тале сѣ́кого на то́изи свѣ́ть 18.201; тогѝва щьть да пла́чать тїа́ кои́то не слꙋша́ха щотô бѣ́ше зарьча́ль х҃с, да почи́ташь бащь́ си и҆ ма́ика сѝ 18.197; и҆ бѣ́ше ѿ си́ч'кыте любѝ, и҆ сѣ́кыи го почи́таше радѝ нѥ́говата кро́тость 15.133. **2.** *Почитам, оказвам почит, спазвам нещо установено, тача.* и҆ сѣ́кыи ч҃лкь ѐ длъ́ж'нь да пра́знꙋва и҆ да почи́та пр҃ьскыи праз҃никь 33.232б; а҆ тре́тїето е заръча́нїе бж҃їе детô да па́зишь и҆ да почи́таш пра́з҃ници си́ч'кы прѣз' сич'ка годи́на 1.4.

сег.: 1ед. почи́та 9.63б, почи́тамь 9.63б, *2ед.* почи́ташь 1.4, 1.4б, 1.5², 1.5б³, 5.29, 12.116, 15.153, 18.197, почиташь 1.5, почи́та 1.5, *3ед.* почи́та 15.145, 21.210б, 33.232б, 33.244б², 34.255, 39.296, 39.311, 40.322, *1мн.* почитамѐ 15.147б, почи́таме 16.162б², 31.223, 39.295б, *3мн.* почи́тать 15.155, 18.180, 31.216, 31.217, 34.255², 39.297, 39.302, почитать 18.206б; *имперф.: 3ед.* почитѣ́ше 9.64б, почи́таше 15.133, *3мн.* почи́таха 11.93б, 34.252, 39.296, почитахꙋ 12.118; *форми от перф. тип: 2мн.* стѐ почи́тале 18.201, 18.201б, *3мн.* сѣ почи́тале 18.197; *бъд.: 3ед.* щѐ да почи́та 18.187, *със съкр. инф. 3ед.* щѣ почи́та 18.190б; *пов.: 2ед.* почи́тай 1.5, *2мн.* почи́таите 16.162.

почитание *ср.* (2) *Почитание, проява на почит, почест.* а҆ко лѝ щé́шь да навїе (!) на пра́зно почи́танїе, а҆ тѝ нѣдѣ́и лю́бы похва́ла, нѝ по́честь, нѝ хꙋ́бави прѣмѣ́ни нѝ наи пр҃ѣ да сѣди́шь 19.208; сребрô лю́б'ство, кара́зь, гри́жа неха́рнаство за́лꙋдо почи́танїе, ком'сꙋ́ванїе, това́ са си́ч'ки злѝнѝ щото са бо́рѧть сѣ сѣ́кого ч҃лка 19.207б.

ед.: почи́танїе 19.207б, 19.208.

почна *св.* (10) *Почна, захвана да правя нещо, започна.* ѳеодꙋ́ль нѣ́кои и҆́нокь, ма́исторь, и҆ хы́трь на зи́данїе, прѣê на се́бе тъ́зи ра́бота да ю҆ сьвры́ши. и҆ натъ́к'мѝ ѿ нау́рѣ да почне да работы 11.103; а҆мѝ кога ста́нешь ѿ сы́на своѐго а҆́ тѝ прь́вѣнь прославѝ бг҃а ѿ свои́те ꙋ҆ста̀ та чê тогы́ва почнѝ да пѣ́ешь ѱал'мы̀ що тѝ ѿ ꙋмь поте́гли ѿ сꙋ́трина 31.222б.

сег.: 1ед. по́чнь 17.168б, *2ед.* по́чнешь 7.52, *3ед.* почне 11.103, по́чне 31.215б, 31.218; *бъд.: 1мн.* ще́мь да по́чнê 9.61б; *пов.: 2ед.* почнѝ 7.51б, 31.219б², 31.222б.

почрънея *св.* (2) *Почернея, стана черен.* и҆ видѣ̀ и҆́стин'скыи е҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̀шѐ и҆ почрьнѧ́ла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́р'на 17.166; катò бы̀ха ꙋ҆ землѝ то́л'кози двѣ̀стѣ го́дины. и҆ не почрьнѣ́ха и҆лѝ да и҆з'гны́ѧть, а҆мѝ е҆́днакь посвѣтѧ́ха 4.25.

аор.: 3мн. почрьнѣ́ха 4.25; *форма от перф. тип: 3ед.* почрьнѧ́ла 17.166.

почръня св. (1) *Почерня, направя нещо да потъмнее.* ѐла́те и҆ вы́е жены постници. щото сте по́стиле чи́сто, та си́ сте и҆сꙋша́вале тѣлốто заради ме́не. е҆ла́те и҆ вы́е же́ны мн҃ици, зара́ї моѐто и҆ме та сѝ почрь́них'тѐ хꙋ́бавите ли́ца̀ ѿ злы̀ мь́кы 18.202.

аор.: 2мн. почрь́них'тѐ 18.202.

почръпя *св.* (2) *Почерпя, извадя течност със загребване.* бл҃же́нныи же сїмесо́нь сѣ́ше на монасти́рь, и҆ ра́ботѣше. и҆ сѣ́ки го лю́бѣше. и҆ вь ѐди́нь де́нь ѿи́дѐ на кла́ден'ць да почрьпѐ водѣ̀ и҆ да донесѐ 2.10б. // *Образно.* принеси́ ми да почрьпꙋ ѿ тво́ата жа́лость. и҆ да раз'валю̀ ѡбла́кь на тво́ата мы́сль 12.117.

сег.: 1ед. почрьпꙋ 12.117, *3ед.* почрьпѐ 2.10б.

почтен *прил.* (7) **1.** *Почтен, който заслужава и се ползва с почит и уважение, почитан.* посла̀ сꙋ́ме́ѡ ч҃лка

inslav

да ре ѡномꙋзи кнéꙋ… ты̀ си чл҃кь почьтéнь, и не трѣбꙋва да си мрьсѝшь рꙋцѣте, и мéне теготѝ нанéсꙋвашь 2.14; кой ти донéсѭ товà. мꙋжь ли и҆лѝ женà, стáрь ли, и҆лѝ млáдь. и рéче мꙋ женàта. мꙋжь бѣше стáрь и почьтень 15.154б; и срѣщнь ѐгò ст҃ыи никóлае скóрó_пóмóщникь, катô на ѻбрáзь нѣкоéго чл҃ка почьтéннаго 15.153б. **2.** *Пòчетен; чрез който се изразява почит, уважение към някого.* и зовáха на свáдьбата ѡ҃ногóзи кꙋпцà и ѳомâ съсь нѥго. и ѡ҃ногóзи кꙋпцà цáрьскыго чл҃ка посадѝха на почьтéно мѣсто 7.50.

ед.: м. почьтéнь 2.14, 9.61б, 15.154б, почьтень 15.154б, почéтень 36.271б, почьтéннаго 15.153б, *ср.* почьтéно 7.50.

почто *нареч. и съюзна дума* (13) **I.** *Нареч.* **1.** *За запитване относно причината за някакво действие или факт; защо, по каква причина.* и ре и҆мь гь. почтô се ѹплáшихьте, и почтô помы́сль такьвьзи и҆мáте на срцето си҃ 38.287б; и почтô та҃де мéдь съсь вóщꙋна 38.289. **2.** *За запитване относно целта на някакво действие; защо, с каква цел.* кóй да чюе, и да сê не почю́ди и кои̇ да съмы́сли и да сê не ѹдивѝ ѻ҃ти бь҃ да бьде чл҃кь и почтô. заради̇ нáше спсéнїе, и да стори нáмь добрô, да ни҃ и҆зьбáви ѡ҃ рꙋкыте скврьннаго дїáвола 33.232б. **II.** *Съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; защо, по каква причина.* а҆ и҆сказáна и знáмана слáва ѐ. когà знае чл҃кь почтô бы̀, та ѻ҃скꙋдѣ сл҃нцето защô катô [бы] лꙋнâта стáне пô сл҃нцето ѡ҃дóлꙋ и брáни мꙋ да нé свѣти 33.233б. **2.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; защо, с каква цел.* а҆ми да ремь и дéсетое и҆сканїе, дѣто бѣше. почтô се не роди̇ хс҃ поѡ҃напрѣ. а҆ми се роди̇ на послѣднѥе врѣме. и ѻ҃стáви тóлькова дш҃ь чл҃чьскы да сê мьчꙋть 33.245б.

почтô 33.232б, 33.233б, 33.237б², 33.238, 33.244, 33.245б, 38.282б, 38.287б², 38.288б², 38.289.

почюда *ж.* (1) *Почуда, учудване от нещо, изненада.* тâ катô видѣха товà си́чькыте ви́кнъха ги поѡ҃лꙋи ги пô. а҆ роди́телїе нѥгови ѡ҃ (!) голѣ́ми радóсти. и ѡ҃ почю̀ тâ паднь́ха на землà, и бы́ха за гóлѣ чâ без̾глáсны 39.315б.

ед.: почю̀ 39.315б.

почюдя се *св.* (33) *Почудя се, изпитам особено чувство пред нещо необикновено, удивя се.* и ромàна катô ви́дѣ ѡ҃ і҆ѡáнна товà чюдо почю́ди се и ѹдиви́ се 6.42; и цáрь повелѣ пáкь да затвóреть ст҃го ѹ тьмни́ца, и дá гò пáзеть доѹтрѣ. и катô и҆дѣ́ше ст҃ыи, и бꙋ се молѣ́ше, и дꙋмáше. да сѐ почю́деть ги сѣ твоата мл҃ть на мѣ́не. и спóбби ме до скон̾чáнїе живóта да си̇ ѹпáзѣ твоéто и҆сповѣ́данїе 39.302б; и҆ цáрь ѡ҃ полáтите товà си́чько глéдаше. и почю́ди се мнѡ҃го 37.280б; и цр҃ца ѐлéна като чю̀ и видѣ́ товà почю́ди се на вѣ́ра і҆ѹдова 4.25б.

сег.: 3ед. се почю́ди 17.163б, 35.257, сê почю́ди 33.232б, сѐ почю́ди 39.316, *аор.: 1ед.* почю́дихь се 2.15, *3ед.* почю́ди се 2.11, 2.11б, 4.25б, 6.42, 7.50б², 7.51², 7.54б, 10.79, 15.154б, 17.165, 37.280б, 39.302, се почю́ди 15.153, 17.173, се почꙋ́ди 17.172б, *3мн.* почю́диха се 4.25, 6.45, 40.322б, се почю́диха 11.92, 17.176, 39.303–303б, почю́дише се 15.153, сѣ почю́диха 36.273; *бъд.: 2ед.* щéшь да сê почю́дишь 6.45б, щéшь да сê почю́дишь 6.46; *пов.: описат. 3мн.* да сѐ почю́деть 39.302б.

почюкам *св.* (1) *Почукам, чукна няколко пъти, потропам.* сїре ѡ҃ ба бѣше настáвень, и и҆дѣше. и пойдѐ до монастѝрь і҆ѡр̾дáньскыи. и тлькнь, си̇ре почю́ка на вратáта, и кáзаха і҆гꙋменꙋ 17.164б.

аор.: 3ед. почю́ка 17.164б.

почѣкам *вж.* **почакам**

поя *несв.* (1) *Поя, давам някому да пие, напоявам.* ги когá та видѣхьмê глáдна

inslav

та тѐ нахра́них'ме. дѐ ты̀ хра́нишь си́ч'ко дыханїе жи́во. вл҃ко ст҃ыи, кога́ та ви́дѣх'мѐ жѹ́дна, та тѐ напои́х'мѐ, дѐ ты̀ пои́шь си́ч'ка земл҃а. и҆ пла́нинїе 18.203.

сег.: 2ед. пои́шь 18.203.

поям *св.* (6) **1.** *Изям някого, нещо.* и҆ раз'ꙗ́ди се ца́рь, и҆ пѹ́сти дрѹ́гы во́йне. к҃. ѕвѣро́обра́зны, что̀то ꙗ҆дѹ́ть лю́дїе. и҆ ре҃ и҆мь. и҆детѐ и҆ вы́е раз'кьса́йте и҆хь, и҆ жи́вы ги поꙗ́ще 37.275б; а҆ко ли̇ не послѹ́шате ме́не, и҆ не хо́дите по мо́й пѹ́ть... и҆ а҆́зь така̀ да сътво́рѹ ва́мь... и҆ да пѹ́ста на ва҃ ѕвѣ̀рїе земльскы̀, и҆ да поꙗ́дѹ́ть ва́шь добы́т'кь 11.107б. **2.** *Прен. Изям, погубя, унищожа.* а҆ко̀ и҆́щете да послѹ́шате мене, бл҃го и҆ добро́ да и҆́мате... а҆ко ли̇ не ще́те да послѹ́шате ме́не. о҆рѣ̀жїе да вы̀ поꙗ́дѐ. ѹ҆ста̀ г҃на дѹ́маше това̀ 11.107.

сег.: 3мн. поꙗ́дѹ́ть 11.107б; *аор.: 3ед.* поꙗ́де 16.162; *бъд.: 3мн.* щѐ́ть да поꙗдьть 18.189б; *пов.: 2мн.* поꙗ́ще 37.275б, *описат. 3ед.* да поꙗ́дѐ 11.107; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* поꙗ́дено 31.21б.

пояс *м.* (5) **1.** *Пояс; ивица плат, която човек опасва около кръста си.* тога́зи повелѣ̀ цр҃ь да мѹ ѿпа́шъть поꙗ́сь да не бѹ́де векѥ̀ стратилать на всискъ́та 5.39; и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ си҃ и҆ си́ч'кы ѡблѣ́чены във' копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поꙗ́сѣ 40.320. **2.** *Пояс, средата на тялото, кръст.* и҆ ре҃ ми а҆́гг҃ль. тїа́ са дѐто и҆зла́зѣть и҆з' че́р'кова пр҃ѣ̀и ѿпѹ́сть. та҃ ѿи҆́дать да ковла́деть, и҆ стрѹ́ваха крамола̀. и҆ па́кь дѐто са до по́ꙗсь пото́пени въ о҆́гьннаа рѣ́ка҃, тїѐ ѿи҆дѣ́ха та҃ зе́маха ко́м'ка 32.231б.

ед.: по́ꙗсь 5.35, 32.231б, поꙗ́сь 5.39; *мн.:* поа́се 32.229, поꙗ́сѣ 40.320.

прав *прил.* (7) **1.** *Прав, който е в отвесно положение.* и҆ бли́зѹ то́го мето́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ прѣ́вы врѣ́мена 11.100б. **2.** *Прав, който стои на краката си, изправен.* и҆ писа́нїе и҆́ма за нѥ́го. катѡ̀ се роди̇ ѹ҆ ѿн'зи ча҃. та҃ стоа̀ на нѡзѣ́тѣ си҃. трѝ ча́ссѡве пра́вь 15.132б; и҆ кога̀ ѿкры̀ха о҆́н'зи тра́пь и҆ намѣ́риха ст҃го́ че сто̀и пра́вь, и҆ ръцѣ́те си҃ вди́гналь горѣ̀ на́ н҃бо 39.301. **3.** *Прен. Прав, който схваща правилно нещата и съответно постъпва така, справедлив.* и҆ на те́бѣ се сич'ки надѣ́емь да ни̇ ѹ҆па́зишь. о҆ти си҃ токѡ̀ ты̀ е҆ди́нь пра́вь. и҆ до́брь ме́жѹ на҃ на земл҃а́та 18.187б; и҆ тогѝва ще да ре҃ пр҃ь и҆ г҃ь и҆ съдникь пра́вь, на тїа́ щото́ са о҆ де́сна страна̀ нѥ́го 18.201б. **4.** *Прен. Прав, който няма вина, невинен.* това̀ като и҆мь ка́за тъмни́чныи стражарь със' пла́чь, и҆ тїѐ катѡ̀ чю́ха такъ́в'зи гла҃, ѿ как'ва́ ли скрь̀бь и҆сплъ́ни и҆мь ср҃цето. пра́вы чл҃ци дѐто не зна́ють ни̇что̀ зло̀ да съ сто́риле, а҆ тїе да чюѧ҃ такъ́в'зи гла҃ 15.146.

ед.: м. пра́вь 11.100б, 15.132б, 18.187б, 18.201б, 39.301, *ср.* пра́во 39.318б; *мн.:* пра́вы 15.146.

правда *ж.* (11) *Правда, истина, справедливост.* и҆ пра́вда лю́бѣше. и҆ ѿ непра́вда бѣ́гаше, и҆ ненавидѣ́ше. и҆ ради̇ тъ̀зи нѥ́гова добрына҃, та҃ бѣ́ше почьте́нь по си́ч'ка дрьжа́ва 9.62; и҆ пла́кале, и҆ гладѹ́вале, и҆ жьдѹ́вале, и҆ мл҃ти́вы съ҃ чи́сто ср҃це, и҆ и҆спь́дени зараді̇ пра́ва҃ 32.227; и҆́стинна и҆ ппра́вда (!) ѿ земл҃а́та побѣ́гна, а҆ льжа҃ и҆ непра́вда на́ земл҃ꙗ се въца́ри 31.217б. **с правда.** *Честно, почтено.* бѣ́ше разѹмѣ́ль писа́нїе что̀ дѹ́ма. да почи́ташь г҃а ѿво́й (!) трѹ́дь что е҆ със' пра́вда сте́чень 15.153.

ед.: пра́вда 5.28, 9.62, 12.111, 15.153, 31.217б, 31.222, 32.225б, 32.226б, ппра́вда (!) 31.217б, пра́ва҃ 32.227, *чл.* пра́вдата 13.123.

праваждание *вж.* **проваждание**

праведен *прил.* (98) **1.** *Праведен, който живее по Божиите заповеди, непорочен, безгрешен.* и҆ сѣ́кыи х҃рті́анинь, мака̀рь грѣ́ш'нь, мака́рь праве́д'нь, и҆ма сѝ а҆́гг҃ла храни́телꙗ 11.83; и҆ заве́доха го пр҃ѣ̀ пр҃ца, и҆ ре́коха.

inslav

то́изи ѐ ч҃лкь сы́нь пр҃рчьскыи мꙋ́жь пра́веднь и҆ за́конь зна́е 4.23б; а҆̀ та́зи ма́рїа сестра̀ ла́зарева бѣ́ше праве́дна, и҆ чи́ста. затова̀ и҆ є҆в҃листь і҆ѡ̀, помѣнꙋ̀ и҆́мето 34.250. // *Образно.* и҆ защо̑ легома̀ щеше да просвѣ́ти с҃лнце праве́дное. что̑ е г҃ь на́шь і҆с х҃с 33.241. **2.** *Праведен, който принадлежи на праведник, чист, непорочен.* и҆ и҆́щете да и҆зли́вате кры́вь прьве́дна (!) и҆ ст҃а̀. и҆ да мѣ́чите рѡ́да бл҃гочѣ́стива и҆ правосла́внаа 39.298. // *Образно.* и҆ така̀ прѣ҆ѧ́бныи ѡ҆ц҃ь н҃а са́ва, със҆ до́брь подвигъ по̑кани се, и҆ вѣ́рꙋ чи́сто оу҆дрьжа̀ и҆ вѣн҆ча́ се праве́дны҆ вѣн҆це 14.129б. **3.** *Справедлив, праведен.* и҆ за ті́а нѥ́говы праве́днїи дꙋ́мы, де̑то не дꙋ́маше по лицѐ и҆ по воли̑ ч҃лкꙋ, а҆̀ми пра́во ѡ҆бли́чаше зла̀то ч҃лкꙋ. та го̑ ненави́дѣше ца́рица евдо̑ѯїа 12.112б; и҆ тогі́ва а҆́гг҃лы и҆ а҆́рхаг҃лы пѣ́аха и҆ дꙋ́маха, праве́ден҆ си̑ г҃и и҆ сꙋ́дь тво́й праве́дны [сы̑] ѐ 32.230б. **4.** *Като същ. Праведник, безгрешен човек.* ни̑ праведнаго мь́ча, ни̑ грѣ́шнаго ми́лꙋвамь. а҆̀ми сѣ́комꙋ сьмь да́ль дѣ́ль. грѣ́шномꙋ мь́ка, а҆̀ праве́номꙋ ра́и и҆ ц҃рство н҃бное 18.205; а҆̀зь чю́хь м҃лба ва́ша и҆ гла̑ва́шь, о҆́ти вы́е праве́дны повика́х҆те ме́не 35.265б. **5.** *Като същ. Само ср. Праведното, непорочното, праведните неща.* ти́и̑ си́лы в҃ї... даде гы̑ б҃ь адамꙋ, да мꙋ сѐ ре́вны, добро̑, и҆ да лю́би пра́веднoе и҆ бл҃гое 33.234. **праведни съд.** *Страшният съд.* до́брь добро̑ зе́ме а҆̀ злѣ̀ зло̀ зе́ме си́ч҆ки ста́нать го́лы прѣ̑ праве́дны҆ сꙋ́дь, голы̀ съблѣ́ченїи сѣ́кыи спроти̑ сво́ат҆ си̑ грѣ́хь тѣ́й са и҆ белѣ́женїи 18.199.

ед.: *м.* праве́дныи 2.14, 18.195б, 35.256б, праве́днь 3.17, 31.219б, 32.226б[2], 32.230б, 33.236б, 35.256б, 38.284б, 38.294[2], пра́веднь 4.23б, 5.27, праве́д҆нь 5.28, 6.44б, 11.83, 13.121, 15.138, 38.284б, праведныи 15.139б, праве́дны҆ 15.141, 18.199, 32.230б[3], 32.231, 32.231б, праве́дны 16.162б, 18.201б, 18.205б, праве́дни 32.226б, праве́ден҆ 32.230б, праведны҆ 32.231, 35.257б, праве́днїи 35.256, праве́днаго 12.112б, 18.199, 31.221б, праведнаго 18.185б, 18.199б, 18.205, 21.210, праве́номꙋ 18.205, праве́ды҆ 14.129б, *сравн.* на́иправе́днь 3.16б, *ж.* праведна̀ 12.114б, праве́дна 32.229б, 32.230б, 34.250, праве́днаа 32.229б, прьве́дна (!) 39.298, *ср.* праве́дно 4.22б, пра́веднoе 33.234, праве́днoе 33.241; *мн.*: пра́веднїй 1.6, праве́днїи 3.21, 12.112б[2], 12.117б, 16.160, 18.177, 35.265, праве́дны 6.44б, 18.202, 32.228б, 32.229б, 35.265б[2], 39.29б, 39.29бб, праведны 18.200, 32.227, 39.29бб, праве́дны҆ 32.229, праве́дныи 35.258, 38.294, праве́ды҆ 14.130, 32.226, 32.226б, 32.227б, 32.229[3], 39.319б, пра́вены҆ (!) 32.229, праведны҆ 32.231, *чл.* праведныте 12.118б, праве́дныте 12.118б, 38.294б, праве́днїите 16.160, праве́дните 18.188, 18.188б, 18.201б, 32.225, 32.228б, 39.309.

праведник *м.* (37) *Праведник; човек, който няма грехове; свят човек.* и҆ ре̑ ми́ а҆́гг҃ль, това́ е праве́никь. и҆ виде́хь си́ч҆кы добрины нѥ́говы, щото̀ бѣ́ше живото́валь по за́ко[нь] б҃жїи 32.229б; и҆ как҆ щѐ да дойде па́кь да сь́ди и҆ на жи́вы и҆ на мрь́твы г҃ь нашь і҆с х҃с. и҆ да въздаде сѣ́комꙋ. ко́й що̑ е стрꙋ́валь и҆ ꙋ҆ра́ботиль. праве́дницитѐ да почьтѐ, а҆̀ грѣ́шницитѐ да мь́чи 18.177б; защо̑ така̑ подоба[е]ше праве́никꙋ таквóзи и҆скꙋ́шенїе да поте́гли де̑то го е и҆з҆бра́ль х҃с на а҆пл҃ьскы̀ чи́нь 37.275.

ед.: праве́никь 12.118б, 32.229б, 33.232, праве́ника 15.151, праве́никꙋ 37.275; *мн.*: праве́ници 15.151, 18.199[2], 18.200, 32.229б, 33.247б, 35.258, пра́веднци 31.219, праве́днїици 35.266б, *чл.* праведницитѐ 10.79б, 18.206[2], 18.206б[2], праве́дницитѐ 18.177б, пра́веднците 18.198б, 32.227, праве́дниците 18.199, 18.203, 18.203б, 18.206[3], 18.206б[9].

праведно *нареч.* (14) **1.** *Праведно, според Божиите заповеди, непорочно, безгрешно.* и҆ па́вель а҆пл҃ль т҃а, ка́же. бра́тїе не ꙋ҆пива́йте се ви́но. въ ни̑ же є҆ блꙋ́дь. зарадѝ това̀ и҆ ны́е да сѐ по̑ка́ни́мь да хо́ди̑ праве́дно по за́конь б҃жїи 38.294; и҆ така̀ праве́дно пожи́ве по тѣ́зи землѧ̀. и҆ бꙋ оу҆го́дѝ 14.130; и҆ ако̀ нѣ̀ мꙋ́кы да прѣ̑трьпи̑, като̑ тѣ̑ зарадѝ и҆́мѐ х҃во. а҆̀ ны́ѐ тѣ́к҆мо да хо́димь праве́дно като̑ и҆́щѐ бь̑ 9.75. **2.** *Справедливо.* тога́зи и҆́мь ре̑ і҆ѡа́ннь.

inslav

ви́дите лѝ какъ нѣ ѐ праве́дно да мѣ́тате на ме́не ка́менїе 6.42б; и҆ ї҆рь ре҃, гр҃ѣ ѐстѐ сто́риле съсъ ва́шь сꙋ́дь, и҆ нѣ стѐ праве́дно сꙋди́ле 12.116.

праве́дно 5.29, 6.42б, 9.62, 9.75, 12.112б, 12.114, 12.116, 14.130, 15.137б, 16.161б, 35.266, 36.271б, 38.294, праведно 33.247.

правеных (!) *вж.* **праведен**

правило *ср.* (10) *Правило, предписание за църковния ред, устав.* а҆мѝ зарадѝ товà бл҃вéнїи хр҃тїáне. да чѝнимѐ като ѐ хр҃тїáнскѝ зáконь, и҆ да послꙋ́шамѐ прáвило ї҆рко́вно что̑ ꙋ҆́чи на҃ 9.75б; разъ́брà за тéбе почто̑ си сто́риль недосто́ино, и҆ мꙋчи́лъ сѝ с҃щéнници. а҆ не по зáконь сꙋ́дишь. нѝ по прави́ло хо́дишь ї҆рко́вно 12.113б; и҆ ѡ҃нъ́зи събо́рь по прави́ло испы́таха ѡ҃ кра́и жи́тїето блже́нномꙋ і҆ѡáннꙋ, и҆ наи́до́ха го кáкь ѐ [ѡ҃] ба дарова́нь 12.112б.

ед.: прави́ло 9.70б, 12.112б, 12.113б, 14.126, 17.164, 17.166, прáвило 9.75б, правило 12.114б, 12.115б, 39.295б.

правина[I] *ж.* (5) *Честност, правдина.* и҆ донесе мꙋ ковéръ́ть. и҆ тꙋ́ри го пр҃ѣ нѥ́го и҆ рѐче мꙋ. товà да и҆́мáшь съсъ себѣ̀ сѝ а҆ мéне вéкѥ да нéмашь. защо̑ си сѝ и҆зъ́гꙋбиль прáвынъта 15.154б. **кажа по правина.** *Кажа честно, разкрия истината за нещо.* а҆́ко лѝ знáешь, добрѣ̀ за нѣ́що и҆ попи́татъ тѐ. а҆ тѝ кажѝ по прáвина, като ѐ а҆́ко лѝ не знáешь, послꙋ́шай и҆ не марꙋ́ръ́ри́сꙋвай лъ́жно 1.7; **по правина.** *Справедливо, основателно.* и҆ ре҃ ѐ҃ѵъ́стáтїе. дои́дѐ си́монидь, и҆ ѐѵъ́до́ѯїе что̑ сѣ̀ прьвы̑ кмéтове мирéискые, и҆́ мартꙋ́ри́саше за т҃ѣ. и҆́ а҆́зь по прáвина заповѣда́ да гы̑ погꙋ́беть 15.144б.

ед.: прáвина 1.7, 12.116, 15.144б, 17.171, *чл.* прáвынъта 15.154б.

правина[II] *ж.* (1) *Правене, дейност.* залꙋ́до се трꙋ́ди и҆ млы́вы сѣ́кѝ жи́вь ї҆́лкь на то́изи свѣ́ть. чю́ете ли бл҃вéн[ї]и хр҃тїáне какъ́ва е ї҆́лчьскаа прáвина, и҆ ї҆́лчьскаа голотà непотрѣ́бна 31.216б.

ед.: прáвина 31.216б.

право *нареч.* (16) **1.** *Право, справедливо, правдиво.* тогѝва ще да и҆́мь продꙋ́ма праве́дны кадї̑а дѐто сѣ́ди прáво чѐ и҆́стинна кáзꙋвахъ́те 18.205б; а҆́мѝ да сѐ пáзи҆ тврь́дѣ. чѐ ї҆ть ми́лꙋва и҆ прáво сѣ́ди, а҆лà сѣ́комꙋ дáва ко́й какъ́ѣ ѐ рáботиль тѣ́й мꙋ и҆ плáща 18.177б. **2.** *Право, добре, правилно.* сѝр҃ѣ подобрѣ̀ е и҆ мáлъ́ка добрà рáбота да сто́ришь токо да ѐ прáво и҆ сичко (!) срⷣце що̀то ѐ бꙋ́ дрáго и҆ ꙋ҆го́дно 39.319б; и҆ і҆ѡáннь не щѣ̀ да пойде. а҆́ми и҆́мь пꙋстѝ р҃ѣ́ не чи́ните прáво и҆ не хо́дите по правило 12.115б. **3.** *Право, в правилна посока, без отклонения.* и҆ полѣáха мꙋ мáлъ́ко наврь́хь главѣ̑та. и҆ а҆ко пои́дѣше о҆но́ва мѵ҃рô прáво на носъ́тъ мꙋ. и҆ на ꙋ҆стáта мꙋ. а҆ тїé тогáзи постáвѣха цáра и҆лѝ а҆рхїерêа 38.291; и҆ тїé сѣ̀ по́мл҃иха бꙋ́ и҆ ѡ҃бръ́на мꙋ се лицѐто прáво. и҆ и҆сцѣлѣ̀ ѡ҃ нѥ́говата сѝ бо́лесть 10.76. // *Образно.* бь сѝч́ко зло̀ щотô пꙋ́ща на ї҆́лците; защô види бь̀ че не хо́димь прáво кам́то нѥго 1.4. **кажа право.** *Кажа честно, разкрия истината за нещо.* а҆́мѝ и҆ сегà кáкь нѣ̀ си поврѣ́день ѡ҃ съмрь́тната о҆́тро́ва нѣ́деи кры̑ ѡ҃ на҃. а҆́мѝ ны̑ кáжѝ право. и҆ ныѐ да тѐ послꙋ́шаме съси́чко (!) срⷣце 39.303б.

прáво 1.4, 10.76, 12.112б, 12.115б, 18.177б, 18.184б, 18.196б, 18.199б, 18.201 8.204, 18.205б, 38.291, 39.319б, право 18.195б, 18.205, 39.303б.

правовѣрен *прил.* (2) *Правоверен, който се придържа строго към правилата на дадена вяра.* грáдь ѐ что сѐ зове патáрь. и҆ ѡ҃ нѥ́го бѣ́ше то́изи ст҃ыи ѡ҃ц҃ь нáшь никóлае и҆ нѥ́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ хр҃тїáне право҃вѣ́рнїи 15.132б; и҆ ст҃ые ѡ҃ц҃ы напи́саха товà ч҃тное писáнїе и҆ право҃вѣ́рное ꙋ҆чéнїе и҆ прѣдáдꙋха на ст҃ые чер́кови да слꙋ́[слꙋ]шать ст҃ые хр҃тїáне 20.209б.

ед.: *ср.* право҃вѣ́рное 20.209б; *мн.*: право҃вѣ́рнїи 15.132б.

православен *прил.* (5) **1.** *Православен, който се придържа или се числи*

inslav

към християнството, християнски. ч҃лкь нѣко́й расла̀нь и҆ме́то мꙋ. бѣ́ше хр҃тїа́нинь и҆ бꙋ҃ се боа́ше. и҆ма́ше и҆ жена̑ ни҆́гова правосла́вна и҆ почт҃на̀ и҆ме́то и ѳеѡ́фано 39.313; и҆ и҆́щете да и҆зли́вате кр҃вь прьве́дна (!) и҆ ст҃а̀. и҆ да мѣ́чите рѡ́да бл҃гочѣ́стива и правосла́вна. и҆ насило́вате хр҃тїа́нете да вѣ́рꙋвать и҆долыте 39.298. **2.** *Като същ. Християнин.* и҆ ни̑кои да и҆́де със҃ недосто́ино ѡ҆блѣклѡ̀ на ц҃рьска̀ трапе́за. защѡ̑ не прїе́ма ц҃рь ни́как҃ви и҆ непотрѣ́бны, щѡ̑ и҆ма́ть вра̀жда на за́конь бж҃їи що є̀ на вѣ́рата наша а҆̀мѝ сѣ́кыи правосла́вень и҆ бл҃гочѣ́стивь да пра́зн҃ꙋва добрѣ̀ и҆ свѣтло 34.248б. **обръна на православна вѣра.** *Покръстя, приобщя някого към християнската вяра.* и҆ кога́ се пе́трь а҆рхїепк҃пь прѣста́ви. и҆ прїѐ вл҃чьскыи прѣсто́ль въ а҆леѯа̑нрїи а҆хи́ла и҆́мето мꙋ. и҆ то́и е҆́два̀ о҆́брѣна а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра 15.140б.

ед.: м. правосла́вень 34.248б, правосла́вна 39.298, *ж.* правосла́внаа 15.140б[2], правосла́вна 39.313.

правосудник *м.* (1) *Лице, което съди справедливо, правдиво.* ви́дѣ̀ ре҃ н҃бе́то че сѣ̀ ѿтво́рѝ (!) є̀то е҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, де̑ и҆зла́зи и҆з҃ вратата н҃бныи. и҆ сѣдѝ на ни҆́го ч҃лкь сѣ́щи ꙗ҆́кь като̑ и҆ пра́во_сꙋ́дникь, и҆ нави́ва на си́ч҃кото 18.194б.

ед.: пра́во_сꙋ́дникь 18.194б.

правя *несв.* (12) **1.** *Правя, създавам нещо материално, изработвам.* и҆ ѳо́ма ре҃. дрьво̀_дѣле́ць сь́мь. и҆ ꙋ҆мѣ́ю да пра́ви҆ ра́ла. и҆ колела̀, и҆ кора́бе 7.51б; и҆ на камик҃ съмь хытре́ць да ѕи́дамь дворо́ве ца́р҃скы и҆ пола́ты да прави҆ 7.49б. **2.** *Правя, върша нещо.* и҆ па̀кь когы̑ пра́зн҃ꙋвашь и҆ не ра́ботишь. недѣ́и седнѣ̑ да пїе́шь и҆ да се̑ о҆́пи́вашь. и҆ съсь това̀ да пра́вишь ра́бота дїа́вол҃ска̀ 1.4б; ꙗ҆ послꙋ́шаите ме́не. що е̑ зарьча́ль г҃ь, догдѐ с҃лнце нѣ є̀ зайшло̀, а҆ вїе са простѣ́те. и҆ма́нїе недѣ́йте събі́ра. зла́то недѣ́ите лю́бы сребро̑ недѣ́ите правы̀ и҆гры̀ 18.187б. **правя добро.** *Правя добро, върша добрина.* тол҃кози добро̑ пра́вѣше прѣ̑ тѣ́хь, е҆́то да мо́жаше правѝ и҆ ст҃ы̀ да гы̑ сто́ри, то́л҃кози що гы̑ оу҆́чаше на добро̑ 18.187; е҆ла́те и҆ вы́е кои́то сте и҆мале грижа сѣ́когы. та стѐ пра́виле добро̑ да напра́вите ме́не добрѣ̀ 18.202б.

сег.: 1ед. пра́вимь 7.49б, прави҆ 7.49б, пра́ви҆ 7.51б, *2ед.* пра́вишь 1.4б, 7.51б, *1мн.* пра́вимь 1.8; *имперф.: 3ед.* пра́вѣше 18.187; *форми от перф. тип: 3ед.* є̀ пра́виль 7.53, *2мн.* стѐ пра́виле 18.202б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да пра́ви 7.51б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́ите) правы̀ 18.187б; *съкр. инф.:* (мо́жаше) правѝ 18.187.

праг *м.* (1) *Праг; долната част на вратата, през която се влиза и излиза.* и҆ кога̀ да прѣсты́пѧ пра̀гьть, а҆̀зь не мога: си́ч҃ки ꙋ҆лѣ́зоха ле́сно, а҆̀ ме́не ка́то да рече́шь че ми нѣ́кои бра̀ни и҆ не пꙋ́ща ме̑ 17.170.

ед.: чл. пра̀гьть 17.170.

празден *вж.* **празен**

празник *вж.* **празник**

празничен *прил.* (1) *Празничен, който се отнася до празник.* на това̀ мѣ́сто детѡ̑ бѣ́ше че́р҃ковата. въ є̀днѝ днѝ пра́зн҃ичны̀, и҆злѣзꙋ́вахь дѣ́ца да и҆гра́ють та̑ 39.317.

мн.: пра́зн҃ичны̀ 39.317.

праздно *нареч.* (1) *Празно, без човек, пусто.* така̀ и҆ мо́ать с҃нь да бы́де ме́жꙋ бра́тїата си̑. и҆ да нѣ є̀ ни̑коги пра́здно ѿ ни҆́говата ро́ж҃ба без҃ ца́ра и҆лѝ без҃ сꙋ́дника да сꙋ́ди пра́во 18.184б.

пра́здно 18.184б.

празднувам *несв.* (48) *Празнувам, чествам някакъв празник.* и҆ сѣ́кыи ч҃лкь є̀ длѣ́ж҃нь да пра́зн҃ꙋва и҆ да почи́та ц҃рьскыи пра́зникь. и҆ да́ се рау́ва и҆ да чи́ни. что̑ е ц҃рꙋ дра́го и҆ ꙋго́дно 33.232б; и҆ ѿтога̀зи оу҆твръ́ди се пра́зникь, да пра́зн҃ꙋвамѐ възвиже́нїе ч҃тно́мꙋ кр҃тꙋ

inslav

4.26б; вчéра бѣ́ше въ̑скрсенїе лазарево, щô праз̑нꙋвах'мê. защô бѣ́ше и̇ тóи х҃вь дрꙋ́гь, и̇ слꙋша́х'ме, и̇ насы́тих'мê (!) със' хꙋ̑бавы дꙋ́мы 34.248б.

сег.: 2ед. пра́з̑нꙋвашь 1.4², 1.4б, праз̑нꙋвашь 1.4², 1.4б², *3ед.* пра́з̑нꙋва 33.232б, *1мн.* пра́з̑нꙋвамê 4.26б, 11.10б, пра́з̑нꙋвамê 9.61, праз̑нꙋвамê 9.75б, 11.83б, 34.251б, 38.293б, 39.318³, праз̑нꙋваме 11.83б², 11.84, 39.295б, праз̑нꙋва́ме 11.10б, пра́з̑нꙋвамê 16.157б, праз̑нꙋвамê 33.232б, 34.248б, праз̑нꙋваме 34.255б, 35.266б, 39.295б, пра́з̑нꙋваме 39.295, пра́з̑нꙋваме 39.295, *3мн.* праз̑нꙋвать 9.72, 16.157, праз̑нꙋвать 33.235б; *аор.: 1мн.* праз̑нꙋвах'мê 34.248б, *3мн.* праз̑нꙋваха 39.312б, 40.324; *форма от перф. тип: 3мн.* са праз̑нꙋвале 18.197; *бъд.: 1мн.* щê да пра́з̑нꙋвамê 39.295б, *със съкр. инф. 1мн.* праз̑нꙋва щéмь 11.81б; *пов.: описат. 3ед.* да пра́з̑нꙋва 34.248б, *1мн.* да праз̑нꙋвамê 11.10б, 38.293б, да пра́з̑нꙋвамê 16.157б, да праз̑нꙋваме 33.247б, да праз̑нꙋвамê 34.248б, да пра́з̑нꙋваме 39.295; *страд.: сег. 3ед.* сê праз̑нꙋва 11.81б.

празен *прил.* (6) **1.** *Прен. Който е лишен от нещо ценно.* затовà и̇ ны́е катô и̇́маме повелѣ́нїе ѿ врьхóвнаго а҃пла петра, и̇ със' нѥ́говь о̀бра́зь и̇ и̇́ме нѥ́гово, да гô стóримь да ѐ пра́з̑нь ѿ пóчесть си̑ 12.114б. **2.** *Прен. Празен, който е лишен от смисъл, безсъдържателен, глупав.* а̀ми г҃и [г҃и] бе̑ мóй недѣ́и се прогнѣва̀ на мене твоѥ́го ра́ба... и̇ ѿсе́га да́и ми г҃и да си̇ о̑чꙋвамь оу̑ста́та ѿ пра́зни дꙋ́ми, и̇ срцето ми ꙋ̑тврьди̇, да и̇́мамь трьпѣ́нїе 5.33; ѐто ще́шь сѐ та́квизи пра́зни рѣ́чи да дꙋ́машь ѿ ч҃лче и̇ пóвече да и̇змлювашь, кога́ ти дóйде съмрѣ́тнѣ̀ ча̑ 31.219; а̀ко ли̇ ще́шь да навїе (!) на пра́зно почи́танїе, а̀ тѣ̀ нѣдѣ́и лю́бы похва́ла, нѝ пóчесть, нѝ хꙋ́бави прѣмѣ́ни нѝ наи прѣ̀ да сѣди́шь 19.208. **нѣ празна.** *Само ж. Непразна, бременна.* и̇ катô ре̑ х҃с на ст҃óе є҃влїе. ѿ злѣ̀ на тїа́ женѣ̀ вь тозѝ врѣ́ме който нѣ сѣ̀ праз̑ны та̑ не мóже да хóди, на свóа вóлꙗ кѣдѣ̀ щê са́ма̑ да ѐ ле́ка 18.193.

ед.: м. пра́зн̑ь 12.114б, *ж.* пра́зна 17.164б, *ср.* пра́зно 19.208; *мн.:* пра́зни 5.33, 31.219, праз̑ны 18.193.

празник *м.* (77) **1.** *Празник; тържествен ден, в който се чества събитие от християнската история.* пра́з̑ныцїи и̇ събóре ц҃рковнїи бл҃венїи хр҃тїане зара̑ дрꙋ̑га ра́бота не бы́вать. а̑ми тѣ́кмо заради̇ д҃ше́внаа добрынà 39.295; а̑ трéтїето е заръча́нїе б҃жїе детô да па́зишь и̇ да почи́ташь пра́з̑ници сич'кѣ̀ прѣ̀з' сич'ка годи́на 1.4; и̇ кога́ се приближѝ ст҃ѣ̀ пра́з̑никь, вьз̑вижéнїе ч҃тна́го кр҃та а̑зь така сѝ хóдѣхь и̇ и̇́щехь такви́зи мла́ди 17.169б. // *Ден, в който се чества някой светец.* и̇ ѿ т҃ѣ ѐди́нь бѣ́ше ст҃ыи дими́трїе, дѣ̀то мꙋ е д҃не́ска пра́з̑никь 9.61б; а̑ когѝ се прибли́жеше праз̑ни́кѣ ст҃мꙋ̑ гео̑гїю. а̑то и̇ (!) се потврьдѣ̀ раз'пла́чеше срцéто и̇̑ за лю́бовь с҃на и̇́мь 39.314б; и̇ приближи́ се пра́з̑никь ст҃мꙋ̑ никóлꙋ 15.153. **2.** *Езически празник в чест на някой от боговете.* и̇ тогази и̇̑маха пра́з̑никь ѐфес'цїи люд҃е бóгꙋ а̀р'теми́дꙋ. и̇ пóидѐ і̇ѡа́ннь на высóко мѣ́сто. дето и̇́мь бѣше чер'квището 6.42б. **надвечер празнику.** *В навечерието на определен празник.* и̇ на̑ве̑рь пра́з̑никꙋ кога́ и̇злѣ̀зоха ѿ вечéр'ныа а̑ ѿн'зи мꙋ̑жь расла́нь гео̑гїевь ба́ща зовà хр҃тїа́не щô се намѣ̀риха тамô в' чéр'кова. и̇ заве́де гѣ̀ вѣ́ дѡ̑ свои̇̀ на слꙋ̑ж'бата 39.314б.

ед.: пра́з̑никь 1.4б², 3.17², 4.26б, 5.31б², 6.42б, 9.60б, 9.61б, 10.79, 11.95б, 13.124б, 15.151, 15.153, 15.155, 16.157, 16.157б, 16.162б, 17.169б, 18.184, 33.232², 33.232б, 33.236б, 33.237б², 34.248², 34.248б, 34.251б, 39.295б², 39.312б, 39.313, 39.316б², пра́зникь 5.31б, праз̑никь 9.72, 15.151б, 33.232б, 33.236, 34.251б², 39.316, пра́з̑ник' 11.95б, праз̑ник' 17.169б, пра́з̑нык̑ь 35.257б, праз̑ни́кь 38.285б, 38.293б, 39.315, пра́з̑ни̇̑ 39.295, пра́з̑ника 34.254, пра́з̑никꙋ 9.61, 9.74б, 33.245, 34.248б, 39.314б, праз̑никꙋ 33.236, *чл.* пра́з̑никьт' 16.163, пра́з̑никьть 17.169, праз̑ни́кѣ 39.314б, пра́з̑никатого 39.295б; *мн.:* пра́з̑ници 1.4², 1.7б, 18.197, 33.232², пра́зн̑ыци 1.4², пра́з̑ньцы 1.4, пра́з̑никы

inslav

1.4б, пра́ѕ҃ници 1.5, пра́ѕ҃ныцїи 39.295, *чл.* пра́ѕ҃ниците 33.232[2].

празнословя *несв.* (1) *Празнословя, говоря празни приказки, плещя.* и҆ дш҃ьта сѝ ѻ҆скврьнишь. и҆ оу҆мь сѝ помрачи́шь. и҆ е҆зы́кь тво́й не зна́е что́ тла́пи и҆ пра́знослови ѝ ѻ҆чите крыво гледать. и҆ нѡѕѣ́тѣ ти па́дать. и҆ не мо́гѹтъ да стѹ́пать 11.106б.

сег.: Зед. пра́знослови 11.106б.

прах *м.* (8) *Прах; дребни стрити частици от твърдо вещество.* а҆ защо̀ ка́же ка́то раз҆би ѻ҆н҆зи ками́кь ѻ҆ного́зи чл҃ка. де̑то бѣ́ше ѿ зла́то и҆ ѿ сребро̑. та̑ станѣ̑ ка́то̀ пра́х и҆ пе́пель 18.181б; и҆ земѧ̀ и҆ прах҆ сьмь и҆ пльть и҆ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь 17.168; и҆ казѹвать за нѥ́говать гро̑бь, ка́кь и҆схо́ди прах҆ь тѣ́н҆кы си́тень на мц҃а ма́їа 6.48б.

ед.: прах҆ь 6.48б, пра́ 15.140, 31.215б, 31.216, прах҆ 17.168, пра́ 18.181[2], пра́х 18.181б.

презвитер *м.* (3) *Презвитер, духовно лице в християнството, свещеник.* и҆ въ тїа дни̑ бѣ́ше ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́нрьскыи, ѹ҆зе́ль мнѡ̑го монастире и҆ калоѐре и҆збѝль. и҆ си́дора презви́тера и҆згна̀ 12.113б; и҆ плакаахѹ за си́дора чтна́го ѻ҆ц҃а и҆ презви́тера. дето го е мѹчиль ѳеѡфи́ль съсѣкак҆вы (!) мѹ́кы 12.114б.

ед.: презви́тера 12.113б, 12.114б, презвитера 12.115б.

прелъстник *вж.* **прѣлъстник**

при *предл.* (187) **1.** *За означаване на мястото или лицето, в близост до което се извършва действието; при, до, край.* и҆ раз҆бра́ го и҆ ма́ика мѹ гдѐ є҆ и҆ прїидѐ да го ви́ди, и҆ мнѡ̑го плака̀ при врата́та 2.13, и҆ слѹчи́ха се пасты́рїе бли́зѹ при тѣ́зи рѣка̀ и҆ видѣ́ха ка́то̀ но́си лѣ́вь дѣте́то 5.32б; и҆ ца́рь стоа́ше при вра́тата пола́тны, и҆ ни̑комѹ не да́ваше да ѹ҆лѣ́зѹть вътрѣ̀ 37.279б; и҆ наи́дѐ і҆ѡа́нна ка́то̀ ѹ҆чаше то́л҆кози нарѡ̑ що̀ бѣ́ха се събра́ле при нѥ́го да слѹ́шать сло́во бж҃їе 6.44б; и҆ сѣдѣ̀ при нѥ́а догдѐ се и҆ прѣста́ви 12.109б. **2.** *За означаване на мястото или лицето, към което е насочено действието; при, до, към.* а҆ми̑ кога̀ бы̑ наоу́трѣ, а҆ тїа̀ пои́дѐ при сѣнницата ст҃мѹ давно́ си ви́ды и҆ двѣ̀те дѣца̀ да и҆м҆ се прика́же 5.37; и҆ по́скоро прите́че при че́р҆ковыщето а҆поло́ново 39.308; тога́зи на това̀ врѣ̑ме нѣ́кои мѹ́жїе ѿда́лече и҆дѣ́хѹ да до́йдьть при ст҃го сѵме́ѡна за блв҃енїе да прїи́мѹть 2.13б; и҆ ѹ҆зѐ и҆ хлѣ́бь. и҆ ка́то̑ ѿхо́ждааше при жьтва́рете. оу҆срѣ́те го а҆рх҃гл҆ михаи́ль на пѹ́ть 11.98б; а҆ то́и па̀кь пѹ́сти є҆́днакь два̀ що сѣ̑ голѣ́ми кнезоове. и҆ ре̑ и҆мь. є҆́динь ѿ ва̑ да ѹ҆лѣ́зе при і҆ѡанна 6.44б. **3.** *За означаване, че действието се извършва по времето, когато живее определено лице; по времето на, през времето на.* вь лѣ́то се̑мо, ѿкога̀ бѣ́ше наче́ль ц҃рь костан҆ти́нь, (!) да ц҃рѹ́ва. и҆ при нѥ́гово цр҃тво сьбра́ха се мнѡ̑ нечьстивы варва́ре, на рѣ́кѧ дѹна́в҆скѧ 4.21б; и҆ тїа чю́деса, и҆ дрѹ́гы мнѡ̑го что̑ е сто́риль при животь сво́й бл҃ве́ни х҃ртїа́не. а҆ми̑ послѹ́шаите да ска́жѐ и҆ по съмрьть нѥ́гова 15.150. **4.** *За означаване на обстоятелствата, при които се извършва действието; при, при наличието на.* і҆ѹда ре̑. гн҃жѐ цр҃це. ко́и ще при хлѣ́бь и҆ска̀ ка́микь да ѧдѐ 4.23б; защо̑ ѻ҆бра́зь и҆ма патрїа́р҆шьскы̑. а҆ми̑ є҆ вѣ́трѣ̀ дїа́воль и҆ любодѣ́ица, ка́то̑ и҆ жена̑ при своє́го мѹ́жа дрѹ́гымѹ се примѣ́сюва 12.119. **5.** *За означаване на принадлежност към лице; у, при.* и҆ оу҆лѣ́зоха ѹ҆ кора́бь и҆ два̀та. и҆ ѳома̑ ни̑что̑ не и҆м҆ше при себѣ̀ тьк҆мо цѣна̑та сѝ что̑ бѣ́ше напрѣ̑ ѹ҆зель 7.49б; и҆ ѡблѣ́коха го что̑ и҆маха при се́бѣ. и҆ станьха да и҆дѹ в҆ ри́мь 5.35. **6.** *За означаване на място на действието, което се отнася до лице, семейство, дом; у, при.* да и҆дѹ оу҆ пѹ́стыня мнѡ̑го, давно̀ бы̑ наи́шьль нѣ́кого ѻ҆ц҃а пѹщина́ка да мѹ се помо́лю, да прїи́ме ѝ мене при нѥ́го

inslav

да бꙋ́дꙋ и ѧ҃зь 17.165б; и ре҃ ѧ҃нна. нѣ́ка да посѣдѝ при на҃ е҃днакь е҃днѣ годи́на, да наврь́ши трѝ го́динь. да нѐ бы̀ сегà плака́ла за на҃ 13.123.

при 1.4б, 2.11, 2.12б, 2.13, 2.13б, 2.14б, 3.16б, 3.18б, 3.19б[4], 3.20б, 4.21б, 4.23б, 4.25б, 5.29б[2], 5.30[2], 5.30б, 5.32б, 5.34[2], 5.35, 5.35б, 5.36[2], 5.37, 5.38, 5.39, 6.41, 6.44, 6.44б[3], 6.45, 6.45б, 6.46, 6.47б, 6.48б, 7.49б[3], 7.50б[3], 7.51, 7.51б, 7.54, 8.57[2], 8.57б, 8.58, 9.64б[2], 9.65, 9.66, 9.70б, 9.73, 10.76б, 10.77, 10.77б, 10.78[4], 10.79б, 11.83б, 11.84б, 11.86[2], 11.87, 11.87б, 11.88[2], 11.90, 11.91б, 11.92б[2], 11.93[2], 11.94, 11.98б, 11.99, 12.109, 12.109б, 12.113, 12.114, 12.118б, 12.119, 12.119б[2], 12.120[2], 13.123[2], 13.123б, 13.124б, 14.126, 14.126б[2], 14.128[2], 14.128б, 14.130, 14.130б, 15.134, 15.135, 15.136, 15.136б, 15.137, 15.137б, 15.138, 15.147, 15.150, 15.150б, 15.151б, 15.154, 15.156б, 16.160, 17.164б, 17.165б, 17.166б, 17.167, 17.169[2], 17.171, 17.173, 17.174[3], 17.175б, 18.182б, 18.184б, 18.192, 18.199б, 18.202б[2], 32.228, 32.229б[2], 33.232, 33.235б, 33.237, 33.245б, 35.258б, 36.268б, 36.270, 36.270б, 36.271, 36.273, 37.275б, 37.276, 37.277[2], 37.277б, 37.278, 37.279б[2], 37.281, 38.282б, 38.288[2], 38.292б, 39.296, 39.298б, 39.301, 39.305б[4], 39.306[2], 39.306б[2], 39.308[2], 39.309б, 39.310, 39.317б, 40.320б, 40.323, прї 9.66, 18.200*, прѝ 12.110, при́ 39.297б.

прибера *св.* (2) **прибера грѣх.** *Поема върху себе си грях.* не мѝ е въз'мо́жно ѻ҃че с҃тѣ̀ да сѝ ѻ҃ста́вла женѣ̀та, да бꙋ́де и҃нокыня, защо ѐ е҃днакь мла́да, дѣ̀то не и҃ма, к҃в, го́динь. и да приберꙋ̀ и ѧ҃зь грѣ́ заради̇ нѥ̂ 11.104б; **прибере ме бог от землята.** *Прибере ме Бог, умра.* ѧ҃ми мꙋ̀ пàкь ре҃. товà що тѝ и҃сповѣда́ си́ч'ко. ѻ҃че с҃тѣ̀. закли́нам' те във' х҃а сп҃са на́шего, нѝкомꙋ да ка́жешь. додѐ мѐ бь не приберѐ ѿ землѧта 17.173.

сег.: 1ед. приберꙋ̀ 11.104б, *3ед.* приберѐ 17.173.

прибия *св.* (4) *Пребия, бия някого до смърт, убия.* затова́ се и ѿнїа боа́хꙋ, ѻ҃ти да не бы́ха и тѣ́х'ны жены̀ вѣрꙋвали, и прїе́ле д҃хъ с҃тѣ̀и, да и҃дꙋ́ть и тїе слѣ́ нѥ́го. ѧ҃мѝ и҃щѣ́хꙋ да́ го прибїю́ть със' каме́нїе 36.271б; ѧ҃ петое, заръча́нїе бж҃їе. детѐ да не прибїешь нѣ́кого, нѝ хр҃тїа́нина, нѝтѐ дрꙋгà вѣ́ра. нѝ дрꙋ́гого нѣ́кого 1.5б.

сег.: 2ед. прибїешь 1.5б, *3мн.* при́бїють 36.269, прибїю́ть 36.271б; *форма от перф. тип: 1мн.* сме прибѝле 36.272б.

приближа се *св.* (28) **1.** *Приближа се, дойда близо до някого или до нещо.* като чю̀ тоизи гла҃ е҃v'статїе ꙋ҃плаши се и се҃дна. и гле́да ѿнїа воине че са̑ приближи́ха при нѥ̂го 5.34; ви́деть злы̀те и нечь́стивыте, праве́дныте как' се̑ ве́селѧ́ть. и не мо́гꙋть да се̑ приближе́ть при ѡ҃нѣ̀зи и҃рьскаа трапе́за 12.118б; и с҃тыи не́сторь пойдѐ. и като̑ се приближѝ прї лїеа. съвлѣ́че сѝ врь́хната дре́ха 9.66. // *Приближа се до Бога, като живея праведно.* ви́ди ми се ѡ҃ ма́ике д҃хо́внаа. че сь сѝ тѝ по́добрѣ бꙋ̀ приближи́ла тѣло́то със' голѣ́ма че́сть защо́ те ѡ҃бьѩ́ви да́рь що ти ѐ бь дарꙋ̀валь 17.167. **2.** *Приближа се, настъпя скоро, наближа* (*за време, събитие и др.*). и проми́наха се днѝ мнѡ҃го, и приближи́ се врѣ́ме да запо́стимѐ за вели́кы̀ по́сты 17.165; ѧ҃ за покаанїето, х҃с като̑ се кр҃ти, та ре҃. пока́йте се защо̑ се приближѝ цр҃тво нб҃но 38.291б.

сег.: 1ед. се приближà 3.19б, *3мн.* се приближе́ть 12.118б; *имперф.: 3ед.* се прибли́жеше 39.314б; *аор.: 1ед.* приближи́х' се 17.169б, *3ед.* се приближи 5.39, се приближѝ 9.66, 17.169б, 17.173б, 38.291б, приближи́ се 11.98, 13.121б, 15.138б, 15.153, 17.165, 17.166, 17.173б, 17.174, 35.261б, приближи се 13.121, 35.265, се̑ приближѝ 13.121б, се прибли́жѝ 37.277, се прибли́жи 39.310, *3мн.* се приближиха 5.34, са̑ приближи́ха 5.34, се приближи́ха 9.71б, се̑ приближи́ха 37.275б; *форма от перф. тип: 2ед.* сь сѝ приближи́ла 17.167.

приближавам *несв.* (1) *Приближавам, настъпвам скоро, наближавам* (*за време*). ѧ҃ момькьть тѣ́х'ны с҃нь ге҃ѡгїе. като̑ бѣ́шѐ въ ро́б'ство. та̑ зна́еше ве̑ прибли́жава д҃нь ст҃мꙋ. плачѣ́ше го́р'ко 39.314б.

сег.: 3ед. прибли́жава 39.314б.

inslav

приближавам се *несв.* (2) **1.** *Приближавам се, отивам близо до някого.* единáдесеть пѣ́ты ꙗ҆́ви сѐ х҃с на ѹ҆́чениците си напокóнь по вьскрѣ́нїе… шéстѣ̀ пѣ́ть сѐ ꙗ҆́вѝ мáрїи магдалúны, когáто и҆ ре҃ не приближáваи се при мéне 38.287б. **2.** *Приближавам, настъпвам скоро, наближавам* (*за време*). и҆ когà приближаваше сь вьс҃крсéнїе тогáзи сúч҆ки си дохóждахѹ оу҆ монастúрь, на цвѣ́тнаа нелѥ̑ пр҃ѣ въс҃крсéнїе 17.165б.

имперф.: *3ед.* приближаваше сь 17.165б; *пов.*: *2ед.* приближáваи се 38.287б.

прибѣгна *св.* (3) **1.** *Прибягна, отида тичешком до някъде, притичам, изтичам.* и҆ чтô бѣ́хѹ се тáмо загнѣ́здиле бѣ̀сове, погѹ́бы и҆ стрáшно сê потрьсѝ землѧ́та, и҆ голѣ̑ стрáхь напáде на ѿѣ̀ и҆ сúч҆кы прибѣ́гньха при а҆пл҃а, и҆ привúкаха със҆ велúкь глà 36.270. **2.** *Отбия се, вляза някъде за малко, намина.* и҆ начѐ тогáзи пàкь да се м҃ли бг҃ѹ. и҆ ре҃. г҃и і҆сé х҃е є҆дúно ро́дныи с҃не. прїимѝ м҃лѥ́нїе моѐ. и҆ послѹ́шаи, кои прибѣ́гне, ѹ҆ ц҃ркви да се пóм҃ли на и҆́ме моѐ, подаи мѹ г҃и чтô мѹ и҆́ще срц҃éто 15.150б. **3.** *Прен. Отдам живота и силите си на някого.* чл҃ко люб҆́че вл҃ко, да нѐ остáвишь мéне щô сѫ́мь рáба твоà детô сѫ́мь радѝ и҆́ме твоѐ ѡ҆стáвила сúч҆ко. и҆ к тебѣ̀ прибѣ́гнà 8.57.

сег.: *3ед.* прибѣ́гне 15.150б; *аор.*: *1ед.* прибѣ́гнà 8.57, *3мн.* прибѣ́гньха 36.270.

приватов *прил.* (1) *Приватов, от ЛИ Приват.* и҆ романа женà годенúца привáтова. щô бѣ́ше сѣ̀ прочю́ла и҆ до рúмь злà. и҆ злѐ чѝнѣше и҆ мѫ́чѣше кóито вѣ́рѹваше х҃а. наи҆дѐ і҆ѡáнна и҆ прóхора, и҆ ѡ҆сѹ́ди гы҃ защò кáзѹваха х҃во и҆́ме 6.41б.

ед.: *ж.* привáтова 6.41б.

приведа *св.* (24) **1.** *Заведа, доведа някого някъде, приведа.* и҆ привéде ѻ҆трокóвицѹ, і҆ѡáкѵмь при с҃щéнницѝте, и҆ бл҃вúха ю҆̀ 13.123; и҆ раз҆брà цáрь. и҆ пѹ́сты четúры воúны ѻ҆рьжáны. и҆ ре҃ и҆мь, ꙗ҆̀ко не приведѣ́те тогóзи магéсника. вáсь намѣ́сто нѥ́го жúвы на ѡ҆́гнь и҆з҆горѣ́вà 37.275б; и҆ мнѡ́го д҃ши щê да приведѐ въ цр҃тво нб҃ное, катô се и҆ сам҆сѝ показѹ́ваше с҃тыи 15.133б. **2.** *Прен. Въведа някого в нещо, насоча го.* и҆ мнѡ́го дрѹ́гы чю́деса стóри, догдѐ сúч҆ки привéде на хр҃тїáн҆скà вѣ́ра 6.48. **приведа на разум.** *Дам някому разум, помогна му да стигне до истинско познание.* и҆ нѥ́го да постáвишь с҃щéнника защô тóи щê мнѡ́го лю́дїе да ѻ҆с҃тѝ. и҆ на нѥ́гово видѣ́нїе чтô е видѣ́ль и҆ разѹмѣ́ль, та щê сúч҆ките да приведѐ на рáзѹмь и҆́стинныи 12.111.

сег.: *2ед.* привéшь 12.110б, приведéшь 36.270, *3ед.* приведѐ 17.164б, *2мн.* приведѣ́те 37.275б, *3мн.* приведѹ́ть 7.53, 36.269, приведѹ́ть 9.63б, привѐдѹть 34.254; *аор.*: *3ед.* привéде 6.48, 12.109, 13.123, 17.165, *3мн.* привéдоха 2.12, 10.76, 11.93, 11.109, привéдоше 14.129, 36.269; *форма от перф. тип*: *2ед.* привел҆ сѝ 33.243; *бъд.*: *3ед.* щê да приведѐ 12.111, 15.133б, *3мн.* щѣ́ть да приведѫ́ть 33.244; *пов.*: *2мн.* приведѣ́те 13.122б[2].

привеза *св.* (8) *Привържа, завържа някого или нещо към нещо друго.* и҆ рéкоше корáбницѝте мéждѹ себѣ̀ сѝ. да пóидѐ да сѝ привезѣ́мь корáбьть на пристáнището мирéиское, и҆́ да пóйдемь до тогóва ст҃лѧ николае 15.149б; и҆ поглéда а҆враáмь и҆ видѣ̀. и҆ сѐ ѻ҆́вéнь дрь́жимь и҆ за рóгь привѣ̑зань ѻ҆ дрьвò 11.85б; и҆ ѹ҆зеха ѻ҆ногова мрáмора, и҆ привѣ̑заха го нá шїата ѻ҆номѹ́зи мом҆кѹ. и҆ мéтнъха го ѹ҆ дѣ́но морето 11.101; та че повелѣ̀ тâ принéсоха колéлô голѣ́мо. і҆ на нéго привéзаха с҃тго 39.299б.

сег.: *1мн.* привезѣ́мь 15.149б; *аор.*: *1мн.* привѣ̑зах҆мê 15.148, *3мн.* привѣ̑заха 11.101, привéзаха 39.299б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* привѣ̑зань 11.85б, 11.101б, 11.102, *ср.* привѣ̑зано 2.10.

inslav

привезувам *несв.* (2) *Привързвам, завързвам някого или нещо към някакъв предмет.* и҆ та́мо роди̑ гпжда бца. г҃а нашего і҆ѵ х҃а. и҆ поло́жи го въ ꙗ҆слѝ. что̑ бѣхꙋ та́мо, напра́вени да привѣзꙋвать добы́тъкь 33.237; и҆ въ є҆ди́нь дн҃ь хо́дѣше по гра́дына своа̀ и҆зъ ѡ҆во́щїето. и҆ видѣ̀ чл҃ка чѣ привѣзꙋва въжѐ да сѣ ѻ҆бѣ́си 11.105.

сег.: 3ед. привѣзꙋва 11.105, *3мн.* привѣзꙋвать 33.237.

привечер *нареч.* (4) *Привечер; времето, малко преди да настане вечерта; надвечер.* и҆ това̀ было̑ катѡ̑ ка́зꙋвать при́вечерь. и҆ тога́зи на монасти́рь катѡ̑ ѿпѣ́ле до̑хо́вници ве̑рна и҆ и҆зле́зле. и҆ цр҃ква затво́риле 11.101; и҆ ѡ҆тидѐ при́вечерь и҆ сѣ́днь на брѣ́гь що є҆ при і҆ѡ́рда́нь. и҆ гле́да да ви́ди ѻ҆ньзи жена̑ прпо̑бна 17.174.

при́вечерь 11.101, приве̑рь 11.103б, при́вечерь 17.174, приве́рь 36.270б.

привидѣние *ср.* (7) **1.** *Привидение, образ на покойник, безплътно същество, призрак.* пристꙋпѣ́те и҆ вы́ждьте рꙋцѣ́те мои̑ и҆ нѡѕѣ́те. и҆ разꙋмѣ́йте ѻ҆ти̑ не́ сꙋмь привы́дѣнїе. защѡ̑ привидѣ́нїе плѣ́ть и҆ ко́сти не и҆ма, катѡ̑ вы́е ме́не ви́дите чѣ и҆ма́мь 38.288б; и҆ ви́ды, ка́къ ле́жи̑ мом'кь насрѣ́ цр҃ква. и҆ катѡ̑ ви́дѣ това̀, ꙋпла́ши се. и҆ мнѣ́ше мꙋ се че є҆ нѣ́кое привидѣ̀нїе та гѡ̑ бла́зны 11.101б. **2.** *Нещо неистинско.* и҆ а҆ко ре̑мь не ꙗ҆де. а҆ ны́е лѣ́же̑, и҆ показꙋвамѣ̑ ѻ҆ти́ е привидѣ́нїе что сѣ̑ е ро́диль х҃с 38.289.

ед.: привидѣ̀нїе 11.101б, привидѣ̀нїе 11.101б, 34.250, приви́дѣнїе 38.288б, привы́дѣнїе 38.288б, привидѣ́нїе 38.288б, 38.289.

привикам *св.* (12) *Привикам, започна да викам, развикам се.* и҆ слꙋчи́ха се пасты́рїе бли́зꙋ при тѣ́зи рѣка̀ и҆ видѣ́ха катѡ̀ но́си лѣ́вь дѣте́то, приви́каха и҆ те́коха със' ѱе́та 5.32б; и҆ ꙋпла́ши се ѻ҆н'зи пꙋстынн'ꙗ́къ да сѣ не ꙋда́ви, и҆ приви́ка, ст҃ыи дими́трїе помоѕи ми 9.71; и҆ голѣ̑ стра́хь напа́де на ѥ҆ѣ и҆ си́ч'кы прибѣ́гньха при а҆пл҃а, и҆ приви́каха със' вели́кь гла̑ 36.270.

аор.: 3ед. приви́ка 2.21, 4.24б, 9.71, 9.72б, 10.77, 15.152б, 37.279, привїка 4.25б, *3мн.* приви́каха 5.32б[2], 35.263б, 36.270.

привлача *св.* (1) *Довлача, докарам нещо до някъде с влачене.* привла́чи ры́бо ло́вець мрѣ́жꙋ ꙋ҆ длъбо́ка вода̑. и҆ кога̀ ме́тне мрѣ́жата ꙋ҆ дльби́на во́днаа, та мꙋ̑ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы. и҆ те́гли мрѣ́жата на́ сꙋхо със' голѣ́ма весел'ба̀ 31.215.

сег.: 3ед. привла́чи 31.215.

привлека *св.* (1) *Привлека, спечеля някого на своя страна.* ѡ҆нїа трѝте вла̑стелѥ, непотїа́нь и҆ ꙋ҆рошь и҆ ерпилїѡ̑. и҆з'ꙗ҆ви́ха се, как' сѣ̑ былѐ злѡ̑мы́сльници на цр҃тво́то ти. защѡ̑ катѡ̑ гы си̑ бы́ль пꙋсти́ль, да ꙋ҆мира̀ть таифа́ли. а҆ тїе́ си гы̀ привлѣ́кле по̑ се́бѣ 15.145б.

форма от перф. тип: *3мн.* си привлѣ́кле 15.145б.

приврат *м.* (2) *Притвор, част от църквата при главния вход.* и҆ чю́хь на́поконь чѐ ре́че. ѡ҆врьзѝ две́ри мл҃ти твоее г҃и. и҆ врата́та мꙋ̑ се самы̑ ѻ҆тво́риха. и҆ вьлѣзох'мѣ̑ вьтрѣ̀ вь при́вра́ть цр҃ко́вныи, и҆ па̀къ поидо́х'мѣ̑ пр̑ѣ цр҃квата до сре́брьнитѐ врата̀ 3.19.

ед.: при́вра́ть 3.19, при́прать (!) 17.170.

привтасам *св.* (4) *Пристигна, стигна до определено място, довтасам.* и҆ въ ѡ҆н'зи ча̑ кога̑ си в'ди́гнь рꙋка́та да и҆мь ѡ҆сѣчѐ главы̑те є҆дномꙋ̑ по є҆дномꙋ̑. и҆ прив'та́са ст҃ыи оу҆море́нь и҆ попоти́л' се 15.144; то́ꙗ ча̑ прив'та́са и҆ г҃ь въ а҆́дь. със' голѣ́ма сла́ва. и҆ със' пѣ́сны а҆́гг҃л'скы 35.263б.

аор.: 3ед. прив'та́са 15.144, 35.263б[2]; *плусквамперф.: 2ед.* бѣ́ше прив'та́сал' 36.273.

пригвоздя *св.* (3) *Прикова, закова на кръст.* и҆ па̀къ цр҃ца помы́сли за гво́здїето що̀ бѣ́ха, г҃а пригвозди́ле

inslav

на кр҃ть 4.26; ру́цѣте си҃ пригвоздѝ на кр҃тѣ, да ѿкове҃ на ѿ му́ка дїа́вол҄ска 35.258б.

аор.: 3ед. пригвоздѝ 35.258б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха пригвозди́ле 4.26; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* пригвозде́но 4.26.

пригледам *св.* (2) **1.** *Съгледам, видя някого или нещо, забележа.* и҆ като си҃ и҆́маше ѿбычаи па́де на колѣ́но оу҆ ѿн҄зи д҃нь и҆ поклони́ се бг҃у своѐму. и҆ ѡнїа завѝдниците, пригле́даха го, и҆ видѣ́ха данїи́ла че сѣ҃ мл҃ли бг҃у 11.92б. **2.** *Пригледам, погрижа се за някого, нагледам.* а҆́мы̀ да сто́римь добро̀ и҆ да сто́ри́ мл҃ты́нꙗ да хари́жеме ѿ що̀ и҆́маме ѿ ма́л҄ко ма́л҄ко ѿ мнѡ́го мнѡ́го, да пригле́дамѐ сыома́сы 18.207.

аор.: 3мн. пригле́даха 11.92б; *пов.: описат. 1мн.* да пригле́дамѐ 18.207.

пригоден *прил.* (1) *Пригоден, подходящ за определени намерения, удобен, сгоден.* а҆ гѵри́т҄чене детó по мо́ре ха́йдꙋте наговори́ха се да плѣ́ньть мити́лиль. и҆ дрꙋ́гощь нема́ха приго́дно врѣ́ме. а҆́ми̑ тѣ́к҄мо коги́ се събѝраше нарѡ́ мнѡ́го на пра́зникь вь ча҃ бж҃твны̑е лур҃гїе 39.316.

ед.: ср. приго́дно 39.316.

приготвя *св.* (3) *Приготвя, взема мерки нещо да е готово предварително, подготвя.* а҆́зь не приго́твы̑ мѣ́ката заради̑ ва҃, и҆ли̑ зара҃ хр҃тїа́не и҆ щотѐ стрꙋ́вать моа̀ во́лꙗ а҆́ми̑ зара́ди̑ дїа́вола 18.203б; защо̀ щото са҃ а҆́зь тѣ́мь мѣ́сто и҆ весе́лїе приго́твиль, та̑, и҆́ а҆́гг҃лы жела́ють да прини́кнать вѣ́трѣ 32.225б.

аор.: 1ед. приго́твѝ 17.174, приго́твы̑ 18.203б; *форма от перф. тип: 1ед.* са҃ приго́твиль 32.225б.

пригръна *св.* (2) *Прегърна; обгърна някого или нещо с ръце, като го притисна до себе си в израз на добро чувство.* и҆ позна́ха го добрѣ̑. и҆ то́ꙗ ча҃ ста́наха и҆ пригрѣ́наха го, и҆ цѣлꙋ́ваха го 5.35; и҆ видѣ́ ѿдале́че и҆ко́ната нѥ́гова что̑ мꙋ е написа́нь о҆бра́зь и҆ позна го, и҆ те́че и҆ пригрѣ̑на о҆на́зи и҆ко́на 9.68б.

аор.: 3ед. пригрѣ̑на 9.68б, *3мн.* пригрѣ́наха 5.35.

пригръна се *св.* (2) *Само мн. Прегърнем се, обгърнем се взаимно с ръце в знак на добро чувство един към друг.* ма́ика със҄ дьщера́та си҃ щѣ́ть да сѐ пригрѣ́нать и҆ да ꙋ҆мрать. баща̑ и҆ с҃нь щѐ да сѐ пригрѣ́нать. та чѐ да и҆з҄мрьть 18.189б.

бъд.: 3мн. щѣ́ть да сѐ пригрѣ́нать 18.189б, щѐ да сѐ пригрѣ́нать 18.189б.

придавам *несв.* (1) *Придавам, давам още малко към нещо съществуващо, прибавям.* и҆ па́вль а҆пл҃ь, ка́же, а҆ко̀ прѣдамь тѣ́лото си҃ да мѐ съже́гꙋть, а҆ любо́вь не и҆́мамь. ни́що ми се не прида́ва. ви́жь ко́л҄ко не мо́же ни́що да бꙋ́де без҄ любовь 34.255.

страд.: сег. 3ед. се прида́ва 34.255.

придам *св.* (4) *Придам, дам още малко към наличното, прибавя.* а҆́ми̑ па̀кь въспомени̑ за бога́таго лазара, что мꙋ̑ се придаде ѿ болꙗр҄ство́то. де́то се ѿбла́чѣчеше (!) ꙋ҆ зла́ты ѿде́жди 12.118; катѡ̀ кога̀ да речѐ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ бо́л҄номꙋ, бꙋ́ди̑ зра́вь, може ли̑ нѣ́что̑ да мꙋ̑ се придадѐ зра́ве ѿ дꙋ́мъта ти 15.155б.

страд.: сег. 3ед. се придадѐ 15.155б; *аор. 2ед.* се придаде́ 11.106б, *3ед.* се прида́де 9.66б-67, се придаде 12.118.

придобия *св.* (4) **1.** *Придобия, спечеля нещо, добия.* защо̀ сьмы́слювѧ̑ о҆ного́зи ро́ба мѣ́кьть мꙋ̑ щото мꙋ̑ да́де бь тала́нъть да трьгꙋ́ва, а҆ то́и го ськры̑ ꙋ҆ землꙗ̀та. и҆ не придоби̑ ни́що със҄ нѥ́го 17.163б. **2.** *Придобия; сдобия се с нещо, към което се стремя.* и҆ сьбы́раше се със҄ мꙋ́дры, и҆ със҄ ста́ры, давно̑ бы ѿ тѣ̑ придоби́ль за д҃шѣ́та си҃ нѣ́коа добра̀ наꙋ́ка 15.133.

сег.: 1ед. придо́бїꙗ 13.122; *аор.: 3ед.* придоби̑ 15.132б, 17.163б; *усл.: 3ед.* бы придоби́ль 15.133.

inslav

приема *св.* (116) **1.** *Поема, взема нещо в ръцете си.* и̑ прострѣ́ сѝ прьвы́лѧть рꙋка́та и̑ да́де мꙋ̀ сви́тата хар҇тїа написаннаѧ, и̑ рѣ̑ мꙋ̀. да прїе́мешь тои́зи сви́тькь ѿ мо́а рꙋка̑ 12.110; и̑ послѣд҇ сѝ прїѐ і̑ѡси́фь теслꙋ̀ свою̑. и̑ го́лꙋбь и̑злѣ́зе ѿ теслѣ̑та. и̑ полѣтѣ̀ на главѣ̑та і̑ѡсифꙋ̀ 13.124б; и̑ не ка́зах҇ ли́ вы̑. ка́к҇ го съ̀мь а̑зь на рꙋ́ка прїе́ль и̑ дрь́жаль ка́то̑ мл҃нць 35.264б. **2.** *Приема, получа нещо от някого, сдобия се с нещо, придобия.* а̑ми̑ и̑ вы́е бл҃вені́и хр҃тїа́не послꙋ̑шаите и̑ си́ч҇ки ра́зꙋмно раз҇берѣ́те. как҇ са̀ си́ч҇ки ч҃лцїи щото са̑ на тоизи свѣ̑ть льжо́вны̑ та̀ са си́ч҇ки прїе́ле ѿ б҃а ра́зꙋмь и̑ хи́трость 31.222; и̑ а҃пль х҃вь бы̑. и̑ ѿ д҃ха ст҃го прїе́ си́лꙋ, и̑ наꙋ̑чи се си́ч҇ко бж҃тѝвно 37.274. **3.** *Изтърпя, понеса някакво изпитание.* и̑ таквѡ́зи мн҃їе прїѐ ст҃ы̑ дими́трїе, и̑ скон҇ча се въ д҃не́шныи де́нь 9.66б; и̑ ради̑ те́бе въплты́х҇ се. и̑ бы́хь ч҃лкь и̑ тебѣ̀ ради̑ смѣри́х҇ се, и̑ хꙋ́ла прїехь, и̑ заꙋ̑шенїе, и̑ заплю́те 35.265; а̑ко ли̑ се нѣ́кой ѻ҃прѣ̀ на боговете на́ши та и̑м҇ се не покла́нѣ, а̑ то̑и̑ да прїе́ме голѣ́ма мѣ́ка 39.297. **4.** *Приема, приютя някого при себе си, подслоня.* и̑ ре́че с҃щенникь і̑ѡсифꙋ̀. на те́бѣ̀ се падне̑ жрѐбїе, да прие́мешь д҃вца г҃на, и̑ да ю̑ ꙋ̑па́зишь 13.124б; да нахраните гладна. да напо́йте жѣ́дна. да ѡ̀блѣче́те го́ла. да прїемете пьтни́ка 18.205б; и̑ стори́ше та́ко, и̑ заве́доше ю̑ въ ц҃рко́вь г҃ню. и̑ посрѣ́щнъ ю̑ с҃щенникь и̑ цѣлова̀ ю̑. и̑ прїѐ ю̑ и̑ бл҃ви̑ ѧ 13.123б. **5.** *Одобря, възприема нещо, съглася се, склоня.* тои́ се роди̑ на н҃бето ѿ ѻ҃ц҃а а̑ми̑ без҇ маи́кь то́изи и̑ д҃не́ска прїѐ да́ се ро́ди̑, на землѧ̀ ѿ ст҃аѧ̀ ма́рїѧ д҃вца без҇ ѻ҃ц҃а 33.239; и̑ ст҃ыи ѐѵ҇статїе прїе та́зи дꙋ́ма. и̑ прѣз҇ тьзи но́щь пове́доха и̑ двѣ̀те сѝ дѣца̀, и̑ поидоха кам҇то̀ мисирь 5.32. **6.** *Приема, поема някакъв пост, власт, чин.* и̑ на́поконь ѱофи́са ца́рь маѯимїань. и̑ прїѐ ц҃рство вели́кыи и̑ бл҃гочѣ́стивыи хр҃тїа́н҇скы̑ ца́рь кон҇стан҇тинь 9.66б; и̑ кога̀ се пе́трь а̑рхїепк҃пь прѣста́ви. и̑ прїѐ вл҃чьскыи прѣсто́ль въ а̑леѯа̑нрїи а̑хи́ла и̑́мето мꙋ̀ 15.140б; и̑ кога̀ сто́ри, е҃, го́дины ст҃ы̑ са́ва. ѿи̑дѐ въ монасти́рь флавїа́н҇скый да се ѿчи̑ кнїгꙋ̀. и̑ прїѐ и̑ночьскыи чи́нь 14.126. **7.** *Завзема, покоря страна или област, подчиня.* и̑ това̀ така̀ бы̑ като сѝ наи̑дѐ женꙋ̀ и̑ че́да. а̑ми̑ послꙋ̑шаите как҇ бы̑ па̀кь и̑ м҃нїето нѥ́гово. ѿ като̑ прїѐ ѡ҃нїа̀ мѣ́ста и̑ гра́дѡве, врьнѣ́ се па̀кь да и̑де в҇ ри́мь 5.38б. **приема исцѣление.** *Оздравея, избавя се от някаква болест.* и̑ а҃пл҃ь и̑́мь ре́че. что̑ е б҃ь сто́риль ч҃лкꙋ̀ съста́вите. тои́ гы е и̑ и̑змѣ́ниль. а̑ми̑ а̑ко поидете ка́м҇ко. б҃а, тога́зи мо́же прїѐ исцелѥ́нїе. а̑ сега̀ не мо́же 36.273; **приема кръщение.** *Покръстя се, стана християнин.* рѣ̑ ѐмꙋ г҃ь ѿ невы́димо. бл҃же́нь еси̑ ѐѵ҇статїе що сѝ прїе́ль ст҃о́е к҃рще́нїе, и̑ грѣ́хѡвете сѝ о̑чи́сти 5.30б; ѿи̑дѐ и̑ ца́рь и̑ дь́щерь нѥ́гова и̑ зет҇ мꙋ̀ въ и̑н҇дїю, и̑ к҃рще́нїе прїе́ха ѿ а҃пла ѳо́ма 7.51б; **приема образ** *и* **приема плът (чловѣческа).** *Добия плът, приема човешки образ.* а̑ми прѣклони̑ н҃бето, и̑ слѣ́зе на́ землю. и̑ о̑бразь като̑ ра́бь прїе́мь. и̑ плѣ́ть прїѐ ѿ пр҃тѧѧ д҃вца что мꙋ̑жа не зна́е, м҃рїѧ е бц҃а 15.132; а̑ дне́ска се поче́те и̑ просла́ви се. заради̑ защо̑ прїѐ б҃ь тѣ́зи плѣ́ть ч҃лчь́ска и̑ затова́ се поче́те 38.285б; защо̀ не бы̑ мо́гло ни́какь да се спасѐ ч҃лкь. а̑ко не бы̑ б҃ь прїе́ль плѣ́ть ч҃лчьскаа, сѝ рѣ̑. по̑нови́л҇ се 3.17б; **приема распетие.** *Бъда разпънат.* а̑ми г҃ь така постра́да, и̑ прїѐ распе́тїе. защо̑ бѣ́ха така̀ проре́кле пр҃рци 35.257б; и̑ заради̑ ч҃лчьскы̑ рс҃, та́ се и̑́ви̑ на́ землѧ̀ като̀ ч҃лкь, и̑ распе́тїе прїе́хь, и̑ погре́бох҇ се и̑ тре́ты̑ д҃нь въ с҃крсо̑ 5.29; **приема христа.** *Стана християнин.* така̀ и̑ ны̑е а̑ко не ѿста́ви̑ се ѿ зло̑ не можѐ прїѐ х҃а на срѣ̑цето сѝ 34.253б.

inslav

сег.: 1ед. прїéма 12.110б, *2ед.* прїéмешь 13.124б, *3ед.* прїéме 2.15б, 6.48, 14.126, прїéмлю 8.57, 12.115б, прїемлю 34.249, *3мн.* прїемлю̑ 11.105б; *аор.: 1ед.* прїéхь 5.29, 12.110б, 13.124б, прїéхъ 35.2632, прїехъ 35.263, прїé 35.263, прїехь 35.265, *3ед.* прїè 2.14, 3.17, 5.38б, 6.41, 9.62, 9.62б, 9.66б², 10.76б, 11.93, 12.111, 12.113б, 12.1142, 13.122, 13.123б, 13.124б², 14.126, 14.128б, 15.131б, 15.132, 15.132б, 15.138б, 15.140б², 33.235, 33.235б, 33.239, 35.257б, 35.258б, 36.273, 38.285, 38.285б, 38.286б, 38.289б, 38.290, 39.303, прїе 5.32, 11.84б, 13.122, 14.127, 33.235б, 37.274б, прїé 7.54б, 14.129, 15.143б, 15.150б, 37.274, прїè 12.114б, *1мн.* прїéхъмѐ 5.27б, 18.203, 18.205, 35.256б, прїéхъме 36.271, *2мн.* прїехъте 10.79, *3мн.* прїéха 7.51б, 10.79, 35.259, 38.286б, прїéше 11.106, 15.132, 15.149, 15.150, прїеше 15.137б, прїеха 32.229б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше прїéла 3.17б, прїéль бѣше 12.109б, бѣше прїéль 17.164, 38.285б; *форми от перф. тип: 1ед.* съмь прїéла 17.173, сѣмь прїéль 35.264б, *2ед.* сѝ прїéль 5.30б, 35.262б, *3ед.* ѐ прїéль 10.76б, прїéль 12.114б, *2мн.* прие́ле сте 32.228б, *3мн.* са прїéле 31.222; *бъд.: 2ед.* щешь да прїéмешь 32.229б, *3ед.* щѐ да прїéме 9.63б, щѐ да прїéмле 15.132, *1мн.* щѐ да прїемлѣмь 15.148, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ̑ прїè 9.64, *2ед.* прїé щеть (!) 1.4б, *3ед.* прїé ще 6.48, *3мн.* щѣть прїè 32.224; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да прїéме 13.125; *пов.: описат. 2ед.* да прїéмешь 12.110, да прїемешь 12.110б, *3ед.* да прїеме 13.125, да прїéме 39.297, *2мн.* да прїемете 18.205б; *усл.: 3ед.* бы̑ прїéль 3.17б, 38.285, бѝ прїéла 31.226, *3мн.* бы̑ха прїéле 36.271б; *прич.: сег. страд. ед.: м.* прїéмь 15.132; *мин. деят. I ед.: ж.* прїéмъши 34.250; *съкр. инф.:* (можѐ) прїè 34.253б, (мо́же) прїè 36.273.

приемам *несв.* (33) **1.** *Приемам, получавам нещо от някого, сдобивам се.* да зна́ете и̇ това̀. ѻ̆ти ко́и и̇́ма зла̀ жена̑, фа́йда̀ за грѣ́хове свои̇̀ прїéма 21.211; и̇ и̇́мать тъзи вс҃да̑... ст҃аа вода̑, и̇ досега ко́и пїè ѿ нѥ́а със̾ чи́ста вѣ́ра прїéма и̇сцѣлѥ́нїе ѿ сѣ́как̾ва бо́лесть 11.103; та̑ нѣ̀е то́л̾каза (!) добрьна̀ чю́дна на сѣ́кы д҃нь щото̑ прїéмаме ѿ вели́кыте боо́гове. а̇ла̀ мрѣ́т̾вь да въскр҃не́ ѻ̆ще не смѣ̀ чю́ле до д҃не́шнѣ̀ д҃нь 39.304. **2.** *Търпя, понасям изпитание.* затова̀ и̇ м҃нци и̇́дѣхꙋ, и̇ прїéмахꙋ м҃нїе и̇ трьпѣ́ха раз̾ли́чны мꙋ́кы, зарадѝ и̇́ме х҃во 9.75б; а̑ мом̾ците и̇гра́ѩха и̇ шигꙋ́ваха с[е] съ̑ нѥ́го и̇ смѣ́ха мꙋ се и̇ бы́ѩха го. а̇ то́и си́ч̾ко съ̑ ра́дсѧ̑ прїема́ше и̇ трьпѣ́ше 40.322. **3.** *Приемам, приютявам някого при себе си, подслонявам.* и̇ ѡ̆ста́ви за́конь, да сѐ не събы́рать самаранѣ́не (!) на събо́рь, а̑ми̇̀ ѿ сич̾кы мѣ́ста да гы̑ и̇спъ̑ждать, и̇ да гы̑, не прие́мать 14.128б; и̇ ре̑ ми сѣ́кы̑ дѐто ѻ̆бы́чѣ лю́дїе и̇ пѣ́тници щото̀ прїéма, та̑ ѿи̇́де ѿ то́изи свѣ́ть, та сѐ покло́ни прѣ̀вѣнь пр҃ѣ̀ б҃а 32.228. **4.** *Одобрявам, възприемам нещо, съгласявам се.* ни̇̀ на ꙋ̆мѣ̀т̾ си̇̑ това̀ пола́гамѐ, и̇ не ра́димь да бꙋ́демь към̾то б҃а. и̇ не прїéмамѐ ка́кь ꙋ̆четь на̑ кнїгыте п҃рко́вны 11.103б; а̑ми̇̀ тога́зи а̇ѳи́нѩане бѣ̀хꙋ мꙋ́дрсѧ̑ е̇лли́н̾скаа наꙋ̆чили. и̇ не приѐма̀хꙋ а̑п҃лꙋ ꙋ̆че́нїето, и̇ не та́чѣха го ни защо̑ 36.268. **приемам христа (тѣло христово) в себѣ си (на себѣ си).** *Причестявам се, извършвам християнското тайнство причестяване.* ами̇̀ защо̑ са́мого х҃а прїéма́мѐ въ себѣ̀ си, да ны̀ се ѻ̆с҃ты̑ и̇ д҃шѣ̀та и̇ тѣло́то 35.266б; и нїе бл҃вени хр҃тїане. да не сто́римь така. да́ се очи́стѝ и̇ да се исповѣ̀даѐ. и тога́зи да пристꙋ́пѝ да сѐ прича́стѝ. защо самого х҃а прїемаме на себѐ си 33.247б; така̀ и̇ то́изи ч҃лкь дето прїема тѣло̑ х҃во, на своѐто ѿскврьнѥ́но и̇ ср҃це, ѻ̆н̾зи прѣда́де х҃а зара̀ди сребро̑ лю́бїе 35.266.

сег.: 1ед. прїéма̑ 4.25б, 9.65б, прїéмамь 18.191, *2ед.* прїéмашь 9.63б, 12.114, *3ед.* прїéма 3.17, 3.20б, 11.103, 13.125б, 17.171, 18.201, 21.211, 32.228, 33.243, 33.247б², 34.248б, 34.253б, 34.255, 35.266б, прїема 35.266, *1мн.* прїéмамѐ 11.103б, 11.105б, 35.266б, прїемаме 33.247б, прїéмаме 39.304, *3мн.* прие́мать 14.128б; *имперф.: 3ед.* прїéмеше 39.313, прїема́ше 40.322, 40.323, *3мн.* прїéмахꙋ 9.75б, приѐма̀хꙋ 36.268; *форма от перф. тип: 2мн.* сте прїемале 18.202б.

приемна *св.* (1) **приемна добро от някого.** *Видя добро; получа помощ,*

inslav

подкрепа, закрила от някого. а҃мѝ да притечѣме вѣ чер҄кова. и҆ бж҃твны дꙋ҃ми да послꙋ҃шамê замь да прїѥ́мнѣ҃ добрô ѿ того́зи ст҃ца̀ дето го пра́знꙋваме 39.295.

сег.: 1мн. прїѥ́мнѣ҃ 39.295.

приемля *вж.* **приема**

приетно *нареч.* (1) **приетно ми е.** *Приятно ми е, изпитвам задоволство, драго ми е.* защô а҆ко чи́нѝ, как҄во́то и҆́ще б҃ь. тога́зи и҆́маме мѣ́зда и҆ добрô ѿ ст҃їи. и҆ тога́зи се и҆ б҃ь рау́ва заради на́ша добра̂ работа. и҆ чтô празнꙋвамê та ê прїе́тно бꙋ҃, и҆ на ст҃ите нѥ́говы 9.75б.

прїе́тно 9.75б.

приживе *нареч.* (2) *Приживе, през живота на някого, преди нечия смърт.* да и҆ска́жѣ҃. и҆́ дрꙋ́го что ê сто́риль ст҃ыи при́живѣ чюдеса̀. и҆ послѣ́ щемь ка́за и҆ дрꙋ́гыте чюдеса̀ дѣ́то гы е ѥ҆по съмрѣ̀ть сто́риль 15.149; и҆ ре́че мꙋ ѡ҃н҄зи чю́дны̀ бж҃їи чл҃кь крот҄ко. гі҃ди́не, ст҃ще́нниче, оу҆мири́ се със҄ того́зи бра́та дїа́кона, защѡ̀ ѡ҃ста́х҄те непросте́ни при́живе 3.20б.

при́живе 3.20б, при́живѣ 15.149.

призова *св.* (7) *Призова, повикам някого да дойде.* и҆ магнен҄тїе призова̀ ст҃го́ при себѣ̀, и҆ ре҃ мꙋ геѡр҄гїе кажи намь зара́ди коѩ̀ ра́бота та сѐ така̀ наѐ днѣ҃ 39.298б; и҆ раз҄бꙋ́ди се ѳеодꙋ́ль. и҆ призова̀ сич҄ки бра́тїа. и҆ каза̀ и҆́мь, и ре҃ 11.103; и҆ тога́зи слѣ́зе і҆ѡа́кѵ̈мь, и҆ призова̀ пасты́рете свои̇̀ 13.122б; и҆ прии́мѝ г҃и д҃хь мои̇̀, и҆ ꙋтьк҄ми го сѣ҃ праве́дните д҃ши. и҆ кои̇̀то призоветь моѐ҃то и҆мѐ на помо́щь себѣ̀. а҆ тѝ и҆мь да́й щô и҆́ и҆́ще ср҃цето 39.309.

сег.: 3ед. призо́ве 39.318, *3мн.* призоветь 39.309; *аор.: 3ед.* призова̀ 11.103, 11.105б, 13.122б, 39.298б, 39.311б.

призовавам *несв.* (1) *Призовавам, приканвам някого да предприеме нещо.* и҆ затова̀ мл҃ю и҆ призова́вѣ҃ прѣвели́каго чи́ноначе́л҄ника михаи́ла, и҆ свѣтлѣ́ишаго гаврїи́ла. да просвѣта́ть ср҃це́то моѐ и҆ ва́шето 11.84.

сег.: 1ед. призова́вѣ҃ 11.84.

призра се *св.* (1) *Прен. Взра се, забележа нещо нередно у някого.* и ѿтога́ва и҆́щѣха нѣ́коа кри́вына давно́ биха найшлѐ да го̀ затрїють. и҆ не можаахꙋ нѝ въ что̂ да мꙋ сê при́зрꙋть. о҆́ти защô бѣ́ше вѣ́р҄нь и҆ и҆́скꙋ́снь на ца́рскы ра́боты 11.92б.

сег.: 3мн. сê при́зрꙋть 11.92б.

приида *св.* (31) **1.** *Дойда, пристигна някъде.* и҆ ма́л҄ко днѝ минах҄ се. и҆ ре҃ ц҃рь, да прїи́дꙋть си́ч҄ки и҆́дол҄скытѐ жрѣ́це. сѝ ре҃, що сѣ̀ като попо́ве 4.22; а҆́мѝ по си́ч҄кы ѣ҆зы́ци да сѐ прока́же и҆́ме моѐ. защô и҆́ а҆́зь за си́ч҄ки рс҃ ч҃лчьскы̀ прїи́дô, и҆ слѣ́зô ѿ н҃бе́то на́ земл҃ѧ за си́ч҄кѝ сп҃е́нїе 38.291б; и҆ си́ч҄кы гра́ѯ҄ събра́ се и҆ бо́л҄ны что̂ и҆ма́ше и҆ ко́й прии́доха си́ч҄кы ѯ҆ра́вы бы́ха 40.323б. **2.** *Образно. Премина, отида към нещо.* и҆ ѿгдѐ да сѝ ꙋ҆краси́ѝ д҃шѣ́та, ѿ дꙋ́мы що сѣ̀ ц҃рко́вны. защô ѿ дрꙋ́го и҆нак҄во не мо́же ч҃лкь да прїи́де ѿ зло̀ на добрô. катô ѿ дꙋ́мы бж҃твны и҆ ѿ поꙋче́нїе 9.61б. **3.** *Дойда, настана, настъпя (за време).* скрѣ̀бныи д҃нь прїиде́ ми д҃не́ска. и҆ бои́мѣ҃ се тврѣ́дѣ да не загы́немь 11.91; а҆́ми прїидѐ ча҃, да пойдешь на цр҃тво н҃бноѐ. и҆ ст҃ыи нико́лае, раз҄болѣ̀ се мал҄ко, и҆ прѣста́ви се съ ми́рѡ҃. къ г҃ꙋ 15.150б.

сег.: 1ед. прїи́дꙋ 17.173, *3ед.* прїи́де 9.61б, 35.259, прїиде 33.246б, *3мн.* прїи́дꙋть 4.22; *аор.: 1ед.* прїи́дô 38.291б, *3ед.* прїидѐ 2.13, 2.14, 15.150б, прїиде́ 11.91, прїи́де 33.246б, 34.249б, *1мн.* прїидѡ́х҄ме 33.237б, *2мн.* прїидосте 15.150б, *3мн.* прїи́дốха 3.21, прїидо́ше 33.241б, прїи́доше 36.272, прїи́дốше 36.273б, прии́доха 40.323б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ прїиш҄ль 33.246б, бѣ̀ при́ш҄ль 33.247, *3мн.* бѣ́ха прїишлѐ 10.78б, бѣ́хꙋ прїишлѝ 17.169б, бѣ́хꙋ прїишлѐ 33.246б, бѣ́хꙋ при́шле 33.247; *форма от перф. тип: 1ед.* с҄мь прїиш́ль 17.164б; *бъд.: 2ед.* ще́шь да прїи́дешь 32.230, *3мн.* щѣ́ть да прїи́дꙋть 18.199б; *пов.: 2ед.* прїидѝ

inslav

11.93, *2мн.* прїидѣ́те 5.39б, 18.201б, прїидѣте 11.102; *усл.: 3мн.* бы́ше прїи́шле 33.238.

приидет *от стб.* прнитн *св.* (1) *Дойда, пристигна някъде.* въ́трѣ те ꙋ҃ ц҃рква хра́ни гаврїиль д҃во и҃ прїи́дет҄ же въмалѣ́ раꙋ́й се да ти҃ ре́чѐ 13.121.

сег.: 3ед. прїи́дет҄ 13.121.

приима *св.* (7) **1.** *Приема; получа нещо, което ми се дава, предлага; взема.* данїи́ле, данїи́ле, прїимѝ това̀ ꙗ҆́стїе дѣ́то ты го̀ посла̀ бо҃ 11.91; а҆̀мѝ а҆́ко ще́шь да подꙋ́машь със҄ жена̀ грѣ́шна и҆ да и дарꙋ́вашь м҃лтва и҆ бл҃вь. а҆̀ ты̀ ми по҆́фрьлѝ дре́хата що̀ но́сишь, да си покры́ꙗ же́н҄ска немо́щь. и҆ тога́зи да се ѡ҆́брьна кам҄то те́бѣ и҆ благословь да прїи́мꙋ ѿ те́бе 17.166б; и҆ прїимѝ ѿ ме́не трѝ жльти́цы равꙋ́на, радѝ да вѣ́рꙋвашь. и҆ кога̀ до́идешь та́мо ꙋ҆зе́ щешь и҆ что̀ сѣ̀ ѡ҆ста́ле 15.142. **2.** *Приема, приютя някого при себе си, дам някому подслон.* прїимѣ́те бра́тїе ва́ше҃го досто́инаго пасти́ра. дѣ́то го е пꙋ́стиль бо҃ да е̂ ва́мь а҆рхїерей. и҆ прїимѣ́те подаре́наго ѿ бо҃а, ва́шего ч҃лка и҆ ꙋ҆чѝтелꙗ 15.138б; ч҃лче бо҃жїи помл҃ꙋи ме сырома́ха и чю́жѝин҄ца. и҆ прїими́ ме въ дѡ҃ твоѝ 40.322; і҆ѡ҆́сифе с҃нꙋ дв҃двь нѝ что̀ да се̂ не бои́шь а҆̀мѝ, прїимѝ м҃рїю женꙋ̀ своѝ и҆ оу҆пази ю҆̀ 33.236б. **3.** *Приема, съглася се с нещо, одобря го, призная го.* пꙋстѝ бо҃ с҃на своѐ҃го что сѣ̀ е роди́ль, ѿ женѣ̀, и҆ бы́ль ѐ по҆ зако́нь. защо̀ да и҆скꙋпѝ по҆зако́нные, ѻ҆́ти и҆ ны́е да прїи́мѣ҃. с҃нꙋ б҃жїю, положенїето что е̂ ꙋ҆закониль 33.240. **4.** *Приема, поема управлението над нещо.* і҆ това ре҃, скврьнныи і҆ро́дь. нѣ̀ че̂ ще се (!) да мꙋ̀ се покло́ни а҆̀мѝ да пꙋстѝ да́ го ꙋ҆́бѝють, да мꙋ̀ не прїи́ме цар҄ство̀то тоѝ да цр҃твꙋ́ва 33.237б. **приима добро от някого.** ***а)*** *Видя добро; заживея безгрижно, честито.* дрьза́и и҆ покѧ́ни се ѐв҄статїе. защо̀ доидѐ врѣ́ме па̀кь да си по́идешь на прьва̀та своа̀ по́чьсть… и҆ на вто́ро пришьствїе щѐшь да прїимешь голѣ́мо добро̀ 5.34. ***б)*** *Видя добро; получа помощ, подкрепа, закрила от някого.* а҆̀мѝ послꙋ́шайте ѐднакъ бл҃ве́нїи хр҃тїане, и҆ не дремѣ́те да чꙋ́ете и҆ дрꙋ́гы чю́деса что е̂ сътво́риль с҃тѝ димѝтрїе защо̀, да просла́вите ба҃, и҆ да прїи́мете добро̀ ѿ ст҃го 9.70.

сег.: 1ед. прїмꙋ 9.65б, прїи́мꙋ 17.166б, *2ед.* прїи́мешь 17.164, *3ед.* прїи́ме 2.14, 5.40б, 11.105, 13.125б, 13.139, 17.165б, 33.237б, 39.312, прїиме 38.294б, *1мн.* прїи́мемь 16.157б, 34.255б, прїи́мѣ҃ 33.240, *2мн.* прїи́мете 9.70, 15.142б, 39.29б, *3мн.* прїи́мꙋть 2.13, прїи́мꙋть 2.15, 18.191б; *бъд.: 2ед.* щѐшь да прїимешь 5.34, ще́шь да прїи́мешь 12.111, 12.111б, щѣ̂ да прїи́мешь 14.126б, *3ед.* ще да прїи́ме 32.228б, 37.281, щѣ̂ да прїиме 37.281, *1мн.* щѣ̂ да прїи́мемь 11.106; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да прїи́ме 12.109; *пов.: 2ед.* прїимѝ 2.13, 5.38б, 11.91, 15.141б², 15.142, 15.150б, 33.236б, прїи́ми 15.150б, 38.285, 39.312, прии́мѝ 39.308б, прїими́ 40.322, *2мн.* прїимѣ́те 15.138б², 18.189б, 18.190.

приимам *несв.* (2) *Приемам някого при себе си, давам му подслон.* и҆ и҆з҄бра̀ на҃ ѿ си́ч҄ките ѐзы́ци, ка́то̀ ка́же и҆ пр҃ркь софо́нїа на д҃не́(в)нъта паре́мїа. спасꙋ̀ що сѣ̀ ѡ҆фрь́лїени, и҆ съкрꙋше́нныте прїи́мѧ҃ и҆ поста́вѣм҄ гы за похва́ла и҆ зна́ꙗни и҆ прочю́ти по си́ч҄ка землѝꙗ 34.253б; и҆ виде́ѣ таи́нь б҃жїи. и҆ ка́кь прїи́ма бо҃ ко́и се пока́е 17.170б.

сег.: 1ед. прїи́мѧ҃ 34.253б, *3ед.* прїи́ма 17.170б.

приимет *от стб.* прнѧтн *св.* (1) **в чрѣвѣ приима.** *Зачена, забременея.* защо̀ бѣ́ше лꙋка́вы̀ дїа́воль чю́ль і҆са́їю пр҃ркꙋ дꙋ́мьта, что̀ бѣ́ше ре́кль. се̂ д҃ваа въ чрѣ́вѣ прїи́меть, и҆ роди́ть с҃на, и҆ нарекꙋ́ть и҆́ме е҆́мманꙋи́ль 13.124.

сег.: 3ед. прїи́меть 13.124.

прикажа *св.* (3) *Разкажа, опиша с думи нещо, прикажа.* тїꙗ дꙋ́мы и҆ тїꙗ чюдеса̀. дѣ́то прика́зах҄ме бл҃ве́ни хр҃тїа́не. това̀ си́ч҄кото сѣ̀ сто́риле а҆рх҃гглы что гы̀ д҃не́ска пра́знꙋвамѐ 11.106; а҆то̀ самы̀ оу҆лѣзоха при вл҃ка. и҆ прика́заха мꙋ и҆ дв҃ва̀та що сѣ̀ видѣ́ле, и҆ що и҆́мь ре҃ гь 5.30.

inslav

сег.: 1мн. прика́же̑ 33.239б; *аор.: 1мн.* прика́зах'ме̑ 11.106, *3мн.* прика́заха 5.30.

прикажа се *св.* (3) *Открия се, разкрия пред някого кой съм, изкажа се.* и̇ като́ виде̑ха как' сѐ позна́ха с҃стго (!) е̇в'ста́тїа. и̇ чю́дѣха се, и̇ дꙋ́маха. какы́вь е̇ бы́ль голѣ́мь ч҃лкь. и̇ ка́кь бы̑ тол'кози вре̑ме ме́жꙋ на̑, и̇ не прика́за се ни̑комꙋ 5.35; а̇ми̇ когà бы̑ наоу̑трѣ, а̇ тїà пои̇дѐ при се̑нницата с҃тмꙋ давно́ си ви́ды и̇ двѣ̀те дѣцà да и̇м' се прика́же 5.37; защô ми та́ка сто́ри. ко́л'ко годи́нь, бы̑л' си̑ ꙋ̇ ба́щин' си̑ дво́рь постни́кь. и̇ не прика́за се ме́не на ма́йка своà дето ть сѣ̑ роди́ла 40.323б.

сег.: 3ед. се прика́же 5.37; *аор.: 3ед.* прика́за се 5.35, 40.323б.

приказен *ж.* (2) *Приказка, разказ за някакво събитие или герой.* ами̇ послꙋ́шаите мо̑лю вы̑, и̇ дрꙋ́га при́казень за а̇рхистра́тига михаила 11.94б; чю́х'те ли̇ ди́вно чю́до бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. а̇ми па̑ ко́й е то́йзи детô чюѐ таква́зи прика́зень. и̇ да сѐ не почю́ди 39.316.

ед.: при́казень 11.94б, прика́зень 39.316.

приказувам *несв.* (2) *Разказвам, описвам с думи нещо, разправям.* и̇ гдѐ сѣ̑ вели́кыте то́говы чюдесà. що ны̑ прика́зꙋвать на́мь ѡ҃ц҃и на́ши, и̇ ка́жꙋть. как' ны̑ бѣ̑ и̇зве́де и̇з'ь е̇гѵ̇п'ть 11.88; приказꙋ̀ва се то́зѝ слово и̇̑ за чюдесата щото́ се е̇̀ сто́рило ѡ̑ ни̑го 39.295.

сег.: 3мн. прика́зꙋвать 11.88; *страд.: сег. 3ед.* приказꙋ̀ва се 39.295.

приказувание *ср.* (1) *Приказване, говорене, разказване.* товà да ска́же̑, и̇ да съвръ́шѝ дꙋ́мата. защô мака́рь и̇ да сê заба́вих'ме̑ ѡ̑ мнѡ̑го приказꙋва́нїе. а̇̀то̑ по̑о́бно. о̇̀ти, защô съ тї̑ѧ ц҃рьскы дꙋ́мы. и̇ х҃во ро́ж̑ьство дѐто е с҃псе́нїе на си́ч'кы ч҃лци 33.245б.

ед.: приказꙋва́нїе 33.245б.

прикарам *св.* (1) *Докарам, доведа близо до определено място, прикарам.* с҃ты̑и сѵ̇месѡ́нь, когà бѣ̑ше мла́дь. пасѣ̑ше ѡ̑в'це своѐмꙋ о̇̑ц҃ꙋ. катò и̇̑ пр҃рькь д҃вдь. и̇ когà до́дѣше нѣ̑ѧ а̇̑ то́и прика́раше ѡ̑в'цете бли́зꙋ о̇колò ц҃рквата 2.9б.

имперф.: 3ед. прика́раше 2.9б.

прикачен *прич.* (1) *Прикачен, окачен за нещо, закачен.* тà бѣ̑ше о̇̑новà ко́лелô при́качено высо́ко. и̇ ѡ̑и̇здолꙋ̀ и̇ма́ше дь́скы прико́ва́ни 39.299б.

мин. страд. ед.: ср. при́качено 39.299б.

прикова *св.* (4) *Прикова, прикрепя неподвижно нещо (някого) към друго нещо, закова.* а̇̀ми вы̑е да го поло́жите на землà̀ть вѣ̑знакь. и̇ сѣ̑ желѣ̑зны пиро́не да́ мꙋ прико́вѐте и̇ рꙋ́цѣте, и̇ нѡѕѣ̀те 37.277б; и̇ дои̇до́ше во́йны катô злы̑ ѕвѣ̀рове. и̇ прикова́ше ма̑̑ѳе̑а о̇ землà̀та 37.277б; тогѝва щьть да го̀ ви́деть ѡ̑нїа е̇вре̑е ха̑ като ч҃лка. и̇ щь́ть да мꙋ̑ ви́деть рьцѣ̑тѣ и̇ нѡѕѣ̑те продꙋ́пчени ѡ̑ пиро́нете катô бѣ̑ха го прикова́ле на кр҃тьть 18.200.

аор.: 3мн. прикова́ха 18.200, прикова́ше 37.277б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ̑ха прикова́ле 18.200; *пов.: описат. 2мн.* да́ прико́вѐте 37.277б.

прикован *прич.* (1) *Като прил. Прикован, прикрепен неподвижно с гвоздеи към друго нещо, закован.* тà бѣ̑ше о̇̑новà ко́лелô при́качено высо́ко. и̇ ѡ̑и̇здолꙋ̀ и̇ма́ше дь́скы прико́ва́ни 39.299б.

мин. страд. мн.: прико́ва́ни 39.299б.

прикоснет се *от стб.* прикоснѫти сѧ *св.* (1) *Прен. Докосна се, засегна някого.* и̇ бꙋ̑ оу̑годѝ. катô и̇ соломонь ц҃рь ка́же. праве́дны̑ д҃ше въ рꙋ́цѣ бж̑їи, и̇ не прикосне́т' се и̇̑мь мꙋ́ка. а̇̀ми̇ и̇ тѣло́то ни̑гово, и̇ до д҃не́шны̑ д҃нь стоѝ цѣ́ло ꙋ̇ гро̑бь 14.130.

сег.: 3ед. прикосне́т' се 14.130.

прикрия *св.* (1) *Прикрия, закрия нещо да не се вижда, покрия.* и̇ сто́ри такà. и̇ по̑фрь́ли що си̑ но́сѣше ве́т'ха дре́ха и̇ съдра́на. и̇ ѡ̑брь́на се ѡ̑ ни̑а. и̇ ѡна́зи

inslav

пристѣ́пи и҆ ꙋ҆зѐ дре́хата и҆ прикрѝ си тѣ́лото, ка́то трѣ́бѣше 17.166б.

аор.: *3ед.* прикрѝ 17.166б.

прикъся *св.* (1) *Скъся, намаля нещо, съкратя.* а҆̀ми сегà да ка́жемь, коѣ̑ ли да ѡ҆ста́ви̑. ѿ мнѡ́го мы́сль чю́дим ꙗ се коѐ да и҆ска́жѣ̑. и҆ за любо́вь пра́ꙁникꙋ щѣ́ мнѡ́го да ска́жѣ̑. а҆̀ми да прикъси́мь дꙋ́мъта. и҆ да ка́жемь деве́то и҆ска́нїе 33.245.

пов.: *описат. 1ед.* да прикъси́мь 33.245.

прикя *ж.* (3) *Прикя; дар, който невестата донася в къщата на мъжа си; чеиз.* и҆ ѿтогази надѣ́еше се на ба̑. и҆ дꙋ́маше сѝ. ѻ҆н ꙗзи что̑ е̑ сто́риль мл҃ть със ꙗ ме́не. и҆ да́де прикї̑а на прѣ́вата ми дѣ́щерь то́и ще сѣ̑ промы́сли и҆ за ѡ҆́нїа двѣ̑тѣ дѣщеры̀ 15.134б.

ед.: прикї̑а 15.134б, прикї̑ю 15.134б, пр[ї]кї̑ю 15.135б.

прилагам *св.* (1) **прилагам на сръцето си.** *Слагам си на сърцето, силно желая нещо.* и҆ то́и сѝ и҆ма́нїето ба́щнино, що̑ да бы̑ ꙋ҆́зе. и҆ то́изи добро̑дѣтел ꙗны́и мꙋ́жь не рассы́па го за тѣ́лесна потрѣ́ба... а҆̀ми что̑ сто́ри, сѣ́кыи дн҃ь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и҆ напоѩ́ваше жѣ́дны, и҆ го́лы ѡ҆блѣ́кꙋваше, сми́слюваше дв҃да пр҃рка, что̑то, ка́же. бога́тьство а҆́ко ти̑ течѐ, недѣ́и го прила́га на срѣ́цето сѝ 15.133б.

пов.: *отриц. със съкр. инф. 2ед.* (недѣ́и) прила́га 15.133б.

прилегна *св.* (2) **прилегне ми врѣме.** *Случи ми се подходящо време.* не ꙋ҆боа́ се ѿ ѡ҆́нїа́ фре́н ꙗ́ци ка́то̑ прѣ̑ѣ́ха ца́ри гра́дь. а҆̀ми е҆́днакъ мꙋ́ прилѐгна врѣ́ме войска̀ да вди́гне, да плѣнꙋ́ва нечѣ́стивы 8.58б; **прилегне ми на думата.** *Дойде ми на думата, настъпи подходящ момент да кажа нещо.* трѣ́бꙋваше е҆дна́къ ѿнапрѣ̑ да вы̑ ре́кꙋ а҆̀ми сегà ми прилѐгна на дꙋ́мата. и҆ ѿсе́га да на́чнѣмь прьвото и҆спи́тꙋванїе 33.238.

аор.: *3ед.* прилѐгна 8.58б, 33.238.

прилежен *прил.* (1) *Подходящ, удобен.* и҆ оу҆лѣ́зе ст҃ы́и въ кора́бꙗ. и҆ наче́ха да пла́вать. и҆ видѣ́хꙋ кора́бницыте какь е҆̀ до́брь вѣ́тꙗрь и҆ прилѐ́жꙗнь да пла́вать. и҆ нагово[ре]ше се ме́ждꙋ се́бѣ сѝ, да сѝ пои́дꙋть на свое мѣ́сто 15.137.

ед.: *м.* прилѐ́жꙗнь 15.137.

прилепя се *св.* (3) *Прилепя се; съединя се с повърхността на нещо така, че не мога да се отделя; залепя се.* и҆ тїе́ започе́ха да го съвлѣкꙋ́ть и҆ не могоха, защѡ̀ и҆зг҃ни́ло мꙋ́ тѣло́то и҆ прилѣпи́ла се ри́зата мꙋ́ 2.11; и҆ се́днѣ̑ха та̑ и҆зѣ́доха сфонꙗга́то̑ и҆ ста́ньха да и҆злѣ́зать. а҆̀ тїе́ са прилѐпиха ѡ҆ мрамо́рете бли́зꙋ при ико́ната ст҃го̑ и҆ векѐ не мо́гать да и҆злѣ́зать 39.317б.

аор.: *3ед.* са̀ прилѣпѝ 39.302, *3мн.* са прилѐпиха 39.317б; *форма от перф. тип: 3ед.* прилѣпи́ла се 2.11.

приливам *несв.* (1) *Приливам, присипвам една течност към друга, наливам.* и҆ то́ꙗ ча̑ то́изи слꙋга̀ ѿи҆дѐ на кла́денꙗць ѿвѣ́нꙗка дво́рь да донесѐ водà да прили́ва ꙋ҆ ви́ното 7.50.

сег.: *3ед.* прили́ва 7.50.

прилика *ж.* (29) **1.** *Прилика, сходство с нещо, подобие.* товà ка́то̑ чю̀ е҆вꙗста́тїе е҆дно̀ ѿ дꙋ́мата е҆и҆ познà ю̀ дрꙋ́го и҆ по прили́ка и҆ по ѡ҆́бразь како е̑ тїà нѥ́гова женà 5.37; и҆ когà погле́дна хꙋбѣ́ве и҆ познà че е̑ ма́йка мꙋ́ такà и҆ тїà познà на прили́ка ст҃на сѝ 39.316б; и҆ пѣ́ната на море́то и҆гра́е и҆ бл҃госла́вѣ те́бе г҃и. ѿ го́рꙗко ме́не комꙋ̑ бы̑ прили́ка а҆́зь нѣсмь подо́бна нѝ на тѣ́зи земл҃ѧ 13.122. **2.** *Прилика, съответствие с добрите нрави, приличие.* и҆ рѣ̑. ц҃рꙋ праве́дны̑, по̑оба́етъ ли̑ прѣ̑ тво́е ц҃рство да вди́гне рꙋ́ка то́изи нѝхꙗ́то, а҆́ко и҆́ма дꙋ́ма, нѣ́ка дꙋ́ма ка́то̑ тїа сичꙗ́ки что съ по добры̑ ѿ нѥго. а҆́ко ли̑ е неоу҆́кь и҆ безꙋ́мень. а҆̀ то́и да мльчѝ ка́то̑ и҆ негова прили́ка 15.141б.

ед.: прили́ка 5.37, 5.38, 7.51, 13.122, 15.141б, 15.151, 33.239, 38.281б, 38.282б[3], 38.284б[3], 39.300, 39.304, 39.316, 39.316б, 39.318,

inslav

при́лика 18.191[2], 21.210, 32.229б, 32.230б, 33.238б, *чл.* при́ликата 32.227; *мн.*: прили́кы 9.69, приликы 20.209б, прили́ 39.318б.

приличам *несв.* (20) **1.** *Приличам, подобен съм на някого.* бра́те ака́кїе, що̀ прили́ча то́изи чл҃кь на плакї̑да щото го̀ и҆щеме да не бꙋ́де то́и сам'сѝ 5.35; и҆ ви́дѣ го и поболѣ̀ ѕ҃ср̑цето (!) сѝ ка́кь прили́чѣ на мꙋ́жато́го ѐи. и҆ пристьпи по́близꙋ да подꙋ́ма със' ні́єго 5.37; прѣ́вїать влькь прили́чѣше ка́то ѐ́дна̀ же́н'ска расла́ница кога́то е роди́ла та̑ е лю́та 18.181б. **2.** *Само 3л. Прилича, съответства на действителността.* чл҃кь и҆́ма є҆дно̑ де́йство, да гле́да със' о҆чи́те сѝ. мо́жеш ли да мꙋ́ ре́шь. слѣ́пь є҆, ѻ҆́ти не гле́да със' рꙋцѣ́те сѝ. что̑то не прили́чѣ 38.282. **прилича ми.** *Прилича ми, приляга ми, подхожда ми.* заради̇̀ това̀ прили́че на́мь догдѐ смѐ живы̀. състра́ (!) бж҃їи. и҆ сѣ̑ пра́во ср̑це да сѝ прѣпрово́ди̇ на́шѣть жи́вот 39.318б; прили́че ми да се мѣ́ча ѻ҆́ти сѣ̑ грѣ́шень защо̑ бь̀ си́ч'ко зло̀ щото̑ пꙋ́ща на чл҃ците; защо̑ види бь̀ че не хо́димь пра́во кам'то нїго 1.4; а҆̀ми сѐ си́ч'ки бꙋ́ мл҃ѣте бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. защо̀ нїе́мꙋ прили́че сѣ́как'ва мл҃ба и҆ почѣ̑ть и҆ поклана́нїе 18.207.

сег.: 3ед. приличе 1.3, прили́че 1.4, 1.8б, 18.207, 32.226, 39.302, 39.318б, прили́ча 5.35, 7.53, прили́чѣ 5.37, 38.282, *2мн.* при́личите 18.202б; *имперф.: 3ед.* прили́чаше 5.36, прили́чѣше 18.181б, 18.182[3], 18.182б[2], прили́чешѣ 39.307.

приличен *прил.* (26) **1.** *Приличен, който прилича на нещо или някого, подобен.* и҆ въ ѻ҆́нїа дь̑скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и҆зьѻ҆́стренѝ прилы́чны на ко́пїа а҆ дрꙋ́гы ка́то но́жове 39.299б; ка́кь ѐ чл҃кь прили́чень мо́рꙋ. ка́то вѣ́трь на море́то коги́ се пли́скать тала́зете та̑ ми́ра не́мать никоги 31.216б; два̀ ра́зꙋма и҆́ма тꙋ́ка, и҆ прили́чны сѣ̑ є҆дин дрꙋ́гымꙋ. дали̇̀ є҆ пои́сти́на что̑ и҆̀де х҃с по въскре́нїе и҆лѝ не и҆̀де 38.289. **2.** *Приличен, който добре приляга, подходящ.* тьк'мо а҆м'во́нь що є҆ насрѣ̑ ц҃рква не бѣ́ше напра́виль, защо̑ не мо́жаше да на́йде так'визи прили́чны мра̀море 9.68б; и҆лѝ а҆̀ко зна́ешь нѣ́коѩ ѻ҆тро́ва а҆̀ тѝ мꙋ сто́ри да ꙋ҆̀мре ѿ прили́чна нїе́гова съмрѣ́ть 39.302б; дарѡве́те на ѡ҆нїа хытрьцѝ това̀ прока́зꙋвахꙋ. зла́тото что̑ доне́соше, то̑ пока́зоваше, ка́то ц҃рꙋ сѣ́щомꙋ. защо̑ зла́то тьк'мо ца́рꙋ є҆ прили́чно 33.244. **3.** *Благоприличен, който се държи според изискванията на добрите нрави.* а҆̀ тїа́ двѣ̀тѣ нїе́гѡвы дѣца̀, видѣ̑ гы като са̀ кра́сны и҆ ра́зꙋмны и҆ прили́чны. тѣ̑ сторѝ на голѣ̑ма поч'сть, и҆ ꙋ҆зе́ гы при се́бѣ да мꙋ слꙋгꙋ́вать на трьпе́за 5.36. **у прилично врѣме.** *В подходящ момент.* давно́ се бих'ме ѻ҆ста́виле бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ѿ това̀ злоѐ вино̑ пїи́ство и҆ запо́иство. а҆̀ нѣ̀ за пїтїе дѣ̑то пїа́ть за сла́вꙋ бж҃їю, и҆ ꙋ прили́чно врѣ́ме и҆ въ за́конь 20.209б.

ед.: м. прили́чень 9.60б, 16.157, 31.216б, 34.248, 38.281б, 38.284б, 39.295б, прили́ч'нѣ̑ 12.109, приличе́нь 38.284б, *ж.* прили́чна 5.28, 39.302б, 39.305, *ср.* прили́чно 5.36б, 7.51б, 7.52[2], 20.209б, 33.240, 33.244; *мн.*: прили́чны 5.28, 5.28б, 5.36, 9.68б, 38.289, прили́чнны 33.232, прилы́чны 39.299б.

прилично *нареч.* (3) **1.** *Прилично, подходящо, подобаващо.* и҆ та́мо да сѐ спо́обѝ на ц҃ртво нб҃ное. дѣ̑то са си́ч'кы ст҃ції̑и. праве́дны̑ д҃ши почива́ють и҆ поч҃ти а҆гг҃льскые непрѣста́нно сла́веть бл҃ть и҆ чл҃ко̑ лю́бїемь г҃а на́ш҃ѣго і҆ѵ҃ х҃а. дѣ̑то мꙋ̑ е прили́чно си́ч'ка сл҃а́ и҆ ч҃ть и҆ по́клонь и҆ сега̀ и҆ до краѝ ст҃ь. вь вѣ́кы а҆́мїнь 39.319б; а҆̀мѝ защо̑ бы̑ за б҃а, дꙋ́мы затова̀ поскорꙋ и҆ по́мал'ко сказах'ме. нѣ̑ защо̑ не бѣ́ше прили́чно. да ска́жѣ̑ а҆̀мѝ защо̑ не мо́жете разꙋмѣ̑ ка́то є҆ 33.239б. **2.** *Подобно, сходно.* ничто̑ нѣ̑ е при́лично на земли ѿ жена̑ по зло̑ є҆зи́чна̀ и҆ ни́кои ѕвѣ́рь лю́ть и҆́ма так'ва́зи при́лика. как'во́то зла̀ жена̑ лꙋка́ва 21.210.

при́лично 21.210, прили́чно 33.239б, 39.319б.

inslav

прилучи се *св.* (1) *Само Зед. Случи се, улучи се.* дѐто ре̑, ѻ̑ти се прилꙋ̑чи, такво́зи врѣме, да сѐ прѣписꙋ́ва си́чⷭ́кыи свѣ́ть, кога́то се родѝ х̃с и̇ да ка́же̑ затовà 33.239б.

аор.: *Зед.* се прилꙋ̑чи 33.239б.

прилягам *несв.* (2) *Само Зед. Възможно е, може да стане.* а̀ а̑зь когà да попла́чю. и̇ да прилѣгаше да бы̑ сичⷭ́ка но́щь плака́ла, и̇ не бы̑ тѐ погре́бла 35.261б; и̇ подꙋ́ма эvⷭ́ста́тїе съсⷭ́ сльзи и̇ пла́че и ре̑. мл҃ю ти се г҃и б҃е мои̇, а̑ко не мо́же и не прилѣ́га да прѣми́не товà искꙋше́нїе ѿ н҃а. а̑ко ѐ по́добрѣ сегà повели̇̀ г҃и да до́йде товà и̇скꙋше́нїе на на̑ 5.31.

сег.: *Зед.* прилѣ́га 5.31; *имперф.*: *Зед.* прилѣгаше 35.261б.

примина *св.* (1) *Премина, придвижа се през нещо.* защô ѿна́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и̇ та́мо на ста́нь па́дахꙋ чл҃ци пѣ́тници и̇ чюжди́нⷭ́ци, и̇ та́мо б҃ца роди̇̀ х̃а. и̇ та́мо го найдо̀ше и̇ ѡ́нїа хы́трьци. и̇ прѣбы̑ та́мо д҃ны б҃ца ма́лⷭ́ко. защô не мо́жаше да и̇злѣ́зе да прими́не ѿ мнѡ́го лю́дїе 33.244б.

сег.: *Зед.* прими́не 33.244б.

примка *ж.* (1) *Примка, уловка от връв или въже, мрежа.* прѣпросла́влень е̑сѝ г҃и б҃е мои̇. ѻ̑тѝ нѣ̀ си прѣ̑даль ме́не вⷭ́ рь́цѣ кои̇то ме и̇щѣ́ха а̑мѝ и̇зба́вилⷭ́ ме е̑сѝ катô пⷭ́ти́ца ѿ при́мⷭ́ка кога́то ѐ ꙋ̑ло́вена 39.308б.

ед.: при́мⷭ́ка 39.308б.

примрак *м.* (1) *Мрак, тъмнина, сумрак.* и̇ затовà д҃вдь пр҃рькь дꙋ́маше за д҃не́шнѝ д҃нь. и̇ прѣклóнь н҃бса и̇ съни́де. и̇ примрàкь подⷭ́ нога́ма е̑гò, и̇ възи́де на херꙋві́мь и̇ летѣ̀ возⷭ́лѣ́те на кри́лꙋ вѣтрь́ню 38.286б.

ед.: примрàкь 38.286б.

примѣна *ж.* (1) *Премяна, дрехи, облекло.* и̇ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и̇ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ сѝ и̇ сичⷭ́кы ѡблѣ́чены въвⷭ́ копри́нени примѣ́ни. и̇ зла́ти поі̑сѣ 40.320.

мн.: примѣ́ни 40.320.

примѣсювам се *несв.* (1) *Прен. Смесвам се, имам полови връзки с някого, примесвам се.* защô ѻ̑бра́зь и̇́ма патрїа́рⷭ́шьскы̑. а̑ми ѐ вѣтрѣ̀ дїа́воль и̇ любодѣ́ица, катô и̇ женâ при своѐго мꙋ́жа дрꙋ́гыимꙋ се примѣ́сюва. такà и̇ то́и не тѣле́снѣ, а̑мѝ д҃хо́внѣ. защô при мо́й живо́ть а̑ тои ѿнѐ прѣсто́ль ц҃рко́вны̑ 12.119.

сег.: *Зед.* се примѣ́сюва 12.119.

примѣся се *св.* (2) *Примеся се, отида сред определено множество хора, смеся се.* и̇ рекохⷭ́ си, а̑ко мѐ не пꙋ́стеть, а̑зь да́ се примѣ́се съсⷭ́ дрꙋ́гы лю́дїе, и̇ никои мѐ не щѐ позна̀, и̇ влѣ̀ щь 17.169б; и̇ станьхь ѿ то́ва мѣ́сто, детò се м҃ла̑, и̇ поидо̀ па́кь та́ се примѣ́сихь де́то влѣзꙋвать 17.170б.

сег.: *1ед.* се примѣ́се 17.169б; *аор.*: *1ед.* се примѣ́сихь 17.170б.

принеса *св.* (25) **1.** *Принеса, донеса нещо от някъде.* и̇ принесѣ́те с҃тыи хлѣ́бь. и̇ ѿ ло́зи трѝ гро́зди, и̇ и̇́зⷭ́цѣдѣте го и̇ причестѣ́те се. защô е і҃с г҃ь товà пока́заль 37.280; и̇ тога́зи прине́се нѣ́кои хр҃тїа́нинь двѣ̀ ламⷭ́бады хꙋ̀бавы и̇ голѣ́мы, и̇ запа́ли гы прѣ̑ ѻ̀бра́зьть с҃тмꙋ̀ дими́трїю 9.74; та че повелѣ̀ та̑ прине́соха коле́лô голѣ́мо. і̇ на не́го приве́заха с҃тго 39.299б. // *Образно.* а бл҃же́нныи і̇ѡа́ннь... разⷭ́бра̀ за нѣ́кого кѵ̈рїака е̑п҃кпа, детô. и̇ то́и быль и̇спъдень, и написà мꙋ̀ посла́нїе да гô ꙋ̑тѣши̇̀, и̇ писà такà. принеси́ ми да почрьпꙋ̀ ѿ тво́ата жа́лость. и̇ да разⷭ́валю̀ ѡбла́кь на тво́ата мы́сль 12.117. **2.** *Поднеса, принеса някому нещо като дар.* и̇ приближи се вели́кь д҃нь г҃нь, и̇ прине́се і̇ѡа́кѵ̈мь да́рь свои̇ г҃ꙋ б҃ꙋ 13.121; ты̀ ѿ мнѡ́го годи́ны слꙋгꙋ̀вашь ѡлⷭ́тарꙋ, и̇ лїтꙋрги́сꙋвашь. и̇ мнѡ́жищь си прине́сль б҃ꙋ да́рь с҃ть 17.167; то́изи ѐ дѐто си прово́ди

inslav

живо́ть свой на́ землѧта напꙋ́сто. и҆ не зна́еше нѝ злѡ̀ нѝ добро̑. нѝтѡ̀ прине́се бꙋ̀ нѝ пость, нѝ м҃лты́нѧ, нѝ поклоне 32.231. **3.** *Дам плод, родя (за растение).* и҆ ꙋ҆коре́ни се ѻ҆нова̀ дрѣ́во сꙋ́хое и҆ прора́сте, и҆ цв҃ѣ́ пꙋ́сти, и҆ ро́жꙗба, тоѧ̀ ч҃а. и҆ пло́дь зрѣ́ль прине́се, и҆ сла́дость медо́вна ка́пе ѿ нѥ́го 37.274б. **принеса думата.** *Възпроизведа, повторя нечии думи.* а҆мѝ да принесѣ̑ дꙋ́мата щѡ́тѡ̑ ка́же пр҃р҃кь д҃вдь залꙋ́до се млѣ́вы и҆ трꙋ́ды сѣ́кы ч҃лкь на землѧ̑та, а҆̑ самъ̀ мꙋ̀ се д҃ни́те довръ́шать. и҆ не ѻ҆ста́нѥ мꙋ̀ ни́що 31.215б.

сег.: 2ед. принесешь 13.121, принесе́шь 13.125, *3ед.* принесѐ 15.150б, при́несе 39.317, *3мн.* принесѣ́ть 32.226; *аор.: 1ед.* принесо̑ 17.174б, *3ед.* прине́се 9.74, 13.121, 13.122б, 32.231, 37.274б, 37.280, *3мн.* при́несоха 32.224б, прине́соше 33.244, 33.244б, прине́соха 39.299б; *форма от перф. тип: 2ед.* си прине́сль 17.167; *бъд.: 3мн.* щѣть да принесꙋ́ть 33.244; *пов.: 2ед.* принеси́ 11.89, 12.117, 13.125, принеси 33.242б, *2мн.* принесѣ́те 37.280, *описат. 1мн.* да принесемь 13.125, да принесѣ̑ 31.215б.

принесувам *несв.* (3) *Принасям, донасям нещо от друго място.* ч҃лкь ѻ҆ниси́фо́рь и҆́мето мꙋ̀, что̑ бѣ́ше поста́вень да па́ли и҆ да гасѝ свѣ́щи, щото̑ прине́сꙋвать х҃ртїа́не на гро̑бь ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.74; бра́те ѻ҆ниси́форе. не мї е ꙋго́дно тѣ̀ что̑ чи́нишь съсъ̀вѣщи́те (!). и҆ зна́и, ѻ҆́ти и҆ себѣ̀ си̑ врѣ́дишь, и҆ ѿнїа что̑то гы принѣсꙋвать 9.74.

сег.: 3мн. прине́сꙋвать 9.74², принѣсꙋвать 9.74.

приникна *св.* (2) *Надникна, погледна за кратко време.* и҆ въ҆пр҃и се ѻ҆хо́зїа въ і҆и҃ли. и҆ то́и въ є҆динь де́нь хо́дѣше по пола́тите си̑, и҆ прини́кнъ до́лꙋ и҆ [да погледа ѿ вратата полатные и҆ па́де до́лꙋ], за мнѡ̑го врѣ́ме є҆́два́ се свѣсти̑ 11.90; да зна́ете тїа́ щото́ са ме́не възлюбле́ни, тѣ́мь хꙋ́бевѣ да и҆́мь слꙋгꙋ́вате… защѡ̀ щото са̑ а҆́зь тѣ́мь мѣ́сто и҆ весе́лїе приго́твиль, та̑, и҆̑ а҆́гг҃лы жела́ють да прини́кнать въ́трѣ 32.225б.

сег.: 3мн. прини́кнать 32.225б; *аор.: 3ед.* прини́кнъ 11.90.

приникнувам *несв.* (1) *Надниквам, поглеждам навън.* и҆ когà повелѣ̀ бь, да се прѣста́ви. бѣ́ше се затво́риль, като си̑ чинѣ́ше, ꙋ҆ сꙋ́бота и҆ оу҆ не̑лѧ, ѻ҆тво́рꙋваше и҆ при́никнꙋваше, и҆ дꙋ́маше със̀ ч҃лци. а҆ тога́зи не ѿтво́ри нѝ вь сꙋ̑, нѝ вь не̑лѧ, като си̑ чи́нѣше да бл҃госла́ве лю́дїе 2.14б.

имперф.: 3ед. при́никнꙋваше 2.14б.

принос *м.* (4) *Дар, донесен подарък, принос.* и҆ ѻ҆тидѐ гедеѡ̑ и҆ закла̀ ѧ҆́ре, и҆ свари́ го, и҆ ꙋ҆зѐ є҆ди́нь прѣсне́ць. и҆ при́нось доне́се това̀ а҆́гг҃лꙋ да ѧ҆́дѐ. ре́че мꙋ̀ а҆́гг҃ль ꙋ҆зъ̀мѝ то́изи при́нось, и҆ ѻ҆ставѝ го при то́изи ка́ми́кь и҆ гедеѡнъ̀ го ѻ҆ста́ви 11.88; и҆ ѿйдѐ ца̀рь въ ка́пище бо́га а҆поло́на що го̀ и҆́махꙋ є҆лли́нъсцїи като̀ бо́га. и҆ та́мъ̀ си̑ сто́ри по́клонь и҆ прино̑ 5.38б.

ед.: при́но̑ 5.38б, прино̑ 5.38б, при́нось 11.88².

принося *несв.* (13) **1.** *Донасям, нося нещо от някъде.* и҆ нѝ хлѣ́бь и҆ма́ше да ѧ҆́дѐ. и҆лѝ сто́мна во́да̑ да пїѐ тъкъ̀мо нѥ́говата ѿбы́днаѧ̑ жена̑. хо́дѣше и про́сѣше ѿ къ́ща на къ́ща, и҆ и҆ (!) прино́сѣше та мꙋ̑ мѐтнꙋваше ѿдале́чь 35.256б. **2.** *Пренасям, нося от едно място на друго.* и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҆́новà колело̑, и҆ приносѣше ст҃го да про́йде на̑ дьскыте дѣ́то̑ бѣ́ха ноожѐвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни 39.299б. **3.** *Принасям, поднасям нещо в дар.* бѣ́ше і҆ѡа́кѵ̀мь ч҃лкь праве́дънь, и҆ бога́ть тврьде, и҆ то́и ѿ колѣ́но і҆и҃лѥво, и҆ прино́сѣше да́рь г҃ꙋ б҃ꙋ̀ 13.121; и҆ ѿнїа хытрѝ влѣ́свы ѿ пер̀сидско мѣ́сто да́рь приносеть. ѻ҆́ти. защо̑ д҃не́ска на пр҃р҃ци́те пр҃р҃чьство́то събі́ва се 33.235б. **4.** *Давам плод, раждам (за растение).* а҆́зь нѣ смь подо́бна нѝ на тѣ́зи землѧ̀. ѻ҆ти и҆ землѧ́та ти прино́си

inslav

пло́дь на сѣ́ка годи́на, и҆ б҃лгосла́вѣ тѐ г҃и 13.122; и҆ ви́дѣхь низ҆ рѣ́кы чê течѐ млѣ́ко и҆ медь тâ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени пльны сѣ҆ ро́ж҆ба. и҆ сѣ́ко дрѣ́во прино́сѣше ро́ж҆бы, є҆і, на сѣ́ко врѣ́ме 32.227б. **5.** *Прен. Донасям, причинявам нещо, предизвиквам.* а҆̀ми̇ вра̀гь сѣ̀щи дїа́воль. детô прино́си за́вість сѣ́кога ч҃лкꙋ на д҃шьта. ви́ды как҆ сê ꙋ҆мнѡ́жꙋвать х҃ртїа́не. а҆̀ є҆лл҆и́н҆цїи ма́л҆ко ѡ҆ста́нꙋвать. и҆ годѣ́ше да за́пре дꙋ́мыте ст҃мꙋ 9.63.

сег.: 2ед. прино́сишь 3.17, *3ед.* прино́си 9.63, 13.122, *1мн.* прино́симь 13.125, *3мн.* прино́сеть 20.209, 32.224б, 32.226, 33.235б, приносеть 33.235б; *имперф.: 3ед.* прино́сѣше 13.121, 32.227б, 35.256б, приносѣше 39.299б.

приношение *ср.* (1) *Прен. Причиняване, предизвикване на нещо.* разꙋмѣ́ите бра́тїа. а҆́ко̀ нѣ́кои въ пїа́н҆ство ꙋ҆́мре. та є҆ то́и са́мь себѣ̀ си̇̀ дꙋшьма́ннинь и҆ ꙋ҆бїи́ца и҆ приношенїе на́поконь ненависть бꙋ҆ 20.208б.

ед.: приношенїе 20.208б.

припаде *от стб.* **прнпастн** *св.* (21) *Падна на колене пред някого или нещо.* и҆ пои́де ꙋ҆ ц҃рква п҃ртѣ́и б҃ци. что̂ сѐ зовѐ влахе́рна. и҆ та́мо припа́де на и҆ко́на п҃ртѣи б҃ци, и҆ слѣ́зи ѿ ѻ҆́чите си̇̀ мнѡ́го и҆злїа̑. и҆ дꙋ́маше и҆ мл҃таше се б҃ци 8.56б; и҆ ка́за и҆́мь, ст҃ыи си́ч҆ко товà что̂ мꙋ р҃е х҃с и б҃ца и҆ раз҆бра́ се товà чю́до, до ст҃ы̀ ѡ҆ц҃и. и҆ и҆зведоше го тога́зи и҆з҆ тьмни̇̀цꙋ, и҆ си́ч҆ки припа́дѡха и҆ поклони́ше мꙋ се, и҆ и҆́скахꙋ, ѿ ни̇̀его про́ш҆ка 15.142; и҆ пои́дѐ ѻ҆́н҆зи г҃пда́рь марїа́нь. и҆ припа́де на гро̂бъ ст҃мꙋ 9.71. **припаде на нозѣте.** *Падна в краката на някого при молба.* и҆ повелѣ̀ ца́рь ско́ро да и҆зведꙋ́ть ѳома̑ и҆ а҆вва́на кꙋп҆ца̀ и҆з҆ тьмни́цата. и҆ като гы̑ и҆зве́доха, припа́де ца̑рь на нѡ́зѣте мꙋ. и҆ пла́че и҆ мо́ли мꙋ се 7.54б; и҆ стра̑ на́па́де на кора́бницыте катô видѣха товà чю́до, и҆ припа́доше си́ч҆ките на нѡ́зѣте ст҃мꙋ, и҆ и҆́щꙋть проще́нїе 15.137б; а҆̀ роднината на ѡ҆́нїа ч҃лци, те́коше на тогози а҆рхїерêа нико́лае и҆ припа́доше на нѡ́зѣте мꙋ, и҆ пла́чахꙋ и҆ мл҃таха мꙋ се 15.148б.

аор.: 3ед. припа́де 7.54б, 8.56б, 9.67, 9.71, 11.98, 11.99, 15.135б, 15.144б, 36.268, 37.280б, 39.308, *3мн.* припа́доха 6.42б, 6.46, 6.48, припадоха 6.46б, припа́доше 15.136б, 15.137б, 15.143б, 15.148б, 15.149б, припа́дѡха 15.142.

припадна *св.* (6) *Падна на колене пред някого или нещо.* и҆ пови́ка проповѣ́дникь и҆́ рѐ ва́мь дꙋ́мамь лю́дїе и҆ пле́мена и҆ ѕи́ци. ꙋ҆ ко́и ч҃а чю́ете гла̑ трꙋ́бныи, си́ч҆кы да припаднете да сê поклони́те на обра́з҆ть что гô направи царь навъходоносо́рь 11.92; и҆ то́изи кало́е́рь мар҆кїанъ. кога́ се нѣ́когы раз҆болѣ́ше. врача не и҆́щѣше ни̇̀какь, и҆лѝ нѣ́кое бы́лїе да сê цѣрꙋ́ва. а҆̀ми̇ по́и҆дѣше. и҆ припаднѣше прѣ̑ и҆коната а҆рхг҃глꙋ михаи́лꙋ и҆ ѡ҆зравѣше 11.99. **припадна на милост божия.** *Оставя се на божията милост.* трѝ злы̀нѝ. щѣ̀ да наведꙋ̀ на те́бе. зарадѝ зло̀то что̂ си̇̀ сто́риль. и҆ из҆берѝ ѿ тѣ́… и҆ рѐ д҃вдь. и҆ трѝте ми сѣ̀ тѣ̀сны. а҆̀ми̇ побо́лѣ ми є҆ да припа́днь на м҃лть бж҃їа, нежелѝ да бѣ́гá ѿ рꙋ́ка ч҃лчьска̀ 11.89б; **припадна на нозѣте.** *Падна в краката на някого в знак на благодарност.* и҆ а҆п҃ль м҃ фи́липпь рѐ. х҃с тѝ повелѣ́ва да ста́нешь. и҆ то́й слѣ́зе ѿ ѻ҆́дрь и҆ припа́днь на нѡ́зѣте а҆п҃лꙋ. и҆ ка́же. бла́года́рю те ст҃ѐ бж҃їи. ѻ҆́ти мê ѿ мнѡ́го зло̀ изба́ (!) въ то́и́зи ча̑ 36.273.

сег.: 1ед. припа́днь 11.89б, *2ед.* припа́днешь 9.71; *имперф.: 3ед.* припаднѣше 11.99; *аор.: 3ед.* припа́днь 36.273; *пов.: описат. 1мн.* да припа́днѣ̑ 1.8, *2мн.* да припаднете 11.92.

припаднувание *ср.* (1) **на колѣне припаднувание.** *Коленичене, падане на колене пред някого.* и҆ на срцéто си́ гнѣ́вь и҆ кара́зь да нѐ дрьжи́ме. и҆ на снагѣ̀та без҆ грѣ́хь чистота̑. и҆ на колѣне къ бꙋ҆ припа́днꙋванїе. и҆ със҆

нооѕѣ́те, да ѝдемь въ м҃лбнꙑ̀ хра́мь чер҄ковны 31.222б.

ед.: припа́днꙋванїе 31.222б.

припаднувам *несв.* (1) **припаднувам при нозѣте.** *Падам в краката на някого при молба.* и҆ вълѣзꙋ́ваха при ст҃го, и҆ припа́днꙋваха при нооѕѣ́те мꙋ, и҆ бо́л҄нїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆ дрꙋ́гы се ꙋ҆ча́ха на хр҃тїа́н҄ство, и҆ оу҆тврьдѣ́ваха се на х҃ва вѣ́ра 39.305б.

имперф.: *3мн.* припа́днꙋваха 39.305б.

припечаля *св.* (1) *Припечеля, придобия нещо с труд, спечеля малко.* и҆ засыромашѣ̀ ѡ҆н҄зи ста́рець. и҆ приближи́ се пра́ѕникь ст҃мꙋ николꙋ. и҆ мыслѣше что́ да стори. и҆ ре҃ на женъть си҃... что̑ да сторѝ. като̑ нѣ смѐ въз҄можны ни҆что̑ да припечалѝ за ст҃го 15.153б.

сег.: *1мн.* припечалѝ 15.153б.

приплача *св.* (2) *Приплача, изведнъж се разплача силно, заплача.* и҆ видѣ̀ ѡ҆дале́че и҆ко́ната ни҆е́гова что̑ мꙋ е написа́нь о҆бра́зь и҆ позна го. и҆ те́че и пригрѣ̀на о҆на́зи и҆ко́на и҆ припла́ка съсльзи (!) и҆ ре҃. то́изи е вои́нь, що̑ е ме́не ѡ҆ роб҄ство̀ и҆зва́диль 9.68б; и҆ дои́дѐ вѡда̑ мнѡ́го, и҆ приближи́ се бли́зꙋ ц҃ркватa. и҆ а҆рхи́ппа като̑ ви́дѣ това̀ зло̀. припа́де на и҆ко́ната ст҃мꙋ а҆рхаг҃глꙋ и҆ припла́ка и҆ ре҃. помоѕѝ ст҃ыи а҆рхг҃гле на тво́а ц҃рква, и҆ ме́не грѣ́шномꙋ 11.98.

аор.: *3ед.* припла́ка 9.68б, 11.98.

приплаша *св.* (2) *Сплаша, накарам някого да се страхува, уплаша.* и҆ ре́коха мꙋ и҆ тїѐ лъжа́ е было̀ вл҃ко затова̀. тък҄мо нѝ се насмѣа̀ о҆́н҄зи мо́м҄кь. и҆ ны́е го ѱꙋва́х҄ме̑ и҆ припла́шѝме̑, и҆ побѣ́же ѡ҆ на҃ 11.102; тога́зи и҆мь зарьча̀ і҆гꙋ́мень твры́дѣ и҆ припла́ши гы. и҆ доне́соха си́ч҄кото о҆нова̀ и҆ма́нїе на монасти́рь 11.102.

аор.: *3ед.* припла́ши 11.102, *1мн.* припла́шѝме̑ 11.102.

приплодювам *несв.* (1) *Прен. Давам приплод, умножавам, увеличавам количествено.* и҆ мнѡ́го нарѡ́дь послꙋ́ша ни҆е́говыте дꙋ́мы, и҆ вѣрова́ха х҃во и҆́ме. а҆ и҆́долете потѣп҄коваха. а҆ х҃а б҃а и҆стинного вѣ́роваха. и҆ така̀ на вьса́кыи д҃нь ꙋ҆че́нїето ни҆е́гово приплѡ́дюваше х҃ртїа́н҄ство 9.62б.

имперф.: *3ед.* приплѡ́дюваше 9.62б.

припрат (!) *вж.* **приврат**

присиловам *несв.* (2) *Насилвам, принуждавам някого да върши нещо против волята си.* и҆ почто не наси́люва б҃ь ни́кого на добро̑, защо̑ го не зове̑ на мꙋ́ка и҆ на́ зло̀. а҆́мѝ го зове̑ на поко́и. на ц҃рство н҃бно́е. затова́ го не приси́лова защо̑ ѐ ле́гома на добро̑ 38.282б; та̑ бе́л҄кы приси́люва н҃а б҃ь да прѣтрѣ́пимь мн҃їе и҆ли ны̀ ка́ны да се̑ ꙋ҆мо́рѝ ѡ҆ говѣ́ене. нѣ̀ така̑. а҆́мѝ тѣ́к҄мо и҆щѐ ѡ҆ н҃а б҃ь що̑ мо́жѐ и҆ ны́е ѡ҆ се̑ ср҃це 39.319б.

сег.: *3ед.* приси́лова 38.282б, приси́люва 39.319б.

присилювам *вж.* **присиловам**

присиля *св.* (1) *Насиля, принудя някого да извърши нещо против волята си.* мнѡ́го ѐ нарѡ́ ц҃рꙋ. и҆ коа̀ ти ѥ̀ нивóлꙗ да гы̑ чьте́шь, си́ч҄ки сѣ̀ тво́и ра́бы мака́рь мнѡ́го и҆лѝ мал҄ко. и҆ па̀кь да нѐ бы̑ было̑ злѣ̀ това̀ пра̑ѣ б҃а детó щѐ да сто́рѝ. и҆ ц҃рь приси́лы і҆оа́ва да и҆́де да гы̑ чьтѐ 11.89.

аор.: *3ед.* приси́лы 11.89.

присипя *св.* (1) *Присипя; сипя нещо допълнително към онова, което вече е сипано.* и҆ като̑ пои́дѐ ца́рь при а҆пл҃а, и҆ видѣ̀ го че̑ гле́да на н҃бо и҆ тѣло́то мꙋ посипано със҄ рого́зїе и҆ хра́стїе ѡ҆го́ре на̑ ма̑ѳе̑а натꙋ́рено. на, і҃. лак҄те. и҆ повелѣ̀ да присы́пꙋть жера́дьта и҆з҄о҆́колꙋ, да се̑ запа́ли хра́стїето 37.278б.

сег.: *3мн.* присы́пꙋть 37.278б.

inslav

прислушник *м.* (1) *Подслушвач; лице, което подслушва чужди разговори.* и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи, и҆ кꙋ́рвар҄скїи, и҆ ї҆дови́тїи, и҆ сребро̀ лю́б҄ци и҆ та́мь бѣ́ха гюмрю́к҄чїе, и҆ неправе́дны ла́комници без҄сра́мны. хаидꙋ́те, кесецїе, прислꙋ́шници, зави́дници, нем҃лтивы, пїа́ницїи, и҆ по҃о́ве щото̑ не дрьжа́ха за́конь бж҃їи 32.228б.

мн.: прислꙋ́шници 32.228б.

прислушувание *ср.* (1) *Прислушване, подслушване на чужди разговори.* а҆́зь вы̑ напра́вихь оу҆́ши да слꙋ́шате кнїгыте що̑ е пи́сано. и҆ за́конь мо́й що сьмь о҆ста́виль ва́мь да го̀ дрьжи́те а҆̀ вїе́ си нагото́вих҄тѐ оу҆́шите на сви́р҄ки и҆ на тѣ́пане и҆ на и҆гра̀, и҆ на прислꙋ́шꙋванїе, и҆ на злы̑ дꙋ́мы гото́вы 18.204.

ед.: прислꙋ́шꙋванїе 18.204.

присмивам се *св.* (3) *Присмивам се, подигравам се някому.* и҆ мно̑жищь ви́диме пиа́ници чѐ дꙋ́мать без҄пѣ́тно. а҆̀ ны́е и҆́м҄ се присми́вамѐ. а҆̀ ноу҆́рѣ и҆ ны́е се о҆пие́мь, и҆ на́м҄ се присми́вать дрꙋ́зїи 11.108; и҆ да не оу҆ко́ришь нѝкогâ чл҃ка щото́ е ста́рь и҆́лѝ своего̑ сѝ, и҆лѝ чюжа̑ и҆лѝ болѣ́рина, и҆лѝ сырома́ха защо́ се бг҃ꙋ присми́вашь и҆ не почи́ташь 1.5б.

сег.: *2ед.* се присми́вашь 1.5б, *1мн.* се присми́вамѐ 11.108, *3мн.* се присми́вать 11.108.

присмивание *ср.* (1) *Присмиване, осмиване на някого, подиграване.* ко́л҄ко щѐ да бы́де в този врѣ́ме присми́ванїе на по҃о́вете ѿ людїе́тѣ, и҆ не щьть векѝ̑ да и҆́мать почѣ́ть и҆ сра́мѣнїе. а҆ чл҃ците не щы́ть да гы̑ та́чать и҆ да гы̑ и҆́мать за по́пове 18.179б.

ед.: присми́ванїе 18.179б.

присмѣх *м.* (7) *Присмех, подигравка, осмиване.* тогѝва щьть да ви́деть и҆ чрьве́ната ри́за, дѣ̀то го ѿблачаха със҄нѣа на при́смѣ. тогѝва щь да ви́деть и҆ вѣне́цьть дѣ̀то мꙋ̑ бѣ́ха о҆гꙋ́диле на главѣ̀та ѿ трь̀нїе 18.200б; да въспою̀ пѣ҃ гг҃ꙋ бг҃ꙋ моемꙋ̑, о҆ти мѐ ѐ. посѣ́тиль гг҃ь, и҆ ѿнѣ́ль при́смѣх҄ть ѿ мо́йте вра̀гове 13.123. **хула извадя и присмѣх.** *Похуля и подиграя някого.* и҆ цр҃ца е҆ле́на ре́че и҆́мь. вы́е сн҃ѡве і҆и҃лѣвы, ѿслѣпѣ́х҄те съ срцѣ́то сѝ. и҆ ре́кох҄тѐ ка́кь нѣ ѐ х҃с сн҃ь бж҃їи и҆ мно̑го хꙋ́ла на нѣ́го и҆з҄ва́д(и)х҄те и҆ при́смѣ 4.22б.

ед.: присмѣ 1.6б, при́смѣ 4.22б, 18.200б, при́смѣх҄ 12.119, при́смѣхь 18.180, при́смѣ 20.209, *чл.* при́смѣх҄ть 13.123.

присмѣхулец *м.* (1) *Присмехулник; човек, който се присмива някому; подигравач.* и҆ това̀ да зна́ете бра́тїе, о҆́ти, нѝ кꙋ́р҄вы, нѝ прѣ́кꙋр҄вы нѝ пиа́ници, нѝ присмѣхꙋ́л҄ци, нѝ доса́дници нѝ насѝлници… цр҃тво бж҃їе не мо́гꙋть да наслѣ́деть 11.107б.

мн.: присмѣхꙋ́л҄ци 11.107б.

присмѣя се *св.* (4) *Присмея се, подиграя се с някого.* и҆ на е҆ди́нь пра̑зникь зане́се оу҆ цр҃ква да́рь бг҃ꙋ, като сѝ чи́нѣше. и҆ е҆ди́нь е҆вре̑инь присмѣ̀ мꙋ̑ се, и҆ похꙋ́ли го 3.17; и҆ просвѣти се дш҃ата твоа̀ и҆ тѣлото. сега сѝ навѝль на лꙋ́каваго дїа́вола. и҆ присмѣа мꙋ̑ се. дето сѐ то́и тѣ́бѣ досе́га смѣ́аше като го̀ вѣрꙋ́ваше 5.30б; ѿ злѣ̀ на́мь как҄ сѐ и҆зма́мих҄мѐ. ѿ злѣ̀ на́мь как ни́ се присмѣ̀ то́изи проклѣ́тникь 18.192б.

аор.: *2ед.* присмѣа се 5.30б, *3ед.* присмѣ̀ се 3.17, се присмѣ̀ 18.192б; *прич.*: *мин. страд. мн.*: присмѣ́ни 18.193б.

присно *нареч.* (2) *Винаги, всякога, постоянно, присно.* и҆ мно̑го бо́л҄ны приходѣ́хꙋ и҆ и҆сцѣлѧ́ваахꙋ се и҆ сла́вѣ́хꙋ и҆ захвалѣ́хꙋ на бг҃а. о҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. и҆ нн҃ѣ и҆ пр҃но и҆ вь вѣ́ки вѣ́кѡ҃ а҆́мїнь 40.324; о҆́ти нѣ ѐ това̀ ѿ моѐ по̑ка́нѣнїе. а҆̀ми ѐ ѿ бж҃їа по́мощи и҆ па́зенїе би́ва. е҆́мꙋ же сла́ва и҆ нн҃ѣ и҆ пр҃но и҆ въ вѣ́кы вѣ́кѡ҃ а҆ми́нь 19.208.

пр҃но 19.208, 40.324.

приснодѣва *ж.* (3) **в цръков въведение пресветие владичице бого-**

inslav

родице и приснодѣви марие. *Християнският църковен празник Въведение Богородично.* мц҃атого, ка҃. и҆́же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃тые вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но дв҃ы (!) мрїе 13.121; **приснодѣва мария.** *Света Богородица дева Мария.* мц҃атого, и҃, сло́во на рожд҃ъство прѣст҃ые вл҃чце нашее бц҃е и҆ пр҃но дв҃ы (!) ма́рїе. бл҃вѝ ѿ 3.16; и҆зволи́выи спсе́нїа наше́го радѝ въпльти́ти се ѿ ст҃ые бц҃е и҆ пр҃но дв҃ы ма́рїе непрѣло́жно въч҃лчив ѕ се, распьн ѕ же се х҃е бе҃ съмрь́тїю сьмрь̀ть на́ст ꙋ́пи 35.260б.

ед.: пр҃но дв҃ы (!) 3.16, 13.121, пр҃но дв҃ы 35.260б.

присръдя *св.* (1) *Смъмря, упрекна някого за нещо.* и҆ не́кои чл҃кь и҆́рь и҆ме́то мꙋ гра́жанинь и҆з ѕбра́нь и҆ поче́тень. и҆щѣше да сто́ри ми́рь, да ѿнѥ́ме а҆пл҃а ѿ ка́менїето да́ го не ꙋ́бїю́ть. и҆ присрь́ди гы̀, и҆ р҃е мꙋ́жїе. гра́жане, а҆ послꙋ́шаите ме́не и҆ посто́йте нѣ є̀ праве́дно на́мь така̀ да чи́нимѣ є҆дно́мꙋ чл҃кꙋ чюжди́н ѕцꙋ 36.271б.

аор.: *Зед.* присрь́ди 36.271б.

приставник *м.* (2) *Високопоставен служител при владетел.* а҆̀мѝ что̑ натькми́ше. ѿи҆до́ше на е҆вла́вїа на приста́вника ц҃рева, и҆ ре́коше мꙋ. видѣ́ ли ѿнїа трѝте вла́стелѥ до́брые что̑ сто́рише 15.145; и҆ ст҃ыи ѿи҆дѐ на приста́вникꙋ ц҃ревꙋ є҆вла́вїю, и҆ ре҃ мꙋ. є҆вла́вїю зло̀ ꙋ҆́мне. защо̑ ꙋ҆́зе мито̑, и҆ о҆сѣдѝ трѝте мꙋ́жїе детѐ нѣ сѣ̀ съгрѣшиле ни̑що̑ ско́ро гы ѿпꙋстѝ 15.147.

ед.: приста́вника 15.145, приста́вникꙋ 15.147.

приставя *св.* (2) *Приставя, наема някого да върши определена работа, спазаря.* и҆ да́де го ѿц҃ь мꙋ да сѐ ѹ҆́чи на кнїга. и҆ приста́ви със ѕ нѥго слꙋ́гы да мꙋ̀ слꙋгꙋ́вать, а҆̀ то́и да а҆̀зди на ко́нь 12.108б; така̀ расмотрѝ на то́изи метохь монасти́р ѕскы. бѣше приставень еди́нь мом ѕкь, младь до к҃. годинь, ꙋ҆цѣнѥнь да работи 11.101.

аор.: *Зед.* приста́ви 12.108б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* приставень 11.101.

пристана *св.* (3) *Съглася се с някого за нещо, пристана.* и҆ стори се тога́зи ра́до̑ голѣ́ма въ ѿн ѕзи дн҃ь ѹ҆̀ вѡи́ската ца́рева, защо̀ се найдѐ ст҃ыи. и҆ ца́р ѕ го молѝ да сѝ ѿпа́ше по́мась стратилат ѕскыи па̀кь да сѝ бꙋ́де на тѣ́зи по́честь. и҆ със ѕ мнѡ̑го мл҃ба ѣ҆два̀ приста́нъ та́ го ѿпа́са 5.35б; разь ѕбра́хь и҆ за безако́нныго а҆р ѕса́кїа, ка́кь го̑ е посади́ла ца́рица на мо́й прѣстоль. и҆ мнѡ̑го о҆́скрьбиль бра́тїа, и҆ дв҃ьсть́вникы. защо̑ не щѣ̀ть да мꙋ̀ приста́нъть на нѥ́говь за́конь безако́нныи 12.119.

сег.: *Змн.* приста́нъть 12.119; *аор.*: *Зед.* приста́нъ 5.35б, *Змн.* приста́ньха 18.190б.

пристанище *ср.* (14) *Пристанище; място на бряг, пригодено за спиране на плавателни съдове; кей.* кога̀ бы̀ врѣ́ме да сѐ врь́не ѿ і҆ерл҃имь на сво́ето сѝ ѿчьство. и҆ слѣ́зе и҆ пойдѐ при море́то на приста́нището гдѐто бѣ́хꙋ кора́бете 15.137; и҆ ре́коше кора́бницте ме́ждꙋ себѣ̀ сѝ. да по́идѣ̀ да сѝ привезѣ́мь кора́бьть на приста́нището мире́иское, и҆ да по́йдемь до того́ва ст҃ла николае 15.149б; слꙋ́чи се о҆н ѕзи кора́бь и҆ пойде́ гдѐто е приста́нище а҆фригїиско 9.68б.

ед.: приста́нище 9.68б[3], 9.69, *чл.* приста́нището 9.70, 11.101б, 11.102, 15.137, 15.142б, 15.143[2], 15.143б, 15.148, 15.149б.

пристах *от стб.* пристати *св.* (2) **1.** *Съглася се с някого за нещо, склоня, пристана.* и҆ ре҃ и҆́мь ст҃ыи нико́лае. а҆́зь да́ю ва́мь нае́мь, тьк ѕмо мѐ ѿвезѣ́те въ гра́дь пата́рь что̑ е въ ми́риликїйско мѣ́сто. и҆ присташе кора́бницте на ра́дость и҆ ре́коше да и҆́демь съ ми́ро̑ 15.137. **2.** *Реша, намисля да направя нещо.* и҆ ре́че е҆́и о҆н ѕзи чл҃кь. о҆стави́ ме да ѹ҆́мрꙋ по́ скоро, защо̑ и҆́ма̑ злы̀ заи́мо да́в ѕци, и҆ ѿ голѣ́мо зло̀ что̑ те́глимь. приста́ да сѐ о҆бѣ́сѧ и҆ да ꙋ҆́мрꙋ 11.105.

inslav

аор.: 1ед. приста̑ 11.105, *3мн.* присташе 15.137.

пристрашен *прил.* (1) *Обхванат от страх, уплашен.* тїе сѣ ѹ̀бо́аха и̑ пристра́шнѣ̀ бы̑ха, мнѣ́хѹ чѣ̑ дѹ́хь нѣ́кои видѣ́хѹ. и̑ ре̑ и̑мь г҃ь. почто̑ се ѹ̀пла́шихъте, и̑ почто̑ помы́сль такы́възи и̑ма́те на срѣ̑цето си̑ 38.287б.

мн.: пристра́шнѣ̀ 38.287б.

пристъпя *св.* (25) **1.** *Пристъпя, дойда по-близо, приближа се.* и̑ ви́дѣ го и поболѣ̀ съсрѣ̑цето (!) си̑ ка́кь прили́чѣ на мѹ̀жато́го е҃и. и̑ пристѣ́пи по́близѹ да подѹ́ма със̾ нѥ́го да́ го хѹ̀бѣве ви́ды 5.37; и̑ мнѡ̑го бо́лъ́нїи и̑ бѣ̀снїи пристѣ́паха при тѣ̑лото на ѡ̑дрь ст҃го а̑пла, и̑ з̑равы бы̑ваахѹ 37.279б; и̑ ст҃ы̑ а̑пль вди́гнъ си̑ рѹцѣ́те и̑ помл҃и́ се бо҃ѹ. и̑ тога̀зи пристѣ́пи при ѡ̑дрь и̑ ре́че кро́тъ́ко. ѳеѡ́фи́ле. и̑ мрьтѣ́вець сѐ испра́ви 36.273. **2.** *Отида при някого.* и̑ ца́рь дїѡклитїа́нь р҃е е҃и. а̑ми̑ па́кь тебѣ̀ що ти̑ бы̑ а̑леѯа́нъдро. та пристѣ́пи при того́зи влѣ́хва магесни́ка, а̑то си̑ ѡ̑стѣ́пила ѡ̑ вѣра́та на́шите боо́гове 39.308. **3.** *Дойда, настъпя (за време).* а̑ за вто́ро пришѣ́ствїе х҃во кога́то щѐ да бѣ́де прѣ́чюдное и̑ почтно, та щѐ да пѹ́сне праведнаго е҆но́ха, и̑ пр҃р҃ка и̑лїа. да ка́жать чѣ̑ дойдѐ врѣ́ме и̑ ч҃а пристѣ́пи 18.185б; и̑ защо̑ бы̑ но́щь, защо̑ щѣ́ше да сѐ проми́не лю́та и̑ гор̾ка тѣ̑ма грѣхови́та, и̑ да пристѣ́пи д҃нь да ны̑ спасѝ 33.241.

сег.: 3ед. пристѣ́пи 2.11, *1мн.* пристѹ́пи̑ 33.247б, пристѹ́пимь 35.266б; *имперф.: 3ед.* пристѣ́пѣше 39.313, *3мн.* пристѣ́паха 37.279б; *аор.: 3ед.* пристѣ́пи 5.37, 15.134б, 17.166б, 18.185б, 36.273, 39.308, 39.310, 40.322б, пристѣ́пи 8.58, 15.134б, 15.135, 15.141, пристѹ́пи 11.87б, *3мн.* пристѣ́пиха 11.104; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да пристѣ́пи 33.241; *пов.: 2ед.* пристѣ́пи 39.315, *2мн.* пристѣ́пѣте 18.201б, 18.202б², пристѹ́пѣте 38.288б.

приступя *вж.* **пристъпя**

притека *св.* (15) *Притека се, пристигна тичешком или с бърз ход някъде или при някого.* и̑ ка́то̑ бы̑ вели́ка ра́бота дѣ̑то бы̑. разъбра́ се то́ꙗ ча̑ по си́чъ́ки гра́дь. и̑ прите́коше мѹ̀жїе и̑ же́ны и̑ малъ́кы и̑ вели́кы да ви́дѧть, това̀ чю́до ѡ̑ ст҃го 15.144б; и̑ ца́рь ѡ̑ пола́тите това̀ си́чъ́ко гле́даше. и̑ почю́ди се мнѡ̑го. и̑ слѣ̑зѣ и̑ прите́че, и̑ поклони́ се на и̑сто́кь на ко́въ́чегѹ, и̑ помл҃и́ се 37.280б; и̑ по́скоро прите́че при че́ръ́квыщето а̑поло́ново, и̑ нѣ можѣ́ше да влѣ́зе ѡ̑ нарѡ́дь 39.308; и̑ ре́коха мѹ, о̑́живѣ̀ бра́тъ́ ти, чисти́тѣ̀ ца́рѹ, и̑ ви́ка те́бе. и̑ ца́рь́ се зара̑ѹ́ва, и̑ притече при нѥ́го, и̑ цѣлѹ́ва го 7.54.

сег.: 1мн. притечѣ́ме 39.295; *аор.: 3ед.* притече 7.54, прите́че 12.110, 14.128б, 17.175, 37.276, 37.280б, 39.305, 39.308, при́течe 39.305б, *3мн.* прите́коха 2.13б, прите́коше 13.124, 15.144б, 36.267б.

притисна *св.* (2) **1.** *Прен. Притисна; притесня някого, като го поставя в безизходица.* и̑ кога̀ добїе́ що̀ го́дѣ е҃дно̀ и̑ли̑ двѣ̀, а̑ то́и и̑́ще да добїе, г҃... ни́гдѐ не мо́же да сѐ смири̑ и̑ да сѐ ѹ̀тиши̑, догдѐ го векѥ̑ съмрь̀ть прити́сне, све ѐ жѣ́день на сре́бро_лю́бїе 31.220б. **2.** *Прен. Притисна, обхвана отвсякъде, завладея.* ла́ком̾сто (!) е си́чъ́ки лю́дїе прити́снало. кѹрво́въ́ство и̑ сѣ̑каква мрьсота̀ си́чка земл҃а̑ и̑спльнила 31.217.

сег.: 3ед. прити́сне 31.220б; *форма от перф. тип: 3ед.* е прити́снало 31.217.

притиснувам се *несв.* (1) *Притискам се, силно се допирам до някого или нещо.* и̑ тога́зи ви́дѣ ца́рь о̀тѝ не мо́же ѡ̑ лю́дїе да йде а̑ми̑ ре̑ да сипѹ́вать жльти́цы по пѹ́ть да сѐ о̀брьна́ть лю́дїете на злато... и̑ ни́коѝ не́ ще да бе́ре жльтицы по пѹ́ть. а̑ми̑ ѐдна́кь прити́снѹ̀ватъ́ се о̀ко́лѹ о̑́дра 40.324.

сег.: 3мн. прити́снѹ̀ватъ́ се 40.324.

притча *ж.* (6) *Притча, нравоучителен разказ с иносказателно съдържание.* колъ́ко ти пѣ̑ти ре̑ със̾ при́тъ́ча въ какъ́во́ щешь да въпа́днешь. защо̑ зна́ꙗше что̑ ще́шь да сто́ришь. а̑ ты̑ не разѹ́мѣ, нѝ сѣ̑ пока́а непотрѣ̑бниче

inslav

35.262; рѣ҃ гь при́тʼчю сїю. ч҃лкь нѣ́кои и҃ма́ше два҃ с҃на. и҃ли ч҃лкь нѣ́кои и҃де въ стра́нꙋ да́лʼнꙋ. и҃ дрꙋ҃ таквѝзи при́тʼчи 34.253; ка́жꙋть нѣ́кои҃. ѻ҃ти ка́кʼ сѣ, с҃ѳ, чи́нове н҃бны пока́зꙋвать ѿ є҃влїе ѿ лꙋ́кы, что҃ е при́тʼча г҃на. дето҃ до́ума х҃с 11.81б.

ед.: при́тʼча 11.81б, 11.82, 34.253, 35.262, при́тʼчю 34.253; *мн.*: при́тʼчи 34.253.

прифатя *св.* (1) **прифатя дума.** *Хвана вяра някому, приема нечии думи за верни.* а҃ тїѐ събра́ше ме́ждꙋ се́бѣ си҃ и҃ма́нїе мнѡ́го, и҃ да́доше є҃вла́вїю, да и҃мь прифа́ти дꙋ́мъта, и҃ да сто́ри т҃ѣ на тѣ́зи по́честь, де́то ю҃ и҃мах ѿнїа три҃те вла́стелѥ 15.145.

сег.: 3ед. прифа́ти 15.145.

прифатям *несв.* (1) **прифатям дума.** *Хващам вяра някому, приемам нечии думи за верни.* това҃ като҃ чю҃ є҃вла́вїе, прѣвра́ти си҃ ꙋ҃мѣ́ть и҃ зами́сли се, ка́кʼ бы҃ была҃ та҃зи ра́бота. и҃ ѿнїа́ зави́стници видѣ́ха, какʼ се҃ двои҃ є҃вла́вїе сѫ́ʼ оу҃мѣ́тʼ си҃ и҃ не прифа́та и҃мь дꙋ́ма́та 15.145.

сег.: 3ед. прифа́та 15.145.

прихващам *несв.* (1) *Образно. Хващам, задържам някого.* ѿ те́жʼко си҃ ме́не сыома́хꙋ грѣ́шномꙋ и҃ бѣ́домꙋ. какʼ ме҃ съмрѣ́ть те́гли съсʼ голѣ́ма мѣ́ка да ма раста́ви ѿ живо́та… на то́лʼкози войска҃ и҃ на то́лʼкози о҃рьжїе що се҃ надѣ́а҃, а҃то сега҃ ни́кои не мо́же да ме҃ и҃зʼба́ви не прихва́ща ме҃ живо́ть вѣ́чны҃. то́лʼкози а҃спри щото҃ и҃ма҃ не можа́ха да ма҃ ѿкꙋ́петь 31.217б.

сег.: 3ед. прихва́ща 31.217б.

приходи *от стб.* **прихождати** *несв.* (10) **1.** *Идвам, пристигам отнякъде на определено място, прихождам.* и҃ мнѡ́го бо́лʼны приходѣ́хꙋ и҃ и҃сцѣлѧ́вахꙋ се и҃ сла́вѣ́хꙋ и҃ захвалѣ́хꙋ на б҃а. ѻ҃ц҃а и҃ с҃на и҃ ст҃го д҃ха. и҃ н҃нѣ и҃ пр҃но и҃ вь вѣ́ки вѣ́кѡ҃ а҃мїнь 40.324; а҃мѝ и҃ вы҃е си́чʼки е҃зы́ци що стѐ въ а҃дь да́ се зараꙋ́вате. и҃ ако нѣ҃ сичʼки. а҃но ко́ито съ сте свободи́ле ѿ мѣ́ка, и҃ ѿ рꙋ́ка дїа́волʼска; защо҃ ѻ҃ти и҃де с҃псе́нїе. и҃ с҃псь прихо́ди, да вы҃ и҃звади, и҃ да вы҃ и҃зʼба́ви 35.258. **2.** *Прен. Отивам при някого, ставам последовател на учението му.* а҃мѝ зави́стлывѝ дїа́воль ви́дѣ ка́кь ѿсть́па҃ ѿ нѥ́го и҃ прихо́деть къ бꙋ҃. сто́ри да повди́гнь ѿг҃нь и҃ запалѝ и҃ро́вь дѡ́мь 36.272. **3.** *Със същ. име. Започвам да извършвам действието, означено със съществителното име.* и҃ пока́а се ѿтогази, и҃ спа́се се, и҃ бы҃ ст҃ь. и҃ нѐ тькʼмо то́и, а҃мѝ и҃ дрꙋжи́ната мꙋ си́чʼките, като҃ видѣ́ха нѥ́го че сѣ҃ покаѧ҃. и҃ тїе́ са пока́ѧха, и҃ спа́соха се. а҃мѝ и҃ ны́е бра́тїе, така́ смѣ҃ длѣ́жни на покаа́нїе да прихо́диме 6.48. **4.** *Наближавам, настъпвам (за време).* и҃ дотꙋ́ка щѣ́хʼмѣ҃ да съвръ́шѝ сло́вото бл҃венїи хр҃тїа́не. защо҃ до́ста бѣ́ше и҃ ѿ тїа чю́деса да разꙋмѣ́ете и҃ дрꙋ́гыте. а҃мѝ ви́дѝ ка́кь приходи ча҃, да на́чнемь да съвръ́шѝ и҃ дрꙋ́гыте чю́деса 15.142б. **приходи ми разум.** *Вразумявам се, ставам разумен.* ѿ по҃ бы́ва смѣ́рень ч҃лкь и҃ кро́тʼкь. и҃ ѿ по҃ ч҃лкꙋ разꙋ́мь прихо́ди да чи́ни си́чʼко добро҃ на д҃шѣ́та си҃ 38.294.

сег.: 3ед. приходи 15.142б, приходѝ 33.246б, прихо́ди 35.258, 38.294, *1мн.* прихо́диме 6.48, *3мн.* прихо́деть 32.225, 36.272; *имперф.: 3ед.* прихо́дѣше 11.102б, *3мн.* приходѣ́хꙋ 40.324; *прич.: сег. деят. мн.:* прихо́деще 20.209б.

прихождам *несв.* (14) **1.** *Идвам, пристигам отнякъде на определено място, прихождам.* и҃ като҃ бѣ́ше въ тьмʼни́цата с҃ты́и. а҃ хр҃тїа́не щото҃ бѣ́ха вѣ́рꙋвале х҃а, и҃ за чю́десата щото҃ стрꙋ́ваше с҃ты́и. прихо́ждаха и҃ дава́ха и҃ма́нїе на стража́рете тьмни́чны 39.305б; и҃ ре́ко҃ къ а҃г҃лꙋ. праве́дны҃ д҃ше кога҃ и҃зла́зѣть ѿ тѣлото си҃ на тѣ́и́зи лѝ мѣ́ста прихо́ждать 32.227б; и҃ до д҃не́шны҃ д҃нь ко́ито съсʼ чи́ста вѣ́ра прихо́ждать з҃ра́вїе полꙋ́чать ѿ б҃а. и҃ ѿ ст҃го геѡ́ргїа ко́й що҃ и҃ще 39.312. **2.** *Нападам, стоварвам се върху някого,*

inslav

връхлитам някого (за нещастие, болест). чл҃кь та сѐ тéгли догдѐ ѐ жи́вь на то́изи свѣ́ть льжо́вны… и҆ и҆скꙋше́нїа сѣ́как҆вы ка́та ча҃ със҆ нѥго и҆гра́ють. бѣ́ди го ка́та дни҆ нахо́деть. сѣ́каква гри́жа на чл҃ка прихо́жа҃ катô на кона́кь го́стїе 31.216б; а҃ то́и ми́сли как҆ви҆ ра́боты мнѡ҃го да напра́ви на то́изи свѣ́ть. а҃ нѐ зна́е чê сѣ́каква бо́лесть на нѥ́го прихо́жда. и҆ сѣ́ка мь́ка ꙋ҆ нѥ́го се гнѣ́зды 31.216б. **3.** *Наближавам, настъпвам (за време).* и҆ ста́рецьть се врь́на със҆ страхь и҆ със ра́дось… и҆ ми́на се па́кь дрꙋ́га година. и҆ пои́дѐ па̀кь на ѡ҆ньзи пꙋ́стынѧ. и҆ пости́те довръ́ши, и҆ прихо́жа҃ врѣ́ме да си и҆́де на монасти́рь 17.175.

сег.: 3ед. прихо́жда 8.60, 31.216б, прихо́жа҃ 17.175, 31.216б, *3мн.* прихо́ждать 32.227б, 32.229, 39.312; *имперф.: 3ед.* прихо́ждаше 3.19, *3мн.* прихо́жа҃хꙋ 2.12б, прихо́ждаха 2.12б, 39.305б, прихо́ждахꙋ 2.13б, прихо́жа҃ахꙋ 11.98, прихо́ждаахꙋ 15.151.

причестие *ср.* (2) *Приобщаване към нещо.* защô а҃ко не ѿме́те чл҃кь грѣ́ховете си҃. не мо́же да бꙋ́де х҃вь. ни҆ х҃с прїе́ма грѣ́шнаго… и҆ павль а҃пл҃ ка́же, коѐ причéстїе тмѣ̀ кь свѣ́тꙋ. тьма̂ е зло̀ что̂ чи́ны чл҃кь. а҆ свѣ́ть ѥ҆ х҃с. и҆ не мо́же чл҃кь зло̀ да чи́ни и҆ да ѐ х҃вь 34.253б; і҆ѡа́ннь дама́скынь ка́же жлѣ́чь ꙋ҆́бо въкꙋ́си҃ дре́внѥе въкꙋше́нїе и҆сцѣ́лѩе. със трьдо́вны҆и҆ ме́дѡ҃, просвѣще́нїе да́сть х҃с прѣо҃цꙋ, и҆ своѐ́го сла́д҆каго причéстїа 38.289.

ед.: причéстїе 34.253б, причéстїа 38.289.

причестя *св.* (6) *Причестя; дам някому причастие, за да го приобщя символично към Бога.* и҆ плакїдꙋ наре́че ѐ҆v҆ста́тїе, а҃ жена́та мꙋ ѳатїа́на наре́че ѥ҆́и и҆́ме ѳеѡ́писта. и҆ че́дата и҆́мь, на прьво́то нарече и҆́ме а҆га́пїе, и҆ на вто́рото ѳеѡ́пись, и҆ причести́ гы ст҃ое причеще́нїе 5.30; и҆ бл҃ививь хлѣ́бь и҆ раство́ри го по за́конь ꙋ҆ ст҃ей ча́ши. и҆ прьвѣ́н҆ се причéсти ѐпк҃пь, и҆ послѣ́ причéсти и҆ ца́ра. и҆ рѣ҃. това е тѣ́ло х҃во. и҆ ꙋ҆ ча́шꙋ та҃ рѣ҃. това ѐ кры́вь х҃ва пролѣ́ана 37.280б.

аор.: 3ед. причести́ 5.30, 35.257б, 35.262, причéсти 37.280б; *плусквамперф.: 3ед.* причести́ль бѣ́ше 17.175б; *пов.: 2мн.* причестѣ́те 37.280б.

причестя се *св.* (16) *Причестя се; приема причастие, за да се приобщя символично към Бога.* ами҆ и нїе бл҃ивени хр҃тїане. да не сто́римь така. да́ се очи́сти҃ и да се исповѣ́даѥ҃. и тога́зи да пристꙋпи҃ да сê причéсти҃. защо самого х҃а прїемаме на себê си 33.247б; и҆ прѣбы҆ д҃. дни҆. и҆ ничтô не въкꙋ́си и҆ ничтô не подꙋ́ма. и҆ въ сꙋ́ботꙋ пои́ска ст҃ое причещенїе. и҆ причести́ се ст҃ы҆ таи́нь 14.129б; и҆ принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и҆ ѿ ло́зи три҆ гро́зди, и҆ и҆з҆цѣдѣ́те го и҆ причестѣ́те се. защô е і҆с҃ г҃ь товà пока́зал҆ь 37.280.

сег.: 1ед. се причещѐ 17.173, се причестѐ 17.173, *3ед.* се при́честѝ 33.247, сѐ причéсти 35.266, *1мн.* сê причéсти҃ 33.247б; *аор.: 1ед.* причести́х҆ се 17.171, сѐ причести́ 17.173, се причестѝхь 17.175б, *3ед.* причести́ се 12.120б, 14.129б, 17.174б, се причéсти 37.280б, причéсти се 37.281, *3мн.* причести́ше се 37.280; *пов.: 2мн.* причестѣ́те се 37.280, *описат. 1мн.* да сѐ причести҃ 35.266б.

причещавам се *несв.* (5) *Причестявам се; приемам причастие, за да се приобщя символично към Бога.* и҆ когà бы҆, прь́ва нѣ́ла на пости́те. литꙋ́р҆ги́сꙋваше ст҃ще́нникъ. и҆ причещáвахꙋ се сич҆ки ѡ҆ ст҃о́е причеще́нїе х҃во 17.165; имамь да вїи вьспомѣ́нꙋ нѣ́коа рѣ́чь бл҃ивени (хрїане) (!) хрїстїане отѝ защо имаме обы́чаи д҃неска и оутрѣ. да са причещаваме оу ст҃аа цр҃ква: и до́брь ѐ законь и ст҃ь. и така е по̂обно въса́кому хр҃тїанину 33.247.

сег.: 3ед. се причещава̂ 33.247б, се причéщава 35.266, *1мн.* са причещаваме 33.247, сѐ причéщáвамê 35.266; *имперф.: 3мн.* причещáвахꙋ се 17.165.

причещение *ср.* (8) *Причастие; вино и хляб, които християните приемат*

inslav

като символ на общение с Бога; комка. и̑ кога̀ бы̑, прь́ва нѣ̑ла на пости́те. литꙋр'ги́сꙋваше с҃ще́нникь. и̑ причеща́вахꙋ се сич'ки ѿ с҃то́е причеще́нїе х҃во. и̑ ма́л'ко на́поконь ꙗ҃стїе ꙗ҃дѣ́ха 17.165; а҃ми̑ вь четвръ́т'кь вели́кыи ве́черь. да вълóжишь във' съдець с҃ть. ѿ с҃то̀ причещенїе ѿ тѣлото и̑ ѿ крьв'тѣ̀ х҃ꙋ б҃ꙋ на́шемꙋ 17.173; и̑ з'това̀ ти се мóлѧ да мѐ послꙋ́шашь да ми доне́сешь ѿ б҃жт҃вно и̑ жи́вото̑ причеще́нїе, във' кои́те ча̑ г҃ь със'во́йте (!) ꙋ҃ченици вече́ра 17.173.

ед.: причеще́нїе 5.30, 17.165, 17.173, 17.173б, 35.266б, причещенїе 14.129б, 17.171, 17.173.

причитам *несв.* (1) *Зачитам, придържам се към нещо, съблюдавам нещо.* а҃ко ли̑ нѣ̑кой па̀кь, є҃ди́нь ѿ тїа по́горе ре́ченнїйтѥ за́повѣды б҃жїе, не причи́та и̑ не гле́да гы, то́й о҃ти́де със'ь дїавола въ вѣчнъ мъ́ка а҃ко сѐ не пока́е такѣ́в'зи 1.8.

сег.: Зед. причи́та 1.8.

причътен *прич.* (1) *Причислен, приобщен към нещо.* и̑ с҃ты́е ѿц҃ы напи́саха това̀ ч҃тное писа́нїе и̑ право̀_вѣ́р'ное ꙋ҃че́нїе и̑ прѣда́дꙋха на с҃тые чер'кови да слꙋ[слꙋ]шать (!) с҃тые х҃ртїа́не. за́мь да ѐ добрѣ̀ на́мь на живо́ть вѣ́чны, и̑ да смѐ причьте́ни на цр҃тво нб҃ное 20.209б.

сег. страд. мн.: причьте́ни 20.209б.

пришка *ж.* (1) *Пришка, гнойно мехурче по кожата на човека.* а҃ дїа́воль завидѣ̀ с҃тмꙋ, и̑ и̑злѣ́зе мꙋ при́ш'ка лю́та на е̑дна̀ нѡга̑, и̑ съгни мꙋ ра̀ната на нѡгата, и̑ ѡ҃чрьви́ве като праве́дныи і҃ѡвь 2.14.

ед.: при́ш'ка 2.14.

пришълец *м.* (3) *Пришълец; лице, което е дошло от друго място.* мц҃а ноѐмврїа, а҃ паме̑ сты̑ без'сребръникь ко́з'ма и̑ дамїа́нь. с҃ты̑. а҃ко съ̀ и̑ пришь́лци на земли̑ два̀та без'сре́брьника. а҃ми̑ па́кь като̑ и̑ прь́вѣнь напльниха земли̑та със' чю́деса 10.76; а҃мы̀ да сто́римь добро̀... да пригле́дамѐ сыромáсы. да въведе́ме пѣ́тника дома си. и̑ чюждин'ца и̑ пришьл'ца̀. да го̀ лю́бѝ и̑ да го̀ и̑́маме като̑ бра́та 18.207.

ед.: пришьл'ца̀ 18.207; *мн.*: пришь́лци 10.76, пришьл'ци 38.294.

пришъствие *ср.* (14) **второ пришъствие (христово).** *Второ пришествие; според християнското учение повторно идване на Исус Христос на земята, денят на Страшния съд Божи, когато всекиму ще бъде отсъдено според делата му.* и̑ послꙋ́шаите съси́ч'ко (!) (ср҃)це тїа́ дꙋ́мы що щѣ̑ да вы̑ ка́жа стра́шны и̑ прѣчю́дны дꙋ́мы. как' щѐ да сѐ сврь́ши си́ч'киать свѣ́ть. и̑ как' щѐ да сѐ доврь́ши лъжа́та (дї)а́вол'ска, и̑ лъ́ганїето а̑н'тихрїстово. та чѐ (то) ги́ва щѐ да бь́де вто́ро пришь́ствїе х҃во 18.177б; щѐ да до́йде і҃с х҃с. щото́ го зове́мь ны́е с҃нь б҃жїи. та щѐ вто́рыи пь́ть да до́йде, о҃ти се на нѥ́го надѣ́еме да ны̑ ꙋ҃па́зи. защо̑ то́й право съди на своите лю́дїе та затова̀ казꙋвамѐ ные вто́ро пришь́ствїе х҃во 18.195б; а҃ми̑ и̑ ны́е бра́тїе, да нѐ ѡ҃съжда́мѐ ни́кого, мака̀рь сьгрѣши́ль, и̑ли̑ не съгрѣши́ль. да и̑ ны́е на вто̀ро пришь́ствїе х҃во, да нѐ бꙋ́демь посра́мени 3.21.

ед.: пришь́ствїе 3.21, 5.34², 8.55б, 17.17б, 18.177, 18.177б, 18.185б, 18.195б, 32.224б, пришьствїе 18.185б, 18.195б², пришь́ствїа 32.226б.

приятел *м.* (3) *Приятел; лице, свързано с друго чрез взаимно доверие и обич; другар.* така̀ да и̑́маме добры̀ ра́боты и̑ с҃ты̀, и̑ как'вы̑; мл҃ты́ны на сыромáси. и̑ на ц҃ркви. и̑ любо̀вь съсѣ́кыго. (!) и̑ нѐ тьк'мо със' прїа́телѥ, а҃ми и̑ със' тво́йте зло̀_мы́сльници, да и̑́машь любо́вь 15.15б; и̑ рече ми се́стро. тво́й мꙋ́жь прїа́тел' ми ѐ о҃да́вна. затова́ ми да́де ове́р'ть да ти̑ го донесꙋ́ть (!) 15.154б.

ед.: прїа́тель 15.154, прїа́тел' 15.154б; *мн.*: прїа́телѥ 15.156.

inslav

пробия *св.* (2) *Пробия; направя дупка, отвор в нещо.* и̑ въ ѐди́нь д҃нь а҆́рх҃ггль михаи́ль. проби̑ си́чˀките кора̀бе а҆гарѣ́нˀскые. и̑ мнѡ́го воиска̀ потопи́ се и̑ ꙋ̑да́више се 11.96б; и̑ а҆рха́гг҃ль михаи́ль гото́вь съсˀ ко́пїето. и̑ ꙋ̑да́ри на́прасно ка̀мень что́ бѣ́ше по̑ цр҃квата голѣ́мь ка́микь тврьдѣ, и̑ на нѥ́го бѣ́ше цр҃квата съзи́дана. и̑ проби̑ ѻ҆́нˀзи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и̑ зи́нъ пропа́сть ко́лˀкото да сѐ съберꙋ́ть и̑ двѣ̀тѣ рѣ́кы̀ вели́кые 11.98.

аор.: 3ед. проби̑ 11.96б, 11.98.

пробода *св.* (6) *Пробода, пробия дупка в тялото на някого с островърх предмет, промуша.* и̑ пꙋ́сти тога́зи ца́рь вои́не, да по́йдꙋть оу̑ ѡ҆нѣ́зи ба́нꙗ да ꙋ̑бїють ст҃го дими́трїа. и̑ пои̑до́ха и̑зˀбо́доха го сичˀкото мꙋ тѣло̑. и̑ прѣ́вото ко́пїе дето го̑ ꙋ̑да́ри вь ре́брата на това̀ мѣ́сто, като̑ и̑ х҃а бѣ́ха проб́оле 9.66б; весели́те се праве́дныи… о҆́ти за(ра)ди̑ ва̑ распе́тˀ се сп҃сь. и̑ ради̑ ва̑, поло́жи се въ гро̑бь, и̑ порꙋ́гань. и̑ съсˀ копїѥ прободень 35.258.

плусквамперф.: 3мн. бѣ́ха проб́оле 9.66б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* проб́оде́нь 7.49, 9.71, 35.258б, пропо́день (!) 9.66б, прободень 35.258.

пробудя се *св.* (1) *Пробудя се, престана да спя, събудя се.* и̑ пробꙋ́ди се ѐвла́вїе ѿ сѣ́на. и̑ стои̑ и̑ мы́сли что̑ ще̑ да бꙋ́де това̀ видѣ́нїе 15.147.

аор.: 3ед. пробꙋ́ди се 15.147.

проваждам *несв.* (16) **1.** *Преживявам, прекарвам времето си по определен начин.* и̑ да не лю́би̑ на то́изи свѣ́ть добро́то. защо̀ се ви́ди на́мь, то́изи свѣ́ть до́брь, и̑ и̑́щемь добрѣ̀ да прова́ждаме, защо̀ е̑ и̑ то́ꙗ свѣ́ть да́рь бжїи 16.159б; и̑ наꙋ̑трѣ ѻ҆́нˀзи чл҃кь да́де и̑ тре́тїата дь́щерь за мꙋ́жа ѐдномꙋ̑ ꙋ̑ то́изи гра́ болѧ́ринꙋ и̑ бѣ́хꙋ ми́рˀнїи и̑ прова́ждаше си̑ дн҃ните добрѣ̀ и̑ бл҃годарѣ́ше ба҃, и̑ ст҃го о҆́ца нико́лꙋ 15.135б; кава́ ли̑ жало́сть и̑ма́ть що̑ ми̑ бѣ́хꙋ съсѣ́де мо́мˀцїи като́ ме сми́сле̑. ка́к ли̑ си прова́жаш свои̑ жи́вотъ 39.315. // *Образно.* и̑ да се по̑ка́ни̑ що е̑ ѡ҆ста́ло, ѿ ст҃аа. м҃, ца. да не лю́би̑ да ни прова́жа добро̑ на́шата плѣ́ть. а҆́ми да желае̑ да́ си дꙋ́шь́ть ꙋ̑краси̑ 16.159б. **2.** *Изпращам, пращам някого някъде с известна цел, провождам.* това́ са тїа а҆́гг҃лы на праве́дны̑ д҃ши, де̑то ги прова́ждать да ꙋ̑зи́ма́ть д҃ши́те на праве́дны̑ лю́дїе. ко́ито са се на ба҃ надѣ́еле, и̑ заповѣ́дь нѥ́гова дрьжа́ле чи́сто 32.229; а̑ сега̀ дꙋ́маш не зна́ꙗ ва̑ кои̑ сте вы́е, та сѐ ѿри́чѣшь ѿ на̑ и̑ проваждаш ны̑ вь мь́ката да сѐ мь́чиме 18.205б. // *Образно.* пїа́нˀство в че́рˀкова бра́ни да не и̑́дешь. да се мо́лишь бꙋ̑… на съмрь́ть прѣ́дава и̑ въ о҆́гˀнь вѣ́чны̑ прова́жда 20.209. **3.** *Съпровождам, придружавам някого в неговия път.* си́чˀкы изˀо҆́колꙋ гра́дове и̑ села̑ и̑злѣ́зꙋваха насре́ща, съсвѣ́щи, (!) и̑ сщѐ́нници ѡ҆блѣ́чени съсщѐ́нˀскы (!) ѿде́жды. и̑ прова́ждаха ст҃ꙋ́ю пе́тˀкꙋ, съсˀ кади́лˀници и̑ ѳамїа́нѡмь и̑ изˀмѝрˀно 8.59б.

сег.: 2ед. проваждаш 18.205б, прова́жаш 39.314, 39.315, *3ед.* прова́жда 11.106б, 31.219, 35.25б, прова́жа 16.159б, провожда 20.209, *1мн.* прова́ждаме 16.159б, *3мн.* прова́ждать 32.229[2]; *имперф.: 1ед.* проважда̑ 17.168б, *3ед.* прова́жаше 8.56, 11.85, прова́ждаше 15.135б, *3мн.* прова́ждаха 8.59б.

проваждание *ср.* (3) *Прекарване на времето, начин на преживяване на дните.* и̑ ре̑ ми́ а҆́гг҃ль, това́ е праве́дникь. и̑ видѣ́хь си́чˀкы добрины̀ нѥ́говы, щото̀ бѣ́ше животꙋ́валь по за́ко[нь] бж҃їи, и̑ си́чˀко проваждане̑ цѣлѡмꙋ́дрьно и̑ чи́сто 32.229б; а҆́зь заради̑ тебѣ̀ сˀмь наста́вень ѿ ба҃, и̑ дои̑до̑ на тѣ́зи пꙋ́стинꙗ. да ти сѐ и̑зы̑ꙗви жи́тїето ме́не. защо̀ а҆́ко̀ не бы̑ щѣ́ль х҃с бы̑ на́шь, да разˀбере и̑ да зна́ꙗ тво́ето права́жданїе, (!) какˀ си̑ и̑ що си̑. не бы̑ те и̑зы̑ꙗви́ль ме́не 17.168; та̀ зара̑ това̀ пр҃кˀ о҆́сьжда на́шето проваждане̑. та̑ ка́же. залꙋ́до се мльви и̑ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на то́изи свѣ́ть пꙋ́стошныи 31.220.

inslav

ед.: права́жданїе (!) 17.168, проважда́нїе 31.220, проважданїе 32.229б.

провала *ж.* (2) **1.** *Провала, разваляне на нещо, разруха.* а҃мѝ да праз҃ну́ваме със҃ бл҃годаре́нїе, и҆ съсла́вословїе (!) и҆ вѣ́ра чи́ста да и҆́маме. и҆ любо́вь със҃ вѣ́рно ср҃це. защо̑, кога̀ бѣз҃ мѣ́ра ꙗ҆де́мь, и҆ без҃ ско́пось пие̑ коа̀ пол҃за и҆́маме и҆ коѐ добро̑. ни́что̑ тѣ́к҃мо прова́ла на тѣло́то нѣ̑. и҆ гр҃ѣ̑ вели́кь нала́гамѐ на д҃шѣ́та сѝ 11.10б. **2.** *Прен. Провала, зло, злина, поразия.* когà сѣди́шь на го́з҃ба, и҆ ꙗ҆де́шь и҆ пие́шь си́ч҃кыи д҃нь, и҆ не насы́тювашь҃ се, ни́ ѿ ꙗ҆́стїе нѝ ѿ пи́тїе, а҃ми́ сѣди́шь и҆ не зна́ешь кыдѣ̀ ꙗ҆де́шь, и҆ кыдѣ̀ пиѐшь, а҃ми ѐ ꙋ҆лѣ́зло прова́ла на ср҃цето и҆ нѥсы́тыи дїа́воль 11.10б.

ед.: прова́ла 11.10б[2].

проваля се *св.* (4) *Проваля се, падна надолу, пропадна.* и҆ то́ꙗ ча̑ раз҃тре́пера се земл҃ꙗта. и҆ просѣ́днь се, и҆ мнѡ́го се лю́дїе провали́ха невѣ́рныи и҆ пропа́дньха, и҆ покры̑ ги земл҃ꙗта 36.267б; а҃ тие́ мꙋ́ ка́заха как҃ щи́ть (!) содѡ́мь и҆ гомо́рь да потопл҃ѧ́ть и тогѝва ло́та побѣ́гна, а҃ содѡ̑ и҆ гомо́р҃ се запа́ли и҆ прова́ли 31.222; а҃ то́й зе да дꙋ́ма хꙋ́л҃ны дꙋ́мы на г҃а на́шего і҆ѵ҃ ха. и҆ земл҃ꙗта ве́кѥ не мо́же да́ го трьпи. ами се просѣ́дна тоꙗ̀ ча̑ по̑ нѥ́го и҆ прова́ли се 36.270б.

аор.: 3ед. се прова́ли 31.222, прова́ли се 36.270б, се провалѝ 36.270б, *3мн.* се провали́ха 36.267б.

провалям се *несв.* (1) *Провалям се, пропадам надолу, продънвам се.* и҆ земл҃ꙗта по̑ т҃ѣ̑ гдѐ стѣ́паха прова́лꙗше се 6.46б.

имперф.: 3ед. прова́лꙗше се 6.46б.

проведа *св.* (2) *Проведа, насоча някого да се движи покрай или през определено място, преведа.* и҆ ст҃ыи нико́лае напр҃ѣ̑ тече́аше… и҆ попи́та та́мо что̑ минꙋ́ваха чл҃ци. видѣ́х҃те лѝ ѡ҆́нїа чл҃ци, что̑ гы̑ во́дѧть да гы̑ погꙋ́бѧть. и҆ ре́коше мꙋ ѡ҆́нїа. видѣ́х҃ме̑ сега́ гы прове́доше ми́мо̀ цр҃кви ст҃ыхь крискѐ́н҃да и҆ дїѡскори́да 15.144; и҆ попи́та та́мо врата́рете и҆ ре̑ и҆́мь. видѣ́х҃те лѝ тр҃ѝте чл҃ци что̑ сѣ̑ о҆́сѣдени. и҆ рекоше̑ мꙋ. сегà гы прове́доше тꙋ́ка 15.144.

аор.: 3мн. прове́доше 15.144[2].

провиделя се *св.* (1) *Само 3ед. Развидели се; стане светло, видело.* и҆ ꙋ҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се на̑ кора́б҃ть кр҃ть и҆ просвѣ́ти като̑ сл҃нце, и҆ провидѣ́ли се. и҆ ѡ҆плꙋ́ха до а҆зо́тꙋ 36.270б.

аор.: 3ед. провидѣ́ли се 36.270б.

провидя *св.* (2) *Провидя, разбера нещо добре, прозра, преценя.* нѣ̑ и҆ ко́л҃ко се и҆ мѣ́чи чл҃кь. длѣ́жень ѐ сѣ́когы да сла́ви и да бл҃годàри ба̑. и҆ а҃ко о҆́сиромашѣ́е. а҃ко се и҆ раз҃болѝ… зара̑ товà никакь да похꙋ́ли на ба̑ защо ѐ бѣ̑ добрь̀. и҆ прови́де что́то намь за фаида 1.4; а҃ ст҃ыи детѐ и҆́маше ꙋ҆ себѣ̀ си̑. провидѣ̀ гы о҆́ти не бѣ́хꙋ чи́сти съср҃цето (!) си̑, а҃ми и҆ма́хꙋ нѣ́кое прѣгрѣше́нїе. и҆ начѐ да гы̑ поꙋ́чи 15.149б.

сег.: 3ед. прови́де 1.4; *аор.: 3ед.* провидѣ̀ 15.149б.

проводя *св.* (35) **1.** *Изпратя, пратя някого да отиде някъде с определена цел, проводя.* и҆ прово́дише и҆з҃бра́нны болѧ́ре да пойдꙋ́ть до валаа́ма със҃ мнѡ́го да́рь, и҆ да мꙋ̑ се мо́леть да до́иде до цàра валàка 33.241б; и҆ детѐ реко́х҃ме̑ о҆́н҃зи мѣ́жь расла́нь нема̑ что̑ да сто́ри о҆́ты̑ бѣ́ше о҆старѣ́ль. а҃мѝ се наго́во́ри да прово́ди с҃на́ си̑ гесѡ̑гїа на во́йскà 39.313б; а҃мѝ покажѝ силꙋ̀ твою̀. и҆ прꙋслави́ си и҆́мето твоѐ ст҃о́е, сѣ̑ ме́не смѣре́ннаго. и҆ проводѝ а҃гг҃ла̀ пазителꙗ моѐ́го да ме и҆з҃ба́ви ѿ тѣ́йзи бѣ́ды 39.300б. **2.** *Изпратя, пратя нещо някому.* и҆ прїѐ кнїгыте и҆нокѐ́н҃тїи патрїа́р҃. и҆ прочѐте гы. и҆ напи́са посла́нїе, и҆ прово́ди го до а҆лѥ҃анрѝїю 12.113б; тогы́ва̀ що́то̀ бѣ́ха на а҃натол҃скаа стра́нь па́шїѐ и҆ ка́дїе та прово́диха ѐми́рь до ца́ра дїѡклитїа́на.

inslav

та бѣше напи́сано та́ка 39.296б; а҃ ї҃рь фо́ка цр҃огра́дскыі прово́ди повелѣ́нїе ре́дѡ҃ по нѥ́гова дрьжа́ва да сѐ съберѐ во́йска на помо́щь хр҃тїа́нѡ҃ 39.313. **3.** *Изпратя; съпроводя някого, който заминава или си отива в знак на уважение; изпроводя.* и҆ тога́зи ст҃ыи нико́лае заве́де ѡ҃нїа́ ты́сꙋщници на митрополи́ата си҃. и гости́ гы и҆ прїе́ гы, катѡ̀ до́брь ѡ҃ц҃ь че́да, и҆ поꙋ҃чи и҆́хь и҆ наста́ви гы. и҆ със҃ бл҃ве́нїе и҆ мл҃твою прово́ди и҆́хь до приста́нището на море́то 15.143б; и҆ прово́ди ст҃го коз҃ма и҆ дамїа́на със҃ голѣ́ма по́чест҃ до дома и҆́мь 10.76б; и҆ чл҃ци ѡ҃ о҆нова̀ селѡ̀ прово́диха го до кра́и селѡ̀, защѡ̀ по́далече не ѡ҃ста́ви гы ст҃ыи да и҆́дꙋть 5.35. // *Изпратя, изпроводя мъртвец до гроба му.* защѡ̀ бѣ́ше повелѣ́но ѡ҃ ба҃ да сѐ съберѐ, да прово́ди ст҃мꙋ са́ввꙋ, бл҃же́нната мꙋ д҃ша, на мѣсто поко́йно 14.130б; ко́го и҆́ма҃ ѡ҃сега̀ да мѐ ꙋ҆тешѝ. ко́й да сѐ намѣ́ри напоко́нь на моа҃ дѡ҃. ко́й до гро̀бь да мѐ прово́ди, и҆ да мѐ погре́бе39.314.**4.***Преживея, прекарам времето си по определен начин.* защѡ̀ тїа́ ст҃цїи де́то бѣ́ха на тои́зи свѣ́ть. та̀ не щѣ́ха нѝ ꙗ҆́стїе, нѝ питїе, а҆̀мѝ гладꙋ́ваха, и҆ жьдꙋ́ваха, и҆ те́глꙗха злѡ̀ зара҃ї, ба҃, та сѝ ты́и прово́диха дни́те свои̇̀ 32.228; и҆ рѣ҃ ми. слꙋ́шаи па́вле. то́изи ѐ де́то си прово́ди живо́ть сво́й на́ землꙗта напꙋ́сто. и҆ не зна́еше нѝ злѡ̀ нѝ добро̀ 32.231; и҆ така̀ прово́ди ѡ҃н҃зи праве́дныи, і҆ѡ̀вь; так҃вози злѡ̀ и҆ скрѣ̀бь. доде́ мꙋ па̀кь даде бь погꙋлѣ́мо добро̀ и҆ зра҃ва́їве 35.256б.

сег.: 1ед. прово́да 39.312б, *3ед.* прово́ди 39.313б, 39.314, *1мн.* прово́ди 14.130б; *аор.: 1ед.* прово́ди 39.314, *3ед.* прово́ди 8.57, 9.68б, 12.113б, 12.114, 12.115, 12.116, 14.126б, 14.129б, 15.143б, 32.231, 35.256б, 39.313, прово́дѝ 10.76б, проводы 18.177, *3мн.* прово́диха 5.35, 12.113б, 32.228, 32.229, 36.268, 39.296б, 39.312, 39.313б, 39.318, прово́дише 33.241б; *форми от перф. тип: 2ед.* си прово́диль 7.52б, *3ед.* прово́диль 3.20б, е прово́диль 40.322; *бъд. в мин.: 3мн.* щѣ́ха да прово́дать 39.313б; *пов.: 2ед.* проводѝ 39.300б, *2мн.* проводе́те 36.269б.

провръта *св.* (1) *Усуча вече около нещо, увъртя.* и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и҆ влача́ха го по ꙋ҆ли́ците. и҆ напоко́н҃ мꙋ проврѣ́тѣха глѣ́зныте и҆ пѐтѣте, и҆ ѡ҃бѣси́ха го за дрьво̀, и҆ така́ се помл҃ѝ и҆ прѣдаде сы҃ д҃шѣта бꙋ҃ 36.267б.

аор.: 3мн. проврѣ́тѣха 36.267б.

прогледам *св.* (9) *Прогледам, започна да виждам.* и҆ ма҃ѳеѝ а҆пл҃ь, о҆ста́ви си҃ рꙋцѣте на ѻ҃чите то́говы̀ и҆ сто́ри знаме́нїе на кр҃ть. и҆ рѣ҃. г҃и і҆ѵ҃ х҃е, дай мꙋ да прогле́да и҆ ца́рь дрьжа́ше маѳе̂а за де́снꙋ рꙋ́кꙋ и҆ прогле́да 37.277; и҆ раз҃бра́ се и҆ мнѡ̀го бо́л҃ны доне́сꙋваха при ст҃го. и҆ то́и сто́рѣше мл҃ба, и҆ ѻ҃зравѣ̀ше гы то(и)зи д҃нь. и҆ мнѡ̀го слѣ́пы сто́ри да прогле́дать. и҆ бѣ̀сны и҆сцѣ̀ли, и҆ хро́мые и҆спра́ви 15.136б; мнѡ̀го чю́деса стори́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ́пѝ прогле́даха. хро́мы и҆спра́виха се 39.309.

сег.: 1ед. прогле́дамь 37.277, *3ед.* прогле́да 37.277, *3мн.* прогле́дать 15.132, 15.136б; *имперф.: 3мн.* прогледаахꙋ 11.98б; *аор.: 1ед.* прогледа̀ 37.279, *3ед.* прогле́да 37.277б, *3мн.* прогле́даха 39.309; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ше прогле́даль 17.163б.

прогледуване *ср.* (1) *Проглеждане, възстановяване на зрението.* дїѡклї́тїань рѣ҃ и҆ коꙗ̀ са рабо́та х҃ꙋ твоѐмꙋ, детѡ̀ вы́е дꙋма́те. и҆ ст҃ыи ѡ҃гово́ри на слѣ̀пи прогле́дꙋванїе. и҆ на бо́л҃ныи и҆сцѣлѥ́нїе. и҆ на сле́кавы и҆справлѥ́нїе. и҆ на мрѣ́твы въскрсе́нїе 39.304.

ед.: прогле́дꙋванїе 39.304.

прогнѣва се *от стб.* прогнѣватн сѧ *св.* (4) *Прогневя се, изпитам гняв към някого, разгневя се.* а҆мѝ г҃и (г҃и) бо҃ мо́й недѣи се прогнѣва̀ на мене твоѐго ра́ба, защѡ̀ мнѡ̀го дꙋма́хь о҆ти ми е жа́л҃но на срцето 5.33; ако лѝ ще́шь да навїе́шь на кара́зь да нѐ дрьжи́шь, а҆̀ тѝ се дрѣ́жь на кро́тость и҆ на длъготрьпѣ́нїе, и҆ смислѝ ко́л҃ко злѡ̀ ст(о)рыха ѐврѐе г҃ꙋ на́шѐмꙋ і҆ѵ҃ х҃ꙋ,

inslav

и҆ чл҃ко_любивы҆ бг҃ не прогнѣ́ва се на ѿѣ 19.207б.

аор.: 3ед. прогнѣва́ се 5.27, прогнѣ́ва се 19.207б; *форма от перф. тип: 2ед.* сѧ́ си прогнѣва́ль 5.37б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* недѣ́и се прогнѣва̀ 5.33.

прогнѣвявам *несв.* (1) *Прогневявам, пробуждам гняв у някого, разсърдвам.* и҆ дои́дѐ ѿ ба҃ гла҃ та мꙋ҃ ка́же. ре́чи҆ на тїа лю́дїе щото́ са на тоизи҆ свѣ́ть жи́вы. защо̀ прѣ́стьпꙋвать моа̀ запо́вѣ҆ и҆ това́рѧть гр҃ѣ на гр҃ѣ, и҆ прогнѣва́вать ґа ба҃ щото́ гї е сътво́риль 32.223б.

сег.: 3мн. прогнѣва́вать 32.223б.

прогнѣвявам се *несв.* (1) *Прогневявам се, изпитвам гняв, разсърдвам се.* защо сѝ и҆ ты҆ мл҃тивь бг҃ на тїа, де́то се пока́ювать. и҆ заради̇̀ това̀ недѣ́й се прогнѣ́вава на ѿѣ 9.73б.

пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед. недѣ́й се прогнѣ́вава 9.73б.

прогонювам *несв.* (1) *Прогонвам, пропъждам надалеч, изгонвам.* ра́уй се ко́зˢмо что сѝ прого́нюваль бѣ́соове ра́увай се прѣсвѣтлыи да́мїа́не, что сѝ ѿвѣ́зꙋваль си́чькы҆ злы҆ны 10.79б.

форма от перф. тип: 2ед. сѝ прого́нюваль 10.79б.

прогоря *св.* (2) *Образно. Изгоря от силно слънце, от горещина.* ка́то ѐдїнь пѣ́тникь трꙋ́день и҆ ꙋморе́нь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть, и҆ прогори́ль ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь. и҆ на́йде на полови́нь пѣтˢ си дрьво̀ хꙋ́баво и҆ мнѡ́го_листно, и҆ се́дна по̑ нѥ́го да си почїе (!) така̀ и҆ ны́е дне́ска да́ си попрѣпочи́не҆ ѿ постныи трꙋ́дь 16.157б.

форми от перф. тип: 3ед. е прогорѣ́ль 12.118б, прогори́ль 16.157б.

продавам *несв.* (6) *Продавам, давам някому стока или имот срещу пари.* и҆ рѣ́кы и҆ кла́денцїи, и҆ чешми, и҆ шадрьванїе и҆ си́чˢки во́ды щото́ са за живо́ть на лю́дїете ѿ ба҃ дарова́нїи а҆то́ гы болѣ́рїето зара̑ї а҆спри прода́вать 31.219б; и҆ дꙋма́ха ст҃ыи геѡ́рˢгїе скѣ́по прода́ваш ˢ твоата го́зˢба̀ ны́е ѿсега̀ ни́щѡ̀ векѝ не́ щѐ копꙋ́ва̀ ѿ тебѣ̀ 39.317б; а҆ сре́бро_лю́бˢци сѣ҃ фаида̀ трьгꙋ́вать. и҆ кои́то са о҆́пакы и҆ лꙋка́вы сьсˢ льжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю́ждо изˢ рьцѣ́те и҆́мь 31.220.

сег.: 2ед. прода́ваш ˢ 39.317б, *3ед.* продава 18.190б, *3мн.* прода́вать 18.197б, 31.219б, 31.220; *аор.: 1ед.* прода́вахь 15.155.

продам *св.* (23) *Продам, дам някому стока или имот срещу пари.* и҆ ре҃ кора́бникꙋ. разˢбра́ гн҃ди́не, о҆́ти носишь ꙋ҆ кора́бь мра́море. а҆́ми ти се мл҃ю, да ми҆ продаде́шь, ѿ тѣ́хь 9.69; а҆ мꙋ́жь нѥ́инь не зна́е това̀ что ѐ было̑… и҆́дѣше сѝ дома́ си и҆ ра̑ува се какь ѐ прода́ль скѣ́по ове́рˢть 15.154; зара̑ї болѧрˢ́во си́чˢкы рѣ́кы и, ѐзера, и҆ бро́дѡве, и҆ планїнїе, и҆ шꙋ́мїе, и҆ лˢгове, и҆ по́лїа, си́хь лю́дїе прода́дꙋха и҆ раздѣли́ха 31.219б.

сег.: 2ед. продаде́шь 1.3б, 7.54, 9.69, *3ед.* продадѐ 15.153б; *аор.: 2ед.* продаде 35.257, *3ед.* прода́де 4.25б, 9.69, 9.70, 15.142б, 34.250б, 40.321, *3мн.* прода́доха 9.67б, прода́дꙋха 31.219б; *форми от перф. тип: 3ед.* е прода́ль 15.154, ѐ прода́ль 15.154; *бъд.: 1мн.* ще́мь да́ продаде҆́ 9.69б, *със съкр. инф. 2ед.* прода́ щешь 9.69б, щешь продà 15.142, 15.153, *1мн.* ще҆́ продà 15.142б; *пов.: 2ед.* продаи 9.69, 15.153б[2].

продан *ж.* (1) *Продан, продаване, продажба.* и҆ въ вто́ра но́щь па́кˢ мꙋ́ се ꙗ҆ви҆ ст҃ыи, и҆ ре҃ мꙋ́. и҆ди҆ па̀кь и҆ и҆́щи мꙋ́ о҆́ти то́и и҆́ма стлѣ́пѡве колˢ́ко ще́шь. и҆ ѿи҆дѐ па́кь ѐпк҃пˢ и҆ и҆́ска́ мꙋ́. а҆ то́и па̀кы слъга̀ и҆ ре҃ не и҆́мамь ни҆что̑. защо́ мꙋ́ не бѣ́ха за про́дань 9.69.

ед.: про́дань 9.69.

продумам *св.* (16) **1.** *Продумам, кажа нещо някому.* тогѝва щѐ мѡ́ѷсѝ да и҆́мь продꙋ́ма срьди́то, та̑ ре҃. какˢ стѐ пра́во стрꙋ́вале, та́й щете и҆ да намѣ́рите 18.201; и҆ ѿ толˢ́кози те́жˢкы грѣхѡве, щото̑ и҆́ма́мь. не смѣ́а къкˢ ба҃ да погле́дамь, а҆ ка́мо ли҆ нѣ́что̑ да продꙋ́ма̑ 31.218б; тогѝва ще да продꙋ́ма на си́чˢкыте о҆́нˢзи анˢтихрі́сть. а҆ко̀

inslav

ще́те да вы̑ ѡ̀гꙋ́дѣ печа́ть на челѡ̀то и̇ на де́сна рька̑. тогѝва да вы̑ да́мь щотѡ̀ и̇́щете 18.190б. **2.** *Проговоря, сдобия се с умението да говоря.* и̇ бо́лн҃ы что̑ и̇ма́ше и̇ ко́й прии́доха си́чкы зра́вы бы́ха. нѣ́мы продꙋ́маха глꙋ́хы прочю́ха бѣсны ѡ̀здравѣ́ха 40.323б; и̇ тога́зи ками́ла то́ꙗ ча̑ дотѐче. щѡ̀ бѣ́ше побѣснѣ́ла ѿ дїа́вола. и̇ и̇сцѣли́ле бѣ́ха ю̑ ст҃ы̀. и̇ продꙋ́ма чл҃чьскыи ѐзы́кь 10.77.

сег.: 1ед. продꙋ́ма̑ 31.218б², продꙋ́мамь 31.218б; *аор.: 3ед.* продꙋ́ма 10.77, 11.80б, 11.97, 33.242б, *3мн.* продꙋ́маха 40.323б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха продꙋ́мале 18.184б; *бъд.: 1ед.* ща да продꙋ́ма̑ 31.218б, *3ед.* ще да продꙋ́ма 18.190б, 18.192, 18.203б, 18.205б, щѐ да продꙋ́ма 18.201, ще да продꙋ́ма 18.205.

продупчен *прич.* (1) *Като прил. Продупчен, който има дупка, пробит.* тогѝва щьть да гѡ̀ ви́деть ѿнїа ѐврѐе х҃а като чл҃ка. и̇ щь́ть да мꙋ̑ ви́деть рьцѣ́тѣ и̇ нѡзѣ́те продꙋ́пчени ѿ пиро́нете катѡ̀ бѣ́ха го прикова́ле на кр҃тьть 18.200.

мин. страд. мн.: продꙋ́пчени 18.200.

продѣля *св.* (1) *Поделя, разпределя нещо на дялове, разделя.* и̇ ꙋ̀лѣ́зоха ѹ̀ора́бь и̇ пла́вахꙋ по море́то и̇ прѣлѣ́стиха се за и̇ма́нїето ѿнїа и̇́ноци. и̇ нагово́риха се да гѡ̀ съкры̑ють за се́бѣ сѝ и̇ да гѡ̀ продѣла́ть 11.101.

сег.: 3мн. продѣла́ть 11.101.

прозирам *несв.* (1) *Прен. Прозирам, проумявам нещо, разбирам.* ѻ̀брьнѣ́те се към҃тѡ̀ ба̑, и вашѣта мисль да ѐ на волꙗ бж҃ї́а. защѡ̀ добрѣ̀ се видите на чл҃чл҃ци (!) до (!) добры̀ и̇ бл҃гы, а̀ми бꙋ̑ нѣ стѐ ни̇ защѡ̀. защѡ̀ бꙋ̑ прози́ра чл҃кꙋ̀ ср҃цето 15.150.

сег.: 3ед. прози́ра 15.150.

прозорец *м.* (4) *Прозорец; отвор в стената на сграда, през който влиза светлина и въздух.* и̇ ѳома̑ ꙋ̀зѐ мѣ́р҃ка, и̇ белѣ́жи си́чко ѻ̀нова̀ мѣ́сто, гдѐ що щѐ да сто́ри. и̇ прозо́р҃ци на и̇́стокь да сто́ри, защѡ̀ да свѣ́ти, да ѐ ви́дѣло. а̀ врата̀ ѿ за́падь да ꙋ̀лѣ́зꙋва 7.52; и̇ поидѐ до къ́щата ѻ̀номꙋ́зи чл҃кꙋ̀, и̇ пристѣ́пи при къ́щата на прозо́рець и̇ фрь́ли ѻ̀нѣ́зи кръ́па със҃ жлъти́ците посрѣ́ къ́щъта 15.134б.

ед.: прозо́рець 15.134б, 15.135, 15.135б; *мн.:* прозо́р҃ци 7.52.

прозорлив *прил.* (3) *Прозорлив; който има дарба да предвижда, да прониква в същността на нещата; проницателен.* и̇ оу̀ то́изи монасти́рь бѣ́ше, нѣ́кои кало́ѐрь и̇́мето мꙋ̀ и̇сихїа, ѿ мѣ́сто си́рин҃ско и̇ тврь́дѣ ѻ̀стар҃ѣ́ль. и̇ мнѡ̑го годи́ны по́стѣше се та́мо ꙋ̑ монасти́рь. и̇ прїе́ль бѣ́ше ѿ ба̑ да́рь, та̑ бѣ́ше прозор҃ли́вь, и̇ разꙋмѣ́ваше сѣ́кымꙋ на ср҃цето что̑ е 12.109б; и̇ тога́зи се зосима ꙋ̀пла́ши, и̇ ꙋ̀мьт҃ си прѣнесе нѣ́каде. като чю̑ ѿ нѥ́л҃ че гѡ̀ пови́ка на и̇́мето мꙋ̀. и̇ помысли на ꙋ̀мьт҃ си, та́зи жена́ та е нѣ́коа ст҃а̀ и̇ прозор҃ли́ва 17.166б.

ед.: м. прозор҃ли́вь 12.109б, прозор҃ли́выи 12.111, *ж.* прозор҃ли́ва 17.166б.

прозра *св.* (2) *Прен. Прозра; мислено видя нещо, което ще се случи в бъдеще; предвидя.* и̇ дв҃дь пр҃р҃кь и̇ ц҃рь. заради̇ дн҃е́шныи д҃нь бѣ́ше прозрѣ́ль. и̇ ре́че. и̇зь оу̀сть млн҃ць и̇ съсꙋ́щїи съвр҃ьшиль е̑сѝ хва́лꙋ. сѝ р҃ѣ́ и̇з҃ сь́щи ꙋ̀ста̀ и̇ и̇́стин҃скы̀ ѿ мла́ды дѣца̀. та сѝ съвр҃ьши хвала̀та ти 34.249; и̇ това̀ бѣ́ше па̀кь прозрѣ́ль пр҃р҃кь і̇са́їа, и̇ дꙋ́дꙋмаше (!). ѻ̀тро́че роди́ се на́мь, и̇ с҃нь да́де се на́мь, дѐто мꙋ̀ е вла́сть бы́лѡ̀ на нѥ́гово ра́мо 33.236.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше прозрѣ́ль 33.236, 34.249.

проида *св.* (4) **1.** *Премина, мина през някакво място, обходя.* и̇ дрꙋ́жи́на мꙋ̀ бѣ́хꙋ а̀пл҃ь вар҃ѳоломѣи и̇ се́стра сѣ́ща фи́липпꙋ марїа́мна. сл҃ѣ̀ т҃ѣ̀ и̇дѣ́ше и̇ слꙋгоу́ваше и̇мь. и̇ прои́доха мисїи́д҃скые и̇ лидїи́скые гра́дѡве прока́зꙋвахꙋ х҃во и̇́ме 36.267б. **2.** *Премина, мина покрай нещо.* и̇ кога́ се врьте́ше ѻ̀нова̀ колелѡ̀, и̇

inslav

приносѣше ст҃го да про́йде на҆ дьскыте дѣто҃ бѣха нооже́вете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та҃ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ на тьнькы трохы 39.299б. **3.** *Прен. Преживея нещо, премина през някакви изпитания.* и҆ посе́гна ца́рь і҆ ꙋ́зе кнїга́та и҆з рꙋ́ка нѥ́гова и҆ пода́де ю что҃ чю́ва кнїгы чр҃ко́вни и҆ сѣ́днъха ца́рь и҆ вл҃ка и҆ є҆фимїа́нь. и҆ на́че да че́те кнїга хартофилакь. ка́ко е а҆ле́ѯїа сы́нь є҆фимїа́новь и҆ що́ е прои́шль 40.323.

сег.: 3ед. про́йде 39.299б; *аор.: 3мн.* про́идо́ха 16.162, прои́доха 36.267б; *форма от перф. тип: 3ед.* е прои́шль 40.323.

произволение *ср.* (2) *Желание, волеизявление, произволение.* и҆ това҃ є҆ пра́ѕникь въведе́нїе въ цр҃ко́вь пр҃тѣи бл҃ци. де́то҃ а҆ заве́де ѡ҃ц҃ь ѥ҆́е і҆ѡа́кѵ҃мь, и҆ ма́ти є҆́и а҆́нна. и҆ да́доха, ю҆ въ цр҃кви да́рь г҃ꙋ бꙋ҃. о҆́ти бѣ́ше така҃ прои́волѥ́нїе бжїе 13.125; а҆ вто́ро є҆ го́га҃ (!) и҆зы́бы́ра чл҃кь добро҃ ѡ҃ зло҃. и҆ли҃ зло҃ ѡ҃ добро҃. и҆́ зове҃ се ѡ҃на́зи, си́ла прои́волѥ́нїе. сѝ р҃е, какъ мꙋ҃ и҆́ще во́ла 33.233.

ед.: прои́волѥ́нїе 13.125, 33.233.

произносен *прил.* (1) *Който е произнесен, изречен, изказан.* защо҃ чл҃кь двѣ҃ дꙋ́мы и҆́ма. є҆́дна́ е дꙋ́ма вънкашна что҃ дꙋ́маме съсъ оу҆́стата, и҆ чю́е ю҆ сѣ́кы. и҆́ та́зи дꙋ́ма се҃ зове҃ прои́зно́сна, защо́ ю҆ и҆зноси҃. вънка 33.233б.

ед.: ж. прои́зно́сна 33.233б.

прокажа *св.* (7) *Разглася, направя нещо да стане известно, съобщя.* това҃ чю́до като҃ ви́дѣ ѡ҃нзи пꙋстинꙗк станѣ҃ ѡ҃ о҆нѣ́зи гора҃, и҆ дои́де҃ въ солꙋ́нь. и҆ прока́за това҃ чю́до ст҃мꙋ́ дими́трїю по си́чки гра́дь 9.71; и҆ пои́до́ше до кра́и и҆ кога҃ и҆злѣ́зоше си́чкыте и҆з ко́рабь на сꙋ́хо. и҆ прока́заше по си́чкыте та́мо, что҃ е чю́до сторено ѡ҃ ст҃го нико́лае 15.136б; и҆ защо҃ щѣ́ше да се҃ прока́же покаа́нїе по си́чкы свѣ́ть. о҆́ти да се҃ не на́йде ни́кой є҆зы́къ на то́изи свѣ́ть да ре҃ ны́е [не] чю́хме х҃во и҆́ме да се҃ казꙋ́ва, и҆ зра҃ї това҃ нѣ смѐ вѣрова́ле 38.291б.

сег.: 2ед. прока́жешь 17.163б; *аор.: 3ед.* прока́за 9.71, *3мн.* прока́заше 15.136б; *страд.: сег. 3ед.* да се҃ прока́же 38.291б; *аор. 3ед.* прока́за се 12.111б; *бъд. в мин. 3ед.* щѣ́ше да се҃ прока́же 38.291б; *пов. описат. 3ед.* да се҃ прока́же 38.291б.

проказовам *вж.* **проказувам**

проказувам *несв.* (15) **1.** *Разказвам; разправям нещо, за да стане известно; разгласявам.* това҃ чю́до видѣ́ха ѡ҃нїа́ хр҃тїа́не. и҆ не смѣ́аха ве́кѥ да и҆́дꙋть въ солꙋ́нь. а҆́ми се҃ врати́ше наза́ды. и҆ прока́ꙋвахꙋ това҃ чю́до 9.75; а҆́ми бѣ́ше бж҃їе съмотре́нїе да закъснѧть, защо҃ като҃ проминꙋ́вать то́лкова мѣ́сто да прока́ꙋвать, какъ сь е роди́ль вели́кь ц҃рь и҆ ѡ҃хождаме҃ да мꙋ҃ се покло́нимь 33.245б. // *Изказвам, разгласявам нещо тайно.* ко́и не дрьжѝ щото є҆ ре́кль ца́рь нѣ́кои таи́на ра́бота, а҆́ми а҆ прока́ꙋва, то́изи сь погꙋбѣ́ва 17.163б. **2.** *Проповядвам; разгласявам идеи, възгледи.* є҆ла́те и҆ вїе мои҃ а҆пл҃ы, че сте҃ мнѡ҃го зло҃ и҆сте́гле́ле догдѐ прока́ꙋвахтѐ є҆вл҃їето по си́чката земл҃а 18.202. **3.** *Говоря, изричам, приказвам.* а҆ то́и не прѣста́нꙋваше. а҆́ми ходѣ́ше и҆ прока́ꙋваше сво́ите си҃ зло҃че́стїе и҆ хꙋлные дꙋ́мы 15.140б. **4.** *Показвам, означавам нещо.* даро҃ве́те на ѡ҃нїа хытрьцѝ това҃ прока́ꙋвахꙋ. зла́тото что҃ доне́соше, то҃ пока́зоваше, като҃ пр҃ꙋ сѣ́щомꙋ. защо҃ зла́то тѣ́кмо ца́рꙋ є҆ прили́чно 33.244. **5.** *Уча, разяснявам нещо някому.* и҆ кога҃ повъзра́сте да́доха го ѡ҃ц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, да се҃ ꙋ҃чѝ на кнїга… и҆ наꙋ҃чи се добрѣ҃. ко́лкото мо́жаше и҆ на дрꙋ́гы да прока́ꙋва 15.133.

сег.: 2ед. прока́ꙋвашь 15.132б, 39.307б, *3ед.* прока́ꙋва 15.133, 17.163б, 37.276, *3мн.* прока́зовать 18.186, прока́ꙋвать 33.245б; *имперф.: 3ед.* прока́ꙋваше 15.140б, *2мн.* прока́ꙋвахтѐ 18.202, *3мн.* прока́ꙋвахꙋ 9.75, 33.244, 36.267б, прока́зовахꙋ 33.244,

inslav

прока́зꙋваха 39.305б; *пов.: 2ед.* проказꙋваи 34.249.

проклет *прил.* (15) **1.** *Проклет, срещу когото е изречена клетва, прокълнат.* сїи ѕрѣ̑ ка́же зара̑ї това̀ ꙋ́ми́ра чл҃кь, ѻ́ти да сѐ свободѝ ѿ гр҃ѣ, и̇ ѿ скрѣ̀бь, и̇ ѿ трꙋ́дь. и̇ ѿ гри́жа, и̇ ѿ си́чˀко злѡ̀ что̑ е на тъ́зи земла̀ проклѣ́та 38.284; дали ѐ пои́сти́на что̑ ꙗ҃де х҃с по въскрѣ̑ні́е и̇лѝ не ꙗ҃де. и̇ а̀ко ре̑мь не ꙗ҃де. а̑ ны́е лѣ̑жѣ̑, и̇ показꙋвамѐ ѻ́ти́ е привидѣ̑ні́е что сѣ̀ е ро́диль х҃с. и̇ станꙋвамѐ зара̑ї тъ́зи дꙋ́ма, проклѣ́ти ѐретыцѝ 38.289; такви́зи рѣ́чи дꙋ́ма х҃с на грѣ́шниците а̑мѝ и̇дѣ́те ѿ ме́не дале́че проклѣ́ти вь ѿг҃нь вѣ́чныи 18.203б; и̇ а̑кѡ̀ бы́хˀтѐ стрꙋ́вале добро̑, не би вы нахо́дила зли́на̑ и̇ бѣда̀ и̇ бо́лесть. а̑мѝ и̇дѣ́те ѿ ме́не проклѣ́ты вь ѻ́г҃нь вѣ́чныи 18.205б. **2.** *Прокълнат, който е постигнат от клетва.* и̇ тои́зи, валаа́мь, когѡ̀ проклнѣ́ше бы́ваше проклѣ́ть 33.241б.

ед.: м. проклеть 11.86, проклѣ́ть 15.140, 33.241б, проклѣ́ти 18.192б, проклетиго 18.194б, *ж.* проклѣ́та 33.233, 35.258б, 38.284, проклѣ́таа 33.246; *мн.:* проклѣ́ти 18.203б[2], 38.289, проклѣ́ты 18.205, 18.205б, проклети 33.243б.

проклетник *м.* (1) *Проклетник; лице, което трябва да бъде прокълнато.* ѿ голѣ̑ гр҃ѣ̑ що ны̑ напра́ви сега̀ то́изи проклѣ́ти а̑нˀтихрїсть. ѿ злѣ̀ на́мь какˀ сѐ и̇зма́михˀмѐ. ѿ злѣ̀ на́мь как ни́ се присмѣ̀ то́изи проклѣ́тникь 18.192б.

ед.: проклѣ́тникь 18.192б.

проклинам *несв.* (1) *Проклинам; изричам проклятие, клетва; кълна.* кога́ се постѝте, не бꙋдѣ́те помрѣ̀кнале, и̇ пони́кнъле като̑ ѿскрьбе́ни, и̇ да си̑ помрача́вате лицѐто да се по́кажете на чл҃ци какˀ сѐ по́стите. а̑ми́нь и̇ и̇́стина дꙋ́ма̑ ва́мь. ѻ́ти си̑ и̇зˀгꙋ́бихˀте́ добро̑то. и̇ дв҃дь пр҃рькь проклѝна такˀвизи чл҃ци, и̇ ка́же. ꙗ҃ко, рассы́па ко́сти чл҃коꙋго́дникѡ̑ 34.254б.

сег.: 3ед. проклѝна 34.254б.

проклиния *ЛИ* (1) *Проклиния.* и̇ нѣ́коа жена̑ проклѝнїа, и̇щеше да мꙋ́чи сы́на сосипа́трова, а̑ і̇ѡа́ннь не да́де, а̑мѝ помо́гна ѻ̀номꙋ́зи момˀкꙋ 6.46.

проклѝнїа 6.46.

проклиниин *прил.* (1) *Проклинин, от ЛИ Проклиния.* а̑ тїа наклеветы і̇ѡа́нна на сꙋ́дїю а̀нтипа́тꙋ, и̇ ѿнь зѐ да бі҃е і̇ѡа́нна и̇ и̇сѣ́хна мꙋ ры́ка̑та то́ꙗ ча̑. и̇ проклѝнїина ры́ка̀ десна и̇сѣ́хна 6.46б.

ед.: ж. проклѝнїина 6.46б.

проклъна *св.* (17) *Прокълна; изрека проклятие, клетва срещу някого.* и̇ въ ѻ̑новà врѣ́ме, бѣ́ше нѣ́кои хитрець и̇́мето мꙋ валаа́мь, сы́нь веѡ́ровь. и̇ то́изи, валаа́мь, когѡ̀ проклнѣ́ше бы́ваше проклѣ́ть 33.241б; и̇ бы҃ мꙋ̑ ѻ̀тво́ри сѫцѣ́то, и̇ ꙋ̀ста́та. и̇ ре̑ зова́лˀ мь ѐ. ца́рь вала́кь ѿ ме́жꙋ ѕрѣ̑чїе, да проклнѣ̀ тїа лю̑и́е ѐврейскыи 33.243; дои́шѣ́ль ѐ тꙋ́ка ꙋ̀ гра́дь нѣ́кои а̑пл҃ь, и̇ разˀвра́ти си́чˀки нарсѡ̑, и̇ че́рˀквището ны̑ ꙋ̀пꙋстѣ̑ и̇ на̑ проклѐ и̇ и̇спъ́ди 6.43б; и̇ ви́дѣ го петрь а̀рхїепк҃пь че̑ хꙋ́ли на ба̑. ѿта̑ го проклѐ, и̇ и̇зˀва́ди го ѿ дїа́конˀскыи чи́нь 15.140.

сег.: 1ед. проклнѣ̀ 33.243[2], проклнѣ̀ 33.243, *2ед.* проклнѣ́шь 7.50б, проклнешь 33.243, *3ед.* проклнѐ 11.86, 33.241б, 33.243, *3мн.* проклнѣ̀ть 1.5; *имперф.: 3ед.* проклнѣ́ше 33.241б; *аор.: 3ед.* проклѐ 6.43б, 15.140, 15.140б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше проклель 3.17б; *форма от перф. тип: 3ед.* е про́клель 33.243; *пов.: описат. 3ед.* да проклнѐ 4.25б; *усл.: 3ед.* бы̑ проклѣ́ль 11.86.

прокопий *ЛИ* (1) *Прокопий.* и̇ пои́дѐ ст҃ыи са́ва въ и̇скꙋѳопо́ль и̇ и̇злѣ́зе митрополи́ть ѳесѡ̑сїе съси́чˀкы (!) сщ҃е́нници, и̇ лю́дїе. и̇ посрѣ̑тоше го, и̇ пока́за и̇мь писа́нїето ца́рˀско. и̇ приве́доше го въ ѐпк҃пїю, и̇ та́мо посѣдѣ ꙋ̀ цр҃квàта ст҃мꙋ мн҃ікꙋ проко́пїю 14.129.

проко́пїю 14.129.

прокудлив *прил.* (1) *Злоречив, който непрестанно хули и говори лоши неща за някого.* подобрѣ̀ е съ расла́не и̇ съсъ

inslav

зь́мїе въ пꙋ́стынѧ да живи́шь, нежелѝ със҆ злà женâ и҆ мнѡ́го дꙋ́мли́ва и҆ прокꙋ́длива, със҆ нѥ́а злѣ̀ живо́ть да и҆́машь 21.210.

ед.: ж. прокꙋ́длива 21.210.

пролея *св.* (8) **пролея кръвта на някого.** *Пролея кръв, убия някого.* и҆ ре҃ мꙋ̀ ца́рь. мла́до мом҆чѐ защô се не бои́шь ѿ съмрѣ́ть. а҆̀мѝ дойдѐ да сѐ бо́ришь със҆ лїе́а, не ви́диш҆ лѝ как҆вы̀ си́л҆ны мѡм҆цѝ, навы̀, и҆ ко́л҆ко ꙋ́бѝ и҆ проліа́ и҆́мь крьв҆та̀ 9.65б; и҆ ре҃ гь бѣ. дше, кажѝ що сѝ сто́рила съ̀ тази дша. дѐто ꙗ зна́еше ѻ҆́ще катô бѣ́ше на то́изи свѣ́ть. а҆̀ тїа ѿгово́ри, и҆ ре҃. гдѝ́не мои̇̀ дѐто се ми́на̀ годи́ната та̂ ꙋ́бы̀ тѣ́зи дша. и҆ крьв҆ть ѝ на землѝ проліа́хь, и҆ и҆́манїето ѝ зѣ́ 32.226б; **пролея си кръвта.** *Пролея си кръвта, дам живота си, загина.* наи́стина ли такà бы̀ ꙋго́дно бꙋ̀. и҆ такà ли пойска гь. да прѣдадѐ на грѣ́шны рꙋ́цѣ так҆ьв҆зи гра́дь. детô си пролѣà кръв҆та своà за нѥ́го на кр҃ть 9.73б; и҆ мн҃ицѝте мнѡ́го мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и҆ тѣло́то сѝ прѣда́доха на ра̀ны. и҆ кры́вь сво́а проліа́ха, защô бѣ́хꙋ съср҃цето (!) сѝ распа́лѥни за любо́вь бж҃тѵна 15.132; **пролея слъзи.** *Пролея сълзи, заплача силно.* а҆́зь па̀кь па́дн҃ѣ на́ землѧ̀, и҆ слѣ́зи мнѡ́го пролеа́хь. и҆ чи́неше ми се стои̇̀ на҃ ме́не бл҃а 17.172; и҆ помислѝ на ꙋ́мьт҆ сѝ, и҆ дꙋ́маи въ се́бѣ сѝ дали́ ща ꙋ́сѣ́мна доꙋ́трѣ, и҆лѝ не ща̂. и҆ помл҃и́ се със҆и́ч҆ко (!) срце пр҃ѣ сѣ́на и пролѣи слѣ́зи, и҆ тогива ле́гнѝ 31.222б.

имперф.: 1ед. пролеа́хь 17.172; *аор.: 1ед.* проліа́хь 32.226б, *3ед.* проліа́ 9.65б, пролѣà 9.73б², пролѣа 39.295б, *3мн.* проліа́ха 15.132; *пов.: 2ед.* пролѣи 31.222б.

проливам *несв.* (4) **проливам кръв.** *Проливам кръв, причинявам кръвопролитие.* и҆ ѳеѡфи́ль катô ѿнїа неправе́дно чи́ни, и҆ смѣ́сюва се на праведнà крьвь да ю̀ проли́ва. є҆вл҆ски̇̀ сто́ль прїе́ль, а҆ неправе́дно чи́ни. и҆ без҆ правило хо́ды и҆ досажда 12.114б; **проливам си кръвта.** *Проливам си кръвта, загивам в бой.* и҆ ѿн҆зи безако́нныи ца́рь ра́доваше се, и҆ чи́нѣше жрьтва на бѣ̀соовете. и҆ лю́бѣше да гле́да да сѐ би́ють лю́дїе, и҆ да сѝ проли́вать крьв҆тѣ̀ 9.64б; **проливам слъзи.** *Проливам сълзи, плача много.* а҆̀мѝ послꙋ́шаите бл҃вѐнїи хр҃тїане да вы̀ ка́жѐ що щѣ́ть да дꙋ́мать грѣ́шниците пр҃ѣ г҃а ба҃, и҆ да пла́чать и҆ да сѐ мл҃ѧть и҆ слѣ́зи да проли́вать 18.205; а҆̀ а҆́зь сыро́ма҃ ѻ҆каа́нны̀ ка́к҆ сѣ̀ въ чю́жѝи поробе́нь. сега̀ ко́л҆ко лѝ слѣ́зи проли́ва мои̇̀ ба́ща и҆ ма́йка ми въ то́йзи ча̂ за ме́не 39.315.

сег.: 3ед. проли́ва 12.114б, 39.315, *3мн.* проли́вать 9.64б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да проли́вать 18.205.

пролия *вж.* **пролея**

пролѣт *ж.* и *м.* (7) *Пролет, едно от четирите годишни времена.* а҆̀зь є҆́с҆мь, что̀ съ̀мь ѡ҆ста́виль и҆ поло́жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и҆ лѣ́то, и҆ є҆́сень, и҆ зи́ма, и҆ днѝ и҆ но́щи 5.29; годи́на четы́ри врѣ́мена и҆́ма̀ и҆ прь́вое про́лѣть. вто́рое жѣ́тва, тре́тїе є҆́се́нь четврьтое зи́ма. и҆ про́лѣть є҆̀ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до, и҃і, ма́їа 33.240,240б; и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что̀ є҆̂ добыт҆кь. ѻ҆́вень, і҆ ю̀нець, и҆ близнець 33.240б. // *Образно.* гь н҃шѝ і҆с х҃с роди́ се мл҃а декем҆вріа дѐто и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме. защô щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма грѣхо́вная̀ и҆ да просвѣ́ти про́лѣть със҆ бг҃о разꙋ́мїе, и҆ да погꙋ́би лю́тото врѣ́ме дїа́волꙋ лѣ́стенето 33.240б.

ед.: про́лѣть 5.29, 33.240, 33.240б⁴, 33.241.

пролѣтен *прил.* (1) *Пролетен, който е свързан с пролетта.* и҆ ѡ҆́быде сич҆кы цр҃кви, катô є҆дна̀ пчела̀ рабо́тна щô ѡ҆́б҆ходи си́ч҆ки цвѣ́тоовѣ пролѣ́тны. и҆ пойде ꙋ҆ цр҃ква пр҃тѣ́и бл҃и, что̀ сѐ зовѐ влахе́рна 8.56б.

мн.: пролѣ́тны 8.56б.

inslav

пролян *прич.* (1) *Пролян, който е изтекъл, пролят.* и҆ ре҃. това е тѣ́ло х҃во. и҆ ꙋ҆ ча́шꙋ та҃ ре҃. това ѐ кры́вь х҃ва пролѣ́ана. да бꙋ́де тебѣ̀ на грѣхо́вете оставлє́нїе, и҆ на вѣ́чныи жи́воть 37.280б.

мин. страд. ед.: ж. пролѣ́ана 37.280б.

промина *св.* (7) *Премина, придвижа се през някакво място.* пр҃рькь мѡ́ꙋсѝ кога́то щѣ́ше да и҆дѐ на ѻ҆бѣтова́ннꙋю зе́млю. сѝ ре҃. въ і҆ерл҃и́мь. и҆ гдѣ̀ проми́нѣше а҆ то́и плѣнꙋ́ваше гра́дѡве и҆ мѣ́ста 11.86; и҆ тога́зи и҆злѣ́зе пла́мень ѿ ѻ҆лѩта́ра, и҆ и҆зѩгорѝ церквата и҆ пола́тыте. и҆ проми́на пла́мень ме́ждꙋ пола́тыте и҆ и҆зѩгорѝ вели́ката пола́та, гдѣ̀то се ꙋ҆ нѥ́а болѧ́рете събы́рахꙋ 12.116б. // *Провра се, премина през теснина.* и҆ а҆гг҃ль ѿи҆дѐ па́кь понапрѣ̀, и҆ станѣ̀ на дрꙋ́го мѣ́сто дѣ̀то не бѣ́ше възмо́жно да проми́не ника́кь защо̀ бѣ́ше тѣ́сно мѣ́сто. и҆ запрѣ̀ мꙋ́лето да́ не промине 33.242.

сег.: 3ед. проми́не 11.83б, 11.86б, 33.242², промине 33.242; *имперф.: 3ед.* проми́нѣше 11.86; *аор.: 3ед.* проми́на 12.116б.

промина се *св.* (11) *Премина, измина се, изтека (за време).* и҆ проми́наха се днѝ мнѡ́го, и҆ приближи́ се врѣ́ме да запо́стимѐ за вели́кы̀ по́сты 17.165; и҆ станѣ̀ валаа́мь и҆ ѻ҆тиде сѝ на своѐ мѣ́сто и҆ проми́ньше се ма́лѩко д҃ни и҆ и҆ (!) дои́дѡше є҆врее, и҆ поплѣ́нише си́чѩкꙋ землю̀, вала́кꙋ ца́рꙋ 33.243б; и҆ проми́ньше се ѿтогази, хилїа́до, и҆ ѿсмьсто́тинь и҆ ѿсѩмьдесе́ть го́динь, догдѐ се роди̇̀ х҃с и҆ хытрьцѝ что̀ бѣ́хꙋ тога́зи въ това̀ врѣ́ме. и҆ видѣ́хꙋ ѕвѣ́здѣта, и҆ ꙋ҆зеше да́рь, и҆ и҆́дѣхꙋ сѧ̑ѣ нею да ви́дѧть и҆сти́нна валаа́мова гдѣ̀ щѐ да сѐ ро́дѝ пр҃ь 33.243б. // *Премина, отмина, изчезна (за явление).* и҆ тога́зи ѿи҆доше и҆ надо́ше (!) х҃а ка́кь ѐ ро́день. и҆ защо̀ бы̀ но́щь, защо̀ щѣ́ше да сѐ проми́не лю́та и҆ горѩ́ка тѣ̑ма грѣхови́та, и҆ да пристѣ́пи д҃нь да ны̀ спасѝ 33.241.

аор.: 3ед. сѐ проми́на 3.20, проми́на се 8.57, 11.105, проми́нъ се 15.133б, *3мн.* проми́нъха се 15.134б, 33.236б, проми́наха се 17.165, проми́ньше се 33.243б², проминьха се 38.288; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да сѐ проми́не 33.241.

проминувам *несв.* (1) *Преминавам, обхождам някакво място, изминавам.* и҆ наста́влѧше ѿні́а ца́рїе ѿ перѩси́дь да до́йдꙋть до виѳле́емь. дошле́ быха и҆ по́скорꙋ ѿ дѣ̀ѣ го́динѩ. а҆̀ми бѣ́ше бж҃їе съмотре́нїе да закъснѧть, защо̀ като̀ проминꙋ́вать то́лѩкова мѣ́сто да прока́зꙋвать, какѩ сѣ́ е роди́ль вели́кь пр҃ь и҆ ѿхождамѐ да мꙋ̑ се покло́нимь 33.245.

сег.: 3мн. проминꙋ́вать 33.245.

промисля се *св.* (1) *Погрижа се, проявя грижа за някого, помисля (за Бог).* и҆ ѿтогази надѣ́еше се на ба҃ и҆ дꙋ́маше сѝ. ѻ҆́нѩзи что̀ є҆ сто́риль мл҃ть съсѩ ме́не. и҆ да́де прикі́а на прѣ́вата ми дѣ̀щерь то́и ще сѣ̀ промы́сли и҆ за ѿнїа двѣ̀тѣ дѣщеры̀ 15.134б.

бъд.: 3ед. ще сѣ̀ промы́сли 15.134б.

промисъл *м.* (2) *Промисъл, грижата на Бог за хората.* и҆ и҆ма́ше бг҃ промы́сль є҆дна́кь помнѡ́го да го почѣ́тѐ ѿ тѣ́зи поче́сть что̀ бѣ́ше почѣ́тень 38.283б; а҆̀мѝ си́чѩко що̀ съвръ́шꙋва бг҃ добрѣ̀ съсѩ промысль нѣ́гова заради̇̀ мо́а нефе́лѩнина що̀ има̑ и бг҃ голѣ́мо чю́до чи́ни 3.19б.

ед.: промысль 3.19б, промы́сль 38.283б.

промишлявам се *несв.* (1) *Грижа се, полагам грижа за нещо или някого, промишлявам (за Бог).* и҆ бг҃ легома̀ дѣ̀то сѣ̀когы се промы́шлѧва на добро̀. ко́и мꙋ ра́боты чи́сто съси́чѩко (!) срце̑. что̀ и҆ бг҃ натькѩмѝ. ѿнїа нечѣ́стивы ца̀рїе, и҆ слꙋ́гы дїа́воловы… ѿи҆до̀ше на ꙋ҆го́твено́то и҆мь мѣ́сто въ ѿгѩнь нега́симыи 15.139.

сег.: 3ед. се промы́шлѧва 15.139.

промѣнувам *несв.* (1) *Променям, заменям едно нещо с друго.* не ѻ҆ хлѣ́бѣ

inslav

ѐди́но̑ жи́вь бы́ва чл҃кь. и҆ па̑ ре́че, и҆ засега̀ що сѝ не промѣ́нꙋваха покро̑вˀть, а҆то̀ се със̾ ка́менїе ѡ҆блѣ́коха. ко́лˀко да и҆м̾ се съвлѣ́кꙋть грѣхо́вны рызи 17.172б.

аор.: 3мн. промѣ́нꙋваха 17.172б.

промѣня *св.* (7) **1.** *Променя, заменя нещо или някого с друго или другиго, сменя.* и҆ па̀кь промѣни́ си то́изи стлѣ́пь ст҃ы̀ сѝме́ѡ̑ и҆ съгради́ха мꙋ дрꙋ́гыи стлѣ́пь повысо́кь, на, м҃. ла́кˀте 2.13б; и҆ па̀к̾ се възˀвра́ти кора́бˀть наза́ды, при цр҃квата ст҃мꙋ мн҃и́кꙋ васили́скꙋ, ѡ҆гдѐто бѣ́ха и҆зˀи́шлѥ̀. и҆ тогази і҆ѡа́ннь пои́ска сѝ ри́зыте свѣ́тлы̀ и҆ промѣни́ си си́чˀкото, и҆ на нѡѕѣ́те сѝ дрꙋ́гы сапогы. и҆ ѡ҆блѣ́че се въ но́во и҆ свѣ́тло 12.120; и҆ събра́ше се, ѕ҃, є҆пк҃пы є҆гѵ́пˀтьскы със̾ попове и҆ дїа́коне, на чѣ́ть до к҃. и҆ ѡ҆стꙋ́пиха ѡ҆ нѥ́го. и҆ напи́саха кни́га за нѥ́го, и҆ прово́диха до ри́мь на и҆нокѐнтїа па́пы ри́мˀскаго. да го промѣнѝ 12.113б. **2.** *Променя, направя нещо да стане различно, изменя.* а҆̀ тои сѝ промѣнѝ лицѐто на кротˀкыи по́гледь. и҆ рѣ̑ и҆́мь подꙋ́майте ми ѡ҆̀ чл҃ци, что сѐ ꙋ҆плашихˀте толˀкова прѣ̑ любовнаго ва́шѣ̑го ц҃ра, та̑ не щете да подꙋ́мате 15.147б; и҆ позна гы добрѐ. а҆̀ тїе не́го не позна́ха. защо̀ є҆́дно̀ за ѡ҆блѣклò що̀ бѣ́ше промѣни́ль дрꙋ́го и҆ ѡ҆бразь сѝ бѣ́ше промѣ́ниль 5.34.

сег.: 3ед. промѣнѝ 12.113б; *аор.: 3ед.* промѣни́ 2.13б, 12.120, 39.302, промѣнѝ 15.147б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше промѣни́ль 5.34, бѣ́ше промѣ́ниль 5.34.

промѣня се *св.* (1) *Променя се, придобия друг вид, преобразя се.* та̑ катѡ̑ видѣ̀ бѣ҃ а҆враа́мꙋ то́лˀкози мл҃ть, и҆ то́лˀкози гостолю́бˀство сѣ́комꙋ чл҃кꙋ̀ та̑ сама̑ ст҃аа и҆ живо̀ начѐлˀна̀ тр҃и́ца, ѡ҆ц҃ь и҆ ст҃нь, и҆ ст҃ы̀ д҃хь та сѐ промѣни́ха ꙋ҆ тр҃и̇ лица̑ чл҃чьскы̀. та сѐ ꙗ҆вихa тр҃и̇ чл҃цїи прѣ̑ а҆враа́мовь до́мь 31.221.

аор.: 3мн. сѐ промѣни́ха 31.221.

пронеса *св.* (1) *Прен. Пронеса, разпространя нашироко, разглася.* тꙋ́ка ꙋ҆ на́съ нѣ́кои до́шьль, и҆мето́ мꙋ фи́липпь, ка́зꙋва се ѡ҆ ва́ше мѣ́сто. и҆ не зна́емь что̑ сто́ри и҆ потꙋ́пˀка на́ше ѡ҆чьство. и҆ за́конь. и҆ ка́зꙋва но́во и҆́ме нѣ́коего і҆с҃а, и҆ прони́се тꙋ́ка по си́чˀки є҆́зыци. и҆ чи́ны със̾ о҆́новà и҆́ме и҆сцѣлѥ́нїе 36.268б.

аор.: 3ед. прони́се 36.268б.

пронеса се *св.* (1) **пронесе се дума.** *Пусне се слух, разпространи се мълва за нещо или някого.* и҆ ѡ҆тога́зи на́че да слꙋ́жи бꙋ҃. ꙗ҆́ко. и҆ прони́се се дꙋ́ма за не́го по си́чˀкы то́йзи гра́дь. ви́дѣ а҆ле́ѯїа че́ щьть да́ го позна́ють. и҆ и҆злѣ́зе и҆зˀ то́йзи гра́дь 40.321б.

аор.: 3ед. прони́се се 40.321б.

пропадна *св.* (1) *Пропадна, падна надълбоко, потъна.* и҆ то́ꙗ ча̑ разˀтрепера се землꙗ́та. и҆ просѣ́днь се, и҆ мнѡ̑го се лю́дїе провали́ха невѣ́рны и҆ пропа́дньха, и҆ покры̑ ги землꙗ́та 36.267б.

аор.: 3мн. пропа́дньха 36.267б.

пропадна се *св.* (1) *Продъня се, пропадна надолу.* и҆ да вѣ́рꙋвашь о҆́че, какˀ ме ꙋ҆трьпѐ море́то, та се не разигра̀ да мѐ потопѝ. и҆лѝ землꙗ̀та какˀ се не про́паднь по̑ ме́не [да ме] жи́вь погльне а҆́дь, като сˀмь толˀкова дꙋ́шѝ ѡ҆скврьни́ла 17.169б.

аор.: 3ед. се про́паднь 17.169б.

пропас (!) *вж.* **пропаст**

пропаст *ж.* (6) **1.** *Пропаст, много дълбока яма, бездна.* и҆ пробѝ о҆́нˀзи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и҆ зи́нъ пропа́сть колˀкото да сѐ съберꙋ́ть и҆ двѣ̀тѣ рѣ́кы̀ вели́кые 11.98; и҆ въ о҆́ньзи пропасть мнѡ̑го д҃ши лежа́хꙋ є҆́динь на̑ дрꙋ́гыго плачаха, и҆ ви́каха и҆ въздѝшаха та сѐ мо́лꙗха 32.231б; и҆ па́кь попи́га̑ а҆́гг҃ла. гп҃ди́не дльбыната на тѣ́зи пропа́сть колˀко ли є҆̀. и҆ рѣ̑ мѝ а҆́гг҃ль. слꙋ́шаи па́влѥ като ти напрѣ̑ каза̑ тазѝ дльбина̀ нема край 32.231б. **2.** *Прен. Пропаст, провала, гибел.* и҆ ѡ҆ горе и҆ тежˀко томꙋ́ва чл҃кꙋ̀, дѐто така̀ прова́жда

inslav

дни́те свои̑, ꙋ̀ тѣ̀зи про́пасть пиꙗ́нꙑнаѧ. ко́лѣ́ци́на ꙋ̀ бо́лесть въпа́дньха ѿ безѣ́мѣ́рно ꙗ̑стїе и̇ пи́тїе 11.106б.

ед.: пропа́сть 11.98, 32.231б, про́пасть 11.106б, 32.231б, про́па̑ 32.231б, пропасть 32.231б.

проплача *св.* (1) *Проплача, започна да плача, заплача.* помѣни̑ вѣ́чнꙋю мъ̀ка на грѣ́шници, помѣни́ ка́кь щешь да се мѣ́чишь зара̑ грѣхѡ̑вете си̑. и̇ въз́дъхни̑ и̇ проплачи̑, и̇ просльзи́ се ѿ тво́ите съгрѣше́нїа 1.4б.

пов.: 2ед. проплачи̑ 1.4б.

проповѣдам *св.* (8) **1.** *Проповядам; разпространя идеи, възгледи, учение; проглася.* и̇ гдѣ̀ то проповѣ́даха бж̑тѝвное є̀вл̑їе, и̇ си́чѣкыи свѣ́ть и̇сплѣ̀нише със̀ бл̑гочѣ́стїе. а̇̀ и̇̀дол̀ского помраче́нїе потѣ̀п̀каха 15.132; и̇ затова ре̑ х̑с по си́чѣкы ѐзы́ци да сѐ проповѣ́да и̇́ме моѐ да се пока́ють 38.291б; и̇ ре̑ и̇мь така̀ ѐ писа́но. и̇ така̀ бѣ́ше по́о́бно х̑ꙋ да поте́гли. и̇ да въскр̑не ѿ мрѣ́твы̑ въ тре́тїи д̑нь. и̇ да сѐ проповѣ́да покаа́нїе въ и̇́ме нѥ́гово, и̇ да сѐ о̀стави̑ грѣ́ на си́чѣкы ѐзы́ци 38.290. **2.** *Предрека, предскажа нещо, предвещая.* защо̀ си́чѣкы пр̑рци, и̇ сам̀си мѡ̈ѵ̑сѝ, така проповѣ́даха, и̇ ре́кохе. прѣ́вѣнь мѡ̈ѵ̑си, ре̑. щете да ви́дите живо́ть ва́шь да ви́си пр̑ѣ̀ о̇́чи́те ва́ши 16.161. **3.** *Възвестя, съобщя нещо.* и̇ ст̑ыи і̇ѡа́ннь кр̑тль е̇́дна́кь не бѣ̀ рожѐ́нь… проповѣ́дникъ, ѐще не бѣ̀ проповѣ́далъ. пр̑ѣ́встикъ. (!) е̇́ще не бѣ̀ пр̑ѣ́въ́звѣсти́лъ. ꙗ̑ко гредетъ х̑с. пръвѣе бо̑ пр̑ѣхо́дитъ проповѣ́дникъ и̇ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц̑ра. та́ же а̇́бїе приходи̑ и̇ самъ ц̑ръ 33.246б.

сег.: 3ед. проповѣ́да 36.273б; *аор.: 3ед.* проповѣда 33.235б, *3мн.* проповѣ́даха 15.132, 16.161, 16.163; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ проповѣ́далъ 33.246б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ проповѣ́да 38.290, 38.291б, се проповѣ́да 38.291б.

проповѣдник *м.* (5) *Възвестител; лице, което известява, съобщава нещо.* и̇ ст̑ыи і̇ѡа́ннь кр̑тль е̇́дна́кь не бѣ̀ рожѐ́нь… проповѣ́дникъ, ѐще не бѣ̀ проповѣ́далъ. пр̑ѣ́встикъ. (!) е̇́ще не бѣ̀ пр̑ѣ́въ́звѣсти́лъ. ꙗ̑ко гредетъ х̑с. пръвѣе бо̑ пр̑ѣхо́дитъ проповѣ́дникъ и̇ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц̑ра. та́ же а̇́бїе приходи̑ и̇ самъ ц̑ръ 33.246б.

сег.: 3ед. проповѣ́да 36.273б; *аор.: 3ед.* проповѣда 33.235б, *3мн.* проповѣ́даха 15.132, 16.161, 16.163; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ проповѣ́далъ 33.246б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ проповѣ́да 38.290, 38.291б, се проповѣ́да 38.291б.

проповѣдник *м.* (5) *Възвестител; лице, което известява, съобщава нещо.* и̇ ст̑ыи і̇ѡа́ннь кр̑тль е̇́дна́кь не бѣ̀ рожѐ́нь… проповѣ́дникъ, ѐще не бѣ̀ проповѣ́далъ. пр̑ѣ́встикъ. (!) е̇́ще не бѣ̀ пр̑ѣ́въ́звѣсти́лъ. ꙗ̑ко гредетъ х̑с. пръвѣе бо̑ пр̑ѣхо́дитъ проповѣ́дникъ и̇ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц̑ра. та́ же а̇́бїе приходи̑ и̇ самъ ц̑ръ 33.246б; и̇ а̇́гг̑ль г̑нь дойдѐ и̇ станѣ̀ пр̑ѣ̀ нѥ́го, и̇ ре́че мꙋ̑. заха́рїе и̇злѣ̀зѝ и̇ съберѝ си́чѣките вдовѣ́цы̑ что сѣ̀ въ і̇ꙋ̀деѡ̀… и̇ повѣлѣ̀ заха́рїа, и̇ и̇злѣ̀зоха проповѣ́дници по си́чѣкꙋ стра́нꙋ і̇ꙋ̀де́искꙋю. и̇ потрꙋ́би трꙋ́ба̀ г̑ня. и̇ прите́коше си́чѣкыте, и̇ сѣ̀кыи доне́се по сѣ̀чиво, и̇ поврѣ́гоше и̇́хь пр̑ѣ̀ сщ̑е́нниците 13.124.

ед.: проповѣ́дникь 11.91б, проповѣ́дникъ 33.246б[3]; *мн.:* проповѣ́дници 13.124.

проповѣдувам *несв.* (7) **1.** *Проповядвам; разпространявам идеи, възгледи, учение; прогласявам.* х̑с ходы по́ землꙗ плѣ́тскыи, л̑г. го́дины. проповѣ́дꙋва и̇ ꙋчѝ 35.265б; и̇ па̀кь като̑ и̇́мь ре̑ х̑с да сте съ си́ла нб̑на о̀блѣ́чени. защо̑, легома̀ като̑ щѣ́ше х̑с́ да гы̑ пꙋ́сти на си́лѣны ца́рїе, да мꙋ̑ проповѣдꙋ́вать, и̇́метѡ̑ затова̀ и̇́мь така̀ дꙋ́маше 38.292. **2.** *Предричам, предсказвам нещо, предвещавам.* затова̀ и̇ г̑ть наста́ви пр̑рци да проповѣдꙋ́вать и̇ да ка́жьть какѣ щѐ да слѣ́зе самѣ́ си̑ бѣ̀, да и̇зба́ви а̇да́ма, и̇ си́чѣки лю́дїе що сѐ ѿ а̇да́ма. да гы̑ и̇зва́ди ѿ дїаволѣскы̑ рꙋ́цѣ̀ 3.16б.

сег.: 1ед. проповѣ́дꙋвамь 36.268, *3ед.* проповѣдꙋ́ва 7.54б, проповѣдꙋ́ва 36.270б, *3мн.* проповѣдꙋ́вать 3.16б, 38.292; *аор.: 3ед.* проповѣдꙋ́ва 35.265б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ проповѣдꙋ́валь 36.267.

проподен (!) *вж.* **пробода**

проразумен *прил.* (1) *Премъдър, който притежава голям разум и изключителна мъдрост.* и̇ бл̑жены са́ва ре̑. вижѣ̀ чт̑ныи о̇́че. дето ѐ проразꙋ́мны̑ бѣ̀ на си́чѣко добро̑. ка́кь и̇́ще да мѐ сп̑ѝ. [и̇ н]астави ме та̑ дойдо̑ на твои́те ст̑ы̑ рꙋ́цѣ̀. и̇ сега̀ что мѝ заповѣ́дашь да чи́ню, това̀ щѣ̀ чи́ны̑ 14.126б.

ед.: м. проразꙋ́мны̑ 14.126б.

inslav

прораста *св.* (2) *Прораста, израста, развия се (за растение).* и ꙋ́корéни се ѻ́новà дрѣ́во сꙋ́хое и̇ прорáсте, и̇ цвѣ́ пꙋ́сти, и̇ рóжꙗба, тоѩ̀ чà 37.274б; и̇ пà і̇сáїа прⷪ̂рькь за тóизи дⷭ̂нь прⷪ̂рчьствꙋ́ваше, и̇ рéче щѐ да и̇злѣ́зе пáтерица ѿ кóрень і̇ѐсêѡвь и̇̂ ѿ нѥ̂ѧ щê цвѣ́ть да прорастѐ 33.236.

аор.: 3ед. прорáсте 37.274б; *бъд.: 3ед.* щê да прорастѐ 33.236.

прорека *св.* (15) *Предрека, предскажа бъдещето.* дⷭ̂хь стⷭ̂ыи щотô просвѣ́ти прⷪ̂рците, и̇ наꙋ̂чи гы да прорекꙋ́ть що щê да бѣ́де. тóизи дⷭ̂хь стⷭ̂ыи и̇ млáдыте дѣчи́ца наꙋ̂чи и̇ ѻ̀твóри и̇̂мь ꙋ̂стáта. да дꙋ́мать. що è и̇сти́нна 34.249; а̇̂мѝ гⷭ̂ь така̀ постра́да, и̇ прїѐ распéтїе. защô бѣ́ха такà прорéкле прⷪ̂рци 35.257б; заради̇̀ дⷭ̂нéшныи дⷭ̂нь захарїа прⷪ̂рькь прорече. и̇ дꙋ́маше. рáꙋвай се тврѣ́дѣ дѣ́щи сїѡ́нова. и̇ прокáзꙋваи дѣ́щи і̇ѐрли́мова. защô цⷪ̂рь твóи, и̇де оу̂ тебѣ̀ крóтꙗ̂кь. и̇̂ ще да нꙋ̂ спасѝ и̇ да нꙋ̂ ꙋ̂пáзи 34.249.

сег.: 3мн. прорекꙋ́ть 34.249; *аор.: 3ед.* прорѐ 6.41б, 34.252, прóрече 15.133б, прорече 17.173, 33.236, 34.249, прорéче 33.235б, 33.236, 33.244, *3мн.* прорéкоха 16.163; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше прорекль 35.257б, бѣше прорéкль 38.291б, *3мн.* бѣ́ха прорéкле 35.257б; *форма от перф. тип: 3ед.* е прорéкль 33.243б.

прорекувам *несв.* (1) *Пророкувам, предсказвам бъдещето, предричам.* и̇̂ а̇̂дáмь слꙋ́шаше тїà дꙋ́мы и̇ рáдꙋваше се. и̇ е̇̂ввà сѐ веселѣ̀ше. като гò глéдаха чê ꙋ̂лѣ́зова въ а̇̂дь радѝ тѣ́хь. и̇ прѣ̂ѡ̂ї̂ци се веселꙗ́хꙋ. прⷪ̂рцыте се рáꙋвáхꙋ видѣ́ха го дѣ̂то го сѣ̂ ѿнапрѣ̂ прорекꙋвáле 35.265.

форма от перф. тип: 3мн. сѣ̂ прорекꙋвáле 35.265.

пророк *м.* (200) *Пророк; в християнството лице, което говори от името на Бог и предсказва бъдещето.* затовà и̇ гⷭ̂ь настáви прⷪ̂рци да проповѣдꙋ́вать и̇ да кáжьть какꙗ̂ щѐ да слѣ́зе самꙗ̂ сѝ бⷭ̂ь, да и̇збáви а̇дáма, и̇ си́чꙗ̂ки лю́дїе що сѣ̂ ѿ а̇дáма 3.16б; а̇̂мѝ и̇ дⷭ̂вдь прⷪ̂рькь и̇ цⷪ̂рь, за дⷭ̂нéшнѣ̀ дⷭ̂нь прⷪ̂рчьствова. и̇ рѣ̂. възы́де бⷭ̂ь въ вьскликновéни, гⷭ̂ь вь глáтрꙋ́бныи 38.286; затовà и̇ дⷭ̂вдь прⷪ̂рькь бѣ́ше прорéкль. по си́чꙗ̂ка землѧ̀ щê да и̇злѣ́зе тѣ́хното ꙋ̂чéнїе, и̇ до кóнꙗ̂ць си́чꙗ̂ка землѧ̀ дꙋ́мата на а̇̂пл̂éте 38.291б; защô и̇ прⷪ̂рькь і̇сáїа такà кáже, чтô е рéкль бⷭ̂ь съ нѥ̂говы оу̂стà 11.107; и̇ і̇саїа прⷪ̂рькь чтôто прорéче дⷭ̂ца дⷭ̂неска е̇̂ммáнꙋила рóди ѿ х̂а стⷭ̂го 33.235б; и̇ товà бѣ́ше пáкь прозрѣ́ль прⷪ̂рькь і̇сáїа 33.236. **лъж пророк.** *Лъжепророк; неистински, самозван пророк.* ѐднѝ го нарéкоха самарáнина, и̇ лъжа прⷪ̂рка, и̇ бѣ̂сь и̇̂ма ꙋ̂ сéбѣ сѝ. и̇ винопїéць. и̇ заплю́ваха го, и̇ ꙋ̂дариха го с плесни́ца 12.119.

ед.: прⷪ̂рькь 1.7, 2.9б, 2.11б, 3.18, 5.40, 9.61, 11.83, 11.83б, 11.84, 11.85б, 11.87, 11.87б, 11.91, 11.91б, 11.92, 11.92б, 11.93б², 11.107, 12.118б, 13.124, 16.159, 16.161⁴, 16.161б³, 16.162², 18.178б, 18.181б, 21.210, 34.249б, 34.252, 34.253б², 34.254б, 34.255, 35.260, 38.283б², 38.284б, 38.286, 38.287², 38.290б³, 38.291б³, 38.294, 39.318, 39.318б, прⷪ̂рькь 11.90, 11.90б, 18.178⁶, 18.178б², 18.179², 18.179б, 18.181², 18.181б³, 18.182, 18.182б², 18.184б, 18.185³, 18.185б⁴, 18.186б, 18.188, 18.189б², 18.201, 21.210б, 31.215б, 31.220, 32.231, 32.231б, 33.235б², 33.236⁴, 33.237б, 33.240, 33.241, 33.241б, 33.244², 34.248, 34.249², 38.286б, 38.289б, прⷪ̂кь 18.178, прⷪ̂кꙗ̂ 31.220, прⷪ̂ркꙗ̂ 35.261б, 38.290б, прⷪ̂рка 2.13, 11.91, 11.94, 12.117б ², 12.119, 15.133б, прⷪ̂рка 11.90*, 11.91б*, 11.92*, прⷪ̂рка 11.90, 11.90б, 18.177б, 18.179, 18.179б, 18.180б, 18.185б, 18.200б, 21.210², 21.210б², 32.227, 32.228, прⷪ̂ркꙋ 5.40, 10.78б, 11.90б², 11.93б, 11.99б², 11.107, 12.112б, 13.124², 16.157б, 34.253, 38.294, прⷪ̂ркꙋ 18.182, 31.220², 38.290, *чл.* прⷪ̂ркьть 18.179б, *зв.* прⷪ̂рчé 31.220; *мн.:* прⷪ̂рци 3.16б, 15.131б, 16.161, 16.161б, 18.177, 32.224, 35.257б, 35.264, 38.290б, 38.291б, прⷪ̂рци 16.163, 18.178, 18.179², 18.180б, 18.191б, 18.201, 18.201б, 33.236, 33.247, прⷪ̂рцїи 18.178, прⷪ̂рци 18.183б, прⷪ̂рцїи 18.180б, 32.228, прⷪ̂рцы 33.232, прⷪ̂рци 33.246б, *чл.* прⷪ̂рците 18.177б, 18.179б, 18.183б, 18.185, 18.185б, 32.228, прⷪ̂рците 18.186б, прⷪ̂рци́те 33.235б, прⷪ̂рците 34.249, 38.290б, 38.291б, прⷪ̂рцыте 35.264б, прⷪ̂рци́те 38.292².

inslav

пророкувам *несв.* (4) *Пророкувам, предсказвам бъдещето, предричам.* дв҃дь і҃рь. за такъ҆ визи же́ны прр҃кꙋ́ваше, и҆ ка́же, въжделѣ́еть і҃рь до́бротѣ твоеѝ 8.56; защо̑ така̀ рекоха прр҃ци. и҆ прр҃кь захарїа, и҆ прр҃кь михе̑а. така̀ и҆ прр҃кꙋ́ваха 38.291б; и҆ не ре́коха прр҃ци́те за мѡ́ѷсеѡ̑вь зако́нь. а҆̀ми̇ бѣ́ха за х҃а́ прр҃кꙋ́вале 38.292.

имперф.: 3ед. прр҃кꙋ́ваше 8.56, *3мн.* прр҃кꙋ́ваха 38.291б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха прр҃кꙋ́вале 38.292; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̑ прр҃кꙋ́вале 38.290б.

пророчески *прил.* (12) *Пророчески, който е свързан с пророк или пророчество.* и҆ слꙋ́шайте па҃ тлькꙋ́ванїето на тїа̑ дꙋ́мы, ка̑то ре҃ х҃с. ѻ҆́ти така̀ по̑о̑бае да се съвръ́ши си́чъ҆ко что̑ е напи́сано ꙋ҆ за̑конь мѡѷсе̑овь. и҆ на прр҃чьскыте кнїгы. и҆ на ѱа́лъ҆мыте 38.290; а҆̀ми̇ х҃с си́чъ҆ко това̀ прѣтрьпѣ̀. защо̑ ѐ така̀ пи́сано въ кнїгы прр҃чьскы. да и҆спльни писа́нїето 35.259; а҆̀ми̇ послꙋ́шаите блѣве́нїи хр҃тїа́не е̑то де вы̑ ка́захъ҆ме̑ прр҃чьскыте дꙋ́мы 18.201б; и҆ зе́ха ѿного́зи ї҆ꙋ́да що̑ и҆мь ка́зꙋваше. и҆ заве́доха го прѣ҃ цр҃ца, и҆ ре́коха. то́изи е̑ чл҃кь сы́нь прр҃чьскыи мꙋ́жь пра́веднь и҆ за́конь зна́е 4.23б.

ед.: м. прр҃чьскыи 4.23б, прр҃чьскы 32.228; *мн.:* прр҃чьскы 14.126б, 18.179, 18.187, прр҃чьскы 35.259, прр҃чьскые 35.262, прр҃чьскые 36.267, прр҃чьскы̑ 38.290, *чл.* прр҃чьскыте 18.201б, прр҃чьскыте 31.216б, прр҃чьскыте 38.290.

пророчество *ср.* (9) *Пророчество, предсказание за бъдещето, пророкуване.* и҆ ѿнїа хытрѝ влѣ́свы ѿ пер҆сид҆ско мѣ́сто да́рь приносеть. ѻ҆́ти. защо̑ дне́ска на прр҃ци́те прр҃чьството събива се 33.235б; това̀ си́чъ҆ко сто́ри х҃с а҆ ꙋ҆ченицѝте сѣ̑ не разꙋмѣ́ваха ѿпрьвѣнь. а҆̀ми̇ ка́то̑ се просвѣ́тиха на́поконь, тога́зи разꙋмѣ́ха това̀ прр҃чьство че̑ ѐ за х҃а бы́ло̑ пи́сано 34.252б; е̑да̀ за това̀ пи́смо и҆ прр҃чьство что̑ сѣ̑ прр҃кꙋ́вале прр҃ците за ню́го та̑ ре҃ х҃с. ка̑ по̑о̑бае да сѐ съвръ́ши си́чъ҆ко пи́смо̑ за ме́не 38.290б.

ед.: прр҃чьство 33.243б, прр҃чьство 34.252, 34.252б², 34.253, прр҃чьство 38.290б, *чл.* прр҃чьството 15.131б, прр҃чьството 33.235б; *мн.: чл.* прр҃чьствїата 33.236.

пророчествовам *вж.* **пророчествувам**

пророчествувам *несв.* (2) *Пророкувам, предсказвам бъдещето, пророчествам.* и҆ па҃ і҆са́їа прр҃кь за то́изи д҃нь прр҃чьствꙋ́ваше, и҆ ре́че ще̑ да и҆злѣ́зе па́терица ѿ ко́рень і҆ѐсе̑ѡвь и҆ ѿ нѥ̀ щѐ цвѣ́ть да прорасте̑. и҆ на ню́го ще̑ да по́чїе д҃хь прѣмꙋдро́сти и҆ ра́зꙋма 33.236; а҆̀ми̇ и҆ д҃вдь прр҃кь и҆ і҃рь, за дне́шны̑ д҃нь прр҃чьствова. и҆ ре҃. възы́де бг҃ъ въ вьскликнове́ни, г҃ь вь гла҃ трꙋ́бныи 38.286.

имперф.: 3ед. прр҃чьствꙋ́ваше 33.236; *аор.: 3ед.* прр҃чьствова 38.286.

просвѣтювам *несв.* (2) *Осветявам, хвърлям светлина върху нещо или някого.* крꙋ́гь нб҃ныи что̑ ѿбъте́кꙋва н҃бо и҆ зе́млю̀. и҆ сл҃нце что̑ просвѣ́тюва сичъ҆кꙋ зе́млю. така̀ и҆ ст҃ы̑ безъ҆сре́брьници си́чъ҆кꙋ зе́млю ѿбъ҆текоше и҆ напльниха ю̀ със҆ вели́кы чю́деса 10.79; то́и ва҃ наста́вѣше по пꙋ́стынѧть и҆ просвѣ́тюваше вы ѿгны́нныи стлъ́пь а҆̀ вы́е за това го ѻ҆ставихъ҆те въ гро̑бь 35.259.

сег.: 3ед. просвѣ́тюва 10.79; *имперф.: 3ед.* просвѣ́тюваше 35.259.

просвѣтюване *ср.* (1) *Светене, излъчване на светлина.* и҆ па̀къ҆ сѣ̑ а҆́гг҃лы свѣ́тлы, и҆ свѣть но́сеть, и҆ свѣ́тѧть. и҆ и҆́мать ѻ҆́нъ҆зи свѣ́ть ѿ ба҃. а҆̀ нѐ. ѿ се́бѣ си҃… и҆ па̀къ и҆́мать ѿ д҃ха ст҃го. и҆ ѻ҆щѐнїе и҆ просвѣтюване. и҆ ни́кои не зна́е тѣ́хного е҃ство. равни ли̇ сѣ̑ сичъ҆кыте, и҆ли̇ сѣ̑ е̑дны̑ ни́скы, а҆ дрꙋ́гы высо́кы. тькъ҆мо бг҃ъ что гы̑ е създа́ль то́й гы зна́е 11.83.

ед.: просвѣтюване 11.83.

просвѣтя *св.* (36) **1.** *Просветна, започна да светя, засияя.* то́ѧ ча҃ привъ҆та́са

inslav

и҆ гⷭ҇ь въ а҆́дь. със҆ голѣ́ма сла́ва. и҆ със҆ пѣ́сны а҆́гг҃лѧ҆скы. и҆ а҆рхг҃лѧ҆скы. и҆ просвѣ́ти голѣ́ свѣ́ть въ а҆́дь 35.263б; и҆ пастырїе бѣ́хꙋ бли́зꙋ при ѡ҆́нѣзи пе́щера, въ о҆́нѣзы но́щь па́зехꙋ та́мо ѡ҆в҆це́те свои҆. и҆ а҆́гг҃ль гⷭ҇нь поидѐ та́мо, и҆ свѣ́ть вели́кь просвѣ́ти пр҃ѣ нихь 33.237; и҆ ꙋ҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се на҃ кора́бѧ҆ть кр҃ть и҆ просвѣ́ти като҃ сл҃нце, и҆ провидѣ́ли се 36.270б. // *Образно.* дн҃ь бра́тїе ра́дость на си́чѧ҆ки свѣ́ть просвѣ́ти. дне́ска прѣдѣ́ꙋ а҆да́мꙋ внꙋ́ка и҆ гн҃жда роди́ се 3.17; слнце ко́лѧ҆кото и҆́ма свѣ́ть, и҆ свѣ́ти. то́лѧ҆кози и҆ на прпо҆́обнаа пе́тѧ҆ка па́ме́ть що и҆́ е просвѣ́тила по си́чѧ҆кы свѣ́ть 8.55. **2.** *Осветя, направя нещо тъмно да стане светло.* земл҃а́та о҆́сти и҆ въз҆дꙋ́хь что е҆ на ꙗ҆рь҆ просвѣ́ти. и҆́ земл҃а́та о҆́сти, защо҃ бѣ́ше о҆скврънѥ́на. ѿ слꙋ́ж҆бы е҆́ллинскыѥ̀, а҆ въз҆дꙋ́хь что҃ е на ꙗ҆рь҆ бѣ́ше потьмнѥ́нь ѿ ды́мове 33.235; и҆ а҆́зь гле́да҃ ѡ҆вь́нь и҆з҆ врата́та. и҆ чю́дно ми се видѐ. свѣ́ти́лѧ҆никь свѣ́тѣше ѡ҆вры́хь цр҃квата, и҆ прихо́ждаше и҆ стоа́ше на҃ глава́та ѡномꙋ́зи́ чл҃кꙋ, и҆ си́чѧ҆ка цр҃ква просвѣ́ти се 3.19б. **3.** *Само 3л. Просветлее, стане светло.* и҆ поидѐ но́щїю оу҆́ ѡ҆нъзи цр҃ква. и҆ съкры҃ се при кра́сныте врата̀. и҆ ѡ҆́нѧ҆зи мꙋ́жь е҆́ваи҆ ми ти чѐ и҆́де. и҆ просвѣ́ти се 3.18б. **4.** *Прен. Просветя; дам някому яснота, разбиране, знания.* д҃хь ст҃ыи щото҃ просвѣ́ти пр҃рците, и҆ наꙋ́чи гы да прорекꙋ́ть що щѐ да бъ́де. то́изи д҃хь ст҃ыи и҆ мла́дыте дѣчи́ца наꙋ́чи и҆ о҆тво́ри и҆́мь ꙋ҆ста́та 34.249; и҆ ре́коха какѧ҆ щѐ да сле́зе д҃хь ст҃ыи да просвѣ́ти ст҃ы́те а҆пл҃ы. и҆ какѧ҆ щьть да проходеть по сичката земл҃а̀, да ка́зꙋвать чѐ е и҆́стина было̀ 18.177; и҆ разгры́на си҃ рꙋка́та ви́дѣ бысе́рь мнѡ́гоцѣ́нныи, и҆ ре́че, със҆ то́[и]зи бысе́рь просвѣти́ мѐ гⷭ҇ь 2.14; и҆ посл҃ѣ́ ѡ҆́нїа бж҃твны мꙋ́жїе… дѣ́то се не просвѣ́тиха със҆ писмо҃ и҆ със҆ кн҃ї́га. ами сѐ просвѣ́тиха, защо҃ и҆́ма́хꙋ чи́сть оу҆́мь и҆ съ́мисль. и҆ съврьше́на вѣ́ра на ба҃… и҆ сїа́нїѥ҃ д҃ха ст҃го, та҃ бѣ́хꙋ се просвѣ́тиле 15.131б. // *Образно.* и҆ затова̀ мл҃ю и҆ призова́ва҃ прѣвели́каго чи́ноначе́лѧ҆ника миха-и҆́ла, и҆ свѣтлѣ́ишаго гаврїи́ла. да просвѣтѧ́ть срц҃е́то моѐ и҆ ва́шето 11.84; а҆ми҆ ны́е да не сто́ри҃ така̀ а҆мы̀ да се по҆ка́нимь да си҃ просвѣ́ти҃ д҃шѣ́та, и҆ и҆ (!) да́ се ѡ҆блѣ́чѣ҃ със҆ добры̀. ра́боты 34.255б.

сег.: 3ед. просвѣ́ти 18.177б, 38.289, просвѣти 33.235б, просвѣти̑ 33.240б, 33.241, *1мн.* просвѣ́ти҃ 34.255б, *3мн.* просвѣтѧ́ть 11.84; *имперф.: 3ед.* просвѣ́теше 17.172; *аор.: 3ед.* просвѣти́ 2.14, просвѣ́ти 3.17[2], 3.17б, 4.26, 7.54б, 33.235, 33.237, 34.249, 35.263б, 35.264б[2], 36.270б, *3мн.* просвѣ́тиха 15.132, просвѣ́тише 15.132; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше просвѣ́тиль 8.55б; *форми от перф. тип: 3ед.* е просвѣ́тила 8.55, просвѣ́тиль ѐ 12.108б, *3мн.* сь просвѣ́тиле 15.155; *бъд.: 3ед.* ще да просвѣ́ти 33.243б; *бъд. в мин.: 3ед.* ще́ше да просвѣ́ти 33.241; *страд.: сег. 2мн.* сѐ просвѣтите 35.265б; *аор. 3ед.* просвѣти се 3.19б, 5.30б, *3мн.* се просвѣ́тиха 15.131б, сѐ просвѣ́тиха 15.131б; *плусквамперф. 3мн.* бѣ́хꙋ се просвѣ́тиле 15.131б; *безл.: аор. 3ед.* просвѣ́ти се 3.18б.

просвѣтя се *св.* (4) **1.** *Просветна, започна да светя, засияя.* тръпѣ́ше ст҃ы́и (!) товà си́чѧ҆ко. и҆ ба҃ бл҃годаре́ше. и҆ просвѣ́ти мꙋ се лицѐто като҃ сл҃нце 39.302. // *Образно.* ра́уваи се дамїа́не что҃ ско́ро пома́гаше на бо́лѧ҆ны. ра́увай се свѣтлѝкаво о҆́ко ко́зѧ҆ма, что҃ сѣ́ си просвѣ́тиль със҆ цѣ́лѧ҆бы. ра́уваи҃. (!) дамїа́не, что҃ сѣ́ си просвѣ́тиль по си́чѧ҆кыи свѣ́ть 10.79б. **2.** *Просветя се, научи се на нещо, придобия знания.* товà си́чѧ҆ко сто́ри х҃с а҆ ꙋ҆́чениците сѣ̀ не разꙋ́мѣваха ѡ҆прьвѣ́нь. а҆ми҆ като҃ се просвѣ́тиха на́поконь, тога́зи разꙋ́мѣха товà пр҃рчьство чѐ ѐ за х҃а бы́ло҃ пи́сано 34.252б.

аор.: 3ед. просвѣ́ти се 39.302, *3мн.* се просвѣ́тиха 34.252б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѣ́ си просвѣ́тиль 10.79б[2].

просвѣщавам *несв.* (1) *Осветлявам, заливам със светлина, озарявам, огрявам.* дне́ска ра́дꙋватѧ҆ се а҆́гг҃лы, и҆

inslav

празнꙋвать чловѣци. ѿти крⷭ҇ть х҃вь що ѐ свѣтлꙑ, та се ꙗ҆ви на ми́рь на землꙗ… и҆ грѣ́шници и҆сцѣлꙗ́ватъ се и҆ си́чꙑка землꙗ̀ просвѣща́ва се 16.157б.

страд.: сег. 3ед. просвѣща́ва се 16.157б.

просвѣщение *ср.* (2) *Просветление, яснота в съзнанието, разбиране. Образно.* и҆ тога́зи ѿво́рюваха врата́та монасти́рскы. и҆ пѣꙗ́ха на гл҃а. ѱало̀. гⷭ҇ть просвѣщенїе моѐ и҆ сп҃си́тель мои̇ кого́ се ꙋ҆бо́ю. гⷭ҇ть защити́тель мои̇ ѿ кого́ се ꙋ҆стра́шꙋ, и҆ дрꙋ́го до кра́и 17.165; и҆ почто̀ ꙗ҆́де ме́дь съсъ во́щꙋна. і҆ѡа́ннь дама́скынь ка́же жлѣ́чь ꙋ҆́бо въкꙋсѝ дре́внѥе въкꙋше́нїе и҆сцѣ́лꙗе. със трьдо́вны̑ ме́дѡ̀, просвѣще́нїе да́сть х҃с прѣо̑цꙋ, и҆ своѐго сла́дъкаго причѐстїа 38.289.

ед.: просвѣщенїе 17.165, просвѣще́нїе 38.289.

просея *св.* (1) **просея дума.** *Пръсна слух, разпространя мълва.* и҆ ꙋ҆ченицѝте мꙋ ради̇̀ лю́бовь что̀ мꙋ дрьжа́хꙋ за́конь, поидо́ха но́щїю та́ го ꙋ҆крадꙋ́ха. и҆ и҆зва́диха хы́трина и҆ просѣ́аха дꙋ́ма ка́къ ѐ въскрⷭ҇ль ѿ мрьтвыхь 36.269б.

имперф.: 3мн. просѣ́аха 36.269б.

прославля *вж.* **прославя**

прославлям *несв.* (1) *Прославям; правя някого славен, прочут, известен.* и҆ това̀ се и҆зъꙗ́ви̇̀ сто́мꙋ добро̀то… а҆̀ми̇̀ тькъмо да позна́емѐ ѿ това̀ добро̀ дрꙋ́гыте мꙋ таи́нны ра́боты ко́лко са бы́лѐ. защо̀ ко́лкото то́и чи́нѣше таи́но, то́лкова го бⷭ҇ просла́влꙗше наꙗ҆́вѣ 15.136.

имперф.: 3ед. просла́влꙗше 15.136.

прославлям се *несв.* (1) *Прославям се; ставам славен, прочут, известен.* вче́ра бѣ́ше като̀ прѣѿбы́день. и҆ о҆сꙋ́день. а҆̀ дне́ска просла́вень. и҆ похвалѝ́нь. вче́ра ꙋ҆ка́рань и҆ заплю́ень. и҆ заꙋ̑шень ѿ плесни́ца. и҆ ꙋ҆ра́нѥнь. а҆̀ дне́ска се просла́влꙗ 35.258.

сег.: 3ед. се просла́влꙗ 35.258.

прославя *св.* (53) **1.** *Прославя, въздам хвала, възвелича.* и҆ сто́рише пра̑́зникь чѣ́стень. и҆ просла́више ба̑ и҆ ст҃го́ нико́лы, дѐто мꙋ сь просвѣ́тиле чю́десата по си́чкыи свѣ́ть, де́то го почи́тать със чистаа вѣ́ра 15.155; и҆ ѡ҆нїа кора́бници просла́виха ба̑, и҆ ст҃го димитрїа. защо̀ бⷭ҇ не о҆ста́ви ни̇̀кого да погы́не ко́й се на нѥ́го надѣ́е 9.70; гⷭ҇и і҆с҃е х҃е с҃не ба̑ жи́ваго… покажи́ ми гдѐ ѐ и҆ гво́зїето твоѐ ст҃о̀, дето ѐ было̀ със тѣ́хь пригвозде́но ст҃ое тѣ́ло твоѐ. да мꙋ сѐ покло́ни̑ и҆ да го цѣлꙋва̑, и҆ да просла́влю и҆́мѐ твоѐ ст҃оѐ 4.26. **2.** *Прославя; направя някого славен, прочут, известен.* а҆̀ми̇̀ ско́ро да по́йдешь и҆ да и҆зва́дишь мо́щите ст҃ѣи петъ́ки. и҆ да гы̑ ѡ҆ста́вишь оу̑ ковчегъ зла́ты. защо̀ пр҃ь пожа́ли нѥ́ина добрына̀. и҆ щѐ гⷭ҇ь сега̀. да ю̀ просла́ви по си́чки свѣ́ть 8.58; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь вѣ́рнь хр҃тїа́нинь и҆ до́брь въ ри̑ гра̑ и҆ме́то мꙋ бѣ́ше е҆фимїа́нь. поче́тень тврьдѣ и҆ просла́вень ꙋ҆ ца́ра о҆но́рїа и҆ а҆рка́дїа 40.320.

сег.: 1ед. просла́влю 4.26, *3ед.* просла́ви 33.233б, 38.286, *1мн.* просла́ви̑ 11.89, 11.106, просла́вимь 11.106, *2мн.* просла́вите 9.70, 15.142б; *аор.: 1ед.* прослави̑ 39.298б, просла́ви̑ 39.316б, *3ед.* просла́ви 5.30, 15.142б, 17.175б, 37.274б, 37.279, 38.285б, прослави 14.130б, просла́вы 39.295б, 39.308б, *1мн.* просла́вихмѐ 14.130б, *3мн.* просла́виха 2.13б, 9.70², просла́више 10.79, 11.103, 13.123, 15.142б², 15.144б, 15.152, 15.153², 15.155², 37.280; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ просла́виль 37.280, *3ед.* е просла́виль 14.130б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да просла́влꙗ 16.162, *3ед.* щѐ да просла́ви 8.58; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да просла́ви 9.70, 15.146б; *пов.: 2ед.* прослави̑ 31.222б, прꙋслави́ 39.300б; *усл.: 3ед.* бы̑ просла́виль 39.299; *страд.: сег. 3ед.* сѐ просла́ви 38.286; *аор. 3ед.* сѐ просла́ви 9.70б, просла́ви се 38.285б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* просла́вень 14.126б, 16.161б, 35.258, 37.281, 40.320, просла̑́вень 39.309.

прославя се *св.* (3) *Прославя се; стана известен, славен; прочуя се.* и҆ въскрѣ́си тогова̀ мрьтвъца дето ѐ прѣ̑ на̑ ꙋ҆ гро́бать да сѐ засра́мѣть и҆ да

inslav

поникнать твойте дꙋшма́не. а҃то̀ да́ се [и҆́ме ст҃ое] просла́вы твое́то и҆́ме ст҃о́е 39.304б; и҆ това̀ не разꙋмѣваха ѹ҆чениците нѥ́говы ѡ҆прѣ́вѣнь а҆̀мѝ катѡ̀ се просла́ви і҆с҃ тога́зи помѣнъха о҆́ти бѣ́ше това̀ за нѥ́го пи́сано 34.252б; а҆̀ дн҃е́ска само́мꙋ гдⷭ҇ра́зникь да праз̑нꙋвамѐ чи́сто и҆ по́честно. защѡ̀ е потъпнкаль гдⷭ҇ь, и҆ ѹ҆́бѝль съмрѣ̀ть и҆ просла́вилъ се ѥ҆ 34.248б.

сег.: 3ед. се просла́вы 39.304б; *аор.: 3ед.* се просла́ви 34.252б; *форма от перф. тип: 3ед.* просла́вилъ се ѥ҆ 34.248б.

прослъзя се *св.* (6) *Просълзя се, появят се сълзи в очите ми.* и҆ прослъзи се заплака и҆ рѣ҃. гдⷭ҇и бѣ҃ мо́й млⷭ҇тиве щѡ̀ и҆зкбавлꙗшь ѿ скрѣ̀бь дето сѐ на те́бе надѣе 5.34; и҆ тога́зи погле́дна на нѣ҃бо, и҆ вди́гна си рꙋцѣ́те и҆ въздѣ́хнь и҆ прослъ̀зи се, и҆ ре́че. сега̀ ѡ҆пꙋ́стювашь ра́ба своѧ̀ вл҃ко, като сѝ ре́кль дꙋ́мата твоѧ̀, със ми́рсѡ҆ 17.174б; тога́зи се прослъзѝ и҆ ст҃ыи дими́трїе та́ мꙋ҃ рѣ҃. и҆ а҆́зь така́ сѣмь а҆рхїерѣ̀ю бж҃їи а҆хи́лїе. мнѡ҃го пѣ́ты пома́гаѧ на солꙋнскыи лю́дїе. и҆ ѡ҆ морь, и҆ ѡ҆ гла́дь, и҆ ѡ҆ плѣнство̀, и҆ ѡ҆ сѣ́какво злѡ̀ 9.75.

аор.: 3ед. прослъзи́ се 1.4б, прослъзи се 5.34, се прослъзѝ 9.75, прослъ̀зи се 15.135б, прослъ̀зи се 17.174, 17.174б.

прост *прил.* (1) *Прост, в който няма нищо особено или сложно, обикновен.* дамаскꙋ́на и҆́нока и҆́подїа́кона и стоуди́та. сло́во про́стꙋ҆ ска́зꙋванїе҆. за десетѣ́хъ наоꙋ́кы мѡѹ҃се́ѡвы. ѻ҆ бл҃вѝ. с҃. (!) 1.3.

ед.: ср. про́стꙋ҆ 1.3.

простен *прич.* (1) *Като прил.* **молитва простена.** *Молитва за опрощаване на греховете.* и҆ ст҃ыи нико́лае мнѡ҃го и҆́мь дꙋма̑, и҆ поꙋ̑чи гы, и҆ зарьчѝ и҆́мь това̀ дрꙋ́гочь нѝкомꙋ да не сѣ̀ сто́риле. и҆ млⷭ҇твꙋ и҆́мь просте́на сто́ри. и҆ ѡ҆пꙋ́сти гы да сѝ и҆́дꙋть на своѐ мѣ́сто съ ми́ро҆ 15.137б.

мин. страд. ед.: ж. просте́на 15.137б.

простирам *несв.* (1) *Простирам, протягам напред ръка.* е҆́то напра́сно вели́кы̀ гесѡ҃гїе дрѣ́пна мом́ка́то҆ и҆ оста́ви го пр҃ѣ̀ ма́йка мꙋ. а҆̀ то́й се́ґа (!) че е҆̀ а҆ми́рꙋть та сѝ прости́ра ръкѣ̀та и҆ пода́ва мꙋ чаша́та 39.316б.

сег.: 3ед. прости́ра 39.316б.

простра *св.* (19) **1.** *Простра, протегна напред ръка.* и҆ ꙗ҆ви́ се матѳе̑ю бг҃ъ. детѡ̀ е сто́риль ѿ прѣ́сть чл҃ка. катѡ̀ отро́че мла́до. и҆ прострѣ́ сѝ десни́цъта, и҆ пода́де мꙋ тоꙗ́га, и҆ рѣ҃́ мꙋ. възмѝ това̀ 37.274; и҆ кога̑ сѣди́шь съсь по стари ѿ те́бѣ на трапе́за. ни́кога не прострѝ тѝ рꙋ́кꙋ на ꙗ҆́денїе прѣ҃ѝ нѥ́го 1.5б; и҆ така̑ си прострѣ̀ пакь и҆ дрꙋ́гы рꙋ́ка̑та, и҆ да́де мꙋ дѣ̀то дрьжа́ше въ рꙋ́цѣ свои̑ ключевете, и҆ рѣ҃ мꙋ, да прїе́мешь това̀ 12.110б. // *Образно.* мл҃ю ти се гдⷭ҇и прострѝ неви́димо твоѧ̀ рꙋ́ка̑, и҆ прїимѝ дш҃ѣ́ть ми́рно на тѣ́зи своеѐ ра́бы 2.13. **2.** *Простра; поставя нещо, като го разпростра нашироко; разположа.* и҆ всѡска́та по лива́дїето вѣ́нка конди́са прострѣ́ха платнѡ̀сѣ́нници. а҆̀ ст҃ыи прострѣ̀ нѥ́гова платно сѣ́нна оу҃ ѡ҆́нзи двѡ́рь гдѣ̀то бѣ́ше жена̑та мꙋ защѡ̀ бѣ́ше та́мо ѡ҆номꙋ́зи кора́бникꙋ двѡ́рь голѣ́мь 5.36. **3.** *Прен. Простра, съборя някого на земята, просна.* и҆ на́поконь па҃ повелѣ̀ та̑ прострѣ́ха ст҃го на землѝ и҆ бы́ꙗха го сѣ̀ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно 39.302; и҆ напо́конь заве́доха мом́цїи ст҃го въ тьмни́цꙋ и҆ простре́ха го на землю, и҆ тꙋри́ха мꙋ нѡ҃ѕѣ́те въ клады̀ 39.299. **4.** *Прен. Разпространя учение и под.* загꙋ́би се а҆да́мь. и҆ щѐ да го и҆́ще бг҃ъ. запа́ли своѐго свѣти́лника і҆ѡа́нна пр҃ча, и҆ пометѐ кѣ́щата сѝ. сѝ рѣ҃. оу҃че́нїе прострѣ̀. по́ земл҃ѧ̀, и҆ ѡ҆чи́сти си́чки свѣ̀ть със ꙋ҆че́нїе 11.82. **простра ръка.** *Окажа помощ, спася.* блв҃е́нь и҆ просла́вень ѥ҆ гдⷭ҇ь бг҃ъ на́шь, щото сѝ прострѣ̀ рꙋцѣ́те свои̑, и҆ ꙋ҆па́зи і҆ерл҃и́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б.

inslav

аор.: 3ед. прострѣ̀ 5.36, 7.50, 11.82, 16.161б, 36.267, прострѣ́ 11.103б, 12.110, 37.274, прострѣ 12.110б, *3мн.* прострѣ́ха 5.36, 39.302, простре́ха 39.299; *форми от перф. тип: 2ед.* прострѣ́лъ сѝ 39.316б, *3ед.* е прострѣ́ла 36.272б; *пов.: 2ед.* прострѝ 1.5б, прострѝ 2.13; *прич.: сег. деят. ед.: м.* простѣ́рыи 16.161б; *мин. страд. ед.: м.* про́стрень 7.49, *ж.* прострѣ́на 11.89б.

простя *св.* (45) **1.** *Простя; дам някому прошка за греховете му; направя го праведен, чист (за Бога, светиите, апостолите, отците и под.).* зако́нь о̀ста́ви бг҃ ѧ̃да́мꙋ, да́ знае ка́къ и҆́ма на҃ ни є҆го бг҃, да́ се̑ бои̇ бг҃ꙋ. и҆ гь бг҃ сичъ́ко мꙋ дарꙋ́ва, и҆ сичъ́ко мꙋ простѝ 33.234б; ѧ̃ а҆ѳана́сїе маге́сникь прите́че и҆ па́де на нѡѕѣ́те ст҃мꙋ и҆ дꙋ̀маше. въ́и҆стѝнꙋ. бг҃ и҆стѣ́нъскыи̇ ѐ бг҃ тво́й гесѡ́рьгїе. а҆́ми̇ просты́ ма щото̑ съгрѣ́шѝ 39.305; и҆ кои̇то ѿи҆до́ха по го́рїето и҆ по пла́нинїето, та се̑ мл҃и́ха бг҃ꙋ, и҆ гь ѿ҃ѣ простѝ 18.193. **2.** *Простя някому, престана да го смятам за виновен.* а҆̀ко ны́е про́стѝ дꙋ́шъма́нете на́ши и҆ на҃ ще простѝ бг҃. а҆̀ко дрꙋ́гомꙋ ѻ҆ста́ви̇ съгрѣше́нїа. о̀ста́ви щѐ и҆ на́мь. бг҃ съгрѣше́нїа на́ша 1.6б; а҆̀ко лѝ вїе не прости́те чл҃кꙋ прѣгрѣ́шенїето, и҆ ѿц҃ь ва́шь нб҃ныи не проща́ва ва́мь съгрѣшенїето ва́ше 18.197б; тога́зи е҆ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ прости́ха сѝ съгрѣше́нїето 3.20б; тогѝва не щѣ́ть да простеть тїа́ лю́дїе, кои̇то нѣ сѣ̑ прости́ле тꙋ́ка съгрѣшенїе чл҃кꙋ 18.197б. **прост (простен) да си.** *Простен да си, опростени да са греховете ти.* и҆ а҆́пль мꙋ ре̑. а҆́зь проща́ва̑, и҆ да стѐ (!) про́сти, и҆ да бѣ́дете ѿбъ́щи със҃ х҃а ба҃ моє́го на цр҃тво нб҃ноѐ 7.54б; и҆ ре̑ ко́й нѣ́мꙋ слꙋгꙋ́ва и҆ почи́та и҆ ꙋ҆годи́ мꙋ та́ко ми и҆́ме х҃во просте́нь да бꙋ́де и҆ да́рь до́брь ѿ мои̇ дѡ́мь 40.322.

сег.: 1ед. простѝ 6.47б, *2ед.* прости́шь 39.316, *3ед.* про́сти 1.6, простѝ 6.42, 18.192б, 35.258б, 36.272б, *1мн.* про́стѝ 1.6б, *2мн.* прости́те 18.197б, 34.255; *имперф.: 3ед.* простѣ́ше 35.258б; *аор.: 3ед.* простѝ 12.109б, 18.193, 33.234б, 34.250, прости 35.265б, просты̀ 39.298, *3мн.* прости́ха 3.20б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ прости́лъ 1.6, *3мн.* сѣ̑ прости́ле 18.197б; *бъд.: 3ед.* прости́ ще 1.6, щѐ простѝ 1.6, 34.255, ще простѝ 1.6б, прости́ ще̑ 18.177б, ще́ простѝ 19.207б, *3мн.* щѣ́ть да простеть 18.197б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да простѝ 35.258б; *пов.: 2ед.* прости́ 2.12, 6.48, 7.54б, 37.277, 37.279, про́сти 19.207б, просты́ 39.305, про́стѝ 39.308б, *2мн.* простѣ́те 10.78б, 18.197б, *описат. 3ед.* да про́сти 1.6б, да простѝ 3.21², *1мн.* да про́стѝ 1.6б; *страд.: сег. 1ед.* се̑ простѧ̑ 31.218б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* просте́нь 40.322; *мин. деят. I мн.:* про́сти 7.54б.

простя се *св.* (9) **1.** *Простя се, взема си сбогом с някого при раздяла.* и҆ въ ца́ри гра́дь мꙋ́жь нѣ́кои бл҃гочѣ́стивь и҆ добрь хр҃тїа́нинь… и҆ нака́ни се веднъщъ да и҆́де по нѣ́коа сѝ ра́бота и҆ поидѐ ꙋ҆ цр҃квата ст҃мꙋ нико́лꙋ и҆ по̑мли се. и҆ на́покон҃ сѝ цѣлꙋ́ва сво́йте и҆ прости́ се. и҆ тога́зи оу҆лѣ́зе въ кора́бь, и҆ ѻ҆тиде́ си 15.152; мл҃ѧ ти се съмрѣ̀ти почака́и ме нѣ́коа годи́на, да сѝ поприго́тва. не тегли́ ма негото́ва… а҆̀ ты̀ ме барѐ ма́лъко поча́каи, догдѐ са про́стѝ сѣ̑с҃ женѣ̑ и҆ сѣ̑ дѣца 31.218б. **2.** *Простя се, взема и дам прошка на някого за извършени грешки.* и҆ слꙋ́чи́ се въ ѿнь́зи вра̀ждь, та ꙋ҆́мрѣ ѡ҆н҃зи ѿще́нникь. и҆ дїа́ко́ньть о҆̀ста̀ скрѣ̀бень и҆ гри̇жень. защо̀ додѐ бы̑ жи́вь ѿн҃зи ѿщеникь та се не прости́ха 3.18; а҆̀ ты̀ почнѝ да раздѣ́лишь за своа̀ д҃ша прьве́нъ се ꙋ҆́мирѝ със҃ когото сѝ и҆ма́ль кара́зь та се̑ прости, и҆ бѣдѝ бг҃о мо́лець 31.219б; и҆ любо́вь межѧ̀ꙋ на҃ да и҆́маме, а҆̀ нѣ̀ гнѣ́вь… а҆ ные е҆ди́нь дрꙋ́гыи да се простѝ, и҆ гнѣ́вь ѿ на҃ да ѿме́тнѣ̑ 3.18.

сег.: 1мн. са про́стѝ 31.218б, се простимь 34.255б; *аор.: 1ед.* простихъ се 15.152б, *3ед.* прости́ се 15.152, 17.174б, *3мн.* се прости́ха 3.18; *пов.: 2ед.* се̑ прости 31.219б, *2мн.* са простѣ́те 18.187б, *описат. 1мн.* да се простѝ 3.18.

просфора *ж.* (2) *Просфора, в християнството малко пшеничено хлебче с кръст на него за литургия.* като чю̑ това̀ ста́рець ѿ женѣ̑та сѝ, чюди́

inslav

се мнѡ́го, и҆ и҆зва́ди та и́ ка́за що мꙋ́ съ ѿста́ле жлъти́ци. и҆ что̑то е кꙋ́пиль бра́шно и҆ ви́но и҆ про́сфоры, и҆ свѣ́щы, и҆ ма́сло, и҆ ѳ҆ѵмїа́нь. и҆ сичⷭ҇ко что̑ трѣ́бꙋваше въ ді҃нь ст҃го ніко́лы 15.155; и҆ ка́то се чьтѣ́ше ѱалтꙑ́рь. си́чⷭ҇кыте ре́коше. сла́ва тебѣ̀ г҃и что сі҃ просла́виль и҆ на нб҃е́то и҆ на зе́млю̀. и҆ прине́се просфо́ра за матѳе̑а, и҆ причести́ше се 37.280.

ед.: просфо́ра 37.280; *мн.:* про́сфоры 15.155.

просѣде се *от стб.* **просѣсти сѧ** *св.* (1) *Продъня се, пропадна надолу, потъна.* и҆ ре́че мꙋ захарі́а. оу҆бо́и се і҆ѡси́фе ѿ гдⷭ҇ѣ ба҃ своє́го. и҆ съмы́слѝ се что̑ сто́ри бг҃ даѳа́нꙋ и҆ а҆виро́нꙋ, какⷭ҇ сѐ просѣ́де землѧ̀та по̑ тѣ́хь и҆ погльте гы жи́вы. защо̑ прѣстꙋ́пници бѣ́хꙋ на́ бж҃їи за́конь 13.124б.

аор.: 3ед. сѐ просѣ́де 13.124б.

просѣдна се *св.* (2) *Продъня се, пропадна надолу, потъна.* и҆ то́ѧ ча҃ разⷭ҇тре́пера се землѧ́та. и҆ просѣ́днь се, и҆ мнѡ́го се лю́дїе провали́ха невѣ́рныи и҆ пропа́дньха, и҆ покры̑ ги землѧ́та 36.267б; и҆ землѧ́та ве́кѥ не мо́же да́ го трьпи. ами се просѣ́дна тоѧ̀ ча҃ по̑ ніе́го и҆ прова́ли се, и҆ ѿи҆де жи́вь по̑ землѧта въ а҆́да несы́того 36.270б.

аор.: 3ед. просѣ́днь се 36.267б, се просѣ́дна 36.270б.

прося *несв.* (5) **1.** *Прося, моля някого за нещо, искам.* а҆̀ ста́рецьтⷭ҇ мꙋ ре́че. ко́и съси́чⷭ҇ко (!) срⷣце и҆ сьсⷭ҇ голѣ́ма вѣ́ра, що̀ про́си най́ ще. и҆ ко́и тльчѐ врата̀, ѿво́рюватⷭ҇ мꙋ се 3.18б; и҆ ст҃ы̀ са́ва ре҃, дето е̑ ва́ша чисти́та дрьжа́ва цр҃ꙋ. что̑ е на палести́нⷭ҇ско мѣ́сто, что̑ ѹ҆зымашⷭ҇ да́нь, това̀ про́си҃ о҆́нⷭ҇зи да́нь палести́нⷭ҇скыи, да го̑ даде́шь на ст҃ы́те цр҃кви 14.129. **2.** *Прося, моля за подаяния и милостиня.* зара҃̀ това̀ не завиди̑, и҆ не на҃ⷭ҇зе́мꙋвай. тькⷭ҇мо работѝ и҆ мъчи́ се. да и҆́машь, ѿ мъ́ката своа̀, да подаде́шь и҆ ко́йто си не́ма и҆ ко́йто про́си, и҆ и҆́ма́ щешь файдѣ̀ 1.7б; и҆ лежа́ше по̑фрь́лѥнь на гнои́ще, детѐ гражане и҆́маха кꙋ́пище. и҆ не и҆́маше что̑ да ꙗ҆дѐ и҆лѝ что̑ да пїѐ. а҆́мѝ жена́та мꙋ хо́дѣше и҆ про́сѣше и҆ донесѣ́ше мꙋ хлѣ́бь, и ѿдале́чь мꙋ по̑фрь́лѣше 5.27б.

сег.: 1ед. про́сѝ 14.129, *3ед.* про́си 1.7б, 3.18б; *имперф.: 3ед.* про́сѣше 5.27б, 35.256б.

просяк *м.* (14) *Просяк; лице, което проси милостиня и живее от подаяния.* и҆ сѣ̑ де́сна рька̑ да дава́ме млⷭ҇ти́нꙗ на сыромасі҃ и҆ на про́сѣци. а҆̀ сѣ̑ лѣ́ва да сѐ па́зиме ѿ злы̀ ра́боты 31.222б; защо̀ ѿнⷭ҇зи про́сꙗкь не и҆́ще ѿ на҃ и҆ма́нїе мнѡ́го. а҆́мѝ и҆́ще тькⷭ҇мо за ѡ҆блѣклѝ, и҆ да се нахра́ни 3.18; и҆ найдоха го а҆́ми го не позна́ха. и҆ дадо́ха мꙋ млⷭ҇ти́на като̑ просїа́кꙋ 40.321; ко́ито стрꙋ́ва сыромахꙋ добро̑, ме́не стрꙋ́ва. ко́й да́ва сы́ромахꙋ и҆ про́сѣкꙋ вⷭ҇ рька̑. на моа̀ рька̑ да го̀ намѣ́ри 18.205б.

ед.: про́сꙗкь 3.18, просїа́кь 40.321, 40.321б, про́сѣкꙋ 18.205б, просїа́кꙋ 40.321; *мн.:* про́сѣци 1.4б, 18.202, 18.202б, 18.204б, 31.222б, про́сеци 40.320, 40.321, просе́цы 40.321, *чл.* про́сѣците 18.203б.

противя се *несв.* (1) *Противя се, противопоставям се на нещо, възпротивявам се.* праве́дно е това̀ при тво́е цр҃тво. фараѡ́нь мѡѵ҆сеа̑. не прѣгово́ри, нѝтѝ бж҃їе лю́дїи съсⷭ҇ ка́менїето и҆ пли́нⷭ҇ѳы да гы̑ о҆теготи̑. нѝтѝ лѣ́сть о҆ба́ꙗна, что е̑ съсⷭ҇ прь́сть бж҃їи о҆ста́вено, да сѐ проти́вы 12.114.

сег.: 3ед. сѐ проти́вы 12.114.

протолеон *ЛИ* (1) *Протолеон.* и҆ тогі́ва̀ два̀ чл҃ка та́ се намѣ́риха та́мо и҆́ме е҆́дномꙋ а҆̀натоло́їе а҆ дрꙋгы̑мꙋ протоле́ѡнь, та̑ бѣ́ха па́шїе 39.300.

протоле́ѡнь 39.300.

протопапа *м.* (1) *Протопоп, главен свещеник.* и҆ то́и е҆́два̀ о҆́бр́на а҆́рїа на правосла́внаа вѣ́ра. и҆ поста́ви го сщ҃енника и҆ про́топапꙋ (!) въ а҆леѯанрі҃и. и҆ догдѐ бы̑ жи́вь а҆хи́лїа а҆рхїерѐи. дрьжа́ше

inslav

правосла́внаа вѣ́ра то́изи нечѣ́стивыи а҃рїа 15.140б.

ед.: про́топапꙋ (!) 15.140б.

протоспатар *м.* (3) *Протоспатар, началник на дворцовата охрана.* и҆ вь ѻ҆нова̀ врѣ́ме. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь до́брь и҆ мл҃тивь, детô чю́ваше гро̑бь ст҃мꙋ. щѡ̀ бѣ́ше бы́ль ѿпрѣ́вѣнь про́тоспаѳа́рь ца́ревь. а҆ се́га̀ бѣ́ше калоѐрь на цр҃квата 9.73; и҆ катô гле́даше ѻ҆́нъзи про́тоспаѳа́рь ст҃го дими́трїа, катô се мнѡ́го ѻ҆́скрѣ́би. и҆ ре҃ на два̀та мом҆ка̀. да бы̑ знаа́ль чѐ щѣ́ше то́лъкози да сѐ ѻ҆скрьби̇ мои̇ гс҃да́рь ѿ ва́шите дꙋ́мы. та̑ не бы̑ ре́кль ѐ҃мꙋ да и҆злѣ́зе вѣ́нь 9.73.

ед.: про́тоспаѳа́рь 9.73², про́тоспаѳарь 9.73б.

протоспаѳарь *вж.* **протоспатар**

проуготвя *св.* (1) *Подготвя; предварително извърша нещо, за да постигна определена цел, приготвя.* по съмрѣ́ти ст҃го́ вели́ко мн҃ика дими́трїа. катô щѣ́ше бг҃ да го просла́ви по сич҆ки свѣ́ть проꙋ́готви мꙋ, ѿ тѣ́лото нѥ́гово и҆з҆те́че мѵ́рô. и҆ то́лъкова, ѻ҆́ти на сѣ́кыи дн҃ь дохо́ждаахꙋ, хр҃тїа́не и҆ оу҆земаа́хꙋ 9.70.

аор.: *Зед.* проꙋ́готви 9.70.

проумѣвам се *несв.* (1) *Мисля, имам грижа за нещо.* а҆̀ко се и҆ мнѡ́жищь мл҃ишь, и҆ не послꙋ́шава те бг҃. чю́ваи се да нê малодꙋ́шьствꙋвашь. защô такâ и҆́ма ѿбычаи чл҃колю́бивы̑ бг҃, дето сê проꙋ́мѣва за на́ше ст҃спе́нїе 12.117.

сег.: *Зед.* сê проꙋ́мѣва 12.117.

прохладя се *св.* (1) *Прохладя се, стане ми прохладно, разхладя се.* а҆̀ми се врьнѣ́те та си҆ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣ́нъка, догдѐ донесе́мь стꙋде́на вода̑ да вы̑ ѻ҆ми́емь нѡ́гытѣ. да сѐ прохладите 31.221б.

сег.: *2мн.* сѐ прохладите 31.221б.

проходя *св.* (4) **1.** *Проходя, започна да ходя, науча се да ходя.* и҆ кога̀ стори, ѕ҃, мц҃и. и҆ ѻ҆ста́ви ю̑ а҆́нна на́ землю да ю̑ ѻ҆пи́та може ли̇ прохо́ди. и҆ мр҃їа станѣ̑, и҆ постьпи, з҃, стьпкы 13.122б. **2.** *Премина, мина през някакво място.* и҆ ѿи҆дѐ на дрꙋ́га страна̀ ст҃го гера́сима. и҆ прохо́дѣше по ѡ҆нъзи пꙋ́стинѧ и҆ свѣ́тѣше ка́тô ѐди́нь свѣти́лъникь 14.126б. // *Обходя.* прь́вѣнь проводы напрѣ̑ ѿ ба҃, ѻ҆ст҃е́нїи пр҃рци… и҆ ре́коха какъ щѐ да сле́зе дх҃ь ст҃ыи да просвѣ́ти ст҃ы́те а҆пл҃ы. и҆ какъ щьть да проходеть по сичката земл҃а̑, да ка́зꙋвать чê е и҆́стина было̀ 18.177б.

сег.: *Зед.* прохо́ди 11.102б, 13.122б; *имперф.:* *Зед.* прохо́дѣше 14.126б; *бъд.:* *3мн.* щьть да проходеть 18.177б.

проходя се *св.* (1) *Разходя се, походя известно време, направя разходка.* и҆ вь е҆́динъ дн҃ь пои́дѐ ст҃ыи на е҆дно̀ мѣ́сто, и҆ жената мꙋ и҆ дѣца́ мꙋ ради̇ да се проходеть, и҆ да се ꙋ҆тѣша́вать. а҆̀ влъхвы и҆ злы̑ чл҃ци видѣ́ха какъ мꙋ ѻ҆поустѣ̀ дво́рь, и҆ наго́вориха се, и҆ поидо́ха и҆ ѡ҆бра́ха го 5.31б.

сег.: *3мн.* се проходеть 5.31б.

прохождам *несв.* (1) *Преминавам, минавам през някакво място.* пр҃рькь мѡѵ҆́сѝ кога́то щѣ́ше да по́йде въ і҆ерл҃и̇. и҆ гдѐто прохо́ждаше и҆ поразѣ́ваше и҆ плѣнꙋ́ваше, ѿнїа́ мѣ́ста 33.241б.

имперф.: *Зед.* прохо́ждаше 33.241б.

прохор *ЛИ* (16) *Прохор.* и҆ пойдѐ тога́зи і҆ѡа́ннь го́рѣ на пла́нинꙋ щѡ̀ бѣ́ше та́мо. и҆ нѥ́говь ꙋ҆ченикь про́хорь. и҆ мли́ха се бг҃ на нѥ́ѧ г҃, дни 6.46б; и҆ ѿ та́мо пойдо́ха, и҆ два̀та и҆ і҆ѡа́ннь и҆ про́хорь вь е҆фе́сь гра́дь 6.41б; и҆ ѡ҆нїа граждане̇ напа́де гы стра̑. и҆ пойдо́ха мнѡ́го ꙋ҆ до́мь, дїѡскори́довь. и҆ и҆́щеха і҆ѡа́нна и҆ про́хора 6.43.

про́хорь 6.41б, 6.42², 6.46б³, прохора 6.41б, 6.48б, про́хора 6.41б², 6.42, 6.43², 6.43б, 6.46б, про́хорꙋ 6.48б.

процъвтя *св.* (1) *Образно. Разцъфтя, пусна цвят, цъфна.* ра̑уй се ко́зъмо что си҆ прого́нюваль бѣ́соове ра̑увай се прѣсвѣтлыи да́мїа́не, что си҆

inslav

ѿве́зꙋваль си́чькѝ злы̀нꙑ. ра̑увайте се что вꙑ̀ е наста́виль д҃хь ст҃ыи, та стѣ̂ напльниле си́чькыи свѣ́ть, със҃ чю́деса и҆ със҃ и҆сцѣлѥ́нїе, и҆ процъвтѣ́ле сте катѡ̀ цвѣ́ть ра́йскыи по си́чька землѧ̀ 10.79б.

форма от перф. тип: 2мн. процъвтѣ́ле сте 10.79б.

проч (!) *вж.* **прочее**

прочее *нареч.* (1) *Прочее, впрочем, наистина, всъщност.* и҆ слꙋ́шаите щѡ̀ ка́же г҃ь не ѡ҆сѣ́ждайте, и҆ не ще́те бꙑ̀ ѡ҆сѣ́дени. и҆ прѣдѝ сѣ́да никогѡ̀. не ѡ҆сѣ́ждайте. и҆ про̑. ѐто е товà тре́тїе заръчанїе бжїе 1.5.

про̑ 1.5.

прочета *св.* (5) **1.** *Прочета, възприема и разбера нещо написано, изчета.* и҆ проче́те, ца́рь посла́нїето, и҆ видѣ̀ мл҃ба́та ста́рцова за ст҃ыте цр҃кви что̀ трѣ́бꙋе, и҆ ка́кь и҆ма̑ скрѣ̀бь ѿ самаранѣ́ыте 14.128б; и҆ прїѐ кнїгыте и҆нокéнтїи патрїа́р. и҆ проче́те гы 12.113б. **2.** *Прочета, произнеса на глас, изпея молитва.* и҆ оу҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се а҆пл҃ь пла́тонꙋ є҆пк҃пꙋ, и҆ ре̑ мꙋ пла́тоне є҆пк҃пе. възмѝ є҆вл҃їе, и҆ дв҃двь ѱалтѣ́рь и҆ събе́ры бра́тїа мнѡ́го и҆ по́йдѝ на въсто́чна стра́на пола́тыте, и҆ запѣ́и, а҆ллїлꙋ́иа. и҆ прочѣ́ти є҆вл҃їе 37.280.

аор.: 3ед. проче́те 12.113б, 14.128б, 17.175б, *3мн.* проче́тоха 14.129; *пов.: 2ед.* прочѣ́ти 37.280.

прочитам *несв.* (1) *Прочитам, произнасям молитва.* а҆́ко ли ще́шь да навїеш҃ на нехар҃ство, а҆ тѝ работы̀ ѿ что̀ зна́ешь ма́ло мнѡ́го ѿ зана́ꙗть. и҆ прочи́таи и҆ мл҃и́ се че́сто 19.208.

пов.: 2ед. прочи́таи 19.208.

прочют *прил.* (1) *Прочут, който е известен, знаменит.* и҆ и҆з҃бра̀ на̑ ѿ си́чьките є҆зы́ци, катѡ̀ ка́же и҆ пр҃ркь софо́нїа на д҃не́[в]нъта паре́мїа. спасꙋ̀ що сѣ̀ ѿфрѣ́лѥни, и҆ съкрꙋ́шенныте прїи́ма̑ и҆ поста́вѣм҃ гы за похва́ла и зна́ꙗни и҆ прочю́ти по си́ч҃ка землѧ̀ 34.253б.

мн.: прочю́ти 34.253б.

прочюя *св.* (1) *Прочуя, възвърне ми се слухът, започна да чувам.* и҆ сич҃кы гра̑ събра́ се и҆ бо́л҃ны что̀ и҆ма́ше и҆ ко́й прии́доха си́ч҃кы з҃ра́вы бы́ха. нѣ́мы продꙋ́маха глꙋ́хы прочю́ха бѣ́сны ѡ҆зра́вѣха 40.323б.

аор.: 3мн. прочю́ха 40.323б.

прочюя се *св.* (7) *Прочуя се, стана известен, прославя се.* и҆ та́мо мнѡ́го чю́до сто́ри тога́зи ст҃аа пе́т҃ка… и҆ прочю́ се по си́ч҃ка землѧ̀ є҆пива́т҃ска. и҆ не тѣ́к҃мо та́мо се прочю̀. а҆мѝ и҆ до ца́ригра́, и҆ по си́ч҃ка землѧ̀ 8.58б; и҆ романа жена̑ годени́ца прива́това. що̀ бѣ́ше сѣ̀ прочю́ла и҆ до ри́мь зла̀, и҆ зло̀ чи́нѣше и҆ мѣ́чѣше ко́ито вѣ́рꙋваше х҃а 6.41б; и҆ па̀кь промѣни́ си то́изи стлѣ́пь ст҃ы̀ сѵ҃ме́ѡ̑ и҆ съгради́ха мꙋ дрꙋ́гыи стлѣ́пь повысо́кь, на, м҃. ла́к҃те. и҆ прочю́ се по си́ч҃ка ѿна́зи землѧ̀ 2.13б.

аор.: 3ед. прочю́ се 2.12б, 2.13б, 8.58б, се прочю̀ 8.55б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше сѣ̀ прочю́ла 6.41б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* прочю́ень 14.127б, *ср.* прочю́то 13.123.

прошка *ж.* (7) *Прошка; прощаване на вина, грях.* и҆ ѿн҃зи дїа́конь ра́дь бꙑ̀ на тѣ́зи дꙋ́ма. и҆ пойдѐ съси́ч҃ко (!) срѣ̑це до ѡ҆нъзи пꙋ́стынѧ, хо́ди и҆ и҆ще вра́ча на д҃шѣ́ть си. и҆ найдѐ ѡ҆ного́зи ста́р҃ца и҆ пꙋщинѧ́ка. та мꙋ̀ сѐ и҆сповѣ́да и҆ ка́за мꙋ̀ товà зло̀ що си̑ жа́лѣше. и҆ и҆ще ѿ нѥго про́ш҃ка 3.18б; и҆ дай мꙋ̀ тѣ́зи кнїга. що щѣ̀ се́гà а҆́зь да тѝ да́мь. и҆ кажи́ мꙋ̀ как҃ сѝ до ме́не дохо́диль. и҆ ѿ нѥ́го щѐ да ти бꙋ́де ра́бота, ко́ито зна́е за товà съгрѣше́нїе про́ш҃ка 3.18б; и҆ и҆зведоше го тога́зи и҆з҃ тьмнѝцꙋ̀, и҆ си́ч҃ки припа́дѡха и҆ поклони́ше мꙋ̀ се, и҆ и҆скахꙋ̀, ѿ нѥ́го про́ш҃ка 15.142.

дам прошка някому. *Дам прошка, простя на някого.* и҆ ст҃ыи нико́лае легома̀ катѡ̀ бѣ́ше мл҃тивь да́де мꙋ̀

inslav

про́шѣка и̑ сто́рише ми́рь и̑ любо́вь 15.145.

ед.: про́шѣка 3.18б², 3.20б, 6.48, 15.142, 15.145, прошѣка 17.166б.

прощавам се *несв.* (1) *Прощавам се, вземам и давам прошка на някого, опрощавам се с някого.* и̑ причеща́ваху̑ се сичѣки ѿ ст҃о́е причеще́нїе х҃во… и̑ па́кь се събы́раха ꙋ̑ цр҃ква, и̑ чи́нѧха моле́нїе и̑ мета́нїе. и̑ цѣлꙋ́ваха ї҆гꙋ́мена калоѐрете, и̑ самы̑ дрꙋ̑гь дрꙋ̑гыго цѣлꙋ́ваха, и̑ проща́ваха се 17.165.

имперф.: 3мн. проща́ваха се 17.165.

прощение *ср.* (11) *Прощение; прощаване на вина, грях от Бог, светец и под.; опрощение.* и̑ дꙋ́маше сѝ са̑, да бꙋ́де то́изи да́рь за си́чѣки лю́дїе. а̑ ме́не за ѿчи́стене да бꙋ́де, и̑ за грѣхѡве́ти ми проще́нїе 13.121; и̑ стра̑ на́па́де на кора́бницыте като̑ видѣха това̀ чю́до, и̑ припа́доше си́чѣките на нѡзѣ́те ст҃мꙋ̑, и̑ и̑щꙋ́ть проще́нїе 15.137б; а̑ ста́рецьтѣ мꙋ̑ ре́че… нѣ ѐ моа̀ та́зи ра́бота, и̑ не мо́гꙋ ти ни́що сто́ри бра́те. а̑ те́бе да ти дадѐ гь проще́нїе що̀ сѧ́ си потрꙋ́диль за добро̑ 3.18б.

ед.: проще́нїе 1.6, 2.14, 3.18б, 6.42, 13.121, 15.137б, 15.144б, 15.148б, 31.226, 36.267б, прощенїе 3.17б.

проявля *св.* (1) *Проявя, дам външен израз на нещо, покажа.* пїа́ници цр҃тво нб҃ное не мо́гать намѣ́ри а҆́ми̑ и҆́мь ѐ ꙋ̑готова́нна вѣ́чна̑ мꙋ́ка… въ прьвѣ́шнїи врѣ́мена проѧ̑влѧ́но бы́сть ѿ ба҃. о҆́ти вели́кы мꙋ́жїе и̑ дѐто бꙋ̑ ꙋ̑тькмѣ́ваху̑ сѣ̑ това̀ пїа́нѣство та си̑ загꙋ́биха сичѣко 20.208б.

прич.: мин. страд. ед.: ср. проѧ̑влѧ́но 20.208б.

проям *св.* (1) *Проям, пробия дупка в нещо чрез гризане.* като вы̑ і҆ѡа́ннь кр҃тель дꙋ́ма́ше. защо̑ ро́жѣба ѐхы́днина про́ѧде ꙋ̑тро́бъта маи́чина си̑. така̀ и̑ вы́е безако́нїи ръпѣтахѣте и̑ хꙋ́лихѣтѐ на ба҃ 35.259.

аор.: 3ед. про́ѧде 35.259.

пруславя *вж.* **прославя**

пръв *числ. редно* (54) **1.** *Пръв, първи, който стои в началото пред всички останали в поредица от еднакви или сходни неща, начален.* и̑ прь́вата се си́ла зовѐ чювѣство. вто́ра мъчта́нїе. тре́тїа сла́ва. четвръ́та, по́мысль пе́таа ѿмь 33.233; и̑ дїа́волѣ мꙋ̑ завидѣ̀ и̑ прѣльсти прь́вѣнь, прь́ваго чл҃ка съсѣ нѥ́говата мꙋ̑ женꙋ̑ ѐвва. и̑ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж҃їю ради̑ защо̑ въкꙋ́сиха ѿ дрьво́то 15.131б; ны́е смѐ прьво̀ бж҃їе създанїе ѿ си́чѣкы̑ чл҃ци, и̑ като̑ бѣхѣмѐ въ рай. нема́ше ни̑кои чл҃кь тꙋ́ка̑ въ ра́и съсѣ на̑ да хо́ди 35.266; о҆́нѣзи что ѐ сто́риль мл҃ть съсѣ ме́не. и҆́ да́де прикї҃а на прь́вата ми дѣ́щерь то́и ще сѣ̑ промы́сли и̑ за ѿнїа двѣ̑тѣ дьщеры̑ 15.134б; и̑ кога̀ за́йде сл҃нце, та̑ бь́де прь́вы ча̑ но́щи. и̑ тогива пои́дꙋть а҆́гг҃лы̑, и̑ покло́нетѣ се бꙋ̑ и̑ сѣ́кимꙋ̑ чл҃кꙋ̑ но́сеть щото ѐ ра́ботиль ра́бота и̑лѝ добра̀ и̑лѝ зла̀ 32.225. **2.** *Като същ. Първият, първият човек от група хора.* и̑ подꙋ́маха три̑те мꙋ́жїе, и҆́ме бѣ̑ прьво́мꙋ̑ сомна. второмꙋ̑ є҆лїи́кѵ̈мь. и̑ тре́тимꙋ̑ і҆оа́хь. и̑ рекоха мꙋ̑, дꙋ́маи на́мь, и̑ недѣ́и дꙋ́ма на ца́ра 11.91; и̑ прострѣ́ сѝ прьвы́ѧть рꙋка́та, и̑ да́де мꙋ̑ свѝтата харѣтїа написаннаѧ, и̑ рѐ мꙋ̑. да прїе́мешь то́изи свѝтькь ѿ мо́а рꙋка̑ 12.110. **3.** *Като прил. Прен. Пръв, който е предишен, някогашен, минал, стар.* и̑ бли́зꙋ то́го мето́ха, стоа́ше стль́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень ѿ прь́вы врѣ́мена, и̑ на врь́хь стль́пꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы 11.100б; дрьза̀и и̑ по̑кани се ѐѵѣстатїе. защо̀ дойдѐ врѣме па̀кь да си по́йдешь на прьва̑та своа̀ по́чьсть и щѐшь да си̑ видишь и̑ жената своа̀ и̑ че́да свои̑ 5.34. **4.** *Като прил. Прен. Пръв, който превъзхожда другите, най-важен, главен, значим.* дїѡклитїа́нь ри́мѣскы̑ ца́рь. като̑ прѣ́вѣзѐ цр҃тво наси́ла сѣ̑ недосто́йнѣство. та бѣ́ше найзлѣ̀ и̑ прьвы̑ вѣ цр҃їето и̑ си́чѣкыи свѣ́ть

inslav

потѣпˢка по̑ нѥ́гова ръка̑ 39.29б; и̑ пръ́вы начелˢници на събо́рьть кои̑ бѣ́хꙋ. бѣше ст҃ы́ си́ливестрь па́па ри́мˢскыи. митрофа́нь патрїа́рхь ца́рогра́скыи 15.141. **5.** *Като същ. Първенец, най-главният човек.* а̑ ст҃ыи простре̑ нѥ́гова платно сѣ́нна оу̑ ѡ̑нˢзи дво́рь гдѣ̑то бѣ́ше жена̑та мꙋ̑ защо̑ бѣ́ше та́мо о̑номꙋзи кора́бникꙋ дво́рь голѣ́мь и̑ ѡ̑во́щїе мнѡ̑го, и̑ прили́чно мѣ́сто защо́ е бы́ль на о̑нова̑ се́ло̑ пръвы̑ и̑ вла́даль 5.36б; и̑ въ о̑нова̑ врѣ́ме бѣ́ше оу̑ цари гра́дь кнѣ́зь нѣ́кои вели́кь и̑ пръ́вы ꙋ̑ гра́дь и̑́мето мꙋ̑ стꙋ́дїе 11.98б. **от пръво врѣме.** *От едно време, от преди.* а̑ми и̑ чю́деса щото бы́вахꙋ ѿ пръ́во врѣ́ме, съсˢ мѡ̑ї̈сѣ́ова па́терица. си́чˢка ра́бота на кр҃ьстно показꙋ́ваше 16.162; **пръв мъченик.** *Първомъченик, прозвище на първия християнски мъченик Стефан.* а̑ми ти се мо́лю г҃и, мо́йте грѣ́хѡве и̑ моѐто зло̑ да не помѣне́шь и̑ да ме̑ смѣ́сишь, съсˢ пръ́ваго м҃ника сте́фана 4.25; **пръв на войска.** *Военачалник; лице, което предвожда войска.* и̑ тога́зи прѣ́зˢ тїѧ дни̑ слꙋ́чи се пра́зникь вели́кь е̑лли́нˢскыи и̑ и̑́махꙋ за́конь да е̑ та́мо и̑ ца̑рь и̑ стратилать що е̑ пръ́вы на воискꙋ, ни̑кои нѣ́где да нѣ е̑ поишьлˢ 5.31б; **пръв на разбойници.** *Главатар, предводител на разбойници.* и̑ на́поконь станѣ̑, пръ́вы на разбо́иницитѐ си̑ ре, (!) воѐво́да на влѣ́хвыте. и̑ хо́дѣше по гора̑ и̑ по планина̑ и̑ по пѣ́тища, и̑ ꙋ̑би́вахꙋ лю́дїе, и̑ крадѣ́ха. и̑ дрꙋ́го мнѡ̑го зло̑ чи́нѣше 6.47; **пръва недѣля.** *Първата седмица от Великия пост.* и̑ кога се приближѝ вели́кыи по̑ прьва́та нѣ̑лѧ. па̑кь като си̑ и̑́махꙋ бра́тїа ѿ́бычаи, и̑ ѿтидо́ха (!) по пꙋ́стинѧ сѣ́кыи ѿхо́жа и̑ пѣ̑ е̑ а̑ зо́сима се разˢболѣ̑ ѿ лю́та ѿгˢница, и̑ ѿ́ста ꙋ̑ монасти́рь 17.173б; **пръви братучеди.** *Първи братовчеди, деца на братя или сестри.* и̑ ма́рїа роди̑ сало́мїю ба́бꙋ. а̑ сестра̑ и̑ со́вїа (!) роди̑ е̑лиса́веѳь. и̑ а̑́нна роди̑, бц҃ꙋ. та е̑ бц҃а, и̑ сало́мїа, и̑ е̑лиса́веѳь, пръвы̑ бра́тꙋ чеды 3.17.

ед.: *м.* пръ́вы 5.28, 32.225, пр҃ьвыи 5.31б, 6.47, 11.83б, пр҃ьвы̑ 5.35б, пръ́выи 5.36, 11.83, 11.98б, 18.178, пръвы̑ 5.36, 39.29б, пръвы̑ 5.36б, 11.92б, пръвы̑и 11.81б, 38.285б, пръ́ваго 4.25, 15.131б, пръвомꙋ 3.16, пръво́мꙋ 11.91, *чл.* пръвы́ѧть 12.110, пръ́вїать 18.181б, пѣ́рˢвїать 18.182, пръвїать 18.182*, *ж.* пръ́ва 5.31, 17.165, 33.232б, пръва̑ 32.227, пръва̑ 33.233, пръвꙋ́ю 11.89*, *чл.* пръва̑та 5.34, пръ́въта 9.62б, пръ́вата 11.107б, 15.134б, 33.233, пръва́та 17.173б, *ср.* пръ́во 16.162, пръво 18.185б*, пръво̑ 35.26б, *чл.* пръво́то 5.30, 33.233, 33.239б, пръ́вото 9.66б, 11.96, пръвото 33.238; *мн.:* пръвы̑ 3.17, 15.144б, пръ́вы 11.100б, 15.141, 18.199б, 35.263б, *чл.* пръ́выте 9.75, пръвыте 33.243, пръвы́те 38.291.

пръво обагнен (!) *вж.* **пръвообагнен**

пръвомъченик *м.* (1) *Първомъченик, название на първия християнски мъченик Стефан.* а̑ко ли̑ ще̑ да ме̑ тꙋ́ри оу̑ дѣ́но море́то, и̑ма́мь на помощь і̑ѡ́нꙋ пр҃рка. а̑ко ли̑ ме̑ тоу́ри въ ро̑вь и̑ма̑ дані́ила пр҃рка. а̑ко ли̑ ме̑ със̑ каменїе побїе, и̑ма̑ сте́фана прьво̑ м҃ника 12.117б.

ед.: прьво̑ м҃ника 12.117б.

пръвообагнен *прил.* (1) *Който е първороден, първак, първаче (за агне).* и̑ тога́зи слѣ́зе і̑ѡа́кѵ̈мь, и̑ призова̑ пасты́рете свои̑. и̑ ре́че и̑́мь приведѣ́те ми, о̑, а̑́гнета. что сѣ̑ пръ́во ѿба́гнѥны (!) да бꙋ́дꙋть ї҃іа, о̑. а̑́гнѥта г҃ꙋ бꙋ̑ моѐмꙋ 13.122б.

мн.: пръ́во ѿба́гнѥны (!) 13.122б.

пръвопрѣстолник *м.* (2) *Първопрестолник; йерарх, който заема първия престол, патриарх.* и̑ писа́нїето дꙋ́маше така̑. си́чˢкы̑ что̑ сѣ̑ въ италїи блѣ́ть бж҃їа. събра́ се събо́рь съсˢ вели́кыте пръ́во прѣсто́лˢникы. пишѐмь а̑́рка́дїю ц҃рꙋ. и̑ і̑ѡа́ннꙋ патрїа́рˢхꙋ, и̑ на си́чˢките что̑ сѣ̑ по̑ нѥ́го 12.114; и̑ прїе̑ кнїгыте и̑нокенˢтїи патрїа́рь. и̑ проче́те гы. и̑ напи́са посла́нїе, и̑ прово́ди го до а̑леѯа́нрїю. и̑ бѣ́ше напи́саль

inslav

такâ. и҆нокéнˀтїе прьвô_прѣстóлˀникь велúкаго рúма, пишꙋ ѳеѡфилꙋ брáтꙋ 12.113б.

ед.: прьвô_прѣстóлˀникь 12.113б; *мн.:* прьво_прѣстóлˀникы 12.114.

пръвосветител *м.* (1) *Първосвещеник, първосветител.* и҆ прьвѣнь подꙋ́ма ѻ҆́нˀзи воúнь… на ѻ҆номꙋ́зи чл҃кꙋ що є҆ бы́ль вл҃ка ларúскы раꙋ́вай се а҆рхїерêю бж҃їю а҆хúлїе… и҆ рéче мꙋ па҃ ѻ҆́нˀзи воúнь вл҃кꙋтомꙋ. ѿкꙋ́дѣ и҆́дешь прьво҃ст҃лю бж҃їи, и҆ гдѣ̀ ѿхóждашь 9.74б.

ед.: зв. прьво҃ст҃лю 9.74б.

пръвосвещенник *м.* (1) *Първосвещеник; пръв, най-главен сред свещениците.* тóизи чтôто се сегà рꙋ́ко_полóжи да є҆ сщ҃éнникь. щê да бꙋ́де и҆ вл҃ка прьвô_сщ҃енникь. и҆ мнѡ́го скрьбны лю́дїе. щѐ да ꙋ҆тѣшава и҆ мнѡ́го д҃ши щê да приведѐ въ цр҃тво нб҃ное 15.133б.

ед.: прьвô_сщ҃енникь 15.133б.

пръвѣн *нареч.* (78) **1.** *Първом, най-напред, отначало.* не пôобáе҆ˀ прьвѣнь ты̀ да принесешь дáрь г҃ꙋ бꙋ́, защôто сѝ безˀплóдˀнь и҆ нѣ є҆ и҆злѣ́зло ѿ тéбѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли 13.121; а҆̀мѝ пôобае прьвѣнь да стóриме мóлˀба на ба҃ и҆ тогáзи щê познà, когó ны̀ ще бы̀ и҆зˀбрà а҆рхїерêа 15.138; и҆ прьвѣ́нˀ се причéсти є҆пк҃пь, и҆ посл҃ѣ́ причéсти и҆ цáра 37.280б; и҆ прѣстави се прьвѣнь козма, и҆ нáпоконь прѣстáви се и҆ ст҃ыи дамїáнь 10.76б. **2.** *По-рано, преди известно време, неотдавна.* и҆ ꙋ҆зѐ пàкь катô и҆ прьвѣнь. т҃. жльтицы. и҆ везâ гы̀. и҆ поидѐ пàкь нóщїю таúно. и҆ фрѣ́ли гы и҆зˀ прозóрець катô и҆ прьвѣ́нˀ. и҆ ѻ҆тидѐ 15.135б; и҆ не дꙋ́ма̑ вáмь и҆накви дꙋ́мы. а҆̀мѝ катô прьвѣнь ва̑ дꙋ́ма̑, тáка вы̀ и҆ сегà дꙋ́мамь. мúрь ва̑ 38.288б; и҆ дꙋ́машˀ ми такà. катò прьвѣнь прїéхˀмê ѿ ба҃ тóлˀкози добрô, и҆ рꙋ́вахˀме се, а҆̀мѝ сегà злò лѝ да не прѣтрьпи̑ 5.27б; и҆ стóри и҆ тáмо таквóзи заклáнїе кáто и҆ прьвѣнь 33.243. **3.** *Първо, на първо място.* защô ные ѿ мнѡ́го_лѣ́тныи ц҃рꙋ. такъвˀзи зáконь и҆́маме ѿ нáши бащѝ. прьвѣнь да сê боúмь ба҃. втóро да почитамê ц҃ра 15.147б.

прьвѣнь 3.16, 3.19б, 5.27б, 5.34б, 6.47, 7.49, 8.56б, 9.74б, 10.76, 10.76б, 11.81б, 11.85, 11.96², 11.97, 12.115, 12.119б, 13.121, 13.125, 13.125б, 14.128, 15.131б, 15.135, 15.135б, 15.138, 15.139б, 15.147б, 15.150, 16.158, 16.160, 16.161, 17.170, 17.174б, 17.175, 18.177, 18.200, 31.222б, 32.228, 33.243, 35.263б, 38.288б, 38.291б, 38.292б, прьвѣнˀ 9.63б, 9.64, 35.258б, прьвѣ́нь 12.108б, 33.245б, 35.265, 36.271б, 37.279, 38.286, 38.287б, 39.296, 39.299б, 39.300, прьвѣнь 15.135, 31.219б, 39.299б, прьвѣ́нˀ 15.135б, прьвень 16.157б, прьвѣнь 17.168б, прьвѣнь 18.177, прьвéнˀ 31.219б, прьвень 33.237б, прьвѣ́нˀ 37.280б, прьвѣнь 39.305.

пръвѣшен *прил.* (6) *Изначален, който е най-ранен, най-отдавнашен.* а҆̀мѝ щѣ̀ токò да запóчна пáкь ѿ прьвѣшныте пр҃р҃ї́їи. щотó са дꙋ́мале и҆ кáзꙋвале. защóто са тѣхˀныте дꙋ́мы и҆́стѣнˀскы, тâ и҆ мойте да сà и҆стинна 18.177б–178. // *Някогашен, едновремешен.* да ви́ды̀ и҆ да смы́слѝ прьвѣ́шны̀ чл҃ци. щотó са и҆змрѣ́ле и҆ болѣ́ре и҆ сыромáсы, таквúзи лѝ бѣ́ха квáвóто се и҆ родúха. и҆лѝ позлѣ̀ 39.319. **в пръвѣшни врѣмена.** *Много отдавна, от самото начало.* въ прьвѣшнїи врѣ́мена проꙗвлѥ́но бы́сть ѿ ба҃. ѻ҆́ти велúкы мꙋ́жїе и҆ дѣ́то бꙋ҃ ꙋ҆тькмѣ́вахꙋ сѣ̀ товà пїáнˀство та сѝ загꙋ́биха сичˀко 20.208б; **от пръвѣшно врѣме.** *От едно време, отпреди.* въ ѻ҆новà мѣ́сто блúзи и҆мáше рѣ́ка зовéше са и҆кїáконь. бѣ́ше тáмо ѿ прѣ́вѣ́шно врѣ́ме чéрˀкова велúко_мнúкꙋ геѡ́рˀгїю 39.313.

ед.: ср. прьвѣшно 18.191б, прѣвѣ́шно 39.313; *мн.:* прьвѣшнїи 20.208б, прьвéшны̀ 39.318, прьвѣ́шны̀ 39.319, *чл.* прьвѣшныте 18.177б–178.

пръси *мн.* (1) *Гърди; предната част от човешкото тяло, намираща се между шията и корема.* и҆ ѧ҆́зь є҆сˀмь і҆ѡáннь чтô лéгнѣ̀ на прѣсы̀те г҃ни на таúната вѣ́ра. и҆ ѿтáмо на_чéрˀпô что ê бж҃твнаа кáпˀка 12.110.

чл. прѣсы̀те 12.110.

inslav

пръст[I] *м.* (7) *Пръст, крайната част на ръка или на крак.* а҃ тїа ꙋ҆зѐ накра́и прѣ́сть сво́й трѝ зрѣ́на ле́щꙋ, и҆ ꙋ҆ку́си 17.174б; а҃ за носѣ́те дѣ́то и҆́маха мѣ́дны нѡ́кѣ и҆ ѡ҆нїа нѡ́зѣ и҆́маха, ї, прѣ́стове та сѧ̀ товà, ї ц҃рт҃вїа, ри́мскы 18.183. **голѣ́м пръст.** *Палец.* а҃мѝ когà чи́нишь ц҃рт҃ь. длѣ́же́нь ѥ҆ сѣ́кыи бл҃гочьстивь хр҃тїани́нь. прѣ́вѣнь. да съберѐ трѝ прѣ́сте. радѝ ст҃аа҃ тр҃ица. голѣ́мыи прѣ́сть и҆ ѡ҆ны́ꙗ два́та при нѥ́го 16.160; **пръст божии.** *Пръст божи, божия намеса в живота на хората.* и҆ писа́нїето дꙋ́маше такà… праве́дно е товà при тво́е ц҃рт҃во. фараѡ́нь мѡѷсеа҃. не прѣгово́ри, нѝтѝ бж҃їе лю́дїи със҃ ка́менїето и҆ пли́нѣ҃ы да гы҃ ѡ҆теготѝ. нѝтѝ лѣ́сть ѡ҆ба́ꙗна,что е҆ със҃ прѣ́сть бж҃їи ѡ҆ста́вено, да се҆ проти́вы 12.114.

ед.: прѣ́сть 12.114, 16.160, 17.174б, прѣ́сть 12.118; *мн.:* прѣ́сте 16.160, прѣ́стове 18.183, *чл.* прѣ́стите 18.181.

пръст[II] *ж.* (14) **1.** *Пръст, изкопана земя.* и҆ като сѝ съвръши бг҃ творе́нїето сич҃кото что́ сто́ри [на] то́изи свѣ́ть тогà́зи ѹ҆зѐ прѣ́сть ѿ землѧ̀та, и҆ създа́де чл҃ка 15.131б; и҆ не смѣ́аха нѝчто́ ве́кѥ да сто́реть. тѣ́кмо оу҆зе́ха прѣ́сть ѿ гро́бѣ҃ мꙋ, и҆ зане́соха ца́рꙋ 9.72. **2.** *Прах, останки от тялото на погребан мъртвец.* ко́л҃цина прово́диха прьве́шнѣ҃ чл҃ци то́йзи дн҃ь. та разно́сѣха и҆ма́нїето сѝ. и҆ ѡ҆пива́ха се. а҃мѝ гдѣ̀ съ сегà въ землѧ̀ прѣ́сть и҆ пе́пель 39.318б; а҃ нѣ̀ да сѐ по́но́сѝ е҆ди́нь ѿ дрꙋ́гыго. и҆ е҆динь дрꙋ́гымꙋ зло̀ да ми́слимѣ. и҆ да заві́ме и҆ что́ да сѐ по́҃но́симе, ны́[е] смѐ ѿ землѧ̀. и҆ землѧ̀ смѣ̂, и҆ прѣ́сть и҆ пе́пель 38.293б. **3.** *Глина; тъмножълта лепкава пръст, която при печене се втвърдява и служи за направа на съдове.* и҆ ма́л҃ко нѣ̀що и҆́ма в҃ нѥ́го катѡ̀ прѣ́сть пече́на, да рѣ́шь катѡ̀ ѿ грьнець, та сѐ таквѡ́зи гле́даше 18.181.

ед.: прѣ́сть 3.19б, прѣ́сть 6.48б, 9.67, 9.72, 11.102б, 15.131б, 17.175б[2], 18.181[2], прѣ́сть 37.274, 38.293б, 39.318б, *чл.* прьста̀ 6.48б.

пръстен *м.* (7) *Пръстен; метално колелце, което се носи на пръстите на ръцете като украшение или някакъв символ.* и҆ рѣ̀ мꙋ. оу҆трѣ̀ станѝ и҆ ꙋ҆змѝ ков҃че́жець детѡ̀ е вѣ́трѣ мои̯ прѣ́стень, и҆ пора́мница. и҆ дрѣ́ж҃ го на́ рꙋ́цѣ, и҆ прѣ́и҆дѝ тога́зи дꙋ́навь без҃ стра̑ 9.67; и҆ сѣ́кѣ҃ ѡ҆ста́ви сво́й прѣ́стенѣ̀ и҆ запеча́тиха. да не бы̑ нѣ́что́ было̑ да бы̑ и҆зва́день бы́ль 11.93.

ед.: прѣ́стень 9.66б, 9.67[2], прѣ́стенѣ̀ 11.93, прьсте́нь 40.320б[2], 40.322.

пръчка *ж.* (2) *Пръчка, отрязана клонка, вейка от дърво или храст.* и҆ ѿ лозѝ сꙋ́хи прѣ́ч҃кы ѿго́ре натꙋ́рѣйте мнѡ́го, и҆ запалѣ̀те ѿг҃нь 37.277б; то́изи пра́ꙁникь да пра́ꙁнꙋ́вамѣ̂ със҃ ва́їа сѝ рѣ̀ мла́ды прѣ́ч҃кы със҃ цвѣ̀ть 34.251б.

мн.: прѣ́ч҃кы 34.251б, 37.277б.

прѣ (!) *вж.* **прѣз**

прѣ (!) *вж.* **прѣд**[II]

прѣбивает *от стб.* прѣбывати *несв.* (1) *Пребъдвам, оставам навеки.* зарадѝ тѣ̑ дꙋ́мамь (!) прѣ́рькь дв҃дь на ѱало̑, ѳ҃. и҆ ка́же погы́на па́меть, и҆. сь шꙋ́мѡ̑ а҃ г҃ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б.

сег.: Зед. прѣбываеть 32.231б.

прѣбивам *несв.* (16) **1.** *Пребъдвам, оставам навеки.* а҃ ді҃а́та катѡ̀ сї е ѿ ба̑ дѣ́хната. и҆ такà прѣбы́ва без҃съмрѣ̀тна 38.284. **2.** *Пребивавам, престоявам временно на някакво място.* и҆ то́и҆. (!) рѣ́. мл҃ю вы се ст҃ы̑ а҃гг҃лы. на тѣ́зи кра́сна пола́та, що е҆ на́и кра́ина, и҆ нефел҃нна келї̑а, да мѣ̂ ѡ҆ста́вите тꙋ́ка да прѣбыва̑ 7.54; товà пи́са і҆ѡа́ннь злаꙋ́сть кѵрїа́кꙋ е҆пк҃пꙋ. а҃ то́и прѣбы́ваше въ кома́нехь 12.119б; нѣ́кои по́стникь и҆ма́ше та́мо на стлѣ́пь прѣбы́ваше, и҆ по́стеше се бли́зꙋ при ѡ҆новà мѣ́сто гдѐто е бы́ль гробѣ̀ ст҃ѣи пе́тки 8.57.

inslav

сег.: 1ед. прѣбыва̑ 7.54, прѣбы́ва̑ 17.171б, *2ед.* прѣбы́ваш 14.126б, *3ед.* прѣбы́ва 6.44, 13.124, 38.284, 40.321б, прѣбыва 6.47б, *3мн.* прѣбывать 14.128б; *имперф.: 3ед.* прѣбы́ваше 8.55б, 8.57, 12.119б, 14.127б, 17.164, прѣбы̏ваше 15.137б; *пов.: описат. 1ед.* да прѣбы́вамѐ 4.26б.

прѣблаг *прил.* (1) *Преблаг; който е извънредно благ, милостив, добър.* и̑ да попослꙋ̑шава дꙋ̑мыте, бж҃ии. и̑ да сѐ те́глы на добро̑. и̑ да сла́ви ба҃, прѣбл҃га́го 33.234.

ед.: м. прѣбл҃га́го 33.234.

прѣбогат *прил.* (1) *Пребогат, който е изразен в твърде голяма степен, преголям (за качество).* дѐто е въ трои́ци ѐди́нь бь҃... что мꙋ̑ се не зна́е почело̑ ѿ кога́ е и̑ как'во́ е, ни ко́н'чина и̑ма да сѐ довры́ши. и̑ не́говото вели́чьство что ѐ прѣбога́то не довры́шꙋва се ни̑кога 15.131.

ед.: ср. прѣбога́то 15.131.

прѣборювам *несв.* (1) *Прен. Насилвам, принуждавам със сила някого да извърши нещо против волята си, преборвам.* и̑ еди́ны̑ ѿ тѣ̑ поскоро гы прѣдадѣха на сы̑мрьть та гы̑ посѣча́ха. а̑ дрꙋ̑гые мъча́ха и̑ нака́зꙋваха гы. а̑ па́кь дрꙋ̑гые прѣбо́рюваха да сѐ покла́нꙗть на є҃лли́н'скыте бо́гове 39.296б.

имперф.: 3мн. прѣбо́рюваха 39.296б.

прѣборя *св.* (1) *Прен. Заставя, накарам някого насила да извърши нещо, преборя, принудя.* и̑ ре́ мꙋ̑ царь... а̑ми̑ и̑ вы́е като̑ знае́те таква́зи хытро́сть, та̑ ще́шь зна́ꙗ и̑ за това а̑ми̑ вѐкѥ и̑ ты па́кь сь҃ твоа̑ хытро̑ прѣбори го да сѐ поклони̑ на моѐто повелѣ̑нїе 39.302б.

пов.: 2ед. прѣбори 39.302б.

прѣбуда *вж.* **прѣбъда**

прѣбъда *св.* (28) **1.** *Пребъда, остана навеки.* а̑ми̑ и̑ това̑ бы̑ нѥ́мꙋ на добро̑. о̑ти да не прѣбꙋ́де о̑н'зи гр҃ѣхь (!) без' сьмрьть, а̑ми̑ да ꙋ̑мрѣ̑ зло̑то, като̑ ка́же григо́рїе бг҃осло́вь 38.284; тꙋ́ка да бъ́де въ ма́л'ко врѣ́ме. а̑ по сьмрьть да бъ́де жи́вь до́ вѣ̑ка, да мꙋ̑ ꙋ̑мрѣ тѣло́то, а̑ със' д҃ша̑та си да ѐ жи́вь. плъта̑ да мꙋ̑ се расы́пе, а̑ д҃ша́та мꙋ̑ да прѣбъ́де жи́ва, да въспѣ́ва ба҃ непрѣста́нно сѣ́когы 33.246. // *Просъществувам известно време.* ѿи̑дѐ и̑ ца́рь и̑ дь́щерь нѥ́гова и̑ зет' мꙋ̑ въ и̑н'дїю, и̑ кр҃ще́нїе прїе́ха ѿ а̑пл҃а ѳо́ма. и̑ така̑ прѣбы́ха чи́сты̑ до живо́та своѐго 7.51б. **2.** *Прекарам определено време на някакво място.* дв҃дь ц҃рь. за так'визи же́ны пр҃рку̑ваше, и̑ ка́же, въжделѣ́еть ц҃рь до́бротѣ твоеѝ. и̑ така̑ ст҃аа пе́т'ка със' голѣ́мь по̑, прѣбы̑ мнѡ́го годи́ны въ пꙋ́стинꙗ 8.56; и̑ та́мо оу̑ гра́ въвѵ̑ло́нь. и̑́машь тра̑пь голѣ́. и̑ въ́трѣ и̑́маше се́д'мь лѣвѡве. и̑ та́мо ꙋ̑ме́тньха дани́ила. и̑ прѣбы̑ ꙋ̑ о̑н'зи ро̑вь, ѕ҃, дни̑ 11.93б. // *Остана за известно време зает с определена дейност.* и̑ ѿбѣща́ха се бꙋ̑, до живо́та своѐго ѐди́нь дрꙋ̑гы, да се не смѣ́сѧть наѐдно̑ да си̑ тѣлото́ ѿскврьнѧть. и̑ си́ч'ка нощь прѣбы́ха на мол'ба 7.51; и̑ помы́сли си̑ и̑ ре̑. това́ е стра́шно чю́до. нѣ ѐ това̑ ни́что̑ дрꙋ̑го. а̑ми̑ ѐ това̑ до́м[ь] бж҃ии и̑ прѣбы̑ та́мо на мо́л'ба, догдѐ се раз'видѣли 14.127.

сег.: 3ед. прѣбы́де 33.246, прѣбꙋ́де 38.284; *аор.: 3ед.* прѣбы̑ 2.10б, 2.14б, 3.17, 8.56, 8.57, 9.71, 11.93, 11.93б, 11.99б, 12.111б, 14.127, 14.129б², 15.139, 17.164б, 17.171б, 33.236б, 33.244б, *3мн.* прѣбы́ха 7.51, 7.51б, прѣбыше 15.145б, прѣбы́ше 33.242б; *пов.: 2мн.* прѣбꙋ̑дѣте 11.86, прѣбꙋ̑дѣ́те 11.86б, прѣбьдѣте 33.241б, прѣбьдѣ́те 33.242.

прѣваря *св.* (3) **1.** *Преваря; извърша, свърша нещо преди другиго.* и̑ поѡ҃ли́ се със' и́ч'ко (!) ср҃це пр҃ѣ сьна и пролѣи слѣ́зи, и̑ тогива ле́гни̑. и̑ помни себѣ̑ си̑ да не поми́слишь ни̑как'ва мрьснаа работа. за́мь догдѐ ви напр҃ѣ нѣ ѐ прѣва́рила са́бїа сьмрьтна 31.222б; защо̑ а̑ко [не] бы̑ ты̑ прѣва́риль, да мѐ поми́лꙋ̑вашь. та̑ щѣ́ да си̑ погꙋ́бѧ и̑ д҃шьта и̑ тѣло́то 15.135б. **2.** *Преваря; ида преди другите, по-рано.* а̑ла̑ сьмрьт'та̑ не мо́жешь да ꙗ̑ прѣва́ришь.

inslav

съмрь́ть ѐ оу́бїїца немл҃ти́ва. съмрь́ть със҆ ду́кати не мо́же да сѐ ѿку́пи 31.219.

сег.: 2ед. прѣва́ришь 31.219; *форма от перф. тип: 3ед.* ѐ прѣва́рила 31.222б; *усл.: 2ед.* бы҃ прѣва́риль 15.135б.

прѣведа *св.* (3) *Преведа, помогна на някого да мине през някакво препятствие.* защо мѡ҆ѵ҆си ѿка́кь прѣведе ѐвреѐте прѣз҆ чрьмно́е мо́ре. та́ гы [вь]ве́де по пу́стынꙗ, та́мо се зове́ше мѣ́стото си́рь 16.160б. // *Образно.* така̀ и҆ ч҃тныи кр҃ть раз҆цѣ́пи грѣ́хь и҆ прѣведе ду́ши́те чл҃чьскы нече́кньти ѿ събла́знь и҆ ѿ ра́бота дїаволѧ́ска 16.162б.

аор.: 3ед. прѣведе 16.160б, 16.162б; *бъд.: 3мн.* щьть да прѣведу́ть 18.200.

прѣвеза се *св.* (1) *Превозя се; премина през нещо с помощта на превозно средство, което управлявам сам.* и҆ па̀кь му́ додѐ на ѹ҆мь. тиꙗ̀ а҆ко до́де сега̀. че как҆ щѐ да ми́не і҆ѡр҆да́нь катѐ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174.

сег.: 3ед. се прѣвезѐ 17.174.

прѣвелик *прил.* (3) **1.** *Превелик, голям по размери.* и҆ тога́зи се ц҃рь потру́ди. и҆ сто́ри катѡ̀ му́ повелѣ̀ а҆рхг҃ль. и҆ съзи́да цр҃кву́ прѣвелику́. и҆ сто́ка мнѡ́го ѻ҆ста́ви ѹ҆ ѿнѣ́зи цр҃кова 11.95б. **2.** *Превелик, прославен, именит.* и҆ затова̀ м҃лю и҆ призова́ва̑ прѣвели́каго чи́ноначе́лѧника михаи́ла, и҆ свѣтлѣ́шаго гаврїи́ла. да просвѣта́ть ср҃це́то моѐ 11.84.

ед.: м. прѣвели́каго 11.84, *ж.* прѣвелику́ 11.95б; *мн.:* прѣвели́кы҆ 11.81.

прѣвзема *св.* (1) *Превзема, завладея със сила, подчиня на властта си.* дїѡклитїа́ньри́мѧскы҆ ца́рь. катѡ̀ прѣв҆зѐ цр҃тво наси́ла сѣ̀ недосто́йнѧство. та бѣ́ше найзлѣ̀ ѝ прьвы҆ в҆ ц҃рїето и҆ си́чѧкыи свѣ́ть потьпѧ́ка по̑ нѥ́гова ръка̑ 39.296.

аор.: 3ед. прѣв҆зѐ 39.296.

прѣвратя *св.* (3) *Прен. Преобърна, променя същността на нещо.* чю́йте ѿ му́жїе. тому́зи фи́липпу́ что мѹ̑ бѣ́ше ѹ҆чи́тель. та́ се ро́ди да прѣвра́ти мѡѵ҆сѣ̑овь зако́нь. а҆̀ ны́е го ѻ҆сѣ́ди́х҆ме със҆ бл҃вѣ́нныи за́конь, да ѹ҆мре на кр҃ть 36.269. **прѣратя си ума.** *Напрегна си ума, размисля се сериозно над нещо.* товà катѡ̀ чю̀ ѐвла́вїе, прѣвра́ти си̑ ѹ҆мѣ́ть и҆ зами́сли се, ка́к҆ бы҆ была̀ та̀зи ра́бота. и҆ ѿнїа́ зави́стници видѣ́ха, как҆ сѐ двои̑ ѐвла́вїе със҆ оу́мѣ́т҆ си̑ и҆ не прифа́та и҆́мь ду́ма́та 15.145.

сег.: 3ед. прѣвра́ти 36.269; *аор.: 3ед.* прѣвра́ти 15.145; *прич.: мин. страд. ед.: м.* прѣвра́тень 31.216.

прѣвращам *несв.* (1) *Прен. Преобръщам, променям, отклонявам някого от християнската вяра.* а҆̀ то́и не прѣста́ну́ваше. а҆̀ми̑ ходѣ́ше и҆ прока́зу́ваше сво́ите си̑ злѡ́че́стїе и҆ ху́лѧные ду́мы. колѧ́кото прѣлѣ́сты със҆ нѥговьт҆ си̑ ду́мѧ́ливыи и҆ пога́ныи ѐ́зы́кь. ѐв҆се́вїа… а҆рхїепк҃па, и҆ па́влина митрополи́та… и҆ нѐ тѣ́кмо т҃ѣ̀. а҆̀ми̑ и҆ дру́гы мнѡ́го ѿтлѥ и҆ клири́цы прѣльстюваше и҆ прѣвра́щаше съсвойте (!) си̑ пога́ные ду́мы 15.140б.

имперф.: 3ед. прѣвра́щаше 15.140б.

прѣвъзнеса се *св.* (1) *Превъзнеса се, извънредно много се възхваля, възвелича се.* сѣ́и а҆рхг҃ль закла̀ ї҆рода ца́ра дѣ́то бѣ́ше сѣ̀ прѣвъзне́сль, и҆ чи́нѣше сѣ̀ с тѣ́к҆мо ба҃ 11.94.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше сѣ̀ прѣвъзне́сль 11.94.

прѣвъзнесен *прич.* (2) *Като прил. Високомерен, който има високо мнение за себе си, самонадеян.* и҆ това. посла́нїе ви́дѣ а҆рхїереї. и҆спльни се сѣ̀ ꙗ҆дь ср҃це́то му́. и҆ ѿи́дѐ сѣ̀ голѣ́ма гры́дынꙗ, и҆ прѣвъзне́сень. и҆ дойде до запа́днꙋ стра́нꙋ до а҆ѳи́на. и҆ ѹ҆лѣ́зе ѹ҆ гра́дь сѣ̀ гнѣ́въ 36.268б; и҆ и҆́ма́лѧ́ си а҆ха́ва ца́ра. и҆ то́и се покланꙗше и҆́долу̀ и҆ и҆́ма́лѧ́ си навъходоносора ца̀ра. и҆ то́и бѣ́ше зль и҆ му́чи́тель. и҆ си́чѧкы бѣ́ха

inslav

грьдѣли́вы и҆ прѣвъзнесени а҆ то́изи ц҃рь твои҆ детô сега̀ и҆дѐ, нѣ ѐ катô ѡ҆нїа. а҆̀ми ѐ кро́тькь и҆ смѣрень 34.252б.

мин. страд. ед.: м. прѣвъзне́сень 36.268б; *мн.:* прѣвъзнесени 34.252б.

прѣвъзносение *ср.* (1) *Превъзнасяне, самовъзхваление.* а҆̀ ны́е бѣ́хˢме нѣ́когы а҆̀гг҃лы. а҆ми̑ заради̑ прѣвъзно́сенїе и҆ комˢсолꙋ̀кь та̑ станѣ́хˢме бѣсо́ве. и҆ ѡ҆тогі́ва заві́диме на лю́дїетѣ та гы̀ лѣ́стиме 39.307б.

ед.: прѣвъзно́сенїе 39.307б.

прѣвъзнося се *св.* (1) *Превъзнеса се, възгордея се твърде много, възхваля се.* не бо́и се і҆ерлиме ѡ҆ того́зи ц҃ра, а҆̀ми се ра́ꙋваи и҆ веселѝ. ѻ҆́ти не и҆́де да се голѣ́ми и҆ да се прѣвъзно́си а҆̀ми̑ и҆́де смѣре́но и҆ кро́тˢко 34.252.

сег.: 3ед. се прѣвъзно́си 34.252.

прѣвѣс *ж.* (4) *Призрак; безплътно, свръхестествено същество; привидение.* и҆ земѧ̀ и҆ прахˢ сьмь и҆ пльть и҆́ма́мь ка́то сѣ́кыи чл҃кь. а҆ нѣ сˢмь нѣ́коа дꙋ̀ха̀ и҆ прѣвесь, що̀ помы́сли ты̀ се́га 17.168; и҆ прьвѣ́нь реко́ха. ѻ҆́тї е дрꙋ̀гы̀ нѥгога (!) прили́ка и҆ напо́конь дꙋ̀маха, ѻ҆́тї е не́коѧ̀ прѣ́весъ. догдѐ ви́кна̀ ѿты зˢ голѣ́мь гла̑. а҆̑зе сѣ̑ гесѡ́рˢгїе 39.300. **по прѣвѣс.** *По свръхестествен начин.* а҆̀ царь катô видѣ̀ това̀ чю́до. ꙋ҆пла́ши се прѣ́вѣнь тврьдѣ. та чѐ пакь дꙋ̀маше сѣ̀ ма́гїа бы̑ та́зи ра́бота. ѻ҆́тѝ по нѣ́коѧ̀ прѣ́вѣсˢ го въскрѣ́сѝ за̑ да прѣлѣ́стюва людїе́тѣ 39.305.

ед.: прѣвесь 17.168, прѣ́весъ 39.300, прѣ́вѣсˢ 39.305, прѣ́вѣсъ 39.305б.

прѣвѣчен *прил.* (1) *Предвечен, който е открай време, вечен.* дѣ́то е въ трои́ци е҆ди́нь бг҃ъ, что мꙋ̑ се си́чˢко поклана́ва дѣ́то мꙋ̑ е ѥ҆́ство прѣвѣ́чно что мꙋ̑ се не зна́е почелô ѡ҆ кога́ е и҆ какˢво́ е, ни ко́нˢчина и҆́ма да сѣ̂ доврьши 15.131.

ед.: ср. прѣвѣ́чно 15.131.

прѣвѣшен *вж.* **пръвѣшен**

прѣгазя *св.* (1) *Прегазя; премина през нещо, като потопя краката си в него.* дои́до́хˢмѣ̂ до нѣ́коа рѣка̀ а҆̀ ны́е катò бѣ́хˢмѣ̂ тога́зи ма́лˢкы и҆ не могóхˢмѣ̂ да прѣга́зѝ, защò бѣ́ше голѣ́ма 5.36б.

сег.: 1мн. прѣга́зѝ 5.36б.

прѣгасна *св.* (1) **гласът ми прѣгасне.** *Загубя способността си да говоря.* и҆ скрьбˢ ны̑ прѣ́лѣ. и҆ нѣ ѐ ни́кои да ны̑ и҆збáви ѡ҆ това̀ зло̀. сега̀ и҆ гласъ́тˢ ны̑ прѣга́сˢнѣ̑ прѣдѝ д҃шѣ́та на́ша. и҆ ѐзы́кь на́шь и҆съхˢнѣ̑ ѡ҆ сѫ́рчныи пла́мень. и҆ не мо́жемь да ти̑ се по[мо]ли̑ 15.146б.

аор.: 3ед. прѣга́сˢнѣ̑ 15.146б.

прѣгледувам *несв.* (1) *Преглеждам, оглеждам нещо с внимание.* пазѝ сѝ ѻ҆́чите свои̑ да не прѣгле́дꙋвать хꙋ́бость на чю́ждѣ̑ женѣ̑. помисли́ си колˢци́на се посра́миха и҆ насмѣ́ха и҆мˢ се, и҆ колˢци́на оу҆бїе́ны быха сра́мно ѡ҆ тако́вака щотô това̀ ѡ҆̀бы́чеха 1.6б.

сег.: 3мн. прѣгле́дꙋвать 1.6б.

прѣговоря *св.* (1) *Уговоря, увещая някого за нещо, предумам.* пишѣ́мь а҆́рка́дїю ц҃рꙋ. и҆ і҆ѡа́ннꙋ патрїа́рˢхꙋ, и҆ на си́чˢките что̑ сѣ̀ по̑ нѥ́го. праве́дно е това̀ при тво́е цр҃тво. фараѡ́нь мѡѷ̈сеа̑. не прѣгово́ри, ни̑тѝ бж҃їе лю́дїи съсˢ ка́менїето и҆ пли́нˢѳы да гы̑ ѻ҆теготѝ. ни̑тѝ лѣ́сть ѻ҆ба́ѧна, что ѐ съсˢ прѣ́сть бж҃їи ѻ҆ста́вено, да сѣ̂ проти́вы 12.114.

аор.: 3ед. прѣгово́ри 12.114.

прѣгорък *прил.* (1) *Прегорчив, прекалено горчив.* защô и҆ ѻ҆нова̀ дрѣ́во разꙋ́много ѡ҆прьвѣ́нˢ се мнѣ́ше а҆да́мꙋ̑ катô го въкꙋ́си сла́дˢко а҆̀ напоко́нь като́ го и҆спъдѝ г҃ь ѡ҆ ра́й та мꙋ̑ се ви́дѣ тврьдѣ̀ го́рˢко и҆ прѣгорˢко 38.289б.

ед.: ср. прѣгорˢко 38.289б.

прѣгрѣша *св.* (7) *Прегреша; извърша грях, прегрешение.* и҆ то́й трѣбꙋ́ваше да рѣ̑. прѣлѣ́стихˢ се и҆ прѣгрѣ́шѝ г҃и бг҃е мои̑. и҆ прѣстѣ́пѝ тво́й запо́вѣ̑. а҆̀ми̑ затова̀ сега̀ пла́чю и҆ мл҃ю ти се, прїи́ми ме па́кь грѣ́шнаго 38.285; а҆̀ко̀

inslav

ви́дишь нѣ́кого чл҃ка дѐ прѣгрѣшѝ. а҆̀ тѝ мльчѝ, и҆лѝ го поꙋ́чѝ а҆̀ недѣ́и го о҆ба́жда прѣ́ лю́дїе. че щѐ г҃ь тебѣ̀ да о҆мра́зы 18.198.

сег.: 3ед. прѣгрѣшѝ 18.198[2]; *аор.: 1ед.* прѣгрѣ́шѝ 38.285, *3мн.* прѣгрѣшиха 18.194б; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ прѣгрѣ́шиль 1.6, *3ед.* е҆̀ (!) прѣгрѣшиль 35.257, *3мн.* са прѣгрѣ́шиле 18.192б.

прѣгрѣшение *ср.* (10) *Прегрешение, нарушение на религиозния закон и нравственост, грях.* си́чⷭ҇ко товà прѣтрьпѣ́хь защо̀ да и҆зⷭ҇ва́дѧ тѐбе, и҆ си́чⷭ҇кы рѡ́дь детѡ̀ ѿ тѐбе се наро́диль, що ѐ въпа́дньль злѣ̀ заради̇̀ твоѐ прѣгрѣшенїе 35.265; а҆̀ ст҃ыи детѡ̀ и҆́маше ꙋ҆ себѣ̀ си҃. провидѣ̀ гы ѻ҆́ти не бѣ́хꙋ чи́сти съср҃цето (!) си҃, а҆̀ми и҆ма́хꙋ нѣ́кое прѣгрѣше́нїе. и҆ начѐ да гы҃ поꙋ́чи 15.149б. **прѣгрѣшение адамово.** *Първороден грях.* затовà и҆ прѣчи́стѣ̀ бы҃ дѐто чи́сто лю́бы. слѣ́зѐ на землю, да о҆чисти на҃, ѿ прѣгрѣше́нїето а҆да́мово 13.125.

ед.: прѣгрѣше́нїе 15.149б, 35.266, прѣ҃ше́нїе (!) 35.256, прѣгрѣшенїе 35.257, 35.265, *чл.* прѣгрѣше́нїето 13.125, 18.197б, 33.247б, прѣгрѣ́шенїето 18.197б, прѣгрѣшенїето 33.236б.

прѣгшение (!) *вж.* **прѣгрѣшение**

прѣд[1] *предл.* (230) **1.** *За означаване на място откъм лицето на някого или лицевата страна на нещо; пред.* и҆ ст҃ѣ̀ дими́трїе като си҃ бѣ́ше ѿпрѣ́вѣнь гото́вь да ка́зꙋва и҆ да ꙋ҆́чи радѝ и҆́ме х҃во. нѝ на ѡ҆нїа лю́дїе нѣ́що злѡ̀ подꙋ́ма. нѝтѝ се ѿ ца́ра ꙋпла́ши. тьк҃мо станѣ̀ прѣ̀ лицѐто ца́рево 9.63б; и҆ ви́дѣ прѣ̀ се́бѣ ѐди́нь рога́чь голѣ́мь и҆ ро́говете мꙋ голѣ́ми 5.28б; и҆ заве́доха го прѣ̀ цр҃ца, и҆ ре́коха. то́изи ѐ чл҃кь сы́нь прр҃чьскыи мꙋ́жь пра́веднь и҆ за́конь зна́е 4.23б; и҆ прѣбы҃ та́мо прѣ̀ врата́та, г҃, днѝ, и҆ и҆сцѣлѣ̀ 2.14б; и҆ ꙋго́твы сфонⷭ҇га́то щѡ̀ се бѣ́ше вре́кль и҆ зѐ та́ го ѻ҆ста́ви вⷭ҇ че́рⷭ҇кова́та прѣ̀ и҆кона́та ст҃мꙋ, и҆ ѿи҆дѐ 39.317. **2.** *За означаване на непосредствена близост по време; преди, пред.* а҆̀мѝ и҆ тїа́ чю́деса детѡ̀ сто́ри а҆рхг҃гль михаи́ль. бѣ́хꙋ прѣ̀ ро́жьство х҃во. а҆̀ послѣ̀ ро́жьство х҃во. по́мнѡго сътво́ри 11.94; и҆ когà приближаваше сь вьскр҃се́нїе тога́зи си́чⷭ҇ки си дохо́ждахꙋ ѹ҆̀ монасти́рь, на цвѣ̀тнаа нелѣ҃ прѣ̀ въскр҃се́нїе 17.165б. **3.** *За означаване по отношение на кого или на какво се извършва някакво действие или се проявяват чувства, качества; пред, по отношение на, спрямо, към.* и҆ пàкь да нѐ бы҃ было̀ злѣ̀ товà прѣ̀ ба҃ детѡ̀ щѐ да сто́ри́ 11.89; и҆ не и҆́ще бы҃ ѡ҆́вны и҆ юнⷭ҇ци да ко́лишь, и҆ ср҃це да и҆́машь дїа́волⷭ҇ско и҆ лꙋка́во, и҆ вра̀ждꙋ между̑ себѣ̀. товà е мрьсно прѣ̀ г҃а ба҃ 13.125; что̀ съгрѣши́хⷭ҇мѐ ны́е грѣ́шници прѣ̀ ба҃ и҆ прѣ̀ ц҃ра, та̀ о҆сѣ́диха на҃ такà 15.146; ѡ҆ злѣ̀ на́мь се́гà какⷭ҇ се и҆зма́михⷭ҇мѐ, какⷭ҇ смѐ сегà засра́мени прѣ̀ си́чⷭ҇кїать свѣ̀ть 18.200б. **4.** *За означаване в присъствието на кого се извършва действието; пред, в присъствието на.* ц҃рꙋ праве́дны҃, поо҆ба́етⷭ҇ лѝ прѣ̀ тво́е цр҃тво да вди́гне рꙋ́ка то́изи нѝхⷭ҇то, а҆̀ко и҆́ма дꙋ́ма, нѣ́ка дꙋ́ма катѡ̀ тїа сичⷭ҇ки что съ по добры҃ ѿ нѥго 15.141; и҆ дв҃дь. ка́же, и҆ дꙋма́ за те́бе и мартꙋриса́ прѣ̀ ца́рїе, и҆ не ꙋ҆́боахⷭ҇ се 12.118; о҆ти мѐ наѹ̀ва и҆ засрами мѐ прѣ̀ толⷭ҇кова мнѡ́го чл҃ци. затовà и҆ а҆́зь ѻ҆мразѝхⷭ҇ тѐ и҆ ѿрекохⷭ҇ се ѿ тѐбе 34.251.

прѣ̀ 1.8, 2.13[3], 2.13б[2], 2.14, 2.14б, 3.19[2], 3.20б, 4.22, 4.23б[2], 4.25б, 5.27[2], 5.28б, 5.29, 5.34б[2], 5.35б, 5.36, 5.39, 6.43, 6.44, 6.45, 6.47[3], 7.50, 7.51, 8.57, 9.63, 9.63б[2], 9.64[2], 9.64б, 9.65б, 9.70б, 9.71б, 9.73, 9.74[2], 10.76, 10.76б, 10.78, 10.79б, 11.82б, 11.86б[4], 11.87[2], 11.87б[2], 11.88[2], 11.89[3], 11.89б, 11.94, 11.95б, 11.96, 11.98, 11.99, 11.99б, 11.101б, 11.104б, 11.107[2], 12.113б, 12.118[2], 13.121, 13.122[4], 13.124[2], 13.125[2], 14.130б, 15.133[2], 15.137б[2], 15.138б[2], 15.141, 15.141б[2], 15.144б, 15.145б[2], 15.146[2], 15.147б, 15.153, 15.154б[2], 16.157, 16.161[2], 17.165б, 17.170, 17.170б, 18.178, 18.180б, 18.182, 18.185б[2], 18.186, 18.187[4], 18.187б, 18.189, 18.191[2], 18.192б[2], 18.196б[3], 18.197, 18.198[4], 18.199, 18.199б, 18.200[3], 18.200б[2], 18.201б[2], 18.202[4], 18.203б, 18.205, 18.206б,

inslav

18.207, 31.218, 31.218б², 31.219, 31.221³, 31.221б, 31.222б, 32.224б, 32.225, 32.226², 32.226б², 32.227б, 32.228, 32.229, 32.230, 32.230б², 32.231², 33.236б, 33.237, 33.238, 33.242, 33.242б², 33.244, 33.245, 33.245б, 34.248, 34.250б, 34.251, 34.252б, 35.256б², 37.277, 37.279, 37.280, 38.289, 38.289б, 38.290б, 38.292б, 38.293б, 39.300², 39.304б², 39.306б, 39.315б², 39.316б, 39.317, 39.317б, 40.321, 40.321б², 40.323, прѣ 1.8, 6.48, 9.60б, 18.204б, 31.218б, 32.225, 32.225б, 32.226, 33.243, 38.288, 38.288б, 39.301, 39.301б, 39.304, 39.313б, прѣ 11.99, прѣ (!) 33.242б, прѣдˁ 38.293.

прѣд[II] *нареч.* (1) *Отпред, напред.* а҃ко лѝ ще́шь да навїе (!) на пра́зно почи́танїе, а҃ тѝ нѣдѣ́и лю́бы похва́ла, нѝ по́честь, нѝ ху́бави прѣмѣ́ни нѝ наи прѣ҃ да сѣди́шь, а҃мѝ повече възлюбѝ да тѐ ѱу́вать и ѡсу́жать 19.208.

сравн.: наи прѣ҃ 19.208.

прѣдавам *несв.* (9) **1.** *Предавам, предоставям някого на разпореждане на другиго, поверявам.* и рѣ҃ му. прѣда́вамˁ ти а҃зь того́зи момˁка̀, прѣ҃ ба҃ и прѣ҃ сты́и а҃гг҃лы̀. да го и҃ма́шь за сы́на 6.47; и ѡста́виха го прѣ҃ и҃ко́ната ст҃му́ геѡрˁгїю съсˁ пла́чь ду́маха ст҃ы̀ геѡ҃гїе. тебѣ̀ прѣда́вамѐ ст҃на на́шего дра́го люб́нагo, детѡ̀ е на тебѣ̀ нарѣ́нь 39.313б; сега̀ а҃зь ѿхо́ждѧ҃ на длы́гь пу́ть. и тѣ́бѣ прѣда́вамь ст҃му́ ко́зˁму́ и дамїа́ну́ 10.77б. **2.** *Предавам, върша предателство спрямо някого, издавам.* ѿ злѣ̀ тогѝва тому́ва чл҃ку́ дѣто прѣда́ва и ѡба́жда съсѣ́дина своѣ́го на злѡ̀ 18.198. **прѣдавам някого на съмрът.** *Предавам на смърт, погубвам някого.* пїа́нˁство в че́рˁкова бра́ни да не и҃дешь. да се мо́лишь бу́. кнїгы да четешь стра҃ бж҃їи ѿ срѣцето ѿпьжда на съмрѣ́ть прѣ́дава и въ ѻ҃гˁнь вѣ́чны̀ проважда 20.209.

сег.: 1ед. прѣда́вамˁ 6.47, прѣда́вамь 10.77б, прѣда́ва҃ 14.129б, *3ед.* прѣда́ва 18.198, прѣ́дава 20.209, *1мн.* прѣда́вамѐ 39.313б, *3мн.* прѣдава́ть 18.197б; *имперф.: 3мн.* прѣда́ваха 18.195; *бъд.: 3мн.* щьть да прѣда́вать 18.180.

прѣдавам се *несв.* (3) **на сабя се прѣдавам.** *Загивам, умирам.* съ҃ това̀ пїа́нˁство... ца́рїе ѿ цр҃тво се разˁси́пахa. вл҃цїи, вл҃чьство погу́биха. си́лˁнїи си́лу свою̀ и҃зˁдрьваха, ю҃на́цїи на са́бїа се прѣда́ду́ха а҃ болѣ́ре засыромаша́ха 20.208б; **прѣдавам се дяволу.** *Живея безнравствено, греховно; служа на дявола.* а҃мѝ се́га̀ на҃ кои́ ны нака́ру́ва наси́ла. є҃ту и сега̀ и҃ма ту́ка межу́ на҃ грѣшныи и нечи́стїи же́ны, та҃ ба́ѩть и магїа стру́вать и лѣ́жать на҃ а҃ нїе́ са покла́нѣме тѣ́мь. та сѐ прѣда́ваме дїа́волу 18.189; **прѣдавам се на съмрът.** *Жертвам се, погубвам се.* тога́зи помл҃иха се гу́ бу́... и като си҃ ѿнїа́ трѝте мѡмˁцѝ вавѵ҃лонаскы (!), оу҃па́зиль... така̀ и на́шите тѣлеса̀ оу҃чю́ваи. защѡ̀ и ны́е зара҃ твоа́ любо́вь та сѐ прѣда́вамѐ на съмрѣ́ть 5.39б.

сег.: 1мн. сѐ прѣда́вамѐ 5.39б, сѐ прѣда́ваме 18.189; *аор.: 3мн.* се прѣда́ду́ха 20.208б.

прѣдавание *ср.* (1) *Предаване, предоставяне на някого на разпореждане на другиго.* тогыва н҃бе́то щѣ́ть да го̀ свиать а҃гг҃лѝ н҃бны́и наѐднѡ̀ катѡ̀ харˁтїа. и землѧ̀та щѣ̀ да и҃зˁгори, м҃, лахˁте надо́лу ѿ грѣ҃ чл҃чьскы̀... ѿ маге́сници, и ѿ и҃доло слу́гу́ванїе, и ѿ кри́во сѣ́денїе. и ѿ прѣда́ванїе добры̀ людїе на злѝ да гы ѧ҃дѣ́ть 18.196.

ед.: прѣда́ванїе 18.196.

прѣдам *св.* (68) **1.** *Предам; поставя във властта на някого, на разположение на някого.* по ѡнова̀ врѣ́ме кога́то щѣ́ше бъ҃ да прѣдадѐ солу́нь на ту́рˁскы ру́цѣ. ѿхо́ждаха нѣ́кои бл҃гочьстивїи хр҃тїа́не на сулу́нь на д҃нь пра́знику ст҃му́ дими́трїю 9.74б; да а҃ко мѐ г҃ь бъ҃ ѻ҃су́ди, и ѿфрѣ́ли ѿ нѣ́говото лицѐ, а҃то̀ да ма҃ прѣдадѐ ѹ҃ дїа́волˁскы рѣ́цѣ заради̇ моа̀ тѐ́жˁка съгрѣше́нїа 31.218б. // *Поверя, дам.* и това̀ катѡ̀ чю҃ ст҃ы геѡ҃гїе ѿ гражѧ҃нете. тогѝва и҃зва́ди сабїа́та си҃. и ѿсѣ́че главѣ̀та лю́тиму́ змею̀. а҃ дьще́рѧ҃ царе́ва прѣдаде ѧ҃ ба́щи

inslav

ѝ 39.311б; а̑ дїа́воль є҆́и ка́за си́чˀко что̑ ѝ ре́кль мꙋ́жь ї҆́и… а̑ тїа мꙋ ре́. и҆́стинꙋ така́ смѣ́ дꙋмале. а̑мѝ па́кь а̑зь не смѣ́л товà сто̀ри да и҆́дꙋ съсˀ те́бе. защо̑ е ме́не прѣда́ль мꙋ́жь мо́й на ст҃їи вра́чеве ко́змꙋ и҆ дамїа́нꙋ 10.78. **2.** *Предам, извърша предателство, издам.* а̑мѝ па̀кь и҆ дїа́воль същи врàгь, и҆ зави́стникь на солꙋнѧ́нѥ, защо̑ и҆́ма̑ любо́вь ст҃мꙋ димѝтрїю. что̑ и҆знайдѐ да и҆мь сто́ри па́кость, да гы̑ прѣдадѐ 9.72; ты̀ дꙋ́маше лꙋка́вы̀ чловѣ́че не лю́блѧ, и҆манїе. а̑ ты̀ прѣ́даде г҃а зарадѝ и҆манїе 35.257; онˀзи прѣда́де х҃а зара̑и сре́бро любїе. и҆ то́изи зара̑и недостоинˀство своѐ. прїе́ма х҃а и҆ погꙋбѣ́ва си д҃ша́та 33.247б. // *Изменя на убеждения та си, отрека се, откажа се.* и҆ ст҃ыи ѿгово́ри. и҆лѝ ти се стрꙋ́ва царꙋ̀ че съ̀ порꙋ̀шѝ а̑зь зарадѝ та́зи малˀка мѣ́ка а̑зь нѥ́ѩ и҆ма̑ что̑ на и҆́крà (!). и҆ па̑ не щь прѣ́да вѣ́ра х҃ва 39.299б. **3.** *Предам, оставя в наследство, завещая.* и҆ поста́ви и҆мь і҆гуме́на и҆́мето мꙋ мели́ть. ро́дѡ҆ ѿ верꙋ́гїа. и҆ заповѣда мꙋ что̑ е̑ прѣда́день за́конь монастирˀскыи добрѐ да го̑ ꙋ҆дрьжѝ. и҆ да́де мꙋ писа́нїето монастирˀско 14.129б; тїе́ са голѣ́мите заръчанїа б҃жїа. детó гы прѣда́де на свѣтъть бг҃ 1.7б. **4.** *В съчетание със съществително. Извършва това, което изразява съществителното.* пàкˀ го и҆ то́и проклѐ. и҆ и҆́зˀва́ди го ѿ сщ҃е́нˀство. и҆ прѣда́де го на а҆наѳемїа 15.140б; х҃с ꙋ҆ча́ше да нѐ лю́бите и҆ма́нїе. а̑мѝ защо́ го прѣда́де на распе́тїе. и҆лѝ ти не да́де да́рь что̑ и҆ на ѿнїа а̑́пле 35.262; и҆ мн҃иците мнѡ́го мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и҆ тѣло́то си̑ прѣда́доха на ра̀ны 15.132. **прѣдаде се нечие тѣло гробу.** *Погребе се мъртвец.* и҆ бл҃а что̑ пла́чѣше за ст҃на своѐго. и҆ гро̑бꙋ щѣ́ше да́ се прѣдадѐ тѣло́то нѥ́гово. а̑ а̑дь до́лꙋ ѿ стра̑ тресѣ́ше сь и҆ стѣ́нѥше какˀ ще, да́ погы́не 35.263; **прѣдам някого на съмрът.** *Предам на смърт, погубя някого.* и҆ томрꙋ́ци си́чˀко бѣ́ше пльно съсˀ хр҃тїа́ны. и҆ еди́ны̀ ѿ ѿ҆ѣ̀ поскоро гы прѣдадѣ́ха на съ̀мрьть та гы̀ посѣча́ха 39.296б; а̑ є҆́лˀзаве́ла ца́рица зара́ди дъждо́вны̀ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрьть да го̀ прѣдадѐ 21.210б; ѿ рѡ́де є҆́врейскыи защо̑ прѣда́дохˀте на съмрьть своѐго блѧ҆́тлѧ. и҆ защо́ го распе́хˀте 35.258б; **прѣдам си душата богу (господу, в ръце божии).** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и҆ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и҆ влача́ха го по ꙋ҆ли́ците. и҆ напоко́нˀ мꙋ провръ́тѣха глѐзныте и҆ петѣ́те, и҆ ѡ҆бѣси́ха го за дрьво̀, и҆ така́ се помлѝ и҆ прѣдаде сы̑ д҃шьта бг҃ 36.267б; и҆ тыѧ̀ поседѣ̀ ма́лˀко пре̑ врата́та и҆ прѣда́де си дꙋ́шьть бг҃, и҆ прѣста́ви се 2.13; и҆ въ сꙋ́боту пойска ст҃ое причещенїе. и҆ причести́ се ст҃ы̑ таи́нь. и҆ ре̑ на́поконь. г҃и вь тво́йте рꙋцѣ̑ прѣда́ва̑ дш҃ьть си̑. и҆ прѣда́де си̑ д҃шьта г҃ꙋ мц҃а де̑, є҆ 14.129б; и҆ кога̀ бы̀ насре̑ пь́ть. а҆ тїа̀ ѻ҆сла́бна. и҆ пойска ма́лˀко да се́дне да си̑ почи́не и҆ что̑ се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ́даде дш҃ьта въ рꙋцѣ̀ бж҃їи 39.308б; **прѣдам си душата дяволу.** *Живея безнравствено, греховно; служа на дявола.* ѿкъдѐ зна́ешь кога́ ти съмрьть дойде а̑ тѝ се не си̑ покаѧль. тогива що щѐ да бъ́де на тво̀ата д҃ша. ко́й ще ти помогна и҆ ко́й ще та ѿнѐ тогѝва ѿ вѣ́чните мꙋ́кы ѿ го́рˀко те́бѣ тогїва, чѥ̀ си̑ прѣда́ль д҃шьта своà дїа́волꙋ 1.7.

сег.: 1ед. прѣда̑ 2.12, прѣда́мь 6.44, прѣдамь 34.255, *2ед.* прѣдадешь 35.257, прѣдаде́шь 39.298б, *3ед.* прѣдадѐ 6.44, 9.72, 9.73, 9.73б, 21.210б, 31.218б; *имперф.: 3мн.* прѣдадѣ́ха 39.296б; *аор.: 1ед.* прѣда́дохˀ 34.251, *3ед.* прѣда́де 1.7б, 2.13, 5.27, 6.48б, 7.49б, 7.50б, 8.57, 11.87б, 11.88, 11.93б, 14.129б, 15.140б, 21.210, 33.247б, 35.257б², 35.262², 35.266², 37.279, 38.290б, 39.309, прѣдаде 7.54б, 33.247б, 35.262, 36.267б, прѣ́даде 35.257, 35.262, 39.308б, 39.311б, *2мн.* прѣда́дохˀте 35.258б, *3мн.* прѣдадоха 5.35б, прѣда́доха 15.132, прѣда́дꙋха 20.209б; *форми от перф. тип: 2ед.* си̑ прѣда́ль 1.7, си прѣ́даль

inslav

39.308б, *3ед.* е прѣда́ль 10.78; *бъд.: 3ед.* ще да прѣдадѐ 6.41, 34.250б, щѐ да прѣдадѐ 9.75², *със съкр. инф. 1ед.* щѐ прѣда̑ 6.45б, щь прѣда 39.299б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да прѣдадѐ 9.74б, 34.250б, *със съкр. инф. 1ед.* щѣх' прѣда 39.307; *пов.: 2ед.* прѣдаи 39.306; *страд.: сег. 3ед.* се прѣдадѐ 35.263; *бъд. в мин. 3ед.* щѣ́ше да се прѣдадѐ 16.161б, щѣ́ше да́ се прѣдадѐ 35.263; *пов. описат. 3ед.* да сѐ прѣдадѐ 32.226б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* прѣда́день 1.6б, 14.129б, *ж.* прѣда́дена 32.230б².

прѣдам се *св.* (10) **1.** *Предам се; предоставя се на властта, разпореждането на някого.* а̑ми̑ да сѐ ны́е прѣда́демь х҃ѹ, и҆ то́й ще на̑ и҆зба́ви, и҆ не́ ще о҆ста́ви до кра̑и детѐ се на нѥ́го надѣ́е 37.275; гесѡ'гїе катѐ сѣдѝ в' тьмни́цата. ѿ є҆лли́н'скыте лю́дїе мнѡ̑га (!) та гы̑ сьщи́сѹва и҆ бла̑зни... а̑ми̑ ве́кѥ и҆лѝ да сѐ прѣ́дадѐ на твоѐ повелѣ́нїе. а̑ко лѝ ти́ се ѻ̑пре, а̑ тѝ го прѣ́даи поско́ро на сьмрь́ть 39.306. **2.** *Предам се, отдам се изцяло на някакво чувство или състояние.* а̑ко ли́ ны па̑кь и҆скѹ́си дїа́воль. и҆ па́днѣ̑ въ нѣ́кой ѿ прѣ́рѣ̑н'ните грѣхѡве. а̑то̑ да сѐ не прѣдадѣ̑ въ о҆чаа́нїе 1.8. **3.** *Предам се, призная се за победен в битка с противник.* бл҃гочьстивы̑ ца́рь трь́нов'скы̑ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню... поидѐ и҆ на ц҃ри̑ гра́дь и҆ нѥ́го прѣ́є. и҆ що̑ бѣ́ха та́мо фре́н'ци, поколони́ха мѹ̑ се, и҆ прѣда́доха се, да сѣ̑ нѥ́гова рай̑ 8.59. **4.** *Престана да се съпротивлявам, съглася се, приема да извърша нещо.* є҆́то та го̀ мо́лиха си́ч'кы мнѡ̑го, є҆́два́м' се прѣдад[е] сьс' голѣ́ма, (!) та̑ и҆́мь станѣ̑ ца́рь и҆ гн҃дарь 18.187б.

сег.: 3ед. се прѣ́даде 39.303, сѐ прѣ́дадѐ 39.306, *3мн.* се прѣдадѣ́ть 32.228б; *аор.: 3ед.* се прѣдад[е] 18.187б, *1мн.* сѐ прѣда́дѹх'мѐ 18.192б, *3мн.* прѣда́доха се 6.43, 8.59, се прѣда́доха 18.193б; *пов.: описат. 1мн.* да сѐ прѣдадѣ̑ 1.8, да сѐ прѣда́демь 37.275.

прѣдание *ср.* (5) **1.** *Предание, завещано поучение, завет.* а̑ми̑ да се чю́вате да не ка́зѹвате. защѐ а̑ко ка́жете то̑ щѐ да сѐ раз'вали̑ зако́нь ѿ ѻ҆ц҃и на́ши прѣда́нїе, сѝ ре̑, що сь̀ наѹ̑чиле и҆ оу̑тврьди́ле 4.23. **2.** *Нареждане, заповед, повеление.* и҆ ре̑ ѳесѡфи́ль. а̑зь на є҆рети́кы станѣ̑ха защѐ разва́лѧть за́конь бж҃їи, и҆ моѐ прѣда́нїе, що̑ с'мь заповѣ́даль, а҆ тїѐ не чи́нѧть затова́ гы би̑емь 12.115б. **3.** *Предателство, предаване на някого на врага му.* и҆ кога бы̑ прѣда́нїе х҃во, то́и и҆́дѣше и҆ пе́трь послѣ́ть х҃а и҆ кога̀ бы̑ распе́тїе х҃во х҃во (!). си́ч'ки а҆п҃ле бѣ́ха побѣ́гнъле 6.41.

ед.: прѣда́нїе 4.23, 6.41, 12.115б, 17.164, *чл.* прѣда́нїето 38.290б.

прѣдател *м.* (1) *Предател; лице, което върши предателство; изменник.* и҆ ко́й те наси́лы да прѣдадешь г҃а на безако́нныте і҆ѹ̑деѣ̑; и҆ кой ти ре́че, да ста́нешь прѣда́тель и҆ бг҃о̑ ѹ̑бі҃и́ца 35.257.

ед.: прѣда́тель 35.257.

прѣдваря *св.* (2) **1.** *Предваря, стигна порано на определено място, изпреваря.* и҆ сѣ̑ помо́щь ст҃го ѿи́дѐ стлѣ́пать по мо́ре. дори до а҆фѹ̑ ске́лѹ и҆ до ра́мель гра̑' прѣ̑ва́ри гемїа́та 39.312б. **2.** *Предваря, направя нещо преди друг, изпреваря.* и҆ на довръ́шѹване лѵ̑ргїи когѐто щѣ́ше дїа́конь да речѐ. вънмѣ̑ ст҃аа ст҃ымь. прѣ̑ва́ри по́напрѣ̑ ѻ̑трочето и҆ ре̑. вън'мѣмь. и҆ ѿ то́изи ча̑ и҆сцѣлѣ̑ ѻ̑новà ѻ̑троче 11.95б.

аор.: 3ед. прѣ̑ва́ри 11.95б, 39.312б.

прѣдвестик (!) *вж.* **прѣдвестник**

прѣдвестник *м.* (1) *Предвестник; лице, което съобщава предварително, че нещо ще стане.* оу̑готви́телъ, є҆ще не бѣ̑ оу̑готвлѥ́нъ проповѣ́дникъ, є҆ще не бѣ̑ проповѣ́далъ. прѣ̑вѣстикъ (!). є҆́ще не бѣ̑ прѣ̑въ̑звѣсти́лъ. я҆́ко гредетъ х҃с 33.246б.

ед.: прѣ̑вѣстикъ (!) 33.246б.

прѣдвъзвѣстя *св.* (1) *Предвестя; съобщя предварително за нещо, което ще се случи; предизвестя.* оу̑готви́телъ, є҆ще не бѣ̑ оу̑готвлѥ́нъ проповѣ́дникъ, є҆ще не бѣ̑ проповѣ́далъ. прѣ̑вѣстикъ

inslav

(!). є҆ще не бѣ̀ прѣвъзвѣстилъ. ꙗ҆́ко гредетъ х҃с 33.246б.

плусквамперф.: 3ед. бѣ̀ прѣвъзвѣстилъ 33.246б.

прѣде *предл.* (1) *За означаване на местоположение в непосредствена близост до нещо, пред.* нѣ̀ да́ мꙋ напра́вите ке́лїа прѣ́де мои́те вра̀та. защо̀ кога̀ оу҆лѣ́зꙋвамь и҆ и҆злѣ́зꙋвамь да́ го погледꙋ́вамь 40.322.

прѣ́де 40.322.

прѣден *прил.* (1) *Бъдещ; този, който ще настъпи; идващ.* а҆̀ми бл҃ти́вы като́ ны е спо̑бо́биль та́ сме дочакале то́йзи ст҃ыи д҃нь. па̀кь да ны̀ спо̑бо̑и и҆ на прѣ́дны що́то и҆да́ть годи́ны 39.319б.

мн.: прѣ́дны 39.319б.

прѣди *предл.* (11) *За означаване, че действието се извършва по-рано от определен момент; преди, по-рано от.* а҆̀ми є҆ла́те на поди́рѣшно врѣ́ме да ꙗ҆де́те що̀то е было̀ нагото́вено ѿнапрѣ̀ прѣди а҆да́ма 18.203; и҆ рѣ҃ ми а҆́гг҃ль. тїа́ са дѣ̀то и҆зла́зѣть и҆з҆ че́р҆кова прѣ̀и ѿпꙋ́сть. та̀ ѿи҆́дать да ковла́деть, и҆ стрꙋ́ваха крамола̀ 32.231б; и роди́ и҆м҆ се о҆́троче мꙋ́жьско. дето є҆ вели́кыи нико́лае. и҆ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ това̀, нѝ посл҃ѣ̀ това̀ 15.132б; ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. ка́кь є҆ прѣдѝ н҃бо и҆ зе́млю, и҆ а҆да́ма, създа́де бг҃ъ а҆́гг҃лы 11.83; ка́же г҃ь не ѡ҆сѣ́ждайте, и҆ не ще́те бы̀ ѡ҆сѣ́дени. и҆ прѣдѝ сѣ́да никого̀. не ѡ҆съ́ждайте 1.5.

прѣдѝ 1.5, 11.83, 15.132б, 15.146б, 16.161, 32.226б, 34.250[2], прѣ̀и 1.5б, 32.231б, прѣди 18.203.

прѣдложа *св.* (1) *Предложа, дам на разположение, предоставя.* ѿц҃ь сѐ зовѐ с҃нꙋ си̑ ѿц҃ь защо̀ то́и го роди́ль. и҆ като̀ го е прѣ́ложиль, си̑ рѣ҃ да́де го. и зове́ се прѣ́ло́житель, и҆ с҃нь сѐ зовѐ ѿц҃ꙋ си̑ с҃нь. защо̀ е ба́щин҆ си̑ с҃нь 33.239.

форма от перф. тип: 3ед. е прѣ́ложиль 33.239.

прѣдложение *ср.* (2) *Предложение, наименование на едно от трите лица на Светата Троица (за Отец).* и҆ ѿц҃ь и҆́ма двѣ̀ и҆́мена. зове́ се ѿц҃ь и҆ прѣ́ложитель си̑ рѣ҃ и҆з҆да́де го ѿ нѥ́го си̑. а҆̀ с҃нь сѐ зовѐ, дꙋ́ма бж҃їа и҆ с҃нь. и҆ д҃хь ст҃ыи, и҆ то́и и҆ма двѣ̀ и҆́мена д҃хь. и҆ и҆схо́дникь... и҆ като̀ го е прѣ́ложиль, си̑ рѣ҃ да́де го. и зове се прѣ́ло́житель, и҆ с҃нь сѐ зовѐ ѿц҃ꙋ си̑ с҃нь... а҆̀ прѣ́ложи́телю сѐ зовѐ прѣ́ложе́нїе 33.239.

ед.: прѣ́ложе́нїе 33.239, прѣ́ложе́нїе 33.239.

прѣдложител *м.* (4) *Предложител, наименование на едно от трите лица на Светата Троица (за Отец).* и҆ ѿц҃ь и҆́ма двѣ̀ и҆́мена. зове́ се ѿц҃ь и҆ прѣ́ложитель си̑ рѣ҃ и҆з҆да́де го ѿ нѥ́го си̑. а҆̀ с҃нь сѐ зовѐ, дꙋ́ма бж҃їа и҆ с҃нь. и҆ д҃хь ст҃ыи, и҆ то́и и҆ма двѣ̀ и҆́мена д҃хь. и҆ и҆схо́дникь. ѿц҃ь сѐ зовѐ с҃нꙋ си̑ ѿц҃ь защо̀ то́и го роди́ль. и҆ като̀ го е прѣ́ложиль, си̑ рѣ҃ да́де го. и зове́ се прѣ́ло́житель 33.239.

ед.: прѣ́ложитель 33.239, прѣ́ло́житель 33.239, прѣ́ложи́тель 33.239, прѣ́ложи́телю 33.239.

прѣдобър *прил.* (1) *Предобър, извънредно добър.* и҆ бл҃же́нь і҆ѡа́ннь злаꙋ́стѝ детѡ̀ сѣдѝ на прѣсто́ль и҆ бы̀ вели́кь със҆ поꙋ́ченїе и҆ прѣдо́брь. защо̀ праве́дно дꙋ́маше, и҆ ѡ҆́блича́ваше ко́й то е́ немл҃ти́вь и҆ не зна́е бг҃а 12.112б.

ед.: м. прѣдо́брь 12.112б.

прѣдречен *прил.* (1) *Споменат, казан по-горе, изречен.* зара̀ а҆ това̀ бл҃вѐнїи хр҃тїа́не да се чюваме ѿ сѣ́кѝ грѣ́хь ѿ кꙋр҆вов҆ство ѿ краж҆ба. ѿ непра́вы̑... а҆̀ко ли́ ны па̀кь и҆скꙋ́си дїаволь. и҆ па́днѣ̑ въ нѣ́кой ѿ прѣрѣ҃н҆ните грѣхѡве. а҆то̀ да сѐ не прѣдадѣ̑ въ о҆чаа́нїе 1.8.

мн.: чл. прѣрѣ҃н҆ните 1.8.

прѣдръжа *несв.* (1) *Държа под своя власт, управлявам.* а҆̀ко ли прїе́машь дꙋ́мата на мои́те вра̀гѡве дѣ̀то мѐ клеветѧ́ть. є҆да̀ нѣ̀ си̑ ни̑какь сꙋ́дь

inslav

и҆спыталь, и҆ залꙋдо мѐ о҆съждашь. а҆ми҆ а҆зь є҆ѵ҇лі҆скыи сто́ль така̀ прѣ́дрьжꙋ, и҆ мнѡ҇го є҆пк҇пы и҆ма́мь по̑ ме́не. и҆ събы́ра̑ си́ч҆кыте да ѿстѣпѧть ѿ тебе 12.114.

сег.: 1ед. прѣ́дрьжꙋ 12.114.

прѣдскажа *св.* (1) *Предскажа, кажа какво ще стане в бъдещето, предрека.* и҆ пр҇рци прѣ́сказаше как҆ ще̑ на землю̀ да слѣ́зе. и҆ как҆ ще̑ ѿ дв҇ца плѣ́ть да прїі҆е́мле детѡ̑ чл҇ци не могꙋ́ть и҆ска́за то́говото въплъще́нїе 15.132.

аор.: 3мн. прѣ́сказаше 15.132.

прѣдстал *от стб.* прѣдъстати *св.* (1) *Представя се пред Бога, умра.* м҇ца того к҇s, прѣставлѥнїе ст҇го а҆пла и҆ є҆ѵ҇листа і҆ѡа́нна бг҇о сло́ва о҆ч҇ю сло́вꙋ прѣ́ста́ль є҆сѝ възлюблѥ́нномꙋ. въсѣ̑ ꙋ҆ченикь вѣ́щ҆ше възлюблѥ́нь. кь гдⷭ҇ꙋ прѣ́идѐ гро́мо̑, с҇нь. вь к҇s 6.41.

форма от перф. тип: 2ед. прѣ́ста́ль є҆сѝ 6.41.

прѣдстоя *несв.* (1) *Стоя; заставам пред някого, лице с лице с някого.* раꙋ́вайте се что вы̑ е наста́виль д҇хь ст҇ыи, та стѣ̑ напл҆ьниле си́ч҆кыи свѣ́ть, със҆ чю́деса и҆ със҆ и҆сцѣлѥ́нїе, и҆ процъвтѣ́ле сте като̑ цвѣ́ть ра́йскыи по си́ч҆ка землѝ, а҆ми҆ като̑ прѣд҆стои́те прѣ̑ г҇а ба̑. молѣ́те се за си́ч҆кы̑ рѡ̑ хр҇тїа́н҆скы̑ 10.79б.

сег.: 2мн. прѣд҆стои́те 10.79б.

прѣдтеча *м.* (6) *Предтеча, прозвище на Йоан Кръстител.* та́ко бѣ́ше и҆ ч҇тный прт҇ча ꙗко проповѣ́дникъ. х҇с же є҆́сть ц҇ръ 33.246б. **иоанн прѣдтеча.** *Йоан Предтеча, Йоан Кръстител.* а҆ми҆ и҆ бж҇твныи прт҇ча і҆ѡа́ннь тако̀ и҆́мь ре̑. а҆ко сѝ ты̀, ѡ҆ ста́р҆че сѵмесѡ́не видѣ́ль є҆сѝ нѥ́го като̑ млн҇ца, а҆ми а҆́з҆ го съ̑мь видѣ́ль мꙋ́жь съвршѥ́нь и҆ кр҇ти́л҆ го с҆мь на і҆ѡ́р҆дань рѣка̀ 35.264б; защѡ̑. тога́зи бѣ́ше заха́рїа пр҇рк҇ь сы́нь варахїи́нь ѿц҇ь і҆ѡа́ннꙋ прт҇чю а҆рхїерѣ̑и 13.124; защѡ̀ ѿкак҆ сѐ причести̑ ꙋ҆ цр҇ква ст҇го і҆ѡа́нна прт҇ча, кога̀ і҆ѡрда̑нь прѣми́нꙋ. ѿтога́зи векѐ не с҆мь прїе́ла ꙋ҆ ме́не това̀ ст҇ѡ̀, а҆ми҆ затова̀ и҆ма́мь жа́лось да се причестѝ 17.173.

ед.: прт҇ча 11.82, 17.173, 33.246б, 35.264, 35.264б, прт҇чю 13.124.

прѣдумам *св.* (1) *Поговоря си с някого за известно време, кажа си няколко думи с някого.* и мꙋ́жь ѥ҆и ре́че. и҆ мене така ми ре̑, да се кр҇тимь. и҆ така сѝ прѣдꙋ́маха за нѣ́кои ча̑. и҆ кога̀ бы̑ полꙋ́нощь тога́зи пои́доха и заве́доха сѝ и двѣ̑те дѣца̀ 5.30.

аор.: 3мн. сѝ прѣдꙋ́маха 5.30.

прѣдходит *от стб.* прѣдходити *несв.* (1) *Предхождам, появявам се преди някого.* є҆ще не бѣ̑ оу҆готвлѥ́нъ проповѣ́дникъ, є҆ще не бѣ̑ проповѣ́далъ. прѣ́встикъ (!). є҆́ще не бѣ̑ прѣ́възвѣсти́лъ. ꙗ҆́ко гредетъ х҇с. пръвѣе бо̑ прѣ́хо́дитъ проповѣ́дникъ и҆ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща ц҇ра 33.246б.

сег.: 3ед. прѣ́хо́дитъ 33.246б.

прѣдѣл *м.* (1) *Предел; място, където свършва една област и започва друга; граница.* на въ́сточнꙋ страну̀ на прѣдѣ́ль ми́рїиликїи́скые є҆пар҆хїе. гра́дь є҆ что сѐ зовѐ пата́рь. и҆ ѿ нѥ́го бѣ́ше то́изи ст҇ыи ѿц҇ь на́шь нико́лае 15.132б.

ед.: прѣдѣ́ль 15.132б.

прѣжде *предл.* (1) *За означаване, че действието се извършва по-рано от определен момент; преди, по-рано от.* прѣ́жде ше́стыи д҇нь па́схь прїи́де і҆с҇ въ виѳанїю̀ и҆деже бѣ̑ ла́зарь ꙋ҆мрꙗ҆л҆ є҆го же въскрѣ́си ѿ мрѣ́твы̑ 34.249б.

прѣ́жде 34.249б.

прѣжелея *св.* (1) *Прежаля; престана да милея и да се грижа за нещо, пожертвам.* затова̀ се и҆ ные ꙋ҆чи́х҆ме̑ и҆ годих҆ме ка́кь є҆ по́добрѣ да ꙋ҆гꙋ́ди̑ на цр҇твото ти, като̑ и҆ прѣ́вѣнь дѣ́то пꙋ́сти на̑ вь фригїѧ на таифа́ли. и҆ ны́е тѣ́к҆мо за любо́вь твоа прѣжелѣ́х҆ме си́ч҆ко и҆ оста́вих҆ме̑ 15.147б.

аор.: 1мн. прѣжелѣ́х҆ме 15.147б.

inslav

прѣз *предл.* (60) **1.** *За означаване на преминаване, прекосяване на нещо от единия до другия му край; през.* ѧ҆мѝ оу҆мы́сли да прѣнесѐ є҆днѐ по еднѐ и҆ зѐ є҆дно и҆ прѣне́се го на ѡ҆нѣ́зи страна̀. и҆ вра́ти се пàкь прѣз҄ рѣка́та да прѣнесѐ и҆ дрѹ́гото 5.32б; и҆ да̑ дадѐ на ва́шѹ зе́млю мирь. и҆ плѣн҄ствô и҆ войскà да нѐ прѣми́не прѣз҄ ва́ша земла̀ 11.107; та̑ заради̇̀ го́столюб҄ство и҆ добро̀ срце, та̑ ѿи҆дѐ и҆ направѝ сво́и до́мь на дрѹ́мь… и҆ нѣ́кои да нѣ̀ є҆ мн҃ѧ́лѣ прѣз҄ нѥ́говь до́мь догдѐ го не гостѣ́ше 31.221. **2.** *За означаване на известен период от време, когато се извършва действието; през, в продължение на.* и҆ прѣз҄ тѣ́зи но́щь цàрь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болѧ́ре ца́ревы ѿ ѧ҆́дь и҆ ѿ гри́жа не могóха ни̇̀ хлѣ́бь да ѧ҆дѹ́ть, ни̇̀ да заспѣть 7.53б; и҆ прѣз҄ тѣ́зи но́щь си́ч҄ките стоа́хѹ на мл҃ба си́ч҄ка но́щь. да и҆мь пока́же бь ко́и є҆ ѿ тѣ́ досто́ень за а҆рхїерêа 15.138; бѣ́ше нѣ́кои чл҃вкь вѣ́р҄нь хр҃тїа́нинь и҆ до́брь въ ри̇̀ гра̑ и҆ме́то мѹ бѣ́ше є҆фимїа́нь… є҆фимїа́нь постѣ́ше се прѣз҄ си́ч҄кы дны̀, до, ѳ҃. ча̑ 40.320; да по́стиме чт҃ны ст҃ы по́сти. на ѹ҆спе́нїе бл҃ци. и҆ на ро́жѣ҆ство х҃во. и҆ срѣ̑ и҆ пе́т҄кь прѣз҄ си́ч҄ка годи́на, хѹ́бевѣ и҆ чи́сто є҆да то́ва се зовѐ хр҃тїа́нинь 18.198б. // *За означаване на определен момент, когато се извършва действието; през, по време на.* и҆ прѣз҄ нощь въ деве́тыи ча̑, дъх҄на вели́кь вѣтрь. и҆ станѣ́ше плов҄ци́те да направеть вѣтри́лата 15.152.

прѣз҄ 1.4, 1.4б, 2.9б, 2.10б, 2.11, 5.31б², 5.32, 5.32б, 7.53б, 8.58, 9.67, 9.68б², 9.71, 11.86, 11.86б, 11.93, 11.96, 11.99, 11.102б, 11.103, 11.104б, 11.106б, 11.107, 11.108б, 12.111, 15.133, 15.136, 15.138, 15.147, 15.148², 15.152, 16.160б, 17.164б, 17.165б, 18.198б, 31.221, 33.237б, 33.241, 33.241б, 37.276б, 39.314б, 39.316, 40.320, 40.320б², прѣ̑ 4.21б, прѣз҄ 5.28б, прѣз҄ь 11.91б, прѣ (!) 15.137, прѣс (!) 15.141, прѣ̑(з) 40.323.

прѣида *св.* (5) **1.** *Премина, прекося през нещо.* оу҆трѣ станѝ и҆ ѹ҆змѝ ков҄че́жець детô е вѣ́трѣ мои̇̀ прѣ̑стень, и҆ пора́мница. и҆ дрѣ́ж҄ го на́ рѹ́цѣ, и҆ прѣ́и҆дѝ тога́зи дѹ́навь без҄ стра̑ 9.67; а҆мѝ і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡр҄да́н҄скаа рѣка̀. като и҆ сам҄си рѣ̑. съ жьзлом҄ бô си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь 16.162б. **2.** *Премина, прехвърля се от едно място на друго.* а҆ми є҆ си́ч҄ко врѣ́ме на́ше непрѣхо́дно. догдѐ ѿ то́йзи свѣ́ть прѣ́и҆дѐ на без҄[сь]мрѣ́тны̀ свѣ́ть. си̇̀ рѣ̑ въ цр҃тво нб҃ное 39.318б. **прѣида к господу.** *Отида при Господа; почина, издъхна, умра.* мц҃а того ѯ҃ѕ, прѣставлѥнїе ст҃го а҆пл҃а и҆ є҆в҃листа і҆ѡа́нна бг҃о слова… кь г҃ѹ прѣ́и҆дѐ гро́мô, с҃нь. вь ѯ҃ѕ 6.41.

сег.: 2ед. прѣ́и҆деш 31.223, *1мн.* прѣ́и҆дѐ 39.318б; *аор.: 1ед.* прѣидохь 16.162б, *3ед.* прѣ́и҆дѐ 6.41; *пов.: 2ед.* прѣ́и҆дѝ 9.67.

прѣказувам *несв.* (1) *Предсказвам, предричам ненастъпили още събития, пророкувам.* и҆ то́и дѹ́маше със҄ ба̑ ли́цѣ със҄ ли́цѣ. дѣ́то и҆ напи́санныте ка́менные пло́чи прїѐ ѿ нѥ́го. и҆ т҃ѣ строшѝ, катô се раз҄срь́ди, защô бѣ́хѹ и҆з҄мѣни́ле зако́нь. товà и҆зы҆ѧ́влѧ́ваше със҄ пр҃чьство́то си̇̀ и҆ прѣка́зѹва. и҆ си́ч҄ко бл҃го чи́ны, и҆ дадѐ за́конь на помощь 15.131б.

аор.: 3ед. прѣка́зѹва 15.131б.

прѣкарувам *несв.* (1) *Прен. Оприличавам, представям нещо като подобно на друго, уподобявам.* а҆ і҆ѡа́ннь товà си́ч҄ко раз҄бра̀ и҆ разѹмѣ̀. и҆ мѹ́жьскы̀ се дрьжа́ше, и҆ рѣ̑ на є҆пк҃пыте… а҆ко зна́ете ба̑, и҆дѣ́те слѣ́ нѥ́го, а҆ко е ва́шь бь̀, и҆ да и҆з҄блѣ́вате є҆л҄заве́лината трапеза. и҆ чю́ха тѣ́зи рѣ̑ є҆пк҃пыте. и҆ казахѹ пр҃ѹ, за ца́рица є҆вдо́ѯїа, ка́кь ю҆ прека́рѹва і҆ѡа́ннь на є҆л҄заве́ла 12.115.

сег.: 3ед. прека́рѹва 12.115.

прѣкланям *несв.* (1) **колѣнете си прѣкланям.** *Коленича, заставам на колене (за молитва).* и҆ събѹ́ди се ѿ сѣна ма̑ѳе̑и. и҆ помл҃и́ се бг҃ѹ и҆ ста́нь ра́но

inslav

и̑ пойдѐ ꙋ̀ цр҃кви. и̑ бѣ̀ въ по́сть и̑ на мл҃твꙋ̀, и̑ колѣ́нѣтѣ си̑ прѣкла́нꙗше. догдѐ дойдѐ є̀пк҃пь пла́тонь със̾ поповѝ и̑ дїа́коны 37.275.

имперф.: 3ед. прѣкла́нꙗше 37.275.

прѣклоня *св.* (11) *Преклоня, направя нещо да се снижи; наведа.* и̑ стори́ се чю́до вели́ко ꙋ̀ то́ꙗ ча̑. катѡ̀ мꙋ̀ прѣклони́ха главѣ̀та. и̑ поло́жи си̑ патрїа́рхь рꙋ̀ка̑та, и̑ начѐ да чьтѐ мл҃тва рꙋ̀кополо́женна 12.111б; и̑ затова̀ дв҃дь пр҃рькь дꙋ̀маше за дн҃е́шнїѝ д҃нь. и̑ прѣкло́нь н҃бса и̑ съни́де. и̑ примра̀кь под̾ нога́ма є̀го̀, и̑ възи́де на херꙋві́мь и̑ летѣ̀ въз̾лѣ́те на кри́лꙋ̀ вѣтрѣ́ню 38.286б; защѡ̀ не трьпѣ̀ на̑ бг҃ да нѣ̑ мѣ̀чи дїа́воль. а̑мѝ прѣклонѝ н҃бе́то и̑ слѣзе защо́ е мл҃ти́вь бг҃ 3.17б. **прѣклоня си главата.** *Наведа, сведа глава в знак на почит и уважение; поклоня се.* и̑ те́че ѿн̾зѝ лѣ̀вь ѿдале́чь на т҃ѣ̀, и̑ кога̀ се приближи при т҃ѣ̀, а̑ то́и си̑ прѣклонѝ главѣ̀та до земл҃ꙗ та̀ и̑м̾ се поклонѝ. и̑ ѿстѣ́пи ѿ т҃ѣ̀ 5.39; това̀ ре́коха и̑ два̀та. и̑ напокон̾ си̑ прѣклони́ха главѣ̀те до земл҃ꙗ, и̑ плака́хꙋ̀. и̑ цѣлꙋ̀ваха се є̀ди́нь дрꙋ̀гы, и̑ то́ꙗ ча̑ не видѣ́ха се 9.75; **прѣклоня си колѣнете.** *Коленича, застана на колене (за молитва).* станѣ̀ ѿн̾зи мꙋ̀жь пр҃ѣ ни́хь. и̑ рꙋ̀цѣте си̑ вди́гнь наго́рѣ на́ н҃бо, и̑ помо́ли се бг҃ꙋ̀. и̑ па̀кь колѣ́нѣтѣ си̑ прѣклонѝ до́лꙋ̀. и̑ главѣ̀ть си на́ земл҃ꙗ поло́жи, и̑ мо́лꙗше се бг҃ꙋ̀ таи́но 3.19; **прѣклоня си шията.** *Смиря се; проявя смирение, покорство.* защѡ̀ ка́же пр҃рькь і̑са́їа. нѣ̀ такъв̾зи по̑ и̑з̾бра̑ а̑зь ре̑ гь мака́рь и̑ а̀ко си̑ прѣклони́шь катѡ̀ срѣ́пь сво́ата шїа, и̑ дрꙋ̀го. а̑ко и̑ пепель си̑ посте́лишь. мака́рь и̑ катѡ̀ мѡ̀ѵ̆си̑ да́ се пости́шь и̑ и̑́машь вра̀ждꙋ̀ на нѣ̑кого кога́ се си̑ пости́ль нѝкоа̀ пол̾за и̑́лѝ помо́щь и̑ма́шь ѿ то́изи по̑ 34.255.

сег.: 2ед. прѣклони́шь 34.255; *аор.: 3ед.* прѣклонѝ 3.17б, 3.19, 3.19б, 5.39, 15.132, прѣклони́ 12.110б, прѣклонѝ 39.304б, *3мн.* прѣклони́ха 9.75, 12.111б; *прич.: мин. деят. I ед.: м.* прѣкло́нь 38.286б.

прѣклоня се *св.* (7) *Преклоня се; наведа се в знак на почит, уважение; поклоня се.* и̑ вл҃ѣ́зе насрѣ̀ цр҃квата, и̑ прѣклони́ се до́ земл҃ꙗ, и̑ мо́лꙗше се бг҃ꙋ̀ непрѣстанно 3.20; и̑ прѣклонѝ им̾ се а̑п҃ль фи́липпь, и̑ ѿи̑дѐ на па́рѳь гра́дь 36.270б. **прѣклоня се на колѣне.** *Застана на колене.* а̑ то́и се прѣклонѝ на колѣ́нѣ до́лꙋ̀ до земл҃ꙗ. и̑ще прош̾ка и̑ бл҃вь ѿ нѝ́а 17.166б.

аор.: 1ед. прѣклонихъ̾ се 17.170б, *3ед.* прѣклони́ се 3.20, се прѣклонѝ 17.166б, прѣкло́ни се 17.166б, 36.270, прѣклонѝ се 36.270б; *форма от перф. тип: 3ед.* се прѣклоніль 36.270.

прѣклонявам се *несв.* (1) *Прекланям се; навеждам се в знак на уважение, почит; преклонявам се.* си́ч̾ки хр҃тїане бли́зꙋ̀ се́бе и̑ма́ть кр҃ть. а̑мѝ да го не чи́ните безꙋ̀мнѣ, и̑лѝ сѐ не прѣклонꙗ́вате, като го̀ чи́нѧть мнѡ̀го, кои̑ не зна́ють, а̑мѝ трѣ́бꙋва да го чи́ните като є̀ по̑обно бл҃гочьстивꙋ̀ хр҃тїа́нинꙋ̀ 16.159б.

пов.: описат. 2мн. да сѐ прѣклонꙗ́вате 16.159б.

прѣкор *м.* (1) *Прякор; име, освен обикновеното, дадено на човек по някоя отличителна негова черта; прозвище.* посл҃ѣ̀ х҃во рожьство̀, до три̑ста го́динь. бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь и̑мето мꙋ̀ мазимїа́нь, и̑ на прѣ́кор̾ го зовѣ́ха є̀р̾кꙋ́лїе 9.61б.

ед.: прѣ́кор̾ 9.61б.

прѣкръстя се *св.* (7) *Прекръстя се, направя кръстен знак с ръка.* и̑ това̀ ре́че и̑ прѣкрь́сти се. и̑ стори́ си кр҃ть, на чело́то, и̑ на ѻ̆чи́те, и̑ на ꙋ̀ста́та, и̑ на срѣ̑цето си̑ 17.168; а̑ тиа̀ додѐ при і̑ѡр̾да́нь, и̑ прѣкр҃ти се і̑ на́кр҃ть знамена̀ і̑ѡр̾да́на, и̑ влѣ́зе врь́хꙋ̀ вѡда̑та и̑ хо́дѣше. и̑ приближи́ се при кра̀и 17.174.

сег.: 3ед. сѐ прѣкр҃ти 18.190б; *аор.: 3ед.* прѣкр҃ти се 17.174, 17.175б, се прѣкр҃тѝ 17.175, прѣкрь́сти се 17.166, 17.168, прѣкр҃ти є̑ 39.300б.

inslav

прѣкурва *м.* (1) *Голям развратник; лице, което живее извънредно безпътно.* и҆ това̀ да зна́ете бра́тїе, ѻ҆́ти, нѝ ку́рвы, нѝ прѣ́ку́рвы нѝ пиꙗ̀ници, нѝ присмѣху́лци… цр҃тво бж҃їе не мо́гу́ть да наслѣ́деть 11.107б.

мн.: прѣ́ку́рвы 11.107б.

прѣлагам се *несв.* (1) *Превръщам се, променям се в нещо друго, преобразувам се.* а҆ ѿгнь се прѣлага́ше на ро́са̑, и҆ бы́ваше хла́дькь. и҆ бра́тїа видѣ́ха ка́кь ѻ҆́хладѝ а҆́гг҃ль ѻ҆́нзи ѿгнь. и҆ рау̑ва́ху се и҆ пѣ́ху 37.278.

имперф.: 3ед. се прѣлага́ше 37.278.

прѣлея *св.* (2) *Облея, залея нещо с течност.* и҆ видѣ̀ се тѣло́то ст҃му̀ тврьдѣ̀ свѣ́тло и҆ кра́сно. и҆ мѵ҆ро̑ мнѡ́го и҆стѣ́ку́ва ѿ ребра́та му̀ гдѣ̀то бѣ́ше проб́одень бы́ль ѿ ко́пїето. и толкѡзи мнѡ́го и҆стѣ́ку́ваше ко́лкѡто прѣлѣ̀а и҆ по́стникатого и҆ чл҃ка́того что̑ чю́ваше гро̑бь ст҃му̀. и҆ ѹ҆пла́ши се ѻ҆́нзи пу́стынꙗ̀кь да се̑ не ѹ҆да́ви, и҆ привѝка, ст҃ыи димѝтрїе… и҆ глѣ́да се, си́чкь мо́крь ѿ ѻ҆нова мѵ҆ро̑. и҆ то́и и҆ ѡ҆деждата му̀ мо́кра 9.71. // *Образно.* и҆ ср҃це́то на́ше стопѝ се. и҆ скрьбѝ ны̑ прѣ́лѣ. и҆ нѣ̀ ѐ ни́кои да ны̑ и҆збáви ѿ това̀ зло̀ 15.146б.

аор.: 3ед. прѣлѣ̀а 9.71, прѣ́лѣ 15.146б.

прѣложа *св.* (3) *Превърна, променя в друго, преобразя.* и҆ станѣ̀ тѣ́мь пѣща̑ ка́то̑ цр҃ква. и҆ пѣ́ху вѣ́трѣ, и҆ нари́чаах̾у си́чка тва́рь нб҃на̀а и҆ земльнаа̀. и҆ ду̀маха. бл҃ви́те вѣса̀ дѣ́ла гн҃ꙗ. ви́диш̾ ли̑ ка́кь и҆́ма̑ трьпѣ́нїе праве́днїи. затова̀ и҆ бг҃ъ пу́стѝ а҆́гг҃ла. и҆ прѣложи ѿгнь на роса̑ 12.117б.

аор.: 3ед. прѣложи 12.117б, прѣло́жи 15.136б; *пов.: 2ед.* прѣложѝ 39.308б.

прѣложен *прил.* (1) *Променлив, който е непостоянен, изменчив.* и҆ па̀к̾ сѣ̀ и҆ прѣло́жны а҆́гг҃лы със̾ ѹ҆мьт̾ си̑. сѝ р҃ѣ̀. и҆ тїе́ сѣ̀ раз̾вратювать със̾ ѹ҆мь. ка́то̑ се раз̾вра́тиха ѿнїа а҆́гг҃ле със̾ ѹ҆мьт̾ си̑ и҆ ѿпа́днъха ѿ а҆́гг҃лскыи чи́нь. и҆ станѣ̀ха бѣ̀соове 11.82б.

мн.: прѣло́жны 11.82б.

прѣложувам *несв.* (1) *Превръщам, променям в друго, преобръщам.* и҆ скрьбень чл҃кь кои дойдѣ́ше при нѥ́го. и҆ кажѣ́ше си̑ скрьбь своа̀. и҆ ст҃ыи нико́лае, тьк̾мо да погледнѣ́ше на ѿногова чл҃ка скрьбнаго. и҆ ѹ҆тѣша́ваше се ѻ҆́нзи чл҃кь и҆ прѣложу̀ваше скрьбь своа̀ на радость 15.150б.

имперф.: 3ед. прѣложу̀ваше 15.150б.

прѣлъст *ж.* (7) *Лъст, измама, изкушение.* и҆ тогива̀ и҆спѝ ѻ҆́нова̀ бы́лїе. и҆ ничто̑ зло̀ не поте́гли а҆̀мѝ ты́к̾мо сто́аше и҆ смѣ́еше са на ца́рюва прѣлъ́сть 39.303; дх҃о́вниче зо́симе. бг҃ъ да и҆з̾ба́ви на̑ ѿ съблаз̾нь, и҆ ѿ прѣ́льсть. и҆ да ни ѹ҆чю́ва, и҆ да́ ни дадѐ ꙗ҆́кость и҆ крѣ́пость да се ѹ҆крѣпи́мь на добро̑ 17.168.

ед.: прѣ́льсть 12.110б, 17.168, 33.235, 33.246б, 33.247, прѣлъ́сть 39.301, 39.303.

прѣлъстен *прил.* (2) *Прелъстен, измамен, излъган.* ѿ прѣлъ́стенныѝ лю́дїе, нѣ̀ сѣ̀ вашѝте и҆до́лы бж҃е, нѣ̀. и҆ недѣ́ите бы̑ слѣ́пи със̾ дш҃ьта и҆ със тѣ́лото ѻ҆́тїѐ х҃с е҆ди́нь и҆ и҆́стѣн̾скыи бг҃ъ 39.298.

мн.: прѣлъ́стени 6.45, прѣлъ́стенныѝ 39.298.

прѣлъстник *м.* (5) *Прелъстител; лице, което си служи с измама.* и҆ ре̑, ско́ро да мѝ дове̑де́те ѻ҆́ногози прѣлъ́стника. детѡ̑ е ва̑ та́ка̀ на̑ѹ̾чи́ль и҆ прѣлъ́стиль. и҆ мнѡ́го и҆ска́ха го и҆ не найдо́ха го 7.51; а҆̀ то́и не послу̀ша заповѣдь бж҃їа а҆̀мѝ послу̀ша прѣльстника зміа дїа́вола де́то̀ му̀ завидѣ́ль бѣ́ше на добро̑то. затова̀ и҆з̾гна́нь бы̑ ѿ ра́и 33.234б.

ед.: прѣлъ́стника 7.51, 10.78, прѣльстника 33.234б, прелъ́стника 36.271б, прѣлъ́ст̾ни́ка 39.307б.

прѣлъстювам *несв.* (3) *Прелъстявам, служа си със съблазни, подмамвам.* защо̑ на̑ и҆з̾го́нювашь ѿ кѣ́щата на́ша. на́мь ту̀ка бѣ́ше до́мь и҆ сѣ́х̾ме̑ оу̑ нѥ́го, да прѣлъ́стювамѐ лю҆́е да слу̀шать на̑,

inslav

и̑ да нѝ се покла́нѧть. а̏мѝ сега̀ гдѣ̀ да по́идѣ̑ 15.140.

сег.: 3ед. прѣлѣ́стюва 39.305, *1мн.* прѣлѣ́стювамѣ̑ 15.140; *имперф.: 3ед.* прѣлѣ́стюваше 15.140б.

прѣлъстя *св.* (27) *Прелъстя; послужа си с лъжа, за да накарам някого да извърши грях; съблазня.* и̑ дїа́волъ мꙋ̑ завидѣ̀ и̑ прѣлѣ́сти прѣ́вѣнь, прѣ́вого чл҃ка със҆ нѥ́говата мꙋ̑ женꙋ̑ е̏вва 15.131б; и̑ ѿ ада́ма що сѐ напло́диха чл҃ци, си́чьки прѣлѣ́стени бѣ́ха, и̑ си́ч҆ките лю́дїе бѣ́ше дїа́воль прѣтво́риль да се бꙋ̑ не покла́нѧть 3.16; тогѝва а̏гг҃ль ѿгово́ри, и̑ рѣ̑ и̑мь. врьнѣ́те се засра́мени бѣ́сове, о̀ти не могóх҆те вы́е да прѣлѣ́стите та́зи д҃ша догдѐ бѣ́ше със҆ тѣло́то на земли̑ 32.230; и̑ заради̑ а̏да́ма е̏ х҃с. а̀ за е̏вва̀ пр҃таа бл҃а. и̑ за о̏нова̀ дрьво̀ що сѐ прѣлѣсти а̏да́мь ѿ нѥ́го. кр҃ть и̑ заради̑ зміа̀ що̑ прѣлѣсти е̏ввꙋ 35.258; зара́ди женѣ̀ а̏да́мь и̑з҆раи и̑спьдень бы̑. заради̑ женѣ̀ дв҃дь крот҆кы̑ прѣльще́нь бы. зара́ди женѣ̀ ꙋ̑рїѡ́ва, и̑ рѣ̑ на во́иската си̑ та го̀ ꙋ̑биха 21.210б; не соса́ха ли тебѣ̀ тол҆ва (!) лю́дїе лю́дїе (!) что гы сы̑ прѣлѣ́стиль ѿ нейспеде́п҆цаниче 36.269.

сег.: 2ед. прѣлѣ́стишь 6.44б, прѣлѣ́стишь 36.269, *3ед.* прѣ́льсти 10.78б, прѣлѣ́сти 11.87, *2мн.* прѣлѣ́стите 32.230; *аор.: 3ед.* прѣлѣ́сти 1.8, 9.62б, 15.131б, 38.2852, прѣлѣ́сти 3.16, 3.18, 15.131б, прѣлѣ́сты 15.140б, прѣ́льсти 35.258; *форми от перф. тип: 2ед.* сы̑ прѣлѣ́стиль 36.269, *3ед.* е прѣлѣ́стиль 7.51; *бъд.: 3ед.* ще да прѣ́лъсти 39.307б; *страд.: аор. 3ед.* сѐ прѣ́льсти 35.258; *прич.: мин. страд. ед.: м.* прѣлѣ́стень 10.78, 16.162б, прѣльще́нь 21.210б, прѣлъстен҆ 39.308; *мн.:* прѣлѣ́стени 3.16², прѣлѣ́стени 34.249б, 39.301, прѣ́льстени 39.304б.

прѣлъстя се *св.* (3) *Прелъстя се, изпадна в изкушение, съблазня се.* и̑ ꙋ̑лѣ́зоха ѹ̏ кора́бь и̑ пла́ваха̑ по море́то и̑ прѣлѣ́стиха се за и̑ма́нїето ѿнїа и̑ноци 11.101; и̑ то́й трѣбꙋ̑ваше да рѣ̑. прѣлѣ́стих҆ се и̑ прѣгрѣ́шѝ г҃и бѣ̑ мои̑. и̑ прѣсты́пѝ тво́й заповѣ̑ 38.285.

аор.: 1ед. прѣлѣ́стих҆ се 38.285, *3ед.* сѐ прѣлѣсти 35.258, *3мн.* прѣлѣ́стиха се 11.101.

прѣлъщавам *несв.* (3) *Прелъстявам; служа си с измама, за да съблазнявам.* и̑ и̑зва́диха хы́трина и̑ просѣ́аха дꙋ́ма ка́кь е̏ въскр҃ль ѿ мрьтвыхь. да и̑мь е̏ ле́сно да прѣлѣ́щавать мно̑ лю́дїе 36.269б; така́ е повелѣ́ль ца́рь а̀сирїискыи сенахери́мь. да не прѣлъща́ва ва̑ ѐзе́кїа 11.91.

сег.: 3ед. прѣлъща́ва 11.91, прѣлѣ́щава 36.269б, *3мн.* прѣлѣ́щавать 36.269б.

прѣлъщавам се *несв.* (1) *Прелъстявам се, изпадам в заблуда, измамвам се.* и̑ на сѣ́кы̑ д҃нь слꙋ́шать, ѐлли́н҆ците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и̑ ѿста́ва̀т҆ си̑ вѣ́рата своа̀, и̑ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63.

сег.: 3мн. се прѣлъща́вать 9.63.

прѣлъщение *ср.* (1) *Съблазън, измама, прелъщение.* а̏мѝ а̏зь да ка́жꙋ на тво́ето прѣлѣ́щенїе каквѡ̑ е. и̑ кой сѣ̑ тебѣ̀ вѣрова́ле са́мы па̀кы тїѐ да тѐ при́бїють 36.269.

ед.: прѣлѣ́щенїе 36.269.

прѣлюбодѣство *ср.* (1) *Прелюбодейство, нарушение на съпружеската вярност, прелюбодеяние.* а̏мѝ ѿ а̀да́ма что сѐ напло́дише чл҃ци. начѐхꙋ по̑ голѣ́мо зло̀ да чи́нѧть. блꙋ̑дь. и̑ прѣлюбо̑дѣ́ство, и̑ да слꙋ́жеть на и̑доле 33.246.

ед.: прѣлюбо̑дѣ́ство 33.246.

прѣлюботворец *м.* (1) *Прелюбодеец; лице, което нарушава съпружеската вярност; развратник.* защѡ̑ щотѡ̑ лю́би и̑ о̏бы́че чюжа̑ жена̑. то́й е кꙋ́р҆ва и̑ прѣлюбо̑ твор҆ць. и̑ дале́чны̑ ѿ ба̑ 1.6б.

ед.: прѣлюбо̑ твор҆ць 1.6б.

прѣмамям *несв.* (1) *Примамвам, служа си с лъжа, мамя.* е̏то и̑ сега́ е неви́ды̑ бл҃венїи хр҃тїа́не, а̑ то́и ны̑ прѣма́мѣ, и̑ ны́е вѣ́рꙋваме в҆ нѥго. а̏мѝ що̑ щѣ̑ да сто́рѧть въ о̀нова̀ врѣме о̀нїа

inslav

чл҃ціи прѣ҃ ѣ҃ѣ като́ ще да̑ е стра́шенъ и̇ сьрьди́ть 18.189.

сег.: 3ед. прѣма́мѣ 18.189.

прѣметна *св.* (1) *Прен. Преинача, представя в друг вид, изопача.* и̇ за тъзи рѣ́чь. та̑ ѡ̑брѣ́наха кри́вдата на і҆ѡа́нна, де̑то щѣ́ха да и̇зъвръ́жеть ѳеѡфи́ла, а̑ тїе прѣме́тнъха и напи́саха да и̇спѣ́деть і҆ѡа́нна. и̇ метнѣ́ха р҃ѣ́ на нѥ́го. о҆́ти ї҆де́шь и̇ кр҃ти́ль є҆сѝ 12.115.

аор.: 3мн. прѣме́тнъха 12.115.

прѣмина *св.* (30) **1.** *Премина, придвижа се през нещо, прекося.* зо́сима се поклони̇̀ на мѣ́стото и̇ цѣлꙋ́ва землѧ̀та дето и стоа́ха нѡѕѣ́те. и҆ да́де хвалѣ̀ бг҃ъ. и̇ врати́ се наза́дь. хва́ли и̇ бл҃вѣ̀ х҃а ба҃ нашѣ́го и̇ прѣми́нь пꙋ́стынѧть, и̇ доде́ си на монасти́рѧть 17.173б; и̇ пойдѐ, и̇ кога̀ дойдѐ до дꙋ́новь (!) да прѣми́не на ѡ҆́нъзи страна̀. и̇ слꙋ́чи се фрьтꙋ́на и̇ бꙋ́ра голѣ́ма 9.67; и̇ като̑ прѣми́на сы́норь фре́нъскыи. и̇ влѣ́зе на тъ́зи странѣ̑ бльгарскаа. си́чкы изъ о҆́колꙋ гра́дове и̇ села̑ и̇злѣ́зꙋваха насре́ща, съсвѣ́щи (!) 8.59б. **2.** *Изтека, измина, мина (за време).* и̇ скрьбѣ̑ше, и̇ тьгꙋ́ваше. помы́слюваше то́лкази го́ди́на длъ́га. и̇ годѣ́ше да мо́жаше годи́ната за є҆ди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б. **3.** *Премина, изчезна, отмина.* и̇ р҃е. мл҃ю ти се г҃и бо҃ мои̇, а̑ко не мо́же и не прилѣ́га да прѣми́не това̀ искꙋ́ше́нїе ѿ на҃. а̑но̀ є҆ по́добрѣ сега̀ повели̇̀ г҃и да до́йде това̀ и̇скꙋ́ше́нїе на на҃ 5.31. **4.** *Прескоча, прехвърля се през нещо.* и̇ мнѡ́го плака̀ на врата́та. и̇ не бы̑ и̇ да́дено да го ви́ды. и̇ ты̑ѧ и̇щеше да прѣми́не ѕидѣ́ть и̇ па́днѣ̑ и̇ ѹ҆́би се 2.13; и̇ дойдо́ха и̇ ѡбыколи́ха о҆́колꙋ гра́дь но́щїю ѿвънъ́ка, и̇ натъкми́ха се. кога́ се потаи̇̀ нарѡ́дь, да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скри́шѡ̑ 9.72. **5.** *Премина, изляза извън определени граници.* и̇ на́поконь погле́дна̑ и̇ видѣ́ а҆́г҃лы немл҃тивы, де̑то ни́какь не́маха мл҃ть, и̇ стра́шны тврьдѣ, и̇ лица̑та и̇ бѣ́ха срьди́ти. и̇ зьби́тѣ имь бѣ́ха прѣми́нале ꙋ҆ста́та и҆. а̑ о҆́чи́тѣ имь бѣ́ха прѣминалѣ̑ (!) ꙋ҆ста̀та и҆ 32.228б. **6.** *Премина, прехвърля се на друга тема в съчинение.* а̑ми̇̀ защо̑ бы̑ за ба҃, дꙋ́мы. затова̀ поскорꙋ и̇ по́малко сказахъ́ме. нѣ̀ защо̑ не бѣ́ше прили́чно. да ска́жѣ̑ а̑ми̇̀ защо̑ не мо́жете разꙋ́мѣ̑ като̑ є҆. а̑ми да прѣми́нѣ̑ и̇ да пойдеме, и̇ на вто́рото и̇ска́нїе, да прика́жѣ̑ и̇ нѥ́го 33.239б.

сег.: 2ед. прѣми́нешь 17.171, *3ед.* прѣми́не 2.13, 5.31, 9.67, 11.107, 17.173б, *3мн.* прѣми́нѧ̀ 4.21б, прѣми́нꙋть 5.32, 9.72; *аор.: 1ед.* прѣми́на̑ 17.171б, 17.172б, прѣми́нѣ̑ 17.171б, прѣмина̑ 17.172, прѣми́нꙋ̑ 17.173, *3ед.* прѣми́на 5.36, 8.59б, 9.67, 16.162б, 17.165б, 17.166б, 17.175, прѣми́нь 17.173б, *1мн.* прѣми́нъхмѐ 5.36б, *3мн.* бѣ́ха прѣми́нале 32.228б, бѣ́ха прѣминалѣ̑ (!) 32.228б; *форми от перф. тип: 3ед.* є҆ прѣми́нала 17.175б, *3мн.* сѐ прѣми́ньле 4.24; *пов.: описат. 1мн.* да прѣми́нѣ̑ 33.239б; *съкр. инф.:* (мо́гꙋть) прѣми́нꙋ 5.32б.

прѣмина се *св.* (4) *Премина, измина, изтека (за време, събитие).* и̇ кога́ се прѣми́на пра́зникь ѡ҆́нъзи, еллинскы̑. рѣ̑ жена̑та ст҃мꙋ є҆́въста́тїю. гн҃дине мои ны̑е докога̀ да седимь тꙋ́ка и да се кры̑емь 5.31б; и̇ не прѣми́на се є҆ди́нь мц҃ь и̇ прѣ҃е́ха тꙋ́рци солꙋ́нь така̀ и̇ лари́сь 9.75.

аор.: 3ед. се прѣми́на 5.31б, прѣми́на се 9.75, *3мн.* прѣми́нъха се 11.97б, 11.100.

прѣминалед (!) *вж.* **прѣмина**

прѣминувам *несв.* (2) *Преминавам, движа се през нещо, преминувам.* и̇ прѣми́нꙋваха і҆ѡрда́нь и̇ раздѣлѧ́ваха се дале́че є҆ди́нь ѿ дрꙋ́гыго, и̇ и҆́дѣха ꙋ҆ пꙋ́стинѧ 17.165б; и̇ не бо́ютъ се а̑ми̇̀ прѣми́нꙋвать тврьдина̀ нб҃наа и̇ прихо́ждать на поклоне́нїе бг҃ꙋ 32.229.

сег.: 3мн. прѣми́нꙋвать 32.229; *имперф.: 3мн.* прѣми́нꙋваха 17.165б.

прѣмлъкна *св.* (1) *Замлъкна, престана да говоря, замълча.* и̇ дꙋ́маха си҆. дѣлѧ̀ло бѣ́ше сл҃нце да помрѣ̀кне

inslav

нѐжелѝ ѹ҆ста̀ і҆ѡа́нновы да прѣмлъкнѹ́ть 12.119б.

сег.: 3мн. прѣмлъкнѹ́ть 12.119б.

прѣмлъчювам *несв.* (1) *Премълчавам, не отвръщам на нечие предизвикателство, не противореча.* ѿпрѣ́вѣнь то́и щѐ да сѐ пока́же до́брь и҆ да прѣмлѣ́чюва сѣ́комѹ. и҆ да живѹ́ва съсѣ́кыго (!). и҆ сѣ́кымѹ щѐ да сѐ покла́нѣ 18.187.

бъд.: 3ед. щѐ да прѣмлѣ́чюва 18.187.

прѣмног *прил.* (3) **1.** *Многочислен, многоброен.* дѹ́ма валаа́мь си́нь веѡ́ровь. дѹ́ма чл҃кь дѣ́то е видѣ́ль бж҃їа чю́дна рабо́та. о҆ти е тврьдѣ прѣмнѡ́го плѣ́ме і҆а́ковлѥ 33.243б. **2.** *Преголям, извънредно голям по значение, велик.* и҆ посл҃ѣ́ пои́ска бг҃ да си҆ пока́же прѣ́мнѡгаа своа̀ хы́трость. да смѣ́си и҆ двѣ̀тѣ нѥ́говы създа́нїа. и҆ сто́ри създа́нїе, си҆ ре҃, чл҃ка 33.245б.

ед.: ж. прѣ́мнѡга 33.245б, прѣ́мнѡгаа 33.245б, *ср.* прѣмнѡ́го 33.243б.

прѣмо *предл.* (2) *За означаване, че действието се извършва в непосредствена близост до някого или до нещо; пред, срещу.* ꙗ҆́ко ѡ҆вѣ́че на заколѥ́нїе ве́де се, и҆ ꙗ҆́ко а҆́гнѣць прѣмо стри́гѹщомѹ е҆́го безъгла́снь, та́ко не ѿврьза́еть ѹ҆́сть свои̑ 16.161; бл҃вень бг҃ простьрыи рѹ́кы своѐ, и҆ спс҃ і҆ер҃лима прѣмо̀ о҆́чи́ма на́шима. си҆ре҃. бл҃ве́нъ и҆ просла́вень є҆́ гь бг҃ на́шь, щото си҆ прострѐ рѹцѣ́те свои̑, и҆ ѹ҆па́зи і҆ер҃ли́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б.

прѣмо 16.161, прѣмо̀ 16.161б.

прѣмоля *св.* (1) *Измоля с труд нещо от някого, склоня.* и҆ паднѣ̀ та и҆́мъ се покло́ни до сама́та земл҃̀а. и҆ зѐ да и҆́мъ се м҃ли мои̑ гг҃да́ре мл҃ѥ ви се на ва́ша мл҃ть, врьнѣ́те се съ̀ ме́не ѹ҆ мо́и до́мь… а҆́ тїе́… дѹ́маха. не ще́ме нощесь ѿ҆ни̑ кадѣ, а҆ми̑ щемь тѹ́ка ѹ҆ гра̀ насрѣ̀ сока́кать лежа̀. та гѝ є҆два́мь прѣмо́ли та гы̀ заве́де ѹ҆ сво́и до́мь 31.221б.

аор.: 3ед. прѣмо́ли 31.221б.

прѣмра *св.* (2) *Примра, стане ми зле, припадна.* а҆̀ ѡ҆нїа лю́дїе щѡ̀ лю́бѣха кїно́ѱа, сѣдѣ́ха г҃, дни̑, и҆ , г҃, но́щи. та го̀ чакаха да и҆злѣ́зе ѿ море́то додѐ премрѣ́ха ѿ гла́ды и҆ ѿ пла́чь и҆ ѿ горещина̀. и҆ лежа́ха безъгла́сны. и҆ трѝ ѿ т҃ѣ, ѹ҆мрѣ́ха 6.46.

аор.: 3ед. премрѣ̀ 6.45б, *3мн.* премрѣ́ха 6.46.

прѣмудрос *вж.* **прѣмудрост**

прѣмудрост *ж.* (9) **1.** *Премъдрост; качество, свързано с голям разум и познание.* да не хва́лит҃ се прѣмѹ́дрыи прѣмѹдро́стїю своею̀. защѡ̀ ко́лъко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е 34.252б; бѣ́ше ѿц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́сльнь, и҆ кро́тькь (!) и҆ и҆спльнѥ́нь съси́чькь (!) дх҃о́внаа прѣмѹдро́сть 14.128. **2.** *Старозаветната книга Премъдрост Соломонова.* и҆ па̀кь прѣмѹ́дрьі ка́же соломо́нь. на кнїга що сѐ зовѐ, прѣмѹдро́сть. съмрьтїю безъчьстною о҆сѹ́дѝ е҆го̀, ре҃ бо̀, ꙗ҆́ко бж҃їи сн҃ь є҆ 16.161б.

ед.: прѣмѹдро̀ (!) 3.17б, прѣмѹдро́сть 10.79, 12.109, 13.123б, 14.128, 15.131, 16.161б, прѣмѹдро́сти 33.23б, прѣмѹдро́стїю 34.252б.

прѣмудър *прил.* (9) *Премъдър, който се отличава с голям ум и богат опит, много мъдър.* зарадѝ женѣ̀ дїа́воль прѣмѹ́драго соломо́на въ прѣступлѥ́нїе въведѐ 21.210б; и҆ ре҃ ѐй а҆пл҃ь. че́до тебѣ̀ дарѹ́вамь то́йзи блг҃ть, да си҆ са́ма и҆сцѣли́шь о҆ко́то. оу҆трѣ̀ да ста́нешь, и҆ помѣ́ни и҆́ме х҃во. и҆ положи́ си҆ са́ма̑ рѹ́ката на бо́лъного о҆́ко и҆ и҆сцѣ́ле ти щѐ. и҆ на̑ѹтрѣ̀ та́ка сто́ри, и҆ и҆сцѣ́ли си҆ са́ма̑ о҆ко́то. и҆ ѿто́гази и҆́ме ѥ҆́и бы̀ прѣмѹ́драа хари́тїна 36.271.

ед.: м. прѣмѹ́дрьи 15.133б, прѣмѹ́дрьі 16.161б, 33.232, прѣмѹ́дрьи 16.162, прѣмѹ́дры 21.210, прѣмѹ́дрьи 34.252б, прѣмѹ́драго 21.210б, *ж.* прѣмѹ́драа 36.271; *мн.: чл.* прѣмѹ́дрите 36.269.

прѣмѣна *ж.* (6) *Премяна, дреха, одежда.* та̀ щѣ́ть да хо́деть о҆блѣ́чени въ прѣмѣна ѿ ко́зина и҆стака́на 18.186; днѣ̀ ѹ҆ копринѣны прѣмѣни. а҆̀ ѹ҆трѣ̀ ѹ҆ гнои 31.21б.

inslav

ед.: прѣмѣ́наа 18.178б, прѣмѣна 18.186, 18.195, прѣмѣ́на 18.194б; *мн.:* прѣмѣ́ни 19.208, прѣмѣни 31.216.

прѣнеса *св.* (16) *Пренеса, занеса някого или нещо от едно място на друго.* товà а҆́зь катô слꙋ́ша́, и҆ въ то́изи ча҃ прѣ́несе́нь бы́хь на н҃бо. є҆́то чє̂ дои́до́ха а҆́гг҃лы ра́достны, и҆ пѣ́аха пра҃ѣ г҃а 32.225; и҆ послѣдь по съмрѣ́ть і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ, по, л҃г. годи́нь. въца́ри се ѳеѡ́с҃ія ц҃рь ма́лы и҆ прѣ́несе тѣло́то с҃тмꙋ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ ѿ кꙋ́кꙋсь, вь ца́ри гра́дь 12.120б. // *Премести на ръце през нещо.* и҆ дойдѐ до нѣ́коа рѣка̀ голѣ́ма и҆ стои гле́да ю҆̀ ка́кь є҆̀ мнѡ́го вѡда̀ и҆ не мо́гꙋть прѣми́нꙋ дѣца́та защо̀ бѣ́ха є҆́днакь ма́лѣкы. а҆́мѝ оу҆мы́сли да прѣнесѐ є҆́днò по еднò и҆ зѐ є҆́дно и҆ прѣне́се го на ѡ҆нѣ́зи страна̀. и҆ вра́ти се па̀кь прѣ́зѣ рѣка́та да прѣнесѐ и҆ дрꙋ́гото 5.32б. **прѣнеса си умът нѣкаде.** *Замисля се над нещо, умисля се.* и҆ тога́зи се зосима ꙋ҆пла́ши, и҆ ꙋ҆мьтѣ́ си прѣнесе нѣ́каде. като чю̀ ѿ нѥ́л̀ че го̀ пови́ка на и҆́мето мꙋ 17.166б.

сег.: 1ед. прѣнесꙋ́ 5.38, прѣнесе́мь 8.59б, *2ед.* прѣнесешь 39.306б, *3ед.* прѣнесѐ 5.32б², 5.37, 8.59б, *3мн.* прѣнесъть 2.15б; *аор.: 1ед.* прѣне́сѡ́ 5.38, *3ед.* прѣне́се 5.32б, 39.309, прѣнесе 5.36б, 17.166б, прѣ́несе 12.120б, *3мн.* прѣне́соха 2.15б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* прѣ́несе́нь 32.225.

прѣобида *ж.* (1) *Обида, незаслужено оскърбление, голяма обида.* а҆̀мѝ сега ти́ се м҃лѝ. а҆̀ко ти бѣ́дѣ нѣ́чтô и҆ ны́е ка́тô члцїи съгрѣ́шиле. а҆̀ то́ и҆щѣ̑ да ны̀ прости́шь. защô нѣ̀ по прѣо̀бы́да. а҆́мѝ ѿ мнѡ́ жа́лѡ тâ и҆зⷣꙋ́махѣмѣ̑ рѣ́чи неприли́чны̀ 39.316.

ед.: прѣо̀бы́да 39.316.

прѣобиден *прил.* (4) *Презрян, който е понесъл много обиди, нищожен.* вче́ра бѣ́ше катô прѣѡ́бы́день и҆ о҆сꙋ́день. а҆̀ д҃не́ска просла́вень. и҆ похвалю́нь. вче́ра ꙋ҆ка́рань и҆ заплю́ень. и҆ заꙋ́шень ѿ плесни́ца. и҆ ꙋ҆ра́нѭнь. а҆́ д҃не́ска се просла́вл҃ѧ 35.258; защô ѿпрьвѣ́нь чл҃чь́скоѥ ѥ҆́ство бе́ше похꙋ́лено и҆ непоче́тено, и҆ прѣѡ́бы́дѣно, защô чл҃кь бы̀ непослꙋ́шникь бж҃їи 38.285б.

ед.: м. прѣѡ́бы́день 35.258, *ср.* прѣѡ́бы́дно 34.253, прѣѡ́бы́дѣно 38.285б; *мн.:* прѣѡбы́дныи 34.253б.

прѣобидя *св.* (1) *Обидя силно, натъжа някого с нещо, огорча.* бл҃вѐнїи хр҃тїане а҆̀ко ѡ҆́бы́чете и҆ и҆́щете да бꙋ́дете какѣво́то ѡ҆́нїа м҃ници. не прѣо̀бы́дите ба҃ детô да се закльне́шь въ и҆́мето нѥ́гово стра́шное, нѝ по и҆́стина. нѝ на лъжа, нѣ̀ нѝ да похꙋ́лишь, на ба҃, кога́ ти до́иде нѣ́коа злынѧ̀ 1.3б.

пов.: 2мн. прѣо̀бы́дите 1.3б.

прѣобръна *св.* (1) *Прен. Убедя някого в нещо, противно на досегашното му гледище; склоня.* и҆́мà тꙋ́кà нѣ́кои чл҃кь хы́трь тврь́дѣ знаѐ и҆ ма́гїа. а҆̀ко р҃е́шь, а҆̀ то́й да доиде тꙋ́кà. по́скоро. и҆ то́й ще прѣобрь́на гесѡ́рѣгїа да се поклони на твоѐ ц҃рство и҆ на повелѣ̀нїе 39.302б.

бъд.: със съкр. инф. 3ед. ще прѣобрь́на 39.302б.

прѣосвещен *прил.* (1) *Преосвещен, определение за висш духовник.* и҆ тога́зи пꙋ́стѝ прѣо̀сщѐннаго марѣка митрополи́та, вели́каго прѣ́славꙋ. съсѣ голѣ́ма по́чьсть, да по́и́де на є҆пива́ть гра́дь, да прѣнесѐ тѣло́то прпо̑о̑бнѣи петѣ́ки 8.59б.

ед.: м. прѣо̀сщѐннаго 8.59б.

прѣпасан *прил.* (1) *Препасан, който е увит около кръста, опасан.* и҆ видѣ́хь дрꙋ́гїе а҆́гг҃лы дѣ̀то и҆̑ свѣ́тѣха лица̑та и҆̑ катô сл҃нце, и҆ прѣпа́сани кр҃тосани поа́се, и҆ дрьжа́ха, хорꙋ́гви по́ч҃ти въ рꙋ́цѣ свои̑, и҆ печа́ти бж҃їе 32.229.

мн.: прѣпа́сани 32.229.

прѣпех се *от стб.* прѣпѧтн сѧ *св.* (3) *Препъна се, ударя крака си в нещо, спъна се.* и҆ прѣ́зѣ нощь въ деве́тыи ча҃, дъхѣна вели́кь вѣтрь. и҆ станѣ̀ше плов҃ци́те да направеть вѣтри́лата. станѣ̀ и҆ тоизи бл҃гочь́стивыи чл҃кь да

inslav

ѝмь помо́гне. и҆ не знамь какъ се прѣпѐ, и҆ па́де ꙋ҆ морето 15.152б.

аор.: 1ед. прѣпе́хъ се 15.152б, *3ед.* прѣпе се 15.136б, се прѣпѐ 15.152б.

прѣпирам се *несв.* (1) *Препирам се, водя спор за нещо.* затова̀ кога́ се препѝра є҆врѣ̂инь та́ ти ка́же. ка́ко кр҃ть мо́же да чи́ни чю́до, а҆̀ ты̀ мꙋ̀ речѝ. а҆мѝ ѿти ꙋ҆сладѝ о҆но́ва дрьво̀, вѡда̀ ме́рр҇скаꙗ 16.160б.

сег.: 3ед. се препѝра 16.160б.

прѣпирание *ср.* (1) *Препиране, спор, словоборство.* и҆ нѣ́кои є҆пк҃пь а҆ка́кїе а҆нор҇скы̀ ре҃. ст҃аа ца́рица тꙋ́ка е повелѣ́ла да сѣ̂ сто́ри събо́рь ради і҆ѡа́нново прѥпира́нїе. и҆ ре́коше да зовꙋ́ть і҆ѡанна патрїа́рха 12.115б.

ед.: прѥпира́нїе 12.115б.

прѣпирают се *от стб.* прѣпирати сѧ *несв.* (1) *Препирам се, водя спор за нещо.* и҆ да сѣ̂ съберꙋ́ть въ гра́дь никѣ̂и, да се прѣпи́раю̀ със а҆́рїа, и҆ да го̂ сꙋ́деть д҃хо́вно, да сѣ̂ и҆зберѐ и҆стинна что̂ є҆̀ 15.140б.

сег.: 3мн. се прѣпи́раю̀ 15.140б.

прѣписувам *несв.* (2) *Записвам, включвам някого в списък, отбелязвам нечие име в книга.* и҆ на вто́рото и҆ска́нїе, да прика́жѣ̂ и҆ нѥ́го. дѣ̂то ре҃, ѿти се прилꙋ́чи, таквѡ́зи врѣ́ме, да сѣ̂ прѣписꙋ́ва си́ч҇кыи свѣ́ть, кога́то се роди̇̀ х҃с и҆ да ка́жѣ̂ затова̀… напи́саше се сич҇кы чл҃ци наѣ́днѡ̂ тога́зи, въ кни́гꙋ ца́рꙋ а҆́в҇тꙋстꙋ, а҆̀ сега́ се напи́саше хр҃тїа́не въ кнїгꙋ нѡ́нꙋю 33.239б.

страд.: сег. 3ед. сѣ̂ прѣпи́сꙋва 33.237б, сѣ̂ прѣписꙋ́ва 33.239б.

прѣплувам *св.* (1) *Преплувам, преодолея водно пространство с плуване.* вь лѣ́то сѣ̂мо, ѿкога̀ бѣ́ше наче́ль ц҃рь костан҇ти́нь, (!) да ц҃рꙋ́ва. и҆ при нѥ́гово ц҃рство събра́ха се мнѡ̂ нечѣ́стивы варва́ре, на рѣ́ка дꙋна́в҇ска. и҆ щѣ̂ха да прѣплꙋ́ва̑, и҆ да плѣ́нꙋва̑ си́ч҇ка вьсто́чнѧ̀ стра̀нъ 4.21б.

бъд. в мин.: 3мн. щѣ̂ха да прѣплꙋ́ва̑ 4.21б.

прѣподам *св.* (1) *Образно. Предам, предоставя нещо на някого.* на распе́тїе х҃во, въкꙋ́си х҃с жлѣ́чь ѿ є҆вреѣ̂те. ѿтѝ да и҆сцѣлѝ а҆дамо́вото въкꙋше́нїе что̂ въкꙋ́си а҆́да̑ ѿ дрѣ́вото. и҆ по въскр҃се́нїе а҆́де ме́дь със҇ вощꙋ́на. во́с҇кь ѿти, защо̂ да просвѣ́ти а҆́да́ма, и҆ си́ч҇кыте что̂ сѣ̂, и҆з҇ а҆́да́ма. и҆ да ѝмь прѣподадѐ ѿ нѥ́говъ҇т сѝ свѣ́ть, защо̂ во́с҇кь свѣ́ти. а҆́ ме́дь па̑ да ꙋ҆сла́дꙋ̀ го́р҇кото̂ въкꙋше́нїе 38.289.

сег.: 3ед. прѣподадѐ 38.289.

прѣподобен *прил.* (21) **1.** *Преподобен, определение за светец или светица.* м҃ца дѣ́мв҇рїе, є҃. жи́тїе прп҃бна́го ѿц҃а на́шего са́ввы о҆сщ҃е́ннаго наста́вника пꙋ́стынно жи́телѥмь 14.126; слнце ко́л҇кото ѝма свѣ́ть, и҆ свѣ́ти. то́л҇кози и҆ на прпо҃о́бнаа пе́т҇ка па́ме́ть що и҆ е просвѣ́тила по си́ч҇кы свѣ́ть. не́йно чюдо и҆ нейнь, по̂ ко́и є҆зы́кь мо́же и҆ска́за 8.55. **2.** *Като същ. Преподобният, светец.* гра́ди́ната със҇ цвѣ́товете. та̂ е. ст҃аа ц҃рк҃ва х҃ва. а҆́ цвѣ́товете сѣ̂ праѕ̑ниците на си́ч҇ките ст҃ы̀. ма́ка́рь на м҃ниците да ре҃шь и҆лѝ на прѣпо҃о́бны, и҆лѝ на а҆́рхїерѣ̂е. и҆лѝ на а҆пле и҆лѝ на пр҃р҃цы. и҆лѝ дрꙋ́гыго ст҃го да въспомѣне́шь 33.232.

ед.: м. прпо҃о́бныи 14.126, прѣпбн҃ыи 14.129б, прпо҃о́бнаго 2.9, прп҃бна́го 14.126, *ж.* прпо҃о́бнаа 8.55, 17.175б, прпо҃о́бна 8.55, 17.176, прп҃ьнаа 8.59б, прп҃о́бна 17.174, прп҃обна 17.174, прп҃обнаа 17.174, прп҃ообна 17.175б, прп҃о́бнаа 17.176, прп҃бны́е 8.55, прп҃бные 17.163б, прпо҃о́бнѣи 8.59б, *чл.* прпо҃о́бната 17.173б; *мн.:* прп҃бны 15.132, прѣпо҃обны 33.232, прѣп҃о́бни 37.280.

прѣподобница *ж.* (5) *Светица, праведница.* и҆ пла́ка мнѡ̂го. и҆ ѿпѣ̀ ѱалъ҇мы̀. и҆ мл҃твы погриба́л҇ны, и҆ помы́сли, и҆ ре҃. далѝ пообба́е да се погребѐ тѣ́лото на тѣ́зи прп҃ообниць, да не бъ́де нѥ́и неꙋго́дно 17.175.

ед.: прпо҃о́бница 17.175², 17.175б, прпо҃о́ница (!) 17.175, прпо҃о́бниць 17.175.

прѣподоница (!) *вж.* **прѣподобница**

inslav

прѣпознавам се *несв.* (1) *Припознавам се, разпознавам някого, оприличавам.* и тога́зи ѿнїа вои́не зе́ха да мꙋ се оу҆гле́дꙋвать. и҆ да се прѣпозна́вать на нѥ́го. и҆ ре҃ ѐди́нь ѿ ны҆ дрꙋгымꙋ. поле́гич҆ка. бра́те ака́кїе, що̀ прили́ча то́изи чл҃кь на плакі҃да щото го̀ и҆щеме 5.34б.

сег.: 3мн. се прѣпозна́вать 5.34б.

прѣпочина си *св.* (3) *Отпочина, възстановя силите си, отморя се.* и҆ прѣпочи́нь сѝ ѿа́кѵмь ѐди́нь д҃нь дома́ си и҆ на ѹ҆трѣшныи д҃нь прине́се ѿа́кѵ̀ да́рь сво́й г҃ꙋ бг҃ꙋ 13.122б; та́мо а҆ре́к҆са ст҃ыи и҆ ре́че да сѣдѝ, г҃, днѝ. да сѝ прѣпочи́нъть 5.36б. // *Отдъхна си.* и҆ ѿ тѣ́хното сѝ и҆ма́нїе да́доше и҆ тїѐ въ цр҃квата ст҃мꙋ а҆ дрꙋ́гото разда́доше по сыома́си, и҆ что̀ ѡ҆ста̀ раздѣли́ше го по сво́ите сѝ ро́днына. а҆мѝ ѿ това чю́до да сѝ прѣпочи́нѣ, защо пока́за́ме, что̀ бы҆ въз҆мо́жно 15.149.

сег.: 3мн. сѝ прѣпочи́нъть 5.36б; *аор.: 3ед.* прѣпочи́нь сѝ 13.122б; *пов.: описат. 1мн.* да сѝ прѣпочи́нѣ 15.149.

прѣпоясан *прил.* (1) *Препасан, увит около тялото с нещо.* а҆ тїѐ това̀ си́ч҆ко прѣтрьпѣха зара́ї и҆́мето твоѐ сто́е. и҆ прѣпоа́сани по ср҃цето, и҆ и҆маха въ рꙋ́цѣ свои̇̀ кади́л҆ници. и҆ съср҃цето (!) сѝ и҆ сѣ ꙋ҆ста́та сѝ бл҃госла́вѣха г҃а, стоа́ха на бдѣ́нїе, и҆ говѣ́нїе и҆ на гри́жа 32.225б.

мн.: прѣпоа́сани 32.225б.

прѣпра *св.* (1) *Препра, оборя в диспут противника си.* и҆ та́мо наоу҆чи си́ч҆ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н҆скыи. и҆ кнїгы бж҃твные и҆з҆оу҆чи добрѣ̀. и҆ а҆ѳи́нїа филосо́фа препрѣ̀. и҆ наста́ви го и҆ бы҆ хр҃тїа́нинь, и҆ кр҃ти се, и҆ а҆ѳи́н҆ского бо́га строшѝ 12.109.

аор.: 3ед. препрѣ̀ 12.109.

прѣпратя *св.* (1) *Прекарам, премина времето си на земята, преживея.* ѐто са това̀ де́сеть голѣ́мїй заръча́нїа бж҃їа. и҆ а҆ко гы҆ оу҆чюваме съсь драгость. и҆ тꙋ́ка щеме прѣпра́ти живо́тать на́шь ми́р҆но и҆ незазо́р҆но, и҆ та́мо щемь бы҆ на цр҃тво нб҃ное 1.8б.

бъд.: със съкр. инф. 1мн. щеме прѣпра́ти 1.8б.

прѣпроводя *св.* (5) *Преживея, прекарам дните си по определен начин.* и҆ да и҆з҆ба́ви на́ ѿ дꙋ́ш҆ма́ните на́ши. и҆ да спо́оби на́ тꙋ́ка да прѣпро́води̑ живо́тать ми́р҆но и҆ без҆бе́д҆но. и҆ ч҃тно. почьте́ни ѿ ба҃. и҆ ѿ чл҃цїи 39.319б; заради̇̀ това̀ прили́че на́мь догдѐ смѐ живы҆̀. състра́ (!) бж҃ї́и. и҆ сѣ пра́во ср҃це да сѝ прѣпрово́ди̑ на́шьть жи́вотъ 39.318б.

сег.: 1мн. прѣпрово́димь 9.75б, прѣпроводи̑ 34.255б, прѣпро́води̑ 38.294б, 39.319б, прѣпрово́ди̑ 39.318б.

прѣпрославлен *прич.* (2) *Извънредно прославен, велик.* прѣпросла́влень ѐсѝ г҃и бг҃е мои̇̀. ѻ҆тѝ нѣ̀ си прѣ́даль ме́не в҆ рь́цѣ кои̇̀то ме и҆щѣ́ха а҆́мѝ и҆́збавил҆ ме ѐсѝ 39.308б.

мин. страд. ед.: м. прѣпросла́влѥнь 39.300б, прѣпросла́влень 39.308б.

прѣс (!) *вж.* **прѣз**

прѣсвят *прил.* (25) *Пресвят, който заслужава изключителна религиозна почит, много свят.* мц҃атого, и҃, сло́во на рожьство прѣ́стые вл҃чце нашее бц҃е и҆ пр҃но д҃вы ма́рїе 3.16; ѿ пр҃таа д҃во вл҃чце, що сѝ роди́ла ба҃ і҃са х҃а. а҆́зь зна́ѧ се́бѣ си и҆ позна́, чѐ нѣ́ смь досто́ина а҆́зь блꙋдни́ца дето и҆́мамь и҆́ д҃ша и҆ тѣло̀ скврьно, да гле́дамь тво́й ѻ҆́бра́зь що̀ ѐ напи́сань 17.170; и҆ пойде ꙋ҆ цр҃ква пр҃тѣ́и бц҃и, что̀ сѐ зовѐ влахе́рна 8.56б; и҆ не вълѣ́зе х҃с със҆ тѣло̀то сѝ въ а҆́дь, защо̀ бѣ́ше тѣло̀то мꙋ на́ земли. а҆́ми вълѣ́зе със҆ бж҃твото сѝ. и҆ със҆ пр҃таа нѥ́гова дꙋ́ша 35.264; и҆ зна́ю че сѝ по́ложиль д҃шꙋ твою̀ зарад[и] на́шь гр҃ѣ. и҆ пролѣ́а си пр҃тꙋ́ю кр҃вь твою̀ на кр҃тѣ 9.73б. **въведение в цръков прѣсвятие богородице.** *Въведение Богородично – християнски църковен празник.* мц҃атого, ка҃. и҆́же въ цр҃ко́вь

inslav

въведе́нїе прⷭ҇тые вл҃чце на́ше бц҃е и҆ прⷭ҇но дв҃ы мрїе (!) 13.121; **прѣсвяти дух.** *Свети Дух, едно от лицата на Света Троица.* и҆ тога́ва се ꙗ҆ви҆ на ꙋ҆че́ницѝ свои҆ защо҆ щѣ́ше плѣ́тскыи да о҆скꙋ́дѣе ѿ ны҆. и҆ заради҆ това и҆́мъ се ꙗ҆ви҆, да и҆́мь пока́же гдѣ̀ въсхо́ди. и҆ защо҆ щѣ́ше да и҆̀ пꙋ́сти прѣ҃стыи д҃хь и҆ затова́ и҆̀ се ꙗ҆ви҆ и҆ наꙋ́чи́ гы гдѣ̀ да го҆ чака́ть 38.288.

ед.: м. прѣ́сть 33.232, прѣ҃стыи 38.288, *мн.* прѣ҃стыѧть 1.8, прѣ҃сты́ѧть 18.207, *ж.* прⷭ҇таа 3.17, 11.99б, 11.100, 11.103б, 11.104², 15.141б, 17.170, 33.236, 33.236б, 35.258, 35.264, прѣ҃стые 3.16, прⷭ҇тѣи 8.56б, 13.124б, 33.237б, прⷭ҇тѣи 8.56б, прⷭ҇тые 13.121, прⷭ҇тые 35.256, прⷭ҇тую 9.73б; *мн.:* прѣ҃стыи 35.262б.

прѣсвѣтъл *прил.* (1) *Пресветъл, определение за светец.* раꙋ́й се ко́зⷭ҇мо что си҆ прого́нюваль бѣ́соове раꙋ́вай се прѣсвѣтлыи да́мїа́не, что си҆ ѿвѣ́зꙋваль си́чькы҆ злы҆ны҆ 10.79б.

ед.: м. прѣсвѣтлыи 10.79б.

прѣскоча *св.* (1) *Прескоча, премина през нещо със скок.* и҆ ѻ҆нⷭ҇зи рога́чь прѣско́чи на ѻ҆на́зи страна̀. и҆ є҆ѵ҇ста́тїе дои́дѐ до ѻ҆нⷭ҇зи до́ль, и҆ гледа и҆ са́мь и҆ та́мь гдѣ̀ да ми́не със҇ конѧ́того, защо̀ бѣ́ше ѻ҆нⷭ҇зи до́ль голѣ́мь и҆ дльбо́кь 5.28б.

аор.: 3ед. прѣско́чи 5.28б.

прѣслав *МИ* (1) **велики прѣслав.** *Велики Преслав.* и҆ тога́зи пꙋ́стѝ прѣо҆сщѐ́ннаго марⷭ҇ка митрополи́та, вели́каго прѣ́славꙋ. със҇ голѣ́ма по́чьсть, да по́и́де на є҆пива́ть гра́дь, да прѣнесѐ тѣло́то прпⷣо́бнѣи петⷭ҇ки 8.59б.

прѣ́славꙋ 8.59б.

прѣславен *прил.* (9) **1.** *Преславен, който заслужава прослава, прочут.* да въза́дѐ бг҃ꙋ нашемꙋ́ хвале́нїе и҆ прѣсла́вномꙋ вели́ко мни́кꙋ гѣ́ѡргїю. ко́й чю҆ и҆лѝ ко́й ви́дѣ ѿвѣ́ка такⷭ҇во́зи зна́менїе прѣчю́дно какⷭ҇во́то ѐ ст҃ый стрꙋ́валь 39.309. **2.** *Необикновен, който буди удивление.* и҆ сто́ри се чю́до прѣславно. кога возло́жиха рꙋ́цѣ на ню́го да го҆ херотони́сать. и҆спльни се си́чⷭ҇ки о҆лⷭ҇тарь със҇ мѵриз҇ма̑ хꙋ́бава и҆ бл҃гоꙋ́хаеше си́чⷭ҇ка цр҃ква 12.112б; ѿ чю́до стра́шно и҆ прѣсла́вно. ѿ товà какⷭ҇во щешь посмѣ́рено; дѣ̀то ѐ вы́шныи бг҃ъ. а҆ то́го ѿклевета́ха кто̀ лѣ́стника дѣ̀то мꙋ а҆́гг҃ле пѣю́ть 35.258б.

ед.: м. прѣсла́вномꙋ 39.309, *ср.* прѣсла́вно 11.97, 11.103б, 34.249, 35.258б, 39.312б, прѣславно 12.112б, 33.235, прѣсла́вное 36.273.

прѣслушание *ср.* (2) *Подслушване, слухтене с цел да се навреди някому.* и҆́ сьсѣ́динь щѐ да о҆мрьси̑ женьта сьсѣ́ди́нꙋ своѐмꙋ. и҆́ щѐ да ѐ крьво̀мѣшьство. клеве́ти, прѣслꙋ́шанїе. зави́дѣнїе. о҆ба́жданїе, кама́тⷭ҇ство, ла́комⷭ҇ство, и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го злы̑ни щото̀ стрꙋ́вать чл҃ците 32.224.

ед.: прѣслꙋ́шанїе 20.209б, прѣслꙋ́шанїе 32.224.

прѣснец *м.* (3) *Пресник, безквасен хляб, преснец.* и҆ погле́да и҆лїа́ и҆ видѣ̀ при въз҇гла́вїето мꙋ прѣсне́ць то́пль и҆ крьча́кь во́да 11.90; и҆ о҆тидѐ гедеѡ̑ и҆ закла̀ ꙗ҆́ре, и҆ свари́ го, и҆ ꙋ҆зѐ є҆ди́нь прѣсне́ць. и҆ при́нось доне́се това̀ а҆́гг҃лꙋ да ꙗ҆дѐ 11.88.

ед.: прѣсне́ць 11.88, 11.90; *мн.:* прѣсънⷭ҇ци 11.93б.

прѣста *от стб.* прѣстати *св.* (5) *Престана, спра да върша нещо, преустановя някаква дейност.* и҆ тога́зи прѣста̀ гро́бⷭ҇ть є҆вⷭ҇до́ѯїи да се̑ трьси. того̀ мл҃твами помл҃ꙋ́й на́сь а҆ми́нь 12.120б; и҆ тога́зи повелѣ̀ бг҃ъ а҆рхистра́тигꙋ михаи́лꙋ, и҆ прѣста̑ да ꙋ҆бива є҆врѣ̑искыте лю́дїе 11.90. // *Спра, престана да се проявявам (за природно явление).* ст҃ыи нико́лае помосѝ намь, и҆ довⷭ҇та́саи ꙋ҆ то́изи ча̑ о҆́ти погынъхⷭ҇ме. и҆ прѣста̀ та́зи бꙋ́ра оу҆ тоꙗ ча̑ 15.152.

аор.: 3ед. прѣста̑ 11.89б, 11.90, 33.239б, прѣста̀ 12.120б, 15.152.

прѣставление *ср.* (2) *Кончина, смърт, представяне.* и҆ сл҃нце и҆сте́че. и҆ то́и

inslav

сѝ дꙋшѣ́ть прѣда́де, и̇ прѣстави се. и̇ покры̑ха мꙋ, о̀бра́зь със҆ кр҃ѣпа. и̇ на́поконь землѧ̀... и̇ така̀ бы̑ нѥ́гово чю́дно прѣставлѥ́нїе 6.48б.

ед.: прѣставлѥнїе 6.41, прѣставлѥ́нїе 6.48б.

прѣставя се *св.* (45) *Прен. Представя се (пред Бога), умра.* и̇ на́поконь раз҆бра̀ ст҃ыи ко́з҆ма, ка́к҆ ѐ, прїе́ль дамїа́нь тр҃ѝте ѩ̀ица̀. и̇ заръчѝ кога́ се прѣста́ви ст҃ыи дамїа́нь, да мꙋ̑ не погребꙋ́ть тѣ́лото бли́зꙋ при нѥ́говото. а̇̀мѝ дале́чь да мꙋ е гро̑бь 10.76б; и̇ цѣлова́ха го, и̇ мнѡ̑го жал҆но плака́ха. и̇ сл҃нце и̇сте́че. и̇ то́и сѝ дꙋшѣ́ть прѣда́де, и̇ прѣстави се. и̇ покры̑ха мꙋ, о̀бра́зь със҆ кр҃ѣпа. и̇ на́поконь землѧ̀. и̇ пои̇дохо сѝ 6.48б. **прѣставя се к господу.** *Представя се, почина, издъхна, умра.* и̇ ре́че слава бг҃ꙋ за си́ч҆кото, а̇̀ми́нь. и̇ прѣста́ви се кь г҃ꙋ 12.120б; и̇ ст҃ыи нико́лае, раз҆болѣ̀ се мал҆ко, и̇ прѣста́ви се съ ми́рѡ̑. къ г҃ꙋ 15.150б.

сег.: 3ед. се прѣста́ви 2.14б, 10.76б, сѐ прѣста́ви 15.150б; *аор.: 3ед.* прѣста́ви се 2.13, 10.76б, 11.10б, 12.120б, 14.127б, 14.128², 15.138, 15.150б, 17.175б, 17.176, 37.279, се прѣста́ви 3.20б, 4.26, 11.104б², 12.109, 12.109б, 14.126б, 14.130², 14.130б², 15.140б², сѣ прѣстави 6.41б, прѣстави се 6.48б, 10.76б, 12.112, сѐ прѣста́ви 12.112, сѐ прѣста́ви 15.150, *3мн.* прѣста́виха се 8.55, 15.133б, прѣста́вишѣ̑ (!) 10.76; *плусквамперф.: 3ед.* се бѣ́ше прѣста́виль 40.323; *форми от перф. тип: 3ед.* сь ѐ прѣставиль 2.15, сь ѐ прѣста́виль 2.15, сѣ̀ ѐ прѣста́виль 14.130; *бъд.: 3ед.* щѐ да се прѣста́ви 8.56, 8.57, щѐ да сѐ прѣста́ви 14.129б; *бъд. предв.: 3ед.* бѣ́де сь прѣста́виль 2.15.

прѣстана *св.* (11) *Престана, спра да върша нещо, преустановя някаква дейност или проява.* а̇̀мѝ прѣ́вѣнь да тѐ закльнѧ̀ в҆ бг҃а, да не прѣста́нешь, а̇̀мѝ да се мо́лишь за ме́не. давно̀ полꙋ́чь ѡ̑ бг҃а ми́лость кога̀ бѣ́де ѡ̑н҆зи де́нь, дето щѐ да сѣ́ди бг҃ъ 17.168б; и̇ си́ч҆кыте ѐзера и̇ кла́ден҆ци ве́кѥ не щѣ́ть да текѣ́ть. а̇̀мѝ щѣ́ть да прѣста́нать 18.189б; и̇ ѡ̑кога̑ прѣста́нѣ̑ гонѥ́нїе и̇ мѣ́ка на хр҃тїа́не, и̇ цр҃твꙋ́ваше вели́кыи цр҃ь кон҆станти́нь бл҃гочѣ́стивы̑ и̇ хр҃тїа́н҆скы̑. та̀ и̇мь напра́виха та́мо ꙋ̑ ри́мь цр҃ква, и̇ поло́жиха мо́щите и̇̑мь вь цр҃квата 5.40; посем҆сега прѣста́нѣ̑ за́висть фарисе́йскаа. и̇ ꙋ̑ми́ри се вра̀жда і҆ꙋ́де́иска, и̇ съвръ́ши се, дꙋ́мата на книжниците 35.259б.

сег.: 2ед. прѣста́нешь 17.168б, *3ед.* прѣста́не 6.42б, 11.89б, *3мн.* прѣста́нать 39.303; *аор.: 3ед.* прѣста́нѣ̑ 5.40, 35.259б, прѣстань 15.136б, прѣста́нъ 15.149, *3мн.* прѣста́ньше 33.239б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да прѣста́нать 18.189б, щѣть да прѣста́нать 18.195б.

прѣстанал *прич.* (1) *Като прил. Престанал, който вече не се проявява.* чл҃кь, ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы па́ра и̇ пра̑ и̇ пе́пель вѣ́тро̑ развѣанн҆ы̑. и̇скра ско́ро ли́ѱала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ꙋ̑гасена 31.216.

мин. деят. ед.: м. прѣста́наль 31.216.

прѣстанувам *несв.* (11) **1.** *Преставам, спирам да върша нещо, преустановявам някаква дейност.* и̇ прѣбы̑ та́мо̑ врѣ́ме нема́ло въ тьмни́ци, и̇ та́мо не прѣста́нꙋваше, а̇̀ми гы̑ ꙋ̑чаше и̇ ꙋ̑твръжда́ваше да сѐ не ѡ̑ме́тньть ѡ̑ вѣ́ра х҃ва 15.139; а̇ лꙋка́выи дїа́воль не прѣста́нꙋваше да ю̀ пла́ши. и̇ мнѡ̑го пѫ́ти сѐ прѣтва́раше ка́то̑ ѕвѣ̀рь стра́шнь, давно̑ бы̑ ю̀ ꙋ̑плашиль да о̀ста́ви пꙋ́стыня 8.56; и̇ дн҃е́ска и̇ нощѐска не прѣста́нꙋваше да ꙋ̑чи дꙋ́мы бж҃твны за хр҃тїа́н҆ство 9.62б. **2.** *Отстъпвам; отказвам се от определени убеждения, вяра.* а̇̀мѝ то́и не прѣ҆ста́нꙋваше ѡ̑ нѥ́говото добро̑ и̇ мꙋ́дро бж҃твно ꙋ̑че́нїе 9.62б.

сег.: 1ед. прѣста́нꙋвамь 12.114, *3ед.* прѣстанꙋва 12.113, прѣста́нꙋва 15.152б, *3мн.* прѣста́нꙋвать 4.24б, 31.220; *имперф.: 3ед.* прѣста́нꙋваше 8.56, 9.62б, 12.111, 15.139, 15.140б, прѣ҆ста́нꙋваше 9.62б, *3мн.* прѣста́нꙋваха 8.56; *пов.: 2ед.* прѣста́нꙋваи 17.169.

прѣстол *м.* (31) **1.** *Престол; поставен на високо място и украсен стол, който може да се заема само от монарх, висше духовно лице или Бог,*

inslav

символ на светска или духовна власт; трон. и҆ и҆злѣ́зее (!) ц҃рь конˀстанˀти́нь и҆ сѣ́де на свои̑ прѣсто́ль. и҆ ѿ є҆дна̀ страна нѥ́мꙋ, сѣ́днъше с҃ты̀ ѻ҆ц҃и, р҃нѳ. и҆ ѿ дрꙋ́га страна̀ нѥ́мꙋ, с҃ты̀ ѻ҆ц҃и, р҃нѳ. и҆ съста́ви се вели́кь събо́рь 15.141; и҆ є҆динˀ ѿ ѡ҆нїа̑ а҆рхг҃глы… станѣ̑ грьдѣли́вь. и҆ помы́сли и҆ рѣ̑. да поста́влю прѣсто́ль мои̑. на н҃бе́то. и҆ да бꙋ́дꙋ и҆ а҆́зь по̑о̑бнь вы́шнѥмꙋ бꙋ̀ 11.83б; и҆ вˀ то́изи ча̑ и҆ ѿ грѣ́шныте ч҃лцїи а҆г҃глы̀ прихо́деть прѣ̑ прѣсто́ль бж҃їи пла́чать и҆ ви́кать и҆ и҆дать на по́клонь ꙋ̀ ко́ито и҆́мь є҆̀, ча̑ рече́но 32.225. // *Образно.* защо̑ и҆са́сїа (!) пр҃ркь ка́же за х҃а. н҃бе́то є҆ ме́не прѣ́столь. а҆̀ земла́та ми е по̑нѡ̑жїе на мо́йте нѡ̑sѣ̀ 38.287.

2. *Прен. Длъжност в църковната йерархия.* и҆ слꙋ́шаите какˀ го пока́за бг҃. че є҆ праве́дˀнь и҆ достои́нь. въ ѡ҆нїа̑ дни̑ прѣста́ви се стрыка́ мꙋ̀, что̑ дрьжа́ше тога́зи прѣсто́ль вл҃чьскыи на о҆нова̀ мѣ́сто 15.138; и҆ хо́дѣше проклѣ́ть ѡ҆ˀнˀзи три́щˀклѣ́тыи а҆́рїа. и҆ кога́ се пе́трь а҆рхїепк҃пь прѣста́ви. и҆ прїѐ вл҃чьскыи прѣсто́ль въ а҆леѯа҃нрїи а҆хи́ла и҆́мето мꙋ̀ 15.140б; и҆ о҆сти́ше го по за́конь, и҆ поста́вище го на прѣстоль і҆ѡа́ннꙋ бг҃о̑ сло́вꙋ 12.112б; и҆ на оу҆трѣ̑ го поста́вище, и҆ рꙋко̑ поло́жише да є҆ ст҃ль на ѡ҆ˀнˀзи прѣсто́ль 15.138б.

сѣдя на прѣстол. *Заемам определена длъжност.* и҆ метнѣ́ха рѣ̑ на нѥ́го. о҆́ти ꙗ҆де́шь и҆ кр҃ти́ль є҆сѝ, и҆ да не̑ сѣди́шь вѣ̑кѥ на прѣсто́ль защо̑ ти не по̑о̑ба́е 12.115.

ед.: прѣсто́ль 8.57, 11.83б, 11.84, 12.111, 12.112, 12.112б, 12.115, 12.119б², 15.138, 15.138б, 15.139б, 15.140б², 15.141, 18.199б, 34.249, 38.287, прѣстоль 12.112б, 12.119, 32.225, 32.231, прѣ̑сто́ль 18.179б, прѣ̑столь 36.269, 38.287, *чл.* прѣсто́ла 38.287, прѣсто́лать 39.311б; *мн.:* прѣсто́ле 18.179, прѣстоле 18.199б, *чл.* прѣсто́лыте 11.83, прѣсто́лете 12.112.

прѣстолник *м.* (1) *Само мн. Престолници, название на един от деветте небесни чина.* тогі́ва щьть да прїи́дꙋть, ѳ҃. чи́нѡве. сѝ р҃ѣ. воєво́ды н҃бные. а҆г҃глы, и҆ а҆рхˀг҃глы, и҆ прѣсто́лˀници бж҃їи. и҆ кме́тове пры́вы гн҃двы, си́лы, мнѡ̑го̑ о҆́чи́таа херꙋві́мы, и҆ шесто̀ крила́таа серафі́мы 18.199б.

мн.: прѣсто́лˀници 18.199б.

прѣсторя *св.* (3) *Престоря, направя нещо или някого да придобие друг вид или същност, променя.* и҆ донесе си́чˀкото сѝ има́нїе. и҆ ста́нѣ̑ и҆ то́и кало́ерь на то́изи монасти́рь дохїа́рь. и҆ прѣсто́рѝ си и҆́мето несѡ̑фить 11.100б; та̑ заради̑ това̀ ще́лъ да сѝ пока́же сво́ата магїа, та̑ прѣсто́ри че̑ е бы́ль ꙋ̀мрѣ́ль то́йзи вˀ гро́бать, а҆ то́и бѣ́ше жи́въ 39.305.

аор.: Зед. прѣсто́рѝ 11.100б, прѣсто́ри 39.305; *форма от перф. тип: Зед.* прѣсторилˀ 5.35б.

прѣсторя се *св.* (2) *Престоря се; приема вид, който не отговаря на действителността.* и҆ дїа́воль па́кˀ се прѣсто́ри като̑ во́йнь. и҆ ꙗ҆ви́ се ца́рꙋ, и҆ рѣ́ мꙋ̀. види́шь ли ѡ҆ ца́рꙋ. ка́кь чи́ни ма́гїа то́йзи чюжди́нець 37.276; и҆ па̀кь а҆г҃гла не мо́жахꙋ видѣ̀ ѡ҆нїа̑ влѣ́сˀвы какˀвьто є҆ а҆̀ми̑ се прѣсто́ри съсˀ бж҃їе повелѣ́нїе, като̑ ѕвѣ̑ѕа 33.245.

аор.: Зед. се прѣсто́ри 33.245, 37.276.

прѣступление *ср.* (3) *Престъпление; действие, което нарушава християнския закон; прегрешение.* и҆́ затова̀ като̑ прѣстъпникь бж҃їи. и҆зˀгнань бы̑ ѿ ра́и, и҆ това е прѣстꙋплѥ́нїе а҆да́мово 33.234б; и҆ но́во сл҃нце на но́вы людїе бл҃ве́нїе просвѣ́ти. и҆ що̀ бѣ́хˀмѣ и҆спа́дньле ѿ ра́и, ради̑ же́нˀско прѣстꙋплѥ́нїе. и҆ па̀кь сега̀ ради̑ же́нˀско ро́ѫ̑ство врати́хˀме се оу҆ ра́и 3.17б.

ед.: прѣстꙋплѥ́нїе 3.17б, 21.210б, 33.234б.

прѣступник *вж.* **прѣстъпник**

прѣступя *вж.* **прѣстъпя**

прѣстъпник *м.* (2) *Престъпник; лице, което престъпва, нарушава определени норми на поведение.* и҆ ре́че мꙋ̀

inslav

захáрїа. оўбóи се ѝсѝфе ѿ гѣ бá своего. и̇ съмы́слѝ се чтô стóри бъ даѳáнꙋ и̇ а̀вирóнꙋ, какъ сê просѣ́де землѧ̀та пô тѣ́хь и̇ погльте гы жи́вы. защô прѣстꙋ́пници бѣ́хꙋ нá бжїи зáконь 13.124б.

ед.: прѣстъпникь 33.234б; *мн.:* прѣстꙋ́пници 13.124б.

прѣстъпувам *несв.* (1) *Престъпвам, не зачитам нещо установено, нарушавам.* и̇ дои̇дѐ ѿ бá глá та мꙋ̀ кáже. рéчѝ на тїа лю́дїе щотó са на тоизѝ свѣ́ть жи́вы. защò прѣ́стьпꙋвать моà заповѣ̀ и̇ товáрѧть грѣ̀ на грѣ̀, и̇ прогнѣвáвать гá бá 32.223.

сег.: 3мн. прѣ́стьпꙋвать 32.223.

прѣстъпя *св.* (15) **1.** *Престъпя, премина през нещо, прекрача.* и̇ когà да прѣстъ́пѧ прàгьть, а̏зь не мóга. си́чъ́ки ꙋ̀лѣ́зоха лéсно, а̀ мéне кáто да речéшь че ми нѣ́кои брàни и̇ не пꙋ́ща мê 17.170. **2.** *Престъпя, не спазя нещо установено, не зачета.* и̇ дїáволъ мꙋ̀ завидѣ̀ и̇ прѣльсти прь́вѣнь, прь́ваго чл҃ка съсъ нѣ́говата мꙋ̀ женꙋ̀ ѐвва. и̇ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж҃їю ради̇ защô въкꙋ́сиха ѿ дрьвóто 15.131б; а̀ко ли сé нѣкои не поклони̇ на цáревь ѻ̏брáзь. и̇ прѣстꙋ́пи цáрево повелѣ́нїе тоизи чл҃кь да сê ꙋ̀мéтне ꙋ̀ пламень на пéщь раждежéннаѧ̀ 11.92.

сег.: 1ед. прѣстъ́пѧ 17.170, прѣстъ́пе 33.243, *3ед.* прѣстꙋ́пи 11.92, *2мн.* прѣстъ́пате 20.208, *3мн.* прѣстꙋ́пѫть 36.271б; *аор.: 1ед.* прѣстъ́пѝ 38.285, *3ед.* прѣстꙋ́пи 16.157б, прѣстьпи 33.234б, прѣстъ́пи 33.246, 35.258, 38.284, *1мн.* прѣстъ́пихъмê 33.233, *3мн.* прѣстꙋ́пиха 15.131б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѝ прѣстъпи 11.86б, щѝ прѣстъ́пи 33.242.

прѣсъхна *св.* (2) **1.** *Пресъхна, загубя водата си (за водоизточник).* а̀ пáкь кои̇то са на зáпадь лю́дїе, а̀ тїе дꙋ́мать. є̏лáте да и̇деме на и̇́стокь, ѻ̏тї е тáмь подобрô, че и̇́ма тáмь сегà водâ защô тáмь и̇сти́че. тâ прѣсь́хне дотꙋ́ка догдѐ дои̇де до нâ, а̀мѝ да и̇деме, тáмо 18.193. **2.** *Прен. Престана, прекратя съществуването си, пресекна.* а̀ми щê си́чъ́кото да сѐ потьпъ́че и̇ да сѐ заборавы тогѝва, кóмъ́ка и̇ нáфора не щѐ векѝ̂ да и̇́ма, и̇ мл҃ба и̇ чьтéнїе щê да прѣсь́хнѐ 18.193б.

сег.: 3ед. прѣсь́хне 18.193; *бъд.: 3ед.* щê да прѣсь́хнѐ 18.193б.

прѣтварям *несв.* (1) *Претворявам; променям някого, като изменям същността му.* не сосáха ли тебѣ̀ толъ́ва (!) лю́дїе… а̀ми си дошь́ль да прѣлъ́стишь и̇ прѣмꙋ́дрите а̀фи́нѧне, съсъ твоáта лъ́сть детô прѣтвáрашь лю́дїе та гы̀ и̇сцѣлѣ́вашь и̇ блáзнишь гы̀ 36.269.

сег.: 2ед. прѣтвáрашь 36.269.

прѣтварям се *несв.* (3) *Претворявам се, ставам друг, преобразявам се.* а̀ лꙋкáвыи дїáволь не прѣстáнꙋваше да ю̀ плáши. и̇ мнѡ̀го пъ́ти сѐ прѣтвáраше катô ѕвѣ̀рь стрáшнь 8.56; и̇ тьмы тьмами. а̀мѝ и̇ тóи не и̇зрéче колъ́ко са на чéть. и̇ [и̇́]мать ѿ бá а̏гг҃лы и̇ бл҃гть да се прѣтвáрѧть на ѻ̏брáзь, на какъвь и̇́мь повелѝ бъ 11.83.

сег.: 3мн. се прѣтвáрѧть 11.83; *имперф.: 3ед.* сѐ прѣтвáраше 8.56, *3мн.* прѣтвáраха се 6.45б.

прѣтворя *св.* (10) **1.** *Претворя; променя външния вид на някого, преобразя.* и̇ тóꙗ чâ, сáмъ́сѝ гь при тѣ̀ дои̇дѐ. и̇ прѣтвóри сѝ ѻ̀брáзь катô ѳóмꙋ а̀пл҃ꙋ, и̇ зѐ да дꙋ́ма съсь ѿнѣ̀зи мóмь 7.50б. **2.** *Претворя, променя същността на нещо, превърна нещо в друго нещо.* и̇ тóꙗ чâ слꙋ́чи се стыи ѝсѡáннь тáмо… и̇ сѣнô. прѣтвóри на злáто, и̇́ дáде ѿномꙋ̀зи є̀врêинꙋ 6.48. **3.** *Прен. Променя убежденията на някого, накарам някого да смени вярата си.* и̇ си́чъ́ките лю́дїе бѣ́ше дїáволь прѣтвóриль да се бꙋ̀ не поклáнѧть. а̀ми да се поклáнѧтъ на и̇́доле безъ́дꙋ́шны 3.16. **прѣтворя ума на някого.** *Променя нечие мислене и поведение.* и̇ видѣ̀ цàрь че не мóже нѝкакь ꙋ̀мѣ̀ть да и̇́мь прѣтвóри тогáзи повелѣ̀ да гы̀ и̇зведꙋ̀ть на є̀днò поле. и̇

inslav

да пꙋстеть на тѣ̑ ѥ̑дного̀ лѣ̑ва гладна 5.39; и ѝпоконь пàкь поми́сли давно́ мꙋ прѣтво́ри ꙋ̑мѣ̑ть. и̇ повелѣ̀ да го затво́реть въ тьмницꙋ̀, давно́ би се ѡ̑бръ̑наль кам'то нѥ́гова вѣрà 9.64.

сег.: 3ед. прѣтво́ри 5.39, 9.64; *аор.: 3ед.* прѣтво́ри 3.16, 6.42б, 6.48, 7.50б, 10.77б, 11.84б, *3мн.* прѣтво́риха 6.43; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̑ше прѣтво́риль 3.16.

прѣтворя се *св.* (7) **1.** *Претворя се, променя външния си вид, преобразя се.* и̇ пои̇дѐ и̇ дове́де два̀та а̇рх҃ггла михаи́ла и̇ гаврїи́ла. на о̇бра́зь прѣтво́риле сѣ̑ катô ѥ̑дны̑ болѧ́ре 11.105б; прѣтво́ри се о̑н'зи дїа́воль ка́тô жена̑ вдови́ца и̇ сы́рота и̇ дрьжѝ въ рꙋцѣте си̑ съ̑дь плѣ̑нь със' масло 15.151б. **2.** *Претворя се, превърна се в нещо различно.* и̇ тога́зи се па́кь прѣтво́ри о̇нова̀ сла́д'кое ви́нô на́ водâ 10.79.

аор.: 3ед. се прѣтво́ри 4.25б, 10.79, прѣтво́ри се 10.79, 15.151б, 37.278б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ̑ха се прѣтво́риле 6.45б; *форма от перф. тип: 3мн.* прѣтво́риле сѣ̑ 11.105б.

прѣтегля *св.* (1) *Претегля, премина част от живота си в несгоди и затруднения.* и̇ заради̇ те́бе прѣте́глѝ вдови́ш'ка нивóлѧ. и̇ чтô ми̑ е нѣ̑чтô мнѡ̑го трѣ̑бꙋва́ло. а̇́зе с'мь прѣтрьпѣ̑ла. и̇ ꙋ̑пазила си́ч'кото ба́щино ти̑ има́нїе цѣлô 12.109б.

аор.: 1ед. прѣте́глѝ 12.109б.

прѣтеглям *несв.* (1) *Претеглям; претърпявам, преживявам тегло, изпитание.* и̇ ѐдны̀ хр҃тїа́не о̑́чи́вѣстно и̇сповѣ́дꙋваахꙋ х҃а, ка́кь ѐ и̇стинныи бг҃ъ. и̇ прѣте́глѧха голѣ̑ма мꙋ́ка, и̇ и̇з'мрѣха. а̇̀ дрꙋ́гы ѡ̑ голѣ̑мь стра̑. и̇ ѡ̑мѣ̑тахꙋ се ѡ̑ х҃а, и̇ покла́нѧхꙋ се на и̇́долыте 15.139.

имперф.: 3мн. прѣте́глѧха 15.139.

прѣтека *св.* (1) *Прекъсна, попреча някому да се изкаже докрай.* а̇̀ ти̑ слꙋ́шаи̇ и̇́ оу̑чи́ се. нѝкогы по́старого не прѣтечѝ съсь дꙋ́ма 1.5б.

пов.: 2ед. прѣтечѝ 1.5б.

прѣтичам *несв.* (1) *Прекъсвам, преча някому да се изкаже докрай.* и̇ ни́кога ста́рого не прѣти́чеи съсь дꙋ́ма та мꙋ дꙋ́ма̀ насре́ща 1.5б.

пов.: 2ед. прѣти́чеи 1.5б.

прѣтръпя *св.* (34) *Претърпя, изтърпя докрай страдание, понеса, претегля.* и̇ на грьдї́те мꙋ ѻ̑ста́выха ками́кь голѣ̑мь тьи̑ бѣ̑ше ца́рь ре́кль и̇ така̀ прѣтрь̑пѣ̀ с҃тыи̇ доу̑трѣ̀, и̇ ба̑ бл҃года́реше 39.299; и̇ на то́изи свѣ̑ть так'во́зи поте́глиха ради̇ любо́вь х҃ва и̇ прѣтрьпѣ́ха то́л'козн скрьбь и̇ бѣда̀ 5.40; зло̀ ны̑ чи́нѧть, и̇ скрьбѧ́ть. а̇̀ ны́е това̀ нѝ на ꙋ̑мь да не пола́гамѐ а̇мѝ да прѣтрьпѝ, да си̑ вѣ̑ра не да́ваме 16.158б.

сег.: 2ед. прѣтрьпи́шь 5.30б, *3ед.* прѣтрьпѝ 18.191, *1мн.* прѣтрьпи̇́ 5.27б, 9.75, прѣтрьпимь 35.256б, прѣтрь̑пимь 39.319б, *3мн.* прѣтрьпѧ̀ть 15.139, прѣтрьпе́ть 18.191б; *аор.: 1ед.* прѣтрьпѣ̀ 12.109, прѣтрьпѣ́хь 35.265, *3ед.* прѣтрьпѣ̀ 5.27б, 5.31б, 12.119, 35.256б, 35.258[2], 35.259, 38.293, прѣтрьпѣ̀ 35.259, 38.287, прѣтрь̑пѣ̀ 38.285, прѣтрь̑пѣ̀ 39.299, *2мн.* прѣтрьпѣ́х'те 5.39б, *3мн.* прѣтрьпѣ́ха 5.40, 15.132, 36.267б, прѣтрьпѣ̑ха 32.225б, 34.254; *форми от перф. тип: 1ед.* с'мь прѣтрьпѣ̑ла 12.109б, *2ед.* си прѣтрьпѣ̑ла 12.109б, *3мн.* сѣ̑ прѣтрьпѣ́ле 9.70б; *бъд.: 2ед.* ще́шь да прѣтрьпи́шь 6.43б; *пов.: 2ед.* прѣтрьпѝ 1.5, *описат. 1мн.* да прѣтрьпѝ 16.158б.

прѣтръпявам *несв.* (2) *Претърпявам, изтърпявам докрай страдания, понасям, претеглям.* катô ре̑ и̇ х҃с въ своѐ є҃ѵ҃лїе є҃же ѡ̑ ма̑ѳеа прѣтрьпѣ́вы̑й же до кон'ца̀. ты̑й сп҃се́нь бꙋ́деть 18.191; є҃ла́те и̇ вы́е м҃ници. о̑́ты ка́зꙋвале мо́ето и̇́ме пра̑ цáрїе и̇ пра̑ целѣ́те и̇ прѣтрьпѣ́вах'те мнѡ̑го мѣ̑ка и̇ стопѣ́ванїе тѣло́то си̑ зара̑а мо́ето и̇́ме 18.202.

имперф.: 2мн. прѣтрьпѣ́вах'те 18.202; *прич.: мин. деят. I ед.: м.* прѣтрьпѣ́вы̑й 18.191.

прѣтрѣба *ж.* (1) *Заповед, искане за нещо, повеля.* а̇то́ гы не найдѐ ꙋ̑ то́ѧ ча̑, а̇мѝ бѣ̑ха о̑́тишлѐ нѣ̑где да съвръ̑шꙋть прѣтрѣ̑ба нѣко́а гп҃ди́нꙋ си. тьк'мо

inslav

ви́дѣ ѐv҆ста́тїа ѿдале́че катѡ̀ сѣдѣ́ше по̑ сѣ́нницата 5.37.

ед.: прѣтрѣ́ба 5.37.

прѣфатам *несв.* (1) *Прен. Проумявам нещо, извличам поука, осъзнавам.* ѻ҆́ти бѣ̑ сва́кого чл҃ка ѡ҆ста́ви на своѧ̀ во́лѧ̀, ꙗ҆̀ко добро̑ ѻ҆́быче ꙗ҆̀ко лѝ зло̀. са́мь се́бѣ си да бѫ́де чл҃кь кри́вь. и҆ ѿсе́гы прѣфа́тайте нѝкогы̑ да не сто́рите нѣ́що ѿ щото̑ ре́кох҆ме, ѻ҆́ти са̀ злы̑ и҆ вѣн҆ка са ѿ заръчанїе бж҃їе 1.3.

пов.: 2мн. прѣфа́тайте 1.3.

прѣхождам *несв.* (1) *Преминавам, отивам от едно място на друго, преходждам.* и҆ то́изи ча̑ ѿгово́ри а҆́гг҃ль и҆ ре̑ ми́. є҆́ла сл҃ѣ́ мене па́влѥ, да ти̑ пока́жа гдѐ живѣ́ать си́ч҆ки ст҃цїи, и҆ се́лища на праве́дны̑ лю́дїе кога̀ прѣхо́ждать ѿ то́изи свѣ́ть 32.226.

сег.: 3мн. прѣхо́ждать 32.226.

прѣхраня *св.* (1) *Прехраня, погрижа се за прехраната на някого, изхраня.* и҆ защо̑ вы м҃. го́динь прѣхра́ни въ пꙋ́стынѧ тѣ̀ а҆̀ вые го ꙋ҆́бих҆те въи́стинꙋ рожде́нїа ѐхы́днова є҆́стѐ. като вы̑ і҆ѡа́ннь кр҃тель дꙋма́ше 35.259.

аор.: 3ед. прѣхра́ни 35.259.

прѣхубав *прил.* (4) *Прехубав, извънредно хубав, прекрасен.* и҆ тогива̀ повелѣ̀ ца́рь и҆ з҆гра́диха ст҃мꙋ че́р҆кова прѣхꙋ́бава на и҆́ме нѥ́гово 39.311б; а҆̀мѝ прово́диха. ге́мїи да съберѣ́ть мрамо́ре по мѣ́ста̑ стлѣ́повѣ каме́нны. ѿи҆до́ха и҆̀ събра́ха. мрамо́рѣ прѣхꙋ́бавѝ и҆ и҆з҆бра́нны 39.312.

ед.: ж. прѣхꙋ́бава 39.311б; *мн.:* прѣхꙋ́бавы̑ 1.7б, прѣхꙋ́бави 18.179, прѣхꙋ́бавѝ 39.312.

прѣчета *св.* (5) *Преброя, установя количеството на нещо чрез броене, пречета.* и҆́дѝ и҆ прѣчетѝ ми лю́дїете ѿ вир҆савѣ̑и, да́же до да́на. и҆ принесѝ ми писмо́то. да ви́дѧ ко́л҆ко сѣ̀ лю́дїе по̑ мо́ето ца́р҆ство 11.89; и҆ прѣче́те гы, и҆ наи́де, т҃. жлъти́цы. ра́дость неизрѣ̑ннаа и҆спл҃ни мꙋ се срѣ́це́то 15.134б.

сег.: 3ед. прѣчетѐ 5.35б; *аор.: 3ед.* прѣче́те 5.35б, 15.134б, прѣ́чете 11.89; *пов.: 2ед.* прѣчетѝ 11.89.

прѣчист *прил.* (5) **1.** *Прен. Пречист, който е най-чист в духовен смисъл, свят.* затова̀ и҆ прѣчи́сты̑ бѣ̑ дѣ́то чи́сто лю́бы. слѣ́зе на землю, да ѡ҆чисти на̑, ѿ прѣгрѣше́нїето а҆да́мово 13.125; и҆ събꙋ́ди се ѿ сн҃ь парамо́нарь и҆ и҆ска таквѡ́зиго чл҃ка. и҆ не мо́же да на́йде а҆̀ то́й се помл҃ѝ прч҃тѣи бц҃и. да́ мꙋ и҆́вѝ того́зи бж҃їа 40.321б. **2.** *Като същ. Богородица.* пази́ се ни́какь нѝкогы̑ да се не клѣне́шь, нѝ въ ст҃ое є҆v҆лїе, нѝ въ цр҃ква, нѝ въ дрꙋ́го нѣ́що а҆̀ко се и҆ за́ра̀ и҆сти́на клѣне́шь, гол҃ѣ́. гр҃ѣ́ и҆ма́шь на д҃шь́та своа̀, нѣ̀ нито̑ та́ко ми х҃а да ре̑шь нѣ́когы. нѝто̑ тако ми прч҃тꙋ не речѝ. нѝ тако ми нб҃о и҆ землѧ̀ 1.3.

ед.: м. прѣчи́сты̑ 13.125, прѣ́чисть 33.232, *ж.* прч҃тꙋ 1.3, прч҃таѧ 15.132, прч҃тѣи 40.321б.

прѣчюден *прил.* (3) *Пречуден, който буди голямо удивление, много чуден.* ѿтворѣ́те (!) си̑ ѻ҆́чи́те. ва́ши д[ет]о гы и҆́мате на срѣ́цето и҆ послꙋ́шаите съси́ч҆ко (!) [срѣ̑]це тїа́ дꙋ́мы що щѣ̑ да вы̑ ка́жа стра́шны и҆ прѣчю́дны дꙋ́мы 18.177б.

ед.: ср. прѣ́чюдное 18.185б, прѣчю́дно 39.309; *мн.:* прѣчю́дны 18.177б.

прѣям се *св.* (1) *Само мн. Изядем се един другиго, разкъсаме си плътта с ръфане.* затова́ сме длѣ́жны и҆ ны́е хр҃тїане… послꙋша́нїе да и҆́маме на хв҃ыте дꙋ́мы… и҆ да не́маме вра̀ждъ є҆́динь на дрꙋ́гыго, нѝ за́висть, като̑ ками́ла. и҆ да нѣ̀ смѐ лꙋка́вы. като̑ змїа. и҆ да не кꙋр҆ви (!) да сѐ оскрьнѧ́ваме, като̑ ско́тѡве. и҆ да сѐ не ѡ҆пи́ваме като̑ свинѥ, и҆лѝ да се прѣѧ́демѐ като̑ ди́вы ѕвѣ́рове. и҆ да си̑ не мы́слиме є҆ди́нь дрꙋ́гыи зло̀ 15.156б.

сег.: 1мн. се прѣѧ́демѐ 15.156б.

псалом *м.* (9) *Псалм; църковна песен, съставна част на Псалтира; псалом.* и҆ прѣз҆ си́ч҆ки но́щи бдѣ́нїе и҆ мо́л҆ба

inslav

чи́нꙗхꙋ. и҆ вь ꙋ҆́ста тѣ́хˢны, сѐ ѱалˢмы̀ чьтѣ́ха ꙋ҆ замань. и҆ ни́кога и҆злѣ́зе ѿ тѣ́хˢны ꙋ҆ста, пра́зна дꙋ́ма и҆ли̇̀ ше́га̀ 17.164б; а҆̀ми̇̀ кога ста́нешь ѿ сы́на своѐго а҆́ ты̀ прѣ́вѣнь прославѝ ба҃ ѿ свои́те ꙋ҆ста̀ та чѐ тогы́ва почнѝ да пѣ́ешь ѱалˢмы̀ що ты̀ ѿ ꙋмь поте́гли ѿ сꙋ́трина 31.222б; и҆ тога́зи ѿво́рюваха врата́та монасти́рˢскы. и҆ пѣꙗ́ха на гла҃. ѱало̑ 17.165.

ед.: ѱало̑ 17.165, 17.172б, 32.231б; *мн.:* ѱалˢмы̀ 3.18, 17.164б, 17.175, 31.222б, *чл.* ѱа́лˢмыте 38.290[2].

псалтир *м.* (8) *Псалтир, една от книгите на Стария Завет.* а҆̀ми̇̀ не чю́хˢте ли̇̀ пр҃рькь дв҃дь что̑ ка́же на ѱалˢтирь. г҃ь зна́е помышлѥ́нїе чл҃чьско о҆тї е напꙋ́сто и҆ залꙋ́до 32.231; и҆ въ еднѣ̑ но́щь, и҆злѣ́зе и҆зˢ ке́лїата си̇̑ ст҃ыи са́ва навънˢка и҆ хо́дѣше та́мо и҆зˢ пото́кˢть, и҆ чьтѣ́ше си̇̑. ѱалты́рˢ 14.127; пла́тоне є҆пк҃пе. възми̇̀ є҆в҃лїе, и҆ дв҃двь ѱалˢты́рь и҆ събе́ры бра́тїа мнѡ́го и҆ по́йди̇̀ на въсто́чна стра́на пола́тыте, и҆ запѣ́и, а҆ллїлꙋ́иа. и҆ прочь́ти. є҆в҃лїе 37.280.

ед.: ѱалˢты́рь 14.126, 37.280[3], ѱалты́рˢ 14.127, ѱалˢтирь 32.231, ѱалˢтырь 34.252б, ѱалˢти́рь 37.280.

псе *ср.* (7) **1.** *Псе, куче, вид домашно животно.* и҆ хвати́ ѻ҆́ного́зи момˢка̀, и҆ ꙋ҆да́ви го и҆ раскы́са го. и҆ ꙋ҆зе́ мꙋ ѱѐ ѻ҆́нь́зи рꙋка̑ що̑ бѣ́ше ꙋ҆да́рила а҆пл҃а 7.50; и҆ слꙋчи́ха се пасты́рїе бли́зꙋ при тѣ́зи рѣка̀ и҆ видѣ́ха като̀ но́си лѣ́вь дѣте́то, прови́каха и҆ те́коха съсˢ ѱе́та 5.32б. **2.** *Прен. Зъл, жесток човек.* и҆ кога̀ во́дѣха ѻ҆́нїа́ ѱѐта кры́вопїицы, на распе́тїе го́ль съблѣ́коха го, и҆ жлѣ́чь го напои́ха 12.119.

ед.: ѱѐ 7.50, 7.50б; *мн.:* ѱе́та 5.32б, ѱёта 11.108, 12.119, 18.180, ѱета 20.209.

псоглавец *м.* (1) *Песоглавец, човек с глава на куче.* и҆ мнѡ́го бо́лˢнїи и҆ бѣ̀снїи присты́паха при тѣ́лото на ѻ҆́дрь ст҃го а҆пл҃а, и҆ ѕ҃равы бы́ваахꙋ. и҆ что̑ и҆ма́шь ца́рь ѱо҆гла́вˢци. ꙋ҆ тои́зи ча҃, чл҃чьскы о́бра́зь до́биха 37.279б.

мн.: ѱо҆гла́вˢци 37.279б.

псофисам *св.* (5) *Умра, погубя се, пукна, псовисам.* разˢболѣ́ха се си́чˢките ѿ лю́ты и҆ разли́чны бо́лесты. и҆ сѣ́кы сѐ лишѝ ѿ животь сво́й и҆ ꙋ҆мрѣ́ха ѿ лю́та съмрь̀ть. така̀ и҆ ца́рица є҆вˢдо́ѯїа посл҃ѣ́ и҆ тїа̀ ѱофи̇̀са 12.120б; дїѡклитїа́нь да ре҃мь, и҆ мѧ̑зимїа́нь. ѱофи́саше, и҆ ѿи҆до̀ше на ꙋ҆го́твено и҆мь мѣ́сто въ ѻ҆́гˢнь нега́симыи 15.139б.

аор.: 3ед. ѱофи́са 9.65, 9.66, 9.66б, ѱофи̇̀са 12.120б, *3мн.* ѱофи́саше 15.139б.

псувам *несв.* (7) *Псувам; изричам ругателни, обидни думи и изрази по адрес на някого или нещо.* є҆вре̑е похꙋ́люваме̑ и҆ на пога̀ны вѣ́ры кльне̑ѣ и҆ смѣ́е́мˢ се що̑то на҃ ѱꙋ́вать защо́ се покла́ꙗме кр҃тꙋ 16.162б; и҆ тїа̀ като̑ ви́дѣ ст҃го че мꙋ̑ са свѣ̑заны ръцѣ́те, а҆̀ тїа́ мꙋ припа́де на нѡѕѣ́те, и҆ то́го бл҃года́рѣше, и҆ ца́ратого̀ плю́ѧше. а҆́ боо́говете ѱꙋ́ваше 39.308; гесѡ́рˢгїе хр҃тїа́нина, що̑то е потѣ́пˢкаль на́ша дрьжа́ва, и҆ ѱꙋ́валь є на́шата вѣ́ра… повелѣва̑ да мꙋ̑ ѻ҆сѣ́чете лꙋка́вата нѥ́гова глава̑ 39.308б.

сег.: 3ед. ѱꙋ́ва 21.210б, *3мн.* ѱꙋ́вать 16.162б, 19.208; *имперф.: 3ед.* ѱꙋ̀ваше 39.308; *аор.: 3ед.* ѱꙋва̀ 6.42, *1мн.* ѱꙋва́хˢме̑ 11.102; *форма от перф. тип: 3ед.* ѱꙋ̀валь є 39.308б.

псувам се *несв.* (1) *Само мн. Псуваме се; разменяме си ругателни, обидни думи и изрази с някого.* и҆ щь́ть да се закли́нать вˢ този врѣ́ме за безˢ работа, и҆ щь́ть да сѐ ѱꙋ́вать, и҆ да си̇̑ зави́деть є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ, и҆ щь́ть да сѐ мра̀зѣтˢ, и҆ да си̇̑ дꙋ́мать еди́нь дрꙋ́гымꙋ на при́смѣхь 18.180.

бъд.: 3мн. щь́ть да сѐ ѱꙋ̀вать 18.180.

псуване *ср.* (1) *Псуване; изричане на груби, обидни думи и изрази по адрес на някого; ругаене.* а҆̀ми̇̀ па҃ г҃ь бо҃ь като є҆ мл҃ти́вь. и҆ доми́лѣ мꙋ за а҆́да́ма… и҆ ре҃ на послѣ́дно врѣ́ме, и҆ на послѣ́дны го́ди́ны. да слѣ́зе и҆ да о҆́блѣче пль́ть ѿ ст҃аѧ бц҃а и҆ дв҃ца мр҃їа. и҆ като̑ същѝ чл҃кь си́чˢко пльтьско прѣтры́пѣ хꙋ́ла,

inslav

и҆ ѱ҃ване и҆ заплю́ване, и҆ и҆спьжда́не, и҆ напоко́нь и҆ сьмрѣ̀ть 38.285.

ед.: ѱ҃ване 38.285.

псувание *ср.* (1) *Псуване; изричане на груби, обидни думи и изрази по адрес на някого или нещо; ругаене.* а҆̀зь вы̑ напра́вихь и҆ є҆зы́кь да пѣ́ете и҆ да сла́вите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писа́нїе и҆ да ѿ҃чете ненаѿ҃ченїи лю́дїе. а҆̀ вїе гы ѿтво́рих҄тѐ (!) на льжа̑ и҆ на ѱ҃ванїе на кри́во ду́манїе, и҆ чл҃ку насре́ща да̑ ду́мате 18.204б.

ед.: ѱ҃ванїе 18.204б.

птица *ж.* (6) *Птица, двукрило животно с клюн и пера.* и҆ ка́жеше дїа́конь, така́ ми се мнѣ́ше като хо́дѣх҄ме̑ по цр҃квитѐ ни҆ птица що̀ летѝ така̀ ско́ро чи҆нѣши ми се хо́дѣх҄ме̑ 3.19б; прѣпросла́влень є҆сѝ г҃и бе҃ мои́. о҆́тѝ нѣ̀ си прѣ́даль ме́не в҄ рѣ́цѣ кои́то ме и҆щѣ́ха а҆́мѝ и҆́збавил҄ ме є҆сѝ като̑ п҄ти́ца ѿ при́м҄ка кога́то є҆ ѹ҆ло́вена 39.308б.

ед.: птица 3.19б, пти́ца 17.166, п҄ти́ца 39.308б; *мн.:* пти́ци 18.195, *чл.* пти́ците 13.122[2].

птичи *прил.* (1) *Птичи, който принадлежи на птица.* и҆ погле́да нагорѣ̀ и҆ видѣ̀ пти́че гнѣздо̑ на да́фината и҆ распла́ка се 13.121б.

ед.: ср. пти́че 13.121б.

пусна *св.* (12) **1.** *Пусна, пратя някого някъде с поръка да извърши някаква работа, изпратя.* х҃с пу́снѣ а҆́пл҃ыте по си́ч҄кыте є҆зы́ци да ка́зувать че̑ е дохо́диль х҃с г҃ь на́ земл҃та. и҆ а҆́нтихрі́сть тѣ́и ще да пу́сне лѣ́жеви а҆пл҃ы да и҆зльжа́ть людїе́тѣ като̑ то́й и҆́ще 18.185; и҆ па́кь ду́ма сл҃ѣ тїа рѣ́чи, послу́шаите. ѿкога́то си̑ свры́шиха о҆нїа́ лю́дїе ра́ботата ѿ ба̑ пу́снати, що̀то и҆̑ бѣ́ше зарь́чано, да ре́мь. пр҃рькь и҆лїа́, и҆ є҆нохь 18.186б. **2.** *Пусна; направя нещо да се разнесе нашироко, да проникне навсякъде.* и҆ и҆́мать си́ла да пу́снать сѣ́каква болесть и҆ злы̑на по си́ч҄ката земл҃та ко́л҄кото тїѐ щѣ́ть 18.186б. **3.** *Пусна, оставя да тече (дъжд, вода).* тїе́ и҆́мать си́ла да заклю́четь н҃бе́то да нѐ пу́сне дь́ждь ни҆какь по земл҃та си́ч҄каа 18.186; да́и на́мь да ꙗ҆дем̑ь, да́и на́мь да пїе́мь, о҆́ти и҆з҄ми́раме ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдѹ́ванїе… и҆ речѝ на кладен҄ците да пу́снать вода 18.192.

сег.: 3ед. пу́сне 18.186, *3мн.* пу́снать 18.186б, поу́снать 18.177, пу́снать 18.192; *аор.: 3ед.* пу́снѣ 18.185; *бъд.: 1ед.* ща̑ да пу́сна 18.179б, *3ед.* ще да пу́сне 18.185, щѐ да пу́сне 18.185б, щѐ да пу́сне 18.190, 18.191б, ще да пу́стне 18.196; *прич.: мин. страд. мн.:* пу́снати 18.186б.

пуст *прил.* (16) **1.** *Пуст, който не е обитаван, ненаселен.* и҆ та́мо вь ѿн҄зи ѿстровь и҆ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ съ̑щи слу́га̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь и҆ сѣдѣ́ше вь пу́сто мѣсто, и҆ живѣ́ше със҄ нечи́сты ду́хоове за мнѡ́го годи́ны 6.43б. **2.** *Който е лишен от нещо, който не съдържа нещо.* а҆̀ми това̀ чтѡ̑то є҆ ре́кль а҆́г҃ль і҆ѡси́фу да бѣ́га въ пу́стыню. а҆̀ пу́стыню наре́кова (!) є҆гѵ́п҄ть… а҆̀ми е пу́сть ѿ бл҃ти бж҃їе 33.244б. **3.** *Прен. Злочест, нещастен, клет, самотен.* и҆ то́л҄кова годы́ны пу́сть бы̑, и҆ чю́хь твои̑ гла̑ и҆ нѣ̑ ще да́ ми се ꙗ҆ви́шь чедо̑ моѐ. а҆̀зь тебѣ̀ ѿсѣ́га не могу́ тѣ̀ ви́дѣ 40.323б; и҆ снаха́ и҆́мь пла́че го́р҄ко и҆ ду́ма́ше те́ж҄ко ме́не грьли́ци что̑ е пу́сто люб҄на. ко́л҄ко пу́ста бы́хь годи́ны и҆ ча́кахь да чю́ꙗ твои̑ гла̑. ѿ дне́ка а҆́зь є҆с҄мь вдо́вица и҆ ѿсе́га да пла́чю 40.323б. **пусто мѣсто.** ***а)*** *Пустиня.* въ на́покощни дн҃и̑ ще̑ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь из҄ пу́сто мѣ́сто на людїето. да и҆́мь и҆ссу́ши̑ жилитѣ̀ на си́ч҄кыте и҆ съдѡве сич҄ки щото и҆́мать щѣ́ть да и҆сѣ́хнать 18.178. ***б)*** *Отдалечена, безлюдна територия.* монасти́р҄скыте врата̀ като си са̀ затво́рени. защо́ се не ѿво́рюваха ни҆кога. защо̀ бѣ́ше пу́сто мѣ́сто и҆ не бѣше на пѣ́ть, и҆ ни҆кои не дохо́ждаше 17.165.

ед.: м. пу́сть 33.244б[2], 40.323б, *ж.* пу́ста 11.107б, 20.208б, 40.322, 40.323б, поу́ста 18.178, *ср.* пу́сто 2.10, 2.12б, 6.43б, 17.165,

inslav

18.189б, пꙋсто 18.178; *мн.:* пꙋсты 11.107б, пꙋсти 18.178б.

пустинножител *м.* (3) *Пустинник; лице, което живее уединено поради религиозни подбуди; отшелник.* и҆ е҆ди́нь по́стникь пꙋстынѡ҆жи́тель, постѣ́ше се на́ горꙋ̀ що сѐ зове̑ холомонꙗ̀да гора̑ 9.70б.

ед.: пꙋстынѡ҆жи́тель 9.70б, пꙋстынножи́тель 9.70б; *мн.:* пꙋстынно҆жи́телѥмь 14.126.

пустинняк *м.* (2) *Пустинник; лице, което живее уединено поради религиозни подбуди; отшелник.* и҆ ꙋ҆пла́ши се ѻ҆нꙗ̀зи пꙋстынꙗ́кь да сѐ не ꙋ҆да́ви, и҆ привѝка, ст҃ыи димѝтрїе помоѕи ми 9.71; товà чю́до катѡ̀ ви́дѣ ѡ҆нꙗ̀зи пꙋстинꙗ̀нꙗкъ станѣ̑ ѿ ѻ҆нѣ̑зи гора̑, и҆ дои́дѐ въ солꙋ́нь. и҆ прока́за товà чю́до ст҃мꙋ̀ димѝтрїю по си́чꙗ̀ки гра́дь 9.71.

ед.: пꙋстынꙗ́кь 9.71, пꙋстинꙗ̀нꙗкъ 9.71.

пустиня *ж.* (65) **1.** *Пустиня; пусто, усамотено, безлюдно място.* и҆ и҆лїа́ сѐ ꙋ҆боа̀ ѿ е҆лꙗ̀зове́ла, и҆ побѣ́гна въ пꙋ́стыню. и҆ поѡ҆почѝна по̑ е҆дно̑ дрѣ́во̑ скрѣ́бень, и҆ заспа̀ 11.90; и҆ така̀ прова́ѫ̑аше свои̑ живо́ть по ѡ҆нѣ́зи пꙋ́стынꙗ за мнѡ҆го врѣ́ме̑. а҆ лꙋка́выи дїа́воль не прѣста́нꙋваше да ю҆ пла́ши. и҆ мнѡ҆го пѣ́ти сѐ прѣтва́раше катѡ̀ ѕвѣ̀рь стра́шнь, давно̑ бы̑ ю҆ ꙋ҆плашиль да ѻ҆ста́ви пꙋ́стынꙗ. а҆ми ст҃аа пе́тꙗ̀ка и҆ма̀ше ба҃ помо́щника 8.56; а҆ко вы̑ реко́ть, є҆то х҃с вь пꙋ́стынꙗ дѐ сѣ́ди̑ вꙑ̀ горѣ̑та а҆ми̑ и҆злѣ́сте да го̀ ви́дите, а҆ вїе недѣ́ите фа́ща вѣ́ра 18.191б. **2.** *Пустиня, обширно безводно пространство с оскъдна растителност.* защо мѡ҆ѹ̈си ѿка́кь прѣведе є҆врѣ̑ете прѣзꙗ̀ чрьмно́е мо́ре. та́ гы [вь]ве́де по пꙋ́стынꙗ, та́мо се зове́ше мѣ́стото си́рь. и҆ та́мо ходи́ха трѝ д҃нѝ, и҆ не найдоха вода̑ да пиѧ́ть 16.160б; и҆ оу҆зѐ това̀ ага́ра съсꙗ̀ голѣ́мь пла́чь, и҆ побѣ́гна въ пꙋ́стинꙗ. и҆ та́мо и҆ сѐ довры́ши вода̑та. и҆ злѣ̀ прова́ѫ̑аше, и҆ дѣте́то и҆ и҆змаи́ль щѣ́ше да ꙋ҆мре за вода̑ 11.85; а҆ пꙋ́стыню наре́кова (!) є҆гѵ҆пѣ́ть. нѣ̀ че є҆ пꙋ́сть ѿ чл҃ве́ци, а҆ми е пꙋ́сть ѿ бл҃ѣ́ти бж҃їе 33.244б.

ед.: пꙋстынꙗ 3.18, 8.56, 17.167б, пꙋстынꙗ 3.18б, 8.55б, 8.56², 8.56б², 16.159, 16.160б, 17.171б², 17.165б⁴, 17.166, 17.172, 18.178б², 18.191б, 21.210, пꙋстинꙗ 8.55б, 8.56, 11.85, 17.164, 17.165б, 17.168, 21.210б², 38.292, пꙋстынꙗ̀ 13.121, пꙋстинꙗ 17.165б, пꙋсти́нꙗ 35.258б, пꙋстинѧ 14.126б, пꙋстынѧ 17.171б, пꙋстинѧ 17.171б, 17.173б, пꙋстынѧ 17.175³, 17.175б, поу́стыню 3.17, пꙋ́стыню 6.43б, 11.90, 33.244б², пꙋ́стиню 14.130, пꙋ́стини 21.210, пꙋстыни 33.235б, *чл.* пꙋстынꙗта 8.56², 8.56б, 9.71, 14.126², пꙋстинꙗта 14.128б, 17.166, пꙋстынѧть 17.173б², 35.259, пꙋстинѧть 17.176, пꙋстынѧ҆ть 35.259; *мн.:* пꙋстынꙗхь 32.225б.

пустна *вж.* **пусна**

пустолюбен *прил.* (1) *Който е лишен от взаимност в любовта, който обича напразно.* и҆ снаха́ и҆мь пла́че го́рꙗ̀ко и҆ дꙋма́ше те́жꙗ̀ко ме́не грьли́ци что̑ е пꙋ́сто҆лю́бꙗ̀на. ко́лꙗ̀ко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и҆ ча́кахь да чю́ꙗ твои̑ гла҃. ѿ дне́ка а҆́зь є҆́сꙗ̀мь вдо́вица и҆ ѿсе́га да пла́чю 40.323б.

ед.: *ж.* пꙋ́сто҆лю́бꙗ̀на 40.323б.

пустошен *прил.* (1) *Празен, който е лишен от смисъл, от съдържание; суетен.* та̑ зара̑ това̀ прк҃ѡ̑ ѻ҆́сь́жда на́шето проважда́нїе. та̑ ка́же. залꙋ́до се млѣ́ви и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на то́изи свѣ́ть пꙋстошныи 31.220.

ед.: *м.* пꙋстошныи 31.220.

пустя *св.* (132) **1.** *Пусна, пратя някого с поръка да извърши някаква работа, изпратя.* и҆ кино́ѱь и҆́мь ре́че… а҆ми ꙋ҆трѣ̀ а҆́зь ва́мь да пꙋ́стимь а҆́нꙗ̀гела лꙋ́кава ꙋ҆ до́мь миро́новь. да зе́ме̑ і҆ѡа́ннꙋ д҃шѣ̑та, и҆ да ю҆ прѣдадѐ на вѣ́чныи сꙋ́дь 6.44; а҆́зь є҆сꙗ̀мь а҆́гг҃ль г҃нь пꙋ́стень ѿ ба҃, да ка́жꙋ тѣ́бе мл҃ть бж҃їа, де́то ще́шь да прїи́мешь сега̀ 12.111б; и҆ пꙋстѝ посла́нници по си́чꙗ̀ки є҆пк҃пе да сѐ съберꙋ́ть да ѻ҆сꙋ́деть ѳеѡфи́ла 12.114б; не мо́жешꙗ̀ мꙋ ни̑что̑ сто́ри. ма́карь и҆ во́йска мнѡ҆го да пꙋ́стишь на нѥ́го, а҆ то́и ще запра́ти старе́шинꙋ на

inslav

діа́волите, и҆ пꙋсти́ ще бѣ́соове 37.276. // *Изпратя нещо.* и҆ ца́рь сѐ зара́дꙋва, и҆ пꙋсти̑ мно̑го зла́то 7.52б; и҆ наговорь сто́ри ца́рь и҆ пꙋсти̑ повелѣ́нїе за си́чʼки патрїа́рʼсѝ да до́йдꙋть ꙋ҆ цари҆ гра́ 12.112. **2.** *Пусна, дам свобода на някого или нещо, освободя.* въ ѡ҆нѣ́зи но́щь на сѣ́мнꙋване ї҆а́ви́ се ст҃ыи ни́колае насънѣ̀ ї҆ꙗ҃ꙋ конʼстанʼти́нꙋ. и҆ ре̑ мꙋ. ї҆ꙗ҃ꙋ,… и҆ пꙋсти̑ трѝте мꙋ́жїе дѣ́то ще́шь да гы̑ погꙋ́бишь 15.146б; а҆́ко лѝ гы̑ не пꙋ́стишь. и҆ а҆́зе щѣ̀ сто́ри мл҃ба на ба҃ зарї҆а тѣ́бе да сѣ̑ лиши́шь ѡ҆ живо́тътʼ сѝ 15.147; і҆ꙋ́да трьпѣ̀ за, ѕ҃. днѝ и҆ вь се́дʼмыи д҃нь зѐ да ви́ка. поустѣ́те мѣ̑ гп҃да́ре мои̑ ѡ҆тꙋ́ка. а҆́то а҆́зь да вы̑ ка́жь гдѣ̀ є҆ кр҃ть х҃вь 4.24. **3.** *Пусна; оставя нещо свободно да се движи надолу, да пада.* вди́гнъха камикь голѣ́мь ѡ҆горѣ̀. и҆ пꙋ́стиха го на покро̑вʼть цр҃ко́вныи ст҃мꙋ а҆рхг҃глꙋ 11.97; и҆ бо҃ мꙋ прїѐ мл҃ба́та. и҆ пꙋ́сти бж҃твныи ѡ҆гʼнь. и҆ и҆зʼго́ри ю҆ 38.289б. **4.** *Пусна, разреша на някого да отиде някъде, позволя.* и҆ да́де ца́рь ст҃мꙋ старʼцꙋ писанїе, и҆ пꙋсти́ го да сѝ и҆́де съ ми́ро̑ 14.129; и҆ то́и се пом҃лѝ а҆рхїепк҃пꙋ да го̑ пꙋ́сти, да сѝ по́иде ꙋ҆ сво́ꙗта келїа̑, и҆ та́мо да сѝ ꙋ҆́мре 14.129б; и҆ валаа̑ и҆́мь ре̑, прѣ́бьдѣте тꙋ́ка прѣ́зʼ тъзи но́щь. и҆ а҆́зь да сѐ пом҃лю бо҃ ꙋ҆ тъзи но́щь и҆ да го̑ попи́тамь за това̀. и҆ а҆́ко мѐ пꙋ́сти бо҃ мо́й, а҆́зе щѣ̀ ѡ҆ѝ съсʼ ва̑ 33.241б. **5.** *Пусна, оставя да тече (дъжд).* и҆ небе́то като̑ не щѐ да пꙋ́сте дѫ́жь. чѐ а҆́зь що щѣ̀ да сто́рꙗ 18.192; направѝ море́то да нѐ смрьдѝ чѐ и҆зʼми́раме, ѡ҆ зла̀ вонꙗ̀… и҆ ре̑чѝ (!) да пꙋ́сти нѣ́бе́то дь́жь 18.192. **пустя рѣч.** *Изпратя съобщение.* и҆ і҆ѡа́ннь не щѣ̀ да пойде. а҆́ми и҆́мь пꙋстѝ ре̑ не чи́ните пра́во и҆ не хо́дите по правило мо́и вра̀гѡве 12.115б; тꙋга́зи пꙋ́сти ре̑ ст҃ы̀ сѵ̈месѡнь до нѥꙗ. потрьпѝ м҃ти́ моа̀ сега̀, а҆́ко бꙋ́демь досто́ини на о҆́нʼзи свѣ́ть сѣ́ ще̑ ви́дѣ 2.13; **пустя слъзи.** *Заплача, зароня сълзи.* тога́зи пꙋ́сти сльзи ст҃ы̀ а҆хи́лїе и҆ ре́че мꙋ. съгрѣше́нїе ра́ди и҆ безако́нїе что сѐ чи́ни на то́изи свѣ́ть. та ми̑ заповѣ́да бо҃ да и҆злѣ́за ѡ҆ лари́сь гдѣ̀то го чю́ва̑ 9.74б; **пустя цвѣт.** *Разцъфтя, покрия се с цветове (за растение).* и҆ ꙋ҆коре́ни се ѡ҆нова̀ дрѣ́во сꙋ́хое и҆ прора́сте, и҆ цвѣ̑ пꙋ́сти, и҆ ро́жʼба, тоꙗ̀ ча̑. и҆ пло́дь зрѣ́ль прине́се, и҆ сла́дость медо́вна ка́пе ѡ҆ нѥ́го 37.274б.

сег.: 1ед. пꙋ́стимь 6.44, пꙋ́стѧ 11.107б, 38.286, 38.292², 38.293, *2ед.* пꙋ́стишь 15.147, 37.276, пꙋ́стишʼ 15.147, *3ед.* пꙋ́сти 10.78б, 11.82б, 11.86, 14.129б, 16.157, 18.192, 33.241б, пꙋ́сте 18.192, пꙋстѝ 33.237б, *3мн.* пꙋ́стеть 5.39, пꙋ́стеть 17.169б; *имперф.: 3ед.* пꙋ́стѣше 9.61б; *аор.: 1ед.* пꙋ́стихь 2.15, пꙋсти́ 12.119б, *3ед.* пꙋ́сти 2.13², 5.32, 5.33б, 6.44б, 9.66, 9.66б, 9.74б, 10.78, 11.86, 11.89б, 11.93², 11.101, 12.114б, 15.139б, 15.145б, 15.146, 15.147, 15.147б, 17.174, 33.242, 37.274б, 37.275б, 38.289б, 38.290, 40.321, пꙋстѝ 3.17, 4.22, 6.44, 6.45б, 7.52², 7.52б, 7.53б, 8.59, 8.59б, 9.71б, 11.91, 11.94б, 11.102, 12.112, 12.114б², 12.115б, 12.117, 12.117б, 14.128, 15.140б, 33.240, поусти́ 3.19, 15.144, поустѝ 5.35б, пꙋ́сти 5.37б, 6.44б, 11.90б, 15.143б, 17.174б, пꙋсти́ 9.68б, 9.73, 10.78, 14.129, поу́сти 11.90б, 15.143, 15.145, пꙋ́сты 37.275б, пꙋ́сты̀ 37.276б, 38.293б, *3мн.* пꙋсти́ха 8.59б, 12.115б, пꙋ́стиха 11.97, 34.250, пꙋсти́ше 11.103б, 12.115б, 15.147; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше пꙋсти́лʼ 5.38, бѣ́ше пꙋсти́ль 40.320б, *3мн.* бѣ́хꙋ пꙋ́стиле 15.139; *форми от перф. тип: 2ед.* сѝ пꙋсти́ль 10.78б, сѝ бы́ль пꙋсти́ль 15.145б, *3ед.* е пꙋсти́ль 3.19, 9.69, 9.73б, 15.138б, є҆ пꙋ́стиль 6.45, 6.47б, *2мн.* пꙋсти́ле стѐ 12.115б; *бъд.: 1ед.* ще̑ да пꙋ́стѧ 38.290, *3ед.* ще да пꙋсти 7.49, ще да пꙋсти 37.275, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ̀ пꙋстѝ 6.44, *3ед.* пꙋсти́ ще 37.276; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да пꙋсти 38.288, 38.292; *пов.: 2ед.* пꙋстѝ 5.33б, 12.118, 15.146б, 16.157, пꙋсти́ 7.49, *2мн.* поустѣ́те 4.24; *усл.: 3ед.* бы̑ пꙋсти́ль 8.58; *прич.: мин. страд. ед.: м.* пꙋ́стень 7.49, 9.67, 11.94б, 12.111, 12.111б; *мн.:* пꙋ́стены 12.110, 12.119б.

пустя се *св.* (1) *Спусна се към нещо, нахвърля се.* и҆спа́де ѡ҆ нѡга́та мꙋ чер́ʼвеи до́лꙋ и҆ видѣ̀ ѡ҆́нʼзи кнѣ́зь като па́де ѡ҆ нѥ́го, и҆ не зна́ꙗше що є҆. а҆́ми сѐ

inslav

пꙋ́сти и҆ ꙋ҆зе́ го поскорꙋ, и҆ ѡ҆ста́ви си го на ѻ҆чи́те и҆ на срⷣцето 2.14.
аор.: 3ед. сѐ пꙋ́сти 2.14.

пут *вж.* **пъ́т**[1]

пушка *ж.* (2) *Пушка, вид огнестрелно оръжие.* не да́ва и҆̀ желѣ́знꙋ ри́зи и҆лѝ лѣ́кь, и҆лѝ пꙋ́шꙗ́ка, и҆лѝ сабі́а, и҆лѝ щи́ть, и҆лѝ дрꙋ́го нѣ́що. а҆̀ми чⷭ҇на́го и҆ ст҃го кр҃та. то́и е и҆ са́бі́а и҆ пꙋ́шꙗ́ка, и҆ щи́ть, и҆ лѣ́кь, то́и е за сѝчꙗ́ко ѻ҆рꙋ́жі́е бл҃гочѣ́стивомꙋ хрⷭ҇тіа́ни́нꙋ 16.158б.
ед.: пꙋ́шꙗ́ка 16.158б[2].

пущам *несв.* (20) **1.** *Пущам, разрешавам на някого да отиде някъде, позволявам.* и҆ бг҃ мꙋ ре҃, не и҆дѝ. и҆ наꙋ́трѣ кога́ се развѝдѣли ре҃ валаа́мь на ѡ҆ні́а кнѧ́ѕѡве. бг҃ мѐ не пꙋ́ща да и҆́дꙋ съ҆ ва҃ 11.86; си́ла бж҃і́а нѣ́коа не да́ваше ми. така̀ се наѣ́ма҃ три҃ четы́ри пѣ́ти, и҆ не могѫ́. и҆ сто́ри ми се като̀ вѡиска̀ мнѡ́го та мѐ не пꙋ́ща, и҆ досади́ ми се и҆ ꙋ҆мори́хꙗ се. а҆́зь да се те́глѧ напрѣ̀ да влѣ́зѧ, а҆́зꙗ се наи҆дѣ́хь по́назадь 17.170.
2. *Пущам, изпращам някого някъде с поръка да извърши някаква работа.* и҆ ре҃ ст҃ыи. вы҆і҆ стѐ ѡ҆́ні́а. ѻ҆́ти защо̑ пꙋ́щате воискѣ́та си҃ по трѣ́гꙗ́ть, да ѡ҆не́мать є҆́днѡ дрꙋ́го наси́ла 15.143б; и҆ ре҃ мꙋ і҆ѡа́нь. пꙋ́щанꙗ ли си нѣ́когы ѿ нѥ́го, да ꙋ҆́змешь д҃ши чл҃чьскы 6.44; и҆ то́й ре҃. г҃и, пꙋсти́ мѐ гдѐ и҆́щешь, тѣ́кꙗ́мо въ и҆нꙗ́ді́ю недѣ́й мѐ пꙋ́ща̀ 7.49.
3. *Пущам, оставям да тече (сълзи).* и҆ щѣ́ть да си҃ биѧ̀ть главѣ̀та и҆ грѣди́те, и҆ плачать твръ́дѣ и҆ слѣ́зы пꙋ́щать и҆зъ҆ ѻ҆чи́тѣ си като̑ дѣ́ждь и҆ като̑ рѣ́ка̀ щѣ́ть да текѣ́ть. а҆̀ла̀ не щьть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ кого̀ 18.199б.
сег.: 1ед. пꙋ́ща҃ 11.87, *2ед.* пꙋ́щащашь (!) 35.260б, *3ед.* пꙋ́ща 1.4, 11.86, 11.86б, 11.87, 12.118б, 17.170[2], 33.242, 33.242б, *1мн.* пꙋ́щаме 33.233, *2мн.* пꙋ́щате 15.143б, *3мн.* пꙋ́щать 18.199б; *имперф.: 3ед.* пꙋ́щаше 11.84, 33.242, пꙋ́щаше 33.242, *3мн.* пꙋ́щаха 11.96; *форма от перф. тип: 3ед.* пꙋща́лꙗ̀ 6.44; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* недѣ́й пꙋ́ща̀ 7.49; *прич.: мин. страд. ед.: м.* пꙋ́щанꙗ 6.44.

пущащаш (!) *вж.* **пущам**

пущиняк *м.* (2) *Пустинник; лице, което живее уединено поради религиозни подбуди; отшелник.* да и҆́дꙋ оу҆ пꙋ́стынꙗ мнѡ́го, давнѡ̀ бы҆ найшьль нѣ́кого ѻ҆ц҃а пꙋщиня́ка да мꙋ се помо́лю, да прїи́ме и҆́ мене при нѥ́го да бꙋ́дꙋ и҆ а҆́зь 17.165б.
ед.: пꙋщиня́ка 3.18б, 17.165б.

пчела *ж.* (2) *Пчела; насекомо, което добива мед.* и҆ тїе́ мꙋ да́доха ры́бы пече́ны ма́лꙗ́ко. и҆ ѿ пче́лы̀ ме́дь. и҆ то́й ꙋ҆зѐ прѣ҆ тѣ҆ и҆ ꙗ҆́де 38.289.
ед.: пчела 8.56б; *мн.:* пче́лы̀ 38.289.

пшеница *ж.* (15) *Пшеница; зърната от узрялото житно растение; жито.* нѣ́кои̑ жи́то_прода́вець наплѣ́ни кора́бь свои̑ съ҆ пшени́ца. и҆ щѣ́ше да ю҆̀ завезѐ на фре́нꙗ́скѧ̀ землѧ̀ 15.142; и҆ ра́лото съсѣ́че намѣ́сто дрьва̀. и҆ воло́вете закла̀. и҆ сварѝ пшени́цата наѥ́днѡ̑ съ҆ воло́вете. и҆ сто́ри слꙋ́жꙗ́ба бꙋ҃ 11.90.
ед.: пшеѩ́ца 9.69б, 9.70, 15.142, пшеница 9.69б, пшени́цꙋ 9.69б, 11.87б, 15.142[2], 15.142б[2], 31.223, пше́ницꙋ 9.70, пшеницꙋ 15.142б, *чл.* пшеницьта 11.90, пшени́цата 11.90.

пъ́прище *ср.* (7) *Пъ́прище, единица мярка за разстояние, около 185 м.* спротѝ ст҃ые го́ры а҆́ѳонꙗ́скые, дале́чь, дѡ̀ ѕ҃. пѣ́прища. и҆́ма є҆ди́нь ѻ҆́стровь зове́ се лꙋ́гь 11.100б; и҆ си́чꙗ́ки лю́дїе ѿ гра́дь. и҆ и҆до́ха си́чꙗ́кы пѣ́ши ѿ гра́дь на четы́ри пѣ́прѝща. и҆ срѣ́щньха ю҆̀ сѣ҆́с мнѡ́го по́честь 8.60.
ед.: пѣ́прище 34.253; *мн.:* пѣ́прѝща 8.60, пѣ́прища 11.100б, 11.102б, 34.253, пѣ́прищь 12.120, 34.253.

пъ́т[1] *м.* (84) **1.** *Път; ивица земя, предназначена за ходене или пътуване по нея.* и҆ попи́та҃ хлѣба́ра. чл҃че, кыдѣ́ е пѣ́ть що̀ и҆́де на і҆ѡ́рдань 17.171; да́нь да бѣ́де като̑ зьмі́а̀ дѐто сѣдѝ при пѣ́тѧ̀ть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б; и҆ станѣ̑ ма́лꙗ́ко на пѣ́тьть да

inslav

си почи́не. и҆ ѿбрь́на се на и҆́стокь да се помл҃и бꙋ 17.165б; и҆ хо́дѣше по гора̑ и҆ по планина̀ и҆ по пѫ́тища, и҆ ꙋ҆бива́хꙋ лю́дїе, и҆ крадѣ́ха 6.47. **2.** *Път, пътуване, ходене.* сега̀ а҆́зь ѿхо́ждаѧ на дльгь пꙋ́ть 10.77б; и҆ зосима, мака́рь чѣ̀ бѣ́ше ста́рь и҆ ꙋ҆морень ѿ пѫ́ть. начѐ да се течѐ да го сти́гне 17.166; и҆ не знаѧ̑ баща́ ми гдѣ̀ щѣ́ше да и҆́де, та̀ пове́де маика ми и҆ на̑ на пѫ́ть ꙋ҆лѣ́зохъмѣ ꙋ҆ геміа 5.36б; и҆ на́йде на полови́нь пѫтъ си дрьво̀ хꙋ́баво и҆ мнѡ́го листно, и҆ се́дна по̑ нѥ́го да си почїе 16.157б. **3.** *Път, посока на движение, направление.* а҆̀мы бѣ́ше а҆́гг҃ль г҃нь и҆ ꙗві̀ и҆мъ се въ ѻ҆бра́зь ка́то ѕвѣзда̑, и҆ наста́влꙗше гы на пꙋ́ть гдѣ̀ да и҆́дꙋть 33.245; ѐдва́ го наста́ви на пꙋ́ть. и҆ а҆́гг҃ль поидѐ пра̑ нѥ́го, и҆ станѣ̑ посра̑ ме́жꙋ два̀ ѕи́да, на ло́зїе. и҆ не да́ва на ѻ҆нова̀ мꙋ́ле да и҆́де напра̑ 11.86б. **4.** *Прен. Път; начин на живот, свързан със следването на определени норми и принципи.* є҆ла́те и҆ вы́е вл҃ї́и и҆ дх҃о́вници и҆ попо́ве кои́то сте… оу҆́чиле людїе́тѣ на пѫ́ть и҆ на за́конь и҆стѣнъскыи 18.202; а҆̀ми сега̀, гдѣ̀ ще́шь настави́ ме и҆ бꙋ́ди ми на спа́сныи пѫ́ть помо́щница 17.171. **5.** *Прен. Път, начин да се направи нещо.* тои́зи бг҃ на́шь и҆ не въмѣстюва се дрꙋ́гы при нѥ́го. защо̑ е и҆зъна́шьль си́чъкыи пѫ́ть что̑ трѣ́бꙋва и҆ да́де го і҆а́ковꙋ ѻ҆тро́кꙋ своѐмꙋ, и҆ і҆л҃ю дѣ̀то е залю́бень ѿ нѥ́го. и҆ ѿтꙋ́ка ꙗві́ се на земли̇̀ и҆ със҆ чл҃ци пожи́ве 33.235б; защо̑ а҆̀ко не бы̑ г҃ь възлѣ́зъль на н҃бе́то със҆ пльть сы̑. та̑ не бы̑ се́га̀ би́ло пꙋ́ть, детѡ̑ въсхо́дѣть бл҃гочьсти́вы̑ хр҃тїа́не. защо̑ бѣ́ше ѿпрь́вѣнь затворе́нь ра́й. зар҃а а҆да́мовь гр҃ѣ̑, а҆̀ сега́ се ѻ҆тво́ри 38.286. **на (по) път.** *На път; по време на пътуване, ходене.* и҆ ще́ше да поиде вь а҆леѯанрїа́ и҆ на пꙋ́ть ѿ за́висть дїа́волскы̑, фꙋща́ре хвати́ха ѿнъзи кора́бь и҆ плѣни́ха го 9.67б; и҆ ꙋ҆зѐ и҆ хлѣ́бь. и҆ ка́то ѿхо́ждааше при жьтва́рете. оу҆срѣ́те го а҆рх҃ггл михаи́ль на пꙋ́ть 11.93б; и҆ ка́кь да́ ти рекѣ̀ о҆́ч҃е. какъва̀ безако́нїа чини̇̑ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть 17.169б; **ходя по (в) нечий път.** *Вървя по нечии стъпки, следвам нечий пример, живея по определен начин.* та стѐ ходиле сѐ по мо́й пѣ́ть и҆ за́конь, та стѐ слꙋгꙋ́вале і҆прꙋ дѣ̀то не ꙋ҆ми́ра ни̇̀кога 18.202б; а҆̑ вїе сто́рихъте нѥ́говата ра́бота, и҆ вь нѥ́говать пѣ́ть хо́дихъте и҆дѣ̀те сега̀ слѣ̑ нѥ́го въ мь́ката ѻ҆́гьннаа 18.203б.

ед.: пꙋ́ть 5.34б, 5.37б, 6.44б, 7.54б, 9.67б, 9.74б[2], 10.77б[2], 11.86б[3], 11.90, 11.93б, 11.107, 12.118б, 12.119б[2], 15.149б, 16.157б, 16.159б, 33.242, 33.242б, 33.245, 33.245б, 38.286, 40.324[2], пѫ́ть 5.35, 5.36б, 6.47б, 10.77б, 11.86б, 11.90, 12.116б, 16.157б[3], 17.165, 17.171, 17.172, 18.194, 33.237б, пъть 11.86б, пꙋ́ть 11.87, 15.151б, пътъ 16.157б, пѫ́ть 17.166, пѣ́ть 17.168, 17.169б[2], 17.171[2], 18.183б[3], 18.189б, 18.202, 18.202б, 18.203, 18.203б, 31.217, 31.219, 31.221б, 31.223, 32.228[2], 32.229, 33.235б, 39.308б, 39.318, 39.318б[2], пѣ́ти 11.86б, пꙋ́ти 34.252, *чл.* пѣ́тьть 17.165б, пѣ́тѧть 18.184б, 31.221, 33.242, 33.242б, пѣ́тѧть 33.242, пътеть 34.253; *мн.:* пѫ́тища 6.47, пьтюве 18.178б, пѣ́тища 18.196б, пѣ́тюве 31.219б, *чл.* пѣ́тищата 18.194[2], пѣ́тищата̑ 18.194.

път[II] *м.* (37) **1.** *В съчетание с числително бройно или наречия за количество посочва наличие или отсъствие на повторяемост на действието; път.* и҆ ре́коха и҆ три̇̀ пѣ́ты. д҃ше позна́и си тѣло́то своѐ, ѿгдѐто си и҆зъфрь́кнала и҆зъ нѥ́го, ѻ҆ти пакъ щешь да сѐ врь́нѥшь въ нѥго въ д҃нь кога̀ си́чъки въскрь̑нать 32.229б; єдина́десеть пѣ́ты ꙗ҆ві сѐ х҃с на ꙋ҆ченицѣ́те си напоко́нь по вьскре́нїе 38.287б; а҆̀ми̇̀ послꙋ́шаите бл҃вені̇̀и хр҃тїа́не мнѡ́го пѣ́ти сл҃нцето пла́че, та сѐ мл҃и́ гꙋ бг҃, и҆ дꙋ́ма. г҃и бг҃ щото̀ си́чъко дръжи́шь. не мо́га векѥ̑ да глѥ́дамь безако́нъство, и҆ непра́вды чл҃чьскые 32.223б; колъко пѣ́ти чюѧхъме че ще̑ да бьде таква́зи, мъ́ка и҆ лъжа̀ а҆нтъихрі́стова на поди́рѣшно врѣ́ме 18.192б. **2.** *В съчетание с числително редно или с думата* ***друг*** *означава едно от поредни, повтарящи се действия;*

inslav

път. и̑ да ѡ̑ста̀ви ру̑ка́та си на чело́то и̑ вто́ро па́кь, на ср̑це́то си. тре́тыи пъ̀ть на де́сно ра́мо. и̑ четвръ̀тыи пъ̀ть, на ле́во ра́мо. и̑ тога́зи чи́нишь и̑стен҆скыи кр̑ть 16.160; пѣ̑тыѝ пъ̀ть и̑м҆ се ꙗ̑вѝ, лу̑ку̑ и̑ кле[ѡ]пу̑, кога́то ѿхо́ждаха въ е̑м҆ма́у̑сь. ше́стыѝ пъ̀ть сѐ ꙗ̑вѝ ма́рїи магдали́ны 38.287б; и̑ щѐ да сто́ри голѣ̑ма гри́жа по людїе́те, и̑ голѣ̑мы во́йскы и̑ бо́ѡве… кога́то щѐ то́и да цр̑тву̑ва. де̑то нѣ̑ е было̀, ни̑то ще да бу̑де дру̑гыи пъ̀ть 18.183.

ед.: пъ̀ть 11.86б, 11.101б, 16.160[2], 38.287б[5], 38.288[3], пъ̀ть 18.183, пъ̀ть 18.195, 38.288, 39.298, 39.298б[2], 40.321б, пу̑ть 33.242, пъ̀т҆ 38.288; *мн.:* пъ̀ты 5.40, 11.92б, 38.287б, пъ̀ти 8.56, 11.92, 17.170, 18.192б, 35.264, пъ̀ты 9.75, 32.223б, 32.227б, 32.229б, пъ̀ти 32.223б, 32.224[2], 33.234б.

пътем *нареч.* (1) *Пътем, минавайки.* защо̀ а̑враа̑. сѣдѣ̑ше пр̑ѣ кы̑щныте вра́та денїе̑, та̑ бг̑ гледа́ль на дру̑мь и̑де ли нѣ̑кои пъ̀те̑, да му̑ не зами́не къ̑щата догдѐ го не почьтѐ и̑ погу̑сти 31.221.

пъ̀те̑ 31.221.

пътика *ж.* (1) *Прен. Път, начин на живот, свързан със следването на определени норми и принципи.* защо̀ врѣ̑мето на́ше тече като̑ рѣ̑чны бистрины̀. а̑ми̑ затова̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пъ̀тика. о̀ти не знае̑ у̑ ко́и ча̑ щѐ сл҃нцето да помрѣ̑кне, и м҃цъ̀ть не да́сть. да р̑е́мь, живо́тать на́шь та сѐ доврѣ̑шу̑ва, а̑ дн҃ата ѿхо́жа̑ 31.223.

ед.: пъ̀тика 31.223.

пътник *м.* (23) *Пътник; лице, което е на път.* да нахраните гладна. да напо́йте жѣ̑дна. да о̀блѣче́те го́ла. да прїемете пътни́ка. да погле́дате бол҆на. да и̑з҆вадите и̑с тьмница длѣ̑жна 18.205б; ѐфимїа́нь… поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си ѐдна̀ на си́роти и̑ на си́рачета. дру̑га на про́сеци. тре́тїа на пъ̀тнци и̑ чюжи́н҆ци что сѣ̑ скрѣ̑бны 40.320.

ед.: пъ̀тникь 16.157б, пъ̀тникь 18.203б, 18.204, пъ̀тника 3.17б, 7.51, пъ̀тника 18.203, 18.205, 18.207, 31.221б, пътни́ка 18.205б; *мн.:* пъ̀тници 15.156, 18.187, 18.202, 18.202б, 31.221, 31.221б, 32.228, 32.228б, 40.320, пъ̀тници 16.163, 33.237, 33.244б, пътни́ци 39.318.

пътно *нареч.* (1) *Правилно, редно.* и̑ ре̑ му̑ ца̑рь, и̑лѝ ты̀ ни̑го вѣ̑ру̑вашь. и̑ затова́ ли на̑ не прїе́машь като̑ е̑ пъ̀тно и̑ досто́йно 9.63б.

пъ̀тно 9.63б.

пътувам *несв.* (3) *Пътувам, извървявам някакъв път, изминавам.* защо̑то е̑ то́йзи на́шь живо́ть. като̑ нѣ̑кои пъ̀ть когѝ пъту̑ваме и̑ таквóзї е пъту̑ванїе. отѝ нѣ̑ е̑ за е̑ди́нь д҃нь и̑ за два̀. и̑ за мнѡ̑го днѝ 39.318б; съмрѣ̑ть во́ди сич҆ки чл҃цїи на пъ̀ть стра́шны̀, щото̑ нѣ̑ сѣ̑ никак҆ пъту̑вале 31.219.

сег.: *1мн.* пъту̑вамѐ 16.157б, пъту̑ваме 39.318б; *форма от перф. тип:* *3мн.* сѣ̑ пъту̑вале 31.219.

пътуване *ср.* (1) *Пътуване, изминаване на някакъв път.* защо̑то е̑ то́йзи на́шь живо́ть. като̑ нѣ̑кои пъ̀ть когѝ пъту̑ваме и̑ таквóзї е пъту̑ванїе. отѝ нѣ̑ е̑ за е̑ди́нь д҃нь и̑ за два̀. и̑ за мнѡ̑го днѝ 39.318б.

ед.: пъту̑ванїе 39.318б.

пѣвец *м.* (1) *Певец; духовно лице, което изпълнява псалми.* и̑ ста́нѣ̑ е̑пк҃пь и̑ те́че въ цр̑ко́вь. и̑ у̑зѐ е̑вл҃їе и̑ ѱал҆ти́рь и̑ събра̀ попо́ве и̑ дїа́коны, и̑ мнѡ̑го бра́тїа… и̑ кога сл҃нце и̑сте́че. тога́зи повѣлѣ̑ пѣ̑в҆цу̑, да се въска́чи на ка́мень насрѣ̑щь и̑сто́кь, и̑ да пѣ̑е ѱал҆ты́рь 37.280.

ед.: пѣ̑в҆цу̑ 37.280.

пѣкъл *м.* (1) *Катран, черна гъста смолиста течност.* а̑ми вы̑е да го̑ поло́жите на земл҃ѧ̀ть въ̑знак. и̑ сѣ̑ желѣ̑зны пиро́не да́ му̑ прико́вѣте и̑ ру̑цѣте, и̑ нѡѕѣ̀те. и̑ покры̑ите го със҆ па́пу̑рь. и̑ посипѣ̑те със҆ ма́сло̑, и̑ си́н҆пу̑рь, и̑ де́л҆фїе, и̑ пѣ̑кль, и̑ смола̀ 37.277б.

ед.: пѣ̑кль 37.277б.

inslav

пѣна *ж.* (2) *Пяна, полутечна маса, изпълнена с множество въздушни мехури.* и҆ пѣ́ната по морѐто и҆гра́е и҆ бл҃госла́вѣ те́бе г҃и 13.122; и҆ катѡ̀ ѿбла́кь зе́ме да сѐ чи҆ны голѣ́мь, а҆ катѡ̀ е҆́днѧ ка́пʼка се ѹ҆мали҆̀. и҆ па́къ се вди́га катѡ̀ пѣ́на, а҆ катѡ̀ и҆скра ѹ҆га́сне 31.215б.

ед.: пѣ́на 31.215б, *чл.* пѣ́ната 13.122.

пѣнез *м.* (4) *Пара̀, сребърна монета.* и҆ ре҃. займи́ ми ма́лʼко пѣнезе защо́ ми дойдо́ха го́стїе, и҆ не и҆́мѧ съ что̀ да гы го́стимь 5.34б; и҆ тога́зи ре҃… защо̀ сѐ не прода́де това̀ мѵ̑ро̀, за три҆́ста пѣ́незе и҆ да сѐ раздадѐ по сыома́си 34.250б; и҆ не мо́гать да и҆злѣ́зать. па̀кь ре́коха. ст҃ый гесѡ̀гїе помо́зи на́мь да и҆злѣ́зѣ̑ а҆то̀ сѣ́кый ѿ на̑ да ти҆ да́дѣ̑. по, т҃. пенѣ́зе 39.317б.

мн.: пѣ́незе 5.34б, 34.250б, пѣнезе 5.34б, пенѣ́зе 39.317б.

пѣнез *вж.* **пѣнез**

пѣние *ср.* (2) *Песнопение, изпълнение на църковни песни.* и҆ видѣ̀ та́мо, за́конь хѹ́бавь, и҆ кало̀ере, и҆ ста́рʼци, сто̀ѧть на молʼба, и҆ ра́ботата и҆̑ свѣ́ти. и҆ си́чʼки и҆спл҃нѥ́ни дх҃а ст҃го. чьте́нїе и҆ пѣ́нїе непрѣста́нно 17.164б.

ед.: пѣ́нїе 3.18, 17.164б.

пѣсен *ж.* (25) **1.** *Песен; текст, който има мелодия и се изпълнява от едно лице или хор.* защо̀ бг҃ не и҆́ще, ни҆ты̀ лю́бы и҆гри҆̀, и҆ли҆ сви́рни҆̀ и҆ пѣ́сны. а҆ми҆̀ лю́бы бл҃гь цр҃ко́вны̀ гла̑. и҆ ти́хо срѣ̑це да и҆́ма́ме. и҆ чи́стота на дш҃ьта си҆̑ 38.293б; и҆ кажѝ на́мь бл҃же́ныи… і҆ѡ́сифе детѡ̀ нѣ ѐ видѣ́нь, а҆ ты̀ го видѣ̀; какʼви҆̀ пѣ́сни пѣ́аше, като го но́сѣше да го̀ погребе́шь 35.260б; а҆ми҆̀ послѹ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. за дн҃е́шны̀ пра́зникь. защо́ е пѣ́снь цр҃ко́вная 35.257б; а҆ дш҃ата мѹ̀ поидѐ вь цр҃тво нб҃ное съсъ пѣ́сны а҆́гг҃лʼскые. и҆ тога́зи чюжди́нʼцы поплакаше, защо̀ се лищиха ѿ о҆́ц҃а своѐго 15.151; е҆то̀ да ре́мь бж҃твнѣ̀ и҆ дх҃о́внѣ да праз̑нѹ́вамѐ. а҆̀ нѣ̀ сѣ̑ е҆лли́нʼскы ско́пѡ̑ да праз̑нѹ́вамѐ. съсъ и҆гри҆̀ и҆ сѣ̑ пи҆́нʼство. и҆ пѣ́сни дїа́волʼскы̀ что̀ сь дїа́волѹ дра̀гы 39.318; и҆ стори а҆́нна пѣ́снь г҃ѹ бг҃ѹ, и҆ ре҃. да въспою̀ пѣ̑ г҃ѹ бг҃ѹ моѐмѹ, о҆ти мѐ ѐ посѣ́тиль г҃ь, и҆ ѡ҆ню́ль при́смѣхʼть ѿ мо́йте вра̀гове 13.123. **2.** *Псалм, част от Псалтира; църковна песен.* и҆ чи́ним се книжо́вны и҆ ѹ҆чи́телʼны. а҆ нѐ чю́емь, что̀ ка́же на ѱалʼтырь. пѣ̑ г҃. да не хва́литъ се прѣмѹ́дрыи прѣмѹ́дро́стїю своею̀. защо̀ ко́лʼко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е катѡ̀ ка́же и҆ па́вль а҆пл҃ь 34.252б.

ед.: пѣ́снь 3.20, 13.123, 18.195б, 18.201б, 18.206б, пѣ̑ 13.123, пѣ̑ 34.252б, пѣснь 35.257б; *мн.:* пѣ́сни 8.55б, 17.172, 20.209б, 35.260б, 37.280, 39.318, пѣ́сны 11.100, 15.156б, 18.200, 33.235б[2], 35.260б, 35.263б, 38.293б, 39.309б, пѣсны 15.151, 31.222.

пѣсък *м.* (1) *Пясък, зърнеста маса от дребни минерални частици.* и҆ то́и щѐ да тѐ възрасти҆̀, и҆ да ти҆̑ ѹ҆мнѡ̑жѝ сѣ́мето. и҆ рѡ̑да тво̑его, катѡ̀ звѣзды̑ нб҃ные, и҆ катѡ̀ пѣ́сʼкь мо́рскыи. и҆ почьте́но щѐ да бѹ́де сѣ́ме твоѐ по си́чʼките ѐзы́ци 11.85б.

ед.: пѣ́сʼкь 11.85б.

пѣш *нареч.* (4) *Пеш, вървейки с крака, пешком.* и҆ катѡ̀ разʼбра̀ бл҃гочьстивыи цр҃ь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чѐ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́тʼкы. и҆злѣ́зе и҆зъ гра́дь пѣ́шъ 8.60; х҃с кога́ щѣ́ше нѣ́каде да и҆де, пѣ́шь хо́дѣше. и҆ де́нь хо́да и҆ подалечь 34.253.

пѣ́шь 6.47б, 34.249, 34.253, пѣ́шъ 8.60.

пѣши *нареч.* (1) *Пеши, вървейки с крака, пеш, пешком.* и҆ катѡ̀ разʼбра̀ бл҃гочьстивыи цр҃ь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чѐ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́тʼкы. и҆злѣ́зе и҆зъ гра́дь пѣ́шъ… и҆ си́чʼки лю́дїе ѿ гра́дь. и҆ и҆до́ха си́чʼкы пѣ́ши ѿ гра́дь на четы́ри пѹ́при҆ща. и҆ срѣ̑щньха ю̀ сѣ́с мнѡ̑го по́честь 8.60.

пѣ́ши 8.60.

inslav

р

р҃ *числ. бр.* (13) *Сто, 100.* кой ѐ чл҃кь ѿ ва҃, дето и҆́ма, р҃, ѿв҆ъ́це 11.81б; оу҆кра́доше мꙋ̀ сребро̑то. си́ч҆ко. ко́л҆кото до, р҃, ли́трь 14.130б. // *В състава на сложно числ.* **р҃к.** *Сто и двадесет, 120.* и҆ оу҆т҆к҆ми̑ да и҆́ма на нѥ́говото ца́р҆ство, р҃к. господа́ре 11.92; и҆ ѿпрѣ́вѣнь като и҆зле́зе ѿ і҆ерл҃и́мь, и҆ дойде̑ вь є҆фе́сь, бѣ́ше сто́риль з҃, го́ди́нь, з҃, мц҃и, и҆ си́ч҆ки нѥ́говы, годи́ны, рк҃. и҆ з҃, мц҃ь 6.48; **рн҃ѳ.** *Сто петдесет и девет, 159.* и҆ и҆зле́зе цр҃ь кон҆стан҆ти́нь и҆ сѣ́де на свои̑ прѣсто́ль. и҆ ѿ є҆́дна̑ страна нѥ́мꙋ, сѣ́днъше ст҃ы̑ ѿц҃и, рн҃ѳ. и҆ ѿ дрꙋ́га страна̑ нѥ́мꙋ, ст҃ы̑ ѿц҃и, рн҃ѳ 15.141; **рп҃е тысоуще.** *Сто осемдесет и пет хиляди, 185000.* и҆ погꙋбѝ ѿ т҃ѣ. рп҃е, ты́сꙋще, лю́дїи 11.91б.

р҃ 11.81б, 13.122б, 14.130б, 31.220б², 34.253, 38.292б, р҃к 6.48, 11.92, рн҃ѳ 15.141², рп҃е ты́сꙋще 11.91б, ,р҃ ,п҃ ,е҃ 11.91б*.

раб *м.* (39) **1.** *Раб; лице, което е безпределно предано и покорно някому; верен слуга.* и҆ ре́коше мꙋ̀. помоѕи на́мь вл҃ко ст҃ыи, и҆ ра́бе и҆́стинномꙋ х҃ꙋ бꙋ̀ 15.143б; и҆ ре҃ мꙋ ст҃ыи. а҆́зь є҆с҆мь нико́лае ра́бь бж҃їи 15.147; тьк҆мо ѡ҆нѣ́зи ма́л҆ка за́повѣдь повѣлѥ́ мꙋ бг҃ь да дрьжѝ, да є҆ сьщѝ ра́бь и҆ слꙋ́га бж҃їи 33.234б; тѣ́к҆мо нѣ́кои і҆ѡ́сифь бѣ́ше мꙋ и҆́мето, то́и лю́бѣше х҃а. поидѐ ꙋ҆ пила́та и҆ и҆спро́си тѣло́то і҆с҃ово да го̀ сне́ме ѿ кр҃ть… и҆ ре҃ дай ми пила́те, того́зи ѿбы́дного мрьтвъ҆ца… да го̑ покрыю и҆ да го̀ погрѣ́бꙋ. и҆ а҆́зь за нѥ́го да́ се загри́жѝ защо̑ съмь а҆́зь нѥ́говь ра́бь и҆ вѣр҆нь дрꙋ́гь 35.259б; мнѡ́го ѐ нар҃ѡ́ пр҃ꙋ. и҆ коа̀ ти ѥ̀ нивóлꙗ да гы̑ чьте́шь, си́ч҆ки сѣ̀ тво́и ра́бы 11.89; и҆ тїѐ като го̀ ви́дѣха че є҆ ст҃ль и҆ ста́рець. станъха на нѡѕѣ̀ и҆ ре́коше мꙋ̀ смѣре́нно. ра́бы цр҃е́вы и҆ на тво́а ст҃ыꙗ смѐ ра́бы 15.143. **2.** *Слуга; лице, наето да служи някому срещу заплащане.* затова̀ дрьзнѣ̀хь и҆́ а҆́зь. ѻ҆ти като̑ се нане́се бѣда̀ на ѡ҆ного́зи ра́ба что̑ прїѐ ѿ г҃а тала́н҆ть и҆ съкры̑ го вѣ̀ земли̑, и҆ не придоби̑ ни́что̑ ѿ нѥ́го. затова̀ се бо́и̑ и҆ а҆́зь да таи́мь ст҃аа работа 15.132б. **3.** *Раб, обикновен човек.* а҆̀ми прѣклони̑ н҃бето, и҆ слѣ́зе на́ землю̀. и҆ ѡ҆́браз̾ като̑ ра́бь прїе́мь. и҆ плѣ́ть прїѐ, ѿ прч҃таѧ дв҃ца что мꙋ́жа не зна́е, мр҃їѧ е бц҃а 15.132. **раб христов.** *Християнин; лице, което изповядва християнската вяра.* а҆̀ми, те́ж҆ко и҆ го́р҆ко на́мь, детѡ̑ слꙋ́шамѐ а҆̀ не чи́ниме. защо̑ ли се и брои́мь хр҃тїа́не и҆ чиним҆ се х҃вы ра́бы, а҆ во́лꙗ х҃ва не чи́ниме 15.155б; ме́не ꙋ҆тѣ́шава а҆́пль, и҆ ка́же. бѣ̀ сѐ ѿ чл҃чьско лицѐ не срамꙋ́ва. и҆ а҆́ко̀ бы́хь на чл҃ци ꙋ҆га́ждаль х҃вь ра́бь не бы̑ бы́ль 12.117б.

ед.: ра́бь 4.24б, 7.54б, 9.60б, 12.117б, 15.132, 15.138б, 15.147, 15.148б², 33.234б, 33.238б, 35.259б, ра́ба 2.12, 4.26, 5.33, 12.110, 14.128, 14.130б, 15.132б, 14.135, 34.251б, 37.277, ра́бꙋ 11.87б, *зв.* ра́бе 2.15б, 9.65, 15.135б, 15.143б, 15.148б, 17.166, 40.323, рабѣ̀ 6.48, рабе 15.149б; *мн.:* рабы 5.30, ра́бы 9.61, 11.89, 15.143², 15.155, 15.155б.

раба *ж.* (5̑) *Рабиня; жена, която е безпределно предана и покорна някому.* чл҃ко люб҆́че вл҃ко, да нѐ оста́вишь ме́не щѡ̑ съ̀мь ра́ба твоа̀, детѡ̑ съ̀мь ради̑ и҆́ме твоѐ ѡ҆ста́вила си́ч҆ко 8.57; и҆ ви́ди какь є҆ съ̀щи нѥ́инь мꙋ́жь… и҆ паднь на нѡѕѣ́те мꙋ̀. и҆ ре҃ мꙋ, да не съ̀ си прогнѣва́ль на ме́не щѡ̀ съ̀мь тво́а ра́ба 5.37б.

ед.: ра́ба 5.37б, 8.57, 17.174б, ра́бы 2.13, ра́бꙋ 17.174б.

работа *ж.* (177) **1.** *Работа, продължително полагане на усилия за извършване на нещо, дейност, труд.* и҆ и҆́маше сы̑нѡве се́д҆мь и҆ дѣ̀щеры трѝ. ѿв҆ъ́це и҆́маше се́д҆мь ты̑сꙋ́ще. камилы̑, г҃. сѝрѣ̀ трѝсꙋ́щь воло́ве ѕигва́ре, пѐтьсто́тинь, конѥ̀ же́н҆скы по̑ пѣ́тть сто́тин. и҆ ра́бота и҆ слꙋгꙋ́ванїе мнѡ́го 35.256б; пàкь да па́зишь сич҆кы не̑лы прѣз҆ си́ч҆ка годи́на, и҆ въ пра̑зникы да не пофа́таш ника́к҆ва ра́бота. нито̀

inslav

кꙋпˈство да чи́нишь 1.4б; събра́ше се и҆́нѡци ѿ монасти́рь… и҆ послѣ́д ѐдна дꙋ́ма и҆зˈбра́ха си́чˈки. да сто́рѧть сꙋлина́ры голѣ́мы. и҆ҡ да и҆скопа́ють землѧ̀та длъбо́ко, и҆ да поло́жеть сꙋлина́рыте да прохо́ди и҆зˈ ѣ҆ҡ вода̑та до монасти́рь. и҆ ка́то сто́риха то́ѧ зˈго́ворь. ѳеодꙋ́ль нѣ̀кои и҆́нокь, ма́исторь и҆ хытрь на ѕи́данїе. прѣ̑е на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю҆̀ сьвры́ши. и҆ натькˈмѝ ѿ наꙋ́рѣ да почне да работы 11.102б. **2.** *Работа; нещо, което трябва да се направи.* и҆ ре҆ ме́ꙋ. дрꙋ́же, лю́бимыи, гдѐ ѿходишь. и҆ ре҆ мꙋ̀ ста́рець что̑ но́сѣше сре́брьныи ковѐрь. и҆́мамь ра́бота до тры́гьть 15.153б; и҆ ѿ и҆скꙋѳопо́лїю и҆злѣ́зе със̑ты́те (!) ѡ҆́ци. и҆ съвры́ши си҆ ра́бота. и҆ ѡ҆бра́ти се пàкь със ра́дость да и҆́де въ і҆ерл҃и́мь 14.129. **3.** *Работа, резултат от нечия дейност, дело.* ѻ҆́ти си́чˈки щѐ да и҆злѣ́зѐ пра̑ѣ стра́шно сꙋдеще, и҆ болѣ́ре и҆ сырома́сы. та щѐ да ны҆ попи́та гⷭ҇ь бⷭ҇ь що смѐ стрꙋ́вале. та щѐ да ны҆ сꙋдѝ сѣ́кымꙋ по ра́ботата 18.207; и҆ сѣ́кыи, спротѝ сво́ать трꙋ́дь и҆ ра́ботата мꙋ́, тѣ́и ще да прїи́ме почть и҆ вѣнˈць ѿ рꙋ́кы гⷭ҇нѥ 32.228б. // *Прен. Дело; проява или постъпка, която се отличава с нещо специфично.* не мо́же на́шь чл҃чьскыи ꙋ҆́мь пости́гнь да разꙋмѣ́емь бж҃їа ра́бота 38.286б; а҆́ми ѐ бл҃же́нь чл҃кь ко́й ѐ сто́риль добро̑ на д҃шьта си҆ ни̑коѧ̀ фа́йда немаме ѿ то́йзи свѣ́ть бл҃ве́ни хр҃тїа́не. а҆̀мѝ тькˈмо да сѐ по̑ка́ни҆ нѣ̀коѧ добра̀ рабо́та да сто́риме 39.318б; и҆ ко́йто е млт҃и́вь, то́й ѐ приличе́нь бꙋ҆ , и҆ със̑ дрꙋ́гы добры̀ рабо́ты ко́й чл҃кь чи́ны. то́й ѐ прили́чень бꙋ҆ 38.284б; и҆ ко́лˈко се въ тьмни́цꙋ затво́риха ра́ди безако́нна ра́бота что̑ се чи́ни на пїа́нˈство 11.106б; и҆ на́поконь па҆ повелѣ̀ та̑ простре́ха ст҃го на земли̑ и҆ бы́ѧха го сѣ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно… тръпѣ́ше ст҃ыи (!) това̀ си́чˈко. и҆ ба҆ бл҃года́рѣше́. и҆ просвѣ́ти мꙋ́ се лицѐто ка́то̑ сл҃нце. то́лˈкози ко́лˈкото се и҆ са́мˈси҆ ца́рь чюдѣ́ше за това̀ и҆ дꙋ̀маше със̑ болѣ́ретѣ си. чи́ни ми се ѻ҆́тї ѐ ю҆́нашˈка тази̑ рабо́та 39.302. **4.** *Прен. Работа; обект на размисъл, на разглеждане или разрешение; въпрос.* и҆ да́де и҆̀. ца́рица, четво́рица, да разˈсꙋ́деть тѣ́зи ра́бота 12.115; да си҆ ка́жешь тѣ́зи тво́а ра́бота що̀ скрьби́шь. и҆ то́и тѐ ще наста́ви 3.18б. **5.** *Прен. Работа, поето задължение, дълг.* и҆ кога̀ пора́сте, та сѐ ви́дѣше кра́сень и҆ мꙋ́дрь тврьдѣ. и҆ сѣ́когы нѥ́гова ра́бота бѣ́ше да ꙋ҆́чи добро̑ 9.62. **6.** *Прен. Работа; нещо, което е станало; събитие, явление.* вели́кыи ц҃рь конˈстанˈти́нь. кога́то съѕидꙋ́ваше ца́ригра́дь. съгради̑ ц҃рква е҆дна̑ въ и҆́ме а҆́рхг҃гла михаи́ла. нѣ̀ въ́трѣ ꙋ҆ ца́ри_гра́ˈ. а҆̀мѝ ѿвъ́нь бли́зꙋ села́та, на мѣ́сто что̑ се зовѐ состе́нїѡ. и҆ защо̑ съѕи́да та́мо цр҃ква, заради̑ нѣ̀коа ра́бота что съ̑ е сто́рила 11.94б; и҆ слꙋ́чи се нѣ̀коа ра́бота ѻ҆номꙋ́зи болѧ́ринꙋ та̑ засыромашѣ̀ 15.134; голѣ́мо чю́до и҆ вче́ра що сѐ сто́ри на ла́зара. защо̑ се позна̑ че ѐ сла́ва бж҃їа. а҆̀ла̀ е и҆ д҃не́шната ра́бота голѣ́ма, защо̑ пока́за на́мь да и҆́маме смѣре́нь ѻ҆́бра́зь 34.249. **7.** *Прен. Само мн. Неща, работи.* и҆ чл҃кь, ка́то̑ е легома̀ смѣ́сень със̑ тїа̀ двѣ̀тѣ рабо́ти, със̑ чю́вˈството плѣ́тьско, и҆ със̑ мы́сльта что̑ и҆́ма ꙋ҆́мь и҆ помы́сль 38.283; а҆ гⷭ҇ь бⷭ҇ь като си҆ е със̑ е҆́ство чл҃колю́бˈць. мнѡ́го пы́ти нака́зꙋваше рѡ҆ чл҃чьскы̑ със̑ˈтрахова́нїа (!) сѣ́какˈвы и҆ със̑ бо́лесты, и҆ със̑ дрꙋ́гы, разли́чны ра́боты, давно̑ бы се чл҃кь ꙋ҆пла́шиль да ѡ҆ста́ви зло̑ своѐ 33.235.

ед.: ра́бота 1.4б[3], 1.5, 3.18, 3.18б[3], 3.19[4], 5.40б, 6.44[2], 6.47б, 9.62, 9.71б, 9.75б, 11.82б, 11.94б, 11.102б, 11.105б, 11.106б, 11.107б, 12.115, 13.124б, 14.129, 15.132б[2], 15.134, 15.134б, 15.141, 15.144, 15.144б, 15.145, 15.152, 15.152б, 15.153, 15.153б, 15.154, 15.155б, 15.156[3], 16.159б, 16.162, 16.162б, 17.163б[5], 17.164б[2], 17.169б[2], 17.170, 17.172б, 17.173б, 17.176, 18.177, 18.180, 18.180б[2], 18.184, 18.186б, 18.188б, 18.189, 18.192б, 18.203б,

inslav

18.20б, 19.207б, 20.208б, 20.209б, 31.216б, 32.223б², 32.224, 32.224б², 32.225², 32.226², 32.229, 32.230², 33.241², 34.249, 34.255б, 35.256б, 35.258б, 35.260, 36.268б, 36.270, 38.286б, 39.295², 39.295б³, 39.297, 39.298б, 39.301, 39.303б, 39.305², 39.309б, 39.319б, работа 1.4б, 15.132б, 18.180, 31.222б, ра(ра)бота (!) 11.82б, рабо́та 17.170б, 33.243б, 38.287, 39.302, 39.303б, 39.318, 39.318б², *чл.* ра́бота́та 15.156, 17.164б, 17.168, 18.179, 18.183б, 18.186б, 18.188, 18.207, 32.224б, 32.228б, 32.231; *мн.:* работы 1.3, 15.136, 15.156, 34.249б, 34.254, ра́боты 1.4б, 5.27, 9.75б, 11.92б, 15.136², 15.146, 15.156, 18.180, 18.180б, 18.186, 18.187, 18.204б, 18.205, 20.209б, 31.216б, 31.218б, 31.222б, 31.223, 32.225б, 33.235², 33.246, 34.254, 34.255б, 35.256, 39.305б, ра́боти 18.180, 33.240, 38.281б, ра́боты̀ 31.216, рабо́ти 33.234, 38.283, 39.302, рабо́тѝ 38.283б, рабо́ты 38.284б.

работен *прил.* (1) *Работен, който се труди неуморно, трудолюбив, работлив.* и̇ ѡ̀быдѐ сич҇кы цр҃кви, като̑ е̇дна̀ пчела̀ рабо́тна що̑ ѿб҇ходи си́ч҇ки цвѣ́тоовѣ пролѣ́тны 8.56б.

ед.: ж. рабо́тна 8.56б.

работя *несв.* (37) **1.** *Работя; правя, върша нещо; трудя се.* и̇ работи̇̀ та́мо копае̇̀ и̇ жь́не 5.33; да да (!) па́зишь три̇̀ д҃ни да пра́зн҃увашь. и̇ нищо да не́ работишь 1.4; и̇ да̑ даде̇̀ г҃ь сѣ́комꙋ ко́и що̑ е ра́ботиль. добро̑мꙋ чл҃кꙋ добро̑, а̇̀ зло̀мꙋ зло̀ 18.180б. **2.** *Работя, служа някому.* ни̇̀кои не може на два̀ гс҃да́рѣ да работи 34.253б; а̇̀зь вы̇ ѿхра́ни̇ ѿ мь́ич҇ка до голѣ́ма, а̇̀ вїе дрꙋ́гымꙋ работи́х҇тѐ 18.204; так҇во́зи е бы́ло̀ жител҇ство̑ ст҃мꙋ нико́лꙋ бл҃вені̇и хр҃тїа́не. и̇ та̑̀вазї е была̀ нѥгова ра́бота. и̇ така́ е бꙋ, работи́ль съ си́ч҇ко ср҃це. и̇ ꙋгꙋ́диль г҃ꙋ бꙋ. заради̇̀ това́ го и̇ бг҃ь найпоче́те, и̇ тꙋ́ка на́ земл҃а и̇ на н҃бе́то 15.155б. **3.** *Обработвам, извършвам земеделска дейност.* като̑ и̇ а̇да̀ма бг҃ь щѣ́ше да го помь́чи. и̇ сто́ри го да е̑ насрѣ́ща спроти̇̀ ра́и. та́мо да ра́боти земл҃а́та 12.118б.

сег.: 1ед. ра́боти̇̀ 9.67б, *2ед.* ра́ботишь 1.4б, *3ед.* ра́боты 7.53, 15.139, работи 11.101, 34.253б, работы 11.103, ра́боти 12.118б, *3мн.* ра́бота̀ть 6.41б, 33.234, ра́бо́тѣть 18.180, работеть 33.234, работѣ́ть 39.318, *сег.* (?) *аор.* (?) *3ед.* работи̇̀ 5.33; *имперф.: 3ед.* ра́бо́тѣше 2.10б, 15.153; *аор.: 2мн.* работи́х҇тѐ 18.204, *3мн.* работи́ха 6.42, 6.42–42б; *форми от перф. тип: 1ед.* с҇мь работи́ла 17.168, *2ед.* си̇̀ работи́ль 17.165б, *3ед.* е работи́ль 15.155б, ѐ ра́ботиль 18.177б, 18.205, е ра́ботиль 18.180б, 18.183б, е̑ ра́бо́тиль 32.225, ѐ ра́бо́тиль 32.231, ѐ ра́бо́ти́ль 39.305, *2мн.* сте ра́бо́тиле 18.204, 18.205, *3мн.* са работиле 18.197; *бъд.: 3мн.* щьть да ра́бо́тѣть 18.180; *пов.: 2ед.* работи̇̀ 1.7б, работы̀ 19.207б, *описат. 2ед.* да работишь 1.4, да ра́бо́тишь 1.4.

равен *прил.* (3) *Равен, който не се различава от другиго, еднакъв.* равни ли̇̀ сѣ̀ сич҇кыте, и̇ли̇̀ сѣ̀ е̇дны̀ ни̇скы, а̇̀ дрꙋ́гы высокы 11.83; та̀ ще̑ си́ч҇ките да приведе̇̀ на ра́зꙋмь и̇́стинныи. защо̑ е и̇ то́и ра́в҇нь със҇ а̇́пл҃ыте и̇ и̇з҇бра́нь е̑ ѿ б҃а 12.111. **равни със землята сторя.** *Изравня със земята; съборя, разруша до основи.* и̇ ре́коха нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́ч҇ки нарѡ̑ да вѣ́рꙋвать х҃а распе́таго. и̇ на́шь за́конь о̇ста́виха и̇ бо́гѡве на́ши, и̇ чер҇квища ра́вны със҇ земл҃а́та сто́риха 6.43б.

ед.: м. ра́в҇нь 12.111; *мн.:* ра́вны 6.43б, равни 11.83.

равно *нареч.* (2) *Равно, в еднаква степен, еднакво.* а̇̀ ст҃аа тр҃ица е̑ ра́вно҆ч҃на си̇̀ р҃ѣ. е̑ди́нь поче́сть и̇́ма̑ ра́вно и̇ три̇̀те ли́ца̑ 33.238б.

ра́вно 3.17б, 33.238б.

равночъстен *прил.* (1) *Който има същата почест като друг.* защо̑ чл҃кь е̑ самово́лѥнь, си̇̀ р҃ѣ, тїа́ три̇̀те чл҃ци. сѣ́кыи по е̑динь и̇нак҇ва̀ вол҃а̀ и̇́ма̑, и̇ ко́и как҇ ще̑ така̀ чи́ны. а̇̀ ст҃аа тр҃ица е̑ ра́вно҆ч҃на си̇̀ р҃ѣ. е̑ди́нь поче́сть и̇́ма̑ ра́вно и̇ три̇̀те ли́ца̑ начело̑ и̇ кра́и годи́ныте и̇́мь не и̇́мать 33.238б.

ед.: ж. ра́вно҆ч҃на 33.238б.

равун *м.* (1) *Наниз от златни пари.* и̇ ре̑ мꙋ̑ ст҃ыи нико́лае. послꙋ́ши ме́не

inslav

дрꙋже. и҆ ѿвезѝ ю҆ въ ми́рїиликїю. и҆ та́мъ щешь ю҆ прода̀ ка́кь и҆щешь защо̑ е тамо глад҄ъ голѣ̑ и҆ скꙋ́по жи́то. и҆ прїимѝ ѿ ме́не, трѝ жльти́цы равꙋ́на, радѝ да вѣ́рꙋвашь. и҆ кога̀ до́идешь та́мо ꙋ҆зе́ щешь и҆ что̑ сѣ̑ ѿста́ле 15.142.

ед.: равꙋ́на 15.142.

рад *прил.* (3) *Радостен, който е изпълнен с чувство на радост.* и҆ і҆ꙋда като ви́дѣ мрьтвъ҆ца́того рад҄ъ бы̑ и҆ дх҃ь ст҃ы̑ ѿтво́ри мꙋ ра́зꙋмь да ѡпи́та кр҃товете на мрьтвъ҆ца́того 4.25. **на радо сръдце.** *На драго сърце, с радост.* ре̑ мꙋ ст҃ыи, ꙋ҆зе́ ли щешь, ѕ҃, жльти́цы да го даде́шь. и҆ ре̑ ста́рець. да бꙋ́де ꙋ҆ до́брь ча̑ да го ще̑ на ра́до срⷣце 15.153б.

ед.: м. ра́дь 3.18б, рад҄ъ 4.25, *ср.* ра́до 15.153б.

ради *предл. и съюз* (76) **I.** *Предл.* **1.** *За означаване причината на действието; поради, заради, ради.* и҆ бг҃ зарадѝ това гы̑ не прїе̑, радѝ тѣ́хъ҆но безꙋ́мїе и҆ грьдо́сть 38.285; и҆ ко́лъ҆ко се въ тъмни́цꙋ затво́риха ра́ди безако́нна ра́бота что̑ се чи́ни на пїа́нъ҆ство 11.106б; и҆ пꙋ́сти вои́не и҆ ѿсѣ́коха мꙋ главѣ̀та. и҆ нѣко́й хр҃тїа́не, поидо́ха скрышо̑ ра́дѝ стра́хь 9.66б; и҆ ѿ си́чъ҆ки бѣ́ше похвалѥ́нь и҆ почьте́нь ра́дѝ добрынъта мꙋ 15.137б. **2.** *За означаване целта на действието; заради, за, ради.* а҆̀мѝ и҆ вы́е ѡ҆ бл҃гочьстивїи хр҃тїане кои́то сте сѣ̑ дн҃е́ска събра́ле ради того́зи ст҃го пра́ѕника сега̀ ны́е със҄ блѣ̑ть х҃ва, дойдо́хъ҆ме̑ на кра́и ст҃ые по́сты 34.254; а҆̀мѝ това̀ сичъ҆ко що̑ прѣтрьпѣ̑ х҃с радѝ на́ше сп҃се́нїе 35.258; и҆дѝ и҆ речѝ ѡномꙋ́зи кора́бникꙋ. ты̑ и҆ма́шь то́лъ҆кова мра́море… и҆ но́сишъ҆ гы̑ на пр҃и_гра́дь радѝ цр҃квата ст҃мꙋ ми́нꙋ и҆ ви́торꙋ и҆ вике́нъ҆тїю 9.69. **ради господа (бога).** *Ради бога, в името на бога – като израз на настоятелна молба.* и҆ сторѝ бг҃а радѝ, що щѣ̀ да тѝ заръчамь 17.173; а҆̀мѝ додѝ радѝ гдⷭ҇ѣ бг҃а, додѝ 17.174б; и҆ ка́же ѥ҆ѝ дꙋ́маи радѝ гдⷭ҇ѣ бг҃а ѡ҆ ма́ике моа̀ дꙋ́маи 17.169; **ради памет.** *На памет, за спомен.* е҆ла́те да напра́ви̑ е҆дно́го и҆́дола, что̑ о҆́ногова̀ чл҃ка зла́то_крылъ҆наго что̑ ны̑ се и҆ма̑ тꙋ́ка. и҆ сторише така̑ и҆ поста́више та̀мо да стои̑ ради па́мѣть 11.95. **II.** *Съюз.* **ради да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; за да.* и҆ вь е҆ди́нъ҆ дн҃ь поидѐ ст҃ыи на е҆дно̀ мѣ́сто, и҆ жената мꙋ и҆ дѣца́ мꙋ радѝ да се проходеть, и҆ да се ꙋ҆тѣша́вать 5.31б; а҆̀мѝ ны́е ради да́ се не заба́вимь, да о҆ста́ви̑ пр҃рчьствїата а҆то̑ да ска́же̑ праѕникꙋ дꙋ́мите 33.236; написа́ се и҆ х҃с. въ а҆́вгꙋстово повелѣнїе, радѝ двѣ̀ ра́боти. е҆дно̑. радѝ да покаже на́мь да се̑ пови́нꙋвамѐ и҆ ны́е и҆ да послꙋ́шꙋвамѐ гдⷭ҇даре 33.240; **ради защо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото, тъй като.* и҆ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж҃їю радѝ защо̑ въкꙋ́сиха ѿ дрьво́то 15.131б; и҆ и҆́маха го ѡ҆ѻ҆́нїа людїе що̀ бѣ́ха ꙋ҆ ѡ҆́ньзи ѡ҆́стровь като̑ бо́га. ра̑ защо̑ със҄ дїа́вола си́чъ҆ко о҆́стонѣ́ше 6.43б; и҆ бѣ́ше ѿ ца́ра почьте́нь и҆ си́чъ҆ка войска̀ боѧ́ше мꙋ се, радѝ за́що̀ ю҆на́кь, и҆ оу҆́мень, и҆ ѿ добра̀ рѡ́да. и҆ мнѡ́го и҆ма́нїе и҆́маше 5.28; **сего ради.** *Въвежда следствени изречения в състава на сложно съчинено изречение; и поради това.* и҆ това̀ мнѡ́го бо́листи бы́вать на чл҃ци… сего̀ радѝ мнѡ́зы недꙋ́жны въ ва̑ и҆ спѣ́ть дово́лъ҆ны. си̑_рѣ̑ мнѡ́го бо́лъ҆ны и҆ със ꙋ҆́мь и҆зъ҆гꙋ́бени 35.266; то́ва мно́го бо́лни бывать чл҃ци като ка́же и па́вель апл҃ь сегоо. ра̀ди мноѡ́зїи въ ва̑ недꙋ́жни. и҆ спе́ть дово́лъ҆нїи си̑_рѣ̑чь мно́го бо́лнїи. и҆ сь́сь оумь и҆зꙋ́бенїи защо нѣ е́ ма́лко чл҃кꙋ прѣгрѣше́нїето 33.247б; **того ради.** *Въвежда следствено изречение в състава на сложно съчинено изречение; и поради това.* та́ко бѣ́ше и҆ чт҃ный пр҃тча ꙗко проповѣ́дникъ. х҃с же е҆́стъ пр҃ъ. то́го ра̀ди напослѣдъ҆къ прїи́де и҆ въплъти се х҃с 33.246б.

inslav

радѝ 3.17б², 3.20б, 5.27, 5.27б, 5.28, 5.31б, 5.34, 5.40, 5.40б, 8.57, 9.62², 9.63б, 9.69, 11.94, 12.109, 12.119, 12.120, 14.128, 15.131б, 15.132, 15.133, 15.139б, 15.141б, 15.142, 16.160, 16.162б, 17.167, 17.169, 17.173, 17.174б, 33.240², 33.242, 35.258², 35.260б, 35.264б, 35.265³, 35.266, 36.269², 36.272, 38.285, 40.321, ра̑ї 6.43б, 7.54, 17.169б, ра́ди 6.48, 9.61б, 9.63б, 9.74б, 11.106б, 12.110, 20.209², 33.234, 37.281, ра́дѝ 9.66б, 9.69б, 15.137б, 16.158б², 16.159, 32.228, 35.258, ради 11.95, 12.115б, 17.176, 33.236, 34.254, рады̀ 12.111, ра̀ди 33.246б, 33.247б.

радовам се *вж.* **радувам се**

радование *ср.* (1) *Радване, веселие, ликуване.* и҆ а҆́гг҃лыте щѣ́ть да пѣ́ать пра̑ѣ праведнаго сꙋ́дїа, и҆ да дꙋ́мать с҃ть с҃ть с҃ть г҃ь сава́ѡѳь, тои̑ напл҃ни н҃бе́то и҆ земл҃ата със҃ радова́нїе нѥ́гово 18.200.

ед.: радова́нїе 18.200.

радос *вж.* **радост**

радост *ж.* (83) **1.** *Радост; приятно чувство, весело настроение, предизвикано от нещо хубаво, желано; драгост.* и҆ скрѣ̀бень ч҃лкь кои дойдѣше при нѥго. и҆ кажѣше си̑ скрѣ̀бь своа̀. и҆ ст҃ыи нико́лае, тьк҃мо да погледнѣше на ѡ҆ногова ч҃лка скрѣ̀бнаго. и҆ ꙋ҆тѣша́ваше се о҆́н҃зи ч҃лкь и҆ прѣложꙋ́ваше скрѣ̀бь своа̀ на радость 15.150б; ца́рꙋ тѣ̀ що ме̑ пла́шишь да ме̑ мѣ́чишь. а҆́зь тїа́ мѣ́кы със҃ радость и҆ със весе́лїе щѣ̑ гы прїе 9.64; и҆ бл҃ви́ се ца́рь ѡ҆ нѥ́го. и҆ тога́зи оу҆зѐ ѡ҆ ст҃ы́те тоговы рꙋ́цѣ посла́нїето, ѡ҆ є҆пк҃пыте, и҆ въве́де го вѣ́трѣ въ пола́тыте. и҆ ца́рица го прїе със҃ радость, и҆ поклони́ мꙋ́ се 14.128б; е҆ла́те и҆ вы́е кои́то сте и҆мале грижа сѣ́когы. та стѐ пра́виле добро̑… е҆́то цр҃тво де сѣ̑ нагóтвы заради̑ ва̑. е҆́то ра́й де сѣ̑ ѡ҆во́ри заради̑ ва̑ е҆́то вѣ́н҃ци мно̑го хꙋ́бавы де вы̑ чакать. е҆́то ра́дость ва̑ де̑ ча́ка 18.202б. **2.** *Радост; нещо, което поражда радостно чувство.* и҆ сега́ сме̑ ны́е пꙋ́стены до тебѣ̀ и҆ ѡ҆ вели́каго оу҆чи́теля с҃спса̀ х҃а. да ти̑ ка́жемь ра́дость голѣ́ма, дето ще́шь да бꙋ́дешь на си́ч҃кыте цр҃кви бж҃їи ꙋ҆чи́тель 12.110. **имам радост** *и* **чиня радост.** *Радвам се; изпитвам радост, задоволство.* о҆́ти щѣ̑ да и҆́мамь ра́дость до́ вѣ́ка. и҆ твоѐ цр҃тво ко́нець и҆ краи не щѐ да и҆́ма 35.261; и҆ за се́д҃мь днѝ сич҃ка войска̀ чини́ха радо̑. не тьк҃мо защо̀ нави́ха на ѡ҆н҃ї́а вра̀гоове вар҃ва́ре. а҆̑мѝ помнѡ̑го защо̑ се найдѐ гн҃жда ѳеѡ̑пи́ста и҆ чедата ѥ҆́и 5.38.

ед.: ра́до́сь 1.7б, ра́дость 3.17, 4.25², 4.26б, 5.31б, 5.37, 5.39б, 7.51, 8.58, 9.68б, 9.69², 12.110, 14.128б, 14.129, 15.134б, 15.136б, 15.137, 15.137б, 15.144, 15.155, 16.157², 16.157б, 16.163, 17.176, 18.202б, 33.234б, 33.237, 35.261², 35.264, 35.265, 37.277б, 37.281², 38.285б, 38.293, ра́до̑ 4.22², 4.25, 4.26б, 5.35б, 8.59б, 9.63, 9.64, 16.163, 34.250, 39.307, радо̑ 4.26б, 5.37, 5.38, 8.58б, 16.159б, 39.309, радость 5.38, 5.38б, 9.64, 9.64б, 14.128б, 15.137б, 15.150б, 15.154, 40.324, радо́сть 9.64б, 33.232, 38.288б, 38.293б, 39.302, 39.315б, ра́дось 17.175, ра́дѡ̑ 37.281, 38.293, 39.311б, 39.317, 39.318, 39.319, 40.322, радѡ̑ 40.323, ра́достїю 38.293; *мн.:* ра́досты 31.222б, радо́сти 39.315б.

радостен *прил.* (4) **1.** *Радостен; който е изпълнен с приятно чувство от нещо хубаво, желано; весел.* е҆́то чѐ дои̑до́ха а҆́гг҃лы ра́достны и҆ пѣ́аха пра̑ѣ г҃а 32.225. // *Доволен.* тогава̀ мрѣ́сныи цр҃ь дїѡ̑кли́тїа́нь радостень бы̑ за мн҃їето ст҃мꙋ и҆ смѣ́еше мꙋ́ се на ю́наш҃ството 39.299б. **2.** *Радостен, който предизвиква радост, щастлив.* и҆ за тои̑зи ра́достныи д҃нь пр҃р҃кь дани́ль, навьходоносорꙋ̀ ца̀рꙋ дꙋ́маше. о҆́тѝ ще̑ да се̑ родѝ нѣ́кои ца́рь, на̑ сич҃кы ца̀рїе 33.236.

ед.: м. радостень 39.299б, ра́достныи 33.236; *мн.:* ра́достны 32.225².

радувам се *несв.* (66) **1.** *Радвам се; изпитвам чувство на удовлетворение, задоволство; веселя се.* а҆ ц҃рь вели́кыи и҆ свѣтлыи, та̑ е г҃ь на́шь і҃с х҃с. что е̑ прѣ̑сть и҆ прѣ́чисть, детѡ̑ е сп҃си́тель на си́ч҃кыи свѣ́ть, и҆ что̑ е със҃зда́ль си́ч҃ко живо́тно и҆ на сѣ́кыи ст҃ыи

inslav

пра́зникь рау́ва́ме се и̇ веселимъ се бл҃гочьстиви хр҃тїа́не 33.232; и̇ бра́тїа видѣ́ха ка́кь ѻ҆хладѝ а҆́гг҃ль ѻ҆́нъзи ѡ҆́гнь и̇ рау́ва́хꙋ се и̇ пѣ́хꙋ 37.278; а҆̀мѝ прьвы҃и а҆да́мь радꙋ́ваше се и̇ весѣле́ше се, гле́даше себѣ́ си҃ ка́кь ѐ поче́тень 38.285б; и̇ за се́дъмь днѝ сичъ́ка войска̀ чини́ха радо҃… защо҃ се наи̇дѐ гн҃жда ѳеѡпи́ста и̇ чедата ѥ҆́и. а҆̀мѝ и̇ ст҃ы̀ ѐвъста́тїе рау́ваше се и̇ бл҃годареше ба҃ 5.38; и̇ ре҃ мꙋ́ на сва́дъба си҃ зова́нь, що се҃ не ра́дꙋвашь а҆̀ми си҃ посрьнъ́ль 7.50. **2.** *Ликувам, изпитвам огромна радост, тържествувам.* рау́вайте се что вы҃ е наста́виль д҃хь ст҃ыи, та стѐ напльниле си́чъкыи свѣ́ть, съсъ́ чю́деса и̇ съсъ́ и̇сцѣлѥ́нїе 10.79б; весели́те се праве́дныи. и̇ и҆́гра́ите патрїа́рсѝ. и̇ що стѐ ѿ вѣ́ка мрьтвы рау́вайте се. ѻ҆́ти за(ра)дѝ ва҃. распе́тъ се сп҃сь 35.258. // *Образно.* рау́вай се кр҃те, на пѣ́тници дрꙋга́рю. и̇ що̀ на҃ ѿба́рꙗть побѣдꙗваш ъ́ го 16.163.

сег.: 1ед. сѐ ра́дова҃ 12.109, се рау́ва́мь 20.209б, се ра́у́вамь 32.229б, *2ед.* сѐ ра́дꙋвашь 7.50, *3ед.* рау́ва се 9.63б, 11.81б, 11.82, 15.154, 20.209б, 32.227, се ра́у́ва 9.65, се рау́ва 9.75б, 20.208, 33.232б, се рау́ва̀ 15.156б, сѣ ра́у́ва 32.230, *1мн.* се рау́ваме 32.230б, 33.232, рау́ва́ме се 33.232, *3мн.* се ра́дꙋвать 1.7б, 17.175б, ра́дватъ се 6.45б, се ра́довать 16.157, ра́дꙋватъ се 16.157, рау́ватъ се 16.163, се ра́дꙋвать 16.163б, са ра́дꙋвать 18.199, сѐ рау́вать 18.203, 32.225, сѣ рау́вать 18.206б, са рау́вать 20.209, се рау́вать 31.215, сѐ ра́у́вать 39.314б, *сег.* (?) *аор.* (?) *3ед.* рау́ва се 39.300б; *имперф.: 3ед.* рау́ваше се 5.38, 7.53б, 39.305б, радоваше се 9.62б, ра́доваше се 9.64б, 17.166, ра́дꙋваше се 35.264б, радꙋ́ваше се 38.285б, *1мн.* рау́вахъ́ме се 5.27б, ра́довахъ́ме сѐ 35.256б, *3мн.* се рау́ваха 32.227б, сѐ рау́ваха 32.228, се рау́ва́хꙋ 35.264б, рау́ва́хꙋ се 37.278; *бъд.: 3мн.* щьть да сѐ ра́дꙋвать 18.200, щьть да сѐ рау́вать 18.206; *пов.: 2ед.* се рау́вай 1.4б, рау́вай се 9.74б, 10.79б[3], 12.119б, 16.163[3], 34.249, 35.261, ра́дꙋвай се 9.74б, ра́у́вай се 10.79б[2], рау́ваѝ (!) 10.79б, ра́у́ваи се 16.163, се ра́дꙋваи 19.207б, се ра́у́ваи 34.252, се рау́ва́й 39.306б, сѐ рау́ваѝ 39.311, *2мн.* рау́вайте се 10.79б, 35.2582, *описат. 3ед.* да се ра́дꙋва 16.157б, *1мн.* да се рау́ва́ме 39.297.

радуя се *св.* (9) *Изпитам огромна радост, отдам се на ликуване.* єдина́десеть пѣ́ты ѥ҆́ви сѐ х҃с на ѹ҆́ченицѣ́ си напоко́нь по вьскре́нїе… вто́ры̀ пѣ́ть сѐ ѥ҆́вѝ на же́ны̀те мѵро́носици. детѡ̀ и̇мь ре҃, рау́йте сѐ 38.287б; и̇ тога́зи а҆́гг҃ль мꙋ́ се г҃нь ѥ҆́вѝ ѡ҆го́ре на҃ нѥ́го, и̇ дрьжѝ зла́ть вѣ́нъць. и̇ ре҃ мꙋ́. рау́й се дими́трїе вои́не х҃вь, дрь́жъ се и̇ крѣпи́ се да побѣди́шь тво́йте вра́гѡве 9.64б. // *Образно.* рау́й се кр҃те, на҃ войни́цѝ бл҃гочьстивїи наде́жа… рау́й се кр҃те, а҆пл҃ете съсъ́ тво́ꙗ по́мощь проповѣ́даха по си́чъки свѣ́ть 16.163.

пов.: 2ед. рау́й се 9.64б, 10.79б[2], 13.121, 16.163[3], рау́и́ се 16.163, *2мн.* рау́йте сѐ 38.287б.

радя *несв.* (2) *Радея, грижа се, милея за нещо, старая се.* и̇ наста́ви го на хр҃тїа́нскаа вѣ́ра. и̇ мнѡ́го ꙋ҆́чи́ го догдѐ не бѣ́ше кр҃те́нь. а҆̀ ѡ҆́какъ се кр҃ти, ѻ҆́безъгри́жи се за нѥ́го… и̇ то́лъкова не ра́дѣше да го ꙋ҆́чи 6.47; а҆́ми ны́е слꙋ́шамѐ на сѣ́кыи д҃нь, дѐто ꙋ҆́чи на҃ ст҃о́е ѐв҃лїе. а҆̀ ные не слꙋ́шамѐ, нѝ на ꙋ҆́мѣтъ си҃ товà пола́гамѐ, и̇ не ра́димь да бꙋ́демь къмъ́то ба҃ 11.107б.

сег.: 1мн. ра́димь 11.107б; *имперф.: 3ед.* ра́дѣше 6.47.

радя се (!) *вж.* **родя се**

раждам *несв.* (13) **1.** *Раждам, добивам рожба.* ѡ҆́ че́до мои̇, и̇ сн҃ꙋ мои̇ драгы̀ гдѐ ѡ҆ста́влꙗшь маи́ка си҃ сама҃… това́ ли се надѣ́ахь кога́ те ра́ждѧ… кога́ те раждахь бо́лесть нѝкакъ́ва не и҆́мѧ а҆́мѝ сега̀ лю́та бо́лесть и҆́мѧ сн҃ꙋ мои̇ 35.260б; и̇ жена́та нѥгова бѣ́ше непло́дна и̇ не ра́ждаше 11.88; пази́ се и̇ ѿ своа́та си женѣ̀. защо́ тї е да́ль бѣ̀ же́нѣ̀ да ра́жѧшь дѣца̀, а҆̀ нѣ̀ зара́ди да кꙋ́рьвишь 1.7б. // *Образно.* и̇ чл҃кь, тїа и̇ трѝте и҆́ма. оу҆́мь, дꙋ́ма, и̇ д҃ша, затовà си҃ ѡ҆ды́ше, защо҃ и҆́ма въз́дꙋ. ѻ҆́ти защо҃ такà е и̇ ст҃аа тр҃и́ца като҃ ꙋ҆́мь чл҃кꙋ что̀ ра́жда дꙋ́ма така́ и҆́ ѡ҆ц҃ь, що ѐ безъсьмрѣ́тныи оу҆́мь, и̇ ра́жда сн҃а безъсьмрѣ́тна. защо҃ чл҃кь,

inslav

а҃ко̀ не помы́сли ѿнапр҃ѣ, не подꙋ́мꙋва 38.284. **2.** *Раждам, давам плод (за земя).* и҆ дрьвїа защо̂ се и҆ тїѣ̑ ра́ждать. и҆ хра́нетъ се ѿ землѧ̀та и҆ ра́стꙋть 33.232б. **3.** *Прен. Създавам, ставам причина да се появи нещо, пораждам.* где̑ є̀ болѣ́рство та́мо чл҃кь нѝ ѿ что̂ не мо́же да сѐ ꙋ҆дрьжѝ. ѿ болѣ́рство се сѣ́кꙋ̀ гр҃ѣ̀ ра́жда 31.220б.

сег.: 2ед. ра́жѧшь 1.7б, *3ед.* ра́жда 33.238б, 38.284², ра́жѧ̑ 38.284б; *имперф.: 1ед.* ра́жда̑ 35.260б, раждахь 35.260б, *3ед.* ра́ждаше 11.84б, 11.88; *страд.: сег. 3ед.* се ра́жда 31.220б, се ра́жѧ̑ 33.238б, сѣ̑ ражда 33.238б, *3мн.* се ра́ждать 33.232б.

раждам се *несв.* (3) *Раждам се, появявам се на бял свят.* и҆ трѝ си́лы сѐ зовѫ́ть са́дителны детѐ сѣ̑, със҃ тѣ̑ ра́жда, и҆ хра́ни чл҃кь, и҆ растѐ 33.232б; и҆ ѿтога́зи кои се ра́ждахꙋ хы́трьци вь пер҃си́дь. и҆ гле́дахꙋ и҆ ѡ҆жи́даахꙋ да ви́дѧть ѕвѣздꙋ̑. и҆ ѿ нѥ́ю да разꙋ́мѣють как҃ се е роди́ль вели́кь ц҃рь 33.243б.

сег.: 3ед. сѣ̑ ра́жда 33.232б, сѐ ра́жда 33.232б; *имперф.: 3мн.* се ра́ждахꙋ 33.243б.

раждега *св.* (1) *Нагорещя, нагрея нещо на силен огън.* тога́ва катѐ видѣ̀ ца́рь, че и҆мь не сто́ри нѝчто̂ ѡ҆н҃зи лѣ́вь. а҆ то́и повелѣ̀ да раждегꙋ́ть е҆ди́нь коте́ль голѣ́мь 5.39.

сег.: 3мн. раждегꙋ́ть 5.39.

раждега се *св.* (1) *Нагорещя се, нагрея се върху силен огън.* и҆ като̂ се ражѐже ѡ҆н҃зи коте́ль, зеха да гы̑ ме́тнъть вътрѣ̀ 5.39.

аор.: 3ед. се ражѐже 5.39.

раждежен *прич.* (1) *Като прил. Нажежен, нагорещен, разпален.* а҆́ко ли се́ нѣкои не поклони̑ на ца́ревь о҆́бра́зь. и҆ прѣстꙋ́пи ца́рево повелѣ̑нїе тоизи чл҃кь да сѐ ꙋ҆ме́тне ꙋ҆ пламень на пе́щь раждежѐннаѧ̀ 11.92.

мин. страд. ед.: ж. раждежѐннаѧ̀ 11.92.

разбера *св.* (76) **1.** *Разбера, схвана смисъла на нещо, проумея.* ре́че мꙋ́ па́кь сѵ҆мѡ́нь. о҆́че наꙋ́чи ме що є̀ това̀ що мѝ ка́зꙋвашь. защо́ с҆мь а҆́зь глꙋ́павь, и҆ ненаꙋ́чинь и҆ не могꙋ̀ да разб҃ерѣ̑ 2.9б; а҆ чю́енїето̂ є̀ кога̀ не видѣ̀ нѝчто̂ а҆мѝ чю́ешь ѿ нѣ́кого чл҃ка нѣчто̂ и҆ раз҃берешь как҃во̂ е и҆ что̂ е 33.233б; ѡ҆ злѣ̀ за на҃ се́га̀ чѣ̑ как ни о҆́ловѝ със҃ дїа́вол҃ска мрѣ́жа. ѡ҆ злѣ̀ на́мь сега̀ чѣ̑ как҃ нѝ о҆ловѝ мꙋ́чи́тель да нѝ мь́чи чѣ̑ не чю́х҃ме лѝ, чѣ̑ не раз҃брах҃ме лѝ що̂ дꙋма́ха писа́нїа по кни́гыте чер҃ко́вны 18.192б. **2.** *Разбера, науча за нещо, узная.* и҆ със҃ бж҃їю помо́щь, и҆ мл҃бою ст҃го. доидо́ха до солꙋ́нь. и҆ раз҃бра́хꙋ людїе солꙋ́н҃скы, чѣ̑ е дошь́ль кора́бь със҃ пше́ницꙋ 9.70; и҆ като раз҃бра̀ бл҃гочь́стивыи ц҃рь і҆ѡа́ннь а҆сѣ̑нь. чѣ̑ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́т҃кы. и҆злѣ̀зе и҆з҃ гра́дь пѣ́ш҃ 8.59б; и҆ поде́ си на монастирь, и҆ ре́че на бра́тїа. поидо̀ да донесѐ во́дꙋ, и҆ не наидо̀ въжѐто ѿ вѣдро́то. и҆ ре́коха мꙋ̀ калѐерето. млъчѝ да не раз҃берѐ і҆гоу́мень, да нѝ не га́ди 2.10б; и҆ наꙋ́трѣ пойдѐ є҆пк҃пь със҃ вели́ка ра́дость на приста́нище гдѐто стоа́ше ѡ҆н҃зи кора́бь. и҆ ре҃ кора́бникꙋ. раз҃бра́ гл҃ди́не, о҆́ти но́сишь ꙋ҆ кора́бь мра́море. а҆́ми ти се мл҃ю̀, да мѝ продаде́шь, ѿ тѣ́хь 9.68б. **3.** *Разбера, влеза в положението на някого.* г҃и г҃и бе҃ ѡ҆ц҃а на́ше҃го нико́ловь. дето сѝ свободи́ль ѿ неправе́днаа съмрѣ̀ть ѡ҆́нїа трѝте чл҃ци въ ми́рїиликїа. тѝ сега̀ раз҃бѐри и҆ на́мь. защо̂ чл҃ка не и҆́маме да помо́гне на́мь. и҆ ср҃це́то на́ше стопи́ се 15.146б.

сег.: 1ед. разб҃ерѣ̑ 2.9б, разбе́рꙋ 40.321, раз҃бе́рꙋ 40.322, *2ед.* раз҃берешь 33.233б, *3ед.* раз҃берѐ 2.10б, раз҃бере 17.168, 39.296б, *1мн.* раз҃бере́ме 18.179б, *2мн.* раз҃бере́те 11.81б, 15.142б, 32.228б, *3мн.* раз҃бе́рьть 39.314; *имперф.: 3ед.* раз҃берѣ̑ше 9.61б; *аор.: 1ед.* раз҃бра́ 3.20, 9.68б, 12.113б, 17.163б, раз҃бра́хь 12.119, раз҃бра̑ 17.164б, раз҃брахь 17.169б, *3ед.* раз҃бра́ 2.13, 9.66б, разбра̀ 4.21, раз҃бра̀ 4.25, 5.33б, 5.35б, 6.45б, 7.51б, 8.59б, 9.66, 9.67, 9.68б, 9.70б, 10.76б, 11.92, 12.113, 12.114б², 12.116б², 12.117, 14.126, 14.127б, 14.128, 14.129б, 15.143², 15.144б, 33.241, 37.275б, 39.312, ра́з҃бра̀ 37.274б,

inslav

37.275, 40.323б, *1мн.* раз'бра́х'ме̑ 14.129, 18.190, раз'брах'ме 18.192б, *2мн.* раз'брах'те 18.206б, раз'бра́хьте 34.255, *3мн.* раз'бра́ха 8.59б, 12.119б, 34.251б, 34.253, раз'бра́хꙋ 9.70, раз'бра̀ха 11.100, раз'брахꙋ 15.142б, раз'бра́ше 15.153, раз'браха 34.251; *форми от перф. тип: 1мн.* смѐ раз'бра́ле 4.23б, смѐ раз'бра́ле 12.116; *пов.: 2ед.* раз'бѐри 15.146б, *2мн.* раз'бер̂ѣте 31.222, раз'бѣрѣ̂те 33.238, *описат. 2мн.* да ра́з'берете 39.315; *усл.: 3мн.* бы́ше раз'бра́ли 15.145б.

разбера се *св.* (17) **1.** *Само 3ед. Разбере се, стане известно на повече хора, разчуе се.* и̇ раз'бра́ се тога́зи това̀ чю̑дное чю̑до по си́ч'ки ца́риграда́ 15.153; и̇ раз'бра́ се та̀зи мльва, и̇ то́изи метѐ́жь что̑ е по цр̑квите и̇ по хр̑тїа́нете. до ц̑ра кон'стан'тина 15.140б; и̇ дои̇дѐ нѣ́кои момѣ́кь и̇́ме̑то мꙋ до́м'но, сы́нь дїѡскори́довь, слꙋга̀ рома́нинь, да сѐ кѣ́пе ꙋ̀ тѣ́зи ба́нꙗ. и̇ ꙋда́ви го ѿн'зи бѣ̑сѣ̀. и̇ стори се́ голѣ́мь пла́чь. и̇ по си́ч'ки гра́дь ѐфесь раз'бра́ се 6.42. **2.** *Стана известен, прочуя се.* и̇ ѿи̇дѐ на пꙋ́сто мѣ́сто, и̇ напра́ви си та́мо стлѣ́пець, и̇ седѣ̀, д̑, го́ди́нь, трьпѣ̀ и̇ дь̑жь̑, и̇ снѣ̀гь, и̇ пе́кь. а̑ ꙗ̑стїе ꙗ̑дѣ́ше, трѣва̀ със' води́ца и̇ и̇́маше бли́зꙋ това̀ мѣ́сто село̑ зовѣ́ше се фала́сїи. и̇ раз'бра́ се с̑тыи сѵ̑мес̑нь по това̀ мѣ́сто, и̇ мнѡ̑го лю́дїе прихо́жа̑хꙋ при ню́го 2.12б.

сег.: 3ед. се раз'берѐ 17.176; *аор.: 3ед.* раз'бра́ се 2.12б, 5.35, 6.42, 6.48б, 7.50б, 9.72, 12.112, 14.130, 15.136б, 15.140б, 15.142, 15.144б, 15.153, 15.155, раз'бра̀ се 8.59, се раз'бра̀ 34.251б.

разбирам *несв.* (1) *Разбирам, научавам за нещо, узнавам.* въ ѡ̑нова̀ врѣ̑ме нѣ́кїи кора́бници, щѣ́ха да сѐ потопѧ́ть оу̑ море́то със' кора́бете си̇. ѿ голѣ́ма бꙋра̀. а̑ тїе бѣ́ха, ѿпрь̀вѣнь раз'бы́рале за с̑тго нико́лае ка́кь чи́ни чюдеса̀. и̇ по́м̑лише се във' бꙋ́рьта 15.149.

плусквамперф.: 3мн. бѣ́ха раз'бы́рале 15.149.

разбия *св.* (3) **1.** *Разбия, строша нещо на малки парчета.* е̑то дѐ види̇́ѣ̑ че са̑ ѿкь̑сна ѐди́нь ка́ми́кь ѿ ѐдна̀ планинѣ̑ сам'си... та̑ оу̑да́ри о̑ногози чл̑ка дѐто се гле́даше като̑ ѿ зла́то и̇ ѿ сре́бро... та го̀ раз'би̇ и̇ стрꙋ̀ши̇ до троха̀ та стьнѣ̑ (!) като̑ пра́ и̇ пе́пель 18.181; а̑ защо̀ ка́же като̑ раз'би о̑н'зи ками́кь о̀ного́зи чл̑ка. дѐто бѣ́ше ѿ зла́то и̇ ѿ сребро̑. та̑ станѣ̑ като̀ пра́х и̇ пепель 18.181б. **2.** *Разбия, разгромя в бой.* и̇ дрꙋ̀гощь пои̇до́ха а̇ва́ры злѣ̀ рѡ̑дь, да разби̇́ють и̇ да поплѣнѧ̑ солꙋ̀нь гра̑ 9.72б.

сег.: 3мн. разби̇́ють 9.72б; *аор.: 3ед.* раз'би̇ 18.181, раз'би 18.181б.

разбойник *м.* (7) *Разбойник; лице, което напада, граби и убива хора.* и̇ дш̑и̇́те праве́дны ѿи̇доха въ раи̇ и наи̇доха тамо ѿногози раз'бои́ника дѐто го̀ распеха заѐднѡ̀ със' х̑а 35.265б. // *Образно.* и̇ роди́ се въ пе́щера сы́рома́ш'ка. да ны̀ о̑чи́сти дш̑ьта, дето ѐ била̀ мѣ́сто и̇ пещера на злы̀те и̇ лꙋ̀кавите раз'бо́иници бѣ̑соове 33.235. **пръв на разбоиници.** *Главатар, предводител на разбойници.* и̇ на́поконь станѣ̑, прѣ̑вьи на разбо́иницитѐ си̇ре, (!) воѐво́да на влѣ́хвыте. и̇ ходѣ́ше по гора̑ и̇ по планина̑ и̇ по пѣ́тища, и̇ ꙋбѝвахꙋ лю́дїе, и̇ крадѣ́ха. и̇ дрꙋ̀го мнѡ̑го зло̑ чи́нѣше 6.47.

ед.: раз'бо́иникь 12.118, раз'бои́ника 35.265б; *мн.:* раз'бо́иници 33.235, *чл.* разбо́иницитѐ 6.47, раз'бо́иниците 6.47б; *бр.:* (два̀та) раз'бо́иника 4.25, (два́та) раз'бо́иника 35.259.

разболя се *св.* (16) *Разболея се, легна болен, заболея.* и̇ то́изи кало́е́рь мар'кїа̀нь. кога́ се нѣ́когы раз'болѣ́ше. врача не и̇́щѣше ни̇́какь, и̇ли̇ нѣ́кое бы́лїе да сѐ цѣрꙋ̀ва 11.98б; а̑ зо́сима се раз'болѣ̀ ѿ лю́та ѿг'ница, и̇ ѿста ꙋ̀ монасти́рь 17.173б; и̇ дои̇дѐ до солꙋ̀нь и̇ раз'болѣ́ се. и̇ то́л'кова злѣ̀ лежа́ше, ко́л'кото лю́бѣше да ꙋ̀мре. нѐжели̇ да ѐ̑ жи́вь да те́гли так'въ̀зи люта бо́лесть 9.66б. **разболя се до съмрът.** *Разболея се неизлечимо, до смърт.* и̇ раз'болѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрь̀ть. и̇ не можааше ни̇ о̀ что̑ да сѐ и̇сцѣли 11.98б.

inslav

сег.: 3ед. се раз'болѝ 1.3б; *имперф.: 3ед.* се раз'болѣше 11.98б; *аор.: 3ед.* раз'болѣ се 5.33б, 9.66б, 9.71, 14.129б, сѐ ра́з'болѣ 7.53б, раз'болѣ се 11.98б, 11.99, 11.105, сѐ раз'болѣ 11.103, раз'болѣ се 15.150б, се раз'болѣ 17.173б, 34.250, *3мн.* раз'болѣха се 12.120б; *форма от перф. тип: 3ед.* сѣ раз'болѣль 11.99б.

разбудя *св.* (2) *Разбудя, събудя някого от сън.* когà заспѝ расла́нь ко́й смѣе да го раз'бꙋ́ди 18.184б.

сег.: 3ед. раз'бꙋ́ди 18.184б; *аор.: 3ед.* раз'бꙋ́ди 11.101б.

разбудя се *св.* (1) *Разбудя се, събудя се от сън.* и̑ товà видѣ̀. и̑ раз'бꙋ́ди се ѳеодꙋ́ль и̑ призовà сич'ки бра́тїа. и̑ казà и̑мь, и рѐ. видѣ̀хь сѣ̀нь оу̑ тѣ̀зи но́щь бра́тїе 11.103.

аор.: 3ед. раз'бꙋ́ди се 11.103.

разбѣгнувам се *несв.* (1) *Само мн. Разбягваме се, побягваме в различни посоки, разпръскваме се.* и̑ прр̑кь заха́рїа ка́же ꙋ̑бїю̑ть пасти́ра, и̑ щѐ да сѐ разы́де ѡ̑в'це́те ста́дото. сѝ рѣ̀. ꙋ̑бїю̑ть х̑а. и̑ раз'бѣ́гнꙋват' се нѥ́говыте ꙋче́ници 38.290б.

сег.: 3мн. раз'бѣ́гнꙋват' се 38.290б.

разваля *св.* (20) **1.** *Разваля, разруша нещо, съборя, срутя.* и̑ катѡ̑ станѣ̀ і̑гꙋ́мень неѡ̑фить. раз'валѝ тѣ̀зи ма́л'ка цр̑квица, и̑ съси́да дрꙋ́га вели́ка, катѡ̑ стои̑ и̑ до днѣ̀ 11.100б; гдѐ вы е бг̑ъ и̑ на дрꙋ́гыте гра́дѡве дѐто гы̑ раз'валѝ 11.91; а̑ ка́пищата е̑лли́н'скы что̑ сѣ̀ по си́ч'ка землꙗ̀ да сѐ раз'о̑бо́рꙗть и̑ развала́ть. и̑ и̑́долете да сѐ строше́ть, и̑ да сѐ раз'сы́пꙗть ско́ро. таквѡ́зи повелѣ́нїе и̑злѣ́зе цр̑ско 15.139б. **2.** *Прен. Наруша; престъпя закон, заповед; не спазя.* а̑ко ꙋ̑дрьжѝ чл̑кь си́ч'кыи за́конь. а̑ е̑днѡ̀ раз'валѝ. сич'кото е̑ збрь́каль 15.154б; нѣ̀ е̑ пѡ̑о́бно те́бе ца́рꙋ да сѝ развали́шь повелѣ́нїето что сѝ повѣлѣ́ль 11.93. **3.** *Прен. Разваля, унищожа нещо, премахна.* і̑с х̑с... защѡ̑ щѣ́ше да развалѝ мнѡ̑гото плѣн'ствѡ̑ на чл̑ците и̑ да сто́ри ми́рь на то́изѝ свѣ̀ть 33.240б; и̑ па́кь ка́зꙋва прр̑кь е̑ре́мїа, споре́ть е̑вре̑ете. е̑ла́те да вьло́жѝ дрьвѡ̀ въ'в хлѣ̀бь нѥ́говь. и̑ да развалѝ нѥго жи́ва ѡ̑ землꙗ̀та. хлѣ̀бь х̑вь. та е̑ нѥ́гово тѣлѡ̀... а̑ дрьво́то дето ꙋ̑гꙋ́диха е̑вре̑ете ꙋ̑ хлѣ̀бь х̑вь. товà е кр̑ть щѡ̀ распе́ха х̑а на нѥ́го 16.161б. // *Образно.* принеси́ ми да почрьпꙋ̑ ѡ̑ тво́ата жа́лость. и̑ да раз'валю̀ ѡ̑бла̑кь на тво́ата мы́сль. что̑ е товà защѡ̑то скрьбишь и тъжишь 12.117; і̑с х̑с... щѣ́ше... да раз'валѝ на вра̀ждьта срѣ́дньꙗта стѣна̀ что̑ ны̑ запираше да не̑ ходѝ на н̑бето 33.240б. **4.** *Прен. Разваля, прекратя действието на нещо.* и̑ па̀кь ре́коше. бг̑е, погледнѝ ѡ̑высо́ко на тѣ̀зи о̑трокóвицꙋ. и̑ бл̑ви́ше ю̑, па́кь послѣ̀дно бл̑ве́нїе детѡ̑ не мо́же нѝ ѡ̑ кого̀ да сѐ развалѝ 13.123. **разваля от корен.** *Разруша из основи, напълно.* и̑злѣ́сте ѡ̑тꙋ́ка и̑ строшѣ̀те вра́та́та. вѣ̀чны. дѐто сѣ̀ ѡ̑ вѣ̀ка. защѡ̑ щѐ да влѣ̀зе ц̑рь на̑ ц̑ри и̑ г̑ь щѡ̑ гн̑д'ствꙋ́ва. а̑мѝ ско́ро ѡ̑творѣ̀те (!) о̑ти́ щемь да гы̑ раз'валѝ ѡ̑ ко́рень 35.263б.

сег.: 1ед. раз'валю̀ 12.117, *2ед.* развали́шь 11.93, *3ед.* раз'валѝ 15.150, 15.154б, *1мн.* развалѝ 16.161б, *3мн.* развала́ть 11.97б; *аор.: 1ед.* раз'валѝ 11.91, *3ед.* раз'валѝ 11.100б, развалѝ 15.151б, разва́ли 39.307б; *бъд.: 3ед.* щѐ раз'валѝ 15.150, *1мн.* щемь да раз'валѝ 35.263б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да развалѝ 33.240б²; *страд.: сег. 3ед.* сѐ развалѝ 13.123; *бъд. 3ед.* ще да сѐ раз'ва̑лѝ 14.126б; *пов.: описат. 3ед.* да сѐ развалѝ 12.117б, *3мн.* да сѐ развала́ть 15.139б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* разва́лень 39.317, *ж.* раз'валѥ́на 35.265б.

разваля се *св.* (12) **1.** *Само 3л. Развали се, разруши се; пропадне.* и̑ на́говорь тѣ̀хны бѣ̀ голѣ́мь. защѡ̑ рѣка̑ и̑́маше та́мо вели́ка, зовѣ́ше се хри́са. и̑ натькми́ха да ю̑ ѡ̑́братеть на цр̑квата. и̑ да̀ се раз'валѝ и̑ цр̑ква. и̑ си́ч'ко мѣ̀сто 11.97б; и̑ бѣ̀ше си́ч'ка ѡ̑на́зи страна̀ мирїиликїиска̀, на голѣ́ма нꙋ́жа и̑ мирѐа что̑ бѣ̀ше стмꙋ̑ нико́лꙋ е̑пар'хїа, щѣ́ше да сѐ раз'валѝ и̑ да

inslav

погы́не ѿ гла́ды 15.142. **2.** *Прен. Само 3л. Развали се, прекрати действието си, разтури се.* ны́е ма́гїа не зна́емь нѝ магїа вѣрꙋвамѣ дето ѣ лѣсть дїаволѝкаа. що сѣ дне́ска събы́е, а ꙋтрѣ сѣ развалѝ ами̇̀ ные чи́ниме и̇сцѣлѥ́нїе 10.76б; и̇ повелѣ ца́рь та̑ дове́доха ст҃го и̇ каже мꙋ ца́рь. сега̀ да прѣста́нать и̇ да сѐ развалѧ́ть твойте хы́трости гѣ́ѡгїе 39.303.

сег.: 3ед. сѣ развали́ 9.69б, сѣ развалѝ 10.76б, се развалѝ 11.97б; *аор.: 3ед.* развали́ се 3.17б, се развалѝ 18.204б; *форма от перф. тип: 3ед.* са е развали́ль 31.222; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ развалѝ 4.23, щѐ да́ се развалѝ 6.45б, щѐ да сѐ развалѝ 31.215б, щѣ да се разва́ли 32.227; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да сѣ развалѝ 15.142; *пов.: описат. 3мн.* да сѐ развалѧ́ть 39.303.

развалям *несв.* (5) **1.** *Развалям, разрушавам нещо, унищожавам.* ѣ́то дѣ видѣ́ и̇ четвры́тїать влы́кь. та̑ бѣ́ше стра́шень и̇ гро́зень и̇ голѣ́мь твры́дѣ. и̇ зьбы и̇́маше желѣ́зны, и̇ но́кте мѣ́дны. и̇ видѣ́ чѣ напра́вѣ и̇ разва́лѣ, и̇ дрꙋ́гыте влы́цїи по́пи́раше съ́сь крака́та 18.182. **2.** *Прен. Нарушавам, престъпвам закон, не спазвам.* и̇ попи́та го, та мꙋ ка́же, ѿ чл҃че, що си̇ сто́риль. та то́изи смра̀дь ѿ те́бе и̇схо́ди. и̇ бра́тїа не мо́гꙋть да те трьпѧ́ть. и̇ разва́лѧшь монасти́рскыи за́конь 2.11; и̇ рѣ̑ ѳеѡфи́ль. а̑зь на ѐрети́кы станѣ̑ха (!) защо̑ разва́лѧть за́конь бжїи, и̇ моѐ прѣда́нїе, що̑ сѣмь заповѣ́даль, а̀ тїѐ не чи́нѧть затова́ гы бїемь 12.115б. **3.** *Прен. Вредя, причинявам зло някому.* тогива̀ щьть да въскрѣ̑нать си́чките кадїе́. та̑ щы́ть тїа́ сыома́сите да гы̑ вла́чать дѣто и̇́мъ се зе́мале фаида̀ та ги́ са о̀съ̀ждале та̑ па̀къ ымь разва́лѣле 18.196б.

сег.: 2ед. разва́лѧшь 2.11, *3ед.* разва́лѣ 2.10б–11, 18.182, *3мн.* разва́лѧть 12.115б; *форма от перф. тип: 3мн.* разва́лѣле 18.196б.

развалям се *несв.* (2) **1.** *Само 3л. Развàля целостта си, срутва се, руши се.* ѻ́ти когâто се съзи́дала ѿна́зи ба́нѧ и̇ тога́зи билѐ оу́зи́дале мом'ка̑ и̇ мом̑ь, да се не разва́лѧ 6.41б. **2.** *Разпадам се, разлагам се.* и̇ напра́ви бъ̑ ѻ̀нова̀ тѣ́ло на си́ч'ките лю́дїе да траѐ мнѡ̑го и̇ да сѐ не расыпꙋва и̇ да сѐ не разва́лѣ ни́кога 18.199.

сег.: 3ед. се разва́лѧ 6.41б, сѐ разва́лѣ 18.199.

развежа *св.* (2) **1.** *Развържа нещо завързано.* и̇ ѿн'зи ѿцѣ… гле́да посрѣ̑ къщ'ьта, крѣ̑па свѣ̑зана. въ̑зель не́маль. и̇ присты́пи наско́ро и̇ ꙋзѐ и̇ развѣ̑за го. и̇ видѣ ѻ̑ты сѣ̑ жлты́цы 15.134б. **2.** *Развържа, освободя някого чрез развързване.* сега̀ ꙋ̀ тоизи ча̑ гпди́нь ѐв'ста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погꙋ́бѧт' ѿ на́ша роднина, трѝ мꙋ́жїе, детѡ̑ не сѣ̑ съгрѣши́ле нѝчтѡ̑… и̇ въ ѿн'зи ча̑ кога̑ си в'ди́гнь рꙋка́та да и̇́мь ѿсѣчѐ главы́те… и̇ прив'та́са ст҃ыи… и̇ и̇́зневар'кы и̇стры́гнь са́бїата и̇з' рꙋка́та вои́нотомꙋ. и̇ фры́ли го на земли̇̀. и̇ сам'си̇̑ поѐ и̇ раз'вѣ̑за и̇́хь, и̇ поусти́ гы и̇ трѝте да си̇̑ и̇́дꙋть 15.144.

аор.: 3ед. развѣ̑за 15.134б, раз'вѣ̑за 15.144.

развидѣлювам *несв.* (1) *Изгрявам, почвам да светя, огрявам (за звезда).* и̇ прр̑кь і̑са́їа ка́же за нѥ́го. как ѿпа́де дънни́ца ѿ нб҃е́то детѡ̑ ꙋ̀трына развѝдѣлюваше 11.84.

имперф.: 3ед. развѝдѣлюваше 11.84.

развидѣля се *св.* (4) *Само 3л. Развидели се, стане светло, разсъмне се.* и̇ наꙋ̀трѣ кога́ се развѝдѣли рѣ̑ валаа́мь на ѡ̀нїа́ кнѐѕѡве. бъ̑ мѣ̑ не пꙋ́ща да и̇́дꙋ със' ва̑ 11.86.

аор.: 3ед. се развѝдѣли 11.86, сѣ̑ развѝдѣли 12.111б, се раз'видѣли 14.127, се раз'вѝдѣли 33.241б.

развратювам се *несв.* (1) *Развратявам се, добивам лош морал, покварявам се.* и̇ па̀к' сѣ̑ и̇ прѣло́жны а̑гг҃лы със' ꙋ̀мьт' си. си̇̑ рѣ̑. и̇ тїѐ сѣ̑ раз'вратювать със' ꙋ̀мь 11.82б.

сег.: 3мн. сѣ̑ раз'вратювать 11.82б.

inslav

развратя *св.* (2) *Развратя; направя така, че някой да добие лоши качества; покваря.* дойшьль ѐ тꙋ́ка ꙋ̀ гра́дь нѣ́кои а҆пл҃ь, и҆ разврáти си́чки нарѡ́, и҆ че́рквището нꙋ̀ ꙋ҆пꙋ́стѣ и҆ на҃ проклѐ и҆ и҆спѣ́ди 6.43б.

аор.: 3ед. разврáти 6.43б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* разврáтень 15.149б.

развратя се *св.* (1) *Развратя се, добия лош морал, покваря се.* катѡ̀ се разврáтиха ѡ҆́нїа а҆́гг҃ле със ꙋ҆́мъ́т сѝ и҆ ѡ҆пáднъха ѡ҆ а҆́гг҃лскыи чи́нь 11.82б.

аор.: 3мн. се разврáтиха 11.82б.

развѣан *прич.* (1) *Развеян; който е разнесен, разпръснат на много страни; разпилян.* чл҃кь ѐ кáль по҆́смѣдьшли́вы пáра и҆ прá и҆ пе́пель вѣ́трѡ развѣанны̀ 31.21б.

мин. страд. мн.: развѣанны̀ 31.21б.

разгнѣвае се *от стб.* разгнѣвати сѧ *св.* (21) *Разгневя се, изпитам гняв, ядосам се, разсърдя се.* и҆ цáр се разгнѣвà на нѥ́го защѡ̀ мꙋ̀ подꙋ́ма тїа̀ ре́чи. и҆ повѣлѣ̀ да гѡ̀ лю́ты мѣ́кы, помѣ́чи 37.277б; и҆ въвв҃лóнскыте лю́дїе катѡ̀ видѣ́ха, чѐ ꙋ҆́би данїи́ль бóгатóго и҆ разгнѣвáха се 11.93б; и҆ по҆и́дѐ і҆ѡáннь... дето и҆́мь бѣ́ше черквището погáно, и҆ зѐ да ꙋ҆́чи да вѣрꙋ́вать х҃а. а҆ ѡ҆нзи нарѡ́ тóлкози лю́дїе, разгнѣвáха се на і҆ѡáнна. и҆ ꙋ҆зéха каменїе си́чки и҆ мѣ́таха на нѥ́го 6.42б; и҆ запрѣ̀ мꙋ́лето дá не промине и҆ тѡ̀ ѡ҆ стрá паднѣ̀ на колѣ́нѣте сѝ. и҆ не мóже вéкѥ да постѣ̀пи, и҆ валаам се разгнѣвà и҆ ꙋ҆зѐ тóꙗга да биѐ тврьдѣ̀ мꙋ́лето 33.242.

сег.: 3ед. сѐ разгнѣвáе 11.108б; *аор.: 3ед.* разгнѣвá се 2.11, 6.42, 7.53б, 7.54б, 10.76б, 11.92, 14.128б, разгнѣва се 6.44б, 11.86б, 33.243, 33.243б, се разгнѣвà 9.64, 12.114б, 12.116б, 33.242, 37.277б, разгнѣва се 36.269б, 36.272, *3мн.* разгнѣвáха се 6.42б, 11.93б.

разгнѣвя *св.* (2) *Разгневя, разсърдя някого, ядосам.* тогúва щьть да въскр҃нать и҆ тїа жéны кои̑то ба҃ разгнѣвале, кои̑то врачꙋ́вать и҆ прѣдáвать, и҆ задáвать, и҆ завѣ̑зꙋвать младенци и҆ стрꙋ́вать лю́дїе та̑ полꙋдѣ́вать 18.197б.

аор.: 3ед. разгнѣвѝ 12.116б; *форма от перф. тип: 3мн.* разгнѣвале 18.197б.

разгнѣвя се *св.* (4) *Разгневя се, изпитам гняв, ядосам се, разсърдя се.* и҆ ст҃ыи не́сторь рѣ҃. а҆́зь цáрꙋ магїá не знáю, и҆ със мáгїа нѥ́го не ꙋ҆́би. а҆́ми гѡ̀ сътри́хь съси́лою (!) х҃а и҆́стинного ба҃, и҆ ѱофи́са. тиꙗ̀ дꙋ́мы катѡ̀ чю̑ погáныи цáрь, разгнѣвы се тврьдѣ 9.66; и҆ ѳеѡфи́ль разбрà что щѐ да сѐ стóри гнѣвь на нѥ́го. и҆ пꙋсти̑ до цáрица є҆вдо́ѯїа и҆ и҆звáди хꙋ́лны дꙋ́мы на і҆ѡáнна. и҆ разгнѣви́ се ц҃рца пóтврьдѣ, на і҆ѡáнна 12.114б.

аор.: 3ед. разгнѣвы се 9.66, разгнѣви́ се 12.114б, се разгнѣвѝ 15.154, разгнѣви се 15.154.

разговор *м.* (3) *Утеха, разтуха.* и҆ млáха ст҃го да и҆́ и҆збáви сна̑того ѡ҆ рóбство (!) а҆́ко бы̑де жи́вь защѡ̀то не знáꙗха жи́вь ли ѐ момъ́кьть, и҆ли ѐ заги́наль. и҆ прѣз дрꙋ̀гы врѣ́мена и҆́мáха разгóворь сѐ слѣ́зи 39.314б; ѻ҆ тéжко мéне си́нко мои̑ възлюблéнны̀ є҆ди́но ро́дно. тéжко мéне разговóро на стáрѡ моà защѡ̀, а҆́зь ѡ҆каáйнь не и҆дѡ̀ по зáконь на вóйска. дано ꙋ҆́мрà. а҆́ми ѿ҃ провóди̑ свѣ́те на мóйте ѻ҆́чи̑... та҃кà (!) и҆ мáйка мꙋ и҆з глѣ́биныи своѐго наричѣ́ше и҆ плачѣ́ше, и҆ съсльзи (!) дꙋ́мáше. ѡ҆ ѡ҆. тéжко мéне ст҃не мои̑ драголю́бны ка҃ да въсплáча за тебѣ̀, разгóворо на мои́те ѻ҆́чи̑ ка҃ да въздѣ́хнà слáдкое моѐ чéдо 39.314.

ед.: разгóворь 39.314б, *зв.* разговóро 39.314, разгóворо 39.314.

разговоря *св.* (1) *Разговоря, утеша някого в разговор, раздумам.* а҆ когá мꙋ е нѣ́коиа грижа и҆ скрѣ́бь, ни́кои не може да гѡ̀ разговóри 31.216б.

сег.: 3ед. разговóри 31.216б.

разгоря се *св.* (1) *Прен. Разгоря се, разпаля се от някакво силно чувство.* а҆́ми когà бы̑ наоу̑трѣ, а҆ тїа̀ пои̑де при

inslav

сѣнницата ст҃мꙋ давно́ си ви́ды и̇ двѣ̀те дѣцà да и̇м҆ се прика́же. защò бѣ́ше срцето и̇ра́зг҆орѣ́ло се 5.37.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше раз҆горѣ́ло се 5.37.

разграбя *св.* (2) *Разграбя, ограбя всичко, обера.* а҆кò нѣ́кои подꙋ́ма зла̀ рѣ́чь на тѣ́хь. до́мь нѥ́говь да сѐ развалѝ и̇ раз҆гра́би си́ч҆кото нѥ́гово и̇ма́нїе 12.117б.

сег.: 3мн. раз҆гра́бетъ 2.15; *страд.: пов. описат. 3ед.* да сѐ раз҆гра́би 12.117б.

разгрижа се *св.* (2) *Угрижа се, налегнат ме тъжни мисли, разкахъря се.* и̇ о̇скрьби се і҆ѡа́кѵ̈мь… и̇ замысли се за дв҃а̀надѣ́тьтѣ̀ колѣ́на і҆илѥ́вы… и̇ сла́гаше на оу҆мы́т҆ сѝ да ви́ды и̇́ма ли нѣ́кои дѣ́то нѣ̀ е сто́риль сѣ́ме ѿ сн҃ѡвете і҆илѥ́вы и̇ не можѐ да на́йде… и̇ раз҆гри́жи се і҆ѡа́кѵ̈мь тврьдѣ̀. и̇ не пойдѐ да сѐ и҆а́вѝ на женѣ̀та сѝ а҆́нни. а҆мѝ ѿи̇дѐ въ пꙋ́стынѧ̀, и̇ напра́ви сѝ коли́бꙋ. и̇ пости́ се 13.121.

аор.: 3ед. раз҆гри́жи се 13.121, се раз҆грижи 13.121б.

разгръна *св.* (1) *Разгърна, разтворя нещо свито.* и̇ ре҃, ст҃мꙋ. о҆́ч҃е ст҃ыи товà ми е на блв҃ѐнїе, и̇ на прощѐнїе, щò ꙋ҆зѣ́ ѿ тѐбе, и̇ раз҆грь́нь сѝ рꙋка́та ви́дѣ бысе́рь мнѡ́гоцѣ́нныи 2.14.

аор.: 3ед. раз҆грь́нь 2.14.

раздам *св.* (13) *Раздам, дам от нещо на много хора.* и̇ тога́зи ꙋ҆зѐ ба́щиното сѝ и̇́ма́нїе и̇ свое́то сѝ, и̇ разда́де сич҆кото по сырома́си и̇ по сы́роти 12.109б; и̇ заповѣда и̇мь, в҃ї. бо́гѡве что̀то гы и̇ма́хꙋ. да гы҃ разда́де по си́ромасѝ защò ѿ зла́то бѣ́хꙋ 36.273б.

сег.: 1ед. разда́мь 31.219, *3ед.* разда́де 36.273б; *имперф.: 3ед.* раздадѣ́ше 3.17; *аор.: 3ед.* раз҆да́де 7.52, 7.52б, 7.53, разда́де 7.52б, 12.109б, 12.120б, 39.298, 40.321, *3мн.* разда́доше 15.149; *страд.: сег. 3ед.* сѐ раздадѐ 34.250б.

раздера *св.* (3) *Раздера, разкъсам нещо на късове, съдера.* и̇ майка мꙋ̀ катò ра́з҆бра̀ че ѐ си́нь не́йнь ѿтво́ри (!) вра̀тата гдѐ бѣ́ше се затвори́ла и̇ и̇злѣ́зе и̇ ра҃зра си ризите свои̇. и̇ ѡ҆скꙋ́ба сы ѿ гла́вьта космыте 40.323б. // *Образно.* пробо́день бы҃ въ ре́брата, да ра҃зерѐ рꙋкѡ҃ писа́нїето а̇да́мово 35.258б.

сег.: 3ед. ра҃зерѐ 35.258б; *аор.: 3ед.* ра҃зра́ 40.323, ра҃зра 40.323б.

раздера се *св.* (2) *Раздера се, стана на парчета, разкъсам се.* а҆ ри́за щò но́сѧ̀. катò прѣмина̀ і҆ѡрда́нь, та се ра҃зра̀ на ме́не и̇ раска́па се 17.172б; завѣ́са цр҃ко́внаа ра҃зра́ се посрѣ́ на двѣ̀. а҆ вы́е се не ꙋ҆милих҆те 35.261б.

аор.: 3ед. се ра҃зра̀ 17.172б, ра҃зра́ се 35.261б.

раздран *прич.* (2) *Като прил. Раздран, разкъсан на парчета, съдран.* и̇ тога́зи погре́бе и̇ тѣло́то, го́ло. тѣ́к҆мо ѿна́зи дре́ха ра҃зра́на щò бѣ́ше и̇ да́ль зо́сима 17.176; и̇ о̇бла́чи се въ ра҃зра́ни чюле́тины 20.209.

мин. страд. ед.: ж. ра҃зра́на 17.176; *мн.:* ра҃зра́ни 20.209.

раздруша *св.* (1) *Прен. Унищожа, погубя, премахна.* и̇ чл҃кь щѐ да сѐ ро́ди. и̇ да ра҃зрꙋши си́ч҆ки ца́рїе что̀ се нѥ́мꙋ не покланѧ̀ть 33.243б.

бъд.: 3ед. щѐ да ра҃зрꙋши 33.243б.

раздѣлен *прич.* (1) *Като прил. Разделен, който е поставен в отделен дял, разпределен.* и̇ тїѧ̀ четы́рите стихїи, дето сѣ̀ на тоизи свѣ́ть, и̇́ма́ть раздѣлѥ́ни зо́дїа, и̇ ѿг҆нь. и̇́ма зо́дїа трѝ, лѣ́ва и̇ скор҆пїа и̇ ко́зо рога. а҆ въздꙋ́хь что̀ ѐ на и҆а́рѣ̀ и̇́ма и̇ то̀и трѝ зо́дїа ѻ҆́вна дѣ́вꙋ, и̇ и҆а́р҆ма̀ 33.240б.

мин. страд. мн.: раздѣлѥ́ни 33.240б.

раздѣля *св.* (12) **1.** *Разделя, направя на дялове, разпределя.* и̇ щò бѣ́ше мꙋ̀ да́ль ца́рь жлъти́ци. раздѣли́ гы по монасты́рете свои̇ 14.129; и̇ ѿ тѣ́хното сѝ и̇ма́нїе да́доше и̇ тїѐ въ цр҃квата. ст҃мꙋ а҆ дрꙋ́гото разда́доше по сырома́си, и̇ что̀ ѡ҆ста̀ раздѣли́ше го по сво́ите сѝ ро́днына 15.149. **2.** *Разделя, отделя един от друг.* та̀ щѣ́ть да сѐ

inslav

съберѣ́ть си́чˢките ѐзы́ци и҆ вѣ́ры пр҃ѣ нѥ́го. да гы҃ раздѣли̑ ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго ка́кь разˢльчѣ̀ пасти́рь ѻ҆́вˢце и҆ ко́зы по быш̑ˢкѣ̑. и҆ ще да ѻ҆ста́ви ѻ҆вˢцете ѻ҆ де́сна страна̀ себѣ̀ а҆̀ козыте ѿ лѣ́ва страна 18.201б.

сег.: 2ед. раздѣ́лишь 31.219, *3ед.* раздѣли̑ 18.201б, *3мн.* разˢдѣлю́ть 11.95; *аор.: 3ед.* раздѣли́ 14.129, *3мн.* раздѣли́ха 7.49, 31.219б, раздѣ́лиха 11.101б, раздѣли́ше 15.149; *форма от перф. тип: 1ед.* сˢмь разˢдѣ́лиль 31.218; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* раздѣлѥ́на 11.81, 15.142б, *ср.* раздѣлѥ́но 34.253.

раздѣля се *св.* (5) **1.** *Разделя се, тръгна отделно.* и҆ това́ мꙋ ре҃ ст҃ы и҆ раздѣли́ха се. и҆ ѻ҆тиде сѝ сѣ́кыи дома́ сѝ 15.135б. **2.** *Прен. Разделя се, престана да живея заедно с някого, заживея отделно.* тогі́ва щьть да сѐ разлѣ́чать и҆ разˢдѣла́ть баща̀ ѿ ст҃на, и҆ ма́ика ѿ дьщерѣ̀. и҆ бра́ть ѿ бра́та. и҆ родни́на ѿ роднина. и҆ дрꙋ́гь ѿ дрꙋ́га и҆ побра́тѝ ѿ побра́тима 18.206. **3.** *Отделя се от нещо, напусна.* и҆ загрижи́тѣ се за дꙋ́ши́те ва́ши какь щьть да сѐ раздѣ́лѧть ѿ тѣло́то 31.222б.

аор.: 1мн. сѐ раздѣли́хˢме 5.38, *3мн.* раздѣли́ха се 15.135б; *бъд.: 2ед.* щѣ́шь да сѐ раздѣлишь 39.310, *3мн.* щьть да сѐ разˢдѣла́ть 18.206, щьть да сѐ раздѣла́ть 31.222б.

раздѣлявам се *несв.* (3) **1.** *Разделям се, деля се на части, разпределям се.* и҆ тіа́ деветˢтѣ́ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣлѧ́ватˢ се по трѝ 11.83. **2.** *Разделям се, тръгвам отделно.* и҆ прѣми́нꙋваха і҆ѡрˢда́нь и҆ разˢдѣлѧ́ваха се дале́че ѐди́нь ѿ дрꙋ́гыго, и҆ и҆́дѣха ꙋ҆ пꙋ́стинѧ. и҆ не зна́ѧше се ни̑кои ко́и кидѣ̀ е, и҆ що ѐ чини́ль, и҆ какь се е пости́ль 17.165б.

сег.: 1мн. раздѣлѧ́ваме се 35.260б, *3мн.* раздѣлѧ́ватˢ се 11.83; *имперф.: 3мн.* разˢдѣлѧ́ваха се 17.165б.

раззина се *св.* (1) *Раззина се, отворя се широко, разтворя се.* и҆ то́изи ча҃ потре́се се ѿнази планина̀. и҆ ды́мь бл҃гь и҆ хꙋ́бавь и҆злѣ́зе ѿ това̀ мѣ́сто, и҆ разˢзи́нь се землѧ̑та (!) гдѐто бѣ́ше съкры́ть чт҃ны̑ кр҃ть. и҆ стлѣ́пь ѿгнѧ́нь ви́дѣше се ѿ землѧ до н҃бе́то 4.24б.

аор.: 3ед. разˢзи́нь се 4.24б.

разиграя се *св.* (6) *Разиграя се, развълнувам се, разбушувам се (за море).* и҆ погле́днъха на҃ тѣ҃ и҆́де ѐди́нˢ ѻ҆блѧ́кь голѣ́мь и҆ тѣ̑мень, и҆ бꙋ́ра вели́ка сѫсˢ ѻ҆блакˢть. и҆ толˢкова се разˢигра̀ морето сѫсˢ корабˢть и҆ сѫсˢ людїе́то догдѐ щѣ́ше да сѐ потопѝ 15.136б; разˢи҆гра́ се море́то и҆ вˢди́гна се вода̑ 6.46.

аор.: 3ед. разˢи҆гра́ се 6.45, 6.46, разˢигра́ се 12.117, се разˢигра̀ 15.136б, се разигра̀ 17.169б; *форма от перф. тип: 3ед.* разˢигра́ло се 6.41б.

разида се *св.* (10) **1.** *Само 3л. Разотида се, отида си, разпръсна се (за много хора, народ, стадо).* и҆ тогы́ва се рази́до́ха си́чˢкы и҆ ре́коха, па́кь да бѣ́де вто́ры̑ и҆ тре́ты̑ дивань и҆ зговорь 39.297; катѡ̀ ѿпѣ́ха верн҃ѧ ст҃мꙋ не́сторꙋ. и҆ разыде́ се си́чки нарѡ̑ по дома́ си, да вер҃ѧть 9.72; и҆ прр҃кь захарі́а ка́же ꙋ҆бі́ю́ть пасти́ра, и҆ ще̑ да сѐ разы́де ѡ҆вˢце́те ста́дото сѝ р҃ѣ̀. ꙋ҆бі́ю́ть х҃а. и҆ разˢбѣ́гнꙋватˢ се нѥ́говыте ꙋ҆че́ници 38.290б. **2.** *Разпръсна се, разпилея се (за дим).* залꙋ́до се млѣ́вы и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на землѧ̑та… и҆ катѡ̀ пла́менˢ се вди́гне го́рѣ на висинѣ̑, а҆̀ като ди́мˢ се рази́де 31.215б.

сег.: 3ед. се разы́де 15.141б, се рази́де 31.215б; *аор.: 3ед.* разыде́ се 9.72, рази́де са 39.302б, *3мн.* се разыдо́ха 7.50б, разыдо́ха се 8.57б, разыдо́ше се 15.142, разидо́ше се 15.154, се рази́до́ха 39.297; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ разы́де 38.290б.

разкъсам *св.* (1) *Разкъсам; направя нещо на късове, на части.* и҆ разˢѧди се ца́рь, и҆ пꙋ́сти дрꙋ́гы во́йне. к҃. ѕвѣ́роо́бра́зны, что̑то ѧ҆дꙋ́ть лю́дїе. и҆ ре҃ имь. и҆детѐ и҆ вы́е разˢкьса́йте йхь, и҆ жи́вы ги поѧ҆ще 37.275б.

пов.: 2мн. разˢкьса́йте 37.275б.

inslav

различен *прил.* (20) **1.** *Различен, който се отличава от другите със свои особености, нееднакъв, инакъв.* бл҃годарю̀ те чл҃ко ѩ люб҃че, г҃и. ѻ҃ти сѣ́комꙋ разли́чно сп҃се́нїе зна́ешь и̇ чи́ниш҃ мꙋ̀ 7.52б; и̇ въ ѻ҃нїа дѣ́скы бѣ́ха но́жове заглобе́ни ѿго́ре и̇зьо̑стренѝ прилы́чны на ко́пїа а̀ дрꙋ̀гы катѡ̀ но́жове. и̇ дрꙋ̀гые кры́вы катѡ̀ срь́пове. а̀ дрꙋ̀гы и̇на́квы разлы́чни 39.299б. **2.** *Само мн. Разнообразен, разен, всякакъв.* и̇ ї҃хь ст҃ыѝ и̇злѣ́зе и̇́мь насре́ща, и̇ ре̑ и̇мь. ѿгдѐ дои̇до́х҃те мои̇ а҃гг҃лы ра́достны, и̇ но́сите да́рове мнѡ̀го, и̇ раз҃ли́чны цвѣ́тоове, и̇ а̀рома́ты добро̑ мириз́ли́вы, и̇ добринѝ сѣ́как҃ви 32.225; затова̀ и̇ мн҃ици и̇́дѣхꙋ, и̇ прїе́махꙋ мн҃їе и̇ трьпѣ́ха раз҃ли́чны мꙋ́кы, заради̇̀ и̇́ме х҃во 9.75б; и̇ катѡ̀ нѣ́кои кога́ е ѹ҃мори́ен ѿ длъ́гь пꙋ́ть… и̇лѝ ѐ ѿгладнѣ́ль, и̇ на́иде ꙋ̀ нѣ́кого трапеза, чѐ и̇́ма на нѥ́а разли́чны го́з҃бы и̇ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́л҃никь да пои̇де на трапе́зата 12.118б. **3.** *Като същ. ср. Различно, различни неща.* това́ сѣ̀ дꙋ́мыте. на ст҃ы́и, пра́ѧ҃никь. дѣ́то гы на́скоро и̇ нак҃со сказах҃мѣ̀ защѡ̀ и̇́ма́мѣ̀ мнѡ̀го и̇ разли́чно да и̇́спы́тꙋвамѣ̀. за то́изи пра́ѧ҃никь. (и̇ прьвень). имаме да пи́тамѣ̀. почтѡ̀ не роди́ се ѿц҃ь, и̇лѝ ї҃хь ст҃ыи, а̀ми сѣ̀ ро́ди с҃нь 33.237б.

ед.: ср. разли́чно 7.52б, 8.60, 33.237б, раз҃ли́чно 33.237б; *мн.:* разли́чны 9.61, 9.64, 12.118б, 12.120б, 32.227б, 33.235, 36.268б, раз҃ли́чны 9.74б, 9.75б, 20.209б, 32.225, разлы́чны 20.209б, 39.309, раз҃ли́чни 32.231б, ра́з҃личны̀ 33.232, разлы́чни 39.299б.

разлуча *вж.* **разлъча**

разлъча *св.* (2) **1.** *Разлъча, отделя някого от нещо, разделя.* и̇ ѿ та́квози цр҃тво нѥ́говата̀ поч҃ть, ме́не не мо́же смѣ́ры. нито́ е нѣ́кое мꙋ́че́нїе ѿ такь́в҃зи тести́рь, дѣ́то мо́же да ме разлъ́чи ѿ любо́въ и̇сти́ннаго х҃а ба҃ 39.299. **2.** *Образно. Разделя, направя на части.* и̇ ре́че е̇мꙋ̀ па́кь г҃ь. разꙋмѣ́и плакї́до, и̇ слꙋ́шаи. а҃зь е̇с҃мь х҃с, де́то с҃мь сътво́риль н҃бо и̇ земл҃ѧ̀, и̇ разлꙋ́чи́ тьм҃ꙋ, и̇ пока́зѧ̀ свѣ́ть 5.29.

сег.: 3ед. разлъ́чи 39.299; *аор.: 1ед.* разлꙋ́чи́ 5.29.

разлъча се *св.* (1) *Разлъча се, отделя се от някой близък човек, разделя се с някого.* тогі́ва щьть да сѐ разлъ́чать и̇ раз҃дѣла́ть баща̀ ѿ с҃на, и̇ ма́ика ѿ дьщерѣ̀. и̇ бра́ть ѿ бра́та. и̇ родни́на ѿ роднина. и̇ дрꙋ́гь ѿ дрꙋ́га и̇ побра́ти҃ ѿ побра́тима 18.20б.

бъд.: 3мн. щьть да сѐ разлъ́чать 18.20б.

разлъчям *несв.* (1) *Разлъчвам, отделям едни от други, разделям на групи.* кога́то щѐ да до́йде с҃нь чл҃чьскыи съ си́лата си҃ своа̀… та̀ щь́ть да сѐ съберь́ть си́ч҃ките ѐзы́ци и̇ вѣ́ры пр҃ѣ̀ нѥ́го. да гы҃ раздѣлѝ е̇ди́нь ѿ дрꙋ́гыго ка́кь раз҃льчѣ̀ пасти́рь ѻ҃в҃це и̇ ко́зы по бьш҃кѣ̀. и̇ щѐ да о̀ста́ви о̀в҃цете о̀ де́сна страна̀ себѣ̀, а̀ козыте ѿ лѣ́ва страна 18.201б.

сег.: 3ед. раз҃льчѣ̀ 18.201б.

размиря се *св.* (1) *Размиря се, стана размирен, разбунтувам се.* и̇ по нѣ́кое врѣ́ме раз҃мири́ се о̀нова̀ мѣ́сто вар҃вар҃ско 5.33б.

аор.: 3ед. раз҃мири́ се 5.33б.

размислювам *несв.* (1) *Размислям, мисля над нещо, обмислям, премислям.* ти́м҃ѧ си́лы, в҃ы, дѣ́то гы сега̀ сказах҃мѣ̀ даде гы҃ бг҃ъ а̀да́мꙋ, да мꙋ̀ сѐ ре́вны, добро̑… и̇ да сѐ хра́ни и̇ със҃ дш҃ьта и̇ със҃ тѣло́то и̇ тѣло́то да хра́не със҃ го́з҃ба чтѡ̀ се ѧ҃дѐ. а̀ дш҃ьта си҃ да хра́ни със҃ бж҃їи дꙋ́мы… и̇ да раз҃мыслюва чтѡ̀ е во́л҃ѧ бж҃їа 33.234.

сег.: 3ед. раз҃мыслюва 33.234.

размотря (!) *вж.* **расмотря**

размътювам се *несв.* (1) *Прен. Размътва ми се съзнанието от гняв, разгневявам се.* и̇ напра́ви ѐв҃до̑їа цр҃ца ка́пище и̇дол҃ско. и̇ напи́са і҃ѡаннь на нѥ́а, пак҃ се і҃родїа́да бѣсꙋ́ва, и̇ па̀к҃ се

inslav

раз'мѣ́тюва, и҆ и҆́ще главѣ́та і҆ѡа́ннова, и҆ за тїа ду́мы па́к' се раз'гнѣва̀ ца́рица по́тврьдѣ 12.116б.

сег.: 3ед. се раз'мѣ́тюва 12.116б.

разнеса *св.* (5) *Похарча; изразходя средства, богатство.* и҆ като̑ ви́дѣ ст҃ꙋ́дїе кне́зь то́л'кова чю́до что се̑ чи́ни. разне́се мнѡ́го и҆ма́нїе и҆ съгради̑ цр҃ква вели́ка. и҆ о҆ста́ви мнѡ́го сто́ка та́мо ꙋ҆ цр҃квата 11.98б; а҆̀ ст҃ыи нико́лае като̑ ви́дѣ че̑ добрѣ̀ сто́ри ѡ҆н'зи чл҃кь и҆ о҆́нова̀ и҆манїе, раз'не́се по за́кон'. и҆ промѝнъха се нѐ ма́л'ко дни̑. пакь ꙋ҆зѐ дрꙋ́гы. т҃, жльтицы, и҆ свѣ̑за гы ꙋ҆ кры́пꙋ 15.134б.

аор.: 3ед. разнесе 11.97б, 11.106б, разне́се 11.98б, раз'не́се 15.134б; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* разнесе́но 7.53б.

разносям *несв.* (2) **1.** *Разнасям, нося в различни посоки.* дне҃ ꙋ҆ болѣ́р'ство, а҆̀ ꙋ҆трѣ̀ ꙋ҆ гро̑бь. дне҃ го хва́леть и҆ почи́тать, а҆̀ ꙋ҆трѣ̀ го чрь́вїе разно́сеть 31.216. **2.** *Похарчвам, разпилявам, пръскам.* ко́л'цина прово́диха прьве́шнѝ чл҃ци то́йзи д҃нь. та разно́сѣха и҆ма́нїето си̑. и҆ о҆пива́ха се 39.318.

сег.: 3мн. разно́сеть 31.216; *имперф.: 3мн.* разно́сѣха 39.318.

разнъствувам *несв.* (1) *Различавам се, различен съм от друг.* и҆ ни́что̑ е҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ не раз'ньствꙋ́вать, о҆́свѣнь, защо̑ ѡ҆ц҃ь ра́жда и҆ и҆з'даде го. а҆̀ с҃нь се̑ роди̑, и҆ д҃хь ст҃ыи и҆схо́ди, и҆ ѡ҆ц҃ь е҆ нероде́нь, о҆ти не сь́ е роди́ль ни ѡ҆ ко́го 33.238б.

сег.: 3мн. раз'ньствꙋ́вать 33.238б.

разоборя *св.* (1) *Съборя, развали нещо, разруша.* и҆ после̑ т҃е̑ прѣѐ ца́р'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь кон'стан'ти́нь с҃нь ст҃ые е҆ле́ны... и҆ тогази на́скорꙋ пꙋ́сти повелѣ́нїе по си́ч'ка земли̑... цр҃кви хр҃тїа́н'скы да се̑ вди́гньть... а҆̀ ка́пищата е҆лли́н'скы что̑ сѣ̑ по си́ч'ка земли̑ да се̑ раз'о҆бо́рѧть и҆ развала́ть 15.139б.

страд.: пов. описат. 3мн. да се̑ раз'о҆бо́рѧть 15.139б.

разоборя се *св.* (1) *Разруша се, разпадна се на малки частици, натроша се.* и҆ а҆́гг҃лы трепе́рѧхꙋ. и҆ зави́стниците е҆вре̑е смѣ́хꙋ се. и҆ сръ́це́то и҆ бѣ́ше потврьдо ѡ҆ ка́ми́кь. о҆ти каменїето позна̀ че е҆ бѣ̑ що съ е распе́ль, и҆ раз'ѡ҆бори́ се, а҆̀вреѐте (!) е҆́днакь потврьдѣ гнѣвꙋ́ваха се 35.259б.

аор.: 3ед. раз'ѡ҆бори́ се 35.259б.

разпаде се *от стб.* разпасти сѧ *св.* (1) *Разпадна се, стана на малки частици.* и҆ ка́менїе раз'па́де се позна̀ тво́р'ца сво̑его като̑ се распѐ а҆̀ вы́е скврьнны не позна́хте 35.261б.

аор.: 3ед. раз'па́де се 35.261б.

разплача се *св.* (8) *Разплача се, започна да плача, просълзя се.* това̀ като̑ чю ѡ҆н'зи мом'кь тїа́ ду́ми, домилѣ̀ мꙋ̀, защо̑ чл҃к' бѣ́ше. и҆ по̑фрь́ли ѡ҆н'зи са́бїа. и҆ раз'пла́ка се и҆ ре҃. помл҃ꙋ (!) ме̑ ра́бѣ бж҃їи и҆ прости́ ме̑ 6.48. // *Образно.* а҆̀ коги̑ се прибли́жеше праз҃ни́кь ст҃мꙋ̀ гесѡ́гїю. а҆̀то и҆ (!) се потврьдѣ̀ раз'пла́чеше сръ́це́то и҆ за лю́бовь с҃на и҆мь. и҆ па́кь' се по̑'ка́ниха, и҆ тїе́ да сто́ра̑ слꙋ́ж'ба ст҃мꙋ̀ гесѡ́р'гїю 39.314б.

сег.: 3ед. се ра́спла́че 33.233б; *имперф.: 3ед.* се раз'пла́чеше 39.314б; *аор.: 1ед.* се распла́ча̑ 17.172, *3ед.* раз'пла́ка се 6.48, распла́ка се 9.73, 12.109, 13.122, *3мн.* распла́каха се 12.116.

разсипя *св.* (4) **1.** *Разсипя, направя на парчета, разруша.* и҆ после̑ т҃е̑ прѣѐ ца́р'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь кон'стан'ти́нь... и҆ тогази на́скорꙋ пꙋ́сти повелѣ́нїе по си́ч'ка земли̑... цр҃кви хр҃тїа́н'скы да се̑ вди́гньть... а҆̀ ка́пищата е҆лли́н'скы что̑ сѣ̑ по си́ч'ка земли̑ да се̑ раз'о҆бо́рѧть и҆ развала́ть. и҆ и҆́долете да се̑ строше́ть, и҆ да се̑ раз'сы́пѧть ско́ро 15.139б; и҆ црьк'вището и҆мь рассы́па и҆ си́ч'ките и҆́мь бо́гове потьп'ка 12.109. **2.** *Прен. Пропилея, прахосам, пръсна,*

inslav

опропастя. и́ то́и си̑ и̑ма́нїето ба̑щино, що̑ да бы̑ ѹ̆зе. и́ то́изи добро̑дѣтелныи мѹ̆жь не рассы́па го за тѣ́лесна потрѣ́ба, и̑лѝ за́ питїе и̑лѝ за ꙗ̆стїе. и̑лѝ за о̑де́жди хѹ̆бавы. и̑лѝ добры̀ конѝ. и̑ли за дрѹ̆го таквóзи нѣ́что̑ 15.133б.

аор.: 3ед. рассы́па 12.109, 15.133б, 34.254б; *страд.: пов. описат. 3мн.* да се̑ разсы́пѧть 15.139б.

разсипя се *св.* (5) **1.** *Разсипя се, разпадна се на дребни късове.* тога́зи ѹ̆зѐ дан̑ї̑иль смолѹ̀, и́ ло́и, и́ ко́смы. и́ ѹ̆мѣ́си тѣ́хь, и́ сто́ри гы като̑ прѣсъна̑ци ма́лкы вы̑. и́ тѹ̆ри гы въ ѹ̆ста́та ꙁвѣ́рѹтомѹ. и́ то́ꙗ ча̑ разсы́па се о̑нзи ꙁвѣ́рь 11.93б. **2.** *Прен. Разкапя се, престана да съществувам, разложа се.* а̑ по съмрѣ̀ть да бѣ́де жи́вь до́ вѣ́ка, да мѹ̑ ѹ̆мрѣ тѣло́то, а̑ със̑ дш̑ѣ́та си да е̑ жи́вь. плъта да мѹ̑ се расы́пе, а̑ дш̑а́та мѹ да прѣбѣ́де жи́ва, да въспѣ́ва ба̑ непрѣста́нно сѣ̑когы 33.246. **3.** *Прен. Проваля се, загубя доброто си положение, пропадна.* въ прьвѣшнїи врѣ́мена проꙗ̆влѥ́но бы́сть ѡ̆ ба̑. о̑ти вели́кы мѹ̑жїе и́ детó бѹ̑ ѹ̆тькмѣ́вахѹ съ̑ товà пїа́нство та сѝ загѹ̆биха сичко. ца́рїе ѡ̆ цр̑тво се разси́паха. вл̑цїи, вл̑чьство погѹ̆биха 20.208б.

сег.: 3ед. се расы́пе 33.246, сѐ рассы́пе 38.283б; *аор.: 3ед.* разси́па се 2.13б, разсы́па се 11.93б, *3мн.* се разси́паха 20.208б.

разслабя *св.* (1) *Прен. Отслабна душевно, загубя душевната си сила, не живея според религиозния канон.* а̑ тїе ре́коха, доидо́хмѐ ѡ̆ о̑нїа́ дѣ̑то се ѡ̆ре́коха ѡ̆ то́изи свѣ́ть, и́ зе́ха на се́бѣ си а̑ггльскы̀ чи́нь калѹ̆гер̑скы̀. и́ па́к на́поконь разсла́биха и́ поврьнаха наза́дь въ ми́рь. и́ ни́кога се не поте́глиха за своѐ сп̑се́нїе, и́ нѝ една̀ м̑лба́ чи́ста ни сториха не щѣ́ха да тѝ принесьть догдѐ бѣ́ха жи́вы 32.226.

аор.: 3мн. разсла́биха 32.226.

разслабя се *св.* (1) *Разболея се, загубя сила, разслабя се.* и́ ца́рь ре̑ ѡ̆, и́ ѹ̆вы̀ ме́не. и́ те́жко ми. о̑слѣпѣ̑ и́ не ви́дѹ нѝкого. и́ си́чко тѣ́ло моѐ разсла́би се 37.277.

аор.: 3ед. разсла́би се 37.277.

разсръдя се *св.* (6) *Разсърдя се; стана сърдит, гневен; ядосам се.* а̑ ст̑ыи ѡ̆гово́ри. ѡ̆ мнѡ̆го безѹ̆мство твоѐ ца́рѹ. тїа чю́деса и́ знаме́нїа детó бо̑ мои̑ съ̑ ме́не стрѹ̆ва, а̑ ты̀ ги лю̑ди и́ ма́гїи нари́чѣшь. и́ ца́рь катó чю̑ тїа дѹ̆мѝ, разсрьди се тврьдѣ. (та че съ̑ стра́шень гл̑а повелѣ̀ на слѹ̆гыте) да гò бы́ꙗть по ѹ̆ста́та ст̑го́ 39.302; и́ о̑нїа е̑врѣ̑е щьть да гò о̑мра̀зѣть кои̑то го са сто́риле ца́ра. а̑ то́и ще да́ се разсрьди на тѣ̑. та щѣ̑ да гы̑ погле́дѹва гро́знѣ. като без̑ лицѣ̑ и́ срьди́ть 18.188б.

аор.: 3ед. разсрьди се 4.23б, 11.84б, 39.302, се разсрьди 15.131б, 32.230б; *бъд.: 3ед.* ще да́ се разсрьди 18.188б.

разсръждам се *несв.* (1) *Разсърдвам се; ставам сърдит, гневен; ядосвам се.* защо̑ види бо̑ че не хо́димь пра́во кам̑то нѥго. зара̑ то́ва́ се разсрьжда на на̑. и́ оу̑ка́рѹва нѝ като̑ баща̑ своѐ че́до нъ толкова не нака́зѹва на̑ ко́лкото ныѥ́ нѥго ꙗ̆до́сѹваме 1.4.

сег.: 3ед. се разсрьжда 1.4.

разсудя *св.* (1) *Разсъдя, споделя мислите си за нещо, обмисля, преценя.* и́ тога́зи се събра́ха е̑пк̑пы. и́ зе́ха да чи́нѧть и̑спыта́нїе за тьзи рѣ́чь. и́ да́де и̑. ца́рица, четво́рица, да разсѹ̆деть тьзи ра́бота. деѯе́нтїа и́ диво́рь, и́ а̑скѹ̆ли́нь и́ патрикїа и́ събра́ха се ѡ̆вѣ́нка гра́дѹ въ монасти́рь ст̑го ѳеѡ̆дора 12.115.

сег.: 3мн. разсѹ̆деть 12.115.

разсъждам *несв.* (1) *Различавам едно от друго с разсъдъка си, разумно преценявам.* ти́ꙗ си́лы, вы̑, дѣ̑то гы сегà сказахмѐ даде гы̑ бо̑ а̑да́мѹ, да мѹ̑ сѐ ре́вны добро̑… и́ да размыслюва что̑ е во́лꙗ бж̑їа. и̑ да разсьжда добро̑ ѡ̆ зло̀. и́ да се́ гнѣвы̀ на дїа́вола. и́ да желае, цр̑тво нб̑ное 33.234.

сег.: 3ед. разсьжда 33.234.

inslav

разсѣде се *от стб.* *расѣстн сѧ *св.* (1) *Разтворя се, разделя се.* и̑ то́ꙗ ча̑ и̑злѣ́зе и̑з' море́то пла́мень вели́кь тврьдѣ̀ и̑ вди́гнь се ѿ море́то наго́рѣ высо́ко. и̑ ди́мь мнѡ̑го вонѥ́щь катѡ̀ ѿ смола̀ и̑ ѿ тѣ́фь и̑злѣ́зе, и̑ море́то се раз'сѣ́де насрѣ̑ 15.152.

аор.: 3ед. се раз'сѣ́де 15.152.

разсѣя се *св.* (1) *Разсея се, разнеса се на разни страни, разпръсна се.* и̑ сло́во бѣ̑ к' бг҃ъ. и̑ дрꙋ́гыте дꙋ́мы до кра́и, что̑ слꙋ́шаше і̑ѡа́ннъ ѿ бж҃ї́и ꙋ̑ста̀, а̑ про́хорь пи́шѣше. и̑ съвръ́ши се ст҃о́е е̑вл҃ї́е та́мо. и̑ на́поконь сѐ раз'сѣ́а по си́ч'ки свѣ́ть 6.46б.

аор.: 3ед. сѐ раз'сѣ́а 6.46б.

разтреперя се *св.* (11) **1.** *Разтреперя се, почна силно да треперя, разтърся се.* и̑ то́ꙗ ча̑ раз'тре́пера се земла́та. и̑ просѣ́днь се, и̑ мнѡ̑го се лю́дїе провали́ха невѣ́рныи и̑ пропа́дньха, и̑ покры̑ ги земла́та. и̑ страшно потѣ́тна земла́ть. и̑ ꙋ̑пла́шиха се та́мо лю́дїе ꙋ̑ гра́дь 36.267б. **2.** *Разтреперя се, почна да треперя от страх или при друго силно преживяване.* товà катѡ̀ чю̀ ст҃ыи, растрепе́ра се ѿ стра́хь и̑ па́де до́лꙋ ѿ конѧ́того, и̑ на́поконь по ѡ̑н'зи ча̑ е̑два́ си ꙋ̑крѣпѝ срѣ̑цето 5.29; и̑ сич'ките съ кора́бници растрепераха. и̑ ѿ стра̑ припа́доше си́ч'ките на нѡѕѣ̀те ст҃мꙋ 15.136б; и̑ и̑злѣ́зе на́ сꙋ́хо, и̑ ре̑ ста́р'цꙋ зо́симꙋ. бл҃ви о҃ч҃е, а̑ то́и се растрепе́ра ка́то ви́дѣ товà чю́до ка́кь хо́ди по водѣ́ть 17.174.

аор.: 1ед. растрепе́рах' се 17.170б, *3ед.* растрепе́ра се 5.29, 11.101, 12.111, 17.166, 35.260, растре́пера се 8.58, се растрепе́ра 17.167, 17.174, раз'тре́пера се 36.267б, *3мн.* съ растрепераха 15.136б.

разум *м.* (18) **1.** *Разум, способност за истинско познание, ум, разсъдък.* и̑ когà попора́сте. а̑ тїе́ го наꙋ̑чи́ха на кнї̑гà. и̑ ба́ща мꙋ и̑ майка мꙋ пазѣ́ха го катѡ̑ о҃чи́те си̑ свои̑ тѣ́к'мо зара̑ хꙋ́бость и ра́зꙋ 39.313. **2.** *Мисъл, намерение за нещо, помисъл.* защѡ̑ е пиꙗ́н'ство ма́ика и̑ ко́рень на си́ч'ките грѣ́хѡве, и̑ злѡ̀мꙋ чл҃кꙋ и̑ добро̑мꙋ и̑ ни̑кои чл҃кь не и̑́ма дѡ̀брь ра́зꙋмь на пїꙗ́н'ство. догдѐ не сто́ри злѡ̀, и̑лѝ подꙋ́ма злꙋ̀ рѣ́чь 11.108. **3.** *Смисъл, значение.* слꙋ́шайте па̑, и̑ на тїà дꙋ́мы тлькова́нїето. два̀ ра́зꙋма и̑́ма тꙋ́ка, и̑ прили́чны сѣ̑ е̑ди́нь дрꙋ́гымꙋ. дали̑ е̑ пои̑сти́на что̑ ꙗ̑де х҃с по въскре̑ні́е и̑лѝ не ꙗ̑де 38.289. **отворя някому разум.** *Вдъхна на някого мисъл, идея.* и̑ і̑ꙋда като ви́дѣ мрьтвв'ца́того рад' бы̑ и̑ д҃хь ст҃ы̀ ѿтво́ри мꙋ ра́зꙋмь да ѡ̑пи́та крт҃овете на мрьтвв'ца́того 4.25; и̑ ре́коха си́ч'кы лю́дїе. а̑ми́нь ца́рꙋ да́ бьде що си̑ ре́кль ꙋ̑ до́брь ча̑. защѡ̑ наши́те боо́гове ѡ̑тво́риха тебѣ̀ то́йзи разꙋ̑мь 39.309б; **приведа на разум.** *Дам някому разум, помогна му да стигне до истинско познание.* да ста́нешь ꙋ̑трѣ, и̑ да пои̑деш въ монасти́рь, дето е̑ тамѡ̑ и̑з'бра́нь ѿ ба̑ і̑ѡа́ннь. и̑ нѥ́го да поста́вишь сщ҃е́нника. защѡ̑ то́и щѐ мнѡ̑го лю́дїе да о҃ст҃и̑. и̑ на нѥ́гово видѣ́нїе что̑ е видѣ́ль и̑ разꙋмѣ́ль, та̀ щѐ си́ч'ките да приведѐ на ра́зꙋмь и̑́стинныи 12.111; **приходи ми разум.** *Вразумявам се, ставам разумен.* ѿ по̑ бы́ва смѣ́рень чл҃кь и̑ кро́т'кь. и̑ ѿ по̑ чл҃кꙋ разꙋ́мь прихо́ди да чи́ни си́ч'ко добро̑ на д҃шѣ́та си̑ 38.294.

ед.: ра́зꙋмь 3.18, 4.25, 9.62, 11.108, 12.111, 17.172б, 31.222, разꙋмь 18.204, разꙋ̑мь 36.270², 38.292б, 38.294, ра́зꙋ 39.298б, 39.307, 39.313, разꙋмь 39.309б, ра́зꙋма 33.236; *бр.:* (два̀) ра́зꙋма 38.289.

разумен *прил.* (14) **1.** *Разумен, който преценява правилно; надарен с разум, умен.* сам'си̑ ца́рь послꙋ́шꙋваше го, защѡ̑ го ви́дѣше мꙋ́дрь и̑ ра́зꙋме́нь, и̑ на́ войска хы́трь, и̑ юна́кь 9.62. // *Умел, който има умение за нещо.* чл҃кь... па́к' се не о̑ста́вѣ до сьмрѣ́ти а̑́ми се ꙋ̑чи на злы̀ и̑ лꙋка́вы ра́боты... хи́трь ѐ да чи́ни злѡ̀. ма(й)сторь ѐ на неправда. гото́вь ѐ на болѣр'ство. не

inslav

со́сꙋва мꙋ сребро̑ лю́бˀство. ра́зꙋменˀ ѐ на нѥси́тˀство. мнѡ̑годꙋмли́вь на нѥсрамˀство 31.216. **2.** *Разумен, който е проява на разум; смислен.* почю́ди се ігꙋ́мень на дꙋ́мата мꙋ ра́зꙋмна, какь ѐ ѿ незна́ѩно село̑, а̑ ка́кь и̑ма стра́ б҃жїи 2.11б. **дръво разумно.** *Дървото на мъдростта, познанието, разума от Стария завет.* а̑ то́и не послꙋ́ша б҃жїю заповѣ́дь и̑ не ꙋ̑дрьжа̀ нѥгова́та дꙋ́ма. а̑ми̑ прѣсть́пи во́лѩ б҃жїа, и̑ ѩ̑де (ѿ о̀нова) ѿ о̑нова̀ (!) дрь́во разꙋ́мно, дето́ мꙋ бѣ́ше ре́кль б҃ь, да нѐ ѩ̑де 38.284.

ед.: м. ра́зꙋмныи 3.19, ра́зꙋме́нь 9.62, ра́зꙋменˀ 31.216, разꙋ́мень 39.314, *сравн.* наиразꙋ́мень 11.92, *ж.* ра́зꙋмна 2.11б, *ср.* ра́зꙋмно 16.157б, разꙋ́мное 33.234б, разꙋ́мно 38.282б, 38.284, *чл.* разꙋ́мното 38.289; *мн.:* ра́зꙋмны 5.36[2].

разумителен *прил.* (1) *Който се отнася до разума, до познанието:* а̑ дрꙋ́гыте е̑днакь, е̑ си́лы что и̑ма чл҃кь зовьтˀ се разꙋми́телˀны защо̑ със т҃ѣ позна́ва чл҃кь, что ѐ да ѐ и̑ какˀво ѐ 33.233.

мн.: разꙋми́телˀны 33.233.

разумно *нареч.* (3) *Разумно, благоразумно, мъдро.* пои̑дѐ ꙋ̑ пила́та и̑ и̑спро́си тѣло́то і҃сово да го̀ сне́ме ѿ кр҃ть. и̑ пои̑де ра́зꙋмно и̑ смѣре́но, и̑ ре̑ дай ми пила́те, того́зи ѿбы́дного мрьтьвˀца 35.259б; поꙋче́нїе хр҃тїа́нѡ̑. а̑ми̑ и̑ вы́е бл҃венїи хр҃тїа́не послꙋ́шаите и̑ си́чˀки ра́зꙋмно разˀберѣ́те. какˀ са̀ си́чˀки чл҃цїи щото са̑ на тоизи свѣть льжо́вны̀ та̀ са си́чˀки прїе́ле ѿ ба̑ ра́зꙋмь и̑ хи́трость 31.222.

ра́зꙋмно 31.222, 33.238, 35.259б.

разумѣвам *несв.* (15) **1.** *Разбирам, долавям смисъла на нещо, схващам, проумявам, разумявам.* и̑ пои̑дѐ едˀнꙋ́щь като си̑ хо́дѣше ꙋ̑ цр҃ква, и̑ слꙋ́шаше ка́то чьтѣ́ха апл҃ь. и̑ не разꙋмѣ́ваше що̀ дꙋ́ма и̑ попита нѣ́коѥго ста́рˀца. о̑ч҃е. скажи́ ми що̀ дꙋ́ма та́зи кнїі́га, и̑ тїа́ дꙋ́ми що̀ казꙋ́вать 2.9б; и̑ ѿ тъзи гата́нˀка хв҃(а) ка́жꙋть, ка́кˀь сь с҃ѳ чи́нове нб҃ны. а̑ми̑ и̑ (зато)ва̀ не разꙋмѣ́вать добрѣ̀ что̑ дꙋ́ма та(зи га)та́нˀка 11.81б; а̑ми̑ те́жˀко на̑ и̑ го́рˀко. о̑ти̑ ни на ꙋ̑мь ны́е това̀ не пола́гаме. ни̑то разꙋмѣ́ваме. о̑ти ѐ то́йзи свѣ́ть като̑ сѣ́нь. и̑ дьі̑. и̑ сѣ́нˀка.ето̑ ни̑когы не стои̑ ѐдна́кво 39.319. // *Разпознавам, различавам.* и̑ сто́ри го да ѐ и̑ съмрьтень, и̑ безˀсъмрь́тень. да ѐ съсˀ тѣло́то си̑ чювˀствень, да чю́е и̑ и̑ (!) да ꙋ̑сѣ́ща си́чˀкото. а̑ съсˀ д҃шьта си̑ мы́слнь, да разꙋмѣ́ва добро̑ и̑ зло̑ 33.246. **2.** *Зная, известно ми е.* разꙋмѣ́вамѐ о̑ты си̑ вели́кы и̑ чю́дны пѣ́сны дꙋ́малˀето̑ на́шь е̑зы́кь и̑ ꙋ̑ста̀. не мо́же и̑ска́за а̑ми̑ ты̀ съсˀ нико́дима потае́ннаго оу̑ченика така̀ пѣ́хˀте като го̀ но́сѣхˀтѐ 35.260б. **3.** *Разбирам, отгатвам нещо.* и̑ прїе́ль бѣ́ше ѿ ба̑ да́рь, та̑ бѣ́ше прозорˀли́вь, и̑ разꙋмѣ́ваше сѣ́кымꙋ на срце̑то что̑ е 12.109б. // *Отгатвам нечии мисли.* и̑ что̑ помы́слюва̑ а̑зь. и̑ тїе́ ми разꙋмѣ́ваха. и̑ тїѐ что̑ помы́слюваха, и̑ а̑зь и̑мь разꙋмѣва̑ 11.103б.

сег.: 2ед. разꙋмѣ́вашь 38.289б, разꙋмѣ́вать (!) 39.308, *3ед.* разꙋмѣ́вае 16.160б, разꙋмѣ́ва 33.246, *1мн.* разꙋмѣ́вамѐ 35.260б, разꙋмѣ́ваме 39.319, *2мн.* разꙋмѣ́вате 11.106, *3мн.* разꙋмѣ́вать 11.81б, 11.82б; *имперф.: 1ед.* разꙋмѣва̑ 11.103б, *3ед.* разꙋмѣ́ваше 2.9б, 12.109б, *3мн.* разꙋмѣ́ваха 11.103б, 34.252б, разꙋмѣ́ваха 34.252б.

разумѣвам се *несв.* (1) *Досещам се, разбирам истинския смисъл на нещо, разумявам.* това̀ си́чˀко сто́ри х҃с а̑ ꙋ̑чениците сѣ̑ не разꙋмѣ́ваха ѿпрьвѣ́нь. а̑ми̑ като̑ се просвѣ́тиха на́поконь, тога́зи разꙋмѣ́ха това̀ прр҃чьство че̑ ѐ за х҃а бы́ло̑ пи́сано 34.252б.

имперф.: 3мн. сѣ̑ разꙋмѣ́ваха 34.252б.

разумѣя *св.* (103) **1.** *Разбера, схвана смисъла на нещо, проумея, разумея.* а̑ми вы се па́кь мл҃ѩ на ваше гп҃дство да послꙋ́шате съси́чˀко (!) срце̑ и̑ да разꙋмѣ́ете тїа дꙋ́мы де̑то щѣ̑ сега̀ да ка́зꙋва̑ 39.29б; и̑ пѣ́ѩхꙋ пѣ́снь чю́дна и̑ кра̀снаа. и̑ не могѹ́ дрꙋ́го да разꙋмѣ́ѧ что̑ поѩ́хꙋ. тькˀмо разˀбра̑, а̑ллїлꙋ́иа̀

inslav

3.20; бѣше нѣкои чл҃кь въ ца́ри_гра́дь и҆́мѣто мꙋ́ нико́ла ра́ботѣше и҆ хра́нѣше се и҆ вѣр'нь хр҃тїа́нинь бѣ́ше бꙋ́. и҆ и҆́маше ѻ҆́брокь на ст҃го нико́лае. и҆ така̀ чи́нѣше, защѡ̀ бѣ́ше разꙋ́мѣль писа́нїе что̀ дꙋ́ма 15.153. // *Образно.* и҆ това̀ а҆пл҃ь като сѐ прѣклѡ̀ниль и҆ м҃ли́ се бг҃ꙋ. и҆ ѿ нѣбето зра̑вїе дойдѐ на ѡ҆́нїа си́ч'кыте, и҆ па̀кь зра́ви бы́ха. и҆ разꙋ́мѣха стра̑ бж҃їи 36.270. **2.** *Разбера, науча за нещо, узная.* четвры́тое, ѡ҆́нїа влѣ́свы, сѝ_ре̑. хытры́цы̀, ѡ҆́кыдѣ и҆ ѡ҆гдѐ разꙋ́мѣхꙋ, и҆ дойдоше да сѐ поклонѧ́ть х҃ꙋ 33.238; амѝ послꙋ́шаите м҃лю вы̀, и҆ дрꙋ́га при́казень за а҆рхистра́тига михаила. защѡ̀ да разꙋ́мѣете ко́л'ко е҆ чю́деса сто́риль и҆ сега̀ на напоко́щните вре́мена 11.94б; и҆ мина́ха се ма́л'ко днѝ. дїа́воль разꙋ́мѣ что̀ е ре́кль ма́л'хь на же́нъта сѝ. и҆ завидѣ̀. и҆ и҆ще да и҆̀ сто́ри па́кость 10.77б. **3.** *Достигна до познание с чувствата и сетивата си.* и҆ чювьсты́вно зовѐ, коѐто мо́же чл҃кь да сѝ разꙋ́мѣе нѥ́говото чю́в'ство. сѝ ре̑́, (!) да ви́ды го съсво́йте (!) ѻ҆́чи, и҆лѝ да въкꙋ́сѝ. и҆лѝ да поми́рише, и҆лѝ да чю́е, съ слꙋ́хьт' сѝ 38.283; да ре̑́шь, что̀то мо́же чл҃кь да разꙋ́мѣе́ и҆ да оу҆сѣ́ти със' пѣ́т'тѣх' сѝ нѥ́говыте чю́в'ствы. сѝре̑́. да ви́ды. да ѻ҆́кꙋси. да чю́е, да поми́рише да похва́не 11.81. **4.** *Разбера, отгатна нещо.* и҆ катѡ̀ го видѣ̀ е҆пк҃пь че̑ дойдѐ. разꙋ́мѣ ѻ҆́ти е то́изи дѣ̀то го ча́каше 15.138б; а҆̀ ѡ҆н'зи ст҃ыи мꙋ́жь разꙋ́мѣ̀ що сь́мь помы́слиль 3.19б.

сег.: 1ед. разꙋ́мѣꙗ 3.19, разꙋ́мѣѧ 3.20, 17.174б, разꙋ́мѣю 15.147, *2ед.* разꙋ́мѣешь 9.64, 18.188, *3ед.* разꙋ́мѣе 9.70б, 38.283, разꙋ́мѣе́ 11.81, разꙋ́мѣе 15.152б, 33.234б, разꙋ́мѣе 17.167б, разꙋ́мѣе 38.281б, *1мн.* разꙋ́мѣемь 3.16б, 9.61, 11.106, 35.262б, разꙋ́мѣемь 38.286б, *2мн.* разꙋ́мѣете 11.81б, 11.94б, 15.142б, 15.155, 16.160б, 34.253, 38.287², 38.290, 39.296, разꙋ́мѣете 11.84б, разꙋ́мѣите 39.304б, *3мн.* разꙋ́мѣють 32.224, 38.286б, 38.290, 39.304б, разꙋ́мѣють 33.243б; *аор.: 1ед.* разꙋ́мѣ 35.263, разꙋ́мѣ̀ 39.314б, *2ед.* разꙋ́мѣ̀ 35.262, *3ед.* разꙋ́мѣ̀ 2.13, 3.19б, 5.31б, 6.41б, 6.43, 8.56, 10.77б, 10.78б, 11.85б, 11.101, 12.114б, 15.138б, 15.154б, 35.261б, разꙋ́мѣ 3.21, разꙋ́мѣ̀ 36.272, разꙋ́мѐ 39.297б, разꙋ́мѣ 39.308, *1мн.* разꙋ́мѣх'мѐ 9.68, *2мн.* разꙋ́мѣх'те 16.162б, 18.201, 34.253б, 34.255б, *3мн.* разꙋ́мѣха 9.68, 11.106, 34.252б, 35.263, 35.264б, разꙋ́мѣха 9.70, 38.291, разꙋ́мѣхꙋ 33.238, разꙋ́мѣше 33.238, 33.244б², разꙋ́мѣше 33.241б, 33.244², 33.244б, разꙋ́мѣхꙋ 33.244, 33.244б, разꙋ́мѣха 36.270; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше разꙋ́мѣль 15.153; *форми от перф. тип: 3ед.* е разꙋ́мѣль 12.111, разꙋ́мѣль 18.181б, 18.190б, *3мн.* сѣ̀ разꙋ́мѣле 11.99б; *бъд.: 1мн.* щѣ̑ да разꙋ́мѣемь 12.115б, *3мн.* щьть да разꙋ́мѣать 18.192б, *със съкр. инф. 1мн.* щѣ̑ разꙋ́мѣ 39.304, *2мн.* щете разꙋ́мѣ 35.259; *пов.: 2ед.* разꙋ́мѣи 5.29, 15.135б, 16.161б, 34.251, 34.255, разꙋ́мѣи́ 11.106б, разꙋ́мѣи 34.250, 34.255, *2мн.* разꙋ́мѣите 1.6, 34.251б, 34.254, 38.288б, разꙋ́мѣите 20.208б, разꙋ́мѣйте 35.264, разꙋ́мѣите 35.265, ра̀зꙋ́мѣйте 35.265б, разꙋ́мѣйте 35.265б, разꙋ́мѣйте 38.288б, *описат. 2ед.* да разꙋ́мѣешь 17.168б, *3ед.* да разꙋ́мѣе 32.230, *3мн.* да разꙋ́мѣю̑ 39.311; *съкр. инф.:* (мо́же) разꙋ́мѣ̀ 11.82, 15.131, 34.251, (мо́жете) разꙋ́мѣ̑ 33.239б, (мо́же) разꙋ́мѣ 38.286б.

разумѣя се *св.* (1) *Позная се, осъзная се какъв съм, разпозная се.* а҆̀ла̀ и҆́мь не да́де бѣ̀ ꙋ҆́мь то́изи ча̑ та̑ да сѐ разꙋ́мѣ́ать и҆ да по́внать що сѣ̀ стрꙋ́вале на то́изи ча̑ и҆ праве́дници и҆ грѣ́шници, сѐ е҆дна́кво ꙋ҆́мь и҆́ма́ть 18.199.

сег.: 3мн. сѐ разꙋ́мѣать 18.199.

разумям *несв.* (1) *Разбирам, стигам до заключение, досещам се.* и҆ ко́л'ко съ на че́ть а҆́гг҃лы, нѝкой не зна́е, нѝ разꙋ́мѣ за това̀ 11.83.

сег.: 3ед. разꙋ́мѣ 11.83.

разцѣпя *св.* (3) *Разцепя, с цепене разделя на две части, разсека.* па́терица мѡѵсѐова раз'цѣ́пи чры́мное мо́ре. и҆ прои́до́ха е҆вре̑е непоче́кньти ѿ ру́ка фараѡ́нова 16.162. // *Образно.* така̀ и҆ чт҃ныи кр҃ть раз'цѣ́пи грѣ́хь и҆ прѣведе дꙋ́ши́те чл҃чьскы нече́кньни ѿ събла́знь и҆ ѿ ра́бота дїа́вол'ска 16.162б.

аор.: 3ед. раз'цѣ́пи 16.162, 16.162б².

разчета *св.* (1) *Разчета, определя точно, пресметна.* и҆ събра́ше се сич'ки по

inslav

ца́рево повелѣнїе въ гра̑ никеи̑ и̇ бѣхꙋ̀ а̇р'хїерѣ̑ѥ сич'ки, слв̑, а̇̀ сщ̑е́нници и̇̀ дїа́коны и̇ и̇̀нѡци, пс̑. и̇ прѣскꙋ́пь си́ч'кы, т̑ и̇і, и̇ защо̑ бы̑ та̑ се тол'кова из'браше. защо̑то расмо́трише и̇ раз'че́тоше и̇ найдо́ха, ка́кь бѣ̀ ѿ рожѣ̑ство, х̑во, до то́изи, а̑, събо́рь, т̑. и̇і. го́динь 15.141.

аор.: 3мн. раз'че́тоше 15.141.

разяди се *от стб.* *razъadъnъtъ sъ *св.* (1) *Разядосам се, ядосам се силно, разгневя се, разяря се.* и̇ раз'ꙗди се ца́рь, и̇ пꙋ́сти дрꙋ́гы во́йне. к̑. свѣро̑обра́зны, что̑то ꙗ̑дꙋ́ть лю́дїе. и̇ ре̑ и̇мь. и̇детѐ и̇ вы́е раз'кьса́йте и̇хь, и̇ жи́вы ги поꙗ̑ще 37.275б.

аор.: 3ед. раз'ꙗди се 37.275б.

разясня се *св.* (1) *Само 3л. Разясни се; стане ясно, без облаци; проясни се (за небе).* е̑то̑ де сѣ̀ заѡ̑бла́чи тврьдѣ̀, и̇ ст(о)ры се гро̑ и̇ млѣнїе вели́ко. и̇ гла̑ се чю̑ ѿ н̑бето. и̇ каже. не бо́й се геѡр'гїе азъ̑ (!) с тебѣ̀. и̇ по то́йзи гла̑, и̇ н̑бето се разьꙗ̑сны 39.300.

аор.: 3ед. се разьꙗ̑сны 39.300.

рай *м.* (50) *Рай; според християнската религия място, където са живели Адам и Ева преди изгонването им и където живеят праведните след смъртта си.* и̇ като си̑ съвръши бы̑ творе́нїето сич'кото что̑ сто́ри (на) то́изи свѣть тогàзи оу̑зѐ прѣсть ѿ землꙗ̀та, и̇ създа́де чл̑ка дето го на свои о̇́бразь поче́те... и̇ ѡста́ви го въ раи̇̀ да се насладѝ със' ра́иското ꙗ̑стїе. и̇ дїа́вол' мꙋ̀ завидѣ̀ и̇ прѣльсти прьвѣнь, прьваго чл̑ка със' нѥ́говата мꙋ̑ женꙋ̑ е̑вва. и̇ прѣстꙋ́пиха заповѣдь бж̑їю ради̇̀ защо̑ въкꙋ́сиха ѿ дрьво́то. и̇ затова̀ и̇з'гна́нь бы̑ ѿ ра́и, и̇ ѿ бж̑т'вно мѣ́сто, на то́изи свѣ́ть 15.131б; защо̑ и̇ о̇нова̀ дрѣ́во разꙋ́мното ѿпрьвѣ́н' се мнѣ̀ше а̇да́мꙋ̀ като̑ го въкꙋ́си сла́д'ко а̑ напоко́нь като́ го и̇спъди̇̀ г̑ть ѿ ра́й та мꙋ̑ се ви́дѣ тврьдѣ̀ го́р'ко и̇ прѣгор'ко 38.289; ѿ злѣ̀ на грѣ́шниците тогѝва... кога́то праведниците ѿи̇́дать вь ра́и дѣ̑то гостолюбниго а̇̀враа́ма. а̑ грѣ̀шниците вь тмꙋ̑ чер'нꙋ̀ сѣ̀ дїа́вола 18.206б; нѝ праведного мь́ча, нѝ грѣ́шнаго ми́лꙋвамь. а̑мѝ сѣкомꙋ̀ сьмь да́ль дѣ́ль. грѣ́шномꙋ̀ мь́ка, а̑ праве́домꙋ ра́и и̇ цр̑тво нб̑ное 18.205; и̇ това̑ си дꙋ́маха. и̇ дꙋша́та мꙋ̀ и̇злѣ́зе и̇ мнѡ̑го пла́чь сто́ри се и̇ а̑гг̑лы зане́соха дш̑ьта мꙋ̑ въ ра́и 7.53б.

ед.: ра́й 1.7б, 18.191, 18.202б, 38.284б, 38.285, 38.286, 38.289, ра́и̇ 3.16, ра́и 3.16², 3.17б², 7.53б, 7.54², 8.55б, 8.56, 9.62б³, 12.118б, 15.131б, 16.157б³, 18.184б, 18.205, 18.206б², 31.222, 33.233, 33.234б³, 33.246, 35.258, 35.265, 35.266, раи 5.30, 21.210б, раи̇̀ 15.131б, 33.234б, 35.265, 35.265б³, 35.266³, ра́ю 32.223.

райски *прил.* (11) *Райски, който се отнася до рая.* защо̑ ѿпрѣвѣнь като̑ създа́де бы̑ чл̑ка. та̑ го ѿстави̇̀ на своа́та си во́лꙗ. и̇ да вла́да на̑' си́ч'кы дрь́вїа райскы 38.282б; защо̑ а̑да̑ като̑ и̇злѣзе и̇з' ра́й, и̇ не мо́жѐ ве́кѥ да ꙋ̑лѣзе ꙋ̑ нѥ́го, нѝ а̑дамь, нѝ ѿ а̑да́ма что̑ сѐ свѣ́ть народѝ. защо̑ се затво́риха вра́та̑ ра́йскы 38.285; е̇то трапе́за със' ꙗ̑стїе и̇ пи́тїе дѣ̑ вы ча́ка. е̇то добрына̀ и̇ хꙋ̑бость ра́иска де сѣ̀ наго́тви зара́ди ва̑ 18.202б.

ед.: м. ра́йскыи 1.3б, 10.79б, *ж.* ра́искаа 8.55б, ра́иска 18.202б, *ср.* ра́иско 12.118б, 15.156б, 18.206б, *мл.* ра́иското 15.131б; *мн.:* ра́искые 31.217б, райскы 38.282б, ра́йскы 38.285.

рак *м.* (2) *Рак, една от дванадесетте зодии.* и̇ въ про́лѣть и̇̀ма̀ зодїе, что̑ е̑ добыт'кь. о̑вень, і ю̑нець, и̇ близнець. а̑ въ же́тва е̑ ра́кь, и̇ лѣ́вь, и̇ дѣ́ва 33.240б.

ед.: ра́кь 33.240б².

ракия *ж.* (2) *Ракия, вид алкохолно питие.* така̀ и̇ дѣтето ви́но и̇ ракїа да не пїѐ 11.88б.

ед.: ракїа 11.88б².

рало *ср.* (5) *Рало; дървено оръдие на труда, необходимо за оран.* и̇ пои̇дѐ

inslav

дв҃дь, и҆ ку҆пѝ ѻно́ва гу҆мно със҆ пшеницьта чтѡ̀то врьша́ше ѻр҆на, и҆ волѡ́вете му҆ ку҆пи. и҆ ра́лото и҆ хомотать, и҆ сич҆ко и҆ ра́лото съсѣче намѣ́сто дрьва̀ 11.90; и҆ ѳо́ма ре҃. дрьво̀ дѣле́ць сь̑мь. и҆ у҆мѣ́ю да пра́ви҃, ра́ла, и҆ колела̀, и҆ кора́бе 7.51б.

ед.: рало 15.154б, *чл.* ра́лото 11.90[2]; *мн.:* ра́ла 7.49б, 7.51б.

рамел *МИ* (4) *Рамел.* на а҃натóл҆скѧ̀ стра́на на кадалѣ̑кь сѵ̑рь. гра҃ѕ и҆́ма щѡ̀ се зовѐ ра́мель 39.312; и҆ въ ѐди́нь гра́дь бѣ́ше нѣ́коа женѧ̀ вдо́вица раз҆бра̀ и҆ тїа́. ѿти сѐ гра́ди че́р҆кова ст҃му҆ вели́ко мни́ку ге҃ѡгїю въ (г)ра́дь ре́мель (!) 39.312.

ра́мель 39.312[2], 39.312б, ре́мель (!) 39.312.

рамо *ср.* (13) *Рамо, част от човешкото тяло между шията и ръката.* видѣ́л ли си̑ ты̀ ца́ру҆. є҆́то є҆ди́нь чл҃кь голѣ́мь… лицѐто му҆ и҆ глава̑та му҆ ѿ зла́то чи́сто. и҆ рьцѣ́те му҆ и҆ прѣ́стите му҆ и҆ ра́менѣте му҆ сре́брьны 18.181; и҆ тогáзи ѹ҆зѐ і҆саа́к҆ дрьва́та на ра́мото си̑ 11.85; и҆́ма нѣ́кои и҆ ѻста́ве҃ си ру҆ка́та, ко́и на челѡ̀, и҆ на ра́мо, и҆ на ср҃цето си и҆ чи́ни безу҆мно. това̀ не чи́ни на себѣ̀ си кр҃ть а҃ми є҆ и҆гра̀ 16.159б.

ед.: ра́мо 16.159[2], 16.159б, 16.160[3], 33.23б, *чл.* ра́мото 11.81б, 11.85, 16.159; *мн.:* ра́мена 38.286б, *чл.* ра́мѣната 15.141б, ра́менѣте 18.181.

рамонос *м.* (2) *Епископска богослужебна дреха, която покрива раменете; омофор.* тогази му҆ ре҃ х҃с, прїимѝ това̀. и҆ да́де му҆ ст҃ое є҆ѵ҃лїе. ре҃ му҆, и҆ пр҃таа бл҃а. прїимѝ това̀. и҆ да́де му҆ сщ҃е́нны̀ ра́монось, дѐто го зове́мь ѻмо́фрь 15.141б.

ед.: ра́монось 15.141б, рамо҃но́ 15.141б.

рана *ж.* (11) *Рана; част от човешката тъкан, повредена от удар, от разрез, от болест и под.* а҃ ѻ҆н҆зи мо́мькь ге҃ѡр҆гїе. със҆ помо́щь бж҃їа и҆ сѣ̑ мл҃ба. ст҃го, у҆пазе́нь бы ѿ са́бїа. и҆ ѿ ра̀ни 39.314; и҆ кои̑то лю́дїе ра̀ны и҆ стру҆пїе и҆ма́ть щѐ да гы̀ ѻчи́сты 18.187; и҆ кога̀ бы̑ нау҆трѣ събу҆ди се зра́вь и҆ и҆сцѣли́ль ѿ си́ч҆ки бо́лести и҆ ра̀ны 9.71б; а҃ дїа́воль завидѣ̀ ст҃му҆, и҆ и҆злѣ́зе му҆ при́ш҆ка лю́та на ѐдна̀ нѡга̑, и҆ съгни му҆ ра̀ната на нѡгата, и҆ ѡ҆чрьви́ве като праве́дныи і҆ѡ̀вь 2.14.

ед.: ра̀на 2.11б, *чл.* ра́ната 2.11б, ра̀ната 2.14; *мн.:* ра̀ны 2.10, 9.71б, 12.120, 15.132, 18.187, 36.267б, 38.288б, ра̀ни 39.314.

рано *нареч.* (7) **1.** *Рано, на съмване, сутрин.* и҆ тогáзи се у҆боа̀ ца́рь и҆ прѣз҆ то́йзи дн҃ь млѣ́ча̀. и҆ на́у҆трѣ ра́но, станѣ̑ и҆ пои́дѐ със҆ два̀ мо́м҆ка̀ ѹ҆ цр҃ква безь ѻ҆́рьжїе 37.276б; и҆ сѣ̑нь ма́л҆ко поспа́ваше. и҆ ста́ну҆ваше ра́но на мол҆ба своа̀ що си̑ и҆́маше ѿбычаи 17.165б. **2.** *Рано, преди обичайното време.* и҆ кога́ се приближѝ ст҃ы̀ пра́зн҃икь, вьзвиже́нїе чт҃на́го кр҃та а҃зь така си̑ хо́дѣхь и҆ и҆́щехь таквѝзи мла́ди. и҆ видѣ́хь твр҃дѣ ра́но чѐ ѿхо́ждать у҆ цр҃ква 17.169б.

ра́но 6.48б, 8.58, 17.165б, 17.169б, 20.209, 37.275, 37.276б.

рапсакиев *прил.* (1) *Рапсакиев, от ЛИ Рапсакий.* така̀ и҆́дѣте и҆ речѣ́те ца́ру҆ є҆зе́кїю. да сѐ не у҆боѝ нѝчто̑ ѿ ду҆мыте раѱа́кїевы 11.91б.

мн.: раѱа́кїевы 11.91б.

рапсакий *ЛИ* (6) *Рапсакий.* и҆ па̀кь станѣ̑ раѱа́кїе посрѣ̑ тѣ́хь и҆ ре҃ высо́ко. така́ е повелѣ́ль ца́рь а҆сирїискыи сенахери́мь. да не прѣлъща́ва ва̑ є҆зе́кїа 11.91; а҃ми си̑ ѿи҆доха ѿнїа́ три̑те му҆жїе. и҆ каза́ху ца́ру҆ є҆зекїю ду҆мыте чтѡ̀то и҆мь ре҃ раѱакїа 11.91; и҆ царь а҆сирїи́скы̀ сенахери́мь щѣ́ше нѣ́кога да плѣнѝ і҆ерл҃и́мь. и҆ събра̀ си́ч҆ката сво́а воика̑ и҆ поу́сти гы със҆ раѱа́кїа воево́да на і҆ерл҃и́мь 11.90б.

раѱа́кїе (!) 11.90б, 11.91[2], раѱа́кїа 11.90б, раѱакїа (!) 11.91, раѱа́кїю 11.90б.

ра(ра)бота (!) *вж.* **работа**

расип *м.* (1) *Развала, разрушение, разсипия.* и҆́ да и҆скопа́ють землѝта длъбо́ко,

inslav

и̑ да поло́жеть сꙋлина́рыте да прохо́ди и̑зъ ѿѣ̑ вода̑та до монасти́рь… ѳеодꙋ́ль нѣ̑кои и̑нокь, ма́исторь, и̑ хы́трь на ѕи́данїе. прѣ̑ê на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю̑ сьвръ́ши… и ре́коха ѳеодꙋ́лꙋ. чл҃че что сê трꙋ́дишь за́лꙋдо, и̑ чинишь то́лъкози ра́сыпь на монасти́рь. а̑ми̑ зна́и че ê вѡда̑та вѣ́трѣ оу̑ монастирь 11.103.

ед.: ра́сыпь 11.103.

расипувам се *вж.* **рассипувам се**

раскажа *св.* (2) *Разкажа, предам с думи нещо преживяно или видяно.* нѣ̑коа жена̑ и̑ма́ше де́сеть дра́хмы. и кога̀ загꙋ́би е̑днѣ̑ дра́хмѣ̑, не запа́ли ли̑ свѣ̑щь и̑ пометѐ кѣ́щъта си̑ и̑ и̑ще да ю̑ на́и̑де. и̑ кога ю̑ на́и̑де тога́зи раска́же на съсѣ́дете си̑ и̑ ка́же и̑мь и̑ ра̑ува се какъ си̑ наи̑дѐ дра́хмь, загꙋ́бена 11.82; това̀ видѣ́нїе раска́за о̑нъзи про́тоспаѳа̀рь, на солꙋ́нъсцїи лю́дїе 9.73б.

сег.: 3ед. раска́же 11.82; *аор.: 3ед.* раска́за 9.73б.

раскапя се *св.* (1) *Разкапя се, разпадна се на части, изгния.* а̑ ѿтога́зи наса́мь, трѣвица ꙗ̑мь що ѐ и̑ма тꙋ́ка по пꙋ́стынꙗ. а̑ ри́за що̀ но́сꙗ. като̀ прѣмина́ і̑ѡрда́нь, та се разра̑ на ме́не и̑ раска́па се. и̑ ѿтога́зи тегли̑ стꙋ́дь, и̑ пе́кь. и̑ треперꙗ̑ помрь́знала 17.172б.

аор.: 3ед. раска́па се 17.172б.

раская се *св.* (1) *Съжаля, изпитам жал за нещо, разкая се.* и̑ раска́ꙗ се зо́сима, ка́кь не попи́та о̑нѣ̑зи, прпо̑о́бница какь и̑ бѣ́ше и̑ме, и̑ скрьбѣ́ше ка́кь се зали́са ѿ стра́хь, та забора́ви 17.175.

аор.: 3ед. раска́ꙗ се 17.175.

раскопая *св.* (7) *Разкопая, с копане разровя земята.* а̑ми е̑ла́те да раскопае̑ на о̑нова̀ мѣ́сто дѐто ми пока́заха да ви́димь и̑ма ли вода̑. и̑ пои̑до́ше и̑ноци и̑ раскопа́ше малъ́ко и̑ ꙗ̑ви се жи́ла вѡ́днаа 11.103; и̑ пꙋсти̑ свои̑ вѣ́рныи чл҃ци да по́и̑дꙋть въ солꙋ́нь, да раскопа́ють гро̑бьтъ мꙋ да на́и̑дꙋть тѣло́то мꙋ. и да ꙋ̑зметь ѿ нѥ́го ма́лъко нѣ́чтô 9.71б.

сег.: 1мн. раскопа́емь 9.70б, раскопае̑ 11.103, *3мн.* раскопа́ють 9.71б; *аор.: 3мн.* раскопа́ха 9.71б, раскопаха 11.103, раскопа́ше 11.103; *бъд.: със съкр. инф. 1мн.* раскопа́ ще̑ 4.24.

раскъсам *св.* (1) *Разкъсам, направя нещо на късове.* и̑ слꙋчи́ се ѕвѣ̑рь на ѿнъзи кла́деньць. и̑ хвати́ о̑ного́зи мом҃ка̀, и̑ ꙋ̑да́ви го и̑ раскѣ́са го 7.50.

аор.: 3ед. раскѣ́са 7.50.

раслан[I] *м.* (12) *Лъв, хищен бозайник от семейство котки.* и̑ щѣ́ть, да па́днать людїе́тѣ ѿ зло̀ на зло̀ като̑ ѿ расла́на на ме́чъка 18.179; и̑ли̑ что̑ ли̑ е позло̀ и̑ посрьдито ѿ расла́нь что̑то̑ е на че́тыри нѡ́ѕѣ 21.210; подобрѣ е съ расла́не и̑ съсъ зь́мїе въ пꙋ́стынꙗ да живи́шь, нежели̑ със҃ зла̀ жена̑ 21.210.

ед.: расла́нь 18.184б[2], 18.185[3], 18.186б, 21.210, 31.222б, расла́на 18.179; *мн.:* расла́не 21.210, 21.210б, *чл.* расла́нете 21.210.

раслан[II] *ЛИ* (4) *Раслан.* чл҃кь нѣко́й расла̀нь и̑ме́то мꙋ. бѣ́ше хр҃тїа́нинь и̑ бꙋ̑ се боа́ше 39.313; да ре́мь о̑нъзи мъ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни̑. си̑ре̑ спа́хїа 39.313.

расла̀нь 39.313, расла́нь 39.313, 39.313б, 39.314б.

расланица *ж.* (3) *Лъвица, женската на лъв.* защо̀ и̑ а̑нтихрі́ста нари́четь прр҃ци-те скѵ̑ме́нъ лѣ́вовь дѣ́те на расла́ница же́нска̀ 18.185; прь́вїать влькь при-ли́чѣше като̑ е̑дна̀ же́нска расла́ница кога́то е роди́ла та̑ е лю́та 18.181б.

ед.: расла́ница 18.181б, 18.182, 18.185.

расланов *прил.* (1) *Лъвски, който принадлежи на лъв.* а̑ми̑ щемь да ре́мь защо́ е на́мь де́нь гвь. то́и ѐ на́мь тьма̑, а̑ нѐ свѣ́ть като̑ да ре̑шь е̑ди́нь чл҃кь бѣга ѿ ли́цê расла́ново, а̑то́ го намери е̑дна̀ ме́чъка 18.178б.

ед.: ср. расла́ново 18.178б.

расланче *ср.* (2) *Лъвче, рожбата на лъвица.* та̑ ре̑ і̑ꙋдꙋ. е̑то тебѣ̀ бл҃госла́влꙗ

inslav

ꙗ҆́до. да сѝ похва́лень тѝ ѿ твоите бра̀тїа по́добрѣ… и҆ катѡ̀ мла́до расла́нˀче ꙗ҆́да да бы́де. катѡ̀ да ре̑шь е҆́дна̀ годи́на расла́нь, така́ е и҆ моа́ть с҃нь ꙗ҆́да 18.184б.

ед.: расла́нˀче 18.184б, 18.185.

расмотря *св.* (6) **1.** *Разгледам, запозная се с нещо, разсмотря.* и҆ защѡ̀ бы̑ та̑ се толˀкова и҆зˀбра́ше. защѡто расмо́трише и҆ разˀче́то́ше и҆ найдо́ха, ка́кь бѣ̑ ѿ рожѣ́ство х҃во, до то́изи, а҃, събо́рь, т҃. и҃і. го́динь 15.141. **2.** *Преценя, определя.* и҆ размо́трѝ (!) и҆ ре̑ на послѣ́дно врѣ́ме, и҆ на послѣ́дны го́ди́ны. да слѣ́зе и҆ да о҆́блѣче плѣ́ть ѿ ста̑ѧ бц҃а и҆ дв҃ца мр҃ї́а 38.285; така́ е бы̑ ра́сˀмотрѝль. злѡ̀мꙋ мѣ́ка сто́ри, а҆ на праведныте поко́и 12.118.

сег.: Зед. расмотрѝ 9.70б, 15.134; *аор.: Зед.* расмотрѝ 11.101б, размо́трѝ (!) 38.285, *Змн.* расмо́трише 15.141; *форма от перф. тип: Зед.* е ра́сˀмотрѝль 12.118.

распален *прич.* (5) **1.** *Като прил. Разпален, в който гори буен огън; пламтящ.* и҆ па̀кы нѣ́когы и҆ въ пе́щь распалена ꙋ҆лѣ́зе, и҆ и҆злѣ́зе нѝчто̑ не поче́кнь нѝ тѣло́то мꙋ нѝ на ри́зыте мꙋ 14.130. **2.** *Като прил. Нагрят, нагорещен.* и҆ повелѣ̀ да до́несꙋть ботꙋ̀ше желѣ́зны, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвозді́е само̀ творны̀ и҆зьо́стре́ни, и҆ распалени, да свѣ́теть катѡ̀ о҆́гнь и҆ да о҆́бꙋѧть ст҃го в т҃ѣ 39.301б. **3.** *Прен. Разпален, въодушевен.* и҆ кры́вь сво́а проліа́ха, защѡ̀ бѣ́хꙋ съср̑цето (!) сѝ распа́лѥни за любо́вь бж҃тв́на. и҆ прїе́ше вѣ́нˀцѣ нетлѣ́нные 15.132.

мин. страд. ед.: ж. распалена 14.130, распа́лена 37.27б; *мн.:* распа́лѥни 15.132, распалени 39.301б, *чл.* распа́линете 39.302.

распалин *вж.* **распален**

распаля се *св.* (2) **распали ми се сърдцето.** *Разпаля се, пожелая силно, въодушевя се.* разˀбра̀ се и҆ до нѥ́го ст҃ѣи петˀки, сла́вата. ка́кь є҆ ст҃аа, и҆ чи́ни и҆сцѣлѥ́нїе и҆ чюдеса̀… и҆ распа́ли мꙋ се срцето, катѡ̀ е҆́ле́нь когà ѡ҆жъдне́е зза (!) вода̑. така̀ и҆ ца́рь і҆ѡ̀ а҆сѣ́нь. пожела̀ ка́кь да се добы́е до ѡ҆́нїа ст҃ы́е мо́щи 8.59.

аор.: Зед. распа́ли се 8.59, 17.170б.

распалям се *несв.* (2) **распаля ми се сърдцето.** *Разпалвам се, възбуждам се, въодушевявам се.* защѡ̀ мнѡ̑го ви́но пиѧ̑ кога̀ бѣ́ на є҆гѵ́пˀть. а҆ тꙋ́ка и҆ вода̀ не́ма да ꙋ҆ку́сѧ. и҆ распа́лѣше ми се срцето на пѣ́сни дїа́волˀскы що̀ бѣ́ на̑ꙋчила ѿ млада злѣ̀ пѣ́ть 17.172.

имперф.: Зед. распа́лѣше се 17.172[2].

распет *прич.* (14) **1.** *Като прил. Който е разпънат.* и҆ ꙋ҆чи да вѣрꙋвать е҆ди́ного ба̑ х҃а распе́таго 7.53; и҆ тога́зи мꙋ се ꙗ҆вѝ о҆бра́зь о҆́ре́ль зла́то крылˀнь. назнаме́нꙋваше х҃а распе́таго 36.270б. **2.** *Като същ. Разпънатият.* и҆ катѡ̀ е҆ди́нь чюжди́нець детѡ̀ го нѝкои не та́чи и҆ дето є҆ сыромá и҆ безˀ домь, де́то го̀ вче́ра ѻ҆́сѣди да го ра́спнѣть, да́й ми того́зи распе́таго да го погребꙋ̀ 35.259б.

мин. страд. ед.: м. распеть 35.259б, распе́таго 4.23, 4.24б, 4.25б, 5.29б, 6.43, 6.46, 7.53, 9.63, 11.7б, 16.162б, 35.259б, 36.270б, 36.272б.

распетие *ср.* (19) *Разпятие, разпъване на кръст.* вче́ра бѣхˀме̑ на распе́тїе х҃во. а҆ дне́ска на погребе́нїе 35.258; и҆ кога го̀ во́дѣха ѡ҆́нїа́ ѱ҆ѐта кры́вопїицы, на распе́тїе го́ль съблѣ́коха го, и҆ жлѣ́чь го напои́ха. и҆ си́чˀки ꙋ҆ченици о҆ста́виха го и҆ бѣга́ха 12.119. **приема распетие.** *Бъда разпнат.* а҆̀мѝ г҃ь така постра́да, и҆ прїѐ распе́тїе. защѡ̀ бѣ́ха така̀ проре́кле пр̑рци 35.257б; а҆́зь є҆сˀмь, дето съ́мь създа́ль чл҃ка и҆ заради̑ чл҃чьскы̀ рѡ̑, та́ се ꙗ҆вѝ на́ земла̑ катѡ̀ чл҃кь, и҆ распе́тїе прїе́хь, и҆ погре́бохˀ се, и҆ тре́ты̀ дн҃ь въскрсѡ̑ 5.29.

ед.: распе́тїе 5.28б, 5.29, 6.41[2], 12.119, 16.161, 34.249, 34.253, 35.257б[2], 35.258[2], 35.262, 35.262б, 35.265, 38.289, 38.290б[2], ра́спе́т(їе) 35.264б.

распехме *от стб.* распѧтн *св.* (47) *Разпъна, прикова някого на кръст с*

inslav

опънати крака и ръце. защо̑ вче́ра бѣ́ше о̑сѣ́день и̑ распе́та мꙋ̀ бѣ́ше плъта̀ на кр҃тѣ̀ 35.257б; такъ́вꙑзи бѣ́ше и̑ пе́трь а҃пль. дето го̀ распе́ха стрьмо̀ гла́вь, сѝ ре҃, надо́лꙋ глава̑та мꙋ̀, заради̑ любо́вь х҃ва 16.159; и̑ наи́доха тамо ѡ̑ногози разꙑбои́ника де̑то го̀ распеха заѣ̑дно̀ със҃ х҃а 35.265б; разꙋмѣ́йте и̑ за ча́соовете кога́ се распѐ х҃с бѣ́ше мц҃ь марꙑтїе. и̑мамь ча́соове д҃нь, в҃ı и̑ но́щь в҃ı и̑ распе́ се х҃с въ пе҃. ѳ҃, ча҃ 35.265б; и мнѡ̑го дꙋма̀ и̑мь и̑ ка́за и̑мь за х҃а ба҃, какꙑ̀ сѐ породи̑, и̑ какꙑ̀ се распѐ, и̑ въскр҃се въ тре́тꙑ̀ д҃нь 7.50б. // *Образно.* о̀ти що̀ ка́же па́вель а҃пль. ми́рь мнѣ̀ распе́тꙑ̀ се, и̑ а̑зь ми́рови. сѝ ре҃, ми́рь що ѐ си́чꙑки свѣ̀ть заради̑ мене сь распѐ, и̑ а̑зь за си́чꙑки свѣ̀ть, и̑ си́чꙑки свѣ̀ть е̑ г҃ь 16.159.

аор.: 1мн. распе́хꙑме 18.200б, *2мн.* распѐхꙑте 18.201, распе́хꙑте 35.258б, *3мн.* распе́ха 4.22, 4.23², 4.25, 4.25б, 9.63, 16.159, 16.161б, 38.293, распеха 35.259, 35.265б; *форма от перф. тип: 3мн.* с҃ъ распе́ли 4.23; *страд.: аор. 1ед.* распе́хꙑ се 5.29, *3ед.* се распѐ 7.50б, 16.161, 35.261б, 35.264, 35.265б, сѐ распѐ 9.62б, 16.161б, распе́ се 11.82, 35.262, 35.265б, распе́тꙑ̀ се 15.132, 16.159, 35.258, 38.285б, сь распѐ 16.159, распе се 18.185б; *форми от перф. тип 3ед.* сь̀ е распе́ль 16.162б, сѐ распѐль 16.162б, съ е распе́ль 35.259б; *прич.: мин. деят. I ед.: м.* распьнꙑ се 35.260б; *мин. страд. ед.: м.* распе́ть 4.22, 4.24², 4.25б, 38.291, распе҃ 4.22, распѐть 4.24, распеть 17.170б, 35.259б, 35.260, *ж.* распе́та 35.257б.

распинам *несв.* (1) *Разпъвам, приковавам някого на кръст.* тогѝва щѐ мѡ́ѿси̑ да и̑мь продꙋ́ма срьди́то, та̑ ре҃. какꙑ̀ стѐ пра́во стрꙋ́вале, та́й щете и̑ да намѣ́рите. о̀ти са сте ꙋ̑ра́ниле самы̑ си и̑ и̑зꙑма́миле та вы̑ се стои̑ сега̀ да сѐ мь̀чите. о̀ти ма не послꙋ́шахꙑтѐ и̑ дꙋ́мата ми не дрьжа́хꙑте, да го̀ не распи́нахꙑте и̑ да го̀ не мь̀чите 18.201.

имперф.: 2мн. распи́нахꙑте 18.201.

распитувам *несв.* (1) *Разпитвам, задавам множество въпроси с цел да узная нещо за дадено лице или събитие.* а̑ о̑нꙑзи мо́мъкь гесо̑рꙑтїе съсꙑ̀ помо́щь бж҃їа и̑ съ҃ мл҃ба ст҃го, ꙋ̑пазе́нь бы̑ ѿ са́бїа. и̑ ѿ ра̀ни. нѣ̀кой спа́хїа тꙋ̑рꙑчинь, ѿню́ го зра̑ва непоче́кната та́ го да́де гн҃ди́нꙋ своѐмꙋ… а̑ роди́телїе ню́говы распытꙋ̑ваха д҃нь ѿ д҃нь. да разꙑбе́рьть какꙑ̀ се сто́ри, и̑ та́ка ѿтоги́ва ка҃ д҃нь плача̀ха и̑ възди́ша҃ 39.314.

имперф.: 3мн. распытꙋ̑ваха 39.314.

расплача се *вж.* **разплача се**

распна *св.* (9) *Разпъна, прикова някого на кръст с опънати крака и ръце.* мѡ̑ѿси ре҃ за е̑вре̑ете ка́кь щьть да ра́спньть х҃а҃ 38.290б; и̑ така̀ бѣ́ше по̑о́бно х҃ꙋ̀ да постра́. и̑ да въскр҃не ѿ мрьтвыхь тре́тыи д҃нь. сѝ ре҃ ка́же. и̑ а̑ко поте́глю, и̑ да сѐ распнꙋ̀. а̑мѝ въ тре́тыи д҃нь па̀кь щь҃ въскр҃нꙋ 38.291.

сег.: 3мн. распньть 34.251, ра́спнъть 35.259б, 35.262, ра́спньть 35.263, распньть 38.287; *бъд.: 3мн.* щьть да ра́спньть 38.290б; *страд.: сег. 1ед.* сѐ распнꙋ̀ 38.291, *3ед.* се распнѐ 16.161; *бъд. 3ед.* щѐ да сѐ ра́спне 18.177.

распродам *св.* (2) *Разпродам, дам всичко срещу заплащане.* и̑ распродаде си̑ си́чꙑкото своѐ и̑манїе. и̑ дои̑дѐ въ і҃ерл҃имь, и̑ доне́се зла́то мнѡ̑го 14.127б.

аор.: 3ед. распродаде 14.127б, распрода́де 39.298.

распростра *св.* (1) *Разпростра; простра на различни места, нашироко; разстеля.* и̑ кога̀ дои̑доха на гра́дь да го̑ напа́днѣть. и̑ та́мо си̑ распрострѣ́ха сѣ́нници… и̑ не пꙋ́щаха ни̑что̑ за потрѣ́ба и̑лѝ за а̑деніе да ꙋ̑лѣ́зе ꙋ̑ гра́дь 11.96.

аор.: 3мн. распрострѣ́ха 11.96.

распростра се *св.* (1) *Прен. Разпростра се, разнеса се нашироко, стана известен.* така̀ и̑ ца́рь і҃ѡ̑ а̑сѣ́нь пожела̀ ка́кь да се добы̑е до ѡ̑нїа ст҃ые мо́щи. защо̑ бѣ́ше сѣ̑ по си́чꙑки свѣ̀ть распрострѣ́ла, ню́ина бл҃гть, и̑ ню́ино чю́до 8.59.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше сѣ̑ распрострѣ́ла 8.59.

inslav

распрострѣн *прич.* (2) *Като прил. Разпрострян, който се простира нашироко.* и҆ па́кь погле́днѣ и҆ виде́ѣ ѡ҆бла́кь тврьдѣ голѣ́мь распрострѣнь на҆ си́чⷭ҇ки свѣ́ть 32.229б.

мин. страд. ед.: м. распрострѣнь 32.229б; *мн.:* распрострѣни 32.228б.

распръсна се *св.* (1) *Разпръсна се, пръсна се и поръся с частите си някого.* а҆ тїе́ сѣ̀ ма́ло позасрами́ха, и҆ па̀кь мѣ́тахꙋ ка́менїе, и҆ нѝ є҆ди́нь ка́микь не ꙋ҆да́ри і҆ѡ҆а́нна. а҆мѝ се строша́ше ме́жꙋ ті́ѣ и҆ распрѣ́снѣше се бж҃їемь повелѣ́нїе҆ на ті́ѣ 6.42б.

имперф.: 3ед. распрѣ́снѣше се 6.42б.

распустя *св.* (3) **1.** *Разпусна, освободя от служба, пусна.* и҆ тога́зи ꙋ҆зѐ ба́щиното сѝ и҆ма́нїе и҆ сво́ето сѝ, и҆ разда́де сичⷭ҇кото по сырома́си и҆ по сы́роти. и҆ слꙋгы̀ и҆ ро́бе простѝ и҆ распꙋ́сти. а҆ то́и ѿидѐ въ монасти́рь и҆ постри́же се и҆ станѣ̀ и҆́нокь 12.109б. **2.** *Разпусна, пратя на различни страни, пусна.* и҆ распꙋ̀сты є҆ми́ре по си́чⷭ҇ка стра́на а҆натолⷭ҇скаа. и҆ по царе́ва рѣ́чь събра́ха се си́чⷭ҇кы 39.297.

аор.: 3ед. распꙋ́сти 11.91б, 12.109б, распꙋ̀сты 39.297.

распустя се *св.* (1) *Разделя се, прекъсна съпружеската си връзка.* а҆ жена̑ и҆ро́ва нарⷭ҇ке́ла разⷭ҇гнѣ́ва се на мꙋжа́того сѝ радѝ фи́липпа. и҆ щѣ́ше да сѐ распꙋ́сти съсⷭ҇ и҆ра, и҆ да и҆ даде что̀ е доне́сла и҆ма́нїето, тѣ́кⷭ҇мо а҆ко не и҆спѣ́ди ѿ дома́ си фи́липпа 36.272.

бъд. в мин.: 3ед. щѣ́ше да сѐ распꙋ́сти 36.272.

распустявам *несв.* (1) *Разпускам, освобождавам временно от служба, пускам, разпущам.* и҆ тогива̀ ꙋ҆ та́зи годи́на бѣ́ше ст҃ы геѡ́рⷭ҇гїе на во́йска та̑ бѣ́ше на спа́хїете. а҆лайбегь, и҆ тогива́ сѝ распꙋ́стѧваше войскѣ̀та, да сѝ и҆дѣ̀ сѣ́кы̀ дома́ си 39.310.

имперф.: 3ед. распꙋ́стѧваше 39.310.

распущам *несв.* (1) *Разпущам, освобождавам временно от служба, разпускам.* и҆ то́гази плакїда кога̀ и҆́маше войска̀, а҆ то́и бѣ́ше гото́вь да и҆́де. и҆ кога̀ немаше, а҆ то́и па́кь не распꙋ̀щаше сѝ войската. а҆ми и҆дѣ́ше на ло́вь 5.28б.

имперф.: 3ед. распꙋ̀щаше 5.28б.

распъдя *св.* (4) *Разпъдя, напъдя в различни посоки, разгоня, прогоня.* и҆ речѝ на земл҃а̑та. да дадѐ ро́жⷭ҇ба. и҆ распьдѝ тїа́ влѣ́цїи и҆ ме́чⷭ҇ки. и҆ тїа́ злы̀ га́дове да нѝ не ꙗ҆дѣ́ть 18.192; и҆ нагово́риха се ѿнїа ю҆на́ци да плѣна́ть и҆ та́мо и҆ да ꙋ҆бїю̀ть и҆ царатого̀. и҆ то́и гы распѣ́ди съсⷭ҇ мнѡ́го воска̀, и҆ тїѐ побѣ́гнъха 11.94б.

аор.: 3ед. распъдѝ 11.84б, распѣ́ди 11.94б, распьдѝ 18.192, *3мн.* распѣ́диха 39.313б.

рассипувам се *несв.* (2) *Прен. Разсипвам се, разкапвам се, разлагам се.* и҆ напра́ви бг҃ ѡ҆нова̀ тѣ́ло на си́чⷭ҇ките лю́дїе да траѐ мнѡ́го и҆ да сѐ не расыпꙋ́ва и҆ да сѐ не разва́лѣ ни́кога 18.199; и҆ па̀кⷭ҇ сѣ̀ а҆́гг҃ле безⷭ҇съмрѣ́тны. защо̑ не оу҆ми́рать ни́когà нѝ сѐ рассы́пꙋвать. нѝ загы́нꙋвать 11.82б.

сег.: 3ед. сѐ расыпꙋ́ва 18.199, *3мн.* сѐ рассы́пꙋвать 11.82б.

рассипя *вж.* **разсипя**

рассипя се *вж.* **разсипя се**

раста *несв.* (11) **1.** *Раста, ставам по-голям на възраст, пораствам, израствам.* и҆ растѣ́ше ѡ҆трокóвица, и҆ сто́ри двѣ̀ го́динь 13.123; и҆ трѝ си́лы сѐ зовѫ́ть са́дителⷭ҇ны детѡ̑ сѣ̀, съсⷭ҇ ті́ѣ ра́жда, и҆ хра́ни чл҃кь, и҆ растѐ 33.232б. // *Раста, увеличавам размерите си.* дш҃а̀ чл҃кꙋ, не растѐ на вы́соко и҆ на дебе́ло, и҆ на голѣ́мо 9.61; ти́ꙗ си́лы… даде гы̀ бг҃ а҆да́мꙋ… да ра́сте. съсⷭ҇ тѣ́лото сѝ, а҆ на дш҃ьта́ мꙋ да сѐ ꙋ҆мнѡ́жава добро̑ 33.234. **2.** *Раста, като при растежа си се показвам над земята, никна (за растение).* и҆ дрꙋ́го чюдо слꙋ́шаите бл҃ве́ни хр҃тїа́не

inslav

на вьсточна странѣ на ѡньзи планинѣ гдéто живѣ́ше ст҃ыѝ сѵмéѡнь. з'мїа̀ голѣ́ма, сѝ ре́чь смо́кь голѣ́мь та́мо живѣ́ше. и на ѡнова̀ мѣ́сто трѣва̀ не растѣ́ше 2.14б. // *Раста, развивам се, издигам се, нараствам (за растение).* и ѝма так'вози ѣ́с'ство (!) да сѐ ѡхра́нюва, ѡ ма́л'ко на голѣ́мо. защо̀ като ѐ ма́лькь и́ быва голѣ́мь тїа̀ си́лы и сѣкыи добы́т'кь ѝма заѣ́дно и дрьвїа, защо̀ се и тїѐ ра́ждать. и хра́нет' се ѡ землѧ̀та и ра́стꙋть 33.232б. **3.** *Прен. Усъвършенствам качествата си, развивам се.* та́зи го́з'ба прр҃кь дв҃дь ѝмѣ́нꙋва. хлѣ́бь нб҃ны̀. и́ хлѣ́бь а҃гг҃л'скыи. защо̀ насы̀тюва. чл҃кꙋ дш҃ы́та, като̀ хлѣ́бь тѣло́то чл҃кꙋ. и ѡ тѣ́зи го́з'ба, сѝ р҃ѣ ѡ тїѧ дꙋ́ми бж҃їи. та̀ се хра́ни д҃ша̀ чл҃кꙋ. и растѐ на добро̀ и на за́конь бж҃їи 34.248; д҃ша̀ чл҃кꙋ... растѐ на во́лѧ бж҃тв́на 9.61.

сег.: 3ед. растѐ 9.61[3], 33.232б, 34.248, ра́стѐ 33.232б, ра́сте 33.234, *3мн.* ра́стꙋть 33.232б; *имперф.: 3ед.* растѣ́ше 2.14б, 13.123, растѣ́ше 13.122б.

раставя *св.* (1) *Образно. Разделя, отделя някого от нещо, разлъча.* ѡ̀ те́ж'ко сѝ ме́не сыромáхꙋ грѣ́шномꙋ и бѣ́дномꙋ. как' мѐ съмрѣ̀ть те́гли със' голѣ́ма мь́ка да ма раста́ви ѡ живо́та 31.217б.

сег.: 3ед. раста́ви 31.217б.

раставям *несв.* (1) *Разделям, отделям някого от близките му, разлъчвам.* съмрь́ть ѐ оу́бїїца немл҃ти́ва. съмрь́ть със' дꙋ́кати не мо́же да сѐ ѡкꙋ́пи. съмрѣ̀ть раста́вѣ ѡ ро́днина без' мл҃ти 31.219.

сег.: 3ед. раста́вѣ 31.219.

растворен *прич.* (1) *Като прил. Разтворен, който е разпределен равномерно в течност.* а̀ то́й ре́че а̀ѳана́сїю маге́сни́кꙋ да мꙋ̀ дадѐ и съмрь́тното бы́лїе. а̀ ст҃ыи и того̀ прїѐ и и́спї и го, (!) и ни́что̀ не поте́гли. и си́ч'кы видѣ́ха това̀ чю́до на ст҃го та́ се почю́диха по́вече и маге́сникь а̀ѳа́насїе. защо̀ зна́еше каква̀ си́ла и́ма́ше ѻ҃нова бы́лїе раство́ренно 39.303б.

мин. страд. ед.: ср. раство́ренно 39.303б.

растворя *св.* (1) *Разтворя, смеся нещо с течност, размеся.* и́ като̀ и́зл҃тѣ ѡ во́ди, и́ пов҃ѣ ѐпк҃пь да го̀ о̀блѣ́кꙋ вь ризи свѣ́тлы̀. и́ бл҃ививь хлѣ́бь и́ раство́ри го по за́конь ꙋ̀ ст҃еѝ ча́ши. и́ прьвѣ́н' се приче́сти ѐпк҃пь, и́ посл҃ѣ́ приче́сти и́ ца́ра 37.280б.

аор.: 3ед. раство́ри 37.280б.

растег *м.* (3) *Разтег, мярка за дължина около метър и половина.* виѳа́нїа ѐ дале́чь ѡ ї̀ерл҃и́мь. е҃і, ста́дїа. а̀ стадїѡ и́ма. р҃. расте́зы. и́ си́ч'ко, а҃ ф҃. ра́стезы 38.292б; бѣ́ше тамо̀ пр҃ѣ̀ дива́ньть царе́вь. до, и҃, расте́зы дале́че гро́бь е҃лли́нинь нѣ́коѐго и́ того́ва мрьтѣ́в'ца и́щѣ́ше а̀ѳа́на́сїе да́ го въскрѣ́си ст҃ыѝ 39.304.

мн.: расте́зы 38.292б, 39.304, ра́стезы 38.292б.

растителен *прил.* (2) *Който се отнася до растеж, до растене.* и́ прь́ва ѐ рожѣ̀стьвна си́ла да рѣ҃шь. дето сѐ ра́жда сѣ́кыи чл҃кь. детѐ нѣ ѐ би́ль на свѣ́ть а̀ то́и бы̀. а̀ в'тора ѐ си́ла хра́на̀ дето се хра́ни чл҃кь. и́ тре́тїа ѐ па́кь расти́тел'на детѐ ра́стѐ чл҃кь 33.232б.

ед.: ж. расти́тел'на 33.232б, *ср.* растител'но 33.232б*.

расточа *св.* (1) *Разпилея, разпръсна, изгася (огън).* и́лѝ не бы̀ мо́гль ѡ̀нїа три́те ѡ̀троци и́збáвиль да гы̀ не ꙋ̀метньть въ пе́щь. и́лѝ кога́ гы хвати́ха, и́ заведоха гы въ вар'вар'скꙋю землю̀. и́ ѡ̀па́днъха ѡ̀ бащина землѧ̀, и́ не зна́ани бѣ́хꙋ ни́комꙋ. а̀мѝ тога́зи и́стинны́и бы̀, ѡ̀ неви́димо что̀ щѣ̀ сто́ри. и́ расто́чи ѡ̀г'нь ѡ̀ пещи хал'деискые, и́ станѣ̀ тѣ́мь пѣща̀ катѐ ц҃рква. и́ пѣ́хꙋ вътрѣ̀ 12.117б.

аор.: 3ед. расто́чи 12.117б.

растреперя се *вж.* **разтреперя се**

растръгна *св.* (1) *Разкъсам, направя на късове.* и́ ѳо́ма мꙋ ре҃. да ти ѡ̀ста́ви г҃ь

inslav

съгрѣшенїето на ѻн҇зи свѣ́ть. а҆ ру҇ка̑та що си̑ простре̑ та мѐ ꙋда́ри ѕвѣ̑рїе да ти̑ ю̑ растрѫ́гньть. и҆ мнѡ́го лю́дїе да ви́деть 7.50.

пов.: описат. 3мн. да растрѫ́гньть 7.50.

ратай *м.* (1) *Ратай; слуга за земеделска работа.* на то́изи метохь монастѝр҇скыи бѣше приставень еди́нь мом҇кь младь до ѯ҃. годинь, ꙋ҆цѣнѥнь да работи… и҆ и҆гу́мень катѡ̀ чю̑ това̀ ѿ ра́таѧтого и҆збра̀ трѝ и҆́нѡци вѣ́р҇ныи. и҆ пꙋ́сти гы със҇ кора́бь монасти́р҇скыи, да донесꙋ́ть ѻ҆́нова̀ и҆́манїе със҇ коте́ль и҆ със҇ мра̀морь, что̑ бѣ́ше покры̑ть коте́ль 11.101.

ед.: чл. ра́таѧтого 11.101.

ратайство *ср.* (1) *Ратайство; положение на селски слуга, на ратай.* знаи́те бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защѡ̀ безаконно пїа́н҇ство ꙋ҆́мь погꙋ́бѣва… бра́тїа сва́жда. же́ны парїа́сꙋват҇ се ѿ мьжїетѣ̀ си̑. че́дата и҆̑ вь ра́таиство заво́ди 20.208б.

ед.: ра́таиство 20.208б.

рая *ж.* (1) *Рая; покорено, подвластно население.* а҆̀мѝ поидѐ и҆ на ц҃ри̇гра́дь и҆ ни҆́го прѣ̑е̑. и҆ щѡ̑ бѣ́ха та́мо фре́н҇ци, поклони́ха мꙋ се, и҆ прѣда́доха се, да сѣ̀ ни҆́гова рая̑. и҆ да́нь да мꙋ̑ да́вать 8.59.

ед.: рая̑ 8.59.

раѱакиев *вж.* **рапсакиев**

раѱакий *вж.* **рапсакий**

ребро *ср.* (8) **1.** *Ребро, кост от гръдния кош на човек или животно.* е҆́то дѐ видѣ̑. вто́рїать влькь, чѐ прили́чѣше катѡ̑ ме́чка. и҆ стан̑ѣ на страна̀ ѿ ѻ҆нїа, и҆̑ и҆́маше въ ꙋ҆ста́та си̑, та̑ дрьжа́ше, г҃, ребра̀ 18.182. **2.** *Прен. Само мн. Гръдният кош; областта в човешкото тяло, където се намират ребрата.* и҆ поидо́ха и҆з҇бо́доха го сич҇кото мꙋ тѣлѡ̑. и҆ пр҃вото ко́пїе дето гѡ̑ ꙋ҆дари вь ре́брата на това́ мѣсто, катѡ̑ и҆ х҃а бѣ́ха пробо́ле 9.66б; ру҇цѣ̑те си̑ пригвозди̑ на кр҃тѣ̑, да ѿковѐ на̑ ѿ мꙋ́ка дїа́вол҇ска. пробо́день бы̑ въ ре́брата, да раз̑ерѐ ру҇ко̑ писа́нїето а҆да́мово 35.258б.

мн.: ребра̀ 18.182, 18.182б, *чл.* ре́брата 7.49², 9.66б, 35.258б, ребра́та 9.71, 38.288.

рева *несв.* (1) *Рева; издавам силен, животински вик.* и҆ то́изи ча̑ ѻ҆́нѣмѣ̑ха и҆ наче́ха да ревьть̀ катѡ̀ срьна̀ 2.13б.

сег.: 3мн. ревьть̀ 2.13б.

ревна се *несв.* (1) **ревни ми се.** *Ревне ми се, нрави ми се, харесва ми.* ти́ѧ си́лы, в҃ı, дѣ́то гы сега̀ сказах҇мѐ даде гы̑ бг҃ а҆да́мꙋ, да мꙋ̑ сѐ ре́вны, добро̑, и҆ да лю́би пра́ведное и҆ бл҃гое 33.234.

сег.: 3ед. сѐ ре́вны 33.234.

ред *м.* (4) **дойде ред до някого (някому).** *Дойде му редът, настъпи моментът някой да извърши нещо.* и҆ сега̀ в҇ то́йзи д҃нь додѐ ре́дь и҆ ба́щи ми и҆ то́й ме́не да̑ да́де на ламїа́та да ма̑ и҆зедѐ, е҆́то̑ ты̑ това̀ си́ч҇ко и҆ска́зꙋ̑ 39.310б; и҆ кога̀ бы̑ врѣ̑мѐ да сѐ веселѧ́ть. и҆ да пїю́ть сѣ̑ голѣ́ма ча́ша ви́но. дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма бж҃їи чл҃кь не́лї е, па́зи се ѿ мнѡ́го пи́тїе, и҆ не щѣ̀ да ꙋ҆зме ѻ҆н҇ѣ́зи ча́ша 7.50; **по реду.** *По ред, едно след друго, последователно.* тога́зи и҆мь ре̑ ѻ҆н҇зи мом҇кь. остави́те ме ма́л҇ко да сѐ посвѣстимь. и҆ бы̑ ма́л҇ко та сѐ свѣсти̑. и҆ зѐ да и҆мь ка́зꙋва си́ч҇ко по́ редꙋ что е̑ пати́ль ѿ ѡ҆нїа и҆́нѡци 11.102.

ед.: ре́дь 7.50, 39.309б, 39.310б, редꙋ 11.102.

редом *нареч.* (1) *Редом, навсякъде, по всички места, навред.* а҆̑ ц҃рь фо́ка цр҃огра́д҇скы̑ прово́ди повелѣ̑нїе ре́дѡ̑ по ни҆́гова дрьжа́ва да сѐ съберѐ во́йска на помо́щь хр҃тїа́нѡ̑ 39.313.

ре́дѡ̑ 39.313.

реизбаша *м.* (1) *Капитан на плавателен съд.* ку̑пи и҆ тїа̑ е҆ди́нь стлькь хꙋ́бавь и҆ вы́сокь. и҆ доне́се го наче́л҇номꙋ геме́цїю, реи̑з҇башꙋ 39.312.

ед.: реи̑з҇башꙋ 39.312.

река *св.* (1488) **1.** *Река, изговоря нещо, кажа.* и҆ позова́ го ца́рь, и҆ ре̑ мꙋ

inslav

раз'бра́х'мê ѻ҃че, как' си мнѡ́го монастúре напра́виль по пꙋ́стинѧта 14.128б; и҆ ца́рь видѣ̀ че мꙋ̀ не послꙋ́ша дꙋ́мъта. ѿста́ви се ѿ нѥ́го, и҆ ре҃ мꙋ. чини̇̀ что̑ щешь 9.66; и҆ си́ч'ки ре́коше по́редо̑ сво́а дꙋ́ма. е҆́де ко́и досто́инь ѐ да бꙋ́де на́мь а҆рхїере́и 15.138; и҆ тога́зи погле́да на н҃бо и҆ запла́ка и҆ ре҃, бе҃ помл҃ꙋй ме 10.78; и҆ ка́то се четѣ́ше ѱал'ты́рь. си́ч'кыте ре́коше. сла́ва тебѣ̀ г҃и что си҃ просла́виль и҆ на н҃бе́то и҆ на зе́млю 37.280; и҆ на довры́шꙋване лѵ҆ргїи кога̑то щѣ́ще дїа́конь да речѐ. вънмѣ̀ ст҃аа ст҃ымь. прѣва́ри по́напрѣ̑ ѻ҆́трочето и҆ ре҃. вън'мѣмь 11.95б. // *Попитам, задам въпрос.* и҆ па́кь погле́дна̑ и҆ видѣ́ ѻ҆бла́кь твры́дѣ голѣ́мь распрострѣнь на̑ си́ч'ки свѣ́ть. и҆ реко̑ что̑ е това̀ гл҃ди́не мои̇̀ 32.229б; и҆ ре́че е҆и зо́сима. ко́л'ко го́динь и҆ма́шь как' си по тѣ́зи пꙋ́стынѧ 17.171б; и҆ ре҃ мꙋ̀ жена̑та мꙋ, гдѐ сь дѣца́та на́ши гл҃ди́не 5.37б. **2.** *Река, кажа нещо в отговор, отговоря, отвърна.* а҆́зь ва́мь сега̀ ка́зꙋва̑. а҆́ко вы̑ попи́та цр҃ца. что̑ да и҆ рече́те 4.23б; а҆́ко вы̑ нѣ́кои пи́та, ко́и вы̑ и҆сцѣли. а҆ вы́е ре҃те, г҃ь ны̑ и҆сцѣли̇̀ 2.12б; и҆ тїа́ мꙋ ка́же, ко́л'ко си҃ длѣ́жень. и҆ ѻ҆́н'зи сыромá ре҃. ф҃, жлъти́цы длѣ́ж'нь є҆с'мь 11.105. **3.** *Река, разкажа нещо, разправя.* ре҃ г҃ь при́т'чю сїю 34.253; тѣ́к'мо е҆́днакь є҆дно̑ чю́о̑ да рекꙋ̀ 9.74б; и҆ ка́кь да́ ти рекѣ̀ ѻ҆́че. как'ва̀ безако́нїа чини̇̀ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть дето нѣ сѣ́ е чю́ло ни҆ и҆́де това̀ безако́н'ство 17.169. **4.** *Река, заповядам нещо, наредя, заръчам.* това̀ дꙋ́маше мни҆́кь. а҆ ца́рь се помра́чи ѿ ва̑дь, и҆ ѿ гнѣ́вь, и҆ ре҃ на слꙋ́гыте си҃ да го̀ зводѣ́ть съ̑ ко́пїа. и҆ да го̀ тꙋ́рѧть в' тѣ́мница 39.299; и҆ тога́зи ви́дѣ ца́рь о҆ти̇̀ не мо́же ѿ лю́дїе да и҆де а҆́ми ре҃ да сипꙋ́вать жльти́цы по пꙋ́ть да сѐ о҆брьна́ть лю́дїете на зла́то да погрѣ́бꙋть тѣ́лото бж҃їꙋ чл҃кꙋ 40.324; и҆ прѣз' ѡ҆нѣ́зи но́щь, ре҃ мꙋ̀ бг҃ь, и҆ди̇̀. а҆́ми что ти̇̀ а҆́зь рекꙋ̀ това̀ стори̇̀ 11.86б; то́изи а҆́гг҃ль дѐто и҆м' се ѧ҆ви̇̀ двѣ̀ го́динь ѿнапрѣ̑ ка́то̑ звѣзда̑. на̀кь то́й и҆мь ре҃ въ пе́щеръта, да нѐ и҆́дꙋть при и҆́рода а҆́ми̇̀ да сѐ врѣ́нать на дрꙋ́гыи пꙋ́ть 33.245б; тогúва щьть да сѐ о҆сѣ́деть тїа́ самы̑ се́бѣ си҃, дѐто не слꙋ́шаха дꙋ́мата г҃на, ка́то̑ бѣ́ше ре́кль да нѐ о҆сѣ́жате чл҃ка да не стѐ о҆сѣ́дени и҆ вїе 18.197; и҆ затова ре҃ х҃с по си́ч'кы е҆зы́ци да сѐ проповѣ́да и҆́ме моѐ да се пока́ють. защо̑ да и҆́м' се о҆ста́веть грѣхѡ́вете 38.291б; направи̇̀ море́то да нѐ смрьди̇̀ че̑ и҆з'ми́раме, ѿ зла̀ вони̇̀. и҆ рече̇̀ на кладен'ците да пꙋ́снать вода. и҆ ре҃чи̇̀ (!) да пꙋ́сти н҃бе́то дѣ́жь. и҆ рече̇̀ на земли̇̀та. да дадѐ ро́ж'ба 18.192. **5.** *Река, стори ми се, помисля.* и҆ кога̀ ре҃ чл҃кь е҆́то се сега̀ о҆болѣ́рихь, а҆ то̀ въ то́изи ча̑ ѿ чл҃ка побѣ́гне. где ѐ болѣ́р'ство та́мо чл҃кь ни̇̀ ѿ что̑ не мо́же да сѐ ꙋ҆дрьжи̇̀ кога̀ съгрѣшишь, а҆́ми̇̀ се и҆ тогúва, о҆грижи̇̀ сѣ̑ врѣ́ме, да нѐ ѿидешь въ ѿпаднꙋ́ванїе, да ре҃шь не ще́ ма векѥ̑ прости̇̀ г҃ь та̑ да заги́нешь 19.207б. **6.** *Река, наканя се да направя нещо, реша.* та́мо а҆ре́к'са ст҃ыи и҆ ре́че да сѣди̇̀, г҃, дни̇̀. да си̇̀ прѣпочи́нъть 5.36б; и҆ тогы́ва се рази́до́ха си́ч'кы и҆ ре́коха, па́кь да бѣ́де вто́ры̑ и҆ тре́ты̑ диванъ и҆ зговорь 39.297; и҆ размо́трй (!) и҆ ре҃ на по́слѣдно врѣ́ме, и҆ на послѣ́дны го́ди́ны. да слѣ́зе и҆ да ѻ҆блѣ́че плѣ́ть ѿ ста̑ѧ бг҃а и҆́ дв҃ца мр҃їа 38.285; и҆ събра́ль бѣ́ше, ѿ мнѡ́го ст҃ы̑ мо́щи и҆ и҆́маше гы̑ ꙋ҆ цр҃квата ст҃ы́е софїе. а҆́ми̇̀ ре҃ да ꙋ҆зме и҆ ѿ ст҃го дими́трїа ѿ мо́щите мꙋ, да гы̑ и҆́ма за́ѐдно̑ и҆ със' дрꙋ́гыте 9.71б. **7.** *Прорека, предскажа нещо, предрека.* пр҃рѣ́кь михе̑а ре́кль, как' ще въ виѳлеемь да сѐ ро́ды х҃с 33.237б; ѿ бл҃же́нныи сѵ҆мео́не. бг҃о прїе́м'че. въи҆́стинꙋ прр҃к' си би́ль, и҆ д҃хь ст҃ы̑ и҆́мал' си҃. ѻ҆́ти ми бѣ́ше ре́кль. ѻ҆́рꙋ́жїе ѻ҆́стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̑, на срц҃е́то моѐ щѐ да влѣ́зе. е҆́тꙋ сега̑ събы́ ти се дꙋ́мата 35.261б; и҆ в' то́изи ча̑ и҆ ѿ грѣ́шныте

чл҃ціи а҆́гг҃лы прихо́деть пр҃ѣ́ прѣстоль бж҃їи пла́чать и҆ ви́кать и҆ и҆дать на по́клонь ꙋ҆ ко́ито и҆́мь ѐ, ча҃ рече́но 32.225. **да речеш (да речем).** *Да река, предположа, допусна.* и҆ тогы́ва в тозѝ вре҃ме бѣ́ше и҆ вели́ко мн҃ѝ ге҃сорѥ҆гі́е. мла́дь на въ́зрасть да ре҃мь, до. к҃. го́ди́нь 39.297б; и҆ катѡ̀ видѣ̀ несторь мла́дь тврь́дь тврь́дѣ (!), ко́лѥ҆ко да ре҃шь и҆ма́ше, до, к҃. го́динѥ҆ и҆ хꙋ́бавь. и҆ повелѣ̀ да до́и́де пр҃ѣ́ нѥ҆го 9.65б; а҆ла̀ да ре҃мь че ѐ и҆стинна та́зи дꙋ́ма пр҃рѣ́кꙋ 31.220; а҆мѝ и҆ па́кь та ѐ чю́дѥ҆нь чл҃кь. хо́ди ꙋ҆ еднѣ́ ри́за, и҆ ка҃дѐ тькѥ҆мо е҆ди́нь хлѣ́бь, и҆ вода̀, а҆̀ дрꙋ́го ни́що. и҆ да ре҃мь че ѐ нѣ́кои маге́сникь и҆лѝ е лъ́стникь. а҆̀ то́и сре́бро и҆ зла́то не ꙋ҆зи́ма, а҆мѝ е҆дна́кь тво́ето и҆́ма́нїе разѥ҆да́де 7.53; **да речеш (да речем), като да речеш (като да речем).** *а) Свързват израз или изречение, което пояснява предходен текст; да речем, сиреч, именно.* о҆́тѝ ѐ бг҃ непости́жѥ҆мь, да ре҃шь. не мо́же на́шь чл҃чьскыи ꙋ҆́мь пости́гнь да разꙋ́мѣ́емь бж҃їа ра́бота 38.286б; а҆̀ четврь́та ѐ си́ла жела́нїе да ре҃шь да желаемь сѣ́когы̀ добро̀ 33.233; а҆̀ тре́тїа дꙋ́ма е пàкь. о҆́ти, ка҃ ѐ бг҃ трѝ съста́вень. да ре҃мь ѡ҆ц҃ь, и҆ сн҃ь, и҆ ст҃ыи дх҃ь 38.284; защѡ̀ ст҃о́е є҆ѵ҃лїе на трѝ ѐ раздѣлѥ҆но. є҆́днѡ ка́зꙋва щѡ̀ съ ѐ сто́рило, катѡ̀ да ре҃шь, распе́тїе, погребе́нїе въскрсе́нїе. вто́рое, при́тѥ҆ча. катѡ̀ да ре҃мь гата́нѥ҆ка, що ѐ 34.253. ***б) Свързват изрази, с които се изразява предположение или сравнение; сякаш, като че ли.*** и҆ кога̀ се минѣ́ха, г҃. днѝ пойдѐ ца҃рь на ѡ҆новà мѣ́сто и҆ ѡ҆тво́риха ѡ҆́нѥ҆зи коно́бь, и҆ найдо́оха гы цѣ́лы и҆ ни е҆днѡ̀ влакнѡ̀ не бѣ́ше и҆зѥ҆горѣ́ло, и҆лѝ ѡ҆ глава̀та и҆́мь и҆́лѝ ѡ҆ снагѣ̀та нѣ́чтѡ̀, а҆мѝ бѣ́хꙋ да рече́шь катѡ̀ жи́вы и҆ цѣлѡ̀кꙋ́пны 5.39б; и҆ кога̀ да прѣсты́пѧ пра̀гьть, а҆́зь не мо́га. си́чѥ҆ки ꙋ҆лѣ́зоха ле́сно, а҆̀ ме́не ка́то да рече́шь че ми нѣ́кои бра̀ни и҆ не пꙋ́ща мѐ 17.170; тре́тїать влы́кь дѣ̀то прили́чѣше катѡ̀ ри́зь. та̀ ка́зꙋва за ц҃ра але́ѯанра̀, дѣ̀то ѡ҆напрѣ́ ц҃рꙋ́ваше на҃ є҆ллините. дѣ̀то и҆́мѥ҆ се пока́за като и҆ко́на и҆спи́сана. и҆ катѡ̀ да ре҃шь напра́вина ѡ҆ мѣ́ 18.182б; **ще да рече.** *Значи, означава.* кога́ си ѡ҆ста́вишь рꙋ́ката на челѡ̀то, и҆ пàкь сво́димь ю҆ на срц҃ето. това́ ще да рѐче. ка́кь г҃ь на́шь і҆с х҃с с҃нь бж҃їи, бѣ́ше и҆ бг҃ є҆. и҆ заради̇̀ на҃, слѣ́зе ѡ҆ н҃бето до́лꙋ на́ земл҃ѧ да спасѝ на҃ 16.160.

сег.: 1ед. рекꙋ́ 6.44б, рекꙋ̀ 9.74б, 11.86б, 12.11б, 15.147, 35.261, 35.263, рекѣ̀ 17.169, 17.172, рекѣ̀ 18.205б, 31.218б, ре́кꙋ 31.218, 33.238, 33.242, 33.242б, ре́кь 39.306б, *1ед.* (?) *1мн.* (?) ре҃мь 18.180б, *2ед.* ре҃шь 5.28б, 11.81, 11.82б, 11.104б, 15.155б, 18.178б, 18.181, 18.182б, 18.183б, 18.184б, 18.185, 18.186, 18.191б, 19.207б, 33.232, 33.232б, 33.233, 33.233б[2], 34.251б, 34.252, 34.253, 38.282, рече́шь 5.39б, 17.170, 17.173б[2], 34.251, ре҃ш́ь 9.65б, ре҃шь 11.81[2], 38.281б, 38.282[4], 38.286б, 39.302, *3ед.* ре҃ 2.14, 6.45б, 31.220б, 32.231, 34.250б, 34.252, 38.285, 38.291б, 39.296, 39.297, 39.298, речѐ 3.19, 11.105б, 12.113, 15.148б, 16.160б, ре́чѐ 5.37б, 9.73, 13.121, 16.161, 17.175, ре́че 34.251, *1мн.* ре҃мѵ 7.53, 11.81б, 11.83б[2], ре҃мь 11.84б, 15.13б, 15.137б, 15.139б, 16.158, 18.178, 18.182, 18.182б, 18.186б, 18.198б, 31.220, 33.233, 33.236б, 33.238б, 33.244б, 34.252б, 34.253, 34.255, 38.284, 38.289[2], 38.289б, 38.290б, рече́мь 9.60б, ре҃мь 15.151, 18.188б, 38.282, 38.289б, 39.297б, 39.313, 39.318, рече̑ 15.155б, 33.239б, ре҃мь 31.223, речемь 33.234, 35.260б, 35.264б, ре́чемь 34.254б, ре́че̑ 38.287, *2мн.* ре҃те 2.12б, рече́те 4.23б, 21.210, *3мн.* рекь́ть 1.5, 18.191б, рекѣ̀ть 17.167б, ре́кꙋть 39.300б, рѣ́кꙋть 39.301б; *аор.: 1ед.* ре́ко̀ 2.15[2], 17.171, 18.186, 32.227б[3], 32.228[2], 32.228б, 32.229[3], 32.229б[2], 32.228б, 32.231[2], 38.290, реко̀ 3.20б, 17.169[2], 17.170, 17.170б, 17.173, 32.229б, 33.243, ре́кохѥ҆ 11.92, 17.169, 18.201, 35.264б, ре́кохь 17.169, 17.171, 32.227, 38.291, рекохѥ҆ 17.169б, ре́ко̀ 32.227, *2ед.* ре҃ 5.33, 11.84, ре́че 18.192, *3ед.* ре́че 2.96[3], 2.10[3], 2.10б[2], 2.11б, 2.13б, 2.14, 3.17, 3.18, 3.18б, 3.19, 3.20, 3.20б, 3.21, 4.22б[2], 4.24[2], 4.26, 5.27б, 5.29[2], 5.29б, 5.30, 5.36б, 6.43[4], 6.43б, 6.44, 6.45, 6.47, 6.47б, 7.50, 7.52, 7.52б, 8.56, 9.74, 9.74б[2], 11.88, 11.89, 11.91б, 11.92, 11.102, 11.105, 12.115б, 12.11б, 12.117б[2], 12.120б, 13.121б, 13.122б[2], 13.124[2], 13.124б[3], 15.138б, 15.143б, 15.147,

inslav

15.153б, 15.154[4], 15.154б, 15.155, 16.157б, 16.158, 16.158б[2], 16.160б, 16.161, 16.161б[2], 17.163б, 17.164б[2], 17.166б, 17.167[3], 17.168[3], 17.168б, 17.169, 17.171, 17.171б[4], 17.172, 17.172б[3], 17.173б, 17.174б[4], 17.175[2], 17.175б[2], 18.178б, 18.179б, 18.182б, 18.187, 21.210б, 33.234, 33.236, 33.243, 33.243б, 34.249, 34.251, 35.257, 35.265б, 36.269б[2], 36.270, 36.271, 36.272, 36.272б, 36.273, 37.274б, 37.276, 38.287, 38.287б, 38.288, 38.294, 39.300, 39.303, 40.321б, рече 2.10, 3.19, 5.40, 11.89, 11.90б, 15.134, 15.150б, 15.152б, 15.154б[3], 36.268, р҃е 2.11, 3.21, 6.44, 7.53б, 10.78, 11.84б, 11.87, 11.87б[2], 11.88[2], 11.88б, 11.89, 11.101б, 11.102, 11.104, 11.105б, 12.113[2], 12.115, 12.120, 13.123, 15.134б, 15.135б, 15.153б, 18.191, 32.227[2], 32.228б, 36.267, 36.268, 36.269, 36.271[2], 37.273б, 37.274, 37.275, 37.276[2], 37.276б[3], 37.277, 38.285, 38.288, 38.288б, 38.290б[4], 38.291б, 39.296, 39.298б, 39.302б, 40.321б[2], 40.322б, р҃е 2.11, 2.11б, 2.12[3], 2.13, 2.13б, 2.14[2], 3.17б, 3.20, 3.20б[3], 4.22[2], 4.22б[2], 4.23, 4.23б[7], 4.24[3], 4.25[2], 4.25б, 4.26[2], 5.29б[7], 5.30[4], 5.30б[3], 5.31[3], 5.32[3], 5.34[2], 5.34б[4], 5.35[3], 5.36б, 5.37б[5], 5.38[6], 5.38б[2], 5.39, 5.40б, 6.41[2], 6.42[2], 6.42б, 6.43[5], 6.43б, 6.44[6], 6.44б[7], 6.45[11], 6.45б[6], 6.46[3], 6.47[5], 6.47б[2], 6.48[2], 6.48б[6], 7.49, 7.49б[7], 7.50[2], 7.50б[5], 7.51[2], 7.51б[4], 7.52[6], 7.52б, 7.53[3], 7.53б, 7.54[11], 7.54б[2], 8.57, 8.58, 8.59, 9.61[2], 9.63б[4], 9.64[2], 9.64б[3], 9.65[2], 9.65б[3], 9.66[5], 9.67[2], 9.67б[5], 9.68[4], 9.68б[3], 9.69[4], 9.69б[5], 9.70б[2], 9.71, 9.71б, 9.72б, 9.73[3], 9.73б[2], 9.74, 9.74б, 9.75, 10.76, 10.77, 10.77б[5], 10.78[2], 10.78б[3], 11.82, 11.83, 11.83б[3], 11.84, 11.84б[3], 11.85[4], 11.85б[6], 11.86[5], 11.86б[4], 11.87[5], 11.87б[3], 11.88[5], 11.88б[9], 11.89, 11.89б[6], 11.90, 11.90б[3], 11.91[6], 11.91б, 11.92, 11.93, 11.93б[4], 11.94[2], 11.94б[2], 11.95[2], 11.95б, 11.96, 11.98[2], 11.99[4], 11.99б, 11.100[4], 11.101, 11.101б, 11.102[4], 11.103[2], 11.103б, 11.104б[6], 11.105[6], 11.105б[2], 11.107[2], 11.107б, 12.109, 12.110[2], 12.110б[2], 12.111[2], 12.111б[6], 12.113, 12.113б, 12.114б, 12.115б[5], 12.116[4], 12.116б, 12.118б, 12.120, 13.121, 13.121б[3], 13.122[3], 13.122б[2], 13.123[3], 13.123б[2], 13.124б, 14.126[2], 14.126б, 14.127[2], 14.127б[2], 14.128б[4], 14.129[3], 14.129б[2], 14.130б[3], 15.132б, 15.135[2], 15.135б[2], 15.136, 15.137[3], 15.138[2], 15.138б[3], 15.140, 15.141, 15.141б[4], 15.142[6], 15.143, 15.143б, 15.144[2], 15.144б[2], 15.145б, 15.146[2], 15.146б, 15.147[7], 15.147б, 15.148[2], 15.148б, 15.149, 15.149б[2], 15.150б[2], 15.151б[2], 15.152, 15.153б[8], 15.154, 15.154б[2], 16.158, 16.159, 16.161, 16.161б, 16.162б, 17.164б[4], 17.166б, 17.167[2], 17.168, 17.169, 17.173[2], 17.173б, 17.174[2], 17.174б[2], 17.175, 18.178[2], 18.178б, 18.179[3], 18.179б, 18.180б, 18.181б, 18.182б, 18.183, 18.183б, 18.184, 18.184б[4], 18.185[3], 18.185б, 18.186[2], 18.186б, 18.188, 18.189[2], 18.190б, 18.191[3], 18.191б[2], 18.193, 18.194б[3], 18.195б[2], 18.197, 18.200, 18.201, 20.208, 20.209б, 21.210б, 31.221, 32.223б[2], 32.224б, 32.225, 32.225б, 32.226[5], 32.226б[6], 32.227[2], 32.227б[3], 32.228[2], 32.228б, 32.229[4], 32.229б[4], 32.230, 32.230б[3], 32.231[4], 32.231б[2], 33.236б, 33.237, 33.237б[3], 33.239, 33.239б, 33.240[2], 33.241б[4], 33.242[2], 33.242б[9], 33.243[6], 33.245б, 34.248, 34.249б, 34.250б[5], 34.251, 34.252[2], 34.253, 34.254б, 34.255, 35.258б[2], 35.259б, 35.261, 35.261б, 35.262, 35.264б, 35.265, 35.265б, 36.268, 36.271[3], 36.271б, 36.272, 36.272б, 36.273, 37.274б[2], 37.275б[3], 37.276, 37.277[5], 37.277б[2], 37.278, 37.278б[2], 37.279, 37.279б, 37.280б[3], 37.281[4], 38.282б[2], 38.285[5], 38.286[3], 38.287, 38.287б[7], 38.288, 38.288б[3], 38.290[3], 38.290б[2], 38.291, 38.291б, 38.292[2], 38.294б, 39.296б, 39.298[2], 39.298б, 39.299[2], 39.299б, 39.300б, 39.301, 39.302[3], 39.302б, 39.303[2], 39.303б[4], 39.304, 39.304б, 39.305, 39.305б, 39.306[2], 39.306б, 39.307[2], 39.307б[2], 39.308, 39.308б, 39.309б, 39.310[2], 39.310б[4], 39.311[6], 39.311б[3], 39.312, 39.312б[2], 39.319, 39.319б, 40.320б[3], 40.321[2], 40.322[5], 40.322б[7], 40.323[2], 40.323б, 40.324, речé 2.14, 3.19, 5.40, 9.69, 11.89, 11.90, 13.124б, 15.154, р҃ечѥ 3.20, р҃е 3.20б, 11.93б, речем' (!) 3.21, р҃ече (!) 11.103б, рѐче 15.154б, рéчѐ 33.242б, рéчь 37.281, *1мн.* рéкох'ме 1.3[2], 1.7б, рéкох'мѐ 5.36, 11.83б, 35.264, 39.298, 39.313б, рéкóмѐ 33.240, рекох'ме 39.297б, *2мн.* рéкох'тѐ 4.22б, рéкóте 15.138, *3мн.* рéкоха 1.8, 2.10б, 2.12, 4.22, 4.22б, 4.23, 4.23б, 4.26, 5.31, 5.33б, 5.34, 5.35, 5.39, 6.43[2], 6.43б, 6.45, 7.51, 7.53б, 7.54[2], 8.57б, 8.59б, 9.63, 9.68[2], 9.73[2], 9.73б, 9.75, 10.76, 10.78б[2], 11.89, 11.91, 11.92б[2], 11.93, 11.93б, 11.99, 11.102, 11.103, 11.103б, 11.104, 11.104б[2], 11.105б[6], 12.110[2], 12.110б, 12.111, 12.115, 12.119б, 12.120, 13.124б, 16.161, 18.177[5], 18.183б[2], 32.225, 32.225б, 32.229б, 32.230[2], 34.249, 34.249б, 34.252, 38.292[2], 38.292б, 38.293б, 39.297[3], 39.309б[2], 39.317б, 40.323, рекоха 5.34, 5.34б, 9.71б, 11.91, 11.103, 12.115, 12.116б, 38.291б, рекóха 5.39б, 35.263б, 39.300, 39.317, 40.322б[2], рѣ́коха 9.73б, 20.209б, 39.306, рéкоше 11.92б, 11.104, 12.115б, 13.123[3], 13.123б, 14.128б, 15.137, 15.138, 15.141б[2], 15.143, 15.143б[2], 15.144, 15.145, 15.145б, 15.146б, 15.147, 15.147б, 15.148, 15.149, 15.149б[5], 15.151б, 15.153, 15.154, 15.155, 33.244б, 36.268б, 36.273, 37.277[2], 37.280, 39.317б, рекоше 11.95, 33.237б, рекошѐ 15.144, рéкѡха 16.161б, рекóше 37.278, 37.281[2]; *форми от перф. тип: 1ед.* с'мь

inslav

ре́к'ль 35.264б, сь́мь ре́кль 35.264б, *2ед.* сѝ рекль 7.50б, сѝ ре́кль 10.77б, 35.262б, 39.297, 39.302б, 39.309б, сѝ ре́кль 17.174б, си ре́кль 39.303, 39.311, *3ед.* ѐ ре́кль 3.18б–19, 17.163б, ѐ ре́кль 9.64, 11.91, 12.112б, 33.244б, е ре́кль 10.77б, 11.99б, 11.107, 12.110б, 18.188, 18.198б², 37.277, ре́кль 10.78, 33.237б, ѐ рекль 15.154б, е бы́ль ре́кль 33.244, *3мн.* ре́кле 8.58, сѣ ре́кле 18.186б, 38.291б; *плусквамперф.: 2ед.* бѣ́ше ре́кль 35.261б, 39.307, *3ед.* бѣ́ше ре́кль 3.18б, 7.50, 9.66, 10.79, 13.124, 18.189б, 18.197³, 33.244б², 35.261б, 38.284, 38.288б, 38.293, 39.299, бѣ́ше ре́к'ль 5.31, бѣ́ше рекла 17.175б, ре́кла бѣше 17.17б, *3мн.* бѣ́ха ре́кле 18.194; *бъд.: 1ед.* щѣ́ да ре́мь 5.35, щѣ́ да рекꙋ 11.84, щѣ́ да рекѣ 31.281б, *2ед.* щѐшь да ре́шь 12.111, *3ед.* ще да ре́че 16.160, щѣ́ да ре́че 18.192, ще да ре́ 18.201б, щѣ́ да ре́че 18.203б, ще да ре́че 36.269б, щѣ́ да ре́ 39.298, *1мн.* щѣ́ да рече́мь 16.160, щемь да ре́мь 18.178б, *3мн.* щь́ть да рекьть 18.190, *със съкр. инф. 3мн.* щь́ть ре́че 4.23; *бъд. предв.: 3ед.* ще да бъ́де ре́кль 16.158б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да речѐ 11.95б; *пов.: 2ед.* речѝ 1.3, 3.20б², 5.27б, 9.69, 10.78, 11.89б, 11.90б, 16.160б², 18.192², 35.256б, 38.289б, ре́чѝ 12.113б, 16.161, 32.223, ре́чѝ (!) 18.192, *2мн.* ре́те 2.12б, 15.149, речѣ́тѣ 9.73б, рече́тѣ 9.73б, речѣ́те 11.91, 34.252, *отрицат. със съкр. инф. 2мн.* недѣ́йте рѐ 2.12б, недѣ́йте ре̂ 18.177б, *описат. 1ед.* да рекѣ 1.8, да рекꙋ 12.115, *2ед.* да ре́шь 1.3, да ре́шь 1.3б, да ре́шь 1.7, *3ед.* да речѐ 17.163б, *1мн.* да ре́мь 1.82, 12.109б, 16.162б, 33.238, 33.240, 33.244, 33.244б², 34.249б, 34.252б, 38.293, да рече́мь 10.79, 16.158, 34.252б, да рече́ 16.159, да ре́мь 31.220, 33.244, 33.245б, 38.282, 38.289б, да ре́ме 31.220б, да ре́чемь 34.251б, *2мн.* да рече́те 16.159, да ре́те 18.180б, 39.304б; *усл.: 1ед.* бы́ ре́кль 9.73, *3ед.* ре́кль бы́ 38.281б, *1мн.* бы́х'ме́ ре́кле 38.281б, *3мн.* быха рекле 34.250; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* ре́но 18.196, рече́но 32.225.

ремел *вж.* **рамел**

реонтиаски *прил.* (1) **марма реонтиаска.** *МИ Марма Реонтиаска.* и҆ на ѐди́нь брѣ́гъ ѡ҆прѣ́ се кора́бьть на мѣ́сто що сѐ зовѣше ма́р'ма реѡнтїа́ска 6.41б.

ед.: ж. реѡнтїа́ска 6.41б.

речен *прич.* (1) *Като прил. Речен; който е изказан, изречен с думи.* а҆ко лѝ нѣ́кой па̀кь, ѐди́нь ѿ тїа по́ горе ре́ченнїйтѥ за́повѣды бж҃їе, не причи́та и҆ не гле́да гы, то́й ѻ҆ти́де със'ь дїа́вола въ вѣ́чнъ мь́ка 1.8.

мин. страд. мн.: чл. ре́ченнїйтѥ 1.8.

речивит *вж.* **речѣвит**

речѣвит *прил.* (2) *Речевит, който умее да говори добре и с лекота излага мислите си.* да не хва́лит' се прѣмꙋ́дрыи прѣмꙋдро́стїю своею̀ защо̀ ко́л'ко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е кат̀о ка́же и҆ па́вль а҆пⷭ҇ль. ꙗ҆́же мꙋ́дрїе въ чл҃цѣхь. ѿ ба҃ оу҆род'ства ѥ҆ сѝ ре́ ка́же оу҆ме́нь чл҃кь и҆ ре́чивить ни́что е прѣ ба҃. и҆ затова̀ не по́обае чл҃кь да се похва́ли 34.252б; ѿ ри́мь и҆нокéн'тїе патрїа́рхь дове́де съсе́бѣ (!) сѝ, нѣ́коего мꙋ́жа речѣви́та, фо́тїа и҆́мето мꙋ̀ детѡ̀ мы́слѣше да гѡ̀ намѣ́сти на ц҃ри гр҃а́ на сто́ль патрїаршьскы̀ 12.112.

ед.: м. ре́чивить 34.252б, речѣви́та 12.112.

риба *ж.* (7) **1.** *Риба, вид водно животно.* морето се вьсмрьдѣ и҆ си́ч'ките ри́бы и҆з'мрѣ́ха 18.189; и҆ тїе́ мꙋ̀ да́доха ры́бы пече́ны ма́л'ко. и҆ ѿ пче́лы̀ ме́дь. и҆ то́й ꙋ҆зѐ прѣ́ ѣ҆ и҆ ꙗ҆́де 38.289. **2.** *Риба, една от дванадесетте зодии.* и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что ѐ добыт'кь. ѻ҆́вень, і҆ ю҆́нець, и҆ близнець. а҆̀ въ же́тва ѐ ра́кь, и҆ лѣ́вь, и҆ дѣ́ва. въ е҆́сень ѐ ꙗ҆́ремь, и҆ скор'пїа, и҆ стрѣ́л'ць. и҆ въ зи́ма ѐ ко́зи ро́гъ водолѣи, и҆ ры́ба 33.240б.

ед.: рыба 17.172, ры́ба 21.210, 33.240б, ры́бꙋ 33.240б; *мн.:* ри́бы 18.189, 31.215, ры́бы 38.289.

рибица *ж.* (1) *Рибица, малка риба, рибка.* и҆ ѿна́зи вѡ̀да и҆́маше ры́быци дре́бны. и҆ тїѐ ли́жаахꙋ на бо́л'ныте лю́дїе тѣ́лото и҆́мь, и҆ и҆сцѣлѣ́ваахꙋ 11.98.

мн.: ры́быци 11.98.

риболовец *м.* (1) *Риболовец; лице, което се занимава с риболов; рибар.* привла́чи ры́бо ло́вець мрѣ́жꙋ ꙋ҆ длъбо́ка вода̂. и҆ кога̀ ме́тне мрѣ́жата ꙋ҆ дльби́на во́днаа, та мꙋ̀ се фа́теть мнѡ̀го ри́бы 31.215.

ед.: ры́бо ло́вець 31.215.

inslav

ридам *несв.* (1) *Ридая; плача с глас силно, неудържимо.* мт҃и же нє҃гова гпжда бц҃а, пла́чѣше и҆ рыда́ше. и҆ как҆вы̀ бѣха нє҃ины ду́мы добрѣ̀ е да речемь ѿ че́до мои̇̀, и҆ сн҃ꙋ мои̇̀ драгы̀ гдѣ̀ ѿста́влꙗшь маи́ка си̇̀ сама̑ 35.260б.

имперф.: 3ед. рыда́ше 35.260б.

ридане *вж.* **ридание**

ридание *ср.* (2) *Ридание; силен плач, придружен с въздишки и охкане на глас.* добрѣ̀ е да ска́жѣ̑ ду́мыте ст҃мꙋ̀ є҆пифанїю̀ и҆ ма́ѕима планꙋ́ды, что̑ разꙋмѣ́ха а҆до́во рыда́нїе и҆ что̑ ду́маше, ѿ. ѿ. что̑ є҆ та́зѝ нꙋ́жда є҆ є҆ 35.263; дамаскѵ́на мона̀ха и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та сло́во на погребе́нїе г҃а ба҃а і҆ сп҃са̀ н҃ше́го і҆ѵ҃ х҃а́. и҆ о҆ є҆́же въ а҆́дь съшѣ́ствїи. бл҃вѝ ѿ, о҆ рыда́ни пр҃тые бц҃ꙋ 35.256.

ед.: рыда́ни 35.256, рыда́нїе 35.263.

риз *м.* (2) *Рис, хищно животно от семейството на котките.* є҆́то дѣ̑ видѣ̀ и҆ тре́тїать влѣ́кь чѣ̑ прили́чѣше что̑ ри́зь 18.182.

ед.: ри́зь 18.182, 18.182б.

ризница *ж.* (1) *Съкровищница; помещение, в което се съхранява съкровище, имане.* и҆ излѣ́зе въ (...) и҆ ꙋ҆лѣ́зь до́лꙋ въ ри́зницꙋ̀ детѡ̑ бѣ́ше мꙋ̀ и҆ма́нїето и҆ ꙋ҆зе ѿ своє́то и҆ма́нїе щѡ́ щѣ 40.320б.

ед.: ри́зницꙋ 40.320б.

рикам *несв.* (1) *Негодувам, роптая, рикам.* а҆̀ ѡ҆ны́ꙗ є҆вре̑е рижаа́хꙋ на мѡѵ́сѣа, и҆ ду́маха мꙋ̀. защѡ̀ ты̀ на҃ и҆зве́де ѿ є҆гѵ́пѣ. и҆ не ѡ҆ста́ви на҃ та́мо да си̇̀ ꙋ҆мремь на на́ше мѣ́сто. а҆ми̇̀ да́и на́мь сега̀ вода̑ да пиѣ̑, и҆ ны́е и҆ жены́те на́ши и҆ дѣ́цата 16.160б.

имперф.: 3мн. рижаа́хꙋ 16.160б.

рим *МИ* (19) *Рим.* по ро́жьство х҃во, напоконь, до, ѕ҃, го́динь, бѣ́ше нѣ́кои ца́рь, и҆́мето мꙋ̀ бѣ́ше тр҃ї́анъ (!). и҆ царѣ́ствꙋваше въ вели́кыи ри́мь 5.28; а҆́зъ̀ есъмь ѿ градь римь и҆ тꙋ́ка съмь плѣнѥ́на а҆̀ми ти се мо́лю да мѐ ѿведе́шь тамо 5.37б; и҆ и҆злѣ́зе прѣ̀зъ но́щь изъ̀ (г)ра́дь ри́мь таи́но нико́й го не ꙋ҆сети 40.320б.

ри́мь 5.28, 5.35, 5.35б, 5.36б, 5.38б, 5.40, 5.41б, 8.58б, 12.112, 12.113б, 12.114б, 12.116б, 40.320б, 40.321², 40.321б, римь 5.37б, ри̇̀ 40.320, ри́ма 12.113б.

римлянин *м.* (1) *Римлянин, жител на Латинската империя през XIII в.* и҆ врѣ́мѐ бы̀ нѣ́кое. о҆сла́бнъ грѣ́чьско ца́рство. и҆ съ̀ бж҃їе повелѣ́нїе, дойдо́ха римлꙗ́не и҆ прѣ̀ха, ца́ри̇ гра́дь 8.58б.

мн.: римлꙗ́не 8.58б.

римлянски *прил.* (1) **римлянско послание.** *Послание на св. ап. Павел до римляните.* и҆ а҆п҃ль гы̀ наꙋ́чи и҆ ꙋ҆твръдѝ. и҆ накрі́са нѣ́коѐго ѡ҆ста́ви и҆́мь є҆пк҃па. дѣ́то го помѣнꙋ́ва а҆п҃ль па́вель на римлꙗ́нъско посла́нїе 36.270б.

ед.: ср. римлꙗ́нъско 36.270б.

римски *прил.* (22) *Римски, който се отнася до Рим.* бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́мъскыи 15.141; и҆ разъгнѣви́ се цр҃ца по́тврьдѣ, на і҆ѡа́нна. и҆ что̑ и҆́дѣха ри́мъскыте посла́нници. и҆ наи́де гы є҆въ́до́ѕїа ца́рица, и҆ затво́ри гы оу҆ тьмни́цꙋ̀ 12.114б. **мѣсто римско (римско царство).** *Римска империя.* тога́зи поустѝ повелѣ́нїе ца́рско по си́чко мѣ́сто ри́мъско, и҆ по гра́дѡве и҆ по села̑, да си̇̀ съберѐ помнѡ̑го вои́скà 5.35б; ца́рь маѕимїа́нь прѣ̀ѐ и҆ плѣнѝ скѵ́ты и҆ саврома́ты, на ѿбласть ри́мъско ца́рство 9.63.

ед.: м. ри́мъскы̀ 4.22, 18.191, 39.296, ри́мъскы 12.114, ри́мъскыи 12.114, ри́мъскыи 12.116б, 15.141, ри́мъскаго 4.26, 12.113б, 12.114б, ри́мъскаго 10.76, ри́мъскомꙋ̀ 10.76, ри́мъскомꙋ̀ 12.114, *ср.* ри́мъско 5.35б, 12.114, ри́мъско 9.63, 18.182б; *мн.:* ри́мъскы 5.38б, 12.115б, 18.183, ри́мъскыи 40.320, *чл.* ри́мъскыте 12.114б.

ритам *несв.* (1) *Ритам, нанасям удари чрез движение на тялото си, блъскам се.* и҆ пойде си̇̀ дома̑ да ве҃ра и҆ на́поконь что̑ вече́ра ба҃де и҆ пѝ. и҆ ле́гна си да си̇̀

inslav

ѿпочи́не. и҆ тога́зи почѐ ѿна́зи змі̑а̀, да ри̇̀та ꙋ҆ нѥ́го злѣ̀ 10.77.

сег.: Зед. ри̇̀та 10.77.

р҃к *вж.* **р҃**

рн҃ѳ *вж.* **р҃**

роб *м.* (17) **1.** *Роб; лице, което е под неограничената власт на господар, който го е купил.* и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бі̑е. т҃. дома́ си҃ и҆ си́чѣ̑кы ѡ҆блѣ́чены въвъ̑ копри́нени примѣ́ни. и҆ зла́ти поѧ́сѣ 40.320; болѣ́рете не щѣ́тъ да сѐ сра́мѣть и҆ да почи́тать робі̑ето си҃ въ̑ то́зи̇ врѣ́ме. а ро́бі̑ето не щѣ́ть векѥ̑ да слꙋ́шать гі҃да́рі̑ето си҃ 18.180. **2.** *Роб; лице, което е отведено в плен в чужда страна.* и҆ ꙋ҆зе́ха да го пи́тать защо̑ пи́ташь за таквого́зи чл҃ка. и҆ о҆нѣ̑зи є҆пі҃пь и҆́мь ска́за. ка́кь є҆ бы́ль плѣнѥ́нь и҆ ка́кь є҆ заве́день ро́бь въ а҆нато́лі̑и 9.68. **3.** *Роб; лице, което е безпределно предано някому и покорно на неговата воля; верен слуга.* и҆ смѣ́си се х҃с съсѣ̑ на҃ ро́бі̑е, да сто́ри на҃ да смѣ̑ ро́бі̑е на нѥ́гова во́ли̇ 33.240.

ед.: ро́бь 9.68, 18.190б, ро̀ба 17.163б, ро́ба 35.258б; *мн.:* ро́бе 5.31б, 12.109б, 38.283б, ро́бі̑е 18.200б, 18.204б, 33.240², 39.316б, 40.320; *събир.: чл.* робі̑ето 18.180, ро́бі̑ето 18.180, 18.198б, 39.298.

робиня *ж.* (9) *Робиня; жена, която е под неограничената власт на господар.* а҆̀ми си҃ ꙋ҆зми̇̀, чтѡ̀то ми си҃ да́ла сво́ата крѣ̑па на дѣ̑ль, защо̑ не по̑оба́е ме́не да си҃ вѣ̑жꙋ главѣ̑та съсѣ̑ таквьзи кры́па. защо̑ сѣ̑мь робы́ни̇ а҆̀ това̀ и҆́ма ѻ҆бра́зь цр҃ьскыи 13.121б; и҆ гле́да а҆вра́а́ кто̑ не и҆́ма дѣ҃ца̀. а҆̀ то́й и҆́маше робы́ни̇ а҆га́ро (!) и҆́мето ѥ҆́и бѣ́ше 11.84б.

ед.: роби́ни̇ 1.6б, робы́ни̇ 8.56б, 11.84б², 13.121б, 36.272, *чл.* робы́ни̇та 13.121б², *зв.* ро́бынѡ 11.84б.

робство *ср.* (6) *Робство; положение и живот на роб, подчинен на чужда воля и власт.* и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ то́йзи гра́дь, ни̇̀ робѣ̑ство ни̇̀ сѣ́чь, ни̇̀ во́йска чю́жда да до́йде 37.281; зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защо̀ безаконно пїа́нѣ̑ство ꙋ҆мь погꙋ́бѣва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ грѣ̑ намѣ́рѣ, пїа́нѣ̑ство на цр҃ї́ето пꙋ́ста земл҃а̑та стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ робѣ̑ство заво́ди 20.208б. // *Пленничество.* то́изи е вои́нь, що̑ е ме́не ѿ робѣ̑ство̀ и҆зва́диль 9.68б.

ед.: робѣ̑ство̀ 9.68б, робѣ̑ство 11.89б, 20.208б, 37.281, ро́бѣ̑ство (!) 39.314б, ро́бѣ̑ство 39.314б.

робувам *несв.* (1) *Робувам, живея и работя като роб, слугувам.* а҆̀ко ли̇̀ бъде́шь жи́вь любы́зне. а҆́ми̇̀ ка҃ ли҃ (!). живо́та҃ прова́жа̑шь. въ ка́кви́ ли҃ (!) чю́жи̇ рꙋ́цѣ въпа́днѣ̑ль комꙋ̑ ли҃ робꙋ́вашь свѣ̑ на мо́йте о҆́чи̇̀ и҆ ка́то̑ разꙋ́мѣ̑. о҆каа́нны̇̀ залꙋ̀до те ѿхра́ни̇̀ и҆ пази̇̀ 39.314б.

сег.: 2ед. робꙋ́вашь 39.314б.

ров *м.* (6) *Ров, дълбока изкопана дупка, яма, трап.* и҆ та́мо оу҆̀ гра́ въвъ̑ло́нь. и҆́машь (!) тра̀пь голѣ̑. и҆ вѣ́трѣ и҆́маше се́дѣ̑мь лѣ́вѡве. и҆ та́мо ꙋ҆ме́тньха дани́ила. и҆ прѣ̑бы̑ ꙋ҆ о҆́нѣ̑зи ро̀вь, ѕ҃, дни̇̀ 11.93б; и҆ съ̑бы̑ се дꙋ́мата дв҃дꙋ прр҃кꙋ̑ что̑ ре҃. ро́вь и҆скопа̀ и҆ паднѣ̑ въ ѧ҆́мꙋ̑ дето ю҆̀ и҆скопа̀ 10.78б.

ед.: ро́вь 10.78б, 11.94, ро̀вь 11.93б, ро̑вь 12.117б, ро́ва 11.94, *чл.* ро́вьть 11.93.

ровоам *ЛИ* (1) *Ровоам.* напоконь кога̀ ꙋ҆мрѣ̑ цр҃ь дв҃дь и҆ соломо́нь, и҆ ровоа́ и҆ тога́зи въцр҃и се въ самарїю ца́рь а҆ха́вь и҆́мето мꙋ̑ 11.90.

ровоа́ 11.90.

рог *м.* (14) **1.** *Рог, твърд израстък на главата при някои тревопасни животни.* и҆ погле́да а҆враа́мь и҆ видѣ̀. и҆ сѐ о҆́ве́нь дрь́жимь и҆ за ро́гь привѣ̑зань о҆́ дрьво̀ 11.85б; ѡ҆ жѐно моа̀ кто̀ бѣ́хь на ло́вь, и҆ видѣ̑ х҃а распе́таго. на є҆дного̀ рѡ̀гача ме́ждꙋ ро́говете мꙋ̑ 5.29б. **2.** *Прен. Издадено място на нещо.* и҆ като ми се додѣ́а, а҆́зь подо̑ и҆ станьхь

inslav

на ѐди́нь ро́гь на при́прать цр҃ко́вны̀ 17.170.

ед.: ро́гь 11.85б, 17.170, 18.182², рогь 18.182, рѡ́гь 18.183; *мн.:* рѡ́гове 18.182, рѡ́гѡве 18.183, ро́гѡве 18.183, *чл.* ро́говете 5.28б², 5.29б, рѡ́говете 5.37б; *бр.:* (трѝ) рога̀ 18.182, (трѝте) рѡ́га 18.183.

рогач *м.* (6) *Рогач; вид горско тревопасно животно, елен.* а҆ то́и сам҆сѝ пойдѐ и̇ минꙋ́ваше пръ́з҆ нѣ́кои лѣ́гь, и̇ и҆́щеше и̇ гле́даше давно̑ бы, найшь́ль нѣ́кои ло̀вь. и̇ ви́дѣ пра̑ѣ се́бѣ ѐди́нь рога́чь голѣ́мь и̇ ро́говете мꙋ́ голѣ́ми 5.28б.

ед.: рога́чь 5.28б², 5.29б, рѡ̀гача 5.29б, *чл.* рога́чьтого 5.28б, рога́чатого 5.29.

рогачов *прил.* (1) *Рогачов, който принадлежи на рогач, еленов.* а҆́ми мѐ послꙋ́шаи и̇ кажи́ ми що сѝ бы̀ль ѿпрь́вѣнь. чѐ ми се мни ты̀ си плакі̑да стратила́ть. що сѝ вѣрова̀ль вь х҃а и҆́стиннаго б҃а дето го̀ ви́дѣ посра̑ѣ рѡ́говете рогачовы 5.37б.

мн.: рогачовы 5.37б.

рогоз *м.* (1) *Рогоз; вид висока трева, която расте из мочурища; шавар, папур.* и̇ като̑ пойдѐ ца́рь при а҆пла, и̇ видѣ́ го чѐ глѣ́да на н҃бо и̇ тѣло́то мꙋ́ поси́пано със҆ рого́зїе и̇ хра́стїе ѿго́ре на̑ ма̑ѳе́а натꙋ́рено 37.278.

събир.: рого́зїе 37.278.

род *м.* (51) **1.** *Род, произход, потекло.* и̇ ре́че мꙋ́ бл҃женныи сїме́ѡнь не пи́тай мѐ вл҃ко ѿкыдѣ́ с҆мь тꙋ́ка дошь́ль, и̇лѝ ѿ ко́й с҆мь рѡ́дь. а҆́мѝ с҃пси̇ и̇ и̇скꙋпи́ ми дꙋ́шь́ть що ѐ загы́ньла 2.10; и̇ и̇збра̀ бг҃ на́ земла̀ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе на́иправе́днѣ і̇ѡа́кѵ̀ма и̇ жена̑ е҆́го̀ а҆́нна, ѿ рѡ́да цр҃ьскаа, ѿ колѣ́но дв҃дво и̇ соломо́ново 3.16б; сѣ́и вели́кыи і̇ѡа́ннь что ѐ свѣти́л҆никь и̇ оу҆чи́тель и̇ просвѣ́тиль ѐ по си́ч҆кыи свѣ́ть бѣ́ше ѿ а҆нтїѡ́хїа гра́дь. ѿ бола́р҆скыи рѡ́дь. с҃нь секꙋ́н҆дꙋ воѐво́дꙋ 12.108б; та̑ бѣ́ше ѿ добра̀ рѡ́да и̇ баща́ мꙋ́ бѣ́ше болѣ́ринь 39.297б. **2.** *Род, семейство, фамилия, роднини.* а҆ моа̀ жена̑ ѿнѣ̑ дрꙋ́гыи. дѣцата ми и̇зѣ́доха ѕвѣ́рїе. а҆ а҆́зь ѿста́хь ѿкаа́нныи и̇з҆коренѥ́нь, и̇ ни̇кого̀ не и҆́мамь ѿ моѐго рѡ́да 5.33; пои́де и̇ і̇ѡ́сифь да сѐ напи́ше и̇ то́и ѿ га́ллею. (!) ѿ назаре́ѳь въ виѳлеемь. и̇ не́говата о҆бры́чница ма́рїа, защо̑ бѣхꙋ́. тїе́ ѿ дв҃двь ра̑ѡ҆ 33.237; а҆́ко ли̇ бꙋ́демь ны́е помы́слиле нѣ́когы зло̀ да сто́римь и̇ неправе́дно и̇лѝ лꙋ́каво нѣчто̑ на̑ тво́е цр҃тво. а҆ ты̀ тога́зи да не о҆ста́вишь ни̇кого̀, а҆́мѝ погꙋ́бѝ и̇ на̑ и̇ си́ч҆ки рѡ̑ на́шь на лю́та съмрь̀ть 15.147б. **3.** *Род, народ, племе.* и̇ дрꙋ́гощь пойдо́ха а҆ва́ры злѣ̀ рѡ́дь, да разбѝють и̇ да поплѣнѧ̑. солꙋ́нь гра̑ 9.72б; ѿ рѡ́де ѐврѣ́искыи защо̑ прѣда́дох҆те на съмрь̀ть своѐго бла̑тлѧ 35.258б; слоу́шаите що̑ и҆́ма тꙋ́ка си́ч҆ки лю́дїе ма́лы и̇ великы, и̇ си́ч҆ки рѡ́дове и̇ е҆зы́ци, ко́л҆ко ѐ мо́ата ѧ҆́кость и̇ си́ла, и̇ кол҆ко вѣ́ры и̇ землѝ дрьжа̑ та̑ и҆́м҆ сѣ̑ ца́рь 18.188б. **4.** *Род, поколение.* и̇ма́ше бг҃ нѣ́коѐ съмотре́нїе, и̇ нѣ́кои ми́сль да сѐ ро́ди. защо̑ да с҃пси̇ что ѐ създа́ль съ сво́йте рꙋ́цѣ. да речѣ̑, а҆́да́ма и̇ си́ч҆кыи рѡ́дь нѥ́говь 33.239б; си́ч҆ко това̀ прѣтрьпѣ́хь защо̑ да и̇з҆ва́дѧ те́бе, и̇ си́ч҆кы рѡ́дь детѡ̑ ѿ те́бе се наро́диль, що ѐ въпа́дньль злѣ̀ заради̇ твоѐ прѣгрѣшенїе 35.265; и̇ то́и щѐ да тѐ възрасти̇, и̇ да ти̑ ꙋ҆мнѡ́жѝ сѣ́мето. и̇ рѡ́да твоѐго, като̑ ѕвѣзды̑ н҃бные, и̇ като̑ пѣс҆кь мо́рскыи 11.85б. **род землески.** *Земният род, жителите на земята.* бг҃ что сѝ ѿц҃ь на́шь бл҃вѝ ты̀зи о҆тро́ковица и̇ да́и е҆́и и҆́ме да е прочю́то і̇ и҆мени́то до вѣ́ка по си́ч҆кїи ра̑ѡ҆ землськыи 13.123; **род християнски.** *Християнският род, християните; лицата, които изповядват християнството.* молѣ́те се за си́ч҆кы̀ рѡ̑ хр҃тїа́н҆скы̀ 10.79б; а҆ то́и не мо́жашѐ да трьпѝ да сѐ оу҆мнѡжа́ва рѡ̑ хр҃тїа́н҆скыи да вла́дать 15.138б; какво́то и̇ дн҃ешны̀ вели́комни́кь гесѡр҆гїе. вели́кь на̑ стоа́телъ и̇

inslav

помо́щникь рѡ́дꙋ хр҃тїа́нˢскомꙋ. гото́вь послꙋ́шникь ко́й се немꙋ мл҃ли 39.295б; **чловѣчески род.** *Човешкият род, човечеството.* а҃зь ѐсˢмь, дето сь́мь създа́ль чл҃ка. и҆ заради̇ чл҃чьскы̀ рѡ́, та́ се ꙗ҆ви̇ на́ земли̇ като̀ чл҃кь, и҆ распе́тїе прїе́хь, и҆ погре́бохˢ се, и҆ тре́ты̀ д҃нь въскрсо́ 5.29; и҆ никои̇ не мо́жаше да и҆зˢвади и҆ да с҃пси̇. чл҃чьскыи рѡ́ˢ ѿ мъка 33.235; а҃ гь бг҃ъ като си̇ е съсˢ е҆ство (!) чл҃колю́бˢць. мнѡ́го пь́ти нака́зꙋваше рѡ́ˢ чл҃чьскы̀ съсˢтрахова́нїа (!) сѣкакˢвы и҆ сьсˢ бо́лесты, и҆ съсˢ дрꙋ́гы, разли́чны ра́боты 33.234б.

ед.: рѡ́дь 2.10, 5.29, 5.36, 9.72, 9.72б, 12.108б, 15.132, 18.185, 18.187б, 18.200б, 33.236б, 33.239б, 35.265, 39.304б, рѡ́ 5.29, 7.49, 10.79б, 15.131б, 15.147б, 15.150б, 16.161, 38.285, 38.291б, р҃ѡ 9.61б, 13.123, рѡ́ˢ 15.138б, 18.178б, 33.234б, 33.235, 33.243б, 37.281, 38.284б², рѡ́дˢ 16.161, р҃ѡˢ 33.237, рѡ́да 2.11, 3.16б, 5.28, 5.28б, 5.33, 11.85б, 18.184, 18.186б, 39.297б, 39.298, 40.320б, рѡ́дꙋ 39.295б, *зв.* рѡ́де 35.258б, 35.259, ро́де 35.261б; *мн.:* рѡ́дове 18.188б.

роден *прич.* (2) *Като прил. Роден, който е излязъл от майчина утроба.* и҆ та́мо бѣ́ше нѣ́кои кне́зь ѐлли́ньскаа вѣ́ра дрьжа́ше. и҆ и҆́маше дѣ́щерь ѐднâ роде́на, и҆ тїа̀ нѣ́ма 11.97.

мин. страд. ед.: м. рожде́ннаго 33.239, *ж.* роде́на 11.97.

родить *от стб.* родити *св.* (1) *Родя, добия рожба от утробата си.* о҆́ти. защô бѣ́ше лꙋка́вы̀ дїа́воль чю́ль і҆са́їю пр҃ркꙋ дꙋ́мьта, что̂ бѣ́ше ре́кль. сѐ дв҃аа въ чрѣ́вѣ прїи́меть, и҆ роди́ть сн҃а, и҆ нарекꙋ́ть и҆́ме е҆́мманꙋи́ль 13.124.

сег.: 3ед. роди́ть 13.124.

родители *мн.* (12) *Родители, баща и майка на някого.* и҆ роди́телѥ нѥ́говы си̇ р҃ѣ́. баща́ мꙋ и҆ ма́ика мꙋ бѣ́ха кне́зоове по́честны, и҆ дрьжа́ше ѿц҃ь мꙋ македонїа, и҆ бѣ́ше похвалѥ́нь и҆ почьте́нь чл҃кь 9.61б; и҆ кога̀ пора́сте, да сѐ ꙋ҆же́ни не щѣ̀. а҃ми̇ о҆ста́ви роди́телѥте си̇, и҆ станѣ̂ калоерь 15.133.

роди́телѥ 2.10б, 5.28б, 8.55б, 9.61б, 12.108б, 15.132б, роди́телїе 39.314, 39.315б, *чл.* роди́телѥте 13.123б, 14.130, 15.133, родителѥте 36.273б.

роднина *ж.* (16) **1.** *Роднина; лице, което има родствени връзки с някого.* и҆ прѣми́нъха се малˢко дни̇. доидѐ нѣ́кои чл҃кь ѿ ца́ри̇ градь нико́ла и҆́мето мꙋ. рѡднина ѐвˢти́мїю 11.100б; то(ги)ва поѐха баща́ мꙋ и҆ ма́йка мꙋ гесѡ́гїа. и҆ си́чˢкы нѥ́говы ро́днины и҆ ѿи҆до́ха ꙋ҆ цр҃ква̑ ст҃го ве́ли́ко м҃ (!) гесѡ́гїа 39.315б. **2.** *Събир. Род, семейство, роднини.* сега̀ ꙋ҆ тоизи ча̑ гн҃ди́нь ѐvˢста́тїе что дрьжѝ на́ше мѣ́сто. неправе́дно повелѣ̀ да погꙋ́бѧтˢ ѿ на́ша роднина, трѝ мꙋ́жїе, детô не сѣ̀ съгрѣши́ле ни̇что̂, нѝ зна́ють, това̀ зло̀ 15.144; а҆̀ с҃нь мꙋ̑ ще да си̇ о҆ста́ви срц҃е́то на людїе́тѣ и҆ на съсѣ́дете, и҆ на родни́ната своа̀ 18.179б.

ед.: роднина 11.99, 15.144, 18.206, рѡднина 11.100б, ро́днина 15.148б, 18.199, 31.219, ро́днына 15.149, родни́на 18.206, *чл.* родни́ната 1.3б, 1.5, 18.179б, ро́днината 11.99, 11.100б, роднината 15.148б; *мн.:* ро́днины 39.315б.

родом *нареч.* (1) *Родом, по място на раждане.* и҆ зова̀ си́чˢки бра́тїа, и҆ поста́ви и҆́мь і҆гꙋ́ме́на и҆́мето мꙋ мели́ть. ро́дѡ̑ ѿ верꙋ́гїа 14.129б.

ро́дѡ̑ 14.129б.

родя *св.* (67) **1.** *Родя, добия рожба от утробата си, стана майка (за жена и женско животно).* и҆ ма́рїа роди̇ сало́мїю ба́бꙋ. а҆̀ сестра̀ и҆̀ со́вїа (!) роди̇ е҆́лиса́веѳь. и҆ а҆́нна роди̇, бг҃ꙋ 3.16б,17; и҆ ре̑ мꙋ. і҆ѡа́кѵ̈ме̂ і҆ѡа́кѵ̈ме. чю̂ гь и҆ прїѐ тво́ата мо́лˢба, а҆̀ми̇ слѣзи́ ѿтꙋ́ка, и҆ и҆ди̇ си̇ дома̑, защô щѐ жена̑та твоа̀ а҆нна, да за́чне дѣтѐ въ ꙋ҆тро́бата си̇, и҆ да роди̇ 13.122б; и҆ а҆́рхг҃гль сѐ михаиль ꙗ҆ви̇ на женѣ́та мꙋ и҆ ре̑ е҆́и. ты̀ си̇ неплодна, и нѣ̀ си̇ е҆́дˢнакь роди́ла. а҆̀ми̇ ще́шь ѿсе́га да роди́шь с҃на 11.88б; прѣ́вїать влькь прили́чѣше като̂ е҆́дна̀ же́нˢска расла́ница кога́то е роди́ла та̑ е лю́та

inslav

18.181б. **2.** *Стана родител, добия собствено дете.* защô і҆ѡсифь бѣше роди́ль, д҃, сы́нове. і҆а́кова сѵмеѡ́на, і҆ꙋ́дꙋ, и҆ і҆ѡ́сїа. и҆ дь́щере, трїи. є҆сѳи́рь, ма́рѳа, и҆ сало́мїа жена̑ зеведе̑ова 6.41; и҆ помѣнꙋ̀ а҆враа́ма патрїа́рха, какъ мꙋ̀ да́де бг҃ъ на ста́ры дни̑, и҆ роди̑ сы́на своѥ́го і҆саака 13.121. **родя на грѣх.** *Родя някого извън закона, в безбрачие.* прѡ́рокь дв҃дь, ка́же дх҃о́мь ст҃ый. какь є҆ вь безако́нїе заче́ть, и҆ на грѣ́хь роди́ го ма́и́ка мꙋ̀ 2.11б.

сег.: 2ед. роди́шь 13.121б, *3ед.* роди̑ 13.122б, ро́ди 33.237; *аор.: 3ед.* роди́ 2.11б, роди̑ 3.16б[3], 3.17, 11.84б[2], 13.121, 13.121б, 13.121б–122, 13.122б, 33.237, 33.244б, роди 3.17б, 33.232б, 33.235б, 40.320, ро́дѝ 17.170б, роди 33.235б, *3мн.* роди́ха 8.55[2]; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше роди́ль 6.41, бѣ́шѥ роди́ла 12.109; *форми от перф. тип: 1ед.* сѣ роди́ла 40.323б, *2ед.* сѝ роди́ла 11.88б, 12.109б, сѝ роди́ла 17.170, си ро́дила 17.170б, *3ед.* є҆ роди́ла 13.123, е роди́ла 18.181б, роди́ль 33.239, *3мн.* былѐ роди́ле 13.121; *бъд.: 2ед.* ще́шь да роди́шь 11.88б[2], 13.122, ще́шь да ро́дишь 11.88б, *3ед.* щѐ да роди̑ 13.122б, щѐ да ро́ди 18.201, ще да ро́ди 18.201, щѐ да роди 33.236б, *3мн.* щѣ́ть да рода́ть 11.99б; *страд.: сег. 3ед.* се роди̑ 3.16б, се ро́ди̑ 33.239; *аор. 3ед.* роди́ се 3.16б, ро́ди се 18.184, се роди̑ 33.239; *форми от перф. тип 3ед.* сѣ е роди́ль 4.24б, 33.238б, сѐ роди́ло 11.95б, сѣ̀ е роди́ль 33.238б, сѣ е роди́ль 33.240; *бъд. 3ед.* щѐ да сѐ ро́ды 18.177, щѐ да сѐ ро́ди 18.186б, 18.178б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ро́ждень 18.184, рожде́нь 33.238б, ро́день 33.238б, роде́нь 33.238б, 33.241, рожѥ́нь 33.246б, рождень 33.247, *ж.* роде́на 8.58, 17.168б; *мн.:* ро́де́ни 10.76.

родя се *св.* (60) *Родя се; появя се на света, излизайки от майчина утроба.* и҆ дꙋ́маше сѝ. ѿ те́жъко ме́не. комꙋ́ се съмь ꙋ҆по́бо́ила а҆́зь. и҆ ко́й ме́не роди̑. и҆ и҆злѣзо́ и҆ а҆́зь на свѣ́ть. и҆ кле́та бы̑ та сѐ роди̑ 13.122; а҆ми̑ послꙋ́шайте за ст҃го николы, ѿкакъ сѐ роди̑, и҆ какъ бы̑ допослѣ́ 15.132б; и҆ роди̑ и҆́мъ се дѣ́те мѫ́жко 39.313; прѡ́рокь михе̑а ре́кль, какъ ще въ виѳлеемь. да сѐ ро́ды х҃с 33.237б; гь҃ нѣ́шь і҆с х҃с роди́ се мѣ̑а декемъвр҃ї̑а дѣ́то и҆́ма зо́дїе водолѣ́а въ зимно врѣ́ме 33.240б. // *Образно.* дн҃ь кле́тва є҆́ввина, що̀ бѣ́ше а҆̀ бг҃ъ проклель. прощенїе роди́ се, и҆ си́чъки свѣ́ть по̑нови́ се 3.17б.

сег.: 3ед. се роди̑ 11.88б, сѐ ро́ди 33.237б, сѐ ро́ди 33.239б; *аор.: 1ед.* сѐ роди́ 13.122, *3ед.* роди́ се 3.17[2], 3.17б[2], 15.132б, 33.235, 33.235б, 33.236, 33.237б, 33.240, 33.240б, 33.241, се ра́ди̑ (!) 9.62, се роди̑ 11.88б, 15.132б, 33.239б[2], 33.241, 33.243б, 33.245б[2], 40.321, се ро́ди 11.100, 18.184б, 33.232б, 33.240, 36.269, сѐ роди̑ 15.132б[2], сѐ роди 18.186б, ро́ди се 18.178, 39.309б, сѐ ро́ди 33.237б, 39.310б, сѐ роди̑ 33.238б, сѐ ро́ди 38.284б, роди̑ се 39.313, *3мн.* се роди́ха 39.319; *форми от перф. тип: 3ед.* сь е роди́ль 33.235б, сь є̀ ро́дилъ 33.237, се е роди́ль 33.243б, сь́ е роди́ль 33.245б, сѣ̀ е ро́диль 38.289; *бъд.: 3ед.* щѐ да се роди̑ 11.99б, щѐ да сѐ ро́ди 18.183, 18.184б, 18.186б, щѐ да сѐ ро́ди 18.184, 18.186б[2], щѐ да сѐ роди̑ 33.236, щѐ да сѐ ро́ди 33.237, 33.243б, ще да сѐ ро́ды 33.237б, щѐ да сѐ роди̑ 33.243б, щѐ да сѐ ро́ди̑ 33.243б.

рожба *ж.* (13) **1.** *Рожба, дете спрямо родителите си, чедо.* и҆ ре́коше мꙋ̀ что̑ бѣ́хꙋ съсъ нѥ́го, ѿцѝ, защô така̀ жа́лъба оста́ви цр҃ци, та̑ се не по̑мли̑ бꙋ̀ за нѥ́ина рожъба, что тѝ се мл҃и̑ 14.128б; защô ро́жъба є҆хы́днина про́ѩде ꙋ҆тро́бъта маи́чина сѝ 35.259. **2.** *Плод на растение; родитба, реколта.* и҆ погле́да́ па́кь на тѣ́зи земл҃а̑, и҆ ви́дѣхь низъ рѣ́кы че̑ течѐ млѣ́ко и҆ медь та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени плѣ́ны сѣ̑ ро́жъба. и҆ сѣ́ко дрѣ́во прино́сѣше ро́жъбы, є҆ѩ, на сѣ́ко врѣ́ме, сла̑кы и҆ разли́чны 32.227б; и҆ земл҃ата да вы̑ даде̑ пло́дь сво́й и҆ о҆во́щїе по́лско ро́жъба да вы̑ даде̑, и҆ да ꙗде́те хлѣ́бь ва́шь въ си́тость 11.107; ѿкога́то о҆нъзи а҆нъти́хрїсть сто́ри дїа́волъска своа̀ ра́бота и҆ ꙋ҆вѣ́ри людїетѣ ка́то то́и щѣ̑ нѣ́бето дьжь не да́де. земл҃ата ро́жъба не да́де ни́какъва 18.189. **3.** *Творение, нещо създадено, плод.* ѿгово́ри ми а҆́гг҃ль, и҆ ре́. кога́то щѐ да до́йде гг҃ь дето́ мꙋ̀ тѝ слꙋгꙋ́вашь на нѥ́говото цр҃тво. и҆ тогѝва слѣ̑ повелѣ́нїето нѥ́гово, та щѐ да се разва́ли прьва̀ земл҃а̑. и҆ та́зи земл҃а́ щѐ да се ѿкры́е. та щѐ да даде̑

inslav

бѣ на нѥговите сѫтьци, и ще да цр҃твꙋва на҃ ѿѣ въвѣкы. и да ꙗдѣть ѿ нѥговата рожба щото ти сега сказа҃ 32.227.

ед.: рожба 11.107, 14.128б, 18.184б, 18.189, 18.192, 32.224б, 32.227, 32.227б, 35.259, 37.274б, рожба 14.128б, *чл.* рожбата 18.193б; *мн.:* рожбы 32.227б.

рожден *вж.* **роден**

рождение *ср.* (1) *Образно. Само мн. Рожби, деца.* и защо вы м҃, годинь прѣхрани въ пꙋстынѧ тѣ а҃ вые го ꙋбихте въистинꙋ рожденїа ехыднова ѥстѐ. като вы і҃ѡанне кр҃тель дꙋмаше. защо рожба ехыднина прогаде ꙋтробъта маичина си҃ 35.259.

мн.: рожденїа 35.259.

рождествен *прил.* (1) *Рождествен; който се отнася до рождение, до раждане.* и прьва е рожьствьна сила да ре҃шь. дето се ражда сѣкыи чл҃кь. детоѝ нѣ е, биль на свѣть, а҃ тои бы҃ 33.232б.

ед.: ж. рожьствьна 33.232б.

рождество *ср.* (21) *Раждане, рождение.* и пакь сега ради же́нско рожьство вратихме се оу рай. ѡнази бѣше прїела дꙋма змїина. а҃ тази роди ха що ꙋбѝ змїа 3.17б; тази ѕвѣзда҃ колко годинь ꙗви се прѣ рожьство х҃во. защо ако бы҃ се ꙗвила наѥднѡ със рожьство х҃во. как бы́ше дошлѐ толкова скоро ѡнїа хытрьци, и да найдꙋть х҃а въ пещерята 33.245. **рождество богородице.** *Християнският празник Рождество Богородично.* мц҃атого, и҃, слово на рожьство прѣст҃ые вл҃чце нашее бц҃е и пр҃но дв҃ы марїе 3.16; **рождество христово.** ***а)*** *Църковният празник Рождество Христово.* вл҃ка, и а҃плы и ст҃ы ѡц҃и, да постиме чс҃ны ст҃ы пости. на ꙋспенїе бц҃и. и на рожьство х҃во 18.198б; а҃ третїето е заръчанїе бж҃їе детоѝ да пазишь и да почиташь праз҃ници сичкы прѣз сичка година и кои́то са голѣми праз҃ници каквото бл҃говѣщенїе. и каквото рожьство х҃во, и бг҃оꙗвленїе 1.4. ***б)*** *Началото на новата ера, на новото летоброене.* и така наѥднѡ имь положиха мощите. въ мѣсто что се зове фермань въсточны на тїаѳирска страна. в л҃ѣ ѿ рж҃ х҃во, сп҃д 10.77; защото расмотрише и разчетоше и найдоха, какь бѣ ѿ рожьство х҃во, до тоизи, а҃, съборь, т҃. и҃і. годинь 15.141; вънесоха ю въ градь въ цр҃ковь царевꙋ, и положише ю въ лѣто ѿ рождьства х҃ва а҃ с҃ в҃ 8.60.

ед.: рожьство 1.4, 3.16, 15.141, 18.186б, 33.238, 33.245, 33.245б, рожьство 3.17б, 5.28, 11.94[2], 18.198б, 33.238, 33.245, 33.245б, рожьствѡ 6.46б, рожьствѡ 9.61б, рж҃ 10.77, рождьство 33.232, рождьства (!) 2.15б, рождьства 8.60.

романа *ЛИ* (4) *Романа.* а҃ ѡнази жена романа, мнѡго се молѝ богꙋ арѳемидꙋ, да оживѣе домно 6.42; и романа жена годеница привадова. що бѣше сѣ прочюла и до римь зла, и злѡ чинѣше и мьчѣше кои́то вѣрꙋваше х҃а 6.41б.

романа 6.41б, романа 6.42[2], романа 6.42.

романин *прил.* (1) *Романин, от ЛИ Романа.* и дойде нѣкои момькь имѣто мꙋ домно, сынь дїѡскоридовь, слꙋга романинь, да се кѣпе ꙋ тьзи бани 6.42.

ед.: м. романинь 6.42.

роса *ж.* (2) *Роса, капчици вода.* а слꙋгыте еднакь помнѡго кладѣхꙋ ѡгнь. а ѡгнь се прѣлагаше на роса, и бываше хладнь. и братїа видѣха какь охладн аггль онзи ѡгнь 37.278.

ед.: роса 12.117б, роса 37.278.

рошков *м.* (1) *Рожков, вид средиземноморски плод.* и видѣ го че немаше ни что що да ꙋкуси. тькмо (!) мꙋ найде ꙋ келїата малко рошковце, и финици ветхы и сꙋхы 14.129б.

мн.: рошковце 14.129б.

роѳдин (!) *вж.* **рутин**

рпе *вж.* **р҃**

рувим *ЛИ* (1) *Рувим.* и ста прѣ нѥго нѣкои чл҃кь името мꙋ рꙋвимь. и ре мꙋ не пообае прьвѣнь тьи да принесешь

inslav

да́рь ґ҃ꙋ бо҃ꙋ, защо̑то сѝ без҆пло́д҆нь и҆ нѣ̀ е҆ и҆злѣ́зло ѿ те́бѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли 13.121.

рꙋві́мь 13.121.

рувимов *прил.* (1) *Рувимов, от ЛИ Рувим.* и҆ стори а҆́нна пѣ́снь ґ҃ꙋ бо҃ꙋ, и҆ ре́… и҆ да́де ми ґ҃ь бо҃ пра́вдата мо́а. и҆ ко́и да ка́же сега̀ на сн҃ѡвете рꙋві́мовы, че е҆ роди́ла а҆́нна 13.123.

мн.: рꙋві́мовы 13.123.

рука *вж.* **ръка**

рукописание *ср.* (2) *Ръкопис; нещо, написано с ръка.* и҆ повелѣ̀, праведны̀ сꙋдїа, да̑ до́иде а҆́нг҆ґлть на тѣ́зи д҃ша, и҆ да ста́не насрѣ̑. е҆́то чѐ дои́дѐ и҆ а҆́нг҆ґлать и҆́. и҆ дрьжѝ в рькы́та сѝ своа̀ рꙋко̀ пса́нїе. и҆ ре̑ а҆́ґґль, е҆́то това́ и се грѣ́хоовете, щото̑ е сто́рила ѿ мьни́ч҆ка дорѝ до ста́рость 32.231.

ед.: рꙋко̀ пса́нїе 32.231, *чл.* рꙋко̑ пса́нїето 35.258б.

рукополагавам *несв.* (1) *Ръкополагам, посвещавам някого в духовен сан.* защо̀ то́изи кр҃ть та е҆ си́ла и҆ по́мощь на си́ч҆ки до́брыни. ѿ нѥ́го се съвр҃шꙋва си́ч҆ка таи́на ра́бота на на́шьть вѣ́ра. със не́го се вѣ́нч҆а́ваме и҆ кр҃ща́ваме. и҆ сщ҃е́нници и҆ влади́ци, със то́изи ст҃ы̀ кр҃т҆ рꙋко̀ пола́гават҆, и҆ си́ч҆ко съвр҃шꙋвать 16.159б.

сег.: 3мн. рꙋко̀ пола́гават҆ 16.159б.

рукоположа *св.* (2) *Ръкоположа, посветя някого в духовен сан.* да зна́ете вы́е си́ч҆кы хр҃тїане малы и҆ вели́кы. то́изи что̑то се сега̀ рꙋко̀ поло́жи да е҆ сщ҃е́нникь. щѐ да бꙋ́де и҆ вл҃ка прьво̑ сщ҃енникь 15.133б; прїимѣ́те бра́тїе ва́ше́го досто́инаго пасти́ра. дѣ̑то го е пꙋ́стиль бо҃ да е҆ ва́мь а҆рхїерей. и҆ прїимѣ́те подаре́наго ѿ ба҃, ва́шего чл҃ка и҆ ꙋ҆чи̑теля. и҆ на оу҆́трѣ го поста́више, и҆ рꙋко̀ поло́жише да е҆ ст҃ль на ѻ҆н҆зи прѣсто́ль 15.138б.

аор.: 3мн. рꙋко̀ поло́жише 15.138б; *страд.: сег. 3ед.* се рꙋко̀ поло́жи 15.133б.

рукоположен *прич.* (1) *Като прил. Който се отнася до църковния обред на ръкополагането.* и҆ въве́доха бл҃же́ннаго і҆ѡа́нна да го̑ поста́веть сщ҃е́нника. и҆ стори́ се чю́до вели́кꙋ ꙋ҆ то́я ча̑. като̑ мꙋ прѣклони́ха главѣ́та. и҆ поло́жи сѝ патрїа́р҆хь рꙋка̑та, и҆ начѐ да чьтѐ мл҃тва рꙋкополо́женна. и҆ ѿ неви́димо я҆ви́ се бѣ́ль го́лꙋбь на̑ главѣ̑та бл҃женномꙋ і҆ѡа́ннꙋ 12.111б.

мин. страд. ед.: ж. рꙋкополо́женна 12.111б.

румил *ЛИ* (3) *Румил.* и҆ бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ ст҃ы̀ гра̑. и҆́мето мꙋ рꙋми́ль, сребро̀ прода́в҆ць 14.130б.

рꙋми́ль 14.130б[3].

рутин *ЛИ* (3) *Рутин, Фулвиан.* и҆ ра́з҆бра̀ пр҃ь рꙋѳи́нь, за женѣ̑та сѝ и҆ за сы́на сѝ, и҆ за сна́хь сѝ, ка́к҆ съ хꙋ́бѣве и҆сцѣлѣ́ле, и҆ ѡ҆зра̑ве́ле, позара̑ꙋва се 37.275; и҆ я҆ви́ се а҆пл҃ль матѳе̑и. и҆ ре̑ ро̑ди́не (!) пр҃ꙋ. да не бꙋ́де тебѣ̀ и҆́ме рꙋѳи́нь. а҆ми̑ да ти̑ бꙋ́де и҆́ме ма̑ѳеи̑ 37.281.

рꙋѳи́нь 37.275, 37.281, *зв.* ро̑ди́не (!) 37.281.

руѳин *вж.* **рутин**

ръвеник *м.* (1) *Кладенец; изкопан дълбоко в земята изкоп, от който се черпи вода.* и҆ приве́доха го гдѐто е҆ сега̀ рьвени́кь въ монасти́рь. и҆ ꙋ҆зе́ха дике́лы и҆ раскопаха, и҆ и҆стече вѡда̑ на́прасно. и҆ да́доха мꙋ ѿ нѥ́а и҆ пѝ. и҆ бѣ́ше, каже тврьдѣ сла́д҆ка 11.103.

ед.: рьвени́кь 11.103.

ръка *ж.* (225) **1.** *Ръка, горен крайник у човека.* защо̑ а҆́ко бы̑ се зова́ль чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бж҃їа, със҆ вн҆ка́шното что̑ мꙋ се ви́ды. сѝ р҃ѣ̑, като̑ и҆́ма чл҃кь рꙋ́цѣ и҆ нѡѕѣ̑. и҆ си́ч҆ка плть. та̑ бы́х҆ме̑ и҆ ны́е ре́кле, о҆ти́ е и҆ бо҃ бы́ль и҆ма́ль ѿпрь́вѣнь чл҃чь́скыи о҆́бра́зь 38.281б; и҆ о҆мы́х҆ се и҆ лицѐто и҆ рꙋцѣ̀тѣ ѿ ст҃а вѡда̑ 17.171; и҆ и҆́зневар҆кы и҆стрь́гнь са́бїата и҆з҆ рꙋка́та вои́нотомꙋ 15.144; и҆ то́я ча̑ я҆ви́ се а҆́рхг҆ґль михаи́ль пр҃ѣ нѥ́го, и҆ дрьжи́ въ рꙋ́кꙋ свою̀ ко́пїе 11.98. **2.** *Прен. Власт, възможност*

inslav

за разпореждане с някого или нещо; притежание. и҆ не надѣ́ите се на ва́шего ба҃ да вы҆ и҆зба́ви ѿ мо́а рꙋка̑ 11.91; прѣпросла́влень е҆сѝ г҃и бо҃ мои҆. о҆тѝ нѣ си прѣ́даль ме́не в҆ ры́цѣ ко́ито ме и҆щѣ́ха а҆́мѝ и҆зба́вилъ ме е҆сѝ ка́то п҆ти́ца ѿ при́мъка кога́то е҆ ꙋло́вена 39.308б; а҆́мѝ се́гà да по́йдемо да смѐ на ꙋтрѣ́шныи дн҃ь на ст҃го не́стора, да ꙋзмѐ гра́дь солꙋ́нь, да е҆ ꙋ на́ши ры́цѣ 9.72. **вдигна ръка.** *Вдигна ръка срещу някого, посегна да ударя някого.* станѣ̑ ѿгдѣ̀то сѣдѣ́ше, и҆ пристꙋ́пи и҆ ꙋда́ри а҆́рїа със҆ плесница тврьдѣ, ко́лъкото мꙋ̀ се потре́се си́чъкыте съста́вы на снагъ́та мꙋ̀. и҆ ѡ҆брь́на се а҆́рїа със҆ жа́лость кам҆то̑ ц҃ра и҆ ре҃. ц҃рꙋ̀ праве́дны҆, поо҆ба́ет҆ ли҆ пра̑ тво́е ц҃рство да вди́гне рꙋ́ка то́изи ни́хъто 15.141; и҆ ре҃, на а҆рхїерѐете. чю́ите сщ҃ еннѣ́иши вл҃цы повелѣ́вае за́конь, и҆ ка́же. а҆́ко нѣ́кои вди́гне рꙋ́ка пра̑ ц҃ра. да мꙋ̑ се ѿсѣ̀чѐ рꙋка́та 15.141б; **въпадна в нечия ръка (ръце).** *Попадна в плен, озова се в робство.* и҆ ма́йка мꙋ̀ и҆зъ гльби́ныи своѐго наричѣ́ше и҆ плачѣ́ше… а҆́ко ли҆ бъде́шь жи́вь любы́зне. а҆́мѝ ка̑ ли҆ (!). живо́та̑ прова́жашь. въ ка́кви́ ли҆ (!) чю́жи ры́цѣ впа́днѣль комꙋ̑ ли҆ робꙋ́вашь свѣ̑ на мо́йте о҆́чѝ 39.314б; и҆ ст҃ыи нико́лае оста́ви на срц҃е́то си҆ мы́сль, ка́кь да сто́ри, да с҃паси̇ три̇́те дш҃и. и҆ да гы҆ оу҆па́зи да нѐ впа́днꙋть въ рꙋ́ка дїа́волъскаа 15.134; **дойда на нечии ръце.** *Озова се под нечия закрила.* и҆ бл҃жены са́ва ре҃… дето е̑ проразꙋ́мны҆ бо҃ на си́чъко добро̑. ка́кь и҆́ще да мѐ сп҃и. [и҆ н]аставѝ ме та̑ дойдо̑ на твои́те ст҃ы рꙋ́цѣ 14.126б; **падна в ръце божии.** *Падна в божиите ръце, озова се в божията власт.* що̀ ка́же кни́га. пода́и г҃ꙋ дарь щото́ си съсво́и (!) трꙋ́дь сте́кль. недѣ̀и да сѐ стрꙋ́ва бо҃ ка̑то на и҆гра̀ защо̑ е страшно ко́и па́дне въ рꙋ́цѣ бж҃їи 31.219б; **простра ръка.** *Окажа помощ, спася.* блве́нъ и҆ просла́вень е҆́ г҃ь бо҃ на́шь, щото сѝ прострѣ̀ рꙋцѣ́те свои̇, и҆ ꙋпа́зи і҆ер҃ли́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б; **прѣдам си душата в ръце божии.** *Предам богу дух; почина, издъхна, умра.* и҆ кога̀ бы҆ насрѣ́ пь́ть. а҆́ тїа̑ о҆сла́бна. и҆ пойска ма́лъко да се́дне да си̑ почи́не и҆ ка̑то се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ́даде дш҃ьта въ рꙋ̀цѣ бж҃їи 39.308б; **съкръстя си ръцете.** *Скръстя си ръцете, остана в бездействие.* и҆ то́лъкова бѣ́ше лю́та ѿна́зи бꙋ́ра, колъкото се строши̇ крьми́лото на кораб҆ть. и҆ кора́бниците съкрьсти́ше си̑ рꙋцѣ́те и҆ ча́кахꙋ си̑ съмрьта̀ 15.137; **турски ръце.** *Турска власт.* по ѡ҆нова̀ врѣ́ме кога́то щѣ́ше бо҃ да прѣ́дадѐ солꙋ́нь на тꙋ́рскы рꙋ́цѣ. ѿхо́ждаха нѣ́кои бл҃гочѣ́стивїи хр҃тїа́не на сꙋлꙋ́нь (!) на дн҃ь пра́зникꙋ ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.74б; **у мои ръце е.** *Имам нещо на разположение.* ты̀ но́сѣше на си́чъките а҆́пл҃е ко́и что̑ и҆́маше, си́чъко бѣше оу҆ твои̇ рꙋ́цѣ, и҆ не бѣ́ше ти ни̇́что̑ ѡ҆скꙋ́дно 35.257.

ед.: рꙋка̑ 2.13, 5.28, 5.30, 6.41, 7.50², 7.50б, 7.54, 9.66б², 11.81, 11.86, 11.90б, 11.91, 12.110б, рꙋ́ка 3.21, 11.89б, 15.134, 15.141, 15.141б, 16.162, 34.254б, 35.264б, 37.279, 38.283, 38.283б³, 38.294б, 40.321б, 40.323², 40.324², рꙋка̀ 6.46, 16.160, 35.258, 35.265, рꙋ́ка 6.46б, 8.58, 34.252², 37.274б, рька̑ 18.190б, 18.191, 18.195, 18.205, 18.205б², 31.222б, рꙋ́ка̑ 36.268, 36.272б, 38.281б, ръка̑ 39.296, 39.307б, рь́ка 39.303, рь́ка̑ 39.303², рꙋ́кꙋ 1.5б, 11.87б, 11.89б, 11.98, 12.109, 37.277б, 39.315б, 40.323, рꙋ́кꙋ 10.78б, 11.103, 15.138б, 39.303, *чл.* рꙋка́та 2.14², 2.15б, 5.28, 12.110, 15.141б, 15.144², 16.159б, 16.160, роу́ка̑та 2.15б, рꙋка̑та 6.46, 7.49, 7.50, 12.110б, 12.111б, рꙋкъ́та 6.47б², рꙋ́ката 11.89б, 15.148б, рꙋ́ката 16.160, 36.271, 36.272б, рькъ̑та 18.195, рькъ́та 32.231, рꙋ́ка̑та 36.272б, рь́кьта 39.316б, ръкъ̑та 39.316б; *мн.:* рꙋцѣ̀ 3.16б, 13.123б, рꙋ́цѣ 7.54б, 9.71б, 9.72, 9.73², 9.73б, 9.75², 11.87б, 12.109б, 12.110б, 12.112б, 14.128б, 14.130, 16.161б, 31.219б, 32.225б, 32.229, 33.239б, 33.240, 33.247б, 35.257, 35.260², 35.264, 35.265б, 35.266, 38.281б³, 38.282, 38.287б, 38.291, 39.314б, рꙋ́це 8.60, 40.323, рꙋцѣ̀ 9.74б, рꙋцѣ̀ 9.67, 9.69б, 14.126б, 14.128, 35.257б, рь́цѣ 11.88, рꙋцѣ̀ 11.91, 14.129б, 15.146, 33.241б,

inslav

рꙋ́кы 16.161б, 32.228б, рьцѣ̀ 18.184, 18.200б, 18.204б, рьцѣ 18.184б, 31.217б, рьцѣ̀ 18.194, рь́цѣ 18.203, 31.218б, 39.308б, р'цѣ 32.226б, рꙋцѣ 39.308б, рьцѣ̀ 39.309, *чл.* рꙋцѣ́те 2.14, 4.25б, 10.78б, 11.85б, 11.103б, 12.110, 12.117, 14.129б, 15.135, 15.137, 15.141б, 15.146б, 15.154б[3], 16.161б, 17.167б, 17.174б, 35.258б, 36.269б, 36.273б, 38.282, 38.282б, 38.287б, 38.288, 38.288б[3], 38.292, 38.292б, рꙋцѣте 3.19, 16.161б, 37.277, 37.277б, ръцѣ́те 6.45, 39.301, 39.308, 39.308б, 39.315б, рꙋцѣте 8.56, 11.106б, 15.151б, 37.276, рꙋцѣтѣ 15.142, 17.171, рьцѣ́те 17.175, 18.181, 18.193, 18.199б, 18.200, 18.202, 20.208б, 31.220, 39.303, 39.309б, 39.315, рьцѣ́тѣ 18.200, рь́цѣтѣ 20.208б, рꙋ́кыте 33.232б, рьцѣ́ 39.315.

ръптая *несв.* (1) *Роптая, възмущавам се от нещо, негодувам.* така̀ и҆ вы́е безако́нїи рып'та́х'те и҆ хꙋ́лих'тѐ на ба҃ а҆́ми х҃с си́ч'ко това̀ прѣтрьпѣ̀ 35.259.

аор.: 2мн. рып'та́х'те 35.259.

рът *м.* (1) *Издигната предна част на кораб.* и҆ ꙗ҆́ви и҆́м' се тогази ст҃ѣ̀ николае на рѣ́тѣ кора́блю. и пое крьмилото и начѐ сам'сѝ да кры́ми 15.149б.

ед.: рѣ́тѣ 15.149б.

рѣка *ж.* (48) *Река; голяма водна маса, която тече в собствено естествено корито.* и҆ тои ѡ҆ста̑ насрѣ̑ рѣка́та и стои̑ и҆ ми́слѝ оу҆ то́ꙗ ча̑ что̑ да сто́ри да па́дне ꙋ҆ вода̑ да се ꙋ҆да́ви и҆лѝ нѣ̀ 5.32б; двѣ̀ рекы̀ и҆́ма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѡ҆хожа̑ахꙋ въ ликїю, кꙋ́фа, и҆ ли́ко́ка, зовѣ́хꙋ се 11.97б; морето се вьсмрьдѣ̀ и҆ си́ч'ките ри́бы и҆з'мрѣ́ха. и҆ си́ч'ките рѣ́кы щѣ́ть да и҆сьхнать 18.189б. **идаспина рѣка.** *Идаспина река.* и҆ прѣми́на и҆ пойдѐ до и҆даспи́ню рѣкꙋ̀, бі҆аше и҆ плѣнꙋ́ваше селà вар'ва́р'скы 5.36; **иорданска рѣка.** *Река Йордан.* а҆́ми і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡр'да́н'скаа рѣка̀ 16.162б; **рѣка дунавска.** *Река Дунав.* вь лѣ́то се̑мо, ѡ҆когà бѣ́ше наче́ль цр҃ь костан'ти́нь, (!) да пр҃ꙋ́ва. и҆ при нѥ́гово цр҃тво сьбра́ха се мно̑ нечь́стивы варва́ре, на рѣ́кѧ дꙋна́в'скѧ. и҆ ще̑ха да прѣплꙋва̑, и҆ да плѣ́нꙋва̑ си́ч'ка вьсто́чна̑ стра̀нъ 4.21б.

ед.: рѣка̀ 5.32б[2], 5.36б, 5.38, 16.162б, 17.164б, 17.171, 18.199б, 18.200[2], 35.264б, рѣка̑ 11.97б, 32.228б, 32.231[2], 32.231б, рѣ́ка 18.195, 32.227б[3], 32.228[2], 39.313, рѣ́ка̑ 32.228[2], 32.231б[2], рѣкꙋ̀ 5.36, рѣ́кꙋ 18.201, рѣ́кѧ 4.21б, *чл.* рѣка́та 5.32б[3], 5.33, 5.38, рѣкàта 5.37; *мн.:* рекы̀ 11.97б, рѣкы̀ 11.97б, рѣкы̀ 11.98, рѣ́кы 18.189б, 31.219б[2], 32.227б[5].

рѣч *ж.* (63) **1.** *Реч, изказани думи, приказки.* и҆ начѐ да се мо́ли и҆ да шь́пне. рѣчи́те и що сѐ мо́лѣше не мо́же зо́сима, да разꙋ́мѣ́е що̀ дꙋ́маше и҆ що сѐ мо́лꙗше 17.167б; и҆ ви́жь ко́л'ко заръчѝ и҆ ре́че. а҆ко̀ нѣ́кои подꙋ́ма зла̀ рѣ́чь на тѣ́хь. до́мь нѥ́говь да се̑ развалѝ и҆ раз'гра́би си́ч'кото нѥ́гово и҆ма́нїе 12.117б; и҆ да затꙋ́лишь оу҆ста́та є҆рети́чьскы и҆ и҆́дол'скы, де̑то дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҆ѵ҃ ха 12.110б; и҆ не каза́х' лѝ а҆́зь ва́мь, ще̑ да до́и́де сл҃ѣ́ ме́не пр҃ро̑кь голѣ́мь. ко́й чл҃кь нѥ́го не послꙋ́ша, и҆ рече́ите мꙋ не прїе́ма, то́ꙗ чл҃кь ще̑ да сѐ мь́чи на тозѝ врѣ́ме 18.201; а҆́ми̑ сега̑ ти́ се м҃лй҃... да нь̀ прости́шь. защо̑ нѣ̀ по прѣо̀бы́да. а҆́ми̑ ѿ мно̑ жа́ло̑ та̑ и҆з'дꙋ́мах'ме̑ рѣ́чи неприли́чны 39.316; и҆ ре́че е҆́и зо́сима. то́л'кози годи́ны така́ ли прѣбы̑ без' бо́лесть. и҆ без' па́кость ѿ дїа́вола нѣ̑що да поте́глй҃. а҆ тїа́ мꙋ ка́же. тѣ́зи рѣ́чь що ме̑ сега̀ попи́та дх҃овниче зо́симе. трепе́рѧ да́ ти ка́жь 17.171б. // *Предсказание, пророчество.* и҆ събы́ст' се а҆́гг҃лова р҃ѣ и҆ роди́ се пр҃таа бц҃а 3.17. **2.** *Повеление, заповед, нареждане.* и҆ распꙋ́сти е҆́ми́ре по си́ч'ка стра́на̀ а҆натол'скаа. и҆ по царе́ва рѣ́чь събра́ха се си́ч'кы 39.297. **3.** *Реч; обширно слово, посветено на нещо; беседа.* а҆́ми̑ що є҆ та́зи рѣ́чь, слꙋ́шаите добрѣ̀. ка́то є҆ди́нь чл҃кь що е сто́риль зло̀, и҆ о҆сꙋ́день за съмрѣ̀тъ. и҆ пове́дꙋха го, и҆ но́си на ра́мото си дрьво̀ ко́ль, (!) и҆ хо́ди и҆ трепе́ре (!) кога́ ще да ви́ди съмрѣ̀ть 16.159; а҆ко зна́ете

inslav

ба̑, и҆дѣ́те сл҃ѣ́ нѥ́го, а҆́ко е ва́шь бъ̀, и҆ да и҆з'блѣ́вате є҆л'заве́лината трапеза. и҆ чю́ха тѣ́зи р҃ѣ́ е́пк҃пыте 12.115; и҆ това̀ є҆ тре́тїа ду́ма, ка́кь є҆ чл҃кь до́мь и҆ прили́ка бжїа. и҆ма̀ и҆ є҆дна́кь мнѡ́го ду́мы за тѣ́зи рѣ́чь. а҆́ми гы о҆ста́вих'мѐ 38.284б. **давам рѣч богу.** *Отговарям пред Бога за извършени дела, поемам отговорност за нещо, давам обяснение.* тогѝва щьть да въскр҃нать хайду́те, да̑ да́вать рѣ́чь бу́, като̀ са ѡнѥ́мале наси́ла съ̀ непра́вда, а҆́то̀ и҆м' се не стоа́ше да зе́мать чю́ждо ѿ сыромá́си, и҆ по пѣ́тища и҆ по пла́нина 18.196б; тогѝва щьть да да́вать р҃ѣ́ бу́. воден'чѣ́рете дѣ́то са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѡ́го та̑ щѣ́ть да го̀ вра́щать, на сирома́сите и҆ на дру́гѝте 18.197б; **метна рѣч.** *Несправедливо обвиня, подхвърля лъжливи думи за някого.* и҆ метнѣ́ха р҃ѣ́ на нѥ́го. о҆́ти ꙗ҆де́шь и҆ кр҃ти́ль є҆сѝ, и҆ да нѐ сѣди́шь вѐкѥ на прѣсто́ль защо̑ ти не по́обае́ 12.115; **пустя рѣч.** *Изпратя съобщение.* и҆ ты́ꙗ и҆щеше да прѣми́не ꙁидѣ́ть и҆ па́днѣ̀ и҆ ѹ҆́би се. ту́гази пу́сти р҃ѣ̀ ст҃ы̀ сѹ́мешнь до нѥ́ꙗ. потрьпѝ м҃ти́ моа̀ сега̀, а҆́ко бу́демь досто́ини на о҆́н'зи свѣ́ть съ̀ щѣ̑ видѣ̀ 2.13; и҆ і҆ѡа́ннь не щѣ̀ да пойде. а҆́ми и҆́мь пу́стѝ р҃ѣ́ не чи́ните пра́во и҆ не хо́дите по правило мо́и вра̀гѡве, и҆ пу́сти́ле сте за ме́не 12.115б.

ед.: р҃ѣ 2.13², 3.17, 34.250б, р҃ѣ́ 6.44, 11.105, 11.108, 12.115², 12.115б, 18.197³, 18.197б³, 39.297, рѣ́чь 7.52, 11.100б, 12.115², 12.117б, 13.121, 13.124, 16.159, 17.163б, 17.171б, 18.196б², 18.198, 33.247, 34.251, 38.284б, 39.297, 39.307, ре́чь 15.155б, 17.167б, 35.266; *мн.:* рѣчи 1.5², 2.10, 12.110б, 17.164б, 17.169, 18.180б, 18.183б, 18.185, 18.186б, 18.187б, 18.203б, 18.205б, 31.216б, 31.218б, 31.219, 31.316, рѣ́чы 8.58б, ре́че 11.87б, ре́чи 18.190б, 37.277б, 40.323, рѣ́чїи 18.190б, *чл.* рѣчи́те 17.167б, рече́те 18.201.

рѣчен *прил.* (1) *Речен, който се отнася до река.* и҆ о҆ставѣ́те се ѿ зло̀, а҆́то̀ сѐ по́'канѣте на добро̀. защо̀ врѣ́мето на́ше тече като̑ рѣ́чны бистрины 31.223.

мн.: рѣ́чны 31.223.

с

с҃ *числ. бр.* (4) *Двеста, 200.* и҆ по́м҃ли се бу́ а҆пл҃ь. и҆ въз'врѣ̀ земла̑та, и҆ тры́си се мнѡ́го. и҆ па́доха ѿ т҃ѣ́, с҃, лю́дїе, и҆ из'мрѣ́ха 6.42б. //*В състава на сложно числ.* **с҃г**. *Двеста и три. 203.* и҆ бѣ́ше сь ми́ньле годи́ны, с҃г. ѿкога̀ бѣ́ше распе́ть х҃с, и҆ тогази єднакь є҆́врѣе дрьжа́ха і҆ерл҃и́мь. и҆ стори се мнѡ́го и҆ска́нїе заради̑ кр҃ть х҃вь 4.22. **сл҃в**. *Двеста тридесет и две. 232.* и҆ събра́ше се сич'ки по ца́рево повелѣнїе въ гра̑ никѣи и҆ бѣ́хꙋ а҆р'хїерѣ̑є сич'ки, сл҃в, а҆ с҃ще́нници и҆́ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃ꙁ. и҆ прѣскꙋ́пь си́ч'кы. т҃ и҆́ 15.141. **см҃ѳ**. *Двеста четиридесет и девет. 249.* р҃е бѣ̀сь, см҃ѳ. го́ди́нь. и҆ а҆пл҃ь р҃е. ты̀ ли̑ сѝ войска̀ повди́гньль, и҆ то́изи нарѡ́ на на̑ 6.43.

с҃ 6.42б, с҃г 4.22, сл҃в 15.141, см҃ѳ 6.43.

с҃ *числ. редно* (1) *В състава на сложно числ.* **сп҃д**. *Двеста осемдесет и четвърти. 284.* наєдно̑ и҆́мь поло́жиха мо́щиѥ. въ мѣ́сто что сѐ зовѐ фер'ма́нь вѣ́сточны на тїаѳи́р'ска страна̀. в л҃ѣ́ ѿ ро̑ х҃во, сп҃д 10.77.

сп҃д 10.77.

с *и* **със** *предл.* (≈1200) **1.** *За означаване посредством какво оръдие, предмет, орган, свойство се извършва действието; с, посредством.* а҆́ми вы́е да го поло́жите на землѧ̀ть вѣ́знакь. и҆ съ̀ желѣ́зны пиро́не да́ му́ прико́вѣте и҆ ру́цѣте, и҆ нѡѕѣ̀те 37.277б; а҆́ко ли̑ мѐ със' каменїе побїе, и҆́ма̑ сте́фана прьво̀мн҃ика 12.117б; и҆ съ трѣ̀сть го би́ха, да съкру́ши̑ главѣ̀та дїа́волꙋ. със' ѿце́т' го напоиха, да ꙋ́сладѝ го́ресть а҆да́мова 35.258б; и҆ сѣдѣ̀ при нѥ́а догдѐ се и҆ прѣста́ви. и҆ погре́бе ю̀ сам'сѝ съсво́и (!) ру́цѣ 12.109б; та̑ на́поконь станѣ̀ злѣ̀ и҆ вди́гнь се на голѣ́мо като̑ о҆́ре́ль с крылѣ́те сѝ 18.182; и҆ чюв'сть́вна сѐ зовѐ. коѐто се. ви́ды и҆ гледаш' го със' о҆́чи́те сѝ,

inslav

и҆лѝ го похватишь със҆ рꙋка̑ 11.81; и҆ ст҃ыи не́сторь ре҃. а҆́зь ца́рꙋ магі́а не зна́ю, и҆ със҆ ма́гі́а ні́его не ꙋ҆бі́и. а҆́ми́ го сътри́хь съси́лою (!) х҃а и҆́стинного б҃а 9.66; ѿ злѣ̀ за н҃а се́га̀ чє̑ как ни о҆́ловѝ със҆ дїа́вол҆ска мрѣ́жа 18.192б; нѣ̀ тѣ́к҆мо със҆ хлѣ́бь жи́вь бы́ва чл҃кь. а҆́мѝ и҆ съсло́во (!) б҃жїе мо́же чл҃кь да живѝ 9.61. **2.** *За означаване по какъв начин се извършва действието; с.* и҆ прите́че ца́рь и҆ поклони́ мꙋ се, със҆ ра́дость и҆ съ слъзы мꙋ цѣлꙋ́ва главѣ̀та ні́его о҆́сщеннаѧ 14.128б; и҆ кои̑то са о҆́пакы и҆ лꙋка́вы сьс҆ льжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю́ждо из҆ рьцѣ́те и҆́мь 31.220; а҆́зь тїа́ мѣ́кы със҆ радость и҆ със весе́лїе щѣ̀ гы прїѐ 9.64; и҆ тамо̑ в҆ ні́ѥа ко́й пристѣ́пѣше сѣ̀ чи́ста вѣ́ра, а҆̀ то́й прїе́меше що̑ мꙋ и҆́ще срѣце́то 39.313; и҆ па̑ пꙋсти̑ инокє́н҆тїе, е҆, е҆пі҃кпе. и҆ стражїете гы поѐха със҆ зло̀ и҆ вратиха гы наза́дь 12.117; ні́емꙋ и҆ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не да се поклонимь. ні́его съси́ч҆ка (!) д҃ша да цѣлꙋ́ваме 16.163; и҆ ѡ҆нїа хр҃тїа́не катѡ̑ чю́ха тїѧ̑ и҆́мена. станѣ́ха настранѧ̑ състра̑ (!) и҆ зе́ха да слꙋ́шать 9.74б; и҆ тога́зи ви́кна с голѣ́мь гл҃а и҆ ре҃ сла́ва тебѣ̀ б҃е мои̑ сла́ва тебѣ̀ 5.37б; как҆ мѐ съмрѣ̀ть те́гли със҆ голѣ́ма мѣ́ка да ма раста́ви ѿ живо́та 31.217б. **3.** *За означаване, че действието се извършва съвместно с някого; с, заедно с.* и҆ със҆ не́го что̑ бѣ́хꙋ дошлы̀, книжо́вныци. стоа́хꙋ о҆коло̀ ні́его сра́мно 36.269; и҆ а҆́ко тїѐ погы́бнꙋть, и҆ а҆́зь със҆ тѣ̀ да погы́бна 9.73б; и҆ ре҃ е҆́ї ст҃ыи кажи́ ми и҆стѣ́н҆скы̀. а҆́то̑ а҆́зь дн҃е със҆ тебѣ̀ да ꙋ҆мра̀ 39.310б; и҆ си́ч҆ките что̑ бѣ́ха със҆ ні́его, ꙋ҆пла́шиха се, и҆ чюди́ха се за длѣ́гь ча̑ 12.111б; подобрѣ̀ е съ расла́не и҆ съсъ зьмїе въ пꙋ́стынѧ да живи́шь, нежелѝ със҆ зла̀ жена̑ и҆ мнѡ́го дꙋмли́ва и҆ прокꙋ́длива, със҆ ні́еа злѣ̀ живо́ть да и҆́машь 21.210; и҆ това̀ что̑ ви́дѣ ѿц҃ь на ѡ҆́ньзи мома̑. вѣрова̀ въ х҃а и҆ то́и, и҆ кр҃ти се съси́ч҆кыи (!) домь свои̑ 11.97б; и҆ царица фꙋ́л҆вана посрѣ̀щнь а҆пл҃а съсына (!) сы̑ полꙋфра́дона, и҆ съ сна́хь си невра 37.274б; и҆ бл҃же́нны̑ і҆ѡа́ннь съси́ч҆ки (!) бра́тїа и҆злѣ̀зе и҆з҆ монасти́рь 12.111б. **4.** *За означаване обекта на действието при глаголи като* **сторя**, **чиня** *и др.; с.* бл҃годарю̀ те ра́бе б҃а вы́шнѧго. о҆́ти си поми́ловаль ме́не грѣ́шнаго. и҆ то́л҆кова мл҃ть сто́ри със҆ ме́не 15.135б; и҆ ре҃ гь б҃ь. дш҃е, кажѝ що си̑ сто́рила сѣ̀ тази дш҃а 32.226б; и҆ дава́ си щь тѣло́то си да чи́нѧть със҆ мене какь и҆́щьть 17.169. // *За означаване на обекта при взаимни глаголи като* **думам**, **беседя**, **бия се**, **боря се**, **умиря се** *и др.; с.* ѿхо́ждамѐ със҆ повѣлѣ́нїе и҆ за́повѣ̀ ц҃реву въ фригїю, да сто́риме ми́рь със҆ таифали 15.143; и҆ тїа̀ това̀ дꙋ́маше със҆ д҃ховнаго о҆́ц҃а 11.104б; и҆ ѡ҆н҆зи чл҃кь позо́ва а҆пл҃а и҆ със҆ ні́его сла́д҆ко си̑ подꙋ́ма 36.271; а҆̀ мом҆ците и҆гра́ѧха и҆ шигꙋ́ваха с[е] сѣ̀ ні́его 40.322; и҆ вътре ꙋ҆ ѡ҆ньзи гради́на да сѣ́ди̑ е҆ди́нь ст҃ь ц҃рь и҆ зо́ве сѣ́кого чл҃ка да бѣ́седи, със҆ нѥго 33.232; и҆ да сѐ съберꙋ́ть въ гра́дь никѣ̑и, да се прѣпи́раю̑ със а҆́рїа 15.140б; ѕі. годи́ны, стори̑ ꙋ҆ тѣ́зи пꙋ́стынѧ, да се бо́рѧ̑ със҆ мо́а по́мысль като със҆ лю́ты ѕвѣ́рѡве 17.171б; и҆ войска́та мꙋ си́ч҆ка събра́ на̀еднѡ̑ и҆ щѐ да сѐ биѐ със҆ того́ва дѣ́то ѧ҆́здѝ на ко́нѧть и҆ сѣ̀ ні́еговата войска 18.194б; та̑ до́йдохь да́ се о҆́пра̀ със҆ тебѣ̀ 39.298б; врьни́ се наза́дь при го́спождꙋ свою̀, и҆ о҆́умири́ се със҆ ні́ею 11.84б; деве́та е б҃жїа за́повѣдь. щото̑ да не скꙋ́р҆вишь нѝ със҆ же́н҆ско, ни́ сьсь мѣ́ж҆ко нѝ сьсь доби́ткь 1.7б. //*За означаване обекта на някакви чувства; с, по отношение на.* и҆ нѐ тѣ́к҆мо със҆ прїа́телѥ, а҆́ми и҆ със҆ тво́йте зло̀ мы́сльници, да и҆́машь любо́вь 15.15б; ни тѝ да и҆́машь дꙋш҆манинь лѣ́кь и҆ кара́зь съсъ нѣ́кого хр҃тїа́нина 1.6б; а҆́ко нѣ́кои чл҃кь и҆́ма вра́ждѣ със҆ нѣ́кого хр҃тїа́нина. и҆ по́сти. то́изы п҃о бь мꙋ

inslav

не прїе́ма 34.255. **5.** *За означаване какво се съдържа в нещо, с какво е изпълнено нещо; с.* а҆мѝ повелѣ̀ да́ и҆скопаю́ть тра́пь голѣ́мь. и҆ да́ го̀ напльнать съ̀ ва́рь 39.300; и҆ фрь́ли ѻ҆нь́зи кры́па със̾ жльти́ците посрѣ́ръ̀ къщъта 15.134б; дрь́жи и҆ и҆бри́кють въ ру́ку̀ съ̀ топла̀та вода̑ 39.315б; млю вы се. въз̾мѣ́те тѣ́зи маслѣни́ца със ма́слото. и҆ занесѣте го въ цр҃квата ст҃му̀ нико́лу̀ 15.151б; и҆ детѡ̀ и҆ма́ше тьмны́ци, и҆ томру́ци си́ч̾ко бѣ́ше пльно със̾ хр҃тїа́ны 39.296б; си́ч̾ката земл҃а̑ щѣ̑ да сѐ напльни съсъмра̀дь (!) и҆ гну́сь чл҃чьскы̀ 18.189б; бѣ́ше ѡ҆ц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слнь, и҆ кро́т̾кь и҆ и҆спльнѥ́нь съси́ч̾кѣ̀ (!) дх҃о́внаа прѣмꙋдро́сть 14.128. **6.** *За означаване с какво е облечен някой или с какво е обвито, покрито нещо; с.* и҆ ѡ҆блѣ́чень ѥ҆ със̾ мнѡ́го дре́хы, и҆ не мо́же със̾ т҃ѣ̀ да течѐ, а҆́ко гы̀ не съблѣ́че 34.253б; тогѝва щьть да ви́деть и҆ чрьве́ната ри́за, дѣ́то го ѡ҆блачаха със̾ нѥа на при́смѣ̀ 18.200б; да си̑ просвѣ́ти̑ д҃шь́та, и҆ да́ се ѡ҆блѣ́чѣ̑ със̾ добры̀. ра́боты 34.255б; и҆ се́днь на сто́ль зла́ть и҆ ꙋ҆́зе прьсте́нь зла́ть и҆ ѻ҆бви́ го със̾ копри́на 40.320б; и҆ і҆ѡ́сиф̾ го съ̀нѐ ѡ҆ кр҃ть и҆ ѻ҆бивѝ го със̾ з̾мѵ̈рнѥно пла́тно 35.260; и҆ прѣстави се. и҆ покры̑ха му̀, ѻ҆бра́зь със̾ кры̑па 6.48б; а҆́мѝ да́и ми, во́лѧ да ста́на да гы̀ и҆з̾да́ва, и҆ да покры̑ѧ си́ч̾ката земл҃ѧ̀ съ̀ вода̑ 32.224. **7.** *За означаване с какво се смесва нещо или към кого се присъединява някой; с.* и҆ ре̑ ми а҆́гг҃ль. това́ е безако́нїе чл҃чьско, смѣ́сено съ̀ мл҃ба грѣ́шны̑ 32.229б; тїа́ двѣ̀те бж҃їи създа́нїа бѣ́ху̀ сто́рени. и҆ е҆ди́нь със̾ дрꙋ́гыи свѣ́ть не смѣсюваше се 33.245б; а҆́ко̀ мѐ не пꙋ́стеть, а҆́зь да се примѣ́се със̾ дрꙋ́гы лю́дїе, и҆ никои мѣ̑ не щѐ позна̀, и҆ влѣ̀ щь 17.169б; и҆ смѣ́си се х҃с със̾ на̑ ро́бїе, да сто́ри на̑ да смѣ̑ ро́бїе на нѥ́гова во́лѧ 33.240; и҆ пойдѐ валаа́мь и҆ смѣси́ се съсь дрꙋ́жи́на своа̀ 33.242б; и҆ а҆́з̾ се смѣси́ със̾ т҃ѣ̀. и҆ мнѡ́го плака̑ 11.104. **8.** *За означаване на принадлежност, наличност, сдобиване; с.* гра́ди́ната със̾ цвѣ́товете. та̑ е. ст҃аа цр҃ква х҃ва 33.232; сто́ри пр҃р҃кь гедеѡ́нь жры́тва бж҃у̀ си̑ рѣ̀. слꙋ́ж̾ба бж҃у̀ със̾ ѥ҆́стїе мнѡ́го 38.289б; и҆ кои́то сте помо́гнале на сы́роты със̾ дре́бны дѣ́ца, та̑ и҆́мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дꙋ́ка́ти 18.202б; мла́ды пры́ч̾кы със̾ цвѣ́ть 34.251б; а҆́мѝ и҆ ны́е ѡ҆ бл҃ве́ни хр҃тїа́не. кои́то сѐ спо́бих̾ме със̾ бл҃ть х҃ва та до(ча́)ках̾мѐ д҃не́шны̑... днь 39.318. //*За означаване притежание на някакво качество, особеност; с.* чю́х̾те ли̑ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. ко́л̾ко хꙋ́бавы и҆ слад̾кы дꙋ́ма х҃с на добры̑те лю́дїе със̾ миле́но срце̑ 18.203; бе́хꙋ̀ на́гледь със̾ обра́зь катѡ̀ а҆́гг҃лы б҃жїи 10.79; покажи́ ми г҃и мо́лю ти се, того́зи а҆́гг҃ла̀, що ѐ, със̾ пльть 17.175. **9.** *За уточняване придружаващите основното действие обстоятелства; с.* ѡ҆ го́рѣ̀ и҆ те́ж̾ко кои́то пїа́ть ви́но съ̀ тьпа́не и҆ сви́р̾кы. а҆ б҃жїа рабо́та не та́чать 39.318; и҆ събраше се сраци́ны съсвѣ́щи (!) и със̾ кадил̾ници. и҆ цѣлова́ха го си́ч̾ки е҆пк҃пе 2.15; и҆ поꙋ́чи и҆́хь и҆ наста́ви гы. и҆ със̾ бл҃ве́нїе и҆ мл҃твою прово́ди и҆́хь до пристанището на море́то 15.143б. **10.** *За означаване лицето или предмета, с който се сравнява; с.* та̀ щѐ си́ч̾ките да приведѐ на ра́зꙋмь и҆́стинныи. защѡ̀ е и҆ то́и ра́в̾нь със̾ а҆́пл҃ыте и҆ и҆з̾бра́нь ѐ ѡ҆ ба̑ 12.111; и҆ как̾во́ щѐ със̾ нѥа да сѐ ѻ҆упо́обѝ, катѡ̀ е тїа̑ ѡ҆прьвѣнь си́ч̾ко сто́рила что̀ е на тоизыи свѣ́ть 33.238б; и҆ чер̾квища ра́вны със̾ земла́та сто́риха 6.43б.

сабя *ж.* (14) **1.** *Сабя; вид оръжие, наподобяващо дълъг, тънък извит нож.* ѡ҆́н̾зи а҆рхїереї. тече и҆ и҆стрь́гна са́бїа-та ѡ҆ ру́ката вои́нотому̀ дѣ́то щѣше да гы̀ посѣчѐ 15.148б; да́ли̑ (!) на во́йска заги́наль... и҆ли̑ (!) ѡ҆ са́бїа посѣ́н̾

39.314; и҆ма́ше плакі҃да бѣлѣгь на гры́лото ѿ са́бїа 5.35; и҆ като го̀ видѣ̀ ѿнꙑзи момꙑкь… ѿдале́че, и҆ дрь́жа́ше го́ла са́бїа в рꙋ́кꙑта си. начѣ̑ да бѣ́га 6.47б. **2.** *Прен. Смъртна заплаха.* таквизы бѣ́хꙋ и҆ си́чꙑки а҆пі҃лы. що̀ дꙋ́маха, ко́и на҃ мо́же ѿдели̑ ѿ любо́вь х҃ва, скрь̀бь, и҆ли̑ бо́и, и҆ли̑ гла́дь и҆ли̑ мь́ка, и҆ли̑ бѣда̀, и҆ли̑ са́бїа 16.159. **на сабя се прѣдавам.** *Загивам.* ца́рїе ѿ цр҃тво се разꙑси́паха. вл҃цїи, вл҃чьство погꙋ́биха. си́лꙑнїи си́лꙋ своюѝ изꙑдрьваха, ю҃на́цїи на са́бїа се прѣда́дꙋха а҆ болѣ́ре засыромаша́ха 20.208б.

ед.: са́бїа 5.35, 6.47б², 6.48, 16.158б², 16.159, 20.208б, 31.222б, 39.314², *чл.* са́бїата 15.144, 15.148б, сабїа́та 39.311б.

сава *ЛИ* (31) *Сава.* мц҃а дѣ҃мвꙑрїе, є҃. жи́тїе пр҃пр҃бнаго ѿц҃а на́шего са́ввы ѻ҃сще́ннаго наста́вника пꙋ́стынно жи́телѥмь 14.126; и҆ бл҃жены са́ва рѣ҃ 14.126б; и҆ въ еднѣ̀ но́щь, и҆злѣ́зе и҆зꙑ ке́лїата си̑ ст҃ыи са́ва 14.127; съзи́да ѿц҃ь на́шь са́ва стлѣ́пь 14.127б; ца́рїе а҆́равитꙑскы и҆ са́вва да́рь щѣ́ть да приведѫ́ть 33.244.

са́ва 14.126, 14.126б³, 14.127, 14.127б⁷, 14.128⁴, 14.129³, 14.129б, 14.130б, са́вва 14.126, 14.128, 14.130б, 33.244, савва 14.128б, са́ввы 14.126, са́вꙋ 14.127б, са́вꙑвꙋ 14.128, са́ввꙋ 14.129, 14.130б.

саваот *ЛИ* (4) *Саваот.* и҆ а҆́гг҃лыте щѣ́ть да пѣ́ать … и҆ да дꙋ́мать ст҃ть ст҃ть ст҃ть г҃ь сава́ѡѳь 18.199б; а҆̀мѝ ко́ито вѣ́рꙋва що сꙑмь зарьчаль и҆ ка́зꙋваль дꙋ́мыте що е҆ зарь́чано и҆ дꙋ́мано ѿ о҆ц҃а моє҃го саваѡѳа 18.205б.

саваѡ̑ 11.104, сава́ѡѳь 18.199б, саваѡ́ѳа 18.190б, саваѡѳа 18.205б.

саваѳ *вж.* **саваот**

савел *ЛИ* (2) *Савел.* бы́лꙑ го нава́диль нѣ́кои чл҃кь, са́вель и҆ г҃ь на́поконь па̀кꙑ се ꙋмл҃ти́виль на того́зи са́вла 4.23.

са́вель 4.23, са́вла 4.23.

садителен *прил.* (1) *Жизнен, който е потребен за съществуването и развитието на живите организми.* защо̀ ѿпрьвень бо҃ а҆да́ма… сто́ри… и҆ тога́зи мꙋ да́рꙋва, двѐнадѣ҃ть силы д҃ше́вные, дето гы̀ и҆ма и҆ сега̀ сѣ́кыи чл҃кь. и҆ трѝ си́лы сѐ зовѫ́ть са́дителꙑны детѡ̀ сѣ̀, съсꙑ т҃ѣ ра́жда, и҆ хра́ни чл҃кь, и҆ растѐ тїа̀ си́лы и҆ сѣ́кыи добы́тꙑкь и҆ма заѣ́дно и҆ дрьвїа, защо̀ се и҆ тїѣ̑ ра́ждать. и҆ хра́нетꙑ се ѿ землѧ̀та и҆ ра́стꙋть 33.232б.

мн.: са́дителꙑны 33.232б.

садукей *м.* (1) *Садукей, член на еврейска секта по времето на Исус Христос.* и҆ кои́то и҆ма́ть сво́ето и҆ме добро̑, а҆ ра́ботата имь зла̀ и҆ лъгли́ва, та са̑ тїе катѡ̀ фарисе̑ете и҆ садꙋккѣ̑ете ѻ҆ти се тїе́ хва́лѧха и҆ и҆щѣ́ха да гы̑ хва́лѧть и҆ добро̑ и҆ме, да гы̑ зо́вьть. а҆̀ла̀ бо҃ не щѐ тьи 18.179.

мн.: *чл.* садꙋккѣ̑ете 18.179.

садя *несв.* (2) *Садя, заравям в земята семе или корен на растение, за да се развие; насаждам.* мои̑ лѣ́пы до́мѡве, и҆ мои̑ добры̀ ло́зїа и҆ мои̑ хꙋ́бавы гради́ны, защо́ се то́лꙑкова мь́чи̑ та̑ гради̑ и҆ са́дихь 31.217б; та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрь́вїа са́дени пльны сѣ̑ ро́жꙑба 32.227б.

аор.: 1ед. са́дихь 31.217б; *прич.: мин. страд. мн.:* са́дени 32.227б.

саломия *ЛИ* (4) *Саломия.* сало́мїа бѣ́ше дьщерѧ̀ і҆ѡ́сифꙋ що̀ бѣ́ше ѻ҆брꙋ́чникь бц҃и 6.41; ма́рїа роди̑ сало́мїю 3.16б; та̀ е҆ бц҃а, и҆ сало́мїа, и҆ є҆лиса́веѳь, прьвы̑ бра́тꙋ чеды 3.17.

сало́мїа 3.17, 6.41², сало́мїю 3.16б.

саломиин *прил.* (2) *Саломиин, от ЛИ Саломия.* ст҃ы̀ і҆ѡа́ннꙋ бг҃о сло́вь бѣ́ше ст҃нь зеведе̑ѡвь и҆ саломїи́нь 6.41; г҃ь на́шь і҃с х҃с, бра́ть сало́мїинь що̀ е҆ м҃ти̑ і҆ѡа́ннꙋ бг҃о сло́вꙋ 6.41.

ед.: м. сало́мїинь 6.41, саломїи́нь 6.41.

сам[1] *прил.* (68) **1.** *При лич. местоим. и същ. Сам, тъкмо назованият, точно той.* а҆̀мѝ сама̀ ты̀ бл҃вѝ радѝ г҃ѣ, и҆ да́и ми мл҃твꙋ 17.167; не кльни́ го, да и҆ тѐбѣ само́го, и҆ нѥ́го въ ѻ҆гнь

inslav

нега́симь вьри́нешь 5.40б; и҆ раз'бра́ се тога́зи това̀ чю́дное чю́до по си́ч'ки ца́ригра́дь. и҆ до само́го цр҃а 15.153; а҆ дн҃е́ска само́мꙋ гⷭ҇ꙋ пра́зн҃ꙋ́ник ꙗ да праꙁ́нꙋвамѐ чи́сто и҆ по́честно 34.248б; самы̀ грѣхоове́те щѣ́ть да ѻ҆сꙋ́деть чл҃ка 18.199; защо̀ нѝ са́мы̀ а҆́гг҃лы не мо́гоха да разꙋ́мѣють. ка́к' се въплѣ́ти та̑ станѣ̑ чл҃кь 38.286б. **2.** *Вместо лич. местоим. Изтъква лицето, което върши действието; сам, точно той.* има́ть ѿбы́чаи ца́рїе. кога̀ щѣ́ть нѣ́кого голѣ́маго чл҃ка да гостѧ́ть. не стоѭ́ть самы̀ пра̑ѣ т҃ѣ̑ да и҆́мь слꙋ́жеть а҆̀ми ѿста́веть сво́и҆ вѣ́р'ныи чл҃ци, да слꙋгꙋ́вать на ѡ҆нѣ́зи. цр҃ка трапе́за 34.248; и҆ па̀к се помо́ли҆ бл҃ци да ме наста́ви ка́то сама̀ и҆́ще 17.171б; нѝ самы̀ се ѿкли́наите, нѝ нѣ́кого наси́ла тегле́те на кле́тва 5.40б. **3.** *Само членувано при същ., които означават предел. Подчертава факта, че действието се разпространява именно до този предел; самият.* та̑ ѿи҆дѐ та гѝ посре́щна, и҆ паднѣ̑ та и҆́м' се покло́ни до сама́та земл҃ѧ̀ 31.221б; въздꙋ́хь щѡ̑ е на ѧ҆́рѣ̑ та са̑ е ѻ҆́мрьсило до самото н҃бо 31.219б. **4.** *Сам, без чужда помощ и намеса.* и҆ ре̑ ѐй а҆п҃ль. че́до тебѣ̀ дарꙋ́вамь то́йзи бл҃гть, да сѝ са́ма и҆сцѣли́шь ѻ҆ко́то 36.271; и҆ по ма́л'ко днѝ прѣста́ви се и҆ ма́ика мꙋ, и҆ погре́бе ю̀ са́мь съ свои҆ рꙋ́цѣ на чьстно̀ мѣ́сто 14.128; и҆ поидох'мѐ до врата́та цр҃ко́вны. и҆ тїе́ мꙋ се самы̀ ѿтво́риха 3.20; а҆̀мѝ засра́ми се ѻ҆́ти и҆ма́ше ты надѣ́ж'ба на на такви́зи бо́гѡ́ве. а҆̀ тїѐ не мого́ха самы̀ себѣ̀ си да сѐ и҆́збавѣть, а҆̀ми сѐ стро́шѝха 39.308. **5.** *Сам, по своя воля, по свое желание.* и҆ за̑ра̀ това̀ нѥ ѐ кри́вь бѣ̑, кога̑ чл҃кь са̑. стрꙋ́ва гр҃ѣ̑ ѻ҆́ти бѣ̑ сва́кого чл҃ка ѻ҆ста́ви на своѧ̀ во́лѧ, а҆̀ко добро̑ ѻ҆́бы́че а҆̀ко лѝ зло̀ 1.3. **6.** *Сам, без друг човек, самичък.* не пома́гат' ми слꙋ́гы не щѣ́ть да и҆́дать слѣ̑ ме́не любо́вна̑ моа̀ дрꙋжи́на, кои҆то мѐ хва́лѧха са́мого ме ѻ҆ста́виха и҆ побѣ́гнаха 31.217б; и҆ там' мѐ ѻ҆ста́виха а҆́гг҃лыте самꙋ̑. и҆ ѿстꙋ́пиха ѿ ме́не, и҆ ве́кѥ гы̀ не видѣ̑ 11.104. // *Сам, който живее без други хора, самотен.* поидоха, оу҆̀ ѡ҆нѣ́зи вдови́цꙋ що сѝ са́ма̑ сѣдѣ́ше ꙋ҆̀ е҆дна̀ кѣ́щица 5.36б. **сами от себе си.** *Сами по себе си, по своята същност.* защо̀ бѣ̑ лю́би и҆ и҆́ще да быха былѐ добры̀ и҆ ст҃ы̀ сич'кы̀ чл҃ци детѐ на свѣтѣ́ть. нѣ̑ чл҃ците защо́ гы и҆спи́тꙋва дїа́воль. та бы́вать самы̀ ѿ се́бе си и҆ добры̀ и҆ злы̀ 1.3.

ед.: *м.* са̑ 1.3, 3.21, 13.121, са́мь 1.3, 7.52б, 14.128, 19.208, 20.208б, сам' 31.215б, са́м' 31.21б, са́мь 33.235б, самъ 33.246б, само́го 3.17б, 5.40б, 12.115, 12.116б, 15.153, 21.210б, 31.221б, са́мого 18.180б, 31.217б, 35.266б, 39.318б, самого 33.247б, само́мꙋ 34.248б, 34.256; *ж.* са́ма̑ 5.36б, 18.193, 36.271², сама̑ 8.58, 15.154, 31.221, сама̀ 17.167, 17.171б, са́ма 36.271, самꙋ̑ 11.104, *чл.* сама́та 31.221б, *ср. чл.* самото 31.219б; *мн.:* самы̀ 1.3, 3.19, 3.19б², 3.20, 5.30, 5.33б, 5.40б, 11.102, 11.106б, 17.165, 18.197, 18.198, 18.199, 18.200б, 21.210, 32.225б, 34.248, 35.264б, 39.308, са́мы̀ 3.19, 3.19б, 9.70, 38.286б, самы̀ 9.60б, самы̀ 11.96, самѝ 18.206б, са́мы 36.269.

сам[II] *нареч.* (5) *Тук; на мястото, където се намира говорещото лице.* и҆ приведѣ́те ми са́мь, в҃і. те́л'ци тлѣ́сты ѿхра́нѥни и҆ зра́вы 13.122б. **и сам и там.** *Насам-натам; в различни посоки.* а҆́мѝ начѐ да быѐ мꙋ́ле́то тврѣ́дѣ. а то̑ ѿста́ви пѣ́тѧть и҆́ зе да хо́ди, и҆ са́мь и҆ та́мь 33.242; и҆ ѐv'ста́тїе дойдѐ до ѡ҆н'зи до́ль, и҆ гледа и҆ са́мь и҆ та́мь гдѐ да ми́не със' коня́того 5.28б.

са́мь 5.28б², 13.122б, 33.242, самь 33.242б.

самаранин *м.* (5) *Самарянин.* и҆ въспомени̇ стр҃ти сп҃совы, кол'ко прѣтрьпѣ̀ зарадѝ на҃. е҆дны́ го наре́коха самара́нина, и҆ лъжа прр҃ка, и҆ бѣ́сь и҆́ма ꙋ сѐбѣ̀ сѝ 12.119; и҆ раз'гнѣва́ се тврѣ́дѣ на самари́те. и҆ ѡ҆ста́ви за́конь, да сѐ не събы́рать самаранѣ́не на събо́рь, а҆̀мѝ ѿ сич'кы мѣ́ста да гы̀ и҆спѣ́ждать 14.128б; и҆ видѣ̀ мл҃ба́та ста́р'цова за ст҃ыте цр҃кви что̑ трѣ́бꙋе, и҆ ка́кь и҆ма̑ скрьбь ѿ самараны́те 14.128б.

inslav

ед.: самара́нин 12.119; *мн.:* самара́не 14.128, самаранѣне 14.128б, *чл.* самараны́те 14.128б, самари́те 14.128б.

самаранѣне *вж.* **самаранин**

самари *вж.* **самаранин**

самария *МИ* (3) *Самария.* напоконь… въ҃при се въ самарїю ца́рь а҆ха́вь и҆́мето мꙋ 11.90; гдѣ̀ вы е бо҃… какь не [по]мо́же гра́дꙋ а҆ма́ѳꙋ и҆ а҆рⷭ҇фа́ѳꙋ, и҆ семⷭ҇фа́рꙋ, и҆ самарїи 11.91.

самарїи 11.91, самарїю 11.90, сама́рїю 36.269.

само[I] *нареч.* (2) **и само и тамо.** *Насамнатам, в различни посоки.* а҆̀ валаа́мь не ви́ды а҆́гг҃ла, а҆̀ми начѐ да бі́е о҆́новà мꙋ́ле, а҆́ то̀ о҆ста́вѣ пъть, и҆ хо́ди и҆ са́мо и҆ та́мо 11.86б.

са́мо 11.86б[2].

само[II] *нареч.* (1) *Само, единствено.* защо̀ а҆ко̀ наи́дѣ дрьво̀ само̀, и҆ не́ма на нѥ́го кр҃тно писмо̀, и҆ нѣ̀ ѐ на нѥ́го напи́сано и҆́ме хв҃о. не покла́ніаме се нѥ́мꙋ 16.162б.

само̀ 16.162б.

самовластен *прил.* (3) *Самоволен, който свободно упражнява волята си.* и҆ па҃ е҆дна́кь да р҃е́мь, ка́то е бо҃ самовла́стень. сѝ р҃ѣ що́ ще а҆̀ то́й ще сто́ри. та́ка е и҆ чл҃кь самовла́стень, що ще̑ а҆̀ то́й чи́ни 38.282; а҆́гг҃ль… ꙗ҆̀кь є҆ само̀вла̑стень, и сѧ̀мⷭ҇си се вди́га и҆́ ѿбⷭ҇хо́ди съдѣ̀ съсⷭ҇во́а (!) сѝ во́лꙗ 11.82.

ед.: м. само̀вла̑стень 11.82, самовла́стень 38.282[2].

самоволен *прил.* (2) *Самоволен; който живее по своя воля, свободно.* тѣ́кⷭ҇мо ма́лⷭ҇ко пока́захⷭ҇ме̑. ка́кь є҆̀ бы́ль пои́сти́на чл҃кь самово́лень 38.284б; защо̑ чл҃кь є҆̀ самово́лѥнь сѝ р҃ѣ, тїа́ три̑те чл҃ци. сѣ́кыи по е҆́динь и҆накⷭ҇ва̀ волꙗ̀ и҆́ма̑, и҆ ко́и какⷭ҇ ще̑ така̀ чи́ны 33.238б.

ед.: м. самово́лѥнь 33.238б, самово́лень 38.284б.

самоличен *прил.* (1) *Тъждествен, равен на някого.* въз́ыде бо҃ въ вьскликнове́ни, г҃ь вь гла̑ трꙋ́бныи… и҆ па́кь да сѐ и҆зⷭ҇ꙗ̑ви на́мь да́ го ви́диме ка́кь є҆̀ самоли́чень бо҃ и҆ о҆́цꙋ. сѝ р҃ѣ, ка́кь є҆̀ самⷭ҇си то́й бо҃ 38.286б.

ед.: м. самоли́чень 38.286.

самотворен *прил.* (1) *Самотворен, ръчно изработен.* и҆ повелѣ̀ да до́несꙋ́ть ботꙋ́ше желѣ́зни, и҆ да и҆́ма и҆зьвѣ́трѣ гвоздїе само̀творны̀ и҆зьо҆́стре́ни, и҆ распалени, да свѣ́теть ка́то о҆́гⷭ҇нь 39.301б.

мн.: само̀творны̀ 39.301б.

самси *местоим. възвр. лично* (112) **I.** *Местоим.* **1.** *Означава лице, което едновременно е вършител и обект на действието; сам себе си, сам на себе си.* о҆ти са сте ꙋ҆ра́ниле самы́ си и҆ и҆зⷭ҇мамиле та вы̑ се стои̑ сега̀ да сѐ мъчите 18.201; а҆̀ми сѝ дꙋ́ма̑ сам ⷭ҇сѝ. а҆̀ко ме̑ и҆спъ́ди ца́рица нѣ́ка ме̑ и҆спъ́ди 12.117б; и҆ ре́че і҆ѡа́нн. а҆̀ко бы́хь вл҃кꙋ моего̑ х҃а хꙋли́ль. а҆̀но бых ⷭ҇ се по пра́вина самⷭ҇си о҆́сѣдиль 12.116. **II.** *Като прил.* **1.** *При съществителни и лични местоим. Подчертава вършителя на действието; точно той, а не друг; самият той.* а҆̀ зⷭ҇ъмїата́ є самⷭ҇сѝ дїаволь дѣ̑то и҆зма́мы є҆́вва вⷭ҇ ра́и 18.184б; и҆ да ка́жьть какⷭ҇ ще̑ да слѣ́зе самⷭ҇сѝ бо҃, да и҆зба́ви а҆да́ма 3.16б; самⷭ҇сѝ ца́рь послꙋ́шꙋваше го, защо̑ го ви́дѣше мꙋ́дрь и҆ разꙋме́нь 9.62; а҆̀ми бы́ва о҆́нⷭ҇зи чл҃кь ка́то самⷭ҇сѝ і҆ꙋ́да 35.266; така̀ и҆ сега̀ ты̀ са́мⷭ҇си покажи́ силꙋ̀ твою̀ и҆ на мѣнѐ слꙋ́га твое̑го 39.303; а҆̀ла̀ ни́кои не зна́еше що̀ дꙋ́ма токо̀ той самⷭ҇сѝ 18.194б. // *Вместо лично местоим. Подчертава вършителя на действието; именно той.* ра҃ꙋвайте се вы́е праве́дници заради̑ г҃ѣ. защо̑ самⷭ҇сѝ дои́дѐ да вы̑ спсѝ. и҆ възвеселѣ́те се заради ба҃. о҆́ти самⷭ҇сѝ бл҃гоизволѝ и҆ слѣзе на землꙗ 35.258; и҆ ре́че. жи̑вь г҃ь бо҃ что̑ є҆ кꙋ́пиль

inslav

ѿ ме́не ове́рь, сам҇сѝ ѐ бы́ль ст҃ыи нико́лае 15.155; а҆́ми ст҃ыи дими́трїе гото́вь помо́щникь. напра́сно сѐ ꙗ҆́вѝ, катѡ̀ ѐдна млѣ́нїа по стѣны́те ѕи́доввны. и҆ сам҇сѝ посѣ́чѐ кнѣ́ѕатого 9.72б. **2.** *Сам, при който няма друг, самичък.* и станьхь сама́си на странѣ̀ и҆ помы́слѝ, това́ се ме́не не да́ва защо́ смь таква́зи. и҆ па́к҇ се смѣ́сихь със҇ дрꙋ́гы и҆ наси́лихь да влѣ́за 17.170; и҆ прїе със҇ себѣ̀ сѝ нѣ́коѥго сщ҃енника да мꙋ̀ ли҃ур҇ги́сꙋва. защѡ̀ не щѣ́ше са́м҇сѝ да чи́ны лѵ҃ур҇гїа 14.127; затво́рень ꙋ҆ ѿна́зи ба́нꙗ, сам҇сѝ без҇ дрꙋжи́на. а҆́ми помо̀щь бж҃їа бѣ́ше при нѥ́го 9.64б; сам҇сѝ ѐ. защѡ̀ оу҆чениците нѥ́говы бѣга́ха и҆ ѿста́виха го 35.259б. **3.** *Сам, без чужда помощ.* є҆́то дѐ виде̑ѣ̀ че са̑ ѿкѣ́сна ѐди́нь ка́ми́кь ѿ ѐднà планинѣ̀ сам҇си си, та сѐ потрькалѝ нанадо́лꙋ та̑ оу҆да́ри ѻ҆́ного́зи чл҃ка 18.181; и҆ послꙋ́ша і҆ѡа́ннь мл҃бата и҆ дꙋ́мата на своа ма́ика. и҆ сѣдѣ̀ при нѥа догдѐ се и҆ прѣста́ви. и҆ погре́бе ю҆̀ сам҇сѝ съсво́и (!) рꙋ́цѣ 12.109б.

ед.: м. сам҇сѝ 3.16б, 3.17б, 5.28б², 5.33, 5.35, 5.35б, 5.38, 5.38б, 9.62, 9.62б, 9.63, 9.64б, 9.66б, 9.72б, 10.76б, 11.82б, 11.84, 11.92б, 11.93, 11.100, 11.100б, 12.109б, 12.110, 12.116, 13.121, 14.127б, 14.129б, 14.130, 15.133б², 15.134б, 15.137, 15.144, 15.148, 15.149б, 15.151, 17.173б, 18.181³, 18.184б², 18.188б, 18.194б², 18.195б, 18.199б³, 18.201б, 18.206, 31.217б, 33.233б, 33.234б, 33.235, 33.242б, 33.243б, 33.246, 33.246б, 34.248, 34.253б, 35.258², 35.259б, 35.261, 35.266б, 36.273б, 37.276, 38.286, 38.287б, 39.301, сам҇сы̑ 5.27, 5.27б, са́м҇сѝ 7.50б, 38.283б, 38.288, 39.302, 40.320, 40.323б, сам҇си 7.51б, 9.65б, 11.99б, 15.131б, 16.161, 16.162б, 17.175б, 18.181, 18.183, 18.185б, 18.192, 18.198, 33.233, 34.255, 39.297б, 39.305б, са́м҇си 9.73б, 17.172б, 31.216б, 33.247б, 39.303, 39.308б, 39.314б, са̀м҇си 11.82, сам҇сѝ 12.117б, сам҇сѝ 15.155, сам҇ си 18.183, самси 33.247, *ж.* сама̑ си 13.123б, сама́ си 17.170; *мн.:* сами́ си 18.192б, самы́ си 18.201.

самсон *ЛИ* (3) *Самсон.* и҆ за сам҇ѱо́нѣ дꙋ́маше тои́зи пр҃рькь… и҆́ то́и съ̀ди на ѐвреѐте, к҃, го́динь, та̑ на сам҇ѱо́нѣ се ма́л҇ко нѣ́що свр҃ьши 18.185.

сам҇ѱонь 18.185*, сам҇ѱо́нѣ 18.185².

самѱон *вж.* **самсон**

сапог *м.* (2) *Ботуш, вид висока обувка.* и҆зꙋ́и сапо̑гы ѿ тво́йте нѡѕѣ̀ 11.87б; и҆ тогази і҆ѡа́ннь… промѣни́ си си́ч҇кото, и҆ на нѡѕѣ̀те сѝ дрꙋ́гы сапогы 12.120.

мн.: сапо̑гы 11.87б, сапогы 12.120.

сарай[I] *МИ* (1) *Сарай.* бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ селѡ̀ сара́и и҆́мето мꙋ. ѿ плѣ́ме да́ново, и҆́мето мꙋ мано́е 11.88.

сара́и 11.88.

сарай[II] *м.* (1) *Сарай, голяма и богато обзаведена къща на големец, палат.* и҆ срѣ̑щ҇на ба́ща си и҆злѣзоваше ѿ царе́вите са́рае на ѻ҆бѣ̑дь 40.321б.

мн.: са́рае 40.321б.

саракини *вж.* **срацини**

сарасар *ЛИ* (1) *Сарасар.* а҆̀ ца́ра сенахери́ма погꙋ́биха сы́нѡвете нѥ́говы. а҆́драмелѣ̑, и҆ сараса́рь 11.91б.

сараса́рь 11.91б.

сарра *ЛИ* (6) *Сара.* авраа́мь… и҆́маше женꙋ̀. са́рра и҆́мето ѥ҆́и бѣ̀ 11.84б; роди̑ и҆ са́рра с҃на і҆саа́ка 11.84б; бѣга̑ ѿ го́спожѧ моа̀ са́рра 11.84б.

са́рра 11.84б⁵, са́р҇р[а] 13.121б.

саррин *прил.* (1) *Сарин, от ЛИ Сара.* срѣ̑щ҇нь ю҆̀ а҆рхг҃гль михаи́ль, и҆ ре̑ є҆́и. а҆га́ро са́ррына ро́бынѡ ѿкыдѣ̀ и҆́дешь, и҆ гдѐ ѿхо́ждашь 11.84б.

ед.: ж. са́ррына 11.84б.

сатана *м.* и *ж.* (4) *Сатана, дявол; зъл дух.* и҆ ре̑ мꙋ ца́рь кои́ сѝ тѝ во́йне, та сѝ така̀ чрь́нь и҆ мра́чень. и҆ дїа́вол҇ мꙋ ка́же… и҆мето моѐ вел҇завꙋ́ль… съ̀щи сатана̀ и҆ дїа́воль 37.276б; и҆ затова̑ се бѣ́ше ѻ҆на́зи са́тана тамо ꙋѳемели́ла 6.42.

ед.: са́тана 6.42, сатана̀ 37.276б, сата́на̀ 37.276б, са́танꙋ 11.84.

сбода *св.* (2) *Пробода, пробия нещо с остър предмет, набода.* и҆ пои́до́ха и҆ з҇бо́доха го сич҇кото мꙋ тѣло̑. и҆

inslav

прѣвото ко́пїе дето го̑ ѹда́ри вь ре́брата на товà мѣ́сто, като̑ и ѿ бѣ́ха проб́оле 9.66б.

сег.: 3мн. збодѣ́ть 38.299; *аор.: 3мн.* з'бо́доха 9.66б.

сбръкам *св.* (!) *Сбъркам, направя нещо нередно, сгреша.* като сѝ ѐ и пи́сано. ѧ̀ко ѹдрьжѝ чл҃кь си́ч'кыи за́конь. а̀ ѐднò раз'валѝ. сич'кото ѐ збрѣ́каль 15.154б.

форма от перф. тип: 3 ед. ѐ збрѣ́каль 15.154б.

сбръкувам *несв.* (1) *Обърквам, преча да мисли правилно.* пїа́н'ство… на хы́трыѩ (мастора̑) масториа́та и̑ забора́вѣ и̇ збрѣ́кѹва и̑ ѹмьть та̑ не мо́жать да сми́слѧть сѣ̑ рьцѣ́те сѝ как'ва̀ ра́бота да чи́нѧть 20.208б.

сег.: 3ед. збрѣ́кѹва 20.208б.

свадба *ж.* (18) *Сватба, обредно празненство при встъпване в брак.* и̇ чинѣше сва́д'ба на своà дѣ́щера 7.49б; и̇ когà по̑'ра́сте. и̇ годи́ха го за момà ѿ царе́ва рѡ́да. и̇ бы̑ ѐ́мѹ годе́ница. и̇ когà бы̑ врѣ́ме стори́ха сва́д'ба. и̇ ѹкра́сиха трапе́за и̇ вѣ́н'чаха и̇ въ цр҃ко́вь ст҃го фонифо́н'та 40.320б; и̇ зова́ха на сва́д'бата ѿногози кѹп'ца̀ и̇ ѳомâ със' нѥ́го 7.49б; на сва́д'ба сѝ зова́нь, що сѐ не ра́дѹвашь 7.50.

ед.: сва́д'ба 7.49б, 7.50, 39.309б, 40.320б, *чл.* сва́д'бата 7.49б, 7.50, 7.50б, 40.321.

свадя се *св.* (1) *Свадя се, вляза в препирня с някого, скарам се.* михаи́ль а̀рх҃ггль, кога́то се свадѝ със' дїа́вола, заради̇ мѡ̈ѵсѐовото тѣло̑. и̇ не смѣà сѹ́дь да нанесе хѹ́лень. а̑ми тѣ́к'мо р҃е. запрѣща́ет' ти г҃ь дїа́воле 11.87.

аор.: 3ед. се свадѝ 11.87.

сваждам *несв.* (1) *Сваждам, предизвиквам свада, скарвам.* пїа́н'ство на цр҃їето пѹ́ста землѧ̑та стрѹ́ва… а̑ на дрѹ́гы лю́дїе, бо́лесть и̇ сра́мота, и̇ без' поч҃ть и̇ сырома́шїа, и̇ зло̀ стрѹ́ва. бра́тїа сва́жда 20.208б.

сег.: 3ед. сва́жда 20.208б.

сваки *вж.* **въсак**

сваря *св.* (2) *Сваря, приготвя храна с варене.* и̇ закла̀ ѧ̑ре, и̇ свари́ го, и̇ ѹзѐ ѐ́ди́нь прѣсне́ць и̇ при́нось доне́се товà а̑г҃глѹ да ѧ̑дѐ 11.88; и̇ воло́вете закла̀. и̇ сварѝ пшени́цата наѐднô със' воло́вете. и̇ сто́ри слѹ́ж'ба бг҃ѹ 11.90.

аор.: 3ед. свари́ 11.88, сварѝ 11.90.

све *нареч.* (4) *Все, винаги, непрекъснато, през цялото време.* а̑ чл҃кь ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли, и̇лѝ нѣ́кой на дрѹ́гы грѣ́хѡве, нѝгдѐ не може да сѐ смирѝ а̑ми се свѐ гри́жи и̑ ме́те се и̇ трѹ́ди се и̇ днѣ̑ и̇ нощѐсь 31.220-220б; ни́гдѐ не мо́же да сѐ смирѝ и̇ да сѐ ѹ́тишѝ, догдѐ го векѥ̑ съмрѣ́ть прити́сне, све ѐ жь́день на сре́бро_лю́бїе 31.220б.

свѐ 31.215б, 31.220, свѣ̑ 31.216б, све 31.220б.

сведа *св.* (2) *Сведа, спусна нещо отгоре надолу.* и̇ ѻ̑г'нь от н҃бе́то свѐде 21.210б.

аор.: 3ед. с'вѐде 18.189, свѐде 21.210б.

свежа *св.* (13) **1.** *Вържа, съединя чрез възел краищата на нещо, завържа.* пàкь ѹ̑зѐ дрѹ́гы. т҃, жлѣ́тицы, и̇ свѣ̑за гы ѹ̑ крь́пѹ 15.135. **2.** *Вържа; завържа с връв, въже, вериги някого.* и̇ ѿвѣ́за ст҃ыи змеа́того за грь́лото 39.311; а̀ ст҃го свеза́ха ѧ̑ко 39.305б; и̇ дрѹ́гы свѣ̑заха и̇ поро́биха 39.313б; ѿхо́ждѧ̑ свѣ̑зань и̇ сѣ̑ рьцѣ и̇ със' нѡ́ѕѣ 31.217б; и̇ рѹцѣ́те мѹ́ наѿ̑пакь свѣ̑зани 4.25б.

аор.: 3ед. свѣ̑за 15.135, свѣ̑за 39.311, *3мн.* свеза́ха 39.305б, свѣ̑заха 39.313б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* свѣ̑зан' 6.44, свѣ̑зань 9.67б, 31.217б, свѣ̑зань 36.269б; *мн.:* свѣ̑зани 4.25б, 6.46², 17.175, свѣ̑заны 39.308.

свежа се *св.* (1) **език ми се свеза.** *Онемях, загубих способност да говоря.* и̇ на дрѹ́гїе се ѐзы́кь свеза̑, и̇ не мого́ха да сѐ и̇сповѣ́дать 1.8б.

аор.: 3ед. се свеза̑ 1.8б.

свезан *прич.* (2) *Като прил. Вързан, чиито краища са съединени чрез възел,*

inslav

завързан. и̑ гле́да посрѣ́ къщ'ьта, крѣ̑па свѣ̑зана 15.134б.

мин. страд.: ед.: ж. свѣ̑зана 15.134б; *мн.:* свѣ̑зани 15.135.

свет *прил.* (1112) **1.** *Свят, който съдържа божествената благодат и е обект на религиозна почит; свещен.* и̑ сщ҃е́нници и̑ влади́ци, със то́изи с҃ты̀ кр҃т' ру́ко пола́гават' 16.154б; и̑ ны́е мт҃и́вы и̑ по́стници да подаде́мъ на с҃ты̀ цр҃кви мл҃ты́нꙗ 4.26б; и̑ тиа́ му́ ка́же. мни́ ми се ѿка́кь и̑злѣ́зо̑ ѿ ст҃ыи гра́дь досе́га и̑́ма, к҃з го́динь 17.171б; съ кѵ̑парисо̑ и̑ ке́дро̑, и̑ пе́в'го̑. за́е̑дно щь̀ да просла́влѧ мѣ́сто сто́е 16.162; и̑ въ ру́цѣте си̑ дрьжѝ ст҃о́е е̑ѵ҃лїе, и̑ чьте́ го 15.141б; и̑ си́ч'ко оу̑ ца́ри гра́ плѣни́ха фре́н'ци… и̑ съсу́ды, що̑ бѣ́ха мнѡ́го цѣ́ннїи, за́е̑дно и̑ ст҃ы̀ мо́щи. и̑ си́ч'ко ѿне́соха въ ри́мь 8.58б; и̑ сега̀ покажѝ ми гдѣ̀ е̑ и̑ гво́зїето твоѐ ст҃о̀, дето е̑ было̀ със' тѣ́хь пригвозде́но ст҃о́е тѣ́ло твоѐ. да му́ сѐ покло́ни̑ и̑ да го цѣлу́ва̑, и̑ да просла́влю и̑́ме твоѐ ст҃оѐ 4.26. // *Светен, преминал през ритуала на освещаването.* а̑ми̑ вь четвры́т'кь вели́кыи ве́черь. да вълѡ́жишь във' съдець сѣ̑ ѿ ст҃о̀ причещенїе ѿ тѣ́лото и̑ ѿ крьв'ть х҃у бу́ на́шѣму 17.173; и̑ сто́ри та́мо посрѣ̑ ѿного́зи пото́ка цр҃квицу ма́лу. и̑ о̑лта́рь сѣ̑ поста́ви 14.127; поидо̑ до дове́чера, у̑ цр҃ква… що̑ е̑ бли́зу при і̑ѡр'дань. и̑ о̑мых' се и̑ лицѣ̑то и̑ ру́цѣте ѿ ст҃а вѡда̑. и причести́х' се 17.171. **2.** *Свят, който притежава божествената благодат, непорочен, правдив(за лице).* о̑ти а̑ко ту́ка помъ́чишь се зара̑ и̑́ме хв҃о. нѣ̑ на о̑н'зи свѣ́ть ст҃ѣ́ щешь да бъ́дешь, и̑ наслѣдникь ра́йскыи 1.3б; и̑ пока́а се ѿтога́зи, и̑ спа́се се, и̑ бы̑ ст҃ь. и̑ не тьк'мо то́и, а̑ми и̑ дру́жи́ната му́ си́ч'кыте… спа́соха се 6.48; защо̑ и̑ г҃ь ре́че, със' пр҃ку і̑саїю оу̑ста́та. ст҃ы̀ бу́дѣте си́ч'кы. о̑тѝ защо̑ с'мь а̑зь ст҃ь. си̑ р҃ѣ́ та́зи ду́ма ка̑. ка́кь е̑ г҃ь ст҃ь. и̑ ст҃ыи лю́дїе лю́бы 38.294; и̑ то́и̑ р҃е́. мл҃ю вы се ст҃ы̀ а̑гг҃лы. на тѣ́зи кра́сна пола́та, що е̑ на́и кра́ина, и нефел'нна келїа, да ме̑ о̑ста́вите ту́ка да прѣбыва̑ 7.53б; и̑ сега̀ послу́[ша́]и ме вл҃ко. ст҃ы́й и̑ прѣложи́ ме слу́га своѐго 39.308б; и̑ до̑идѐ си ст҃ыи ста̀р'ць въ па́лести́ны мц҃а се̑, а҃і 14.129; защо̑ б҃ь лю́би и̑ и̑́ще да быха былѐ добры̀ и̑ ст҃ы̀ сич'кы̀ чл҃ци детѡ̑ на свѣтѣ́ть. нѣ̑ чл҃ците защо́ гы и̑спи́тува дїа́воль. та бы́вать самы̑ ѿ се́бе си̑ и̑ добры̀ и̑ злы̀ 1.3. **3.** *Свети, прозвище към личното име на канонизирано лице.* и̑ таквѡ́зи доча́ка ст҃ыи е̑ѵ'ста́тїе сыром́аш'ство 5.31б; па̀кь ре́коха ст҃ыи̑ ге҃ѡ̑гїе помо́зи на́мь да излѣ́зе̑ 39.317б; и̑ ст҃ы̀и ни́кола и̑мь ре̑. и̑дѣ́те въ ѿг'нь вѣ́ч'ныи 15.140; и̑ на́поконь раз'бра̀ ст҃ыи ко́з'ма, ка́к' е̑ прїе́ль дамїань трѝте а̑и̑ца̀ 10.76б; и̑ въ е̑дна̑ но́щь а̑ви́ му́ се сты́и дими́трїе 9.71; и̑ посл҃ѣ́ т҃ѣ́ прѣѐ цар'ство грь́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь кон'стан'ти́нь сн҃ь ст҃ы́е е̑ле́ны 15.139б; и̑ прова́ждаха ст҃ую пе́т'ку със' кади́л'ници и̑ ѳамїа́нѡмь и̑ из'мѵ̑рна 8.59б; мц҃а ное́м'вр҃ї́а, к҃s. на дн҃ь ст҃го а̑ли́м'пїа стлъп'ника 39.311б. **4.** *Свят, който е свързан с християнския календар.* а̑ми̑ что̑ ны е спо̑обиль б҃ь та̑ доча́ках' ме̑ дн҃е́шныи ст҃ыи̑ д҃нь. то́й да ни̑ спо̑о́би да прѣпро́води̑ дн҃и́те наши̑ и̑ врѣ́мената ми́р'но и̑ зра́во 38.294б; и̑ на сѣ́кыи ст҃ыи пра́зн̑ик рау́ва́ме се и̑ веселим' се бл҃гочьстывы хр҃тїа́не 33.232; така̀ и̑ ны́е дне́ска да́ си попрѣпочи́не̑ ѿ постныи тру́дь, що смѐ наи̑шлѐ чт҃ныи кр҃ть посрѣ̑ ст҃ы́и пость 16.157б; защо̑ е дошь́ль то́йзи ст҃ыи дн҃ь та го̀ празн̑у́ваме и̑ сь́бор' му́ стру́ваме 39.295б. **5.** *Като същ. Светец; човек, посветил живота си на църквата и религията, а след смъртта си (обикн. мъченическа) признат за образец на християнски живот и носител на чудотворна сила.* и̑ това̀ се помо́ли ст҃ыи̑ догдѐ го затво́ри́ха въ тьмни́цата 39.301б; ко́й чю̑ и̑лѝ ко́й

inslav

ви́дѣ ѿвѣ́ка так'во́зи зна́менїе прѣчю́дно как'во́то ѐ ст҃ый стрꙋ́валь 39.309; и҆ помы́сли ст҃ыи та́мо да о҆ста́не на е҆дно̂ мѣ́сто сам'сѝ да сѝ сѐ по́сти 15.137; наꙋ́трѣ повелѣ̀ ца́рь и҆зве́доха ст҃го и҆з' тьмни́ца́та и҆ гле́да го как мꙋ̀ е стро́шена снага́та ѿ теж'кїа́ть каме́нь 39.299; и҆ дотꙋ́ка бы̑ бл҃вени̇̀ хр҃тїане ст҃мꙋ скрь̀бь що̀ поте́гли 5.35б; и҆ ца́рь раз'бра́ как'во чю́до чини лꙋ́ппь със' ѡ҆де́ждата ст҃мꙋ и҆ пꙋ́сти вои́не и҆ ѿсѣ́коха мꙋ̀ главѣ̀та 9.66б; и҆ тога́зи ками́ла то́ꙗ ч҃а дotéче. що̂ бѣ́ше побѣснѣ́ла ѿ дїа́вола. и҆ и҆сцѣли́ле бѣ́ха ю̀ ст҃ы̀. и҆ продꙋ́ма чл҃чьскыи е҆зы́кь 10.77; сла́ва тебѣ̀ х҃е бе҃, де̂то чи́нишь чюдеса. съ ст҃ыте твои̇̀ 15.154б; и҆ защо̂то е добрѣ̀... бж҃їа ра́бота да прока́зꙋвашь. и҆ на ст҃ы́те бж҃їи что сь чини́ле добрѣ̀ е и҆ по̂о́бно е ꙗ҆́сно да ка́зꙋвашь .15.132б; и҆ да́й ми да ста́на и҆ а҆́зь ѿде́снꙋю тебѣ̀ съ си́ч'кыте ст҃ы̀ что̂ са тебѣ̀ ꙋ҆го́диле ѿпрьве́нь 40.320б. **6.** *Като същ. Само ср. Нещо свято, благодат свише. Образно.* бл҃же́нь еси̇̀ е҆в'статїе... грѣ́хѡвете сѝ о҆чи́сти. и҆ о҆блѣ́че се въ ст҃о̀, и҆ просвѣти се дш҃ата твоа̀ и҆ тѣ́лото 5.30б. **7.** *Като същ. Само ср. Светото причастие.* ѿкак' сѐ причести́ ꙋ҆ цр҃ква ст҃го і҆ѡа́нна пр҃тча, кога̀ і҆ѡрда̂нь прѣми́нꙋ, ѿтога́зи векѐ не с'мь прїе́ла ꙋ҆ ме́не това̀ ст҃о̀, а҆ми̇̀ затова̀ и҆ма́мь жа́лось да се причесть̀ 17.173. **изливам кръв праведна и света.** *Проливам кръв на праведници, убивам свети хора.* докогы̀ ѿ ца́рꙋ ты̀. и҆ твои̇̀те пашїѐ. и҆ кадїѐ да чи́ните гонѥ́нїе, и҆ тѣ́йзи во́йскы, на хр҃тїане и҆ и҆щете да и҆зли́вате кры̀вь прьве́дна и҆ ст҃а̀ 39.298; **света богородица.** *Света Богородица, майката на Исус Христос, Дева Мария.* и҆ ꙗ҆ви се насы́не ст҃аа бц҃а парамона́рꙋ що̂ пазе́ше цр҃ква бц҃чна 40.321б; и҆ ре҃ на послѣ́дно врѣ́ме... да слѣ́зе и҆ да о҆́блѣче пльть̀ ѿ ст҃аа бц҃а и҆́ двца мр҃їа 38.285; и҆ ви́дѣ о҆́бра́зь ст҃ѣи бц҃и, чѐ стои̇̀ 17.170; и҆ ты̀ ст҃аа бц҃е, ты̀ ми бꙋ́ди̇̀ помо́щница 8.56б; **света гора.** *Света гора, местонахождение на най-прочутите православни манастири на Атонския полуостров.* спроти̇̀ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳон'скые, дале́чь, до̀ ѯ҃. пъ́прища. и҆́ма е҆ди́нь о҆́стровь зове́ се лꙋ́гь и҆ на то́изи о҆́стровь бѣ́ше мето̂ монасти́р'скы 11.100б; и҆ ско́чи ю҆на́ш'кыи със'ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́н'ска земл҃ѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҆ѳон'скаа гора̂ сѝ ре҃ѣ́, ста҃а гора̂ 8.59; поста́ви митрополи́те и҆ епк҃пы, свѣ́тлїи и҆ бл҃гочьстивїи със' нѥ́говы ст҃ы̀и хрисо́вꙋли. що сѣ̀ сега̀ ꙋ҆ сла́вна ла́вра ꙋ҆ ст҃ѣ̀и го́рѣ 8.59; **света София.** *Света София – название на църква.* и҆ като̂ бѣ́ше повелѣ́ль цр҃ь си́ч'ки се патрїа́р'си събра́ха, и҆ ѿтидо́ха (!) със' ца́ра на҆е́дно̂ оу҆ цр҃ква ст҃аа софїа́ 12.112; защо̂ о҆́ти бѣ́ше тога́зи съзи́даль на цр҃и_гра̑' ст҃аа софїа́. и҆ събра́ль бѣ́ше, ѿ мнѡ́го ст҃ы̀ мо́щи и҆ и҆́маше гы̑ ꙋ҆ цр҃квата ст҃ы́е софїе 9.71б; **света троица.** *Света троица, триединството на Бога.* като̂ да ре҃мь, трѝ л҃ци и҆ма̑ трѝ ли́ца̑, а҆ е҆ство е҆́дно и҆ тьк'мо сѐ ꙋ҆ това̀ оу҆по̂о́бѣва ста҃а тр҃и́ца л҃кꙋ а҆ въ дрꙋ́го ни̇̀какь 33.238б; ста҃а тр҃и́ца ѐ нейскꙋ́симаето̂ не мо́же, ꙋ҆́мь л҃чьскы̀ ни̇̀ка́кь да пости́гне да и҆спыта ка́кь ѐ 33.238; и҆ това̀ пока́зах'мѣ̂, да разꙋмѣ́ете, ка́кь ѐ ст҃аа тр҃и́ца е҆ди́нь бь̀ 38.287; **свети вечер в четвръток.** *Вечерта на Велики четвъртък, когато Исус Христос устройва тайната вечеря с учениците си.* и҆ приближи́ се ст҃ыи ве́черь вь ч҃е на таи́нь ве҃рѧ̀. и҆ ꙋ҆зѐ зо́сима ꙋ҆ ча́шꙋ ма́лꙋ ст҃о́е причеще́нїе 17.173б; **свети дар.** *В християнската обредност – светото причастие, вино с просфора (нафора) за причестяване на вярващите, символ на кръвта и плътта на Исус Христос.* и҆ ча́каи ме́не... да прїи́дꙋ да се причещь̀ ѿ ст҃ы да́рь. защо̀ ѿкак' сѐ причести́ ꙋ҆ цр҃ква ст҃го і҆ѡа́нна, пр҃тча кога̀ і҆ѡрда̂нь

inslav

прѣми́нꙋ, ѿтога́зи векѐ не с҆мь прїе́ла ꙋ ме́не товà ст҃ò 17.173; **свети дух.** *Свети дух, едно от трите лица на Бога.* и҆ ви́кнâ цàрь. и҆ си́ч҆кыи вѣрꙋ́ваме ба҃ въ и҆́ме ѻ҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а, и҆ въ стꙋ́ю тр҃и́цꙋ 39.311б; прѣмꙋдро҃ сн҃ь бж҃їи, дето è със҆ ѻ҆ц҃о сѫ́щи и҆ ѐднò. и҆ що сѐ сла́ви ра́вно със҆ ст҃го дх҃а 3.17б; и҆ ѿ дх҃а ст҃го прїе́ си́лꙋ, и҆ наꙋ́чи се си́ч҆ко бж҃твно 37.274; товà чтòто, и҆́ма въ чрѣ́вото си та ê непразна, то́ва е ѿ дх҃а ст҃гò зачѣ́ла 33.236б; а҆̀ми ные чи́ниме и҆сцѣлѥ́нїе. със҆ помощь ст҃ы́е тр҃ице ѻ҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. дето ê ѐди́нь бѣ неразде́л҆ныи 10.76б; **свети мѣста.** *Светите места; местата, свързани с живота и смъртта на Исус Христос.* и҆ тога́зи пойдѐ въ і҆ер҃ли́мь. и҆ поклони се та́мо на ст҃ы̀ мѣ́ста и҆ гро́бꙋ х҃вꙋ и҆ мѣстꙋ ст҃ые гол҆гоѳы. и҆ и҆́тномꙋ кр҃тꙋ и҆ на дрꙋ́гите ст҃ы̀ мѣ́ста кол҆кото сѣ̀ тамо 15.137; **свети тайни.** *Пресътворените по време на литургия хляб и вино в тяло и кръв Христови, с които се причестяват християните.* и҆ въ сꙋ́ботꙋ пойска ст҃ое причещенїе. и҆ причести́ се ст҃ы́ таи́нь. и҆ рѣ҃ на́поконь. г҃и вь тво́йте рꙋцѣ̀ прѣда́ва̑ дш҃ьть сѝ 14.129б; **святая светих.** *Святая светих, най-вътрешната част на църковния олтар.* и҆ въведе ю҆̀ сще́нникь вътрѣ въ ѻ҆л҆та́рь на тре́тыи сте́пень въ ста҃а ст҃ы́ 13.123б; заха́рїа… оу҆лѣ́зе въ ѻ҆л҆тарь. и҆ ѻ҆блѣ́че се вь ри́зꙋ де́то зво́ннꙋю. сѝ рѣ҃ что̀ бѣ́ше ри́за, със де́сеть зво́н҆ци ѻ҆сщѐ́ннаа въ ста҃а ст҃ы́хь и҆ по́мли се бꙋ 13.124; **свят хлѣб.** *Нафора, късче от осветен хляб, което се раздава на богомолците след литургия.* и҆ принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и҆ ѿ ло́зи тр҃и гро́зди, и҆ и҆з҆цѣдѣ́те го и҆ причестѣ́те се. защò е і҆с҃ г҃ь товà пока́заль 37.280.

ед.: м. ст҃ы́ 1.3б, 6.48, ст҃ы 1.3б, 10.78б, 14.126б, 15.135б… ст҃ыи 2.9, 5.31, 9.64, 9.68… ст҃ы̀ 2.10б, 2.13[4], 2.13б, 2.14… ст҃ыи 2.12, 2.126[3], 2.13б, 2.14… ст҃ь 4.24б[3], 7.53, 10.79б, 11.104[3]… ст҃ыи 5.35б, 6.46б[2], 15.134б, 32.225… ст҃ыи 6.43б, 9.64б, ст҃ы́ 11.99, ст҃ыи 15.132б, 15.146б, 36.271б, 38.291… ст҃ыи 15.147, ст҃ые 15.154, ст҃ы̀ 36.273, 39.311, 39.311б, 39.313б… ст҃е 36.273, ст҃ый 39.298б, 39.307б, 39.309, ст҃ыи (!) 39.302, ст҃ый 39.306, 39.306б, 39.307, 39.308… ста҃а 15.151, ста҃ 18.187б, 36.269, ст҃го 2.9, 2.13б, 2.15б, 3.17б… ст҃го 2.13б[4], 3.21, 8.56, 9.63… ст҃ого 5.27, ст҃го 6.41, 9.60б, ст҃гó 7.49, 9.69б, 9.70, 9.71б, ст҃го 9.61б, ст҃гò 33.236б, ста҃го 39.295, ст҃мꙋ 1.4б, 2.14[2], 2.14б, 5.32… ст҃мꙋ 2.11, 2.14, 5.32, 5.33б… ст҃мꙋ 9.68б, 11.100, ст҃мꙋ́ 10.77б, 15.155б, ст҃о́мꙋ 15.13б, 39.311б, ст҃мꙋ̀ 15.136б, ст҃ый̑ 2.11б, 32.226б, 36.272, 39.298, ст҃ы́мь 6.43, 15.150б, *ж.* ста҃ 1.4б, 12.110б, 16.163, 17.171… ста҃ 1.7б, ста҃а 7.51б, 8.55[2], 8.55б, 8.56… ста҃ 9.61, 15.156, 17.166б, 17.167… ста҃а̑ 16.160, ста҃а 34.255б, ст҃ꙋю 8.59б, 11.100, 14.127б, 39.309, ст҃оу́ю 13.123б[2], ст҃ꙋю 13.123б, ст҃ꙋю 39.311б, ст҃ѣи 8.57б, 17.170, 17.172, ст҃ѣи 8.58[2], 8.59[2], 8.60, 15.150б, стѣи̑ 8.59, ст҃ы́е 9.62, 9.71б, 10.76б, 15.139б… ст҃ые 35.260б, ста҃ѧ 35.266, 38.284б, 38.285, ст҃еи̑ 37.380б, *ср.* ст҃ое 1.3, 5.39, 8.59б, 9.61… ст҃оé 1.4, ст҃ò 4.26[2], 5.30б, 16.158, 17.173… ст҃о́е 4.26, 5.30б, 6.46б, 8.58… ст҃оѐ 4.26, 8.57, 8.57б, 35.266б, ст҃о 4.26, 8.57б, 11.87б, 17.170б… ст҃ôе 8.57б, ст҃ôе 34.249б, 40.323; *мн.:* ст҃ы́ 1.3, 10.78б, 12.111б, 12.119б… ст҃ыи 1.3б, 1.4, 5.39б, 6.47… ст҃ы́и 1.7б, ст҃ы̀ 4.26б, 7.53б, 8.58б, 9.61б… ст҃їи 5.37б, 10.76, 10.78, 15.141б… ст҃ый̑ 7.54, 8.59, 33.239, ст҃ы́е 8.57, 8.59, 11.84, 11.100… ст҃ые 9.75, 15.136б, 20.209б[2], 34.254, ст҃ы́ 10.77б, 20.209б, ст҃ые 11.103, ст҃ы 12.112б, 18.198б, 34.254, ст҃ыѐ 34.255б, ст҃ыхь 2.9, 13.124, 15.144, 17.174б, ст҃ы́ 8.58б, 9.71б, 10.76[2], 11.99б… ст҃ых҆ 9.67б, ст҃ыхь (!) 9.75, ст҃ы́хь 11.81, 17.175б, 33.232, ст҃ы́мь 10.77, 10.77б, 10.78б, ст҃ы̑ 10.77б, 10.79, ст҃мꙋ́ (!) 35.263, *чл.* ст҃ыте 1.3б, 14.128б, 15.154б, 18.197, ст҃ы́те 3.20[2], 10.77б, 11.106, 14.128б… ст҃їи́те 5.40, ст҃ыите 9.75б; *дв.:* ста҃ 10.77.

светец *м.* (11) *Светец; лице, канонизирано след смъртта си от християнската църква, на което се отдава религиозна почит; светия.* и҆ та́мо да сѐ спо́обѝ на цр҃тво нб҃ное. дѐто са си́ч҆кы ст҃цїи 39.319б; а҆̀ми да притечѣ́ме в҆ чер҆кова… замь да прїѥ́мнѣ̑ добро̀ ѿ того́зи ст҃ца̀ дето го пра́знꙋваме 39.295; та̑ щѣ̑ да послꙋ́шаме бж҃твны дꙋ́мы. и҆

inslav

ѿ тѣ̑ да позна́ѥ̑ кой ѐ то́йзи ст҃е́ць дѣ̑то щѥ̑ да го пра́знꙋвамѐ. дне̑ 39.295б.

ед.: ст҃е́ць 18.186, 39.295б, ст҃ца̀ 39.295; *мн.:* ст҃ц҃ѝи 9.61, ст҃ц҃ѝи 18.200, 32.226, 32.228, 39.295б, ст҃ьци 32.227, ст҃ц҃ѝи 39.319б, *зв.* ст҃ьче 15.144б.

светилище *ср.* (2) *Светилище, най-вътрешната част на олтара.* тѝ стои́шь тꙋ́ка при ѻл҃та́рь г҃нь. и҆ влѣзѝ въ́трѣ въ ст҃и́лище и҆ по́мл҃и се бꙋ̀, за нѥ̑а, и҆ что̑ ти́ ще пока́за бг҃ъ... и҆ сътво́ри така̀ заха́рїа и҆ оу҆лѣ́зе въ ѻл҃та́рь... и҆ по́мл҃и се бꙋ̀ заха́рїа за нѥ̑ю 13.123б; и҆ вни́де заха́рїа въ ст҃и́лище и҆ по́мл҃и се бꙋ̀ 13.124б.

ед.: ст҃и́лище 13.123б, 13.124б.

светиня *ж.* (1) **твоя светиня.** *Учтиво название на уважаван човек.* и҆ тїѐ като го̀ ви́дѣха че ѐ ст҃ль и҆ ста́рець. станъха на нѡѕѣ̑. и҆ ре́коше мꙋ̀ смѣре́нно. ра́бы цр҃е́вы и҆ на тво́а ст҃ы́ня̇ смѐ ра́бы 15.143.

ед.: ст҃ы́ня̇ 15.143.

светител *м.* (5) *Светител, висш духовник.* и҆ прпⷣбны ст҃лѥ, пасты́ре и҆ ꙋ҆чи́телѥ... просвѣ̑тиха като̑ свѣти́ла на то́изи свѣ̑ть 15.132; а҆̑мѝ и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го ст҃лѥ и҆ клири́цы прѣлѣ̑стюваше 15.140б; прїимѣ̑те бра́тїе ва́ше̑го досто́инаго пасти́ра... и҆ прїимѣ̑те подаре́наго ѿ ба̑, ва́шего чл҃ка и҆ ꙋ҆чи̑теля̇. и҆ на оу҆тре̑ го поста́више, и҆ рꙋ́ко̀ поло́жише да ѐ ст҃ль на ѡ҆́нѣзи прѣсто́ль 15.138б.

ед.: ст҃ль 15.138б, 15.143, ст҃ля̇ 15.149б; *мн.:* ст҃лѥ 15.132, 15.140б.

свещеник *м.* (1) *Свещеник; духовник, който служи в църква и извършва различни обреди; поп.* и҆ ѡ҆ста́ви и҆́мь и҆́ра, да и҆́мь ѐ є҆пⷭ҇пь. и҆ ѿ тѣ́хь и҆́мь поста́ви сщ҃е́нницы и҆ дїа́коны 36.273б.

мн.: сщ҃е́нницы 36.273б.

свидя се *несв.* (1) **свиди ми се.** *Свиди ми се, не ми се иска да дам нещо на някого.* и҆ ѻ҆́новѐ разꙋ́мное дрѣ́во, и҆ чюстѣ́вно, и҆ мысльно и҆ бѣ̑ нѐ поса́де него̀ за́ зло̀. и҆лѝ се свидѣ́ше бꙋ̀ за нѥ̑го. и҆ забра́ни а҆́да́мꙋ да не ꙗ҆де ѿ нѥ̑го 33.234б.

имперф.: *3 ед.* се свидѣ́ше 33.234б.

свиня *ж.* (3) *Свиня; домашно животно, което се угоява за месо и мазнина.* и҆ да сѐ не ѻ҆пи́ваме като̑ свинѥ, и҆лѝ да се прѣѩ҆́демѐ като̑ ди́вы звѣ́рове 15.156б; тогѝва щѣ̑ть да въскр҃на́ть тїа́ нехар҃ны́те лю́дїе, кои́то се са ѻ҆лѣнѣ́вале и҆ спа́ле са като̑ сви́нїе 18.197. **дива свиня.** *Дива свиня, глиган.* злѣ̑ на тїа́... кои́то... сѐ ѻ҆бы́ѩдать и҆ ѻ҆пи́вать, и҆ самы̑ се́бѣ сѝ забора́вѣть като̑ ди́вы сви́нїе 18.198.

мн.: свинѥ 15.156б, сви́нїе 18.197, 18.198.

свирец *м.* (1) *Свирец; лице, което свири на някакъв музикален инструмент; свирач.* злѣ̑ на тїа́ тогѝва кои́то пїа́ть ви́но съ с҆вир҃цїи и҆ със҆ ты́пане, та сѐ ѻ҆бы́ѩдать и҆ ѻ҆пи́вать, и҆ самы̑ се́бѣ сѝ забора́вѣть като̑ ди́вы сви́нїе 18.198.

мн.: с҆вир҃цїи 18.198.

свирка *ж.* (1) *Свирка; малък музикален инструмент, на който се свири чрез духане.* ѿ го́рѣ и҆ те́ж҆ко кои́то пїа́ть ви́но съ̑ тьпа́не и҆ сви́р҃кы. а҆̑ бж҃ї̑а рабо́та не та́чать 39.318.

мн.: сви́р҃кы 39.318.

свирня *ж.* (3) *Свирня, свирене с музикален инструмент.* и҆ гдѐ ви́дѣше и҆гры̑, и҆ смѣ̑ и҆ свир҃ны̑... а҆̑ то́и това̀ ненави́дѣше 15.133; да чи́ни̑ като ѐ бꙋ̀ оу҆го́дно... нѣ̑... да праз̑нꙋва́ме със҆ви́р҃ны (!) и҆ със҆ и҆гры̑. и҆ пѣ́сны дїа̑вол҃скы 11.106.

мн.: с҆ви́р҃ны 11.106, свир҃ны̑ 15.133, сви́рни̑ 38.293б.

свиря *несв.* (1) *Свиря, изпълнявам мелодия с музикален инструмент.* г҃пда́рь и҆ сꙋ́дїа... чинѣ̑ше сва́д҆ба... и҆ нѣ̑коа жена̑ детѝ̑ сви́рѣха, та̀ бѣ̑ше видѣ́ла и҆ чю́ла 7.50.

имперф.: *3мн.* сви́рѣха 7.50.

inslav

свобода *ж.* (1) *Свобода, отсъствие на робство и потисничество, независимост.* и̑ поръга́нь бы̑ х҃с. да на̑, почьтѐ и̑ заꙋ́шень бы̑ с плесница да подадѐ на́мь сво́бодь 35.258б.

ед.: сво́бодь 35.258б.

свободен *прил.* (1) *Свободен, който е избавен от нещо лошо, освободен.* г҃и г҃и о҃ц҃а нашего̑ николы. дѐто оу҃па́зи и̑ свобо́ди ѿ гор'ка съмрьть трѝте мꙋ́жїе вь мирѐи. ты̀ сам'си̑ и̑ на̑ сво́бодни сторѝ ѿ това̀ ѻ҆клеветанїе что̑ е напа́днъло на на̑ 15.148.

мн.: сво́бодни 15.148.

свободя *св.* (5) *Освободя, направя някого свободен, избавя.* си́ч'ко това̀ бы̑ заради̑ на́ше сп҃сенїе, да и̑зва́ди и̑ да свободи̑ на̑ ѿ гор'кыго и̑ тьмнаго а҃да 35.259; и̑ да зна́ете ѻ҆н'зи а҃рхїерѐи нико́лае ва̑ свободы̀ ѿ съмрьть въ д҃не́шныи д҃нь 15.149.

сег.: 3ед. свободи̑ 35.259; *аор.: 3ед.* свобо́ди 15.148, свободы̀ 15.149; *форми от перф. тип: 2ед.* си̑ свободи́ль 15.146б, *3ед.* ѐ свободи́ль 15.148.

свободя се *св.* (2) *Освободя се, стана свободен, избавя се.* зара̑ї това̀ ꙋ҆ми́ра ч҃лкь, о҃ти да сѐ свободи̑ ѿ гр҃ѣ, и̑ ѿ скрьбь 38.284.

сег.: 3ед. сѐ свободи̑ 38.284; *форма от перф. тип: 2мн.* съ сте свободи́ле 35.257б.

свобождение *ср.* (1) *Освобождение, избавление от нещо лошо, спасение.* а̑ми̑ и̑ щото̑ бѣ́ха ѿ вѣ́ка мрьтвыте и̑ тїе прїе́ха свобожде́нїе 35.259.

ед.: свобожде́нїе 35.259.

сводя *несв.* (1) *Свалям, правя нещо да слезе отгоре надолу, спускам.* кога́ си ѻ҆ста́вишь рꙋ́ката на челѡ̑то, и̑ па̀кь сво́димь ю̀ на ср҃цето. това́ ще да рѐче. ка́кь г҃ь на́шь і҃с х҃с с҃нь бж҃їи… слѣ́зе ѿ н҃бето до́лꙋ на́ земл҃а да спасѝ на̑ 16.160.

сег.: 1мн. сво́димь 16.160.

свой *мест. възвр. притеж.* (391) **1.** *Свой, който принадлежи на лицето или предмета – вършител на действието.* ви́дѣ бг҃ъ чѐ са ч҃лкь не оставл҃а ѿ свои́те злинїи 33.247; корабникь нѣ́кои напл̾ни кора́бь свои̑ със' пшени́цꙋ 9.69б; а̑ми̑ защо̑ си̑ сам'си̑ сега̀ погꙋби поче́сть своа̀. поско́рꙋ да и̑дешь ѿтꙋ́ка да сѐ не ли́шишь и̑ ѿ живо́ть свои̑ 33.243б; и̑ сѣ́кыи спроти̑ сво́ать трꙋ́дь… тѣ́и ще да прїи́ме почѣ́ть и̑ вѣ́н'ць ѿ рꙋ́кы г҃нѥ 32.228б; и̑ вы́е да ѡ҆жи́дате сво́ꙗ съмрьть 16.159; и̑ земл҃ата да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й 11.107; и̑ ка́менїе раз'па́де се позна̀ тво́р'ца сво̑его 35.261б; като̑ и̑ с҃ты̀ і҆ѡа́ннь бг҃о сло́вь дꙋ́ма на своа́та кнїга та̑ ре̑ 18.190б. **2.** *Свой, рожден, същински (за баща, майка, син, дъщеря, брат, сестра).* и̑ не тꙋ́ко̑ баща̑ свое́го и̑ ма́йка да почи́ташь и̑ поста́рїат' си бра́ть да почиташь нѣ̑ и̑ родни́ната си сич'ките 1.5; зна́ешь г҃и ѻ҆ти ѐ станѣ́ль баща̀ на с҃на… и̑ майка на дѣ́щерѧ своа̀ и̑ дѣ́щерь на ма́ика своа̀ 32.224; ѿ добра̀ рѡ́да и̑ че́да добры̑ и̑з'ла́зеть и прили́чны на роди́телѥ свои̑ 5.28б; бг҃ъ да вы̑ прости̑ бра́тїа тои́зи гр҃ѣ̑ чѐ клевети́хтѐ бра́та своѐго на пра́вда 3.21; зара̑ това́ се раз'срѣ́жда на на̑. и̑ оу҃ка́рꙋва ни̑ като̑ баща̑ своѐ че́до 1.4; бо́ле тї е и̑ дѣца́та свои̑ да продаде́шь 1.3б. **3.** *Свой, който е близък.* да́нь сѣ́ди на свои́те людїе ѻ҆ти сѣ̑ е̑ди́нь е̑зыкь и̑ е̑ди́нь ко́рень въ цр҃твото си̑ 18.184б; за́конь и҃ма́ть ца́рїе… кога щѣ́ть да и̑дать на во́искꙋ а̑ тїѐ прьвѣ̀нь поу́снать свои̑ лю́дїе та ѿидать въ ѻ҆нїа́ гра́дове къдѣто щѐ да поми́не ца́рь 18.177; и̑ пꙋсти̑ свои̑ вѣ́р'ныи ч҃лци да по́идꙋть въ солꙋ́нь 9.71б. **4.** *Като същ. Близък човек, ближен, сродник.* і҆ѡ́вь и҃маше свои̑ и̑ ꙋ҆тѣша́ваха го а̑ ме́не ко́и да оутѣши̑ 5.33; и̑ на́покон' си̑ цѣлꙋ́ва сво́йте и̑ прости́ се 15.152; това̀ като̑ чю̑ п҃рь. и̑ сѣ́каше че е̑ и҃сти́на защо̑ си вѣ́рꙋваше е̑вла́вїа сво́й мꙋ бѣ́ше 15.146. **5.** *Като същ. Само ср. Своето, собственото.*

inslav

а҃ ѿна́зи вдови́ца… не щѣ́ше да ꙋ҃зме дрꙋ́го. а҃ми сѝ и҃ще сво́ето 12.113. **главу свою положа.** *Заложа си главата, рискувам си живота за някого.* и҆ бра́тъ мꙋ ре҃. ца́рꙋ, а҃зь те́бе виде́ѣ и҆ чю́, като сѐ о҆бѣща̀ да даде́шь ѿ ца́рство́то сѝ полови́на, заради̇̀ мо́и живо́ть. и҆ ца̀рь ре҃. нѣ̀ до по́ль цр҃тво́то ми, да да̑, а҃ми̇̀ и҆ главꙋ̀ свою̀ за те́бѣ щѣ̀ поло́жи 7.54; **до живота своего.** *Докрая на живота си, до живот.* праве́днь мꙋ́жь си́чькы д҃нь ми́лꙋва и҆ дава. сїр҃ѣ́. си́чькь д҃ни до живо́та своѐго, мл҃ти́нꙗ и҆ добро̑ чи́ны 38.294; и҆ ѿбѣща́ха се бꙋ̀, до живо́та своѐго ѐди́нь дрꙋ́гы, да се не смѣ́сѧть наѐднò да сѝ тѣлото́ ѿскврьнѧть 7.51; **за своя глава.** *В себе си.* пази́ се ни́какь ни̇̀когы̀ да се не клье́шь ни̇̀ въ ст҃ое є҃вл҃їе ни̇̀ въ цр҃ква ни̇̀ въ дрꙋ́го нѣ́що… ни́то за своа̀ гла̑ кльни се 1.3; **кръв своя излея.** *Прѧлея кръвта си, пожертвам живота си заради някого или нещо.* и҆ сторѝ това̀ что ти̇̀ повелѣ́хъмѐ, и҆ недѣ́и потаѝ. что ты̀ е да́дено дарь ѿ б҃а да сѐ ꙋ҆твръде́ть нѥ́говыте лю́дїе със҃ тво́а наꙋ́ка. дѐто си е заради̇̀ т҃ѣ̀ кръ́вь своа и҆зліа́ль да гы̀ спасѐ ѿ пре҃льсть 12.110б; такви́зи бѣ́хꙋ и҆ мн҃ици, дето си и҆зліа́ха крьвъ́ть за любо́вь х҃вꙋ 16.159. **на свой ум.** *Самостоятелно.* а҃ пр҃рькь данїи́ль разꙋмѣ́ль на сво́и ꙋ҃мь 18.181б; **на (от) своя воля.** *Според собствените си желания, както ми се иска.* ѿ злѣ̀ на тїа́ жены̀ вь тозѝ врѣ́ме кои̇̀то нѣ̀ сѣ̀ праꙁны̀ та̑ не мо́же да хо́ди, на сво́а во́лꙗ къдѣ̀ ще̑ са́ма̑ 18.193; и҆ създа́де бъ҃ а҃да́ма, и҆ о҆ста́ви го на сво́а во́лꙗ да бъ́де. тькмо ѐди́нѣ̀ за́повѣдь мꙋ зарача̀ да ю̀ дрьжѝ 33.246; и҆ щѣ́ть да хо́дѣть сѣ́кыи ко́й какъ ще́ на сво́а волꙗ и҆ не щѣ́ть да сѐ слꙋ́шать ни̇̀кои ни̇̀кого 18.179б; а҃ми потьпъ́ка си́чько… тькмо да и҆мь сто́ри по во́лꙗ а҃ми̇̀ па̀кь не смѣа̀ безъ повелѣ́нїе цр҃ево да сто́ри ѿ сво́а во́лꙗ 15.145б; **на своя глава.** *На себе си.* видишъ ли ка́кь дꙋ́ма г҃ь по коне́ць дꙋ́мата сѝ… а҆ко щѐ нѣ́кои да до́йде слѣдь ме́не като да ре҃мь. нѐ насилꙋ́вамь ни̇̀ срь́димь а҆ми̇̀ ѐ сѣ́кыи чл҃ки ца́рь на сво́ꙗ гла́ва̑. сѣ́кыи сѝ вла́да на сво́и ꙋ҃мь 16.158; **при живот свой.** *По време на своя живот.* и҆ тїа чю́деса, и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го что̑ е сто́риль при животь сво́й бл҃ве́ни хр҃тїа́не 15.150; **с воля своя.** *По своя воля, доброволно.* и҆ пакь̀ със҃ во́лꙗ своа̀ ради̇̀ на̑ постра́ и҆ распе́тъ се 15.132; **свое мѣсто.** ***а)*** *Родно място.* и҆ ст҃ыи нико́лае мнѡ́го и҆́мь дꙋма̑… и҆ ѿпꙋ́сти гы да сѝ и҆́дꙋть на своѐ мѣ́сто с ми́ро̑ 15.137б; и҆ ста́нѣ̀ валаа́мь̀ и҆ о҆тиде сѝ на своѐ мѣ́сто 33.243б; и҆ ѿнази страна̀ ѳета́лїиска и҆ солꙋ́нь щѣше да погыне ѿ гла́дь . а҃ми̇̀ вели́кыи ст҃ыи дими́трїе… не о҆ста́ви мѣ́сто свое́ да сѐ разъвали́ 9.69б; и҆ прово́ди го да сѝ по́йде на своѐ мѣ́сто въ а҆фри́гїю 9.68б. ***б)*** *Собствен дом.* дойде врѣ́ме да ро́ди дв҃ца м҃рїа млад̑нъца и҆ защо̑ не и҆́махꙋ та́мо своѐ мѣ́сто… оу҃лѣзоше въ пе́щерꙋ 33.237; **своя дума.** *Собствено мнение.* и҆ събра́ше се си́чькы є҆пк҃пы и клири́кы… и҆ си́чьки ре́коше по́редо̑ сво́а дꙋ́ма 15.138; и҆ поче́хꙋ да дꙋ́мать по́редо̑ вл҃цыте сѣ́кыи своа̀ дꙋ́ма 15.141; **своя земля.** *Родно място.* и҆ наоу҃трѣ̀ станѣ̀ ѿнъзи кне́ѕь… и҆ като сѝ пойдѐ на сво́а землꙗ̀ и҆ напра́ви и҆ та́мо цр҃ква ст҃мꙋ дими́трїю 9.67.

ед.: м. сво́й 1.7, 3.17, 5.40б, 9.66, 9.69, 10.77б, 11.87, 11.93, 11.107, 11.108б, 12.118, 12.120б, 13.122б², 15.135, 15.146, 15.150, 16.158, 16.158б³, 16.159, 17.164б, 18.185б, 18.190б, 32.231, 33.246, 37.274, 39.302, свои̇̀ 5.29б, 8.56, 9.69б, 11.97б, 11.107б, 11.108, 12.119б, 13.121, 15.139б, 15.141, 15.142, 15.152б, 16.158, 33.236б², 33.243б, 38.290б, 38.286б, 39.297б, 39.299б, 39.314б, 39.315, 40.323, свой 5.34б, 9.65б, 31.221б², сво́й 7.54б, 16.158, 17.174б, свои̇̀ 9.65б, сво̀и 11.85б, сво̀й 14.129б, свои 15.131б, 39.317, сво́и 16.158, 18.181б, 31.221, 31.221б, 31.222, сво́й 31.219б, *вин.:* своѐго 1.5, 1.5б, своѐго 1.5, 1.6, 3.17, 3.21, 5.40б, 6.47б, 7.51, 7.51б, 11.85³, 11.85б⁵, 11.88б, 11.89, 11.93, 12.119, 13.121, 13.121б, 13.124б, 13.125, 14.127б, 14.128, 14.130б,

inslav

15.133, 15.151, 18.197², 18.198⁴, 21.210, 31.222б, 32.224, 32.231, 33.240, 35.258б, 35.261б, 36.262б, 35.263², 35.264, 37.281, 38.288, 38.294, 39.29б, 39.308б, 39.310б, 39.314, 40.323б, своѐго 11.82, своѐго 15.151, своѐго 37.278, своѐго 39.298, *дат.:* своѐмꙋ 1.6, 2.9, 11.85б, 11.92б, 18.184б, 18.198, 18.198б, 31.217, 32.224², 32.227, 33.235², 33.23б, 39.315, 40.321, своѐмꙋ 18.198б, 39.314, *чл.* сво́ать 18.185б, 32.228б, сво́ать 18.197б, 32.227, сво́атѥ 18.199, *ж.* своѧ 1.3, своѧ 1.3², 1.7, 1.7б, 3.21, 5.34², 7.49б, 7.50б, 9.63, 9.63б, 9.68б, 9.73б, 11.105, 14.128, 15.132, 15.141, 15.150б², 17.165б, 17.174б², 18.179б, 18.188, 18.189, 18.194б, 18.201б, 31.217, 31.217б, 31.219, 31.219б², 32.223б, 32.224², 32.228, 32.231, 33.235, 33.242б, 33.243б, 33.245б, 38.282б, 39.295б, 40.320б, 40.323б, своѧ 1.7, своѐ (!) 3.20, сво́а 9.67б, 11.83б, 11.86б, 11.90б, 11.107б, 14.129б, 15.132, 15.138, 15.142, 15.145б, 18.179б, 18.193, 33.24б, съсѣво́а (!) 11.82, своа 12.109б, 12.110б, сво́а 15.151, сво́ꙗ 16.158, 16.159, 17.164б, своѭ 1.7б, 5.28, 5.28б, 5.29б, 5.30б, 5.31б, 7.54, 10.77, 11.84б, 11.87б, 11.98, 13.124б, 14.129б, 20.208б, 31.220б, 33.236б, 38.288, 39.305б, 39.309, своѭ 11.97, своеѭ 34.252б, *чл.* своѧта 1.7б, сво́ата 1.7б, 18.185б, 18.190б, 18.191, 18.198, 38.282б, 40.321, сво́ата 13.121б, 15.140б, 18.186, 18.191, 34.255, 39.296б, 39.305, сво́ꙗта 14.129б, *ср.* своѐ 1.4, 2.14б, 3.16б, 3.20б, 5.30, 5.31б, 6.47, 9.65, 9.66, 9.68, 9.68б, 9.69б, 9.70, 9.74б, 9.75б, 11.85, 11.86б, 11.93б, 11.107, 13.122, 14.127б, 15.137б, 18.191, 18.195б, 31.215, 31.217б, 32.226, 32.229б, 33.235, 33.237, 33.237б, 33.243б, 33.246б, 35.266б, 39.298, 39.310б, свое 11.87б, 15.137, 32.231б, сво́ѐ 11.96, сво́е 33.237б, своѐ 33.247б, *вин.:* своѐго 16.161, 31.217б, 38.289, сво́его 18.194, *чл.* сво́ето 8.57, 12.109б, 12.113, 15.132б, 15.137², 18.179, 33.236б, 33.247б, 35.265, своѐто 33.235, своѐто 35.266б, 38.290, 40.320б; *мн.:* своѝ 1.3б, 1.6б, 5.28б, 5.33, 5.34, 8.55б, 8.57, 9.60б, 9.68б, 9.69б, 9.71б, 11.85, 11.95, 11.106б, 12.110б, 12.112, 13.122б, 14.128, 14.129, 15.140, 16.161б, 18.177, 21.211, 32.225б, 32.228, 32.229, 33.237, 36.267, 38.287б, 38.288², 38.292, 39.304б, 39.308б, 39.313, 40.321, 40.323, 40.323б, своѐ 3.17б, 15.155, 16.161б, 39.304б, 39.313, сво́й 8.60, сво́и 11.108, 12.109б, сво́й 34.248, свой 16.161, 31.220, *чл.* сво́ите 4.21б, 12.120, 15.140б, 15.149, 16.163, сво́йте 14.130, 15.142, 15.152, 16.158б², 33.239б, 33.246б², 34.250, 38.283, свойте 15.140б, 18.190, сѣво́йте 15.149б, 17.173, свойте 18.184б, 31.222б, 33.247², свойте 18.191б, 18.195б.

свойство *ср.* (2) *Свойство, отличителен белег на нещо или някого, качество.* а̑ пльть и̑ма свои́ство и̑накѣ́во. защо̑ пльть сѐ ви́ды и̑ пофаща́ се и̑ дръжи́ се и̑ не мо́же да бꙋ́де на мно̑го мѣ́ста тькѣ́мо бы́ва на е̑дно̑ мѣ́сто 34.251; и̑ что е̑ ꙋ̑ нѥ́го бж̑ї́е свои́ство та̑ е̑ непости́жи̑, си̑ рѣ̑ не може ни́кои нѥ́гово бж̑тво разꙋ́мѣ̑ 34.251.

ед.: свои́ство 34.251².

свръша *св.* (2) *Свърша, извърша нещо докрай, завърша.* ѿкога́то си̑ свръ́шиха о̑нїа́ лю́дїе ра́ботата ѿ ба̑ пꙋ́снати, щото и̑ бѣ́ше зарь́чано, да ре̑мь 18.186б; а̑ми̑ вы̑ се млѣ… да послꙋ́шате па́кь о̑ще ма́лѣко що̑ ще̑ да вы̑ казꙋва̑ чю́деса що е̑ стрꙋ́валь ст̑ый вели́ко мн̑никь гео̑гїе. и̑ тогива да свръ́ша дꙋми́те ст̑мꙋ 39.309.

сег.: 1ед. свръ́ша 39.309; *аор.: 3мн.* свръ́шиха 18.186б.

свръша се *св.* (17) **1.** *Свърша се, престана да съществувам, стигна до своя край.* то́и зна́е кога́ ще да сѐ свръ́ши свѣ́ть 18.183; пр̑рк̑ь о̑сїе дꙋ́ма какѣ́ ще̑ да сѐ свръ́ши свѣ́тьть 18.178; та ще̑ скоро да сѐ свръ́ши нѥ́говото. цр̑тво томꙋ́ва а̑нѣтыхрі́стꙋ 18.194б. **2.** *Изпълня се, осъществя се, свърша се.* и̑ не каза́хѣ ли̑ а̑зь ва́мь, ще да до́иде сл̑ѣ́ ме́не пр̑р̑ь голѣ́мь. ко́й чл̑ь нѥ́го не послꙋ́ша, и̑ рече́ти мꙋ не прїе́ма, то́ꙗ чл̑ь ще̑ да сѐ мь́чи на тозѝ врѣ́ме. е̑то де сѣ̑ свръ́ши на ва̑ мо́ата дꙋ́ма 18.201.

сег.: 3ед. се свръ́ши 18.180б; *аор.: 3ед.* се свръ́ши 18.185, сѣ̑ свръ́ши 18.201; *бъд.: 3ед.* ще̑ да сѐ свръ́ши 18.177б, 18.178², 18.184, ще̑ да сѐ свръ́ши 18.177б, 18.183б, 18.184, 18.194б, ще да сѐ свръ́ши 18.179², 18.183², 18.183б, ще да сѐ свръ́ши 18.183.

свръшение *ср.* (1) *Свършване, край на нещо.* та̑ щь́ть да бь́дать бо́иѡ̑ве… и̑ мо́рове, и̑ бо́лести е̑да тогива да знае́те че̑ е бли́зꙋ свръ́ш[енїе] (!) на свѣть́ть 18.184.

ед.: свръ́ш[енїе] (!) 18.184.

inslav

свръшувам се *несв.* (1) *Свършвам се, стигам до своя край.* ѿкокáто (!) щьть да сѐ свръ́шꙋвать, г҃, годи́нь и̇ полови́на, та щѐ скоро да сѐ свръ́ши нѥ́говото. цр҃тво томꙋ́ва а̇нтыхрі́стꙋ 18.194б.

бъд.: 3мн. щьть да сѐ свръ́шꙋвать 18.194б.

свѣдѣтелствует *от стб.* **свѣдѣтельствовати** *несв.* (1) *Свидетелствам, потвърждавам нещо като очевидец.* а̇п҃ль па́влъ свѣ̑телствꙋетъ ѻ̃ се́мъ 33.246б.

сег.: 3ед. свѣ̑телствꙋетъ 33.246б.

свѣня се *несв.* (1) *Свеня се, изпитвам свян, срамувам се от нещо.* тькмо мꙋ ре̑. ѿ разꙋ́мно дрь́во да сѐ чю́ва, и̇ да сѐ свѣ́ни ѿ нѥ́го 38.282б.

сег.: 3ед. сѐ свѣ́ни 38.282б.

свѣт[1] *м.* (204) **1.** *Свят; съвкупност от всичко, което съществува; цялата материална действителност; мир, вселена.* ты̀ є̀си̇ бь҃ си́лныи... ты̀ є̀си̇ напра́виль си́чки свѣ́ть ѿнапрѣ̑ и досега̀... а̇́гг҃лы и а̇́рхг҃лы и̇ си́чкы нб҃ные воєводы. ѿ те́бе се бои̇ и̇ бе́зна. ѿ тебѣ̑ се боѧ́ть, си́чки во́ды и кла́ден'ци... си́чко го́рїе и̇ плани́нїе и̇ по́ле 18.203; благодарю̀ те бе҃ че си̇ ты̀ бы́ль създа́ль и̇ сто́риль си́чки свѣ́ть 4.25; сега позна́ ѻ̃ти си̇ ты̀ сички свѣ́ть сътво́рил', и̇ що се́ выды и̇ не виды 5.30б. **2.** *Земята, която обитават хората; светът като географско понятие.* като̂ щѣ́ха да и̇́дꙋть а̇п҃лыте по си́чкы свѣ́ть и̇ мѣта́ахꙋ жре́бїе комꙋ̀ гдѐ се па́дне да и̇́де 36.267; що є̀ тїѧ̀ сто́рила добро̂дѣтель на землѧ, на є̀пива́т'ско мѣ́сто, и̇ на тра́кїиско, и̇ на тр́новь... и̇ не тькмо по тїа мѣ́ста, а̇́ми̇ и̇ по си́чки свѣ́ть 8.55; бь... потопь наве́де на́ сичкїи свѣ̑ 33.247. **3.** *Хората, човешкият род.* защо̂ ма́карь да си̇ прїе́ль распе́тїе и̇ ꙋ̇мрѣ̀ за си́чки свѣ́ть. а̀ла си̇ ме́не жа́лость ѻ̃ста́виль. и̇ голѣ́ма мл҃ть 35.262б; вто́рое почто̂ се слꙋ́чи так'вози врѣ́ме да се прѣпи́сꙋва си́чкыи свѣ́ть 33.237б; и̇ и̇́сповѣда̑ на си́чкы̀ свѣ́ть сп҃са̀ х҃а ка́кь є̀ истинны̀ бь҃ 12.110б; защо̂ а̇́да̑ като̂ и̇зле́зе и̇з' ра́й и̇ не мо́же ве́кѥ да ꙋ̇ле́зе ꙋ̇ нѥ́го, ни̇ а̇́дамь, ни̇ ѿ а̇́да́ма что̂ сѐ свѣ́ть народи̇. защо̂ се затво́риха вра́та̑ ра́йскы 38.280. // *Група хора, множество хора.* та̂ се събы́раше мнѡ́го свѣ́ть, ѿ си́чкы страны̀. и̇ ѿ дрꙋ́гы гра́дѡве, на въса́ка годи́на и̇ чи́нѣха праз̑никь ст҃мꙋ̀ димитрїю въ со́лꙋнь 9.72; и̇ стань́ль на́поконь а̇п҃ль хв҃ь, и̇ мнѡ́го свѣ̑т' ꙋ̇вѣриль да вѣ́рꙋвать і҃са х҃а 4.23. **4.** *Животът на хората, обществената действителност.* ѻ̃ти є̀ то́йзи свѣ́ть като̂ сѣ́нь. и̇ ды̑. и̇ сѣ́н'ка.ето̂ ни̇́когы не стои̇ є̀дна́кво 39.319; бе҃... сега́ ме ꙋ̇чю́вай ѿ тойзи свѣ́ть ни́какьвь и̇ сꙋ́етнь 40.320б. // *Светският начин на живот.* что̂ ка́же ст҃ыи̇ і̇ѡа́ннь бг҃осло́вь. че́д'ца ре̑ не любѣ́те свѣ́т, ни̇то̂ щото є̀ по свѣ́тьть. защо̂ ко́й лю́би ми́р'ско та́ е кара́зь на ба҃ 39.319; дойдох'мѐ ѿ о̀нїа́ дѐто се ѿре́коха ѿ то́изи свѣ́ть, и̇ зе́ха на се́бѣ си а̇́ггл҃ьскы чинь калꙋ́гер'скы 32.225б. **5.** *Божията обител; мястото, където пребивава Бог, божественият свят.* сто́ри прьвѣ́нь ѿ почело̂ а̇́гг҃лы, да се̂ смѣ́сювать и̇ тїѐ на бл҃т' бж҃їа, и̇ на свѣ́ть бж҃їи и̇ нб҃ныи 33.245б; и̇́ дето е е̑ди́нь что̂ и̇́ма без'съмрь́тїе, и̇ не ꙋ̇ми́ра а̇́ми е́ жи́вь на свѣ́ть непристꙋ́п'нь, дѐто ни̇́кои не мо́же да хо́ди по ѿ́н'зи свѣ́ть кра́сныи 15.131. **6.** *Задгробният живот; мястото, където душите на праведниците се пренасят след смъртта на тялото; раят.* а̇́ми̇ и̇ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что̂ є̂ и̇стина,ето̂ ще́шь да кры́мишь си́чките лю́дїе със' тво́йте ꙋ̇ста̀ със' и̇́денїеето̂ не загы́нꙋва на ве́чныи свѣ́ть 12.110б; **безсъмртен свѣт.** *Раят, царството небесно.* а̇́ми̇ є̀ си́чко врѣ́ме на́ше непрѣхо́дно. догдѐ... прѣи́дѐ на без'(сь)мрь́тны̀ свѣ́ть. си̇́рѣ̀ в цр҃ство нб҃ное 39.318б; **долен свѣт.** *Земята.* и̇ па́кь ре́кохь

inslav

а҆зь па́вель къ а҆гг҃лꙋ. гн҃ди́не, написани ли са и҆́мена т҃ѣ́ны на н҃бето, о҆́ще като́ са былѐ на до́л'ны̀ свѣ́ть сьс' тѣ́лото 32.227; **край свѣт.** *Краят, свършекът на света.* о҆́ти нѥ́гова баща̀ ни́кои не ви́ди, нѝ а҆гг҃лы гн҃и и҆ тїе́ го не ви́деть. и҆ прѣ҃сты́ѧть и҆ добры̑ѧть дх҃ь нѥ́говь дѣ́то си́ч'ко ѡ҆живѣ́ва. и҆ сегѝ и҆ сѣ́кога и҆ дори краѝ свѣ́ть и҆ въ вѣ́кы, и҆ до вѣ́ка а҆ми́нь 18.207; **онзи (оня) свѣт.** *Оня свят, задгробният живот.* потрьпѝ м҃ти́ моа̀ сега̀, а҆́ко бꙋ́демь досто́ини на о҆́н'зи свѣ́ть съ̀ ще҃ ви́дѣ 2.13; и҆ ѳо́ма мꙋ ре҃. да ти ѿста́ви г҃ь съгрѣшенїе́то на ѻ҆н'зи свѣ́ть 7.50; о҆́ти а҆́ко тꙋ́ка помѣ́чишь се зара̑ и҆́ме х҃во. нѣ̑ на о҆́н'зи свѣ́ть ст҃ь щешь да бꙋ́дешь и наслѣ́дникь ра́йскыи 1.3б; и҆ а҆пл҃ь ѳома̑... дꙋ́маше а҆вва́нꙋ... не бо́и се... тьк'мо вѣ́рꙋваи. и҆ ни́что не щешь зло̀ добы̑. а҆́мѝ е҆́д'накь и҆́ма́шь голѣ́мо добро̑ на ѻ҆н'зи свѣ́ть 7.53б; подобрѣ́ тї е да се, засра́миши тꙋ́ка прѣ̑ е҆́дного̑ чл҃ка. нежели да се засра́мишь на о҆́нꙗ свѣт прѣ̑ хылꙗ́до хы́лꙗди а҆гг҃лы и҆ чл҃кы 1.8; **свѣт лъжовен.** *Земният живот с неговия преходен, нетраен, суетен характер.* зара̑ї това̀ за́лꙋдо се трꙋ́ди и҆ мь́чи сѣ́кы̀ жи́вь чл҃кь на свѣтьть чл҃кь та сѐ те́гли догдѐ е҆̀ жи́вь на то́изи свѣ́ть льжо́вны 31.216; досе́га що се̑ си възноси́ль на то́изи свѣть лъжовныи. а҆̀ сега̀ трѣ́бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́ч'ка почьсть что̑ и҆́машь 5.30б; **тоизи (тоя) свѣт.** *Този свят, животът на хората на земята.* побо́ле тї е да и҆сте́глишь на то́ꙗ свѣ́ть за мал'ко врѣ́ме, не́жели, та́мо да се мь́чишь без'кра́ино и҆ недовры́шено 1.3б; и҆ ѿ то́изи свѣ́ть да се ѿрѣ҃шь. и҆ ра̀ны, и҆ бо́и да те́глишь 2.10; и҆ дш҃ата мꙋ го́ла занесе́на ѿ тои́зи свѣ́ть, и҆ ѿ́ставена въ ѿг'нь нега́симыи 12.118; и҆ затова̀ и҆з'гнань бы̑ ѿ ра́и, и҆ ѿ бж҃т'вно мѣ́сто, на то́изи свѣ́ть 15.131б.

ед.: свѣ́ть 1.3б[3], 1.5, 2.10, 2.13, 3.17, 3.17б, 3.21, 4.25, 5.30б, 5.34, 5.40, 6.46б, 7.50, 7.50б, 7.52, 7.53, 7.53б, 8.55[2], 8.56б, 8.58, 8.59, 9.63б, 9.70, 9.72, 9.74б, 10.76, 10.79, 10.79б[2], 11.82, 12.108б, 12.110б, 12.118, 12.119, 13.122, 13.123б, 15.131[5], 15.131б, 15.132[4], 15.137б, 15.155, 16.159[2], 16.159б[5], 16.160, 16.162б[2], 16.163[2], 17.164б, 17.175, 17.176, 18.177б[2], 18.179, 18.180б, 18.181б, 18.183[2], 18.183б[3], 18.184[5], 18.185б, 18.193, 18.195б, 18.200б, 18.201б, 18.203[2], 18.207, 31.215б[3], 31.216, 31.216б[2], 31.220[4], 31.222, 31.223[3], 32.225, 32.225б, 32.226, 32.226б, 32.227, 32.228[3], 32.229[2], 32.229б[3], 32.230б[2], 32.231, 33.232, 33.232б[2], 33.234, 33.235б, 33.236б, 33.237, 33.237б, 33.238б[3], 33.239б[2], 33.240б[2], 33.243б, 33.245б[4], 33.246б[2], 33.247,35.259, 35.262б, 36.267, 36.268б, 38.283, 38.285, 38.291б[2], 39.295б, 39.296, 39.297, 39.318б[4], 39.319[4], 40.320б, 40.322, 40.322б, 40.323, свѣть 1.4б, 1.8, 3.16б[2], 5.29б, 5.30б, 5.32, 12.110б, 15.131б, 16.159, 17.167б, 17.170б, 31.222, 35.262, свѣт' 4.23, 5.29, свѣ̑ 9.62б, 33.247, ст҃ь 39.297, 39.298, 39.319б, свѣ́тꙋ 18.178б, *чл.* свѣтьть 1.7б, свѣтьть 1.8, свѣтьть 18.178[2], 18.179, 18.184, 39.298, 39.319, свѣтьть 18.178, 18.180б, 18.183б, 18.184, 32.223б, свѣт'ть 18.183, свѣтьть 31.216, 32.229, 33.234.

свѣт[II] *м.* (37) **1.** *Светлина; лъчиста енергия, която се възприема с очите и прави околния свят видим.* и҆ павль а҆пл҃ь ка́же̑, коѐ причестїе тмѣ̀ кь свѣтꙋ 34.253б; и҆ а҆гг҃ль гн҃ь пойдѐ та̀мо, и҆ свѣ́ть вели́кь просвѣ́ти прѣ̑ нихь 33.237; слнце ко́л'кото и҆́ма свѣ́ть, и҆ свѣ́ти. то́л'кози и҆ на прѣ̑ообнаа пе́т'ка па́ме́ть що и҆ е просвѣ́тила по си́ч'кы свѣ́ть 8.55; и҆ па̀к' сѣ̑ а҆гг҃лы свѣ́тлы, и свѣть но́сеть и҆ свѣ́тѧть 11.82б; и҆ тога́зи ка́то довры́ши е҆пк҃пь мл҃ба́та сѝ, то́изи ча̑ просвѣ́ти свѣ́ть ѿ землѧ̀та 4.26; и҆ като̑ просвѣ́ти о҆́н'зи св[ѣ]ть въ а҆́да напра́сно сич'кы̀ дꙋ́ши та́м[о] заꙋ́ваха се (!) 35.264б; и҆ по въскрсенїе ꙗ҆́де ме́дь със' вощꙋ́на. во́с'кь о҆́ти защо̑ да просвѣ́ти а҆да́ма, и҆ си́ч'кыте что сѣ̑ и҆з' а҆да́ма. и҆ да и҆́мь прѣподаде ѿ нѥ́говъ'т' сѝ свѣ́ть, защо̑ во́с'кь свѣ́ти 38.289. // *Образно.* ѡ҆ ѡ҆ го́р'ко ме́не че́до мое. и҆ а҆г'нен'це на дꙋ́шьта ми и҆ свѣ́те на о҆́чи́те мои̑ 40.323б; а҆́зь ѿка́а́йнь не и҆до̑ по за́конь на во́йска... а҆́мѝ т҃ѣ́ прово́ди́ свѣ́те на мо́йте о҆́чѝ 39.314.

inslav

2. *Прен. Светлина, мъдрост, истина.* тогáзи и҆ а҆́гг҃лы прїéха мáл҄ко нѣ́чтô бл҃гть и҆ зéха помáл҄ко да ви́дѣть ѻ҆н҄зи вели́кыи свѣ́ть и҆ свѣ́тлѡ҃ бжїа 38.286б; и҆ а҆́зь с҆́мь и҆збавлю́нїе вáше, що щ҃ да вы҃ и҆з҄вадѧ. а҆́зе с҆́мь свѣ́ть дѣ́то с҆́мь прьвѣ́нь въ ми́рь дошьль 35.265; зáмь да бѣ́дете чéда свѣ́тꙋ и҆ на дни́те, и҆ сѻ҆́бве на цр҃тво нб҃ное 31.222б. **давам свѣт.** *Светя, излъчвам светлина.* и҆ видѣ̀ нѣкоа бжїа бл҃гть. свѣ́тѣше катô є҆ди́нь ѻ҆брáзь на главѣ̀та стáр҄цова, и҆ вѣнéцѣ҄ мꙋ катô сл҃нце свѣ́ть дáваше 14.128б; **свѣт богоразумний.** *Божествена светлина, светлината на богопознанието.* бѣ́хꙋ и҆з҄мрѣ̀з҄ньле чл҃ци ѿ бѣсо̀в҄скьта нáпасть, дѣ́то свѣ́ть и҆лѝ видѣ́ло и҆лѝ сл҃нце не ви́дѣхꙋ и҆стиннаго б҃а, и҆ свѣ́та. и҆ дѣ́то не мóжахꙋ чл҃ци тогáзи ни́какь да ви́деть свѣ́ть бго҃ра́зꙋмныи 33.241; и҆ езы́щите чтô бѣ́хꙋ помрачéни ѿ мнѡ̀го҃ грѣ̀хѡве. защô а҆̀ко бы҃ была̀ добрà тѣ́х҄ната рáбота тâ бы҃ свѣти́ли катô сл҃нце. и҆ не бы҃ и҆́мь трѣбовáло да ви́деть свѣ́ть бг҃о҃ разꙋ́мныи а҆мѝ легома̀ и҆́мь бѣ́ше тѣ́х҄ната рáбота тѣ̀мна и҆ мрàчна. пóтврьдѣ ѿ нощь. и҆ трѣбоваше и҆́мь да ви́деть бж҃їа свѣ́тлость 33.241.

ед.: свѣ́ть 3.17, 4.22б, 4.26, 5.29, 7.54б, 8.55, 11.82б[2], 14.128б, 15.131[2], 17.172[2], 18.178б, 18.179, 32.227б, 33.237, 33.240б[2], 33.241[2], 34.253б, 35.263б, 35.264б, 35.265, 38.286б, 38.289, свѣть 8.58, 11.82б, св[ѣ]ть 35.264б, със҄вѣть (!) 35.265б, свѣ̑ 39.314б, свѣ́тꙋ 31.222б, 34.253б, *зват.* свѣ́те 39.314, 40.323б[2].

свѣтение *ср.* (1) *Светене, излъчване на светлина, блестене.* и҆́ влѣзо̀ и҆ вѣ́дѣхь дрꙋ́гы грáд҄ хв҃ь. тâ бѣ́ше свѣ́тенїето нѥ́гово, пóвече ѿ тóизи свѣ́ть свѣ́теше. тâ бѣ́ше си́ч҄кїать грáд҄ вéсь, злáть 32.227б.

ед.: *чл.* свѣ́тенїето 32.227б.

свѣтилник *м.* (10) **1.** *Светилник, приспособление за светене.* и҆ свѣ́тѣше кáтô є҆ди́нь свѣти́л҄никь 14.126б; чю́дно ми се видѣ̀. свѣти́л҄никь свѣ́тѣше ѿврь́х цр҃квата и҆ прихóждаше и҆ стоáше на̑ главâта ѡномꙋ́зи чл҃кꙋ 3.19. // *Образно.* помы́слюваше за втóро пришьствїе за бж҃їе сꙋ́дь. и҆ кáкь да си ꙋ҆красѝ д҃шьта, да срѣ́щ҄не х҃а ба̑ съсвѣти́л҄никь (!) ꙋ҆красéнь. и҆ как҄вô добрô да стóри, да чю́е тогáзи глá кро́т҄кь ѿ г҃а ба̑. и҆ кáкь да сѝ и҆спльни свѣ́тил҄никь със҄ мáсло да ꙋ҆лѣ́зе със҄ мꙋ́дрыте дѣви́ци въ рáи 8.55б. **2.** *Прен. Просветител; лице, което просвещава, учи, наставлява.* сы́и вели́кыи і҆ѡáннь что є҆ свѣти́л҄никь и҆ оу҆чи́тель и҆ просвѣ́тиль є҆ по си́ч҄кыи свѣ́ть бѣ́ше ѿ а҆нтїѡ́хїа грáдь 12.108б; и҆ бѣ̑ не ѻ҆стáви так҄вомꙋ́зи свѣти́л҄никꙋ цр҃кóвномꙋ и҆ ꙋ҆чи́телю да сѐ лишѧ̀ть нѥ́говы роди́телѥ ѿ хр҃тїáн҄ска вѣ́ра 12.108б.

ед.: свѣти́л҄никь 3.19, свѣ́тил҄никь 8.55б, съсвѣти́л҄никь (!) 8.55б, свѣти́л҄никь 12.108б, 14.126, 14.126б, свѣти́л҄ника 11.82, свѣти́л҄никꙋ 12.108б; *бр.:* (два̀та) свѣ́тил҄ника 14.128, (два̀) свѣти́л҄ника 18.186.

свѣтило *ср.* (1) *Светило, източник на светлина.* и҆ прпⷭ҇бны сл҃тлѥ, пасты́ре и҆ ꙋ҆чи́телѥ, что сѣ̀ на сыч҄кыи свѣ́ть. просвѣ́тиха катô свѣти́ла на тóизи свѣ́ть 15.132.

мн.: свѣти́ла 15.132.

свѣтлив *прил.* (6) *Светлив, който излъчва светлина, светъл.* тогúва щьть да станать прáведницте бѣ́лы катô снѣ́гь и҆ свѣтли́вы катô сл҃нце 18.198б; и҆ ѻ҆нáзи землѧ̀ бѣ́ше свѣтли́вà ѿ срéбро з҃. пы́ты 32.227б; каквóто и҆ д҃нешны̀ вели́комни́кь гесѡр҄гїе... ѕвѣ́зда свѣ́тливаа дето си̑ кръв҄та своà пролѣ́а зарà҄ї лю́бовь х҃ва 38.295; и҆ кóи бѣше свѣтли́вїать чл҃кь х҃с детô ще да ны҃ сꙋ́ди 18.179б; ѻ҆́ти є҆ тóй ѿ си́ч҄кыте мни̑ нáй мни́кь как҄вото на нб҃о ѕвѣ́здитѐ. є҆днѝ мáл҄ко свѣ́тѧ̀. а҆̀ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы 39.318.

ед.: *м. чл.* свѣтли́вїать 18.179б; *сравн.:* посвѣ́тливь 39.318, *ж.* свѣтли́вà 32.227б, свѣ́тливаа 39.295б; *мн.:* свѣтли́вы 18.198б; *сравн.:* посвѣ́тливы 39.318.

inslav

свѣтликав *прил.* (7) *Светъл, излъчващ светлина, светлив.* и̑ видѣ̀ ѐднâ женâ катô ѐднâ ца́рица, и̑ сѣдѝ на сто́л' зла́ть свѣтли́кавь. и̑ о̀колò нѥ́а сто́ѧть мнѡ̑го вои́не хꙋ́бави свѣ́тликавы 8.57б; тога́зи до́идеше свѣ́ть свѣтли́кавь та мѐ ѡ̑биградѣ́ше хꙋ́бость 17.172. // *Образно.* раꙋ̑вай се свѣтлѝкаво ѻ̑ко ко́з'ма, что̑ сѣ́ си просвѣ́тиль със' цѣл'бы 10.79б.

ед.: м. свѣтли́кавь 8.57б, свѣтликавь 11.95, свѣтли́кавь 17.172, *ср.* свѣтлѝкаво 10.79б; *мн.:* свѣтли́кави 3.20, свѣ́тликавы 8.57б, свѣтлы́кави 8.58.

свѣтло *нареч.* (1) *Светло, по канона; правилно.* и̑ нѝкои да и̑де със' недосто́ино ѡ̑блѣклò на цр҃ьска трапе́за. защô не прїе́ма п҃рь ни́как'ви и̑ непотрѣ́бны, щô и̑ма́ть врàжда на за́конь б҃жїи що ѐ на вѣ́рата наша а҃мѝ сѣ́кыи правосла́вень и̑ бл҃гочѣ́стивь да пра́зн҃ꙋва добрѣ̀ и̑ свѣтло 34.248б.

свѣтло 34.248б

свѣтлоносен *прил.* (1) *Светлоносен, който носи светлина.* о̀ти и̑ тꙋ́ка да се спо̑обѝ. бж҃твны[..]шѥ (!) па́схы и̑ свѣ́тло_но́сное вьс҃крсенїе г҃а нашѐ[го] їѵ҃ х҃а 16.163б.

ед.: ср. свѣ́тло_но́сное 16.163б.

свѣтлост *ж.* (7) *Сияние, ослепителна светлина, блясък.* тїѐ что̑ свѣ́тѣха ко́и мо́же чл҃кь и̑ска́за, тѣ́х'на свѣ́тлость. и̑ тїе́ мѐ поѐха. и̑ на̀прасно мѐ възне́соха до н҃бе́то 11.103б; и̑ ст҃аа пе́т'ка… помы́слюваше за вто́ро пришѣ́ствїе… и̑ ка́къ да сѝ испл҃ни свѣ́тил'никь със' ма́сло да ꙋ̑лѣ́зе със' мꙋ́дрыте дѣви́ци въ ра́и, да се насы́ти красота ра́искаа, и̑ хꙋ́бость и̑ свѣ́тло̑. и̑ пѣ́сни а҃гл'скы 8.55б. //*Образно.* и̑ защô легома̀ ще́ше да просвѣ́ти сл҃нце праве́дное. что̑ е г҃ь на́шь і҃с х҃с. да просвѣтѝ и̑ да о̑ст҃ѝ. дш҃е́вныте о̑ч҃и на грѣ́шните. чл҃ци, защô, катô бѣ́хꙋ помраче́ни чл҃ците, и̑ ѡ̀жи́дахꙋ да ви́деть свѣтлость б҃жїа 33.241; и̑ трѣ́боваше и̑мь да ви́деть б҃жїа свѣ́тлость и̑ зара̑ї товà роди́ се х҃с но́щиѧ̀ въ̀въ зи́мно врѣ́ме 33.241.

ед.: свѣтло̑ 3.16б, 8.55б, 38.286б, свѣ́тлость 11.103б, 33.241², свѣ́тлѡ̑ 38.286б.

свѣтъл *прил.* (20) **1.** *Светъл, който пръска светлина, сияен.* тази свѣ́тлаа звѣ́за̑ г҃нь вели́кы а҃пл҃ь. ѐдна́къ катô бѣ́ше жи́вь. и̑ бѣ́ше по тѣ́зи галлилеа̑ катô казꙋ̑ваше и̑ ꙋ̑ча́ше да вѣ́рꙋвать въ х҃а 36.267б; и̑ па̀к' сѣ̀ а҃гг҃лы свѣ́тлы, и̑ свѣ́ть носе́ть, и̑ свѣ́тѧть. и̑ и̑ма́ть о̑н'зи свѣ́ть ѡ̑ ба. а̑ нѐ ѡ̑ се́бѣ сѝ 11.82б. **2.** *Светъл; който има цвят, близък до белия.* гле́да пла́тон спро́ти мо́рето, и̑а́ви мꙋ̑ се ма̑ѳе̑и на мо́рето ѡ̑дале́чь. ко́л'кото до се́д'мь стады. и̑ два̀ мꙋ̑жа ѡ̑ двѣ̀те стра́ны нѥ́гови, ѡ̑блѣ́чени въ ѡ̑де́жды свѣ́тлы 37.280; и̑ тогази і҃ѡа́ннь пои́ска сѝ ри́зыте свѣ́тлы̀ и̑ промѣни́ си си́ч'кото, и̑ на нѡѕѣ́те сѝ дрꙋ́гы сапогы 12.100. // *Ясен, ведър.* то́л'кози мꙋ̑ се позна́ваше лицѐто свѣ́тло и̑ ве́село ра́ди защô щѐ да прїеме мꙋ́ка 9.63б. **3.** *Като същ. Само .ср. Светло одеяние; дрехи, с цвят, близък до белия.* и̑ ѡ̑блѣ́че се въ ново и̑ свѣ́тло 12.120б. **4.** *Светъл, в който има светлина, който е изпълнен със светлина (за място).* спо̑о́би́л' гы е б҃ь на и̑з'бра́нно мѣ́сто и̑ свѣ́тло 35.266б; и̑ та́мо да полꙋ̑чиме свѣ́тло. и̑ а҃гг҃льское мѣ́сто 33.247б. **5.** *Прен. Светъл; епитет за Бога, ангелите и светците, за църковните служители, за празниците и под.; свет.* а̀ п҃рь велыкы и̑ свѣтлыи, та̑ е г҃ь на́шь і҃с х҃с. что̑ ѐ прѣ̑сть и̑ прѣ́чисть 33.232; и̑ затова̀ мл҃ю̑ и̑ призова́ва̑ прѣвели́каго чи́ноначел'ника михаила, и̑ свѣтлѣ́ишаго гаврїила. да просвѣта́ть ср҃це́то моѐ 11.84; и̑ да пости́гнѐ свѣ́тлое въскр҃се́нїе със' чи́сто ср҃це 34.255б; ца́рь трь́нов'скы̀ і҃ѡа́ннь а̀сѣ́нь по си́ч'ки земли̑ гдѐ прѣ̑ѐ. поста́ви митрополи́те и̑ ѐп҃кпы, свѣ́тлїи и̑ бл҃гочѣ́стивїи със' нѥ́говы ст҃ыѝ хрисо́вꙋли 8.59; затова̀ и̑ ные

inslav

тѣх'ны свѣтлыи пра́зникь да почьтѣмь и да похва́лѝ 10.79; дне́ска ра́дꙋват' се а҃гг҃лы, и҆ празнꙋвать чловѣци. ѻ҆ти кр҃ть х҃вь що є҆ свѣ́тлы̀, та се ꙗ҆ви на ми́рь на земли 16.157б.

ед.: м. свѣ́тлыи 10.79, свѣ́тлы̀ 16.157, свѣтлыи 33.232, *сравн.* свѣтлѣишаго 11.8, *ж.* свѣ́тлаа 36.267б, *ср.* свѣтло 2.15, 35.266б, свѣ́тло 9.63б, 9.71, 12.120, 33.247б[2], 35.266б, свѣ́тлое 34.255б; *мн.:* свѣ́тлїи 8.59, свѣ́тлы 11.82б, 37.280, свѣ́тлы̀ 12.120, 37.279б, свѣ́тлы̀ 37.280б.

свѣтя *несв.* (14) **1.** *Светя, излъчвам светлина.* и҆ чю́дно ми се видѣ̀. свѣти́л'никь свѣ́тѣше ѿвры́хь цр҃квата, и҆ прихо́ждаше и҆ стоа́ше на̑ глава̑та ѡномꙋ́зи чл҃кꙋ, и҆ си́ч'ка цр҃ква просвѣти се 3.19; и҆ повелѣ̀ да донесꙋ́ть ботꙋ́ше желѣ́зни, и҆ да и҆ма и҆зьвѣ́трѣ гвоздїе… распалени, да свѣ́теть като̑ ѻ҆г'нь и҆ да ѻ҆бꙋ́ѧть ст҃го̑ в т҃ѣ̀ 39.310б. // *Образно.* и҆ то́л'кози мꙋ свѣ́тѣше ли́цѣто, и҆ то́л'кова бѣ́ше бг҃о̑ви́день чл҃кь. ѻ҆ти и҆ є҆рети́ци кои́ го ви́дѣха, и҆ ѿбры́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хртїа́н'скаа… ѿ лицѣ̑то мꙋ а҃гг҃л'ско дѣ̑то го и҆ма́ше 15.150. **2.** *Блестя, сияя.* и видѣ̀ нѣкоа ѿжїа бл҃гть. свѣ́тѣше като̑ є҆ди́нь обра́зь на главѣ̑та ста́р'цова, и҆ вѣне́цьт' мꙋ като̑ слн'це свѣ́ть да́ваше 14.128б; и҆ вѣ́дѣхь дрꙋ́гы гра́' х҃вь. та̑ бѣ́ше свѣ́тенїето нѥ́гово, по́вече ѿ то́изи свѣ́ть свѣ́теше. та̑ бѣ́ше си́ч'кїать гра́' ве́сь, зла́ть 32.227б.

сег.: 3ед. свѣти 4.21б, свѣти 40.323, *3мн.* свѣтѧть 11.82б, свѣ́теть 39.301б, 39.309б, свѣтѧ̑ 39.318; *имперф.: 3ед.* свѣ́тѣше 3.19, 14.126, 14.126б, 14.128б, 15.150, 17.174, свѣ́теше 32.227б, *3мн.* свѣтѧха 4.25.

свѣщ и **свѣща** *ж.* (26) *Свещ; специално изработен предмет от восък, лой и др., по средата с фитил, който при горене служи за осветление.* ко́и хо́ди денїе сь свѣ́щь. и҆ комꙋ̀ ли трѣ́бꙋва денилѧ̀ ѿг'нь да мꙋ̑ свѣти 33.241; є҆ди́нь а҃гг҃ль и҆ сѐ ꙗ҆ви̑, като̑ нѣ́кои мла́дь мом'кь. и҆ свѣ́ти, като̑ свѣщь 8.56. // *В християнството – същият предмет, чрез който се изразява почитта и вярата в Бога и светците.* чл҃кь ѻ҆нисифо́рь и҆́мето мꙋ. что̑ бѣ́ше поста́вень да па́ли и҆ да гаси̑ свѣ́щи. щото̑ прине́сꙋвать хр҃тїа́не на гро́бь ст҃мꙋ̑ дими́трїю 9.74; ре̑ и҆́мь і҆гꙋ́мень, запалѐте свѣ́щи, и҆ сторѣ́те кр҃ть на себѣ̀, и҆ молѣ́те се бг҃ꙋ 2.12; и҆ та́мо се мл҃ли̑ бг҃ꙋ за є҃ дни̑, и҆ свѣ́щи пали̑ и҆ дн҃е́сь и҆ нощє́сь 14.130б.

ед.: свѣщь 8.56, 11.82, свѣ́щь 9.74, 33.241, 37.27б, свѣ́ща 31.21б; *мн.:* свѣ́щи 2.12[3], 2.15, 8.58, 8.59б, 9.74, 11.97, 13.123, 14.130б, 15.149, 15.152б, 39.317б, 40.322б, свѣщи 2.12, свѣщи̑ 9.74, свѣ́щы 15.155, *чл.* свѣщи́те 9.74, с'вѣщи́те 9.74, свѣщите 9.74.

сговарям се *несв.* (1) *Сговарям се, имам добри отношения с някого, разбирам се.* си́чка си́ла бѣсо̀в'ска̑ ѿ нѥ́го прѣбы́ва. и҆ з'гова́рѣ се съси́ч'ки (!) кне́зы, и҆ ны́е със' нѥ́го. и҆ то́ꙗ на̑ слꙋ́ша. и҆ ны̑е нѥ́го 6.44.

сег.: 3ед. з'гова́рѣ се 6.44.

сговор *м.* (4) *Сговор, уговорка с някого да направим нещо заедно.* и҆ сто́риха си́ч'ките със' цара є҆ди́нь з'го́ворь… и҆ надꙋ́маха се то́го да доведꙋ́ть да проклньѐ є҆вреѐте 11.86; да́рїе ца́рꙋ… сто́риха є҆ди́нь з'го́ворь си́ч'ки лю́дїе, кои́то твой хлѣ́бь ꙗ҆дꙋ́ть при тво́е ца́р'ство, що сѣ̑ кне́зове. и҆ на́чел'ници. да сто́ришь повелѣ́нїе по си́ч'ко твоѐ цар'ство 11.92б. // *Споразумение, договор с някого.* и҆ пойде си цр҃ь на тр҃новь, и҆ оу́мы́сли є҆ди́нь з'го́ворь до́брь и҆ бг҃ꙋ оу́го́день и҆ тога́зи пꙋ́сти̑ повелѣ́нїе на цр҃и_гра̑', що̑ бѣ́ха та́мо фре́н'ци. и҆ ре̑ и҆мь. не и҆щꙋ̑ ва́мь ни̑ сребро̑, ни̑ зла́то… а҆ми̑ вы̑ и҆щемь, що є҆ на ва́ша фре́н'ска дрьжа́ва гра́дь є҆пива́ти, детѐ и҆ма та́мо мо́щи ст҃ѣ́и пе́т'ки 8.59.

ед.: з'го́ворь 8.59, 11.86, 11.92б, 13.124б.

сговоря се *несв.* (2) *Сговоря се, уговоря се с някого да направим нещо заедно, надумам се.* а҆̑ ны́е са́мы̑ да по́йдемь на солꙋ́нь. и҆ послꙋ́шаха го и҆ дрꙋжи́ната мꙋ, и҆ з'гово́риха се да и҆дꙋ́ть вь солꙋ́нь

inslav

9.70; и҆ з҆гово́риха се, и҆ ѿбѣща́ха се бꙋ́, до живо́та своє́го є҆ди́нь дрꙋ́гы, да се не смѣ́сѧть наєднѡ̀ да сѝ тѣлото́ ѿскврьнѧ́ть 9.51.

аор.: 3мн. з҆гово́риха се 9.51, 9.70.

сдобрявам *несв.* (1) *Раздробявам, правя нещо на малки частици.* и҆ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на҃ дьскыте дѣ́то҆ бѣ́ха ноожє́вете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та҆ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ́ на тьн҃кы трохы 39.199б.

имперф.: 3 мн. здробѣ́ваха 39.299б.

се[I] *местоим. възвр.-част.* (≈ 3150) **1.** *Служи за образуване на еднозалогови деятелни глаголи; се.* и҆ дрꙋ́гы грѣ́шници пла́чахꙋ се та́мо 11.104; и҆ сѣдѣ́ на монасти́рь врѣ́ме нѐмало, постѣ́ше се. и҆ ста́нѣ и҆ ст҃ще́нникь 11.97б; и҆ свѣ́ть вели́кь просвѣ́ти прѣ̀ нихь и҆ ѹ҆боа́ше се тврѣ́дѣ 33.237; и҆ викна҆ ст҃ты̀и на лю́дїете и҆ рє҃ и҆мь сто́йте не бо́йте се. да види́тѣ сла́ва бж҃їа 39.311б; а҆ то́и се и҆лѝ засмѣ̀е. и҆лѝ ра́спла́че 33.233б; ѿпрѣ́вѣнь не разꙋмѣ́ваха прр҃чьство. и҆ не срамꙋ́ва се а҆мѝ ка́же не знаа́хъмѣ 34.252б; въ҆рьжа́нїе и҆́ще. а҆ ѿ блꙋ́дь сѣ гнꙋсѝ 34.254б; чю́де са и҆ а҆́зь ца́рꙋ как҆ ти́ се смѣ́е на ц҃рт҃вото 39.304; и҆ на нє́гова се си́ла надѣ̀ 39.298б. **2.** *Служи за образуване на собственовъзвратни глаголи; се.* и҆ да́ се ѿблѣ́чѣ със҆ добры̀ ра́боты 34.255б; и҆ рє҃ мꙋ́. чл҃че что сѣ̀ така̀ нака́зꙋвашь 12.117; и҆ пла́чѣха и҆ скꙋ́бѣха се, и ѿ зи́ма не ꙋ҆сѣ́щаха се 12.117; ви́ды себѣ̀ си́ и҆ глѣ́да се, си́ч҆кь мо́крь ѿ ѡ҆нова мѵ҃ро 9.71; и҆ хра́нѧ се и҆ покры̀вам҆ се, със҆ дꙋ́ма бж҃їа 17.172б. **3.** *Служи за образуване на взаимновъзвратни глаголи; се.* когà ста́не ме́жꙋ людїе́тѣ си́ч҆кы по си́ч҆кїать свѣ́ть ѡ҆мра̀за. да сѐ ненави́деть (е)ди́нь дрꙋ́гыго 18.184; ма́ика със҆ дьщерѧ́та сѝ щѣ́ть да сѐ пригрѣ́нать и҆ да ꙋ҆мрать 18.189б; тога́зи є҆ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се 3.20б; и҆лѝ да сѐ клеветѝ є҆ди́нь дрꙋ́гы̀ 9.75б; и҆ наче́ха ме́ждꙋ се́бѣ сѝ є҆ди́нь дрꙋ́гыи да ѐ сѣкꙋ́ть 11.96; и҆ да сѐ лю́бимь є҆ди́нь дрꙋ́гыи бра́ть хр҃тїа́нинь 15.156б; си́ч҆кыте сѣ̀ позна́вать тогѝва и҆ ми́лꙋват҆ се 18.199. **4.** *Служи за образуване на страдателен залог при глаголите; се.* и҆ те́коха и҆ мꙋ́жїе и҆ же́ны на приста́нището. и҆ прода́де се ѿна́зи пшени́ца ка́кь и҆ска̀ бѣ̀ 9.70; и҆ щѣ̀ да бѣ́де като̀ мрѣ́т҆вь. и҆ как҆ щѐ да сѐ погребѐ 18.177; а҆́ко лѝ се нѣ́кои на́йде да не послꙋ́ша твоѐ повелѣнїе, да сѣ̀ тꙋ́ри ѻ҆́у тра́пь при лѣ́вовете да го̀ и҆зѣдꙋ́ть 11.92б; ѻ҆́ти сѐ гра́ди че́р҆кова ст҃мꙋ́ вели́ко мни́кꙋ гесѡ́гїю въ (г)ра́дь ре́мель 39.312; є҆́д҆на̀ ра́бота що є҆ сторена тꙋ́ка трѣ́бꙋва да́ се и҆спра́ви 17.173б. **5.** *Служи за образуване на безлични глаголи; се.* и҆ наꙋ́трѣ кога́ се разви́дѣли рє҃ валаа́мь на ѡ҆нїа́ кнє́ѕѡве 11.86; и҆ просвѣ́ти като̀ сл҃нце, и҆ провидѣ́ли се. и҆ ѿплꙋ́ха до а҆зо́тꙋ 36.270б. **6.** *Служи за образуване на безлични глаголни конструкции с дат. форми на личн. местоим.; се.* чи́ни ми се ѻ҆́тї є҆ ю҆́наш҆ка тазѝ рабо́та 39.302; ме́нѣ се стрꙋ́ва ѻ҆́тѝ защо́то сѝ пока́зꙋвашь магїи́те твоѝ, та҆ заради̇̀ това́ се стрꙋ́ва҃ хр҃тїа́ни́нь 39.301.

се[II] *местоим. обобщ.* (7) **1.** *Всички, наличните представители на дадена общност без изключение.* и҆ щѐ да сѝ напра́ви визи́ре, и҆ пашїѐ, и҆ кадїѐ, и҆ воєво́ды и҆ сꙋ́башїе, и҆ слꙋ́гы, и҆ цѣлѣ́те сѐ дїа́воле, по си́ч҆кыте мѣ́ста и҆ гра́дѡве, сѐ нє́говы лю́дїе 18.188б; и҆ праве́дници и҆ грѣ́шници, сѐ є҆дна́квo ꙋ҆́мь и҆ма́ть 18.199; щьть да ви́дать і҆с҃а х҃а сн҃а бж҃їа дѐ и҆́де та҆ сла́зи на ѡ҆блакь нб҃ныи съ҆ мнѡ́го войска̀ сѐ а҆́гг҃лы със҆ пѣ́снь и҆ със҆ по́чьсть мнѡ́го 18.195б. **2.** *Всичко, цялото налично количество от дадена съвкупност от предмети, факти, явления.* ѻ҆́н҆зи ан҆тихрїсть… ѡ҆гꙋ́ди и҆мь печа́ть на челѡ̀то и҆ на де́сна рька҆… а҆ печа́тать и҆́ма пи́смена и҆ ре́чи,

inslav

хⷭ҃s… и ѝма напи́сано. сѐ ду́мы ню́говы 18.190б; и дру́го сич҆ко щотô ѝма злò и дїа́вол҆скы ра́боти, сѐ таквóзи щьть да ра́ботѣть въ ѻновà врѣ́ме си́чкыте лю́дїе 18.180.

сѐ 18.180, 18.188б², 18.190б, 18.195б, 18.199, 35.264б.

се[III] *нареч.* (14) *Все, непрестанно, винаги.* та стѐ ходиле сѐ по мóй пь́ть и за́конь 18.202б; си́ч҆ко сѐ за х҃а ка́зꙋва 16.161б; и щотó ще да стрꙋ́ва прѣ҃ т҃ѣ, сѐ на и́зма́ма стрꙋ́ва да гò вѣ́рꙋвать 18.187; ѻ҃ти влькь къдѣ̀ хóди сѐ злò ми́слы на людїе́тѣ 18.188; и прѣз҆ си́ч҆ки нóщи бдѣ́нїе и мóл҆ба чи́нꙗхꙋ. и вь ꙋ҃ста тѣ́хны, сѐ ѱал҆мы̀ чьтѣ́ха ꙋ҃ замань 17.164б. **се така.** *Все така, по същия начин.* ꙋ҃ манастирь тóизи сѣ́дѣ, до, н҃, гóдинь. сѐ такà прѣбы́ваше хꙋ́бѣве ꙋ҃ монасти́рь 17.164.

сѐ 1.8, се 5.27б, 18.193, сѐ 16.161б, 17.164, 17.164б, 18.187, 18.188, 18.193, 18.193б, 18.194, 18.202б, 31.219, 39.314б.

се[IV] *прил. неизм.* (8) *Всичкия, целия.* защô ѿпрьвень бь҃ а҃да́ма. сь си́ч҆ко дóбрь стóри и да ѐ чи́сть, и да ѐ, сѐ с҃ть 33.232б; а дїа́воль легóма катô зовѐ чл҃ка въ мꙋ́ка, и злò да те́гли затовà го та́ка наси́люва тврь́дѣ, давнò злò стóри. ѐтꙋ̀ товà се ѐди́нь ѿбра́зь, си́рѣ ѐднà дꙋ́ма 38.282б. **от (с) се сръдце.** *От все сърце, искрено, с голямо желание.* а҃мѝ що тѝ рекь́ть да стóришь, такà сторѝ и пот҆кани́ се съ сѐ срⷣце 1.5; а҃ ца́рь въздь́хна и въспла́ка ѿ сѐ срⷣце гóр҆ко и повелѣ̀ да и́да́ть на ѐзе́рото ка́м҆то зме́атôго 39.310; а҃мѝ тьк҆мо и́щѐ ѿ на҃ бь҃ щô мóжѐ и ны́е ѿ сѐ срⷣце 39.315б; и ст҃ы̀ катô видѣ̀ че вѣ́роваха въ х҃а б҃а съ сѐ срⷣце. та си̇ ѻста́ви ню́говать ка́л҆кань на̇ прѣстóлать 39.311б.

сѐ 1.5, 18.192б², сѐ 33.232б, 39.310, 39.311б, 39.319б, се 38.282б.

се[V] *част.* (6) **1.** *За посочване на нещо или някого, който е в непосредствена близост; ето.* и погле́да а҃враа́мь и видѣ̀ и сѐ ѻ҃ве́нь дрь́жимь и за рóгь привѣ̂зань ѻ҃ дрьвò 11.85б; и тога́зи на распе́тїе, р҃е х҃с бж҃и же́но сѐ сн҃ь твои̇ и і҃ѡа́ннꙋ р҃е̇, заради̇ бж҃а. сѐ мт҃и твоà 6.41. **2.** *За посочване на лице, което е известно; ето.* бѣ́ше лꙋка́вы̀ дїа́воль чю́ль іса́їю прⷪ҃рку̀ дꙋ́мьта, чтô бѣ́ше ре́кль. сѐ дв҃аа въ чрѣ́вѣ прїи́меть и роди́ть сн҃а, и нарекꙋ́ть и́ме емманꙋи́ль 13.124; и ре́коха ра́бе бж҃їи. а҃ко и грѣ́шны есмы̀ ны́е дваа̀ма царóве. и сѐ и ѻц҃ь вл҃ка на си́ч҆кы свѣ́ть. и да́й на́мь ха́р҆тїю [д]а ви́димь чтô е писа́но ꙋ҃ ню́ꙗ 40.323.

сѐ 6.41², 11.85б, 13.124, 40.323, се́ 35.260.

себѣ *местоим. възвр. лично* (871) **1.** *Замества предмет или лице, което се засяга пряко или косвено от действието и съвпада с вършителя на действието; себе си.* и магнен҆тїе призовà ст҃го при себѣ̀ 39.298б; а҃ми и ные бл҃вéнїи хр҃тїа́не, да ѿчистимь себѣ̀ ѿ грѣхѡвете на́ши 13.125; защô нѣ̀ че нѣ́ е пôобно а҃мѝ голѣ́ма мꙋ́ка себѣ̀ нанóси 35.266; дрꙋ́гы̀ и́ще вѣ́трь да пометé токьть да си̇ напра́ви себѣ̀ гꙋ́мно 31.217; сщ҃е́нникь нѣ́кои съ ѐдного бл҃гоговѣ́нного дїа́кона, любóвь и́ма́ха добрь междꙋ̀ се́бѣ̀ си̇ 3.18; и крóт҆кь катô сыромá чл҃кь, и срⷣце чл҃чьское носѣ́шее вь се́бѣ̀ си̇ 18.181б; и катô и́дѣ́ше ст҃ый. и̇ дꙋ́маше себѣ̀ си̇. течѝ геѡрг҃їе течѝ да сти́гнешь щотô жѣлѣ́ешь цр҃тво нб҃ное 39.301б; бра́те ѻнисифоре. не мї е ꙋгóдно ты̀ чтô чи́нишь със҆вѣщите (!). и зна́и ѻ҃ти и себѣ̀ си̇ врѣ́дишь, и ѿнїа чтôто гы принѣсꙋвать 9.74. **2.** *Само кратка дат. форма. Свой, който принадлежи на лицето или предмета – вършител на действието.* а҃ вїе нѣ щѣх҆тѐ да мà вьведéте в҆ кь́щата си̇ ѻ҃ти бѣ́хь гóль 18.204; и чю́ваи се да нѐ помы́слишь на срⷣцéто си̇ нѣ́коа пóмысль хꙋ́л҆наа 5.31; и разыдé се си́ч҆ки нарсѡ̀ по домá си, да вѣ́рꙋ́ть 9.72. **3.** *Само кратка дат. форма. Свой, който е в*

inslav

някакви близки отношения с лицето – вършител на действието. ѧ҆ко ли́ тї е во́лѝ да сѝ видѣ̀ и҆ а҆́зь нѣ́когы бащѣ̀ си и҆ ма́йка си 39.315; а҆ бащите имь като́ щьть да ви́деть дѣца́та сѝ че гы̀ мра̀зѣть, а҆ тїе́ щьть да гы̀ и҆зⷭ҇бїѧ̀ть 18.179б; а҆ сⷭ҇тыи ѐvⷭ҇статїе не ѡ҆ставѣ сѝ жена̑та 5.32. **4.** *Само кратка дат. форма след притеж. местоим. Собствен.* и҆ ре҆ мꙋ́ не дѣли́ мѐ тѣ́кⷭ҇мо ѡ҆стави мѐ цѣ́ль да сѣ́мъ на мо́ето сѝ ѿчѣ́ство 9.67; и҆ ца́рь попи́та него́ватⷭ҇ сѝ ке́хаѧ магне́нⷭ҇тїа за това̀ 39.306; и҆ ѡ҆бры́на мꙋ̀ се лицѐто пра́во. и҆ и҆сцѣлѣ̀ ѿ нѥ́говата сѝ бо́лесть 10.76б. **дойда в себѣ си.** *Дойда на себе си; върна се в нормално, спокойно състояние.* а҆ дрꙋ́гые щѐ бѣ́ха та̑мѐ та́ го пи́таха ка́кⷭ҇ се тꙋ̀ка̑ намѣ́ри. и҆ то́й за голѣ̑ ча̑ е҆два̑ додѐ въ себѣ́ си, и҆ зѐ да и҆̑ ска́зꙋва ч҃ю ка̑ѐ было̑ 39.315б; **себѣ си заборавям.** *Самозабравям се, изгубвам човешкия си образ.* злѣ̀ на тїа́ тогива̀ ко́йто пїѧ̀ть ви́но съ сⷭ҇вирⷭ҇цїи и҆ съсⷭ҇ тѣ́пане, та сѐ ѡ҆бы́дать и҆ ѡ҆пи́вать, и҆ самы̀ се́бѣ сѝ забора́вѣть катѐ ди́вы сви́нїе 18.198; **зема на себе си.** *Взема върху себе си, поема отговорност за нещо.* ко́и сⷭ҇мь а҆́зь е҆ди́нь грѣшникь оу҆̑ г҃а ба̑… и҆ какⷭ҇ щѣ̀ а҆́зь това̀ да зе́ма на се́бѣ сѝ, дето не смѣ́ю за нѥ́го да подꙋ́мамь 12.110б.

вин.: се́бе 1.4, 5.27, 5.36, 11.102б, 16.157, 16.158, 16.158б, 16.159, 16.159б, 16.160[2], 18.198, себѣ̀ 1.7б, 13.125, 17.165б, 39.298, себѣ̀ 2.12, 4.25б, 5.31б, 6.42б, 7.49б, 11.106, 13.124б, 13.125, 31.216б, 31.217, 31.217б, 31.219, 39.298б, се́бѣ 5.28б, 5.30, 5.35, 5.36[2], 9.70б, 11.96, 11.101б, 11.108, 12.119б, 15.134, 15.145б, 17.165б, 18.187б, 39.301, *удв.* се́бе сѝ 1.3, 11.97, себѣ̀ си 3.17б, 16.159б, 17.173б, се́бѣ сѝ 3.18, 5.30, 9.64, 11.82б, 11.85, 11.87б[2], 11.95, 11.96, 11.101, 11.104б, 12.110б, 12.111, 12.119, 15.132б[2], 15.134, 15.137, 15.143, 15.145, 18.177б, 18.181б, 18.197, 18.198, 31.217б, 31.219[2], 31.222б, сѝ себѣ̀ 4.22б, 8.57б, себѣ̀ сѝ 6.48б, 9.71, 11.101б, 11.107, 14.127, 15.143б, 15.149б[2], 15.154б, 16.158, 18.197, 19.208, 31.222б, 38.282б, се́бѣ си 11.92б, 15.145, 16.158, 16.158б[3], 17.164б, 17.167б, 17.170, 31.215б, 32.225б, съсе́бѣ сѝ (!) 12.112[3], себѣ̀ си 17.170, 21.210, съсебѣ̀ си (!) 32.229, сѣбѣ̀ сѝ 33.235, себѐ си 33.247б, съсебѣ̀ сѝ (!) 34.250б, себѣ́ си 35.266б, 39.308, 39.311, 39.315б, 39.317, сѣ́бе сѝ 38.284, себѣ́ сѝ 38.285б, 39.313,себе сѝ 38.286б, сѣбѣ̀ си 39.300; *дат.:* себѣ̀ 18.201б, 31.217, 35.266, 39.309, себѣ̀ 32.229, се́бѣ 32.231б, *удв.* се́бе сѝ 1.3, се́бѣ си 1.3, 16.158, 16.158б, 17.164б, 17.170, 31.215б, 32.225б, себѣ̀ си 3.17б, 16.159, 17.173б, се́бѣ сѝ 3.18, 5.30, 9.64, 9.74, 11.87б, 18.177б, 18.181б, 18.197, 18.198, 18.206б, 31.217б, 31.219[2], 31.222б, себѣ̀ сѝ 6.48б, 9.71, 9.74, 16.158, 18.197, 19.208, 20.208б, 31.222б, 34.250б, 39.301б, себѣ̀ си 10.78, 17.170, 21.210, 32.229, се́бѣ̀ си 31.219б, сѣбѣ̀ сѝ 33.235, себѣ́ си 33.247, 39.308, 39.311, 39.315б, 39.317, себѐ си 33.247б, сѣбѣ̀ си 39.300; себѣ́ сѝ 39.313; *кратка:* си 1.4б, 1.5[5], 1.7б, 2.9б[2], 2.10б, 2.12, 2.13[2], 2.13б, 2.14[3], 3.17[3], 3.18б, 3.19, 4.22, 4.22б, 4.24б, 5.28, 5.29, 5.29б, 5.30, 5.31[2], 5.31б, 5.32б, 5.33, 5.33б, 5.37[3], 5.37б[2], 5.39б, 6.42, 6.47б[2], 7.52, 7.54б, 8.55б, 8.57, 8.57б[2], 9.62, 9.67б[2], 9.72, 9.73, 9.73б, 11.81б, 18.182, 18.184б, 18.191, 18.191б, 18.196, 18.196б, 18.197, 18.199б, 18.201, 18.203[2], 18.204, 18.207, 36.270б, 36.272[2], 39.298, 39.302, 39.303, 39.304б, 39.306, 39.308б, 39.309б, 39.310, 39.315[2], 39.319, сѝ 1.4б, 1.5б, 1.6б, 2.13б, 2.14[2], 2.14б, 3.19, 3.19б[2], 3.20, 3.20б, 4.22б, 4.28, 5.29б[2], 5.30, 5.30б[2], 5.31, 5.32[4], 5.32б, 5.33б, 5.34[2], 5.34б, 5.35б, 5.37, 5.37б, 5.38б[3], 5.40, 5.40б, 6.41, 6.42, 6.42б, 6.43б, 6.45, 6.48б[2], 7.49б, 7.50б[2], 7.51[3], 7.51б, 7.53б[2], 7.54, 8.55, 8.55б, 8.56[3], 8.56б, 8.57, 8.59б[2], 9.61, 9.61б[2], 9.62б, 9.63[3], 9.64б, 9.65[2], 9.65б, 9.66[2], 9.66б, 9.67, 9.67б, 9.69, 9.70б[2], 9.72б, 9.73[2], 9.73б, 9.75, 10.76б, 10.77[2], 10.77б[4], 10.78б, 11.81[2], 11.87б, 11.88, 18.177б[2], 18.179б[3], 18.180[3], 18.182[3], 18.182б, 18.184б[3], 18.185, 18.188[2], 18.188б, 18.189б[2], 18.194[5], 18.197, 18.199, 18.199б[2], 18.200б, 18.201б, 18.202[2], 18.202б[2], 18.204, 35.256, 35.256б[2], 35.258б[2], 35.259, 35.260б, 35.261[2], 35.261б, 35.262, 36.268[2], 36.269б[3], 36.271[5], 36.272[2], 36.273[2], 39.299, 39.300, 39.300б, 39.301[2], 39.304, 39.305б, 39.306, 39.307, 39.307б, 39.309б, 39.310[3], 39.311б, 39.313, 39.313б, 39.315, 39.315б, 39.316б[2], 39.318, 39.318б[3], сѝ 2.10б, 2.11, 5.32б, 5.33, 5.34, 5.35б, 8.55б, 9.61б, 18.178б, 18.180, 18.188б, 18.206б, 36.271, 39.295б, 39.296б, 39.302, 39.306, 39.315, 39.316б, 39.317б, 39.318б, 39.319, сѝ 18.202, лѝ (!) 39.314.

севиров *прил.* (1) *Севиров, от ЛИ Севир.* ре҆́ ѝмь ста́рⷭ҇ць, вѣ́рꙋ да мѝ ѝмате ѡ҆́ц҃и.

inslav

ѿти ѿ нѥа пло҃ не щѣ да ѝзлѣзе. защо̂ сѐ севи́рово ꙋче́нїе, находы оу҃ нѥа 14.128б.

ед.: ср. севи́рово 14.128б.

сега *нареч.* (312) **1.** *Сега, в момента на говоренето, в този момент.* и҆ сега̀ в҃ то́йзи дн҃ь додѐ ре́дь и҆ ба́щи ми и҆ то́й ме́не да̑ да́де на ламїа́та да ма̑ и҆зедѐ, ѥ҆то̑ ты̀ това̀ си́ч҃ко и҆ска́за̑ 39.310б; а҆́зь досега те́бѣ та́ка сто́рих҃ ли̑ а҆́ми сега̀ а҆́гг҃ль г҃нь прѣ̑ ме́не стои̑ и҆ не пꙋ́ща ме̑ 33.242б; а҆́ми́нь и҆ и҆́стинна дꙋ́ма̑ ва́мь. когà до́иде то́изи ча̑, ѥ҆то е сега̀ то́изи ча̑ като̑ чю́ѧть мрь́твы гла̑ трꙋ́бны, и҆ сн҃а члв҃ьскаго і҆и҃ х҃а сн҃а бж҃їа 18.196; а҆́ми̑ ме̑ ѡ҆ставѣ́те да си довры́ша мл҃ба́та що сѐ мо́лѧ сега̀ и҆ да си̑ прѣда̑ дꙋ́шь́ть да си̑ ꙋмре́мь 2.12. **2.** *Сега, в днешно време, в наши дни.* что си̑ побѣ́день ѿ того́зи чюжди́нца маге́сника матѳе̑а. детѐ̑ бѣ́ше нѣ́коги мы́то ѥ҆́мъ́ць, а сега́ е бж҃їи а҆пл҃ь 37.275б; и҆ кажи́ ми д҃хо́вниче, какь живѧ́ть се́га хр҃тїа́не, и҆ какь ли́ са ца́рїе, какь ли́ сь ст҃ы̀ цр҃кви 17.167; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь до́брь и҆ мл҃тивь… щѡ̀ бѣ́ше бы́ль ѿпрь́вѣнь про́тоспаѳа́рь ца́ревь. а҆ се́га̀ бѣ́ше калѡ̀ѣ̑рь на цр҃квата 9.73. **3.** *Сега, преди малко, малко време преди момента на говоренето.* ѥ҆ди́нь вои́нь на бѣ́ль ко́нь и҆ как҃ ме̑ и҆зва́ди ѿта́мо тѣ̀зи но́щь гдѣ̀то бѣ̑ ѡ҆кова̑нь. и҆ дове́де ме̑ се́га̑ дотꙋ́ка. и҆ то́и вьлѣ́зе на҆прѣ̑ ꙋ тї́а врата́ 9.68; почю́ди се̑ и҆ ре҃, а҆́зь сега̀ те́бе и҆спрово́ди̑, ѿгдѐ па́кь тꙋ́ка се на҆йде 7.50б; и҆ ре҃ и҆́мь. видѣ́х҃те ли три̑те чл҃ци что̑ сѣ̀ ѻ҆́сѣдени. и҆ рекоше̑ мꙋ. сега̀ гы прове́доше тꙋ́ка. и҆ ѿве́доше и҆́хь въ ви́ра 15.144. **4.** *След малко, малко време след момента на говоренето.* и҆ а҆́ко ще́те да ви́дите се́га знаме́нїе и҆ чю́до да вы̑ сто́рѧ 18.189; а҆́зь є҆с҃мь а҆́гг҃ль г҃нь пꙋ́стень ѿ ба̑, да ка́жꙋ те́бе мл҃ть бж҃їа де́то ще́шь да прїи́мешь сега̀ 12.111б; те́ж҃ко ме́не че́до моѐ сла̑́кое. ка̀кь ѿхо́ждашь на сьмрь́ть… като̑ щѣ́шь сега̀ ѿ на̑ да сѐ раздѣ́лишь 39.310; а҆̀ ты̀ го задрьжь. и҆ дай мꙋ тѣ́зи кнїга. що щь̀ се́га̀ а҆́зь да ти̑ да́мь 3.18б. **5.** *В този случай, този път.* х҃с два̑щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа със҃ ꙋ҃чениците си̑. а҆́ми̑ сега̀. ка́же є҆вл҃исть прѣди̑ ше́стыи дн҃ь дойдѐ въ виѳа́нїа 34.250; така̀ и҆ сега̀ си́ч҃ки ѥ҆́зыци вѣ́роваше х҃ꙋ цр҃ꙋ ѥ҆ди́номꙋ и҆ поклони́ше мꙋ се 33.239б.

сега̑ 1.8, 8.58, 11.100, 15.153б, 35.261б, сега̀ 2.10, 2.12², 2.13, 2.15, 3.16б, 3.17б, 3.20, 3.20б, 3.21, 4.22б³, 4.23б⁴, 4.24, 4.24б², 4.25, 4.25б³, 4.26², 5.27б, 5.29², 5.30, 5.30б², 5.31², 5.31б, 5.33², 5.34б, 5.36б, 5.38², 5.39б, 6.44², 6.45⁴, 6.45б, 6.47б, 7.49, 7.50³, 7.50б, 7.51б, 7.52, 7.53, 7.54б, 8.56б², 8.58, 8.59, 9.67б, 9.69б, 9.75, 9.75б, 10.77б, 10.78, 11.84, 11.86б, 11.87б, 11.88, 11.90б, 11.92, 11.93, 11.94б, 11.100б, 11.108, 11.109, 12.110, 12.111б, 13.121б, 13.122б³, 13.123², 13.124б², 14.126б, 14.127, 14.127б, 14.130б, 15.133б, 15.135², 15.140, 15.141б, 15.143б, 15.144, 15.146б³, 15.147, 15.148б², 15.149б², 15.152б, 15.155б, 16.157, 16.157б, 16.160б, 17.171, 17.171б, 17.172б³, 17.173, 17.173б, 17.174, 17.174б³, 18.180, 18.183б, 18.184, 18.188, 18.189, 18.192б⁴, 18.193, 18.196, 18.197б, 18.199, 18.200б⁷, 18.201³, 18.202б, 18.203, 18.203б, 18.204б³, 18.205б², 21.210б, 31.217б, 31.218², 31.220б, 32.223б, 32.226б, 32.228б, 32.230б, 32.231, 32.232б, 33.234, 33.235б², 33.238², 33.239б², 33.240, 33.242б², 33.243б, 33.245, 34.248, 34.248б, 34.250, 34.251, 34.251б, 34.252б, 34.253, 34.254², 34.255б², 35.256б, 35.259, 35.260, 35.260б², 35.261⁹, 35.262б, 35.263, 35.265³, 35.266, 35.266б, 36.268б, 36.273³, 38.285, 38.287², 38.288б, 38.292б, 38.293б, 39.295б, 39.296, 39.298, 39.298б, 39.301, 39.303², 39.303б, 39.304, 39.307, 39.307б, 39.308б³, 39.309б, 39.310, 39.310б, 39.311, 39.315², 39.315б, 39.318б, 39.319б, се́га̀ 3.18б, 6.42, 7.50б, 7.53, 9.72, 9.73, 13.122, 18.189, 18.192б², 18.200б², 18.201, 18.202б, 31.223, 32.227, 33.232б, 35.263б, 38.28б, сега́ 4.25, 5.30б, 9.67, 12.110, 15.144, 15.153б, 17.171, 18.189, 18.193, 31.217б, 33.239б², 34.255б, 35.260, 35.263, 37.275б, 38.28б, 38.291, 40.320б, сега 5.30б, 5.33, 31.218б, 33.247б, 35.259б, 35.261б, 35.264б, 37.275б, 37.276б, 39.316, 40.323, се́га 5.31, 9.61б, 15.146, 15.148б, 17.167, 17.168, 18.189, 33.242б, 35.260, 39.314б, се́га̑ 9.68, 35.261б, сегѝ 18.207.

сеги *вж.* **сега**

inslav

седем *числ. бр.* (15) *Седем, 7.* деве́тыи пѣ́ть сѐ ꙗ҃вѝ на се́дѣмь ꙋ҃чени́ци 38.288; и҆ прѣда́де гы бг҃ на рꙋ́цѣ ца́рꙋ мадїа́мꙋ за се́дѣмь го́динь 11.87б; повелѝ тꙋ́ка да напра́вѧть се́дѣмь чер҆квища и҆ принеси седѣмь телѣцѝ, и҆ седѣмь ѡ҆вѣ́нꙋ̀ 33.242б. // *В състава на сложно числ. – седем хиляди, 7000.* ѡ҆вѣ́це и҆́маше се́дѣмь тысꙋ́ще 35.256б; ѡвѣ́це и҆ма́ше се́дѣмь хилїа́ды 5.27б.

се́дѣмь 5.27, 5.38, 11.87б, 11.92, 11.93б, 32.230б, 33.242б, 35.256б, 37.280, 38.288, седѣмь 6.48б, 33.242б², се́дѣмь хилїа́ды 5.27б, се́дѣмь тысꙋ́ще 35.256б.

седемдесет *числ. бр.* (1) *В състава на сложно числ. – седемдесет хиляди, 70 000.* и҆ дрꙋ́го чю́до и҆ сказа́нїе слꙋ́шаите за а҆рхгг҃ла михаи́ла, ка́кь и҆́збѝ се́дѣмьде҃ть тысꙋ҃ лю́дїе 11.89.

се́дѣмьде҃ть тысꙋ҃ 11.89.

седми *числ. редно* (7) **1.** *Седми.* седѣмыи пѣ́ть сѐ ꙗ҃вѝ на де҃тѣ҃ ꙋ҃че́ници 38.288; а҆ се́дма е заповѣ́дь бж҃їа. щотѡ̀ да не ѹ҆краднешь чю́ждо нѣ́що нѣ́кога 1.7; вь лѣ́то се́мо, ѡ҆когà бѣ́ше наче́ль цр҃ь костанѣти́нь, да и҆спрꙋ́ва 4.21б. **2.** *Като същ. Само ср. Седмо; за означаване на нещо, което идва на седмо място при изреждане.* ка́за҆ме҃ и҆ ше́стото. да ре҃мь и҆ се҃дѣмото 33.244б; имаме да пи́тамѐ… ше́стое, ка́кь. разꙋмѣ́ше и҆ зане́соше такви́зи да́рѡве. се́дѣмоѐ, гдѐ наи҆доше х҃а ѡ҆ѡ҃нїа хи́трьцы 33.238.

ед.: м. се́дѣмыи 4.24, седѣмыи 38.288, *чл.* се́дѣмꙋ̀томꙋ 18.184б, *ж.* се́дма 1.7, *ср.* се҃мо 4.21б, се́дѣмоѐ 33.238, *чл.* се҃дѣмото 33.244б.

седна *св.* (21) *Седна; заема такова положение, че задните части на тялото ми да се опират на нещо.* и҆ ко́гà бы҃ насрѣ҃ пѣ́ть. а҆ тїа̀ ѻ҆сла́бна. и҆ пойска ма́лѣко да се́дне да сѝ почи́не и҆ катѡ̀ се́дна на ка́мень, и҆ та́мо си прѣ҃даде ді҃шьта въ рꙋ́цѣ бж҃їи 39.308б; и҆ сѣ́дна на ѡ҆дрь гдѐто бѣ́шѐ го роди́ла 12.109; и҆ се́днѣ̀ха та и҆зѣ́доха сфонѣга́то҃ и҆ ста́ньха да и҆злѣ́зать 39.317б. //*Заема определеното ми място.* кога́то щѐ да до́йде сн҃ь чл҃чьскыи съ си́лата сѝ своà… тогѝва ще да се́дне на столь бж҃їи съсъ пѣ́снь и҆ съсъ хвалà а҆гг҃лѣскаа 18.201б.

сег.: 3ед. се́дне 18.195б, 39.308б, *3мн.* се́днѣтъ 1.5; *аор.: 3ед.* сѣ́дна 5.34, сѣ́днâ 12.109, се́дна 16.157б, 39.308б, сѣ́дѣнь 36.269, сѣ́дѣнѣ̀ 38.285б, сѣ́днѣ̀ 38.287, 39.301, сѣ́днь 39.302б, 39.306б, *3мн.* сѣдна́ха 5.36б, сѣ́днъше 15.141, се́днѣ̀ха 39.317б, сѣ́днъха 40.323; *бъд.: 3ед.* ще́ да се́дне 18.200, 18.201б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2ед.* недѣ́и седнѣ̀ 1.4б, недѣ́й седнѣ̀ 1.4б.

седрах *ЛИ* (1) *Седрах.* катѡ̀ ви́дѣ товâ чю́до царь… и҆ ре́че, вели́кь ѿ҃ь бг҃ седра́хꙋ и҆ миса́хꙋ и҆ а҆вѣ́деннаго 12.117б.

седра́хꙋ 12.117б.

сежан *м.* (2) *Сажен, мярка за дължина.* х҃с… пѣ́шь хо́дѣше… а҆ сегà въсѣ́днь, на, е҃і, пѣ́прищь мѣ́сто що ѐ дале́чь виѳа́нїа ѡ҃ і҆ерл҃и. а҆ пѣ́прище и҆́ма, р҃, се́жаны. и҆ чи́ны, е҃і. пѣ́прища ,а҃, ф҃. се́жаны 34.253.

мн.: се́жаны 34.253².

секунд *ЛИ* (2) *Секунд.* и҆ послѣ́дь кр҃тѝ и҆ ѡ҃ї҃а мꙋ̀ секꙋ́нѣда, и҆ ма́йка мꙋ̀ а҆́нѳоꙋса 12.108б; сѣ́и вели́кыи і҆ѡа́нн… бѣ́ше ѡ҃… болѧ́рѣскыи рѡ́дь. с҃нь секꙋ́нѣдꙋ воѐво́дꙋ 12.108б.

секꙋ́нѣда 12.108б, секꙋ́нѣдꙋ 12.108б.

селевкия *МИ* (1) *Селевкия.* и҆ ѡ҃та́мо плава́хꙋ за, м҃, днѝ, до селевѣ́кїю 6.41б.

селевѣ́кїю 6.41б.

селище *ср.* (5) **1.** *Селище, стопански двор; имот.* да ти се не поре́вне и҆лѝ да зави́дишь нѣ́комꙋ за нѣ́що. нѝ на кѣ́щата мꙋ ни на се́лището мꙋ нѝ на ло́зїе не́гово 1.7б; а҆ дрꙋ́ги се ка́рать и҆ сѣ́деть зарадѝ се́лищѐ… тâ не мо́жать да се ꙋ҆тькмѣ́ть ко́и гдѐ да напра́ви къща 31.217. **2.** *Прен. Небесно селение.* дойде врѣ́ме зарадѝ доброе̂ на́ше сп҃се́нїе и҆ просвѣ́ти на́мь се́лище х҃во. дето смѐ досе́га сѣдѣ́ле вь тьмѣ̀ грѣхо́вна 3.17; е҃ла сл҃ѣ́ мене па́влѥ да тѝ пока́жа… се́лища на праве́дны҃

inslav

лю́дїе когà прѣхо́ждать ѿ то́изи свѣ́ть 32.226.

ед.: се́лище 3.17, 32.227б, се́лищѐ 31.217, *чл.* се́лището 1.7б; *мн.:* се́лища 32.226.

село[I] *ср.* (41) **1.** *Село, малко населено място, селище.* и҆ катô и҆́дѣхꙋ и҆ плѣнꙋ́ваха ꙋ гра́дове и҆ селà и҆ дои́доха на въсточнꙋ стра́нꙋ на мѣ́сто что сѐ зовѐ веврикі́а 11.94б; и҆ ѿтога́зи се хр҃тїа́не събы́рать ѿ си́чѣките селà что̂ сѣ̂ и҆з̾ѣ̂колꙋ и҆ чи́нѧть пра́ѕ̾ник҃ на сѣ́каа годи́на 11.95б; и҆ и҆́маше бли́зꙋ товà мѣ́сто село̂ зовѣ́ше се фала́сїи 2.12б; а҆̀ дѣцата си҆̂ не раз҃бра̀ че сѣ̂ жи́вы. а҆́ми и тїѐ щѐто гы̀ ѿхра́ниха на дрꙋ́го се́ло. не знаѧ̀ ни̑кои че са̂ братїа 5.33б; и҆ прѣми́на и҆ пои́дѐ до и҆даспи́ню рѣ́кꙋ̀ бі̑аше и плѣнꙋ́ваше селà вар҃ва́р҃скы 5.36. **2.** *Жилище; къща, в която живеят хора; дом.* и҆ пои́дѐ ѿнази женà и҆ наи́дѐ мꙋ́жа своѐго и҆̂ рѐ̂ мꙋ̀ сѣдѣ́х҃ си҆̂ д҃не́ска а҆́зь дома́ си. и҆ дои́дѐ нѣ́кои мꙋ́жь мла́дь свѣ́ти… и҆ пàкь а҆рхистра́тигь михаи́ль ꙗ҆́ви се на женѣ̀та мано́ева. сѣ̂ше си҆̂ на село̂то. и҆ ѡна́зи женà те́че ско́ро и҆ наи́дѐ мꙋ́жатого си҆̂ 11.88б. **3.** *Прен. Жителите на селото, хората.* и҆ пои́дѐ на ѐднà страна̀… и тогази се помоли на село̂ да го стореть пада̂рь на лозїе 5.33б; и҆ тои́зи ча҃ раз҃бра́ се до село̂то. и дои́до́ха лю́дїе… да ви́деть що сà доишлѐ вои́не оу̂ ло́зїето и҆ и҆́щъть пада́ратого и҆́мь 5.35.

ед.: село̂ 2.11б, 2.12б, 5.32б, 5.33, 5.33б, 5.34, 5.34б, 5.35, 5.35б[2], 5.36, 5.37, 9.65, 11.88, 38.287б, се́ло 5.33б, селò 5.35, се́ло̂ 5.36б, 14.12б, *чл.* село̂то 5.35[2], 11.88б, 18.194; *мн.:* селà 5.33б, 5.36, 7.52, 7.52б, 11.83, 15.139, 15.151, 16.157, села 5.33б, селà 5.35б, 8.59б, 11.94б, 11.95б, 15.151, 18.193, 39.313, се́ла 7.53, *чл.* села́та 11.94б.

село[II] *ср.* (6) *Нива; земя, която някой пртежава и обработва; земевладение.* а҆̀ дрꙋ́гь дрꙋ́гы̑мꙋ зе́ме село̂то наси́ла а҆̀ пàкь дрꙋ́гымꙋ ѿнѥ́ме на зе́млѧта си́норать 31.216б; и҆ оу̂готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жьтва́ре на село̂то своѐ. и҆ ꙋ҆́зѐ и҆ хлѣ́бь 11.93б; и҆ а҆́зь да вы да́мь селà и лоѕїа помнѡ́го ѿ что̂то и҆́ма́те вы̑е тꙋ́ка 11.91.

ед.: село̂ 11.103б, *чл.* село̂то 11.93б, 18.196б, 31.216б; *мн.:* селà 7.50б, 11.91.

семфар *МИ* (1) *Семфар.* гдѐ вы е бѣ̂ и҆ на дрꙋ́гыте гра́дѡве дѐто гы̀ раз҃вали҃. какь не [по]мо́же гра́дꙋ а҆ма́ѳꙋ и҆ а҆р҃фа́ѳꙋ, и҆ сем҃фа́рꙋ 11.91.

сем҃фа́рꙋ 11.91.

сенахерим *ЛИ* (6) *Сенахерим.* въ а҆сирїю бѣ́ше нѣ́кои ца́рь и҆́мето мꙋ сенахери҃ 11.90б; вели́кыи а҆́рхг҃гль михаи́ль поразѝ сенахери́мꙋ ца́рꙋ воискѣ́та 11.91б.

сенахери́мь 11.90б[2], 11.91, сенахери҃ 11.90б, сенахерима 11.91б, сенахери́мꙋ 11.91б.

сенахеримов *прил.* (2) *Сенахеримов, от ЛИ Сенахерим.* стра̂ вели́кь щѣ̂ да нало́жꙋ на воискꙋ сенахери́мовꙋ 11.91б.

ед.: ж. сенахери́мова 11.91б, сенахери́мовꙋ 11.91б.

сенджир *м.* (1) *Синджир, метална верига, окови.* тогі́ва царе́вь кехаѧ̀ магне́н҃тїе и҆спро́си ѿ ца́ра да ѿвѣ̂жата (!) ст҃го̂ ѿ сен҃ци́рѧть 39.304.

ед.: чл. сен҃ци́рѧть 39.304.

септември *м.* (5) *Септември, деветият месец на календарната година.* м҃ца септем҃врїа, а҃ начѐло̂ ин҃диктꙋ 2.9; и҆ ѿтога́зи на вьса́ко лѣ́то па́мет и҆́мь чи́нѣха, м҃ца сеп҃те́м҃врїа, к҃ 5.40.

ед.: септем҃врїа 2.9, 4.26б, сеп҃те́м҃врїа 5.40, се҃ 14.126б, 14.129.

сепфоров *прил.* (2) *Сепфоров, от ЛИ Сепфора.* и҆ та́мо бѣ́ше ца́рь и҆́мето мꙋ валаа́кь сы̑нь сеп҃фо́ровь 11.86.

ед.: м. сеп҃фо́ровь 11.86, 33.241б.

серафим *м.* (3) *Серафим, ангел от висш небесен чин с шест крила.* и҆ тїа́ девет҃ѣ̂ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣлѧ́ват҃ се по трѝ. и҆ прѣ̀выи чи́нь ѐ шѐстокрыла́ты серафі́ме 11.83; бе҃ що си҆̂ сто́риль н҃бо и҆ землѧ̀, и҆ детò

inslav

сѣди́шь на херꙋві́мѣ, и҆ сто́рилъ си ше́сто крыла́ты а҆́гг҃ле дето… поѭ́ть. с҃ть с҃ть с҃ть г҃ь. затова́ се серафі́ме нарица́вать, детѐ и҆́мъ си повелѣ́ль да чю́вать живо́тное дрьвѐ 4.24б.

мн.: серафі́ме 4.24б, 11.83, серафі́мы 18.199б.

серафимски *прил.* (1) *Серафимски, който се отнася до серафим.* бг҃ъ детѐ сѣдѝ на н҃бе́то. и҆ на́ земл҃а какъ сѐ ꙗ҆́ві҆ а҆́гг҃лы трепе́рѧть… а҆̀ дн҃е́ска се видѣ̀ катѐ е҆ди́нь сыромá чл҃кь и҆ смѣре́нь. то́и сѣдѝ на прѣсто́ль херꙋві́мскыѝ и҆ серафі́мскыѝ. а҆̀ дн҃е́ска сѣдѝ на е҆днѐ жр҃ѣбѐ ѻ҆́слѥ 34.249.

ед.: м. серафі́мскыѝ 34.249.

сермия *ж.* (1) *Материално или духовно богатство.* бл҃ве́нїи ѻ҆ц҃а дх҃о́внаго ѻ҆́ги вса́комꙋ хр҃тїа́нинꙋ щотѐ мꙋ е да́ль бг҃ъ тала́нъть серъ́мїа… что̀ тала́нать е҆́то да сѐ гри́жите за дш҃ите ва́ши 20.208.

ед.: серъ́мїа 20.208.

сестра *ж.* (12) **1.** *Сестра, дъщеря на едни и същи родители спрямо другите им деца.* и҆ си́чъкыте лю́дїе щѣ́ть да сѐ позна́вать тогі́ва е҆ди́нь дрꙋ́гыго. и҆ ро́днина. и҆ бра́тїа и҆ побра́тимѣ, и҆ се́стры̀, и҆ бащѝ, и҆ ма́икы, и҆ же́ны, и҆ дѣ́ца, и҆ ма́лъкы. и҆ голѣ́мы 18.199; и҆ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋпѝ мѵ҆рѡ̀ мнѡ̀го цѣ́нно 34.250; и҆ а҆́нна лежа̀ е҆ди́нь дн҃ь катѐ мрѣ́тва. и҆ ма́ика ѥ҆́и и҆ сетры́те и҆ пла́чаха 11.103б. **2.** *Обръщение към жена, сестро.* и҆ рече ми се́стро. тво́й мꙋ́жь прїа́телъ ми є҆ ѻ҆да́вна 15.154б.

ед.: сестра̀ 3.16б, 34.250, сестра̑ 34.250, сестра́ 36.267б, се́стра 36.267б, *зв.* се́стро 15.154, 15.154б; *мн.:* се́стры̀ 18.199, се́стры̑ 34.249, *чл.* сестры́те 11.103б², 34.250.

си[1] *местоим. възвр.-част.* (164) **1.** *Служи за образуване на собственовъзвратни глаголи; на себе си, си.* а҆̀мѝ ѡ҆и́дѐ въ пꙋ́стынѧ, и҆ напра́ви сѝ коли́бꙋ. и҆ пости́ се ,м҃, дн҃и 13.121; а҆̀ воиска̀та что̀ бѣ́ше съсъ ты́сꙋщницыте. ꙋ҆лѣ́зоше въ гра́ да сѝ кꙋпꙋ́вать ꙗ҆́стїе 15.143; и҆ тога́зи самъ́си сѝ ре́че до то врѣ́ме сырома́ше зо́сима. да съвръ́шꙋ що є҆ заповѣ́дала прпⷣо́бнаа 17.175б; тога́зи си́чъки си дохо́ждахꙋ ѻ҆́у монасти́рь, на цвѣ́тнаа нелѣ̑ѥ прѣ̑ въскр҃се́нїе. и҆ но́си си сѣ̀кыи добрынѣ́ть що сї е҆ꙋра́ботиль на дꙋ́шѣть 17.165б; а҆̀ въ́тора е дꙋ́ма, вътрѣ̑шна, дѣ̑то сѝ самъ́сѝ чл҃кь дꙋ́ма и҆ нагова́рѣ се на ср҃цето 33.233б. **2.** *Служи за образуване на взаимновъзвратни глаголи; един на друг, си.* и҆ а҆̀ко тꙋ́ка не мо́жѐ е҆́ди́нь дрꙋ́гыго да ви́ди҆ и҆ да сѝ бесѣ́ди҆. а҆̀мѝ та́мо заѐднѡ щемь да бꙋ́дѐ 12.118б; и҆ тїе́ са чюдѣ́ха и҆ дꙋ́маха сѝ тои́зи ѿ товà мѣ́сто нѣ є҆, нѝ ѿ гра́дь на́шь. а҆̀ми є҆ чюжди́нець 32.268; и҆ да сѝ не мы́слиме е҆́ди́нь дрꙋ́гыи зло̀ 15.156б; тога́зи е҆́ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се 3.20б; и҆ щѣ́ть да сѐ ѱꙋ̀вать, и҆ да сѝ зави́деть е҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ 18.180; а҆̀зь ва́мь да́до́ си́чъкате (!) земл҃а̑ да ꙗ҆̑ дрьжи́те. и҆ да сѝ сѣ́дите ме́жꙋ ва̑ пра́во 18.204. **3.** *Служи за образуване на възвратни глаголи, при които действието се върши за глаголното лице; подчертава глаголния субект; си.* и҆ катѐ ви́дѣ̀ стра́шното товà видѣ́нїе за́раꙋ́ва се. и҆ помы́сли сѝ и҆ рѣ̑. това́ е стра́шно чю́до 14.127; кога́то праве́дниците и҆́мать сичъ́ко добро ра́иско прѣ̑ тѣ̑. а҆̀ грѣ́шниците гледать та сѝ же́лѣть 18.206б; с҃ѣ́ше сѝ на селѡ̀то. и҆ ѡ҆на́зи жена̑ те́че ско́ро и҆ наи́дѐ мꙋ́жатого 11.88б; а҆̀ми се врьнѣ́те та сѝ починѣ́те пѡ̀ дрьво́то на сѣ́нъка 31.221б; а҆̀ маика мꙋ го ѻ҆́узѐ за де́снꙋ рꙋ́кꙋ. и въве́де го вътрѣ̀ гдѣ̀то сѝ спѝ 12.109; а҆̀мѝ є҆лате си́чъкы къ нѥ́го да сѐ насы́тите, и҆ да сѐ напїе́те, и҆ си́чъко добро̀ да сѝ и҆́мате 18.190; а҆̀ дш҃а́та катѐ сї е҆ ѿ ба̑ дъ́хната. и҆ така̀ прѣбы́ва безъ́сърѣ́тна 38.284; та сѐ ꙗ҆́виха трѝ чл҃цїи прѣ̑ авра́амовь до́мь, та сѝ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь 31.221; тїа́ лю́дїе кыдѣ̀ ѿхо́ждать така̀ ско́ро и҆ текѣ́тъ си 17.168б; какъ сѝ ѿпа́де ѿ

inslav

то́л'кова по́чьсть, и̑ ка́к' мꙋ̑ жена̑та ꙋ̑зе́ха наси́ла 5.32б.

си[II] *част.* (105) **I.** *При местоим.* **1.** *При неопред. местоим. подчертава неопределеността; си.* и̑ ѡбре́кль се бѣ́ше ст҃мꙋ ѻ҃цꙋ нико́лꙋ, и̑ любо́вь тврьдѣ̀ и̑ма́ше ꙋ̑ нѥ́го. и нака́ни се веднъщь да и̑де по нѣ́коа си̑ работа 15.152. **2.** *При лични местоим. подчертава лицето, назовано с местоим.; си, самият.* и̑ напи́са за не́го си сич'ко кой е и̑ чїи е си́нь и̑ что̑ е прово́диль и̑ гдѐ е хо́диль 40.322; и̑ ѡ҃ць и̑ма двѣ̀ и̑мена. зове́ се ѡ҃ць и̑ прѣ̑ложитель си̑ ре̑ и̑з'да́де го ѡ нѥ́го си̑ 33.239. **II.** *При глаголи.* **1.** *При глаголи за движение като* **ида**, **отида**, **поида** *придава значение: връщам се там, откъдето съм дошъл; си.* и мл҃твꙋ и̑мь простѐна сто́ри. и̑ ѡпꙋсти гы да си̑ и̑дꙋть на своѐ мѣ́сто съ ми́ро̑ 15.137б; а̑ ст҃ы̀ ѻ҃сми́хна се ма́л'ко, и̑ ка́же мꙋ. и̑ди си̑ бра́те на ни́вата, а̑то́ щешь да си̑ намѣришь во́латого жи́ва чѐ пасѐ трѣ́ва 39.306; а̑ ѡны̑ ꙗ̑ лю́дїе седѣ́ха мнѡ́го врѣ́ме та́мо и̑ и̑сцѣлꙗ́хꙋ, и̑ ѡ̑и̑доха си дома 2.13б; и̑ със' такъв'зи ско́пось дойде си̑ ст҃ыи на ѡ҃чьство́то 15.137б; и̑ поклони́ се на ст҃ы́те мѣ́ста. и̑ тога́ва си̑ па̑кь поидѐ въ свою̀ вели́кꙋю ла́врꙋ 14.129б; и̑ тога́зи като сѐ сто́ри събо́рь и̑ разыдѡ́ше се си́ч'ки. и̑ ст҃ыи нико́лае отидѐ си на сво́а ѐпа́рхїа 15.142. **2.** *При глаголи като* **чиня**, **ходя**, **сторя** *придава значение на повторителност на действието; си.* и̑ на ѐди́нь пра́зни̑кь занѐсе ѻ҃у цр҃ква да́рь бꙋ̑, като си̑ чи́нѣше 3.17; и̑ по ве̑рѣ на́поко́нь, стънѣ̑ да се пом҃ли бꙋ̑ като си̑ чи́нѣше сѣ́когы 8.57б; и̑ кога̀ бы̑ на ꙋ̑трьнїи, събра́ше се лю́дїе въ цр҃кви, като си̑ хо́дѣхꙋ сѣ́когы 15.153; и̑ поидѐ ед'нꙋ̑щь като си̑ хо́дѣше ꙋ̑ цр҃ква, и̑ слꙋ̑шаше ка́то чьтѣ́ха а̑пи̑ль 2.9б; и̑ то́и̑ па̑кь сто́ри мо́л'ба като̀ и̑ прьвѣнь, и̑ тїе мꙋ се самы̑ ѻ҃тво́риха. и̑ вьлѣ́зе вътрѣ та си сторѝ мл҃нѥ́нїе, като и̑ ѡ̑напрѣ̑ть 3.19б.

3. *При глаголи с представка от-, които имат значение, че действието се извършва до насита, подчертава това значение; си.* денїѐ дꙋ́мать, кога́ ще до̀ нощь да си̑ ѡ̑почи́немѐ ѡ̑ хо́денїе и̑ ѡ̑ злы̑на 18.193; а̑ми вы се м҃лю ѡ̑сѣднѣ́те ма́л'ко тꙋ̑ка да си̑ попасете конѥ́те и̑ (по)ѡ̑починѣ̑те си̑ 5.34б.

си[III] *местоим. възвр. лично като притеж. вж.* **себѣ.**

сигашен *прил.* (1) **в сигашни врѣмена.** *Сега, днес.* си́н'ко въ сига́шнїи врѣ́мена не сьби́рьи се сѣ̑ злы̑ чловѣ́цїи 20.208б.

мн.: сига́шнїи 20.208б.

сиджил *м.* (1) *Присъда, решение за наказание.* това̀ като̑ чю̑ ца́рь, и̑ не́ма векѥ̑ що̑ да сто́ри ѡ̑ ꙗ̑дь и̑ ѡ̑ лютина̑. като̑ бы по̑'смѣ́ань ѡ̑ цр҃цата. а̑ми̑ напи́са на ст҃го, и̑ на ца́рита (!) такво́зи осꙋ̑жѐнїе сици́ль гесѡ́р'гїе хр҃тїа́нина… сега̀ повелѣвам да мꙋ̑ ѡ̑сѣ̑чете лꙋка́вата нѥ́гова глава̑ наѐ́дно сѣ̑ а̑леѯа́н'дра ца́рица 39.308б.

ед.: сици́ль 39.308б.

сидор *ЛИ* (2) *Исидор.* и̑ ѡ̑ а̑леѯа̑нрі́а ѳесѡфи́ль, патрїархь дове́де си́дора по́стника, дѐто бѣ́ше мꙋ̑ се нѣ́когы ѻ҃бѣща́ль да мꙋ̑ дадѐ прѣсто́ль ца́ро̑ гра̑скыи 12.112; и̑ плакаахꙋ̑ за си́дора ч҃тна́го ѻ҃ца и̑ презви́тера 12.114б.

си́дора 12.112, 12.114б.

сила *ж.* (110) **1.** *Сила, способност на човека и другите живи същества да действат чрез напрягане на мускулите; физическа сила, издръжливост.* и̑ тогази станѣ̑ и̑лїа́ и̑ ꙗ̑де до сы́тость. и̑ със' ѻ҃нова̀ ꙗ̑стїе и̑ма̀ си́ла, и̑ пꙋ̑ть ходѝ ,м҃, днѝ гла́день 11.90; ца́рїе ѡ̑ цр҃тво се раз'си́паха. вл҃цїи, вл҃чьство погꙋ̑биха, си́л'нїи си́лꙋ свою̀ и̑з'дрьваха 20.208б; и̑ като го̀ ви́дѣ, те́че ско́ро да го пости́гне, ко́л'ко и̑ма́ше ко́нѧт' мꙋ̑ си́ла, и̑ не можѐ да

inslav

го пости́гне 5.28б; за ѐди́нь ча̑ му̀ се и̑з'корени̑ си́лата и̑ ю̀на̑шьството. чл҃кь ѐ ка́ль по̑смѣдьшли́вы 31.216. **2.** *Сила; способност на човека да преодолява с воля трудности, да проявява твърдост на характера; нравствена сила.* а̑ми̑ пода́и на́мь г҃и си́ла, и̑ ѹ̀крѣпи́ ны̀ да и̑́маме трьпѣ́нїе. и̑ да не до́йде на́мь нѣ́коа зла̀ мысль, да се ѿме́тнѣ̑ ѿ вѣ́ру̀ 5.31; и̑з'бави́ ме ѿ тїа́ злы̀ны̀, що̀ напа́дать на менѣ̀. и̑ дай̑ ми х҃е си́ла до кра́и живо́та моего, да си ѹ̀па́за вѣ́рата твоа̀ 39.300б; и̑ а̀пл҃ь хв҃ь бы̀. и̑ ѿ дх҃а ст҃го прїе́ си́лу̀, и̑ наѹ̀чи се си́ч'ко бж҃тво 37.274. **3.** *Мощ, изключително голяма сила, могъщество.* чюх'ме та голѣ́мы̀ ца́ру̀, че ты е си́лата велика. и̑́ що поми́слишь и̑ що̑ щешь, а̑ ти̑ сто́ришь 18.190; ре̑ му̀ а̑гг҃ль. поидѝ сѣ̑ тво́ата тѣ́зи си́ла. и̑ и̑з'ба́ви щешь ѐврѐете ѿ тѣ́зи на́пасть 11.88; слоу̑шаите... ко́л'ко ѐ мо́ата ꙗ̑кость и̑ си́ла, и̑ кол'ко вѣ́ры, и̑ земли̑ дрьжа̑ та̑ и̑́м' сѣ̑ ца́рь 18.188б; бе̑ щото̑ си́ч'ко дрьжи́щь. и̑ си́ч'ко мо́жешь нѣдеѝ ги засра́ми кои̑то са на тво́ата си́ла надѣа̑ть 39.304б; г҃ь крѣ́п'кь и̑ си́л'нь, г҃ь си́л'нь въ бра́ни. крѣп'кь ѐ г҃ь о̑ти щѐ да съкру̀ши ва́шьта си́ла ѿ бѣ̀соо̀ве 35.264. **4.** *Сила, вродена способност на човека за нещо.* защо̑ ѿпрьвень бь̑ а̑да́ма. съ си́ч'ко до́брь сто́ри... и̑ тога́зи му̀ да́ру̀ва, двѐнадѣ̑ть силы д҃ше́вные. дето гы̀ и̑́ма и̑ сега̀ сѣ̑кыи чл҃кь. и̑ три̑ си́лы сѐ зовѫ̑ть са́дител'ны детѐ сѣ̑, със' т҃ѣ̑ ра́жда, и̑ хра́ни чл҃кь, и̑ растѐ 33.232б; и̑ дру̀гы ,д҃, си́лы зовът' се живо́тны, защо̑ сьс' т҃ѣ̑ животу̀ва и̑ хо́ди жи́вь чл҃кь 33.232б; а̑ четврьта ѐ си́ла желанїе да ре̑шь да желаемь сѣ̑когы̀ добро̑ 33.233; и̑ прьвата се си́ла зовѐ чюв'ство. вто́ра мъчта́нїе. тре́тїа сла́ва. четвръта, по́мысль пе́таа ѹ̀мь 33.233. **5.** *Чудотворна сила, способност на някого или нещо да извършва чудеса.* и̑ и̑́мать си́ла да пу̀снать сѣ̑каква болесть и̑ злы̀на по си́ч'ката земли̑ ко́л'кото тїѐ щь̑ть 18.186б; и̑ щь̑ть да и̑́мать си́ла да напра́вѣть си́ч'ката во́да като̑ кр̑ьвь 18.186б; тїе́ и̑́мать си́ла да заклю́четь н҃бе́то да нѐ пу̀сне дь̑ждь ни́какь 18.186; и̑ли̑ не даде и̑ те́бе си́ла... и̑ли̑ не и̑сцѣлѧваше и̑ ты̀ бол'ны, и̑ слѣ̑пы, и̑ бѣ̑сны 35.257б; и̑ тогази си́ла кр҃ту̀ чт҃но́му̀ чюдѣсѐ сто́ри поби́ха мнѡ̑го ѿ пога́ните, и̑ що̑ ѿста́ха, и̑з'хва́таха ги жи́вы 4.22; и̑ си́ч'кы видѣ̑ха товà чю́до на ст҃го та́ се почю́диха по́вече и̑ маге́сникь а̑ѳа́насїе. защо̑ зна́еше каквà си́ла и̑ма́ше о̑́нова бы̀лїе раство́ренно 39.303б. **6.** *Принуда, натиск върху някого да извърши нещо, насилие.* а̑ ны̀е мнѡ̑го пь̑ты без' бѣда̀, и̑ без' ни́кои скрь̀бь, и̑ ни̑как'ва̀ си́ла, та сѐ ѿме́тну̀вамѐ ѿ хв҃о и̑́ме. и̑́ и̑́демь на дру̀га пога̀на вѣ́ра 5.40. **7.** *Само мн. Сили, един от деветте ангелски чина.* тогѝва щь̑ть да прїи́ду̀ть ,ѳ҃, чи́нѡве, си̑ р҃ѣ̑. во̀ево́ды н҃бные. а̑гг҃лы, и̑ а̑рх'т҃лы, и̑ прѣсто́л'ници бж҃їи. и̑ кме́тове прь̑вы г҃пдвы, си́лы, мнѡ̑го о̑́чи́таа херу̀вїмы, и̑ шесто́ крила́таа серафїмы18.199б; вто́рыи чи́нь ѐ. г҃пд'ствїа, си́лы, и̑ вла̀сты 11.83. **по нечия сила.** *Според нечии възможности.* мнѡ̑го пь̑ти слн҃цето пла́че, та сѐ м҃ли́ г҃у̀ бг҃у̀, и̑́ ду̀ма. г҃и бе̑ щото̀ си́ч'ко дръжи́шь. не мо́га векѝ̑ да глѥ́дамь безако́н'ство, и̑ непра́вды чл҃чьскые. а̑ми̑ повели̑ да сто́рѧ по моà си́ла на т҃ѣ̑ 32.233б; а̑ми̑ да́й намь тести́рь, и̑ да сто́ри̑ сегà по на́ша си́ла. си́ла (!) да. да (!) сѐ затрїѧ́ть ѿ земли̑та 32.223б; **сила божия.** *Представител на небесното войнство или светец.* и̑ тога́зи а̑рхг҃ль михаи́ль ꙗ̑ви́ се а̀враа́му̀... и̑ наре̑ а̀враа́мь и̑́ме на о̀ны̀зи планинѣ̑. бь̑ видѣ̀. о̀ти се ꙗ̑ви̑ та́мо си́ла бж҃їа 11.85б; и̑ тога́зи ще́шь да ви́дишь си́ла бж҃їа. и поидѐ о̑́н'зи г҃пда́рь марїа́нь. и̑ припа́де на гро̑б'ть ст҃му̀. и̑ прѣз' тѣ̑зи нощь видѣ̀ ст҃го дими́трїа 9.71; **сила**

inslav

диаволска. *Дявол или друг зъл дух.* а̀ лꙋка́выи дїа́воль не прѣста́нꙋваше да ю̀ пла́ши. и҆ мнѡ̀го пѫ́ти сѐ прѣтва́раше катѡ̀ ѕвѣ́рь стра́шнь... мака́рь да бѣ́ше жена̑ а҆̀мѝ бѣ́ше и҆спльнѥна дх҃а ст҃го. и҆ бѣ́гаше ѿ нѥ́а си́ла дїавол҄ска и҆ и҆сче́знꙋваше катѡ̀ ды́мь 8.56; **сила небесна.** *Начало; първооснова на света, от която произлиза всичко.* тѝ си̑ на̑ напра́виль ѿ четы́ри си́лы нб҃ны́ѩ, ѿ земл҃а̑, и҆ ѿ вода̑ и҆ ѿ дш҃а, и҆ ѿ ѻ҆г҃нь 18.205; **сили небесни.** *Небесни сили, в християнството – сподвижници на Бога, небесни служители.* мт҃и бж҃їа пла́чѣше и҆ въздышѣше, и҆ си́лы нб҃ные дивл҃а́хꙋ се и҆ а҆́гг҃лы трепе́рѧхꙋ 35.259; и҆ чю́дѣха се си́лы нб҃ные, и҆ пи́таха съ стра́хѡ̑ и҆ със҄ ра́дость, ко́й ѐ тои́зи что̑ въсхо́ды на нб҃е́то 38.285б; х҃е бе҃, що си̑ на̑ си́ч҄ки си́лы нб҃ные, детѡ̀ нѣ̀ ѐ ни̑кои те́бе видѣ́ль 5.39.

ед.: си́ла 4.22[2], 4.25б, 5.28б, 5.30б, 5.31, 5.38б, 5.40, 6.45б, 8.56[2], 9.64б, 9.71, 11.82б, 11.85б, 11.88, 11.90, 16.158б, 16.159б, 16.160б, 16.162б, 16.163[4], 17.170, 17.172б, 18.179б, 18.180б, 18.186, 18.186б[2], 18.188б, 18.190, 18.191, 18.205, 32.223б[3], 32.231, 33.232б[2], 33.233[5], 35.257б, 35.262б, 35.263[3], 35.264[3], 36.270, 38.292[3], 39.298б[2], 39.300б, 39.303б[2], 39.304б[2], сѝла 5.37, сила 6.44, 38.293б, си́лꙋ 20.208б, 37.274, силꙋ 39.300б, 39.303, си́лою 9.66, *чл.* си́лъта 9.65, 10.78, 16.162, сѝлъта 9.66, си́лата 15.131, 16.160, 18.190[2], 18.194б, 18.201б, 31.216, 38.290, 39.303, 39.304, 39.304б, си́льта 35.264, сила́та 39.302б, 39.307; *мн.:* си́лы 5.39, 11.83, 18.195б, 18.199б[2], 18.205, 33.232б[4], 33.233, 33.234[3], 35.259, 38.285б, силы 33.232б, си́ла̑ 35.264.

силен *прил.* (34) **1.** *Силен, който притежава голяма физическа сила.* и҆ бѣ́ше высо́кь, и҆ голѣ́мь и҆ ю̑накь си́лѥнь. и҆ на бор҄ба̀ бѣ́ше хытре́ць 9.65; нагово́риха се пе́р҄си да и҆́дꙋть и҆ да бїють цари̑ гра́дь. и҆ събра́ха се мнѡ̀го си́л҄ны ю̑наци 11.96; мла́до мом҄че́, каква̑ ма́гїа сто́ри, и҆ ꙋ҆́би лї(е)а. ѿ҆н҄зи мнѡ̀го си́л҄нїи ю̑на́ци ꙋ҆́би, и҆ нѐ каквѡ̀то тебѣ̀ сла́быи мом҄чета 9.66. **2.** *Като същ. Силен човек; човек, който се отличава с голяма физическа сила.* ца́рїе ѿ ц҃рство се раз҄си́паха. вл҃ѫ̀ї, вл҃чьство погꙋ́биха. си́л҄нїи си́лꙋ свою̀ и҆з҄дрьваха, ю̑на́ѫ̀ї на са́бїа се прѣда́дꙋха 20.208б. **3.** *Силен, който притежава голяма мощ и трудно може да бъде победен; могъщ.* когà чюѐ нѣ́кои чл҃кь. за нѣко́го си́л҄наго ца́ра дето и҆́ма сил҄на войска̀ и҆ навил҄ мꙋ е дрꙋ́гыи ца́рь. помал҄кь дѐто и҆́ма по́ мал҄ко войска̀ и҆ стои̑ ѻ҆н҄зи чл҃кь и҆ мы́сли как҄ бы̀ товà та́ се сторѝ 33.234; и҆ па̀кь катѡ̀ и҆мь р҃е х҃с да сте съ си́ла нб҃на ѻ҆блѣ́чени. защѡ̀ легома̀ катѡ̀ щѣ́ше х҃с да гы̀ пꙋ́сты на си́л҄ны ца́рїе, да мꙋ̀ проповѣ́дꙋвать 38.292; г҃ь крѣ́п҄кь и҆ си́л҄нь, г҃ь си́л҄нь въ бра́ни. крѣп҄кь ѐ г҃ь ѻ҆́ти щѐ да съкрꙋ́ши ва́шьта си́ла ѿ бѣ́соо́ве. а҆̀ си́л҄нь ѐ г҃ь, защѡ̀ ще а҆́да да погꙋ́бы 35.264; раꙋ́вай се кр҃те бл҃гочьстивы̑ ц҃ремь си́л҄но ѻ҆рꙋ́жїе, що мꙋ ни̑кои не нави́ва 16.163. **4.** *Силен, който действа с голяма сила (за вятър, буря).* и҆ по́чне да сѐ вди́га катѡ̀ си́л҄нь вѣ́т҄рь, и҆ катѡ̀ бꙋ́ра вели́ка а҆̀ катѡ̀ пра̑ на земл҃а̑та па́днꙋва 31.215б; вди́гат҄ се и҆ си́л҄нїи, вѣ́троове, и҆ пакь, прѣста́нꙋвать и҆ ꙋ҆ле́гꙋвать 31.220; и҆ чл҃кь на сꙋ́ша свѐ са мьте катѡ̀ мо́ре, и҆ ни(ко)ги нѣ ѐ ми́рень. нѣлѝ е катѡ̀ си́л҄на бꙋ́ра е҆ди́нь на̑д҄ (!) дрꙋ́гыго на̑ста́нꙋва 31.216б.

ед.: м. си́л҄ныи 2.13, 4.25, 11.88, 18.203, 35.263б, си́лѥнь 9.65, си́л҄нь 11.87б, 16.158б, 31.215б, 35.260, 35.264[3], сил҄нь 15.152б, си́л҄ны̑ 18.203, си́лень 31.216б, си́л҄наго 33.234, 35.260, си́л҄номꙋ 36.272б; *ж.* си́л҄на 31.216б, сил҄на 33.234, *ср.* си́л҄но 16.157б, 16.158б, 16.163; *мн.:* си́л҄ны 9.65б, 11.83, 16.163, 38.292[2], си́л҄нїи 9.66, 20.208б, 31.220, сѝл҄ны 11.96, сил҄ны 33.243.

силиан *ЛИ* (1) *Силиан.* и҆ма́ше е҆ди́нь гра́дь зовѣ́ше се а҆га́вь. и҆ ц҃рьствꙋ́ваше в҄ нѥ́го (!) и҆мето́ мꙋ силїа́нь 39.309.

силїа́нь 39.309.

силивестър *ЛИ* (1) *Силвестър.* бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́м҄скыи 15.141.

си́ливестрь 15.141.

inslav

силник *м.* (3) **1.** *Лице, което притежава голяма сила.* защô вчéра бѣ́ше ѻ҆сѣ́день и҆ распéта мꙋ̀ бѣ́ше плъта̀ на кр҃тѣ̀. а҆ дн҃éска катô є҆динь си́л҄никь пойдѐ дш҃áта мꙋ̀ въ а҆́дь, да и҆з҄вáди ѿ а҆́да що сѣ̀ ѿпрѣ́вѣнь запрѣ́ни 35.257б; а҆̀мѝ постенѝ постенѝ а҆́дѐ ѻ҆́ти и҆́де сил҄никь 35.258. **2.** *Насилник; лице, което със сила принуждава някого да направи нещо.* и҆ като нѣ́кои когá е ꙋ҆морéнь… и҆лѝ є҆ ѿгладнѣ́ль, и҆ нáиде ꙋ҆ нѣ́кого трапеза, чê и҆́ма на нѥ́а разли́чны гóз҄бы. и҆ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́л҄никь да пойде на трапéзата. и҆ тврьдѣ̀ мꙋ̀ е҆ о҆си́л҄но, защô мꙋ̀ не дáвать да и҆дѐ̀ катô гладꙋ́ва 12.118б.

ед.: си́л҄никь 12.118б, 35.257б, сил҄никь 35.258.

силя *несв.* (1) *Силя, упражнявам насилие върху някого, мъча, насилвам.* защô въ ѻ҆́новà врѣ́ме бѣ́хꙋ цáрїе є҆лли́ны… затовà и҆ мн҃ици и҆́дѣхꙋ и҆ прїéмахꙋ мн҃ї́е и҆ трьпѣ́ха раз҄ли́чны мꙋ́кы, заради̇̀ и҆́ме хв҃о. а҆ сегà на товà врѣ́ме. не и҆́ма нѝкои нѣ̑ да си́лы заради̇̀ вѣ́ра хв҃а. и҆лѝ да нѝ тéкли (!) да и҆дѐ на мꙋ́кы 9.75б.

сег.: 3ед. си́лы 9.75б.

симеон *и* **симон** *м. ЛИ* (51) *Симеон.* защô і҆ѡ́сифь бѣ́ше роди́ль ,д҃. сы́нове. і҆áкова сѵ́меѡ́на, і҆ꙋ́дꙋ, и҆ і҆ѡ́сїа. и҆ дь́щере, трѝ 6.41; тогáзи на товà врѣ́ме нѣ́кои мꙋ́жїе ѿдáлече и҆дѣ́хꙋ да дóйдьть при ст҃го сѵ́меѡ́на за блв҃ѣнїе да прїи́мꙋть 2.13б; не смѣ́еше нѝкои тáмо да поми́не, боѧ́хꙋ се. а҆ сѵ́мéѡнь блжéнныи, пойде и҆ влѣ́зе вѣ́трѣ, ни́кои го не знаѧ̀ 2.11б. **симеон богоприемец.** *Симеон Богоприемник.* ѿ блж҃éнныи сѵ́меѡ́не. бг҃о прїéм҄че. вѣ́истинꙋ пр҃рк҄ си би́ль, и҆ дх҃ъ ст҃ы̀ и҆́маль҄ си̇̑. ѻ҆́ти ми бѣ́ше рéкль. ѻ҆рꙋ́жїе ѻ҆́стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̀, на срц҃éто моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б; **симеон стлъпник.** *Симеон Стълпник.* м҃ца септем҄врїа, а҃ начéлô ин҄диктꙋ. и пáметь прпⷣобнаго ѿц҃а нашего сѵ́меѡ́на стлъ́пника 2.9.

ед.: сѵ́меѡ́нь 2.9, 2.9б, 2.10б, 2.12б, 2.13², 2.14, 2.14б, сїмéѡнь 2.9б, сѵ́мéѡн҄ 2.10, сїмеѡ́нь 2.10, 2.10б, сѵ́меѡ́н҄ 2.11б, сїмéѡн҄ 2.11б, сѵ́мéѡнь 2.11б², 2.12, 2.12б³, 2.13, 2.13б, 2.14, 2.14б³, сѵ́мѐѡнь 2.12б, сѵ́меѡнь 2.13, сѵ́мéѡ̑ 2.13б, 2.14², сѵ́мéѡнь 2.14, сїмóнь 4.23, 4.23б, сїмеѡнь 35.264б, сѵ́меѡна 2.9, сїмеѡна 2.9, сѵ́мéѡна 2.12², 2.13б², сѵ́меѡна 2.13, 2.13б³, 6.41, сѵ́меѡнꙋ 2.11, 2.14б, сїмóнꙋ 4.23, *зв.* сѵ́меѡне 35.264б, сїмóне 38.288.

симонид *ЛИ* (1) *Симонид.* и҆ рѣ̑ є҆в҄стáтїе. дойдѐ си́монидь, и҆ є҆в҄дóѕїе чтô сѣ̀ прьвы̀ кмéтове мирéискые, и҆ мартꙋ́ри́саше за т҃ѣ̀ 15.144б.

си́монидь 15.144б.

симонов *прил.* (1) **иуда симонов искариотски.** *Юда Симонов Искариотски, един от дванадесетте апостоли на Христос.* и҆ тогáзи рѣ̑ є҆ди́нь ѿ ꙋ҆ченыцѝте хв҃ы і҆ꙋ́да сїмóновь и҆скарїѡт҄скы̀, детô щѣ́ше да го прѣдадѐ 34.250б.

ед.: м. сїмóновь 34.250б.

син *м.* (222) **1.** *Син, чедо от мъжки пол, мъжка рожба.* ты̀ си̇̑ неплодна, и нѣ̀ си̇̑ є҆д҄накь роди́ла. а҆̀мѝ щéшь ѿсега да роди́шь сн҃а 11.88б; ѡ҆ чéдо мои̇̀, и҆ сн҃ꙋ̀ мои̇̀ драгы̀ гдѐ ѿстáвлѧшь маи́ка си̇̑ самâ 35.260б; погꙋ́биха сы́нѡвете нѥ́говы. а҆́драмелѣ̑, и҆ сараса́рь. и҆ въц҃ри се трéты̀ сн҃ь нѥгóвь а҆сор҄дáнь, въ а҆сирїи 11.91б; тогúва щьть да сѐ разлѣ́чать и҆ раз҄дѣлѧ́ть баща̀ ѿ сн҃а, и҆ мáика ѿ дъщерѣ̀, и҆ брáть ѿ брáта 18.20б. //*Наследник.* зáмь да бѣ́дете чéда свѣ́тꙋ и҆ на дн҃и́те, и҆ сн҃ове на цр҃тво нб҃ное 31.222б. //*Божият син Исус Христос.* товá показꙋ́ва кáкь сѣ́де х҃с на тóйзи чтô ѐ є҆динь прѣстóль дѣтô сѣ́ди ѿц҃ь. сн҃ рѣ̑. кáкь ѐ є҆ди́нь бь ѿц҃ь и҆ сн҃ь 38.287; и҆ потовà є҆ди́но родны̀ сн҃ь и҆ дꙋ́ма бж҃їи. не трьпѣ̀ да глéда чл҃чьскыи рѡ́дь ѿ дїáвола да се мѣ́чи 15.132. **2.** *Само мн. Синове, потомци.* и҆ стóри погꙋлѣ́м҄ събóрь. и҆ вди́гна а҆н҄тїѡ́ховы сы́нѡве, и҆ а҆кáкїевы. и҆ цр҃а самóго нáстóри та

inslav

гô раз'гнѣвѝ. и̓ и̓спѣ́ди хꙋ́бѣве і̓ѡа́нна 12.116б. **3.** *Прен. Син; човек, който се придържа строго към дадено учение; последовател.* тѣ́к'мо детô строва щотô ре́кох'ме детô са бл҃гы̀ и̓ добры́и. то́й е сн҃ь и̓ дрꙋга́рь х҃ꙋ 1.3. **громов син.** *Син на гърма; прозвище на Йоан, сина на Зеведей.* мц҃а того к҃s, прѣставлѥ́нїе ст҃го а̓пл҃а и̓ є̓в҃листа і̓ѡа́нна бг҃о сло́ва о̓чю̑ сло́вꙋ прѣста́ль є̓сѝ възлюблѥ́нномꙋ. въс҃ѣ̀ ꙋ̓ченикь вѣ́щ'ше възлюблѥ́нь. кь г҃ꙋ прѣ́йдѐ гро́мô, сн҃ь. вь к҃s 6.41. **отец, син и свети дух.** *Светата Троица; формула, изразяваща триединството на Бога.* и̓ ви́кнâ ца̀рь и̓ си́ч'кыи вѣрꙋ́ваме б҃а въ и̓́ме о҃ц҃а и̓ сн҃а и̓ ст҃го дх҃а, и̓ въ ст҃ꙋ̀ю тр҃и́цꙋ 39.311б; **син божи.** *Син Божи, прозвище на Исус Христос.* прѣмꙋдро̑ сн҃ь бж҃ї̑и, дето є̀ със' о҃ц҃а сы̑щи и̓ є̓дно̀. и̓ що се сла́ви ра́вно със' ст҃го дх҃а. и̓ бы̑ да станѣ̑ бѣ̑ и̓ чл҃кь 3.17б; є̓́то сн҃ь бж҃ї̑и съ а̓́н'гг҃лыте нѥ́говы. стори́ха бо́й със' дїа́вола, и̓ със' тїа ца́рїе землъскы̀, дѐто бѣ́ше гы направиль а̓н'тихрі́сть да сѣ̑ по̑ нѥ́гова рька̑ 18.195; **син чловѣк.** *Човешки син, представител на човешкия род.* и̓ ѿво́ри сѝ ꙋ̓ста́та фи́липпь. и̓ ре́че а̓рхїерѐю. сы́не чл҃че, защô ти е залꙋ́до и̓ любишь да дꙋма́шь лъ́жа. и̓ защô напꙋ́сто срц҃е́то сѝ ѡ̓б'те́гнꙋвашь 36.269б; **син чловѣчески.** *Син човешки, прозвище на Исус Христос.* катô є̓дна̀ млънїа кога́то се ви́ди ѿ и̓́стока до запада как'ъ є̀ тѣ́й ще да бѣ́де пришьствїе сн҃а чл҃чьскаго 18.195б; кога́то щѐ да до́йде сн҃ь чл҃чьскыи съ си́лата сѝ своа̀, и̓ си́ч'ки ст҃ы̀ а̓гг҃лы със' нѥ́го. тогі́ва ще да се́дне на столь бж҃ї̑и 18.201б; **син яръмнич.** *Малкото на впрегатно животно.* и̓́ ще да нѝ спасѝ и̓ да нѝ ꙋ̓па́зи. и̓ въз'сѣ́днъль на жр҃ѣ́бѐ о҃слѥ, детô се зовѐ сы́нь а̓́рѣмничь 34.249; **синове божии.** *Християните, вярващите в Исус Христос.* и̓ ко́йто не дрьжѝ дꙋш'манень лѣ́кь нѝ на когô, тїе съ сн҃ѡве бж҃ї̑и 1.6; и̓ бѣ́ха и̓ два̀та и̓стинны̀ сн҃ѡве бж҃ї̑и, и̓ вѣ́р'нїи слꙋ́гы, и̓ свѣ́тил'ника что̑ наста́више и̓́ноци на цр҃тво нб҃ное 14.128; и̓ па̀кь ка́же. да ѡ̓бы́чете и̓ да ми́лꙋвайте си́ч'кыте чл҃ци. а̓́ко и̓́щете да бѣ́дете сн҃ѡве бж҃ї̑и 1.5б; **синове издраилеви.** *Потомците на Израил, еврейските племена, евреите.* вы́е сн҃ѡве і̓и҃лѥвы, ѿслѣпѣ́х'те съ срц҃е́то сѝ. и̓ ре́кох'тѐ ка́кь нѣ̀ є̀ х҃с сн҃ь бж҃ї̑и и̓ мнѡ̑го хꙋ́ла на нѥ́го и̓з'ва́д(и)х'те 4.22б; і̓ꙋ̀до, ка́к' зна́ешь като сѣ̀ прѣми́ньле сн҃ѡве і̓и҃лѥвы чрь́мное мо́ре, ка́кь е́ было̀ тога́зи и̓ що є̀ си́ч'ко сто́рено зна́ешь, а̓́ за кр҃тѣ́ хв҃ь не зна́ешь 4.24; да възвели́чить г҃ь бѣ̀ твоѐто и̓́ме по си́ч'кыи свѣ́ть, да сѐ и̓збава̀ть сы́нѡве і̓и҃лѥвы 13.123б; **синове чловѣчески.** *Човешкият род.* а̓́мѝ повелѝ ми г҃и да не пода́мь векѥ̑ а̓́кость моа̀, и̓ ро́ж'ба на снѡ̑ве чл҃чьскы, и̓ да нѐ израстѐ ни́що по ме́не 32.224б; послꙋ́шаите ма сн҃ѡве чл҃чьсцїи. а̓́минь и̓ и̓́стинна дꙋ́мамь ва́мь че стѐ сто́риле добро̑ на тї̑а мо́йте бра́тїа мь́нич'ките ме́нѣ сте сто́риле 18.203б; и̓ възрѣ́ и̓ видѣ́хь си́ч'ки свѣ́ть, и̓ бѣ́ше нѝ защô прѣ̑ ме́не нагле́дь и̓ сн҃ѡве чл҃чьсцїи по свѣтьть ли́ѱаха без' врѣ́ме 32.229; г҃и бѐ що̑тô си́ч'ко дрьжи́шь. наста́наха чл҃чьскы̀ сн҃ѡве, и̓ похꙋ́лиха и̓́мето твоѐ ст҃о́е 32.224.

ед.: сн҃ь 1.3, 3.17б, 4.22б, 4.23, 4.24б, 6.41[4], 6.42, 7.54б, 8.58б, 11.86, 11.91б, 12.108б, 15.132, 15.139б, 16.160, 16.161б[2], 18.179б, 18.182б, 18.184б[2], 18.189б[2], 18.191, 18.195[2], 18.201б, 31.221, 32.224[2], 33.235, 33.236, 33.237б, 33.238б[3], 33.239[11], 33.239б, 35.260б, 35.261б, 35.262, 35.262б, 35.263б[2], 37.275б[2], 38.284, 38.284б[2], 38.287, 39.313б, 39.314б, 39.316б[2], 40.321, сы́нь 4.23б, 6.42, 6.45, 7.54б, 11.86, 11.92, 13.124, 33.241б, 34.249, 34.253б, 37.276б, 40.322, 40.323, сы́н' 6.42, син' 6.42, си́нь 6.45, 33.241б, 33.243б, 40.322, 40.323б, си́н' 37.281, 40.321, сн҃а 2.15б, 5.30, 7.54б, 10.76б, 11.84б, 11.85[2], 11.85б[5], 11.87б, 11.88б[2], 13.121б, 13.124, 14.127б, 15.133б, 18.184б, 18.195б[3], 18.196[2], 18.198, 18.206, 32.224, 32.224б, 32.228б,

inslav

33.236б, 33.239, 33.240, 34.252, 35.262², 35.262б, 35.263², 36.267, 37.280б, 38.284, 39.298б, 39.311б, 39.312, 39.313б, 39.314б², 39.316б³, 40.320, 40.324, сы́на 6.43б, 6.45, 6.46, 6.47, 11.88б, 11.94б, 13.121, 14.127б, 37.275, 40.321², 40.323б, сына 6.45, 37.274б, си́на 11.85, 34.251б, сина́ 37.275б, сн҃а́ 37.281, 39.313б, 39.316б, сн҃ꙋ 1.5, 8.56б, 11.85б, 17.170б, 18.179б, 18.184б, 33.240, 35.260б, 35.261б, 33.239, 38.284, 40.320б, сы́нꙋ 7.49б, си́нꙋ 18.184б, *чл.* сн҃а́того 39.313б, 39.314б; *зв.:* си́нˀко 2.9б, 7.51, 20.208б, 39.314, сн҃е 4.26, 15.150б, 35.260б², 35.261, 35.262б, 39.314, сн҃ꙋ 33.236б, 35.261², сы́не 36.269б; *мн.:* сн҃ѡве 1.5б, 4.22б, 4.24, 5.27, 14.128, 18.203б, 32.224, 32.229, сн҃ѡ́ве 1.6, 32.224, 38.290б, сы́нове 6.41, 33.239б, сы́нѡве 12.116б, 13.123б, 13.124б, 18.184б, сꙋ҃бве 31.222б, снѡ́ве 32.224б, *чл.* сы́нѡвете 11.91б, 13.122, 13.124б, сн҃ѡвете 13.121, 13.123, 13.123б, сн҃ѡве́те 18.184б; *бр.:* (два̀) сн҃а 3.16б, 34.253.

син *прил.* (2) *Син, който има цвят на ясно небе.* тѝ и҆ма́шь то́лˀкова мра́море. и҆ ѿ т҃ѣ̀ сѣ̀ толˀкова чрьве̑ны. и҆ толˀкова зеле́ны. и҆ то́лˀкова бѣ́лы. и҆ то́лˀкова си́ны 9.69; комꙋ̀ си́ны ѻ҆́чи, бикрїю 20.209.

мн.: си́ны 9.69, 20.209.

синайски *прил.* (1) **синайска гора.** *Планината Синай.* а҆̀ тѝ ми речѝ катѡ̀ горѣ́ше кꙋпи́на на си́найска гора̑. ка́кь не бы̑ ѡ҆па́лена и҆ не и҆зˀго́рѣ 38.289б.

ед.: *ж.* си́найска 38.289б.

синов *прил.* (1) *Синов, който принадлежи на син.* и҆ баща̀ ще да̀ легне на легло̀ сн҃ово́ си, и҆ сн҃ь на легло̀ бащꙋ̀ своѥ́мꙋ 32.224.

ед.: *ср.* сн҃ово́ 32.224.

синор *м.* (2) **1.** *Синор, граница между две ниви, межда, слог.* а҆̀ дрꙋ́гь дрꙋ́гымꙋ зе́ме селѡ̀то наси́ла а҆̀ па̀кь дрꙋ́гымꙋ ѿнѥ́ме на зе́млꙗта си́норать 31.216б. **2.** *Държавна граница.* и҆ катѡ̀ прѣми́на сы́норь фре́нˀскыи. и҆ влѣ́зе на тˀъзи странѣ̀ бльгарˀскаа 8.59б.

ед.: сы́норь 8.59б, *чл.* си́норать 31.216б.

синпур *м.* (1) *Сяра, жълтеникав прах с неприятна миризма, синпур.* а҆̀ми вы́е… сѣ̀ желѣ́зны пиро́не да́ мꙋ̀ прико́вѣте и҆ рꙋ́цѣте, и҆ нѡѕѣ̀те. и҆ покры̑ите го съсˀ па́пꙋрь. и҆ посипѣ́те съсˀ ма́сло̑, и҆ си́нˀпꙋрь, и҆ де́лˀфїе, и҆ пѣ́кль, и҆ смола̀ 37.277б.

ед.: си́нˀпꙋрь 37.277б.

синца *мест. обобщ. само мн.* (2) *Само за лица. Всички, всинца.* и҆ та́мо да полꙋ́чимь ѻ҆нъ̀зи мы́сльна пасха вь цр҃тво нб҃ное, дето стоѧ́ть си́чˀки ст҃ыи… давно̀ бъ̀де на си́нˀца на́мь да полꙋ́чи̑ 16.163б; и҆ а҆̀ко ще́тѣ да сѐ ѻ҆пре́те нѥ́мꙋ насрѣ́ща. щѣ̑ да вы̑ погꙋ́бѝ си́нˀца ви и҆ си́льта ва́ша 35.264.

си́нˀца 16.163б, 35.264.

сион[I] *ЛИ* (2) *Сион.* пр҃рькь мѡ҃ї҃сѝ кога́то щѣ́ше да по́йде въ і҆ер҃ли̑. и҆ гдѐто прохо́жаше и҆ поразѣ́ваше и҆ плѣнꙋ́ваше, ѿнїа́ мѣ́ста и҆ катѡ̀ плѣнѝ сїѡ́на ца́ра а҆мморе́иска, и҆ гра́дь є҆сево́нь. и҆ тога́зи пойдѐ на за́падь бли́зꙋ є҆рихона 33.241б.

сїѡ́на 11.86, 33.241б.

сион[II] *МИ* (9) *Сион.* и҆ па́кь ре҃. г҃ь въ сїѡ́нѣ сѣди́ть є҆ди́нь стра́шень и҆ вели́кь пр҃рькь ѻ҆сїе дꙋ́ма какˀ щѐ да сѐ сврь́ши свѣ́тьть 18.178; ѿ сїѡ́на щѣ̑ да и҆зы́де за́конь и҆ дꙋ́ма бж҃їа ѿ і҆ер҃ли́ма 38.291б; законь мѡ҃сеѡ̀вь не и҆злѣ́зе ѿ і҆ер҃лима ни ѿ сїѡ́на. а҆мѝ и҆злѣ́зе ѿ пꙋ́стиныа ѿ го́ра̑ хори́вˀска 38.292. **нови сион.** *Нови Сион, название на манастир в Ликия, Мала Азия.* и҆ си́чˀки прите́коше ст҃мꙋ̀ насрѣ́ща, а҆̀ми и҆ калѡ̀ѐре ѿ ст҃ыи монасти́рь, детѡ̀ бѣ́ше го съзи́даль стрыка́ му, и҆ наре́кль бѣ́ше го но́вы̀ сїѡ́нь 15.137б; **свети (нови) сион.** *Свети Сион, название на Соломоновия храм, построен на възвишението Сион в Йерусалим.* и҆ та́мо на товà гꙋ́мно напоконь съзи́да соломо́нь цр҃ква ст҃ыи сїѡ́нь 11.90; защѡ̀ да ре҃мь сїѡ҃ но́выи та́ се новы̀ і҆ер҃лимь зовѐ чер҃ˀковата ѿ си́чˀкыте пр҃рци дꙋ́мано 18.178.

inslav

ед.: сїѡнь 11.90, сїѡ́нь 15.137, 18.178², сїѡ̑ 18.178, *чл.* сїѡ́нѣ 18.178, сїѡ́на 38.291б, 38.292².

сионов *прил.* (4) **дъщи сионова (иерусалимова).** *Образно. Название на черква в Йерусалим.* сїѡ́нь що сѐ, зо́ве за чер'ковата щото ê въ і҆ерл҃имь. за нѥ́а ка́же пр҃рькь і҆саїа дь́щи сїѡ́нова, как' щѐ да запꙋстѣ́е въ врѣ́ме а҆нтихри́стово 18.178; пр҃вьи пр҃рькь і҆саїа р҃е. като́ ще да сѐ довр҃ьши свѣть́ть земл҃а ва́ша поу́ста. и҆ гра́дове. ва́ши ѿ ôг'нь щьть да и҆з'горѧть. мѣста́та ва́ши чю́жди лю́дїе щь́ть да гы̂ и҆зѣдь́ть пр҃ѣ в҃а. и҆ ѡста́вит' се дь́щи сїѡ́нова. като̑ ѐдна̀ кь́ща вь ло́зїе зи́ме 18.178; заради̑ дн҃е́шныи дн҃ь захарїа пр҃рькь прореч. и҆ дꙋ́маше. раꙋ́вай се тврь́дѣ дь́щи сїѡ́нова. и҆ проказꙋ́ваи дь́щи і҆ер҃ли́мова. защо̑ цр҃ь тво́и, и҆де оу̑ тебѣ̀ кро́т'кь. и҆ ще да ны̑ спасѝ и҆ да̀ ны̑ ꙋ҆па́зи 34.249; **дъщере сионови.** *Образно. Название на черквите в Йерусалим.* и҆ ма҃ ре҃ ѿ пр҃рчьство заха́рїа. речѣ́те дъ́щере сїѡ́новы. ѐтꙋ цр҃ь твои̑ чѐ и҆́де ꙋ҆ тебѣ̀ кро́т'кь. и҆ въсѣ́днъль на жр҃ѣ́бе ѻ҆́слѥ сн҃а ѩ҆р'ъмнича 34.252.

ед.: ж. сїѡ́нова 18.178², 34.249; *мн.:* сїѡновы 34.252.

сиповам *вж.* **сипувам**

сипувам *несв.* (4) **1.** *Сипвам, пръсвам дребни предмети по нещо, изсипвам.* и҆ тога́зи ви́дѣ ца́рь ѡ҆тѝ не мо́же ѿ лю́дїе да йде а҆̀ми ре҃ да сипꙋ́вать жльти́цы по пꙋ́ть 40.324; и҆ въгли́ща горе́щи мꙋ́ си́пꙋвашь на главъ̀та 1.6. **2.** *Сипвам, наливам течност в нещо.* тогѝва щьть да да́вать р҃ѣ̀ бꙋ̀ дѣ́то сы́повать вода̑ въ ви́но та̑ прода́вать 18.197б.

сег.: 2ед. си́пꙋвашь 1.6, *2мн.* си́пꙋвате 31.223, *3мн.* сы́повать 18.197б, сипꙋ́вать 40.324.

сир *МИ* (2) *Сир.* на а҆́натол'ска̀ стра́на на кадалѣ̑кь сꙋ́рь. гра̑' и҆́ма що̑ се зовѐ ра́мель 39.312.

си́рь 16.160б, сꙋ́рь 39.312.

сираче *ср.* (4) *Сираче; дете, чиито баща или майка, или и двамата родители са починали.* и҆ въ а҆леѯа́нрїи бѣ̀ше нѣ́коа дв҃ца некр҃тена сыра́че и҆ ѿ бащѣ̑ и҆ ѿ ма́ика 11.105; а҆̀ми̑ бѣ̀ така̑ да́де да си̑ ты̀ сыра́че по нѥ́говата, съмрь́ть. и҆ а҆́зь вдови́ца 12.109; и҆ не бѣ́ше стори́лъ ѻ҆́ще, т҃. го́динь, а҆̀ то́й ѻ҆́ста̀ сыра́че без' бащâ 39.297б.

ед.: сыра́че 11.105, 12.109, 39.297б; *мн.:* си́рачета 40.320.

сирински *прил.* (1) **мѣсто сиринско.** *Сирия.* и҆ въ то́изи гра́дь а҆нтїѡхїи сы́р'стѣи. бѣ̀ше монасти́рь, дѣ́то се бл҃же́нныи і҆ѡа́ннь злаꙋ̑стыи постри́же. и҆ оу̑ то́изи монасти́рь бѣ́ше, нѣ́кои кало́ѐрь и҆́мето мꙋ̀ и҆сихїа, ѿ мѣ́сто си́рин'ско и҆ тврь́дѣ ѻ҆́старѣль 12.109б.

ед.: ср. си́рин'ско 12.109б.

сирия *МИ* (1) *Сирия.* това̀ написа́нїе и҆ ѿпрьвѣ́нь бѣ́ше. когато кѵ̈ринѣи ѿблада́ваше на си́рїе. и҆ сич'кыте и҆́дѣхꙋ да сѐ напи́ше сѣ́кы̀ на свои̑ гра́дь 33.236б.

си́рїе 33.236б.

сиромах *м.* (111) **1.** *Сиромах; човек, който няма достатъчно средства за живот; бедняк.* ко́ито стрꙋ́ва сыромахꙋ̀ добро̑, мене стрꙋ́ва. ко́й да́ва сы́ромахꙋ и҆ про́сѣкꙋ в' рька̑. на моа̀ рька̑ да го̀ намѣ́ри 18.205б; не бѣ́хꙋ тврь́дѣ бога́ты, нѝ па̀кь сырома́си. а҆̀ми̑ посрѣ́ ко́л'кото бѣ́хꙋ възмо́жны да и҆ се́бѣ си̑ хра́неть и҆ ѿредѣ́вать съ сво́ето си̑ и҆́манїе и҆ на сырома́си да пода́дꙋть 15.132б; да подаде́мь на ст҃ы̀ цр҃кви мл҃ты́нꙗ, и҆ сирома́си̑ да поми́лꙋвамѐ да гы ѿблѣчѐ. и҆ нахра́ни̑ 4.26б; и въле́зе въ гра́дь и҆ прода́де си́ч'ко что̑ и҆́ма́ше и҆ разда́де го по си́ромаси и҆ на про́сеци 40.321; и҆ поидѐ и раз'да́де ѡ҆нова̀ сре́бро и҆ зла́то на сырома́си̑ 7.52б; па́кь дрꙋ́гыи ко́е ѐ сирома̑ пла́че и лелече ка́кь да сѐ ѿкꙋ́пи и҆ нахра́ни на то́изи свѣ́ть 31.217. **2.** *Сиромах; човек, изпаднал в*

inslav

беда, нещастие; клетник. не ви́диш' лѝ ко́л'ко зло̀ те́глѝ сырома́. а҃зь и҆ чюжди́нець. а҃мѝ ме̑ пи́таш что̑ мї е. дн҃е́ска ра́боти҃. а҆ нощ́еска с'мь о҆кова̑н' 9.67б; сѐга ко́л'ко ли сѐ ра҃ѹвать, и҆ весе́леть дне̑ въ па́ме̑ ст҃мѹ гео̑гїю. а҃ а҃зь сыро́ма а҃ка́анны̀ ка́к' сѣ̑ въ чю́жи поробень 39.315; гі҃ди́нь е҆в'ста́тїе... неправе́дно повелѣ̀ да погѹ́бѧть ѿ на́ша роднина, трѝ мѹ́жїе, детѡ̀ не сѣ̑ съгрѣши́ле нѝчто̑... а҃мѝ оу҃зѐ мыто̑ ѿ наши зло̀ мы́сльници. и҆ о҃сѣ́ди гы на пра́вда да гы̑ затрѝють: а҆ми сторѝ мл҃ть със' на̑ сырома́си, и҆ течѝ да гы̑ ѿне́мешь. защо̑ а҃ко по́скорѹ не по́йдешь ны́е сырома́си погы́нѹвамѐ, и҆ ѡ҆нїа посѣ́кѹвать 15.144; ѡ҆ те́ж'ко ме́не сырома́хѹ мѣ́чномѹ. и҆ щото̑ не мо́га да трьпи҃ бо́лести ка́то̑ ле́жа и҆ не зна́мь сегà что̑ да сто́рѧ 31.218.

ед.: сирома́ 1.5б, 31.217, сырома́ 3.17б, 9.65б[3], 9.67б, 11.105, 34.249, сы́рома́ 11.108, 16.158, сырома́ 18.181б, сирома́хь 33.235, 39.305б, сыро́ма́ 39.315, 40.323, сыро́махь 40.322б, сырома́ха 1.5б, 3.17б, 6.47б, 12.118, 18.205б, 31.219б, 34.251, 40.322, сыромаха 11.105б, сыро́ма́ха 39.305б, сыро́маха 40.322, сырома́хѹ 11.95б, 12.118, 18.205б, 31.217б, 31.218, сыромахѹ 15.155б, сы́ромахѹ 18.205б, сыро́махѹ 40.322б, *зв.* сырома́ше 17.175б; *мн.:* сирома́сы 1.4б, 39.298, сырома́сы 1.4б, 5.28, 18.202, 18.204б, 18.207[2], 31.219б, 31.221, 39.319, сырома́си 2.10б[2], 2.11, 3.17[2], 3.18, 5.29, 7.52, 7.52б, 7.53, 12.109б, 15.132б[2], 15.144[2], 15.149, 15.151, 15.156, 18.177б, 18.187, 18.188, 18.190, 18.190б, 18.193, 18.196б, 18.202[2], 18.202б[2], 31.219, 31.222, 31.222б, 32.225б, 32.231б, 34.250б[2], 34.251[2], сирома́сѝ 4.26б, 38.294, сырома́сѝ 7.52б, 32.224б, 39.318, сирома́си 15.133б, 31.220, 31.222, сыромаси 15.150б, 34.250б, сыромасѝ 31.222б, сы́рома́сы 32.227, си́ромасѝ 34.250б, 36.273б, 39.319, си́рома́си 40.320, си́ромаси 40.321, сырома́сѣ̑ 15.155, *чл.* сырома́сите 18.178б, 18.196б, 33.235, сыромасите 18.188, 18.203б, сиро́масите 18.196б, сирома́сите 18.197б.

сиромашество *ср.* (3) *Сиромашия, голям недостиг на материални блага, беднотия.* ѡ҆ те́ж'ко сѝ нашемѹ чл҃чьскомѹ сырома́шьствѹ 31.216б; и҆ мыслѣше и҆ за се́бѣ сѝ и҆ за дьщеры́те сѝ что̑ да сто́ри защо̑ не бѣ́ше знаѧ́ль сырома́ш'ство... о҆́ти не́маше съ что̑ да нахра́ни и҆ се́бѣ и҆ дъщеры́те сѝ 15.134.

ед.: сырома́ш'ство 5.31б, 15.134, сырома́шьствѹ 31.216б.

сиромашия *ж.* (3) *Сиромашия, бедност, мизерия.* си́ч'ки не мо́гать влѣ̀ вѣ́трѣ. а҃мѝ токо̀ ко́йто са сыромашїа те́глиле 32.226б; и҆ засыромашѣ̀ о҆́на́зи мома̑ и҆ то́л'кова ко́л'кото зѐ ѿ сыромашїа да кѹ́рвы 11.105.

ед.: сыромашїа 11.105, 32.226б, сырома́шїа 20.208б.

сиромашки *прил.* (2) *Сиромашки, в който няма достатъчно материални богатства, беден.* и҆ що сѝ дошь́ль на на́шьть сырома́ш'кыи монасти́рь 17.164б. // *Обикновен, лишен от удобства.* затова̀ бы̑ ка́то̑ сирома́хь да ѹ҆малѝ на́мь грѣ́ховете, и҆ роди́ се въ пе́щера сы́рома́ш'ка. да ны̑ о҆́чи́сти д҃шь́та 33.235.

ед.: м. сырома́ш'кыи 17.164б, *ж.* сы́рома́ш'ка 33.235.

сирота *м. и ж.* (26) **1.** *Сиромах, беден човек, бедняк.* и҆ то[ги]ва̀ распрода́де си́ч'ко своѐ и҆ма́нїе и҆ разда́де го по си́роти и҆ по сирома́сы 39.298; и҆ ко́йто сте помо́гнале на сы́роты със' дре́бны дѣ́ца, та̑ и҆́мь стѐ попридавале коѐ жи́то, коѐ дѹ́ка́ти 18.202б; и҆ не бѣ́хь бога́та а҆мѝ бѣ́хь сы́рота. и҆ чю́ждо прѣдѣ́хь да се нахра́нѧ 17.168б; ѡ҆ зло̀ ѿ си́ч'ко на́и зло́е зла̀ жена̑. а҃ко е҆ сы́рота, а҃ тїа̀ си́чьките о҆́сѹжда. а҃ко ли е҆ болѣ́р'ка, а҃ тїа си́ч'ките ѱѹ́ва 21.210б. **2.** *Сирота; лице, на което единият или и двамата родители са починали.* и҆ сырома́си и҆ сыроти и҆ вдови́цы мнѡ̑го попла́каше за нѥго 15.151; сырома́си ще̑ да гы̑. о҆боле́рѹва сы́роти ми́лѹва. вдови́ци ще̑ да гы па́зи 18.187; сырома́ха кор'толи́сѧ̑ ѿ гі҃даре, а҃ сы́рота коѧ̑ не́маше нѝ ѡ҆гдѐ по́мощь а҆ а҃зе и҆ пома́гѧ̑... и҆ си́ч'кы сыроты и҆ вдови́ци

inslav

бл҃влꙗ́ха ме 31.221. **3.** *Сирота; лице, което буди съжаление; нещастник.* ѿ те́ж'ко ме́не сы́ротои. де́то сьм' се събра́ла със' мꙋ́жа зако́нопрѣстꙋ́пна и҆ небг҃о боа́злива 15.154. **4.** *Като прил. Беден, който няма достатъчно материални средства.* тази маслѣ́ница что̑ оу҆зех'те ѿ о҆н'зи сырота жена̑ ꙋ҆́трѣ да́ го тꙋ́рите оу҆ море́то. защо̑ ѿна́зи жена̀ бѣ съ́щи дїа́воль. и҆ със' хы́трость бѣсо̀в'скаа мыслы да и҆згорѝ мо́ата цр҃ква 15.152; погребѝ а҆́вва зо́симе тѣ́лото на сы́рота марїа̀ 17.175–175б.

ед.: сы́рота 15.151б[3], 17.175б, 17.168б, 21.210б, 31.221, сырота 15.152, сы́ротои 15.154; *мн.:* сы́роты 7.52, 18.202, 18.202б, 38.294, сы́роти 7.52б, 12.109б, 18.187, 18.202б, 31.219, сироти 7.53, сыроти 15.151, 31.221, си́роты 18.188, 32.231б, сыроты 18.193, си́роти 39.298, 40.320.

сирски *прил.* (2) *Сирийски, от МИ Сирия.* и҆ въ то́изи гра́дꙋ а҆нтїѡ́хїи сы́р'стѣи. бѣ́ше монасти́рь, де̑то се бл҃же́нныи і҆ѡа́ннь злаꙋ́стыи постри́же 12.109б; и҆ и҆де наѐдно със т҃ѣ́ до гра̑' е҆де́сь си́р'скыи. де́то лѣ́жи ѿбра́зь гн҃ь що́ го посла́ль бѣ́ше гь і҆с хс҃ 40.321.

ед.: м. си́р'скыи 40.321, *ж.* сы́р'стѣи 12.109б.

сирт *МИ* (1) *Сирт.* съи́ а҆́рхг҃гль ꙗ҆́ви се а҆пл҃ꙋ па́влꙋ, кога́то щѣ́ше да се̑ потопѝ корабъ́ть въ сїр'ти. и҆ ре̑ мꙋ да се не боѝ 11.94б.

сїр'ти 11.94б.

сирѣч *съюз* (137) **1.** *Свързва еднородни части, като следходните дума или израз пояснават предходните; сиреч, с други думи, тоест.* и҆ ре́кохе ѿнїа дв҃а́та мом'ка̀. заповѣда̀ і҆р҃ь на ст҃ыни́ ти да ѿста́вишь то́изи гра̑' и҆ да и҆́дешь при нѥ́го. защо̑ повелѣ̀ да го прѣдадѐ на а҆гарѣ́н'скы рꙋ́цѣ. сн҃ре̑ тꙋ́р'скы рꙋ́цѣ 9.73; и҆ на́поконь станѣ̑ прѣ́выи на разбо́иницитѐ сн҃ре (!) воѐво́да на влѣ́хвыте 6.47; и҆ ка́же ст҃ыи гесѡ́гїе помо́гни ми да навы̑а. а҆то̑ а҆́зь да тѝ донесѣ̑ сфо́н'гато добро̑ сн҃рѣ̑ хꙋ́бава. го́з'ба 39.317. **2.** *Свързва съчинени пояснителни изречения; сиреч, тоест, с други думи.* и҆ слꙋ́шаите. ка́кь ꙋ҆сладѝ дрьво̀ вода̀ ме́рр'ска. что̑ бѣ́ше го́р'ка. о҆тѝ да разꙋ́мѣ́ете. защо̀ ѡ҆нова̀ дрьво̀ чт҃ны̀ кр҃ть знаменꙋ́ваше сн҃ре́чь показꙋ́ваше 16.160б; а҆̀ми да ви́димь що ѐ това̀ кои щѐ да сѐ ѿрече ѿ себѣ̀ си̑ и҆ прь́вѣнь да рече́мь що ѐ да сѐ ѿме́тне сн҃ре̑ да се ѿречѐ нѣ́кои ѿ дрꙋ́гыго 16.158; да́ль е҆сѝ боѐщим' се те́бе знаме́нїе бѣжа́ти ѿ ли́ца̑ лꙋ́кꙋ. сн҃ре̑ ка́же. да́ль е҆сѝ на хр҃тїа́не дето ти се бою́ть ѿ знаменїето да бѣга́ть что̑ ѿ лѣ́кь знаме́нїето та ѐ кр҃ть. дето сѐ знаме́нꙋваме. сн҃ре̑ дето се крь́стиме на ли́цето на́ше 16.162; і҆́нна ѿпꙋ́щаеши ра̀ба своѐго вл҃ко. по гл҃ꙋ твоѐмꙋ съ мѵ҃роо̑. сїи҃ре́чь і҆́нна свободиль ме еси вл҃ко ѿ млѣ́вы и҆ мете́же ми́рскые. и҆ ѿ напа́сти жи́те́искые съ мѵ҃ро́мь оу҆мрѣ́ти ми. и҆ свобо́ждꙋ се старо́сти. и҆ ѿ ми́ра се́го прѣльстнаго. ꙗ҆́ко видѣ́сте о҆ч҃и мо́и сп҃сенїе твоѐ. сн҃ре́чь ꙗ҆̀же сьтво́риль е҆сѝ бл҃агаа. въ всѣ́ люде̑ ра́бь твоѝ 41.334б.

сн҃рѣ́ 1.3, 8.59, 9.61[2], 9.61б, 15.140, 18.178, 18.179, 18.199б, 33.233, 34.248, 34.249, 34.250, 34.251, 34.252б, 34.254б, 34.255б, 35.263б, 38.283б, 38.286б, 38.287, 38.290б, 38.294, 39.306, сн҃рѣ́ 1.4б, 10.76, 11.81, 11.82[2], 15.156, 38.294, 39.313, сн҃рь (!) 1.5б, сн҃ре̑ 2.10б, 3.17б, 4.22, 4.22б, 4.23, 5.28б, 5.33б, 6.43б, 9.73, 13.124б, 16.158[2], 16.158б[2], 16.159[3], 16.160, 16.161[4], 16.161б[2], 16.162[5], 17.164б[2], 17.165б, 17.166, 17.166б, 17.176, 33.232б, 33.233[2], 33.233б, 33.234, 33.235б, 33.236б, 33.237б, 33.239[2], 33.246, 34.251б, сн҃ре́чь 2.14б, 16.160б, сн҃рѣ̀ 6.41, сн҃ре (!) 6.47, сн҃ре́чь 9.60б, 33.247б, сн҃рѣ̑ 10.78б, 11.82[2], 11.82б[3], 11.83, 11.89, 33.233б, 33.238б[3], 33.239, 34.251, 34.251б[2], 34.254, 35.263б, 35.266, 38.281б[3], 38.282б[2], 38.283, 38.283б[2], 38.284, 38.284б, 38.286, 38.286б, 38.288, 38.289, 38.289б, 38.290б[2], 38.291[2], 39.316, 39.317, 39.318б[2], сн҃ре́ 11.86, 13.124, сн҃рѣ̑ 11.92, 34.253, 35.256б, 38.282б, 39.319б, сн҃ре̑ 17.165б, сн҃рѣ́ 35.256б, сн҃рѣ́ 38.283.

inslav

сисой *ЛИ* (1) *Сисой.* и҆ ѿ і҆ер҃лимь мака́рїе. патрїа́рхь дове́де сисо́а а҆рхидїа́кона 12.112.

сисо́а 12.112.

сит[I] *ЛИ* (1) *Сит.* и҆ тамо̀ бѣ́ха си́чˀчˀко (!) що̑ бѣ́ха ѿ вѣ́ка ᲂу҆мрѣ́ле, прѣѡ́щи. та́мь бѣ́ше а҆дамь и҆ є҆́вва, си́ѳь, и҆ а҆вель каи́нь. ноѐ а҆враа́мь. і҆саа́кь, і҆а́ковь. и҆ мѡ́ѵсѝ, и҆ си́чˀкы̀ пр҃рци 35.264.

си́ѳь 35.264.

сит[II] *прил.* (2) *Сит, който не е гладен.* и҆ си́чˀките ста́нъха ѕ҆ра́вы и҆ сы́ти ѿ х҆ѣ́бь 6.46; праведниците сѣде́ть сы́ти. а҆ грѣ́шниците мь́чать гла́дны и҆ жь́дны 18.206б.

мн.: сы́ти 6.46, 18.206б.

ситен *прил.* (1) *Ситен, който се състои от малки частици.* и҆ казꙋ́вать за нѥ́говать гро̑бь, ка́кь и҆схо́ди прах˘ь тьн˘кы си́тень на м҃ца ма́їа. и҃ 6.48б.

ед.: м. си́тень 6.48б.

ситост *ж.* (3) **1.** *Ситост, състояние на напълно утолен глад.* и҆ тогази станѣ̑ и҆лїа́ и҆́ ꙗ҆́де до сы́тость 11.90. **2.** *Ситост, състояние на задоволеност.* и҆ землѧ̀та да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й… и҆ да ꙗ҆де́те хлѣ́бь ва́шь въ си́тость 11.107.

ед.: сы́тость 11.90, 11.94, си́тость 11.107.

сички *мест. обобщ.* (532) **I.** *Като прил.* **1.** *Всичкият; който е в пълния си брой, без да се изключва никой.* и҆ и҆злѣ́зе си́чˀкы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що ще̑ да сѐ сто́ри чю́до на ца́рˀската дѣ́щера 39.310; и҆ ца́рь при́зова а҆ле҃за́нрьскаго вл҃ка. и҆ кр҃ти́ се ца́рь и҆ си́чˀкы дѡ́мь нѥ́говь, и҆ д҃. лю́дїе 39.311б; и҆ на́поконь пакь прѣ́зˀ ѡ҆нїа, дни̑, напа́де та́зи бо́лесть на конѥ́те мꙋ̀ и҆ на си́чˀки нѥ́говь добы́тˀкь 5.31б; и҆ царь а҆сирїи́скы̀ сенахеримь щѣ́ше нѣ́кога да плѣни̑ і҆ер҃ли́мь. и҆ събра̀ си́чˀката сво́а войска̀ и҆ поу́сти гы със˘ рацꙋ́кїа воево́да на і҆ер҃ли́мь 11.90б; и҆ землѧ́та се потрьсѝ и҆ си́чˀко създѧ̀нїе позна̀ ба҃ що є̀ сторѝль н҃бо и҆ зе́млю 35.264. **2.** *Всичкият; който е в пълното си количество, обем, без да бъде отделена част от него, без остатък.* и҆ пойдѐ със˘ дрꙋ́жи́ната сѝ на ѡ҆нова̀ мѣ́сто, гдѐто мꙋ̀ го пока́за ст҃ыи ѳеѡ́рь. и҆ найдѐ си сичˀкото сребро̑, и҆ прослави ба҃ 14.130б; и҆ то[ги]ва̀ распрода́де си́чˀко своѐ и҆ма́нїе и҆ разда́де го по си́роти и҆ по сирома́сы 39.298; и҆ па́кь є҆ди́нь ст҃е́ць ре҃ за това. тїе́ и҆́мать си́ла да заклю́четь н҃бе́то да не́ пꙋ́сне дь́ждь… и҆́ щь́ть да и҆́мать си́ла да напра́вѣть си́чˀката во́да ка́то̑ кры́вь 18.186б; а҆ ка́микать напльни си́чˀкїать свѣ́ть, та̑ е товà х҃с сь́щи бо҃ и҆ ц҃рь 18.181б; и҆ повѣлѣ̀ захарїа, и҆ и҆злѣ́зоха проповѣ́дници по си́чˀкꙋ стра́нꙋ і҆ꙋде́искꙋю 13.124; да сто́ришь повелѣ́нїе по си́чˀко твоѐ царˀство. да не пои́ще ни̑кои нѣчто̑ ни̑комꙋ, за, м҃, д҃ни 11.92б; и҆ пра́вда лю́бѣше. и҆ ѿ непра́вда бѣ́гаше, и҆ ненавидѣ́ше. и҆ ради̑ тѣ́зи нѥ́гова добрына̑, та̑ бѣ́ше почьте́нь по си́чˀка дрьжа́ва, ца́рꙋ мазимїа́нꙋ 9.62. // *Който е изчерпан по времетраене.* пакь да па́зишь си́чˀкы нѣ́лы прѣ́зˀ си́чˀка годи́на, и҆ въ пра́зникы да не пофа́тишь ника́кˀва ра́бота 1.4б; а҆́ то́изи чл҃ове́кь сѵмеѡ́нь, разˀва́лѣ, и҆ не ꙗ҆́дѐ прѣ́зˀ си́чˀка нѣ́лꙗ, а҆́ми сѝ да́ва ꙗ҆сте́то по сырома́си 2.11. // *Който е изчерпан по стойност.* тѣ́зи пщени́ца… ѿвезѝ ю̑ въ солꙋ́нь. и҆ прода́ щешь ю̑ та́мо ка́кь и҆́щешь… и҆ да́вамˀ ти сега̀ трѝ жльти́цы ра́ди̑ да вѣ́рꙋвашь. и҆ кога̀ ю̑ довезе́шь а҆ тѣ̀ сѝ ꙋ҆змѝ и҆ що є̀ ѡ҆ста́ло си́чˀка цѣна̀ 9.69б. **3.** *Всичкият, който е в цялата си наличност, цял.* и҆ ца́рь ре҃. ѡ҆, и҆ ꙋ҆вы̀ ме́не. и҆ те́жˀко ми. ѡ҆слѣпѣ̀ и҆ не ви́дꙋ ни̑кого. и҆ си́чˀко тѣ́ло моѐ разˀсла́би се 37.277; и҆ толˀкози доча́ка доде́ мꙋ̀ и҆ си́чˀка снага̀ ѡ҆кра́ставѣ, и҆ ѡ҆гно̑й се 5.27б; и҆ ско́чи ꙗ҆́довить да ꙋ҆бі́е а҆пі́ла, и҆ не мо́же. защо̑ тоꙗ ча҃ ѡ҆слѣпѣ̀. и҆ сичˀката мꙋ̀ сна́га сто́ри се

inslav

кни́ла (!) 36.269б; и҆ влѣзо̀ и҆ вѣдѣ́хь дрꙋ́гы гра̑ хвь. та̑ бѣ́ше свѣ́тенїето нѥ́гово, по́вече ѿ то́изи свѣ́ть свѣ́теше. та̑ бѣ́ше си́ч҆кїать гра̑ ве́сь, зла́ть 32.227б; та сѝ ѻ҆ставѣ́ме си́ч҆ка рабо́та а҆то́ мꙋ и҆маѥ̑ пра̑зникь в҆ то́йзи день и҆ панагꙋ́рь 39.295б; и҆ хо́дѣхꙋ по за́конь хвь. и҆ и҆́махꙋ оу҆ се́бѣ сѝ си́ч҆ка добрынâ, что̑ е за́повѣдь хва 15.132б. **4.** *Всичкият, който е изчерпан напълно по количество и степен; цял.* ѻ҆ти то́мꙋ пообба́е си́ч҆ка сла́ва и҆ че́сть и҆ по́клонь. до вѣ́ка а҆ми̑ 11.108б; прьвѣ́нь сѣ̀ ꙗ҆́ви на го́ра єлѣ̑ѡн҆ска, на, а҆і, тѣ̀ ꙋ҆чени̑. кога́то и҆ ре́че. даде́но мѝ е си́ч҆ка вла́сть на нбе́то и҆ на́ земли̑ 38.287б; и҆ да́де гы та́ се наꙋ҆чиха на заповѣдь бж҃їа, и҆ на си́ч҆ка прѣмꙋдро́сть 10.79; а҆мѝ кога си́ч҆ка на́ша лю́бовь имаме ка́кь ба̑ и҆ да же́лаемь за цр҃тво нб҃ное, тогѝва си́ч҆ко ле́сно би́ва 39.319; и҆ ре̑ дїа́воль. си́ч҆ка сила бѣсо̀в҆ска̀ ꙋ҆ нѥ́го прѣбы́ва 6.44. **5.** *В съчетание с предлог* **с** *и съществително за качество. За подчертаване на нещо, което се проявява в извънредно висока степен, предел; много, извънредно много.* нѣ̀ о҆тї е добрѣ̀, и҆ ѻ҆би́че чл҃ците, не нака́зꙋва на̑ съсь си́ч҆ка срьдина̑ нѥ́гова нѣ̀ ма́л҆ко нака́зꙋва на̑ кол҆ко да сѐ покае́мь за грѣ́ховете на́ши 1.4; и҆ баща́ мꙋ бѣ́ше болѣ́ринь. и҆ бл҃гочѣ́стивь въ ха, и҆ хр҃тїа́нынь със҆и́ч҆каа (!) вѣ́ра 39.297б; бѣ́ше ѿц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слнь, и҆ кро́т҆кь и҆ и҆спльнѥ́нь съси́ч҆кѣ̀ (!) дх҃о́внаа прѣмꙋдро́сть 14.128. **6.** *Всякакъв, който е най-разнообразен по вид.* и҆ма́ше и҆ женꙋ̑ прили́чна нѥ́мꙋ и҆ тїа̀ мл҃тива и҆ си́ч҆ко добро̑ чи́нѣше 5.28; и҆ тїа́ мꙋ ре̑. ви́ди ми се о҆́че, ѻ҆ти ѻ҆нѣ̀зи чл҃кь мо́же и҆сцѣ̀лѝ чл҃кꙋ си́ч҆ко зло̀, и҆ си́ч҆ка боле́сть 36.271; а҆мѝ тѣ̀ ми бꙋдѝ наста́вница да мѐ наста́вишь на добро̑ и҆ на покаа́нїе тѣ̀ да мѐ оу҆па́зишь ѿ си́ч҆ко зло̀ 8.56б. **II.** *Като същ. Само ср.* **1.** *Всичко; всички на брой лица и предмети от някаква съвкупност, общност.* а̑ ка́менїето със҆ бж҃їе повелѣ́нїе не ꙋ҆дари і҆ѡа́нна нѝ е҆ди́нь ка́микь. а҆мѝ си́ч҆ко пад҆нѣ̀ на че́р҆квището имь, и҆ строши го 6.42б; є҆то̑ е҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, де̑ и҆зла́зи и҆з҆ вратата нб҃ныи. и҆ сѣдѝ на нѥ́го чл҃кь сѣ́щи ꙗ҆́кь като̑ и҆ пра́во сꙋ́дникь, и҆ нави́ва на си́ч҆кото 18.194б; и҆ что̑ намисли. и҆́звади ѿ и҆ма́нїето си̑. трѝста жльти́цы. и҆ веза̑ гы ꙋ҆ кры́пꙋ. и҆ стан̑ѣ̀ нощéска кога̀ се си́ч҆ко потаѝ. и҆ поидѐ до къ́щата ѻ҆номꙋ́зи чл҃кꙋ 15.134; та̑ като̑ чю̑ това ца́рь потвръдѣ̀ се възбѣ́си на хр҃тїа́ны. и҆ето̑ и҆ма́ше тьмны́ци и҆ томрꙋ́ци си́ч҆ко бѣ́ше пльно със҆ хр҃тїа́ны 39.296б; де̑то е въ трои́ци е҆ди́нь бг҃ъ,что мꙋ̑ се си́ч҆ко покланꙗ́ва де̑то мꙋ е ѥ҆ство̀то прѣвѣ́чно 15.131. **2.** *Всичко; всяко нещо без изключение от някаква съвкупност, общност.* и҆ тогá зи ꙋ҆зѐ ба́щиното сѝ и҆ма́нїе и҆ сво́ето сѝ, и҆ разда́де си́ч҆кото по сырома́си и҆ по сы́роти 12.109б; тѣ̀ но́сѣше и҆ дрьжа́ше, си́ч҆кото на а҆́плете, и҆ ничто̑ не бѣ́ше ти ѻ҆́скꙋдно. а҆мѝ защо́ го прѣда́де 35.262; и҆ що̀ и҆ма̑ що̑ го́дѣ моѐ нѣ́що бла́го, си́ч҆ко да разда́мь за дш҃ьта сѝ 31.219. **3.** *Всичко; всички неща без изключение от някаква съвкупност, общност.* и҆ воловете мꙋ кꙋ́пи. и҆ ра́лото, и҆ хомота́ть, и҆ си́ч҆ко... ра́лото съсѣ́че намѣ́сто дрьва̀. и҆ воло́вете закла̀ 11.90; и҆ си́ч҆ко оу҆ ца́ри гра̑ плѣни́ха фре́н҆ци. и҆ ѡ҆бра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро. и҆ ц҃рко́вны ѿдежды, и҆ съсꙋ́ды, що̑ бѣ́ха мнѡ̑го цѣ́нніи, за̑е҆дно̑ и҆ ст҃ы́ мо́щи. и҆ си́ч҆ко ѿне́соха въ ри́мь 8.58б; бдѣ́нїе, и҆ мн҃ѣнїе, и҆ слѣ́зы. стꙋ́дь и҆ пѣ́кь, си́ч҆ко трьпѣ́ше. и҆ въкꙋ́сюваше трѣва̀ мѣ́сто ꙗ҆́стїе 8.55б. // *Всичко от най-главните, най-съществените неща.* и҆ напи́са за не́го си си́ч҆ко кой е и҆ чїи е си́нь и҆ что̑ е прово́диль и҆ гдѐ е хо́диль и҆ ко́га да́де прьсте́нь на годе́ницата сѝ и҆ що̀ и҆ ре̑ си́ч҆ко напи́са 40.322; и҆ да не потаи́шь

inslav

твóето жи́тїе, що сѝ и какъ сѝ си́чъко ми ѝсповѣ́даи ме́не грѣ́шному 17.168. **III.** *Като нареч. При числ. За означаване на краен сбор; всичко.* виѳа́нїа є̃ дале́чь ѿ ієр҃ли́мь. є҃ı, ста́дїа. а̃ стадїѡ ѝма. р҃. расте́зы. и̇ си́чъко, а҃ ф҃ ра́стезы 38.292б; въ врѣме. ѻ̃новà кога́то се прѣста́ви ст҃ы̀ са́ва, оу̃кра́доше му̀ сребро̂то. си́чъко. ко́лъкото до, р҃, ли́трь 14.130б. **иступя си сичкият ум.** *Изгубя си ума.* а̃ ца́рь ка́то го видѣ̀. та сѝ ѝсту́пѝ сичъкїать у̀мь. и̇ нѣ̀ токѝ тоѝ, а̀мѝ и̇ си́чъкы що сѐ намѣ́риха та́мо на коръба́нете. оу̃диви́ха се за товà чю́до 39.300; **по сичка земля.** *По цялата земя, навсякъде.* и̇ прочю̀ се по си́чъка землà є̀пива́тъска. и̇ не тѣ́кмо та́мо се прочю̀. а̀мѝ и̇ до ца́ригра́ 8.58б; и̇ тогази на́скору пу̀сти повелѣ́нїе по си́чъка землà. гдѣ̀то ѝма хр҃тїа́не затво́рены въ тьмни́цы. ско́ро да се ѿвѣ̂жу̀ть 15.139б; **сичка нощ.** *През цялата нощ.* и̇ пои́дѐ въ цр҃ко́вь ст҃го нико́лае, и̇ си́чъка но́щь та́мо бы̀. мл҃таше се съслѣ́зы (!) и̇ жа́лостно бл҃годарѣ́ше ба҃ и̇ ст҃го 15.153; та́ка чине́ше на сѣ́кыи де́нь до́де и̇ бы̀ жи́вь. и̇ си́чъка но́щь не спѣ́ше. и̇ что̂ му̀ дава́ха лю́дїе а̃ то́й го дава́ше на дру̀гы просе́цы 40.321; **сичко до краи (до конец).** *Всичко докрай, всичко без изключение, без остатък.* и̇ та́мо наоу̃чи си́чъко до кра́и, за́конь хр҃тїа́нъскыи. и̇ кнїгы бж҃тѵ́вные и̇зъоу̃чи добрѣ̀. и̇ а̀ѳи́нїа филосо́фа препрѣ̀ 12.109; и̇ злы̀ чл҃ци видѣ́ха какъ му̀ ѻ̀поустѣ̀ дво́рь, и̇ нагово́риха се, и̇ поидо́ха и̇ ѡбра́ха го, и̇ плѣни́ха му̀ си́чъко до конъ́ць. и̇ не ѡста́ му̀ ни̇что̂ 5.31б; **сичко друго.** *Всичко друго, всички останали лица и неща.* и̇ ѿнїа ты́сѹщници като̂ чю́ха товà. что сѐ чи́ни по тръ́ть. те́коше ско́ро, и̇ найдѡ̀ше во́иску̀ ка́кь такà злѡ̀ чи́нѣху̀. и̇ є̃дны̀ бѝше а̃ дру̀гы и̇спѣ́дише. а̃ дру̀го си́чъко что̂ бы̀ у̀тѣ́кмише и̇ у̀мири́ше 15.143б; ст҃о́е є̃ѵ҃лїе не щѐ да сѐ слу̀ша въ тозѝ врѣ́ме… грѣ́ мнѡ̀го и̇ лѣ́жа щѐ да бѣ́де и̇ злѡ̀ и̇ клеветà мнѡ̀го… и̇ дру̀го сичъко щото̂ ѝма злѡ̀ и̇ дїа́волъскы ра́боти, сѐ такво́зи щьть да ра́ботѣть въ ѻ̀новà врѣ́ме си́чъкыте лю́дїе 18.180; **със сичка душа.** *С цялата си душа, извънредно силно.* нѥ́му̀ и̇ ны́е бл҃ве́ни хр҃тїа́не да се поклонимь. нѥ́го съси́чъка (!) д҃ша да целу̀ваме. нѥ́му̀ състра́хь (!) и̇ съсъ ра́до̂ да му̀ се възра̂у̀вамѐ 16.163; **със сичко.** *Във всичко; в което и да е; в каквото и да е (дело).* защо̂ щото̂ лю́би и̇ ѻ̃бы́че чюжа̂ жена̂. той е ку̀ръва и̇ прѣлюбо̂ творъць. и̇ дале́чны̀ ѿ ба҃. и̇ съсь си́чъко дїа̀волу̀ прѣда́день 1.6б; защо̂ ѿпрьвень бж҃ а̃да́ма. съ си́чъко до́брь сто́ри и̇ да є̀ чи́сть, и̇ да є̀, сѐ ст҃ь. и̇ тога́зи му̀ да́ру̀ва, дванадѣ̂ть силы дш҃е́вные 33.232б; защо̂ ни̇что̂ бу̀ нѣ̀ е ѻ̀ску̀дно. а̀мѝ е съси́чъко (!) съвръ́шень и̇ нигдѐ нѣ̀ е ѻ̃ску̀дно безъ нѥго 38.283; **със (от) сичко сръдце** *и* **сичко сръдце.** *От все сърце; искрено; усърдно, старателно.* и̇збави́ ме ѿ товà злоѐ и̇ стра́шное мѣ́сто. и̇ а̀ко̀ бу̀ду̀ жи́ва да сѐ пока́ю съси́чъко (!) срце̂ 11.104; и̇ по̂мли́ се съсъ́ичъко (!) срце̂ прѣ̀ сѣ́на и пролѣ́и слѣ́зи, и̇ тогива ле́гни 31.222б; и̇ това се помо́ли, и̇ плакà ѿ си́чъко срце̂. и̇ и̇злѣ́зе, и̇ трьгна да и̇де на сво́ето сѝ ѿчѣ̂ство 8.56б; да ре̂́мь ѻ̃нъзи мѣ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни̂. сѝрѣ̂ спа́хїа. и̇ съси́чъко (!) срце̂ дрьжаше спахїи́скы у̀ре́дь 39.313; и̇ така́ е бу̀ работи́ль съ си́чъко срце̂. и̇ у̀гу̀диль гу̀ бу̀. заради̇ това́ го и̇ бѣ́ найпоче́те 15.155б; подобрѣ̀ е и̇ ма́лъка добрà ра́бота да сто́ришь то́ко да є̀ пра́во и̇ сичко срце̂ що̀то є̀ бу̀ дра́го и̇ у̀го́дно 39.319б.

ед.: м. си́чъкы 3.17, 5.29б, 8.55, 31.220, 35.265, 36.267, 36.271, 36.272, 37.276, 37.278, 38.283, 38.285, 38.291б, 38.294, 39.301, 39.307, 39.309б, 39.310, 39.311б², 39.315б, 39.316, 40.321б, 40.322б, 40.323, 40.323б, си́чъки 3.17, 3.17б, 4.25, 4.25б, 5.29, 5.31б,

inslav

5.32, 5.34, 6.42², 6.43, 6.43б, 6.46б, 8.55, 8.56б, 8.58, 8.59, 9.62б², 9.63б², 9.64б, 9.71, 9.72, 10.76, 10.79, 11.82, 11.83б, 12.112б, 12.116, 15.138б, 15.144б, 15.147б, 15.153, 16.159³, 16.160, 16.162б, 16.163², 17.167, 17.167б, 17.175, 17.176, 18.195б, 18.203, 32.229, 32.229б, 32.230б, 34.252³, 34.252б, 35.259, 35.262, 36.262б, 38.291б, 39.318б, сичˈки 5.39б, 9.70, 12.119, 16.159, 33.235б, 33.236б, 35.260, съси́чˈки (!) 10.76б, сичˈкыи 10.79, 14.128, си́чˈкыи 10.79б², 11.106, 12.108б, 12.111б, 13.123б, 15.131, 15.131б, 15.132, 15.138, 15.150б, 15.151б, 15.153, 15.154б, 15.155, 33.232, 33.232б, 33.235б, 33.236б, 33.237б, 33.239б³, 33.243б, 36.272б, 37.278б, 37.279б, 39.296, си́чˈкы̑ 10.79б, 12.110б, 12.112, 14.126, 15.132, 33.246б, 37.276, съси́чˈкыи (!) 11.97б, си́чˈкїи 13.123, си́чкыи 13.123б, сычˈкыи 15.132, сичкїи 33.247, *чл.* си́чˈкиать 18.177б, си́чˈкїать 18.181б, 18.184³, 18.185б, 18.189б, 18.193, 18.200б, 32.227б, 39.295б, си́чˈкыать 18.203, си́чˈкыать 39.297, 39.298, сичˈкїать 39.300, *ж.* сичˈка 1.4³, 5.38², 15.148, 15.151, 35.261б, си́чˈка 1.4б, 2.11, 2.13б, 3.19б, 4.21б, 5.27б, 5.28, 5.30б, 5.38, 6.44, 7.49, 7.50б, 7.51, 8.55б, 8.56, 8.58б², 8.59, 9.62², 9.64, 9.64б, 9.69б², 10.76, 10.79², 10.79б, 11.81, 11.82б, 11.108б, 12.112б, 12.117б³, 13.122, 13.122б, 14.130б, 15.131, 15.132б, 15.138, 15.139б², 15.142², 15.142б, 15.149, 15.153, 16.157б, 16.159б, 16.162, 18.186б, 18.194б, 18.198б, 18.203, 31.223, 32.223б, 32.224б², 32.226, 32.230, 33.235б, 33.239б, 34.253б, 35.256б, 36.271, 38.281б², 38.287б, 38.291б², 39.295б, 39.297, 39.316², 39.319, 39.319б, 40.321, съси́чˈка (!) 11.96, 16.163, съси́чˈкѣ (!) 14.128, си́чˈка 15.153, 40.321, си́чка 18.180, 31.217б, с[ич]ка 18.184, си́чˈкаа 18.186, сичˈка̀ 32.230б, съсˈи́чˈкаа (!) 39.297б, сичˈкꙋ 10.79, си́чˈкꙋ 10.79, 11.87, 11.89б, 13.124, 15.139б, 33.243б, 37.274, *чл.* сичˈкьть 2.14, си́чˈката 11.90б, 18.181, 18.181б, 18.182б, 18.185, 18.186б³, 18.188, 18.189б², 18.190³, 18.193б, 31.219б, 32.224², 39.297, 39.300б, 39.304, 39.305, 39.315б, си́чˈкъта 15.146б, сичката 18.177б, сичˈката 18.190*, 36.269б, си́чката 18.202, 18.204б, си́чˈкате (!) 18.204, си́чˈка́та 39.300б, *ср.* си́чˈко 1.4, 1.6б, 2.9б, 2.10, 2.11б, 2.15б, 3.18б, 3.19б, 4.23б, 4.24, 5.28, 5.29б, 5.31, 5.31б, 5.35б², 5.38, 6.42б, 6.43б, 6.46б, 7.52², 7.54, 8.55б, 8.56б², 8.57, 8.58³, 8.59, 8.59б, 9.63б, 9.75б, 10.77б, 10.78, 11.88б, 11.92б, 11.97б, 11.99б², 11.106б, 11.108, 12.109, 12.111, 12.114б, 12.119, 13.125б, 14.126б, 14.128, 14.129, 14.130, 14.130б, 15.131³, 15.131б, 15.142, 15.143б, 15.145, 15.145б, 15.147б², 15.148б, 15.149, 15.153, 15.155б, 16.158б, 16.159б, 16.161б, 16.162б, 17.164б, 17.168, 17.169, 17.173, 17.174б, 18.181б, 18.187б, 18.188, 18.190, 18.192, 18.194, 18.195, 18.196, 18.197, 18.201б, 18.203², 18.207, 19.207б, 20.208б, 20.209б, 21.210б, 31.215б³, 31.217б, 31.219, 31.222, 32.223б³, 32.224⁶, 32.224б, 32.225б, 32.226, 32.226б, 32.228б, 32.229б, 32.231, 33.232, 33.232б, 33.234, 33.238б, 34.251, 34.252б, 34.254б, 34.255б, 35.257, 35.259², 35.261б, 35.264, 35.265, 36.271, 37.274, 37.277, 37.277б, 37.280б, 38.283, 38.283б, 38.284, 38.285, 38.285б, 38.290, 38.290б, 38.292б, 38.294⁴, 39.296б, 39.298³, 39.302, 39.304б³, 39.310б³, 39.318б, 39.319³, 40.321, 40.322³, 40.323, сичˈко 2.10, 5.28², 5.31, 5.35, 7.52б, 8.56б, 8.59б, 9.68б, 11.90, 15.134², 15.155, 17.164, 17.170б, 17.171б, 17.176², 18.180, 18.196, 18.206б, 20.208б, 20.209б, 32.223б, 32.224, 33.234б³, 33.238, 35.258², 38.283б, 39.319б, съси́чˈко (!) 3.18б, 7.51б, 8.59б, 11.104, 15.139, 15.142б, 18.177б, 32.227, 37.279б, 38.283, 38.294б, 39.296, 39.303б, 39.308б, 39.313, съсичˈко (!) 11.91б, си́чˈко 11.100, си́чко 31.222, 32.223б, съсˈи́чˈко (!) 31.222б, 36.270б, *чл.* си́чˈкото 8.55, 11.97, 11.100б, 11.102, 11.103б, 11.106, 11.106б, 11.107б, 12.109, 12.117б, 12.120, 12.120б, 14.127б, 15.131б, 17.168б, 17.172б, 18.177б, 18.178б, 18.179б, 18.184б, 18.189, 18.192, 18.193б, 18.194², 18.194б, 18.199б, 18.200б, 18.202б, 18.203, 18.205б, 32.225, 33.246², 35.262, 37.274, 38.283б, сичˈкото 9.66б, 12.109б, 12.120б, 14.128б, 14.130б, 15.131б², 15.149, 15.154б, 18.179², 18.193б, 18.196б, 18.199б, 33.236б, си́чˈкото 18.193б, 38.283б, сичˈко́то 33.234, [с]и́чˈкото 38.283б.

сияние *ср.* (1) *Образно. Сияние, излъчване.* ами сѐ просвѣ́тиха, защо̑ и҆́ма́хꙋ чи́сть оу҆́мь и҆ съ́мисль. и҆ съвръше́на вѣ́ра на ба̃… и҆ ср҃це чи́сто. и҆ сїа́нїе̑ д҃ха ст҃го, та̑ бѣ́хꙋ се просвѣ́тиле 15.131б.

ед.: сїа́нїе̑ 15.131б.

сияя *несв.* (1) *Образно. Сияя, излъчвам светлина.* си́чˈки се патрїа́рˈси събра́ха… и҆ ѿ си́чˈките, ме́ждо т҃ѣ̀ сїа́ешѥ і҆ѡа́ннь, ка̑то сл҃нце на тьмно мѣ́сто. и҆ ни́го и҆з҆бра̀ си́чˈкы̑ събо́рь, да го̑ поста́веть патрїа́рˈха 12.112.

имперф.: 3ед. сїа́ешѥ 12.112.

сиѳь *вж.* **сит**[I]

inslav

скажа *св.* (49) **1.** *Кажа, опиша нещо с думи, разкажа, скажа.* товà да скáжѣ̑, и̑ да сврьшѝ дȣ́мата 33.245б; є̑лà пáвле да тѝ скáжа мькыте на грѣшницитѐ 32.228б; а̑мѝ послȣ́шаите да скáжѣ̑ и̑ по съмрьть нѥ́гова. и̑ да нáчнѣмь прьвѣнь да скáжѣ̑, кáкъ сѐ прѣстáви 15.150; а̑мѝ сегà да кáжемь… ѿ мнѡ́го мысль чю́дим̾ се коѐ да и̑скáжѣ̑. и̑ за любóвь прáзникȣ щѣ́ мнѡ́го да скáжѣ̑ 33.245; а̑ко и̑ а̑зь нѣ́ȣкь є̑с̾мь и̑ не знáю, и̑ не мóгȣ вы сказà катô вы̑е лю́бите. и̑ а̑зе щемь заѥ̑, ѿ дрȣ́гы дȣ́мы, и̑ покáза щѣ̑ вы̑ 11.84. **2.** *Кажа, посоча нещо, съобщя.* пàкь рéче тóизи прр҃кь нáпоконь. рѡ́д̾ же е̑го ктô и̑сповѣ́сть. сѝ ре҃. кóи може сказà нѥ́говь рѡ́ 16.161.

сег.: 1ед. скáжȣ 11.84, скáжа 32.226б, 32.228б, *1мн.* скáжѣ̑ 11.99б, 15.150², 33.236, 33.236б, 33.239б², 33.240, 33.244б, 33.245б, 35.263, скажемь 15.151, скáжемь 33.241, 33.244; *аор.: 1ед.* сказá̑ 32.227, *3ед.* скáза 5.31, 9.68, 11.89б, 11.90б, 15.142б, 32.226, 33.237, 37.275, 40.323, сказà 15.138, *1мн.* сказáх̾ме 9.67, сказах̾мѐ 33.234, 33.237б, сказах̾ме 33.239б, 35.266, скáзах̾мѐ 33.245б, *3мн.* сказáше 33.241б, скáзаха 40.321; *бъд.: 1мн.* щѣ̑ да скáжѣ̑ 33.238, *със съкр. инф. 1мн.* щѣ̑ скáза 11.81б, 11.84б, 11.99б, 16.158–158б; *бъд. в мин.: 1ед.* щѣ́ да скáжѣ̑ 33.245; *пов.: 2ед.* скажѝ 2.9б, 32.229, скажѝ 11.102, 39.301, *2мн.* скажѣ́те 15.148; *съкр. инф.:* (мóгȣ) сказà 11.84, (може) сказà 16.161.

сказание *ср.* (11) *Сказание, разказ за минали събития, предание.* дамаскѹ́на и̑нока и̑подїáкона и̑ стоудѝта. сказáнїе ѻ̑ чю́десѣ̑ что ѥ̂ былô ѿ прѣвелѝкы̑ чи́но начéлникь михаи́ла и̑ гаврїи́ла 11.81; и̑ дрȣ́го чю́до и̑ сказáнїе слȣ́шаите за а̑рхг҃ла михаи́ла 11.89; не щѣ̑ векѥ̑, да сѐ чюе нигдѐ. и̑лѝ поȣ́ченїе, и̑лѝ сказанїе за дш҃ьта добрò 18.193б; сказанїе за х҃а како бы̑ рóждень 18.184*; сказанїе д҃ то и̑сканїе 33.241б*; сказанїе за прьвїать влькь 18.182*.

ед.: сказáнїе 11.81, 11.89, 11.90б, сказанїе 18.182*, 18.182б³, 18.184*, 18.186б*, 18.193б, 33.241б*.

сказател *м.* (3) *Вестител; лице, което изразява, предава божията воля.* и̑ а̑гг҃ль сѐ зовѐ сказáтель. сѝ ре҃, катô а̑гг҃ль кáзȣва повелѣ́нїе бж҃їе, и̑ затовá се нарѣ̑ а̑гг҃ль. да ре҃мь. сказáтель 11.83; а̑мѝ ти се мл҃ю блж҃éнны̑ маѳе҃ю. простѝ моѐто злò. като сѝ блг҃ы̑мȣ бг҃ȣ сказáтель 37.277.

ед.: сказáтель 11.83², 37.277.

сказувам *несв.* (6) **1.** *Разказвам, описвам нещо с думи, сказвам.* и̑ тóй… є̑двá̑ додѐ въ себѣ́ си, и̑ зѐ да и̑ скáзȣва чю́ка̑ є̑ былô 39.315б; и̑ нѐ ѿ мои̑ дȣ́ми да дȣ́мамь нѣ́чтô а̑мѝ ѿ ст҃óе и̑ бж҃твное є̑влїе, чтôто скáзȣвà 33.236б. **2.** *Означавам, казвам се, знача.* и̑ родѝть сн҃а, и̑ нарекȣ́ть и̑ме є̑мманȣ́ль. дѐто се сказȣ́ва с нáми бг҃ 13.124.

сег.: 3ед. сказȣва 33.232б*, скáзȣвà 33.236б, скáзȣва 36.267, 39.315б; *безл.: сег.: 3ед.* сказȣва се 13.124, *3мн.* скáзȣват̾ се 33.234.

сказувание *ср.* (1) *Разказване, повествование за нещо.* дамаскѹ́на и̑нока и̑подїáкона и стоудѝта. слóво прóсты̑ скáзȣванїѐ̑. за десетѣ́хь наоȣ́кы мѡ́ѵсéѡвы 1.3.

ед.: скáзȣванїѐ̑ 1.3.

скася *св.* (1) *Скъся, направя нещо да е по-кратко, съкратя.* а̑мѝ г҃ь бг҃ь… не ѻстáви ги да сѐ мьчать мнѡ́го д҃ни… а̑мѝ г҃ь бг҃ь скасѝ днѝте и̑ годѝните. и̑ часовете, зáмь какь̾ би́ се оу́пáзила и̑ ѿнéла д҃ша чл҃чьска. ѿ тогóва проклетиго ан̾тихрі́ста и̑ дїáвола и̑ зарадѝ тїá днѝ щѐ да смалѝ г҃ь д҃ни́те и̑ годѝните 18.194.

аор.: 3ед. скасѝ 18.194.

скача *несв.* (1) *Скачам, движа се със скокове.* а̑ грѣ́шницитѣ г҃ь и̑стьк̾мѣ́ва катô кóзы… катô козá сѣ́когы и̑ще да хóди и̑ да скáче по стрьмно 18.201б.

сег.: 3ед. скáче 18.201б.

скврънав *прил.* (1) *Скверен, който е лишен от нравственост, нечист, отвратителен.* легомà бг҃ ѿкры ми на срцето ѻ̑чи́те, и̑ покáза ми, та се

inslav

позна̑, като̀ таквь̀зи скврьнава ра́бота чи́нѧ, затова́ ми се бра̑ны да влѣ́за 17.170.

ед.: ж. скврьнава 17.170.

скврънен *прил.* (5) *Сквер ен, който е лишен от нравственост, отвратителен.* ѿ теш'ко мꙋ на дꙋшъта скврьнна и̇ нечи́ста 34.250б; и̇ да ми̑ не бꙋде забра́нѥно да ꙋлѣ́за на твоѐ цр҃тво, ѿ нечи́сты и̇ скврьны бѣсѡве 8.57; і̇ това ре҃, скврьнныи і̇ро́дь 33.237б; чѐ нѣ́ смь досто́ина а̑зь блꙋдни́ца дето и̑мамь и̑ д҃ша и̇ тѣло̀ скврьно 17.170.

ед.: м. скврьнныи 33.237б, скврьннаго 33.232б, *ж.* скврьнна 34.250б, *ср.* скврьно 17.170; *мн.:* скврьны 8.57.

скеля *ж.* (3) *Скеля, стар тип пристанище от дъски.* и̇ нау̑рѣ тїа̀ ѿи̑дѐ на скелѧ́та да ви́ди о̑н'зи стлѣ́пъ. не наме́ри го, и̇ ба̑ за това̀ бл҃года́рив'ши. и̇ съ̑ помо́щь ст҃го ѿи̑дѐ стлѣ́пать по мо́ре. дори до ѧ̑фꙋ̀ ске́лꙋ и̇ до ра́мель гра̑' прѣ̑ва́ри гемїа́та. ѿи̑доха нѣ́кой на скелѧ́та мо́р'ска̀ на ѧ̑фꙋ̀ на о̇но́ва мѣ́сто и̇ намѣ́риха ѿн'зи стлѣ́пь 39.312б.

ед.: ске́лꙋ 39.312б, *чл.* скелѧ́та 39.312б[2].

скимен *м.* (2) *Лъвче, малкото на лъвица.* та̑ затова̀ и̇ х҃а дꙋ́мать скѵ̑мень лѣ́вѡвь, защо́то бѣ́ше ѿ цр҃ьскы̀ рѡ́дь 18.185; защо̀ и̇ а̇нтихрїста нари́четь пр҃р҃ци́те скѵ̑ме́н' лѣ́вовь дѣ́те на расла́ница же́н'ска̀ 18.185.

ед.: скѵ̑ме́н' 18.185, скѵ̑мень 18.185.

скимтя *несв.* (2) *Скимтя, издавам звуци като израз на мъка и жал, стена, хленча.* и̇ ѡ̇нїа ка́пища събо́рюваха се и̇ ста́нꙋвахꙋ на пе́пель. а̑ и̑долыте бѣсѡв'скы па́даахꙋ и̇ строша́вахꙋ се. а̑ бѣ́соовете бѣ́гаахꙋ по ѧ̑рꙋ̀, и̇ скѵ̑м'тѣхꙋ и̇ пла́чаахꙋ. за́що̑ се о̑без'чьсти́ше 15.139б.

имперф.: 3мн. скѵ̑м'тѣхꙋ 15.139б, 15.140.

скитам се *несв.* (1) *Скитам се, ходя без определена посока и цел, бродя.* дѐто се ѿре́коха ѿ то́изы̀ свѣ́ть, и̇ щото̀ бѣ́ха по то́изи ми́рь зара́ди̇ тво́ето и̑мѐ ст҃о́е, та̀ се ски́таха въ пꙋ́стынѧхь. и̇ по го́рїето 32.225б.

имперф.: 3мн. се ски́таха 32.225б.

сконча се *св.* (3) *Умра, свърша живота си.* и̇ така̀ се скон'ча̀ ст҃ы̀ не́сторь 9.66; и̇ ст҃ы̀и димитрїе... скрьбь и̑ма́ше па̑, защо̑ се не скон'ча̀ поскорꙋ, да пои̇де на цр҃тво нб҃ное 9.64б.

аор.: 3ед. се скон'ча̀ 9.64б, 9.66, скон'ча се 9.66б.

скончание *ср.* (9) *Скончание, край на нещо, свършек.* и̇ бꙋ̀ се молѣ́ше, и̇ дꙋма́ше... спо̑оби ме до скон'ча́нїе живо́та да си̇ ꙋпа́зѣ твоѐто и̇сповѣ̑данїе 39.302б; ѿнапрѣ̑ дои̇доха пр҃р҃ци́те та̑ ре́коха, ѐто е бли́зꙋ скон'чанїе на свѣть̀ть 18.183б; а̑мѝ послꙋ̑шаите... що ны̑ пока́за х҃с за скон'чѣ̑нїето токо̀ ма́л'ко за стра̑ да и̑маме 18.184.

ед.: скон'ча́нїе 18.178б, 18.180б, 39.302б, скꙋн'чанїе 18.183*, скон'чанїе 18.183б, 18.189*, 18.195*, скон'чанїа 18.193*, *чл.* скон'чѣ̑нїето 18.184.

скопос *м.* (12) **1.** *Умение, способност за нещо, скопос.* нѝ със' дꙋ́ма може и̇ска́за да из'на́йде нѥ́говь ско́по̑ и̇ что̑ е сътво́рилъ н҃бо и̇ зе́млю̀, и̇ мо́ре, и̇ си́ч'ко что̑ е ꙋ̑ т҃ѣ̑ 15.131; и̇ма́ше и̇ женꙋ̑ прили́чна нѥ́мꙋ... и̑ двѣ̀ че́да мꙋ́ж'скыи, и̇ тїѐ прили́чны нѥ́мꙋ и̇ на ѡ̇бра́зь, и̇ на пльть мꙋ, и̇ на ско́пось, и̇ на добрына̑ 5.28. **2.** *Начин, способ за извършване на нещо, ред.* та̑ по то́изи ско́пость х҃вь, та̑ ре̑ и̇ а̇н'тихрі́сть и̇ то́й да сто́ри като̑ и̇ х҃с 18.185; и̇ със' такѣ́в'зи ско́пось дои̇де си̑ ст҃ыи на ѿчѣ̑ство 15.137б. **3.** *Прен. Същност, най-важното съдържание на нещо, същина.* и̇ зарадѝ что̑ се зове тр҃и́ца защо̑ сѣ̑ трѝ ли́ца̑ а̑ми се е̇дно̑ зовѣ̑ть. защо̑ тїа трѝте ли́ца̑, [а̑ми се] е̇дно̑ [зовъть] е̑ство и̑ма̑ си̇ р҃ѣ̑ е̇ди́нь ско́пость, и̇ е̇дна̑ при́лика 33.238б; за́що̑ рай̇, и̇ о̇нова̀ дрьво̀ знаѐно добро̑ и̇ лꙋ́каво бѣ́ше на два̑ ско́поса. като̑ и̇ чл҃кь дѐто е и̇ чл҃кь чюв'стѣ́в'нь и̇

inslav

мыс'льнь 33.234б. **без скопос.** *Като нареч. Безразборно, без подбор.* когà бѣз' мѣра ꙗдéмь, и̇ без' скóпось пиѣ̈ коà пол'за и̇́маме и̇ коѐ добрô 11.106; и̇ ѿтогáзи начѣ́ без' скопось да чи́ни кꙋр'вóв'ство 17.168б.

ед.: скóпось 5.28, 11.106, 15.137б, 33.240, скóпо̑ 15.131, 33.234б, скопось 17.168б, скóпость 18.185, 33.238б, скóпосъ 39.305, скóпѡ̑ 39.318; *бр.:* (двѝ) скóпоса 33.234б.

скопост *вж.* **скопос**

скоро *нареч.* (102) **1.** *Скоро, с бързане, бързо.* ѿ лю́дїе солꙋ́н'сцїи, течѣ́те скóро навѣ́н'ка грáдь, чê доидóха влъхвы да ны̑ поплѣнють 9.72б; и̇ рê мꙋ. цр҃ꙋ, кóл'ко мóжешь скоро станѝ, и̇ пꙋстѝ трѝте мꙋ́жїе, дêто щéшь да гы̑ погꙋ́бишь 15.146б; а̇̀ко бы̑ се ꙗ̈ви́ла наѣ̈днô със' рожѣ̈ство хв҃о. кáк' бы́ше доишлѐ тóл'кова скóро ѿнїа хытрьцѝ, и̇ да нáйдꙋть х҃á въ пéщерьта 33.245. // *Веднага, незабавно.* а̇̀ми се скóро пôканѣ́те и̇ доидѣ́те ми на пóмощь, да мê и̇збáвите ѿ тогóзи крьвни̇ка дїáвола 10.78; дв҃де скóро (сторѝ) сторѝ слоу́ж'ба бꙋ҃ тꙋ́ка на товà гꙋмно. давнó се а̇р'нише да прѣстáне нѝеговь гнѣвь 11.89б; и̇ повелѣ̀ цáрь скóро да и̇зведꙋть ѳомâ и̇ а̇ввáна кꙋп'цà и̇з' тьмни́цата 7.54б. **2.** *Скоро, след малко време.* а̇̀ той ми рéче, ѿхóждать на і̇ер҃лимь защò ще скóро да бꙋ́де вьз̑вижéнїе чт҃наго кр҃та 17.169; а̇̀мѝ и̇ тїе да трепéрѧть катô трьстà ѿ вѣтрь... че щê ѿг'нь скóро да гы и̇з'горы̀ 18.179; а̇̀ ты̀ повелѝ пóскорꙋ да гы̑ погꙋ́бѧть защô кóл'кото лежѧть ꙋ̈ тьмни́цьта. тóл'кова се ꙋ̈чéть на хы́трость да стóрѧть злò 15.145б; а̇́ко ли́ тї е вóлѝ да сѝ видѣ̀ и̇ а̇́зь нѣ́когы бащѣ̀ си и̇ мáйка си. а̇̀тô поскóро да бьде мл҃ꙗ ти се 39.315; чл҃кь ѐ... и̇скра скóро ли́ѱала. плáмень скóро прѣстáналь свѣ́ща скóро ꙋ̈гасена. ли́сть скóро и̇ссꙋ́шен'. трѣва скóро повѣ́нала. и̇ сꙋхо сѣно скóро поꙗ̈дено. дн҃éска се кáраше, а̇̀ ꙋ̈трѣ ꙋ̈мрѣ̀ 31.216. // *В близко бъдеще.* тâ и̇ тїѐ дꙋ́маха покáите се че щê да сѐ свры́ши свѣ́тьть скóро 18.184; а̇̀ товà цр҃тво дêто го тѝ и̇мáшь та щê скóро да ли́ѱа и̇ незнайно ще да бѣ́де 39.299; разꙋмѣ̀ че ѐ ѿ бꙋ̈ товà видѣ́нїе и̇ познà (че) щѐ да се прѣстáви скóро 8.56; твóйте чꙋ́деса и̇ твоѐто знамéнїе скóро щѐ сегà дá се раз'валѝ 6.45б. **3.** *Скоро, за кратко време.* дошлé быха и̇ пóскорꙋ ѿ двѣ̀ гóдин'. а̇̀ми бѣ́ше бж҃їе съмотрéнїе да закъснѧть, защô катô проминꙋ́вать тóл'кова мѣ́сто да прокáзꙋвать, как' сь́ е роди́ль вели́кь пр҃ь 33.245; и̇ прїе и̇ночьскыи чи́нь. и̇ скóро и̇з'ꙋ̈чи, и̇ ѱал'ты́рь. и̇ си́чкы̀ зáконь монасти́р'скы̀ 14.126; и̇ пô'клáжаше ѻ̈гньѧ̑ да сѐ ѻ̀грѣ̀е поскóро вóдата ꙋ̈ ѐбри́кь да сѝ ѻ̀мыѐ г҃пдáр' мꙋ рьцѣ́те сѝ 39.315. **4.** *Скоро, преди малко време, наскоро.* и̇ срáм' мь е и̇ да помы́слѧ и̇ да подꙋ́мâ такви́зи нечи́сти дꙋ́ми. що тѝ пóскорꙋ кáзâ 17.168б.

скóро 2.11, 2.12, 3.19б, 3.20б, 4.22б, 5.28б, 5.37, 6.44б, 6.45б, 6.47б, 7.51, 7.53, 7.54, 7.54б, 8.56, 8.58[4], 9.72б[2], 10.77, 10.78, 10.79б[2], 11.88б[2], 11.89б, 11.95, 11.104, 12.113б, 14.126, 15.135б[2], 15.139б[2], 15.143б, 15.146, 15.147[2], 15.149[2], 16.159б, 17.168б, 17.169, 17.171, 18.179, 18.184, 18.188б, 20.208б, 31.216[6], 31.218, 33.238, 33.245, 35.263б, 36.269б, 39.299, 39.310б[2], 39.318, 40.322б, 40.323б, скоро 11.96, 15.146б, 18.194б, *сравн.:* поскорꙋ 2.14, 9.64б, 12.119б, 33.239б, пóскорꙋ 3.18б, 3.21, 5.32б[2], 15.135, 15.144, 15.145б, 17.168б, 33.245, пóскоро 11.105, 39.302б, 39.306, 39.308, поскóро 15.144, 39.299б, 39.301б, 39.306[2], 39.306б[2], 39.308б, 39.310б, 39.315[2], поскóрꙋ 33.243б, поскоро 36.268б, 39.296б, 39.305б.

скоропомощник *м.* (3) *Лице, което оказва помощ своевременно.* и̇ тогáзи бл҃годари́ха бꙋ̈ и̇ двѐта и̇ похвалиха вели́каго а̇рхїерêа никóлае скóро_помощни́ка. и̇ със' голѣ́ма рáдость тéкоше въ пр҃кóвь ст҃мꙋ никóлꙋ 15.155; и̇ срѣ̀щнь ѐгó ст҃ыи никóлае скóро_помóщникь катô на ѻ̀брáзь

inslav

нѣкоего стáрого чл҃ка почьтéннаго 15.153б.

ед.: скóро_помóщникь 15.153б, скóро_помощникa 15.155, скóро_помóщнꙗ 39.316.

скорпия *ж.* (5) **1.** *Скорпия; вид дребно животно с отровно жило, подобно на рак; скорпион.* видѣ̀ ѐднѣ̂ скорпїа голѣ̑ма срéща нѥ́го ѝде, и̇ и̇звáдила сѝ жело̂то да го̂ ꙋ̀хáпе 9.64; да настѣ̑памѐ на змїе и̇ на скорпїе 9.64б. **2.** *Скорпион, знак на зодиака.* и̇ въ прóлѣть ѝмà зодїе… въ є҆́сень є҆̀ ꙗ҆́ремь, и̇ скорпїа, и̇ стрѣ̑лць 33.240б.

ед.: скорпїа 9.64, 33.240б², скорпїа 9.64б; *мн.:* скорпїе 9.64.

скот *м.* (2) *Скот, животно.* и̇ бꙋ҃ что̂ сторѝ [радѝ] голѣ̑мо чю̀до. о̀твóри ꙋ̀стáта на о̂ногóзи скóта 33.242б; и̇ да нéмаме врàждъ є҆́динь на дрꙋ̀гыго… и̇ да нѣ смѐ лꙋкáвы. катѐ змїа. и̇ да не кꙋ̀рпви да сѐ о̂скр҃ньꙗваме, катѐ скóтѡве 15.156б.

ед.: скóта 33.242б; *мн.:* скóтѡве 15.156б.

скоча *св.* (8) **1.** *Скоча, изправя се рязко на крака; подскоча.* и̇ чю̂ катѐ цвѐкнѣ̂ха жлъти̇цыте. и̇ тóꙗ ча̑ скóчи. и̇ тéче скóро да го̂ пости̇гне 15.135б; мáлпко млáдо раслáнпче дáнь, щѐ да скóчи катѐ ѿ нѣ̑що ꙋ̀плáшень 18.185. **2.** *Скоча, хвърля се със скок върху някого, нахвърля се.* влѣ̑цїи и̇ мéчпки. и̇ дрꙋ̀гы гáдѡве щьть. да скóчать да ꙗ҆́дьть людїéтѣ 18.189б; а̀рхїéреѝ разпгнѣ̑ва се тврѣ̀де. и̇ скóчи ꙗ҆́довѝть да ꙋ̀бїе а̀пла 36.269б.

аор.: 3ед. скóчи 5.37, 8.59, 15.135б, 36.269б, 39.300б, 39.315б; *бъд.: 3ед.* щѐ да скóчи 18.185, *3мн.* щьть да скóчать 18.189б.

скрит *прил.* (3) **1.** *Скрит, който е уединен, усамотен.* и̇ є҆вптимїе о̂́быдѐ о̂́новà мѣ̑сто сѝчпко, и̇ а̀рéкпса товà мѣ̑сто… и̇ тáмо ви̇дѣ̀ кáкь є҆̀ скры̑то мѣ̑сто и̇ мирпно 11.100; а҆̀ є҆впти̇мїе рóднината мꙋ̀ пóстѣше се сампсѝ на скры̑то мѣ̑сто 11.100б. **2.** *Скрит, който не се вижда, таен.* и̇ стóри ѿ пéщерата скры̑ти вратà да въсхóды на стлѣ̑пь 14.127б.

ед.: ср. скры̑то 11.100, 11.100б; *мн.:* скры̑ти 14.127б.

скришом *нареч.* (8) *Скришом, тайно, без да се види, скритом.* и̇ събрà и̇сѳлавины… и̇ ѡбыколи̇ха о̂́колꙋ грáдь нóщїю ѿвънпка, и̇ натъкпми̇ха се. когá се потаѝ нарѡ́дь, да прѣми̇нꙋ̀ть ѿ стѣ̑ните скри̇шо̂. да ѐдны̀ оу̑бѝють. а҆̀ дрꙋ̀гы похвáтать да гы̑ порóбеть 9.72; видѣ̀ ли товà сѝчпко пáвлѥ щотѐ стрꙋ̀вать людїéтѣ на землꙗ̂та скры̑шѡ̂. а҆̀ тꙋ̀ка є҆̀ о̂́бáдено наꙗ̂вѣ̀ о̂́чи̇вѣстно 32.226б; и̇ що мꙋ̀ дáваха дѣ̑ль, и̇ ꙗ҆́стїе, а҆̀ тóи го дáваше скри̇шо̂ на сыромáси 2.10б; тойзѝ льжли̇выи и̇ нечѣ̑стивы̀ а̀нтихрі̑сть. щѐ да сѐ рóди ѿ ѐднà женà кꙋ̀рпва, та̂ скры̑шо̂ кꙋ̀рпвѣше, та сѐ момà кáзꙋваше 18.186б.

скри̇шо̂ 2.10б, 9.62б, 9.72, 11.99, скрышо̂ 9.66б, скры̑шо̂ 15.137б, 18.186б, скры̑шѡ̂ 32.226б.

скришома *нареч.* (2) *Скришом, без да се види, тайно, скритом.* и̇ пàкь да не стóришь кри̇во чл҃кꙋ и̇ зéмешь нѣ̑що щото е нѥ́гово. и̇лѝ на о̂́чи, и̇лѝ скры̑шома. защо̂ и̇ товá се крáжпба зовѐ, и̇ позлѐ ѿ крáжпба тà пàкь да не рѐ̑ешь лѣ̑жна дꙋ̀ма, нѣ̑когà за свóй ръзпкь и̇ трьговпщина. зарáди да добїешь. защо̂ и̇ товà скры̑шома крáденїе се нари̇че 1.7.

скры̑шома 1.7².

скрия *св.* (24) **1.** *Скрия; поставя нещо някъде, за да не бъде открито, намерено.* и̇ тогáзи рѐ̑ є҆́ди̇нь ѿ ꙋ̀ченыците х҃вы і҆ꙋ̀да сїмóновь и̇скарїѡтскы̀… защо̂ сѐ не продáде товà мѵ̀ро̂… а҆̀ х҃с рѐ̑ о̀ставѣ̀те л҃а, да го̂ скры̑е, за ѡ҆́нпзи д҃нь на моéто погребéнїе 34.250б; покáжи ми г҃и. товà скрóвище, дето гó си скры̑ль ꙋ̀ тѣ̀зи пꙋ̀стыня 17.175; и̇ цр҃ца повелѣ̀ да го и̇звáдеть и̇зпѡ̂ньзи ꙗ̂ма. и̇ и̇з[в]áдиха го. и̇ і҆ꙋ̀да не знáеше гдѐ є҆̀ съкры̑ть кр҃ть х҃вь 4.24; на врѣ̑хь стлѣ̑пꙋ сѣ̑нпката гдѐ о̂́пи̇ра когà и̇стечѐ

inslav

сл҃нце та́мо ѐ ѹ҆ землѧ̀та съкры̑то было̀ и҆ма́нїето 11.101; и҆ найдѐ и҆ прѣ̑стень ст҃мѹ… найдѐ и҆ пора́мницата, что̑ ѐ врѣ́хна дре́ха. что̑ сказа́х'ме̑ ѿнапр҃ѣ. това̀ оу҆зѐ лесѡн'тїе кне́зь, и҆ съкры̑ го оу҆ ков'че́жьц 9.67. // *Образно.* и҆ ѡ҆нїа мла́ды, тѣ́зи дѹ́ма, като̑ бысе́рь на срѣ̑цето си̑ съкры̑ха и҆ з'гово́риха се… да се не смѣ́сѧть наѐднò 7.51. **2.** *Скрия, дам някому тайно убежище, укрия.* пойдо́ха нѣ́кои кало́ере на ст҃го ѻ҆ц҃а а҆м'мона, и҆ клеветѝха нѣко́е̑го дрѹ́гыго, ка́ко и҆́ма ѹ҆ келїа̀ своа̀ жена̀ кѹ́р'ва. и҆ ст҃ыи а҆ммо́нь разѹ́мѣ че̑ е и҆стинна. и҆ пойдѐ оу҆ ѡного́ва бра́та ѹ҆ келїа́та мѹ̀ и҆ позна̀ гдѐ бѣ́ше съкры̑та жена́та 3.21. **3.** *Прен. Скрия; направя нещо да не стане известно, да не се разбере; укрия.* а҆́зь си́ч'ко ви́дѣ, и҆ нѣ̀ ѐ ни̑что̑ ѿ ч҃лците де̑то мо́гать да си̑ скры̑ѧть грѣ́хоовете ѿ ме́не 32.224б; и҆лѝ сѣ́кашь че си̑ ѻ҆́ще на то́изи свѣ̑ть та̑ го́дишь да сьскры̑ишь ѿ сьсѣ́дина своѐ̑го щото́ си съгрѣшила а҆̀ла тѹ́ка нѣ̀ ѐ та́ко 32.231; ни́що та́мо не може да сѐ скрыѣ̑, защò стои̑ а҆́гг҃ль г҃нь при те́бе та̑ ка́зѹва си́ч'кото що си̑ сто́риль 18.199б. **4.** *Скрия; запазя нещо за себе си, за да не го ползва друг.* а҆̀ми̑ повели̑ ми г҃и да нѐ пода́мь векѝ ѩко́сть моа̀, и҆ ро́ж'ба на снѡве ч҃лчьскы, и҆ да нѐ и҆зрастѐ ни́що по ме́не, а҆̀ми̑ да скрыѧ̑ си́ч'ка добрина̀ земльна̀ 32.224б.

сег.: 1ед. скрыѧ̑ 32.224б, *2ед.* съкры̑ишь 32.231, *3ед.* скры̑е 32.230б, 34.250б, *3мн.* съкры̑ють 11.101, скры̑ѧть 32.224б; *имперф.: 3ед.* съкры̑аше 9.74; *аор.: 3ед.* съкры̑ 9.67, 15.132б, съкры̀ 17.163б, *3мн.* съкры̑ха 7.51, съкры̀ха 11.101б; *форми от перф. тип: 2ед.* си скры̑ль 17.175, *3мн.* сь съкры́ле 4.22; *пов.: 2ед.* съкры̑и си 15.154; *страд.: сег.: 3ед.* сѐ скрыѣ̑ 18.199б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* съкры̑ть 4.23б, 4.24, 4.24б, скры̑ть 4.23б, съкры̑т' 4.24б, *ж.* съкры̑та 3.21, съкры̑ена 8.57, *ср.* съкры̑то 11.100б.

скрия се *св.* (11) *Скрия се; застана така, че да не бъда намерен или видян; спотая се.* ѿ злѣ̀ на́мь денїе̑ плачемь за но́щь да до́йде нощь да се̑ скры̑емѐ да ни̑ не нахо́дѣть влѣ̑цїите и҆ меч'ките 18.193; и҆ пойдѝ оу҆ вели́ка че́р'кова напрѣ̑дь… а҆̀ ты̀ поди̑ и҆ скры̑и се дето кра́сныте врата̀ 3.18б; злѣ̀ за на̑ сега̀ грѣ̑шны що̑ да сто́римь сега̀ къдѣ̀ да побѣ́гнѐ̑ да сѐ скры̑емь ѿ нѥ́говыте рьцѣ̀. и҆лѝ гдѐ да сѐ скры̑емѐ ѿ нѥ́говьта срьдитина̑ сега̀ 18.200б; и҆ дїакон'ть… поидѐ но́щїю оу҆ ѡ҆нѣ̀зи цр҃ква. и҆ съкры̑ се при кра́сныте врата̀ 3.18б; и҆ ѿстъпаше наза́ды и҆ съкры̑аше се и҆ пла́чѣше та̀ па́к' се о҆мы̑аше и҆ до́йдѣше прѣ̑ тѣ́хь и҆ слѹ́жаше и҆́мь 5.34б. // *Укрия се.* и҆ то́и боа́ше се да слѣ́зе ѿ горъта гдѐто̑ бѣ́ше сѣ̑ съкри̑ль 11.90б.

сег.: 1мн. се скры́емь 18.190, се̑ скры̑емѐ̑ 18.193, сѐ скры̑емѐ̑ 18.200б, сѐ скры̑емь 18.200б, *3мн.* сѐ скры̑ать 18.194; *имперф.: 3ед.* съкры̑аше се 5.34б; *аор.: 3ед.* съкры̑ се 3.18б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше сѣ̑ съкри̑ль 11.90б, бѣ́ше се скри́ла 40.322б, *3мн.* бѣ́хѹ се скры́ле 38.288; *пов.: 2ед.* скры́и се 3.18б.

скровище *ср.* (3) **1.** *Съкровище; голямо богатство – злато и скъпоценности; имане.* и҆ със' голѣ́ма ра́дость и҆зва́диха мо́щите ѥ҆́и като̑ нѣ́кое мнѡ̑го цѣ́нно скро́вище 8.58. // *Образно.* и҆́ще па́кь да на́иде, ѡ҆нѣ̀зи прпо̑о́ница… и҆ не мо́же да ю̀ наи́де. и҆ начѐ да пла́че и҆ да се м҃ли бѹ̀. и҆ дѹ́маше, покажи́ ми г҃и. това̀ скро́вище, дето го́ си скры́ль ѹ҆ тѣ́зи пѹ́стынѧ 17.175. **2.** *Съд, в който се съхраняват скъпоценности; ковчеже.* и҆ то́гази ѡ҆́творише скро́вището си̑. и҆ и҆́з'ва́дише да́рь что̑ носѣ́хѹ 33.237б.

ед.: скро́вище 8.58, 17.175, *мн.* скро́в

своà на радость 15.150б; зарâ товà ѹми́ра чл҃кь, ѻ҃ти да сѐ свободѝ ѿ грѣ҃, и҆ ѿ скрѣ́бь, и҆ ѿ трѹ́дь, и҆ ѿ гри́жа, и҆ ѿ си́чⷭ҇ко злѐ что̂ е на тѣ́зи землѧ̀ проклѣ́та 38.284; товà като и҆́мь ка́за тъмни́чныи стражàрь със҇ пла́чь, и҆ тїѐ като̂ чю́ха такъ́вⷭ҇зи гла̂, ѿ какⷭ҇ва́ ли скрѣ́бь и҆спл҃ни и҆́мь срⷣце́то 15.146. // *Грижа, притеснение.* тькⷭ҇мо а҆мⷭ҇во́нь що ѐ насрѣ̂ цр҃ква не бѣ́ше напра́виль. защо̂ не́ мо́жаше да на́йде такⷭ҇визи прили́чны мра̀море. и҆ мнѡ́го се гри́жаше что̂ да сто́рѝ... и҆ тога́зи прѣ́зⷭ҇ ѡ҆нїа дни́. като̂ и҆́маше скрѣ́бь ѻ҆́нⷭ҇зи є҆пкпь за стлѣ́поове мра́морени. слѹчи́ се ѻ҆́нⷭ҇зи кора́бь и҆ пойде́ гдѣ̀то е приста́нище а҆фригїиско 9.68б.

ед.: скрѣ́бь 1.7б, 4.21б, 5.27², 9.64б, 9.68б, 31.216б, 35.265, скрѣ́бь 3.18, 4.22б, 5.27б, 5.28, 5.31б, 5.34, 5.35б, 5.37б, 5.38, 5.38б, 5.39б, 5.40², 8.58б, 9.61б, 9.64б, 11.91, 11.93, 11.102б, 12.112б, 12.119б, 14.128б, 15.136б, 15.139, 15.146, 15.150б², 15.152б, 15.156, 16.159, 35.256б, 35.260б, 35.261², 35.261б, 36.267б, 38.284, 38.293, скрѣ́бⷭ҇ 15.146б; *бр.:* (двà) скрѣ́ба 13.121б.

скръбен *прил.* (21) **1.** *Скръбен; който изпитва тъга, опечален.* и҆ скрѣ̀бень чл҃кь кои дойдѣ́ше при нѥ́го. и҆ кажѣ́ше си҆ скрѣ́бь своà. и҆ ст҃ыи нико́лае, тькⷭ҇мо да погледнѣ́ше на ѿ́ногова чл҃ка скрѣ́бнаго. и҆ ѹтѣша́ваше се ѻ҆́нⷭ҇зи чл҃кь и҆ прѣложѹ́ваше скрѣ́бь своà на радость 15.150; въскр҃ни чедо̂ моѐ и҆ г҃и тре́ты дн҃ь ка́то ми си҆ ре́кль да се заѹ́вѧ̂ и҆ а҆́зь твоà ма́ика що̂ сѣ́мь скрѣ́бнà сегà за твоа́та съмрѣ́ть 35.262б; а҆̀ а҆́пл҃е́те бѣ́хѹ скрѣ́бны защо̂ гы҆ о҆ста́ви х҃с плѣ́тьскы҆ на зе́млѧ 38.285б. **2.** *Скръбен; който изразява скръб, печал, мъка.* тога́зи като̂ чю̂ ст҃ыи тѣ́зи дѹ́ма. пока́за си҆ лицѐто скрѣ́бно и҆ распла́ка се прѣ̂ ѻ҆́нїа и҆ наведе си҆ гла́вѣта за голѣ̂ ча̂ 9.73; и҆ товà пока́захⷭ҇мѐ малⷭ҇ко бг҃оро́дичны скрѣ́бны дѹ́мы, защо̂ така е по̂о́бно. да разѹмѣ́емь ко́лⷭ҇ко и҆́маше бл҃а жа́лость за сн҃а своѐго 35.262б. **3.** *Скръбен, който е изпълнен с трудности и скръбни преживявания.* скрѣ̀бныи дн҃ь прїиде́ ми дн҃е́ска. и҆ бои́мⷭ҇ се тврѣ́дѣ да не загы́немь 11.91; и҆ и҆́спросиль бѣ́ше го ѿ ба̃ да го и҆скѹсѝ и҆ да го вы́ды дали́ ще лю́бы ба̃, и҆ на скрѣ̀бно врѣ̀ме 35.257.

ед.: *м.* скрѣ̀бень 3.18, 6.41, 15.150, 15.150б, скрѣ̀бⷭ҇нь 9.66, 11.100б, скрѣ́бень 11.90, скрѣ̀бныи 11.91, скрѣ̀бнаго 15.150б, *ж.* скрѣ̀бна 11.105, скрѣ̀бнà 35.262б, *ср.* скрѣ̀бно 9.73, 15.145б, 35.257; *мн.:* скрѣ̀бны 7.51, 10.79б, 15.133б, 35.262б, 38.285б, 38.293, скрѣ́бны 40.320.

скръбно *нареч.* (1) **скръбно ми (е).** *Мъчно ми е, тежко ми е, изпитвам скръб и печал.* а҆̀мѝ товà щѐ пото́егли бѣ́ше и҆скѹше́нїе. защо̀ мѹ бѣ́ше дїа́воль завидѣ́ль, и҆ и҆спро́силь бѣ́ше ѿ ба̃ да го и҆скѹсѝ да ви́ди дали́ ще лю̀бы ба̃ кога́то мѹ се скрѣ̀бно 5.27б.

скрѣ̀бно 5.27б.

скръбя *несв.* (13) **1.** *Скърбя; изпитвам скръб, мъка; жаля.* и҆ като̂ се възне́се на н҃бе́то. и҆ ма́йка мѹ бл҃а скрьбѣ́ше. защо̂ го векѝ не видѣ́ше съсⷭ҇ пльть мѹ 38.285б; а҆́зⷭ҇ те позна̂ що̀ и҆́машь скрѣ̀бь. а҆̀мѝ да и҆́дешь ѹ҆ пѹ́стыня, и҆ и҆́ма та́мо калоѐ́рь ста́рⷭ҇ць. и҆ не́мѹ да сѝ ка́жешь тѣ́зи тво́а ра́бота що̀ скрьби́шь. и҆ то́и тѐ ще наста́ви 3.18б; и҆ а҆пл҃ь матѳе́и мнѡ́го се мл҃ѝ на бра́тїа да́ не скрѣ́беть нѝ да пла́чать. а҆̀мѝ съсⷭ҇ ра́дость да и҆́дѹть сл҃ѣ́ то́го 37.277б; не скрьбы̀ че́до моѐ ни́что̂, а҆́мѝ се раѹва́й, ѻ҆́тѝ ма ви́ка х҃с 39.306б. **2.** *Наскърбявам, причинявам някому скръб.* а҆̀ко̀ и҆ би́ють на̂ ра́дѝ и҆́ме бжїе... и҆лѝ дрѹ́го нѣ̀що ра́дѝ вѣ́ра на́ша, зло̀ ны҆ чи́нѧть, и҆ скрьба́ть. а҆̀ ны́е товà... да прѣтрьпѝ 16.158б. **скръбя си душата.** *Наскърбявам се; ставам скръбен, тъжен.* и҆ приближѝ се вели́кь дн҃ь г҃нь и҆ ре̂ є҆ робы́ната, и҆, и҆ѹди́та, докогà си скрьби́шь дш҃ьта̂, сегà сѐ приближѝ вели́кь дн҃ь г҃нь и҆ не по̂оба́етⷭ҇ ти да пла́чешь 13.121б.

сег.: *2ед.* скрьби́шь 3.18б, 12.118, 13.121б, скрьбишь 12.117, 33.243, *3ед.* скрьбѝ 3.18, *3мн.* скрьбѧ́ть 16.158б, скрѣ́беть 37.277б;

inslav

имперф.: 3ед. скрьбѣ́ше 17.173б, скрьбѣ́ше 17.175, 38.285б; *бъд.: 2ед.* щéшь да скрьби́шь 2.10; *пов.: 2ед.* скрьбы̀ 39.306б.

скръбя се *несв.* (2) *Наскърбявам се; ставам тъжен, печален.* като сѐ кр҃ти ст҃ыи ѥ҆ѵ҆статїе. нападе съмрѣтоно́сна̀ болесть на до́мь ѥ҆го̀… разꙋ́мѣ̀ че ѐ ѿ и҆скꙋ́ше́нїе бж҃їе. и҆ бл҃годари̇̀ ба҃. и мо́лѣше жена̑та си да се не скрьби̇̀ за товà 5.31б; ѐди́нь чл҃кь що съ ѐ ѿре́кль ѿ дрꙋ́га, и҆ли̇̀ ѿ бра́та… не го е́ ни̇̀ гри́жа ни сѐ скрьби̇̀. защо́ сь е ѿре́кль ѿ не́го 16.158б.

сег.: 3ед. се скрьби̇̀ 5.31б, сѐ скрьби̇̀ 16.158б.

скубя се *несв.* (1) *Скубя се, дърпам силно косите си в знак на отчаяние.* а҆̑ товà ѿц҃ь и҆́мь не знаѐ как҆ сѣ̑ ѿни́еты ѿ ѕвѣ́рїето. а҆̑ми̇̀ като и҆злѣ́зе ѿ рѣка́та. сѣде на ѐди́нь ка́микь. и҆ пла́че и҆ скꙋ́бе се, и҆ дꙋ́маше. ѡ҆ ѡ҆ теж҆ко̀ мене 5.33.

сег.: 3ед. скꙋ́бе се 5.33.

скунчание *вж.* **скончание**

скуп *вж.* **скъп.**

скурвя *св.* (4) *Отдам се на разврат.* тогѝва щьть да пла́чать тїа́ дѐто и҆́мь зара́чах҆ме̑, да нѐ ꙋ҆бїе́те. да нѐ ꙋ҆кра́днете, да нѐ скꙋ́р҆вите, да нѐ лъ́жите 18.197; деве́та е бж҃їа за́повѣдь. щото̑ да не скꙋ́р҆вишь. ни̇̀ със҆ же́н҆ско, ни̇̀ съсь мъ́ж҆ко 1.7б; и҆ побѣ́гнькь на гра́дь а҆леѯан҆дрїа. та си̇̀ о҆скврьни̇̀ дѣв҆ство́то и҆ скꙋ́р҆вихь 17.168б.

сег.: 2ед. скꙋ́р҆вишь 1.7б; *аор.: 1ед.* скꙋ́р҆вихь 17.168б; *форма от перф. тип: 1ед.* са̑ скꙋ́р҆вила 32.226б; *пов.: описат. 2мн.* да скꙋ́р҆вите 18.197.

скъп *прил.* (1) *Скъп, който има висока продажна цена, който струва много.* и҆ ре̑ мꙋ̑ ст҃ыи ника́лае. послꙋ́ши ме́не дрꙋ́же. и҆ ѿвезѝ ю̀ въ ми́рїиликїю. и҆ та́м҆ щешь ю̀ прода̀ ка́кь и҆́щешь защо̑ е тамо глад҆ голѣ́ и҆ скꙋ́по жи́то 15.142.

ед.: ср. скꙋ́по 15.142.

скъпо *нареч.* (1) *Скъпо, на висока цена.* и҆ дꙋма́ха ст҃ыи ге́ѡр҆гїе скы́по прода́ваш҆ твоата го́з҆ба̀ 39.317б.

скы́по 39.317б.

слаб *прил.* (1) *Като същ. Само ср. Нещо слабо, неиздръжливо, чупливо.* что̀ ще̑ да бъ́де ѻ҆́н҆зи чл҃кь. дѐто се гле́даше ѿ зла́то и҆ ѿ сре́бро и҆ ѿ мѣ̑, и҆ на желѣ́зо стоя́ше. и҆ ма́л҆ко нѣ́що постоà. та че̑ станѣ̑ на́поконь сла́бо като̑ ѥ҆́дно̀ грь́не 18.181б.

ед.: ср. сла́бо 18.181б.

слабост *ж.* (1) *Слабост, отсъствие на твърдост, безсилие.* дїѡклитїа́нь ре̑. и҆ что̑ вы̑ наꙋ́чи ва́шь бг҃. и ст҃ыи ѿгово́ри. погдѐдна (!) х҃с на поди́рѣшны годи́ны на на́ша сла́бость. и҆ знае́ше какво́ ще̑ зло̀ да те́глѝ 39.303б.

ед.: сла́бость 39.303б.

слава *ж.* (68) **1.** *В християнството – слава, висша форма на възхвала и признание към Бога.* заради̇̀ х҃а и҆стиннаго бг҃а. дето мꙋ̑ подоба́е сла́ва и҆ чѣ́сть и҆ хва́ла, вь вѣ́кы вѣ́ко̑ 16.163б; защо сѝ ты̀ мл҃ти́вь. и҆ тебѣ̀ сла́ва да чи(ни)мь. ѻ҆ц҃ꙋ и҆ сн҃ь и҆ ст҃мꙋ дх҃ꙋ 40.320б. // *Слава! Възглас за възхвала и благодарност.* сла́ва тебѣ̀ г҃и і҆с҃ х҃е, гдѐто ми сѝ да́ль що съ́мь и҆ска́ла 4.26; и҆ когà бы̀ приве́рь, простре́ сѝ а҆́нна рꙋцѣ́те, и҆ рече̑ (!) сла́ва тебѣ̀ прт҃аа бц҃е 11.103б; и҆ ка́то се чьтѣ́ше ѱал҆ты́рь. си́ч҆кыте ре́коше. сла́ва тебѣ̀ г҃и что сѝ просла́виль и҆ на нбе́то и҆ на зе́млю̀ 37.280. // *Химн за възхвала.* то́ꙗ ча̑ прив҆та́са и҆ г҃ь въ а҆́дь. със҆ голѣ́ма сла́ва. и҆ със҆ пѣ́сны а҆́гг҃л҆скы. и҆ а҆рхг҃гл҆скы 35.263б; и҆ чю́дѣха се си́лы нб҃ные, и҆ пи́таха съ стра́хѡ̑ и҆ със҆ ра́дость, ко́й ѐ тои́зи что̑ въсхо́ды на н҃бе́то (въ въскли́кновени) със то́л҆кози мнѡ̑ го сла́ва 38.286. **2.** *Почит и уважение към някого, свързани с неговото положение.* а҆́ми̇̀ и҆́ща да сѐ прѣдаде́шь на моà рѣ́чь а҆то̀ а҆́зь на голѣ́ма по́чѣ҃ть и҆ сла́ва да тѐ. спо̑обѐ и҆́ да тѐ ꙋ҆́тьк҆мѣ да си̇̀ вто́ри

inslav

настол'никь на моѐ цр҃тво 39.307; а҆ дїа́воль тога́зи бѣ́ше ѿпа́дньль ѿ слава и́ ѿ хꙋ́бость б҃жїа 3.16; и҆ а҆да́мь… сам'си҆ ѿ (с)во́й гр҃ѣ́ и҆спѣ́ди се, и҆ ѿпа́днъ ѿ хꙋ́бава сла́ва б҃жїа 33.246. **3.** *Слава, широка известност на някого поради достойнствата му.* раз'бра̀ се и҆ до ни́его ст҃ѣ́и пет'ки, сла́вата. ка́кь ѐ ст҃аа, и҆ чи́ни и҆сцѣлѥ́нїи и҆ чюдеса̀ 8.59. **4.** *Известност, знание за някакъв факт или явление.* а҆ и҆сказа́на и҆ зна́ѩна сла́ва ѐ. кога̀ знае чл҃кь почто̀ бы̑, та̀ о҆́скꙋдѣ сл҃нцето… лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и҆ затꙋ́ли го и҆ затова̀. не свѣ́ти, и҆ това̀ ѐ сла́ва 33.234. **5.** *Величие, ценност, велики дела; великолепие.* голѣ́мо чю́до и҆ вче́ра що сѐ сто́ри на ла́зара. защо̀ се позна̀ че ѐ сла́ва б҃жїа 34.249; и҆ видѣ́ха гра́жа́нете това̀ чю́до и҆ голѣ́мь стра̑ напа́де на тѣ́хь и҆ зе́ха да бега́ть и҆з' гра̑. и҆ ви́кна̑ ст҃ы̑и на лю́дїете и҆ ре҆ и҆мь сто́йте не бо́йте се. да види́тѣ сла́ва б҃жїа 39.311б; и҆ о҆чи́сти си҆ ꙋ҆́мь и҆ погледь то́л'к(о)ва. кол'кото мꙋ̀ се ѿкры̑ лицѐто. и҆ видѣ̀ славꙋ̀ гн҃ю 14.127; а҆ дїа́воль завидѣ̀ пръво́мꙋ чл҃кꙋ ада́мꙋ, що́ го̀ бь поче́те и҆ ѡста́ви го въ ра́и да гле́да сѣ́когы сла́ва б҃жїа 3.16. **дам слава (някому).** *Възхваля, прославя, почета някого.* и҆ ѳеѡпи́ста жена́та ни́егова р҃е ѐмꙋ̀. да́и сла́ва бꙋ̀ гн҃ди́не мо́й, дѣца́та на́ши жи́вы сѣ̀ 5.38; **цар славѣ.** *Название на Исус Христос.* и҆ цр҃ь сла́вѣ г҃ь на́шь і҃с х҃с. вълѣ́зе въ а҆́дь със' ни́еговата си́ла и҆ вла́сть 35.264; и҆ земла́та се потрьси҆ и҆ си́ч'ко създѧ̀нїе позна̀ б҃а що ѐ стори́ль нб҃о и҆ зе́млю. а҆́ вые не позна́х'тѐ ко́и ѐ цр҃ь сла́вѣ; г҃ь си́ла̑ тѣ̀ ѥ҆ цр҃ь сла́вѣ 35.264.

ед.: сла́ва 1.8, 3.16, 4.26, 5.37б[2], 5.38, 6.48б, 8.60, 11.102, 11.103б, 11.108б, 13.125б, 15.132, 15.135, 15.154б, 16.163, 16.163б, 17.171, 17.173, 17.174б, 19.208, 20.210, 33.233, 33.233б[5], 33.234, 33.237, 33.246, 33.247б, 33.249, 34.25б, 35.263б[2], 35.266б, 37.280, 38.283б, 38.285б, 38.286, 38.286б, 39.305б, 39.307, 39.311б, 40.320б, слава 3.16, 12.120б, 14.130б, 38.293, сла̑ 9.74б, 39.305, сла̑ 36.273б, сла̑ 37.281, сла́ 39.319б, славꙋ̀ 14.127, сла́вꙋ 20.209б, сла́вѣ 35.263б[3], 35.264[4], славѣ̀ 35.263б, славѣ̀ 35.263б, 38.287, *чл.* сла́вата 8.59.

славен *прил.* (10) **1.** *Славен, на когото му се носи славата, който е известен, прочут.* и҆ тога́зи пꙋ́стѝ прѣо҆́сщѐннаго мар'ка митрополи́та… да прѣнесѐ тѣло́то прпо҆́бнѣи пет'ки. на славны̑ гра̑' трь́новь 8.59б; и҆ ст҃ы̑ дими́трїе не бѣ́ше то́л'кози почьте́нь мнѡ́го ра́ди защо̀ ѐ ѿ ни́егов сла́вень р҃ѡ́. а҆мѝ помнѡ́го по́честь, и҆ма́ше за зара́ди̇ ни́егово добро̑ 9.61б; м҃ца. того̀ к҃s, мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко м҃чни́ка ди́ми́трїа 9.60б. **2.** *Славен, достоен за възхвала, изключителен по своите качества и значимост.* бл҃вень б҃ь дето чи́ни чю́дна ра́бота, и҆ ди́вна̑. и҆ сла́внаа и҆ неизрѣ҃ннаа 17.172б; а҆мѝ да́де ми та̀ видѣ́хь сла́вно чю́до, де́то по пра́вина не стои́ се да гле́дать блꙋ́дници 17.171.

ед.: м. славны̑ 8.59б, сла́вень 9.61б, сла́внаго 9.60б, 39.295, 39.310, *ж.* сла́вна 8.59, сла́внаа 17.163б, 17.172б, *ср.* сла́вно 17.171, *сравн.* по́славно 33.232б.

славно *нареч.* (1) *Славно, достойно, правилно.* а҆ б҃жїа ра́бота да прока́жешь та ѐ сла́вно и҆ добрѣ̀ е. защо̀ така̀ ре́че а҆гг҃ль 17.163б.

сла́вно 17.163б.

славословие *ср.* (4) *Славословие, възхвала с думи, прослава.* а҆мѝ да праз̑нꙋвамѐ със' бл҃годаре́нїе, и҆ съсла́словїе (!) 11.106; и҆ па̀кь ѐ сѣ́когы б҃жїи слꙋга̀, и҆ слꙋгꙋ́ва бꙋ̀. и҆ на ра́бота и҆ на славо̀ сло́вїе 11.82б; ви́диш' лѝ ка́кь лю́бы г҃ь ѿ мла́ды и҆ незлобивы дѣца̀ славосло́вїе 34.249б.

ед.: славо̇словїе 11.82б, сла́во̇словїе 11.82б, съсла́словїе (!) 11.106, славосло́вїе 34.249б.

славя *несв.* (30) *Славя, възхвалявам някого в знак на почит и благодарност, прославям.* нѣ̀ и҆ ко́л'ко се и҆

inslav

мь́чи чл҃кь. дль́жень ѐ сѣ́когы да сла́ви и̇ да бл҃годàри ба҃ 1.3б; и̇ непрѣста́нно бꙋ̀ сѐ мо́лѧха, и̇ сла́вѣха ст҃аа тр҃и́ца. и̇ полꙋ́чиха нб҃но цр҃тво 7.51б; и̇ мнѡ̀го бо́л'ны приходѣ́хꙋ и̇ и̇сцѣлѧ́вахꙋ се и̇ сла́вѣ́хꙋ и̇ захвалѣ́хꙋ на ба҃. о҃ц҃а и̇ сн҃а и̇ ст҃го дх҃а 40.324; да затрїемь гдѐ и̇ма хр҃тїа́не по си́ч'ката землѧ̀ а҆то̀ да сѐ ꙋ̀мнѡ̀жавать е҆лли́ны̀ и̇ бо́говете на́ши да почи́тать и̇ да сла́веть 39.297; кога́то праве́дниците щь́ть да сла́веть ба҃, и̇ да пѣ́ать сѣ̀ а҆гг҃лы̀. а҆ грѣ́шниците о҆сь́денїи сѣ̀ дїа́вола 18.206; а҆́зь вы̀ напра́вихь и̇ ѐзыкь да пѣ́ете и̇ да сла́вите и҆́ме моѐ 18.204б.

сег.: 3ед. сла́ви 1.3б, 33.234, 34.248б, сла́вы 11.82б, *1мн.* сла́вим' 5.39б, сла́виме 39.295б[2], 39.313б, *2мн.* сла́вите 18.204б, *3мн.* сла́веть 39.297, 39.315б, 39.319б; *имперф.: 3ед.* сла́вѣше 4.26б, 11.99б, славѣ́ше 36.271, *3мн.* сла́вѣха 2.13, 5.37б, 7.51б, 13.123б, 39.311б, славѣ́ха 37.277б, сла́вѣхꙋ 40.324; *аор.: 3ед.* славѣ (!) 9.69б; *бъд.: 1мн.* щѣ̀ да сла́вимь 31.223, *3мн.* щь́ть да сла́веть 18.206; *пов.: 2ед.* слави̇ 1.4б, сла́вы 11.104, *описат.: 1мн.* да сла́ви̇ 1.4; *прич.: сег. деят. мн.* славеще 39.312; *страд.: сег. 3ед.* сѐ сла́ви 3.17б.

слагам се *несв.* (1) *Слагам се, подчинявам се на някого, покорявам се.* и̇ създа́де чл҃ка… и̇ стори го па҃ да вла́да на си́ч'кыте гады́ни и̇ на сич'кото бж҃їе тво́ренїе что сѐ ви́ды, да ѐ на҃ ни́его наче́л'никь. и̇ си́ч'кото да сѐ нїемꙋ сла́га и̇ да го̀ слꙋ́ша что̀ мꙋ заповѣ́да 15.131б.

сег.: 3ед. сѐ сла́га 15.131б.

сладко *нареч.* (1) *Прен. Сладко, хубаво, приятно.* и̇ ѡ҃н'зи чл҃кь позо́ва а҆п҃ла, и̇ със' нї́его сла́д'ко си̇ подꙋ́ма, и̇ вѣрова̀, и̇ кр҃ти се си́ч'кы до́мь нї́его́вь 36.271.

сла́д'ко 36.271.

сладък *прил.* (19) **1.** *Сладък, който има вкус на захар, който не е горчив.* защо̀ и̇ о̀нова̀ дрѣ́во разꙋ́мното ѡ҃прьвѣ́н' се мнѣ́ше а҆да́мꙋ като̀ го въкꙋ́си сла́д'ко а҆ напоко́нь като́ го и̇спъдѝ г҃ь ѡ҃ ра́й та мꙋ̀ се ви́дѣ тврѣ̀дѣ го́р'ко и̇ прѣгор'ко 38.289; и̇ сѣ́ко дрь́во прино́сѣше ро́ж'бы, є҃і, на сѣ́ко врѣ́ме, сла́кы и̇ разли́чны 32.227б; ѡ̀ чю́до. прѣтво́ри се о̀на́зи вода̀ на ви́но като ме́дь сла́д'ко… и̇ тога́зи се па́кь прѣтво́ри о̀нова̀ сла́д'кое ви́но̀ на́ вода̀ 10.79. **2.** *Сладък, който има приятен вкус, вкусен.* а҆̀мѝ є҆ла́те… да ꙗ҆де́те щото̀ е было̀ наго́твено… да са̀ наꙗде́те със' хꙋ́бава сла́т'каа го́з'ба а҆́гг҃л'скаа 18.203. // *Която не е солена; годна за пиене, изворна (за вода).* и̇ ѡ̀нази вѡда̀ бѣ́ше та́мо на мѣ́стото̀ гдѐто изви́раше сла́д'ка, и̇ добра̀, и̇ зра́ва 11.102б. **3.** *Прен. Сладък, който е много мил, скъп, любим.* ѡ̀ че́до моѐ слад'кое є҆ди́но_ро́д'ное ка́кь ѡ҃хо́жѧшь на сьмрь́ть змеѭтомꙋ на о̀бѣ́ть 39.309б; ѡ̀ ѡ̀. те́ж'ко ме́не с҃не мои̇ дра́голю́бны ка҃ да въспла́ча за тебѣ̀, раз'го́воро на мои́те о҃чѝ ка҃ да въздѣхна̀ сла́д'кое моѐ че́до 39.314; дїѡ̀клитїа́нь ре҃… за́мь да не ви́ди҃ поголѣ́ми мь́кы ѡ҃ тѣ́изи, и҆ накра́и да си̇ пꙋгꙋ́бышь сла́д'кыи сво́й живо́ть 39.302. **4.** *Прен. Сладък, който е приятен, хубав, мил, нежен.* и̇ като̀ и̇ подꙋ́ма а҆п҃ль сла́д'кы дꙋ́мы, та си̇ забора́ви бо́лесть на о̀ко́то 36.271; а҆то̀ сѐ сто́ри радо́сть то́йзи ве́рь тогива̀ ꙋ̀ тѣ́х'ны дѡ҃ ка́кь да и̇зрѣ́кь, и̇лѝ сла́д'ко цѣлꙋва́нїе баща́ мꙋ и̇ ма́йка мꙋ. ко́й да и̇ска́же 39.315б; защо̀ щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы зль́та зи́ма грѣхо́внаꙗ… и̇ да пока́же сла́д'кыи про́лѣть нїеговото си̇ хотѣ́нїе 33.240б; и̇ дрꙋ́го чю́до сла́д'ко послꙋ́ша́ите ст҃мꙋ детѡ̀ ра́дсѡ̀ и̇ма мнѡ̀го и̇ ꙋ̀ми́лѣнїе ко́йто казꙋ́ва и̇ ко́йто слꙋ́шать 39.317.

ед.: м. сла́д'кыи 33.240б, 39.302, *ж.* сла́д'ка 11.102б, 11.103, сла́т'каа 18.203, *ср.* сла́д'ко 10.79, 33.233б, 38.289, 39.315б, сла́д'кое 10.79, 37.275, 39.309б, 39.314, сл҃а́кое 39.310, сла́д'каго 38.289; *мн.:* сла́д'кые 15.137б, слад'кы 18.203, сла́кы 32.227б, сла́д'кы 36.271.

слазя *св.* (1) *Сляза, спусна се от по-високо към по-ниско място.* и̇ тогі́ва щь́ть да попла́чать си́ч'кыте е҆́зы́ци, що̀то и̇́ма на землѧ̀та, като́ щь́ть да

inslav

ви́дать і҃са х҃а сн҃а бж҃ія дѐ и҃де та̑ сла́зи на ѻ҆блакь нб҃ныи сѣ̀ мнѡ́го войска̀ 18.195б.

сег.: Зед. сла́зи 18.195б.

слатък *вж.* **сладък**

слободно *нареч.* (1) *Свободно, на воля, без ограничения.* и҆ кога̀ пїе́те и҆ ꙗде́те, а҆̀ вїе ви́кате слободно и҆ без҆ стра̑ 18.204б.

слободно 18.204б.

слово *ср.* (45) **1.** *Слово; вид религиозно произведение, поучително или похвално.* сло́во похва́л҆но ст҃ы҆и҆ вра́чевѣ̑ коз҆мꙋ и҆ дамі́анꙋ 10.79; сло̑ ꙋчител҆но 15.155б*; сло́во поꙋче́нїе къ цр҃емь и҆ воѐводамь, и҆ вл҃ка, и҆ поповѡ̑, и҆ въсѣ̑ хр҃тїанѡ̑ не ѻ҆пива́ти се винѡ̑ 20.208; заради̑ това̀ и҆ ны́е дѣ́то съ смѣ̑ събра́ле д҃не́ска. и҆ чю́х҆мѣ̑ ст҃мꙋ нико́лꙋ сло́вото что̑ е чиниль. така̀ трѣ́бꙋва и҆ ны́е да чи́ниме 15.155б; мц҃атого́ д҃і, въз҆вижѐнїе ч҃тнаго кр҃та гн҃ꙗ. сло́во блѣгар҆скы҆и҆ ѐзы́ко̑ 4.21б. **2.** *Разум, истина, откровение.* и҆ тога́зи і҆ѡа́ннь зѐ да гле́да на нб҃е́то и҆ да слꙋ́ша ѿ бж҃їи ꙋ҆ста̀. и҆ наче да дꙋ́ма въ начелѣ̀ бѣ̀ сло́во. и҆ сло́во бѣ̀ к҆ бг҃ꙋ 6.46б; въ начело̑ бѣ̀ сло́во. а҆̀ми̑ и҆ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что̑ е̑ и҆стина, детѡ̑ ще́шь да кры́мишь си́ч҆ките лю́дїе със҆ тво́йте ꙋ҆ста̀ 12.110. **слово божие.** ***а)*** *Християнското учение.* и҆ найдо́ха го чѐ сѣди̑ на сꙋ̀дница своа̀. и҆ ꙋ҆чи сло́во бж҃їе да вѣ́рꙋвать х҃а 9.63б; да се по̑ка́нимь да си̑ просвѣ́ти̑ д҃шѣ́та, и҆ да́ се ѡ҆блѣ́чѣ̑ със҆ добры̀. ра́боты. и҆ на́ше ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе да бꙋ́де сло́во бж҃їе. и҆ ѿ б҆жт҃вны дꙋ́мы да се наси́ти̑ 34.255б; а҆̀ми̑ сло̀во бж҃їе, що̀ живы̀ ꙋ҆ чл҃ка, това́ го ꙋ҆́чи на ра́зꙋмь 17.172б. ***б)*** *Название на Исус Христос.* е҆ди́но_ро́д҆нь сн҃ь и҆ сло́во бж҃їе без҆сьмрѣ́т҆нь сы̀. и҆зволи́вши сп҃се́нїа нашѣ́го ради̑ въплти́ти се ѿ ст҃ые бц҃е 35.260б; о҆́ти̑ пи́тате ѿ бѣсоо́ве и҆ли̑ не зна́ете ко́и ѐ цр҃ь славѣ̀; тои́зи е детѡ̑ ва̑ и҆з҆фрьли̑ ѿ нб҃ето за ва́шего зло̀ и҆ грьдо́сть и҆ въри́на ви въ а҆̀дь, тоизи ѐ сн҃ь и҆ сло́во бж҃їе 35.263б.

ед.: сло́во 1.3, 3.16, 3.21, 4.21б, 5.27, 6.41б, 6.44б, 6.46б², 7.49, 9.61, 9.63б, 9.74б, 10.79, 12.110, 15.133, 16.157, 16.161, 18.177, 18.177б, 18.194б, 19.207б, 20.208, 31.215, 33.232, 34.248, 34.255б, 35.256, 35.260б, 35.263б, 36.267, 38.281б, 39.295, 40.320, сло̑ 15.155б*, 33.235*, сло̀во 17.172б, слово 21.210, 32.223, сло́вꙋ 6.41, *чл.* (с)лово́то 5.31, сло́вото 11.84, 15.142б, 15.155б, слово́то 15.149.

сложа *св.* (1) *Сложа, поставя някого под нечия власт.* и҆ сто́ри създа́нїе, си̑ ре̑, чл҃ка… да царс҆твꙋ́ва на̑ си́ч҆кото что̑ го̑ е б҃ь сто́риль. и҆ да е сло́жень по̑ цр҃тво, бж҃їе. и҆ да се̑ покла́ꙗ бг҃ꙋ 33.246.

прич.: мин. страд. ед. м. сло́жень 33.246.

сложа се *св.* (1) *Прен. Пожертвам се, отдам живота си в името на нещо, обрека се.* като̑ бѣ́х҆мѣ̑ поро̀бени въ дїа́волѣ́скы рꙋ́цѣ. и҆ х҃с се̑ затова̀ сло́жи. да и҆з҆ва́ди на̑ ѿ послꙋ́шанїето дїа́волꙋ 33.240.

аор.: Зед. се̑ сло́жи 33.240.

слуга *м.* (85) **1.** *Слуга; лице, което за работа срещу заплащане; прислужник.* и҆ приста́ви със҆ нѥго слꙋ́гы да мꙋ̑ слꙋгꙋ́вать, а҆̀ то́и да ꙗ҆зди на ко́нь 12.108б; сѣ́днѣ̑ ца́рь съси́ч҆кыте (!) болѣ́ре… и҆ повелѣ̀ на слꙋ̀гы да и҆зведꙋ̀ть ст҃го и҆з҆ тьмни́цата 39.301б; и҆ как҆ ли̑ и҆ма̑ толч҆кова хи́лїади слꙋ́гы. а҆̀ сега̀ ни̑кого 5.33; и҆ то́ꙗ ча̑ то́изи слꙋга̀ ѿйдѐ на кла́ден҆ць… да донесѐ вода̑ 7.50; не мо́га векѥ̑ да заповѣ́да̑ да ма̑ слꙋ́шать слꙋ́гы 31.218. **2.** *Прен. Следовник; лице, което служи на някого; последовател.* а҆̀зь сѣ̀ слꙋ̀га и҆сти́нномꙋ бг҃ꙋ 30.307б; и҆ па̀кь ѐ сѣ́когы бж҃їи слꙋга̀, и҆ слꙋгꙋ́ва бг҃ꙋ 11.82б; и҆ послꙋ́шаха ю̀ то́ꙗ ча̑ слꙋ́гыте х҃вы ко́зма и҆ дамі́ань 10.78; а҆ а҆н҆тихрі́сть тогі́ва ще̑ да пꙋ́сне свойте слꙋ́гы дїа́волете по си́ч҆ката земл҃ꙗ 18.190; и҆ та́мо вь ѡ҆н҆зи ѡ҆́стровь и҆ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ сѣ́щи слꙋга̀ дїа́воловь 6.43б; добрѣ̀ прїидосте

inslav

слꙋ́гы ст҃ѣи трⷭ҇и́ци и҆ на си́чⷭ҇ки а҆́гг҃лы начелⷭ҇ници 15.150б.

ед.: слꙋга̀ 4.24б, 6.42, 6.43б, 7.50, 11.82б, 11.89б, 18.198б, 34.248, 35.26б, слꙋга̑ 9.60б, слоу́га̀ 9.66б, слꙋ́га 33.234б, 36.272б, 40.322б², слꙋга̀ 35.261, 36.272, слꙋга́ 39.298б, слꙋ́га 39.300б, 39.301б, 39.303, 39.304б, 39.306б, 39.307б, слꙋ́га 39.308б, слꙋ́гꙋ 39.315, *чл.* слꙋгъ̀та 31.217, слꙋга̑та 39.306б, слꙋга́та 30.309, *зв.* слꙋ́го 39.306; *мн.:* слꙋ́гы 4.23б, 5.33, 5.38, 5.39, 9.64, 10.77, 10.78б, 12.108б, 12.116б, 14.128, 15.139, 15.150б, 18.190², 18.191, 18.191б, 18.192, 18.195, 18.203б², 31.217б, 31.218, 33.232, 35.263, 37.279, 38.283б, 40.322, слꙋ́гы 5.33б, 5.36б, 9.64б, 12.109, 12.109б, 39.301б, 39.303, слꙋ́гы 18.188б, слоу́гы 39.296б, *чл.* слꙋгы́те 7.50, 9.66, 10.78, 12.113б, 18.191б, 37.278, 37.278б, 39.296б, 39.299, слꙋ́гыте 11.92², 18.192, слꙋ́гыте 12.118, 18.191, 18.195, 37.279, слꙋ́гыте 39.308б, слꙋги́те 40.322, слꙋ́гите 40.322б.

слугувам *несв.* (16) **1.** *Слугувам, работя някому като слуга, прислужвам.* и҆ то́й катѡ̀ го видѣ̀ въ ли́цѣто хꙋ́бавь и҆ разꙋ́мень. та́ го ѻ҆ста́ви да мꙋ̀ слꙋгꙋ́ва 39.314; и҆ тога́зи рⷭ҇е ѻ҆номꙋ́зи мо́мⷭ҇кꙋ що́ мꙋ̀ слꙋгꙋва́ше. бра́те донеси́ ми ха́рⷭ҇тїа и҆ масти́ло 40.322; а҆̀ ѻ҆нⷭ҇зи слꙋ́га что̑ бѣ́ше го наре́диль є҆фимїа́нь да слꙋ́гꙋва ѻ҆но́мꙋзи сырома́хꙋ, и҆ пристꙋ́пи и҆ рⷭ҇е є҆фимїа́нꙋ. да не бꙋ́де тойзи сыро́махь чл҃кь бж҃їи 40.322б. **2.** *Прен. Служа, покорно изпълнявам нечия воля.* а҆́мѝ тꙣ́кⷭ҇мо бл҃же́нь є҆́ то́йзи ко́йто є҆ бꙋ́. сѣ҆ ра́дѡ҆ и҆ сѣ҆ чи́сто срⷭ҇це слꙋгꙋ́валь и҆ запо́вѣ҆ нѥ́говь дрьжа́ль 39.319; и҆ то́[и] ще да сьберѐ ѹ҆ченици мнѡ́го като и҆ х҃с. и҆ не́мꙋ щьть да слꙋгꙋ́вать катѡ̑ то́и ще̑ 18.187; а҆нтихрі́ста. ѡ҆кога́то се навди́гна голѣ́мь… и҆ зарьчѣ̀ на слꙋ́гы́те мꙋ̀ да мꙋ̀ слꙋгꙋ́вать състра́ (!) и҆ тре́петь 18.191б; дꙋ́ма х҃с на грѣ́шниците… а҆́мѝ и҆дѣ́те ѡ҆ ме́не че стѐ слꙋгꙋ́вале дїа́волꙋ 18.204.

сег.: 1ед. слꙋгꙋ́вамь 40.322б, *3ед.* слꙋгꙋ́ва 39.314, 40.322б, слꙋгꙋ́ва 40.322, *2мн.* слꙋгꙋ́вате 18.204, *3мн.* слꙋгꙋ́вать 5.36, слꙋгꙋ́вать 18.191б, слꙋгꙋ́вать 37.279; *имперф.: 3ед.* слꙋгоу́ваше 36.267б, слꙋгꙋва́ше 40.322; *форми от перф. тип: 3ед.* є҆̀ слꙋгꙋ́валь 18.205, є҆̀ слꙋгꙋ́валь 39.319, *2мн.* стѐ слꙋгꙋ́вале 18.202б, 18.204, сте слꙋгꙋ́вале 18.204; *бъд.: 3мн.* щьть да слꙋгꙋ́вать 18.187.

слугувание *ср.* (1) *Слугуване, работа на слуги, прислужване.* и҆ и҆́ма́ше сы́нѡве се́дⷭ҇мь и҆ дѣ́щеры трѝ. ѡ҆́вⷭ҇це и҆́маше… воло́ве… конѥ… и҆ ра́бота и҆ слꙋгꙋ́ванїе мнѡ́го 35.256б.

ед.: слꙋгꙋ́ванїе 35.256б.

служа *несв.* (20) **1.** *Служа, поднасям храна и напитки на трапеза, прислужвам.* и҆ поидѐ ст҃ы̀, и҆ ку́пи хлѣ́бь и҆ ви́но и҆ що сѐ наидѐ ꙋ҆ ѡ҆́нⷭ҇зи ча҃. и҆ доне́се, и҆ ѡ҆ста́ви трапе́за на ѡ҆́нїа во́ине и҆ слꙋ́жаше и҆́мь 5.34б; и҆ то́й го ѻ҆ста́ви да мꙋ̀ слꙋ́жи на трапе́зата нѥ́го[ва] 39.316б; а҆́зь видѣ̀ѣ́ като го̀ пле́сна вина́рь щѡ̑ слꙋ́жи 7.50б. **2.** *Служа на някого, изпълнявам нечия воля, покорявам се.* и҆ ѿтога́зи на́че да слꙋ́жи бꙋ́. ꙗ҆́ко 40.321б; и҆ ѡ҆нази жена̑ вѣрⷭ҇на бѣ́ше. и҆ рⷭ҇е… и҆ досе́га слꙋ́жи́хⷭ҇ме̑ ст҃мꙋ̀ николꙋ̀, сега́ ли да ѡ҆ста́ви̑ любо́вь что̑то и҆́мах ме̑ досе́га 15.153б; и҆ бꙋ̀ ни́кои не слꙋ́жаше а҆́мѝ слꙋ́жаахꙋ дїа́волꙋ, и҆ покланꙗ́хꙋ се на и҆́долыте 33.235; и҆ то́йзи ц҃рь бѣ́ше нечꙋ́стивь. и҆ слꙋ́жаше на є҆лли́нⷭ҇скыте бо́гѡве 39.309.

сег.: 3ед. слꙋ́жи 2.10, 7.50б, 15.150б, 40.321б, слꙋ́жи 39.316б, *3мн.* слꙋ́жать 9.60б, слꙋ́жеть 33.246, 34.248; *имперф.: 3ед.* слꙋ́жаше 5.34б², 33.235, 34.252, 39.309, слꙋ́жаше 13.123, слꙋ́жаше 34.250, слꙋ́жеше 39.314б, *3мн.* слꙋ́жахꙋ 7.50, слꙋ́жаахꙋ 33.235, слꙋ́жаха 39.316б; *аор.: 1мн.* слꙋжи́хⷭ҇ме̑ 15.153б.

служба *ж.* (18) **1.** *Служба, християнски църковен обред, богослужение.* а҆́гг҃ль… рⷭ҇е. дв҃де. ско́ро [сторѝ] сторѝ слоу́жⷭ҇ба бꙋ̀ тꙋ́ка на товà гꙋ́мно 11.89б; лꙋ́рⷭ҇гїа не щѐ векѥ̑ да и҆́ма, и҆ ни́каква мл҃ба и҆ слꙋ́жⷭ҇ба бж҃їа 18.193б; и҆ па́кь се пⷭ҇ка́ниха, и҆ тїе́ да сто́ра̑ слꙋ́жⷭ҇ба ст҃мꙋ̀ гесѡ́рⷭ҇гїю 39.314б. **2.** *Служба, религиозна церемония с гощавка.* когѝ и҆злѣ́зоха ѿ бж҃твнà лꙋ́рⷭ҇гїа. а҆̀ тїѐ сто́риха слꙋ́жⷭ҇ба и҆ трапѣ́за голѣ́мь 39.316; и҆ тога́зи сто́ри і҆ѡа́кѵ҇ слꙋ́жⷭ҇ба

inslav

голѣма, го́з'ба и̇ трапе́за вели́ка. и̇ зова̀ сщéнници и̇ кнїжници 13.123; и̇ ра́лото съсѣ́че намѣ́сто дрьва̀. и̇ воло́вете закла̀. и̇ свари̇ пшени́цата наєдно̂ със' воло́вете. и̇ сто́ри слꙋ́ж'ба бꙋ̃ 11.90.

ед.: слꙋ́ж'ба 10.78б, 13.123, слꙋ́ж'ба 11.82б, 11.90, 11.95б, 17.167, 18.193б, 38.289б, 39.313, 39.314б, 39.315, 39.316, слоу́ж'ба 11.89б, слꙋ́ж'ба 39.295б, *чл.* слꙋ́ж'бата 10.78б, слꙋ́ж'бата 39.314б; *мн.:* слꙋ́ж'бы 33.235, *чл.* слꙋ́ж'быте 33.235б.

слух *м.* (1) *Слух, едно от петте сетива у човека и животните – способност да се чува.* да ви́ды го съсво́йте (!) о̃чи, и̇лѝ да въкꙋсѝ. и̇ли да поми́рише, и̇лѝ да чю́е, съ слꙋ́хьт' сѝ 38.283.

ед.: *чл.* слꙋ́хьт' 38.283.

случа се *св.* (39) **1.** *Случа се, намеря се някъде случайно, попадна.* и̇ то́ꙗ ч҃а слꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннъ та́мо. и̇ сто́ри кр҃тно бл҃вéнїе на̑ ѡ҃н'зи ꙗ̃дь въ ꙋ̀ста́та мꙋ. и̇ и̇́зба́ви го ѿ съмрь́ть 6.48; и̇ тога́зи се слꙋчѝ ѿ и̇н'дїа́ нѣ́кои чл҃кь кꙋпе́ць дошь́ль о̃у і҆ер҃ли́мь 7.49; и̇ ка́же ѐто̂ сега̀ се слꙋ́чѝ в' то́йзи ве́рь щѣ̀ да полѣ́а вода̂ да сѝ о̃мые̂ гн҃пода́рь мои̇ ръцѣ́те сѝ 39.315б. **2.** *Само 3л. Случи се, стане, бъде, независимо от волята на субекта.* и̇ слꙋ́чи се тога́зи вѣ́трь до́брь, и̇ пои̇доха бли́зꙋ при и̇н'дїа 7.49б; и̇ слꙋ́чи се със' бж҃їе повелѣ́нїе, трѣска̀ въпа́де вь о̃ко смо́кꙋ 2.14б; и̇ тога́зи прѣз' тїа дни̇ слꙋчи се пра́зникь вели́кь ѐлли́н'скыи 5.31б; бѣше нѣкоа жена̂ болꙗ́р'ка и̇мето ѥ̃и а̀нна. и̇ слꙋчи се та се̂ раз'болѣ̀. и лежа̀ до съмрь́ть 11.103; и̇ слꙋ́чи се та̀ кон'ди́са ꙋ̃ то́изи до́мь гдѐто бѣ́ше жена́та мꙋ 5.36. **3.** *Само 3л. и в съчет. с непряко допълнение. Случи се, сполети ме нещо, дойде до мен, постигне ме.* и̇ слꙋ́чи се нѣкоа ра́бота о̀номꙋ́зи болꙗ́ринꙋ̀ та̂ засыромашѣ̀ тврь́дѣ. като̂ и̇ досе́га на мнѡ̀го чл҃ци слꙋчи́ се такво́зи 15.134; а̀ми̇ а̀ко ти се слꙋ́чи нѣ́коꙗ нꙋ́жа, а̀ ты̀ се закльни̇ на моѐ и̇́ме 2.12б; и̇ не зна́е ꙋ̃ ко́и ча̑ що ще́ мꙋ̀ се слꙋ́чи, а̀ то́и ми́сли как'ви ра́боты мнѡ̀го да напра́ви на то́изи свѣ́ть 31.216б; слꙋчи́ се тогѝва и̇ о̀но́мꙋзи мо́м'кꙋ̀ да на́лѣе на о̃б'ѣ̀ а̀ми́рꙋ во̀еводꙋ 39.316б; и̇ въ ѡ́нїа дни̇ слꙋчи́ се і҆сꙋ́сꙋ и пои̇де въ ѐрихонь 11.87б.

сег.: *3ед.* се слꙋ́чи 2.12б, 17.165; *аор.:* *1ед.* се слꙋ́чѝ 39.315б, *3ед.* слꙋчи се 2.9, 4.25, 5.31б, 5.38б, 9.67, 11.103, 39.297б, се слꙋ́чи 33.237б, 35.257, слꙋчи́ се 2.14б, 3.18, 5.36, 7.49б, 7.50, 7.53б, 8.57, 9.68б, 11.86б, 11.87б, 11.105, 12.113, 14.126б, 15.1342, 33.240, 39.316б, слꙋ́чи се 5.35б, слꙋ́чи се 6.48, 11.100, се слꙋчѝ 7.49, 33.239б, слꙋчѝ се 33.242, *3мн.* слꙋчи́ха се 5.32б, 5.37, слꙋчиха се 5.32б; *бъд.:* *3ед.* ще́ се слꙋ́чи 31.216б.

слушам *несв.* (107) **1.** *Слушам, възприемам със слуха си, чувам.* въ де́сно ꙋ̀хо да слꙋшамѐ кнїжны дꙋ́мы. а̀ въ лѣ́во да слꙋ́шаме като̂ пла́чать сыромаси 31.222б; а̀ нощїѧ̀ дꙋ́маме, кога́ ще до̀ дн҃ь да нѐ слꙋ́шаме то́л'кова грѡ̃ и̇ млѣ́нїе 18.193б; и̇ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋшашь съсꙋ́ши́те си що с'мь безако́но чини́ла 17.168б; и̇ пои̇дѐ ед'нꙋ́щь като сѝ хо́дѣше ꙋ̀ цр҃ква, и̇ слꙋ́шаше ка́то чьтѣ́ха а҃пль. и̇ не разꙋмѣ́ваше що̀ дꙋ́ма 2.9б; а̀зь вы̀ напра́вихь оу̀ши да слꙋ́шате кнїгыте що̂ е пи́сано 18.204. **2.** *Слушам внимателно и разбирам смисъла.* и зѣ̀ да слꙋ́ша̑ да разꙋмѣꙗ́ что̂ дꙋ́ма като се млꙗ́ше бꙋ̃ 3.19; и̇ на сѣ́кы̀ дн҃ь слꙋ́шать, ѐлли́н'ците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̂ се прѣлъща́вать. и̇ ѿста́вѧт' сѝ вѣ́рата своа̀, и̇ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63; кꙋ́мать (!) ѐврѐе и̇ тла́пѧть о̃ти сь пр҃рците ре́кле за мѡ̀ѷсеѡ̀вь зако́нь. а̀ми̇ да слꙋ́ша такъ́в'зи, що̂ е и̇́стина. законь мѡ̀ѷсеѡ̀вь не излѣ́зе ѿ і҆ер҃ли́ма ни ѿ сїѡ́на 38.292; слꙋ́ша́йте па̑, и̇ на тїа дꙋ́мы. тлькова́нїето 38.289. **3.** *Слушам, приемам нещо за правилно, вслушвам се, съобразявам се с нещо.* да стѐ слꙋ́шале и̇ почи́тале нѥ́говыте дꙋ́мы, и̇ не́говьта наꙋ̃ка, не бы́х'те са се́га̀ о̀съ̀диле да сѐ мь́чите 18.201; ѿлеле на́мь злѣ̀ как' ни̇ и̇з'льгъ̀

inslav

дїа́воль. та̑ не слꙋ́шах'ме̑ що ны̑ зарь́чаха по̑о́ве и̑ дх҃о́вници 18.197б; гле́дам' та ѿ (!) съмрь̀ти да си̑ немл҃ти́ва, и̑ не слꙋ́шашь ни̑какь що ти се мо́лꙗ 31.218б. **4.** *Слушам някого, изпълнявам желанията му.* ѐла́те пристьпѣте бл҃ве́нїи ѿ о҃ц҃а моего̑... че стѐ слꙋ́шале и̑ почи́тале сѣ́кого на то́изи свѣ́ть 18.201б; и̑ з'гова́рѣ се съси́ч'ки (!) кне́зы, и̑ ны́е със' нѥ́го и̑ то́ꙗ на̑ слꙋ́ша. и̑ ны̑е нѥго 6.44б. **5.** *Слушам, подчинявам се на някого, покорявам се.* а ро́бїето не щь́ть векѥ̑ да слꙋ́шать гп҃да́рїето си̑ 18.180; и̑ стори го па̑ да вла́да на си́ч'кыте гады́ни... и̑ си́ч'кото да се̑ нѥмꙋ сла́га и̑ да го̑ слꙋ́ша что̑ мꙋ заповѣ́да 15.131б; не мо́га векѥ̑ да заповѣ́да̑ да ма̑ слꙋ́шать слꙋ́гы 31.218; на́мь тꙋ́ка бѣ́ше до́мь и̑ е҆ѣ́хме̑ оу̑ нѥ́го, да прѣлѣ́стювамѐ лю҆́е да слꙋ́шать на̑, и̑ да ни̑ се покла́нꙗть 15.140; ка́к ли̑ го слꙋ́шать и̑ боѧ́т' мꙋ се тамо си́чки чл҃ци на о҆новѐ мѣсто 15.148б. **6.** *Само пов. При обръщение за подкана към събеседника да слуша внимателно.* слꙋ́шаи па́влѥ като́ ти напрѣ̑ каза̑ тази̑ дльбина̀ нема краи́ 32.231б; слꙋ́шаи̑ чл҃че, ко̑е добро̑ и̑ма́шь като̑ ка́зꙋвашь чл҃котомꙋ съгрѣше́нїето 18.198.

сег.: 1ед. слꙋ́ша̑ 3.19, *2ед.* слꙋ́шашь 17.168б, 31.218, слꙋ́шашь 31.218б, *3ед.* слꙋ́ша 6.44б, 18.190, слꙋ́ша 6.46б, 7.53, 15.131б, 18.180б[2], 18.187, 32.223б, *1мн.* слꙋ́шамѐ 9.75, 11.107, 15.155б, слꙋ́шаме 11.107б, 15.155б, 18.193б, *2мн.* слꙋ́шате 6.44, 18.204, *3мн.* слꙋ́шать 6.44б, 9.63, 9.64б, 9.74б, 15.140, 15.148б, 18.185б, 31.218, (слꙋ)шать 20.209б, слꙋ́шать 39.317; *имперф.: 3ед.* слꙋ́шаше 2.9б, 6.46б, *1мн.* слꙋ́шах'ме̑ 18.197б, *3мн.* слꙋ́шаха 18.1973, слꙋ́ша́ха 18.197; *аор.: 1ед.* слꙋ́ша̑ 32.225, *1мн.* слꙋ́ша́х'ме̑ 34.248б; *форми от перф. тип: 3ед.* слꙋ́шало 31.222, *2мн.* стѐ слꙋ́шале 18.201, 18.201б, 18.204; *бъд.: 3мн.* щь́ть да слꙋ́шать 18.180; *пов.: 2ед.* слꙋ́шаи̑ 1.5б, 18.198, слꙋ́шаи 1.7, 32.231б, 34.251б, слꙋ́шаи 5.29, 5.40, 6.44б, 11.103б, 11.106, 16.160, 17.164, 20.209, 32.227, 32.231, 38.281б, 38.283, 38.291, слꙋ́шаи 39.303б, *2мн.* слꙋ́шаите 1.5, 2.14б, 11.90б, 11.102б[2], 15.137, 15.139б, 15.150, 16.159, 16.160б, 18.178[2], 18.179, 18.181, 18.195б, 18.201б, 34.253, 38.287, 39.296, слꙋ́шайте 2.14б, 9.72б, 11.82, 11.83б, 11.94б, 15.140, 15.142, 34.249б, 34.250, 38.290, слꙋ́шаите 9.69б, 11.89, 15.138, слоу́шаите 18.178, 18.188б, слоу́шаитѐ 18.178, слꙋ́шаи́те 35.265б, слꙋ́ша́йте 38.289, *описат. 3ед.* да слꙋ́ша 38.281б, 38.292, *1мн.* да слꙋ́шамѐ 5.40б, 31.222, да слꙋ́шаме 31.222б; *страд.: бъд. 3ед.* щѐ да сѐ слꙋ́ша 18.180.

слушам се *несв.* (1) *Само мн. Слушаме се, изпълняваме си желанията взаимно, съобразяваме се един с друг.* и̑ щь́ть да хо́дѣть сѣ́кыи ко́й как' ще́ на сво́а волꙗ и̑ не щь́ть да сѐ слꙋ́шать ни̑кои ни̑кого 18.179б.

бъд.: 3мн. щь́ть да сѐ слꙋ́шать 18.179б.

слъжа *св.* (1) *Слъжа; кажа лъжа, неистина; излъжа.* и̑ тогива се раз'срь́ди праве́дны̑ сꙋ́дїа на нѥ́а като рѐ̑ нѣ с'мь съгрѣши́ла, а҆̀ми слы́га̀. та и̑ рѐ̑. и̑ли сѣ́кашь че си̑ о҆́ще на то́изи свѣ́ть та̑ го́дишь да съкры́ишь ѿ сьсѣ́дина своего̑ щото́ си съгрѣшила 32.230б.

аор.: 3 ед. слы́га̀ 32.230б.

слъза *ж.* (59) **1.** *Сълза; капка солена течност, която се отделя от очите при плач, вятър и др.* и̑ щь́ть да си̑ биа̀ть главѣ̑та и̑ грьди́те, и̑ плачать тврь́дѣ и̑ слы́зы пꙋ́щать и̑зь о҆́чи̑тѣ си като̑ дь́ждь и̑ като̑ рѣка̀ 18.199б; и̑ та́мо мл҃ба сторѝ. като си̑ чи́нѣше и̑ слы́зи мꙋ поли́вать лицѐто 3.20; а҆̀ми до̀лꙋ срьтѝ, и̑ слы́зи мꙋ текꙋ́ть и̑з'ь о҆́чи̑те 2.11; о҆́ти о҆р'ловы, о҆́чи̑ немать слъза̀ 18.195б; ѡ҆ ме́не е҆ди́ном, да бы̑ и̑ма́ла кла́ден'ць ѿ о҆́чи̑те си̑ та̀ бы́ха сич'ките слы́зы и̑сте́кле 35.261; и̑ зо́сима съсльзите (!) си̑ о҆́мы̑ и̑ нѡѕѣ́те 17.176. **2.** *Само мн. Плач; проливане на сълзи, придружено с ридание.* защо̑то не зна́ꙗха жи́вь ли ѐ момъ́кьть, и̑ли ѐ заги́наль, и̑ прѣз' дрꙋ́гы врѣ́мена и̑ма́ха раз'го́ворь сѐ слъзи 39.314б; бдѣ́нїе, и̑ мѐнїе, и̑ слы́зы. стꙋ́дь и̑ пѐкь́, си́ч'ко трьпѣ́ше 8.55б; и̑ прости́ се съсльзи (!) и̑ пꙋ́сти ѧ҆ да си̑ и̑де 17.174б; ѿи̑дѐ

ѻ҆н҆зи тьмни́чнѝ стража́рь и҆ пови́ка мꙋ слꙋга̑та мꙋ. и҆ то́й дойдѐ съслѣ́зи (!) 39.306б; и҆ поклони́ мꙋ се, със҆ ра́дость и҆ съ слъзы мꙋ цѣлꙋ́ва главѣ̑та нѥ́гова ѻ҆сщеннаѧ 14.128б. **3.** *Само мн. Прен. Скръб, мъка, нещастие.* ѻ҆ти нѣ̑ си потѣп҆каль наши́те слѣ́зи и҆ жалѡ́сти. а҆̀ми̇ катѡ̑ го́товь и҆ ско́ро ѡ҆помо́щни̇ та си̇ послꙋ́шаль на̑ и҆ даде ни̇ що́ ти̇ и҆ска́х҆ме 39.316; а҆̀ми̇ и҆ дѣцата си из҆ꙋ́бі̇ а҆̀ми̇ ты̀ гі̇ гі̇. недѣ́и ѡ҆ста́ви ме́не до кра́и и҆ мо́йте слъзы 5.33. **пролея слъзи.** *Пролея сълзи, поплача, заплача силно.* и҆ чю́дѣ се щѡ̀ да сто́рѧ. а҆́зь па̀кь па́дні̇ѣ на́ земла̀, и҆ слѣ́зи мнѡ́го пролеа́хь 17.172; и҆ помли́ се със҆и́ч҆ко (!) срѣ̑це прѣ̑ сѣ́на и пролѣи слѣ́зи, и҆ тогива ле́гни̇ 31.222б; **проливам слъзи.** *Проливам сълзи, плача много.* а҆̀ми̇ послꙋ́шаите блві̑ве́нїи хрті̑ане да вы̀ ка́же̑ що щѣ́ть да дꙋ́мать грѣ́шниците прѣ̑ гі̑а ба̑, и҆ да пла́чать и҆ да сѐ ѡ҆мл҃ѣть и҆ слѣ́зи да проли́вать 18.205; а҆̀ а҆́зь сыро́ма̑ ѻ҆каа́нны̇ ка́к҆ сѣ̑ въ чю́жи̇ поробе́нь. сега̀ ко́л҆ко ли̇ слѣ́зи проли́ва мои̇ ба́ща и҆ ма́йка ми въ то́йзи ча̑ за ме́не 39.315; **пустя слъзи.** *Заплача, зароня сълзи.* тога́зи пꙋ́сти слѣ́зи ст҃ы̀ а҆хи́лїе и҆ ре́че мꙋ. съгрѣше́нїе ра́ди и҆ безако́нїе что сѐ чи́ни на то́изи свѣ́ть. та ми̇ заповѣ́да бѣ̑ да и҆злѣ́за ѿ лари́сь гдѐто го чю́ва̑ 9.74б; **слъзи излея.** *Пролея сълзи, поплача.* ѿ ме́не ѐди́ное, да бы̀ и҆ма́ла кла́ден҆ць ѿ ѻ҆чи́те си̇ та̀ бы́ха сич҆ки́те слѣ́зы и҆сте́кле. ѡ҆ че́до моѐ ѻ҆твори́ си̇ ѻ҆чи́те и҆ ви́ждь тво́а ма́ика ко́л҆ко слъзы и҆злїа̑ за те́бе 35.261.

ед.: слъза̀ 18.195б; *мн.:* слѣ́зи 2.11, 2.13, 3.20, 5.37б, 5.38, 8.56, 8.56б, 9.67, 9.67б, 9.68б, 9.74б, 14.126, 17.166б, 17.169, 17.172, 17.174б, 17.175, 18.205, 39.309б, 39.314, 39.314б, 39.316, 39.317б, слѣ́зы 3.19, 5.35, 8.55б, 12.109, 15.147б, 15.153, 35.261, слъзи 4.26, слъзи 5.31, с҆лъзи 5.31б, слъзы 5.33, 8.57, 15.136б, 14.128б, слѣ́зи 5.34б, 15.135, 15.146б, 15.148б, 17.168, 18.190, 31.222б, 39.304б, 39.306б, 39.314, 39.314б, 39.315, слѣ́зы 8.55, 8.55б, 8.56б, 17.172б, 18.189б, 18.199б, слъзы 35.261, сльзи̇ 39.305б, *чл.* слѣ́зите 17.176.

слънце *ср.* (51) **1.** *Слънце; небесно тяло, което излъчва светлина и топлина към земята.* а҆́зь ѐсмь что̑ съмь сътво́риль сл҃нце да свѣ́ти дне́мь а̑ м҃ць и҆ ѕвѣзды̑ нощїа̀ 5.29; за́що̑ сл҃нцето и҆́дѐ ѿ де́сна страна̀. а҆ ла̑ꙋна̑та ѿ ле́ва 33.234; та чѐ напоконь щѐ сл҃нцето да помрѣ́кне. и҆ м҃цьть не ще ве́кѥ да свѣ́ти 18.195б; бѣ̑... ѐ до́б҆рь и҆ млт҃ивь. да́ва дъжѣ̑ и҆ на грѣ́шнїи и҆ на пра́веднїй. свѣ́ти сл҃нце и҆ на злы̀ и҆ на добры̀ 1.6; и҆ видѣ̀ кр҃ть го́лѣмь на нбе́то ѿ слн҆цето по́свѣти 4.21б; и҆ ѿ си́ч҆ките ме́ждо т҃ѣ̑ сїа́еше і҆ѡа́ннь катѡ̑ сл҃нце на тѣ́мно мѣ́сто 12.112. // *Образно.* тогі́ва си́ч҆ката земл҃а̑ ще да попла́че и҆ море́то и҆ вѣ́т҆рьть и҆ ѻ҆г҆нѧ́ть и сл҃нцето и҆ м҃цьть. си́ч҆кото щѐ да попла́че 18.193б; сл҃нце и҆ м҃ць и҆ земл҃а̀ и҆ го́ры ꙋ҆тѣши́те мѐ 35.261б; дн҃ь ве́т҆ха и без҆бо́жна лъ́сть раз҆вали́ се. и҆ но́во сл҃нце на но́вы людїе бл҃ве́нїе просвѣ́ти 3.17б; легома̀ ще́ше да просвѣ́ти сл҃нце праве́дное. что̑ е гі̑ь на́шь і҆с̃ х҆с̃. да просвѣти̇ и҆ да ѻ҆сти̇. дш҃е́вныте ѻ҆́чи на грѣ́шните чл҃ци̇те 33.241. **2.** *Слънце; светлината и топлината, излъчвана от това небесно тяло.* а҆̀ми̇ сега̀ додѐ де́нь да почи́нем҆ си̇. ка́то ѐдїнь пѣ́тникь трꙋ́день и҆ ꙋ҆море́нь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть и҆ прогори́ль ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь 16.157б; мꙋ́жь нѣ́кои... въ врѣ́ме жетвы пойдѐ да жѣ́не на ни̇вꙋ̀ свою̀. и҆ ѿ сл҃нцето се ѡ҆пе́че 10.77; и҆ видѣ̀ и҆́стин҆скыи ѐдного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ́шѥ̑ и҆ почрьнѧ̀ла мꙋ снага́та ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь че́р҆на 17.166.

ед.: сл҃нце 1.6, 2.15, 3.17б, 3.18, 5.29, 6.48б, 10.79, 11.100б, 11.101, 12.112, 12.119б, 14.128б, 15.132, 15.133, 16.157б, 17.166, 18.179б[2], 18.187б, 18.198б, 18.206б, 32.223б*, 32.224б, 32.225, 32.229, 33.234, 33.241[3], 35.261б[3], 35.264, 36.270б, 39.302, слнце 8.55, *чл.* слн҆цето 4.21б, сл҃нцето 5.28б, 10.77,

inslav

11.102б, 14.127, 18.193б, 18.195б, 31.223, 32.223б, 33.233б[3], 33.234[2], сл҃нцéто 32.225б.

слѣд *предл.* (48) *За означаване, че действието се извършва по следите на някого или нещо, което се движи; след, подир.* и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннъ зѐ и҆ то́и да течѐ слѣ́дь нѥ́го пѣ́шь. и҆ пла́че, и҆ ви́ка, та мꙋ̀ дꙋ́ма. что̀ бѣ́гашь че́до моѐ ѿ своѐго ѻ҆ц҃а 6.47б; и҆ тол҆кози пра̑ѣ нѥ́го и҆́дѣхꙋ жѣ́зльници, и҆ слѣ̑ нѥго да́ронѡс҆ци 12.118; и҆ доне́соха мнѡ̑го жера́дꙋ и҆ ца́рь сла̑ѣ̑ ті̑ѣ и҆дѣше, и҆ чюва́ше да не ꙋ҆кра́дне нѣ́кои хр҃тїа́нин҆ ѿ бо́говете зла́ты 37.278; а҆̀ ѿц҃ь не́говь дрьжа́ше го за рꙋ́ка сте́не и пла́че. и҆ ма́йка мꙋ̀ за дрꙋ́га рꙋ́ка. и҆ сна́ха имь слѣ́дь ѿдра̀ плаче́ше го́р҆ко 40.324. **2.** *За означаване, че действието се извършва по-късно от определен момент или друго действие; след, подир.* да зна́ете слѣ́дь тїа́ днѝ. кога́то ще да̑ е на людїе́тѣ гри́жа и҆ мъ́ка и҆ стра̑. та чѐ напоконь щѐ сл҃нцето да помрь́кне 18.195б; тїе бѣ́ха го и҆ понапрѣ̑ мнѡ̑жищь видѣ́ле слѣ̑ въскр҃е́нїе 38.288б; и҆ тогѝва слѣ̑ повелѣ́нїето нѥ́гово, та щѐ да се разва́ли прьва̀ земл҃а̑ 32.227; и҆ ѿи҆́де та́ се покло́ни бг҃ꙋ. и҆ слѣ̑ поклонѥ́нїето а҆̀ тїе го заведь́ть вь то́изи гра̑҆ дѐто се пр҃р҃ците веселѧ́ть 32.228. **3.** *За означаване, че някой следва нечий пример, става нечий последовател; след.* затова̀ и҆ гн҃ь въ є҆в҃лїе рѐ. а҆́ко щѐ нѣ́кои да дои́де слѣ́дь ме́не да сѐ ѿре́че ѿ себѣ̀ си̑ 38.282б; затова̀ се и҆ ѿнїа боа́хꙋ, ѻ҆́ти да не бы́ха и҆ тѣ́х҆ны жены̑ вѣрꙋ́вали, и҆ прїе́ле дх҃ь ст҃ыи, да и҆дꙋ́ть и҆ тїе сла̑ѣ̑ нѥ́го. а҆̀мѝ и҆́щѣхꙋ да́ го прибїю́ть със҆ каме́нїе 36.271б; затова̀ ты́ ка́же. а҆ко́ ще нѣ́кои да дои́де слѣ́дь ме́не. на добро̑ вы зовъ̀, а҆ко́ и҆ще със҆ во́лꙗ нѥ́гова да до́иде 16.158.

слѣ́дь 6.47б, 10.78[2], 11.81б, 16.158[2], 17.164б, 17.174б, 18.195б, 35.257, 35.262, 36.267, 37.281, 38.282б, 40.324, сла̑ѣ̑ 12.115, 12.118, 15.131б, 18.186б, 18.201, 18.203б, 32.226, 32.226б[2], 33.243б, 36.267, 36.271б[2], 37.273б, 37.274, 37.277б, 37.278, 37.279, 39.302б, слѣ́д҆ 15.138б, слѣ̑дь 16.158, слѣ̑дь 16.158, сла̑҆ѣ̑ 18.179б, слѣ̑ 18.196, 31.217б, 32.227, 32.227б, 32.228, 36.271б, 38.288б, (с)лѣ́дь 35.266, сла̑ѣ̑ 36.267б, слѣ̑҆ 38.282б.

слѣдя *несв.* (2) *Следя, вървя след някого като последовател на идеите му, следвам.* а҆ко́ ще нѣ́кои да дои́де слѣ́дь ме́не… да си̑ ꙋ҆зме кр҃ть сво́и̑ и҆ да слѣ́ди ме́не 16.158; и҆ бла́же́ны ѿны́ꙗ… кои́то са досто́ини да слѣ́дѧт҆ не́го 16.158.

сег.: 3ед. слѣ́ди 16.158, *3мн.* слѣ́дѧт҆ 16.158.

слѣза *св.* (65) **1.** *Сляза; придвижа се от по-високо място към по-ниско, вървейки.* и҆ то́и боа́ше се да слѣ́зе ѿ горь́та гдѐто бѣ́ше съ̑ съкри̑ль 11.90б; кога̀ бы̑ врѣ́ме да сѐ вр҃не ѿ і҆ер҃лимь на сво́ето си̑ ѿчьство. и҆ слѣ́зе и҆ пойдѐ при море́то на приста́нището. гдѐто бѣ́хꙋ кора́бете 15.137; и҆ рѐ̑ на мом҆ци́те свои̑. ѻ҆станѣ́те вы́е тꙋ́ка по̑ тѣ́зи гора̑. а҆̀ ны́е да по́йдѐ̑ на горь́та да́ се поклони́мь, и҆ па̑к ще̑ слѣ̑ 11.85. // *Спусна се (за вода, река).* и҆ и҆злѣ́зе и҆з҆ цр҃квата̀. и҆ видѣ̀ вѡда́та ка́к҆ щѣ́ше да слѣ́зе ѿго́рѣ, и҆ да па́дне на стѣны́те цр҃ко́вны 11.98. **2.** *Сляза, спусна се от небето (за Бога и ангелите).* и҆ дꙋ́маха как҆ щѐ да сле́зе х҃с ѿ нб҃е́то на земл҃ꙗ 18.77; и҆ да ка́жьть как҆ щѐ да слѣ́зе сам҆си̑ бг҃ь да и҆зба́ви а҆да́ма, и҆ си́ч҆ки лю́дїе що сѐ ѿ а҆да́ма 3.16б; и҆ а҆́зь чю̑ мл҃ба ва́ша, и҆ слѣзо̑ да и҆зва́димь ва́сь, ѿ рꙋ́цѣ дїа́вол҆скы̑, и҆ ѿ ты́мны а҆́дь 35.265б; и҆ нїе да полꙋчѝ̑ сѣ̑ бл҃гдть г҃а нашего і҆с҃ х҃а. дето е вь адь слѣ́зель зара̀ди сп҃се́нїе наше 33.247б; а҆рхг҃гль михаи́ль слѣ́зе ѿ нб҃е́то̑ и҆ ꙋ҆слѣ́зе ꙋ҆ пе́щь̑ и҆ ѻ҆хладѝ пе́щныи пла́мень 11.92. // *Образно.* заради̇̀ това̀ то́изи гнѣ́вь бж҃їи слѣ́зе на тво́и̑ гра̑, и҆ на си́ч҆кы ва̑. защо̑ безаконно сто́рих҆те и҆ и҆спѣ́дих҆те і҆ѡа́нна 12.116б. **3.** *Сляза; стъпя на земята, като се спусна от нещо, на което съм се качил.* и҆ а҆пль м҃ фи́липпь рѐ. х҃с ти̑ повелѣ́ва

inslav

да ста́нешь. и҆ то́й слѣ́зе ѿ ѻ҆́дрь и҆ припа́днь на нѡѕѣ́те а҆пл҃ꙋ 36.273; а҆̀мѝ слѣ́зе ѿ ѡ҆н҆зи стлѣ́пь, и҆ найде чл҃ци 8.57б; слѣзе ѿ коня́того, и҆ припа́де на нѡѕѣ́те мꙋ и҆ и҆́щеше прощє́нїе 15.144б. **слѣза на послушание.** *Преклоня се, подчиня се на някого.* и҆ рѣ҃ бе҃, да слѣ́зе змє́й на послꙋ́шанїе… и҆ товà рѣ҃ ст҃ы̀. помл҃и́ се. и҆ падà лю́тѝ змеѝ по҃ кра́ката конꙋ́томꙋ 39.311.

сег.: 3ед. слѣ́зе 3.16б, 11.90б², 15.136б, 38.284б, 38.285; *аор.: 1ед.* слѣ́зо҃ 5.29, 38.291б, слѣзо҃ 35.265б, *2ед.* слѣзе́ 15.135, *3ед.* слѣзе 3.17б, 5.30б, 15.144б, 15.148б, 35.258, 38.293, слѣ́зе 5.34, 8.57, 9.62б, 11.81б, 11.82, 11.84, 11.85б, 11.92, 12.116б, 13.122б, 13.125, 14.126б, 15.132, 15.137, 16.160², 17.170б, 18.184, 33.235, 33.246б², 33.247², 34.254, 35.259, 36.270, 36.273, 38.286б²; *форми от перф. тип: 3ед.* слѣзель 33.247б, е слѣзель 35.266б, е слѣзаль 38.286, ѐ слѣз҆ль 38.286; *бъд.: 3ед.* ще да слѣ́зе 3.16б, 9.62б, 15.132, 16.160, 18.180б, 18.185б, 38.293, 38.293б, ще да слѣ́зе 18.177², *със съкр. инф.: 1мн.* щѣ҃ слѣ̀ 11.85; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да слѣ́зе 11.98, 18.185б; *пов.: 2ед.* слѣзи́ 9.68, слѣзи́ 13.122; *описат.: 3ед.* да слѣ́зе 39.311.

слѣкав *прил.* (2) *Като същ. Гърбав човек; слякав, недъгав човек.* и҆ мнѡ́го слѣпы прогледаахꙋ, и҆ слѣ́кавы и҆спра́виха се, ѿ ѡ҆нѣ́зи водâ 11.98б; и҆ ст҃ыи ѿгово́ри на слѣ́пи прогле́дꙋванїе… и҆ на сле́кавы и҆справлє́нїе. и҆ на мрѣ́твы въскрсе́нїе. и҆ дрꙋ̀гы що сѣ̀ на та́за (!) прили́ка 39.304.

мн.: слѣ́кавы 11.98б, сле́кавы 39.304.

слѣп *прил.* (20) **1.** *Сляп, който е лишен от зрение, който нищо не вижда.* и҆ ѿта́мо пойдѐ і҆ѡа́ннь въ а҆грикїю̀ и҆ и҆сцѣлѝ чл҃ка слѣ́па 6.46б; чл҃кь и҆́ма є҆дно̂ де́йство, да гле́да със҆ о҆чи́те си҃. мо́жеш ли да мꙋ́ рѣ́ешь. слѣ́пь є҆̀, ѻ҆́ти не гле́да със҆ рꙋцѣ́те си҃ 38.282; и҆лѝ па҃ ꙋ҆мрѣ́ломꙋ чл҃кꙋ, може́ш҆ лѝ да мꙋ рѣ́ешь слѣ́пь є҆̀. защо̂ не мꙋ̀ е врѣ́ме да гле́да, ѻ҆́тї е ꙋ҆мрѣ́ль 38.282. // *Образно.* а҆̀ко лѝ нѣко́и помы́сли и҆ лъжа мꙋ̀ се чи́ни та́зи дꙋ́ма и҆ не вѣ́рова. та є҆ то́изи покрѝть със҆ бо́лесть и҆ слѣ́пь съсрцето (!) си 17.164; и҆ недѣ́ите бы҃ слѣ́пи със҆ дш҃ьта и҆ със тѣ́лото 39.298. **2.** *Като същ. Слепец, сляп човек.* и҆ чи́нѣше знаме́нїа и҆ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть. бо́л҆ны вди́гаше 15.132; да́де и҆ те́бѣ и҆ ты̀ и҆сцѣлѣ́ваше бо́л҆ны, и҆ на слѣ́пы ѻ҆́чи да́ваше и҆ бѣ̀сны и҆сцѣлꙗ́ваше 35.262; и҆ ст҃ыи ѿгово́ри на слѣ́пи прогле́дꙋванїе. и҆ на бо́л҆ныи и҆сцѣлє́нїе. и҆ на сле́кавы и҆справлє́нїе 39.303б. **3.** *Прен. Заслепен; който действа, без да мисли; безразсъден.* и҆ и҆спльни се кинѡ́ѱь със҆ голѣ́мь и҆́дь. и҆ рѣ҃ на ѡ҆нїа лю́дїе. мꙋ́жїе слѣ́пи и҆ загꙋ́бени ѿ и҆́стинныи пꙋ́ть. чю̀и́тѐ 6.44б. **4.** *Като същ. Прен. Слепец; човек, който не разбира това, което става около него.* а҆̀мѝ х҃с си́ч҆ко товà прѣтрьпѣ̀. защо̂ є҆ такà пи́сано въ кнїгы прр҃чьскы. да и҆спльни писа́нїето. а҆̀мѝ ѡ҆ горе и҆ теж҆ко̀ ва́мь слѣ́пїи и҆ злоꙋ́мныи. и҆ сегà товà лꙋка́вы̀ рѡ́де не помы́слю́вате 35.259. **5.** *Прен. Бездушен, безжизнен.* и҆ товà бѣ́ше на́излѣ̀. защо̂ се чл҃кь не покла́ꙗше бг҃ꙋ. а҆̀ми се покла́ꙗше на глꙋ́хы и҆ на слѣ́пы и҆до́ле 33.246б.

ед.: м. слѣ́пь 17.163б, 17.164, 38.281б, 38.282², слѣ́па 6.46б; *мн.:* слѣ́пы 2.12б, 15.132, 33.246б, 35.257б, 35.258б, 35.262, 38.285б, слѣ́пи 6.44б, 39.298, слѣпы 11.98б, 15.136б, слѣ́пїи 35.259, слѣ̀пи 39.303б, слѣ́пѝ 39.309.

слѣпец *м.* (1) *Слепец; човек, лишен от зрение.* а҆̀ на слѣ́п҆цїѝ бѣ̀хь катѡ̂ ѻ҆́чи. и҆ на хро́ми бѣ̀ катѡ̂ нѡ́ѕѣ 31.221.

мн.: слѣ́п҆цїѝ 31.221.

смаля *св.* (2) *Смаля, направя нещо да стане по-малко, умаля.* за́мь какь҆ би́ се оꙋ́па́зила и҆ ѿне́ла д҃ша чл҃чьска. ѿ того́ва проклетиго ан҆тихрі́ста и҆ дїа́вола и҆ зарадѝ тїа́ днѝ щѐ да смалѝ гь дн҃и́те и҆ годи́ните 18.194б.

аор.: 3ед. смалѝ 18.194б; *бъд.: 3ед.* щѐ да смалѝ 18.194б.

inslav

смедеи *ЛИ* (1) *Смедей.* и̑ пойде... на и̑нꙑдїа... и̑ ца̑р смедéи разꙑгнѣва се 7.54б.

смедéи 7.54б.

смирмин *МИ* (1) *Смирна.* и̑ тогази матѳе̑и прїе чтôто мꙋ̑ се да̑де ѿ рꙋ̑ка гн҃ѧ, и̑ о̑ста̑ви о̑нѣ̑зи го́ра̑ и̑ слѣ̑зе до́лꙋ̑, и̑ пойдѐ въ вели́кыи гра́дь зꙑмирми́нь 37.274б.

зꙑмирми́нь 37.274б.

смирминия *МИ* (1) *Смирна.* и̑ ꙗ̑ви́ се матѳе̑ю бѣ̑... и̑ ре́ мꙋ̑... и̑ слѣ̑зи ѿ планинѣ̑та и̑ пойдѝ въ зꙑмирми́нїю, на кр҃ти́лꙑницьта детô е ѻ̑сте́на водâ 37.274.

зꙑмирми́нїю 37.274.

смирнен *прил.* (1) *Който е напоен с благовонно масло смирна.* и̑ і̑ѡ̑сифꙑ го сънѐ ѿ кр҃ть и̑ о̑бивѝ го съсꙑ зꙑмѵ̈рнєно пла́тно 36.260.

ед.: ср. зꙑмѵ̈рнєно 36.260.

смирно *ср.* (4) *Смирна, благовонно масло.* а̑ смѵ̈рно зане́соше, катô мрьтьвꙑцꙋ̑ трѝд҃не́вномꙋ̑ дѐто щѣ́ше да бѣ́де. защô и̑ съ смѵ̈рно пома́заше х҃а кога́то го поло́жише въ гро̑бь 33.244; и̑ о̑новà мѵ̈рѡ̑ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ̑го миризли́вы цвѣ̑тове. ѿ смѵ̈рно, и̑ ѿ цвѣ̑ть. ѿ кїномона. ѿ и̑ры 34.250б.

ед.: смѵ̈рно 33.244, смѵ̈рно 33.244, 34.250б, смѵ̈рно 33.244б.

смиря се *св.* (3) **1.** *Помиря се, сдобря се с някого, смиря се.* ѿнꙑзи ст҃ыи мꙋ̑жь и̑зꙑлѣ̑зе вънь та мѝ ре́че, бра́те дїа́коне... мо́жешꙑ лѝ позна̀ ѿного́ва сщ҃е́нника что̑ си вра̀ждꙋ̑ и̑ма́ль съсꙑ нѣ́го, и̑ не сь̀ си съмири́лꙑ. и̑ а̑зь оу̑лѣ́зь̀... и̑ позна́хꙑ го... и̑ и̑зве́дохꙑ го вьнь. и̑ ре́че мꙋ̑ ѿнꙑзи чю̑днꙑ̀ бж҃їи чл҃кь кротꙑко. гн҃ди́не, сщ҃е́нниче, оу̑мири́ се съсꙑ того́зи бра̀та дїа́кона 3.20. **2.** *Успокоя се, престана да се безпокоя, примиря се, смиря се.* а̑ чл҃кь ко́и се на сре́бролю̑бїе те́гли, и̑лѝ нѣ̑кой на дрꙋ̑гы грѣ̑хѡве, нѝгдѐ не може да сѐ смирѝ а̑ми се свѐ гри́жи и̑ ме́те се и̑ трꙋ̑ди се и̑ дне҃ и̑ нощéсь 31.220; же́ла́е да стечѐ а҃, гро́шѡве... и̑ кога добие, р҃. а̑ то́и и̑ще да добїе. а҃. ни́гдѐ не мо́же да сѐ смирѝ и̑ да сѐ ꙋ̑тишѝ 31.220б.

сег.: 3ед. сѐ смирѝ 31.220, 31.220б; *форма от перф. тип: 2ед.* сь̀ си съмири́лꙑ 3.20.

смислен *прил.* (2) *Смислен, който обмисля постъпките си, разумен.* бѣ́ше ѿц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слнь, и̑ кро́тькь и̑ и̑спльнѝ́нь съси́чꙑкь̂ (!) д҃хо́внаа прѣмꙋ̑дро́сть 14.128. // *Образно.* раꙋ̑вай се пасты́рꙋ̑ до́брыи, на съмыслнїи х҃вы ѿвꙑце 12.119б.

ед.: м. съмы́слнь 14.128; *мн.:* съмыслнїи 12.119б.

смислювам *несв.* (7) **1.** *Спомням си, сещам се за нещо, смислям.* си́чꙑко се забора́ви... то́лꙑкова се не зазна́е ни́що ѿ нѝ́го. и̑мето мꙋ̑ се забора́ви, и̑ ни́кой го не сми́слюва. си́чꙑко мꙋ̑ се потьпꙑче и̑ поги́не 31.215б; а̑ во́лѧ своà и̑спльнювать. та̑ не сми́слювать сьмрьтнꙑ̀ ча҃, и̑ стра́шнꙑ̀ д҃нь сꙋ̑дныи 32.223б; сми́слюваше дв҃да пр҃рка, что̑то, ка́же 15.133б. **2.** *Мисля за нещо, смислям.* и̑ пом҃ли се бꙋ̑ съслѣ̑зи (!) и̑ ре́. бе҃ и̑ г҃и мл҃ти́выи. детô въсе́гда съмы́слювашь да е̑ сп҃се́нїе на чл҃ци 15.135.

сег.: 1ед. съмы́слюва̑ 17.163б, *2ед.* съмы́слювашь 15.135, *3ед.* сми́слюва 31.215б, смыслюва 33.234, *3мн.* сми́слювать 32.223б; *имперф.: 3ед.* сми́слюваше 15.133б, съмы́слюваше 15.134б.

смисля *св.* (14) **1.** *Спомня си, припомня си нещо, смисля.* а̑ко смы́слѧ и̑ въспомѣнѣ̀ що сꙑмь поте́глила, боѧ̑ се със тои́зи ми́сль. да ми не сто́ри пакость да́ се ѿскрьбѧ̑ 17.171б; а̑ мьчта́нїе сѣ̑ зовѐ. кога̀ нѣчтô. ви́ды чл҃кь. и̑ по́вни го за нѣ̑кои де́нь... и̑ кога го смы́сли. а҃ то́и се и̑лѝ засмѣ̀е. и̑лѝ ра́спла́че 33.233б; да ви́ды̑ и̑ да смы́слѝ̑ прьвѣ̑шнꙑ̀ чл҃ци. щото́ са и̑змрѣ̑ле 39.319. **2.** *Помисля за нещо, смисля.* ко́й да чю́е, и̑ да сѐ не

inslav

почю́ди и̑ ко̑и да съмы́сли и̑ да сѐ не ꙋ̑дивѝ ѻ̑ти бꙋ̑ да бьде чл҃кь 33.232б; и̑ да не лю́бꙋ̑ на то́изи свѣ́ть добро́то… а̑мѝ да с'мы́слимь ѻ̑ ѡ҃н'зи свѣ́ть дето щѐ да бъ́де до́ вѣ́ка радо҃ 16.159б.

сег.: 1ед. смы́слѧ 17.171б, *3ед.* съмы́сли 33.232б, смы́сли 33.233б, *1мн.* с'мы́слимь 16.159б, смы́слꙋ̑ 39.319, *3мн.* сми́слѧть 20.208б, 32.224б, сми́слѣ҃ 39.315; *имперф.: 1ед.* съмы́слѣ̑ 17.172; *пов.: 2ед.* смыслѝ 17.173б, смисли 19.207б, смислѝ 19.207б, 31.222б, *2мн.* смислѣ́те 21.210.

смисля се *св.* (4) **1.** *Сетя се, спомня си за нещо, смисля се.* и̑ ре́че мꙋ̑ заха́рїа. оу̑бо́и се і̑ѡси́фе ѿ гѣ҃ бꙋ̑ своѐго. и̑ съмы́слѝ се что̑ сто́ри бꙋ̑ даѳа́нꙋ̑ и̑ а̑виро́нꙋ̑ 13.124б; де́то̑ каже дв҃дь прр҃кь… съмы́сли се за вл҃кꙋ̑ х҃а. какь ѐ го́нюнь ѐднакь ѿ пелыны̀ 12.119. **2.** *Осъзная, разбера, схвана смисъла и значението на нещо, случващо се с мен самия.* и̑ ѐдва се съмы́слꙋ̑, защо́ ми се бра̀ны та не мо́га да влѣ́за да видѧ и̑ а̑зь чн҃ныи кр҃ть 17.170.

сег.: 2ед. съмыслиш' се 13.125; *аор.: 1ед.* се съмы́слꙋ̑ 17.170; *пов.: 2ед.* съмы́сли се 12.119, съмы́слѝ се 13.124б.

смислям *несв.* (1) *Осмислям, разбирам смисъла и значението на нещо, смислям.* а̑мѝ ходѣ́те хꙋ̑бѣ́ве, нѣ̀ като глꙋ̑павы, а̑ми като̑ ꙋ̑мны. за́мь да смы́слѣме врѣ́мето о̑ти се минꙋ̑ва като д҃нь ѐди́нь 18.180б.

сег.: 1мн. смы́слѣме 18.180б.

смисъл *м.* (3) **1.** *Размисъл, задълбочено и продължително мислене върху нещо.* стои̑ ѡ҃н'зи чл҃кь и̑ мы́сли как' бы̑ това̀ та́ се сторѝ, дали̑ ѐ и̑стина и̑лѝ ѐ лѣ́жа̀ и̑ тои́зи съми́сль зове́ се помы́сль 33.234. **2.** *Разум, съзнание, разсъдък.* и̑ посл҃ѣ ѡ҃нїа бж҃твны мꙋ̑жїе. ѐно́хь, ноѐ… де̑то се не просвѣ́тиха със' писмо̑ и̑ със' кнїга. ами се̑ просвѣ́тиха, защо̑ и̑ма́хꙋ̑ чи́сть оу̑мь и̑ съ̑мисль. и̑ съвршѐна вѣ́ра на бꙋ̑ 15.131б. **3.** *Смисъл, вътрешно съдържание на нещо, значение.* а̑ сла́ва ѐ па̀кь, кога̀ просла́ви чл҃кь бꙋ̑. а̑мѝ и̑ сла́ва и̑ма два̀ съмисла и̑лѝ знаѧ́на, и̑лѝ незна́ѧна 33.233б.

ед.: съ̑мисль 15.131б, съми́сль 33.234; *бр.:* (два̀) съмисла 33.233б.

смок *м.* (4) *Смок, голяма неотровна змия.* на вьсточна страна̀ на ѡ̑ньзи планинѝ… з'мїа̀ голѣ́ма, сѝ ре́чь смо́кь голѣ́мь та́мо живѣ́ше 2.14б; и̑ и̑маше та́мо вѣ́бель гльбо́кь… и̑ ꙋ̑ нѥго мнѡ̑го га́дове бѣ́хꙋ̑, змїе, и̑ смо́кѡве стра́шны 2.11б; трѣска̀ въпа́де вь о̑ко смо́кꙋ̑ 2.14б.

ед.: смо́кь 2.14б², смо́кꙋ̑ 2.14б; *мн.:* смо́кѡве 2.11б.

смокиня *ж.* (2) *Смокиня, плод на смокиново дърво.* ꙋ̑зѐ и̑ кани́ска. смоки́ня сꙋ̑ха. и̑ фи́никь сꙋ̑, и̑ ма́л'ко ле́щꙋ̑ натопе́на 17.174; а̑ тїе сѝ ꙋ̑зе́маха ма́л'ко ѧ̑стицѐ… ко́и хлѣ́бь ма́л'ко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́л'ко ꙋ̑зи́маше, а̑ дрꙋ̑гы сꙋ̑хо̀ѧ̑ж'ба натопена ꙋ̑ води́ца 17.165.

ед.: смоки́ня 17.174; *мн.:* смоки́ны 17.165.

смоковница *ж.* (1) *Смокиново дърво, смоковница.* защо̑ ст҃о́е є҃вл҃їе на трѝ ѐ раздѣлѥ́но… тре́тїе па̀кь что̑ ꙋ̑по̑обѣ́ва смоко́вница ка́кь ѐ по̑о́бна грѣ́хꙋ̑ 34.253.

ед.: смоко́вница 34.253.

смола *ж.* (6) *Смола, гъсто черно вещество, асфалт.* и̑ ди́мь мнѡ̑го вонѥ́щь като̑ ѿ смола̀ и̑ ѿ тѣ́фь и̑злѣ́зе 15.152; а̑ми вы́е да го̑ поло́жите на земл҃ѧ̀ть въ̑знакь… и̑ посипѣ́те със' ма́сло̑, и̑ си́н'пꙋ̑рь, и̑ де́л'фїе, и̑ пѣ́кль, и̑ смола̀… и̑ запалѣ̀те ѡ҃г'нь 37.277б; а̑то гы жи́вы фрѣ́лѧха а̑н'гг҃лы бж҃їи о̑нїа слꙋ̑гы а̑н'тихры́стовы въ рѣ́ка о̑гнѣ̑ннаа и̑ горе́ща смола̀ 18.195; а̑ грѣ́шниците щьть да ста́нать тѣ́мны и̑ чрь́ни като̑ смола̀ и̑ катра̀нь 18.199.

ед.: смола̀ 15.152, 18.195, 18.199, 18.206, 37.277б, смолꙋ̑ 11.93б.

смрад *м.* (13) **1.** *Смрад; неприятна, лоша миризма; воня.* и̑ нѐ тѣ́к'мо това̀. а̑ми сь ѐ въвонѧ́ль, не мо́же чл҃кь да

inslav

пристѝпи при нѥго ѿ смра̀дь 2.11; си́чѫката землѧ̂ щѐ да сѐ напльни съсъмра̀дь (!) и̇ гнѹ́сь чл҃чьскѣ̀ 18.189б; ско́ро и̇звадѣ́те мо́ите мо́щи. и̇ положѣ́те на хѹ́баво мѣ́сто. защо̑ не мо́гѹ да трьпѝ а҃з'ь за мнѡ́го то́изи смра̀дь 8.58. **2.** *Прен. Мърсуване; вършене на мръсни, срамни работи.* и̇ не мо́га векѥ̂ да трьпѧ̀ кѹр'во́ство, и̇ смр҃'а́ и̇ хайдѹ́т'ство, и̇ кра́жба, и̇ кесеці́йство, и̇ клеве́т'ство, и̇ магі́ство, и̇ нена́висти; и̇ льжли́вы пр҃рци 32.224. **3.** *Прен. Омърсяване, греховност.* све́ са трѹ́ди и̇ млѣ́вы да сѐ о̀болѣ́ри, а̇̀ ѿ болѣ́р'ство тѣ́кьмо си̇̑ о̀мрьсѣ́ва д҃шѣ́та… а̇̀ ѿ несы́т'ство тьк'мо є̀ди́нь смра҃' на дш҃ьта си̇̑ що̀ доби́ва 31.215б.

ед.: смра̀дь 1.7б, 2.11[4], 8.57, 8.57б[2], съсъмра̀дь (!) 18.189б, смра҃' 31.215б, смр҃'а́ 32.224, смра́да 20.209.

смраден *прил.* (4) **1.** *Смраден, който смърди, който мирише лошо.* това̀ що̀ дрьжи́шь та є̀ чер'веи смра̀день ѿ мо́ята вонѣ́щь плѣ́ть 2.14; и̇ сега̀ о̑ще ма́л'ко да не бѣ́ше тѣ̀ прив'та́сал' щѣ́ха да мѐ тѹре́ть въ гльбы́нѹ смра́д'нѹю 36.273. **2.** *Прен. Гнусен, отвратителен.* бла́годарю те ст҃ѐ бж҃ії. о̑ти мѐ ѿ мнѡ́го зло̀ изба́ (!) въ то́йзи ча҃. защо̑ ме сега̀ вла́чаха двѧ̀мина бѣ́соове смра́дны, и̇ вонѣ́щи, и̇ тѣ́мны. и̇ немл҃тивы, наси́ла 36.273.

ед.: м. смра̀день 2.14, *ж.* смра̀дна 31.218б, смра́д'нѹю 36.273; *мн.:* смра́дны 36.273.

смръдя *несв.* (4) *Смърдя, мириша лошо, воня.* направѝ морѣ́то да нѐ смрьдѝ чѐ и̇з'ми́раме, ѿ зла̀ вонѧ̂ 18.192; и̇ найде́ чл҃ци и̇ повелѣ̀ и̇̑мь да и̇скопа́ють тра́пь голѣ́, да тѹ́реть о̑нова̀ тѣло̀ что̑ смрьдѣ̀ше 8.57б.

сег.: 3ед. смрьдѝ 8.57б, 18.192; *имперф.: 3ед.* смрьдѣ̀ше 8.57б, 9.71.

смѣрен *прил.* (20) **1.** *Смирен, който е изпълнен с покорство, кротък, послушен.* да сѐ бои́мь бг҃ѹ, и̇ да смѐ смѣре́нїи и̇ кро́т'кы, и̇ да и̇̑маме любо́вь междѹ̀ себѣ̀ си̇̑ 11.106б; а̇̀мѝ да смѐ смѣре́ны и̇ послѹ̀шли́вы. да сѐ и̇̑ бг҃ъ възвеселѝ о̀ на́шето добро̑ 9.75б; и̇ заради̇̀ това̀ и̇ ны́е. съсмѣ́рено (!) и̇ кро́т'ко срце̑ да праз̑нѹ́вамѐ д҃не́ска 38.293б; такви́зи дѹ́мы смѣре́нны и̇ ѹмилѥ́нны подѹ́ма і̇ѡ́сифѹ пила́тѹ 35.260; и̇ въ̑цри се на̑ на̑ що смѐ є̀зы́ци смѣ́рены и̇ прѣѡбы́дныи 34.253б. **2.** *Смирен, който изразява покорство.* а̇̀ла̀ е и̇ д҃не́шната ра́бота голѣ́ма, защо̑ пока́за на́мь да и̇̑маме смѣре́нь о̑бра́зь 34.249.

ед.: м. смѣре́нь 12.119, 14.127, 34.249[2], смѣрень 34.252б, смѣре́н' 34.253, смѣ́рень 38.294, смѣре́ннаго 2.10, 39.300б, смѣ́реннаго 39.304б, *ср.* смѣрено 13.125, съсмѣ́рено (!) 38.293б, *сравн.* посмѣрено 35.258б; *мн.:* смѣре́ны 9.75б, смѣре́нїи 11.106б, 32.225б, смѣ́рени 34.249б, смѣ́рены 34.253б, смѣре́нны 35.260, *сравн.* посмѣрени 38.293б.

смѣрение *ср.* (6) *Смирение, отсъствие на непокорност и гордост, послушание.* да̑ а̇̀ко̀ повр҃ьнѥ̂ и̇ ны́е тои́зи за́емь щото́ нї е заѣ́ль бг҃ъ. любо́вь вѣ́ра смѣре́нїе, кро́тость, мл҃ти́нѧ на сырома́си. и̇ бг҃ъ щѐ да̑ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀ 31.222; и̇̑ма́ше и̇ кро́тость вели́кѹ. и̇ смѣре́нїе лю́блѧше 14.127; высо́каа добро̑дѣ́тель що сѣ̂ зовѐ. мл҃ти́нѧ и̇ по́сть и̇ смѣ́ренїе 38.292б; и̇ като̑ дои́де ст҃ыи а̇̑ ца́р' мѹ ка́же сѣ̂ мнѡ́го кро́тость и̇ смѣ́ренїе 39.306б-307.

ед.: смѣре́нїе 14.127, 31.222[2], смѣ́ренїе 34.255б, 38.292б, смѣре́нїе 39.306б-307.

смѣрено *нареч.* (9) *Смирено, покорно, послушно.* недѣ́и седнѣ̂ да пїе́шь и̇ да сѐ о̑пи́вашь… нѣ̂ ѿи̇дѝ въ цр҃ква смѣре́но, на вече́р'нѧ, и̇ на оу̑тр҃нѧ 1.4б; не бо́и се і̇ерл҃и́ме ѿ того́зи цр҃а… о̑ти не и̇̑де да се голѣ́ми и̇ да се прѣвъзно́си а̇̀мѝ и̇̑де смѣре́но и̇ кро́т'ко 34.252; така̀ и̇ х҃с и̇̑дѣше смѣре́но на распе́тїе, и̇ не ѿтвори си ѹста́та нѣ̀що да подѹ́ма да о̀гнѣ̀ви є̀врѐете 16.161;

inslav

товà бѣ́ше да покáже и҆ нáмь ѻ҆́брáзь да хо́димь и҆ ны́е смѣре́но 38.293.

смѣре́но 1.46, 12.109, 16.161, 34.252, 35.259б, 38.292б, 38.293, смѣре́нно 15.143, 38.293.

смѣря *св.* (2) **1.** *Смиря; направя някого покорен, послушен.* а҆̀ товà цр҃тво дѣ́то го ты̀ и҆мáшь та щѣ̑ ско́ро да ли́ѱа и҆ незнáино ще да бꙋ̑де. и҆ ны̀ еднà фáйда и҆ма ѿ нѥ́го и҆ ѿ тáквозѝ цр҃тво нѥ́говатà по́чть, ме́не не мо́же смѣ́ры. нито́ е нѣ́кое мꙋче́нїе ѿ такѣ́вѣзи тести́рь, дѣ́то мо́же да ме разлѣ́чи ѿ любо́въ и҆сти́ннаго х҃а бг҃а 39.299. **2.** *Смиря, накарам някого смирено да претърпи страдания.* и҆ женáта мꙋ а҆́нна, двà скрѣ̀ба и҆́маше, и҆ за двѣ̀ ни҆во́лы плáчаше. є҆́днѡ защѡ̀ станѣ̑ катѡ̀ вдови́ца… дрꙋ́го пàкь защѡ̀ бы̑ безѣ́плодна, и҆ немà че́до… и҆ рѣ̑ ѥ҆и а҆́нна. ѿстъпѝ ѿ ме́не, а҆́зь товà не щѣ̑ сто́ри. до́ста ми є҆̀ дѣ́то мѣ̑ смѣрѝ гдⷭ҇ь бг҃ъ до краи́ 13.121б.

аор.: 3ед. смѣрѝ 13.121б; *съкр. инф.:* (мо́же) смѣ́ры 39.299.

смѣря се *св.* (4) **1.** *Смиря се, приема безропотно участта си, примиря се.* защѡ̀ нѝ са́мы а҆́гг҃лы не мо́гоха да разꙋмѣ́ють. ка́кѣ се въплѣ́ти та̑ станѣ̑ чл҃кь. и҆ ка́кѣ се смѣ́ри. та̑ прѣ̀трьпѣ̀ да гѡ̀ распнѣ́ть 38.287; и҆ бы́хь чл҃кь и҆ тебѣ̀ радѝ смѣри́хѣ се, и҆ хꙋ́ла прїехь, и҆ заꙋ́шенїе, и҆ заплѡ́те 35.265. **2.** *Примиря се, откажа се доброволно от нещо.* досе́га що се̑ си възноси́ль на то́изи свѣ́ть лъжовныи. а҆̀ сегà трѣ́бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́чѣка почьсть что̑ и҆́машь. защѡ̀ ѿ ме́не да се почьте́шь до вѣ́ка 5.30б; когà видишь че си̑ се смѣри́лѣ. а҆́зь пàкы ще́мь погле́да, и҆ настави на прѣ́ва твоà по́чьсть 5.31.

сег.: 2ед. се смѣри́шь 5.30б; *аор.: 1ед.* смѣри́хѣ се 35.265, *3ед.* се смѣ́ри 38.287; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ се смѣри́лѣ 5.31.

смѣрявам *несв.* (2) *Смирявам; правя някого покорен, търпелив.* и҆ пàкь ка́же, смѣра́ва грѣ́шѣнь чл҃кь праве́днаго чл҃ка. бл҃же́нь мꙋ́жь дето трьпѝ па́косты 12.112б. **смѣрявам си душата.** *Примирявам се, понасям без съпротива житейските изпитания.* и҆ ре́че є҆й робы́ныта і҆ꙋди́ть. докогà да си̑ смѣрѧ́вашь д҃шѣта. защѡ̀ не послꙋ́ша мо́ата дꙋ́ма а҆̀ми се то́лѣкова клнѥ́шь 13.121б.

сег.: 2ед. смѣрѧ́вашь 13.121б, *3ед.* смѣра́ва 12.112б.

смѣрявам се *несв.* (1) *Смирявам се, ставам кротък и смирен, укротявам се.* да зна́ете и҆ товà. ѻ҆́ти ко́и и҆́ма злà женà, фа́йда за грѣ́хове свои̑ прїе́ма. злà женà ни́кога се не смѣ́рѣва, а҆̀ко а҆ га́дишь, а҆̀ тїа́ се ѻ҆бѣ́сюва, а҆̀ко лї а ми́лꙋвашь, а҆̀ тїа́ се възно́си 21.211.

сег.: 3ед. се смѣ́рѣва 21.211.

смѣсювам се *несв.* (4) **1.** *Смесвам се, присъединявам се към нещо, съединявам се.* ѻ҆́ти, ка́кь є҆̀ бг҃ъ съсѣ є҆ст҃вото си̑ сѣ́щи… сто́ри прьвѣ́нь ѿ почелѡ̀ а҆́гг҃лы, да се̑ смѣ́сювать и҆ тїѐ на бл҃гѣ бж҃їа, и҆ на свѣ́ть бж҃їи и҆ нб҃ныи 33.245б; тїа́ двѣ̀те бж҃їи създа́нїа бѣ́хꙋ сто́рени. и҆ є҆ди́нь съсѣ дрꙋ́гыи свѣ́ть не смѣсюваше се 33.245б. **2.** *Съединявам се, извършвам полов акт, съвкупявам се.* и҆ наꙋ́трѣ пойдѐ цáрь при мла́дыте да гы̑ вы́ды. и҆ видѣ̀ какѣ сѣ спа́ле надале́чь еди́нь ѿ дрꙋ́гы, и҆ не смѣ́сюватѣ се, а҆̀ми стоѭ́ть на мо́лѣба 7.51. **3.** *Прен. Обърквам нещо, греша.* и҆ ѳеѡфи́ль катѡ̀ ѿ́нїа неправе́дно чи́ни, и҆ смѣ́сюва се на праведнà крьвь да ю҆ проли́ва. є҆вѡ́лѣскы̑ сто́ль прїе́ль, а҆ неправе́дно чи́ни 12.114.

сег.: 3ед. смѣ́сюва се 12.114, *3мн.* смѣ́сюватѣ се 7.51, се̑ смѣ́сювать 33.245б; *имперф.: 3ед.* смѣсюваше се 33.245б.

смѣся *св.* (8) **1.** *Смеся, прибавя едно нещо към друго, примеся.* а цáрѣ… повелѣ̀ да́ и҆ско[па]ю́ть тра́пь голѣ́мь. и҆ да́ гѡ̀ напльнать сѣ̑ ва́рь, и҆ да сме́сеть водà 39.300; мелѝ пшени́цꙋ, догдѐ дꙋшма́нинь дїа́воль нѣ є҆̀ смѣси́ль вѣ́трѣ плѣ́ва 31.223. // *Смеся някого*

inslav

с другиго, съединя. и̑ посл҃ѣ пойска бꙋ҃ да си̑ пока́же прѣ́мнѡ̑гаа своа̀ хы́трость. да смѣ́си и̑ двѣ̑тѣ нє́говы създа́нїа 33.245б; и̑ да смѣ́си, но̑ныте а҆́гг҃лы със҆ земльны́те чл҃ци 33.240б. **2.** *Съединя чрез полов акт, съвкупя.* и̑ тїе́ мꙋ ре́коха ны́е щѐ така̀ да бꙋ́демь є҆ди́нь дрꙋ́гыи не щѐ да смѐ наєдно̑ до живо́та нашє́го. ни̑ да си̑ пльта̀ на́ша смѣ́симь да си̑ ю̑ о҆́скврьнимь 7.51. **3.** *Смеся, създам едно нещо от две или повече неща, съставя.* и̑ чл҃кь, като̑ е легома̀ смѣ́сень със҆ тїа̀ двѣ̑тѣ рабо́ти, със҆ чю́в҆ство́то плѣ́тьско, и̑ със҆ мы́слта что̑ и҆́ма ꙋ҆́мь и̑ помы́сль… и̑ защо̑ като̑ е сторі́ль бꙋ҃ чл҃ка та є҆ ѿ двѣ̑ са́тавень. затова є҆… помнѡ̑го почете́нь 38.283.

сег.: 2ед. смѣ́сишь 4.25, *3ед.* смѣ́си 33.240б, 33.245б, *1мн.* смѣ́симь 7.51, *3мн.* сме́сеть 39.300; *форма от перф. тип: 3ед.* е смѣси́ль 31.223; *прич.: мин. страд. ед.: м.* смѣ́сень 38.283, *ср.* смѣ́сено 32.229б.

смѣся се *св.* (8) **1.** *Смеся се, присъединя се към нещо или някого, съединя се.* и̑ пойдѐ валаа́мь и̑ смѣси́ се съсь дрꙋжи́на своа̀ 33.242б; и̑ станьхь сама́си на странѝ и̑ помы́слиѝ… и҆́ па́к҆ се смѣсихь със҆ дрꙋ́гы 17.170; и̑ смѣ́си се х҃с със҆ на҃ ро́бїе, да сто́ри на҃ да смѐ ро́бїе на нє́гова во́лꙗ 33.240; и̑ та́мо бѣ́хꙋ мнѡ̑го нарѡ̑ л҃ци, и пла́чь мнѡ̑го. и̑ а҆́з҆ се смѣси́ със҆ т҃ѣ. и̑ мнѡ̑го плака́ и̑ а҆́зь 11.104. **2.** *Съединя се, извърша полов акт, съвкупя се.* а҆̀ ѿц҃ь не́говь ѿка́к҆ се роди̑ си́н҆ мꙋ а҆лє́ꙋ҆ї́а не смѣ́си се съсвоа́та (!) си жена̑ 40.321; и̑ ѿбѣща́ха се бꙋ҃, до живо́та своє́го є҆ди́нь дрꙋ́гы, да се не смѣ́сѧть наєдно̀ да си̑ тѣлото́ ѿскврьнѧть. и̑ си́ч҆ка нощь прѣбы́ха на мол҆ба 7.51; и̑ помы́сли си̑ и̑ рече. да си̑ да́мь и̑ три̑те дъщеры̀ на кꙋр҆во́в҆ство. и̑ ко́ито щѐ да пойде да сѐ смѣ́си със҆ т҃ѣ. и̑ а҆́зь да ꙋ҆зы́мамь наѐмь ѿ нє́го. и̑ така̀ да сѐ хра́ниме 15.134.

сег.: 3ед. сѐ смѣ́си 15.134, *3мн.* се смѣ́сѧть 7.51; *аор.: 1ед.* се смѣси́ 11.104, смѣсих҆ се 17.169б, се смѣсихь 17.170, *3ед.* смѣ́си се 33.240, 40.321, смѣси́ се 33.242б.

смѣх *м.* (4) **1.** *Смях; гласен израз на радост, веселие.* и҆́ гдѐ ви́дѣше и҆грѝ, и̑ смѣ́ и̑ свир҆ны̀, и̑ да ходѧть, и̑ да дꙋ́мать без҆пѣ́тно. като чи́нѧть и̑ досе́га мла́ды, а҆̀ то́и това̀ ненави́дѣше 15.133. **2.** *Присмех, насмешливо и обидно отношение към някого, подигравка.* и̑ щѣ́ть да сѐ мра̀зѣт҆, и̑ да си̑ дꙋ́мать еди́нь дрꙋ́гымꙋ на при́смѣхь, и̑ да си̑ дꙋ́мать є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ злы̀ дꙋ́мы, и̑ да сѐ о҆пи́вать и̑ да стрꙋ́вать смѣ́хь мнѡ̑го 18.180; и̑ да нѐ бꙋ́демь за смѣ́ на сы́нѡвете і҆и҃лє́вы 13.124б.

ед.: смѣ́ 13.124б, 15.133, 20.209, смѣ́хь 18.180.

смѣшам се *несв.* (1) *Смесвам се, прибавям се към нещо друго.* зара̑ товâ чю́вай и̑ пази́ се и̑ ѿ пїа́н҆ство. защо̑ и̑ това́ се смѣ́ша съсь те́ж҆кыте грѣ́хѡве. и̑ мнѡ̑зи́на то̀ въри́на въ мъка 1.5.

сег.: 3ед. се смѣ́ша 1.5.

смѣя *несв.* (31) *Смея, имам смелост, осмелявам се да извърша нещо.* кога̀ заспѝ расла́нь ко́й смѣ́е да го раз҆бꙋ́ди 18.184б; а҆́мѝ ты̀ ка́к҆ си̑ смѣа́ль та си̑ дошы́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрѣ̀ть 39.310б; а҆̀мѝ па́кь а҆́зь не смѣ́ѧ това̀ сто̀ри да и҆́дꙋ със҆ те́бе 10.78; нє́говы мн҃ї́а и̑ чю́деса̀ щѐ да ка́жа и̑ а҆́зь, а҆̀мѝ не сме́а защо̑ се боѧ̑ нѣ́какъ нѣ́що да не о҆ста́не нейска́зано 39.296; това̀ чю́до видѣ́ха ѿнїа́ хр҃тїа́не. и̑ не смѣа́ха ве́кю да и҆́дꙋть въ солꙋ́нь 9.75; ѿн҆зи кне́зь не смѣа̀ ни̑что̑ да похва́ти ѿ нє́говыте мо́щи 9.67.

сег.: 1ед. смѣѧ 10.78, смѣ́ю 11.101б, 12.110б, 33.243, смѣ́а 31.218б, сме́а 39.296, *3ед.* смѣ́е 18.184б, 33.243, 33.243б, *1мн.* смѣ̀емь 2.12, смѣ́емь 9.71б, *2мн.* смѣ́ете 9.71б; *имперф.: 3ед.* смѣ́еше 2.11б, *3мн.* смѣа́ха 9.72, 9.75, смѣаха 36.271б, смѣꙗ́ха 39.300; *аор.: 1ед.* смѣꙗ́хь 3.19б, *3ед.* смѣа̀ 5.37б, 9.67, 11.86б, 11.87, 11.101б², 15.145б, 15.148б², 15.154, 17.167б, 17.173б; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ смѣа́ль 39.310б.

inslav

смѣя се *несв.* (12) *Смея се, присмивам се на нещо или някого, подигравам се.* а̀ ѐднò дѣ́те ѿ ті҃ѣ не мо́жеше да навѝе нѝ на ѐдна̀ и̇гра̀. каквôто ѻ҆́нїа дѣ́ца и̇граѧ̀ха, и̇ зе́ха да мꙋ̀ се смѣ́ють 39.317; нъ ѿ нашѣ́та дрꙋ́жи́на мнѡ̑го мꙋ̀ пако́сть чинѧ́ха. ѐднѝ плю́ѧха на ню́го. дрꙋ́ги се смѣ́аха и̇ поли́ваха го със҆ поміа. и̇ бы́ѧха го 40.323; чю́де са и̇ а҆́зь ца́рꙋ̀ как҆ ти́ се смѣ́е на цр҃тво̀то. а̀ тѝ не съпика́сꙋ̀вашь 39.304; тогава̀ мрѣ́сныи ц҃рь дїѡ́клїтїа́нь радостень бы҃ за м҃нїето ст҃мꙋ̀ и̇ смѣ́еше мꙋ̀ се на ю́наш҆ство̀то 39.299б; бл҃же́нь есѝ є҆ѵ҆статїе що сѝ прїе́ль ст҃о́е кр҃ще́нїе… сега сѝ навѝль на лꙋ̀каваго дїа́вола. и̇ присмѣа мꙋ̀ се. дето сѐ то́и те́бѣ досе́га смѣ́аше като го̀ вѣ́рꙋ̀ваше 5.30б.

сег.: 3ед. се смѣ́е 39.304, *1мн.* смѣе́м҆ се 16.162б, *3мн.* сѐ смѣ́ѧть 13.122, се смѣ́ють 39.317; *имперф.: 3ед.* сѐ смѣ́аше 5.30б, смѣ́еше се 39.299б, се смѣ́еше 39.301б, смѣ́еше са 39.303, *3мн.* смѣ́ѧха се 18.200, се смѣ́а̀ха 18.200б, смѣ́а̀ха се 40.322, се смѣ́аха 40.323.

снага *ж.* (26) *Снага, човешко тяло, плът, стан.* защò бѣ́хꙋ̀ кра́сны и̇ на лицѐ и̇ на снага̀ и̇ двѣ̀тѣ хꙋ̀бавы и̇ высо́кы 5.36; и̇ прѣ́кр҃ти є҆ кр҃тно знаме́нїе по си́ч҆ката сна́гâ 39.300б; и̇ почрьнѧ́ла мꙋ̀ снага́та ѿ сл҃нце и̇ ѿ пе́кь че́р҆на 17.166; а̀ла̀ ан҆тихрі́ст҆ и̇ма́ше си́ч҆ка снага̀ катô чл҃кь 18.186б; и̇ тол҆кози доча́ка доде́ мꙋ̀ и̇ си́ч҆ка снага̀ ѡ҆кра́ставѣ, и̇ ѡ҆гно́й се 5.27б; бл҃ве́нїи хр҃тїа́не… ѻ҆́чи ср҃чны да гле́дать къ ба҃. а снага́та до́лꙋ̀ да гле́да на́ землю, дѐто ще́мь за ма́л҆ко днѝ ꙋ̀ нѥ́а да ѿи́демь 31.222. **снагата си поруша.** *Търпя физически лишения, мъча се.* и̇ сѣ́кы̀ дѐто се ѿричѐ ѿ своа̀ во́лѧ. и̇ ни стори сѝ що́ мꙋ̀ и̇́ще ср҃це́то, а̀мѝ и̇ ѻ҆́ще сѝ снагѣ̀та порꙋ́ши ба҃ ра́дѝ. та̀ кога̀ ꙋ̀мре… а̀ тїе́ го заведѣ́ть вь то́изи гра҃ 32.228.

ед.: снагѣ̀ 2.14, снага̀ 5.27б, 5.36, 18.186б, снагѣ̀ 35.260, сна́га 36.269б, сна́гâ 39.300б², *чл.* снага́та 2.13б, 17.166, 18.181, 31.222, 35.256б, 39.299, снагѣ̀та 5.39б, 6.42, снагѣ̀та 15.141, снагѣ̀та 31.222б, 32.223б, 32.225б, 32.228, 39.298б, сьс҆нага́та (!) 32.227, снагѣ̀та 39.295, сна́гѣта 39.299, снагâта 39.302.

снаха *ж.* (7) *Снаха, жена на син.* и̇ ба́ща мꙋ̀ и̇ ма́йка мꙋ̀ и̇ снаха́ и̇мь та́мо седѣ́хꙋ̀ 40.324; а̀ ѿц҃ь не́говь дрьжа́ше го за рꙋ́ка сте́не и̇ пла́че. и̇ ма́йка мꙋ̀ за дрꙋ́га рꙋ́ка. и̇ сна́ха имь слѣ́дь ѿдра̀ плаче́ше го́р҆ко 40.324; и̇ ра́з҆бра̀ ц҃рь рꙋѳи́нь, за женѣ̀та сѝ и̇ за сы́на сѝ, и̇ за сна́хь сѝ, ка́к҆ съ хꙋ́бѣве и̇сцѣлѣ́ле 37.275.

ед.: сна́ха 40.322, 40.324, снаха́ 40.322б, 40.323б, 40.324, сна́хь 37.274б, 37.275.

снема *св.* (3) *Снема, премествя нещо от по-високо на по-ниско, сваля.* и̇ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не доидѐ ѿ ті҃ѣ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и̇ и̇спроси го, та го̀ сънѐ ѿ кр҃ть и̇ погребе го. и̇ въ҆скрсе тре́тыи д҃нь 12.119; і҆ѡси́фь пои́дѐ ꙋ̀ пи́лата и̇ м҃ли́ се да го̀ сънѐме 36.269; и̇ сне́ха тѣ́лото а҆́пл҃ꙋ̀ фи́липпꙋ̀, и̇ погре́боше го 36.267б.

сег.: 3ед. сънѐме 36.269; *аор.: 3ед.* сънѐ 12.119, *3мн.* снѐха 36.267б.

снѣг *м.* (2) *Сняг, природно явление, валеж от бели ледени кристалчета.* и̇ седѣ̀, д҃, го́ди́нь, трьпѣ̀ и̇ дѣ́жь, и̇ снѣ̀гь, и̇ пе́кь 2.12б; тогѝва щьть да станать пра́ведниците бѣ́лы катô снѣ́гь и̇ свѣтли́вы катô сл҃нце 18.198б.

ед.: снѣ̀гь 2.12б, снѣ́гь 18.198б.

совия *вж.* **софія**

содом *МИ* (3) *Содом.* доидо́ха два̀ а҆́гг҃ла ꙋ̀ со́дѡ҃ гра҃ ꙋ̀ вече́р҆но врѣ́ме 31.221б; а̀ тие́ мꙋ̀ ка́заха как҆ щи́ть (!) содѡмь и̇ гомо́рь да потопѧ́ть и тогѝва ло́та побѣ́гна, а̀ содѡ҃ и̇ гомо́р҆ се запа́ли и̇ прова́ли 31.222.

со́дѡ҃ 31.221б, содѡмь 31.222, содѡ҃ 31.222.

содомски *прил.* (1) *Содомски, от МИ Содом.* доидо́ха два̀ а҆́гг҃ла ꙋ̀ со́дѡ҃ гра҃ ꙋ̀ вече́р҆но врѣ́ме. а̀ ло́ть ѣ҆́ше пр҃ѣ содѡ́м҆скы вра́та до съ́мнанїе 31.221б.

мн.: содѡ́м҆скы 31.221б.

inslav

сокак *м.* (1) *Сокак, улица.* не щéме нощéсь ѿй нѝ кадѣ, а҆мѝ щемь тꙋ́ка ꙋ҆ гра̑ насрѣ̑ сокáкать лежà 31.221б.

ед.: чл. сокáкать 31.221б.

сол *ж.* (1) *Сол, вид подправка на храна.* и҆ кой́то сте и҆мáле, гри́жа за сы́роти и҆ за сыромáси… та̑ и҆́мь стѐ попридавале коѐ жи́то… коѐ блáго, коѐ дрéшки, коѐ сóль. а҆мѝ є҆лáте да вы̑ дáмь а҆́зь товà си́чкото 18.202б.

ед.: сóль 18.202б.

соломон *ЛИ* (13) *Соломон.* а҆̀мѝ послꙋ́шаите бл҃вéнїи хр҃тїáне щѡ̀ кáже прѣмꙋ́дры соломóнь 21.210; катѡ̑ и҆ соломонь ц҃рь кáже 14.130; зарадѝ женѣ̑ дїáволь прѣмꙋ́драго соломóна въ прѣстꙋплéнїе въведѐ 21.210б; недѣ́ите и҆́мà на ꙋ҆мы́ть сѝ да речéте ѻ҆ти соломѡ́нь пр҃ркь безꙋ́мно дꙋ́ма 21.210; съзи́да соломóнь цр҃ква ст҃ыи сїѡнь 11.90.

соломóнь 11.90², 12.118б, 15.133б, 16.161б, 16.162, 21.210, 33.232, соломонь 14.130, 18.205б, соломѡ́нь 21.210, соломóнь 39.319б, соломóна 21.210б.

соломонов *прил.* (2) *Соломонов, от ЛИ Соломон.* и҆ и҆збрà бг҃ъ… і҆ѡáкѵ҆ма и҆ женà є҆́го а҆́нна, ѿ рѡ́да цр҃ьскаа, ѿ колѣ́но дв҃дво и҆ соломóново 3.16б; детѡ̑ бѣ́ше повѐлѣно ѿ ба (!). съсоломонова (!) прѣмꙋ́дрóсть 13.123б.

ед.: ж. съсоломонова (!) 13.123б, *ср.* соломóново 3.16б.

солун *МИ* (33) *Солун.* бл҃гочьстивы̀ цáрь трь́новскы̀ і҆ѡáннь, а҆сѣ́ню… прѣѐ македóнска землѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҆́ѳонскаа горà… и҆ ѿколо̀, що сѣ̀ грáдѡве солꙋ́нь и҆ си́чка землѧ̀ ѳеталїи́скаа 8.59; а҆ ѡнїá а҆вáре не ѿстѣ́пать ѿ солꙋ́нь 9.73; и҆ стóри го дꙋ́за. на солꙋ́нь 9.62; тóи бѣ́ше ѿ вели́кы̀ грáдь, солꙋ́нь 9.61б; и҆ прѣє҆́ха тꙋ́рци солꙋ́нь 9.75.

солꙋ́нь 8.59, 9.61б, 9.62, 9.62б, 9.63², 9.63б, 9.65, 9.66б, 9.69³, 9.70³, 9.70б, 9.71², 9.71б, 9.72, 9.73², 9.73б, 9.74б³, 9.75², 12.116б, солꙋ́нь 9.67, солꙋ́нь 9.72, сꙋлꙋ́нь 9.74б, солꙋ́на 9.68.

солунски *прил.* (11) *Солунски, от МИ Солун.* ст҃ыи дими́трїе, ѿкáкь прїѐ влáсть. да є҆ гн҃дáрь солꙋ́нскы̀ 9.62; и҆ разбрáхꙋ людїе солꙋ́нскы, чѣ̑ е дошь́ль корáбь със пшéницꙋ 9.70; глáдь бы̑ вели́кь є҆днꙋ́щь. на си́чка землѧ̀ солꙋ́нскаа 9.69б; ѿ лю́дїе солꙋ́нсцїи, течѣ́те скóро навѣ́нка грáдь 9.72б; съпи́сано дамаскѵ́на монáха и҆подїакона сꙋ́ща солꙋ́нскые цр҃кве 15.131.

ед.: м. солꙋ́нскы̀ 9.62, солꙋ́нскыи 9.68б, солꙋ́нскаго 9.68, *ж.* солꙋ́нскаа 9.69б, солꙋ́нскые 15.131; *мн.:* солꙋ́нскы 9.70, солꙋ́нскы 9.70, солꙋ́нсцїи 9.72б, 9.73б, солꙋ́нсцїи 9.72б, солꙋ́нскыи 9.75.

солуняне *мн.* (3) *Солуняни, жители на Солун.* и҆ рекоха и҆́мь солꙋнѧ́не. ны́е не смѣ́емь стóри тѣ́зи рáбота 9.71б; и҆ тóи пꙋ́сти́ мнѡ́го вóйскꙋ на пóмощь солꙋнѧ́нѡ̑ 9.73.

солꙋнѧ́не 9.71б, солꙋнѧ́нѥ 9.72, солꙋнѧ́нѡ̑ 9.73.

сомна *ЛИ* (1) *Сомна.* и҆ подꙋ́маха трѝте мꙋ́жїе, и҆́ме бѣ̀ прьвóмꙋ сомна. второмꙋ є҆лїи́кѵ҆мь. и҆ трéтимꙋ і҆оáхь 11.91.

сомна 11.91.

сомтя *несв.* (1) *Сумтя; дишам тежко, шумно.* трѣскà въпáде вь ѻ҆́ко смóкꙋ, и҆ мнѡ́го тврь́дѣ сомтѣ́ше, и҆ не мóжаше нѝкои да го трьпѝ ѿ лю́тѡ̑ 2.14б.

имперф.: 3ед. сомтѣ́ше 2.14б.

сосам *несв.* (4) *Достатъчен съм, стигам, сосам.* и҆ сосáха мꙋ́ и҆ тїа жлъти́цы, и҆ ꙋ҆жéни сѝ и҆ втóрата дъщерà 15.135; а҆ кꙋ́рвóство и҆́мѧ несы́тно не можаше да ми сóса. такà проваждѧ́ дни́те си 17.168б.

сег.: 3ед. сóса 17.168б; *аор.: 3ед.* сóса 17.169б, *3мн.* сосáха 15.135, 36.269.

сосипатров *прил.* (1) *Сосипатров, от ЛИ Сосипатър.* и҆ нѣ́коа женà проклѝнїа, и҆щеше да мꙋ́чи сы́на сосипáтрова, а҆̀ і҆ѡáннь не дáде 6.46.

ед.: м. сосипáтрова 6.46.

inslav

состенио *МИ* (3) *Состенион.* вели́кыи ц҃рь кон'стан'ти́нь… съгради̑ ц҃рква… на мѣ́сто что̑ се зове̑ состе́нїѡ 11.94б; и̑ доидоха до това мѣ́сто состе́нїѡ 11.95; ѿидо́ха па̀кь на онова̀ мѣ́сто состе́нїѡ 11.95.

состе́нїѡ 11.94б, 11.95².

сосувам *несв.* (5) *Достатъчен съм, стигам, сосувам.* гото́вь ѐ на болѣр'ство. не со́сꙋва мꙋ сребро̑ лю́б'ство. ра́зꙋмен' ѐ на нѥси́т'ство 31.21б; и̑ ре́кох' си, ти́ѩ ме́не со́сꙋвать 17.169; и̑ не сосꙋваше мꙋ что̑то и̑ма́ше, а̑ми̑ годѣ́ше и̑ ѿ мѵ̑ро̑то, цѣна̑та да ꙋ̑з'ме 34.250б.

сег.: 3ед. со́сꙋва 31.21б, 31.21б, *3мн.* со́сꙋвать 17.169, 33.245б; *имперф.: 3ед.* сосꙋваше 34.250б.

София *ЛИ* (9) *София.* и̑ роди̑ ма̑ѳа̑нь… и̑ дь́щеры. г҃. ма́рїа, и̑ со́вїа, и̑ а҃нна 3.16б; ѿц҃ь мꙋ и̑ ма́йка мꙋ хр҃тїа́не: и̑́мето и̑мь бѣ́ше і҃ѡа́ннь и̑ софїа̀ 14.126; и̑ ма́йка мꙋ софїа, о̑старѣ̀ тврь́дѣ 14.127б. **света София.** *Света София, название на църква.* и̑ что̑ бѣ́ше повелѣ́ль ц҃рь си́ч'ки се патрїа́р'си събра́ха, и̑ ѿтидо́ха (!) със' ца́ра наѣ́дно̑ оу̑ ц҃рква ст҃аа софїа́ 12.112; защо̑ о̑ти бѣ́ше тога́зи съзи́даль на ц҃ри̑ гра̑' ст҃аа софїа́. и̑ събра́ль бѣ́ше, ѿ мнѡ́го ст҃ы̑ мо́щи и̑ и̑́маше гы̑ ꙋ̑ цр҃квата ст҃ые софїе 9.71б.

со́вїа 3.16б², софїа́ 9.71б, 12.112, 15.155, софїа̀ 14.126, софїа 14.127б, сѡ́фїа 37.281, софїе 9.71б.

софония *ЛИ* (1) *Софония.* и̑ и̑з'бра̀ на̑ ѿ си́ч'ките е̑зы́ци, что̑ ка́же и̑ пр҃рькь софо́нїа на д҃не́[в]нъта паре́мїа 34.253б.

софо́нїа 34.253б.

софроний *ЛИ* (2) *Софроний.* и̑ поста́више і҃гꙋ́мена на ме́сто ѳеѡ̑сі́ево, софро́нїа ста́р'ца 14.128; затова̀ а̑зь софро́нїе і҃ерли́м'скы̑ патрїа́р'хь раз'бра̑ за тѣ́зи б҃жїа ра́бота 17.163б.

софро́нїе (!) 17.163б, софро́нїа 14.128.

сочиво *ср.* (1) *Вид ястие, приготвено от бобово растение.* и̑ оу̑готви а̑ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жьтва́ре… оу̑срѣ́те го а̑р҃хг҃л' михаи́ль на пꙋ́ть. и̑ ре̑ мꙋ. пр҃рькь ав[в]акꙋ́мь това̀ ꙗ̑стїѐ занеси̑ пр҃рькꙋ данїилꙋ 11.93б.

ед.: со́чиво 11.93б.

спадам *несв.* (1) *Падам, движа се надолу с голяма скорост.* виде̑ѣ́ са́танꙋ что̑ млы́нїа ѿ н҃бе́то чѣ̑ спа́да 11.84.

сег.: 3ед. спа́да 11.84.

спадна *св.* (1) *Падна, спусна се стремително надолу.* и̑ ѿпа́де ѿ н҃бе́то… и̑ что̑ бѣ̑ а̑г҃гль, а̑ то́и бы̑ дїа́воль и̑ посл҃ѣ̑ того̀ спа́днъ си́ч'ки чи́нь нѥ́говь 11.83б.

аор.: 3ед. спа́днъ 11.83б.

спание *ср.* (1) *Спане, състояние на сън.* и̑ да си̑ и̑спра́вимь по̑, не съ мнѡ́го ꙗ̑дене, и̑ мнѡ́го пи́тїе, и̑ мнѡ́го спа́нїе, и̑ли̑ вра̀ждꙋ да и̑́маме на кого̀. а̑ми̑ ту́ка ма́л'ко да поте́глимь гла́дь, и̑ же́жда 17.176б.

ед.: спа́нїе 17.176б.

спас *м.* (9) *Спасител, прозвище на Исус Христос.* и̑ и̑сповѣ̑да̑ на си́ч'кы̑ свѣ̑ть сп҃са̀ х҃а ка́кь ѐ и̑стинны̑ б҃ь, и̑ зарадѝ това̀ прїе́хь ключе́ве на нѥ́говаѧ ст҃а ц҃рква 12.110б; праз̑нꙋвамѐ ц҃рꙋ детѡ̑ е дошь́ль да оу̑ми́рѝ си́ч'кыи свѣ̑ть что̑ е н҃бны̑и и̑ вели́кыи сп҃сь г҃ь на́шь і҃с х҃с 33.232б; и̑ що стѐ ѿ вѣ̑ка мрь̀твы ра̑увайте се. о̑ти за(ра)дѝ ва̑. распе́т' се сп҃сь 35.258.

ед.: сп҃сь 33.232б, 35.258², сп҃са̀ 12.110, 12.110б, 35.256, сп҃са 12.110б, 17.173, 32.228б.

спасен *прил.* (1) *Спасителен, който е свързан със спасението на християните от мъките на ада.* а̑ми сега̀, гдѐ щешь настави́ ме и̑ бꙋ́ди ми на спа́сны̑и пѣ̑ть помо́щница, и̑ ѿсе́га мѐ наꙋ̑чѝ и̑ води́ ме, кыдѣ̑ е во́лѧ б҃жїа 17.171.

ед.: м. спа́сны̑и 17.171.

inslav

спасение *ср.* (35) *В християнството – спасение, избавление на праведниците от мъките на ада и удостояване с вечен живот в рая.* ко́й се възрѣ́жꙋва ѿ си́чˈко то́изи и҆ма сп҃сенїе и҆ вълѣ́зꙋва въ цр҃тво нб҃ное 2.9б; защо̑ тїа̀ (ст҃цїи) дѣ̑то и҆̀ слꙋ́жˈба и҆ правило дрьжи́ме, и҆ тїе сѣко́гы на҃ нагле́дꙋват и҆ па́зетˈ ны҃, и҆ мл҃ѧть б҃а за на́ше сп҃се́нїе 39.295б; и҆̀ ре҃. бе҃ и҆ г҃и мл҃ти́выи. детѡ̀ въсе́гда съмы́слювашь да ѐ сп҃се́нїе на чл҃ци. и҆ дѣ̑то не́ щешь да ѐ съмрѣ̀ть на грѣ́шници, а҆̀мѝ и҆́щешь да го ѿбрьнешь на живо́ть 15.135; и҆̀ а҆̀зь за си́чˈки рѡ̀ чл҃чьскы̑ прїи́дѡ́, и҆ слѣ́зѡ̀ ѿ нб҃е́то на́ земл҃ѧ за си́чˈкѝ сп҃е́нїе 38.291б.

ед.: сп҃се́нїе 1.8, 3.17², 3.18, 4.24б, 7.52б, 9.69б, 12.117, 15.135, 16.162, 17.167, 17.174б, 31.215, 32.226, 32.232б, 33.245б, 33.247б, 35.258³, 35.266б, 37.277, 39.295б, 39.319б, сп҃сенїе 2.9б, 9.71б, 31.215, 34.248б, 35.259, 35.265б, спасе́нїе 17.164, спсе́нїе 20.209, сп҃е́нїе 38.287, 38.291б, сп҃се́нїа 35.260б.

спасеш *от стб.* **съпастѝ** *св.* (7) *В християнството – спася; избавя някого от грехове, изкушения и от мъките в ада (за Бога).* ты̑ г҃и дѣ̑то слѣ́зе ѿ нб҃е́то на землю̀ да спасе́шь грѣшници. ты̑ и҆ дѣ̑то мѐ сега̀ и҆стрѣ́гнь и҆зˈ рꙋцѣ̑те дїа́волˈскы 15.135; сн҃ь бж҃їи, дето ѐ със ѻ҃ц҃а съ̑щи и҆ ѐднѡ̀. и҆ що сѐ сла́ви ра́вно със ст҃го д҃ха. и҆ бы̑ да стан҃ь б҃ь и҆ чл҃кь. і҆ защо̀ зарадѝ да спасѐ чл҃ци 3.17б; ре́че мꙋ і҆гꙋ́ме́нь. бра́те ѐди́нь бь мо́же чл҃ка да наста́ви и҆ да спасѐ 17.164б.

сег.: 2ед. спасе́шь 15.135, *3ед.* спасѐ 3.17б, 12.110б, 17.164б; *бъд.: 3ед.* ще̑ да спасѐ 35.259б; *прич.: мин. деят. 1ед. м.* сп҃ь 16.161б; *инф.:* сп҃ти 31.220б.

спасеш се *от стб.* **съпастѝ сѧ** *св.* (10) **1.** *Спася се, избавя се от някаква беда.* и҆ ни̑что не бы̑ на ѿнˈзи монастирь зло̑. нѝ изˈо́колꙋ на мѣ́стото… и҆ така̑ се спа́се а҆рхи́ппа, и҆ не ꙋда́ви се 11.98. **2.** *В християнството – спася се; избавя се от грехове чрез вяра в Бога и добри дела.* и҆ ст҃ы геѡ́ргїе и҆ дими́трїе и҆ дрꙋгїете ст҃ыи. нь̀ зара̑̀ дрꙋ́го нѣ̑що се пост҃и́ха и҆ сп҃соха се нъ защо́то се мъчи́ха на то́а свѣ̑ть зара̑̀ и҆́мето хв҃о 1.3б; и҆ пока́а се ѿтогази, и҆ спа́се се, и҆ бы̑ ст҃ь 6.48.

сег.: 2ед. сѐ сп҃сешь 1.4б, *3ед.* сѐ сп҃сѐ 1.6, се спасѐ 3.17б; *аор.: 3ед.* сп҃се́ се 3.21, спа́се 6.48, се спа́се 11.98, *3мн.* сп҃соха се 1.3б, спа́соха се 6.48, сѐ сп҃соха 9.61; *инф.:* се сп҃сти 1.8.

спасител *м.* (2) *Спасител; прозвище на Исус Христос.* а҆̀ і҆̀рь велы́кыи и҆ свѣтлыи, та̑ є г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с. что ѐ прѣ̑сть и҆ прѣ́чисть, детѡ̀ е сп҃си́тель на си́чˈкыи свѣ̑ть, и҆ что̑ е съсˈзда́ль (!) си́чˈко живо́тно 33.232; и҆ пѣ́ыа́ха на гла̑. ѱало̑. г҃ь просвѣщенїе моѐ и҆ сп҃си́тель мои̑ 17.165.

ед.: сп҃си́тель 17.165, 33.232.

спасов *прил.* (1) *Спасов; който се отнася до Спасителя, до Исус Христос.* и҆ въспомени̑ ст҃рти сп҃совы, колˈко прѣтрыпѣ̀ зарадѝ на҃. ѐдны̑ го наре́коха самара́нина. и҆ лъжа пр҃рка, и҆ бѣ̀сь и҆́ма ꙋ се́бѣ си̑. и҆ винопїе́ць. и҆ заплю́ва́ха го, и҆ ꙋ́дариха го с плесни́ца 12.119.

мн.: сп҃совы 12.119.

спася *св.* (27) **1.** *Спася; избавя някого от беда, нещастие.* и прикова́ше маѳе̑а ѡ̀ землѧ̀та… и҆ запа́лише ѿгˈнь. и҆ хр҃тїа́не что̑ бѣхꙋ и҆зˈо̀колꙋ дꙋ́маха и҆ ви́кахꙋ. ѐди́нь бь хр҃тїанˈскыи. детѡ̀ ще своѐго а҆пл҃а и҆ въ ѿгˈнь да спасѝ 37.278. **2.** *В християнството – спася; избавя някого от грехове и изкушения и от мъките в ада (за Бога и служителите му).* а҆ ты̑ мꙋ наре́чѝ и҆́мето і҆с҃. ѻ҃ти той ще̑ да сп҃сѝ сичˈки рѡ́дь чл҃чьскы̑. ѿ прѣгрѣшенїето и҆мь 33.236б; и҆ ѿто́гази до дне́ска бѣ̑гꙋ̑ и҆ хо́димь и҆ прѣбы́ва̑ по пꙋ́стинѧ ты̑зи, ча́камь да́ ме сп҃сѝ бь ѿ бꙋ́ра лъсти́ва 17.171б; г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с сн҃ь бж҃їи, бѣ̑ше и҆ бь ѐ. и҆ зарадѝ на҃, слѣ́зе ѿ нб҃е́то до́лꙋ на́ земл҃ѧ да спасѝ на҃ 16.160; и҆ ре́че мꙋ бл҃женныи сїмеѡ́нь не пи́тай ме

inslav

вл҃ко ѿ кыдѣ̀ с҆мь ту́ка дошь́ль, и҆лѝ ѿ ко́й с҆мь рѡ́дь. а҆́мѝ сп҃сѝ и҆ и҆скꙋпи́ ми дꙋ́шь́ть що є̀ загы́ньла 2.10; и҆ ст҃ыи нико́лае оста́ви на срⷣце́то сѝ мы́сль ка́кь да сто́ри, да сп҃асѝ тріѝте дш҃и. и҆ да гы҃ оу҆па́зи да нѐ въпа́днꙋть въ ру́ка дїа́вол҆скаа 15.134.

сег.: 1ед. спасꙋ̀ 5.29, 34.253б, *3ед.* сп҃сѝ 11.81б, 17.171б, 33.235, 33.239, 33.239б, 35.258, сп҃ѝ 14.126б, сп҃асѝ 15.134, спасѝ 15.156, 16.160, 17.172б, 33.241, 38.284б, спа́сѝ 33.239, спа́си 38.284б, *бъд.: 3ед.* ще да сп҃сѝ 5.29б, 33.236б, ще да спасѝ 34.249, 37.278; *пов.: 2ед.* спасѝ 2.10, сп҃сѝ 2.10, 34.251б, 35.260б; *прич.: мин. страд. ед. м.* сп҃се́нь 3.20б, 18.191.

спася се *св.* (10) *Спася се; избавя се от грехове чрез вяра в Бога и добри дела.* а҆̀ко нема́мѐ чи́ста вѣ́ра, и҆ а҆̀ко нѣ̀ сме сто́риле добра̀ ра́бота, сѝ р҃ѣ̀ мл҃ти́ны и҆ по҃ и҆ смѣ́ренїе. не мо́жѐ да сѐ спа́симь 34.255б; а҆̀мѝ и҆ ны́е да сѐ по́ка́нимь и҆ да сѐ о҆́чи́стѝ, със҆ исповѣ́дь. защо̀ бе́зь исповѣ́дь не мо́же чл҃кь да прїиме покаанїе, и҆ да сѐ спасѝ 38.294б; да поидеме сега̀ оу҆ тъзи нощь на вл҃ка хр҃тїа́н҆скꙋ̀го да ны҃ кр҃ти. защо̀ хр҃тїанинь а҆̀ко сѐ не кр҃ти не мо́же да се спасѝ 5.30.

сег.: 2ед. се спаси́шь 6.47б, *3ед.* ѿспасѝ 3.21, се спасѝ 5.30, 6.47, 12.109б, 38.294б, *1мн.* сѐ спа́симь 34.255б, *3мн.* се спасеть 5.30; *бъд.: 3ед.* ще да се спасѝ 16.158, ще да сѐ сп҃сѝ 18.191.

спахийски *прил.* (1) *Спахийски, който се отнася до спахия.* о҆́н҆зи мѫ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни҃. сѝр҃ѣ̀ спа́хїа. и҆ съси́ч҆ко (!) срⷣце дрь́жеше спахїи́скы ꙋ҆ре́дь 39.313.

ед.: м. спахїи́скы 39.313.

спахия *м.* (6) *Спахия, войник конник.* о҆́н҆зи мѫ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни҃. сѝр҃ѣ̀ спа́хїа 39.313; нѣ̀кой спа́хїа ту́р҆чи́нь, ѿню́ го ꙋ҆ра́ва непоче́кната 39.314; а҆̀ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ҆ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б; и҆ тогива́ го прово́диха със҆ дрꙋ́гые спа́хїе на во́йскà 39.313б.

ед.: спа́хїа 39.297б, 39.313, 39.314; *мн.:* спа́хїе 39.313б[2], *чл.* спа́хїете 39.310.

спиридон *ЛИ* (1) **спиридон тримитунски.** *Спиридон Тримитунски.* и҆ събра́ше се сич҆ки по ца́рево повелѣнїе… ст҃ыи пафнꙋ́тїе и҆сповѣ́дникь. ст҃ыи спиридо́нь. трїми́ѳꙋн҆скыи. и҆ със҆ тїа и҆ дрꙋ́гыите, и҆ във҆ т҃ѣ̀ бѣ́ше ст҃ыи нико́лае чю́тво́р҆ць 15.141.

спиридо́нь 15.141.

сподобя *св.* (28) *Сподобя, удостоя някого с нещо желано от него.* и҆ на́сь бг҃ да спо́обѝ на вѣ́чно цр҃тво нб҃ное 13.125б; и҆ спо́обѝ ме бг҃, та ви́дѣ чьстныи кр҃ть 17.170б; а҆̀мѝ това̀ си́ч҆ко добро̀ да се по҆́канѝ да сто́римѐ бл҃венїи хр҃тїа́не о҆́тѝ да нѝ спо́обѝ і҆с҃ х҃с ту́ка да прѣпроводѝ дни́те на́ши мир҆но ѿ врага види́маго и҆ не́ви́димаго 34.255б; а҆то̀ а҆́зь на голѣ́ма по́чть и҆́ сла́ва да тѐ. спо́обѐ и҆́ да тѐ ꙋ҆́тьк҆мѣ̀ да сѝ вто́ри настол҆никь на моѐ цр҃тво 39.307; а҆̀мѝ что̀ ны е спо́обиль бг҃ та̀ доча́кахъмѐ дн҃е́шныи ст҃ый дн҃ь. то́й да нѝ спо́оби да прѣпро́водѝ дни́те нашѝ и҆ врѣ́мената ми́р҆но и҆ зра́во 38.294б; да сѐ почюде́ть ґи съ҃ твоата мл҃ть на мѣ́не. и҆ спо́оби ме до скон҆ча́нїе живо́та да сѝ ꙋ҆па́зѣ твоѐто и҆сповѣ́данїе 39.302б.

сег.: 1ед. спо́обѐ 39.307, *3ед.* спо́обѝ 2.15б, 9.75б, 34.255б, спо́бѝ 16.160; *аор.: 3ед.* спо́обѝ 9.64б, 17.170б; *форми от перф. тип: 3ед.* е спо́оби́ль 11.108б, спо́бил е 33.247б, спо́оби́л҆ е 35.266б, е спо́обиль 38.294б, спо́обыль 39.299, е спо́о́биль 39.319б; *пов.: 2ед.* спо́обѝ 8.57, спо́о́би 39.302б, спо́обы́ 39.305б, спо́обѝ 39.315, *описат. 3ед.* да спо́оби 11.108б, да спо́обѝ 13.125б, 17.176б[3], 35.266б, 39.319б, да спо́би 33.247б, да спо́о́би 38.294б, 39.313б, да спо́бѝ 38.294б.

сподобя се *св.* (10) *Сподобя се, сдобия се с нещо, придобия.* х҃с като̀ се кр҃ти, та ре҃. пока́йте се защо̀ се приближѝ цр҃тво нб҃но. защо̀ комꙋ̀то се о҆ста́веть грѣхо́овете, дето съ е покаа́ль то́й ще да сѐ спо́о́бы на цр҃тво нб҃ное 38.291б; и҆ да́ се спо́одоби́мь (!) и҆ ны́е ѿнъзи

inslav

ми́слъна̀ и҆ нб҃наа пасха, дето ѐ само́мꙋ ѿ нашемꙋ і҆ѵ҃ хꙋ҃ 34.256; а҆̀ми и҆ ны́е ѡ҆ бл҃ве́ни хр҃тїа́не. кои́то сѐ спо́обихъ́ме със̾ бл҃ть хва та до[ча́]кахъ́ме дне́шнѣ̀ ст҃ыи и҆ вьсѐчтны́е дн҃ь, заради̇̀ ра́дѡ҃ да го̀ праз̾нꙋ́вамê 39.318; не бо́и се гесѡ́р̾гїе, а҆́ми̇̀ брѣ́зай. ѻ҆́ти щѐшь ѡ҆ дне҃ да́ се спо́обышь съ҃ ме́нѣ да цр҃твоу́вашь 39.306б.

сег.: 1мн. сê спо́обѝ 10.79б, се спо́обимь 15.156б, се спо́обѝ 16.163б; *аор.: 1мн.* сѐ спо́обихъ́ме 39.318; *бъд.: 2ед.* щешь да́ се спо́обышь 39.306б, *3ед.* ще да сѐ спо́обы 38.291б; *пов.: описат. 1мн.* да [се] спо́обѝ 33.247, да́ се спо́добимь (!) 34.25б, да сѐ спо́обимь 35.266б, да сѐ спо́обѝ 39.319б.

спорет *предл.* (2) *За изразяване на мнение, съображение; според, по.* и҆ па̀къ ка́зꙋва пр҃ркь е҆ре́мїа, споре́ть е҆вре̂ете. е҆ла́те да вьло́жѝ дрьво̀ въ̾в хлѣ́бь нѥ́говь 16.161; и҆ па̀къ ка̀же пр҃ркь. дв҃дь ка́то споре́ть лицê хво. и҆скопа́ше рꙋ́цѣ мои̇̀ и҆ но́сѣ мои̇̀ 16.161б.

споре́ть 16.161, 16.161б.

спрося *св.* (1) *Изпрося, измоля нещо.* и҆ поклони́ се зо́сима, и҆ рѣ҃, а҆ми́нь. и҆ спро́си бл҃госло́вь и҆ прѣ́бы̑ та́мо зоси́ма на то́изи монасти́рь 17.164б.

аор.: 3ед. спро́си 17.164б.

спроти *предл.* (9) **1.** *За изразяване на разположение, противоположно на нещо; спроти, срещу, насреща.* спроти̇̀ ст҃ые го́ры а҆́ѳонскые, дале́чь, до̀ ѕ҃. пъприща. и҆́ма є҆ди́нь о҆́стровь зове́ се лꙋ́гь 11.100б; и҆ кога̀ бы̑ ча҃ ше́стыи. гле́да пла́тонь спро́ти мо́рето 37.280; и҆ погле́днѣ и҆ видѣ̀ чл҃ка спроти̇̀ се́бѣ сѝ 11.87б; ка́то̑ и҆ а҆да́ма бѣ҃ щѣ́ше да го̑ помѣ́чи. и҆ сто́ри го да ê насрѣ́ща спроти̇̀ ра́и 12.118б. **2.** *За изразяване на противопоставяне; спроти, срещу, против.* и҆́ма́ше и҆ кро́тость вели́кꙋ… и҆ ка́зꙋваше да ста́немь със̾ тѣ́зи кро́тость спроти̇̀ на́казь дїа́волскыи что ны̑ доса́жда 14.127. **3.** *За изразяване на причинна връзка; спроти, според, в зависимост от.* и҆ сѣ́кыи, спроти̇̀ сво́ать трꙋ́дь и҆ ра́бота́та мꙋ, тѣ́и ще да прїи́ме почѣ́ть и҆ вѣ́нць ѿ рꙋ́кы гн҃ѥ 32.228б; си́чки ста́нать го́лы пра̑вѣ́дны̑ сꙋ́дь, голы̑ съблѣ́ченїи сѣ́кыи спроти̇̀ сво́ать сѝ грѣ́хь 18.199; а҆́зь да тѝ да́мь спроти̇̀ ꙋмѣ́ть ти безꙋ́мныи 9.64. **спроти очите наши.** *Пред очите ни, пред нас самите.* мартꙋри́сова мꙋ кнїга, е҆здра̑. бл҃вень бѣ҃ простѣ́рыи рꙋ́кы свое̇̀, и҆ спѣ҃ і҆ер҃лима прѣмо̀ о҆́чи́ма на́шима. си́ре̑. бл҃ве́нъ и҆ просла́вень є҆ гь бѣ҃ на́шь, щото сѝ простре̑ рꙋцѣ́те свои̇̀, и҆ ꙋпа́зи і҆ер҃ли́ма спроти о҆́чи́те на́ши 16.161б.

спроти̇̀ 9.64, 11.87б, 11.100б, 14.127, 18.199, 32.228б, спроти̇̀ 12.118б, спроти 16.161б, спро́ти 37.280.

спусти се *от стб.* спꙋстити сѧ *св.* (1) *Спусна се, хвърля се срещу някого или нещо.* и҆ привъ́таса ст҃ыи оу́морѐнь и҆ попоти́лъ се и҆ спꙋ́сти се на́прасно. и҆ и҆́зневарꙋ́кы и҆стрѣ́гнь са́бїата и҆зъ рꙋка́та вои́нотомꙋ 15.144.

аор.: 3ед. спꙋ́сти се 15.144.

спустиха *от стб.* спꙋстити *св.* (2) **1.** *Спусна, направя нещо да слезе надолу плавно, бавно сваля.* и҆ вьлѣ́зоха, г҃, вл҃ци, и҆ зане́соха ковъ́чегь ѿ коси́тро, и҆ ѡста́виха тѣло́то мꙋ вьтрѣ, и҆ спꙋ́стиха ковъ́че́гь със̾ вѣ̑жїа 2.15. **2.** *Пусна нещо да падне от високо.* това̀ ка́то̑ чю́ха саракїны… със̾ въжїа и҆ със̾ врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ. и҆ пꙋ́стиха го на покро̑въ́ть цр҃ко́вныи ст҃мꙋ а҆рх҃гглꙋ. и҆ ка́то̑ спꙋ́стиха ѡ҆́нъ́зи ка́мень. то́ꙗ ча҃ о҆́брьна се ли́це̑то ами̇̀ротꙋ́ на́криво наза́ды. и҆ нѥмꙋ… и҆ що̑ фрѣ́лиха ка́мень ѡ҆брѣ́на се и҆ па́де на тѣ҃ и҆ строши̇̀ мнѡ́го ѿ нихь 11.97.

аор.: 3мн. спꙋ́стиха 2.15, 11.97.

спъна *св.* (1) *Спъна; завържа някому краката и ръцете, за да не може да се движи.* и҆ кога̀ пои̇̀доха на врьхь планинѣ́та. спънꙋ̀ а҆враа́мь ст҃ꙋ, свое̑мꙋ нѡсѣ́те и҆ рꙋцѣ́те 11.85б.

аор.: 3ед. спънꙋ̀ 11.85б.

inslav

спя *несв.* (13) *Спя, намирам се в състояние на сън.* ле́гна да спѝ 9.70б; като̂ спѝ и̑ хрь́ка 10.77; и̑ кога̀ спи́мь то́и да ни па́зи 16.159б; си́чꙑка но́щь не спѣ́ше 40.321; а̑зь оу̑сну̑ и̑ спа́хь 37.280.

сег.: 2ед. спи́шь 8.58б, *3ед.* спѝ 9.70б, 10.77, 12.109, 20.209, 34.254б, *1мн.* спи́мь 15.147б, 16.159б, спи́ме 31.219, *3мн.* спе́ть 33.247б; *имперф.: 3ед.* спѣ́ше 40.321[2]; *аор.: 1ед.* спа́хь 37.280.

срам *м.* (16) **1.** *Срам; неприятно чувство при лоши, осъдителни постъпки.* а̑ хр҃тїа́не и̑зꙑ о̑колу̑ гле́да̑ и̑ смѣю̑тꙑ ни̑ се. и̑ ны́е ѿ сра́мь побѣ́гньхꙑмѐ 37.278; тогѝва щать да въскр҃нать и̑ тїе мьжїе и̑ жени съсꙑ голѣ́мь сра́мь, кои̑то нѣ си́ са пазиле лицѐто чи́сто 18.197. **2.** *Срам, чувство на смущение пред някого, свян.* и̑ това̀ ре̑, и̑ ѿи̑де̑. и̑ жена́та ѿ сра̀мь не смѣ̀а да го̂ попи́та, ты̀ ко́й си 15.154. **3.** *Прен. Позор, безчестие.* и̑ на́поконь са́мꙑси ст҃ыи дими́трїе, погнѣ̑ гы ѿ солу̑нь. и̑ побѣ́гнаха ѿнїа безꙑбо́жны а̑ва́ре съсꙑ голѣ́мь сра̀мь. и̑ стра̑ 9.74; что̂ бѣ́ха ѿста́ле ѿ воискѣ́та сенахери́мова… ѹ̑боа́ха се тврь́дѣ, и голѣ̑ стра̑ напа́де на ї҃ї҃. и̑ бѣжа́ше ѿ і҃ер҃ли́мь съ сꙑрамь вели́кь 11.91б. **срам имам.** *Срамувам се, срамя се.* това̀ чю̑ и̑ видѣ̑ и̑ сра́мь и̑ма̑, ѡ̑ дхо́вны̀ 11.104; и̑ момꙑци́те му̑ по́честь не чи́неть ни̑ сра́мь и̑мать ѿ нѥ́го 11.108; **срам ме е.** *Срамувам се, срамя се.* и̑ сра́мꙑ мь е и̑ да помы́сла̑ и̑ да подѹ̑ма̑ такви́зи нечи́сти ду̑ми 17.168б; защо сꙑмь а̑зь жена̀ и̑ го́ла сꙑмь като ме ви́дишь. та ме ѐ сра́мь 17.166б; и̑ крь҃аше се сра́мꙑ бѣ́ше го ѿ съсѣде и̑ ѿ дрѹ̑жи́на да и̑зꙑлѣ́зе довьнꙑка 15.134; а̑ми́ нау̑трѣ щѐ да го ѐ сра̀мь ѿ тѐбе 11.108б; а̑ ные и̑ до дне́ска смѐ безꙑкни́жны и̑ безу̑мны и̑ сра̀м ны е да ре̑мь за нѣ́що не знае́мь 34.252б.

ед.: сра́мь 6.48, 11.104, 11.108, 15.154б, 17.166б, 18.197, 37.278, сра̀мь 9.74, 11.108б, 15.154, сꙑрамь 11.91б, сра́мь 11.108, сра́мꙑ 15.134, 17.168б, срамꙑ 17.168, сра̀м 34.252б.

срамен *прил.* (1) *Срамен, който е неприличен, непристоен.* и̑ догдѐ пиа́ху̑ и̑ ба̑ бл҃го дарѣ́ху̑, и̑ ѡна́зи бѣ́чꙑва не и̑зꙑпра́знюваше ѿ ви́но. и̑ по в҃і. ти д҃нь. наче́ха да ду̑мать сра́мны ду̑мы, и̑ безако́нїи. и̑ тога́зи се па́кь прѣтво́ри ѡнова̀ сла́дꙑкое ви́но̂ на́ вода̑, и̑ ѡску̑дѣ̑ и̑мь добро̂то 10.79.

мн.: сра́мны 10.79.

срамение *ср.* (1) *Срамуване, изпитване на чувство за срам.* ко́лꙑко щѐ да бѣ́де в този врѣ́ме присми́ванїе на по̑о́вете ѿ людїе́тѣ, и̑ не щьть векѥ̑ да и̑мать по̑чть и̑ сра́мѣнїе. а̑ чл҃ците не щѣ́ть да гы̑ та́чать и̑ да гы̑ и̑мать за по́пове 18.179б.

ед.: сра́мѣнїе 18.179б.

срамляет се *от стб.* срамлѧти сѧ *несв.* (1) *Срамувам се; изпитвам чувство на неудобство, притеснение, страх.* жена̑ безꙑсра́мна ни̑ ѿ кого́ се не сра́мѣ, ни̑ сщ҃е́нника почи́та ни̑ ѿ четець са срамлѧетꙑ се (!), ни̑ ѿ пр҃ка са боы̀ 21.210б.

сег.: 3ед. са срамлѧетꙑ се (!) 21.210б.

срамно *нареч.* (4) **1.** *Срамно, позорно.* пази̑ си̑ о̑чите свои̑ да не прѣгле́ду̑вать ху̑бость на чю̑ждѣ̑ женѣ̑. помисли́ си колꙑци́на се посра́миха и̑ насмѣ́ха и̑мꙑ се, и̑ колꙑци́на оу̑бїе́ны быха сра́мно ѿ тако́вака щото̂ това̀ ѿбы́чеха 1.6б. **2.** *Засрамено, с чувство на неудобство.* и̑ гра́ждене като̂ видѣ́ха кїно́ѱа, сра́мно му̑ се ѹ̑боаха, и̑ поклониха му̑ се 6.44б; и̑ събо́рь като̂ ви́дѣ това̀ чю̑до. поди́виха се и̑ мл҃ху̑ се сра́мно а̑пл҃у̑ да гы̑ прости̑ 36.272б; и̑ съсꙑ не́го что̂ бѣ́ху̑ дошлы̀, книжо́вныци. стоа́ху̑ ѡколо̀ нѥ́го сра́мно, съсꙑ голѣ́мь стра́хь 36.269.

сра́мно 1.6б, 6.44б, 36.269, 36.272б.

срамота *ж.* (3) *Срамота, срам, безчестие.* и̑ коа̀ ѐ файда̑ тькꙑмо ту̑ка ху̑ла и̑ сра́мота̑ и̑ присмѣ̑ а̑ та́мо вѣ́чна̀

inslav

мѣка на дш҃ьта сѝ 1.6б; безаконно пїа́нство… лю́дїе въ роб'ство заво́ди… а҃ на дрꙋгы лю́дїе, бо́лесть и҆ сра́мота, и҆ без' почѣ́ть и҆ сырома́шїа, и҆ зло҃ стрꙋ́ва 20.208б. **съм за срамота.** *Ставам за срам, излагам се много.* ре҃ жена̑та ст҃мꙋ є҆ѵ'ста́тїю. гдⷭ҇ине мои ны҃е докога̀ да седимь тꙋ́ка и да се кры҃емь. да смѐ за срамота на сич'ки свѣ́ть 5.32.

ед.: сра́мота̑ 1.6б, срамота 5.32, сра́мота 20.208б.

срамотен *прил.* (2) *Срамотен, който предизвиква срам, неприличен, безсрамен.* и҆ да зна́ешь ко҃лко е зл҃ина и҆ сра́мотына на дꙋша́та ми и҆спл҃нена. нѣ ѐ да хвала̀ що щь̀ да ти се и҆сповѣ́да̑, а҃ми е сра́мотна ра́ботата ми що с'мь чинила 17.168; и҆ а҃зь без'сра́мно подо́хь междꙋ т҃ѣ. и҆ реко́, и҆́мь. ꙋ҆зме́те и҆́ ме́не да и҆́дꙋ и҆́ а҃зь със ва́с'… и҆ дрꙋ́гы рѣ́чи срамо́тны и҆мь дꙋма̑, и҆ сто́ри́ сич'кыте та́ се насмѣ́аха 17.169.

ед.: ж. сра́мотна 17.168; *мн.:* срамо́тны 17.169.

срамотина *ж.* (1) *Срамотия, нещо много срамно.* срам' мь ѐ о҆́ч҃е, що с'мь работи́ла срамотно, ка́кь да ти҆ ка́жꙋ а҃ми̑ посѥ́га ты̑ видѣ̀ тѣло́то ми го́ло… и҆ да зна́ешь ко҃лко е зл҃ина и҆ сра́мотына на дꙋша́та ми и҆спл҃нена 17.168.

ед.: сра́мотына 17.168.

срамотно *нареч.* (1) *Срамотно, неприлично, срамно.* а҃ тина̑ мꙋ, подꙋ́ма, та ка́же. срам' мь ѐ о҆́ч҃е, що с'мь работи́ла срамотно 17.168.

срамотно 17.168.

срамувам се *несв.* (3) *Срамувам се; изпитвам стеснение, неудобство, срам.* ме́не ꙋ҆тѣша́ва а҃пѣ҃ль, и҆ ка́же. бг҃ъ сѐ ѿ члч҃ьско лицѐ не срамꙋ́ва 12.117б; та гы̑ гле́даше ст҃ыи, и҆ помы́сль мꙋ дойдеше ка́кь и҆́маше ѿ т҃ѣ пр҃вѣнь почьсть, а҃ сега̀ как' ли̑ стои̑ пр҃ѣ нихь и҆ срамꙋ́ва се и҆мь, и҆ не мо́жаше да́ се ꙋ҆дрьжи̑ ѿ жалость 5.34б; ви́диш' ли что̑ ка́же ꙋ҆ченикь х҃вь и҆ є҆ѵ҃лїсть, ка́кь ѿпрь́вѣнь не разꙋмѣ́ваха пр҃рчьство. и҆ не срамꙋ́ва се а҃ми̑ ка́же не зна́ах'мѐ 34.252б.

сег.: 3ед. срамꙋ́ва се 5.34б, сѐ срамꙋ́ва 12.117б, срамꙋ́ва се 34.252б.

срамям се *несв.* (7) *Срамя се; изпитвам чувство на неудобство, притеснение; срамувам се.* болѣ́рете не щь́т' да сѐ сра́мѣть и҆ да почи́тать робїето сѝ 18.180; и҆ па́кь зна́ите бра́тїе о҆́ти́ се си́ч'ка напра́ва бг҃ꙋ сра́мѣ и҆ бои̑. а҃ми̑ токо̀ тьк'мо чл҃ци́те що̑ сьгрѣша́вать бг҃ꙋ 32.224б; жена̑ без'сра́мна ни̑ ѿ кого́ се не сра́мѣ, ни̑ сщ҃е́нника почи́та ни̑ ѿ четець са срамлꙗет' се (!), ни̑ ѿ пр҃рка са боы̑ 21.210б; тойзи̑ льжли́выи и҆ нечь́стивы̑ а҃нтихрі́сть… ѿпрь́вѣнь то́и щѐ да сѐ пока́же до́брь… попоо́ве щѐ да почи́та на ста́ри лю́дїе щѐ да сѐ сра́мѣ. на младыте щѐ добро̑ да и҆́мь стрꙋ́ва 18.187; и҆ ка́же и, д҃ше не същи́сꙋваи се нито́ се сра́мѣи 32.230.

сег.: 3ед. се сра́мѣ 21.210б, 31.222, 32.224б, сь сра́мѣ 32.223б; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ сра́мѣ 18.187, *3мн.* щь́т' да сѐ сра́мѣть 18.180; *пов.: 2ед.* се сра́мѣи 32.230.

сракини *вж.* **срацини**

срацини *мн.* (5) *Сарацини, средновековно наименование на араби.* това̀ като̑ чю́ха саракї́ны, и҆ сто́риха гра́дь дрь́вѣнь ѿвѣ́н'ка 11.96б; и҆ саракї́ны плѣнꙋ́ваха по ѡ҆нїа мѣ́ста 11.100; и тога́зи позна́ха си́ч'ки лю́дїе че сь ѐ прѣста́виль. и҆ събраше се сраци́ны съсвѣ́щи и҆ със кадил'ници 2.15.

сраци́ны 2.15, саракї́ны 11.96б, 11.100, саракї́ны 11.96б, 11.100.

срацински *прил.* (2) *Сарацински, който е свързан със сарацините.* по во́ли бж҃їа прїидѐ нѣ́кои кне́зь страци́н'скыи за мо́л'ба, и вълѣ́зе прѣ̑ стль́пь ст҃мꙋ 2.14; и҆ сраци́н'скы̑ лю́дїе мнѡ́го прихо́ждахꙋ заради̑ вѣ́ра. ст҃ыи сѵ҃мѡ́нь оу҃чаше и҆́хь на стра̑ бж҃їи 2.13б.

inslav

ед.: м. страци́н'скыи 2.14; *мн.* сраци́н'скы̑ 2.13б.

сребрен *прил.* (11) *Сребърен, който е направен от сребро.* лицѐто мꙋ̀ и̇ главâта мꙋ̀ ѿ зла́то чи́сто. и̇ рьцѣ́те мꙋ̀ и̇ прѣ́стите мꙋ̀ и̇ ра́менѣте мꙋ̀ сре́брьны. чрьвата́та (!) мꙋ̀ и̇ коре́мат' мꙋ̀ ѿ мѣ́дь. колѣ́нетѣ мꙋ̀ и̇ нѡзѣ́те мꙋ̀ желѣ́зны 18.181; и̇ и̇зва́ди сѝ бѣ́лѣгь сре́брьныи что̑то си́ го и̇́маше ѿ бащъ̀ сѝ за ста́ро врѣ́ме 15.153б; и̇ врата́та сре́брьны затво́риха се са́мы̑ 3.19б; и̇ напра́ви ков'че́гь сребрьнь 4.25б; и̇ занесѝ на женѣ̀та ми то́изи сре́брьныи ове́рь 15.154.

ед.: м. сребрьнь 4.25б, сре́брьныи 15.153б[3], 15.154, сребрьныи 15.153б, сре́брьнь 18.182б; *мн.:* сре́брьны 3.19б, 18.181, *чл.* сре́брьнитѐ 3.19, сре́брьните 3.19.

сребро *ср.* (27) **1.** *Сребро, благороден метал с бял цвят и блясък.* тогѝва ще земл҃а̑та да и̇з'фрѣ́ли сич'кото сре́бро̑ и̇ зла́то и̇ хꙋба́во мнѡ̑гоцѣ́нно ка́менїе, и̇ що̀ и̇́ма дрꙋ́го в' земл҃а̑та си́ч'кото ще̑ да го̀ и̇з'фрьли̇̀ по пѣ́тищата̑ 18.193б; защо́то бы̑ това̀ ри́м'ско цр҃тво тврѣ́дѣ голѣ́мо. и̇ ꙗ҃ко като̀ желѣ́зо, о̀тї е желѣ́зо поꙗ҃ко ѿ мѣ́дь. и̇ ѿ сребро̑, и̇ ѿ зла́то 18.183; что̀ ще̑ да бѣ́де о̑н'зи чл҃кь. де̑то се гле́даше ѿ зла́то и̇ ѿ сре́бро и̇ ѿ м҃ѣ, и̇ на желѣ́зо стоꙗ́ше 18.181б; и̇ о̀на́зи земл҃а̑ бѣ́ше свѣтли́ва̀ ѿ сре́бро, з҃. пѣ́ты. и̇ ре́ко̀ а҃зь па́вель къ а҃гл҃ꙋ, коѐ ѐ това̀ мѣ́сто 32.227б. **2.** *Направеното от сребро – монети, предмети и др.* и̇ ни̇̀ что̑ не ꙋ̀зи́маха, цѣна̀ защо̑ лꙗкꙋ́вать, ни̇̀ зла́то ни̇̀ сребро̑, ни̇̀ дрꙋ́го нѣ́что̑. а҃ми̇̀ хо́дѣха по си́ч'ка земл҃а̀ и̇ и̇́сцѣлѣ́ваха 10.76; и̇ да́доха и̇́мь мыто̑ зла́то и̇ сре́бро мнѡ̑го 12.114б; а҃ми̇̀ а҃ко̀ бѣ́дешь сырома́, а҃зь да ти̇̀ да́мь сре́бро и̇ зла́то да те̑ ѿбогатю̀ 9.65б; и̇ си́ч'ко оу҃ ца́ри_гра́ плѣни́ха фре́н'ци. и̇ ѡбра́ха, и̇ зла́то и̇ сре́бро. и̇ цр҃ко́вны ѿдежды, и̇ съсꙋ́ды, що̑ бѣ́ха мнѡ̑го цѣ́ннїи 8.58б; доидо́ха влъхвы да ны̑ поплѣ́нють. това̀ ре҃ давно́ гы и̇зма́ми да и̇злѣ́зꙋть и̇з' цр҃квата, да не̑ ꙋ̀зы́мать сребро́то 9.72б.

ед.: сре́бро 4.26б, 7.52б, 7.53, 8.58б, 8.59б, 9.65б, 12.114б, 18.178б, 18.181, 18.181б, 32.227б, сребро̑ 8.59, 9.72б, 10.76, 14.130б[2], 18.181б, 18.183, 18.187б, 34.250б, сре́бро̑ 18.193б, *чл.* сребро̑то 9.72б, 11.97, 14.130б[2], сребро́то 9.72б, 15.154.

сребролюбец *м.* (4) *Сребролюбец; лице, което ламти за пари и богатство; сребролюбив човек.* а҃ми̇̀ защо̑ така̀ стори. защо̑ бѣ́ше лꙋка́вь и̇ зло̀ оу҃ме́нь, и̇ ла́кѡ̑, и̇ сребро̑лю́бець 35.257; а҃ сре́бро_лю́б'ци сѣ҃ фаида̀ трьгꙋ́вать. и̇ кои̇то са о҃пакы и̇ лꙋка́вы сьс' льжа̀ прода́вать 31.220; и̇ погле́дна҃ и̇ виде̑ (!) та́мь начел'ници бѣсоо́в'скы кме́тове... и̇ бѣ́ха тамь... и̇ сребро̀_лю́б'ци 32.228б.

ед.: сребро̑лю́бець 35.257б, сребро̑_лю́бець 35.257б; *мн.:* сре́бро_лю́б'ци 31.220, сребро̀_лю́б'ци 32.228б.

сребролюбив *прил.* (1) *Сребролюбив, който ламти за пари и богатство.* ѿ зло̀_чести̇̀ ꙋ̀до и̇ сребро̑_любивыи, ѿ горѣ̀ тебѣ̀ безако́нниче, и̇ теш'ко ти тврьдѣ̀ 35.262.

ед.: м. сребро̑_любивыи 35.262.

сребролюбие *ср.* (7) *Сребролюбие, ламтеж за пари и богатство.* а҃ чл҃кь ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли, и̇ли̇̀ нѣ́кои̇ на дрꙋ́гы грѣ́хѡве, ни̇где̑ не може да сѐ смири̇̀ 31.220; о̑н'зи прѣда́де х҃а зара̀ди сребро̑_лю́бїе 35.266; све ѐ жь́день на сре́бро_лю́бїе, и̇ ѿ сре́бро_лю́бїа по́жльти като̑ злато, и̇ сѣ́коги и̇́ще чл҃кь да сѐ о̀болѣ́ри 31.220б.

ед.: сре́бролю́бїе 31.220, сре́бро_лю́бїе 31.220б, 33.247б, сребро̑_лю́бїе 34.250б, 35.266, сре́бро̑_лю́бїе 35.257б, сре́бро_лю́бїа 31.220б.

сребролюбство *ср.* (3) *Сребролюбие, силен стремеж към пари и богатство.* зна́и чедо̑, о̑ти са. и҃. по́мислове де̑то си́ч'ко зло̀ стрꙋ́вать. чрѣ́во_о̀бы́де́нїе кꙋ́р'вовство, сребро̑_лю́б'ство, кара́зь

inslav

19.207б; а҆ко̀ ли щéшь да навїéшь на сребро̀ ю҆бо҆ство, а҆ тѝ недѣ́и ѻ҆бы́чѣ и҆ма́нїе и҆ сто́ка 19.207б; не со́сꙋва мꙋ сребро̑ ю҆бо҆ство. ра́зꙋмен҆ є҆ на нѥси́т҆ство 31.21б.

ед.: сребро̑ ю҆бо҆ство 19.207б, 31.21б, сребро̀ ю҆бо҆ство 19.207б.

сребропродавец *м.* (1) *Продавач на сребро, сребропродавец.* и҆ бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ ст҃ѣ̀ гра̑. и҆́мето мꙋ рꙋми́ль, сребро̑ прода́в҆ць 14.130б.

ед.: сребро̑ прода́в҆ць 14.130б.

сребрънник *м.* (2) *Сребърник, сребърна монета.* і҆еремі́а прр҃кь ре́ за прѣда́нїето мꙋ. и҆ поста́виха, л҃. сребрѣ́ници цѣ́на цѣні́нныютꙋмь, детô го цѣни́ха ѿ сн҃ѡ́ве і҆и҃лі́вы 38.290б; а҆ сега̀ си пока́зале тѣ̀ і҆ꙋ́до кр҃тѣ х҃вь на ме́не. а҆́зь ѻ҆ного́зи і҆ꙋда сто́ри́ т҃а̀ прода́де х҃а за, л҃, сре́брьници 4.25б.

мн.: сре́брьници 4.25б, сребрѣ́ници 38.290б.

среща[I] *ж.* (1) *Среща, посрещане на някого или нещо.* г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с҃… затова̀ напр҃ѣ̀ пꙋсти̇ ч҃тныи и҆ ст҃ѣ̀ кр҃тѣ що є҆ дне́ска, да́ се ꙋ҆готви̇ и҆ ны́е на сре́ща нѥмꙋ. легома̀ защо́ е днеска покло́нныи де́нь ч҃тно́мꙋ кр҃тꙋ 16.157.

ед.: сре́ща 16.157.

среща[II] *предл.* (1) *За изразяване на противоположно движение; срещу.* и҆ катô влѣ́зе та́мо ст҃ыи димитрїе, видѣ̀ є҆днѣ̀ скор҆пїа голѣ́ма сре́ща нѥ́го и҆́де 9.64.

сре́ща 9.64.

срещна *св.* (12) **1.** *Срещна; приближа се до някого, който се движи от противоположна посока; пресрещна.* и҆ поѣ̑ си а҆́га́ра сы́на си и҆змаи́ла, и҆ побѣ́же. и҆ катô бѣ́гаше. срѣ́щ҆нь ю҆̀ а҆рхг҃тль михаи́ль, и҆ ре̑ є҆́и. а҆га́ро са́ррына ро́бынѡ ѿкыдѣ̀ и҆́дешь, и҆ гдѣ̀ ѿхо́ждашь 11.84б; и҆ попи́та̑ є҆дного̀ що мѐ срѣ́щ҆нь. тїа́ лю́дїе кыдѣ̀ ѿхо́ждать така̀ ско́ро и҆ текбт҆ си 17.168б; и҆ и҆дѣ́ше и҆ срѣ́щ҆на ба́ща си и҆злѣ́зоваше ѿ царе́вите са́рае на ѻ҆бѣ́дь 40.321б; а҆́зь затова бѣ́хь трьгнѣ́ль да до́иде̑ на ца́ра… а҆мѝ добрѣ̀ вѣ̀ срещнѣ̀, и҆дѣ́те и҆ доне́сте ми зла́то 7.52б. **2.** *Срещна, причакам идващия и проявя отношението си към него.* цр҃ь пойдѐ на ц҃ри, гра̑… и҆ ма́йка мꙋ цр҃ца єле́на, срѣ́щ҆нь є҆́го със҆ вели́ка по́чьсть, и҆ мнѡ́го ра́до̑ сто́ри се тога́зи 4.22; и҆ и҆до́ха си́ч҆кы пѣ́ши ѿ гра́дь на четы́ри пѣ́при̇ща. и҆ срѣ́щньха ю҆̀ сѣ́с҆ мнѡ́го по́честь 8.60; и҆ помы́слюваше… ка́кь да си ꙋ҆краси̇̀ д҃шѣ́та, да срѣ́щ҆не х҃а̀ ба̑. съсвѣти́л҆никь (!) ꙋ҆красе́нь 8.55б.

сег.: *3ед.* срѣ́щ҆не 8.55б, *3мн.* срѣ́щнать 39.309б; *аор.:* *1ед.* срещнѣ̀ 7.52б, *3ед.* срѣ́щ҆нь 4.22, 11.84б, 17.168б, 34.252б, срѣ́щнь 15.153б, 15.154, срѣ́щнѣ̀ 36.268, срѣ́щ҆на 40.321б, *3мн.* срѣ́щньха 8.60.

срещна се *св.* (2) *Само мн. Срещнем се; дойдем един до друг, като се движим от противоположни посоки.* и҆ та́мо видѣ́ха ѻ҆́чи́вѣстно є҆́дного̀ ка́то вои́на чê и҆́де ѿ солꙋ́нь. и҆ дрꙋ́гыго видѣ́ха чê и҆́де ѿ ла́ри́скыи пꙋ́ть. и҆ срѣщ҆нѣ́ха се и҆ два̀та 9.74б; кога̀ знае чл҃кь почтô бы̑, та̑ ѻ҆́скꙋдѣ сл҃нцето… за́щô сл҃нцето и҆́дѐ ѿ де́сна страна̀. а҆́ лꙋна̑та ѿ ле́ва. и҆ кога̑ се сре́щньть, и҆ лꙋна̑та бы́ва пони́ско ѿ ѿ (!) сл҃нцето и҆ затꙋ́ли го и҆ затова̀. не свѣ́ти 33.234.

сег.: *3мн.* се сре́щньть 33.234; *аор.:* *3мн.* срѣщ҆нѣ́ха се 9.74б.

срѣбна *св.* (1) *Срѣбна, пийна малко от някаква течност.* и҆ заве́де и҆ дѣ́щерь свою. и҆ да̀доха ѥ҆́и ѿ ѿ́нѣзи вода̑, и҆ срьбнѣ̀. и҆ то́ꙗ ча̑ и҆сцѣлѣ̀ и҆ продꙋ́ма добрѣ̀ 11.97.

аор.: *3ед.* срьбнѣ̀ 11.97.

срѣдение *ср.* (1) *Сърдене; чувство на гняв, недоволство.* ѻ҆ срьденїе мѡ́ѵсѐово.* тогі́ва щê мѡ́ѵси̑ да и҆́мь продꙋ́ма срьди́то, та̑ ре̑. как҆ стѐ пра́во стрꙋ́вале, та́й щете и҆ да намѣ́рите 18.201*.

ед.: срьденїе 18.201*.

inslav

срьдечен *прил.* (2) *Сърдечен, който се отнася до сърцето. Образно.* бл҃вéнїи хр҃тїáне, да бѣ́де ꙋ҆мѣ́ть вáшь ꙋ҆ главѣ̀та ви, и҆ ми́сль на цр҃тво нб҃ное. ѻ҆́чи срⷣ҇чны да глéдать къ б҃а 31.222; и҆ ѐзы́кь нáшь и҆съх҆нѣ̀ ѿ срⷣ҇чныи плáмень 15.146б.

ед.: м. срⷣ҇чныи 15.146б; *мн.* срⷣ҇чны 31.222.

срьдиня *ж.* (1) *Сърдитост, гняв, недоволство.* защô види бѣ̀ че не хóдимь прáво кам҆то нѥго. зарáⷣ̀ товá се раз҆срьжда на нá҃… нѣ̀ ѻ҆тї е добрѣ̀, и҆ ѻ҆́биче чл҃ци́те, не накáзꙋва нá҃ съсь сич҆ка срьдина нѥ́гова 1.4.

ед.: срьдина 1.4.

срьдит *прил.* (4) **1.** *Сърдит; който е обзет от гняв, недоволство, раздразнение; който се сърди.* дов҆тáсаха тóꙗ чá҃ слꙋ́гы ѿ цр҃ца срьди́ти, и҆ закáраха гы 4.23б; и҆лѝ чтô лѝ е позлѐ и҆ по срьдито ѿ раслáнь чтôтô е на чéтыри нѡ́сѣ 21.210; лю́тѣ̀ ѐ ѕвѣ́рь и҆ срьди́ть. а҆̀ коги́ се насы́ти а҆̀ тóй бѣга̀ по свои̑ лѣгáлá 31.220. **2.** *Сърдит; който изразява гняв, недоволство.* и҆ нáпоконь поглéднá и҆ видѣ̀ а҆́гг҃лы нем҃лтивы, дѣ̂то ни́какь нéмаха мл҃ть, и҆ стрáшны тврьдѣ̀, и҆ лица̂та и҆̑ бѣ́ха срьди́ти 32.228б.

ед.: м. срьди́ть 31.220, *ср. сравн.* по срьдито 21.220; *мн.:* срьди́ти 4.23б, 32.228б.

срьдитиня *ж.* (1) *Сръдня, гняв, недоволство.* злѣ̀ за нá҃ сегà грѣ́шны щô да стóримь сегà къдѣ̀ да побѣ́гнѣ̑ да сѐ скры́емь ѿ нѥ́говыте рьцѣ̀. и҆лѝ гдѐ да сѐ скры́емѐ ѿ нѥ́говьта срьдитиня сегà 18.200б.

ед.: срьдитиня 18.200б.

срьдито *нареч.* (4) *Сърдито, гневно, недоволно.* и҆ раз҆гнѣви се на нѥго. и҆ рече мꙋ̀ срьдито. слъгал҆ си прѣ̀ ст҃го никола 15.154б; и҆ дꙋ́маше и҆̑, когà със҆ мóл҆ба, когà и҆ кáраше ю҆̀ срьдито. и не можаше да ѿнѥ́ме лозїето ѿ нѥ́а 12.113б; тогѝва ще да и҆́мь продꙋ́ма висóко и҆ срьди́то на людїéте си́ч҆ки 18.192.

срьдито 12.113б, срьдито 15.154б, срьди́то 18.192, срьди́то 18.201.

срьдитство *ср.* (1) *Сърдене, недоволство, раздразнение.* антихрі́стово срьди́т҆ство. (!) тогѝва ще да и҆́мь продꙋ́ма висóко и҆ срьди́то на людїéте си́ч҆ки 18.192*.

ед.: срьди́т҆ство (!) 18.192*.

срьдце *ср.* (167) **1.** *Сърце; орган на кръвообращението, който при човека е разположен в гръдния кош.* и҆ и҆звáди сѝ нóжь свóй, и҆ пóмли́ б҃а таи́но. и҆ ꙋ҆дáри лїéа посрѣ̀ срⷣ҇цéто мꙋ. и҆ паднѣ̀ мрѣ̀т҆вь мрьснѝ лі́ѡ 9.66; ѻ҆́рꙋ́жїе ѻ҆́стро и҆ ѿ двѣ̀те страны̀. на срⷣ҇цéто моѐ щѐ да влѣ́зе 35.261б; и҆ стори́ си кр҃ть, на челóто, и҆ на ѻ҆́чите, и҆ на ꙋ҆стáта, и҆ на срⷣ҇цето сѝ 17.168; а҆̀ тїѐ товà си́ч҆ко прѣтрьпѣха… и҆ прѣпóасани по срⷣ҇цето, и҆ и҆мах̑а въ рꙋ́цѣ свои̑ кади́л҆ници 32.225б. // *Образно.* ѻ҆ти ще да сѝ ѻ҆́стáви срⷣ҇цето бащáта снꙋ сѝ. а҆̀ сн҃ мꙋ ще да сѝ ѻ҆́стáви срⷣ҇цéто на людїетѣ̀ и҆ на съсѣ́дете и҆ на родни́ната своà 18.179б; тѝ сегà раз҆бѐри и҆ нáмь. защô чл҃ка не и҆́маме да помóгне нáмь. и҆ срⷣ҇цéто нáше стопи́ се 15.146б; из҆вань людїéте стрá, а҆̀ ѿвѣ̀трѣ срⷣ҇цето и҆̑ трепéре… и҆ в҆ кы́щи и҆ вънь и҆ на пѣ́ть сѐ стрá 18.194. **2.** *Прен. Този орган като средище на чувствата и преживяванията на човека или Бога.* и҆ чтô е ѿ моѐто срⷣ҇це гнѣ̀вь. та ме наси́лы и҆̑ подꙋ́махь 36.272б; рáдость наи҆зрѣ̑нная и҆́спльни мꙋ се срⷣ҇цéто 15.134б; чю́т҆е лѝ бл҃вéнїи хр҃тїáне. кóл҆ко хꙋ́бавы и҆ слад҆кы дꙋ́ма х҃с на добрыте лю́дїе със҆ милéно срⷣ҇це да сѐ не ꙋ҆плáшать 18.203. //*Образно.* а҆̀ когѝ се приблѝжеше празни́кѣ̀ ст҃мꙋ гесѡ҃гїю. а҆̀то и҆ се потврьдѣ̀ раз҆плáчеше срⷣ҇цéто и҆̑ за лю́бовь сн҃а и҆мь 39.314б; вы́е сн҃ѡве і҆и҃лѥвы, ѿслѣпѣ́х҆те съ срⷣ҇цéто сѝ. и҆ рéкох҆тѐ кáкь нѣ̀ е х҃с сн҃ь бж҃їи 4.22б. **3.** *Прен. Този орган като средище на мисълта; ум.* и҆ да си чю́вате ѻ҆́чи́те ѿ [з]лѣ̀ пóгледь, и҆ срⷣ҇цéто сѝ ѿ злѣ̀ пóмисль 15.156б; и҆ ст҃ыи

inslav

никóлае остáви на срцéто си мысль 15.134; грѡбы ѿтвóриха се, а вáше срце лукáво не разумѣ ба 35.261б; и ѿ тóизи дн҃ь, тьзи мысль имаше си ѻн҃зи мужь на срцето 15.135. **4.** *Душевно качество или характер.* ами ище бь да имаме срце чи́сто и смѣрено 13.125; защо бь не ище… свирны и пѣсны. ами любы бл҃гь цр҃ковны гла҃. и ти́хо срце да имáме и чистота на дшьта си 38.293б; а ми ные брáтіе да имаме ми́рно срце на си́чкы чл҃ци 3.21; и заради товà и ные съсмѣрено и кро́т҃ко срце да празнуваме дн҃еска 38.293б; заради товà прили́че нáмь догдѐ смѣ живы… съ прáво срце да си прѣпровóди нáшьть жи́вот 39.318б; кáкь нéмаха и тѣх҃ные бащи так҃вози срце да съ незлóбивы катô и дѣцáта имь. ами бѣха лукáвы и зави́стници 34.249б; и пáк҃ го видѣ ѻ҃ногóзи влька, дê станѣ катô чл҃кь, и кро́т҃кь катô сыромá чл҃кь, и срце чл҃чьское нóсѣшее вь сéбѣ си 18.181б; и вѣра чи́ста да имаме. и любóвь със҃ вѣрно срце 11.106. //*Образно.* ала ан҃тихрíст҃ имáше си́ч҃ка снагà като чл҃кь, а срце имáше дїáвол҃ско, и си́ч҃ката рáбота стрáваше дїавол҃скаа 18.186б. **вдигам си на голѣмо сръдцето си.** *Големея се, възгордявам се.* ѐто катô имь станѣ цáрь тóйзи злй ан҃тихрíсть. а тóи ще ѿтоги́ва да зéме да си вди́га на голѣмо срцето си 18.188; **добро сръдце.** *Сърдечност, отзивчивост.* та заради гóстолюб҃ство и добрò срце, та ѿйдѐ и напрáви свóи дóмь на друмь… та ловѣше пьтници и чюжди́нци, и нѣкои да нѣ ѐ мин҃ль прѣз҃ нѣговь дóмь догдѐ го не гостѣше 31.221; та зара оназ млть, и добрò срце, утрѣ кóга сумнà а тие́ му кáзаха как҃ щи́ть содѡмь и гомóрь да потопáть и тогива лóта побѣгна 31.222; **дойде ми на сръдце.** *Случи ми се, преживея.* и бь щê дâ нáмь пáкь поголѣмо добрò. дêто ѻ҃ко нѣ ѐ видѣло, ни ухо слушало, ни на срце чл҃ку ни дошлò 31.222; **замисля се на сръдцето си.** *Угрижа се.* и станѣ и замы́сли се на срцéто си, и рѐ, да пóйду въ тьмни́цу при ст҃го дими́трїа да мê бл҃вѝ 9.65; **знае ми сръдцето.** *Стремя се към нещо, желая силно нещо.* и мéте се и трýди се и днѐ и нощéсь. жéлáе да стечѐ ꙗ҃, грóшѡве. а҃ когѝ добие а҃тó му знáе срцето на, і҃, или на ꙗ҃р, грóшове 31.220б; **из сръдце.** *От сърце.* и въздьхна и҃з҃ срце, и зарáува се, и вди́гнь си ру́цѣте и рече. слáва тебѣ х҃е бе 15.154б; **имам на сръдцето си някого.** *Обсебен съм от някого, подчинявам действията си на чужда воля.* и нѣкоїи ѐлли́ны ѿ солунь дїáвола имáха на срцéто си. и пойдóха цáру насрéща да навáдеть ст҃го дими́трїа какь ѐ хр҃тїáнинь 9.63; **на радо сръдце.** *На драго сърце, с готовност.* и рѐ стáрець. да буде у дóбрь чà дá го щѐ на рáдо срце 15.153б; **обтегнувам си сръдцето.** *Слагам грях на сърцето си.* фи́липпь… рéче. архїерêю. сы́не чл҃че, защô ти е залудо и любишь да думáшь лъжа. и защô напусто срцéто си ѡб҃тéгнувашь; нели си ты детô напльни на стрáжарете руцѣте имь съзлáто. тóко дáвнô потаю и да не казувать че е въскрль х҃с 36.269б; **оставям си на сръдцето (нещо).** *Запомням, запаметявам.* ами áко щéшь чéдо що си послушаль сегà, оставú си на срцéто ті҃ѩ думи 2.10; **от се (сичко) сръдце.** *От все сърце, искрено.* а цáрь въздьхна и въсплáка ѿ сѐ срце гóр҃ко 39.310; ами тьк҃мо ище ѿ нá бь щô мóжѐ и ные ѿ сѐ срце 39.319б; товà рекô ѿ сич҃ко срце… и надѣѧ се че ме послуша бца 17.170б; и вѣра имаха чи́ста, и любóвь ѿ си́ч҃ко срце на ст҃аа пет҃ка 8.58б; **открия на сръдцето очите някому.** *Разкрия някому истината за нещо.* легомà бь ѿкры ми на срцето ѻ҃чи́те, и покáза ми, та се познá, катò таквьзи скврьнава рáбота чи́нѧ, затовá ми се брáны да

inslav

влѣза 17.170; **поболея със сръдцето си.** *Свие ми се сърцето от вълнение.* тьк'мо ви́дѣ ѐv'ста́тїа ѿдале́че като̂ сѣдѣ́ше по̂ сѣ́нницата. и̇ ви́дѣ го и поболѣ̀ съсрѣ́цето (!) си̇ ка́кь прили́чѣ на мꙋ́жато́го ѐи 5.37; **прилагам на сръдцето си.** *Слагам си на сърцето, силно желая нещо.* смі́слюваше дв҃да пр҃рка, что̂то, ка́же. бога́тьство а̂ко ти̇ течѐ недѣ́и го прила́га на срѣ́цето си̇ 15.133б; **распали (распаля) ми се сръдцето.** *Разпаля се, пожелая силно, въодушевя се.* раз'бра̀ се и̇ до нѥ́го ст҃ѣ́и пет'ки, сла́вата. ка́кь ѐ ст҃аа, и̇ чи́ни и̇сцѣлѥ́нїе и̇ чюдеса̀. тврьдѣ̀ си̇ на ꙋ̇мь поло́жи за ст҃аа пе́т'ка. и̇ распа́ли мꙋ̇ се срѣ́цето, като̂ ѐле́нь кога̀ ѡ̇жъдне́ше зза (!) вода̂ 8.59; защо̀ мнѡ̂го ви́но пиѭ кога̀ бѣ̂ на ѐгѵ̇п'ть. а̇ тꙋ́ка и̇ вода̀ не́ма да ꙋ̇кꙋ́сѧ. и̇ распа́лѣше ми се срѣ́цето на пѣ́сни дїа́вол'скы що̀ бѣ̂ наꙋ̇чила ѿ млада злѣ̀ пѣ́ть 17.172; **със сичко (се) сръдце.** *От все сърце, искрено, с голямо желание и усърдие.* и̇ по̂мли се със'и́чко срѣ́це прѣ̂ сѣ́на и про́лѣи слѣ́зи, и̇ тогива ле́гнѝ 31.222б; ре́кла бѣше прѣпо́бнаа марїа, тїа дꙋ́мы. да се раз'берѐ що е бѣ̂ сто́риль, дето и̇́дѐ съсич'ко срѣ́це чл҃кь кам'то ба̂ 17.176; и̇ а̂ко̀ бꙋ́дꙋ жи́ва да се̂ пока́ю съси́ч'ко срѣ́це 11.104; и̇ бѣ̂ легома̀ де̂то сѣ́когы се промы́шлѧва на добро̂. ко́и мꙋ̇ ра́боты чи́сто съси́ч'ко срѣ́це 15.139; защо̂ по[до]брѣ е ма́л'ко да дадешь съси́ч'ко срѣ́це. и̇ покры̂то. не́жели̇ мнѡ̂го със' хва́ла 38.294б; и̇ ст҃ы̀ като̂ видѐ че вѣ́роваха въ х҃а ба̂ съ сѐ срѣ́це. та си̇ о̂ста́ви нѥ́говать ка́л'кань на̂ прѣсто́лать 39.311б; о̂тї е гь мл҃ти́вь и̇ тврьдѣ̀ ми́лꙋва лю́дїетѣ, ко́и се мл҃ѝ съ сѐ срѣ́це 18.192б; а̂ми́ що ти̇ реки̇́ть да сто́ришь, така̂ сторѝ и̇ пот'кани́ се съ сѐ срѣ́це 1.5; **укрѣпя си сръдцето.** *Успокоя се, дойда на себе си.* и̇ па́де до́лꙋ ѿ коня́того. и̇ на́поконь по ѡ̂н'зи ча̂ ѐдва си ꙋ̇крѣпи́ срѣ́цето. и̇ стьнѣ̂ 5.29; **утъкмя си на сръдцето.** *Сложа си на сърцето, силно пожелая нещо.* и̇ ко́йто си ꙋ̇тьк'ми на срѣ́це́то що мꙋ̇ и̇щѐ то́йзи свѣ́ть. та дꙋш'ма́нинь бꙋ̇ ста́нꙋва 39.319; **що ми ище сръдцето.** *Каквото пожелая.* и̇ ре̂ ми а̂гг҃ль, то́изи ѐ пь́ть пр҃рчьскы, и̇ сѣ́кы̀ де̂то се ѿричѐ ѿ своа̀ во́лѧ. и̇ ни стори си̇ що́ мꙋ̇ и̇́ще срѣ́це́то 32.228; подаи мꙋ̇ г҃и что̂ мꙋ̇ и̇́ще срѣ́це́то 15.150б.

ед.: срѣ́це 1.5, 1.8², 2.10, 3.18², 3.18б², 3.21, 4.26б, 5.31б, 6.48, 7.51б, 8.56б, 8.58б, 8.59б, 9.62б, 11.91б, 11.92б, 11.104, 11.106, 11.107, 12.109б, 13.125², 15.131б, 15.139, 15.142б, 15.145б, 15.153б, 15.154б, 15.155б, 16.157б, 16.158, 17.170, 17.170б, 17.176, 18.179б, 18.181б, 18.186б, 18.192б², 18.195б, 18.202б, 18.203, 18.205б, 20.209б, 31.221, 31.221б², 31.222, 31.222б, 32.226б, 32.227, 33.238, 33.247б, 34.248, 34.249б, 34.250б, 34.253б, 34.255б, 35.261б, 35.266, 36.270б, 36.272б, 37.279б, 38.293б², 38.294б, 39.296, 39.303б, 39.308б, 39.310, 39.311б, 39.313, 39.318б, 39.319, 39.319б², [срѣ̂]це 18.177б, срѣ̂ца 31.217б, *мн.* срѣ́це́то 2.10, 4.22б, 5.31, 6.43б, 8.55б, 9.63, 9.65, 9.66, 11.84, 12.109, 12.118б, 13.123б, 14.127, 15.134, 15.134б, 15.146, 15.146б, 15.148, 15.150б, 15.156б, 16.160, 17.170б, 18.179б, 18.189б, 31.222б, 32.224б, 33.228, 33.233, 33.243, 35.259б, 35.261б, 36.268б, 36.269б, 36.272б, 38.288б², 39.313, 39.314б, 39.319, срѣ̂цето 2.14, 5.29, 5.33², 5.37², 7.51, 7.51б, 8.59, 11.91б, 11.106, 12.109б, 15.131, 15.133б, 15.135, 15.149б, 15.150, 16.159б, 16.160, 17.164², 17.168, 17.170, 17.172³, 18.177б, 18.188, 18.194, 20.209, 31.220б², 32.224, 32.225б, 33.233б, 34.253б, 37.277, 38.287б, 39.309, 39.311, съсрѣ̂цето 8.55б, 14.127, 15.132, 15.149б, 17.164, 32.225б, съсрѣ̂це́то 34.249б.

сръдя *несв.* (3) *Гълча, укорявам, карам се.* и̇ ѡ̂н'зи мом'кь. види как' го̀ векѐ не срь́ди нѝ мꙋ̇ за́повѣ да́ва. а̂мѝ го ми́лова 6.47; ка́кь дꙋ́ма г҃ь по коне́ць дꙋ́мата си̇… а̂ко щѐ нѣ́кои да до́йде слѣдь ме́не, като да ре̂мь. нѐ насилꙋ̇вамь, нѝ срь́димь 16.158; праве́дниците пѣ́ать. а̂ грѣ́шниците ка́рать и срь́дѧть 18.206б.

сег.: 1ед. срь́димь 16.158, *3ед.* срь́ди 6.47, *3мн.* срь́дѧть 18.206б.

inslav

сръна *ж.* (5) *Сърна, горско тревопасно животно.* тога́зи на това̀ врѣ́ме, нѣ́кои мꙋ́жїе… найдо́ха срьна̀ чѐ пасѐ трѣва̀. и̇ непра́зна, а̑ми ѐ тел҆на̀. и̇ ре́че е̑и е̑ди́нь чл҃кь ѿ ны́хь. закли́нам҆ тѐ оу̑ ст҃го сѵ̈ме́ѡна срьно̑, да постои́ш҆ да тѐ хва́ти̑. и̇ то́ꙗ ча̑ станѣ̑ срьна́та. и̇ тїе а̑ хвати́ха 2.13б.

ед.: срьна̀ 2.13б[3], *чл.* срьна́та 2.13б, *зв.* срьно̑ 2.13б.

срътя *св.* (1) **долу срътя.** *Сведа поглед.* това́ мꙋ подꙋ́ма і҆гꙋ́ме́нь. а̑ то́и̑ ни̇что̑ не подꙋ́ма, а̑ми до̀лꙋ срьтѝ, и̇ сльзи мꙋ текꙋ́ть и̇з҆ь о̑чи́те 2.11.

аор.: 3ед. срьтѝ 2.11.

срѣда *ж.* (2) *Сряда, третият ден на седмицата.* и̇ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика си̑. въ сре̑ѣ́ и̇ вꙋ́ пет҆кь не щѣ́ше. да си̑ ꙋ̇гоу̑ди бо́ска въ ꙋ̇ста́та нѝкакь 15.133.

ед.: сре̑ѣ́ 15.133, 18.198б.

срѣдовѣчен *прил.* (1) *Който се намира в средата на своя живот, на своя век.* ѿ съмрьти моа̀ м҃лꙗ́ ти се зна́ꙗ та о̇ти си̑ немл҃тива и̇ никого не слꙋ́шашь. а̑ми ти се мл҃ꙗ дарꙋ́и ми нѣкое врѣ́ме мал҆ко да поживѣ̑… а̑ па́кь кои́то ѐ мла́дь. а̇ то́й дꙋ́ма на съмрьт҆та. помл҃ꙋ́и ме срѣдо̀ вѣчна мла́д҆ сьмь о̑ще не ꙋ̇зи́маи̑ ме 31.218.

ед.: м. срѣдо̀ вѣчна 31.218.

срѣтоха *от стб.* срѣтѣ *св.* (1) *Срещна; дойда до някого, който се движи от противоположна посока; пресрещна.* и̇ по́йде и̇ то́йзи ча̑ срѣто́ха го лю́дїе что̑ бѣ́ше гы пꙋсти́ль ѿцѣ́ мꙋ да го и̇́щьть 40.320б.

аор.: 3мн. срѣто́ха 40.320б.

ста *от стб.* стати *св.* (1) *Застана, изправя се пред някого.* и̇ приближи се вели́кь дн҃ь гн҃ь, и̇ прине́се і҆ѡа́кѵ̈мь да́рь свои̇ г҃ꙋ бл҃ꙋ. и̇ ста̑ пре̑ѣ́ ни̇е́го нѣ́кои чл҃кь и̇́мето мꙋ рꙋві́мь, и̇ ре̑ ми́ꙋ не по̑оба́е҆ пре̑вѣнь ты̀ да принесешь да́рь г҃ꙋ бл҃ꙋ, защо̑то си̑ без҆пло́д҆нь 13.121.

аор.: 3ед. ста̑ 13.121.

става *ж.* (1) *Става; място от тялото, където се съединяват костите чрез сухожилия; подвижна връзка.* и̇ със҆ ноосѣ́те, да и̇́демь въ мл҃бны̀ хра́мь чер҆ко́вны. да̑ като̑ ста́вите ѿ тѣ́лото ка́ак҆ сѐ не ѿльчювать ѿ ва̑ето́ сте и̇ кадѣто хо́дите, така̀ и̇ ва́шите добры ꙋ̇реде ѿ ва̑ да сѐ не ѿфрѣ́лꙗть 31.222б.

мн.: чл. ста́вите 31.222б.

стадио *ср.* (3) *Стадий, мярка за дължина у древните гърци.* виѳа́нїа ѐ дале́чь ѿ і҆ерли́мь. є҆ı, ста́дїа. а̑ стадїѡ и̇ма. р҃. расте́ѕы. и̇ си́ч҆ко, а҃ ф҃ ра́стеѕы 38.292б; ꙗ̑ви̇ мꙋ се ма̑ѳе̑и на мо́рето ѿдале́чь. ко́л҆кото до се́д҆мь ста́ды 37.280.

ед.: стадїѡ 38.292б; *мн.:* ста́дїа 38.292б, ста́ды 37.280.

стадо *ср.* (5) **1.** *Стадо; множество животни от един вид, събрани на едно място.* и̇ ка́заха е̑и, ка́кь и̇́де мꙋ́жь нѣ́инь і҆ѡа́кѵ̈мь и̇ кара си̑ ста́дото своѐ 13.122; и̇ пр҃ркь заха́рїа ка́же ꙋ̇бїю́ть пасти́ра, и̇ щѐ да сѐ разы́де ѡв҆це́те ста́дото 38.290б. **2.** *Прен. Множество от ученици и последователи на Исус Христос, християни.* и̇ въспомени̇ г҃а что̑ е ре́кль не бо́й се ѿ ма́л҆кото моѐ стадо 12.110б. **христово стадо.** *Общност от вярващите в Исус Христос.* и̇ ѿпꙋ́стень бы̀ тога́зи и̇ ст҃ыи нико́лае ѿ тьмни́цꙋ мириликїи́скꙋю и̇ па̀к҆ си̑ пои̇дѐ на прѣсто́ль свои̇ а̇рхїерѐискы̀ и̇ бы̀ пасти́рь като̑ и̇ прьвѣнь на х҃во ста́до 15.139б.

ед.: стадо 12.110б, ста́до 15.139б, *чл.* ста́дото 13.122, 17.173б, 38.290б.

стан *м.* (3) *Отсядане на определено място.* и̇ пои̇до́ха на ста̑нь ꙋ̇ нѣ́кои гра́дь а̇н҆дропол҆ и̇ бы́ха ꙋ̇ е̇дна̀ кѣ́ща 7.49б. **падам на стан.** *Отсядам, отбивам се за нощуване на определено място.* и̇ оу̑ ѡ̇нъзи пеще́ра, бѣ́ше мѣ́сто широ́ко, гдѐто па́даахꙋ на ста́нь пѣ́тници 33.237; ѿна́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и̇ та́мо на ста́нь па́дахꙋ чл҃ци

inslav

пѣ́тници и҆ чюжди́нˀци, и҆ та́мо бц҃а роди̑ х҃а 33.244б.

ед.: ста́нь 7.49б, ста́нь 33.237, 33.244б.

стана *св.* (242) **1.** *Стана, изправя се на крака, вдигна се от легнало или седнало положение.* и҆ кога̀ стори ,ѕ҃, мц҃и. и҆ о҆ста́ви ю҆̀ а҆́нна на́ землю да ю҆̀ о҆пи́та може лѝ прохо́ди. и҆ мр҃ї́а станѣ̑, и҆ постѣ́пи ,з҃, стѣ́пкы 13.122б; а҆̀ ма́йка мꙋ́... лежа́ше на пе́пель пла́чеше и҆ дꙋ́маше жи́вь гь҃ бь҃ мои̑. а҆̀зь не́ щь ста́нь ѿтꙋ́ка догдѐ разбе́рꙋ за сы́на си ка́мˀ се дѣ́ню 40.321; и҆ мнѡ́жищь па́днѣ̑. и҆ лежах не можѧ̑ да ста́нь 17.172б; и҆ є҆фимї́ань ка́то чю̑ тї́а тї́а (!) ре́чи ста́нь ѿ сто́ль свои̑. и҆ разра́ си ризы́те 40.323; и҆ се́днѣ́ха та̑ и҆зѣ́доха сфонˀгато̑ и҆ ста́ньха да и҆злѣ́зать 39.317б; и҆ станѣ̑ ѿгдѐто сѣдѣ́ше, и҆ при́стѣпи и҆ ѹ҆да́ри а҆́рї́а сѫсˀ плесница 15.141. //*Надигна се (за море).* а҆̀мѝ да́и ми во́лꙗ да ста́на да гы̀ и҆зˀда́ва, и҆ да покры̑ѧ си́чˀката землꙗ̀ сѣ̑ вода 32.224. **2.** *Стана от сън, вдигна се от легло.* и҆ събꙋ́ди се ѿ сѣ́на ма̑ѳе̑и. и҆ поѡ́ли́ се бꙋ҃ и҆ ста́нь ра́но и҆ поѝдѐ ꙋ҆ цр҃кви 37.275; а҆̀мѝ кога ста́нешь ѿ сѣ́на своѐго. а҆́ тѝ прѣ́вѣнь прославѝ бг҃а ѿ свои́те ꙋ҆ста̀ 31.222б; да ста́нешь ꙋ҆́трѣ, и҆ да поѝдешь въ монасти́рь, дето ѐ тамо̑ и҆зˀбра́нь ѿ бг҃а і҆ѡа́ннь 12.111; въ ѡ҆́нѣзи но́щь на сѣ́мнꙋване ꙗ҆ви́ се ст҃ыи ни́колае насънѣ̀ цр҃ꙋ конˀстанˀти́нꙋ. и҆ ре̑ мꙋ. цр҃ꙋ, ко́лˀко мо́жешь скоро станѝ, и҆ пꙋстѝ три̑те мꙋ́жїе дѐто ще́шь да гы̀ погꙋ́бишь 15.146б. // *Стана, вдигна се от легло след болест, оздравея.* и҆ злѣ̀ лежа́ше до съмрьть. и҆ пꙋсти чл҃ци на нѣкоа баѧ́лˀница да мꙋ̑ поврачювать, да виды дали́ ще станѣ̑ 11.90б. **3.** *Застана; заема определено място, като стоя прав.* и҆ а҆́гг҃ль ѿи҆дѐ напрѣ̑, и҆ станѣ̑ межꙋ̑ двѣ̑ ѻ҆гра́ди на ло́зїе 33.242; и҆ гь҃ ре̑ а҆пл҃ꙋ ма̑ѳе̑ꙋ, да и҆злѣ́зе и҆з̾ цр҃квата съсˀ пла́тона є҆пі́кпа. и҆ и҆злѣ́зе и҆ ста́нѣ̑ при вра̀тата цр҃ко́вны 37.277; а҆́мѝ да стрꙋ́вамѐ добро̑, дано̀ ста́немь и҆ ны́е о҆ де́сна страна̀ ні́его. и҆ да ны̑ въведѐ въ цр҃тво нб҃ное 18.207; и҆ повелѣ̀ праведны̀ сꙋ́дїа, да до́иде а҆́нˀг҃ль на тѣ́зи дш҃а, и҆ да ста́не насрѣ̑ 32.231. // *Застана пред някого изправен.* и҆ кога̀ се събра́ха си́чˀки вои́не, и҆ поѝдо́ха и҆ ста́нъха прѣ̑ є҆vˀста́тїа 5.36; и҆ тога́зи и҆мˀ се ꙗ҆ви́ха два̀ а҆́гг҃ла въ бѣ́ло о҆блѣче́ни и҆ станѣ̑ха прѣ̑ апл҃е́те 38.292б; и҆ ста́нъ ѡ҆́нˀзи чл҃кь прѣ̑ ї҆ѣ̑ и҆ и҆сповѣ́да си́чˀко по коне́ць 15.153. // *Заема определено положение (за небесно тяло).* почтѡ̑ бы̑, та̑ о҆́скꙋдѣ слн҃цето защѡ̑ катѡ̑ (бы) лꙋна̑та ста́не пѡ̑ слн҃цето ѿдо́лꙋ и҆ бра́ни мꙋ́ да не́ свѣ́ти 33.233б. **4.** *С предл.* **на** *и в съчет. със същ. Застана; заема определено положение, за да извърша действието, означено със съществителното.* и҆ дойде мꙋ́ дн҃ь да сѐ прѣста́ви. и҆ тои си̑ позна̀ дх҃ѡ̑ ст҃ымь и ста́нъ на мл҃тва, и҆ млꙗ̀ше се бг҃ꙋ за си́чки хрт҃ї́а́не 15.150б; и҆ ст҃ы̀ ни́колае станѣ̑ на мл҃ба, и҆ прѣстань вѣ́трь и҆ море́то се ѻ҆́тишѝ 15.136б; да́ се не лѣ́нимь на по́двигь дх҃о́вныи, а҆мѝ да ста́нѣ̑ на покаанїе 17.176. **5.** *Застана на едно място, престана да се движа, спра.* не бѣ́гаи, а҆мѝ се запрѝ та мѐ поча́кои недосто́инаго. станѝ тако ти бг҃а 17.166; что̑ бѣ́гаш че́до моѐ ѿ своѐго ѻ҆ц҃а. что̑ мѐ чи́нишь да се трꙋ́димь и҆ да се мѣ́чи̑. поми́лꙋи ста́рого чл҃ка и҆ чюжди́нˀца и҆ сыромаха. станѝ и҆ не бо́и се 6.47б; и҆ ходѝ по пꙋ́стынꙗ ,и҆, днѝ и҆ станѣ̑ ма́лˀко на пѣ́тьть да си почи́не 17.165б; закли́намˀ тѐ ѻ҆у ст҃го сѵмеѡ́на срьно̑, да постои́шьˀ да тѐ хва́ти̑. и҆ то́ꙗ ча̑ станѣ̑ срьна́та. и҆ тїе а҆̀ хвати́ха 2.13б. **6.** *С предл.* **от**. *Стана; напусна мястото, където съм бил; отдалеча се.* товà чю́до катѡ̑ ви́дѣ ѡ҆́нˀзи пꙋстинˀнꙗкˀ станѣ̑ ѿ о҆нѣ́зи горà̑, и҆ дойдѐ въ солꙋ́нь 9.71; и҆ станѣ́хь ѿ то́ва мѣ́сто, детò се мл҃ѧ, и҆ поѝдо̑ па́кь та́ се примѣ́сихь де́то влѣ́зꙋвать 17.170б; тогѝва то́изи ча̑ ре̑

inslav

на дрѣвїете, тâ станѣха ѿ планинѣта, и ѿидоха си́ч'ките въ море́то 18.189; па́кь видѣ́ ѡнїа архгг҃лы. и пристѣпиха и ре́коха ми. стани̑ ско́ро, ѿ тꙋ́ка. пр҃таа бг҃а дарова́ ти живо́ть за два̀ м҃ца 11.104. **7.** *Стана някакъв, придобия ново качество или положение.* тогива щьть, хꙋба́вите лю́дїе и краве́ните и лица̂та и́ щь́ть да ста́нать ѿ мрѣ̀твыте по́грозны 18.194; тогива щьть да станать пра́ведниците бѣ́лы катô снѣ́гь и свѣтли́вы катô сл҃нце. а̑ грѣ́шниците щьть да ста́нать тѣ́мны и чрь́ни катô смола̀ и катрàнь 18.198б; и кне́зь сътво́рень бѣ̂ ѿ б҃а, на̑ е̑ди́нь чи́нь ѿ а̑гг҃лыте. о̑голѣми́ се и станѣ̂ грьдѣли́вь 11.83б; и ѿто́гази и̑́ме ѥ̑и бы̑ прѣмꙋ́драа хари́тїна. и със' бл҃вь бащи́н' сы̑ тâ ста́нѣ̂ оу̑ченица ст҃мꙋ а̑пл҃ꙋ фи́липпꙋ 36.271; защô ни̑ са́мы̑ а̑гг҃лы не мо́гоха да разꙋмѣ́ють. ка́к' се въпльти тâ станѣ̂ чл҃кь 38.286б; и кой ти ре́че, да ста́нешь прѣда́тель и бг҃о ꙋ́бїи́ца 35.257; а̑ то́и въздыше и леле́че как' бы̑ по́вече станьль болѣ́ринь 31.217. //*Придобия ново занятие, титла, чин, служба.* и когы́ пора́сте геѡргїе бы до .и҃. го́динь. а̑ то́й ста́нь спа́хїа ꙋ̑ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б; и си́ч'кыте щь́ть да по́идать кам'тô ни̑́го, да мꙋ̑ се мо́лѧть да и̑́мь ста́не ца́рь 18.187б; а̑ то́и ѿи̑дѐ въ монасти́рь и постри́же се и станѣ̂ и̑́нокь 12.109б; и станьль на́поконь апл҃ь хв҃ь 4.23; и ѿкато̀ ꙋ̑зѐ вла̀сть ст҃ый ѐv'ста́тїе и станѣ̂ па́кь прь́вы̑ на во́искꙋ 5.35б. **8.** *Стана, бъда, окажа се.* а̑пл҃ь пав́ель дꙋ́маше, и на̑ оу̑чѣше. бра́тїе пазѣ́те са да нѐ ста́нете катô ѱѐта 18.180; и за двѣ̂ ни̑во́лы пла́чаше. е̑днô защô станѣ̂ катô вдови́ца, и не зна́ѧше си̑ мꙋ̑жато́го жи́вь ли̑ ѐ и̑ли̑ нѣ̂. дрꙋ́го па́кь защô бы̑ без'плодна 13.121б; и жела́ю да с'мь хр҃тїа́н'ка, а̑нô не щê ни̑кои да ми̑ ста́не кꙋ́мь да мê кр҃ти, защô с'мь грѣ́шна 11.105. **9.** *Стана; достигна определена възраст или размер, брой.* си́ч'к(и) лю́дїе ма́лы и̑ голѣ́мы, мѫ̀жїе и̑ же́ны. и дѣ̂ца, и ста́ры и̑ мла́ды. си́ч'ки щѣ̂ да ста́немь е̑дна́кви голѣ́мы, на ,л҃г, годи́ны 18.199; и така̀ по ма́л'ко ма́л'ко̑ със' бл҃гть бж҃їа, тâ се ꙋ̑мнѡжиха дрꙋжи́на. и станѣ̂ха до ,н҃ ст҃ы̑ ѿц҃и 14.127б. **10.** *Прен. Изправя се срещу някого или нещо, опълча се, противопоставя се.* зна́ешь г҃и, о̑ти ѐ станьль баща̀ на сн҃а, и сн҃ь на бащь̂. и бра́ть на брата. и ма́ика на дь́щерѧ̑ своа̀, и дь́щерь на ма́ика своа̀ 32.224; и така̀ оу̑чаше и ка́зꙋваше. да ста́немь със' ты̑зи кро́тость спроти̑ на́казь дїа́вол'скыи что ны̑ доса́жда 14.127. **11.** *Настана, появя се някъде, настъпя.* кꙋ́р'вов'ство щê да ста́не мнѡ̑го по си́чка земли̑̀, гр҃ѣ́ мнѡ̑го и̑ лья̀ щѐ да бь́де 18.180; кога̀ ста́не ме́жꙋ̑ людїе́тѣ си́ч'кы по си́ч'кїать свѣ́ть о̑мра̀за. да сѐ ненави́деть (е)ди́нь дрꙋ́гыго. и щь́ть да бь́дать войскы м(н)ѡ̑го ме́жꙋ̑о ца́рїето 18.184. **стана готов.** *Изразя съгласието си с нещо, съглася се, склоня.* това̀ катô раз'бра́ха фре́н'ци щô бѣ́ха ꙋ̑ цр҃и гра́дь. гото́вы станьха, и послꙋ́шаха цр҃а съси́ч'ко (!) ср҃це. и поклониха се на нѥ́говото повелѣ́нїе 8.59б; **стана на нозе.** а) *Изправя се на крака в знак на уважение.* и тїѐ като го̀ ви́дѣха че ѐ ст҃ль и ста́рець. станъха на нѡѕѣ̂. и ре́коше мꙋ̑ смѣре́нно. ра́бы цр҃е́вы и на тво́а ст҃ы́ня смѐ ра́бы 15.143; б) *Стана на крака, изправя се.* и тїѐ го па́кь зе́ха за де́сна рꙋ̑ка̑. и ре́коха мꙋ̑. стани̑ на нѡѕѣ́те си̑ не бо́и се и крѣпи́ се 12.110б.

сег.: 1ед. ста́нѣ̂ 8.57, ста́нꙋ 9.67б, ста́нь 17.172б; ста́на 31.218, 32.224, 40.320б, *2ед.* ста́нешь 18.187б, 31.222б, 35.257, 36.273, *3ед.* ста́не 11.105, 12.109, 15.155б, 18.183, 18.184, 18.187б, 18.188б, 18.191, 32.226, 32.231, 33.233б, 33.234б, 38.293, стане 37.276б, *1мн.* станѐме 9.61, станемь 10.79б, ста́нѣ̂ 16.160, ста́немь 17.176, 18.207, *2мн.* ста́нете 18.180, *3мн.* ста̀ньть 4.25, ста́нать 18.191б, 18.192, 18.199; *имперф.: 1ед.* ста́нѣ̂хь 17.172; *аор.: 1ед.* станѣ̂хь 15.152б, станьхь 17.170, стьньхь 17.170, станьхь

inslav

17.170б, *2ед.* станѣ̂ 35.257б, *3ед.* станѣ̂ 2.10, 3.19[3], 4.25б, 5.29, 5.33, 5.35б, 6.45б, 6.47, 7.54, 9.63б, 9.65, 9.66, 9.67, 9.69б, 9.71, 10.77б, 11.83б[2], 11.84, 11.85, 11.86б[4], 11.90[2], 11.91, 11.93, 11.94, 11.99б[2], 11.100б, 11.101б, 11.103б, 12.109б, 12.115б, 12.117б, 12.120, 13.121б, 13.122, 13.122б, 13.124, 14.130б, 15.134, 15.135, 15.136, 15.136б[2], 15.138, 15.141, 15.147, 15.152б, 17.165б, 33.237б, 33.242[4], 38.286б, станѣ̂ 2.12, 2.13б, 3.17б, 18.181б[3], 18.182[3], 18.182б, 18.185, 18.187б, 18.188[4], 18.190, 37.276б, (с)та́нь 2.13б, ста́нѣ̂ 6.44, 10.78б, 11.97б, 11.100б, 11.101б, 32.22б, 33.243б, 37.280, 38.288б, 39.305, стънѣ̂ 8.57б, ста́нꙋ 9.67б–68, станъ 11.95, 15.134б, 15.142, станѣ̂ 15.133, ста́нъ 15.150б, 15.153, 36.268б, 38.287б, 39.298, 39.304б, стань̀ 16.162, 17.174, 17.175, ста́нь 17.166, 33.232б, 36.268, 37.275, 37.279б, 39.297б, 40.323, стьнѣ̂ 18.181, ста́нѣ̂ 33.236б, 36.271, 37.277, *1мн.* станѣ́х҄ме̂ 3.20б, станѣ́х҄ме 18.192б, станѣ́х҄ме 39.307б, *3мн.* стана́ха 1.8, ста́наха 5.35, станѣ́ха 5.35, 5.37, 5.37б, 8.59б, 9.74б, 11.82б, 15.146б, 17.167, ста́нъха 5.3б, 6.46, 9.72, 39.317б, станѣ̂ха 12.115б, 14.127б, 15.139, 18.189, 38.292б, ста́нъха 15.143, ста́ньха 15.149, 32.229б, 39.317б, 40.323, станѣ́ше 15.152б[3], станѣ̂ше 15.152б, ста́на̑ 39.315б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха станѣ́ле 18.202; *форми от перф. тип: 3ед.* станѣ́ль 4.23[2], е станѣ́ль 11.108, ѐ станѣ́ль 32.224; *бъд.: 1ед.* щѣ́ станѣ̂ 18.187б, щь ста́нъ 40.321, *3ед.* ще станѣ̂ (!) 11.90б, щѣ̂ да ста́не 12.118б, 18.179б, 18.180, 18.188б, щѐ д(а) (с)та́не 18.184, ще да ста́не 18.184, щѣ̂ да стане 38.293б, *1мн.* щѣ̂ да ста́немь 18.198б, 18.199, *3мн.* щьть да ста́нать 18.191б, щѣ́ть да ста́нать 18.194, 18.198б, щьть да станать 18.198б, щьть да ста́ньть 18.20б; *пов.: 2ед.* ста́ни 1.5, 36.268, станѝ 6.47б, 8.58, 9.67, 9.67б, 11.85, 11.90, 11.95, 11.104, 12.110б, 12.111, 12.111б, 15.138, 15.146б, 17.166, 33.243, 35.265[2], ста́нѝ 9.67б, станы̀ 11.90, *1мн.* ста́нѣ̂ 11.83б[2], *2мн.* станѣ̂те 35.265, станѣ́те 35.265б, *описат. 2ед.* да ста́нешь 11.90б, 12.111, 36.271, *1мн.* да ста́немь 14.127, 16.157б, да ста́нѣ̂ 17.176б; *усл.: 3ед.* бы̑ станѣ́ль 31.217.

станувам *несв.* (7) **1.** *Ставам, изправям се на крака от легнало или седнало положение.* и҆ не ста́нꙋвахь, мака́рь и҆ за де́нь. и҆ за но́щь. лежа̑ на ѻ҆́чи̑те си. додѐ до́деше па́кь ѿн҄зи свѣ́ть 17.172; и҆ лежа́хꙋ и҆ двѐта на́ землю… и҆ тиѧ̀ ви́дѣ, ка́к҄ сѐ не ѡ҆ста́вѣ ста́рець, нѝ ста́нꙋва 17.167. **2.** *Ставам някакъв, придобивам ново качество и положение.* и҆ на сѣ́кѣ̀ дн҃ь слꙋ́шать, є҆лли́н҄ците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и҆ ѿста́вѧ̀т҄ си̑ вѣ́рата своѧ̀, и҆ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63б; и҆ ко́йто си ꙋ҆тѣ́к҄ми на ср҃це́то що мꙋ̑ и҆щѐ то́йзи свѣ́ть. та дꙋ́ш҄ма́нинь бꙋ̑ ста́нꙋва 39.319; и҆ станꙋ́вамѣ̑ зара̑ї тѣ́зи дꙋ́ма, проклѐти ѐретѣ́ци 38.289. // *Превръщам се в нещо.* и҆ ѡ҆нїа ка́пища събо́рюваха се и҆ ста́нꙋва́хꙋ на пе́пель 15.139б. **3.** *С предл. на и в съчет. със същ. Заставам; заемам определено положение, задаизвършадействието, означено със съществителното.* и҆ сѣ́нь ма́л҄ко поспа́ваше. и҆ ста́нꙋваше ра́но на мол҄ба своѧ̀ що си̑ и҆́маше ѿбычаи 17.165б.

сег.: 3ед. ста́нꙋва 17.167, 39.319, *1мн.* станꙋ́вамѣ̑ 38.289, *3мн.* ста́нꙋвать 9.63б; *имперф.: 1ед.* ста́нꙋвахь 17.172, *3ед.* ста́нꙋваше 17.165б, *3мн.* ста́нꙋва́хꙋ 15.139б.

стар *прил.* (40) **1.** *Стар, който е достигнал напреднала възраст, който е на много години.* и҆ рече́ мꙋ̑ і҆ѡ́сифь. а҆́зь є҆с҄мь ста́рь и҆ сы́нѡве и҆́ма́мь. а҆̀ та́зи ѐ мла́да дв҃ца 13.124б; а҆́зь тѐ ви́дѧ тѝ сы ѐ҆́днакь мла́дь а҆ ꙋ҆мы́т҄ ти като ста́римꙋ чл҃ове́кꙋ 2.9; ста́р҄цїи и҆ ста́рые же́ны, не щѣ́ть векѝ̑ да и҆́мать почесть и҆ мл҃ть ѿ мла́дите 18.180; чю́х҄те лѝ бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ста́ры и҆ мла́ды и҆ сѣ́кыи възрасть чл҃чьскы̀ 32.226. **2.** *Стар, който е по-голям на възраст.* и҆ не тꙋ́ко̑ баща̑ своѐго и҆ ма́йка да почи́ташь. и҆ поста́рїат҄ си бра́ть да почиташь 1.5; и҆ да́де ста́рꙋю дѣ́щерь за мꙋ́жа бога́того оу҆̀ то́изи гра̑́. и҆ да́де ѝ прикі҃ю ко́л҄кото трѣбꙋ́ваше 15.134б. **3.** *Стар, който съществува отдавна.* и҆ ѿн҄зи дїа́воль поте́че при ѻ҆ного́ва ста́рыго прѣлѣ́стника и҆ и҆́счѐзна и҆ поидѐ ꙋ҆̀ а҆́да насы́того 10.78. **4.** *Стар, който е поранен, предишен.* и҆ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́нов҄скы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. сн҃ь ста́римꙋ блѣгар҄скымꙋ

inslav

цáрꙋ ѧ҆сѣ́ню. крѣ́пˈко дрьжáше тогáзи царство 8.58б. **5.** *Стар, който е отминал отдавна, някогашен.* и҆ и҆звáди сѝ бѣ́лѣгь срéбрьныи чтôто сѝ го и҆́маше ѿ бащѣ́ сѝ за стáро врѣ́ме. и҆ ре́ мꙋ. ꙋ҆змѝ товà и҆ продáи го 15.153б. **6.** *Като същ. Само мн. Старци, възрастни хора.* и҆ сьбы́раше се съсˢ мꙋ́дры, и҆ съсˢ стáры, давнô бы ѿ ѣ҆́ придоби́ль за дш҃ѣта сѝ нѣ́коа добрà наꙋ́ка 15.133; и҆ стáрїе го не почи́тать и҆ не тáчатˢ го ни́ за що 31.217. **7.** *Като същ. Само м. По-стар човек, по-голям на възраст човек.* и҆ ни́кога стáрого не прѣти́чеи съсь дꙋ́ма та мꙋ дꙋмà насрéща 1.5б; когы̀ почи́ташь постáрого, а҆̀тò ба҃ почи́ташь 1.5б. **8.** *Като същ. Само ср. По-старото момче, по-голямото на възраст момче.* да сѝ подꙋмамѐ и҆́ да се попитамѐ коѝ ѿ кыдѣ е и҆ кáже стáрото, и҆́ а҆́зь годи́мь да сѝ подꙋ́маме нѣ́кога 5.36б; и҆ подꙋ́ма младото по на стáрїѡто мꙋ толˢ́кова врѣˢ́ме и҆мà какˢ смѐ на ѥ҆днò тꙋ́ка оу҆ нашѣ́го ґ҆пдáра 5.36б. **на стари дни.** *На стари години, в напреднала възраст.* и҆ помѣнꙋ̀ а҆враáма патрїáрˢха, какˢ мꙋ даде б҃ь на стáры днѝ, и҆ родѝ сы́на своѣ́го і҆саака 13.121.

ед.: м. стáрь 1.5б, 13.124б, 15.154, 15.154б, 17.166, 17.176, 33.247, 35.266, стáрыи 15.138б, стáрˢ 15.154б, стáрого 1.5б, 6.47б, 15.153б, стáрыго 10.78, стáримꙋ 2.9б, 8.58б, стáрыимꙋ 15.138, *сравн.* по стари 1.5б, пóстарь 1.5б, пóстарыи 15.138, пóстарого 1.5б, постáрого 1.5б, постàриго 1.5б, постáриго 40.322б, *чл.* постáрїатˢ 1.5, *ж.* стáрꙋю 15.134б, *ср.* стáро 15.153б, *чл.* стáрото 5.36б, *сравн. чл.* по стáрїѡто 5.36б, пóстарото 5.38; *мн.:* стáры 4.24, 13.121, 15.133, 18.177б, 18.199, 32.226, стáрые 18.180, стáри 18.187, стáрїе 31.217, *сравн.* постары̀ 1.5.

старец *м.* (62) **1.** *Старец; лице, достигнало старост; стар човек.* млáды, и҆ стáрˢци, мꙋ́жїе и҆́ жены, и҆ малˢ́кы и҆ голѣ́ми. и҆ си́чˢки притéкоше ст҃мꙋ насрѣ́ща 15.137б; стáрˢцїи и҆ стáрые жéны, не щѣ́ть векѣ̑ да и҆́мать почесть и҆ мл҃ть ѿ млáдите 18.180; а҆̑ дїаволь завидѣ̀ като сѐ крѣщáвать є҆вреѣ́те. та се прѣтвóри като є҆ди́нь стáрець 4.25б; и҆ тогáзи рéкоше чл҃ци ѻ҆номꙋ́зи стáрˢцꙋ. стáрˢче с когò дꙋ́машь, и҆лѝ тѐ нѣ́що блазны. защô стáрˢцатого видѣ́ха чѐ дꙋ́ма. а҆̀ ст҃го не ви́дѣха нѝ чю́ха 15.154. **2.** *Старец, духовно лице.* и҆ разˢбрà ст҃ыи [ни]кóлае... и҆ ѿидѐ на пристáнището до ѡ҆нїá тѝсꙋщници... и҆ тїѐ като гò ви́дѣха че ѐ ст҃ль и҆ стáрець. станъха на нѡѕѣ̑ 15.143; ст҃ыи сѵ́мешнь, когà бѣ́ше млáдь... като сѝ хóдѣше ꙋ҆ цр҃ква, и҆ слꙋ́шаше кáто чьтѣ́ха а҆пл҃ь. и҆ не разꙋмѣ́ваше щò дꙋ́ма и҆ попита нѣ́коѐго стáрˢца. ѻ҆́ч҃е. скажи́ ми щò дꙋ́ма тáзи кнїїа 2.9б; и҆ прѣбы̀ тáмо зоси́ма на тóизи монасти́рь. и҆ видѣ̀ тáмо, зáконь хꙋ́бавь, и҆ калòѐре, и стáрˢци, столѣ̀ть на молˢ́ба 17.164б; и҆ въ є҆днâ нóщь бдѣ́нїе сѝ чи́нѣше, и҆ мл҃ше се бꙋ̀ и҆сїхїа стáрець. и҆ і҆ѡáннь сѐ мл҃ше бꙋ̀ самˢсѝ на дрꙋ́га келїа 12.110. **старци полатни.** *Старейшини, царски съветници.* и҆ тáмо бѣ́ше цáрь и҆́мето мꙋ валаáкь... и҆ катô видѣ̀ і҆ил҃ˢтѣ́не ꙋ҆плáши се твръ́дѣ. и҆ позовà стáрˢце полáтные, и҆ ре̑ и҆́мь. ви́дите лѝ тóизи нарѡ̑ мнѡ̑го є҆вре́искы. въ мáлˢко дн҃ѝ щѣ̀ть да погꙋ́беть на҃. а҆̀мѝ ви́ждьте, чтô да сторимѐ, и҆ кáкь да ꙋ҆чи́ниме дá се и҆збáвиме ѿ ѣ҆́... и҆ послꙋ́шаха ѡ҆нїа кнѣ́зове да и҆́дꙋть за валаáма 11.86.

ед.: стáрець 2.9б, 3.18б, 4.25б, 12.110, 14.128б, 15.143, 15.153, 15.153б[4], 15.154, 15.154б[3], 15.155, 17.164, 17.164б, 17.167, 17.168, стáрˢць 3.18-18б, 14.128, 14.128б[2], 14.129, 14.129б, стáрˢца 2.9б, 3.18б, 3.21, 14.128, 15.142, 17.166, 17.167б, 17.168, 17.174б, 17.176, стáрˢцꙋ 3.19, 14.128, 14.130б, 15.154[2], 17.174, 17.174б, старˢцꙋ 3.20б, 14.129, *чл.* стáрецьть 2.9б, 17.175, 17.175б, старецьть 2.9б, стáрецьтˢ 3.18б, стáрˢцатого 2.10, 15.154, *зв.* стáрˢче 15.154, 15.155, 35.264б; *мн.:* стáрˢце 11.86, стáрˢцы 11.89, 13.123, 15.137б, 17.164б, 18.180, *чл.* стáрˢците 13.122б.

старешена *вж.* **старѣшина**

inslav

старост *ж.* (5) *Старост; последният период от живота, когато отслабват силите на организма.* є҆то това́ и се грѣ́хоовете, щото̑ е сто́рила ѿ мѣ́нич'ка дорѝ до ста́рость 32.231; мьчи́ се ту́ка и̇ тру́ди се, а̑ на ста́рость съ се́бѣ си и̇ма́нїе ни́что̑ не заноси 31.215б; о̑ те́ж'ко ме́не си́н'ко мои̇̀... те́ж'ко ме́не раз'гово́ро на ста́рсѡ̑ моа̀ 39.314.

ед.: ста́рость 31.215б, 32.231, ста́рсѡ̑ 39.314, 40.320, ста́рости 31.220.

старцов *прил.* (4) *Който принадлежи на старец.* и̇ видѣ̀ нѣкоа б҃жїа блг҃ть. свѣ́тѣше като̑ є҆ди́нь о̇бра́зь на главѣ̑та ста́р'цова 14.128б; и̇ писа́нїето ста́р'цово даде му́, и̇ каза́ му́ що́ му́ є҆ ре́кль ѻ҆н'зи ста́рець 3.18б.

ед.: ж. ста́р'цова 14.128б², 15.154, *ср.* ста́р'цово 3.18б.

старѣшина *м.* (9) **1.** *Старейшина; високопоставено лице, което участва в управлението на нещо.* дои̇дѐ и̇ а̇рхїепкпь пе́тръ. и̇ със' дру́гы є҆пкпы. и̇ ѿ і҆ер҃лима гра́да дои̇до́ше старѣ́шины̑ 14.130; то́ꙗ ча̑ о̇брьна се ли́цѐто ами̇ро́ту́ на́криво наза́ды. и̇ нюму́, и на сич'ките старе́шины нюговы 11.97; и̇ раз'гнѣва́ се тврьдѣ на самари́те... и̇ па̀кь повелѣ̀ и̇ старѣ́шиныте и̇мь да гы̑ ту́бы̀вать 14.128б; и̇ зова̀ старе́шиныте что сѣ̑ ту́ пола́тите нюговы и̇ ре̑ и̇́мь 33.241б. **2.** *Главатар, водач.* и̇ погле́дна̑ и̇ видѣ́ та́мь начел'ници бѣсоо́в'скы кме́тове (!), и̇ гпда́рїе дїа́вол'скы старе́шены 32.226; а̇ то́и ще запра́ти старе́шину на дїа́волите, и̇ пусти́ ще бѣ́соове 37.276; є҆то че̑ и̇злѣ́зоха нюи насре́ща па́кь дру́гы ду́хоове ста́решени бѣсоо́в'скы. и̇ но́сѣха и̇́ не́ини забора́вени грѣхоове 32.230.

ед.: старе́шина 31.217, старе́шину 37.276; *мн.:* старе́шины 11.97, 35.263б, старѣ́шины̑ 14.130, старе́шены 32.226, ста́решени 32.230, *чл.* старѣ́шиныте 14.128б, старе́шиныте 33.241б.

стахиев *прил. прит.* (1) *Стахиев, от ЛИ Стахий.* и̇ найдоха възлю́блєннаго а҆пл҃а і҆ѡа́нна бг҃осло́ва. кога́то а̇н'типато́вата жена̑ никано́ра вѣ́рова въ х҃а, и̇ и̇ (!) ста́хїевь до́мь кога́то се кр҃ти 36.267б.

ед.: *м.* ста́хїевь 36.267б.

стахий *ЛИ* (1) *Стахий.* и̇ вѣро́ваше и̇ кр҃ти́ше се, и̇ сне́ха тѣ́лото а҆пл҃у́ фи́липпу́, и̇ погре́боше го. и̇ ста́хїа поста́виха да и̇мь є҆ є҆пкпь 36.267б.

ста́хїа 36.267б.

стека *св.* (4) *Спечеля, придобия нещо, събера.* а̇ чл҃кь ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли... нїгдѐ не може да сѐ смирѝ а̇̀ми се свѐ гри́жи и̇́ ме́те се и̇ тру́ди се и̇ дне́ и̇ нощє́сь. желе́ае да стечѐ х҃а, гро́шѡве 31.220б; а̇́то сѣ́ бы́ль досе́гы като пїа́нь, та сѣ́ за дру́го нѣ́що годѝль давно̀ сте́ка да ста́на болѣ́ринь 31.218; що̀ ка́же кни́га. пода́и г҃у́ дарь щото́ си съсво́й (!) тру́дь сте́кль 31.219б.

сег.: 1ед. сте́ка 31.218, *3ед.* стечѐ 31.220б; *форма от перф. тип: 2ед.* си сте́кль 31.219б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* сте́чень 15.153.

стека се *св.* (1) *Стека се, изтека надолу, придойда (за вода).* тогива чл҃ците щьть да бѣ́гать ѿ и̇́стокь на за́пад, и̇ ѿ за́па́дь на и̇стокь. щото̑ бѣ́гать ѿ и̇сток' на запад. та̑ ду́мать сега́ е та́мь вода̑, та са̑ е сте́кла на є҆дно̀ мѣ́сто. а̇̀ми є҆́лате да и̇демь та́мо 18.193.

форма от перф. тип: 3ед. са̑ е сте́кла 18.193.

стена *несв.* (3) *Стена, издавам стон, охкам, пъшкам.* а̇̀ ѿц҃ь не́говь дрьжа́ше го за ру́ка сте́не и̇ пла́че 40.324. // *Образно.* а̇̀ а̇́дь до́лу́ ѿ стра̑ тресѣ́ше сь и̇ стѣ́нюше как' ще, да́ погыне. защо̑ позна̀ как' щѐ да се лиши̇̀ ѿ ду́ши́те що гы̑ дрьжа́ше, ѿ а҃ ф҃. го́динь. а̇̀ми и̇́ ду́мы нѣкак'ви ду́маше и̇ стѣ́нюши 35.263.

сег.: 3ед. сте́не 40.324; *имперф.: 3ед.* стѣ́нюше 35.263, стѣ́нюши 35.263.

inslav

степен *м.* (1) *Стъпало; напречна част от стълба, на която се стъпва.* и҆ сторѝше та́ко, и҆ заве́доше ю҆ въ цр҃ко́вь гн҃ю… и҆ въве́де ю҆ сщ҃е́нникь вътрѣ въ ѻ҆лта́рь на тре́тыи сте́пень въ ст҃аа ст҃ы́. детô бѣ́ше повелѣ́но ѿ ба҃… да ꙋ҆ла́зи сщ҃енникь є҆ та́мо на годи́на по є҆дну́щь и҆ та́мо посади́ше ст҃ꙋ́ю. ѻ҆троко́вицꙋ 13.123б.

ед.: сте́пень 13.123б.

стефан *ЛИ* (3) *Стефан.* а҆̀ми мои̇ ѿц҃ь и҆́маль бра́та, зова́ле го сте́фане, а҆рхїді́аконь бы́ль 4.23; і҆с҃е х҃е и҆стин҄ныи бо҃е… и҆ моéто злò да не помѣне́шь и҆ да мê смѣ́сишь, със҄ прѣ́ваго м҃ника сте́фана 4.25; а҆̀ко ли̇ мê със҄ каменїе побїе, и҆ма́ сте́фана прьво̀ м҃ника 12.117б.

сте́фане (!) 4.23, сте́фана 4.25, 12.117б.

стигна *св.* (3) **1.** *Стигна; изравня се с някого, който се движи пред мене; настигна, застигна.* и҆ то́ꙗ ча́ ско́чи. и҆ те́че ско́ро да гô пости́гне… и҆ ка́то го сти́гнꙋ припа́де на нѡѕѣ́те мꙋ 15.135б; начѐ да бѣ́га ѿ зо́сима вь́трѣ вь́ пꙋ́стинꙗта. и҆ зосима, мака́рь чѐ бѣ́ше ста́рь и҆ ꙋ҆морень ѿ пꙋ́ть. начѐ да се течѐ да го сти́гне а҆ ѡ҆на́зи то́лт҄кова по́бѣга 17.166. **2.** *Стигна; постигна нещо желано, определена цел.* и҆ катô и҆дѣ́ше ст҃ыи̇. и҆ дꙋ́маше себѣ̀ си̇. течѝ геѡр҃гїе течѝ да сти́гнешь щотô жѣлѣ́ешь цр҃тво нб҃ное 39.301б.

сег.: *2ед.* сти́гнешь 39.301б, *3ед.* сти́гне 17.166; *аор.:* *3ед.* сти́гнꙋ 15.135б.

стихира *ж.* (3) *Богослужебна песен, предшествана при изпълнението от псалмени стихове.* мц҃а тогò, д҃і ст҃го апл҃а фи́липпа [с]ло́во. [ѡ҃] бл҃вѝ. є҆ ѻ҆бѣ́сень фи́липпь на дрь́во за нѡѕѣ́те. є҆ ѕосѣ́те свои̇ на ѻ҆мывếнїе тебѣ̀ прострѣ̀. є҆ и҆ бы́лт҄ си̇ ѻ҆бѣ́сень фи́ли стрь́могла́вь въ д҃і 36.267.

ед.: є҆ 36.267[3].

стихия *ж.* (1) *Стихия; в древногръцката философия основен елемент на битието – вода, въздух, огън, земя.* и҆ тїꙗ четы́рите стихїи, дето сѣ̀ на тоизи свѣ́ть, и҆ма́ть раздѣлѥни зо́дїа, и҆ ѻ҆гн҃нь. и҆ма зо́дїа трѝ, лѣ́ва и҆ скорпїа и҆ ко́зо_ро́га. а҆̀ въздꙋ́хь что є҆ на ꙗ҆рѣ̀ и҆ма и҆ тôи трѝ зо́дїа ѻ҆́вна дѣ́вꙋ, и҆ ꙗ҆рт҄ма̀. и҆ водâ и҆ма ра́кь, и҆ водо̀лѣа, и҆ ры́бꙋ. а҆̀ землѧ̀ и҆ма зо́дїа ю҆́нець стрѣ́лець, и҆ бли́знець 33.240б.

мн.: стихїи 33.240б.

стлавини *мн.* (3) *Склавини, гръцко название на славяните.* и҆ разт҄бра́ се до и҆сѳлави́нт҄ского кнéѕа и҆ събра̀ и҆сѳлавины мнѡ́го злѣ̀ рѡ́дь и҆ пога́нь. и҆ наго́вориха се… да ꙋ҆змѣ̂ гра́дь солꙋ́нь… токò что̀ бѣ́ха ѿста́виле стлѣ́бы ѿнїа сѳлави́ны по ѕи́довете да ꙋ҆лѣ́зꙋть ꙋ҆ гра́дь 9.72б; а҆̀ми ст҃ыи дими́трїе… самт҄сѝ посѣ́чѣ кнéѕатого и҆мь и҆ мнѡ́го сѳлави́ны и҆збы̀ 9.72б.

и҆сѳлавины 9.72, сѳлави́ны 9.72б[2].

стлъба *ж.* (5) *Стълба, подвижно или неподвижно приспособление за качване и слизане.* и҆ въ є҆ди́нь д҃нь ѻ҆ста́више пер҄си стлѣ́бы по ѕи́дь, да ꙋ҆лѣ́зꙋ҄т ꙋ҆ градь 11.96; и҆ катô възла́зѣ̀ на стлѣ́бата. є҆тô прѣ̀ ме́не є҆ди́нь момь́кь вь бѣ́ло ѻ҆блѣ́кло ѻ҆блѣ́чень 39.315б; и҆спльзѣ̀ и҆з нѥ́а зьмїа̀ голѣ́ма, и҆ запльзѣ̀ пô стлѣ́пт҄ть, и҆ ѿста́ви си̇ главâта на стлѣ́бата 2.13б.

ед.: *чл.* стлѣ́бата 2.13б, 39.315б, стлѣ́бата 39.315; *мн.:* стлѣ́бы 9.72б, стлѣ́бы 11.96.

стлъп *м.* (47) **1.** *Стълп; висок цилиндричен предмет от камък, злато, мрамор и др., който се използва при строеж; стълб.* а҆̀ми прово́диха. ге́мїи да съберь́ть мрамо́ре по мѣ́ста́ стлѣ́повѣ каме́нны 39.312; и҆ писа́но бѣ́ше на стлѣ́пать та̑ ѿ де́сна стра́на на чер҄ко́вата да сѐ ѻ҆ставѝ то́йзи стлѣ́пь вдови́чень, и҆ майсто́рете та̑ сто́риха 39.312б; и҆ то́и катô чю̀ такви́зи дꙋ́ми. и҆зне́се си́ч҄кы стлѣ́пове и҆з҄ кора́бь и҆ є҆дны̀ прода́де є҆пкпꙋ. а҆̀ дрꙋ́гы дарꙋ́ва ст҃мꙋ 9.69; и҆ стоѧ́ха

inslav

прѣ врата́та, в҃ı, стлѣ́поове зла́ты. и҆, в҃. кер҆пича зла́ты 32.226б; ку́пи и҆ тїа̀ е҆ди́нь стлѣпь ху́бавь и҆ высокь 39.312. //*Образно.* и҆ стлѣ́пь ѡ҆гнѧ́нь ви́дѣше се ѿ землꙗ до нб҃е́то 4.24б; и҆ видѣ̀ стлѣ́пь ѡ҆гнѧ́нь чѣ̑ стоаше ѿ землꙗта и҆ досѣ́гаше до нб҃е́то 14.127. **2.** *Стълп; високо изградена колона, побита в земята, на която живее отшелник в пост и молитва.* нѣ́кои по́стникь и҆ма́ше та́мо на стлѣ́пь прѣбы́ваше, и҆ по́стеше се бли́зу при ѡ҆нова̀ мѣ́сто гдѣ̀то е бы́ль гро̑бь ст҃ѣ́и пе́тки 8.57; и҆ па̀кь промѣни́ си то́изи стлѣ́пь ст҃ы̀ сѵме́ѡ҆ и҆ съгради́ха му̀ дру̀гыи стлѣ́пь повысо́кь, на, м҃. ла́к҆те 2.13б; и҆ на̑ бж҃їа цр҃ква, и҆маше ѡ҆и́з҆го́рѣ ка́мик҆ лю́ть тврѣ́дѣ. и҆ на то́изи ка́микь съзи́да ѡ҆ц҃ь нашь са́ва стлѣ́пь 14.127б.

ед.: стлѣ́пь 2.12б, 2.13б[2], 2.14, 4.24б, 11.100б, 14.127, 14.127б, 14.129б, 39.312[2], 39.312б[2], стлѣ́пь 8.57[2], 8.57б, 14.127, 14.127б, 14.130, 39.312, 39.312б, стлѣпь 11.101, стлѣ́пъ 39.312б, стлѣ́пу̀ 11.100б, стлѣ́пу̀ 11.100б, 11.101, *чл.* стлѣ́пьть 2.12б, 2.13[2], стлѣ́п҆ть 2.13б[2], 2.15[2], стлѣ́п҆ть 2.14б, стлѣ́пать 39.312б[2]; *мн.:* стлѣ́пове 7.51б, 9.69, 32.227б, 39.312, стлѣ́поове 9.68б, 32.226б, стлѣпове 9.68б, стлѣ́пѡве 9.68, стлѣ́повѣ 39.312, *чл.* стлѣ́повете 2.14б; *бр.:* (два̀та) стлѣ́па 32.226б.

стлъпец *м.* (1) *Малък стълп; високо изградена колона, побита в земята, на която живее отшелник в пост и молитва.* и҆ ѡ҆и́дѐ на пу́сто мѣ́сто, и напра́ви си та́мо стлѣ́пець, и҆ седѣ̀, д҃, го́ди́нь, трьпѣ̀ и҆ дь̑жь, и҆ снѣ̀гь, и҆ пе́кь, а̀ ꙗ҆́стїе ꙗ҆дѣ̀ше, трѣва̀ със҆ води́ца 2.12б.

ед.: стлѣ́пець 2.12б.

стлъпник *м.* (3) *Стълпник; отшелник, който е пребивавал в пост и молитва, качен на стълб.* нѣ́кои по́стникь и҆ма́ше та́мо на стлѣ́пь прѣбы́ваше, и҆ по́стеше се… и҆ ѡ҆н҆зи стлѣ́пникь векѥ не можѐ да трьпѝ ѡ҆н҆зи смра̀дь. а̀мѝ слѣ́зе ѿ ѡ҆н҆зи стлѣ́пь 8.57б. **алимпий стлъпник.** *Алимпий Стълпник.* и҆ з҆гра́диха ст҃ѣ́му̀ че́р҆кова прѣху́бава на и҆́ме нѥ́гово. м҃ца ноем҆вріа, к҃в. на д҃нь ст҃го̀ а̀ли́м҆пїа стлѣ́п҆ника 39.311б; **симеон стлъпник.** *Симеон Стълпник.* м҃ца септем҆вріа, а҃ начѐло̀ ин҆дикту̀. и пáметь прпо̑обнаго ѡ҆ц҃а нашего сѵмеѡна стлѣ́пника 2.9.

ед.: стлѣ́пникь 8.57б, стлѣ́пника 2.9, стлѣ́п҆ника 39.311б.

сто *числ. бр.* (2) *Сто, 100.* и҆ видѣ̀ си́ч҆ките кои̑ как҆ са̀ и҆ натьк҆ми́ гы кои̑ на десеть да ѐ прѣ́выи, кои на сто̀ прьвы̀ и҆ кому̀ що̀ прили́чаше наредѝ и҆́хь 5.36. // *В състава на сложно числ. Сто хиляди, 100 000.* и҆ пойдѐ і҆оа́вь, и҆ прѣ́чете е҆вре̑ете что̑ бѣ́ху̀ тѣ́к҆мо вь і҆ер҃ли́мь, и҆ наи́дѐ. ты́сѹща ты́сѹщь, и҆ сто̀ ты́сѹщь 11.89.

сто̀ 5.36, сто̀ ты́сѹщь 11.89.

стоастѣ *от стб.* стоꙗти *несв.* (1) *Стоя, намирам се на определено място.* дне́ска се з҆бѝ пр҃рку̀ дв҃ду̀ ду́мата что̑ ре́че. поклони́м҆ се на мѣ́стѣ и҆деже стоа́стѣ но́сѣ е҆го̀ 16.157б.

аор.: 3дв. стоа́стѣ 16.157б.

стока *ж.* (7) **1.** *Стока, стопански блага.* а̀ко ли̑ не послу̀шате ме́не… и҆ а҆́зь така̀ да сътво́ру̀ ва́мь да наведу̀ на̑ (!) ва̑ су̀хоту̀, и҆ да сѣ́ете за́лѹдо сѣ́мето ва́ше. и҆ да и҆зѣду̀ть ва́шъта сто́ка ва́шите зло̀мы́сльници прѣ̀ ва̑… и҆ землꙗ̀та да вы̀ не дадѐ сѣ́мето. и҆ дрьвїе пол҆ско да вы̀ не дадѐ пло́дь свои̑. и҆ да пу́стѧ на ва̑ ѕвѣ̀рїе земльскы̀, и҆ да поꙗ҆ду̀ть ва́шь добы́т҆кь. и҆ да бу̀деть землꙗ̀ ва́ша пу́ста. и҆ дворѡвете ва́ши да бу̀ду̀ть пу́сты 11.107. **2.** *Стока, натрупано състояние, имот.* а̀ко̀ ли ще́шь да навїе́шь на сребро̀ люб҆ство, а̀ ты̀ недѣ̀и о҆бы́чѣ и҆ма́нїе и҆ сто́ка, а̀мѝ ходѝ пору̀шен҆ 19.207б; и҆ като̑ ви́дѣ сту̀дїе кне́зь то́л҆кова чю́до что се̑ чи́ни. разне́се мнѡ̑го и҆ма́нїе и҆ съградѝ цр҃ква вели́ка. и҆ о҆̑ста́ви мнѡ̑го сто́ка та́мо у̀ цр҃квата 11.98б; то́й ѡ҆хо́ди въ

inslav

ѧ҃дь да сѐ мѣ́чи, а҃ дрꙋ́гые ꙗ҃дьть и҆ пїеть нѥ́говьта сто́ка та сѐ веселѧ́ть 31.216б.

ед.: сто́ка 8.55б, 11.95б, 11.98б, 11.107, 19.207б, 31.216, 39.297б.

стол *м.* (16) **1.** *Стол; специално изработен предмет, предназначен за сядане на един човек.* и҆ се́днь на сто́ль зла́ть и҆ ꙋ҆зе прьсте́нь зла́ть 40.320б; и҆ є҆фимїань катѡ̀ чю҃ тїа̀ тїа̀ (!) ре́чи ста́нь ѿ сто́ль свои҆ и҆ разра́ си ризы́те 40.323. **2.** *Престол, длъжност в църковната йерархия.* и҆ сто́ль є҆пїскп҇скыи ще̑ да прїиме то́йзи ца́рь, детѡ́ го наре́кѡ на моѐ и҆́ме матѳе̑и. и слѣ́д нѥ́го ще па́кь да прїи́ме си́нъ мꙋ сто́ль є҆пїскп҇скыи 37.281; ѿ ри́мь и҆нокє́нъ҇тїе патрїа́рхь дове́де съсе́бѣ (!) си̑, нѣ́коего мꙋ́жа речѣви́та, фо́тїа и҆́мето мꙋ детѡ̑ мы́слѣше да гѡ̑ намѣ́сти на цр҃и гра́ на сто́ль патрїа́ршьскы̑ 12.112; ѳеѡфиль а҆рхїепїскпь чтѡ̑ дрьжꙋ столь ма́рꙑка є҆ѵ҇листа. пишꙋ и҆нокє́нъ҇тїю папꙋ рим҇скомꙋ 12.114. **стол божи.** *Божият престол.* катѡ̑ ще да се́дне на хꙋ́бавиать сто́ль бж҃їй, да сꙋ́ди на сич҇ки ны̑. и҆ рѣка̀ ѡ҆гнѧ́на ще̑ да и҆стече прѣ̑ сто́лать бж҃їи 18.200.

ед.: сто́ль 12.112, 12.114, 12.114б, 18.179б, 18.200, 37.281², 40.320б, 40.323, столь 12.114, 18.201б, сто́лъ 8.57б, *чл.* сто́лътъ 9.63, сто́лать 18.200; *мн.:* сто́лѡве 18.179, сто́лове 40.322б.

стомна *ж.* (2) *Стомна; неголям глинен съд с дръжка и тясно гърло, предназначен за пиене на вода; кърчаг.* нѣ́коа жена̑ ѿжьднѣ̀ нощїѧ̀, и҆ ꙋ҆зѐ сто́мна и҆ напи́ се во́дꙋ 2.13б; и҆ лежаше на гнои́ще и҆з҇фрѣ́лень… и҆ ни҆ хлѣ́бь и҆ма́ше да ꙗ҃дѐ. и҆лѝ сто́мна во́да̑ да пїѐ 35.256б.

ед.: сто́мна 2.13б, 35.256б.

стопанин *м.* (1) *Стопанин, притежател на нещо, собственик.* да̀й мꙋ го комꙋ́то є҆. а҆́ко ли҆ не зна́ешь чі̑є е. да пи́ташь за двѣ̀ нѣ́лы. догдѐ мꙋ се на́йде сто́паниньть 1.7.

ед.: *чл.* сто́паниньть 1.7.

стопя се *св.* (2) *Стопя се, изгния, разпадна се.* и҆ та́мо да фрьлѧ́ть ст҃го. и҆ да стои҆ вътрѣ̀. г҃. д҃ни. и, г҃. но́щи. догдѐ мꙋ се стопѝ си́ч҇ка́та сна́га̑. и҆ да́ нѐ оста́не ко́сть ѿ нѥ́го 39.300б. // *Образно.* г҃и г҃и бг҃ ѿц҃а на́ше́го… ты̑ сега̀ раз҇бѐри и҆ на́мь. защѡ̑ чл҃ка не и҆́маме да помо́гне на́мь. и҆ срце́то на́ше стопи́ се 15.146б.

сег.: *3ед.* се стопѝ 39.300б; *аор.:* *3ед.* стопи́ се 15.146б.

стопявам се *несв.* (1) *Прен. Стопявам се, изтощавам се до краен предел, съсипвам се.* кога́то праведни́ците ѿи҆́дать вь ра́и дѣ̑то гостолю́бниго а҆враа́ма. а҆ грѣ́шниците вь тмꙋ̑ чер҇нꙋ сѣ̑ дїа́вола. когато праве́дни́ците сѣ̑ раꙋ́вать на н҃бе́то. а҆ грѣ́шниците се стопѣ́вать въ мꙋ́кꙋ 18.206б.

сег.: *3мн.* се стопѣ́вать 18.206б.

стопяване *ср.* (1) *Прен. Стопяване, отслабване, съсипване.* є҆ла́те и҆ вы́е мн҃ици. ѻ҆́ты… прѣтрьпѣ́вах҇те мнѡ̑го мѣ́ка и стопѣ́ванїе тѣло́то си̑ зара̑ї мо́ето и҆́ме 18.202.

ед.: стопѣ́ванїе 18.202.

сторя *св.* (606) **1.** *Сторя, създам с ръчен труд, направя, изработя.* и҆ ѳома̑ ꙋ҆зѐ мѣ́р҇ка, и҆ белѣ́жи си́ч҇ко ѻ҆́нова̀ мѣсто гдѐ що ще̑ да сто́ри. и҆ прозо́р҇ци на и҆́стокь да сто́ри, защѡ̑ да свѣ́ти, да є҆ ви́дѣло 7.52; и҆ евреѐте си̑ сто́риха сѣ́нници по горахь и҆ по ка́менїето 11.87б; и҆ сто́ри ѿ пе́щерата скрыти врата̀ да въсхо́ды на стлѣ́пь 14.127б; и҆ и҆скопа́хꙋ длъбо́ко. и҆ брѣ́гове сто́риха вели́кы. и҆ заградиха. и҆ ꙋ҆зе́ха да напꙋ́стеть вѡ̑дата 11.97б; г҃ь… не́ ка́же да си сто́ри̑ си́ч҇кы кр҃ть ѿ дрьво̀, и҆ да го дрьжи̑ на ра́мо 16.159; и҆ послѣ̑ є҆дна̀ дꙋ́ма и҆з҇бра́ха си́ч҇ки. да сто́рѧть сꙋлина́ры голѣ́мы. и҆ да и҆скопа́ють землѧ̀та длъбо́ко 11.102б; тога́зи ꙋ҆зѐ дан҇їиль смолꙋ̀, и҆ ло́и, и҆ ко́смы. и҆ ꙋ҆мѣ́си тѣ́хь, и҆ сто́ри гы катѡ̑ прѣсъ́н҇ци ма́л҇кы в҃і. и҆ тꙋ́ри гы въ ꙋ҆ста́та

inslav

звѣрꙋтомꙋ 11.93б. //*Съградя, построя.* и̇ сто́ри и̇ та̑. дрꙋ́гы чер'квища 33.243; и̇ сто́ри та́мо посрѣ̑ ѿного́зи пото́ка цр҃квицꙋ ма́лꙋ 14.127; това̀ като̑ чю́ха саракїны, и̇ сто́риха гра́дь дрь́вѣнь ѿвѣн'ка 11.96б. **2.** *Създам, сътворя (за Бога).* кога́ ще да сѐ свръши свѣт'ть та̑ никои не знае ѿ лю́дїете, тьк'мо е̑ди́нь бь̑ дѣто сто́ри нб҃о и̇ землю̀ и̇ дни̇ и̇ годины и̇ нощи и̇ зы́ми и̇ лѣ́та 18.183; а̑ дн҃е́ска се ꙗ҃ви̇ и̇ видѣ̑ се заради̇ това̀ си́ч'ка тварь бж҃їа что е̑ сториль бь̑ за́несꙋвать да́рь и̇ поклонѣ̑ бꙋ. дето сь е роди́ль 33.235б; защо̑ бь̑ ѿпрьвѣ́нь не сто́ри члка д[а] ꙋмрѣ̀, и̇ да сѐ рассы́пе. а̀ми́ го сто́ри да е̑ без'съмрьтень 38.283б. **3.** *Сторя, извърша определено действие, направя.* защо̑ тьі ги̇ что̑ ще́шь, а̑ тьі щешь сторі̇. о̑ти е̑ тво́а сла́ва въ вѣ́кы 15.135; и̇ ѿпрь́вѣнь ще̑ да възлю́би е̑врѣете. и̇ чю́деса мнѡ́го ще̑ да сто́ри прѣ̑ тѣ̑ 18.187; затова го и̇ срѣ́щ'нь нарѡ́дь о̑ти раз'бра́ха че е̑ сто́риль това̀ знаме́нїе 34.253; а̑ми что̑ сто́ри, сѣ́кыи дн҃ь хра́нѣше гла́дны сирома́си, и̇ напоꙗ́ваше жь́дны, и̇ го́лы ѿблѣ́кꙋваше 15.133б; а̀ко прѣ̑ нашите о̑чи̇ сторі́шь ма́гїа, та̑ не ще́шь на̑ да ѿгова́рѣшь. а̑то и̇ да ти́ се не́ ще̑ а̑ ти̇ щешь да дꙋ́машь 39.301; и̇ си́ч'ко сто́рише като и̇мь заповѣ́даль царь и̇ запа́лише ѿг'нь 37.278. //*Постъпя по определен начин.* и̇ затова̀ добрѣ̑ сто́ри та̑зи жена̑ и̇ донесе ме́не това̀ мѵ̑ро̑ 34.251; х҃с ꙋча́ше да не бꙋ́де лаком'ство и̇ срѣ̑бро̑ лю́бїе, ꙋ чл҃ка а̑ ти̇ така̀ сто́ри и̇ прѣда́де го на распе́тїе 35.257б; а̑ми̇ защо̑ така̀ стори. защо̑ бѣ́ше лꙋка́вь и̇ зло̀ о̑уме́нь 35.257. //*Подготвя, устроя някакво начинание, уредя.* и̇ ре́коха сꙋ́дїете, по̑оба́е на́мь да сто́римь събо́рь въ каѳи́лїи, а̑ не въ монасти́рь 12.115; ти́ꙗ пѣ́ть и̇грьі пойска ца́рь да сто́ри въ ѿн'зи дн҃ь 9.65; и̇ тога́зи сто́риха сꙋ́дь и̇ ре̑ а̀скꙋли́нь да ꙋлѣ́зꙋть и̇нѡцыте 12.115б; как ли́ щь̑ праз̑ни́кь да сто́реть и̇ слꙋ́ж'ба ѿ голѣ́ми жа́лости 39.315; и̇ кога̀ бьі врѣ́ме стори́ха сва́д'ба. и̇ ꙋкра́сиха трапе́за и̇ вѣ́н'чаха и̇ въ цр҃ко́вь ст҃го фонифо́н'та 40.320б; и̇ тамо сто́риха еврѣ̑ете па́схꙋ 11.87б. **4.** *Накарам, принудя някого да постъпи по определен начин, подсторя.* и̇ ми́слѣ̑ като сь мнѡ́зына, си́ч'ките да ги̇ сто́рѧ да кꙋ́р'вать със' мене 17.169; защо̑ то́и на́сь сто́ри и̇ прѣсть́пих'мѣ̑ бж҃їи за́повѣдь и̇ то́и на̑ из' ра́и и̇зве́де. и̇ сто́ри ньі да хо́димь по тьі́зи землꙗ̀ проклѣ́та 33.233; а̑зь о̑ного́зи ї̑ꙋда сто́ри̇ та̀ прода́де х҃а за ,л҃, сре́брьници 4.25б. **5.** *Направя някого някакъв, избера някого за определена длъжност или занимание.* и̇ напо́конь по тойзи ꙋ́ре́дь сто́риха го да е̑ а̀ла́ибе́гь 39.297б; и̇ сто́ри го дꙋ́ꙁа. на солꙋ́нь и̇ на си́ч'ка землꙗ ѳеталїиска господа́рь 9.62; и̇ тїа́ таифа́л'сцїи лю́їе, сто́рише ме́ждꙋ се́бѣ̑ си̇ ца́ра 15.143; и̇ того̀ да сто́рите митрополи́та. защо̑ то́и е̑ досто́ень да бꙋ́де пасти́рь на бж҃їе лю́дїи 15.138; і̇ѡа́нна сто́ри да сечѐ дрь́ва и̇ да по̑кла́жда ѿг'нь. а̑ про́хора да поли́ва людїе и̇ да гьі мьі́е 6.41б; и тогази се помоли на село̑ да го стореть пада̑рь на лозїе 5.33б. **6.** *Сторя, причиня нещо някому.* не мо́жеш' мꙋ ни̇что̑ сто́ри. ма́карь и̇ во́йска мнѡ́го да пꙋ́стишь на ни́ѥго 37.276; нѣ е̑ моа̀ та́зи ра́бота, и̇ не мо́гꙋ ти ни́що сто́ри бра́те 3.18б; и̇ съмы́слѝ се что̑ сто́ри бь̑ даѳа́нꙋ и̇ а̀виро́нꙋ, как' се̑ просѣ́де землꙗ̀та по̑ тѣ́хь и̇ погльте гы жи́вы 13.124б; ча̑ кога́ ще да ꙋмре мнѡзы́на вра́чоове наеха се да го и̇сцѣлѧть, и̇ не мого́ха ни̇что̑ да мꙋ̑ сто́реть 9.71. **7.** *Само Зед. страд. Случи се, стане.* а̑ми̇ сь̑ блг҃ѣ̑ ст҃го ге̑ѡ́гїа, та сѐ сто́ри това̀ 39.316; и̇ ре̑ на во́йнете си̇, а̑зе съ́мь лю́ть, че̑ тѣ́х'ны бь̑ что̑ го казꙋ́вать. ка́к' гьі и̇зва́жда ѿ ѿг'нь вѣ́чньі. и̇ не мо́же ни̇что̑ зло̀ да и̇́м' се сто́ри 37.277б; прр҃ците... зна́ꙗха ка́к' ще да бь́де и̇ на поди́рѣшно врѣ́ме и̇

inslav

що щê да сѐ сто́ри 18.177б. **8.** *Сторя, навърша определена възраст, изпълня определен брой години.* и̑ растѣше ѡтроко́вица, и̑ сто́ри двѣ̀ го́динь 13.123; а̑зь, бра́те, та с҆мь роде́на на е̑гѵп҆ть. и̑ кога̀ сто́ри҆ ві҃, годи́ны. и̑ баща̀ ми и̑ ма́ика ми бѣ́ха е̑днакь жи́вы, а̑зе сь ѿре́ко̀ ѿ тѣ́хь 17.168б; а̑ геѡргїе бѣ́ше тогива. к҃. годи́ны сто́рил҆ 39.313б. **9.** *Престоя известно време някъде, преседя.* така̀ и̑ въ а̑дь сто́ри х҃с .л҃г, ча́соове 35.265б; и̑ тиа́ мꙋ ка̀же, да ме вѣ́рꙋвашь д҃хо́вниче. ѕ҃і. годи́ны, сто́ри҆ ꙋ тѣ́зи пꙋ́стыня 17.171б; м҃, дни̑, м҃. но́щи, сто́ри ꙋ море́то 6.41б; и̑ сто́ри а̑ле́ѯїа. з҃і. го́динь пра̑ цр҃квата бг҃оро́дична 40.321б. **10.** *В съчетание със същ. Означава действието, назовавано със съществителното.* **сторя грях.** *Съгреша.* та каже; тꙋ́ко сторѝ то́а гр҃ѣ́ и̑ на́поконь ще́шь се пока́ꙗ 1.6б; **сторя зговор.** *Сговоря се.* и̑ тога́зи с҃ще́нницѝте сто́риха з҆го́ворь, и̑ ре́коха. да сътво́ри҆ катапета́змꙋ 13.124б; **сторя име.** *Назова, дам име.* и̑ зара̑ лю́бовь ст҃ѝмꙋ та́ мꙋ сто́риха и̑́ме геѡ҃гїе 39.313; **сторя клетва.** *Закълна се.* и̑ ѿтога́зи сторѝха кле́тва ме́ждꙋ се́бе си̑ ве́кѥ да не по́идꙋть на гра́дь а̑колїа 11.97; **сторя кръст (на себе си).** *Прекръстя се.* сторѝха мн҃ици кр҃ть на се́бе, и̑ пи́ха ѡтро́ва 16.16б; **сторя мир.** *Помиря се.* ѿхо́ждамѐ със҆ повелѣ́нїе и̑ за́повѣ̀ ц҃реву въ фригїю, да сто́риме ми́рь със҆ таифали 15.143; **сторя молба.** *Помоля се.* и̑ мнѡ́го бо́л҆ны доне́сꙋваха при ст҃го. и̑ то́и сто́рѣше мл҃ба, и̑ ѻ҆́зравѣше гы 15.136б; **сторя мъка.** *Измъча.* и̑ да ти̑ сто́римь мнѡ́го разли́чны мѣ́кы, да се мѣ́чишь и̑ да сѐ нака́жешь 9.64; **сторя поклон.** *Поклоня се.* плакї̑до защо не дойде тѝ да сто́ришь по́клонь на бо́говете 5.38б; **сторя пост.** *Спазя поста, попостя.* и̑ чл҃кь а̑ко̀ въз҆и̑ще да чи́ни що мꙋ плъта̀ и̑́ще. по̑ никога̑ не бы сто́риль 34.254б; **сторя почест.** *Почета.* и̑ заве́де і҃са вѣ̀ дѡ̑ сво́й. и̑ сто́ри мꙋ вели́ка поче́сть 37.274. **11.** *Предизвикам; направя така, че нещо да се случи.* и̑ сто́ри та̑ ѿпа́де сл҃ѣ̀ нѥ́го си́ч҆кыи рѡ̑ чл҃чьскыи 15.131б; и̑лѝ а̑ко зна́ешь нѣ́коѧ ѡ҆тро́ва а̑ тѝ мꙋ сто́ри да ꙋ̑мре ѿ прили́чна нѥ́гова съмрьть 39.302б; така да сто́ришь г҃и, да сѝ видимь и̑ моата жена ѳеѡпи́ста 5.34. **равен със земята сторя.** *Срина, разруша до основи, унищожа.* и̑ рекоха нѣ́кои два̀ магесника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́ч҆ки нарѡ̑ да вѣ́рꙋвать х҃а распе́таго. и̑ нашь за́конь ѡста́виха и̑ бо́гѡве на́ши, и̑ чер҆квища ра́вны със҆ земля́та сто́риха 6.43б; **сторя воля на някого.** *Изпълнявам нечия воля, постъпвам според желанията и заповедите на някого.* и̑ цѣлꙋ́ват҆ се като̑ дрꙋга́ре и̑ бра́тїа, защо́то са сто́риле во́ла бж҃їа 32.228; а̑мѝ чл҃кь не можѐ да ѡ҆мразѝ гр҃ѣ́. и̑ не щѣ̀ да сто́ри во́ля и̑ да ꙋгодѝ тво́р҆цꙋ своѐмꙋ и̑ бг҃ꙋ, а̑мѝ тьк҆мо на своѐто си̑ тѣ́ло ꙋ̑га́ждаше 33.235;. сѝи и̑зва́ди а̑пла петра ѿ тьмницꙋ. кога́то щѣ́ше да го ꙋ̑бїе ца́рь і҃родь, дето щѣ́ше да сто́ри во́ля на е̑вреѐте 11.94; **сторя добро.** *Направя добро, извърша добро дело.* и̑ ни́когâ гы не ѡста́вей да гладꙋ́вать и̑лѝ да жьдꙋ́вать… защо̑ на́поконь а̑ко нѣ́що и̑ добро̑ да и̑́мь сто́ришь нема́шь файдѣ̀ 1.5; и̑ да стори на́мь добро̑, да ни̑ и̑з҆ба́ви ѿ рꙋ́кыте скврѣ̀ннаго дїа́вола 33.232б; **сторя зло.** *Извърша злина, постъпя лошо.* и̑ защо́ го си̑ и̑спѣ́диль, коѐ тї е зло̀ сто́риль 2.12; и̑ смислѝ ко́л҆ко зло̀ ст[о]рыха е̑вреѐ г҃ꙋ на́шѐмꙋ і҃ѵ х҃ꙋ 19.207б; **сторя кръв.** *Извърша убийство, пролея нечия кръв.* и̑ крѣ̀вь що си̑ стори́ль да е̑ на мо́а дша 6.47б; **сторя плод (сѣме).** *Създам поколение.* ѡти́ и̑ сѣ́рїето (!) что̑ сѣ̀ на́ земля и̑ тїе сторѝха пло́дь пра̑ тѐбе г҃и 13.122; і҃ѡа́кѵмь… сла́гаше на оу̑мѣ́т҆ си̑ да ви́ды и̑́ма ли нѣ́кои дѐто нѣ̀ е сто́риль сѣ́ме ѿ сн҃ѡвете

inslav

іилѥвы 13.121; **сторя хотѣние.** *Угодя, удовлетворя нечие искане, постъпя по волята на някого.* и̑ и̑маше голѣ̑ по̑ˢкань да почи́та безˢдꙋ̑шныте и̑до́лы... и̑ грижѣ̑ше са ка́кь да сто́ри хоте́нїе на є̑лˢли́нˢскыте бѡ́гове 39.29б.

сег.: 1ед. сто́рѧ 3.19, 17.169, 17.172, 18.189, 31.218², 32.223б, 39.304б, сто́рю 6.45, 11.91б, 11.105б, 17.167б, 39.309б, сто́ра 39.303, 39.304б, 39.314, 39.309б, *2ед.* сто́ришь 1.3, 1.5², 2.15, 5.38б, 9.63б, 12.109б, 12.111б, 17.167, 18.190, 19.208, 39.299, 39.319б², сто́ришˢ 17.167, сторишь 33.242б, стори́шь 39.301, сто́рїˢ 39.308, *3ед.* сто́ри 1.8, 3.17б, 5.30б, 5.32, 5.32б, 5.38б, 6.42, 6.44б, 6.45б², 7.52, 7.53б², 8.55б, 8.59б, 9.63², 9.65, 9.67, 9.72, 10.77б, 11.82б, 11.84б, 11.93, 11.93б, 11.108, 12.111, 12.111б, 15.134⁴, 15.136б, 15.145, 15.145б³, 15.155б, 17.164б, 17.171б, 17.175б, 18.185, 18.187, 33.235, 33.239, 33.240², 33.240б, 36.270б, 36.271б, 37.275, 38.282б, 38.284б, 39.296, 39.297, 39.300, 39.305б², 39.306б, 39.308, 39.313б, 40.320б, стори 5.33б, 15.151б, 15.153б, 33.232б, сто́рѝ 9.68б, *1мн.* сто́римь 1.8б, 9.61б, 9.64, 11.88б, 12.115, 15.147б, 15.156б, 18.200б, 34.255б, 35.263, сто́римѐ 11.88б, 11.8б, 34.255б, сто́римѐ 12.111б, сто́риме 34.255б, сто́риме 15.138, 15.143, 31.219, 39.318б, сторї̑ 15.153б, сто́рї̑ 16.159, 32.223б, 33.241б, 36.268, 38.294, 39.296, *2мн.* сто́рите 11.107, 16.158б, *3мн.* стореть 5.33б, 15.152б, сто́реть 6.42б, 8.57б, 9.71, 9.72, 11.102б, 15.152б, 39.297, 39.315, сторѐ 9.64б, сто́рѧть 11.96б, 11.97б, 11.100, 11.102, 15.145, 15.145б, 21.210б, сто́рꙋть 36.268б, сторѧ̑ 39.314б; *имперф.: 3ед.* сто́рѣше 15.136б; *аор.: 1ед.* сто́рї̑ 4.25б, 15.135б, 17.168б, 17.169, 17.171б, 17.172, 18.203б, 18.204, сто́рихь 9.63б, сторихь 15.149, сто́ри (!) 16.158б, сторихˢ 33.242б, сто́ры̑ 39.304б, *2ед.* сто́ри 9.66², 40.323б, *3ед.* сторї̑ 1.3, сто́ри 3.18б, 3.19, 3.19б, 3.20, 4.22, 5.38б, 5.39, 6.41б², 6.44б, 6.48², 8.57, 8.58б, 8.59б, 9.62, 9.63, 9.64, 9.65б, 9.66б, 9.67, 11.85, 11.90, 11.93б, 11.94, 11.95, 11.95б, 11.99б, 12.112, 12.113б², 12.116б², 12.117, 12.118, 12.118б, 12.120б, 13.122б, 13.1233, 13.123б, 13.124б, 14.126, 14.127, 14.127б, 14.130², 15.131, 15.131б², 15.133б, 15.134б², 15.135б, 15.136б², 15.137, 15.137б, 15.140², 15.141б, 15.144б, 15.148б², 15.151, 15.151б², 15.155, 17.164б, 17.166б, 18.183, 18.189⁴, 18.190, 18.190б, 18.191, 33.232б, 33.233², 33.234б, 33.236б, 33.239, 33.243², 33.245б², 33.246³, 34.250, 34.250б, 34.251, 34.252б, 35.257, 35.257б², 35.262, 35.265б, 36.268б, 36.271, 36.272³, 36.273б, 36.274², 37.276б, 37.277, 38.283б³, 38.284б, 38.285, 38.289б, 39.311², 39.315, 39.316², 40.321б, 40.323б, сторѝ 3.19б, 3.20, 5.36, 7.54б, 13.122б, 15.135б, 15.140, 33.242, 37.279, 37.280б, сто́ры 9.66б, 18.187, стори 5.34б, 12.113, 13.122б, 13.123, 15.131б, 32.228, 34.250, 35.257, 35.257б, сторї 15.131б, 17.168, сто́рї̑ 33.242б, *1мн.* сто́рихˢме 18.192, *2мн.* сто́рихˢтѐ 4.22б, 18.205, сто̀ри́хˢте 11.102, сто́рихˢте 12.116б, 18.203б, *3мн.* сто́риха 2.12, 2.15б, 3.20б, 6.42б, 6.43б, 11.86, 11.87б², 11.92б, 11.96б², 11.98, 11.102б, 12.119, 13.124б², 17.165б, 18.197, 32.225б, 32.230б, 34.252б, 34.254, 39.297б, 39.300б, 39.312б, 39.313, 39.316, стори́ха 5.39, 6.41б, 11.97, 11.98, 12.115б, 13.122, 16.160, 16.160б, 18.195, 39.309, сторише 11.95, 15.143б, стори́ше 13.123б, сто́рише 15.143, 15.145³, 15.153, 15.155, 37.278, ст[о]рыха 19.207б, сториха 32.226, 40.320б; *форми от перф. тип: 1ед.* сˢмь сто́риль 2.11б, 2.12б, 11.87, сѣ̑мь сториль 6.48, са̑ ст[о]риль 19.208, сˢмь сто́рила 32.230б, сˢмь стори́ль 38.292, *2ед.* сторі́лˢ сї̑ 1.6, 31.219б, 38.283б, сї̑ сто́риль 2.11, 5.29б, 5.38б, 11.89б, 15.148б, 18.199б, 38.283б³, 38.285, 40.320б, сѝ сто́риль 4.24б, сто́рилˢ си 4.24б, сї̑ сториль 6.47б, сї̑ сторила 11.105б, 32.230б, си сто́риль 16.163, сї̑ сто́рила 32.226б, 32.229б, 32.230, си сто́рила 32.229б, 32.230б, сѝ сто́рила 32.230б, *3ед.* сто́риль 2.12, 5.40б, 10.78б, 39.318б, сто́ˢриль 4.25, ѐ сто́рила 8.55, ѐ сто́риль 9.63б, 11.81, 15.134б, 15.136, 15.149, е сто́риль 9.74б, 11.94б, 13.121, 15.135, 15.149, 15.150, 16.159, 17.176, 18.190б, 18.196, 32.231б, 33.235, 33.246, 34.255б, 36.270, 36.272б², 37.274, 37.280б, ѐ сто́рила 11.105б, ѐ сто́риль 16.157, ѐ сто́рила 17.167, ѐ сториль 18.196, е сто́рила 32.230, 32.231, 33.238б, ѐ сто́рила 32.2312, ѐ сториль 33.235б, ѐ сто́рило 33.242б, ѐ сто́риль 34.253, 35.257б, е сто́рилˢ 35.262, ѐ стори́ль 35.264, 38.283б, е стори́ль 38.283б, *1мн.* сме сто́риле 15.146б, 34.255б, *2мн.* сте сто́риле 8.58, 15.147, 18.203б², 35.259, ѐстѐ сто́риле 12.116, стѐ сто́риле 18.201, 18.203б, 18.205, стѐ стори́ле 18.205, *3мн.* са̀ сто́риле 9.64б, сѣ̑ сто́риле 11.99б, 11.100, 11.106, 15.137б, съ сто́риле 15.146, сто́риле 15.148б, са сто́риле 18.188б, 32.228; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ̑ сто́рила 17.172б, *3ед.* бѣше сто́риль 6.48, бѣше сто́рило 11.97б, бѣ̑ сто́риль 14.126б, бе́ше сто́риль 14.128, бѣше сториль 14.130, сто́риль бѣше 35.264б,

inslav

бѣше сторилъ 39.297б, бѣше сторилъ 39.313б, *3мн.* бѣха стóриле 5.36; *бъд.: 1ед.* щѣ да стóрѧ 11.91б, щѣ да сторю 15.147, щѣ да стóрю 18.192, щѣ да стóрѧ 18.201, *2ед.* щéшь да стóришь 7.52, 11.105, 35.262, щéшь да сторишь 35.262б, *3ед.* щé да стóри 7.52, 18.183, 18.186б, 18.187, 18.187б, 18.188б, 39.307б, щé да стóры 18.187, ще стóри 38.282, стóри ще 38.286б, *1мн.* щé да стóрѝ 11.89, *3мн.* щьть да стóрѧть 18.186, щѣ да стóрѧть 18.189, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ стóри 10.78, 13.121б, щѣ стóри 15.147, щь стóри 33.242б, щâ стóри 18.186², стóри щѣ 18.186, *2ед.* щешь сторѝ 15.135, *1мн.* щé сторѝ 15.149, щé стóри 33.242, *3мн.* немáт стóри 39.303 3б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да стори 9.70, щѣше да стóри 11.94, щѣше да стори 15.151б, *3мн.* щѣха да стóреть 38.291; *пов.: 2ед.* сторѝ 1.5, 1.6б, 11.86б, 11.87, 11.89, 11.89б², 11.93б, 12.110б, 15.144, 15.148, 15.154, 16.162, 17.173, 33.242, сторы 1.6, сторѝ 7.54б, сторѝ 11.101б, стóрѝ 39.302, стóри 39.298б, 39.302б, 39.304, 39.311, *2мн.* сторéте 2.12, 5.40б, 16.158б, сторѝте 5.30, стóрѣте 15.151б, *описат. 2ед.* да стóришь 1.7, 5.34, 11.92б, *1мн.* да стóр[и]мь 3.18, да стóримь 9.61, 12.114б, 18.187б², 18.206б, 33.247б, 35.266б, да стóрѝ 18.206б, 34.255б, *2мн.* да стóрите 1.3, 15.138; *усл.: 3ед.* бы стóрилъ 4.24б, бы стóрилъ 34.254б; *страд.: сег.: 3ед.* сé стóри 12.115б, се стóри 37.277б; *аор.: 3ед.* сè стóри 2.13, 2.14б, 34.249, стори се 4.22, сторѝ се 12.111б, стóри се 12.112б, 37.278б, 39.297, 40.322, се стóри 12.117, 15.146б, 36.273, 37.278б, сé стóри 15.142, *3мн.* стóриха се 39.317б; *форми от перф. тип: 3ед.* сѣ е стóрила 11.94б, се стóрило 15.153, сѣ е стóрило 15.144б, сé е стóрила 17.163б, са ѐ стóрило 39.295; *бъд.: 3ед.* щé да сè стóри 18.177б, 39.310, ще да сè стóри 18.189; *прич.: мин. страд. ед.: м.* стóрень 11.81, 33.238б, стóрен 14.127, *ж.* стóрена 11.81, сторена 17.173б, *ср.* стóрено 4.24, 11.102б, 15.154б, 33.246, 38.283б, сторено 15.136б; *съкр. инф.:* (мóгѹ) стóри 3.18б, (смѣемь) стóри 9.71б, (смѣѧ) стòри 10.78, (мóжете) стóри 11.96б, (мóжеш) стóри 37.

сторя се *св.* (38) **1.** *Престоря се; представя се не такъв, какъвто съм в действителност; направя се на някакъв.* ѧ̀ іѡáннь тогáзи рé на ѡнїа, трѝте бѣсоове щò бѣха се стóрили чл҃ци. запрѣтювам вы̀ 6.45б; ѝ пáк се стóри катô мрьтвь ѝ пáкь въскрьсна 18.191б; кáжъть нѣкои безѹмны ѧ̀мѝ ѧ̀ко сè не закльнемь кáкь да се сториме. ѝ да се ѝзбáвиме ѿ бѣдà 5.40б. **2.** *Само 3 ед. Случи се, появи се, стори се; стане.* ѝ пàк се стóри стрáшно врѣнїе ѿ землѧ̂та 6.42б; ѝ по трéтыи дн҃ь, сторѝ се млькнїа ѝ грóмь велѝкь. додé сѣ ѝ планинáта потрьси 6.46б; ѝ за тáзи дѹ̂ма стóри се мльква голѣма нѝз людїéте въ нарѡ̀дѣ 39.298б; ѝ стóри се тогáзи радóсть велѝка въ цр҃кви 37.281; ѝ бѹ̂ра голѣма ѝ стрáшна стóри се на мóрето 36.270б; чѡ̀дно ѝ дѝвно се стóри въ нáшите дн҃и 2.9. **3.** *Превърна се, приема друго качество, стана.* ѝ сич̾ката мѹ снáга стóри се кнѝла 36.269б; ѝ нѣкои да мéтне мáл̾ко влакáн̾цè ѹ ѿн̾зи ѿл̾нь голѣмыи ѝ кóл̾ко бы̀ се стóрило пепéль ѿ ѡновà мáл̾ко влáкан̾цè 38.289б. **да се стори врѣме.** *Да се оправи времето, да настъпи подходящо време за нещо.* ѝ защóто врѣме немахѹ да плáвать. ѝ сѣдѣхѹ на крáи, ѝ чáкахѹ да се стóри врѣме да ѝдѹть 15.143; **стори ми се.** *Стори ми се, остана с впечатление, помисля.* ѝ стóрѝ ми се катò вѡискà мнѡ̀го та мè не пѹ̂ща, ѝ досадѝ ми се ѝ ѹморѝх̾ се 17.170; ѝ стóри ми се катô чé сь ѿбрьна пáкь ѝ ѹлѣзе сѝ ѹ цр҃квата 9.73б; ѝ стори мѹ се катô да è оу̂ солѹ̂нь 9.70б; **как се стори на някого.** *Какво се случи на някого.* тóл̾кова знáю. ѧ̀ бащá ми как̾ сè стóри не знаю нѝ брáта си 5.37; ѧ̀ ѡнáзи вдовѝца ѿкà̂ ѡстà без̾ сн҃а сѝ, не зн[á]еше за нѥ̂го кáк̾ се стóри 39.316б; ѧ̀ родѝтелїе нѥ̂говы распытѹваха дн҃ь ѿ дн҃ь. да раз̾берьть как̾ се стóри 39.314.

сег.: 3ед. се стóри 2.15, 15.143, *1мн.* се сториме 5.40б; *аор.: 3ед.* се стóри 2.9, 6.42б, 15.143, 18.191б, 38.289б, 39.305, 39.307б, стóри се 4.22, 7.53б, 12.116, 36.269б, 36.270б, 37.281, 39.298б, 39.311б, 40.322б, се сторѝ 5.31б, 33.234, стори се 5.35б, сѣ стóри 5.38, стори сé 6.42, сторѝ се 6.46б, се стори 12.117, сè стóри 39.315б, ст[о]ры се 39.299б; *форми от перф. тип: 3ед.* сь̀ е сторило 17.164, съ е стóрило 34.253; *плусквамперф.: 3мн.*

inslav

бѣха се сто́риле 6.45б; *бъд.: 3ед.* щѐ да сѐ сто́ри 12.114б; *безл.: сег. 3ед.* сѐ сто́ри 5.37, се сто́ри 39.314, 39.316б, *аор. 3ед.* стори се 9.70б, сто́ри се 9.73б, сто́ри́ се 17.170б; *усл.: 3ед.* бы̑ се сто́рило 38.289б.

стоя *несв.* (107) **1.** *Стоя изправен; застанал съм на крака, без да се движа.* и̇ стоꙗ ст҃ыи сѝме́ѡнь на е̑днà нѡга̑, в҃, го́дин' 2.14; и̇ видѣ̀ ѐднà женà като̑ е̑днà ца́рица, и̇ сѣдѝ на сто́л' зла́ть свѣ́тли́кавь. и̇ ѡколо̀ нѥ́а стоѧ́ть мнѡ̑го вои́не хꙋ́бави свѣ́тликавы 8.57б; и̇ ре́ко̀. г҃пдине, кои̇ са тїа́ дѣ́то сто́ѧть въ ѡгнѣ́нита рѣка̑ до колѣ́не 32.231; и̇ ѡнїа́ ѿ стра́хь чю́дѣха се ка́кь да сто́реть не мо́жахꙋ ни да сто̑ю нѝ да сѣдеть 6.42б; и̇ когà ѿкры̑ха о̑н'зи тра́пь и̇ намѣ́риха ст҃го́ че сто̀и пра́вь и̇ ръцѣ́те си̇ вди́гналь горѣ̀ на н҃бо 39.301. **2.** *Стоя, намирам се на определено място.* пр҃рькь дв҃дь ка́же. да се поклони̇. на мѣ́стото дето сѝ стоа́ле нѡѕѣ̀ нѥ́говы 16.161б; и̇ стоꙗ́ха пр҃ѣ̀ врата́та, в҃ы, стлѣ́поове зла́ты. и̇, в҃. кер'пича зла́ты 32.226б; вь кѣ́щата си̇ влѣ́зешь ѡ҃, вѣ̑нь и̇злѣ́зешь ѡ҃, вь горѣ̑ ѿи̇́дешь, ѡ҃, на пѣ́ть стои́шь, ѡ҃. на пꙋ́сто мѣ́сто и̇́де́шь, ѡ҃ 18.189б. **3.** *Стоя, оставам на същото място.* и̇ тои ѡста̑ насрѣ̀ рѣка́та и стои̇ и̇ ми́слѝ ѻ́у то́ꙗ ч҃а что̑ да сто́ри 5.32б; и̇ стои̇ и̇ чю́ди се. и̇ дꙋ́ма си̇ сам'си. ко́и ѐ то́изи что̑то сто́ри със' ме́не тѣ́зи, мл҃ть 15.134б; и̇ мнѡ̑го че́р've па́дахꙋ ѿ него. а̑ то̀и гы събы́раше и̇ пàкь гы ѡста́вѣше на товà мѣ́сто, и̇ р҃е, де́то вы е да́ль б҃ь тꙋ́ка сто́ите 2.14. //*Образно.* и̇лѝ като̑ ꙋ̑мь чл҃чьскы̑. детѡ̑ нѝкога не стои̇ на е̑днѡ̑ мѣ́сто, а̑мѝ ми́сли ѿ мѣ́сто на мѣ́сто 11.82. //*Само пов. Спри! Чакай!* а̑вва зосѝме, що тѝ дохо́жда таква́зи мы́сль та́ се бла́знишь. сто́и не чюди се, и̇ не блазни се щото мѐ ви́дѣ така̀ чѐ стоѧ 17.167б; и̇ зе́ха да бега́ть и̇з' гра́. и̇ ви́кнà ст҃ыи на лю́дїете и̇ р҃е и̇мь сто́йте не бо́йте се. да види́тѣ сла́ва бж҃їа 39.311б. **4.** *Заставам, заемам определено положение пред някого или някъде.* а̑ ты̑ мꙋ́ речѝ такà. никѝта хар'тꙋла́рїе вѣ́н'ка стои̇, и̇ зове́т' тѐ да и̇́дешь при нѥ̀го 3.20б; и̇ чи́неше ми се стои̇ на́ ме́не б҃ца. и̇ щѐ да мѐ сѣ́ди 17.172; тога́зи повелѣ̀ цр҃ь да мꙋ ѿпа́шьть поꙗ́сь да не бꙋ́де векѝ̀ стратилать на всѡискѣ́та. и̇ да стои̇ прѣ̑ нѥ̀го 5.39. **5.** *Стоя, оставам известно време някъде.* и̇ та́мо да фрьлꙗ́ть ст҃го. и̇ да стои̇ вътрѣ̀. г҃. дн҃и. и, г҃. но́щи. догдѐ мꙋ се стопѝ си́ч'ка́та сна́га̑ 39.300; и̇ стоахь за полови́нь ча̑ и̇ чю̑ гла̑ ѿго́рѣ чѐ ка́же, а̀ми́нь, а̀ми́нь, а̀ми́нь 2.15; а̑зь подо̑ и̇ стьньхь на ѐди́нь ро́гь на при́прать цр҃ко́вны̑. и̇ стоа́хь за кѣ́снаа 17.170. **6.** *Стоя, оставам в определено положение или с определени качества.* и̇ вратата като си̇ стоа́ха затво́рены 3.19; и̇ се чюди́ха на нѥ́иното ст҃о́е тѣ́ло. ѿ то́л'кози врѣ́ме ка́кь стои̇ цѣ́ло и̇ кра́сно 8.58; а̑мѝ и̇ тѣло́то нѥ́гово, и до д҃не́шны̑ дн҃ь стои̇ цѣ́ло ꙋ̑ гро̑бь 14.130; тресет' се земл҃ꙗ и̇ па́кь стои̇ тврьда 31.220. **стоя на молба (бдѣние, говѣние).** *Моля се редовно, стриктно спазвам християнския канон.* и̇ видѣ̀ та́мо за́конь хꙋ́бавь, и̇ кало̀ѐре, и̇ ста́р'ци, стоѧ́ть на мол'ба и̇ ра́работата и̇̑ свѣ́ти 17.164б; и̇ съср҃цето (!) си̇ и̇ сь̑ ꙋ̑ста́та си̇ бл҃госта́вѣха г҃а, стоа́ха на бдѣ́нїе, и̇ говѣ́нїе 32.225б; **стоя на този ум.** *Държа на мнението си, не отстъпвам от убеждения си.* ге́ѡр'гїе. дои̇де ли ты нѣ̑кое по́ка́нїе за в'чера́шното ѿгова́рѣнїе и̇́лѝ ѻ́щé си стойшь на то́йзи ꙋ̑мь 39.299; **стоя си на вѣрата.** *Не се отмятам от вярата си, отстоявам я.* ко́йто ѐ хр҃тїа́нинь, и̇ ѿрече́ се ѿ х҃а, и̇ поклони́т' се на и̇́долыте. по́честь голѣ́ма да прїи́ме ѿ ца̀ра. а̑ко лѝ си̇ стои̇ на вѣ́рата, и̇ не щѐ да сѐ поклонѝ на ѐлли́н'скыте бо́гоове, тѣ̑ да мꙋ́чите на вели́ка моука 15.139.

сег.: 1ед. стоѧ 17.167б, *2ед.* стои́шь 11.87б, 13.123б, 18.189б, 33.242б, стойшь 39.299,

inslav

3ед. стои̑ 2.11, 2.12, 3.20б, 5.32б, 5.34б, 5.39, 8.58, 11.82², 11.89б, 11.95, 11.100б, 14.130, 15.134б², 15.139, 15.147, 15.152б, 17.167б, 17.170, 17.172, 17.175б, 18.180, 18.183б, 18.188, 18.199б, 31.220, 33.242б, 33.234, 39.300, 39.316, 39.319, стои 5.32б, 11.87, сто́и 16.161, стои̑ 18.181, сто́й 37.277, 39.311б, сто̀и 39.301, *1мн.* стои̑ 38.294б, *2мн.* сто́йте 38.292б, 38.293б, стойте 39.307б, *3мн.* стоѧ́ть 3.20, 8.57б, 18.191, 31.218, стою̑ 6.42б, стою̀ть 7.51, 17.175б, 34.248, стои́ть (!) 9.60б, сто́ють 11.82б, стоѧ́ть 16.163б, стоѧ̀ть 17.164б, стоѧ̀ть 31.218, сто́ѧть 32.231, 39.304б²; *имперф.: 3ед.* стоа́ше 3.19, 3.20б, 6.41, 9.66б, 9.68б, 15.141, 17.167б, 32.227б, 37.279б, 39.303, 39.305, стоаше 12.111, 14.127, сто́аше 15.138б, стоѧ́ше 18.181б, *3мн.* стоа́ха 3.19, 32.225б, стоѧ́ха 32.226б, стоа́хꙋ 36.269; *аор.: 1ед.* стоахь 2.15, стоа́хь 17.170, стоа̑ 17.170, *3ед.* стоа̀ 2.12б, 2.14б, 5.32б, 15.132б, 15.154б, 17.167б, стоѧ̀ 2.12б, стоѧ 2.14, *3мн.* стоа́хꙋ 15.138, стоа́ха 17.173б, стоѧ́ха 39.316; *форми от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ стоа́ле 16.161б, стоа́ле 32.227, стоѧ́ле 18.186; *пов.: 2ед.* сто́и 17.167б, 33.243, *2мн.* сто́ите 2.14, сто́йте 39.311б; *описат.: 1мн.* да сто́имь 15.156б, *2мн.* да стои̑те 6.46.

стоя се *несв.* (6) **1.** *Само 3 ед. Полага се някому нещо, редно е, заслужено е, отредено е.* а̑мѝ така́ се стои̑ на таква́зи блꙋ́дница да ѧ ненави́дишь 17.170; а̑то̀ и́мъ се не стоа́ше да зе́мать чю́ждо ѿ сыромáси, и̇ по пѣ́тища и̇ по пла́нина 18.196б; о̀ти са сте ꙋ̀ра́ниле самы́ си и̇ и̇з'мамиле та вы̑ се стои̑ сега̀ да сѐ мѣ́чите 18.201; и̇ а̑ко нѣ́кои чл҃кь и̇злѣ́зе та гы̀ о̇ѱꙋ̀ва и̇лѝ гы бы́е и̇лѝ гы засра́ми та сѐ стои̑ да сѐ ꙋ̀бїѧ́ть догдѐ о̑умрать 18.186. **2.** *Само 3л. Полага се някому определен материален дял от нещо, припада му се, има право да получи.* а̑ тои сѐ ꙋ̀зе и̇ма́нїето ба́щнино щô да бѣше ма́ло мнѡ̑го. и̇ ѿи̑де при́ цара да мꙋ̀ и̇́ще пове́че тѵ̑марь що мꙋ̀ се стои̑ 39.297б.

сег.: 3ед. се стои̑ 17.170, 18.186, 18.201, 39.297б, стои́ се 17.171; *имперф.: 3ед.* стоа́ше 18.196б.

страдам *несв.* (1) *Страдам; понасям несгоди, мъки; измъчвам се.* дои̑доха на гра́дь да гô напа́днѣть… и̇ не пꙋ̀щаха ни̇чтô за потрѣ́ба и̇лѝ за ꙗ̑денїе да ꙋ̀лѣзе ꙋ̀ гра́дь. и̇ то́л'кози стра́дахꙋ̀ гражда́не. кол'кото. зеха да ꙋ̀ми́рать ѿ гла́дь 11.96.

имперф.: 3мн. стра́дахꙋ̀ 11.96.

страж *м.* (2) *Страж, въоръжен пазач на нещо.* и̇ ца́рица е̇в'до̑ї̑а това̀ раз'бра̀. и̇ поста́ви стра́жїе на сѣ̑кыи пѣ́ть что̑ и̇́де ѿ ри́мь. и̇ ни̇комꙋ̀ не да́ваше да ꙋ̀лѣзе оу̑ ца́ри_гра̑ 12.116б; и̇ па̑ пꙋ̀стѝ инокéн'тїе, є̑, епк҃пе и̇ стражїете гы поéха със' зло̀ и̇ вратиха гы наза́дь 12.117.

мн.: стра́жїе 12.116б, *чл.* стражїете 12.117.

стража *ж.* (1) *Стража; група въоръжени хора, които пазят нещо; охрана.* и̇ съсѣ̑дна сѿ̑ти на ко́нь и̇ пои̑дѐ догдѐ то бѣ́ше стра́жа на раз'бо́иниците. и̇ виде̑ха го ѿ̑нїа влъхвы и̇ щеха да го ꙋ̀бїать 6.47б.

ед.: стра́жа 6.47б.

стражар *м.* (6) **1.** *Пазител, страж, бранител.* чл҃ко_люб'че г҃и… и̇ ме́не легома̑ си о̇ста́виль стража́ра и̇ назира́т'елꙗ на то́изи гра́дь. и̇́ а̑зь вл҃ко да си̑ поло́жꙋ̀ д҃шѣ̑та заради̇̀ то́изи гра̑ 9.73б. **2.** *Стражар, пазач на нещо.* нели̇̀ си̑ ты̀ детô напльни на стра́жарете рꙋцѣ́те и̇́мь съзла́то (!) 36.269б. **тъмничен стражар.** *Тъмничар, пазач в затвор.* ѿи̇дѐ о̑н'зи тьмни́чны̀ стража́рь и̇ пови́ка мꙋ̀ слꙋга̑та мꙋ̀ 39.306б; прихо́ждаха и̇ дава́ха и̇ма́нїе на стража́рете тьмни́чны 39.305б.

ед.: стражàрь 15.146², стража́рь 39.306б, стража́ра 9.73б; *мн.: чл.* стра́жарете 36.269б, стража́рете 39.305б.

страна[1] *ж.* (73) **1.** *Страна; място, което се намира отдясно или отляво, отпред или отзад, от изток или от запад, от север или от юг на нещо.* ка́же е̇и с҃ты̀и гдѐ ще́шь да́ го о̑ста́вишь. ѿгово́ри в'дови́цата, и̇ ре̑ о̑ деснà стра́на на че́р'ковата гп҃ди́не мои̑ 39.312б; и̇ тогі́ва ще да ре̑ цр҃ь и̇ г҃ь и̇ съдникь пра́вь, на тїа́ щото́ са

inslav

о̀ де́сна страна̀ нѥ́го 18.201б; тогѝва ще да сѐ о̀бры́не кам҆то̀ грѣ̑шницѝте ѿ ле́ва странѣ̑, та щѐ да ѝмь рѣ́че 18.203б; защо̑ като̑ [бы̑] лꙋна̑та ста́не по̑ сл҃нцето ѿдо́лꙋ и̇ бра́ни мꙋ̀ да не́ свѣ́ти за́що̑ сл҃нцето ѝдѐ ѿ де́сна страна̀. а̑ лꙋна̑та ѿ ле́ва 33.234; и̇ ѿ ꙋ̑ста́та нѥ́говы и̇зла́зѣше о̀рьжїе и̇ ѿ двѣ̑тѣ стра́ны о̀стро 18.195; и̇ ча́каи ме́не на ѡ̀ньзи странѣ̀ і̇ѡ̀рда́нь, що ѐ бли́зꙋ при монастирь 17.173; двѣ̑ рекы̀ ѝма́ше что̑ тече́хꙋ ѿ и̇сточна страна̀ 11.97б; и̇ на вѣ́сточна странѣ̑ о̀бра́зь бѣ́ше ѿ ба̑ сто́рен҆ и̇ на сѣ́вер҆на странѣ̑ найдѐ до́мь голѣ̑, и̇ ме́сто широ́ко за слꙋгꙋ́ване 14.127; и̇ заве́де ма на полꙋно́щна страна̀ ꙋ̑ то́изи гра̑, де̑то бѣ́ше рѣ́ка ѿ полꙋ́нощь 32.228. **2.** *Страна, посока; направление, накъдето е насочено движението.* и̇ тїѐ оу̑лѣ́зꙋвать. е̑дны̀ на е̑дна̀ страна̀, а̑ дрꙋ́гы на дрꙋ́га страна̀ 3.20; и̇ ѡ̀бры́нꙋше кора́бь на дрꙋ́га странѣ̑ към҆то т҃ѣ́ното [т҃ѣ́ното] мѣ́сто 15.137; като ви́дѣ това̀ зо́сима. зараꙋ́ва́ се тврѣ́дѣ. и̇ трѣ̀гна да ѝде на тѣ́зи странѣ̀, дето ви́дѣ чл҃ка́того 17.166. **3.** *Прен. Страна, гледна точка за нещо, гледище.* ѡ̀ зло̀ ѿ си́чько на́и злѡ́е зла̀ жена̑. а̑ко ѐ сы́рота, а̑ тїа̀ си́чьки̇те ѻ̑сꙋ́жда. а̑ко ли ѐ болѣ́р҆ка, а̑ тїа си́ч҆ки̇те ѱꙋ́ва. на двѣ̑ стра́ни е зло̀, и̇ те́ж҆кь живо́ть. неꙋ̑кро́тень ѕвѣ́рь 21.210б. **на страна.** *Настрана, на известно разстояние от някого или нещо, встрани.* е̑то де̑ ви́дѣ̑. вто́рїать влѣ́кь, че̑ прили́чѣше като̑ ме́чка. и̇ станѣ̑ на страна̀ ѿ о̀нїа 18.182; и̇ станьхь сама́си на странѣ̀ и̇ помы́слѝ, това́ се ме́не не да́ва защо́ смь таква́зи 17.170.

ед.: странѣ̑ 2.14б, 18.203б, страна̀ 3.20[5], 3.20б, 5.28б, 5.32б, 5.33, 9.67, 9.74б, 11.97б[2], 14.126, 14.126б[2], 15.141, 16.160[2], 17.166, 17.176, 18.182, 18.201б[2], 18.207, 32.227б[2], 32.228, 32.231, 32.231б, 33.234, 35.264, 38.285б, стра̀нъ 4.21б, страна̑ 5.32, 5.32б, странѣ̑ 5.37, 6.46б, 11.107б[2], 14.127[3], 15.137, 35.264, страна 9.70, 15.141, 18.201б, 18.206, странѣ̀ 17.166, 17.166б[2], 17.170, 17.171б, 17.173, стра́нъ 36.272б, стра́на̀ 37.277б, 37.280, стра́на 37.280, 39.312б[3], стра́нѣ̑ 38.281б, стра́нꙋ 11.94б, 36.268б, 38.291, странꙋ̀ 15.132б; *мн.:* стра́ны 18.195, 37.280, стра́ни 21.210б, страны̀ 35.261б.

страна[II] *ж.* (17) *Страна, държава, земя, местност.* и̇ ѿрь повелѣ̀ и̇ пꙋсти̇ посла́нїе по си́ч҆ки градѡве, и̇ по си́ч҆ки страны̀ да се̑ съберꙋ́ть си́ч҆кы а̑р҆хїерѐе ѿ си́ч҆кы мѣ́ста 15.140б; и̇ ѿта́мо ѡ̀и̇ди̇ ѳи́липпь въ і̇ераполь, и̇ със нѥ́го что̑ бѣ́хꙋ оу̑ченици. и̇ ꙋ̑чахꙋ та́мо не свенꙗ́хꙋ се. и̇з҆о̑ко́лꙋ по ѡ̀нїа стра́ны 36.271б; чл҃кь нѣ́кои ѝма́ше два̀ с҃на. и̇ли̇ чл҃кь нѣ́кои ѝде въ стра́нꙋ да́л҆нꙋ 34.253. **анатолска страна.** *Анатолия, Мала Азия.* на а̑ната́л҆ска̀ стра́на на кадалѣ̑кь сꙋ́рь. гра̑ ѝма що̑ се зовѐ ра́мель 39.312; а̑ хр҃тїа́не щото̀ и̇ма́ше тамо на и̇стокь на а̑ната́л҆скаа стра́на̀, та̑ бѣ́ха мнѡ̀го без҆че́ть 39.296б; **каппадокийска страна.** *Кападокия.* и̇ кога̀ дойдо́ на каппадокїискаа странѣ̑ въ та́врѣ ки́ликїискые. раз҆бра́ха за ме́не 12.119б; **ливийска страна.** *Ливия.* и̇ та́мо на ливїи́ска страна̀ что е̑ на́ пладнѣ. и̇ма гра̑ де̑то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б; **страна българска.** *България.* и̇ като̑ прѣми́на сы́норь фре́н҆скыи. и̇ влѣ́зе на т҆ъзи странѣ̑ бльгар҆скаа. си́ч҆кы из҆ о̑колꙋ гра́дове и̇ села̑ и̇злѣ́зꙋваха насре́ща 8.59б; **страна мирииликийска.** *Мира Ликийска.* и̇ бѣ́ше си́ч҆ка ѡ̀на́зи страна̀ мирїиликїискà, на голѣ́ма нꙋ̀жа и̇ мире̑а что̑ бѣ́ше с҃тмꙋ ни́колꙋ е̇пар҆хїа, щѣ́ше да се̑ раз҆вали̇ и̇ да погы́не ѿ гла́ды 15.142; **страна теталийска.** *Тесалия.* и̇ ѡ̀нази страна̀, ѳета́лїискаа, и̇ солꙋ́нь щѣ́ше да погы́не ѿ гла́дь 9.69б; **страна иудеиска.** *Юдея.* и̇ повѣлѣ̀ заха́рїа, и̇ и̇злѣ́зоха проповѣ́дници по си́ч҆кꙋ стра́нꙋ і̇ꙋ̑де́искꙋю. и̇ потрꙋ́би трꙋ́ба гн҃ꙗ 13.124; **тиатирска страна.** *Област около гр. Тиатир.* и̇ така̀ наѐднѡ̑ ѝмь поло́жиха мо́щите. въ мѣ́сто что се̑ зовѐ фер҆ма́нь въ́сточны

inslav

на тїаѳи́рˢска страна̀ 10.77; **френска страна.** *Франция.* корабникь нѣ́кои напльни кора́бь свои̇ със᾽ пшени́цꙋ на ѻ̃нова̀ врѣ́ме. и̇ помы́слы да ю̀ завезѐ на фре́нˢскаа страна̀ 9.69б.

ед.: странѣ̀ 8.59, 12.119б, страна̀ 9.69б², 10.77, 15.142, 15.142б, стра́на̀ 39.296б, 39.297, стра́нь 39.296б, стра́на 39.312, стра́нꙋ 13.124, 34.253; *мн.:* страны̀ 9.72, 15.140б, стра́ны 11.91б, 36.271б.

страннолюбие *ср.* (1) *Любов към странници, чужденци, пътници.* и̇ нѐ тькˢмо със᾽ прїа́телю, а̑ми и̇ със᾽ тво́йте злѻ̀ мы́слници, да и̇̑машь любо́вь. стра́нно ли̇́бїе. сїрѣ̑. пѣ́тници и̇ чюжди́нˢци да лю́бишь 15.156.

ед.: стра́нно ли̇́бїе 15.156.

страст *ж.* (4) *Мъка, страдание.* и̇ въспомени̇̀ стр҃ти сп҃совы, колˢко прѣтрьпѣ̀ заради̇̀ на̑. ѐдны́ го наре́коха самара́нина, и̇ лъжа прр҃ка… и̇ заплю́ваха го, и̇ ꙋ̀дариха го с плесни́ца. и̇ напри́смѣхˢ мꙋ си́чˢко чи́нꙗхꙋ 12.119. // *Мъченическа смърт.* и̇ да ви́димь стр҃ть х҃ва и̇ въскрсе́нїе 34.249б. **велика неделя на светите страсти господни.** *Страстната седмица, седмицата преди християнския празник Великден.* а̑ко̀ бꙋ̀деме се постиле досе́га със᾽ вра́жда. а̑но̑ сега́ е дошла̀ вели́ка нѣ̑лꙗ. ст҃ыѐ стр҃ти г҃не и̇ по̑о́бно е сега̀ да́ се и̇̑спра́ви̇̑ 34.255б.

ед.: стр҃ть 34.249б; *мн.:* стр҃ти 12.119, 34.255б².

страстотръпец *м.* (1) *Мъченик; лице, което изтърпява големи мъки в името на християнската вяра.* и̇ прово́ди писа́нїе ї҃ѡа́ннь до ѐпифа́нїе, рѣ̑. и̇лѝ и̇ ты̀ дойдѐ на и̇спъ́ждането моѐ, и̇ ѐпифа́нїе мꙋ ѿпи́са и̇̑ рѣ̑. стр҃тотры́пˢче, трьпѝ ѻ̀пачи́ните да надѣлѣ́ешь 12.116.

ед.: зв. стр҃тотры́пˢче 12.116.

стратилат *м.* (10) *Пълководец, военачалник, стратилат.* бѣ́ше нѣ́кои ца́рь… въ вели́кыи ри́мь. и̇ и̇̑маше стратила́та на во́йскꙋ своѝ… стратила́ть сѐ зовѐ що ѐ пры́вы и̇ начелˢныи на си́чˢка войска̀ 5.28; кога̀ бѣ́ ма́лˢкь та̀ зна́ю чѐ бѣ́ше мои̇̀ ѿ҃ць страти́лать вь ри́мь 5.36б; тога́зи повелѣ̀ цр҃ь да мꙋ ѿпа́шъть поꙗ́сь да не бꙋ́де векѝ̀ стратилать на всѡискѣ́та 5.39; безˢ плакї҃да стратилата не мо́жѐ̑, пои̇̀ на бо́и нѝгдѐ 5.33б.

ед.: стратилать 2.15б, 5.31б, 5.39, стратила́ть 5.28, 5.35, 5.37б, страти́лать 5.36б, стратила́та 5.28, 5.38б, стратилата 5.33б.

стратилатски *прил.* (1) *Стратилатски, който се отнася до стратилат.* и̇ стори се тога́зи ра́до̑ голѣ́ма въ ѿнˢзи д҃нь оу̑ всѡи́ската ца́рева… и̇ ца́рˢ го моли̇̀ да си̇̀ ѿпа́ше по́ꙗсь стратилатˢскыи па̀кь да си̇̑ бꙋ́де на тѣ́зи по́честь 5.35б.

ед.: м. стратилатˢскыи 5.35б.

страх *м.* (98) **1.** *Страх, боязън от някого или нещо, уплаха.* вели́кыи а̑рх҃гглъ михаи́ль поразѝ̀ сенахери́мꙋ ца́рꙋ воискѣ́та… и̇ видѣ́ха това̀ чю́до като сѣ̀ то́лˢкова и̇зˢмрѣ́ле. ꙋ̀боа́ха се тврѣ́дѣ, и̇ голѣ̑ стра̑ напа́де на т҃ѣ̑ 11.91б; и̇ п҃рь се ꙋ̀пла́ши и̇ начѐ да трѣ̑рѐ ѿ стра̑. и̇ зѐ да ка́зꙋва на сво́ите бꙋлѣ́ре що ѐ видѣ́ль 4.21б; това̀ като̀ чю́ ст҃ыи, растрепе́ра се ѿ стра́хь и̇ па́де до́лꙋ ѿ конꙗ́того 5.29; и̇ повелѣ̀ маге́сникꙋ а̑ѳанасїю да мꙋ̀ дадѐ напоѐнїе… и̇ ст҃ыи ꙋ̀зе́ го безˢ стра (!) 39.303; и̇ рѣ̑… а̑ми̇̀ г҃ни б҃е мой пове́ли а̑гг҃лꙋ, ми́рˢно да ми̇̑ прїе́млю д҃шѣ́та… а̑ми̇̀ ме̑ спо̑обѝ безˢ стра̑ да ста́нѣ̀ пр҃ѣ̑ тво́и стра́шныи прѣсто́ль 8.57; и̇ видѣ́ха гра́жа́нете това̀ чю́до и̇ голѣ́мь стра̑ напа́де на тѣ́хь и̇ зе́ха да бега́ть… и̇ ви́кна̑ ст҃ыѝ на людїете и̇ рѣ̑ и̇̑мь сто́йте не бо́йте се 39.311б. // *Страхопочитание, почит.* не мо́гꙋ векѝ̀ да заповѣ̑да̑ да ма̑ слꙋ́шать слꙋ́гы. не́мамь векѝ̀ що̑ да ре́кꙋ на войската моа̀ да стоꙗ́ть пр҃ѣ̑ ме́не състра́хсѡ̑ (!) 31.218; и̇ па́кˢ се сто́ри като̑ мрѣ́твь и̇ па́кь въскрѣ́сна, и̇ зарьчѣ̀ на слꙋгы́те мꙋ да мꙋ слꙋгꙋ́вать

inslav

състра́ (!) и̇ тре́петь 18.191б; и̇ тїѥ̀ мнѡ̑го се почю́диха и̇ подиви́ха. и̇ хвалꙋ̀ бꙋ̀ да́доха. и̇ чи́нꙗхꙋ, ѥ̑и паме́ть състра́хь (!) и̇ със любовь 17.176; затова̀ и̇ ны́е ѿ хр҃тїане. състра́хѡ̑ (!) и̇ със тре́петь да́ се покло́ни̑. чн҃номꙋ кр҃тꙋ 16.157; пїа́нство в че́рькова бра́ни да не и̇́дешь. да се моли́шь бꙋ̀... стра́ бж҃їи ѿ ср̑цето ѿпьжда 20.209; а҃гг҃лы пазе́ть на̑... заради̇̀ това̀ прили́че на́мь догдѐ сме̑ живы̀ї. състра́ (!) бж҃їи̇. и̇ сѣ̑ пра́во ср̑це да си̇̀ прѣпрово́ди̑ на́шьть жи́вотъ 39.318б. **2.** *Притеснение, тревога, страх.* и̇ раска́ꙗ се зо́сима, ка́кь не попи́та о̇нѣ̀зи, прпо̑о́бница, какь и̇̀ бѣ́ше и̇́ме, и̇́ скрьбѣ́ше ка́кь се зали́са ѿ стра́хь, та забора́ви 17.175; не забора́влꙗи бра́те. де́то̑ каже дв҃дь пр̑ркь. ѿ стра́ чл҃чьскыи да се̑ не ꙋ̀бои́шь. и̇ що те̑ страши̇̀ не послꙋ̀шаи. съмы́сли се за вл̑кꙋ х҃а 12.118б. **имам (дръжи ме) страх.** *Боя се, страхувам се.* и̇ ѡ̑нїа чл҃ци ꙋпла́шиха се, защо̑ сы и̇́ма́ха сѣ̑когы стра́, и̇ боа́ха се ѿ плѣ̑нь 9.72б; и̇ прости́ се съсльзи (!), и̇́ пꙋ́сти ѧ̑ да си̇̀ и̇́де. защо̀ стра́ го дрь́жаше да и̇̀ ре́чѐ посто́и ѥ̑днакь 17.174б–175; **страх ме е.** *Боя се, страхувам се.* прїе́хъ нѥ́го като̑ чл҃ка. а̇ сега̀ мѐ е стра́ като̑ ѿ ба҃. и̇ бою̀ се ѿ нѥ́го като̑ ц҃ра 35.263.

ед.: стра́ 2.11б, 2.14, 3.21, 4.21б, 6.41, 6.43, 6.48, 8.55, 8.57, 9.66, 9.67², 9.72б, 9.74, 9.74б, 11.91б², 11.96, 11.101б², 11.102, 11.104, 11.107, 12.118б, 14.127, 15.133, 15.136б², 15.137б, 15.139, 15.146, 15.147б², 17.164, 17.167, 17.167б, 17.172, 17.174б, 18.184, 18.189, 18.191, 18.192, 18.193б, 18.194², 18.195б, 18.196, 18.197², 18.204б, 20.209, 31.218б, 33.240, 33.242, 35.263², 36.270, 37.279б, 37.281, 38.288, 39.300², 39.306б, 39.311б, стра́хь 3.20, 5.29, 6.42б, 9.66б, 11.86б, 11.89, 11.89б, 12.115б, 15.152, 15.154б, 17.167б, 17.169, 17.175, 33.242б, 34.249, 36.269, 36.270, състра́ (!) 4.26б, 18.191б, страхь 11.87, 17.175, 18.193, състра́хь (!) 16.163, 17.176, стра́ 16.163, със'тра́ (!) 35.264, стра (!) 39.303, състра́ (!) 39.318б, стра́хѡ̑ 4.26б, 38.285б, състра́хѡ̑ (!) 11.83б, 16.157, 31.218, съ_стра́хѡ̑ (!) 39.316б.

страхования *мн.* (1) *Страхотии; неща, които внушават страх; ужасии.* а̇ҕ҃ть бѣ̑ като си̇̀ е със' ѥ̑ство̑то чл҃колю́б'ць. мнѡ̑го пь́ти нака́зꙋваше рѡ̑' чл҃чьскы̀ї със'трахова́нїа (!) сѣ̑как'вы и̇ със' бо́лесты, и̇ със' дрꙋ́гы, разли́чны ра́боты, давно̑ бы се чл҃кь ꙋ̀пла́шиль да ѡ̑ста́ви зло̑ своѐ 33.234б.

със'трахова́нїа (!) 33.234б.

страцински *вж.* **срацински**

страша *несв.* (1) *Плаша, предизвиквам страх у някого, страша.* не забора́влꙗи бра́те. де́то̑ каже дв҃дь пр̑ркь. ѿ стра́ чл҃чьскыи да се̑ не ꙋ̀бои́шь. и̇ що те̑ страши̇̀ не послꙋ̀шаи. съмы́сли се за вл̑кꙋ х҃а 12.118б.

сег.: Зед. страши̇̀ 12.118б.

страшен *прил.* (57) *Страшен, който предизвиква страх и ужас.* и̇ мнѡ̑го пь́ти сѐ прѣтва́раше като̑ ꙗвѣ́рь стра́шнь, давно̑ бы̀ ю̑ ꙋ̀плашиль да о̇ста́ви пꙋ́стынꙗ 8.56; четвръ́тїать влькь де̑то се гле́даше стра́шень и̇ гро́зень, и̇ и̇́маше зь̀бїи желѣ́зны, и̇ но́к'те мѣ̑дны 18.182б; и̇ на́поконь погле́дна̑ и̇ видѣ̑ а̇ҕ҃гг҃лы немл҃тивы, де̑то ни́какь не́маха мл҃ть, и̇ стра́шны твръ́дѣ, и̇ лица̑та и̇̑ бѣ́ха срьди́ти 32.228б; и̇ въ а̇зо́тꙋ ѡ̑плꙋ, ꙋ̀лѣ́зе въ ко́рабь, и̇ бꙋ́ра голѣ́ма и̇ стра́шна сто́ри се на мо́рето 36.270б. //*Който предизвиква страхопочитание.* ҕ҃ть на́шь і҃с х҃с. е̇ди́нь и̇стинныи бь̑. бѣ́ше на нб̑сехь стра́шнь. и̇ а̇н'ҕ҃гг҃лы мꙋ́ поють, а̇̑ми̇̀ па̑кь е̇̀, мнѡ̑го мл҃ти́вь 34.253. **2.** *Прен. Страшен, изключителен, много голям.* ѡ̑ чю́до стра́шно и̇ прѣсла́вно. ѿ това̀ как'во щешь посмѣ́рено; де̑то е̇̀ вы́шныи бь̑. а̇̑ то́го ѡ̑клевета́ха като̑ ль́стника 35.258б. **страшно съдовище (съдище).** *Страшният съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* о̇̑ти си́ч'ки ще̑ да и̇злѣ́зе̑ прѣ̑ стра́шно сꙋ́деще, и̇ болѣ́ре

inslav

и̑ сыромáсы 18.207; а̑ми послꙋ̑шаите бл҃вéнїи хр҃тїане да вы̑ кáжѐ какви́ щѐ да стáнемь на страшно съдóвище 18.198б.

ед.: *м.* стрáшны̑ 1.6б, 31.218б, 31.219, 32.223б, 32.224б, стрáшь 2.12, 35.260, стрáшнь 8.56, 34.253, стрáшныи 8.56, 18.199б, 36.269б, стрáшень 18.178, 18.182, 18.182б, 39.302, стрáшен 18.189, страшны̑ 18.200, стрáшна 18.181б, стрáшнаго 18.200б, 37.279, стрáшного 35.263, *сравн.* найстрáшны̑ 18.200б, *ж.* стрáшна 2.11б, 11.96, 31.218б, 36.270б, 37.278б, стрáшнаа 18.206, *ср.* стрáшное 1.3б, 11.104, стрáшно 6.42б, 9.72, 11.103б, 14.127[2], 15.139, 15.152, 18.207, 20.208, 32.231б, 35.258б, 38.293б, страшно 11.104, 11.104б, 18.198б, *чл.* стрáшното 14.127; *мн.:* стрáшны 2.11б, 11.103б, 15.147, 18.177б, 18.206б, 31.219, 31.220, 32.228б, стрáшны̑ 39.311, *чл.* стрáшныте 11.104.

страшно *нареч.* (5) *Страшно, всявайки страх и ужас, заплашително.* и̑ стрáшно сѐ потрьси̑ землáта, и̑ голѣ̑ стрáхь напáде на т҃ѣ и̑ си́чькы прибѣ́гньха при а̑пл҃а 36.270; напрасно ст҃ыи дими́трїе щѐ да го ꙋ̑плаши. и̑ рѐ мꙋ̑ стрáшно и̑ высоко. пакь лѝ ѻ̑новà чи́нишь ѻ̑нисифоре 9.74.

стрáшно 3.19б, 9.74, 36.270, страшно 31.219б, 36.267б.

страшнѣ *нареч.* (3) **1.** *Страшно, всявайки страх и ужас, заплашително.* и̑ тогáзи ѻ̑нъзи бѣ́сь дойдѐ ѿ неви́димо, и̑ подꙋ̑ма стрáшнѣ, ст҃мꙋ̑ а̑пл҃ꙋ̑. и̑ кáже мꙋ̑. кóй те на на̑ повди́гнь. и̑лѝ кóй ти дáде тѣ́зи тоáга на̑ да гóнишь 37.274б. **2.** *Прен. Страшно, изключително силно, много.* и̑ мóлѧше се бг҃ꙋ̑ таи́но. и̑ нáпоконь станѣ̑, и̑ млѧше се бг҃ꙋ̑ чю́днѣ и̑ стрáшнѣ 3.19.

стрáшнѣ 3.19, 11.107б, 37.274б.

стрига *несв.* (3) *Стрижа, режа с ножица вълната на животно (обикновено овца).* и̑ кáто а̑гьнць, си̑ ре ѿвéнь стóи и̑ не дꙋ̑ма като го стригѣ́ть. такà и̑ х҃с и̑дѣше смѣрéно на распéтїе 16.161; ꙗ̑ко ѻ̑вчe на заколѥнїе вéде се, и̑ ꙗ̑ко а̑гьнць прѣмо стри́гꙋщомꙋ ѐгò безгла́снь 16.161.

сег.: *2ед.* стри́жешь 38.290б, *3мн.* стригѣ́ть 16.161; *прич.:* *сег. деят. ед.:* *м.* стри́гꙋщомꙋ 16.161.

стрика *м.* (4) *Чичо, бащин брат, стрико.* тâ бы̑ постáвень сщ҃éнникь, ѿ стры̑ка своѐго а̑рхїерêа никóлае, брáть на бащѣ̑ мꙋ̑ ст҃мꙋ̑ никóлꙋ̑ 15.133; въ ѡ̑нїа днѝ прѣстáви се стрыкá мꙋ̑, что̑ дрьжáше тогáзи прѣстóль вл҃чьскыи 15.138; а̑ми и̑ калòѐре ѿ ст҃ыи монасти́рь, детò бѣ́ше го съзи́даль стрыкá мꙋ̑... и̑ тїѥ́ го посрѣщнъха 15.137б.

ед.: стры̑ка 15.133, стрыкѣ̑ 15.133, стрыкá 15.137б, 15.138.

стровам *вж.* **струвам**

строител *м.* (1) *Началник; лице, което заема висша длъжност; управител.* и̑ на̑ тїа си́чьките постáви трои́ца лю́дїе съмотри́телѥ. сїр҃ѣ. дагы̑ съпикáсꙋвать. и̑ ѿ тритѐ ѐди́нь бѣ́ше пр҃ркь данїиль... и̑ самсѝ царь... го постáви да ѐ прьвы̑ и̑ начéлнь, и̑ строитель на̑ сичьките что̑ бѣ́хꙋ̑ господáре по̑ нѥ́говото цáрство 11.92б.

ед.: строи́тель 11.92б.

строша *св.* (10) **1.** *Строша, направя нещо на късове, счупя, натроша.* и̑злѣ́сте ѿтꙋ́ка и̑ строшѣте врáтáта. вѣ́чны 35.263б; и̑ мѡ́ѵсѝ послѣ̑ и̑ тóи дꙋ̑маше съсь ба̑ ли́цѣ съсь ли́це. дѐто и̑ напи́санныте кáменные плóчи прїѐ ѿ нѥ́го. и̑ т҃ѣ строши̑, катò се разсрьди, защò бѣ́хꙋ̑ и̑зьмѣни́ле закóнь 15.131б; а̑ кáменїето... не ꙋ̑дари і҆ѡáнна... а̑мѝ си́чько падьнѣ̑ на чéрьквището имь, и̑ строши́ го до крáи 6.42б; ѐди́нь кáми́кь... оу̑дáри ѻ̑ногóзи чл҃ка дѐто се глéдаше катò ѿ злáто и̑ ѿ срéбро, и̑ ѿ мѣ̑дь, и̑ ѿ желѣ̑зо, и̑ ѿ прьсть. та гò разбѝ и̑ стрꙋ̑шѝ до трохà 18.181. **2.** *Нараня, с удар причиня повреда на тялото.* и̑ що̑ фрьлиха кáмень, ѡ̑брьна се и̑ пáде на т҃ѣ и̑ строшѝ мнѡ̑го ѿ нихь 11.97; наꙋ̑трѣ повелѣ̑ цáрь и̑звéдоха ст҃го и̑зь тьмни́цáта. и̑ глéда го как мꙋ̑ є стрóшена снагáта ѿ теж҃кїать кáмéнь

inslav

39.299. **3.** *Прен. Надвия, победя някого, унищожа.* и҆ а҆ѳи́нїа философа́ преп҃рѣ̀. и҆ наста́ви го и҆ бы̀ хр҃тїа́нинь, и҆ кр҃ти се, и҆ а҆ѳи́н҆ского бо́га строши̇̀ 12.109; така̀ и҆ чт҃ныи кр҃ть строши̇̀ си́лъта на бѣ̀совете 16.162. **строша глава дяволу.** *Надвия, победя злото.* и҆ тогыва̀ стро́шишь гла́ва дїа́волꙋ. и҆ възвесе́лишь ба҃ и҆ а҆́гг҃лы̀ нѥ́говы 1.6.

сег.: 2ед. стро́шишь 1.6; *аор.: 3ед.* строши́ 6.42б, строши̇̀ 11.97, 12.109, 15.131б, 16.162, стрꙋши̇̀ 18.181; *форма от перф. тип: 3ед.* строши́лъ ѐ 39.308б; *пов.: 2мн.* строшѣ́те 35.263б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* стро́шена 39.299.

строша се *св.* (9) **1.** *Строша се, стана на късове, счупя се, разруша се.* и҆долы̀те паднѣ̀ха и҆ стро́шиха се 39.307б; и҆ то́л҆кова бѣ̀ше лю́та ѿна́зи бꙋ́ра, кол҆кото се строши̇̀ крьми́лото на кораб҆ть 15.137; и҆ помл҃ли се бꙋ҃ і҆ѡа́нн҃ь, и҆ па́днѣ̀ ѻ҆но́ва̀ чер҆квище и҆ строши́ се 6.43; рѣ҃ ѿн҆зи мом҆кь. по́ море хо́дѣше, и҆ и҆ (!) строши́л҆ се кора́бь и҆ ꙋ҆да́ви сѐ 6.45. **2.** *Нараня се от удар.* и҆ въз҆врѣ̀ землѧ̑та, и҆ трьси се мнѡ́го. и҆ па́доха ѿ тѣ́, с҃, лю́дїе, и҆ из҆мрѣ́ха. и҆ ѡнїа́ ѿ стра́хь чю́дѣха се ка́кь да сто́реть не мо́жахꙋ ни̇̀ да стою̑ ни̇̀ да съ̑деть, а҆̀ми сѐ е҆ди́нь ѿ дрꙋ́гы строши́ха и҆ млѧ̑ха се а҆пл҃ꙋ, да сѐ помл҃ли бꙋ҃ да прѣста́не, то́изи гнѣ̀вь 6.42б; а҆̀ми ты̀ сам҆сѝ ѻ҆́зрави ме вл҃ко, ѻ҆ти ми́ се строши́ха кости́те 39.301б.

имперф.: 3ед. се строша́ше 6.42б; *аор.: 3ед.* строши́ се 6.43, се строши̇̀ 15.137, *3мн.* сѐ строши́ха 6.42б, 39.301б, стро́шиха се 39.307б, сѐ стро́ши̇̀ха 39.308; *форма от перф. тип: 3ед.* строши́л҆ се 6.45; *пов.: описат. 3мн.* да сѐ строше́ть 15.139б.

строшавам *несв.* (1) *Прен. Унищожавам, погубвам някого, съсипвам.* така̀ и҆ чт҃ныи кр҃ть строши̇̀ си́лъта на бѣ̀совете. като и҆ до дне́ска строша́ва дїавола кр҃т҆ 16.162.

сег.: 3ед. строша́ва 16.162.

строшавам се *несв.* (1) *Строшавам се, ставам на късове, счупвам се.* а҆̀ и҆́долыте бѣсѡ́в҆скы па́даахꙋ и҆ строша́вахꙋ се 15.139б.

имперф.: 3мн. строша́вахꙋ се 15.139б.

струвам *несв.* (74) **1.** *Правя, върша определена дейност; струвам.* а҆̀ко̀ по́стишь, и҆ли̇̀ бди́шь... и҆ли̇̀ мета́нїе мнѡ́го стрꙋ́вашь. а҆̀ ты дꙋ́маи, ѻ҆́ти нѣ̀ е҆ това̀ ѿ моѐ по̑ка́нѣнїе 19.208; и҆ това̀ рѣ҃ ца́рь та́ че ѿи́дѐ ꙋ҆ че́р҆квището а҆поло́ново да мꙋ̀ стрꙋ̀ва кор҆ба́нь 39.299б; на сѣ̑кы̀ дн҃ь и҆ на сѣ̑кы ча҃ стрꙋ́вать, кꙋр҆во́в҆ство, и҆ ꙋ҆биї̀ство 32.225; ѥ҆́тꙋ и҆ сега̀ и҆ма тꙋ́ка межꙋ̀ на҃ грѣшныи и҆ нечи́стїи же́ны, та̑ ба́ѧть и҆ магїа стрꙋ́вать и҆ лѣ̀жать на҃ 18.189; а҆̀ми вы̀ се млѧ... да послꙋ̀шате па́кь ѻ҆́ще ма́л҆ко щѡ̑ щѣ̑ да вы̑ казꙋ̀ва̑ чю́деса що е҆ стрꙋ̀валь ст҃ыи̇̀ вели́ко мн҃икь гесѡ́гїе 39.309; чю́дно зна́менїе стрꙋ́ва се та̑ на то́зи мѣ̑сто 39.311б; а҆̀ми кога си́ч҆ка на́ша лю́бовь имаме ка́кь ба҃... тогива̀ си́ч҆ко ле́сно би́ва а҆ко̀ щѣ̑ да сѐ въз҆рѣ̀жꙋвамѐ ѿ си́ч҆ко зло... ако щѣ̑ млт҃и́нѧ да стрꙋ́вамѐ 39.319; // *Подготвям, организирам нещо, свиквам.* а҆̀то̀ да немаме жа́лба защѡ̑ е дошь́ль то́йзи ст҃ыи дн҃ь та го̀ праз̑нꙋ̀ваме и҆ съ̑бор҆ мꙋ̀ стрꙋ̀ваме 39.295б. // *Образно.* нари́чѣт҆ се тѣ́к҆мо хр҃тїа́не, а҆̀ дїа́вол҆ска̀ ра́бота стрꙋ̀вать 32.223б; а҆̀ла̀ ан҆тихрі́ст҆ и҆ма́ше. си́ч҆ка снага̀ ка́то̑ чл҃кь, а҆̀ ср҃це и҆ма́ше дїа́вол҆ско и҆ си́ч҆ката ра́бота стрꙋ̀ваше дїавол҆скаа. а҆̀ла̀ ни̇̀кои го не ви́дѣше 18.186б. **2.** *Причинявам, ставам причина за нещо; предизвиквам.* пїа́н҆ство хꙋ́бость загꙋ́бѣ. и҆ на трѣзви см҃ѣ̀ стрꙋ́ва 20.209; тогива щьть да пла́чать тїа́ дѣто̑ стрꙋ́вать ѻ҆мра̀за ме́ждꙋ мь́жа и҆ жена̑ та сѐ ѻ҆мра̀зѣть 18.197б; тогива щь́ть да въскр҃нать и҆ тїа же́ны... кои̇̀то врачꙋ̀вать... и҆ стрꙋ́вать лю́дїе та̑ полꙋ́дѣвать 18.197б; пїа́н҆ство на цр҃їе́то пꙋ́ста землѧ̑та стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ роб҆ство заво́ди 20.208б; болѣ̑р҆ство стрꙋ́ва чл҃ка да е несы̑ть догдѐ е живь 31.220б. // *Карам, при-*

inslav

нуждавам. ѧ҆ ны́е бѣх҆ме нѣ́когы а҆гг҃лы а҆мѝ заради̇ прѣвъзно́сенїе и̇ ком҆солꙋ́кь та҃ стан҆ьх҆ме бѣсо́ве. и̇ ѿтоги́ва зави́диме на лю́дїетѣ та гы̀ лѣ́стиме. и̇ стрꙋ́ваме гы та сѐ кланя́ть на҃ ка́то на боо́гѡве 39.307б; докогы̀ гесо́р҆гїе стрꙋ́вашь на҃ да сѝ истꙋпѣ́ваме ꙋ҆мѣ́ть сѣ҃ тво́йте хытры̀ни… та ны̀, не ка́жешь и̇стѣн҆скы̀, ка҃ навы̀ на то́л҆кози мѣ́кы 39.303б. **3.** *В съчет. със същ. Означава действието, означено със съществителното.* **струвам грѣх.** *Съгрешавам, сторвам грях.* и̇ зара҃ва̀ това̀ нѥ̀ кри́вь бѣ҃, кога҃ чл҃кь са҃. стрꙋ́ва грѣ́ ѻ҆ти бѣ҃ сва́кого чл҃ка о҆ста́ви на своѧ̀ во́лѧ 1.3; **струвам мир.** *Помирявам.* ѿпрь́вѣнь то́и ще҃ да сѐ пока́же до́брь… и̇ ми́р҆ ще да стрꙋ́ва междꙋ̀ людїе́те 18.187; **струвам хорота.** *Разговарям, приказвам с някого.* и̇ си́ч҆кыте лю́дїе щьть да сѐ позна̀вать тогива ѥ҆ди́нь дрꙋ́гыго… и̇ ми́лꙋват҆ се и̇ дꙋ́мат҆ си си́ч҆кыте дꙋ́мы, и̇ хорота̀ стрꙋ́вать като҃ и̇ сега̀ ны́е тꙋ́ка 18.199. **4.** *Представям или мисля някого за някакъв.* а҆́ко лѝ ще́шь да навїе (!) на пра́зно почитанїе, а҆ ты̀ нѣдѣ́и̇ лю́бы похва́ла, нѝ по́честь… а҆мѝ повече възлюбѝ да тѐ ѱꙋ́вать и̇ о҆сꙋ́жат. и̇ да́ те стрꙋ́вать лькжа. а҆ ти се дрь́жь са́мь себѣ̀ си҃ ѿ си́чкитѣ грѣ́шници най грѣ́шень 19.208. **струвам нечия воля (закон).** *Изпълнявам нечия воля, постъпвам според заповедите и изискванията на някого.* а҆́зь не приго́тывы̀ мѣ́ката заради̇ ва҃, и̇лѝ зара҃ї хр҃тїа́не и̇ щото҃ стрꙋ́вать моа̀ во́лѧ а҆́мѝ зара́ди̇ дїа́волa 18.203б; и̇ и҆́стинна се нари́чѣх҆тѐ хр҃тїа́не, а҆̀ла̀ не стрꙋ́вах҆тѐ мо́ать за́конь щото бѣ́ зарьча́ль 18.205б; тогива ще да и҆́мь продꙋ́ма праве́дны кадїа… ка́зꙋвах҆те ма че сѣ҃ гь҃ бь҃. а҆̀ла̀ не стрꙋ́вах҆тѐ мо́ата волѧ 18.205б; **струвам добро (добрина).** *Върша добро, правя добри дела.* ко́ито стрꙋ́ва сыромахꙋ̀ добро҃, ме́не стрꙋ́ва 18.205б; и̇ а҆́ко̀ бы́х҆тѐ стрꙋ́вале добро҃, не би вы нахо́дила зли́на҃ и̇ бѣда̀ и̇ бо́лесть 18.205б; напрѣ́ се ꙋ҆клонѝ ѿ зло̀, а҆̀то̀ почнѝ добро̀ да стрꙋ́вашь 31.219б; а҆мѝ да стрꙋ̀вамѐ добро҃, дано̀ ста́немь и̇ ны́е о҆ де́сна страна̀ нѥ́го 18.207; кол҆ко добрины̀ а҆́ко стрꙋ́вашь, си́ч҆ки са загꙋ́бени 1.6; **струвам зло.** *а) Върша злина, постъпвам лошо.* и̇ недѣ́и̇те да спи́ме като҃ ꙋ҆ те́ш҆кы̀ сь́нь грѣхо́вны̀. и̇ мо́жеме що смѐ досега̀ зло̀ стрꙋ́вале, а҆̀то̀ ѿ сега̀ зара́ї това̀ зло̀, добро̀ да сто́риме 31.219; и̇ недѣ́и҆ помѣнꙋ́ва това̀ зло̀ щото҃ ми стрꙋ́ваха мо́йте дꙋш҆ма́не 39.308б; а҆́ко лѝ ѐ зло̀ стрꙋ́валь, а҆ то́и ще сам҆си да сѐ о҆сѣ́ди 18.199б. *б) Причинявам злини.* зна́и чедо҃ ѻ҆́ти са. и҃. по́мислове де҃то си́ч҆ко зло̀ стрꙋ́вать 19.207б.

сег.: 1ед. стрꙋва҃ 39.303б; *2ед.* стрꙋ́вашь 1.6, 19.208, 31.219б, 39.303б, *3ед.* стрꙋ́ва 1.3, строва 1.3, стрꙋ́ва 18.187, 18.190, 18.205б[2], 20.208б[4], 20.209, 20.209б, 31.220б, стрꙋ́ва 39.299б, 39.302, *1мн.* стрꙋ́вамѐ 18.205, стрꙋ́ваме 39.318, 39.295, стрꙋ̀ваме 39.295б, 39.307б, *2мн.* стрꙋ́вате 31.223, *3мн.* стрꙋ́вать 18.189, 18.197б[2], 18.199, 19.207б, 19.208, 32.224, 32.225, 32.226б, стрꙋвать 18.203б, 19.207б, 32.223б; *имперф.: 3ед.* стрꙋ́ваше 18.191б, 39.305б, стрꙋваше 18.186б, *2мн.* стрꙋ́вах҆те 18.205б, стрꙋ́вах҆тѐ 18.205б, *3мн.* стрꙋ́ваха 18.195, 31.231б, 39.313, 39.316; *аор.: 1ед.* стрꙋва҃ 39.307, *3мн.* стрꙋваха 39.308б; *форми от перф. тип: 3ед.* е стрꙋ́валь 18.177б, ѐ стрꙋ́валь 18.199б, ѐ стрꙋ́валь 18.199б, е҆ стрꙋ́валь 32.223б, е҆ стрꙋ́вала 32.231, ѐ стрꙋ̀валь 39.309, ѐ стрꙋ̀валь 39.309, *1мн.* смѐ стрꙋ́вале 18.207, 31.219; *2мн.* стѐ стрꙋ́вале 18.201, бѣ́х҆тѐ былѐ стрꙋ́вале 18.205б, *3мн.* сь стрꙋ́вале 18.199, са стрꙋ́вале 39.319б; *бъд.: 3ед.* ще да стрꙋ́ва 18.187[3], ще стрꙋва̀ 39.303б, *1мн.* щѐ да стрꙋ́ваме 39.319, *3мн.* щь́ть да стрꙋ́вать 18.180, 18.191б; *страд.: аор. 3ед.* стрꙋ́ва се 39.311б; *пов.: 2ед.* стрꙋ́вай 1.4б, *описат. 1мн.* да стрꙋ́ваме 18.207; *усл.: 2мн.* би́х҆те стрꙋ́вале 18.205б, бы́х҆тѐ стрꙋ́вале 18.205б.

струвам се *несв.* (5) *Преструвам се; представям се не такъв, какъвто съм в действителност; правя се на някакъв.* защо́то си҃ пока́зꙋвашь магїи́те твои̇, та заради̇ това́ се стрꙋ́ва҃

inslav

хр҃тїа́ни́нь 39.301; а҆ дрꙋ́гымꙋ па́кь а҆ко мꙋ́ до́йде нѣ́коа невóлꙗ, а҆ то́и не бл҃годарѣ́ ба҃ а҆́мѝ и҆ ѻ҆́ще зе́ме да хꙋ́ли и҆ стрꙋ́ва се като бѣсо҆ мꙋче́нь 31.217. **струва ми се (струва се на някого)** *Струва ми се, мисля, смятам.* ме́нѣ се стрꙋ́ва ѻ҆́тѝ защо́то сѝ пока́зꙋвашь магїи́те твоѝ, та҆ заради́ това́ се стрꙋ́ва҃ хр҃тїа́ни́нь 39.301; и҆ ст҃ыи ѿгово́ри. и҆лѝ ти се стрꙋ́ва царꙋ̀ че съ̀ порꙋ́шѝ а҆́зь заради́ та́зи мал҆ка мѣ́ка а҆́зь нѥ̂ꙗ и҆ма҃ като́ на и҆́кра̀ 39.299; пода́и ц҃ꙋ дарь щото́ си съсвоѝ трꙋ́дь сте́кль. недѣ̀и да се стрꙋ́ва бꙋ̀ като́ на и҆гра̀ защо̀ е страшно ко́и па́дне въ рꙋ́цѣ бж҃їи 31.219б.

сег.: 2ед. се стрꙋ́ва҃ 39.301, *3ед.* стрꙋ́ва се 31.217, *безл.: сег. 3ед.* сѐ стрꙋ́ва 31.219б, се стрꙋ́ва 39.299, се стрꙋ́ва 39.301.

струпей *м.* (1) *Струпей; твърда, суха кора на рана.* и҆ кои́то лю́дїе ра̀ны и҆ стрꙋ́пїе и҆́мать ще̑ да гы̀ ѻ҆чи́сты 18.187.

мн.: стрꙋ́пїе 18.187.

струша *вж.* **строша**

стръмоглав *прил.* (2) *Обърнат с главата надолу.* такъв҆зи бѣ́ше и҆ пе́трь а҆пⷭ҇лъ. дето го̀ распе́ха стрьмо̀ гла́вь, си ре̑, надо́лꙋ глава̑та мꙋ, заради̑ любо́вь х҃ва 16.159; бл҃ви̑. ѿ ѻ҆бѣ́сень фи́липпь на дрь́во̀ за нѡѕѣ́те. ѿ нозѣ́те своѝ на ѻ҆мывѐнїе тебѣ̀ прострѣ̀. ѿ и҆ бы́л҆ сѝ ѻ҆бѣ́сень фи́лиѝ стрь́могла́вь въ д҃і 36.267.

ед.: м. стрьмо̀ гла́вь 16.159, стрь́могла́вь 36.267.

студ *м.* (4) *Студ, ниска температура на въздуха.* по҃, и҆ бдѣ́нїе, и҆ ме҃нїе, и слѣ̑зы. стꙋ́дь и҆ пѐкь, си́ч҆ко трьпѣ́ше 8.55б. **студ и мраз.** *Голям студ, изключително студено време.* а҆ матѳе̑и възлѣзе на е҆дна̑ го́ра̑, и҆ ѻ҆блѣ́че се тѣ́к҆мо ꙋ҆ е҆дна ри́за. и҆ трьпѣ́ше стꙋ́дь и҆ мра́зь 37.274; е҆ла́те и҆ вы́е по́стници, детѡ̀ сте̑ говѣ́ле и҆ сѣдѣ́ле по го́рїето. и҆ низ҆ дꙋп҆кыте, и҆ по ка́манїето на стꙋ́дь и҆ на мра̀зь 18.202.

ед.: стꙋ́дь 8.55б, 17.172б, 18.202, 37.274.

студен *прил.* (3) *Студен, който е с ниска температура.* а҆ да похва́нишь е҆̀ па́кь, кога̀ похва́тишь нѣчто̑. и҆ позна́ешь стꙋ́дено ли е, и҆лѝ то́пло. те́ж҆ко ли е и҆лѝ ле́ко 33.233б; и҆ като̑ нѣ́кои кога́ е ꙋ҆море́нь ѿ длѣ́гь пꙋ́ть и҆ прогорѣ́ль ѿ пе́кь, и҆ ѻ҆́жьднѣль. и҆ на́йде кла́ден҆ць стꙋ́день 12.118б; а҆́ми се врьнѣ́те та сѝ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣ́н҆ка, догдѐ донесе́мь стꙋде́на вода̑ да вы̑ ѻ҆́ми́емь нѡ́гытѣ. да сѐ прохладите 31.221б.

ед.: м. стꙋ́день 12.118б, *ж.* стꙋде́на 31.221б, *ср.* стꙋ́дено 33.233б.

студие *ЛИ* (4) *Флавий Студий.* и҆ въ ѻ҆нова̀ врѣ́ме бѣ́ше оу҆ цари̑ гра́дь кне́зь нѣкои вели́кь и҆ прь́вы ꙋ҆ гра́дь и҆ме́то мꙋ стꙋ́дїе 11.98б; и҆ като̑ ви́дѣ стꙋ́дїе кне́зь то́л҆кова чю́до что сѐ чи́ни. разне́се мнѡ́го и҆ма́нїе 11.98б; и҆ дои́дѐ ꙋ҆ ца́ри гра̑ да посѣтѝ стꙋ́дїа кне́за като е҆ бо́л҆нь 11.98б.

стꙋ́дїе 11.98б[3], стꙋ́дїа 11.98б.

студит *ЛИ* (11) **дамаскин студит.** *Дамаскин Студит.* м҃ца априлїа к҃г мн҃їе ст҃аго и҆ сла́внаго велика мн҃ика ге҃ѡрг҃їа. съписано дамаскꙋ́на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стꙋ́дита 39.295; мц҃а. того̀ к҃ѕ, мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми́трїа мѵроточи́ваго. и҆зва́ди се на но́вы̀ е҆зы́кь, ѿ дамаскы́на и҆́нока и҆подїа́кона и҆ стꙋди́та 9.60б; дамаскꙋ́на и҆но́ка и҆подїа́кона. и҆ стꙋди́та сло́во на възне́нїе (!) г҃а на́шего і҃ѵ х҃а 38.281б; мц҃а того̀, к҃. мн҃їе ст҃ого вели́комн҃ика еѵстаѳїа… сло́во ѿ и҆́нока, дамаскꙋ́на, и҆подїа́кона, стꙋ́дить 5.27.

стꙋ́дить 5.27, стоуди́та 1.3, 11.81, 18.177, стꙋди́та 9.60б, 16.157, 35.256, 38.281б, 39.295, стꙋ́дита 33.232, 34.248.

ступя *св.* (1) *Стъпя, направя стъпка, прекрача.* и҆ нѡѕѣ́тѣ ти па́дать, и҆ не мо́гꙋт҆ да стꙋ́пать. и҆ рꙋ́цѣте ти не зна́ють, что̑ посѣ̑гать 11.106б.

сег.: 3мн. стꙋ́пать 11.106б.

inslav

стъпка *ж.* (1) *Стъпка, едно движение на крака при ходене, крачка.* и҆ ѡ҆ста́ви ю҆ а҆́нна на́ землю да ю҆ ѡ҆пи́та може ли҆ прохо́ди. и҆ м҃рїа станѣ̀, и҆ постѣ́пи, з҃, стѣ́пкы. и҆ дойдѐ ꙋ҆ ма́ика сѝ 13.122б.

мн.: стѣ́пкы 13.122б.

стѣна *ж.* (5) *Стена; висока ограда на селище, църква, двор; зид.* и҆ ѡ҆быколи́ха ѻ҆́колꙋ гра́дь но́щїю ѿвънѣ́ка и҆ натъкѣми́ха се. кога́ се потаѝ нарѡ́дь да прѣми́нꙋть ѿ стѣ́ните скришо̑ 9.72; и҆ и҆злѣ́зе и҆зъ̀ цр҃квата. и҆ видѣ̀ вѡда́та ка́къ̀ щѣ́ше да слѣ́з ѿго́рѣ и҆ да па́дне на стѣны́те цр҃ко́вны 11.98. // *Образно.* защѡ̀ щѣ́ше х҃с да затꙋ́лы злѣ́та зи́ма… защѡ̀ щѣ́ше да развали҆ мнѡ́гото плѣ́нѣство на чл҃ци́те и҆ да сто́ри ми́рь на то́изѝ свѣ́ть. и҆ да разъ̀вали҆ на вра̀ждьта срѣ́дната стѣна̀ что̑ ны̑ запираше да не̑ ходи̑ на н҃бето 33.240б.

ед.: стѣна̀ 33.240б; *мн.:* стѣ́ны 32.227б, *чл.* стѣны́те 9.72б, 11.98, стѣ́ните 9.72.

стѣние *събир.* (5) *Стени, стръмни склонове, урви.* тогѝва по то́изи пла́чь щьть да побѣ́гнать людїе́тѣ по го́рїето и҆ по пла́нинїето и҆ по стѣ́нїето низъ̀ дꙋ́пѣкыте 18.192б; тогы́ва щѐ да пꙋ́сне свои́те слꙋ́гы дїа́волѣскы по го́рїето, и҆ по пла́нинїето. и по стѣ́нїето ни̑зъ дꙋ́пѣкыте, кои́то се са крыле та̑ нѣ̀ сѣ̀ земалѐ ѻ҆ѣ́зи печа́ть а҆̀ми̑ са бѣ́гале 18.191б.

чл.: стѣ́нїето 18.191б, 18.192б, 32.225б, 32.227, стѣнїето 18.193б.

субашия *м.* (1) *Субашия, началник на войниците на Антихрист, субаша.* ѻ҆́нзѝ нечѣ́стивы̀ а҆нтихрі́сть… щѐ да сѝ напра́ви визи́ре, и҆ пашїѐ, и҆ кадїѐ, и҆ воєво́ды и҆ сꙋ́башїе, и҆ слꙋ́гы, и҆ целѣ́те се дїа́воле 18.188б.

мн.: сꙋ́башїе 18.188б.

субота *вж.* **събота**

суботен *вж.* **съботен**

суд *вж.* **съд**[II]

суетен *прил.* (2) *Суетен, празен, безсмислен.* бе̑… и҆ сега́ ме ꙋ҆́чю́ваи ѿ тойзи свѣ́ть ника́кьвь и҆ сꙋ́етнь 40.320б; и҆ ѡ҆ста́влѧхꙋ то́изи сꙋ́етны̀ свѣ́ть и҆ желáахꙋ нб҃ныи 15.137б.

ед.: *м.* сꙋ́етны̀ 15.137б, сꙋ́етнь 40.320б.

сулинар *м.* (2) *Водопроводна тръба.* ка́къ да сто́реть за ѡ҆нѣ́зи вѡда̑… да сто́рѧть сꙋлина́ры голѣ́мы. и҆ ѝ да и҆скопа́ють землѧ̀та длъбо́ко, и҆ да поло́жеть сꙋлина́рыте да прохо́ди и҆зъ̀ тѣ̀ вода̑та до монасти́рь 11.102б.

мн.: сꙋлина́ры 11.102б, *чл.* сꙋлина́рыте 11.102б.

сутрина *ж.* (3) *Като нареч. Сутрина, в първите часове на деня, сутрин.* ко́и ра́но да и҆̑дѐ, бикрїа. кои̑ сꙋ́трина мнѡ́го да спѝ. бикрїа 20.209; а҆̑ очи́тѣ и҆̑ (!) сьвтѣ́ха се като̑ ѕвѣ́зды когѝ и҆сти́чѣть сꙋ́трина 32.228б.

ед.: сꙋ́трина 20.209, 31.222б, 32.228б.

сух *прил.* (24) **1.** *Сух, в който няма влага, изсушен.* и҆ начѐ да копа́е. а҆ землѧ̀та сꙋ́ха, и҆ не може ни́що да сто́ри 17.175б; и҆ и҆́маше долѣчи́на сꙋ́ха 17.166б; въ на́покощни д҃ни̑ ще̑ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь… да и҆́мь и҆ссꙋ́шѝ жилитѣ̀ на си́чѣкыте и҆ съдѡ́ве сичѣ́ки щото и҆́мать щѣ́ть да и҆сѣ́хнать… и҆ съдѡ́ве де̑то са сꙋ́хы, та са̀ тїа́ де̑то и҆́маха ѿнапрѣ̀ добро̑ 18.178б. **2.** *Сух, в който няма вода, пресъхнал.* и҆ и҆́маше та́мо въ́бель глъбо́кь и҆ сꙋ́ без̀ во́дꙋ 2.11б; тькмо ꙋ҆ въ́бель сꙋ́хыи нѣ̀ смѐ хо́диле 2.12. **3.** *Сух, който не е пресен, изсушен.* ꙋ҆зѐ и҆ кани́ска. смоки́нѧ сꙋ́ха. и҆ фи́никь сꙋ́, и҆ ма́лѣко ле́щꙋ натопе́на 17.174; кога̀ ꙋ҆змѣ́ ма́лѣко сꙋ́хь хлѣ́бець. а҆̀то ми̑ до́деше на ꙋ҆́мь ме́со̀ и҆ рыба, и҆ ви́но 17.171б–172. **4.** *Сух, който е изсъхнал.* трѣ́ва ско́ро повѣ́нала. и҆ сꙋ́хо сѣ́но ско́ро поѝдено 31.216. // *Лишен от живителни сокове, изсъхнал.* и҆ ꙋ҆коре́ни се ѻ҆нова̀ дрѣ́во сꙋ́хое и҆ прора́сте 37.274б. // *Образно.* ѿщь и҆́мь… дꙋ́маше, ѡ҆̑ ѡ҆̑ тежѣко̀ мене.

inslav

когà ли бѣ̑ като ѐднà ѡвошѩка хꙋбава ѝ ѝмахь и̇ ли́стїе и̇ плѡ́дь, а̇̃ сега ѿстá сꙋ́хь и̇ ѡ̇палень 5.33. **5.** *Като същ. Прен. Сух, слаб, болен човек.* и̇ дрꙋ́гы чю́десâ мнѡ́го что ѐ сто́риль ст҃ыи дими́трїе. бѣ̑сны и̇сцѣлѝ. и̇ сꙋ́хы и̇спра́ви… и̇ и̇накѩвы разѩли́чны бо́лести и̇ мнѡ́го чл҃ци и̇сцѣлѝ 9.74б. **6.** *Като същ. Само ср. Суша, земя.* море́то гледахѩмѐ ѿ дь́но до́лꙋ, разѩигра́ се. и̇ не видѣше се нѝ сꙋ́хо нѝ вѡдâ 12.117; и̇ когà и̇злѣ̑зоше си́чѩкыте и̇зѩ ко́рабѩть на сꙋ́хо. и̇ прока́зоше… что̑ е чю́до сторено 15.136б.

ед.: *м.* сꙋ̑ 2.11б, 17.174, сꙋ́хыи 2.12, сꙋ́хь 4.24, 5.33, 17.171б, *ж.* сꙋ́ха 17.166б, 17.174, 17.174б, 17.175б, *чл.* сꙋ́хата 17.175, *ср.* сꙋ́хо 11.9б, 15.136б, 17.174, 21.210, 31.215, 31.21б, сꙋ́хо 12.117, 18.189, сꙋ́хое 37.274б; *мн.:* сꙋ́хы 9.74б, 14.129б, 18.178б, сꙋ́хи 37.277б.

сухота *ж.* (1) *Суша, сухо време, сухота.* а̇̃ко лѝ не послꙋ́шате ме́не, и̇ не хо́дите по мо́й пꙋ́ть… и̇ а̇̃зь такà да сътво́рꙋ ва́мь да наведꙋ̀ на̑ (!) ва̑ сꙋ́хотꙋ. и̇ да сѣ̑ете за́лꙋдо сѣ̑мето ва́ше 11.107.

ед.: сꙋ́хотꙋ 11.107.

сухояжба *ж.* (1) *Сухоежбина; суха, несготвена храна.* а̇̀ тїе сѝ ꙋ̇зе́маха ма́лѩко ꙗ̇стицѐ, ко́и ко́лѩко и̇̃щеше. ко́и хлѣ̑бь ма́лѩко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́лѩко ꙋ̇зи́маше, а̇ дрꙋ́гы сꙋхо̀ꙗ̇̃жѩба натопена ꙋ̇ води́ца 17.165.

ед.: сꙋхо̀ꙗ̇̃жѩба 17.165.

суча *несв.* (2) *Суча, бозая мляко.* и̇ ꙋ̇зѐ ю̀ ма́ика и̇… и̇ да́де и̇ бо́ска да сꙋ́че 13.123.

сег.: *3ед.* сꙋ́че 13.123; *аор.:* *3ед.* сꙋ́ка 15.133.

суша *ж.* (1) *Суша; земно пространство, оградено с вода; земя.* ка́кь ѐ чл҃кь прили́чень мо́рꙋ… и̇ чл҃кь на сꙋ́ша свѐ са мьте като̑ мо́ре 31.216б.

ед.: сꙋ́ша 31.216б.

сфонгато *ср.* (4) *Сготвено ястие, гозба.* и̇ ка́же ст҃ыи гесѡ̑гїе помо́гни ми да навы̑а. а̇̀то̑ а̇̃зь да тѝ донесѣ̑ сфо́нѩгато добро̑ сѝ рѣ̑, хꙋ́бава. го́зѩба 39.317; ѐла́те да и̇зѣ̑деме това сфо́нѩга́то. а̇̀то̑ и̇лѝ ꙗ̇̃де ст҃ыи гесѡ́рѩгїе 39.317.

ед.: сфо́нѩгато 39.317, сфонѩга́то 39.317, сфо́нѩга́то 39.317, *чл.* сфонѩга́то̑ 39.317б.

събера *св.* (48) **1.** *Събера; повикам много хора на едно място с някаква цел; свикам.* ѝ а̇̃гг҃ль гн҃ь дойдѐ и̇ станѣ̑ прѣ̑ ни̑ѥго, и̇ ре́че мꙋ̑. заха́рїе и̇злѣ̑зѝ и̇ съберѝ си́чѩките вдовѩци что̑ съ̑ въ і̇ꙋ̑деѡ̑. и̇ да донесꙋ́ть сѣ̑чива 13.124; и̇ і̇ѡа́ннь прїе писа́нїето римѩско, и̇ събрà ѐп҃копы и̇ показа и̇мь ка́кь ѐ и̇зѩвръжень ѳеѡ́филь 12.144; въ ѡ̇нїа дни̇̀ прѣста́ви се стрыка́ мꙋ, что̑ дрьжа́ше тога́зи прѣсто́ль вл҃чьскыи на ѡ̇нова мѣ̑сто. и̇ клиро́сь цр҃ко́вныи, събрà си́чѩки гражданѐ 15.138; чю́йте вы́е, що стѐ събра́ни сегà на тѣ̑зи трапе́за ма́лы и̇ вели́кы 7.50; и̇ а̇̃рхїерей что̑ бѣше на ѡ̇новà врѣ̑ме, събрà си́чѩки лю́дїи гра́дѩскые, и̇ пойдо́ха оу̑ цр҃квата 11.95б. // *Набера много хора за участие в нещо.* тога́зи поустѝ повелѣ̑нїе ца́рѩско по си́чѩко мѣ̑сто римѩско… да сѝ съберѐ помнѡ́го вои́скà 5.35б; ще да съберѐ си́чѩкыте дїаволе да мꙋ сѣ̑ войскь вѣ̑ о̇̀бра́зь чл҃чьскыи 18.188б. // *Избера измежду много хора и събера на едно място.* и̇дѣ́те и̇ и̇̃зѩберѣ́те междꙋ ва́сь щото̀ зна́ють за́конь добрѣ̀. и̇ ѡ̇нїꙗ ѐвреѐ пойдо́ха и̇ събра́ха, а̇̃, мꙋ́жїе 4.22б. **2.** *Събера, взема разпръснати на много места предмети и ги поставя или донеса на едно място.* бѣ́ше тога́зи съѕи́даль на цр҃и_гра̑ ст҃аа софїа́. и̇ събра́ль бѣ́ше ѿ мнѡ́го ст҃ы̑ мо́щи и̇ и̇̃маше гы̑ ꙋ̇ цр҃квата ст҃ы́е софїе 9.71б; а̇̀мѝ прово́диха. ге́мїи да съберѣ́ть мрамо́ре по мѣ̑ста̑ стлѣ́повѣ каме́нны. ѿи̇до́ха и̇̃ събра́ха. мрамо́рѣ прѣхꙋ́бавѝ и̇ и̇зѩбра́нны 39.312. // *Образно.* такà да сто́римь и̇ ны́е, ѿ си́чѩките дꙋ́мы что̑ чю́емь ꙋ̇ цр҃ква. да гы̑ съберѣ̑ и̇ да сѝ ꙋ̇краси̑ и̇ да си̇ вѣнѩчае̑ дш҃ьта 9.61б. // *Събера, откъсна цветя, набера.* като̑ ѐди́нь чл҃кьето̑ ѐ събра́ль ѿ мнѡ́го

inslav

разли́чны цвѣ́тоове. и̑ завѝе ѐди́нь хꙋ́бавь вѣнцѣ̀ 9.61. **3.** *Събера, стана причина много хора да дойдат на едно място.* послꙋ́шайте за ст҃го нико́лы, ѿкак҄ сѐ роди̑, и̑ как҄ бы̑ допосл҃ѣ. дѐто на҃ дн҃е́ска събра̀ 15.132б; х҃с҃ събра̀ людїе́тѣ загꙋ́бени въ цр҃тво нб҃ное. а̑ а̑нтихри́сть щѐ да съберѐ си́ч҄кыте ѐврѐе о̀коло̀ нѥ́говото цр҃ство 18.185б. // *Стана причина някои хора да се срещнат и заживеят заедно.* и̑ не похꙋ́ли на б҃а. затова̀ б҃ь на́поконь пакы го събра̀ със҄ жена́та мꙋ̀ и̑ че́дата мꙋ̀ 5.28. **4.** *Събера, свия нещо разперено, сгъна.* а̑ми̑ кога́ чи́нишь кр҃ть. длѣ́же́нь ѥ̑ сѣ́кыи бл҃гочьстивь хр҃тїани́нь. прь́вѣнь. да съберѐ трѝ прь́сте. ради̑ ст҃аа̑ тр҃ица. голѣ́мыи прь́сть и̑ ѡ̑ны́ꙗ два́та при нѥ́го 16.160. **5.** *Прен. Събера; съсредоточа душевните си сили.* за́товà и̑ на съмрь́тны̑ ча҃ кога́ ще нѣ́кои да ꙋ̀мре… нѣли́ си съберѐ ꙋ̀ своà дш҃а си́ч҄ко своѐ помышлѥ́нїе, та̑ помы́сли сам҄си̑ ꙋ̀ себѣ̀ без҄ гла́са да дꙋ́ма. ѡ̑ те́ж҄ко си̑ ме́не сыромахꙋ̀ грѣ́шномꙋ̀ и̑ бѣ́номꙋ̀. как҄ мѐ съмрь́ть те́гли със҄ голѣ́ма мь́ка да ма раста́ви ѿ живо́та 31.217б. **6.** *Събера от няколко места парични средства.* а̑ тїѐ събра́ше ме́ждꙋ се́бѣ си̑ и̑ма́нїе мнѡ́го, и̑ да́доше ѐвла́вїю да и̑мь прифа́ти дꙋ́мъта, и̑ да сто́ри тѣ̀ на тъ́зи по́честь, дѐто ю̑ и̑махꙋ̀ ѡ̑нїа трѝте вла́стелѥ 15.145. **7.** *Събера; натрупам богатство, пари.* що сѣ̑ тол҄кози бл҃го събра́ль не помо́гна ми нищо 31.217б; залꙋ́до събра́ то́л҄кози хи́лїади гро́шове, що̑ не мого́ха да мѝ дарꙋ́вать живо́ть 31.217б; ѐла́те и̑ вы́е мои̑ чл҃цїи, кои̑то сте лю́биле сыромáси и̑ пь́тници а̑ не и̑щѣх҄тѐ мнѡ́го и̑ма́нїе да з҄бере́те 18.202. **събера си умът.** *Събера си ума, започна да внимавам какво правя.* и̑ да си̑ з҄бере́ме оу̑мьть сѣ́кыи ꙋ̀ се́бѣ си̑. че щѐ да бь́де сꙋ́дь бж҃їи, и̑ векѥ̑ да не съгрѣша́вамѐ 18.177б; а̑ми̑ да се погри́жѝ и̑ да си̑ збере́м ꙋ̀мьть да сѐ ꙋ̀пла́шѝ 18.206б.

сег.: 3ед. съберѐ 3.17б, 5.35б, 11.91б, 16.160, 31.217б, *2мн.* з҄бере́те 18.202, *3мн.* съберь́ть 39.312; *аор.: 1ед.* събра́ 31.218, *3ед.* събра̀ 4.21б, 4.26, 5.28, 6.48, 9.72, 11.90б, 11.95б, 11.96б, 12.114², 14.127б, 14.128, 15.132б, 15.138, 18.185б, 37.280, събра́ 18.194б, *3мн.* събра́ха 4.22б, 39.312, събра́ше 15.145; *форми от перф. тип: 1ед.* сѣ̑ събра́ль 31.217б, *3ед.* ѐ събра́ль 9.61, събра́ль 9.71б, 10.78б; *бъд.: 3ед.* щѐ да съберѐ 18.185б, ще да съберѐ 18.187, щѐ да з҄берѐ 18.188, ще да съберѐ 18.188б; *пов.: 2ед.* съберѝ 13.124, събе́ры 37.280, *описат. 1мн.* да съберѣ̑ 9.61б, да з҄бере́ме 18.177б, да збере́мь 18.206б; *страд.: сег. 3ед.* сѐ съберѐ 9.64б, 12.116б, 39.313б, *аор. 3ед.* сѐ събра̀ 15.153; *прич.: мин. страд. ед. ср.* събра́но 34.253, *мн.* събра́ни 7.50, 34.253.

събера се *св.* (66) **1.** *Само мн. и 3 ед. Съберем се, дойдем много на едно място, надойдем.* а̑ми̑ а̑ко ще́шь оу̑прави́ се ско́ро, и̑ о̀стави́ се ѿ товà да бѝешь чл҃ци. о̑ти да сѐ не съберꙋ̀ть си́ч҄ки ѐпкпе и̑ да тѐ о̑сꙋ́деть защо̑ неправда чинишь 12.113б; и̑ като̑ ѡ̑и̑дѐ тѣ́х҄ны̑а́ть сн҃ь сѣ̑ дрꙋ́гыте спа́хїе на о̀но́ва мѣ́сто, детѐ се бѣ́ха събра́ле о̑нїа̑ вѣ́ры и̑ ѐзы́ци. та̑ чака́ха кога̀ да сѐ ꙋ̀дарѣ̀ть 39.313б; и̑ събра́ се си́ч҄кы гра́дь и̑ ви́к҄наха на ца́ра и̑ ре́коха. ца́рꙋ̀ чести́ти ѐто́ се събра́х҄ме си́ч҄ки 39.309б; и̑ тога́зи кога̀ ще́ха да внесꙋ̀ чт҃ныи кр҃ть оу̑ цр҃ква. събра́ се на́рсꙋ̀ мнѡ́го без҄чет на виде́нїе 4.26б; и̑ щь́ть да сѐ съберь́ть и̑з҄бра́нныте нѥ́говы д҃ вѣ́трове сич҄ко на ѐднò мѣ́сто 18.196. **2.** *Събера се, срещна се с някого.* и̑ по́мли се бꙋ̀ і̑ѡа́ннь да не и̑злѣ́зе кино́ѱь ѿ море́то, да се съберѐ със҄ жи́выте. и̑ бы̑ такà 6.46. **3.** *Събера се, заживея с някого.* ѡ̑ те́ж҄ко ме́не сы́ротои. де́то сьм҄ се събра́ла със҄ мꙋ̀жа зако́нопрѣстꙋ́пна и небг҃о боа́злива 15.154; и̑ като си̑ бл҃говоли́ль та̑ се събра́х҄ме наѐднò затова̀ сега̀ ны́е славим҄ те и̑ бл҃годарим҄ те 5.39. **4.** *Събера се, вместя се в нещо, побера се.* и̑ проби̑

inslav

ѻ҃н'зи ка́мень до́лꙋ дльбо́ко, и҆ зи́нъ пропа́сть ко́л'кото да сѐ съберꙋ́ть и҆ двѣ̀тѣ рѣ́кы̀ вели́кые 11.98.

сег.: 3ед. се съберѐ 6.46, *1мн.* сѐ съберѣ̑ 14.130б, *3мн.* сѐ съберꙋ́ть 11.98, 12.114б, 15.138, 15.140б², сѐ съберꙋ́ть 12.113б, сѐ събе́рꙋть 39.297; *аор.: 3ед.* събра́ се 4.26б, 12.114, 12.114б, 39.309б, 40.323б, събра се 5.33б, *1мн.* се събра́х'ме 5.39, 39.309б, се събра́х'мѐ 16.157б, 39.295б², *3мн.* събра́ха се 2.12б, 4.21б, 4.22, 5.35б, 11.96, 12.115, 39.297, 39.298, 39.313, 40.322б, събраше се 2.15, се с'бра́ 4.21б, се събра́ха 5.36, 12.112, 12.115, 39.311б, събра́хꙋ се 11.83б, 11.95б, събра́ше се 11.91б, 11.96б, 11.102б, 12.113б, 14.130, 15.138, 15.152б, 15.153², 15.141, съ̀бра̀ха се 11.96, се събра́хꙋ 15.151б; *форми от перф. тип: 1ед.* сьм' се събра́ла 15.154, *3ед.* събрал' се 12.114б², *1мн.* съ смѐ събра́ле 15.155б, *2мн.* сѣ́ сте събра́ле 34.248б, сте сѣ̀ събра́ле 34.254, *3мн.* сѣ̀ събра́ле 4.23; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха се събра́ле 6.44б, е (!) бѣ́ха събра́ле 39.297б, се бѣ́ха събра́ле 39.313б, бѣхꙋ́ се събра́ле 40.323б; *бъд.: 3мн.* щьть дь се съберѣ́ть 18.187б, 18:190, 18.195б, 18.196, 18.201б.

събивам се *несв.* (3) *Сбъдвам се, осъществявам се, изпълнявам се.* ѻ҃ти. защо̀ дн҃е́ска на пр҃ро̑ци́те пр҃ро̑чьство̀то събі́ва се 33.235б; а҆̀ми̑ и҆ въ ца́ри [гра̑] бѣ́ше хра̑ ст҃мꙋ́... и҆ та́мо без'че́ть събі́ваха се чю́деса на сѣ́кы̀ д҃нь 39.318.

сег.: 3ед. събі́ва се 11.107б, 33.235б; *имперф.: 3мн.* събі́ваха се 39.318.

събирам *несв.* (5) **1.** *Събирам, повиквам много хора на едно място с някаква цел.* а҆̀ми̑ а҆̀зь є҆ѵ҃л'скыи сто́ль така̀ прѣ́дрьжꙋ, и҆ мнѡ̀го є҆і҃пкпы и҆́ма́мь по̑ ме́не, и҆ събы́ра̑ си́ч'кыте да ѿстѣ́пѧть ѿ тебе 12.114. // *Набирам много хора за участие в нещо.* тогива щьть да въскр҃на́ть ца́рїето голѣ́мы дѣ̀то се вди́гаха на голѣ́мо та̑ з'бы́раха войска̀ мнѡ̀го да зе́мать чю́жда земл҃а̑ 18.196б. **2.** *Събирам; вземам отделни неща, разпръснати на много места, и ги поставям на едно място.* и҆ стоѧ̀ ст҃ыи сѵ҃ме́ѡнь на є҆́дна̀ нѡ́га̑, в҃, го́дин'. и҆ мнѡ̀го че́р've па́дахꙋ ѿ него. а҆̀ то́и гы събы́раше, и҆ па̀кь гы ѡ҆ста́вѣше на това̀ мѣ́сто 2.14. **3.** *Събирам; натрупвам богатство, пари.* и҆ма́нїе недѣ́йте събі́ра. зла́то недѣ́йте лю́бы сребро̑ недѣ́йте правы̀ и҆гры̀ 18.187б.

сег.: 1ед. събы́ра̑ 12.114, *3ед.* събы́ра 31.220б; *имперф.: 3ед.* събы́раше 2.14, *3мн.* з'бы́раха 18.196б; *пов.: отриц. със съкр. инф. 2мн.* недѣ́йте събі́ра 18.187б.

събирам се *несв.* (10) **1.** *Само мн. и 3 ед. Събираме се, идваме много на едно място.* и҆ ѿтога́зи се хр҃тїа́не събы́рать ѿ си́ч'ките села̑ что̑ сѣ̑ из'ь҆ѻ҃колꙋ, и҆ чи́нѧть пра́ѕ҃ник' на сѣ́каа годи́на, и҆ до дн҃е́ска 11.95б; ѿпрѣ́вѣнь на є҆лли́н'ско врѣ́ме. на сѣ́ка годи́на събыраха се є҆лли́ны на а҆морїа и҆ чи́нѣха пра́ѕ҃никь 34.251б; и҆ дрꙋ́гощь нема́ха приго́дно врѣ́ме. а҆̀ми̑ тѣ́к'мо коги́ се събі́раше нарѡ́' мнѡ̀го на пра́ѕ҃никь 39.316б; и҆ ѿ таквизи чю́деса, и҆ ѿ дрꙋ́гы мнѡ̀го что̑ се чи́нѣше сѣ́кога ѿ ст҃го дими́трїа. та̑ се събы́раше мнѡ̀го свѣ́ть, ѿ си́ч'кы страны̀ 9.72. **2.** *Събирам се, срещам се с някого, сближавам се.* си́н'ко въ сига́шнїи врѣ́мена не сьбі́рьи се сѣ̑ злы̀ чловѣ́цїи 20.208б, и҆ събы́раше се със' мꙋ́дры, и҆ със ста́ры, давно̑ бы ѿ т҃ѣ̑ придоби́ль за дш҃ѣ̑та си̑ нѣ́коа добра̀ наѹ́ка 15.133.

сег.: 3мн. се събы́рать 11.95б, 14.128б; *имперф.: 3ед.* се събы́раше 9.72, сьбы́раше се 15.133, се събі́раше 39.316б, *3мн.* се събы́рахꙋ 12.116б, събы́рахꙋ се 15.151, се събы́раха 17.165, събыраха се 34.251б; *пов.: 2ед.* сьбі́рьи се 20.208б.

събия се *св.* (7) *Сбъдна се, осъществя се, изпълня се.* и҆ сьбы̑ се дꙋ́мата дв҃дꙋ пр҃ркꙋ 10.78б; ны́е ма́гїа не зна́емь... дето є҆ лѣ́сть дїаво̑л'каа. що сѐ дн҃е́ска сьбы́е, а҆̀ ѹ҃трѣ̀ сѣ̑ раз'вали̑ 10.76б; защо̀ ни̑ дв҃дь, що̀ дꙋ́ма това̀, ни̑ дрꙋ́гыи пр҃ркь да сь е сьбі́ло на нѣ́кого 16.161б.

сег.: 3ед. сѐ сьбы́е 10.76б, се сьбы́е 11.89; *аор.: 3ед.* се сьбы̑ 7.50б, сьбы̑ се 10.78б, се з'бы̑ 16.157б, *3мн.* се сьбы́ха 38.291; *форма от перф. тип: 3ед.* сь е сьбі́ло 16.161б.

inslav

съблазня *св.* (3) **1.** *Съблазня, обезчестя девойка, прелъстя.* не ѻ̀ста́ваше тога́зи дїа́воль нѝ ѥ̃днѣ дв҃ца догдѐ ю̀ не събла́знѣше. да не бы̀ се найшла̀ нѝкоа чи́ста да ѐ м҃ти бж҃їа 13.124; и̇ да се ѻ̀без'гри́жи дїа́воль да нѐ и̇̃ма мы́сль за дв҃ца м҃рїа да ю̀ събла́зны 13.124. **2.** *Измамя, изкуша някого, примамя.* зо́сима… ви́дѣ ѻ̃ де́сна страна̀ сѣ́н'ка чили́ш'ка. и̇ ѹпла́ши се и̇з'прьвѣнь сѣ́каше нѣ́що го дїа́воль събла́зны, и̇ растрепе́ра се 17.166.

сег.: 3ед. събла́зны 13.124; *имперф.: 3ед.* събла́знѣше 13.124; *аор.: 3ед.* събла́зны 17.166.

съблазън *ж.* (4) *Съблазън; нещо, което изкушава; измама, лъст.* бѣ҃ да и̇з'ба́ви на̑ ѿ съблаз'нь, и̇ ѿ прѣ́льсть 17.168; и̇ то́го да м҃лѥме и̇ ныѐ. да и̇̃збáви на̑ ѿ събла́знь 39.295б; и̇ ви́ды, ка́кь ле́жѝ мом'кь насрѣ̑ цр҃ква. и̇ като̑ ви́дѣ това̀, ѹпла́ши се. и̇ мнѣ́ше мѹ се че ѐ нѣ́кое привидѣ̀нїе та го̑ бла́зны… и̇ ре̑. вл҃ко привидѣ̀нїе и̇ съ́блазень нѣкоа видѣ̑ бѣсо́в'ска ѹ̇ цр҃квата, и̇ не смѣ́ю да ѹ̇лѣзѐ 11.101б.

ед.: съ́блазень 11.101б, събла́знь 16.162б, 39.295б, съблаз'нь 17.168.

съблѣка *св.* (8) *Съблека, сваля дреха от тялото.* и̇ пове̑ѣ ѐпк҃пь та́ го съблѣ́коха, и̇ зна́мена го 37.280б; и̇ раз'гнѣва́ се і҃гѹ́мень, и̇ ре̑, на бра́тїа. съблѣчѣ́те го ско́ро 2.11; и̇ ст҃ыи не́сторь… съвлѣ́че си̑ вры́хната дре́ха 9.66.

сег.: 3ед. съблѣ́че 34.253б, *3мн.* съвлѣкѹ́ть 2.11; *аор.: 1ед.* съблѣко̑ 17.169, *3ед.* съвлѣ́че 9.66, съблѣ́че 13.121б, *3мн.* съблѣ́коха 12.119, 37.280; *пов.: 2мн.* съблѣчѣ́те 2.11.

съблѣчен *прич.* (2) *Като прил. Съблечен, който е без дрехи.* си́ч'ки ста́нать го́лы прѣ̑ праве́днѝ сѹ́дь, голы̀ съблѣ́ченїи сѣ́кыи спротѝ сво́ат' си̑ грѣ́хь 18.199; ѥ̃то дѐ додо́х'те сега̀ си́ч'ки прѣ̑ ме́не го́лы съблѣ́ченїи чѐ нѣ стѐ помл҃ва́ле сыома́сы и̇ про́сѣци 18.204б.

мин. страд.: мн.: съблѣ́ченїи 18.199, 18.204б.

събор *м.* (40) **1.** *Събор, светско или църковно събиране на хора за решаване на даден проблем.* и̇ ре́коха сѹ́дїете, по̑оба́е на́мь да сто́римь събо́рь въ каѳи́лїи а̑ не въ монасти́рь 12.115; и̇ за тїа дѹ́мы па́к' се раз'гнѣва̀ ца́рица по́тврьдѣ. и̇ сто́ри погѹ́лѣм' събо́рь 12.116б; и̇ найдо́ха, ка́кь бѣ̑ ѿ рожѣ̑ство х҃во, до то́изи, а҃, събо́рь, т҃. и҃і. го́динь. и̇ прьвы начел'ници на събо́рьть кои̇ бѣ́хѹ. бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́м'скыи 15.141; и̇ събра́ше се си́ч'кы ѐпк҃пы и̇ клири́кы. и̇̃ сътво́ри́ше събо́рь 15.138; а̑ дрѹ́гыте ѐпк҃пе дои̇доха, и̇ събра́ се събо́рь ѿ си́ч'ките патрїа́р'си 12.114б. // *Хората, които присъстват на такова събиране.* а̑ дїаволь завидѣ̀ като сѐ кр҃ща́вать ѐвреѐте. та се прѣтво́ри като ѐди́нь ста́рець… и̇ начѐ да пла́че прѣ̑ си́ч'ки събо́рь 4.25б; послѹ́шаите моа́та дѹ́ма ст҃ыи и̇ сще́нныи събо́ре 15.138.

2. *Събор; християнски празник в чест на светци и мъченици.* и̇ за тїа а̑рхг҃гле, что̑ и̇м' се дн҃е́ска събо́рь праз̑нѹва ще́мь ма́л'ко нѣ́что̑ да пока́жемь за́ тѣхь 11.81б; така ѐ прили́чень и̇ дн҃е́шныѧ дн҃ь. като́ мѹ и̇ма́ме пра́з̑никь и̇ събо́рь. та сѐ събра́х'ме̑ сега̀ в' че́р'кова, та̑ ще̑ да послѹ́шаме бж҃твны дѹ́мы. и̇ ѿ тѣ̑ да позна́ѐ кой ѐ то́йзи ст҃е́ць дѣ́то ще̑ да го пра́з̑нѹвамѐ. дне̑ 39.295б; въ митили́н'скы̀ ѻ̀стро̑… та́ и̇ма хра̑ вели́ко м҃нию (!) ге҃ѡгїю… и̇ та̑ стрѹ́ваха праз̑никь и̇ събо́рь ст҃мѹ на сѣ́ка го́дина 39.316; пра́з̑ныцїи и̇ събо́ре цр҃ко́внїи бл҃венїи хр҃тїане зара̑ дрѹ́га рабо́та не бы́вать. а̑мѝ тѣ́кмо заради̇ дш҃е́внаа добрына̀ 39.295.

3. *Събор; езически празник в чест на боговете с игри за развлечение; сбор.* и̇ и̇маше голѣ̑ по́'кань да почи́та без'дѹ́шныте и̇до́лы. и̇̃ грижѣ́ше са ка́кь да сто́ри хоте́нїе на ѥ̃л'ли́н'скыте бѡ́гове. и̇ ка́кь да̑ (!) весе́ли на съборете ѹ̇ ѥ̃лли́н'скыте че́р'к'вища 39.296. // *Хората, които присъстват*

inslav

на сбор. и ѿнꙑзи безакóнныи цáрь… чи́нѣше жрьтва на бѣсоовете… и повелѣ̀ да сê съберѐ си́чꙑки събóрь дад (!) стóрѣ̂ борꙑбà. защô ѥ̂лли́нꙑскꙑ̀ цáрїе такà и́мах ѿбы́чаи 9.64б.

ед.: събóрь 4.25б, 9.64б, 11.81б², 11.83б, 11.84, 12.112, 12.112б, 12.114, 12.114б², 12.115, 12.115б, 12.116б², 14.128, 14.128б, 15.138², 15.141², 15.141б², 15.142, 15.153, 36.272б³, 39.295б, 39.316, събóрꙑ 8.58б, 11.83б, 15.153, 39.318, сьбóрь 36.272б, сѣборꙑ 39.295б, *чл.* събóрьть 15.141, *зв.* събóре 15.138; *мн.:* събóре 39.295, *чл.* сѣборете 39.296.

съборен *прил.* (2) *Общ, който е за всички, съборен.* и оу̀зéха ст҃ѝго слꙋ̑гы цáревы, и завéдоха го въ тьмницꙋ̑. и нѣ̀ въ събóрнꙋ тьмни́цꙋ гдѐтô запи́рать си́чꙑки лю́ди а҃ми на мѣ̑сто грóзно и тьмно 9.64. **съборно послание.** *Една от частите на новозаветния канон.* а҃ми и а҃пль чтô пи́ше на съборꙑ̀ното мꙋ̑ послáнїе. за ѿнїа дѐтото ·(!) и́мають вѣ̑ра, а҃ рáбота хр҃тїáнꙑскаа не и́мають 15.156.

ед.: *ж.* събóрнꙋ 9.64, *ср. чл.* съборꙑ̀ното 15.156.

съборювам се *несв.* (1) *Събарям се, сривам се до основи, рухвам.* и ѿнїа кáпища събóрюваха се и стáнꙋвáхꙋ на пéпель. а҃ и́долыте бѣсѡ́вꙑскы пáдаахꙋ и строшáвахꙋ се 15.139б.

имперф.: *3мн.* събóрюваха се 15.139б.

събота *ж.* (7) *Събота, шестият ден от седмицата.* и тáмо повелѣ̀ да сê поѐ канѡ́нь въ сꙋ̑ботꙋ и въ нелѣ̑ю 14.127б; и прѣбы̑, д҃. дни̑. и ничтô не въкꙋ̑си и ничтô не подꙋ̑ма. и въ сꙋ̑ботꙋ пойска ст҃ое причещенїе 14.129б; като си̑ чинѣше, ѿ сꙋ̑бота и оу̀ нелѣ̑, ѡтвóрꙋваше и при́никнꙋваше, и дꙋ̑маше съсꙑ̀ чл҃ци. а҃ тогáзи не ѿтвóри ни̑ въ сꙋ̑, ни̑ въ нелѣ̑ 2.14б. **велика събота.** *Велика събота, съботата преди Великден.* и вели́ка сѣ̑бота ни́какъ да не рáботишь 1.4; **лазарева събота.** *Лазарово възкресение, съботата преди Връбница (Цветница), Лазаровден.* и възнесенїе х҃во и кр҃товь д҃нь да праз̑нꙋвашь, по ѐди́нь д҃нь. и сꙋ̑бота лáзарева и врьбница по ѐди́нь д҃нь 1.4.

ед.: сꙋ̑бота 1.4, 2.14б, сѣ̑бота 1.4, сꙋ̑ 2.14б, сꙋ̑бота 35.265б, сꙋ̑ботꙋ 14.127б, сꙋ̑ботꙋ 14.129б.

съботен *прил.* (1) *Съботен, който се отнася до събота.* разꙋмѣ̑йте и за чáсоовете. когá се распѐ х҃с… и сꙋ̑бота, в҃ı, чáсоове. и сꙋ̑бóтнà нóщь до полꙋ̑нощь, ѕ҃. чáсове. и би́ха си́чꙑките чáсове л҃г 35.265б.

ед.: *ж.* сꙋ̑бóтнà 35.265б.

събрание *ср.* (4) *Събрание, събиране на множество лица по някакъв повод, събор.* и пѡ̑обáе да рѐмь. защô праз̑нꙋвамê дн҃éска събóрь а҃рх҃гглѡ̑. и събóрꙑ̀ се зовѐ събрáнїе. и что ê събрáнїе а҃г҃глѡмь слꙋ̑шайте 11.83б. **събрание елинско.** *Събор, езически празник.* събыраха се ѥ̂лли́ны на а҃морїа и чи́нѣха праз̑никь, що гô зовѣ̑ха панахéнꙑда (!). по нáшь ѥ̂зы́кь да рѐшь, събрáнїе ѐли́нꙑско 34.251б.

ед.: събрáнїе 11.83б³, 34.251б.

събудя *св.* (3) *Събудя, вдигна някого от сън, пробудя.* и а҃рх҃ггль михаи́ль пойдѐ и събꙋ̑ди го ѿ сы̑на 11.90; щê да легне и да ѿ̑сне катô лѣ̑вь, и кóи смѣ̑е да го сьбꙋ̑ди 33.243б.

сег.: *3ед.* събꙋ̑ди 33.243б; *аор.:* *3ед.* събꙋ̑ди 11.90, събꙋ̑дѝ 11.90.

събудя се *св.* (11) *Събудя се от сън, разбудя се.* и събꙋ̑ди се і҃гꙋ̑мень и станѣ̑ 2.12; и събꙋ̑ди се ѻ҃нꙑзи чл҃кь 14.130б; и събꙋ̑ди се ѿ сы̑на ма҃ѳеи 37.275; и събꙋ̑диха се си́чꙑки и зéха да пи́тать 10.77.

аор.: *3ед.* събꙋ̑ди се 2.12, 9.71б, 10.77б, 14.130б, 15.147, 37.275, 40.321б, се събꙋ̑ди 10.77, се събꙋ̑ди 39.306б, *3мн.* събꙋ̑диха се 10.77, сѣ̑ събꙋ̑диха 11.91б.

съвише *нареч.* (1) *Свише, от Бога, отгоре.* бꙋ̑ товà знамéнїе стóри да познаю̑ че ê ѿ съвы́ше 12.116б.

съвы́ше 12.116б.

inslav

съвлѣка *вж.* **съблѣка**

съвръша *св.* (36) **1.** *Свърша, направя нещо докрай, завърша; изработя.* и҆ като сѝ съвръши бъ творе́нїето сич҆кото что̀ сто́ри (на) то́изи свѣ̑ть тогѧ̀зи оу҆зѐ прѣ̀сть ѿ земла́та, и҆ създа́де чл҃ка 15.131б; и҆ поидоха ѻ҆ны̀ѩ наза́дь и҆ каза́ха ца́рꙋ. ка́къ ѐ съвръ́шена пола́та, тѣ́к҆мо за покровѣ̀ трѣ́бꙋва зла́то 7.52б. //*Образно.* и҆ ре҆ и҆́мь сега̀ вы́е и҆мате ѻ҆ц҃а і҆ꙋ́мена на вашь монасти́рь ла́вра, дѣ̀то го е бѣ̀ съвръ́шиль, а҆̀ нѐ чл҃кь 14.127б. **2.** *Свърша, извърша нещо, сторя.* а҆̀ ст҃ыи нико́ла видѣ̀ чѐ сторѝ добрѣ̀ ѻ҆́н҆зи чл҆́кь, и҆ да́де сѝ и҆ втора́та дѣ́щерь за мꙋ́жа, и҆ даде ѝ пр(ї)кїѡ̀ что̀ трѣ́бꙋваше. и҆ є҆днакь щѣ́ше да сѝ съвръ̀ши голѣ́мото добро̀, и҆ ꙋ҆зѐ пѧ̀кь что̀ и҆ прѣ́вѣн .т҃. жлѣ́тицы... и҆ фрѣ́ли гы и҆з҆ прозо́рець 15.135б; и҆ ца́рь попи́та него́ват҆ сѝ ке́хаѩ магне́н҆тїа за товà. а҆̀ то́й мꙋ ре҆. ꙋ҆трѣ̀ ца́рꙋ да бѣ́де сущо̀ съвръшенно и҆спи́танїе в҆ че́р҆ковата богà а҆̀поло́на 39.306. // *Извърша докрай нещо, което съм обещал или съм длъжен да сторя.* и҆ поиде ст҃ыи са́ва въ и҆скꙋѳопо́ль... и҆ пока́за и҆мь писа́нїето ца́р҆ско... и҆ ѿ и҆скꙋѳопо́лїю и҆злѣ́зе състы́те (!) ѻ҆ц҃и и҆ съвръ́ши сѝ ра́бота. и҆ ѡ҆бра́ти се пѧ̀кь със ра́дость да и҆́де въ і҆ер҃ли́мь 14.129. **3.** *Свърша; изпълня нечия заповед, желание, изискване.* затова̀ и҆ ны́е смѐ длѣ́жны да съвръ́шимь за́повѣдь хв҃а 13.125б; а҆̀то́ гы не найдѐ ꙋ҆ то́ѩ ча҃, а҆̀мѝ бѣ́ха ѻ҆́тишлѐ нѣ́где да съвръ́шꙋть прѣтрѣ́ба нѣко́а гі҃ди́нꙋ си 5.37; и҆ пѧ̀кь ре́че ста́р҆цꙋ. д҃хо́вниче, є҆́днакь дрꙋ́го и҆́ма́мь желà́нїе да́ ми съвръ́шишь 17.174б. **4.** *Свърша; изкарам докрай нещо, завърша.* и҆ дотꙋ́ка щѣ́х҆мѐ да съвръ́шѝ сло́вото бл҃венїи хр҃тїа́не. защо̀ до́ста бѣ́ше и҆ ѿ тїа чѡ́деса да разꙋмѣ́ете и҆ дрꙋ́гыте 15.142б; товà да ска́жѐ, и҆ да съвръ́шѝ дꙋ́мата 33.245б; и҆ такà да съвръ́шиме сло́во на сла҃бꙋ 9.74б. и҆ когà съвръ́ши мол҆́бата и҆ ꙋ҆зѐ си́чкыте сѣ́чива и҆ и҆злѣ́зе и҆ даде и҆́мь, и҆ не показа се знаме́нїе нѝ на когò 13.124б; и҆ когà съвръ́ши ꙋ҆трьню сщ҃е́нникь и҆ поидѐ ꙋ҆ ѻ҆ного́зи вра́ча, и҆ найде́ го че сѣ̀ раз҆боле́ль злѣ̀ 11.99б; въ є҆днâ нощь като сѝ съвръ́ши ѻ҆н҆зи пꙋ́стынножи́тель мл҃бата и҆ прави́ло что̀ сѝ дрьжа́ше. ле́гна да спѝ 9.70б. //*Свърша, стигна до края на някакъв период от време.* а҆̀мѝ и҆́ ны́е сегà легомà съвръших҆мѐ ст҃а́а, м҃.ца да се ви́димь, и҆ ѡ҆пи́тамѐ 34.255б; и҆ що ѐ ѻ҆ста́ло ѿ ст҃а, м҃,ца̀ що̀ пости́ѝ. защо̀ да́ си съвръ́шѝ по̀ достоино. като (б҃ь ище 16.163б.

сег.: 1ед. съвръ́шꙋ 7.52, *2ед.* съвръ́шишь 17.174б, *3ед.* съвръ́ши 11.82б, 11.102б, *1мн.* съвръ́шимь 13.125б, съвръ́шѝ 15.142б, 16.163б, *3мн.* съвръ́шꙋть 5.37; *аор.: 1ед.* съвръшѝ 7.52, *3ед.* съвръ́ши 3.20, 9.69б, 9.70б, 11.99б, 13.124б, 14.129, 36.270б, съвръши 15.131б, 34.249, *1мн.* съвръших҆мѐ 33.243б, 34.255б; *форми от перф. тип: 1ед.* с҆мь съвръ́шиль 17.174б, *2ед.* съвръ́шиль є҆сѝ 34.249, *3ед.* е съвръ́шиль 14.127б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да съвръ̀ши 15.135б, *1мн.* щѣ́х҆мѐ да съвръ́шимѐ 11.84, щѣ́х҆мѐ да съвръ́шѝ 15.142б; *страд.: сег. 3ед.* се съвръ́ши 17.167, *аор.: 3ед.* съвръ́ши се 6.46б, 39.301б; *пов.: описат. 1ед.* да съвръ́шꙋ 17.175б, *1мн.* да съвръ́шиме 9.74б, да съвръ́шѝ 11.102, 33.245б; *прич.: мин. страд.* ед. *ж.* съвръ́шена 7.52б[2], *ср.* съвръшенно 39.306.

съвръша се *св.* (8) **1.** *Свърша се, изразходя се до край, изчерпя се.* добрѣ̀ дойдо́х҆те бра́тїа, а҆̀мѝ простѣ́те. защо̀ се съвръши ви́ното, и҆ не и҆́маме что̀ да пїе́мь 10.78б. **2.** *Свърша се, стигна до края си, приключа.* и҆ когà бы̀ де́но ст҃а нелѣ̀ѩ когà се съвръ́ши лу҃р҆гїа. є҆дна́кь оу҆ цр҃ква бѣ́ха. и҆ ца́рь и҆ вл҃ка макрїа́нь 40.322; и҆ тогà́зи и҆злѣ́зе и҆ слꙋ́жаше на си́ч҆ките. и҆ когà се съвръ́ши ве҆ра. и҆ просла́више бг҃а 13.123. **3.** *Само 3л. Сбъдне се, изпълни се нещо, стане.* и҆ защо̀ и҆́мь ре҆ въ і҆ер҃ли́мь да сѣ̀ть. ѻ҆́ти да се съвръ́ши дꙋ́мата на пр҃рци́те, что̀то ре́кохà. ѿ сїѡ́на ще да и҆злѣ́зе зако́нь 38.292; ѻ҆́ти по̀ѻ҆бае да се съвръ́ши

inslav

си́ч'ко что̑ е напи́сано ꙋ̑ за́конь мѡ̑ѵсе̑овь 38.290; и̑ де́то го и̑ма́шь на чю́жда земл҃ѧ да́ ти се съвръ́ши что̑ се надее́шь 40.322.

сег.: Зед. се съвръ́ши 38.290, 38.290б, 38.292, се̑ съвръ̑ши 38.290; *аор.: Зед.* се съвръши 10.78б, се съвръ́ши 13.123, 40.322; *пов.: описат. Зед.* да́ се съвръ́ши 40.322.

съвръшен *прил.* (16) **1.** *Съвършен, който няма недостатъци, който има само положителни качества.* и̑ чл҃кь ще̑ да до́йде мꙋ́дрь съвръшень, и̑мето мꙋ̑ нико́лае. и̑ того̑ да сто́рите митрополи́та. защо̑ то́и е̑ досто́ень да боу́де пасти́рь на бж҃ї́е лю́дїи 15.138; чю́до въ́йстинꙋ̑ прѣславно съвръшень бь҃, а̑ то́и се виде̑ ка́то̑ мла́до дѣте̑ несвръшено 33.235б; а̑ сега̑ на послѣ́дно врѣ́ме вьсхо́тѣ бь҃ да́ се роди̑ ѿ ма́ика без' о̑ц҃а. да бꙋ́де съвръше́нь бь҃. и̑ съвръ́шень чл҃кь 3.16б; ѿ зо́симо, добрѣ̑ сь си̑ по̑каниль на добро̑ като сѣ́кыи чл҃кь. а̑ми̑ нѣ е̑ ни́кои съвръшень 17.164. **2.** *Истински, който е най-пълно подобен на някого, същински.* и̑ слѣ́зе на земл҃ѧ, и̑ пльть прїе́ ѿ ст҃ые́ бц҃е що е̑ дв҃ца мр҃їа. и̑ бы̑ съвръшень чл҃кь, като̑ и̑ ны́е. ѡ̑свѣ́нь тьк'мо грѣ́хь не́маше 9.62б. **3.** *Истински, който отговаря в най-пълна степен на същността на нещо, същински.* ами се̑ просвѣ́тиха, защо̑ и̑ма́хꙋ чи́сть оу́мь и̑ сꙋ́мисль. и̑ съвръше́на вѣ́ра на бг҃а 15.131б; а̑ми̑ послꙋ́шайте съси́ч'ко (!) срц҃е. да раз'бере́те за ст҃го нико́лае... защо̑ да просла́вите бг҃а. и̑ да похва́лите ст҃го. и̑ да прїи́мете съвръше́но добро̑ 15.142б.

ед.: м. съвръше́нь 3.16б, 35.264б, 38.283, съвръ́шень 3.16б, 38.283², съвръшень 9.62б, 15.138, съвръшень 17.164, 33.235б, съвръше́нь 17.167, 34.251, съвръ̑шень 34.251, съвръше́на 37.279б; *ж.* съвръше́на 15.131б; *ср.* съвръше́но 15.142б.

съвръшувам *несв.* (5) *Съвършвам, извършвам някакво действие, правя.* със не́го се вѣ́н'ча́ваме и̑ кр҃ща́ваме. и̑ сще́ници и̑ влади́ци, със то́изи ст҃ы̑ кр҃т' рꙋ́ко пола́гават', и̑ си́ч'ко съвръ́шꙋвать 16.159б; а̑ми̑ си́ч'ко що̑ съвръ́шꙋва бь҃ добрѣ̑ със' промысль нѣ́гова. зарадѝ мо́а нефе́л'нина що̑ има̑ и бь҃ голѣ́мо чю́до чи́ни 3.19б. **добро съвръшувам.** *Правя добро, извършвам добри дела.* и̑ по́сть да залю́бй҃. защо̑ ѿ по́сть. си́ч'ко добро̑ съвръ́шꙋва чл҃кь 38.294; **зло съвръшувам.** *Върша зло, правя злини.* а̑ ѿ мнѡ̑го ꙗ̑стїе и̑ мнѡ̑го пи́тїе. си́ч'ко зло̑ съвръ́шꙋва чл҃кь на дш҃ѣта си̑. блꙋ́дь кра́ж'ба, кра́мола, и̑ нена́висть и̑ хꙋ́ла 38.294.

сег.: Зед. съвръ́шꙋва 3.19б, 38.294², *3мн.* съвръ́шꙋвать 16.159б; *страд.: сег. Зед.* се съвръ́шꙋва 16.159б.

съвръшувам се *несв.* (1) *Съвършвам се, стигам до края си, изтичам (за период от време).* защо̑ ко́и е мнѡ̑го съгрѣши́ль да не̑ ѿпа́днꙋва да се о̑ча́е. защо̑ съвръ́шꙋва се ст҃аа, м҃,ца. да́ се не лѣнимь на по́двигь д҃ховныи, а̑ми̑ да ста́не̑ на покаанїе 17.176.

сег.: Зед. съвръ́шꙋва се 17.176.

съвтя се *св.* (1) *Светя, излъчвам светлина.* и̑ виде̑ а̑гг҃лы немл҃тивы, де̑то ни́какь не́маха мл҃ть, и̑ стра́шны тврь́дѣ, и̑ лица̑та и̑ бѣ́ха срьди́ти... а̑ очи́тѣ и̑ съвтѣ́ха се като̑ звѣ́зды коги̑ и̑сти́чѣть сꙋ́трина 32.228б.

имперф.: 3 мн. съвтѣ́ха се 32.228б.

съгледам *св.* (1) *Съгледам, съзра нещо или някого, забележа.* и тога́зи ѿнїа вои́не зе́ха да мꙋ̑ се оу́гле́дꙋвать. и̑ да се прѣпозна́вать на нѥ́го. и̑ ре̑ е̑ди́нь ѿ ны̑ дрꙋ́гымꙋ... а̑ми̑ знаю̑ добрѣ̑ о̑ти и̑ма́ше плакї́да бѣлѣ́гь на гры́лото ѿ са́бїа. а̑ми̑ гле́даи да съпика́самѐ, а̑ко и̑ма белѣ́гь так'в'зи̑... това̑ си подꙋ́маха, и̑ съгле́даха го, и̑ видѣ́ха такъ́в'зи бѣлѣ́гь на гры́лото мꙋ̑. и̑ позна́ха го добрѣ̑ 5.35.

аор.: 3мн. съгле́даха 5.35.

съгния *св.* (1) *Загния, започна да се разлагам.* а̑ дїа́воль завидѣ̑ ст҃мꙋ, и̑ и̑злѣ́зе мꙋ̑ при́ш'ка лю́та на е̑дна̑

inslav

нѡга̑, и҆ съгни мꙋ ра̀ната на нѡгата, и҆ ѡ҆чрьви́ве като праве́дныи і҆ѡ̀вь 2.14.

аор.: 3ед. съгни 2.14.

съгоря *св.* (2) **1.** *Изгоря докрай, престана да горя.* и҆ коги́ се нѣ̑що запа́ли, та сѐ вди́гне пла́мень ꙋ҆ виси́нꙋ, и҆ кога̀ съгорѝ ѻ҆́гнꙗть, а҆ пла́макать ꙋ҆га́сне 31.220. **2.** *Изгоря, унищожа с пламък.* и҆ да́и ги̑ тои́зи ѡ҆́гнь нашите тѣлеса̀ да не съгорѝ 5.39б.

сег.: 3ед. съгорѝ 5.39б, 31.220.

съградя *св.* (25) *Съградя, построя нещо, изградя.* вели́кыи ц҃рь константи́нь. когáто съзидꙋ́ваше ца́риграда̀дь. съградѝ ц҃рква є҆дна̑ 11.94б; то́изы монасти́рь дохїа́рь. та̑ бѣ́ше тога́зы съграде́нь на є҆дно̑ мѣ́сто че́ста дꙋбра́ва, и҆зьо̑колꙋ 11.102б; и҆ пꙋстѝ ца́рь да ви́деть съгради́ ли ѳома̑ ѡ҆́нѣзи пола́та 7.52; и҆ съгради́ха мꙋ дрꙋ́гыи стлѣ́пь 2.13б. // *Образно.* и҆ съградѝ на н҃бето ц҃рꙋтомꙋ нѐрꙋко̀ сътво́рена пола́та 7.52.

сег.: 3ед. съградѝ 7.52б, 7.54б, 9.67, 15.150б, *3мн.* съгра̑ть 39.312; *аор.: 3ед.* съградѝ 2.12б, 7.52, 9.67, 9.68б, 11.94б, 11.98б, 14.128, съгради́ 7.52, съгра́ды 9.68б, *3мн.* съгради́ха 2.12б, 2.13б, съгра́диха 2.15б, 36.273б, съгради́ше 15.151, зг҃ра́диха 39.311б; *плусквамперф.: 3ед.* съгради́ль бѣ́ше 7.53б; *форми от перф. тип: 3ед.* є҆ съгра́дилъ 5.38б, е съгради́ль 7.54, съгради́ль 7.54; *прич.: мин. страд. ед.: м.* съграде́нь 11.102б.

съградявам *несв.* (1) *Съградявам, строя сграда, съзиждам.* и҆ ц҃ркви голѣ́ми и҆ мнѡ̑го зг҃раде́ваха дрꙋ́гочь на и҆́ме то́гово. и҆ на сѣ́ка годи́на праз̑нꙋ́ваха мꙋ пра́з̑никь нѥ́говь 39.312б.

имперф.: 3мн. зг҃раде́ваха 39.312б.

съгрѣша *св.* (25) *Съгреша; извърша грях, прегрешение.* что̑ съгрѣши́хъмѐ ны́е грѣ́шници пра̑ѣ ба̑ и҆ пра̑ѣ ц҃ра 15.146; а҆ а҆́да́мъ се не покаꙗ̑. ни̑ ре̑ съгрѣ́шиѝ ги̑ 38.285; защо̑ ꙋ҆́зе мито̑ и҆ ѡ҆сѣ́дѝ три̑те мꙋ́жїеето̑ нѣ̑ сѣ̑ съгрѣшиле ни̑що̑ 15.147; защо̀ ка́же пра̑рькь дв҃дь гнѣва́ите се и҆ не съгрѣшайте 3.18.

сег.: 2ед. съгрѣшишь 19.207б, *3ед.* съгрѣ́ши 5.27, *1мн.* зг҃рѣ́шимь 18.177б; *аор.: 1ед.* съгрѣшѝ 7.54б, 11.87, 33.242б, съгрѣши́хъ 15.144б, съгрѣшѝ 38.285², 39.305, *1мн.* съгрѣ́шимѐ 15.140, съгрѣши́хъме 15.146; *форми от перф. тип: 1ед.* нѣсмь съгрѣши́ла 32.230б, *2ед.* си́ съгрѣшиль 1.4б, си̑ съгрѣши́ль 1.8, си съгрѣшила 32.231, *3ед.* съгрѣши́ль 3.21, съгрѣши́ль 3.21, е съгрѣши́ль 17.176, *1мн.* бѣдѐ̑ съгрѣ́шиле 39.316, *3мн.* сѣ̑ съгрѣши́ле 15.144, сѣ̑ съгрѣшиле 15.147, са зг҃рѣши́ле 18.192б, сь съгрѣши́ле 34.255; *пов.: 2мн.* съгрѣшайте 3.18.

съгрѣшавам *несв.* (4) *Съгрешавам, извършвам грях.* а҆́ко бы̑ то́й наказꙋва́ль на̑. ко́лъко ны́е нѥ́мꙋ съгрѣша́ваме. погꙋ́билъ бы̑ на̑ сичъкѝ въ є҆ди́нь ча̑ зара̑ мнѡ̑гото на́ши грѣ́хѡве 1.4; и҆ да си̑ зберѐме оу҆́мьть сѣ́кыи ꙋ҆ се́бѣ си̑. че щѐ да бѣ́де сꙋ́дь бж҃їи, и҆ векѥ̑ да не съгрѣша́вамѐ 18.177б; и҆ па́кь зна́ите бра́тїе о҆́ти́ се си́чъка напра́ва бꙋ̑ сра́мѣ и҆ бои̑. а҆́мѝ токо̀ тѣ́къмо чл҃ците що̑ съгрѣша́вать бꙋ̑ 32.224б.

сег.: 1мн. съгрѣша́ваме 1.4, *3мн.* съгрѣша́вать 32.223б, съгрѣша́вать 32.224б; *пов.: описат. 1мн.* да съгрѣша́вамѐ 18.177б.

съгрѣшение *ср.* (29) *Грях, непозволена от гледище на религиозния морал постъпка, прегрешение.* и҆ ви́жѣ ко́лко на́мь бъ̑ проща́ва съгрѣшѣ́нїе. а҆̑ ны́е не щѐ̑ да се простимь за ма́лъко нѣ̑що 34.255; а҆́ко ли̑ вїе не прости́те чл҃кꙋ прѣгрѣ́шенїето, и҆ ѡ҆ц҃ь ва́шь нб҃ныи не проща́ва ва́мь съгрѣшенїето ва́ше 18.197б; и҆ ѡ҆́нъзи бра́ть като̀ видѣ̀, ка́къ мꙋ покры̑ съгрѣше́нїе. и҆ оу҆́милѝ се, и҆ пока́ꙗ̑ се 3.21; тога́зи є҆ди́нь дрꙋ́гыи мета́нїе си сто́риха, и҆ цѣловаха се. и҆ прости́ха си̑ съгрѣше́нїето 3.20; да̑ а҆́ко мѐ г҃ь бъ̑ о҆́сꙋди... а҆то̀ да ма̑ прѣдадѐ ꙋ҆ дїа́волскы рѣ́цѣ заради̑ моа̀ те́жъка съгрѣше́нїа. та̑ щѣ́ть дїа́волы да мѐ ѡ҆несѣ́ть въ мъката несътрѣ́пимаа 31.218б.

ед.: съгрѣше́нїе 3.18б, 6.47б, 9.74б, 34.255, съгрѣше́нїе 3.21, съгрѣшенїе 7.54б, 18.197б, съгрѣшѣ́нїе 34.255, *чл.* съгрѣше́нїето 3.20б,

inslav

13.125б, 18.192б, 18.198, 34.250, 34.255[3], съгрѣшенїето 7.50, 18.197б, съгрѣшенїето 18.197б; *мн.:* съгрѣшенїа 1.4б, 1.6, 1.6б[2], 31.218б, съгрѣшенїа 1.6, *чл.* съгрѣшенїата 1.6[4].

съд[I] *м.* (6) **1.** *Съд, прибор за съхранение на течности и продукти, съдина.* прѣтво́ри се ѻ҆н҆зи дїа́воль ка́тѡ̀ жена̑ вдови́ца и҆ сы́рота и҆ дрьжѝ въ рꙋцѣ́те си̑ сѣ́дь плѣ́нь със҆ масло 15.151б; є҆́тѡ̀ че̑ и҆́де а҆́ѳана́сїе магесни́кь и҆ дрь́жи в рьцѣ́те си два̀ сѣ́да плѣ́ны сѣ̑съ мрьтво напоѐнїе 39.302б–303. // *Образно.* а̑ тиѧ̀ мꙋ, подꙋ́ма, та ка́же… нѣ ѐ да хвала̀ що щь̀ да ти се и҆сповѣ́дѧ̑ а̑ми е сра́мотна ра́ботата ми що с҆мь чинила, и҆ била́ с҆мь хꙋ́бавь сѣ́дь дїа́волꙋ 17.168-168б. **2.** *Кръвоносен съд.* въ на́покощни д҃нѝ щѐ да и҆зва́ди г҃ь є҆ди́нь горе́щь вѣ́трь из҆ пꙋ́сто мѣ́сто на людїето. да и҆́мь и҆ссꙋшѝ жилитѣ̀ на си́ч҆кыте и҆ съдѡ́ве сич҆ки ѩото и҆́мать щь́ть да и҆сѣ́хнать 18.178.

ед.: сѣ́дь 15.151б, 17.168б, 39.303; *мн.:* съдѡ́ве 18.178, сѣ́дѡве 18.178б; *бр.:* (два̑) сѣ́да 39.303.

съд[II] *м.* (23) **1.** *Съд; църковна институция, която се занимава с правораздаване; съдилище.* ѿ злѣ̀ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѣ́то ѿи҆́де та̑ мар҆тꙋри́са на льжа̑ пра̑ѣ сѣ́дь и҆ли пра̑ѣ лю́дїе за сьсѣ́дина своє́го злѡ̀ и҆ закльне́ се накриво токѡ̀ да го̀ ѻ҆́сѣди 18.198; мьжїе́те щь́ть да си̑ во́деть жены̑те на сꙋ́дь да гы̑ сꙋ́деть 18.180; и҆ станѣ̑ тога́зи і҆ѡа́ннь и҆ поидѐ със҆ є҆́пкпы и҆ нарѡ̑҆ мнѡ̑го. и҆ тога́зи сторѝха сꙋ́дь. и҆ рѣ̑ а҆скꙋли́нь да ꙋ҆лѣ́зꙋть и҆нѡцыте что̑ бѣ́ше гы поста́виль і҆ѡа́ннь. и҆ ꙋ҆лѣзоха 12.115б. **2.** *Съд, разглеждане на съдебно дело, съдене.* и҆ ц҃рь ра̑ре гра̑ѣ є҆стѐ сто́риле със҆ ва́шь сꙋ́дь и҆ нѣ стѐ прави́дно сꙋди́ле. а̑мѝ ка́ко зна́ете та́ко чинѣ́те 12.116; ѿпрь́вѣнь то́и щѐ да сѐ пока́же до́брь… на младыте щѐ добро̑ да и҆́мь стрꙋ́ва. и҆ коур҆вов҆ство щѐ да мра̀зи. и҆ сѣ́дь кри́вь щѐ да сѐ ѿфрь́лѣ да нѐ слꙋ́ша. и҆ не щѐ да сѐ закли́на ни́кога 18.187; а̑ко ли прїе́машь дꙋ́мата на мойте вра̀гѡве дѣ́то мѐ клеветѧ́ть. є҆да̀ нѣ си̑ ни̑какь сꙋ́дь и҆спыталь, и҆ залꙋ́до мѐ ѻ҆съ̀ждашь 12.114. **3.** *Преценяване делата на всички живи и умрели при второто пришествие на Исус Христос в деня на Страшния съд.* а̑ сега ты̀ ме те́глишь на́йбрь́же къ҆к҆ сꙋ́дїю. кога́ ма заведе́шь на стра́шны̀ сꙋ́дь… и҆ ко́и ще за ме́не да подꙋ́ма. и҆ на сꙋ́дь що щь̑ да рекь̑… ѿ то́л҆кози те́ж҆кы грѣ́хѡве щото̑ и҆́мамь 31.218б; а҆то̑ а҆́зь ꙋ҆́трѣ щь̑ пꙋсти̑ а҆н҆гела лꙋка́ва и҆ зе́ мꙋ ще д҃шь́та та ми щѐ ѩ̑ донѐ да ю̑ прѣда́мь на сꙋ́дь 6.44. **4.** *Присъда, решение, преценка, отсъждане.* михаи́ль а҆рхг҃гль кога́то се свади̑ със҆ дїа́вола зарадѝ мѡ̈ї̈сѐовото тѣло̑. и҆ не смѣа̀ сꙋ́дь да нанесе хꙋ́лень. а̑ми тѣ́к҆мо ра̑ре. запрѣща́ет҆ ти г҃ь дїа́воле 11.87; прави́днь ѐси̑ г҃и и҆ сꙋ́дь тво́й прави́днь ѐ̀ 32.226б. **страшни съд.** *Страшният съд, съдене на всички живи и умрели при второто пришествие на Исус Христос.* а̑ сега ты̀ ме те́глишь на́йбрь́же къ҆к҆ сꙋ́дїю. кога́ ма заведе́шь на стра́шны̀ сꙋ́дь 31.218б; тогѝва щьть а҆́гг҃лыте да прѣведꙋ́ть а҆н҆тихрі́ста дїа́вола… да го̀ сꙋдѧ̀ть пра̑ѣ страшны̀ сꙋ́дь 18.200; **божи съд (съд божий).** *Страшният съд.* и҆ помы́слюваше за вто́ро пришь́ствїе за бж҃їе сꙋ́дь 8.55б; а̑мѝ и҆ пр҃рькь дв҃дь ре̑ за сꙋ́дь бж҃їи тамь поста́виха прѣхꙋ́бави прѣсто́ле на сꙋдницата бж҃їа 18.179; а̑мѝ ѿ сꙋ́дь бж҃їи та́мо не мо́жешь да и҆з҆бѣ́гнешь 5.40б; **вѣчни (праведни) съд.** *Страшният съд.* а҆́зь ва́мь да пꙋ́стимь а҆́н҆гела лꙋ́кава… да зе́мѐ і҆ѡа́ннꙋ д҃шь́та и҆ да ю̑ прѣдадѐ на вѣ́чныи сꙋ́дь 6.44; до́брь добро̑ зе́ме а̑ злѣ̀ злѡ̀ зе́ме си́ч҆ки ста́нать го́лы прѣ̑ праве́дны̀ сꙋ́дь 18.199.

ед.: сꙋ́дь 5.40б, 6.44[2], 6.45б, 8.55б, 11.87, 12.114, 12.115б, 12.116, 15.141б, 18.177б, 18.179, 18.180, 18.199, 18.200, 31.218б[2], 32.226б, 32.230б, сѣ́дь 18.187, 18.198, сꙋ́дь 18.199б, *чл.* сѣ́да 1.5.

inslav

съдение *ср.* (1) *Съдене, преценяване делата на хората, правосъдие.* ѐто се раз'вали̑ съ́денїето и дꙋма́нїето чл҃чьско… ѐто дѐ додо́х'те сега̀ си́ч'ки пр҃ѣ́ ме́не го́лы съблѣ́ченїи чѐ нѣ́ стѐ помл҃ꙋва́ле сыромáсы и̇ про́сѣци… а҃зь людїе́то ми́лова̑ и̇ право имь съ́дѧ сѣ́комꙋ. ко́и ка́кь ѐ ра́ботиль и̇ слꙋгꙋ́валь тѣ́и мꙋ и̇ пла́ща̑ и̇ да́ва́мь 18.204б.

ед.: чл. съ́денїето 18.204б.

съдера *св.* (1) *Съдера; направя нещо на части с дране, с късане; скъсам.* и̇ катô чю̑ ца́рь ѐзе́кїа ти́а дꙋ́мы. съдра́ си ризите, а̑то се о̑блѣ́че вь врѣ́тище 11.91.

аор.: Зед. съдра́ 11.91.

съдец *м.* (1) **съдец свят.** *Метална чаша за причастие, потир.* а̑ми̑ вь четвры́т'кь вели́кыи ве́черь. да вълóжишь във' съдець с҃ть. ѿ с҃то̀ причещенїе ѿ тѣ́лото и̇ ѿ крьв'тѣ х҃ꙋ бо҃ꙋ на́шемꙋ, и̇ донеси́ ми 17.173.

ед.: съдець 17.173.

съдийски *прил.* (3) **съдийска книга.** *Книга Съдии Израилеви, една от частите на Стария Завет.* и̇ на кни́га сꙋдїи́ска ка́зꙋва за а̀рхистра́тига михаи́ла така̀. и̇ сътво́риха ре́че еврѐете лꙋка́во пр҃ѣ г҃а 11.87б; ѿ сꙋдїиска кни́га за гедеона 11.87б; ѿ кни́га сꙋдїиска за маноа г҃ї 11.88.

ед.: ж. сꙋдїи́ска 11.87б, сꙋдїиска 11.87б*, 11.88*.

съдище *ср.* (3) *Съд, Страшният съд, съдене на всички живи и умрели след второто пришествие на Исус Христос.* тѝ ѐси̑ цр҃ь ѿнапр҃ѣ́ и̇ сега̀. тѝ ѐси̑ напра́виль си́ч'ки свѣ́ть ѿнапр҃ѣ и̇ досега̀… тїа дꙋ́мы дꙋ́мать праве́дницитѐ г҃ꙋ і҃сꙋ х҃ꙋ пр҃ѣ сꙋ́дището 18.203б. **страшно съдище (Христово).** *Страшният съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* о̑ти си́ч'ки щѐ̑ да и̇злѣзѐ̑ пр҃ѣ стра́шно сꙋдеще и̇ болѣ́ре и̇ сыромáсы. та щѐ̑ да ны̑ попи́та г҃ь б҃ь що смѐ стрꙋ́вале. та щѐ̑ да ны̑ сꙋдѝ сѣ́кымꙋ по ра́ботата 18.207; дн҃е́ска смѐ жи́вы. а̑ ꙋ̀трѣ нѣ̑. а̑ми̑ д҃ша́та ны́ е ѿ б҃а и̇ тї ѐ ж[и]ва̀ и̇ не ꙋ̑мира. и̇ тїа́ щѐ̑ да стане пр҃ѣ стра́шно сꙋ́дище х҃во. да дадѐ ѿвѣ́ть що е чини́ла 38.293б.

ед.: сꙋдеще 18.207, сꙋдище 38.293б, *чл.* сꙋ́дището 18.203б.

съдия *м.* (23) **1.** *Съдия; длъжностно лице, което разглежда и присъжда съдебни дела.* и̇ распꙋ́сти да съберѐ что съ̀ начél'ны господа́ре. и̇ сꙋдїе и̇ кнéѕоове ѿ си́ч'ките стра́ны. и̇ ѿ сич'кыи мѣ́ста да до́йдꙋть 11.91б; и̇ ре́кохa сꙋ́дїете по̑оба́е на́мь да сто́римь събо́рь въ каѳи́лїи… па̀кь рекоха сꙋ́дїете и̇ гдѐ съ̀ си́ч'ки є҆пк҃пы и̇ гдѐ съ̀ ри́м'скы посла́нници 12.115; и̇ бы́х' ꙋ̑ ѐдна̀ кѣ́ща. и̇ та́мо що̀ бѣ́ше гп҃да́рь и̇ сꙋ́дїа на о̑нова̀ мѣ́сто и̇ чинѣ́ше сва́д'ба на своа̀ дѣ́щера 7.49б; и̇ ре҃ мꙋ ст҃ыи нели̑ си ꙋ̑зе́ль мыто̑ и̇ о̀сꙋ́дил' гы си̑ неправе́дно… да ви́ды и̇ цр҃ь о̑ти тѝ нѣ си̑ соу́дїа. а̑ми си̑ неѐопра́вникь 15.144б. **2.** *Съдник; този, който преценява делата на живи и умрели (за Бога).* и̇ па̀кь ще да слѣ́зе сꙋ́дїа на си́ч'ки свѣ́ть. и̇ щѐ да ѡста́ви праве́днїите ѿ де́сна страна̀. грѣ́шните ѿ ле́ва 16.160; а̑ сега тѝ ме те́глишь на́йбрьже къ́к' сꙋ́дїю. кога́ ма заведе́шь на стра́шны̑ сꙋ́дь 31.218б; а̑ми̑ ные чи́ниме и̇сцѣлѥ́нїе. със' помощь ст҃ые тр҃ице о̑ц҃а и̇ сн҃а и̇ ст҃го дх҃а. дето ѐ ѐди́нь б҃ь нераздѣ́л'ныи и̇ цр҃ь нб҃ныи и̇ дето ѐ сꙋ́дїа на жи́вы̑ и̇ на мрьтвы̑ 10.76б; и̇ а҃гглыте щь́ть да пѣ́ать пр҃ѣ праведнаго сꙋ́дїа и̇ да дꙋ́мать ст҃ть ст҃ть ст҃ть г҃ь сава́ѡѳь 18.199б; сѣ́кыи ко́и ка́кь ѐ ꙋ̑ра́ботиль тѣ́й си и̇ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа. до́брь добро̑ зе́ме а̑ злѣ̀ зло̀ зе́ме си́ч'ки ста́нать го́лы пр҃ѣ́ праве́дны̑ сꙋ́дь 18.199.

ед.: сꙋ́дїа 7.49б, 10.76б, 16.160, 18.199, 32.226б, 32.230б[3], 32.231[2], 32.231б, 35.260, 35.263, соу́дїа 15.144б, сꙋдїа 18.199б, сꙋ́дїю

inslav

6.46, 31.218б, *мн.:* сꙋ́дїе 4.23, 11.91б, 12.115б, сꙋдїе 11.91б, *чл.* сꙋ́дїете 12.115[2].

съдний *прил.* (3) **съдний ден.** *Съдният ден, денят на Страшния съд при второто пришествие на Исус Христос.* така ѐ и҆ въ дн҃ь сꙋ́дныи. ви́деть злы̀те и҆ нечь́стивыте праве́дныте как҆ се҃ ве́селѧть. и҆ не мо́гꙋть да се҃ приближе́ть при ѡ҆нѣ̀зи цр҃ьскаа трапе́за 12.118б; а҆́ко ли̑ не пока́ю (!) и҆ не сми́слѧть сьмрьтны̀ ча҃ и стра́шны̀ дн҃ь сꙋ́дны̀ а҆́то и҆м҆ ща сꙋ́ди по тѣ́хната работа 32.224б; защо̀ прѣ́стьпꙋвать моѧ̀ запо̑вѣ́... та не сми́слювать сьмрь́тны̀ ча҃ и҆ стра́шны̀ дн҃ь сꙋ́дныи 32.223б.

ед.: м. сꙋ́дныи 12.118б, 32.223б, сꙋ́дны̀ 32.224б.

съдник *м.* (5) **1.** *Съдник; длъжностно лице, което разглежда и присъжда съдебни дела, съдия.* таѧ̀ и҆ мо́ать сн҃ь да бы́де ме́жꙋ бра́тїата си҃. и҆ да нѣ̀ ѐ ни̑коги пра́здно ѿ нѥ́говата ро́ж҆ба без҆ ца́ра и҆лѝ без҆ сꙋ́дника да сꙋ́ди пра́во 18.184б. **2.** *Съдник; този, който преценява делата на живи и умрели (за Бог).* и҆ тогі́ва ще да р҃е цр҃ь и҆ г҃ь и҆ съдник пра́вь на тїа́ щото́ са ѡ҆ де́сна страна̀ нѥ́го 18.201б; и҆ тогива ще҃ да сѐ пока́же цр҃ь де̑то е цр҃ꙋваль на̑ си́ч҆ките сꙋ́дници сꙋ́дникь 18.200; де̑то се́дне х҃с пра́ве́дныи сꙋ́дникь. та́м҆ щьть да сѐ съберь́ть си́ч҆кы а҆пл҃ы. и҆ си́ч҆ки свѣ́ть 18.195б.

ед.: сꙋ́дникь 18.195б, сꙋ́дникь 18.200, съдникь 18.201б, *чл.* сꙋ́дника 18.184б; *мн.:* сꙋ́дници 18.200.

съдница *ж.* (2) *Съдийски стол, от който съдията преценява и издава присъди.* а҆ ст҃ыи дими́трїе, ѿка́кь прїѐ вла́сть. да ѐ гл҃да́рь солꙋ́н҆скы̀. тога́зи се и҆зьѩ́ви ѿчи́вѣсно ка́кь ѐ хр҃тїа́ннь... и҆ ѡ҆тидо́ха чл҃ци ца́ревы. и҆ наи҆до́ха го че҃ сѣдѝ на сꙋ́дница своа̀. и҆ ꙋ҆чи слово бж҃їе да вѣ́рꙋвать х҃а 9.63б. **съдница божия.** *Мястото на Страшния съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* а҆̀ми и҆ пр҃рькь дв҃дь ре҃ за сꙋ́дь бж҃їи тамь поста́виха прѣхꙋ́бави прѣсто́ле на сꙋ́дницата бж҃їа... там҆ ще҃ да бы́де си́ч҆кото да сѐ и҆спра́ви 18.179.

ед.: сꙋ́дница 9.63б, *чл.* сꙋ́дницата 18.179.

съдовище *ср.* (2) **страшно съдовище.** *Страшният съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* а҆̀ми послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїане да вы̑ ка́же҃ какви́ ще҃ да ста́немь на страшно съдо́вище 18.198б; бл҃ве́нїи ѻ҆ц҃а дх҃о́внаго ѻ҆ г҃и въса́комꙋ хр҃тїа́нинꙋ щото̑ мꙋ е да́ль бь҃ тала́н҆ть сер҆мїа. де̑то ще да го̀ и҆спи́тꙋва бь҃ на стра́шно съдо́вище 20.208.

ед.: съдо́вище 18.198б, 20.208.

съдран *прич.-прил.* (1) *Съдран, който е скъсан в резултат на дълга употреба, прокъсан.* и҆ по̑фрьли що си̑ но́сѣше ве́т҆ха дре́ха и҆ съдра́на. и҆ ѡ҆бры́на се ѿ нѥ́а. и҆ ѡ҆на́зи пристѣ́пи и҆ ꙋ҆зѐ дре́хата и҆ прикри̑ си тѣ́лото 17.166б.

ед.: ж. съдра́на 17.166б.

съдѣ *нареч.* (3) *Навсякъде, навред, всъде.* а҆́гг҃ль... и҆ па̀кь е҃ само̑вла̀стень и҆ сам҆си се вди́га и҆̀ ѿб҆хо́ди съдѣ̀ със҆во́а (!) си̑ во́лꙗ 11.82; х҃с и҆̀ дрꙋ́гы мрьтьв҆цы бѣ́ше въскрѣси́ль... и҆ не бѣ̀ха ѿнїа ѿ чоу́товнїи лю́дїе и҆ то́л҆кова се не раз҆бра̀ съдѣ̀. и҆ не вѣ́роваха мнѡ̑зы 34.251б.

съдѣ̀ 11.82, 34.251б, зде 18.199б.

съдя *несв.* (42) **1.** *Съдя, разглеждам съдебно дело, правораздавам.* раз҆бра́ за те́бе что̑ си сто́риль недосто́ино и҆ мꙋчи́л҆ си̑ сщ҃е́нници. а҆̀ не по за́конь сꙋ́дишь 12.113б; тогі́ва щьть да въскр҃на́ть прѣ̑ г҃а тїа́ де̑то съ̑деть кри́во за дꙋка́ти та̑ зе́мать чл҃кꙋ сич҆кото и҆ бі҃ат҆ го 18.196б; и҆́ма кїно́ѱь по́голѣмь сꙋ́дь да сто́ри да тѐ съдѝ 6.45б; мьжїе́те щь́ть да си̑ во́деть жены̑те на сꙋ́дь да гы̑ сꙋ́деть. а҆̀ жените щьть да си̑ прѣда́вать мьжїе́то на съмрьть да гы̑ ꙋ҆бі҃еть 18.180; и҆ за самѱо́нѣ... и то́й съ̑ди

inslav

на ѐвреѐте .к҃. го́динь 18.185. **2.** *Съдя, преценявам делата на живи и умрели (за Бог и апостолите).* а҆́зь людїе́те ми́лова҃ и҆ право имь съдѧ сѣ́комꙋ. ко́и ка́кь ѐ ра́ботиль и҆ слꙋ́ꙋваль тѣ́и мꙋ и҆ пла́ща҃ и҆ да́ва́мь 18.205; слꙋ́шаи чл҃че ко́е добро̑ и҆́машь ка́то̑ ка́зꙋвашь чл҃котомꙋ съгрѣше́нїето… гь не́го ще съ́ди тѝ нѥ́го не съдѝ о҆ти се сам҆́си се́бе о҆съ́ждашь 18.198; и҆ то́и ще па́кь на́поконь да слѣ́зе, да сꙋ́ди на си́ч҆ки чл҃ци 9.62б; да ꙋ́гото́вѣть и҆ да напра́вѣть стра́шныи прѣсто́ль бж҃їи дѣ́то ще да съ́ди пра́во. и҆ дрꙋ́гыте прѣсто́ле щѡ́то щѣ́ть да сѣдѧ́ть ,в҃і, апл҃ы, да съ́дѧть на ,в҃і колѣ́на земльна̀ и҆ ѐзы́ци 18.199б. **3.** *Съдя, преценявам кое е добро и зло; отсъждам.* и҆́ да сѐ съберꙋ́ть въ гра́дь никѐи, да се прѣпи́раю̑ със а҆́рїа, и҆ да го̑ сꙋ́деть д҃хо́вно, да сѐ и҆з҆берѐ и҆стинна что̑ ѐ̀ 15.140б; а҆̀зь ва́мь да́до̀ си́ч҆кате (!) земл҃а̑ да ꙗ̑ дрьжи́те. и҆ да сѝ съ́дите ме́жꙋ ва҃ пра́во 18.204. // *Съдя, укорявам някого.* а҆́зь па̀кь па́дн҃ѣ на́ земл҃ѧ и҆ слѣ́зи мнѡ́го пролеа́хь. и҆ чи́неше ми се стои̑ на҃ ме́не бл҃а. и҆ щѐ да мѐ съ́ди като и се вре́ко̀ да се пока́ꙗ 17.172.

сег.: 1ед. съ́дѧ 18.205, *2ед.* сꙋ́дишь 12.113б, *3ед.* съ́ди 1.6, 18.177б, съдѝ 6.45б, сꙋ́ди 9.62б, 18.184б, 18.200, 35.259, 36.269, съ́ди 18.177б, 18.184б, 18.185б, 18.205б, съди 18.195б, *2мн.* съ́дите 18.204, *3мн.* сꙋ́деть 15.140б, 18.180, съ́деть 18.196б, съ́дѧть 18.199б, сꙋ́дѧть 18.200; *имперф.: 3мн.* съ́дѣха 18.190б, съ́дѣха 18.190б; *аор.: 3ед.* съ́ди 18.185; *форма от перф. тип: 2мн.* стѐ сꙋ́диле 12.116, *бъд.: 3ед.* ще да съ́ди 17.168б, 17.172, 18.199б, ще да сꙋ́ди 18.179б, 38.293, щѐ да съ́ди 18.180б, 32.224б, ще съ́ди 18.198, щѐ да сꙋ́дѝ 18.207, *със съкр. инф. 1ед.*, ща съ́ди 32.223б, сꙋ́дѝ ща 32.224, ща сꙋ́ди 32.224б, 32.226, *1мн.* щѐ сꙋ́ди 15.141б; *страд.: сег. 1мн.* се сꙋ́диме 34.255б; *пов.: 2ед.* съдѝ 18.198, *2мн.* сꙋ́дѣте 15.141б.

съдя се *несв.* (1) *Само мн. Съдим се, водим се на съд един другиго, взаимно се даваме под съд.* а҆̀ дрꙋ́ги се ка̑рать и҆ съ́деть заради се́лище, и҆ да́вать митѡ̑. та̑ не мо́жать да се ꙋ҆тьк҆мѣ́ть ко́и гдѐ да напра́ви къща 31.217.

сег.: 3мн. се съ́деть 31.217.

съжежа *св.* (5) **1.** *Изгоря, унищожа нещо (за огън).* така̑ дꙋ́маше, ма҃. ѿсрѣ́ѣ ѿг҆нь. дѣ́то не па́ри ѿг҆нь въ, ѕі. ма҃. съжѐ́ 37.273б; и҆ а҆́гг҃ль тога́зи сѝ ꙋ҆́гꙋди па́терицꙋ при месо́то. и҆ и҆злѣ́зе ѡ҆г҆нь и҆з҆ ѿн҆зи ка́мыкь. и҆ съже́же ѻ҃нова̀ ꙗ҆́стїе 11.88; кога́то сто́ри пр҃рькь гедеѡ́нь жрь́тва бꙋ̀ сѝ р҃ѣ. слꙋ́ж҆ба бꙋ̀ със҆ ꙗ҆́стїе мнѡ́го. и҆ бъ҃… пꙋ́сти бж҃ѣ́твныи ѿг҆нь. и҆ и҆́з҆го́ри ю҆… така и҆ и҆лїю пр҃рькꙋ дои́де ѿг҆нь ѿг҃а, и҆ съже́же мꙋ жрь́твата 38.290. **2.** *Изгоря с огън, опожаря.* пото́пь наве́де на си́ч҆кы̀ свѣ́ть. гра́дѡве съже́же. и҆ дрꙋ́гы мнѡ́го знаме́нїа пока́за 33.246б.

аор.: 3ед. съже́же 11.88, 33.246б, 33.247, 38.290, съжѐ́ 37.273б.

съживя *св.* (1) *Прен. Сдобря, помиря скарани, придобря.* и҆ па́к҆ щѐ мнѡ́го ра́боты чю́дны да сто́ры… и҆ щѐ да ка́зꙋва пр҃рчьскы дꙋ́мы… и҆ мрь̀твы лю́дїе да въскрѣ́сѣва. на слѣ́пы ѻ҃чи да да́ва. и҆ дѣ́то ви́ди два̀ че сѣ̀ ка́рать, а҆́ то́й ѿи́де та гы̀ съживы̀. и҆́ ще да и҆́мь дꙋ́ма, ꙗ̑ послꙋ́шаите ме́не 18.187б.

сег.: 3ед. съживы̀ 18.187б.

създам *св.* (24) *Създам; сътворя нещо, което досега не е съществувало; направя.* като̀ създа́де бъ҃ ѝшь чл҃ци, за добро̑ гы създа́де 3.16; и҆ роди́ се бъ҃ ѿ ѻ҃ца́ без҆ ма́ика. и҆ свѣ́ть на́поконь създа́де 3.16б; тьк҆мо бъ҃ что гы̀ е създа́ль то́й гы зна́е 11.83; бл҃годарю̀ те бе҃ че сѝ ты̀ бы́ль създа́ль и҆ сто́риль си́ч҆ки свѣ́ть 4.25.

аор.: 3ед. създа́де 3.16², 3.16б, 9.62б, 11.83, 15.131б, 33.246, 35.265, 38.282б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше създа́ль 9.62б, беше създа́ль 38.281б; *форми от перф. тип: 1ед.* съ́мь създа́ль 5.29, *2ед.* сѝ бы́ль създа́ль 4.25, *3ед.* ѐ създа́ль 3.16б, 11.83, 32.230б, 33.239б, е съ҃а́л[ь] 11.82б, е със҆зда́аь (!) 33.232, е създаль 33.235; *страд.: аор.: 3ед.* се създа́де 5.40б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* създа́нь 15.140, създа́ден 38.281б, *ж.* създа́дена 14.127б.

inslav

създание *ср.* (11) *Създание, цялата жива и нежива природа като божие творение.* и҆ сто́ри създа́нїе, сѝ ре҃ чл҃ка 33.246; ны́е смѐ прьво̀ бж҃їе създанїе ѿ си́чˈкы̀ чл҃ци 35.266; а҆̀мѝ г҃и бе҃, ты̀ на си́чˈки на҃ вла́дашь, защо́ сˈме и҆ ны́е твоѐ създа́нїе 4.24б; и҆ г҃ь катѡ̀ до́вˈтасѧ̂. и҆ ре҃ а҆́да́мꙋ, станѝ а҆́да́ме моѐ създа́нїе 35.265; и҆ землѧ́та се потрьсѝ и҆ си́чˈко създа̀нїе позна̀ ба҃ що ѐ сторѝ́ль н҃бо и҆ зе́млю 35.264; а҆̀ то́изи свѣ́ть, нѝкакˈво по̑о́бїе и҆́ма кѣ́мˈто ба҃. тїа́ двѣ́те бж҃їи създа́нїа бѣ́хꙋ сто́рени. и҆ є҆ди́нь съсˈ дрꙋ́гыи свѣ́ть не смѣ́сюваше се 33.245б.

ед.: създа́нїе 3.16б, 4.24б, 18.194, 18.196, 33.233, 33.246, 35.265, създа̀нїе 35.264, създанїе 35.266; *мн.:* създа́нїа 33.245б, 33.246.

създидам *св.* (18) *Създидам, построя сграда, съградя.* и҆ поидо́ха на є҆́днѡ мѣ́сто гдѣ̀то щѣ́ше ца́рь да пра́ви пола́та. и҆ ре҃ ца̀рь на това̀ мѣ́сто и҆́щемь да мѝ съзи́дашь, а҆̀мѝ ви́жѣ̀ какˈвѡ ка́менїе трѣбꙋ́ва, и҆ какˈво дрь́вїе… и҆ почнѝ да зи́дашь 7.51б; и҆ съзи́да цр҃ква. вели́ка та́мо на҃ вѡ́дꙋ ѻ҆сщѐ́ннꙋю 11.97б; и҆ ѻ҆колꙋ̀ гра́дь съзи́да вели́кь 11.100б; ѻ҆ти бѣ́ше тога́зи съзи́даль на ц҃ри_гра́ˈ ст҃аа софїа́ 9.71б; бѣ́ше нѣ́кои и҆́нокь є҆вти́мїе и҆́мето мꙋ. въ ст҃ы́е го́ры а҆́ѳона. познаница ст҃мꙋ̀ а҆ѳана́сїю, детѡ̀ съзи́да монасти́рь вели́кꙋ ла́врꙋ 11.100.

сег.: 2ед. съзи́дашь 7.51б, *3ед.* съзи́да 9.68б; *аор.: 3ед.* съзи́да 11.90, 11.94б, 11.95б, 11.97б, 11.100, 11.100б[3], 14.127б, съзида 11.100[2]; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше съзи́даль 9.71б, 15.137б; *форма от перф. тип: 3ед.* се съзи́дала 6.41б; *страд.: аор.: 3мн.* се съзи̑даше 15.155б.

създидувам *несв.* (1) *Създиждам, построявам нещо, съграждам.* вели́кыи ц҃рь конˈстанˈти́нь. кога́то съзидꙋ́ваше ца́ригра́дь. съгради̑ ц҃рква є҆дна̑ въ и҆́ме а҆́рх҃ггла михаи́ла 11.94б.

имперф.: 3ед. съзидꙋ́ваше 11.94б.

създиждам *несв.* (1) *Създиждам, построявам нещо, съграждам.* катѡ̀ ка́же и҆ пр҃ркь і҆са́їа ко́и хра́мь да́ ми съзи́ждете глѥ҃ г҃ь. хра́мˈ се зовѐ, чи́сто ср҃це чл҃кꙋ 34.253б.

сег.: 2мн. съзи́ждете 34.253б.

съзра *св.* (1) *Съзра, видя нещо далечно, съгледам.* и҆ ре҃ ми а҆́гг҃ль, погледнѝ ѿ нб҃са до́лꙋ на́ земли и҆ ви́жѣ̀. и҆ съзрѣ́ и҆ видѣ́хь си́чˈки свѣ́ть, и҆ бѣ́ше нѝ защѡ̀ пр҃ѣ ме́не на гле́дь 32.229.

аор.: 1ед. съзрѣ́ 32.229.

съи *местоим. показ.* (14) **I.** *Като прил.* **1.** *Този; посочва лице или предмет в непосредствена близост.* а҆̀мѝ і҆а́ковь праве́дны и҆ то́и със па́терицата си прѣми́на і҆ѡ́рˈданˈскаа рѣка̀. като и҆ самˈси ре҃. съ жьзломˈ бо̑ си́мь прѣидохь і҆ѡрда́нь 16.162б. **2.** *Този; посочва лице или предмет, които вече са споменати.* и҆ ре҃ мꙋ́ сїю зе́млю дѣ̑то ю҆̀ ѻ҆́бѣща̑ а҆враа́мꙋ и҆ і҆са́кꙋ и҆ і҆а́ковꙋ. щѣ́ть да ю҆̀ насе́лѧть дрꙋ́гы 11.87; и҆́ ре҃ ѻ҆у тѣ́зи но́щь бра́тїе виде̑ѣ̑ а҆́зь на́сънѣ нѣ́кого а҆рˈхїерѐа ста́рˈца. и҆ ре҃ ми. пшени́цꙋ сїю̀ да ѿвезе́те въ мирїиликїю 15.142. **II.** *Като същ.* **1.** *Този; лицето, което вече е споменато.* сѝи и҆зва́ди а҆пл҃а пе́тра ѿ тьмни́цꙋ. кога́то щѣ́ше да го ꙋ҆́бїе ца́рь, і҆́родь 11.94. **2.** *Само ср. Това, това нещо; посочва вече споменатото.* х҃с же є҆́сть ц҃рь. то́го ра̀ди напослѣдˈкъ прїи́де и҆ въплъти се х҃с. ст҃ыи а҆пл҃ль па́влъ свѣ̑телˈствꙋетъ ѻ҆ се́мъ гл҃ѥ є҆гда же прїиде 33.246б. **сего ради.** *Свързва съчинени следствени изречения; и затова, и заради това.* като ка́же и҆ па́вель а҆пл҃ь сегоо. ра̀ди мнѡ̑зїи въ ва҃ недꙋ́жни. и҆ спе́ть дово́лˈнїи 33.247б.

ед.: м. сѝи 11.94, сѝи 11.94, съи́ 11.94, съи 11.94, сѝи 12.108б, сегоо 33.247б, сегѡ̀ 35.266, си́мь 16.162б; *ж.* сїю 11.87, 13.123б, сїю 15.142, 34.253; *ср.* се́мъ 33.246б; *мн.* си́хь 31.219б.

съкрия *вж.* **скрия**

inslav

съкрия се *вж.* **скрия се**

съкруша *св.* (5) *Съкруша, разруша нещо изцяло, разбия, сломя, унищожа.* ѻ҆тъ̀ щѣ̑ да сѣ̑ родѝ нѣ̑кои ца́рь, на̑ си́чькы ца̀рїе ѝ щѣ̑ да съкрꙋ́ши ѝ да [по]гꙋ́би си́чькыте ца̀рьствїа 33.236; а҆̀мѝ что̑ да рекꙋ̀ легома́ е бꙋ̀ дѣто̑ и҆́де… и то́и ще да съкрꙋ́шѝ врата́та а҆̃довы 35.263; а҆̀мѝ бꙋ̀ съкрꙋ́шѝ ва́шето черькви́ще 6.42б; крѣпькь ѐ гь ѻ҆́ти щѐ да съкрꙋ́ши ва́шьта си́ла ѿ бѣсоо́ве 35.264.

сег.: 3ед. съкрꙋ́ши 15.140; *аор.: 3ед.* съкрꙋ́шѝ 6.42б; *бъд.: 3ед.* щѣ̑ да съкрꙋ́ши 33.236, ще да съкрꙋ́шѝ 35.263, щѐ да съкрꙋ́ши 35.264.

съкруша се *св.* (1) *Съкруша се, стана на парчета, разбия се.* и҆ прр҃кь і҆са́їа ка́же за нѥ́го. какь ѿпа́де дънни́ца ѿ нѣбе́то детѡ̀ ꙋ҆́трына развѝдѣлюваше. и҆ съкрꙋ́ши се на́ земли детѡ̀ пꙋ́щаше на си́чьки ѥ҆зы́ци 11.84.

аор.: 3ед. съкрꙋ́ши се 11.84.

съкрушен *прич.* (1) *Като същ. Съкрушеният, сломеният човек.* катѡ̀ ка́же и҆ прр҃кь софо́нїа на дн҃е́[в]нъта паре́мїа. спасꙋ̀ що сѣ̀ ѿфрѣ́лѥни, и҆ съкрꙋше́нныте прїи́ма̑ и҆ поста́вѣмь гы за похва́ла 34.253б.

мин. страд.: мн.: чл. съкрꙋше́нныте 34.253б.

съкрушение *ср.* (1) *Съкрушение, унищожение, разсипване.* стра̑ вели́кь щѣ̀ да нало́жꙋ на воискꙋ сенахери́мовꙋ. и҆ съкрꙋше́нїе велико щѣ̀ да сто́рѧ на нѥ́говыте лю́дїе. и҆ нѥ́го на́поконь щѣ̀ да ꙋ҆́бїю 11.91б.

ед.: съкрꙋше́нїе 11.91б.

съкръстя *св.* (1) **съкръстя си ръцете.** *Скръстя си ръцете, остана в бездействие.* когѧ̀то тїе ѻ҆брѣ́шꙋше (!) кора́бь. и҆ бꙋ̀ да́де то́ѩ ча̑ бꙋ́ра голѣ́ма. и҆ то́лькова бѣ́ше лю́та ѿна́зи бꙋ́ра, колькото се строшѝ крьми́лото на корабь. и҆ кора́бниците съкрьсти́ше си̑ рꙋцѣ́те и҆ ча́кахꙋ си̑ съмрьта̀ 15.137.

аор.: 3мн. съкрьсти́ше 15.137.

съм *несв.* (≈ 4100) **I.** *Като самостоятелно сказуемо.* **1.** *Съм, съществувам, има ме.* нито̑ ѐ но́щь та́мо, нѝ зи́мное врѣ́ме. нѝ гла́дь. ни́ жъдꙋва́нїе. нѝ скрь́бь, нѝ плачь. нѣ̀ ра́до́сь. и҆ весе́лїе сѣ̀кога е та̀мо 1.7б; а҆̀мѝ слꙋ́шаи да ти̑ ка̑жꙋ ма́лько что̑ ми ѐ на па́ме̑ 11.103б; и трꙋ́дѣше се… да оу҆гꙋ́дишь во́ла цѧ̀рꙋ земльно́мꙋ дето ѐ дн҃ь а҆̀ ꙋ҆́трѣ нѣ̀ ѐ 5.31; защѡ̀ се чю́ваше ѿ кꙋ́рьвьство, и҆ ѿ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе, и҆ мꙋ́дрость, и҆ чистота бѣ́ше ꙋ҆ нѥ́го 9.62; и҆ такь́вьзи гла́дь детѡ̀ не по́внѣше нѝкои да е бы́ль такь́вьзи гла́дь 15.142; защѡ̀ въ ѻ҆́новѧ̀ врѣ́ме бѣ́хꙋ ца́рїе ѐлли́ны и҆ мнѡ́го богѡ́ве и҆́махꙋ 9.75. **2.** *Съм, намирам се някъде, бивам.* и҆ ѳома… белѣ́жи си́чько ѻ҆́нова мѣ́сто, гдѐ що ще̑ да сто́ри…врата ѿ за́падѣ да ꙋ҆лѣ́зꙋва. и҆ да ѐ ѿпрѣ́де мѣ́сто широко и҆ прили́чно 7.52; и҆ ре̑ и҆́мь кажѥ́те ми че́да ѿде́ вы е ба́щнина 5.38; и҆ слꙋчи́ се та̀ кон'ди́са ꙋ҆ то́изи до́мь гдѐто бѣ́ше жена́та мꙋ 5.38; и҆ катѡ̀ бѣ́ше, нарѡ̀ть в че́рькова. а҆̀ ѻ҆нїа влѣ́хвы вди́гнаха се и҆ напра́сно въско́чиха 39.316б; и҆ и҆́маше та́мо въ́бель гльбо́кь и҆ сꙋ̀ безь во́дꙋ. и҆ ꙋ҆ нѥго мнѡ́го га́дове бѣ́хꙋ, змїе, и҆ смо́кѡве стра́шны 2.11б; и҆ по́стеше се бли́зꙋ при ѿнова̀ мѣ́сто гдѐто е бы́ль гро̑бь ст҃е́и пе́тки 8.57; ѻ҆ти защо́ се и҆ ны́е не кла́ньаме то́ко да ѐ дрьво̀. а҆̀мѝ ѻ҆бра́зꙋ що ѐ на кр҃тьть бы́ль нѥ́го почи́таме 16.162б. **3.** *Съм, намирам се в някакво състояние.* и҆ си́чьки днѝ и҆ но́щи на бдѣ́нїе бѣ́ше и҆ пла́чеше, и҆ тыꙋ́ваше за пꙋ́стыньата 8.56б; и҆ бѣ́ше си́чька ѿна́зи страна̀ мирїиликїиска̀, на голѣ́ма нꙋ́жа 15.142. // *Притежавам някаква характеристика.* та́зи ст҃аа и҆ прпо́о́бна пе́тька бѣ́ше ѿ мѣ́сто ѐпива́ти 8.55; ѻ҆тро́че нѣ̀кое а҆рхи́ппа и҆́мето мꙋ ѿ гра́дь и҆ѥра́поли… і҃ го́ди́нь бѣ́ше тога́зи 11.97; защѡ̀ ѿ ко́рень бѣ́ше бл҃гь и҆ до́брь, затова̀ се ра́дѝ побл҃го и҆ подобрѡ̀ 9.62; и҆́мето мꙋ бѣ́ше лесѡ́нтїе

inslav

9.66б. **4.** *Съм, ставам, случвам се, сбъдвам се.* сътворѝ бл҃вéнїе и҆ помл҃и́ се бг҃ѹ за мóата дъщерà дето ї е сéгà свад҆бата 7.50; мнѡ҃го се мл҃и́ха а҆пл҃ѹ́, да и҆́мь ѻ҆ста́ви писáнїе да знáють, кáкь е бы́ло хв҃о рожѣ́ствò 6.46б; и҆ ви́жѣтѐ твóр҆ца вáшего, детô повелѣ̀ и҆ бы̑ си́ч҆ко на нб҃о и҆ нá землю 35.261; е҆лéна цр҃ца ре҃. і҆ѹ́до, кáк҆ знáешь… кáкь é было̀ тогáзи 4.24; е҆́тô сѣ́кыи дн҃ь бѣ́ше ѹ҆бїи́ство и҆ кры́во пролѝванїе по хр҃тїáнете 39.296б; и҆ и҆́збáви го ѿ сърмрѣ̀ть, и҆ нѝчто злò не бы̑ мѹ 6.48. // *Настъпвам* (*за време*). и҆ когà бы̑ привéрь, прострѣ́ си҃ а҆́нна рѹцѣ́те 11.103б; и҆ на оу҆́трѣ когà бы̑ день. оу҆зѐ пàкь ст҃ыи є҆в҆стáтїе мáл҆ко войска със҆ себѣ̀ си 5.30. **5.** *Само 3 ед. В съчет. със съществително име и кратка винителна или дателна форма на личното местоимение означава състояние, свързано със значението на съществителното;* ***е.*** а҆́ко сѐ и҆ раз҆гнѣвáте на тéбе. а҆ми́ наѹ́трѣ щѐ да го ѐ срàмь ѿ тéбе 11.108б; и҆ кры̑аше се срáм҆ бѣ́ше го ѿ съсѣде и҆ ѿ дрѹжи́на да и҆з҆лѣ́зе довьн҆ка 15.134; защô и҆́ мéне когáто и҆спѣ́ждаха ѿ цáри грáд҃. ни҆ что̂ не бѣ́ше мѐ гри́жа за товà 12.117б; а҆ когá мѹ е нѣ́коиа грижа и҆ скрѣ́бь, ни́кои не може да гò раз҆говóри 31.216б; прїех҆ нѥ́го катô чл҃ка. а҆ сегà мѐ е стра́д҃ като ѿ бг҃а. и҆ бою̀ се ѿ нѥ́го катô цр҃а 35.263. **6.** *Само 3 ед. В съчет. с наречие и кратка дателна форма на личното местоимение или дателна форма на съществително означава състояние или чувство, свързани със значението на наречието;* ***е.*** защô мнѡ҃го дѹмáхь ѻ҆ти ми е жáл҆но на срѣ́цето 5.33; а҆́ тѝ се не бои́шь а҆́мѝ і҆щешь да се бóришь със҆ нѥ́го, нѐ лѝ тї е ми́ло за твóата млáдость, и҆ хѹ́бость 9.65б; а҆ко щѣ́шь дá го послѹ́шамѐ да нѝ е добрѣ̀ на ѡ҆новà мѣ́сто 36.272; побóле тї е да и҆стéглишь на тóꙗ свѣ́ть за мал҆ко врѣ́ме, нéжели тáмо да се мѣ́чишь без҆крáино 1.3б; и҆ и҆звáдиха хы́трина… да и҆́мь ѐ лéсно да прѣльщавать мнѡ҃ лю́дїе 36.269б; ѻ҆́тѝ бь҃ и҆ нѝчтô нѣ̀ е нѥ́мѹ невъзмóжно 38.286б; и҆ дá се раѹ́ва и҆ да чи́ни. что̂ е цр҃ѹ дрáго и҆ ѹ҆гóдно 33.232б. **II.** *Като глагол-връзка в съставно именно сказуемо;* ***съм.*** и҆́ще да ѹ҆цѣнѝ мáистора дрь́водѣл҆ца… и҆ да ѐ хытрéць 7.49; и҆ на сич҆кото бж҃їе твóренїе что сѐ ви́ды, да ѐ на҃ нѥ́го начéл҆никь 15.131б; та̂ а҆́ко ѐ бы́ль чл҃кь досегà да̂ е правéднь и҆ грѣ́шень а҆̀ тóи ѿсегà да̂ е правéднь и҆ мл҃ти́вь 31.219б; что̂ пи́таш за и҆́мето моѐ тô ѐ чю́дно 11.89; и҆ рѹкò полóжише да ѐ ст҃ль на ѡ҆н҆зи прѣстóль 15.138б; а҆́ко ѐ глáдень дѹш҆манинь твóй а҆̀ тѝ го нáхранѝ. а҆́ко лї е жѣ́день напóй го 1.6. **III.** *Като спомагателен глагол.* **1.** *Служи за образуване на сложни глаголни форми на перфектни времена:* ***съм.*** си́ч҆ко създàнїе познà ба̑ що ѐ стори́ль нб҃о и҆ землю 35.264; а҆́ко сѝ нѣ́комѹ нѣ́що ѿнѥ́ль и҆ ѹ҆зéль наси́ла, а҆̀ тѝ мѹ поврьнѝ назадь 31.219б; ѻ҆́ти когà̂то се съѕи́дала ѿнáзи бáнꙗ и҆ тогáзи билѐ оу҆зи́дале мом҆кà и҆ момѣ̀ 6.41б; и҆ царица фѹ́л҆вана посрѣ́щнь а҆пл҃а съсына (!) сы̑ полѹфрáдона, и҆ съ снáхь си невра. что̂ бѣ́хѹ былѝ и҆мáле бѣсь лѹ́кавь. и҆ и҆сцѣлиль гы би́ль ст҃ы мѧ҃ѳе̂и 37.274б; и҆ познáше го как҆ъвто бѣ́ше и҆м҆ се ꙗ҃ви́ль въ морéто 15.149б; а҆̀мѝ въ є҆гѵ҆п҆ть, бѣгáль бѣ́ше със҆ мáикъ си҃ 33.244б; ѿнїа є҆врѣ̂е… щѣ́ть да мѹ̀ ви́деть рьцѣ́тѣ и҆ нѡѕѣ́те продѹ́пчени ѿ пирóнете катô бѣ́ха го прикова́ле на кр҃тьть 18.200. **2.** *Служи за образуване на условни и пожелателни глаголни форми:* ***бих.*** защô а҆́ко не бы̑ ꙗ҃ль и҆ пи́ль катô въскр҃се. та̂ быха рекле є҆врѣ̂е привидѣнїе стори х҃с 34.250; нѣ́ка да посѣдѝ при на҃ е҆́днакь е҆́днѣ годи́на, да навры́ши трѝ гóдинь. да нѐ бы̑ сегà плакáла за на҃ 13.123; и҆ сьбы́раше се със҆ мѹ́дры, и҆ със стáры, давнô бы

inslav

ѿ ѣ҆ придоби́ль за д҃шѣ҆та сѝ нѣ́коа добра̀ на́ꙋка 15.133; и҆ та́мо давнô бы҆ найшьль нѣ́кое мѣ́сто безꙑ́мрѣ҆вно 15.136. **3.** *Служи за образуване на страдателни конструкции:* **съм.** и҆ дꙋ́маше. ѻ҆́ти х҃с ка́кь нѣ̀ е҆ и҆стинныи бг҃ь. а҆ми е҆ създа́нь ѿ ба҃ и҆ напра́вень катô си́чꙑки чл҃ци 15.140; да гле́дамь твóй ѻ҆́бра́зь що е҆ напи́сань 17.170; и҆ ꙋ҆сѣ́ти се ѻ҆́ти е чюдо нѣ́кое сто́рено ѿ ст҃го нико́лае 15.154б; и҆ на врѣ́хь стлѣ́пꙋ бѣ́ше напи́сано такви́зы дꙋ́мы 11.100б; а҆́ дрꙋ́гы гра́бѣха сребрô и҆ зла́то. что̑ бѣ́ше дарꙋ́вано ст҃мꙋ 9.72б; и҆ сега́ смê ны́е пꙋ́стены до тебѣ̀ и҆ ѿ вели́каго оу҆чи́теля сп҃са̀ х҃а 12.110; и҆ рê пр҃рькь і҆саїа на ѡ҆нїа мꙋ́жїе что̑ бѣ́ха посла́ннїи ѿ ца́ра 11.91; а҆́ па́кь де̑то бѣ́ха потопе́ни до ꙋ҆ста́та вь ѡ҆гнѣната рѣка̑ тїе ненави́дѣха бра́ть бра́та 32.231б. **4.** *Само 3 ед. Служи за образуване на безлични конструкции:* **е.** томꙋ́зи чл҃кꙋ нѣ е́ по̑о́бно нѝ праве́дно да сѐ причести 35.266б; по́добрѣ ѐ жела́зо да вари́шь нежелѝ зла̀ жена̑ да ꙋ҆чишь 21.210б; а҆̀мѝ до́ста ѐ на́мь то́лꙑкова. ко́лꙑкото да разꙋмѣ́емь да просла́вимь бг҃а 11.10б; и҆ затова́ ли на̑ не прїе́машь като ѐ пѣ́тно и҆ досто́йно 9.63б; и҆ да знаѐ̑ че е҆ досто́ино и҆ праве́дно да мꙋ се покла́нѧме 16.161б.

сег.: 1ед. сѣ̑ 1.4, 5.37б, 8.56б, 39.307б, сꙑ́мь 2.9б, 2.10, 2.11б, 2.12..., сь́мь 3.19, 7.51б, 9.65б, смꙑ́ь 3.19б, сѣ̑ 3.19б, 18.188б, 18.191б, 32.224, 39.300, е҆сꙑ́мь 5.29[3], 5.37б, 7.49, 11.87б, 11.95, 11.105, 11.105б, 12.110, 12.111б, 15.149б, ѣ҆сꙑ́мь 5.29[2], 5.35, 11.84, 12.110б, 12.111, 15.147[2], 37.275, 40.323б, сь́мь 5.30, 5.31, 5.37б, 7.50б, 8.57, 9.60б, 9.65б, 11.93, 35.262б, 37.277б, 38.288б, съмь 5.37б, 7.49б, 8.58, 9.64, 15.135б, есъмь 5.37б, съ́мъ 9.67, бꙋ́дꙋ 11.104, 11.104б, 17.165б, смь 13.122, 17.170[2], ѣ҆сꙑ́мь 13.124б, сьмь 17.167б, 17.168, 31.218, 35.265, ѣ҆сь́ 18.188б, ѣ҆сь́ 18.205б, азѣ̑ (!) 39.299б, *2ед.* си 1.4б, 2.10, 2.11, 2.14..., бы́дешь 1.5, 7.54, бꙋ́дешь 1.7б, 11.95, сы 2.9б, сѝ 2.11, 3.17, 4.26, 5.29..., бꙋ́дешь 2.11, сы̀ 4.26, е҆сѝ 4.26, 18.203[2], 32.226б, сѝ 5.29, 5.35[2], 15.144б, 17.168[3], 17.171, 18.184б, 33.236, 37.276, 39.307, есѝ 5.30б, ѣ҆сѝ 15.153, 35.260, 39.308б[2], бы́дешь 9.65б, бꙋ́дешь 19.207б, е҆си 35.260, сы̀ 38.282, бы́дѐшь 39.310б, бъде́шь 39.314, *3ед.* е҆ 1.3[2], 1.3б[2], 1.4, 1.5[2]..., ѐ 1.3, 1.5б, 1.6б, 4.23б[2]..., е́ 1.3, 1.7б, 7.50, 12.112б, 16.158б, 33.247б, е 1.3[2], 1.3б[2], 1.4[2], 1.4б..., е҆̀ 1.3б, 1.6, 1.7б, 4.24[2], 5.29б, 5.30, 17.166б, 38.286б, 39.305, ѐ 1.6, 1.7б, 5.37б, 5.39б, 7.53, 9.62, 11.101б, 16.159, 35.263, бꙋ́де 2.9б, 3.17б, 3.19, 3.19б, 4.24, 5.35, 5.35б, 5.39, 6.46б, 6.47, 11.88, 11.89б, 11.104б, 11.105б, 13.122, 13.124б, 14.130, 15.134, 15.138, 17.167б, 34.251, 34.253б, 34.255, 35.257б, 36.271б[2], 37.281, 38.282б, 38.284б, 38.286б, 40.322б, ѐ 2.13, 4.25б, 4.2б, 5.29б..., ѣ҆ 5.37б, 13.123б, 16.161б, е 6.44б, 6.47б, 7.50б, 15.135, 15.151б, 16.158, 34.254б, 38.283, 38.283б[2], бꙋ́де 7.53, 11.104б, бꙋ́дѥ 8.57б, е҆̂ 9.61, 9.61б, 9.62, 9.74б..., е҆̂ 9.66б, 16.160, 33.244, е҆̂ 9.63б, 9.68, 11.87б, 11.103, 15.142б, 16.157, 16.161б, 16.162, 31.220б, 38.287, 38.294, ѣ҆̂ 11.82[2], 39.319, ѣ҆̂ 11.89, бы́де 11.89б, 11.104б, 11.105, 11,108, 16.163б, 17.167б, 17.168б, 17.174, 17.175, 33.246[3], е҆̀ 13.124, 34.251, 38.293б, боу́де 15.138, бъде 17.165, е҆̂ 18.1996*, 39.300б, бы́де 20.209, 32.225, 33.235б, 39.297б, 39.314б, е҆̂ 31.220б, е҆ 33.232, бьде 33.232б, е҆̂сть 33.246б, е҆̀ 38.294б, ѥ҆̂ 34.248, 34.252б, 35.264, 37.277, *1мн.* бꙋ́демь 2.13, 3.21, 4.24б, 7.51, 11.107б, 13.124б, смѐ 3.17б, 4.24, 5.32, 9.75б[2], 11.102б, 11.105б, 15.143, 15.146б, 15.153б, 15.156б, 16.159б, 16.163, 18.192, 31.216б, 34.253б, 34.254, 38.293б, 39.296б, сꙑ́ме 4.24б, смê 4.26б, 5.36б, 5.37, 6.48, 7.51[2], 9.60б, 9.61, 9.72, 10.77б, 10.78б, 11.108б, 12.120, 13.125б, 15.148, 18.198б, 18.200б, 18.205, 33.239б, 33.240, 34.249б[2], 34.252б, 34.253б, 35.258, 38.286б, 38.293б[3], 39.318б, сме 5.32, 15.156, 16.160, 31.221б, 34.254, 34.255б, сꙑ́мѐ 15.148, е҆сꙑ́мы̀ 16.159, е҆смѐ 34.248, есмы̀ 40.323, *2мн.* бы́дете 1.3б, 1.5б, 34.249б, сте 5.38, 8.58, 12.110, 15.143б, 18.204б, 18.205б, 31.222, 31.222б, 31.223, 35.265, 39.301[2], 39.304б, стѐ 7.50, 7.51[2], 15.143, 15.143б, 15.150, 16.159, 35.257б, 35.258, 35.263б, 38.290, 38.292[2], бꙋ́дете 9.61б, е҆сте 15.150, бы́дете 31.222б[2], е҆̂стѐ 35.259, *3мн.* са 1.3[2], 1.4, 1.5, 1.6, 1.7б[2], 1.8, 5.32б[2], 11.83, 16.158, 17.167, 18.178, 18.178б[2], 18.193, 18.199, 18.201б[2], 18.206, 19.207б[2], 20.209б[2], 31.220[3], 32.223, 32.225б[2], 32.227[2], 32.228б, 32.229[4], 32.231[2], 32.231б[4], 33.247б, 39.29б[2], 39.303б, 39.308, 39.318, 39.319б, 40.322б, са̀ 1.3, 5.35б, 5.36[4], 18.178б, 18.183[2], 18.203б, 20.209б, 31.222, 39.296б[2], са̑ 1.4б, 5.33б[2], 5.39б, 11.82б, 18.179, 31.222, бꙋдꙋ́ть 5.36, сѝ (!) 7.50б, сꙋ́ть 9.72, 9.73б, 11.83, 15.138, 20.208б, 34.255б, бꙋдꙋ́ть

inslav

11.83б, бъдьть 33.245б; *имперф.: 1ед.* бѣхь 5.29б, 17.168б², 18.203б³, 18.204, 31.221², бѣ 5.33², 5.36б, 8.56б, 13.122б², 17.172, 18.201б³, 18.203б, 18.204³, 32.230, бѣ 18.201б, 18.204, 31.221, 38.290, *3ед.* бѣше 2.9, 2.10б, 2.14б, 2.15..., бѣше 5.28б, 6.41, 8.57, 11.95б, 11.103, 12.109б, 12.113, 15.134², 15.141, 15.142, 17.165, 18.194б, 34.250б, 36.272б, 38.292б, 39.297б, 39.302б, бѣше 5.32², 11.104б, бѣш[е] 18.184, бѣшѐ 33.236б, 39.314б, *1мн.* бѣхъмѐ 5.36б, 35.258, бѣхъмѐ 35.26б, бѣхъме 39.307б, *3мн.* бъха 1.8б, бѣхꙋ 2.11б, 5.36, 5.39б, 9.75..., бѣха 4.25, 4.26, 5.32б², 5.33б..., бѣха 9.69, 34.252б, 35.260б, бéхꙋ 10.79, бѣхꙋ 11.92, 11.103, 12.120б, 15.134, 36.271б, 37.278, бѣха 34.251б; *аор.: 1ед.* бы 5.38, 13.122³, 40.323б, бы́хь 17.172, 35.265, 40.323б, *3ед.* бы 2.14б, 2.15, 3.17б, 3.18 ... , бѣ 6.46б, бѣ 6.46б, 11.81б, 11.83б, 11.91, 11.91б, 11.95, 11.97, 11.97б, 12.110, 15.141, 33.240, 33.246б, 34.250, 35.262, 37.275, бы 15.133б, 15.137, 15.138, 39.297б, 39.308, бѣ 15.152, бы 16.162б, бꙋ 17.170б, бы 18.184*, 39.300, бѣ 33.247, бы 37.276б, бы́ 38. 289б, *3мн.* бы́ха 3.16, 5.35б², 5.40, 6.46, 7.49б, 11.103, 36.270, 38.289б, 39.315б, 40.323б, бы́ха 4.25, 11.83б, 38.287б, бы́ше 11.92, 15.139б, быха 14.130, бꙋ́ха 35.265б; *форми от перф. тип.: 1ед.* сѫмь бы́лъ 14.130б, била́ сѫмь 17.168б, сѫмь бы́ль 17.174б, сѣ бы́ль 31.218, *2ед.* сѝ бы́ль 5.37б, сꙋ бы́ль 7.52, 35.262², 37.276б, была̀ сꙋ 12.109б, си была̀ 32.230б, си бы́лъ 35.257б, си бꙋ́ль 35.261б, бы́лъ сꙋ 40.323б, *3ед.* ѐ бы̀ло 3.21, бы́ль 4.22, 4.23, 4.24, 4.28, е бы́ль 4.23, 5.36б, 8.57, 16.159, 18.181, 18.200, 18.202б, е было̀ 4.23б, 11.102², 17.175б, 18.177б, 18.180б, 18.181, 18.183, 18.185б, 39.305, 39.309, ѐ бы́ль 4.24, 4.24б², 4.25б, 5.40, 9.69б, 9.74б, 16.162б, 17.170б, 31.219, ѐ было 4.24, ѐ бы́ло 4.24, ѐ было̀ 4.24, ѐ бы́ль 5.35, 6.42, 15.155², 38.284б, є бы́ло 6.46б, ѐ била̀ 7.50, была̀ 9.64, ѐ бы́ль 9.68, 11.105б, 17.169б, ѐ было̂ 9.69б, е бꙋ́ль 9.70, ѐ было̂ 10.78б, 15.149б, 39.315б, ѐ бы́лы (!) 10.78б, ѐ было̂ 11.81, 11.85б, 15.154, е было̂ 11.97, 33.236б, было̂ 11.101, ѐ было̀ 15.140, 33.245, ѐ бы́ль 15.142, е бы́ло̀ 15.155, 33.236, е была̀ 15.155б, ѐ была̀ 18.181, е бы́ло 18.181б, е било̀ 18.187, ѐ било̂ 18.193, ѐ быль 31.215б, ѐ бꙋ́ль 33.232б, ѐ била̀ 33.235, бы́ль ѐ 33.240, бы́ль 35.261, *2мн.* стѐ былѐ 4.22б, сте былѐ 4.22б, стѐ былѐ 11.105б, сте былѐ 39.307б, *3мн.* быле 5.33б, сѣ былѐ 11.106, 15.145б, са былѐ 15.136, 18.189б, 32.227, са бы́ле 32.227; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше бы́ль 4.25б, 9.71, 9.73, 17.163б, 34.249; *бъд.: 1ед.* щь да бꙋ́дꙋ 38.291, *2ед.* щешь да бъ́дешь 1.3б, 1.5б, щешь да бꙋ́дешь 5.33, 12.110, 12.120, 37.281, *3ед.* щѐ да бъ́де 1.7, 1.8, 15.146, 18.177, 18.179², 18.181б, 33.244, 34.249, щѐ да́ бъде 2.10, ще да бꙋ́де 2.12, 4.23, 12.112б, 15.135, 17.169, щѐ да бꙋ́де 3.17, 3.18б, 4.23, 7.49, 9.62, 15.145б, 16.157б, 16.162, щѐ да бꙋ́де 7.51, 8.56, щѐ да бъ́де 7.52, 11.88б, 16.159б, 17.173б, щѐ да бꙋ́де 9.74б, 11.85б, 11.88², 11.95, 14.126б², 15.133², 15.133б, 15.146, 15.147, щѐ да ѐ 11.108б, 32.224, ще да бъ́де 16.158б, ще да бъ́де 17.173, 18.177б, 18.178б, 18.179б, 18.183, 18.183б, 18.189б, 18.192, 18.193², 18.195б, 18.206², щѐ да́ бъ́де 17.173, щѐ е 18.177, щѐ да бъ́де 18.177б², 18.179б, 18.180б, 18.181б, 18.185б², 18.187, 18.195, 18.195б, 33.236², щѐ да пъде (!) 18.179б, щѐ да бъ́де 18.180, щѐ да бъ́де 18.180б, щѐ да бъ́де 18.182, щѐ да̂ е 18.186, ще да̂ е 18.189, 18.189б, 18.195б, щѐ да бъде 18.192б, ще да ѐ 18.196, ще да бъде 32.224б, щѐ да́ бъде 33.237, щѐ да бꙋ́дѐ 35.261, ще да́ е 37.281, ще да бъ́де 39.299, *1мн.* щемь да бꙋ́дѐ 12.118б, *3мн.* щѣть да бъ́дьть 15.147, щѣть да бъ́дать 18.179, 18.184², *със съкр. инф. 1ед.* щь бы 40.322, *3ед.* щѐ бы 7.51, щѐ бы 11.82б, щѐ бы 17.175б, *1мн.* щемь бы 1.8; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣше да бъ́де 33.244, *1мн.* щѣхъме да смѐ 15.149б, *3мн.* щѣха да са̀ 20.208б; *пов.: 2ед.* бьдѝ 2.10, 15.155б, 31.219б, бꙋ́дѝ 8.56б³, 15.155б, 36.270, бъдѝ 17.170б, бꙋ́ди 17.171, бꙋ́ди (!) 36.272б, *2мн.* бꙋ́дѣте 3.18, 34.254б, 38.294, бьдѣте 20.209, *отриц. със съкр. инф. 2мн.* (недѣ́ите) бы 39.298, *описат. 1ед.* да бꙋ́дꙋ 11.83б, 11.84, 11.107, да́ бьда 18.190б, *2ед.* да бꙋ́дешь 2.10, 9.65, 11.92б, да сѝ 11.93, *3ед.* да бъ́де 1.3, 17.167б, да бꙋ́де 2.14, 3.18, 4.24б, 5.30, 5.31, 5.39б, 7.49б, 7.50б, 8.57, 8.59б, 11.89б, 11.91, 11.91б, 11.107б, 13.121², 13.121б, 13.123, 13.124, 14.126, 15.149, 15.153б², 34.255б, 37.280б, 37.281⁴, 38.290б, 38.293, 40.320б, да бꙋ́де 3.19, да бꙋ́де 8.59б, да бꙋ́деть 11.107б, да ѐ 15.153, да бъ́де 18.184б³, 31.222, 33.234б, 39.297², 39.315, да бьдѐ 33.237, да́ е 37.278б, да́ бьде 39.302б, 39.309б, да бе (!) 39.306, *1мн.* да бꙋ́деме 4.26б, да бъ́дѐ 16.159б, да бъ́дѐ 34.255б, да бꙋ́демь 38.294б, *2мн.* да стѐ 7.54б, да бъ́дете 7.54б, да бꙋ́дете 11.107, 15.149, да сте 38.292, *3мн.* да бъдꙋ́ть 10.77б, да бꙋ́дꙋть 11.107б, 13.122б³, да са̀ 18.178, да бꙋ́дꙋть 37.281, 38.290б; *усл.: 1ед.* бы́ бы́ль 12.117б, *2ед.* бы́ бы́ль 2.11, 11.82б, *3ед.* бы́ бы́ль 4.24б, бы́ было̂ 11.89, 11.93, бы́ была̀ 15.145, 33.241, бы́лъ бы 33.238б, бы́ бы́ль 33.238б³, бы́ была̀ 33.245, бы́ бѝло 38.28б, бы́ была̀ 38.289б, *2мн.* бы́хъте былѐ 18.205б, *3мн.* быха былѐ 1.3; *прич.: сег. деят. ед.: м.* сꙋ́ща 15.131;

inslav

съкр. инф.: (можѐ) бы̑ 5.32, (можѐ) бы̑ 5.32, 11.84б, (мо́жѐ) бы 37.276б, (мо́жешь) бы̑ 39.309б.

съмислен *вж.* **смислен**

съмислювам *вж.* **смислювам**

съмисля *вж.* **смисля**

съмисля се *вж.* **смисля се**

съмисъл *вж.* **смисъл**

съмна *св.* (4) *Само 3л. Съмне, стане светло, развидели се.* тогàзи мꙋ р҃е ѝгꙋ́мень. ты̀ сѣдѝ тꙋ́ка, догдѐ сѣ́мне. а̑ ны́е да съвръ́шѝ оу̑трьнꙗ ѡ̑вѣ́нь цр҃квата 11.102; ѝ нощéсь ва̑ да погóстѝ със҆ щó сме кадѣ́рь. а̑то ꙋ̀трѣ когѝ сѣ́мне, а̑ вїе сѝ ѝдѣ́те кадѣ̀ вї е вóлꙗ 31.221б; ѝ когà съмнѣ̀ ѝ кáза ѡ̑н҆зи корáбникь сѣ́нь чтô е видѣ́ль 15.152.

безл.: сег.: 3ед. съ́мне 11.102, сѣ́мне 31.221б; *аор.: 3ед.* съ́мнѣ 15.152, съ́мнà 31.221б.

съмнание *ср.* (1) *Съмване, разсъмване.* дойдóха двà а̑гг҃лаꙋ̀ сóдѡ̑ грáдꙋ̀ вечéр҆но врѣ́ме. а̑ лóть ѣ̑ѣше прѣ̀ содѡ́м҆скы врáта до съ́мнанїе 31.221б.

ед.: съ́мнанїе 31.221б.

съмнуване *ср.* (2) *Съмване, разсъмване.* ѝ на сѣ́мнꙋване заспà 8.57б; въ ѡ̑нѣ̀зи нóщь на сѣ́мнꙋване ꙗ̑ви́ се ст҃ыѝ нѝколае насънѣ̀ ц҃рꙋ̀ кон҆стан҆тѝнꙋ 15.146б.

ед.: съ́мнꙋване 8.57б, 15.146б.

съмотрение *ср.* (4) *Прозрение; грижа и участие на Бога в съдбата на хората; промисъл, провидение.* ѝ прѝ̑бны ст҃лѥ, пастѝре ѝ ꙋ̀чи́телѥ… на си́ч҆кы̀ свѣ̀ть просвѣ́тише катô сл҃нце. да ѝсплѣ̀нювать бж҃їе хотѣ́нїе, чтôто ѝскà г҃ь по тóговото бж҃твное съмотрéнїе, дѣ̀то гы̑ ѝсплѣ́ни д҃хь ст҃ыѝ 15.132б; ѝмáше бг҃ нѣ́коѐ съмотрéнїе, ѝ нѣ́кои ми́сль да сѐ рóди. защô да сп҃сѝ что ѐ създáль съ свóйте рꙋ̀цѣ 33.239б; дошлé быха ѝ пóскорꙋ ѡ̑ двѣ̀ гóдин҆. а̑ми бѣ́ше бж҃їе съмотрéнїе да закъснѧть 33.245.

ед.: съмотрéнїе 6.46б, 15.132б, 33.239б, 33.245.

съмотрител *м.* (1) *Надзирател; лице, което наблюдава работата на други хора; съгледвач.* ѝ послѣ̀ нѥ́го въцáри се дáрїе цáрь. ѝ оу̑т҆к҆мѝ да ѝ́ма на нѥ́говото цáр҆ство, р҃к. господáре… ѝ нà тїа си́ч҆ките постáви троѝца лю̀дїе съмотри́телѥ. сѝр҃ѣ̀. да гы̑ съпикáсꙋвать 11.92.

мн.: съмотри́телѥ 11.92.

съмрът *ж.* (101) **1.** *Завършек на физическото съществуване, смърт, кончина.* да ѝскáжѐ ѝ́ дрꙋ́го что ѐ стóриль ст҃ыи при́живѣ чюдесà. ѝ послѣ̀ щемь кáза ѝ дрꙋ́гыте чюдесà дѐто гы е по съмрѣ̀ть стóриль 15.149; і ѧгáра го, ѻ̑стави пô ѐднà ѐлꙋ̑. ѝ зáкрѝ се да не глéда на дѣтéто съмрьтѣ́ мꙋ̀ катô ще да ꙋ̀мре 11.85; а̑мѝ бг҃ такâ дáде да сѝ ты̀ сырáче по нѥ́говата, съмрѣ̀ть. ѝ а̑зь вдовѝца 12.109; а̑мѝ ѝ по съмрѣ̀ть свóа, неѝзрéнны чю̀деса стóри тоизи ст҃ы̀ никóлае 15.151; ѝ пàкь да сѐ не порадꙋ̀вашь за съмрѣ̀ть дꙋ̀ш҆мáнина твоéго. ѐ̀то е товà пéтото заръчанїе бж҃їе 1.6б. // *Смъртно наказание.* что сѝ полáгате на ꙋ̀мѣт҆ си, за ѡ̑нїá трѝте ѻ̀соуждéнници на ѡ̑н҆зи ча̑, кóл҆ко ли рáдость велѝка ѝ́махꙋ, като сѐ ѝзбáвише ѡ̑ съмрѣ̀ть, ѝ ка[к] лѝ прослáвише ба̑ 15.144б; ѝ катô същѝ чл҃кь си́ч҆ко плѣ̀ть́ско прѣтрѣ́пѣ хꙋ̀ла, ѝ ѱꙋ̀ване ѝ заплю̀ване, ѝ ѝспьждáне, ѝ напокóнь ѝ съмрѣ̀ть 38.285; ц҃рь… рѐ на трѝте мꙋ̀жїе. ѡ̑сéга да бꙋ̀де вáмь дарꙋ̀вань живóть вашь ѝ да знáете ѡ̑н҆зи а̑рхїерѐи никóлае ва̑ свободы̀ ѡ̑ съмрѣ̀ть въ д҃нéшныи д҃нь 15.149. **2.** *Според религиозните представи – безплътно същество, което отнема живота на хората.* съмрѣ̀ть ѐ̀ оу̑бїѝца немл҃тѝва… съмрѣ̀ть растáвѣ ѡ̑ рóднина без҆ мл҃ти… съмрѣ̀ть тâ е такѣ́в҆зи мáйсторь, щотô крадѐ лю̀дїе ѝ денїѐ ѝ нощїѧ̑ 31.219; ѡ̑ тéж҆ко сѝ мéне сыромáхꙋ грѣ́шномꙋ ѝ бѣ́дномꙋ. как҆ мѐ съмрѣ̀ть тéгли със҆ голѣ́ма мѣ́ка да ма растáви ѡ̑ живóта 31.217б.

inslav

до съмрътъ. *До края на живота, до смъртта.* чл҃кь та сѐ тѐгли догдѐ ѐ жи́вь на то́изи свѣ́ть льжо́вны. и҆ па́кь ѕ҆ се не ѡ҆ста́вѣ до сьмрѣ́ти а҆́ми се ꙋ҆чи на злы̀ и҆ лꙋка́вы ра́боты̀ 31.216; **зла съмрът.** *Насилствена смърт.* а҆ то́йзи се надѣ́е на чл҃ка детѡ̀ ѿ зла̀ съмрѣ̀ть ꙋ҆мрѣ̀. та ка́же. ѻ҆́ти х҃с мо́жеть нѥ́го въскрѣси́ти мрѣ́тва 31.216; гдⷭ҇и́не и҆ видѣ́хѕ҆ та ка́кѕ҆ си хꙋ́бавь, та сѐ чю́дѣ на тво́ата мла́дость и҆ добрина̀. защѡ̀ си́чѕ҆кы бѣ́гаха ѿ това̀ ѥ҆зе́ро. а҆́ми̑ ты̀ ка́кѕ҆ сѝ смѣа́ль та сѝ дошѣ́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрѣ̀ть 39.310б; **лежа (разболя се) до съмрът.** *Разболея се неизлечимо, до смърт.* и҆ въ ца́ри_гра́... бѣше нѣкоа жена̑ болѧ́рѕ҆ка... и҆ слꙋ́чи се та сѐ разѕ҆болѣ̀. и҆ лежа̀ до съмрѣ̀ть, догдѐ и҆ ѡ҆нѣмѣ̀ 11.103; и҆ па́де до́лꙋ, за мнѡ̑го врѣ́ме ѥ҆́два́ се свѣсти̑. и҆ злѣ̀ лежа́ше до съмрьть. и҆ пꙋ́сти чл҃ци на нѣкоа баѧ́лѕ҆ница да мꙋ̑ поврачювать, да виды дали́ ще станѣ̑ 11.90б; и҆ въ ѡ҆нова̀ врѣ́ме бѣ́ше оу҆́ цари_гра́дь кнѣ́зь нѣкои вели́кь и҆ прѣ́выи ꙋ҆ гра́дь... и҆ разѕ҆болѣ́ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ̀ть. и҆ не можааше ни̑ ѡ҆ что̑ да сѐ и҆сцѣли̑ 11.98б; **немам съмрът.** *Безсмъртен съм.* и҆ бы̑ па̑ по плѣть сѝ съмрѣ́тень да сто́ри на̑ да не́ма съмрѣ̀ть дш҃а́та ны̑ 33.239; **прѣдавам (прѣдам) някого на съмрът.** *Предавам на смърт, погубвам някого.* и҆ еди́ны̀ ѿ ѣ҆́ поскоро гы прѣдадѣ́ха на сѣ́мрьть та гы̀ посѣча́ха. а҆̀ дрꙋ́гые мъча́ха и҆ нака́зꙋваха гы 39.296б; и҆ и҆лїа прⷪ҇рка гарѕ҆ване [въ] пꙋ́стиня ꙋ҆ пла́нина хра́ныаха, а҆̀ є҆лѕ҆заве́ла ца́рица зара́ди дъждо́вны̀ берекеть, та се го́твѣше нѥ́го на съмрѣ̀ть да го̀ прѣдадѐ 21.210б; **прѣдавам се (отхождам) на съмрът.** *Обричам се, отивам на смърт.* ѿ ї҆се х҃е бе҃... и҆ като сѝ ѿнїа́ трѝте мѡмѕ҆ці̑ вавꙋ҆лонаскы (!) оу҆па́зиль, и҆ не и҆зѕ҆горѣ́ха ѿ ѡ҆нѕ҆зи ѿгѕ҆нь. така̀ и҆ на́шите тѣлеса оу҆чю́ваи. защѡ̀ и҆ ны́е зара̑ твоа любо́вь та сѐ прѣда́вамѐ на съмрѣ̀ть. и҆ да́и ѿ ти̑ то́изи ѿгѕ҆нь нашите тѣлеса̀ да не съгорѝ 5.39б; ѡ҆ че́до моѐ сла́дѕ҆кое ѐди́но_ро́дѕ҆ное ка́кь ѿхо́жѧшь на съмрѣ̀ть змеѭтомꙋ̀ на ѡ҆бѣ̀ть. дѣ̀то та са́мь ѡ҆бре́кль. а҆̀ сега̀ щѡ̀ да сто́рь 39.309б.

ед.: съмрѣ̀ть 1.6б, 15.151, 31.219, 35.262б, съмрѣ̀ть 1.6б–7, 1.8, 5.39б, 6.44б, 9.65б, 12.109, 12.109б, 12.120б, 15.146б, 16.161, 16.161б, 20.209, 31.219[4], 35.262б, 39.302б, съмрьть 1.8б, 5.27, 6.41, 10.90б, 18.180, 39.307, съмрѣ̀ть 4.23б[2], 4.25б, 6.47б[2], 7.50б, 11.92, 11.93, 11.98б, 11.103, 12.120б, 13.121б, 15.134, 15.135, 15.144б, 15.146б, 15.147б, 15.148[2], 15.148б, 15.149[2], 15.150, 16.157б, 16.158б, 16.159[2], 17.169б, 19.207б, 21.210б, 31.217б, 31.219[3], 31.220б, 33.239, 33.246, 34.248б[2], 34.252, 34.254, 37.280, 38.285, 38.294, 39.304, 39.310б[2], съмрѣ̀ть 6.48, с[ь]мрѣ̀ть 11.88, съмрѣ̀ть 15.132, 16.159, 31.219, съмрѣть 15.136, сьмрьтѣ 18.190, съмрѣ̀ть 38.284, сѣ́мрьть 39.296б, съмрѣ̀ть 39.306, 39.309б, сьмрьть 39.310, съмрѣ̀ти 9.70, съмрѣ̀ти 31.216, съмрѣ̀ти 31.218, съмрѣ̀тїю 16.161б, *зв.* съмрѣ̀ти 31.218, 31.218б, съмрѣ̀ти 31.218б[2], *чл.* съмрьта̀ 15.137, съмрѣ̀та 31.218, съмрѣ̀та̀ 31.219, *чл.* (?) *нечл.* (?) съмрѣ̀тѣ 11.85, смрѣ̀ть 31.226, съмрьтѣ́ 32.231.

съмрътен *прил.* (19) **1.** *Смъртен, който завършва съществуването си със смърт.* тькѕ҆мо ꙋ҆́мь ѿбьхо́ди детѡ̀ ска́зꙋватѕ҆ се за нѣ́кои рабо́ти. сѝ_ре̑ да речемь. ка́кь ѐ гь бь̑ бл҃гь и҆ добрь. и҆ли̑ ка́кь. сл҃нце свѣ́ти̑. и҆ ка́кь ѐ чл҃кь съмрѣ̀тѕ҆нь 33.234; и҆ бы̑ па̑ поплѣть сѝ съмрѣ́тень да сто́ри на̑ да не́ма съмрѣ̀ть дш҃а́та ны̑ бѣ́ше сн҃ь бж҃ї̈и, а҆̀ то́и се назова̀ чл҃чьскыи сн҃ь 33.239. **2.** *Смъртен; който се отнася до времето, когато настъпва смъртта.* за́това̀ и҆ на съмрѣ́тны̀ ча̑ кога́ ще нѣ́кои да ꙋ҆мре, а҆̀ то́й возѕ҆ды́шѣ и҆зѕ҆ гл҃ы́ни ср҃ца своѐго а҆̀ла̀ не́ма ни́кои да мꙋ̑ помо́гне 31.217б; повелѣ̀ цр҃ь ꙋ҆трѣ̀ щѐ да вы̀ бы́де съмрѣтныи день, а҆̀ми̑ а҆̀ко и҆́мате нѣ́что̑ неиспра́ве́но, ско́ро сѝ и҆справѣ́те 15.146; а҆̀ ты̀ помысли̑ го́рѕ҆кыте мѣ́кы. помысли̑ стра́шны̀ ча́ съмрѣтна̀. и҆ да ти не надвїе грѣхѕ҆ть

inslav

1.6б. **3.** *Смъртен; който причинява смърт, умиране.* а҃мѝ и҆ сега̀ ка́кь нѣ̀ си поврѣ̀день ѿ съмрѣ́тната ѻ҆тро́ва нѣ̀деи кры̑ ѿ на̑ 39.303б; а҆ то́й ре́че а҆ѳана́сїю маге́сни́кꙋ да мꙋ дадѐ и҆ съмрѣ́тното бы́лїе 39.303; г҃и і҆ѵ҃ х҃е. като́ си ре́кль, а҃ко и҆ съмрѣтно нѣ̀що и҆пі҃ію́ть тво́йте слꙋ́гы. ни́что̑ да се не поврѣ̀дѥть 39.303. **4.** *Смъртен; който принадлежи на смъртта като свръхестествено същество.* и҆ помни себѣ̀ си̑ да не поми́слишь ни̑как҄ва мрѣ̀снаа работа. за́мь догдѐ ви напрѣ̀ нѣ̀ ѐ прѣва́рила са́бїа съмрѣ́тна 31.222б. **врата съмрътни.** *Вратите на ада.* а҆̀ дрꙋ́гы дꙋма́ха. възведѝ ѿ а҆́да дꙋ́ше на́ше̑ а҆̀ па̀кь дрꙋ́гы, приближи се дїа́ на́ша до врата̀ съмрѣ̀тны… и҆ със҄ такво́зи ча́кане бѣ̀ха въ а҆̀дь 35.265.

ед.: м. съмрѣтны̀ 1.6б, 9.64б, 32.224б, съмрѣ̀тныи 15.14б, съмрѣтны̀ 15.14б, съмрѣ́тны̀ 31.217б, 31.219, 32.223б, съмрѣ̀т҄нь 33.234, съмрѣ́тень 33.239, 33.244б, съмрѣ̀тень 33.24б, съмрѣтна̀ 1.6б; *ж.* съмрѣ́тна 31.222б, *чл.* съмрѣ́тната 39.303б, *ср.* съмрѣтно 39.303, съмрѣ́тно 39.305, *чл.* съмрѣ́тното 39.303; *мн.:* съмрѣ̀тны 35.265.

съмрътоносен *прил.* (1) *Смъртоносен, който причинява смърт.* и҆ по ѡ҆нїа дни̑ като сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆ѵ҄статїе. нападе съмрѣ̀тоно́сна̑ болесть на до́мь є҆го̀. то́л҄кова додѐ и҆з҄мрѣ̀ха си́ч҄ки нѥ́говы ро́бе. и҆ мо̀м҄цѝ не оста̀ ни̑ є҆ди́нь 5.31б.

ед.: ж. съмрѣ̀тоно́сна̑ 5.31б.

сън *м.* (31) **1.** *Сън, физиологично състояние на пълна почивка, спане.* и҆ по̑мли́ се със҄и́ч҄ко (!) срѣ̀це прѣ̀ сѣ́на и пролѣ̀и слѣ́зи, и҆ тогива ле́гни̑ 31.222б; и҆ заспа̀ те́жъ҄кь сѣ́нь 10.77; и҆ събꙋ́ди се ѿ сѣ́на ма̑ѳе̑и. и҆ по̑мли́ се бꙋ̑ и҆ ста́нь ра́но 37.275; бдѣ̀нїе лю́би мно̑го сѣ́нь не и҆́ще 34.254б. **2.** *Сън; образи, случки, които се явяват при спане; съновидение.* а҆́зь данїиль, прр҃кь видѣ̀хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и҆злѣ̀зоха, д҃ вѣ̀трове нб҃ны, та̑ и҆́мь бѣ̀ше и҆́мето. сѣве́рь. ю҆́гь. є҆вро̀нь. и҆ зефирь 18.181б; видѣ̀хь сѣ́нь оу҆ тѣ̀зи но́щь бра́тїе. като̑ че̑ доидо́ха и҆ два̀та а҆́рх҃ггла 11.103; какво́ сте ба́нїе вие сто́риле, и҆ пости́х҄те до на̑ стра́шны сѣ́нища, и҆ не мого́х҄ме̑ да спи́мь прѣ̀з҄ тѣ̀зи но́щь ѿ стра̑ 15.147; и҆ а҆́зь такъ҆в҄зи сѣ́нь виде̑ѣ. и҆ не мо́гꙋ да разꙋ́мѣ̀ю что̑ щѣ̀ть да бѣ̀дьть тїа на́шите сѣ́нїе 15.147; ны́е… ни̑то разꙋ́мѣ̀ваме. о҆́ти ѐ то́йзи свѣ̀ть като̑ сѣ́нь. и҆ ды̑. и҆ сѣ́н҄ка 39.319.

ед.: сѣ́нь 2.12, 10.77, 10.77б[3], 11.103, 15.147[2], 15.152, 17.165б, 18.181б, 18.182, 33.236б, 39.306б, 39.319, 40.321б, сѣ́нь 31.219, 33.233б[2], 33.236б, 34.254б, сѣ́на 11.90, 37.275, сѣ́на 15.147, 31.222б[2], *чл.* сна́ть 18.182, 39.306б; *мн.:* сѣ́нїе 15.147, сѣ́нища 15.147.

съниде *от стб.* **сннти** *св.* (1) *Сляза, спусна се от по-високо място на по-ниско.* и҆ затова̀ дв҃дь прр҃кь дꙋ́маше за дн҃е́шны̀ дн҃ь. и҆ прѣклóнь нб҃са и҆ съни́де… си̑ рѣ̀, ка́же. затво́ри нб҃е́то, и҆ слѣ̀зе на́ землꙗ… си̑ рѣ̀ ка́же. не мо́же нико́й разꙋ́мѣ̀ ника́кь ка́кь слѣ̀зе ѿ нб҃е́то на землю̀ 38.286б.

аор.: Зед. съни́де 38.286б.

съня́н *прил.* (1) *Сънен, който не се е събудил окончателно.* и҆ помы́слѝ да не̑ въз҄сънꙋ́ва. и҆ стои̑ и҆ трѝе си̑ о҆́чи́те, като ѐ є҆́днакь сѣ́нꙗнь. и҆ ви́ды хꙋ́бѣвѣ̀, че е̑ и҆́стинна 15.134б.

ед.: м. сѣ́нꙗнь 15.134б.

съпа *ж.* (1) *Задница на кон, съпа.* є҆йва́ ми ти че̑ сѣ̀ ꙗ҆вѝ ст҃ыи гес҃гїе, и҆ ꙗ҆здѝ на ко́нь бѣ̀ль. и҆ каже́ мꙋ. пристѣ̀пи и҆ въсе́днѝ за̑҄ ме̑ за съпѣ́та гес҃гїе 39.315б.

ед.: чл. съпѣ́та 39.315б.

съпикасам *св.* (3) **1.** *Забележа, съзра нещо, съгледам, сапикасам.* ѿнїа вои́не зе́ха да мꙋ се оу҆гле́дꙋвать. и҆ да се прѣпозна́вать на нѥ́го. и҆ ре̑ є҆ди́нь… знаю̀ добрѣ̀ о҆́ти и҆́ма́ше плакі҃да бѣлѣ́гь на грѣ́лото ѿ са́бїа. а҆̀мѝ гле́даи да съпика́самѐ, а҆̀ко и҆́ма белѣ́гь так҄в҄зѝ… това̑ си подꙋ́маха,

inslav

и̑ съгле́даха го 5.35. **2.** *Огледам, разгледам някого внимателно.* и̑ ви́дѣ го… и̑ пристѹ́пи по́близѹ да подѹ́ма със̑ нѥ́го да́ го хѹ́бѣве ви́ды и̑ да го съпикаса… това̀ ре̑ и̑ гледа го 5.37-37б. **3.** *Видя, стане ми ясно, разбера.* когà бѣз̑ мѣ́ра ꙗ̑де́мь, и̑ без̑ ско́пось пиѣ̑ коà пол̑за и̑́маме и̑ коѐ добро̑. нѝчто̑ тѣ́к̑мо прова́ла на тѣло́то нѝ. и̑ гр̑ѣ̑ вели́кь нала́гамѐ на д̑шьта сѝ и̑ а̑ко лѝ не вѣ́рѹвате и̑ не разѹмѣ́вате. а̑ вые самы̑ себѣ̑ позна́ите, и̑ съпика́сайте. и̑ да на́йдете дѹ́мата что̑то дѹ́маме че е̑, и̑стина 11.106.

сег.: 3ед. съпикаса 5.37б, *1мн.* съпика́самѐ 5.35; *пов.: 2мн.* съпика́сайте 11.106.

съпикасувам *несв.* (4) **1.** *Съзирам, виждам нещо, сапикасвам.* и̑ тѣ́мь дои̑дѐ гла̑ и̑ ре̑ имь. а̑зь товà си́чко зна́мь и̑ о̑кò моѐ си́ч̑ко съпика́сѹва. и̑ ѹхо моѐ си́ч̑ко чю́е 32.224. **2.** *Наблюдавам, следя за действията на някого, надзиравам.* въца́ри се да́рїе ца́рь. и̑ оу̑т̑к̑ми̑ да и̑́ма на нѥ́говото ца́р̑ство, р̑к. господа́ре… и̑ на̑ тїа си́ч̑ките поста́ви трои́ца лю́дїе съмотри́телѥ. сїр̑ѣ̑. да гы̑ съпика́сѹвать 11.92. **3.** *Наблюдавам, внимавам за нещо, гледам.* а̑ тѝ слѹ́шай и̑́ оу̑чи́ се… а̑ко ли́ тѐ не попита́ть а̑ ти млъчѝ и̑ съпика́сѹвай и̑ оу̑чи́ сѧ 1.5б. **4.** *Забелязвам, разбирам нещо, сапикасвам.* и̑ аѳана́сїе ѿгово́ри. чю́де са и̑ а̑зь ца́рѹ как̑ ти́ се смѣ́е на цр̑тво̑то. а̑ ты̑ не съпика́сѹвашь 39.304.

сег.: 2ед. съпика́сѹвашь 39.304, *3ед.* съпика́сѹва 32.224, *3мн.* съпика́сѹвать 11.92; *пов.: 2ед.* съпика́сѹвай 1.5б.

съписан *прич.* (3) *Написан, съставен, съчинен, списан.* м̑ца априлїа к̑г мн̑їе ст̑аго и̑́ сла́внаго велика мн̑ика геѡр̑гїа. съписано дамаскѹ́на и̑́нока и̑подїа́кона и̑́ стѹ́дита 39.295; за жи́тїе ст̑мѹ і̑ѡа́ннѹ злаѹ̑стѹ. съпи́сано ѿ ѳеѡ́дора трихїи́скыиго 12.112б; съпи́сано дамаскѹ́на мона́ха и̑подїакона сѹ́ща солѹ́н̑скые цр̑кве. ѿ бл̑вѝ 15.131.

мин. страд.: ед.: ср. съпи́сано 12.112б, 15.131, съписано 39.295.

съпостат *м.* (1) *Неприятел, враг, съпостат.* и̑ видѣ̀ чл̑ка спротѝ се́бѣ̀ сѝ. и̑ дрьжѝ въ рѹ́кѹ свою̀ мь̑чь го́ль. и̑ пристѹ́пи і̑сѹ́сь при нѥ́го и̑ ре̑ мѹ. на́ш̑ ли сѝ ты̑, и̑лѝ ѿ съпоста́ть наш̑и̑ 11.87б.

мн.: съпоста́ть 11.87б.

съсаеше *от стб.* **съсати** *несв.* (1) *Суча, бозая мляко, смуча.* и̑ догдѐ сѹ́ка бо́ска ѿ ма́ика сѝ. въ ср̑ѣ̑ и̑ вь̑ пет̑кь не щѣ́ше. да сѝ ѹ̑гоу̑ди бо́ска въ ѹ̑ста́та нѝкакь… а̑ дрѹ́гыте д̑ни прѣз̑ нѣ́лꙗта, съса́еше като̑ и̑ си́ч̑ки дѣца̀ 15.133.

имперф.: 3ед. съса́еше 15.133.

съседна *св.* (1) *Възседна, седна върху нещо, яхна.* а̑мѝ ско́ро да́йте ми ко́нь. и̑ да мѝ ка́же нѣ́кои на ѡн̑а́зи планина̀ пь̑ть, гдѐто то́и прѣ̑быва и̑ съсѣ̑дна ст̑ыи на ко́нь и̑ поидѐ догдѐто бѣ̑ше стра́жа на раз̑бо́иниците 6.47б.

аор.: 3ед. съсѣ̑дна 6.47б.

съсзбоден (!) *вж.* **съсъбоден**

съсипя се *св.* (1) *Съсипя се, разруша се изцяло, срина се, рухна.* и̑ бѣ̑ше въ о̑новà мѣ̑сто е̑дно̑ ка́пище е̑л̑лин̑ско… поидѐ та́мо ст̑ыи нико́лае, и̑ то́го да съкрѹ́ши. и̑ сто́ри мл̑ба на ба̑, и̑ то́ꙗ ча̑ па́де до́лѹ и̑ съси́па се като̑ пра̑ 15.140.

аор.: 3ед. съси́па се 15.140.

състав *м.* (6) *В християнството – едно от лицата, съставляващи Светата Троица.* не по̑обно бѣ̑ше да́ се вьпльти ѿц̑ѹ̑ съставь, и̑ да се̑ не и̑менѹ́вать три̑те и̑́ме́на, ѿц̑ь и̑ сн̑ь и̑ прѣ̑ложи́тель. нѝти̑ па̀кь дх̑ѹ̑ соста́вь бѣ̑ше по̑обно да се̑ въпльтѝ 33.239. **2.** *Само мн. Състави, части на човешкото тяло.* и̑ товà тїе ре́коха. и̑ бл̑ви́ха мѹ̑ чело̑то, и̑ си́ч̑ките соста́вы, и̑ цѣлѹ́ваха го и̑ ѿи̑до́ха сѝ 12.111; да́ мѹ̑ и̑сѣ̑х̑не рѹ́ка̑та, и̑ соста́вите да мѹ̑ се

inslav

и҆з҆ме́нѧ 36.272б; и҆ пристѣ́пи и҆ ѹ҆да́ри а҆́рїа със҆ плесница тврьдѣ, ко́л҆кото мѹ̀ се потре́се си́ч҆кыте съста́вы на снагѣ́та мѹ̀ 15.141.

ед.: съста́вь 33.239[2]; *мн.:* съста́вы 12.111, 15.141, *чл.* съста́вите 36.272б[2].

съставен *прил.* (2) *Съставен, който се състои от няколко части с различни характеристики.* а҆̀ съста̀внаа сѐ зовѐ. чл҃кь что̀то е сто́рень. дето е҆̀ и҆́ мы́слнь, и҆ чювьстьвнь. и҆ мы́слнь сѐ зовѐ защо̀то и҆́ма д҃шѹ̀... а҆̀ чюв҆стьвнь сѐ зовѐ. защо̀то и҆́ма плѣ́ть 11.81; на трѝ дѣлѡ́ве раздѣлѥ́на ѐ си́ч҆ка тва́рь бж҃їа что е҆̀ бь сто́риль. бл҃вѐнїи хр҃тїа́не. въ чюв҆стьвнаа. въ ми́слънаа и҆ въ съставнаа 11.81.

ед.: *ж.* съставнаа 11.81, съста̀внаа 11.81.

съставя *св.* (1) *Съставя, образувам цялост от отделни лица, сформирам общност.* и҆ и҆злѣ́зе цр҃ь кон҆стан҆ти́нь и҆ сѣ́де на свои̇̀ прѣсто́ль. и҆ ѿ е҆́дна̀ страна нѥ́мѹ сѣ́днъше ст҃ы̀ ѿц҃и, рн҃ѳ. и҆ ѿ дрѹ́га страна̀ нѥ́мѹ, ст҃ы̀ ѿц҃и, рн҃ѳ. и҆ съста́ви се великь събо́рь 15.141.

страд.: *аор.* *3ед.* съста́ви се 15.141.

състана се *св.* (2) *Срещна се, видя се с някого.* и҆ дойдѐ въ і҆ер҃лимь, и҆ доне́се зла́то мнѡ́го. и҆ съста́нъ се със҆ бл҃же́ннаго сн҃а своє́го са́ва 14.127б; зо́сима се поклони̇̀ на мѣ́стото и҆ цѣлѹ́ва землѧ̀та дето и стоа́ха нѡзѣ́те... тѣ́к҆мо сам҆сѝ мы́слѣше и҆ мо́лѣше се бг҃ѹ, давно̀ пак҆ се съста́нѣше съ нѥ́ѧ 17.173б.

имперф.: *3ед.* се съста́нѣше 17.173б; *аор.:* *3ед.* съста́нъ се 14.127б.

състигна се *св.* (1) *Настигна; дойда до някого или нещо, което се движи пред мене; достигна.* р҃е́ мѹ̀ а҆́гг҃ль, и҆ди̇̀. а҆̀ми что ти̇̀ повелю̀ това̀ сторѝ. и҆ тога́зи го о҆ста́ви, и҆ състи́гнъ се па̀кы валаа́мь със҆ кнѥзовете ца́ревы 11.87.

аор.: *3 ед.* състи́гнъ се 11.87.

съсуди *мн.* (1) *Утвари, църковни богослужебни съдове, съсъди.* и҆ си́ч҆ко оу҆ ца́ри ѕр҃а́ плѣни́ха фре́н҆ци. и҆ ѡбра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро. и҆ п҃рко́вны ѿдежды, и҆ съсѹ́ды, що̀ бѣ́ха мнѡ́го цѣ́ннїи 8.58б.

съсѹ́ды 8.58б.

съсущ *прич.-прил.* (1) *Като същ. Бозаещо, сучещо от майка си дете.* и҆ дв҃дь пр҃рькь и҆ п҃рь. зарадѝ д҃не́шныи д҃нь бѣ́ше прозрѣ́ль. и҆ ре́че. и҆зь ѹ҆сть мл҃нць и҆ съсѹ́щїй сьвръ́шиль е҆сѝ хва́лѹ. сѝ р҃ѣ́ и҆з҆ съ̀щи ѹ҆ста̀ и҆ и҆́стин҆скы̀ ѿ мла́ды дѣца̀. та сѝ съврьши хвала̀та ти 34.249.

мн.: съсѹ́щїй 34.249.

съсъбода *св.* (1) *Пробода, осмъртя чрез пробождане, промуша, пронижа.* и҆ ца̀рь смеде́и... повелѣ̀ да и҆зведѹ́ть ѳома̀, на нѣ́коа планина̀ высо́ка и҆ и҆зве́доха го. и҆ със҆бо́доха го със҆ ко́пїа, и҆ така̀ си прѣдаде д҃шѣ̀та въ рѹ́цѣ бж҃їи 7.54б.

аор.: *3мн.* със҆бо́доха 7.54б.

съсъбоден *прич.* (1) *Като прил. Прободен, пронизан, промушен.* и҆ погре́боха ст҃го дими́трїа та́мо оу҆ ѿнѣ́зи ба́нѧ, где́то го̀ найдо́ха съсзбо́день (!) 9.66б.

мин. страд.: *ед.:* *м.* съсзбо́день (!) 9.66б.

съсѣд *м.* (13) **1.** *Съсед; човек, който живее до друг човек или има съседен имот; комшия.* и҆ пойдо́ха съсѣ́дете нѥ́ины на патрїа́р҆ха а҆леѯа́нр҃ьскаго. и҆ ре́коха мѹ̀ 11.105б; и҆ кога ю̀ на́иде тога́зи раска́же на съсѣ́дете си̇̀ 11.82; о҆ти щѐ да си̇̀ о҆ста́ви ср҃це́то баща́та с҃нѹ̀ си̇̀. а҆̀ с҃нь мѹ̀ ще да си̇̀ о҆ста́ви ср҃це́то на людїе́тѣ и҆ на съсѣ́дете и҆ на родни́ната своа̀ 18.179б. **2.** *Съсед; човек, който се намира непосредствено до друг човек.* сега̀ ко́л҆ко ли̇̀ слѣ́зи проли́ва мои̇̀ ба́ща и҆ ма́йка ми въ то́йзи ча̀ за ме́не. като́ ме не ви́деть да сѐдѧ̀ със҆ дрѹ́жи[н]а и съсѣдѐ мои̇̀ със҆ т҃ѣ́ на тра́пезата наша 39.315; а҆̀ съсѣ́дете чю́ше гла̀ станѣ́ше. така̀ и҆ въ до́мь

inslav

нѥ́говь что̂ бѣ́хꙋ станѣ̂ше и̇ запа́лише свѣщи 15.152б.

ед.: съсѣ́да 1.6б; *мн.:* съсѣ́де 1.5, 15.152б, 39.315, със[ѣди] 11.81б, съсѣ́де 15.134, съсѣдѐ 39.315, *чл.* съсѣ́дете 11.82, 11.105, 11.105б², 15.152б, 18.179б.

съсѣдин *м.* (15) *Съсед; човек, който живее до друг човек или има съседен имот; комшия.* и съсѣ́динь ще̂ да о́мрьси̇ женѣ̂та съсѣди́нꙋ своѐмꙋ 32.224; ѿ злѣ̂ тогѝва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѣ̂то прѣда́ва и̇ о̀ба́жда съсѣ́дина своѐго на зло̀ 18.198; дѣ̂то ще да сѣдѝ дїа́воль вˢ мѣ́ката та́мози ще да сѣдѝ и̇ то́а чл҃кь дѣ̂то зави́ди съсѣ́динꙋ своѐмꙋ щото̂ и̇́ма добро̂ ѿ ба҃ 18.198б.

ед.: съсѣ́динь 32.224², съсѣ́дина 16.158б, 18.197², 18.198², съсѣ́дина 18.198, 32.224, 32.231, съсѣ́динꙋ 18.198, 18.198б², 31.217, съсѣди́нꙋ 32.224.

съсѣка *св.* (3) **1.** *Съсека; ударя с остро сечиво, за да направя нещо на части, насека.* и̇ съсѣ́че дрьва̀ 11.85; и̇ ра́лото съсѣ́че намѣ́сто дрьва̀ 11.90. **2.** *Съсека, убия някого със сечене.* и̇ ѿнїа пе́рˢси… начѐха ме́ждꙋ се́бѣ си̇ ѐди́нь дрꙋ́гыи да се̂ сѣкꙋ́ть… и̇ съсѣ́коше самы̀ се́бѣ 11.96.

аор.: 3ед. съсѣ́че 11.85, 11.90, *3мн.* съсѣ́коше 11.96.

сътворител *м.* (1) *Творец, създател (за Бога).* ви́дите ли бл҃вѐнїи хр҃тїа́не зара̂ мл҃ть и̇ добро̀ ср̂це, та̂ само́го г҃а ба҃ сътвори́тела н҃бо и̇ землю, та го̀ го́сти и̇ почете 31.221б.

ед.: сътвори́тела 31.221б.

сътворя *св.* (39) **1.** *Сътворя; направя нещо, което до този момент не е съществувало; създам.* а҃зь ѐсˢмь х҃с, дѐто сˢмь сътво́риль н҃бо и̇ землѧ̀, и̇ разлꙋ́чи̇ тьмꙋ̀, и̇ пока́зѧ свѣ́ть 5.29; а҃зь ѐсˢмь, что̂ съмь сътво́риль сл҃нце, да свѣ́ти дне́мь, а̂ м҃ць и̇ звѣзды̀ нощїа̀… а҃зь ѐсˢмь, дето съ̀мь създа́ль чл҃ка 5.29; бѣ̀ ѿнапрѣ́дь като̂ сътво́ри а҃гг҃лы. и̇ о̀ста́ви гы̀ на сво́а си̇ во́лѧ да бꙋ́дꙋть 11.83б; и̇ кне́зь сътво́рень бѣ̀ ѡ̀ ба҃ 11.83б. **2.** *Направя, извърша нещо.* а̂ дрꙋ́гы се ꙋ̀сѣ́тиха и̇ разꙋ́мѣ́ха, о̂ти ще нѣ́кое чю̀до да сътво́ри ст҃ы̀ дими́трїе защо̂ на сѣ́кыи д҃нь ст҃ыи чи́нѣше чюдо на поро́бени чл҃ци 9.68. // *Подготвя, организирам.* и̇ събра́ше се си́чˢкы ѐп҃кпы и̇ клири́кы. и̇ сътво́ри́ше събо́рь 15.138. **3.** *Направя някого някакъв.* бѣ́ше с҃нь бж҃їи, а̂ то́и се назова̀ чл҃чьскыи с҃нь. да сътво́ри на̂ да смѐ сы́нове и̇́ да се насе́ли́ на цр҃тво нб҃ное 33.239б. **4.** *Прен. Прекарам някъде.* и̇ нѣ́когы събра́хꙋ се ѐзы́ци что сѐ зовꙋ́ть а̀ва́ры. да и̇́дꙋть и̇ да плѣна́ть ца́ри̇ гра́дь. и̇ поидо́ха и̇ сътвори́ха та́мо нѣ́колико врѣ́ме и̇зˢвѣ́нь бѝахꙋ и̇ наси́лѣвахꙋ 11.95б. **сътворя лукаво.** *Съгреша.* и̇ сътво́риха ре́че ѐврѐете лꙋка́во прѣ̂ г҃а 11.87б; **сътворя мир.** *Сключа мир.* и̇ поидо́ше въ фригїи, и̇ сътво́рише ми́рь със᾽ таифали… и̇ поклони́ше се цр҃ꙋ̀ конˢстанˢти́нꙋ. и ка́заше мꙋ̀ ка́кь ходи́ха въ фригїи, и̇ ка́кь сто́рише ми́рь със᾽ таифа́ли 15.145; **сътворя си отход.** *Оттегля се; напусна мястото, където се намирам.* и̇ тога́зи прѣ̀зˢ тїѧ̀ дни̇̀ слꙋ́чи се пра́зникь вели́кь ѐлли́нˢскыи и̇ и̇́махꙋ за́конь да ѐ та́мо и̇ ца̀рь и̇ стратилать що ѐ прѣ̀выи на воискꙋ̀, ни̇́кои нѣ́где да нѣ̀ ѐ поишльˢ. а̂ ѐvˢстатїе сътво́ри си ѿхо́дь да се не намѣ́ри та́мо на ѣ҃ны̀ пра́зникь 5.31б.

сег.: 1ед. сътво́рꙋ 11.84, 11.107, сътворꙋ 11.87б, *3ед.* сътво́ри 9.68, 33.239б, *1мн.* сътво́римь 13.123б, сътво́ри̇ 13.124б, *3мн.* сътво́рѧть 11.95; *аор.: 3ед.* сътво́ри 5.31б, 6.42б, 11.83б, 11.94, 11.100, 13.124, *3мн.* сътво́риха 5.40, 11.87б, 11.95, сътвори́ха 11.95б, 12.116б, сътво́ри́ше 15.138, сътво́рише 15.145, 34.250; *форми от перф. тип: 1ед.* сˢмь сътво́риль 5.29, съмь сътво́риль 5.29, *2ед.* си̇ сътво́рилˢ 5.30б, *3ед.* ѐ сътвориль 5.39, е сътво́риль 5.40б, 15.131, ѐ сътво́риль 7.53, ѐ сътво́риль 9.70, 11.93б, 32.230б, е сътво́риль 32.223б, *3мн.* сѐ сътво́риле 11.10б, сѐтво́риле 15.148б; *пов.: 2ед.* сътворѝ 7.50б, 16.162; *страд.: аор.: 3ед.* сътво́ри се 6.43; *прич.: мин. страд. ед.: м.* сътво́рень 11.83б.

inslav

сътнии *числ. ред.* (1) *Стотен.* ѻв҆ца́та е [заг҃у]бена, а҆да́мь сѫ́тныи. а҆. с҃ѳ, чи́нове нб҃ны загѹ́би се а҆́да́мь. и҆ ѻстави х҃с. с҃ѳ, [чин]ѡ́ве нб҃ны и҆ слѣ́зе на́ земл҃ѧ, и҆ ѻблѣ́че п[льть], да сп҃сѝ а҆да́ма 11.81б.

ед.: м. сътныи 11.81б.

сътников *прил.* (1) *Стотников, който принадлежи на стотника.* х҃с и҆́ дрѹ́гы мрьтьв҆цы, бѣ́ше въскрѣси́ль. вдови́чина си́на и҆ сѫ́тникова ра́ба 34.251б.

ед.: м. сѫ́тникова 34.251б.

сътрия *св.* (4) *Затрия, погубя нещо или някого, премахна.* защѡ̀ и҆́де и҆ дои́дѐ врѣ́ме да сътриѐ на́ша дрьжа́ва 35.263; а҆́зь ца́рѹ магі́а не зна́ю, и҆ със҆ ма́гі́а ни́ѥго не ѹ҆бѝ. а҆̀мѝ гѡ̀ сътри́хь съси́лою (!) х҃а и҆́стинного ба҃, и҆ ѱофи́са 9.66; а҆̀мѝ въскр҃нѝ г҃и бе҃... и҆ навы́и на съмрѣ́ть. и҆ сътрїи си́ла лѹка́вомѹ дїа́волѹ 35.262б; и҆ да па́днете прѣ̀ ва́шите вра́гѡве и҆́ да сътры́ѧ със҆ досажденїе ва́шъта гръды́нѧ 11.107.

сег.: 1ед. сътры́ѧ 11.107, *3ед.* сътриѐ 35.263; *аор.: 1ед.* сътри́хь 9.66; *пов.: 2ед.* сътрїи 35.262б.

сътрия се *св.* (1) *Затрия се, погубя се.* а҆̀мѝ что̑ да рекѹ̀ легома́ е бг҃ дѣто̑ и҆́де, защѡ̀ позна́, и҆ разѹмѣ̀ че̑ ще да погѹ́би на́ша си́ла. и҆ что̑ да сто́римь дои́де врѣ́ме да сѐ сътрїемь 35.263.

сег.: 1мн. сѐ сътрїемь 35.263.

съхна *несв.* (1) *Съхна, вехна (за растение).* и҆ като̑ цвѣ̀тїе зе́ме да цьв҆ти, а҆́ като̑ трѣва ко́сена зе́ме да съхне 31.215б.

сег.: 3ед. съхне 31.215б.

съшъствие *ср.* (3) *Пришествие, идване (на Исус Христос на земята).* прьво съшьствїе х҃во 18.185б*; двѣ̀ съшьствїа дѹмать кнїгы и҆ писа́нїа ще̑ да бы́де на земл҃ѧта 18.185б; є҆дно̑ е съшьствїе было̀ кога́то се породѝ ѿ бг҃а м҃рїа... и҆ распе се, и҆ тре́тыи д҃нь въскр҃се. и҆ па́кь се въ́знесе на н҃бо... а҆̀ за вто́ро пришьствїе х҃во кога́то ще̑ да бы́де прѣ́чюдное и҆ почѝтно, та ще̑ да пѹ́сне праведнаго є҆но́ха, и҆ пр҃рка и҆лїа. да ка́жать че̑ дои́дѐ врѣ́ме и҆ ча̑ пристѣ́пи 18.185б.

ед.: съшьствїе 18.185б*, съшьствїе 18.185б; *мн.: бр.:* (двѣ̀) съшьствїа 18.185б.

същи *прил.* (31) **1.** *Същият; не друг, а този или такъв; вече известен, познат.* тойзи ѐ сѫ́щи х҃с сн҃ъ бж҃їи а҆́мѝ е҆ла́те та мѹ̀ се поклонѣ́те. и҆ є҆ла́те та гѡ̀ вѣ́рѹваите 18.191; вѣ́рѹвамѐ и҆ и҆сповѣдѹ́ваме. ѻ҆́ти, ка́кь ѐ б҃ь със҆ є҆́ство̑то си̑ сѫ́щи. бл҃гь, мл҃рдь, и҆ мнѡ̀го трьпѣли́вь 33.245б; а҆̀мѝ па̀кь и҆ дїа́воль същи вра̀гь, и҆ зави́стникь на солѹ́нѧнїе, защѡ̀ и҆́ма̑ любо́вь ст҃мѹ̀ дими́трїю. что̑ и҆зна̀иде да и҆́мь сто́ри па́кость 9.72. **2.** *Същи, истински, същински.* и҆ като̑ същѝ чл҃кь си́ч҆ко пльтьско прѣтры́пѣ хѹ́ла, и҆ ѱѹ́ване и҆ заплю́ване, и҆ и҆спьжда́не, и҆ напоко́нь и҆ сьмрѣ̀ть 38.285; и҆ ѿ нѝѥго позна́ше и҆ ѿц҃ь мѹ̀ и҆ ма́ика мѹ̀, как҆ сѣ̀ сѫ́щи сѫ́щи (!) добры̀ хр҃тїане 15.132б; и҆ та́мо вь ѿн҆зи ѿстровь и҆́ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ сѫ́щи слѹга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱъ 6.43б; а҆̀ ѳѵ҃мїа́нь зане́соше като̑ сѫ́що̑мѹ бг҃ѹ. защѡ̀ дрѹ́гомѹ нѣ́коемѹ не трѣ́бѹва ѳѵ҃мїа́нь, ѻ҆свѣ́нь бг҃ѹ 33.244. //*Същински според определена кръвна или брачна връзка, истински.* ст҃їи врачѡ́ве ко́зма и҆ дамїа́нь, бѣ́ха същи бра́тїа 10.76; и дрѹжи́на мѹ̀ бѣ́хѹ а҆пл҃ь вар҆ѳоломе̑и и҆ се́стра сѫ́ща фи́липпѹ марїа́мна 36.267б; и҆ гледа го и҆ чю́е мѹ̀ дѹ́мата и҆ ви́ди какь е҆́ сѫ́щи ни́ѥинь мѹ́жь. а҆̀ми пакь не смѣ̀а да го попи́та да ре́чѐ. ты̀ кои си 5.37б. **същи и едно.** *Едно и също нещо.* и҆ така́ се вьсе́ли го́рнѧ̑а прѣмѹдро̑ сн҃ь бж҃їи, дето ѐ със҆ ѻ҆́ца сѫ́щи и҆ є҆дно̀ 3.17б.

ед.: м. същи 3.17б, 5.37б, 6.43б, 9.62б², 15.132б², 15.139, 15.152, 18.194б, 33.245б, 34.249, 37.276б, сьщи 7.53, същи 9.72, 10.76, сѫ́щи 18.181б, 18.191, сьщѝ 33.234б, същѝ 38.285, 38.285б, 38.287, същѝ 38.293, сьщомѹ 32.226б, сѫ́щомѹ 33.244, 33.244б, сѫ́що̑мѹ

inslav

33.244, *ж.:* сѣща 32.229б, съща 35.262б-263, сѣща 36.267б, *ср.:* сѣщо 33.244.

същисувам се *несв.* (1) *Сащисвам се, смайвам се от нещо, объркваме се.* ѿто и҆ дх҃ъ ст҃ыи и҆зл҃ѣзе нѥ́и насре́ща. и҆ ка́же и, дш҃е не същи́сꙋваи се нито́ се сра́мѣи, о҆ти ще́шь да прїи́дешь на мѣ́сто дѣ́то го нѣ си̑ видѣ́ла ни̑когы 32.230.

пов.: 2ед. същи́сꙋваи се 32.230.

същисувание *ср.* (1) *Сащисване, смайване, объркване.* о сщисꙋванїе чл҃ко҃ и ѿ сконча̑нїа ми́рꙋ 18.193*.

ед.: сщисꙋванїе 18.193*.

също *нареч.* (1) *Също, отново, пак, още веднъж.* и҆ ца́рь попи́та него́ват̾ си̑ ке́хаꙗ мегне́н̾тїа за това́. а҆ то́й мꙋ ре҃. ꙋ҆трѣ̀ ца́рꙋ да бꙋ́де също̂ съвршенно и҆спи́танїе в̾ че́р̾ковата бога̑ а҆поло́на 39.306.

също̂ 39.306.

съверен *прил.* (1) *Северен, който се намира откъм север.* и҆ найдѐ пе́щера голѣ́ма, и҆ цр҃ква чю́дна, дѣ́то и҆́маше бж҃їи о҆бра́зь. и҆ на въ́сточна странѣ̂ о҆бра́зь бѣ́ше ѿ ба҃ сто́рен̾ и҆ на сѣвер̾на странѣ̂ найдѐ до́мь голѣ̑, и҆ ме́сто широ́ко за слꙋгꙋване 14.127.

ед.: ж. сѣвер̾на 14.127.

сѣдба *ж.* (1) *Сеитба, посято зърно.* и҆ кога́ си̑ сѣ́аха сѣд̾бата и҆ дохо́жахꙋ мадїани́те и҆ пожн̾ꙋваха и҆́мь ꙗ̑ 11.87б.

ед.: чл. сѣд̾бата 11.87б.

сѣдеи *от стб.* **сѣдѣти** *несв.* (1) *Прич. като прил. Който седи върху нещо или някого; седящ.* и҆ ре҃. г҃и бе си́л̾ныи, и҆ свѣ́тода́в̾че, сѣ́деи на херꙋві́мѣ̑ 2.13.

прич.: сег. деят. ед. м. сѣ́деи 2.13.

сѣде *от стб.* **сѣсти** *св.* (8) *Седна; заема такова положение, че задните части на тялото ми да се опират на нещо.* а҆̀ми̑ като и҆зл҃ѣзе ѿ рѣка́та. сѣде на еди́нь ка́микь. и҆ пла́че 5.33; и҆ и҆зл҃ѣзее ц҃рь кон̾стан̾ти́нь и҆ сѣ́де на свои̑ прѣсто́ль 15.141.

аор.: 3 ед. сѣде 5.33, 6.43, сѣ́де 15.132, 15.141, 16.160, 38.287, 40.322, *3 мн.* сѣ́доше 11.95.

сѣдя *несв.* (84) **1.** *Седя; намирам се в такова положение, че задните части на тялото ми се опират на нещо.* и҆ видѣ̀ е҆дна̑ жена̑ като̑ е҆дна̑ ца́рица, и҆ сѣдѝ на сто́л̾ зла́ть свѣ́тли́кавь. и҆ о҆коло̀ нѥ́а стоа́ть мно̑го вои́не 8.57б; и҆ ка́то го носѣ́ха на ѿдрь, кога́ го видѣ́ха че̑ сѣ́ды̀ на о҆́дь̾рь̾ть. кога́ го ви́дѣха че̑ хо́ди пр҃ѣ ѿдрь 37.279; и҆ кога̑ сѣди́шь съсь по стари ѿ те́бѣ на трапе́за. ни́кога не простри̑ ты̑ рꙋ́кꙋ на ꙗ҃денїе прѣ̑ и҆ нѥ́го 1.5б. //*Яздя, седя върху яздитно животно.* е҆то̑ е҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѣ̑ и҆зла́зи и҆з̾ вратата но҃ныи. и҆ сѣдѝ на нѥ́го чл҃кь сѣ́щи ꙗ҃кь като̑ и҆ пра́во сꙋ́дникь 18.194б; е҆́тꙋ цр҃ь тво́й че̑ и҆́де, и҆ сѣдѝ на жрѣ́бе о҆́слѥ 34.252. **2.** *Седя, прекарвам времето си някъде, престоявам.* а҆̀ми̑ легома̀ врѣ́ме не бы̑ да пла́ваме, и҆ затова̀ сѣди́ме и҆ ча́каме да дадѐ бь̀ врѣ́ме да и҆́деме 15.143б; та́мо а҆ре́к̾са ст҃ыи и҆ ре́че да сѣдѝ, г҃, дні̑. да си̑ прѣпочи́нъть 5.36б; и҆ пойдѐ ѿна́зи жена̑, и҆ найдѐ мꙋ́жа своѐго, и҆ ре҃ мꙋ сѣдѣ́х̾ си̑ дн҃е́ска а҆́зь дома́ си̑. и҆ дойдѐ нѣ́кои мꙋ́жь мла́дь 11.88б; и҆ това̀ се помо́ли ст҃ыи̑ догдѐ го затво́ри́ха въ тьмни́цата. и҆ сѣ́дѣ ꙋ҆ тьмни́цата дн҃ь и҆ но́щь 39.301б. **3.** *Пребивавам, живея някъде, обитавам.* и҆ па́кь ре҃. г҃ь въ сїѡ́нѣ сѣди́ть е҆ди́нь стра́шень и҆ вели́кь пр҃рькь о҆сїе 18.178; и҆ бы̑ ꙋ҆ бащин̾ си дѡ́м(ь) что̑ сѣ́де. з҃ı. годи́нь нико́и не позна́ го 40.322; и҆ ре҃ про́хорꙋ да по́йде въ і҆ер҃ли́мь, и҆ та́мо да сѣдѝ догдѐ ꙋ҆́мре 6.48б; бл҃же́нныи же сїмеѡ́нь е҆́ѣше на монасти́рь, и҆ ра́ботѣше 2.10; ка́пища е҆лли́н̾скы мно̑го бѣ́хꙋ на тѣ́зи е҆пар̾хїа, гдѣ̀то бѣ́ше ст҃ыи нико́лае. и҆ ꙋ҆ тѣ́хь е҆́хꙋ бѣ̀соове 15.139б. **4.** *Стоя, намирам се в определено състояние.* праведниците сѣде́ть сы́ти. а҆̀ грѣ́шниците мь̀чать гла́дны и҆ жь̀дны 18.206б; а҆̀ми̑ па̀кь

inslav

не бы҃ ме́не ни҃ е҆́дно҃ зло҃, и҆ли҃ нѣ́коа нивóлꙗ, да повта́рѣ҃ за дрꙋ́гього мꙋ́жа. а҆́ми҃ сѣдѣ́ како҃ ѹ҆ е҆́дне҃ бꙋ́ра и҆ похꙋ́лѥна вдови́ца, и҆ прѣтрѣ̀пѣ сѹ҃с҄ б҃жїе повелѣ́нїе 12.109. **сѣдя на прѣстол.** *Заемам определена длъжност.* и҆ бл҃же́нь і҆ѡа́нне зла҃ѹстꙋ҃ детѡ҃ сѣди҃ на прѣсто́ль и҆ бы҃ вели́кь сѹ҃с҄ поꙋ҃ченїе и҆ прѣдо́брь. защѡ҃ праве́дно дꙋ́маше, и҆ ѡ҆блича́ваше ко́йто е́ немл҃ти́вь и҆ не зна́е ба҃ 12.112б; а҆ тїе прѣме́тнъха и напи́саха да и҆спѣ́деть і҆ѡа́нна. и҆ метнѣ́ха р҃ѣ́ на нѥ́го. о҆́ти ꙗ҆де́шь и҆ кр҃ти́ль є҆сѝ, и҆ да не҃ сѣди́шь вѣ̑кѥ на прѣсто́ль защѡ҃ ти не по҆о҆ба́е 12.115.

сег.: 1ед. сѣдѧ̀ 39.315, *2ед.* сѣ́дишь 1.4б, сѣди́шь 1.5, 1.5б, 4.24б, 7.53б, 11.106[2], 19.208, 39.311, *3ед.* сѣдѝ 5.36б, 6.44б, 6.46б, 6.48б, 7.50б, 8.57б, 9.63б, 12.112б, 15.149б, 18.184б, 18.194б, 33.234, 34.249[4], седѝ 14.126, сѣди́ть 18.178, сѣдѝ 18.191б, 33.232, 39.306, сѣдꙋ̀ 37.279, сѣ́ди 38.287, 40.321б, *1мн.* седимь 5.32, сѣди́ме 15.143б, *2мн.* сѣди́те 18.178б, сѣ́дыте 35.264, *3мн.* сѣде́ть 18.206, 18.206б, є҆́ѣть 38.292; *имперф.: 1ед.* сѣдѣ́х 11.88б, сѣдѣ́ 12.109, *3ед.* є҆́ѣше 2.10б, 7.54, 9.64, 9.65б, 11.88б, 31.221б, 34.250, 36.270б, 36.272, сѣдѣ́ше 37.273б, сѣ́деше 40.321; *1мн.* є҆́ѣхъ҆мѐ 15.140, сѣдѣ́хъ҆мѐ 18.203, *3мн.* є҆́ѣхꙋ 15.139б, сѣдѣ́хꙋ 15.143, сѣдѣ́ха 18.193, сѣдѣ́хꙋ 33.241, сѣде́ха 38.293б, є҆́ѣха 39.314б, седѣ́хꙋ 40.324; *аор.: 3ед.* седѣ̀ 2.12б, 14.126б, сѣдѣ̀ 14.126, сѣ́дѣ 38.287, 39.301б, *3мн.* седѣ́ха 2.13б; *форма от перф. тип: 3мн.* стѐ сѣдѣ́ле 18.202; *бъд.: 3ед.* ще да сѣдѝ 18.198б[2], *3мн.* щѣ́ть да сѣдѧ̀ть 18.199б; *пов.: 2ед.* сѣдѝ 1.5б, 2.10, 3.19, 3.20, 10.77б, 11.102, *2мн.* сѣдѣ́те 6.48б, 38.290, 38.292, є҆́ѣте 38.293, *описат. 2ед.* да сѣди́шь 12.115.

сѣене *ср.* (1) *Сеене, посяване на нива, сеитба.* о҆́бра́че и҆́ма҃ о҆́бычаи. кога̀ и҆́ма нѣ́кои добра̀ нїва за сѣ́ане. и҆ а҆́ко не и҆́ма сам҆сѝ сѣ́ме да ю҆ засѣ́е. а҆ тїѐ заѥ́млють ѿ дрꙋ́гы҃, сѣ́ме, и҆ сѣ́ють 11.84.

ед.: сѣ́ане 11.84.

сѣка *несв.* (2) **1.** *Сека, правя нещо на части с помощта на сечиво, режа.* і҆ѡа́нна сто́ри, да сечѐ дрѣ́ва и҆ да по҆кла́жда ѿг҆нь 6.41б. **2.** *Сека, убивам някого със сечене.* и҆ ѿнїа пе́р҆си, катѡ҃ видѣ́ха товà чю́до, оу҆пла́шиха се. и҆ и҆з҆безꙋ́мѣха. и҆ наче́ха ме́ждꙋ се́бѣ сѝ є҆ди́нь дрꙋ́гыи да сѐ сѣкꙋ́ть. мнѣ́ха о҆́ти гы҃ гра́жане сѣкꙋ́ть, и҆ съсѣ́коше самы̀ се́бѣ 11.96.

сег.: 3ед. сечѐ 6.41б, *3мн.* сѣкꙋ́ть 11.96.

сѣка се *несв.* (1) *Само мн. Сечем се, убиваме се със сечене един друг.* и҆ ѿнїа пе́р҆си, катѡ҃ видѣ́ха товà чю́до, оу҆пла́шиха се. и҆ и҆з҆безꙋ́мѣха. и҆ наче́ха ме́ждꙋ се́бѣ сѝ є҆ди́нь дрꙋ́гыи да сѐ сѣкꙋ́ть. мнѣ́ха о҆́ти гы҃ гра́жане сѣкꙋ́ть, и҆ съсѣ́коше самы̀ се́бѣ 11.96.

сег.: 3мн. сѐ сѣкꙋ́ть 11.96.

сѣкакъв *местоим. обобщ.* (3) *Като прил. Който е най-ранообразен по вид, всевъзможен; всякакъв.* а҆ то́и ми́сли как҆вѝ ра́боты мнѡ́го да напра́ви на то́изи свѣ́ть. а҆ нѐ зна́е чѐ сѣ́каква бо́лесть на нѥ́го прихо́жда. и҆ сѣ́ка мь́ка ѹ҆ нѥ́го се гнѣ́зды 31.216б; и҆ не тѣ́к҆мо ѿ чл҃ци и҆з҆го́нювахa си́ч҆кы бо́лести. а҆́ми҃ и҆ ѿ добы́т҆кь сѣ́как҆вь ѿпѣ́ждаха бо́лести 10.76.

ед.: м. сѣ́как҆вь 10.76, *ж.* сѣ́каква 31.216б; *мн.* сѣ́как҆вы 33.234б.

сѣкам *несв.* (9) **1.** *Мисля, смятам, приемам нещо за някакво; считам.* товà катѡ҃ чю҃ цр҃ь. и҆ сѣ́каше че є҆ и҆сти́на защѡ҃ си вѣ́рꙋваше є҆вла́вїа сво́й мꙋ бѣ́ше 15.146; то́й сѣ́ка че щѐ да дрьжѝ цр҃тво́то сѝ за мнѡ́го 18.188б; и҆ хо́дѣше ца́рица и҆з҆ лозїе́то… и҆ ѿкь́сна гро́здь и҆ и҆зѣ́де го. защѡ҃ не зна́ꙗше че є҆ чю́ждо, а҆́ми҃ сѣ́каше че є҆ и҆ товà ца́рево 12.113. **2.** *Мисля, приемам някого за някакъв, смятам, считам.* а҆ла̀ то́й не зна́еше че́ сѣ҃ а҆́гг҃лы, а҆́ми҃ сѣ́каше че сѣ̀ нѣко́й пѣ́тници 31.221б.

сег.: 2ед. сѣ́кашь 32.230б, *3ед.* сѣ́ка 18.188б, се́гѧ̀ (!) 39.316б; *имперф.: 3ед.* сѣ́каше 6.45б, 12.113, 15.146, 17.166, 31.221б, 32.230б.

сѣки *местоим. обобщ.* (792) **I.** *Като прил.* **1.** *Всеки; един, който и да е от определено множество, общност, взет отделно, без изключение на*

inslav

някой. и̑ да сѝ земѐ сѣ́кы̀ ка́дїа̑ и̑ паша ѿ ца́ра ѥ̃ми́рь и̑ тести́рь на свои̑ гра́дь 39.297б; и̑ жена̑ го не́коа срѣ́щнѣ̑. и̑знесо́ваше о̃тро́че мрѣ̀тво да го̀ погрѣ́бе. и̑ плаче́шѣ като̑ сѣ́ка майка 36.268; пои̑ска и̑ с҃ты̀ нико́лае да и̑ врѣ̀не праведныи длѣ́гь. и̑ ходѣ́ше на сѣ́ко ка́пище ѥ̃лѣ́ли́нѣ́ско. и̑ чи́нѣше мл҃ба на ба̑ 15.139б; затова̀ и̑ ны́е смѐ длѣ̀жны да съвръ́шимь за́повѣ́дь х҃ва. и̑ да и̑́маме бра́то любїе съ сѣ́кыго хр҃тїа́нина 13.125б; та̑ бѣ́ше си́чѣ́кїать гра̑ ве́сь, зла́ть, и̑, в҃і. дꙋва́ре о̃бградень и̑, ѯ҃в. стлѣ́пове. и̑ вѣ́трѣ на сѣ́кы дꙋва́рь, д҃. рѣ́кы, о̃бѣ́ти́чаха 32.227б; та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени плѣ́ны сѣ̑ ро́жѣ́ба. и̑ сѣ́ко дрѣ́во прино́сѣше ро́жѣ́бы, є҃і… сла́кы и̑ разли́чны 32.227б; залꙋ́до се трꙋ́ди и̑ млѣ́вы сѣ́кы̀ жи́вь чл҃кь на то́изи свѣ́ть 31.216б; чѐ смѣ́ и̑ а҃зь чл҃кь ѿ прѣ̀сть и ѿ крѣ́вь и̑ плѣть и̑́ма́мь като̀ си́чѣ́ки лю́дїе 3.19б; а̑ дрꙋ́гыте д҃ни прѣ̀зѣ́ не́лѣта, съса́еше като̑ и̑ си́чѣ́ки дѣца̀ 15.133. **2.** *Всеки, всякакъв; какъвто и да е, взет отделно, от най-разнообразни по вид качества, без да се изключва някакъв.* чю́хѣ́те ли̑ бл҃вѐнїи хр҃тїа́не ста́ры и̑ мла́ды и̑ сѣ́кыи възрасть чл҃чьскы̀, ка́кь си́чѣ́ка на́ша ра́бота прино́сеть а҃гг҃лы къ бꙋ 32.226; и̑ тре́тїа ѐ па̀кь расти́телѣ́на детѐ ра́стѐ чл҃кь… и̑ сѣ́кыи добы́тѣ́кь и̑́ма заѐ́дно и̑ дрьвїа, защо̑ се и̑ тїѐ ра́ждать. и̑ хра́нетѣ́ се ѿ землѣ̀та и̑ ра́стꙋ́ть 33.232б; а̑ то́и ми́сли какѣ́вѝ ра́боты мнѡ̑го да напра́ви на то́изи свѣ́ть. а̑ нѐ зна́е чѐ сѣ́каква бо́лесть на нѥ́го прихо́жда. и̑ сѣ́ка мѣ́ка ꙋ̃ нѥ́го се гнѣ́зды 31.216б; молѣ́те се за си́чѣ́кы̀ рѡ̑ хр҃тїа́нѣ́скы̀. да ны̀ поми́лꙋ́вате, и̑ покры́ете, ѿ сѣ́каа бѣ́да̀. да сѐ спо̑бо̑ да станемь на мѣ́стото гдѐто сѣ̀ праведниците 10.79б; и̑ не тѣ́кѣ́мо ѿ чл҃ци и̑зѣ́го́нюваха си́чѣ́кы бо́лести. а̑́мѝ и̑ ѿ добы́тѣ́кь сѣ́какѣ́вь ѿпѣ̀ждаха бо́лести 10.76; о̃ти защо̑ е лѣ́вь п҃рꙋ́ по̑о̑бень. защо ѐ лѣ́вь на̑ си́чѣ́кы ѕвѣ̀рѡве землѣсцїи п҃рь 33.244б; да сѐ не о̀пивамѐ ка́жꙋ́ть. защо̑ е пиа́нѣ́ство ма́ика и̑ ко́рень на си́чѣ́ките грѣ́хѡве 11.108; и̑ ѡ̑бы́дѐ сичѣ́кы цр҃кви, като̑ ѐдна̀ пчела̀ рабо́тна що̑ ѿбѣ́ходи си́чѣ́ки цвѣ́тоове пролѣ́тны 8.56б. **3.** *Всеки; който и да е пореден, последователен от някакъв ред, взет отделно, без да се изключва някой.* и̑ на сѣ́кыи д҃нь ко́и дохождааше бо́лень и̑сцѣлѣ̀ваше 11.98б; и̑ станѣ̑ ма́лѣ́ко на пѣ́тьть да си почи́не… защо̀ така̀ на сѣ́кыи ча̑ постоа́ваше, и̑ ѿпѣ́е́ше си прави́ло, и̑ мета́нїа си̑ чи́нѣше 17.166; и̑ та̑ стрꙋ́ваха праз̑никь и̑ събо́рь с҃тмꙋ́ на сѣ́ка го́дина 39.316; и̑ хо́дѣше ꙋ̃ цр҃ква на сѣ́каа но́щь, и̑ дрьжа́ше бдѣ́нїе и̑ мл҃ѣ̀ше се бꙋ́ 12.111; и̑ ѿтога́зи ѿц҃ь на о̃трочето чи́нѣше пра́з̑никь и̑ слꙋ́жѣ́ба с҃тмꙋ́ а҃рхг҃гелꙋ на сѣ́ко лѣто 11.95б. **4.** *Само мн. Всички; целият брой лица и предмети от определена съвкупност, общност, без изключение.* и̑ гле́даха си́чѣ́кы гра́жѣ̑ане го́рѣ ѿ кꙋ́лите ка́мѣ́то̑ ѐзеро́то ка́кѣ́ ще ламїа́та да погльне момѣ̀та 39.310б; ѐдинадѣ́ты̀ пѣ́тѣ́ се ѣ̃ви̑ на си́чѣ́кыте ꙋ̑че́ници, и̑ на свою̀ мт҃рь бц҃и 38.288; и̑ ре́че на о̀нїа́ калѐере и̑де́те по си́чѣ́кы келїи и̑щѣ́те и̑ найде́те жена́та 3.21; морето се вьсмрьдѣ̀ и̑ си́чѣ́ките ри́бы и̑зѣ́мрѣ́ха 18.189; и̑ кога̀ съвръ́ши молѣ́бата и̑ ꙋ̑зѐ си́чѣ́кыте сѣ̀чива и̑ и̑злѣ́зе и̑ да́де и̑́мь 13.124б; нападе съмрѣ̀тоно́сна̀ болесть на до́мь ѥ̃го̀. то́лѣ́кова додѐ и̑зѣ́мрѣ́ха си́чѣ́ки нѥ́говы ро́бе 5.31б; и̑ ре́че мꙋ̑. заха́рїе и̑злѣ̀зѝ и̑ съберѝ си́чѣ́ките вдовѣ́цы что сѣ̀ въ і̑ꙋ́деѡ̑ 13.124; о̃ти щѐ да сѐ родѝ нѣ́кои ца́рь, на̑ѣ́ си́чѣ́кы ца̀рїе и̑ щѐ да ськрꙋ́ши и̑ да [по]гꙋ́би си́чѣ́кыте царѣ́ствїа, ко́ито се нѥ́мꙋ́ не покла́нѣ́ть 33.236. **II.** *Като същ.* **1.** *Само м. Всеки един човек без изключение от определена група, общност; всеки.* и̑ тогѝва ре̑ и̑́мь п҃рь. ѐла́те да метнѐ̑ жрѣ́бе. и̑ да̑ дадѐ сѣ́кыи по

inslav

ѐднô дѣ́те змеютомꙋ ко́рˈбань 39.309б; разˈболѣ́ха се си́чˈките ѿ лю́ты и̇ разли́чны бо́лесты. и̇ сѣ́кы сê лишѝ ѿ животать сво́й и̇ ꙋ̇мрѣ́ха ѿ лю́та съмрѣ̀ть 12.120б; защô ѿпрѣ́вѣнь катô слѣзе на́ земли. та сѐ породѝ. и̇ похо́ди смѣре́нно и̇ похꙋ́лѥнь ѿ сѣ́кыго и̇ мнѡ́го прѣ̀трьпѣ̀ догдѐ го и̇ распе́ха 38.293; и̇ прїе́ль бѣ́ше ѿ ба̑ да́рь, та̑ бѣ́ше прозорˈли́вь, и̇ разꙋ́мѣ́ваше сѣ́кымꙋ на срѣ̑цето что̑ е 12.109б. **2.** *Само мн. Всички лица от определена съвкупност, общност без изключение; всички.* и̇ когà влѣ́зоха си́чˈкыте вˈ черˈкˈвището. а̇ тїѐ чака́ха да ви́деть ч[тô] щê да сто́ри ст҃ыѝ 39.307; и̇ а̇п҃ль легóма щѣ́ше а̇рхистархꙋ̀ лꙋ́дость да ю̇ ꙋ̇мѣ́дри и̇ па̀кь да вы́ди си́чˈкыи събо́рь чѐ е слꙋ́га си́лˈномꙋ бг҃ꙋ. и̇ ви́кнъ да чю́еть си́чˈкыте 36.272б; и̇ катô чю́ха товà е̇пива́тсцїи лю́дїе. ско́ро си́чˈки те́коха, и̇ съсˈголѣ́ма ра́дость и̇зва́диха, мо́щите ѥ̑и 8.58; мла́ды, и̇ ста́рˈци, мꙋ́жїе ѝ жены, и̇ малˈкы и̇ голѣ́ми. и̇ си́чˈки прите́коше ст҃мꙋ насрѣ̑ща 15.137б. **на сѣки час.** *Всеки час, ежечасно; непрекъснато, непрестанно.* и̇ дꙋ́ма. г҃и бг҃е… наста́наха чл҃чьскы̀ сн҃ѡве, и̇ похꙋ́лиха и̇́мето твоѐ ст҃о́е. кльнѧ́ха се на сѣ́кыи ча̑ на льжѣ̀ 32.224; ради г҃ѣ і҃с х҃а на́ше́го. детò трѣ́бѣ сѣ́когыи и̇ на сѣ́кы̀ ча̑. да го бл҃годаримь и̇ да мꙋ́ се покла́ѧме. вьвѣ́кы 17.176; **на сѣко врѣ́ме.** *По всяко време, непрекъснато, непрестанно.* та̑ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени пльны сѣ̑ ро́жˈба. и̇ сѣ́ко дрѣ́во прино́сѣше ро́жˈбы, є҃і, на сѣ́ко врѣ́ме, сла̑кы и̇ разли́чны 32.227б; **на сѣко мѣсто.** ***а)*** *Навсякъде, където и да е.* а̇ х҃с легомà катô бѣ́ше. и̇ бг҃ъ и̇ чл҃кь. и̇ бж҃тво̀то мꙋ бѣ́ше на сѣ́ко мѣ́сто а̇ чл҃чьство̀то на ѐдно̑ мѣ́сто 34.251. ***б)*** *Отвсякъде, откъдето и да е.* и̇ па̀кь въспомені̇ ѝ а̇п҃лыте, ка́кˈь бѣ́хꙋ на сѣ́ко мѣ́сто го́нѥни. и̇ по гра́довете сѣ̑ крьі̇ахꙋ 12.119; **(на) сѣки ден.** *Всеки ден, ежедневно; непрекъснато, непрестанно.* є҃то̑ сѣ́кыи д҃нь бѣ́ше ꙋ̇бі̇йство и̇ крьво̑ проли́ванїе по хр҃тїа́нете. и̇ това бы́ваше по гра́дове и̇ по мѣста̑ 39.296б; и̇ заради̇ товà попꙋ́ща на на̑ бг҃ъ дрꙋ́гы е̇зы́ци, пога́нїи да ны̑ доса́ждать, и̇ да ны̑ мѣ́чьть на сѣ́кыи д҃нь 11.106б; и̇ на сѣ́кы̀ д҃нь слꙋ́шать, е̇лли́нˈците нѥ́говыте дꙋ́мы, та̑ се прѣлъща́вать. и̇ ѿста́вѧтˈси̇ вѣ́рата своà, и̇ ста́нꙋвать хр҃тїа́не 9.63–63б; **сѣки ден и сѣка нощ.** *Всеки ден и всяка нощ, денонощно; непрекъснато, непрестанно.* и̇́ да гô ви́дѧ. какъвь є̇ то́изи чл҃кь дѐто товà ме́не чи́ни. и̇ тѣ́зи ми́сль сѣ́кы̀ д҃нь, и̇ сѣ́ка но́щь, и̇́маше 15.135б.

ед.: м. сѣкы̀ 1.7б, сѣ́кы̀ 1.8, 9.63, 11.93, 11.97б, 11.107б, 15.135б, 17.164б, 17.176, 18.199, 31.216, 31.216б, 31.220б, 32.225, 32.226, 32.228², 33.236б, 38.284б, 39.297, 39.297б, 39.310, 39.317б, 39.318, сѣки 2.10б, се́кы̀ 2.10б, сѣ́кы 5.32б, 12.120б, 31.215б, 31.220, 32.225, 32.227б, 33.233б, 33.235, 38.284, 39.296б, 39.304, 39.310б, сѣ́кыи 9.68, 9.70, 11.83, 11.97б, 11.98б, 11.106б, 11.107б, 11.109б, 12.116б, 13.124, 15.133, 15.133б, 15.135б, 15.141, 16.158², 16.159б, 17.164, 17.164б, 17.165б, 17.166, 17.168, 17.168б, 17.173б, 18.177б, 18.179б, 18.181б, 18.199², 18.205б, 20.209, 32.224, 32.226, 32.228б, 33.232, 33.232б³, 33.238б, 34.248б, 34.251, 34.252, 34.255б, 36.267, 38.284б, 39.296б, 39.309б, 40.321, сѣ̀кыи 11.102б, сѣкыѝ 32.224б, сѣкыи 33.232б, сѣ́кыѝ 39.317б, *вин.:* сѣ́кыго 13.125б, 31.220б, 38.287, 38.292б, 38.293, съсѣ́кыго (!) 15.15б, съсѣкыго (!) 18.187, *дат.:* сѣкимꙋ 2.10, 16.158, сѣ́кимꙋ 9.62б, 32.225, сѣ́кымꙋ 12.109б, 18.187, 18.207, 32.223б, 33.240, 38.293, 39.311, *ж.* сѣ́ка 9.61, 11.95б, 13.122, 15.135б, 31.216б, 34.251б, 36.268, 38.293, 39.312б, 39.316, сѣкаа 10.79б, сѣ́каа 11.94б, 11.95б, 12.111, 35.262б, *ср.* сѣ́ко 11.95б, 12.119, 15.133, 15.139б, 32.227б², 34.251, 38.283, 39.318; *мн.:* сичˈкы̀ 1.3, 1.4, 1.8², 35.264, сичˈкѝ 1.4, сичˈкы 1.4б, 8.56б, 12.119б, 14.128б, 31.219б, си́чˈкы 1.5, 1.7б, 3.21², 8.59б, 8.60², 9.69, 9.72, 10.77б, 10.79, 11.91б, 11.92, 12.116б, 13.123, 15.133б, 15.138², 15.140б², 15.141, 15.142б², 15.150, 15.150б, 15.151, 15.156б, 16.159, 16.161, 18.184, 18.187б, 18.190², 18.195б,

inslav

18.200б, 18.203², 31.217б, 31.219, 31.219б, 31.221, 32.229б, 33.235, 33.236, 33.240, 33.244, 33.244б, 33.245б, 34.251, 34.252б, 35.265, 36.270², 36.270б, 36.273³, 37.280, 38.282б, 38.290, 38.291б², 38.293, 38.294, 39.297⁴, 39.297б, 39.298, 39.300, 39.302б, 39.303, 39.304б², 39.309б, 39.310, 39.310б², 39.311, 39.315б, 39.319³, 39.319б, 40.320², 40.322б⁴, 40.323, 40.323б, си́чˈки 1.6, 2.9б, 2.11², 2.11б, 2.12, 2.12б, 2.13, 2.13б², 2.14б, 2.15², 2.15б, 3.16б², 3.19б, 4.22³, 4.23, 4.23б², 4.24б², 4.25², 4.25б, 4.26², 5.28², 5.28б, 5.30, 5.31б, 5.33б², 5.35б, 5.36, 5.39, 6.41, 6.42б, 6.43², 6.43б², 6.44б, 6.45², 6.45б, 6.46, 6.46б, 6.48², 7.50, 7.52², 7.53, 8.56б², 8.58², 8.59, 8.60, 9.62б², 9.64, 9.65, 9.70², 9.71б, 10.77, 11.83б, 11.84, 11.89, 11.91б, 11.92б, 11.95б, 11.98, 11.102б, 12.111, 12.112³, 12.113б, 12.114б, 12.115, 12.116б, 12.119, 13.121, 13.123, 14.127б, 14.129б, 15.133, 15.136, 15.137б³, 15.138³, 15.139, 15.140, 15.140б², 15.141б, 15.142², 15.150б, 15.152, 16.157б, 16.159, 16.159б², 16.163, 16.163б, 17.164б², 17.165б, 17.170, 17.176, 18.187б, 18.188б², 18.191, 18.192³, 18.193, 18.193б, 18.195, 18.199², 18.199б, 18.200б, 18.201б, 18.203, 18.204б, 18.205, 18.207², 19.207б, 20.209б, 31.217, 31.219б, 31.220², 31.222³, 32.223б, 32.224б, 32.226, 32.226б, 32.228б, 32.229, 32.229б, 32.230, 33.239б, 33.241б, 33.243б, 34.248б, 34.250, 34.252, 34.253, 34.254², 35.257б, 35.261б, 35.264б, 36.268б, 36.270, 39.309б, 39.315б, 40.322б, сичѣ́кы 2.12, сичˈки 2.15б, 3.16, 5.39б, 9.69б, 9.73б, 11.92, 11.93б, 11.96, 11.103, 12.110б, 15.141², 15.141б, 15.150б, 16.159, 17.165, 18.178, 18.187б, 18.200², 20.209, 20.209б, 31.219, 34.254, 35.257б, 35.266, си́чьки 3.16, съси́чˈки (!) 6.44, 8.60², 12.111б, 16.160, си́чькы̑ 10.79б, си́чˈкыи 11.91б, 39.311б, 39.318б, си́чˈкы̑ 12.114, съси́чˈкы (!) 14.129, си́чки 15.148б, си́чˈкїи 17.168б, сы́чˈкы 18.187б, си́чˈк[и] 18.199, си́чˈкы 33.239б, съсˈи́чки (!) 34.255б, си́чˈчˈко (!) 35.264, си́чˈкы̑ 35.264, 35.266, си́чˈкь (!) 38.294, си́чкы 39.295б, 39.297, си́чˈкѝ 38.291б, *чл.* сичˈките 1.5, 11.92, 11.92б, 11.96, 11.97, 11.103б, 13.122б, 15.136б, 15.144, 18.177, 18.200, 33.241б, 33.247, 35.261, си́чˈкыте 1.5б², 1.7б², 1.8, 7.50, 9.70, 11.99, 12.110, 12.114², 12.116б, 13.121, 13.124, 13.124б, 14.126б², 15.131б, 15.132, 15.133², 15.136², 15.136б³, 15.138, 15.141, 15.151, 15.153, 15.155², 18.178², 18.178б, 18.179², 18.180, 18.180б², 18.182б, 18.183, 18.184, 18.184б², 18.185², 18.185б³, 18.186, 18.187б², 18.188², 18.188б², 18.189б, 18.190², 18.190б², 18.192, 18.192б, 18.195б, 18.196, 18.199³, 18.199б, 33.232, 33.236, 33.246, 33.246б, 35.264б, 36.270³, 36.272б, 36.273, 37.279б, 37.280, 37.281, 38.283б, 38.288, 38.289, 39.297, 39.298, 39.298б, 39.300, 39.306, 39.307, 39.315б, 39.318, 40.320б, си́чˈките 3.16, 5.36², 6.42б², 6.43, 6.45, 6.46, 6.48, 9.61б, 9.62, 9.67б, 11.83б, 11.85б, 11.86, 11.88, 11.91, 11.91б, 11.92, 11.95, 11.95б, 11.96б, 11.98б², 11.100, 11.106, 11.108², 12.109², 12.109б, 12.110, 12.111², 12.111б, 12.112, 12.114, 12.114б, 12.116, 12.116б, 12.120б, 13.123, 13.124, 15.136б², 15.137б, 15.138, 15.140, 17.165, 17.169, 17.173б, 18.180б, 18.185б, 18.187б, 18.189⁴, 18.190, 18.190б, 18.193б², 18.194, 18.195³, 18.196, 18.196б², 18.199, 18.200³, 18.200б², 18.201, 18.201б, 21.210б, 31.226, 32.224, 32.224б², 33.232, 33.235б², 34.253б², 35.257, 35.261, 35.265б², 36.273б, 39.317, си́чˈкитѐ 7.50, 17.165б, 35.257, сичк[и]те 11.81б, сичˈкыте 11.83, 14.130, 17.169, 18.187б, 18.188б, 33.235, 33.236, 33.236б, 33.239б, съси́чˈкыте (!) 15.133б, 39.301б, сычˈките 18.187б, си́чките 18.199, 21.210б, съси́чˈките (!) 18.200, 32.229б, си́чкитѣ 19.208, си́чьките 21.210б, сичките 33.247б, си́чˈкы̑те 35.266б, си́чˈкытѣ 39.305², си́чкыте 39.307.

сѣме *ср.* (15) **1.** *Семе; зрънце от растение, от което пониква ново растение от същия вид.* ѻ́бра́че и҆́ма҃ ѻ́бычаи. когà и҆́ма нѣ́кои добрà нїва за сѣ́ане. и҆ ꙗ҆́ко не и҆́ма самˈсѝ сѣ́ме да ю҆ засѣ́е, а҆ тїѐ за҃емлють ѿ дрꙋ́гы̑ сѣ́ме, и҆ сѣ́ють 11.84; и҆ а҆́зь такà да сътво́рꙋ ва́мь да наведꙋ́ на҃ (!) ва҃ сꙋ́хотꙋ, и҆ да сѣ́ете за́лꙋдо сѣ́мето ва́ше 11.107. // *Образно.* да сѐ гри́жите за дш҃ите ва́ши и҆ да сѣ́ете ꙋ҆ ва́шите дш҃и сѣ́ме бж҃тво 20.208. **2.** *Прен. Семе, потомство, поколение.* а҆́нно чю҆ тебе г҃ь и҆ прїѐ ти, мо́лˈбата. ще́шь да за́чнешь и҆ да роди́шь. и҆ да́ сѐ бл҃вла сѣ́мето твоѐ по си́чˈка землѝ 13.122; не пꙋ́обаѐˈ прѣ́вѣнь тѝ да принесешь да́рь г҃ꙋ б҃ꙋ, защо́то си безˈпло́дˈнь и҆ нѣ̀ ѐ и҆злѣ́зло ѿ те́бѣ сѣ́ме въ і҆и҃ли 13.121; и҆ то́и щѐ да тѐ възрастѝ, и҆ да ти҃ ꙋ҆мнѡ́жѝ сѣ́мето 11.85б; и҆ рѐ и҆́мь цр҃ца. да вы̑ пи́тамь ва҃ сѣ́ме і҆и҃лѥво. гдѐ ѐ кр҃ть х҃вь 4.23б.

ед.: сѣ́ме 4.22б, 4.23б, 11.84², 11.85б, 13.121², 18.187б, 20.208, 33.243, *чл.* сѣ́мето 11.85б, 11.107, 11.107б, 13.122, 13.122б.

inslav

сѣнка *ж.* (4) **1.** *Сянка, очертание на предмет върху неосветена повърхност.* на врьхь стлѣпꙋ сѣнˈката гдѐ ѻ҆пи́ра когà и҆стечѐ слн҃це та́мо ѐ ꙋ҆ землѧ̀та съкрьі̑то было̀ и҆ма́нїето 11.100б. **2.** *Сянка; място, където не прониква слънце.* а҆̀ми се врьнѣ́те та си̑ починѣ́те по̑ дрьво́то на сѣнˈка 31.221б. **3.** *Силует, неясно очертание на фигура.* и҆ като ста́нь на мо́лˈба на ѕ҃ ча̑, и҆ гле́да на и҆́стокь, и҆ пѣ́еше. и҆ ви́дѣ ѻ҆ де́сна страна̀ сѣнˈка чилѧ́шˈка. и҆ ꙋ҆пла́ши се 17.166.

ед.: сѣнˈка 17.166, 31.221б, *чл.* сѣнˈката 11.100б, 11.101.

сѣнница *ж.* (4) *Палатка, шатра, сенник.* а҆̀ми когà бы̑ наѹ́трѣ, а̑ тїà пойдѐ при сѣ́нницата ст҃мꙋ 5.37; пе́рˈси… дойдоха на гра́дь да гѡ̀ напа́днѣть. и҆ та́мо си̑ распростре́ха сѣ́нници 11.96; и҆ є҆вреѐте си̑ сто́риха сѣ́нници по горахь и҆ по ка́менїето 11.87б.

ед.: *чл.* сѣ́нницата 5.37[2]; *мн.:* сѣ́нници 11.87б, 11.96.

сѣно *ср.* (2) *Сено, окосена и изсушена трева.* ли́сть ско́ро и҆ссꙋ́шенъ. трѣ́ва ско́ро повѣ́нала. и҆ сꙋ́хо сѣ́но ско́ро поѧ́дено 31.216; и҆ сѣно̑. прѣтво́ри на зла́то, и҆ да́де ѡ҆номꙋ́зи є҆вре̑инꙋ 6.48.

ед.: сѣно̑ 6.48, сѣ́но 31.216.

сѣр *МИ* (1) *Сяр, Серес.* и҆ ско́чи ю҆на́шˈкыи съсˈь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣѐ македо́нˈска землѧ̀. и҆ сѣ́рь 8.59.

сѣ́рь 8.59.

сѣч *ж.* (1) *Сеч, посичане на хора, избиване.* и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ то́йзи гра́дь, ни̑ робˈство ни̑ сѣ́чь. ни̑ во́йска чю́жда да до́йде 37.281.

ед.: сѣ́чь 37.281.

сѣчиво *ср.* (3) *Сечиво, занаятчийско или земеделско оръдие, инструмент.* и҆ прите́коше си́чˈкыте, и҆ сѣ́кыи доне́се по сѣ́чиво, и҆ повръ́гоше и҆́хь прѣ̀ сщ҃е́нниците. и҆ і҆ѡ́сифь… потˈфрьлѝ теслꙋ̀ 13.124; и҆ ꙋ҆зѐ си́чкыте сѣ́чива и҆ и҆злѣ́зе и҆ да́де и҆́мь 13.124.

ед.: сѣ́чиво 13.124; *мн.:* сѣ́чива 13.124, 13.124б.

сѣя *несв.* (3) *Сея, хвърлям семена в земята, посявам.* затовà и҆ то́и не бы̑ досто́ень є҆́днѣ ка́пˈка вѡда̑. защѡ̀ по̑ є҆́сень не сѣà, и҆ дойде жѣ́тва не жˈнѣ̀ 12.118; и҆ повѐлѣ ѻ҆номꙋ́зи є҆́пк҃пꙋ да но́си гно́и на ло́зїе, и҆ на граді́нꙋ гдѐ сѣ́ють зе́лїе 9.67б.

сег.: *3мн.* сѣ́ють 9.67б, 11.84; *аор.:* *3ед.* сѣà 12.118.

сѳлавини *вж.* **стлавини**

Т

т҃[1] *числ. бр.* (6) *Триста, 300.* и҆ ви́ды хꙋ́бѣвѣ, че є҆ и҆́стинна. и҆ прѣче́те гы, и҆ наѝде, т҃, жлъти́цы. ра́дость не и҆зре̑ннаа и҆́спльни мꙋ̀ се срц҃е́то 15.134б; и҆ бѣ́ше мнѡ́го бѡга́ть. и҆ма́ше ро́бїе. т҃. дома́ си̑ 40.320. // *В състава на сложно числ.* **т҃ и҆.** *Триста и осемнадесет, 318.* и҆ събра́ше се сичˈки по ца́рево повелѣ́нїе въ гра̑ никѣи и҆ бѣ́хꙋ а҆рˈхїере̑є сичˈки, с҃лв, а̑ сщ҃е́нници и҆́ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃ѕ. и҆ прѣ̀с кꙋ́пь си́чˈкы. т҃ и҆ 15.141.

т҃ 15.134б, 15.135, 15.135б, 40.320, т҃ и҆ 15.141[2].

т҃[II] *числ. редно* (1) *Десети, който идва на десето поредно място.* чю̑ т҃ по ѡ҆нова вре́ме… ѡ҆хо́ждаха нѣ́кои бл҃гочьстивїи хр҃тїа́не на сꙋлꙋ́нь (!) на д҃нь пра́зникꙋ ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.74б*.

т҃ 9.74б*.

та *част.* (5) **1.** *За усилване при съюзи и въпросителни частици; та, и.* та̑ и҆ затовà зна́ѧха ка́кˈ ще да бы̑де и҆ на поди́рѣшно вре́ме, и҆ що щѐ да сѐ сто́ри 18.177б; та̑ бе́лˈкы приси́люва на̑ бь̑ да прѣтрь́пимь мнї҃е и҆ли ны̀ ка́ны да сѐ ꙋ҆мо́ри̑ ѡ҆ говѣ́ене 39.319б. **2.** *За определяне и усилване при*

inslav

съществителни и местоимения; та, именно. ви́дите ли бл҃ве́нїи хр҃тїа́не зара̑ мл҃ть и̑ добро̀ ср҃це, та̑ само́го г҃а ба̑ сътвори́телꙗ нбо̑ и̑ землю… почете 31.221б; та вы́е бѣх'те нави́кнале да и̑мате ми́рь и̑ лю́бовь по си́ч'кыꙗть ст҃ть. а҃ми̑ сега̀ защо̀ о҃бычѣ́те во́йскы и̑ бою́ве 39.298. **ето та.** *За посочване и усилване; ето че.* е҃ е҃то та го̀ мо́лиха си́ч'кы мнѡ́го, е҃два́м' се прѣда[е] сьс' голѣ́ма, (!) та̑ и҃мь станѣ̑ ца́рь и̑ гпд҃арь 18.187б.

та̑ 18.177б, 31.221б, 39.319б, та 18.187б, 39.298.

та *съюз* (787) **I.** *Съчинителен.* **1.** *Свързва съчинени съединителни изречения; та, и.* защо́ се то́л'кова мѣ́чи̑ та̑ гради̑ и̑ са́дихь а̑ сега́ ми нѣ сѣ̑ ни́ за́що 31.217б; и̑ ви́дѣ го петрь а̑рхїепкпь че̑ ху́ли на ба̑. та̑ го проклѐ, и̑ и̑з'ва́ди го ѿ дїа́кон'скыи чи́нь 15.140; и̑ си́ч'кы видѣ́ха това̀ чю́до на ст҃го та́ се почю́диха 39.303; и̑ щѣ́ть да захва́лꙗть на мрѣ̀твите в' тозѝ врѣ́ме, кои̑то са̀ и̑з'мрѣ́ле ѿнапрѣ̑ѣ, та нѣ сѣ̑ дочакале таквóзи врѣ́ме 18.189б; и̑ ꙋ҃чениците мꙋ ради̑ лю́бовь что̑ мꙋ дрьжа́хꙋ за́конь. поидоха но́щїю та́ го ꙋ҃крадꙋха 36.269б. **2.** *Свързва съчинени съпоставително-противопоставителни изречения; а, ами, а пък.* докогы̀ гесѡ́р'гїе стрꙋ́вашь на̑ да си̑ истꙋпѣ́ваме ꙋ҃мѣ́ть сѣ̑ тво́йте хытры̀ни доко́га да кри̑ешь ѿ на̑, та ны̑, не ка́жешь и̑стѣн'скы̀, ка̑ навы̀ на то́л'кози мѣ́кы 39.303б; и̑ кои̑то са о҃пакы и̑ лꙋ́ка́вы сьс' льжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю́ждо из' рьцѣ́те и҃мь. е҃ди́нь дрꙋ́гыго льже, та сѐ клньѣ́ть стра́шны кле́твы въ и҃ме бж҃їи 31.220. **3.** *Въвежда нов синтактичен период; та, и, а.* е҃то мал'ко о̀ста́на да сѐ довры̀ши свѣ́ть. о҃ти видѣ́ха си́ч'кыте лю́дїе по си́ч'кїать свѣ́ть въ злы̀на вла́зѣха. та̑ па́кь наста́наха на́поконь да́скале, и̑ философе 18.184; чю́де са и̑ а҃зь ца́рꙋ как' ти́ се смѣ́е на цр҃твото. а̀ ты̀ не съпика́сꙋвашь. та̑ ны̑е то́л'каза (!) добрьна̀ чю́дна на сѣ́кы дн҃ь щото̑ прїе́маме ѿ вели́кыте боо́гове. а̀ла̀ мрѣ́т'вь да въскр҃не́ о҃ще не смѣ̀ чю́ле 39.304; затова̀ ка́зꙋвамь що̑ е видѣ́ль пр҃рѣ́кь данїи́л'. та̑ бѣше това̀ си́ч'ко видѣ́ль цр҃ь наваходоносо́рь на́ сънѣ. а҃ми̑ не знае́ше що̑ е и̑ ка́к' ѐ 18.181б. **4.** *Свързва съчинени пояснителни изречения; та, сиреч, тоест.* четвръ̀тїать влѣ́кь дѣ̀то се гле́даше стра́шень и̑ гро́зень и̑ и҃маше зьбїи желѣ́зны, и̑ но́к'те мѣ́дны, та се пока́зоваше това̀, зла́то ꙗ҃бльско цр҃тво 18.182б; тре́тїать влѣ́кь дѣ̀то прили́чѣше като̑ ри́зь (!) та̑ ка́зꙋва за цр҃а але́ѯанра̑, дѣ̀то ѿнапрѣ̑ цр҃ꙋваше на̑ ѐллините 18.182б; и̑ да́де се нѥ́мꙋ да дрьжѝ си́ч'ката земл҃ꙗ . м҃в. мц҃и. та е̑, г҃, го́динь и̑ полови́на 18.188; а̑ ка́микать напльни си́ч'кїать свѣ́ть, та̑ е това̀ х҃с сьщи бь̑ и̑ цр҃ь на си́ч'ката земл҃ꙗ 18.181б. **5.** *Със специфична съчинителна функция в рамките на сложното съставно изречение пред следпоставено главно изречение или пред втората част на разкъсано главно изречение, както и в рамките на простото изречение пред сказуемото.* а̀ко ли̑ нѣко́и помы́сли и̑ лъжа мꙋ се чи́ни та́зи дꙋ́ма и̑ не вѣ́рова. та ѐ то́изи покри̑ть със' болесть и̑ слѣ́пь съсрцето (!) си 17.164; а҃ми ради̑ мнѡ́го да се не ба́виме. та̑ ꙋ҃мали́х'ме̑ дꙋ́мыте 11.94; и̑ кога́ се кр҃ти́ха, та и҃м' се ꙗ҃ви̑ а҃гг҃ль 7.54б; и̑ като̑ поидо́ха, та гы̑ ви́дѣ валаа́мь и҃ ре҃ и҃мь 11.86; тїа що́то са нари́чать хр҃тїа́не та са̀ тїѐ праве́дны зовꙋ́ть на земли̑ 39.296б; нѣ̑ чл҃ци́те защо́ гы и̑спи́тꙋва дїа́воль. та бы́вать самы̑ ѿ се́бе си̑ и̑ добры̀ и̑ злы̀ 1.3; о҃н'зи дн҃ь кога̀ до́иде та щѐ да до́иде като̑ е҃дна̀ тьмнина̀ 18.179; а҃ми̑ сега̀ ѿ мнѡ́го тѣ́х'но безако́н'ство и̑ грѣ́хѡве, та̑ ѿстꙋ́пи бь̑ ѿ тѣ̑ 9.75; а҃ми̑ сѣ̑ блг҃ть ст҃го гесѡ́гїа, та сѐ сто́ри това̀ 39.316; а҃зь, бра́те, та с'мь роде́на на е҃гѵп'ть 17.168б; болѣ́рїето та

inslav

сѐ мъча́ть и̇ дне̑ и̇ нощесь 31.219б. **II.** *Подчинителен.* **1.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за следствие; та, тъй че, така че.* и̇ попи́та го... ѿ чл҃че що си̇ сто́риль. та то́изи смра̀дь ѿ те́бе и̇схо́ди 2.11; и̇ стои̇ ѿн҄зи чл҃кь и̇ мы́сли как҄ бы̑ това̀ та́ се сторѝ 33.234; что̑ съгрѣши́х҄мѣ ны́е грѣ́шници прѣ̑ ба҃ и̇ прѣ̑ цр҃а, та̑ о̇сѣ́диха на̑ така̀. что̑ ли̇ бы̑ на́шь грѣ̑, кое́ ли зло̀ сто́рих҄мѣ та̑ щѣ̑ть да погꙋ́бѧть на̑ дне́ска 15.146; а̑ дрꙋ́ги се ка̑рать и̇ сѣ́деть зарадѝ се́лище̑, и̇ да́вать мито̑. та̑ не мо́жать да се ѹ̇ть́к҄мѣть ко́и гдѐ да напра́ви къща 31.217; и̇ не зна̑ дїа́воль ка́кь гѝ о̇сътонѝ и̇ прѣлѣ́сти та се о̇мразѝха 3.18. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; след като, щом като, защото.* а̑ми с как҄ви̇ о̑чи да погле́днеме х҃а, и̇ да ре̑мь хр҃тїа́не смѣ̑. та̑ ные вели́кы посты не постих҄мѣ като́ ни то́ю (!) зарьча́ль 18.198б; ѿ, те́ж҄ко ме́не. комꙋ́ се с҄мь ѹ̇по̑о̑би́ла а̑зь. и̇ ко́й ме́не роди̇. и̇ и̇злѣ́зо̑ и̇ а̑зь на свѣ̑ть. и̇ кле́та бы̑ та сѐ роди̇ 13.122; кои́ сте вы́е гн҃дїе мои̇, та̑ съ стѐ потрꙋ́диле да дойдете до ме́не вашѐго ра́ба 12.110. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; та да, за да.* а̑враа̑. сѣдѣ́ше прѣ̑ кѣ́щныте вра́та денїѐ, та̑ би̇ гледа́ль на дрꙋ́мь и̇́де ли нѣ́кои пѣтѐ 31.221; и дѐто ви́ди два̀ че сѣ̑ ка́рать, а̑ то́й ѿи̇́де та гы̀ съживы̀ 18.187б; тойзи ѐ сѣ́щи х҃с сн҃ь бж҃їи а̑ми̇ е̑ла́те та мꙋ̑ се поклонѣ́те. и̇ е̑ла́те та го̀ вѣ́рꙋваите 18.191. **4.** *Въвежда подчинени подложни изречения; че.* и̇ въ ца́ри_гра́. бѣше нѣкоа жена̑ болѧ́р҄ка и̇мето ке̑и а̑нна. и̇ слꙋ́чи се та сѐ раз҄болѣ̀ 11.103; и̇ слꙋ́чи́ се въ ѿнь҄зи вра̀ждь, та ѹ̇мрѣ̀ ѡн҄зи сщ҃е́нникь 3.18; и̇ слꙋ́чи́ се та̑ се прѣста́ви бл҃же́нныи ѳеѡ́к҄ти(сть) мц҃а се̑. г҃. 14.126б. **5.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; че, да.* а̑зь о̑ного́зи ꙋ̑да сто́ри̇ та̀ прода́де х҃а за, л҃, сре́брьници 4.25б; и̇ тїа же́ны кои̇то... врачꙋ́вать и̇ прѣда́вать, и̇ зада́вать, и̇ завѣ́зꙋвать младен҄ци и̇ стрꙋ́вать лю́дїе та̑ полꙋдѣ́вать 18.197б; и̇ стрꙋ́ваме гы та сѐ кланѧ́ть на̑ ка́то̑ на боо́гѡве 39.307б. **6.** *Въвежда подчинени определителни изречения; дето, щото.* а̀нтихрїсть щѐ да сѐ ро́ди ѿ е̑дна̀ жена̑ кꙋ́р҄ва, та̑ скры́шо̑ кꙋ́р҄вѣше 18.186б; а̑ми и̇ма тꙋ̀ка хр҃тїане межꙋ̑ на̑ та се о̑пи́рать на твоѐ повѣлѣ́нїе 39.296б; и̇ ре̑ това́ ли е тво́и̇ гн҃да́рь, та̀ тѐ ꙋ̑цѣ́ни и̇ да́де тѐ ме́не 7.49б; а̑ми̇ и̇́ма тꙋ́ка чл҃цїи ме́ждꙋ на̑, та са̀ и̇ бл҃го ꙗ̑ле и̇ ме́со 18.198б. **та да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; та да, за да.* кои́ щѐ да позна́е тогѝва о̇ного́ва лѣ́жа, та̑ да побѣ́гне 18.188б; недѣ́и се о̑ста́ве тѵ̇марать, и̇ голѣ́мыте почѣ́ты. та̑ да си̇ прѣдаде́шь таква́зи хꙋбо́сть и̇ снагѣ̑та на злы̀ мѣ́кы 39.298б; трѣ̑ѣ́ꙋваше бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. такви́зы стра́шны дꙋ́мы да послꙋ́шаме. та̑ да сѐ и̇ ны́е и̇ст(р)ѣ́звиме за нѣкое добро̀ 31.219; **та че.** *Съвързва съчинени съединителни изречения, като изразява хронологична последователност; и, та, че.* та сѐ покло́ни прѣ́вѣнь прѣ̑ ба҃. та чѐ напокон҄ се прѣдадѣ́ть михаи́лꙋ 32.228; и̇ ма́л҄ко нѣ̑що постоа̀. та чѐ станѣ̑ на́поконь сла́бо като̑ е̑дно̀ грѣ́не 18.181б; тїѐ ѿи̇дѣ́ха та̑ зе́маха ко́м҄ка, та чѐ на́поконь кꙋ́рвѣха 32.231б; това̀ ре̑ ст҃ы́й и̇ цѣлꙋва́ го. та чѐ го ѿпꙋ́сты 39.306б.

та 1.3, 1.3б, 1.4б², 1.5б..., та́ 1.4б, 1.7, 5.29, 5.35б..., та̀ 4.25б, 5.33б, 5.34б, 5.35..., та̑ 5.30б, 5.39, 6.42, 7.49..., та̀ 5.33, 5.34б, 5.36, 5.36б..., та̑ 15.133, та̀ 18.190.

тавер *МИ* (1) *Тавра.* и̇ кога̀ дойдо́ на каппадокїискаа странѣ̑ въ та́врѣ ки́ликїискые. раз҄браха за ме́не 12.119б.

та́врѣ 12.119б.

таен *прил.* (12) **1.** *Таен, който се крие от другите; скрит, потаен.* таи́на

inslav

рѣчь ѝлѝ нѣкои зго́ворь ца́рꙑскыи. та ѐ добрѣ̀ да потаи́шь 17.163б; а҃мѝ тькꙑмо да позна́емѐ ѿ това̀ добро̂ дрꙋ́гыте мꙋ̀ таи́нны ра́боты ко́лꙑко са былѐ. защо̂ ко́лꙑкото то́и чи́нѣше таи́но, то́лꙑкова го бг҃ просла́влꙗше наѩ́вѣ. и҆ почьте́нь бѣ́ше ѿ ба҃. ѿ добры̑те мꙋ̀ таи́нные работы 15.136. **2.** *Таен, който е свързан със светите божи тайнства в християнската религия.* защо̀ то́изи кр҃ть та ѐ си́ла и҆ по́мощь на си́чꙑки до́брыни. ѿ нѥ́го се съвръ́шꙋва си́чꙑка таи́на ра́бота на на́шьть вѣ́ра. със не́го се вѣ́нꙑча́ваме и҆ кр҃ща́ваме. и҆ сщ҃е́нници и҆ влади́ци, със то́изи ст҃ы̑ кр҃тꙑ рꙋ́ко_пола́гаватꙑ 16.159б. **таина вечеря.** *Тайната вечеря; в християнската религия вечерята на Исус Христос с дванадесетте апостоли, преди да бъде разпънат.* и҆ лю́бѣше бг҃ і҆ѡа́нна тврь́дѣ, защо̀ бѣше кро́тꙑкь и҆ чи́сть… то́и ле́гна на рꙋ́ка̑ хв҃а на таи́нь ве́ра, и҆ и҆спыта х҃а, ко́й ще да го прѣдадѐ на съмрьть 6.41.

ед.: ж. таи́нь 6.41, 17.175б, таи́на 15.132б, 16.159б, 17.163б², таи́нь 17.173б, *чл.* таи́ната 12.110, таи́нꙑ[н]ьта 15.134; *мн.:* таи̑нꙑны 15.136, таи́нны 15.136, таи́нные 15.136.

таже *съюз* (1) *Свързва съчинени съединителни изречения; та, и.* прѣ̑встикъ. є҆́ще не бѣ̑ прѣ̑възвъсти́лъ. ꙗ҆́ко гредеть х҃с. пръвѣе бо̂ прѣ̑хо́дитъ проповѣ́дникъ и҆ повѣдꙋ́етъ, гредеща ц҃ра. та́же а҃бі́е приходи́тꙑ и҆ самъ ц҃ръ 33.246б.

та́же 33.246б.

таза (!) *вж.* **тоизи**

таина *ж.* (8) **свети (божи) таини.** *Пресътворените по време на литургия хляб и вино в тяло и кръв Христови, с които се причестяват православните християни.* и҆ въ сꙋ́ботꙋ пои́ска ст҃ое причещенїе. и҆ причести́ се ст҃ы̑ таи́нь. и҆ ре̑ на́поконь. г҃и вь тво́йте рꙋцѣ̑ прѣда́ва̑ д҃шьть си̑ 14.129б; посте́ше се ѿ не̑лꙗ до не̑лꙗ и҆ ѹ҆зи́маше ст҃ы̑ бж҃ї́и та́йнь 40.323; и҆ є҆́днакь бѣ́ше въвѡда́та (!), и҆ дꙋ́ма мꙋ̀. що̀ чи́нишь така̀ д҃хо́вниче. сщ҃е́нникꙑ сы̑и и҆ но́сишь таи́нь бж҃ї́и. и҆ то́и послꙋ́ша и҆ не поклони́ се 17.174.

мн.: таи́нь 9.67б, 12.120б, 14.129б, 17.170б, 17.174, 17.174б, 17.175б, та́йнь 40.323.

таино *нареч.* (10) *Тайно, без да се види и разбере, скришом.* и҆ ѹ҆зѐ па̀кь като̂ и҆ прь́вѣнь. т҃. жльтицы. и҆ веза̑ гы̑. и҆ поидѐ па̀кь но́щїю таи́но. и҆ фрь́ли гы и҆зъ прозо́рець 15.135б; и҆ и҆злѣ́зе прѣзъ но́щь изъ [г]ра́дь ри́мь таи́но нико́й го не ѹ҆сети, и҆ пои́де на кра́и мо́ре и҆ найде кора́бь и҆ вълѐзе ѹ҆ нѥ́го 40.320б; и҆ промѝнъха се малꙑко нѣчто̂ днѝ. гле́да ю҆ і҆ѡси́фь ка́кь є҆ дѣти́на и҆ непразна, а҆ то̀и като̂ сы̑ бѣ́шѐ праве́днь не щѣше да ю҆ и҆зъѡбличѝ а҆мѝ помы́слы таи́но да ю҆ напꙋ́сти 33.236б.

таи́но 3.19, 9.66, 14.126, 15.135б, 15.136, 33.236б, 33.237б, 40.320б², таино 15.134б.

таифали *мн.* (9) *Таифали; древно племе, обитавало Фригия.* а҆мѝ въ ѿнѣ́зи вели́ка фригїа что є҆ на́ пладнѣ. та́мо бѣ́хꙋ оу҆ ѿнъ́зи гра̑ лю́дїе, чюжди́нꙑци и҆ ѿпакы, что̂ се зовꙋ́ть таифа́ли 15.143.

таифа́ли 15.143, 15.145², 15.145б², 15.147б, 15.148, таифали 15.143б, 15.145.

таифалски *прил.* (1) **таифалски людие.** *Таифали; древно племе, населявало Фригия.* а҆мѝ въ ѿнѣ́зи вели́ка фригїа… та́мо бѣ́хꙋ оу҆ ѿнъ́зи гра̑ лю́дїе, чюжди́нꙑци и҆ ѿпакы, что̂ се зовꙋ́ть таифа́ли. и҆ тїа́ таифа́лꙑсцїи лю́ї̑е, сто́рише ме́ждꙋ се́бѣ си̑ ца́ра 15.143.

мн.: таифа́лꙑсцїи 15.143.

така *нареч.* (360) **1.** *Така, по такъв начин; по същия, по посочения начин.* и҆ и҆́маше любо́вь чи́ста съ бл҃же́нного ѳеѡдо́сїа, така̀ и҆ ѳеѡ̑сїе и҆́маше лю́бовь съст҃о (!) са́ва 14.128; и҆ и҆зѣ́доха гы̑ лѣ́вѡвете досꙋ́щь, и҆ така̀ погы́нꙑха 11.94; и҆ нѣ́кои хр҃тїа́ни́нь и҆ма́ше о҆́троче глꙋ́хо и҆ нѣ́мо, ѿкакъ сѐ ѿ ма́ика си̑ така̀ роди́ло 11.95б; и҆ съкры̑аше се и҆ пла́чѣше та̀ па́къ се о҆мы̑аше и҆

inslav

до́йдѣше пр҃ѣ тѣ́хь и̓ слꙋ́жаше и̓мь. та́ка̀ стори и̓ два́щь и̓ три̓щь 5.34б. **2.** *Така, по следния начин.* и̓ бѣ́ше напи́саль така̂. и̓нокéнꙑтїе прьво̑ прѣсто́лꙑникь вели́каго ри́ма, пишꙋ ѳеѡфилꙋ бра́тꙋ 12.113б; защо̑ и̓ пр҃ркь і̓са́їа та́ка ка́же. ѿ го́рѣ и̓ те́жꙑко който пїа́ть ви́но съ̑ тьпа́не и̓ сви́рꙑкы 39.318; така́ е бъ̑ ра́сꙑмотри̓ль. зло̀мꙋ мъ́ка сто́ри, а̀ на праведныте поко́и 12.118. **3.** *Така, толкова, в такава степен.* и̓ ре́ мꙋ. что̑ така̀ мнѡ́го плака̀ тꙋ́ка 14.130б; и̓ ре́ мꙋ ца́рь кои́ си̓ тьі̀ во́йне, та си̓ така̀ чрь́нь и̓ мра́чень 37.27б; а̓́ко би̓ се ꙗ̓ви́ла наедн҃о съсꙑ ро́жьство х҃во, ка́кь бы́ше, прїи́шле та́ка ско́ро ѡ̓нїа хы́трьцы, и̓ наи̓шлѐ х҃а. въ пещерьта 33.238; що стѐ си́нꙑко та́ка̂ скрь̀бны 7.51. **4.** *Такъв, с определени качества.* и̓ да́доха, ю̀ въ цр҃кви да́рь гꙋ бꙋ. о̓́ти бѣ́ше така̀ прои̓зволе́нїе бжїе 13.125; така̀ ѐ бы́ль тѣ́хны̑ живо́ть бл҃ве́ни хр҃тїа́не. и̓ на то́изи свѣ́ть такꙑво́зи поте́глиха ради̓ любо́вь х҃ва 5.40. **и така.** *Присъединява заключително изречение; и така.* и̓ така̀ да съвры́шиме сло́во на сла̑ бꙋ 9.74б; и̓ така̀ прѣп҃бныи ѡ̓ц҃ь на̑ са́ва, съсꙑ до́брь подвигь по̑ка́ни се. и̓ вѣ́рꙋ чи́сто оу̓дрьжа̀ и̓ вѣнꙑча́ се праве́дны̑ вѣ́нꙑце (!) 14.129б; **като (каквото, как) ... така.** *Както ... така.* като̑ тѣло̀ безꙑ д҃ша ка́кь ѐ мрь̀тво, така̀ е и̓ вѣ́ра мрь́тва безꙑ хр҃тїанꙑска ра́бота 15.15б; а̓ми̓ като̑ пры́вѣнь ва̑ дꙋ́ма̑, та́ка вы̑ и̓ сега̀ дꙋ́мамь 38.288б; какꙑво́то на н҃бо ѕвѣ́здите̑. є̓дни̓ ма́лꙑко свѣтѧ̑, а̀ дрꙋ́ги са посвѣ́тливы та́ка е и̓ въ м҃ни́чꙑска прили́ка 39.318; да ви́дѧ и̓ а̓́зь. кѫ́кꙑ ми́ ще повелѣ̀ бъ̑, така́ ще̑ сто́ри 33.242; **се така.** *Все така, по същия начин.* ꙋ манастирь то́изи сѣ́дѣ, до, н҃, го́динь. се̑ така̀ прѣбы́ваше хꙋ́бѣве ꙋ монасти́рь 17.164; **така ... догде.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; така ... че.* и̓ на́поконь па̑ повелѣ̀ та̑ прострѣ́ха ст҃го на земли̓ и̓ бы́ѧха го съ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно. и̓ така̀ ꙋра́ненꙑ ст҃ыи по коре́мать, и̓ по пле́щите. догдѐ са̀ прилѣпи̓ снага̑та мꙋ съ̑ кры́вь на земльа̀та 39.302.

така̂ 1.3б, 1.4², 1.5², 1.5б, 1.7, 1.8, 6.41б, 11.89б, 11.90б, 11.92, 11.95², 11.97б, 11.98, 11.104б², 12.109, 12.110б, 12.113б, 12.114, 12.117, 15.15б, 36.270, 37.273б, 37.275, 38.282², 38.284, 39.319б, така̀ 2.9б³, 3.17, 3.18, 3.18б, 3.19б, 3.20б², 4.24, 4.24б², 4.26, 5.27б, 5.31, 5.32б, 5.34, 5.34б, 5.38б², 5.39, 5.39б², 5.40б², 6.44, 6.44б, 6.46, 6.48б, 7.51, 7.51б, 7.52, 7.54б, 8.55б, 8.56, 8.57, 8.58, 8.59³, 9.60б, 9.61, 9.62б, 9.63, 9.64, 9.64б², 9.66, 9.68, 9.69б, 9.71, 9.73, 9.73б², 9.74б, 9.75², 10.77, 10.77б, 10.78, 10.79², 11.82², 11.84, 11.85б², 11.86, 11.87, 11.87б, 11.88б, 11.89б, 11.90б², 11.91², 11.91б, 11.92, 11.94, 11.95б, 11.97б, 11.101б, 11.104б, 11.105б, 11.106б, 11.107³, 11.107б, 11.108, 12.112б, 12.113, 12.113б, 12.114², 12.115б, 12.116, 12.117, 12.119, 12.120б, 13.124², 13.124б, 13.125, 13.126, 14.127, 14.127б, 14.128², 14.128б, 14.129б, 14.130, 14.130б, 15.131б, 15.134, 15.134б, 15.136б, 15.139, 15.139б, 15.140, 15.143б, 15.146, 15.146б, 15.147, 15.148б, 15.150², 15.152б, 15.153², 15.155б, 15.156², 16.157, 16.157б, 16.158б, 16.159², 16.160, 16.161², 16.162, 16.162б², 17.163б, 17.164, 17.164б, 17.165б, 17.166, 17.166б³, 17.167б, 17.168б², 17.169б, 17.170, 17.171, 17.173, 17.174, 17.175, 18.184б², 31.222б, 32.230б, 32.231, 33.235, 33.237, 33.238б, 33.239, 33.239б, 33.240, 33.241, 33.243б, 33.244, 33.247б, 33.248, 34.249б, 34.250б, 34.253б², 34.255, 35.256б, 35.257, 35.257б², 35.258б, 35.259², 35.260б, 35.261б, 35.262б, 35.263б, 35.264б, 35.265б², 35.266², 36.271б, 37.276, 38.283, 38.283б, 38.284, 38.285, 38.285б, 38.287, 38.288б², 38.289б, 38.290³, 38.291, 38.291б², 38.292, 39.295, 39.298б, 39.299, 39.300б, 39.302, 39.303, 39.303б, 39.304б², 39.308, 39.308б, 39.316, 39.316б, та́ка̀ 2.9б, 5.34б, 7.51², 10.79, 11.97, 33.239, 38.289б, така́ 3.17б², 3.19б, 5.31, 5.38б, 6.48, 7.52, 9.63б, 9.69б, 9.72б, 9.73б, 9.75, 11.91, 12.109б, 12.113б, 12.118, 13.123б, 15.135, 15.148, 15.151б, 15.155б, 16.157, 17.165б, 17.170б, 17.171б, 18.184б, 33.240, 33.242, 34.252б, 34.254б, 36.267б, 38.284, 38.284б, 39.308, 39.309, та̀ка 5.27б, така 5.30, 5.40, 6.44б, 7.53, 11.99, 12.118б, 15.150, 15.156, 16.159, 17.169б, 33.247, 33.247б, 34.248, 35.257б, 35.262, 38.290², 38.291², 39.295б,

inslav

40.323б, та́ка̑ 7.51, 36.273б, 38.282, 39.311, та́ка 9.67б, 15.134б, 16.161, 33.234б, 33.238, 33.242б, 35.266б, 36.271, 37.281, 38.282, 38.282б², 38.285, 38.288б, 38.290б, 38.293, 39.296б, 39.314, 39.318², 40.321, 40.322, 40.323, така̀ 11.107б, та́к[а] 33.242б, та̑ 37.280б, 38.294, 39.312б², 39.316б, та̑ка̑ 38.283б, та̑ка (!) 39.314.

таквъв *мест. показ.* (1) *Такъв; който има определени качества, за които вече е ставало дума; който е от същия вид.* зара̑ товà да не рѣ̑мь, днéсь да стóримь грѣ́хь а̑ оу̑трѣ са ща покáꙗ и̑ и̑сповѣ́да са ща. защô не знáешь що ти́ ще дô дооу̑тре. отѝ мнѡ̑зина прѣлъ́сти дїáволь съсь такви́ва помыслы, и̑ станáха нѥ́говы 1.8б.

мн.: такви́ва 1.8б.

такка (!) *вж.* **така**

тако *нареч.* (27) *Така, по такъв начин, по същия начин, не другояче.* и̑ рѣ̑. и̑лѝ сѣ́кашь че си̑ о̑ще на то́изи свѣ́ть та̑ го́дишь да ськры̑ишь ѡ̑ сьсѣ́дина своѥ̑го щото́ си съгрѣшила а̑ла ту́ка нѣ̀ ѐ та́ко 32.231; о̀тидете въ раи. и̑ поклóните се бу̑. тогáзи помѣнѣте и̑ мéне грѣ́шнаго і̑ѡáнна а̀рхїереа̑. тако стори́те рабы и̑стинному бу̑ 5.30; и̑ стори́ше та́ко, и̑ завéдоше ю̀ въ цр̑кóвь гн̑ю 13.123б. **како (яко) ... тако.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин и сравнение; както ... така.* и̑ нѣ стѐ правéдно су́ди́ле. а̑ми̑ кáко знáете та́ко чинѣ́те 12.116; и̑ ꙗ̑ко а̑гнѣ́ць прѣмо стри́гу́щому е̑го̀ безгла́снь, та́ко не ѡ̑врьзáеть у̑сть свои̑ 16.161; **тако ми (ти) (бога).** *При клетва, заклинание или уверение в истинността на нещо; бога ми (ти).* и̑ хвати́ се за крáи о̀лгта́ру̑, и̑ заклни́ се. и̑ речѝ. та́ко ми̑ си́лъта кóзму̑ и̑ дамїáну̑ 10.78; и̑ сѣ́кого чл̑ка у̑чаше, не лъжéте ни клнѣ́те се на и̑ме бж̑їе да рѣ̑те та́ко мѝ ба̑. защо̀ ѐ голѣ́мь грѣ́ да се клнéте вь и̑ме бж̑їе 2.12б; и̑ начѐ да ви́ка тврьдѣ... не бѣ́гаи, а̀ми сѐ запрѝ та мѐ почáкаи недостóинаго. станѝ тако ти ба̑ не бѣ́гаи 17.166.

та́ко 1.3, 1.3б, 2.12б, 10.78, 12.116, 13.123б, 15.144б, 16.161, 17.168б, 31.220, 32.231, 33.246б, 39.309, 40.322, 40.322б, тако 1.3², 1.3б, 5.30, 5.37, 9.66, 15.154б, 17.166, 39.307, такò 35.264б, такó 39.310б, 40.322б.

такъвзи *мест. показ.* (197) **1.** *Такъв; който има определени качества, за които вече е ставало дума; който е от същия вид; такъвзи.* ные ѡ̑ мнѡ̑го лѣ́тныи ц̑ру̑. такъ́вѣзи зáконь и̑маме ѡ̑ нáши бащѝ. прьвѣнь да сѐ бои́мь ба̑. втóро да почитамѐ ц̑ра 15.147б; тогúва щьть да плáчать тїá дѣтô стру̑вать о̀мра̀за мéжду̑ мь́жа и̑ женâ та сѐ о̀мра̀зѣть. ѡ̑ злѣ̀ на такви́зи мь́жїе и̑лѝ жены̑ 18.197б; а̑мѝ бл̑женѝ ру́цѣ твоѝ ѡ̑ і̑ѡсифе, дéто сѣ̀ пофáщале такъвози тѣ́лô. и̑ блжéни о̑ч̑и твоѝ дето сѣ̀ глéдале такъвъ́зи снагѣ̀ 35.260. **2.** *За посочване степента на определено качество; такъв, толкова, до такава степен.* и̑ тóлкова злѣ̀ лежáше, кóлкото лю́бѣше да у̑мре. нѐжелѝ да е̑ жи́вь да тéгли такъвъ́зи люта бóлесть 9.66б; легомà бѣ̀ ѡ̑кры́ ми на срцето о̑чи́те и̑ покáза ми, та се познá, катò такъвъ́зи скврьнава рáбота чи́нꙗ 17.170. **3.** *Като същ. Само мн. Такива хора; хора с определени качества.* и̑ да не смѐ тврьдоглáвы. и̑ непрѣклонѝ́ни. защô бѣ̀ на тькви́зи порáза дáва 9.75б; а̑мѝ а̑ко ти ѐ вóлꙗ г̑и повелѝ нáмь да и̑дем и̑ да слу́гу́ваме на такви́зи, дѐто се пору́шиха самы̑ и̑ стóриха сыромáси и̑ смѣрéнїи 32.225б; а̑ воиската чтô бѣ́ше със тысу́щницыте. у́лѣзоше въ грá да си̑ ку́пу́вать ꙗ̑стїе. и̑ за коѐ плáщаху́, и̑ коѐ пóвекѥ насúла ѡ̑нѣ́махо. катô и̑ досéга чи́нꙗть такви́зы чтô ѡ̑хóждать на вóйску̑ 15.143. **4.** *Като същ. Само ср. Такова нещо, определено нещо.* и̑ нáше ꙗ̑стїе и̑ пи́тїе да бу́де слóво бж̑їе. и̑ ѡ̑ бж̑твны (!) ду́мы да се наси́ти̑. и̑ да се възвéсели̑ защô ба̑ вѣ́ру́ваме, детô такъвóзи лю́бы 34.255б; и̑ дру́го сичко

inslav

щотô ѝма злò и̓ дїáволѫскы рáботи сѐ таквóзи щьть да рáботѣть въ о̓новà врѣ́ме си́чѫкыте лю́дїе 18.180; и̓ слꙋчи́ се нѣкоа рáбòта о̓номꙋ́зи болꙗ́ринꙋ та засыромашѣ̀ тврьдѣ. катô и̓ досéга на мнѡ̀го чл҃ци слꙋчи́ се таквóзи 15.134; така̀ е̓ бы́ль тѣ́хнꙋ̀ живóть бл҃вéни хр҃тїáне. и̓ на тóизи свѣ́ть такъвóзи потéглиха ради̓ любóвь х҃ва 5.40. **какъвто ... такъвзи (такъвзи ... какъвто).** *Какъвто ... такъв (такъв ... какъвто); за подчертаване на пълното сходство на качествата на сравняваните лица или предмети.* какъвóто стѐ добрô стóриле, таквóзи щете сегà и̓ да намѣ́рите 18.201; и̓ ни́кои ѕвѣ́рь ѝма такъвáзи при́лика. какъвóто злà жена̂ лꙋкáва 21.210.

ед.: м. такъвзи 1.3, 1.8, 5.35, 15.133, 15.134б, 15.142², 15.146, 15.147, 15.147б, 15.148, 16.159², 34.255, 38.292, такъвзы 1.6б, такъвзи 4.21б, 11.87б, 15.137б, 15.146, 17.165, 31.219, 38.281б, 38.287б, 38.288б, 38.292б, 39.299, 40.322б, такъвзи 4.22, 18.178б, 33.235, 40.322б, тáкъвзи 5.34б, 39.316б, такъвзѝ 5.35, такъвзи 9.64, 9.73б, такъвзи 9.69б, 40.322б, такъвзи 12.110, такъ́взи 15.140б, такъвзи 33.232б, 35.260, такъвзы 33.232б, таквóзи 38.284б, *вин.* такъвогóзи 7.49, 7.49б, таквогóзи 7.51б, 9.63б, 9.68, 15.151, таквогози 12.115б, 15.138б, такъвогози 15.151, таквóзиго 40.321б, *дат.* такъвомꙋ́зи 5.29, 12.108б, *ж.* такъвзи 3.19, таквáзи 7.54, 11.98, 17.167б, 17.170², 18.177, 18.181б, 18.188б, 18.192б, 32.229, 39.298б, 39.299б, 39.302б, 39.316, такъвзи 8.56, 9.63б, 9.66б, 35.260, таквáзы 11.102б, таквьзи 13.121б, такъвзи 15.139, 17.169б, тáвазї 15.155б, такъвзи 17.170, 17.172, таквази 18.193, такъвáзи 21.210, тáкъвзи 35.260б, *ср.* таквóзи 2.11б, 5.27б, 5.31б, 8.58, 9.66б, 9.67б, 9.72, 11.83, 11.92б, 11.100б, 12.109б, 12.117², 15.132б, 15.133б, 15.134, 15.139б, 15.147, 16.158б, 17.165, 18.180, 18.181, 18.189б, 18.201, 18.204б, 31.220, 33.234б, 33.239б, 33.243, 34.253, 35.257б, 35.262, 35.265, 37.275, 39.308, 39.308-308б, 39.309, 39.318, 39.319б, такъвóзи 5.40, 9.72б, 9.75, 11.81, 15.155, 33.240, 34.249б, 34.255б, 35.260, 39.309, 40.323б, такъвози 33.232б, 33.237б, 35.256б, 35.260², 40.323б, тáквози 33.239б, 39.296б, тáкваóзи 39.299, таквóзї 39.318б, таквози 40.322б; *мн.:* такъвзи 7.51б, такъвизи 8.56, 9.68б, 34.254б, таквзи 8.58, 11.100б, 15.143, 16.159², 18.191, 31.219, 33.244, таквзи 9.69, 12.116, 17.168б, 17.169, 17.169б, 18.180б², 18.190, 18.191, 18.192б, 18.197б, 18.201, 18.202, 18.203б, 18.204б, 32.225б, 32.226, 32.230, 33.238, 34.253, 35.260, 39.299б, 39.302, 39.307б, 39.308, 39.319, таквизи 9.72, 18.198б, 34.250б, 35.265б, тьквзи 9.75б, такъвзы 12.110б, таквизы 16.159, тáквзи 18.180б, 31.219, тáквизи 33.232, таквы́зи 34.248б, такъвзи 34.250б.

такъвка *мест. показ.* (1) *Като същ. Само ср.* Такова нещо; нещо от определен вид; това. пазѝ сѝ ѻ̓чите свои̓ да не прѣглéдꙋвать хꙋ́бость на чю́ждѣ̀ женѣ̀. помислѝ си колѫци́на се посрáмиха и̓ насмѣ́ха ѝмъ се, и̓ колѫци́на оу̓бїéны быха срáмно ѿ такóвака щотô товà ѿбы́чеха 1.6б.

ед.: ср. такóвака 1.6б.

талаз *м.* (1) *Талаз, издигаща се при движение водна повърхност, вълна.* кáкь ѐ чл҃кь прили́чень мóрꙋ. катô вѣ́трь на морéто коги́ се пли́скать талáзете тâ ми́ра нéмать никоги 31.216б.

мн.: чл. талáзете 31.216б.

таланат (!) *вж.* **талант**[II]

талант[I] *м.* (2) *Талант, определено количество злато или сребро (от 26 до 43 кг. у различните народи).* затова се бóимь ѝ ѧ̓зь да млѣ́чимь да не кáзꙋвѧ̂ що е̓ бж҃їа рáбота слáвнаа. защò сьмы́слювѧ̂ о̓ногóзи рóба мѣ́кьть мꙋ щото мꙋ̀ дáде бж҃ талáнъть да трьгꙋ́ва, а̀ тóи го съкры̀ ꙋ̀ землѧ̀та. и̓ не придоби̓ ни́що съсъ нѥ́го 17.163б.

ед.: талáнъть 15.132б, талáнъть 17.163б.

талант[II] *м.* (2) *Талант, способност на човека да извършва нещо, умение.* бл҃вéнїи ѻ̓ц҃а дх҃óвнаго ѻ̓ г҃и въсáкомꙋ хр҃тїáнинꙋ щотô мꙋ е дáль бж҃ талáнъть серъмїа. дѐто ще да гò и̓спи́тꙋва бж҃ на стрáшно съдóвище. чтô талáнать (!) ѐто да сѐ гри́жите за дш҃ите вáши и̓ да сѣ́ете ꙋ̀ вáшите д҃ши сѣ́ме бж҃тво (!) 20.208.

ед.: талáнъть 20.208, талáнать (!) 20.208.

inslav

там *нареч.* (50) *Там; на място, където не се намира лицето, което говори; на далечно място, на онова място.* дѣто сѐдне х҃ѿ правѐдныи съдникь. та́мъ щьть да сѐ съберь́ть си́чъкы а҃пл҃ы 18.195б; и҆ ѻ҆́ще се нѣ ѐ добрѣ̀ ту́ка намѣ́стиль и҆ ꙋ҆тькъми́ль, а҆ та́мъ го не ѻ҆ста́вѣть, а҆̀мѝ го ви́кать 31.215б; а҆̀мѝ гдѣ̀ го пои́щешь тамъ се нахо́ды. а҆̀ко на н҃бе́то рече́шь и҆́ли на зе́мл҃ѧ и҆́лѝ на море и҆ на си́чъкы мѣ́ста 34.251; и҆ заве́де ма а҆́гг҃ль на рѣ́ка медо́внаа, и҆ видѣ́хь та́мь пр҃ѻ҃рка і҆саїа, и҆ є҆́реміа 32.228; на товà мѣ́сто детô бѣ́ше че́рковата. въ є҆дні̀ дні̀ пра́ꙁ҃ничны̑, и҆злѣꙁꙋ́ваха дѣ́ца да и҆гра́ють та҃ 39.317. **и сам и там.** *И насам, и натам, на различни страни.* и҆ є҆ѵ҆ста́тїе дои́дѐ до ѻ҆́нъзи до́ль, и҆ гледа и҆ са́мь и҆ та́мь гдѣ̀ да ми́не съ конѧ́того 5.28б; а҆́мѝ начѐ да бы̑ѐ мꙋ́ле́то тврь́дѣ. а тô ѻ҆ста́ви пѣ́тѧть и҆́ зе да хо́ди, и҆ са́мь и҆ та́мь 33.242.

та҃ 2.11, 33.243, 33.247б, 36.273б, 39.305, 39.311б, 39.312б, 39.316, 39.317[2], 39.318, та́мь 3.17, 5.28б[2], 17.170б, 17.175, 18.190б, 18.193[4], 18.196б, 18.204, 31.220, 32.226, 32.226б, 32.227, 32.227б, 32.228[2], 32.228б, 32.231, 32.231б, 33.242, 33.242б, 35.264, та́мъ 5.38б, 5.39б, 6.41б, 11.104, 12.119б, 15.142, 18.195б, 31.215б, 38.287, та̀мъ 11.100, тамь 18.179, 18.197, 32.226, тамъ 18.179, 18.195б, 34.251, та҃ 39.316б.

тамиан *м.* (9) *Тамян; смола от южни растения, с която се кади при религиозни обреди.* и҆ прова́ждаха ст҃ꙋ́ю пе́тъкꙋ, съсъ кади́лъници и҆ ѳамїа́нѡмь и҆ изъмѵ́ръно. и҆ съсъ дрꙋ́гы хꙋ́бавы миризли́вы а҆рома́ти 8.59б; а҆ ѳѵ̈мїа́нь зане́соше катô също̑мꙋ бг҃ꙋ. защô дрꙋ́гомꙋ нѣ́коемꙋ не трѣ́бꙋва ѳѵ̈мїа́нь, ѻ҆свѣ́нь бг҃ꙋ 33.244.

ед.: ѳїмїа́нь 8.58б, 40.322б, ѳѵ̈мїа́нь 11.97, 15.155, 33.237б, 33.244[2], 33.244б, ѳамїа́нѡмь 8.59б.

тамо *нареч.* (274) *Там; на място, където не се намира лицето, което говори; тамо, на онова място.* и҆ и҆́маше та́мо въ̑бель глььбо́кь и҆ сꙋ́ без̾ во́дꙋ. и҆ ꙋ҆ него мнѡ̑го га́дове бѣ́хꙋ 2.11б; и҆ та́мо вь ѻ҆́нъзи ѻ҆́стровь и҆́ма́ше нѣ́кои маге́сникь и҆ съ̑щи слꙋга̀ дїа́воловь, зовѣ́ха го кино́ѱь 6.43б; сѣ́нъката гдѐ ѻ҆́пи́ра кога̀ и҆стечѐ сл҃нце та́мо ѐ ꙋ҆ земл҃ѧта съкры̑то было̀ и҆ма́нїето 11.101; и҆ страшно потѣ́тна земл҃ѧ́ть. и҆ ꙋ҆пла́шиха се та́мо лю́дїе ꙋ҆ гра́дь 36.267б; матѳе̑и а҆́пль хв҃ь сѣдѣ́ше ѻ҆пры́вѣнь въ і҆ерл҃и́мь на мы́тницꙋ. и҆ х҃ѿ поми́на та́мо и҆ ви́дѣ го 37.273б; а҆̀ не мо́жеше да сѐ намѣ́ри та́мо по ѻ҆́но́ва мѣ́сто мра́море за потрѣ́ба за ꙁи́данїе на че́рко́вата 39.312; на пефлаго́нь велїа́ть. що сѐ намѣ́реть тамô хр҃тїа́не. и҆́ма́ха вели́ка лю́бовь, и҆ вѣ́ра къ вели́ко҃мникꙋ ге҃ѡ̑гїю 39.312б.

и само и тамо. *Насам-натам, в различни посоки.* мꙋ́лето... ре҃ валаа́мꙋ. что̑ ще́шь ѿ ме́не та мѐ бї̑ѐшь. и҆ ре҃ мꙋ валаа́мь... то́лъкова пѣ́ти и҆машь, и҆ не и҆́дешь на сво́й пꙋ́ть. а҆̀мѝ хо́дишь и҆ са́мо и҆ тамо 11.86б.

та́мо 1.3б, 1.6б, 1.7б[4], 1.8, 2.11б[2], 2.12б, 2.13, 2.14б[2], 3.18, 3.19, 3.20, 5.31, 5.31б, 5.33, 5.36, 5.36б[4], 5.40, 5.40б, 6.41, 6.41б[3], 6.42, 6.42б, 6.43, 6.43б[4], 6.46б[4], 6.48[3], 6.48б, 7.49, 7.49б, 7.51, 7.52б[2], 8.55б[2], 8.56, 8.56б, 8.57[4], 8.57б[3], 8.58, 8.58б[2], 8.59[3], 8.59б, 9.64[3], 9.66б, 9.67, 9.67б, 9.68б, 9.69[2], 9.69б[4], 9.71, 9.74б, 9.75б, 11.83б, 11.85[2], 11.85б, 11.86, 11.86б, 11.90, 11.92, 11.93, 11.93б[2], 11.94б[3], 11.95б, 11.96, 11.96б[2], 11.97[3], 11.97б[3], 11.98[2], 11.98б[2], 11.99б, 11.100[2], 11.101[2], 11.101б[2], 11.103б, 11.104[3], 12.109, 12.109б, 12.115б, 12.116б[2], 12.118б[2], 12.120, 12.120б, 13.123б[2], 14.127[4], 14.127б, 14.129, 14.129б, 14.130б[2], 15.133, 15.136, 15.136б[2], 15.137, 15.137б, 15.138б, 15.139[2], 15.140[3], 15.142, 15.142б[3], 15.143, 15.144[3], 15.144б, 15.145, 15.147б, 15.148, 15.148б, 15.149, 15.149б[2], 15.151[2], 15.153, 15.156б[2], 16.160, 16.160б[3], 16.163б, 17.164б[2], 17.170б, 17.171б, 18.193[2], 18.199б, 31.220б, 32.227б, 33.236б, 33.237[6], 33.241, 33.241б[2], 33.242б, 33.243, 33.244б[4], 33.247б, 34.251, 34.251б, 35.264, 35.265б, 35.266б[2], 36.267б, 36.270, 36.271б, 37.273б, 37.274, 37.274б, 37.276, 38.294б, 39.296, 39.297б, 39.300[3], 39. 308б, 39.309, 39.312[2], 39.313, 39.318, 39.319б, 40.321б, 40.324, тамо 2.13, 2.14б, 3.19б, 5.33б, 5.37б, 6.42, 6.46б, 11.86б, 11.87, 11.87б, 11.95, 11.99б, 14.126, 14.130, 15.136б,

inslav

15.137, 15.142, 16.160б, 17.176, 34.256, 35.265б, 39.296б, тамô 8.57, 8.59, 12.111, 39.304, 39.312б, 39.313, 39.314б, та́мô 8.57б, 9.64, 15.139, 39.305, 39.310, та̀мо 11.95, тамо̀ 35.264, та́м[о] 35.264б, та̂мô 39.315б, тамо́ 40.322б.

тамози *нареч.* (1) *Там, на онова същото място.* ѿ злѣ̑ за тогóва грѣ̑шника чл҃ка… дѣ̑то ще да сѣдѝ дїáволь в' мь́ката, та́мози ще да сѣдѝ и̇ тóа чл҃кь дѣ̑то зави́ди съсѣ̑динꙋ своѐмꙋ, щотô и̇́ма добрô ѿ ба҃ 18.198б.

та́мози 18.198б.

тамошен *прил.* (3) *Тамошен; който е свързан с мястото, за което се говори и в което не се намира говорещият.* и̇ дрꙋ́го чю́до слꙋ́шаите. гла́дь бы̑ вели́кь ѐднꙋщь на си́ч'ка земл҃ѧ солꙋ́н'скаа. и̇ так'в'зи гла́дь дрꙋ́гощь нѣ̀ ѐ бы́ль нѝти̑ нѣ́кои ѿ та́мошнїи чл҃ци запо́вниль така́ да ѐ былô 9.69б.

мн.: та́мошнїи 9.69б, тамо́шны̑ 39.312, *чл.* та́мошныте 15.151.

тарсиски *прил.* (1) *Тарсиски, задморски.* зара̑ї̈ това̀ и̇ прр҃кь дв҃дь проре́че. ца́рїе ѳар'си́сцїи. и̇ ѿстрови да́рь щъть да мꙋ̑ принесꙋ́ть 33.244.

мн.: ѳар'си́сцїи 33.244.

тарсликия *МИ* (1) *Тарс Ликийски.* и̇ пои́де въ ѿла́дикїю. (!) и̇ вълѣ́зе въ ко́рабь и̇ и̇ще́ше да и̇де въ ѳа́р'сьли́кїю. защô та́мо не позна́ваше ѐго 40.321б.

ѳа́р'сьли́кїю 40.321б.

тартар *м.* (1) *Тартар; мястото, където се мъчат душите на грешниците; ад.* ѿлеле, ѿлеле, и̇ какво́ ще да бы́де ѡнова̀ мѣ́сто мь́чное дѣ̑то ще да бы́де мнѡго пла́чь и̇ злы̑ зь̀бы ѿ чрь́вїето ѡгнѣ́нны, дѣ̑то мꙋ е и̇́мето тар'та́рь 18.206.

ед.: тар'та́рь 18.206.

тартаров *прил.* (1) *Тартаров; който принадлежи на тартара, на ада.* и̇ чю̑ гла҃ чѣ̑ ка́же. да сѐ прѣдадѐ та̀зи дш҃а въ р'цѣ тар'та́рови сьцомꙋ а҃дꙋ несы́томꙋ, и̇ да заклю́чит' се въ тьмници а҃довы, и̇ да сѐ мь́чи до вто́раго пришь́ствїа моѐ̑го 32.226б.

мн.: тар'та́рови 32.226б.

татаре *мн.* (1) *Татари, едно от тюркските племена.* и̇ въ ѻ҃нїа врѣ́мена събра́ха се. бль́гаре. и̇ маца́ре, и̇ тата́ре, и̇ ми́дїи и тꙋ́р'ци. и̇ вди́гнѣха ме́жду себѣ̑ си̇ ца́рь. и̇ ѻ҃б'хожда́ха и̇ плѣ́нꙋваха наѻ҃колꙋ́ гра́дѡве 39.313.

тата́ре 39.313.

татиана *ЛИ* (2) *Татяна.* и̇ тога́зи кр҃тише се въ и̇́ме ѻ҃ца҃ и̇ сн҃а и̇ ст҃го дх҃а. и̇ плакїдꙋ наре́че є҃в'ста́тїе, а҃ жена́та мꙋ ѳатїа́на наре́че ї҃ѥ̑и и̇́ме ѳеѡ́писта 5.30.

ѳатїа́на 5.28, 5.30.

тача *несв.* (6) *Тача, изпитвам почит към някого или нещо, уважавам.* ко́л'ко щѐ да бы́де в този врѣ́ме присми́ванїе на пѡ҃ве́те ѿ людїе́тѣ, и̇ не щьть векѝ̑ да и̇́мать поч҃ть и̇ сра́мѣнїе. а҃ чл҃ците не щь́ть да гы̑ та́чать и̇ да гы̑ и̇́мать за по́пове 18.179б; ѿ го́рѣ и̇ те́ж'ко който пїа́ть ви́но сѣ̑ тьпа́не и̇ сви́р'кы. а҃ бж҃ї̑а рабо́та не та́чать 39.318; а҃мѝ тога́зи а҃ѳи́нѧне бѣ́хꙋ мꙋ́дрѡ̑ ѐлли́н'скаа наꙋ́чили. и̇ не приѐма̀хꙋ а҃пл҃ꙋ ꙋче́нїето, и̇ не та́чѣха го ни защô 36.268.

сег.: 1ед. та́чи̇ 12.119б, *3ед.* та́чи 35.259б, *3мн.* та́чат' 31.217, та́чать 39.318; *имперф.: 3мн.* та́чѣха 36.268; *бъд.: 3мн.* щь́ть да та́чать 18.179б.

тая *несв.* (1) *Тая, пазя нещо в тайна, не казвам за нещо.* затова̀ дрьзнѣ̑хь и̇ а҃зь. ѻ҃ти катô се нане́се бѣда̀ на ѡного́зи ра́ба чтô прїѐ ѿ га҃ тала́н'ть и̇ съкры̑ го вѣ̑ земли̇, и̇ не придоби̇ ни̇чтô ѿ нѥ́го. затова̀ се бо҃и̇ и̇ а҃зь да таи́мь ст҃аа работа 15.132б.

сег.: 1ед. таи́мь 15.132б.

твар *ж.* (5) *Творение; нещо, сътворено от някого; създание.* на трѝ дѣлѡве раздѣлѥ́на ѐ си́ч'ка тва́рь бж҃їа что ѐ бг҃ сто́риль. бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. въ чюв'сть́внаа. въ ми́слънаа и̇ въ съставнаа. и̇ чюв'сть́вна сѐ зовѐ. кое́то се. ви́ды и̇ гледаш' го със' ѻ҃чи́те си̇,

inslav

и҆лѝ го похватишь със҆ ру́ка̑… ка́то̑ ка́менїе и҆лѝ ка́то̑ дрѣ́вїа 11.81; а҆̀ мы́слнаа є҆̀ тва́рь бж҃їа. ка́то̑ да ре́шь, дш҃а и҆лѝ а҆гг҃лы, и҆лѝ бѣ̀соове 11.81; а҆̀ дн҃е́ска се ꙗ҆́вѝ и҆ ви́дѣ се заради̇̀ това̀ си́ч҆ка тварь бж҃їа что є҆ сторилъ бг҃ъ за́несꙋвать да́рь и҆ поклонѣ̀ бг҃ꙋ 33.235б.

ед.: тва́рь 11.81², 11.81б, 12.117б, тварь 33.235б.

тво (!) *вж.* **твой**

твой *мест. притеж. 2л. ед.* (329) **1.** *Твой; който принадлежи на лицето, на което се говори.* и҆ то́л҆кова годы́ны пꙋ́сть бы́, и҆ чю́хь твои̇̀ гла҃ и҆ нѣ̀ ще да́ ми се ꙗ҆́ви́шь чедо̑ моѐ 40.323б; мл҃ты́нꙗ и҆ вѣ́ра да ти̑ не ѻ҆скꙋдѣ́е ѿ до́мь тво́и̇̀ 15.133б; и҆ постави́л҆ го си̑ на̑ си́ч҆кото что̑ е ѿ твоѧ̀ ру́ка сто́рено 38.283б; да ти̑ твоѐ ли́цѣ не потъп҆чꙋ, а҆̀ми̇̀ да тѐ че́сто гле́дамь 12.109; и҆ блже́ни ѻ҆́чи̑ твои̇̀ дето сѣ̀ гле́дале так҆вѣ́зи снагѣ̀ 35.260. **2.** *Твой; който е свързан или се отнася до лицето, на което се говори.* раѹ́й се кр҃те, а҆пл҃ете със҆ тво́ꙗ по́мощь проповѣ́даха по си́ч҆ки свѣ́ть 16.163; и҆ недѣ́и потаѝ. что ты̑ е да́дено дарь ѿ ба̑ да сѐ ꙋ҆твръдѣ́ть ни́говыте лю́дїе със҆ тво́а наꙋ́ка 12.110б; и҆ ны́е зара̑ї тво́а любо́вь та сѐ прѣда́вамѐ на съмрѣ́ть 5.39б; и҆ да тѐ ꙋ҆тѣши̑ ѿ трꙋ́дь тво́й, детѐ те́глишь ради̇̀ тво́ето чи́стое зна́ꙗне 12.120; защо́ сме ны́е твои̇̀ законь дрьжа́ле 18.200б; ко́и да се не почю́ди, и҆ да се не ꙋ҆диви̇̀ на твоето недостоин҆ство 35.257. **3.** *Твой; който е близък или е в някакви отношения с лицето, на което се говори.* и҆ ре̑ мꙋ жи́вь лѝ є҆̀ твои̇̀ баща̀ 6.44б; мо́лю вл҃ко бе̑ а҆́зь твои̇̀ ра́бь. като си̇̀ послꙋ́шал҆ мѡ҆ѵ҆̀сѐа що є҆̀ бы́ль твои̇̀ слꙋга̀… така̀ и҆ сега̀ да ꙗ҆ви̑ на́мь гн҃и на си́ч҆ки ны̑ чт҃ныи кр҃ть 4.24б; и҆ ви́ждь тво́а ма́ика ко́л҆ко слъзы и҆злїа̑ за те́бе 35.261; и҆̀ да ꙋ҆бѝешь неви́димаго твоѐго вра̀га и҆ дїа́вола 5.31; сега̀ пока́жѝ геѡ҆рг҃їе си́лата х҃ꙋ твоѐмꙋ, и҆ сто́ри чю́до 39.304. **4.** *Като същ. Само ср. Твоето; това, което принадлежи на лицето, на което се говори.* и҆ ре́че ми сторѝ добрѣ̀ и҆ занесѝ на женъ́та ми то́изи сре́брьныи ковѐ́рь. защо̑ а҆́зь ре́че и҆ма́мь ра́бота до паза́рь. а҆̀ми̇̀ ꙋ҆змѝ си̑ твоѐто и҆ съкры́и си го 15.154; **воля твоя.** *Твоя воля, молитвен възглас към Бога.* и҆ наѹ҆̀рѣ помл҃и́ се ѳома̑ гн҃ꙋ бг҃ꙋ. и҆ ре̑. во́лꙗ твоа̀ г҃и да бꙋ́де 7.49б; **под твоя воля.** *Под твоя власт.* и҆ тога̀зи мꙋ ре́че. си́ч҆ко́то да ти̇̀ бы́де по̑ твоа̀ во́лꙗ, и҆ си́ч҆ко ти дава̑. да и҆спы́тꙋва́шь тѣх҆ны̑ ско́по̑ 33.234б; **твое владичество.** *За назоваване на върховен властник, владетел – твое владичество.* и҆ прово́диха посла́нїе, до і҆ер҃ли́мь, и҆ мнѡ́го дꙋ́мы хꙋ́л҆ны написаха. и҆ ре́коше. что си̑ начел҆никь на і҆ер҃ли́мь пи́ше̑ до твоѐ владичьство, ны́е лю́дїе а҆ѳине́йсцїи 36.268б; **твое царство.** *Твое царство, царство ти – почтителен израз за царя, владетеля.* и҆ пои̇̀до́ха та мꙋ ре́коха. мнѡ́го лѣ́тны̑ ца́рꙋ, бг҃ъ да ти̑ ꙋ҆мнѡ́жѝ ца́р҆ство. є҆дна̑ дꙋ́ма ще́мь да ка́же̑ пр҃ѣ твоѐ ца́р҆ство, и҆ да ны̑ не ѻ҆мраз́и́шь 9.63; **твоя светиня.** *Учтиво название на уважаван човек.* и҆ тїѐ като го̀ ви́дѣха че є҆ ст҃ль и҆ ста́рець. станъха на нѡ҆ѕ҃ѣ̀ и҆ ре́коше мꙋ смѣре́нно. ра́бы пр҃е́вы и҆ на тво́а ст҃ы́нꙗ смѐ ра́бы 15.143.

ед.: м. тво́й 1.6, 6.45, 6.47б, 9.64, 9.73б, 10.78, 11.84, 11.87, 11.106б, 11.108б, 12.111б, 12.120, 13.125³, 15.154, 15.154б, 17.170, 32.226б, 32.230б, 34.252, 35.261, 37.276, 37.278б, 38.285, 39.299б, 39.305, твои̇̀ 1.6б, 2.15, 4.24б³, 4.26, 6.41, 6.44б, 6.45, 9.64, 13.124б, 18.200б, 32.230, 33.242б, 34.252, 34.252б, 35.261, 35.261б, 37.275б, 37.276б, 37.277, 39.311, 40.322, 40.323б², тво́и 4.53, 8.57, 9.63б, 18.190б, 34.249, тво́й 5.30, 7.49б, 11.89б, 12.116б, 13.124б, 15.133б, твой 6.45, 11.92б, 36.270, ѿво́й (!) 15.153, твое́го 1.6б, твоѐго 1.6б, 5.31, твоѐго 2.13, 2.14, 4.26, 5.33, 9.63б, 10.78, 11.85б, 11.104, 12.109, 13.125, 13.125б, 15.135, 16.161б, 18.184б, 32.230, 35.261б, 39.300б, 39.301б, 39.303, 39.304, 39.304б, твоѐмꙋ 1.6, 12.109, твоѐмꙋ 8.56б, 11.87б, 17.170б, 36.273, 39.303б, 39.304, *чл.* твоа́ть 18.191, тво́ать 18.192, 18.200б, *ж.*

inslav

твоѝ 2.13, 39.303, твóа 3.18б, 4.25, 5.39б, 7.53б, 12.110б, 15.143, 17.174б, 18.190, 18.205², 35.258б, 35.261, твоà 3.20б, 4.24б, 5.30б, 5.31, 6.41, 7.49б, 7.50б, 7.54, 8.56, 8.57, 8.59б, 11.96, 11.104б, 13.122, 15.134б², 15.146б, 15.153, 15.155б, 16.163, 16.167б, 17.174б, 32.225, 32.230, 33.234б, 33.240, 34.254б², 35.262б, 37.275б, 37.276, 37.277б, 38.283б, 39.300б, 39.302б, 39.308б, 39.311², твóà 5.37б, 11.98, 15.135, твоа 15.147б, 17.170б, 36.270, 39.305, твóꙗ 16.163, твоѝ 9.73б³, 39.300б, 39.303, твоее 3.19, твоѧ 16.163, твоеѝ 8.56, 35.262б, *чл.* твòáта 1.7, твóꙗта 2.14, твóата 9.65б, 11.88, 11.89б, 12.110, 12.117², 13.122, 37.276б², 39.304б, 39.310б, твоáта 12.120, 35.262б, 36.269, 39.302б, 40.322, твоата 39.302б, 39.307, 39.317б, твоàта 39.316, *ср.* твоѐ 1.7, 4.24б, 4.26³, 5.29, 5.34, 7.52б, 8.56, 8.57², 9.63², 9.73б, 11.85, 11.85б, 11.92б², 12.109, 12.109б, 12.110б, 13.122, 13.122б, 13.123б, 15.141б, 18.205, 32.224, 32.224б, 32.225, 32.225б, 32.231, 35.261², 35.265, 37.277б, 39.296б², 39.297, 39.298б, 39.300б, 39.301б, 39.302, 39.302б, 39.306, 39.311, 39.313б, 40.321, твое 5.34, твóе 9.63, 11.92б, 12.114, 15.141, 15.141б, 15.146, 15.147б, твòе 36.268б, 39.296б, *чл.* твоѐто 6.45б, 11.89, 15.154, 34.250б, 37.276, 39.302б, твóето 6.47б², 7.53, 12.120, 17.168², 17.172б, 18.180б, 32.224б, 32.225б, 36.269, твоéто 9.63б, 17.174б, 39.304б, твóѐто 13.123б, твоето 35.257, твоѐго (!) 37.277; *мн.:* твоѝ 1.5, 2.14, 9.64, 10.78б, 11.95, 11.96, 15.153, 15.154б, 18.205, 35.257, 35.260², 39.301, 39.302, твò (!) 4.21б, твои 4.23б, твóѝ 11.89, 11.95, твоꙗ 16.163, *чл.* твóите 1.4б, 6.47б, 11.91б, 14.126б, 18.200б, 35.257б, 35.261, 40.322, твóйте 5.31, 5.36б, 6.45б, 9.64б, 11.87б, 11.89б, 12.110, 14.129б, 15.135б, 15.156, 35.260, 39.303, 39.303б, 39.307, твоите 18.184б, твойте 18.184б², 39.298, 39.300б, 39.308, твоѝте 18.200б, твойте 35.262б², 38.283б, 39.303, твоїте 39.298б, твоѝте 39.304б.

творение *ср.* (2) *Творение; нещо сътворено, създадено от някого.* ѝ като сѝ съвръши бг҃ творéнїето сич҆кото чтô стóри [на] тóизи свѣть тогàзи оу҆зѐ прѣсть ѿ землѧта, ѝ създáде чл҃ка 15.131б.

ед.: твóренїе 15.131б, *чл.* творéнїето 15.131б.

творец *м.* (5) *Творец; този, който е сътворил целия свят (за Бога).* тà стóри оу҆чителю сѝ ѝ гдⷭ҇ бг҃ товà злò ѝ прѣдаде твор҆ца. детô е стóрил҆ нбо ѝ землю̀, на поганите ї҆ꙋдеѐ да го рáспнъть 35.262; а҆мѝ чл҃кь не можѐ да ѡмрасѝ грѣ҇. ѝ не щѣ̀ да стóри вóлꙗ ѝ да ꙋгодѝ твóр҆цꙋ своѐмꙋ ѝ бг҃ 33.235.

ед.: твóр҆ца 35.261б², твор҆ца 35.262, 35.264, твóр҆цꙋ 33.235.

творя *несв.* (1) **творя милостиня.** *Давам милостиня; поднасям на беден човек или просяк храна, дрехи и др.* ѝ съмы́слюваше ст҃ое є҆вл҃їе чтôто р҃е. когà твóришь мл҃тынꙗ, да нê знáе. леви́ца твоà чтô чи́ны десни́ца твоà. ѝ такà чинѣше ст҃ыи мл҃ты́ню 15.134б.

сег.: 2ед. твóришь 15.134б.

тврьд (!) *вж.* **тврьдѣ**

тврьд[I] *ж.* (1) *Твърд, небесно пространство, небе.* ѝ покáза ми дш҃и грѣ́шны҆ ꙋ коѐ мѣ́сто лежꙋть, ѝ гдѐ са ѡнóсеть когы̀ ꙋми́рать. ѝ пáкь възнéсе ме на тврьди нбнѣи, ѝ погле́днá ѝ видѣ̀ (!) тáмь начел҆ници бѣсоóв҆скы кмéтове, ѝ гпдáрїе дїáвол҆скы старéшены 32.226.

ед.: тврьди 32.226.

тврьд[II] *прил.* (3) *Твърд, който не изменя формата си при натиск, корав.* ѝгрáе водâ мóр҆ска, ѝ пáк҆ се ꙋтишава. тресет҆ се землꙗ ѝ пáкь стоѝ тврьда 31.220. // *Образно.* мт҃и бж҃їа плáчѣше ѝ въздышѣше, ѝ си́лы нбные дивлꙗ́хꙋ се ѝ а҆гг҃лы трепéрꙗхꙋ. ѝ зави́стниците ѐврѣе смѣáхꙋ се. ѝ срцéто ѝ бѣ́ше потврьдо ѡ кáми́кь 35.259б.

ед.: м. тврьдь 16.162б, *ж.* тврьда 31.220, *ср. сравн.* потврьдо 35.259б.

тврьдина *ж.* (2) *Твърд, небесно пространство, небосвод.* ѝ не бóют҆ се а҆мѝ прѣми́нꙋвать тврьдинà нбнаа ѝ прихóждать на поклонѥ́нїе бг҃ 32.229.

ед.: тврьдина 32.228б, тврьдинà 32.229.

тврьдоглав *прил.* (1) *Твърдоглав; който не отстъпва и не се съгласява лесно; безсмислено упорит.* ѝ да не

inslav

смѐ твръ́догла́вы и̑ непрѣклонѥ́ни. защô бꙋ҃ на тькви́зи пора́за да́ва, на т҃ѣ́, и̑ на до́мь т҃ѣ́ны̑ 9.75б.

мн.: твръ́догла́вы 9.75б.

твръдѣ[I] *нареч.* (139) *Твърде, доста, много, в голяма степен.* и̑ бѣ́ше въ ѻ̀нова̀ мѣ́сто ѥ҃дно̑ ка́пище ѐл҆ли́н҆ско голѣ́мо твръ́дѣ. ѿ си́ч҆ките на́и голѣ́мо. и̑ на́й высо́ко 15.140; ѻ҆́ти се и̑ то́и твръ́дѣ по̑ка́ни да сто́ри во́лꙗ бж҃ї̑а, катô и̑ска̀ бꙋ҃. а҆̀ми̑ и̑ х҃с мꙋ̀ заради̑ това̀ мнѡ̑го по́честь да́де на н҃бето 15.155б; и̑ тамо найдо́ха вѡ́да, а҆ми̑ бѣ́ше го́р҆каа твръ́дѣ. то́л҆кова ѻ҆́ти не мо́жаше чл҃кь да ю̀ ѡ̑ста́ви въ ꙋ̑ста́та си 16.160б; ѡ̑ зло̑ честѝ і̑ꙋ̑до и̑ сребро̑ любивыи, ѡ̑ горѣ̀ тебѣ̀ безако́нниче, и̑ теш҆ко ти твръ́дѣ 35.262; тїꙗ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ꙗ зо́сима. потвръ́дѣ се растрепе́ра, и̑ попоти́ се ѿ стра̑, и̑ постень, и̑ загꙋ́би си гла̑ 17.167.

твръ́дѣ 1.6б, 2.14б, 3.17, 3.19б, 5.30б, 5.32, 5.36б, 6.41, 7.51б, 7.53б, 8.55б, 8.58б, 8.59, 9.62, 9.64, 9.65[2], 9.65б, 9.66[2], 9.71[2], 9.73, 11.84б, 11.86, 11.86б, 11.91, 11.91б, 11.93[2], 11.93б[2], 11.98, 11.102, 11.103, 11.104б, 12.109б, 12.110, 12.111, 12.111б, 12.119б[2], 13.121, 13.122б, 14.127б[2], 14.128б, 15.132б, 15.133, 15.134, 15.136б, 15.138б, 15.140[2], 15.141, 15.144, 15.145[2], 15.152[3], 15.152б, 15.155б, 16.160б, 17.166[3], 17.169б, 17.170б, 18.177б, 18.182[2], 18.182б, 18.187б, 18.192б, 18.199б, 31.221, 32.228б, 32.229б, 32.230б, 32.231б, 33.237, 33.241б, 33.242[2], 33.243б[2], 34.249, 35.262, 35.263, 36.269, 36.270, 37.279, 37.279б, 38.282б, 39.297, 39.299б, 39.302[2], 39.305, 39.310, 40.320, твръ̑де 9.65, твръ̑дь (!) 9.65б, твръ̑дѣ 11.96, 11.99, 12.118б, 15.134, 15.141, 15.141б, 32.227б, твръ̑де 13.121[2], 39.316б, 40.320б, твръ̑дѣ̑ 15.134, 39.310б, твръ̑де 36.269б, твръ̑дѣ 38.289б, твръ̑дѣ 39.310б, *сравн.* по́твръ̑дѣ 2.13, 10.77, 11.92, 12.114б, 12.116б, 15.140б, 33.241, потвръ̑дѣ 9.63б, 15.138б, 17.166б, 17.167, 33.232[2], 35.259б, по́ твръ̑дѣ 13.121б, потвръ̑дѣ 39.296б, потвръ̑дѣ 39.297, 39.314б[2].

твръдѣ[II] *нареч.* (3) **1.** *Твърдо, непоколебимо, без отстъпки.* а҆̑ ты̑ твръ̑дѣ си дрь̑жь вѣра́та хв҃а щото́ си ѿ мѣ́не наꙋ̑чи́ль и̑ има́и стра̑ бж҃ї̑и. и̑ вѣ́рꙋ̑ваи х҃а и̑стиннаго ба҃ 39.306б. **2.** *Твърдо, решително, смело.* съвлѣ́че си̑ вры́хната дре́ха. и̑ ре̑ твръ̑дѣ. бе҃, дими́трїевь помо̑зи ми́ ми. (!) и̑ и̑зва́ди си̑ но́жь сво́й 9.66.

твръ̑дѣ 9.66, твръ̑дѣ 7.50, твръ̑дѣ 39.306б.

те *мест. лич. 3л. мн.* (>1000) **1.** *Означава лицата или предметите, за които се говори; те.* а҆̀мы̑ а҆́пл҃ь катô започѐ да чи́ны чю́деса. и̑ тїе́ са чюдѣ́ха и̑ дꙋ́маха си̑ тои́зи ѿ това̀ мѣ́сто нѣ̀ ѐ 36.268; и̑ наꙋ̑трѣ̀ пом҃ли се і̑ѡ҃анн на вои́нете, да го̑ поча́кать та́мо за е҃ ча́сове. и̑ да посѣдѧ́ ть. а҆̀ тїе не щѣ́ха, и̑ не послꙋ̑шаха го а҆́ми̑ и̑злѣ́зоха 12.120; та́ ми да́де три̑ мѣ́днюш҆ки, и̑ ре́че ми, земѝ ма́ике. и̑ а҆́з҆ ги зѣ̑ и̑ кꙋ̑пи̑ сьс т҃ѣ́ три̑ хлѣ́бове 17.171; ты̑ и҆́ма́шь то́л҆кова мра́море. и̑ ѿ т҃ѣ съ тол҆кова чрьвѣ̑ны. и̑ тол҆кова зеле́ны 9.69; дои̑дѐ и̑ т҃ѣ́ гла̑ ѿ нб҃ето та̑ и̑мь ка́же. да зна́ете тїа́ щото́ са ме́не възлюбле́ни тѣ́мь хꙋ̑бевѣ̀ да и҆́мь слꙋ̑гꙋ̑вате 32.225б; и҆ ре̑ и҆́мь тѣ҃ а҆́гг҃ль. защо́то стѐ ꙋ̑па́зиле чл҃ко̑ лю́бїе бж҃ї̑е... е҆́лате сега̀ да намѣ́рите гра̑ г҃а ба҃ 32.228б; и̑ помы́сль мꙋ̑ дойдеше ка́кь и҆́маше ѿ т҃ѣ́ пры́вѣнь почьсть, а҆̀ сега̀ как҆ ли̑ стои̑ прѣ̑ нихь и̑ срамꙋ̑ва се и҆́мь 5.34б; си́ч҆ките бо́л҆нїи что бѣ́хꙋ̑ дошлѐ със҆ нѥго. и̑ единь ѿ т҃ѣ́ и҆́маше бѣ́ль на ѻ̀ко, и̑ то́и исцѣлѣ̀ 11.98б. **2.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание; техен, им.* и̑ че́дата и҆́мь, на прьво́то нарече и҆́ме а҆га́пїе, и̑ на вто́рото ѳеѡ̀пись 5.30; що са̀ доишлѐ вои́не ѹ̑ ло́зїето и̑ и҆́щъть пада́ратого и҆́мь 5.34б; а҆̀ ты̑ повели̑ да до́йдъть вчера́шните слꙋ̑гы... и̑ пи́тай гы̑ сам҆си̑ да и҆́мь чю́ешь дꙋ́мата 5.38; с҃тїи врачѡ́ве ко́зма и̑ дамїа́нь. бѣ́ха същи бра́тїа... ѿ ц҃ь и҆́мь бѣше ѐлли́н҆ць, а҆̀ ма́ика и҆́мь хр҃тїан҆ка 10.76; и̑ и҆́зва́диха сребро̑то ѿ ю̀здыте ѿ конѥ́те и҆́мь. и̑ зане́соше си́ч҆кото ꙋ̑ цр҃квата 11.97.

им.: тїе 1.3, 2.11, 2.13б, 3.19б..., тїе́ 1.5, 2.11, 3.20, 3.21..., тїѐ 3.20, 3.21, 4.22, 4.22б..., тїе

inslav

9.70, тїѥ̂ 15.137б, тїе 15.140, 36.271б, тыѐ 17.165б, тїѥ̂ 17.17б, тїе̂ 18.202, 33.232б, тые 34.249б; *вин.*: тѣ̂ 1.5, 1.7б, 4.21б², 5.39…, тѣ̂ 1.5б, 4.22б, 4.23б, 7.51…, ни̑ 2.13б, 17.165, 17.171б, ны̑хь 2.13б, ни̑хь 3.19, ны̑ 5.34б, 36.271б, 38.288, нихь 5.34б, 10.97, 33.237, тѣ̑х' 4.22б, тѣ̑хь 5.34б, 6.48б, 7.50б, 9.69…, та̑ 9.60б, тѣхь 11.81, 11.9б, 15.131б, 17.169, тѣх'ь 33.243, *крат.*: гы 1.3, 1.5, 1.7б, 1.8…, гы̑ 1.5, 1.8б, 3.16б…, гы̑ 1.7б, 4.25, 5.33б…, ги 2.12б, 3.18, 4.22…, гѝ 3.18, 4.22б, 4.25²…; *дат.*: тѣ̂ 5.37, 32.231б, тѣ̑мь 12.117б, 13.124, 18.186…, тѣ̂ 32.225б, 32.22б, 32.227, *крат.* и̑мь 1.5³, 2.11б, 2.12…, и̑м' 1.6б, 11.94б…, и̑мь 2.12б, 3.16, 6.46…, и̑мь 3.17³, 3.21, 4.22б…, и̑м' 4.24б, 11.97…, имь 11.96б, им' 11.99б, ымь 18.196б, *удв.*: тѣ̑мь и̑мь 11.82б, и̑мь тѣ̂ 32.228б.

тегля[I] *несв.* (8) **1.** *Тегля; дърпам нещо или някого, за да го придвижа.* и когà ме́тне мрѣ́жата ꙋ дльби́на во́днаа, та мꙋ̂ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы. и҆ те́гли мрѣ́жата на́ сꙋхо със' голѣ́ма весел'ба̀ 31.215; и҆ хва́ти а҆̑пла за ко́смите и҆ те́гли го да́ го затво́ри въ тѣ́мницꙋ 36.272б. **2.** *Тегля, меря теглото на нещо, премервам.* тогѝва щѣ́ть да въскр̑нать о҆сꙋ́жені̑и кои̑то мѣ́рѧть и҆ капонѧть и҆ те́глѧть непра́во, да̑ да́вать р̑ѣ бг̑ꙋ 18.197б. **3.** *Прен. Тегля, карам някого да направи нещо насила, принуждавам.* ни̑ самы̑ се ѿкли́наите, ни̑ нѣ́кого наси́ла теглѣ́те на кле́тва 5.40б; а҆̑ сегà на товà врѣ́ме. не и̑ма ни̑кои на̑ да си́лы заради̑ вѣ́ра хва̑ и҆лѝ да ны̑ те́кли (!) да и҆̑дѐ на мꙋ́кы 9.75б.

сег.: 2ед. те́глишь 31.218б², *3ед.* те́кли (!) 9.75б, те́гли 31.215, 31.217б, 36.272б, *3мн.* те́глѧть 18.197б; *пов.: 2ед.* тегли́ 31.218б, *2мн.* тегле́те 5.40б.

тегля[II] *несв.* (20) *Тегля; преживявам някакво тегло, неволя; изтърпявам, патя от нещо.* бл̑годарю́ те гн̑ бг̑ мои̑ о҆́ти нѣ сѝ ѿста́виль ме́не до кра́и да те́глѧ и҆ку́ше́ні̑е (!) и҆ скрѣ́бь. а҆̑мѝ си̑ помл̑ꙋ́валь ме́не 5.38; а҆̑мѝ гладꙋ́ваха, и҆ жьдꙋ́ваха, и҆ те́глѧха зло̀ зара̑ї, ба̑ 32.228; а҆̑ ри́за що̀ но́сѧ. катò прѣ́мина̑ і҆ѡ̑рда́нь, та се разра̑ на ме́не и҆ раска́па се. и҆ ѿтога́зи тегли́ стꙋ́дь, и҆ пе́кь и҆ треперѧ̑ помрѣ́знала 17.172б; защò си́ч'ки не мо́гать влѣ̀ вѣ́трѣ. а҆̑мѝ токò кои̑то са сыромашї̑а те́глиле 32.226б.

сег.: 1ед. те́глѧ 2.11б, те́глѧ 5.38, те́глѝ 9.67б, те́глимь 11.105, *2ед.* те́глишь 12.120, 35.256б, *3ед.* те́гли 9.66б, 31.21б, 38.282б; *имперф.: 3мн.* те́глѧха 2.14б, 32.228; *аор.: 1ед.* тегли̑ 17.172, 17.172б, *3мн.* тегл(и)ха 32.231; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ тегли́ль 16.157б, *3мн.* са те́глиле 32.226б; *бъд.: 2ед.* щѐшь да те́глишь 2.10², *3ед.* щѐ да те́гли 6.41б, *1мн.* щѐ да те́глѝ 39.303б.

тегля се *несв.* (3) **1.** *Тегля се; дърпам се, за да преодолея някакво препятствие.* и҆ сто́ри́ ми се катò вѡиска̀ мнѡ̑го та мѐ не пꙋ́ща, и҆ досади́ ми се и҆ ꙋмори́х' се. а҆́зь да се те́глѧ напрѣ̀ да влѣ́зѧ 17.170. **2.** *Прен. Стремя се; полагам усилия, за да постигна нещо.* а҆̑ чл̑кь ко́и се на сре́бролю́бї̑е те́гли, и҆лѝ нѣ́кой на дрꙋ́гы грѣ́хѡве, ни̑гдѐ не може да сѐ смирѝ 31.220; и҆ да попослꙋ́шава дꙋ́мыте, бж̑ї̑и. и҆ да сѐ те́глы на добро̑ 33.234.

сег.: 1ед. се те́глѧ 17.170, *3ед.* се те́гли 31.220, сѐ те́глы 33.234.

тегота *ж.* (1) *Тегота; чувство на мъка, скръб; притеснение.* товà що̀ дрьжи́шь та ѐ чер'веи смрà́день ѿ мо́ѧта вонéщь пльть. а҆̑ ты̑ си чл̑кь почьте́нь, и҆ не трѣ́бꙋва да си мрьси́шь рꙋцѣ́те, и҆ ме́не теготѣ̀ нане́сꙋвашь 2.14.

ед.: теготѣ̀ 2.14.

тѐжко[I] *нареч.* (1) **тѐжко лежа.** *Боледувам сериозно.* и҆ по ма́л'ко дни̑, раз'болѣ́ се ѿна́зи момà. и҆ те́ж'ко лежа́ше, и҆ пла́чѣше, ка́кь ꙋ̑ми́ра некр̑тена 11.105.

те́ж'ко 11.105.

тежкò[II] *нареч.* (29) **тежкò ми.** *Тежкò ми; за изразяване на окайване, съжаление, мъка.* ѿ теш'ко мꙋ̑ на дꙋ́шъта скврѣ̀нна и҆ нечи́ста. кол'ко сребро̑ лю́бї̑е, и҆́маше зло̀ че́стны̑, и҆ ко́л'ко без'чловѣ́ство и҆ без'сра́м'ство сто́ри прѣ̀ ха̑ 34.250б; и҆ ца́рь побѣ́гна и҆ дꙋ́маше. ѿ те́ж'ко ме́не, загы́наха

inslav

мо́йте бо́гове 37.278б; ѿ те́ж'ко сѝ ме́не сыромáхꙋ грѣ́шномꙋ и҆ бѣ́домꙋ. как' мѐ съмрѣ̀ть те́гли със' голѣ́ма мѣ́ка да ма расте́ви ѿ живо́та 31.217б; **тежкѡ̀ и горкѡ̀ ми (горе и тежкѡ̀ ми).** *Тежкѡ̀ и горкѡ̀ ми; за изразяване на окайване, съжаление, мъка.* а҆̀ми̇ те́ж'ко на҃ и҆ го́р'ко. ѻ҆́ти̇ ни на ꙋ҆́мь ны́е товà не пола́гаме. нѝто разꙋмѣ́ваме. ѻ҆́ти ѐ то́йзи свѣ́ть катѡ̀ сѣ̀нь 39.319; ѿ гор̾ѣ̀ и҆ те́ж'ко който пїа́ть ви́но сѣ̀ тьпа́не и҆ сви́р'кы. а҆̀ бж҃ї́а рабо́та не та́чать 39.318.

теж'кѡ̀ 5.33, 17.174, 35.259, те́ж'ко 11.88, 13.121б, 15.154, 15.155б, 20.209[2], 21.210б, 31.216б, 31.217б, 31.218, 37.277, 37.278б, 39.310, 39.311, 39.314[4], 39.318, 39.319, 40.323б[2], теж'ко 11.106б, теш'ко 34.250б, 36.262, те́ш'ко 35.257б.

тежък *прил.* (11) **1.** *Тежък, който има голямо тегло.* наꙋ́трѣ повелѣ̀ ца́рь и҆зве́доха ст҃го и҆з' тьмни́ца́та. и҆ гле́да го как мꙋ̀ е стро́шена снага́та ѿ теж'кїать каме́нь 39.299; когà похва́тишь нѣчтѡ̀. и҆ позна́ешь стꙋ́дено ли е, и҆лѝ то́пло. те́ж'ко ли е и҆́лѝ ле́ко и҆ това се зо́вꙋть, є҃. чюв'ствїа. чтѡ̀ и҆́ма чл҃кь 33.233б. **2.** *Прен. Тежък; който е значителен и сериозен; много голям.* и҆ пази́ се и҆ ѿ пїа́н'ство. защѡ̀ и҆ това́ се смѣ́ша съсь те́ж'кыте грѣ́хоове. и҆ мнѡ́зи́на тѡ̀ въри́на въ мъка 1.5; и҆ на сꙋ̀дь що щѣ̀ да рекѣ̀, и҆ що ли́ ща да продꙋ́ма҃ ѿ то́л'кози злѝ ра́боты и҆ ѿ то́л'кози те́ж'кы грѣхѡ́ве, щотѡ̀ и҆́ма́мь 31.218б. **3.** *Прен. Тежък, изпълнен с трудности, мъчителен.* ѿ злѡ̀ ѿ си́ч'ко на́и злѡ́ е зла̀ жена̀. а҆̀ко ѐ сы́рота, а҆̀ тїà си́чьките ѻ҆́сꙋжда. а҆̀ко ли ѐ болѣ́р'ка, а҆̀ тїа си́ч'ките ѱꙋ́ва. на двѣ̀ стра́ни е злѡ̀, и҆ те́ж'кь живо́ть. неꙋкро́тень ѕвѣ́рь 21.210б. **4.** *Прен. Тежък, който не може лесно да се прекъсне, непробуден (за сън).* и҆ недѣ́ите да спи́ме катѡ̀ ꙋ҆ те́ш'кы̀ сь́нь грѣхо́вны̀. и҆ мо́жеме що смѐ досегà злѡ̀ стрꙋ́вале, а҆̀тѡ̀ ѿсегà зара҃ї̀ товà злѡ̀, добрѡ̀ да сто́риме 31.219.

ед.: м. те́жъ'кь 10.77, те́ж'кь 10.77, 21.210б, те́ш'кы̀ 31.219, *чл.* теж'кїать 39.299, *ср.* теж'ко 32.225б, те́ж'ко 33.233б; *мн.:* теж'кы 18.206б, те́ж'кы 31.218б, те́ж'ка 31.218б, *чл.* те́ж'кыте 1.5.

тека[1] *несв.* (57) **1.** *Тичам, движа се много бързо, бягам.* и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннь зѐ и҆ то́и да течѐ слѣ́дь нѥ́го пѣ́шь. и҆ пла́че, и҆ ви́ка, та мꙋ̀ дꙋ́ма. чтѡ̀ бѣ́гашь че́до моѐ ѿ своѐго ѻ҆́ц҃а 6.47б; ѿ лю́дїе солꙋ́н'сцїи течѣ́те ско́ро навѣ́н'ка гра́дь, чѐ доѝдо́ха влъхвы да ны̀ поплѣ́нють 9.72б; и҆ чл҃ци катѡ̀ видѣ́ха, ѻ҆́ти се запа́ли цр҃квата, текоха да ю҆̀ ꙋ҆гасеть 9.72б; и҆ чю̀ катѡ̀ цвѣ̀кнѣ̀ха жлъти́цыте. и҆ то́ꙗ ча҃ ско́чи. и҆ те́че ско́ро да гѡ̀ пости́гне. и҆ ст҃ыи нико́лае мака́рь и҆ катѡ̀ бѣ́гаше ско́ро. а҆̀ми гѡ̀ пости́гнꙋ ѻ҆́н'зи чл҃кь 15.135б. // *Отивам някъде бързо, отправям се с бърз ход.* а҆̀ми̇ дѣца́та брѣ́заха защо́ гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошлѡ̀ да ѿбѣ́дова ст҃ы̀ ѐв'ста́тїе и҆ те́коха скоро да мꙋ̀ поста̀вѧть трапе́за 5.37; и҆ те́коха хр҃тїане и҆ ѐлли́н'цїи да гле́дать как' щъ̀ть да гы ме́тньть въ ѻ҆́н'зи коте́ль 5.39; и҆ просла́више си́ч'кы ба҃. и҆ те́коше си́ч'кы мꙋ́жїе и҆ же́ны на приста́нището. и҆ кꙋпи́ше сѝ комꙋ̀ ко́л'ко трѣ́бꙋваше 15.142б. **2.** *Отивам, движа се към определено място, ходя някъде.* а҆̀зь ва́мь напра́ви҃ крака̀ да течѐте сѣ́когы в' че́р'кова моà ст҃а̀, а҆̀ вїе течѐте на бо́й и҆ на и҆́гра, и҆ на кꙋ́р'вов'ство 18.204б. // *Образно.* и҆ товà да зна́ете бра́тїе, ѻ҆́ти, нѝ кꙋ́р'вы, нѝ прѣ́кꙋр'вы нѝ пиѧ̀ници, нѝ присмѣ́хꙋл'ци, нѝ доса́дници нѝ насѝл҃ници… цр҃тво бж҃ї́е не мо́гꙋть да наслѣ́деть. товà си́ч'кото чю́е҃. на сѣ́кы̀ дн҃ь. а҆̀ми̇ не дрьжѝ҃. а҆̀ми̇ па̀кь на прь́вата ны̀ злаѧ ра́бота течѐ҃ и҆ чи́ни҃ 11.107б.

сег.: 1ед. текꙋ̀ 15.135, *3ед.* течѐ 6.47б, 34.253б, *1мн.* течѐ҃ 11.107б, *2мн.* течѐте 18.204б[2], 31.223, *3мн.* текꙋ́ть 15.134б, текꙋ́т' си 17.168б; *имперф.: 1ед.* течà 17.171, *3ед.* течà́ше 15.144, 17.166, течѐше 39.306, течѣ̀ше 39.308б; *аор.: 1ед.* те́ко́ 17.169, теко́ 17.169б, *3ед.* те́че 5.28б[2], 5.39, 9.68б,

inslav

11.88б², 15.135б, 15.144², 37.280, 40.323, 40.323б, течѐ 5.28б, 17.166б, тече 11.101, 15.148б, *3мн.* те́кѡха 5.28б, те́коха 5.28б, 5.32б², 5.37, 5.39, 8.58, 9.70, 9.72б, 11.93б, текоха 9.72б, тѣ́коха 9.72б, те́коше 15.142б, 15.143б, 15.144, 15.148б, 15.149б², 15.155; *форма от перф. тип: 3мн.* са те́кле 18.201б; *пов.: 2ед.* течѝ 11.88б, 15.144, 39.301б², *2мн.* течѣ́те 9.72б.

тека[II] *несв.* (20) **1.** *Тека, движа се в определена посока, лея се (за течност).* двѣ̀ рекы̀ и҆ма́ше что̀ течáхꙋ ѿ и҆́сточна страна̀. и ѿхожаахꙋ въ ликїю 11.97б; и҆ заве́де ма бли́зо тѣ́зи, рѣка̑ фисо́нь дѐто течѐ ѿ за́падна страна̀ въ гра́дь 32.228б. // *Образно.* и҆ ѿтога́зи течáше пото́кь ѿ нѥ́говыте ꙋ҆ста ꙋ҆че́нїе 12.112б; защо̀ врѣ́мето на́ше тече катѡ̀ рѣ́чны бистрины̀. а҆̀мѝ затова̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика 31.223. // *Извирам, изтичам, излизам навън.* и҆ си́чкыте е҆зера и҆ кла́денци ве́кю не щѣ́ть да текѣ́ть. а҆мѝ щѣ́ть да прѣста́нать 18.189б; а҆̀ зо́симꙋ текѣ́ть слѣ́зи и҆зь ѻ҆чи́те 17.169. // *Тека, падам надолу, стичам се.* и҆ вода̑ мо́рскаа течѐ ѿ ѻ҆де́ждата мꙋ 15.152б. **2.** *Тека, натрупвам се чрез постоянен приток, увеличавам се.* сми́слюваше дв҃да пр҃рка, что̀то, ка́же. бога́тьство а҆̀ко ти̑ течѐ, недѣ́и го прила́га на ср҃цето си̑ 15.133б.

сег.: 3ед. течѐ 15.133б, 15.152б, 32.227б, 32.228⁴, 32.228б, 32.231, тече 31.223, *3мн.* текꙋ́ть 2.11, текѣ́ть 17.169; *имперф.: 3ед.* течáше 12.112б, течаше 15.153, течѣ́ше 32.231б, *3мн.* течáха 9.67б, течáхꙋ 11.97б, течаáхꙋ 12.109б; *бъд.: 3мн.* щѣ́ть да текѣ́ть 18.189б, 18.199б.

тека се *несв.* (3) *Тичам, движа се много бързо, бягам.* катѡ̀ нѣ́кои чл҃кь кога́ ще да сѣ̀ течѐ мнѡ́го. и҆ ѿблѣ́чень ѥ҆ със҆ мнѡ́го дре́хы, и҆ не мо́же със҆ т҃ѣ̑ да течѐ а҆̀ко гы̑ не съблѣ́че 34.253б; и҆ зосима, мака́рь чѐ бѣ́ше ста́рь и҆ ꙋ҆морень ѿ пѫ́ть. начѐ да се течѐ да го сти́гне а҆ ѡна́зи то́лкова по́бѣга 17.166.

сег.: 3ед. се течѐ 17.166; *имперф.: 3мн.* сѐ течáха 17.166б; *бъд.: 3ед.* ще да сѣ̀ течѐ 34.253б.

текля (!) *вж.* **тегля**[I]

теком *нареч.* (1) *Тичешком, с тичане, бягайки.* и҆ падньхь на земл҃а… и҆ цѣ́лꙋва̑, що́ бѣ́ха та́мо ст҃ы̀ мо́щи и҆ чьстныи кр҃ть. и҆ и҆злѣ́зохь, те́ко̑. и҆ подохь па́кь на ѻ҆нова̀ мѣ́сто пр҃ѣ ико́нꙋ бж҃и 17.170б.

те́ко̑ 17.170б.

телал *м.* (1) *Телалин; лице, което разгласява съобщения и заповеди; глашатай.* съмрѣ̀ть към҆то̀ цр҃а не прова́жда пр҃ѣ се́бѣ си̑ тела́ла. съмрѣ́ть та̑ е такѣ́в҆зи ма́йсторь, щото̀ крадѐ лю́дїе и҆ денїе̑ и҆ нощїѧ̑ 31.219.

ед.: тела́ла 31.219.

телалин *м.* (1) *Телалин; лице, което разгласява съобщения и заповеди; глашатай.* и҆ ца́рь повелѣ̀ ѳела́линꙋ дѐто ви́ка да млѣ́кнать 39.298б.

ед.: ѳела́линꙋ 39.298б.

телен *прил.* (1) *Телна, която носи плод в утробата си, бременна (за женско животно).* и҆ найдо́ха срьна̀ чѐ пасѐ трѣва̀. и҆ непра́зна, а҆̀ми ѐ тел҆на̀ 2.13б.

ед.: ж. тел҆на̀ 2.13б.

телец *м.* (3) *Теле, малкото на кравата, телец.* и҆ рѣ̑ мꙋ валаа́мь. ца́рꙋ повели̑ тꙋ́ка да напра́вѧть се́д҆мь чер҆квища и҆ принеси сед҆мь тел҆цѝ и҆ сед҆мь ѿв҆ны̀ 33.242б.

мн.: те́л҆ци 13.122б², тел҆цѝ 33.242б.

темница *вж.* **тъмница**

теодор *ЛИ* (5) *Теодор.* и҆ пойдѐ ѻ҆н҆зи чл҃кь рꙋми́ль, ꙋ҆ цр҃квата ст҃мꙋ ѳеѡ́рꙋ 14.130б; и҆ пла́чѣше пр҃ѣ ѻ҆л҆та́рѧть и҆ на полꙋно́щь заспа̀. и҆ ви̑дѣ ст҃го м҃ника ѳеѡ́ра 14.130б. **теодор трихийски.** *Теодор Трихийски.* за жи́тїе ст҃мꙋ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ. съпи́сано ѿ ѳеѡ́дора трихїи́скыиго 12.112б.

ѳеѡ́рь 14.130б, *ѳеѡ́дора* 12.112б, 12.115, *ѳеѡ́ра* 14.130б, *ѳеѡ́рꙋ* 14.130б.

inslav

теодора *ЛИ* (1) *Теодора.* и҆ въ врѣме ѻ҆нова̀, кога̀ бѣ́ше бл҃гочѣ́стивыи ц҃рь михаи́ль, и҆ маика мꙋ̀ ѳеѡдо́ра ца́рица ꙋ҆ ца́ри гра́д. бѣ́ше нѣ́коѝ и҆́нокь маркїа́нь и҆́мето мꙋ̀. на монасти́рь а҆́рхгла михаи́ла 11.98б.

ѳеѡдо́ра 11.98б.

теодосиев *прил.* (1) *Теодосиев, от ЛИ Теодосий.* и҆ поста́више і҆гꙋ́мена на ме́сто ѳеѡ̑сїево, софро́нїа ста́рꙗца, и҆спльнѥ́нь и҆ то́и д҃ха ст҃го 14.128.

ед.: ср. ѳеѡ̑сїево 14.128.

теодосий *ЛИ* (6) *Теодосий.* бѣ́ше ѡ҆ц҃ь на́шь са́ва, ти́хь съмы́слльнь, и҆ кро́тꙗ̑ть (!) и҆ и҆спльнѥ́нь съси́чꙗ̑ть (!) д҃хо́внаа прѣмꙋ̀дро́сть. и҆ и҆́маше любо́вь чи́ста съсъ бл҃же́нного ѳеѡ̑до́сїа, така̀ и҆ ѳеѡ̑сїе и҆́маше лю́бовь съ ст҃го (!) са́ва 14.128; и҆ поидѐ ст҃ыи са́ва въ и҆скꙋ̀ѳопо́ль и҆ и҆злѣ́зе митрополи́ть ѳеѡ̑сїе съси́чꙗ̑кы (!) сщ҃е́нници, и҆ лю́дїе. и҆ посрѣ́тоше го 14.129; и҆ послѣдь по съмрь́ть і҆ѡа́ннꙋ зла̑ꙋстꙋ, по, л҃г. годи́нь. въца́ри се ѳеѡ̑сїа ц҃рь ма́лы и҆ прѣ́несе тѣло́то ст҃мꙋ̀ і҆ѡа́ннꙋ зла̑ꙋстꙋ ѡ҆ кꙋ̀кꙋ̀сь, вь ца́ри гра́дь 12.120б.

ѳеѡ̑сїа (!) 12.120б, ѳеѡ̑сїе (!) 14.128², 14.129, ѳеѡ̑сїа 14.126, ѳеѡдо́сїа 14.128.

теодосия *ЛИ* (1) *Теодосия.* бе́хꙋ на́гледь съсъ ѻ҆бра́зь катѡ̀ а҆гг҃лы бж҃їи. съсъ любо́вь и҆ съсъ вѣра ꙋ҆красе́ни, и҆ чи́сты съсъ плѣ́ть, что гы̀ породѝ и҆ ѡ҆хра́ни чисти́та ѿ҆ѣ́на ма́ика ѳеѡдо́сїа 10.79.

ѳеѡдо́сїа 10.79.

теодота *ЛИ* (1) *Теодота.* ѡ҆ц҃ь и҆́мь бѣ́ше є҆лли́нꙗ̑ць, а҆ ма́ика и҆мь хр҃тїанꙗ̑ка, и҆́мето ѥ҆́и ѳеодо́та 10.76.

ѳеодо́та 10.76.

теодул *ЛИ* (3) *Теодул.* и҆ катѡ̀ сто́риха то́ꙗ зꙗ̑го́вор. ѳеодꙋ́ль нѣ̀кои и҆́нокь, ма́исторь, и҆ хы́трь на ѕи́данїе. прѣ̑є на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю҆̀ сьвре́ши 11.102б.

ѳеодꙋ́ль 11.102б, 11.103, ѳеодꙋ́ль 11.103.

теоктист *ЛИ* (6) *Теоктист.* а҆̀ми є҆̀ по́добрѣ да и҆́дешь далеко ѡ҆ монасти́рь че́до и҆ да по́йдешь при ѳеѡ́кти́ста и҆́нока. и҆ голѣ́мо щѐ ѡ҆ нѥ́го добро̑ и҆ наꙋ̑ка да прїи́мешь 14.126б.

ѳеѡ́ктисть 14.126б, ѳеѡ́кꙗ̑ти[сть] 14.126б, ѳеѡ́кти́ста 14.126б, ѳеѡ́ктиста 14.126б, ѳеѡ́кꙗ̑тиста 14.126б, ѳеѡ̑ктиста 14.130.

теолог *м.* (3) **иоанн теолог.** *Йоан Богослов.* і҆ѡ҆ ѳеѡ̑логъ катѡ̑ ка́зꙋва и҆ дꙋ́ма ст҃ыи і҆ѡа́ннъ бг҃осло́вь, въ сво́ата кнїга де̑то е зовь́ть а҆пока́лиѱи́сь 18.186*.

ед.: ѳеѡ̑логъ 18.186*, ѳеѡлѡ́гъ 18.190б*, ѳеѡ̑лоꙋ́сь (!) 18.191*.

теолоуос (!) *вж.* **теолог**

теопист *ЛИ* (3) *Теопист.* и҆ тога́зи кр҃тише се въ и҆́ме ѻ҆ц҃а и҆ с҃на и҆ ст҃го д҃ха. и҆ плакїдꙋ̀ наре́че є҆ѵ҆ста́тїе… и҆ че́дата и҆́мь, на прьво́то нарече и҆́ме а҆га́пїе, и҆ на вто́рото ѳеѡ̑пистъ 5.30.

ѳеѡ̑пистъ 5.27, 5.30, ѳеѡ́писта 5.37б.

теописта *ЛИ* (8) *Теописта.* м҃ца того̀, к҃. м҃нїе ст҃ого вели́ком҃ника е҆ѵ҆стаѳїа но́ваго і҆ѡ́ва, и҆ жена̑ є҆́го̀ ѳеопи́ста, и҆ че́да є҆́го 5.27; и҆ тога́зи кр҃тише се въ и҆́ме ѻ҆ц҃а и҆ с҃на и҆ ст҃го д҃ха. и҆ плакїдꙋ̀ наре́че є҆ѵ҆ста́тїе, а҆ жена́та мꙋ̀ ѳатїа́на наре́че ѥ҆́и и҆́ме ѳеѡ̑писта 5.30.

ѳеопи́ста 5.27, ѳеѡ̑писта 5.30, ѳеѡ́пи́ста 5.34, 5.36, ѳеѡпистъ 5.37б, 5.38, ѳеѡпи́ста 5.38².

теофана *ЛИ* (1) *Теофана.* чл҃кь нѣко́й расла̀нь и҆́мето мꙋ̀. бѣ́ше хр҃тїа́нинь и҆ бꙋ̀ се боа́ше. и҆ма́ше и҆ жена̑ нѥ́гова правосла́вна и҆ почтна̑ и҆́мето и ѳеѡ́фано (!) 39.313.

ѳеѡ́фано (!) 39.313.

теофано (!) *вж.* **теофана**

теофил *ЛИ* (20) *Теофил.* и҆ ѳеѡ̑фи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́ндрьскы̀ мнѡ̑го хꙋ̀лы и҆зне́се на і҆ѡа́нна. защѡ̑ гѡ̀дѣ́ше да намѣ́сти и҆ си́дора на патрїа́рꙗ̑шьство 12.112; и҆ ст҃ы̀ а҆пл҃ь вди́гнъ си̑ рꙋ̀цѣ́те и҆ помл҃и́ се бꙋ̀. и҆ тога̀зи присть́пи при ѡ҆̀дрь и҆ ре́че кро́тꙗ̑ко. ѳеѡ̑фи́ле. и҆

inslav

мрьтьвець сѐ ѝспра́ви. ѝ погле́да със҆ ѻ҃чи́те сѝ 36.273.

ѳеѡфи́ль 12.112, 12.113б, 12.114, 12.114б[3], 12.115б, ѳеѡфи́ль 12.112, ѳеѡфиль 12.114, 12.114б, ѳеѡфиль 12.114, ѳеѡфи́ла 12.114, 12.114б[2], 12.115, 12.115б, 12.116, ѳеѡфилꙋ 12.113б, ѳеофи́лꙋ 36.273б, *зв.* ѳеѡфи́ле 36.273.

тепция *ж.* (1) *Тепсия, голям плитък съд за готвене, тава.* ѝ тогѝва ѻна́зи женѝ ѿѝдѐ в че́рковa да сѝ ꙋ҆змѐ те́пцїата. ѝ намѣ́ри вътрѣ̀, г҃. жльти́ци 39.317б.

ед.: чл. те́пцїата 39.317б.

теретия *ЛИ* (1) *Теретия.* ѝ кр҃ти се с҃нь ца́ревь. ѝ женѝ тере́тїа ѝ мигдо́нїа ѝ на́рка, вѣрова́ха въ х҃а 7.54б.

тере́тїа 7.54б.

тесла *ж.* (3) *Тесла, вид дърводелско сечиво.* ѝ когà сврьши мо́лбата ѝ ꙋ҆зѐ сѝчкыте сѣ́чива ѝ ѝзлѣ́зе ѝ да́де ѝ́мь… ѝ послѣдъ сѝ прїѐ ѥ҆ѡсѝфь теслꙋ̀ свою̀. ѝ го́лꙋбь ѝзлѣ́зе ѿ теслѣ̑та. ѝ полѣтѣ̀ на главѣ̑та ѥ҆ѡсифꙋ 13.124б.

ед.: теслꙋ̀ 13.124, 13.124б, *чл.* теслѣ̑та 13.124б.

теснота *ж.* (1) *Прен. Теснота, затруднено положение, притеснение.* а҆̀ тїѐ са прилѐпиха ѻ̀ мрамо́рете бли́зꙋ при ѝко́ната ст҃го̀ ѝ векѐ не мо́гать да ѝзлѣ́зать… ѝ като сѐ вы́дѣха въ те́снота ѝ ре́коше съсльзи (!). ст҃ы̀ гесѡ́рїе помо́гни на҃ да сѐ ѿлѣ́пимь 39.317б.

ед.: те́снота 39.317б.

тестир *м.* (7) *Разрешение; документ, с който се разрешава нещо от по-висша инстанция.* на сѣ́кы̀ дн҃ь ѝ на сѣ́кы ча҃ стрꙋ́вать, кꙋ́рвовство, ѝ ꙋ҆бїѝство. кле́веты, ненави́дѣнїе, да҃ а҆̀ко̀ щѐ твоѐ гн҃дство да́и на́мь тести́рь да ѝ́мь векѝ̑ да не слꙋгꙋ́вамѐ 32.225; разꙋ́мѐ че сѣ̀ нагово́реть кадїѐте а҆́натолскы да зе́мать те́стирь ѝ ємѝ́рь ѿ ца́ра, за хр҃тїане да́ гѝ мьча́ть 39.297б.

ед.: тести́рь 32.223б, 32.225, 39.296б, 39.297б, 39.299, те́стирь 39.297б, тестирь 39.298.

теталийски *прил.* (4) *Тесалийски, от МИ Тесалия.* ѝ сто́ри го дꙋ́ꙋ҆а. на солꙋ́нь ѝ на сѝчка земл҃ѝ ѳеталїѝска господа́рь. защо̑ мнѣ̑ше ц҃рь, че ѐ ѥ҆лѝнскаа вѣ́ра ꙋ҆ нѥ́го 9.62. **страна теталийска.** *Тесалия.* гла́дь бы̑ велѝкь ѥ҆днꙋ́щь на сѝчка земл҃ѝ солꙋ́нскаа… ѝ ѿнази страна̀, ѳета́лїискаа, ѝ солꙋ́нь щѣше да погы́не ѿ гла́дь 9.69б.

ед.: м. ѳета́лїискыи 9.63, *ж.* ѳеталїѝскаа 8.59, ѳеталїѝска 9.62, ѳета́лїискаа 9.69б.

теталия *МИ* (1) *Тесалия.* затова́ ли а҆́зь те́бе поче́то̑, ѝ поста́вих҆ те да сѝ̑ гн҃да́рь на сѝчка ѳета́лїа. а҆̀ ты̀ мѝ такà дꙋ́машь ѿ непотрѣ́бны̀ чл҃че 9.64.

ѳета́лїа 9.64.

тефтиш *м.* (1) *Съд, преценяване на нечии постъпки според законите, присъда.* ѝ тїѐ вѣрова́ха въ ха҃ ѝ ви́каха з҆ голѣ̑ гла҃ е҆ди́нь є҆ ѝстѣ́нскы̀ бо҃ хр҃тїа́нскы̀. ѝ тогѝва ре́че ца́рь. без҆ тефтишь. та̑ ѝ́мь ѿсѣ́коха главѝте ѝз҆вь́нь гра́дьть 39.300.

ед.: тефтишь 39.300.

тефтиша *несв.* (2) **1.** *Съдя, въздавам справедливост, наказвам.* а҆́ко лѝ̀ ты̀ не дꙋ́ш҆ма́нишь нѥ́мꙋ ѝ сторѝл҆ мꙋ сѝ̑ мета́нїе а҆̀ то́й тѐ не про́сти. о҆́ставѝ го да мꙋ̀ сѣ́ди бо҃. а҆̀ тѝ да мꙋ̀ не ѿвра́щашь, защо̑ а҆̀ко ты̀ ѿвра́щашь дꙋ́ш҆манинꙋ̀ своѐмꙋ, бо҃ векѝ̑ го не тефтѝши. нѣ̑ а҆̀ко го̑ ты̀ оста́вишь, тогѝва мꙋ ще ѿвры́на бо҃ 1.6. **2.** *Съдя, преценявам нечии постъпки според законите.* ѝ ца́рь не пѝта́ го нѝщо. нѥ́ го тефтѝшы. а҆́мѝ повелѣ̀ ѝз҆вь́нъ гра́дьть та мꙋ̀ ѿсѣ́коха главѣ̑та поско́ро 39.306.

сег.: 3ед. тефтѝши 1.6, тефтѝшы 39.306.

течение *ср.* (1) *Тичане, бързо ходене, бягане.* ѝ̆ повелѣ̀ да до́несꙋть ботꙋ́ше желѣ́зни, ѝ да ѝ́ма ѝзьвь́трѣ гвоздїе само̀ творны̀ ѝзьо̑стре́ни, ѝ распалени да свѣ́теть като̑ о҆́гнь ѝ да о҆́бꙋлать ст҃го́ в т҃ѣ… ѝ поско́ро сврьши се повелѣ́нїето ца́рево. а҆̀ ца́р҆ се па́кь

inslav

смѣеше сѫтмꙋ и дꙋмаше мꙋ. ѣда. брьзо течéнїе ходи́шь геѡрґїе 39.301б.
ед.: течéнїе 39.301б.

течешком *нареч.* (2) *Тичешком, с тичане, бягайки.* и попи́та хлѣба́ра. чл҃че, кыдѣ е пь́ть що̀ и҆де на і҆ѡрда́нь. и҆ каза́ ми. и҆ подо́, и҆ и҆зле́зо́. и҆ и҆до́хь течешкѡ́ на пь́ть 17.171; и҆ ѿи҆до̀ше сичките течешкѡ́ и҆ ст҃ыи нико́лае напрѣ̀ течаше 15.144.
течешкѡ́ 15.144, 17.171.

ти *мест. лич. 2л. ед.* (1082) **1.** *Означава лицето или предмета, към който се обръщаме при говорене; ти.* благодарю̀ те бг҃е че си̇ ты̀ бы́ль създа́ль и҆ сто́риль си́чки свѣ́ть 4.25; и҆ ꙋ́боаха се си́чките и҆ ре́коха. вели́к сѝ ты̀ кино́ѱе, и҆ като̀ те́бе дрꙋ́гыи не́ма 6.45; не бо́и се і҆ерл҃и́ме ѿ того́зи цр҃а, а҆ми се ра́ꙋваи и҆ веселѝ... и҆ въсѣ́днъль на жрѣ̀бѐ ѻ҆́слѥ защо̀ и҆мал си ты̀ гра́де і҆ерл҃и́ме дь́щи сїѡ́нова. нѣ́кога ца́ра мана́сїа 34.252; и҆ ѡ҆тво́риха мꙋ и҆ попи́та го і҆гꙋ́мень. ре́че мꙋ. ѿ коѐ си мѣ́сто ты̀ бра́те 17.164б; ца́рꙋ, а҆́зь те́бе видѣ́ и҆ чю́, като сѐ ѿ́бѣща да даде́шь ѿ ца́рство́то сѝ полови́на, заради̇̀ мо́и живо́ть 7.54; и҆́ за това̀ добро̀ щото̀ а҆́зь стрꙋва̀ те́бѣ. а҆̀ми тѐ ча́кахь дано́ се покае́шь та те не ꙋмори́ва̀ 39.307; и҆ те́бе да сѐ покло́нѧть си́чкыте сы́нѡве на твое́го баща̀ 18.184б; и҆лѝ ко́и да́рь да́де бг҃ъ на ѿ́нїа а҆пл҃е. а҆̀ тебѣ̀ не да́де 35.257б; ѿ горѣ̀ тебѣ̀ безако́нниче, и҆ теш̑ко ти тврь́дѣ 35.262; засрами́ се сега̀ ѿ ме́не що ти́ се мо́лимь 31.218. **2.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание; твой, ти.* и҆ ре́коха и҆лѝ да́и на́мь тїꙗ́ влѣ́хвы. и҆лѝ домѣ́т и҆з̑горѣвамѐ 6.43; а҆́нно а҆́нно чю̀ тебе гг҃ь и҆ прїе ти, мо́лбата 13.122; може лѝ нѣчто̀ да мꙋ̀ се придадѐ зра́ве ѿ дꙋ́мъта ти 15.155б; а҆̀ми ѿ го́ре те́бѣ и҆ на дꙋ́шьта ти че ѐ оо̑тишла̀ (!) въ а҆́дь да́ се мꙋ́чи до́ вѣ́ка 35.262б; и҆ ре́коха мꙋ, о҆́живѣ̀ бра́т ти, чисти́ты̀ ца́рꙋ, и҆ ви́ка те́бе 7.54. **владичество ти.** *За назоваване на върховен властник, владетел – твое владичество, владичество ти.* и҆ ре̑ мꙋ̀ є҆пк҃пь, ка́ко ті̇ е и҆́ме чедо̀ моѐ. и҆ ст҃ыи нико́лае ти́хо ре́че. нико́лае грѣ́шны̀ рабь вл҃чьствꙋ ти, ст҃ыи вл҃ко 15.138б; **евай (ейва) ми ти че.** *За подчертаване на неочаквано действие; ето ти, ето че, ева че, ей на.* и҆ поидѐ но́щїю оу̑ ѡ҆́нѣзи цр҃ква. и҆ съкры̑ се при кра́сныте врата̀. и҆ ѡ҆́нѣзи мꙋ́жь є҆ва́и ми ти чѐ и҆́де, и҆ просвѣ́ти се 3.18б; и҆ въ о҆́нѣзи ча̑ възла́зѣше момь́кѣть на стлѣ́бата, за̑еднѡ̀ и҆ топла̑ [та] (!) вода̑ дрьжа́ше сѣ̑ є҆бри́клѧть. є҆ива́ ми ти че сѣ̑ и҆ва́и ст҃ыи геѡ̑гїе 39.315; **мир тебѣ.** *Благопожелание за спокойствие, добруване; мир тебе.* и҆ ра́зѣбра є҆пк҃пь пла́тонь, че е дои́шьль а҆пл҃ь, и҆ пои́де със попо́ве и҆ дїа́коне и҆ просла́ви ба̑ и҆ ре́че. ми́рь тебѣ̀ матѳе̑ю. и҆ ст҃ыи ре̑. ми́рь ва̑ ѡ҆ че́да. и҆ вълѣзоха въ гра́дь 37.274б; **царствие ти.** *Твое величество – почтителен израз за царя, владетеля.* а҆̀ми гг҃ди́нь мире́искыи є҆вста́тїе, ра́бь цр҃твїю ти трѝ чл҃ци о҆́клевети́ле, нѣкои болѧ́ре ѿ о҆́нова̀ мѣ́сто, и҆ гг҃ди́нь є҆встатїе повелѣ̀ по за́конь да гы̑ погꙋ́би 15.148б.
им.: ты̀ 1.5б[5], 1.6[5], 1.6б, 1.7, 2.10, 2.11, 2.12б[2], 2.14, 3.18б[2], 3.19, 3.20, 3.20б[3], 4.24, 4.24б[2], 4.25, 4.25б[2], 4.26[2], 5.27б, 5.29[3], 5.29б[5], 5.30, 5.30б[2], 5.31, 5.33, 5.35[2], 5.37[2], 5.37б[3], 5.38[2], 5.38б, 5.39б, 6.42, 6.43, 6.45[2], 7.49б, 7.51б[2], 7.52[2], 7.52б, 7.53, 7.54, 7.54б, 8.56, 8.56б[5], 9.63б[3], 9.64[3], 9.65б, 9.66, 9.68, 9.69[2], 9.69б, 9.71, 9.73б, 9.74, 9.74б, 9.75, 10.78[2], 10.78б, 11.84, 11.85, 11.85б, 11.86б, 11.87[2], 11.87б[2], 11.88[2], 11.90б, 11.92б, 11.93б, 11.96, 11.102, 11.104[3], 11.108б, 12.109, 12.109б[3], 12.110б[2], 12.111, 12.111б, 12.113б, 12.115б, 12.116[2], 12.117б, 12.119, 12.120, 13.121, 13.123б, 13.124б, 14.126, 15.135[5], 15.135б, 15.140, 15.144б, 15.145б, 15.146б, 15.147[2], 15.147б, 15.148, 15.149б, 15.150б, 15.154, 15.154б, 16.160б[3], 16.161, 17.164б, 17.165б, 17.167[5], 17.168[2], 17.169, 17.170б[3], 17.171, 17.171б, 17.173, 17.173б, 18.180б, 18.184б, 18.187б, 18.190, 18.203[12], 18.205[3], 19.207б[4], 19.208, 31.218б[2], 31.219б, 31.222б, 32.223б[3], 32.224, 32.227, 33.23б, 33.242б, 33.243[3], 34.250б,

inslav

34.252, 35.256б, 35.257[3], 35.257б[3], 35.259б, 35.260[5], 35.260б[4], 35.261б, 35.262[3], 35.262б, 35.264б[2], 35.265, 36.270, 36.273, 37.276[2], 37.276б, 37.277[2], 37.281[2], 38.285, 39.298, 39.298б[2], 39.299, 39.299б, 39.301б, 39.302, 39.302б, 39.303, 39.304[2], 39.304б, 39.306б, 39.307б[2], 39.308, 39.309, 39.309б, 39.310, 39.310б[2], 39.311[4], 39.313б[2], 40.320б, 40.322б, тѝ 1.5б, 1.6[2], 1.7, 2.9б, 2.11, 5.33б, 18.198, 19.207б[2], 19.208, 31.219б, 33.236б, 35.257б, 38.289б, 39.301б, 39.306, 39.307, ти 1.5б, 19.208, тѝ 1.5б, 18.190, 18.198, 18.200б, тѝ 7.54, ты̀ 12.115б, 31.222б, 36.269б, ты 19.208, 39.302б, 39.308, ты̀ 32.223б, 35.262б; *вин.:* тебе 1.3б, 5.30б, 6.43б, 7.49[2], 12.114, 13.122, 32.230б, 33.242б, тéбе 1.5, 2.11[2], 2.11б, 2.14[2], 4.23б, 4.25б, 5.29, 5.29б[3], 5.38, 5.38б, 5.39, 6.44, 6.45, 7.50б, 7.54[3], 8.56б[3], 8.59б, 9.63б, 9.64, 9.68, 9.73б, 10.78[2], 11.93б, 11.108б, 12.109[3], 12.110, 12.111, 12.111б[2], 12.113б, 12.118, 12.120, 13.122[3], 13.122б, 13.124б, 14.126[2], 15.147, 16.159[2], 16.161б, 16.163[2], 17.166б, 17.173[2], 17.174б, 18.187б[2], 18.199б, 18.203, 18.205[2], 32.224б, 32.226, 32.230, 32.230б, 33.236, 33.244, 34.251, 35.260б, 35.261, 35.265[5], тéбѣ 1.5б, 3.19, 5.40б, 7.54, 10.77б, 10.78, 10.79б, 11.87, 11.87б, 11.88, 12.110б, 13.121, 17.166б, тебѣ̀ 2.11б, 2.12, 4.26, 5.29б, 8.57, 9.66, 9.73б, 11.87б, 12.110, 12.119б, 18.184б, 18.187б[2], 18.192, 18.198, 18.203, 32.229б, 32.230[2], 34.249, 34.252, 35.265[3], 36.267, 37.275, 37.276[2], 37.277, 39.298б, 39.299, 39.300, 39.305б, 39.309б, 39.310, 39.310б[2], 39.311, 39.314, 39.317б, 40.322, 40.323б, тѐбѣ 5.29, 32.230, тéбѣ̀ 8.56б, 39.298б, тебѣ̀ 11.88, 17.168, 18.203, 32.230, 35.261, 39.307б, 40.320б, тебѐ 35.260б, тѣбѣ̀ 39.310б, т҃ѣ́ 39.314, *крат.* тѐ 1.4б, 1.5б, 1.6, 1.7, 3.18б, 6.44, 9.65б, 9.69, 10.77б, 11.86б, 11.88, 11.88б, 11.89, 11.95, 11.104б, 11.105б, 12.109, 12.111, 12.113б, 12.118б, 12.120, 13.122б, 33.242б, 34.254б, 35.265, 39.298б, тѐ 1.5, 1.6б, 2.10б, 4.25б, 7.49б, 9.68[2], 10.78[2], 10.78б, 13.122, 13.124б, 15.154, 33.243, 33.243б, 33.249б, 34.255, 35.261, тѐ 1.5б, 2.9б[2], 2.10[3], 2.12, 2.13б[2], 2.15, 3.18б, 3.20б[2], 4.25б[2], 5.29, 6.45б, 6.48, 9.63б, 11.85б, 11.90б, 12.111б, 17.164б, 17.168б, 18.203[5], 18.205[2], 19.208, 32.227б, 33.242б, 33.243, 34.251, 35.260б, 35.261, 35.261б, 35.262, 36.269, 39.298б, 39.303б, 39.307[4], 39.319, та 1.7, 18.190, 18.203[10], 18.203б, 18.205[2], 31.218, 31.218б, 39.298б, 39.307, 39.309б, 39.310, те 2.10[2], 2.11, 3.18, 4.25, 5.29[2], 5.35, 5.38, 5.39, 5.39б[2], 6.45б[2], 7.52б, 9.64, 9.65б, 10.78, 10.78б, 11.91, 11.108б, 12.115б, 12.117, 13.121, 13.124б, 15.135б[2], 15.149б, 17.167, 17.168[2], 17.172б, 17.173, 19.208, 34.251[2], 35.257, 35.257б, 35.260б[2], 35.261, 35.262, 36.273, 37.274б, 37.276б, 39.298б, 39.305б, 39.307, 39.314б, 39.316, 40.321, тѣ́ 3.19, 9.69, 35.261, тѣ̀ 6.45б, 15.147, ть 6.48, 17.167, 40.323б, тà 18.205[3], тé 35.262, тѣ́ 36.272б, тѣ́ 39.310, *удв.* тебѣ̀ тѣ 40.323б; *дат.:* тéбѣ 1.6, 1.7, 5.30б, 12.115б, 13.124б, 16.163, 17.166б, 18.187б, 35.260б, 35.262, 35.262б, 39.307, тéбе 3.18б, 4.23б, 5.30, 5.31, 5.34, 6.42, 7.53, 7.54б, 9.64, 11.89б, 11.93, 11.95, 11.108б, 12.110, 12.111б[2], 17.167, 17.167б, 17.171, 17.172, 18.184б, 18.203, 18.205, 31.219б, 32.230б, 33.242б, 35.257б, 35.262[2], тебе 4.24, 5.32, 12.116, 14.126б, тебѣ̀ 4.26, 5.37б[2], 8.56б, 11.102, 11.103б, 12.119б, 13.124б, 15.140, 15.154б, 17.174б, 18.192[2], 18.200б, 34.250б, 35.257б, 35.260, 35.262, 36.269[2], 36.271, 37.280, 37.280б, 39.305б[2], 39.308, 39.309б, 39.313б[2], 40.320б[3], тебѣ 9.68, 35.257б, 36.269б, 36.270, 37.274б, 37.281, 39.307, [те]бе 15.147, тéбѣ̀ 33.242б, *крат.* ти 1.3б[2], 1.4б, 1.5, 1.6б[4], 1.7, 1.7б, 2.9б, 2.10[4], 2.12б, 2.13, 2.14, 3.17, 3.18б[4], 4.24, 4.24б, 4.25, 5.29, 5.30б[2], 5.31, 5.34, 5.35[2], 5.37б[2], 5.38б, 5.40б[2], 6.43[2], 6.43б, 6.44, 6.44б, 6.47[2], 7.49б, 7.50, 7.54[3], 7.54б[2], 8.56, 8.59б, 9.64, 9.65, 9.67б, 9.68б[2], 9.69б, 9.70б[2], 9.73, 9.75, 10.77б, 11.85, 11.87[2], 11.88б[2], 11.89[3], 11.104, 11.105б, 11.106б[3], 11.108, 12.109[2], 12.111б, 12.115, 12.119б, 13.121б[3], 13.122[2], 13.125б, 15.133б, 15.135б, 15.137, 15.138б, 15.145б[2], 15.147б, 15.148, 15.148б[2], 15.150б, 15.153б, 15.154б, 15.155, 15.155б, 16.160б[2], 16.161, 16.162, 17.164б, 17.166, 17.166б[2], 17.167[2], 17.168[2], 17.168б[2], 17.169[4], 17.170б, 17.171б, 17.172, 17.172б, 17.173[2], 17.173б[2], 17.174б[2], 17.175, 18.187б, 18.190, 31.218[2], 31.218б[5], 31.219, 32.225б, 32.227, 32.230, 32.231б, 33.234б, 33.242б, 33.243, 34.249, 35.257[2], 35.259б[4], 35.260[2], 35.261б[2], 35.262[5], 35.262б, 36.268, 36.269б[2], 36.271, 37.274б, 37.276, 37.277[3], 37.278б, 37.279, 38.285, 39.296б, 39.298б[3], 39.299[2], 39.299б, 39.301[2], 39.306б, 39.309б, 39.311, 39.315, 39.315б, 39.316, 39.317б[2], 40.322[2], ти́ 1.3б, 1.8, 2.12б, 13.124, 17.174б, 31.218, 39.301, 39.304, 39.306, 39.307, 39.312, 39.316, тї 1.3б[2], 1.7б, 1.8, 2.12, 5.30б, 5.31, 5.40б[2], 6.45, 7.54, 9.65б, 9.67б, 11.87, 12.111б, 15.138б, 32.229б, 39.306б, 39.308, 39.315, тѝ 1.4б[2], 1.5, 2.10, 3.18б, 3.20б[2], 4.23б, 5.29б, 5.30б, 5.33б, 5.34б[2], 5.38, 6.47[2], 11.86б, 11.88б, 15.154б, 17.167б, 17.168, 17.168б, 17.172, 17.173[3], 17.174б, 20.209, 32.226[2], 32.226б, 32.228б, 33.234б, 35.258б, 35.260, 36.273, 37.276, 37.277, 37.281[2], 39.298б, 39.299б, 30.304б, 39.306б, 39.313б, 39.317,

inslav

39.317б², ти̑ 1.4б, 5.39, 7.50, 7.52б, 7.53б, 7.54², 7.54б, 9.63, 9.64², 9.65б, 11.85б, 11.87², 11.88, 11.103, 11.103б³, 11.104, 11.104б², 11.105², 11.105б², 11.108б, 12.109, 12.109б, 12.110, 12.110б, 12.116, 12.117, 12.120, 13.121, 13.125б, 14.128б³, 15.133б, 15.135б, 15.146б, 15.147, 15.148, 15.154б, 17.171б, 33.242, 33.242б, 39.311, 39.316, ты 2.15б², 11.94, 15.156, 18.190, 34.254, 39.299, 39.307, ты̑ 12.109б, 12.110б, ты̑ 12.115б, 17.171, 39.310б, ты̑ 36.271, ті̑ 39.307, ти̑ 39.310б, *удв.* ти тебѣ̀ 18.192, тебѣ̀ ти̑ 39.308.

тиатирски *прил.* (1) **тиатирска страна.** *Област около гр. Тиатир.* и҆ ре҃. да погрѣ́бете ст҃го дамі́а́на бли́зꙋ при ст҃го ко́зма… и҆ така̀ наѐднô и҆́мь поло́жиха мо́щите. въ мѣ́сто что сê зовѐ фер҆ма́нь въ́сточны на тіаѳи́р҆ска страна̀ 10.77.

ед.: ж. тіаѳи́р҆ска 10.77.

тиаѳирски *вж.* **тиатирски**

тигар *МИ* (1) *Тигар.* и҆ ре҃ ми. д҃. рѣ́кы нари́чѣт҆ се на землю. и҆ и҆́мето е на тѣ́зи рѣ́кâ дѣ́то течѐ ме́ть та сѐ зовѐ, фисо́нь, а҆̀ дѣ́то винô течѐ, та сѐ зовѐ, ти́гарь 32.228.

ти́гарь 32.228.

тикам *несв.* (2) *Тикам, блъскам някого, тласкам.* тогі́ва нѣ́кои щото́ и҆́мь бѣ́ха попоо́ве. и҆ дрꙋ́гие о҆́ще ѿ нарѡ́да дрь́пнаха ст҃го ѿ че́р҆ковата бі́и́щець и҆ ти́каха го. и҆ и҆спь́диха го въ́нь 39.307б.

сег.: 2мн. ти́кате 18.178б; *имперф.: 3мн.* ти́каха 39.307б.

тимар *м.* (2) *Имот, владение.* а҆̀ тои сѐ ꙋ҆зе и҆ма́нїето ба́щнино щô да бѣше ма́ло мнѡ́го. и҆ ѿи́де при́ цара да мꙋ̀ и҆́ще пове́че тꙋма́рь що мꙋ̀ се стои̑ 39.297б.

ед.: тꙋма́рь 39.297б, *мн.* тꙋмарать 39.298б.

тимиан *вж.* **тамиан**

тимотей *ЛИ* (1) *Тимотей.* о҆́ще слꙋ́шаи а҆пⷭ҇ла па́вла щô ка́же къ тимоѳе́ю. ма́ло въкꙋша́и ви́но, да ти̑ бь́де на д҃шь́та спⷭ҇е́нїе 20.209.

тимоѳе́ю 20.209.

тимоѳеи *вж.* **тимотей**

тина *ж.* (2) *Остатък от храна.* и҆ и҆́ма ѐдни̑ чл҃ци да сѐ недоꙋ́мѣва́ть за товà и҆ ка́жать катô пои́стинѣ ꙗ҆́де х҃с по въскре́нїе. и҆ ѿ [о]новà ꙗ҆́де́нїе не бы́ли ма́л҆ко нѣчтô ти́на 38.289б; мни́ ми се о҆́ти не бы̑ се ничтô видѣ́ло ко́л҆кото да вы́ды о҆́ко чл҃чьско, ни сѐ бы̑ зазн[а]ꙗ́ло. та́кà бы̑ и҆ ѿ о҆́новà ꙗ҆́де́нїе ти́на. о҆́ти̑ ни̑чтô ни̑ ѐднà тро́ха мо́же о҆́стà ѿ ѡ҆́г҆нь бж҃твныи 38.289б.

ед.: ти́на 38.289б².

тиран *м.* (1) *Тиран; самовластен и жесток властник; насилник.* и҆ тога́зи цр҃твꙋ́ваше на цр҃и̾ гра́ цр҃ь маври́кїѥ, де́то го ꙋ҆́би̑ тꙋ̀рань фо́ка 9.73.

ед.: тꙋ̀рань 9.73.

тирски *прил.* (1) *Тирски, от МИ Тир.* а҆̀ми̑ ходѣ́ше и҆ прока́зꙋваше сво́ите си̑ злѡ̀че́стїе и҆ хꙋл҆ные дꙋ́мы. кол҆кото прѣлъ́сты със҆ нѥговьт҆ си̑ дꙋм҆ливыи и҆ пога́ныи ѥ҆зы́кь. ѐв҆се́вїа никомидїи́скаго а҆рх҆ї́епⷭ҇па, и҆ па́влина митрополи́та тꙋ̀р҆скаго 15.140б.

ед.: м. тꙋ̀р҆скаго 15.140б.

тисуща *числ. бройно* (13) *Хиляда, 1000. В състава на сложно числ. Две хиляди.* и҆ а҆́зь да вы̑ да́мь двѣ̀ ты́сꙋще конѐ и҆з҆бра́нїи 11.90б. *Три хиляди.* и҆ повелѣ̀ да се събе́рꙋть ѐврêие. и҆ то́изи ча҃ събра́ха се, три̑ ты́сꙋщь. си̑ ре҃, г҃. 4.22б. *Седем хиляди.* ѿв҆це и҆́маше се́д҆мь ты́сꙋще 35.256б. *Седемдесет хиляди.* и҆ дрꙋ́го чю́до и҆ сказа́нїе слꙋ́шаите за а҆рхг҃ла михаи́ла, ка́кь и҆́збѝ се́д҆мьде҃ть ты́сꙋ̑ лю́дїе 11.89. *Сто осемдесет и пет хиляди.* и҆ погꙋ́бѝ ѿ ѳ҃ѣ. рп҃е, ты́сꙋще, лю́дїи 11.91б. *Седемстотин и седемдесет хиляди.* и҆ въ і҆ꙋдếю наи̑дѐ нарѡ́ꙋ. ѱо҃ ты́сꙋще 11.89б. *Един милион и сто хиляди.* и҆ пои̑дѐ і҆оа́вь, и҆ прѣ́чете ѐврêете что̑ бѣ́хꙋ тьк҆мо вь і҆ерли́мь, и҆ наи̑дѐ. ты́сꙋща ты́сꙋщь, и҆ сто̀ ты́сꙋщь. си̑ ре҃ѣ, а҃, а҃, и҆ р҃ 11.89. *Седемдесет милиона.* и҆з҆бѝ, о҃, ты́сꙋще лю́дїи 11.89б. **тисущ**

inslav

тисущами. *Хиляда хиляди, безкрайно множество.* и҆ данїи́ль пр҃рькь мака́рь и҆ а҆́ко ре҃. ты́сꙋщь ты́сꙋщами. и҆ тѣ́мы тѣ́мами. а҆́ми и҆ то́и не и҆зре́че ко́лѣ́ко са на че́ть 11.83.

ед.: ты́сꙋща 11.89; *мн.:* ты́сꙋще 11.89б², 11.91б, ты́сꙋще 11.90б, ты̀сꙋще 35.256б, ты́сꙋщь 4.22б, 11.83, 11.89², ты́сꙋ 11.89, ты́сꙋщами 11.83, ты́сꙋщо 15.143.

тисущник *м.* (7) *Хилядник, началник на хиляда войници във войската.* а҆ воискàта что҆ бѣ́ше съсъ ты́сꙋщницыте. ѹ҆лѣ́зоше въ гра́ да си҆ кꙋпꙋ́вать ꙗ҆́стїе. и҆ за коѐ пла́щахꙋ, и҆ коѐ по́векїе наси́ла ѡ҆нѥ́махо. что҆ и҆ досе́га чи́нѧть такви́зы что҆ ѡ҆хо́ждать на во́йскꙋ 15.143.

мн.: ты̀сꙋщници 15.143, ты́сꙋщници 15.143б², 15.144, 15.144б, ты̀ сꙋщници 15.143б, *чл.* ты́сꙋщницыте 15.143.

тих *прил.* (3) *Прен. Тих, който е изпълнен с кротост, смирен.* и҆ видѣ́хь дрꙋ́гїе а҆́гг҃лы дѐто и҆ свѣ́тѣха лица̀та и҆ что҆ сл҃нце… и҆ и҆́спльнѥнїи сѣ́какъ́ви кро́тости, ти́хы. мл҃ти́вы 32.229; бѣ́ше ѡ҆цѣ҃ на́шь са́ва, ти́хь съмы́слькь, и҆ кро́тъ́кь (!) 14.128. // *Образно.* защо҆ бг҃ не и҆́ще, нѝтѝ лю́бы и҆гри̇, и҆лѝ сви́рнѝ и҆ пѣ́сны. а҆́мѝ лю́бы бл҃гь цр҃ко́вны̀ гла҃. и҆ ти́хо ср҃це да и҆ма́ме 38.293б.

ед.: *м.* ти́хь 14.128, *ср.* ти́хо 38.293б; *мн.:* ти́хы 32.229.

тихо *нареч.* (3) **1.** *Тихо, с нисък глас, шепнешком (за говор, реч).* тїа́ дꙋ́мы като чю̀ ѡ҆ нѥ́ꙗ зо́сима. потврьдѣ́ се растрепе́ра, и҆ попоти́ се ѡ҆ стра́, и҆ постѐнь, и҆ загꙋ́би си гла҃. є҆два́ си ѡ҆тво́ри ѹ҆ста́та, ти́хо, та и ка́же. ви́ди ми се ѡ҆ ма́ике дх҃о́внаа. че сь си҆ ты̀ по́добрѣ бг҃ приближи́ла тѣло́то съсъ голѣ́ма че́сть 17.167. **2.** *Тихо, спокойно, без неприятности.* и҆ пои́дѐ, и҆ когà дои́дѐ до дꙋ́новь (!) да прѣми́не на ѡ҆́нъзи страна̀. и҆ слꙋ́чи се фрьтꙋ́на и҆ бꙋ́ра голѣ́ма… и҆ наоу́трѣ станѣ̀ ѡ҆́нъзи кне́зь и҆ сто́ри что҆ мꙋ повелѣ̀ ст҃ыи дими́трїе. и҆ прѣми́на тихо безъ стра́ 9.67.

тихо 9.67, ти́хо 15.138б, 17.167.

тича *несв.* (1) *Тичам, движа се бързо, бягам.* защо҆ па́кь ре҃ пр҃рькь є҆́ремїа. ѡ҆да́вна ще҃ да чю́емь бры́зь ко́нь дѐ ти́че та ще҃ да сѐ потры́си си́чъ́ката землѧ̑ 18.185.

сег.: Зед. ти́че 18.185.

тишина *ж.* (1) **давам тишина.** *Успокоявам, укротявам.* раꙋ́и́ се кр҃те трѝ̇ съста́вне и҆ чьстнѐ. и що пла́вать наста́вѧш ги. и҆ на бꙋ́ра ти́шина да́вашь. на ю҆́наци си́ла 16.163.

ед.: ти́шина 16.163.

тлапя *несв.* (2) *Бъбря, говоря празни приказки, дърдоря.* и҆ дш҃ьта си҆ ѡ҆скврьнишь. и҆ оу́мь си҆ помрачи́шь. и҆ є҆зы́кь тво́й не зна́е что҆ тла́пи и҆ пра́знослóви 11.106б; ѡ҆ сїѡ́на ще҃ да и҆зы́де за́конь, и҆ дꙋ́ма бж҃їа ѡ҆ і҆ерл҃и́ма. кꙋ́мать (!) є҆вре҃е и҆ тла́пѧть ѻ҆́ти сѣ҃ пр҃рците ре́кле за мѡ́ѵсеѡ̀вь зако́нь 38.291б.

сег.: Зед. тла́пи 11.106б, *3мн.* тла́пѧть 38.291б.

тлъкна *св.* (1) *Чукна; тропна на врата, за да ми отворят; похлопам.* и҆ пои́дѐ до монасти́рь і҆ѡр҃да́нскыи. и҆ тлькнь, си҆ ре҃ почю́ка на врата́та, и҆ ка́заха і҆гꙋменꙋ 17.164б.

аор.: Зед. тлькнь 17.164б.

тлъкование *ср.* (4) *Тълкование, разясняване смисъла на нещо с повече думи, тълкуване.* и҆ слꙋ́шайте па҃ тлькꙋ́ванїето на тїа̀ дꙋ́мы. что҆ ре҃ х҃с. ѻ҆́ти така̀ по́о́бае да сѐ съвръ̀ши что҆ е написа́но въ зако́нь мѡ́ѵсеѡ̀вь, и҆ на пр҃рчьскы̑. и҆ на ѱа́лъ́мыте за ме́не. послꙋ́шаи (!) ма́лъ́ко да разꙋмѣ́ете помнѡ̀го что҆ дꙋ́мать тїа́ сщ҃е́ннїи дꙋ́мь за ха҃. мѡ́ѵси҆ ре҃ за є҆вреѐте ка́кь щьть да ра́спньть ха҃… и҆ дрꙋ́гы пр҃рци мар҃тꙋ́рисꙋвать за распе́тїе хв҃о 38.290; и҆ тїе́ мꙋ да́доха ры́бы пече́ны ма́лъ́ко. и҆ ѡ҆ и҆чѐлы̀ ме́дь.

inslav

и̑ то́й ꙋ̑зѐ прѣ̑ тѣ̑ и ꙗ̑де. слꙋ̑шайте па̑, и̑ на тїа̀ дꙋ́мы тлькова́нїето 38.289.

ед.: тлькова́нїе 38.292, *чл.* тлькова́нїето 38.287б, 38.289, тлькꙋванїето 38.290.

тлъкувам *несв.* (1) *Тълкувам, разяснявам с повече думи скрития смисъл на нещо, обяснявам значението му.* марїа́ же прїе́мъши ли́трꙋ мира надра (!) пи́стики мнѡ̑го цѣ́нны̑ пома́за нѡзѣ̀ і̑со̑вѣ̑ и̑ ѻ̑трѣ̀ вла́сы свои́ми нѡ́зѣ ѐго̀... слꙋ̑шайте что̑ тлькꙋ́ва ѐ̑ѵ̑лїе. и̑ тога́зи ма́рїа сестра̑ ла́зарева кꙋпи̑ мѵ̑ро̑ мнѡ̑го цѣ́нно. и̑ пома́за нѡ́зѣ̀те і̑со̑вы. и̑ ѻ̑три́ваше гы. си̑ ро̑ѣ̑. ѻ̑бри́са гы съсво́йте (!) космы̀, защо̑ и̑́маше голѣ́ма ра́до̑ 34.250.

сег.: Зед. тлькꙋ́ва 34.250.

тлъкувание *вж.* **тлъкование**

тлъст *прил.* (1) *Тлъст, който е добре хранен и има много мазнина; угоен (за животно).* и̑ приведѣ̑те ми са́мь, ві̑. тѐл'ци тлѣ́сты ѡ̑хра́нїени и̑ зра́вы, и̑ да бꙋ́дꙋть тї̑а ві̑, тѐл'ци, на сщѐ́нниците и̑ на ста́р'ците 13.122б.

мн.: тлѣ́сты 13.122б.

тлъче *от стб.* тлѣщи *несв.* (1) *Чукам; тропам на врата, за да ми отворят; похлопвам.* ко́и съси́ч'ко (!) срце̑ и̑ сьс' голѣ́ма вѣ́ра, що̀ про́си най̑ ще. и̑ ко́и тлъчѐ врата̀, ѡ̑во́рюват' мꙋ̑ се 3.18б.

сег.: Зед. тлъчѐ 3.18б.

тма *вж.* **тъма**[I]

то[I] *мест. лич. 3л. ед. ср.* (153) **1.** *Означава лицето или предмета, за който се говори: то.* защо̑ дѣ́тѐ ни́кога не дрьжи́ мъ́сть. и̑лѝ за́висть, а̑ми а̑ко го̀ бы́ешь дне̑ска (!). а̑ ꙋ̑тре тѐ па̑ лю́бы. и̑ а̑ко го го́нишь ѡ̑ тїа врата̀, а то̑ влѣзꙋ́ва ѡ̑ дрꙋ́гыте 34.249; зла́тото что донѐсоше, то̑ пока́зоваше, като̑ цр̑ꙋ съ̑щомꙋ. защо̑ зла́то тьк'мо ца́рꙋ ѐ̑ прили́чно 33.244; а̀ валаа́мь не видѣ́ше а̑гг̑ла, а̑ми начѐ да бы̑ѐ мꙋ́ле́то тврьдѣ̀. а то̑ ѡ̑стави пѣ́тать и̑ зе да хо́ди, и̑ са́мь, и̑ та́мь, а̑ то̀и̑ го па̑ бы̑ 33.242; найдѐ о̑слѥ и̑ въсѣ́де на нѥго като̑ е и̑ пи́сано 34.252; и̑ на́йде на полови́нь път' си дрьво̀ хꙋ́баво и̑ мнѡ̑го листно, и̑ се́дна по̑ нѥ́го 16.157б; покажи́ ми гдѐ̀ ѐ̑ и̑ гво̑ї̑ето твоѐ ст̑о̀, дето ѐ̑ было̀ със' тѣ́хь пригвозде́но ст̑ое тѣ́ло твоѐ. да мꙋ̑ се поклони̑ и̑ да го цѣлꙋ́ва̑ 4.26; а̑ко̀ найде̑ дрьво̀ само̀, и̑ не́ма на нѥ́го кр̑тно писмо̀, и̑ нѣ̀ ѐ̑ на нѥ́го написано и̑́ме х̑во. не покла́ньаме се нѥ́мꙋ 16.163. **3.** *Само крат. дат. форма. За означаване на притежание; негово, му.* и̑ таквóзи се пока́за товà ѻ̑троче ѡ̑как' сѐ роди̑. ѻ̑ти се и̑ ѡ̑ нѥ́го познаше и̑ ѡ̑ц̑ь мꙋ̑ и̑ ма́ика мꙋ̑ как' сѣ̀ съ̑щи съ̑щи (!) добры̀ хр̑тїа́не 15.132б; и̑ закри̑ се да не глѐда на дѣте́то съмрьтѣ̀ мꙋ̑ като̑ ще да ꙋ̑мре 11.85; и̑ нѣ̑кои хр̑тїанинь и̑ма́ше ѻ̑троче глꙋ́хо и̑ нѣ̑мо... и̑ ѻ̑зи́маше го ѡ̑ц̑ь мꙋ̑ на сѣ̑ка годи́на... и̑ мл̑ньаше а̑рхг̑гла михаи́ла да́ мꙋ̑ и̑сцѣлѝ ѻ̑трочето 11.95б.

им.: то̀ 1.5, 5.32б, 31.220б, то̑ 11.86б, 11.89, 33.242[2], 33.244, 34.248, 34.249б, то̀ 18.201б, 31.220б; *вин.:* не́го 2.10б, 18.188б, нѥ́го 2.10б[2], 18.195, 32.229б, 34.252, нѥ́го 2.10б, 3.18, 4.26, 5.33[2]..., нѥго̀ 4.21б, нѥ́го 12.109б, него̀ 33.234б, нѥ́то̀ 35.265, *крат.* го 1.4б, 1.7, 1.8б, 2.10б..., го̀ 5.38..., го́ 11.88б..., го̑ 11.99, 11.101[2]...; *дат.:* нѥ́мꙋ 16.163, *крат.* мꙋ̑ 1.7, 4.26, 5.36б, 11.85, 11.86б...

то[II] *съюз* (3) *В началото на главно изречение подчертава връзката с предходно подчинено обстоятелствено изречение за условие; то, тогава.* а̑ми̑ да се чю́вате да не ка́зꙋвате. защо̀ а̑ко ка́жете то̀ щѐ да сѐ раз'вали̑ зако́нь ѡ̑ ѡ̑ц̑и на́ши прѣда́нїе 4.23. **и то.** *Свързва съчинени присъединителни изречения; и то, при това.* бдѣ́нїе, и̑ мѐ̑нїе, и̑ слѣ́зы. стꙋ́дь и̑ пѐ̑кь, си́ч'ко трьпѣ́ше. и̑ въкꙋ́сюваше трѣва̀ мѣ́сто ꙗ̑стїе. и̑ то̀ по ма́л'ко на́ вечерь 8.55б.

то̀ 4.23, 8.55б, 9.75б.

товаря *несв.* (1) *Образно. Товаря, натрупвам неща едно върху друго, събирам.* ре́чи̑ на тїа лю́дїе щото́ са на тоизи̑ свѣ̑ть жи́вы. защо̀ прѣ̑стьпꙋвать

inslav

моà заповѣ̑ и̇ товáрѧть грѣ̑ на грѣ̑, и̇ прогнѣвáвать гá бá 32.223.

сег.: 3мн. товáрѧть 32.223.

тогава *нареч.* (10) **1.** *Тогава; във времето, за което се говори; по онова време.* и̇ тогава си́чкыте лю́дїе є̑ди́нь є̑зы́кь, и̇ є̑ди́нь глá щь́ть да дꙋ́мать и̇ си́чки грѣ́шници щь́ть да ви́кать и̇ да плáчать ѻ̀ грѣхоове́тѣ сѝ 18.199б; а̑ ст҃ыи сáва бе́ше сто́риль тогáва, х҃ го́динь 14.128. **2.** *Тогава; в същия момент, за който се говори.* ꙋ̑трѣ тѝ оу̑мирашь, и̇ си́чки твои̇ лю́дїе. и̇ ꙋ̑плáши се тогáва цáрь тврьдѣ. и̇ побѣ́гна прѣзъ ѿнѣ́зи но́щь 11.9б. **3.** *Тогава, след това.* и̇ прїе́ го патрїáрхь ї̑ерлі́мскыи, и̇ ѿве́де го, и̇ поклони́ се на ст҃ы́те мѣ́ста. и̇ тогáва сѝ пáкь пои̇дѐ въ своѝ вели́кꙋю лáврꙋ 14.129б.

тогáва 5.39, 11.91, 11.96, 11.97, 14.128, 14.129б, 33.238, 38.288, тогава 18.199б, тогавà 39.299б.

тогази *нареч.* (373) **1.** *Тогава; във времето, за което се говори; по онова време, тогази.* и̇ тогáзи бѣ́ше а̑нтїѡхїискыи патрїáрхь мелéтїѥ. и̇ то́и кр҃тѝ і̑ѡáнна прьвѣ́нь 12.108б; и̇ разтбра се за нѥго до цáра а̑ркáдїа, тогáзи что̑ цр҃твꙋ́ваше оу̑ цáри грáдъ (!) 12.112; въ ѡ̑нїа днѝ прѣстáви се стрыкá мꙋ́, что̑ дрьжáше тогáзи прѣсто́ль вл҃чьскыи на ѻ̀новà мѣ́сто 15.138; напи́саше се сичкы чл҃ци наѥ̑дно̑ тогáзи, въ кни́гꙋ цáрꙋ а̑вгꙋстꙋ 33.239б. **2.** *Тогава; в същия момент, за който се говори; именно тогава.* и̇ тїа что̑ ви́дѣ че сѣ̑ заклѐ, тогази трьгна да и̇́де слѣ́дь нѥ́го 10.78; тогази что̑ чю̑ ѿнѣзи а̑рхїерей̑. тече и̇ и̇стрь́гна сáбїата ѿ рꙋ́ката вои́нотомꙋ дѐто щѣше да гы̑ посѣчѐ 15.148б; тогáзи что̑ чю̑ ст҃ыи тѣ́зи дꙋ́ма. покáза сѝ лицѐто скрьбно и̇ распла́ка се прѣ̑ ѿнїá 9.73; а̑мѝ что̑ се просвѣ́тиха нáпоконь, тогáзи разꙋмѣ́ха товà пр҃рчьство чѐ ѐ за хá бы́ло̑ пи́сано 34.252б. **3.** *Тогава, след това.* а̑мѝ по̑о́бае прь́вѣнь да сто́риме мо́лтба на бá и̇ тогáзи щѐ познà, кого́ ны̑ ще бъ̑ и̇зтбрà а̑рхїерêа 15.138; и̇ зо́сима съсльзите (!) сѝ ѻ̑мы̀ и̇ нѡѕѣ́те. и̇ моли́ се, мнѡ̑го. да сѐ помо́ли за си́чки свѣ́ть. и̇ тогáзи погре́бе и̇ тѣло́то 17.17б; товà си́чкы брáта видѣ́ха, и̇ чю́ха глá чѐ кáже, а̑ми́нь. и̇ тогáзи помрьзнь мо́ретѐ что̑ кà́мень 37.280. **4.** *Тогава, в такъв случай.* а̑ко лѝ бꙋ́демь ны́е помы́слиле нѣ́когы зло̀ да сто́римь и̇ неправе́дно и̇лѝ лꙋ́каво нѣчто̑ нá твóе цр҃тво. а̑ тѝ тогáзи да не ѻ̀стáвишь ни́когò, а̑мѝ погꙋ́бѝ и̇ нá и̇ си́чки рѡ̑ нáшь на лю́та съмрь́ть 15.147б; и̇ а̑ко и̇́щешь почьсть ѿ чл҃ци. бъ̑ не почи́та а̑мѝ а̑ко и̇́щешь ѿ бá по́чьсть, тогáзи тѐ и̇ чл҃ци почи́тать 34.255.

тогáзи 2.11б[3], 2.13, 2.14б, 2.15[3], 2.15б[2], 3.16, 3.20б, 3.21, 4.22[5], 4.22б, 4.23, 4.24[4], 4.25[2], 4.25б[4], 4.26, 4.26б[4], 5.28б, 5.29, 5.29б[4], 5.30[4], 5.31, 5.31б, 5.32, 5.33б, 5.34б, 5.35[3], 5.35б[3], 5.36, 5.36б, 5.37[3], 5.37б[2], 5.38[2], 5.38б[2], 5.39[4], 5.39б[3], 5.40, 6.41[2], 6.41б, 6.42, 6.42б[4], 6.43, 6.43б, 6.44б, 6.45[4], 6.45б[3], 6.46, 6.46б[2], 6.47, 6.48[2], 7.49, 7.49б[2], 7.50б[2], 7.52[2], 7.52б, 7.53б, 7.54[2], 8.35б[2], 8.58, 8.58б[3], 8.59, 8.59б, 9.61б, 9.62, 9.64, 9.64б, 9.65[2], 9.66, 9.67[2], 9.68, 9.68б, 9.71, 9.71б, 9.72, 9.72б[2], 9.73, 9.74, 9.74б[2], 9.75, 9.75б[2], 10.76б[2], 10.77[2], 10.78[2], 10.79, 11.81б[2], 11.82, 11.83б[3], 11.85[2], 11.85б[3], 11.86, 11.87, 11.88[2], 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90[2], 11.91б, 11.92[2], 11.93[2], 11.93б[2], 11.95, 11.95-95б, 11.97б[2], 11.99б, 11.100, 11.101, 11.102[2], 11.103б, 11.104, 11.105б, 12.108б, 12.109, 12.109б[2], 12.111, 12.112[2], 12.115, 12.115б[3], 12.116б, 12.117, 12.118б, 12.120б, 13.122, 13.122б, 13.123[3], 13.123б, 13.124[2], 13.124б, 13.125[2], 13.125б, 14.126, 14.126б[2], 14.128, 14.128б[2], 14.130, 15.132б-133, 15.133[2], 15.136б, 15.138[2], 15.138б, 15.139[2], 15.139б, 15.141б, 15.142[2], 15.142б, 15.143б, 15.144, 15.144б, 15.146, 15.146б, 15.147б, 15.148, 15.148б, 15.149, 15.149б, 15.150б, 15.151, 15.152, 15.153, 15.154, 15.155, 16.160, 16.160б, 17.165, 17.165б[2], 17.166б[4], 17.167, 17.170б, 17.172[3], 17.173б, 17.174б, 17.175б, 17.176[2], 33.232б, 33.233б, 33.235, 33.237б[2], 33.239б[3], 33.240, 33.241[2], 33.241б, 33.242б, 33.243, 33.243б, 33.244б, 33.245[3], 33.247б, 34.250[2], 34.250б, 34.251б, 34.252, 34.252б[2], 34.255, 35.256б, 35.258б, 35.266б, 36.268[2], 36.270б[2], 36.271б, 36.272, 36.273[3],

inslav

37.274б, 37.276б², 37.277б, 37.278, 37.279², 37.280², 37.281, 38.285³, 38.286б, 38.290, 38.290б, 38.292б, 38.293, 40.322, 40.322б, 40.323, 40.323б, 40.324, тꙋга́зи 2.13, тогази 4.22, 5.33б, 5.38б, 6.42б, 6.43б, 6.44б, 9.65б, 10.78, 11.90, 11.96б, 11.104, 12.120, 15.139б, 15.141б, 15.147б, 15.148б, 15.149б, 15.150б, 15.154, 17.169, 17.170б, 33.237², 35.259, 37.274б, тога̀зи 4.25, 6.45б, 6.47, 11.99, 11.103, 15.131б, 33.234, 36.273, то́гази 4.2б, тогазѝ 8.5б, тога́зы 11.99, 11.102б², тога́зї 33.232.

тогива *нареч.* (188) **1.** *Тогава; във времето, за което се говори; по онова време.* а҃мѝ се наго́во́ри да прово́ди сн҃а́ сѝ гесѡ҃гїа на во́йска̀. а҃ гесѡ́ргїе бѣ́ше тогѝва. к҃. годи́ны сто́рилъ 39.313б; тогѝва щьть, хꙋба́вите лю́дїе и краве́ните и̇ ли́ца̑та и҃ щь́ть да ста́нать ѿ мрѣ̀твыте по́грозны. тогѝва ще̑ да ли́ꙋа хꙋ́бость же́нъска̀ 18.194; а҃ тогѝва в тозѝ врѣ́ме векѥ̑ не ще да и̇ма нѝ о̇ (!) є̇дного̀ добро̑ 18.178б. **2.** *Тогава; в същия момент, за който се говори.* а҃мѝ се тогѝва тькъмо о̇грижѝ кога̀ съгрѣшишь 19.207б; и̇ кога̀ за́йде сл҃нце, та̑ бѣ́де прѣ́вы ча̑ но́щи. и̇ тогѝва пойдꙋ́ть а҃гг҃лы̀, и̇ покло́нетъ се бꙋ̑ 32.225; нѣ̑ когы̑ лю́бите дꙋ́шъманете ва́ши тогѝва фаи́да̑ мнѡ́го и҃ма̀те ѿ ба̑ 1.5б; и̇ това̀ като̑ чю̑ ст҃ы гесѡ҃гїе ѿ гра́жа́нете. тогѝва и̇зва́ди сабїа́та сѝ 39.311б. **3.** *Тогава, след това.* това̀, и̇ о̇щѐ мнѡ́го и̇зъдꙋ́маха и̇ цѣло́ваха го, и̇ тогѝва го прово́диха съ̀ дрꙋ́гые спа́хїе на во́йска̀ 39.313б; а҃ко̀ мо́жѐ честѝти. ца́рꙋ да въскрѣ́си то́йзи мрѣ́тъвца, а҃то̀ тогѝва ще̑ разꙋ́мѣ о҃тї є̇ вели́кага ба̑ то́йзи и҃ма́ль 39.304. **до тогива.** *Дотогава, до оня момент; до момента, за който се говори.* та щь́ть сѝчъ́кыте лю́дїе що сѣ̑ ꙋ̇мрѣ́ле. ѿ а̇да́ма до тогѝва сѝчъ́ките щьть да въскр҃нать ѿ гробо́вете си 18.196.

тогѝва 1.3б, 1.4, 1.6, 1.7², 18.178б, 18.179, 18.183, 18.183б², 18.184, 18.187б, 18.188², 18.188б⁵, 18.189, 18.189б, 18.190², 18.190б², 18.191², 18.192, 18.192б⁵, 18.193, 18.193б⁵, 18.194⁶, 18.195б², 18.196³, 18.196б⁶, 18.197⁸, 18.197б⁸, 18.198⁷, 18.198б, 18.199³, 18.199б³, 18.200⁶, 18.200б⁷, 18.201², 18.201б², 18.203, 18.205², 18.205б, 18.206³, 19.207б², 20.208², 31.215, 31.222, 32.224б, 32.225, 32.227, 32.230², 32.230б, 32.231, 39.297б², 39.300², 39.301, 39.304³, 39.306², 39.307б, 39.309, 39.309б², 39.310б, 39.311², 39.311б², 39.313б², 39.315б, 39.316б², 39.317, 39.317б², 39.319, тогѝва 1.5б, тогыва̀ 1.6, тогива 1.7, 18.196б, 18.197, 18.200, 18.203б, 31.222б, 32.230б, тогїва 1.7, [то]гѝва 18.177б, тогы́ва 18.183б, 18.191б, 18.195, 31.222б, 39.297, 39.297б, тогыва 18.196², тогѝва́ 18.197б, тогы́ва̀ 39.296б, 39.297, то[ги]ва̀ 39.298, тогѝва̀ 39.300², тогива̀ 39.303, 39.303б, 39.310, 39.310б, 39.311б, 39.312б, 39.313б, 39.315б, то́гива 39.309б, тогива́ 39.310, то[ги]ва 39.315б.

тогов *мест. притеж. 3л. ед.* (10) **1.** *Негов; който принадлежи на лицето, за което се говори.* и̇ ма҃ѳе̑й а̇пл҃ь, о̇ста́ви сѝ рꙋ́цѣте на о҃чите то́говы̀ и̇ сто́ри знаме́нїе на кр҃ть 37.277; и̇ тога́зи оу҃зѐ ѿ ст҃ы́те то́говы рꙋ́цѣ посла́нїето, ѿ є̇пк҃пыте, и̇ въве́де го въ̀трѣ въ пола́тыте 14.128б. **2.** *Негов; който се отнася до лицето, за което се говори.* че̑ кога́ е си́лъныи бж҃ съ̀ на҃, а҃мѝ защо̑ то́лъкова зло̀ напа́де на на҃. и̇ гдѐ сѣ̑ вели́кыте то́говы чюдеса̀ 11.88; и̇ какъ ще̑ ѿ дв҃ца пльть да прїѥ́мле детѡ̑ чл҃ци не могꙋ́ть и̇ска́за то́говото въплъще́нїе 15.132. **3.** *Негов; който е близък или роднина на лицето, за което се говори.* и̇ тога̀зи доидо́ха роднина то́говы, и̇ ре́коха мꙋ̑ да мꙋ̑ доведꙋ́ть вра́ча да го̑ и̇сцѣлѝ 11.99; а҃мѝ и̇ сво́и. за́єдно и̇ жена́та то́гова и̇ дѣцата мꙋ̑, гнꙋсе́тъ се ѿ нѥ́го 11.108.

ед.: ж. то́гова 11.108, 11.108б, 13.124, *ср.* то́гово 39.312б, *чл.* то́говото 15.132²; *мн.:* то́говы 11.88, 11.99, 14.128б, то́говы̀ 37.277.

тоизи *мест. показ.* (725) **I.** *Като прил.* **1.** *За посочване на лице или предмет, които се намират в близост до говорещия; тоизи, този, тоя.* и̇ ре̑ и̇ ей̇ ꙋ̇змѝ то́йзи прьсте́нь. и̇ чюва́й го а҃то да бꙋ́де бж҃ ме́ждꙋ ме́не и̇ ме́ждꙋ тебѣ̀ 40.320б; и̇ ре̑ мꙋ̑ ст҃ыи нико́лае… а҃ми мѝ кажѝ за ко́лъко щешь прода̀ то́изи сре́брьныи коверь, а҃зь да го кꙋ́пимь

inslav

15.153б; и҆ ре҃ мѝ а҆́гг҃ль. слꙋ́шаи па́влѥ като́ ти напрѣ́ каза́ тазѝ дльбина̀ нема край 32.231б. **2.** *За посочване на лице или предмет, които вече са споменати, известни; тоизи, този, същият.* и҆ въ о҆́нова̀ врѣ́ме, бѣ́ше нѣ́кои хитрець и҆́мето мꙋ́ валаа́мь, сы́нь веѡ́ровь. и҆ то́изи, валаа́мь, кого̀ прокльнѣ́ше бы́ваше проклѣ́ть 33.241б; и҆ та́мо на ливїи́ска страна̀ что є҆ на́ пладнѣ. и҆ма гра́ дѣ́то се зовѐ вели́ка фригїа. и҆ то́изи гра́ бѣ́ше по́ вели́каго цр҃а конс҆та́нтина 15.142б; є҆ла́те да и҆зѣ́деме това̀ сфо́нс҆га́то… и҆ намѣ́сто това̀ а҆́[де]нїе́ щѣ́ кꙋ́пи ма́сло и҆ свѣ́щи и҆ доне́ щемь ст҃мꙋ́ ко́лс҆ко́то е врѣ́дна та́зи гозба 39.317б. **3.** *За посочване на лице или предмет, които се определят по някакъв начин; този, такъв.* а҆́мѝ и҆ выѐ ѡ҆ мои̇ болѣ́ре, а҆ко̀ и҆ма́те вѣ́ра и҆ любо́вь ка́мс҆то менѣ̀. и҆ любы́те та́зи почть дето ꙗ҆ да́до́ а҆́зь ва́мь. а҆ вы̀е са тврѣ́дѣ си́чкы по́канѣте за та́зѝ ра́бота 39.297; и҆ заве́де ма на полꙋно́щна страна̀ ꙋ҆ то́изи гра́, дѣ́то бѣ́ше рѣ́ка ѡ҆ полꙋ́нощь 32.228; и҆ да разꙋ́мѣе о҆тї̀ е то́изи бг҃ъ и҆стѣ́нс҆[к]ыи, дѣ́то мꙋ́ са є҆ кланя́ла сѣ́когы 32.230; и҆ цр҃ь ко[н]стан́тинь като̀ чю̀ чѣ́ помѣнъ́ха и҆́мето ст҃мꙋ́ нико́лꙋ. и҆́ ре҃ и҆́мь. ко́и є҆ то́изи нико́лае дѣ́то го ка́зꙋвате 15.148. **II.** *Като същ.* **1.** *Означава лице или предмет, които се намират до говорещия; този, този човек, това.* а҆́мы̀ а҆́пл҃ь като̀ започѐ да чи́ны чю́деса. и҆ тїе́ са чюдѣ́ха и҆ дꙋ́маха си̇ то́изи ѡ҆ това̀ мѣ́сто нѣ є҆, нѝ ѡ҆ гра́дь на́шь 36.268; и҆ реко́ше а҆́пл҃ꙋ напри́смѣ. а҆ко̀ того́зи въскрѣ́сишь. си́чс҆кы ны́е да сѐ покло́нѝ бг҃ꙋ твое́мꙋ 36.273; и҆ рече́ мꙋ і҆ѡ́сифь. а҆́зь є҆́смь ста́рь, и҆ сы́нѡве и҆ма́мь. а҆ та́зи є҆ мла́да дв҃ца 13.124б; ѡ҆на́зи бѣ́ше прїе́ла дꙋ́ма змїи̇на. а҆ та́зи ро́ди ха҃ що̀ ꙋ҆́бѝ зс҆мїа 3.17б. **2.** *Означава лице или предмет, които се поясняват, определят по някакъв начин; този, този човек, това.* и҆ като̀ го видѣ̀ є҆пк҃пь чє̀ дойдѐ. разꙋ́мѣ о҆́ти е то́изи дѣ́то го ча́каше 15.138б; а҆́мѝ тѣ́кс҆мо бл҃же́нь є҆́ то́йзи ко́йто є҆ бг҃ꙋ. съ҃ ра́дѡ҃ и҆ съ҃ чи́сто срце̑ слꙋгꙋ́валь 39.319; ко́й се възрѣ́жꙋва ѡ҆ си́чс҆ко, то́изи и҆ма сп҃сенїе и҆ вълѣ́зꙋва въ цр҃тво н҃бное 2.9б; ре҃ гъ, а҆́зе ща̀ да пꙋ́сна ва́мь и҆лїа прр҃ка. догдѐ нѣ є҆ дошѣ́ль то́йзи дн҃ь голѣ́мїать и҆ горе́щїать, и҆ то́изи дѣ́то свѣ́ти като̀ сл҃нце 18.179б. **в (у, прѣз) тази нощ.** *Тази нощ; през същата нощ, в която се случва нещо.* а҆ жена̀та ѡ҆ (!) голѣ́ми жало́сти, плачѣ́ше и҆ тыгꙋ́ваше, и҆ вс҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆́ви се ст҃ыи гес҃ѡ҃ (!) насѣ́нѣ. и҆ ка́же и҆ что̀ пла́чешь ѡ҆ женѡ̀ 39.312б; и҆ бꙋ́ра голѣ́ма и҆ стра́шна сто́ри се на мо́рето. и҆ ꙋ҆ тѣ́зи но́щь ꙗ҆́ви се на̑ кора́бс҆ть кр҃ть и҆ просвѣ́ти като̀ сл҃нце, и҆ провидѣ́ли се 36.270б; и҆ прѣ́зс҆ тѣ́зи но́щь ца̀рь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болѧ́ре ца́ревы ѡ҆ ꙗ҆́дь и҆ ѡ҆ гри́жа не могóха нѝ хлѣ́бь да ꙗ҆́дꙋть, нѝ да заспѣ́ть 7.53б; **в този врѣме.** *По онова време, тогава; във времето, през което се случва нещо.* є҆то де вы̀ ка́зах́с҆мѐ каќс҆во́ ще да бы́де стра́ и҆ мы́ка в тозѝ врѣ́ме 18.192; а҆ тогѝва в тозѝ врѣ́ме векѥ҆ не ще да и҆ма нѝ о҆ є҆дного̀ добро̀ 18.178б; **(в, у) тоизи час.** *Тоз час, веднага.* и҆ то́изи ча҃ ѡ҆говóри а҆́гг҃ль и҆́ ре҃ ми. є҆́ла сл҃ѣ́ мене па́влѥ 32.226; и҆ ре҃, повелѝ ги҃, и҆ дрꙋ́гата дш҃а а҆́гг҃лать и҆ да ста́не прѣ̀ те́бе и҆ въ то́изи ча҃ ста́нѣ посрѣ̀, и҆ позна́ ꙗ҆ та́зи дш҃а 32.226; ст҃ыи нико́лае помосѝ намь, и҆ довс҆та́саи ꙋ҆ то́изи ча҃ о҆́ти погынъх́с҆ме 15.152; **стоя на тоизи ум.** *Държа на мнението си, не отстъпвам от убеждението си.* и҆ ре҃. ге́ѡрс҆гїе. дойдѐ ли ты нѣ́кое по́ка́нїе (!) за вс҆чера́шното ѡ҆гова́рѣнїе. и҆́лѝ о҆́ще́ си стойшь на то́йзи ꙋ҆́мь 39.299; **(у) тоизи вечер (ден).** *Тази вечер (този ден); същата вечер (същият ден), през която се случва нещо.* а҆́то сѐ сто́ри радо́сть то́йзи ве҃рь тогѝва̀ ꙋ҆ тѣ́хс҆ны дѡ҃ 39.315б; това̀ си́чс҆ко

inslav

видѣ́ше ѿнїа трѝте мꙋ́жїе ца́ревы. и҆ ѿидо́ше сѝ и҆ ꙋ҆лѣ́зоше въ кора́бь ꙋ҆ то́изи дн҃ь 15.145; **тоизи свѣт.** *Този свят; в християнството животът на хората на земята преди смъртта им.* и҆ ре́ко́ ѧ҆зь па́вль, щелѧ́ бы́ да ви́да дн҃и пра́вены́ (!) и҆ грѣ́шны́ коги̑ и҆зла́зѣть ѿ то́изи свѣ́ть 32.229; и҆ сѣ́кы̑ де̑то се ѿричѐ ѿ своѧ̀ во́лꙗ. и҆ ни стори сѝ що́ мꙋ и҆́ще ср҃це́то, а҆ми̑ и҆ ѻ҆́ще сѝ снагѣ́та порꙋ́ши бг҃а ра́ди̑. та̑ когѧ̀ ꙋ҆́мре, и҆ и҆злѣ́зе ѿ то́изи свѣ́ть и҆ ѿи́де та́ се покло́ни бг҃ꙋ 32.228; **у тази година.** *Тази година; същата година, през която се случва нещо.* и҆ тогива̀ ꙋ҆ та́зи годи́на бѣ́ше ст҃ы ге́ѡрѧгїе на во́йска та̑ бѣ́ше на спа́хїете. а҆лайбегь 39.310.

ед.: м. то́изи 2.9б, 2.10, 2.10б, 2.11[3], 2.13б[2], 4.22[2], 4.23б[2], 4.24б, 4.25б[2], 4.26, 5.29б[2], 5.30б, 5.31б, 5.35, 5.36, 5.38, 5.39, 5.40[2], 6.41б, 6.42, 6.42б, 6.43, 6.44, 6.44б, 6.45[3], 7.50, 7.50б, 8.57б, 8.58, 9.68, 9.68б, 9.70б, 9.73[2], 9.73б[2], 9.74б, 10.77, 11.83б, 11.87, 11.87б, 11.88[2], 11.91, 11.94[2], 11.95б, 11.96б, 11.98б, 11.100, 11.100б[3], 11.101б, 11.102б, 12.109[2], 12.111, 12.111б, 12.116б, 12.119б, 13.121, 13.124, 14.126б, 14.127б, 14.130б, 15.131[2], 15.131б[2], 15.132, 15.132б[2], 15.133б[3], 15.134, 15.134б[2], 15.135[3], 15.135б[2], 15.137, 15.137б, 15.138б, 15.140б[2], 15.141[2], 15.141б[2], 15.142б, 15.143[2], 15.143б, 15.145, 15.148, 15.148б, 15.149, 15.151, 15.152, 15.152б, 15.153б, 15.154[2], 15.156, 16.159б[5], 16.160, 16.161, 17.163б, 17.164[3], 17.164б[2], 17.165, 17.165б, 17.170б, 17.171, 17.172, 17.176, 18.177б, 18.179, 18.179б, 18.181, 18.182, 18.183б, 18.185, 18.187б, 18.189[3], 18.191, 18.192, 18.192б[3], 18.193б, 18.196[2], 18.198б[2], 18.199[2], 18.201б, 18.206, 19.207б, 21.210б, 31.215б, 31.216, 31.216б[2], 31.217, 31.218, 31.220[3], 31.220б[2], 31.222[2], 32.225[2], 32.225б[2], 32.226[3], 32.226б, 32.227б, 32.228[6], 32.228б, 32.229, 32.229б[3], 32.230, 32.230б[3], 32.230б-231, 32.231[2], 33.236, 33.236б, 33.237, 33.237б, 33.239, 33.241б, 33.242б, 33.245б[2], 33.247б, 33.248, 34.249б, 34.251б, 34.252, 34.252б, 34.254, 34.254б, 34.255, 35.263б, 37.281, 38.291б, 39.297, то́[и]зи 2.14, то́йзи 3.21, 15.139, 18.178, 18.179б, 18.180б, 18.187б, 18.188, 36.270б, 36.271[2], 36.272[3], 36.273[2], 37.276, 37.276б, 37.278, 37.280б, 37.281[3], 38.287[3], 38.292б, 38.293б, 39.295б[3], 39.297б, 39.299, 39.300, 39.303, 39.304[3], 39.304б[2], 39.305[2], 39.305б, 39.308б, 39.309, 39.309б[2], 39.310б[2], 39.311б, 39.312б, 39.313б, 39.315, 39.315б[3], 39.316[2], 39.317, 39.318[2], 39.318б[3], 39.319[4], 39.319б, 40.320б[3], 40.321б[2], тои́зи 3.21, 5.29, 5.35[2], 5.39б[2], 7.53, 9.66, 11.86, 11.94б, 12.110, 12.118, 16.157б, 17.171б, 18.180б, 18.182б, 18.183б, 18.185, 18.191, 18.201, 31.215б, 32.227б, 32.228[2], 33.234, 33.235б, 33.236, 33.237, 34.250, 35.263б[3], 35.264б, 35.265б, 35.266[3], 36.268, 37.279, 38.285б, 38.292б, 39.316б, 40.321б, тоизи 5.34, 5.39, 11.81б, 11.92, 14.126б, 15.134, 15.143б, 15.149б, 15.151, 15.152б, 15.154б, 31.222, 33.240б, 33.247[2], 34.252, 35.263б, то́изы 11.102б[2], 34.255, то[и]зи 15.136б, тойзи 18.181, 18.191, 33.247б, 35.266, 36.268б, 36.269б, 36.272, 39.302б, 40.320б, 40.322б, то́изы 18.181б, то́изыи 18.183, 33.238б, 33.240, тойзѝ 18.186б, този 31.215б, тоизѝ 32.223, то́изы̑ 32.225, то́изѝ 33.238б, тоизыи 33.238б, 33.246б, то́изѝ 33.240б, тои́зы 35.263, то́йзи 39.305, *вин.:* тогѡ́зи 3.20б, 4.23, 4.23б, 5.28, 5.34б, 6.46б, 6.47, 7.52б, 7.53, 10.78, 11.83б, 11.93б, 11.94б, 11.106б, 15.135[2], 17.175, 34.252, 34.254, 35.259б[3], 35.260, 36.273, 37.275б[2], 38.291, 39.295, 39.308, 40.321б, 40.323, тогози 15.148б, 40.322, то́гози 17.165, тогази 38.291, *дат.:* томꙋ́зи 6.45[2], 11.93б, 35.266, 36.269, *ж.* та́зи 2.9б, 3.17б, 3.18б, 5.31б, 5.32, 6.43, 7.50б, 7.52, 7.54, 8.55, 8.57б, 13.124, 13.124б, 15.138, 15.152, 16.159[2], 17.164[2], 17.166б, 17.172, 17.176, 18.183б, 18.186, 18.190[2], 20.209б, 31.220, 32.226, 32.226б, 32.227, 32.227б[2], 32.228, 32.230, 33.233б, 33.238, 34.248, 34.250, 36.270, 36.272б, 38.281б, 38.293, 38.294, 39.297, 39.298б, 39.299, 39.301, 39.303б[2], 39.305, 39.307[2], 39.310, 39.316, 39.316б, 39.317б, 40.322б, 40.323, тѣ́зи 2.9б, 5.33б, 5.35б, 6.47б, 7.50, 7.51, 8.55, 9.61, 9.62, 9.69б, 9.73, 11.82, 11.84б, 11.85, 11.87, 11.88[3], 11.95, 11.99, 11.100б, 11.102б, 11.103, 11.104, 11.105б, 12.113, 12.115[2], 13.121, 13.122б, 13.123[2], 15.134б, 15.135б, 15.136, 15.136б, 15.138б, 15.139б, 15.141б[2], 15.142[2], 15.145, 15.146б, 15.147, 15.151б, 32.227, 34.248[2], 34.251, 36.268, 36.271б, 37.274б, 38.284, 38.284б, 38.289, 38.292б, тѣ́зи 2.11б, 2.12б, 2.13, 3.18б[3], 3.19[2], 5.29б, 5.32б[2], 5.38, 6.42, 6.44, 7.50, 7.53б[2], 9.60б, 9.61, 9.67, 9.69б[2], 9.71б[2], 10.77б, 11.86, 11.86б, 11.95, 11.104, 12.115, 12.120, 13.122, 13.123, 13.124, 14.127[2], 14.130, 15.135, 15.136[2], 15.137, 15.138, 15.142, 15.148, 15.151б, 17.163б, 17.166[2], 17.167б, 17.168, 17.169б, 17.170б, 17.171б[6], 17.172, 17.173б, 17.174б, 17.175[2], 17.175б[2],

inslav

18.180б, 18.191, 32.226б, 32.228, 32.228б, 32.229б, 32.231, 32.231б, 33.233, 33.233б, 33.237б², 33.241б, 33.242³, 33.243, 33.246, 34.248, 34.248б, 35.256б, 35.264б, 35.265, 36.268б, 36.270б, 37.275, 37.279б, 38.283б, 38.285б, 38.289б, 39.312б, ѓъзи 4.21б, ѓъзи 5.30, тъзи 5.30б, 5.32, 8.58, 9.68б, 9.69б, 11.86, 11.102б, 15.134б, 15.148, 33.241б², тьзѝ 7.53, 39.306, ѓъзи 8.59б, тъзи 9.68, тъзи 11.81б, 11.96, 11.100б, 11.103, 11.106б, 12.115, 15.142б, 15.153, та[зи] 11.81б, тѣзы 14.126б, тази 15.134, 15.152, 32.226б, 32.230, 35.263, 39.307, тàзи 15.140б, 15.144, 15.145, 33.244б, 33.245, 34.251, 36.267б, ѓзи 15.147, тâзи 15.151б, тàзи 32.226б, 36.272б, тазѝ 32.231б, 38.302, тáзѝ 35.263, 39.297, тазѝ 36.269б, тáза (!) 39.304, тáзы 40.324, *ср.* тозѝ 18.178б, 18.180², 18.183б, 18.187б, 18.188б, 18.189б², 18.191, 18.192², 18.193³, 18.193б, 18.194, 18.200б, 18.201, 39.297б, тоз 18.179б, 18.180, 18.200б, тóзѝ 39.295, тóзи 39.297б, 39.311б; *мн.:* тѝзи 17.172б, тѣизи 18.177б, 32.228б, 39.302², тѣѝзи 32.226б, 32.227б, тѣйзи 39.298, 39.300б.

тоиту *мест. показ.* (1) *За посочване на лице, което се определя, характеризира по някакъв начин; тоизи, тоз.* защò такà рéче àгг҃ль тоѝтꙋ, щò бѣше бы́ль слѣпь със҆ ѻ҆́чи́те си та бѣше прогле́даль ко́и не дрьжѝ щото è рéкль цáрь нѣ́коꙗ таи́на рáбота, ѧ҆ми à прокáзꙋва, тóизи сь погꙋбѣ́ва 17.163б.

ед.: м. тоѝтꙋ 17.163б.

той *мест. лич. 3л. ед. м.* (> 1000) **1.** *Означава лицето или предмета, за който се говори; той.* ѧ҆мѝ почѣ́кай да и҆скáже тóй щò знáе, и҆ нáпоконь ѧ҆ко тê попи́тать за нѣ́що кажѝ кàкь знáешь и тьѝ 1.5б; и҆ сегà в҆ тóйзи дн҃ь додѐ рéдь и҆ бáщи ми и҆ тóй мéне дâ дáде на ламїáта 39.310б; тóи се гри́жи за тои́зи свѣ́ть, ѧ҆ дрꙋгымь ѻ҆стáне да сѐ насла́ждать. тóй грáбы и҆ ѿнѥ́ма тꙋ́ка, ѧ҆ дрꙋгымꙋ ѻ҆стáне добрôто 31.215б; и҆ зарадѝ товà рѣ҃ бь҃ такà да не стáнешь ѿ ѻ҆́дрь дѣ́то лежи́шь на нѥ́го догдѐ тѐ четвóрица вди́гнъть мрьтва 11.90б; да и҆спи́тать и҆ да нáйдꙋть кр҃ть хв҃ь, гдѣ̀ го сь съкры́ле è҆врêе, щòтò распéха г҃а на нѥ́го 4.22; разꙋмѣ̀ бь҃ кáкь и҆́машь любóвь към҆то нѥ́го ѻ҆́ти не пожалѣ̀ сн҃а своѐго что гô лю́бишь і҆саáка 11.85б; мéждо тѣ̀ сїáеше і҆ѡáннь, катô сл҃нце на тьмно мѣ́сто. и҆ нѥ́го и҆з҆бра̀ си́ч҆кꙑ̀ събóрь, да гô постáветь патрїáр҆ха 12.112; ѧ҆́мѝ да стрꙋвамê добрô данò стáнемь и҆ ны́е ѻ҆ дéсна странà нѥ́го 18.207; ѧ҆ тꙑ̀ нѝкакь не послꙋ́шаи ѐ҆го̀, да пїéшь прѣз҆ мѣ́ра 11.108б; нѥ́мꙋ и҆ ны́е бл҃вéни хр҃тїáне да се поклонимь 16.163; и҆ дáде се нѥ́мꙋ да дрьжѝ си́ч҆ката землꙗ̂ ,м҃в. мц҃и 18.188; рѣ҃ ѐмꙋ г҃ь ѿ невы́димо. бл҃жéнь есѝ ѐ҆в҆статїе 5.30б; и҆лѝ кой слꙋ́жи на и҆́ме моé, и҆ пáмет҆ ми чи́ны. помóгни ѐмꙋ г҃и 15.150б; и҆ донесе мꙋ ковéр҆ть. и҆ тꙋ́ри го прѣ̀ нѥ́го и҆ рéче мꙋ 15.154б; ѧ҆ когá мꙋ е нѣ́коиа грижа и҆ скрь́бь, ни́кои не може да гò раз҆говóри 31.216б. **2.** *Само крет. дат. и вин. форма. За означаване на притежание; негов, му.* и҆ бь҃ емꙋ̀ послꙋ́ша мл҃нѥнїето. и҆ бы̀ чю́до таквóзи 11.100б; и҆ тóи и҆ ѡдéждата мꙋ мóкра, и҆ бл҃гоꙋ́хáе ѿ ѿнова̀ мѵ҃рô 9.71; като чю̂ че è ꙋ҆дáвень сы́н҆ мꙋ ѿ голѣ́ма жáл҆ба пáде и҆ тóи та ꙋ҆мрѣ̀ 6.42; ѻ҆́чи́те мꙋ свѣ́теть катô плáмакь ѻ҆гнѣ́нны̀. и҆ на главѣ̀та мꙋ вѣ́н҆ци мнѡ́го 18.194б; погле́дна на мꙋсайпина своѐго магнéн҆тїа и҆мѐ ѐ҆мꙋ̀ да дава ѿвѣ́ть ст҃мꙋ 39.298б; и҆ и҆збрà бь҃ нá землꙗ чл҃ка ѿ си́ч҆ки лю́дїе нáиправéднь і҆ѡáкѵ̈ма и҆ женà ѐ҆го̀ а҆́нна 3.16б; нападе съмрьтонóснà болесть на дóмь ѐ҆го̀ 5.31б; рѡ́д҆ же ѐго ктô и҆сповѣ́сть 16.161.

им.: тóй 1.3, 1.4², 1.5б, 1.6…, той 1.6б, 12.114, 33.236б, 33.242…, тóи 2.9б, 2.10б², 2.11, 2.11б…, тóй 3.19б, 6.41, 7.50, 8.55б…, тои 4.24б, 5.27б, 5.30б, 5.32…, тоѝ 4.26б, 15.138б, 18.177, 18.199б…, тóй 5.29б, той 7.49, 33.235б, 33.239, 36.272б…, тóймь (!) 15.152б, тóѥ (!) 18.198б, тôи 33.236б, тôи 33.240б; *вин.:* нѥ́го 1.4, 2.11б, 3.18б…, ны́ѥго 1.4, нѥ́го 1.4², 1.5б², 1.8, 2.10…, него 2.14, нéго 5.34, 7.53, 16.158…, нѥгò 5.35б, нѥ̀го 5.40б, *крат.* ѐго̀ 3.16б, 5.31б, 11.108б, 16.161…, ѐго 4.22, 5.27, 9.68, 33.246б…, ѐго̀ 5.27, его 5.32, 33.247, ѐго̀ 9.60б, 9.70, 11.104, 11.108б, ѐго 16.161, 33.244б, 34.250…, го

inslav

1.6⁴, 1.7², 1.8б…, гô 1.6…, гò 2.10б, 2.11, 2.11б…; *дат.*: нѥ́мꙋ 1.4, 1.6², 5.28², 9.73…, нѥмꙋ 1.8, 11.97, 15.131б, 16.157, нѥ́мꙋ 3.18б, 6.44б, 16.158, 18.187, нѥ́мꙋ 16.163, немꙋ 32.223б, 39.295б, нѣ́мꙋ 40.322, *крат.* ѐмꙋ 2.15, ѐмꙋ 5.29, 5.30б, 9.68, 15.150б…, ѐмꙋ 5.29б, 5.32, 11.85б, 19.208…, ѐмꙋ 5.31, ѐмꙋ 5.38, 9.73, 11.85, ѐмꙋ 6.43, 9.69б, ѐмꙋ 6.44, ѐмꙋ 8.60, емꙋ 11.100б, емꙋ 34.250, мꙋ 1.3б³, 1.5б², 1.6²…, мꙋ 1.6³, 3.17²…, мꙋ 1.10…, му 2.12б…; *тв.*: нѝ 34.250; *мест.*: нѥ́мъ 16.162, нѥ̑ 38.294.

ток *м.* (1) *Харман, място за вършитба, ток, гумно.* и҆ дрꙋ́гы годѝ дрꙋ́гымꙋ да мꙋ̑ ѡ҆нѥ́ме водѣ̑та ѿ дво́рьтъ мꙋ̑. а҆то̀ да ѩ҆ заведе то́и ꙋ҆ нѥ́говьтъ сѝ дво́рь и҆лѝ ѹ҆ своа̀ гради́на. дрꙋ́гы̀ и҆́ще вѣ́тръ да пометѐ токы́ть да сѝ напра́ви себѣ̀ гꙋ́мно 31.217.

ед.: чл. токы́ть 31.217.

токо *нареч.* (41) **1.** *Току, само, единствено.* а҆ ца́рь ка́то го видѣ̀. та сѝ и҆стꙋпѝ сичъ̑кі̑ать ꙋ҆́мь. и҆ нѣ̀ токо̀ то́и, а҆мѝ и҆ си́чъ̑кы що сѐ намѣ́риха та́мо на коръ̑ба́нете. оу҆диви́ха се за това̀ чю́до 39.300; и҆ да разꙋмѣ́ють ѻ҆ти сѝ токо̀ ты̀ ѥ҆ди́нь бы̀ 32.224; и҆ дрꙋ́га ми́сль не мы́слѣше, а҆мѝ токо̀ ми́слѣше ка́та дн҃ь ка́та ча̑ ка́кь да лѣ́же людїетѣ̀ 18.188б; и҆ на те́бѣ се сичъ̑ки надѣ́емь да нѝ ꙋ҆пазишь. ѻ҆ти сѝ токо̀ ты̀ ѥ҆ди́нь пра́вь и҆ до́брь ме́жꙋ на̑ на землѧ̑та 18.187б. **2.** *Току, в същия момент, тъкмо.* и҆ ѡ҆нїа ты̀ сꙋщници токо̀ щѣ́хꙋ да ꙋ҆лѣ́зꙋть въ кора́бъ̑ть, и҆ да вди́гнꙋть ѩ҆́дрила, да и҆́дꙋть. и҆ сты̀ ни́колае ѻ҆бры́на се да и҆́де въ гра́дь 15.143б. // *Тъкмо, точно, току (в съчетание със следващ предлог).* а҆мѝ да нѐ дꙋ́маме мнѡ̑го дꙋ́мы прр҃чьскы, а҆мѝ да ка́жемь ѻ҆́ще за ѐдного прр҃ка токо̀ ѡ҆сра̑ дꙋ́мыте нѥговы 18.179. **3.** *Току, изведнъж, ненадейно.* и҆ това ка́то ре̑. а҆то́ се то́ко сто́ри ви́кь сѣ̀ гла̑, и҆ млы́ва, и҆ пла́чь ѿ боо́говете в чер̑ко́вата тѣх̑на 39.307б. **4.** *Като съюз. Свързва сложни съчинени съпоставителни изречения; само че, обаче, но.* и҆ ре̑ това ви да́ва̑, то̑ко гы̀ ꙋ҆́бїѝте 6.43; сѝр̑ѣ подобрѣ̀ е и҆ ма́лъ̑ка добра̀ ра́бота да сто́ришь то́ко да ѐ пра́во и҆ сичко (!) сра̑це 39.319б. **и не токо (туко) … ами (нъ) и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; не само … но и.* и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го чю́деса сто́риха се в че́р̑ковата ст҃го вели́ко мника гесѡ̑гїа. и нѣ̀ то́ко та̑. а҆мѝ и҆ въ ца́ри [гра̑] бѣ́ше хра̑ ст҃мꙋ… и҆ та́мо безъ̑че́ть събі́ваха се чю́деса 39.318б; и҆ не тꙋ̑ко̀ баща̑ своего̀ и҆ ма́йка да почи́ташь. и҆ поста́рїатъ̑ си бра́ть. да почи́ташь нѣ̀ и҆ родни́ната си сичъ̑ките 1.5; **токо да.** ***а)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за цел; само за да, само да.* болѣ́рїето та сѐ мъча́ть и҆ днѣ̑ и҆ нощесь токо̀ да се ѻ҆болѣ́ры 31.219б; ѡ҆ злѣ̀ тогі́ва томꙋ́ва чл҃кꙋ дѣ́то ѡ҆́йде та̑ марꙋ̑тꙋ́ри́са на льжа̑ пр҃ѣ сѣ́дь и҆ли пр҃ѣ лю́дїе за сьсѣ́дина своего̀ зло̀, и҆ заклне́ се накриво токо̀ да го̀ ѻ҆́сѣди 18.198. ***б)*** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; само да, ако, в случай че.* токо̀ да са̀ бѣ́ше. пока́ѧла пр҃ѣ смры́ть си, а҃. годи́на, та̑ бы̀ си́чъ̑ките и҆ грѣ́хоове замрачи́ль 32.226; **токо что.** *Току-що, точно в същия момент.* и҆ видѣ́ха. и҆ бы̀ и҆́стина ѡ҆на́зи дꙋ́ма. токо̀ что̑ бѣ́ха ѡ҆ста́виле стлы́бы ѡ҆нїа сѳлави́ны по ѕи́довете да ꙋ҆лѣ́зꙋть ꙋ҆ градь 9.72б; **токо щото.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; само защото.* и҆ да́ дꙋ́ха (!) и́мь, бѣ́лѣгь на рька̑ де́сна и҆ на челѡ̑то за́мь да́ нѐ мо́же нѝ да ку́пи, нѝ да продава токо̀ щото̑ и҆́ма бѣ́лѣгь ѿ ѻ҆ного́ва влы́ка 18.190б.

тꙋ́ко 1.3б, то́ко 1.4, 16.162б, 36.269б, 39.307б, 39.318б, 39.319б, тꙋ̑ко̑ 1.5², 1.8, тꙋ̑ко 1.6б, токо̀ 4.24, 5.27, 6.48, 9.72б, 15.143б, 18.177б, 18.178, 18.179, 18.184², 18.187б, 18.188б, 18.189, 18.190б, 18.193б², 18.194, 18.194б, 18.198, 18.202, 31.219б, 31.220, 32.224, 32.224б, 32.226, 32.226б, 39.300, то̑ко 6.43, токо̑ 11.105, токо̑ 33.246.

толагзи (!) *вж.* **толкози**

inslav

толакзи (!) *вж.* **толкози**

тол'ва (!) *вж.* **толкова**

толико *нареч.* (1) *Толкова, в определено количество, толко.* и҆дѝ и҆ речѝ ѻ҆номꙋ́зи кора́бникꙋ. тѝ и҆ма́шь то́л'кова мра́море. и҆ ѿ тѣ́ сѣ̀ тол'кова чрьвѣ̑ны. и҆ тол'кова зеле́ны. и҆ то́л'кова бѣ́лы. и҆ то́л'кова си́ны. и҆ толи́ко и҆нак'вы прили́кы 9.69.

толи́ко 9.69.

толказа (!) *вж.* **толкози**

толкази (!) *вж.* **толкози**

толкова *мест. показ.* (7б) **1.** *Толкова, в такова голямо количество, така много.* ца̀рь а҆рхе́ла да́ го фа́ти. и҆ да́ го затрѣ̑е, да не прѣлы́щава то́л'кова лю́дїе 36.269б; и҆лѝ землѧ̀та как' се не про́паднь по̑ ме́не [да ме] жи́вь погльне а҆́дь, като с'мь тол'кова дꙋ̑шѝ ѿскврьни́ла 17.169б; и҆ то́л'кова дни́ тыгꙋва̑, и҆ нѝчто̑ не мого́ да на́йдꙋ 14.130б; ре́че е҆́й зоси́ма, чѐ ѿ то́л'кова го́динь те́бе не потрѣ́бꙋва ли ѡ҆блѣклѡ̀, и҆лѝ ѩ҆́денїе 17.172. // *Толкова, така голям.* как' си̑ ѿпа́де ѿ то́л'кова по́чьсть, и҆ ка́к' мꙋ̑ жена̑та ꙋ̑зе́ха наси́ла и҆ как' си̑ и҆ дѣца́та из'гꙋ́би 5.32б; и҆ да мѐ прїе́ме х҃с́, като̑ сѣ́мь то́л'кова злѡ̀ стори́ль 6.48; бл҃годарю́ те ра́бе ба̑ вы́шнѧго. ѻ҆́ти си поми́ловаль ме́не грѣ́шнаго. и҆ то́л'кова мл҃ть сто́ри със' ме́не 15.135б. **2.** *Толкова, посочено количество.* а҆̀ ѿн'зѝ геми́цїа пойска мнѡ́го ѿ щѡ̀ бѣ́ха цѣни́ле. и҆ ст҃ыи є҆в'статїе не и҆́маше тол'кова да мꙋ̑ дадѐ 5.32; и҆ бѣ́хꙋ а҆рх'їерѐє сич'ки, сл҃в, а҆̀ сщ҃е́нници и҆́ дїа́коны и҆ и҆́нѡци, п҃s. и҆ прѣс кꙋ́пь си́ч'кы, т҃ и҆̀. и҆ защо̑ бы̑ та̑ се тол'кова и҆з'бра́ше 15.141. **3.** *Като нареч. Толкова, до такава степен, така.* защо́ се то́л'кова мѣ́чи̑ та̑ гради̑ и҆ са́дихь а҆̀ сега́ ми нѣ сѣ̀ ни́ за́що 31.217б; защо̑ а҆̀ко бы̑ се ѩ҆ви́ла наѣ́днѡ със' рожѣ́ство хв҃о. ка́к' бы́ше дои́шлѐ то́л'кова ско́ро ѿнїа хытрьцѝ, и҆ да на́йдꙋть х҃а́ въ пе́щерьта 33.245; и҆ то́л'кова бѣ́ше бг҃о ви́день чл҃кь. ѻ҆́ти и҆ є҆рети́ци кои́ го ви́дѣха, и҆ ѿбрь́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́н'скаа 15.150. **колкото (че) ... толкова.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за степен; колкото ... толкова.* ко́л'кото то́и чи́нѣше таи́но, то́л'кова го бг҃ прославлѧше наѩ҆́вѣ 15.136; ко́л'кото лежѧ̀ть ꙋ҆ тьмни́цьта. то́л'кова се ꙋ҆че́ть на хы́трость да сто́рѧть злѡ̀ 15.145б; залꙋ́до се млы́вы и҆ трꙋ́ды сѣ́кы чл҃кь на землѧ̀та, а҆̀ сам' мꙋ̑ се дн҃и́те довры́шать. и҆ не ѻ҆ста́не мꙋ̑ ни́що. си́ч'ко се забора́ви и҆ кол'кото че̑ нѣ є҆̀ быль ни́какь на то́изи свѣ́ть льжо́вны̑, то́л'кова се не зазна́е ни́що ѿ нѥ́го 31.215б; **толкова ... догде.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; толкова ... че.* и҆ погле́днъха на̑ тѣ́ и҆́де є҆ди́н' ѻ҆бла́кь голѣ́мь и҆ тѣ̑мень, и҆ бꙋ́ра вели́ка със' ѻ҆блак'ть. и҆ тол'кова се раз'игра̀ морето със' кораб'ть и҆ със' людїето догдѐ щѣ́ше да се̑ потопѝ 15.136б; и҆ по ѡ҆нїа днѝ като сѐ кр҃ти ст҃ыи є҆в'статїе. нападе съмрѣ̀тоно́сна̑ болесть на до́мь е҆́го̀. то́л'кова додѐ и҆з'мрѣ̀ха си́ч'ки нѥ́говы ро́бе 5.31б; **толкова ... колкото (колко).** *Толкова ... колкото.* нѣ тол'кова не нака́зꙋва на̑ ко́л'кото ныѥ́ нѥ́го ѩ҆до́сꙋваме 1.4; и҆ ѻ҆чи́сти си̑ и҆ ꙋ҆мь и҆ погледь то́л'к[о]ва. кол'кото мꙋ̑ се ѿкры̑ лицѐто. и҆ видѣ̀ славꙋ гн҃ю 14.127; и҆́щете да сто́рите и҆ вые то́л'кова, ко́л'ко а҆́зь сто́ри (!) 16.158б.

то́л'кова 1.3б, 4.22б, 4.24б, 5.28, 5.31б, 5.32б, 5.37, 6.47, 6.48, 9.61б, 9.66б, 9.69[3], 9.70, 9.70б[2], 9.71, 9.74, 9.75б, 11.86б, 11.88, 11.91б, 11.92б, 11.98б, 11.105, 11.106, 11.106б, 12.118, 13.121б, 14.130б, 15.135, 15.135б, 15.136, 15.137, 15.145б, 15.150[2], 16.158б, 16.160б, 17.166, 17.169б, 17.172, 18.193б, 31.215б, 31.217б, 33.245[2], 33.245б, 34.251б, 36.269б, 40.323б, тол'кова 1.4, 5.32, 5.33, 5.36б, 9.69[2], 9.72б, 11.87, 11.106, 14.130б, 15.136б, 15.141, 15.147б, 15.154, 17.166б, 17.169б, 33.238[2], 33.242б, 34.251, 34.251б, 35.256б, то́л'к[о]ва 14.127, тол'ва (!) 36.269.

inslav

толкози *мест. показ.* (75) **1.** *Толкова, така много, толкоз.* и найдѐ іѡа́нна катô ѹчаше то́лˈкози нарѡ̑ щò бѣ́ха се събра́ле при нѥ́го да слѹ́шать сло́во бж҃їе 6.44б; то́лˈкози а҆́спри щотô и҆́ма́ не можа́ха да мâ ѿкѹ́петь 31.217б; и҆ ре́че є҆́и зо́сима. то́лˈкози годи́ны така́ ли прѣ́бы҃ безˈ бо́лесть 17.171б. // *Толкова, така голям, толкоз.* ѻ҆́ти ми чи́нишь толˈкози пакость и҆ не и҆́дешь в пѣ́тлѣть, а҆̀ми̇ хо́дишь и҆ самь и҆ та́мь 33.242б; защото́ сте ѹ҆ то́лˈкази (!) прѣлѣ́сть впа́дньле, ѻ҆́ти сте помраче́нїи и҆ сѣ҃ дш҃ѣ́та и҆ тѣ́лото 39.301; то́лˈкози добро̑ пра́вѣше пра̑ тѣ́хь, є҆́то да мо́жаше прави̇̀ и҆ ст҃ы̀ да гы҃ сто́ри 18.187. **2.** *Като нареч. Толкова, до такава степен, толкоз.* да бы҃ знаа́ль чѐ щѣ́ше то́лˈкози да сѐ ѻ҆скрьби̇̀ мои̇̀ гі҃да́рь ѿ ва́шите дѹ́мы. та̑ не бы҃ ре́кль є҆́мѹ̀ да и҆злѣ́зе вѣ́нь 9.73; помы́слюваше то́лˈкази (!) го́ди́на длѣ́га. и҆ годѣ́ше да мо́жаше годи́ната за є҆ди́нь де́нь да прѣми́не 17.173б; и҆ на то́лˈкози бли́зѹ мѣ́сто, ѻ҆́ти въсѣ́де. защô да и҆́сплѣ́ни пр҃рчьство заха́рїю, пр҃рку̀ 34.253. **колкото ... толкози.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; колкото ... толкова.* и҆ разѹмѣ́ль на сво́й оу҆́мь, ко́лˈкото то́й и҆́мена и҆́ма а҆нˈтихрі́сть то́лˈкози и҆ чл҃кь и҆́ма добры̀ дѹ́мы да сѐ мл҃ѝ бѹ̀ 18.190б; ко́лˈкото чи́нѣше скры́шѡ̑ добрынѣ́та. то́лˈкози и҆ ѿ ба̑ похвалѥнˈ бѣ́ше 15.137б; **толкози ... догде.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; толкова ... че.* и҆ ка́кь слѣ́зе и҆ породи се съсˈ плѣ́ть зарадѝ на̑. и҆ толˈкози хѹ́ла прѣ́трьпѣ̀, и҆ доде го и҆ распеха междѹ̀ два́та разˈбо́иника 35.259; а҆̀ми̇ оу҆́ ма́лˈко днѝ не ѻ҆ста́ мѹ̀ ни́що. и҆ доде́ мѹ̀ и҆́ дѣца́та и҆зˈмрѣ́ха. тѣ́кˈмо ѿста̀ тои самˈсы҃ и҆ жена́та мѹ̀. и҆ толˈкози доча́ка доде́ мѹ̀ и҆ си́чˈка снага̀ ѡ҆кра́ставѣ, и҆ ѡ҆гно́й се 5.27б; **толкози ... колкото.** *Толкова ... колкото, толкова ... че.* и҆ толˈкози не желáеше ца́рь маѧимїа́нь за нѥ́говыте лю́дїе да го слѹ́шать. колˈкото желáеше ст҃ыи да марˈтѹри́сѹва за и҆́ме хв҃о 9.64б; и҆ то́лˈкози стра́дахѹ гражда́не. колˈкото. зеха да ѹ҆ми́рать ѿ гла́дь 11.96.

то́лˈкози 2.15, 4.25, 5.27б, 5.31б, 5.40, 5.40б, 6.42б, 6.44б, 6.47, 7.49, 7.53б, 8.55, 8.56б, 8.58, 9.61б, 9.62б, 9.63б, 9.65, 9.70, 9.73, 11.96, 11.103, 15.137б, 15.150, 17.171б, 17.175б, 18.183б, 18.187[2], 18.190б, 18.196б, 31.216б, 31.217б[3], 31.218[2], 31.218б[3], 31.220б, 31.221[2], 34.252б, 34.253, 38.28б, 39.299б, 39.302, 30.303б, 39.307, толˈкози 2.15, 5.27б, 5.35, 8.59б, 9.64б, 9.71, 9.73б, 12.118, 15.141, 18.190б, 31.217б[2], 31.218, 31.218б, 33.235, 33.242б, 35.259, 35.266, 40.323б, то́лакˈзи (!) 4.22б, 37.279, то́лˈагˈзи (!) 17.168, то́лˈкази (!) 17.173б, 39.301, то́лˈказа (!) 39.304.

тома *ЛИ* (54) *Тома.* мц҃а, ѡ҆ктомˈвріа ѕ҃ сло́во на ст҃го́ апл҃а ѳо́мы. и҆́щѣше прь́вѣнь да си̇̀ вълѡ́жи рѹ́ка̑та въ ре́брата, хе҃. а҆̀ми̇ сега̀ зара́ди тебе сло́ве пробо́день бы҃ ѳома̑ вь ре́брата ко́жˈта надѹ́та бы҃ ѳо́мѹ и҆ про́стрень, вь ѕ҃. 7.49; седˈмыи пѣ́ть сѐ а҆́ви̇̀ на де҃тѣ҃ ѹ҆че́ници тѣ́кˈмо, кога́то ѳо́ма не бѣ́ше съсˈ тѣ҃ 38.288. **тома близнец.** *Тома Близнака.* и҆ паднѣ̀ се жре́бїе, ѳо́мѹ бли́зьнˈцѹ да и҆де вь и҆нˈдїю 7.49.

ѳома̑ 7.49, 7.49б[6], 7.50[3], 7.50б[5], 7.51б[5], 7.52[6], 7.52б, 7.53[3], 7.53б[2], 7.54[2], 7.54б[2], ѳо́ма 7.49б, 7.50[2], 7.51, 7.51б[2], 7.53б, 7.54б, 38.288, ѳо̑ма̑ 7.53, ѳо́ма̑ 7.53б, ѳо́мѹ 7.49[2], 7.50б, 38.288[2], ѳо́мы 7.49, *зв.* ѳо́мо 7.49.

томрук *м.* (1) *Помещение в затвор; място, където инквизират провинили се хора; тумрукхана.* та̑ катô чю̑ това ца́рь потврьдѣ̀ се възˈбѣ́си на хр҃тїа́ны. и҆ детô и҆́ма́ше тьмны́ци и҆ томрѹ́ци си́чˈко бѣ́ше пльно съсˈ хр҃тїа́ны 39.296б.

мн.: томрѹ́ци 39.296б.

топъл *прил.* (9) **1.** *Топъл, нагрят до висока температура, който излъчва топлина.* и҆ кога̀ зане́се варивото на жьтва́рете, бѣ́ше є҆дна́кь то́пло 11.94; видѣ́ха ѻ҆на́зи го́зˈба ѻ҆́ще то́пла и҆ хѹ́баво мери́ше 39.317; а҆̀ да

inslav

похва́нишь ѐ па́кь, кога̀ похва́тишь нѣчтô. и҆ позна́ешь ст҃ѹдено ли е, и҆лѝ то́пло 33.233б. **2.** *Прен. Силно вярващ, изпълнен с възвишен дух.* и҆ така̑ си простре̑ па̀кь и҆ дрѹ́гыѧть рѹ́ка̑та, и҆ да́де мѹ̀ дѣ̑то дрьжа́ше въ рѹ́цѣ свои̇̀ клю́чевете, и҆ ре̑ мѹ̀, да прі́емешь това̀. и҆ а҆́зь є҆с‘мь пе́трь что̑ с‘мь то́пль със‘ вѣ́рата и҆ и҆сповѣ́да̑ на си́ч‘кѝ свѣ́ть сп҃са̀ ха̑ ка́кь ѐ и҆стинны̀ бг҃ъ 12.110б.

ед.: м. то́пль 11.90, 12.110б, *ж.* топла̀ 39.315, 39.315б, то́пла 39.317, *чл.* топла̑ [та] (!) 39.315, топла̀та 39.315б, *ср.* то́пло 11.94, 33.233б.

топя се *несв.* (1) *Топя се, преминавам от твърдо в течно състояние под въздействието на топлина.* болѣ́рїето та сѐ мъча́ть и҆ дне̑ и҆ нощесь токо̀ да се о҆болѣ́ры, и҆ до ста́рости что̑ воса́кь ѿ о҆́гнѧ се топѝ 31.220.

сег.: Зед. се топѝ 31.220.

тоя *мест. показ.* (1083) **I.** *Като прил.* **1.** *За посочване на лице или предмет, които се намират в близост до говорещия; тоя, този.* и҆ въскрѣ́си тогова̀ мрѣ́тьв‘ца дето є҆ пр҃ѣ на̑ ѹ҆ гро́бать да сѐ засра́мѣть и҆ да пони́к‘нать твои̇́те дѹ́ш‘ма́не 39.304б; и҆ попи́та̑ а҆́гг҃ла, и҆ ре́ко̑ гдⷭ҇не, защо́ са тїа́ пи́смена на́ тїа кер‘пи́че 33.227; защо̑ дѣ́тѐ ни́кога не дрьжѝ мъ́сть. и҆лѝ за́висть… и҆ а҆̀ко го го́нишь ѿ тїа врата̀, а то̑ влѣзѹ́ва ѿ дрѹ́гыте 34.249б. **2.** *За посочване на лице или предмет, които са известни, споменати; тоя, същият, този.* и҆́ да и҆скопа́ють землѧ̀та длъбо́ко, и҆ да поло́жеть сѹлина́рыте да прохо́ди и҆з‘ тѣ̑ вода̑та до манасти́рь. и҆ что̑ сто́риха то́ѧ з‘го́ворь. ѳеодѹ́ль… прѣ̑є на се́бе тѣ́зи ра́бота да ю҆̀ сьвръ́ши 11.102б; а҆̀ко лѝ нѣ́кой па̀кь, є҆ди́нь ѿ тїа по́горе ре́ченнїйтѥ за́повѣды бж҃їе, не причи́та и҆ не гле́да гы, то́й о҆́ти́де със‘ь дїа́вола въ вѣ́чнѣ мъ́ка 1.8; и҆ то́гази ви́дѣ. че̑ дойдо́ха что̑ два̀ мѹ́жа нѣ́кои̇ стра́шны. и҆ мнѣ́ше ми се как‘ сѣ̑ тїѐ два̀та а҆́рхг҃ла михаи́ль и҆ гаврїи́ль 11.103б; и҆ стоѧ̀ на нѥ́го, з҃, годи́нь и҆ прочю́ се ст҃ыи сѵ́ме́ѡнь по това̀ мѣ́сто 2.12б. **3.** *За посочване на лице или предмет, които се определят по някакъв начин; тоя, такъв.* та́мози ще да сѣдѝ и҆ то́а чл҃кь дѣ̑то зави́ди съсѣ́динѹ своѐмѹ 18.198б; ко́й чл҃кь нѥ́го не послѹ́ша, и҆ рече́ите мѹ̀ не прїе́ма, то́ѧ чл҃кь ще̑ да сѐ мь́чи 18.201; ѡ҆ злѣ̀ томѹ̀ва чл҃кѹ тогі́ва, кои́то си̇̑ о҆ста́ви своа́та жена̑, а҆̀то и҆́де та̑ кѹ́р‘вы сѣ̑ дрѹ́гые 18.198; бл҃же́ни тїа́ людїе детô ѹ҆́мрать зара̑ї га̑ 18.191; ѡ҆ злѣ̀ на тїа́ жены̑ вь тозѝ врѣ́ме кои́то нѣ сѣ̑ праз̑ны та̑ не мо́же да хо́ди, на сво́а во́лѧ къдѣ̀ ще̑ са́ма̑ да є҆ ле́ка 18.193; и҆ дѹ́маше, покажи́ ми гн҃. това̀ скро́вище, дето го́ си скры́ль 17.175; и҆ стань́хь ѿ то́ва мѣ́сто, детò се мл҃ѧ̑, и҆ пойдо̀ па́кь та́ се примѣ́сихь де́то влѣзѹ́вать 17.170б. **II.** *Като същ.* **1.** *За означаване на лице или предмет, които се намират в близост до говорещия; тоя, тоя човек, това нещо.* и҆ ре̑ дїа́воль. си́ч‘ка си́ла бѣсо̀в‘ска̀ ѹ҆ нѥ́го прѣбы́ва. и҆ з‘гова́рѣ се съси́ч‘ки (!) кне́зы. и҆ ны́е със‘ нѥ́го. и҆ то́ѧ на̑ слѹ́ша. и҆ ны́е нѥ́го 6.44б; ко́и є҆ сѣ̑ дрѹ́гы̀ что̑ то́изи. є҆́то того́ва да сто́римь ца́рь 18.187б; ре̑ и҆́мь ст҃ыи є҆в‘статїе. защо́ го така̀ и҆́щете бра́тїа… рекоха мѹ̀ тїѝ, дрѹ́гь на́шь бѣ́ше 5.34б; и҆ пока́зѹва вѣ́зель със‘ зла́то и҆ ре̑ това ви да́ва̑, то̑ко гы̑ ѹ҆бїѝте 6.43. **2.** *За означаване на лице, което се определя, характеризира по някакъв начин; тоя, такъв човек.* ѡ҆ злѣ̀ тогі́ва томѹ́ва, дѣ̑то ви́ди нѣ́кои чл҃кь дѣ̑ прѣгрѣшѝ нѣ́що, а̑ то́и не млъчѝ 18.198; и҆ войска́та мѹ̀ си́ч‘ка събра́ на̀еднô и҆ щѐ да сѐ биѐ със‘ того́ва дѣ̑то ѿ́здѝ на ко́нѧть и҆ сѣ́ нѥ́говата войска 18.194б; защо си̇̑ и҆ ты̀ мл҃ти́вь бг҃ъ на тїа́, де́то се пока́ювать 9.73б; и҆ пазѣ́те са ѿ тїа́ щото̑ зло̀ работѣ́ть 18.180; да зна́ете тїа́ щото́ са ме́не възлюбле́ни, тѣ́мь хѹ́бевѣ да

inslav

и҆́мь слꙋгꙋ́вате 32.225б. **3.** *Само ср. За обобщено назоваване на неща, които са споменати по-рано или които се определят по някакъв начин; това, това нещо, тези неща.* є҆то̑ сѣ́кыи дн҃ь бѣ́ше ꙋ́бїйство и҆ кры́во ҆проли́ванїе по хр҃тїа́нете. и҆ това бы́ваше по гра́дове и҆ по мѣ́ста̑ 39.296б; и҆ кога го найдете. дои҆дѣ́те да мы̑ ка́жете, да поидꙋ̀ и҆ а҆́зь да мꙋ̀ се̑ поклоню̀, і҆ това ре҆́, скврьнныи і҆ро́дь 33.237б; и҆ това̀ щото́ имь стрꙋ́вате, та̑ и҆́мь горе́щи въглища си́пꙋвате на главы̑те 31.223; пои҆сти́нꙋ зла̀ зи́ма бѣ́ше. и҆ дрꙋ́го не бѣ́ше позло̀ ѿ това̀ де̑то бѣ́хꙋ и҆зⷭ҇мрѣ́зⷭ҇ньле чл҃ци́те ѿ бѣсо̀вⷭ҇ськта на́пасть 33.240б. **в тия дни.** *В тия дни, по онова време; във времето, за което се говори.* и҆ ѿтога́зи пора́сте поголѣ́мь гнѣ̀вь ме́ждꙋ ца́рица и҆ і҆ѡа́нна. и҆ въ тїа дни̑ бѣ́ше ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а҆леѯа́ндрьскыи, ꙋ҆зе́ль мнѡ̑го монастире и҆ кало̑ѐре и҆збы̑ль 12.113б; и҆ вь тїа́ дни̑ бѣ́ше дошы́ль ꙋ҆ ца́ри ҆гра̑ є҆пифа́нїе а҆рхїепк҃пь кв҃прьскыи 12.116; **в (у, на) това врѣ́ме.** *По това време, тогава.* и҆ хытрьцѝ что̑ бѣ́хꙋ тога́зи въ това̀ врѣ́ме. и҆ видѣ́хꙋ ѕвѣ́здѣта, и҆ ꙋ҆зеше да́рь 33.243б; и҆ ꙋ҆ това̀ врѣ́ме прѣста́ви се и҆ зосима ꙋ҆ то́изи, монасти́рь 17.176; тога́зи на това̀ врѣ́ме, нѣ́кои мꙋ́жїе ѿда́лече и҆дѣ́хꙋ да до́йдьть при ст҃го сѵ҃ме́ѡна 2.13б; **заради (за, по) това.** *Заради това, по тази причина.* ко́й ѻ҆бы́че непра́вда, ненависи своѧ̑ дш҃а зара̑ това̀ пази́ се ѿ кра́жⷭ҇бы и҆ ѿ непра́вды 1.7; то́и ва̑ наста́вѣше по пꙋ́стынѧтѣ и҆ просвѣ́тюваше вы ѿгнѧ́нныи стлѣ́пь а҆ вы́е за това го ѻ҆ста́вихⷭ҇те въ гро̑бь 35.259; а҆ гⷭ҇ на́шь і҆с҃ хс҃, бра́ть сало́мїинь що є҆ мт҃ѝ і҆ѡа́ннꙋ бг҃о ҆сло́вꙋ. по това́ се нази́ва гⷭ҇, ꙋ҆́ика і҆ѡа́ннꙋ 6.41; **послѣ́д това.** *По-късно, след това.* и҆ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ това̀, нѝ послѣ́ това̀ 15.132б; **прѣди това.** *По-рано, преди това.* и҆ дрꙋ́го че́до не́маше нѝ прѣдѝ това̀, нѝ послѣ́ това̀ 15.132б; **тоя свѣт.** *Тоя свят; в християнството животът на хората на земята преди смъртта.* побо́ле тї е да и҆сте́глишь на то́ꙗ свѣ̀ть за малⷭ҇ко врѣ́ме, не́жели та́мо да се мѣ́чишь безⷭ҇кра́ино и҆ недовры́шено 1.3б; стыи пра̑зньцы да почи́таш и҆ да пра̑знꙋвашь, а҆ко и҆́щешь да ти̑ даде̑ бг҃ъ мнѡ̑го добрины̑ и҆ поко́й на то́а свѣ̀ть и҆ на ѻ҆́нїꙗ 1.4б; **тоя час.** *Тоз час, веднага.* и҆ да̀доха ѥ҆́ѥи ѿ ѡ҆́нѣзи вода̑, и҆ срьбнѣ̀. и҆ то́ꙗ ча̑ и҆сцѣлѣ̀ и҆ продꙋ́ма добрѣ̀ 11.97; ре́че є҆мꙋ̀ і҆ѡа́ннь заповѣдꙋ́вамⷭ҇ ти въ и҆́ме і҆с҃а х҃а назара́нина. да нѐ живи́шь векѝ на това̀ мѣ́сто. и҆ то́ꙗ ча́сь ѡ҆́нⷭ҇зи̑ бѣ́сь и҆сче́зе 6.43; **у тоя час.** *В тоя час; в часа, в който се случва нещо.* а҆то́ гы не найдѐ ꙋ҆ то́ꙗ ча̑, а҆мѝ бѣха ѻ҆́тишлѐ нѣ́где да съвры́шꙋть прѣтрѣ́ба нѣко́а гп҃ди́нꙋ си 5.37.

ед.: м. то́ꙗ 1.3б, 2.13, 2.13б[3], 3.20б, 4.23б, 4.25б, 5.32б, 5.35, 5.37[2], 6.43, 6.43б, 6.44б, 6.45, 6.46[3], 6.48, 7.50, 7.50б[2], 7.54, 8.57, 8.58, 8.58б, 9.67, 9.75, 10.77, 10.78[2], 11.83б, 11.93б, 11.97[2], 11.98, 11.98б, 11.101, 11.102б, 12.111б, 15.135б, 15.137, 15.140, 15.144б, 15.152, 16.159б, 18.183б, 18.201, 35.263б, 36.267б, 36.272б, 37.273б, то́а 1.3б, 1.4б, 1.5, 17.167б, 18.198б, тоа́ 1.6б, тоѧ 4.25б, 5.33б, 11.99б, 15.152, 36.269б, тоѧ̀ 7.50б, 36.270б, 37.274б, 38.292б, *вин.:* того́ва 15.149б, 18.187б, 18.191, 18.194б[2], 18.198, 18.198б, 18.200б, 39.304, 39.307б, тогова 18.206б, тогова̀ 37.279, тогова̀ 39.304б, *дат.:* томꙋ́ва 11.106б, 18.194б, 18.198[3], томꙋ̑ва 18.198[2], томꙋ́ва 18.198[2], *ср.* това̀ 1.3, 1.3б[3], 1.4, 1.4б[2], 1.5[2], 1.6[3], 1.6б[3], 1.7[3], 1.7б, 1.8[5], 2.9б[2], 2.10[2], 2.11[2], 2.12б[4], 2.13[2], 2.13б, 2.14[5], 2.14б, 3.18б[2], 3.19б, 3.20б[3], 4.21б[2], 4.22[2], 4.22б[2], 4.23б[2], 4.24[3], 4.24б[2], 4.25б[2], 4.26б[2], 5.27б[2], 5.29, 5.29б[3], 5.31[3], 5.31б, 5.32, 5.32б, 5.33б, 5.34, 5.36, 5.37[2], 5.37б[2], 5.38б, 5.39б, 6.42[2], 6.43, 6.44, 6.45б[2], 6.46, 6.47[2], 6.48, 7.49, 7.50б, 7.51, 7.51б, 7.53б, 7.54, 7.54б[2], 8.56[2], 8.56б, 8.57, 8.57б, 8.58, 8.58б[2], 8.59б[4], 9.61[2], 9.62, 9.62б, 9.63б, 9.64б[2], 9.66б, 9.67, 9.68б, 9.70б, 9.71[2], 9.72б, 9.73б[2], 9.74[2], 9.75[3], 9.75б[2], 10.77б[3], 10.78, 10.78б, 11.82[2], 11.83, 11.83б[2], 11.84, 11.84б[2], 11.85[2], 11.86, 11.86б, 11.87[2], 11.88[3], 11.88б, 11.89[2], 11.89б[2], 11.90[2], 11.90б, 11.91, 11.91б[2], 11.92, 11.94, 11.95, 11.95б, 11.96, 11.96б, 11.97б, 11.98[2], 11.98б[2], 11.99[3], 11.99б[2], 11.100, 11.101[4], 11.101б[4], 11.102, 11.103[2], 11.103б, 11.104[3], 11.104б[2], 11.106[3],

inslav

11.106б, 11.107², 11.107б⁴, 11.108⁴, 12.109, 12.110б⁵, 12.111⁵, 12.111б³, 12.112, 12.112б, 12.113³, 12.113б², 12.114², 12.114б³, 12.115б, 12.116б⁴, 12.117², 12.117б, 12.119, 12.119б⁴, 12.120, 12.120б, 13.121б³, 13.122, 13.124, 13.124б², 13.125⁴, 14.126б, 14.127³, 14.127б², 14.129, 14.130, 15.131б, 15.132б³, 15.133, 15.134², 15.135², 15.135б³, 15.136⁴, 15.137б², 15.138², 15.139б, 15.140, 15.141б⁴, 15.142², 15.142б, 15.143б², 15.144², 15.144б³, 15.145³, 15.145б, 15.146², 15.146б, 15.147³, 15.148², 15.148б, 15.149², 15.149б, 15.152б, 15.153, 15.153б³, 15.154², 15.154б⁴, 15.155, 15.155б², 16.158, 16.158б³, 16.159, 16.160³, 16.160б, 16.161², 16.161б⁴, 16.162², 16.162б, 17.163б², 17.164, 17.164б², 17.165, 17.166², 17.167б⁴, 17.168², 17.169б², 17.170б, 17.171, 17.173², 17.174³, 17.175², 17.175б, 17.176², 18.177б², 18.178б, 18.179б, 18.180, 18.180б, 18.181б², 18.182, 18.182б⁴, 18.183³, 18.185, 18.185б, 18.186, 18.187б, 18.188², 18.192б, 18.194б, 18.195, 18.197², 18.202б, 18.205б, 18.206б, 19.208, 20.208, 20.208б², 20.209б⁴, 21.210б², 31.216, 31.219, 31.220, 31.223, 32.223б, 32.224б, 32.225, 32.225б, 32.226, 32.226б, 32.227б, 32.229, 32.229б, 32.230б³, 33.233, 33.233б, 33.234³, 33.235б³, 33.236, 33.236б², 33.237б, 33.238б, 33.239, 33.240², 33.240б, 33.241⁴, 33.241б³, 33.242, 33.242б², 33.243³, 33.243б², 33.244⁹, 33.244б³, 33.245, 33.245б³, 33.246², 34.250б², 34.251, 34.252б⁴, 34.253, 34.253б², 34.254³, 34.255, 34.255б², 35.256б², 35.258, 35.258б, 35.259⁴, 35.262², 35.262б, 35.263, 35.263б², 35.264², 35.265, 35.265б², 35.266, 36.268, 36.268б, 36.269б, 36.270, 36.272б, 36.273, 37.274, 37.274б, 37.275, 37.276б, 37.277, 37.278, 37.279, 37.280², 37.280б, 38.282б², 38.284², 38.284б, 38.285б, 38.287², 38.287б, 38.288б, 38.289б, 38.290, 38.290б, 38.291, 38.291б, 38.292, 38.293, 38.293б², 38.294, 39.295, 39.298, 39.299², 39.299б, 39.300, 39.301², 39.301б, 39.302², 39.302б, 39.303², 39.304², 39.304б⁴, 39.305², 39.306, 39.306б, 39.307³, 39.308, 39.308б², 39.310, 39.310б², 39.311, 39.311б², 39.312б², 39.313б, 39.314б, 39.315, 39.315б², 39.316², 39.317³, 39.317б, 39.318б², 39.319, товá 1.4, 1.5, 1.5б, 1.7², 2.11, 2.13, 4.23, 4.24б, 4.29б, 5.31, 5.35, 5.39б, 6.41, 6.45³, 7.49б, 7.54, 11.81, 11.81б, 11.85, 11.107б, 13.125, 14.127, 15.135б, 15.150б, 15.155б², 17.170, 17.172б, 17.174, 18.177б, 18.187б², 18.190, 18.191, 19.207б, 31.218б, 32.224б², 32.227, 32.229², 32.229б², 32.230б, 32.231², 32.231б, 33.233б, 33.236², 33.237б, 33.239б², 33.244б, 33.245², 34.253², 35.259б, 35.260, 35.260б, 35.261б, 38.283, 38.287, 39.297, 39.301, товâ 1.4б, 1.5, 1.6б, 1.7б, 5.35, 7.53б, 8.58, 9.68, 11.81б, 12.117б, 18.192, 32.228б, 33.246, 34.250б, това 5.29, 5.30, 5.30б, 6.43, 6.46б, 11.95³, 15.144б, 15.149, 16.158, 16.162б, 18.186, 20.209, 32.224, 32.229б², 33.233, 33.233б, 33.234б, 33.237б, 33.243, 35.259, 36.268б, 36.269б, 36.272б², 37.274, 37.276, 37.280б², 38.284, 38.284б, 38.285, 38.288, 38.288б², 38.289б, 38.293б, 39.296б², 39.300б, 39.302б, 39.305, 39.305б, 39.307б, тóвà 5.40, 33.235б, 33.236б², потовà (!) 15.132, тóва 17.170б, 18.198б, 33.236б, 33.247, т[о]ва 20.208, товà 39.301; *мн.:* тїа 1.5б, 1.8, 6.45б, 8.59, 9.61, 11.81б, 11.89б, 11.92, 11.99б², 11.100, 12.113б, 12.116б, 14.126б, 15.135, 15.139, 15.141, 15.141б, 15.142б, 15.145б, 15.150, 15.155, 17.176, 18.179б, 18.183, 18.186б, 18.195, 18.197, 18.197б, 18.201б, 18.206, 21.210б, 32.223, 32.225б, 32.227, 32.227б, 32.228б, 32.229², 32.230б, 33.234, 33.238, 33.238б, 33.243², 34.249б², 34.252, 39.296², 39.296б, 39.302², тїé 1.7б, тїá 1.8, 2.9б, 4.22б, 5.36, 6.48, 9.64, 9.73б, 11.83, 11.94, 11.97б, 12.114, 12.115б, 12.116, 15.138, 15.143, 17.168б, 17.169, 18.177б, 18.178б, 18.179б, 18.180, 18.180б, 18.183², 18.191, 18.191б², 18.192², 18.193, 18.194, 18.194б, 18.195б, 18.196б², 18.197⁶, 18.197б², 18.198, 18.201б, 18.202б, 18.203б², 18.205, 32.225, 32.225б², 32.227, 32.227б, 32.228, 32.231², 32.231б, 33.235, 33.237, 33.238б, 33.245б, 35.266, 38.290б, 39.300б, 39.310б, ґїꙗ 2.10, 4.23б, 8.55, 9.73б, 11.89б², 11.106, тїꙗ́ 2.10, 2.14, 4.23б, 6.43, 7.52б, 8.56, 9.74б, 11.105, 15.154б, 17.167, 33.244, 33.244б, тїꙗ 2.10, 2.13, 4.22б, 5.29б², 5.31, 7.51, 7.53, 7.53б, 9.64б, 11.106, 33.240б, 34.248, 34.248б, 34.255б, тыꙗ 2.13, 16.158, тї́а 3.17, 11.91, 13.122б, 15.144б, 15.147, 18.203б, 32.227, 33.243б, 36.269б, 38.281б, тї́ꙗ 5.30, 9.64, 9.68, 33.245б, 33.246, 38.290, тїѐ 5.33б, 5.38, 9.73б², 11.102, 11.103б², 12.114, 13.122б, 15.145б, 15.146, 17.169б, 32.231б, 37.276, тїѝ 5.34б, ґїа 5.40б, 9.73б, 12.112б, 13.122б, тїѝ 9.64, 11.97, 38.287, 38.287б, тѝꙗ 9.65, тиѝ 9.66, 17.168, 33.239, тїà 10.76б, 18.183, 18.189б, 32.231б, 33.232б, 33.234, 33.243, 33.243б, 35.264б, 36.267, 37.277, 37.277б, 38.283, 38.284, 38.289, 38.290², 38.293б, 39.295б, 39.296б, 39.298б, 39.301, 39.304б, 39.308, 39.311, 39.312, 40.322, 40.323², тїе 11.97, 11.102, 18.197², 32.231б, 35.259, ти́ꙗ 16.158, 17.165б, 17.169, 17.171, 33.234, тые 34.249б, тіà 37.276, [тиа] 39.318.

тояга *ж.* (6) *Тояга; дървена пръчка, която човек използва при бой, за*

inslav

подпиране при ходене и др. тогива щьть да видеть, и тоꙗгата щотô мꙋ бѣха да́ле в рьцѣте ѿ трьстика и биꙗха го със᾽ нѥа и смѣꙗха мꙋ се 18.200; и ка́же мꙋ. ко́й те на на̑ повди́гнь. и́лѝ ко́й ти да́де тѣзи тоꙗга на̑ да го́нишь 37.274б; и валаа́м᾽ се раз᾽гнѣва̀ и ꙋ̑зѐ то́ꙗга да биѐ тврьдѣ мꙋ́лето 33.242.

ед.: то́ꙗга 33.242, тоꙗ́га 37.274, 37.274б[2], *чл.* тоꙗ́гата 18.200; *мн.: чл.* тоꙗ́гите 16.162.

тояка *мест. показ.* (1) *Като същ. Само ср. За обобщено назоваване на нещо, което се определя по някакъв начин; това, това нещо.* това́ка щотô ре́кох᾽ме бл҃ве́нїи хр҃тїане. тїе́ са голѣ́мите заръчанїа бж҃їа. детó гы прѣда́де на свѣтъть бъ̑ 1.7б.

ед.: ср. това́ка 1.7б.

траиан *ЛИ* (4) *Траян.* по ро́ѫ̑ьство хв҃о, напоконь, до, а҃, го́динь, бѣше нѣ́кои ца́рь, и́мето мꙋ бѣше трїа́нь. и царᾱ᾽ствꙋ́ваше въ вели́кыи ри́мь 5.28.

трїа́нь 5.28, траїан᾽ 5.33б, траиа́нь 5.38б, траиан᾽ 5.36.

тракийски *прил.* (1) **тракийско мѣсто.** *Тракия.* не́йно чюдо и нейнь, по̑ ко́и ѐзы́кь мо́же и́ска́за, що ѐ тїꙗ сто́рила добрôдѣ́тель на земꙗ, на ѐпи́ва́т᾽ско мѣ́сто, и на тра́кїиско, и на трь́новь, и на ми́сїа 8.55.

ед.: ср. тра́кїиско 8.55.

трап *м.* (20) *Трап, изкопана в земята голяма дупка, яма.* и и́скопа́ха тра́пь, ко́л᾽кото трѣ́бꙋваше, да се покры́е тѣло́то сто̑ 17.176; а̑мѝ повелѣ̀ да́ и́ско[па]ю́ть тра́пь голѣ́мь. и да́ го̀ напльнать сѣ̑ ва́рь, и да сме́сеть вода̑ 39.300; а̑ко лѝ се нѣ́кои на́йде да не послꙋ́ша твоѐ повелѣ́нїе. да сê тꙋ́ри оу̑ тра́пь при лѣ́вовете да го̑ и́зѣдꙋ́ть 11.92б.

ед.: тра́пь 8.57б, 11.92б, 11.93[6], 11.93б[2], 17.176, 21.210, 39.300, 39.300б[3], 39.301[2], тра̀пь 11.93б, трапь 11.94.

трапеза *ж.* (46) **1.** *Трапеза, наредена с ястия маса, софра.* и ла́зарь сѣ́ше на трьпе́зата и ꙗ́дѣше със᾽ тѣ̑ защô а̑ко не бы̑ ꙗ́ль и пи́ль катô въскр҃се. та̑ быха рекле ѐвреê привидѣнїе стори хс҃ 34.250; и кꙋ́пи хлѣ́бь и ви́но и що сѐ на́йдѐ ꙋ̑ ѿн᾽зи ча̑. и доне́се, и ѡ̑ста́ви трапе́за на ѿнїа во́ине и слꙋ́жаше и́мь 5.34б. // *Образно.* и па̀кь ка́же гь̑, за тѣ́зи пи́ща бл҃га̀ че́сть. что̑ ѐ дрꙋ́го по́добро ѿ го́з᾽ба без᾽съмрь́тна. и́лѝ дрꙋ́го що ѐ почь́стно ѿ трапе́за ста̑ 34.248б; цр҃ь що ѐ поста́виль трапе́за, та ѐ гь̑ на́шь і҃с х҃с. а̑ трапе́зата ѐ то́изи дн҃е́шныи пра́ѫ̑никь 34.248. **2.** *Прен. Хората, които седят на трапезата.* ѡ̑ чю́до. прѣтво́ри се ѡна́зи вода̑ на ви́но като ме́дь сла́д᾽ко. и почю́ди се си́ч᾽ка трапе́за и просла́више ба̑ 10.79. **избльвам елзавелина трапеза.** *Освобождавам се от греховете си.* а̑ко зна́ете ба̑, и́дѣте слѣ́ нѥ́го, а̑ко е ва́шь бь̑, и да и́з᾽блѣ́вате ѐл᾽заве́лината трапеза 12.115; **поставя трапеза.** *Сложа масата, наредя необходимото за ядене и пиене.* а̑мѝ дѣца́та брь́заха защô гы пови́каха чѐ бѣ́ше врѣ́ме дошлò да ѿбѣ́дова ст҃ы̀ ѐv᾽ста́тїе и те́коха ско́ро да мꙋ поста̀вѧть трапе́за 5.37; ѐфимїа́нь постѣ́ше се прѣз᾽ си́ч᾽кы дны̀, до, ѳ҃. ча̑ и поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си ѐдна̀ на си́роти и на си́рачета. дрꙋ́га на про́сеци. тре́тїа на пь́тници и чюѫ́и́н᾽ци 40.320; **ям на елзавелина трапеза.** *Съгрешавам.* и рѣ̑ на ѐпк҃пыте. съберѣ́те се свещенници мрь̑сны дѣ̑то стѐ ꙗ́ле на трапеза ѐл᾽завелина. и да вы̑ рекꙋ̑ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̑ ꙋ̑мове ва́ши 12.115.

ед.: трапе́за 1.4б, 1.5б, 5.34б, 5.36, 5.37, 7.50[3], 9.61[2], 10.78б, 10.79, 12.118, 12.118б, 13.123, 18.202б, 34.248[3], 34.248б[3], 40.320б, 40.322[2], трапеза 7.50б, 9.60б, 12.115[2], 12.118б, тра́пеза 9.60б, 39.309б, трапѣ́за 39.315б, 39.316, трапе́зꙋ 14.127б, трапезꙋ 31.217б, *чл.* трапе́зата 7.50, 12.118б, 34.248, 39.314б, 39.316б, тра́пеза_та 9.60б, трьпе́зата 34.250, тра́пезата 39.314б, 39.315; *мн.:* трапе́зи 40.320.

трая *несв.* (1) *Трая, съхранявам се дълго без промяна, издържам.* и напра́ви бь̑

inslav

ѻнова̀ тѣ́ло на си́чⷭките лю́дїе да траѐ мнѡ́го и̇ да сѐ не расыпꙋ́ва и̇ да сѐ не разва́лѣ ни́кога 18.199.

сег.: 3ед. траѐ 18.199.

треперание *ср.* (1) *Треперене; конвулсивно движение на тялото, породено от страх, болка, притеснение.* какⷭ щѣ̀ да пла́ча и̇ да възди́шамь като̑ гла̑ нема̑. а̑ като мѐ те́глишь негото́ва пр҃ѣ г҃а̑ б҃а̑, дѣ̑то е толⷭкози стра́ и̇ то́лⷭкози трепе́ранїе 31.218б.

ед.: трепе́ранїе 31.218б.

треперя *несв.* (17) **1.** *Треперя, извършвам бързи еднообразни движения, трептя.* че́дата и̇̑ вь ра́таиство заво́ди. нѡѕѣ́тѣ имь бо́лⷭны стрꙋ́ва. рѣцѣтѣ и̇̑мь трепе́рѧть не мо́гать да дрьжѣ́ть 20.209; а̑мѝ щѣ́ть и̇ тїѐ да трепе́рѧть като̑ трьста̀ ѿ вѣ́трь 18.179. **2.** *Треперя; треса се от студ, страх, силно притеснение.* и̇ ѿтога́зи теглѝ стꙋ́дь, и̇ пе́кь. и̇ треперꙗ̑ помрѣ́знала 17.172б; и̇ цр҃ь се ꙋпла́ши и̇ начѐ да тре̑рѐ ѿ стра̑. и̇ зѐ да ка́зꙋва на сво́ите бꙋ́лѣре, що ѐ видѣ́ль 4.21б; мт҃и бж҃їа пла́чѣше и̇ въздышѣше, и̇ си́лы н҃бные дивлꙗ́хꙋ се и̇ а҃гг҃лы трепе́рꙗхꙋ. и̇ зави́стниците ѐврѣ̑е смѣ́аꙋ се 35.259б. // *Образно.* а̑ ѿвѣ́трѣ ср҃цето и̇̑ трепе́ре. и̇ нощїе и̇ денїѧ̑ и̇ вⷭ кѣ́щи и̇ вънь и̇ на пѣ́ть сѐ стра̑ 18.194. **3.** *Прен. Треперя, изпитвам силно чувство на страх от някого или нещо, боя се.* защо̑ прїехⷭ го като̑ мрьтьвⷭца̀ а̑мѝ трепе́ра ѿ нѥ́го като̑ безⷭсъмрѣ́тень. прїе́хⷭ нѥ́го като̑ чл҃ка. а̇ сега̀ мѐ е стра̑ като̑ ѿ б҃а̑ 35.263; трепе́рѧ ѿ дꙋ́мъта дѣ̑то щѣ̑ да вы̑ ка́жꙋ. повелѣ̀ цр҃ь. ѹ҃трѣ щѣ̑ да вы̑ бѣ́де съмрьтныи день 15.146; щото̑ и̇ самⷭси̇̑ дїаволь трепе́ре ѿ нѥ́го. като́ го гле́да чѣ̑ е о҃гⷭнь мнѡ́го 18.206.

сег.: 1ед. трепе́рѧ 15.146, 17.171б, трепе́ра 35.263, *3ед.* тре̑рѐ 4.21б, трепе́ре 16.159, 18.194, 18.206, *3мн.* трепе́рѧть 20.209, 34.249; *имперф.: 1ед.* треперꙗ̑ 17.172б, *3ед.* трепе́раше 9.74б, *3мн.* трепе́рꙗхꙋ 35.259б; *бъд.: 1мн.* щѣ̑ да трепе́ремѣ̑ 18.200, *3мн.* щѣ́ть да трепе́рѧть 18.179², щѣ́ть да трепе́рꙗть 18.197б, щѣ́ть да трепе́рать 18.200.

трепет *м.* (2) *Прен. Трепет; силно чувство, голямо вълнение, породено от някакво преживяване.* затова̀ и̇ ны́е ѿ хр҃тїане. състра́хѡ̑ (!) и̇ със тре́петь да́ се покло́нꙋ. чт҃номꙋ кр҃тꙋ. съсь дꙋше́вна ра́дость и̇ съсⷭ дꙋхо́вна веселⷭба̀ да го цѣлꙋ́ваме 16.157.

ед.: тре́петь 16.157, 18.191б.

треса се *несв.* (1) *Образно. Треса се; треперя от силно вълнение, породено от страх, притеснение.* а̑ а̑дь до́лꙋ ѿ стра̑ тресѣше сь и̇ стѣ́нѥше какⷭ ще, да́ погыне. защо̑ позна̀ какⷭ щѐ да се лишѝ ѿ дꙋши́те що гы̑ дрьжаше, ѿ ꙗ҃ ф҃. го́динь 35.263.

имперф.: 3ед. тресѣше сь 35.263.

тресет се *от стб.* трѧсти сѧ *несв.* (1) *Треса се, люлея се с бързи последователни движения, разтърсвам се.* и̇гра́е вода̑ мо́рⷭска, и̇ па́кⷭ се ꙋ̇тишава. тресетⷭ се земл҃а̑ и̇ па́кь стои̇̑ тврь́да 31.220.

сег.: 3ед. тресетⷭ се 31.220.

трети *числ. редно* (60) **1.** *Трети.* и̇ па̀кь въскр҃нѝ тре́тыи дн҃ь, като си̇̑ мнѡ́гыщь ка́заль на́мь 35.262б; да́ се мо́ли бꙋ, на, а̑. ча̑, и̇ на тре́тыи, и̇ на ше́стыи, и̇ на деве́тыи 2.9б; и̇ въцр҃и се тре́ты̀ сн҃ь нѥго́вь а̇сорⷭда́нь, въ а̇сирїи 11.91б; и̇ събра́ха се па̀кь третѝ пѣ́ть о҃нїа пашїе. и̇ кадїе̑ а҃натолⷭскѝ да зе́мать тестирь и̇ є҃ми́ре ѿ ца́ра 39.298; и̇ на тре́тїа годи́на ꙋда́вѣше и̇лѝ момⷭка̀, и̇лѝ дѣви́цꙋ 6.41б; и̇ прь́вата се си́ла зовѐ чювⷭство. вто́ра мъчта́нїе. тре́тїа сла́ва. четврь́та, по́мысль пе́таа ѹ҃мь 33.233. **2.** *Като същ. Само ср. Трето; за означаване на нещо, което идва на трето място при изреждане.* имаме да пи́тамѣ̑. почто̑ не роди́ се ѿц҃ь, и̇лѝ дх҃ь ст҃ыи, а̑ми сѐ ро́ди сн҃ь. вто́рое почто̑ се слꙋ́чи такⷭвози врѣ́ме да сѐ прѣпи́сꙋва си́чⷭкыи свѣ́ть. тре́тїе въ коѐ врѣмѐ, и̇ въ кои мц҃ь бѣ́ше 33.238.

третие небо. *Третото небе; според*

inslav

религиозните представи мястото, където живеят праведниците. апл҃ь па́вль нѣкогы възнесе́нь бы҃ до тре́тїе н҃бо. и̇ дойдѐ ѿ ба҃ гла҃ та мꙋ҃ ка́же. ре́чи̇ на тїа лю́дїе щото́ са на тоизѝ свѣ́ть жи́вы. защо̀ прѣ́стьпꙋвать моа̀ запо́вѣ̑ 32.223.

ед.: м. тре́тыи 2.9б, 4.23, 6.46б, 9.62б, 11.85, 12.119, 13.123б, 15.132, 16.160, 18.185б, 35.262б[2], 38.287б, 38.291[3], третиы 3.16б, тре́ты̀ 5.29, 7.50б, 11.91б, 39.297б, 39.298б, 39.300б, третыи 11.83, тре́ты 35.262б, тре́тїи 38.290, третѝ 39.298, тре́тїиго 15.143, тре́тимꙋ 11.91, *чл.* тре́тїать 18.182, 18.182б*, 18.182б[2], *ж.* тре́тїа 6.41б, 6.42, 33.232б, 33.233[2], 34.251б, 37.281, 38.284, 38.284б, 40.320, тре́тꙗ 16.158, тре́тїю 9.69, *чл.* тре́тїата 15.135, 15.135б, *ср.* тре́тїе 1.5, 32.223, 33.238, 33.240б, 33.241, 34.253, 34.254, 35.256, тре́тїѡ 5.27, 33.233, 33.240, тре́тїаго 32.223, *чл.* тре́тїето 1.4.

три *числ. бр.* (124) *Три, 3.* и̇ тїа́ девет҆тѣ̑ чи́нѡве н҃бны. на трѝ. чи́нѡве раздѣлꙗ́ват҆ се по трѝ 11.83; и̇ ре҃ а҃нна. нѣ́ка да посѣдѝ при на҃ є҃днакь є҃днѣ̑ годи́на, да наврѣ́ши трѝ го́динь 13.123; и̇ поста́вѣше на де́нь, трѝ трапе́зи дома́ си є̀дна̀ на си́роти и̇ на си́рачета. дрꙋ́га на про́сеци. тре́тїа на пѣ́тници и̇ чю́жи́н҆ци что сѣ̀ скрѣ́бны 40.320; и̇ чл҃кь, тїа̀, и̇ трѝте и̇́ма. оу́мь, дꙋ́ма, и̇ дш҃а 38.284. // *В състава на сложно числ. Три хиляди, 3000.* и повелѣ̀ да се събе́рꙋть є̀врѣ́ие. и̇ то́изи ча҃ събра́ха се, трѝ ты́сꙋщь. сѝ ре҃, г҃ 4.22; поу́сти, трѝ, ты́сꙋщо наче́л҆никы, и̇ със҆ тѣ̑хь во́искꙋ мнѡ̑го. да по́и̇дꙋть въ фригїю 15.143.

трѝ 1.4[2], 5.27[2], 6.41, 6.42, 6.45б, 6.46, 9.69б[3], 11.81, 11.83[2], 11.89б[5], 11.90б, 11.92, 11.92б, 11.96б, 11.101, 11.102б, 13.123, 15.132б, 15.142[2], 15.142б, 15.144, 15.148б[2], 16.158, 16.160, 16.160б, 17.170, 17.171[2], 17.174б, 18.182, 18.183, 21.210, 31.221[2], 32.229б, 32.232б, 33.237, 33.238б[3], 33.239, 33.240б[2], 34.253, 35.256, 35.256б, 35.264б[2], 37.280, 38.281б, 40.320, трїе 15.146, трѝ 34.254, тре̑ 11.90*, трѝ ты́сꙋщь 4.22, трѝ ты́сꙋщо 15.143, трѝсꙋщь (!) 35.256б, *чл.* трѝте 5.39б, 6.45б, 6.46[2], 10.76б, 11.89б[2], 11.91[3], 11.92[4], 11.102[3], 12.117, 15.134[3], 15.143, 15.144[3], 15.144б, 15.145[4], 15.145б[3], 15.146б[2], 15.147[3], 15.148[2], 15.148б, 15.148б-149, 18.183[2], 18.188, 33.238б[3], 33.239[2], 33.241б, 33.243б, 38.284, трѣ̀те 11.91б*, 39.300б, трите 18.188.

тривалия *МИ* (1) *Тривалия.* и̇ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́нов҆скы̀ і̇ѡа́ннь, а̀сѣ́ню… ско́чи ю҃на́ш҆кыи със҆ь бж҃їе повелѣ̑нїе. и̇ прѣ̀ македо́н҆ска земла̀… и̇ си́ч҆ка земла̀ ѳеталїи́скаа. и̇ трива́лїа ꙋ҃зѐ 8.59.

трива́лїа 8.59.

тригодишен *прил.* (1) *Тригодишен, който е на три години.* заради̇ това̀ бы̀ въве́дена въ цр҃ковь мла́да, г҃, го́дищ҆на, и̇ храни̇ ю̀ а̀рхг҃ль гаврїи́ль със҆ н҃бны̀ хлѣ̑бь, в҃і, го́динь 13.125.

ед.: ж. г҃, го́дищ҆на 13.125.

тридневен *прил.* (1) *Тридневен, който е от три дни.* а̀ смѵ̑рно зане́соше, като̑ мрьтьв҆цꙋ̀ трѝдн҃е́вномꙋ дѣ̑то щѣ̑ше да бъ́де. защо̑ и̇ съ смѵ̑рно пома́заше ха҃ кога́то го поло́жише въ гро̑бь 33.244.

ед.: м. трѝдн҃е́вномꙋ 33.244.

триклет *прил.* (2) *Триклет, който е проклет много пъти.* как҆ва хытро́сть напра́вы тойзи трѝклетѝ гесѡ́р҆гїе, є҃то̀ видѣ̑х҆ме си́ч҆кы. какво́ ли ꙋ҃мышлѥнїе направы 39.302б.

ед.: м. трѝклетѝ 39.302б, трѝклетѝ 39.305.

триклин *м.* (1) *Специално легло, състоящо се от три части, за полягане при ядене.* и̇ а҃зь да сѝ да́мь моа́та пола́та матѳе̑ю а̀пл҃ꙋ. и̇ да о̑ста́вите ков҆че́гь на моа́ть зла́ты̀ о̑дрь на голѣ́ми трикли́нь. и̇ ме́не причестѣ̑те със҆ хв҃ь да́рь 37.280б.

ед.: трикли́нь 37.280б.

трима *числ. за лица* (1) *Трима, три лица.* и̇ защо̑ се ꙗ҃ви́ха два̀ а҃г҃ла. защо̑ мѡ̑ѵсѝ та́ка е писа́ль на нѥ́говь зако́нь. прѣ̑д҆ два̀ма и̇ли трѝма ма́р҆тꙋ́ре да ста́не и̇ да бꙋ́де сѣ̑ка дꙋ́ма вѣ̑р҆на 38.293.

трѝма 38.293.

тримитунски *прил.* (1) **спиридон тримитунски.** *Спиридон Тримитунски.*

inslav

и҆ прѣ́вы начелѧ́ници на събо́рьть кои҆ бѣ́хꙋ. бѣше ст҃ы̀ си́ливестрь па́па ри́мѧскыи… ст҃ыи пафнꙋ́тїе и҆сповѣ́дникь. ст҃ыи спиридо́нь. трїмиѳꙋ́нскыи 15.141.

ед.: м. трїмиѳꙋ́нскыи 15.141.

тримиѳунски *вж.* **тримитунски**

триста *числ. бр.* (3) *Триста, 300.* на́поконь посл҃ѣ́ хв҃о рожѣ́ьство̑, до трїста го́динь. бѣ́ше нѣ́кои ца̀рь и҆мето мꙋ̀ маѯимїань 9.61б; защо̑ сѐ не прода́де това̑ мꙋ̀ро̑, за трїста пѣ́нese 34.250б.

трїста 9.61б, 15.134, 34.250б.

трисущ (!) *вж.* **три**

трисъставен *прил.* (2) *Трисъставен, който е съставен от три части.* ра̑уи́ се кр҃те трї̑ съста́вне и҆ чьстнѐ 16.163. // *Трисъставен, който се състои от три същности (за Бога).* ка̑ ѐ бг҃ трї̑ съста́вень. да ре́мь ѿц҃ь, и҆ сн҃ь, и҆ ст҃ыи дх҃ь. и҆ оу́мь. та́ се ꙋ҆подобѣ́ва о҆ц҃ꙋ̀. а̑ дꙋ́ма сн҃ꙋ. а̑ дш҃а ст҃мꙋ̀ дх҃ꙋ 38.284.

ед.: м. трї̑ съста́вне 16.163, трї̑ съста́вень 38.284.

трихииски *прил.* (1) **теодор трихииски.** *Теодор Трихийски.* за жи́тїе ст҃мꙋ̀ і҆ѡа́ннꙋ злаꙋ́стꙋ. съпи́сано ѿ ѳеѡ́дора трихїи́скыиго 12.112б.

ед.: м. трихїи́скыиго 12.112б.

трищ *нареч.* (2) *Триж, три пъти, трижди.* и҆ ѿстъпаше наза́ды и҆ съкры̑аше се и҆ пла́чѣше та̀ па́кѧ се о҆мы̑аше и҆ до́йдѣше пр҃ѣ̀ тѣ́хь и҆ слꙋ́жаше и҆́мь. та́ка̀ стори и҆ два́щь и҆ трї̑щь 5.34б.

трї̑щь 5.34б, три́щь 40.322б.

трищблажен *прил.* (1) *Трижди блажен, който е изпълнен с блаженство и щастие в по-голяма степен.* бл҃же́нь е҆сѝ и҆ трї̑щь бл҃же́нь что̑ си о҆́бѧвѝль такѧво́зи тѣ́ло̑. и҆ бл҃же́нь е҆си, о҆́ти се ты̀ намѣ́ри на такѧвози врѣ́ме такѧвьзи вѣ́рень слꙋга̀ 35.260.

ед.: м. трї̑щь бл҃же́нь 35.260.

трищклет *прил.* (1) *Триклет, който е проклет многократно.* и҆ хо́дѣше проклѣ́ть ѿнѧзи три́щѧкле́тыи а҆́рїа 15.140.

ед.: м. три́щѧкле́тыи 15.140.

трия *несв.* (1) *Трия, продължително движа нещо по повърхността на друго нещо, търкам, разтърквам.* и҆ помы́слѝ да нѐ възѧсъню́ва. и҆ стои҆ и҆ трѝе си̑ о҆чи́те, като ѐ е҆́днакь сн҃ьнь. и҆ ви́ды хꙋ́бѣвѣ, че е̑ и҆́стинна 15.134б.

сег.: 3ед. трѝе 15.134б.

троада *МИ* (1) *Троада.* и҆ма и҆ дрꙋ́га ма́лѧка фригїа что е̑ на̑ цари̑ гра́дь ѿ и҆́стокь, е҆лли́нѧскы се̑ зове̑ троа́да 15.143.

троа́да 15.143.

троица[I] *ж.* (15) *Тро̀ица; в християнството триединно божество, в което се съединяват Бог Отец, Бог Син и Свети Дух.* и҆ заради̑ что̑ се зове тр҃и́ца защо̑ сѣ̀ трї̑ ли́ца̑ а҆̀ми се е҆дно̑ зовь́ть. защо̑ тїа трї̑те ли́ца̑, [а҆̀ми се] е҆дно̑ [зовъть] е҆ство и҆́ма̑, си̑рѣ̀ е҆ди́нь ско́пость, и҆ е҆дна̑ при́лика 33.238б. **света троица.** *Света Тро̀ица, в християнството триединството на Бог Отец, Бог Син и Свети Дух.* а҆̀ми̑ ные чи́ниме и҆сцѣлѥ́нїе. съсѧ помощь ст҃ы́е тр҃ице. о҆ц҃а и҆ сн҃а и҆ ст҃го дх҃а. дето е̑ е҆́ди́нь бг҃ъ нераздѣ́лѧныи, и҆ ц҃рь н҃бныи и҆ дето е̑ сꙋ́дїа на жи́вы̑ и҆ на мрьтвы̑ 10.76б.

ед.: тр҃и́ца 7.51б, 31.221, 33.238, 33.238б[2], 33.239б, 38.284, 38.287, тр҃ица 16.160, 33.238б, тр҃и́цꙋ 39.311б, тр҃ице 10.76б, тр҃и́це 35.260б, трои́ци 15.131, тр҃и́ци 15.150б.

троица[II] *числ. за лица* (2) *Тро̀ица, три лица, трима.* и҆ на̑ тїа си́чѧките поста́ви трои́ца лю́дїе съмотри́телѥ. си̑рѣ̀. да гы̑ съпика́сꙋвать 11.92.

трои́ца 11.92, *чл.* трои́цата 11.102.

тронясам *св.* (1) *Зачета, проявя почит и покорство към нещо, уважа.* и҆ ца́рь навъходоносо́рь, тога́зи нѣ́когы напра́ви о҆бра́зь зла́ть. высо́кь бѣ̀ ла́кѧтѣ,

inslav

ꙋ҃. и҆ широ́кь, ѕ҃, ла́кѡте. и҆ поста́ви го на по́лѣ, деи҆рѣ что ѐ бли́зꙋ при вави҆лонь гра́. и҆ распꙋ́сти да съберѐ, что сѣ начелѡ́ны господа́ре, и҆ сꙋдїе и҆ кнѧ́зоове ѿ си́чѡките стра́ны. и҆ ѿ си́чѡкыи мѣ́ста, да до́йдꙋть да тронѧ́сать ѻ҆нѡзи ѻ҆бра́зь… и҆ рѣ́… си́чѡкы да припаднете да сѐ поклони́те на обра́зѡть что гѡ̀ направи царь навъходоносо́рь 11.91б.

сег.: 3мн. тронѧ́сать 11.91б.

тропар *м.* (1) *Тропар, вид църковна песен в християнското богослужение.* и҆ ста́нѣ сщ҃енникь и҆ начрѣ́пе стьклѣни́цꙋ во́дꙋ. и҆ почѐ да поѐ тропа́рь. ст҃ы̀ безѡсре́брьници, и҆ чꙋдо̑твор̾ци козѡма и҆ дамїа́не, и҆ дрꙋ́гото до кра̀и 10.78б.

ед.: тропа́рь 10.78б.

троха *ж.* (6) **1.** *Троха, съвсем дребна частичка от нещо.* и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҆нова̀ колелѡ̀, и҆ прино́сѣше ст҃го да про́йде на҃ дьскыте дѣ́тѡ̀ бѣ́ха ноожѐвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та̑ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ́ на тьнѡ́кы трохы 39.299б; та гѡ̀ разѡбѝ и҆ стрꙋ́шѝ до троха̀ та̑ стьнѣ̑ катѡ̀ пра́ и҆ пе́пель 18.181. **2.** *Троха, много малко късче от хляб или друго тестено изделие.* чл҃че бж҃їи помл҃ꙋ́и́ ме сыромáха и҆ чю́жинѡ́ца. и҆ прїими́ ме въ дѡ̑ твои̑. да сѐ и҆ а҆́зь наси́тю на твои́те слꙋ́гы и҆ ѿ твоа́та трапе́за. что̀ о҆сто́ꙗть трохи́те 40.322.

ед.: троха̀ 12.118, 18.181, тро́ха 38.289б²; *мн.:* трохы 39.299б, *чл.* трохи́те 40.322.

троша се *несв.* (1) *Прен. Троша се, полагам големи усилия; мъча се, за да постигна нещо.* тогѝва по то́изи пла́чь щьть да побѣ́гнать людїе́тѣ по го́рїето [и҆] по пла́нинїето и҆ по стѣ́нїето низѡ̀ дꙋ́пѡкыте. да пла́чать като́ са зѡгрѣши́ле и҆ прѣгрѣ́шиле, та̑ де (!) сѐ биа̀ть и҆ трошь́ть съ сѐ срⷣце да сѐ мл҃ла́ть бꙋ҃, дано̀ и҆́мь простѝ гѣ̀ съгрѣше́нїето 18.192б.

сег.: 3мн. сѐ трошь́ть 18.192б.

труба *вж.* **тръба**

трубен *прил.* (4) *Тръбен, който произлиза от музикалния инструмент тръба (за звук).* и҆ тога́зи катѡ̑ чю́ха гла̑ трꙋ́бны̑, си́чѡкы та́мо что̑ се намѣ́риха. па́доше и҆ поклонише се на ѻ҆бра́зь ца̀ревь 11.92.

ед.: м. трꙋ́бныи 11.91б, 38.28б, трꙋ́бны̑ 11.92, трꙋ́бны 18.19б.

труд *м.* (20) *Труд, целенасочена човешка дейност, работа.* и҆ трꙋ́дь вашь что сѐ трꙋ́дыте да вы̑ бꙋ́де за́лꙋдо. и҆ земла̀та да вы̑ не дадѐ сѣ́мето 11.107б; а҆́мѝ а҆́ко гы̀ ѿвезѐшь та́мо ха́рь не и҆́машь. и҆ ще́шь да си̑ погꙋ́бишь трꙋ́дь сво́й що сѣ̑ си потрꙋ́диль 9.69; и҆ сѣ́кыи, спротѝ сво́ать трꙋ́дь и҆ ра́ботата мꙋ̀, тѣ́и ще да прїи́ме почѣ̑ть и҆ вѣ́нѡць ѿ рꙋ́кы гн҃ѥ 32.228б. **зема си на своят труд добро.** *Получа си отплатата за делата, получа си възнаграждението.* и҆ рѣ̑ ми. па́вле, дошь́лѡ̀ си да си̑ зе́мешь на своа́ть трꙋ́дь добро̀. є҆́то дѐ ви́дишь ѻ҆́ти голѣ́мы и҆ добры̀ и҆ вели́кы оу҆́реде щото̑ е҆ ꙋ҆го́твиль бг҃ъ, кои́то нѥ́го лю́бы 32.227; **с голѣм труд.** *Трудно, с големи усилия.* и҆ смѣсихѡ̀ се съсѡ̀ нарѡ́дь и҆ подо̑ до цр҃ко́вните вра̀та, дето лежа́ше чь́стныи кр҃ть съсѡ̀ голѣ́ма мъ̀ка и҆ сьсѡ̀ голѣ̑ трꙋ́дь є҆́два̀ пои҆до̑. и҆ приближи́хѡ̀ се ѡ҆каа̀ннаа а҆́зь до врата́та 17.169б; и҆ дове́де і҆гꙋ́мень вра́ча, и҆ є҆́два̀ мꙋ̀ ѿвѝ ѿ нѥ́го въже̑то сьсѡ̀ голѣ́мь трꙋ́дь 2.11б.

ед.: трꙋ́дь 1.6, 2.11б, 4.22б, 9.69, 11.107б, 12.120, 15.138, 15.153, 16.157б, 17.169б, 31.219б, 31.222, 32.227, 32.228б, 38.284, 39.301б, трꙋ́дь 4.22б, 7.49, трꙋ́ 19.208, дрꙋ́ть (!) 39.318б.

труден *прил.* (1) *Отруден, който е положил много усилия, изнемощял, отпаднал.* ка́то є҆́дїнь пѣ́тникь трꙋ́день и҆ ꙋ҆море́нь що ѐ тегли́ль длѣ́гь пѣ́ть, и҆ прогорѧ́ль ѿ сл҃нце и҆ ѿ пе́кь 16.157б.

ед.: м. трꙋ́день 16.157б.

трудя *несв.* (1) *Полагам труд, усилия, за да накарам някого да направи нещо; подканвам.* а҆̀ вдови́цата си̑

inslav

не ѡста́вѣше ло́зїето а҃ми̑ хо́дѣше на патрїа́рха и̑ мо́лѧше мꙋ̀ се и̑ трꙋ̀дѣше го, да хо́ди на цр҃ца давно̑ и̑ дадѐ ло́зїето 12.113.

имперф.: 3ед. трꙋ̀дѣше 12.113.

трудя се *несв.* (15) **1.** *Трудя се, извършвам някаква целенасочена дейност, работя.* ѳеодꙋ́ль нѣ̀кои и҃нокь, ма́исторь, и̑ хы́трь на ѕи́данїе. прѣ̑ѣ̑ на се́бе тъ̀зи ра́бота да ю̀ сьвры́ши. и̑ натькмѝ ѿ наур҃ѣ̀ да почне да работы. и̑ прѣ̀з тъ̀зи но́щь ꙗ̀ви[ха] мꙋ̀ се два̀ архг҃ла михаиль и̑ гаврїиль. и ре́коха ѳеодꙋ́лꙋ. чл҃че что се̑ трꙋ́дишь за́лꙋдо 11.103; и̑ трꙋ́дь вашь что се̑ трꙋ́дыте да вы̑ бꙋ́де за́лꙋдо. и̑ землѧ̀та да вы̑ не дадѐ сѣ̑мето 11.107б; мьчи́ се тꙋ̀ка и̑ трꙋ́ди се, а̑ на ста́рость съ се́бѣ̀ си и̑ма́нїе ни́что̑ не заноси 31.215б. **2.** *Трудя се; полагам усилия, за да постигна нещо; мъча се.* ѐпк҃пе, что̑ се трꙋ́дите и̑ доса́ждате си̑. что̑ ѐ̀ досто́инь за а̑рхїерѣ̑а със ва̑ ѐ̀, а̑ вы́е го и҃щете 15.138; а҃ми̑ като̀ се по̑ка́нѣше и трꙋ́дѣше се и пока́зоваше се как си̑ ю̀на́кь да оу҃гꙋ́дишь во́лѧ ца̀рꙋ̀ земльно́мꙋ̀ дето ѐ̀ дн҃ь а̑ ѹ҃трѣ̀ нѣ̀ ѐ̀ 5.30б.

сег.: 1ед. се трꙋ́димь 6.47б, *2ед.* се̑ трꙋ́дишь 11.103, *3ед.* се трꙋ́ды 31.215б, 31.220, са трꙋ́ди 31.215б, трꙋ́ди се 31.215б, 31.216б, 31.220б, се трꙋ́ди 31.215б, 31.216, *1мн.* се̑ трꙋ́димь 9.75б, *2мн.* се̑ трꙋ́дыте 11.107б, се трꙋ́дите 15.138; *имперф.: 2ед.* трꙋ́дѣше се 5.30б; *бъд.: със съкр. инф. 1ед.* щѣ̑ се трꙋ́ды 6.44.

тръба *ж.* (2) *Тръба, вид духов музикален инструмент.* тогѝва ще да пꙋ́стне, гь̀ а̑ргг҃ла михаи́ла и̑ дрꙋ́гы а҃ггл҃ы със трь̀бы да потрь̀беть з̾ голѣ̀мь гла҃. да е̑ чю́ть ѿ и̑стока до за́пада 18.19б.

ед.: тръ̀ба 13.124; *мн.:* тръ̀бы 18.19б.

тръг *м.* (10) *Пазар; място, където се извършва търговия на стоки; тържище.* а̑ воиска̀та что̑ бѣ̀ше със тысꙋ̀щницыте. ѹ̑лѣ̀зоше въ гра́ да си̑ ко̑пꙋ̀вать и҃стїе. и̑ за коѐ пла́щахꙋ, и̑ коѐ по́векѥ наси́ла ѿнѥ́махо… и̑ млѣ̀ва се сто́ри ѹ̑ то́изи дн҃ь по тры́гть, и̑ метѐ́ж голѣ̑. и̑ разбра̀ ст҃ыи [ни]ко́лае что̑ се чи́ни по тръ̀гꙋ 15.143; и̑ о̑нзи ста́рець послꙋ̀ша женѣ̀та си̑, и̑ ꙋ̑зѐ о̑нзѝ сребрьныи бѣле́гь, и̑ поидѐ да го̑ продадѐ. и̑ ходѣ̀ше по тры́гть 15.153б.

ед.: тръ̀гь 34.252, 39.318, трыгꙋ̀ 12.118, тръ̀гꙋ 15.143, *чл.* тръ̀гьть 3.19б, тры́гть 15.143, 15.143б, 15.153б, тръ̀гть 15.143б, тры́гьть 15.153б.

тръгна[I] *св.* (6) *Тръгна; отправя се в определена посока, към определен обект; потегля.* като ви́дѣ това̀ зо́сима. зараꙋ́ва́ се тврь̀дѣ. и̑ тръ̀гна да и҃де на тѣ̀зи странѝ, дето ви́дѣ чл҃катого 17.166; и̑ тїа като̀ ви́дѣ̀ че сѣ̑ заклѐ, тогази тръ̀гна да и҃де слѣ̀дь нѥ́го 10.78; и̑ и҃злѣ̀зе, и̑ тръ̀гна да и҃де на сво́ето си̑ ѿчѣ̑ство 8.57.

аор.: 3ед. тръ̀гна 8.57, тръ̀гна10.78, 17.166, тръ̀гнѣ 33.242; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ́хь тръ̀гнѣ̀ль 7.52б; *форма от перф. тип: 2мн.* сте тръ̀гнале 31.221б.

тръгна[II] *св.* (2) *Нарина, насипя пръст върху нещо или някого, търгна.* и̑ ѹ̑лѣ̀зе оу̑ гро̑бь и̑ ле́гна. и̑ рѐ̑ и҃мь, тръгнѣ̀те землѧ̀та мо[а] ма́ика, и̑ покри́ыте мѐ̑. и̑ тїе го цѣлова́ха, и̑ възри́наха прьста̀ на нѥ́го до колѣ̀нѣте. и̑ то́и гы па̀кь цѣлова̀. и̑ тїѐ па̀кь тры́гнаха прѣ̀сть до ші́ата мꙋ̀ 6.48б.

аор.: 3мн. тры́гнаха 6.48б; *пов.: 2мн.* тръгнѣ̀те 6.48б.

тръговец *м.* (1) *Търговец; лице, което се занимава с покупка и продажба на стоки.* зара̑ болѧ́рство си́чкы рѣ̀кы и, ѐзера, и̑ бро́дѡве, и̑ планїнїе, и̑ шꙋ́мїе, и̑ лгове, и̑ по́лїа, си́хь лю́дїе прода́дꙋха и̑ раздѣли́ха зара̑ болѧ́рство по си́чката землѧ̀, и̑ по сичкы пѣ̀тюве гюмрюкчїе, и ѡ̀шꙋ́рцїе, и̑ тры́говцїи гра́дове дрьжеть 31.219б.

мн.: тры́говцїи 31.219б.

тръговщина *ж.* (1) *Търговия; поминък, свързан с покупка и продажба на стоки; търгуване.* и̑ позлѡ̀ ѿ кра́жба та̀ па̀кь да не ре́ш҃ь лѣ̀жна дꙋ́ма, нѣ̀кога̑

inslav

за сво́й ръз'кь и̇ трьгов'щина. зара́ди да добїешь. защо̑ и̇ това̀ скрьі̑шома кра́денїе се нари́че 1.7.

ед.: трьгов'щина 1.7.

тръгувам *несв.* (2) *Търгувам, купувам и продавам различни стоки, изкарвам си прехраната с търговия.* защо̀ сьмы́слюва̑ ѻ̇ного́зи ро́ба мъ̀кьть мꙋ̀ щото мꙋ̀ да́де бъ̑ тала́нъть да трьгꙋ́ва, а̇ то́и го съкры̀ ꙋ̇ земл҃ѧта. и̇ не придоби̇ ни́що със' нѥ́го 17.163б; а̑ сре́бро люб'ци съ̑ фаида̀ трьгꙋ́вать. и̇ кои̇то са ѻ̑пакы и̇ лꙋка́вы сьс' льжа̀ прода́вать да ѿне́мать чю̀ждо из' рьцѣ̀те и̇́мь 31.220.

сег.: 3ед. трьгꙋ́ва 17.163б, *3мн.* трьгꙋ́вать 31.220.

тръдовен *прил.* (1) *Восъчен, който съдържа восък от пчелната пита (за мед).* и̇ почто̑ ꙗ̑де ме́дь със' во́щꙋна. і̇ѡа́ннь дама́скынь ка́же жлъ̀чь ꙋ̑бо въкꙋ́сї̑ дре́внѥе въкꙋ́ше́нїе и̇сцѣ̀лѥе. със трьдо́вны̑ ме́дѡ̑, просвѣще́нїе да́сть хс̑ прѣо̑цꙋ, и̇ своѥ́го сла́д'каго приче́стїа 38.289.

ед.: м. трьдо́вны̑ 38.289.

тръжество *ср.* (2) *Тържество, честване на някакъв празник.* ами̇ защо́то и̇́ма́ме трь̀жьство пра́ѕникь. да подꙋ́маме и̇ за кр̑ть да ре̑мь ма́л'ко нѣ̀що на пра́ѕникьт' ны хвалѝ 16.162б.

ед.: трь̀жьство 16.157б, трь̀жьство 16.162б.

тръкалям се *несв.* (1) *Образно. Търкалям се; движа се по някаква повърхност, като се преобръщам; въргалям се.* тъ̀к'мо сь̀сь свою̀ женꙋ̑ не́ма гр̑ѣ̀, а̑ми̇ и̇ тїа̀ със' врѣ̀ме. а̑ нѣ̀ сѣ̀когы да сѐ трька́лѧ во́вь смра̀дь. въ ст̑а̀ мц̑а. и̇ въ пра́ѕници 1.7б.

пов.: описат. 3ед. да сѐ трька́лѧ 1.7б.

трън *м.* (3) *Трън, вид тревисто растение с бодли.* и̇ трь̀нїе мꙋ̀ ѻ̑ста́виха на главѣ̑та да прости̇ а̇да́мꙋ̀ кле́твъта. дѣ̑то мꙋ̀ ре̑ проклѣ́та земл҃ѧ на тво́а ра́бота, и̇ трь̀нїе и̇ влъ̀чьць да ти̇ и̇з'расте̑ на главѣ̑та 35.258б.

събир.: трь̀нїе 18.200б, 35.258б, трь̀нїе 35.258б.

трънов *МИ* (3) *Търново.* да по́и̇де на ѐпива́ть гра́дь, да прѣнесѐ тѣло́то прпо̑о̑бнѣи пет'ки. на славны̑ гра̑ трь̀новь 8.59б; що ѐ тїѧ̀ сто́рила добро̑дѣ́тель на земл҃ѧ, на ѐ̑пи́ва́т'ско мѣ̑сто, и̇ на тра́кїиско, и̇ на трь̀новь, и̇ на ми́сїа, и̇ на дал'ма́ти 8.55.

трь̀новь 8.55, 8.59, 8.59б.

тръновски *прил.* (3) *Търновски, от МИ Трънов.* и̇ напи́са̑ а̑зь ѐv'ти́мїе патрїа́р'хь трь̀нов'скы̑, що̑ знаѧ̑. а̑ми̇ и̇ вїе бл҃ве́ни хр̑тїа́не послꙋ́шайте 8.55; и̇ въ това̀ врѣ̀ме, бл҃гочьстивы̑ ца́рь трь̀нов'скы̑ і̇ѡа́ннь, а̇сѣ̀ню. сн̑ь ста́римꙋ бльгар'скымꙋ ца́рꙋ а̇сѣ̀ню. крѣ̀п'ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б.

ед.: м. трь̀нов'скы̑ 8.55, 8.58б, *ж.* трьнов'скые 8.55.

тръпя *несв.* (29) **1.** *Търпя, понасям теглила, преживявам нещо тежко.* и̇́ ре̑. стр̑тотрь̀п'че, трьпи̇̀ о̇пачи́ните да надѣлѣешь 12.116; и̇́ ще́шь мнѡ̑го бѣды̀ да поте́глишь и̇ грижы рады̀ дш̑е́внаа пра́вда. а̇ми трьпи̇̀ като̑ добрь пасты̀рь 12.111; бл҃же́нь мꙋ̀жь дето трьпи̇̀ па́косты 12.112б. // *Издържам на тежки условия на живот, устоявам.* и̇ седѣ̀, д̑, го́ди́нь, трьпѣ̀ и̇ дь̀жь, и̇ снѣ̀гь, и̇ пе́кь 2.12б; тога́зи цр̑ца повелѣ̀ да го тꙋ́рет' оу̑ вь̀бель сꙋ́хь, и̇ за, з̑, дн̑и, да мꙋ̀ не да́вать ни̇что̑ да ꙗ̑дѐ. и̇ бы̀ така̀. і̇ꙋ́да трьпѣ̀ за, ѕ̑. дни̇̀ 4.24. **2.** *Снизходително понасям, примирявам се.* и̇ не мо́га векѥ̑ да трьпѧ̀ кꙋ́р'вост̑во (!), и̇ смр'а́ и̇ хайдꙋ́т'ство, и̇ кра́жба, и̇ кесецїи́ство, и̇ клеве́т'ство, и̇ магїиство, и̇ нена́висти; и̇ льжли́вы пр̑рци 32.224; и̇ не мо́жешь трьпѣ̀ да слꙋ́шашь със' ꙋ̇ши́те си що с'мь безако́но чини́ла 17.168б; и̇ земл҃ѧта ве́кѥ не мо́же да́ го трьпи.

inslav

ами се просѣдна тоѧ ча̑ по̑ нѥго и̑ прова́ли се, и̑ ѿи́де жи́вь по̑ землѧта въ а̑да несы́того 36.270б; а̑ то́и не мо́жаше да трьпѝ да се̑ оу̑мнѡ̑жа́ва рсѡ̑ хр̑тїа́нскы 15.138б. // *Търпя, допускам нещо да съществува.* а̑ та́зи ро́ди х̑а що̑ ꙋ̑бѝ змїа. защо̀ не трпѣ̑ на̑ бо̑ да нѝ мь́чи дїа́воль 3.17б.

сег.: 1ед. трьпи̑ 8.58, 31.218, трь́пи̑ 11.90, трьпѧ̀ 32.224, *3ед.* трьпѝ 2.14б, 12.112б, 15.138б, 31.216б, трь́пѝ 8.57б, трьпи 31.219б, 36.270б, *1мн.* трьпи̑ 2.11, 32.225, *3мн.* трьпѧ́ть 2.11, 18.194; *имперф.: 3ед.* трьпѣ́ше 8.55б, 37.274, 40.322, трьпѣ́ше 39.302, *3мн.* трьпѣ́ха 9.75б; *аор.: 3ед.* трьпѣ̀ 2.12б, 4.24, 15.132, трпѣ̀ 3.17б; *бъд.: 1ед.* ща̑ да трьпѧ̀ 39.299б, *1мн.* щѣ́мь да трь́пи̑ 18.206; *пов.: 2ед.* трьпѝ 12.111, 12.116; *съкр. инф.:* (мо́жешь) трьпѣ̀ 17.168б.

тръпѣлив *вж.* **злотръпѣлив**

тръпѣние *ср.* (9) **1.** *Търпение; способност да се понасят тежки изпитания спокойно; издръжливост.* и̑ трьпѣ́нїе да и̑ма́шь кога́ ты до́йде нѣ́кое зло̀, и̑лѝ скрь̀бь, и̑лѝ бѣда̀ 15.15б; и̑скꙋ́сѝ чл̑ка да го ѡ̑пи́та ка́кь лю́бы ба̑ и̑ какь и̑ма трьпѣ́нїе, та мꙋ̀ дадѐ бо̑ зло̀ и̑ на́пасть 5.27. **2.** *Търпение, проява на кротост, смирение.* а̑мѝ пода́и на́мь гн̑ си́ла, и̑ ꙋ̑крѣпи́ нѝ да и̑маме трьпѣ́нїе. и̑ да не до́йде на́мь нѣ́коа зла̀ мысль, да се ѿме́тнѣ̑ ѿ вѣ́рꙋ 5.31; зна́ѧше гь̑ і̑ѡ́ва чѐ ще да и̑ма трьпѣ̀нїе и̑ не щѐ да похꙋ́ли ба̑ 5.27б.

ед.: трьпѣ́нїе 5.27, 5.31, 5.33, 12.111, 12.117б, 15.15б, трьпѣ̀нїе 5.27б, 39.301б, трьпѣ̀нїе 5.27б.

тръса се *несв.* (3) *Треса се, люлея се с бързи движения, разтърсвам се.* и̑ помл̑ли се бꙋ̑ а̑пл̑ь. и̑ въз'врѐ землѧта, и̑ трь́си се мнѡ̑го. и̑ па́доха ѿ т̑ѣ, с̑, лю́дїе, и̑ и̑з'мрѣ́ха 6.42б; и̑ катѡ̑ ю̑ погре́боха. та̑ и̑ сѥ трьсѝ гро́бо̑ нѥ́инь, за, л̑в, го́динь. това̀ ю̑ ѿблича́ваше неправе́дното і̑ѡа́нново и̑з'гна́нїе 12.120б.

сег.: 3ед. сѣ трь́си 12.120б; *аор.: 3ед.* трь́си се 6.42б, сѥ трьсѝ 12.120б.

тръст *м.* (3) **1.** *Тръст, вид блатно растение, тръстика.* ѿблѣ́че се х̑с въ чрь́вена багреница, за̑нѣ̑ да покры́е голотѣ̑ а̑да́мꙋ прѣо̑цꙋ и̑ съ трь̀сть го би́ха, да съкрꙋ́ши̑ главѣ̑та дїа́волꙋ 35.258б; а̑мѝ щь́ть и̑ тїѐ да трепе́рѧть катѡ̑ трьста̀ ѿ вѣ́трь 18.179. **2.** *Захарна тръстика.* и̑ ѡ̀нова̀ мѵ̑рѡ̑ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡ̑го миризли́вы цвѣ́тове. ѿ смѵ̑рно, и̑ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ и̑ры. и̑ ѿ трь́ста добро̑ миризли́ва 34.250б.

ед.: трь̀сть 35.258б, трьста̀ 18.179, трь́ста 34.250б.

тръстика *ж.* (4) **1.** *Тръстика, вид блатно тревисто растение, тръст.* тогѝва ще н̑бе́то да сѐ потрь́си катѡ̑ трьсти́ка и̑ гора̑та ще да потрепе́ре катѡ̑ ли́сть ѿ голѣ̑ вѣ́трь 18.19б. **2.** *Захарна тръстика.* и̑ма́хꙋ мѵ̑ро̑ детѡ̑ бѣ́ше и̑сцѣде́но ѿ мнѡ̑го мѵ̑ризли́вы цвѣ́тове. ѿ змѵ̑рни... и̑ ѿ трьсти́ка добро̑ мѵ̑ри́злива 38.291.

ед.: трьсти́ка 18.179, 18.196, 18.200, 38.291.

трѣбова *вж.* **трѣбува**

трѣбува *несв. безл.* (30) **1.** *Трябва, нужно е, потребно е.* и̑ катѡ̀ чю́ха лѣ̀вовете та́зи дꙋ́ма ѿ ста́р'цатого, и̑ и̑скопа́ха тра́пь, ко́л'кото трѣ́бꙋваше, да се покры́е тѣло́то ѿто̀ 17.17б; и̑ ꙋ̑пазила си́ч'кото ба́щино ти̑ има́нїе цѣло̑, да си̑ и̑ ты̀ сто́ришь със' нѥ̀го что ты̀ трѣ́бꙋва, и̑ что̑ ще́шь 12.109б; и̑ бл̑вень бо̑, що мѝ е пока́заль кол'кото трѣ́бꙋва та̀ видѣ́хь щото сѐ те́бе бою́ть 17.172б. **2.** *Трябва, необходимо е, изисква се, задължително е.* така̀ трѣ́бꙋва и̑ ны́е да чи́нимь. да смѣ̑ кро́т'кы и̑ смѣ́рени и̑ мь́сть да нѐ дрьжимь 34.249б; ты̀ си чл̑кь почьте́нь, и̑ не трѣ́бꙋва да си мрьси́шь рꙋцѣ́те 2.14; а̑мѝ катѡ̑ чю́х'мѣ̑, така̀ трѣ́бꙋва и̑ да слꙋ́шамѣ̑, и̑ да запо́вныме̑ мнїето на ѿты́х̑ 9.75.

сег.: 3ед. трѣ́бꙋва 2.14, 3.19, 5.30б, 6.43б, 9.75, 11.82б, 12.109б, 15.155б, 16.159б, 17.167б, 17.167б, 17.169, 17.172б, 34.249б, 39.318б, трѣ́бова 3.19б; *имперф.: 3ед.*

inslav

трѣ́бꙋваше 8.59б, 14.12б, 15.135б, 16.161, 17.176, 31.219, 33.238, 33.239б, 38.285, 38.293, трѣ́бꙋваше 15.134б, трѣбоваше 33.241; *усл.: 3ед.* бы̑ трѣбова́ло 33.241.

трѣбувам *несв.* (16) *Трябвам; нужен съм, необходим съм на някого за нещо.* и̇ каза́хꙋ ца́рꙋ. ка́кь е̑ съвръ́шена пола́та, тьк҃мо за покро̑вь трѣ́бꙋва зла́то 7.52б; и̇ и̇́ма голѣ́мы и̇ чю́дны мра̀море и̇ кꙋпѝ ѿ ни̑ ко́л҃ко ти трѣ́бꙋвать 9.68б; ко́и хо́ди денїе сь свѣ́щь. и̇ комꙋ̀ ли трѣ́бꙋва дениѧ̀ ѻ҆́г҃нь да мꙋ̀ свѣ́ти 33.241; а̇̀ ѳ҆ѵ҆мїа́нь занесо́ше ка́то сꙋ́щомꙋ бꙋ̀. защо̑ дрꙋ́гомꙋ нѣ́коемꙋ не трѣ́бꙋва ѳ҆ѵ҆мїа́нь, о҆свѣ́нь бꙋ̀ 33.244.

сег.: 3ед. трѣ́бꙋва 7.51б, трѣ́бꙋва 7.51б, 7.52б, 15.153б, 17.173б, 33.235б, 33.241, 33.244, *3мн.* трѣ́бꙋвать 9.68б; *имперф.: 3ед.* трѣ́бꙋваше 7.52б, 15.142б, 15.154, 15.155, 33.235, трѣ́бꙋваше 33.235; *форма от перф. тип: 3ед.* е трѣ́бꙋва́ло 12.109б.

трѣбуя *несв.* (6) **1.** *Трябвам; нужен съм, необходим съм на някого за нещо.* и̇ ре̑ мꙋ̀ раз҃бра́х҃ме̑ о҆́че, как҃ си мнѡ̑го монасти́ре напра́виль по пꙋ́стинѧта. а҆̀ми̇ что̑ ти̑ трѣ́бꙋе и̇ма́нїе и̇щѝ да ти̑ да́мь. да се̑ мл҃еть ст҃ы̀ ѻ҆́ц҃и за на́шь живо́ть 14.129; защо̑ зла́то тьк҃мо ца́рꙋ е̑ прили́чно, и̇ бога́тьство мнѡ̑го мꙋ̀ трѣ́бꙋе 33.244. **2.** *Искам, изисквам нещо от някого.* и̇ проче́те, ца́рь посла́нїето, и̇ видѣ̀ мл҃ба́та ста́р҃цова за ст҃ыте цр҃кви что̑ трѣ́бꙋе, и̇ ка́кь и̇ма̑ скрьбь ѿ самаранѣ́ыте 14.128б.

сег.: 3ед. трѣ́бꙋе 7.49б, 7.52, 14.128б, 14.129, 33.244, трѣ́бꙋе 15.146.

трѣбям *несв.* (4) **1.** *Трябвам; нужен съм, необходим съм на някого за нещо.* и̇ да́де мꙋ̀ что̑ мꙋ̀ трѣбѣ̀ и̇ прово́ди го да си̑ по́йде на своѐ мѣ́сто въ а҆фри́гїю 9.68б. **2.** *Безл. Само 3л. Трябва, необходимо е, налага се.* и̇ тога́зи і҆гꙋ́мень і҆ѡа́ннь наи̑дѐ е҆дна̀ ра́бота дето трѣ́бѣ да се и̇спра́ви 17.176; і҆с҃ х҃а на́ше̑го. детѐ трѣ́бѣ сѣ́когыи и̇ на сѣ́кы̑ ча̑. да го бл҃годаримь и̇ да мꙋ̀ се покла́ня̀ме 17.176б.

сег.: 3ед. трѣбѣ̀ 9.68б, трѣ́бѣ 17.176, трѣбѣ 17.176б; *имперф.: 3ед.* трѣ́бѣше 17.166б.

трѣва *ж.* (8) *Трева, зелени растения с ниски и тънки стебла.* и̇ наи̑до́ха срьна̀ че̑ пасѐ трѣва̀ 2.13б; а̇ пакь дрꙋ́гы не зе́маха ни́що тьк҃мо ѡ҆блѣкло̀ що̀ на себѣ̀ но́сѧха. и̇ ка̑дене и̇мь бѣ́ше трѣва̀ 17.165б; и̇ на ѡ҆нова̀ мѣ́сто трѣва̀ не растѣ́ше 2.14б.

ед.: трѣва̀ 2.12б, 2.13б, 2.14б, 8.55б, 17.165б, трѣва 31.215б, трѣ́ва 31.216, 39.306.

трѣвица *ж.* (1) *Тревица, малко количество трева.* а̇ ѿтога́зи наса́мь, трѣвица ка̑мь що е̑ и̇́ма тꙋ́ка по пꙋ́стынѧ 17.172.

ед.: трѣвица 17.172.

трѣзвен *прил.* (6) **1.** *Трезвен, който не е пил алкохол, който не е пиян.* бра́тїе, бьдѣте трѣ́зви, защо̀ дїа́воль бори́тель що̀ се бори сь̑ на̑ та̑ е трѣ́звень а̇̀ нѣ̀ е пїа́нь. дѣто и̇́ще сич҃ки да погльне пїа́ни 20.209. // *Образно.* и̇ не оу̑пивайте се ви́но̑… и̇ срце трѣ́звено, и̇ любо́вь межꙋ̀ на̑ да и̇́маме, а̇̀ нѣ̀ гнѣ̀вь 3.18. **2.** *Като същ. Трезвеният; лице, което не е пияно.* пїа́н҃ство хꙋ́бость загꙋ́бѣ. и̇ на трѣзви смѣ́ стрꙋ́ва 20.209.

ед.: м. трѣ́звень 20.209, *ср.* трѣ́звено 3.18, 20.209б; *мн.:* трѣзви 20.209, трѣ́зви 20.209, трѣзвѝ 20.209б.

трѣска *ж.* (3) **1.** *Трескà, дребна частица от дърво.* и̇ слꙋчи́ се със҃ бж҃їе повелѣ́нїе, трѣска̀ въпа́де вь о҆́ко смо́кꙋ, и̇ мнѡ̑го тврьдѣ̀ сом҃тѣ́ше, и̇ не мо́жаше ни̑кои да го трьпѝ ѿ лю́то̑ 2.14б. **2.** *Трескà, тънко нацепена част от дърво, подпалка.* запа́ли се ка́то ѻ҆́г҃нь. а̇̀ в҃ то́зи ча̑ и̇з҃горѝ като трѣска̀ 31.215б.

ед.: трѣска̀ 2.14б, 31.215б, *чл.* трѣска́та 2.14б.

тугази *вж.* **тогази**

тука *нареч.* (138) *Тука, на това място; на мястото, където се намира говорещият.* а̇́з҃ есьмь ѿ градь римь и̇ тꙋ́ка съмь плѣнѥ́на. а̇ми ти се

inslav

мо́лю да мѐ ѿведе́шь тамо 5.37б; и҆ ре҃ мꙋ валаа́мь. ца́рꙋ повели̑ тꙋ́ка да напра́вѧть се́дѧмь черѧквища и҆ принеси седѧмь телѧцѝ, и҆ седѧмь ѿвѧны̀ 33.242б; и҆ ѻ҆́ще се нѣ ѐ добрѣ̀ тꙋ́ка намѣ́стиль и҆ ꙋ҆тькѧми́ль, а҆ та́мѧ го не ѻ҆ста́вѣть, а҆̀ми го ви́кать 31.215б; защѐ мнѡ́го ви́но пиѩ̀ когà бѣ́ на ѥ҆гѵ́пѧть. а҆ тꙋ́ка и҆ водà не́ма да ꙋ҆кꙋ́сѧ 17.172. // *Тука, на този свят, на земята.* и҆ ца́рїе и҆ вл҃ѿїи. и҆ во́йводи и҆ боле́ре и҆ си́ромасѝ и҆ си́чѧкы заѐднô. и҆ си́чѧко тꙋ́ка ѻ҆ставѣ́ме. и҆ си́чѧкы ѿхо́димь 39.319; то́и се гри́жи за тои́зи свѣ́ть, а҆̀ дрꙋ́гымь ѻ҆ста́не да сѐ насла́ждать. то́й гра́бы и҆ ѻ҆ни́ема тꙋ́ка, а҆̀ дрꙋ́гымꙋ ѻ҆ста́не добро̑то 31.216; боле да оу҆́мрешь тꙋ́ка, подобрѣ е нежели да потѣ́пѧчешь за́конь х҃вь. ѻ҆́ти а҆̀ко тꙋ́ка помѣ́чишь се зара҃̀ и҆́ме хв҃о. нѣ̀ на ѻ҆́нѧзи свѣ́ть сѧ́тѣ щешь да бѣ́дешь, и҆ наслѣ́дникь ра́йскыи 1.3б. **что щеш тука.** *Какво правиш тука, какво търсиш тука; израз при неочаквана, необичайна, изненадваща поява на някой на определено място.* и҆ ре҃ мꙋ і҆гꙋ́мень. не зна́ешѧ ли̑ гдѐ си̑. тꙋ́ка си ꙋ҆ монасти́рь… и҆ а҆́зь і҆гꙋ́мень неѡ́фи́ть. а҆̀ми нѣ̀ скажѝ что̑ щешь тꙋ́ка 11.102.

тꙋ́ка 1.3б, 1.5, 1.6б, 1.8², 2.10³, 2.12², 2.14, 3.19, 3.20², 5.27б, 5.30б, 5.34б, 5.37б, 5.38, 5.39б, 5.40б, 6.43, 6.43б, 6.44², 6.46, 6.48б, 7.50, 7.50б, 7.52, 7.54², 8.57², 9.68, 9.70б, 11.85, 11.86, 11.86б, 11.88², 11.89б, 11.91, 11.95, 11.102⁵, 11.104б, 12.113, 12.115, 12.118б, 13.123б, 13.124б, 13.125, 14.130, 15.140, 15.144, 15.144б, 15.146, 16.159б, 16.163б, 17.166, 17.168, 17.172², 17.173б, 17.176, 18.183, 18.183б, 18.187б, 18.188б, 18.189, 18.191б, 18.197б, 18.198б, 18.199, 31.215б², 31.216, 31.217, 31.219, 31.219б², 32.226б², 32.227, 32.231, 33.232б*, 33.241б, 33.242, 33.242б, 33.243, 33.246, 34.249, 34.255б, 35.256б, 35.261², 35.266, 36.268б², 37.276б, 38.289², 39.306б, 39.319, 39.319б, тꙋ́ка 1.3б, 5.32, 5.34, 5.34б, 5.36б, 5.37б, 6.43, 6.48, 7.52б, 8.57б, 11.88б, 11.104, 12.115, 14.130б, 15.155б, 18.180, 18.180б, 31.221б, тꙋ́ка̑ 35.265, 35.266, 39.315б, тꙋ́ка̀ 35.265², 35.266, 39.302, 39.307б, тꙋ́ка 39.296б, тꙋ́ка̀ 39.302, 39.310б.

тукашен *прил.* (2) *Тукашен, който е оттука, който е свързан с това място.* а҆̀мѝ сегà на҃̀ х҃с гоща́ва. катô сѣ́когы, такà и҆ дн҃е́ска. нѣ̀ със҃ѧ го́зѧба земльнà тꙋ́кашна. детô дне́ска ꙗ҆́демь, а҆̀ ꙋ҆́трѣ ѥ҆смѐ пàкь гла́дны 34.248.

ед.: ж. тоу́кашнаа 9.60б, тꙋ́кашна 34.248.

туко *вж.* **токо**

турски *прил.* (4) *Като същ. Само м. Турски, турски език.* стратила́ть сѐ зовѐ що ѐ прѣ́вы и҆ наче́лѧныи на си́чѧка войскà… тꙋ́рѧски зове се и҆ агà ꙗничарѧскы 5.28*. **турски руце.** *Турска власт.* по ѡ҆новà врѣ́ме кога́то щѣ́ше бꙋ҃ да прѣдадѐ солꙋ́нь на тꙋ́рѧскы рꙋ́цѣ. ѿхо́ждаха нѣ́кои бл҃гочѣ́стивїи хр҃тїа́не на сꙋлꙋ́нь (!) 9.74б.

ед.: м. тꙋ́рѧски 5.28*; *мн.:* тꙋ́рѧскы 9.73, 9.74б, 9.75.

турчин *м.* (4) *Турчин; лице, което принадлежи на турския народ.* и҆ прода́доха го вь а҆натóлѧскаа землѧ̀ ѥ҆дномꙋ̀ болѧ́ринꙋ тꙋ́рѧчинꙋ 9.67б; и҆ въ ѻ҆́нїа врѣ́мена̑ събра́ха се. блѣ́гаре. и҆ маца́ре, и҆ тата́ре. и҆ ми́дїи и тꙋ́рѧци. и҆ вди́гнѣ̑ха ме́жду себѣ́ сѝ ца́рь 39.313.

ед.: тꙋ́рѧчи́нь 39.314, тꙋ́рѧчинꙋ 9.67б; *мн.:* тꙋ́рѧци 9.75, 39.313.

туря *св.* (2б) **1.** *Туря; поставя някъде нещо; сложа.* и҆ донесе мꙋ ковѐ́рѧть. и҆ тꙋ́ри го прѣ̑ нѥ́го 15.154б. **2.** *Туря, поставя някого в нещо, спусна, сложа.* тꙋ́ри ѿ҆ѣ́ ца́рь оу҆ ѻ҆́нѧзи ро́вь. и҆ и҆зѣ́доха гы̀ лѣ́вѡвете досꙋ́щь 11.94; и҆ повелѣ̀ та́го тꙋ́ри́ха ꙋ҆ мо́рето. да ви́ды а҆̀ко и҆злѣ́зе и҆ ѿ мо́рето, да вѣ́рꙋва съси́чѧко (!) ср҃це въ х҃а 37.279б; и҆ тогáзи да тꙋ́рите три̑те ѻ҆́троци ꙋ҆̀ пеща̑ 11.92. // *Вмъкна нещо в друго нещо, пъхна.* и҆ сто́ри гы катô прѣ́сънѧци ма́лѧкы в҃ы. и҆ тꙋ́ри гы въ ꙋ҆ста́та ѕвѣ́рꙋтомꙋ 11.93б; и҆ простре́ха го на землю, и҆ тꙋ́ри́ха мꙋ нѡѕѣ́те въ клады̀ 39.299. **3.** *Туря, поставя някого в затворено пространство, затворя.* и҆ ре҃ на слꙋгы́те си̑ да гò збодѣ́ть

inslav

сѣ̑ ко́пїа. и҆ да го̀ тꙋ́рѧть в҆ тьмница 39.299.

сег.: 2ед. тꙋ́ришь 37.27б, *3ед.* тꙋ́ри 11.93, 12.117б, 32.231б, тоу́ри 12.117б, *3мн.* тꙋ́рет҆ 4.24, тꙋ́реть 5.32, 5.39, 8.57б, 11.103б, тꙋ́рѧть 39.299; *аор.: 3ед.* тꙋ́ри 11.93б, 15.152, тꙋ́ри 11.94, 15.154б, *3мн.* тꙋ́риха 11.93, тꙋ́риха 21.210, тꙋ́риха 37.279б, 39.299; *бъд. в мин.: 3мн.* щѣ́ха да тꙋ́реть 36.273; *пов.: 2мн.* тꙋ́рѣте 37.277б, *описат. 1мн.* да тꙋ́римѣ̑ 8.57б, *2мн.* да тꙋ́рите 11.92, да тꙋ́рите 15.152; *страд.: пов. описат. 3ед.* да сѣ̑ тꙋ́ри 11.92б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* тꙋ́рень 11.93б.

тъ и **тъи** *местоим. показ.* (36) **I.** *Като прил.* **1.** *Посочва предмет или лице, които вече са споменати или известни; този.* и҆ на то́изи о҆́стровь бѣ́ше метѡ̑ монасти́р҆скїѝ. и҆ бли́зꙋ то́го метѡ́ха, стоа́ше стлѣ́пь пра́вь ѿ ка́ми́кь напра́вень 11.100б; и҆ коѐ си добро̑ тїѝ видѣ́ль ѿ х҃а твоѐго, и҆ и҆́машь то́го б҃а и҆ ца́ра, нѣлѝ сѣ̑ бо́гѡве твоѝ зевьсь и҆ а҆по́лїе 9.63б; прѣ́жде ше́стыи дн҃ь па́схь прїи́де і҃с въ виѳанїю… сътво́рише же емꙋ̀ ве́рꙋ тꙋ̀ и҆ ма́р҆ѳа слꙋ́жа̑ше 34.250. **2.** *Посочва нещо, което се определя по някакъв начин в следващо подчинено изречение; този.* и҆ тога́зи сам҆си ре́че до то врѣ́ме сыро́маше зо́сима. да съвръ́шꙋ що ѐ заповѣ́дала прпо̑обнаа 17.175б. **II.** *Като същ.* **1.** *Означава предмет или лице, които вече са споменати или известни; този.* а҆ то́й ре́че а҆ѳана́сїю маге́сни́кꙋ да мꙋ дадѐ и҆ съмрѣ́тното бы́лїе. а҆ ст҃ыи и҆ того̀ прїѐ и҆ и҆спї и (!) го, и҆ ни́что̑ не поте́гли 39.303; и҆ чл҃кь щѐ да до́йде мꙋ́дрь съвръшень, и҆́мето мꙋ е нико́лае. и҆ того̀ да сто́рите митрополи́та 15.138; дѣ̑то ѐ вышныи бг҃ь. а҆ то́го ѿклевета́ха като̑ лѣ́стника дѣ̑то мꙋ а҆́ггле пѣю́ть. а҆ того заплю́ха безако́нїи ꙋ҆́ста̀ 35.258б; и҆ и҆́ма́ха е҆лли́ныте бѡ́га що го зове́ха а҆поло́на. и҆ то́го на́й почи́таха 39.296; бл҃вены хр҃тїа́не е҆ла́те того да праз̑нꙋваме дн҃е, и҆ то́го да сла́виме, и того да хва́лиме 39.295б. **2.** *Само ср. Означава и обобщава онова, което вече е казано; това.* а҆ ва́їа. сїѝ р҃ѣ̀ младо́кы и҆ цвѣ́ть. и҆́ то̀ знаменꙋ́ва. ка́кь ѐ навиль бг҃ь на съмрѣ̀ть 34.254. **в тъи ден.** *В тоя ден; в деня, в който се случва нещо.* въ тѣ́и дн҃ь чю́до въ цр҃кви влахе́рнѣ въ цр҃и гра́ 3.18; **того ради.** *Въвежда следствено изречение в състава на сложно съчинено изречение; и поради това.* та́ко бѣ́ше и҆ ч҃тный пр҃тча ꙗко проповѣ́дникъ. х҃с же е҆́стъ цр҃ъ то́го ра̀ди напослѣ́д҆къ прїи́де и҆ въплъти се х҃с 33.246б.

ед.: м. им. тѣ́и 3.18, тѣ̀ 35.264; *род.* то̑ 7.54б, того̀ 12.120б, то́го 33.246б, *вин.* то́го 9.63б, 10.78, 11.86, 11.100б, 12.112б, 15.140, 16.161б, 32.231, 35.258б, 37.277б, 37.279, 39.295б², 39.296, 39.298б, 39.308, того̀ 11.83б, 15.138, 39.300б, то̑го 33.233, того 35.258б, 39.295б², *дат.* то́мꙋ 11.108б, 13.122, 39.305, томꙋ̀ 36.273б, *ж. вин.* тꙋ̀ 34.250, *ср. им.* то 17.175б, то̀ 34.254, *вин.* того̀ 39.303.

тъга *ж.* (1) *Тъга, силно чувство на скръб, печал.* и҆ бл҃гочѣ́стивы събо́р҆. въз҆дѣ́хнꙋ тврѣ́дѣ, и҆ голѣ́ скрѣ̀бь, и҆ голѣ́ма тъга̀ и҆́маха тога́зи 8.58б.

ед.: тъга̀ 8.58б.

тъгувам *несв.* (8) *Тъгувам, изпитвам силно чувство на скръб, жаля.* а҆ жена̑та ѿ (!) голѣ́ми жало́сти, плачѣ́ше и҆ тъгꙋ̀ваше 39.312б; как҆ да и҆ска́же чл҃кь то́л҆кози мета́нїа и҆ по́клоны и҆ слѣ́зы и҆ си́ч҆ки днѝ и҆ но́щи на бдѣ́нїе, бѣ́ше. и҆ пла́чаше и҆ тъгꙋ̀ваше за пꙋ́стынѧта 8.56б.

сег.: 1ед. тъгꙋва̑ 14.130б; *имперф.: 3ед.* тъгꙋ̀ваше 8.55б, 17.173б, тъгꙋ̀ваше 8.56б, 39.312б, тъгꙋ̀ваше 35.262б; *пов.: 2ед.* тъгꙋ̀ваи 35.2582.

тъгувание *ср.* (1) *Тъгуване, силно притеснение.* а҆ ко́йто са сирома́си длѣ́жни, ѿ гри́жа и҆ ѿ тъгꙋва́нїе бо́лесть хва́щать 31.220.

ед.: тъгꙋва́нїе 31.220.

тъжа *несв.* (1) *Тъжа, изпитвам чувство на печал; скърбя, жаля за нещо.* принеси́ ми да почрьпꙋ̀ ѿ тво́ата жа́лость. и҆ да раз҆валю̀ ѡбла́кь на

inslav

твóата мы́сль. чтô е товà защồто скрьбишь и тъжишь 12.117.

сег.: 2ед. тъжишь 12.117.

тъй *нареч.* (39) **1.** *Тъй, по такъв начин, по същия начин, така.* а҃мѝ гладꙋ́ваха, и҆ жьдꙋ́ваха, и҆ те́глꙗха злѡ̀ зара҃ї, ба҃, та сѝ тьи провóдиха дни̑те свои̑ 32.228; дóбрь добрô зéме а҃ злѣ̀ злѡ̀ зéме си́чˀки ста́нать гóлы пра̑ѣ̀ правéднѣ̀ сꙋ́дь, голы̀ съблѣ́ченїи сѣ́кыи спроти̑ свóатˀ сѝ грѣ́хь тьй са и҆ белѣ́женїи 18.199; покáза се х҃с ѿпрьвѣнь дори̑ до кра́и смѣрéнь и҆ крóтˀкь катô а҃гне глꙋ́паво и҆ мáлˀко. тьи и҆ а҆нˀтихрíсть покáза се крóтˀкь и҆ смѣрéнь 18.185. **2.** *Тъй, по следния начин, така.* защô дїáволь тьи рѣ̑ ѻ҆ти пїáнїи та сà мои̑. а҆ трѣзвѝ тá са бж҃їи 20.209б; и҆ бѣ́совете тьи рѣ́кохa и҆дѣ́те и҆ поꙋ́чéте хр҃тїáнете на пїáнˀство 20.209б. **3.** *Тъй, толкова, до такава степен.* и҆ и҆́мáлˀ са҃ дрꙋ́гы посла҃ѣ̀ та сѐ нѣ̀ сˀмь надѣ́аль че щéшь тьй скóро да дóйдешь 31.218. **4.** *Като частица. За потвърждаване, за съгласие; тъй, така.* и҆ ст҃ыи ѿговóри. и҆ рѣ̑, тьй бѣ́ше цáрꙋ 39.302. **как ... тъй.** *Както ... така.* кóи кáкь ѐ рáботиль и҆ слꙋтꙋ́валь тьи мꙋ и҆ плáща҃ и҆ дáвáмь 18.205; какˀ стѐ прáво стрꙋ́вале, тáй щете и҆ да намѣ́рите 18.201.

тьи 2.11б, 8.5б, 16.158, 18.179, 18.181, 18.183б, 18.185[3], 18.190, 18.195б, 18.205, 20.209б[3], 31.220[2], 32.228, 32.228б, тьй 18.177б, 18.178б, 18.179, 18.179б, 18.181, 18.191, 18.193б, 18.195б, 18.199[2], 31.218, 32.231б, 39.302, 39.303б, 39.308, 39.308б, 39.314, тьи 18.179, тáй 18.201, тьй 39.299.

тъкмо *нареч.* (184) **1.** *Тъкмо, само, единствено.* а҃мѝ въ мáлˀко дни́ ничтô мꙋ не ѻ҆стà додé мꙋ и҆ дѣ́цьта и҆зˀмрѣха. тькˀмо тóи ѿстà съсъ женьта сѝ ѿбы́днѣ̀ 35.256б; и҆ коà пóлˀзà и҆́ма ѿ товà посла҃ѣ̀. нѝчтô дрꙋ́го. тькˀмо срáмь и҆ грѣ́. и҆ ѡмрàза 11.108; ѡ҆ти не знáете лѝ че сѣ̀ си́чˀка напрáва бꙋ̀ срáмѣ̀ и҆ бои̑. а чл҃цитѐ тькˀмо щѡ̀ съгрѣшáвать 32.223б; и҆ ѳомâ рѣ̑. си́чˀко съвры́шѝ и҆ напрáвихь. тькˀмо ѐ ѿстáло покрôвь да покры́ѣ҃. а҃мѝ злáто вéке не и҆́ма҃ 7.52б. **2.** *Тъкмо, точно в този момент.* и҆ товà тóи тькˀмо помы́сли, и҆ ѿпáде ѿ нб҃éто 11.83б; а҃мѝ се тогѝва тькˀмо ѡ҆грижѝ когà съгрѣшишь 19.207б; седˀмыи пѣ́ть сѐ и҆а҃вѝ на дѣ҃тѣ҃ ꙋ҆чéници тькˀмо, когáто ѳóма не бѣ́ше съсˀ т҃ѣ҃ 38.288. **3.** *Тъкмо, най-вече, именно, главно.* злáтото чтô донéсоше, тô покáзоваше, катô ц҃рꙋ сѣ́щомꙋ. защô злáто тькˀмо цáрꙋ ѐ прили́чно 33.244; и҆ бáща мꙋ и҆ майка мꙋ пазѣ́ха го катô ѻ҆́чите сѝ свои̑ тькˀмо зара҃ї хꙋ́бость и рáзꙋ 39.313. **4.** *Тъкмо, точно (за количество).* такâ и҆ когâ кꙋ́пишь нѣ́що. и҆ не доплатишь хꙋ́беве цѣнѣ́та тькˀмо до краи. и҆ товá се кра̀жˀба зовѐ 1.7. **и не тъкмо че ... ами и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; и не само че ... ами и.* а҃ тóи вѣ́рꙋва распéтаго ха. дéто гò распéха є҆врѣ́е. и҆ нѐ тькˀмо чѐ вѣ́рова самˀсѝ. а҃ми и҆ когâ сѣдѝ на стóлътˀ сѝ и҆ ѡ҆чи́вѣстно кáзꙋва кáкь ѐ х҃с и҆стинныи бж҃ 9.63; **нѣ тъкмо ... ами и.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; не само ... ами и; не само ... но и.* разˀбраха мнѡ́го нарѡ́ѡ҆ ѿ і҆оу҃дѣ́ете ѻ҆ти е тáмо х҃с дошьль. и҆ пои́доха. нѣ̀ тькˀмо зарадѝ і҃са, а҃ми и҆ лазара да ви́деть дéто гò е въскрѣси́ль ѿ мрьтвыхь 34.251; и҆ прочю́ се по си́чˀка землѝ є҆пивáтˀска. и҆ не тькˀмо тáмо се прочю̀. а҃мѝ и҆ до цáригрáа҃, и҆ по си́чˀка землѝ 8.58б; **освѣн тъкмо.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за изключване; освен че, освен дето.* и҆ пльть прїѐ ѿ ст҃ые бж҃е що ѐ дв҃ца м҃рїá. и҆ бы̑ съвръшень чл҃кь, катô и҆ ны́е. ѡ҆свѣ́нь тькˀмо грѣ́хь нéмаше 9.62б; **тъкмо да.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за условие; само да, само ако, само в случай че.* и҆ ст҃ыи никóлае, тькˀмо да погледнѣше на ѿногова чл҃ка скрьбнаго. и҆ ꙋтѣшáваше се ѻ҆́нˀзи

inslav

чл҃кь и҆ прѣложꙋваше скрѣ̀бь своà на радость 15.150б; **тъкмо що.** *Свързва самостоятелно изречение, което означава единственото ограничение на съдържанието на предходното; само дето.* и҆ лѣвсовете начéха да се рáдꙋвать и҆ да и҆́дꙋть камѐто зóсима тькѐмо що гò не цѣлꙋ́ваха 17.175б.

тькѐмо 1.3, 3.18, 7.51, 7.52б, 9.65, 9.74б, 9.75, 9.75б, 11.108, 12.109, 15.133, 15.134б, 35.259, 35.259б, тькѐмо 1.3-3б, 1.5б, 1.7, 2.11, 3.20, 4.24², 5.27, 5.27б², 5.28, 5.31б, 5.32, 5.38, 5.40, 6.47б, 7.49, 7.52б, 7.53б, 8.55б², 8.58б, 8.59б, 9.61², 9.62, 9.62б², 9.63², 9.63б, 9.67², 9.68б, 9.71, 9.72, 9.73б, 9.75б, 10.79, 11.81б, 11.82б, 11.83б, 11.87, 11.88, 11.88б, 11.89, 11.89б, 11.90, 11.90б, 11.92б, 11.94, 11.96б, 11.98б, 11.106, 11.108², 15.133, 15.136², 15.137, 15.145, 15.145б, 15.147б, 15.150, 15.151, 15.155б, 15.156, 17.165б, 17.167б², 17.173б, 17.176, 18.183, 18.184, 18.198, 31.217б, 32.223б², 32.224б, 33.244, 33.244б, 33.245б, 33.246, 34.248, 34.251, 34.254б, 35.257, 35.261, 36.272, 37.274, 37.275б, 37.276б, 37.279б, 38.283б, 38.284б, 38.286, 38.288, 39.298, 39.303, 39.307б, 39.313, 39.314б, 39.316, 39.318б, 39.319, 39.319б, тькѐмо 1.6б, 1.7б, 1.8, 2.12, 5.28, 5.36, 5.37, 6.48, 7.49б, 7.53, 11.83, 11.98, 12.117, 15.136, 15.137, 15.148б, 15.149, 15.150б, 15.155, 17.164б, 17.165, 17.166б, 17.172б, 17.175б, 18.183, 18.191б, 18.199б, 19.207б, 31.215б, 32.227, 33.233, 33.234, 33.234б³, 33.235², 33.238, 33.238б, 33.241, 34.251², 34.254, 35.256б², тькѐмо 1.7б, 5.36б, 11.102, тькмо 8.55², 8.59, 9.65б, 10.76, 15.140б, 17.172б, 35.256, 36.270, 38.282б, 39.295, 39.316, тькмо 14.129б, тьк[м]о 15.132, тькьмо 31.215б, тькмо 36.268б, тькмо̀ 38.283.

тъма[I] *ж.* (12) *Тъма, отсъствие на светлина, мрак, тъмнина.* а҆́зь є҆сѐмь х҃с… и҆ разлꙋ́чи тьмꙋ̀, и҆ покáзá свѣ́ть. а҆́зь є҆́сѐмь, что̀ съмь сътвóриль сл҃нце, да свѣ́ти днéмь, а҆ мц҃ь и҆ звѣздꙋ̀ нощїà 5.29. // *Образно.* тьмâ е злò что̀ чи́ны чл҃кь. а҆ свѣ́ть ѥ҆ х҃с. и҆ не мóже чл҃кь злò да чи́ни и҆ да є҆ х҃вь 34.253б; и҆ тогáзи ѿи҆доше и҆ надóше (!) ха҃ кáкь є҆ рóдень. и҆ защò бы̀ нóщь, защò щѣ́ше да сѐ промúне лю́та и҆ горѐка тьма грѣховúта, и҆ да пристѝпи дн҃ь да нѝ̀ спасѝ 33.241. **тъма черна.** *Ад, преизподня.* когáто праведниците ѿи҆дать вь рáи дѐто гостолюбниго а҆враáма. а҆ грѣ́шниците вь тмꙋ̀ черѐнꙋ̀ съ̀ дїáвола 18.206б.

ед.: тьмѣ̀ 3.17, тьма̂ 4.22б, 18.178б, 34.253б, тма̂ 33.22б, тьма̂ 33.241, тѐмѐа 38.286б, тьма̂ 38.286б, тьмꙋ̀ 5.29, тмꙋ̀ 18.206б, тьмꙋ 38.286б, тмѣ̀ 34.253б.

тъма[II] *ж.* (2) **тъма тъмами.** *Хиляди, безбройно множество.* и҆ кóлѐко съ̀ на чéть а҆́гг҃лы, нѝкой не знáе, нѝ разꙋ́мѣ за товà. и҆ данїи́ль прр҃кь макáрь и҆ а҆́ко рѣ҃. тысꙋ́щь тысꙋ́щами. и҆ тьмы тьмами. а҆мѝ и҆ тóи не и҆зрéче кóлѐко са на чéть 11.83.

мн.: тьмы 11.83, тьмами 11.83.

тъмен *прил.* (14) **1.** *Тъмен, в който няма светлина, мрачен.* и҆ разꙋ́мѣха чѣ̀ щьть да и҆злѣ́зꙋть, и҆ ꙋ҆́сѣтúха се що є҆ тоúзи свѣ́ть. дѐто просвѣ́ти на тьмныи а҆́дь 35.264б; тогúва щьть да станать прáведниците бѣ́лы катò снѣ́гь и҆ свѣтлúвы катò сл҃нце. а҆ грѣ́шниците щьть да стáнать тьмны и҆ чрьни катò смолà и҆ катрàнь 18.198б. // *Образно.* защò а҆́ко бы̀ была̀ добрà тѣ́хѐната рáбота тâ бы̀ свѣтúли катò сл҃нце… а҆мѝ легомà и҆́мь бѣ́ше тѣ́хѐната рáбота тьмна и҆ мрàчна. пóтврьдѣ ѿ нощь 33.241. **2.** *Тъмен; който е с цвят, близък до черния.* и҆ погле́днъха на̂ тѣ̀ и҆́де є҆дúнѐ óблáкь голѣ́мь и҆ тѣ̀мень, и҆ бꙋ́ра велúка съсѐ óблакѐть 15.136. **3.** *Прен. Тъмен, който има необичайна сила, страшен.* м҃, днѝ, м҃. нóщи, стóри ꙋ҆ морéто нóсѣше го морéто съсѐ лю́ть вѣтрь и҆ тѣ̀мень разѐигрáло се 6.41б. **тъмното мѣсто.** *Ад, преизподня.* ѿрúчамѐ се ѿ рáй хꙋ́бави и свѣтлúвы̀. и҆ óбúчамь бéзна и҆ тьмното мѣ́сто 18.191.

ед.: м. тѣ̀мень 6.41б, 15.136, тьмéнь 31.216б, тьмныи 35.264б, тьмны 35.265б, тѣ̀мнаго 35.259, *ж.* тьмна 18.206б, тьмна 33.241, *ср.* тьмно 9.64, тьмно 11.104, 12.112, *чл.* тьмното 18.191; *мн.:* тьмны 18.198б, 36.273.

тъмнина *ж.* (3) *Тъмнина, отсъствие на светлина, мрак.* правѐдниците се глéдать и вúдеть. є҆дúнь дрꙋ́гыго. а҆́

inslav

грѣшниците се не ви́деть ѿ тъмнина̀ ѐди́нь дрꙋ́гыго въ мѣ́ката 18.206б; ѻ҃н҆зи дн҃ь кога̀ до́иде та щѐ да до́иде катѡ̀ ѐ҃дна̀ тъмнина̀. а҃ нѣ̀ свѣ́ть 18.179.

ед.: тъмнина̀ 18.179, 18.206б, 31.218б.

тъмница *ж.* (70) **1.** *Тъмница; място, където изтърпяват наказанието си осъдените; затвор.* това̀ дꙋ́маше м҃ни́кь. а҃ ца́рь се помра́чи ѿ а҃дь, и҆ ѿ гнѣ́вь, и҆ ре҃ на слꙋ́гыте си҃ да го̀ збодѣ́ть сѣ҃ ко́пїа. и҆ да го̀ тꙋ̀рѧть в҆ тъ̀мница 39.299; и҆ ца̑рь катѡ̀ чю̀ тїꙗ дꙋ́ми ѿ ѳо́ма. раз҆гнѣва́ се тврѣ́дѣ. и҆ повелѣ̀ да затво́реть ꙋ҆ тъмни́ца, и҆ ѳо́ма̑ и҆ кꙋ́пца́того а҆вва́на 7.53б; и҆ та́мо ꙋ҆ тъмни́ци мнѡ́го зло̀ поте́гли, гла̀дь, и҆ же́жда, и҆ дрꙋ́го мнѡ́го досажде́нїе 15.139. **2.** *Образно. Тъмината, мрака на греховността.* что̑ е гь на́шь і҆с х҃с. да просвѣти̑ и҆ да ѻ҆сти̑. дш҃е́вныте ѻ҃чи на грѣ́шните. чл҃ци, защо̑, катѡ̀ бѣ́хꙋ помраче́ни чл҃ците, и҆ ѡ҆жи́дахꙋ да ви́деть свѣ́тлость бж҃їа. прр҃кь і҆саі҃а дꙋ́ма за това̀, лю́дїе дѐто сѣ́дѣхꙋ въ҆ тъмни́ца незна́ꙗна, щѣ́ть да ви́деть го́лѣмь свѣ́ть 33.241. **адова тъмница.** *Ад, преизподня.* дне́ска прѣдѣ́дꙋ а҆да́мꙋ вн҃ꙋ́ка и҆ гл҃жда роди́ се, и҆ то́й се ѿве̑за ѿ а҃дова тъмни́ца 3.17; да сѐ прѣдадѐ та̀зи д҃ша въ р҆цѣ̀ тар҆та́рови сѣщомꙋ а҃дꙋ несы́томꙋ, и҆ да заклю́чит҆ се въ тъмници а҃довы, и҆ да сѐ мѣ́чи до вто́раго пришѣ́ствїа моѐго 32.226б.

ед.: тъмни́ца 1.5, тъмни́ца 3.17, 6.48, 7.53, 7.53б, 18.201б, 18.202б, 18.203, 18.204, 33.241, 39.301б, 39.302б, тъмница 18.203б, 18.205, 18.205б, тъ̀мница 39.299, темни́цꙋ 1.3б, тъмницꙋ 9.64², 11.94, тъмни́цꙋ 9.64, 9.65, 11.94, 11.106б, 12.114б, 12.119, 15.139б², 15.141б⁵, 15.145б², 15.148, 39.299, тъмни̑цꙋ 15.142, тѣ́мницꙋ 36.272б, тъмницы 15.139, тъмни́ци 15.139², 15.145б, *чл.* тъмни́цата 7.54б³, 39.301б³, 39.305б², 39.306³, 39.309, тъмни́цъта 9.65б, 15.146, тъмни́цьта 15.145б, 15.146, тъмни́цьть 15.148, тъмни́цата 35.265б, тъмни́ца́та 39.299, тъмницата 39.305б, тъм҆ни́цата 39.305б; *мн.:* тъмни́цы 15.139б, тъмници 32.226б, тъмници 36.267б, тъмны́ци 39.296б, тѣ́мници 39.318, *чл.* тъмни́цыте 15.139б.

тъмничар *м.* (3) *Тъмничар; лице, което пази тъмницата; пазач в затвор.* и҆ пꙋ́сти тъмнича́ратого что̑ па́зи тъмни́цьта, да и҆мь ка́же ѿнѣ́зи го́р҆ка дꙋ́ма 15.146.

ед.: *чл.* тъмнича́ратого 12.115, 39.306б, тъмнича́ратого 15.146.

тъмничен *прил.* (4) **тъмничен стражар.** *Тъмничар, пазач в тъмница.* и҆ пꙋ́сти тъмнича́ратого что̑ па́зи тъмни́цьта, да и҆мь ка́же ѿнѣ́зи го́р҆ка дꙋ́ма. и҆ поидѐ тъмни́чныи стража̀рь 15.146; и҆ катѡ̀ бѣ́ше въ тъм҆ни́цата ст҃ыи. а҃ хр҃тїа́не… прихо́ждаха и҆ дава́ха и҆ма́нїе на стража́рете тъмни́чны 39.305б.

ед.: *м.* тъмни́чныи 15.146, тъмни́чныи 15.146, тъмни́чны̀ 39.306б; *мн.:* тъмни́чны 39.305б.

тъмно *нареч.* (1) *Тъмно, мрачно.* а҃ ѡ҆нїа чл҃ци чю́дѣхꙋ се что̑ да сто́реть, защо̑ бѣ́ше тѣ́мно, и҆ вѣ́тръ гы би̑аше по лицѐто. и҆ не мого́ха ни̑что̑ да стореть 15.152б.

тѣ́мно 15.152б.

тънък *прил.* (2) **1.** *Тънък, който има малка дебелина.* и҆ кога́ се врьте́ше ѻ҃нова̀ колело̑, и҆ приносѣ́ше ст҃го да про́йде на҃ дьскыте дѣ́то̑ бѣ́ха ноожѐвете желѣ́злы (!) поглобѣ́ни. та̑ здробѣ́ваха тело́то ст҃мꙋ на тѣ́н҆кы трохы 39.299б. **2.** *Тънък, който има малко тегло; лек, фин.* и҆ така̀ бы̑ ни҆́гово чю́дно прѣставлѥ́нїе. и҆ казꙋ́вать за ни҆́говать гро̑бь, ка́кь и҆схо́ди пра̀х҆ь тѣ́н҆кы си́тень на мц҃а ма́їа 6.48б.

ед.: *м.* тѣ́н҆кы 6.48б; *мн.:* тѣ́н҆кы 39.299б.

тъпан *м.* (3) *Тъпан, вид ударен музикален инструмент.* а҃ вїе́ си нагѡ́твих҆тѐ оу҃шите на сви́р҆ки и҆ на тѣ́пане и҆ на и҆гра̀, и҆ на прислꙋ́шꙋванїе, и҆ на злы̀ дꙋ́мы готѡ́вы 18.204.

мн.: тѣ́пане 18.198, 18.204, тъпа́не 39.318.

inslav

тъпча *несв.* (1) *Прен. Тъпча, надвивам някого, побеждавам.* и҆ ца́рь пови́ка ст҃го. и҆ ка́же мꙋ̀ срьди́то. таквóзи ли ті̑ е покла́нѣнїето зла̀ гла́во, и҆ така́ ли разꙋ́мѣ да сто́рѝ кор҆ба́нь на бóоговете. и҆ ст҃ый ѿговóри. є҆то̀ така̀ нераз҆бра́нны̀ ца́рꙋ, тѣ́й нави́кна̑ да тъп҆ча твоѝте бóгѡве 39.308.

сег.: 1ед. тъп҆ча 39.308.

тѣлесен *прил.* (3) *Телесен, който се отнася до тялото на човека, плътски.* и҆ тóизи добрôдѣтел҆ныи мꙋ́жь не рассы́па го за тѣ́лесна потрѣ́ба, и҆лѝ за́ питїе и҆лѝ за ꙗ҆́стїе. и҆лѝ за ѻ҆де́жди хꙋ̀бавы 15.133б. // *Образно.* и҆ кóи и҆де сѣ́когы в че́р҆ковѧ̀ та̑ лóви своѐ сп҃се́нїе що нї е дóбивь и҆ лóвь тѣ́лесны и҆ земльны̀ и҆ ма́ло вр҃ѣ́менны. а҆́ми є҆ наѝ лóвь чюдны̀ цр҃тво н҃бное и҆ живóть вѣ́чны̀ 31.215.

ед.: м. тѣ́лесны 31.215, *ж.* тѣ́лесна 15.133б; *мн.: чл.* тѣле́сныте 11.81б.

тѣлеснѣ *нареч.* (1) *Телесно, чрез тялото, плътски.* разъ҆бра́хь и҆ за безакóнныго а҆р҆са́кїа, ка́кь гô е посади́ла ца́рица на мóй прѣстоль… защô ѻ҆бра́зь и҆́ма патрїа́р҆шьскы̀. а҆́ми є҆ вѣтрѣ̀ дїа́воль и҆ любодѣ́ица, катô и҆ жена̑ при своє́го мꙋ́жа дрꙋ́гыимꙋ се примѣ́сюва. така̀ и҆ тóи не тѣле́снѣ, а҆́ми дх҃óвнѣ. защô при мóй животь а҆̀ тои ѿнѐ прѣстóль цр҃кóвны̀ 12.119.

тѣле́снѣ 12.119.

тѣло *ср.* (155) **1.** *Тяло, цялата физическа структура на човек или животно, плът.* и҆ ца́рь рѣ̑. ѡ҆, и҆ ꙋ҆вы̀ ме́не. и҆ те́ж҆ко ми. ѻ҆слѣпѣ̀ и҆ не ви́дꙋ нѝкого. и҆ си́ч҆ко тѣ́ло моѐ раз҆сла́би се 37.277; и҆ чл҃кь а҆̀кô възъ҆́йще да чи́ни що мꙋ̀ плъта̀ и҆́ще. по̑ никога̑ не бы сто́риль, защô тѣлô и҆́ще мнѡ́го да ꙗ҆дѐ. и҆ мнѡ́го да пїѐ, и҆ мнѡ́го да спѝ 34.254б; и҆ сто́ри го да є҆ и҆ съмрѣ̀тень, и҆ без҆съмрѣ́тень. да є҆ със҆ тѣлóто си̑ чюв҆стѣ́вень, да чю́е и҆ и҆ (!) да ꙋ҆сѣ́ща си́ч҆кото. а҆̀ със҆ дш҃ьта си̑ мы́слньнь 33.246; и҆ м҃ниците мнѡ́го мꙋ́ка прѣтрьпѣ́ха. и҆ тѣлóто си̑ прѣда́доха на ра̀ны 15.132.

2. *Тяло, труп на умрял човек или животно.* и҆ повелѣ̀ да напра́вать ков҆че́гь желѣ́знь, и҆ да вълóжеть въ нѥ́го тѣ́лото а҆пл҃ово. и҆ със҆ ѻ҆лóво го запе́чати 37.279б; и҆ а҆́зь ꙋ҆лѣ́зô вѣ́трѣ ꙋ҆ грôба да сѐ поклони̑ на тѣлото ст҃мꙋ́ ста́р҆цꙋ. и҆ наи҆дох҆ го цѣ́ль 14.130б; а҆́ми слѣ́зе ѿ ѻ҆́н҆зи стлѣ́пь, и҆ наи҆де́ чл҃ци и҆ повелѣ̀ и҆́мь да и҆скопа́ють тра́пь голѣ̑, да тꙋ́реть ѻ҆́новà тѣлô что̑ смрьдѣ̀ше 8.57б. **давам си тѣлото.** *Продавам си тялото, блудствам.* а҆́ми щà ѻ҆тѝ ꙋ҆ гимїата при ѿ҆ѣ̑ и҆ дь не щьть а҆̑ тїе́ мь щьть храни́. и҆ дава́ си щь тѣлóто си да чи́нѧть със҆ мене какь и҆́щьть. и҆ ми́слѣ̑ като сь мнѡ́зына, си́ч҆ките да гѝ стóрѧ да кꙋ́р҆вать със҆ мене 17.169; **приемам тѣло христово.** *Причестявам се, извършвам християнското тайнство причестяване.* защô нѣ е ма́л҆ко прѣгрѣше́нїе чл҃кꙋ, дѐто се недостóино причéщава, а҆́ми бы́ва ѻ҆́н҆зи чл҃кь катô сам҆си̑ і҆ꙋда, защô і҆ꙋда прѣда́де х҃а въ рꙋ́цѣ безакóнны̀ є҆врѐе. такà и҆ тои́зи чл҃кь дето прїема тѣлô х҃во, на своѐто ѿскврьнѥ́но и҆ (!) ср҃це 35.266; **прѣдаде се нечие тѣло гробу.** *Погребе се мъртвец.* и҆ бл҃а катô пла́чѣше за сн҃а своѐго. и҆ грôбꙋ щѣ́ше да́ се прѣдадѐ тѣлóто нѥ́гово 35.263.

ед.: тѣ́ло 4.26, 8.57, 8.57б, 8.58, 8.59б, 8.60, 11.106б, 14.130, 16.161б, 17.172б, 18.199, 33.235, 33.247б, 34.254, 37.274, 37.277², 37.280б², 40.322б, 40.323, 40.324, тѣлô 8.57б³, 8.58², 9.61, 9.66б, 11.86*, 11.87, 15.150б, 33.234б, 34.254б, 35.266, тѣлò 15.156, 16.161б, 17.166б, 17.170, тѣло 34.254б, тѣлô 35.260², тѣ̑ло 40.323, тѣ́ла 32.230б, *чл.* тѣлóто 2.10б, 2.11, 2.13, 2.15, 2.15б, 4.26б, 7.53б, 7.54, 8.56, 8.57, 8.57б, 8.58, 8.59б, 9.71², 9.71б, 11.87, 11.106, 11.106б², 12.111б, 12.120б, 14.127, 14.130², 14.130б, 15.132, 15.135б, 15.150, 15.151, 16.159, 17.164б, 17.167, 17.168, 17.169, 17.175, 17.175б, 17.176⁵, 18.178б, 18.199, 18.202, 31.222б, 31.223, 31.229б², 32.230, 32.230б, 33.234², 33.246², 34.248, 35.256б, 35.259б, 35.260, 35.263, 35.264б, 35.266б, 37.277², 37.278,

inslav

37.279, тѣлото 2.15², 5.30б, 11.98б, 14.130б, 32.227, 32.227б, 33.234, 34.256, тѣлото́ 7.51, тѣ́лото 9.70, 10.76б, 17.166б, 17.170б, 17.173, 17.175, 17.175б, 31.222б, 32.229б, 34.255, 36.267б, 37.279, 37.279б², 39.298, 39.301, 39.303б, 39.306б, 39.309, 39.319б, 40.324², тело́то 17.167, 39.299б, 40.324, тѣло̀то 18.202, тѣ́лотѝ 33.247б, тѣло̀то 35.264²; *мн.:* тѣлесѝ 5.39б², тѣлесѝ 5.39б, тѣле́са 5.40, тѣла́ 18.186б, тѣлеса 18.195.

тѣсен *прил.* (2) **1.** *Тесен; който има малка широчина, малки размери.* и҆ а҆́гг҃ль ѿи́дѐ па́кь понапр҃ѣ, и҆ станѣ̀ на дрꙋ́го мѣ́сто дѣ̑то не бѣ́ше въз҆можно да проми́не ника́кь защо̑ бѣ́ше тѣ́сно мѣ́сто 33.242. **2.** *Прен. Тежък, който притеснява, трудно поносим.* и҆ г҃ь ре҃ гадꙋ. что̑ бѣ́ше слꙋга̀ дв҃дꙋ. пр҃ꙋ. речѝ гн҃да́рю си така̑. трѝ злы̑нѝ. щѣ̑ да наведꙋ̀ на тѣ́бе. заради̇̀ зло̀то что̑ сѝ сто́риль. и҆ из҆берѝ ѿ ї҆ѣ́... и҆ ре҃ дв҃дь. и҆ трѝте ми сѣ̑ тѣсны̀ 11.89б.

ед.: ср. тѣ́сно 33.242; *мн.:* тѣсны̀ 11.89б.

тѣф *м.* (1) *Сяра, вещество с остра миризма.* и҆ то́ꙗ ча҃ и҆злѣ́зе и҆з҆ море́то пла́мень вели́кь тврьдѣ̀ и҆ вди́гнь се ѿ море́то наго́рѣ высоко. и҆ ди́мь мнѡ́го вони́ѣщь катѝ ѿ смола̀ и҆ тѣ́фь и҆злѣ́зе, и҆ море́то се раз҆сѣ́де насрѣ́ 15.152.

ед.: тѣ́фь 15.152.

тѣхен *мест. притеж. 3л. мн.* (60) **1.** *Техен; който принадлежи на лицата, за които се говори.* и҆ това̀ си тїѐ дꙋма́ха вѣ̀ дѡ҃ тѣ́х҆нѝ и҆ ко́гы ѿхо́ждѧ̀ въ че́р҆ко́вата ст҃мꙋ̀ гесѡ́гїю 39.314б; и҆ тїе мь видѣ́ха, как҆ва́ с҆мь та ме ꙋ҆зеха, и҆ вьве́доха ме ꙋ҆ тѣ́х҆ньть ги́мїа. и҆ и҆́до́х҆ме 17.169; и ѿ тѣ́хното сѝ и҆ма́нїе да́доше и҆ тїѐ въ цр҃квата ст҃мꙋ̀ 15.149. **2.** *Техен; който е свързан или се отнася до лицата, за които се говори.* а҆̀ко ли́ са не пока́ють, а҆̀зе ща д҃о̀ та̑ и҆́м҆ ща сꙋ́ди по тѣ́хната ра́бота 32.226; и҆ д҃хо́вниците как҆ сѣ̑ зе́мале дꙋка́ти ѿ и҆сповѣ́дниците за тѣ́х҆нїать гр҃ѣ̀ да сѐ мл҃ꙗть бꙋ̀ 18.196б; и҆ бл҃ заради̇̀ това гы̑ не прїѐ, ради̇̀ тѣ́х҆но безꙋ́мїе и҆ грьдо́сть 38.285; това̀ видѣ̀ ꙋ҆ ни́ зо́сима, и҆ почю́ди се на ї҆ѣ́но добро̑ 17.165. **3.** *Техен; който е в някакви отношения с лицата, за които се говори.* и҆ ѿна́зи вдови́ца що̀ бѣ́ше ма́ика ї҆ѣ. познà че ѐ тѣх҆на ма́ика 5.37; и҆ катѝ ѿи́дѐ тѣ́х҆ны́ать с҃нь сѣ̑ дрꙋ̀гыте спа́хїе... та̑ чака́ха кога̀ да сѐ ꙋ҆дарѣ́ть 39.313б; и҆ ѿг҃нь ѿ ꙋ҆ста́та... ще̑ да и҆́мь и҆́злѣ́зе, и҆ да из҆горѝ злы̑те тѣх҆ны дꙋш҆ма́не 18.18б.

ед.: м. ї҆ѣ́ны̑ 5.31б, 9.75б, тѣ́хны̑ 5.40, тѣ́х҆ны 10.79, 11.97, 17.165б, 37.277б, 39.314б, 39.315б, тѣ́х҆ны̑ 32.230, тѣх҆ны̑ 33.234б, ї҆ѣны̑ 33.243б, тѣ́хны 34.251б, тѣ́х҆нѝ 39.314б, *чл.* тѣ́х҆нїать 18.196б, тѣ́х҆ны́ать 39.313б, *ж.* тѣх҆на 5.37, 39.307б, тѣ́х҆на 11.86, 11.103б, ї҆ѣ́на 10.79, 15.151, *чл.* тѣ́х҆ната 1.8, 18.206, 33.241², 39.309б, тѣ́х҆ньть 17.169, ї҆ѣ́ната 32.224, тѣхната 32.224б, тѣ́хната 32.226, *ср.* тѣ́х҆но 9.75, 38.285, ї҆ѣ́но 11.91б, 17.165, *чл.* тѣ́хното 11.83, 15.149, 38.291б, ї҆ѣ́ното 15.137²; *мн.:* тѣ́х҆ны 1.6³, 17.164б, 18.186, 20.209, 33.243, 36.271б, тѣх҆ны̑ 5.38, тѣх҆ны 17.164б, 18.186, ї҆ѣ́ны 32.227, *чл.* тѣ́х҆ныте 11.82, 15.146, 18.186б, 18.195, 34.249, тѣх҆ныте 18.178, 33.235б, 33.241б.

тя *мест. лич. 3л. ед. ж.* (> 1000) **1.** *Означава лицето или предмета, за който се говори; тя.* и҆ тїà тога́зи познà че ѐ дїа́воль, о҆ти щѣ́ше то́ꙗ ча҃ да ю̀ ꙋ҆морѝ 10.78; е҆́де коà блꙋ́дница ка́же крь́стена с҆мь, а҆̀ тїà крь́стника не и҆́ма 11.105; и҆ видѣ́ха о҆́на́зи нѝва о҆ра́чютомꙋ, и҆ тїà фтаса́ла да сѐ жь́не 18.183б; ѕвѣ́здâта что̑то̑. бѣ́ше сѣ̑ и҆́вила, и҆́маше лѝ и҆ тїà ес҃тво, катѝ и҆ дрꙋ̀гыте ѕвѣ́зды̑ 33.238; и҆ а҆́гг҃ль гн҃ь станѣ̀ прѣ̀ нѥа и҆ ре҃ ѥ҆и. а҆́нно а҆́нно 13.122; и҆ да́й на́мь ха́р҆тїю (д)а ви́димь что̑ е писа́но ꙋ҆ нѥ́ꙗ 40.323; и҆ дрꙋ̀га же́на добра̑ хр҃тїа́н҆ка и҆́мето е҆́и е҆фи́мїа. и҆ тїа́ такво́зи видѣ́ла, и҆ такви́зы дꙋ́мы и҆ нѥ́и ре́кле 8.58; това̀ ѐ вѣ́ра на́ша хр҃тїа́н҆скà и҆ ко́и ѥ҆ю дръжѝ, а҆ то́и ще да влѣзе на живо́ть 16.162б; и҆ ре҃ мꙋ̀ жена̑та мꙋ, гдѐ сь дѣца́та на́ши гн҃ди́не. и то́и е҆́и ре҃, съсльзи (!) ѕвѣ́рїе изѣдоха гы 5.38; и҆ послꙋ́шаи, мо́л҆бата моà. като сѝ бл҃ви́ль са́р҆р(а) и҆ да́де

inslav

ѥ҃и и҆ роди҆ сн҃а своѥ҃го і҆саа́ка 13.121б. **2.** *Само крат. дат. и вин. форма. За означаване на притежание; неин, ѝ.* и҆ прѣзъ тъзи но́щь и҆ дрꙋ́га жена̑ добра̑ хр҃стїа́нъка и҆́мето е҆́и є҆фи́мїа. и҆ тїа́ таквóзи видѣ́ла 8.58; и҆ мꙋ́жь е҆́и бѣ́ше ѿи́шьль на селô. и҆ пꙋсти́ше за нѥ́го да до́йде да сѝ погребѐ женѣ́та 11.103; товà катò чю̀ е҆ѵ҆ста́тїе є҆днò ѿ дꙋ́мата є҆и҆ познà ю̀ дрꙋ́го и҆ по прили́ка и҆ по ѡ҆бразь какь є҆ тїà нѥ́гова женâ 5.37б; и҆ посл҃ѣ ма́лъко бы҃ жи́ва ѻна́зи дв҃ца. и҆ прѣста́ви се и҆ а҆́гг҃лы бж҃їи прїе́ше дш҃ꙋ ѥ҃е 11.10б; и҆ ѿнїа слꙋ́гы хв҃ы ѹ҆зеха ю̀ за́ рꙋ́кꙋ и҆ заве́доха ю̀ ꙋ҆ до́мь ѥ҃е, и҆ каза́ха ѥ҃и какъ смѐ ны́е ко́зъма и҆ дамїа́нь 10.78б; рѣ̀ о дѣ́ла ее гдѐ по̑баеть написати 17.173б; и҆ ꙋ҆зѐ ю̀ ма́ика и҆, и҆ зане́се ю̀ на ѻ҆сще́нного лѣглò 13.123; и҆ пора́сте ѡ҆нь́зи змїà ѹ҆ коре́мъть и҆. и (с)та́нь ѿбразь и҆ снага́та и҆ катò злакь зелена 2.13б.

им.: тїà 1.7б, 5.37, 5.37б, 10.78…, тыѧ̀ 2.13², 3.16, ты́ѧ 2.13, тїѧ̀ 5.28, 8.55, 11.97, 17.173, 38.293б, тїѧ́ 5.29б, 17.174, тїа́ 5.38, 6.41б, 8.58², 10.76б…, тїа 6.46, 10.78², 11.104б, 11.105…, тїѧ 8.56б, тыѧ 17.166б, тиѧ̀ 17.167², 17.167б, 17.169, 17.174, тиа́ 17.167б, 17.171б², 17.173, тиà 17.167б, 17.174², 17.174б³, 17.175, 17.175б, тиѧ̀ 17.168, тїа 17.173, тїа̑ 33.238б; *вин.*: нѥа 1.6б, 12.109б, 13.122, 18.197, 18.200б, 33.238б, нѥѧ 2.13, 39.299, нѥ́ѧ 2.13б, 4.23б, 4.24б, 6.46б…, нѥ́а 2.13б, 3.17, 7.54, 8.56…, нѥ̑а 3.19, 3.21, 12.116б, 38.292б, нѥ́ю 4.22, 10.78, 11.84б², 14.128б, 33.243б, нѥ́ѧ 5.40б, нѥю 11.85, 33.243б, нѥ̀ѧ 11.105б, нѥ̑ю 13.124, нѥ́ѧ 13.125², 17.166б, 33.23б, нѣѧ 17.166, нѥа 39.308б, *крат.* ѥ҃е 10.78б, 11.104б, 11.106, ѥ҃е 13.124б, ѥ҃ю 16.162б, ее 17.173б, ѧ̀ 1.7б, ѧ̑ 2.11, 2.13б², 3.17б², 6.41…, ѧ 2.13, ѧ̑ 2.13, 2.13б, 3.16, 6.44…, ю̀ 2.13, 5.32б, 5.33б, 5.37б, 6.41…, ю̀ 2.13б, 13.122б, 13.123…, ю 3.17б, 3.21²…, е 16.158, 18.186, а̀ 17.163б, 18.193, ѐ 13.121б, 17.172, а 39.309б; *дат.*: нѥи 8.58, 11.105, 17.175, 32.230², 32.230б, 33.238б, *крат.* е҆́и 2.13б, 3.16б, 4.26б, 5.37б…, ѥ҃и 5.28, 5.38, 8.58, 8.60…, ѥ҃и 5.30, 5.32, 5.37, 5.38, 11.99б, ѥи 5.30, є҆ѝ 5.37б, є҆и̑ 13.121б, є҆и 17.174б, 40.320б, є҆ѝ 17.174б, є҆и 17.175, 39.312, є҆и̑ 36.271, є҆и 39.310, є҆и̑ 39.312, и҆ 2.13, 5.27б, 6.41б…, и҆ 2.13, 8.55, 13.121б, и҆ 2.13б⁴, 3.16б, 8.55б, и 8.56.

у

у *предл.* (434) **1.** *За означаване на място, вътре в което нещо става или се намира; у, в, вътре в.* и҆ та́мо ꙋ҆ тьмни́ци мнѡ̑го злò̀ поте́гли, гла̀дь, и҆ же́жда, и҆ дрꙋ́го мнѡ̑го досажде́нїе 15.139; и҆ разъ́бра се за нѥ́го до ца́ра а҆рка́дїа, тога́зи что̑ цр҃твꙋ́ваше ѹ҃ ца́ригра̑ 12.112; и҆ прѣбы҃ і҆ѡа́ннь ѹ҃ цр҃ква а҆нъ́тїѡхїи́ска двѣ̀ го́динь 12.111б; и҆ тога́зи почѐ ѿна́зи змїà, да рѝта ꙋ҆ нѥ́го злѣ̀ 10.77; и҆ ѩ҃ви́ се ковъ́чегь детô бѣ́ше ѹ҃ нѥго матѳе̑ового тѣ́ло 37.280б; кажете ми бра́тїа, гдѣ̀ съ́мь сегà. чини ми се че съ́мь ꙋ҆ море́то гдѐто мѐ ꙋ҆ме́тнъха трѝте кало̀ѐре 11.102; катô пи́ше ꙋ҆ бытейска̀ кнїга́ гла̑, и҃ѩ, ѩ҃ви се бг҃ авраа́мꙋ по̑ дь́ба маврїи́ска 31.221; и҆ и҆́маше ѹ҃ ѿнъ́зи ба́ню ди́вь бѣ̀сь 6.41б; а҆̀ми и҆ тѣло́то нѥ́гово, и҆ до дн҃е́шны̀ дн҃ь стои̑ цѣ́ло ꙋ҆ гро̑бь 14.130. **2.** *За означаване на място, към което е насочено действието; у, в, на.* и҆ тога́зи когà ще́ха да внесꙋ́ чт҃ныи кр҃ть ѹ҃ цр҃ква. събра́ се на́рѡ́ мнѡ̑го безъ́четь на виде́нїе 4.26б; та щѣ́ть дїа́волы да мѐ ѿнесѣ́ть въ мъ́ката несътрѣ́пимаа ꙋ҆ стра́шна тьмнина̀, ѹ҃ е҆́зеро ѻгнѣ́нно 31.218б; и҆ нѣ́кои да ме́тне ма́лъко влака́нъцѐ ꙋ҆ ѿнъ́зи ѿгнь голѣ́мыи и҆ ко́лъко бы҃ се сто́рило пепе́ль ѿ ѻнова̀ ма́лъко вла́канъце 38.289б; и҆ въсе́гна ꙋ҆ па́зꙋха ст҃ыи нико́ла, и҆ и҆зва́ди, ѕ҃, жльти́цы 15.153б; привла́чи рыболо́вець мрѣ́жꙋ ꙋ҆ длъбо́ка вода̑. и҆ когà ме́тне мрѣ́жата ꙋ҆ длъби́на во́днаа, та мꙋ́ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы 31.215; и҆ ꙋ҆зеха ѻ҆ногова мра́мора, и҆ привѐзаха го на́ шїата ѻ҆номꙋ́зи мом҃ꙋ̀. и҆ ме́тнъха го ꙋ҆ дь́но морето 11.101; а҆ко лѝ щѐ да мѐ тꙋ́ри ѹ҃ дьно море́то, имамь на помощь і҆ѡ́нꙋ пр҃рка 12.117б; и҆ товà рѣ̑ ца́рь та́ че ѿи́де ꙋ҆ че́рквището аполо́ново да мꙋ́ стрꙋ́ва коръ́ба́нь 39.299б; и҆ поидѐ но́щїю ѹ҃ ѡнъ́зи цр҃ква. и҆ съкры҃ се при кра́сныте вратà

inslav

3.18б. // *За означаване на място, където нещо се удря; о.* и ѹда́ри ръцѣ́те си ѹ морето кїноѱь, и разѥигра́ се море́то 6.45. // *За означаване на място, във вътрешността на което се прониква (след глаголи* **вълѣза, улѣза, въведа***); у, в.* и пойде на кра́и мо́ре и найде кора́бь и вълезе ѹ нѥ́го 40.320б; и вълѣ́зохме ѹ дво́рь цр҃ко́вны 17.169б; и ѹлѣ́зе ѹ ѡ҃нѣ́зи ст҃аа вѡда̑, и то́ꙗ ча̑ и́сцѣлѣ 11.98б; а҃рхг҃ль михаи́ль слѣ́зе ѿ н҃бе́то̑ и ѹлѣ́зе ѹ пе́щь и охладѝ пе́щныи пла́мень 11.92; и тїе мь видѣ́ха, какѥва сѥмь та ме ѹзеха, и вьве́доха ме ѹ тѣ́хѥньть ги́мїа. и и́дохѥме 17.169; и҆ бѣ̀, па̀кѥ бы̑ прїе́ль а҆да́ма тога́зи и да го въве́де ѹ ра́й. а҆мѝ по́йска ѿ нѥ́го пока[а]нїе да сѐ пока́е, да ѡ҃чи́сти ѡ҃нѥзи грѣ́хь 38.285. **3.** *За означаване на лице или среда, в която се проявява някакво действие или явление; у, всред.* и ѹ сѣ́кого добра́го чл҃ка что̑ е хр҃тїа́нинь бл҃го́чьстивь. ѹ нѥ́гова д҃шѹ бѣ̀ почи́ва 38.287; ра̑ѹвай се дамїа́не дето си пльнь съсѥ бж҃тво, и д҃хѹ ст҃ть что̑ кыпѝ ѹ̀ тѣ́бѣ 10.79б; и д҃хь ст҃ы̀ ѹ на̑ да бѹ́де 3.18; и хо́дѣхѹ по за́конь х҃вь. и҆ и҆́махѹ оу̑ се́бѣ си̑ си́чѥка добрына̑, что̑ е за́повѣдь х҃ва 15.132б; и сто́ри го дѹ́ꙁа. на солѹ́нь и на си́чѥка землѝ ѳеталїи́ска господа́рь. защо̑ мнѣ́ше п҃рь, че е̑ е̑ли́нѥскаа вѣ́ра ѹ нѥ́го 9.62; и стори се тога́зи ра́до̑ голѣ́ма въ ѡ҃нѥзи д҃нь оу̑ вѡи́ската ца́рева 5.35б. **4.** *За означаване на място или посока на действие, което се отнася до лице, дом; у.* и пойде а҆́пль ѹ не́коего чл҃ка 36.270б; пои́доха ѹ̀ ѡ҃нѣ́зи вдови́цѹ 5.36б; и нѣ́кои чл҃кь бога́ть і҆ѡси́фь пойдѐ ѹ пи́лата 36.269; не знаꙗха е̑ди́нь дрѹ́гы че са̑ бра́тїа ѹ̀ти бѣ́ха е̑дно̀ оу̑ едного̀ чл҃ка. а̑ дрѹ́го оу̑ дрѹ́гыго и не видѣ́ха се наскоро да се заповнѭть 5.33б; толѥкова врѣ́ме и҆мѧ̀ какѥ смѣ́ на̑ е̑дно̀ тѹ́ка оу̑ нашѐго гн҃да́ра и нѝкога ни бы̑ на́мь ко́ли да сѝ подѹ́маме 5.36б. **5.** *За означаване на състоянието, в което се намира някой; в.* а̑ евдо́ꙁїа съсѥ чрьвїе ще да кипы̀. и и҆ска́ ще ѿ те́бе по́мощь. и не щѐ да на́йде. и҆ ще да ѹ̀мре ѹ сво́ите си̑ ра̀ны 12.120. **6.** *За означаване на определен момент, в който нещо става или се извършва; у, в.* а҆гг҃лы̀ прихо́деть пр҃ѣ̀ прѣстоль бж҃їи пла́чать и ви́кать и и҆дать на по́клонь ѹ ко́ито и҆́мь ѐ, ча̑ рече́но 32.225; а҆мѝ за това̀ да въско́чимь на добро̀ рабо́тна пѣ́тика. о҆ти не знаѐ ѹ ко́и ча̑ ще сл҃нцето да помрѣ́кне 31.223; и ѹ тѣ́зи но́щь ꙗ҆ви́ се на̑ кора́бѥть кр҃ть и просвѣ́ти като̑ сл҃нце 36.270б; и тогива̀ ѹ та́зи годи́на бѣ́ше ст҃ы гео́рѥгїе на во́йска та́ бѣ́ше на спа́хїете а҆лайбегь 39.310; и самѥсѝ г҃ь зара́дѹва се ѹ тои́зи де́нь 15.151; ст҃ыи сѵмео́нь... ѹ̀ сѹ́бота и о҆ѹ̀ нелѧ̀, о҆тво́рѹваше и при́никнѹваше, и дѹ́маше съсѥ чл҃ци 2.14б. **7.** *За означаване на период от време, когато нещо става или се извършва; у, през, по.* и чюдо що сѐ сто́ри оу̑ ты́ꙗ дни, ко́и мо́же доказа 2.13; дои́до́ха два̀ а҆́гг҃ла ѹ со́дѡ̑ гра̑ѥ ѹ вечѐрѥно врѣ́ме. а̑ ло́ть с̑ѣ́ше пр҃ѣ̀ содѡ́мѥскы вра́та до сѣ́мнанїе 31.221б; и ѹ̀ това̀ врѣ́ме прѣста́ви се и зосима 17.17б; и оу̑ това̀ врѣ́ме прѣстави се некта́рїе патрїархь царогра́дѥскыи 12.112.

оу̑ 2.9б, 2.12б², 2.13, 2.13б, 2.15б², 3.17², 3.17б, 3.18б², 3.19, 3.19б, 3.20, 4.22, 4.24, 4.25б, 4.26б, 5.29б, 5.30², 5.32, 5.32б, 5.33б², 5.34б, 5.35, 5.35б, 5.36, 5.36б², 5.37, 5.37б, 6.41б, 6.44, 6.48б, 7.49, 8.58, 9.65, 9.66, 9.66б, 9.67, 9.68, 9.70б, 10.78б², 11.91, 11.92, 11.92б³, 11.93², 11.93б, 11.94, 11.95б², 11.98б, 11.101, 11.102, 11.102б, 11.103, 11.105б, 12.109б, 12.111, 12.111б, 12.112⁴, 12.113, 12.114б, 12.116б, 12.117б, 12.120, 13.123б², 13.124б, 14.126², 14.128б, 15.132б, 15.133б, 15.134б, 15.136, 15.137, 15.140, 15.142², 15.143, 15.149, 15.152², 17.165б², 31.218б, 33.236б, 33.242, 34.249, 37.280, 40.322, 40.322б, ѹ 2.9б, 2.10б, 2.12, 2.15б, 3.17, 3.18², 3.21², 4.25², 4.26б², 5.28, 5.31б, 5.32б, 5.33, 5.34б², 5.36б³, 5.37, 5.38, 5.39, 5.40, 6.41б³, 6.42, 6.42б, 6.43, 6.43б⁴, 6.44, 6.45, 6.45б, 6.46б, 6.47², 6.47б, 6.48, 6.48б, 7.49б, 7.50,

inslav

7.53б, 7.54б, 8.56б², 8.59², 8.59б, 9.61, 9.62, 9.64б², 9.67б, 9.68б², 9.69б², 9.70б, 9.71б, 9.72б, 9.73б, 10.77², 10.77б, 10.78, 10.78б², 11.8б, 11.86б, 11.92, 11.93, 11.93б, 11.94², 11.94б, 11.95², 11.95б, 11.96⁴, 11.97, 11.98б³, 11.99б, 11.101, 11.101б⁵, 11.102³, 11.102б, 11.106б, 12.109, 12.111², 12.111б², 12.113, 12.116³, 12.118б, 12.120, 12.120б, 13.122б, 14.126б, 14.128³, 14.128б, 14.129, 14.129б³, 14.130⁵, 14.130б², 15.132б, 15.134², 15.135б, 15.13б, 15.137, 15.137б, 15.138б, 15.139, 15.139б, 15.141б, 15.143б, 15.145, 15.149, 15.149б, 15.150б, 15.151, 15.151б², 15.152, 15.152б, 15.153б², 16.160б, 16.161б², 17.163б, 17.164², 17.165², 17.165б, 17.166, 17.169³, 17.169б³, 17.170б, 17.171, 17.171б, 17.173, 17.173б³, 17.175, 17.175б, 17.176³, 21.210², 21.210б, 31.215³, 31.217², 31.218б³, 31.220, 31.221, 31.221б³, 31.222, 31.223, 32.225, 32.226, 32.228, 32.228б, 32.229б, 33.232, 34.248, 34.251, 35.259б, 35.260б, 36.267б, 36.268б², 36.269, 36.270б², 36.271, 37.274б, 37.275², 37.276б³, 37.277, 37.279б², 37.280б³, 37.281², 38.285², 38.287², 38.289б, 38.293, 39.29б², 39.297, 39.301, 39.301б², 39.302б, 39.304б, 39.309б, 39.310, 39.313б, 39.315б², 40.320б, 40.321б, 40.322, 40.322б², 40.323², 40.323б, ѿ 2.11б, 2.12, 2.14б, 3.20, 5.29б, 5.36, 5.36б, 6.43, 6.44², 7.49б, 8.59б, 10.78, 10.78б, 10.79б, 11.83б, 11.89, 11.91б, 11.92³, 11.93², 11.94б, 11.98б³, 11.100б, 11.101, 11.105, 11.107, 12.109, 12.109б, 12.116б, 13.121, 13.124, 15.131, 15.135, 15.143, 15.145б, 15.148б, 15.152³, 15.152б³, 15.153б, 17.173б, 21.210б, 31.216б, 31.217, 31.217б, 31.221, 31.221б², 32.230, 33.241б, 33.242, 35.260, 35.266, 37.276б, ѿ 2.14б, 11.101, оу 2.14б, оу 3.21, 37.279б, оу 12.109б, 33.247, ѿу 12.112, ꙋ 14.130, 20.209б, 39.299б.

уандила *МИ* (1) *Уандила.* и҆ е҆ди́нь ца́ревь чловѣ́кь, и҆́мето мꙋ бѣ́ше, лїѡ́. и҆ бѣ́ше ѿ скѵ̈тскѡ мѣ́сто, ѿ селѡ̀ що сѐ зовѣ́ше ꙋ҆а҆нтди́ла 9.65.

ꙋ҆а҆нтди́ла 9.65.

убивам *несв.* (7) *Убивам, лишавам от живот, умъртвявам.* и҆ тога́зи повелѣ̀ бг҃ а҆рхистра́тигꙋ михаи́лꙋ, и҆ прѣста̑ да ꙋ҆бива е҆вре̑искыте лю́дїе 11.90; и҆ ца́рь се разгнѣва̀... и҆ повѣлѣ̀ да гѡ̀ лю́ты мѣ́кы, помѣ́чи и҆ пове́доха го на мѣ́стото гдѣ̀тѡ̀ ꙋ҆бы̀ваше лю́дїе 37.277б.

сег.: 3ед. ꙋ҆би́ва 9.65, ꙋ҆бива 11.90, *3мн.* ꙋ҆бы̀вать 14.128б; *имперф.: 3ед.* ꙋ҆бѝваше 9.65, ꙋ҆бы̀ваше 37.277б, *3мн.* ꙋ҆бѝвахꙋ 6.47; *форма от перф. тип: 1ед.* ꙋ҆бѝвалъ сѣ́мь 6.44.

убийство *ср.* (7) *Убийство, умъртвяване.* є҆́лате и҆ вы́е кои̑то сте ꙋ҆пазиле кр҃ще́нїето си̑ чи́сто. та гѡ̀ нѣ̀ сте̑ ѡ҆мрьси́ле сѣ̑ кꙋрьво́вьство и҆лѝ сѣ̑ по́во́дьство, и҆лѝ съсь ꙋ҆бїи́ство... пристьпѣ́те... да вы̑ ѡ҆́стѧ 18.202б; є҆́тѡ̀ сѣ́кыи дн҃ь бѣ́ше ꙋ҆бїи̑ство и҆ кры́во пролива́нїе по хр҃тїа́нете 39.296б.

ед.: ꙋ҆бїиство 14.128, ꙋ҆бїи́ство 18.202б, ꙋ҆бїиство 18.204б, ꙋ҆бїи̑ство 32.225, 39.296б, ꙋ҆бїи̑ство 33.246, ꙋ҆бїи́ство 39.319.

убийца *м.* и *ж.* (4) *Убиец; лице, което отнема нечий живот; убийца.* а҆́кѡ̀ нѣ́кои въ пїа́нство ꙋ҆́мре, та е҆ то́и са́мь себѣ̀ си̑ дꙋшьма́нинь и҆ ꙋ҆бїи́ца 20.208б. // *Образно.* съмрь́ть є҆ оу҆бїи̑ца немл҃ти́ва. съмрь́ть съсь дꙋкати не мо́же да сѐ ѿкꙋ́пи 31.219.

ед.: м. ꙋ҆бїи́ца 16.162, 20.208б, 34.256, *ж.* оу҆бїи̑ца 31.219.

убит *прил.* (1) *Убит, на който насилствено е отнет животът.* землѧ̑та щѣ̑ да и҆зго́ри, м҃, лахте надо́лꙋ ѿ гр҃ѣ̑ чл҃ѣ́скы̑, че сѣ̑ е ѡ҆мрьси́ла ѿ чл҃ѣ́скы̑ гнꙋсоты̑. и҆ ѿ кꙋрьвы, и҆ ѿ вльфѝ, и҆ ѿ ꙋ҆бити лю́дїе 18.196.

мн.: ꙋ҆бити 18.196.

убия *св.* (70) **1.** *Убия, лиша от живот, умъртвя.* и҆ те́коха си́чките на кѵ̈ра ца́ра, и҆ ре́коха мꙋ. да́и на́мь данїи́ла да го ꙋ҆бїѐмь. а҆́ко лѝ го не да́вашь, те́бе щѣ̑ на ѿг҃нь и҆зго́рѝ 11.93б; мьжїе́те щь́ть да си̑ во́деть жены̑те на сꙋ́дь да гы̑ сꙋ́деть. а҆ жените щьть да си̑ прѣда́вать мьжїе́то на съмрьть да гы̑ ꙋ҆бїе́ть 18.180; и҆ мнѡ́го же́ны непра́зны щь́ть да сѐ ꙋ҆бы̀ть ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе, ѿ а҆нтихрі́ста вь нѣговите днѝ 18.178б. // *Образно.* а҆ лѣ́кь е҆ та е҆ това̀ крьвни̑кь и҆ ꙋ҆бїи́ца дїа́воль, дето годѝ да нѝ ꙋ҆бїѐ дꙋшь́ть 16.162. **2.**

inslav

Нараня, причиня болка с удар. и ꙋ́бѝ сѝ нѡ̑гьта ѿ ѕи́дъть валаа́ и на́че па̑ да бѝе мꙋ́лето 33.242; и ꙗ̀ко нѣ́кои чл҃кь ѝзлѣ́зе та гы̀ ѻ̀ѱꙋ́ва ѝлѝ гы бы́е ѝлѝ гы засра́ми та сѐ стоѝ да сѐ ꙋ́бїѧ̀ть догдѐ оу̑мрать 18.18б.

сег.: 1ед. ꙋ́биѭ 11.93б, *2ед.* оу̑бїе́шь 1.5б, ꙋ́бѝешь 5.31, *3ед.* ꙋ́бїе 11.90, 36.269б, 37.275, ꙋ̑бїе 11.94б, ꙋ́бїѐ 16.162, 37.277, *1мн.* ꙋ́бїѐмь 11.93б, *2мн.* ꙋ́бїе́те 18.197, *3мн.* ꙋ́бѝють 6.45, 34.251б, ꙋ́бїють 9.61б, 9.66б, 34.250, 36.271б, ꙋ́бїѧ̀ть 9.63, оу̑бѝють 9.72, ꙋ́бїѭ̀ть 11.94б, 36.271б, ꙋ́бїють 11.95, ꙋ́бїеть 18.180, ꙋ́бїѧ́ть 31.217, ꙋ̑бѝють 33.237б, ꙋ́бїю́ть 34.249б, 38.290б[2], оу̑бїють 34.251, ꙋ́биѧ̀ть 39.303б; *аор.: 1ед.* ꙋ́бѝ 9.66, ꙋ̑бы̀ 32.226б, *3ед.* ꙋ́бѝ 3.17б, 9.64б, 9.65б, 9.663, 11.86б, 11.93б, 21.210, 33.242, ꙋ́би 6.45, 9.73, ꙋ̑бѝ 18.182б, *2мн.* ꙋ́бѝх҆те 35.259, *3мн.* ꙋ́бѝха 11.952, ꙋ́биха, ꙋ́биха 18.188*, ꙋ́биха 21.210б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ꙋ́бѝль 6.45б; *форми от перф. тип: 3ед.* е ꙋ́бѝль 6.452, е ꙋ̑бѝль 34.248б; *бъд.: 1ед.* щѣ̀ да ꙋ́бїю 11.91б, *3ед.* щѣ̀ да ꙋ́бые 18.186б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ꙋ́бїѳе 11.94, *3мн.* щеха да ꙋ́бїѧть 6.47б; *пов.: 2ед.* оу̑бїѝ 39.307б, ꙋ́бїѝ 39.307б, *2мн.* ꙋ́бїѝте 6.43, *описат. 3ед.* да ꙋ́бїе 10.77б; *страд. сег.: 3мн.* сѐ ꙋ́бїѧ́ть 18.186; *бъд. 3мн.* щѣ́ть да сѐ ꙋ́быѧ̀ть 18.178б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ꙋ́бїѐнь 6.45б, оу̑бїѐнь 9.66, ꙋ́бїѐнь 35.261; *мн.:* оу̑бїѐны 1.6б; *съкр. инф.:* (мо́жешь) ꙋ̑бѝ 37.276.

убия се *св.* (1) *Убия се, ударя се силно, нараня се.* и ты́ѩ ѝщеше да прѣми́не ѕидѣ́ть и па́днѣ и ꙋ̑би се 2.13.

аор.: 3ед. ꙋ̑би се 2.13.

убо *съюз* (1) *Свързва съчинени заключителни изречения; прочее, впрочем, и така.* жлѣ́чь ꙋ̑бо въкꙋ́сѝ дре́внѥе въкꙋ́ше́нїе ѝсцѣ́лѩе 38.289.

ꙋ̑бо 38.289.

убоя се *св.* (29) *Убоя се, обхване ме страх, уплаша се.* и ѝлїа́ сѐ ꙋ́боа̀ ѿ ѐл҆заве́ла, и побѣ́гна въ пꙋ́стыню 11.90; ꙗ̀ми чюва́йте да сѐ не ꙋ̑бо́ите. тѣ́к҆мо и̇ма́йте оу̑пова́нїе на ба̑ и ѝ́мате сѣ̀ ѝзба́ви ѿ тѣ́зи съмрѣ̀ть 15.13б. // *Изпитам страхопочитание.* гь̀ просвѣщенїе моѐ и сп̑си́тель моѝ кого́ се ꙋ́бо́ю 17.165.

сег.: 1ед. се ꙋ́бо́ю 17.165, *2ед.* сѐ ꙋ́боѝшь 12.118б, *3ед.* се ꙋ́боѝ 9.62б, се ꙋ́боѝ 11.91, *2мн.* сѐ ꙋ̑бо́ите 15.13б, се ꙋ́боѝте 38.292; *аор.: 1ед.* ꙋ́боа́х҆ се 2.15, ꙋ́боах҆ се 12.118, *3ед.* ꙋ́бо́а се 2.11, ꙋ́боа́ се 5.39б, 8.58б, 11.87б, 15.144б, 15.150б, 35.260, сѐ ꙋ́боа̀ 11.90, оу̑боа́ се 12.110, ꙋ́боа́ се 13.124б, се ꙋ́боа̀ 37.276б, *3мн.* се ꙋ̑боаха 6.44б, ꙋ́боаха се 6.45, ꙋ́боа́ха се 11.91б, ꙋ́боа́ше се 15.143б, ꙋ̑боа́ше се 33.237, сѣ̀ ꙋ́бо́аха 38.287б; *пов.: 2ед.* оу̑бо́и се 13.124б, се ꙋ̑бо́и 13.124б, ꙋ́бо́и се 31.218, *2мн.* ꙋ́боѝте се 31.223.

уведа се *св.* (1) *Махна се, отида си.* и цѧ̀рь тога́зи посрами́ се, и мнѡ̑го ꙋ́боа́ се, и побѣ́гна та сѐ оу̑вѐде ѿта́мо 5.39б.

аор.: 3ед. сѐ оу̑вѐде 5.39б.

увеналий *ЛИ* (1) *Ювеналий.* и̇вдигнъхасе тога́зи си́ч҆ки патрїа́р҆си ѿ прѣсто́лете своѝ, и доѝдо́ха оу̑ ца́ри_градь… ѿ ѐфе́сь ꙋ́вена́лїи патрїа́р҆хь дове́де съсе́бѣ (!) сѝ нѣ́коего ѝ̑нока а̀леѯа́нра̑ ꙋ́чи́телѩ и кни̑жника 12.112.

ꙋ́вена́лїи 12.112.

уви *междум.* (3) *За израз на мъка; уви, тежко на някого.* и ца́рь ре̑. ѡ҆, и ꙋ́вы̀ ме́не. и те́ж҆ко ми. ѻ̀слѣ́пѣ̑ и не ви́дꙋ̀ ни̇̀кого. и си́ч҆ко тѣ̑ло моѐ раз҆сла́би се 37.277.

оу̑вы 35.263[2], ꙋ́вы̀ 37.277.

увѣрение *ср.* (1) *Уверение, потвърждение, доказателство.* и ст̑ы̀ катѡ̑ видѣ̀ че вѣ́роваха въ ха̑ ба̑ съ сѐ ср̑це. та сѝ ѻ̀ста́ви нѥговать ка́л҆кань на̑ прѣсто́лать, и досега̀ сто́й з҆ бж̑ї̑е повелѣ̑нїе̑ на ѩ̑рь. не дрь̀жи го ни̇̀щѡ̑, да ѐ на ꙋ̑вѣ́ренїе ко́йто [не] вѣрꙋ́вать 39.311б.

ед.: ꙋ́вѣ́ренїе 39.311б.

увѣря *св.* (4) *Уверя, накарам някого да повярва в нещо, убедя.* и стань́ль на́поконь а̑пль хв̑ь, и мнѡ̑го свѣ̑т҆ ꙋ́вѣриль да вѣ́рꙋ́вать і̑са ха̑ 4.23; ѿкога́то ѻ̀н҆зи а̀н҆тихрі́сть сто́ри дїа́вол҆ска́та своа̀ ра́бота и ꙋ́вѣ́ри людїетѣ ка́то то́и щѣ̀. нб̑то дьжь̀ не да́де 18.189.

inslav

сег.: 3ед. ѹвѣрѝ 9.62б; *аор.: 3ед.* ѹвѣ́ри 18.189, оу҆вѣ́ри 36.273б; *форма от перф. тип: 3ед.* ѹвѣриль 4.23.

угаждам *несв.* (3) *Угаждам, постъпвам по волята на някого, задоволявам нечии желания и очаквания.* и҆ а҆́ко̀ бы́хь на чл҃ци ѹ҆га́ждаль хв҃ь ра́бь не бы҆ бы́ль 12.117б; и҆ на пл҃ть сѝ кои ѹ҆га́жа и҆ чи́ни и҆ що̀ и҆́ще. то́изи чл҃кь по҆ не може да и҆справи 34.254.

сег.: 3ед. ѹ҆га́жа 34.254; *имперф.: 3ед.* ѹ҆га́ждаше 33.235; *усл.: 1ед.* бы́хь ѹ҆га́ждаль 12.117б.

угазя *св.* (1) *Нагазя, навляза чрез газене.* и҆ кога̑ ѹга́зи досре́ рѣка́та и҆ по́скорѹ на́прасно дои́дѐ лѣ́вь и҆ зане́се дѣте́ мѹ 5.32б.

аор.: 3ед. ѹга́зи 5.32б.

угасе *от стб.* оугаснѫти *св.* (1) *Угасна, престана да горя.* и҆ ма̑ѳе̑и послѹ́ша го. и҆ запрѣ́ти на ѡ҆гнь. и҆ ѹга́се 37.279.

аор.: 3ед. ѹга́се 37.279.

угасен *прич.* (1) *Като прил. Угасен; който не гори, не свети.* чл҃кь є҆... и҆скра ско́ро ли́ѱала. пла́мень ско́ро прѣста́наль свѣ́ща ско́ро ѹ҆гасена 31.216.

мин. страд. ед.: ж. ѹ҆гасена 31.216.

угасна *св.* (2) *Угасна, престана да горя или да светя, изгасна.* и҆ коги́ се нѣ́що запа́ли, та сѐ вди́гне пла́мень ѹ҆ виси́нѹ, и҆ когà съгори̇̀ ѻ҆́гьнѭть, а҆ пла́макать ѹга́сне 31.220; и҆ па́к҆ се вди́га катѡ̀ пѣ́на, а҆ катѡ̀ и҆скра ѹга́сне 31.215б.

сег.: 3ед. ѹга́сне 31.215б, 31.220.

угаснувам *несв.* (1) *Угасвам, преставам да горя.* послѹ́шаите... какви́ ще дѹ́мы да дѹ́ма х҃с на грѣ́шниците... комѹ́то сте ра́ботиле, и҆ комѹ́то сте слѹгѹ́вале... със҆ нѥго и҆дѣ́те та се мьчѣ́те и҆ напльнѣ́те мь́ката ѡ҆гнѣ́ннаа. дѣ̀то ꙗ сьмь напра́виль да нѐ ѹга́снѹва ни̇̀кога 18.204.

сег.: 3ед. ѹга́снѹва 18.204.

угася *св.* (4) *Угася, направя нещо да не гори или да не свети.* и҆ дїа́воль бѣ́ше го насто́риль, да кра́дѐ свѣщи́те. защѡ̀ ко́и хр҃тїа́нинь донесѣ́ше свѣ́щь и҆ запа́лѣше, а҆̀ то́и ю҆̀ ѹ҆гасѣ́ше 9.74; и҆ чл҃ци катѡ̀ видѣ́ха, ѻ҆́ти се запа́ли цр҃квата, текоха да ю҆̀ ѹ҆гасеть 9.72б.

сег.: 3ед. ѹгасѝ 9.74, *3мн.* ѹ҆гасеть 9.72б; *имперф.: 3ед.* ѹ҆гасѣ́ше 9.74; *аор.: 3ед.* ѹ҆гасѝ 36.272б.

угледувам се *несв.* (1) *Оглеждам някого, наблюдавам някого с интерес.* и҆ тога́зи ѡ҆нїа вои́не зе́ха да мѹ̀ се оу҆гле́дѹвать. и҆ да се прѣпозна́вать на нѥ́го 5.34б.

сег.: 3мн. се оу҆гле́дѹвать 5.34б.

угнося се *св.* (1) *Погнуся се, изпитам погнуса, отвратя се.* и҆ бг҃ъ да зна́е, стра́хь и҆ма́мь, със҆ тїа́ дѹ́мите мои̇̀, та и҆ ты̀ сь щешь ѹ҆гносѝ ѡ҆ ме́не 17.169.

бъд.: със съкр. инф. 2ед. сь щешь ѹ҆гносѝ 17.169.

угоден *прил.* (5) *Угоден; такъв, какъвто трябва да бъде според нечии желания и изисквания; приятен.* и҆ тебе щѣ̑ сега̀ да погѹбѧ защѡ̀ не мы̀ е оу҆годень то́изи твои̇̀ пѹ́ть 33.242б; и҆ ѹго́дна бы та́зи дѹ́ма на си́ч҆кыи събо́рь 15.138; и҆ да бѹ́демь ѹго́дны бг҃ѹ 38.294б.

ед.: м. ѹгод҆нь 11.87, оу҆годень 33.242б, *ж.* ѹго́дна 15.138, ѹгодна 20.209б; *мн.: ѹго́дны* 38.294б.

угодник *м.* (6) *Праведник, светец.* и҆ събра́ше се въ цр҃кви и҆ сто́рише мл҃ба... и҆ бл҃годари́ше вѣ́р҆наго ѹго́дника бж҃їа ѻ҆ц҃а нико́лае 15.153; и҆ не ѡ҆ме́тнъха се ѡ҆ и҆́ме хв҃о, а҆мѝ бы́ха ѹго́дници бг҃ѹ 5.40.

ед.: ѹго́дникь 15.155, ѹго́дника 15.153, *зв.* ѹго́дниче 15.150, 39.316; *мн.: ѹго́дници* 5.40, *чл.* ѹго́дниците 10.78б.

угодно *нареч.* (9) *Угодно, приятно, по угодата, по волята на някого.* бра́те ѡ҆нисифоре. не мї е ѹго́дно ты̀ что̑ чи́нишь със҆вѣщи́те (!) 9.74; и҆ по̑оба́е

inslav

да чи́ни̑ като ѐ бꙋ̑ оу̑го́дно, и̑ на ст҃ы́те а҆́гг҃лы 11.106.

ꙋ̑го́дно 9.73б, 33.232б, 34.255б, 39.319б, ꙋ̑го́дно 9.74, оу̑го́дно 9.75б, 11.106, оу̑годно 15.141б, ꙋ̑го́дно 33.234.

угодя *св.* (21) *Угодя, постъпя по волята на някого, задоволя нечии очаквания и желания.* и̑ сто́ри а҆ле́ꙋ҆ї̈а. ꙁ҃і. го́динь пра̑ѣ̀ цр҃квата бг҃оро́дична. и̑ ꙋ̑го́ди гдⷭ҇ꙋ бꙋ̑ своѐ́мꙋ 40.321б; и̑ да сѝ не мы́слиме ѐ́ди́нь дрꙋ́гыи зло̀, и̑ да се и̑зда́вамѐ и̑ да сѐ погꙋ́бювамѐ, да ны̀ се ра̑ува̀ дїа́воль. а҆́ми̑ да сѐ по̑ка́нимь да ꙋ̑гꙋ́димь х҃ꙋ бꙋ̑ 15.156б; а҆́ми̑ като̀ се по̑ка́нѣше и трꙋ́дѣше се и пока́зоваше се как҃ сѝ ю̑на́кь да оу̑гꙋ́дишь во́лꙗ ца̑рꙋ земльно́мꙋ дето ѐ д҃нь а҆ ꙋ̑трѣ̀ нѣ ѐ. така́ се потрꙋ́ди̑ да ꙋ̑гоу́дишь мене пр҃ꙋ нб҃номꙋ 5.30б,31.

сег.: 1ед. ꙋ̑гꙋ́дꙗ 2.12б, ꙋ̑гꙋ́дѧ 17.164, *2ед.* оу̑гꙋ́дишь 5.30б, ꙋ̑гоу́дишь 5.31, *3ед.* оу̑го́ди 15.134б, ꙋго́ди 15.138, ꙋгоди̑ 33.235, ꙋгоди́ 40.322, *1мн.* ꙋгоди̑ 2.15б, ꙋ̑гꙋ́ди̑ 15.147б, ꙋгꙋ́димь 15.156б, ꙋго́ди̑ 38.294б; *аор.: 3ед.* оу̑годи̑ 2.15б, 14.130, ꙋго́ди 40.321б; *форми от перф. тип: 3ед.* е ꙋгꙋ́диль 15.155б, *3мн.* сѣ̀ оу̑годи́ле 7.53б, са ꙋгоди́ле 33.247б, са̑ ꙋгодиле 34.254, сѣ̀ ꙋгоди́ле 35.266б, са ꙋго́диле 40.320б.

уготван *прич.* (1) *Като прил. Приготвен, който е подготвен, стъкмен.* и̑дѣ́те ѿ ме́не проклѐти въ о҆́г҃нь вѣ́чны̀ оу̑готва́нныи дїа́волꙋ, и̑ на нѥ́говыте а҆́н҃гелы и̑ слꙋ̑гы 18.203б.

мин. страд. ед.: м. оу̑готва́нныи 18.203б.

уготвен *прич.* (1) *Като прил. Приготвен, който е подготвен.* дїѡклитїа́нь да рѐмь, и̑ маѯимїа́нь. ѱофи́саше, и̑ ѿи̑до̀ше на ꙋ̑го́твено̀ и̑мь мѣ́сто въ ѿг҃нь нега́симыи 15.139б.

мин. страд. ед.: ср. чл. ꙋ̑го́твено̀ 15.139б.

уготвител *м.* (1) *Лице, което се занимава с приготвянето на нещо.* и̑ ст҃ыи і҆ѡа́ннь крт҃ль ѐ́дна́кь не бѣ̀ рожѐ́нь. вои́нь не бѣ̀ прїиш҃ль. оу̑готви́телъ, є҆ще не бѣ̀ оу̑готвлѥ́нъ 33.246б.

ед.: оу̑готви́телъ 33.246б.

уготвя се св. (1) *Приготвя се, подготвя се.* затова̀ напра̑ѣ̀ пꙋ̑стѝ чт҃ныи и̑ ст҃ы̀ крт҃ть що ѐ дне́ска, да́ се ꙋ̑готви̑ и̑ ны́е на сре́ща нѥ́мꙋ. легома̀ защо́ е днеска покло́нныи де́нь чт҃но́мꙋ крт҃ꙋ 16.157.

пов.: описат. 1мн. да́ се ꙋ̑готви̑ 16.157.

уготован *прич.* (1) *Приготвен, подготвен, стъкмен.* като̑ рѐ. и҆ а҆́[пл҃ь] па́вель. о҆́ти пїа́ници цр҃тво нб҃ное не мо́гать намѣ̀ри а҆́ми̑ и҆́мь ѐ ꙋ̑готова́нна вѣ́чна̑ мꙋ́ка сѣ̀ хайдꙋ́те и̑ сѣ̀ влѣ́фи, и̑ сѣ̀ кꙋ́р҃ви 20.208б.

мин. страд. ед.: ж. ꙋ̑готова́нна 20.208б.

уготвя *св.* (13) **1.** *Приготвя, подготвя нещо.* и̑ а҆́гг҃лы зане́соха дш҃ьта мꙋ̑ въ ра́и. и̑ ка́зоваха мꙋ̑ мнѡ̑го мѣ́ста хꙋ̑бавы, детѡ̑ гы ѐ бѣ̀ ꙋ̑го́твиль, за добры̀ лю́дїе, що сѣ̀ бꙋ̑ оу̑годи́ле 7.53б; и̑ па́к҃ се ꙗ҆́ви̑ м҃никь васили́ськ и̑ сщ҃е́нникꙋто́мꙋ на цр҃квата. и̑ рѐ́ мꙋ̑. да ꙋ̑готвишь мѣ́сто бра́тꙋ і҆ѡа́ннꙋ 12.120. **2.** *Приготвя, сготвя храна.* и̑ оу̑готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѡ҃несѐ на жьтва́ре на селѡ̑то своѐ 11.93б; и̑ въ ѡ҃нїа днѝ вь є҆ди́нь де́нь ꙋ̑зе́ха ѡ҃нїа слꙋ̑гы̀ ст҃мꙋ̑ нѣ̀коа го́з҃ба да ꙋ̑го́тветь 5.36б.

сег.: 3ед. ꙋ̑го́твы 38.286, *3мн.* ꙋ̑го́тветь 5.36б, 5.38, 18.199б; *аор.: 3ед.* оу̑го́тви 1.8, оу̑готви 11.93б, ꙋ̑го́твы 39.317; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ ꙋ̑го́тви̑ль 33.247; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ ꙋ̑го́тви̑ль 7.53б, е ꙋ̑го́тви̑ль 32.227; *пов.: описат. 2ед.* да ꙋ̑готвишь 12.120; *прич.: мин. страд. ед.: м.* оу̑готвлѥ́нъ 33.246б, *ср.* ꙋ̑готвено 39.306б.

угудя *св.* (8) *Поставя, сложа нещо някъде, туря.* ѐ҆ла́те и̑ вы̀е кои̑то сте ходи́ле че́сто в че́р҃кова със҃ чи́сто срѣ̑це та̑ пристьпѣ́те бли́зꙋ при ме́не да вы̀ ꙋ̑гꙋ́де вѣн҃цы на главы̀те да при̑личите на цр҃тво нб҃ноѐ 18.202б; и̑ оу̑гꙋ́диха ков҃че́гь на кола̀, и̑ повѐзꙋ́х҃ го ꙋ̑ гра̑ 2.15б; и̑ догдѐ сꙋ́ка бо́ска ѿ ма́ика сѝ. въ срѣ̑ѣ̀ и̑ вѣ̀ пе́т҃кь не щѣ́ше. да сѝ ꙋ̑гоу̑ди бо́ска въ ꙋ̑ста́та ни̑какь 15.133.

сег.: 1ед. ꙋ̑гꙋ́де 18.202б, *3ед.* ꙋ̑гоу̑ди 15.133; *аор.: 3ед.* ꙋ̑гꙋ́ди 11.81б, ꙋ̑гꙋ́ди 11.88, *3мн.* оу̑гꙋ́диха 2.15б, ꙋ̑гꙋ́диха 16.161б; *пов.*

inslav

описат. 2ед. да оу҃гꙋ́дишь 11.88б; *страд.: пов.: описат. 3ед.* да сѐ ꙋ҃гꙋ́ди 11.88б.

удавя *св.* (5) *Удавя, умъртвя някого чрез потапяне във вода.* то́изи слꙋга̀ ѿйдѐ на кла́ден'ць... да донесѐ вода̑... и̇ слꙋчи́ се звѣ̀рь на ѿн'зи кла́ден'ць. и̇ хвати́ о҃ного́зи мом'ка̀, и̇ ꙋда́ви го и̇ раскы́са го 7.50.

имперф.: 3ед. ꙋда́вѣше 6.41б; *аор.: 3ед.* ꙋда́ви 6.42, 7.50; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ꙋда́вень 6.42; *мн.:* оу҃давени 15.149б.

удавя се *св.* (8) *Удавя се, умра при потъване във вода.* ре҃ мꙋ кїноѱь ѿ как'вѣ̀ съмры́ть ꙋмрѣ̀. ре҃ ѿн'зи мом'кь. по́ море хо́дѣше, и̇ и̇ (!) строши́л' се кора́бь и̇ ꙋда́ви сѐ 6.45; и̇ тои ѡста̑ насрѣ̀ рѣка́та и стои̇ и̇ ми́слѝ оу҃ то́ꙗ ча̑ что̑ да сто́ри да па́дне ꙋ̇ вода̑ да се ꙋда́ви и̇лѝ нѣ̀ 5.32б.

сег.: 3ед. се ꙋда́ви 5.32б, 9.71, се ꙋда́ви 5.32б; *аор.: 3ед.* ꙋда́ви сѐ 6.45, ꙋда́ви се 11.98, *1мн.* сѣ̀ ꙋ҃давих'ме 15.149б, *3мн.* се оу҃да́виха 1.8, ꙋда́више се 11.96б.

ударювам *несв.* (1) *Удрям, нанасям удар.* и̇ и̇́маха за́конь и̇́ и̇гра́ꙗха та́мо пе́ть и̇́грѝ... четвры́то, пектикі́нь да ре҃шь е҃ди́нь дрꙋгы̀ се хва́тѣше за́ рꙋка и̇ ко́и когѐ мо́жаше заврьтѣ̀ ꙋда́рюваше го гдѐ сѣ̀ слꙋ́чаше 34.252.

имперф.: 3ед. ꙋда́рюваше 34.252.

ударя *св.* (18) **1.** *Ударя, нанеса удар.* че са̑ ѿкы́сна ѐди́нь ка́мѝкь ѿ ѐдна̀ планинѣ̀ сам'си си, та сѐ потрькалѝ нанадо́лꙋ та̑ оу҃да́ри о҃ного́зи чл҃ка дѐто се гле́даше катѐ ѿ зла́то и̇ ѿ сре́бро, и̇ ѿ мѣ́дь, и̇ ѿ желѣ́зо, и̇ ѿ прѣ̀сть 18.181; станѣ̀ ѿгдѐто сѣдѣше, и̇ пристꙋ́пи и̇ ꙋда́ри а҃рїа със' плесница тврѣ́дѣ 15.141. **2.** *Прен. Настъпя внезапно и с голяма сила, извия се, разразя се (за буря).* нѣ̀ бж҃їе (!) пове́лїемь ꙋда́ри голѣ́ма бꙋ́ра и̇ зане́се кора́бьть до ри́мь гра́дь 40.321б.

сег.: 3ед. оу҃да́ри 11.100б; *аор.: 3ед.* ꙋдари 6.42б, ꙋда́ри 6.42б, 6.45, 6.45б, 7.50, 9.66, 9.66б, 11.98, 11.101б, 15.141, 16.162б, 40.321б, оу҃да́ри 7.50, 18.181, *3мн.* ꙋдариха 12.119; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ꙋда́рила 7.50; *форма от перф. тип: 3ед.* е̇ ꙋда́рила 7.50.

ударя се *св.* (1) *Срещна се в бой, вляза в бой.* и̇ катѐ ѿйдѐ тѣ́х'ны̑а́ть сѣ̀ дрꙋ̀гыте спа́хїе на о҃но́ва мѣ́сто, детѐ се бѣ́ха събра́ле о҃нїа̀ вѣ́ры и̇ е̇зы́ци. та̑ чака́ха кога̀ да сѐ ꙋдарѣ̀ть. и̇ тогива̀ мрѣ̀сные о҃нїа е̇зы́ци напа́днѣха но́щїю напра́сно на во́йскьта хр҃тїа́н'ска, и̇ е̇днѝ посѣ́коха, а̑ дрꙋ̀гы распѣ́диха 39.313б.

сег.: 3мн. сѐ ꙋдарѣ̀ть 39.313б.

удивя се *св.* (5) *Удивя се, учудя се от нещо, смая се.* ст҃ыи і҃ѡа́ннь... и̇ сѣнѐ. прѣтво́ри на зла́то, и̇́ да́де ѿномꙋ̀зи е̇врѣ̑инꙋ. и̇ ꙋдиви́ се ѿн'зи е̇врѣ̑инь 6.48; и̇ си́ч'кы що сѐ намѣ́риха та́мо на кор'ба́нете. оу҃диви́ха се за товà чю́до 39.300.

сег.: 3ед. сѐ ꙋдивѝ 33.232б, се ꙋдивѝ 35.257; *аор.: 3ед.* ꙋдиви́ се 6.42, 6.48, *3мн.* оу҃диви́ха се 39.300.

удръжа *св.* (8) **1.** *Удържа, не отстъпя от нещо, устоя, спазя.* и̇ такà прѣпо́бныи ѿц҃ь на̑ са́ва... вѣ́рꙋ чи́сто оу҃дрьжà и̇ вѣн'ча́ се праве́дны̑ вѣ́н'це 14.129б; а̑ко ꙋдрьжѝ чл҃кь си́ч'кыи за́конь. а̇ е̇днò раз'валѝ. сич'кото е̇ збрь́каль 15.154б. **2.** *Въздържа се, не дам воля на страстите и увлеченията си.* ре́че мꙋ ста́рець, дꙋ́ма товà писмò, за дꙋ́шь̀ чл҃ове́кꙋ ка́кь да ꙋдрьжи́шь да и̇́ма чл҃ове́кь вьзрьжа́нїе 2.9б; и̇ сра́м' мь е и̇ да помы́слѧ и̇ да подꙋ́ма̑ такви́зи нечи́сти дꙋ́ми. що тѝ по́скорꙋ ка́за̑. а̑мѝ да разꙋмѣ́ешь какь сѝ нѣ с'мь ꙋдрьжа́ла пльть́ си, за, з̃, годи́нь, и̇ по́мнѡго кꙋрвихь 17.168б. **3.** *Удържа, възпра някого, спра.* нѝ врата̀. нѝ ѕидь, нѝ клю́чь, нѝ печать, нѝ дрꙋ́го такво́зи нѣ́что̑ мо́же да и̇́м' се за́пре, и̇лѝ да гы̑ ꙋ҃дрьжѝ 11.83. **удръжа нечия дума.** *Послушам; изпълня нечия дума, мнение, желание, заповед.* и̇ и̇ма́ше бг҃ промы́сль е̇дна́кь помнѡго да го почьтѐ ѿ тѣ́зи поче́сть что̑ бѣ́ше почьтень. а̑ то́и не послꙋ́ша бж҃їю

inslav

заповѣдь и не ѹдрьжа̀ нѥгова́та дꙋ́ма. а̃ми прѣстꙋ́пи во́лꙗ бж҃їа 38.284.

сег.: 2ед. ѹдрьжи́шь 2.9б, *3ед.* ѹдрьжѝ 11.83, ѹдрьжѝ 14.129б, 15.154б; *аор.: 3ед.* оу҆дрьжа̀ 14.129б, ѹдрьжа̀ 38.284, *3мн.* ѹдрьжаха 8.58б; *форма от перф. тип: 1ед.* с҆мь ѹдрьжа́ла 17.168б.

удръжа се *св.* (2) *Въздържа се, не дам воля на страстите и увлеченията си.* где ѐ болѣр҆ство та́мо чл҃кь нѝ ѿ что̑ не мо́же да сѐ ѹдрьжѝ. ѿ болѣ́р҆ство се сѣ́кꙋ҆ гр҃ѣ̑ ра́жда 31.220б. // *Сдържа се.* и не мо́жаше да́ се ѹдрьжѝ ѿ жалость. и ѡбли́ваха мꙋ слѣ́зи о҆́чи́те 5.34б.

сег.: 3ед. се ѹдрьжѝ 5.34б, сѐ ѹдрьжѝ 31.220б.

удръжавам *несв.* (1) *Удържам, възпирам някого, спирам.* и пакь тѣ̑ не ѹдрьжава нѝчто̑. нѝ врата̀. нѝ ѕидь, нѝ клю́чь, нѝ печать 11.83.

сег.: 3ед. ѹдрьжава 11.83.

ужас *м.* (1) *Ужас, извънредно голям страх.* а̃мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. за дн҃е́шнꙋ҆ пра́ѕ҃ныкь. защо́ е пѣснь цр҃ко́внаа. и мльчанїе мнѡ́го ѿ чл҃ци. и на а҆́гг҃лы ѹжа́сь 35.257б.

ед.: ѹжа́сь 35.257б.

ужасен *прил.* (1) *Ужасен, който предизвиква ужас.* ви́жь чю́до прѣсла́вно и ѹжа́сно 34.249.

ед.: ср. ѹжа́сно 34.249.

уженя *св.* (1) *Оженя, свържа с женитба.* и соса́ха мꙋ и тїа жлъти́цы, и ѹже́ни сѝ и вто́рата дъщера̀ 15.135.

аор.: 3ед. ѹже́ни 15.135.

уженя се *св.* (1) *Оженя се, встъпя в брак.* и кога̀ пора́сте, да сѐ ѹже́ни не щѣ̀. а̃мѝ о҆ста́ви роди́телѥте сѝ, и станѣ̑ кало̀ѣ̑рь 15.133.

сег.: 3ед. сѐ ѹже́ни 15.133.

узаконя *св.* (2) *Узаконя, утвърдя някакво правило като закон.* о҆́ти и ны́е да прїи́мѣ̑. сн҃ꙋ бж҃їю, положенїето что ѐ ѹзакониль 33.240; защо̑ и҆з҆прь́вѣнь ѿ ба̑ така́ е ѹзаконѥ́но да̀ и҆́маме стра̑ и послꙋ́ша́нїе на ца́ра 33.240.

форма от перф. тип: 3ед. ѐ ѹзакониль 33.240; *прич.: мин. страд. ед.: ср.* ѹзаконѥ́но 33.240.

узема *св.* (131) **1.** *Взема, поема в ръка.* и рѣ̑, ст҃мꙋ. о҆́чѣ̑ ст҃ыи това̀ ми е на бл҃ве́нїе, и на прощѐнїе, що̀ ѹзѣ̑ ѿ те́бе, и раз҆гры́нь сѝ рꙋка́та ви́дѣ бысе́рь мнѡ́гоцѣ́нныи 2.14; и а҆́зь ѹзехь ѿ рꙋцѣ́те мꙋ, ковер҆ть 15.154б; и тога́зи оу҆зѐ ѿ ст҃ы́те то́говы рꙋцѣ̀ посла́нїето, ѿ ѐпк҃пыте, и въве́де го вѣ́трѣ въ пола́тыте 14.128б. **2.** *Взема, получа нещо.* и рѣ̑ мꙋ ст҃ыи. нелѝ си ѹзе́ль мыто̑ и о҆сꙋ́дил҆ гы сѝ неправе́дно 15.144б; бл҃года́рю те гн҃ бг҃ мои̑ защо̑ ми да́де та ѹзехь мл҃ти́на ѿ дома́шны свои̑ лю́дїе 40.321; и рѣ̑. да погрѣ́бете ст҃го дамїа́на бли́зꙋ при ст҃го ко́з҆ма. защо̑, не ѹзѐ ꙗ҆и҆ца́та заради̑ цѣна̀. а̃ми гы̑ е ѹзе́ль, заради̑ и҆́ме бж҃їе 10.77. **3.** *Взема, отнема насила, грабна.* и жа́л҆но пла́чѣше и дꙋ́маше. ѡ҆́ го́ре ме́не и вам҆ дѣчи́ца, как҆во̀ дочаках҆ме̑ и ѹзѐ маика вы̑ чюжди́нець и наси́л҆никь 5.32; и като̀ си и҆дѣха по пѣ́ть тога́зи и҆́мь и҆сказа ст҃ыи сич҆ко... как҆ мꙋ оу҆зе кора́бникь жена̑та 5.35б. **4.** *Взема, приема някого някъде.* и така́ се помо́ли ѡ҆н҆зи бѣ̀сь на кора́бниците. и тїе го ѹзе́ха. не зна́ꙗхꙋ чѐ е дїа́воль та̑зи жена̑ 15.151б; и ѹзе́ ма вь гемїа́ зла́та 32.227б. **5.** *Превзема, поставя под своя власт.* и въ тїа днѝ бѣ́ше ѳеѡфи́ль патрїа́рхь а̀леѯа́н҃рьскыи, ѹзе́ль мнѡ́го монастире и кало̑ѐре и҆збѝль 12.113б. **6.** *Взема, отведа някого някъде със себе си.* защо̑, ѹзѐ і҆сꙋ́сь є҆вре̑ете и пове́де гы въ гал҆га́лѣ 11.87б; и о҆н҆зи і҆асо́нь ѹзѐ, и҆, мꙋжїе и҆з҆бра́ннїи и ю҆на́ци. и ѹлѣ́зе ѹ кора́бь 11.94б; и ѿ а̀нтїѡхїа флавїа̀нь патрїа́рхь ѹзѐ съсе́бѣ (!) сѝ і҆ѡанна зла̑устаго 12.112. **7.** *Взема, хвана (някого за ръка).* и ѡ҆нїа слꙋ́гы х҃вы оу҆зеха ю҆ за́ рꙋкꙋ, и заве́доха ю҆ ѹ до́мь ѥ҆е 10.78б; и ѡ҆нїа́

inslav

го оу҆зеха за рꙋкꙋ и рекоха мꙋ. пойдѝ да ти҆ пока́жемь 11.103. **8.** *Взема, отведа някого насила.* и҆ оу҆зе́ха ст҃го слꙋ́гы ца́ревы, и҆ заве́доха го въ тьмницꙋ 9.64. **9.** *В състава на сложно сказуемо – започна някаква дейност, захвана нещо.* и҆ врата́рете сѣ насмѣ́аха ѐмꙋ... а҆ дрꙋ́гы се ѹ҆сѣ́тиха и҆ разꙋмѣ́ха, ѻ҆ти ще нѣ́кое чю́до да сътво́ри ст҃ы̀ димі́трїе... и҆ ꙋ҆зе́ха да го пи́тать, защо̀ пи́таше за таквого́зи ч҃лка 9.68; и҆ и҆скопа́хꙋ длъбо́ко. и҆ брѣ́гове сто́риха вели́кы. и҆ заградиха. и҆ ꙋ҆зе́ха да напꙋ́стеть вѡ̀дата 11.98. **узема мѣрка.** *Премеря, взема размерите на нещо.* и҆ ѳома̑ ꙋ҆зѐ мѣ́рʿка, и҆ белѣ́жи си́чʿко ѻ҆нова̀ мѣ́сто, гдѣ̀ що щѐ да сто́ри 7.52; **узема на себѣ си.** *Поема, натоваря се; приема да понеса чуждо страдание, неволя.* защо̀, то́и оу҆зѐ на себѣ̀ си на́шьта бо́лесть и҆ немо́щь, и҆ поне́се ѧ҆ 3.17б.

сег.: 3ед. ꙋ҆земѐ 6.44; *аор.: 1ед.* ꙋ҆зѐ 2.14, ꙋ҆зехь 15.154б, 40.321, *3ед.* ꙋ҆зѐ 2.13б, 3.21, 5.32, 5.35б, 5.38, 6.44б, 6.46б, 6.47, 6.48, 8.59б, 9.67, 9.71б, 10.77, 11.84б, 11.85, 11.87б, 11.88, 11.93б, 11.94б, 12.109б, 13.122б, 13.123, 13.124б, 14.129б, 15.134б, 15.135б, 15.152, 15.153б, 17.166б, 17.173б, 17.174б, 36.268, 37.280, 39.312б, ꙋ҆зе́ 2.14, 5.36², 7.50, 8.58, 11.85, 17.175б, 32.227б, 39.303, оу҆зѐ 3.17б, 4.22, 4.25, 5.28б, 5.30, 7.52б, 9.67, 11.85, 11.85б, 12.109, 14.128б, 15.131б, 15.144, оу҆зе 5.33б, 5.35б, ꙋ҆зе 6.48б, 14.129, 15.133б, 15.147, 15.154, ꙋ҆зѐ 7.49б, 7.52², 8.59, 11.85², 11.93б, 11.99б, 12.112, 15.135, 15.145б, 16.161б, 17.173б, 33.242, 38.289, ꙋ҆зѐ 7.54, 14.128, оу҆зе́ 9.66б, 15.138б, ꙋ҆зѐ 11.86б, 15.154, ꙋ҆зе́ си 17.165б, ꙋ҆зе 39.297б², 40.320б², 40.323, *2мн.* оу҆зехʿте 15.152, *3мн.* ꙋ҆зе́ха 5.32б, ꙋ҆зе́ха 5.36б, 6.42б, 8.58, 9.67б, 9.68, 11.98, 11.99, 34.250, 34.251б, 40.323б, оу҆зе́ха 5.40, 9.64, 9.72, 15.149, оу҆зеха 10.78б, ꙋ҆зеха 11.99, 11.101, 17.169, оу҆зеха 11.103, ꙋ҆зе́ха 11.103, 15.151б, ꙋ҆зе́ше 13.124, ꙋ҆зеше 33.243б; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ́хь ꙋ҆зе́ла 17.171б, *3ед.* бѣ́ше ꙋ҆зель 7.49б, бѣ́ше ꙋ҆зе́ль 9.67, 12.113б, *3мн.* бѣ́ха ꙋ҆зе́ле 5.36; *форми от перф. тип: 2ед.* си ꙋ҆зе́ль 15.141б, 15.144б, сѝ ꙋ҆зе́ль 31.219б², *3ед.* е ꙋ҆зель 10.76б, е ꙋ҆зе́ль 10.77; *бъд.: със съкр. инф. 2ед.* ꙋ҆зе́ щешь 15.142, ꙋ҆зе́ щешь 15.153б.

уземам *несв.* (2) *Вземам, отнасям със себе си.* а҆ тїе сѝ ꙋ҆зе́маха ма́лʿко ꙗ҆стицѐ, ко́и ко́лʿко и҆́щеше 17.165; по съмрѣ́ти ст҃го́ вели́ко м҃ника димі́трїа... ѿ тѣ́лото нѥ́гово и҆зʿте́че мѵ̀ро̑. и҆ то́лʿкова, ѻ҆́ти на сѣ́кыи дн҃ь дохо́ждаахꙋ, хр҃тїа́не и҆ оу҆земаа́хꙋ. и҆ ни̑кога не ѻ҆скꙋдѣ́ваше 9.70б.

имперф.: 3мн. оу҆земаа́хꙋ 9.70б, ꙋ҆зе́маха 17.165.

узидам *св.* (1) *Вградя; зазидам в сграда, в градеж.* ѻ҆́ти когда̑то се съзи́дала ѿна́зи ба́ня и҆ тога́зи билѐ оу҆зи́дале мом̾ка̑ и҆ мом̾ь, да се не разва́ля. и҆ затова̑ се бѣше ѻна́зи са́тана тамо ꙋѳемели́ла 6.41б.

форма от перф. тип: 3мн. билѐ оу҆зи́дале 6.41б.

узимам *несв.* (18) **1.** *Вземам; поемам нещо в ръце, в уста.* и҆ ѻ҆́нзи є҆пк҃пь но́сѣше. и҆ мнѡ̀жищь ꙋ҆зи́маше ѿнʿзи ко́шь съсь гнои́щето на главѣ̀та си. и҆ слѣ́зи мꙋ̀ течаха и҆зʿ ѻ҆чи́те 9.67б; и҆ посте́ше съ ѿ нелѣ̑ ꙗ до нелѣ̑ ꙗ и҆ ꙋ҆зима́ше а҆на́фора 40.321. // *Отнасям със себе си.* а҆ тїе сѝ ꙋ҆зе́маха ма́лʿко ꙗ҆стицѐ, ко́и ко́лʿко и҆́щеше. ко́и хлѣ́бь ма́лʿко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́лʿко ꙋ҆зи́маше, а҆ дрꙋ́гы сꙋхо̀ѩ̑жʿба натопена ꙋ҆ води́ца 17.165. **2.** *Вземам пари, злато, сребро като отплата за нещо.* и҆ да ре̑мь че є҆ нѣкои маге́сникь и҆лѝ е лъстникь. а҆ то́и сре́бро и҆ зла́то не ꙋ҆зи́ма, а҆мѝ є҆дна́кь тво́ето и҆ма́нїе разʿда́де 7.53; и҆ нѝ чтѡ̀ не ꙋ҆зи́маха, цѣна̀ защо̀ ꙗкꙋ́вать, нѝ зла́то нѝ сребро̑, нѝ дрꙋ́го нѣ́чтѡ̀ 10.76; и҆ дава̑ сѝ пліть, на си́чʿкїи людїе, да чи́неть блꙋ́дь съсʿ мене. и҆ ни́що не ꙋ҆зи́ма̑ за кꙋ́рʿво́вʿство 17.168б. **3.** *Вземам, отнемам нещо някому.* и҆ кога́ сѝ сѣ́аха сѣдʿбата (!), и҆ дохо́ѩ̑ахꙋ мадїани́те, и҆ пожѣ̑нꙋваха и҆мь ꙗ̑, и҆ ѡ҆вʿце́те и҆́мь ꙋ҆зы́махꙋ. и҆ ни̑чтѡ̀ и҆мь не ѻ҆ста́вляха 11.87б. // *Образно.* това́ са тїа а҆́гг҃лы... дѣ̀то ги прова́ждать да ꙋ҆зи́ма̑ть дш҃и́те на праве́дны̑ лю́дїе 32.229. **4.** *Вземам, водя някого със*

inslav

себе си някъде. и҆ нѣ́кои хр҃тїа́нинь и҆ма́ше ѻ҆́троче глꙋ́хо и҆ нѣ́мо... и҆ оу҆зи́маше го ѿц҃ь мꙋ на сѣ́ка годи́на и҆ занесꙋ́ваше го оу҆ цр҃квата ст҃мꙋ а҆́рхг҃лꙋ 11.95б. // *Грабвам, отнасям със себе си.* и҆ затова̑ се бѣше ѡна́зи са́тана тамо ꙋ҆ѳемели́ла. и҆ на тре́тїа годи́на ꙋ҆зи́маше по є҆дного̀ 6.42; а̑ па́кь кои́то є҆ мла́дь. а҆ то́й дꙋ́ма на съмрѣ̀тꙗта. помл҃ꙋи ме срѣдо̀ вѣ́чна, (!) мла́дꙗ сьмь ѻ҆́ще не ꙋ҆зи́маи ме 31.218. **узимам нечия глава.** *Отнемам нечий живот, погубвам някого.* а̑ ѡнази рома́на... разꙗ́гнѣва́ се и҆ бы̀ і҆ѡа́нна злѣ̀, и҆ мнѡ́го ѱꙋва̀ го. и҆ на́покон҃ мꙋ ре҃. а҆ко̀ до́мна не вьскрѣси́шь да ѻ҆́живѣе те́бе се́га̀ главѣ̀та ꙋ҆зи́ма̑ 6.42.

сег.: 1ед. ꙋ҆зи́ма̑ 6.42, ꙋ҆зы́мамь 15.134, *2ед.* ꙋ҆зымашꙗ 14.129, *3ед.* ꙋ҆зи́ма 7.53, *3мн.* ꙋ҆зы́мать 9.72б, ꙋ҆зи́мать 32.229; *имперф.: 1ед.* ꙋ҆зи́ма̑ 17.168б, *3ед.* ꙋ҆зи́маше 6.42, 9.67б, 17.165, 40.323, оу҆зи́маше 11.95б, ꙋ҆зима́ше 40.321, *3мн.* ꙋ҆зи́маахꙋ 9.70б, ꙋ҆зы́маахꙋ 9.70б, ꙋ҆зи́маха 10.76, ꙋ҆зы́махꙋ 11.87б; *пов.: 2ед.* ꙋ҆зи́маи 31.218.

узма *св.* (45) **1.** *Взема, поема нещо в ръце.* дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма бж҃їи чл҃кь не́лї е, па́зи се ѿ мнѡ́го пи́тїе, и҆ не щѣ̀ да ꙋ҆зме ѡ҆н҃ъ́зи ча́ша 7.50; и҆ ре҃ и҆ еѝ ꙋ҆змѝ то́йзи прьсте́нь. и҆ чюва́й го 40.320б; и҆ хлѣ́бь да́де а҆га́ри. и҆ ре҃ є҆́и. ꙋ҆змѝ това̀ и҆ бѣ́гаи гдѐ ѻ҆чи́те ти ви́дѧть 11.85; и҆ тогива̀ ѡна́зи жена̑ ѿи҆дѐ в че́рꙗкова да сѝ ꙋ҆змѐ те́пꙗцїата 39.317б. **2.** *Взема пари, средства; присвоя.* затова̀ така̀ ре҃ го́дѣше да оу҆зме и҆ ѣ҆ защо̑ бѣ́ше ла́кѡ̑ а҆̀мѝ да и҆́ма помнѡ́го 34.250б; и҆ ко́лꙗко... безꙗсра́мꙗство сто́ри пр҃ѣ х҃а... годѣше и҆ ѿ мѵ҆ро̑то, цѣна̑та да ꙋ҆зꙗ́ме 34.250б. **3.** *Превзема, завладея.* на ꙋ҆трѣшныи дн҃ь на ст҃го не́стора, да ꙋ҆змѐ гра́дь солꙋ́нь, да є҆̀ ꙋ҆ на́ши рꙋ́цѣ 9.72. **4.** *Взема, отведа някого със себе си.* и҆ реко̑, и҆́мь. ꙋ҆змѐте и҆ ме́не да и҆дꙋ и҆ а҆́зь със ва́сꙗ 17.169. **узма душата някому.** *Взема душата, отнема живота на някого.* и҆ дꙋ́маше, ꙋ҆змѝ дш҃ьта мѝ бе҃ мой, ѻ҆́ти векѝ не мо́жа да трь́пѝ гла́день 11.90; и҆ подобрѣ̀ е да до́йде лю́та съмрѣ̀ть да мѝ ꙋ҆зме грѣ́шнъта моа̀ дша 13.121б; **узма си кръста.** *Понеса страдание за християнската вяра.* това̀ е кой се ѿре́кль, ѿ се́бе. и҆ па́кь ре́че на́поконь, да ꙋ҆зме кр҃ть сво́й... ви́дишь лѝ със҃ как҃во̀ ѡрь́жїе си́лꙗно чи́ны вели́кыи ц҃рь и҆ бг҃ъ, сво́и́те лю́дїе вои́ны 16.158б.

сег.: 1ед. ꙋ҆змѐ̑ 5.34б, ꙋ҆змà 40.323, *2ед.* ꙋ҆змешь 6.44, 12.115б, *3ед.* ꙋ҆зме 7.50, 10.76б, 11.85б, 12.113², 13.121б, 16.158б, 16.159, оу҆зме 9.67, 34.250б, ꙋ҆зме 9.71б², 9.74, 11.82б, 31.220б, ꙋ҆зꙗ́ме 12.117б, ꙋ҆зме 15.155, ꙋ҆зꙗ́ме 34.250б, ꙋ҆змѐ 39.317б, 40.323, *1мн.* ꙋ҆змѐ̑ 9.72, *2мн.* ꙋ҆зꙗ́мете 15.150б, *3мн.* ꙋ҆зметь 9.71б; *аор.: 1ед.* ꙋ҆змѐ̑ 17.172; *пов.: 2ед.* ꙋ҆змѝ 8.59, 11.85, 13.121б, ꙋ҆змѝ 9.67, ꙋ҆змѝ 9.69б, 11.90, 13.125, 15.153б, 15.154, 40.320б, ꙋ҆змѝ 11.85, ꙋ҆зꙗ́мѝ 11.88, *2мн.* ꙋ҆змѣ́те 6.48б, ꙋ҆змѐте 17.169, *описат. 3ед.* да ꙋ҆зме 12.117б, да сѝ ꙋ҆зме 16.158, да ꙋ҆зме 16.158б.

узная *св.* (2) *Узная, разбера нещо за някого, науча.* цр҃ь дв҃дь тога́зи нѣ́кога пойска да и҆счьтѐ нарсѡ́дь є҆вре́искыи. да гы҃ ꙋ҆зна́е ко́лꙗко съ ꙋ҆ нѥ́говото цр҃тво 11.89.

сег.: 3ед. ꙋ҆зна́е 11.89; *аор.: 3ед.* ꙋ҆зна́ꙗ 17.175б.

уйка *м.* (1) *Вуйчо, майчин брат.* а̑ гг҃ъ на́шь і҆с҃ хс҃, бра́ть сало́мїинь що є҆ мт҃ѝ і҆ѡа́ннꙋ бг҃о слово̀ꙋ. по това́ се назѝва гг҃ъ, ꙋ҆́йка і҆ѡа́ннꙋ 6.41.

ед.: ꙋ҆́йка 6.41.

укаран *прич.* (1) *Обруган, охулен.* вче́ра бѣ́ше като̑ прѣѡ̑бы́день и҆ ѡ҆сꙋ́день. а̑ дн҃е́ска просла́вень. и҆ похвалѝ́нь. вче́ра ꙋ҆ка́рань и҆ заплю́ень. и҆ за̑ꙋ́шень ѿ плесни́ца. и҆ ꙋ҆ра́нѥнь. а̑ дн҃е́ска се просла́влꙗ 35.258.

мин. страд. ед.: м. ꙋ҆ка́рань 35.258

укарувам *несв.* (1) *Карам се на някого, хокам.* зара̑ то́ва се разꙗ́срь́жда на на̑. и҆ оу҆ка́рꙋва нѝ като̑ баща̑ своѐ че́до нъ толꙗ́кова не нака́зꙋва на̑ ко́лꙗкото ны́е нѥ́го ѩ҆до́сꙋваме 1.4.

сег.: 3ед. оу҆ка́рꙋва 1.4.

inslav

уклоня се *св.* (1) *Прен. Отклоня се от определена линия на поведение, престана да действам по определен начин.* напрѣ́ се ѹ̆клонѝ ѿ злѐ, а̏тѐ почнѝ добрѐ да стрѹ́вашь 31.219б.

пов.: 2ед. се ѹ̆клонѝ 31.219б.

укореня се *св.* (1) *Вкореня се, прихвана се, пусна корени.* и̇ ѹ̆коре́ни се о̇новà дрѣ́во сѹ́хое и̇ прора́сте, и̇ цвѣ̑ пѹ́сти… и̇ пло́дь зрѣ́ль прине́се 37.274б.

аор.: 3ед. ѹ̆коре́ни се 37.274б.

укоря *св.* (1) *Укоря, отправя упрек към някого.* когѝ почѝташь поста́рого, а̏тѐ ба̑ почѝташь. и̇ да не оўко́ришь нѝкогâ чл҃ка щото́ е ста́рь 1.5б.

пов.: описат. 2ед. да оўко́ришь 1.5б.

украда *св.* (4) *Открадна, задигна нещо, присвоя.* и̇ ѹ̆чениците мѹ̀ радѝ лю́бовь что̑ мѹ̀ дрьжа́хѹ за́конь. поидоха но́щїю та́ го ѹ̆крадѹ́ха 36.269б; и̇ бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ ст҃ѣ̀ гра̑: и̇́мето мѹ̀ рѹми́ль, сребро̑ прода́вцъ. въ врѣме. о̏новà… оўкра́доше мѹ̀ сребро̑то. си́чко 14.130б.

аор.: 3мн. ѹ̆кра́доха 12.119, оўкра́доше 14.130б, ѹ̆крадѹ́ха 36.269б; *форма от перф. тип: 3мн.* сѣ̀ ѹ̆кра́ле 6.41б.

украден *прич.* (1) *Като прил. Откраднат, който е присвоен, задигнат.* а̏мѝ и̇́дѝ сегà на о̇новà мѣсто да сѝ найдешь сребро̑то ѹ̆кра́дено 14.130б.

мин. страд. ед.: ср. ѹ̆кра́дено 14.130б.

украдна *св.* (3) *Открадна нещо, задигна, присвоя.* а̏ се́дма е заповѣ́дь бж҃ї̈а. щото̑ да не оўкраднешь чю́ждо нѣ́що нѣ́кога 1.7; тогѝва щьть да пла́чать тїа́ дѣ̑то и̇́мь зара́чахмѣ̑, да нѐ ѹ̆бїе́те. да нѐ ѹ̆кра́днете 18.197.

сег.: 2ед. оўкраднешь 1.7, *3ед.* ѹ̆кра́дне 37.278; *пов.: описат. 2мн.* да ѹ̆кра́днете 18.197.

украсен *прич.* (9) *Като прил. Украсен, който е направен да изглежда хубав, красив.* и̇ є̇двà занéсоха тело́то бж҃ї̈е́мѹ̀ чл҃кѹ̀ до цр҃ква ст҃го вонифо́нта и̇ положи́ха го въ ковчегь зла́ть. и̇ мнѡ́го цѣ́нно каме́нїе и̇ бы́серь ѹ̆кра́сень 40.324; чевà ви́дишь, и мои̇ ѹ̆красе́ни кѹ́лы на мои̇те дво́рѡве то́лкози хѹ́бавы чарда́ци 31.218. // *Образно.* бе́хѹ на́гледь със̾ о̇бра́зь катѡ̑ а̇гг҃лы бж҃ї̈и. със̾ любо́вь и̇ със̾ вѣра ѹ̆красе́ни 10.79.

мин. страд. ед.: м. ѹ̆красе́нь 8.55б, ѹ̆кра́сень 40.324, *ж.* ѹ̆красе́на 15.149, *ср.* ѹ̆красе́но 40.320б; *мн.:* ѹ̆красе́ни 10.79, 15.149, 31.218, ѹ̆кра́сени 31.222, ѹ̆красе́нїи 32.229.

украся *св.* (9) *Украся, направя нещо да изглежда красиво.* и̇ когà по̑ра́сте. и̇ годи́ха го за момà ѿ царе́ва рѡ́да… и̇ когà бы̑ врѣ́ме сторихa сва́дба. и̇ ѹ̆кра́сиха трапе́за и̇ вѣ́нчаха и̇ въ цр҃ко́вь ст҃го фонифо́нта 40.320б. // *Образно.* и̇ ѿгдѐ да сѝ ѹ̆красѝ дш҃ѣ̀та, ѿ дѹ́мы що сѣ̀ цр҃ко́вны 9.61б.

сег.: 3ед. ѹ̆красѝ 8.55б, *1мн.* ѹ̆красѝ 9.61б², 16.159б; *аор.: 3ед.* ѹ̆красѝ 11.102б, 14.127б, ѹ̆кра́си 39.309б, *3мн.* ѹ̆кра́сиха 40.320б; *пов.: 2мн.* ѹ̆красѣ́те 40.322б.

укротя се *св.* (3) *Укротя се, стана кротък, успокоя се.* товà катѡ̑ чю̑ цр҃ь ѹ̆кроти́ се срѣ̑це́то мѹ̀, и̇ рѣ̑ и̇́мь кро́тко. кажѣ́те ми какѝ стѐ помл҃иле ба̑ 15.148; а̏зь видѣ́ а̇спи́ды неѹ̆кротены, а̇ тїе са ѹ̆кроти́ха 21.210б.

аор.: 3ед. ѹ̆кроти́ се 15.148, *3мн.* са ѹ̆кроти́ха 21.210б, ѹ̆кроти́ха се 21.210б.

укротявам се *несв.* (1) *Укротявам се; ставам кротък, послушен.* зла̑ женâ никоги са не ѹ̆кротѣ́ва. по́добрѣ є̇ желá́зо да вари́шь нежелѝ зла̑ женâ да ѹ̆чишь 21.210б.

сег.: 3ед. са ѹ̆кротѣ́ва 21.210б.

укрѣпя *св.* (5) *Укрепя; направя някого по-крепък, по-силен, по-устойчив; дам сила някому.* и̇ рѣ̑ мѹ̀ а̇рхг҃ль. гѣ̀ със̾ те́бѣ что̑ е̑ си́лнь да тѐ ѹ̆крѣпѝ 11.88; пода́и на́мь гн҃ си́ла, и̇ ѹ̆крѣпи́ нн҃ да и̇́маме трьпѣ́нїе 5.31; а̏мѝ ти се мл҃ю̀ да мѐ бл҃ви́шь и̇ да мѐ ѹ̆крѣпи́шь да по́йдѹ да мѹ̀ навї̑а̑ 9.65. **укрѣпя си сърдцето.** *Успокоя се.* товà катѡ̑ чю̑ ст҃ыи, растрепе́ра се ѿ стра́хь и̇ па́де

inslav

до́лꙋ ѿ коня́того, и҆ на́поконь по ѿнѧ́зи ча҃ ѥ҆два́ си ꙋ҆крѣпѝ срѣ́цето. и҆ станѣ̀ и҆ гле́да да ви́ди ѿгдѣ̀ бы̑ тои́зи гла҃ 5.29.

сег.: 2ед. ꙋ҆крѣпи́шь 9.65; *аор.: 3ед.* ꙋ҆крѣпѝ 5.29; *форма от перф. тип: 2ед.* си̑ ꙋ҆крѣпи́ль 2.13; *пов.: 2ед.* ꙋ҆крѣпи́ 5.31, *описат. 3ед.* да ꙋ҆крѣпѝ 11.88.

укрѣпя се *св.* (2) **1**. *Укрепя се, стана по-крепък, добия сили.* и҆ тога́зи мꙋ̀ се ꙗ҆вѝ о҆бра́зь ѻ҆ре́ль зла́то_кры́лѧ́нь. назнаме́нꙋваше ха҃ распе́таго. и҆ съсъ ні́єго се ꙋ҆крѣ́пи па̀кь. и҆ по́канꙋваше се да и҆́де да проповѣ́дꙋва ха҃ 36. 270б. **2.** *Прен. Застана на определена позиция, започна да действам само от определена позиция.* бѣ̀ да и҆зъба́ви на҃ ѿ съблазнь, и҆ ѿ прѣ́льсть. и҆ да ни ꙋ҆чю́ва, и҆ да́ ни дадѐ ꙗ҆́кость и҆ крѣ́пость да се ꙋ҆крѣпи́мь на добро̑ 17.168.

сег.: 1мн. се ꙋ҆крѣпи́мь 17.168; *аор.: 3ед.* се ꙋ҆крѣ́пи 36.270б.

укусювам *несв.* (1) *Вкусвам, хапвам или пийвам малко.* ꙗ҆де́нїе и҆́мь бѣ́ше да дꙋ́мать бо́жїи рѣ́чи. и҆ ма́лѧ́ко оу҆кꙋ́сюваха хлѣ́бь съсъ водица 17.165.

имперф.: 3мн. оу҆кꙋ́сюваха 17.165.

укуся *св.* (7) **1.** *Вкуся, хапна или пийна малко.* защо̀ мнѡ́го ви́но пиꙗ̀ кога̀ бѣ́ на е҆гѵ҆пѧ́ть. а҆ тꙋ́ка и҆ вода̀ не́ма да ꙋ҆кꙋ́сѧ 17.172; послꙋ́шаи ме́не ста́рѧ́ца мо́лю ти се що ти̑ принесо̑ ма́лѧ́ко ѿ ꙗ҆сте́то да ꙋ҆кꙋ́сиши 17.174б. // *Образно.* а҆̀ми ны̑ гоща́ва гдⷭ҇ съсъ гозѧ́ба нбⷭ҇наа и҆ чиста и҆ ст҃а̀. детѡ̀ не мо́же да погы́не ꙋ҆ чл҃ка ни̑когà ко́ито є҆̀ съсъ чисто срце̑ ꙋ҆кꙋ́силь 34.248. **2.** *Вкуся, усетя вкуса на нещо.* и҆ това́ се зовѐ чювѧ́стьвно. защо̑ ꙋ҆сѣ́тишь със пльть си̑ что си̑ похва́тиль, и҆лѝ ꙋ҆кꙋ́силь 38.283.

сег.: 1ед. ꙋ҆кꙋ́сѧ 17.172, *2ед.* ꙋ҆кꙋ́сиши 17.174б, *3ед.* ꙋ҆кꙋ́си 14.129б; *аор.: 3ед.* ꙋ҆кꙋ́си 17.174б; *форми от перф. тип: 2ед.* си̑ ꙋ҆кꙋ́силь 38.283, *3ед.* є҆̀ ꙋ҆кꙋ́силь 34.248; *бъд.: 3мн.* щѣ̑ да ꙋ҆коу̀сѧть 37.274.

улазя *св.* (3) *Вляза, проникна вътре в нещо.* и҆ въве́де ю҆ сщѐнникь вътрѣ̀ въ о҆лѧ́тарь на тре́тыи сте́пень въ ст҃аа ст҃ы̑. детѡ̀ бѣ́ше повелѣ́но ѿ ба. съсоломонова (!) прѣмꙋдро́сть. да ꙋ҆ла́зи сщѐнникь є҆ та́мо на годи́на по є҆днꙋ́щь 13.123б; и҆ бж҃їа бл҃гть ꙗ҆ви́ се на ра́ба своє́го. катѡ̀ прѣвѣ̀нь при а҆наста́сїа ца́ра. катѡ̀ ꙋ҆ла́зѣше ꙋ҆ царѧ́скыте пола́ты̑ съсъ а҆рхїереє́те. и҆ когà бы̑ вѣ́трѣ при завѣ́сь ѻ҆́тво́ри бⷭ҇ ѻ҆́чи́те ца́рꙋ 14.128.

сег.: 3ед. ꙋ҆ла́зи 13.123б, ꙋ҆ла́зи 14.127; *имперф.: 3ед.* ꙋ҆ла́зѣше 14.128.

улегувам *несв.* (1) *Улягам, стихвам* (*за вятър*). вди́гатъ се и҆ си́лѧ́нїи вѣ́троове, и҆ пакь. прѣста́нꙋвать и҆ ꙋ҆ле́гꙋвать 31.220.

сег.: 3мн. ꙋ҆ле́гꙋвать 31.220.

улеза *вж.* **улѣза**

улица *ж.* (3) *Улица, път в населено място между сгради и дворове.* и҆ ще̑ да и҆́мь навы́е, и҆ да гы̑ ꙋ҆бые, и҆ тѣхѧ́ныте тѣла́ ще̑ да гы̑ фры́ли по ꙋ҆лицѝте гра́дѧ́скые, да́ гы̑ потыпѧ́чать, и҆ да ви́деть людїе́тѣ че̑ и҆́мь є҆̀ нави́ль 18.186б.

мн.: ꙋ҆лѝци 18.178б, *чл.* ꙋ҆лицѝте 18.186б, ꙋ҆ли́цѝте 36.267б.

уловля *вж.* **уловя**

уловя *св.* (4) **1**. *Уловя, насила задържа, хвана някого.* и҆ щѣ́ха да ꙋ҆ловеть със хы́трѡ҃ фи́липпа да́ го ꙋ҆бїють. защо̑ го прелѣ́стника и҆ма́хꙋ 36.271б. **2**. *Уловя; хвана с примка, мрежа и др., заловя дивеч.* прѣпросла́влень є҆сѝ гдⷭ҇ бⷭ҇ мои̑. ѻ҆тѝ нѣ̀ си прѣ́даль ме́не въ ры́цѣ кои̑то ме и҆щѣ́ха а҆́мѝ и҆́збавилъ ме є҆сѝ катѡ̀ пѧ́ти́ца ѿ при́мѧ́ка кога́то є҆̀ ꙋ҆ло́вена 39.308б; и҆ ловѧ́ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь… и҆ кога̀ ꙋ҆ловѐть ло́вь, и҆ сѣ́какѧ́ви гадины, и҆ тогѝва се врѣ́нать ꙋ҆ дома́ си съсъ голѣ́ма веселѧ́бà 31.215. // *Образно.* а҆̀мѝ затова ти се а҆́зь сегà ꙗ҆ви́хь, да тѐ оу҆ловлю̀ съсъ мо́ꙗ чл҃ко_лю́бна мрѣ́жа 5.29.

сег.: 1ед. оу҆ловлю̀ 5.29, *3мн.* ꙋ҆ловѐть 31.215; *бъд. в мин.: 3мн.* щѣ́ха да ꙋ҆ловеть 36.271б; *прич.: мин. страд. ед.: ж.* ꙋ҆ло́вена 39.308б.

inslav

улуча *св.* (1) *Улуча, попадна точно на мястото.* и ѹлѹ́чи ѿнова̀ мѣ́сто сѹ́хата дол҇чи́на. и̇ стан̾ь на брѣ́гъ та́мь що бѣ́ше 17.175.

аор.: 3ед. ѹлѹ́чи 17.175.

улѣза *св.* (79) *Вляза; премина, проникна вътре в нещо.* и̇ то́изи и̇́но́кь видѣ̀ въ є̀дна̑ но̀щь. като̑ дойдо́ха два̀ чл҃ка, мла́ды и̇ хѹ̀бавы тврь̀дѣ. и̇ ре́кохамѹ, да ѹлѣ́зе въ цр҃ко́вь да ре́чѐ ст҃мѹ дими́трїю да и̇злѣ́зе вънь 9.73; а̑ ца́рица повелѣ̀ на слѹгы́те си̑, да затво́рѧть врата́та, да не ѹлѣ́зе і̇ѡа́ннь да ѝ досажда за това̀ лозїе 12.113б; и̇ а̑зь ѹлѣ́зо̑ въ̀трѣ ѹ̀ гро̑ба да се̑ поклони̑ на тѣ̑лото ст҃мѹ ста́р҇цѹ 14.130б; и̇ приближи́х҇ се о̇каа̀ннаа а̑зь до врата́та. и̇ кога̀ да прѣсты́пѧ пра̀гъть, а̑зь не мо́га. си́ч҇ки ѹлѣ́зоха ле́сно, а̑ ме́не ка́то да рече́шь че ми нѣ̑кои бра̀ни и̇ не пѹ́ща ме̑ 17.170. // *Образно.* а̑ і̇ѡа́ннь това̀ не·щѣ́ше, нѝ слѹгы̀, нѝ конѥ̀. а̑мѝ ходѣ́ше смѣре́но, и по̑ка́нѣше се на ѹче́нїе и̇ оу̑лѣ́зе оу̑ нѥ̑го прѣмѹдро́сть бж҃їа. и̇ дх҃ь ст҃ыи въсе́ли се въ срц҃е́то нѥ̑гово 12.109; и̇ ѿн҇зи бра́ть като̑ видѣ̀, ка́к҇ мѹ покры̑ сьгрѣше́нїе. и̇ оумили́ се, и̇ пока́ѧ се. и̇ ѹлѣ́зе ѹ̀ нѥ̑го стра̑ бж҃їй, и̇ сп҃се́ се 3.21. **улѣза у голѣма мисъл.** *Замисля се усилено за нещо, изпадна в дълбок размисъл.* и̇ о̇н҇зи царь траїан҇ оу̑лѣ́зе ѹ̀ голѣма ми́с҇ль, ка́ко се дена̀ ѿн҇зи чл҃кь, и̇ тога́зи въспомѣнѹ̀ негово добро̑ и̇ не́гово ю̑на́ш҇ство. и̇ чюдѣ́ше се ка́ко да стори 5.33б.

сег.: 1ед. ѹлѣ́за 8.57, ѹлѣзѐ 11.101б, *3ед.* ѹлѣ́зе 6.44, 6.44б, 7.51б, 8.55б, 9.73, 12.113², 12.113б, 12.116б, 15.138б, 38.285, 38.292б, ѹлѣ́зе 11.96, *1мн.* ѹлѣзѐ 11.102, *3мн.* ѹлѣ́зѣть 5.39б, ѹлѣзѹ̀ть 9.72б, 12.115б, 15.151б, 37.279б, ѹлѣзѹ̀ 11.96, ѹ̑лѣзѹ̀ть 33.237; *аор.: 1ед.* оу̑лѣ́зо̑ 3.20, ѹ̑лѣзо̑ 3.20, 14.130б, ѹлѣзо̑ 12.113, ѹлѣ́зохь 15.152б, *3ед.* оу̑лѣ́зе 3.20б, 5.33б, 9.67б, 12.109, 13.124, 15.152, 15.137, ѹле́зе 3.21, ѹлѣ́зе 6.44б, 6.48б, 8.56б, 9.67, 10.77, 11.94б, 11.982, 11.101б, 12.113, 12.120, 14.130, 15.136, 36.268б, 36.270б, ѹлѣ́зе 7.51б, ѹ̑лѣ́зе 9.68, 11.98б, ѹле́зь 40.320б, *1мн.* ѹлѣ́зох҇ме̑ 5.36б, ѹлѣ́зѡх҇ме̑ 5.37б, *3мн.* оу̑лѣ́зоха 5.30, оу̑лѣ́зоха 7.49б, 12.110, ѹлѣ́зоха 11.101, 12.111б, 12.115б, 17.170, ѹлѣ́зоше 15.143, 15.145, 15.149б, 15.151, оу̑лѣ́зоше 33.237; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́хѹ оу̑лѣ́з҇ли 17.169; *форми от перф. тип: 3ед.* ѐ ѹ̑лѣ́зло 11.106, *3мн.* съ ѹлѣ́зле 37.275; *бъд.: 3ед.* ще̑ да оу̑лѣ́зе 12.113б, ще̑ да ѹ̑лѣ́зе 35.263б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѹ̑лѣ́зе 11.87, *3мн.* щѣ́ха да ѹлѣ́зѹ̀ 11.96, щѣ́хѹ да ѹлѣ́зѹ̀ть 15.143б, щѣ́ха да ѹлѣ́зѹ̀ть 37.279б; *пов.: 2ед.* ѹлѣ́зѝ 11.101б.

улѣза си *св.* (2) *Вляза си, прибера се.* прѣтво́ри се ѿ о̑н҇зи ѿг҇нь като̑ є̀дна̀ голѣ́ма и̇ стра́шна зміа̀, и̇ гонѣ́ше ца́ра по пола́тите. и̇ и̇з҇о̑колѹ го ѿб҇те́че, и̇ щѣ́ше да си̑ ѹлѣ́зе въ полатите. а̑ змі̑а́та го не попѹ́сти 37.278б.

аор.: 3ед. ѹлѣ́зе си 9.73б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да си̑ ѹлѣ́зе 37.278б.

улѣзовам *вж.* **улѣзувам**

улѣзувам *несв.* (6) *Влизам; преминавам, прониквам във вътрешността на нещо.* и̇ а̑да́мь слѹ́шаше тїа̀ дѹ́мы и̇ ра́дѹваше се. и̇ є̑вва̀ се̑ веселѣ̀ше. като го̀ гле́даха че̑ ѹлѣ́зова въ а̑дь ради̇ тѣ́хь. и̇ прѣѿ̑ц҃и се веселѧ́хѹ 35.264б; и̇ видѣ́ха като̑ нѣ̑коїи клири́ци че̑ оу̑лѣ́зѹвать ѹ̑ цр҃квата, ѿблѣ́чени вь ѿде́жди свѣтли́кави сщ҃ен҇скы 3.20; нѣ̑ да́ мѹ напра́вите ке́лїа прѣ́де мои́те вра̀та. защо̑ кога̀ оу̑лѣ́зѹвамь и̇ и̇злѣ́зѹвамь да́ го погледѹ́вамь 40.322.

сег.: 1ед. оу̑лѣ́зѹвамь 40.322, *3ед.* ѹлѣ́зѹва 7.52, ѹлѣ́зова 35.264б, *3мн.* оу̑лѣ́зѹвать 3.20²; *бъд.: 3мн.* щьть да ѹлѣ́зѹвать 3.20.

ум *м.* (100) **1.** *Ум, психическа способност на човека за познаване и мислене; интелект, разсъдък, разум.* и̇ чл҃кь, тїа̀, и̇ трѝте и̑ма. оу̑мь, дѹ́ма, и̇ дш҃а 38.284; ст҃аа тр҃и́ца є̀ не и̇скѹ́сима детѡ̑ не мо́же, ѹ̑мь чл҃чьскы̀ нѝка́кь да пости́гне да и̇спыта ка́кь є̀ 33.238; защо̑ така̑ е и̇ ст҃аа тр҃и́ца като̑ ѹ̑мь чл҃кѹ, что̑ ра́жда дѹ́ма 38.284; и̇ дѹ́ма е, что̑ го и̇зы̑ѧвлѣ́ва ѹ̑мь чл҃чскы̀, си̑ рѣ̑. что̑то нѣчто̑ помы́сли ѹ̑мь чл҃чьскыи, а̑ дѹмата́ мѹ и̇з҇ѧвѝ мы́сльть 38.284б; а̑мѝ затова̀ и̇ бь не щѣ̀ да вла́да на ѹ̑мь

inslav

чл҃кꙋ. а҆ми́ го ѡ҆ста́ви да бꙋ́де на своа̀ во́ля. а҆́ко щѐ добро̀ залю́би, а҆́ко щѐ злѡ̀ 38.282б; а҆́зь тѐ ви́дѧ тѝ сы е҆́днакь мла́дь а҆ ꙋ҆мѣ́тъ ти като ста́римꙋ чл҃ове́кꙋ 2.9б; зна́ите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не ма́лы и҆ вели́кы. защѡ̀ безаконно пїа́нъство ꙋ҆мь погꙋбѣ́ва и҆ лꙋ́дость стрꙋ́ва, и҆ лю́дїе въ гр҃ѣ намѣ́рѣ 20.208б; // *Образно.* гле́дай да сѐ не и҆зъма́мишь, и҆ да тѐ за́несе оу҆́мь твои̇̀ къ́къ нѥ́а 1.6б. **2.** *Личността, носителят на ума.* ѿ ꙋ҆́ме поганы̑… ко́и да се не почю́ди, и҆ да се не ꙋ҆диви̇̀ на твоето недостоинъство 35.257; ѿ лꙋка́вы ꙋ҆ме і҆ꙋде́искыи. ѿ безъчлове́чны и҆ завистли́вы є҆вре̑е… не види́те ли̇̀ ка̀къ помрѣ̀кне сл҃нце и҆ мц҃ь. и҆ земла́та се потре́се. и҆ ка́менїе разъпа́де се позна̀ тво́рца своѐго като̀ се распѐ а҆ вы́е скврѣ̀нны не позна́хте 35.261б. **3.** *Ум; начин на мислене, на разбиране.* като̀ се разъвра́тиха ѿнїа а҆́гг҃ле със̾ ꙋ҆мъ̀ сѝ и҆ ѿпа́днъха ѿ а҆́гг҃лъскыи чи́нь. и҆ станѣ̀ха бѣ̀соове 11.82б; ами сѐ просвѣ̀тиха, защѡ̀ и҆́ма́хꙋ чи́сть оу҆́мь и҆ сѣ́мисль. и҆ съвръше́на вѣ́ра на ба҃ 15.131б. // *Образно.* и҆ да вы̑ рекꙋ̀ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ꙋ҆мове ва́ши. а҆́ко зна́ете ба҃, и҆дѣ̀те слѣ́дѣ нѥ́го, а҆́ко е ва́шь бг҃ь, и҆ да и҆зъблѣ́вате є҆лъзаве́лината трапеза 12.115. **бия се с умът си.** *Чудя се, недоумявам.* и҆́ зѣ́ да се чю́ди̇ и҆ да мы́слѧ да не бꙋ́де а҆́гг҃ль… а҆ ѡ҆нъзи ст҃ыи мꙋ́жь… ка́же ми, что̀ си помы́слилъ заради мене, ѿ дїаконе, и҆ би́ешъ се със̾ ꙋ҆́мъ̀ сѝ. вѣрꙋ́ваи чѐ смь и҆ а҆́зь члв҃ѣ ѿ прѣ̀сть и ѿ кр҃вь 3.19б; **въбие ми се на умът.** *Запомня; задържа в паметта си нещо, което ме е впечатлило; запаметя.* а҆ мьчта́нїе сѣ̀ зовѐ. когà нѣчто̀. ви́ды чл҃кь. и҆ по́вни го за нѣ́кои де́нь, и҆лѝ за мнѡ̀го дн҃и̇ и҆ въбыло мꙋ́ се на ꙋ҆́мьть и҆́ кога го смы́сли. а҆́ то́и се и҆лѝ засмѣ̀е. и҆лѝ ра́спла́че 33.233б; **въложа в ума (на някого нещо).** *Внуша; проявя въздействие върху нечие съзнание, за да бъде възприета волята ми.* и҆ гг҃ь бг҃ь затова̀ въло́жи вь ꙋ҆́мь заха́рїю пр҃ркꙋ да ю҆ ѻ҆́бръ́чи за мꙋ́жа. да погꙋ́би хы́трость бѣсо́въскаа 13.124; **двоя се с умът.** *Двоумя се, не се решавам за нещо, колебая се.* и҆ ѿнїа́ зави́стници видѣ̀ха, какъ сѐ двои̇̀ є҆вла́вїе със̾ оу҆́мъ̀ сѝ и҆ не прифа́та и҆́мь дꙋ́ма́та 15.145; **дойде ми на ум.** *Сетя се, дойде ми наум, хрумне ми.* когà ꙋ҆змѣ́ ма́лъко сꙋ́хь хлѣ̀бець. а҆̀то ми̇̀ до́деше на ꙋ҆́мь ме́сѡ̀ и҆ рыба, и҆ ви́но 17.171б; и҆ па̀кь мꙋ̀ додѐ на ꙋ҆́мь. тина̀ а҆́ко до́де сегà. че какъ щѐ да ми́не і҆ѡрда́нь катѡ̀ не́ма кори́то 17.174; **достигнувам с умът си.** *Схващам, проумявам.* а҆̀ то́и прѣ̀стьпи бж҃їи заповѣ̀дь и҆ где́то не дости́гнꙋваше съ ꙋ҆́мъ̀ сѝ, а҆̀ то́и се наѐ́маше да разꙋ́мѣе 33.234б; **имам на ума си.** *Имам наум, каня се, възнамерявам да направя нещо.* недѣ́ите и҆́ма̀ на ꙋ҆́мъ̀ сѝ да рече́те ѻ҆ти соломѡ̀нь пр҃ркь безꙋ́мно дꙋ́ма а҆̀ми̇̀ а҆́кѡ не фа́щате вѣ́ра, а҆̀ вые самы̑ себѣ̀ си смислѣ́те 21.210; **имам умът си на някого или нещо.** *Мисля непрестанно за някого или нещо, имам го наум.* и҆ да и҆́маме ꙋ҆́мъ̀ си на ха҃ распе́таго 16.162б; **иступявам (иступя) си (сичкият) умът.** *Смайвам се, учудвам се, слисвам се.* и҆ рѣ҃ца́рь къ ст҃мꙋ докогы̀ гесѡ́ргїе стрꙋ́вашь на҃ да сѝ истꙋпѣ́ваме ꙋ҆́мъть сѣ̀ тво́йте хытры̀ни 39.303б; а҆̀ ца́рь ка́то го видѣ̀. та сѝ и҆стꙋпѝ сичкїать ꙋ҆́мь. и҆ нѣ̀ токѡ̀ тои̇̀, а҆ми̇̀ и҆ си́чкы що сѐ намѣ́риха та́мо на корба́нете. оу҆диви́ха се за това̀ чю́до 39.300; **мисля (помисля) на умът си.** *Разсъждавам; обмислям.* а҆̀ми̇̀ то́и не прѣ̀ста́нꙋваше ѿ нѥ́говото добро̀ и҆ мꙋ́дро бж҃тво́ ꙋ҆че́нїе. а҆̀ми̇̀ мы́слѣше на ꙋ҆́мъ̀ сѝ. а҆́кѡ не ѿбрѣ́не сѣ̀ си́чки солꙋ́нь да вѣ́рова въ ха҃, ни̇̀что̀ моѐ срце не ще́ сѣ̀ за́раꙋва 9.62б; а҆̀ми̇̀ ми́слѣше на ꙋ҆́мъ̀ сѝ. ка́къ сѣ̀ тꙋ́ка и҆ дрꙋ́гы мн҃ици дето сѣ̀ по́мнѡго мꙋ́ка̀ прѣтрьпѣ́ле заради̇̀ и҆́ме хв҃о. и҆ не и҆сте́че ѿ тѣ̀ мѵ҃ро̀. а҆̀ми̇̀ то́изи ѿ ка́квѡ̀ мн҃їе,

inslav

та сѐ просла́ви то́л'кова ѿ ба̑ 9.70б; и̇ помысли на ꙋ̀мьт' си, та́зи жена̑ та е нѣ́коа ста̑ и̇ прозор'ли́ва 17.166б; **на мой ум.** *На свой ум, по своя воля.* а̑ко зна́ешь нѣ́коѧ о̑тро́ва а̑ ты̀ мꙋ сто́ри да ꙋ̀мре ѿ прили́чна нѥ́гова сърмѣ́ть. защо̑ а̑зь на мо́и̇ оу̑мь та́ го̀ о̑ста́ви̇ да ѐ досега̀ жи́вь 39.302б; **на свой ум.** *Самостоятелно.* та̑ бѣ́ше това̀ си́ч'ко видѣ́ль пр̑ь наваходоносо́рь на́ сънѣ. а̑ми̇ не знае́ше що̑ е и̇ ка́к' е̑, и̇ що ще̑ да бѣ́де до на́поконь. а̑ пр̑рь данїи́ль разꙋмѣ́ль на сво́и ꙋ̀мь, и̇ ре̑ а̑зь данїиль, пр̑ь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь 18.181б; **на ум ми е.** *На ума ми е, мисля, имам определено мнение за нещо.* и̇ да те̑ ꙋ̀тьк'мѣ да си̇ вто́ри настол'никь на моѐ цр̑тво. а̑ми̇ кажи́ ми що ті̑ е на ꙋ̀мь за това̀ 39.307; **немам на ум.** *Нямам на ум, не ме интересува.* а̇ сега̀ ни на ꙋ̀мь не́ма̑ твоїте дꙋ́мы. а̑ми зара̑ голѣ́мь любо́вь де̑то и̇ма̑ сѣ̑ те́бѣ̀... та̑ затова́ ти дꙋма̑ недѣ́и се о̑ста́ве тѵ̀марать. и̇ голѣ́мыте почѣ̑ты 39.298б; **отворя (открия) ума на някого.** *Отворя очите на някого, помогна му да разбере нещо.* и̇ тога́зи и̇мь о̇тво́ри ꙋ̀мѣ́ть да разꙋмѣ́ють писа́нїето 38.290; и̇ ѿкры̑ мꙋ бѣ̑ оу̑мь и̇ разꙋмѣ̀ и̇ видѣ̀ гдѐ о̑пира стлѣ́пꙋ врѣ́хь сѣ̑н'ката. и̇ начѐ да копа́е та́мо 11.101; **отплесна се с умът.** *Отиде ми ума по нещо, мисля само за нещо.* гле́дай да сѐ не и̇з'ма́мишь, и̇ да тѐ за́несе оу̑мь твои̇ къ́к' нѥа. чю́вай се, да сѐ не ѿпле́снешь съсь оу̑мьть, во́вь хꙋ́бость и̇ въ добро̀ о̇бра́зїе чю́ждꙋю женѣ̑ 1.6б; **полагам (положа) на ум.** *Замислям се, вземам нещо присърце.* а̑ми ны́е слꙋ́шамѐ на сѣ̑кыи дн̑ь, де̑то ꙋ̀чи на̑ ст̑о́е е̇в̑лїе. а̑ ные не слꙋ́шамѐ, ни̇ на ꙋ̀мьт' си̇ това̀ пола́гамѐ 11.107б; тврѣ́дѣ си̇ на ꙋ̀мь поло́жи за ст̑аа пе́т'ка. и̇ распа́ли мꙋ се срцето 8.59; **прѣвратя си умът.** *Размисля се, отдам се на мисли.* това̀ като̑ чю̑ е̑вла́вїе, прѣвра́ти си̇ ꙋ̀мьть и̇ зами́сли се, ка́к' бы̑ была̀ та̑зи ра́бота 15.145; **прѣнеса си ума нѣкаде.** *Отплесна се с ума си, насоча мисълта си в някаква посока.* и̇ тога́зи се зосима ꙋ̀пла́ши, и̇ ꙋ̀мьт' си прѣнесе нѣ́каде. като чю̀ ѿ нѥ́ѧ че го̀ пови́ка на и̇́мето мꙋ 17.166б; **прѣтворя ума на някого.** *Променя нечие мислене и поведение.* и̇ видѣ̀ ца̀рь че не мо́же ни̇какь ꙋ̀мьть да и̇мь прѣтво́ри тога́зи повелѣ̀ да гы̑ и̇зведꙋ́ть на е̑дно̀ поле. и̇ да пꙋстеть на т̑ѣ̑ е̑дного̀ лѣ́ва гладна 5.39; и̇ на́поконь па̀кь поми́сли давно́ мꙋ прѣтво́ри ꙋ̀мьть. и̇ повелѣ̀ да го затво́реть въ тьмницꙋ, давно́ би се ѿбрѣ́наль кам'то нѥ́гова вѣра̀ 9.64; **с ум.** *Наум, мислено, негласно.* а̇ тїа́ се млѣ́кѡ̑ млѣ̑ше, и̇ сѣ̑ ꙋ̀мь ба̑ блго́дарѣ́ше 39.308б; **с ум изгубен.** *Луд, безумен, не с ума си.* сего̀ ради̇ мнѡ̑sы недꙋ́жны въ ва̑ и̇ спѣ́ть дово́л'ны. си̇ рѣ̑ мнѡ̑го бо́л'ны и̇ със ꙋ̀мь и̇з'ꙋ́бени 35.266; **сбръкувам ума (някому).** *Умопобърквам; правя някой да си загуби ума, да се побърка.* защо безаконно пїа́н'ство... на хы́тры̑ [мастора̑] масториа́та и̇̑ забора́вѣ и̇ збрѣ́кꙋва и̇̑ ꙋ̀мьть та̑ не мо́жать да сми́слѧть сѣ̑ рьцѣ́те си̇ как'ва̀ ра́бота да чи́нѧть 20.208б; **слагам на умът си.** *Припомням си.* и̇ сам'си̇ дꙋ́маше си̇, и̇ сла́гаше на оу̑мьт' си̇ да ви́ды и̇́ма ли нѣ́кои де̑то нѣ̀ е сто́риль сѣ̑ме ѿ сн̑ѡвете і̇и̇лѥ́вы 13.121; **стоя на тоизи ум.** *Държа на мнението си, не отстъпвам от убежденията си.* и̇ ре̑. ге́ѡр'гїе. дои̇дѐ ли ты нѣкое по́ка́нїе (!) за в'чера́шното ѿгова́рѣнїе. и̇́ли̇ о̑щé си стойшь на то́йзи ꙋ̀мь 39.299; **събера си умът.** *Събера си ума, започна да внимавам какво правя.* а̑ми̇ да послꙋ́шаме хꙋ́бевѣ и̇ да вѣ́рꙋваме и̇́стѣн'скыи. и̇ да си̇ з'бере́ме оу̑мьть сѣ̑кыи ꙋ̀ се́бѣ̀ си̇. че ще̑ да бѣ́де сꙋ́дь бж̑їи, и̇ векѥ̑ да не съгрѣша́вамѐ 18.177б; и̇ ны́е бл̑ве́нїи хр̑тїане да и̇спра́ви̇ сами̇ се́бѣ̀ си̇ д̑ша̑та и̇ да ꙗ̑ о̇чисти̇ ѿ мнѡ̑гыте на́ши теж'кы

inslav

грѣхѡве. а҃ми̑ да се погри́жи̑ и̑ да си̑ збере́мь ꙋ҆мьть да сѐ ꙋ҆пла́ши̑ 18.206б.

ед.: оу҆мь 1.6б, 2.10, 11.101, 11.106б, 15.131б, 18.190б, 38.284, 39.302б, ꙋ҆мь 5.28, 8.55, 11.82, 11.82б, 13.124, 14.127, 15.131, 17.171б, 17.174², 18.180б, 18.181б, 18.186, 18.195б, 18.199², 18.204, 33.233, 33.234, 33.238, 33.238б, 34.249б, 35.266, 38.282б², 38.283, 38.284, 38.284б³, 38.286б, 39.299, 39.307, 39.308б, 39.319, ꙋ҆мь 8.55, 8.59, 11.84, 11.92, 16.158, 16.158б, 20.208б, 33.238б, 39.298б, 39.300, оу҆мь 11.101, ꙋ҆мь 31.222б, ꙋ҆мь 33.234*, оумь 33.247б, *мн.* оу҆мьть 1.6б, 18.177б, ꙋ҆мѣ̑т҄ 2.9б, 9.64, 16.162б, 21.210, 38.283, ꙋ҆мьт҄ 3.19б, 31.222б, 33.234б, ꙋ҆мѣ́ть 5.39, 15.145, 38.291, 39.303б, 39.318б, ꙋ҆мѣ̑т҄ 9.62, 9.62б, 9.70б, 11.82б, 11.107б, 15.131, 34.249б, ꙋ҆мѣ́ть 9.64, 11.108, ꙋ҆мьт҄ 11.82б, 17.166б², ꙋ҆мьть 11.92б, оу҆мѣ̑т҄ 13.121, 15.145, 15.149б, ꙋ҆мѣ̑т҄ 15.144, оу҆мѣ́ть 18.183б, ꙋ҆мьть 18.206б, 20.208б, ꙋ҆мѣ́ть 31.222, ꙋ҆мьть 33.233б, 33.234, оумѣ́ть 33.234, ꙋ҆мѣ́ть 38.290, *зв.* ꙋ҆ме 35.257, ꙋ҆ме 35.261б; *мн.*: ꙋ҆мове 12.115.

умаля *св.* (3) *Намаля, направя нещо да стане по-малко, умаля.* а҃ми ради̑ мнѡ̑го да се не ба́вимѐ. та̑ ꙋ҆мали́х҄мѐ дꙋ́мыте 11.94; а҃ то́и прїѐ нищета. о҆́ти, за̑нь да ѡ҆́богати̑ сыромá́сите что сѣ̑ ѿпа́дньле ѿ добры̑те ра́боты. и̑ что̑ сь сѣ̑ лиши́ле ѿ бж҃їа во́ли̑ затова̑ бы̑ ка́то̑ сироматхь да ꙋ҆мали̑ на́мь грѣховете 33.235. // *Понижа.* ка́то̑ и̑ дв҃дь пр҃рькь ка́же. ꙋ҆ма́лиль ѐси ѐ҆го ма́лѡ̑ чи́нѡ̑ ѿ а҆́гг҃ль. си̑ р҃ѣ́, ка́же. защо̑ ꙋ҆ми́ра чл҃кь, затова́ е пома́л҄кь ѿ а҆́гг҃ла 38.283б.

сег.: 3ед. ꙋмали̑ 33.235; *аор.: 1мн.* ꙋ҆мали́х҄мѐ 11.94; *форма от перф. тип: 2ед.* ꙋ҆ма́лиль ѐси 38.283б.

умаля се *св.* (1) *Смаля се, стана малък по размери, умаля се.* и̑ ка́то̑ ѿбла́кь зе́ме да сѐ чи̑ны голѣ́мь, а҃ ка́то̑ е҆́дна̑ ка́п҄ка се ꙋ҆мали̑. и̑ па́к҄ се вди́га ка́то̑ пѣ́на, а҃ ка́то̑ и̑скра ꙋ҆га́сне 31.215б.

сег.: 3ед. се ꙋмали̑ 31.215б.

умалѣвам се *несв.* (1) *Смалявам се, ставам малък по значимост, умалявам се.* прѣ̑ мои́ обра́зь. то́л҄кова се и̑ ꙋ҆малѣ́вать грѣхѡ́вете на ѿнїа́ что̑ прине́сꙋвать свѣ̑щите 9.74.

сег. 3мн. се ꙋмалѣ́вать 9.74.

умен *прил.* (6) *Умен, който има ум; разумен, мъдър.* а҃ми̑ ходѣ́те хꙋ́бѣве, нѣ̑ като глꙋ́павы, а҃ми̑ ка́то̑ ꙋ҆мны. за́мь да смы́слѣме врѣ́мето о҆́ти се минꙋ́ва ка́то дн҃ь е҆ди́нь 18.180б; и̑ ви́диме го ка́кь ѐ҆ па́кь ꙋ҆ме́нь и̑ кнїже́нь и̑ по́стникь 7.53. // *Който има здрав ум.* и̑ бо́л҄ны лю́дїе да гы̑ ѡ҆́здрави̑. лꙋ́ды лю́дїе и̑ ѣ҆ ꙋ҆мны да гы̑ сто́ры 18.187.

ед.: *м.* оу҆мень 5.28, ꙋ҆ме́нь 7.53, ꙋ҆мень 18.187б, оу҆ме́нь 34.252б; *мн.*: ꙋ҆мны 18.180б, 18.187.

умеся *св.* (1) *Умеся; смеся едно нещо с друго, за да получа определена смес.* тога́зи ꙋ҆зѐ дани̑иль смолꙋ̑, и̑ ло́и, и̑ ко́смы. и̑ ꙋ҆мѣ́си тѣ́хь, и̑ сто́ри гы̑ ка́то̑ прѣсън҄ци ма́л҄кы в҃і 11.93б.

аор.: 3ед. ꙋмѣ́си 11.93б.

уметна *св.* (4) *Метна, хвърля някого.* и̑ли̑ не бы̑ мо́гль ѿнїа трѝте ѿтроци и̑зба́виль да гы̑ не ꙋ҆метньть въ пе́щь 12.117; кажете ми бра́тїа, гдѐ с҄мь сега̑. чини ми се че с҄мь ꙋ҆ море́то гдѐто мѐ ꙋ҆ме́тньха трѝте кало́ѐре 11.102; а҃ко ли ѐ҆се́ нѣкои не поклони̑ на ца́ревь о҆́бра́зь. и̑ прѣстꙋ́пи ца́рево повелѣ́нїе тоизи чл҃кь да сѐ ꙋ҆ме́тне ꙋ҆ пламень на пе́щь раждеже́нна̑ 11.92.

сег.: 3мн. ꙋметньть 12.117; *аор.: 3мн.* ꙋ҆ме́тньха 11.93б, ꙋ҆ме́тньха 11.102; *страд.: пов. описат. 3ед.* да сѐ ꙋ҆ме́тне 11.92.

умилен[I] *прил.* (1) *Умилен; събуждащ, предизвикващ милост; трогателен.* такви́зи дꙋ́мы смѣре́нны и̑ ꙋ҆милѥ́нны подꙋ́ма і҆ѡ́сифꙋ̑ пила́тꙋ̑ и̑ пила́ть ѿ ба҃ наста́вень да́де і҆ѡ́сифꙋ̑ тѣло́то гн҃ѥ 35.260.

мн.: ꙋ҆милѥ́нны 35.260.

умилен[II] *прич.* (1) *Умилен, пряваващ милосърдие, милостив.* оу҆мл҃ѥ́нь бꙋ́ди̑ ги҃ на твоа бл҃го́сть. и̑ на твой разꙋ́мь да гы̑ приведе́шь 36.270.

мин. страд. ед.: м. оу҆мл҃ѥ́нь 36.270.

умиление *ср.* (1) *Умиление, милост.* и̑ дрꙋ́го чю́до сла́д҄ко послꙋ̑ша́ите ст҃мꙋ

inslav

детô ра́дꙋ̑ и̑ма мнѡ̑го и̑ ꙋ̑ми́лѣнїе ко́йто казꙋ́ва и̑ ко́йто слꙋ́шать 39.317.

ед.: ꙋ̑ми́лѣнїе 39.317.

умилостивя се *св.* (3) *Умилостивя се, стана милостив.* ные є̑ди́нь дрꙋ́гыи да се прости̑, и̑ гнѣ́вь ѿ на̑ да ѡ̑ме́тне̑. да се бꙋ̑ на на̑ ꙋ̑мл҃тивы. и̑ дх҃ь ст҃ы̀ ꙋ̑ на̑ да бꙋ́де 3.18.

форма от перф. тип: *3ед.* се ꙋ̑мл҃ти́виль 4.23; *пов.*: *описат.* *3ед.* да се ꙋ̑мл҃тивы 3.18; *усл.*: *3ед.* бы̑ се ꙋ̑мл҃ти́виль 11.107.

умиля се *св.* (3) *Смиля се, изпадна в умиление, трогна се.* тога́зи катô чю̑ цр҃ь. оу̑мили́ се със҆ дш҃ѣ́та си̑. и̑ р҃е на трѝте мꙋ́жїе. ѿсе́га да бꙋ́де ва́мь дарꙋ́вань живо́ть вашь 15.148б; и̑ ѡ̑н҆зи бра́ть катò видѣ̀ ка́к҆ мꙋ покры̑ сьгрѣше́нїе, и̑ оу̑мили́ се, и̑ пока́ꙗ се. и̑ ꙋ̑ле́зе ꙋ̑ ни́его стра́ бжїй, и̑ сп҃се́ се 3.21.

аор.: *3ед.* оу̑мили́ се 3.21, оу̑мили́ се 15.148б, *2мн.* се ꙋ̑милих҆те 35.261б.

умирам *несв.* (20) *Умирам, преставам да живея; издъхвам, загивам.* защô ꙋ̑ми́ра чл҃кь, затова́ е пома́л҆кь ѿ а҃гг҃ла 38.283б; раз҆болѣ се ѡ̑на́зи мома̀. и̑ те́ж҆ко лежа́ше, и̑ пла́чѣше, ка́кь ꙋ̑ми́ра некр҃тена 11.105; напа́де морь на тїа чьтенїите людїе и̑ мнѡ̑го ꙋ̑ми́раахꙋ 11.89б.

сег.: *1ед.* ꙋ̑ми́рамь 7.53б, оу̑ми́ра̑ 11.104б, *2ед.* оу̑мирашь 11.96, ꙋ̑ми́рашь 18.203, *3ед.* ꙋ̑ми́ра 11.105, 38.293б, ꙋ̑ми́ра 15.131, 18.202б, 38.283б, 38.284, *2мн.* ꙋ̑ми́рате 11.83б, *3мн.* оу̑ми́рать 11.82б, ꙋ̑ми́рать 11.96, 18.197б, 18.206, ꙋ̑ми̇рають 20.208б, ꙋ̑ми́рать 31.218б, ꙋ̑ми́рать 32.226, ꙋ̑ми́рають 32.229; *имперф.*: *3мн.* ꙋ̑ми́раахꙋ 11.89б.

умирение *ср.* (1) *Успокоение, спокойствие, мир.* и̑ да доча́каме зра́во и̑ ми́р҆но. и̑ без҆бе́дно. и̑ сп҃се́нїе и̑ на дш҃и́те и̑ на тѣ́лото ꙋ̑ми́ренїе 39.319б.

ед.: ꙋ̑ми́ренїе 39.319б.

умиря *св.* (8) *Умиря, смиря, укротя.* и̑ ные се́га̀ так҆вьзи пра́зникь, и̑ма́ме и̑ так҆в҆зы дн҃ь, празнꙋвамê цр҃ꙋ детô е дошь́ль да оу̑ми́ри си́ч҆кыи свѣ́ть 33.232б. // *Образно.* а̑мѝ бꙋ̑ щѣ́ше да и̑ ꙋ̑ми́ри срце́то, и̑ да гы̑ о̀бе̑стра́шѝ 38.288б.

сег.: *3ед.* оу̑ми́рѝ 7.51б, 33.232б, *2мн.* оу̑мири́те 15.143б, *3мн.* оу̑мира̑ть 15.143, ꙋ̑мира̑ть 15.145б; *аор.*: *3ед.* ꙋ̑мирѝ 5.36, *3мн.* ꙋ̑мири́ше 15.143б; *бъд. в мин.*: *3ед.* щѣ́ше да ꙋ̑ми́ри 38.288б.

умиря се *св.* (8) **1.** *Помиря се, престана да се карам или сърдя с някого, сдобря се.* и̑ р҃е̑ ї҆є̑и а̀рхг҃ль михаи́ль. врьни́ се наза́дь при го́спождꙋ свою̀, и̑ оу̑мири́ се със҆ нїю 11.84б; и̑ оу̑мири́ се прь́вѣнь съ със҆ (!) бра́та твое̑го. и̑ тога́зи дои̑дѝ, и̑ ꙋ̑змѝ си̑ да́рь тво́й и̑ принесѝ го къ ѻ̑л҆тарꙋ 13.125. **2.** *Прен. Стихна, отслабна, изчезна.* посем҆сега прѣста́нѣ за́висть фарисе́йскаа. и̑ ꙋ̑ми́ри се вра̀жда ї҆ꙋде́иска, и̑ съвр҃ьши се, дꙋ́мата на книжниците 35.259б.

сег.: *3мн.* се ꙋ̑мира̑ть 11.90б; *аор.*: *3ед.* ꙋ̑ми́ри се 35.259б; *пов.*: *2ед.* оу̑мири́ се 3.20б, 11.84б, 13.125, оу̑мири се 11.104, ꙋ̑мири́ се 13.125б, се ꙋ̑мирѝ 31.219б.

умисля *св.* (2) *Намисля, реша.* и̑ дойдѐ до нѣ́коа рѣка̀ голѣ́ма и̑ стои гле́да ю̑ ка́кь ѐ мнѡ̑го вода̑ и̑ не мо́гꙋть прѣми́нꙋ дѣца́та защò бѣ́ха є̀днакь ма́л҆кы. а̑мѝ оу̑мы́сли да прѣнесѐ є̑днò по еднò 5.32б.

аор.: *3ед.* оу̑мы́сли 5.32б, 8.59.

умишление *ср.* (1) *Действие, извършено с умисъл, по предварителен план; умишление.* и̑ р҃е́ мꙋ царь как҆ва хытро́сть напра́вы тойзи трѝклетѝ гесо̑р҆гїе, є̑то̀ видѣ́х҆ме си́ч҆кы. квакво́ ли ꙋ̑мышлѥнїе направы 39.302б.

ед.: ꙋ̑мышлѥнїе 39.302б.

умлъча *св.* (1) *Замлъкна, престана да говоря, умълча се.* и̑ тогѝва катô чю̑ о̀на́зи дш҃а о̀каа́нна, и̑ ꙋ̑мрьча̀ (!) немаше ѿвѣ́ть чтô да р҃е̑ 32.231.

аор.: *3ед.* ꙋ̑мрьча̀ (!) 32.231.

умножа *св.* (3) *Умножа; направя броят или годините на нещо да нараснат, да се уголемят.* мнѡ̑го лѣ́тнѣ̀ ца́рꙋ, бь

inslav

да тѝ ѹ҆мнѡ́жѝ ца́рˀството 9.63; привелˀ ме сѝ да прокльнѣ̀ є҆вре̑ете, а҆̀ми нѣ̀ є҆ во́лꙗ бж҃ї́а за́щѡ̀ сь ѿ вѣ́ка. бл҃ве́ни… бг҃ъ тѣ́хˀь є҆̀ ѹ҆мнѡ́жиль и҆ възра́стоше 33.243.

форма от перф. тип: 3ед. є҆̀ ѹ҆мнѡ́жиль 33.243; *бъд.: 3ед.* щѐ да ѹ҆мнѡ́жѝ 11.85б; *пов.: описат. 3ед.* да ѹ҆мнѡ́жѝ 9.63.

умножа се *св.* (5) *Умножа се, увелича се в количествено отношение.* и҆ чюи въздыше́нїе и҆ болѣ́сты слꙋ́га твое́го. ѻ҆ти́ се ѹ҆мнѡ́жиха дꙋшˀма́не мои̑ 39.301б; и҆ така̀ по ма́лˀко ма́лˀко̑ съсˀ блѣ̑ть бж҃ї́а. та̑ се ѹ҆мнѡ́жиха дрꙋжи́на. и҆ станѣ̑ха до, н҃, ст҃ы̀ ѡ҆ц҃и 14.127б.

аор.: 3мн. се ѹ҆мнѡ́жиха 14.127б², ѹ҆мнѡ́жиха се 36.268б, се ѹ҆мнѡ́жиха 39.301б; *пов.: описат. 3мн.* да се ѹ҆мнѡ́жеть 15.139б.

умножавам се *несв.* (4) **1.** *Умножавам се, нараствам в количествено отношение.* а҆̀ то́и не мо́жаше да трьпѝ да се̑ оу҆мнѡ́жа́ва рѡ́ˀ хр҃тїа́нˀскыи 15.138б; да затрїемь гдѣ̀ и҆ма̀ хр҃тїа́не по си́чˀката землꙗ̀ а҆̀то̀ да се̑ ѹ҆мнѡ́жавать є҆лли́ны̀ 39.297. **2.** *Умножавам се, уголемявам се.* и҆ да ра́сте. съсˀ тѣ̑лото сѝ, а҆̀ на дш҃ьта́ мꙋ да се̑ ѹ҆мнѡ́жава добро̑. и҆ да разˀмыслюва что̑ е во́лꙗ бж҃ї́а 33.234.

сег.: 3ед. се̑ оу҆мнѡ́жа́ва 15.138б, се̑ ѹ҆мнѡ́жа́ва 15.138б, се̑ ѹ҆мнѡ́жава 33.234, *3мн.* се̑ ѹ҆мнѡ́жавать 39.297.

умножувам се *несв.* (2) **1.** *Умножавам се, нараствам в количествено отношение.* а҆̀мѝ вра̀гь… ви́ды какˀ се̑ ѹ҆мнѡ́жꙋвать хр҃тїа́не. а҆̀ є҆лли́нˀцїи ма́лˀко ѡ҆ста́нꙋвать 9.63. **2.** *Умножавам се, уголемявам се.* и҆ вра̀жда ѹ҆мнѡ́жꙋваше се и҆ бꙋ̀ ни́кои не слꙋ́жаше а҆̀мѝ слꙋ́жаахꙋ дїа́волꙋ 33.235.

сег.: 3мн. се̑ ѹ҆мнѡ́жꙋвать 9.63; *имперф.: 3ед.* ѹ҆мнѡ́жꙋваше се 33.235.

уморен *прил.* (5) *Уморен, обзет от умора; отпаднал, изтощен.* и҆ что̑ нѣ́кои кога́ е ѹ҆море́нь ѿ дльгь пꙋ́ть и҆ прогорѣ́ль ѿ пе́кь, и҆ ѻ҆жьднѣль. и҆ на́йде кла́денˀць стꙋ́день… и҆ не пꙋ́ща го нѣ́кои си́лˀникь… и҆ тврьдѣ̀ мꙋ̀ е ѻ҆си́лˀно, защѡ̀… мꙋ̀ не да́ва да пїѐ, что̑ жъдꙋ́ва 12.118б; и҆ привˀта́са ст҃ыи оу҆море́нь и҆ попоти́лˀ се 15.144; а҆ зо́сима ѡ҆ста̀ на дрꙋ́гата странѝ ѹ҆море́нь векѐ не мо́же да течѐ 17.166б.

ед.: м. ѹ҆море́нь 12.118б, оу҆море́нь 15.144, ѹ҆море́нь 16.157б, 17.166б, ѹ҆морень 17.166.

уморение *ср.* (1) *Умиране, умирачка.* а҆̀ко ли бѣ́ше нѣ́кои за ѹ҆море́нїе, а҆ а҆́зе го корˀтолиса̑. и҆ си́чˀкы сыроти и҆ вдови́ци бл҃влꙗ́ха ме 31.221.

ед.: ѹ҆море́нїе 31.221.

уморя *св.* (3) *Уморя, умъртвя, убия.* и҆ мнѡ́го дꙋма́ха за те́бе злѡ̀. и҆ моли́ха мꙋ̀ се да ѹ҆лѣ́зе въ гра̑ да тѐ ѹ҆морѝ, а҆̀ то́и не щѣ̀ 6.44; и҆ тїа̀ тога́зи позна̀ че є҆ дїа́воль, ѻ҆ти щѣ́ше то́ꙗ ча̑ да ю҆̀ ѹ҆морѝ 10.78.

сег.: 3ед. ѹ҆морѝ 6.44, ѹ҆мо́ри 39.318б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѹ҆морѝ 10.78.

уморя се *св.* (2) *Уморя се, изтощя се.* така̀ се наѣ́ма̑ трѝ четы́ри пѣ́ти, и҆ не могѡ́. и҆ сто́ри́ ми се что̑ вѡ́иска̀ мнѡ́го та мѐ не пꙋ́ща, и҆ досади́ ми се и҆ ѹ҆мори́хˀ се 17.170; та̑ бе́лˀкы приси́люва на̑ бг҃ъ да прѣтрьпимь мн҃їе и҆ли ны̀ ка́ны да се̑ ѹ҆мо́ри̑ ѿ гове̑ене. нѣ̀ така̑. а҆̀мѝ тѣ́кˀмо и҆щѐ ѿ на̑ бг҃ъ що̑ мо́же̑ и҆ ны́е ѿ се̑ срце 39.319б.

сег.: 1мн. се̑ ѹ҆мо́ри̑ 39.319б; *аор.: 1ед.* ѹ҆мори́хˀ се 17.170.

уморявам *несв.* (1) *Уморявам, причинявам смъртта на някого, умъртвявам.* не домилѣ ли ты геѡрˀгїе що̑то̑ и҆ма́ше лю́бо́вь ѿ лю́дїе́тѣ. и҆ за това̀ добро̑ що̑то̑ а҆́зь стрꙋва̑ те́бѣ. а҆̀мѝ тѐ ча́кахь дано́ се покае́шь та те не ѹ҆морꙗ́ва̑ 39.307.

сег.: 1ед. ѹ҆морꙗ́ва̑ 39.307.

умра *св.* (90) **1.** *Умра, престана да живея; издъхна, загина.* и҆ тоꙗ ча̑ разˀболѣ́ се… и҆ ма́лˀко днѝ бы̑ и ѹ҆мрѣ̀ ѡ҆нˀзи кора́бникь 5.33б; и҆ ре̑ данїиль. и҆лѝ ме̑ помѣнꙋ̀ бг҃ъ и҆ не ме̑ е ѻ҆ста́виль да ѹ҆мрꙋ. и҆ станѣ̑ и҆ ꙗ҆де до сы́тость 11.94;

inslav

и҆ стыи сѵ҆ме́ѡнь катѡ̀ ви́дѣ ѡ҆́ныа калѹ̀ере, привика́ недѣ́йте мѐ а҆́мѝ мѐ ѡ҆ставѣ́те да си доврьша мл҃бата що сѐ мо́лꙗ сега̀, и҆ да сѝ прѣда̑ дѹ́шьть да сѝ ѹ҆мрѣ́мь. защо с҆мь ꙗ҆́ко бо́лень 2.12; и҆ рѣ̑ мома̑та, къ ст҃мѹ… а҆́мѝ бѣ́шь ю҆на́че поско́ро да нѐ ѹ҆мре́шь ѿ злѧ̀ съмрѣ̀ть 39.310б. // *Образно.* ѻ҆́ти да не прѣ́бѹде ѻ҆н҆зи гр҃ѣ́хь (!) без҆ сьмрѣ̀ть, а҆мѝ да ѹ҆мрѣ̀ злѡ̀то 38.284. **2.** *Прен. Деградирам в нравствено отношение, загубя човешкия си облик.* тогѧ̀зи като чю̀ ѡ҆н҆зи є҆пк҃пь вьз҆дъх҆на и҆ съсльзи (!) рѣ̑. ѻ҆чѣ̑ бж҃їи ѹ҆мрѣ̀ ѡ҆н҆зи момѣ̀кь. рѣ̑ мѹ і҆ѡа́ннь. ѿ как҆ва̀ съмрѣ̀ть. и҆ є҆пк҃пьть мѹ ка́же. дш҃е́вна съмрѣ̀ть ѹ҆мрѣ̀. защо̀ злѣ̀ и҆злѣ́зе момькь и҆ непотрѣ́бнь и҆ сега̀ е ѹ҆ планина́та воє̀вода на влѣ́хвытѐ 6.47,47б.

сег.: 1ед. ѹ҆мрѹ 2.11б, 11.94, сѝ ѹ҆мрѣ́мь 2.12, оу҆мрѹ 11.105, ѹ҆мрѹ 11.105, ѹ҆мра̀ 39.310б, ѹ҆мра̀ 39.314, *2ед.* оу҆мрешь 1.3б, 1.6б, ѹ҆мрешь 4.24, 6.45б, 34.255, ѹ҆мре́шь 7.53, 39.310б, *3ед.* ѹ҆мре 6.48б, 11.104б, 14.129б, 18.191, 20.208б, 32.228, 35.261, 36.269, 39.302б, ѹ҆мре 9.66б, ѹ҆мрѣ 33.246, 38.284, ѹ҆мрѣ̀ 38.283б, ѹ҆мрѣ̀ 38.284, ѹ҆мрѣ 39.303, *1мн.* ѹ҆мремь 16.160б, *2мн.* ѹ҆мрете 15.146, оу҆мрете 18.178б, *3мн.* оу҆мрьть 1.3б, оу҆мрать 18.186, ѹ҆мрать 18.191; *аор.: 1ед.* ѹ҆мрѣ̀ 11.103б, *3ед.* ѹ҆мрѣ̀ 2.11б, ѹ҆мрѣ̀ 3.18, 6.47, 9.66, 16.161, 18.182б, ѹ҆мрѣ̀ 5.33б, 5.38б, 6.42, 6.44б, 6.45, 6.47б, 8.57, 9.62б, 9.66, 11.87, 11.90², 15.136б, 18.195б, 20.200б, 31.216, 35.262б, 39.304, ѹ҆мрѣ̀ 6.47, ѹ҆мрѣ̀ 6.47б, оу҆мрѣ̀ 39.297б, *3мн.* оу҆мрѣ́ха 1.8, ѹ҆мрѣ́ха 6.46, 12.119, 12.120б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ̀ ѹ҆мрꙗл҆ 34.249б, бѣ́ше ѹ҆мрѣ̀ль 36.268б, *3мн.* бѣ́ха ѹ҆мрѣ́ле 6.46, 35.264, бѣ́ха ѹ҆мрѣ́ле 35.264б; *форми от перф. тип: 1ед.* с҆мь ѹ҆мрѣ́ла 17.175б, *3ед.* є҆ ѹ҆мрѣ́ла 2.13, є҆ ѹ҆мрѣ̀ль 2.14б, щѣ̀ль да ѹ҆мре 4.23, є҆ ѹ҆мрѣ̀ль 6.44б, 6.45б, е ѹ҆мрѣ́ла 11.103б, є҆ ѹ҆мрѣ̀ль 35.260, 38.282, бы́ль ѹ҆мрѣ̀ль 39.305, *3мн.* сѝ ѹ҆мрѣ́ле 18.196; *бъд.: 3ед.* ще да ѹ҆мре 9.71, ще да ѹ҆мре 11.85, 31.217б, щѐ да ѹ҆мре 12.120, *3мн.* щѣ̀ть да ѹ҆мрать 18.189б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да ѹ҆мре 11.85, щѣ́ше да ѹ҆мре 11.87, 11.87б, 32.229б; *усл.: 3ед.* бы̑ оу҆мрѣ̀ль 5.27б, 12.119б, бы̑ ѹ҆мрѣ̀ль 34.249, 35.256б.

умрътвя *св.* (3) *Умъртвя, причиня нечия смърт; убия, уморя.* ви́дѣ ꙗ҆́блькѹ. и҆ поре́вна мѹ се, и҆ ѹ҆зе ю҆ въ рѹцѣ́те сѝ. и҆ рѣ̑. кра́снь бѣ́ше нагле́дь ѡ҆н҆зи пло́дь и҆ до́брь за ꙗ҆де́ніе, детѡ̀ ме́не ѹ҆мрьтвы 14.130. // *Изтощя до смърт.* такви́зы бѣ́ха и҆ по́стници що сѧ̀ по́стиха вь пѹ́стынꙗ, и҆ ѹ҆мрьтвиха̑ си тѣло́то със҆ по́сть, зара́дѝ цр҃тво нб҃ноѐ 16.159.

аор.: *3ед.* ѹ҆мрьтвы 14.130, *3мн.* ѹ҆мрьтвиха 16.159; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѹ҆мрьтвень 38.291.

умрътие *ср.* (1) *Умиране, смърт.* и҆ рѣ̑ праве́дни сѹдїа. ѡ҆ окаа́ннѧ̀ дш҃е не зна́еш҆ ли ѻ҆ти кого́то сѝ ѡ҆криви́ла на правда, и҆лѝ си ѡ҆не́ла нѣ́що наси́ла. та̑ ви́жь сега̀ ка́кь є҆ запи́сано тѹ́ка на́прѣ̑ прѣдѝ ѹ҆мрьтїе. догдѐ до́йде и҆ та́зи дш҃а щото́ ꙗ҆ сѝ ѡ҆криви́ла та́мь 32.226б.

ед.: ѹ҆мрьтїе 32.226б.

умръча *вж.* **умлъча**

умръщъвляем *прич.* (1) *Като прил. Мъртъв, у когото няма живот, умрял.* такѧ̀ и҆ вы́е да ѡ҆жи́дате сво́ꙗ съмрѣ̀ть, да рече́те до дове́чера дали́ щѣ̑ доча́ка. и҆ ве́черь да речѣ̑ дали́ щѣ̑ ѡ҆сѣ́мна… такъв҆зи е бы́ль и҆ пр҃ркь дв҃дь, дето дѹ́маше. те́бе ра́дѝ ѹ҆мрьщьвлꙗ́еми є҆с҆мѝ вѣ̑ дн҃ь. сѝрѣ̑. зараді̀ те́бе се чи́ниме мрѣ̀твы сич҆ки днь. и҆ въмѣни́х҆ме се катѡ̀ ѡ҆в҆це за закла́не 16.159.

сег. страд. мн.: ѹ҆мрьщьвлꙗ́еми 16.159.

умрял *прил.* (1) *Умрял, който не е жив; починал.* и҆лѝ па̑ ѹ҆мрѣ̀ломѹ чл҃кѹ, може́ш҆ лѝ да мѹ рѣ̑шь слѣ́пь є҆. защо̀ не мѹ е врѣ́ме да гле́да, ѻ҆тї е ѹ҆мрѣ̀ль 38.282.

ед.: *м.* ѹ҆мрѣ̀ломѹ 38.282.

умъдря *св.* (1) *Вразумя, направя поразумен, по-мъдър; умъдря.* и҆ а҆пл҃ь лего́ма щѣ́ше а҆ристархѹ лѹ́дость да ю҆ ѹ҆мъ́дри. и҆ па̀кь да вы́ди си́ч҆кыи събо́рь чѐ е слѹ́га си́л҆номѹ бж҃ѹ 36.272б.

бъд. в мин.: *3ед.* щѣ́ше да ѹ҆мъ́дри 36.272б.

умѣене *ср.* (1) *Умение, способност да се избере най-подходящият начин за извършване на определено действие.*

inslav

и̑ видѣха тога́зи как҆ сь̑ е ѿбивѝль със҆ вьжѐто. и̑ ѹпла́шиха се. а̑ че́р҆ве без҆че́ть мнѡ́го по ра́ната мѹ̑ пльза́ть. и̑ чю́дѣше се і҆гѹ́мень ка́кь да ѿвиѐ въже́то ѿ ни́го, с как҆во̀ ѹмѣ́ене 2.11б.

ед.: ѹмѣ́ене 2.11б.

умѣря *св.* (1) *Свия, направя нещо да стане по-малко, събера (платно на плавателен съд).* а̑ е̑динь ѿ кора́бницѝте въска́чи се ѿго́рѣ на катартїѡ. дѣто се зовѐ га́иа. да оу̑мѣри тамо а̑р҆мената га́їю 15.136б.

сег.: *3ед.* оу̑мѣри 15.136б.

умѣя *несв.* (6) *Умея, мога да върша нещо.* и̑ попи́та го ѿн҆зи кѹпе́ць, и̑ ре̑ мѹ́, как҆ва̀ маисторїа ѹмѣ́ешь 7.49б; и̑ ѳо́ма ре̑. дрьво̀ дѣле́ць сь̑мь. и̑ ѹмѣ́ю да пра́ви̑, ра́ла, и̑ колела̀, и̑ кора́бе 7.51б.

сег.: *1ед.* ѹмѣю̀ 7.49б, ѹмѣ́ю 7.51б, ѹмѣ́ю 7.51б, *2ед.* ѹмѣ́ешь 7.49б, 7.51б; *имперф.*: *3мн.* ѹмѣ́аха 6.41б.

унгия *ж.* (1) *Унция, единица мярка за тегло.* и̑ посте́ше съ ѿ нелѧ̑ до нелѧ̑ и̑ ѹзима́ше а̑на́фора. и̑ ѧ̑дѣ́ше двѣ̀ ѹн҆гїи хлѣ́бь и̑ двѣ̀ ча́ши вода̑ пїа́ше 40.321.

мн.: ѹн҆гїи 40.321.

унеса се *св.* (1) *Унеса се, изпадна в полусън.* и̑ ѹ̑ в҆ тьзѝ но́щь като̑ бѣ́ше сѿ̑ѣ̀ в҆ тьмни́цата. и̑ мл҃ѣше се бѹ̑, ѹне́се се ма́л҆ко на сѣ̑нь, и̑ гле́да ха̑ насънѣ̀ ще̑ дойде та́ го цѣлѹ́ва 39.306.

аор.: *3ед.* ѹне́се се 39.306.

упазя *св.* (33) **1.** *Опазя, запазя някого за определено време или докрай.* сега̀ а̑зь ѿхо́жда̑ на длы́гь пѹ́ть. и̑ те́бѣ прѣда́вамь сѿ̑мѹ ко́з҆мѹ и̑ дамїа́нѹ и̑ тїе да ти бъдѹ́ть на по́мощь, и̑ да те̑ ѹпа́зе̑ ѿ си́ч҆ко зло̀ 10.77б; и̑ ѿ то́йзи дн҃ь не ѿсть̑паха ба́ща [мѹ̑] и ма́й[ка] мѹ̑ ѿ чер҆ковата сѿ̑мѹ̑, а̑мѝ мѹ̑ се мл҃ѧха да ѝ̑ ѹпа́зи сна́того 39.313б. **2.** *Опазя си, отстоя си докрай (вяра, изповедание).* дай̑ ми хе̑ си́ла до кра́и живо́та моего, да си ѹпа́за вѣ́рата твоа̀ 39.300б.

сег.: *1ед.* ѹпазѝ̑ 18.205б, си ѹпа́за 39.300б, сѝ ѹпа́зѣ 39.302б, *2ед.* оу̑па́зишь 8.56б, ѹпа́зишь 13.124б, ѹпа́зишь 18.187б, ѹпа́зишь 18.205б, *3ед.* ѹпази 11.94, ѹпа́зи 11.100, 34.25б, 39.313б, оу̑па́зи 13.124б, 15.134, ѹпаз[и] 18.184, ѹпа́зи 18.195, ѹпази 33.239, *3мн.* ѹпа́зе̑ 10.77б; *аор.*: *3ед.* оу̑па́зи 15.148, ѹпа́зи 16.161б, 17.172б; *форми от перф. тип*: *1ед.* с҆мь ѹпазила 12.109б, *2ед.* сѝ оу̑па́зиль 5.39б, *2мн.* сте ѹпазиле 18.202б, стѐ ѹпа́зиле 32.228б; *бъд.*: *3ед.* ще да ѹпа́зи 34.249; *пов.*: *2ед.* ѹпазѝ 8.56б, оу̑пази 33.236б, *2мн.* оу̑пазѣ̀те 15.150, *описат.* *3ед.* да ѹпа́зи 2.10, да ѹпа́зи 13.124б, 14.128б; *страд. сег.*: *3ед.* се̑ оу̑па́зи 11.100б; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* ѹпазе́нь 39.314.

упазя се *св.* (2) *Опазя се, запазя се от нещо, предпазя се.* вели́кыи гесѡ̑гїе тогива̀ ѿгово́ри не помишлѧ̀ваи ца́рѹ ѻ̑тѝ а̑зь не ѹпа́зих҆ се ѿ чл҃чьска ма́гїа ѿ та́зи ѻ̑тро́ва. а̑мѝ ѿ блѧ̑ть и̑ си́ла ха̑ моѐго 39.303б.

аор.: *1ед.* ѹпа́зих҆ се 39.303б; *усл.*: *3ед.* би́ се оу̑па́зила 18.194б.

упивам се *несв.* (2) *Упивам се, ставам пиян, напивам се.* и̑ па́вель а̑пл҃ль та̑, ка́же. бра́тїе не ѹпива́йте се ви́но. въ нѥ̑ же є̑ блѹ́дь 38.294.

пов.: *2мн.* оу̑пивайте се 3.18, ѹпива́йте се 38.294.

уплаша *св.* (5) *Уплаша; внуша страх, безпокойство*; *стресна.* а̑ лѹка́выи дїа́воль не прѣста́нѹваше да ю̑ пла́ши. и̑ мнѡ́го пѣ́ти сѐ прѣтва́раше като̑ ѕвѣ̀рь стра́шнь, давно̑ бы̑ ю̑ ѹплашиль да о̀ста́ви пѹ́стыня 8.56; и̑ ре̑ кїно́ѱь. е̑днакь по́гѹлѣмо ще́шь чю́до да видишь, и̑ тога́зи ще́шь да се̑ почюдишь. и̑ додѐ тѣ̑ не ѹпла́шѹ със҆ чю́деса, тога̀зи те ще̑ прѣда̑ да ѹ̑мрешь 6.45б.

сег.: *1ед.* ѹпла́шѹ 6.45б, *3ед.* ѹпла́ши 9.74; *аор.*: *3ед.* ѹпла́ши 12.111б; *усл.*: *3ед.* бы̑ ѹплашиль 8.56; *прич.*: *мин. страд. ед.*: *м.* ѹпла́шень 18.185.

уплаша се *св.* (50) *Уплаша се*; *обземе ме страх, безпокойство*; *стресна се.* и̑ а̑зь дїа́конь оу̑пла́ших҆ се твры̑дѣ̀, и̑ не смѣ́ахь да се приближа̀ ни̑какь

inslav

при нѥ́го 3.19б; чо́хте ли̑ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. ко́лко хꙋ́бавы и̑ сладкы дꙋ́ма х҃с на добры̑те лю́дїе със милѐно срце да сѐ не ꙋпла́шать, а҃ми̑ да сѐ раꙋ́вать 18.203.

сег.: 2ед. сѐ оу҃плашишь 5.30б, *3ед.* се ꙋпла́ши 13.123б, *1мн.* сѐ ꙋпла́ши̑ 18.206б, *3мн.* сѐ ꙋпла́шать 18.203; *аор.: 1ед.* ꙋплашихъ се 3.19, оу҃пла́шихъ се 3.19б, ꙋпла́ши̑ се 17.170б, *3ед.* ꙋпла́ши се 2.11, 7.51, 9.71, 11.96, 11.101б, 17.166, 17.167б, 39.305, се ꙋпла́ши 4.21б, 4.24б–25, 8.57б–58, 9.63б, 17.166б, ꙋплаши се 5.34, 12.111, сѐ ꙋпла́ши 6.46б, ꙋпла́ши се 11.86, 33.241б, се ꙋпла́ши 15.144б, се оу҃пла́ши 17.175б, оу҃плаши се 21.210б, 33.237б, сѐ ꙋплаши 21.210б, *2мн.* сѐ ꙋплашихте 15.147б, се ꙋпла́шихте 38.287б, се ꙋплаши́хте 38.288б, *3мн.* ꙋпла́шиха се 2.11б, 4.23б, 15.133, 15.152б, 36.267б, 36.270б, 38.288б, се ꙋпла́шиха 6.43, 38.288б, 39.305, ꙋпла́шиха се 9.72б, оу҃пла́шиха се 11.96, ꙋпла́шиха се 12.111б, ꙋпла́шиха̑ (!) 38.288б, се ꙋплашиха 38.288б; *пов.: описат. 2мн.* да сѐ ꙋпла́шите 38.288; *усл.: 3ед.* бы се ꙋпла́шиль 33.235.

уплъзя *св.* (1) *Пропълзя, придвижа се бавно чрез пълзене.* и̑ начѐ ѡ҃нзи дїа́воль змїа̀ да и̑злази изъ нѥ́го, катѡ̀ бѣ́ше ꙋпльзѣ́ль на сы́нь 10.77б.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше ꙋпльзѣ́ль 10.77б.

упование *ср.* (1) *Упование, надежда.* а҃ми чюва́йте да сѐ не ꙋ҃бо́ите. тѣ́кмо и̑ма́йте оу҃пова́нїе на ба҃ и̑ и̑ма́те сѣ̀ и̑зба́ви ѡ҃ тѣ́зи съмръть 15.13б.

ед.: оу҃пова́нїе 15.13б.

уподобя се *св.* (5) **1.** *Уподобя се, стана подобен на друго нещо.* а҃ми̑ бл҃же́нь кои́ се ꙋподоби̑ на мла́дыте дѣца̀. защѡ̀ и̑ гь҃ въ є҃вл҃їе р҃е. а҃ко не бѫ́дете ка̑тѡ дѣца̀ не вълѣ́зꙋвате въ цр҃тво нб҃ное 34.249б. **2.** *Уподобя се, сравня се със нещо, оприлича се.* ста҃а тр҃и́ца є̀ не и̑скꙋ́сима детѡ̀ не мо́же, ꙋ҃мь чл҃чьскы̑ ни́ка́кь да пости́гне… и̑ ни̑что̑ не мо́же на то́изи̑ свѣ́ть да сѐ нѥ́и оу҃пѡ́боби̑ 33.238б.

сег.: 3ед. сѐ оу҃пѡ́боби̑ 33.238б², се ꙋподоби̑ 34.249б; *аор.: 1ед.* се оу҃пѡ́бобихь 13.122; *форма от перф. тип: 1ед.* се сѣмь ꙋпѡ́боби́ла 13.122; *бъд.: 3ед.* ще̑ да сѐ оу҃пѡ́боби̑ 33.238б.

уподобявам *несв.* (5) **1.** *Наподобявам, приличам на нещо.* тре́тїе па̀кь что̑ ꙋ҃пѡ́бо́бѣва смоко́вница ка́кь є̀ пѡ́обна грѣ́хꙋ 34.253. **2.** *Уподобявам, признавам нещо за подобно на друго нещо, оприличавам.* и̑ това́ се зове̑ възведе́нїе є҃вл҃ско. катѡ̀ и̑ дн҃ешното є҃вл҃їе что̑ и̑ма възве́денїе за ѡ҃слето, на что̑ на̑ ꙋ҃пѡ́бо́бѣва 34.253; а̀ тре́тїа дꙋ́ма е па̀кь. ѡ҃ти, ка̑ є̀ бг҃ три̑ съста́вень. да ре҃мь ѡ҃ц҃ь, и̑ сн҃ь, и̑ ст҃ыи дх҃ь. и̑ оу҃мь. та́ се ꙋподобѣ́ва ѡ҃ц҃ꙋ. а̀ дꙋ́ма сн҃ꙋ. а̀ дш҃а ст҃мꙋ дх҃ꙋ 38.284; а҃ми̑ па̀кь защѡ̀ въсѣ́де на ѡ҃слѥ жр҃ѣ́бѐ. защѡ́ е ѡ҃слѥ прѣѡ҃бы́дно, и̑ събра́но и̑ ѡ҃ такво́зи и̑ ѡ҃ и̑на́кво. и̑ ꙋпѡ́обѣва се на си́чки ѐзы́ци 34.253.

сег.: 3ед. ꙋ҃пѡ́обѣва 34.253, ꙋ҃пѡ́обѣва 34.253; *страд.: сег. 3ед.* сѐ оу҃пѡ́обѣва 33.238б, ꙋпѡ́обѣва се 34.253, се ꙋподобѣ́ва 38.284.

упокоявам се *несв.* (1) *Упокоявам се, придобивам вечен покой, постигам царството небесно (за праведниците).* а҃ми̑ тꙋ́ка ма́лко да пото́глимь гла́дь, и̑ же́жда, а̀ тамо да ны̑ спѡ́боби̑ бг҃ ꙋ нѥ́го цр҃тво дето сѐ а҃гг҃лы а҃гг҃лы (!) весела́ть, и̑ си́чки ст҃ыи ꙋпокоа́ватъ се 17.176б.

сег.: 3мн. ꙋпокоа́ватъ се 17.176б.

управя *св.* (2) *Упътя, насоча някого към нещо, наставя.* ст҃ы̑ ге҃ѡ҃гїе. тебѣ̀ прѣда́вамѐ сн҃а на́шего дра́го_лю́бнаго, детѡ̀ е на тебѣ̀ нар҃е́нь ты̑ да го̀ ꙋпра́вишь. и̑ ѡ҃пази́шь 39.313б.

сег.: 2ед. ꙋпра́вишь 39.313б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ꙋпра́вень 15.154б.

управя се *св.* (1) *Оправя се, откажа се от лоши навици.* а҃ми̑ а̀ко ще́шь оу҃прави́ се ско́ро, и̑ ѡ҃стави́ се ѡ҃ това̀ да би̑ешь чл҃ци. ѡ҃ти да сѐ не съберꙋ́ть си́чки є҃пкпе и̑ да тѐ ѡ҃сꙋ́деть. защѡ̀ неправда чинишь 12.113б.

пов.: 2ед. оу҃прави́ се 12.113б.

оприлича се *св.* (1) *Оприлича се; стана подобен на нещо, за да отговарям на някакви изисквания.* є҃то дѐ ви́дишь ѡ҃ти голѣ́мы и̑ добры̑ и̑ вели́кы оу҃реде

inslav

щотô е ѹгóтвиль бѣ, кои́то нѥ́го лю́бы. а҃мѝ и҆ мнѡ́го лю́дїе не мо́жатъ се ѹприли́чи тѣ́ а҃мѝ щѣ́ть пра́ведницѝте да влѣ́зать на тїа́ мѣ́ста 32.227.

съкр. инф.: (мо́жатъ) се ѹприли́чи 32.227.

упустея *св.* (1) *Опустея, стана пуст.* доѝшѣ́ль е҆̀ тѹ́ка ѹ҆ гра́дь нѣ́кои а҆пл҃ь, и҆ разъвра́ти си́чъки нарсѡ́, и҆ че́рквище ны̀ ѹ҆пѹстѣ̀, и҆ на҃ проклѐ и҆ и҆спѣ́ди 6.43б.

аор.: *3ед.* ѹ҆пѹстѣ̀ 6.43б.

уработя *св.* (8) *Изработя, свърша определено дело.* ко́и ка́кь е҆̀ ѹ҆ра́ботиль, тѣ́й си и҆ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сѹ́дїа 18.199; а҃мѝ ѡ҆ го́ре те́бѣ и҆ на дѹ́шѣта ти че е҆̀ оо҆́тишла̀ (!) въ а҃́дь да́ се мѹ́чи до́ вѣ́ка съсъ нечѣ́стивыте е҆вре́е. по ва́ше безѹ́мїе що стѐ ѹ҆ра́ботиле 35.262б; си́чъки а҃́гг҃лы̀ щотô, слѹгѹ́вать на людїе́тѣ, та̑ и҆́дѹть бѹ̀ на поклонѥ́нїе, и҆ мл҃ѥтъ се нѥ́мѹ, и҆ прино́сеть ра́бота чл҃ѣ́ска̀ дѣ́то ꙗ́ са ѹ҆работиле ѿ заѹ́тра до̑ дове́ра. и҆лѝ добра̀, и҆лѝ зла̀ 32.225.

форми от перф. тип: 3ед. е́ ѹ҆ра́ботиль 17.165б, е ѹ҆ра́ботиль 18.177б, е҆̀ ѹ҆ра́ботиль 18.199, е҆̂ ѹ҆работиль 32.223б, е ѹ҆работиль 34.255б, *2мн.* стѐ ѹ҆ра́ботиле 35.262б, *3мн.* са ѹ҆работиле 32.225; *бъд. в мин.*: *2ед.* щѣ́ше да ѹ҆ра́ботишь 11.106б.

уранен *прич.* (2) *Изранен, покрит с рани.* вче́ра ѹ҆ка́рань и҆ заплю́ень. и҆ заѹ́шень ѿ плесни́ца. и҆ ѹ҆ра́нѥнь. а҃́ дн҃е́ска се просла́влꙗ 35.258; и҆ на́поконь па̑ повелѣ̀ та̑ простре́ха ст҃і́го на землѝ и҆ бы́ꙗха го съ̑ бы́чѡве гове́жды немл҃тивно. и҆ така̀ ѹ҆ра́ненъ ст҃ыи по коре́мать, и҆ по пле́щите. догдѐ са̀ прилѣпѝ снага̑та мѹ съ̑ кры́вь на землѝта 39.302.

мин. страд. ед.: *м.* ѹ҆ра́нѥнь 35.258, ѹ҆ра́ненъ 39.302.

ураня се *св.* (1) *Прен. Нараня се, причиня си душевни страдания.* тогѝва щê мѡ́ѷсѝ да и҆́мь продѹ́ма срьди́то, та ре̑... о҆ти са сте ѹ҆ра́ниле самы́ си и҆ и҆зъма́миле та вы̀ се стоѝ сега̀ да сѐ мѣ́чите. о҆ти ма не послѹ́шахътѐ и҆ дѹ́мата ми не дрьжа́хъте, да го̀ не распи́нахъте и҆ да го̀ не мѣ́чите 18.201.

форма от перф. тип: 2мн. са сте ѹ҆ра́ниле 18.201.

уред *м.* (4) **1.** *Обичай, установени правила, ред.* да̑ катô ста́вите ѿ тѣ́лото ка́акъ сѐ не ѿлѣ́чювать ѿ ва̑ детó сте и҆ кадѣ́то хо́дите, така̀ и҆ ва́шите добры ѹ҆реде ѿ ва̑ да сѐ не ѿфрѣ́лꙗть, нѝ да се ѿлѣ́чювать 31.222б; и҆ ре̑ ми. па́вле, дошѣ́лъ си да сѝ зе́мешь на своа́ть трѹ́дь добро̀. є҆́то дê ви́дишь о҆́ти голѣ́мы и҆ добры̀ и҆ вели́кы оу҆реде щотô е ѹгóтвиль бѣ, кои́то нѥ́го лю́бы 32.227. **2.** *Устав, правилник.* да ре̑́мь о҆́нъзи мѣ́жь расла́нь. бѣ́ше во́йни̑. сїре̑ спа́хїа. и҆ съси́чъко (!) сре̑це дрѣ́жеше спахїи́скы ѹ҆ре́дь 39.313.

ед.: ѹ҆ре́дь 39.297б, 39.313; *мн.*: ѹ҆реде 31.222б, оу҆реде 32.227.

уречен *прил.* (1) *Уречен, уговорен, определен.* и҆ кога́то тїа́ а҃́гг҃лы ѿи҆до́ха. є҆то̀ и҆ дрѹ́гые а҃́гг҃лы доѝдо́ха пре̑ ба̑ въ ѹ҆рече́нои врѣ́ме да сѐ поклонѧ́ть 32.225б.

ед.: *ср.* ѹ҆рече́нои 32.225б.

уродство *ср.* (1) *Нищожество; незначителен, жалък човек.* ꙗ҆́же мѹ́дрїе въ чл҃цѣ́хь. ѿ ба̑ оу҆родъ́ства ꙗ҆̀ сѝ ре̑ ка́же оу҆ме́нь чл҃кь и҆ ре́чивить ни́чтô е пре̑ ба̑. и҆ затова̀ не по́обае чл҃кь да се похва́ли 34.252б.

мн.: оу҆родъ́ства 34.252б.

урок *м.* (1) *Отреденото, делът.* да́йте кѥ́саровотѹ кѥ̑сарѹ, а҃ бж҃їето бѹ̀. и҆ а҃́пл҃ь па́вль, така̀ на̑ ѹ҆чи, пода́йте сѣ́кымѹ дльжно́то, дѣ́то мѹ е. оу҆́рокь. и҆ комѹ́то е, да́нь да́нь. (!) защô и҆зъпрѣ́вѣнь ѿ ба̑ така́ е ѹ҆законѥ́но да̀ и҆́маме стра̑ и҆ послѹ́ша́нїе на ца́ра 33.240.

ед.: оу҆́рокь 33.240.

урош *ЛИ* (3) *Урош, Урс.* ѿнїа́ трѝте вла́стелѥ, непотїа́нь, и҆ ѹ҆́рошь, и҆ е҆рпилїѡ́нь, твръ́дѣ гы̀ лю́бѣше ц҃рь въ ц҃рѣ́твото сѝ 15.145.

ѹ҆́рошь 15.143, 15.145, ѹ҆рошь 15.145б.

inslav

усаждение (!) *вж.* **осуждение**

усетя *св.* (9) **1.** *Усетя, възприема нещо със сетивата си.* да ре̑шь, чтôто мо́же чл҃кь да разѹмѣ́е и̑ да оу̑сѣ́ти със҆ пе́т҆тѣ́х҆ си̑ нѥ́говыте чюв҆ствы. сѝрѣ̑. да ви́ды. да ѻ̆кѹ́си. да чю́е, да помири́ше да похва́не. и̑ това́ се зове́ чюв҆сть́вно 11.81; и̑ това́ се зове̑ чюв҆сть́вно. защô ѹ̆сѣ́тишь със плѣ́ть си̑ что си̑ похва́тиль, и̑лѝ ѹ̆кѹси́ль 38.283. **2.** *Усетя, видя, забележа.* и̑ и̑злѣ́зе прѣз҆ но́щь из҆ [г]ра́дь ри́мь таи́но ни́ко́й го не ѹ̆сети, и̑ пои̑де на кра́и мо́ре 40.320б; и̑ фрь́ли ѻ̆нѣ́зи кръ́па със҆ жлъти́ците посрѣ̑ къщъта. и̑ па̀к҆ се врьна̀ таино. и̑ ѻ̆тиде си. и̑ ни̑кои го не оу̑сѣ́ти. ѻ̆ти не щѣ́ше да мѹ̑ зна́е ни̑кои добрôто чтôто чи́нѣше 15.134б.

сег.: 2ед. ѹ̆сѣ́тишь 38.283, *3ед.* ѹ̆сѣ́ти 2.10б, 38.283, 38.283б, оу̑сѣ́ти 11.81; *аор.: 3ед.* ѹ̆сѣ́ти 10.77, оу̑сѣ́ти 15.134б, ѹ̆сети 40.320б; *усл.: 1ед.* бы́х҆ ѹ̆сѣ́тиль 15.135.

усетя се *св.* (10) *Усетя се, досетя се, разбера, схвана.* и̑ не ѹ̆сѣтиха се кои ѐ то́изи цр҃ь сла́вѣ. а̑ми̑ пи́таха а̑гг҃лы̀те 35.263б; а̑ ѻ̆нїа лю́дїе щотô и̑́маше та́мь, не могоха да сѐ ѹ̆сѣ́тѧть на нѥ́говата лъжа̀. а̑ми̑ приста́ньха на дѹ́мата мѹ 18.190б; и̑ позна́ха чѐ щь́ть да сѐ и̑зѹба́вать и̑ разѹмѣ́ха чѐ щьть да и̑злѣ́зѹть, и̑ ѹ̆сѣти́ха се що ѐ тои́зи свѣ́ть. дѐто просвѣ́ти на тьмныи а̑́дь 35.264б.

сег.: 3ед. сѐ оу̑сѣ́ти 2.10б, сѐ ѹ̆сѣти 15.131, сѐ ѹ̆сѣти 15.131, *3мн.* сѐ ѹ̆сѣ́теть 8.57б, сѐ ѹ̆сѣ́тѧть 18.190б, се ѹ̆сѣ́тѣ̀ть 38.289б; *аор.: 3ед.* ѹ̆сѣ́ти се 15.154б, *3мн.* се ѹ̆сѣ́тиха 9.68, ѹ̆сѣтиха се 35.263б, ѹ̆сѣти́ха се 35.264б.

усещам *несв.* (1) *Усещам, възприемам нещо със сетивата си.* и̑ сто́ри го да ѐ и̑ съмрь̀тень, и̑ без҆съмрь̀тень. да ѐ със҆ тѣло́то си̑ чюв҆сть́вень, да чю́е и̑ и̑ (!) да ѹ̆сѣ́ща си́ч҆кото. а̑ със҆ дш҃ьта си̑ мы́слньь, да разѹмѣ́ва добрô и̑ зло̀ 33.246.

сег.: 3ед. ѹ̆сѣ́ща 33.246.

усещам се *несв.* (3) **1.** *Усещам (себе си), възприемам със сетивата си.* и̑ плѡв҆ците си̑ заплетоха рѹцѣ́те със҆ ко̑лѣ́нѣтѣ. и̑ пла́чѣха и̑ скѹбѣ́ха се, и ѿ зи́ма не ѹ̆сѣ́щаха се 12.117; и̑ ѱѐта дохо́ждать, и ли́жѹть пиа́ного по ѹ̆стата, а̑ то́и се не ѹ̆сѣ́ща, ни̑ знаѐ 11.108. **2.** *Усещам се, досещам се, разбирам, схващам.* [а̑к]о ли се и̑ ѿ това̀ не ѹ̆сѣ́щате. а̑ми̑ ѿ зна[.]нїето катô се распѐ не позна́х҆те ли̑; катô катô (!) слн҃це помрь̀кна. защô позна̀ твор҆ца своѐго 35.264.

сег.: 3ед. се ѹ̆сѣ́ща 11.108, *2мн.* се ѹ̆сѣ́щате 35.264; *имперф.: 3мн.* ѹ̆сѣ́щаха се 12.117.

усилен *прил.* (1) *Усилен, труден, тежък.* и̑ ре̑, и̑мь тѣ̑ а̑гг҃ль. защо́то стѐ ѹ̆па́зиле чл҃ко люб҃ї́е бж҃ї́е щотò гь҃ ѻ̆би́чѣ, и̑ пь́тници прие́ле сте на ѹ̆си́л҆но врѣ́ме. вь кь́щите си̑. е̑ла́те сега̀ да намѣ́рите гра̑ га̑ ба̑ и̑ спса на́шего і҃в҃ ха̑ 32.228б.

ед.: ср. ѹ̆си́л҆но 32.228б.

усилост *ж.* (1) *Трудност, изпитание.* а̑ ѿн҆зѝ геми́цїа пои́ска мнѡ́го ѿщо̀ бѣ́ха цѣни́ле. и̑ ст҃ыи е̑в҆статїе не и̑́маше тол҆кова да мѹ дадѐ. и̑ ѡн҆зи кора́бник҆ мѹ ка́же. а̑зь тебе не дава̑ жена́та доде́ ми не плати́шь, кол҆кото и̑щѐ. а̑ ст҃ыи е̑в҆статїе не ѡставѣ си̑ жена̑та. а̑ ѡн҆зи дїа́воль повелѣ̀ да го тѹ́реть оу̑ морето тога́зи катô видѣ̀ ст҃ыи двѣ̀ оу̑си́лости чтô да сто́ри. и̑злѣ́зе със҆ дѣцата си̑. а̑ жена́та мѹ ѿн҆зи дїа́воль не пѹ́сти 5.32.

мн.: оу̑си́лости 5.32.

усладювам *несв.* (1) *Услаждам, правя нещо да е сладко на вкус.* защò то́изи стори́ха м҃ници кр҃ть на се́бе, и̑ пи́ха ѻ̀тро́ва и̑ не ѡ̀трови ги, а̑ми̑ ѹ̆сла́дюваше го́р҆кыте би́л҆кы 16.160.

имперф.: 3ед. ѹ̆сла́дюваше 16.160.

усладя *св.* (8) *Усладя, направя нещо да е сладко на вкус.* тога́зи помо́ли ба̑ мѡѵ̑си̑. да ѹ̆сладѝ бь҃ ѻ̀на́зи, вода̑ 16.160б; и̑ па̀кь щь҃ да ѹ̆коу̑сѧть ѿ ѻ̆нѣ́зи сладо́сть, да си̑ ѹ̆сла́дѧть

inslav

си́ч'кото тѣ́ло и҆ безако́н'ството щѣ́ть да ѡ҆ста́веть 37.274. // *Образно.* ѿблѣ́че се хс҃ въ чрѣ́вена багреница, за҆нѣ̀ да покры́е голотѣ̀ а҆да́мꙋ прѣѻ҆ц҃ꙋ и҆ съ трѣ̀сть го би́ха, да съкрꙋ́ши̇ главѣ̀та дїа́волꙋ. със' ѿцє́т' го напои́ха, да ꙋ҆сладѝ го́ресть а҆да́мова 35.258б.

сег.: Зед. ꙋ҆сладѝ 16.160б, 35.258б, ꙋ҆сла́ды̀ 38.289, *Зм.* ꙋ҆сла́дѧть 37.274; *аор.: Зед.* ꙋ҆сладѝ 16.160б[3]; *страд. аор.: Зед.* ꙋ҆сла́ди се 16.160б.

усна *св.* (3) *Заспя, унеса се в сън.* щѐ да легне и҆ да ꙋ҆́сне катѡ̀ лѣ̀вь, и҆ ко́и смѣ́е да го сьбꙋ́ди 33.243б.

бъд.: Зед. щѐ да ꙋ҆́сне 33.243б, 33.244, 33.244б.

уснух *от стб.* оусънѫти *св.* (1) *Заспя, унеса се в сън.* чн҃наа прѣ҆ гм҃ь съмрѣ̀ть прѣп҆о́бни̇ ѥ҆го̀. а҆́зь оу҆́снꙋ и҆ спа́хь. въста̀ ꙗко гь҃ застꙋ́пит' мѐ 37.280.

аор.: 1ед. оу҆́снꙋ 37.280.

успение *ср.* (2) *Успение, смърт, умиране.* и҆ напокон' по ꙋ҆спе́ни бц҃и, мѣтахꙋ а҆пл҃ете жр҃ѣ́бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆́чи 6.41б. **успение богородици.** *Успение на Пресвета Богородица, християнски празник.* вл҃ка, и҆ а҆пл҃ы и҆ ст҃ы ѿц҃и, да по́стиме чн҃ны ст҃ы по́сти. на ꙋ҆спе́нїе бц҃и. и҆ на ро́ѫ҆ство хв҃о. и҆ срѣ҆ и҆ пе́т'кь прѣз' си́ч'ка годи́на 18.198б.

ед.: ꙋ҆спе́нїе 18.198б, ꙋ҆спе́ни 6.41б.

усрънал *прил.* (1) *Посърнал, отпаднал, изнемощял.* и҆ рѣ҆ и҆ тѣ́мь гь҃, ѿкидѣ̀ доидо́х'тѐ мои̇ а҆́гг҃лы пони́кнале и҆ ꙋ҆срѣ́нале, натова́рени сѣ҆ ра́боты неприли́чны 32.225б.

мн.: ꙋ҆срѣ́нале 32.225б.

усрѣте *от стб.* оусрѣсти *св.* (1) *Срещна; приближа се до някого, който иде от противоположната страна.* и҆ катѡ̀ ѿхо́ждааше при жьтва́рете. оу҆срѣ́те го а҆р҃хг҃лъ михаи́ль на пꙋ́ть 11.93б.

аор.: Зед. оу҆срѣ́те 11.93б.

уста *ж.* (79) **1.** *Уста; отвор в долната част на лицето, през който се диша, говори се и се поема храна.* и҆ змїа̀ доплъзѐ, и҆ ꙋ҆лѣ́зе мꙋ въ ꙋ҆ста́та, и҆ и҆ (!) пойде́ мꙋ въ чрѣво́то 10.77; а҆ въкꙋше́нїето. па́кь. кога̀ гле́да чл҃кь нѣчтѡ̀, и҆ не мо́же да го позна́е сла́д'ко ли е и҆лѝ гор'ко. догдѐ не въкꙋ́си със' ꙋ҆стата си҃. и҆ тога́зи го позна́е как'во е 33.233б; разꙋмѣ́вамѐ ѻ҆́ты си҃ вели́кы и҆ чю́дны пѣ́сны дꙋ́мал' детѡ̀ на́шь ѥ҆зы́кь и҆ ꙋ҆ста̀. не мо́же и҆ска́за 35.260б. **2.** *Устна, устни; предният подвижен завършек на устата.* и҆ позна̀ ѧ҆ че сь ѐ прѣставиль. и҆ плака̀ ѧ҆ се гор'ко, и҆ цѣлꙋва̀ ѧ҆ го въ оу҆ста̀, и҆ вь ѻ҆́чи и҆ на брадѣ̀ 2.15; и҆ тиа̀ цѣлꙋ́ва зо́сима въ ꙋ҆ста́та 17.174б. **3.** *Говор, реч.* и҆ ѿсе́га да́и ми гн҃ да сѝ ѻ҆́чꙋвамь оу҆ста́та ѿ пра́зни дꙋ́ми 5.33; дꙋ́мы бж҃їи не́мать въ ꙋ҆ста́та си҃ тѣ́х'ны. а҆́мѝ гни́лости ра́ди пїа́н'ство 20.209; а҆́мѝ и҆ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что ѐ и҆́стина, детѡ̀ ще́шь да кры́мишь си́ч'ките лю́дїе със' тво́йте ꙋ҆ста̀. със' ꙗ҆́денїе дѣ́то не загы́нꙋва на вѣ́чныи свѣть 12.110. **затуля нечии уста.** *Затворя нечии уста, накарам някого да млъкне.* и҆ да затꙋ́лишь оу҆ста́та ѥ҆рети́чьскы и҆ и҆́дол'скы, дѣ́то дꙋ́мать безако́нны рѣ́чи на сп҃са нше́го і҆ѵ҃ ха҃ 12.110б; **злати уста.** *Златни, сладкодумни уста.* вь г҃ı, млъкны́ха зла́ты ꙋ҆ста̀ 12.108б; **излъзе от устата ми.** *Издам нещо, разкажа нещо тайно.* закли́нам' те въ и҆́ме бж҃їе. да нѐ ꙗ҆ви́шь ни̇ да ка́жешь нѣкомꙋ̀ това̀ что ти҃ а҆́зь сто́ри҃. ни̇ да и҆злѣ́зе това̀ ѿ твѡ́йте ꙋ҆ста̀ догдѐ съмь а҆́зь жи́вь 15.135б; **отворя нечия уста.** ***а)*** *На човек – дам способност да пророкува, да съобщава божията воля.* и҆ пи́шеть на нѥ́говото сло́во въ ѿн'зи, ча҆, когѧ̀то се поста́вѣше ѿ стрыкѣ̀ си да ѐ сщ҃енникь. ѡ҆тво́ри тога́зи дх҃ь ст҃ыи ꙋ҆ста́та вл҃кꙋтомꙋ и҆ про́рече са́м'си҃... то́изи что̀то се сега̀ рꙋ́ко_поло́жи да ѐ сщ҃е́нникь. щѐ да бꙋ́де и҆ вл҃ка прьво̀_сщ҃енникь 15.133; дх҃ь ст҃ыи щото̀ просвѣ́ти прр҃це, и҆ наꙋ́чи гы да прорекꙋ́ть що щѐ да бѣ́де. то́изи

inslav

дх҃ь ст҃ыи и҆ мла́дыте дѣчи́ца на҃ꙋчи и҆ ѡ҆тво́ри и҆́мь ꙋ҆ста́та. да дꙋ́мать. що є҆ и҆сти́нна 34.249б. ***б)*** *На животно – дам способност да говори.* и҆ бг҃ъ на чю́до голѣ́мо, и҆ ѡ҆тво́ри ꙋ҆ста́та на мꙋ́лето, и҆ продꙋ́ма 11.86б; и҆ валаа́мъ се разъгнѣвѧ̀ и҆ ꙋ҆зѐ то́ꙗга да биѐ тврьдѣ мꙋ́лето. и҆ бг҃ъ что̑ сторѝ [радѝ] голѣ́мо чю́до. ѡ҆тво́ри ꙋ҆ста́та на ѻ҆ного́зи ско́та, и҆ продꙋ́ма и҆ ре҃ валаамꙋ. что̑ щешь ѿ ме́не 33.242; **отворя си устата.** *Отворя си устата, започна да говоря, проговоря.* и҆ прⷪ҇ркъ і҆са́їа. ка́же, за распе́тїе хв҃о. ка́то а҆́гне кога́ го води́шь да го̀ заколи́шь. и҆ ка́то ѿвень кога́ го стри́жешь та́ е безъгла́сень. та́ка си҆ не ѡ҆тво́ри ꙋ҆ста́та 38.290б; и҆ да́де се нѥ́мꙋ да дрьжѝ си́чъката земл҃а, мв҃. мц҃и… и҆ ще҆ да си҆ ѿтво́ри (!) ꙋ҆ста́та да хꙋ́ли на ба҃, и҆ да хꙋ́ли и҆́мето нѥ́гово 18.188; тїѧ́ дꙋ́мы като чю̀ ѿ нѥ́ѧ зо́сима. потврьдѣ се растрепе́ра, и҆ попоти́ се ѿ стра҃, и҆ постѐнь, и҆ загꙋ́би си гла҃. є҆два́ си ѡ҆тво́ри ꙋ҆ста́та, ти́хо, та и ка́же… ѡ҆ ма́ике дх҃о́внаа. че сь сѝ ты̀ по́добрѣ бг҃ꙋ приближи́ла тѣло́то със҃ голѣ́ма че́сть 17.167; **отвръзает уст своих.** *Отваря си устата, започва да говори.* и҆ па́къ прⷪ҇рькь і҆саїа́ ка́же за х҃а. ꙗ҆́ко ѡ҆въ́че на заколѥ́нїе ве́де се, и҆ ꙗ҆́ко а҆́гнъць прѣ́мо стри́гꙋщомꙋ є҆го̀ безъгла́снь, та́ко не ѿврьза́еть ꙋ҆́сть свои́. сѝ ре҃, ка́же. кога̀ во́деть а҆́гне да го заколе́ть. и҆ ка́то а҆́гнъць, сѝ ре҃ ѿве́нь сто́и и҆ не дꙋ́ма като го стригѣ́ть 16.161; **уста с уста.** *Един срещу друг.* и҆ самъси бг҃ъ дꙋ́маше със҃ тѣхь ꙋ҆ста̀ със҃ ꙋ҆ста. и҆ мѡ́ѵсѝ посл҃ѣ и҆ то́и дꙋ́маше със҃ ба҃ ли́цѣ със҃ ли́це 15.131б.

ед.: оу҆ста̀ 2.15, 11.107, 18.188, ꙋ҆ста̀ 11.107, 15.131б, ꙋ҆ста 15.131б, ꙋ҆ста̀ 15.153, *чл.* оу҆ста́та 5.33, 18.182б, ꙋ҆ста́та 6.48, 10.77, 10.77б, 11.86б, 15.133, 16.160б, 17.174б, 32.228б, 32.231б, 33.243, 36.269б, 38.290б, 38.291, ꙋ҆ста́та 10.77, 11.93б, 18.182, 33.242, ꙋ҆стата 10.77б, 11.108, 33.233б, оу҆стата 33.233б, ꙋ҆ста́та 39.302; *ед.* (!) *мн.* (!) ꙋ҆ста̀ 18.182, 35.260б, *чл.* оу҆ста́та 38.294, ꙋ҆ста́та 9.64, 12.112б², 15.133б, 16.161, 17.167, 17.168, 18.188, 18.195, 31.222б, 32.225б, 33.243б, ꙋ҆стата 33.243; *мн.:* ꙋ҆ста̀ 3.18, 6.46б, 9.61, 17.168, 17.176, 31.222б, 34.248б, ꙋ҆ста̀ 6.46б, ꙋ҆ста̀ 11.93, 12.108б², 12.110, 12.119б, 15.141, 34.249, 35.258б, 35.262б, ꙋ҆ста̀ 12.112б, 15.135б, ꙋ҆ста 17.164б, ꙋ҆ста 17.164б, ꙋ҆сть 16.161, оу҆сть 34.249, *чл.* ꙋ҆стата 11.93, оу҆ста́та 12.110б, ꙋ҆ста́та 18.186, 18.195, 20.209, 34.249б, ꙋ҆ста̀та 32.228б, ꙋ҆ста́та 32.229, 34.252.

устамѣня се *св.* (1) *Настаня се, заселя се, разположа се.* а҆̀ дїа́воль що̀ бѣ́ше сѣ̀ ꙋ҆стамѣни́ль ꙋ҆ че́рквище а҆рте́мидꙋ бо́гꙋ. ви́дѣ как҃ щѐ да ѿпа̀дне. и҆ прѣтво́ри си҆ ѡ҆́бразь ка́то є҆ди́нь вои́нь 6.42б.

плусквамперф.: 3ед. бѣ́ше сѣ̀ ꙋ҆стамѣни́ль 6.42б.

устие *ср.* (2) **1.** *Устие; място, откъдето минава вода; проход.* и҆ кога̀ бы҃, и҆ дн҃ь, на ѳ҃, ча҃. и҆ напрасно и҆сте́че вода̑ мнѡ́го, ѿ и҆́стокь ѡ҆гра́дать. и҆ и҆скопа́хꙋ, и҆ наи҆до́ха пе́щера голѣ́ма пльна̀ чѐ и҆сти́че вѡда̑. и҆ ѡ҆гради́ха ꙋ҆стїе. и҆ поте́че вода̑ мнѡ́го и҆ до дн҃ь 2.14б. **2.** *Отвор, вход в нещо, дупка.* и҆ приве́доха данїи́ла, и҆ тꙋ́риха го ꙋ҆ ѻ҆́нъзи тра́пь при лѣ́вовете. и҆ доне́соха ка́ми́кь голѣ́мь, и҆ ѡ҆ста́виха го на ꙋ҆стїето на ѻ҆́нъзи тра́пь. и҆ запеча́тиха със҃ печа̀ть ца́рскыи ѻ҆́нъзи тра́пь 11.93.

ед.: ꙋ҆стїе 2.14б, *чл.* ꙋ҆стїето 11.93.

устни *само мн.* (1) **злати устни.** *Златни, сладкодумни уста.* чрьвлѥ́нниче зла́ты̀ ꙋ҆стна́ма і҆ѡа́ннь ѡ҆ста́ви на́мь кнїі́гы като̑ дрꙋ́гы ꙋ҆ста̀ 12.108б.

ꙋ҆стна́ма 12.108б.

устраша се *св.* (2) *Уплаша се, обземе ме страх, устраша се.* и҆ па̀къ като̑ и҆́мь ре҃ хс҃… ѿ ꙋче́ници мои. а҆̀ко вы҃ и҆ на ца́рїе и҆ на мꙋчи́телѥ пꙋ́стѧ. а҆̀мѝ вы́е ничто̑ да сѐ не ꙋ҆стра́шите. защо̑ а҆́зь ще҆ да̑ ва́мь си́ла и҆ ꙗ҆́кость да сѐ ꙋ҆бои́те 38.292.

сег.: 1ед. се ꙋ҆стра́шꙋ 17.165; *пов.: описат. 2мн.* да сѐ ꙋ҆стра́шите 38.292.

inslav

устрашавам *несв.* (1) *Заплашвам, внушавам страх, устрашавам.* тогáзи… цр҃ь… р҃е на трѝте мꙋ́жїе… а҆̀ми да дáмь вамь дарь, и҆ скóро да занесéте ѿномꙋ́зи ст҃мꙋ. и҆ вы́е да бꙋ́дете тáмо и҆́нѡци ѿ нѥ́го. и҆ р҃е́те мꙋ. кáко сторихь по вóлꙗ нѥ́гова. тькмо ѿсéга векѝ̀ да мѣ̂ не ꙋ҆страшáва 15.149.

сег.: 3ед. ꙋ҆страшáва 15.149.

устрашавам се *несв.* (1) *Устрашавам се, започвам да изпитвам страх, уплашвам се.* и҆ кáто и҆́мъ се ꙗ҆̀вѝ пр҃ѣ́тѣ, что̑ и҆́мь р҃е́. рéче и҆́мь ми́рь ва҃̂, сѝ р҃ѣ̀ да сѐ не ꙋ҆плáшите, и҆ нѝчто̑ сѐ не ꙋ҆стрáшáваи́те. и҆ да не помы́слите чѐ нѣ̀ сѝмь а҆́зь ꙋ҆чи́тель вáшь 38.288.

пов.: 2мн. сѐ ꙋ҆стрáшáваи́те 38.288.

устудя *св.* (1) *Изстудя, направя нещо да изстине.* а҆̀ ѿнѝзи богáтыи, плáчаше и҆ ви́каше, о҆́ч҃е а҆враáме… пꙋстѝ̀ лáзара да сѝ намóкры крáи прѣ̑сть свóй да мѝ̂ ꙋ҆стꙋдѝ ѥ҆́зы́кь защо̑ злѣ̀ сѝмь мѣ́чень 12.118.

сег.: 1ед. ꙋ҆стꙋдѝ 12.118.

усъмна *св.* (1) *Прен. Осъмна, доживея до следващия ден.* и҆ загрижи́тѣ се за дꙋ́ши́те вáши какь щьть да сѐ раздѣлѧть ѿ тѣлóто… и҆ дꙋ́маи въ сéбѣ сѝ̂ дали́ ща ꙋ҆сѣ́мна доꙋ́трѣ, и҆лѝ не ща̑ 31.222б.

бъд.: 1ед. ща ꙋ҆сѣ́мна 31.222б.

усъмня се *св.* (1) *Усъмня се, изпитам съмнение.* а҆̀мѝ и҆ ты̑ дꙋ́маи и҆ недѣ́и се ꙋ҆съмнѣ̀. и҆ въспомени̑ гл҃а чтó е рéкль не бóй се ѿ мáлѣкото моѐ стадо 12.110б.

пов: отриц. със съкр. инф. 2ед. недѣ́и се ꙋ҆съмнѣ̀ 12.110б.

усъхна *св.* (1) *Изсъхна; стана сух, слаб, немощен.* и҆ посéгна а҆нтиѡхїи́скыи вл҃ка да мꙋ зéме нѣкое влакнò ѿ брадáта мꙋ да и҆́ма за бл҃вéнїе. и҆ оу҆сѣ́хна мꙋ роукâта 2.15б.

аор.: 3ед. оу҆сѣ́хна 2.15б.

утвръдѣвам се *несв.* (1) *Утвърдявам се, заставам твърдо на определена позиция.* и҆ вълѣ́зꙋваха при ст҃ѣ́го, и҆ припáднꙋваха при нѡѕѣ́те мꙋ, и҆ бóлѣнїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆̀ дрꙋ́гы се ꙋ҆чáха на хр҃тїáнство, и҆ оу҆твръдѣ́ваха се на хв҃а вѣ́ра 39.305б.

имперф.: 3мн. оу҆твръдѣ́ваха се 39.305б.

утвръдя *св.* (11) **1.** *Укрепя някого духом; направя го силен, твърд, устойчив на изпитания.* и҆ а҆п҃ль настáви и҆ ꙋ҆твръдѝ си́чѣките. и҆ ѡ҆стáви и҆́мь и҆́ра, да и҆́мь ѐ є҆пк҃пь 36.273б; и҆ недѣ́и потаѝ. что ты̑ е дáдено дарь ѿ ба҃ да сѣ̑ ꙋ҆твръдéть нѥ́говыте лю́дїе съсѣ твóа наꙋ́ка 12.110б; а҆мѝ пáкѣ гл҃ видѣ а҆п҃ль ѻ҆́тѝ нѣ̀ съ ꙋ҆твръ́ждéнїи добрѐ съсѣ разꙋ́мь. макáрь и҆ да и҆щеха да сѐ крт҃еть 36.270. // *Образно.* и҆ ѿсéга дáи ми гн҃ да сѝ ѻ҆́чꙋвамь оу҆стáта ѿ прáзни дꙋ́ми, и҆ срцето ми ꙋ҆̀твръдѝ, да и҆́мамь трьпѣ́нїе 5.33. **2.** *Постановя; утвърдя определен ред, правила; разпоредя.* и҆ тѣ́зи пéщера катò ви́дѣ ст҃ыи сáва, зараꙋ́ва се и҆ ꙋ҆красѝ ю҆̀ съсѣ бж҃їю помóщь, и҆ ꙋ҆твръдѝ. и҆ тáмо повелѣ̀ да сѣ̑ по҆̀ канѡ́нь въ сꙋботꙋ и҆ въ нѣ́лю 14.127б. **3.** *Установя, определя.* и҆ ѿтогàзи оу҆твръ́ди се прáзникь, да прáзнꙋвамѣ̑ възви́жéнїе чт҃номꙋ кр҃тꙋ, мц҃а сепѣтемврїа, дн҃ 4.26б; защò а҆̀ко кáжете то̀ щѐ да сѐ разѣвалѝ закóнь ѿ ѻ҆ц҃и нáши прѣдáнїе, сѝ р҃е̑, що сь̀ наꙋ́чиле и҆ оу҆твръди́ле 4.23; и҆ тои ѐ є҆ди́нь гс҃ь и҆ ѿ нѥ́го си́чѣко бы̑. и҆ дх҃ѡ̑ ст҃ый та сѐ си́чѣко напрáвы и҆ ꙋ҆твръдѝ 39.298.

аор.: 3ед. ꙋ҆твръди 7.54б, ꙋ҆твръдѝ 14.127б, 36.270б, 36.272, 36.273б; *форма от перф. тип: 3мн.* сь̀ оу҆твръди́ле 4.23; *пов.: 2ед.* ꙋ҆̀твръдѝ 5.33; *страд.: сег. 3мн.* сѣ̑ ꙋ҆твръдéть 12.110б; *аор. 3ед.* оу҆твръ́ди се 4.26б, сѐ ꙋ҆твръдѝ 39.298; *прич.: мин. страд. мн.:* ꙋ҆твръ́ждéнїи 36.270.

утвръждавам *несв.* (1) *Утвърждавам, правя някого да стане по-устойчив, укрепвам.* и҆ тáмо ꙋ҆ тьмни́ци мнѡ́го злò потéгли… и҆ тáмо не прѣстáнꙋваше,

inslav

а҃ми гл҃ѹ҃чаше и҆ ѹ҆твръжда́ваше да се҃ не ѿме́тньть ѿ вѣ́ра хв҃а 15.139.
имперф.: 3ед. ѹ҆твръжда́ваше 15.139.

утека *св.* (1) *Избягам, изчезна.* и҆ ре҃ кїно́ѱь. є҆да̀ сега̀ позна́ите лю́дїе, че є҆, і҆ѡа́ннь лѣ́стникь, и҆ лѣ́сти ва̑. а҃ми́ го дрь́ж҆те да нѐ ѹ҆течѐ нѣ́каде 6.45.
сег.: 3ед. ѹ҆течѐ 6.45.

утемеля се *св.* (1) *Установя се, заселя се трайно някъде.* и҆ затова̑ се бѣше ѻна́зи са́тана тамо ѹ҆ѳемели́ла 6.42.
плусквамперф.: 3ед. се бѣше ѹ҆ѳемели́ла 6.42.

утеша *вж.* **утѣша**

утешител *м.* (1) *Утешител; лице, което утешава, вдъхва някому спокойствие, освобождава го от чувството на мъка.* и҆ па̑ да сѝ и҆спльни дѹма́та, что̀то ре҃ на ѹ҆че́ниците. добрѣ́ е ва̑ да а҃зь и҆дѹ. ѻ҆тѝ защо̀ да пѹ́стѧ ва̑ ѹ҆теши́телꙗ да вы҃ ѹ҆тѣ́шѝ, и҆ да ѹ҆го́твы ва̑ мѣ́сто 38.286.
ед.: ѹ҆теши́телꙗ 38.286.

утида *вж.* **отида**

утиша се *св.* (5) **1.** *Утихна; стана тих, спокоен.* и҆ наро́дъ се ѹ҆ти́ши и҆ млѣ́кнаха 39.308; и҆ прѣ́стань вѣ́трь и҆ море́то се оу҆тишѝ 15.136б. **2.** *Прен. Утихна, престана да се стремя към нещо, успокоя се.* и҆ кога̀ добїе́ що̀ го́дѣ є҆дно̀ и҆лѝ двѣ̀, а̀ то́и и҆́ще да добїе, г҃… ни́гдѣ не мо́же да сѐ смирѝ и҆ да сѐ ѹ҆тишѝ, догдѐ го векѥ̀ съмрь̀ти прити́сне… и҆ сѣ́коги и҆́ще чл҃кь да сѐ ѻболѣ́ри 31.220б.
сег.: 3ед. сѐ ѹ҆тишѝ 31.220б; *аор.: 3ед.* се оу҆тишѝ 15.136б, се ѹ҆тишѝ 15.149, се ѹ҆ти́ши 39.308; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше съ ѹ҆ти́шило 15.136б.

утишавам се *несв.* (1) *Утихвам, уталожвам се, успокоявам се.* и҆гра́е водâ мо́рска, и҆ па́кь се ѹ҆тишава 31.220.
сег.: 3ед. се ѹ҆тишава 31.220.

утре *вж.* **утрѣ**

утреня *ж.* (5) *Утренна, сутрешна черковна служба.* и҆ по полѹ́нощь ѿидѐ сщ҃е́нникь цр҃ко́вныи да пое ѹ҆трьню по ѿ́бычаю 11.99б; нѣ̀ ѿи́дѝ въ цр҃ква смѣре́но, на вече́рнѧ, и҆ на оу҆тр́нѧ 1.4б.
ед.: оу҆трьнꙗ 11.102, ѹ҆трьню 11.99б², ѹ҆трьнїи 15.153; *мн.:* оу҆тр́нѧ 1.4б.

утрина *ж.* (1) *Утрина, утро, начало на деня, сутрин.* и҆ пр҃рькь і҆са́їа ка́же за ню́го. какь ѿпа́де дънни́ца ѿ нб҃е́то детô ѹ҆трына разви́дѣлюваше. и҆ съкрѹ́ши се на́ земли 11.84.
ед.: ѹ҆трына 11.84.

утроба *ж.* (5) *Утроба; телесна кухина, в която е разположен детеродният орган матка на жена.* и҆ дѹма́ше помѣ́ни гн҃ и҆ ме́не недостои́на. и҆ дай ми пл҆ѡ̀ на моꙗ ѹ҆тро́ба. и҆ а҃зь да и҆ма̑ че́до 40.320; защô ще҃ жена̑та твоа̀ а҆нна, да за́чне дѣтѐ въ ѹ҆тро́бата сѝ, и҆ да родѝ 13.122б. // *Олразно.* до́ста ти е това̀ дѣ̀то ти затво́ри бг҃ъ ѹ҆тро́бата. и҆ не мо́жешь да роди́шь 13.121б.
ед.: ѹ҆тро́ба 40.320, 40.320б, *чл.* ѹ҆тро́бата 13.121б, 13.122б, ѹ҆тро́бъта 35.259.

утръпя *св.* (1) *Изтърпя, изтрая докрай.* и҆ да вѣ́рѹвашь ѻ҆́че, какъ ме ѹ҆трьпѐ море́то, та́ се не разигра̀ да мѐ потопѝ 17.169б.
аор.: 3ед. ѹ҆трьпѐ 17.169б.

утръпя се *св.* (1) *Стърпя се, сдържа се, овладея се.* мака́рь и҆ да зна́аше че є҆ то́и гь҃ бг҃ъ и҆стинныи. и҆ тре́тыи дн҃ь ще҃ да въскр҃не а҃мѝ па̀кь не мо́жаше да се ѹ҆трьпѝ а҃мѝ пла́чаше, и҆ тъгѹ́ваше, что̀ сѣ́каа съща маи́ка. за сн҃а своє́го 35.262б.
сег.: 3ед. се ѹ҆трьпѝ 35.262б.

утрѣ *нареч.* (36) *Утре, на следващия ден.* дн҃е́ска смѐ жи́вы. а̀ ѹ҆трѣ̀ нѣ̀ 38.293б; и҆ дѹ́маше ми, оу҆́трѣ да до́идете при ме́не, и́ ты̀, и҆ мѹ́жь тво́и 5.29б; днѐ ѹ҆ копринѣны прѣмѣни. а̀ ѹ҆трѣ̀ ѹ҆ гнои 31.21б.
оу҆трѣ 1.8, 4.21б, 5.29б, 9.67, ѹ҆трѣ 5.31, ѹ҆трѣ 6.44, 7.53, 12.111б, 12.120, 31.21б², 31.221б, 35.26б, ѹ҆трѣ 6.44, 8.58, 10.76б, 11.96, 12.111,

inslav

15.146², 15.146б, 21.210б, 31.216³, 34.248, 35.258, ѹтрѣ 31.216, 31.221б, оутрѣ 33.247, ѹтре 34.249б, оу҃трѣ 34.251, оу҃трѣ 36.271, ѹтрѣ 38.293б, 39.302б, 39.306.

утрѣшен *прил.* (6) *Утрешен, който следва след днешния.* а҃мѝ сегà да пóйдемо да смê на ѹтрѣшныи д҃нь на с҃тго нéстора, да ѹзмê грáдь солѹ́нь 9.72; и҆ дн҃ешнїи и҆ ѹтрѣ́шнїи с҃тыи дн҃ь да [се] спо́бѝ достоинô. и҆ да праз҃нѹ́ваме 33.247б. **утрѣшният ден.** *Утрешният ден, бъдещето.* а҃мѝ затовà толˈкози сказахˈмê защô тїá дѹ́мы не съ̀ за дн҃éшныныи (!) дн҃ь. а҃мѝ съ̀ за ѹтрѣ́шны дн҃ь 35.266.

ед.: м. ѹтрѣшныи 9.72, ѹ҃трѣшныи 13.122б, ѹтрѣ́шнїи 33.247б, оу҃трѣшныи 34.251б, ѹтрѣ́шны 35.266, ѹтрѣ́шны̀ 35.266б.

утъкмя *св.* (11) **1.** *Утъкмя, уредя нещо, направя.* велѝкыи никóлае готóвь помóщникь на хр҃тїáне. не щѐ да сѝ. ѻ҃стáви свóйте лю́дїе да погы́нъть. а҃мѝ чтô оу҃тькˈмѝ 15.142; и҆ бг҃ чтô ѹтькˈми да стóри да слѣ́зе на землѧ̀ да спáси рсѹ̀ чл҃чьскы̀и 38.284б. **2.** *Назнача някого да заема длъжност.* а҃мѝ и҆ щá да сѐ прѣ́дадéшь на моà рѣ́чь а҃тò а҃зь на голѣ́ма пóч҃ть и҆ слáва да тѐ. спо́бобê и҆ да тѐ ѹ҃тькˈмѣ да сѝ втóри настолˈникь на моѐ цр҃тво 39.307. **утъкмя си на сърдцето.** *Сложа си на сърце, силно пожелая нещо.* и҆ кóйто си ѹтькˈми на срцéто що мѹ̀ и҆щѐ тóйзи свѣ́ть. та дѹшˈмáнинь бѹ̀ стáнѹва 39.319.

сег.: 1ед. ѹ҃тькˈмѣ 39.307, *3ед.* ѹтькˈми 39.319; *аор.: 3ед.* оу҃тькˈмѝ 9.69б, 15.142, оу҃тˈкˈмѝ 11.92, ѹтькˈмѝ 33.235, ѹтькˈми 38.284б, ѹтькˈми 39.317, *3мн.* ѹ҃тькˈмише 15.143б; *форма от перф. тип: 1ед.* сьмь ѹтькмиль 18.185б; *пов.: 2ед.* ѹтькˈми 39.308б.

утъкмя се *св.* (4) **1.** *Натъкмя се, приготвя се за нещо предстоящо.* да сˈмь знáѧль а҃ а҃зе са бы҃ ѹ҃тькˈмѝль дá сˈмь гóтовь 31.218б. **2.** *Натъкмя се, подредя се, настаня се добре някъде.* и҆ ѻ҃ще се нѣ ѐ добрѣ̀ тѹ́ка намѣ́стиль и҆ ѹтькˈмѝль, а҆ тáмˈ го не ѻстáвѣть, а҃мѝ го вѝкать 31.215б. **3.** *Уточня се, разбера се с някого, договоря се.* а҃ дрѹ́ги се кăрать и҆ сѣ́деть зарадѝ сéлищѐ, и҆ дáвать митô. тâ не мóжать да се ѹтькˈмѣть кóи гдѐ да напрáви къща а҃мѝ се кáрать и҆ биѧ̀ть мéжѹ себѣ̀ 31.217.

сег.: 3мн. се ѹтькˈмѣть 20.209, 31.217; *форма от перф. тип: 3ед.* се ѐ ѹтькˈмѝль 31.215б; *усл.: 1ед.* са бы҃ ѹ҃тькˈмѝль 31.218б.

утъкмявам *несв.* (1) *Натъкмявам, нагласявам се да отговарям на някакви изисквания.* ѻ҃ти велѝкы мѹ́жїе и҆ дêто бг҃ ѹтькмѣ́вахѹ сѣ̀ товà пїáнˈство та сѝ загѹ́биха сичˈко 20.208б.

имперф.: 3мн. ѹтькмѣ́вахѹ 20.208б.

утѣша *св.* (11) *Утеша; донеса някому утеха, облекчение на тъгата; успокоя.* кóго и҆мáѧ ѿсегà да мê ѹтешѝ 39.314; а блж҃éнны, і҆ѡаннь катô бѣше въ кокѹ́сь (!) затóчень. разˈбрà за нѣ́кого кѵрїака е҆п҃кпа, детô. и҆ тóи быль и҆спъдень, и҆ написà мѹ̀ послáнїе да гô ѹтѣшѝ 12.117.

сег.: 2ед. ѹтѣшѝшь 31.219б, *3ед.* оутѣшѝ 5.33, ѹтѣщѝ 12.117, ѹ҃тѣшѝ 35.260б, 35.261, ѹтѣ́шѝ 38.286, ѹтешѝ 39.314, *1мн.* ѹтѣшѝ̀ 12.120; *пов.: 2ед.* ѹтѣшѝ 15.150б, оу҃тѣшѝ 31.219б, *2мн.* ѹтѣшѝте 35.261б.

утѣша се *св.* (2) *Утеша се, престана да се тревожа, успокоя се.* ѿ тїà дѹ́мы сѐ ѹтѣ́шиха а҆п҃лѐте. и҆ врьнъха се съсˈ велѝка радóсть. и҆ сѣдéха въ і҆ер҃лѝмь 38.293б.

аор.: 3мн. сѐ ѹтѣ́шиха 38.293б; *бъд.: 2ед.* щéшь дá се ѹ҃тѣшѝшь 2.10.

утѣшавам *несв.* (6) *Утешавам; донасям някому утеха, облекчение на тъгата; успокоявам.* тóизи чтôто се сегà рѹ́ко_полóжи да ѐ сщ҃éнникь. щê да бѹ́де и҆ вл҃ка прьвô_сщ҃енникь. и҆ мнѡ́го скрьбны люді́е. щѐ да ѹтѣшава и҆ мнѡ́го дш҃и щê да приведѐ въ цр҃тво нб҃ное 15.133б; и҆ кáтô сѣ́ха на трапéзата дрѹ́га дѹ́мà нéмаха. а҃мѝ тькˈмо за сн҃а и҆ геѡргїе, детô се мѝна годѝната ка҃ймь сáмˈси слѹ́жеше на трáпезата и҆

inslav

ѥ҆дни ѝпачѣ́ха, а҆̀ дрꙋ́гїе ꙋ҆тѣ́шаваха ба́щâ мꙋ̀ и҆ майка мꙋ̀ 39.314б.

сег.: 3ед. ꙋ҆тѣша́ва 12.117б; *имперф.: 3ед.* ꙋ҆тѣша́ваше 9.64б, ꙋ҆тѣша́ваше 10.79б, *3мн.* ꙋ҆тѣша́ваха 5.33, ꙋ҆тѣ́шаваха 39.314б; *бъд.: 3ед.* щѐ да ꙋ҆тѣшава 15.133б.

утѣшавам се *несв.* (7) *Утешавам се, забравям мъката си, успокоявам се.* и҆ мнѡ́го сыромаси и҆ грижнїи чл҃ци със҆ нѥго се оу҆тѣшавахꙋ 15.150б; а҆̀ми да тѐ че́сто гле́дамь, защо̀ ти е прили́ч҆нѣ̑ обра́зьт҆ ти на о҆́ц҃а твое́го и҆ оу҆тѣша́вам҆ се със҆ те́бе че́до̀ моѐ 12.109.

сег.: 1ед. оу҆тѣша́вам҆ се 12.109, сѐ ꙋ҆тѣ́шева̑ 40.320, *3мн.* се ꙋ҆тѣша́вать 5.31б; *имперф.: 3ед.* ꙋ҆тѣ́шаваше се 5.33, ꙋ҆тѣша́ваше се 15.150б, се ꙋ҆тѣша́ваше 17.172, *3мн.* се оу҆тѣшавахꙋ 15.150б.

утѣшевам се *вж.* **утѣшавам се**

ухапя *св.* (1) *Ухапя, ужиля (за насекомо).* и҆ като̀ вл҆ѣ́зе та́мо ст҃ыи димитрїе, видѣ̀ е҆дне̑ скор҆пїа голѣ́ма сре́ща нѥ́го и҆́де, и҆ и҆зва́дила си̑ жело̑то да го̑ ꙋ҆ха́пе 9.64.

сег.: 3ед. ꙋ҆ха́пе 9.64.

ухо *ср.* (15) *Ухо, телесен орган на слуха.* и҆ то́ꙗ ча̑, и҆съхна́ мꙋ̀ рꙋ́ката. и҆ та́зи стра́нъ о҆ко́то о҆слѣ́пѣ. и҆ със҆ ꙋ҆ши́те о҆глꙋ́ше 36.272б; и҆ бг҃ъ ще̑ да̑ на́мь па́кь поголѣ́мо добро̀. де̑то ѿко нѣ ѐ видѣ́ло, ни̑ ꙋ҆хо слꙋ́шало 31.222. **дойде в ушите ми.** *Науча, разбера нещо.* а҆̀ми дойдѐ тази дꙋ́ма и҆ въ ꙋ҆́ши ст҃мꙋ̀ нико́лꙋ 15.134; **наготвя си ушите за нещо.** *Съсредоточа се да чуя нещо.* а҆̀ вїе́ си нагото́вих҆тѐ оу҆́шите на сви́р҆ки и҆ на тѣ́пане и҆ на и҆гра̀, и҆ на прислꙋ́шꙋ́ванїе, и҆ на злы̀ дꙋ́мы гото́вы 18.204; **отворете си ушите.** *Слушайте внимателно.* ѿтворѣ́те (!) оу҆ши́те ва́ши, и҆ послоу́шаите. що̀ и҆́мам҆ да вы̑ ка́зꙋва̑ за ст҃го сїмесѡ́на 2.9; **отворя си очите и ушите.** *Отворя си очите и ушите, съсредоточа вниманието си.* и҆ да си̑ о҆тво́римѐ и҆ о҆́чи́те и҆ ꙋ҆́шите. да послꙋ́шамѐ и҆ да чю́емь и҆ да разꙋмѣ́емь дꙋ́мыте бж҃їи детѐ̑ дꙋма́ть за нѥговыте ст҃цѣ҆ї 9.61.

ед.: оу҆хо 1.8, ꙋ҆хо 31.222, 31.222б, 32.223б, 32.224[2]; *мн.:* ꙋ҆ши 15.134, оу҆ши 18.204, ꙋ҆ши 34.249б, *чл.* оу҆ши́те 2.9, ꙋ҆шите 9.61, 38.282, ꙋ҆ши́те 17.168б, 36.272б, оу҆шите 18.204.

уцѣня *св.* (4) *Уговоря да наема някого срещу определена цена.* и҆́ма̑ а҆́зь ѥ҆́дного чл҃ка хы́тра ма́[и]стора дрь́во дѣ́л҆ца. а҆̀ми а҆̀ко̀ ще́шь да ꙋ҆цѣ́нѝ да ти го̀ дамь 7.49б; така̀ расмотри̑ на то́изи метохь монасти́р҆скыи. бѣше приставень еди́нь мом҆кь, младь до к҃. годинь, ꙋ҆цѣнѥ́нь да работи 11.101.

сег.: 3ед. ꙋ҆цѣнѝ 7.49, *1мн.* ꙋ҆цѣ́нѝ 7.49б; *аор.: 3ед.* ꙋ҆цѣ́ни 7.49б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ꙋ҆цѣнѥ́нь 11.101.

уцѣня се *св.* (1) *Спазаря се, уговоря се за определена цена, направя пазарлък с някого.* и҆ гг҃ъ мꙋ̀ ре̑ и҆́ма̑ а҆́зь ѥ҆́дного чл҃ка хы́тра ма́[и]стора дрь́во дѣ́л҆ца… и҆ пока́за мꙋ̀ го ѿдале́че. и҆ ꙋ҆цѣни́ха се, и҆ ꙋ҆зѐ гг҃ъ ѿ нѥ́го а҆равꙋ́на, і҃. гро́ша. и҆ запи́саха що̀ трѣ́бꙋе 7.49б.

аор.: 3мн. ꙋ҆цѣни́ха се 7.49б.

уча *несв.* (61) **1.** *Уча, възприемам знания, изучавам.* и҆ кога́ се прѣста́ви ѿц҃ь мꙋ̀. и҆ о҆ста́ви ма́ика си̑ ꙋ҆ дворсѡ́вете ба́щины сы̑. а҆̀ тои пойдѐ въ а҆ѳи́на, да ꙋ҆́чи е҆́днакь философі́а 12.109; като̀ чю̀ зо́сима ѿ нѥ́а ти́зи дꙋ́ми кнїжны. ѿ мѡѷсе̑а, и҆ ѿ і҆ѡ́ва, и҆ ѿ ѱало̑. та̀ и ре́че. ꙋ҆чи́ла ли си кнїга гі҃жде моа̀ 17.172б. // *Възприемам начин на поведение.* и҆ кога̀ пора́сте, та се̑ ви́дѣше кра́сень и҆ мꙋ́дрь тврь́дѣ. и҆ сѣ́когы нѥ́гова ра́бота бѣ́ше да ꙋ҆́чи добро̑ 9.62 **2.** *Уча; давам някому знания, вещина, опитност; обучавам.* а҆́зь вы̑ напра́вихь и҆ ѥ҆зы́кь да пѣ́ете и҆ да сла́вите и҆́ме моѐ, и҆ да лю́бите писа́нїе и҆ да ꙋ҆́чете ненаꙋ́ченїи лю́дїе 18.204б. **3.** *Съветвам, поучавам.* зарадѝ това̀ а҆́пѣ҆ль па́вель дꙋ́маше, и҆ на̑ оу҆́чѣше. бра́тїе пазѣ́те са да нѐ ста́нете като̑ ѱѣ̀та, да сѐ о҆́бы҃дете 18.180; по́добрѣ ѐ жела́зо да вари́шь нежелѝ зла̀ жена̑ да ꙋ҆чишь 21.210б; и҆ а҆́пѣ҆ль

inslav

па́вль, така̀ на̑ ꙋ҆чи, пода́йте сѣ́кымꙋ длѣ́жного, дѣ́то мꙋ е. оу҆́рокь. и҆ комꙋ́то е, да́нь да́нь (!) 33.240; а҆̀ми̇ сло̀во бж҃їе, що̀ живы̑ ꙋ҆ чл҃ка, това́ го ꙋ҆чи на ра́зꙋмь 17.172б. // *Наставлявам.* а҆̀ми̇ заради̇ това̀ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. да чи̇нимѣ́ като є҆ хр҃тїа́нскы̑ за́конь, и҆ да послꙋ́шамѣ пра́вило цр҃ко́вно что̑ ꙋ҆чи на̑ 9.75б; и҆ затова̀ напи́саше се кн҃ї́гы. да се събы́раме и҆ ны́е вь цр҃квꙋ да слꙋ́шаме что̑ дꙋ́ма. и҆ да чи́ниме что ны̑ ꙋ҆четь кн҃їгы цр҃ко́вны 15.155б. **4.** *Проповядвам, разпространявам християнското учение.* и҆ напокон҆ по ꙋ҆спе́ни бл҃ци, мѣтахꙋ а҆пл҃ете жр҃ѣ́бе, ко́й кыдѣ̀ да и҆́де да ꙋ҆чи и҆ да ка́зꙋва сло́во бж҃їе 6.41б; ст҃ы̑й і҆ѡа́ннь, като̑ ходѣше и҆ ꙋ҆чаше по гра́доове є҆фе́скы. наи́дѐ є҆дного мом҆ка̀ мла́дь и҆ хꙋ́бавь и҆ поꙋ҆чи го ст҃ы̑й, и҆ є҆два́ го наста́ви да бꙋ́де хр҃тїа́нинь 6.46б. **уча на книга.** *Обучавам, давам знания на някого, образовам.* и҆ бѣ́ше мꙋ ꙋ҆чи́тель детѡ̑ го ꙋ҆чаше на кн҃їга, лива́нь филосо́фь, и҆ драга́нь 12.109.

сег.: 1ед. ꙋ҆чю 6.45, ꙋ҆ча 17.172б, *2ед.* ꙋ҆чишь 21.210б, *3ед.* ꙋ҆чи 2.14, 4.23², 6.41б, 6.42б, 6.43б, 6.47, 9.62, 9.62б, 9.63б, 9.75б, 12.109, 13.125, ꙋ҆чи 7.53, 11.107б, 12.111, 33.240, ꙋ҆чи̇ 13.125, ꙋ҆чи 17.172б, *2мн.* ꙋ҆чите 10.76, ꙋ҆чете 18.204б, *3мн.* ꙋ҆четь 10.76, 11.107б, 15.155б, оу҆четь 16.161б; *имперф.: 3ед.* оу҆чаше 2.12б, 2.14, 14.127, 15.139, 18.187, ꙋ҆чаше 2.12б, 6.46б, 7.51, 9.62б², 12.111, ꙋ҆чаше 6.44б, 12.109, ꙋ҆чааше 11.104, оу҆чѣше 18.180, ꙋ҆ча́ше 35.257, 35.262, 36.268, *3мн.* ꙋ҆чаха 10.76, ꙋ҆чаа́хꙋ 11.94, 36.271б, оу҆чаха 18.184, ꙋ҆чахꙋ 36.271б; *аор.: 3ед.* ꙋ҆чи̇ 6.45б, ꙋ҆чи́ 6.47, ꙋ҆чи̇ 35.265б, *1мн.* ꙋ҆чи́х҆ме̑ 15.147б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше ꙋ҆чи́ль 6.48; *форми от перф. тип: 2ед.* ꙋ҆чи́ла си 17.172б, *3ед.* є҆ ꙋ҆чи́ла 17.175б, *1мн.* сме ꙋ҆чи́ле 18.200б, *2мн.* сте оу҆чи́ле 18.202, *3мн.* са оу҆чи́ле 18.196б.

уча се *несв.* (12) **1.** *Уча се; възприемам за себе си наука, вяра.* и҆ вълѣ́зꙋваха при ст҃ѣ́го, и҆ припа́днꙋваха при ноозѣ́те мꙋ, и҆ бо́л҆нїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆̀ дрꙋ́гы се ꙋ҆ча́ха на хр҃тїа́н҆ство, и҆ оу҆твръдѣ́ваха се на хв҃а вѣ́ра 39.305б. **2.** *Добивам навик, приучвам се към нещо.* чл҃кь та сѐ те́гли догдѐ є҆ жи́вь на то́изи свѣ́ть лъжо́вны. и҆ па́кь҆ се не ѡ҆ста́вѣ до сьмрь́ти а҆́ми се ꙋ҆чи на злы̑ и҆ лꙋка́вы ра́боты̑. са́м҆ сѥ ꙋ҆чи да зави́ди на дрꙋ́гые 31.216; и҆ пазѣ́те се нѣ́кои ѿ ва̑ да нѐ ѿи́де да сѐ ꙋ҆чи на злы̑ ра́боты да сѐ вди́га голѣ́мь 18.180. **уча се (на) книга.** *Обучавам се в четмо, ограмотявам се.* и҆ кога̀ повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, да сѐ ꙋ҆чи̇ на кн҃їга и҆ нава́лѣше тврь́дѣ на ꙋ҆ченїе. и҆ наꙋ҆чи се добрѣ̀ 15.133; и҆ ко́га̀ бы̑ є҆́мꙋ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ҆чи кн҃їга и҆ на пи́смо. и҆ на цр҃ко́вныи за́конь 40.320б.

сег.: 3ед. сѐ оу҆чи 12.108б, сѐ ꙋ҆чи̇ 14.126, 15.133, сѐ ꙋ҆чи 18.180, се ꙋ҆чи 31.216, 40.320б, сѥ ꙋ҆чи 31.216, *3мн.* се ꙋ҆че́ть 15.145б; *имперф.: 3ед.* се оу҆чаше 15.133, *3мн.* се ꙋ҆ча́ха 39.305б; *аор.: 1мн.* се оу҆чи́х҆ме 15.147б; *пов.: 2ед.* оу҆чи́ се 1.5б, оу҆чи́ сѧ 1.5б.

учение *ср.* (16) **1.** *Учение, възприемане на знания, учене.* и҆ кога̀ повъзра́сте да́доха го ѿц҃ь мꙋ и҆ ма́ика мꙋ, да сѐ ꙋ҆чи̇ на кн҃їга и҆ нава́лѣше тврь́дѣ на ꙋ҆ченїе. и҆ наꙋ҆чи се добрѣ̀ 15.133; а҆̀ і҆ѡа́ннь това̀ не щѣ́ше, ни̇ слꙋгы̑, ни̇ конѥ̀. а҆̀ми̇ ходѣ́ше смѣре́но, и по̑ка́нѣше се на ꙋ҆че́нїе 12.109. **2.** *Учение, съвкупност от възгледи на известен човек или група хора, доктрина.* рѣ҃ и҆́мь ста́р҆ць, вѣ́рꙋ да ми̇ и҆́мате ѿц҃и. о҆́ти ѿ нѥ́а пло̑ не щѣ̑ да и҆злѣ́зе. защо̑ сѐ севи́рово ꙋ҆че́нїе, находы оу҆ нѥ́а 14.128б; затова̀ и҆ дв҃дь пр҃ркь бѣ́ше проре́кль. по си́ч҆ка земл҃ѧ щѣ̑ да и҆злѣ́зе тѣ́хного ꙋ҆че́нїе, и҆ до ко́н҆ць си́ч҆ка земл҃ѧ дꙋ́мата на а҆пл҃е́те 38.291б; и҆ ст҃ы́е ѿц҃ы напи́саха това̀ чт҃ное писа́нїе и҆ право̀вѣ́р҆ное ꙋ҆че́нїе и҆ прѣда́дꙋха на ст҃ые чер҆кови да слꙋ[слꙋ]шать (!) ст҃ые хр҃тїа́не 20.209б. **3.** *Учение, разпространение на определена доктрина, проповядване.* а҆̀ми̇ тога́зи а҆ѳи́нѧне бѣ́хꙋ мꙋ́дрѡ҃ є҆лли́н҆скаа наꙋ҆чили. и҆ не приѐма̀хꙋ а҆́пл҃ꙋ ꙋ҆че́нїето, и҆ не та́чѣха го ни защо̑ 36.268; и҆ така̀ на вьса́кыи дн҃ь ꙋ҆че́нїето нѥ́гово приплѡ́дюваше хр҃тїа́н҆ство 9.62б; и҆ заради̇ това̀ нѥ́гово чи̇стое

inslav

и̑ позлате́но ꙋче́нїе, что̑ мꙋ и̑дѣше и̑зь ꙋста́та дх҃ь ст҃ыи. и̑ затова́ го наре́кохa ст҃ы ѿц҃и, зла́тоꙋ́сть 12.112б.

ед.: ꙋче́нїе 9.62б, 11.82, 12.112б², 17.164, 20.209б, 36.271б, 38.291б, оу̑че́нїе 11.82, ꙋче́нїе 12.109, ꙋче́нїе 12.112б, 14.128б, ꙋ̑ченїе 15.133, ꙋченїе 39.318*, *чл.* ꙋче́нїето 9.62б, 36.268.

ученик *м.* (47) *Ученик, последовател на нечие учение, съмишленик.* и̑ пойдѐ тога́зи і̑ѡа́ннь го́рѣ на пла́нинꙋ що̀ бѣ́ше та́мо. и̑ нѥ́говь ꙋ̑ченикь про́хорь. и̑ мл҃и́ха се бг҃ꙋ на нѥ́ꙗ г҃, дни 6.46б; и̑ пꙋ́сты̑ напр҃ѣ̑ дрꙋ́гы два̀ мо́мъ̑ка̀ да ка́жꙋть ма҃ѳе̑ю ка́кь и̑де ца́рь ꙋ̑ цр҃ква и̑ то́й да стане нѥ́говь ꙋче́никь 37.276б; ка́то̑ и̑ ст҃ыи і̑ѡа́ннь дамаскꙋ̑нь ре҃. и̑ то́и ще да се ѡ̑бре̑же по ѡ̑смы̑ дн҃ь, ка́то̑ и̑ ка́то (!) и̑ х҃с. и̑ то́[и] ще да съберѐ оу̑ченици мнѡ̑го ка́то и̑ х҃с 18.187; х҃с два̑щь сто́ри па́сха въ виѳа́нїа със̑ ꙋ̑чениците си̑ 34.250.

ед.: ꙋ̑ченикь 6.46б, 34.252б, 35.262, 37.279, ꙋ̑ченикь 35.257б, ꙋчени́кь 35.261, ꙋче́никь 35.261, ꙋче́никь 37.276б, оу̑ченика 35.260б; *мн.:* ꙋ̑ченици 6.48б, 12.119, 35.262б, ꙋ̑ченици 17.173, оу̑ченици 18.187, ꙋче́ници 35.261, 38.288, оу̑ченици 36.271б, ꙋче́ници 38.287б, 38.288², 38.290б, 38.291, 38.292, ꙋчени́ци 38.288, ꙋ̑ченикь 6.41, ꙋ̑ченѝ 38.287б, *чл.* ꙋ̑чениците 6.48б, 34.250, 34.252б², 36.269, 38.287б², оу̑чениците 6.48б², 35.259б, ꙋ̑чениците 12.115, 12.119, ꙋ̑ченицыте 34.250б, оу̑ченицитѐ 34.254, ꙋче́ниците 38.286, 38.288, 38.288б, 38.289б, 38.290б, ꙋче́ницѝ 38.288, ꙋче́ницитѐ 38.290.

ученица *ж.* (1) *Ученичка, последователка на нечие учение, съмишленица.* и̑ със̑ бл҃вь бащи́н̑ сы̑ та̑ ста́нѣ̑ оу̑ченица ст҃мꙋ а̑пл҃ꙋ фи́липпꙋ. славѣ̑ше ба҃, и̑ бл҃вѣ̑ше 36.271.

ед.: оу̑ченица 36.271.

учервивея *св.* (1) *Червясам, изпълня се с червеи, стана червив.* и̑ прѣбы̑ ѡ̑па́сань със̑ въже̑то за е̑дна̀ годи́на и̑ вьа҃де се въже̑то ꙋ̑ плыть̑ мꙋ до ко́ститѐ. и̑ оу̑чер̑ви́ве, и̑ посте́лꙗта мꙋ пльна бѣ́ше със̑ че́р̑ве 2.10б.

аор.: *3ед.* оу̑чер̑ви́ве 2.10б.

учестие *ср.* (1) *Участие, приобщеност, сътрудничество.* и̑ ѡ̑се́гы прѣфа́тайте ни̑когы̑ да не сто́рите нѣ̑що ѡ̑ що̀то̑ ре́кох̑ме, о̑ти са̀ злы̑ и̑ вьн̑ка са ѡ̑ заръчанїе бж҃їе. и̑ дето е́ такъв̑зи о̑уче́стїе съсь х҃а не и̑ма тъ̑кмо детѐ строва (!) що̀то̑ ре́кох̑ме детѐ са блг҃ы̑ и̑ добры́и. то́й е сн҃ь и̑ дрꙋга́рь х҃ꙋ 1.3.

ед.: о̑уче́стїе 1.3.

учиня *св.* (4) **1.** *Направя, извърша нещо, сторя.* въ ма́л̑ко дн҃и̑ щѣ̑ть да погꙋ́беть на҃. а̑ми̑ ви́ждьте, что̑ да сто́римѐ и̑ ка́кь да ꙋ̑чи́ниме да́ се и̑зба́виме ѡ̑ т҃ѣ̑, и̑ ѡ̑ тѣ̑х̑на рꙋ́ка̑ 11.86; а̑ми̑ а̑зь нема̑ гдѐ главꙋ̑ да си̑ по̑несꙋ̑. и̑ на чюжо̑ мѣ̑сто чюжди́нець. и̑ что̑ да ꙋ̑чи́ню 5.33. **2.** *Направя, приготвя нещо.* мо́же чл҃кь, и̑ ѡ̑ своа̀ о̑тро́ва се́бѣ̀ си ла́кь да ꙋ̑чи́ни 31.219б.

сег.: *1ед.* ꙋ̑чи́нѧ 3.20б, ꙋ̑чи́ню 5.33, *3ед.* ꙋ̑чи́ни 31.219б, *1мн.* ꙋ̑чи́ниме 11.86.

учителен *прил.* (2) **1.** *Поучителен, който съдържа поука, нравоучителен.* сло̑ ꙋ̑чител̑но 15.155б*. **2.** *Учен, който е усвоил знания, вещ.* а̑ми се по̑но́симь и̑ възно́сим̑ се и̑ чи́ним̑ се книжо́вны и̑ ꙋ̑чи́тел̑ны. а̑ не чю́емь, что̑ ка́же на ѱал̑тырь. п҃ѣ̑. г҃. да не хва́лит̑ се прѣмꙋдрыи прѣмꙋдро́стїю своеѡ̀. защо̑ ко́л̑ко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е 34.252б.

ед.: *ср.* ꙋчител̑но 15.155б*; *мн.:* ꙋчи́тел̑ны 34.252б.

учувам *вж.* **учювам**

учювам *несв.* (15) **1.** *Опазвам, запазвам живота и сигурността на някого, съхранявам, учувам.* вели́кь и̑ чю́день ꙋ̑мь детѐ го и̑ма́ше бг҃ь, да спасѝ и̑ да ꙋчю́ва рѡ̑̀ чл҃чьскыи 38.284б; и̑ а̑зь да тѐ оу̑чю́ва̑ ѡ̑ си́ч̑ките твоѝ вра̀гѡве догдѐ. бꙋ́дешь жи́вь 11.95; и̑ ре҃ и̑ же́но моа̀ ѡ̑се́га да сѐ мо́ли̑ бг҃ꙋ, да нѝ ꙋчю́ва наше́го сы́на. що́ го да́де на̀мь 40.321б; бг҃е… ме́не что̑ си̑ ꙗ҃ви́ль и̑з ма́йка ми ꙋтро́ба и̑ сега́ ме ꙋ̑чю́ваи ѡ̑ тойзи свѣ̑ть ника́кьвь и̑ сꙋ́етнь 40.320б. //

inslav

Пазя от грехове. сѣкыи сѝ влáда на свóи ѹмь и̇ на дѹшь́ть, а̇ко щѐ да си ѹчю́ва дѹшь́ть, а̇́ко щѐ да сї е загѹ́би 16.158. **2.** *Съблюдавам, придържам се о нещо, спазвам.* тїé са голѣ́мите заръчанїа бж̃їа. детó гы прѣдáде на свѣтъть бг҃ъ и̇ а̇́ко гы̀ нѣ́кои оу̑чю́ва до крáй си́чˀкыте, бл҃жéнь ѐ тóй. чѣ̀ зарá҃ˀ тѣ̀ щѐ да ѻ̃ти́де въ рáй 1.7б; є̃то са товà дéсеть голѣ́мїй заръчáнїа бж̃їа. и̇ а̇ко гы̀ оу̑чюваме съсь драгость. и̇ тѹ́ка щеме прѣпрáти живóтать нáшь ми́рˀно и̇ незазóрˀно, и̇ тáмо щемь бы̀ на цртво нб҃ное 1.8б.

сег.: 1ед. оу̑чю́ва 11.95, *3ед.* оу̑чю́ва 1.7б, ѹчю́ва 2.10, 16.158, 38.284б, 40.321б, ѹчю́ва 17.168, *1мн.* оу̑чюваме 1.8б, *3мн.* ѹчю́вать 7.50; *бъд.: 3ед.* щѐ да оу̑чю́ва 5.31; *пов.: 2ед.* оу̑чю́ваи 5.39б, ѹчю́ваи 5.39б, 8.56б, ѹчю́ваи 40.320б; *прич.: мин. страд. ед.: м.* ѹчѹ́вань 17.174б.

уѳемеля се *вж.* **утемеля се**

ф

ф҃ *числ. бр.* (6) *Петстотин, 500.* и̇ тїá мѹ́ кáже, кóлˀко сѝ длѣ́жень. и̇ ѻ҃нˀзи сыромá рѣ҃. ф҃, жлъти́цы длѣ́жˀнь єсˀмь 11.105; и̇ поидѐ та мѹ́ донéсе и̇ дáде мѹ́, ф҃, жлъти́цы 11.105; ѡ҃нˀзи богáтыи ї́ѡвь... и̇́мáше... волѡ́ве, ф҃ зигвáре. конѥ̀ жéнˀскы̀ пóлˀ, ф҃ 5.27б. // *В състава на сложно числ.* **а҃ф҃**. *Хиляда и пестотин, 1500.* виѳáнїа ѐ далéчь ѿ ї́ерли́мь. е҃ї, стáдїа. а̇ стадїѡ и̇ма. р҃. растéзы. и̇ си́чˀко, а҃ф҃ рáстезы 38.292б; а̇ а̇́дь дóлѹ ѿ стрá тресѣше сь и̇ стѣ́нѥше какˀ ще, дá погыне. защô познà какˀ щѐ да се лишѝ ѿ дѹши́те що гы̀ дрьжáше, ѿ а҃ф҃ гóдинь 35.263.

ф҃ 5.27б[2], 11.105[2], а҃ф҃ 35. 263, 38.292б.

файда *ж.* (16) **1.** *Файда, полза, облага, изгода.* защô такâ дѹмáгѣ въ ев҃лїето. чѣ̀ а̇́кô любите кои́то вы̀ любѣ҃ ко҃ѧ файдâ и̇́мате нѣ̀ когы̀ любите дѹшˀманете вáши тогї́ва фаи́дâ мнѡ́го и̇́мáте ѿ бá 1.5б; и̇ цáрїе и̇ вл҃цїи. и̇ вóйводи и̇ болéре и си́ромасѝ. и̇ си́чˀкы заѐднô. и̇ си́чˀко тѹ́ка ѻ̀ставѣ́ме. и̇ си́чˀкы ѿхóдимь... защô никоѥ̀ фáйда не и̇́мáме ѿ тóйзи свѣ́ть 39.319; чѣ̀ сѣкы̀ кóй зéма а̇рˀтѣ́кь та ѐ и̇́долослѹжи́тель. зарá҃ˀ товà не завидѝ и̇ не нá҃ˀзéмѹвай. тькˀмо работѝ и̇ мъчи́ се. да и̇́машь ѿ мѣ́ката своà да подадéшь и̇ кóйто си нéма и̇ кóйто прóси и и̇́мá щешь файдâ 1.7б. **2.** *Допълнителна печалба, заплащане над стойността на нещо.* а̇̀ сре́бро люб҃ци сѣ҃ фаидà трьгѹ́вать 31.220; и̇ зéха да ви́кать зˀ голѣ҃ глá҃ сты̀и гесѡ́рˀгїе помóгнѝ нá҃. а̇̀тô дá ти дадéмь фаи́дà... и̇ дѹмáха сты̀и гесѡ́рˀгїе скы́по продáваш твоата гóзˀбà, ны́е ѿсегà нѝщô векѥ̀ нé щѐ҃ копѹ́ва ѿ тебѣ̀ 39.317б. **3.** *Прен. Опрощение.* да знáете и̇ товà. ѻ̃ти кóи и̇́ма злà женâ фаи́дà за грѣ́хове свои̇ прїéма 21.210б. **земам файда.** *Ощетявам.* тогѝва щьть да въскрѣ҃нать си́чˀките кадїé. тâ щьть тїá сыромáсите да гы̀ влáчать дѣ̀то и̇́мˀ се зéмале фаидà та ги́ са ѻ̀сѣ́ждале 18.196б.

ед.: фаида 1.4, файдâ 1.4, 1.5б, 1.6б, фаи́дâ 1.5б, фаи́дà 18.190, 21.210б, 39.317б, фаидà 18.196б, 31.220, фáйда 39.299, 39.318б, 39.319, файдâ 1.5, 1.7б.

файдаземание *ср.* (1) *Ощетяване, надзимане над стойността на нещо.* а̇̀зь вы̀ напрáви̇ рьцѣ̀ да гы̀ вди́гате гóрѣ на мл҃ба и̇ на мл҃нїе. а̇̀ вїе гы ѻ̀мрьси́хˀте на си́ла и̇ли сѣ҃ крáденїе и̇лѝ сѣ҃ файда зéманїе (!) и̇лѝ крьвь и̇ ѹбїиство 18.204б.

ед.: файда зéманїе (!) 18.204б.

фаласии *МИ* (1) *Фаласии.* и̇ и̇́маше бли́зѹ товà мѣ́сто селô зовѣше се фалáсїи 2.12б.

фалáсїи 2.12б.

фана *вж.* **хвана**

фараон *м.* (4) *Фараон, владетел в древен Египет, древноегипетски цар.* фараѡ́нь мѡѷ̈сеâ. не прѣговóри, нѝтѝ

inslav

бж҃їе лю́дїи със҆ ка́менїето и҆ пли́н҆ѳы да гы҃ о҆теготѝ 12.114; и҆ ре҃ мꙋ па̀кь а҆́гг҃ль. мѡ҆ѵсе̂а ще да тѐ дадѐ фараѡ́нꙋ бг҃ъ. и҆ тои по́мощь за те́бе да сто́ри 12.111б; па́терица мѡ҆ѵсе̂ова станѝ змі҃а и҆ поѩ́де тоѩ́гите на маге́сниците щото гы҃ и҆́ма́ше фараѡ҃ 16.162.

ед.: фара́ѡнь 6.46, фараѡ́нь 12.114, фараѡ҃ 16.162, фараѡ́нꙋ 12.111б.

фараонов *прил.* (1) *Фараонов, който принадлежи на фараона.* па́терица мѡ҆ѵсе̂ова раз҆цѣ́пи чрь́мное мо́ре. и҆ прои́до́ха е҆̀врѣе непоче́кньти ѿ рꙋ́ка фараѡ́нова 16.162.

ед.: ж. фараѡ́нова 16.162.

фарисей *м.* (2) *Фарисей, член на юдейска секта по времето на Исус Христос.* а҆̀ми̇ мои̇ ѿц҃ь и҆́ма́ль бра́та зова́ле го сте́фане а҆рхїдїа́конь бы́ль. и҆ вѣрова́ль і҆с҃а х҃а и҆ поче́ль да ѹ҆̀чи лю́дїе да вѣ́рꙋвать і҆с҃а́ х҃а… а҆̀ фарисе̂е съ̀ събра́ле и҆ поби́лѥ го със҆ ка́менїе 4.23; и҆ кои́то и҆́ма́ть сво́ето и҆ме добро̂ а҆ ра́ботата имь зла̀ и҆ лъгли́ва та са̂ тїе като̂ фарисе̂ете и҆ садꙋ́ккѣете о҆ти се тїе́ хва́лѩха и҆ и҆́щѣха да гы҃ хва́лѩть и҆ добро̂ и҆́ме да гы҃ зо́вьть 18.179.

мн.: фарисе̂е 4.23, *чл.* фарисе̂ете 18.179.

фарисейски *прил.* (1) *Фарисейски, който се отнася до фарисей.* дай ми пила́те, того́зи ѿбы́дного мрьтьв҆ца… да́й ми того́зи распе́таго да го погребꙋ́… доста мꙋ е що го̀ ѿсѣ́ди́хтѐ. посем҆сега прѣста́нѣ за́висть фарисе̂искаа. и҆ ꙋ҆ми́ри се вра̀жда і҆ꙋ҆де́иска 35.259б.

ед.: ж. фарисе̂искаа 35.259б.

фатя *вж.* **хватя**

фатя се *вж.* **хватя се**

фащам *вж.* **хващам**

фервар *м.* (3) *Февруари, вторият месец на календарната година.* и҆ про́лѣть є҆ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до и҃і, ма́їа 33.240б; и҆ ѿ к҃д. ноѐврїа, до к҃з. фер҆вара, зове се зима 33.240б; а҆̀ми̇ сега̀ не мо́гꙋ започнѐ да ѕида̑… да започнꙋ ѿ ми҃а фе́р҆варь, и҆ да съвр́шꙋ до ми҃а ѿк҆то́м҆врїа 7.52.

ед.: фе́р҆варь 7.52, 33.240б, фер҆вара 33.240б.

ферман *МИ* (1) *Фереман.* и҆ така̀ наѐднô и҆́мь поло́жиха мо́щите. въ мѣ́сто что сѐ зовѐ фер҆ма́нь вь́сточны на тїаѳи́р҆ска страна̀ 10.77.

фер҆ма́нь 10.77.

фермански *прил.* (1) **мѣсто ферманско.** *Фереман.* мꙋ́жь нѣ́кои ѿ мѣ́сто фер҆ма́нско. въ врѣ́ме же́твы, поидѐ да жь́не на ни̇вꙋ свою̀ 10.77.

ед.: ср. фер҆ма́нско 10.77.

филипов *прил.* (1) *Филипов, от ЛИ Филип.* защо̀ напоко́нь на казльба́шь и҃рꙋва̀ а҆леѯа́нѯрь и҃рь с҃нь фи́липовь ѿ пло́в҆дивь 18.182б.

ед.: м. фи́липовь 18.182б.

филипп *ЛИ* (29) *Филип.* и҆ по́че а҆п҃ль фи́липпь. и҆ кр҃ти си́ч҆кыте 36.270; чю́йте ѿ мꙋ́жїе. томꙋ́зи фи́липпꙋ что мꙋ бѣ́ше ꙋ҆чи́тель. та́ се ро́ди да прѣвра́ти мѡ҆ѵсе̂овь зако́нь 36.269; като̂ бѣ́ше ре́кль пр҃рькь є҆зекїил҆ на поди́рѣшно врѣ́ме и҆ дни̇, щь́ть да и҆злѣ́зать на земл҃а́та и҃ре́ва, к҃в, вѣ́ры ѿ полꙋ́нощь. де̂то гы е затво́риль а҆леѯа́нѯрь и҃рь с҃нь фи́липпа, и҃ра 18.189б.

фи́липпь 36.267[3], 36.268б, 36.269б[2], 36.270[2], 36.270б, 36.271б, 36.273, фи́ли̇ 36.267, фи́липпа 18.189б, 36.267, 36.267б, 36.269, 36.269б, 36.270, 36.271б, 37.272[2], фи́липа 36.271, фи́липпꙋ 11.94, 36.267, 36.267б[2], 36.269, 36.271, *зв.* фи́липпе 36.270.

философ *м.* (3) *Философ; лице, което се занимава с философия; мислител, мъдрец.* и҆ бѣ́ше мꙋ ѹ҆̀чи́тель детô го ꙋ҆чаше на кнїга, лива́нь филосо́фь, и҆ драга́нь 12.109; и҆ кнїгы бж҃твные и҆з҆оу́чи добрѣ̀. и҆ а҆ѳи́нїа филосо́фа препрѣ̀ 12.109; та̂ па́кь наста́наха на́поконь да́скале, и҆ философе. та̂ оу́чаха ката̂ д҃нь и҆ пра́ѯникь 18.184.

ед.: филосо́фь 12.109, филосо́фа 12.109; *мн.:* философе 18.184.

inslav

философия *ж.* (1) *Философия; наука за основните закони на развитието на природата, обществото и мисленето.* и҆ бѣ́ше мꙋ ꙋ҆чи́тель детô го ꙋ҆чаше на кнїга, лива́нь философ́ь, и҆ драга́нь. и҆ кога́ се прѣста́ви ѿ҆ц҃ь мꙋ... а҆ тои поидѐ въ а҆ѳина, да ꙋ҆чи е҆́днакь философїа 12.109.

ед.: философїа 12.109.

финик *м.* (5) **1.** *Финикова палма, вид тропическо дърво.* и҆ погле́дѧ̀ па́кь на тѣ́зи землѧ̑, и҆ ви́дѣхь низъ рѣ́кы чê течѐ млѣ́ко и҆ медь тâ бѣ́ше на брѣгове́те на тїа́ рѣ́кы дрѣ́вїа са́дени пльны сѣ̑ ро́жъба... и҆ видѣ̀ та́мь фи́ници що и҆́мь бѣ́ше висина́та, л҃, ла́кате. а҆ дрꙋ́гы, к҃, ла́кте. и҆ дрꙋ́гые, і҃. ла́кте 32.227б; и҆ поради̇̀ то́изи за́конь посрѣ́щънъха и҆ х҃а със цвѣтоове мла́ды, и҆ дрьжа́ше сѣ́кыи на́ рꙋ́ка цвѣ́ть ѿ врьба и҆лѝ ѿ фи́никь 34.252; и҆ разъбра́ха чѐ и҆́де і҆с̑ въ і҆ер̑лимь. и҆ ꙋ҆зе́ха ва́їа ѿ фи́никь. и҆ и҆злѣзоха насрѣ́ща е҆́мꙋ 34.251б. **2.** *Фурма, плод на финикова палма.* и разъбра̀ ст҃ыи а҆рхїеп̑кпь пе́трь. и҆ доидѐ да гô посѣтѝ. и҆ видѣ̀ го чê не́маше нѝ ч҃тô щô да ꙋ҆кꙋ́си. тъ́кмо (!) мꙋ̑ найдѐ ꙋ҆ келїата ма́лъко ро́шъковъце, и҆ фи́ници ве́тъхы и҆ сꙋ́хы 14.129б; ꙋ҆зѐ и҆ кани́ска. смоки́ны сꙋ́ха. и҆ фи́никь сꙋ̑, и҆ ма́лъко ле́щꙋ натопе́на 17.174.

ед.: фи́никь 17.174, 34.251б, 34.252; *мн.:* фи́ници 14.129б, 32.227б.

фисон *МИ* (2) *Фисон.* и҆ р҃е ми. д҃. рѣ́кы нари́чѣтъ се на землю. и҆ и҆́мето е на тѣ́зи рѣ́ка̑ дêто течѐ ме́ть та сѐ зовѐ, фисо́нь 32.228; и҆ заве́де ма бли́зо тѣ́зи, рѣ́ка̑ фисо́нь дêто течѐ ѿ за́падна страна̀ въ гра́дь 32.231.

фисо́нь 32.228, 32.231.

флавиан *ЛИ* (2) *Флавиан.* и҆ бѣ́ше на това̀ врѣ́ме на а҆нтїѡхїю флавїа́нь патрїа̑рхь, на́скорꙋ прѣе̑ль бѣ́ше прѣсто́ль 12.111.

флавїа́нь 12.111, 12.112.

флавианов *прил.* (1) *Флавианов, от ЛИ Флавиан.* и҆ довъта́саха сщ҃е́нници флавїа́новы. и҆ казаха ка́кь и҆́де патрїа́рхь на монасти́рь 12.111б.

мн.: флавїа́новы 12.111б.

флавиански *прил.* (1) *Флавиански, който е свързан с Флавианската династия.* и҆ кога̀ сто́ри, є҆́, го́дины ст҃ы̀ са́ва. ѿ҆и̇дѐ въ монасти́рь флавїа́нъскый да сê ꙋ҆чи̇̀ кнїгꙋ. и҆ прїѐ и҆ночьскыи чи́нь 14.126.

ед.: *м.* флавїа́нъскый 14.126.

фогор *МИ* (1) *Фогор.* и҆ па́кь поидѐ ца́рь вала́кь на дрꙋ́го мѣ́сто, что сê зовê фого́рь 33.243.

фого́рь 33.243.

фока *ЛИ* (2) *Фока.* а҆́ ц҃рь фо́ка цр҃огра́дъскы̀ прово́ди повелѣ̑нїе ре́дѡ̑ по нѥ́гова дрьжа́ва 39.313; и҆ тога́зи цр҃твꙋ́ваше на ц҃ри̇гра́ ц҃рь маври́кїѥ, де́то го ꙋ҆бѝ тврань фо́ка 9.73.

фо́ка 9.73, 39.313.

фонифонт *ЛИ* (2) *Фонифонт.* и҆ кога̀ бы̑ врѣ́ме стори́ха сва́дъба. и҆ ꙋ҆кра́сиха трапе́за и҆ вѣ́нъчаха и҆́ въ цр҃ко́вь ст҃го фонифо́нъта 40.320б.

фонифо́нъта 40.320б, вонифо́нъта 40.320б.

фотий *ЛИ* (1) *Фотий.* ѿ ри́мь и҆нокéнътїе патрїа́рхь дове́де съсе́бѣ (!) си̑, нѣ́коего мꙋ́жа речѣви́та, фо́тїа и҆́мето мꙋ детô мы́слѣше да гô намѣ́сти на ц҃ри̇гра́ на сто́ль патрїа̑ршьскы̀ (!) 12.112.

фо́тїа 12.112.

френски *прил.* (8) *Френски, от МИ Франция.* и҆ катô прѣми́на сы́норь фре́нъскыи. и҆ влѣ́зе на тъзи странѣ̑ бльгарскаа. си́чъкы... и҆злѣ́зꙋваха насре́ща, съсвѣ́щи (!) 8.59б. **френска земля (дръжава, страна).** *Франция.* и҆ кора́бникьтъ мꙋ ре̑, на фре́нъскꙋ зе́млю щѣ̑ да ю̀ ѿвезꙋ̀, а҆̀ко дадѐ бы̑ 15.142; а҆̀ми вы̑ и҆́щемь, що є҆ на ва́ша фре́нъска дрьжа́ва гра́дь є҆пива́ти, детô и҆́ма та́мо мо́щи ст҃ѣи пе́тъки 8.59; корабникь нѣ́кои напльни кора́бь свои̇̀ съсъ

inslav

пшени́цꙋ на ѻ҃новà врѣ́ме. и҆ помы́слы да ю҆ завезѐ на фре́нˀскаа страна̀ 9.69б; **френско мѣсто.** *Франция.* на фре́нˀско мѣ́сто и҆мà нѣ́кои гра̑ˀ, зове́ се хо́не 11.97; и҆ ті́е си́чˀки и҆дꙋ́ть на фре́нˀско мѣ́сто. а҆̀ ны́е са́мы̑ да по́йдемь на солꙋ́нь 9.70.

ед.: м. фре́нˀскыи 8.59б, *ж.* фре́нˀска 8.59, фре́нˀскаа 9.69б, фре́нˀскà 15.142, фре́нˀскꙋ 15.142, *ср.* фре́нˀско 9.69б, 9.70, 11.97.

френци *мн.* (6) *Французи, жители на Франция, френци.* и҆ си́чˀко оу҆ ца́ри_гра̑ плѣни́ха фре́нˀци. и҆ ѡ҆бра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро 8.58б; бл҃гочьстивы̀ ца́рь трѣ́новˀскы̀ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню... не ꙋ҆боа́ се ѿ ѡ҆ні́а фре́нˀци 8.58б; и҆ щѡ̀ бѣ́ха та́мо фре́нˀци, поклони́ха мꙋ се, и҆ прѣда́доха се, да сѣ̀ нѥ́гова раꙗ̑. и҆ да́нь да мꙋ̑ да́вать 8.59.

фре́нˀци 8.58б[2], 8.59[2], 8.59б, 15.142б.

фригия *МИ* (13) *Фригия.* и҆ та́мо на ливїи́ска страна̀ что ѐ на̑ пладнѣ̀. и҆ма гра̑ˀ дѣ̀то се зовѐ вели́ка фригїа 15.142б; и҆ма и҆ дрꙋ́га ма́лˀка фригїа что ѐ на̑ˀ цари_гра́дь ѿ и҆́стокь, є҆лли́нˀскы сѐ зовѐ троа́да 15.142б; и҆ самˀсѝ ѡ҆и҆дѐ на фри́гїю, и҆ на ликаѡ́нїю и҆ а҆сїѝ 36.273б; поу́сти, трѝ, ты́сꙋщо наче́лˀникы, и҆ съсˀ тѣ́хь во́искꙋ мнѡ́го. да по́йдꙋть въ фригїю да оу҆мира̑ть ѡ҆ны̀зи землѧ̀ 15.143.

фригїа 15.142б[2], 15.143, 15.146б, фригїѧ 15.147б, фригїю 15.143[3], фри́гїю 36.273б, фригїи 15.143, 15.145[2], фригїѝ 15.148.

фръгна *вж.* **фръкна**

фръкам *несв.* (2) *Хвъркам, нося се бързо и леко из въздуха, летя, хвърча.* товà катѡ̀ чю̀ ц҃рь. о҆бра́дова се, и҆ мнѣ́ше мꙋ се, ко́лˀко да леты̀ и҆ да фрь́ка по̑ˀ н҃бето 8.59б; и҆ дрꙋ́го чю́до, стрꙋ́ваше. пока́за си о҆бра́зать катѡ̀ да ре̑шь вьзла́зи на н҃бо. и҆ катѡ̀ чѐ фрь́ка на ѻ҃блакь 18.191б.

сег.: 3ед. фрь́ка 8.59б, 18.191б.

фръкна *св.* (1) *Хвръкна, почна да летя, литна.* и҆ вълѣ́зе на ра́мена херꙋві́мскы. и҆ фрьгнѣ̀ и҆ възлѣ́те съсˀ кры̑лѣ вѣ́трьны. ѻ҃тѝ бж҃ и҆ ни́что̀ нѣ̀ е ні́емꙋ невъзмо́жно 38.286б.

аор.: 3ед. фрьгнѣ̀ 38.286б.

фръля *св.* (15) **1.** *Хвърля, запратя нещо или някъде, метна.* а҆̀ то́и ѿи҆дѐ дале́чь ѿ тѣ́хь. ко́лˀко да фрь́лишь ка́ме́нь. и҆ по́м҃ли се бж҃ꙋ 6.48б; и҆ щь́ть да́ го о҆сꙋдѣ̀. и҆ да го̀ фрь́лꙗть въ ѿ҆ньзи рѣка̀ ѻ҃гнѣ́ннаа прь́вѣнь ні́его 18.200; легома̀ ѻ҃ка[а́]нны̀ гесѡ́рˀгїе. като́ се ꙗ҃ви ѻ҃порˀливь на моѐ повелѣ̀нїе того̀ фрь́лихˀте въ ѻ҃нˀзи тра́пь варˀны 39.300б; това̀ сѣка́ше жена̑та че́ го зѣ̀ и҆ фрь́ли го въ мо́рето 39.312б. **2.** *Подхвърля, хвърля на близко разстояние.* па̀кь ꙋ҆зѐ дрꙋ́гы. т҃, жльтицы… и҆ пристѣ́пи па̀кь при ѻ҃нˀзи прозо́рець. и҆ фрь́ли гы па̀кь, катѡ̀ и҆ прьвѣ́нь. и҆ потаи́ се па̀кь и҆ отиде́ си 15.135. **3.** *Захвърля, хвърля навън или надалеч, изхвърля.* и҆дѣ́те и҆ вижѣ̀те а҆̀ко̀ бы́де ѿста́ло нѣ́кое влакно ѿ ко́стыте мꙋ, та го̀ фрьлѣ́те да сѐ не намѣ́ры ни́что̀ ѿ ні́его 39.301; и҆ ще да и҆мь нав́ые, и҆ да гы̑ ꙋ҆́бые, и҆ тѣ́хˀныте тѣла́ щѐ да гы̑ фрь́ли по ꙋ҆лицѝте гра́дˀскые, да гы̀ потьпˀчать 18.186б; ꙋ҆мрѣ̀ нѣ́кои кора́бникь, и҆ фрьли́ха го та́мо бли́зꙋ при ѿнˀзи стлѣ́пь 8.57.

сег.: 2ед. фрь́лишь 6.48б, *3мн.* фрьлѧ́ть 39.300б; *аор.: 3ед.* фрь́ли 14.130, 15.134б, 15.135, 15.144, 39.312б, фрь́ли 15.135б, *2мн.* фрь́лихˀте 39.300б, *3мн.* фрьли́ха 8.57, фрь́лиха 11.97; *бъд.: 3ед.* щѐ да фрь́ли 18.186б, *3мн.* щь́ть да́ фрь́лꙗть 18.200, щь́ть да фрь́лꙗть 18.201; *пов.: 2мн.* фрьлѣ́те 39.301.

фрълям *несв.* (2) *Хвърлям, мятам нещо или някого, запращам някъде.* е҆́дна̀ и҆гра̀ да́ се на̑бры́зꙋвать. и҆ зове́ се на тѣ́хны е҆́зы́кь дромо́нь. вто́ро а҆̀лˀма… тре́тїа дискось… сѝ_р҃ѣ̀ да фрь́лꙗть ками́кь 34.251б; и҆ нака́рꙋваха лю́дїе́тѣ наси́ла та̑ и҆́мˀ се покла́ꙗваха и҆ прѣда́ваха а҆нˀтихрі́стꙋ а҆̀то гы жи́вы фрь́лѣха а҆́нˀтг҃лы бж҃їи ѻ҃нїа слꙋ́гы

inslav

ан҆тихры́стовы въ рѣ́ка ѻ҆́гнѣннаа и҆ горе́ща смола̀ 18.195.

сег.: 3мн. фрѣ́лѧть 34.251б; *имперф.: 3мн.* фрѣ́лѣха 18.195.

фрътуна *ж.* (1) *Фъртуна, снежна вихрушка, виелица.* и҆ поидѐ, и҆ когà доидѐ до дꙋ́новь (!) да прѣми́не на ѿнъзи страна̀. и҆ слꙋ́чи се фрьтꙋ́на и҆ бꙋ́ра голѣ́ма. и҆ чю́дѣше се что̑ да сто́ри 9.67.

ед.: фрьтꙋ́на 9.67.

фтасам *св.* (4) **1.** *Успея да направя нещо, втасам.* ви́дите ли ко́лѣ́ко лю́дїе минь́ха и҆ нѝ є҆ди́нь не подꙋ́ма є҆дна́квo. нито̀ зна́ѧха кога́ ще ѻ҆́нѣзи ѻ҆ра́чь да до́йде да сѝ жь́не ни́вата когà щѣ̑ то́й и҆ кога фтасà о҆нь́зи гі҃да́рь тогѝва ѿйде та сѝ пожь́нь ни́вата 18.183б; ѿгово́ри а҆́гг҃ль и҆ рѣ̑ ми. є҆ла̀ сл҃ѣ ме́не па́вле да тѐ въве́дꙋ въ гра́ѣ҆ х҃вь... и҆ ꙋ҆зе́ ма вь гемїа́ зла́та. и҆ а҆́гг҃лы пѣ́аха пра̑ѣ ме́не догдѐ фтасахѣ҆мѐ да влѣземе въ цр҃ѣвать гра́ 32.227б. // *Успея да престоя.* и҆ рѣ̑ ми̇ а҆́гг҃ль. слꙋ́шаи па́влѥ като́ ти напра̑ѣ каза̑ тази́ дльбинà нема край. и҆ не може са и҆зѣмѣ́ри. и҆ когà ме́тнать нѣ́коѩ̀ д҃ша вьтрѣ є҆́двѧ̑ а҆ д҃нь да фта́са вътрѣ въ бе́ѧ̑нꙋ 32.231б. **2.** *Узрея, стана готов, втасам (за жито).* и҆ видѣха о҆на́зи нѝва о҆ра́чютомꙋ и҆ тїа̀ фтаса́ла да сѐ жь́не 18.183б.

сег.: 3ед. фта́са 32.231б; *аор.: 3ед.* фтасà 18.183б, *1мн.* фтасахѣ҆мѐ 32.227б; *форма от перф. тип: 3ед.* фтаса́ла 18.183б.

фулвана *ЛИ* (2) *Фулвана.* и҆ царица фꙋ́лѣ҆вана посрѣ́щнь а҆пл҃а съсына (!) сы̑ полꙋфра́дона, и҆ съ сна́хь си невра 37.274б; и҆ тѝ фꙋлѣ҆ва́но ца́рице, ѿсегà да тѝ бꙋ́де и҆́ме сѡ́фїа 37.281.

фꙋлѣ҆вана 37.274б, *зв.* фꙋлѣ҆ва́но 37.281.

фущар *м.* (1) *Морски разбойник, пират.* бѣ́ше нѣ́кои є҆пкпь въ гра́дь а҆фригы́и. и҆ вь є҆ди́нь д҃нь оу҆лѣ́зе въ кора́бь, и҆ ще́ше да поиде вь а҆леѯанрїа́ и҆ на пꙋ́ть ѿ за́висть дїа́волѣ҆скы̀, фꙋща́ре хвати́ха ѻ҆́нѣзи кора́бь и҆ плѣни́ха го 9.67б.

Х

х҃ *числ. бр.* (7) *В състава на сложно числ.* **х҃а.** *Шестстотин и един, 601.* а҆̀ ч҃лкь ко́и се на сре́бролю́бїе те́гли... а҆̀ми се свѐ гри́жи и҆́ ме́те се и҆ трꙋ́ди се и҆ дне̑ и҆ нощѐсь. же́ла́е да стечѐ х҃а, гро́шове 31.220б. **х҃р.** *Седемстотин, 700.* и҆ когà добы́е, х҃р. гро́шоове. а҆̀ то́и и҆́ще да є҆ гі҃дарь 31.220б. **х҃ѕ.** *Шестстотин шестдесет и шест, 666.* а҆̀ печа́тать и҆́ма пи́смена и҆ ре́чи, х҃ѕ 18.190б; та̑ и҆́ма и҆́мена, х҃ѕ 18.190б.

х҃а 31.220б, х҃а̑ 31.220б, х҃ı 31.220б, х҃р 31.220б², х҃ѕ 18.190б².

хайдут *м.* (5) *Хайдук; лице, което ограбва хората с насилие; разбойник, грабител.* и҆ та́мь бѣ́ха гюмрюкѣ҆чїе, и҆ неправе́дны ла́комници безѣ҆сра́мны. хаидꙋ́те, кесецї҃е, прислꙋ́шници, зави́дници 32.228б; глоба́ре си́чѣ҆кы свѣ́ть мѣ́тѧть. хаи́дꙋте на людїе́тѣ живо́тать и҆́мь ѿнѣ́мать 31.220; тогѝва щьть да въскр҃нать хайдꙋ́те, да̑ да́вать рѣ́чь бꙋ̑, като́ са ѿнѣ́мале наси́ла сѣ̑ непра́вда, а҆то́ и҆мѣ҆ се не стоа́ше да зе́мать чю́ждо ѿ сыромáси 18.196б. **по море хайдут.** *Пират, морски разбойник.* а҆̀ гѵри́тѣ҆чене детѡ̑ по мо́ре ха́йдꙋте наговори́ха се да плѣ́ньть мити́лиль 39.316.

мн.: хайдꙋ́те 18.196б, 20.208б, хаи́дꙋте 31.220, хаидꙋ́те 32.228б, ха́йдꙋте 39.316.

хайдутски *нареч.* (1) *Хайдутски; по начин, присъщ на хайдук, на разбойник.* ѿ съмрѣ́ти моà... та сѐ нѣ̑ сѣ҆мь надѣ́аль че ще́шь тѣ́й ско́ро да до́йдешь хайдꙋтѣ҆скыи да сѣ҆мь зна́ѧль а҆̀ а҆́зе са бы̑ ꙋ҆́тькѣ҆ми́ль да́ сѣ҆мь го́товь 31.218.

хайдꙋтѣ҆скыи 31.218.

хайдутство *ср.* (1) *Хайдутство, проява на хайдук, разбойничество, хайдуклук.* и҆ не мо́га векѥ̑ да трьпѧ̀ кꙋ́рѣ҆вство

inslav

(!) и̑ смр҃ꙗ́ а̑ и̑ хайдꙋ́тꙗство, и̑ кра́жба, и̑ кесецїи́ство 32.224.

ед.: хайдꙋ́тꙗство 32.224.

хак *м.* (2) *Хак, полагаем дял от нещо.* тогѝва щьть да да́вать р҃ѣ́ бꙋ̀. воденꙗ́чѣрете дѣ́то са зе́мале ѿ своа́ть ха́кь помнѡ́го та̑ щь́ть да го̀ вра́щать, на сирома́сите 18.197б. // *Образно.* сѣ́кыи ко́и ка́кь ѐ ꙋ̀ра́ботиль, тѣ́й си и̑ зе́ма ха́кать ѿ праве́днаго сꙋ́дїа 18.199.

ед.: ха́кь 18.197б, *чл.* ха́кать 18.199.

халдейски *прил.* (2) *Халдейски, който се отнася до халдеец.* а̑мѝ тога́зи и̑стинны́и бѣ̀, ѿ неви́димо что̑ щѣ̑ сто́ри. и̑ расто́чи ѡ̑гнь ѿ пещи халдеи́скые, и̑ станѣ̑ тѣ́мь пѣща̑ кат̑о цр҃ква 12.117б; и̑ проводѝ а҃гг҃ла̀ пазителꙗ моѐго да ме и̑зꙗ́ба́ви ѿ тѣ́йзи бѣ́ды. и̑ каквото́ си и̑зꙗ́ба́виль тры̀те мо́мꙗцїи ѿ пѣ́щь халдѐйска̑а 39.300б.

ед.: ж. халдѐйскаа 39.300б; *мн.:* халдеи́скые 12.117б.

хапя *несв.* (1) *Хапя, наранявам със зъби, ухапвам.* да́нь да бѣ́де кат̑о зьмїа̀ дѣ́то сѣдѝ при пѣ́тлть та̑ ха́пе ко́ню копи́тото 18.184б.

сег.: 3ед. ха́пе 18.184б.

хар *ж.* (1) *Полза; нещо придобито, спечелено; придобивка.* ты̀ и̑ма́шь то́лꙗкова мра́море... и̑ но́сишꙗ гы̀ на п҃ри гра́дь... и̑ о҃нꙗзи болѧ́ринь что̑ тѣ́ е пꙋсти́ль найдѐ та́мо дрꙋ́гы мра́море, и̑ кꙋпѝ и̑́хь, и̑ доврѣ́ши цр҃квата ка́кꙗ и̑ска̀. а̑мѝ а̑ко гы̀ ѿвезѐшь та́мо ха́рь не и̑́маш. и̑́ ще́шь да си̑ погꙋ́бишь трꙋ́дь сво́й 9.69.

ед.: ха́рь 9.69.

харижа *св.* (1) *Харижа, дам даром нещо, подаря.* а̑мы̀ да сто́римь добро̀ и̑ да сто́ри̑ мл҃ты́нꙗ да хари́жеме ѿ що̀ и̑́маме ѿ ма́лꙗко ма́лꙗко ѿ мнѡ́го мнѡ́го, да пригле́дамѐ сырома́сы 18.207.

сег.: 1мн. хари́жеме 18.207.

харизовам *несв.* (1) *Харизвам, давам нещо в дар, дарувам, харизувам.* товà рѐ нѣ̀ че сѣ̀ гри́жаше за сыромаси. а̑мѝ влѣ́фа бѣ́ше и̑ ко́вꙗчегь и̑́маше. и̑ ко́и нѣ́що хари́зоваше, а̑ то́и го крѣ́еше и̑ но́сѣше 34.250б.

имперф.: 3ед. хари́зоваше 34.250б.

харитина *ЛИ* (1) *Харитина.* и̑ наꙋ́трѣ̀ та́ка сто́ри, и̑ и̑сцѣ́ли си̑ са́ма̑ о̑ко́то. и̑ ѿто́гази и̑́ме ѥ̑и бы̀ прѣмꙋ́драа хари́тїна 36.271.

хари́тїна 36.271.

хартия *ж.* (2) *Хартия, специално изработен лист за писане.* и̑ простре̑ѣ̀ си̑ прьвы́ѧть рꙋка́та и̑ да́де мꙋ̀ свѝтата харꙗ́тїа написанна̑ѧ, и̑ рѐ мꙋ̀. да прїе́мешь тои́зи свѝтькь ѿ мо́а рꙋка̑ 12.110; и̑ма́ха и̑ хартїи и̑ на ѿ҃ѣ́ бѣ́ше напи́сано и̑́ме бж҃ї̑е 32.229; бра́те донеси́ ми ха́рꙗтїа и̑ масти́ло. и̑ доне́се мꙋ̀. и̑ напи́са за не́го си си́чꙗко 40.322.

ед.: харꙗтїа 12.110², 18.196, ха́рꙗтїа 40.322, ха́рꙗтїю 40.323; *мн.:* хартїи 32.229.

хартофилак *м.* (1) *Пазител на документи, архивар, хартофилакс.* и̑ посе́гна ца́рь ꙗ̑ ꙋ̀зе кнїга́та и̑з рꙋ́ка нѥ́гова и̑ пода́де ю что̑ чю́ва кнїгы чр҃ко́вни и̑ сѣ̑днъха ца́рь и̑ вл҃ка и̑ є̑фимїа́нь. и̑ на́че да че́те кнїга харꙗ́тофилакь 40.323.

ед.: харꙗ́тофилакь 40.323.

хартуларий *м.* (2) *Хартуларий; лице, което завежда документи.* вѣрꙋ̀ваи чѐ смꙗ́ь и̑ а̑́зь чл҃кь ѿ прѣ̑сть и ѿ крь́вь. и̑ пльть и̑ма́мь кат̑о̀ си́чꙗки лю́дїе. и̑ на избра́нномꙋ̀ чл҃кꙋ̀ на домꙗ́тꙗ мꙋ̀ та сѣ̑ хартꙋла́рїи и̑ ѿ нѥ́го що̀ зе́мамь та животꙋва̑ 3.19б; и̑дѝ ви́ждь добрѣ̀ а̑ко ѐ ѿнꙗ́зи сще́нникь, а̑ ты̀ мꙋ̀ речѝ така̀. никѡ́та харꙗтꙋла́рїе вь́нꙗка стои̑, и̑ зове́тꙗ тѐ да и̑́дешь при нѥ̀го 3.20б.

ед.: хартꙋла́рїи 3.19б, харꙗтꙋла́рїе (!) 3.20б.

хвала *ж.* (13) **1.** *Хвала, изтъкване на достойнствата на някого или нещо, похвала.* тогѝва ще да се́дне на столь

inslav

бж҃їи със҆ пѣ́снь и҆ със҆ хвала̀ а҃гл҆скаа 18.201б; амѝ защо́то и҆ма́ме трь́жьство пра́зникь. да подꙋ́маме и҆ за кр҃ть да ре́мь ма́л҆ко нѣ́що на пра́зникьт҆ ны хвалѝ 16.163; хꙋба́вь покро̑вь да ми напра́вишь. защо̑ кога̀ до́иде̑ да ви́ди̑ да ми а҆ре́к҆са. и҆ тога́зи ты̀, мно̑го хвала̀ и по́чьсть ще́шь да и҆́машь 7.52б. **2.** *Самохвалство, изтъкване на собственодобродело, самоизтъкване.* защо̑ по добрѣ̀ е ма́л҆ко да дадешь съси́ч҆ко (!) ср҃це. и҆ покры́то. не́жели мно̑го със҆ хва́ла. защо ко́й чл҃кь със҆ похва́ла чи́ни добро̑. погꙋбѣ́ва го 38.294б. **3.** *Възклицателен възглас за изразяване на голямо одобрение и възхищение, хвала!* а҆мѝ сла́ва и хвала̀ бг҃ꙋ, що прїе́ма грѣ́шници кои̇ се те́бе мо́лѧть 17.171. **дам (въздам) хвала.** *Възхваля, похваля много някого.* и҆ тїѥ̀ мно̑го се почю́диха и҆ подиви́ха. и҆ хвалꙋ̀ бг҃ꙋ да́доха 17.176; и҆ прѣстань вѣ́трь и҆ море́то се оу҆тишѝ. и҆ си́ч҆ките въ корабь възда́доше хва́ла̀ бг҃ꙋ, и҆ ст҃мꙋ 15.136б.

ед.: хвала̀ 7.52б, 17.171, 18.201б, хва́ла̀ 15.136б, хвалѝ 16.163, 17.173б, хва́ла 16.163б, 37.280, 38.294б, хвалꙋ̀ 17.176, 17.176б, хва́лꙋ 34.249, *чл.* хвала́та 34.249.

хвалба *ж.* (1) *Хвалба; изтъкване достойнствата, качествата на нещо; хвалене.* кꙋрво́в҆ство и҆ сѣ́каква мрьсота̀ си́чка земл҃а̑ и҆спльнила. на льжа̑ хва́л҆ба, а̑ на правда ви́кь. си́ч҆кы е̑динь дрꙋ́гымꙋ и҆́мать невѣ́рство 31.217б.

ед.: хва́л҆ба 31.217б.

хваление *ср.* (2) *Похвала; възхвала на божество, Бог или мъченик; хвала.* да позна́ешь ба҃ моего̑, де̑то ти а҆́зь дꙋма̑ и҆ да сто́ришь нѥ́мꙋ ко́р ꙗ҆бань и҆ хвалѥ́нїе и҆ то́й бы̀ тебѣ̀ просла́виль 39.299; да вьзда́де̑ бг҃ꙋ наше́мꙋ хвале́нїе и҆ прѣсла́вномꙋ вели́ко҆мн҃и́кꙋ гр҃ѡ́гїю 39.309.

ед.: хвалѥ́нїе 39.299, хвале́нїе 39.309.

хвалим *прич.-прил.* (1) *Похвален, който заслужава одобрение и похвала.* и҆ бѣ́ше и҆ на възрасть и҆ на ꙗ҆́кость до́ста, и҆ хва́ли̑. а҆мѝ и҆ на д҃ше́вна ꙗ҆́кость бѣ́ше мно̑го похвалѥ́нь 9.62.

ед.: *м.* хва́ли̑ 9.62.

хвалит се *от стб.* хвалнтн сѧ *несв.* (1) *Хваля се, сам изтъквам качествата и достойнствата си, самоизтъквам се.* что̑ ка́же на ѱал҆тырь. п҃ѣ́ г҃. да не хва́лит҆ се прѣмꙋ́дрыи прѣмꙋ́дро́стїю своею̑. защо̑ ко́л҆ко се чи́ны чл҃кь да знае то́и ни́що не зна́е 34.252б.

пов.: *описат.* *3ед.* да хва́лит҆ се 34.252б.

хвално *нареч.* (1) *Похвално, достойно за похвала, хубаво.* и҆ сѣ́когы нѥ́гова ра́бота бѣ́ше да ꙋ҆́чи добро̑. и҆ да се о҆питова на во́искꙋ бо́и. защо̑ на о҆нова̀ врѣмѐ, това̀ бѣ́ше на мла́ды мо́м҆ци хва́л҆но и҆ по́честно 9.62.

хва́л҆но 9.62.

хваля *несв.* (17) *Хваля, изтъквам достойнствата и добрите качества на нещо или някого.* и҆ да зна́ешь ко̑лко е злѝна и҆ сра́мотына на дꙋша́та ми и҆спльнѥна. нѣ ѐ да хвала̀ що щь̀ да ти се и҆сповѣда̑ 17.168; та са̑ тїе като̑ фарисеѣте и҆ садꙋккеѣте о҆ти се тїе́ хва́лѧха и҆ и҆́щѣха да гы̑ хва́лѧть 18.179; дне̑ го хва́леть и҆ почи́тать, а̑ ꙋ҆́трѣ го чрь́вїе разносеть 31.216; кои̇то мѐ хва́лѧха са́мого ме о҆ста́виха и҆ побѣ́гнаха 31.217б. // *Възхвалявам, прославям Бог.* и҆ врати́ се наза́дь. хва́ли и҆ бл҃вѣ̀ х҃а ба҃ наше́го 17.173б; и҆ тогива чю́хь гла̑ хили́дь хилїади а҆́гг҃лы, и҆ а҆́гг҃лы и҆́ а҆́рхаг҃лы чѣ пѣѧха и҆ хва́лѧха ба҃ 32.230б; а҆мѝ по̑оба́е и҆ на́мь. като̑ а҆́гг҃лы̀ да въспѣ̑е, и҆ като̑ а҆́пл҃ыте да хва́лимь ба҃ 38.293б.

сег.: *1ед.* хвала̀ 17.168, *3ед.* хва́ли 17.173б, *1мн.* хва́лимь 38.293б, хва́лиме 39.295б, *2мн.* хва́лите 18.204б, *3мн.* хва́лѧть 18.179, 18.180б, 18.191, хва́леть 18.200, 31.216; *имперф.:* *3ед.* хва́лѣше 8.59, 9.71, *3мн.* хва́лѧха 2.13, 31.217б, 32.230б; *страд.:* *имперф.* *3ед.* хва́лѧше се 33.235; *прич.:* *сег.* *деят.* *мн.:* хва́леще 38.293б.

inslav

хваля се *несв.* (3) *Хваля се, сам изтъквам качествата и достойнствата си, самоизтъквам се.* и̑ кои́то и̑ма́ть сво́ето и̑ме добро̑, а ра́ботата имь зла̑ и̑ лъгли́ва, та са̑ тїе като̑ фарисеѐте и̑ садꙋ́ккеѐте о̀ти се тїе́ хва́лѧха и̑ и̑щѣ́ха да гы̑ хва́лѧть и̑ добро̑ и̑ме да гы̀ зо́вьть 18.179; е̑ла́те и̑ вы́е мои̑ чл҃ївї, кои̑то сте да́вале на сы́роты и̑ на про́сѣци в рьцѣ́те имь, а̑ нѐ хва́лѣхˀте са 18.202; а̑ не ще́те да мл҃ли́те и̑ да хва́лите мо́ето и̑ме, а̑ми̑ се хва́лите сѣ̑ ва́ши дꙋ́мы 18.204б.

сег.: 2мн. се хва́лите 18.204б; *имперф.: 2мн.* хва́лѣхˀте са 18.202, *3мн.* се хва́лѧха 18.179.

хвана *св.* (2) *Прен. Хвана, приема някого за някакъв.* а̑ ца́рь като̑ чю̑ та́зи дꙋ́ма, зара̑ува́ се, и̑ ка́же ст҃мꙋ а̑ко̀ ще́шь ѡ̑ гесо̑гїе, а̑ ти̑ ма фаны̑ за поба́щима и̑ дарꙋ́й ми та́зи добры̑на 39.307. **хвана бъх.** *Скрия нещо, не кажа истината, хвана бъх.* а̑ми̑ ѩ̑ кажи̑ щото́ си сто́рила грѣ́хоове на то́изи свѣ́ть льжо́вны̑ а̑ тїа сѣ́каше да хва́не бы́хь да скры̑е та̑ ре̑ нѣ сˀмь сто́рила това̀ г҃и мои̑ а̑ми са̑ наклопана 32.230б.

сег. : 3ед. хва́не 32.230б; *пов.: 2ед.* фаны̑ 39.307.

хватя *св.* (13) **1.** *Хвана; уловя някого с ръце, за да го спра, да не му позволя нещо.* и̑ щѣ́ше зо́сима да и̑ се поклони̑. а̑ тїа́ го хвати̑, и̑ не да́де мꙋ да и се поклони̑ 17.173. **2.** *Хвана; задържа някого, когото преследвам; заловя.* това̀ ре̑ да́вно̀ и̑зˀлѣ́сти матѳеа̑, да и̑злѣ́зе вѣ́нь да́ го хва́ти да го ꙋ̑бїѐ 37.277; и̑ фи́липпа хва́тиха невѣ́рнїи, и̑ влача́ха го по ꙋ̑ли́ците... и̑ ѡ̑бѣси́ха го за дрьво̀ 36.267б; и̑ хвати́ о̑ного́зи момˀка̀, и̑ ꙋ̑да́ви го и̑ раскъ́са го 7.50; детѡ̑ е дои̑шьль ѡ̑ тѣ̑ и до ва́съ тойзи фи́липпь. что̑ го же́лае ца̀рь а̑рхе́ла да́ го фа́ти. и̑ да́ го затрї̑е... а̑ми̑ а̑ко ще́те а̑ вы́е го ско́ро свѣ̑зань проводе́те до і̑ерли̑ 36.269б; и̑ на пꙋ́ть ѡ̑ за́висть дїа́волˀскы̑, фꙋ́ща́ре хвати́ха ѡ̑нˀзи кора́бь и̑ плѣни́ха го 9.67б. **3.** *Хвана; уловя дивеч, риба.* и̑ наи̑до́ха срьна̀ че̑ пасѐ трѣва̀... и̑ ре́че е̑и е̑ди́нь чл҃вкь ѡ̑ ны́хь. закли́намˀ тѐ оу̑ ст҃го сꙋ́мес҃на срьно̑, да постои́шˀ да тѐ хва́ти̑. и̑ то́ѩ ча̑ станѣ̑ срьна́та. и̑ тїе а̑ хвати́ха и̑ закла́ха а̑, и̑ и̑зѣ́доха месо́то и̑ 2.13б; привла́чи ры́бо ло́вець мрѣ́жꙋ ꙋ̑ длъбо́ка вода̑. и̑ кога̀ ме́тне мрѣ́жата ꙋ̑ дльби́на во́днаа, та мꙋ̑ се фа́теть мнѡ̑го ри́бы 31.215.

сег.: 3ед. фа́ти 36.269б, хва́ти 37.275, 37.277, *1мн.* хва́ти̑ 2.13б; *аор.: 3ед.* хвати́ 7.50, хвати̑ 17.173, хва́ти̑ 36.272б, *3мн.* хвати́ха 2.13б, 9.67б, 12.117, хва́тиха 36.267б; *бъд. в мин.: 3ед.* щѣ́ше да хва́ти 37.275; *страд.: сег. 3мн.* се фа́теть 31.215.

хватя се *св.* (3) *Хвана се, уловя се с ръка за някого или за нещо, заловя се.* а̑ ты̀ а̑ко ще́шь и̑ди̑ ꙋ̑ цр҃квата. и̑ хвати́ се за кра́и о̀лˀта́рꙋ, и̑ закльни́ се 10.78; и̑ и̑гра́ѩха та́мо пѣ́ть и̑гри̑... четвры̀то, пектики̑нь да ре̑шь е̑ди́нь дрꙋ́гы̀ се хва́тѣше за́ рꙋ́ка и̑ ко́и кого̀ мо́жаше заврьтѣ̑ ꙋ̑да́рюваше го гдѐ сѣ̑ слꙋ́чаше 34.252. **хватя се за шията някому.** *Прегърна през врата някого.* и̑ като̑ и̑дѣ́ше і̑ѡа́кꙋ̑мь посрѣ́щна го а̑нна, и̑ хвати́ се за шїѧть мꙋ и̑ ре̑ сега̀ виде̑ѣ́ о̑ти ме̑ бл҃ви́ль г҃ь бъ̑ тврь́дѣ. за́що̑ бѣ́ като̑ вдови́ца, а̑ми̑ сега̀ нѣ́ сˀмь вдови́ца и безˀче́днаа бѣ̑ а̑ сега̀ заче́ла чедо 13.122б.

имперф.: 3ед. се хва́тѣше 34.252; *аор.: 3ед.* хвати́ се 13.122б; *пов.: 2ед.* хвати́ се 10.78.

хващам *несв.* (6) **болест хващам.** *Хващам болест, разболявам се.* а̑ кои̑то са сирома́си дльжни, ѡ̑ гри́жа и̑ ѡ̑ тыгꙋва́нїе бо́лесть хва́щать 31.220; **бъх хващам.** *Лъжа, скривам истината, хващам бъх.* ны́е те позна́хˀмѐ добрѣ̀, че си̑ ты̀. и̑ бьхь не фа́щаи 5.35; ни̑ самы̑ се ѡ̑кли́наите, ни̑ нѣ́кого наси́ла теглѣ́те на кле́тва. мака̀рь и̑ дльжень да тї е, и̑ фа́ща бъ́хь, и̑ли̑ дрꙋ́го ти зло̑ сто́риль не кльни́ го 5.40б; **вѣра хващам.** *Хващам вяра, вярвам.* а̑ми̑ а̑ко̀ не фа́щате вѣ́ра, а̑ вы́е самы̑ себѣ̑

inslav

си смислѣ́те 21.210; а҆́ко вы̑ рекѣ́ть, є҆́то х҃с вь пꙋ́стыня дѐ сѣ́дѝ в҆ горѣ̀та а҆́мѝ ѝзлѣ́сте да гѡ̀ ви́дите, а҆ ві́е недѣ́ите фа́ща вѣ́ра 18.191б; **не ми се хваща вѣра.** *Не ми се вярва, съмнявам се в нещо.* па́кь ѿ є҆ѵ҃ліе́то. єдна́кь и҆́мъ се вѣ́ра не хва́щаше ѿ радо́сть и҆ чюдѣ́ха се 38.288б.

сег.: 3ед. фа́ща 5.40б, *2мн.* фа́щате 21.210, *3мн.* хва́щать 31.220; *пов.: 2ед.* фа́щаи 5.35, *отриц. със съкр. инф. 2мн.* недѣ́ите фа́ща 18.191б; *безл.: имперф. 3ед.* се хва́щаше 38.288б.

херотонисам *св.* (2) *Ръкоположа някого в духовен сан, хиротонисам.* и҆ сто́ри се чюдо прѣславно. кога възло́жиха рꙋ́цѣ на нѥ́го да гѡ̀ херотони́сать 12.112б; и҆ та́мо сѣдѣ́ше. и҆ а҆рхїерѐи что̀ бѣ́ше алеѯа́нрїи́скыѝ. та̑ го сто́ри дїа́кона. и҆ ѿкак҆ гѡ̀ хѐротони́са пе́трь а҆рхїерѐи. ѿтога́зи почѐ да хꙋ́ли на г҃а ба҃ 15.140.

сег.: 3мн. херотони́сать 12.112б; *аор.: 3ед.* хѐротони́са 15.140.

херувим *м.* (6) *Херувим, висш ангел от небесния чин с много очи.* и҆ прѣклóнь н҃бса и҆ сни́де. и҆ примра̀кь под҆ нога́ма ѐгѡ̀, и҆ възи́де на херꙋві́мь и҆ летѣ̀ въз҆лѣ́те на крѝлꙋ вѣтрь́ню 38.286б; и҆ прь́выи чи́нь є҆ ше́стокрыла́ты серафі́ме, и҆ мнѡ́го ѻ҆́чѝ детѡ̀ и҆́мать херꙋві́мы 11.83; г҃и бе҃ си́л҆ныи, и҆ свѣ́тода́в҆че, сѣ́деи на херꙋві́мѣ҃ (!)... м҃лю ти се г҃и 2.13.

ед.: херꙋві́мь 38.286б, херꙋві́мѣ҃ (!) 2.13, херꙋві́мѣ 4.24б; *мн.:* херꙋві́мы 11.83, 18.199б, херꙋві́ме 39.311.

херувимски *прил.* (3) *Херувимски, който се отнася до херувим.* то́и сѣдѝ на прѣсто́ль херꙋві́м҆скыѝ и҆ серафі́м҆скыѝ 34.249; и҆ влѣ́зе на ра́мена херꙋві́м҆скы. и҆ фрьгнѣ̀ 38.286б; та̑ бѣ́ше че̑ стоа́ше на є҆́зеро херꙋві́м҆ско 32.227б.

ед.: м. херꙋві́м҆скыѝ 34.249, *ср.* херꙋві́м҆ско 32.227б; *мн.:* херꙋві́м҆скы 38.286б.

хилиадо *числ. бр.* (11) *Хиляда, 1000.* а҆́ми пꙋ́стихь за вл҃ка а҆н҆тїѡхїи́скаго. и҆ за вар҆да вꙋ́рїа гі҃да́ра, да до́йде със҆ хилїа́до людїе, защо́ се боѧхь, да мꙋ не раз҆гра́беть лю́дїе тѣ̀лото 2.15; залꙋ́до събра̑ то́л҆кози хи́лїади гро́шове, що не могóха да мѝ дарꙋ́вать живо́ть 31.218. // *В състава на сложно числ. Хиляда и осемстотин и осемдесет, 1880.* и҆ проми́нѣше се ѿтогази, хилїа́до, и҆ ѿсмьсто́тинь и҆ ѿс҆мьдесеть го́динь, догдѐ се роди̑ х҃с 33.243б. *Седем хиляди, 7000.* ѡв҆це и҆́ма́ше се́д҆мь хилїа́ды 5.27б. **хилиадо хилиад (хилиади).** *Неизброимо множество, много.* и҆ ца́рь побѣ́гна и҆ дꙋ́маше. ѡ҆ те́ж҆ко ме́не, загынаха мо́йте бо́гове… детѡ̀ с҆мь въложиль ꙋ҆ тѣ́хь хилїа́до хи́лїа́дь жльтицы 37.278б; и҆ тогі́ва чю́хь гла̑ хилѧ́до хилїади а҆́гг҃лы 32.230б.

ед.: хылѧ́до 1.8, хилїа́до 2.15, 33.243б, 37.278б, хилѧ́до 32.230б; *мн.:* хы́лѧди 1.8, хилїа́ды 5.27б, хи́лїади 5.33, 31.218, хилїади 32.230б, хи́лїа́дь 37.278б.

хилядар *м.* (1) *Началник на военно отделение от хиляда души.* и҆ ца́рь вели́кыи кон҆стан҆тинь, раз҆бра̀ то́изи мете́жь въ фригїи. поу́сти, трѝ, ты́сꙋщо наче́л҆никы, и҆ със҆ тѣ́хь во́искꙋ мнѡ́го... и҆ є҆дного зовѣ́хꙋ непотїа́нь, а̑ дрꙋ́гыго ꙋ҆́рошь. тре́тїиго є҆рпилїѡ́нь. и҆ пойдо́ше ѿнїа трѝте хилїада́ре и҆ плава́хꙋ на є҆днѡ̀ със҆ во́искъта... а̑ воиска̀та что̑ бѣ́ше със҆ ты́сꙋщницыте, ꙋ҆лѣ́зоше въ гра̑ 15.143.

мн.: хилїада́ре 15.143.

хитрец *м.* (26) **1.** *Влъхва, древен мъдрец, гадател.* четврѣ́тое, ѡнїа влѣ́свы, сїре̑. хытрь́цы̑, ѿкыдѣ̀ и҆ ѿгдѐ разꙋ́мѣхꙋ, и҆ дойдоше да се̑ поклонѧть х҃ꙋ 33.238; да ска́же̑ и҆ за ѻ҆́смото и҆ска́нїе. за ѻна́зи ѕвѣзда̑ что̑ съ бѣ́ше ѩ҆ви́ла на хы́трьцы́те 33.244б. **2.** *Пророк; лице, което говори от името на Бога.* и҆ гле́дахꙋ и҆ ѻ҆жи́даахꙋ да ви́дѧть ѕвѣзд҃ꙋ. и҆ ѿ нѥ́ю да разꙋ́мѣють как҆ се е роди́ль вели́кь і҃рь дѐто е проре́кль хытре́ць валаа́мь 33.243б; и҆ въ ѻ҆́новà

inslav

врѣ́ме, бѣ́ше нѣ́кои хитрець и҆́мето мꙋ̀ валаа́мь, сы́нь веѡ́ровь. и҆ то́изи, валаа́мь, кого̀ проклѣнѣ́ше бы́ваше проклѣ́ть. и҆ кого́ ли̑ бл҃влѧ́ше бы́ваше бл҃вѣ́нь 33.241б. **3.** *Майстор; лице с доказан опит и умения в областта на заниманията си; вещ специалист.* и҆ ѳома ре̑, на дрьво̀ с҆мь дрь́во дѣ́лець, и҆ ꙋ҆мѣ́ю и҆ рала, и҆ кора́бе да пра́вимь. и҆ на камик҆ съмь хытре́ць 7.49б; и҆ бѣ́ше высо́кь, и҆ голѣ́мь, и҆ ю҆́накь си́лень. и҆ на бор҆ба̀ бѣ́ше хытре́ць 9.65. **4.** *Магьосник; лице, което прави магии и врачува; гадател.* и҆ тїѐ пови́каха ѻ҆ного́ва хытрьца̀. а҆ѳана́сїе бѣше мꙋ̀ и҆мѐ. и҆ ре̑ мꙋ̀ царь как҆ва хытро́сть напра́вы то́изи трѝклетѝ гесѡ́р҆гїе… ты па́кь сѣ̑ твоа̀ хытро̑ прѣ́бори го да сѐ поклонѝ на моѐто повелѣ̀нїе 39.302б.

ед.: хытре́ць 7.49, 7.49б, 9.65, 11.86, 33.243б, хитрець 33.241б, хытрьца̀ 39.302б; *мн.:* хы́трьци 33.235б, хытрьцїи 33.237, хытрьцы̀ 33.237б, хытрь́цы̀ 33.238, хи́трьцы 33.238, хы́трьцы 33.238, хї́трьци 33.241б, хытрьцѝ 33.243б[2], 33.244[3], 33.245, хы́трьци 33.243б, 33.244, 33.244б[2], *чл.* хытрьцыте 33.237б, хы́трьцы́те 33.244б.

хитрина *ж.* (7) **1.** *Хитрина, хитра постъпка, хитрост.* ви́дите ли̑ тѣ́зи мнѡ̑го воиска ѐвре́иска… а҆̀мѝ да ви́дѝ̑ что̑ да сто́рѝ̑ и҆ със҆ как҆вѣ̑ хы́трина да сѐ избе́вѝ̑ ѿ тѣх҆ныте рꙋцѣ̑ 33.241б. **2.** *Лукавство, притворство, измама.* и҆ с каква́ щѐ хытрина̀ [и҆ мꙋ̀]дрость да хо́ди по земли̑та. и҆ как҆ щѐ д(а с)та́не ца́рь напоко́нь, та щѐ на нѥ́гово цр҃тво [да] сѐ доврь́ши си́ч҆кїать свѣ́ть 18.184. // *Дяволия, коварна постъпка.* тогы́ва щьть да прѣста́нать си́ч҆ките хитрины̀ дїа́вол҆скы̀ и҆ а҆н҆тихрі́стовы и҆ слꙋ́гыте нѥ́говы ѿ лꙋ́ванїе си́ч҆ките щьть да загы̀нать 18.195. **3.** *Ум, разум, съобразителност, хитрост.* а҆̀ко ли̑ щешь да навїешь на ком҆солꙋ́кь а҆̀ тѝ а҆̀ко сто́ришь нѣ́что̑ нѣдѣ́и дꙋ́ма̀ ѻ҆́ти ѿ мо́и са̑ трꙋ̀ и҆лѝ ѿ моа̀ хитрїна та са̑ ст[о]риль… а҆̀мѝ ѐ ѿ бж҃їа по́мощи 19.208. **4.** *Магия, способност да се правят чудеса.* докогы̀ гесѡ́р҆гїе стрꙋ́вашь на̑ да сѝ истꙋпѣ́ваме ꙋ҆мъ́ть сѣ̑ тво́йте хытры̀ни до ко́га да крѝешь… ка̑ навы̀ на то́л҆кози мы́кы 39.303б. **извадя хитрина.** *Изхитрувам, излъжа.* и҆ и҆зва́диха хы́трина и҆ просѣ́аха дꙋ́ма ка́кь ѐ въскр҃ль ѿ мрьтвыхь. да и҆мь ѐ ле́сно да прѣлѣ́щавать мнѡ̑ лю́дїе 36.269б.

ед.: хытрина̀ 18.184, хитрїна 19.208, хы́трина 33.241б, 36.269б; *мн.:* хытринѝ 18.186, хитрины̀ 18.195, хытры̀ни 39.303б.

хитрост *ж.* (19) **1.** *Мъдрост; дълбок ум, съчетан с житейска опитност; благоразумие.* и҆ посл҃ѣ́ пойска бж҃ да сѝ пока́же прѣ́мнѡгаа своа̀ хы́трость. да смѣ́си и҆ двѣ̀тѣ нѥ́говы създа́нїа. и҆ сто́ри създа́нїе сѝ ре̑, чл҃ка 33.245б; и҆ си́ч҆ки ра́зꙋмно раз҆берѣ́те. ка́к҆ са̀ си́ч҆ки чл҃цїи щото са̑ на тоизи свѣ́ть льжо́вны̀ та̀ са си́ч҆ки прїе́ле ѿ ба̑ ра́зꙋмь и҆ хи́трость 31.222; кога̀ чю́аха нѣ́гово и҆́ме, си́ч҆ки нѥ́говы вра̀гѡве бѣ́гаха. ѻ҆́ти защо̀ бѣ́ше мнѡ̑го ꙋ҆́мь и҆ хы́трѡ̑ ꙋ҆ нѥ́го. и҆ ю҆́накь, и҆ праве́д҆нь 5.28. // *Прозорливост, далновидност.* да ска́жемь и҆ за пета дѐто донесоше дарь ѡ҆́нїа хытрьци х҃ꙋ. что̑ и҆мь бѣ́ше хытростà. и҆ что назнаменꙋвахꙋ дарове́те и҆мь 33.244. **2.** *Умение, способност за определена дейност, вещина.* и҆ и҆зꙋ́чиха се на хы́трость да врачю́вать. сѝрѣ̑ да и҆сцѣлѣ́вать бол҆на́вы лю́дїе 10.76; а҆̀ ты̀ повелѝ по́скорꙋ да гы̀ погꙋ́бѧть. защо̑ ко́л҆кото лежѧть ꙋ҆ тьмни́цата. то́л҆кова се ꙋ҆́четь на хы́трость да сто́рѧть зло̀ 15.145б. **3.** *Хитрост, хитра постъпка, хитрина.* и҆ щѣха да ꙋ҆ловеть със҆ хы́трѡ̑ фи́липпа да́ го ꙋ҆бїють. защо̑ го прелъ́стника и҆ма́хꙋ 36.271б; това̀ като̑ чю́ха саракїны, и҆ сто́риха гра́дь дрь́вѣнь ѡ҆въ́н҆ка. и҆ със҆ нѣ́коа хы́трость, със҆ въжїа и҆ със҆ врьтенїе. вди́гнъха камикь голѣ́мь ѿгорѣ̀. и҆ пꙋ́стиха го на покро̑в҆ть цр҃ко́в҆ны ст҃мꙋ

inslav

а҆рхгглꙋ 11.96б. // *Коварство, измама.* ѿна́зи жена̀ бѣ сѣщи дїа́воль. и҆ със҆ хы́трость бѣсо̀в҆скаа мыслы да и҆згорѝ мо́ата цр҃ква 15.152; и҆ сич҆ка хы́трость дїа́вол҆скаа и҆сче́знꙋваше ѿ нє́ината мл҃ба 8.56. **4.** *Магия, способност да се правят чюдеса.* и҆ каже мꙋ ца́рь. сега̀ да прѣста́нать и҆ да сѐ развалѧ́ть твойте хы́трости гє҃ѡ́гїе 39.303; а҆мѝ вѐкѥ и҆ ты па́кь сѣ҃ твоа̀ хытро҃ прѣбори го да сѐ поклонѝ на моѐто повелѣ̀нїе, а҆то̀ да сѐ и҆зыѧ́вѝ нѥ́говата ма́гїа и҆ хытро́сть 39.302б.

ед.: хы́тро҃ 5.28, 8.56, 9.66б, 39.302б, хы́тро́сть 10.76, хы́трость 11.96б, 13.124, 15.145б, 15.152, 33.245б, хи́трость 31.222, хы́тро҃ѡ 36.271б, хытро́сть 39.302, 39.302б[3], хытро҃ 39.302б, *чл.* хытростà 33.244; *мн.:* хы́трости 39.303.

хитрувам *несв.* (1) *Хитрувам, служа си с хитрост, опитвам се да постигна нещо с измама.* и҆ нѣ́когы ѻ҆н҆зи безако́нны̑ и҆̃рь, ѿйдѐ при маге́сника богà своѐго а҆́полона, да хытрꙋ̀ва зара̑ нѣ́коѧ потрѣ́ба 39.296.

сег.: 3ед. хытрꙋ̀ва 39.296.

хитър *прил.* (18) **1.** *Мъдър, който се отличава с голям ум; далновиден, прозорлив.* а҆̀ дрꙋ́гїе го людїе похва́лѧть ко́л҆ко е хы́трь… а҆̀ ѻ҆н҆зи чл҃кь катѡ̀ чю́е такви́зи дꙋ́мы че го̀ хва́лѧть. а҆̀ то́й се и҆ ѻ҆́ще поꙋ́чи… да ѐ по́голѣмь ѿ си́ч҆кыте лю́дїе 18.180б; да ре҃мь и҆ се́д҆мото. дето ѐ гдѣ̀ наи́до́ше х҃а ѡ҆н҃ї́а ца́рїе хы́трїе, въ пе́щера лѝ и҆лѝ на дрꙋ́го мѣ́сто 33.244б; и҆ ѿнїа хытрѝ влѣ́сви ѿ пер҆сид҆ско мѣ́сто да́рь приносеть. ѻ҆́ти защѡ̀ дн҃е́ска на пр҃рци́те пр҃рчьство́то съби́ва се 33.235б. // *Мъдър, който е породен от голям ум.* а҆̀ ѻ҆н҆зи чл҃кь като чю́е… че го̀ хва́лѧть. а҆̀ то́й се и҆ ѻ҆́ще поꙋ́чи да дꙋ́ма хы́три дꙋ́мы 18.180б. **2.** *Умел, който е с голям опит в областта на заниманията си, изкусен.* и҆ г҃ь мꙋ ре҃ и҆́ма̑ а҆́зь ѐдного чл҃ка хы́тра ма́[и]стора дрѣ́во дѣл҆ца 7.49б; ѳеодꙋ́ль нѣ́кои и҆́нокь, ма́исторь, и҆ хытрь на зи́данїе. прѣѐ на се́бе тѣ́зи ра́бота 11.102; сам҆си ца́рь послꙋ́шꙋваше го, защѡ̀ го ви́дѣше мꙋ́дрь… и҆ на́ войска хы́трь 9.62; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́мене̑ а҆́рїа. хи́трь на писмѡ̀ и҆ книжо́в҆нь тврѣ́дѣ 15.140; и҆ хо́ди по пꙋ́стынѧ, и҆ и҆́ще като ло́вець хы́трь щѡ̀ и҆́ще ло́вь 17.175. // *Изобретателен.* хи́трь є҆ да чи́ни зло̀. ма[и]сторь є҆ на нѥпра́вда 31.216.

ед.: м. хы́трь 7.52, 9.62, 17.175, 18.180б, 39.302, хытрь 11.102, хи́трь 15.140, 31.216, хы́тра 7.49, 7.49б, 7.51б, *сравн.* на́ихитрь 31.220, похытрь 36.268; *мн.:* хы́три 18.180б[2], хытрѝ 33.235б, хы́трїе 33.244б, хы́трыѩ 20.208б.

хлад *м.* (1) *Хлад, приятна студенина, прохлада.* ѿ злѣ̀ на грѣ́шницѝте тогѝва... кога́то праведницѝте сѣде́ть на хла́дь. а҆̀ грѣ́шницѝте въ стра́шнаа мь́ка 18.206б.

ед.: хла́дь 18.206.

хладък *прил.* (1) *Хладък, който не е топъл, охладен, изстинал.* а҆̀ слꙋгы́те є҆дна́кь · помнѡ̀го кла́дѣхꙋ ѿг҆нь. а҆̀ ѿг҆нь се прѣлага́ше на ро́са̑, и҆ бы́ваше хла́д҆кь. и҆ бра́тїа видѣ́ха ка́кь ѻ҆хладѝ а҆́гг҃ль ѻ҆н҆зи ѿг҆нь 37.278.

ед.: м. хла́д҆кь 37.278.

хлѣб *м.* (44) **1.** *Хляб, изпечено тесто от брашно за ядене.* а҆̀ тїе сѝ ꙋ҆зе́маха ма́л҆ко ѧ҆стицѐ, ко́и ко́л҆ко и҆́щеше. ко́и хлѣ́бь ма́л҆ко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́л҆ко ꙋ҆зи́маше, а҆ дрꙋ́гы сꙋхо̀ѧ҆ж҆ба натопена ꙋ҆ води́ца 17.165; ѧ҆де́нїе и҆́мь бѣ́ше да дꙋ́мать бж҃їи рѣ́чи. и҆ ма́л҆ко оу҆кꙋ́сюваха хлѣ́бь със҆ водица 17.164б; и҆ ѧ҆дѣ́ше двѣ̀ ꙋ҆н҆гїи хлѣ́бь и҆ двѣ̀ ча́ши вода̑ пїа́ше 40.321. // *Образно.* та́зи го́з҆ба пр҃рькь дв҃дь и҆́мѣнꙋва. хлѣ́бь но҃ны̑. и҆ хлѣ́бь а҆́гг҃л҆скыи... и҆ ѿ тѣ́зи го́з҆ба, сѝ р҃ѣ̀ ѿ тїѧ дꙋ́ми бж҃їи. та̑ се хра́ни д҃ша̀ чл҃кꙋ, и҆ растѐ на добро̑ и҆ на за́конь бж҃їи 34.248. **2.** *Хляб, отделен със изпечено тесто.* и҆ оу҆готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на

inslav

жьтва́ре на село̑то своѐ. и ꙋ̀зѐ и хлѣ́бь 11.93б; ѿти защо̀ ꙋ̀ ѡнѣ́зи но́щь дето щѣ́ше х҃с да се прѣдадѐ. ꙋ̀зѐ хлѣ́бь и ре́че на апл҃ете. това́ е тѣ́ло моѐ 16.161б; и дв҃дь пр҃ркь р҃е́, за ї҃ꙋды. ꙗ҃дыи хлѣ́бь мои̇̀ възвели́чи на мѐ ко́вь. сїи̇ р҃ѣ. ї҃оу́да ꙗ҃де хлѣ́бь х҃вь, и х҃а прѣда́де 38.290б; и видѣ́ ме ѐди́нь чл҃кь като и̇злѣ́зꙋва̑. та́ ми да́де трѝ мѣдню́ш'ки... и а҃з' ги зѣ́, и кꙋпи̇̀ сьс т҃ѣ, трѝ хлѣ́бове 17.171; и тїа́ мꙋ ка́же. два̀та хлѣ́бѡве що ти̇̀ ка́захь, ꙗ҃дох' гы за, ѕ҃ї. го́динь 17.172. **3.** *Прен. В християнството – Христовото тяло.* и па̀кь ка́зꙋва пр҃ркь ѐре́мїа, спорѐть ѐврѐете. ѐла́те да вьло́жи̇̀ дрьво̀ въ'в хлѣ́бь нѥ́говь. и да развали̇̀ нѥго жи́ва ѿ земл҃ѧта. хлѣ́бь х҃вь. та ѐ нѥ́гово тѣло̀ 16.161б; а̇̀ дрьво́то дето ꙋ̀гꙋ̀диха ѐврѐете ꙋ̀ хлѣ́бь х҃вь. това́ е кр҃ть що̀ распе́ха х҃а на нѥ́го 16.161б. **единият хлѣб.** *Насъщният хляб, прехраната.* заповѣдꙋ̀ва мѡ̀ѵ̈сї̇ на вто́рыи за́конь та̑ ка́же. не тьк'мо ѿ ѐди́нь хлѣ́бь, жи́вь бы́ва чл҃кь рѣ́. а̀ми и ѿ сѣ́ка дꙋ́ма що̑ и̇схо́ди ѿ ꙋ̀ста̀ бж҃їи 9.61; като и сам'си г҃ь, каже. не о̀ хлѣ́бѣ ѐди́но̇̀ жи́вь бы́ва чл҃кь 17.172б; **свят хлѣб.** *Нафора, късче от осветен хляб, което се раздава на богомолците за причастие след литургия.* и принесѣ́те ст҃ыи хлѣ́бь. и ѿ ло́зи трѝ гро́зди, и и̇з'цѣдѣ́те го и причестѣ́те се. защо̑ е і҃с г҃ь това̀ пока́зель 37.280; **ям хлѣб.** *Ям, храня се.* и прѣз' тѣ́зи но́щь ца̀рь и нѥ́говь бра́ть, и болѧ́ре ца́ревы ѿ ꙗ҃дь и ѿ гри́жа не могóха нѝ хлѣ́бь да ꙗ҃дꙋ́ть, нѝ да заспѣ́ть 7.53б; и земл҃ѧта да вы̑ дадѐ пло́дь сво́й. и о̀во́щїе по́лско ро́ж'ба да вы̑ дадѐ, и да ꙗ҃де́те хлѣ́бь ва́шь въ си́тость 11.107; **ям хлѣба на някого.** *Ям нечий хляб, прехранвам се, преживявам благодарение на някого.* и пои́до́ха на ца́ра и ре́коха мꙋ. да́рїе ца́рꙋ... сто́риха ѐди́нь з'го́вор си́ч'ки лю́дїе, кои́то твой хлѣ́бь ꙗ҃дꙋ́ть при тво́е ца́р'ство, що сѣ̀ кне́зове. и на́чел'ници 11.92б.

ед.: хлѣ́бь 4.23б, 5.27б, 5.34б, 7.53, 7.53б, 9.61[5], 11.84б, 11.87б, 11.92б, 11.93б, 11.104б, 11.107, 13.125, 15.141б, 15.146, 16.161б[2], 17.164б, 17.165, 18.190, 18.192[2], 34.248[3], 34.248б, 36.268б, 37.280, 37.280б, 38.290б[2], 40.321, х҃лѣ́бь 6.46, хлѣ́бь 16.161б[2], 35.256б, хлѣ́бѣ̇ (!) 40.323, хлѣ́бѣ 17.172б; *мн.:* хлѣ́бове 17.171, хлѣ́бѡве 17.172.

хлѣбар *м.* (1) *Хлебар; лице, което приготвя и продава хляб.* и видѣ́ ме ѐди́нь чл҃кь като и̇злѣ́зꙋва̑. та́ ми да́де трѝ мѣдню́ш'ки... и а҃з' ги зѣ́, и кꙋпи̇̀ сьс т҃ѣ, трѝ хлѣ́бове. и попи́та̑ хлѣба́ра. чл҃че, кыдѣ́ е пѣ́ть що̀ и̇́де на і҃ѡрдань 17.171.

ед.: хлѣба́ра 17.171.

хлѣбец *м.* (2) **1.** *Хлебец, малко количество хляб.* и тиа́ мꙋ ка̀же... кога̀ ꙋ̀змѣ̑ ма́л'ко сꙋ́хь хлѣ́бець. а̀то мѝ до́деше на ꙋ̀мь ме́со̀ и рыба, и ви́но 17.171б. **2.** *Хлебец, малък хляб, хлебче.* и причести́х' се ꙋ̀ цр҃ква ст҃го і҃ѡа́нна, ст҃о́е причещенїе. и на́поконь, и̇зѣдо̀ ѐди́нь хлѣ́бьць. и напих' се вода̑ ѿ ст҃го і҃ѡрда́на 17.171б.

ед.: хлѣ́бьць 17.171б, хлѣ́бець 17.171б.

хлѣбовце *мн.* (1) *Хлебчета, малки хлябове.* и ре́че ѐи зо́сима. гн҃жде моа̀, що̀ и̇́машь. и̇̀ що̀ нахо́дишь да ꙗ҃де́шь. и тїа́ мꙋ ка́же. като бѣ́хь ꙋ̀зе́ла, г҃, хлѣ́бов'це. та еди́нь и̇зѣдо̀ а̑ два̀ доне́со̀ 17.171б.

хлѣ́бов'це 17.171б.

ход *м.* (1) *Ход, придвижване с крака, ходене, вървене.* х҃с кога́ щѣ́ше нѣ́каде да и̇де, пѣ́шь хо́дѣше. и де́нь хо́да и подалечь 34.253.

ед.: хо́да 34.253.

ходение *ср.* (1) *Ходене, придвижване в определена посока пешком, вървене.* денїе̑ дꙋ́мать, кога́ ще до̀ нощь да сѝ ѿпочи́немѐ ѿ хо́денїе и ѿ злы̑на 18.193.

ед.: хо́денїе 18.193.

inslav

ходя *несв.* (136) **1.** *Ходя, придвижвам се с крака, вървя.* и̑ли пакь и̑ма ѥ҆́стьвно (!) дѣ́йство. да хо́ди със҆ нѡ́зѣте сѝ. мо́жеш҆ ли̑ да мꙋ̀ ре́шь хро́мь ѐ о̑ти не хо́ди със҆ рꙋцѣ́те сѝ 38.282б; и̑ чи́нѣше знаме́нїа и̑ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть 15.132; птица що̀ летѝ така̀ ско́ро чи̑нѣши ми се хо́дѣх҆ме̑ 3.20; а̑ грѣ́шниците г҃ь и̑стьк҆мѣ́ва като̑ ко́зы защо́то нѣ сѣ̑ послꙋ́шале. а̑мѝ са сѣ́когы те́кле на грѣ́ като̑ коза̑ сѣ́когы и̑ще да хо́ди и̑ да ска́че по стрѣ́мно 18.201б. // *Образно.* съберѣ́те се свещенници мрѣ̀сны дѐто стѐ ꙗ҆́ле на трапеза е҆л҆завелина. и̑ да вы̑ рекꙋ̑ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ꙋ̑мове ва́ши 12.115. **2.** *Ходя, изминавам определено разстояние с някакво средство, пътувам.* ѿнзи мом҆кь. по́ море хо́дѣше, и̑ строши́л҆ се кора́бь и̑ ꙋ̑да́ви сѐ 6.44б; а̑то̑ с҆мь сы́рота и̑ па̀кь нѣ с҆мь на̑ꙋ̑чена ꙋ̑ кора́бь по́ морѐто да́ хо́димь, и̑ затова́ се не наѐма́мь да по́идемь 15.151б. **3.** *Ходя, отивам някъде или при някого с определена цел.* х҃с хо́ди в че́р҆кова бж҃ї̈а, та сѐ о̑брѣ́за по за́конь мѡ̑ѷсѐовь 18.185; ст҃ы̀ нико́лае... хо́дѣше на сѣ́ко ка́пище е҆л҆ли́н҆ско. и̑ чи́нѣше м҃лба на ба̑ 15.139б; и̑ поклони́ше се ц҃рꙋ кон҆стан҆ти́нꙋ. и̑ ка́заше мꙋ ка́кь ходи́ха въ фригїи, и̑ ка́кь сто́рише ми́рь със҆ таифа́ли 15.145; и̑ поидѐ на ло́вь. и̑ наредѝ гы ко́и гдѐ да ловѝ, и̑ гдѐ да хо́ди да и̑ще ѕвѣ́рїе 5.28б; а̑ вдови́цата сѝ не о̑ста́вѣше ло́зїето а̑мѝ хо́дѣше на патрїа́р҆ха и̑ мо́лѧше мꙋ се и̑ трꙋ́дѣше го, да хо́ди на ц҃рца давно̑ и̑ дадѐ ло́зїето 12.113; и̑ на́поконь раз҆бра̀ ка̀кь ѐ̑ ходиль при ст҃го дими́трїа та̑ го е бл҃виль, и̑ със҆ нѥгова хы́трѡ̑ ꙋ̑мрѣ̀ лїѡ́ 9.66. // *Образно.* защо̑ види бꙋ̑ че не хо́димь пра́во кам҆то нѥго. зара̑ то́ва се раз҆срѣ́жда на на̑ 1.4. **4.** *Обикалям, движа се в различни посоки в определено пространство, ходя от място на място.* и̑ въ е҆ди́нь д҃нь хо́дѣше по гра́дына своа̀ и̑з҆ь о̑во́щїето. и̑ видѣ̀ чл҃ка 11.105; и̑ поидѐ да го̑ продадѐ, и̑ ходѣше по тры́г҆ть. и̑ минъ мимо̀ цр҃квата ст҃го плато̀на 15.153б; и̑ хо́дѣше и̑з҆ гра́дь и̑ пи́таше за так҆вого́зи чл҃ка хы́тра 7.49; а̑мѝ хо́ди по си́ч҆ки гра́дѡв̑ и̑ се́ла, и̑ да́ва по сыома́си и̑ по сироти 7.53; и̑ хо́дѣше по гора̑ и̑ по планина̀ и̑ по пѣ́тища, и̑ ꙋ̑би́вахꙋ лю́дїе 6.47; тьк҆мо нѥ́говата ѿбы́днаꙗ̑ жена̑. хо́дѣше и̑ про́сѣше ѿ къ́ща на къ́ща 35.256б; защо̑ а̑зь ще́мь да хо́ди̑ ѿ гра́дь на гра́дь да ка́зꙋвамь да вѣ́рꙋвать и̑́ме х҃во 6.47. **5.** *В съчет. с прил. Намирам се в някакво физическо или психическо състояние, означено с прилагателното.* и̑ дрꙋ́гы, д҃, си́лы зовът҆ се живо́тны. защо̑ сьс҆ ѣ҆ животꙋ́ва и̑ хо́ди жи́вь чл҃кь 33.233; е҆ди́нь нѣ́кои чл҃кь бѣ́ше ѿ тойзи свѣ́ть ꙋ̑мрѣ́ль, и̑ нѥ́го със҆ и̑́ме і҆со̑во пови́ка го, и̑ о̑жи́ве и̑ ста́нъ и̑ сега̀ хо́ди зра̑вь 36.268б; и̑ ѿ жа́л҆би та̑ се съблѣ́че, и̑ красныте ри́зы, и̑ хо́дѣше похꙋ́лена̑ 13.121б; а̑ ты̀ недѣ́и о̑бы́чѣ и̑ма́нїе и̑ сто́ка, а̑мѝ ходѝ порꙋ́шен҆ 19.207б; и̑ голѣ́ скрѣ̀бь, и̑ голѣ́ма тъга̀ и̑́маха тога́зи. и̑ хо́дѣха като̑ мрѣ̀твы 8.58б. **6.** *Прен. Ходя, живея по определен начин.* а̑ ны́ѥ тѣ́к҆мо да хо́димь праве́дно като̑ и̑́щѐ бꙋ̑ 9.75; а̑мѝ ходѣ́те хꙋ́бѣ́ве, нѣ̀ като глꙋ́павы, а̑ми като̑ ꙋ̑мны. за́мь да смы́слѣме врѣ́мето о̑ти се минꙋ́ва като̑ д҃нь е҆ди́нь 18.180б; а̑ і҆ѡа́нн товà не щѣ́ше, нѝ слꙋ́гы нѝ конѥ̀, а̑мѝ ходѣше смѣре́но, и̑ по̑ка́нѣше се на ꙋче́нїе 12.109; и̑ да хо́ди със҆ трѣ́звено срѣ̑це, и̑ да стрꙋ́ва добра̀ ра́бота и̑ ꙋ̑годна бꙋ̑ 20.209б. **7.** *Прен. Спазвам; следвам някакво изискване, правило, закон; съблюдавам.* раз҆бра̑ за те́бе что̑ си сто́риль недосто́ино, и̑ мꙋ́чи́л҆ сѝ ст҃ще́нници. а̑ не по за́конь сꙋ́дишь. нѝ по прави́ло хо́дишь цр҃ко́вно 12.113б; кога̀ хо́дите по за́конь г҃вь, тогѝва се ра̑ува бꙋ̑ и̑

inslav

а҃гг҃лы нѥ́говы, а҃ коги̑ прѣстѹ́пате за́конѣ бж҃їи, тогі́ва ме гри́жа ꙗ҃де 20.208; детô е дошь́ль тоизи, и̑ хо́ди по калòерѣ́ско жи́тїе, щê да бѹ́де просла́вень, по си́чѣкыте по́стници 14.126б; рѣ҃ бо҃. а҃ко̀ хо́дите по моѐ повелѣ́нїе. и̑ мо́а за́повѣдь послѹ́шаите и̑ сто́рите. да́мь ва́мь и̑ а҃зь дѣ́жѣ 11.107. **8.** *Ходя, имам близки отношения с някого, дружа.* и̑ то́и тога́зи зѐ да хо́ди съсъ млады и̑ съсъ непотрѣ́бни. прѣ́вѣнь пойдѐ на кѹ́рѣво́вѣство. ѿ ма́лѣко по ма́лѣко зѐ и̑ да крадѐ 6.47; а҃ ко́ито ѐ сторилъ добро̑, а҃ то́и ще да ê жи́вь па́кь да ꙗ҃де и̑ да пїе сѣ҃ а҃гг҃лы нб҃ны, и̑ да хо́ды съсъ тѣ́хь 18.196. **9.** *В съчет. със същ. Ходя, намирам се в определено социално положение, означено със съществителното.* тогі́ва щать да въскр҃нать и̑ тїе мьжїе и̑ жени съсъ голѣ́мь сра́мь, ко̑ито нѣ си́ са пазиле лицếто чи́сто. догдѐ са хо́диле мом҃ци и мо́мы̑. а҃ми са кѹ́рѣвиле догдѐ се са̑ ѡ̀же́ниле 18.197. **10.** *Ходя в някакъв вид дълго време, имам определена външност.* та̑ щѣ́ть да хо́деть ѡ̀блѣ́чени въ прѣмѣна ѿ ко́зина и̑стака́на 18.186; а҃ми̑ и̑ па́кь та ѐ чю́днь чл҃кь. хо́ди ѹ̑ еднѣ́ ри́за, и̑ ꙗ҃дѐ тькмо ѐди́нь хлѣ́бь, и̑ вода̑ 7.53; ще́шь да гладѹ́вашь, и̑ да жьднѣ́ешь, и̑ голь да хо́дишь, и̑ щѣ́ть да́ ти чи́нѧть па́кость 2.10. **ходя в (по) нечий път.** *Вървя по нечии стъпки, следвам нечий пример, живея по определен начин.* а̑ вїе сто́рихѣте нѥ́говата ра́бота, и̑ вь нѥ́говать пѣ́ть хо́дихѣтѐ и̑дѣ́те сега̀ слѣ́ нѥ́го вѣ мѣ́ката ѻ҃гьннаа 18.203б; а҃ко ли̑ не послѹ́шате ме́не, и̑ не хо́дите по мо́й пѹ́ть. и̑ мо́а̀ заповѣдь не дрьжите... да наведѹ̑ на҃ (!) ва҃ сѹ́хотѹ 11.107; **ходя слѣд (послѣд) някого.** *Ходя след някого, следвам нечии стъпки, ставам нечий последовател.* ѻ҃ти защôтô мнѡ̑го жены̑ бѣ́хѹ вѣ́рѹва́ли и̑ хо́деха слѣ҃ а҃пла. и̑ чинѣ́хѹ и̑ тїе и̑сцѣлѥ́нїе 36.271б; и̑ когà си люби́ль и̑ма́нїе. чтô щѣ̀ да хо́дишь слѣ́дь х҃а с҃на моѐго. х҃с ѹ̑ча́ше да нѐ лю́бите и̑ма́нїе 35.262; а҃зь ѳома̑ нѣ сь́мь. а҃ми̑ сь́мь бра́ть и̑ г҃ь нѥ́говь. а҃ми̑ ко́и щѐ ходи̑ послѣ́ ме́не катô и̑ ѳома̑, и̑ да сѐ ѿречѐ ѿ то́изи свѣ́ть 7.50б.

сег.: 1ед. хо́ди̑ 9.75б, 17.167б, хо́димь 15.151б, 17.171б, *2ед.* хо́дишь 11.86б, 12.113б, 13.122б, 17.168, 18.203, 33.242б, 35.262, 37.273б, ходи́шь 39.301б, *3ед.* хо́ди 3.16, 5.28б, 6.47, 7.53[3], 11.86б, 12.113, 14.126б, 15.131, 17.174, 17.175, 18.188, 18.190, 18.193, 18.197, 18.201б, 33.233, 33.241, 33.242, 34.252, 35.266, 36.268б, 37.279, 38.282б[2], 39.302, хо́ды 12.114б, 18.196, ходи 15.151б, ходи̑ 17.166, *1мн.* хо́димь 1.4, 33.233, 38.293, хо́ди̑ 11.106, 36.272б, 38.294, хо́диме 31.219, ходи̑ 33.240б, *2мн.* хо́дите 11.107[2], 12.115, 12.115б, 20.208, 31.222б, *3мн.* хо́деть 11.92, 15.132, 18.189, ходѧть 15.133, хо́дѣ 39.308б; *имперф.: 1ед.* си̑ хо́дѣхь 17.169б, *3ед.* си̑ хо́дѣше 2.9б, хо́дѣше 5.27б, 6.44б, 6.47, 7.49, 9.63, 11.90, 11.101, 11.105, 12.111, 12.113[3], 12.119б, 13.121б[2], 14.127, 15.139б, 15.140, 17.165б, 17.174, 34.253, 35.256б, ходѣше 6.46б, 12.109, 15.153б, ходѣ́ше 15.140б, *1мн.* хо́дѣхѣмê 3.19б, 3.20, *2мн.* хо́дѣхѣтѐ 18.204б, *3мн.* хо́дѣха 8.55, 8.58б, 10.76, 12.118, хо́дѣхѹ 15.132б, 15.133, хо́деха 36.271б, 39.313; *аор.: 3ед.* хо́ди 3.18б, 16.159, 18.185, ходи̑ 11.90, 17.165б, хо́ды 35.265б, *1мн.* ходи́мê 2.12, *2мн.* ходи́хѣтê 11.107б, хо́дихѣтѐ 18.203б, *3мн.* ходи́ха 15.145, 16.160б; *форми от перф. тип: 1ед.* сь́мь хо́диль 6.44, *2ед.* си̑ хо́диль 4.24б, *3ед.* ѐ ходиль 9.66, е хо́диль 40.322, *1мн.* смѐ хо́диле 2.12[2], *2мн.* стѐ ходиле 18.202б, сте ходи́ле 18.202б, *3мн.* са хо́диле 18.197; *бъд.: 1ед.* ще́мь да хо́ди̑ 6.47, *2ед.* ще́шь да хо́дишь 2.10, *3ед.* щѐ ходи̑ 7.50б, щê да хо́ди 18.184, *3мн.* щѣ́ть да ходеть 18.186, щѣ́ть да хо́деть 18.186б, щѣ́ть да хо́дѣть 18.179б, 18.186; *пов.: 2ед.* ходи̑ 19.207б, *2мн.* ходѣ́те 18.180б, *описат. 3ед.* да хо́ди 20.209б, некà да хо́ди 38.282б, *1мн.* да хо́димь 9.75.

холомонда *МИ* (1) **холомонда гора.** *Холомонда гора.* и̑ ѐди́нь по́стникь пѹ́стынѡ̑ жи́тель, постѣше се на́ горѹ̑ що сê зовѐ холомонѣда гора̑ 9.70б.

холомонѣда 9.70б.

хомот *м.* (1) *Хомот, дървено приспособление за впрягане на волове и други домашни животни, ярем.* и̑

inslav

пойдѐ дв҃дь, и ку҃пѝ ѻно́ва гу҃мно със҆ пшеницьта чтѻто врьша́ше ѻр҆на, и волѡ́вете му҃ ку҃пи. и ра́лото и хомота́ть, и сич҆ко 11.90.

ед.: чл. хомота́ть 11.90.

хоне *МИ* (2) *Хоне.* и такѝ се спа́се архи́ппа, и не ꙋда́ви се и ѿтога́зи се наре҃ товà мѣ́сто хо́не. а҃ ѿпрь́вѣн҆ се зовѣ́ше коласа́е 11.98; на фре́н҆ско мѣ́сто и҆мà нѣ́кои гра҃҆, зове́ се хо́не 11.97.

хо́не 11.97, 11.98.

хората *ж.* (2) *Говор, приказване на висок глас, врява, хората.* и по пѝтищата глѝчка, и хоратà мнѡ́го и ви́кь 18.194. **хората струвам.** *Разговарям.* и ду҃мат҆ си си́ч҆кыте ду҃мы, и хоротà стру҃вать катѡ̀ и сегà ны́е ту҃ка 18.199.

ед.: хоратà 18.194, хоротà 18.199.

хоривски *прил.* (1) **гора хоривска.** *Гора хоривска, сионска.* законь мѡ́ѵсеѡвь не и҆злѣ́зе ѿ і҆ер҃ли́ма ни ѿ сїѡ́на. а҆мѝ и҆злѣ́зе ѿ пу҃стини ѿ го́ра хори́в҆ска 38.292.

ед.: ж. хори́в҆ска 38.292.

хоро *ср.* (1) *Хоро, вид народен танц.* а҆мѝ тѣ́к҆мо то́л҆кова и҆́ще бѣ҃ ѿ на҃, да хо́ди҃ по хр҃тїа́н҆скы̀ за́конь, като е҆ бг҃ оу҃го́дно. нѐ със҆ мнѡ́го ꙗ҆́стїе и҆лѝ пи́тїе. и҆лѝ хорѐ да и҆гра́емь 9.75б.

ед.: хорѐ 9.75б.

хорота *вж.* **хората**

хоротя *несв.* (2) *Говоря, приказвам нещо, хоратя.* и ни́кога ста́рого не прѣти́чеи съсь ду҃ма та му҃ ду҃мà насре́ща. тѣ́к҆мо а҆́ко по́старь да́ му҃ и хоротѝ. а҆ тѝ слу҃шаѝ и҆́ оу҃чи́ се 1.5б. // *Разговарям.* и товà чю́вай въ пра҃́зницы, чѥ̑ когà сѣди́шь без҆ ра́бота, и хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не ѻ҆́сѣдишь нѣ́кого 1.5.

сег.: 2ед. хоротишь 1.5, *3ед.* хоротѝ 1.5б.

хоругва *ж.* (1) *Хоругва, църковно знаме с изображения на библейски лица и сцени.* и дрьжа́ха, хору҃гви по́ч҃ти въ ру҃цѣ свои̑, и печа́ти бж҃їе. и҆́ма́ха, и хартїи и на т҃ѣ бѣ́ше напи́сано и҆́ме бж҃їе 32.229.

мн.: хору҃гви 32.229.

хотѣ́ние *ср.* (4) *Искане, желание за нещо, воля.* ѿнїа бж҃тѝвны му҃жїе... бѣ́ху҃ се просвѣ́тиле. и затовà такà зна́ꙗху҃ бж҃їе хотѣ́нїе, что̑ и҆́ще бг҃ 15.131б; защѡ̀ щѣше х҃с да зату҃лы злѣ́та зи́ма грѣхо́вная... и да пока́же сла́д҆кыи про́лѣть нѥгово̑то си̑ хотѣ́нїе 33.240б; и҆ пр҃пѡ́бны ѿтлѥ, пастѝре и ꙋ҆чи́телѥ... де́то̑ бѣ́ху҃ напо́ены със҆ вѣ́ра и҆стиннаа... и на си́ч҆кы̀ свѣ́ть просвѣ́тише катѡ̀ сл҃нце. да и҆сплѣ́нювать бж҃їе хотѣ́нїе, что̑то и҆скà г҃ь по то́говото бж҃тѝвное съмотре́нїе 15.132. **сторя хотѣ́ние.** *Угодя, удовлетворя нечие искане, постъпя по волята на някого.* и и҆маше голѣ҃ по́҆кань да почи́та без҆ду҃шныте и҆до́лы... и҆́ грижѣ́ше са ка́кь да сто́ри хоте́нїе на є҆л҆ли́н҆скыте бѡ́гове 39.296.

ед.: хотѣ́нїе 15.131б, 15.132, 33.240б, хоте́нїе 39.296.

хощеть *от стб.* **хотѣ́ти** *несв.* (1) *Искам, имам желание за нещо.* защѡ̀ ре҃ г҃ь. а҆́ще кто̑ хо́щеть по мнѣ҃ и҆ти да ѿврь́жет҆ се се́бе... не ре́че а́ко ще́те а҆ко не ще́те є҆ла́те слѣ́дь ме́не 16.158.

сег.: 3ед. хо́щеть 16.158.

храм *м.* (8) *Храм; здание, в което се извършва християнско богослужение; черква.* и със҆ ноозѣ́те, да и҆́демь въ м҃лбны̀ хра́мь чер҆ко́вны 31.222б; прїи́ми и моа́ть стлѣ́пь със ѿку҃ и зане́си го та́мо на ѿн҆зи хра҃. за́мь да́ мї е на па́меть и на д҃шѣ́та добри̑на̑ 39.312; на пефла́гонь щото̑ каза́х҆ме. ма́л҆ко пого́рѣ, и҆ма́ше та҃ и дру҃гы хра҃ ст҃му҃ вели́ко мч҃ику҃ гесѡ̑гїю 39.317. // *Образно.* нѝ х҃с прїе́ма грѣ́шнаго. катѡ̀ ка́же и҆ пр҃рькь і҆са́ї́а ко́и хра́мь да́ ми съзи́ждете глѥ҃ г҃ь. хра́м҆ се зовѐ, чи́сто ср҃це чл҃ку҃ 34.253б.

inslav

ед.: хра́мь 31.222б, 34.253б, хра́мъ 34.253б, хра̑ 39.312, 39.316, 39.317, 39.317б, 39.318.

храмина *ж.* (2) *Къща, дом, сграда.* марїа́ же прїе́мъши ли́тръ мира... пома́за нѡѕѣ і҆сѡ̑вѣ и҆ о҆́трь вла́сы свои́ми нѡ́ѕѣ е҆́го̀. храми́на же и҆спльни се ѿ во́не мы́ръные слꙋ́шайте что̑ тлькꙋ́ва е҆ѵ̑лїе... та се̑ испльни, о҆́нази къ́ща съ̀ хꙋ́бава мѵ̑ризъ̀ма̑ 34.250; ѡ҆̑ че́до мои̑, и҆ с҃нꙋ мои̑ драгы̑ гдѣ̀ ѡ҆ста́влꙗшь маи́ка си̑ сама̑. и҆ ꙋ҆ коа̀ хра́ми́на пꙋ́щащашь (!) ме̑. и҆ ѡ҆ста́влꙗшъ ме̑ с҃не мо́й ѡ҆се́га 35.260б.

ед.: храми́на 34.250, хра́ми́на 35.260б.

храна *ж.* (1) *Хранене, способност да се приема храна, чрез която да се извършват жизнените процеси.* а҆̀ въ̀тора е҆̀ си́ла хра́на̀ дето се хра́ни чл҃кь. и҆ тре́тїа е҆̀ па́кь расти́телъна детѡ̑ ра́стѐ чл҃кь... тїа̀ си́лы и҆ сѣ́кыи добы́тъкь и҆́ма за̑е́дно и҆ дрьвїа, защѡ̑ се и҆ тїе̑ ра́ждать, и҆ хра́нетъ се ѿ землѧ̀та и҆ расты́ть 33.232б.

ед.: хра́на̀ 33.232б.

храненица *ж.* (1) *Храненица; чуждо дете момиче, взето и отгледано от някого като свое.* а҆̀ дрꙋ́гыи желе́е своѐмꙋ съсѣ́динꙋ да́ мꙋ зе́ме къ́щата а҆̀ дрꙋ́гь годѝ дрꙋ́гимꙋ да мꙋ и҆́ма́ми (!) слꙋгѣ̀та и҆лѝ храненицата 31.217.

ед.: *чл.* храненицата 31.217.

хранител *м.* (9) *Пазител; лице или предмет, който покровителства, закриля някого; хранител.* и҆ сыро́маси и҆ сыроти, и҆ вдови́цы... се лиши́ха ѿ хранителѧ своѐго дѣ̀то гы хра́нѧше и҆ чю́ваше и҆ сичъ̀ка землѧ̀ ми́рїиликїиска въздѣ́хъна и҆ попла́ка, защѡ̑ ѡ҆ста́ше безъ̀ такъ̀вогози пасти́ра и҆ ꙋ҆чи́телѧ 15.151; защѡ̀ тои́зи кр҃ть ст҃ыи, та е о҆рꙋ́жїе си́лъно сѣ́кимꙋ хр҃тїа́нинꙋ... на цр҃ква е҆̀ почьсть. и҆ на бл҃гочьстивы лю́дїе храни́тель 16.158; ра̑уи́ се кр҃те трѝ съста́вне... и҆ на бꙋ́ра ти́шина да́вашь. на ю҆́наци си́ла. на бѣлъ̀цѝ храни́тель 16.163. **ангел хранител.** *Ангел хранител; безплътно същество, което пази определен човек.* и҆ сѣ́кыи хр҃тїа́нинь, мака̀рь грѣ́шъ̀нь, мака́рь праве́дъ̀нь, и҆ма си̑ а҆́гг҃ла храни́телѧ 11.83; а҆́гг҃ль храни́тель пла́че ѿ ви́нѡ̑ пїи́ци, а҆̀ бѣ́соове са веселѧ́ть 20.209.

ед.: храни́тель 11.105, 16.158, 16.159б, 16.163, 20.209, хранитель 32.229б, храни́телѧ 11.83, хранителѧ 15.151, *зв.* храни́телю 16.163.

хранителен *прил.* (1) *Като същ. Само ср. Нещо, което е свързано с храненето.* хранителъ̀но растителъ̀но а҆̀ въ̀тора е҆̀ си́ла хра́на̀ дето се хра́ни чл҃кь. и҆ тре́тїа е҆̀ па́кь расти́телъ̀на детѡ̑ ра́стѐ чл҃кь. и҆ и҆́ма такъ̀вози е҆́съ̀ство (!) да се̑ ѿхра́нюва, ѿ ма́лъ̀ко на голѣ́мо 33.232б*.

ед.: *ср.* хранителъ̀но 33.232б*.

храня[1] *несв.* (12) **1.** *Храня, давам храна на някого.* то́и ва̑, въ пꙋ́сти́нѧ съсъ̀ ма́нна хра́нѣше, а҆ вы́е го съсъ̀ ѿце́ть напои́хъте 35.258б; и҆ тѣло́то да хра́не съсъ̀ го́зъба что̑ се ѧ҆дѐ 33.234; а҆́зь брашно не́ма̑. нѝ дꙋ́кати и҆́ма̑. а҆̀ми ща̀ о҆тѝ ꙋ҆ гимїата при тѣ́ и҆́ дь не щьть а҆́ тїе́ мь щьть хранѝ 17.169; г҃и кога́ та видѣ́хъ̀ме гла́дна та тѐ нахра́ни́хъ̀ме. де̑ ты̀ хра́нишь си́чъ̀ко дыханїе жи́во 18.203. // *Образно.* и҆ да се̑ хра́ни и съсъ̀ дш҃ьта и҆ съсъ̀ тѣло́то... а҆̀ дш҃ьта си̑ да хра́ни съсъ̀ бж҃їи дꙋ́мы 33.234; мо́лю ти се що тѝ принесо́ ма́лъ̀ко ѿ ѧ҆сте́то да ꙋ҆́кꙋ́сиши... а҆̀ тиа̀ ꙋ҆зѐ накра́и прь́сть сво́и трѝ зрь́на ле́щꙋ, и҆ ꙋ҆́кꙋ́си и҆ ре́че. до́ста е бл҃ть дх҃о́внаа дето хра́ни със чи́сто, ѥ҆́ство (!) на дш҃ьть 17.174б. **2.** *Прехранвам се, изкарвам прехраната си.* а҆̀мѝ посрѣ́ ко́лъ̀кото бѣ́хꙋ возмо́жны да и҆ се́бѣ си̑ хра́нетъ и҆ ѿредѣ́вать съ сво́ето си̑ и҆́манїе и҆ на сыро́маси да пода́дꙋть 15.132б.

сег.: *2ед.* хра́нишь 18.203, *3ед.* хра́ни 13.121, 17.174б, 33.232б, 33.234, хра́не 33.234, *3мн.* хра́нетъ 15.132б; *имперф.:* *3ед.* хра́нѣше 15.133б, 35.258б, *3мн.* хра́нѧха 21.210б; *аор.:* *3ед.* хранѝ 13.125; *бъд.:* *със съкр. инф.* *3мн.* щьть хранѝ 17.169.

inslav

храня[II] *несв.* (1) *Пазя, закрилям някого, покровителствам, храня.* и̑ сыромáси и̑ сыроти, и̑ вдови́цы мнѡ̑го поплáкаше за нѥго, защô се лиши́ха ѿ хранителꙗ своѐго дѐто гы хрáнꙗше и̑ чю̑ваше 15.151.

имперф.: 3ед. хрáнꙗше 15.151.

храня се *несв.* (10) **1.** *Храня се, приемам храна, ям.* и̑ щото ѐ по гóрїе и̑ по плáнинїе, и̑ въ мóре, и̑ въ вóду̑ си́чѣко е чл҃ку̑ дáдено ѿ ба҃ да сѐ хрáни 31.222; и̑ а҃гг҃ль г҃нь дохóждааше катô гóлу̑бь, и̑ нóсѣше и̑ ꙗ҃стїе, и̑ такá се тїа хрáнѣше ѿ а҃гг҃лѣскы ру̑цѣ̀ 13.123б; а̑ вѣтора ѐ си́ла хрáнà дето се хрáни чл҃кь 33.232б. // *Приемам живителни сокове (за растение).* тїà си́лы и̑ сѣкыи добы́тѣкь и̑ма заѐдно и̑ дрьвїа, защô се и̑ тїѐ рáждать. и̑ хрáнетѣ се ѿ землꙗта и̑ рáсту̑ть 33.232б. // *Образно.* тáзи гóзѣба пр҃рькь дв҃дь и̑мѣ́ну̑ва. хлѣ́бь нб҃ны̀... и̑ ѿ тѣ́зи гóзѣба, си̑ р҃ѣ̀ ѿ тїꙗ ду̑ми бж҃їи. тâ се хрáни д҃шà чл҃ку̑ 34.248; а̑ ꙗ҃стїе и̑мáмь що сѐ надѣ́а да мѐ спасѝ бо҃. и̑ хрáнѧ се и̑ покры́вамѣ се, съсѣ ду̑ма бж҃їа, дето дрьжѝ си́чѣкото 17.172б. **2.** *Прехранвам се, изкарвам прехраната си, издържам се.* и̑ а҃зь да ꙋ̑зы́мамь наѐмь ѿ нѥго. и̑ такà да сê хрáниме 15.134; а̑зь вы̑ сто́ри́ мóре да сѐ хрáните ѿ нѥго, а̑ вїѐ ма гнѣ̀выте съсѣ злы̑нѣта вáша 18.204; бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь въ цáри_грáдь и̑мѐто му̑ никóла рáботѣше и̑ хрáнѣше се 15.153.

сег.: 1ед. хрáнѧ се 17.172б, *3ед.* сѐ хрáни 31.222, се хрáни 33.232б, 34.248, сê хрáни 33.234, *1мн.* сê хрáниме 15.134, *2мн.* сѐ хрáните 18.204, *3мн.* хрáнетѣ се 33.232б; *имперф.: 3ед.* се хрáнѣше 13.123б, хрáнѣше се 15.153.

храст *м.* (2) *Храст, дребнорасло дърво с издънки от корена му.* и̑ катô пои́дѐ цáрь при а̑пл҃а, и̑ видѣ́ го чê глéда на нб҃о и̑ тѣлóто му̑ поси́пано съсѣ рогóзїе и̑ хрáстїе ѿгóре нâ ма҃ѳêа нату̑рено. на, і҃. лакѣте 37.278; и̑ повелѣ̀ да присы́пу̑ть жерáдьта и̑зѣóколу̑, да сѐ запáли хрáстїето 37.278б.

събир.: хрáстїе 37.278, *чл.* хрáстїето 37.278б.

хриса *МИ* (1) *Хриса.* и̑ наговóриха се да развалѧ́ть ѻ҃нѣзи монасти́рь, за_ѐд[н]ô и̑ ѻ̀нѣзи ст҃аа водâ да ю̑ затрїю̀ть. и̑ нáговорь тѣ́хѣны бѣ̀ голѣ́мь. защô рѣкâ и̑мáше тáмо вели́ка, зовѣ́ше се хри́са. и̑ натькми́ха да ю̑ ѿбратеть на цр҃квата. и̑ дà се разѣвалѝ и̑ цр҃ква. и̑ си́чѣко мѣ́сто 11.97б.

хри́са 11.97б.

хрисовул *м.* (1) *Хрисовул, средновековна царска грамота със златен печат.* и̑ по си́чѣки землѝ гдѐ прѣ҃ѐ. постáви митрополи́те и̑ є҃пкпы, свѣтлїи и̑ бл҃гочѣ́стивїи съсѣ нѥговы ст҃ы̑й хрисóву̑ли. що сѣ̀ сегà ꙋ̑ слáвна лáвра ꙋ̑ ст҃ѣ̀й гóрѣ 8.59.

мн.: хрисóву̑ли 8.59.

христи *м. мн.* (1) *Христосовци; хора, които се представят за Божия син Исус Христос.* и̑ пáкь и̑ дру̑го рѐ҃, х҃с. а̑кò нѣ́кой дóйде та вы̑ рѐ҃, ѐто ту̑ка е х҃с, и̑лѝ ѐде на коѐ мѣ́сто, недѣ́ите вѣ́ру̑ва, ѻ̀ти щьть да стáнать льжли́ви пр҃рци и̑ льжли́вы хрі́сты и̑ знамéнїа щѣ́ть да стру̑вать, зáмь да и̑зѣмамѣть добры́те лю̑дїе 18.191б.

хрі́сты 18.191б.

християнин *м.* (240) *Християнин; лице, което изповядва християнската вяра.* и̑ тáмо наоу̑чи си́чѣко до крáи, зáконь хр҃тїáнѣскыи. и̑ кнїгы бж҃твные и̑зѣоу̑чи добрѣ̀. и̑ а̑ѳи́нїа филосóфа препрѣ̀. и̑ настáви го и̑ бы̑ хр҃тїáнинь, и̑ кр҃ти се, и̑ а̑ѳи́нѣского бóга строшѝ 12.109; и̑ катô бѣ́ше въ тьмѣни́цата ст҃ы̑и. а҃ хр҃тїáне щотô бѣ́ха вѣ́ру̑вале х҃а, и̑ за чю̑десата щотô стру̑ваше ст҃ы̑и. прихóждаха и̑ давáха и̑мáнїе на стражáрете тьмни́чны 39.305б; и̑ на сѣ́кы̑ д҃нь слу̑шать є҃лли́нѣците нѥговыте ду̑мы, тâ се прѣльща́вать. и̑ ѿстáвѧтѣ си̑ вѣ́рата своà и̑ стáну̑вать

inslav

хр҃тїа́не 9.63б; на вѣсточнꙋ страну на прѣдѣль ми́рїликїйскые ѐпар҇хїе. гра́дь ѐ что сѐ зовѐ пата́рь. и ѿ нѥ́го бѣ́ше то́изи ст҃ыи ѿц҃ь на́шь нико́лае и нѥ́говыте роди́телѥ бѣ́хꙋ хр҃тїа́не право҃вѣр҇нїи 15.132б. // *Само мн. Християни; принадлежащите към християнската общност.* и ст҃ы́е ѿц҃ы напи́саха товà чт҃ное писа́нїе и право҃вѣр҇ное ꙋче́нїе и прѣда́дꙋха на ст҃ые чер҇кови да слꙋ [слꙋ]шать (!) ст҃ые хр҃тїа́не 20.209б; х҃с да́де до́брь бѣлѣгь на хр҃тїа́нете сво́й чт҃ныи кр҃ть. и антихрі́сть щѐ дà дадѐ сво́ать злѣ бѣлѣгь ко́ито нѥ́го вѣ́рꙋва 18.185б; чю́х҇те ли и разꙋмѣ́х҇те лѝ ѻ҆́ти за на҃ хр҃тїане назнаменꙋва ѻ҆новà жр҃ѣ́бѐ сы́нь ѩ҆рь́мничь, как҇ смѐ ѿ мнѡ́го ѐзы́ци. а҆ ри́зите що[то] гы пости́лаха по землѥ, товà назнаменꙋва грѣхѡве́те си҃ ѿ си́ч҇ките ѐзы́ци 34.253б. **благословени християни.** *Обичайно обръщение към вярващите в словата от дамаскините.* а҆мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. за д҃не́шнѣ пра́ѕ҃нык. защо́ е пѣснь цр҃ко́внаа 35.257б; ви́дите ли бл҃венїи хр҃тїа́не ко́л҇ко лѝ лю́би чц҃и́те бг҃ъ и ко́лко ли ѐ добринâ нѥ́гова на на҃ 32.224б; бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, да бы́де ꙋмь́ть ва́шь ꙋ главѣ́та ви, и ми́сль на цр҃тво нб҃ное 31.222; а҆мѝ да знаете бл҃ве́нїи хр҃тїане, ѻ҆ти си́ч҇кыте прр҃ци дꙋ́мать и ка́зꙋвать, ка́к҇ ще да сѐ свр҃ьши свѣ́ть 18.179.

ед.: хр҃тїанинь 5.30, 18.198б, хр҃тїа́нинь 6.46б, 6.47, 7.54[3], 8.57б, 9.63, 9.64б, 9.65, 9.74[2], 11.83, 11.95б, 12.109, 15.139[2], 15.152, 15.153, 15.156б, 18.198б[2], 38.287, 39.313, 40.320, хр҃тїа́ннь (!) 9.62, хр҃тїани́нь 16.159б, 16.160, хр҃тїа́нин҇ 37.278, 39.298б, хр҃тїа́нынь 39.297б, 39.298, хр҃тїа́ни́нь 39.301, хр҃тїа́нина 1.5б[2], 9.61б, 13.125[2], 13.125б, 34.255, 39.308б, хр҃тїанина 1.6, 33.233, хр҃тїа́нинꙋ 13.125, 16.158, 16.159б, 20.208, 35.266, хр҃тїа́ни́нꙋ 16.158б, хр҃тїанинꙋ 33.247, *зв.* хр҃тїа́нинѥ 1.7; *мн.:* хр҃тїа́не 1.3, 2.14б, 5.27, 5.31, 5.32[2], 5.35б, 5.38б, 5.39, 5.40[4], 6.43, 6.46б, 8.55, 8.57, 9.60б, 9.63, 9.63б, 9.66б, 9.70б, 9.72, 9.74[2], 9.74б, 9.75[2], 9.75б, 11.81, 11.81б, 11.83б, 11.95, 11.95б, 11.97, 11.99б, 11.106, 13.125, 14.12б, 15.132б[2], 15.13б, 15.137, 15.139[3], 15.139б, 15.142, 15.142б, 15.143б, 15.145, 15.150, 15.150б, 15.151[2], 15.155б[3], 15.156, 16.159б, 16.162[2], 16.163[2], 17.167, 18.180б, 18.181б, 18.183, 18.186б, 18.189, 18.198б, 18.201, 18.203, 18.203б[2], 18.205б, 18.207, 20.208б, 20.209б[2], 21.210, 31.216б, 31.219, 31.221, 31.221б, 31.222[2], 32.223б[2], 32.224б, 32.22б, 32.228б, 33.232, 33.239б, 34.248, 34.253, 34.254, 34.255б[2], 35.257б, 35.259, 35.266, 36.268б, 37.278[2], 38.285б, 38.286, 38.287, 38.293б, 39.295б[2], 39.296б[3], 39.297, 39.298[2], 39.300, 39.301, 39.305б, 39.309[2], 39.312, 39.312б[2], 39.314б, 39.315, 39.316, 39.316б, 39.318, 39.318б[2], хр҃тїане 1.3б, 1.7б, 1.8, 9.67б, 9.70, 11.108, 15.133б, 15.139б, 15.156, 16.157[2], 16.159б, 18.177, 18.177б, 18.179, 18.182, 18.190б, 18.192, 18.195, 18.198б[2], 18.205, 18.206б, 20.209б, 33.232[2], 33.240, 33.247б, 34.253, 34.253б, 34.254, 35.266б, 39.295, 39.297б, х҃тїа́не 5.29б, х҃тїане 5.29б,хр҃тїа́не 9.74б, хр҃тїане 11.96б, хр҃тїа́ны 18.19б, 39.296б[2], [хрїане] (!) 33.247, хрїстїане 33.247, хр҃тїане 39.295, хр҃тїанѡ 20.208, хр҃тїа́нѡ 31.222, 39.313б, 39.318*, *чл.* хр҃тїа́нете 15.140б, 18.184б, 18.185б, 18.196б, 20.209б, 37.279, 39.296б, 39.298, хр҃тїанете 15.151б.

християнка *ж.* (5) *Християнка; жена, която изповядва християнската вяра.* ѩ҆ви́ и сѐ а҆́гг҃ль... и рѐ є҆́и. что си҃ скрѣ́бна. и тїà рѐ. защо҃ нѣ с҇мь кр҃те́на. и желá́ю да с҇мь хр҃тїа́н҇ка 11.105; и заве́доха ю҆ оу҆ цр҃ква. и ре́коха на сщ҃е́нницте. ны́е прїе́мамѐ тъ́зи блꙋ́дница да бꙋ́де хр҃тїа́н҇ка. и ѿнїа сщ҃е́нници кр҃ти́ше ю҆ 11.105б.

ед.: хр҃тїа́н҇ка 8.58, 11.105, 11.105б, 39.300, хр҃тїан҇ка 10.76.

християнски *прил.* (41) *Християнски, който е свързан с християните и с християнството.* и то́л҇кова бѣ́ше бг҃о҃ви́день чл҃кь. ѻ҆́ти и ѐрети́ци кои́ го ви́дѣха, и ѿбрь́нꙋвахꙋ се на вѣ́ра хр҃тїа́н҇скаа 15.150; и хр҃тїа́не что҃ бѣ́хꙋ и҆з҇ѻ҆колꙋ дꙋ́махꙋ и ви́кахꙋ. ѐди́нь бг҃ъ хр҃тїан҇скыи. детѡ҃ ще своѐго а҆́гла и въ ѿг҇нь да спасѝ 37.278; и та́мо наоу́чи си́ч҇ко до кра́и, за́конь хр҃тїа́н҇скыи. и кнїгы бж҃твные и҆з҇оу́чи добрѣ 12.109; коа́ е пол҇за мои бра́тїа, а҆́ко

inslav

ѝма нѣкои вѣра хр҃тїа́нскаа, а̀ ра́бота хр҃тїа́нска не ѝма 15.156; а̀мѝ вели́кыи стыи дими́трїе гото́вь помо́щникь хр҃тїа́нскыи. не о̀ста́ви мѣ́сто своє́ да сѐ развали́. и̇ да погы́не ѿ гла̀дъ 9.69б; и̇ ѿ кога̑ прѣста́нѣ гонѥ́нїе и̇ мѣ́ка на хр҃тїа́не, и̇ цр҃твꙋ́ваше вели́кыи ц҃рь константи́нь бл҃гочѣ́стивыи и̇ хр҃тїа́нскыі 5.40; и̇ тогази цр҃твꙋ́ваше ца́рꙋ конста́нти́нꙋ внꙋ́кь, и̇ра́клїа ц҃рь. и̇ то́и па̀кь сьбра̀ нарѡ́ хр҃тїа́нскыи 11.96б.

ед.: м. хр҃тїа́нскыі 4.25б, 5.39б, 5.40, 9.66б, 9.75б², 10.79б, 39.300, 39.306, хр҃тїа́нскыи 9.69б, 11.96б, 11.106б, 12.109, 15.138б, 15.150б, 15.156, хр҃тїа́нскы 15.139, хр҃тїа́нскыи 15.155б, 37.278, хр҃тїа́ньскыи 37.278, хр҃тїа́нскыго 5.30, хр҃тїа́нскомꙋ 39.295б, *ж.* хр҃тїа́нскаа 4.26б, 6.47, 12.116б, 15.150, 15.156³, хр҃тїа́нска 5.30, 10.76, 12.108б, 15.156, 39.313б, хр҃тїа́нскѧ 6.48, хр҃тїа́нска 15.156, хр҃тїа́нскѧ 16.162б, *ср.* хр҃тїа́нско 9.75б; *мн.:* хр҃тїа́нскы 9.67б, 15.139б, хр҃тїа́нскыі 15.156.

християнство *ср.* (7) **1.** *Християнство, една от най-разпространените религии в света (в чиято основа лежи вярата в Исус Христос като богочовек и спасител).* и̇ дрꙋ́го ни́що не и̇щѣ́ше, тькмо годѣ́ше ка́кь да посѣ́е хр҃тїа́нство 9.62б; и̇ влѣ́зꙋваха при ст҃го... и̇ бо́лнїи и̇сцѣлѣ́ваха а̑ дрꙋ́гы се ꙋ́ча́ха на хр҃тїа́нство. и̇ оу̑твръдѣ́ваха се на х҃ва вѣ́ра 39.305б; ѿ го́рѣ и̇ злѣ̀ на́мь грѣ́шны̑ че сѣ̀ нари́чѣме хр҃тїане, а̀ хр҃тїа́нство не дрьжи́ме що̑ е ре́кль х҃с 18.198б. **2.** *Християнство; общност от хора, изповядващи християнската религия.* и̇ мнѡ́го нарѡ́дь послꙋ́ша нѥ́говыте дꙋ́мы, и̇ вѣрова́ха х҃во и̇ме... и̇ така̀ на вьса́кыи дн҃ь ꙋче́нїето нѥ́гово приплѡ́дюваше хр҃тїа́нство 9.62б; дїа́воль... гле́даше тога́зи че сѣ̀ ꙋмнѡ́жа́ва хр҃тїа́нство. а̑ то́и не мо́жаше да трьпѝ да сѐ оу̑мнѡ́жа́ва рѡ̑ хр҃тїа́нскыи 15.138б.

ед.: хр҃тїа́нство 9.62б², 15.138б, 18.198б, 39.305б, 39.306, хр҃тїа́нство 9.62б.

христов *прил.* (173) **1.** *Христосов, който принадлежи на Христос, Христов.* і̇оу́да ѿ́де хлѣ́бь х҃вь, и̇ х҃а прѣда́де 38.290б; това̀ е̑ кры́вь х҃ва пролѣ́ана. да бꙋ́де тебѣ̀ на грѣхо́вете оставлѥ́нїе, и̇ на вѣ́чныи жи́вотъ 37.280б; и̇ поклони се та́мо на ст҃ы̀ мѣ́ста и̇ гро́бꙋ х҃вꙋ и̇ мѣстꙋ ст҃ые голгоѳы 15.136б; и̇ рѣ̑. това́ е тѣ́ло х҃во 37.280б; то́и ле́гна на рꙋка̑ х҃ва на таи́нь вѣ̑ра 6.41; є̑ла̀ сѣ̀ ме́не па́вле да тѐ въве́дꙋ въ гра̑ х҃вь 32.227б; и̇ послꙋша́нїе да ѝмаме на х҃выте дꙋ́мы 15.156б. **2.** *Христосов, който се отнася до Христос, Христов.* таквизы бѣ́хꙋ и̇ сички а̑пл҃ы. що̀ дꙋ́маха, ко́и на̑ мо́же ѿделѝ ѿ любо́вь х҃ва, скрьбь, и̇лѝ бо́и, и̇лѝ гла́дь, и̇лѝ мь́ка, и̇лѝ бѣда̀, и̇лѝ са́бїа 16.159; такъв'зи бѣ́ше и̇ пе́трь а̑пл҃ь. дето го̀ распе́ха стрьмо̀ гла́вь... зарадѝ любо́вь х҃ва 16.159; тогѝва щьть да пла́чать тїа́ дѐто ѝмь зара́чахмѐ, да нѐ ꙋ́бїе́те. да нѐ ꙋкра́днете... а̑ тїе това̀ сичко сто́риха, та̑ щьть да пла́чать ѿ стра̑ х҃вь 18.197; затова̀ и̇ ны́е сме́ длѣ́жны да съвръ́шимь запо́вѣдь х҃ва 13.125б. **3.** *Христосов, който е в някакви отношения с Христос.* вче́ра бѣ́ше въскр҃сенїе лазарево, що̑ праз̑нꙋвахме. защо̑ бѣ́ше и̇ то́и х҃вь дрꙋ́гь 34.248б; и̇ тога́зи рѣ̑ е̑ди́нь ѿ ꙋ̑ченицыте х҃вы і̇ꙋ́да сїмо́новь и̇скарїѡтскы̑... защо̑ сѐ не прода́де това̑ мѵ̑ро̑ 34.250б; и̇ послꙋ́шаха го то́изи ча̑ слꙋ́гы х҃вы ко́зма и̇ дамїа́нь и̇ да́доха мꙋ те́жкь сѣ̀нь 10.77; ра̑уй се дими́трїе вои́не х҃вь 9.64б; матѳе̑и а̑пл҃ь х҃вь сѣдѣ́ше ѿпрь́вѣнь въ і̇ерл҃и́мь на мы́тницꙋ 37.273б. **4.** *Прен. Праведен, който съблюдава християнския закон, безгрешен.* защо̑ а̑ко не ѿме́те чл҃кь грѣховете си̑. не мо́же да бꙋ́де х҃вь. нѝ х҃с прїе́ма грѣшнаго 34.253б; и̇ не мо́же чл҃кь зло̑ да чи́ни и̇ да е̑ х҃вь 34.253б. **второ пришъствие христово.** *Второ пришествие; според християнското учение – повторното*

inslav

идване на Исус Христос на земята, денят на Страшния съд Божи, когато всекиму ще бъде отсъдено според делата му. та щê втóрыи пѣть да дóйде, ѻ҃ти се на нѥ́го надѣеме да ны҃ ꙋ҆пáзи. защô тóй право съди на своите людїе та затовà казꙋвамê ные втóро пришѣствїе х҃во 18.195б; а҆мѝ и҆ ны́е брáтїе, да нѐ ѡ҆съждáмê ни́кого, макàрь сьгрѣши́ль, и҆лѝ не съгрѣши́ль. да и҆ ны́е на втòро пришѣствїе х҃во да нѐ бꙋ́демь посрáмени́ 3.21; **възнесение христово.** *Възнесение Христово, християнски празник.* и҆ н҃ца трѝ д҃ни да прáзнꙋвашь, и҆ възнесенїе х҃во и крⷭ҇товь д҃нь 1.4; **въскръсение христово.** *Възкресение Христово, Великден, християнски празник.* такâ и҆ въскрⷭ҇сенїе х҃во и҆ тогúва сичѧ̀ка нелѣ̀ да прáзнꙋвашь 1.4; **вѣра христова.** *Християнската вяра, учението на Исус Христос.* и҆ влѣзꙋ́ваха при ст҃го, и҆ припáднꙋваха при ноозѣ́те мꙋ, и҆ бóлѧнїи и҆сцѣлѣ́ваха а҆ дрꙋ́гы се ꙋ҆чáха на хрⷭ҇тїáнство, и҆ оу҆тврьдѣ́ваха се на х҃ва вѣ́ра 39.305б; а҆ми гы҃ ꙋ҆чаше и҆ ꙋ҆тврьждáваше да сê не ѿмéтньть ѿ вѣ́ра х҃ва 15.139; **закон христов.** *Християнската вяра, учението на Исус Христос.* тогїва щьть да плáчать тїа дêто не дрьжаха зáконь х҃вь 18.197; и҆ вѣнѧ́чáше ю҆ по зáконь х҃вь 15.134б; **име христово.** *Християнската вяра, учението на Исус Христос.* боле да оу҆мрешь тꙋ́ка, подобрѣ е нежели да потѣпѧ́чешь зáконь х҃вь. ѻ҃ти а҆́ко тꙋ́ка помѣ́чишь се зарâ ѝме х҃во. нѣ на ѻ҃нѧзи свѣ́ть ст҃ѣ́ щешь да бѣ́дешь, и҆ наслѣ́дникь 1.3б; и҆ катô пои҆дохá а҆постóлѣте по си́чѧкꙋ зéмлю да казꙋ́вать ѝме х҃во. а҆ матѳêи възлѣзе на е҆днâ гóрâ 37.274; не ѿмéтнъха се ѿ ѝме х҃во, а҆мѝ бы́ха ꙋ҆гóдници бꙋ́ 5.40; **кръст христов.** *Христовият кръст; кръстът, на който е бил разпънат Исус Христос, превърнал се в символ на християнската вяра.* днéска рáдꙋват̾ се а҆́гг҃лы, и҆ прáзнꙋвать чловѣцѝ. ѻ҃ти крⷭ҇ть х҃вь що è свѣ́тлы̀, та се и҆́ви на ми́рь на землꙗ 16.157б; а҆ тóй бѣ́ше тáмо и҆ стоáше при крⷭ҇ть х҃вь 6.41; и҆ стори се мнѡ́го и҆скáнїе зарадѝ крⷭ҇ть х҃вь дето è на нѥ́го распѣ́ бы́ль гⷭ҇ь нáшь і҆с҃ х҃с 4.22; **приемам тѣло христово.** *Причестявам се, извършвам християнското тайнство причестяване.* защô нѣ е мáлѧко прѣгрѣшéнїе чл҃кꙋ, дêто се недостóино причéщава, а҆ми бы́ва ѻ҃нѧзи чл҃кь катô самѧ́сѝ і҆ꙋ́да... такà и҆ тои́зи чл҃кь дето прїема тѣлô х҃во, на своѐто ѡ҆скврьнѥ́но и҆ срⷭ҇це 35.266; **раб христов.** *Християнин; лице, което изповядва християнската вяра.* защô ли се и броимь хрⷭ҇тїáне и҆ чиним̾ се х҃вы рáбы, а вóлꙗ х҃ва не чи́ниме 15.155б; и҆ а҆́кò бы́хь на чл҃ци ꙋ҆гáждаль х҃вь рáбь не бы҃ бы́ль 12.117б; **рождество христово.** ***а)*** *Рождество Христово, християнски празник.* какѧ́вото бл҃говѣщенїе. и҆ какѧ́вото рожѣ́ство х҃во. и҆ бг҃оꙗ҆влѥ́нїе. да да (!) пáзишь трѝ д҃ни да прáзнꙋвашь. и҆ нищо да нé работишь 1.4. ***б)*** *Началото на новата ера, на новото летоброене.* наѐднô и҆́мь полóжиха мóщите. въ мѣ́сто что сê зовѐ ферѧ́мáнь вѣстòчны на тїаѳи́рѧска странà. в л҃ѣ ѿ рⷭ҇ х҃во, сп҃д 10.77; и҆ разѧ́чéтоше и҆ наи҆дóха, кáкь бѣ̀ ѿ рожѣ́ство х҃во до тóизи, а҃ събóрь, т҃. и҃і. гóдинь 15.141; **страшно съдище христово.** *Страшният съд в деня на второто пришествие на Исус Христос.* а҆мѝ д҃шáта ны́ е ѿ ба҃... и҆ не ꙋ҆ми́ра. и҆ тїá щê да стане прѣ̀ стрáшно сꙋ́дище х҃во. да дадѐ ѿтвѣ́ть щô е чини́ла 38.293б; **христов дар.** *В религиозната християнска обредност – светото причастие, вино с просфора (нафора) за причестяване на вярващите, символ на кръвта и плътта на Исус Христос.* и҆ рⷭ҇ѣ... и҆ мл҃ю̀ се вáмь, дáйте и҆ мéне х҃во знáменїе, и҆ крⷭ҇ти́те мê... и҆ мéне причестѣ́те съсѧ̀ х҃вь дáрь 37.280б;

inslav

христово стадо. *Общност от вярващите в Исус Христос.* и҆ па̀къ сѝ поидѐ на прѣсто́ль свои҆ а҆рхїерѣ́искыѝ и҆ бы҆ пастѝрь катѡ̀ и҆ прѣ́вѣнь на х҃во ста́до 15.139б.

ед.: м. х҃вь 1.3б, 4.22², 4.23, 4.23б², 4.24⁵, 4.24б, 4.25², 4.25б³, 6.44б, 7.54б, 9.60б, 9.64б, 9.74б, 12.117б, 15.132б, 15.134б, 16.157б, 16.161б², 18.185, 18.197², 32.227б², 34.248б, 34.252б, 34.253б², 37.273б, 37.274, 37.280б, 38.290б, 39.313, х҃вь 4.25б, 6.41, х҃ву 15.136б, *ж.* х҃ва 5.37, 5.40, 6.41, 8.55, 8.56б, 9.75б, 13.125б, 14.127, 15.132б, 15.139, 15.155б, 16.157б³, 16.159², 33.232, 34.248, 34.249б, 34.251б, 34.254, 37.280б, 39.295б, 39.299б, 39.305б, 39.306б, 39.307б, 39.318, х҃в[а] 11.81б, х҃ву 16.159, *ср.* х҃во 1.3б², 1.4³, 3.17, 3.21, 5.28, 5.28б, 5.35б, 5.40³, 6.41³, 6.41б, 6.46, 6.46б, 6.47, 7.54б, 9.61б³, 9.62б², 9.64б, 9.70б, 9.75, 9.75б, 10.76, 10.76б, 11.94², 11.100, 15.139б, 15.141, 16.161б, 16.162б², 17.165, 18.177б, 18.185б*², 18.185б, 18.195б³, 18.198б, 33.238², 33.245², 33.245б, 33.247б, 34.248, 34.248б, 35.258², 35.264б, 35.266, 36.267², 36.267б, 36.271, 36.273б, 37.274, 37.276², 37.280б², 38.289, 38.290б², 38.291б, 38.293б, 39.295б, 39.310б, 40.322, х҃во 9.64, 10.77, 15.139б, 33.245б, х҃ва 2.15б, х҃ва 8.60, х҃ву 6.44, 6.46; *мн.:* х҃вы 5.40б, 9.61, 10.77, 10.78, 15.155б, 16.158, 34.250б, х҃вы 10.78б, х҃вы 12.119б, х҃вь 9.67б, *чл.* х҃выте 15.156б.

христос *ЛИ* (451) *Христос, в християнството висше същество, син Божи, Творец на вселената.* и҆ ре́че ѐму̀ па́кь гдⷭ҇ь. разꙋмѣ́и плакїдо, и҆ слꙋ́шаи. а҆́зь ѐсмь х҃с, де́то смь сътво́риль нѐбо и землѧ̀ 5.29; а҆̀ми и҆ когѡ̀ сѣ́ды на сто́лъ сѝ и҆ ѡ҆чи́вѣстно ка́зꙋва ка́кь ѐ х҃с и҆стинныи бг҃ъ 9.63; а҆̀ ка́микать напльни сичкїать свѣ́ть, та е това̀ х҃с сы́щи бг҃ъ и҆ ц҃рь на сичката землѧ̀ 18.181б; то́и сто́ри нѐбе́то и҆ землѧ̀та. тойзи ѐ сы́щи х҃с сн҃ь бж҃їи 18.191; и поло́жиха мо́щите и҆́мь вь ц҃рк҃вата. и҆ мнѡ̀го чю́деса сътвориха и҆ мнѡ̀го вѣрова́хꙋ вь х҃а 5.40; а҆̀ми̇ да сѐ ны́е прѣда́демь х҃ꙋ, и҆ то́й ще на̀ и҆зба́ви 37.275; а҆́ми̇ да сѐ по́ка́нимь да ꙋ҆гꙋ́димь х҃ꙋ бг҃ꙋ 15.156б; и҆ дай ми х҃е си́ла до кра́и живо́та моего, да си ꙋ҆па́за вѣ́рата твоа̀ 39.300б; пла́чѣше и҆ дꙋ́маше. вѣ́рꙋва̀ х҃е бг҃е тебе 5.30б. **въскръсение господа нашего исуса христа.** *Възкресение Христово, християнски църковен празник.* да́ си съвръ́ший по̑ достоино. като бг҃ъ ище. о҆ти и҆ тꙋ́ка да се спо̑обѝ. бж҃твны (...)шѥ па́схы и҆ свѣ́тло но́сное вьскрсенїе гдⷭ҇а нашѐ(го) їѵ҃ х҃а 16.163б; **възнесение исуса христа.** *Възнесение Христово, християнски църковен празник.* дамаскѵ́на и҆но́ка и҆подїа́кона. и҆ стꙋди́та сло́во на възне́нїе (!) гдⷭ҇а на́шего їѵ҃ х҃а 38.281б; **исус христос.** *Исус Христос.* щѐ да до́иде і҆с҃ х҃с. щото̀ го зове́мь ны́е сн҃ь бж҃їи 18.195; на нѥ́го распѣ̑ бы́ль гдⷭ҇ь на́шь і҆с҃ х҃с 4.22; гдⷭ҇ь на́шь і҆с҃ х҃с бѣ́ше бг҃ъ сьврѣ́шень и҆ чл҃кь сьврьше́нь 34.251; **исус христос назаранин.** *Исус Христос Назарянин.* ре́че ѐмꙋ̀ і҆ѡа́нн заповѣдꙋ́вамъ ти въ и҆́ме і҆с҃а х҃а назара́нина. да нѐ живи́шь векѥ̀ на това̀ мѣ́сто 6.43; **рождъство господа нашего исуса христа.** *Рождество Христово, християнски църковен празник.* дамаскѵ́на и҆нока и҆подїа́кона и҆ стꙋдита сло́во на ро́ждьство гдⷭ҇а нашѐго їѵ҃ х҃а 33.232; **тако ми христа.** *При клетва или уверение в истинността на нещо – бога ми, тако ми бога.* а҆́ко се и҆ зара̀ и҆сти́на кльне́шь, голѣ́ грѣ̀ и҆ма́шь на д҃ши́та своа̀, нѣ̀ нито̀ та́ко ми х҃а да ре́шь нѣ́когы. ни̇то̀ тако ми прч҃тꙋ не речѝ 1.3.

х҃с 1.6, 4.22², 4.22б, 4.24²..., х҃с 4.24, 4.25б, 6.42, 6.48..., х҃с 18.198б, 34.248, 38.287б, 38.289б², 38.290, 38.291, х҃а 1.3², 1.8, 3.17б², 4.23⁵..., х҃а 7.50б, 8.55б, 9.62б, 10.76б, 11.97б, 12.115, 38.290б, х҃а 10.76б, 33.244б, 33.245, 35.256, 38.292, х҃ꙋ 1.3, 4.25, 9.65, 15.143б..., х҃ꙋ 5.38б, х҃ѣ 13.125б, 37.281, *зв.* х҃е 4.25, 4.26³, 5.30б, 5.39, 7.49, 11.102, 15.150б, 17.174б, 35.260б, 37.277, 37.278б, 39.300б, 39.303, 39.304б, 39.305б.

хром *прил.* (9) **1.** *Хром, който има недъг на краката, куц.* и҆ ре́кль бы҆ нѣ́кои безꙋ́мень чл҃кь. о҆ти̇ ле́гома не и҆ма́ше бг҃ъ рꙋ́цѣ. а҆̀ми̇ безрꙋ́кь и҆ли̇ не и҆́ма о҆́чи, а҆̀ми̇ е слѣ́пь. и҆ли̇ не и҆́ма нѡ́зѣ,

inslav

та ѐ хро́мь 38.281б; и҆ мнѡ́го лю́дїе и҆сцѣ́ли. и҆ хро́мы, и҆ бѣ̀сны, и҆ слѣ́пы и҆ є҆сѧ̀вы, си́чѣ́ки коѝ прихо́ждаха до нѥ́го ѕ҆равїе полꙋ́чахꙋ 2.12б. // *Образно.* а҆ і҆ѡа́ннь товà си́чѣ́ко разѣ́бра̀ и҆ разꙋмѣ̀. и҆ мꙋ́жьскїѝ се дрьжа́ше, и҆ ре̑ на є҆пі̑кпыте. съберѣ́те се свещенници мрьсны... и҆ да вы̑ рекꙋ̑ докогà хро́мы да хо́дите на двà ꙋ҆́мове ва́ши 12.115. **2.** *Като същ. Куц човек, хромият.* а҆ на слѣ́пѣ́цїѝ бѣ̀хь катѡ̀ ѻ҆́чи. и҆ на хро́ми бѣ̀ катѡ̀ нѡ́зѣ 31.221; мнѡ́го чю́деса стори́ха та́мо мо́щите нѥ́говы. слѣ́пѝ прогле́даха. хро́мы и҆спра́виха се. болъ́нїи и҆сцѣ́лѣа 39.309; и҆ мнѡ́го слѣ́пы сто́ри да прогле́дать. и҆ бѣ̀сны и҆сцѣ́ли, и҆ хро́мые и҆спра́ви 15.136б.

ед.: *м.* хро́мь 38.281б, 38.282; *мн.:* хро́мы 2.12б, 7.53, 12.115, 15.132, 39.309, хро́мые 15.136б, хро́ми 31.221.

хръкам *несв.* (1) *Хъркам, дишам с пресеклив шум през устата или носа при спане.* и҆ заспà те́жъ́кь сѣ́нь, и҆ ѿтво́ри сѝ ꙋ҆ста́та катѡ̀ спѝ и҆ хрь́ка 10.77.

сег.: *Зед.* хрь́ка 10.77.

хубав *прил.* (74) **1.** *Хубав, който е с привлекателна външност, красив.* а҆ вдовичи́нать с҃нь бѣ́ше мла́дь и҆ твръ́де хꙋ́бавь на ли́цѐ та̑ ка́то го видѣ́ха ѻ҆́нїа̀ влѣ́хвы̀ чѐ е та́къ́вѣ́зи хꙋ́бавь. а҆ тїе́ го зе́ха и҆ дадо́ха го да́рь гр҃ри́тѣ́скомꙋ во́е҆водꙋ̑ а҆ми́рꙋ 39.316б; и҆ и҆ма̑ ма́икꙋ твръ́дѣ хꙋ́бава 5.36б; тогѝва щьть хꙋба́вите лю́дїе и҆ краве́ните и҆ ли́ца̑та и҆ щь́ть да ста́нать ѿ мрьтвыте по́грозны 18.194; и҆ ѻ҆коло̀ нѥ́а стоѧ́ть мнѡ́го вои́не хꙋ́бави свѣ́тликавы 8.57б. // *Като същ. Само мн. Хубавите хора.* ста́рѣ́цїи и҆ ста́рые же́ны, не щьть векѐ да и҆́мать почесть и҆ мл҃ть ѿ мла́дите. а҆ мла́ды и҆ хꙋ́бавы векѐ не щь́ть да и҆́мать мл҃ть нѝ ѿ когѡ̀ 18.180. **2.** *Хубав, който е приятен за сетивата.* и҆ ѿ такѣ́вызи хꙋ́бавы мѵ҆ризмѝ, та сѐ испльни, ѻ҆́нази кы́ща съ́съ хꙋ́бава мѵ҆ризмà 34.250б; и҆ ды́мь бл҃гь и҆ хꙋ́бавь и҆злѣ́зе ѿ товà мѣ́сто 4.24б; и҆ ка́же ст҃ыи гео҃гїе помо́гни ми да навы̑а. а҆тѡ̀ а҆́зь да ти̑ донесѣ̀ сфо́нѣ́гато добрѡ̀ сѝ рѣ̑ хꙋ́бава гоѕ́ба 39.317; є҆́то вѣ́нѣ́ци мно́го хꙋ́бавы де вы̑ чакать 18.202б; мои̑ лѣ́пы до́мѡве... и҆ мои̑ хꙋ́бавы гради́ны, защо́ се то́лѣ́кова мѣ́чи̑ та̑ гради̑ и҆ са́дихь. а҆ сега́ ми нѣ сѣ̀ ни́ за́що 31.217б. // *Образно.* а҆ми є҆ла́те на подирѣ́шно врѣ́ме да и҆́де́те щотѡ̀ е было̀ наго́твено ѿнапрѣ̑ прѣ́ди а҆да́ма. та̑ є҆ла́те да сà наи҆де́те съ́съ хꙋ́бава сла́тѣ́каа го́ѕ́ба а҆́гг҃лѣ́скаа 18.203. **3.** *Хубав, който отговаря на определени изисквания; добър.* и҆ ца́рь... рече. хꙋ̀ба́вь покрѡ̀вь да ми напра́вишь. защѡ̀ когà до́иде̑ да ви́ди̑ да ми̑ а҆ре́кѣ́са 7.52б; ѡ҆ ѡ҆ тежѣ́ко мене. когà ли бѣ̑ катѡ е҆́днà ѻ҆вошѣ́ка хꙋ́бава и҆ и҆́мах и҆ ли́стїе и҆ плѡ́дь, а҆ сега ѿста̑ сꙋ́хь и҆ ѡ҆палень 5.33; и҆ ѡблѣ́че се въ ѿде́жда а҆рхїерѐиска хꙋ́бава и҆ и҆зѣ́бра́н[н]а 36.269; и҆ напра́вите кы́щи хꙋ́бави и҆ кра́сны, а҆ вѣ҆ ѣ҆ не сѣдите 18.178б; тогѝва ще земл҃та да и҆зѣ́фрь́ли сичѣ́кото сре́брѡ̀ и҆ зла́то и҆ хꙋба́во мнѡ́гоцѣ́нно ка́менїе 18.193б; кꙋ̀пи и҆ тїа еди́нь стльпь хꙋ́бавь и вы́сокь 39.312; и҆ тога́зи прине́се нѣ́кои хр҃тїа́нинь двѣ̀ ламѣ́ба́ды хꙋ̀бавы и҆ голѣ́мы, и҆ запа́ли гы прѣ̑ ѻ҆бра́зьть ст҃мꙋ̀ дими́трїю 9.74; ско́ро извадѣ́те мо́ите мо́щи. и҆ положѣ́те на хꙋ́бава мѣ́сто 8.58; и҆ а҆́пл҃ь ѳома̑ ви́дѣ ѻ҆нова̀ мѣ́сто хꙋ́баво и҆ вѡда̑ мнѡ́го, и҆ прили́чно 7.51б; и҆ видѣ̀ та́мо за́конь хꙋ́бавь, и҆ калѻ̀ѐре и҆ ста́рѣ́ци, стоѧ́ть на молѣ́ба, и҆ ра́ботата и҆ свѣ́ти 17.164б. // *Образно.* нѣ ѐ да хвалà що щь̀ да ти се и҆сповѣ́да̑, а҆ми е сра́мотна ра́ботата ми що сѣ́мь чинила, и҆ била́ сѣ́мь хꙋ́бавь съ́дь дїа́волꙋ 17.168б. **4.** *Хубав; който е с достойнства, допадащи на ума, на духа.* и҆ слꙋ́шахѣ́мѐ, и҆ насы́тихѣ́мѐ (!) съ́съ хꙋ̀бавы дꙋ́мы 34.248б; а҆́гг҃лы да гѡ̀ хва́леть. а҆ праве́дници съ́съ хꙋ́бавы пѣ́сны 18.200. **5.** *Като същ. Само ср. Хубаво нещо.* а҆́зь ва́мь напра́вихь ѻ҆́чи,

inslav

да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чˀката земл҃а що сѣ̑ направиль хꙋ́баво. а҃ вїе́ гы наго́твихˀтѐ да зави́дите чл҃кꙋ 18.204б; и̇ повели́ бе҃ да излѣ́зе ѿ товà мѣ́сто дето ѐ съкры́тˀ кр҃ть х҃вь нѣ́кои ди́мь да ми́ри́ше на хꙋ́баво 4.24б.

ед.: м. хꙋ́бавь 4.24б, 6.46б, 9.61, 9.65, 9.65б, 17.164б, 17.168б, 18.185б, 39.310б², 39.312, 39.314, 39.316б², хꙋ́ба́вь 7.52б, хꙋ́бавы̀ 9.61, хꙋ́бави 18.191, *чл.* хꙋ́бавиать 18.200, хꙋ́бавїатˀ 39.298б, *ж.* хꙋ́бава 8.57б, 8.58, 9.70б, 12.112б, 18.203, 18.204б², 33.246, 34.250б, 36.269, 39.312, 39.317, хꙋ́бава 5.33, 5.36б, 18.204б, *ср.* хꙋ́баво 4.24б, 7.51б, 8.58, 14.130б, 16.157б, 18.190, 18.204б, хꙋ́баво 8.75б, хꙋба́во 18.193б, 33.236, хꙋ́баво 18.204б, *чл.* хꙋ́бавото 12.118б, *сравн.* на́йхꙋ́баво 18.178б, на́йхꙋ́баво 31.216б; *мн.:* хꙋ́бавы 5.36, 9.73, 9.74, 15.133б, 34.248б, хꙋ́бавы 7.53б, 8.58, 8.58б, 8.59б, 9.61, 18.180, 18.200, 18.202б, 18.203, 31.217б, 31.218, 34.250б, 34.255б, хꙋ́бави 8.57б, 18.178б, 18.204б, 19.208, хꙋ́бавы 33.232, *чл.* хꙋ́бавите 18.179, 18.202, хꙋба́вите 18.194.

хубаво *нареч.* (2) *Хубаво; по начин, приятен за сетивата; приятно.* та҃ катô видѣ́ха она́зи гозˀба ѻ҃ще то́пла и̇ хꙋ́баво мери́ше. реко́ха ме́ждꙋ себѣ́ си ѐла́те да и̇зѣ́деме товà сфо́нˀга́то 39.317; а҃ мири́санїето е пàкь когà помири́ше нѣчтô чл҃кь, и̇ позна́е ѻ̀новà какˀво ѐ. хꙋ́баво ли ми́ри́ше, и̇лѝ е воне́що 33.233б.

хꙋ́баво 33.233б, 39.317.

хубевѣ *нареч.* (18) **1.** *Хубаво, както трябва, по правилата, добре.* е҃лате и̇ вы́е вл҃ці́и и̇ д҃хо́вници и̇ попо́ве кои́то сте хꙋ́бевѣ ѿстоя́вале дн҃ь и̇ нощѐсь в че́рˀкова 18.202; и̇ х҃с бг҃ таквизи и҃ще лю́дїе дѐто по́стеть хꙋ́бевѣ 18.198б; а҃мѝ ходѣ́те хꙋ́бѣве, нѣ̀ като глꙋ́павы а҃ми катô ꙋ҃мны 18.180б; и̇ погле́да вала҃а́ хꙋ̀бѣвѣ, и̇ видѣ̀ а҃гг҃ла 11.87; и̇ присты́пи по́близꙋ да подꙋ́ма съсˀ нѥ́го да́ го хꙋ́бѣве ви́ды 5.37. **2.** *Напълно, съвсем.* такà и̇ когà кꙋ́пишь нѣ́що. и̇ не доплатишь хꙋ́беве цѣнѣ́та тькˀмо до краи. и̇ това́ се кра̀жˀба зовѐ 1.7; и̇ ра́зˀбрà п҃рь рꙋ́ѳи́нь, за женѣ́та си̇ и̇ за сы́на си̇, и̇ за сна́хь си̇, ка́кˀ съ хꙋ́бѣве и̇сцѣлѣ́ле, и̇ ѻ̀зра́веле, позара́ꙋва се 37.275; и̇ п҃ра само́го на̑сто́ри та го̑ разˀгнѣвѝ. и̇ испѣ́ди хꙋ́бѣве і҃ѡа́нна 12.116б.

хꙋ́беве 1.7, хꙋ́бѣве 5.37, 7.53б, 11.101б, 12.116б, 17.164, 37.275, хꙋ̀бѣвѣ 11.87, хꙋ́бѣвѣ 15.134б, хꙋ̀бѣве 15.148, хꙋ́бевѣ 18.177б, 32.225б, хꙋ́бѣве 18.180б, 39.315б, хꙋ́бевѣ 18.198б², 18.202, хꙋ́бѣве 39.316б.

хубост *ж.* (17) **1.** *Хубост; приятна, привлекателна външност; красота.* чю́вай се, да сѐ не ѿпле́снешь съсь оу́мьть, во́вь хꙋ́бость и̇ въ добро̀ образїе 1.6б; нѐ лѝ тї е ми́ло за тво́ата мла́дость, и̇ хꙋ́бость 9.65б; тоги́ва щѐ да ли́ѱа хꙋ́бость же́нˀска 18.194; и̇ ба́ща мꙋ и̇ майка мꙋ пазѣ́ха го катô ѻ҃чи́те си̇ свои̇ тѣ́кˀмо зара҃ї хꙋ́бость и ра́зꙋ 39.313. **2.** *Хубост; нещо, което е приятно за сетивата; прелест.* и̇ видѣ́хꙋ катô и̇ска́ипе и̇зˀ ковˀче́гь мѵ̈ро ѿ хꙋ́бость не мо́же чл҃кь та́зы мири́зˀма да́ се наси́ти 40.324; тога́зи до́идеше свѣ́ть свѣтли́кавь та мѐ ѿбиградѣ́ше хꙋ́бость, и̇ тога́зи ми се ꙋ̀тѣша́ваше срѣ̑цето 17.172; и̇ погле́дна҃ и̇ видѣ́ хꙋ́бости нейсказа́нные 32.226б. // *Внушителна, блестяща хубост; великолепие.* защô а҃гг҃лы̀ ѿпрьвѣ́нь не мо́жахꙋ да ви́деть бж҃їю свѣ́тло̑ и̇ хꙋ́бость. а҃мѝ ѿка́кˀ се г҃ь на́шь і҃с х҃с и̇ бг҃ породѝ... тога́зи и̇ а҃гг҃лы̀ прїе́ха ма́лˀко нѣ́что блѣ́ть и̇ зе́ха пома́лˀко да видѣ́ть ѻ҃нˀзи вели́кыи свѣ́ть, и̇ свѣтло̑ бж҃їа 38.286б.

ед.: хꙋ́бость 1.6б², 2.15, 3.16, 8.55б, 8.58, 17.172, 18.194, 18.202б, 20.209, 38.286б, 39.313, 40.324, хꙋ́бость 9.65б, 32.229, хꙋбо́сть 39.298б; *мн.:* хꙋ́бости 32.226б.

хула *ж.* (12) **1.** *Хула, лоша дума, ругателство, злословие.* и̇ а҃зь заради̇ тебѣ̀ тꙋ̀ка̑ дойдохь... и̇ тебѣ̀ ради̇ смѣри́хˀ се, и̇ хꙋ́ла прїехь, и̇ заꙋ́шенїе, и̇ заплю̀те, и̇ напоко́нь. и̇ распе́тїе и̇ погребе́нїе 35.265; и̇ ѳеѻфи́ль патрїа́рхь а҃леѯа́н҃рьскы̀ мнѡ̑го хꙋ́лы и̇зне́се на і҃ѡа́нна 12.112; и̇ рѣ҃ а҃скꙋли́нь

inslav

ѝѡа́ннꙋ... коѧ̀ бы̑ тебе нивóлѧ ца́рици така̀ да дꙋ́маш. и защô таквѝзи хꙋ́лы. ты̀ да хꙋ́лишь на ца́рица ѐв'доѯ̑ѝа 12.116. **2.** *Хула, лъжливо съобщение, клевета.* и̇ си́ч'ки ꙋ̑ченици ѻ̑ста́виха го и̇ бѣга́ха. и̇ непогребе́нь ви́сѣше. догдѐ не дои́дѐ ѿ ѿ̑ѣ нѣ́кои бога́ть чл҃кь, и̇ и̇спроси го, та гô сънѐ ѿ кр҃ть и̇ погребе го. и̇ въск҃рсе тре́тыи д҃нь. а̑ тїе па̑ сто́риха хꙋ́ла, не въск҃рсе, а̑ми го ꙋ̑кра́доха ꙋ̑ечиците нѥ́говы 12.119; и̇ ѿтво́ри (!) си̇ кро́т'ко ꙋ̑ста́та фи́липпь. и̇ ре́че. а̑рхїерêю... нели̇ си̇ ты̀ детô напльни на стра́жарете рꙋцѣ̑те и̇́мь съзла́то (!). то́ко да́вно̂ потаю̑ и̇ да не казꙋ̑вать че е въскр҃ль х҃с. и̇ зна́ешь де́то си̇ ѻ̀ставиль печеть на гро́б'ть. тази́ ще хꙋ́ла тебѣ на ѿн'зи стра́шныи д҃нь да́ ти се ѿбли́чи безако́нниче 36.269б. **метна хула.** *Несраведливо обвиня, подхвърля лоши лъжливи думи за някого, охуля.* и̇ нагòвориха се как'ва̀ хꙋ́ла да ме́тнать на і̇ѡа́нна, и̇ наꙋ̑чи гы ца́рица и̇ ѳеѡфиль, и̇ да́доха и̇́мь мытô зла́то и̇ сре́бро мнѡ̑го 12.114б; **хула извадя и присмѣх.** *Похуля и подиграя някого.* и̇ цр҃ца ѐле́на ре́че и̇́мь. вы̑е с҃нѡве і҃и҃лѥвы, ѿслѣпѣх'те съ срц҃е́то си̇. и̇ ре́кох'тѐ ка́кь нѣ ѐ х҃с с҃нь бж҃їи и̇ мнѡ̑го хꙋ́ла на нѥ́го и̇з'ва́д[и]х'те и̇ при́смѣ 4.22б.

ед.: хꙋ́ла 1.6б, 4.22б, 12.114б, 12.116, 35.265, 36.269б, 38.285, 38.294, хꙋ́ла 12.119, хꙋ́ла 35.259; *мн.:* хꙋ́лы 12.112, хꙋ́лы 12.116.

хулен *прил.* (10) *Хулен, който съдържа или изразява хула, ругателен.* и̇ прово́диха посла́нїе, до і҃ер҃ли́мь, и̇ мнѡ̑го дꙋ́мы хꙋ́л'ны написаха 36.268б; и̇ чю́ваи се да нѐ помы́слишь на срц҃е́то си̇ нѣ́коа по́мысль хꙋ́л'наа 5.31; михаи́ль, а̑рхг҃гль, кога́то се свади̇ със' дїа́вола, зарадѝ мѡ̑ѵсêового тѣлô. и̇ не смѣа̀ сꙋ́дь да нанесе хꙋ́лень. а̑ми тѣк'мо ре̑. запрѣща́ет' ти г҃ь дїа́воле 11.87; и̇ ви́ди го ст҃ыи нико́лае как' щѐ да гы̑ на̑прѣпрѐ, със' пога́ныте нѥ́говы ꙋ̑ста̀, и̇ хꙋ́л'ныи и̇́ ѻ̀мра̀зныи нѥ́говь ѐ̑зы́кь 15.141. **извадя хулни думи.** *Похуля, послужа си с клевета, оклеветя.* и̇ пꙋсти̇ до ца́рица ѐвдо́ѯ̑ѝа и̇ и̇зва́ди хꙋ́л'ны дꙋ́мы на і̇ѡа́нна 12.114б.

ед.: *м.* хꙋ́лень 11.87, хꙋ́л'ныи 15.141, *ж.* хꙋ́л'на 5.27б, 35.256б, хꙋ́л'наа 5.31; *мн.:* хꙋ́л'ны 12.114б, хꙋ́л'ные 15.140б, хꙋ́л'ны 36.268б, 36.270, *чл.* хꙋ́л'ныте 15.141.

хулно *нареч.* (1) *Хулно, с груби думи, ругателно.* катô ре̑ и̇ ст҃ыи і̇ѡа́ннь бг҃о_сло́вь въ кнїгата своѧ̀. и̇ покло́нет' се змїю щото гò зове́мь дїа́воль... и̇ да́доха нѥ́мꙋ оу̑ста̀ да дꙋ́ма навысоко и̇ хꙋ́л'но... и̇ щѐ да си̇ ѿтво́ри (!) ꙋ̑ста́та да хꙋ́ли на ба҃, и̇ да хꙋ́ли и̇́мето нѥ́гово 18.188.

хꙋ́л'но 18.188.

хуля *несв.* (11) *Хуля; изричам хули, лоши думи към някого; ругая.* и̇ ви́дѣ го петрь а̑рхїеп҃кпь чê хꙋ́ли на ба҃. та̑ го проклѐ 15.140; и̇ ре́че і̇ѡаннь. а̑ко бы̑хь вл҃кꙋ моêго х҃а хꙋ́ли́ль. а̑но бых' се по пра́вина сам'си̇ ѻ̑сѣ́диль 12.116; да сê ѩ̑дꙋ́ваме на дїа́вола... и̇ то̀го да хꙋ́лимь. и̇ нѥ́мꙋ зло̀ да чи́ни̇ 33.233.

сег.: *2ед.* хꙋ́лишь 12.116, *3ед.* хꙋ́ли 15.140², 18.188², 31.217, хꙋ́ли 15.140б, *1мн.* хꙋ́лимь 33.233; *аор.:* *2мн.* хꙋ́лих'тѐ 35.259; *пов.:* *описат.* *1мн.* да хꙋ́ли̇ 1.4; *усл.:* *1ед.* бы̑хь хꙋ́ли́ль 12.116.

Ц

цар *м.* (720) **1.** *Цар; лице, което притежава висшата светска власт в една държава; владетел.* и̇ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивы̑ ца́рь трь́нов'скы̑ і̇ѡа́ннь, а̑сѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ бльгар'скымꙋ ца́рꙋ а̑сѣ́ню. крѣп'ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство 8.58б; защò напоко́нь на казльба́шь пр҃ꙋва̀ а̑леѯа̑ѩ̑рь пр҃ь с҃нь фи́липовь ѿ пло́в'дивь. та̑ ꙋ̑бѝ да́рїа пр҃а пер'си́д'скаго 18.182б; и̇ ста́ньха и̇ ца́рь и̇ вл҃ка и̇ си́ч'кы царе́вы чл҃цїи и̇ пр҃ѣ ѿдрь детô ѻ̀ста́виха телô с҃то. и̇ ре́коха ра́бе бж҃їи, а̑ко и̇

inslav

грѣ́шны есмы̀ ны́е дваѐма царо́ве. и҆ сѐ и҆ ѻ҆ц҃ь вл҃ка на си́чⷭ҇кы свѣ́ть 40.323; и҆ на́покóнь ца́рь рѣ҃. на болѣ́рете сѝ, и҆ на си́чⷭ҇кы на́рѐдь да и҆́дать вⷭ҇ че́рⷭ҇ковата є҆[л]линⷭ҇скà 39.307. **2.** *Прен. Господ, владетел на света, Бог.* и҆ тогива щѐ да сѐ пока́же ц҃рь дѣ́то е ц҃рꙋ́валь на́ си́чⷭ҇ките ца́рїе. и҆ г҃ь дѣ́то е бы́ль гдⷭ҇а́рь на́ си́чⷭ҇ките сꙋ́дници сꙋ́дникь 18.200; и҆ възмѣ́те се вра̀та вѣ́чнаа сѝ рѣ҃, и҆злѣ́сте ѿтꙋ́ка и҆ стро́шѣте вра́та́та. вѣ́чны. дѣ́то сѣ̀ ѿ вѣ́ка. защѐ щѐ да влѣ́зе ц҃рь на́ ц҃ри и҆ г҃ь щѐ гдⷭ҇ствꙋ́ва 35.263б; а҆мѝ въскрⷭ҇нѝ г҃и бе҃. въскрⷭ҇нѝ, ѻ҆́ти сѝ ты̀ ц҃рь вѣ́чныи. и҆ навы̀и на смръ́ть 35.262б. **3.** *Прен. Цар; господар, на когото всички се подчиняват.* катѐ ка́же и҆ прⷭ҇ркь дв҃дь. съсла́ва (!) и҆ съсⷭ҇ почѐсть вѣнⷭ҇ча́лⷭ҇ си цр҃ка. и҆ поставѝлⷭ҇ го сѝ на́ си́чⷭ҇кото что̀ е ѿ твоà рꙋ́ка сто́рено. сѝ рѣ҃, цр҃ка сѝ сто́риль ца́ра и҆ госпо́дина, и҆ на́ си́чⷭ҇кыте твойте рабо́тѝ что̀ гы сѝ сто́риль 38.283б. **многолѣтни царю.** *Почтително обръщение към владетел.* и҆ пои҆до́ха та мꙋ́ ре́коха. мнѡ́го лѣ́тны̀ ца́рꙋ, бг҃ъ да тѝ ꙋ҆мнѡ́жѝ ца́рⷭ҇ство̀то. є҆дна̀ дꙋ́ма щѐ́мо да ка́жѐ пр҃ѣ твоѐ ца́рⷭ҇ство, и҆ да ны̀ не ѻ҆мразѝшь. защѐ щѐ да дꙋ́мамѐ за на́шего, господа́ра димѝтрїа 9.63; **цар небесни.** *Небесен цар, Господ Бог.* а҆мѝ ные чи́ниме и҆сцѣлѥ́нїе. съсⷭ҇ помощь ст҃ы́е тр҃ице. ѻ҆ц҃а и҆ ст҃на и҆ ст҃го дх҃а. дето є҆ є҆ди́нь бг҃ъ нераздѣ́лⷭ҇ныи, и҆ ц҃рь нб҃ныи и҆ дето є҆ сꙋ́дїа на жи́вы̀ и҆ на мрьтвы̀ 10.76б; **цару честити.** *Царю честити (обръщение към царя).* и҆ ви́кⷭ҇наха на ца́ра и҆ ре́коха. ца́рꙋ чести́ти є҆то́ се събра́хⷭ҇ме си́чⷭ҇ки ны̀е 39.309б; и҆ си́чкыте людїе ѿ голѣ́ма ра́дѡ̀, викны̀ха сѣ̀ є҆ди́нь гла̀. мнѡ́го годи́нь ца́рꙋ честы́томꙋ 39.307.

ед.: ц҃рь 4.21б[3], 4.22[6], 4.24б, 5.40, 8.56[2], 8.58, 8.58б, 8.59, 8.59б, 8.60, 9.62, 9.63б[2], 9.64, 9.71б, 9.73[2], 10.76б[2], 11.88б, 11.89[2], 11.90[2], 11.91[2], 11.94б, 11.95б, 11.96б, 11.98, 12.112, 12.114б, 12.116, 12.120б, 13.125, 14.129, 14.130, 15.140б, 15.141[2], 15.143б, 15.144б, 15.145[3], 15.145б, 15.146[2], 15.147[5], 15.147б[2], 15.148[2], 15.149[2], 16.157[3], 16.158б[2], 18.177[2], 18.181б[2], 18.182[2], 18.182б[2], 18.185[3], 18.189б, 18.200, 18.201б, 18.203, 18.203б, 33.232[2], 33.235, 33.237б[2], 33.243б[2], 33.244б, 33.245б, 34.248, 34.248б, 34.249[2], 34.249б, 34.251б[2], 34.252[4], 34.252б, 35.257б, 35.262б[2], 35.263б[7], 35.264[4], 37.275, 37.275б, 38.286, 38.287, 38.293, 39.296, 39.296б, 39.299б, 39.300б, 39.309, 39.309б, 39.313, ца́рь 5.28, 5.33б, 5.35б, 7.51б[2], 7.52[3], 7.52б, 7.53[2], 7.54б[2], 8.58б, 8.59, 8.60, 9.62, 9.63[2], 9.63б[3], 9.64, 9.64б, 9.65[2], 9.65б, 9.66[3], 9.66б[4], 10.76, 10.76б, 11.86, 11.86б, 11.87б, 11.89, 11.90, 11.90б[4], 11.91[3], 11.91б[3], 11.92[2], 11.93[5], 11.93б[2], 11.94[3], 11.94б, 11.95[2], 11.96, 12.112, 12.113[2], 12.114б, 14.128, 14.128б[5], 14.129[3], 15.139б, 15.140, 15.141б, 15.143, 15.145, 16.157, 16.158[2], 17.163б, 18.177, 18.182б[2], 18.183, 18.184, 18.185, 18.187б[5], 18.188, 18.189[3], 18.190, 18.191, 33.234[2], 33.236, 33.242, 33.242б[3], 33.243[3], 33.243б, 37.275[3], 37.275б[2], 37.276, 37.276б[4], 37.277[3], 37.277б, 37.278[3], 37.278б[3], 37.279[2], 37.279б[4], 37.280б, 37.281[2], 38.291, 39.296, 39.296б, 39.297, 39.298, 39.298б, 39.299[3], 39.299б[2], 39.300[2], 39.300б, 39.301, 39.301б[2], 39.302[2], 39.302б[2], 39.303[3], 39.303б, 39.304, 39.305, 39.305б, 39.306[2], 39.306б, 39.307, 39.308[3], 39.308б, 39.309б[3], 39.310, 39.310б, 39.311б[3], 39.313, 40.322б[4], 40.323[4], 40.323б[2], 40.324, ца̀рь 5.31б, 5.36, 5.38б[2], 5.39, 5.39б, 5.40, 6.43б, 7.51, 7.51б[4], 7.52, 7.52б, 7.53б[2], 7.54, 7.54б, 9.61б, 9.65[3], 11.90, 11.92, 11.93, 11.94б, 36.269б, 37.276, 39.297, 39.310, 39.311б, царь 5.33б, 7.52, 7.53, 9.63б, 9.65б, 11.90б, 11.92, 11.92б, 11.93б, 12.117б, 33.241б, 37.278, 39.297, 39.302б, 39.305, ца́рⷭ҇ 5.35б, 7.51б, 7.52, 7.52б, 7.54[2], 9.65, 11.92б, 37.277б, 39.300, 39.301б, 39.307, ца̀рь 5.38б[3], 5.39, 5.39б[2], 7.49б, 7.51[2], 7.53б, 7.54, 7.54б, 9.64б, 9.66, 33.242, 33.243, 33.245, 39.307, цр҃ь 5.39, ца̀рⷭ҇ 7.54[2], ца̀рь 18.182б, ц҃ръ 33.246б[2], ц҃ра 3.16б, 4.21б[2], 4.22, 8.59б[2], 10.76б, 11.89, 11.102б, 12.116б[2], 13.124б, 15.140б, 15.141, 15.141б, 15.142б, 15.144б, 15.145, 15.145б[2], 15.146, 15.147[2], 15.147б[3], 15.153, 18.182б[2], 18.189б, 18.204, 31.219, 33.232, 33.246б, 34.252, 35.261, 35.263, 39.318б, ца́ра 4.25б, 5.28, 5.33б, 5.35б, 7.49, 7.52б[2], 9.62б, 9.63б[2], 9.64б[2], 9.67, 10.76[2], 11.86[4], 11.87б, 11.91[2], 11.91б, 11.92, 11.92б[2], 11.93б[2], 11.94, 11.94б, 11.100, 12.112[2], 14.128, 14.128б, 15.143, 15.144б, 17.167б, 17.174б, 18.177, 18.184б, 18.187б, 18.188б, 18.190, 18.191, 33.234, 33.237б, 33.240, 33.241б, 34.248б, 34.252, 34.252б, 37.276, 37.278б[2], 37.280б, 37.281, 38.283б, 38.291[2], 39.296б, 39.297б[3], 39.298[2],

inslav

39.300, 39.302, 39.304, 39.306, 39.307б, 39.309б², 39.312, 40.320, цàра 6.43, 11.95, 12.116, 15.139, 33.237б, 33.241б², 33.242б, 34.252б, цāра 9.64, цара 11.86, 11.95, 14.128, 15.143б, 39.297б, 39.301б, цра̑ (!) 12.116б, цáра 33.237, цàрꙋ 5.31, 5.36, 7.51б, 33.236, 33.241б, 33.243, 37.275б, прꙋ 5.31, 11.89б, 11.95, 12.114², 12.115, 14.129, 15.144б², 15.145, 15.146б, 15.147б, 15.148, 15.148б, 17.176, 18.202б, 33.232б², 33.239б, 33.244, 33.244б, 37.281, цáрꙋ 7.51б, 7.52б, 8.58б, 9.61б, 9.62, 9.63, 9.63б, 9.72, 10.76, 11.87б, 11.90б, 11.91², 11.91б, 11.92б, 11.96, 11.96б, 12.116, 14.128, 14.128б, 15.143, 18.180б, 33.239б, 33.242, 33.244, 37.275б, 37.276, 39.302, 39.303, 39.303б, 40.321, 40.323, царꙋ 11.93, цáрꙋ 33.243б, *чл.* цáратого 7.53б, 16.157, царатогò 11.94б, царатого 18.194б, цáратогò 39.308, прꙋтомꙋ 7.52, цáрютомꙋ 7.53б, *зв.* цáрꙋ 5.33б, 7.52б, 7.53, 7.54², 9.63, 9.64, 9.65б, 9.66, 10.76, 11.92б, 11.93³, 11.93б, 15.141б, 18.180б, 18.190, 33.242б, 33.243, 37.276², 37.276б, 37.277б, 39.296б, 39.298, 39.299, 39.301, 39.302², 39.302б, 39.303, 39.303б, 39.304², 39.306², 39.307³, 39.307б, 39.308², 39.309б², цàрꙋ 5.38б, прꙋ 8.59б, 11.89, 15.141, 15.145б, 15.146б, 15.147, 15.147б², 15.148², 15.148б, 39.297, царꙋ 39.299; *мн.:* цáрїе 5.28, 5.38б, 9.64б, 9.75б, 12.118, 16.163, 17.167, 18.177², 18.183, 18.195, 18.200, 18.202, 20.208б, 33.237, 33.243б, 33.244³, 33.244б, 33.245, 34.248, 38.292², 38.293, 39.319, 40.320, цàрїе 9.60б, 15.139б, 33.236, прїе 9.67б, 18.182б, царїе 18.188², прѝ 35.263б, царóве 40.323, прѣмь 16.163, 20.208, *чл.* цáрїето 18.184, 18.196б, прїéто 20.208б, прїето 39.296.

царев *прил.* (72) **1.** *Царев, който принадлежи на царя.* и̇ повелѣ̀ цáрь тогáзи на мнѡ̑го слꙋ̑гы нѥ̑гови, да донесꙋ̑ть ѿ полáтите злáтыи ѻ̆дрь цáревь 37.279; и̇ и̇дѣ̑ше и̇ срѣ̑щ҇на бáща си и̇злѣ̑зоваше ѿ царéвите сáрае на ѻ̆бѣ̑дь 40.321б. **2.** *Царев, който се отнася до царя.* и̇ когà по҇рáсте. и̇ годи́ха го за момà ѿ царéва рѡ̑да 40.320б; и̇ нѣ̑кои хр҃тїáне, пойдóха скрышѡ̑ рáди̇ стрáхь цáрѡвь. и̇ погрéбоха ст҃го димитрїа тáмо оу̑ ѡ̑нѣ̑зи бáнꙗ, гдéто гѡ̑ найдóха съсзбóдень (!) 9.66б. **3.** *Царски, който е в някакви отношения с царя.* и̇ слꙋ̑чи́ се та сѐ рáз҇болѣ̀ цáревь брáть 7.53б; и̇ вь ѻ̆новà врѣ̑ме. бѣ̑ше нѣ̑кои чл҃кь дóбрь и̇ мл҃тивь, детѡ̑ чю̑ваше грѡ̑бь ст҃мꙋ. щѡ̀ бѣ̑ше бы̑ль ѿпрѣ̑вѣнь прóтоспаѳáрь цáревь 9.73.

ед.: *м.* цáревь 7.53б², 7.54б, 9.65, 9.73, 11.92², 37.279, 39.300, 39.302, цáрѡвь 9.66б, цàревь 11.92, прѣвь 34.248, цáрéвь 39.300, царéвь 39.300, 39.304², прѣ҃ва 14.145, царéва 40.320б, прѣ҃вꙋ 15.147, *чл.* прѣ҃вать 32.227б, *ж.* царева 5.33б, цáрева 5.35б, 7.53б, 9.64б, прéва 18.189б, прѣ҃ва 33.232, царéва 39.297, 39.301, 39.311б, цáрюва 39.303, цáревꙋ 8.60, прѣ҃вꙋ 15.143, *ср.* цáрево 5.35, 9.63б, 11.92, 12.113, 14.129, 15.139, 15.141, 39.301б, прѣ҃во 9.71б, 15.145б, цáрово 14.129, *чл.* цáревото 12.113, 14.129; *мн.:* цàревы 5.39, цáревы 7.53б, 9.63б, 9.64, 9.64б, 9.66б, 11.87, 11.90б², 15.139, 15.145, 37.278, 40.322б, прѣ҃вы 9.71б², 9.72, 15.144б, 15.145, 33.232, цáреви 11.86б, прéвы 15.143, царéвы 39.306, 40.323, цáрювы 39.307б, *чл.* цáревыте 33.242, царéвите 40.321б.

цари град (!) *вж.* **цариград**

цариград *МИ* (48) *Цариград.* и̇ дрꙋ̑гощь пои̇дóха àвáры злѣ̀ рѡ̑дь, да разбѝють и̇ да поплѣнѧ̑. солꙋ̑нь грà. и̇ тогáзи цр҃твꙋ̑ваше на прѝ_грà прь мавриѝкїѥ, дéто го ꙋ̑бѝ тѝрань фóка 9.73; и̇ врѣ̑мѐ бы̑ нѣ̑кое. ѻ̆слáбнъ грь̑чьско цáрство. и̇ със҇ бж҃їе повелѣ̑нїе, дои̇дóха римлѧ̑не и̇ прѣѐха, цáри_грàдь 8.58б.

прѝ_грà 3.18, 9.73, прѝ, грà 4.22, цари_грàдь 4.26б, 11.96, 11.98б, 15.143, цáри_грàдь 8.56б, 8.58б², 11.94б, 11.95б, 11.96б, 12.120б, 15.153, цáри_грà 8.58б, 11.98б, 11.103, 12.116б, цáригрà 8.58б, 14.128, прѝ_грàдь 8.59, 9.69, прѝ_грà 8.59, 9.71б, прѝгрàдь 8.59б, цáри_грàдь 9.68б, цáри_грà 11.94б, цáри_грà̀ 11.98б, цáригрà 11.98б, 15.143, цáри_градь 11.100б, 12.112, прѝ_грà 12.112, цáри грà 12.112, 39.318, цари_грà 12.112, 12.116, прѝ_грà 12.114, цáри_грà 12.116, 12.117, 12.117б, 14.128, цàри_грà 12.120б, цáри_грà 15.145, цáри грàдь 15.152, 15.153, прѝ_града 12.108б.

царидца (!) *вж.* **царица**

царита (!) *вж.* **царица**

царица *ж.* (96) **1.** *Царица, майка или съпруга на цар.* и̇ тогáзи прь пꙋ̑стѝ мáйка си прца ѥ̑лéна въ ї҇ерлимь. и̇ мнѡ̑го вóйскꙋ със҇ нѥ̑ю 4.22; и̇ катѡ̑

раз'бра̀ бл҃гочьстивыи ц҃рь і҆ѡа́ннь а҆сѣ́нь. чє̑ но́сеть мо́щите ст҃ѣи пе́т'кы. и҆злѣ́зе и҆з' гра́дь пѣ́ш'. и҆ маи́ка мꙋ ц҃рца є҆ле́на. и҆ нє́гова ц҃рца а҆́нна 8.60. **2.** *Царица; жена, която притежава висшата светска власт; владетелка.* и҆ поидѐ і҆ѡа́ннь на ца́рица и҆ рє̑ є҆́и. поми́ловаи тѣ́зи вдови́цѣ, и҆ да́и ло́зїето нє́ино. и҆ ца́рица рє̑. за́конь є҆ ц҃рьскыи, гдѣ̀ ꙋ҆лѣ́зе ца́рь ꙋ҆ ло́зе и҆ а҆́дѐ ѿ нє́го. дрꙋ́гыи ве́кѥ да нѐ мето́ха на нє́го, а҆́мѝ ца́рь 12.113.

ед.: ц҃рца 4.22[3], 4.22б[5], 4.23, 4.23б[10], 4.24[5], 4.25, 4.25б[2], 4.26[3], 4.26б[3], 8.60[2], 12.113, 12.114б, 12.116б, 39.308[3], ца́рица 4.25, 4.26, 8.57б, 11.98б, 12.113[5], 12.113б[4], 12.114б[4], 12.115[2], 12.115б, 12.116[2], 12.116б[2], 12.117б, 12.119, 12.119б, 12.120, 12.120б, 14.128б, 21.210, 21.210б[2], 37.274б, 39.308б, царица 37.274б, цари́ца 39.300, ца́рита (!) 39.308б, ц҃рци 4.22б, 4.24, 4.25, 14.128б, ца́рици 12.113[2], 12.116, *чл.* ц҃рцата 39.308, ц҃рца́та 39.308б[2], *зв.* ц҃рце 4.22б, 4.23б[2], 4.24, 4.25, ц҃рце (!) 4.24, ца́рице 37.281.

царов *вж.* **царев**

цароградски *прил.* (5) *Цариградски, от МИ Цариград.* и҆ оу҆ това̀ врѣ́ме прѣстави се некта́рїе патрїа́рхь цароградскыи. и҆ наговорь сто́ри ца́рь и҆ пꙋсти́ повелѣ́нїе за си́ч'ки патрїа́рсѝ да до́йдꙋть ꙋ҆ цари_гра́ 12.112; а҆́ ц҃рь фо́ка ц҃рогра́дскыѝ прово́ди повелѣ́нїе ре́дѡ̑ по нє́гова дрьжа́ва да сѐ съберѐ во́йска на помо́щь хр҃тїа́нѡ̑ 39.313.

ед.: м. цароградскыи 12.112, ца́ро_гра́скыи 12.112, ца́рограда́скыи 14.128, ца́рогра́скыи 15.141, ц҃рогра́дскыѝ 39.313.

цароградане *мн.* (1) *Жители на Цариград, цариградчани.* и҆ си́ч'ко оу҆ ца́ри_гра́ плѣни́ха фре́н'ци. и҆ ѡ҆бра́ха, и҆ зла́то и҆ сре́бро. и҆ ц҃рко́вны ѡ҆́дежды, и҆ съсꙋ́ды, що̑ бѣ́ха мнѡ̑го цѣ́ннїи, (!) за́ѐдно̑ и҆ ст҃ы̀ мо́щи. и҆ си́ч'ко ѿне́соха въ ри́мь. това̀ ка́то видѣ́ха и҆ доча́каха ца́рогра́ждане, и҆ бл҃гочьстивы събо́р'. въз'дъ́хнꙋ твръ́дѣ, и҆ голѣ́ скрьбь, и҆ голѣ́ма тъга̀ и҆́маха тога́зи 8.58б.

ца́рогра́ждане 8.58б.

царски *прил.* (38) **1.** *Царски, който принадлежи на цар.* ца́рица є҆вдо̑ї́а слꙋ́чи се ю҆́и нѣ́когы и҆ поидѐ оу҆ ло́зїе ц҃рьско 12.113; ѡ҆бычаи и҆́мать ца́рїе бл҃вє́нїи хр҃тїа́не. кога̀ щь́ть да госта́ть нѣ́кого чл҃ка болѣ́рина. не стои́ть самы̀ прѣ́ т҃ѧ да и҆́мь слꙋ́жать, а҆́мѝ ѡ҆ста́вать свои̑ вѣ́рны чл҃ци да сло́гꙋвать на ѡ҆нь́зи цр҃ка трапеза 9.60б. **2.** *Царски, който се отнася до цар.* и҆ ца́рица рє̑. за́конь є҆ ц҃рьскыи, гдѣ̀ ꙋ҆лѣ́зе ца́рь ꙋ҆ ло́зе и҆ а҆́дѐ ѿ нє́го. дрꙋ́гыи ве́кѥ да нѐ мето́ха на нє́го, а҆́мѝ ца́рь 12.113; и҆ ви́дѣха ѡ҆́нїа господа́ре, ка́кь є҆ почьте́нь ѿ ца́ра да́нїи́ль и҆ зави́дѣха мꙋ. и҆ ѿтога́ва и҆́щѣха нѣ́коа кри́вына давно́ биха наи҆шлѐ да го̀ затрїю́ть. и҆ не можаахꙋ нѝ въ что̑ да мꙋ сѐ при́зрꙋть. о҆́ти защо̑ бѣ́ше вѣ́р'нь и҆ и҆́скꙋснь на ца́р'скы ра́боты 11.92б. **3.** *Царски, който е в някакви отношения с царя.* и҆ и҆злѣ́зе си́ч'кы гра́дь ма́ло и҆ голѣ́мо. да гле́дать що щѐ да сѐ сто́ри чю́до на ца́р'ската дѣ́щера 39.310; и҆ ѡ҆ного́зи кꙋп'ца̀ ца́р'скыго чл҃ка посади́ха на почьте́но мѣ́сто 7.50. **4.** *Прен. Царски, който е с най-голяма важност и значение, най-възвишен, най-тържествен.* а҆́ми на вл҃чныте пра́ѕници потврьдѣ̀ се раꙋ́ваме бл҃гы хр҃тїане. защо̑то е ц҃рьскыи пра́ѕникь и҆ по́честь ц҃рква 33.232; това̀ да ска́жѐ, и҆ да съвръ́шѝ дꙋ́мата. защо̑ мака́рь и҆ да сѐ заба́вих'мѐ ѿ мнѡ̑го приказꙋва́нїе. а҆то̑ по́о҆бно. о҆́ти, защо̑ съ ті҃ѧ ц҃рьскы дꙋ́мы. и҆ хв҃о ро́жьство дѣ̑то е сп҃се́нїе на си́ч'кы чл҃ци 33.245б. **5.** *Прен. Царски, разкошен, великолепен.* и҆лѝ є҆ ѡ҆́гладнѣ́ль, и҆ на́иде ꙋ҆ нѣ́кого трапеза, чє̑ и҆́ма на нє́а разли́чны го́з'бы… и҆ не мо́гꙋть да сѐ приближе́ть при ѡ҆нь́зи ц҃рьскаа трапе́за 12.118б. **царски дворове.** *Царски дворци, палати.* и҆ ѳома̑ рє̑, на дрьво̀ с'мь дрь́во_дѣ́лець, и҆ ꙋ҆мѣ́ю и҆ ра́ла, и҆ кора́бе да пра́вимь. и҆ на камик' съмь хытре́ць да зи́дамь дворо́ве ца́р'скы и҆ пола́ты да прави̑

7.49б; и҆ ѳо́ма ре҃… а҆ ѿ каме́нїе ꙋ҆мѣ́ю да ѕи́да҃ дворѡ́ве царѧ́скꙑ на стлѣ́пове ка́менѧны 7.51б.

ед.: *м.* цр҃ьскыи 9.71б, ца́рѧскыи 11.93, 17.163б, цр҃ьскыи 12.113, 13.121б, 14.128, 33.232, 33.232б, цр҃ьскꙑ 18.185, цр҃ьскаа 3.16б, ца́рѧскыго 7.50, цр҃ьска 18.184, царѧскымꙋ 7.49б, *ж.* ца́рѧска 7.51б, цр҃ка 9.60б, 34.248, цр҃ьска 9.61, 15.132б, 33.236б, 34.248, ца́рѧскаа 9.62б, цр҃ьскаа 12.118б, 34.248б, цр҃ьска҃ 34.248б, цр҃ьска 39.309б, *чл.* цр҃ьската 12.118, ца́рѧската 39.310, *ср.* ца́рѧско 5.35б, 14.129, цр҃ьско 9.61, цр҃ьско 12.113, цр҃ско 15.139б; *мн.:* ца́рѧскы 7.49б, 11.92б, царѧскꙑ 7.51б, цр҃ьскы 33.245б, *чл.* царѧскыте 14.128, цр҃ьскыте 34.248б.

царствен *прил.* (1) **книги царствени.** *Книгите Царства от състава на Стария Завет.* ѿ кнїгы тре҃ цр҃тьвные за и҆лїа пр҃рка 11.90*.

мн.: цр҃тьвные 11.90*.

царствие *ср.* (7) *Царство; държава, управлявана от цар.* и҆ тїа́ три҃те ро́гѡве, та са҃ три҃ цр҃твїа, левїи́ско и҆ мѵси́рѧско, и҆ є҆ѳїѡ́пѧско, та ще҃ тїа́ цр҃твїа да зе́ме а҆нѧтихрі́сть да ста́не ца́рь на҃ є҆вре҃ете 18.183; ѻ҆тѝ ще҃ да се҃ роди҃ нѣ́кои ца́рь, на҃си́чѧкы ца̀рїе и҆ ще҃ да сѣкрꙋ́ши и҆ да [по]гꙋ́би си́чѧкыте ца̀рѧствїа, кои́то се нѥ́мꙋ не покла́нать 33.236. **царствие ти.** *Твое величество – почтителен израз за царя, владетеля.* и҆ го҃пди́нь є҆вѧста́тїе ра́бь цр҃твїю ти и҆ то́и не смѣ̀а да подꙋ́ма нѣ́что҃ а҆́ми и҆ є҆дна́кь слѣзе ѿ коня́того, и҆ па́днъ на нѡѕѣ́те мꙋ и҆́ и҆́щеше ѿ нѥ́го прощє́нїе 15.148б.

ед.: цр҃твїю 15.148б[2]; *мн.:* цр҃твїа 18.183[3], ца̀рѧствїа 33.236, ца̀рѧствїа 33.239б.

царство *ср.* (151) **1.** *Царство; държава, която се управлява от цар.* и҆ посл҃ѣ̀ ѿ҃ѣ̀ прѣѐ ца́рѧство грѣ́чьско. бл҃гочьстивыи ца́рь конѧстанѧти́нь с҃нь ст҃ые є҆ле́ны 15.139б; дїѡклитїа́нь ри́мѧскꙑ ца́рь. ка҃то҃ прѣ́вѧзѐ цр҃тво наси́ла сѣ҃ недосто́йнѧство. та бѣ́ше найзлѣ̀ и҆́ прьвꙑ̀ вѧ҃ пр҃їето и҆ си́чѧкыи свѣ́ть потѣ́пѧка по҃ нѥ́гова ръка҃ 39.296. **2.** *Царуване, управление на държава, власт, господство.* ѿкакѧ̀ се въца́ри ца́рь ко[н]стастанѧтинь (!). и҆ въ два̀де҃та го́дина на нѥ́гово цр҃тво. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь ѿ ли́вїа, и҆́менѣ҃ а҆́рїа 15.140; мнѡ́го ле҃тнꙑ̀ ца́рꙋ, бꙑ҃ да ти҃ ꙋ҆мнѡ́жѝ ца́рѧството 9.63. // *Образно.* а҆́ сега̀ пока́за да́ се҃ покла́нѧть чл҃ци є҆ди́номꙋ и҆́стинномꙋ. бꙋ҃ ми́рьскыте градове сичѧ́кыте по҃ є҆дно҃ ца́рѧство бѣ́хꙋ се прѣда́ле. така̀ и҆ сега̀ си́чѧки є҆́зыци вѣ́роваше ѿ҃ꙋ и҆́прꙋ є҆ди́номꙋ и҆ поклони́ше мꙋ се 33.239б. **вѣнчая се на царство небесно.** *Увенчая се с вечен живот, получа безсмъртие.* а҆̀ми се тꙑ̀ не бо́и, и҆ дрьжѧ̀ се да прѣтрьпи́шь нѥ́говата бѣда̀, защо̀ а҆̀ко ще́шь да се вѣнѧча́ешь на цр҃тво нб҃ное. досе́га що се҃ си възноси́ль на то́изи свѣ́ть лъжовныи. а҆ сега̀ трѣ́бꙋва да се смѣри́шь ѿ си́чѧка почьсть что҃ и҆́машь 5.30б; **вѣчно царство.** *Раят, царството небесно, което според християнската религия обитават душите на праведниците.* и҆ тїе́ мꙋ ре́коха ны́е ще҃ така̀ да бꙋ́демь є҆ди́нь дрꙋ́гыи не ще҃ да сме҃ наѥ́дно҃ до живо́та наше҃го. ни̑ да си҃ пльта̀ на́ша смѣ́симь да си҃ ю҆ ѻ҆́скврьнимь. защо҃ та́мо на ѡ҆нѣ́зи ра́дость на вѣ́чное цр҃тво, да сме҃ наѥ́дно҃ нераздѣлѥ́ни 7.51; **злато яблъско царство.** *Българско народно название на Венеция през XVII–XVIII в., употребено в текста като название на Римската империя.* четврѣ́тїать влѣ́кь де҃то се гле́даше стра́шень и҆ гро́зень, и҆ и҆́маше зѣ́бїи желѣ́зны, и҆ но́кѧте мѣ́дны, та се пока́зоваше това̀, зла́то я҆́бльско цр҃тво, защо́то бы̑ това̀ ри́мѧско цр҃тво тврьдѣ̀ голѣ́мо. и҆ я҆́ко ка҃то̀ желѣ́зо 18.182б; **твое царство.** *Твое царство, царство ти – почтителен израз за царя, владетеля.* мнѡ́го ле҃тнꙑ̀ ца́рꙋ… є҆дна҃ дꙋ́ма ще́мь да ка́же҃ пр҃ѣ̀ твоѐ ца́рѧство, и҆ да ны̑ не ѡ҆мраѕи́шь. защо҃ ще҃ да дꙋ́маме҃ за на́шего, господа́ра дими́трїа 9.63; **царство**

inslav

божие (небесно). *Раят; царството божие, небесното царство, в което цар е Исус Христос.* и̑ това̀ да зна́ете бра́тїе, о̑ти, нѝ ку̑р'вы, нѝ прѣ́ку̑р'вы нѝ пиѧ̀ници, нѝ присмѣхꙋ̀л'ци, нѝ доса́дници нѝ насѝлники, нѝ неправе́дници, нѝ клеветни́ци нѝ магі̑ю что̑ чи́ню. цр҃тво бж҃їе не мо́гꙋть да наслѣ́деть 11.107б; защо̑ а̑ко се̑ не пока́чи чл҃ки на высо́ка добро̑дѣ́тель не може да ꙋ̑лѣ́зе въ цр҃тво нб҃ноѐ. высо́каа добро̑дѣ́тель що сѣ̀ зове̑. млт҃и́ныѧ и̑ по́сть и̑ смѣ́ренїе 38.292б.

ед.: цр҃тво 1.5б, 1.7, 1.8, 2.9б, 2.15б, 4.21б, 4.26б, 5.30, 5.30б, 5.39б, 5.40б, 7.51², 7.51б, 7.54б, 8.57, 9.61б, 9.64, 9.64б, 9.66б, 9.71б, 9.75б, 11.89, 11.102б, 11.107б, 11.108б, 12.110б, 12.111, 12.114, 12.120², 13.125б, 14.126, 14.128, 15.133б, 15.140, 15.141, 15.141б², 15.145б, 15.147б, 15.150б, 15.151², 15.154б, 15.156б, 16.157, 16.159б, 16.163б, 17.176, 18.179, 18.182, 18.182б³, 18.183, 18.184, 18.185б, 18.188б, 18.190б, 18.194б, 18.201б², 18.202, 18.202б², 18.205, 18.205б², 18.207, 20.208б², 20.209б, 31.215, 31.222, 31.222б, 31.223, 32.227², 33.233, 33.234, 33.239, 33.246, 33.249б, 34.253б, 34.256, 35.259б, 35.261², 36.272, 38.282б, 38.291б², 38.292б, 39.295б, 39.296, 39.296б, 39.299³, 39.301б, 39.302б, 39.307, 39.318б, 39.319, 39.319б, 40.321б, 40.322, ца́р'ство 4.23, 7.50б, 7.51, 7.54б, 8.58б, 9.63⁴, 9.63б, 11.89, 11.92, 11.92б², 11.100, 14.128б, 15.139б, 33.239б, ца́рство 8.58б, цар'ство 8.59б, 9.66, 11.92б, 11.93б, цр҃'ство 18.185б, *чл.* ца́р'ството 7.54, 9.63, цр҃тво́то 7.54, 8.59б, 9.65, 15.146, 15.147, 15.147б, 15.148², 18.182, 18.185, 18.188, 18.188б, 18.190, цр҃тво́то 15.145, 39.304, цр҃тво́то 15.145б, цар'ството 33.237б.

царствувам *несв.* (18) **1.** *Царствам, управлявам царство, царувам.* и̑ ѿкога̑ прѣста́нѣ̀ гонѥ́нїе и̑ мъ́ка на хр҃тїа́не. и̑ цр҃тву́ваше вели́кыи цр҃ь кон'станти́нь бл҃гочѣ́стивы̀ и̑ хр҃тїа́н'скы̀. та̀ и̑мь напра́виха та́мо ꙋ̑ ри́мь цр҃ква, и̑ поло́жиха мо́щите и̑́мь вь цр҃квата 5.40; и̑ раз'бра се за нѥго до ца́ра а̑рка́дїа, тога́зи что̑ цр҃тву́ваше оу̑ ца́ри гра̑ 12.112. **2.** *Прен. Царувам, управлявам света (за Бога).* кога́то ще̑ да до́йде г҃ь дето́ м҃ тѝ слꙋгу́вашь на нѥ́говото цр҃тво… та щѐ да дадѐ бг҃ на нѥ́говите ст҃ьци, и̑ щѐ да цр҃тву́ва на̑ ѿѣ̀ въвѣ́кы 32.227. **3.** *Прен. Господствам, управлявам като цар.* и̑ сто́ри създа́нїе, си̑ ре̑, чл҃ка. и̑ сто́ри го да е̑ и̑ съмрѣ̀тень, и̑ без'съмрѣ́тень. да е̑ със' тѣло́то си̑ чюв'стѣ́вень, да чю́е и̑ и̑ (!) да ꙋ̑сѣ́ща си́ч'кото. а̑ със' дш҃ьта си̑ мы́слнь, да разꙋ́мѣва добро̑ и̑ зло̑. и̑ да цар'ствꙋ́ва на̑ си́ч'кото что̑ го̑ е бг҃ сто́риль 33.246. **4.** *Прен. В християнската религия – сподобявам се с царство небесно, сдобивам се с вечен живот.* и̑ на́поконь щѐ да поги́не е̑вре́иско ца́р'ство. а̑то щѣ̀ть да цр҃тву́вать детѐ вѣ́рꙋвать і҃са х҃а распе́таго. защо̀ е то̀й бы́ль пои̑́стина с҃нь бж҃їи 4.23; не бо́и се гео́р'гїе, а̑́ми̑ брѣ́зай. о̑ти ще́шь ѿ дне̑ да́ се спо̑о́бышь сѣ̀ ме́нѣ да цр҃твоу́вашь, а̑́ми̑ се вече̑ не бавы̀ 39.306б.

сег.: 2ед. цр҃твоу́вашь 39.306б, *3ед.* цр҃тву́ва 33.237б, цар'ствꙋ́ва 33.246, *1мн.* цр҃тву́вамѐ 7.51, *3мн.* цр҃тву́вать 15.145, цар'ствꙋ́вать 33.239б; *имперф.: 3ед.* цар'ствꙋ́ваше 5.28, 33.239б, цр҃тву́ваше 5.40, 9.73, 11.96б, 12.112, 18.182б, цр҃ьствꙋ́ваше 39.309; *бъд.: 3ед.* щѐ да цр҃тву́ва 7.51, щѐ да цр҃тву́ва 18.183, щѐ да цр҃тву́ва 32.227, *3мн.* щѣ̀ть да цр҃тву́вать 4.23.

царувам *несв.* (8) **1.** *Царувам, управлявам царство, владея.* защо̀ напоко́нь на казльба́шь цр҃ꙋ́ва̀ а̑лѥ̀за́н'рь цр҃ь с҃нь фи́липовь ѿ пло́в'дивь. та̑ ꙋ̑бѝ да́рїа цр҃а пер'си́д'скаго 18.182б; заради̑ това́ ти се мо́лѝ да царꙋ́вашь на̑ на̑ си́ч'ките това́ го моли́ха. а̑ то́й не щѣ́ше да гы̑ послꙋ́ша, а̑́ми̑ и̑́мь кажѣ́ше не щѣ́ вы, стан̑ь ца́рь, за́мь да го̀ мо́лѧть тврѣ́дѣ 18.187б. **2.** *Прен. Господствам, управлявам като цар.* а̑́ми̑ г҃ь бг҃, не ще̑ да си̑ о̑ста́ви своѐго създа́нїе а̑́ми̑ гы помл҃ꙋ́ва че̑ е то́и млт҃и́вь. и̑ не о̀ста́ви ги да сѐ мѣ́чать мнѡ́го дн҃и. че̑ като̑ мꙋ бѣ́ха ре́кле, г҃, го́ди́нь и̑ поло́ви́на да царꙋ́ва а̑н'тихрїсть. а̑́ми̑ г҃ь бг҃ скаси̑ дни́те и̑ годи́ните. и̑ часовете 18.194.

inslav

сег.: 2ед. царꙋвашь 18.187б, *3ед.* прꙋва 4.21б, царꙋва 18.194, прꙋва 18.203б; *имперф.: 3ед.* царꙋваше 18.182б, прꙋваше 18.182б; *аор.: 3ед.* прꙋвà 18.182б; *форма от перф. тип: 3ед.* е прꙋваль 18.200.

царюв *вж.* **царев**

цвекна *св.* (1) *Звънна, издам метален звън, дрънна, звекна.* и҆ ꙋзѐ пàкь катô и҆ прѣвѣнь. т҃. жльтицы. и҆ везà гы҆. и҆ поидѐ пàкь нощїю таи́но. и҆ фрѣли гы и҆з҆ прозо́рець катô и҆ прѣвѣн҆. и҆ ѡтидѐ. а҆ ѡн҆зи чл҃кь ѡц҃ь на момы́те. сѣ́когы бѣ́ше на послꙋ. и҆ чю катô цвѣ́кнѣха жлъти́цыте. и҆ то́ꙗ ча҆ ско́чи 15.135б.

аор.: 3мн. цвѣ́кнѣха 15.135б.

цвѣт *м.* (20) *Цвят; ароматната част от растение, която израства над стеблото в различни форми и багри.* и҆ ѡновà мѵрѡ бѣ́ше напра́вено, ѿ мнѡго миризли́вы цвѣтове. ѿ смѵрно, и҆ ѿ цвѣ́ть. ѿ кїномона. ѿ и҆́ры. и҆ ѿ трѣ́ста добрô миризли́ва, (!) и҆ ѿ ма́сло 34.250б; разꙋмѣ́ите защô прѣѐ сегà х҃ва цр҃ква то́изи пра́ѕникь да праѕнꙋвамê със҆ ва́їа си҆ре́ мла́ды прѣ́ч҆кы със҆ цвѣ́ть 34.251б. // *Образно.* па́терица чтô е и҆злѣ́зла ѿ ѿ (!) корень і҆есêовь. това́ е пр҃таа бл҃га защô е тїà ѿ ко́рень і҆ѐсêовь. а҆ цвѣ́ть что ê и҆з҆ра́сль ѿ па́терицата, това́ е гь на́шь, і҆с҃ х҃с. детô и҆спльни със҆ хꙋба́во бл҃го҆ꙋ҆ханїе що сѣ вѣ́р҆нїи чл҃ци 33.236. **пустя цвѣт.** *Разцъфтя, покрия се с цветове (за растение).* и҆ ꙋкоре́ни се ѡновà дрѣ́во сꙋхое и҆ прора́сте, и҆ цвѣ́ пꙋсти, и҆ ро́ж҆ба, тоꙗ ча҆. и҆ пло́дь зрѣ́ль прине́се 37.274б.

ед.: цвѣ́ть 10.79б, 33.236², 34.250б, 34.251б, 34.252, 34.254, цвѣ́ 37.274б, цвѣ́та 38.291; *събир.:* цвѣ́тїе 31.215б; *мн.:* цвѣ́тоовѣ 8.56б, цвѣ́тоове 9.61, 32.225, 34.252, цвѣ́тове 33.232, 38.291, цвѣтове 34.250б, цвѣтоове 34.252, *чл.* цвѣ́товете 33.232².

цвѣте *ср.* (1) *Цвете, ароматно тревисто или храстовидно растение с различни багри.* прили́чнны сѣ цр҃ковны́те пра́ѕници бл҃вѐнїи хр҃тїане. ка́тô нѣ́коа голѣ́ма ѻ҆гра́да чтô е насаде́на вътрѣ ѿ сѣ́как҆во цвѣ́те миризливо 33.232.

събир.: цвѣ́те 33.232.

цвѣтен *прил.* (1) **цвѣтна недѣля.** *Цветна неделя, неделният ден преди Великден; християнският празник Цветница, Връбница.* и҆ когà приближаваше сь вьс҃крсе́нїе тога́зи си́ч҆ки си дохо́ждахꙋ оу҆ монасти́рь, на цвѣ́тнаа нелѣ́ прѣ҆ въс҃крсе́нїе. и҆ но́си си сѣ́кыи добрынѣ́ть що сї е҆ ꙋра́ботиль на дꙋшѣ́ть 17.165б.

ед.: *ж.* цвѣ́тнаа 17.165б.

цвѣтоносие *ср.* (1) **цвѣтоносие господне.** *Християнският църковен празник Цветница; неделята преди Великден, Връбница.* дамаскѵ́на и҆нока и҆подїакона и҆ стꙋдита. сло́во на цвѣтоно́сїе гн҃ю. ѥ҆́же ю҆ срѣте́нїе х҃во съ ваїемь, ѿ бл҃вѝ 34.248.

ед.: цвѣтоно́сїе 34.248.

црад (!) *вж.* **цар**

връква *ж.* (245) **1.** *Църква; сграда с характерна архитектура, в която се извършват религиозни обреди и богослужения; храм.* та́мо въ ми́рїилїкїю гдѣ́то бѣ́ше ст҃ыи нико́лае съгради́ше, хр҃тїа́не цр҃ква вели́ка въ и҆́ме ст҃го нико́лае чю́дотво́р҆ца 15.151; и҆ стори́ше та́ко, и҆ заве́доше ю въ цр҃ко́вь гн҃ню 13.123б; и҆ тогази на́скорꙋ пꙋ́сти повелѣ́нїе... по си́ч҆кꙋ землю̀, цр҃кви хр҃тїа́н҆скы да сê вди́гньть, и҆ да сê пѡнове́ть, и҆ да сê ꙋ҆мнѡжеть 15.139б; и҆ причести́х҆ се ꙋ҆ цр҃ква ст҃го і҆ѡа́нна, ст҃о́е причещенїе 17.171; и҆ оу҆тꙋ́диха ков҆че́гь на колà, и҆ повѣ́зꙋх҆ го ꙋ҆ гра҆... и҆ вънѐсоха го оу҆ цр҃ква касїа́новꙋ. и҆ минъха се, л҃, дни҃. и҆ повелѣ̀ а҆р҆давꙋ́рїе стратилать, да го прѣнесъть оу҆ вели́ка цр҃ква. доде́ мꙋ съгра́диха цр҃ква кра́снаа 2.15б; и҆ тога́зи оу҆зѐ цр҃ь кр҃ть и҆ поидѐ оу҆ цр҃ыква и҆дол҆скаа, и҆ си́ч҆ки и҆доле поклони́ше се кр҃тꙋ 4.22. **2.** *Църква, в християнството общност на*

inslav

всички духовни лица и вярващи в Бог. гра́дината със҆ цвѣ́товете. та̑ е. ст҃аа цр҃ква х҃ва, а҆ цвѣ́товете сѣ̑ праз҃ниците на си́ч҆ките ст҃ы̀ 33.232; защо̑ и҆ а҆пл҃ь павль така ка́же. братїе вы̀ є҆сте цр҃ква бж҃ї жи́вомꙋ. и҆ ко́и раз҆вали̑ цр҃ква бж҃їа, и҆ бѣ̑ ще̑ ню́го раз҆вали̑ 15.150. **въведение в цръков прѣсвѣтие богородице.** *Въведение Богородично – християнски църковен празник.* мц҃атого, к҃а. и҆́же въ цр҃ко́вь въведе́нїе пр҃ты́е вл҃чце на́ше бц҃е и҆ пр҃но д҃вы мрїе (!) 13.121.

ед.: цр҃ква 1.3, 1.4б, 2.9б, 2.15б, 3.17, 3.18б, 3.19б[3], 3.20, 4.25б, 4.26б[2], 5.30, 5.40, 5.40б, 8.56б[2], 8.58б, 9.61б, 9.67[2], 9.68б[5], 9.69, 9.74, 11.90, 11.91, 11.94б[2], 11.96, 11.96б, 11.97б[3], 11.98, 11.98б, 11.100[2], 11.101б[2], 11.102[2], 11.105б[2], 12.110б, 12.111, 12.111б, 12.112, 12.112б, 12.117б, 13.121, 13.123б[2], 14.126, 14.127, 14.127б, 15.133, 15.150[2], 15.150б, 15.151, 15.152, 15.156б, 16.157, 16.157б[2], 16.158, 17.165, 17.169б, 17.170б, 17.171[2], 17.173, 33.232, 33.247, 34.248б, 34.251б, 37.276б[3], 38.293, 40.321, 40.321б, 40.322б[2], 40.324, цр҃ква 2.15б[2], цр҃ыква 4.22, цр҃ква̀ 11.95, цр҃ква 33.232, цр҃кве 11.101б, 12.114б, 15.131, цр҃кви 3.18, 3.20б, 11.84, 12.120, 13.123б, 13.124б, 13.125, 13.125б, 14.129б, 15.144, 15.149б[2], 15.150б, 15.153[3], 15.156, 35.266, 37.275, 37.275б, 37.281, цр҃квѝ 12.120б, цр҃ко́вь 8.60, 9.73, 11.96б, 12.113б, 13.121, 13.122б, 13.123, 13.123б[3], 13.124б, 15.153, 15.155, 37.280, 40.320б, 40.321б[2], цр҃ковь 13.124б, 13.125, цр҃кова 11.95б, цр҃ко́ва 36.273б, цр҃квꙋ 11.95б, 11.101б, 11.102, 15.150б, 15.155б, *чл.* цр҃квата 2.9б[2], 2.10, 3.19[3], 3.19б, 3.20[3], 4.26б, 5.40, 9.69[3], 9.69б, 9.70б, 9.71, 9.71б[2], 9.72, 9.72б[2], 9.73, 9.73б, 10.77б[3], 10.78, 11.95б[2], 11.96б, 11.97, 11.97б[2], 11.98[5], 11.99, 11.99б[3], 11.100б, 11.101б[4], 11.102[2], 11.102б, 12.116б[2], 12.120[2], 13.122, 13.122б, 13.123б, 13.124, 13.124б, 14.127б, 14.130б, 15.138б, 15.149[2], 15.151б[2], 15.152, 15.153б, 15.155, 37.277, 38.293б, 40.321б, цр҃ква́та 9.69, цр҃ква̀та 14.129, цр҃кв҆та 33.236б, цр҃ква̑ 39.316; *мн.:* цр҃кви 4.26б, 8.56б, 11.83, 12.110, 14.127, 14.128, 14.128б, 14.129, 14.130, 15.139б, 15.155б, 17.167, 37.274, 39.312б, цр҃квы 38.294, *чл.* цр҃квитѐ 3.19б, цр҃квите 12.117[2], 15.140б, 17.174б.

цръквица *ж.* (2) *Църквица, малка църква.* и҆ като̑ станѣ̑ і҆ꙋ́мень несѡ́фить. раз҆вали̑ тѣ́зи ма́л҆ка цр҃квица, и҆ съзи́да дрꙋ́га вели́ка, като̑ стои̑ сега̀ и҆ до днѣ̑ 11.100б; и҆ сто́ри та́мо посрѣ̑ ѡ҆ного́зи пото́ка цр҃квицꙋ ма́лꙋ. и҆ ѡ҆лта́рь ст҃ь поста́ви. и҆ прїе със҆ себѣ̑ си̑ нѣ́коѥго сщ҃е́нника да мꙋ̑ лѵ҃ур҆ги́сꙋва. защо̑ не щѣ́ше са́м҆си̑ да чи́ны лѵ҃ур҆гїа 14.127.

ед.: цр҃квица 11.100б, цр҃квицꙋ 14.127.

цръквище *ср.* (1) *Езическо светилище, капище.* и҆ наста́ви го и҆ бы̑ хр҃тїа́нинь, и҆ кр҃ти се, и҆ а҆ѳи́н҆ского бо́га строши̑. и҆ срьк҆вището и҆мь рассы́па и҆ си́ч҆ките и҆́мь бо́гове потьп҆ка 12.109.

ед.: чл. срьк҆вището 12.109.

цръковен *прил.* (42) **1.** *Църковен, който принадлежи на църква.* и҆ вълѣ́зох҆ме ꙋ҆ дво́рь цр҃ко́вныи 17.169б. **2.** *Църковен, който се отнася до църквата.* и҆ ко́га̀ бы̑ е҆́мꙋ врѣ́ме. дадо́ха го да́ се ꙋ҆чи кнїга и҆ на пи́смо. и҆ на цр҃ко́вныи за́конь 40.320б; а҆̀ми̑ послꙋ́шаите бл҃вѐнїи хр҃тїа́не. за д҃не́шны̑ пра́з҃нькь. защо́ е пѣ́снь цр҃ко́вная. и҆ мльчанїе мнѡ́го ѿ чл҃ци. и҆ на а҆́гг҃лы ꙋ҆жа́сь 35.257б. **клирос цръковен.** *Духовенство, клир.* и҆ клиро́сь цр҃ко́вныи, събра̀ си́ч҆ки граждане̑. и҆ посла́ше посланїе, да се̑ съберꙋ́ть си́ч҆ки є҆пп҃ы 15.138; **книги цръковни.** *Книгите на Светото Писание.* и҆ затова̀ напи́саше се кні́гы. да се събы́раме и҆ ны́е вь цр҃квꙋ да слꙋ́шаме что̑ дꙋ́ма. и҆ да чи́ниме что ны̑ ꙋ҆четь кнїгы цр҃ко́вны 15.155б.

ед.: м. цр҃ко́вныи 3.19, 9.72б, 9.74б, 11.97, 11.99, 11.99б, 15.138, 17.169б, 40.320б, цр҃ко́вны̑ 12.119б, 17.170, 38.293б, цр҃ко́вномꙋ 12.108б, *ж.* цр҃ко́вная 13.124б, 35.257б, 35.261б, *ср.* цр҃ко́вно 9.75б, 12.113б, цр҃ковно 14.126; *мн.:* цр҃ко́вны 3.19, 3.19б, 3.20[2], 3.20б, 8.58б, 9.61б, 11.98, 11.99б, 11.107б, 11.108, 15.155б, 33.245, 37.277, цр҃ко́вныи 15.138, црко́вны 15.155б, цр҃ко́внїи 39.295, *чл.* цр҃ко́вныте 12.113б, 15.138б, 33.232, цр҃ко́вните 12.113б, 17.169б, 40.321б.

цръковник *м.* (1) *Църковник; духовно лице, което служи в християнската*

inslav

църква; клирик. и҆ той мꙋ написа дрꙋга кни҃га така҃. ѳеѡфиль а҆рхїепк҃пь что҃ дрьжꙋ столь ма́рʿка є҆в҃листа. пишꙋ и҆нокéнʿтїю папꙋ римʿскомꙋ. а҆́зь непрѣста́нꙋвамь на тїа́ цр҃ковници а҆̀ми гы҃ щ҃ гони҃ и҆ мьчи҃ 12.114.

мн.: цр҃ковници 12.114.

црыква *вж.* **цръква**

цъвтя *несв.* (1) *Цъфтя, развивам и разтварям цветове, покривам се с цвят (за растения).* залꙋдо се млѣвы и҆ трꙋды сѣкы чл҃кь на земл҃ѧта, а҆̀ самʿ мꙋ се дн҃ите довръ́шать… и҆ колʿкото чѐ нѣ ѐ быль ни́какь на то́изи свѣ́ть лъжо́вны҃… и҆ что҃ цвѣ́тїе зе́ме да цьвʿти, а҆́ что҃ трѣва ко́сена зе́ме да сьхне 31.215б.

сег.: 3ед. цьвʿти 31.215б.

цѣл *прил.* (9) *Цял, от който нищо не е взето или повредено, непокътнат, ненакърнен.* и҆ когà се ми́нѣха, г҃. дни҃ пойдѐ ца́рь на ѡ҆новà мѣсто и҆ ѡ҆тво́риха ѡ҆́нʿзи коно́бь, и҆ найдо́оха гы цѣ́лы и҆ ни є҆днѐ влакнѐ не бѣ́ше и҆зʿгорѣ́ло, и҆ли҃ ѿ главѣ́та и҆́мь и҆́ли҃ ѿ снагѣ́та нѣчто҃, а҆̀ми бѣ́хꙋ да рече́шь что҃ жи́вы и҆ цѣлѐкꙋ́пны. и҆ повелѣ̀ ца́рь да гы҃ и҆зва́дѧть ѡ҆ коно́бʿть и҆ что҃ гы видѣ́ха чѐ нѣ са҃ ни҃что҃ поче́кнъти, а҆̀ми бѣ́ха что҃ жи́вы и҆ цѣ́лы 5.39б; бл҃вены҃ ра́бе бж҃їи, бг҃ да зна́е. нѐ ты е зе́то ни́що, ни҃ ѿ тѣло́то, ни҃ ѿ ри́зы, а҆̀ми ты е си́чʿко цѣ́ло 2.15б; а҆́зе сʿмь прѣтрьпѣ́ла. и҆ ꙋпазила си́чʿкото ба́щино ти҃ има́нїе цѣло҃, да си҃ и҆ ты҃ сто́ришь съсʿ нѐго что ты҃ трѣ́бꙋва, и҆ что҃ ще́шь 12.109б.

ед.: м. цѣ́ль 9.67, 14.130б, *ср.* цѣ́ло 2.15б, 8.57б, 8.58, 14.130, цѣло҃ 12.109б; *мн.:* цѣ́лы 5.39б².

цѣлба *ж.* (1) *Изцеление, излекуване от болест, целба.* ра́ꙋвай се зла́товидныи ко́зʿма, детѐ ско́ро по́идѣше при бо́лʿны. ра́ꙋвай се дамїа́не что҃ ско́ро пома́гаше на бо́лʿны. ра́ꙋвай се свѣтлѝкаво ѻ҆́ко ко́зʿма, что҃ сѣ̀ си просвѣ́тиль съсʿ цѣ́лʿбы 10.79б.

мн.: цѣ́лʿбы 10.79б.

цѣловам *вж.* **цѣлувам**

цѣловам се *вж.* **цѣлувам се**

цѣлокупен *прил.* (1) *Целокупен, от който нищо не е взето или повредено, напълно цял.* и҆ когà се минѣ̀ха, г҃. дни҃ пойдѐ ца́рь на ѡ҆новà мѣсто и҆ ѡ҆тво́риха ѡ҆́нʿзи коно́бь, и҆ найдо́оха гы цѣ́лы и҆ ни є҆днѐ влакнѐ не бѣ́ше и҆зʿгорѣ́ло, и҆ли҃ ѿ главѣ́та и҆́мь и҆́ли҃ ѿ снагѣ́та нѣчто҃, а҆̀ми бѣ́хꙋ да рече́шь что҃ жи́вы и҆ цѣлѐкꙋ́пны 5.39б.

мн.: цѣлѐкꙋ́пны 5.39б.

цѣломудрен *прил.* (1) *Целомъдрен, който е непорочен, праведен.* и҆ ре҃ ми́ а҆́гг҃ль, товà е праве́дникь. и҆ видѣ́хь си́чʿкы добрины҃ нѝговы, щотѐ бѣ́ше животꙋ́валь по за́ко[нь] бж҃їи, и҆ си́чʿко проваждан҃їе цѣлѐмꙋ́дрьно и҆ чи́сто 32.229б.

ед.: ср. цѣлѐмꙋ́дрьно 32.229б.

цѣлувам *несв.* (37) *Целувам; докосвам с устни някого или нещо в израз на обич, уважение, почит.* и҆ те́че ско́ро и҆ пла́че на҃ʿ ни́ѥго. та́ го жа́лʿно цѣлꙋ́ваше и҆ дꙋ́маше те́жʿко мене че́до моѐ что҃ ми така сто́ри защо҃ ми нани́ѥсе такʿво́зи жа́лʿно въздыха́нїе 40.323б; и҆ позна́ха го добрѣ̀. и҆ то́ѩ ча҃ста́наха и҆ пригрѣ́наха го, и҆ цѣлꙋ́ваха го. и҆ ре́коха мꙋ ты҃ си҃ на́шь стратила́ть плакї҃да 5.35; и҆ заве́доше ю҆̀ въ цр҃ко́вь г҃ню. и҆ посрѣ́щнъ ю҆̀ сщ҃е́нникь и҆ цѣлова̀ ю҆̀. и҆ прїѐ ю҆̀ и҆ бл҃ви҃ ѧ҆̀ 13.123б; и҆ па́дньхь на земл҃ѧ. и҆ цѣлꙋва́, що́ бѣ́ха та́мо ст҃ы҃ мо́щи и҆ чьстныи кр҃ть 17.170б.

сег.: 1ед. цѣлꙋва́ 4.26, *1мн.* цѣлꙋвамѐ 4.26б, цѣлꙋваме 16.157, цѣлꙋваме 16.163, *3мн.* цѣлꙋвать 32.228б; *имперф.: 3ед.* цѣлꙋваше 39.309б, 40.323б², *3мн.* цѣлꙋваха 17.165, 39.311б, цѣлꙋва́ха 32.229б; *аор.: 1ед.* цѣлꙋва́ 2.15, цѣлꙋва́ 3.20б, цѣлꙋва́ 17.170б, *3ед.* цѣлꙋва 3.18б, цѣлꙋва 4.26, 5.35б, 7.54, 11.103б, 14.128б, 15.152, 17.173б, 17.174б, 39.306б, цѣлова́ 6.48б, цѣлова̀ 6.48б, 8.60, 13.123б, цѣлꙋва́ 39.306б, *3мн.* цѣлова́ха 2.15, 6.48б², 8.60, цѣлꙋваха 5.35, 12.111, 17.175б, цѣло́ваха 39.313б.

inslav

цѣлувам се *несв.* (6) *Само мн. Целуваме се, взаимно се докосваме с устни в знак на добри чувства.* товà ре́коха и̇ двѐта. и̇ напокон҆ сѝ прѣклони́ха главы̑те до́ земл҃ѧ, и̇ плака́хꙋ. и̇ цѣлꙋ́ваха се е̇ди́нь дрꙋ́гы 9.75; а̇̀ тїѐ го заведѣ́ть вь то́изи гра̑д҆. дѣ̂то се пр҃р҃ци́те веселѧ́ть и̇ цѣлꙋ́ват҆ се като̑ дрꙋга́ре и̇ бра́тїа, защо́то са сто́риле во́ла бж҃їа 32.228.

сег.: 3мн. сѐ цѣлꙋ́вать 5.37, цѣлꙋ́ват҆ се 32.228; *аор.: 3мн.* цѣловаха се 3.20б, се цѣлꙋва́ха 5.37, цѣловахꙋ се 5.37б, цѣлꙋ́ваха се 9.75.

цѣлувание *ср.* (2) *Целуване, докосване с устни на някого или нещо в израз на силни чувства.* а̇̀то сѐ сто́ри радо́сть то́йзи ве́рь тогива̀ ꙋ̇ тѣ́х҆ны дѡ̑ ка́кь да и̇зрѣ́кь, и̇лѝ сла́д҆ко цѣлꙋва́нїе баща́ мꙋ и̇ ма́йка мꙋ. ко́й да и̇ска́же 39.315б. **отдам цѣлувание.** *Целуна, докосна с устни в знак на обич и почит.* є̑тꙋ сега̑ събы́ ти се дꙋ́мата, и̇ как҆ва ме̑ скрѣ̀бь пости́гнѣ̑. а̇̀мѝ се́га̑ що̑ да сътво́рю, и̇ как҆во̑ цѣлꙋ́ванїе да ѡ̑да́мь с҃нꙋ моє́мꙋ. защо̑ векѥ̑ на земл҃ѧ плѣ́тьскыи не и̇́ма̑ да го ви́дѧ 35.261б.

ед.: цѣлꙋ́ванїе 35.261б, цѣлꙋва́нїе 39.315б.

цѣна *ж.* (12) **1.** *Цена, паричната стойност на стока.* така̑ и̇ кога̑ кꙋ́пишь нѣ̑що. и̇ не доплатишь хꙋ́беве цѣнѣ́та тѣ́к҆мо до краи. и̇ това́ се кра̀ж҆ба зовѐ 1.7; и̇ ре̑ ми тѣ́зи пшеница ѡ̑везѝ въ солꙋ́нь. и̇ да́де ми за́логь трѝ жльти́ци. а̇мѝ да ю̀ завезе́мь та́мо защо́ мѝ ре̑ гла́дь вели́кь и̇́ма та́мо. и̇ ще́мь на добра̀ цѣна̀ да́ ю продадѐ̑ 9.69б. **2.** *Плата, парично възнаграждение за извършена работа.* и̇ нѝ чтѡ̑ не ꙋзи́маха, цѣна̀ защо̑ л҃ѧкꙋ́вать, нѝ зла́то нѝ сребро̑, нѝ дрꙋ́го нѣ́чтѡ̑. а̇̀мѝ хо́дѣха по си́ч҆ка земл҃ѧ и̇ и̇́сцѣлѣ́ваха 10.76; и̇ ре̑. да погрѣ́бете с҃тго дамїа́на бли́зꙋ при с҃тго ко́з҆ма. защо̑, не ꙋзѐ л҃ѧица́та заради̇ цѣна̀. а̇̀ми гы̑ е ꙋзе́ль, заради̇ и̇́ме бж҃їе 10.77; заи̇́ми ми ма́л҆ко пѣнеѕе защо́ ми дойдо́ха го́стїе, и̇ не и̇́ма̑ съ что̑ да гы го́стимь. и̇ а̇́зь кога́ си ꙋзме̑ цѣна́та да тѝ щемь и̇ помнѡ̑го 5.34б. **без цѣна.** *Даром.* така̀ без҆ цѣ́на прїех҆те, та́ка̀ и̇ без҆ цѣна̀ пода́ваите 10.79.

ед.: цѣна̀ 9.69б[2], 10.76, 10.77, 10.79, цѣ́на 10.76б, 10.79, 38.290б, *мн.* цѣнѣ́та 1.7, цѣна̑та 7.49б, 34.250б, цѣна́та 5.34б.

цѣнен *прич.* (1) *Като същ. Оцененият, на когото е определена цената.* і̇ѐремїа пр҃рькь ре̑ за прѣда́нїето мꙋ. и̇ поста́виха, л҃. сребрѣ́ници цѣ́на цѣнѥ́нныю̀тꙋмь (!), детѡ̑ го цѣни́ха ѡ̑ с҃нѡ́ве і̇и҃лѥ́вы 38.290б.

мин. страд. ед.: м. мн. цѣнѥ́нныю̀тꙋмь (!) 38.290б.

цѣня *несв.* (2) *Ценя; определям цена, стойност на нещо, оценявам нещо.* и̇ дрꙋ́гы пр҃рци мар҆тꙋри́сꙋвать за распе́тїе х҃во. і̇ѐремїа пр҃рькь ре̑ за прѣда́нїето мꙋ. и̇ поста́виха, л҃. сребрѣ́ници цѣ́на цѣнѥ́нныю̀тꙋмь (!), детѡ̑ го цѣни́ха ѡ̑ с҃нѡ́ве і̇и҃лѥ́вы 38.290б. // *Постигам споразумение с някого относно цената на нещо, уговарям се с някого за размера на определена цена.* и когà прѣминаха и̇́ ще́ха да излѣзꙋ́ть и̇з҆ гемїата. а̇̀ ѡ̑н҆зѝ гемицїа пойска мнѡ̑го ѡ̑щѡ̀ бѣ́ха цѣни́ле. и̇ с҃тыи є̑в҆статїе не и̇́маше тол҆кова да мꙋ дадѐ 5.32.

аор.: 3мн. цѣни́ха 38.390б; *плусквамперф.: 3мн.* бѣ́ха цѣни́ле 5.32.

цѣр *м.* (2) *Цяр, средство за лечение на някаква болест, лек, лекарство.* и̇ мно̑го ца́рове и̇ би́л҆кы̑ пѝ, и̇ не можѐ да се исцѣлѝ 2.13б. // *Образно.* и̇ вра̀жда ꙋ̇мнѡ̑жꙋ́ваше се и̇ бꙋ̑ ни́кои не слꙋ́жаше а̇̀мѝ слꙋ́жаахꙋ дїа́волꙋ, и̇ поклан҃ахꙋ се на и̇́долыте и̇ сѣ́кы сѝ чл҃кь своà во́л҃ѧ чи́нѣше. и̇ что̑ бꙋ̑ ꙋ̇тьк҆мѝ. легома трѣбꙋ́ваше на си́ч҆кы тїа́ злы̑ нѝ ца́рь. и̇ нѝкои се не находѣ́ше такьв҆зи вра́чь. и̇ никоѝ не мо́жаше да и̇з҆вади и̇ да сп҃сѝ. чл҃чьскыи рѡ̑ ѡ̑ мъ́ка 33.235.

ед.: ца́рь 33.235; *мн.:* ца́рове 2.13б.

inslav

цѣрувам *несв.* (2) *Церя, прилагам лечебни средства при заболяване, лекувам.* и̇ дове́де і̇гꙋ́мень вра́ча, и̇ є̇два̀ мꙋ ѿви̇ ѿ ни́его въжѐто със҆ голѣ́мь трꙋ́дь. и̇ си́ч҆ки мнѣ́ха, чѐ ꙋ́мрѣ и напоконь го̀ цѣрꙋва́ха, и҃. дни̇. и̇ є҃два̀ посвести́ се, и̇ посо̑ле́кнь мꙋ 2.11б; и̇ то́л҆кова злѣ̀ лежа́ше, ко́л҆кото лю́бѣше да ꙋ́мре. нѐжелѝ да є̇ жи́вь да те́гли так҆вѣ́зи люта бо́лесть. защо̑ мно̑го вра́чо̑ве доходиха и̇ цѣрꙋ́ваха го. и̇ ни̇что̑ мꙋ се не прида́де а̑мѝ є̇дна́кь позлѣ̀ въпа́днꙋваше 9.66б.

имперф.: 3мн. цѣрꙋва́ха 2.11б, цѣрꙋ́ваха 9.66б.

цѣрувам се *несв.* (1) *Церя се, използвам лечебни средства при заболяване, лекувам се.* и̇ то́изи кало́ѐрь мар҆кі̇ань. кога́ се нѣ́когы раз҆боле́ше. врача не и̇́щѣше ни̇какь, и̇лѝ нѣ́кое бы́лі̇е да се̑ цѣрꙋ́ва. а̑мѝ по́и̇дѣше. и̇ припаднѣше пре̑ и̇коната а̑рхі̇гглꙋ михаи́лꙋ и̇ о̑зра́вѣше 11.98б.

сег.: 3ед. се̑ цѣрꙋ́ва 11.98б.

Ч

чакам *несв.* (32) *Чакам; стоя, намирам се някъде, докато дойде някой или се случи нещо; очаквам някого или нещо.* и̇ донеси́ ми. и̇ ча́кай ме́не на о̑ньзи странѝ і̇о̑рда́нь 17.173; и̇ така̀ бл҃годарѣ́ше б҃а, и̇ ча́каше ча̑ съмрьтны̀ 9.64б; и̇ защо́то врѣ́ме немахꙋ да пла́вать. и̇ сѣдѣ́хꙋ на кра́и, и̇ ча́кахꙋ да се сто́ри врѣ́ме да и̇́дꙋть 15.143.

сег.: 1ед. ча́камь 17.171б, ча́ка̑ 32.223б, 32.224[2], *3ед.* ча́ка 18.202б[2], 35.265, *1мн.* ча́каме 15.143б, ча́камѐ 15.148б, *2мн.* ча́кате 16.161, *3мн.* ча́кат҆ 2.15, ча́кать 11.99, 18.184б, чакать 18.202б, чака́ть 38.288; *имперф.: 1ед.* ча́кахь 39.307, 40.323б, *3ед.* ча́каше 7.52б, 9.64б, 15.138б, *3мн.* ча́каха 5.36б, 11.108б, чакаха 6.46, ча́кахꙋ 15.137, 15.143; *аор.: 3мн.* чака́ха 39.307б, 39.313б; *форми от перф. тип: 3ед.* є̀ чꙗкаль 17.169б, е чака́ль 34.249; *пов.: 2ед.* ча́кай 17.173.

чакане *ср.* (1) *Чакане, пребиваване на определено място.* като го̀ гле́даха че̑ ꙋ́лѣзова въ а̑дь ради̇ тѣ́хь. и̇ прѣо̑ї̇и се веселѝ́хꙋ. пр҃рцыте се ра̑ува́хꙋ…и̇ със҆ таквóзи ча́кане бѣ́ха въ а̑дь. и̇ г҃ь катѐ до́в҆тасâ. и̇ ре̑ а̑да́мꙋ, станѝ а̑да́ме моѐ създа́нїе дѐто те̑ моа̀ рꙋка̀ създа́де а̑мѝ станѝ а̑да́ме да и̇дѣ́мь ѿтꙋ́ка 35.265.

ед.: ча́кане 35.265.

чаластисувам се *несв.* (1) *Старая се, полагам всички усилия.* а̑ па́кь дрꙋ́гые и̇́щьть да зе́мать ѿ го̑мрюкать по́вече, и̇ дрꙋ́гы се чала́сти́сꙋва да сѝ и̇збиѐ дрꙋжи́ната на пь́ть, а̑то̀ да гы̀ о̇берѐ 31.217.

сег.: 3ед. се чала́сти́сꙋва 31.217.

чарво *вж.* **чрѣво**

чардак *м.* (3) *Чардак, голям закрит балкон на горните етажи на постройка.* чева̑ ви́дишь, и мои̇ ꙋ́красе́ни кꙋ́лы на моѝте дво́рѡве то́л҆кози хꙋ́бавы чар҆да́ци, и̇ тол҆кози во́йска щото̑ стоѧть сѣ̑ о̇рь́жїе ꙋ́бо́и се ѿ моѐ гп҃д҆ство 31.218; оу̑бі̇ї̀ тогóва прѣ́лѣ́ст҆ни́ка ꙋ́бі̇ї̀… в҆дигна се гла̑ ѿ на́рсо̑҆. кол҆кото са чю̑ до чар҆да́ци ца́рювы 39.307б; и̇ тогѝва нѣ́кой ѿ пола́тите, сѝ р҃ѣ ѿ ча̀р҆да́ците царе́вы рѣ́коха 39.306.

мн.: чар҆да́ци 31.218, 39.307б, *чл.* ча̀р҆да́ците 39.306.

час *м.* (199) **1.** *Час, единица мярка за време.* и̇ стоахь за полови́нь ча̑ и̇ чю̑ гла̑ ѿго́рѣ чѐ ка́же а̑ми́нь, а̑ми́нь, а̑ми́нь 2.15; и̇ позна̀ че є̀ за є̇ди́нь ча̑ прѣми́нала то́л҆кози мѣ́сто далечно 17.175б; и̇ пꙋ́сти тога́зи б҃ь а̑рхистра́тига михаи́ла. и̇ за трѝ ча́соове, и̇з҆бѝ, о̑, ты́сꙋще лю́дїи 11.89б. **2.** *Час, определен момент от денонощието или времето изобщо.* и̇ станѣ̑ ма́л҆ко на пѣ́тьть да си почи́не. и̇ ѿбрь́на се на и̇́стокь да се помлѝ б҃ꙋ. на. ѕ҃ ча̑. сїре̑, бѣ́ше въ врѣ́ме пла́дне 17.166; и̇ прѣз҆ нощь въ деве́тыи ча̑, дъх҆на вели́кь вѣтрь 15.152б; и̇ распе́

inslav

се хс въ пе҃. ѳ ча҃ 35.265б; и̑ па́кь ре҃ хс́ на а̑плыте. нѣ ѐ да́дено ва́мь да зна́ете тозѝ врѣ́ме и̑ то́ꙗ ча҃ кога́ ще да бы́де 18.183б; и̑ з҆това̀ ти се мо́лѧ да мѐ послꙋ́шашь да ми доне́сешь ѿ бж҃твно и̑ жи́вотꙋ̀ причеще́нїе, във҆ който ча҃ть със҆во́йте (!) ꙋ̀ченици вече́ра 17.173. **3.** *Време изобщо.* и̑ така сѝ прѣдꙋ́маха за нѣ́кои ча҃ 5.30; и̑ катѡ̀ ви́дѣ патрїа́рх҆ хь това̀ и̑ си́ч҆ките что̀ бѣ́ха със҆ ни́его, ꙋ̀пла́шиха се, и̑ чюди́ха се за длѣ́гь ча҃ 12.111б; ми́нь се ма́лакь ча҃. и̑ ре҃ ца́рь къ ст҃мꙋ 39.303б. **(в, у) тоя (тоизи) час.** ***а)*** *По това време.* и̑ то́ꙗ ча҃ слꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннь та́мо 6.48; и̑ тога́зи то́ꙗ ча҃. гдѐ ко́й се ѡ̀брѣ́те, та́мо и̑ ѡ̀ста̀ и̑ до дн҃ь 11.83б. ***б)*** *На часа, веднага, в кратко време.* това́ се і҆ꙋ́да бꙋ҃ по́млѝ. и̑ то́изи ча҃ потре́се се ѿнази планина̀. и̑ ды́мь бл҃гь и̑ хꙋ́бавь и̑злѣ́зе ѿ това̀ мѣ́сто 4.24б; а̑ ѿн҆зи корабникь... детѡ̀ ѿнѥ̀ ст҃мꙋ жена̑та. катѡ̀ ю̑ оу̑зе и̑ тоꙗ ча҃ раз҆болѣ́ се 5.33б; и̑ катѡ̀ спꙋ́стиха ѿн҆зи ка́мень. то́ꙗ ча҃ ѡ̀брьна се ли́цѣто амѝротꙋ̀ на́криво наза́ды 11.97; ре́че е̑мꙋ і҆ѡа́ннь заповѣдꙋ́вам҆ ти въ и҆́ме і҆са̑ ха̑ назара́нина. да нѐ живи́шь векѥ̀ на това̀ мѣ́сто. и̑ то́ꙗ ча҃ ѿн҆зѝ бѣ̀сь и̑сче́зе 6.43; ст҃ыи нико́лае помозѝ намь, и̑ дов҆та́саи ꙋ̀ то́изи ча҃ ѿти погынъх҆ме 15.152; и̑ катѡ̀ бы҃ вели́ка ра́бота дѣ̀то бы҃. раз҆бра́ се то́ꙗ ча҃ по си́ч҆ки гра́дь 15.144б; **за голѣм час.** *За дълго време, продължително.* и̑ па̀кь катѡ̀ видѣ̀ ковѐр҆ть. почю́ди се и̑ земаꙗ (!) се, и̑ стоа̀ за голѣмь ча҃, и̑ чю́дѣше се 15.154б; а̑ роди́телїе нѥ́гови ѿ голѣ́ми радо́сти. и̑ ѿ почю̀ та̑ паднѣ̀ха на землѧ̀, и̑ бы́ха за го́лѣ ча҃ без҆гла́сны 39.315б; **ката ден ката час.** *Постоянно, непрекъснато; ката ден, ката час.* а̑ то́и ще да́ се раз҆срь́ди на тѣ҃, та щѣ̑ да гы҃ погле́дꙋва гро́знѣ. катѡ̀ без҆ лицѣ̑ и̑ срьди́ть и̑ дрꙋ́га ми́сль не мы́слѣше, а̑мѝ токѡ̀ ми́слѣше ка́та дн҃ь ка́та ча҃ ка́кь да лѣ́же лю́дїетѣ 18.188б; **на сѣки час.** *Постоянно, непрестанно, непрекъснато.* чю́х҆те лѝ бл҃ве́нїи хр҃тїа́не... ка́кь си́ч҆ка на́ша ра́бота прино́сеть а̑гг҃лы къ бꙋ҃, и̑лѝ зла̀, и̑лѝ добра̀. а̑мѝ зара̑ то̀ва на сѣ́кы ча҃ бл҃вѣ́ите г҃а 32.226б; и̑ похꙋ́лиха и̑́мето твоѐ ст҃о́е. кльнꙗ́ха се на сѣ́кыи ча҃ на лькѣ̀ 32.224; **у благ (добър) час.** *На добър час* (*благопожелателен израз*). и̑ ре҃ мꙋ ст҃ыи нико́лае. что̀ сѝ нами́слиль да тѝ бꙋ́де ꙋ̀ бл҃агь ча҃, ѿ [д]рꙋ́же 15.153б; ре҃ мꙋ ст҃ыи, ꙋ̀зе́ ли щешь, ѕ҃, жльти́цы да го даде́шь. и̑́ ре҃ ста́рець, да бꙋ́дь ꙋ̀ до́брь ча҃ да́ го щѐ на ра́до срце̑ 15.153б; **час по час.** *Много често, час по час.* и̑ раз҆болѣ́ се твры́дѣ, и̑ мнѡ̀го ле́жа̀ злѣ̀, и̑ гле́даха го ча҃ по ча҃ кога́ ще да ꙋ̀мре 9.71.

ед.: ча҃ 1.4, 1.6б[2], 2.9б, 2.13, 2.13б[4], 2.14б, 2.15, 3.20, 3.20б, 4.22, 4.23б, 4.24б, 4.25, 4.25б[2], 4.26, 5.29, 5.30, 5.32б, 5.33б, 5.34б, 5.35[2], 5.37[2], 5.39, 6.43, 6.43б, 6.45[2], 6.46[3], 6.48, 7.50, 7.50б[3], 7.54, 8.57, 8.58б, 9.64б, 9.67, 9.71[2], 9.73, 9.74б, 10.77[2], 10.78[2], 11.83б, 11.84б, 11.92, 11.93б, 11.94, 11.95б[2], 11.97[2], 11.98, 11.98б, 11.99б, 11.101, 11.103б, 11.104, 12.111, 12.111б[2], 14.130б, 15.132б, 15.133, 15.135б, 15.137[2], 15.140, 15.142б, 15.143б, 15.144[2], 15.144б, 15.148б, 15.149, 15.149б, 15.150б, 15.151б, 15.152[3], 15.152б[2], 15.153б[2], 15.154б, 17.164б, 17.165б, 17.166[2], 17.166б, 17.167б, 17.169б, 17.173, 17.175б, 17.176, 18.183, 18.183б, 18.185б, 18.188б, 18.189[2], 18.196[2], 18.199[2], 21.210б[2], 31.215б, 31.216[3], 31.216б[2], 31.217б, 31.218, 31.219, 31.220б[2], 31.223, 31.223б[2], 32.224, 32.224б[2], 32.225[5], 32.226[3], 32.229б, 32.230б, 35.261б, 35.263б, 35.265б[2], 35.267б, 36.269б, 36.270б, 36.272б, 36.273, 36.274, 37.274б, 37.279, 37.279б, 37.280, 37.280б, 37.281, 38.292б, 39.297, 39.303б, 39.304б, 39.305, 39.308б, 39.309б, 39.315[3], 39.315б[4], 39.316б[2], 39.317, 40.320[2], 40.320б, ча́сь 6.43, 8.59б, ча҃ (!) 9.75, *чл.* часьть 18.178б, 18.183; *мн.*: ча́соове 11.89б, 35.265б[3], ча́сове 12.120, 35.265б[3], ча́сѡве 15.132б, часове 35.265б, *чл.* часовете 18.194, ча́соовете 35.265б.

чач (!) *вж.* **час**

чаша *ж.* (9) *Чаша, неголям отворен съд за пиене с различна вместимост.* бы҃ врѣ́мѐ да сѐ веселѧ́ть. и̑ да пїю́ть съ҆ голѣма ча́ша ви́но 7.50; и̑ бл҃вивь

inslav

хлѣ́бь и̑ раство́ри го по за́конь ѹ̑ ст҃ей ча́ши 37.280б. // *Течността, която може да се вмести в такъв съд.* и̑ ꙗ̑дѣ́ше двѣ̀ ѹ̑н҆гїи хлѣ́бь и̑ двѣ̀ ча́ши водâ пїа́ше 40.321.

ед.: ча́ша 7.50[2], ча́ши 37.280б, ча́шꙋ 17.173б, 37.280б, *чл.* ча́шата 39.316б, чаша́та 39.315б; *мн.*: ча́ши 40.321, 40.323.

че[I] *съюз* (438) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; че, дето, който.* бѣ̀ да вы̀ прости̑ бра́тїа то́изи гр҃ѣ̀, чѐ клеветѝхтѐ бра́та своѐго на пра́вда 3.21; а̑ о̑н҆зи чл҃кь като̑ чю́е такви́зи дꙋ́мы че го̀ хва́лꙗть. а̑ то́й се и̑ о̑́ще поꙋ̑чи да дꙋ́ма хы́три дꙋ́мы, да е̑ по́голѣмь ѿ си́ч҆кыте лю́дїе 18.180б; и̑ тїѐ пойдо́ха и̑ чю́ха тѣ́к҆мо гла҃ чѐ дꙋ́ма, а̑ ни́кого не мого́ха да ви́деть 37.275б. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения; че.* и̑ като̑ ви́дѣ това̀, ѹ̑пла́ши се. и̑ мнѣ́ше мꙋ̑ се. че е̑ нѣ́кое привидѣ̀нїе та го бла́зны. и̑ врати́ се наза́дь 11.101б; кажете ми бра́тїа, гдѣ̀ с҆мь сега̀. чини ми се че с҆мь ѹ̑ море́то гдѣ̀то ме̑ ѹ̑ме́тнъха трѝте кало́ѐре 11.102; и̑ минꙋ̑ше се ма́л҆ко дни̑, и̑ ви́дѣ въ цр҃кви как҆ мꙋ̑ се пока́за че̑ ще̑ да се̑ прѣста́ви 14.129б; и̑ слꙋ̑чи се чѐ и̑зне́соваха є̑дного̀ мрьтьв҆ца̀ да́ го погребꙋ́ть 4.25. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения към подлога и допълнението в главното изречение; че, да.* и̑ ѡ҆нїа́ лꙋка́вы чл҃ци боа́хꙋ се. да се̑ не и̑з҆ꙗвлꙗть пр҃ѣ̀ цр҃а и̑ пр҃ѣ̀ є̑вла́вїа че сѣ̀ лѣ̀жове 15.145б; защо̑ ви́ды на҃ бѣ̀ че смѣ̑ злы̑, и̑ зло̑ мы́сльници, є̑динь дрꙋ́гымꙋ 11.106б; и̑ въ є̑ди́нь дн҃ь, є̑ди́нь калꙋ́герь и̑злѣ́зе вь́нь, и̑ зава́ри го, че си да́ва ꙗ̑стице́то на сыома́си 2.10б; и̑ кога̀ съвръ́ши ѹ̑трьню сщ҃е́никь и̑ пойдѐ ѹ̑ ѿного́зи вра́ча, и̑ найдѐ го че сѣ̀ раз҆боле́ль злѣ̀ 11.99б; зна́ꙗше гь҃ і҆ѡ́ва чѐ ще да и̑́ма трьпѣ̀нїе и̑ не ще̑ да похꙋ́ли ба҃ 5.27б. **4.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* и̑ раз҆бра́ха чѐ и̑́де і҆с҃ въ і҆ерл҃имь 34.251б; а̑ момькьть тѣ́х҆ны сн҃ь ге҃ѡ҃гїе. като̑ бѣ́ше̑ въ ро́б҆ство. та̑ зна́еше че̑ прибли́жава дн҃ь ст҃мꙋ. плачѣ́ше го́р҆ко 39.314б; и̑ въвѵ̑ло́н҆скыте лю́дїе като̑ видѣ́ха, че̑ ѹ̑бѝ данїи́ль бо́гато́го и̑ раз҆гнѣва́ха се 11.93б; и̑ прѣкр҃ти се, и̑ вѣрова̀, чѐ не ще́ мꙋ̑ бы̑ ни́що зло̀ ѿ тѣ́хь 17.175б; и̑ пламе́н҆ се вди́гнь вели́кь и̑ висо́кь. и̑ мнѣ́ше ца́рь. че̑ и̑з҆горѣ̀ матѳе̑и досꙋ́щь 37.278б; и̑ ре҃ кїно́ѱь. є̑да̀ сега̀ позна́ите лю́дїе, че є̑, і҆ѡа́ннь лѣ́стникь 6.45; а̑ла̀ то́й не зна́еше че́ сѣ̀ а̑́гг҃лы, а̑мѝ сѣ́каше че сѣ̀ нѣко́й пѣ́тници 31.221б; какѣ́вь є̑ тои́зи чл҃кь де̑то слꙋ́ша такви́зи дꙋ́мы ѿ ст҃ы́те прр҃ѡ҃цїи, и̑ а҆пл҃ы, и̑ ѿ са́мого х҃а. и̑ не вѣ́рова и̑стѣ́н҆скыи че̑ е было̀ въскр҃се́нїе 18.180б. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; като, че.* найдоха се и̑ два̀та че̑ ꙗ̑з҆деть ѿвѣ́нь гра́да солꙋ́на 9.68; а̑минь и̑ и̑́стинна дꙋ́мамь ва́мь че сте̑ сто́риле добро̑ на тїа мои̑те бра́тїа мѣ́нич҆ките ме́нѣ сте сто́риле 18.203б. **6.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; че, защото, понеже.* ѿ лю́дїе солꙋ́н҆сцїи, течѣ́те ско́ро навѣ́н҆ка гра́дь, че̑ дои́до́ха влъхвы да ны̑ поплѣнють 9.72б; и̑ дꙋ́маше о҆́ч҃е про́сти и̑мь то́изи грѣхь че̑ не зна́ꙗть что̑ стрꙋ́вать 19.207б; а̑мѝ ѿ го́ре те́бѣ и̑ на дꙋ́шѣта ти че е оо҆́тишла̀ въ а̑́дь да́ се мꙋ́чи до́ вѣ́ка със҆ нечѣ́стивыте є̑врѐе 35.262б; ѿ те́ж҆ко ме́не че̑ видѣ́ и̑ а̑́зь а̑́гг҃ла гн҃ꙗ, ли́це със҆ лице 11.88. **7.** *Въвежда пряка реч.* и̑ ре҃ мꙋ̑ ца́рь, че̑ ко́й е е (!) бѣ̀ тво́и и̑ цр҃ь 9.63б; тогѝва ще да и̑́мь продꙋ́ма пра́ведны кадїа дѐто сѣ̀ди пра́во че̑ и̑́стинна ка́зꙋвах҆те ма че сѣ҃ гь҃ бѣ̀. а̑ла̀ не стрꙋ́вах҆тѐ мо́ата во́лꙗ 18.205б. **8.** *Въвежда отговор на въпрос.* а̑а̑р҆тькь (!) зе́манїе що є̑; чѝ сѣ̀кы̑ ко́й зе́ма а̑р҆тѣ́кь, та є̑ и̑долослꙋ́жи́тель 1.7б. **9.** *Свързва съчинени съединителни изречения; че, та, и.* тогива̀ ка́же є̑й ст҃ы́и є̑ла̀ та

inslav

ми помо́гнѝ да́ го вди́гна. и҆ а҆́зь да го̀ прово́да та̑. това̀ сѣка́ше жена̑та че́ го зѣ̀ и҆ фрь́ли го въ мо́рето 39.312б; мнѡзи́на така̑ ре́кохa, а҆то̑ оу҆мрѣ́ха на́прѣсно. чѥ̑ мнѡзи́на щото̑ бѣ́ха (!) зра̑́вїи ве́черѣ̀, и҆ до оутре не ѡ҆съмнаха 1.8б. **10.** *Свързва въпросителни изречения с леко противопоставяне; та, ами, че.* а҆̀мѝ да се погри́жѝ и҆ да сѝ зберемь́ ѹ҆мьть да сѐ ѹ҆пла́шѝ. чѐ не чю́хѫте лѝ чѐ не разѫбрахѫте лѝ какѫвѝ дѹ́мы ка́зѹва стра́шны 18.206б; землѧ̑та като̑ не щѐ да и҆зрастѐ по нѥ́а ни́що. и҆ небе́то като̑ не щѐ да пѹ́сте дъ́жь. чѐ а҆зь що щѣ̀ да сто́рѧ. ѿгдѐ да намѣ́рѧ а҆́зь ва́мь хлѣ́бь и҆ вода̑ да вы̑ да́мь 18.192; и҆ па̀кь мѹ́ додѐ на ѹ҆́мь. тиѧ̀ а҆ко до́де сега̀. че какѫ щѐ да ми́не і҆ѡрѫда́нь като̀ не́ма кори́то да се прѣвезѐ 17.174. **ето (ей) че** *и* **евай (ейва) ми ти че.** *За подчертаване на неочаквано действие; ето че, ей че, ей на; ето ти, ева че.* и҆ догдѐ дѹ́маше сѫ̑тыи тїа̀ дѹ́мы е҆́то̑ чѐ доф҆та́са и҆ а҆леѯа́нѫ́ра цр̑ца 39.308; и҆ тогѝва ви́гна (!) мома̑та. ѡ҆ те́жѫко ме́не гн҃ди́не. е҆́ѝ чѐ и҆́де лю́ты зме́и 39.311; и҆ поидѐ но́щїю оу҆ ѡ҆нѣ́зи цр̑ква. и҆ съкры̑ се при кра́сныте врата̀. и҆ ѡ҆нѫ́зи мѹ́жь е҆́ваи ми ти чѐ и҆́де, и҆ просвѣ́ти се 3.18б; и҆ въ о҆́нѫзи ча̑ възла́зѣ́ше момъ́кѫть на стлѣ́бата, за̑еднѡ̑ и҆ топла̑(та) (!) вода̑ дрьжа́ше сѣ̑ е҆бри́кѧть. е҆ѝва́ ми ти че сь ѩ҆́вѝ сѫ̑тыи гесѡ̑гїе, и҆ ѩ҆́здѝ на ко́нь бѣ́ль 39.315; **и не тъкмо че ... ами.** *Свързва съчинени противопоставителни изречения; и не само че ... ами и.* а҆̀ то́и вѣ́рѹва распе́таго х҃а. де́то го̀ распе́ха е҆вре̑е. и҆ нѐ тѣ́кѫмо чѐ вѣ́рова самѫсѝ. а҆̀ми и҆ кога̑ сѣ́дѣ̀ на сто́лѣтѫ сѝ и҆ ѡ҆чи́вѣстно ка́зѹва ка́кь е҆ хс̑ и҆стинныи бѣ̑. и҆ на сѣ́кѣ̀ дн҃ь слѹ́шать, е҆лли́нѫците нѥ́говыте дѹ́мы... и҆ ста́нѹвать хр҃тїа́не 9.63; **като (кото) че.** *а*) *Въвежда подчинени определителни изречения; като че, сякаш.* и҆ ви́дѣ и҆сихїа е҆́днѡ̑ чю́до. като̑ чѐ доидо́ха два̀ мѹ́жа кра́сны тврь́дѣ, и҆ ѡ҆блѣ́чени въ ѡ҆де́жда бж҃їа о҆сщ҃е́нна 12.110. *б*) *Въвежда подчинени подложни изречения; като че, като че ли, сякаш.* и҆ сто́ри ми се като̑ че́ сь ѡ҆бры́на па́кь и҆ ѹ҆лѣ́зе сѝ ѹ҆ цркв̑ата 9.73б. *в*) *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения към подлога и допълнението; като че, сякаш.* и҆ бѣ́ше тѣло́то а҆пл҃ово, ка́то̑ чѐ е заспа́ло 37.279; ви́дѣ а҆рхг҃ла михаи́ла, кото̑ чѐ и҆схо́ди и҆зѫ о҆лѫтарь цр̑ко́вныи 11.99. *г*) *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; като че, сякаш.* а҆̀ тои се по̑млѝ па̀кь бг҃ѹ. и҆ въскрѣси́ го. и҆ станѣ̑ като̑ че е̑ бы́ль заспа́ль 15.136б; **колкото че ... толкова.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за степен; колкото ... толкова.* и҆ колѫкото чѐ нѣ̀ е̑ быль ни́какь на то́изи свѣ́ть льжо́вны̑, то́лѫкова се не зазна́е ни́що ѿ нѥ́го 31.215б; **макар че.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за отстъпване; макар че, въпреки че.* защо̑ ма́карь да сѝ прїе́ль распе́тїе и҆ ѹ҆мрѣ̀ за си́чѫки свѣ́ть. а҆ла сѝ ме́не жа́лость о҆ста́виль. и҆ голѣ́ма мл҃ть мака́рь че ще́шь, г҃. днѝ, да сторишь въ а҆́дь като̑ ми си ка́заль 35.262б; и҆ ѡна́зи ви́дѣ зо́сима че и҆́де камѫто нѣ́ѧ. начѐ да бѣ́га ѿ зо́сима вѣ́трѣ вѣ́ пѹ́стинята. и҆ зосима, мака́рь чѐ бѣ́ше ста́рь и҆ ѹ҆морень ѿ пѫ́ть. начѐ да се течѐ да го сти́гне 17.166; **нѣ че ... ами.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина, като второто се противопоставя на първото; не защото ... ами, не че ... ами.* защо̑ сѐ не прода́де това̑ мѵ́ро̑, за трѝста пѣ́нese и҆ да се̑ раздадѐ по сыома́си. това̀ ре̑ нѣ̀ че сѣ̑ гри́жаше за сыомаси. а҆́мѝ влѣ́фа бѣ́ше и҆ ко́вѫчегь и҆́маше. и҆ ко́и нѣ̀що хари́зоваше, а҆̀ то́и го кры̑еше и҆ но́сѣше 34.250б; а҆̀ми това̀ что̑то е̑ ре́кль а҆́гг҃ль і҆ѡси́фѹ да бѣ́га въ пѹ́стыню. а҆̀ пѹ́стыню наре́кова е҆гѵ́пѫть. нѣ̀ че е̑ пѹ́сть ѿ чл҃ве́ци, а҆̀ми е пѹ́сть ѿ

inslav

блѣ҃ти бж҃їе 33.244б; **та че.** *Свързва съчинени съединителни изречения с последователни действия; та, та че, след това, след което.* а҃мѝ кога ста́нешь ѿ сы́на сво́его а҃ тѝ прѣ́вѣнь прославѝ ба҃ ѿ свои́те ѹ҆ста̀ та чѐ тогы́ва почнѝ да пѣ́ешь ѱалмы̀ 31.222б; а҃мѝ се прьвѣ́нь надѣ́а на помо́щь ст҃мꙋ, та чѐ напоконь на о҃бщаа на́ша мл҃ба 39.296б; слѣ̀ то́йзи ча҃ повелѣ̀ ца́рь дїѡкли́тїань. да млѣ́кнать на́рѡдать. та чѐ зѐ да дꙋ́ма на людїе́тѣ 39.305; и҆ това̀ рѣ҃ ст҃ы та чѐ си прѣ́клонѝ колѣ́нетѣ свои̇ на земли. и҆ сь слѣ́зи мл҃ле́ше се бг҃ꙋ млѣ́кѡ. та чѐ ста́нъ и҆ сѣ҃ голѣ́ гла҃ по́мли се бг҃ꙋ 39.304б; ма́ика със̾ дьщерѧ́та сѝ щѣ́ть да сѐ пригрѣ́нать и҆ да ѹ҆мрать. баща̀ и҆ сн҃ь щѣ̀ да сѐ пригрѣ́нать. та чѐ да и҆з̾мрьть 18.189б.

чѥ 1.3, 1.7, че 1.4, 1.6, 1.7, 2.10б², 2.13, 2.14б, 2.15², 3.19б, 4.25, 4.26, 5.29б³, 5.31, 5.31б, 5.33б³, 5.34³, 5.32², 5.36, 5.37, 5.37б, 5.38, 5.39, 6.42, 6.43, 6.44, 6.44б, 6.45, 6.45б, 6.48, 7.50, 7.53, 8.56, 8.57б, 9.62, 9.66, 9.70б, 9.72б, 9.73б, 10.78², 10.78б², 11.92б, 11.96б, 11.99б, 11.101б², 11.102², 11.103б, 11.105б, 11.106², 11.106б, 12.113⁴, 12.116б, 13.123, 15.134б, 15.136б, 15.137б, 15.138, 15.138б, 15.140б, 15.143, 15.145, 15.145б, 15.146, 15.147, 15.149б, 15.154б, 16.157², 16.158б, 16.161б², 17.166, 17.166б, 17.167, 17.170, 17.170б², 17.171², 17.174, 17.175б², 18.177³, 18.177б², 18.178б, 18.179², 18.179б, 18.180б², 18.181, 18.183б, 18.184, 18.184б, 18.187б, 18.188, 18.188б², 18.190, 18.192б, 18.193, 18.194, 18.194б, 18.196, 18.198, 18.198б, 18.200б, 18.201б³, 18.202, 18.203б, 18.204, 18.205б, 31.218, 31.220, 31.221б, 32.223б, 32.227, 32.230, 32.230б², 32.231, 33.233б, 33.244б, 33.245, 33.246б, 34.249, 34.250б, 34.253, 35.259б, 35.261, 35.262б³, 35.263б, 36.269б, 36.270², 36.272, 37.274б, 38.288б, 38.292б, 39.297б, 39.298, 39.299², 39.299б³, 39.300², 39.301, 39.302², 39.306б, 39.308, 39.311б, 39.315, 39.316б², 39.317б, 40.322, 40.323б, чѥ 1.5, 1.5б, 1.6, 1.7б, 1.8, 1.8б, чѐ 1.6б, 1.7б, 1.8б, 3.21, 5.39б, 6.41б, 6.42, 6.47б, 8.57, 8.60, 9.63б², 9.64б, 9.66, 9.70, 9.72, 9.72б, 9.73, 9.73б, 9.74б², 9.75, 11.84, 11.87², 11.88², 11.89², 11.89б, 11.92, 11.93б, 11.99, 11.103, 11.103б², 11.104², 11.105, 11.107, 11.107б, 12.110³, 12.114б, 12.118, 12.118б, 12.119б, 14.126, 14.127, 14.128, 14.129б², 15.134б, 15.135б², 15.136, 15.138б, 15.140, 15.142б, 15.143б, 15.144б, 15.147б, 15.148², 15.149б, 15.151б, 15.152б, 15.153б, 15.154², 18.177б³, 18.178б, 18.179, 18.180б, 18.181б², 18.182⁴, 18.183, 18.184³, 18.185, 18.185б², 18.186, 18.186б, 18.187б, 18.188, 18.188б, 18.189б³, 18.190, 18.191, 18.191б, 18.192², 18.192б⁵, 18.193, 18.194², 18.195б, 18.200б, 18.201², 18.203², 18.204б, 18.205, 18.205б², 18.206², 18.206б², 19.207б, 21.210б, 31.215б, 31.216б, 31.222б, 32.225, 32.226б², 32.227б², 32.230², 32.230б³, 32.231, 32.231б, 33.237б, 33.241б, 33.244б, 33.247, 34.252², 34.252б, 35.257, 35.263, 35.264б³, 35.266, 36.271, 37.276б, 37.277², 37.277б, 37.278, 37.278б, 37.279³, 37.279б², 37.280, 37.281, 38.287б, 38.288б², 39.300б, 39.302б, 39.304б², 39.305², 39.305б, 39.306, 39.306б², 39.308, 39.314б, 39.316б, чѐ 2.11б, 2.12б, 2.13б, 2.14б, 2.15, 3.17б, 3.18б, 3.19, 3.19б, 3.20², 3.21, 4.25, 5.27б, 5.35б, 5.36, 5.36б², 5.37³, 5.37б, 5.38, 5.38б, 5.39, 5.39б, 9.63, 9.71б, 17.166, 17.167б, 17.169б², 17.170², 17.172, 17.175, 17.175б², 32.228, 34.251б, 37.275б², 39.296, 39.305, чѐ 5.38, 9.68, 9.73, 11.108, 17.166, 17.167б, 33.247, 36.272б, 37.275б, 37.281, 38.285б, 38.288, 39.311, [че] 8.56, че́ 9.73б, 18.185б, 31.221б, 36.268, 39.312б, 40.321б.

че[II] *част.* (1) *За усилване и подчертаване; че, та.* бл҃же́ни тїа́ кои̇то навїа́ть нѥ́мꙋ та сѐ не печа́тѣть. а҃мѝ прѣтрьпе́ть та гы̀ мьча́ть, та̀ ста́нать тьк̾мо ка́то и҆ вели́кыте мн҃и́ци почѣ҃ть прїи́мꙋть ѿ ба҃ о҃тѝ ѿ прѣ́вѣшно врѣ́ме дѣ́то мь́чаха мн҃иците, та мꙋ҃ [бѣ́ха] слꙋ́гыте. а҆ то́изи чѐ е сам̾си а҆н̾тихрі́сть. а҃мѝ бл҃же́ни тїа́ лю́дїе дѣ́то в тозѝ врѣ́ме и҆злѣ́зать досто́ины и҆ слꙋ́гы бж҃їи ста́нать 18.192.

чѐ 18.192.

чева *част.* (2) *За усилване на твърдение; нали.* ѿде́ ща а҃зь да зе́ма да вы̀ да́мь хлѣ́бь, дѣ̀ да намѣ́ра а҃зь ви́но и҆ вода̀ да вы̀ дамь. чева̀ не́ с̾мь г҃ь, та̀ да и҃ма̀ това̀ си́ч̾кото щото̀ вы́е и҆щете 18.192; чева̀ ви́дишь, и мои̇ ѹ҆красе́ни кꙋ́лы на мои̇те дво́рѡве… и҆ тол̾кози во́йска щото̀ стоѧ́ть сѣ҃ о҆рь́жїе ѹ҆бо́и се ѿ моѐ гс҃т̾ство 31.218.

чева̀ 18.192, 31.218.

inslav

чевръст *прил.* (1) *Чевръст; който идва в подходящия момент, бърз.* и̑ си́чꙗ́ка но́щь въздáдоха бл҃годáренїе ст҃мꙋ̀, и̑ дꙋмáха бл҃годáрѝ те б҃жїи ꙋ̀го́дниче, заради̑ твоàта чевръ́ста помо́щь 39.316.

ед.: ж. чевръ́ста 39.316.

чедо *ср.* (78) **1.** *Чедо, дете от мъжки или женски пол по отношение на родителите си, рожба.* и̑ женáта мꙋ̀ а҃нна, двà скрѣ̀ба и̑маше, и̑ за двѣ̀ нѝво́лы плáчаше. є҃днô защô станѣ̀ катô вдови́ца, и̑ не знáмаше сѝ мꙋ̀жато́го жи́вь лѝ є̀ и̑лѝ нѣ̀. дрꙋ́го пàкь защô бы̑ безꙗ́плодна, и̑ немà чéдо 13.121б; и роди́ и̑мꙗ̀ се о҃́троче мꙋ̀жьско. дето ê вели́кыи нико́лае. и̑ дрꙋ́го чéдо нéмаше нѝ прѣдѝ товà, нѝ посл҃ѣ̀ товà 15.132б; ѿ добрà рѡ́да. и̑ чéда добры̑ и̑зꙗ́лáзеть, и̑ прили́чны на роди́телѥ свои̑ 5.28б. **2.** *Прен. Само мн. Деца, рожби.* а҃мѝ да се веселѝ и̑ хв҃а цр҃ква и̑ да се рáдꙋва д҃хо́вна рáдость. защò се и̑ ны́е чéда нéины̑ събрáхꙗ́мê да прáзнꙋ̀вамê д҃хо́вны̑ прáзникь добрѣ̀ 16.157б; зáмь да бы́дете чéда свѣ̀тꙋ и̑ на д҃ни́те, и̑ сѡ҃о́в҃е на цр҃тво нб҃ное 31.222б. **3.** *Само мн. Чеда, хора.* и̑ погледа, а҃скꙋ̀линь на ѳеѡфи́ла и̑ рѣ҃. ѿ до́брыи є҃пк҃пе. защô ты̀ бы̑ товà и̑ ко́й те наꙋ̀чи да ꙋ̀змешь о҃рꙋ́жїе вои́нꙗ́ско и̑ да и̑́дешь на тїá чéда 12.115б. **4.** *Чедо, чеда; обръщение към по-млад човек или група хора като израз на покровителство, доброжелателно отношение.* и̑ рѣ҃ є̀й а҃пл҃ь. чéдо тебѣ̀ дарꙋ̀вамь то́йзи блѧ́ть, да сѝ сáма и̑сцѣли́шь о̀ко́то 36.271; и̑ ст҃ыи є̀вꙗ́ти́мїе поꙋ̀чи го, и̑ рѣ҃ мꙋ̀. чéдо не поо҃́бáе тебе въ монасти́рь да прѣбы́вашь, защô си є̀дꙗ́накь млáдь до, и҃і. го̀динь 14.126; и̑ рѣ҃ мꙋ̀ є̀пк҃пь, кáко тї е и̑́ме чедô моѐ 15.138б; кáже мꙋ̀ стáрецьть. ѿ чéдо що мê такà млóго и̑спытꙋ̀вашь, а҃зь тѐ ви́дѧ тѝ сы є҃днакь млáдь а̀ ꙋмы̑тꙗ́ ти като стáримꙋ̀ чловéкꙋ̀ 2.9б; и̑ ст҃ыи рѣ҃. ми́рь ва҃ ѿ чéда. и̑ вълѣзоха въ грáдь 37.274б.

ед.: чéдо 1.4, 2.9б[3], 2.10[3], 4.23[2], 6.47б[2], 6.48, 11.85б, 12.109, 13.121, 13.121б, 13.122б[2], 14.126, 14.126б[2], 15.132б, 15.138б, 15.153б, 19.207б, 35.260б[4], 35.261[5], 36.271[2], 39.306б, 39.309б, 39.310, 39.314, 40.320, 40.323б[2], чéдô 12.109б, 35.261, чедô 15.138б, 19.207б, 35.262б, 39.310б, 40.320, 40.323б, *чл.* чéдото 13.123б; *мн.:* чéда 2.14, 5.27, 5.28[2], 5.28б, 5.29б, 5.34, 5.38б[3], 12.115б, 15.143б, 15.149б, 16.157б, 31.222б, 37.274б, чеда 5.29б, *чл.* чéдата 5.28, 5.29б, 5.30, 5.34, 20.208б, 31.218, чедата 5.38.

чедце *ср.* (1) *Чеденце, детенце.* чтô кáже ст҃ыи і̑ѡáннь бг҃осло́вь, чéдꙗ́ца рѣ҃ не любѣ̀те свѣ̀ть нѝтô щото є̀ по свѣ̀тьть 39.319.

мн.: чéдꙗ́ца 39.319.

чело *ср.* (12) *Чело, предната част на лицето между косата и веждите.* и̑ товà ре́че и̑ прѣкры́сти се. и̑ стори́ си крѣ҃ть, на чело́то, и̑ на о҃́чи́те, и̑ на ꙋ̀стáта, и̑ на срѣ҃цето сѝ 17.168; и̑ пàкь кáже прр҃кь є̀зекїиль. дáжь знаменїе на челѣ̀ и̑́хь. сѝ рѣ҃, на хрѣ҃тїáне знамéнїе да и̑мь дáдешꙗ́ крѣ҃ть на челô и̑́мь 16.162; и̑́ма нѣ̀кои и̑ о̀стáвѣ̀ си рꙋкáта, ко́и на челô, и̑ на рáмо, и̑ на срѣ҃цето си и̑ чи́ни безꙋ̀мно 16.159б.

ед.: челô 16.159б, 16.162, челѣ̀ 16.162, *чл.* челốто 9.65б, 12.111, 16.160, 18.190б[3], 18.195, чело́то 16.160, 17.168.

челюст *ж.* (1) *Челюст; една от лицевите кости, по която са зъбите.* и̑ матѳе̑и помл҃и́ се бг҃ꙋ̀. и̑ рѣ҃ г҃и і҃ѵ х҃е и̑збáви ме. и̑ попалѝ челю́стите на бóговете и̑мь. и̑ да пожéже цáра ѿгꙗ́нь до полáтите. а҃мѝ нѣ̀ да и̑́счéзне цáрь, а҃мѝ дá е жи́вь, дáвно се покáе 37.278б.

мн.: *чл.* челю́стите 37.278б.

червей *м.* (14) *Червей, вид дребно влечуго.* и̑ послà сѵмéѡ҃ чл҃ка да рѣ҃ ѡномꙋ̀зи кнéѕꙋ̀, товà щò дрьжи́шь та є̀ черꙗ́веи смрàдень ѿ мóмата вонéщь плѣ́ть 2.14; о̀леле на҃. грѣ̀шны̑ кáкь щéмь да трѣ́пѝ мнѡ́гото чрѣ́вїе дѣ̀то не ꙋ̀ми́рать, а҃мѝ ꙗ҃дѣ́ть лю́дїéте грѣ̀шниците 18.206; и̑ видѣ̀ха тогáзи какꙗ́ сѣ́ е ѿбивѝль съсꙗ́ въжѣ̀то. и̑

inslav

ꙋпла́шиха се. а҃ че́рⁿве безⁿче́ть мнѡ́го по ра́ната мꙋ пльза́ть 2.11б.

ед.: че́рⁿвеи 2.14, черⁿвеи 2.14; *събир.*: *чл.* чрьвїето 18.206; *мн.*: че́рⁿве 2.10б, 2.11², 2.11б, 2.14, чрьвїе 12.120, 18.204, чрьвїе 12.120б, 18.206, 31.216, черьвїе 31.218б.

черен *прил.* (8) *Черен; който има цвят, близък до черния.* и҆ видѣ̀… е҆́дного чѐ ходѝ. и҆ го́ль се видѣ̀ше и҆ почрьна́ла мꙋ снага́та ѡ҆ сл҃нце и҆ ѡ҆ пе́кь че́рⁿна. и҆ глава́та мꙋ бѣ́ла като влы́на 17.166; а҆ грѣ́шниците щьть да ста́нать тьмны и҆ чрьни катѡ̀ смола̀ и҆ катра̀нь 18.198б; и҆ ре҃ мꙋ ца́рь кои́ сѝ тѝ во́йне, та сѝ така̀ чрьнь и҆ мра́чень 37.27б. **тъма черна.** *Ад*; *място, където се мъчат грешниците след смъртта си.* кога́то праведниците ѡ҆йдать вь ра́и дѣ̀то гостолюбниго а҆враа́ма. а҆ грѣ́шниците вь тмꙋ̀ черⁿнꙋ̀ сѣ̀ дїа́вола 18.206б; **черно море.** *Черно море.* и҆ на че́рⁿно мо́ре, гра́дь бѣ́ше а҆колїа ѕовѣ́ше се 11.96б.

ед.: *м.* чрьнь 37.27б, 38.282, *ж.* че́рⁿна 17.166, чрьна̀ 38.282, черⁿнꙋ̀ 18.206б, *ср.* че́рⁿнѡ̀ 1.3, че́рⁿно 11.96б; *мн.*: чрьни 18.198б.

черквище *ср.* (16) *Езически храм.* и҆ ре́коха нѣ́кои два̀ маге́сника хр҃тїа́не, прѣтво́риха си́чⁿки нарсѡ̀ да вѣ́рꙋвать х҃а распе́таго. и҆ на́шь за́конь ѡ҆ста́виха и҆ бо́гѡве на́ши, и҆ черⁿквища ра́вны сосˢ земла́та сто́риха 6.43-43б; тога́зи и҆́мь ре҃ і҆ѡа́ннь. ви́дите лѝ какˢ нѣ̀ е҆ праве́дно да мѣ́тате на ме́не ка́менїе. а҆̀мѝ бг҃ъ съкрꙋ́шѝ ва́шето черⁿквище 6.42б.

ед.: черⁿквище 6.42б, 6.43, че́рⁿквище 6.42б, 39.300, *чл.* черⁿквището 6.42б, че́рⁿквището 6.42б, 6.43б, 39.299б, 39.306б, черⁿкви́щето 6.43, черⁿкˢвището 39.307б, че́рⁿквыщето 39.308; *мн.*: черⁿквища 6.43-43б, 33.242б, 33.243, че́рⁿкˢвища 39.296.

черкова *ж.* (54) *Черква*; *сграда с характерна архитектура, в която се извършват религиозни обреди, богослужения и се четат молитви*; *храм, черкова.* и҆ на́покóнь ца́рь ре҃. на болѣ́рете сѝ, и҆ на си́чⁿкы на́ро̀дь да и҆́дать вˢ че́рⁿковата е҆́[л]линⁿска̀ 39.307; и҆ това̀ катѡ̀ ре҃. а҆то́ се то́ко сто́ри ви́кь сѣ̀ гла҃, и҆ млѣ́ва, и҆ пла́чь ѡ҆ боо́говете в че́рⁿко́вата тѣ́хⁿна, и҆долы́те паднѣ́ха и҆ стро́шиха се 39.307б; и҆ въ е҆ди́нь гра́дь бѣ́ше нѣ́коа жена̀ вдо́вица разˢбра̀ и҆ тїа́. о҆́ти сѐ гра́ди че́рⁿкова ст҃мꙋ вели́ко м҃ни́кꙋ гесѡ̀гїю въ [г]ра́дь ре́мель 39.312. // *Образно.* и҆ тогі́ва щьть да въспла́чать си́чⁿките че́рⁿковы ст҃ы̀. о҆́ти лꙋ́рⁿгїа не щѐ векѥ̀ да и҆́ма 18.193б.

ед.: че́рⁿкова 3.17, 3.18б, 18.185, 18.188, 18.197, 18.202, 18.202б, 18.204б, 20.209, 32.231, 39.295б, 39.311б, 39.312², 39.313, 39.313б, 39.314б, 39.316б, 39.317б, 39.318, че́рⁿковѧ̀ 31.215, черⁿкова 39.295, *чл.* черⁿковата 18.178², 39.307, 39.313б, че́рⁿковата 39.306, 39.307, 39.307б², 39.311б, 39.312б³, 39.313, 39.316, 39.316б, 39.317⁴, 39.317б⁴, че́рⁿко́вата 39.307б, 39.312, 39.314б, черⁿко́ватá 39.312б; *мн.*: че́рⁿкови 18.188, че́рⁿковы 18.193б, че́рковы 18.204б, черⁿкови 20.209б, черⁿковы 31.219.

черковен *прил.* (9) *Черковен, който принадлежи или се отнася до църквата.* и҆ и҆злѣ́зѡ̀ ѡ҆ дво́рьть черⁿко́вны̀. и҆ ско́ро течѧ̀ 17.171; и҆ съсˢ нооѕѣ́те, да и҆́демь въ м҃лбны̀ хра́мь черⁿко́вны 31.222б; и҆ ѡ҆нˢзи е҆бри́кь дадо́ха в че́рⁿковата ст҃мꙋ да ѐ за потрѣ́ба че́рⁿковˢнѧ̀ 39.316. **книги черковни.** *Книгите на Светото писание.* ѡ҆ злѣ̀ на́мь сега̀ че̑ какˢ нѝ ѡ҆лови̇ мꙋчи́тель да ни̇ мьчи че̑ не чю́хˢме ли̇, че̑ не разˢбрахˢме ли̇ що̑ дꙋма́ха писа́нїа по кни́гыте черⁿко́вны 18.192б.

ед.: *м.* черⁿко́вны̀ 17.171, 31.215, черⁿко́вны 31.222б, *ж.* черⁿко́вна̀ 31.215, че́рⁿковˢна̀ 39.316; *мн.*: черⁿко́вны 18.187, 18.192б, 18.197б, чр҃ко́вни 40.323.

чест[1] *ж.* (13) **1.** *Чест, чувство на почит, уважение.* и҆ прѣне́соха го съсˢ голѣ́ма чѣ́сть, въ лѣ́то ѡ҆ ро́ждѣ́ства х҃ва ѕ҃ 2.15б; и҆ де́то мꙋ поо́бае сла́ва и҆ чьсть и҆ покло́нь и҆ сега̀ и҆ на безˢко́ньчнїи вѣ́кь а҆ми́нь 35.266б. // *Образно.* нѣ̀ тѣ́кˢмо съсˢ хлѣ́бь жи́вь бы́ва чл҃кь. а҆̀ми̇ и҆ съсло́во (!) бж҃їе мо́же чл҃кь да живѝ.

inslav

и҆ г҃ь въ ст҃ое є҆ѵ҇лїе, тѣ́зи го́зⷭ҇ба нарѣ̑. че́сть бл҃гаа и҆ добра̀ 9.61. **2.** *Честване, празнуване на светец.* и҆ да не бꙋ́де ꙋ҆ то́йзи гра́дь, ни҆ роб҇ство ни҆ сѣ́чь… ра́ди ма̑ѳеа и҆збра́нника моє́го… о҆ти́ ще да́ е просла́вень довѣ́ка. детѡ̀ мꙋ҆ е памѣ̑ и҆ чь҃. ноѣ̑. ѕ҃і 37.281.

ед.: чь́сть 2.15б, 16.163б, че́сть 5.39б, 9.61, 11.108б, 17.167, 17.170б, 34.248б, 35.260, 35.260б, 39.318, чьсть 35.266б, чь҃ 37.281, чт҃ь 39.319б.

чест[II] *прил.* (2) **1.** *Гъст; състоящ се от много предмети, разположени близо един до друг.* на є҆днѡ̀ мѣ́сто че́ста дꙋ́бра́ва, и҆зьѡ̀колꙋ, и҆ без҇во́дно мѣ́сто 11.102б. **2.** *Чест, който се повтаря много пъти в малко време и пространство.* и҆ во́искы и҆ бо́еве че́сти. є҆ди́нь дрꙋ́гымꙋ зави́деть 31.217.

ед.: *ж.* че́ста 11.102б; *мн.*: че́сти 31.217.

честит *прил.* (6) *Честит, щастлив, благат.* бе́хꙋ на́гледь със҇ о҆бра́зь катѡ̀ а҆гг҃лы б҃жїи. със҇ любо́вь и҆ със҇ вѣра ꙋ҆красе́ни, и҆ чи́сты със҇ плѣ́ть, что гдⷭ҇ породѝ и҆ ѡ҆хра́ни чисти́та ѳѣ́на ма́ика ѳеѡдо́сїа 10.79. **цару честити.** *Царю честити (обръщение към царя).* и҆ събра́ се си́чⷭ҇кы гра́дь и҆ ви́кⷭ҇наха на ца́ра и҆ ре́коха. ца́рꙋ чести́ти є҆то́ се събра́хⷭ҇ме си́чⷭ҇ки ны҆е погынꙋ́ваме а҆̀ ты҆̀ безⷭ҇ на̑ не мо́жешь бы҆̀ ца́рь 39.309б; мнѡ̑го годи́нь ца́рꙋ честы́томꙋ 39.307.

ед.: *м.* чисти́ты҆̀ 7.54, чести́ти 39.304, 39.309б, честы́томꙋ 39.307, *ж.* чисти́та 10.79, 14.129.

често *нареч.* (7) *Често, непрестанно, много пъти.* и҆ доса́ждаше і҆ѡа́ннь ца́рици катѡ̀ че́сто хо́дѣше 12.113; є҆ла́те и҆ вы́е кои҆то сте ходи́ле че́сто в че́рⷭ҇кова 18.202б.

че́сто 5.28б, 7.51б[2], 12.109, 12.113, 18.202б, 19.208.

чет *м.* (3) **на чет.** *На брой.* и҆ ко́лⷭ҇ко съ̀ на че́ть а҆̀гг҃лы, ни҆кой не зна́е, ни҆ разꙋ́мѣ за товà 11.83; и҆ събра́ше се, ѕ҃, є҆пі҆́кпы є҆гѵ҇пⷭ҇тьскы със҇ попове и҆ дїа́коне, на че́ть до к҃. и҆ ѡ҆стѣ́пиха ѡ҆ ни҆́го 12.113б.

ед.: че́ть 11.83[2], чѣ́ть 12.113б.

чета *несв.* (16) **1.** *Чета, познавам и умея да изговарям написани и напечатани думи.* и҆ на́че да че́те кнїга харⷭ҇тофилакь 40.323; и҆ въ рꙋцѣ́те си҆̑ дрьжѝ ст҃о́е є҆ѵ҇лїе, и҆ чьте́ го 15.141б; и҆ є҆ди́нь нѣ́кои ѡ҆ тѣ́хь ре́че. нѣли́ си҆̑ че́ль на кнї́га что̑ ка́же за є҆рети́ка чл҃ка 12.115б. **2.** *Броя̀, определям числото, броя на нещо.* мнѡ̑го є҆̀ нарѡ̑ ц҃рꙋ. и҆ коа̀ ти ѥ҆̀ нивóлꙗ да гы҆̀ чьте́шь, си́чⷭ҇ки съ̀ твóи҆ ра́бы мака́рь мнѡ̑го, и҆лѝ малⷭ҇ко 11.89; трѝ днѝ, да бꙋ́де мо̀рь на ті҆ꙗ лю́дїе что гы҆̀ си че́ль 11.89б.

сег.: *2ед.* чьте́шь 11.89, четешь 20.209, *3ед.* чьтѐ 11.89, 12.111б, 17.172б, 18.199б, чьте́ 15.141б, че́те 40.323; *имперф.*: *3ед.* чьтѣ́ше 14.127, *3мн.* чьтѣ́ха 2.9б, 17.164б; *форми от перф. тип: 2ед.* си че́ль 11.89б, 12.11б, си҆̑ че́ль 12.115б; *пов.*: *2ед.* чьтѝ 18.188; *страд.*: *имперф. 3ед.* се чьтѣ́ше 37.280.

четворица *числ. бр. за лица* (3) *Четирима, четворица.* и҆ заради̑ товà ре̑ б҃ь такà. да не ста́нешь ѡ҆ ѻ҆́дрь де̑то лежи́шь на ни҆́го. догдѐ тѐ четво́рица вди́гнъть мрьтва 11.90б; и҆ да́де и҆̑. ца́рица, четво́рица, да разⷭ҇сꙋ́деть тѣ́зи ра́бота 12.115; и҆ погле́да ца́рь навьходоносорь, и҆ ви́дѣ посрѣ̑ пе́щь чѣ̑ хо́деть четво́рица 11.92.

четво́рица 11.90б, 11.92, 12.115.

четвородневен *прил.* (1) *Четвородневен, който е починал преди четири дни (за мъртвец).* г҃и б҃е си́лⷭ҇ныи… пр҃рка твоє́го дв҃да, що си҆̑ ꙋ҆крѣпи́ль на голїа́да. и҆ лазара четвороднѐвна що си҆̑ въскрѣси́ль ѡ҆ мрьтвы҆̀… простри̑ неви́димо твоà рꙋка̑, и҆ прїими̑ ді҆ѣ́ть ми́рⷭ҇но на тѣ́зи своеѐ ра́бы 2.13.

ед.: *м.* четвороднѐвна 2.13.

четвръти *числ. редно* (16) **1.** *Четвърти.* четвры́ты҆̀ пѣ́ть сѐ ꙗ҆̀ви̑, на ѥ҆ди́надесѣ̑тьтѣхь ꙋ҆че́ници 38.287б; а҆̀ четвры́та є҆̀ си́ла жела́нїе да ре̑шь да желаемь сѣкогы҆̀ добрѡ̑ 33.233. **2.**

inslav

Като същ. Само ср. Четвърто; за означаване на нещо, което идва на четвърто място при изреждане. и҆ чюв҆ствы сѣ, є҆. є҆дно̂ да ви́дишь вто́ро да чю́ешь. тре́тїѡ, да помири́шишь, четвры́то, да въкꙋ́сишь. пе́то да похва́нешь 33.233; а҆ четвръ́тое па̀кь детѡ̂ да лю́би́шь баща́ си и҆ ма́ика си, и҆ да гы̑ почи́таш кол҆ко можѐ... а҆ петое... детѡ̂ да не прибїе́шь нѣ́кого 1.5.

ед.: м. четвры́тыи 10.78б, 16.160, четвры́тꙑ̀ 38.287б, *чл.* четвры́тїа́ть 18.182, 18.182б[2], четвръ́тїа́ть 18.182б, *ж.* четвры́та 33.233[2], *ср.* четвръ́тое 1.5, 33.240б, четвры́то 33.233, четвры́тое 33.238, 33.241, *чл.* чет[в]ры́тото 33.243б.

четвръ́тък *м.* (3) **велики четвръ́тък.** *Велики четвъртък, четвъртият ден от пасхалната седмица.* да праз҃нꙋ́вашь, по є҆ди́нь дн҃ь. и҆ сꙋ́бота ла́зарева и҆ вры́бница по є҆ди́нь дн҃ь. и҆ вѐ чѐ 1.4; **четвръ́тък велики вечер** *и* **свети вечер в четвръ́тък.** *Вечерта на Велики четвъртък, когато Исус Христос устройва тайната вечеря с учениците си.* а҆мѝ вь четвры́т҆кь вели́кыи ве́черь. да вълѡ́жишь във҆ съдець ст҃ь. ѿ ст҃о̀ причещенїе ѿ тѣ́лото и҆ ѿ крьв҆тѣ̀ х҃ꙋ бг҃ꙋ на́шемꙋ, и҆ донеси́ ми 17.173; и҆ приближи́ се ст҃ыи ве́черь вь чѐ на тайнь вѣ́рѧ̀. и҆ ꙋ҆зѐ зо́сима ꙋ҆ ча́шꙋ ма́лꙋ ст҃о́е причеще́нїе 17.173б.

ед.: чѐ 1.4, 17.173б, четвры́т҆кь 17.173.

четец *м.* (1) *Четец; лице, което чете по време на богослужение.* жена̑ без҆сра́мна нѝ ѿ кого́ се не сра́мѣ, нѝ сщ҃е́нника почи́та нѝ ѿ четець са срамлꙗет҆ се, нѝ ѿ прр҃ка са боы̀ 21.210б.

ед.: четець 21.210б.

четири *числ. бр.* (11) *Четири, 4.* и҆ ни́кои ѕвѣ́рь лю́ть и҆́ма так҆ва́зи при́лика. как҆во́то зла̀ жена̑ лꙋка́ва. и҆́ли̑ что̑ ли̑ е позлѡ̀ и҆ по срьдито ѿ расла́нь что̑то̑ е на че́тыри нѡ́ѕѣ 21.210. // *В състава на сложно числ. Деветдесет и четири, 94.* и҆ быха сич҆кыте нѥ́говы годы́ны, девет҆десе́ть и҆ че́тыри, годи́нь 14.130. четы́ри 5.29, 8.60, 11.92, 17.170, 18.205, 33.240, че́тыри 14.130, 21.210, чети́ры 37.275б, *чл.* четы́рите 33.233, 33.240б.

четиридесет *числ. бр.* (1) *Четиридесет, 40.* и҆ дꙋ́мы прр҃чьскы мꙋ рѐ. детѡ̂ е дошь́ль то́изи, и҆ хо́ди по калѡ̀ер҆ско жи́тїе, щѐ да бꙋ́де просла́вень... и҆ пак҆ щѐ да бꙋ́де а҆рхиман҆дри́ть на тїа четы́ридесе́тьтѣ монасти́рѣ 14.126б.

мн.: чл. четы́ридесе́тьтѣ 14.126б.

чешма *ж.* (1) *Чешма; иззидан извор с един или няколко чучура, откъдето изтича вода.* и рѣ́кы и҆ кла́денцїи, и҆ чешми, и҆ шадрьванїе и҆ си́ч҆ки во́ды щото́ са за живо́ть на лю́дїете ѿ б҃а дарова́нїи а҆то́ гы болѣ́рїето зара̑ а҆спри прода́вать 31.219б.

мн.: чешми 31.219б.

чий *мест. въпр.-съюзна дума* (5) *Въвежда подчинени допълнителни изречения; чий, на кого.* и҆ напи́са за не́го си си́ч҆ко кой е и҆ чїи е си́нь 40.322; и҆ си́ч҆ки лю́дїе гле́даха ѿнѣ́зи рꙋ́ка̑ да ю̑ познаю́ть чїа́ ѐ 7.50.

ед.: м. чїи 40.322, *ж.* чїа́ 7.50, *ср.* чїе́ 1.7[2]; *мн.:* чїи́ 5.32б.

чилѣ́к *м.* (2) *Човек; същество, отличаващо се от животните със способността си да мисли и говори.* що̀ бѣ́гашь ѿ ме́не ста́р҆ца и҆ грѣ́шника, ѿ чилѣ́че, и҆ ра́бе бж҃їи що живи́шь тꙋ́ка ꙋ҆ тѣ́зи пꙋ́стыня, и҆ слꙋ́гꙋвашь и҆стинномꙋ бг҃ꙋ, не бѣ́гаи, а҆ми сѐ запрѝ та мѐ поча́каи недосто́инаго 17.166; и҆ зо́сима ко́л҆ко мо́жеше течáше и҆ приближи́ се ко́л҆кото мо́жеше гла̑ да се чю́е да подꙋ́ма чилѣ́кь. и҆ начѐ да ви́ка тврьдѣ 17.166.

ед.: чилѣ́кь 17.166, *зв.* чилѣ́че 17.166.

чиляшки *прил.* (1) *Човешки, който принадлежи на човека.* и҆ като ста́нь на мо́л҆ба на ѕ҃ ча̑, и҆ гле́да на и҆́стокь, и҆́ пѣ́еше. и҆ ви́дѣ ѻ҆ де́сна страна̀ сѣ́н҆ка чиля́ш҆ка 17.166.

ед.: ж. чиля́ш҆ка 17.166.

inslav

чин *м.* (28) **1.** *Чин, степен в йерархията на небесното войнство.* тогива щьть да прїйдꙋть, ѳ҃, чи́нѡве. сѝ р҃ѣ́ вѡевѡ́ды нбн҃ые. и҆ а҆́гг҃лы, и҆ а҆рхⷭ҇гг҃лы, и҆ прѣсто́лⷭ҇ници бж҃їи 18.199б; защѡ̀ и҆ то́и бѣ́ше кнѧ́зь на а҆́гⷭ҇глⷭ҇скыи чи́нь. а҆̀ми защѡ̀ станѣ̀ грьдѣли́вь, и҆ затова̀ ѿпа́де 11.84. **2.** *Чин, степен в християнската йерархия, пост.* и҆ прїе́ше и҆ и҆́ночьскыи чи́нь ѿ нѥ́го, и҆ ста́ньха калѡ̀ере 15.149; защѡ̀ така̀ подоба[е]ше праве́дникꙋ таквѡ́зи и҆скꙋ́шенїе да поте́гли дѣ̀то го е и҆зⷭ҇бра́ль х҃с на а҆пл҃ьскы̀ чи́нь 37.275; и҆ ви́дѣ го петрь а҆рхїепк҃пь чѣ хꙋ́ли на ба҃. та̀ го проклѐ, и҆ и҆зⷭ҇ва́ди го ѿ дїа́конⷭ҇скыи чи́нь 15.140. **чинове небесни.** *Чинове небесни, степени в небесната йерархия на сподвижниците на Бога в християнската религия.* и҆ тїа́ девет҃ѣ́ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣлѧ́ватⷭ҇ се по трѝ. и҆ прѣ́выи чи́нь ѐ шестокрыла́ты серафі́ме, и҆ мнѡ́го ѻ҆́чѝ детѡ̀ и҆́мать херꙋві́мы. и҆ сѣ́ѩ҃шїи на прѣсто́лыте, вто́рыи чи́нь ѐ. гн҃дⷭ҇твїа, си́лы, и҆ вла̀сты. третыи ѥ҆ чи́нь па҃, кнѧ́зѡве, а҆рхⷭ҇гг҃лѡ҃, и҆ а҆́гг҃лѡ҃ 11.83.

ед.: чи́нь 8.55б, 11.82б, 11.83[3], 11.83б[2], 11.84, 12.111б, 14.12б, 15.140, 15.149, 32.225б, 37.275, чи́нѡ҃ 38.283б; *мн.*: чи́нѡве 11.81б, 11.82[3], 11.83[2], 18.199б, чи́нове 11.81б[3], [чин]ѡве 11.81б, чи́нѡве 11.82, чинѡ́ве 11.83б.

чиноначелник *м.* (2) *Чиноначалник, предводител на небесното войнство.* и҆ затова̀ мл҃ю и҆ призова́ва̀ прѣвели́каго чи́ноначе́лⷭ҇ника михаи́ла, и҆ свѣтлѣ́ишаго гаврїи́ла. да просвѣтѧ́ть срⷣце́то моѐ 11.84.

ед.: чи́ноначе́лⷭ҇ника 11.84; *мн.*: чи́но_наче́лникь 11.81.

чиня *несв.* (254) **1.** *Чиня, правя, върша, извършвам.* а҆̀ко лѝ чи́нишь добрѡ̀дѣтель заради̇̀ похва́ла ѿ чл҃ци. и҆ заради̇̀ по́чьсть ѿ лю́дїе. зна́и. не́машь ни̇̀какⷭ҇во добрѡ̀ 34.255; послꙋ́шайте що сѣ̀ чи́нѣше ѿ ст҃го нико́лае, добрѡ̀ 15.133б. **2.** *Чиня, постъпвам, извършвам определена постъпка.* и҆ ѳеѡфи́ль катѡ̀ ѿнїа неправе́дно чи́ни, и҆ смѣ́сюва се на праведна̀ крьвь да ю҆ проли́ва 12.114; и҆́ма нѣ́кои и҆ ѡ҆ста́ве̑ си рꙋка́та, ко́и на челѡ̀, и҆ на ра́мо, и҆ на срⷣце́то си и҆ чи́ни безꙋ́мно 16.159б; а҆̀ми и҆мь пꙋстѝ р҃ѣ́ не чи́ните пра́во и҆ не хо́дите по правило мо́и вра̀гѡве 12.115б. **3.** *Причинявам, ставам причина за нещо, сторвам.* и҆ тїѐ ѿи҆до́ха гри́жны, и҆ дꙋ́маха си̇̀ ме́ждꙋ себѣ̀. що ѐ това̀ чтѡ̀ чи́ни на́мь цр҃ца то́лакⷭ҇зи скрьбь и҆ трꙋ̀дь, това̀ на́мь нѣ̀ ѐ на добрѡ̀ 4.22б; послꙋ́шаите бл҃вени хр҃тїа́не да ви́дите ко́лⷭ҇ко злѡ̀ чи́ны за́висть чл҃кꙋ 15.145. **4.** *Карам, принуждавам някого за нещо.* и҆ ст҃ыи і҆ѡа́ннь… пла́че, и҆ ви́ка, та мꙋ̀ дꙋ́ма. чтѡ̀ бѣ́гашь че́до моѐ ѿ своѐго ѻ҆ц҃а чтѡ̀ ме̑ чи́нишь да се трꙋ́димь и҆ да се мѣ́чѝ 6.47б. **5.** *Изпълнявам някакъв обред или обичай, устройвам нещо.* и҆ ре̑ и҆́мь ѿнⷭ҇зи чл҃кь чтѡ̀ чи́нѣше слꙋжⷭ҇бата, добрѣ̀ дойдо́хⷭ҇те бра́тїа 10.78б; и҆ чи́нѣха праꙁ̑никь ст҃мꙋ̀ димитрїю̀ въ со́лꙋнь 9.72; и҆ та́мо щѡ̀ бѣ́ше гн҃да́рь и҆ сꙋ́дїа на ѻ҆́новà мѣ́сто, и҆ чинѣ́ше сва́дⷭ҇ба на своà дѣ́щера 7.49б. **6.** *Правя някого да стане някакъв, да придобие някакви качества.* ви́дишь лѝ съсⷭ҇ какⷭ҇во ѻ҆рѣ́жїе си́лⷭ҇но чи́ны вели́кыи цр҃ь и҆ бг҃ь, сво́ите лю́дїе вои́ны 16.158б. **7.** *Правя, съдържам определено количество мерни единици* (*за мярка*). а҆ пѣ́прище и҆́ма, р҃, се́жаны. и҆ чи́ны, е҃і. пѣ́прища а҃, ф҃. се́жаны 34.253. **8.** *В съчетание с някои съществителни означава действие със значение на съответното съществително:* **чиня блуд.** *Блудствам.* и҆ дава̀ си̇̀ плѣть̀, на си́чⷭ҇кїи лю́дїе, да чи́неть блꙋ́дь сѣсⷭ҇ мене 17.168б; **чиня исцѣление.** *Исцелявам.* разⷭ҇бра̀ се и҆ до нѥ́го ст҃ѣ́и петⷭ҇ки, сла́вата. ка́кь ѐ ст҃аа, и҆ чи́ни и҆сцѣлѥ́нїе 8.59; **чиня кръст.** *Кръстя се.* това̀ знаменꙋ́ва кр҃ть кога́

inslav

го чи́ниме на се́бе. затова́ сме длъ́жни да чи́ниме кр҃ть като ѐ по̑о̑бно 16.160; **чиня молба.** *Моля се.* когà чи́ны ст҃ы̀ сѹ́мес҃онь мл҃бѹ, да ꙗ̀ помѣ́нѹва на дн҃ь, по дващь 2.13; **чиня пакост.** *Пакостя.* и̑ щы́ть да́ ти чи́нѧть па́кость, и̑ да ти доса́ждать чловѣ́ци 2.10; **чиня поклон.** *Покланям се.* а҃зь ѹ҃ моѣ́мѹ по́клонь чи́нꙗ, защо̀ ѿ нѥ́го и̑ма́мь животь 5.38б; **чиня почест.** *Почитам.* и̑ мѡмѣ́ци́те мѹ по́честь не чи́неть ни̑ сра́мь и̑мать ѿ нѥ́го 11.108; **чиня радост.** *Радвам се.* и̑ за се́дѣмь дни̑ сичѣ́ка войска̀ чини́ха радо̑ 5.38. **като си чиня.** *Както имам обичай, както правя редовно.* и̑ на е̑ди́нь пра́зникь зане́се оу̑ цр҃ква да́рь бѹ, като си̑ чи́нѣше 3.17; и̑ по ве̑рѣ на́поко́нь, стънѣ̑ да се по̑мли бѹ̑ като си̑ чи́нѣше сѣ́когы 8.57б; **чиня испитание.** *Питам; задавам въпрос с цел да получа отговор, да узная нещо; разпитвам.* и̑ тога́зи се събра́ха є҆пк҃пы. и̑ зе́ха да чи́нѧть и̑спыта́нїе за тѣ́зи рѣ́чь 12.115; **чиня нечия воля.** *Постъпвам според нечия воля, според нечии желания и изисквания.* и̑ покланꙗхѹ се на и̑долыте и̑ сѣ́кы си̑ чл҃кь своа̀ во́лꙗ чи́нѣше 33.235; и̑ а҆ко те насы́лы нѣ́кои да пїешь мнѡ̑го не послѹ̑шаи е̑го̀… наѹ̑трѣ щѐ да го е̑ сра̀мь ѿ те́бе, и̑ да ти̑ захва́лꙗ, и̑ да ти се чю́ди, защо̑ чи́нишь во́лꙗ бж҃ї̀а 11.108б; а҆̀ми̑ тькмо на свое́то си̑ тѣ̀ло ѹ҃га́ждаше. и̑ чи́нѣше во́лꙗ вражѣ̑бникѹ сво̑емѹ дїа́волѹ 33.235.

сег.: 1ед. чи́нꙗ 5.38б, чи́ню 14.126б, чи́ни (!) 17.168б, чи́нѧ 17.170, *2ед.* чи́нишь 1.4б², 4.2б, 5.29, 6.47б, 9.74², 11.108б, 15.154б, 16.159б, 16.160, 17.174, 33.242б, 33.243, 34.254, 34.254б³, 34.255, 37.277б, чи́ниш 1.6, 7.52б, чинишь 11.103б, 12.114, 34.254б, *3ед.* чи́ны 1.3, 2.13, 6.43б, 9.67, 11.108, 14.127, 15.131б, 15.134б, 15.135, 15.145, 15.150б, 16.158б, 33.238б, 34.253, 34.253б, 36.268², 36.268б, 38.284б, 38.294, чи́ни 3.19б, 4.22, 4.22б², 6.47, 7.53, 8.59, 8.60, 9.74, 11.98б, 11.107б, 11.108, 12.109б, 12.112б, 12.114, 12.114б, 12.120, 15.135, 15.135б, 15.143б, 15.148, 15.149, 15.155б, 16.158б, 16.159б², 16.160б³, 16.162б, 17.172б, 18.188, 31.21б, 33.232б, 34.251б, 34.253б, 34.254, 34.254б, 35.259, 37.27б, 38.282, 38.294, 38.294б, чини 9.66б, чи́ню (!) 11.108, *1мн.* чи́нимѐ 9.75, 9.75б, 15.15б, 36.271б, чи́ни̑ 9.75б², 11.10б, 11.107б², 11.108, 16.162б, 33.233, 38.294б, чи́ниме 10.76б, 15.155б⁴, 16.160², чи́нимь 16.160, 34.249б, чи[ни]мь 40.320б, *2мн.* чи́ните 10.76, 11.107, 12.115б, 15.143б, 15.150, 15.15б, 16.159б², 39.298, *3мн.* чи́нѧть 2.9б, 3.16, 10.76, 11.95б, 12.115, 12.115б, 15.133, 15.143, 15.155, 16.158б, 16.159б, 17.169, 20.208б, 33.24б, 34.255, чи́неть 6.41б, 11.108, 17.168б, чи́нѣть 8.55б, чи́ню̑ 11.107б, чи́нꙗть 32.223б, чи́нѥть 33.234; *имперф.: 3ед.* чи́нѣше 2.9б, 3.19б, 5.28², 6.41б, 6.45б, 6.47, 8.55б, 8.56, 8.56б, 9.62, 9.63, 9.64б, 9.68, 9.70б, 9.74б, 10.78б, 11.87б, 11.95б, 11.97, 11.99, 11.104б, 14.127б, 15.132, 15.133б, 15.134б, 15.136, 15.137б, 15.138б, 15.139б, 15.153², 33.235², си̑ чинѣше 2.14б, 11.99, си̑ чи́нѣше 2.14б–15, 3.17, 3.20, 8.57б, 12.110, 12.111, 12.120б, 17.16б, чинѣше 7.49б, 15.133б, 15.134б, чи́нѣше си 17.165б, чи́нꙗше 33.24б, чине́ше 40.321, *1мн.* чи́нѣхмѐ 34.254, *3мн.* чи́нѣха 5.40, 8.55, 9.72, 12.119б, 15.151, 34.251б, чи́нꙗхѹ 12.119, 17.164б, 17.17б, чи́нѣхѹ 15.143б, 36.271б, чи́нꙗха 17.165, 40.323; *аор.: 1ед.* чини̑ 17.169³, 17.169б², *3ед.* чини̑ 2.14б, 6.48, *3мн.* чини́ха 5.38, 6.48б, 9.75; *форми от перф. тип: 1ед.* сѣмь чинила 17.168–168б, сѣмь чини́ла 17.168б², *2ед.* си̑ чини́ль 6.47б, *3ед.* ѐ чини́ль 9.62б, ѐ чини́ль 12.118, 17.165б, е чиниль 15.155б, е чи́ниль 38.293, е чини́ла 38.293б, *3мн.* сѣ̀ чини́ле 15.132б; *бъд.: 3ед.* щѐ да чи́ни 15.133, *3мн.* щы́ть да́ чи́нѧть 2.10, *със съкр. инф. 1ед.* щѣ̀ чи́ны 14.126б, щѣ̀ чини̑ 17.170б; *пов.: 2ед.* чи́ни̑ 1.5, чини̑ 9.66, 12.109б, *2мн.* чинѣ́те 9.71б, 12.11б, 15.150, 17.169, *описат. 2ед.* да чи́нишь 1.4б, да чинишь 12.115б, *2мн.* да чините 15.150; *страд.: сег. 3ед.* се чи́ны 3.21, сѐ чи́ни 9.74б, 11.98б, 15.143б, се чи́ни 11.106б², 15.143, 40.323б, чи́ни се 11.106б, *3мн.* се чи́нѥ̑ 11.97б; *имперф. 3ед.* се чи́нѣше 9.72, чинѣше се 11.97б, сѣ̀ чи́нѣше 15.133б.

чиня се *несв.* (16) *Правя се, преструвам се; представям се за такъв, какъвто не съм в действителност; чиня се.* тькмо чи́ним се хр҃тїа́не, а҃ за́конь хр҃тїанскыи не дрьжи̑ 15.155б; чи́ним се книжо́вны и̑ ѹ̑чи́телны. а҃ нѐ чю́емь, что̑ ка́же на ѱалтырь 34.252б; та сѐ

inslav

ꙗ҆виха трѝ чл҃ціи прѣ̑ а҆враа́мовь до́мь, та сѝ минꙋ́вать въ дрꙋ́мь, и҆ чинꙗ́тъ се касте́нь не щѣ́ть да нами́нать ꙋ҆ до́мь а҆враа́мовь 31.221. **чини ми се.** *Чини ми се, струва ми се, мисля, смятам.* и҆ чи́неше ми се стои̑ на̑ ме́не бл҃а. и҆ ще̑ да ме̑ сѣ́ди 17.172; а҆́ко ли̑ нѣко́и помы́сли и҆ лъжа мꙋ̀ се чи́ни та́зи дꙋ́ма и҆ не вѣ́рова. та е̑ то́изи покрѝть със̾ бо́лесть и҆ слѣ́пь съсрѣ̑цето (!) си 17.164; чи́ни ми се да по́чнь да ти ка́зꙋвамь жи́тїето моѐ що с̾мь чини́ла. та ще́шь да побѣ́гнешь ѿ ме́не. като когà бѣ̀га чл҃кь ѿ замі̑а 17.168б.

сег.: 3ед. чини се 11.102, се чи́ни 17.164, чи́ни се 17.168б, 39.302, сѐ чи̑ны 31.215б, се чи́ны 34.252б, сѐ чи́ны 35.262б, *1мн.* чи́ним̾ се 15.155б, 34.252б, чини́м̾ се 15.155б, се чи́ниме 16.159, *3мн.* чинꙗ́т̾ се 31.221; *имперф.: 3ед.* чи̑нѣши се 3.19б, чи́нѣше сѣ̑ 11.94, чи́неше се 17.172, се чи́нѣше 35.261.

чирѣп *м.* (1) *Чиреп, парче от счупен глинен съд, керемидка.* ѻ҆́ти и҆ снага́та мꙋ̀ си́ч̾ка ѻ҆живни́чѣ. и҆ лежаше на гнои́ще и҆з̾фрѣ́лень; и҆ чи́рѣпь немаше да сѝ посѡстрѣ́же тѣло́то сѝ 35.256б.

ед.: чи́рѣпь 35.256б.

числа *само мн.* (1) *Числа, една от библейските книги.* и҆ дрꙋ́го чю̑ послꙋ́шайте что е̑ было̑ ѿ а҆рхистра́тига ми́хаи́ла. ѿ чи́сль, г҃, д҃. 11.85б.

чи́сль 11.85б.

чист *прил.* (58) **1.** *Чист; който не е мръсен, не е зацапан.* и҆ тїе на конѥ̑ бѣ́лы и҆ ѡблѣ́чени въ прѣмѣна бѣ́ла и҆ чи́ста 18.195. // *Образно.* а҆ми̑ сегà на̑ х҃с гоща́ва… със̾ гоз̾ба нб҃наа и҆ чиста и҆ ст҃а. детѡ̑ не мо́же да погы́не ꙋ҆ чл҃ка ни̑когà 34.248. **2.** *Който не е смесен с нещо друго, без примеси.* лицѐто мꙋ̀ и҆ глава̑та мꙋ̀ ѿ зла́то чи́сто 18.181; и҆ма́хꙋ мѵ҃рѡ̑ детѡ̑ бѣ́ше и҆сцѣде́но ѿ мнѡ̑го мѵ҃ризли́вы цвѣ́тове. ѿ змѵ҃рни и҆ ѿ цвѣ́та… и҆ ѿ ма́сло чи́сто 38.291. **3.** *Прен. Чист, лишен от лъжа и коварство; праведен, правдив и честен.* и҆́ще бѣ̀ да и҆́маме срѣ̑це чи́сто и҆ смѣ́рено 13.125; ами сѐ просвѣ́тиха, защѡ̑ и҆ма́хꙋ чи́сть оу҆́мь и҆ съ̑мисль. и҆ съвръше́на вѣ́ра на бг҃а 15.131б; и҆ до дн҃е́шнѣ̑ дн҃ь ко́и̑то със̾ чи́ста вѣ́ра прихо́ждать зра́вїе полꙋ́чать ѿ бг҃а 39.312. **4.** *Като същ. Само ср. Чистото, правдивото в света, праведните неща.* затова̀ и҆ прѣчи́стѣ̑ бг҃ дѣ̑то чи́сто лю́бы. слѣ́зе на землю, да ѻ҆чисти на̑, ѿ прѣгрѣше́нїето а҆да́мово 13.125. **5.** *Прен. Непорочен, невинен, неподчинен на страст.* и҆ и҆́маха ꙗ҆̀ лю́дїете мома̑ чи́ста и҆ по́ч҃тна. и҆ и҆́маха ꙗ҆̀ добрà и҆ ѿ добрà рѡ́да 18.186б; а҆̀ми съ̑мь и҆ до дне́ска чи́ста ѿ чю́жди мꙋ̀жїе. а҆̀ми сѝ чюва̑ дѣ̑вство̑то 5.37б; и҆ лю́бѣше бг҃ ї҆ѡа́нна тврѣ́дѣ, защѡ̀ бѣ́ше кро́т̾кь и҆ чи́сть, и҆ дѣ̑вст̾вникь. сѝрѣ̑. неже́нень 6.41; бѣ́ше ст҃ыи а҆пл҃ь фи́липпь. ѿ гра́да вид̾сави́ди... и҆ сѣ̑кыи го чл҃кь зна́ꙗше ка̑ѥ̀ чи́сть и҆ дѣ̑вст̾вникь 36.267.

ед.: м. чи́сть 6.41, 9.61б, 15.131б, 33.232б, 36.267, *ж.* чи́ста 5.33б, 5.37б, 8.55, 8.58б, 8.60, 9.71, 11.103, 11.106, 13.124, 13.124б, 13.125, 14.128, 18.186б, 18.195, 32.226, 34.250, 34.255б², 39.312, 39.313, 39.318, 40.320, чистаа 15.155, чи́ста̀ 32.224б, чиста 34.248, *ср.* чи́сто 4.26б, 12.109б, 13.125², 15.131б, 15.150, 16.158, 17.174б, 18.181, 18.182, 18.197, 18.202б², 32.227, 32.229б, 34.253б, 34.255б, 38.291, 39.319, чи́стое 8.57, 12.112б, 12.120, чисто 34.248, *чл.* чи́стото 18.195б; *мн.:* чи́сты 4.26б, 7.50б, 10.79, 13.123, чи́стѣ̑ 7.51б, чи́сти 15.149б.

чистит *вж.* **честит**

чисто *нареч.* (9) *Безгрешно, безукорно, съвършено.* є҆ла́те и҆ вы́е вл҃ціи и҆ дх҃о́вници и҆ попо́ве ко̑и̑то сте хꙋ́бевѣ ѿстоꙗ́вале дн҃ь и҆ нощѐсь в чер̾кова, и҆ чи́сто оу҆́чиле людїе́тѣ на пѣ́ть и҆ на за́конь и҆стѣ̑н̾скыи 18.202; и҆ зарѣ́чи на бра́тїа бг҃ чи́сто да слꙋ́гꙋвать, и҆ прѣда́де гы на г҃а 37.279; є҆ла́те и҆ вы́е жены постници. щото сте по́стиле чи́сто, та си́ сте и҆сꙋша́вале тѣлѡ̑то заради ме́не 18.202; и҆ бг҃ легома̀ дѣ̑то сѣ̑когы се

inslav

промы́шлꙗва на добро̑. ко́и мꙋ ра́боты чи́сто съси́чˀко (!) срⷣце 15.139.

чи́сто 14.129б, 15.139, 18.198б, 18.202², 18.205б, 32.229, 34.248б, 37.279.

чистота *ж.* (9) *Чистота, качество и състояние на нравствено чист човек; непорочност, непокварено́ст.* защо̑ се чю́ваше ѿ кꙋ́рˀвовˀство, и҆ ѿ мнѡ̑го ꙗ҆́стїе и҆ пи́тїе, и҆ мꙋ́дрость, и҆ чи́стота бѣ́ше ꙋ҆ нѥ́го 9.62; кꙋпѣ́те сѝ мл҃ти́нꙗ. сирома́си сѣ̑ по̑млꙋва́нїе. сѣ̑ смѣре́нїе, вѣ́чное добро̑ да сѐ насла́дите. сѣ̑ пра́вда, живо́ть недовры́шень. сѣ̑ чистота̀, вѣ́нˀци ꙋ҆кра́сени 31.222; защо̑ бѣ̑ не и҆́ще, ни́ты̀ лю́бы и҆грѝ, и҆лѝ сви́рнѝ и҆ пѣ́сны. а҆́мѝ лю́бы бл҃гѣ̑ прко́вны̀ гла̑. и҆ ти́хо срⷣце да и҆́ма́ме. и҆ чи́стота на дш҃ьта сѝ 38.293б.

ед.: чи́стота 3.20б, 7.50б, 7.51, 9.62, 9.75б, 38.293б, чистота̀ 9.62, 31.222, чистота̑ 31.222б.

чистотен *прил.* (1) *Прен. Чист, неподчинен на страст, непорочен, невинен.* махни́ се ко́лˀкото мо́жешь чл҃че ѿ кꙋ́рˀво́вˀство и҆ ѿ чю́жды жены̀. и҆ дрь́жˀ се чи́стотень; о҆́ти да добїе́шь цр҃тво нб҃ное 1.7.

ед.: *м.* чи́стотень 1.7.

чловѣк *м.* (776) **1.** *Човек; същество, което се отличава от животните по способността си да мисли и говори.* а҆́мѝ легома̀ и҆ то́и бѣ́ше чл҃кь, и҆ тѣло̑ и҆́маше земльно̀, ка́то̑ и҆ си́чˀкы чл҃ци 15.150б; и҆ а҆́зе съмь чл҃кь ѿ ма́ика и҆ ѿ баща̑ роде́на 8.58; и҆ слѣ́зе на землꙗ, и҆ пльть прїѐ ѿ ст҃ые бж҃е що є̀ дв҃ца мр҃ї́а. и҆ бы̀ съвры́шень чл҃кь, ка́то̑ и҆ ны́е 9.62б; чл҃кь, защо̑ ка́то є̀ създа́день ѿ бж҃їа ру́ка̑. зато́ва се зовѐ до́мь и҆ прили́чень бг҃ꙋ. нѣ̑ съˀ ви́дѣ́ного мꙋ, сѝ рѣ̑, съˀ пльть сѝ, а҆́мѝ съˀ мысльть сѝ 38.281б; и҆ па̀кь да не дꙋ́маме, є҆́то бг҃ь сторѝ чл҃ци є҆́дны̀ добрїи, а҆ є҆́дны̀ злы̀ 1.3; а҆ дїа́воль завидѣ̀ пръвомꙋ чл҃кꙋ ада́мꙋ, що́ го̀ бг҃ь поче́те и҆ ѡста́ви го въ ра́ѝ да гле́да сѣ̑когы сла́ва бж҃їа 3.16; и҆ ѿ ада́ма що сѐ напло́диха чл҃ци, си́чьки прѣльстени бѣ́ха 3.16. // *Човешкият род, човечеството.* пото́пь наве́де на си́чˀкы̀ свѣ́ть. гра́дѡве съже́же. и҆ дрꙋ́гы мнѡ̑го знаме́нїа пока́за. а чл҃кь нѝкакˀ се не ѡ҆́бра́щаше ѿ [с]во́йте грѣ́хѡве. и҆ бг҃ь є҆́го о҆́жи́даше да сѐ покае, а҆̀ то́и се не покаꙗ ѿ злѡ̀то своѐ 33.246б. **2.** *Човек, възрастен мъж.* и҆ вь ѡ҆нова̀ врѣ́ме. бѣ́ше нѣ́кои чл҃кь до́брь и҆ мл҃тивь, детѡ̑ чю́ваше гро̑бь ст҃мꙋ 9.73; и҆ прѣми́нъха се малˀко дни̑. дойдѐ нѣ́кои чл҃кь ѿ ца́ри_градь нико́ла и҆́мето мꙋ 11.100б; а҆̀ ѡнˀзи чл҃кь ка́то̑ потьна съсˀ ѡ҆дежьта сѝ въ море́то на дъ́ното. а҆̀ то́и привѝка. ст҃ыи нико́лае помоѕи́ ми 15.152б; и҆ по́вниме добро̑то мꙋ́ дѣ̑то сто́ри на ѡ҆́нїа трѝте чл҃ци 15.148б. **3.** *Със значение на местоимение; някой, всеки, кой да е.* нѣ̀ тькˀмо съсˀ хлѣ́бь жи́вь бы́ва чл҃кь. а҆́мѝ и҆ съсло́во (!) бж҃їе мо́же чл҃кь да живѝ 9.61; а҆̀ко ꙋ҆дрьжѝ чл҃кь си́чˀкыи за́конь. а҆̀ є҆дно̀ разˀвалѝ. сичˀкото є̀ збрь́каль 15.154б; ре́че мꙋ ста́рець, дꙋ́ма това̀ писмо̀, за дꙋ́шь… ка́кь да ꙋ҆дрьжи́шь да и҆́ма чло́вѣкь вьзрь̑жа́нїе 2.9б. **4.** *Лице, което е на служба у някого и му е приближено.* и҆ є҆ди́нь ца́ревь чло́вѣкь, и҆́мето мꙋ бѣ́ше, лїѡ́… бѣ́ше… ю҆́накь си́лѥнь… и҆ затова́ го и҆́ма́ше ца̀рь на голѣ́ма по́честь… и҆ лю́бѣше го ца̀рь твры́дѣ 9.65; ѡбычаи и҆́мать ца́рїе бл҃ве́нїи хр҃тїа́не. кога̀ щь́ть да госта́ть нѣ́кого… не стои́ть самы̀ пр҃ѣ̑ тѧ да и҆мь слꙋ́жать. а҆́мѝ ѡста́вать свои̑ вѣ́рны чл҃ци да сло́гꙋвать на ѡ҆нь́зи цр҃ка трапеза 9.60б. **5.** *Обръщение към непознат; човече.* и҆ ре̑ мꙋ. мл҃ю ти се чл҃че, что̑ дрьжи́шь клю́чове. ѿтвори́ ми да сѐ поклоню̀ и҆́ а҆́зь ст҃мꙋ дими́трїю 9.70б; и҆ ре́че мꙋ жената. защо́ си дошь́ль при ме́не грѣ́шница ѿ чл҃че 17.167; чл҃че, кога̀ ле́гнышь. на о҆́дрь. помѣнѝ и҆ смислѝ гро́бь 31.222б.

божии чловѣк. *Божи пратеник, праведник.* и҆ ѡнїа сре́брьните врата̀

inslav

прко́вны ѿтво́риха се са́мы. и҆ вълѣ́зе ѿнꙑ́зи бж҃їи чл҃кь. оу҆ цркв҃ата 3.19; дойдѐ ре́дь и҆ до ѳо́ма бж҃їи чл҃кь не́лїе, па́зи се ѿ мнѡ́го пи́тїе, и҆ не щѣ̀ да ꙋ҆зме ѿнꙑ́ѣзи ча́ша 7.50; да не бꙋ́де тойзи сыро́махь чл҃кь бж҃їи. детó ми ре҃ да́ мꙋ слꙋгꙋ́вамь защô мнѡ́го чю́до ви́дѣхь ѿ нѥ́го 40.322б; мц҃а ма́рꙗтїа. зі҃. поло́жено бы҃ тѣ́ло а҆ле́ѯїю бж҃їю чл҃кꙋ 40.324; **думам по лице и по воля чловѣку.** *Угоднича, говоря угоднически, лицеприятствам.* и҆ за тїа нѥ́говы праве́днїи дꙋ́мы, дѐто не дꙋ́маше по лицѐ и҆ по воля чл҃кꙋ, а҆́ми пра́во ѿбли́чаше зла̀то чл҃кꙋ. та гô ненави́дѣше ца́рица євдоѯїа 12.112б; **син чловѣк.** *Човешки син, представител на човешкия род.* и҆ ѿтво́ри (!) си҃ кро́тꙑко ꙋ҆ста́та фи́липпь. и҆ ре́че. а҆рхїерѐю. сы́не чл҃че, защô ти е залꙋ́до и҆ лю́бишь да дꙋ́машь лъ́жа 36.269б.

ед.: чл҃кь 1.3², 1.3б, 2.11², 2.13б, 2.14, 3.16б², 3.17б², 3.18, 3.19², 3.19б, 3.20, 3.20б⁵, 3.21, 4.23, 4.23б, 5.27², 5.29, 5.31б, 5.33б, 5.34², 5.35², 6.45⁴, 6.48, 7.49, 7.49б, 7.50, 7.53², 8.56б, 8.57б², 8.58², 9.61⁶, 9.61б², 9.62б², 9.73, 9.74, 10.77б², 10.78б², 11.81², 11.81б, 11.82б, 11.86, 11.88, 11.90б, 11.92, 11.95, 11.98б, 11.100б, 11.103б², 11.105, 11.108, 12.112б, 12.119, 13.121², 14.127б, 14.130б³, 15.134⁴, 15.134б, 15.135, 15.135б⁵, 15.138, 15.140, 15.148², 15.150², 15.150б³, 15.152б³, 15.153², 15.154, 15.154б², 15.158, 15.158б², 15.159, 16.160б², 17.163б, 17.164², 17.168, 17.168б, 17.170б, 17.171, 17.172б, 17.176, 18.178, 18.178б², 18.179б, 18.180б³, 18.181, 18.181б⁵, 18.183б³, 18.185б², 18.186, 18.186б³, 18.190б, 18.191, 18.191б, 18.194б, 18.196б, 18.198, 18.198б³, 18.201², 31.215б, 31.216³, 31.216б³, 31.219б², 31.220³, 31.220б⁴, 33.232б⁸, 33.232б*, 33.233⁶, 33.233б⁹, 33.234³, 33.234б², 33.235³, 33.236б, 33.238б, 33.239, 33.243, 33.243б³, 33.246², 33.246б², 33.247³, 33.247б², 33.248б, 34.249, 34.251³, 34.251б, 34.252б³, 34.253², 34.253б⁵, 34.254⁴, 34.254б², 34.255, 35.256б, 35.257, 35.258, 35.258б, 35.260, 35.265, 35.266³, 36.267, 36.268б, 36.269, 36.270б, 36.271³, 36.271б², 36.272², 36.273, 38.281б⁶, 38.282², 38.282б³, 38.283³, 38.283б³, 38.284², 38.284б⁷, 38.285, 38.285б², 38.287, 38.291, 38.292б, 38.294³, 38.294б², 39.302б, 39.310б, 39.313, 39.318б, 40.320, 40.321б, 40.322б², 40.324, чловéкь 2.9б, 2.11, 9.61б, 9.65, 9.67б, чл҃овекь 5.32, чл҃кꙑ 6.48, 38.284, [члкь] 35.256б, чл҃ка 1.3, 1.4б, 1.5б², 1.8, 2.12б, 2.14, 3.16б, 3.20б, 5.27⁴, 5.29, 5.33б, 5.34б², 6.42б, 6.44, 6.44б, 6.45, 6.46б, 6.47б, 7.49, 7.49б, 7.50, 7.50б, 7.52б, 7.53, 9.60б, 9.61б, 9.62б, 9.63б, 9.68, 9.70б, 10.78, 10.78б², 11.87б, 11.88б, 11.92б, 11.93, 11.95, 11.105, 11.106б, 12.112б, 12.113, 12.115б, 12.116, 12.118, 15.131б², 15.135², 15.138б², 15.146б, 15.150б, 15.152б, 15.153б, 17.164б, 17.172б², 18.178, 18.180б, 18.181², 18.181б, 18.196, 18.197, 18.198², 18.198б, 18.199, 18.200, 19.207б, 31.216б, 31.220б⁶, 32.229б, 33.232, 33.233, 33.233б, 33.239, 33.246, 34.248², 34.253, 35.256², 35.257², 35.257б, 35.263, 36.268б, 36.270б, 36.271, 36.273, 37.274, 38.282б², 38.283б⁶, 38.284б, 38.287, 39.304, 40.320, 40.321б², 40.322б², 40.323, чл҃ка́ 7.49б, чловéка 15.153, чл҃кꙋ 1.3б, 1.6б, 1.7, 1.8, 3.16, 3.19б², 3.20б, 6.45, 8.56, 9.61⁴, 9.63, 9.70б, 9.74б, 11.81, 11.82б, 11.89б, 11.95б, 11.106б², 11.108, 12.112б², 15.134, 15.134б, 15.137б, 15.145, 15.150, 15.155б, 17.164б, 17.169б, 18.180б, 18.189б, 18.194³, 18.196б, 18.197б³, 18.198⁴, 18.204б², 31.221, 31.222³, 32.224б, 33.233б², 33.238б³, 33.239, 33.245б², 33.247б, 34.248³, 34.253б, 35.266², 36.271, 36.271б, 36.272б, 38.282, 38.282б², 38.283б, 38.284, 38.294², 39.311, 39.319, 40.324⁴, чл҃кꙋ 1.3б, чловéкꙋ 2.9б², чл҃кꙋ 32.225, *чл.* чловéкьть 11.105, чл҃кать 18.181, чл҃ка́того 9.71, члкатого 15.136б, 17.166, чл҃котомꙋ 18.198, *зв.* чл҃че 1.7, 2.11, 2.11б, 2.12б, 5.40б, 7.52, 9.64, 9.70б, 9.71, 11.103б, 11.105, 14.130б, 15.135б, 17.167, 17.171, 17.172б, 18.198, 31.219, 31.222б, 35.257б, 36.269б, 40.322, чло́вече 35.257, чловéче 35.257; *мн.*: чл҃ци 1.3², 1.5б, 1.6, 2.13б, 2.15, 3.16², 3.16б, 3.17б, 3.21, 4.24б, 5.27, 5.30, 5.31б, 5.35, 6.45б, 7.52б, 7.53, 8.57б³, 9.60б, 9.63б, 9.65б, 9.67б, 9.68, 9.69б, 9.71б⁴, 9.72, 9.72б², 9.74б², 9.75, 10.76³, 10.78б, 10.79, 10.79б, 11.83б, 11.86б, 11.90б⁴, 11.99б, 11.104, 11.105б, 11.108, 12.110б, 12.114, 12.118², 15.131б, 15.132², 15.133, 15.134, 15.134б, 15.135, 15.137б, 15.140, 15.141б, 15.142, 15.143б, 15.144³, 15.144б, 15.145, 15.145б², 15.146, 15.146б, 15.147б, 15.148б⁴, 15.149б, 15.150б³, 15.151, 15.152б, 15.154, 16.163, 18.182, 18.187б, 18.190, 18.192, 31.223, 33.232, 33.235, 33.235б², 33.236², 33.238б², 33.239б³, 33.240, 33.240б, 33.241², 33.244б, 33.245б, 33.246, 33.246б, 33.247, 33.247б, 34.248², 34.251, 34.254, 34.254б², 34.255⁶, 35.256, 35.256б, 35.257б, 35.260, 35.263б, 35.266², 36.267б, 36.268б, 38.287,

inslav

38.289б, 38.294, 39.319, чл҃кы 1.8, чловéци 2.10, 6.43, 16.157б, чл҃ци 9.62б, чл҃цѝ 9.68б, чл҃чл҃ци (!) 15.150, чловѣци 16.157б, чл҃цїи 18.188б, 18.189, 18.192б, 18.198б, 18.202², 18.204, 20.209б, 31.219, 31.221, 31.222², 31.223², 32.225², 32.226, 32.228б, 39.319б, 40.323, чловѣцїи 20.208б, чл҃вéци 33.244б, чл҃цы 34.255, 35.266б, члцїи 39.316, чл҃ци 39.318б, чл҃кѡ 18.193, чл҃цѣ 33.237, чл҃цѣхь 34.252б, *чл.* чл҃ците 1.3, 1.4², 11.90б, 15.148б, 18.179б, 18.189, 18.193, 31.220², 32.223б, 32.224, 32.224б, 33.240б², 33.241, чл҃цитѐ 32.223б, чл҃ите 32.224б; *бр.*: (двѐ) чл҃ка 5.33б, 9.73, 39.300, (двѐта) чл҃ка 18.18б.

чловѣколюбен *прил.* (1) *Образно. Който обича хората.* а҆мѝ затова ти се а҆́зь сегà ꙗ҆вѝхь, да тѐ оу҆ловлю̀ със҆ мо́ꙗ чл҃ко_лю́бна мрѣ́жа 5.29.

ед.: *ж.* чл҃ко_лю́бна 5.29.

чловѣколюбец *м.* (5) *Човеколюбец; лице, което обича хората, човечеството (за Бога).* а҆́ гдⷭ҇ь бо҇ь като сѝ е със҆ е҆́ство (!) чл҃колю́б҆цѣ. мнѡ́го пѣ́ти нака́зꙋваше рсⷭ҇ чл҃чьскы̀ със҆трахова́нїа (!) сѣ́как҆вы... давно̀ бы се чл҃кь ꙋ҆пла́шиль да ѡста́ви зло̀ своѐ 33.234б; бл҃годарю́ те чл҃ко_лю́б҆че, г҃и. о҆́ти сѣ́комꙋ разли́чно спсе́нїе зна́ешь 7.52б.

ед.: чл҃колю́б҆цѣ 33.234б, *зв.* чл҃ко_лю́б҆че 7.52б, 8.57, 9.73б, 38.283б.

чловѣколюбив *прил.* (4) *Човеколюбив, който обича хората, хуманен.* и҆ смислѝ ко́л҆ко зло̀ ст[о]рыха е҆вре̑е гдⷭ҇ на́ше́мꙋ і҆ѵ҇ хⷭ҇, и҆ чл҃ко_лю́бивы̀ бо҇ не прогнѣ́ва се на гдⷭ҇ѣ 19.207б; и҆ пока́за си ме́не, как҆ сѝ чл҃ко_лю́бива. и҆ не ѡмразѝ ме́не, и҆ моà мо́л҆ба 17.171.

ед.: *м.* чл҃ко_лю́бивы̀ 12.117, 19.207б, чл҃ко_лю́бивыи 39.310, *ж.* чл҃ко_лю́бива 17.171.

чловѣколюбие *ср.* (4) *Човеколюбие, обич към хората.* и҆́ рѣ҇, и҆́мь ѿгдⷭ҇ѣ а҆́гг҃ль. защо́то стѐ ꙋ҆па́зиле чл҃ко_лю́бїе бж҃їе щото̀ г҃ь о҆́би́чѣ... е҆ла́те сегà да намѣ́рите гра́ гⷭ҇а бⷭ҇а и҆ спⷭ҇а на́шего і҆ѵ҇ хⷭ҇а 32.228б.

ед.: чл҃ко_лю́бїе 32.228б, чл҃ко_лю́бїемь 8.60, 14.130б, 39.319б.

чловѣколюбство *ср.* (1) *Човеколюбие; обич към хората, към човечеството.* и҆ та́мо щемь бы̀ на цр҃тво нб҃ное. детô давно́ го сич҆кы̀ ны́е полꙋ́чимь сѣ́сь добрôтво́р҆ство и҆ съсь чл҃ко_лю́б҆ство г҃а нашѣ́го і҆ѵ҇ ха҃ 1.8б.

ед.: чл҃ко_лю́б҆ство 1.8б.

чловѣкоско (!) *вж.* **чловѣчески**

чловѣкоугодие *ср.* (3) *Деяние, вършено за угода на хората, а не на Бога; небогоугодно дело.* а҆̀ чл҃ко_ꙋ҆го́дїе е҆̀ па̀кь. когà нѣ́кои по́сти, зара҃ похва́ла ѿ лю́дїе 34.254б; защô ѿ трѝ работы загꙋ́бѣва сѝ чл҃кь по҇. е҆́дно́ е да чи́нишь что̂ ты и҆́ще плъта. вто́рое чл҃кꙋ_ꙋ҆го́дїе и҆ похвалѝнїе. тре́тїе за́висть и҆ вра̀жда 34.254.

ед.: чл҃кꙋ_ꙋ҆го́дїе 34.254, чл҃ко_ꙋ҆го́дїе 34.254б, 34.255.

чловѣкоугодник *м.* (1) *Лице, което се стреми да угоди на хората, а не на Бога.* и҆ дв҃дь пр҃рькь прокли́на так҆визи чл҃ци, и҆ ка́же. ꙗ҆́ко, рассы́па ко́сти чл҃коꙋго́дникѡ҃. така́ е и҆ за милосты́нꙗ, катô и҆ за по҇. а҆̀ко̀ и҆́щешь да чи́нишь мл҃ты́нꙗ. да нѐ зна́е ле́ва рꙋ́ка твоà, что̂ да́ва десни́ца твоà. сѝ р҃ѣ нѝкомꙋ да сѐ не похва́лиш҆ ни ка́жешь, что̂ чи́нишь добро̂ 34.254б.

мн.: чл҃коꙋго́дникѡ҃ 34.254б.

чловѣчески *прил.* (88) **1.** *Човешки, който е присъщ на човека.* е҆то де сѣ̀ минѣ̀ и҆ доврь́ши льжа́та чл҃чьскаа 18.204б; защо̀ мнѡ́го, дн҃и и҆́маше ка́кь не бѣ́ше видѣ́ль чл҃чьскыи о҆бра́зь 17.166; и҆ ре́ко̀ а҆́зь па́вль кь а҆́гг҃лꙋ. това ли е велича́нїе и҆ ком҆солꙋ́кь чл҃чьска̀. и҆ рѣ҇ мѝ а҆́гг҃ль това е 32.229б; де́то̂ каже дв҃дь пр҃рькь. ѿ стра́ чл҃чьскыи да сѐ не ꙋ҆боишь. и҆ що тѐ страшѝ не послꙋ́шаи 12.118б. **2.** *Човешки, който принадлежи на човека.* а҆̀ мы́сльно се зовѐ детô о҆́ко̀ члчь́ско не мо́же да ви́ды. нѝтѝ със҆ рꙋ́ка да́ го похва́не 38.283; така̀ и҆ чт҃ныи кр҃ть раз҆цѣ́пи грѣ́хь и҆ прѣведе дꙋши́те чл҃чьскы

inslav

нечéкньти ѿ съблáзнь 16.162б. **приема (облека) плът чловѣческа** *и* **облека се в чловѣческа плът.** *Добия плът, приема човешки образ.* а҃ дн҃éска се почéте и҆ прослáви се. заради҆ защô прїѐ бг҃ тѣ́зи плѣ́ть чл҃чѣ́ска и҆ затовá се почéте 38.285б; и҆ нѣ̀ да слѣ́зе бж҃ьскыи, като ѐ бг҃ на н҃бето... а҃ми҆ да ѡ҆блѣчѐ плѣ́ть чл҃чьскаа. дá се породи҆ ѿ мáйка. катò чл҃кь 3.16б; а҃то бѣ́ха и҆ тїѐ дїáволе, а҆ла сѐ бѣ́ха, и҆ тїе ѡ҆блѣ́кле въ чл҃чьскà плѣ́ть. и҆ тїѐ стрꙋ́ваха знамéнїе сѣ҃ а҆нтихрі́ста наѐднô 18.195; **род чловѣчески.** *Човечеството, всички хора на земята, човешкият род.* и҆ бг҃ чтô ꙋ҆тѣ́кми да стóри да слѣ́зе на землѝ да спáси рѡ҃ чл҃чьскыи 38.284б; а҃ гг҃ бг҃ като сѝ е със҆ е҆́ство (!) чл҃колю́бц҆ь. мнѡ́го пѣ́ти накáзꙋваше рѡ҃ чл҃чьскы҆ със҆трахóванїа (!) сѣ́как҆вы 33. 234б; **син чловѣчески.** *Син човешки; прозвище на Исус Христос, което той сам си е дал.* е҆́то е сегà тóизи чà катô чю́лѧть мрѣ́твы глà трꙋ́бны, и҆ сн҃а чл҃чьскаго і҆ѵ҃ х҃а сн҃а бж҃їа 18.196; бѣ́ше сн҃ь бж҃їи, а҃ тóи се назовà чл҃чьскыи сн҃ь. да сътвóри нà да смê сы́нове и҆́ да се насели́ на цр҃тво нб҃ное 33.239; **синове чловѣчески.** *Човешкият род.* г҃и бг҃ щотò си́ч҆ко дрьжи́шь. настáнаха чл҃чьскы҆ сн҃ѡве, и҆ похꙋ́лиха и҆́мето твоѐ ст҃óе 32.224; и҆ рê ми а҆́гг҃ль, погледни҆ ѿ н҃бса дóлꙋ нá земли и҆ ви́жь. и҆ възрѣ́ и҆ видѣ́хь си́ч҆ки свѣ́ть... и҆ сн҃ѡве чл҃чьсцїи по свѣтьть ли́ѱаха без҆ врѣме 32.229; а҃ми҆ повели҆ ми г҃и да нѐ подáмь векѥ҃ ѥ҆кóсть моà, и҆ рóж҆ба на снѡ́ве чл҃чьскы, и҆ да нѐ и҆зрастѐ ни́що по мéне 32.224б; тогива ще да и҆́мь продꙋ́ма і҆́рь дêто і҆́рꙋва. дꙋ́ма съ крóтостїю. послꙋ́шаите ма сн҃ѡве чл҃чьсцїи. а҆минь и҆ и҆́стинна дꙋ́мамь вáмь 18.203б.

ед.: м. чл҃чьскыи 5.29, 10.77, 12.118б, 15.131, 15.131б, 15.132, 15.133б, 15.138б, 17.166, 18.178б, 18.188б, 18.201б, 33.235, 33.239, чл҃чьскы҆ 5.29, 6.45б, 11.82, 11.82б, 18.184б, 18.189б, 18.192б*, 32.22б, 33.234б, 33.236б, 33.238, 38.284б, чл҃чьскѝ 18.196, чл҃чьскы 37.279б, чл҃чьскыи 38.281б, 38.284б², 38.286б, чл҃чьскы҆и 38.284б, чл҃чьскаго 18.195б², 18.196, чл҃чьскà 32.229б, чл҃чьскы҆ 38.291б, *ж.* чл҃чьскаа 3.16б², 3.17б, 11.82б, 15.146б, 18.193б, 18.204б, 31.216б³, чл҃чьскà 11.89б, 18.195, 33.225, чл҃чьска 18.194, 33.243, чл҃чьска 38.283б, 38.285б, чл҃чьска 39.303б, *ср.* чл҃чьско 7.54, 12.117б, 18.204б, 32.231, 38.282, 38.289б, чл҃чьское 18.181б, 18.192б*, чл҃чьско 32.229б, чл҃коско (!) 33.235, чл҃чьско 38.283, чл҃чьскоѥ 38.285б, чл҃чьско 38.285б, чл҃чьскомꙋ 31.216б, *чл.* чл҃чьского 38.285б; *мн.:* чл҃чьсцїи 4.25б, 18.203б, 32.229, чл҃чьскы 6.44, 16.162б, 17.167, 18.182, 32.224б, 33.245б, чл҃чьскы҆ 18.196, 31.221, 32.224, чл҃чьскые 31.215, 32.223б, 32.224, чл҃чьскы҆ 33.238.

чловѣчество *ср.* (1) *Човешко естество, присъщите за човека белези.* а҃ хс҃ легомà катô бѣ́ше. и҆ бг҃ и҆ чл҃кь. и҆ бж҃твото мꙋ бѣ́ше на сѣ́ко мѣ́сто а҃ чл҃чьството на е҆́днô мѣ́сто 34.251.

ед.: чл. чл҃чьството 34.251.

чл҃чл҃ци (!) *вж.* **чловѣк**

чръватата (!) *вж.* **чрѣво**

чръвие *вж.* **червей**

чръвен *прил.* (4) *Червен, който е с цвят на кръв.* ѿблѣ́че се хс҃ въ чрь́вена багреница 35.258б; и҆́ди҆ и҆ речѝ ѡ҆номꙋ́зи корáбникꙋ. ты҆ и҆́мáшь тóл҆кова мрáморе. и҆ ѿ т҃ѣ́ сѣ҃ тол҆кова чрьвếны. и҆ тол҆кова зелéны. и҆ тóл҆кова бѣ́лы 9.69.

ед.: ж. чрь́вена 35.258б, *чл.* чрьвéната 18.200; *мн.:* чрьвéны 3.20, чрьвếны 9.69.

чръмен *прил.* (3) **чръмное море.** *Червено море.* пáтерица мѡѷсêова раз҆цѣ́пи чрь́мное мóре. и҆ прои҆дóха е҆врêе непочéкньти ѿ рꙋ́ка фараѡ́нова 16.162.

ед.: ср. чрь́мное 4.24, 16.162, чрьмнóе 16.160б.

чрън *вж.* **черен**

чрънея *несв.* (1) *Чернея, ставам черен, тъмен.* правéдниците свѣ́теть катô слн҃це. а҃ грѣ́шниците чрьнѣ́ать катô катрáнь 18.206б.

сег.: 3мн. чрьнѣ́ать 18.206б.

inslav

чръпя *несв.* (1) *Черпя, греба, загребвам* (*вода*). и҆ найдѐ вѣдро́то щѡ̀ чрьпа́хꙋ със҆ нѥ́го во́дꙋ 2.10б.

имперф.: *3мн.* чрьпа́хꙋ 2.10б.

чрѣво *ср.* (5) *Корем, утроба.* го́ль и҆злѣ́зо̀ ѿ чар҆вата ма́ичини си҆ 12.117б; товà что̑то, и҆́ма въ чрѣ́вото си та є̑ непразна 33.236б; и҆ змі̑а доплъзѐ, и҆ ꙋ҆лѣ́зе мꙋ̀ въ ꙋ҆ста́та, и҆ и҆ (!) пойде́ мꙋ̀ въ чрѣво́то 10.77. **в чрѣво приима.** *Зачена, забременея.* ѻ҆́ти. защѡ̀ бѣ́ше лꙋка́вы̑ дїа́воль чю́ль і҆са́їю прр҃кꙋ дꙋ́мьта, что̑ бѣ́ше ре́кль сѐ дв҃аа въ чрѣ́вѣ прїи́меть, и҆ роди́ть сн҃а 13.124.

ед.: чрѣ́вѣ 13.124, *чл.* чрѣво́то 10.77, чрѣ́вото 33.236б; *мн.*: *чл.* чар҆вата 12.117б, чрьвата́та (!) 18.181.

чрѣвообядение *ср.* (1) *Преяждане, хранене без мяра, лакомия.* зна́и чедо̑, ѻ҆́ти са. и҆ по́мислове дѐто си́ч҆ко зло̀ стрꙋ́вать. чрѣ́во ѻ҆бы҆де́нїе кꙋр҆вовство, сребро̑ лю́б҆ство, кара́зь 19.207б.

ед.: чрѣ́во ѻ҆бы҆де́нїе 19.207б.

что *мест. въпр., нареч. въпр., мест. въпр.-съюзна дума, мест. относит.-съюзна дума, съюз.* (783) **I.** *Мест. въпр.* **1.** *За запитване в пряк въпрос; що, какво, какъв.* и҆ мнѣ́ше ца́рь. чѐ и҆з҆горѣ̀ матѳе́и досꙋ́щь. и҆ засмѣ́а се и҆́ ре̑. что̑ ти помо́гна бы̑ тво́й 37.278б; мл҃ѩ ти се ѻ҆ставѝ ме. що̑ да рекѣ̑, и҆лѝ что да и҆здꙋ́мамь… ка́кь да сѐ и҆сповѣ́дѧ̑ като́ ми не да́вашь да продꙋ́мамь 31.218б; и҆ видѣ́ та́мь ѐди́нь мь́жь… и҆ ре́ко̀ къ а҆́гг҃лꙋ что є̑ то́изи гн҃ди́не 32.228б; и҆ ре́че высо́ко. что̑ ѐ то́изи гла̑ дето чю́ѐмь 5.29; и҆ ре́ко̀ къ а҆́гг҃лꙋ, что̑ е та́зи, рѣ́ка̑ гн҃ди́не 32.228. **2.** *За изразяване на чувства в реторични въпроси и възклицателни изречения; що, какво, какъв.* а҆̀ми пàкь и҆ дїа́воль същи вра̀гь, и҆ зави́стникь на солꙋня́нѥ, защо̑ и҆́ма̑ любо́вь сѝмꙋ̀ дими́трїю. что̑ и҆знаи́де да и҆мь сто́ри па́кость, да гы̑ прѣдадѐ 9.72; а҆̀ми лꙋка́выи дїаволь что̑ и҆з҆мысли да стори да ѿсѣче ѻ҆́н҆зи пꙋ́ть да не ходи ни̑кои на праз̑никь сѝмꙋ̀ 15.151б; и҆ бь̑ что̑ сторѝ [радѝ] голѣ́мо чю́до. ѻ҆тво́ри ꙋ҆ста́та на ѻ҆ного́зи ско́та 33.242; что̑ ка́же сѝтыи і҆ѡа́ннь бг҃осло́вь. че́д҆ца ре̑, не любѣ̀те свѣ́ть ни̑что̑ щото є̑ по свѣ́тьть 39.319; ѿ. ѿ. что̑ ѐ та́зи ны́жда ѐ ѐ. что̑ є̑ тази си́ла ѿ назара́нина 35.263. **II.** *Нареч. въпр. За запитване в пряк въпрос; защо.* та́ го жа́л҆но цѣлꙋ́ваше и҆ дꙋ́маше те́ж҆ко мене че́до моѐ что̑ ми така сто́ри защо̑ ми нани́есе так҆во́зи жа́л҆но въздыха́нїе 40.323б; тога́зи ре̑ ма̑, ца́рꙋ. мꙋ́чителю лѣ́стивы̑, докога̀ да чи́нишь дїа́вол҆щи́нъта твоà что̑ се не ѻ҆ста́вишь ѿ зло̀то твое 37.277б; и҆ ре̑ и҆́мь подꙋ́майте ми ѿ чл҃ци, что сѐ ꙋ҆плаших҆те тол҆кова пр҃ѣ̀ любовнаго ва́ше̑го ц҃ра 15.147б; и҆ ре́ мꙋ і҆гꙋ́мень, что сѐ бои́шь, сторѝ крс҃ть на себѣ̀ си҆́, и҆ ꙋ҆лѣзѝ без҆ стра̑ 11.101б; и҆ сѝтыи і҆ѡа́ннь зѐ и҆ то́и да течѐ слѣ́дь нѥ́го… та мꙋ̀ дꙋ́ма. что̑ бѣ́гашь че́до моѐ ѿ своѐ́го ѻ҆ц҃а 6.47б. **III.** *Мест. въпр.-съюзна дума. Въвежда подчинени допълнителни изречения; що, какво, какъв.* и҆ чю́дѣше се что̑ да сто́ри 9.67; и҆ а҆̀зь ни̑что̑ не зна́ѩ затовà что̑ да ти̑ ка́жꙋ 4.23б; не ви́дишь ли̑ ко́л҆ко зло̀ те́глѝ сырома̑, а҆̀зь и҆ чюжди́нець. а҆̀ми̑ мѐ пи́ташь что̑ мї е 9.67б; и҆ ре̑. заи́ми ми ма́л҆ко пѣнѥе защо́ ми дойдо́ха го́стїе, и҆ не и҆́ма̑ съ что̑ да гы го́стимь 5.34б; потрꙋ́дѣте се и҆ вы́е със҆ ме́не да пойдемь и҆ да ви́дѝ, что̑ ѐ та̀зи ра́бота 15.144; и҆ стои̑ и҆ мы́сли что̑ щѣ да бꙋ́де товà видѣ́нїе 15.147; и҆ тїѐ не знаѩхꙋ, что̑ бѣ̀ ѻ҆́н҆зи и҆́доль 11.95; и҆ снаха́ имь ѿдале́че гле́даше и҆ чюде́ха се что̑ е та́зи млѣ́ва 40.322б; а҆̀ми ѿ се́га пàкь да послꙋ́шате и҆ дв҃а́та наѐдно̑ что сѣ̀ сто́риле чю́деса 11.100. **IV.** *Мест. относит.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени подложни изречения; щото, който.* и҆ и҆з҆бі̑ха ко́л҆кото мого́ха. и҆ что ѿста́нъха побѣ́гньха

inslav

11.96б; и на ѹ҆трѣ сѣ събѹ҆диха что̑ бѣха ѡ҆ста́ле ѿ воискѣ́та сенахери́мова 11.91б; и̇ тога́зи что̑ бѣ́ха ѻ҆ко́ло цр҃а вѣрова́ха въ х҃а 10.76б; и̇ ре́че… что̑ е ку́пиль ѿ ме́не ове́рь, сам҆сѝ ѐ бы́ль ст҃ыи нико́лае 15.155; ѿ епк҃пе. что̑ ѐ досто́инь за а҆рхїерѣ̑а със҆ ва̑ ѐ, а̑ вы́е го и̇́щете 15.138. **2.** *Въвежда подчинени определителни изречения; щото, който.* тьма̑ е зло̀ что̑ чи́ны чл҃кь. а̑ свѣ́ть ї҆є х҃с 34.253б; и̇ а҆рхг҃глыте что мѣ̑ во́дѣха ре́коше ми да сѣ̑ поклоню̀ 11.104; и̇ та̀м҆ се постѣ́ше със҆ дрѹ́гы и̇нѡци на мѣ́сто что сѣ̑ зовѐ да́фни 11.100; и̇ ре̑ мѹ̀ данїи́ль. а҆́зь ца́рѹ кланѧ́м҆ се бг҃ѹ что̑ ѐ сътво́риль нб҃о и̇ землю 11.93б; жена̑та что̑ ми ю̀ сѝ да́ль, тїа́ мѣ̑ прѣлѣ́сти 38.285; а̑ воиска̀та что̑ бѣ́ше със҆ ты́сѹщницыте. ѹ҆лѣ́зоше въ гра̑ да сѝ ку́пѹвать ї҆а́стїе 15.143; та́мо бѣ́хѹ оу҆ ѿн҆зи гра̑ лю́дїе, чюжди́н҆ци и̇ ѿпакы, что̑ се зовѹ́ть таифа́ли 15.143; и̇ма и̇ дрѹ́га ма́л҆ка фригїа что̑ ѐ, на̑ цари̇ гра́дь ѿ и̇́стокь 15.142б; ѻ҆́ти по̑о́бае да се сънр҃ьши си́ч҆ко что̑ е напи́сано ѹ҆ за́конь мѡѷсѣ̑овь. и̇ на пр҃рчь́скыте кнїгы. и̇ на ѱа́л҆мыте. за мене 38.290; чл҃че бж҃їи… прїими́ ме въ дѡ̑ твои̇. да сѐ и̇ а҆́зь наси́тю на твои́те слѹ́гы и̇ ѿ твоа́та трапе́за. что̑ ѻ҆сто́ѧть трохи́те 40.322; и̇ о́трочето что̑ ще́шь да го́ роди́шь. бръсна́чь да не оу҆гѹ́дишь на нѥ́говата глава̑ 11.88б; и̇ повелѣ̀ и̇́мь да и̇скопа́ють тра́пь голѣ́, да тѹ́реть ѻ҆́нова тѣло̑ что̑ смрьдѣ́ше 8.57б. **3.** *Въвежда подчинени сказуемноопределителни изречения; щото, който.* а҆́зь є҆́с҆мь, что̑ сѫ́мь ѻ҆ста́виль и̇ поло́жиль четы́ри врѣ́мена, про́лѣть, и̇ лѣ́то, и̇ є҆́сень, и̇ зи́ма, и̇ дни̇ и̇ но́щи 5.29; а҆́зь є҆́с҆мь, что̑ сѫ́мь сътво́риль сл҃нце да свѣ́ти дне́мь, а̑ мц҃ь и̇ звѣзды̑ нощїа̑ 5.29. **4.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; щото, каквото.* и̇ като̑ го ѹ҆бі́ха, ѿи̇до́ха па̀кь на онова̀ мѣ́сто состе́нїѡ и̇ сѣ́доше да сѝ раз҆дѣлю́ть что̑ сѣ̑ плѣни́ле и̇ доби́ле 11.95; и̇ ѡблѣ́коха го что̑ и̇́маха при се́бѣ 5.35; и̇ наѹ́чи оу҆чениците да дрьжѹ́ть что̑ и̇́мь бѣ́ше заповѣ́даль 6.48б; что̑ и̇ще́ме наи̇до́х҆ме 40.323; и̇ что̑ мѹ̀ дава́ха лю́дїе а̑ то́й го дава́ше на дрѹ́гы просе́цы 40.321; и̇ что̑ ѡ҆ста̀ раздѣли́ше го̀ по сво́ите сѝ ро́днына 15.149. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; както.* и̇ма́ше и̇ кро́тость вели́кѹ. и̇ смѣре́нїе лю́блѧше. и̇ дрьжа́ше хв҃а дѹ́ма, что̑ ре̑ въ є҆вл҃їе. наѹ́чи́те се ѿ ме́не, ѻ҆́ти с҆мь а҆́зь кро́т҆кь, и̇ смѣре́нь съср҃цето (!) 14.127; и̇ бг҃ъ да бл҃ви тебѣ̀ и̇ да ти да́де цр҃ство нб҃ное. и̇ де́то го и̇ма́шь на чю́жда земла̀ да́ ти се съвр҃ьши что̑ се надее́шь 40.322; зна́и, и̇ дрѹ́гы двѣ̀ же́ны сѣ̑ пома́зале г҃а със҆ мѵ́ро что̑ ка́зѹва є҆вл҃їе 34.250; тре́тыи пѣ́ть сѐ ї҆а́ви на два̀та что̑ ре̑ ма́р҆ко є҆вл҃и́сть когато̑ ѿхо́ждаха на село̑ 38.287б; а̑ми что̑ ны е спо̑обиль бг҃ь та̑ доча́ках҆мѣ̑ дне́шныи ст҃ыи дн҃ь. то́й да нѝ спо̑о́би да прѣпро́водѝ дн҃и́те нашѝ и̇ врѣ́мената ми́р҆но и̇ зра̑́во 38.294б; защо̑ и пр҃рчь ї҆са́їа така̀ ка́же что̑ е ре́кль бг҃ь съ нѥ́говы оу҆ста 11.107. **V.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени подложни изречения; че.* дали ѐ пои́сти́на что̑ ї҆а́де х҃с по въскр҃е́нїе и̇лѝ не ї҆а́де 38.289. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; че.* и̇ ѳеѡфи́ль раз҆бра̀ что ще̑ да сѣ̑ сто́ри гнѣ̀вь на нѥ́го 12.114б; а̑ми̇ и̇ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что̑ е и̇́стина,ето̑ ще́шь да кр҃ьмишь си́ч҆ките лю́дїе със҆ тво́йте ѹ҆ста̀. със҆ ї҆а́денїе де̑то не загы́нѹва на вѣ́чныи свѣ́ть 12.110. **заради что** *Защо, заради какво, по каква причина.* и̇ заради̇ что̑ се зове тр҃и́ца защо̑ с трѝ ли́ца̑ а̑ми се ѐдно̑ зовьть. защ тїа три̇́те ли́ца̑, [а̑ми се] ѐдно̑ [зовѣть (!) ес҃тво и̇́ма̑, сѝ рѣ̑ ѐди́нь ско́пости и̇ ѐдна̑ при́лика 33.238б; **ни в (о, от что.** *В (от) нищо.* и̇ ѿтога́ва и̇́щѣ нѣ́коа кри́вына давно́ биха наи̇шлѐ д

inslav

го̀ затрїють. и̑ не можаахꙋ нѝ въ что̑ да мꙋ се̑ при́зрꙋть 11.92б; и̑ раз'болѣ се ѿ лю́та бо́лесть до съмрѣ̀ть. и̑ не можааше нѝ о̀ что̑ да се̑ и̑сцѣли 11.98б; где ѐ болѣ́р'ство та́мо чл҃кь нѝ ѿ что̑ не мо́же да се̑ ꙋ̑дрьжѝ. ѿ болѣ́р'ство се сѣ́кꙋ̀ гр҃ѣ́ ра́жда 31.220б; **токо что.** *Току-що, точно в същия момент.* и̑ тѣ́коха ско́ро го́рѣ вьска́чиха се на зи́дь, и̑ видѣ́ха. и̑ бꙋ̀ и̑́стина ѿна́зи дꙋ́ма. токо̀ что̑ бѣ́ха ѿста́виле стлѣ́бы ѿнїа сѳлави́ны по зи́довете да ꙋ̑лѣ́зꙋть ꙋ̑ гра́дь 9.12б. **нема что да сторя.** *Няма що да сторя, безсилен съм пред нещо.* а ца́р' се ѻ̑гри́жи и̑ въ҃ ѧ̑дь и̑спльни се, и̑ ѿ голѣ́ма срьди́тина̀ нема̀ что̑ да сто́ри. а̑ми̑ повелѣ̀ да́ и̑ско[па]ють тра́пь голѣ́мь 39.300; **что щеш тука.** *Какво правиш тука, какво търсиш тука; израз при неочаквана, необичайна, изненадваща поява на някой на определено място.* и̑ р҃е́ мꙋ і҃гꙋмень. не зна́еш' лѝ гдѐ сѝ. тꙋ́ка си ꙋ̑ монасти́рь... и̑ а̑зь і҃гꙋмень несо́фи́ть. а̑ми нꙋ̀ скажѝ что̑ щешь тꙋ́ка 11.102.

что̑ 3.19[2], 3.19б, 3.20[3], 3.20б, 4.23б[2], 5.27б[2], 5.29[5]..., что 6.44, 9.70, 9.70б, 9.71, 9.72б...

чтото *мест. относ.-съюзна дума, съюз* (41) **I.** *Мест. относ.-съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; щото, дето, който, какъвто.* и̑ и̑зва́ди сѝ бѣ́лѣгь сре́брьныи что̑то сѝ го и̑́маше ѿ бащѣ́ сѝ за ста́ро врѣ́ме 15.153б; а̑ то́и ка́зꙋва на със[ѣди] и̑ на дрꙋжи́ната сѝ, ка́кь ѐ найшьль о̀в[ц'ть си], что̑то бѣ́ше за́гꙋбена 11.81б; а̑ми сѝ ѿи̑доха ѿнїа́ три̑те мꙋ́жїе. и̑ каза́хꙋ ца́рꙋ ѐзекїю дꙋ́мыте что̑то и̑мь р҃е̑ раѱакїа 11.91; и̑ что̑то чи́нѭть и̑ работеть тїа си́лы, а҃і. си́ч'ко ра́ди ꙋ̑мьть, ра́ботѧть 33.234. **2.** *Въвежда подчинени подложни изречения; щото, каквото.* ѿ теш'ко мꙋ на дꙋ́шѣта скврѣ̀нна... ко́л'ко без'чловѣ́ство и̑ без'сра́м'ство сто́ри пр҃ѣ х҃а. и̑ не сосꙋваше мꙋ что̑то и̑́маше, а̑ми̑ годѣше и̑ ѿ мѵ̑ро̑то, цѣна̑та да ꙋ̑з'ме 34.250б; и̑ чюв'стѣ́вна се̑ зове̑... что̑то мо́же чл҃кь да разꙋ́мѣ́ и̑ да оу̑сѣ́ти със' пѣ́т'тѣ́х' сѝ нѥ́говыте чю́в'ствы 11.81. **3.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; щото, каквото.* и̑ не щѣ̑ да рекꙋ̀ мои̑ дꙋ́мы ѿ мо́й ꙋ̑мь. а̑ми̑ что̑то пи́шꙋть и̑ ка́зꙋвать бж҃твныте кни́гы на ст҃ы́е цр҃кви на́шее 11.84; и̑ р҃е́ мꙋ. ꙋ̑зми̑ това̀ и̑ про́даи го, и̑ кꙋпѝ что̑то трѣ́бꙋва за ст҃го 15.153б. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин; щото, както.* и̑ і҃саїа пр҃р҃кь что̑то проре́че дв҃ца дн҃еска е҃мма́нꙋила ро́ди ѿ х҃а ст҃го дето го̀ прїе̑ и̑ роди го 33.235б; чю́до въ́и́стинꙋ прѣславно сьврьшень б҃ь, а̑ то́й се виде̑ ка́то̑ мла́до дѣте̑ несврьшено... и̑ что̑то бѣ́ше невиди̑ б҃ь. а̑ дн҃е́ска се ѧ̑ви̑ и̑ видѣ́ се 33.235б. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; щото, защото.* а̑ състàвнаа се̑ зове̑, чл҃кь что̑то е̑ сто́рень. дето е̑ и̑́ мы́слньь, и̑ чювьсѣ́твнь 11.81. **II.** *Съюз. Въвежда подчинени допълнителни изречения; щото, че.* и̑ защо̑ щѣ́ше да пока́же х҃с что̑то и̑́дѣше и̑стинна про́лѣть заради̑ това̀ врѣ́ме зи́мное бѣ́ше кога́то се х҃с роди̑ 33.241. **от чтото.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за количество и степен; отколкото.* и̑ а̑зь да вы̑ да́мь села̑ и̑ ло́зїа, помнѿго ѿ что̑то и̑́ма́те вы̑е тꙋ́ка 11.91.

что̑то 9.74, 11.81[2], 11.81б, 11.84, 11.90, 11.91[2], 11.94, 11.99б, 11.104, 11.106, 12.116, 13.121б, 15.131, 15.132б, 15.133б[2], 15.134, 15.134б[3], 15.135, 15.153б[3], 15.155, 15.156, 33.234, 33.235б[2], 33.236б[3], 33.241, 33.244б, 33.245, 34.250б, что̑то̀ 11.87б, что̑то̑ 21.210, 33.238.

чужд *вж.* **чюжд**

чутовен *прил.* (2) *Прочут, който се ползва с известност; именит, чутовен.* а̀ ла́зарь бѣ́ше чꙋ́товень чл҃кь, и̑ кнезь боля́ринь. и̑ мнѿго лю́дїе дохо́жаха да го ви́дѣ̑ и̑ вѣ́роваха въ х҃а 34.251б.

inslav

ед.: *м.* чꙋтовень 34.251б; *мн.*: чоу́товнїи 34.251б.

чуя *вж.* **чюя**

чъснѣ (!) *вж.* **чъстнѣ**

чъст *вж.* **чест**

чъстен *прил.* (57) **1.** *Честен*; *който е свят, свещен.* и҆ ст҃ые ѿцы҃ напи́саха товà чт҃ное писа́нїе и҆ правò вѣ́р'ное ꙋ҆чéнїе и҆ прѣда́дꙋха на ст҃ые чер'кови да слꙋ[слꙋ]шать (!) ст҃ые хр҃тїа́не 20.209б; та́ко бѣ́ше и҆ чт҃ный пр҃тча ꙗко проповѣ́дникъ. х҃с же є҆́сть цр҃ъ 33.246б; и҆ подо́ до цр҃ко́вните врàта, дето лежа́ше чѣ́стныи кр҃ть 17.169б; раꙋ́й се кр҃те трѝ_съста́вне и҆ чьстнѐ 16.163. **2.** *Честен, който е достоен, почтен.* и҆ когà прїѐ ѿн'зи чт҃ны мꙋ́жь, посл҃ѣ́ кол'ко по́, и҆ бдѣ́нїе, и҆ мл҃чéнїе непрѣста́нно възрѣжа́нїе, мл҃ты́нꙗ, врѣ́хь мл҃тиню 15.138б. // *Честен*; *който принадлежи на чист, непокварен човек.* да мо́жеше є҆́днакь да и҆́дꙋ и҆ сегà слѣ́дь тéбе да ти глéдамь чьстно́то ли́цѐ 17.174б; и҆ поло́жише чт҃но́е ѐго̀ тѣ́ло, ꙋ҆ вели́кꙋ ла́врꙋ. ме́жꙋ двѣ̀тѣ цр҃кви 14.130. **3.** *Честен*; *който е много почитан, ценен.* и҆ сто́рише пра́ꙁникь чѣ́стень. и҆ просла́више ба҃ и҆ ст҃ѣ́го нико́лы 15.155; и҆ нѣ́коїи хр҃тїа́не що гы҃ не зна́аше цàрь. оу҆зе́ха ст҃ії́те тѣле́са, и҆ ѡ҆ста́виха гы на чт҃нò мѣсто 5.40; и҆ по ма́л'ко днѝ прѣста́ви се и҆ ма́ика мꙋ́, и҆ погре́бе ю҆̀ са́мь съ свои̇̀ рꙋ́цѣ на чьстнò мѣ́сто 14.128. **4.** *Като същ. Нещо достойно, справедливо.* раꙋ́й се кр҃те, а҆пл҃ете със' тво́ꙗ по́мощь проповѣ́даха по си́ч'ки свѣ́ть. и҆ прр҃ци проре́кохо. и҆ на оу҆чи́телѥ помо́щникь. и҆ на си́ч'ки ст҃ыи кра́сно и҆ чт҃нò и҆ добро̀ им' си сто́риль 16.163. **въздвижение чъстнаго кръста (господня).** *Въздвижение на честния кръст (Господен), християнски църковен празник; Кръстовден.* мц҃атого́ д҃і, възвѝже́нїе чт҃наго кр҃та гн҃ꙗ 4.21б; и҆ кога́ се приближѝ ст҃ѝ пра́ꙁникь, възвѝже́нїе чт҃на́го кр҃та а҆́зь така сѝ хо́дѣхь и҆ и҆́щехь таквѝзи мла́ди 17.169б.

ед.: *м.* чт҃ныи 4.24б², 4.26, 4.26б², 14.126б, 15.155, 16.157б, 16.159б, 16.162, 16.162б, 17.169б, 17.170, 17.170б², 18.185б, чт҃ны̀ 4.24б, 16.160б, 16.162б, 18.193б, чт҃ны 15.138б, чѣ́стень 15.155, чт҃ныи 16.157, чьстныи 16.159б, 17.170б², чѣ́стныи 17.169б, чт҃ный 33.246б, чт҃наго 4.21б, 4.26б, 16.157, 17.169, чт҃на́го 12.114б, 16.157б, 16.158б, 16.162, 17.169б, 18.191, чт҃на 12.115б, чт҃но́мꙋ 4.22, 4.26б², 16.157, чт҃номꙋ 15.137, 16.157, 17.170б, чьстнѐ 16.163, *ж.* чт҃наа 37.280, *ср.* чт҃нò 5.40, 16.163, чьстнò 14.128, чт҃но́е 14.130, чт҃ное 20.209б, *чл.* чьстно́то 17.174б; *мн.*: чт҃ны 18.198б, чт҃ныи 33.239.

чъстно *нареч.* (1) *Честно*; *по честен, почтен начин*; *достойно.* и҆ да спо́о́би на҃ тꙋ́ка да прѣпро́води҃ живо́тать ми́р'но и҆ без'бе́д'но. и҆ чт҃но. почьте́ни ѿ ба҃. и҆ ѿ чл҃цїи 39.319б.

чт҃но 39.319б.

чъстнѣ *нареч.* (1) *Почтително, с уважение.* и҆ срѣ́щньха ю҆̀ съ'с мнѡ́го по́честь. и҆ п[о]кло́ни се ца́рь до землѥ, и҆ цѣло́вà ѥ҆́и рꙋ́це и҆ тѣ́ло чьсн҃ѣ. (!) и҆ си́ч'кы по́чьстно҃ поклони́ха се и҆ цѣлова́ха ю҆̀ 8.60.

чьсн҃ѣ (!) 8.60.

чъта *вж.* **чета**

чътен *прич.* (1) *Като прил. Преброен*; *на който е определен броят, числото.* и҆ пои́дѐ і҆оа́вь, и҆ прѣ́чете є҆врѐете что̀ бѣ́хꙋ тѣ́к'мо вь і҆ѐрли́мь, и҆ наи́дѐ. ты́сꙋща ты́сꙋщь, и҆ сто̀ ты́сꙋщь… напа́де морь на тїа чьтенїите людїе и҆ мнѡ́го ꙋ҆ми́раахꙋ 11.89б.

мин. страд. мн.: *чл.* чьтенїите 11.89б.

чътение *ср.* (4) *Четене на части от богослужебни книги, четене.* а҆̀ми щѐ си́ч'кото да сѐ потѣ́п'че и҆ да сѐ заборавы тогѝва, ко́м'ка и҆ на́фора не щѐ векѥ̀ да и҆́ма, и҆ мл҃ба и҆ чьте́нїе щѐ да прѣсѣ́хнѐ 18.193б; и҆ видѣ̀ та́мо, за́конь хꙋ́бавь, и҆ кало̀ѐре, и ста́р'ци, стоѧ̀ть на мол'ба, и҆ ра́бота́та и҆́ свѣ́ти.

inslav

и̇ си́ч'ки и̇спльнѥни дх҃а ст҃го. чьте́нїе и̇ пѣ́нїе непрѣста́нно 17.164б.

ед.: чьте́нїе 17.164, 17.164б, 18.193б, чьтенїе 17.176.

чювам *несв.* (22) **1.** *Пазя, вардя, браня, защитавам, чувам.* и̇ ѡ҃ставиха го та̀ чюва̑ лозїето, за, є҃і. годи́нь 5.33б; и̇ что̑ чю́ваше а҃гг҃ль вра̀та е҃де́м'скы, със' ѡ҃гня́но и̇ пла́мено о҃рьжїе, сега̀ ѡ҃стьпѝ векѥ̑ не чю́ва 35.265; раю̑й се кр҃те, на бл҃гочьстивы хр҃тїа́не храни́телю. те́бе и̇ма́ме о҃ру̑жїе щото ны̑ чю́ва 16.163. // *Образно.* и̇ да си чю́вате о҃чи́те ѡ҃ [з]лѣ̀ по́гледь, и̇ ср҃це́то си̑ ѡ҃ злѣ̀ по́мисль 15.156б. **2.** *Пазя; полагам грижи за нещо да не се загуби, повреди; чувам.* и̇ посе́гна ца́рь ı ру́зе кнїга́та и̇з ру́ка нѥ́гова и̇ пода́де ю что̑ чю́ва кнїгы ч҃рко́вни 40.323; и̇ ре̑ ей ру́змѝ то́йзи прьсте́нь. и̇ чю́вай го 40.320б. // *Образно.* и̇ и̇́мамь мар'ту́рїа г҃ѣ і҃са ха҃, и̇ ст҃їи а҃гг҃лы. че нѣ ме е нѝ ѡ҃н'зи нѝ дру́гыи нѣ́кои мъ́жь досе́га ѡ҃скврьни́ль... а̑ми си̑ чю́ва̑ дв҃ьството 5.37б. **3.** *Внимавам, следя с внимание.* и̇ доне́соха мнѡ҃го жера́ду. и̇ ца́рь сл҃ѣ̑ т҃ѣ и̇дѣше, и̇ чюва́ше да не ру́кра́дне нѣ́кои хр҃тїа́нин' ѡ҃ бо́говете зла́ты. и̇лѝ да о̇ба́е жера́дьта 37.278. **4.** *Предпазвам се, внимавам.* и̇ това̀ чю́вай въ пра́зницы, чѥ̑ кога̑ съ̑ди́шь без' ра́бота, и̇ хоротишь с нѣ́кои. чю́вай да не о҃сѣ́дишь нѣ́кого нѝ да о̇клеве́тишь. сѣ́когы добро̑ ду́маи 1.5; а̑ми чю́ваи́те да се̑ не у҃бо́ите. тъ́к'мо и̇ма́йте оу҃пова́нїе на б҃а и̇ и̇́мате съ̑ и̇зба́ви ѡ҃ тъ́зи съмрѣ̀ть 15.136.

сег.: 1ед. чю́ва̑ 5.37б, *3ед.* чю́ва 9.70, 16.163, 35.265, 40.323, *2мн.* чю́вате 15.156б, *3мн.* чю́вать 4.24б, 11.83, 17.165, чю́ват' 4.25б; *имперф.: 2ед.* чю́ваше 35.260б, *3ед.* чю́ваше 9.70б, 9.71, 9.73, 15.151, 35.265, чюва́ше 37.278; *аор.: 1ед.* чю́ва̑ 9.74б, *3ед.* чюва̑ 5.33б; *пов.: 2ед.* чю́вай 1.5[3], 40.320б, *2мн.* чю́ваи́те 15.136.

чювам се[I] *несв.* (1) *Чувам се, достъпен съм за нечий слух.* а̑мѝ щѥ̑ тогѝва в' тозѝ врѣ̑ме си́ч'кото да о̇мрьзне чл҃ку, а̑мѝ щѥ̑ токо̀ да́ се чю́ва гла̑ и̇ вьнь и̇ въ́трѣ, ѡ҃, ѡ҃, о̇ле́ле 18.194.

бъд.: 3ед. щѥ̑ да́ се чю́ва 18.194.

чювам се[II] *несв.* (13) *Пазя се, предпазвам се, внимавам за нещо, чувам се.* и̇ на д҃ше́вна ѩ҃кость бѣ́ше мнѡ҃го похвалѥ́нь. защо̑ се чю́ваше ѡ҃ ку́р'вов'ство, и̇ ѡ҃ мнѡ҃го ѩ҃стїе и̇ пи́тїе, и̇ му́дрость, и̇ чи́стота бѣ́ше у̑ нѥ́го 9.62; а̑мѝ и̇ ны́е да се чю́вамѐ ѡ҃ кле́тва да се не закли́намѐ, да не па́дне на на̑ гнѣ̀вь бжїи 5.40; а̑ко се и̇ мнѡ҃жищь мл҃ишь, и̇ не послу́шава те б҃ь. чю́ваи се да нѐ мало̑дшьству́вашь. защо̑ така̑ и̇ма ѡ҃бычаи чл҃колю́бивы̀ б҃ь 12.117; и̇ чю́ваи се да нѐ помы́слишь на ср҃це́то си̑ нѣ́коа по́мысль ху́л'наа 5.31.

сег.: 3ед. сѐ чю́ва 38.282б; *имперф.: 3ед.* се чю́ваше 9.62; *пов.: 2ед.* чю́вай се 1.5, 1.6б[2], чю́ваи се 5.31, 12.117, сѐ чю́ваи 11.88б, *2мн.* чю́ваите се 15.149б, *описат. 2ед.* да се чю́вашь 4.23, *1мн.* да се чюваме 1.8, да се чю́вамѐ 5.40, *2мн.* да се чю́вате 4.23.

чювствен *прил.* (14) **1.** *Чувствен, който може да възприема света чрез сетивата си.* и̇ посл҃ѣ̑ пойска б҃ь да си̑ пока́же прѣ́мнѡ҃гаа своа̀ хы́трость. да смѣ́си и̇ двѣ̀тѣ нѥ́говы създа́нїа. и̇ сто́ри създа́нїе, си̑ ре̑, чл҃ка. и̇ сто́ри го да ѐ и̇ съмрѣ̀тень, и̇ без'съмрѣ́тень. да ѐ със' тѣло́то си̑ чюв'сть́вень, да чю́е и̇ да у̑сѣ́ща си́ч'кото. а̑ със' д҃шьта си̑ мы́слнь, да разу́мѣ́ва добро̑ и̇ зло̑ 33.246б; таквѡ́зи бѣ́ше, и̇ о҃нова̀ разу́мное дрь́во, и̇ чюсть́вно, (!) и̇́ мысльно и̇ б҃ь нѐ поса́де него̀ за́ зло̑ 33.234б. **2.** *Материален, който се усеща със сетивата.* а̑ чюв'сть́внь сѐ зовѐ. защо̑то и̇́ма плъ́ть. что̑ ѐ чю́в'сть́вна ѡ҃ земли̑ сто́рена 11.81; и̇́ защо̑то. и̇́ма̀ тѣло̑ и̇ ви́ди му́ се и̇ за́това се зовѐ чюв'сть́в'нь а̑ д҃шьта му́ сѐ зовѐ мы́слнь 33.234б; и̇ това́ се зове́ чюв'сть́вно. да ре̑шь. като̑ ка́менїе и̇лѝ като̑ дрѣ́вїа 11.81.

ед.: м. чювьсть́внь 11.81, чюв'сть́в'нь 11.81, 33.234б[2], чюв'сть́вень 33.246, *ж.* чюв'сть́внаа 11.81, чюв'сть́вна 11.81, чю̀в'сть́вна 11.81,

inslav

чюв'стьвна 38.283б, *ср.* чюв'стьвно 11.81, 38.283, чюстьвно (!) 33.234б, чювьстьвно 38.283.

чювство *ср.* (9) **1.** *Усещане, способност на човека да възприема света с петте си сетива.* и҆ чювьстьвно зовѐ, коѥ́то мо́же чл҃кь да сѝ разꙋмѣ́е нѥ́говото чю́в'ство, сѝ р҃ѣ, да ви́ды го съсво́йте (!) ѻ҆́чи, и҆лѝ да въкꙋсѝ. и҆лѝ да поми́рише, и҆лѝ да чю́е, съ слꙋ́хьт' сѝ 38.283; и҆ чл҃кь, ка́то е легома̀ смѣ́сень със' тїа̀ двѣ̑тѣ рабо́ти, със' чю́в'ството плѣ́тьско, и҆ със' мы́сльта что̑ и҆́ма ꙋ҆́мь и҆ помы́сль. и҆ чю́в'ството и҆́ма плѣ́ть ѿ земл҃а́та. детѡ̑ се ви́ды и҆ похва́ща се 38.283. **2.** *Сетиво, един от петте органа на усещането.* да ре́шь, что̑то мо́же чл҃кь да разꙋмѣ́е и҆ да оу҆сѣ́ти със' пѣ́т'тѣх' сѝ нѥ́говыте чю́в'ствы. сѝр҃ѣ. да ви́ды, да ꙋ҆́кꙋси. да чю́е, да поми́рише, да похва́не 11.81; и҆ чюв'ствы сѣ, є҆. є҆́днѡ̑ да ви́дишь вто́ро да чю́ешь. тре́тїѡ, да поми́ришишь, четвры́то, да въкꙋ́сишь. пе́то да похва́нешь 33.233.

ед.: чюв'ство 33.233*, 33.233, чю́в'ство 38.283, 38.284, *чл.* чю́в'ството 38.283²; *мн.*: чю́в'ствы 11.81, чюв'ствы 33.233, чю́в'ствїа 33.233б.

чювстъвно *нареч.* (1) *Сетивно, чрез сетивата, с помощта на усещанията.* си́ч'кы свѣ́ть детѡ̑ и҆́ма ма́карь чюв'стьвно, ма́карь мы́сльно. и҆ чювьстьвно зовѐ, коѥ́то мо́же чл҃кь да сѝ разꙋмѣ́е нѥ́говото чю́в'ство. сѝ р҃ѣ, да ви́ды го съсво́йте (!) ѻ҆́чи, и҆лѝ да въкꙋсѝ. и҆лѝ да поми́рише, и҆лѝ да чю́е, съ слꙋ́хьт' сѝ 38.283.

чюв'стьвно 38.283.

чюден *прил.* (34) **1.** *Чуден, който се отличава от другите по външни белези и прояви; особен, необикновен.* а҆̀мѝ и҆ па́кь та є҆ чю́д'нь чл҃кь. хо́ди ꙋ҆ еднѣ̀ ри́за, и҆ ꙗ҆дѐ тьк'мо є҆ди́нь хлѣ́бь, и҆ вода̑, а҆ дрꙋ́го ни́що 7.53; и҆ ре́че мꙋ ѿн'зи чю́дны̀ бж҃їи чл҃кь крот'ко. гс҃ди́не, ѿще́нниче, ѻ҆́умири́ се със' того́зи бра̀та дїа́кона 3.20б. **2.** *Чуден, който носи белезите на изключителност; удивителен, невероятен.* и҆ ѿ тѣ̑ є҆, дѣ̑то го дн҃е́ска въспомѣнꙋ́вамѐ то́изи чю́дныи и҆ ди́вныи нико́лае вели́кыи 15.132б; и҆ раз'бра́ се тога́зи това̀ чю́дное чю́до по си́ч'ки ца́риграда̀ 15.153; и҆ така̀ бы̑ нѥ́гово чю́дно прѣ̑ставлѥ́нїе 6.48б; бл҃вень бг҃ь дето чи́ни чю́дна ра́бота, и҆ ди́вна̀. и҆ сла́внаа и҆ неизрѣ́ннаа 17.172б. **3.** *Като същ. Само ср. Чудно нещо; нещо необикновено, удивително.* и҆ найдо́ха го ка́кь є҆ [ѿ] ба дарова́нь, и҆ и҆́спльнѥнь със' бж҃́твно ꙋ҆че́нїе, и҆ чю́дно чи́ни бг҃ь със' нѥ́го. и҆ то́го поста́виха 12.112б; чю́дно и҆ ди́вно се сто́ри въ на́шите дн҃и, слꙋ́чи се и҆ ме́не грѣ́шномꙋ а҆нто́нїю напи́сати 2.9. **4.** *Чуден; който буди възхищение със своята красота, хубост; дивен, прекрасен.* и҆... ꙗ҆́ви се ст҃ы̑ дими́трїе є҆пк҃пꙋ, и҆ ре̑ мꙋ. и҆́дѝ на приста́нище и҆ дошы́ль є҆ є҆ди́нь кора́бь и҆ и҆́ма голѣ́мы и҆ чю́дны мра̀море и҆ кꙋпѝ ѿ ни̑ ко́л'ко ти трѣ́бꙋвать 9.68б; и҆ пѣ́ꙗхꙋ пѣ́снь чю́дна и҆ кра̀снаа 3.20; и҆ казꙋ́вать за нѥ́говать гро̑бь, ка́кь и҆схо́ди пра̀х'ь тьн'кы си́тень на мц҃а ма́їа, и҆. и҆ чю́дно бл҃го ꙋ҆ха́нїе 6.48б.

ед.: *м.* чю́дны̀ 3.20б, чю́дныи 3.20б, 15.132б, чю́д'нь 7.53, чю́день 17.164, 33.236, 38.284б, чюдны̀ 31.215, *ж.* чю́дна 3.20, 14.127, 15.153, 17.172б, 33.243б, 39.304, чю́днаѧ 15.134б, *ср.* чю́дно 2.9, 6.48б², 8.55б, 9.61, 11.89, 11.103б, 12.112б, 16.160, 39.311б, чюдно 11.104б, чю́дное 15.153, *сравн.* почю́дно 33.232б; *мн.*: чю́дны 5.29б, 9.61, 9.68б, 18.187, 34.248б, 35.260б.

чюдно *нареч.* (1) *Чудно, странно, невероятно.* и҆ а҆́зь гле́да̀ ѿвь́нь и҆з' врата́та. и҆ чю́дно ми се видѣ̀. свѣ́ти́л'никь свѣ́тѣше ѿвры́хь цр҃ква́та, и҆ прихо́ждаше и҆ стоа́ше на̀ глава̑та ѡномꙋ́зи́ чл҃кꙋ, и҆ си́ч'ка цр҃ква просвѣ́ти се 3.19.

чю́дно 3.19.

inslav

чюднѣ *нареч.* (1) *Чудно; по начин, отличаващ се от обикновеното; особено, странно.* и҆ па̀къ колѣ́нѣтѣ си҆ прѣклони҆ до́лꙋ. и҆ главѣ̀ть си на́ земл҃ꙗ поло́жи, и҆ мо́лꙗше се бг҃ꙋ таи́но. и҆ на́поконь станѣ̀, и҆ мл҃ꙗше се бг҃ꙋ чю́днѣ и҆ стра́шнѣ 3.19.

чю́днѣ 3.19.

чюдо *ср.* (234) *Чудо; необикновено събитие или явление, което става с цел популяризирането и утвърждаването на отделна вяра; знамение.* и҆ рѣ҃ і҆ѡа́ннꙋ. тво́йте чю́деса и твоѐто знаме́нїе ско́ро щѐ сега̀ да́ се раз҆вали҆ 6.45б; ѐто щѐ да ка́жеме па̀къ за а҆нтихрі́ста, ѿкога́то се навди́гна голѣ́мь. и҆ дрꙋ́го чю́до, стрꙋ́ваше 18.191б; и҆ тїе видѣ́ха това чюдо и҆ покаа[ни]ха се. и припадоха на мл҃ба і҆ѡа́ннꙋ. и҆ кр҃ти́ха се 6.46б; и҆ това́ чю́до прѣ́вѣнь сто́ри а҆рхг҃ль ми́хаи҆ль. послꙋ́шайте и҆ вто́ро 11.85; и҆ чи́нѣше знаме́нїа и҆ чю́деса вели́кы. да́ваше на слѣ́пы да прогле́дать. хро́мы да хо́деть. бо́л҆ны вди́гаше. бѣ̀сѡве и҆з҆го́нюваше. мрѣ̀твы въскрѣша́ваше 15.132; и҆ тога́зи щѐ ска́за и҆ за чюдеса́та михаи́лꙋ и҆ гаврїи́лꙋ 11.81б.

ед.: чюдо 2.12б, 2.14, 6.42, 6.46б, 9.70, 9.72б, 11.99б, 15.153*, 15.154б, чю́до 2.13, 2.13б, 2.14б, 3.18, 3.19б, 3.21, 4.24б, 4.25б, 4.26б, 6.43, 6.45б, 6.46, 7.50, 7.50б, 8.55², 8.57, 8.58б, 8.59, 8.60, 9.66б³, 9.67, 9.67б, 9.68³, 9.68б, 9.69б, 9.71³, 9.71б², 9.72², 9.74, 9.75², 10.77, 10.77б, 10.79, 11.82б, 11.85, 11.86б, 11.89, 11.91б, 11.92, 11.96³, 11.97, 11.97б, 11.98б, 11.101б, 11.102, 11.102б, 11.108б, 12.110, 12.111, 12.111б², 12.112б, 12.117б, 14.127, 15.136б, 15.137б, 15.142, 15.142б, 15.144б, 15.149, 15.152б, 15.153², 15.155, 15.160б², 17.163б, 17.167б, 17.169б, 17.171, 17.173, 17.174, 18.180б, 18.189, 18.191, 18.191б, 18.195б, 33.235б, 33.242, 34.249², 35.258б, 36.268, 36.272б, 36.273², 37.275, 37.278, 37.278б², 39.300, 39.301², 39.302, 39.303б, 39.304², 39.304б, 39.305, 39.310, 39.311б, 39.315, 39.315б, 39.316, 39.317, 40.322б, 40.323б, чю̀ 2.13, 2.14², 2.14б, 9.67б*, 9.69б*, 9.71, 9.72*, 9.74*, 9.74б*, 10.77б, 10.78б, 14.130б*, 15.149*, 15.152*, 39.309*, 39.312б*, 39.317*, чюд 9.67б*, чю́о̀ 9.74б, чю̀ 11.85б, ч҃ю́ 15.142, 39.310, 39.312*, 39.312б, 39.315б², 39.316*, чюдо̀ 18.189, ч҃ю̀ 33.235б, чю̀ 39.316; *мн.*: чюдеса̀ 2.15б, 7.53, 8.59, 10.79, 11.88, 11.97б, 11.106, 15.149³, чюдѣса̀ 4.22, чю́деса 4.26, 5.40, 6.43б, 6.45б², 6.48, 9.60б, 9.70, 9.72, 10.76², 10.79, 10.79б, 11.94, 11.94б, 11.98б, 11.99б, 11.100², 11.106, 12.109б, 15.132, 15.136б, 15.142б³, 15.148, 15.150, 15.151, 15.155, 16.162, 16.163, 18.187, 18.205б, 34.254, 36.268, 37.274, 39.302, 39.309², 39.311, 39.317б, 39.318, чюдеса̑ 6.48, чю́деса̑ 9.74б, чю̀деса 11.97, чю̀́са 11.99б*, чю̀са 14.130, чюдеса 15.154б, чю́деса̀ 39.296, чю́десь 15.131, чю́десѐ 11.81, *чл.* чю́десата 9.75, 11.84б, 15.155, 39.305б, чюдеса́та 11.81б, 15.153, чюдесата 39.295.

чюдотворец *м.* (4) *Чудотворец; прозвище на светец, който върши чудеса.* и҆ във҆ тѣ̀ бѣ̀ше ст҃ыи нико́лае чю̀тво́р҆ць 15.141; и҆ почѐ да поѐ тропа́рь. ст҃ы̀ без҆сре́брьници, и҆ чю́до ̀тво́р҆ци коз҆ма и҆ дамїа́не, и҆ дрꙋ́гото до край̀ 10.78б.

ед.: чю̀тво́р҆ць 15.141, чю́дотво́р҆ца 15.131, 15.151; *мн.*: чю́до ̀тво́р҆ци 10.78б.

чюдя се *несв.* (54) **1.** *Чудя се, изпитвам особено вълнение от нещо необикновено, дивя се.* гп҃ди́не и҆ видѣ́х҆ та ка́к҆ си хꙋ́бавь, та сѐ чю́дѣ на тво́ата мла́дость и҆ добрина̀. защо̀ си́ч҆кы бѣ́гаха ѿ това̀ є҆зе́ро. а҆́ми҆ ты̀ ка́к҆ си҆ смѣа́ль та си҆ дошь́ль тꙋ́ка̀ да заги́нешь ѿ зла̀ съмрѣ̀ть 39.310б; и҆ катѡ̀ ви́дѣ патрїа́р҆хь това̀ и҆ си́ч҆ките что̀ бѣ́ха със҆ ни҆́го, ꙋ҆пла́шиха се, и҆ чюди́ха се за длѣ̀гь ча̑ 12.111б; и҆ влѣ́зе х҃с въ і҆ер҃лимь, потре́се се си́ч҆ки гра́дь. и҆ нарсѡ̀ си́ч҆ки чю́дѣше се 34.252. **2.** *Чудя се, търся изход от някакво затруднено положение, мисля.* а҆̀ ѡ҆нїа̀ чл҃ци чю́дѣхꙋ се что̀ да сто́реть, защо̀ бѣ́ше тѣ̀мно, и҆ вѣ̀трь гы би҆аше по лицѐто 15.152б; и҆ ѡ҆н҆зи ра́зꙋмныи моу́жь станѣ̀ и҆ мы́слы за тѣ̀зи ра́бота, и҆ чюди се ка́кь да речѐ 3.19; а҆́ми҆ сега̀ да ка́жемь, коѐ ли да о҆ста́ви҆. ѿ мнѡ̀го мы́сль чю́дим҆ се коѐ да и҆ска́жѐ 33.245. **3.** *Чудя се; изпитвам*

inslav

недоволство, възмущение от нещо, което намирам за нередно. ка́же ца́рь а҃ѳана́сїю, а҃мѝ тѝ что̑ кажешь за това̀. и҆ аѳана́сїе ѿгово́ри. чю́де са и҆ а҃зь ца́рꙋ как҆ ти́ се смѣ́е на цр҃тво̑то. а҆ тѝ не съпика́сꙋвашь 39.304.

сег.: 1ед. се чю́дѧ 2.9б, се чю́ди 3.19б, чюдим҆ се 6.45б, чюдѝм҆ се 6.46, се чю́дѣ 39.298б, чю́де са 39.304, сѐ чю́дѣ 39.310б, *2ед.* се чю́дишь 6.45, 35.263, *3ед.* чю́ди се 2.11б, 15.134б, *1мн.* чю́дим҆ се 7.53, 33.245, сѐ чю́ди 36.268б; *имперф.: 1ед.* чю́дѣх҆ се 3.20, чю́дех҆ се 3.21, чю́дѣ се 17.172, *3ед.* чю́дѣше се 2.11б, 4.25, 9.67, 11.92б, 11.95, 11.101, 11.105, 15.154б, 34.252, чюдѣше се 5.33б, се чюдѣ́ше 39.302, *3мн.* чю́дѣха се 2.13, 5.35, 6.42б, 11.100, 15.152б, 35.265б, 37.275, 38.285б, чю́дѣхꙋ се 15.152б, са чюдѣ́ха 36.268, чюдѣ́хꙋ се 37.275, 40.323б, чюдѣ́ха се 37.279б, 38.288б, чюде́ха се 40.322б; *аор.: 3ед.* чюди се 3.19, чю́ди се 6.47, 17.175б, чюди́ се 11.105б, 15.135, 15.154б, 17.175б, *3мн.* се чюди́ха 8.57б, 8.58, чюди́ха се 12.111б; *бъд.: 3ед.* щѣ̀ да се чю́ди 11.108б; *пов.: 2ед.* чюди се 17.167б.

чюение *ср.* (1) *Чуване, едно от сетивата, способност да се възприемат със слуха различни звукове.* и҆ видѣ́нїето что̑ е. ко́гà гле́да, чл҃кь нѣ́что̑ и҆ позна́е что̑ е о҆́но́ва и҆ как҆во̀ е. а҆ чю́енїето̑ є҆ кога̀ не видѣ̀ ни́что̑. а҆мѝ чю́ешь ѿ нѣ́кого чл҃ка нѣ́что̑ и҆ раз҆берешь как҆во̑ е и҆ что̑ е 33.233.

ед.: чл. чю́енїето̑ 33.233.

чюжд *прил.* (27) **1.** *Чужд, който принадлежи на другиго, несвой.* и҆ рѣ̑ мꙋ рꙋми́ль. ка́кь да не пла́чю, като̑ ми ли́п҆са тол҆кова сребро̑ и҆ чю́жо̑ и҆ мо́ѐ 14.130б; а҆ се́дма е заповѣ́дь бж҃їа. що̑то да не оу҆краднешь чю́ждо нѣ́що нѣ́кога 1.7; ѿ зло̑честни́че что̑ и҆́ма́шь тѝ гри́жа и҆́ что̑ мето́хашь на това̀ мѵ҆ро̑. и҆ що̑ ѐ тебѣ̀ грижа за си́ромасѝ, даѝ ѿ твоѣ̑то сребро̑, а҆ ѿ чꙋ́ждото що̑ метоха́шь 34.250б; защо̑ що̑то лю́би и҆ о҆́бы́че чюжа̀ жена̑. то́й е кꙋр҆ва и҆ прѣлюбо̑ творц҆ь 1.6б. **2.** *Като същ. Само ср. Чуждо; нещо, което принадлежи на другите; нещо, което не е мое.* и҆ не бѣ́хь бога́та а҆мѝ бѣ́хь сы́рота. и҆ чю́ждо прѣдѣ́хь да се нахра́нѧ 17.168б; тогѝва щьть да въскр҃нать хайдꙋ́те, да̑ да́вать рѣ́чь бж҃ꙋ, като̑ са ѿнѥ́мале наси́ла сѣ̑ непра́вда, а҆то̀ и҆́мъ се не стоа́ше да зе́мать чю́ждо ѿ сыроме́аси, и҆ по пѣ́тища и҆ по пла́нина 18.196б. **3.** *Чужд, с когото човек не е близък; далечен, несроден.* и҆ да не оу҆ко́ришь ни́когà чл҃ка що̑то́ е ста́рь и҆́лѝ своѐго сѝ, и҆лѝ чюжа̀ и҆лѝ болѣ́рина, и҆лѝ сыроме́аха защо́ се бж҃ꙋ присми́вашь и҆ не почи́ташь 1.5б; и҆ нѣ̀ тѣ́к҆мо чю́жы лю́дїе. а҆́ми и҆ сво́и. за́ѐдно и҆ жена́та то́гова и҆ дѣцата мꙋ, гнꙋсе́т҆ се ѿ ню́его 11.108. // *Враждебен.* прѣ́выи пр҃рѣ̑ї ї҆са́їа ре҃… и҆ гра́дове. ва́ши ѿ о҆г҆нь щьть да и҆з҆горѧть. мѣста́та ва́ши чю́жди лю́дїе щѣ́ть да гы̑ и҆зѣдѣ́ть пр҃ѣ̑ ва҃ 18.178. **4.** *Като същ. Чужд; лице, което принадлежи към друга народност; чужденец.* а҆ а҆́зь сыро́ма̑ о҆́каа́нны̑ ка́к҆ сѣ̑ въ чю́жи поробе́нь 39.315. **5.** *Чужд, който е непознат, далечен (за място).* а҆́мѝ а҆́зь нема̑ гдѣ̀ главꙋ̑·да сѝ по̑несꙋ. и҆ на чю́жо̑ мѣ́сто чюжди́нець. и҆ что̑ да ꙋ҆чи́ню 5.33.

ед.: м. чюжа̀ 1.5б, *ж.* чюжа̀ 1.6б, чю́жда 1.6б, 18.196б, 37.281, 40.322, чю́ждѣ 1.6б, чю́ждꙋю 1.6б, *ср.* чю́ждо 1.7[2], 5.34б, 12.113[2], 17.168б, 18.196б, 31.220, 35.265, чю́жо̑ 5.33, 12.113, 14.130б, *чл.* чꙋ́ждото 34.250б; *мн.:* чю́жды 1.7, чю́жди 5.37б, 18.178, чю́жы 11.108, чю́жи 39.314б, 39.315.

чюждинец *м.* (29) **1.** *Чужденец; лице, което не е от същото населено място, край; странник.* и҆ тїе́ са чюдѣ́ха и҆ дꙋ́маха сѝ тои́зи ѿ това̀ мѣ́сто нѣ ѐ, нѝ ѿ гра́дь на́шь. а҆́ми ѐ чюжди́нець 36.268; а҆мѝ зарадѝ това̀ и҆ ны́е бл҃вѐнїи хр҃тїане… да въведе́ме пѣ́тника дома си. и҆ чюжди́н҆ца и҆ пришл҆ца̀. да го̀ лю́бѝ и҆ да го̀ и҆́маме като̑ бра́та 18.207; и҆ ѡ҆нїа лю́дїе ѿ ѡ҆́новà село̑ събра́ха се и҆ з҆говориха се, да напи́шꙋть ѡ҆́нїа дѣца̀ като сà чюждин҆ци, и҆ не и҆́ма̑ ни́кого ѣ҆ѣ̑ да дадꙋ́ть да бꙋ́дꙋть всѡ́ни 5.35б; защо̑ ѡ҆на́зи пе́щера бѣ́ше широ́ка. и҆

inslav

та́мо на ста́нь па́дахꙋ члц҃и пѫ́тници и҆ чюжди́нˀци 33.244б. **2.** *Чужденец, лице от друга страна, чуждоземец.* а҆̀ми въ ѡ҆́нѣзи вели́ка фригі́а что ѥ҆ на́ пладнѣ. та́мо бѣ́хꙋ оу҆ ѡ҆́нˀзи гра́ˀ лю́дїе, чюжди́нˀци и҆ ѡ҆́пакы, что̀ се зовꙋ́ть таифа́ли 15.143; и҆ ѡ҆́иде ѡ҆́на́зи мома̀ при ба́ща сѝ, и҆ р҃е́ мꙋ. ѡ҆ка́то подꙋма́ съсˀ ѻ҆ного́зи чюжди́нˀца чл҃ка, ве́кѥ ме̑ не болѝ ѻ҆ко́то. и҆ ба́ща и҆ ре́че и҆ ко́й чл҃кь. и҆ тїа́ мꙋ ре́. вче́ра детѡ̀ и҆зле́зе и҆зˀ ко́рабˀть, и҆ прїе́хˀме го та̑ нощꙋ́ва, ꙋ҆ до́лˀната кѥ́лїа 36.271.

ед.: чюжди́нець 5.32б, 5.33, 5.34б, 9.67б, 35.259б[2], 36.268, 37.27б, чюдѝнець 35.259б, чюжди́нˀца 3.17б, 6.47б, 18.207, 31.221б, 36.271, чюжди́нца 37.275б, чю́жи́нˀца 40.322, чюжди́нˀцꙋ 36.271б; *мн.*: чюждинˀци 5.35б, чюжди́нˀци 15.143, 15.15б, 18.202б, 33.244б, чюжди́нˀцы 15.151, чюжи́нˀци 17.169б, чюжди́нци 18.202, 31.221, чюждинˀцы 38.294, чюжи́нˀцы 40.320, *чл.* чюжи́нˀците 35.259б.

чюждинка *ж.* (1) *Чужденка, жена от друго населено място, чуждоземка.* а҆̀ми̑ затова́ ти се мо́лѧ, помозѝ и҆ ме́не, дето не́мамь нѝкого да́ ми помо́гне че сˀмь чюжи́нˀка и҆ грѣ́шна. а҆̀ми̑ повелѝ и҆ да́и ми и҆ а҆́зь да влѣ́зь да ви́дѣ ꙋ҆ цр҃ква чт҃ныи кр҃ть, дето ѐ бы́ль распеть г҃ь на ни́ѥго 17.170б.

ед.: чюжи́нˀка 17.170б.

чюлетина *ж.* (1) *Дрипа, разкъсана дреха, чул.* ко́и побльвань ле́жи бикриа̀, когѡ̀ ѱета ли́жать. а҆ то́и не зна́е… є҆́то сѣ́кыи би́крїа та̑ е ѡ҆ль́чень ѡ҆ ба́. и҆ ѡ҆ лю́дїе и҆ ѻ҆бла́чи се въ разра́ни чюле́тины 20.209.

мн.: чюле́тины 20.209.

чюстъвно (!) *вж.* **чювствен**

чюя *св.* (204) **1.** *Чуя; възприема със слуха си звук, глас, шум, говор и др.* и҆ снаха́ и҆́мь пла́че го́рˀко и҆ дꙋма́ше… ко́лˀко пꙋ́ста бы́хь годи́ны и҆ ча́кахь да чю́ѧ твои̑ гла́ 40.323б; и҆ чювьстьвно зовѐ, коѥ́то мо́же чл҃кь да сѝ разꙋмѣ́е ни́ѥговото чювˀство. сѝр҃ѣ́, да ви́ды го съсво́йте (!) ѻ҆́чи… и҆лѝ да чю́е съ слꙋ́хьтˀ сѝ 38.283; и҆ по ѡ҆́нˀзи ча́, катѡ̀ ѡ҆дале́чь, є҆́двѧ̀ и҆́мь чю́а́ гласъ́ть 11.103б; защѡ̀ па́кь ре́ пр҃ѣ́рькь є҆ремїа. ѡ҆да́вна ще́ да чю́емь бры́зь ко́нь дѐ ти́че 18.185; и҆ нѣ́коа жена̑ детѡ̀ сви́рѣха та̀ бѣ́ше видѣ́ла и҆ чю́ла щѡ̀ бѣ́ше ре́кль ѳома̑ ѻ҆́номꙋзи момˀкꙋ̀ що го̀ пле́сна 7.50. // *Излушам.* и҆ не щѣ̀ ст҃ы̀ ни́какь дꙋ́мата да мꙋ́ чюе 5.39; чю́хˀте лѝ ди́вно чю́до бл҃ве́нїи хр҃тїа́не… а҆̀ми па̑ ко́й е то́йзи детѡ̀ чюѐ таква́зи прика́зень. и҆ да сѐ не почю́ди 39.31б; ѡ҆ си́чˀките дꙋ́мы что̑ чю́емь ꙋ҆ цр҃ква. да гы̀ съберѣ́ и҆ да сѝ ꙋ҆красѝ и҆ да сѝ вѣнˀчаѣ́ дшьта 9.61б; тїа дꙋ́ми чю̀ ї҆гꙋ́мень ѡ҆ нѥ́го и҆ рече… бѣ̀ да тѐ ꙋ҆па́зи 2.10; и҆ тыѧ̀ като чю̀ тїѧ дꙋ́ми ѡ҆ нѥ́го, по́тврьдѣ желаѐше да го ви́ди 2.13. **2.** *Чуя; стигне до мен мълва, слух, думи; узная, науча.* тога́зи ца́рь катѡ̀ чю̑ за данїила ѻ҆скрьби́ се тврьдѣ. ѻ҆́ти защѡ̀ го мнѡ̑го лю́бѣше 11.93; и҆ аѳана́сїе ѡ҆гово́ри… мрьтˀвь да въскр҃не́ ѻ҆́ще не смѣ̀ чю́ле до д҃не́шны̀ д҃нь 39.304; ца̀рь а҆дрїа́нь… катѡ̀ чю̑ чѐ и҆́де стратила́та ѡ҆ войскꙋ. излѣ́зе самˀси насреща 5.38б; а̑ по́мисль ѐ, пакь кога̀ чюѐ нѣ́кои чл҃кь. за нѣко́го си́лˀнаго ца́ра дето и҆́ма силˀна вои́ска и҆ навилˀ мꙋ е дрꙋ́гыи ца́рь помалˀкь… и҆ стоѝ ѡ҆́нˀзи чл҃кь и҆ мы́сли какˀ бы̀ това̀ та́ се стори́ 33.234; а҆̀ми̑ и҆ сла́ва и҆́ма два̀ съмисла и҆лѝ знаѧ́на, и҆лѝ незна́ѧна… катѡ̀ да чю́е нѣ́кои че ѥ҆ погы́ньло сл҃нцето. а̑ не знае защѡ̀ е погы́нало, и҆ това́ се зовѐ безˀдꙋ́мна, сла́ва 33.233б; защѡ̀ кога чю́емь за ст҃ы̀ м҃ници ка́кь поте́глиха скрьбь и҆ мꙋ́ка и҆ ны́е тога́зи се поꙋмл҃тивымѐ 9.61б. **3.** *Чуя, вслушам се в нечия молба, удовлетворя нечие искане.* и҆ а҆́гг҃ль г҃нь… ре́ ѥ҆́и… а҆́нно чю̑ тебе г҃ь и҆ прїе ти мо́лˀбата 13.122; а҆̀зь чю́хь мл҃ба ва́ша… и҆ слѣзо́ да и҆зва́димь ва́сь, ѡ҆ рꙋ́цѣ дїа́волˀскы̀ 35.265б. **4.** *Чуя, схвана смисъла на нещо; разбера.* а҆̀ми се по̑но́симь… и҆

inslav

чи́ним' се книжо́вны и ѹчи́тел'ны. а҃ не чю́емь, что҃ ка́же на ѱал'тырь… да не хва́лит' се прѣмѹдрыи прѣмѹдро́стїю своею҃. защо҃ ко́л'ко се чи́ны чл҃кь да зна́е то́и ни́що не знае 34.252б.

сег.: 1ед. чю́емь 5.29, чю́ѧ 40.323б, *2ед.* чю́ешь 5.38, 33.233, 33.233б, 38.282, чю́еш' 5.40б, *3ед.* чю́е 5.37б, 8.55б, 9.61б, 11.81, 18.180б, 32.224², 33.232б, 33.233б², 33.246, 38.282, 38.283², чюе 5.39, чюе҃ 33.234, 39.316, *1мн.* чю́емь 9.61б², 11.84б, 34.252б, чю́е҃ 11.107б, чю́еме 15.155б, 31.216б, чюеме 15.155б, *2мн.* чю́ете 11.91б, чю́етє 31.216б, *3мн.* чюѧ҃ 15.146, чю́ѧть 18.196, 34.249б, чю́еть 36.272б; *имперф.: 1ед.* чю́а҃ 11.103б², *3ед.* чюѧше 33.234б, *1мн.* чюѧх'ме 18.192б, *3мн.* чю́ѧха 5.28, 15.154; *аор.: 1ед.* чю҃ 2.15, 7.54, 11.96, 11.104, 17.170б², 17.171, 32.226б², 32.230, 35.265б, чю́хь 3.19, 5.38, 17.171, 32.230, 35.265б, 40.323б, чѹ́хь 17.171, *3ед.* чю҃ 2.10², 2.13, 2.14², 3.17, 4.23б, 4.25б, 5.29, 5.29б, 5.34², 5.37б, 6.42, 7.53б, 8.59б, 9.64, 9.69, 9.74, 10.76б, 17.166б, 17.167, 17.168, 17.172б, 17.176, чю҃ 2.11, 5.30, 5.35, 5.37, 5.38б, 6.42, 6.47, 7.51, 7.51б, 7.52б, 8.56, 8.56б, 9.63б, 9.66, 9.73, 9.74, 11.91, 11.93², 11.98б, 11.101б², 11.103, 13.122², 15.135б, 15.138б, 15.141б, 15.144, 15.145, 15.146, 15.148², 15.148б², 15.154б², 32.231, 33.237б, 33.243², 33.243б, 36.269б, 36.272, 37.281², 39.296б, 39.302, 39.307, 39.308, 39.309, 39.311б, 40.322, 40.322б, 40.323², чю 6.48, 7.53, 11.99б, чю́ 37.281, *1мн.* чю́х'ме҃ 9.75, 15.155б, чюх'ме 18.190, чю́х'ме 17.176, 18.192б, 37.275б, 38.291б, *2мн.* чю҃сте 11.107б, чю́х'тє 18.201, чю́х'те 18.203, 18.206б, 32.226, 32.231, 34.253б, 39.309, 39.316, *3мн.* чю́ха 5.39б, 8.58, 9.72, 9.74б, 11.92, 11.96б, 12.115, 15.138б, 15.143б², 15.146, 17.176, 36.271б, 37.275б, 37.280, чю́ше 15.152б², 33.237б, чюха 33.237; *плусквамперф.: 3ед.* бѣ́ше чю́ла 7.50, бѣ́ше чю́ль 13.124; *форми от перф. тип: 1ед.* с'мь чю́ла 17.172б, *3ед.* є҃ чю́ло 1.8, *1мн.* смѐ чю́ле 4.23б, смѣ́ чю́ле 39.304, *3мн.* сѣ҃ чю́ле 33.237б; *бъд.: 2ед.* ще́шь да чю́ешь 2.10, щешь да чю́ешь 17.166б, *1мн.* ще҃ да чю́емь 18.185, *3мн.* щѣ́ть да чю́ѧть 18.190, 18.201, щѣ́ть да чю́еть 18.192б; *пов.: 2ед.* чю́и 33.243, чюи 39.301б, *2мн.* чю҃йте҃ 6.44б, чю́йте 7.50, 36.269, чю́ите 12.109б, 15.141б, *описат. 1мн.* да чю́емь 9.61; *прич.: мин. страд. ед.: м.* чю́ть 18.196.

чюя се *св.* (10) **1.** *Чуя се, стана достъпен за нечий слух.* и҆ зо́сима ко́л'ко мо́жеше тече́ше и҆ приближи́ се ко́л'кото мо́жеше гла҃ да се чю́е да подѹ́ма чилѣ́кь. и҆ начѐ да ви́ка тврѣ́дѣ 17.166; защо҃ въ ѻ҃нова҃ врѣ́ме бѣ́хѹ ца́рїе є҆лли́ны и҆ мно҃го бо́гѡве и҆́махѹ. и҆ и҆́ме хр҃тїа́н'ско не да́вахѹ да се҃ чю́е ни́какь 9.75б. **2.** *Чуя се, бъда чут, удовлетворен (за молба, искане и под.).* и҆ до́и҆де мѹ гла҃ ѿ н҃бе́то и҆ ка́же. като си ре́кль чю́ ти се мл҃ьбата гео҃гїе. и҆ сто́ри ти҃ бл҃ по твоа҃ во́лѧ 39.311. **3.** *Чуя се; стана известен, знаен.* и҆ ка́кь да ти рекѣ҃ ѻ҃ч҃е. как'ва҃ безако́нїа чини҃ и҆ вь кора́бь и҆ по пѣ́ть де҃то нѣ сѣ́ е чю́ло ни҃ и҆́де това҃ безако́н'ство 17.169б.

сег.: 3ед. се҃ чю́е 9.75б, се чю́е 17.166; *аор.: 3ед.* чю҃ сѣ҃ 5.39б, се чю҃ 33.237, 34.249, 39.299б, са чю҃ 39.307б, чю́ се 39.311; *форма от перф. тип: 3ед.* сѣ́ е чю́ло 17.169б; *бъд.: 3ед.* ще҃ да се҃ чюе 18.193б.

Ш

шадръван *м.* (1) *Шадраван, водоскок, фонтан.* и҆ рѣ́кы и҆ кла́денцїи, и҆ чешми, и҆ шадрьванїе и҆ си́ч'ки во́ды щото́ са за живо́ть на лю́дїете ѿ ба҃ дарова́нїи а҆то́ гы болѣ́рїето зара҃ а҆спри прода́вать 31.219б.

мн.: шадрьванїе 31.219б.

шега *ж.* (1) *Шега; израз, който предизвиква смях, закачка.* и҆ прѣз' си́ч'ки но́щи бдѣ́нїе и҆ мо́л'ба чи́нѧхѹ. и҆ вь ѹ҃ста тѣ́х'ны, се҃ ѱал'мы҃ чьтѣ́ха ѹ҃ замань. и҆ ни́кога и҆злѣ́зе ѿ тѣх'ны ѹ҃ста, пра́зна дѹ́ма и҆лѝ ше́га҃. нѝ и҆́ма́хѹ гри́жа за нѣ́кѡ ра́бота що е҃ земльна҃ на то́изи свѣ́ть 17.164б.

ед.: ше́га҃ 17.164б.

шест *числ. бр.* (1) *Шест, 6.* и҆ѡа́ннь кр҃тль. сто́риль бѣ́ше трѝ го́динь, и҆ ш[есть] м҃ци. въ а҆́дь 35.264б.

ш[есть] 35.264б.

шести *числ. редно* (11) **1.** *Шести, който следва след петия, който е на*

inslav

шесто място. и҆ х҃с дойдѐ прѣдѝ па́сха шестѣ̀ д҃нь и҆ въскрѣсѝ лазара 34.250; и҆ когà бы҆ ча҃ ше́стыи. гле́да пла́тонь спро́ти мо́рето. ꙗ҆ви́ мꙋ̀ се ма҃ѳе̑и на мо́рето ѿдале́чь. ко́лѣкото до се́дѣмь ста́ды 37.280; шестое зарьчанїе бж҃їе. детô да не пожа́лишь женꙋ̀ бли́жномꙋ и҆ съсѣ́да твое҃го, нитѐ па̀кь дрꙋ́гомꙋ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ 1.6б. **2.** *Като същ. Само ср. Шестото; нещо, което идва на шесто място при изреждане.* ка́за҃ме̑ и҆ ше́стото. да ре҃мь и҆ се́дѣмото. дето е̑ гдѐ наи҆до́ше х҃а ѡ҆нїа ца́рїе хы́трїе, въ пе́щера лѝ и҆лѝ на дрꙋ́го мѣ́сто 33.244б. **3.** *Само ср. За означаване, че нещо идва на шесто място при изреждане.* имаме да пи́тамѐ... пѣ́тое чтô имь назнаменꙋвàхꙋ да́рѡвете имь. ше́стое, ка́кь. разꙋмѣше и҆ зане́соше такви́зи да́рѡве 33.238.

ед.: м. ше́стыи 2.9б, 34.249б, 34.250, 37.280, шестѣ̀ 34.250, ше́стѣ̀ 37.279, 38.287б, *ср.* шестое 1.6б, ше́стое 33.238, 33.244, *чл.* ше́стото 33.244б.

шестокрилат *прил.* (3) *Шестокрилат, който има шест крила, шестокрил.* и҆ тїа́ девет҃тѣ̀ чи́нѡве нб҃ны. на трѝ чи́нѡве раздѣлѧ́ват҃ се по трѝ. и҆ прѣ́выи чи́нь ѐ ше́стокрыла́ты серафі́ме, и҆ мнѡ́го ѻ҆́чѝ детô и҆́мать херꙋві́мы 11.83. **шестокрилати ангели.** *Серафими, ангели от висш чин с шест крила.* бе҃ що сѝ сто́риль н҃бо и҆ землѧ̀, и҆ детѐ сѣди́шь на херꙋві́мѣ, и҆ сто́рил҃ си ше́сто_крыла́ты а҆́гг҃ле дето не прѣста́нꙋвать, а҆̀мѝ поѭ́ть 4.24б.

мн.: ше́сто_крыла́ты 4.24б, ше́стокрыла́ты 11.83, шестѐ_крила́таа 18.199б.

шигувам се *несв.* (1) *Шегувам се, вземам някого на подбив, подигравам се.* а҆̀ мом҃ците и҆гра́ѧха и҆ шигꙋ́ваха с[е] сѣ̑ ню́го и҆ смѣ́аха мꙋ̀ се и҆ бы́ѧха го. а҆ то́и си́ч҃ко сѣ̑ ра́дѡ҃ прїема́ше и҆ трьпѣ́ше 40.322.

имперф.: 3мн. шигꙋ́ваха с[е] 40.322.

ширина *ж.* (1) *Ширина, един от размерите на всеки предмет, широчина.* и҆ па̀кь ѐ и҆ без҃плѣ́т҃нь. сѝ_р҃ѣ. не и҆́ма плъть катô чл҃кь. и҆ не зна́е мꙋ̀ се нѝ длъжина̀ нѝ ширина̀, нѝ глъбина̀ 11.82б.

ед.: ширина̀ 11.82б.

широк *прил.* (8) **1.** *Широк, който има голям напречен размер.* и҆ ре́коха сѝ ме́жꙋ̀ себѣ̀ ко́и па́кь да копа́е на дрꙋ́го мѣ́сто, а҆̀ми ѐ тꙋ́ка то́изи гро̑бь до́ста широ́кь и҆ глъбо́кь, да тꙋ́римѐ, и҆ ѻ҆на́зи мрьша да нѐ смрьдѝ, а҆̀тô а҆ко бꙋ́дѥ това̀ с҃то тѣло̑. бл҃ ще́ го и҆зва́ди 8.57б. **2.** *Широк, който е с определени граници на напречен размер.* и҆ ца́рь навъходоносо́рь, тога́зи нѣ́когы напра́ви о҆́бра́зь зла́ть. высо́кь бѣ̀ ла́к҃тѣ, з҃. и҆ широ́кь, ѕ҃, ла́к҃те 11.91б. **3.** *Широк, който има големи размери и заема голямо пространство; просторен.* и҆ наꙋ̀трѣ сѣ́днѣ̀ ца́рь съси́ч҃кыте (!) болѣ̀ре на нѣ́кое полѣ̀ широ́ко 39.301б; защô ѡ҆́на́зи пе́щера бѣ̀ше широ́ка. и҆ та́мо на ста́нь па́дахꙋ чл҃ци пѣ́тници и҆ чюжди́н҃ци, и҆ та́мо бл҃ца роди́ х҃а 33.244б.

ед.: м. широ́кь 8.57б, 11.91б, *ж.* широ́ка 33.244б, *ср.* широ́ко 7.52, 14.127[2], 33.237, 39.301б.

шия *ж.* (7) *Шия; част от тялото на човека, която свързва главата и трупа.* и҆ ꙋ҆зеха ѻ҆ногова мра́мора, и҆ привѐзаха го на́ шїата ѻ҆номꙋ́зи мом҃кꙋ̀. и҆ ме́тнъха го ꙋ҆ дѣ́но морето 11.101; и҆ глава́та мꙋ̀ бѣ́ла като влѣ́на. и҆ кꙋ́сѝ до ши́ꙗта досе́гать космы́те мꙋ̀ 17.166б. **прѣклоня си шията.** *Смиря се; проявя смирение, покорство.* мака́рь и҆ а҆ко сѝ прѣклонишь катô срѣ́пь сво́ата ши́ꙗ, и҆ дрꙋ́го, а҆̀ко и҆ пепель сѝ посте́лишь. мака́рь и҆ катô мѡ҆ѵ҃сѝ да́ се пости́шь и҆ и҆́машь вра̀ждꙋ на нѣ́кого кога́ се сѝ пости́ль нѝкоѧ̀ пол҃за и҆́лѝ помо́щь и҆́ма́шь ѿ то́изи по҃ 34.255; **хватя се за шията (някому).** *Прегърна през врата (някого).* и҆ катô и҆́дѣше і҆ѡа́кѵ҃мь посрѣ̑щна го а҆́нна, и҆

inslav

хвати́ се за шїѧть мꙋ. и҆ ре҃. сега̀ виде́ѣ ѻ҆́ти ме̑ бл҃ви́ль гⷭ҇ь бⷭ҇ь тврь́дѣ 13.122б.

ед.: шїа 34.255, *чл.* шїата 6.48б, шїата 11.101, шїата 11.101б, 11.102, шїѧть 13.122б, шїмата 17.166.

шум *м.* (1) **погине памет с шумом.** *Изчезне споменът безславно.* и҆ попи́та̑ а҆́гг҃ла кои̑ са тїа̀ гп҃ди́не. и҆ ре҃ ми а҆́гг҃ль. тїа́ са де̑то се не надѣ́аха на ба̑ нито̑ има́ха г҃а на по́мощь се́бѣ а҆̀ми̑ се надѣ́аха на свое болѣ́рство. заради̑ тѣ̑ ду́мамь (!) пр҃ро҃кь дв҃дь на ѱало̑, ѳ҃. и ка́же погы́на па́меть, и҆́. сь шꙋ́мѡ҆ а҆̀ гⷭ҇ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б.

ед.: шꙋ́мѡ҆ 32.231б.

шума *ж.* (2) *Шума, гъста дребна гора, храсталак, шумак.* и҆ лов҆ци кога̀ ло́ве́ть ло́вь, и҆ и҆́щꙋть ѕвѣ́рїе по го́рїе и҆ по дол҆чины, и҆ по гы́сто шꙋ́мїе. и҆ кога̀ ꙋ҆ловéть ло́вь, и҆ сѣ́как҆ви гадины, и҆ тогива се врь́нать ꙋ҆ дома́ си със҆ голѣ́ма весел҆ба̀ 31.215.

събир.: шꙋ́мїе 31.215, 31.219б.

шъпкание *ср.* (2) *Шептене; тих, едва доловим глух говор; шепнене, шепот.* не ще̑ векѥ̑, да сѐ чюе нигде̑. и҆лѝ поꙋ҆́ченїе, и҆лѝ сказанїе за д҃шь́та добро̀, а҆̀ми̑ токо̀ се̑ пла́чь и҆ възды́шѣнїе и҆ ш҆п҆канїе и҆ леле́канїе и҆ гри́женїе 18.193б.

ед.: шь́п҆канїе 18.178б, ш҆п҆канїе 18.193б.

шъпна *несв.* (1) *Шъпна; говоря тихо, едва доловимо; шепна.* това̀ ре́че и҆ ѡ҆бр҆ьна се на и҆́стокь. и҆ дви́гнь си ѻ҆́чи́те и҆ рꙋцѣ́те. и҆ начѐ да се мо́ли и҆ да шь́пне 17.167б.

сег.: Зед. шь́пне 17.167б.

Щ

ща *несв.* (1289) **1.** *Ща, изпитвам желание за нещо, искам.* ви́диш҆ ли ка́кь дꙋ́ма г҃ь по коне́ць дꙋ́мата си҃. не ре́че а҆́ко ще́те а҆́ко не ще́те є҆ла́те слѣ́дь ме́не 16.158; и҆ ца̀рь ре҃. на мо́а̀ рꙋка̑ си́ч҆ко е, и҆щѝ что̑ ще́шь да ти̑ дарꙋва̑ 7.54; а҆̀ і҆ѡа́ннь това̀ не щѣ́ше, нѝ слꙋгы̀, нѝ конѥ̀. а҆̀ми̑ ходѣ́ше смѣре́но, и по́ка́нѣше се на ꙋче́нїе 12.109. **2.** *Ща, спомагателен глагол за образуване на бъдеще време и бъдеще време в миналото.* та щѐ да дадѐ бⷭ҇ь на нѥ́говите ст҃ьци, и҆ щѐ да цр҃твꙋва на̑ ѿ҆ѣ́ въвѣ́кы 32.227; да навръ́ши тр҃и̑ го́динь. да не̑ бы̑ сега̀ плака́ла за на҃. и҆ тога́зи ще́мь а҆̀ въвѐ 13.123; и҆ мнѡ́го же́ны непра́зны щь́ть да сѐ ꙋ҆́быѧть ѿ гла́дь и҆ ѿ жьдꙋ́ванїе 18.178б; защо̑ като̑ се прѣста́ви бл҃же́нны̑ касїа́нь; и҆ щѣ́х҆ме̑ да мꙋ̑ положи́ тѣло́то, при ст҃го са́вва 14.130б; защо̑ а҆́ко [не] бы̑ ты̑ прѣва́риль, да ме̑ поми́лꙋвашь. та̑ щѣ́ да си̑ погꙋ́бѧ и҆ д҃шь́та и҆ тѣло́то 15.135б; като̑ щѣ́ха да и҆́дꙋть а҆пл҃ыте по си́ч҆кы свѣ́ть и҆ мѣта́ахꙋ жре́бїе комꙋ̀ гдѐ се па́дне да и҆́де 36.267. **ще ми се.** *Ще ми се, иска ми се.* и҆ не щѐ векѥ̑ да и҆ма тогива да сѐ ще̑ нѣ́комꙋ чл҃кꙋ жена̑, и҆лѝ на жена̑ да сѐ ще̑ мь́жь, а҆̀ми̑ ще̑ тогива в҆ тозѝ врѣ́ме си́ч҆кото да ѡ҆мрь́зне чл҃кꙋ 18.194. **что щеш тука.** *Какво правиш тука, какво търсиш тука; израз при неочаквана, необичайна, изненадваща поява на някой на определено място.* и҆ ре҃ мꙋ і҆гꙋ́мень. не зна́еш҆ лѝ гдѐ си҃. тꙋ́ка си ꙋ҆ монасти́рь… є҆́тꙋ с҆мь тꙋ́ка и҆ а҆́зь і҆гꙋ́мень несѡфи́ть. а҆̀ми ны̑ скажѝ что̑ щешь тꙋ́ка, и҆ что си̑ пати́ль 11.102; **ще да рече.** *Значи, означава.* и҆ слꙋ́шаи, ѻ҆́ти така̀ чи́нимь кр҃ть, и҆ що ѐ мы́сль. кога́ си ѿста́вишь рꙋ́ката на челѡ̑то, и҆ па̀кь сво́димь ю҆ на срцето. това́ ще да ре́че. ка́кь г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с сн҃ь бж҃їи, бѣ́ше и҆ бⷭ҇ь є҆́ 16.160.

inslav

сег.: 2ед. щéшь 7.54, 9.69, 10.78, 11.86б, 11.90б, 11.93б, 12.109б², 12.113б, 15.135, 17.166б, 19.207б⁴, 39.307, 39.308, щешь 9.66, 11.101, 11.102, 12.117, 15.135, 18.190, 19.207б, 19.208, 31.223, 32.231, 33.242б, щѣшь 36.272, *3ед.* щê 11.105, 12.113, 18.193, 38.282, 38.282б, щè 18.179, 18.191б, 38.282б, щé 18.179б, ще 38.282, *2мн.* щéте 16.158б², щѣте 18.189, 18.190, 18.190б, 18.204б, 36.269б, щѣте 9.71б, 39.310, *3мн.* щѣть 18.186б; *имперф.: 3ед.* щѣще 8.56, 12.109, 18.187б, 33.247, *3мн.* щѣха 17.169б, 32.228; *аор.: 3ед.* ще 36.270, щѣ 40.320б, *3мн.* щѣха 12.120, 32.226, щѣха 32.231б; *безл.: сег. 3ед.* сè щê 18.194², се щê 39.301б.

щета *ж.* (1) *Щета, загуба на нещо полезно, вреда.* съмрѣть тâ е на прáведници голѣмо добрô. а̀ на грѣшници голѣмо злò, и̇ велúка щѐта 31.219.

ед.: щѐта 31.219.

щит *м.* (2) *Щит; старинно оръжие за отбрана срещу копия, стрели, удари.* вúдишь лѝ със᾽ как᾽вò о̀рѣ̀жїе сúл᾽но чúны велúкыи ц҃рь и̇ бг҃ъ, свóйте лю̀дїе вои́ны. не дáва и̇ желѣ̀знꙋ рúзи и̇лѝ лѣ̀кь, и̇лѝ пꙋ́ш᾽ка, и̇лѝ сáбїа, и̇лѝ щúть, и̇лѝ дрꙋ́го нѣ̀що. а̀ми ч҃тнáго и̇ ст҃гó кр҃та. тóи е и̇ сáбїа и̇ пꙋ́ш᾽ка, и̇ щúть, и̇ лѣ̀кь, тóи е за сѝч᾽ко о̀рꙋ́жїе бл҃гочѣ̀стивомꙋ хр҃тїáнúнꙋ 16.158б.

ед.: щúть 16.158б².

що *мест. въпр., нареч. въпр. и съюзна дума* (641) **I.** *Мест. въпр.* **1.** *За изразяване на пряк въпрос при запитване за предмети, неща, явления; що, какво.* и̇ попúта го, та мꙋ́ кáже, ѿ чл҃че, що сѝ стóриль. та тóизи смрàдь ѿ тéбе и̇схóди 2.11; и̇ рéче е҆̀и зóсима. гн҃жде моà, що и̇̀машь. и̇̀ що нахóдишь да и̇ядéшь 17.171б; що щéшь а̇̀вво зóсиме… що ти сè мнѝ със᾽ грѣ̀шна женâ да ю вúдишь 17.166б. **II.** *Нареч. въпр.* **1.** *За изразяване на пряк въпрос за причина и цел; защо, що.* и̇ рѣ҃ мꙋ́, на свáд᾽ба сѝ зовáнь, що сê не рáдꙋвашь 7.50; ѿ чéдо що мê такà млóго и̇спытꙋвашь 2.9б; ѿ коê си мѣ̀сто тѝ брáте. и̇ що сѝ дошѣ́ль на нáшьть сыромáш᾽кыи монастúрь 17.164б. **2.** *За изразяване на чувства във възклицателни изречения; как, колко много.* и̇ щô сè надѣ̀ахь да вúдимь голѣ́мо добрô, а̀ а̇̀зь дочáкахь сегà голѣмь скрѣ̀бь. и̇ голѣмо злò 35.261. **III.** *Съюзна дума.* **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; що, който, дето.* защò а̀ко и̇ потеглих᾽мê пóстнѣ̀ пꙋ́ть щò минꙋ́вамê и̇ до днéска, а̇̀мѝ сегà додѐ дéнь да почúнем᾽ сѝ 16.157б; товà що тѝ и̇сповѣ́дá сúч᾽ко. ѻ҃ч҃е ст҃ѣ̀. заклúнам᾽ те във᾽ х҃а с҃паса нáшего, нѝкомꙋ да кáжешь 17.173; и̇̀з᾽бавú ме ѿ тїá злѣ̀нѣ̀ що напáдать на менѣ̀ 39.300б; и̇ попúтá ѐдногò що мѐ срѣ̀щ᾽нь 17.168б; а̇̀мѝ сп҃сѝ и̇ и̇скꙋпú ми дꙋ́шѣ̀ть що è загы́ньла 2.10. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; щото, каквото, какво.* а̇̀ми сê рóди лю́ты дїáволь лáмїа. тâ катâ д҃нь и̇злáзи, и̇ и̇ядé лю́дїе. и̇ щô намѣ̀ри 39.310б; и̇стúнны̀ бг҃ѣ̀ тѝ знáешь сѣ̀кымꙋ чл҃кꙋ на срѣ҃цето щó мꙋ҃ е 39.311; тáка е и̇ чл҃кь самовлáстень, що щê а̇̀ тóй чúни 38.282. **3.** *Въвежда подчинени допълнителни косвеновъпросителни изречения; що, какво.* а̇̀ і҆ѡáннь катô чю̀ тóизи плáчь попúта прóхора що è товà 6.42; и̇ тѝ да бы̀ бы́ль дóбрь чл҃кь, и̇ ѿ добрà рѡ́да. та бы̀ казáль ѿдé си и̇ що сѝ 2.11. **4.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за място; където, докъдето.* и̇ бг҃ъ да тê, ѿвêже пóскорꙋ. а̇̀мѝ дотꙋ́ка що си дошѣ́ль врьнú се назáдь 3.18б; и наѥ́днò пойдóмê до трьгьть, и̇ тамо що è цр҃ква бг҃о ро́дична пойдох᾽мê до нѥ̀а 3.19б. **5.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото, че.* а̇̀ тиа̀ мꙋ́, подꙋ́ма, та кáже. срам᾽ мь è ѻ҃ч҃е, що с᾽мь работúла срамотно 17.168; рѣ҃ ѐмꙋ г҃ь ѿ невы́димо. бл҃жéнь еси̇ є҆в᾽статїе що сѝ прїѐль ст҃óе кр҃щéнїе, и̇ грѣ̀хѡвете сѝ ѻ҃чúсти 5.30б. **6.** *Въвежда подчинени*

inslav

обстоятелствени изречения за количество; колкото. а҆ ѻ҆нїа влѣхвы вдигнаха се и҆ напра́сно въско́чиха. и҆ поплѣ́ниха що̑ мого́ха мꙋ́жїе и҆ жены̑ и҆ дѣ́ца 39.316б; и҆ поидѐ въ і҆ерⷭ҇лимь, и҆ писа́нїе ца́рово пока́за. и҆ що̑ бѣ́ше мꙋ̀ да́ль ца́рь жлъти́ци. раздѣли́ гы по монастырете свои̑ 14.129. **нема що да сторя.** *Няма що да сторя, безсилен съм пред нещо.* товà като̑ чю̑ ца́рь, и҆ не́ма векїѐ що̑ да сто́ри ѿ ѧ҆́дь и҆ ѿ лютинà. като̑ бы по̑смѣ́ань ѿ цр҃цата. а҆̀ми напи́са на ст҃го, и҆ на ца́рита (!) таквóзи осꙋ́жєнїе сици́ль 39.308; **ни за що.** *За нищо.* и҆ като̑ є҆́днà кѣ́ща кра́сна без҄ покрôвь, ни̑чтô нефе́ла ни̑ за що̑ така̀ є҆ и҆ хр҃тїа́н҄ская вѣ́ра, а҆́ко не́ма за́конь и҆ работы хр҃тїа́н҄скы̑, ни̑ за що̑ нѣ̀ є҆ 15.156; **ни от що.** *От нищо.* защо̑ ѿ ме́не да се почьте́шь до вѣка. а҆̀ми̑ затовà ти каза́ да сѐ не оу҆плашишь ни̑ ѿ що̀ 5.30б; **тъкмо що.** *Свързва самостоятелно изречение, което означава единственото ограничение на съдържанието на предходното; само дето.* и҆ си̑ч҄ко добро̑, и҆ пра́вда бѣ́ше ꙋ҆ ни́его. тьк҄мо що̀ не бѣ́ше крⷭ҇тє́нь, а҆̀ми̑ бѣ́ше є҆́лли́нь 5.28; **що годѣ.** *Колкото и да е, поне малко; колко-годе, що-годе.* то́й болѣзнꙋ́ва да бы̑ що̀ го́дѣ добы́ль, а҆̀ дрꙋ́ги са веселѧ́ть със҄ нѥговьть до́бывь 31.215б; и҆ когà добїѐ що̀ го́дѣ є҆́дно̀ и҆ли̑ двѣ̀, а҆̀ то́и и҆́ще да добїе, г҃ 31.220б; **що ми ище сръдцето.** *Каквото пожелая.* и҆ рѣ̑ ми а҆́гг҃ль, то́изи є҆ пѣ́ть прⷭ҇рчьскы, и҆ сѣ́кы̑ дѣ̑то се ѿричѐ ѿ своà во́лѧ. и҆ ни стори си̑ що́ мꙋ̀ и҆́ще срⷭ҇це́то, а҆̀ми̑ и҆ ѻ҆́ще си̑ снагѣ̑та порꙋ́ши бг҃а ра́ди̑ 32.228.

що 1.4, 1.4б, 1.5[2], 1.6б, 1.7, 1.7б, 1.8[2], 2.9б[4], 2.10[3], 2.10б[3], 2.11[2], 2.12, 2.12б[2], 2.13[3], 2.14, 2.14б, 3.16[2], 3.16б[2], 3.17б[3], 3.18б[4], 3.19б[3], 3.20, 3.20б, 4.21б, 4.22, 4.22б[4], 4.23, 4.24[4], 4.24б[3], 4.25б[2], 4.26[2], 4.26б, 5.27, 5.28, 5.30[3], 5.30б[3], 5.31[2], 5.31б, 5.33, 5.34б, 5.35, 5.35б, 5.36б, 5.37б[3], 5.38, 5.38б, 5.39[3], 5.39б, 5.40, 6.41, 6.41б, 6.42, 6.43, 6.44б[2], 6.45, 6.45б, 6.47[3], 6.47б[2], 7.50[4], 7.50б, 7.51, 7.52, 7.53б[2], 7.54б, 8.55[2], 8.56б[2], 8.58, 8.59[4], 9.61, 9.61б, 9.62б[2], 9.63б, 9.64, 9.65, 9.68б, 9.69[2], 9.69б, 9.70, 9.70б, 9.71б[2], 9.73б, 9.74б, 10.76б, 11.88, 11.92б, 12.119, 15.133б, 15.136, 15.150, 15.154б, 16.157, 16.157б[4], 16.158[3], 16.158б, 16.159[4], 16.159б, 16.160[2], 16.160б[2], 16.161б[2], 16.162б[5], 16.163[3], 16.163б, 17.163б[2], 17.164[3], 17.164б[3], 17.165б[4], 17.166[2], 17.166б[4], 17.167[2], 17.167б[6], 17.168[5], 17.168б[5], 17.169, 17.169б, 17.170[2], 17.170б[2], 17.171[2], 17.171б[3], 17.172[2], 17.172б[5], 17.173[4], 17.173б[4], 17.174б[3], 17.175[2], 17.175б[2], 17.176, 18.177б[2], 18.178[2], 18.180б, 18.181, 18.181б, 18.182, 18.184, 18.186б, 18.187[2], 18.187б, 18.190, 18.192, 18.192б[2], 18.195, 18.196, 18.197б, 18.199, 18.199б, 18.201, 18.204[2], 18.205, 18.205б[2], 18.207, 31.215, 31.216б, 31.217, 31.217б, 31.218, 31.218б[3], 31.219, 31.219б, 31.221б, 31.222б, 32.223б, 32.226, 32.227б, 32.231[2], 33.236, 34.248, 34.248б[4], 34.249[2], 34.249б, 34.250б, 34.251б[2], 34.252б, 34.253[3], 34.253б[2], 34.254б[2], 34.255б, 35.257б[3], 35.258[2], 35.259, 35.259б[2], 35.260[2], 35.262б, 35.263, 35.263б, 35.264, 35.264б[2], 35.265[2], 38.282, 38.283б, 38.284, 38.292б, 39.295, 39.296, 39.297, 39.297б, 39.300, 39.302б, 39.304, 39.304б, 39.305б, 39.307[2], 39.308[2], 39.309, 39.309б, 39.310, 39.310б, 39.312б, 39.319, що̑ 1.5, 4.26, 6.41б, 6.45, 6.46, 6.47б, 7.49б, 7.50[5], 7.50б, 7.51б, 7.52б, 8.55, 8.56б[2], 8.57, 8.58б, 8.59[2], 8.59б[2], 9.61[4], 9.61б, 9.62[2], 9.63б, 9.66б, 9.68б, 10.77, 11.97, 12.115б, 12.120, 14.129, 14.129б, 15.133б, 15.156[2], 16.158, 18.177б, 18.180б, 18.181[2], 18.181б[3], 18.187, 18.188, 18.188б, 18.189[3], 18.190[2], 18.192б, 18.198б[2], 18.200б, 18.201[2], 18.203, 18.204, 20.209, 20.209б, 31.215б, 31.217б, 31.218, 31.218б, 31.219, 31.219б, 32.224б, 34.248, 34.248б[3], 34.250б, 34.251б, 34.253, 34.254, 35.256б, 35.257, 35.258[4], 35.261[2], 35.261б, 35.262б, 35.263б[3], 35.264, 38.292, 38.293б, 38.294, 39.297б, 39.301, 39.308, 39.308б, 39.309, 39.310б, 39.312[2], 39.313[2], 39.314б, 39.315б, 39.316б[2], 39.317, 39.319б, 40.321б, 40.323б, що̑ 1.5б, 2.9б[3], 2.14, 5.27, 5.27б, 6.43б[2], 6.46, 6.46б, 7.49, 8.59б, 9.73, 18.191, 18.197, 21.210, 31.219б, 31.220б, 31.221, 32.223б, 32.226, 35.264б, 39.309б, що̑ 1.7, 2.9, 2.9б[2], 2.10, 2.11, 2.14, 2.15, 3.17, 3.17б[3], 3.18, 3.18б[3], 3.19, 3.19б[4], 4.22, 4.22б, 4.23б[2], 4.26[2], 5.27, 5.28, 5.28б, 5.29, 5.29б, 5.30б[2], 5.31б, 5.32, 5.33[2], 5.33б[2], 5.34[3], 5.34б, 5.35б, 5.36[4], 5.37б[2], 5.38, 5.39, 6.41, 6.42б, 6.43б, 6.44б, 6.45, 6.45б[5], 6.46, 6.46б, 7.49б, 8.55, 16.157б[2], 16.158б, 16.159[3], 16.160, 16.160б[2], 16.161[2], 16.161б[2], 16.163, 16.163б, 17.163б[2], 17.165б[2], 17.166, 17.166б, 17.167[2], 17.167б[3], 17.168, 17.169б[2], 17.171[2], 17.171б[2], 17.172[2],

inslav

17.172б[3], 17.173, 17.174[3], 17.175, 17.176[5], 18.192, 18.194, 18.194б, 18.207, 20.209, 31.215б, 31.216, 31.219, 34.254, 35.265, 38.294б, 39.296б, 39.300б, 40.322, щó 3.16, 3.18б, 17.170б, 17.171, 18.187, 31.221б, 31.223, 32.228, 34.255б, 38.282, 39.296б, 39.311, 39.316, 40.320б, 40.321, 40.321б, 40.322[2], 40.323, [що] 35.264б, щô (!) 39.318.

щото *мест. относ.-съюзна дума* (195) **1.** *Въвежда подчинени определителни изречения; щото, що, който, дето.* бе̑ дѐто си ѿпрѣ́ди вѣ́ка. бе̑ млти́вы̀ щотô си́чˈко дрьжи́шь. и̑ си́чˈко мо́жешь нѣдеи́ ги засра́ми кои̑то са на тво́ата си́ла надѣ́ать 39.304б; и̑ тогѝва ще да ре̑ прь и̑ гь и̑ съдникь пра́вь, на тїа́ щото́ са о̀ де́сна страна̀ нѥ́го 18.201б; а̑ ты̀ тврьдѣ́ си дрьжь вѣра́та хва щото́ си ѿ мѣ́не наꙋ́чи́ль 39.306б; каква́ ли жало́сть и̑ма́ть щô мѝ бѣ́хꙋ съсѣ́де мо́мˈцїи като́ ме сми́слѣ̑ 39.315. **2.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; щото, каквото.* а̑ко̀ ще́те да вы̀ о̀гꙋ́дѣ печа́ть на челồто и̑ на де́сна рька̑. тогѝва да вы̀ да́мь щотô и̑ще́те 18.190б; а̑мѝ се вечѐ не бавы̀. а̑мѝ поско́ро е̑ла̀ при мѣ́не. и̑ да намѣ́ришь щото́ тї е ꙋго́твено добрô 39.306б. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; щото, защото, понеже.* а̑ а̑ѳана́сїе маге́сникь прите́че и̑ па́де на нѡѕѣ́те ст̃мꙋ и̑ дꙋ̑маше. въ̑йстѝнꙋ. бо̑ и̑стѣнˈскыи̑ е̑ бо̑ тво́й геѡ́рˈгїе. а̑мѝ просты́ ма щотô съгрѣ́шѝ 39.305; врѣ́ме сега́ е дошлò, щотò ты̀ се о̑бре́ко̑ да ми си̑ ѿсе́га на́честь помощни́ца 17.171. **токо щото.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; само защото.* и̑ да́ дꙋ̑ха (!) и́мь, бѣ́лѣгь на рька̑ де́сна и̑ на челồто за́мь да́ нѐ мо́же нѝ да кꙋ́пи, нѝ да продава токò щотô и̑ма бѣ́лѣгь ѿ о̀ного́ва влька 18.190б.

щотô 1.3[3], 1.3б, 1.4, 1.6б[2], 1.7, 1.7б[2], 1.8[3], 5.39б, 9.62, 9.62б, 9.74, 9.74б, 18.178, 18.178б[2], 18.180[2], 18.182б, 18.183б, 18.186, 18.187, 18.188, 18.188б, 18.190б[4], 18.193, 18.195[2], 18.195б, 18.197, 18.198б, 18.199, 18.200, 18.200б, 18.203, 18.203б, 18.204б, 18.205б[2], 18.206, 20.208, 21.210[2], 31.216б[2], 31.217, 31.217б, 31.218[3], 31.218б, 31.219[2], 32.223б, 32.224б, 32.227, 32.227б, 32.228б, 32.230, 32.231, 34.249, 35.259, 39.295б, 39.301б, 39.303б, 39.304, 39.304б[3], 39.305[3], 39.305б[3], 39.307[2], 39.307б, 39.308б[2], 39.317, 39.319, щото́ 1.4, 1.5б, 18.178, 18.181[2], 18.182, 18.184, 18.187, 18.201б[2], 18.204б, 31.215б, 31.216б, 31.219б[2], 31.223, 32.223, 32.223б, 32.225б[2], 32.226б, 32.227[2], 32.230б, 32.231, 39.295, 39.306б[2], 39.307б[2], 39.318, 39.319, щото 1.7, 1.7б, 1.8, 4.25, 5.35, 16.161б, 16.162[3], 16.162б, 16.163, 17.163б[2], 17.167б, 17.173, 18.178[2], 18.180б, 18.182, 18.186б[2], 18.188, 18.202, 19.207б, 31.222[2], 32.225, 32.225б, 32.226, 32.229б, 32.230б, 32.231, 39.295, 39.298б, 39.319, 39.319б, щòтò 4.22, щотò 4.22б, 5.37б, 6.45б, 17.171, 18.179, 18.183, 18.183б, 18.192, 18.195, 31.220б, 32.223б[2], 32.224[3], 32.225б, 32.226б, 32.228б, 32.229б, 39.296, 39.296б[2], 39.298, 39.318б, щòто 5.33б, щòтô 5.38, щôто 18.197, 18.199б, що́то 18.205, 32.229б, 39.296б, 39.319б, щôтò 32.228, що[то] 34.253б, щô 39.315, що́то 39.319б.

Ю

юг *м.* (1) *Южняк, топъл вятър.* а̑зь данїиль, прькь видѣ́хь ка́же на сѣ́нь. дѐ и̑злѣ́зоха, д̃ вѣ́трове нбны, та̑ и̑́мь бѣ́ше и̑́мето. съве́рь. ю̑гь. е̑вро̀нь. и̑ зефирь. та̑ повѣ́аха по море́то голѣ́мое 18.181б.

ед.: ю̑гь 18.181б.

юзда *ж.* (1) *Юзда; приспособление, състоящо се от метална част и ремъци и предназначено за впрягане на кон.* натова́риха ками́лы мнѡ̑го. ѳ̑ѵмїа́нь и̑ свѣ̑щи, и̑ масло. и̑ и̑зва́диха сребрồто ѿ ю̑зды́те ѿ коне́те и̑мь. и̑ зане́соше си́чˈкото ꙋ̑ цр̃квата ст̃мꙋ а̑рхг̃глꙋ михаи́лꙋ 11.97.

мн.: *чл.* ю̑зды́те 11.97.

юнак *м.* (15) *Юнак; лице, което притежава физическа сила и храброст; храбрец, герой.* и̑ ко́и навѝ́ше на тїа е̑ и̑грѝ. а̑ тїе го вѣнˈча́ваха съсˈ цвѣ́тоове

inslav

ѿ ди́вы маслы́ни, и҆ во́дѣха го по си́ч҆ки тры́гь и҆ почи́таха го и҆ дарꙋ́ваха го, защо́ е ю҆на́кь та̀ е҆ нави́ль на си́ч҆ки игрі̑и 34.252; ца́рїе ѿ цр҃тво се раз҆си́паха. вл҃ці̑и, влч҃ьство погꙋ́биха. си́л҆нїи си́лꙋ свою̀ и҆з҆дрьваха, ю҆на́ці̑и на са́бїа се прѣда́дꙋха а҆̀ болѣ́ре засыромаша́ха 20.208б; и҆ рѣ҃ мома̑та, къ ст҃мꙋ мнѡ́го дꙋ́ма за лю́дїете, та ті̑ не мо́га си́ч҆ко дока́за а҆́мѝ бѣ́шь ю҆на́че поско́ро да не̑ ꙋ҆мре́шь ѿ зла̀ съмрь̀ть 39.310б.

ед.: ю҆на́кь 5.28, 5.31, ю҆на́кь 5.28, 5.31, 9.65, юна́кь 9.62, ю҆на́кь 34.252, ю҆нака 35.263, *зв.* ю҆на́че 39.310б; *мн.:* ю҆на́ци 9.66, 11.94б, ю҆на́ци 11.94б, 11.96, ю҆наци 16.163, ю҆на́ці̑и 20.208б.

юнашки[I] *прил.* (1) *Юнашки, който се отнася до юнак.* ко́л҆кото се и҆ са́м҆сѝ ца́рь чюдѣ́ше за това̀ и҆ дꙋ́маше със҆ болѣ́ретѣ си. чи́ни ми се ѻ҆́тї̑ е҆ ю҆на́ш҆ка тазѝ рабо́та. а҆́мѝ па҃ прили́че катѡ̑ на хытро́сть магі̑и́скы̑ 39.302.

ед.: ж. ю҆на́ш҆ка 39.302.

юнашки[II] *нареч.* (1) *Юнашки; по начин, присъщ на храбрец; смело.* и҆ въ това̀ врѣ́ме, бл҃гочьстивы̑ ца́рь тры́нов҆скы̑ і҆ѡа́ннь, а҆сѣ́ню. с҃нь ста́римꙋ бльга́р҆скымꙋ ца́рꙋ а҆сѣ́ню. крѣп҆ко дрьжа́ше тога́зи ца́рство. и҆ ни̑какь не ꙋ҆боа́ се ѿ ѡ҆́нїа́ фре́н҆ци катѡ̑ прѣ́е҆ха ца́ри̑ гра́дь... и҆ ско́чи ю҆на́ш҆кыи със҆ь бж҃їе повелѣ́нїе. и҆ прѣ̀е̑ македо́н҆ска земл҃ѧ̀. и҆ сѣ́рь и҆ а҆́ѳон҆скаа гора̑ 8.59.

ю҆на́ш҆кыи 8.59.

юнашъство *ср.* (4) *Юначество, качество и проява на юнак, храброст, безстрашие, мъжество.* и҆́ заради̑ твоата мла́дѡ̑ и҆́ ра́зꙋ̑, и҆ ю҆на́ш҆ство. не щѣх҆ та прѣ́да на съмрь̀ть 39.307; за е҆ди́нь ча҃ е҆̀ прѣвра́тень на зло̀. за е҆́ди́нь ча҃ мꙋ па́дна пѡ̑смѝванїе. за е҆ди́нь ча҃ мꙋ се и҆з҆корені̑ си́лата и҆ ю҆на́шьство̀то. чл҃кь е҆̀ ка́ль пѡ̑смѣдьшли́вы па́ра и҆ пра҃ и҆ пе́пель 31.216.

ед.: ю҆на́ш҆ство 5.33б, ю҆на́ш҆ство 39.307, *чл.* ю҆на́шьство̀то 31.216, ю҆наш҆ството 39.299б.

юнец *м.* (5) **1.** *Юнец; млад, още невпряган вол.* защо дарь на́шь что̑ прино́симь бг҃ꙋ, нѣ̀ е҆ ѥ҆́стїе и҆ пи́тїе. и҆ не и҆́ще бг҃ѣ ѿвны и҆ юн҆ци да ко́лишь, и҆ ср҃це да и҆́машь дїа́вол҆ско и҆ лꙋка́во, и҆ вра̀ждꙋ междꙋ̑ себѣ̀ 13.125. **2.** *Телец, една от дванадесетте зодии.* и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что е҆̂ добыт҆кь. ѻ҆́вень, і҆ ю҆нець, и҆ близнець 33.240б; и҆ вода̑ и҆́ма, ра́кь, и҆ водо̀лѣа, и҆ ры́бꙋ. а҆̀ земл҃ѧ̀ и҆́ма зо́дїа ю҆́нець стрѣ́лець, и҆ бли́знець 33.240б.

ед.: ю҆нець 33.240б, ю҆́нець 33.240б; *мн.:* ю҆н҆ци 9.63, юн҆ци 13.125, ю҆н҆цы 33.243б.

Я

я *част. и съюз* (16) **I.** *Част. За подбуда, подкана към действие; я, ха, хайде.* и҆ присрь̀ди гы̀, и҆ рѣ҃ мꙋ́жїе. гра́жа́не, ѧ҆̀ послꙋ́шайте ме́не, и҆ посто́йте 36.271б; кидѣ̀ ѿхо́ждашь д҃ше ѡ҆каа́н[н]а. та сѐ нае҆́машь да и҆́дешь на н҃бса. а҆мѝ ѧ҆̀ поча́каи ·да ви́димь далѝ не ще и҆́ма̀ на́ша ра́бота в҆ тебѣ̀ 32.230. **II.** *Съюз.* **я ... я.** *Свързва еднородни части на изречението или прости изречения в сложно съчинено разделително изреченеие при изброяване на различни възможности; или ... или, я ... я.* ѡ҆ти сега̀ и҆́ма тꙋ́ка межꙋ̑ е҆дні̑ лю́дїе. та̑ кога̀ напра́ви нѣ́коа ра́бота дїа́вол҆скаа. ѧ҆̀ нѣ́кого чл҃ка и҆зма́мы за нѣ́коа ра́бота та мꙋ̑ ѧ҆̀ зе́ме. ѧ҆̀ мꙋ̑ наві̑е сѣ̑ дꙋ́ма та го̀ ѡ҆сь̀ди. а҆̀ дрꙋ́гїе го людїе похва́лѧ́ть ко́л҆ко е хы́трь и҆ ко́л҆ко знаѐ да дꙋ́ма хы́три дꙋ́мы 18.180б; а҆́зь ва́мь напра́вихь ѻ҆́чи, да гле́дате мо́ата напра́ва по си́чката земл҃ѧ̀ що сѣ̑ направиль хꙋ́баво. а҆̀ вїе́ гы нагѡ́твих҆тѐ да зави́дите, чл҃кꙋ добро̑то щотѡ̑ и҆́ма то́й ѧ҆̀ кь̀ща хꙋ́бава. ѧ҆̀ и҆ма́нїе мнѡ́го ѧ҆̀ ро́бїе мнѡ́го. ѧ҆̀ жена хꙋ́бава. ѧ҆̀ дьщерѣ хꙋ́бава. ѧ҆̀ ло́зїе хꙋ́баво. ѧ҆̀ нивїе хꙋ́бави ѧ҆̀ конѥ̂ добрѝ, ѧ҆̀ воло́ве добрѝ, е҆то сѝ на таквѡ́зи нагѡ́твих҆те ѻ҆́чите 18.204б.

inslav

ꙗ̆ 17.174б, ꙗ̆ 18.180б², 18.187б, 18.204б⁷, 32.230, 32.230б, 36.271б, ꙗ̆ 18.204б².

яблъка *ж.* (4) *Ябълка, вид плод.* пи́шеть за нѥ́го когà ѿ́бѣше ѥ̃днакь млад҆ въ ѡгра́дꙋ нѣ́кꙋю. ви́дѣ ꙗ̆бльку̑… и҆ ꙋ̆зе ю̑ въ рꙋцѣ́те си̑. и҆ ре̑. кра́снь бѣ́ше нагле́дь ѡ̑н҆зи пло́дь и҆ до́брь за ꙗ̆денїе, детô ме́не ꙋ̆мрѣ́твы 14.129б; товà помѣнꙋ̑ за а҆дама ка́кь ѿпа́де защô въкꙋ́си ѿ кра́с҆нь пло́дь, и҆ погле́да ѡ̑нѣзи а҆бълка, и҆ фрѣ́ли ю̑. и҆ потѣп҆ка ю̑ със҆ нѡѕѣ́те си̑ 14.130. **злата яблъка.** *Българско народно название на Венеция през XVII–XVIII в., употребено в текста като название на Римската империя.* догдѐ са не ми́нать, і҃, ца́рїе на зла́та ꙗ̆бълка. та чѐ тогѝва щѐ да сѐ ро́ди а҆н҆тихрі́сть 18.183.

ед.: а҆бълка 14.130, ꙗ̆бълка 18.183, ꙗ̆бльку̑ 14.129б, а҆́бльку̑ 14.130.

яблъски *прил.* (1) **злато яблъско царство.** *Българско народно название на Венеция през XVII – XVIII в., употребено в текста като название на Римската империя.* четврѣ́тїать влѣ́кь дѐто се гле́даше стра́шень и҆ гро́зень, и҆ и҆́маше зъ̀бїи желѣ́зны, и҆ но́к҆те мѣ́дны, та се пока́зоваше товà, зла́то ꙗ̆бльско цр҃тво, защо́то бы̀ товà ри́м҆ско цр҃тво тврѣ́дѣ голѣ́мо. и҆ ꙗ̆ко катò желѣ́зо, ѡ҆тї е желѣ́зо поꙗ̆ко ѿ мѣ́дь. и҆ ѿ сребро̑, и҆ ѿ зла́то 18.182б.

ед.: ср. ꙗ̆бльско 18.182б.

явление *ср.* (2) *Явление, свръхестествено появяване на някого.* и҆ ѿкатô ви́дѣ є҆пк҃пь ꙗ̆влѥ́нїето а҆́гг҃л҆ско сказà и҆ на дрꙋ́гыте є҆пк҃пы товà видѣ́нїе 15.138; и҆ ные се́гà так҆вѣзи пра́ѕникь, и҆ма́ме и҆ так҆в҆зы д҃нь, праѕнꙋ́вамѐ п҃рꙋ детô е дошѣ́ль да оу҆ми́рѝ си́ч҆кыи свѣ́ть чтô е нб҃ныи и҆ вели́кыи сп҃сь г҃ь на́шь і҆с҃ х҃с ко́и и҆ как҆ сѐ зовѐ, бг҃оꙗ̆влѥ́нїе. си̑ ре̑. бж҃їе ꙗ̆влѥ́нїе 33.232б.

ед.: ꙗ̆влѥ́нїе 33.232б, *чл.* ꙗ̆влѥ́нїето 15.138.

являвам се *несв.* (1) *Явявам се, представям се пред някого, появявам се.* а҆̀ми̑ бы̀ ѿнїа́ мла́ды не ѡ҆ста́вѣше. а҆̀ми̑ и҆м҆ сѐ че́сто ꙗ̆влꙗ́ваше, и҆ ꙋ̆чаше гы 7.51.

имперф.: 3ед. сѐ ꙗ̆влꙗ́ваше 7.51.

явя *св.* (6) **1.** *Явя, разкрия някому нещо, съобщя.* и҆ ѡ҆бры́на се ца́рь и҆ вл҃ка є҆фи́мїа́нꙋ рекóха и҆ма́шь ты̀ домà си таквози добро̑. защô не си̑ ꙗ̆ви́ль на́мь 40.322б; а҆̀ то́и мꙋ̀ ре̑… закли́нам҆ те въ и҆́ме бж҃їе. да нѐ ꙗ̆ви́шь ни̑ да ка́жешь нѣкомꙋ̀ товà что ти̑ а҆́зь сто́ри̑. ни̑ да и҆злѣ́зе товà ѿ тво́йте ꙋ̆стà догдѐ съмь а҆́зь жи́вь 15.135б. **2.** *Направя нещо да се появи; покажа наяве, явя.* а҆̀ми̑ ти се затовà мо́лю вл҃ко бе̑ а҆́зь твои̑ ра́бь. като си̑ послꙋ́шал҆ мѡ̆ѵсêа що ѐ бы́ль твои̑ слꙋга̀. та си̑ ꙗ̆ви́л҆ ко́сты і҆ѡ́сифовы ѿ землꙗ̀. такà и҆ сегà да ꙗ̆ви̑ на́мь г҃и на си́ч҆ки ны̀ чт҃ныи кр҃ть 4.24б.

сег.: 2ед. ꙗ̆ви̑ 4.24б, *3ед.* ꙗ̆ви̑ 40.321б; *форми от перф. тип: 2ед.* си̑ ꙗ̆ви́л҆ 4.24б, си̑ ꙗ̆ви́ль 40.320б, 40.322б; *пов.: описат. 2ед.* да ꙗ̆ви́шь 15.135б.

явя се *св.* (132) **1.** *Явя се; покажа се някъде, пред погледа на някого; появя се.* и҆ поло́жи си̑ патрїа́р҆хь рꙋ́кàта, и҆ начѐ да чьтѐ мл҃тва рꙋ́кополо́женна. и҆ ѿ неви́димо ꙗ̆ви́ се бѣ́ль го́лꙋбь на̑ главѣ̀та бл҃женномꙋ і҆ѡа́ннꙋ 12.111б; и҆ тога́зи помрьзнь мо́ретô катô ка̀мень. и҆ ꙗ̆ви́ се ков҆че́гь детô бѣ́ше оу҆ нѥ́го матѳе̑овото тѣ́ло 37.280; да ска́жѐ и҆ за ѿ̑смото и҆ска́нїе. за ѡ҆на́зи ѕвѣздà что̑ съ бѣ́ше ꙗ̆ви́ла на хы́трьцы́те 33.244б; и҆ рꙋцѣ́те си̑ вди́гаше наго́рѣ и҆ пла́чѣше. и҆ на́прасно видѣ̀ бж҃тѝвно видѣ́нїе є҆ди́нь а҆́гг҃ль и҆̀ сѐ ꙗ̆ви̑, катô нѣ́кои мла́дь мом҆кь. и҆ свѣ́ти, катô свѣщь 8.56. // *Явя се; дойда някъде.* а҆́зь є҆с҆мь, дето съ̀мь създа́ль чл҃ка. и҆ заради̑ чл҃чьскы̀ рсѡ̑, та́ се ꙗ̆ви̑ на́ землꙗ̀ катò чл҃кь, и҆ распѐтїе прїе́хь 5.29; и҆ ты̀ заради̑ наше сп҃се́нїе на́ землꙗ̀ ꙗ̆ви́ се, и҆ със҆ чл҃ци си̑ хо́диль заѐднò и҆ животꙋ́валь 4.24б. **2.** *Явя се, проявя се като някакъв.* и҆ по

inslav

тре́тѣ҃ дн҃ь пови́ка ца́рь дїѡкли́тїань нѣ́кои ѿ мом҆ците си҃ и҆ ре҃ и҆́мь легома̀ ѻ҆ка[а́]нны̀ гесѡр҆тїе. като́ се ꙗ҆́ви ѻ҆́пор҆ливь на моѐ повѣлѣ̀нїе того̀ фрѣ́лих҆те въ ѻ҆н҆зи тра́пь вар҆ны 39.300б; защо̑ ные ѡ҆ мнѡ́го ле́тныи цр҃ꙋ. такѣ́в҆зи за́конь и҆́маме ѿ на́ши бащѝ. прѣ́вѣнь да се̑ бои́мь ба҃. вто́ро да почитаме̑ цр҃а, а҆́ко ли́ се нѣ́кои ꙗвѝ цр҃ꙋ да е̑ злѡ̀ми́сльникь. да погы́не 15.147б.

сег.: 3ед. се̑ ꙗ҆́вѝ 13.121, се ꙗвѝ 15.147б; *аор.: 1ед.* ꙗ҆ви́х҆ се 5.29, се ꙗ҆ви́хь 5.29, се ꙗ҆ви́ 5.29, *3ед.* ꙗ҆ви́ се 4.24б, 9.71, 11.85б, 11.88б, 11.90б, 11.94, 11.95, 11.96, 11.98, 12.111[2], 12.111б, 12.120, 13.122, 14.128, 15.137, 15.141б, 15.142, 15.146б, 15.149б, 15.151б, 33.236, 33.236б, 33.238, 33.244б, 33.245, 36.270б, 37.280[2], 37.281, се ꙗ҆́ви 7.49, 16.157б, 37.274б, 39.300б, се ꙗ҆́вѝ 7.49, 7.54б, 9.64б, 9.67, 9.68, 9.69, 11.85, 11.85б, 11.88б, 11.89, 11.95, 11.96, 12.120, 15.142б, 33.235б, 33.238, 33.245, 33.245б, 37.277, 38.287б, 38.288[5], се ꙗ҆́вы 7.51, 39.300, се̑ ꙗ҆́вѝ 8.5б, 11.88, 37.275, 37.275б, 38.287б[4], 38.288[4], ꙗвѝ се 9.67, ꙗвѝ се 9.67б, 37.274, 37.276, ꙗ҆́ви се 9.68б, 9.69б, 11.87, 11.90б, 11.94, 11.95, 11.96, 11.103, 15.138, 17.164, 34.253, 39.312б, се ꙗ҆́вѝ 9.69, 36.270б, се̑ ꙗ҆́вѝ 9.72б, ꙗ҆́ви се 9.74, 37.279б, се ꙗ҆ви 11.89б, ꙗ҆́ви се̑ 11.105, ꙗ҆ви се 31.221, ꙗвѝ се 33.245, се̑ ꙗ҆́вѝ 34.249, ꙗ҆́ви се̑ 38.287б, сѣ̑ ꙗ҆́вѝ 38.287б, 39.315, ꙗви се 40.321б, *3мн.* ꙗ҆ви́ше се 10.78, ꙗви́ха се 11.101б, ꙗви[ха] се 11.103, ꙗ҆́виха се 12.119б, се̑ ꙗ҆́виха 31.221, ꙗ҆ви́ха се 38.289б, се ꙗ҆ви́ха 38.292б, 38.293[2], 38.293б; *плусквамперф.: 3ед.* бѣше се ꙗ҆ви́ль 15.149б, бѣ́ше сѣ̑ ꙗ҆ви́ла 33.238, съ бѣ́ше ꙗ҆ви́ла 33.244б; *форми от перф. тип: 2ед.* си се̑ ꙗ҆ви́ль 11.88б, *3ед.* ꙗ҆́вилъ се 4.23, се ꙗ҆́виль 5.30, 9.68, сѣ̑ е ꙗ҆ви́ла 33.245, се ꙗ҆ви́ла 33.245б; *бъд.: 2ед.* ще да́ се ꙗ҆ви́шь 40.323б; *пов.: 2ед.* се ꙗ҆́вѝ 35.262б; *усл.: 3ед.* бы̑ се ꙗ҆ви́ла 33.238, бы̑ се ꙗ҆ви́ла 33.245[2].

яд[I] *м.* (1) *Яд; вещество, което причинява смърт; отрова.* и҆ ꙋ҆зѐ ѿтро́ва лю́та, и҆ ꙗ҆́де… и҆ то́ꙗ ча̑ слꙋ́чи се ст҃ыи і҆ѡа́ннь та́мо. и҆ сто́ри кр҃то́ бл҃ве́нїе на̑ ѿн҆зи ꙗ҆́дь въ ꙋ҆ста́та мꙋ. и҆ и҆́зба́ви го ѿ смрѣ̀ть 6.48.

ед.: ꙗ҆́дь 6.48.

яд[II] *м.* (13) *Яд; чувство на недоволство, възмущение, раздразнение от някого или нещо.* и҆ наи́дѐ і҆ѡа́нна като̑ ꙋ҆чаше то́л҆кози нарѡ̑ щѡ̀ бѣ́ха се събра́ле при нѥ́го да слꙋ́шать сло́во бж҃їе. и҆ и҆спльни се кинѡѱь със҆ голѣ́мь ꙗ҆́дь 6.44б; това̀ като̑ чю̑ ца́рь, и҆ не́ма векі̑ що̑ да сто́ри ѿ ꙗ҆́дь и҆ ѿ лютина̀. като̑ бы по҆смѣ́ань ѿ цр҃цата 39.308; и҆ тре́тїа ѐ си́ла ꙗ҆́рость. си̑ р҃ѣ ꙗ҆́дь и҆ лю́тость. ка́то̑ ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. да се̑ ꙗ҆дꙋ́ваме на дїа́вола 33.233; това̀ дꙋ́маше мн҃и́кь. а҆ ца́рь се помра́чи ѿ ꙗ҆́дь, и҆ ѿ гнѣ́вь, и҆ ре҃ на слꙋ́гыте си̑ да го̀ зброды́ть сѣ̑ ко́пїа 39.299. **имам яд на някого.** *Гневя се, ядосвам се на някого.* да се̑ ꙗ҆дꙋ́ваме на дїа́вола и҆ на нѥ́го на́ша лю́тость да́ пꙋ́щаме... а҆ нѣ̀ на чл҃ка да и҆ма́ме ꙗ҆́дь де̑то е създа́нїе бж҃їе 33.233.

ед.: ꙗ҆́дь 5.27, 6.44б, 7.53, 33.233[4], 36.268б, 39.298, 39.299, 39.300, 39.308, ꙗ҆́дь 7.53б.

ядене *ср.* (3) **1.** *Ядене; това, с което се храни човек; храна.* а҆ тїе сѝ ꙋ҆зе́маха ма́л҆ко ꙗстицѐ… а҆ дрꙋ́гы сꙋхо̀ꙗ҆ж҆ба натопена ꙋ҆ води́ца. а҆ пакь дрꙋ́гы не зе́маха ни́що тѣ́к҆мо ѡ҆блѣклѡ̀ щѡ̀ на себѣ̑ но́сꙗха. и҆ ꙗ҆́дене и҆́мь бѣ́ше трѣва̀ 17.165б. **2.** *Ядене, поемане на храна, хранене.* ре҃ и҆́мь і҆с҃. и҆́мате ли̑ нѣ́что̑ за ꙗ҆́дене тꙋ́ка. и҆ тїе́ мꙋ да́доха ры́бы пе́чены ма́л҆ко. и҆ ѿ пче́лы̀ ме́дь 38.288б.

ед.: ꙗ҆́дене 17.165б, 17.176б, 38.288б.

ядение *ср.* (14) **1.** *Ядене; това, с което се храни човек; храна.* ре́че е҆́й зоси́ма, чѐ ѿ то́л҆кова го́динь те́бе не потрѣ́бꙋва ли ѡ҆блѣклѡ̀, и҆ли̑ ꙗ҆де́нїе. и҆ тїа́ мꙋ ка́же. два̀та хлѣ́бѡве що ти̑ ка́захь, ꙗ҆́дох҆ гы за, ѕ҃ı҃. го́динь 17.172; и҆ а҆́ко ти̑ а҆р҆тисꙋ́ва ѿ ꙗ҆де́нїето да́й го на сирома́сы да ꙗ҆́дъть 1.4б; и҆ ре҃ мꙋ маноѐ, посто́и тꙋ́ка да ти̑ донесꙋ̀ ꙗ҆де́нїе да те̑ погости́мь 11.88б. // *Образно.* а҆́ми̑ и҆ те́бе да́де сега̀ видѣ́нїе да зна́ешь что е̑ и҆́стина, де̑то ще́шь да кры́мишь си́ч҆ките лю́дїе със҆ тво́йте ꙋ҆ста̀. със҆ ꙗ҆де́нїе де̑то не загы́нꙋва на вѣ́чныи свѣ̀ть 12.110б. **2.** *Ядене, поемане на храна, хранене.*

inslav

ви́дѣ ꙗ҆́бльку… и҆ ꙋ҆́зе ю҆ въ руцѣ́те си҃. и҆ ре҃. кра́снь бѣ́ше нагле́дь ѡ҆́н'зи пло́дь и҆ до́брь за ꙗ҆́денїе, детѡ̀ ме́не ꙋ҆мрѣ́твы 14.130; по́ сꙋ́хо бѣ́ха дошлѐ си́ч'ките. и҆ ѡ҆быградиле, и҆ не пꙋ́щаха ни́чтѡ̀ за потрѣ́ба и҆лѝ за ꙗ҆́денїе да ꙋ҆лѣ́зе ꙋ҆ гра́дь 11.96; чл҃ки́ ї҆ма ѿ д҃шꙋ по́кань и҆ ѿ тѣ́ло. и҆ д҃ша желе́а сѣ́когы добро̑. и҆ по во́ла бж҃їа да жи́ви по҃ лю́бы. а҆ мно҃о ꙗ҆дꙗ́нїе ненави́ди 34.254б. **3.** *Ядене, сготвена храна, гозба.* и҆ в' то́йзи ча҃ доѝдо́ха. г҃. геми́ц҃ї҃е и҆ влѣ́зоха да сѐ поклонꙗ́ть в' че́р'ковата ст҃мꙋ̀ та̑ катѡ̀ видѣ́ха ѡ҆на́зи го́з'ба ѻ҆́ще то́пла и҆ хꙋ́баво мери́ше. реко́ха ме́ждꙋ себѣ́ си є҆ла́те да и҆зѣ́деме товà сфо́н'га́то… и҆ намѣ́сто товà а҆́[де]нїе́ ще҃ кꙋ́пи ма́сло и҆ свѣ́щи и҆ доне́ щемь ст҃мꙋ̀ ко́л'ко́то е врѣ́дна та́зи гоз'ба 39.317б.

ед.: ꙗ҆́денїе 1.5б, 11.88б, 11.96, 12.110б, 14.130, 17.172, ꙗ҆дꙗ́нїе 17.164б, 38.289б[3], 39.318, ꙗ҆дꙗ́нїе 34.254б, а҆́[де]нїе́ 39.317б, *чл.* ꙗ҆́денїето 1.4б.

ядовит *прил.* (2) *Ядовит; който изпитва раздразнение, гняв, яд; гневен, ядосан.* тїа́ дꙋ́мы катѡ̀ чю҆ а҆рхїе́рѣи раз'гнѣ́ва се твръ́де. и҆ ско́чи ꙗ҆дови́ть да ꙋ҆́бїе а҆пла 36.269б; и҆ па́кь возне́се ме на твръ́ди нб҃нѣи, и҆ погле́дна́ и҆ видѣ́ та́мь начел'ници бѣсоо́в'скы кме́тове, и҆ гп҃да́рїе дїа́вол'скы старе́шены. и҆ бѣ́ха тамь дꙋ́хоове, ковла́днїи, и҆ кꙋ́р'вар'скїи, и҆ ꙗ҆дови́тїи 32.228б.

ед.: *м.* ꙗ҆дови́ть 36.269б; *мн.:* ꙗ҆дови́тїи 32.228б.

ядосувам *несв.* (1) *Ядосвам; предизвиквам яд, гняв, недоволство у някого; гневя.* защѡ̀ види бѣ҃ че не хо́димь пра́во кам'то нїего. зара҃ то́ва се раз'срѣ́жда на на҃. и҆ оу́ка́рꙋва ни҆ катѡ̀ баща̑ своѐ че́до нъ тол'кова не нака́зꙋва на҃ ко́л'кото ны́е нїе́го ꙗ҆до́сꙋваме 1.4.

сег.: *1мн.* ꙗ҆до́сꙋваме 1.4.

ядрило *ср.* (1) *Широко грубо платно, прикрепено към мачтата на кораб, за да се ускори движението му при появата на вятър.* и҆ ѡ҆нїа тѝ сꙋ́щници токѡ̀ щѣ́хꙋ да ꙋ҆лѣ́зꙋть въ кора́б'ть, и҆ да вди́гнꙋть ꙗ҆дрила, да ї҆дꙋ́ть 15.143б.

мн.: ꙗ҆дрила 15.143б.

ядувам се *несв.* (2) *Ядосвам се; изпитвам чувство на недоволство, възмущение, гняв; гневя се.* ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. да сѐ ꙗ҆дꙋ́ваме на дїа́вола и҆ на нѥ́го на́ша лю́тость да́ пꙋ́щаме… защѡ̀ то́и на́сь сто́ри и҆ прѣсты́пих'мѐ бж҃їи за́повѣдь и҆ то́и на҃ и҆з' ра́и и҆зве́де… и҆ зарадѝ нїего да́де на́мь бѣ҃ ꙗ҆́дь да̑ се ꙗ҆дꙋ́вамѐ на нѥ́го 33.233.

сег.: *1мн.* се ꙗ҆дꙋ́вамѐ 33.233; *пов.:* *описат.* *1мн.* да сѐ ꙗ҆дꙋ́ваме 33.233.

яждь *от стб.* ꙗстн *несв.* (4) *Ям, поемам храна.* и҆ а҆рхг҃гль михаи́ль поѝдѐ… и҆ рече́ мꙋ̀ станы̀ и҆ ꙗ҆́ждь. и҆ погле́да и҆лїа́ и҆ видѣ̀ при въз'гла́вїето мꙋ̀ прѣсне́ць то́пль 11.90; и҆ дв҃дь пр҃ркь ре҃́, за ї҆ꙋ́ды. ꙗ҆́дыи хлѣ́бь мои̇̀ възвели́чи на мѐ ко́вь. сѝ ре҃́. і҆оу́да ꙗ҆́де хлѣ́бь х҃вь, и҆ х҃а прѣда́де 38.290б. **не ядите говна.** *Не говорете глупости, не дрънкайте, не дърдорете!* и҆злѣ́зоха трѝ ч҃лци и҆з'ъ і҆ерл҃и́мь да дꙋ́мать раѱа́кїю дꙋ́мы ми́р'ны да се ꙋ҆мира́ть… и҆ раѱа́кїе и҆мь ре҃́. ви́е не ꙗ҆ди́те говна. тѣ́к'мо като е̂ ца́рь ре́кль такà да бꙋ́де 11.91.

пов.: *2ед.* ꙗ҆́ждь 11.90, ꙗ҆жѣ̀ 11.90, *2мн.* ꙗ҆ди́те 11.91; *прич.:* *сег. деят. ед.:* *м.* ꙗ҆́дыи 38.290б.

яздя *несв.* (12) *Яздя; седя на гърба на ездитно животно и направлявам движението му; яхам.* и҆ да́де го ѡ҆ц҃ь мꙋ̀ да сѐ оу́чи на кнїга. и҆ приста́ви със' нїего слꙋ́гы да мꙋ̀ слꙋ́гꙋвать, а҆ то́и да ꙗ҆́зди на ко́нь 12.108б; и҆ а҆́гг҃ль г҃нь станѣ̀ пр҃ѣ мꙋ́лето мꙋ̀, дѐто го ꙗ҆́здѣше и҆ не пꙋ́щаше го да ї҆де напр҃ѣ 33.242; вче́ра пѣ́шь дойдѐ въ виѳа́нїа, да въскрѣси мрѣ́тваго. а҆ дн҃е́ска ꙗ҆з'дѣ́ше и҆ дойдѐ въ і҆ер҃лимь да прїемлѥ распе́тїе 34.249; и҆ го́ни го. и҆ те́че доде́сь и҆спотѝ и҆ ко́нꙗть, и҆ ѡ҆́н'зи щѡ̀ ꙗ҆́зди 5.28б.

inslav

сег.: Зед. ꙗ҆зди 5.28б, ꙗ҆зды 9.67б, ꙗ҆зди 12.108б, ꙗ҆здѝ 18.194б, 39.315, *Зм.* ꙗ҆з'деть 9.68; *имперф.: Зед.* ꙗ҆здѣше 18.194б, ꙗ҆з'дѣше 18.195, ꙗ҆здѣ́ше 33.242, 39.315б, ꙗ҆з'дѣ́ше 34.249; *аор.: Зед.* ꙗ҆зди 9.68.

яйце *ср.* (3) *Яйце; обвито в черупка валчесто тяло, което птиците снасят.* и҆ тїа́ катѡ̀ и҆сцѣлѣ̀, и҆ занéсе ст҃мꙋ дамїа́нꙋ, г҃. ꙗ҆ица и҆ заклé го въ и҆́ме х҃во, да гы̀ ꙋ҆зме 10.76б; и҆ рѣ҃. да погрѣ́бете ст҃го дамїа́на бли́зꙋ при ст҃го ко́з'ма. защѡ̀, не ꙋ҆зѐ ꙗ҆и҆ца́та заради̇̀ цѣна̀. а҆́ми гы̀ е ꙋ҆зе́ль, заради̇̀ и҆́ме бж҃їе 10.77.

мн.: ꙗ҆ица 10.76б, ꙗ҆и҆ца̀ 10.76б, *чл.* ꙗ҆и҆ца́та 10.77.

як *прил.* (5) **1.** *Як, който притежава физическа сила, мощен.* прїéх' нѥ́го катѡ̀ чл҃ка. а҆ сега̀ мѐ е стра́ катѡ̀ ѿ ба҃… и҆ прїéх' го катѡ̀ сла́баго, а҆ сега́ се бою̀ катѡ̀ ѿ ю҆нака ꙗ҆ка́го 35.263; ви́дѣ рѣ҃ нѣбе́то че сѣ̀ ѿтво́рѝ (!) є҆тѡ̀ є҆ди́нь ко́нь бѣ́ль, дѣ̀ и҆зла́зи и҆з' вратата нѣ҃ныи. и҆ сѣдѝ на нѥ́го чл҃кь сѫ́щи ꙗ҆́кь катѡ̀ и҆ пра́во сꙋ́дникь, и҆ нави́ва на си́ч'кото 18.194б. **2.** *Като същ. Як, силен човек.* ра́ꙋвай се кр҃те… защѡ̀ ѿ твоа̀ си́ла въз'мо́гꙋт' се ца́рїе, и҆ нави́вать на си́л'ны бѡр'цѝ. раꙋ́вай се кр҃те, на ꙗ҆́ки ꙗ҆́кость, на сла́би помощь. на бл҃гочѣ́стивїи лю́де по́мощь да побѣдѣ́ть и҆ да надѣлѣ́ѧть 16.163. **3.** *Як; който се отличава със здравина, твърдост; крепък (за метал).* защо́то бы̀ това̀ ри́м'ско цр҃тво тврьдѣ голѣ́мо. и҆ ꙗ҆́ко катѡ̀ желѣ́зо, ѡ҆тї е желѣ́зо поꙗ҆́ко ѿ мѣ́дь, и҆ ѿ сребро̀, и҆ ѿ зла́то 18.182б,183.

ед.: м. ꙗ҆́кь 18.194б, ꙗ҆ка́го 35.263, *ср.* ꙗ҆́ко 18.182б, *сравн.* поꙗ҆́ко 18.183; *мн.:* ꙗ҆́ки 16.163.

яко[I] *нареч.* (3) **1.** *Яко, с всичка сила, здраво.* ца́рь… повѣлѣ да посѣ́кьть а҆ѳа́насїѐ… а҆ ст҃го свеза́ха ꙗ҆́ко, и҆ затвориха го въ тьмницата 39.305б. **2.** *Яко; с усърдие, прилежание, старание.* того́зи бж҃їа… наи́де го… и҆ въвѣ́де го въ цр҃ко́вь. и҆ ѿтога́зи на́че да слꙋ́жи бг҃ꙋ. ꙗ҆́ко. и҆ пронéсе се дꙋ́ма за нéго по си́ч'кы то́йзи гра́дь 40.321б. **3.** *Яко, в силна степен, твърде много.* и҆ ст҃ыи сѵ҃ме́ѡнь… приви́ка недѣ́йте мѐ а҆́ми̇̀ мѐ ѡ҆ставѣ́те да си довры́ша мл҃ба́та… и҆ да сѝ прѣда̀ дꙋ́шь́ть да сѝ ꙋ҆мрѣ́мь. защо с'мь ꙗ҆́ко бо́лень 2.12.

ꙗ҆́ко 2.12, 40.321б, ꙗ҆́ко 39.305б.

яко[II] *нареч.-предл., нареч.-съюзна дума, съюз* (9) **I.** *Нареч.-предл. За сравнение, за означаване на подобие; като, както, подобно на.* и҆ прр҃кь дв҃дь зара̀ того́зи дїа́вола, рѣ҃. вы̀ же ꙗ҆́ко чл҃ци ꙋ҆ми́рате. и҆ катѡ̀ є҆ди́нь ѿ кнезь па́д'нꙋвате 11.83б; пръвѣе бо̀ пр҃ѣхо́дить проповѣ́дникъ и҆ повѣдꙋ́етъ, гредеꙋ́ща и҆ра. та́ же а҆́бїе приходи̇̀' и҆ самъ и҆ра. та́ко бѣ́ше и҆ чт҃ный пр҃тча ꙗ҆ко проповѣ́дникъ. х҃с же є҆́сть и҆ра. 33.246б. **II.** *Нареч.-съюзна дума.* **яко … тако.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за начин и сравнение; както … така.* и҆ па́кь прр҃кь і҆саі́а ка́же за х҃а… и҆ ꙗ҆́ко а҆́гьн'ць прѣ́мо стри́гꙋщомꙋ є҆го̀ без'гла́снь, та́ко не ѿврьза́еть ꙋ҆́сть свои̇̀. сѝ рѣ҃, ка́же. кога̀ во́деть а҆́гне да го зако́леть. и҆ ка́то а҆́гьн'ць, сѝ рѣ҃ ѿве́нь сто́и и҆ не дꙋ́ма като го стригѣ́ть 16.161. **III.** *Съюз.* **1.** *Въвежда подчинени допълнителни изречения; как, че.* и҆ па̀кь прѣмꙋ́дры̀ ка́же соломо́нь… съмры́тїю без'чѣ́стною ѡ҆сꙋ́ди̇̀ є҆го̀, рѣ҃ бо̀, ꙗ҆́ко бж҃їи с҃нь є҆. сѝ рѣ҃, ка́же… є҆ла́те да го ѿсѣ́димь посрамлє́на съмры́ть, защо̀ ре́че, че с'мь бѣ҃, и҆ бж҃їи с҃нь 16.161б; проповѣ́дникъ, є҆ще не бѣ̀ проповѣ́далъ. пр҃ѣ́встикъ (!). є҆́ще не бѣ̀ пр҃ѣвъзвѣсти́лъ. ꙗ҆́ко гредеть х҃с 33.246б. **2.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изречения за причина; понеже, защото, че.* и҆ да пѣ́є ѱал'ты́рь… чт҃наа пр҃ѣ г҃мь съмрѣ̀ть прѣпо́бни̇̀ є҆го̀. а҆́зь оу҆́снꙋ и҆ спа́хь. въста́ ꙗ҆ко г҃ь застꙋ́пит' мѐ 37.280. **3.** *Въвежда подчинени обстоятелствени изре-*

inslav

чения за условие; ако, в случай че, когато. ѿь та ѥ до́брь и҆ помилова́ ни щѐ, и҆ прости́ ни щѐ ꙗ҆ко̀ з҆грѣ́шимь 18.177б.

ꙗ҆ко 11.83б, 16.161, 16.161б, 33.246б, 33.254б, ꙗ҆ко 16.161, ꙗ҆ко̀ 18.177б, ꙗко 33.246б, 37.280.

якост *ж.* (8) *Якост, физическа или духовна сила, издръжливост; мощ.* ст҃ыи не́сторь… ви́ды лїеа катѡ̀ ѹ҆би́ва то́л҆кози лю́дїе, и҆ ца́р҆ се веселѝ със҆ нѥ́гова ꙗ҆кость 9.65; и҆ рѣ҃. д҃хо́вниче зо́симе. бо҃ да и҆з҆ба́ви на҃ ѿ съблаз҆нь, и҆ ѿ прѣ́льсть. и҆ да ни ѹ҆чю́ва, и҆ да́ ни дадѐ ꙗ҆кость и҆ крѣ́пость да се ѹ҆крѣпи́мь на добро̀ 17.168; и҆ бѣ́ше и҆ на въ́зрасть и҆ на ꙗ҆кость до́ста, и҆ хва́лѝ. а҆́мѝ и҆ на д҃ше́вна ꙗ҆кость бѣ́ше мнѡ́го похвалѥ́нь. защѡ̀ се чю́ваше ѿ ку́р҆вов҆ство, и҆ ѿ мнѡ́го ꙗ҆стїе и҆ пи́тїе 9.62; раю́вай се кр҃те… защѡ̀ ѿ твоа̀ си́ла въз҆мо́гу́т҆ се ца́рїе, и҆ нави́вать на си́л҆ны бѡр҆цѝ. раю́вай се кр҃те, на ꙗ҆ки ꙗ҆кость, на сла́би помощь 16.163.

ед.: ꙗ҆кость 9.62[2], 9.65, 16.163, 17.168, 18.188б, 38.292, ꙗ҆ко́сть 32.224б.

ям *несв.* (103) **1.** *Ям; поемам ядене, храна; храня се.* що сѝ ѿста́виль за́конь монасти́р҆скыи, да се по́стѝ до дове́ра, и҆ да ꙗ҆де́мь по ведньщь. а҆́ то́изи чл҃ове́кь сѵ҃месѡ́нь, раз҆ва́лѣ, и҆ не ꙗ҆дѐ прѣз҆ си́ч҆ка не́лꙗ, а҆́ми сѝ да́ва ꙗ҆сте́то по сырома́си 2.10б,11; и҆ посте́ше съ ѿ не́лꙗ до не́лꙗ и҆ ѹ҆зима́ше а҆на́фора. и҆ ꙗ҆дѣ́ше двѣ̀ ѹ҆н҆гїи хлѣ́бь и҆ двѣ̀ ча́ши вода̀ пїа́ше 40.321; и҆ доне́се, и҆ ѡста́ви трапе́за на ѿнїа во́ине и҆ слу́жаше и҆мь. и҆ тїе като ꙗ҆дѣ́ха, та гы̀ гле́даше ст҃ыи 5.34б. // *Употребявам, използвам нещо за ядене, като храна.* і҆ю́да рѣ҃. гн҃ѣ̀ цр҃це. ко́и ще при хлѣ́бь и҆ска̀ ка́микь да ꙗдѐ 4.23б; и҆ тїа́ му́ ка́же… ѿтога́зи наса́мь, трѣвица ꙗ҆мь що ѐ и҆́ма ту́ка по пу́стынꙗ 17.172. **2.** *Ям; разкъсвам някого, за да го погълна.* ѿ злѣ̀ на́мь денїѝ плачемь за но́щь да до́йде нощь да сѐ скры̀емѐ да нѝ не нахо́дѣть влѣ́цїите и҆ меч҆ките, да нѝ не ꙗдѣть жи́вы 18.193б; и҆ раз҆ꙗди се ца́рь, и҆ пу́сти дру́гы войне. к҃. ѕвѣро́обра́зны, что̀то ꙗ҆ду́ть лю́дїе. и҆ рѣ҃ и҆мь. и҆детѐ и҆ вы́е раз҆кьса́йте и҆хь, и҆ жи́вы ги поꙗ҆ще 37.275б. **яде ме грижа.** *Безпокоя се, тревожа се за нещо.* кога̀ хо́дите по за́конь г҃вь, тогѝва се рау́ва бо҃ и҆ а҆́гг҃лы нѥ́говы, а҆̀ когѝ прѣсть́пате за́кон҆ бж҃їи, тогѝва ме грѝжа ꙗ҆дѐ зара̀ това̀ 20.208; **ям на елзавелина трапеза.** *Съгрешавам.* а҆̀ і҆ѡа́ннь това̀ си́ч҆ко раз҆бра̀ и҆ разу́мѣ. и҆ му́жьскы̀ се дрьжа́ше, и҆ рѣ҃ на е҆пк҃пыте. съберѣ́те се свещенници мрьсны дѐто стѐ ꙗ҆ле на трапеза е҆л҆завелина. и҆ да вы̀ реку́ докога̀ хро́мы да хо́дите на два̀ ѹ҆мове ва́ши 12.115; **ям хлѣб.** *Ям, храня се.* и҆ прѣз҆ ть́зи но́щь ца̀рь и҆ нѥ́говь бра́ть, и҆ болꙗ́ре ца́ревы ѿ ꙗ҆дь и҆ ѿ гри́жа не мого́ха нѝ хлѣ́бь да ꙗ҆ду́ть, нѝ да заспѣ́ть 7.53б; и҆ землꙗ̀та да вы̀ дадѐ пло́дь сво́й. и҆ ѡво́щїе по́лско ро́ж҆ба да вы̀ дадѐ, и҆ да ꙗде́те хлѣ́бь ва́шь въ си́тость 11.107; **ям хлѣба на някого.** *Ям нечий хляб; прехранвам се, преживявам благодарение на някого.* и҆ пои́до́ха на ца́ра и҆ ре́кохa му́… сто́риха є҆ди́нь з҆го́ворь си́ч҆ки лю́дїе, кои́то твой хлѣ́бь ꙗ҆ду́ть при тво́е ца́р҆ство, що сѣ̀ кнѥ́зове. и҆ на́чел҆ници 11.92б.

сег.: 1ед. и҆мь 13.121б, ꙗ҆мь 17.172, *2ед.* ꙗдѐшь 11.88, ꙗ҆дѐшь 11.106[2], 12.115, 17.171б, ꙗ҆дешь 17.169, *3ед.* ꙗ҆дѐ 2.10, 2.11, 4.24, 7.53, 9.61, 11.88, 11.93б, 12.113, 18.196, 20.208, 20.209, 33.246, 34.254б, 36.268б, ꙗдѐ 4.23б, 12.118б, ꙗ҆дѐ 5.27б, ꙗде 33.234б, ꙗ҆де 38.284, 39.317, ꙗ҆де 39.310б, *1мн.* ꙗ҆дѐ́ме 2.10б, ꙗдѐ́ме 9.60б, ꙗ҆дѐ́ме 11.106, ꙗдемь 18.192, ꙗ҆демь 34.248, *2мн.* ꙗдѐте 11.107[2], 18.204б, ꙗ҆дѐте 18.203, *3мн.* ꙗ҆дѣть 1.4б, ꙗ҆ду́ть 7.53б, ꙗ҆ду́ть 10.78б, 11.92б, ꙗ҆дьть 18.189б, 31.216, ꙗдьть 18.192, ꙗдьть 18.193б, ꙗ҆дьть 18.196, 18.204, 18.206, ꙗдьть 32.227, ꙗ҆ду́ть 37.275б; *имперф.: 3ед.* ꙗ҆дѣше 2.10б, 34.250[2], ꙗ҆дѣше 2.12б, 11.104б, 36.272, 40.320, 40.321, 40.323, ꙗдѐше 40.323, *3мн.* ꙗ҆дѣхꙋ 2.10б, 37.275, ꙗ҆дѣха 5.34б, ꙗ҆дѣха 17.165; *аор.: 1ед.* ꙗ҆до́ 12.113, 17.171б, ꙗ҆дох҆ 17.172, *3ед.* ꙗ҆де 6.46б, 6.48, 10.77, 11.90[2], 38.284[2], 38.289[9], 38.289б[2], 38.290, 38.290б,

inslav

ꙗде 11.94, *3мн.* ꙗ҆доше 10.78б, 11.87б², ꙗ҆доха 38.289б, ꙗ҆до́ха 38.289б; *плусквамперф.: 1ед.* бѣ ꙗ҆ль 15.146; *форми от перф. тип: 2ед.* сы ꙗ҆ль 38.285, *2мн.* стѐ ꙗ҆ле 12.115, *3мн.* са҆ ꙗ҆ле 18.196б, са҆ ꙗ҆ле 18.198б; *пов.: описат. 3ед.* да ꙗ҆дѐ 11.88б; *усл.: 3ед.* бы҆ ꙗ҆ль 34.250, 38.282б; *страд.: сег. 3ед.* се ꙗ҆дѐ 33.234.

яма *ж.* (3) *Яма, изкопано в земята място, дупка, трап.* и҆ събы҆ се дꙋ́мата дв҃дꙋ пр҃рку что̑ ре҃. ро́вь и҆скопа̀ и҆ падн҃ѣ въ ꙗ҆мꙋ дето ю̑ и҆скопа̀ 10.78б; тога́зи цр҃ца повелѣ̀ да го тꙋ́рет҇ оу҆ вѣ́бель сꙋ́хь… и҆ каза́ха цр҃ци, и҆ цр҃ца повелѣ̀ да го и҆зва́деть и҆з҇ ѡ҆ньзи ꙗ҆ма 4.24. **копая яма под иякого.** *Копая яма някому; подронвам авторитета на някого, злепоставям някого.* а҆ дрꙋ́гы҆ а҆ко̀ е҆ нѣ́кои старе́шина, а҆ па́кь мла́ды а҆ко̀ и҆́ма а҆ тїѐ копа́ꙗть ꙗ҆ма по҆ ню́го да го̀ ѡ҆фрѣ́лꙗть ѡ҆ поче́сть. и҆ ста́рїе го не почи́тать и҆ не та́чат҇ го ни́ за що 31.217.

ед.: ꙗ҆ма 4.24, ꙗ҆ма 31.217, ꙗ҆мꙋ 10.78б.

яничарски *прил.* (1) *Еничарски, който се отнася до еничарите.* начело̑ да кажѐ тꙋ́р҇скы зове се и҆ага̀ ꙗничар҇скы 5.28*.

ед.: м. ꙗничар҇скы 5.28*.

яр *м.* (9) **1.** *Въздушното пространство над земята, яр.* и҆ като̑ бѣ̀ а҆гг҃ль, а҆ то́и бы҆ дїа́воль и҆ послѣ̑ того̀ спа́днъ си́ч҇ки чи́нь ню́говь. и҆ є҆дны҆ пости́гнъха въ а҆́дь, а҆ дрꙋ́гы ѡ҆ста́ше на́ землю ѡ҆го́рѣ а҆ дрꙋ́гы ꙋ҆ вода̑, а҆ дрꙋ́гы на ꙗ҆рѣ̀ 11.83б; и҆ зо́сима… пои́спра́ви се мал҇ко да ви́ди що сѐ мнѡ́го заба́ви на мо́л҇ба. и҆ ви́дѣ ѧ҆ чѐ ви́си на ꙗ҆рь, є҆ди́нь ла́к҇ть ѡ҆ землꙗ̀та 17.167б; землꙗ̀та не мо́же векі҃ѐ зло̀ да трьпи. въздꙋ́хь що̑ е на ꙗ҆́рѣ̀ та са̑ е ѻ҆́мрьсило до самото н҃бо 31.219б. **2.** *Яр, стръмен бряг, стръмнина.* и҆ ѡ҆нїа ка́пища събо́рюваха се и҆ ста́нꙋва́хꙋ на пе́пель. а҆ и҆́долыте бѣсѡ́в҇скы па́даахꙋ и҆ строша́вахꙋ се. а҆ бѣ́соовете бѣ́гаахꙋ по ꙗ҆рꙋ̀, и҆ скѵ́м҇тѣхꙋ 15.139б.

ед.: ꙗ҆рѣ̀ 11.83б, 33.235б, ꙗ҆рь 15.140, ꙗ҆рь 17.167б, ꙗ҆рѣ̀ 31.219б, ꙗ҆рѣ̀ 33.235, 33.240б, ꙗ҆рь 39.311б, ꙗ҆рꙋ̀ 15.139б.

яре *ср.* (1) *Яре, малкото на коза, козле.* и҆ о҆тидѐ гедесѡ̑ и҆ закла̀ ꙗ҆́ре, и҆ свари́ го, и҆ ꙋ҆зѐ є҆ди́нь прѣсне́ць. и҆ при́нось доне́се това̀ а҆́гг҃лꙋ да ꙗ҆дѐ 11.88.

ед.: ꙗ҆́ре 11.88.

ярем *м.* (2) *Ярем, название на една от зодиите – Везни.* и҆ въ про́лѣть и҆́ма̀ зодїе, что є҆ добыт҇кь. ѻ҆́вень, і҆ ю̑нець, и҆ близнець. а҆ въ же́тва є҆ ра́кь, и҆ львь, и҆ дѣ́ва. въ є҆́сень є҆ ꙗ҆́ремь, и҆ скор҇пїа, и҆ стрѣ́л҇ць. и҆ въ зи́ма є҆ ко́зи_ро́гь водолѣи, и҆ ры́ба 33.240б; и҆ тїꙗ четы́рите стихїи, дето сѣ̀ на тоизи свѣ́ть, и҆́ма́ть раздѣлѥни зо́дїа, и҆ ѡ҆г҇нь. и҆́ма зо́дїа три҃, льва и҆ скор҇пїа и҆ ко́зо_ро́га. а҆ въздꙋ́хь что є҆ на ꙗ҆рѣ̀ и҆́ма и҆ то̑и три҃ зо́дїа ѻ҆́вна, дѣ́вꙋ, и҆ ꙗ҆р҇ма̀. и҆ вода̑ и҆́ма, ра́кь, и҆ водо̀лѣа, и҆ ры́бꙋ. а҆ земли̇̀ и҆́ма зо́дїа ю̑нець стрѣлець, и҆ бли́знець 33.240б.

ед.: ꙗ҆́ремь 33.240б, ꙗ҆р҇ма̀ 33.240б.

ярост *ж.* (1) *Ярост; чувство на силно раздразнение, недоволство, гняв.* и҆ тре́тїа є҆ си́ла ꙗ҆́рость. сѝ_р҃ѣ̀ ꙗ҆дь и҆ лю́тость. ка́то̑ ка́же и҆ бг҃осло́вь григо́рїе. да сѐ ꙗ҆дꙋ́ваме на дїа́вола и҆ на ню́го на́ша лю́тость да́ пꙋ́щаме, и҆ то̑го да хꙋ́лимь 33.233.

ед.: ꙗ҆́рость 33.233.

яръм *вж.* **ярем**

яръмник *м.* (1) *Образно. Впрегатен добитък, подяремник, яремник.* а҆ ѹ҆ченицѝте като̑ си възла́гаха ри́зите на жр҃ѣбе́то. что назнаменꙋ́ва… казах҇ме̑ как҇ сме ны҆ѐ ꙗ҆рь́мникь ѡ҆ си́ч҇ки ѥ҆зы́ци хр҃тїа́не. и҆ с҃ты а҆́пл҃ы. посла́ни быха на на҆ сич҇ки ѥ҆зы́ци що̑ смѐ. и҆ наꙋ́чиха ны҆ и҆ наста́виха, и҆ въразꙋми́ха 34.254.

ед.: ꙗ҆рь́мникь 34.254.

яръмнич *прил.* (3) **син яръмнич.** *Малкото на впрегатно животно.* чо́х҇те ли и҆ разꙋмѣ́х҇те ли ѻ҆ти за на҆ хр҃тїане назнаменꙋ́ва ѻ҆нова̀ жр҃ѣбѐ сы́нь ꙗ҆рь́м-

inslav

ничь, какъ смê ѿ мнѡго ѥзы́ци 34.253б; раꙋ́вай се тврьдѣ дь́щи сїѡ́нова. и҆ проказꙋ́ваи дь́щи і҆ерли́мова. защô цр҃ь тво́и, и҆де оу҆ тебѣ̀ кро́тъкь... и҆ въз҆сѣ́днъль на жрѣ́бѣ ѻ҆слѥ, детô се зовѐ сы́нь ꙗ҆ры́мничь 34.249; речѣ́те дѣщере сїѡ́новы, ѐтꙋ ц҃рь твои҆ чê и҆де ꙋ҆ тебѣ̀ кро́тъкь. и҆ въсѣ́днъль на жрѣ́бе ѻ҆слѥ с҃на ꙗ҆ры́мнича 34.252.

ед.: м. ꙗ҆ры́мничь 34.249, ꙗ҆ры́мничь 34.253б, ꙗ҆ры́мнича 34.252.

ясли *мн.* (3) *Ясли; оградено място в обор, където се поставя сено за добитъка.* и҆ та́мо роди҆ гн҃жда бц҃а. г҃а нашего і҆ѵ҃ ха. и҆ поло́жи го въ ꙗ҆сли҆. что̂ бѣ́хꙋ та́мо, напра́вени да привêзꙋ́вать добы́тъкь 33.237.

ꙗ҆сли 33.235б, ꙗ҆сли҆ 33.235б, 33.237.

ясно *нареч.* (1) *Ясно, разбираемо.* и҆ защôто е добрѣ̀ да потаи́шь нѣ́коа таи́на цр҃ьска ра́бота. а҆ бж҃їа ра́бота да прока́зꙋвашь, и҆ на ст҃ыте бж҃їи что сѣ̀ чини́ле добрѣ̀ е и҆ по́обно е ꙗ҆сно да ка́зꙋвашь. затова̀ дрьзнѣ́хь и҆ ꙗ҆зь 15.132б.

ꙗ҆сно 15.132б.

ясте *ср.* (2) *Ястие, ядене, гозба.* а҆ то́изи чове́къ сѵ҃месѡ́нь, разъва́лѣ, и҆ не ꙗ҆дѐ прѣзъ сичъ́ка нѣ́лꙗ, а҆́ми си҆ да́ва ꙗ҆сте́то по сырома́си 2.11; а҆ми҆ ꙗ҆ послꙋ́шаи ме́не ста́ръца мо́лю ти се що ти҆ принесо́ ма́лъко ѿ ꙗ҆сте́то да ꙋ҆ꙋ́сиши 17.174б.

ед.: чл. ꙗ҆сте́то 2.11, ꙗ҆сте́то 17.174б.

ястие *ср.* (43) **1.** *Ястие, сготвена храна, ядене, гозба.* и҆ оу҆готви а҆ввакꙋ́мь со́чиво варе́но да ѿнесѐ на жьтва́ре... оу҆срѣ́те го а҆рхг҃гл҃ михаи́ль на пꙋ́ть. и҆ рѣ̂ мꙋ. пр҃ркь ав[в]акꙋ́мь това̀ ꙗ҆стїѐ занесѝ пр҃ркꙋ данїилꙋ 11.93б; и҆ въ ѡ҆нїа дни҆ вь ѐди́нь де́нь ꙋ҆зе́ха ѿнїа слꙋгы̀ ст҃мꙋ нѣ́коа го́зъба да ꙋ҆го́тветь... и҆ та́мо сѣдна́ха и҆ ча́каха да се ѿпечѐ ѡ҆нова̀ ꙗ҆стїе 5.36б; и҆ а҆́гг҃ль тога́зи сѝ ꙋ҆гꙋ́ди па́тericꙋ при месо́то. и҆ и҆злѣ́зе ѡ҆гнь и҆з ѿнъзи ка́микь. и҆ съже́же ѻ҆нова̀ ꙗ҆стїе 11.88. // *Образно.* за тѣ́зи го́зъба, и҆ пр҃ркь дв҃дь рѣ̂ хлѣ́бь а҆́гг҃лъскыи, и҆ хлѣ́бь нб҃ныи. защô ѿ това̀ ꙗ҆стїе, сѝ рѣ́. ѿ тїа дꙋ́мы нб҃ны, та̂ расте̂ д҃ша чл҃кꙋ 9.61; а҆́ми ны́е щô смê бл҃ве́ни х҃вы ра́бы, є҆ла́те да пра́знꙋвамê добрѣ̀... и҆ да се насы́тиме ѿ дꙋ́мите що ê цр҃ьско и҆ нб҃но ꙗ҆стїе 9.61. **2.** *Ядене, хранене, поемане на храна.* а҆́ми҆ и҆ на д҃ше́вна ꙗ҆кость бѣ́ше мнѡ́го похвалѥ́нь. защô се чю́ваше ѿ кꙋ́рвъство, и҆ ѿ мнѡ́го ꙗ҆стїе и҆ пи́тїе 9.62; ко́лъци́на ꙋ҆ бо́лесть въпа́дньха ѿ безмѣ́рно ꙗ҆стїе и҆ пи́тїе 11.106б.

ед.: ꙗ҆стїе 2.10б, 2.12б, 5.36б, 7.52, 8.55б, 9.61[3], 9.62, 9.75б, 11.88, 11.90, 11.106, 11.106б, 11.108, 13.121б, 13.123б, 13.125, 15.131б, 15.133б, 15.143, 15.156б, 17.165, 17.172б, 18.202б, 32.228, 33.236б, 34.255б[2], 38.289б, 38.290, 38.294, 39.295, 39.318б, 40.322, ꙗ҆стїѐ 9.61, 11.93б, ꙗстїѐ 9.61, ꙗстїе 11.94, ꙗ҆стїе 11.99б, ꙗстїе 13.121б, 13.125б, *чл.* ꙗ҆стїе́то 38.290.

ястице *ср.* (3) *Ядене, малко количество храна.* а҆ тїе сѝ ꙋ҆зе́маха ма́лъко ꙗстицѐ, ко́и ко́лъко и҆́щеше. ко́и хлѣ́бь ма́лъко зе́маше. ко́и смоки́ны ма́лъко ꙋ҆зи́маше, а҆ дрꙋ́гы сꙋхо̀ꙗ҆жъба натопена ꙋ҆ води́ца 17.165; и҆ поидѐ въ пꙋ́стынꙗ, и҆ ꙋ҆зе́ си ма́лъко ꙗ҆стице, колъко да живы̀ 17.165б; и҆ въ ѐди́нь д҃нь, ѐди́нь калꙋ́герь и҆злѣ́зе вь́нь, и҆ зава́ри го, че си да́ва ꙗ҆стице́то на сырома́си 2.10б.

ед.: ꙗстицѐ 17.165, ꙗ҆стице 17.165б, *чл.* ꙗ҆стице́то 2.10б.

яфа *МИ* (2) *Яфа.* и҆ сѣ̂ помо́щь ст҃го ѿи҆де стлѣ́пать по мо́ре. дори до ꙗ҆фꙋ̀ ске́лꙋ и҆ до ра́мель гра̂ъ прѣва́ри геміа́та. ѿи҆доха нѣ́кои на скелꙗ́та мо́рьска̀ на ꙗ҆фꙋ̀ на ѡно́ва мѣ́сто и҆ намѣ́риха ѿнъзи стлѣ́пь 39.312б.

ꙗ҆фꙋ̀ 39.312б[2].

inslav

ѕ҃[1] *числ. бр.* (17) *Шест, 6.* и҆ та́мо ѹ҆ме́тньха данїила. и҆ прѣбы̑ ѹ҆ ѻ҆н҆зи ро̀вь, ѕ҃, днѝ 11.93б; и҆ събра́ше се, ѕ҃, є҆пк҃пы є҆гѵ́пт҆тьскы със҆ попове и҆ дїа́коне, на чѣ́ть до к҃ 12.113б; и҆ кога̀ стори, ѕ҃, м҃ци. и҆ о҆ста́ви ю҆ а҆́нна на́ землю да ю҆ о҆пи́та може лѝ прохо́ди 13.122б. // *В състава на сложно числ.* **ѕ҃і.** *Шестнадесет, 16.* ѕ҃і. годи́ны, сто́ри ѹ҆ тѣ́зи пѹ́стыня, да се бо́ря ѹ҆ със҆ мо́а по́мысль като със҆ лю́ты ѕвѣ́рѡве 17.171б; а҆ ѿ, ѕ҃і, годи́нь наса́мь до дне́шныи де́нь, ми́р҆на бы́хь 17.172.

ѕ҃ 2.12, 4.24, 11.91б, 11.93б, 12.113б, 13.122б, 15.153б, 15.154, 35.265б, ѕ҃ 19.207б*, ѕ҃і 17.171б, ѕ҃і 17.172[3].

ѕ҃[II] *числ. редно* (18) *Шести.* м҃ца, ѡ҆ктом҆врїа ѕ҃ сло́во на ст҃го́ апл҃а ѳо́мы 7.49; чю́до, ѕ҃. вели́кыи ц҃рь і҆ѹ҆стинїа́нь въ є҆дно̑ вре́ме помы́сли да ѹ҆зме ѿ мо́щите ст҃мѹ̀ дими́трїю 9.71; за і҆сѹ́са навина г҃а ѕ҃ 11.87б*. // *В състава на сложно числ.* **ѕ҃і.** *Шестнадесети.* и҆ просла́ви ва҃. и҆ прѣста́ви се въ ше́стѣ̀ ча̑ дне. м҃ць ноє҃, ѕ҃і 37.279; м҃ца того̀ ѕ҃і па́мѣ ст҃го апл҃а і҆ є҆вл҃и́ста, ма́ѳеа 37.273б. **к҃ѕ.** *Двадесет и шести.* мц҃а. того̀ к҃ѕ, мч҃нїе ст҃го и҆ сла́внаго вели́ко мч҃ни́ка ди́ми́трїа мѵ҃рото́чиваго 9.60б. **҂ѕ ѿз.** *Шест хиляди осемстотин и седми.* и҆ вь лѣ́то, ҂ѕ ѿз. въ цр҃тво палеѡло́га ц҃ра събра́ше се и҆́нѡци ѿ монасти́рь. да сѐ нагово́реть ка́кь да сто́реть за ѡ҆нѣ́зи вѡда̑ 11.102б.

ѕ҃ 7.49, 9.71б, 11.87б*, 17.165б, 17.166, 33.244*, ѕ҃ 7.49, ѕ҃і 37.273б, ѕ҃і 37.273б, 37.281, ѕ҃і 37. 279, к҃ѕ 6.41, к҃ѕ 6.41, 9.60б, 33.240б[2], 39.311б, ҂ѕ ѿз 11.102б.

і҃[I] *числ. бр.* (24) *Десет, 10.* и҆ не бѣ́ше стори́ль ѻ҆́ще, і҃. го́динь, а҆̀ то́й ѻ҆́ста сыра́че без҆ баща̑ 39.297б, и҆ видѣ̀, і҃, рѡ́гове на главѣ̀та мѹ̀ 18.182; и҆ ѹ҆цѣни́ха се, и҆ ѹ҆зѐ гѣ ѿ нѥ́го а҆равѹ́на, і҃, гро́ша 7.49б. // *В състава на сложно числ.* **а҃і.** *Единадесет, 11.* ѹ҆дали є҆ и҆стина и҆лѝ є҆ лѣ́жа и҆ то́изи съми́сль зове́ се помы́сль. и҆ что̑то чи́нѥть и҆ работеть, тїа си́лы, а҃і. си́ч҆ко ра́ди ѹ҆мьть, ра́ботѧть 33.234. **в҃і.** *Дванадесет, 12.* ѹ҆ монастирь сѣдѣ̀, в҃і, го́динь 14.130. **є҃і.** *Петнадесет, 15.* и҆ сѣ́ко дрѣ́во прино́сѣше ро́ж҆бы, є҃і, на сѣ́ко врѣ́ме, сла̑кы и҆ разли́чны 32.227б. **и҃і.** *Осемнадесет, 18.* и҆ кого́ы́ пора́сте геѡ́ргїе, бы, до. и҃і. го́динь. а҆̀ то́й ста́нь спа́хїа ѹ҆ ца́ра дїѡклитїа́на 39.297б. ҂і҃. *Десет хиляди, 10 000.* же́ла́е да стечѐ ҂а҃, гро́шѡве. а҆̀ когѝ добие́ а҆то́ мѹ̀ зна́е ср҃цето на, ҂і҃, и҆ли на ҂р҃, гро́шове 31.220б.

і҃ 7.49б, 18.182, 18.183[2], 18.183б, 37.278б, і҃ 11.97б, 14.130[2], 31.220б, 32.227б, 39.297б, 39.317б, и҃і 14.126б, 15.141, 39.297б, в҃і 6.42б, 11.93б, 14.130, 17.168б, ҂і҃ 31.220б, є҃і 32.227б, а҃і 33.234, 38.287б.

і҃[II] *числ. редно* (5) *Десети.* и҆сканїе і҃ 33.245б*. // *В състава на сложно числ.* **з҃і.** *Седемнадесети.* и҆ про́лѣть є҆ ѿ фе́р҆варь, з҃і. до, и҃і, ма́їа 33.240б. **и҃і.** *Осемнадесети.* и҆ ѿ, и҃і. ма́їа, до к҃ѕ. а҆в҆гѹ́ста, зове́ се жы́тва 33.240б. **ѳ҃і.** *Деветнадесети.* и҆ па́кь наза́дь пи́ше ѹ҆ бите́иска кнїі́га, гла̑. ѳ҃і. за праве́днаго ло́та 31.221б.

і҃ 33.245б, з҃і 33.240б*, 40.324, и҃і 31.221, 33.240б[2], ѳ҃і 31.221б.

ѯ҃ *числ. бр.* (9) *Шестдесет, 60.* и҆ ѿпрѣ́вѣнь като и҆злѣ́зе ѿ і҆ерл҃и́мь, и҆ дойдѐ вь є҆фе́сь, бѣ́ше сто́риль ѯ҃, го́ди́нь, з҃, м҃ци, и҆ си́ч҆ки нѥ́говы, годи́ны, рк҃. и҆ з҃, м҃ць 6.48; спроти̑ ст҃ые го́ры а҆ѳо́н҆скые, дале́чь, до̀ ѯ҃. пѣ́прища и҆́ма е҆ди́нь ѻ҆́стровь зове́ се лѹ́гъ11.100б. // *В състава на сложно числ.* **хѯ҃ѕ.** *Шестстотин шестдесет и шест, 666.* а҆̀ печа́тать и҆́ма пи́смена и҆ ре́чи, хѯ҃ѕ. 18.190б; та̑ и҆́ма и҆́мена,

inslav

хѕ 18.190б. **҂асѕ.** *Хиляда двеста и шестдесет, 1260.* а҆зе ги ща҆ сто́ри ѕ҃ го́динь, и҆ сто́ри ги щѣ҃ г҃, го́ди́нь и҆ полови́на и҆лѝ ги ща҆ сто́ри, ҂асѕ дні҆ та҆ за, ҂асѕ дні҆ ще҆ да на́ꙋчи си́чкыте лю́дїе да не́мать на ꙋ҆́мь да вѣ́рꙋвать че҆ е товà а҆нтихрі́сть, а҆́мѝ си кры́аше дїа́волскыте хытринѝ 18.186.

ѕ 5.28, 6.48, 11.100б, 11.91, ҂асѕ 18.186[3], хѕ 18.190б[2].

ѱ҃ *числ. бр.* (1) *В състава на сложно числ.* **ѱ҃о тисуще**. *Седемстотин и седемдесет хиляди, 770 000.* и҆ поидѐ і҆оа́вь, и҆ прѣ́чете є҆врѣ́ете что҆ бѣ́хꙋ тьк҃мо вь і҆ерл҃и́мь... и҆ въ і҆ꙋдѣ́ю наидѐ нарѡ́. ѱ҃о ты́сꙋще. и҆ ѡ҆ста҆ мнѡ́го мѣ́сто и҆ лю́дїе нечьте́ны 11.89б.

ѱ҃о ты́сꙋще 11.89б.

ѳ҃[I] *числ. бр.* (10) *Девет, 9.* тогі́ва щьть да прїи́дꙋть, ѳ҃, чи́нѡве. сѝ р҃ѣ́. во́евóды нб҃ные. а҆́гг҃лы, и҆ а҆́рхг҃лы, и҆ прѣсто́лницы бж҃їи. и҆ кме́тове прь́вы гп҃двы, си́лы, мнѡ́го ѻ҆чи́таа херꙋві́мы, и҆ шестѡ̀ крила́таа серафі́мы. да ꙋ҆го́веть и҆ да напра́веть стра́шныи прѣсто́ль бж҃їи 18.199б. // *В състава на сложно числ.* **н҃ѳ.** *Петдесет и девет, 59.* катѡ̀ дойдѐ ꙋ҆ палести́ню. и҆ поидѐ при ст҃го ѳеѡ́ктиста, и҆ тамо сѣдѣ̀, і҃, л҃ѣ́. и҆ по пꙋ́стиню, з҃, го́динь. и҆ въ вели́кꙋ ла́врꙋ сто́ри, н҃ѳ, годи́нь 14.130. **с҃ѳ** *Деветдесет и девет, 99.* кой є҆ чл҃кь ѡ҃ ва҆́, дето и҆́ма, р҃, ѡ҃вг҃це. и҆ загꙋ́[би] є҆́днà ѡ҃ і҆́ѣ. и҆ нѣли́ е ѡста́виль, с҃ѳ [вь] горѣ́та. и҆ ѻ҆тидѐ слѣ́дь загꙋбеньта и҆ на[иде] ю҆, и҆ зѐ ю 11.81б. **рн҃ѳ.** *Сто петдесет и девет, 159.* и҆ и҆злѣ́зее (!) ц҃рь константи́нь и҆ сѣ́де на свои̇ прѣсто́ль. и҆ ѡ҃ є҆́днà страна нє́мꙋ, сѣ́днъше ст҃ы̀ ѡ҃ц҃и, рн҃ѳ. и҆ ѡ҃ дрꙋ́га страна̀ нє́мꙋ, ст҃ы̀ ѡ҃ц҃и, рн҃ѳ 15.141. **см҃ѳ.** *Двеста четиридесет и девет. 249.* р҃е бѣ̀сь, см҃ѳ. го́ди́нь. и҆ а҆п҃ль р҃е. ты̀ лѝ сѝ войска̀ повди́гньль, и҆ то́изи нарѡ́ на на҃ 6.43.

ѳ҃ 11.82[2], 18.199б, н҃ѳ 14.130, с҃ѳ 11.81б[4], рн҃ѳ 15.141, см҃ѳ 6.43.

ѳ҃[II] *числ. редно* (5) *Девети.* зарадѝ тѣ̀ дꙋ́мамь (!) пр҃рькь дв҃дь на ѱало́, ѳ҃, и҆ ка́же погы́на па́меть, и҆́. сь шꙋ́мѡ а҆ г҃ь въвѣ́кы прѣбываеть 32.231б. // *В състава на сложно числ.* **ѳ҃і.** *Деветнадесети.* и҆ па́кь наза́дь пи́ше ꙋ҆ бите́иска кнїга, гла҃. ѳ҃і. за праве́днаго ло́та 31.221б. **к҃ѳ.** *Двадесет и девети.* а҆́мѝ послꙋ́шаите бл҃ве́нїи хр҃тїа́не, що̀ ка́же въ кнїга і҆ѡ́ва, к҃ѳ, гла҃ 31.221.

ѳ҃ 32.231б, 35.265б, 40.320, ѳ҃і 31.221б, к҃ѳ 31.221.

inslav

Българска академия на науките
Институт за български език
Проф. Любомир Андрейчин

Руска академия на науките
Институт по славянознание

РЕЧНИК
НА КНИЖОВНИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
НА НАРОДНА ОСНОВА ОТ XVII ВЕК
(върху текст на Тихонравовия дамаскин)

Главен редактор *внс. д.ф.н. Евгения И. Дьомина*

Коректор на увода *Любов Йонева*,
останалата част от текста е редактирана
и коригирана от авторския колектив

Формат 70×100/16, печатни коли 73,5

Предпечат *Валентин Траянов*
Издателство „Валентин Траянов“

Книговезко платно Platex, s.r.o.
Печат и подвързия „Образование и наука“ ЕАД
София, 2012

ISBN 978-954-9928-62-4

9 789549 928624 >

inslav

inslav

Речник
на книжовния
български език
на народна
основа
от XVII век

inslav